F.

F s. m. invar. *F.* — A şasea literă a alfabetului şi sunetul pe care-l reprezintă: consonantă orală, afonă, labiodentală şi fricativă.
— *N.* din lat. **F.**

FA s. m. invar. (Muz.) *Fa.* — Numele notei a patra din gama de do.
— *N.* din fran. (termen convenţional împrumutat în evul mediu de la silaba iniţială a cuvântului „famulus", dintr'un imn latin al Sfântului Ioan Botezătorul).

FĂ vb. III v. face.

FA! interj. } v. fată.
FĂ! interj. }

FÁBRICĂ s. f. *Fabrique.* — Stabiliment în care se produc mărfuri, de obiceiu, cu ajutorul maşinilor. *Să-şi facă fabrici de meşteşugul lor.* (Mold., a. 1803) URICARIUL, IV, 171/8. *Fabricele să le îmmulţeşti, ca ieftinătate să dobândeşti.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 625. *De unde a luat Adam şi Eva ac şi aţă, în vreme ce pe atunci nu erà încă nici o fabrică?* C. NEGRUZZI, I, 13. *Vinde cu preţul fabricei. Marfă de fabrică proastă. Marca fabricei.* (În ironie) *Fabrica de popi din Folticeni.* CREANGĂ, A. 81. [La Românii din Austro-Ungaria, accentuat şi: *fabrícă*, după germ. **Fabrík.** | Plur. *fábrici*, mai rar: *fábrice.*]
— *N.* după fran. (lat. [officina] **fabrica** „atelier"), sau poate după rus. **fábrika,** idem.

FABRICÁ vb. I. *Fabriquer.* — A produce mărfuri într'o fabrică. Trans. şi mai ales refl. (cu sens pasiv). *Armele noastre se fabrică la Essen.* | Fig. A plăsmui, a născoci. *Fabricând de la sine ziceri, şi vrute, şi nevrute.* C. NEGRUZZI, I, 255. [Prezintele *fábric,* la Românii din Austro-Ungaria *fabríc.*]
— *N.* din fran. (lat. **fabricari** „a produce din materii prime"). Cfr. dubletul ferecà.

FABRICÁNT s. m. *Fabricant.* — Cel care fabrică mărfuri, stăpânul unei fabrici. *Fabricant de postav, de cuţite, de mănuşi,* etc.
— *N.* din fran.

FABRICÁRE s. f. *Fabrication.* — Infinitivul verbului **fabricà,** devenit abstract verbal. *Fabricarea postavului, a zahărului.*

FABRICÁT s. a. = **fabricare.** Participiul verbului **fabricà,** devenit abstract verbal. *Articol uşor de fabricat.*

FABRICÁT, -Ă adj., s. a. *Fabriqué. Article de fabrique, produit manufacturé.* — Participiul verbului **fabricà,** devenit adjectiv. || Substantivat (după germ. **Fabrikat**) *Fabricate simple precum lumânări, săpun, scrobeală.* ODOBESCU, II, 95.

FABRICÁŢIE s. f. }
FABRICAŢIÚNE s. f. } = **fabricare.**
Fabricaţiunea fierului.
— *N.* din fran.

FÁBULĂ s. f. 1°-2°. *Fable.* 3°. *Conte, fiction, invention, mythe, mensonge.*
1°. (Rar) Succesiunea faptelor care compun acţiunea unei lucrări narative ori dramatice. *Cel puţin, în piesă a văzut o intenţie intelectuală — unei fabule, cât de prost debitate, tot îi rămâne un înţeles.* CARAGIALE, N. REV. ROM. VI, 308. | (Impropriu) Dramă. *Joacă fabule Romanii în limba aceia.* P. MAIOR, IST. 234.
2°. Scurtă povestire, în versuri sau în proză, cuprinzând un învăţământ moral practic, dat subt formă alegorică, de cele mai multe ori prin atribuirea de însuşiri omeneşti la animale sau la lucruri neînsufleţite. Cfr. apolog şi parabolă. *Dă de râpă ca filosoful din fabulă.* URICARIUL, XIV, 144. *Donici biciuià viciurile prin fabulele sale.* C. NEGRUZZI, I, 334.
3°. Povestire imaginară, care poate fi deci şi o minciună intenţionată. *De unde urmează a fi mincinoasă fabula lui Sulţer.* P. MAIOR, IST. 194.
— *N.* din lat. **fabula,** idem.

FABULÍST s. m. *Fabuliste.* — Autor de fabule. *Francia avù mulţi fabuliştí.* C. NEGRUZZI, I, 336.
— *N.* din fran.

FABULÓS, -OÁSĂ adj., adv. I. 1°-2°. *Fabuleux.* II. *Fabuleusement.*
I. Adj. 1°. Minunat, ca'n poveste (propr. ca'n fabule). *La Harlem o ceapă de laleà s'a vândut cu preţul fabulos de 10 mii galbeni.* C. NEGRUZZI, I, 97. | Substantivat. *Sufletul omenesc are însă nevoie de fabulos.* IORGA, L. II, 457.
2°. Din vremea poveştilor, anterior istoriei sigure. *Sânt vrednici de vechimea din veacuri fabuloase.* ALEXANDRESCU, M. 27. *Despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius...* MAIORESCU, CR. II, 24.
II. Adv. Minunat, nespus. *E fabulos de bogat.*
— *N.* din fran.

FĂCĂÍ vb. IV[a] refl. (Cul.) *Se figer.* — (În Mehedinţi) A se sieì, a se îngroşâ prin răcire. *„Se făcăeşte fasolea* = se sleeşte fasolea". Com. I. STĂMBULESCU.
— Etimologia necunoscută. Cfr. făcăluì, făcăleţ, făcău[2].

FĂCĂIÁŞ s. a. (Mor.) *Petite turbine de moulin.* — Diminutivul lui **făcău** (derivat prin suf. *-aş*). Făcău mai mic. Cfr. făcău (2°). *Mai înainte morile după*

Dâmboviţa d'abià vor fi avut câte un făcăiaș. MSS. (a. 1838), ap. BULETIN (al Soc. geografice rom. a. 1883), 17.

FĂCĂLÉȚ s. a. *Bois en forme de brassoir qui sert à remuer la bouillie de maïs; cylindre de calandre; rouleau à nouilles. Gourdin.*— Băţ gros de lemn netezit, în formă de sul, întrebuinţat cu deosebire la (a)mestecatul mămăligii (cfr. mestecău, mestecălău, melesteu, coleşer, mămăligar) s. al dulceţii, pe alocuri la mângălit rufele (cfr. mângălău), la întinsul aluatului, la îndesatul făinii, etc. *„N'am puteà duce l'alde... Balaşa cevà curmeie de viţă...", ziceà mama Arghiriţa către fata-mare ce învârteà mămăliga între genuchi... Irina lăsă făcăleţul în mâna mă-sei* [şi] *se strecură* [afară]. DELAVRANCEA, S. 183. [În Braşov] *ştergarele nu se prea călcà; bătrânele umblà cu ele necălcate, le mai întocmeà şi le făceà cu făcăleţu', iar ăle mai tinere le călcà.* PITIŞ, SCH. 111. *Unele babe descântă* [de babiţe] *în untură de porc..., altele iau nouă linguri de lemn, un fus, un cuţit..., un melesteu (făcăleţ) de mestecat mămăliga...* GRIGORIU-RIGO, M. I, 10. „Subt coş sau la vatră [este]... o mică prispă, pe care... se păstrează încà obiecte de bucătărie: *făcăleţul,* tigaia... *Făcăleţul* este un reteveiu, în genere de lemn de teiu, ca lemn mai uşor, şi se găseşte în casa fiecărui mămăligar". MANOLESCU, I. 57, 66. *Din moldă făina se bagă cu lopata în saci, unde se îndeasă cu un sul de lemn numit făcălete.* (Sălişte, în Transilv.) Com. A. BANCIU. *Mergând el, vede muierea în mâini cu un făcăleţ, Stând judecându-şi bărbatul.* PANN, P. V. I, 22. *Axinia... se repède la ciaun, ia făcăleţul şi îi loveşte: „Hait, ieşiţi din casa mea!"* I. NEGRUZZI, IV, 513. *A amestecà vorba ca făcăleţul mămăliga* = „a bâlbâi; a vorbì fără şir, a spune nerozii". ZANNE, P. II, 829. Ca şi „gol puşcă, gol nap", etc. se întrebuinţează, spre a arătà o goliciune completă, fig. o sărăcie lucie, expresia: *Gol făcăleţ.* ZANNE, P. III, 172. || P. ext. (Prin Transilv., Munt.) Bâtă. *Făcălete* = „o bucată zdravănă de lemn, ce se poate mânuì cu mare încredere la vreme de nevoie". SIMA, M. *Făcăleţ* = „gourdin". DDRF.

[Prin schimbul sufixelor *-eţ* şi *-ete,* şi: **făcăléte** s. a.]

— Derivat din **făcălì,** prin suf. instrum. *-eţ.* Cfr. făcăluì, făcăì, făcău[2].

FĂCĂLÉTE s. a. v. **făcăleţ.**

FĂCĂLÍ vb. IV[a] v. **făcăluì.**

FĂCĂLUÍ vb. IV[a]. (Cul.) *Remuer, battre, fouler avec un bâton ou avec une cuillère en bois le haricot, un plat de légumes, etc. de manière à le réduire en bouillie* ou *en purée, passer (par le tamis).*— A mestecà fasolea s. altă legumă frecând-o, zdrobind-o s. bătând-o cu o lingură de lemn s. cu făcăleţul până când devine groasă şi uniformă. Cfr. sleì, făcăì, răvărì. *Urzicele, ...în Bucovina..., se spală în apă, ca să fie curate, şi apoi, opărindu-se cu uncrop, se pun într'o oală cu apă ca să fiarbă. După ce au fiert de ajuns, scurgându-se apa din oală, se mestecă şi se freacă sau se făcăluesc cu o lingură de lemn până ce se fac chiseliţă.* MARIAN, S. II, 283. *Să se fiarbă cartofi cu apă şi apoi făcăluindu-se să se dea păsărilor să mănânce.* DRĂGHICI, ap. TDRG. Cfr. făcăluit. [Şi: **făcălì** vb. IV[a]. ALEXI.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. făcăì, făcău[2], făcăleţ.

FĂCĂLUÍT, -Ă adj. (Cul.) *Remué, battu, foulé, mis en bouillie, réduit en purée, passé (par le tamis). Étrillé.*—Participiul verbului **făcăluì,** devenit adjectiv. (În Mold.) *„Fasole făcăluite* = mestecate cu lingura până le-a fărmat, şi făcute ca un sos gros". ŞEZ. IX, 156. *Se bagă la degerătură fasole fiartă făcăluită.* (Explicat prin: „sleită, bătută, amestecată".) GRIGORIU-RIGO, M. I, 48. *„Fasole făcăluită* = frecată". (Vaşlab) VICIU, GL. *Boabele de fasole albe, fierte şi făcăluite se pun la degerătură.* (Odobeşti) LEON, MED. 38. || Fig. Zdrobit (de oboseală). *Mi-o zdrobit calul toate oasele 'n mine, ştii? par'că's făcăluită.* ALECSANDRI, T. 602 (glosat prin „bătut". idem, 1763).

FĂCĂLUITÚRĂ s. f. (Cul.) *Bouillie, purée.* — (Cu sens concretizat) Un fel de zeamă groasă făcută din legume făcăluite. Cfr. chiseliţă, breiu. *Făcăluitură* = „bouillie" DDRF., „Brei" BARCIANU, ALEXI. [Plur. *-turi*].

— Derivat din **făcăluì,** prin suf. abstr. *-itură.*

FĂCÁRE s. f. *Ensorcellement, enchantement.* — (Rar; în Bucov. şi numai în rimă, în vrăji şi farmece) Farmec. Cfr. face (A, III, 3°), facere (II, 3°), făcaş, fapt, făcut, făcătură. *Să mă speli pre mine De ură, De gură Şi de făcătură; De dat, De fapt Şi de-aruncat; De crâşcare, De făcare Şi de urâtul cel mare.* MARIAN, V. 179. *Să mă curăţesc... De toată ura, De toată făcătura, De toată aruncătura; De tot datul, De tot faptul, De tot aruncatul; De toată darea, De toată făcarea, De toată aruncarea.* idem, î. 15.

— În loc de *facere,* prin substituirea terminaţiei infinitivale *-ere,* prin *-are* (cfr. născare, zăcare, crezare, vânzare, etc.).

FĂCÁŞ s. m. *Sorcier.*—(Rar) Vrăjitor care face de ursită, de dragoste, de urît, etc. Com. I. PAVELESCU. Cfr. face (A, III, 3°), facere (II, 3°), făcare, făcut, fapt, făcătură. [La DDRF. se dă, ca vechiu, şi sensul — suspect — „intrigant".]

— Derivat din **face,** prin suf. nom. agent. *-aş.*

FĂCĂTÓR, -OÁRE adj., subst. *Celui qui fera. Celui qui fait, crée, accomplit, met en pratique, commet ou produit; auteur, créateur, fabricant, faiseur. Poète.*— Adjectivul verbal al lui **face** (derivat prin suf. *-ător*) şi întrebuinţat mai ales în funcţiune substantivală. (Cuvântul apare din cele mai vechi texte, înlocuind de timpuriu pe făptor. El erà foarte des întrebuinţat în literatura veche, mai ales în cărţile bisericeşti, în care traduceà pe paleosl. *tvorecъ* s. *tvoritelь,* adesea în cuvinte compuse, în timpurile dintâi păstrându-şi chiar însuşirea verbală de a se construì cu regimul în acuzativ. Unele dintre aceste construcţii s'au păstrat până azi. De obiceiu însă, în limba literară de astăzi, se întrebuinţează rar, une-ori cu o nuanţă ironică, înlocuit fiind prin formaţiunea mai nouă făptuitor sau prin alte cuvinte, cu deosebire însă prin neologisme cu mult mai expresive şi mai clare, precum: creator, autor, etc.) † Acela care va face (traduce pe lat. *facturus*). *Staţi şi vedeţi lucrurile mari ale Domnului carele-i făcătoriu în dzioa de astădzi.* PALIA (a. 1582), ap. CP. 229 (: „arrêtez-vous, et voyez la délivrance de l'Éternel qu'il vous accordera aujourd'hui" : „state et videte magnalia Domini quae facturus est hodie"). || Acela care face (crează, săvârşeşte, execută, comite, dă, lucrează, etc.). Creator. *Se închinară faptelor, iară făcătóriulŭ părăsiră.* VARLAAM, C. 291. *Făcătóriulŭ lumii.* MINEIUL (1776), 16 $^{1}/_{1}$. *Un Dumnezeu, făcător a tutulor.* E. VĂCĂRESCU, IST. $248/_{21}$. || Lucrător de..., preparator de... (În texte vechi adesea spre a arătà deosebite meserii, pentru care azi întrebuinţăm cuvinte anumite) *Făcătóri*[i] *de haĭne* [= croitorii]. DOSOFTEIU, V. S. 138. *Făcătórii de pâine* [= brutarii] BIBLIA (1688), 30. *Pre featele voastre le va luà făcătoare de mirŭ.* ibid. 200 (: „Il prendra aussi vos filles pour en faire des parfumeuses"). *Făcătoriu de umbrare sau de corturi* [glosat prin paleosl.]: „skinotvorecь, sĕn(n)otvórecь". MARDARIE, L. 3228. | (Azi, cu o nuanţă ironică) Fău-

ritor. *Este o linie de demarcaţiune foarte pronunţată între poeţii cei chemaţi şi între simplii făcători de rime.* MAIORESCU, CR. I, 71. || Dătător. *Făcători şi ai fericirii şi ai nenorocirii noastre.* MARCOVICI, D. 412. *Făcător de viaţă* (traduce pe paleoslavul: *živo-tvorьcь* s. pe grec. ζωο-ποιός) = (azi) dătător de viaţă: „qui donne la vie, vivifiant". *Să propovedueşti pre făcătoriulŭ de viaţă cuvântul său.* BIBLIA (1688), 56. | Împlinitor, executor. *Fiţi făcători* [= împliniţi, executaţi] *cuvântul, nu numai ascultători.* COD. VOR. 114/9 (= Fiţi făcătorii cuvântului, şi nu numai ascultători. N. TESTAMENT 1648; vă faceţi făcători cuvântului, şi nu numai ascultători. BIBLIA 1688: „Mettez en pratique la parole, et ne vous contentez pas de l'écouter"). || Săvârşitor, făptuitor, comiţător. **Făcător de bine** († **făcătoriu bine**; traduce pe paleosl. *dobro-tvoritelь* şi pe grec. εὐ-ποιός = lat. beneficus; cfr. bine făcător) = cel care face bine altora, care săvârşeşte fapte bune: „bienfaiteur". *Făcătórii bine preimĭvor viaţă de veac(ului).* PSAL. SCH. 528. *Zise fără minte întru inema sa: nu e Dumnezeu..., nu e făcătoriu bine.* CORESI, PS. 28 (: „il n'y a personne qui fasse le bien": „non est qui faciat bonum"). *Ei pohtesc pre D*[umne]*zău ca pre un desăvârşit făcătóriu de bine.* BIBLIA (1688), 6 pr./41. *Dobitoacele sălbatice arată... multă mulţămire către făcătorul lor de bine.* DRĂGHICI, R. 103. *Luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine.* ISPIRESCU, L. 118. | **Făcător de rele** († **făcător de rău**, † **făcător rău** şi † **rău făcător**; traduce pe paleosl. *zlo-tvorьcь*, grec. κακο-ποιός = lat. male-ficus) = cel care face altora rău, săvârşeşte fapte rele: „malfaiteur". *Că de la elu-su tremişi spre vrăjbirea reilor făcători şi în lauda birefăcătorilor.* COD. VOR. 148/4 (= Ca trimişilor de la dinsu spre pedeapsa făcătorilor rău şi spre lauda făcătorilor de bine. N. TESTAMENT 1648; ca prin el fiind trimişi, spre izbânda celor de rău făcători şi lauda celor de bine făcători. BIBLIA 1688: „comme à ceux qui sont envoyés de sa part pour punir ceux qui font mal, et pour honorer ceux qui font bien"). *Deci începù patria*[r]*şii de în scaune cu ruşine a-i scoate, ca neşte făcători răi.* MOXA, 369/29. *Nu să spândzură în furci ca alţ*[i] *făcători răi.* PRAVILA MOLD. 158,2. *Nu este cu putinţă ca făcătorii de rele să nu-şi ia răsplătire.* MARCOVICI, D. 18/27. *Alelei, măi Codrenele! Te vezi de pe sprincenèle Că eşti făcător de rele!* ALECSANDRI, P. P. 87/25. *Ca să nu se întâmple cuivà vreo meteahnă de la niscaiva duhuri necurate, or*[i] *făcători-de-rele, eu am găsit cu cale să mâneţi acì.* ISPIRESCU, L. 376. | † **Făcătoriu fără leage** = care săvârşeşte fără-de-legi: „qui fait l'iniquité". *Aciia căzură toţi făcătorii fără leage; împenşi fură şi nu se putură sculà.* CORESI, PS. 92; PSAL. SCH. 110/3 (: „c'est là que sont tombés les ouvriers d'iniquité; ils ont été renversés, et ils n'ont pu se relever"). | † **Făcătoriu trufă** = trufaş: „fier, orgueilleux, vaniteux". *Domnul... plăteaşte fără măsură făcătorilorŭ trufă.* CORESI, PS. 76 (=Domnul plăteaşte cu rău făcătorilorŭ trufă. PSAL. SCH. 92/1: „l'Éternel... rend à celui qui se conduit avec fierté tout ce qu'il a mérité"). | † **Preacurvie făcătoriu** = † preacurvar, adulter: „(qui comet un) adultère". *Preacurvie făcători şi preacurvie făcătoarele! au nu ştiţi că iubostea lumiei vrajbă lu Dumnedzeu ĭaste?* COD. VOR. 127/11-13 (= Curvarii şi curvarele, au nu ştiţi că prietinia ceştii lumi ĭaste vrajbă lui Dumnedzău? N. TESTAMENT 1648; preacurvarilor şi preacurvelor, au nu ştiţi că prieteşugul lumii vrajbă lui Dumnezău ĭaste. BIBLIA 1688: „Hommes et femmes adultères, ne savez-vous pas que l'amour du monde est une inimitié contre Dieu?"). | **Făcător de minuni** = care săvârşeşte minuni: „faiseur de miracles, thaumaturge". *Om făcătórĭu de minuni.* VARLAAM, C. 340. *De multe minuni şi tămăduiri făcătórĭu.* MINEIUL (1776), 130¹/₁. *Icoana ta cea făcătoare de minuni.* C. NEGRUZZI, I, 155. *Mânele sale făcătoare de minuni...* EMINESCU, N. 16. || (Învechit) **Făcător de pace** = „pacificus, conciliator pacis; der Friedensstifter, der Friedfertige", LB.: „pacificateur". DDRF. | † (Neobicĭnuit) Producător, roditor. *De a noastră bună voie am vândut... două fălci de vie, făcătoare, de pe valea Socolii.* (Iaşi, a. 1716). URICARIUL, XI, 299/8. || † (Neobicĭnuit, cfr. facere I) Poet. *Un ritor... cerù să i se cinstească un păhar de aur; Filipp îndată porunci să se dea acel păhar lui Evripid, făcătoriului, carele prânzà în pace, tăcând.* ŢICHINDEAL, F. 278. [† şi dial. *-toriu*]. Cfr. factor, faptoriu, făptuitor; tvoreţ.

FĂCĂTÚRĂ s. f. *Ensorcellement, fascination, sortilège.* — Fermecătură, vrajă, fapt. (*Făcătura* se aruncă asupra cuivà, de ea se desface s. se curăţă omul) *Maică, suratele mele Ş-asară se sfătuiră, Maică, 'ntr'un ungheţ de şură, Să-mi arunce făcătură, Maică, 'ntr'un ungheţ de gard, Să-mi arunce fapt.* MÂNDRESCU, L. P. 82. *Curăţi-mă de orĭce uri Şi de orĭce făcături.* MARIAN, V. 118. *Multe din femeile de la ţară... mor în dureri îngrozitoare..., dacă nu cheamă vreo mătuşă să-i desfacă... de făcătură.* ŞEZ. II, 132/5. *Şi-i eră necaz, De slăbeà... ca de-o făcătură.* COŞBUC, F. 105. *În urmă văzù ea că nu-i lucru curat cu punga, este vreo făcătură.* REV. CRIT. I, 136. *Par'că-i* (s. *gândeai că-i*) *făcătură* = par'că-i lucru făcut s. vrăjit (se spune când cevà nu-ţi izbuteşte în nici un chip). *Acum începuse a răsuflà mai uşor văzându-se'n sat şi 'ncepù a bate pe la uşile oamenilor să-l lase de mas. Dar gândeai că-i făcătură: unul nu-i răspundeà, altul nu voeà să-l lase, al treilea aveà bolnavi în casă, la al patrulea plângeau copiii, al cincelea aveà chiar mort şi nimeni nu voeşte a lăsà pe boierul de mas.* RETEGANUL, P. I, 11/23. [Plur. *-turi*].

— Derivat din face (A, III, 3°), prin suf. abstr. *-ătură* (cfr. ital. *facitura*, prov. *fazedura*, v.-span. *hacedura*; pentru sens cfr. v.-ital. *fattura*, v.-fran. *faiture*). Cfr. factură, făptură.

FĂCĂU adj. masc. *Fauve.* — (În Sălagiu) *Făcău* = „galbăn-muceziu". VAIDA.

— Din ung. **fakó**, idem. Cfr. foacă.

FĂCĂU s. a. (Mor.) 1°. *Arbre (du moulin).* 2°. *Turbine (du moulin). Égrugeoir, moulin à bras.* 3°. *Aile (du moulin à vent). Auget (de la roue du moulin).*

1°. „Arborele, fusul unei pietre de moară în genere; în spec. fusul unei mori mai mici, al unei piue, morişte, etc., a căror roată e pusă orizontal". LM. „*Făcău* = arbre du moulin". PONTBRIANT.

2°. P. ext. (La mori mai mici) Fusul împreună cu roata morii. „La munte se întrebuinţează o roată cu fusul vertical, numită *făcău*, ciutură sau roata cu căuşe". DAMÉ, T. 148. *Sânt secole de când ţăranii din munte întrebuinţează cu multă înlesnire şi folos, pentru măcinatul grânelor, morile cu roate aşezate de-a curmezişul (roate cu căuşe sau făcaie), în vreme ce în străinătate asemenea mori (morile cu turbine) se cred a fi o invenţie cu totul nouă.* ODOBESCU, II, 107. | P. generalizare. Râjniţă. „Moară mică, morişcă de măcinat". COSTINESCU. *Făcău* = „kleine (Getreide-) Mühle". TDRG. *Premiile expoziţiunei regionale din Focşani:... Menţiune onorabilă... pentru herestrăul în miniatură şi dârsta...; pentru o chiuă în miniatură..., pentru un făcău în miniatură.* I. IONESCU, P. 555. (Loc. prov.) *A dejugà de la moară la făcău* (de obiceiu: „a ajunge dè la moară la râjniţă") = a ajunge de la mare (bine) la mic (rău). *Să nu te trezeşti că dai din lac în puţ şi că, dè silă, dèjugi dè la moară la făcău.* JIPESCU, ap. ZANNE, III, 246.

3°. P. restricțiune. „Aripa moarei de vânt". | „Scafa, [căușul], lopățica afundă a roatei morii". LM. [Plur. *-caie.* | La LM. se dă și sensul: „par, băț, etc., spre mișcat și mestecat licidele din căldări...; *făcăul* e mai mare de cât *făcălețul*". | CIHAC, II, 106 dă, cu același sens, și o formă făclău s. a., neatestată aiurea și suspectă.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un derivat prin suf. instr. *-ău* din tulpina *făc-*, care se întâlnește și în cuvintele: făcăi, făcălî, făcăluĭ și *făcăleț*. Sensul fundamental pentru verbe pare a fi: „a învârti, a mestecă", iar pentru subst. „băț, sul, etc., care se învârte, cu care se mestecă"...)

FÁCE vb. III. A. (Trans.) I. 1°-6°. *Faire, agir.* II. 1°. *Faire.* 2°. a-b.) *Faire, accomplir, remplir, conclure,* c.) *exercer,* d.) *créer, établir, introduire,* e.) *donner, faire,* f.) *provoquer,* g-h.) *faire, employer, faire en sorte.* 3°. *Faire.* 4°. *Passer, faire, s'écouler.* 5°. *Faire.* III. 1°-2°. *Causer, provoquer, faire.* 3°. *Faire des sortilèges, des charmes.* IV. 1°. *Créer.* 2°. *Construire, fabriquer, faire.* 3°. *Composer, faire.* 4°. *Former, faire.* 5°. *Élire; ordonner.* 6°. *Produire, faire.* 7°. *Faire.* V. 1°. *Accoucher, donner le jour, mettre au monde.* 2°. *Produire, donner.* 3°. *Attraper.* VI. 1°-2°. *Faire, changer en...* 3°. *Appeler, faire.* 4°-5°. *Faire.* VII. 1°. *Arranger, faire, préparer.* 2°. *Acquérir.* 3°. *Valoir, mériter.* VIII. 1°. *Dire, répondre.* 2°. *Faire le, la...* 3°. *Danser, faire.* B. (Intrans.) 1°. *Aller.* 2°. *Prédire, annoncer, se mettre.* 3°. *Faire semblant, simuler.* C. (Réfléchi) I. 1°-3°. *Se faire, se produire.* 4°. *Être comme s'il y a (avait)..., sembler, avoir l'air.* 5°. *Avoir.* II. 1°. *Devenir, se changer en, prendre naissance.* 2°. *Arriver à...* ou *atteindre l'âge de..., monter* ou *s'élever à la somme de...* 3°. *Croître, pousser.* III. 1°. *Aller, venir.* 2°. *Simuler, faire semblant.*

A. Trans.

I. *A face* însemnează „a săvârși o acțiune", oricare ar fi ea. De aceea sensul lui e dintre cele mai nelimitate.

1°. În înțelesul cel mai puțin precis și mai larg apare când e întrebuințat în mod absolut. *Cine face, face-i-se.* NECULCE, LET. II, 346/4. *Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.* C. NEGRUZZI, I, 248. *De ne vei porunci, vom face.* ANTIM, P. XXVII/12. *Cine face, lui își face.* MARIAN. *Dănilă face, Dănilă trebue să disfacă.* CREANGĂ, P. 46. *Capul face, capul trage.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 13/9 (= bulg. glava pravi, glava tjagli). *Tace și face!* (se spune despre un om activ și harnic, care nu se laudă cu faptele sale). ## **A aveà a face,** cfr. aveă (vol. I, 384b).

2°. Același sens vag de „a fi activ într'o direcție oarecare" îl are și când stă în legătură cu pronumele ce. *Ce-a făcut, destul de rău a fost* (= faptele sale au fost destul de rele)! COȘBUC, F. 72. *Fătfrumos îi spuse ce aveà de gând să facă* (= să întreprindă). ISPIRESCU, L. 3. *În ziua aceea, bucătarii curții se îmbătaseră, sau nu știu ce făcuseră* (= nu știu care a fost cauza), *că nici focul nu erà făcut pe vatră.* idem, L. 23. *Mergând ea acum zi și noapte, nu știu ce făcù, că se rătăcì.* CREANGĂ, P. 288. *Ce faci acolo?* (= cu ce te ocupi, ce lucrezi?) **Face ce face...** *De-are face ce face* (= orice va comite) *în mânie, nice cum să nu se prindză în samă.* PRAVILA MOLD. 141. *De-aș face orîce-aș face* (= oricât mi-aș da silința), *Nu pot să-l scot din gând.* COȘBUC, B. 24. *Așà e lumea asta, și de-ai face ce-ai face* (= oricât ai întreprinde, ca s'o schimbi), *rămâne cum este ea.* CREANGĂ, P. 223. *Cum văd eu, tot moș Nichifor are să facă ce-a face* (= are să-i dea de cap), *Ia să mai fac o încercare.* idem, P. 127. **Face ce face. și...** = încearcă în toate felurile, și izbutește să... *Dar nu știu ce face dracul, că face el ce face și cu mare greu scapă el din labele lui moș Ursilă.* CREANGĂ, P. 53. *Muma smeului făcù ce făcù și trecù muntele, cățărindu-se din colț în colț.* ISPIRESCU, L. 25/20. *Face Gheorghilaș ce face, Dă pe ici, dă pe colea, Și pleacă...* BIBICESCU, P. P. 335. (Forma imperativului) **fă ce-i face, și...** s. **fă ce poți, și...** = încearcă toate felurile, pentru ca să poți să... *Bărbate, sufletul mieu, Șase boi parc'avuiu eu, Fă ce-i face, vinde doi, Și-mi cumpără un războiu.* RETEGANUL, TR. 162/21. *Fă, neicuță, ce-i puteà, Și mă ia cu dumniata.* HODOȘ, P. P. 213. **Ce face și ce (s. cum) drege...** s. **ce face și cum face (destul, că)...** *El știe ce face, ce drege* (= în ce chip izbutește să...), *de-mi aduce din când în când, așà câte puține, de poftă.* CREANGĂ, P. 211. *Chirică atunci, — el știe ce face și cum face* (= el știe, în ce mod izbutì să...) — *că într'o clipă adună toată dărcimea.* idem, P. 158. *Nu știà cum să facă, cum să dreagă* (= în ce chip să izbutească, a...), *ca să împlinească voia acelui împărat.* ISPIRESCU, L. 11. **N'am ce face** = a.) n'am ocupație; b.) nu-mi rămâne nimic de schimbat la acest lucru, nu-i chip să mă împotrivesc acestora s. să le schimb s. să-ți ajut. a.) *Dracul când n'are ce face, știți ce face!* CREANGĂ, P. 53. *N'am ce face* (s. *ce să fac*) *de seară; nu vii la teatru?* | b.) *Dacă n'ai vrut, n'am ce face!* BARAC, A. 59. *Văzând că Ivan este om împărătesc, n'are ce să facă.* CREANGĂ, P. 301. *Vai de mine, cum m'aș duce Seara la guriță dulce!... N'am ce face, sus îi locul, Inima mi-arde ca focul, N'am ce face, sus îi dealul, Inima mi-arde ca jarul!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 133. (În legătură cu un dativ) *Are în mână și pânea și cuțitul, taie de unde vrea și cât îi place; tu te uiți și n'ai ce-i face* (= nu-l poți opri). CREANGĂ, P. 248. *E băiat onorabil și credincios, n'ai ce-i face* (=asta nu i se poate contestà). *N'am ce-mi face* (=nu mă pot opri), *trebue să râd, de câte ori îl aud vorbind. În zadar tot mă rogi! N'am ceți face* (= nu-ți pot ajutà), *trebue să aștepți până-ți va venì rândul!* **N'are ce-și face capului** = nu poate ieși la cale. *Pe fiul cel mai mic însă nu-l trăgeà inima a plecà la pețit. Dară n'avù ce-și face capului, căci tată-său îl trimeteà într'una să caute a se căpătuì și el.* ISPIRESCU, L. 33/20. **N'am ce face cu el** = n'am nici un folos după urma lui. *Îți dau și Dumitale punga asta, că eu n'am ce face cu dînsa.* CREANGĂ, P. 45/14. *N'are ce face cu atâta avere.* RETEGANUL, P. IV, 33/16. || (În legătură cu ce întrebător) *La episcopia Râmnicului, puiu martor pe Dumnezeu care cunoaște ascunsurile inimei, că nici în visul mieu mi-am închipuit să mă fac arhiereu. Iar de vreme ce Dumnezeu... așà au vrut..., eu ce puteam face?* (= cum m'aș fi putut împotrivì?) *M'am supus Domnului și... am șezut... acolo trei ani.* ANTIM, P. XXV/10. *Dar ce să fac? ceriuri sfinte! când inima săgetată De-a amorului lovire și aprinsă de-a lui pară Trebue ori să iubească, ori să rabde și să moară!* KONAKI, P. 84. *Când a văzut pe Malca, nu mai știà ce să facă* (= de ce să s'apuce) *de bucurie.* CREANGĂ, P. 135. *Fiul craiului, ce erà să facă? îi spuse toate cu de-amănuntul.* idem, P. 206. *Dar eu ce fac tocmai acum, la bătrânețe, fără leac de adăpost?* idem, P. 175. *„Ei, Harap-Alb", zise atuncea Ochilă, „dacă nu eram eu și cu Păsărilă, ce făceați voi acuma?"* (=unde erà s'ajungeți? ce erà să deveniți?) idem, P. 269. *Ce să știți voi face, dragele mele?* ISPIRESCU, L. 12. *Fata întrebă ce să facă* (= cum să se apere?), *că o dogorește văpaia.* idem, L. 25. | (În legătură cu un dativ) *A doua zi,... venì un țigan... cu poruncă de la împărat, ca s'o ia și s'o ducă s'o prăpădească... Ea se știà, biet, nevinovată. Dar ce-i faci* (= cum i te poți opune) *poruncii împărătești? Că nu e chip nici să crâcnești.* STĂNCESCU, B. 341/9. *Ce să fac inimii mele* (= cum să-i ajut), *Să uite de gânduri rele?* SEVASTOS, C. 47/15; 56/11. (Urmat de cu...) *Zis'a hâda că-mi va da Șase boi de-o voiu luà. Șase boi ai hâdii-mi plac, Dar cu hâda ce să fac?* DOINE, 82/2. *Ce mi-ai făcut cu atâta sumedenie de oștire, câine?* (= ce s'a ales din ea?) ISPIRESCU, M. V. 31/19. (Sensul acesta din urmă apare și în construcția cu un acuzativ) *Ea cădeà din brațele lui,*

ca o salcie neguroasă ce-şi întindeà crengile spre el, şi strigà căzând: „Dane! ce m'ai făcut pe mine?“ EMINESCU, N. 70. *Ce-ai făcut oastea?* TEODORESCU, P. P. 485b. *Ce-ai făcut banii domneşti?* ibid. 313b. *Eu te'ntreb, ce le-ai făcut?* ŞEZ. I, 112/24. *Ce mi-ai făcut bărbatul?* ALECSANDRI, P. P. 154b/26. *Să vedem ce-a făcut* (= ce s'a întâmplat cu ea, prin ce peripeţii a trecut) *în aceşti opt-spre-zece secoli* [naţia română]? BĂLCESCU, M. V. 5/28 (cfr. lat. quid hoc homine s. huic homini facias? = „ce-i faci, ce te ştii face cu omul ăsta?“, nescit quid faciat auro=„nu ştia ce să facă cu aurul“, quid faceret Chrysippus huic conclusioni?=„ce-ar puteà face Ch. împotriva acestei concluziuni?“) **Ce-ai făcut, de...** = ce ţi s'a 'ntâmplat, că..., care e cauza, că... *Ce-ai făcut, de-ai bolonzit* [= nebunit]? DOINE, 22/22. *Vai, mândruţă de departe, Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hârtia s'o scumpit, Ori pe mine m'ai urît?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 142. **Ce (mai) faci?** = cum îţi merge? cum o mai duci? (întrebare pe care o punem, de obiceiu, celui cu care ne întâlnim, spre a-i arătà că ne interesăm de soarta lui): „comment cela va-t-il? comment allez-vous?“ *Tu-mi scrii să te'nştiinţez ce face? ...Nici a murit..., nici s'a bolnăvit.* C. NEGRUZZI, I, 63. *„Ce mai face?“ — „Face bine, că-i sănătos!“* RETEGANUL, P. II, 62/15. *Dar tu, dragă, ce mai faci?* BIBICESCU, P. P. 61 (cfr. alb. tę vete ne babai im tę šo, se tš bęn babai = „lasă-mă să merg la tatămieu, să văd ce face = cum o mai duce“. *Pedersen*, 113). **Ce face?** = ce? cum? (întrebăm când auzim cevà surprinzător, neaşteptat, şi vrem, prin întrebarea noastră, să arătăm că nu sântem învoiţi cu cele auzite). *„Iartă-mă!“ — „Ce face? Să te iert? Eu, o tigoare, o scorpie?“* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. || (Şi în legătură cu alte pronume nedefinite) *Toate câte le faci tu* (= tot ce lucrezi, ce săvârşeşti tu), *sânt bine făcute.* MARCOVICI, D. 5/11. *Ştire-ai, Doamne, au nu ştii, Câte'n raiu s'au întâmplat, Ce-am văzut şi câte-am fapt?* REV. CRIT. I, 2. *Câte le făceà* (= tot ce lucrà), *le făceà pe dos.* CREANGĂ, P. 39/19. **Nu face alta, decât...** = numai. *Erà odată trei tâlhari. Ei din copilărie... nu făceà alta decât furà şi prădà.* SBIERA, P. 266/36. || (În legătură cu nimica) *Că ce au venit el, nemică n'au făcútù* (= n'a adus nici un rău). PRAVILA MOLD. 174. *Ah! nimic n'am făcut* (= am fost inactiv) *până acuma.* MARCOVICI, C. 10/14. *Fraţii tăi... n'au putut face nimic* (= n'au isprăvit nimic) *şi tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbuteşti?* ISPIRESCU, L. 82/23. **Nu face nimic!** (se răspunde de obiceiu, din complezenţă, celui ce-şi cere iertare, că ne-a pricinuit, fără voie, un rău, o durere, o supărare, etc.): „ça ne fait rien“ (ital. non fa nulla). **N'am făcut nimic!** = n'am folosit nimic, n'avem nici un folos.

3º. (În legătură cu pronumele demonstrativ) **Fac a(ce)stea, a(ce)lea...** = lucrez în modul acesta, aşà precum s'a arătat în cele precedente. *Acestea cine face În veci va fi cu pace.* DOSOFTEIU, PS. 43. *Vei zice Măria-Ta, pentru ce am îndatorat casa, de ce am făcut cele ce am făcut?* ANTIM, P. XXVIII/2. *Sânt încredinţat că şi tu ai fi făcut aceasta pentru mine.* DRĂGHICI, R. 23. *Nu mai face una ca asta!* ISPIRESCU, L. 382/31. *Asta n'aş face-o eu, de-ar mai fi el pe cât este!* CREANGĂ, P. 229. || **De-acestea** (s. **de-acelea**) **face** = acestea sânt faptele lui, aceşta e felul lui de a se purtà (se zice, ca un fel de concluziune, după ce în cele precedente s'au arătat acţiunile pe care le săvârşeşte cinevà). *Apoi tu de-acestea să faci cu mine?* SBIERA, P. 16/29. *Ìs trei fii a' lui Novac, De trei ori ţar'a prădat: Pe-unde merg d'acèle fac.* BIBICESCU, P. P. 317. (În mod analog se explică întrebuinţarea lui *face* ca):

4º. Verbum vicarium. *Face* se întrebuinţează, în mod general, ca loctiitor al verbului sau al verbelor precedente, când vorbitorul nu mai voeşte să le repete. *Diavolul vinuăşte pre oameni înaintea lui D[u]m[ne]dzău, cum făcù şi de Iov* (= precum învinuise şi pe Iov). VARLAAM, C. 68. *Ele începură a zâzâì într'un chip scârbos, aşà cum face* (= zâzâe) *o mare mulţime de... ţânţari.* ISPIRESCU, U. 100/14. *Să cate cu jind la flăcăii ăi chipeşi, cum făceau* (= cătau) *surorile ei ale mai mari?* STĂNCESCU, B. 334/6. *S'a apucat şi a făcut şi el* [= dracul] *pe lup din tină, da nu-l puteà învià de loc, cum făceà Dumnezeu* (= precum înviase Dumnezeu forma făcută din lut). ŞEZ. III, 190/20. (Tot aşà lat.: An Scythes Anacharsis potuit pro nihilo ducere pecuniam: nostrates philosophi facere non potuerunt? = „...filosofii noştri n'o puteau face?“, ital. correva più velocemente che non facesse mai un daino = „alergà mai repede decât ar fi putut-o face un cerb“). | (În această funcţiune *face* poate ajunge a însemnà:) A obicĭnuì, a aveà obiceiul, a lucrà în felul cuivà. *Mă ocolirà precum făcù leii.* DOSOFTEIU, PS. 47. *Judecau pricinile... politice, cum fac Camerile Lorzilor.* BĂLCESCU, M. V. 10/2. *Se sperià de nimic, cum face calul* (= precum se sperie calul de nimic; precum e obiceiul s. firea calului). ISPIRESCU, U. 108/19. || (În acelaşi mod se explică faptul că prin acest verb care poate exprimà orice acţiune, se înlocuesc adesea verbe cu sens trivial sau pornografic pe care dintr'o cauză sau alta nu voim să le exprimăm). *Care muiere va face, în loc de bărbat, cu vreun copil, să-i facă moarte.* PRAVILA MOLD. 115, 2. | *Copilul acesta face încă în pat. A făcut în pantaloni* (şi cu sensul fig. de „este fricos“. Cfr. cacă-frică. Şi în alte limbi, lat. sua rei causa facere = „a-şi face treaba“, facere cum muliere; ital. l'ha fatta a letto; farsela sotto; nemţ. „in die Hosen machen“, fran. „faire dans ses chausses“ = „avoir peur“, etc.).

5º. Pus înaintea unui verb, *face* îi dă un sens factitiv s. cauzativ. A fi cauza că..., a pricinuì, a produce, a provocà (o stare oarecare). *Pe semne că şi straiele acestea pocite fac să arăţi* (= sânt cauza că arăţi = te arată) *aşà de sfrijit.* CREANGĂ, P. 148. *În zădar aduci cu tine Corbul negru şi prădalnic, Şi din codri cu jivine Faci să iasă* (= stârneşti) *urlet jalnic!* ALECSANDRI, P. II, 22. *Cucul şi cu rândunelua Au făcut să fugă* (= au gonit) *neaua, Cântecele de cocori Au făcut să crească flori.* DOINE, 284. (Cfr. lat. haec enim ratio facit lunam non habere lumen proprium = „această împrejurare face ca luna...“ În exemplul dintâi s'ar puteà spune şi: *straiele te fac să arăţi;* despre astfel de construcţii cfr. A, VI, 5º). | (Sens modern) A pune pe altul să... *La întronarea* [Mitropolitului Dionisie]... *dascălul român de filosofie şi matematici ţineà — făceà să se ţie — un înălţător discurs de propagandă.* IORGA, L. II, 523. | A porunci cuivà să..., a dispune să..., (când e vorba despre Dumnezeu, Providenţă, etc.) a da, ca... [Împăratul] *făcù de venì sfântul înaintea lui.* MINEIUL (1776), 58¹/1 (tot astfel s'ar zice franţuzeşte „il fit venir“). *Văzând că în Asia slăbise puterea romaicească, făcù a trece oştile sale în Evropa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/38. *A! facă Provedinţa, ca 'naltul sentiment... Să fie nouă cârmă.* ALEXANDRESCU, M. 12. *Doamne..., fă să câştig de câte ori voiu jucà cu cărţile aceste!* C. NEGRUZZI, I, 83. | A întocmì lucrurile astfel ca..., a da posibilitatea de a... *Eu oiu face ca să nu te vadă nimeni.* SBIERA, P. 201/34. *Deci se duse, lovì cu ciomagul coarnele cerbului, care şi picară, şi făcù de şarpele îl putù înghiţì.* RETEGANUL, P. II, 42/4. *Neiculiţă, să mă crezi, N'am cum face să mă vezi; Că odată când puteam, Veneam des de te vedeam.* ŞEZ. IV, 141b/11. (Neobicĭnuită e construcţia cu [aşà] cum să, pe care o găsim une-ori la ISPIRESCU): *Voiu face eu cum să te folosesti.* U. 23/4. *Făcù aşà, cum noaptea să crească la loc.* U. 88/7. | (După verbele *a puteà, a cutezà*, de care depinde un verb, găsim une-ori, la scriitori vechi şi populari, pe *face*, care după simţul limbii literare de azi nu se mai exprimă) *Au fost oameni acoleà aproape, pre carii puteà el face să-i întrebe* (= i-ar fi putut întrebà). PRAVILA MOLD. 28, 2. *Nu vom puteà face*

să nu ne mirăm (= nu vom puteă să nu ne mirăm). VARLAAM, C. 365, 2. *Eu nu pot face să nu vă chem* (= nu pot să nu vă chem), *iară voi puteți face să nu veniți* (= puteți să nu veniți). ȚICHINDEAL, F. 79. *Ce cutezi, popo, a face, Să cununi o sor-ș'un frate* (= cum cutezi să cununi)? BIBICESCU, P. P. 339. (Cfr. lat. facere non possum, quin... = „nu pot să nu...")

6°. (Construit cu un adverb, cu locuțiuni adverbiale, cu particule comparative, cu prepozițiuni, etc.) A procedà. *Iarăși tremise alte slugi și le făcură lor așijdere.* VARLAAM, C. 281. *Sta și se mirà cum va face.* NECULCE, LET. II, 338/29. *Dacă venirà boierii, șezură. Atunce se sculà Banul și zise: „Boieri fraților, sănătate de la Măria sa Grigorie-vodă... Iată cartea". Și cetind-o... fugì Iordachi și vru să fugă și Matei-aga. Dar îi prinse veste și-l întoarserà zicându-i Banul Gheorghe: „Matei, căci faci copilărește, de nu șezi!... Domnul... nu... vra să vă omoară!"* AMIRAS, LET. III, 141/16. *Apoi dar fă cum știi, moș Nichifor, numai să fie bine.* CREANGĂ, P. 128. *Nu cumvà să facă de altfel!* idem, P. 212/2; 233/22. *Să-mi închinați țara mie, și altfel să nu faceți!* ISPIRESCU, M. V. 39/19. *Mai voì el să facă cevà, cumvà, așà ca să se depărteze, dară în deșert.* idem, L. 35/9. | **Fac ca cinevà** = urmez pilda cuivà, mă port ca el, îl imit, (când e vorba despre animale) produc sunetul caracteristic al unui animal. *Se coborî și cel mijlociu și făcù și el ca cel dintâi.* idem, L. 84/17. *Cine-a face altă dată ca mine, ca mine să pățească!* CREANGĂ, P. 253. *Tot îl întreb, tot îi vorbesc de vreo șase luni, de când a venit; el, pace! numai ca urșii face* (= mormăe) *și tot se uità urît la mine.* SADOVEANU, SĂM. VI, 165. | **A face (așà) după cum** (s. cum s. **precum**) **zice (poruncește,** etc.) **cinevà** = a se conformà (unei porunci, etc.), a urmà (sfatul), a se purtà (după cum i s'a cerut), a ascultà de... *Cela ce nu face la boieria lui după tocmealele și năravurile ce-au fost mai de mult aceii* [= acelei] *boierii...* PRAVILA MOLD. 139, 2. *Femeia lui Ipate ascultă de babă, face cum i-a zis ea...* CREANGĂ, P. 173. *Când aș ști că-mi vei fi de ajutor să sfârșesc ce am pus de gând, mai-mai că aș face așà precum zici tu.* ISPIRESCU, L. 16/2. *Du-te cu ele la târg, tunde-le, vinde lâna, ia parale și te'ntorci și cu oile și cu bani, și-așà faci după porunca împăratului.* STĂNCESCU, B. 180/7. | (Mai ales) **A face după** (s. **de,** s. **din**) **capul său** = a lucrà din proprie inițiativă, a nu se luà după nimeni în acțiunile sale : „en faire à sa tête". *De te-a învățat cinevà, rău ți-a priit, iară de-ai făcut din capul tău, rău cap ai avut.* CREANGĂ, P. 88/11. *Las' să fie rău, nu bine, Că n'am ascultat de nime, Ci-am făcut de capul meu, Și m'a bătut Dumnezeu!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 218. *Fă după cuvântul meu, Nu face de capul tău!* ȘEZ. II, 33/8. *A făcut după capul lui, a făcut după cum i-a trăsnit prin bostanu' lui cel sec!* ibid. II, 74/4. | **Cum să fac (ca) să...?** = în ce chip (să...)? *O învață cum să facă să iasă și de astă dată biruitoare.* ISPIRESCU, L. 18/9. *„Dar cum o să faci, să-l omoarî", zise fata, „căci el se duce cu căței săi la vânătoare?"* FUNDESCU, L. P. 90/9. || (Neobicînuit, probabil germanism : „sich viel aus etwas machen") **A face mult din cevà** = a da mult pe cevà, a face caz de cevà, a pune mult preț pe cevà. *Țiganul aveà de trecut Dunărea să-și aducă cărbuni, și neavând nici el bani, apoi știind că luntrașul e om de omenie, nu face mult din bani, îi duse luntrașului azima.* RETEGANUL, P. IV, 79. || Eliptic. *Îndrăcindu-să, căzù gios, făcândù grozav* (subînțeles: cu fața și cu trupul = având convulsiuni, contractându-i-se mușchii feții în mod îngrozitor). DOSOFTEIU, V. S. 131. || **A face frumos** (v. c.). | **Faci bine** s. **rău, că** (s. **de,** s. **să**): este o aprobare s. des aprobare a acțiunilor cuivà. *Bine faci că nu te arăți mic la suflet.* DRĂGHICI, R. 91. *Rău fac domnii procopsiți de ponosluesc cu nume de Amfitrion pe oamenii cei avuți.* ISPIRESCU, U. 17/11. *N'ați face rău să veniți deseară și voi.* | **Fă bine** (s. **să faci bine** s. **ai face bine**) **să** (s. **de,** s. **și,** s. fără conjuncțiune)! este o rugare pe care i-o adresăm cuivà: te rog, ai amabilitatea, binevoiește, să... : „je vous prie, ayez la bonté *ou* l'amabilité de...; daignez...". *Rugă pe fratele său... să facă bine să-l lase* GORJAN, H. I, 4/19. *Mai bine ai face să-mi legi aripa.* ISPIRESCU, L. 93/34. *Să faci bine Să m'asculți pe mine.* BIBICESCU, P. P. 223. *Să facă bine să tacă!* HODOȘ, P. P. 138. *N'ai face bine să-mi areți?* RETEGANUL, P. II, 42/22. *Fă bine de înapoiește un leu istuialalt care, spui, c'a avut trei pâni.* CREANGĂ, A. 146. *Fă bine și te cară d'aici!* FUNDESCU, L. P. 79/26. *Faceți bine și iertați!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 362. *Fă bine taie coarnele!* RETEGANUL, P. II, 41/26.

II. (Complementul lui *face* e un substantiv abstract)

1°. De-oare-ce *face* poate exprimà orice acțiune, îl întâlnim foarte adesea, mai ales în literatura veche și populară, construit cu un abstract verbal și exprimând aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător. Din punct de vedere lexical *fac pregătire* și *pregătesc, fac chef* și *chefuesc,* etc. au același sens; valoarea lor diferă însă din punct de vedere stilistic, căci cel dintâi fel de a se exprimà este adesea mai plastic și permite o mai mare nuanțare de sens prin adăogirea de atribute: *fac pregătirile necesare, a făcut un chef monstru,* etc., pe când sensul verbului numai cu greu poate fi nuanțat atât de mult prin adverbe: *pregătì iute, chefuì odată zdravăn,* etc. Adesea se întrebuințează în loc de *fac* și alte verbe precum: *fac hotărîre* = iau hotărîre = (mă) hotărăsc; *fac jurământ, întrebare, rămășag* = puiu jurământ, întrebare, rămășag = jur, întreb, mă rămășesc; *fac chef* = trag chef = chefuesc; *fac jertfă* = aduc jertfă = jertfesc; *fac osteneală* = îmi dau osteneală = mă ostenesc, etc., chiar și *fac răbdare* = am răbdare = rabd. Cele mai obicînuite construcții de acest fel sânt azi: *fac (în)cercare* = încerc; ~ *cerere* = cer, înaintez o petițiune; ~ *glumă* = glumesc; ~ *greșală* = greșesc; ~ *gustare* = gust, mănânc; ~ *împărțeală* = împărtesc; ~ *împotrivire* = mă împotrivesc; ~ *înștiințare* = înștiințez; ~ *întrebare* = întreb; ~ *învoeală* = mă învoesc; ~ *izbândă* = izbândesc; ~ *jaf (jac)* = jefuesc; ~ *jertfă* = jertfesc; ~ *judecată* († județ) = judec; ~ *jurământ* = jur (cfr. fran. „faire un serment"; și în limbile balcanice, cfr. PAPAHAGI, P. A. nr. 257.); ~ *legătură* = mă leg (cu cinevà); ~ *opinteală* = mă opintesc; ~ *pace* = mă împac; ~ *planuri* = plănuesc; ~ *pomenire* = pomenesc; ~ *popas* = poposesc; ~ *pregătire* = (mă) pregătesc; ~ *pretenție* = pretind; ~ *prinsoare* = mă prind; ~ *probă* = probez; ~ *rămășag* = mă rămășesc; ~ *râs* = râd (de cinevà); ~ *războiu* = mă războiesc, mă lupt; ~ *risipă* = risipesc; ~ *rugă(ciune)* = mă rog, mă închin; ~ *șagă* = șuguesc; ~ *schimb* = schimb; ~ *sfat* = mă sfătuesc; ~ *socoteală* = socotesc; ~ *spor* = sporesc; ~ *tocmeală* = mă tocmesc, etc. În limba veche și la popor mai găsim și: ~ *arătare* = arăt; ~ *ascultare* = ascult; ~ *așezare* = așez, rânduesc, aranjez; ~ *așteptare* = aștept; ~ *biruință* = biruesc; ~ *certare* = cert († pedepsesc); ~ *chiverniseală* = chivernisesc; ~ *dobândire* = dobândesc; ~ *gătire* = (pre)gătesc; ~ *închipuire* = îmi închipuesc; ~ *îndrăsnire* = îndrăsnesc, sânt îndrăsneț cu...; ~ *nevoință* = mă nevoiesc; ~ *osteneală* = mă ostenesc; ~ *prădăciune* = prădez; ~ *prăznuire* = prăznuesc; ~ *răbdare* = rabd, sânt răbdător (cfr. fran. „faire attention = être attentif)"; ~ *rădicare* = mă ridic, mă răzvrătesc; ~ *silință* = mă silesc, mă străduesc; ~ *sfadă* = mă sfădesc; ~ *sfârșit* = sfârșesc († execut); ~ *tămăduire* = tămăduesc, vindec; ~ *trudă* = mă trudesc; ~ *unire* = mă unesc, etc. (Exemplele se citează subt cuvintele respective). Spre a arătà cât de puțin limitată este această întrebuințare, vom citâ numai câtevà cazuri. *Mult plâns feacerà* (= plânserà mult). DOSOFTEIU, V. S. 160. *Aduceà și Ovreice și giucà cu toatele la curte, și Domnul cu Doamna făceà privală* (= pri-

veau la acest spectacol). E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 235/8. *Par'că s'ar fi precurmat mișcarea ce dă viață universului și natura ar fi făcut o stare!* (= ar fi stat pe loc, s'ar fi oprit) MARCOVICI, C. 8/8. *„Tu te duci, bădiță'n țară; Nu-mi lași nicio rânduială?" — „Rânduială ți-am lăsat: Să nu faci mult sărutat"* (= să nu te săruți cu alții). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 378. Tot aici sânt de citat construcții ca: *fac greș* = dau greș, greșesc; *~ monopol* = monopolizez; *~ vis* = visez (din fran. „faire un songe"). De asemenea cazurile în care efectul acțiunii e închipuit reflexiv: *face daună* = sufere stricăciune, *~ lipsă* = lipsește, *trebuință* = trebue (cfr. lat. damnum, detrimentum facere, engad. fer bsögns = fran. faire besoin). *Instinctul nu face greș vreodată.* KONAKI, P. 293. *Aruncă* [boamba] *cu atâta meșteșugire, încât niciodată nu făcea greș.* BELDIMAN, N. P. I, 97. *Streini prinți... Monopol fac azi de drepturi.* ALEXANDRESCU, M. 23. *Numai visurile ce facem deștepți ne vatămă.* MARCOVICI, C. 15/2. *Am făcut un vis poznaș.* ALECSANDRI, T. 805. *Rușii... întăriseră cetățile lor... cu oaste cât făcea trebuință.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 287/1. *Râule, fi-mi credincios, Nici lipsă fă, dar nici prisos!* I. VĂCĂRESCU, P. 66/2. *Și-apoi, ce ți-oiu luă eu din casă, nu-ți face trebuință d-tale.* CREANGĂ, P. 151/18.

2°. (În legătură cu alte abstracte)

a.) (În legătură cu abstracte, ca lucru, faptă, minune, păcat, etc. și mai ales cu abstracte adjectivale și substantivale) A săvârși, a lucră, a comite. *Dzise: „o, mare păcat au faptă acest nărod!"* PALIA (1582), ap. CP. 205 (: „hélas! je te prie, ce peuple a commis un grand péché"). *Se-au făgăduit cruciei, iară ei au făcutŭ lucrul diavolului.* CUV. D. BĂTR. II, 352. *Apostolii făceà lucrurile ciale neasămănate.* BIBLIA (1688), 6 pr./50. *Dumnezeu să ierte pacatele celui cu fântâna, că bun lucru a mai făcut.* CREANGĂ, P. 205. *Ce fel de două lucruri se pot face și nu se pot isprăvi?* (= „Scară pân'la cer și pod peste mări"). ALEXICI, L. P. 213. *Te-am pălmuit pentru fapta ce-ai făcut.* ISPIRESCU, L. 47/17. *Ciudeasele ce făceà în besearecă arhistratigului Mihail...* DOSOFTEIU, V. S. 8, 2. *Făcut-au ș-alte multe seamne.* idem, V. S. 116, 2. *Îi știà toate tainele ce le făcuse.* NECULCE, LET. II, 280/29. *Cum poți socotì că Dumnezeu va face minuni?* MARCOVICI, D. 11/13. *Fă în viață o minune, Hotărîndu-te a-mi spune Adevăr neprelucrat.* ALECSANDRI, P. I, 211. *Fluerul minuni făceà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 511. *Știà blăstămăția ce făcuse.* ISPIRESCU, L. 64/25. *Aciasta multe bunătăț[i] feáce.* DOSOFTEIU. V. S. 13, 2. *Păgânii tot fealiul de fără-de-leage în toate zilele făcu.* BIBLIA (1688), 6 pr./17. *Aciaste trei furtușaguri le-au făcutŭ tot într'un loc.* PRAVILA MOLD. 19, 2. *Să facem și noi o hoție.* ISPIRESCU, L. 371/31. *Mișelia ce făcù...* idem, L. 258/2. *Nedreptățile ce făceà...* idem, U. 68/22. *Am trecut fără să fi voit să fac astă neghiobie.* idem, L. 8. *Păcate... au faptu în aciale șase zile.* CUV. D. BĂTR. II, 46. *Ochii și sprincenele, Alea fac păcatele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. *Va pârî bărbatul pre muiare că face preacurvie.* PRAVILA MOLD. 73. *Acel bărbat fáce sodomie.* ibid. 78, 2. *Ai făcut viețjie.* MINEIUL (1776), 182 2/1. | (Când e vorba de comiterea unui păcat, a unui lucru rău, etc., avem adesea complinirea: cu cinevă) *Că cu frate Fac păcate.* BIBICESCU, P. P. 13. *Că cu dînsa-am făcut rele.* RETEGANUL, TR. 33/21. ## **A face comèdii** (v. c.), **năzbâtii** (v. c.), **năzdrăvănii** (v. c.), **pozne** (v. c.). (Tot așă în bulgărește: storvam grĕh = „fac păcat").

b.) A îndeplini, a aduce la îndeplinire, a împlini, a urmà. (Zisa, porunca, datoria, etc.) *Nice o zisă de-ale meale nu feacetu.* CUV. D. BĂTR. II, 45. *Ascultă cuvântul lui Dumnezeu și-l facŭ.* CORESI, E IV/22. *De veri vrea să întri în viața de veci, fă învățăturile.* VARLAAM, C. 276. *Du-te, vezirule, și zi-le să vie câte unu-unu înaintea mea! Vezirul făcù porunca sa.* GORJAN, H. IV, 2. *Și-a făcut datoria de ostaș.* CREANGĂ, P. I, 297/6. *Aveți dorință de a vă face datoria către Dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 296/1. | (Dorul, pofta, voia) *Dar, ca să-ți faci poftele, Mai lasă-ți oștirile.* TEODORESCU, P. P. 507. *Nu știau ce voie să-i facă.* ISPIRESCU, L. 11/22. | (Slujba, pedeapsa, etc.) *Fata atunci... și-a ales lada cea... frumoasă, căci îi plăceà să ieie cât de mult și ce-i mai bun și mai frumos, dar să facă slujbă bună nu-i plăceà.* CREANGĂ, P. 293/4. *Frunzuliță miez de nucă, Vin pandurii să mă ducă, Într'un mijloc de oraș, Să-mi fac slujba'n călărași.* ȘEZ. I, 110b/17. *Foaie verde de săcară, Sânt trei ani la primăvară De când fac la miliție* (= de când îmi împlinesc serviciul militar, de când servesc ca militar), *Nu-ți mai știu de urmă ție.* ȘEZ. V, 89b/28. *Eră odată într'o oaste trei cătane. Ele eră bătute și chinuite în toate zilele, pentru că nu puteà face mustrul.* SBIERA, P. 147/25. *De omul care mi-e drag Zăce boerescuri fac.* SEVASTOS, C. 68/3. *Și-a făcut pedeapsa* (s. temniță). | P. anal. *Nouă ne-a plăcut de d-voastră și am făcut târg* (= ne-am învoit asupra prețului). SEVASTOS, N. 62/8. *Își bătură oamenii în palme și târgu-l făcură* (= căzură de acord asupra prețului). ȘEZ. IX, 113. *Își face interesurile* (= se aranjază) *cum poate.* ALECSANDRI, T. 612. ## **A(-și) face treaba (cu cinevà)** v. treabă, **a face ispravă** (v. c.), **procopseală** (v. c.).

c.) A exercità, a practicà. *Jupânul Știrul aduceà, pentru hatârul călugărilor și călugărițelor, tot ce le trebueà. Mai făceà el, nu-i vorbă, și alte negustorìi.* CREANGĂ, P. 112/19. *Și pe cal încălecà, Drumul la vale-apucà, Apucà'n călătorie Să facă negustorie.* ALECSANDRI, P. P. 38b/2. *Într'o zi marsă acel nebun la tată-său, cerând ca să-i de vițălul ca să-l taie și să facă neguțitorìi cu carne.* POP. (secol. XVIII), ȘEZ. II, 117/15. | (Modern, din fran.) A studià. *Face medicina. Face dreptul în București.*

d.) A instituì, a creà, a stabilì, a introduce. *Face alte obiciae după voea sa.* PRAVILA MOLD. 139, 2. *Antonie-vodă, măcar că eră Grec și străin Țărigrădean, dar eră mai bun Domn decât un pământean, că nici un obiceiu rău în zilele lui n'au făcut.* NECULCE, LET. II, 235/8 *Carii, viind la Iași, i-au iertat și i-au și boierit pe toți... și le-au făcut și lefi și scutelnici.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 201/37. *Puterea de-a face legi* (= a legiferà)... *sta în adunarea sau soborul a toată țara.* BĂLCESCU, M. V. 9/22. *Ne fac legi și ne pun biruri.* EMINESCU, P. 246.

e.) (Despre festivități, praznice, nunți, servicii religioase, etc.) A ținea, a da, a aduce. *Feáce bdenie pentru văru-său.* DOSOFTEIU, V. S. 74, 2. *Ellinii făceà praznic lui Saturnus.* idem, V. S. 137, 2. *Făcând mare masă, să veselì.* idem, 155, 2. *Și alalte obicinuite țeremonii făcum.* CANTEMIR, IST. 137. *Veniți să făcemŭ vecerniță.* MINEIUL (1776), 137 1/2. *A făcut și nunta și cumătria.* CREANGĂ, P. I, 102/8. *Cununia se făcù cam pe sub ascuns.* ISPIRESCU, L. 53/18. *Făcù o șezătoare.* idem, L. 70/19. *Boierul făcù clacă.* idem, L. 67. *Împăratul făcuse o vânătoare mare.* FUNDESCU, L. P. 68/23. *Să facem întâi o masă mare.* STĂNCESCU, B. 184/25. *De mi-i da după om drag, Șapte sărindare-ți fac.* MÂNDRESCU, L. P. 69/12. *Șapte popi slujbă fac.* ALEXICI, L. P. 204/23. *Se duc la biserică de le fac molifta.* SEVASTOS, N. 340/26. *Apoi fac parastas.* ibid. 343/2. (Cfr. lat. cenas, sacrificium facere. Tot așà la Slavi: paleosl. stvori bratъ, prazdnikъ = „făcù nuntă, praznic".)

f.) A stârnì, a provocà. *Va face vrajbă.* DOSOFTEIU, PS. 33. *Cine știe ce încurcătură vei face p'acolo?* ISPIRESCU, L. 13/6. *Dumnezeu i-a zis atunci lu sfete Ilie..., numai când* [dracii] *or face... zavistii..., ș'or face viforniță, atunci să-i săgeteze.* ȘEZ. III, 78/20. (Modern, după fran.) *Face admirația publicului. Cartea lui a făcut sensație.* ## **A face prepus** (v. c.).

g.) (Modern după lat. s. fran.) A formà, a aveà. *Sânt unele substantive masculine la singular, care fac pluralul în* -e *sau în* -uri.

h.) În diferite expresiuni: **A face toate (chipu-**

rile) să (s. ca s. cum)..., şi eliptic, la imperativ fă, să... = a încercă tot posibilul, a se căzni în toate felurile spre a... *Nu putem trăi în casa asta, de n'om face toate chipurile să scăpăm de hârca de babă.* CREANGĂ, P. 12/21. *Făceau toate chipurile, cum să deie macar de-un pas vitişoarele mele pe moşia boierului.* idem, A. 159. *Trebue să facă toate chipurile, ca să nu vadă, nici să se întâlnească cu logodnicul ei.* SEVASTOS, N. 64/23. *Fac duşmanii, toate fac* (= încearcă), *Ca noi să nu ne-avem bine.* BIBICESCU, P. P. 362. *Fă să te văd în toate zilele.* (Cfr. lat. facias videre Romam. Cfr. şi B. 1°). | **A face cinste**=a plăti altora băutură, etc. | **A face credinţa**= a se logodi. „Pe câmpie, în partea Mureşului de sus, şi de la Mureş până spre Banat, se 'ntrebuinţează [expresiile]...: *au făcut credinţă* = s'au încredinţat = s'au logodit, *şi-a stricat credinţa* = şi-a stricat logodna". MARIAN, NU. 166. ## **A face haz** (v. c.). | **A face holcă** (v. c). | † (Jur) **A face lege** = a hotărî, a da sentinţă *Starostea au făcută leage.* PRAVILA MOLD. 153. | **A face marazuri** (v. c.). | † **A face meşte(r)şug** = a întrebuinţă mijloace neiertate spre a săvârşi ceva. *Acelaşi Satan feace meşteşug de s'au aprins beseareca.* DOSOFTEIU, V. S. 87, 2. *Ce meşteşug să facă, ca să scape de el?* ISPIRESCU, L. 319/27. | **A face moarte (de om)** = a comite un omor, a omorî. *Nu voiă să facă moarte de om.* SBIERA, P. 140/1. | **A face mofturi** (v. c.). | **A face nazuri** (v. c.). | **A face price** (v. c.) s. pricină (v. c.). | **A face râs** (v. c.). | **A face treampa** (v. c.).

3°. (Complementul e un abstract care însemnează o mişcare) A realizà o mişcare sau un gest. *A face (o) săritură* = a sări (odată); *~ (o) ţâşnitură* = a ţâşni (odată); *~ cotituri* = a coti; *~ o călătorie* = a călători, a întreprinde o călătorie; *~ drum* s. *cale* (în sensul fig. de „călătorie") = a merge, a umblà, a călători; *~ un cerc* = a descrie un cerc, a se rotî (în zbor); *~ metanii* = a bate metanii; *~ o temeneà, un compliment* = a se plecà cu capul spre pământ ca semn de supunere s. respect; *~ un pas, câţivà paşi* (adesea complinit printr'un adverb local: înlăuntru, afară, înainte, înapoi, etc.) = a păşi, a se apropià, a merge spre... (a intrà, a ieşì, a înaintà, a se retrage), fig. *~ pasul acesta* = a întreprinde aşà ceva; *~ semnul crucii* s. fig. *a(-şi) face cruce* = a-şi duce trei degete împreunate la frunte, la piept, la umărul drept şi la cel stâng. *Se oprì şi nu făcù nici o mişcare, ca să nu supere pe zâna.* ISPIRESCU, L. 35/28. *Din ţâşnitura ce făcù laptele din ţâţă, când lăsă Ercule sfârcul, spun păgânii, să se fi alcătuit pe cer calea laptelui.* idem, 19/11. *Poteca... face cotituri în drum.* COŞBUC, F. 122. *Fiul craiului atunci înalecă calul..., face o săritură înapoi şi una înainte şi se cam mai duc la împărăţie.* CREANGĂ, P. 199. *Au hotărît să facă această călătorie.* DRĂGHICI, R. 154. *Îl rugau să se lase de a face călătoria.* ISPIRESCU, L. 4. *Eăcând cale* (= călătorind) *cu hiiul său...* DOSOFTEIU, V. S. 138. *Feace cale* (= merse) *cătrà acel părinte.* idem, V. S. 12, 2. *Nu făcuse cale de 100 [de] mile...* DRĂGHICI, R. 19. *Această cale se poate face cât te ştergi la ochi.* ISPIRESCU, L. 114/20. *Drumul ce făcuse prin văzduhuri...* STĂNCESCU, B. 29/20. *Făceà la podvezi şi la drumuri lungi.* ŞEZ. V, 29/20. (Cred. pop.) *Când răstorni mămăliga pe masă şi se desface, ai a face drum!* ibid. I, 152/32. (Cfr. fran. faire un chemin, bulg. pravja пѣт, alb. bęń udę, n.-grec. κάνω δρόμο, cu acelaşi sens. PAPAHAGI, P. A. nr. 418; cfr. şi A, VII, 1°, e.) *Iar pe cer un vultur mare, Făcând cercuri de zburare, Se vedeà plutind cu fală.* ALECSANDRI, P. I, 263. *Fapt-a ...cercuri de trei ori cu calul.* COŞBUC, Æ. 206/37. *Îi face metane'n post Şi îi cere-a cui a fost.* ŞEZ. V, 44. *Temeneaua că-şi făceà, Mâna, poalu-i sărutà Şi din gură scurt grăeà...* TEODORESCU, P. P. 482. [Pruncii fricoşi] *nu cutează un paş de la uşă să facă seara afară.* CALENDARIU (1844), 62. *Timpul un pas a mai făcut...* ALEXANDRESCU, M. 12. *Face câţivà paşi spre dînsa.* CREANGĂ, P. 272. *Făceà doi paşi înainte şi unul înapoi.* ISPIRESCU, L. 56/15. *Nu făcuse mulţi paşi şi iată că-i ieşì înainte un strigoiu.* SBIERA, P. 311/36. *Tot pasul care vei face* [= tot ce vei întreprinde] *va fi pas de fericire.* KONAKI, P. 273. [Robinson] *sileà pe părinţii lui, ca să-l lase să călătorească... Tatăl său... îl mustrà, zicându-i... că nici-de-cum va primì să facă acest pas.* DRĂGHICI, R. 5. *Parc'ă tot m'aş însurà; când aş da peste-o parte bună, aş face poate şi eu pasul acesta.* CREANGĂ, P. 161/16. *Îndată-ş[i] făcù cruce.* VARLAAM, C. II, 59/3. (Loc. prov.) *Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ţi faci!* C. NEGRUZZI, I, 249. (Loc. prov.) *Fă-ţi crucea mare, că dracul e bătrân!* BARONZI, L. I, 55/20; ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 5/6. *Fata popii Marişca Face-şi cruce cu stânga.* RETEGANUL, CH. 92. *Să le faci sămnu' crucei.* ŞEZ. II, 65/32. ## **A face (cuivà un) semn (cu capul, cu mâna,** etc., s. **din cap,** etc., urmat adesea de un conjunctiv) = a(-i) atrage cuivà atenţia printr'un gest, a-i da, printr'un semn, să înţeleagă (cevà s. că...). *Ascultaţi! Marea fantomă face semn, dă o poruncă.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Toţi plângeau şi nu se puteau dumerì despre semnele ce face mama lor.* CREANGĂ, P. 15. *Au făcut muierea sămn ficiorului.* SBIERA, P. 168/16. *Să facă celor ce se primejdueau semn de ajutor.* DRĂGHICI, R. 20. *Fă-i semn să se coboare de pe zid.* C. NEGRUZZI, I, 171. *Îi face semn* [= îl invită print'un gest] *să şadă.* EMINESCU, P. 206. *Face semn dracului cu mâna.* CREANGĂ, P. 52/15. *Făcù din cap semn.* STĂNCESCU, B. 361/5. *„Spune-mi drept, întrat-ai în casa de cătrà răsărit?" Ea făcù cu capul, că nu. „Nu ai întrat?" — „Nu!... Şi biata crăiasă iar face semn cu capul, că nu* (= face cu capul mişcarea prin care de obiceiu să desaprobă sau se refuză cevà). RETEGANUL, P. V, 20/9. (Cfr. lat. significationem facere = a face semn). | Eliptic. (Complementele „semn", „o mişcare", etc. pot să fie omise ca de la-sine-înţelese) *Când treci tu pe lângă noi, Nu face* (subînţeles: semn) *cu pălăria, Să priceapă duşmănia.* HODOŞ, P. P. 69. *Şi Turcii l-o 'mpresurat Şi l-o prins şi l-o legat Cu curele subţirèle, De l-o tăiat pân'la piele. Badiu din spate făceà* (subînţeles: o mişcare) *Sferile i se rupeà.* ŞEZ. V, 61/26. | **A face cu mâna** s. **din mână (să...,** s. **că...)** = a porunci, a da de ştire, a chemà, a da să 'nţeleagă, etc. printr'un gest cu mâna. [Împăratul] *au făcut cu mâna, şi l-au rădicat şi i-au tăiat capul.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 258/1. *Ipate, care dă oca pe spate şi face cu mâna să-i mai aducă una...* CREANGĂ, P. 150. *C'o mână pe carte scrie Şi cu alta-mi face mie Să merg în cănţălărie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 26. *De-i vedeà că zăbovesc, Fă-mi din mână, că pornesc!* MARIAN, NA. 341. *Vecina face cu mâna: Haid', bade, că-i gata cina!* DOINE, 139/21. *Şi'ntr'un minut, nu ştiu ce făcù din mână, că de-odată pietrile acèle se scuturară şi fraţii mei rămaseră în mirare văzându-se faţă cu noi.* ISPIRESCU, L. 302/36. | **A face cu capul (să...,** s. **că...)** = a porunci, a chemà printr'o mişcare a capului, a mişcà capul în coace şi'ncolo; **a face din cap (că da,** s. **că nu)** = a da din cap în semn de aprobare s. de refuz. *„Atunci", răspunse vulpoiul, „porunceşte să beleascâ un lup viu"... Făcù împăratul cu capul. Îndată sărirà leii şi apucarà pre lup.* ŢICHINDEAL, F. 13. *Du-te, bade, la dracu', Nu-mi mai face cu capu', Că mă vede bărbatu'.* RETEGANUL, TR. 189. *Săracă mândruţa mea, Ce te-am prins de acuma, Că nici mersul de pe cale Nu seamănă'n a fată mare..... Că..... merge făcând cu capul, Gândeşti că-i moşul, săracul.* DOINE, 17/18. | **A face cuivà cu ochiul** (mai rar: **din ochi)** = a face cuivà un semn ascuns s. cochet, (despre femei) a cochetà cu îndrăzneală: „faire *ou* cligner de l'œil" (span. hacerse del ojo). *Tu i-i face cu ochiul, el îţi face cu capul.* PANN, P. V. I, 85. *Poftim! Ca şi când eu, Balaşa, la vârsta me, aş face cu ochiu' logofeţilor!* ALECSANDRI, T. 942. *Am un*

puiu de Cotnariu, care face cu ochiul [= te invită să-l bei]. id. ib. 841. *S'auzi zornetul de pinteni și foșnirile de rochii, Pe când ei sucesc mustața, iară ele fac cu ochii?* EMINESCU, P. 257. *Au ieșit Petrea în tindă și-i face muierii sale cu ochiul ca să vie după dînsul afară.* SBIERA, P. 268/15. *Măi bădiță și-al mieu dulce, Fă-mi cu ochiul când ți-[i] duce Și-mi trage și cu geana Să vin după dumneata.* DOINE, 166/8. *Iar lelica cea frumoasă... Auzind larma cea mare... Se uită la soțul său Și-i făceà din ochi mereu.* TEODORESCU, P. P. 152b. (Cu același sens: de a cochetà, se spune — rar — despre bărbați că) **fac cu mustața.** *Într'o zi se încumese a-i face cu mustața; dară cam cu sfială.* ISPIRESCU, L. 391. (Rar, despre animale) **A face cuivà cu măseaua** = a-i arătà colții (în semn de prietenie). [Capra, despre lupul fățarnic care i-a mâncat iezii] *Țicălosul și magositul! Încă se rânjeà la mine și-mi făceà cu măseaua. Apoi doar eu nu-s de-acelea de care crede el: n'am sărit peste garduri niciodată, de când sânt.* CREANGĂ, P. I, 28/11. ‖ **A-i face cuivà cu degetul** = a-l amenințà cu degetul arătător. *Zărindu-l în slava cerului printre stolul de corbi, începù a-i face cu degetul și-i zise: „Ghidi, ghidi, tâlharule ce ești! Dă-te jos de-acolo, omule,... nici în raiu nu scapi de mine“!* ISPIRESCU, L. 46/17. ‖ (Adesea, în stilul vioiu al povestirilor populare, în loc de substantiv, găsim drept complement al verbului *face* o onomatopee prin care se imită o mișcare repede și zgomotoasă sau vâjâitoare, cfr. și A, II, 5°) *Atunci fata... făcù odată ceah! cu sabia spre capul lui... și... i-au ras nasul.* SBIERA, P. 276/37. *Zicând acestea, se răpède spre un fund cu mămăligă... și face clanț! cu gura în mămăligă.* idem, 182/9. *Și-mileaga grava Încunjură dumbrava Și face ciuști! în nas la Sava?* (= „Albina și știubeiul“). idem, 322/7. *Am o purcicuță vijneață, Când o prinzi de urechi, face fâștiu! în coștereață?* (= „Cheia în gaura broaștei“). idem, 320/2. *Are tata o oaie laie... Eu zic bârrr! oaie, la stână, Ea face hap! de mână?* (= „Cățeaua“). GOROVEI, C. 56. *Voinicul face harșci cu sabia, și-i taie capul.* SBIERA, P. 125/3 *(hârști!* idem, 257/11). *A făcut hojmâc!* = „a căzut fără sine“. ȘEZ. III, 16/2. *Nu erà chip să se poată trânti unul pe altul. Dar în urma urmelor făcù Fiul-oii huzdup! de pământ cu Scutură-munții.* RETEGANUL, P. III, 62/10. *Dracul făcù puf! cu capul de părete.* idem, III, 58/14. *Face sfârrrr! cu cutea după rețe.* SBIERA, P. 233/1. *Spânul face tranc! capacul pe gura fântânii!* CREANGĂ, P. 205/24. *Cum numai au zărit mâțul pe șoarece, îndata-mare... au făcut țup! după șoarece de l-au prins.* SBIERA, P. 247/40. *Talpa iadului atunci face țuști în lăuntru și dracii tronc! închid poarta.* CREANGĂ, P. 311/3. *Să faci cu el zup! în fundul pământului.* RETEGANUL, P. III, 55/17. ‖ (Une-ori în legătură cu un adverb s. cu o locuțiune adverbială) *Alergătorii... într'o fugă sânt datori a face giurul pieții* (= a ocolì piața) *de patru ori.* C. NEGRUZZI, I, 36. *Când noi voiam să facem hoisa* (= să mergem spre stânga), *ne sfătueai să luăm ceala, pentru ca să nu putem da de urma tâlharilor.* ALECSANDRI, T. 233. *„Ba bine că nu“, zise Ivan, făcând stânga'mprejur și puindu-se drept în fața morții.* CREANGĂ, P. 314/11. *Atunci toți fac roată pe după masă* (= se așază în jurul mesii). SEVASTOS, N. 285/1.

4°. (Complementul e o noțiune de timp) A împlinì, a petrece, a lăsà să treacă (luni la mijloc), a stà (într'o slujbă, într'un loc), a ținea (amiazul, etc.), a-i trebui cuivà (atâta timp pentru cevà), a serbà (Paștile, etc.). *Feăcemù 20 de dzile, cutreierând locurile sv[i]nte.* DOSOFTEIU, V. S. 78, 2. *N'au făcut mai mult de 2 luni în vezirie.* N. COSTIN, LET. II, 88/19. *La Roman am făcut sfintele Blagovești.* CANTA, LET. III, 168/36. *Și așà scrià unul la altul, făcând luni la mijloc.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 256/8. *Cum aș face, cum aș drege, Că pe toate le-aș culege, Să-mi fac traiul și să mor, Legănat pe sânul lor!* ALECSANDRI, P. P. 337b/10. *Drum la deal și drum la vale! Îmi fac veacul tot pe cale, N'am în lume sărbătoare.* ibid. 277/2; cfr. TEODORESCU, P. P. 278. *A făcut atâția ani de slujbă.* ȘEZ. II, 60/2. *Pentru mândra care-mi place, Trei zile la domni aș face.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10. *Acì se așează, ca să-și facă amiazul* (= să mânce de amiaz). RETEGANUL, P. I, 63/10. *Cerbul ce-mi făceà? Sta și rumegà, Namiaza-și făceà* (= își ținea siesta, odihna de amiaz), *Dulce aromeà.* TEODORESCU, P. P. 65. *[Căruțele] făcuseră de la barieră și până în târg aproape un ceas.* TELEOR, ap. TDRG. *Săracul, când capătă cămașă, atuncea face Paștele.* ZANNE, P. V, 555. (Tot așà în latina de mai târziu: facere Pentecosten = „a face Rusaliile“, Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* 190 și în limbile romanice: ital. fare la Pâsqua, engad. fer la quaraisma, fran. faire les Paques. De asemenea la Slavi: paleosl. сътвори 7 lětŭ = „făcù 7 ani“, bulg. stori trideset godini = „împlinì 30 de ani“; și la Neo-greci: ἔκαμε δύο ὥρας νὰ τὸ γράψῃ = „il a mis deux heures à l'écrire“; ἔκαμε τρεῖς μῆνας εἰς Παρισίους = „a făcut 3 luni la Paris“.)

5°. (Complementul e larmă, zgomot, gălăgie, etc.) A da naștere la... *Care, cum îl văzù pe unchiaș, începù să facă o gălăgie și se urle, de gândeai că să ia peștera în sus.* STĂNCESCU, B. 314/11. [Începù] *să strige cu glas mare și să facă gâlceavă.* PRAVILA MOLD. 33, 2. *Se văzù încongiurat de o mulțime de pasări, care mai mici, care mai mari, țipând pre limba lor. Și atâta larmă făcură, încât se deșteptară toți slujitorii împărătești.* ISPIRESCU, L. 76/36. *Începe a face un tărăboiu, de s'a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304/10. *De ce să mai facem pe acolo tevatură? Să ne îmbăiem acì.* ISPIRESCU, P. 37/28. *Râd, fac vuet.* SEVASTOS, N. 55/23. *Mare zarvă feceră.* URECHE, LET. I, 184/23. *Acolo au odihna, locaș adânc, tăcut, Eroi ce mai nainte mult zgomot au făcut.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Fac zgomot prin saloane.* EMINESCU, P. 229. *„Face zurbavă* = stârnește huìt între mulțime“. ȘEZ. IX, 149. (Cfr. fran. faire du bruit, engad. fer fracasch, etc.) ‡ **A face gură** (v. c.). **A face vorbă** (v. c.) s. † **voroavă** (v. c.). **A face cuvânt,** v. cuvânt. ‖ (Adesea, în stilul vioiu al povestirilor populare, în loc de substantiv, găsim drept complement o onomatopee care imită un sunet. Cfr. și A, II, 3°) *Au început a face cârr-mârr!* SBIERA, P. 82/6. *Mă duceam la voi Și făceam liop! dinapoi?* (= „Ușa“). GOROVEI, C. 386. *Iară ei îi făcù inima sfârr!* ISPIRESCU, U. 119/3. *O prinsei de buric Și ea făcù țâvilic!* (= „Cleanța“). ALEXICI, L. P. 214/12 (*țuvlic!* SBIERA, P. 319/28). *De inima căruței atârnau păcorniță cu feleștiocul și posteuca, care se izbeau una de alta când mergeà căruța și făceau tronca-tranca, tronca-tranca.* CREANGĂ, P. 106.

III. *A face cuivà cevà.* (Complementul e tot un abstract, dar se exprimă și persoana pe care o impoartă de aproape s căreia îi e destinată acțiunea ce pleacă de la subiect).

1°. a.) A cauzà, a pricinuì, a procurà, a căsunà. *Robinson au priceput asuprirea ce au făcut părinților săi.* DRĂGHICI, R. 38. *Fă-mi și mie dreptate.* FUNDESCU, L. P. 75/15. *Bun creștin! Tot cinste ne-a făcut!* COȘBUC, F. 71. *Multe fealuri de munci îi feaceră.* DOSOFTEIU, V. S. 13. *Dragă tată! Să nu cumvà să te împingă păcatul să-i faci vr'un neajuns!* CREANGĂ, P. 87. *Necinstea ce i-a făcut soția lui...* ISPIRESCU, L. 277/2. *Iaste datoria bărbatului să-i facă* [femeii] *toată odihna.* PRAVILA MOLD. 82. *Începù a-i face pacoste.* MINEIUL (1776), 10 1/2. *Iată ce pricopsealà îți făcù nevasta!* ISPIRESCU, L. 64/2. *Rana ce făcuse hoțului...* idem, L. 83/36. *Înghiți rușinea ce-i făcură frații.* idem, 36/16. *Dereptățile-ți nu fac nimărui scădeare.* DOSOFTEIU, PS. 58. *Nu-i făceau nici atâta stricăciune, cât o pișcătură de purice.* ISPIRESCU, U. 31/2. *Simți și Antioh de vicleșugul boierilor ce i-au făcut.* NECULCE, LET. II,

307/32. *Fă-mi plăcerea...* : „fais-moi le plaisir...“ | A da. *Ne-ai făcut adăpost.* CREANGĂ, P. I, 239/9. ## **A-i face cuivà o beleà** (v. c.). | **~ bosmaua** (v.c.). | **~ capăt** (s. **coneț**, s. **sfârșit**) = a sfârși, a face să înceteze, (când e vorba despre ființe) a omorî. *Nimene nu se găseà să facă acestor tâlhării groaznice un capăt.* ȘEZ. V, 78/5. *Și-au propus vârtos ca să facă jălii și plânsurilor un capăt.* SBIERA, P. 91/9. *Ajungând la smei, oiu căutà să mă lupt cu ei și să le fac capătul.* idem, P. 137/42. *Fă un sfârșit durerii, vin' la sinu-mi!* EMINESCU, P. 46. *Îi dă drumul pe-o apă mare, curgătoare, zicând: „Na! că ți-am făcut conețul. De-acum du-te pe apa Sâmbetei!“* CREANGĂ, P. 323. *Manea i-o făcu[t] fârșîtu', că șădeà hoitu' mprejuru' fântânii.* ȘEZ. IV, 197/32. | † **~ cercare** = a-l cercetà. *Să-i facă cercare, căci e creștină.* MINEIUL (1776), 27²/1. | **~ felul** (v. c.). | **~ hatârul** (v. c.). | **~ inimă bună** = a-l îmbărbătà, a-l îmbunà cu cuvinte de mângâere. *De-ți vedeà pe bărbații voștri... supărați,... fețeți-vă și mai supărate și băgați-vă pe după sobă, că ei au să vie după voi, să vă facă inimă bună.* MARIAN, NA. 407. | † **~ leage** = a pedepsi. *Giudețul să-i facă leage cum să cade.* PRAVILA MOLD. 92, 2. | **~ loc** (v. c.) (cfr. engad. fer lö = germ. Platz machen). | **~ nădejde** = a-i deșteptà speranțe (cfr. lat. facere spem). | **~ parte** (v. c.). | **~ posne** (v. c.). | **~ pricaz** (v. c.). | **~ rost** (v. c.). | **~ știi** (v. c.). | **~ știre** s. **veste** = a-i da de știre, a-l înștiințà, a-l încunoștiințà, a-l anunțà. *Când a fi vreme, i-a face el știre.* NECULCE, LET. II, 334/34. *Facem știre cu această carte... tuturor cui se cade a ști.* URICARIUL, I, 358/26. *Ieremia-vodă... făcù știre cardinalului, că Mihaiu-vodă voește a intrà în Ardeal.* BĂLCESCU, M. V. 333. *Și la Domn știre făceà...* ALECSANDRI, P. P. 180b/13. *Face știre în toată împărăția.* ȘEZ. II, 154/16. *Le-au făcut un prietin din Iași veste.* NECULCE, LET. II, 278/19. *Veste lui tu să mi-ți faci...* ALEXICI, L. P. 29/30. | **~ vânt** (v. c.) (cfr. lat. facere alicui ventulum). | **A face vârf la cevà** = a-i pune vârf, a-l împlini. *Patru clăi au rădicat Și le-am pus vârf minunat; Numai una mi-am lăsat Și mi-am pus în gândul mieu, Să-i fac vârf cu capul tău.* SEVASTOS, C. 305/24. | **A face cuivà zile fripte** = a-i pricinuì fel de fel de necazuri și mizerii. *Vai,...o să-mi faceți zile fripte!* ALECSANDRI, T. 392. *Nevasta celui bogat de multe ori făceà zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosì odată de frate-său.* CREANGĂ, P. 38/11.

b.) (Despre simțuri s. sentimente) A produce, a provocà. *Să nu-mi faci atâta baiu!* RETEGANUL, CH. 129. *I-ar face mirelui o bucurie mai mare.* SBIERA, P. 282/12. *Fă-i ciuda muierii tale.* HODOȘ, P. P. 507/2. *Să facă mândrii năcaz.* DOINE, 240/7. *Mi-ai face... o plăcere!* SBIERA, P. 43/28. *Aveà obiceiu, când se puneà la masă, să înghită șapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mâncare.* C. NEGRUZZI, I, 246. *Îmi face... scârbă.* ȘEZ. III, 186/6. *Nu-mi mai face supărare!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 16. *Ce joc monoton! Nu-ți face cel mai mic tic-tac* (= emoție). C. NEGRUZZI, I, 74. *Simțind usturimea ce-i făceà plumbul cel topit...* ISPIRESCU, U. 124/10. *Voie bună îi făceà.* ȘEZ. II, 35/6. (Cfr. lat. alicui desiderium alicuius rei facere, metum facere, etc.)

c.) (Complementul e **rău** s. **bine**) A pricinuì, a cauzà, a aduce. *Când te mânii, nu face rău altuia ce nu-ți place.* DOSOFTEIU, PS. 18. *Și ce mai rău ar face* [subînțeles: lumii] *o stea, un comet mare, Care să arză globul și-ai lui locuitori?* ALEXANDRESCU, M. 6. *Îi cerù iertăciune pentru relele ce-i făcuse el.* ISPIRESCU, L. 144/18. *Zizaniile Turcilor nu făcu[ră] atâta rău creștinilor, pe cât a făcut...* idem, M. V. 33/14. *Nu-i părù așà de rău după Ivan, care-i făcuse atâta bine.* CREANGĂ, P. 307. *Nimeni așà mare bine N'a mai făcut pentru mine:... El de deliu m'a scăpat, Mare bine că mi-a fapt!* TEODORESCU, P. P. 581b. *Frunză verde, trei masline, Așà-i inimioara'n mine: Tuturor le-aș face bine, Ș'așà inimă am eu: Nimărui n'aș face rău!* ȘEZ. IV, 136b. *Tu le faci bine, și ele ți-așternă moarte.* SBIERA, P. 86/6. (Prov.) *Fă bine, să-ți auzi rău.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 32/17; CREANGĂ, P. 253/15 (= bulg. stori dobro, da nameriș zlo). Cfr. facere-de-bine, binefacere, † binefaptă, făcător de bine (s. de rele), binefăcător, etc. | (Mold.) **A face bine cuivà cu cevà**=a-l ajutà cu..., a-l împrumutà cu... *Au năzuit la Dumnealui Miron Costin... ca să-i facă bine cu o sută de lei.* URICARIUL, XXII, 230. *Frate, mai fă-mi bine și cu iapa!* CREANGĂ, P. 47. *„Nu-mi faci bine cu murgu'?“ — „Ba ieu murgu' nu ți-oiu da!“* SEVASTOS, C. 308. | Unipers. **Îmi face rău**=îmi produce o stare de suferință trupească s. sufletească. *Îmi face rău s'auz cum guiță [porcul].* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Oiță bălană, Cu lâna bârsană, De trei zile'ncoace Gurița nu-ți tace. Apa rău îți face, Ori iarba nu-ți place?* TEODORESCU, P. P. 435b. *Nu mai vorbì de el, că-mi faci rău!* **Îmi face bine** = îmi produce o îmbunătățire, alinare, etc., îmi prieste. *Cafeaoa o să-i facă bine.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (Cfr. lat. radix coeliacis praeclare facit in cinere tosta). *Aerul de munte îți va face bine.* || (Eliptic, subînțeles: rău) *De astă dată nu-ți fac nimică* (= te las în pace)! EMINESCU, N. 15. *Lupi și alte dihănii mi-au ieșit înainte câte-odată, dar nu le-am făcut nimica.* CREANGĂ, P. 119/25. *Stăi, că nu-ți fac nimic* (= nu m'ating de tine)! ISPIRESCU, L. 5. *N'aveà nimeni ce să-mi facă!* TEODORESCU, P. P. 280; BIBICESCU, P. P. 382. *O întreb, și nu-mi răspunde, Și mă mir ce i-am făcut?* (= cu ce-am supărat-o). COȘBUC, B. 8. || (Ironic) **A i-o face cuivà bună** (s. **a-i face cuivà una [și bună]** s. **ai-o face [cu vârf** s. **latâ]**)=a-i jucà o festă: „jouer un (vilain) tour à qqn.“ *Nu știu cine a fost pe la mine pe-acasă, în lipsa mea, că știu că mi-a făcut-o bună.* CREANGĂ, P. 30. *Am să le fac eu una și bună!* SBIERA, P. 183/26. *Lasă, că ți-ai făcut tu una bună!* idem, P. 19/20. *Taci, că i-oiu face eu cumătrului una, de și-a mușcà labele.* CREANGĂ, P. 29/8. *Și-au pus în gând să i-o facă stăpânului său.* BARAC, T. 11. *Stăi, măi, că ți-o fac eu!* ISPIRESCU, U. 41/1. *Eu i-am făcut-o cu vârf.* TEODORESCU, P. P. 656b (Tot așâ la Aromâni: nă u feațe, și la Neogreci: μᾶς τῶφκιασε s. τῶκαμε. PAPAHAGI, P. A. nr. 256, dar și la Spanioli: hacersela á alguno).

d.) Ca și în cazurile citate subt A, II, 1°, construcția *fac cuivà* + un abstract exprimă (s. exprimă în limba veche) aceeași idee ca și verbul corespunzător: *fac cuivà chemare* = îl chem; *~ făgadă* = îi făgăduesc; *~ goană* = îl gonesc; *~ groază* = îl îngrozesc; *~ împiedecare* = îl împiedec; *~ îndemnare* = îl îndemn; *~ înfruntare* = îl înfrunt; *~ întristare* = îl întristez; *~ ispită*=îl ispitesc; *~ mângâiere*=îl mângâiu; *~ milă* = îl miluesc; *~ mărire* = îl (prea)măresc; *~ moarte* = îl omor; *~ mutare* = îl mut; *~ nedreptate* = îl nedreptățesc; *~ ocară* = îl ocărâsc; *~ părăsire* = îl părăsesc; *~ pedeapsă* = îl pedepsesc; *~ plată* = îi plătesc; *~ primire* = îl primesc; *~ răscumpărare* = îl răscumpăr; *~ răsplătire* = îi răsplătesc; *~ silă* = îl silesc; *~ umbră* = îl umbresc; *~ vânat* = îl vânez; *vizită*=îl vizitez, etc. (Exemplele se citează subt cuvintele respective).

e.) (În loc de dativ poate sta un caz prepozițional) *Dară Dumnezeu a dat, de carte am învățat, De fac la dușmani mânie Prietenilor bucurie.* ȘEZ. III, 159/16. *Îmi cumpăr urît pe bani, Să fac fală la dușmani.* RETEGANUL, CH. 94. *Bată-vă crucea ciocoi, De-aș mai scăpă de la voi, Să mă trag la codru iară Și să fac dreptate'n țară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 506. *Sfărâmând podul... și făcând atâta peire într'înșii...* BĂLCESCU, M. V. 170. *După aceasta au scos Vodă goștină întreită câte 11 parale de oaie, care greutate și nevoie nu pociu arătà câtă au făcut pe bieții săraci.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 202/25. *Fac goană păgânii asupra creștinilor.* DOSOFTEIU, V. S. 102, 2. || (Foarte des întrebuințată este construcția cu prep. c u) *Făcù cu dînșii milă.* MINEIUL (1776), 143 2/2.

De-ați fi făcut cuivà bine, Faceți bine și cu mine! ALEXICI, L. P. 42/21. **A face cunoștință cu cinevà** = a face cunoștința cuivà = a cunoaște (întàia oarà) pe cinevà, a se cunoaște cu cinevà. *Robinson, făcând cunoștință cu căpitanul acei[i] corăbii...* DRĂGHICI, R. 30. *Fă cunoștință cu fata; n'o luà numai pe auzite.* C. NEGRUZZI, I, 251. || Spec. A legà s. întreține cu cinevà relații de prietenie, dragoste, înrudire, etc. *Să facă cuscrie cu maică-sa.* DOSOFTEIU, V. S. 161, 2. *Lasă-mă bădică'n pace, Că eu dragoste n'oiu face Cu omu' care nu-mi place!* MARIAN. Î. 137. *Cine-a mai dorì să facă tovărășie cu tine, aibă-și parte și poarte-ți portul, că pe noi știu că ne-ai amețit!* CREANGĂ, P. 252. *Tovărășie cu dracu' fac numai vrăjitorii moșnegi.* ȘEZ. I, 241/37. (De-oare-ce în cazurile acestea e exprimat totdeauna un raport de reciprocitate, găsim, în aceeași funcțiune, une-ori prep. între) *Au făcut întră sine* (= unul cu altul) *prieteșug.* ȚICHINDEAL, F. 1. # **A face casă cu cinevà**, v. casă | (Eliptic) *A face cu cinevà* (subînțeles: afaceri, treburi) = a aveà cu cinevà afaceri. *Am făcut de multe ori cu ande răposatu'!* JIPESCU, ap. TDRG.

f.) (Tot astfel întâlnim adesea o locuțiune adverbială în locul complementului abstract) **A face cuivà pe chef, pe** (s. după) **dor, pe gust,** † **spre plăcere, pe plac, după poftà, pe** (s. în) **voie** s. **pe vrere** (s. **a face pe chefu**l, etc. **cuivà**) = a-i împlinì cheful, dorul, gustul, plăcerea, placul, pofta, voia, vrerea. *Mort, copt, — trebue să fac și pe chefu mamii.* CREANGĂ, A. 117. *I-a făcut iarăși pe chef.* ȘEZ. I, 89/20. *Fă și tu pe dorul mieu!* ALECSANDRI, P. P. 87/8. *Nu le fac pe gust.* ȘEZ. II, 161/29. *Lui Dumnezeu făcând spre plăcìare...* MINEIUL (1776), 85 1/1. *Fă pe placul tău schimbare în fințele zidirii.* KONAKI, P. 264. *La alți le-ai făcut pe voie, Ție ți-ai făcut nevoie, La alți le-ai făcut pe plac, Ție ți-ai făcut de cap!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 223. *Să facă și noaă pre voie.* DOSOFTEIU, V. S. 153, 2. *Unii din clevetnici, făcându în voea luptătoriului de Dumnezeu, îi ziseră...* MINEIUL (1776), 78 1/1. *Făcură pe voia bătrânului.* STĂNCESCU, B. 277/10. *Nu face preste voia* (= în contra voinței) *mai marilor.* RETEGANUL, P. V, 21/24. | ~ **în ciudă, în necaz** = a lucrà în ciuda, în necazul cuivà, a produce, prin acțiunile sale, ciudă, necaz cuivà. *Unge toți părefii cu sânge, ca să facă și mai mult în ciuda caprei.* CREANGĂ, P. 25/8. *Cu scurteica de cutnie Place multora și mie, Cu scurteica de atlas Face multora'n necaz.* TEODORESCU, P. P. 314b. | † ~ **pre dealà** (v. c.). | ~ **pe gând** = a lucrà așà cum gândește s. dorește cinevà. *Alei! corbi, de-i așà, Eu nu te-oiu mai blăstămà, Ci cu lacrimi te-oiu rugà, Ca să faci pe gândul mieu, Să-mi aduci cu pliscul tău Cinci fuioare de mătasă De la mama, de acasă.* ALECSANDRI, P. P. 141/2. | † ~ **pre osândă** = a-i osândì. *Râsipește, Doamne, pizmașii, le fă pre osândă.* DOSOFTEIU, PS. 25. | (Ironic) ~ **de petrecanie** = a-l omorî, a-l ucide. *Mă tem prea mult, că craiul... cu vezirul său i-au făcut de petrecanie, ca să nu îi scot din slujbă; ei l-au omorît!* GORJAN, H. II, 158. | † ~ **din plinealà** (la Ardelenii latinizanți, după lat. satis-facere, și † ~ **destul** v. c., cfr. și facere) = a satisface. *Pizma... ține... asupra bărbatului, căci acìasta a face din plinealà firii nu poate.* CANTEMIR, IST. 69. | ~ **de știre** = a-i face știre, a-i da de știre, a-i încunoștiințà, a-l înștiințà, a-l anunțà. *Se făcuse de știre tuturor boierilor să se adune a doua zi.* C. NEGRUZZI, I, 148. | ~ **cuivà în silà** = a-i cauzà, prin acțiunile sale, silà. *„Măi crișmar, măi făgădar, Adă-mi mie vin de-un zlot, Să-l beu cu bogatul tot!“ — „Măi sărace, sărăcilă, De ce vrei să-mi faci în silă..., Că n'ai cămeșă pe tine..., Nici car mare'n patru boi, Ca să poți cinstì cu noi!“* ALECSANDRI, P. P. 41/18.

2°. (Când persoana interesată de acțiunea verbală e aceeași cu subiectul avem construcția) *A-și face cevà* = a-și cauzà, a-și pricinuì, a-și cășunà, a-și creà, a-și procurà, a-și aduce pe cap, a-și invocà. *Acum cred că nu ți-i mai face blăstăm cu mine, mi-i da drumul să întru la Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 314. *Omul își face singur boala.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 49/13. *T[i]-am pornit mânia, de-mi feč greutate.* DOSOFTEIU, PS. 126. *Nu gândì, lele, că-mi placi, Că numai năcaz îți faci!* RETEGANUL, TR. 142. *De multe ori așa-mi vine Să dau c'un cuțit în mine! Dară eu mă socotesc Ca să nu mă prăpădesc, Să-mi fac mie o nevoie Și la dușmane pe voie.* DOINE, 264/1. *Cheltueà mult, ca să-și facă nume.* NECULCE, LET. II, 260/23. *Nu-ți mai face atâta osândă cu mine!* CREANGĂ, P. 33/13. *Să n'o bați, că-ți faci păcate!* DOINE, 70/10. *Făcându-și prilej, ca să-l năpăstuiască...* DOSOFTEIU, V. S. 131. *Dar Cantar, Armașul-mare, Își făcuse răzbunare, Și capul nevinovat Zăceà'n țărnă aruncat.* ALECSANDRI, P. P. 205/8. *Nu-ți mai face supărare!* BARAC, A. 12. *Voie bună își făceau.* BIBICESCU, P. P. 302. *Mi-oiu face și eu măcar odată o zi bună!* SBIERA, P. 156/23. # (Modern) **A-și face curaj** = a se îmbărbătà pe sine, a-și luà inima'n dinți. *Și-au făcut curaj, urmându-și drumul.* DRĂGHICI, R. 91. | ~ **gânduri s. închipuiri** = a-și închipuì fel de fel de lucruri neplăcute s. rele ce pot să urmeze, a fi îngrijat de cele ce-au să vinà. | (Modern) ~ **o idee** = a concepe cu mintea sa cevà. *Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat!* C. NEGRUZZI, I, 62. | ~ **inimă bună s. rea (amară)** = a se înveselì s. a se întristà (a se amărì). *Să nu-și facă inemă amară!* DOSOFTEIU, V. S. 54. *Își făceà inima rea.* MINEIUL (1776), 18 2/1. | **A-și face mână bună (pe lângă cinevà,** v. mână): „se faire bien venir de qqn“. DDRF. | ~ **măsuri** = a chibzuì, a se gândì cumpănind lucrurile, a sta încă odată în cumpănă înainte de a întreprinde cevà. *Stă el, își face măsuri: „...să mă mai duc odată! ori să nu mă duc?“* ȘEZ. II, 101/13. | ~ **milă (de** s. **cu cinevà)** = a se milostivì (cu cinevà). *Maica Domnului să-și facă milă de fata mea!* C. NEGRUZZI, I, 27. | ~ **nălucă** (v. c.). | ~ **pomană** (cu s. **de cinevà**) = a se îndurà (cu cinevà), a câștigà recunoștința cuivà pentru faptele sale. *De-ai făcut vreodată bine, Fă-ți pomană și cu mine: Lasă-mă să-mi văd copilul!* TEODORESCU, P. P. 532. *Mare pomană și-ar face acela care mi l-ar puteà omorî!* SBIERA, P. 168/6. | ~ **râs (de cinevà** s. **de cevà)** = a-și râde, a-și bate joc (de cinevà s. cevà, cfr. A, VI, 1°, b). *Ia, de-amù te celuesc..., Că ți-ai făcut râs de mine.* ȘEZ. I, 78b/26. | ~ **(singur** s. **însuși) seama** (v. c.). | ~ **spaimă** = a se sperià (unul pe altul, fără motiv și a fugì). *Turcii, cum au auzit huetul carelor și-au și făcut spaimă.* NECULCE, LET. II, 354/26. *Întru'n casă la copile, Ele-și fac spaimă de mine, Par'că-i ursul din pădure.* ȘEZ. I, 49/2. | ~ **treabă** (v. c.) **cu cinevà.** || ~ **de cap** (v. c.). ~ **de lege** (v. c.). | ~ **de lucru** (v. c.) **cu cinevà.** | ~ **de noroc** (v. c.). | ~ **de oloveníe** (v. c.). | ~ **de seamă** (v. c.). | ~ **de vorbă** (v. c.) **cu cinevà.**

3°. Spec. (Despre vrăji, farmece, descântece) A fermecà, a vrăjì. *Dac'a văzut biata fată că n'are încotrò, s'a dus la o babă din sat, care știà să dea în bobi, să facă fermece și câte năzdrăvănii toate, și i-a spus pricina.* STĂNCESCU, B. 212/21. *Foaie verde de pe rât, O fată s'a socotit Să facă fermecătură, Tot cu pismă și cu ură, Să mă farmece pe mine Să mă las, bade, de tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 71. *Descântecul* [de orbalț] *se face în făină de popușoiu, cu un cuțit.* ȘEZ. I, 116/21. | Eliptic. **A-i face cuivà (să... s. de...)** = a-l fermecà, a-l vrăjì să iubească s. să urască pe cinevà. *O seamă dintre fetele cele bătrâne, văzând că... le-a trecut timpul măritișului..., cugetă că vrun dușman... le-a făcut anume ca să nu fie iubite și peține.* MARIAN, NU. 21. *Ș-oiu face badii să moară!* MÂNDRESCU, L. P. 66/4. *Par'că i-a făcut cevà!* „se zice despre o persoană care se simte tare atrasă de o a doua“. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 330. *Nu știu cine ne-a făcut, Noi, bade, de ne-am*

urît! DOINE, 23/21. (De aici) **A face cuivà de urît = a-l** fermecà ca să prindă ură. *Că nu-i dracu pe pământ, Să ne facă de urît, Dar dracu-i la voi acasă Şi strică dragostea noastră.* ibid. 62/30. (Cred. pop.) *Unghiile Lunea nu se taie, că-ţi faci de urât. Noaptea nu se caută în oglindă, că-ţi faci de urît.* ŞEZ. III, 149/1-2. (Ceea ce *se face* cuivà se poate şi desface) *Bat-o legea cioară neagră, Cum mi-a făcut de mi-i dragă! Na, cioară un leu bătut, Să-mi desfaci ce mi-ai făcut.* MARIAN, O. II, 32. *Poţi desface ce-ai făcut, Dar eu n'am cap să te uit, Că cu gândul te-aş uità, Nu mă lasă inima.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 164. *„Desfă-mi, dragă, ce-ai făcut, Că eu mor mai de curând, Că nu pot să te mai uit!“ — „Nu ţi-am făcut ca să mori, Ţi-am făcut ca să te'nsori; Nu ţi-am făcut să-ţi desfac, Ţi-am făcut că mi-ai fost drag, Şi am gând ca să-ţi mai fac C'o pană de liliac, Să umbli din sat în sat Până ce-i da peste leac!“* ŞEZ. II, 10. (Prin prep. cu se arată obiectul, mijlocul s. persoana cu ajutorul căruia se săvârşeşte farmecul) *Moroi se fac mai ales mătuşile care fac cu diavolul.* ŞEZ. VIII, 16. *Cinevà... cu vrăji i-a făcut să moară anume.* MARIAN, NA. 45. | (Spec.) **A face cu ulcica** = a-i pune oala cuivà, a vrăjì, a fermecà pe cinevà, ca să iubească pe altul. *Îţi face cu ulcica, se vede, cela... Tare ţi-i drag?* ALECSANDRI, T. 144. *Un tânăr aprins de iubire* [în ochii poporului] *e fărmecat de vreo Babă-Cloanţă ce i-a făcut cu ulcica.* idem, P. P. 9. | (Prin prep. pe s. de se arată felul farmecului s. descântecului) *Dacă cinevà, şi mai ales o femeie, are ciudă pe alta, ca să-şi răzbune, aleargă şi la acest mijloc, adică îi face pe fapt.* ŞEZ. I, 157/7. *Când copilul plânge noaptea şi nu se poate odihni, e strâns şi are plânsori, atunci o babă care descântă... îi face de plânsori. Şi anume: seara, când asfinţeşte soarele, ia copilul în braţe, iese din casă...* ibid. I, 121/18. *Se duc la vreo babă ştiutoare, recunoscută de vrăjitoare, ca aceea să le facă pe ursită sau pe dragoste.* MARIAN, V. 11. *De ursîtă îşi fac fetele bătrâne ce nu se mai pot mărità şi care ochind pe vreunul din gospodarii frumoşi şi buni, încep cu farmece a-i năucì capul..., iar pe femeia sa, prin bongoase o omoară. Femeia omului atunci moare de ursîtă, iar fata bătrână şi-a făcut pe ursîtă.* ŞEZ. II, 132. (Cfr. făcut, facere II, 3°, făcătură, fapt[1] 6°. Sensul acesta se găseşte pretutindeni în limbile romanice, cfr. ital. fattía, fattura „făcătură, fermecătură“, prov. fachilla „farmec“, fachurar „fermecà“, etc., span. hechicero, -a „vrăjitor, -oare“, hechizar „fermecà“, etc. Tot astfel în sârbeşte: činiti kome „a fermecà pe cinevà“, čini „farmece, vrăji“).

IV. (Complementul e o noţiune concretă) A da fiinţă s. naştere la cevà.

1°. (Despre Dumnezeu) A creà: a da naştere la cevà din nimic, prin propriile sale puteri. *Tu fecèşi toate frămseţile pământului.* CORESI, PS. 197. *Făcù ceriu fără steale, numai cu cuvântul feace.* CUV. D. BĂTR. I, 429. *Feciu Adam în chipul meu şi-l puşu în raiu.* ibid. II, 362. *Dumnezeu au făcut lumea.* ANTIM, P. XXVIII/20. *Pe strămoşul nostru-Adam... După ce l-a zidit din opt părţi, L-a făcut cu sângele din rouă, Frumuseţea din soare După chipul şi asemănarea Sânţiei-sale.* SEVASTOS, N. 175/10. | P. anal. *Lumina soarelui face dzua.* PRAVILA MOLD. 72, 2.

2°. (Despre oameni) A construì, zidì, clădì, durà, făurì, fabricà, etc. (prin lucrul mânilor sale). *În vreamea acestui împărat Schythii... făcând aproape de Nistru 6.000 de vasă, în carele întrând 320.000 de oameni... au întrat în Misia.* CANTEMIR, HR. 212/16. *Pentru ca să nu-l pătrundă arşiţa soarelui... şi-au făcut o umbrelă.* DRĂGHICI, R. 57. *Împăratul a dat de ştire... că oricine s'ar aflà să-i facă... un pod de aur..., aceluia îi dă fata.* CREANGĂ, P. 77. *Ercule făcù un laţ cu meşteşug.* ISPIRESCU, U. 40/3. *Îi făcù o colivie de aur.* FUNDESCU, L. P. 28/4. *Mi-am făcut căsuţă'n deal.* DOINE, 11/12. *Rândunica face cuib.* ŞEZ. I, 52/1. *Că ţi-oiu face grajd de piatră...* HODOŞ, P. P. 58/3. (Loc. prov.) *Drăcul nu face punţi şi biserici, Ci 'ntinde curse şi piedici.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 5/8. *Maică-sa groapă făceà* (= săpà), *Cu bușteni pârliţi o umpleà.* BIBICESCU, P. P. 264. *Ce folos de tine fată, Că faci* (= ţeşi) *pânza toată spartă?* RETEGANUL, CH. 42. *Fă-mi cămaşa de fuior.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 365. || (Prin prep. din şi cu se indică materia din care se construeşte cevà s. mijlocul prin care se efectuează cevà) *Făcù din humă nişte oameni.* ISPIRESCU, U. 82/25. *Neculcea uşa propteà, Zid cu spatele făceà, Pe toţi Turcii-i închideà.* TEODORESCU, P. P. 548. || Fig. *Vântul îi săltà'n cosiţă Şi-i făceà* (= îi scoteà) *floare'n obraz.* COŞBUC, B. 8. *Cădeau păgânii de-a dreapta şi de-a stânga lui ca snopii. Încotro se întorceà viteazul, uliţi, uliţi făceà printre trâmbele de Turci.* ISPIRESCU, M. V. 24/7. || (Printr'un dativ se exprimă persoana pentru care e destinată înfăptuirea unui lucru) *De ce mi-am făcut cleşte? Ca să nu mă ard.* CREANGĂ P. 5. # (Modern) **A face cuivà curte** (v. c.). | **A face rachiu pisicei** = „a plânge“. BARONZI, L. I, 150/18. | (Rar) **A-i face [cuivà] un topor** = „a-i jucà [o] festă“. idem, L. I, 44/25. | **A face la loc** (s. iar) = a reface. *În trei săptămâni făcù grădina la loc.* FUNDESCU, L. P. 68/2. *Ne-a făcut oameni la loc.* ISPIRESCU, L. 283/27.

3°. P. anal. (Despre oameni) A compune (o operă intelectuală). *Ca să nu uite curgerea zilelor, au socotit să facă un călindar.* DRĂGHICI, R. 54. (Modern) *A făcut o operă în trei acte.* | *Mâne vom face muzică* = vom cântà. | *A făcut o statue de bronz a lui Mihaiu-Viteazul.* | A scrie. *S'au apucat Urechi Vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leşeşti, şi l-au scris până la domnia lui Aron-vodă. Apoi au mai făcut după Urechi Vornicul şi un Simion Dascal şi un Misail Călugărul şi un Evstrati Logofătul şi iar l-au scris... Iară pre urma acestora, s'au apucat dumnealui Miron Costin vel Logofăt de au făcut un letopiseţ.* NECULCE, LET. II, 195. *De-ar fi nana'n deal la cruce, De trei ori pe zi m'aş duce; Ci mi[-i] mândra mai departe De-o poştă şi jumătate, Nu pot merge făr' de carte, Că birău'-ăl mare zace, Cartea nu mi-o poate face, Dar birău'-ăl mic îi câne, Cartea la el că o ţine.* DOINE, 241. *La Bistriţa-om face-o carte Şi-om trimite-o la Orade, La Orade-om pune ruji Şi-om trimite-o pân'la Cluj.* RETEGANUL, CH. 32. *Stăpânul face atunci ţidulă la crâşmă de o vadră sau două de rachiu.* SEVASTOS, N. 255/9. | (Învechit) A imità, a contraface o scrisoare. *Zic că ar fi chemat pe Iordachi Venin, fiind iscusit la condeiu, şi l-ar fi întrebat ce fel de slovă aveà Constantinvodă Racoviţă, „poţi să faci slova lui?“ Au răspuns că o ştie şi poate să o facă; atunce l-au pus de au scris un pitac.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 256/26. | (Puţin obicinuit) *Au făcut un cuvânt* (= a ţinut o cuvântare) *foarte frumos la îngropăciunea lui.* ŢICHINDEAL, F. 217. *Vrei să ne faci povestirea* (= să ne descrii) *turburărilor civile De sub consulul Metellus...?* OLLĂNESCU, O. 121. || P. anal. A văpsì, a drege prin sulimanuri, etc. *Din scrum şi-ar face cerneală, Să-şi facă sprâncenile, Să-şi văpsească genile. Măcar cum şi le-ar văpsì Ca a mele n'au de-a fi, C'a mele maica le-o scris Cu peană de mierlă neagră, Câţi mă văd, la toţi li-s dragă.* MÂNDRESCU, L. P. 82/11. *Vrând să-şi facă sprâncenile, şi-a scos ochii!* ZANNE, P. II, 433. *Şi-a făcut obrajii cu roşu.* | A inventà, a născocì. *Dorul de Dumineca L-a făcut ibovnica, Dar dorul din şase zile L-a făcut nişte copile.* DOINE, 214/9.

4°. P. ext. A alcătuì, a constituì, a compune. *Iar în lumea asta mare, noi, copìi ai lumii mici, Facem pe pământul nostru mușunoaie de furnici.* EMINESCU, P. 222. *Şi varsă, şi varsă, până stinse cuptorul şi ieşì apa s'afară, de făcù lac în bucătăria*

împăratului. STĂNCESCU, B. 282/16. *Asemene pietre fac podoaba împărăției mele.* CREANGĂ, P. 218/11. *Că de când m'am măritat, Multe lacrămi am vărsat: De-ai face fântână'n sat.* MÂNDRESCU, L. P. 31/18; cfr. 57/21; 42/25; ȘEZ. I, 47/31. *Câte mândre m'au lăsat, Să le strângi, ai face-un sat! Dar câte mă iubesc iară, Să le strângi, ai face-o țară!* RETEGANUL, CH. 40. *Să facă două-spre-zece mănunchiulețe de flori.* ISPIRESCU, L. 232/12. *Și flori mândre culegeà Și'n cunună le făceà.* BIBICESCU, P. P. 311. *Dorul mieu și-al dumitale Face la Dumnezeu floare.* ibid. 28. | A formà. *Nu moșia, nici banul face pe om!* SBIERA, P. 151/32. *Chiria face pe chirigiu.* ZANNE, P. V, 169. *Nu face haina pe om!* ibid. III, 181. *Nu averea face pe om, ci omul averea.* ibid. V, 25.

5°. A institui. (Refl. = pasiv). *Prințipul să se facă dintre boieri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/34. *Botezându-i și zidindu-le multe sfinte besearici, și făcându preoți, și întorcând toată țara Ivirilor spre dumnezeiască cunoștință, într'acestași chip au cunoscut Iviriì pre Dumnezeu.* MINEIUL (1776), 169½. 6°. A stârni. *Eu mor, naică, și m'aprind, Când te văd pe drum trecând, Cu cismele tropotind, Cu poalele vânt făcând.* DOINE, 72/8. *Nu mai săriți atâta prin casă, că faceți praf!* ## **A face colb** (v. c.). | P. anal. A lăsà. *Drăguțu' care mi-i drag, Nu-mi face tină la prag.* MÂNDRESCU, L. P. 76/8; cfr. BIBICESCU, P. P. 199; RETEGANUL, CH. 62. *Hai, mândruțo, să fugim, C'acuma-i bine de fugă, Până-i iarba toată'n pârgă. Unde calci, Urmă nu faci, Unde șezi, Urmă nu vezi.* DOINE, 219/2; cfr. BIBICESCU, P. P. 367.

7°. (Complementul este o parte a trupului omenesc, subiectul e omul) (Despre ochi și gură, adesea complinit printr'un adjectiv predicativ, printr'o locuțiune adverbială s. printr'o comparație). A deschide, a căscà. **A face ochi mari** (s. **ochii ca de bou.** ZANNE, P. II, 360) = a deschide ochii tare = a se uità mirat. **A face o gură cât o șură** = a deschide, a căscà gura mare.

A face fețe, față (v. c.), **~ (pe) obraz** (v. c.), **~ mutre** (v. c.), **~ piept** (v. c.), **~ sânge** (v. c.) **rău, ~ cuivà pe piele** (v. c.), **~ cuivà de ciolane** (v. c.).

V. (Complementul e concret) A produce din sine (dintr'un germene).

1°. Trans. (Despre femei) A naște. *Au fapt fecioru.* CUV. I, 41. *Femei stearpe făceà cuconi.* DOSOFTEIU, V. S. 3, 2. *Împărăteasa făcù un fecior.* EMINESCU, N. 4. *Nu se împlinește bine anul și femea lui Ipate face un băiat.* CREANGĂ, P. 169. *M'a făcut maica pe lună, Să fiu tot cu voie bună, M'a făcut maica'ntr'o noapte, Să iubesc fetele toate: M'a făcut maica'n coșer, Să fiu puiu de călușer.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395. *M'a făcut maica băiat.* BIBICESCU, P. P. 227. *Ți-oiu descântà Ca să rămâi curat, Luminat, Ca'n ziua maica ce* [te]*-a fapt.* TEODORESCU, P. P. 364b. *Mă-sa l-a făcut dormind* („se zice despre omul fără viață și fără vlagă, leneș s. unui care moțăe când alții stau de vorbă"). ZANNE, P. II, 552 *De când l-a făcut mă-sa* = de când s'a născut. *Par'că erà de-acolo de când l-a făcut mă-sa.* CREANGĂ, P. 153. *Nu ieșise din casă de când o făcuse mă-sa.* ISPIRESCU, L. 17. (Pleonastic) *Melinta, sora lui, născù de făcù stâlp de marmure.* CUV. D. BĂTR. II, 285. (Tot așà la Italieni: ha fatto cinque figliuoli = „a făcut cinci băeți", la Neo-greci: δὲν κάμνει παιδιὰ = „nu face copii", la Albanezi: beri djalę = „făcù un ficior", cfr. facere II, 1°). | Absol. *„Mai umblu prin oraș pân'o face!" — „Cine să facă?" — „Nevastă-mea". — „Ce?" — „O apucase aseară durerile".* CARAGIALE, M. 199. *La noi p'acì este obiceiu ca Doamnele, când are să nască, să se suie în pod și moașa să stea cu ciurul la ușa podului, așà să facă.* ISPIRESCU, L. 63/22. *Bătù la portiță, se rugă să o lase înăuntru să se odihnească, mai cu seamă că îi și abătuse să facă.* idem, L. 55. *Îi venì vremea să facă.* DOINE, 252/6. | (Prin prep. cu se indică tatăl copilului) *Făcuse cu feciorul împăratului doi copìi gemeni.* STĂNCESCU, B. 215/13. | P. anal. *Luo o jupăneasă... cu care au făcut doi coconi și o fată.* NIFON, G. 10. (Despre amândoi părinții) *Ei, către bătrânețe, făcură un copil.* FUNDESCU, L. P. 97/4. *„Am venit să te întreb asta", zise împăratul, dacă ai cevà leacuri, care să ne facă să avem copìi?"...—„Am", răspunse unchiașul, „dar numai un copìl o să faceți".* ISPIRESCU, L. 1. | P. ext. (Despre bărbați) A aveà, a căpătà copii. *Bucură-te, Ioachime, că veri face o fată.* VARLAAM, C. II, 6. *Luându-și fămeae și făcând trei cuconi, s'au călugărit.* MINEIUL (1776), 23 ½. || (Mai rar despre mamifere) A fătà, (și despre păsări) a ouà. *A făcut un mânz mort.* ZANNE, P. II, 552. *Cocoșul să se întoarcă stăpânului împreună cu găina... și cu ouăle ce va fi făcut.* ISPIRESCU, L. 365/16. *Baba atunci se duce cu fuga să afle ce i-a făcut găina.* CREANGĂ, P. 70. (Prov.) *Găina care cântă seara, nu face ouă dimineața.* BARONZI, L. I, 55/21. *Dacă cucoșul ar face ouă, ar fi găină.* ZANNE, P. I, 423. (Cfr. lat. pullos s. ova facere; engad. fer vdè „a face un vițel".) || P. anal. *Albina face miere.* (Prov.) *Nu fac toate muștele miere.* BARONZI, L. I, 55/11; cfr. ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 6/19; ISPIRESCU, L. 14/6 (cfr. bulg. ako vsjaka mucha bjašl pravila med, to i bъmbarъt by si napravil = „dacă orîce muscă ar fi făcut miere, atunci ar fi făcut și bărzăunul"). *Când te mânii faci sânge'n baligă.* CREANGĂ, P. I, 253/8. | Fig. *Am o coteicuță neagră, Tot câmpul aleargă Și tot urdă face?* (= „Coasa"). GOROVEI, C. 112.

2°. (Despre semințe, plante, etc.) A produce, a da, a desvoltà, a rodì. *Sămânța face roade.* VARLAAM, C. 324, 2. *Pomul care nu face roadă, se taie și în foc se aruncă.* CREANGĂ, P. 118/16. *Un măr care făceà mere de aur...* ISPIRESCU, L. 81/5. (Cred. pop.) *Când brazii fac cucuruzi mulți și iese de pe ei un praf galben numit mană, va fi îmbelșugare în toate.* ȘEZ. II, 65/9. *Porumbrelul e un copăcel spinos ce crește pe la poalele pădurilor; face floarea albă.* ibid. III, 13/28. *Hai, mândro, pe deal în sus, C'a făcut făsuiul fus, Și nici haraci nu i-am pus.* TEODORESCU, P. P. 315. *Nalba face lăstărei, Nana face ficiorei.* DOINE, 250/23. (Cfr. lat. rapa facit cymam. Tot așà la Slavi: paleosl. sъtvori plodъ = „făcù rod"). | (Spre a ilustrà vremile minunilor, în care sânt transpuse basmele noastre, sau imposibilul unei situații, întâmplări, etc.) *A fost odată ca nici odată...; de când făceà plopșorul pere și răchita micșunele; de când să băteau urșii în coade...* ISPIRESCU, L. ½. *Mândră, mândruleana mea, Eu atuncea te-oiu luà, Când a face plopul pere Și răchita vișinele, Să mâncăm, mândro, din ele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 45; cfr. 272; 208. || P. anal. A da, a produce. (Prov.) *Găina bătrână face zama bună.* C. NEGRUZZI, I, 251. *Adesea scânteia mică face flacăra mare.* BARONZI, L. I, 52/1.

3°. (Despre oameni, animale, plante, etc., când pe corpul lor se desvoaltă umflături, bube, paraziți, etc.) A căpătà, a scoate, a crește cuivà cevà. *De nu să va îmflà* [cel bătut] *sau de nu va face vânătaie sau sânge, nu să chiamă sudalmă mare.* PRAVILA MOLD. 128/1. *Spume făceà la gură.* C. NEGRUZZI, I, 165. *Harap-Alb, numai o țâră cât a stat de s'a uitat, a făcut țurțuri la gură.* CREANGĂ, P. 240/17. *A făcut un pântece mare, cât un munte.* idem, P. 66. *Bubele dulci le fac numai copiii.* ȘEZ. I, 56/8. *Popușoii vor face tăciune,* ib. I, 191/28. *Îi* [= vei] *face broască'n pântece.* ib. I, 218/22; CREANGĂ, P. 242/21. *Faci bube... chelbe.* ib. II, 66/10. *Faci pe dosul limbei niște bășicuți.* ib. II, 191/9. *Faci caș la gură.* ib. III, 47/10. *Faci limbar.* ib. III, 47/22. *Faci mătreață.* ib. III, 123/8. *Broasca o fac numai vitele cornute.* ib. III, 145/24. *Bolfele ce fac oamenii la grumaz...* ib. III, 146/12. *Faci bube.* ib. III, 149/3. *Faci bătături la picioare.* ib. III, 149/18. *Copiii mici încă fac rapân.* ib. III, 175/26. *La inimă fac leșin.* ib.

IV, 141ᵇ/₂₁. *Face răni pe bot.* ib. IV, 125/₃. *O făcut beşică'n gură.* ib. IV, 238ᵇ/₁₆. *Purceii mici, hrăniţi cu cir, fac păduchi.* ib. V, 51/₂₂. *Dar pureci mulţi nu făceà el într'un loc.* CREANGĂ, A. 135 (= nu steteà mult într'un loc, cfr. span. hacer humo [propr. „a face fum"] = a sta mult într'un loc). *Vasîli... n'o făcut mulţi purici prin Tătăruşi.* ŞEZ. VIII. 57. (Loc. prov.) *Buba cap nu face până nu se coace.* BARONZI, I, 58/₂₀. *Băgaiu de seamă că mi-am uitat capul în fântână. Când mă întorseiu la fântână, văzuiu că capul făcuse două picioare şi se da pe ghiaţă.* FUNDESCU, L. P. 85/₁₆. *Un puiu zboară şi se duce, Altul rămâne şi plânge: Aşteaptă-mă frăţioare, Pân'ce-om face aripioare Şi-om zbură...* SEVASTOS, C. 212/₁₅. (În glumă) *Face albeaţă'n călcâie.* (Vălcele, în Argeş) ap. ZANNE, P. II, 31. *„Face fălci=* se îngraşă; [se spune fig şi unuia] care de la o vreme nu se dă supus". ŞEZ. IX, 149. *„Face gât* [se spune fig. unuia care] se găseşte cu cap şi se opune cu vorba". ibid. *Brânza a făcut viermi. Vinul a făcut floare.* ⌗ **A face cuie,** v. cuiu. | **A face zâmbre,** v. zâmbră. (Pentru sensul „a căpătà", cfr. fran. „un enfant qui fait ses premières dents", „faire de la bile", engad. fer daints „a căpătà dinţi").

VI. A da o formă s. înfăţişare nouă cuivà s. unui lucru.

1°. A schimbà s. a preface pe cinevà (s. cevà), a aduce pe cinevà (s. cevà) într'o altă stare.

a.) (Obiectul s. persoana care sufere schimbare se exprimă prin prep. din; pentru funcţiunea reflexivă, cfr. C, II, 1°, a) *Dintr'apă vin făcù, din ologi cu picioare făcù, din surdzi a audzì şi din muţi a grăì.* VARLAAM, C. 320,₂. (Cfr. A, VI, 1°, b.) *Căutà..., cum va face din vulpe păpară.* ŢICHINDEAL, F. 12. *Scumpă Moldovă..., Lupii şi corbii şi vulpi străine Fac a lor hrană din corpul tău!* ALECSANDRI, P. I, 369. *Faceţi din piatră aur şi din îngheţ văpaie.* EMINESCU, P. 207. *Că din dorul mieu de-asară Foc făceai, s'aprinzi o ţară Şi din lacrimile mele Făceai două izvorele.* HODOŞ, C. 32. *Să facă din două babe o nevastă.* SBIERA, P. 220/₂₈. *Negru-i, Doamne, pământu', Da-i mai negru urîtu': Din om te face neom.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 212. *Nu faci din mine ce-i vrea!* DOINE. 299/₁₆ (cfr. a face cevà cu cinevà).| Fig. *Şi în sine împăcată stăpâneà eterna pace! Dar de-odat'un punct se mişcă. Cel întâi şi singur! Iată-l Cum din haos face mumă; iară el devine tată!* EMINESCU, P. 222. *A face din cevà ţăndări, bucăţele,* etc. (cfr. subt A, VI, 1°, b) = a sparge, rupe, sfărâmà, etc. *El cân' la uş'-agiungè, Cu buzduganu' trântè, Ţănduri din uşâ făcè.* ŞEZ. V, 63/₁₃. *Legară pe ţiganca de coadele la două iepe şirepe şi pe una o mânară într'o parte, iar pe alta'n altă parte, de făcură tot mii de bucăţele din ea.* RETEGANUL, P. I, 50/₁₈. *A face din noapte-zi* (cfr. a face noaptea zi subt VI, 1°, b) = a nu socotì că e noapte, a sta treaz, a veghià (cfr. a băgà ziua în noapte). *De-ai şti, bade, cum nu ştii, Câtu-i de rău a dorì, Ţi-ai face din noapte zi, Şi-ai venì de unde-ai fi.* RETEGANUL, GH. 64. ⌗ **A face din ţânţar — armăsar,** cfr. armăsar, pag. 260ᵃ (cfr. fran. „faire d'une mouche un éléphant" = a da unui lucru importanţa pe care n'o are, bulg. pravi ot блъхъ-тъ bivol, lit. „a face din purece, bou"), mai rar: **a face calul — armăsar** (cu acelaşi sens de:) a exagerà, a face lucrurile mai mari şi a le arătà mai importante decât sânt de fapt. *Vin' singur ca să-mi vorbeşti, Nu mai pune pe altul, Că altul umple satul Şi m'aude bărbatul; Că duşmanul e duşman, Face calul armăsar, Şi se pune pe cărbuni, Umple satul de minciuni.* TEODORESCU, P. P. 316. (În poezia populară se găsesc şi alte expresii analoage, toate cu sensul de: „a arătà lucrurile altfel de cum sânt, spre a amăgì s. înşelà pe cinevà, a scornì minciuni pe seama cuivà") *Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbii carnea'n fagi, Cine face orz din grâu, Şază'n sânge pân' la brâu!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 281.

b). În loc de: *(Mă dăduiu robit pe-un an), Să fac din pelin zahar.* SEVASTOS, C. 9/₁₃. — se poate zice: *(Năcăjesc mai mult de-un an) Să fac pelinu' zahar.* ŞEZ. III, 21/₁₀. Construcţia aceasta cu acuzativ dublu este chiar mai obicinuită; sensul rămâne acelaşi. Une-ori se găsesc chiar amândouă construcţiile unite, ca în expresia : **A-l face pe cinevà din cal măgar** = a-l zăpăcì, a-l înbătà cu apă rece. *Nu mă faceţi din cal măgar, că vă veţi găsì mantaua cu mine!* CREANGĂ, P. 253/₃. (Pentru funcţiunea reflexivă, cfr. C, II, 1°, b.) | *Apa de părău feace vin.* DOSOFTEIU, V. S. 18,₂ (cfr. A, VI, 1°,a). *Au luminat pre Măria-Ta şi te-au făcut instrument la mijloc, de mi s'au făcut mutare dintr'un scaun într'altul.* ANTIM, P. XXV/₂₂ *Fă-mă, Doamne, ce mi[-i] face: Fă-mă cunună de flori La mândra pe sub cocori, Fă-mă floare de hemeiu La mândra sub cârligei.* DOINE, 142. *Frunză verde mărăcine, Du-mă, bade, şi pe mine Unde mergi, în ţări străine. Fă-mă peană'n clopul tău, Ca să te umbresc mereu. De ţi-a fi aşà ruşine, Fă-mă brâu pe lângă tine. De ţi-a părea brâul greu, Fă-mă lumină de seu Şi mă pune'n sânul tău..., Fă-mă lumină de ceară Şi mă pune susuoară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 63-64. *Dorul mieu şi-al dumitale, Facă-l Dumnezeu o floare.* HODOŞ, P. P. 34. *Baba l-o făcut stan de piatră.* ALEXICI, L. P. 257/₁₁. *Vă va face pe amândi sloiu de ghiaţă.* FUNDESCU, L. P. 48/₁₂. *Însuşi Sinan-paşa cel grozav... venise să facă ţara paşalâc.* ISPIRESCU, M. V. 25/₁₄. (Cfr. lat. Siciliam provinciam fecit, etc.) || (Foarte des se găseşte construcţia cu un substantiv întrebuinţat în funcţiune adverbială — adesea repetat — cu care împreună, *face* exprimă o noţiune verbală). *Dragostea cea femeiască, Te uscă te face iască.* MÂNDRESCU, L. P. 45. *Îl fiăceră peste tot, tot rană.* DOSOFTEIU, V. S. 95,₂. *Să mă bată Dumnezeu Unde-o fi locul mai rău, Într'o groapă de urzici Să mă facă tot băşici.* BIBICESCU, P. P. 29. *I-a mai rămas o bucăţică de mămăligă îmbrânzită şi, făcând-o boţ, i-a zis...* CREANGĂ, P. 143. *Făcù şi inul tot gheme.* RETEGANUL, P. I, 54/₃. *Ni s'a făcut calea cruce* [=ni s'au încrucişat căile]. TEODORESCU, P. P. 180ᵇ. ⌗ **A-l face pe cinevà bucăţi (bucăţele, dăraburi), câlţi, ciopârţi, (mii şi) fărâmi, grămadă, pământ, praf, pulbere, scrum, ţăndări,** etc. = a-l bate, a-l tăià, a-l destrămà, a-l zdrobì, a-l omorî, a-l nimicì, a-l distruge (cfr. span. hacer pedazos s. piezas). *Unde vor găsì pe Lupul să-l facă bucăţi.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 227/₃₁. *Îl făcù bucăţele-bucăţele, cu paloşul.* ISPIRESCU, U. 64/₆. *Să o fac dăraburi.* ALEXICI. L. P. 265/₂₃. *Căţeluşii mei...., vedeţi voi buturuga aia? Praf s'o faceţi!... Auzind aşà, se puseră cu toţii, şi roade şi roade, de-o făcură câlţi.* STĂNCESCU, B. 203/₂₆. *Îi făcù oastea ciopârţi-ciopârţi.* ISPIRESCU, M. V. 15/₇. *Bateţi-mă, zdrobiţi-mă, faceţi-mă fărâmi.* ALECSANDRI, T. 236. *Am o căţeà cu dinţii de oţel, şi de i-oiu da drumul te face mii şi fărime.* CREANGĂ, P. 90. *Pe Turci grămadă i-au făcut.* BIBICESCU, P. P. 314. *Sar la el să-l fac pământ.* CONTEMPORANUL, II, 759 *M'ar mâncà de m'ar puteà Şi m'ar scoate'n jos la drum Şi m'ar face praf şi scrum.* MÂNDRESCU, L. P. 82/₁₀. *Muntile ăsta prav şi pulbăr' să-l faceţi.* ALEXICI, L. P. 263/₃₀. *Tăiè scândurile..., le făcù ţandări şi le puse pe foc.* ISPIRESCU, L. 69/₂₅. | **A face noaptea zi** = a face din noapte zi (A, VI, 1°, a). *Biata femeie nopţile le făceà zi. Nu i se mai alegeà nici de mâncare, nici de odihnă.* ISPIRESCU, L. 58/₁₃. *De-ai şti, bade, cum nu ştii, Cumu-i de rău a dorì, Tu ai face noaptea zi Şi la mine ai venì.* DOINE, 231/₂₁. | **A[-l] face pe cinevà râs cuivà** = a-l face ridicol, vrednic de batjocură. *Iar nevasta dracului, Mă spuse bărbatului, Mă făcù râs satului.* ALECSANDRI, P. P. 346/₆. (Mai obicinuit: *a face pe cinevà de râs,* cfr. A, VI, 1°, c; cfr. *a-şi face râs de cinevà* A, V, 2°). | **A face pe cinevà cuc** s. **tun** = a-l

îmbătă. *Cucoana tot îndesă paharele boierului, până îl făcù cuc.* ISPIRESCU, L. 181. | **A face pe cinevà cobză** = a-l legà fedeleș. *Atunci, măre, l-ați legà, Până cobză l-ați făceà Și pe sus l-ați aduceà.* ȘEZ. IV, 136$^{b}/_{28}$. | **A face pe cinevà marți** (v. c.). | **A face o afacere mușamà** (v. c.). | (Cu deosebire fiind vorba despre diferite părți ale trupului) *Și-i da peste un omușor, care ți-a face coastele pântece* [= te-a bate așà de rău, în cât nu vei mai ști, care-s coastele și care-i pântecele]. C. NEGRUZZI, I, 250. *Celui bețiv* [i se zice că] *face gâtul leică și pântecele balercă.* ȘEZ. II, 72/$_{23}$. *Și Bogdan să mâniară, Pumnu' buzdugan făceră, Poarta'n patru mi-o spărgeră.* ALEXICI, L. P. 66/$_{26}$. **A-și face ochii roată** = a-și rotì ochii, a face, cu privirea, un ocol, a s- uità de jur-împrejur. *El pe loc că nu-mi ședeà, Ochii roată că-și făceà Jur pre jur că se uità Și-o fântână că-mi zăreà.* TEODORESCU, P. P. 440. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă'n deal odată, Să-mi fac ochișorii roată, Să mă uit la lumea toată.* ALECSANDRI, P. P. 311; cfr. TEODORESCU, P. P. 284^{b}; SEVASTOS, C. 170/$_{10}$; BIBICESCU, P. P. 15. **A face burta tobă** (v. c.). | **A-i face cuivà capul călindar** (v. c.). | **A-i face cuivà chica topor** (v. c.). | **A-și face coada bârzoiu** (v. c.). | **A(-și) face degetul cheie** (v. c.). | **A face gura pungă** (v. c.) s. **leicuță** (v. c.). | **A face mâna puică** (v. c.) s. **otoboc** (v. c.). | **A face cuivà pielea cojoc** (v. c.) s. **piftii** (v. c.). | **A face cuivà spinarea tobă** (v. c.). | **A-și face urechia toacă** (v. c.).

c.). În loc de a zice: *Fac pe cinevà bucăți,* se poate spune și: *îl fac în bucăți,* d. ex. *Iară pe roabă... o legă de coadele* [cai]*lor împreună cu un sac de nuci, și caii, speriindu-se..., au fugit fiecare către locul său și au făcut-o în bucățele.* FUNDESCU, L. P. 60/$_{6}$. Astfel se naște construcția cu un adverb (s. o locuțiune adverbială) sau cu un adjectiv predicativ, care stând pe lângă *face,* determină mai de aproape complementul. (Cfr. C, II, 1°,c). *Minciunoșii ceia ce fac bani răi, argintul făcù de arame* (= pun aramă în loc de argint). PRAVILA MOLD. 40. *După aceea au zis voinicul către moșneag și babă* [care-și pierduseră vederea] : *„Ce mi-ți da mie, să vă fac iarăși cu ochi, cum ați fost?“* SBIERA, P. 40. *Stăi, mă Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mintea'n-treagă!* ALECSANDRI, P. P. 56. (Loc. prov.) *A auzit-o cât un bold și a făcut-o d'un cot* (= a exagerat). ZANNE, P. III, 26. ‡ **A face pe cinevà bine** = a-l însănătoșâ, a-l vindecà (cfr. a se face bine, subt C, II, 1°, d). *Se jurà că într'un ceas are să-l facă bine.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG (subt bine). | **A face cevà nna cu pământul,** cfr. unu. **A face ochii în patru** = a fi atent, a veghià, cfr. ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 30/$_{5}$. **A face pe dracul în patru** = a face tot posibilul, a încercà fel și chip și a aduce cevà la îndeplinire. *Măcar să faci pe dracul în patru, sau ori ce-i face, dar numai decât să'mi aduci pielea cerbului.* CREANGĂ, P. 218. *Făcù pe dracul în patru și se urcă d'asupra muntelui.* ISPIRESCU, L. 195. **A-l face pe cinevà în două** (scil. bucăți) = a-l înjumătățì, a-l despicà în două, a-l tăià, a-l ucide; ~ **(în) patru** = a-l tăià în bucăți, a-l omorî, a-l dà gata; a-l sfărâmà (*Dintr'o lovitură îl făcù în două bucăți.* ISPIRESCU, L. 19/$_{22}$). *Dacă nu se da în lături lupul, în două îl făceà cu paloșul.* ISPIRESCU, L. 17/$_{7}$. *Dacă nu fugeà leul sub pod, în patru-l făceà.* idem, L. 17/$_{25}$. *Pe butuc mi-l așează, Cu baltac patru-l făceà.* TEODORESCU, P. P. 589^{b}. (Rar) **A face pe cinevà întru mii** = a-l înmulți, a-l face să fie de mii de ori pe atâta. *Binecuvântează Și turma dobitoacelor... Și le înmulțește... Și le fă pre dînsele'ntru mii.* TEODORESCU, P. P. 384. **A face cevà (în) x părți** = a împărți în x (părți). *Își făcúră avearea trei părți.* MINEIUL (1776), 50$^{2}/_{2}$. *Scoase toate avuțiile ce adunase... și le făcù două-spre-zece părți de o potrivă, pe care le împărți la cei doi-spre-zece tovarăși ai săi.* ISPIRESCU, L. 144/$_{9}$. | P. anal. † **A face un loc în x bătrâni** = a-l împărți în x moșii. *Au dat aceste părți de moșie lui Ștefan Rosăt vornicul, și Ștefan Rosăt vornicul au luat hotarnic pre Timuș..., și hotărînd Timuș logofătul, au făcut satul în trei bătrâni pol și au dat doi bătrâni lui Ștefan Rosăt vornicul și un bătrân pol l-au dat tuturor răzășilor.* (Mold., a 1741). URICARIUL, XVII, 206. | **A face pe cinevà surg(hi)un** (v. c.). | **A face pe cinevà** [subînțeles : vrednic, să fie, să ajungă] **de minciună, de ocară, de râs, de rușine** = a-l face, în fața altora, mincinos, vrednic de ocară, ridicol, a-l rușinà în fața lumii. *Prin fapta asta va puteà face de minciună pe ursitoare.* RETEGANUL, P. I, 13/$_{33}$. *Am să te fac și eu pe tine de râsul lumii.* ISPIRESCU, U. 41/$_{2}$. *Îmi făcuși vorba de râs.* ȘEZ. II, 33$^{b}/_{5}$ (Cfr. fac pe cinevà râs cuivà, a-și face râs de cinevà). *Se vorbiră să facă pe fratele lor de râs și de ocară!* ISPIRESCU, L. 37/$_{4}$. *Când ereà Corbea prin țară, Ne făceà și de ocară, Că dacă ne jefueà... Și neveste ne răpeà Și cu ele se plimbà.* TEODORESCU, P. P. 522. *„Hai, mândro, cu mine'n țară!“ — „Meargă truda! Să vin iară, Să-mi fac neamul de ocară?“ — „Hai, mândro, cu mine'n lume!“ — „Meargă truda! Să vin mâne, Să-mi fac neamul de rușine?“* DOINE, 34. *Prea făcurăți neamul nostru de rușine și ocară!* EMINESCU, P. 249. *Eu beau câte-o cană, beau două, ba trei; Eu singur beau zece, de vorbă cu ei, Și-i fac de rușine.* COȘBUC, F. 35 (Cfr. a da de rușine). | P. anal. **Fac pe cinevà de nevastă** = o iau de nevastă, **fac pe cinevà de vânzare** = îl vând. *Fata mândră mai curată El și-o face de nevastă.* ALEXICI, L. P. 184/$_{31}$. *Aveți un rob de pierzare. Nu l-ați face de vânzare?* idem, L. P. 21/$_{11}$. | (Când avem construcția cu un adjectiv predicativ, de cele mai multe ori acesta dimpreună cu *face* se pot înlocuì print'un verb). *Fă-mă prooroc, să te fac bogat* (= să te îmbogățesc). C. NEGRUZZI, I, 250. *Craiu nou! Fă-mi dorul împlinit!* (= împlinește-mi dorul). ALECSANDRI, T. 214. *Să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale* (= să te'ntorci înapoi). EMINESCU, P. 239. (Prov.) *Multe mâini fac sarcina mai ușoară* (= ușurează). BARONZI, L. I, 60/$_{17}$. *M'ai făcut nenorocită* (= m'ai nenorocit). SBIERA, P. 110/$_{20}$. *Nu-ți mai face părul creț* (= nu ți-l încreți). ȘEZ. I, 10$^{b}/_{26}$. *Îmi făcuiu datoare via* (= mi-o îndatoraiu). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 376. *Îmbiè pe grăitorul fetei cu rachiu, ca să-l facă bun* (= să-l îmbuneze). SEVASTOS, N. 56/$_{8}$. *Cu dorul nu-i de glumit, Că te face prăpădit* (= te prăpădește). HODOȘ, P. P. 40. | Spec. **A-l face pe cinevà cunoscut** (†**numit**) = a-l aduce la starea aceea ca să fie cunoscut (renumit). **A face cevà cunoscut** = a vestì (prin lume), a da de știre. **A face pe cinevà cunoscut cuivà** = a i-l prezentà. Exemple subt cunoscut (numit).

2°. (Construit cu acuzativ dublu) A-i schimbà cuivà starea (socială) în care se află, procurându-i alta : a-l instituì, a-l numì, a-l alege, a-l pune (ca... s. în locul unui...), a-l ridicà la rangul de... *Înțelepciunea... face pre om, adevărat om.* BIBLIA (1688), 5 pr./8. *Au ales pre Ilie Logofătul să-l facă Domn în Moldova.* NECULCE, LET. II, 260/$_{17}$. *Fie-i casa tot pustie Și copiii'n pușcărie Cine pe Bus l-o făcut Stăpân dincolo de Prut.* ȘEZ. V, 12^{b}. *Pe fosta lui nevastă o făcù slujnică.* ISPIRESCU, L. 64/$_{15}$. *Și-l făcù copil de suflet* (= îl adoptă). idem, U. 19/$_{23}$. *Candidează la noi și te vom face deputat.* (Cfr. lat. aliquem heredem facere, etc., ital. lo faranno Papa = „au să-l facă papă“, bulg. pravja nekogo človek = „îl fac pe cinevà om“).

3°. Fig. (Construit cu acuzativ dublu s. cu un adjectiv predicativ) A-l arătà pe cinevà în fața lumei subt o altă înfățișare decât cea adevărată s. cea pe care ar vrea s'o aibă: a-l numì, a-l declarà, a-i zice, a-l calomnià, a-l învinuì (că este...), a-l acuzà (de...). *Au înfruntat pre împărat, făcându-l eretic, cumu-ș eră.* DOSOFTEIU, V. S. 109, $_{2}$. *Mai mare prepus eră*

pre Vornicul Iordachi, făcându-l şalvir cu două feţe. NECULCE, LET. II, 452/19. *Cei ce-l fac urît, îl iau numai în batjocură.* SBIERA, P. 228/27. *De se va încercă nerodul să ne zică cevă, îl facem nebun.* FUNDESCU, L. P. 74/16. *Stanca greu se supără Şi de mumă-l suduea, Vorbă'ndată-i trimeteà Şi netrebnic că-l făceà.* TEODORESCU, P. P. 640. *A început a te luà lumea la ochi şi a te face prost.* ŞEZ. V, 130/30. *Dară Grecu'-al dracului... „Hoţomane!" îl făceà, Şi peste fălci îl izbeà.* ŞEZ. IV, 133/14. *Sosind acasă au povestit moşneagului ce-au păţit, că au vândut viţelul în loc de berbece, pentru-că toţi i-au spus aşà, că-i berbece, iar nu viţel. Auzind moşneagul aceasta, s'au apucat dintru'ntâi a o râde şi a-şi bate joc de dînsa, făcând-o* [= numind-o] *cu puhăele pe ochi şi mai crezătoare decât copiii cei bradii.* SBIERA, P. 274/2. (Cfr. lat. me unum ex iis feci, qui... = „m'ai făcut unul de-aceia, care..."; fran. on le fait plus méchant qu'il ne l'est = „lumea-l face mai rău decât este". Tot aşà la Neo-greci: μὲ κάμνει τρελλὸν = „mă face nebun"). ## **A-l face pe cinevà de trei parale** = a-l certà în faţa altora, luându-l de scurt. | **A face pe cinevà albie de câne** s. **albie (troacă) de porci** = a-l batjocurì, a-l ocărî, a-l înjurà în faţa altora. ZANNE, P. III, 2. | (În loc de al doilea acuzativ se găseşte o propoziţie întreagă) [Părinţii de la Nichea] *s'au adunat asupra celor ce besearica lui Dumnezeu a slujì idolilor o făceà* (= o acuzau). MINEIUL (1776), 69 2/1. *„Sau că e vreo măiastră, Nevastă, nevastă, Şi stă acì la fereastră?" — „D'o fi, bărbate, măiastră, Bărbate, bărbate, Atunci treci în altă casă..." — „Ba nu trec în altă casă, Nevastă, nevastă, Că e om cu haina-albastră Şi tu-l faci* (= tu zici), *că e măiastră, Ca să-l tragi pe à fereastră Şi să-l faci să te iubească."* TEODORESCU, P. P. 340b.

4°. (Construit cu un participiu în funcţiune adjectivală, ca adjectiv predicativ; cfr. C, II, 1°, c) *A face pe cinevà scăpat* =a-l înfăţişà lumii astfel ca şi când ar fi scăpat, a-l lăsà să scape; *a face cevà (s. pe cinevà) pierdut* = a(-l) lăsà să se piardă, voind totuşi a păstrà aparenţa că s'a pierdut de sine, fără voia ta; *a face pe cinevà uitat* = a-l da uitării, a nu se mai gândi la el. *I-a dat* [= l-a bătut] *pân' s'a săturat, Ş'atunci l-a făcut scăpat.* PANN, P. V. III, 24; ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 54/17. *Ieri mi te-am făcut scăpată, Azi nu scapi nesărutată!* COŞBUC, B. 82. *Şi la el se repezeà, Dar, de dat, în el nu da, Ci cu palma mi-l loveà Şi scăpat că mi-l făceà.* TEODORESCU, P. P. 508b. *Îi spuse..., cum tată-său luă de muiere... pe lelea Sofe, cum apoi, la învăţul maşteri-sa, tătă-so... îi făcu pierduţi prin pădure, cum apoi...* RETEGANUL, P. I, 47/18. *Toale... supărările... care ne-au făcut nouă cinevà trăbue să le facem uitate.* ŢICHINDEAL, F. 150. *Draga mătuşii, fi[i] bună şi-mi întinde-o bucată de pâne şi-o gură de apă, că bagseamă pe mine mă fac uitată: nu mai ţin minte de când nu-mi deteră nici mâncare, nici băutură.* RETEGANUL, P. I, 35/22. | P. anal. *Se plimbă prin casă cu el, făcându-l scos de vânzare* [= arătându-l, ca şi când ar fi de vânzare]. *Unul se face cumpărător şi-l negoaţă, începând de la un preţ mare...* ŞEZ. I, 171/36.

5°. (Construit cu o propoziţie dreaptă ca al doilea obiect) *Fac pe cinevà să...* (mai de mult, în parte şi azi) *fac pe cinevà a...*, (une-ori) *fac pe cinevà de...* = îl aduc s. îl pun în starea, să... *Făcù pre împăratul de să minună.* MINEIUL (1776), 169 2/1. *O aşà înălţare... Suie pe om... Şi-l face, trăind, să guste a raiului fericire.* KONAKI, P. 82. *Ferice care... Ar face pentru dînsul... A ta inimă scumpă de dragoste să bată.* ALECSANDRI, P. I, 129. *După şase săptămâni izbutì a face să lucească armele.* ISPIRESCU, L. 3. *O făceà, de păreà a fi valurile ei valuri de aur.* STÀNCESCU, B. 87/8. | A îndupleca, a îndemnà, a determinà, a convinge. *Faceţi lumea să privească Pe câmpia românească Cete mândre de Români!* ALECSANDRI, P. I, 259. *Tu m'ai făcut să viu după tine.* FUNDESCU, L. P. 101/8. *Până la vremea asta, nici el de la sine, nici prietenii... tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142/12. *M'ai făcut de te crezuiu.* ALECSANDRI, P. P. 357/5. *Atunci mătuşa trezindu-se şi văzând că nu erà în ţara ungurească, după cum o făcuse băeţanul a crede, începù a se văetà.* ŞEZ. I, 54/33. | A obligà, a constrânge, a silì, a-l pune pe cinevà să... *Feciorul poate să fácă pre tată-său, şì fără de voea lui să-i dea ce-i va fi partea.* PRAVILA MOLD. 124, 2. *I-au făcútŭ a-i slujì ca neşte robi.* DOSOFTEIU, V. S. 28, 2. *Te-oiu face de-i lucrà slujba asînului.* idem, V. S. 26, 2. *Până şì tulpanuri subţiri îl făceà de înghiţeà.* NECULCE, LET. II, 235/27. *Mai pre lesne poţi să ne pierzi, decât să ne făcì să ne lepădăm de Hs.* MINEIUL (1776), 143 1/2. *Aş pune rămăşag, că istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim.* C. NEGRUZZI, I, 245. *Oh! părinte! Ce mă făcuşi să fac?* idem, I, 163. *Eşti un..., nu mă face să-ţi zic pe nume!* ALECSANDRI, T. 750. *Nu mă face să-mi ţin cuvântul!* SBIERA, P. 13/5. *„Mândra mea cu ochii mici! Ce mă faci de viu pe-aici"?—„Ba eu, bade, nu te fac, Num'aşà ţi-i ţie drag".* DOINE, 249. *Eu nu fac pe nime cu tăria să asculte.* RETEGANUL, P. I, 47/27. *Dar cu sîla nu m'a face Să iau pe care nu-mi place!* RETEGANUL, CH. 138. *Să-l bat, să-l fac* [=să-l învăţ minte] *să m'asculte altă dată.* ŞEZ. V, 84/32. | A da să... *Îmbracă-mă* [Doamne!] *cu virtute(a) şi fă-mă să-i plătesc toate datoriile.* MARCOVICI, C. 9/25. *Cotoşmanul nu-i da răgaz să se gândească la d'alde astea, ci îl luà cu vorba pe departe şi cu un cusur supţire îl făceà să priceapă, că are să fie fericit.* ISPIRESCU, L. 289/22. | A provocà la cinevà o stare, a provocà pe cinevà să..., a cauzà (o stare sufletească), a fi cauza că... *Macar de are şì fáce muiarea pre bărbat să pornească asupra ei, trebue să-şi îngăduiască firei.* PRAVILA MOLD. 82, 2. *Spaima... mă face să mă cutremur.* MARCOVICI, C. 12/4. *O năprasnă întâmplare l-au făcut să cadă ameţit la pământ.* DRĂGHICI, R. 74. *Am venit să te întreb..., daca ai cevà leacuri, care să ne facă să avem copìi.* ISPIRESCU, L. 1/23. *Flăcăii... fac fetele de râd.* SEVASTOS, N. 25/10. *Bută-te focul de dor, Cum mă faci tu ca să mor.* DOINE, 67/8. | A predispune la... *Susurul acestor izvoare o făceà să se uite galeş la ele şi-i plăceà să le vadă curgerea lor.* ISPIRESCU, L. 18/1. | Adesea construcţia aceasta cu *fac să...* (s. *de*) n'are alt rost decât să dea verbului un sens factiv. (Cfr. A, I, 5°). *Domnul îl face de-i vesel* (= îl înveseleşte). DOSOFTEIU, PS. 41. *Îl face să meargă* (cfr. îl porneşte s. îl trimite), *îl face să moară de frică* (cfr. îl omoară cu zile), *îl face să-i treacă pofta de-a mai...* (cfr. îl dezbară de-a mai...), etc. | (Rară e construcţia cu de să...) *Îl făcuse pe Solomon de să fugă.* ŞEZ. V, 135/28. | (Une-ori eliptic) *Nu mă faceţi* [subînţeles: să-mi ies din sărite], *că ia acuşi vă ard câteva jordii prin ţolul cela, de v'a trece spurcatul!* CREANGĂ, A. 128. (Cele mai multe dintre exemplele citate subt A, VI, 1°, c pot fi considerate ca expresii eliptice, în urma omiterii lui să fie) *Ologii făceà* [subînţeles: să fie] *cu picioare, orbii* [să fie] *cu ochi.* VARLAAM, C. 77, 2. *Stăpâne, dacă-i numai atâta, apoi las că te fac eu* [subînţeles: să fii, să ajungi] *cu grâu, să ai de unde face pâne şi colaci pentru nuntă!* CREANGĂ, P. 155/8. (Cfr. ital. lo fece addormentare, fran. il le fit dormir).

VII. Fig. (Complementul e un substantiv concret; *a face* nu însemnează propriu zis „a da fiinţă s. naştere", ci „a da unui obiect o formă definitivă s. potrivită", sau „a realizà cevà pentru trebuinţele sale". *Face peştele cu borş,* nu însemnează că „îi dă fiinţă, îl naşte", ci „îl găteşte", *fac parale* nu va să zică că „fabric, plăzmuesc monete", ci că „le agonisesc", *fac ghetele cuivà,* nu însemnează că „le fabric", ci că „i le curăţ", subînţelegându-se curate", etc.)

1°. A aranjà, a preparà, a gătì, etc.

a.) A aranjà, a așezà, a da o formă oarecare unui lucru, a-l aduce în ordine. *Unii secerau, alții legau znopi, alții făceau clăi.* CREANGĂ, P. 158/18. *Făceà căpiți din iarba cosită.* ȘEZ. I, 85/21. | **Afface fân** =a così iarba, etc., a o uscà și a o strânge : „faner“ (cfr. eng. „fer fain“). *Nu ți-a fost, maică, păcat, Nu te-ai uitat cui m'ai dat, Că m'ai dat la un bătrân: Merge ziua face fân, Vine seara tot gemând.* BIBICESCU, P. P. 189. *M'am dus la niște cosași ce făceau fân.* ȘEZ. III, 67/14. | (Modern) *A-și face toaleta* = a se îmbrăcà. *Ceasornicul arătà patru. Abià aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea erà la biserică când eu am intrat.* C. NEGRUZZI, I, 53. | *A-și face părul, haĭnele*, etc. = a-și aranjà frizura, îmbrăcămintea, etc. *Fă-ți părul, că ți-a dat o șuviță pe frunte!* | *A face cărțile (la joc)* = a le amestecà și a le împărțì. *Eu fac cărțile!* ALECSANDRI, T. 1102. *Voi faceți cărțile:* „c'est à vous à (de) faire“. COSTINESCU. | *A face patul (culcușul); masa* = a așterne patul (a așezà așternutul în pat, ca să te poți culcà în el); a pune masa (pânzătura, tacâmurile, etc. în ordinea necesară, pentru ca lumea să se poată așezà la mâncat). *Eu m'apuc patu' să-i fac.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 132. *Și-acolo să-i faci lui pat.* BIBICESCU, P. P. 309 (fran. faire le lit). *Făcù un culcuș stăpânului său.* ISPIRESCU, L. 287/14. *Fă masa, că au sosit oaspeții!* | *A face cuivà baia*=a potrivì temperatura apei, ca să se poată scăldà în ea. *Să facă baia mai potrivită de caldă.* ISPIRESCU, L. 32. | *A-i face cuivà ghetele* = a i le curățì. | *A-și face unghiile, barba* = a-și tăià și a-și curățì unghiile, a se rade. (Tot așà în latinitatea de mai târziu: facere ungues, barbam, Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* 190; ital. far la barba, i capelli; fran. faire sa barbe, ses ongles, etc.) | *A face o bilă (la biliard), un carambol* = a nemerì cu bila sa în celelalte două (fran. faire une bille). || *A face gata*= a pregătì, a pune în picioare, a furnizà. *De treizeci de fumuri* [= case] *să mai facă un om de oaste gata.* NECULCE, LET. II, 370/25.

b.) (Despre mâncări) A gătì, a pregătì, a preparà, (a coace, a frige, a fierbe). *Isacu feace mâncare.* CUV. D. BĂTR. II, 19/1. *Au luat vițel și-l deade slugii și-l pripiță să-l facă.* BIBLIA (1688), 11, 2. *Făceà brânză din lapte.* DRĂGHICI, R. 149. *Când a venì bărbatu-tău de la drum, vom face plachie cu costițe de porc.* CREANGĂ, P. 5/16. *Să facă pâine de casă.* STĂNCESCU, B. 318/6. *Io-i fac zeama pipărată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 173. *Taie-un puiu și ne fă zeamă.* ibid. 395; RETEGANUL, CH. 50. *Au poroncit să facă iute de mâncat.* SBIERA, P. 190/11. *Ce faci la bărbat de cină?* DOINE, 63/14; 257/16. *Nu știi face tăieței.* ibid. 268/20. *Da-i mai bună găina, C'o făcut-o vecina.* MĂNDRESCU, L. P. 124/4. ‡ **A face brânză** (v. c.) **(cu cinevà).** | P. anal. *Face... leșie.* CREANGĂ, P. 76/1. (Tot așà în alte limbi, d. e. în ital. fare il pane; fare lesso, arrosto = „a fierbe, a frige“, engad. fer paun „a face pâne“; de asemenea bulgărește: *da storimъ hleab* = „să facem pâne“; *mandžata e storena za vas* = „mâncarea e făcută pentru voi“).

c.) A procurà, a comandà, a cumpărà. *Mândrulița de pe deal Cere ca să-i faci caftan.* SEVASTOS, N. 277/24. *Făcându-i haĭne frumoase, se cununà cu ea.* ȘEZ. V, 67. *Mi-am făcut un pardesiu la Viena.* (Cfr. ital. lo feci al fabbro = „l-am făcut la faur“). | A face rost de..., a griji ca să fie la fața locului cevà. *Cu Miu se'nțelegeà, Ca să facă mâne sară, De la Grecu' Bănăcioară, Măcar un miel de frigare, De nu alt lucru mai mare.* ȘEZ. IV, 132/2.

d.) (Despre foc) A-l aprinde. *Feace foc mare.* DOSOFTEIU, V. S. 25, 2. *Să facă un foc la marginea cetății.* ISPIRESCU, L. 199/18. *Își fac foc, își fac de cină.* RETEGANUL, P. II, 71/20. *Cu ciurcelele face apoi foc și alege trei grămăgioare de cărbuni.* ȘEZ. I, 56/23. (Tot așà în latinește: ignem, mai târziu: focum facere. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* 190, fran. faire le feu, engad. fer fö, etc.)

e.) *A face cuivà cale (drum)* = α.) a-l lăsà să treacă; β.) a ajutà să treacă, să se răspândească; γ.) a-i pregătì drumul, a-i face cuivà rost să... *Inicerii atunce erà dârji în zorbà și-l întrebà pe Panaiotachi Morona Postelnicul, unde merge cu aceà gloată de oameni; iar ei ziceà către Iniceri, că merge la împăratul să pârească pe muftiul că le-au mâncat țara, și Inicerii auzind așà le tot făceà cale.* NECULCE, LET. II, 307/34. *Nu le-au stat împotrivă, ci le-au făcut cale.* DIONISIE, C. 215. *Să face cale ceiialalte învățături.* VARLAAM, C. 294. *Cela ce va petreace pri cel vinovat pentru să-i facă cale să fugă...* PRAVILA MOLD. 177 (cfr. lat. facere sibi viam = „a-și face drum“, bulg. storvam pът = „fac cuivà drum, să treacă“; cfr. și A, II, 3°).

2°. A câștigà, a agonisì, a scoate, a adunà, a strânge. *Le lăsară în pace să se ducă unde ar vedeà cu ochii. Prada însă ce ei făcură în casele turcești nu este de povestit: șaluri, bani, argintării, arămuri...* ISPIRESCU, M. V. 15/19. *Și auzind gloatele de venirea lui Făt-frumos, veneau droaie să se scrie la oaste. Se scularà deci, cu mic, cu mare, și făcù oaste ca frunza și ca iarba.* idem, L. 111/21. *Să ne facem șasă boi, Ș-*[=să]*agonisim amândoi.* ALEXICI, L. P. 13/19. *Decât gazdă păcătoasă, Mai bine slugă frumoasă, C'o slujì un an sau doi Și-și va face car și boi; Ș-o slujì o lună, două Și-și va face casă nouă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 245. | Fig. *Brăduleț crescut în urmă, Rău e, Doamne, făr' de mumă! De-i călcà din urmă'n urmă, Din străin tot nu-ți faci mumă; De-i călcà din piatră'n piatră, Din străin tot nu-ți faci tată; De-i călcà din flori în flori, Din străin nu-ți faci surori!* BIBICESCU, P. P. 109. *Mă munciiu o vară toată Ca să fac străinul tată, Și-mi făcuiu boală curată, Că străinu-i ca pelinul, Nu-ți știe dorul și chinul.* TEODORESCU, P. P. 285. (Prov.) *Din coadă de câne, nu mai faci sită de mătasă.* ȘEZ. I, 220/35; cfr. C. NEGRUZZI, I, 248. *Dintr'un lemn faci și cruce și lopată.* BARONZI, L. 53/19. || Spec. *A face parale* s. *bani (avere)* = a câștigà, a agonisì, a strânge, a economisì parale. *Iar boierilor le părea bine, căci mâncà fieștecare...; cei mai mulți boieri de la acest Domn s'au rădicat, ales cei ce ședeà la țară, și de atunce au făcut bani toți boierii.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 201/9. *Călător cu punga plină Și cu șal la cap legat, Să-mi mai cerc astă rugină Și să-mi fac bani de iernat!* ALECSANDRI, P. I, 63. *Lapte, brânză, unt și ouă, de-am puteà sclipuì să ducem în târg ca să facem cevà parale, căci casa s'a mai îngreuiat cu un mâncău.* CREANGĂ, P. 6/8. *Ar face averi!* ȘEZ. I, 265/11. *Bani nu știu de unde-oiu face.* SEVASTOS, C. 257/5; N. 309/20 (cfr. lat. praedam, rem s. divitias facere; ital. ha fatto molte richezze; fare quattrini = „a face parale“, Germania ha fatto un esercito numeroso = „a strâns o oaste mare“; engad. fer bazs = „a face parale“, fran. une pièce qui fait de l'argent).

3°. A valorà, a prețuì, a plătì, a costà, a aduce, a fi egal (cu). *Cinci ruble... fac 50 lei proști.* N. COSTIN, LET. II, 112/21. *...Afară de acele trei sate, 1000 de oi țărănești, care fac 100 domnești.* URICARIUL, VII, 9/1. *Nu face băiatul ista atâția husași, cu straie cu tot, câți am dat eu pentru dînsul până acuma.* CREANGĂ, A. 16. *Acum o mie de vorbe un ban nu fac(e)!* ISPIRESCU, L. 36/18; 52/11. *Să prețuească casa cât va face.* PRAVILA MOLD. 41. *Un câștiu mai mare decât face venitul moșiei.* I. IONESCU, C. 250. *Aduce piatra la mine și i-o plătesc cât nu face.* CREANGĂ, P. 218. *L-au prețuit că face mai mult decât o împărăție.* SBIERA, P. 44/34. *Pe-al său tată n'a ascultat, Ci trei cai și-a înșelat, Un' negru ca un harap, Altul cu steaua la cap, Al treilea este cam sur, Și face o țară singur.* ȘEZ. II, 33/31. *Murguleț tare-mi place, Spune-mi*

mie câți bani face? JARNÍK-BÂRSEANU, D. 487. *Cât face chilogramul?* (Prov.) *Două femei rele nu fac cât una bună.* BARONZI, L. I, 52/22. *Nu face fața cât ața.* ZANNF, P. III, 11. *Nu-i face* (s. *plătește*) *capul nici o ceapă degerată.* ibid. II, 37. | (La cele patru operațiuni aritmetice, suma, restul, etc. se indică prin *face*). *Suma aceiia datorii fáce zeace mii de camene de galbeni.* VARLAAM, C. 273. *Cu acest chip două suflete fac numai unul.* MARCOVICI, D. 100. *O bucată de pâne rămasă de la dumneata și cu patru de la istalalt fac la un loc cinci bucăți?* CREANGĂ, A. 149. *Patru împărțit la doi face doi. De două ori trei fac șase.* (Cfr. lat. μυρίας δραχμὰς poposcit, hoc facit nummi nostratis denarium decem milia. GELL). # **Face parale,** cu deosebire: **nu face parale** (s. **nici o parà, s. o parà chioară,** s. **nici două parale**)=(n')are (nici o) valoare, (nu mai) e (încă) în toate puterîle (frumos, etc.). *Face parale încă soacra!* ALECSANDRI, T. 809. *Lucrul acesta nu face nici o parà.* MARIAN. *I-a ocărît a dracului..., de nu făceà două parale.* ŞEZ. II, 74/35. (Tot așà la Aromâni: nu fațe paráți, la Greci: δὲν κάνει παράδες, la Albanezi: nukę bęn para, la Bulgari: ne pravi, s. čini pari. PAPAHAGI, P. A. No. 253). (Eliptic) **Face (să...),** mai ales: **nu face (să...)**=(nu) merită (să...), (nu) este bine (să...), (nu) este potrivit (să...), (nu) se cuvine (să...). *Atunce întrebând hanul pe vizirul pentru toate gătirile ce au în țară, au întrebat și pentru domni, ce domni sânt, și spuindu-i cine și cine sânt, au zis unul: „Cel din Moldova îi bun, îl știu, iară cel din Țara-românească nu face la această vreme, căci este copìl", arătând că trebue să faceți pe Ghica, că-i om întreg și harnic.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 271/26. *„Cât cei pe băeț?" — „Nu ți-oiu cere mult; ia, două parale!" — „Nu-ți dau atâta, că-i prea scump, nu face!"* ŞEZ. IV, 229/31. *E iute! N'are cumpăt, nu face pentru un prefect!* CARAGIALE, ap. TDRG. *„Face să merg la teatrul vostru?" — „Nu face, căci se joacă rău!" Nu face pentru tine, să te pui la vorbă cu el!* (Cfr. lat. ad talem formam non facit iste locus. OVID., ital. questo servitore non fa per me. Tot așà la Aromâni: nu fațe! la Neo-greci: δὲν κάνει, la Albanezi: nukę bęn! la Bulgari: ne čini. PAPAHAGI, P. A. No. 254, d. ex. bulg. čini da otivam doma? = „face să mă duc acasă?"; ne čini da se kazva takava duma! = „nu face să spui astfel de vorbă!"; ne čini da se pie na gladno srьdce! = „nu face să bei pe nemâncate!" djavolska koža i za tapan ne čini = „pielea de drac nu face nici pentru tobă"). **Fie, că face!** s. **scump, da face!** se exclamă în fața unui lucru scump (greu de ajuns), dar valoros (bun, frumos, etc.). *„În adevăr, mobilarea-i prea frumoasă, dar și ține cam scump". — „Fie, că face! ș'apoi cine caută la bani, când lucru-i plăcut?"* ALECSANDRI, T. 802. *„Mai poftim și din celelalte bucate, fine!" — „Lasă, nașule", răspunse țiganul, „că sânt bune și astea" — „Sânt scumpe, fine, un galben ocaua". — „Fie, că face!"* (variantă: *„scump, dar face!"*). FUNDESCU, L. P. 158/1.

VIII. Alte sensuri.

1°. A zice, a răspunde. *„Nu te chiamă Andronic?" El feace: „Așeà mă chiamă".* DOSOFTEIU, V. S. 56,2 (foarte adesea la acest scriitor d. ex. 29,2; 30,2; 31; 45,2; 48,2; 77; 140,2; 150,2; etc.). *Apoi ușa de la tindă se deschide și Stoica intră înnăuntru. „A!... Văru' Culai!" făcù el, dând cu ochii de Pleșea.* C. SANDU, SĂM. V, 91. *„Dec!" făcù țiganul.* CONTEMPORANUL, II, 782. *Vine nunul cel mare... Din pistoale dând, Și din puști tunând, Pe dumneavoastră lăudând, Și făcând oamenii: „Amin!".* SEVASTOS, N. 114/28. *„Bre!" făcù împăratul, „zi, aicea zac(e) oșcioarele bietului fecior!"* STĂNCESCU, B. 112/12. (Se pare că la început întrebuințarea aceasta a verbului *face* erà posibilă numai când urmà după o exclamație: *făcù ah!* s. *bre!* s. *dec!*, etc. este deci a se comparà cu *făcù scârț! hop!*, etc., cfr. A, II, 5°. Mai târziu pare a se fi generalizat, ajungând la aceeași funcțiune ca și fran. „faire" = „dire, répondre").

2°. **A face pe cinevà** = a exercità meseria de... (de fapt, sau numai în aparență, deci și:) a jucà pe, a-și da înfățișarea unui... (aere de...). *Cocheta face pe nevinovata.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Ana, îmbrăcată și ea în negru, cu un șorț alb pe dinnainte, făceà pe sora de caritate, din toată inima.* ZAMFIRESCU, R. 278. *Acesta în fiecare iarnă, când se întorceà de la pescuit, făceà pe popa lor.* DUNĂREANU, SĂM. VI, 374. *Atunci unul, care face pe pălimar, caută să amăgească pe un băiat ca să fie limbă de clopot.* MARIAN, Î. 203. *Ziua să-mi fac slugăritul, Noaptea să-ți fac pe iubitul.* TEODORESCU, P. P. 310b. *Face pe marele* = este fudul; *face pe grozavul* = se grozăvește: „il fait le fendant" DDRF.; *face pe râiosul* (v. c.). (Cfr. fran. faire le crâne, etc., eng. fer il brav, span. hacer el bobo = germ. den Hanswurst machen, etc.) | Spec. (Modern, după fran.) A reprezentà la teatru rolul de... *E bine, când face pe intrigantul.*

3°. (Modern) A jucà. (Construit, ca și acest verb, cu prep. cu, s. cu acuzativul persoanei) *Trebue să te fac un cadril.* CARAGIALE, T. II, 142. *Am să fac un tur de vals cu ea.*

B. Intransitiv.

1°. (În legătură cu un adverb local s. cu o locuțiune care indică o direcție, cfr. C, III, 1°. Tot așà în latinitatea de mai târziu: homo meus cœpit ad stelas facere. PETR.) A (se) da, a o luà, a o apucà (V, 1°; vol. I, pag. 214), a se îndreptà într'o direcție oarecare, a pornì, a merge încotrova, etc. *Mă! cel cu trăsura! fă înainte* (= mână înainte), *ce-ai închis șoseaua?* ALECSANDRI, T. 399. *Ia coasa și fă 'nainte!* ŞEZ. II, 136/8. *„Hai, nevastă, la prășit!" — „Bărbate, m'am bolnăvit!" — „Hai, nevastă, la băut!" — „Bodaproste, mi-o trecut. Fă nainte că te-ajung!"* ZANNE, P. III, 474; cfr. SEVASTOS, C. 261/15; ŞEZ. I, 211/13; 74b/32; V, 14b. *Fă cu potera 'ncoleà!* POMPILIU, B. 69/16. [Hotarul] *lăsând matca pârâului face peste câmp cam chezîș.* URICARIUL, XIX, 33/14. *O caleașcă trecù în fuga cailor..., apucă uliția sf. Ilie, și făcând* (=cotind) *în stânga, luă la deal pe lingă zidul sf. Spiridon.* C. NEGRUZZI, I, 16. *Aici nu se știà acuma în care parte au făcut: apucat-au tot pe apa Sucevei..., sau au trecut dincolo de apă?* MARIAN, T. 226. *Făcù puțin la stânga, spre capătul băncii de piatră, unde mâncasem, și suì câtevà trepte.* I. CIOCÂRLAN, PE PLAIU, 41. *Da Bădiuleasa pe uliță făcè La Niculcea să ducè.* ŞEZ. V, 62/28. *Pus-am șaua pe doi cai Și făcuiu în sus la raiu.* MARIAN, SA. 70. *Fă 'n sus!* = „apucă 'n sus mai repede, pân' te văd, mergi iute, pornește (cam cu de-a frica)!" ŞEZ. V, 72/28. *Fă 'n pădurea cea din dos!* ALECSANDRI, P. P. 51/11. *Ș'am făcut la iad în jos.* ŞEZ. I, 14b/21. *Și-am făcut pe Olt la deal.* ŞEZ. I, 78/10. *Ioan sta de-l vedeà încătrò va face acel om.* DOSOFTEIU, V. S. 133. *Fiind noapte..., nu știà încotrò vor face.* M. COSTIN, LET. I, 120/4. *Toți mă gratulà, ori încotrò făceam* (=ori unde mă îndreptam). GORJAN, H. II, 46. *Porcul încotrò face* (=unde se îndreaptă), *lui tot noroiul îi place.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 58/17. # **A nu aveà încotrò face** și eliptic, **a nu aveà încotrò** (v. c.) = a nu se puteà împotrivi, a se resemnà, a primi. *Neghiobia e bătrână și n'ai încotrò face!* GORJAN, H. II, 48. *Eu, o babă cuminte, căci sânt babă, n'am încotrò face, și cuminte, de nevoie...* ALECSANDRI, T. 1198. | (După a „apucà-o", „a luà-o", întâlnim și: *a face-o*) *Petrea cu slănina, au făcut-o într'o lature.* SBIERA, P. 269/33. ‖ (La imperativ, urmat de o propoziție) *Mergi! pleacă! du-te! Fă, dè adu gălețile!* STĂNCESCU, B. 346/9. *Fă, de te urcă 'n pod.* idem, B. 168/3. (Cfr. A, II, 2°, h.)

2°. **Face a (bine, rău,** etc.) = a.) cobește a..., prevestește (vreme rea, etc.). b.) a-și aduce pe cap, a invocà nenorocire. *Par' că nu faceți a bine, de nu*

vă mai astâmpără dracul nici la vremea asta! CREANGĂ, P. 254/6. *Găinele nu mai cântau cucoşeşte la casa moşneagului, să mai facă a rău.* idem, P. 294/20. *Vuià în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vânt şi vreme rea.* idem, A. 34. *S'au topit omături multe în sus, ş'a şi plouat mult timp zilele trecute... Iaca, şi acuma fac nourii a ploaie.* SADOVEANU, M. 180. (Cred. pop.) *Când se suie mâţa pe sobă şi se uită spre uşă, face a frig.* ŞEZ. II, 197/10. *Mamele nu-şi lasă copiii să umble* [în catalige], *zicând că ‚fac a rău' [sau] ‚trag a rău" adică îşi cer de la Dumnezeu, prin joaca lor, să ologească.* PAMFILE, J. I, 336.

3°. **Face că s. a...** = simulează, se preface că... (Rar; construcţia obicinuită e reflexivă, cfr. C, III, 2°) *Ele au zis să facă un foc mare lângă poiată, şi când a mai dezbrăcà voinicul calul şi a pune pielea jos, atunci fata împăratului să facă că se'ntinde şi să împingă pielea cu picioarele în foc.* SBIERA, P. 44/7. *„Ce eşti, puică,-aşà mâhnită?" — „Ce faci, bade,-a mă'ntrebà, Că ştii singur dumneata: Din pricina mâni-ta!"* ŞEZ. I, 176b/7. (Tot aşà în neo-greceşte: κάμνει ὅτι δὲν ἐννοεῖ = „il fait semblant de ne pas comprendre").

C. Reflexiv.

1. A-şi luà începutul s. fiinţa.

1°. A se naşte, a se înfiripà, a se înjghebà, a se produce, a se ivi. *Pulheria sv[â]ntul săbor din Halchidon au grijit de s'au făcut* (corespunde întocmai germ. „zu stande kommen"). DOSOFTEIU, V. S. 13, 2. *Să feace fulger* (=a fulgerat). idem, V. S. 31, 2. *Pus-au Miron Logofătul de au lărgit şi drumul la lunca Mândruşcăi; că fiind drumul strimpt, nu puteà oamenii să âmble de răul tălharilor. Şi aşà, cu aceste, au început a se mai stărpire tălharii, că de ce omorià, de ce se făceà mai mulţi în zilele acestui Domn.* NECULCE, LET. II, 258/26. *În puţină vreme s'au făcut o mare scumpete.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 221/3. *Să făcù cutremur mare.* MINEIUL (1776), 162 2/2. *De la o vreme se face tăcere.* CREANGĂ, P. 227/5. *Mare vâlvă se făcù în împărăţie.* ISPIRESCU, L. 31. *Doară nu s'o face gaură în cer!* (se spune când voim să arătăm că ceea ce e să se întâmple nu are să aibă urmări grave). idem, L. 12/20; 50/9, etc. *Între curteni se făceà un râset ca acela.* SBIERA, P. 41/21. *Se face tină pânà'n glesne.* RETEGANUL, P. I, 11/16. | A se da. *Dintr'ambe părţile cuvânt mare şi poroncă tare se făcù.* CANTEMIR, IST. 27. *Bătălie groaznică s'au făcut lângă cetatea Pultava.* AXINTIE URICARUL, LET. II, 183/24. | A se întemeià. *Doao Dachii se feaceră în ţinuturile Misiei.* P. MAIOR, IST. 45. | A rămâneà. *Se făcuse urmă în prag, de greu ce erà.* RETEGANUL, P. III, 40/3. | (Despre foc) A se aprinde. *Fă-te, fă-te, focule!* MÂNDRESCU, L. P. 140/15.

2°. A se întâmplà. *Aceasta s'au făcutŭ de multe ori.* BIBLIA (1688) pr./33. *Şi cum zise el, aşà se şi făcù.* ISPIRESCU, U. 110/24.

3°. Spec. (Despre zi, noapte, etc.) A începe, a se ivi. *Dimineaţa se făcù.* BIBLIA (1688), 46. *Se făcù eclipsis* [= întunecime] *şi acestei stele strălucitoare a imperiului otomănesc.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/28. *După ce s'au făcut ziuă... s'au pogorît din copaciu.* DRĂGHICI, R. 51. *Când începù a se face ziuă, Mihaiu ridică tabăra.* BĂLCESCU, M. V. 127. *Să ningă, să plouă, numai vreme rea să nu se facă.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 42/23. *Mâne dimineaţa să ni se facă ziua pe lan.* CREANGĂ, P. 158. *Se făcù seară* [= se înseră]. ISPIRESCU, L. 75/29. *Se făceà întunerec* [=se întunecà] *pe pământ.* idem, U. 43/17. *După-ce s'au făcut hăt bine noaptea* [= s'a înoptat]... SBIERA, P. 67/10. *Când se făcù de ziuă...* RETEGANUL, P. II, 54/17. | P. anal. *Până ai venit tu, s'au făcut şapte şi trenul a plecat. Vântul a încetat; să vedeţi că mâne are să se facă frumos* (= să se îndrepteze vremea, să fie frumos). (Cfr. fapt[1] 5°, facere II, 2°, făcut[1]. În texte latine cu colorit popular e atestat: facit se hora quinta = „se face la cinci", cœperit se mane facere = „începù să se facă dimineaţă", cfr. O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine,* I, 182; cfr. ital. al fare del giorno = „la faptul zilei", sul fare della notte, giorno fatto, notte fatta; engad. sül fer del dì=„la faptul zilei", fer dì= „a se face ziuă".)

4°. (Despre tablouri, imagini etc., ce se desfăşură deodată, pe neaşteptate, înaintea ochilor cuivà, ca şi când ar luà atunci fiinţă) A se ivi, a se arătà, a se desfăşurà înaintea ochilor cuivà. *Cu capul gol, pe arşiţa soarelui, am plecat. Se făceà nu departe de poştă o vale lungă şi răpide, de nu puteà nici caru' deşert să coboare fără pedică. Drumu' cotigeà pe lângă o prăpastie adâncă...* ALECSANDRI, T. 51. *Mergi tot înainte, şi când vei ajunge la o biserică, unde se face la stânga o stradă, apucă pe ea.* || (Cu deosebire) Impers. (despre viziuni, arătări, visuri, etc.) *Într'o noapte, taman când împlinì şaisprezece ani, viseazà fata un vis: Se făceà c'auzeà un glas care-i ziceà: „Fată frumoasă, bărbatu-tău e mort..."* STĂNCESCU, B. 109/11. (Tot aşà la Aromâni: s'făţeà că..., la Neo-greci: μοῦ γίνον ταν τάχα νὰ..., la Bulgari: pravi s. čini mi se, če... PAPAHAGI, P. A. No. 255 şi la Albanezi: mę bęnętę n ęndęrę... *Pedersen,* 113).

5°. Impers. A se naşte, a se produce în cinevà (deodată) un simţ s. un sentiment, a începe să ai..., a fi cuprins de... (foame, sete, somn, dor, frică, jale, milă, ruşine, etc.). *Li se făcù foame.* FUNDESCU, L. P. 88/6. *I se făcù sete.* STĂNCESCU, B. 50/22. *Pe urmă i se făcù somn.* SBIERA, P. 140/18. *I se făcù frică.* ŞEZ. I, 162/33. *I s'a făcut aşà de jele, încât a început a plânge.* CONTEMPORANUL, III, 656, *Deaca o vădzù I[su]s i să făcù milă d'însă.* VARLAAM, C. 319,2. *I să făce ruşine.* DOSOFTEIU, V. S. 7. | P. anal. *Mumei lui... i s'au făcut vedenie dumnezeiască.* P. MAIOR, IST. 65. *Băiatul, dacă auzì aşà, se duse la stăpânu-său şi-i spuse că nu mai stă şi să-i dea ce i se cuvine. „Mă, da ţie ţi s'a făcut nălucă* (= ţi s'a nălucit, ţi s'a năzărit), *or[i] ce ai? Ce-ţi vine aşà, odoronc-tronc, să pleci de la mine?"* STĂNCESCU, B. 254. *I se făceà galbăn înaintea ochilor.* VLAHUŢĂ, N. 12. ## A. **i se face cuivà rău.** = a-i venì rău, a se simţì (deodată) cuprins de o stare de suferinţă s. durere. *Când au văzut toate gata, puse în rândueală, i-au trecut numai rece prin spate, i s'au făcut rău la inimă şi galbăn şi negru pe dinaintea ochilor.* SBIERA, P. 161/3. *Aseară, pe când vorbeam cu frate-mieu, mi s'a făcut rău.* || **A i se face cuivà de cevà** (s. cinevà) = a simţì un dor, o atragere puternică spre cevà (s. cinevà). *Lui i s'a făcut de însurat.* STĂNCESCU, B. 70/1. | P. anal. *Du-te odată, ori ţi s'a făcut pe semne de vr'un conflict?* CARAGIALE, T. II, 49/31. *I s'a făcut de bătaie.* POLIZU. *I s'a făcut de ducă.* DDRF. | (Personificat) *În mirosul fără asemănare de dulce, pe care-l dă câmpului sulcina când e coaptă şi iarba când i s'a făcut de coasă, în acest farmec măreţ şi liniştit al singurătăţii, inima lui... trudită... se uşurà de povara tuturor durerilor pământeşti.* VLAHUŢĂ, N. 23. | Acelaşi sens în construcţia: **a i se face cuivà** [subînţeles: dor] **să...** *Nici mi-e foame, nici mi-e sete, Ci mi-e dor de codru verde, Că mie mi s'a urît Şi mie mi s'a făcut Să mănânc carne de cuc, Şi să beau sânge de Turc.* TEODORESCU, P. P. 615.

II. A trece la un nou stadiu de evoluţiune.

1°. A devenì.

a.) A se schimbà (în...), a se preface (în...). (Subiectul indică rezultatul schimbării, prin prep. din se arată stadiul primitiv; cfr. A, VI, 1°, a.) *Din dar se face raiul.* CREANGĂ, P. I, 299/4. *Lovì cerbul de trei ori în burtă şi îndată se făcù dintr'însul o căruţă cu doi-spre-zece cai de foc.* ISPIRESCU, L. 116/30.

b.) (Mai obicinuită e construcţia cu un substantiv

predicativ care arată rezultatul schimbării la care ajunge subiectul; corespunde construcției tranzitive cu acuzativ dublu; cfr. A, VI, 1°, b) Cu același sens. *Smoala se făcù apă.* MINEIUL (1776), 174¹/₁. *Lutul .., în puțină vreme s'a făcut un zid prea tare.* DRĂGHICI, R. 164. *Răul se face fire, simțirea amorțește.* ALEXANDRESCU, M. 6. *De s'ar face dealul rât, Să văd de unde-am vinit!* MÂNDRESCU, L. P. 28/₂₀. *Dorul mieu, bade, și-al tău, De s'ar face-un pod mereu..., Ca să treacă doi cu doi, Și tu, bade, pe la noi.* RETEGANUL, CH. 72. ‡ **Sângele apă nu se face!** v. apă (vol. I, pag. 183ᵇ). **S'a făcut agurida miere,** v. aguridă (vol. I, pag. 74ª). | (Subiectul e omul s. o vietate) A se schimbă în, a deveni. *Face-m'aș privighitoare, De-aș cânta noaptea'n răcoare Doina cea desmierdătoare!* ALECSANDRI, P. I, 6. *Poate n'ai știință ce... fată e aceea: când vrea, se face pasăre măiastră.* CREANGĂ, P. 246. *Broasca se dete de trei ori peste cap și se făcù o zână gingașă.* ISPIRESCU, L. 35/₂₅. (Cred. pop.) *Șoarecele care va mâncà nafură din zua de Paști, se face liliac.* ȘEZ. I, 19/₁₃. *Ce mă muști tu așà rău, Doar' nu te-ai făcut dulău!* POMPILIU, B. 23/₁₆. (Prov.) *Cine se face oaie, îl mănâncă lupii.* ZANNE, P. I, 568; ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 29/₁₄. ‡ **A se face stăpân pe ceva** = a luà cu forța s. cu viclenie stăpânirea unui lucru, a uzurpà. *Grecii s'au făcut stăpâni pe tronul țărilor române.* | *A se face la loc* (s. *iară*) = a redeveni. *Se făcù om la loc.* ISPIRESCU, L. 315/₁₈. *Se făcură iară oameni.* idem, 87/₃₆. | A se prinde. *S'au făcut frați de cruce.* RETEGANUL, P. IV, 37/₁₇. *Dacă ai bani mulți, fă-te chezaș.* ZANNE, P. V, 164. *Dacă n'ai treabă, fă-te martor.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 28/₂₀. | A ajunge. *Acum el s'au făcut un om foarte de treabă.* DRĂGHICI, R. 89. *Tot Românul a avut dreptul a se face proprietar.* BĂLCESCU, M. V. 10/₁₈. *Țiganul, când s'a făcut împărat, întâi pe tată-său l-a spânzurat.* BARONZI, L. I, 63/₄. *Cu banii rămași, cumpără-ți și-un car și iaca, te-ai făcut gospodariu.* CREANGĂ, P. 39. *S'au făcut cel mai vestit doftor în toată lumea.* SBIERA, P. 194/₃₉. *De cine dorul se leagă, Nu se face om de treabă.* HODOȘ, P. P. 37. | Fig. *Cinste strămoșilor făcându-te...* BIBLIA (1688), 7 pr./₄₄. | A îmbrățișà cariera de..., a deveni. *Să mă fac arhiereu.* ANTIM, P. XXV/₄. *N'o să te facù popă.* FUNDESCU, L. P. 98/₂₀. *Facă mama ce s'a face, Dieciță nu m'oiu face.* RETEGANUL, CH. 137. (Tot așà fran. se faire prêtre, etc., la Bulgari: storich-se učitel = „m'am făcut profesor" și la Albanezi: u-bę berbér=„se făcù bărbier".) *A se face tovarăș, rudă* etc. (cu cinevà)=a se întovărăși, înrudi, etc. (cu cinevà). *Mai bine fă-te tovarăș cu dracul, Până treci cu el lacul.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 19/₉. *Ne-am făcut rude* (tot așà bulgărește: storichmy-se rodnina). ‖ (Foarte des substantivul predicativ are funcțiune adverbială) *Tot trupul să fâce preste tot rană* (= se umplù de răni). DOSOFTEIU, V. S. 4, ₉. *Se făcuse vinu gârlă* (= curgeà gârlă) *prin pivniță.* STĂNCESCU, B. 59/₁. *Facă-ți-se drumul cruci* (= să ți se încrucișeze drumul) *Și la calea jumătate, Murgul ți-se potignească, Pe tine să te trântească!* BIBICESCU, P. P. 131. ‡ **A se face bucăți, fărâme, praf (și) pulbere, scrum, țăndări, zgură,** etc. = a se sparge, a se sfărâmà, a se distruge, a se nimici, etc. *Scapă blidul din mână, de se făcù tot bucățele.* RETEGANUL, P. IV, 31/₆. *Toți idolii să făceră pulbere.* DOSOFTEIU, V. S. 7, ₂. *Calul... zboară cu dînsul în înaltul cerului și apoi, dându-i drumul de-acolo, se face Spânul până jos praf și pulbere.* CREANGĂ, P. 278. *Vă veți face scrum până mâne dimineață.* idem, 251/₁₅. *Ele se făcură țăndări.* ISPIRESCU, U. 52/₁₇. *De sfânta-ți căutătură Pizmașii s'or face zgură.* DOSOFTEIU, PS. 20. | **A se face cârlig** (s. **covrig**) = a se încovàià ca un cârlig, a se zgulì de frig, a se îndoì de bătrânețe, etc. *Fierul... se încovoià, de se făceà covrig.* ISPIRESCU, L. 21/₁₁. *Moartea... se uscase, de se făcuse cârlig.* idem, 10. *Se stârciseră de se făcură covrig de ger.* idem, U. 87/₁₈. | **~ foc pe cinevà** = a se mânià, a se supărà tare, v. foc. | **~ luntre și punte** (mai rar: **munte și punte**) **(pentru cinevà)** = a se întrepune cu toată insistența (pentru cinevà), a face tot posibilul... v. punte. | **~ niznai** (v. c.). | **~ oale și urcioare** = a fi murit de mult (propr. a deveni pământ, iar acesta oale). *Nu știți că mătușa-i moartă..., și s'a făcut oale și urcioare, sărmana.* CREANGĂ, P. 23/₃. | **~ trup și suflet cu cinevà** = a se unì strâns cu cinevà. *Umblând el rasna, ...se cunoscù cu... un zeu pădurean și se făcù trup și suflet cu dînsul.* ISPIRESCU, U. 107/₂₁.

c.) (Construit cu un adjectiv predicativ, cfr. A, VI, 1°, c) A deveni, a ajunge. *Chiar se făcuse buclucaș, hărțăgos și de tot hapsîn, când sta câte două-trei zile pe lângă casă.* CREANGĂ, P. 111. *Un țigan,* **[h]**otărînd *și el să se grijască, ca să se facă mai bun la Dumnezeu...* FUNDESCU, L. P. 161/₉. *Cu cuviosul, cuvios te-i face.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Se făcù dârz, începând a-și teme nevasta.* ISPIRESCU, L. 385/₁₀. *Nici frumos până la douăzeci de ani, nici cuminte până la treizeci și nici bogat până la patruzeci nu m'am făcut.* CREANGĂ, A. 71. *Gălbenarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă.* C. NEGRUZZI, I, 53. *De ce creșteă, d'aceea se făceà mai isteț.* ISPIRESCU, L. 2. *Cu întemeiarea acestor state, evoluțiunile istorice ale Românilor se fac mai lămurite.* BĂLCESCU, M. V. 7/₃₀. *Lumea și inima mea unindu-se foarte tare se făcuseră nedespărțite.* MARCOVICI, C. 16/₄. *Ea se fiace neharnică a mearge la o împărătească.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Se făcù voinic ca brazii munților.* FUNDESCU, L. P. 28/₁. *Nu te vei face vrednic a fi părtaș aceii lumi fericite.* MARCOVICI, D. 16/₉. (Tot așà la Albanezi: do bənetš m i maδ nga mbreti [*Pedersen,* 112] = „ai să te faci mai mare ca regele"). | (Foarte des) *A se face mare* = a crește (mare); *~ nevăzut* = a dispăreà, *~ frumos* = a se gătì, a se împodobì. *Și crescù și se făcù mare.* EMINESCU, N. 4. *Dragii mei copìi, v'ați făcut mari; mergeți de vă căutați ursitele.* ISPIRESCU, L. 33/₄ (cfr. ital. come ti sei fatto grande! = „ce mare te-ai făcut!"). *Trecù în altă alee și se făcù nevăzută.* C. NEGRUZZI, I, 45. *Dar târziu, în miez de noapte, Umbrele, cu blânde șoapte, Nevăzute se făceà.* ALECSANDRI, P. I, 104. *Odată își înșfacă Chirică sacul cel de pe horn și se face nevăzut.* CREANGĂ, P. 178. *Gâsca, speriindu-se, zburà și dînsa, făcându-se nevăzută.* ȘEZ. V, 131/₃₃. *Du-te-acasă, fa buhoasă, Și te lă, te fă frumoasă!* ȘEZ. V, 16 (cfr. fran. se faire belle). | (Adesea construcțiile acestea redau ideea exprimată prin verbul corespunzător, mai ales când adjectivul exprimă o coloare) *A se face alb* = a se albì, *~ bătrân* = a îmbătrànì (fran. se faire vieux), *~ dulce* = a se îndulcì, *~ galben* = a se îngălbinì, *~ gras* = a se îngrășà, *~ rău* = a se înrăì, *~ roșu* = a se înroșì, *~ sănătos* = a se însănătoșà, *~ vânăt* = a se învineți, etc. *Oile cele negre îndată s'au făcut albe, și cele albe, negre.* ȘEZ. II, 164/₂. (Loc. prov.) *Zicând numai „miere" gura se face dulce.* BARONZI, L. I, 60/₅. *Se făcuse galbăn ca ceara.* ȘEZ. IV, 185/₃₀. *Tot mai grasă mă făceam.* SEVASTOS, C. 27/₃. *Iepele... se făcuseră rele.* ISPIRESCU, U. 48/₁₈. *Fiul craiului..., făcându-se atunci roș cum îi gotca, iese afară în grădină.* CREANGĂ, P. 189/₅. *Dacă vrei să se facă sănătoasă fiica Împărăției tale...* FUNDESCU, L. P. 50/₃₃. *Țiganul, când văzù pe voinic, se făcù, din negru, vânăt.* ȘEZ. I, 69/₃₁. | (Tot astfel când avem a face cu un participiu, întrebuințat în funcțiune adjectivală; atât că în cazurile acestea se exprimă pe lângă ideea cuprinsă în verbul corespunzător și noțiunile: singur, pentru totdeauna, de bună voie, etc. Cfr. construcțiile analoage cu funcțiune transitivă subt A, VI, 4°). *De avuție te-ai făcut depărtat* (= te-ai depărtat singur, de bună voie). MINEIUL (1776), 48¹/₂. *Frunză verde de pe baltă, Dragi și-o mai fost doi odată!... Cine'n lume s'o găsit, Urâ'ntre ei o zvârlit! Badea, de urîtu' ei, S'o luat a hăituì... Pe dealul cu*

călinii. Mândra dac'o auzit, Tare frumos s'o gătit, Tot în haĭne de mătasă, S'o făcut dusă de-acasă (= a părăsit casa părintească) *În cea pădurice deasă.* RETEGANUL, TR. 30/19. *Ce-i venì în gând într'o zi, luă o pușcă de-a celorlalți și se făcù fugit pe munți* (= a fugit pe munți și fugit a rămas). ȘEZ. II, 40/6. *Se face așteptat* = „il se fait attendre".

d.) (Construit cu un adverb, cu o locuțiune adverbială s. adjectivală, sau cu particulă comparativă) A deveni. *Te-ai făcut prea nu știu cum!* CREANGĂ, P. I, 319/8. *Bine, dar cu ce chip poate să se facă cinevà în acest fel?* DRĂGHICI, R. 156. *De asin dară să se facă urechile lui Midas împărat!* ISPIRESCU, L. 110/22. *Nu te face al dracului!* STĂNCESCU, B. 357/24. *Nu vă făcereți ca calul fără minte.* DOSOFTEIU, PS. 107. *Inima se făcuse cât un purice în mine.* ISPIRESCU, L. 304/3. *Armăsarul... se scuturà și se făcù ca întâiu* (= redevenì cum fusese), *fără să se cunoască semn de rane pe el.* idem, L. 28/25. *A se face* [subînțeles : roșu] *ca sfecla* = a se înroșì. ZANNE, P. IV, 120. ‡ **A se face de ocară, de poveste, de râs, de rușine,** etc. = a ajunge să-și bată lumea joc de tine, a devenì ridicol, etc. (cfr. A, VI, 1°, c). *Să se facă împăratul de ocară.* STĂNCESCU, B. 340/9. *Să se facă de poveste'n țară.* PANN, P. V. II, 144. *Ajungeà de se făceà și însuși de râs.* ISPIRESCU, U. 104/16. | **A se face bine** = (despre vietăți) a se însănătoșà, a se întremà (cfr. a-l face pe cinevà bine, subt A, VI, 1°, c). *Așezat într'un furgon de ambulanță..., Comănesteanu se apropie de Turnu-Măgurele. Se făcù cevà mai bine sub îngrijirile lui cumnatu-său Mateiu care l-însoțeà.* D. ZAMFIRESCU, R. 274. *Căzù la boală grea... Se adunaseră toți vracii, toate babele și toți cititorii de stele; rămaseră însă rușinați, căci n'avură ce-i face. Atunci fiul împăratului spuse mă-sii că până n'or găsì pe fata la care se va potrivì inelul ce-i dete el, nu se va face bine.* ISPIRESCU, L. 311/9. (În acest sens și la Albanezi : edé aštú u-bę mir djali [*Pedersen*, 37] = „și astfel se făcù bine copilul"). | **A se face (tot s. † tot de) una (cu cinevà** s. cevà) = a se unì, a se împreunà, a deveni la fel, a nu se mai puteà deosebì de..., a crește împreună cu cevà. *Se scoboară și Nemții despre Țara nemțească și Moscalii încă merg la Crâm, și se vor face tot una.* NECULCE, LET. II, 258/3. *Atunce timpinându-se oștile s'au făcut tot de unii și l-au scos pre Sultan Mehmet din împărăție.* idem, LET. II, 306/25. *Afurisita de cămașă se lipì de pielea lui și începù a-l frige. Dete să se dezbrace de dînsa, dară ea atât se lipise, în cât se făcù una cu pielea lui.* ISPIRESCU, U. 77. *Porcul... se tăvălì în noroiu, până se făcù una cu tina.* idem, L. 53/23. *De astă dată s'a dus în slava cerului, de s'a fost amestecat cu norii. Bietul flăcău... a început... a plânge :... „Numai corbul... ar puteà să mă ajute"... — „Ce-i porunca?" — „Uite așà ș'așà, corbule"... — „Apoi, dacă e numai atâta, i-am dat de leac; ea e ascunsă în slava cerului, s'a făcut una cu norii, da ți-o dau eu în mână.* STĂNCESCU, B. 266/23. | **A se face în două** (subînțeles : părți) = a se despărți în două părți, a se bifurcà; ~ **în trei** (etc.) **părți** = a se împărți în trei (etc.) părți. *Când ajung la moara nouă, Calea lor se face'n două.* COȘBUC, B. 129. *Iară domnii și boierii s'au și făcut în trei părți.* NECULCE, LET. II, 420/31. ‖ **A se face de** (s. **să...**) = a ajunge, a parvenì, a izbutì (să...). *Feciorii ce se vor naște den mestecătorii cei de sânge nu vor puteà nice într'un chip să se facă să fie cum are fi den părinț*[i] *cununaț*[i]. PRAVILA MOLD. 120. *Otman... se făcù de a se cunoaște* (= ajunse a fi recunoscut) *stăpânitor a toată împărăția.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/27. *Această împărătească, cu rostul ei cel blajin, se făcù de o iubiră până și cumnatele ei.* ISPIRESCU, L. 40/13.

e.) (Aceleași construcții se mai găsesc și în funcțiune **unipersonală**, unite cu dativul pronumelui personal, prin care se indică că subiectul e în același timp persoana cu care se întâmplă o schimbare, cfr. A, III). A se întâmplà cu cinevà o schimbare, a i se preface s. a-i devenì cevà într'un fel. *I se făcù trupul tot sânge* (= i se umplù de sânge). DOSOFTEIU, V. S. 6. *Ochii i se făcură grei.* COȘBUC, F. 75. *Calul... îi zise..., că în una din case zânele aveau o baie* [și că]... *cine se scaldă* [în] *ea... aceluia i se face părul de aur.* ISPIRESCU, L. 149/6. *Cine joacă și nu strigă, Face-i-s'ar gura strâmbă, C'așà-i jocul românesc, Cu strigăt ardelenesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 359; RETEGANUL, CH. 44. | A i se arătà cuivà cevà. *Negustorul se minună de atâta cinste ce i se făcù.* ISPIRESCU, L. 277/18. | A căpătà, a primì (procente), a-i revenì cuivà cevà. *Carii luasă hârtie de șese galbeni, li se făceà mai bine de o sută.* NECULCE, LET. II, 238/37. *[Vameșul] dete lui Ion partea ce i se făceà din prinderea contrabandei.* V. A. URECHE, ap. TDRG. | (Corespunde unui verb) *Să i se facă plată* (= să i se plătească) *după cum va fi fost dobitocul.* PRAVILA MOLD. 11. *Să i se facă moartę* (= să fie omorît). ibid. 18, 2. ‡ **A i se face cuivà părul măciucă** (v. c.) **(de frică, groază, etc.).** | **A i se face cuivà cunoscut** s. **de știre** = a fi înștiințat, încunoștiințat, anunțat, a primì vestea (că...). *I se făcù de știre că Românii prădează locurile.* P. MAIOR, IST. 212.

f.) (Despre oameni, cfr. A, I, 2°) **Ce se face (cutare)?** = ce devine, ce se întâmplă cu el, unde e, unde a rămas, : „que devient-il?" *Întrebă ighemonul, dară că eră șeapte; unul ce să făcue* (= unde eră unul)? DOSOFTEIU, V. S. 73. *Numai Șerban Logofătul au scăpat; așàși din gloată denaintea vezirului nu l-au văzut nime ce s'au făcut.* MUSTE, LET. III, 9/22. *Ce mă voiu face când mă va ajunge sfârșitul vieții.* MINEIUL (1776), 60^{1}/$_{1}$. *Să văd ce s'au făcut poamele cele.* DRĂGHICI, R. 86. *Ce te-ai făcut de o săptămână, de când nu te-am văzut?* C. NEGRUZZI, I, 17. *Furnicile par'că intrase în pământ, s'au mistuit de nu se știe ce s'au mai făcut.* CREANGĂ, P. 264. *Of, ce-am să mă fac pe lume?* SEVASTOS, C. 135/24. *Da eu ce focu' m'oiu face?* BIBICESCU, P. P. 138. *Ce te faci fără dînșii?* ȘEZ. III, 186/3. *Ce să ne facem, bădiță? Ne-am iubì, nu ne putem, Ne-am lăsà, nu ne'ndurăm.* RETEGANUL, TR. 89/22. (Prin prep. de se indică cauza situației nedeslușite, neplăcute, etc., în care se găsește cinevà) *Iar împăratul nu știà ce s'a face de mânie.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 270/8. *Nu știà ce să se mai facă de frică.* SEVASTOS, N. 272/27. *Nu știà ce să se facă de mâhnire și de urît, fetele, când se văzură singure.* ISPIRESCU, L. 49/20 (cfr. v.-span. non se que me faga = „nu știu ce să mă fac"). | *Nu aveau ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare.* CREANGĂ, P. 20. | (Prin prep. cu se arată persoana s. lucrul care stă în drum, cu care cinevà nu știe ce să înceapă) *Ce mă fac eu cu tine, dacă te-i îmbolnăvì?* ‖ Unipers. **Ce s'a făcut cu cutare?** = ce-a devenit, ce i s'a întâmplat, unde a rămas? *Când demineața, au venit împăratul și au văzut urma băgată în Dunărea aceea și n'au știut ce s'au făcut cu dînșii, ori de-au trecut* [peste apă], *sau poate s'au înnecat?* SBIERA, P. 191/14. *Cum se făcù ziuă, trimise împăratul să vază ce s'a făcut cu sergentul; oamenii... îl găsiră mai mort de frică.* STĂNCESCU, B. 328/25. | **Cum se face, că** (s. **de**)... ? = cum se poate întâmplà, că..., care-i cauza, că...? *Fata nu se puteà domirì, cum se face de bărbatu-său zioa este porc, și noaptea om.* ISPIRESCU, L. 54. *Nu știu cum s'a făcut, că ori chersinul a crăpat, ori cumătrul a strănutat.* CREANGĂ, P. 24. *Cum se face de ești așà de gras?* ȘEZ. IV, 185/9. (Cfr. ital. come si fa? fran. comment se fait-il que...?)

2°. A ajunge vârsta de..., a împlinì (atâția și atâția ani). *Să fiiăce de 15 ai.* DOSOFTEIU, V. S. 2,12. *În Ianuar m'am făcut de 33 de ani.* (Tot așà la Albanezi: u-bęnę nga djetę vjetše [*Pedersen*, 113] = „s'au făcut de zece ani"). ‖ A ajunge suma de...,

a se sumà, a se adunà (la suma de...). *Să făcúră toate zilele lui Adam, carele* [zile le-]*au trăit, 930.* BIBLIA (1688), 4. *Şi cum au sosit la gazdă în Iaşi, cum i-au trimes Vasilie-vodă cinci mii de galbini de aur ;... şi stând la vorbă cu Turcul, Vasilie-vodă... i-au mai dăruit şi atunce la purces cinci mii de galbini de aur ; şi după-ce au purces Turcul pe drum i-au mai trimes şi alte cinci mii de galbini de aur. Iară când au ajuns Turcul la Ţarigrad i-au mai dat alte cinci mii de galbini de aur, care s'au făcut preste tot douăzeci de mii de galbini de aur.* NECULCE, LET. II, 205/$_3$. *De-l voiu mai vedeà odată, se face de două ori.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 33/$_{13}$. *Mai am unu', mai am doi, Cu Fălică se fac trei.* ŞEZ. I, 174/$_{19}$.

3°. (Despre plante, adesea complinit printr'un adjectiv predicativ s. printr'un adverb) A ajunge la înflorire, maturitate, etc., a creşte, a se coace. *În acel ostrov se face un copaciu gros ca de doi stânjeni.* GORJAN, H. II, 27. *Ceapa, morcovul, petrinjelul, nu se fac groase în rădăcină...* I. IONESCU, C. 73. *Morcovul, se face în pământurile cele mai uşoare şi năsipoase.* idem, C. 26. *Părul s'a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum erà.* CREANGĂ, P. 293. *Roadele pământului se vor face bine.* ŞEZ. II, 65/$_{18}$. *Să te faci, grâule, faci, Să te faci, grâule, nalt Şi să stai la secerat, Ca mândra la sărutat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 377. *Frunza verde-acum se face.* ibid. 60. *Bărbaţii mai vorbesc cum s'a făcut pânea* [= grânele]. SEVASTOS, N. 51/$_{15}$. *Pomu-i tânăr şi s'ar face, Dară spinii nu-i dau pace.* RETEGANUL, CH. 130. (Tot aşà bulgăreşte : тъjъ godinъ žitoto se stori mnogo = „anul acesta s'a făcut mult grâu", cfr. şi PAPAHAGI, P. A. No. 252). ‖ P. anal. (Despre bucate, mâncări, murături, etc.) A ajunge la stadiul acela ca să poată fi bune de mâncat : a se coace, a se fierbe, a se frige, a se înăcrì, etc. *Uşor îi a zice „plăcinte", da mult îi pân'se fac.* ŞEZ. I, 219. *Nu ştiu de ce nu s'au făcut castraveţii, deşi i-am pus la murat din vreme.* (Prov.) *Cu încetul Se face oţetul.* (Cfr. în funcţiune transitivă, subt A, VII, 1°, b; cfr. făcut^2, cfr. fran. le vin se fait; ce fromage a besoin de se faire.)

III. Alte sensuri.

1°. (În legătură cu un adv. s. cu o locuţiune adverbială ; cfr. B. 1°.) A (se) da, a se duce s. venì (într'o direcţie oarecare), a se mutà, a-şi schimbà locul, a se abate. *Fă-te 'n lături, măi creştine !* ALECSANDRI, T. 58. *Vai sărace poloboace, De te-ai face mai încoace !* CREANGĂ, A. 139. *Hei ! când s'ar face amù corbul acela pe aice, poate că m'ar scăpà de la moarte !* SBIERA, P. 59/$_{30}$. *Apa... s'a făcut în lături până a trecut* [Alexandru] *de aceastălaltă parte.* RETEGANUL, P. V, 55/$_{33}$. *Fă-te mai aproape !* = „dă-te mai aproape!" POMPILIU, BIH. 1010. *Fă-tíe încoace!* = „dă-te încoace!" VAIDA. (Tot astfel în latinitatea de mai târziu: intra limen sese facit. APUL.; ital.: fatti in là!, mi feci alla finestra = „mă apropiaiu de fereastră", farsi indietro = „a se da înapoi"!)

2°. A se preface, a simulà. (Cfr. B, 3°. Faptul în care consistă simularea se arată, de obiceiu, printr'o prop. introdusă prin că s. a) *Când va suduì neştine pre altul, el să va face a nu-l audzì.* PRAVILA MOLD. 133. *Să făceà a ţineà sărăcineaşte.* DOSOFTEIU, V. S. 25, $_2$. *Făcându-să că îmblà după meşterşugul dóthorielor* („doftoresc" MINEIUL 1776, 63 $^2/_1$), *cu adeverinţă plinìră lucru apostolesc.* idem, V. S. 60. *El s'au făcut a merge din drum, în pădure.* N. COSTIN, LET. II, 36/$_8$. *Se făceà a nu-i plăceà să priimească domnia.* NECULCE, LET. II, 307/$_{28}$. *Să te faci că nici mă cunoşti !* C. NEGRUZZI, I, 62. *Le-am dat bună pace, m'am făcut că nici nu-i văd.* CREANGĂ, P. 120/$_1$. *Luă banii şi se făceà a se mai plimbà prin ostrov.* ISPIRESCU, L. 282. *Se făcù că răsare din somn.* idem, 66/. *Se făcură a nu se cunoaşte.* STĂNCESCU, B. 216/$_{1.4}$. *Începù a se face că măsoară cu sfoara.* idem, B. 357/$_7$. *Cum s'a culcat a şì început a horăì, făcându-se că doarme dus.* MARIAN, Î. 50. *Se făceà că e prost.* ŞEZ. III, 23/$_{10}$. *Se face însă a fi voios.* RETEGANUL, P. I, 32/$_{10}$. *Când Aniţa bani cereà, Să făceà că n'auzà.* ALEXICI, L. P. I, 15/$_{30}$. (Mai rar, fără conjuncţiune) *Când Aniţa bani cereà, Să făceà, nu pricepeà.* ŞEZ. II, 33^b/$_{34}$. | În loc de: *S'au făcut boierii a fi bucuroşi.* AXINTIE URICARUL, LET. II, 135/$_{10}$, sau : *Îndată se făcù că e sănătoasă.* FUNDESCU, L. P. 136/$_{32}$, se poate zice, în mod eliptic, şì: *S'au făcut bucuroşi, se făcù sănătoasă.* (Construcţia aceasta cu un adjectiv predicativ e destul de întrebuinţată, când sensul frazei nu lasă nici o îndoială că nu trebue priceput: „au devenit bucuroşi, s'a însănătoşat"). *Mă-ta n'a vrea să ţi-o dee ; dară tu te fă bolnav şi-i spune că ai să mori, dacă nu ţi-a da năframa aceea.* SBIERA, P. 131/$_2$. *Toţi ciobanii că fugeà, Numai unul rămâneà, Lângă foc se întindeà, Bolnăvior că se făceà. Codrenaş îl pricepeà Şi din gură-aşà-i ziceà : „Mâncà-te-ar lupii, cioban ! La ce te mai faci viclean ?"* ALECSANDRI, P. P. 87^b/$_{17}$; cfr. SEVASTOS, C. 324/$_{23}$. *Când îţi va mai zice să arunci floarea, să te faci mânioasă şi să iei ghiveciul, să-l trânteşti jos.* ŞEZ. V, 155/$_{17}$. *Se făcù supărat.* RETEGANUL, P. I, 33/$_{31}$. *S'o făcut moartă lângă drum.* ALEXICI, L. P. 229/$_2$. | (Spre mai mare claritate se pun adesea compliniri ca: „în aparenţă [† la arătare]", „par'că", „ca", „ca şi cum", etc.) *Svântul să făceà la arătare păgân.* VARLAAM, C. II, 16, $_2$. *Mă feci către dînşii ca om ce n'aude.* DOSOFTEIU, PS. 127. *S'au făcut ca mort.* SBIERA, P. 96/$_1$. *Se făcù de par'că erà mort.* STĂNCESCU, B. 340/$_{12}$. *Se face ca şì cum şi-ar scăpà pălăria.* RETEGANUL, P. II, 75/$_{33}$. | Absol. *La casa cu trestioară Zace un voinic să moară. Nu ştiu, zace ori se face, Că guriţa nu-i mai tace.* ALECSANDRI, P. P. 377^b/$_{11}$; cfr. TEODORESCU, P. P. 329^b. *Mai taci, vere, nu te face!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 361. *Ia-mă, bade, nu te face, Că mie de tine-mi place !* HODOŞ, P. P. 128. | (Construit cu un substantiv predicativ) A se da drept... *Petru Aron-vodă, ce se făceà ficior al lui Alexandru-vodă...* M. COSTIN, ap. TDRG. ‖ P. anal. A spune (din modestie s. din altă cauză) despre sine cevà ce nu e just, a se prezentà pe sine într'un fel care nu e cel adevărat. *„Ce vorbeşti tu, măi Chirică ? Dacă nu m'am însurat eu când am fost de însurat ; apoi la vremea asta ţi-ai găsit să mă însor ?... Nu vezi că a trecut soarele de-a-miazăzi, sânt mai mult bătrân decât tânăr".* — *„Da ia lasă-mă la pârdalnicul, stăpâne... Nu te mai face aşà de bătrân, că doar nu ţi-i vremea trecută !"* CREANGĂ, P. 154. | † A se numì. *Fii lui D*[umne]*dzău să fiăceră.* DOSOFTEIU, V. S. 2 pr. Cfr. A, VI, 3°. ♯ **A te face Chinez** s. **Tănase** = „a te preface că nu înţelegi [precum nu înţelege Chinezul româneşte], a te face prost [ca Tănase]". ZANNE, P. VI, 54, 332. (Tot aşà în latineşte: se facit esse vetustum. CATULL. Facio me alias res agere Cic. De asemenea la Slavi : paleosl. тъtvorjaaše sę daleče iti = „se făceà că merge mai departe", la Bulgari: Pravi-se užkak ne znae = „se face că nu ştie nimic", storil-se (na) umrel = „s'a făcut mort", etc. La Sârbi: činiti se, şi la Albanezi: ikę ne štepí tęn de, eδé bęn-u sęmurę kek' pęr vdekęl [*Pedersen*, 37] = „mergi acasă şi fă-te bolnav rău, de moarte", u bę e vérbęrę nga ńę si [ibid. 112] = „se făcù oarbă de un ochiu").

[În loc de *face*, se găseşte prin nordul Transilvaniei şi prin părţile mărginaşe, BUGNARIU, NĂS., ŢIPLEA, P. P. (glosar), CANDREA, Ţ. O. 16, etc., forma scurtată **fa**. Une-ori (mai ales în rimă) se găseşte şi infinitivul *făceà*, cu trecerea la conj. II: *Chite le-or făceà.* TEODORESCU, P. P. 76^b. *Până cobză l-aţi făceà.* ŞEZ. IV, 132^b/$_{28}$. | Perf. (azi): *făcúiu, -uşi, -ù, -urăm († -um), -urăţi († -ut), -ură.* (Mai de mult şi azi încà la Mocanii din Mogoş, Ponor, Întregalde, FRÂNCU-CANDREA, M. 79, şi prin Vidra, JAHRESBER. IV, 297, formele etimologice: 1

féciu [scris şi *fécĭ* DOSOFTEIU, PS. 127, *feč*], 2. *fecéşi*, 3. *feace* [la Mocani: *fece*], 4. *feácemŭ*, 5. *feácetŭ* [la Mocani: *féceţi* şi *feceráţi*], 6. *feáceră*. Toate aceste forme se găsesc atestate la CP. 154, unele şi în exemplele date mai sus. În CUV. D. BĂTR. II, 284, se găseşte şi forma *feapse* = „făcù", după analogia participiului *[fapt : feapse*, după *copt : coapse] : E deca-ş*[i] *feapse rugă, întoarse-se(a)*. Formele nouă se găsesc mai întâi atestate în CUV. D. BĂTR. II, 285; la MOXA se găsesc amândouă formele, cele vechi alături de cele nouă, adesea în aceeaşi frază: *făcù ceriul fără steale, numai cu cuvântul feace*. CUV. D. BĂTR. I, 429.) | Part. *făcút* (Mai de mult *fapt*, păstrat încă în cântece populare, mai ales în rimă. Forma cea nouă pare a se fi născut mai întâiu în regiunile vestice şi anume foarte de timpuriu, căci ea e singura cunoscută de Istroromâni: *facút*. Ea se găseşte regulat la MOXA, care întrebuinţează o singură dată: *a fapt* CUV. D. BĂTR. I, 429 şi o găsim şi în N. TESTAMENT din 1648, cfr. CP. 205). | Ger. *făcând*. | Imper. *fă!* (la negativ: *nu face*, mai rar, forma analogă: *nu fă!* prin Munt. şi: *nu făceà!*).]

— Din lat. **facere**: vegl. *fur*, ital *fare*, sard (log.) *fagere*, (camp.) *fakere*, engad. *fer*, prov. *faire, fer, far*, fran. *faire*, span. *hacer*, portg. *fazer*. Cfr. desface, preface (contraface, reface).

FÁCERE s. f. I. *Action, acte, fait ; œuvre, ouvrage ; créature, être ; accomplissement, exécution, réalisation, achèvement, création ; construction, établissement, préparation, etc.; poème.* II. 1°. *Enfantement, accouchement, couche, délivrance.* 2°. *Point du jour, lever du jour, aube.* 3°. *Ensorcellement.* 4°. *Effet.* 5°. *Possibilité, facilité (de payement).*— Infinitivul verbului **face**, devenit abstract verbal (astăzi înlocuit adesea prin neologisme precum: acţiune, act, executare, realizare, efectuare, construcţie, etc.).

I. *Facere* se poate întrebuinţà, ca abstract, aproape în toate înţelesurile verbului *face* d. e. Acţiune, act. *Acela fericat întru facerile sale fi-va*. COD. VOR. 115/10 (= acela e fericit în lucrul său. N. TESTAMENT 1648; acesta fericit întru facerea lui va fi. BIBLIA 1688: „il sera heureux dans ce qu'il aura fait"). *Mânule meale sânt săci şi fără de fácere* (= inactive). DOSOFTEIU, V. S. 152. | Faptă. *Vreamea acĭaĭa au cheltuit-o la mare fácere*. idem, V. S. 71. **Facere de bine** = faptă bună, folos, har : „bienfaisance, bienfait, bonne action, bonne œuvre" (cfr. binefacere, † bunăfacere, † binefaptă). *S'au împărtăşit facerii tale de bine*. MINEIUL (1776), 125 2/2. *Facerile de bine pot răscumpără asupririle voastre*. MARCOVICI, C. 23/19. *Robinson... nu ştià ce facere de bine a lui Dumnezeu este tunetul*. DRĂGHICI, R. 72. *Cere-mi oricât..., şi-ţi voiu da, pentru această facere de bine*. ISPIRESCU, L. 371. *Mare pomană şi-a făcut Alecu Baloş cu şcoala ceea a lui... Mai ales pentru noi, ţăranii munteni, este o mare facere de bine!* CREANGĂ, A. 19.| Lucru, făptură, vietate, suflare (fig.). *Învăţaiu-me în toate lucrurele tale, întru facerile mânilor tale învaţă-me*. PSAL. SCH. 461/19 (= întru faptele... CORESI, PS. : „je médite toutes tes œuvres et je m'entretiens des ouvrages de tes mains"). *D*[u]*mn*[e]*dzău adevărat, cela ce ĭaste tuturor făcerilor d*[o]*mn şi împărat*... EVSTRATIE (a. 1632), ap. GCR. I, 77. *Pre toată făcerea chemară*. DOSOFTEIU, V. S 37, 2. | Săvârşire, aducere la îndeplinire. *Sarea este folositoare dobitoacelor... înlesnind facerea mistuirei* (= mistuirea). I. IONESCU, C. 4. | Creare, creaţiune. **Facerea lumii** = crearea lumii. *Cuvintele lui Dumnezeu, pe care el le-a rostit la facerea lumii... le ai... scrise în cartea ce ţi-am împrumutat-o*. EMINESCU, N. 54. **Facerea** s. **Cartea facerii** = genesa (cartea întâia a pentateuhului, numită astfel, pentru că în acest capitol al vechiului testament Moise descrie crearea lumii şi a celor dintâi oameni. Urmează descrierea potopului, împrăştiarea popoarelor, chemarea lui Avram şi istoria celorlalţi patriarhi până la moartea lui Iosif în Egipet): „genèse". Cfr. BIBLIA (1688), GCR. I, 280; II, 156, etc. | Construire, construcţie, zidire, clădire, aşezare, alcătuire, preparare. *Aşijderea limba slovenească, una din ceale 72 de la facerea turnului* [de la Vavilon], *după amestecarea limbilor, au ieşit lui Iafet, şi din slava numelui, slovenesc s'au numit*. ISTORIA ROSILOR (secol. XVIII), ap. GCR. II, 50. *Au căutat pământ gras care puteà să-i slujască în loc de var spre facerea zidiului*. DRĂGHICI, R. 104. *Ei sânt oameni frumoşi şi zdraveni, pun mare preţ pe curăţenie şi se cuprind* [= se ocupă] *mai cu seamă cu lemnăritul, cu facerea de stângeni şi cărbuni de lemn*. MOLDOVAN, Ţ. N. 62. *Aceste adunări se convocau de Domn pentru facerea legilor*. BĂLCESCU, M. V. 9/27. *Din toate soiurile de plânte leguminoase ce sânt întrebuinţate întru facerea fânaţurilor, este una, cea mai roditoare, numită luţernă..., care numai singură poate să facă un fânaţ*. I. IONESCU, C. 41. *Facere de jurământ* = „prestation de serment"; *facerea unui tablou*=„exécution d'un tableau", ~ *unui lucru* = „confection". PONTBRIANT.| † (Traducând pe grec. ποίημα) Compunere poetică, cântare, poemă. *Facerea lui Vizantie*. (titlu) MINEIUL (1776), 1 1/2. || † *Facere destul* (la latiniştii de la începutul veacului trecut, traduce întocmai pe) = satisfacere, satisfacţie. *Vătămaţilor cuvioasă facere destul şi dreptate să li se facă*. ŞINCAI, HR. III, 193/6.

II. Spec. 1°. Naştere. (Cfr. face A, V, 1°). *La patru luni, după ce se mărită, născù o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniştì spuindu-i că asta se întâmplă une-ori, însă numai la facerea dintâi*. C. NEGRUZZI, I, 247. *A murit din facere*. PAMFILE, J. II. *Durerile facerii* (s. *de facere*) = durerile pe care le simte femeia când îi vine momentul să nască, (fig.) greutăţile ce se ivesc la compunerea unei opere spirituale, etc. *A născut pruncul fără a simţì câtuşi de puţin durerile facerei*. CREANGĂ, P. 101. *Dorim cu nerăbdare ziua, când tot poporul român va fi mişcat prin durerile şi speranţele de facere a unui nou entusiasm religios sau a unei nouă forme politice şi sociale*. MAIORESCU, CR. II, 277. *Facere înaintea sorocului* = „fausse couche, avortement". PONTBRIANT.

2°. (Rar) Fapt (de zi), revărsat (de zi). (Cfr. face C, I, 3°.) *În 27 August, la facerea zilei, Zamoischi porunci*. BĂLCESCU, M. V. 203.

3°. Vrăjire, fermecare. (Cfr. face A, III, 3°.) *Din fácere dimonească să strânsease în fântână mulţime de şerpi*. DOSOFTEIU, V. S. 228. *Doamne Isuse Christoase..., te-ai pogorît din cer..., ca pre om de înşelăciunea diavolului... să-l slobozeşti şi să strici toate facerile lui cele drăceşti*... AGHIASMATAR (a. 1851), ap. TEODORESCU, P. P. 383. *Diferite farmece..., mai cu samă, facerea pe ursită*... MARIAN, O. I, 200.

4°. † Efect (cuvânt înrudit etimologiceşte cu facere). *Meşteşugul n'are fácere în protiva creştinătăţii*. DOSOFTEIU, V. S. 40, 2. *Giudeţul lui D*[u]*mn*[e]*dză*[u] *au arătat asupra lui mai multă fácere decât focul cest trecătoriu*. idem, V. S. 202, 2.

5°. (Mold.) Putinţă, mijloace, înlesnire. *Rămăind multă datorie, cum şi... trebuind cheltuială, şi neavând nici o facere, am vândut toată partea soţului mieu*. (a. 1805). URICARIUL, XV, 55/12. *N'am nici o facere* = „putinţă". PAMFILE, J. II.

FÁCHE s. f. v. **fachie.**

FÁCHIE s. f. 1°. *Torche.* 2°. *Flambeau, torche, brandon, faisceau d'éclats de bois* ou *de roseaux secs enduits de pétrole qu'on allume la nuit pour pêcher.*

1°. † Faclă. *Spânzurat şi pălit cu fáchiuri*. DOSO-

FTEIU, V. S. 47, 2. *Cu fachiuri de vânt picat.* idem, V. S. 61, 2 (cfr. 293. 2; 307, 2). | Fig. *Omul îndărăpnic sloboade rĭale şi fache de vicleşug luminează de face sămn răilor.* DOSOFTEIU (=şi luminătoriu de vicleşug aţâţă răilor. BIBLIA 1688: „et facem doli accendet malis"), ap. HASDEU, COLUMNA, 1883, p. 115.

2°. Spec. (Pesc.) (În Mold., Bucov. şi Ţara-Oaşului) Făclie făcută dintr'un mănunchiu de aşchii lungi, de obiceiu de brad, unse cu răşină sau alt combustibil şi întrebuinţate cu deosebire la pescuit noaptea. Cfr. opăiţ, văpăiţ, vălug. *„Fachia* sau *fachiul* e un fel de făclie care se face sau din nişte despicături lungi, subţirele şi răşinoase de draniţă sau din scoarţă de mesteacăn în forma unui bucium care se unge cu răşină şi care, aprinzându-se, arde şi luminează aşà de tare, că nici vântul cel mai mare n'o stinge. Păstrăvii, trăgând la lumina *fachiei,* pescarii îi străpung în spate cu ‚oastea' şi-i scot apoi afară". MARIAN, INS. 57. *„Fachie,* opăiţ, văpăiţ sau vălug se chiamă un mănunchiu de stuf uscat ce se aprinde noaptea spre a atrage peştii ce se iau cu mâna sau cu ostia". (Suceava, Dorohoiu, în Mold.) DAMÉ, T. 126. „Mai multe beţe subţiri, uscate, legate la un loc servesc aprinse ca lumină la prinsul peştilor noaptea [şi se numesc] *fachie".* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *„Fachia* [e făcută] din mai multe aşchii de lemn sau vergele la un loc şi unse cu câte cevà, bunăoară: gaz, păcură, seu, ca să poată arde cu flăcări". ŞEZ. IV, 117. *Fachiu* = „o bucată de lemn ţândurită la un capăt, ori chiar mai multe ţandure de draniţă muiete în răşină topită şi aprinse, cu care se umblă noaptea după peşte". (Munţii Sucevii, în Mold.) ŞEZ. II, 227. *Fachiu* = „faclă, care serveşte noaptea la luminat pentru a puteà prinde peşte". (Bucov.) Com. I. PITICARIU. *Şi la Români e datină ca pe lângă luminile de cununie să poarte şi fachii, care sânt făcute din ţanduri de brad sau molid.* MARIAN, NU. 618. *Bucăţelirà un ciung uscat ca sfarocul, făcură... mai multe fachii dintr'însul.* idem, T. 47. *Noaptea doi oameni umblă cu luntrea pe vale (pe locurile cu apa mai lină), unul conducând luntrea şi luminând cu făchi, (mănuchiu de mici despicături de brad unse cu răşină), iar celalalt repezind cu mare dibăcie ostia asupra peştilor; aşà se prind lostuce, lipeni, cleni, mrene, etc.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 91. [Pronunţ. *fa-chi-e.* | Şi: **fáche,** plur. *fachi* şi (azi) *făchi.* | Şi: **fachiu** s. a, plur. *fachiuri.* Forma aceasta pare a fi rezultatul unei formaţii greşite din plur. *fachi.*]

— Din lat. **fac[u]la, -am** „faclă, aşchie aprinsă": ital. *fagola,* abruzz. *farchia* „fiaccola di canne", friul. *fale,* v.-prov. *falha,* v.-fran. *faille,* span. *hacha,* portg. *facha.* Cfr. dubletele faclă, făclie, faculă.

FACHIOL s. a. *Fanchon, fichu, guimpe, voile. Linceul.* — (În unele părţi din Transilv.) Stofă de lână subţire, de obiceiu străvezie, cu care se îmbrobodesc femeile, un fel de voal s. crep (de doliu). *1 ştuc fachiol alb.* CATASTIF (a. 1747), IORGA, S. D. XII, 45. *3 coţ[i] fachiol.* CATASTIF (a. 1754), ibid. XII, 67. *Scaune... cu lastre* (glosă: *fachiol*) *acoperite.* BARAC, ap. GCR. II, 176. || P. ext. (La Moţi) Giulgiu de morţi. Cfr. păioară, maramă, urzicar, linţoliu. *Trupul mortului se acopere cu o pânză albă, ţesută în casă şi care se numeşte urzicar, fatiol sau giulgiu.* FRÂNCU-CANDREA, M. 173.

[Scrierea *fatiol,* la Moţi, redă pronunţarea *fat'ol.* Într'un catastif din a. 1750 avem şi: **fachiúl:** 1½ *cot fachiul negru lat.* IORGA, S. D. XII, 59. Accentuarea obicinuită în Ardeal pare a fi însă, ca în ung., *fáchiol.* LB.]

— Din ung. **fátyol,** idem. (Cuvântul e de origine romană [un derivat din *facies*]: veneţ. *faciol, faziol* „pânză de in", alb. *fatšeł* „un fel de chembrică", sârb. *facol, fačol* „cârpă", cfr. fachiu, bizant. φακιόλης „ştergar, şervet", n.-grec. φακιόλιον „maramă, cu care se îmbrobodesc femeile". Din acesta din urmă l-a împrumutat de sigur, introducându-l ca neologism în limbă, BOLINTINEANU. *Din frumosul ei fachiol, Cu bibiluri aurite, Cad cosiţe împletite,* ap. TDRG).

FACHÍR s. m. *Faquir* ou *fakir.* — Pustnic mahomedan, mai ales din India.

— *N.* din fran. (arab *faqīr* „sărac").

FACHIU s. a. *Fichu étroit dont les bouts sont joliment brodés, servant de coiffure de vieilles femmes, sorte de fanchon, voile.* — (În Ban.) Ştergar, cârpă îngustă cu capetele ‚alese' frumos, pe care o poartă bătrânele. *Cele mai bătrâne... preste ciapţă şi conciu se leagă de sub grumaz preste urechi cu un fachiu (carele e un ştergar, însă îngust şi cu capetele frumos împistrite), şi se înoadă la creştet aşà, că capetele fachiului să acopere conciul de la ceafă. Purtarea fachiului legat preste conciu înseamnă bătrâneţe, neputinţă şi curăţenie.* LIUBAIANA, M. 23.

— Înrudit cu fachiol. (Pare a fi luat din sârb. **fačó,* cu *l* vocalizat).

FACHIU s. a. (Pesc.) v. **fachie.**

FACHIÚL † s. a. v. **fachiol.**

FACIÁL, -Ă adj. (Anat). *Facial.* — Care se rapoartă la faţă. *Nerv facial. Unghiu facial:* format de dreapta care trece prin proeminenţele frunţii şi ale fălcii superioare, cu dreapta care uneşte baza dinţilor incizivi superiori cu canalul auditiv.

— *N.* din fran.

FÂCIE s. f. *Baril, petit tonnelet.* — (Prin Oltenia şi Jiu) Vas de lemn. *Fâcie* = „balercă, budíe, buríe". VICIU, GL.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *ficsór,* idem.)

FACÍL, -Ă adj. 1°. *Facile, commode, aisé.* 2°. *Facile.* 3°. *Facile, traitable.*

1°. (Franţuzism, rar) Uşor de făcut. *O lucrare facilă.*

2°. Care face uşor un lucru. *E facil la vorbă.*

3°. Care se mulţumeşte cu puţin; care se provoacă uşor. *Conştiinţă facilă, entusiasm facil. Om facil:* de care te poţi apropià uşor, apropiat. *La vârsta aceea însă energia sufletească... se împrăştie pe atâtea căi..: râsul şi plânsul facil, strigăte, neastâmpăr de mişcări...* VLAHUŢĂ, CL. 187.

— *N.* din fran.

FACILITÀ vb. I[a]. *Faciliter, rendre facile, aider, fournir les moyens de...* — A uşurà, a înlesnì. *Ceea ce va facilità... revenirea asupra votului.* MAIORESCU, D. I. 156.

— *N.* din fran.

FACILITÁRE s. f. *Action de faciliter.* — Infinitivul verbului **facilità,** devenit abstract verbal. Uşurare, înlesnire.

FACILITÁTE s. f. 1°-2°. *Facilité, aisance.*

1°. Calitatea lucrurilor lesne de făcut. *Facilitatea transportului.*

2°. Uşurinţa cu care face cinevà un lucru. *Se exprimă cu facilitate.*

— *N.* din fran.

FÁCLĂ s. f. 1°. *Flambeau.* 2°. *Torche.*

1°. (Mai rar) Lumânare groasă de ceară, făclie. *Preotul gătind tetrapodul în mijlocul bisericii, pune S-ta evanghelie pe dînsul, aprinzând şi faclele în sfeşnice.* SEVASTOS, N. 66.

2°. Lumânare mare făcută din sfori unse cu un strat de răşină şi alte materii uşor combustibile,

care se aprinde în aer liber și se întrebuințează cu deosebire în procesiuni și în cortegii; torță. (Mai de mult se numeà făclie de vânt) *Se făcù înmormântarea lui Andreiu cu o pompă de tot crăiască... Înainte și înapoi pășeau cu toată cuviința oștile înarmate... Apoi preoții, cântăreții și faclele nu mai aveau număr.* BĂLCESCU, M. V. 395/$_{15}$. *În salele pustie lumine roși de torții Rănesc întunecimea ca pete de jeratic... A faclelor lucire, răzbind prin pânză fină, Răsfrâng o dureroasă lumină din lumină.* EMINESCU, P. 210. || Poet. *Când tu ți-aprinzi în mii de facle Senina dragostii dovadă, Înfiorându-se'n adâncuri, Plâng ochii osândiți să vadă.* GOGA, P. 113. *Cu facla criticei în mână.* HASDEU, I. C. VII.

— Din bulg. **făkla** „făclie" (*Sbornic*, IX, 151; cfr. n.-grec. φάκλα „der angezündete dicke Docht der Lampe oder der Kerze" *Jahresbericht*, XV, 102; ung. *fáklya* „torță", sârb. *faklija* „un fel de lumină", germ. *Fackel*. Originea tuturor acestor cuvinte e, în ultima analiză, lat. *facula*. Cfr. dubletele fache, faculă și făclie).

FĂCLÁȘ s. m. *Porteur de flambeau, porteur de torche.* — (Cuvânt rar, aproape neîntrebuințat) Purtător de facle. (Atestat numai la DDRF).

— Derivat din **faclă**, prin suf. nom. agent. *-aș*. (Cfr. ung. *fáklyás*). Cfr. făcliaș, făclieș.

FĂCLIÁȘ s. m. *Porteur de flambeau, porteur de torche.* — Cel ce, la procesiuni, etc. duce făclia, purtător de făclii. (Atestat numai în dicționare: PONTBRIANT; CIHAC, II, 106; BARCIANU; ALEXI.)

— Derivat din **făclie** prin suf. nom. agent *-aș*. Cfr. făclaș, făclieș.

FĂCLÍE s. f. 1°. *Cierge, flambeau.* 2°. *Torche.*

1°. Lumânare mare de ceară, care se aprinde de obiceiu în biserici, la morți, etc. *12 fâclăi scumpe* (Iași, a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 205. *Strânsără semențiile și feațele cetății și petrecură pre Preacista cu lumini și cu făclii.* VARLAAM, C. II, 26^{b}/$_{8}$. *Moscalii au făcut... meșterșug de s'au luminat ca ziua cu făclii.* NECULCE, LET. II, 439/$_{34}$. *Și alt norod mult, cu făclii aprinse au ieșit înaintea maicei sale, lui Vodă.* MAG. IST. IV, 139/$_{8}$. *Și blestemând stinsu-s'au făcliile, cum este legea blestemului.* ibid. I, 128/$_{14}$. *Făclii, lumănări, unt de lemn și tămâie, cum și când va cere trebuința de vreun meremet să se facă.* URICARIUL, XI, 346/$_{4}$. *Și la sfânta Născătoare Trei făclii am hărăzit.* C. NEGRUZZI, II, 75. *Galben, ca făclia de galbenă ceară Ce-aproape-i ardeà...* ALECSANDRI, P. I, 42. *Subt bolta cea înaltă a unei vechi biserici, Între făclii de ceară, arzând în sfeșnici mari...* EMINESCU, P. 199. *Ne-așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse și cu brațele deschise.* CREANGĂ, P. 251. *Eră împodobită numai cu aur, cu pietre nestimate și cu făclii de jur împrejur, ce ardeau în niște sfeșnice de aur.* ISPIRESCU, L. 237. *Și făclii pe mese-aprinse.* ȘEZ. III, 157^{b}/$_{11}$. *Nu mă pociu apropià... De para făcliilor, De fumul tămâilor, De mirosul florilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 514. || Poet. *Știința, făclia adevărului este.* CANTEMIR, ap. ZANNE, V, 584. *Făclia adevărului lucește întru toată puterea sa.* MARCOVICI, C. 46. | Lumină. *Făclia ce'n ochii noștri pururea vrei a aprinde...* KONAKI, P. 281. | Flacără, văpaie; căldură. *Vin' s'aprinzi a ta simțire La a dragostei făclie.* ALECSANDRI, P. I, 191. | Stea. *Privesc cum orizonul se umple de făclii, Cum luna în tăcere S'arată...* ALEXANDRESCU, M, 101 (cfr. *Mii de stele argintii... ard ca vecînice făclii.* ALECSANDRI, P. II, 18). *Că la nunta mea... Soarele și luna Mi-au ținut cununa... Preoți, munții mari, Pasări, lăutari, Păsările mii Și stele făclii* ALECSANDRI, P. P. 2^{b}. | (Cu aluzie la faptul că făcliile sânt drepte) *Pe cărare întâlniiu Doi flăcăi: două făclii.* HODOȘ, P. P. 70. || Spec. **Făclie de Pași** = lumânarea de la Înviere, pe care fiecare, la reîntoarcere de la biserică, o duce aprinsă până acasă (și pe care poporul o păstrează, aprinzând'o când vine vreo vreme tare, spre a se feri de stricăciunile ei. TDRG.).

2°. Spec. **Făclie de vânt** = faclă (2°). *Cu făclii de vânt i-arseră.* DOSOFTEIU, V. S. 26,$_{2}$ (cfr. 94,$_{2}$). *Înțălegând Jolcovschi spaima aceea în oaste, au îmblat pe la otace cu făclii de vânt... și au mai întărit și străjile.* M. COSTIN, LET. I^{2}, 272.

[În loc de pluralul *făclii* găsim în vechime și formele *făclăi* CUV. D. BĂTR. I, 205 și *feclii* DOSOFTEIU, V, S. 54,$_{2}$.]

— Din paleosl. **faklija** (cfr. bulg. *faklíja*), idem. Cuvântul pare a fi intrat în limbă prin serviciul religios. Cfr. dubletele fache, faclă, faculă.

FĂCLIÉR s. m. *Fabricant* ou *marchand de cierges, cirier.* — Fabricant s. negustor de făclii. *Șeling, secretarul Aghenției, cum și Luca făclierul...* (Iași, a. 1794). URICARIUL, XI, 314/27. *Lei 10 de la starostele de făclieri.* (Mold., a. 1776) ibid. XIX, 327/21. [Pronunț. *-cli-er*. | După DDRF. ar însemnà și „porte-flambeau", sens posibil, dar neatestabil aiurea.]

— Derivat din **făclie** prin suf. nom. agent. *-ar* (prefăcut în *-er* după palatele).

FĂCLIÉȘ s. m. (Entom.) *Ver luisant: Lampyrus noctiluca.* — Nume metaforic pentru „licuriciu" (numit și fănăraș, steluță, scânteluță, lumină-de-pădure, focul-lui-Dumnezeu, gândăcel scânteios). MARIAN, INS. 44. [Pronunț. *-cli-(i)eș*.]

— Derivat din **făclie**, prin suf. nom. agent. *-aș* (devenit în Mold. *-eș* din cauza palatalei precedente). Sensul propriu e „cel care duce cu sine o făclie". Cfr. făcliaș, făclaș.

FĂCLIOÁRĂ s. f. *Petit cierge.* — Făclie mică. *Făclioare-aprinse, Candele nestinse.* TEODORESCU, P. P. 25. *Cu făclioara pe-unde treci, Dai zare negrelor poteci În noaptea largului pustiu.* COȘBUC, B. 151. [Pronunț. *-cli-(i)oa-ră*.]

— Derivat din **făclie**, prin suf. dim. *-ioară*. Cfr. făcliuță.

FĂCLIÚȚĂ s. f. *Petit cierge.* — Făclie, lumânare mică. *Sufletele strîgilor și strigoilor... se și zăresc noaptea de departe ca niște făcliuțe mititele lovindu-se una'n alta.* SBIERA, P. 316. || Spec. **Făcliuță de Pași**. *Mulțimea sătenilor, toți cu făcliuțele de Pași aprinse, năvăli înăuntru.* CARAGIALE, S. 154. [Pronunț. *-cli-(i)u-*.]

— Derivat din **făclie**, prin suf. dim. *-uță*.

FACSIMILÁ vb. I^{a}. *Reproduire par un fac-similé.* — (Puțin întrebuințat) A reproduce în facsimile.

— *N.* derivat din **facsimile.**

FACSIMILÁRE s. f. (Rar) *Reproduction par un fac-similé.* — Infinitivul verbului **facsimilà**, devenit abstract verbal. *Facsimilarea unei scrisori.*

FACSÍMILE s. a. invar. *Fac-similé.* — Imitația credincioasă a unei scrisori, a unui desemn, fie cu mâna, fie (mai ales) cu ajutorul fotografiei, gravurei. *Reproducem mandatul în facsimile.* MAIORESCU, D. II, 31.

— *N.* din fran. (lat. **fac simile** „fă la fel").

FACTÁGIU s. a. *Factage.* — Distribuția scrisorilor, telegramelor; transportul mărfurilor, coletelor și a banilor de la Căile ferate sau de la poștă la domiciliu. *Mandatele... plătite la domiciliu se încarcă cu o taxă de factagiu.*

— *N.* din fran.

FACTÍCE adj. invar. *Factice.* — (Rar) Artificial. *Calmul acesta... eră factice.* VLAHUȚĂ, D. 308.

— *N.* din fran.

FÁCȚIE s. f. }
FACȚIÚNE s. f. }
Faction, parti, ligue, cabale. — Partidă, grupă de indivizi uniți pentru o acțiune publică violentă. *Ducavodă... prin facțiile Cozacilor dobândise o parte din Ucraina.* ȘINCAI, HR. III, 128/36. *El nimicește facțiile din lăuntru.* BĂLCESCU, M. V. 13. *Condeele cele agere, consacrate partidelor și facțiunilor, au fost și sânt totdeauna dispuse a lovi.* GHICA, S. 143.
— *N.* din lat. **factio, -onem,** idem.

FACȚIÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Factieux.* — Adj. și subst. (Cel) care lucrează în contra guvernului, în folosul unei facțiuni, unui partid. *Fatuitatea facțioșilor și a demagogilor... este atât de mare..., încât își atribue lor și numai lor evenimentele care au rezultat din cauze mari și complexe, la care ei au fost cu totul străini.* GHICA, S. 141.
— *N.* după fran. (lat. **factiosus, -a, -um).**

FACTITÍV, -Ă adj., subst. (Gram.) *Factitif.* — (Despre verbe) Care arată că subiectul face pe complement să sufere acțiunea exprimată prin verb. Cfr. cauzativ. *Limba română n'are, ca cea latină s. germană, posibilitatea de a deosebi printr'o schimbare a sunetelor în tulpina verbală, funcțiunea transitivă sau intransitivă de cea factitivă: noi zicem* eu învăț (o limbă) *sau* eu învăț (pe altul o limbă), *pe când Germanul întrebuințează în cazul întâi* ich lerne, *în al doilea:* ich lehre. | Substantivat. Verb factitiv. *Verbul* omor (=fac pe altul să moară) *poate fi considerat ca factitivul lui* mor, *așez factitivul* lui șed.
— *N.* din fran.

FÁCTOR s. m. 1°-3°. *Facteur.*
1°. Cel ce face, produce, pricinuește (ceva). Cfr. făptoriu, făcător. *Factorii acestei mișcări...* | Fig. (Mat.) „Numerii, care se înmulțesc, se numesc *factorii* productului". CLIMESCU, A. 24. *Factori primi, factori comuni.*
2°. Cel ce face negoț pe socoteala altuia. *Dintre Evrei sânt și zarafii, telalii și factorii comerciului.* I. IONESCU, D. 78.
3°. Distribuitor de scrisori și de pachete. *Factor la drumul de fier, factor poștal.*
— *N.* din fran. (lat. **factor, -orem).**

FACTORÍE s. f. *Factorerie.* — Agenția sau localul unei case comerciale europene în țară străină. [La Hasdeu și: **factóriu.** *Stabilind... un însemnat factoriu la Kilia.* I. C. 103.]
— *N.* din fran., prescurtat prin haplologie (ca *idolatrie* în loc de *ididolatrie*), sau, mai lesne, după germ. **Factorei,** idem.

FACTÓRIU † s. a. v. **factorie.**

FACTÓTUM s. m. invar. *Factotum.* — Cel ce poate face totul și de toate într'o casă, bucurându-se de deplina încredere a stăpânului, cel ce e întrebuințat la îndeplinirea oricărei slujbe. *Între dînșii se află Boțulescu, factotum al Cantacuzinilor și cu acest prilej.* IORGA, L. I, 507.
— *N.* din fran. (lat. **fac totum** „fă totul").

FACTÚRĂ s. f. 1°-2°. *Facture.*
1°. Modul în care e executată partea materială a unei compoziții de muzică, unui tablou, unei opere dramatice, etc. *Versuri cu bună factură.* [Fără plur.]
2°. Socoteală scrisă, liberată de negustor cumpărătorului, în care sânt trecute mărfurile vândute cu prețul lor. [Plur. *-turi.* | Rar și învechit, după ital. *fattura,* și: **fatúră.** *După adevărata fatură ce vor arătà către vameși.* URICARIUL, II, 47/10.]
— *N.* din fran. (lat. **factura,** idem). Cfr. dubletul făptură.

FÁCULĂ s. f. (Astr.) *Facule.* — Parte mai strălucitoare din discul soarelui. „În vecinătatea petelor (solare) se observă... spații... care... luminează... și cărora... li s'a dat numirea de *facule*". CULIANU, C. 251.
— *N.* din fran. (lat. **facula** „faclă"). Cfr. dubletele fache, faclă și făclie.

FACULTÁTE s. f. I. 1°.-2°. *Faculté, facilité, possibilité, pouvoir, moyen.* II. *Faculté.*
I. 1°. Puterea ce are o ființă liberă de a face ori de a nu face ceva. *La art. 18 atribue Rusiei „sandjacul Tulcea", cu rezerva facultății de a-l schimbà contra Basarabiei noastre.* MAIORESCU, D. II, 115.
2°. Puterea naturală a unei ființe libere de a exercità o funcțiune. *Desvoltarea facultății mele de a cugetà.* MAIORESCU, L. 167. *Ce fel de influență vor fi având grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui câne?* ODOBESCU, III, 43. | P. ext. Aptitudine naturală. *Facultatea de a descoperì relele ce bântue pe alții.* MAIORESCU, CR. II, 90.
II. Grupă de profesori care au libertatea și sarcina de a predà anumite studii în universități („facultas docendi") și p. ext. grupă de studii, de profesori și de studenți, care se ocupă cu ele. | Localul în care se predau asemenea cursuri. *Facultatea de medicină.*
— *N.* din fran.

FACULTATÍV, -Ă adj. *Facultatif.* — Ceea ce ai libertatea să faci ori nu (în opoziție cu obligatoriu). *Districtul are asemenea două categorii de cheltueli: obligatorii și facultative.* PRETORIAN, DR. C. 98. *Această din urmă linie fiind facultativă pentru guvern...* GHICA, S. 450. *Limba engleză este, în școalele noastre, un studiu facultativ.*
— *N.* din fran.

FĂCÚT s. a. *Action de faire, de fabriquer, d'accomplir, de donner naissance* ou *d'enfanter, de commettre, de préparer, d'ensorceler,* etc.*; fabrication, confection, construction, enfantement, préparation, ensorcellement,* etc. *Main d'œuvre.* — Participiul verbului **face,** devenit abstract verbal. Are, ca abstract, aproape toate sensurile verbului *face* și se întrebuințează mai ales urmat de un complement la acuzativ. *Încep a mă da și la scris și la făcut cadelnița în biserică și la ținut isonul.* CREANGĂ, A. 7. *Fata aceea... era numai de făcut râs curtenilor.* SBIERA, P. 41/19. *Sfârșesc toți cu făcutu' crucilor.* ȘEZ. IX, 79. *Arendașul își cumpărase trăgători și tocmise argați cu luna pentru făcutul sămănăturilor de primăvară.* SANDU-ALDEA, D. N. 226. *Făcutul vinului* = „la fabrication du vin". DAMÉ, T. [Boi,] *cum sânt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dînșii în lume și de făcut treabă.* CREANGĂ, P. 38/3. | Născut, naștere. *Buruiene de făcut copìi.* ȘEZ. IV, 229/7. | Comis, comitere. *Lasă-te de făcut rele.* MÂNDRESCU, P. P. 125/15. | Pregătit, gătit, preparat. *Aice își făcură o colibă și câte unul cu ziua rămâneà la făcut bucate, iar ceilalți doi se duceau la vânat.* ȘEZ. II, 201/23. ! (Eliptic) *Făcut* = „simbria pentru facerea căruiva lucru : manupretium; der Macherlohn". LB. *„Până când îmi vei face haĭnele?"* — *„Până Duminecă". — „Și cât îmi ceri pentru făcut?"* | **Ce-i de făcut (cu el)?** = care trebue să fie ținta noastră de-aci înainte (față de el), ce trebue să începem de-acum (cu el)? Cum să ieșim din această situație? etc. *Astfel umblând li se făcù foame. Ce erà de făcut? Căci ei nu aveau nimic de mâncare.* FUNDESCU, L. P. 88/7. *Să lăsăm toate la o parte și până una alta să vedem ce-i de făcut cu cerbul.* CREANGĂ, P. 224. || Fermecare, farmec, făcătură, fapt. *Ba că-i făcut de năjit, ba că-i făcut pe ursită, ba că-i e făcut de plânsori...* CREANGĂ, P. 111. *Să afle niscaiva leacuri care să le dissfacă făcutul stârpiciunii lor.* ISPIRESCU, L. 160. *Usturoiu'... e bun de făcut de dragoste.* SEVASTOS

N. $4/_{23}$. || (Mehedinți) *Făcut de zi:* „point du jour". CDDE. Cfr. fapt, faptă.

FĂCÚT, -Ă adj., subst. I. *Fait, créé, construit, bâti, fabriqué, préparé, accompli, exécuté, commis, donné,* etc. II. 1°. *Né, enfanté, mis au monde.* 2°. *Prédestiné, fait.* 3°. *Ensorcelé.* 4°. *Arrivé, indépendant; mûr, achevé.* 5°. *Factice, artificiel.* 6°. *Pavé.* 7°. *Gris.* III. *Créature. Farine de maïs préparée avec de l'eau qu'on donne à manger à la volaille.* — Participiul verbului **face,** devenit adjectiv și întrebuințat uneori și în funcțiune substantivală.

I. (Aproape în toate sensurile verbului *face*) *Sânt unele sămănături ce trebuesc făcute* (=semănate) *mai timpuriu.* I. IONESCU, C. 17. | Creat. *Omul ĭaste de la D*[umne]*zău făcútŭ și zidit.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_8$. | Construit. *Cetățile și colibele lor erau făcute din coji de ouă.* ISPIRESCU, U. $62/_{21}$. | Preparat, pregătit. *Vinișorul... îi făcut din viță de vie.* SEVASTOS, C. $257/_{10}$. *Având îndestulă șfară* (=sfoară) *făcută, au căutat doi copaci ce erà aproape unul de altul, apoi au urzit printre dînșii cătăva șfară de aceea.* DRĂGHICI, R. 58. | Așternut. *Nu te așezà pe patul făcut!* | Săvârșit, împlinit, adus la îndeplinire, executat, comis... *Atâți nevrednici, trăind în moliciuni, Se laud' cu mari fapte făcute de strămbuni.* ALEXANDRESCU, M. 10. *S'a întors cu isprava făcută.* ISPIRESCU, L. $128/_1$. *De-oiu venì pe-acolo și n'oiu găsì trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie!* CREANGĂ, P. $208/_{16}$. *Părinte, Sfinția-ta, M'aș rugà de dumneata Să spovedești pe mândra, Dar nu-i da păcate multe, Că și de mine-s făcute, Și nu-i da canoane grele, Că-s și păcatele mele.* DOINE. $227/_{17}$. | Dat. *Darul vrăjmașului este păgubitor, căci este făcut cu vicleșug.* ISPIRESCU, U. $90/_8$. | Aprins. *Nici focul nu erà făcut pe vatră.* ISPIRESCU, L. $23/_{10}$. | Depus. *Oare Dumnezeu va suferì să se calce astfel jurămintele făcute în numele său?* C. NEGRUZZI, I, 51. || (În legătură cu adverbe, locuțiuni adverbiale s. substantive întrebuințate în funcțiune adverbială) *S'aduse opt cai Cu coarne* [sic!] *cănite, Unghii potcovite, Cu cozi biciu făcute.* TEODORESCU, P. P. 155; cfr. 74. *Acesta fu în grab' făcut în bucăți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $252/_{46}$. *Zăceà mort și făcut bucăți.* FUNDESCU, L. P. $119/_{20}$. *Erà... dihania de gadină făcută otova cu cap, cu trup, cu tot.* ISPIRESCU, U. $39/_{21}$. *Frunzele... erau făcute scrum.* idem, L. $77/_{25}$. # **Zis și făcut!:** „arată repedea executare a poruncii date: aussitôt dit, aussitôt fait." (nemț. gesagt, getan, span. dicho y hecho, etc.) ZANNE, P. II, 542. | **A rămâneà bun făcut** = a fi considerat din partea tuturor ca cevà săvârșit, la care nu mai are nimeni voie să mai schimbe cevà. *„Biata mămucă lasă cu limbă de moarte: că fratele cel mare să ia locul și casa cea despre răsărit; cel mijlociu cea despre apus; iară noi, ca mezini ce sântem, să rămânem aici, în casa bătrânească". — „Că bine zici tu, nevastă", răspunse bărbatu-său. Atunci ceilalți ne mai având încotrò șovăì, diata rămase bună făcută.* CREANGĂ, P. $15/_{26}$. | (Despre oameni) **Bine făcut** = de statură voinică, arătos, chipeș: „bien tourné, bien bâti, bien taillé, marqué au bon coin". PONTBRIANT. *Frumos și bine făcut, el n'a avut multă greutate a câștigà inima ei.* C. NEGRUZZI, I, 21.

II. Spec. 1°. Născut. *S'au însurat aice în țară de au luat o fată a Doamnei Dabijoaiei, anume Nastasia, ce erà făcută cu Buhuș.* NECULCE, LET. II, $216/_6$. *Se vede lucru', că moș Nichifor erà făcut pe drumuri, căci cum ieșeà afară la drum, par'că erà altul.* CREANGĂ, P. $112/_1$. (Cred. pop.) *Moroii sânt sufletele acêlor copìi care... sânt făcuți de fată mare și uciși sau îngropați de viu.* SBIERA, P. $317/_{18}$.

2°. (Urmat de un infinitiv s. de să, spre, pentru) Predestinat, ursit. *Tu ești făcut a fi cât vei trăì înșelat de femei.* C. NEGRUZZI, I, 63. *Ochii tăi din cap Nu-s făcuți a găzdășag, Ci-s făcuți a curvușag.* MÂNDRESCU, L. P. $131/_{16}$. *Se vede lucru', că așà e făcut omul, să nu fie singur.* CREANGĂ, P. $141/_5$. *Ei, cum se văzură, se și plăcură. Se vede că ei erau făcuți unul pentru altul.* ISPIRESCU, L. 102. *Mândra naltă și subțire, E făcută spre iubire.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76 (cfr. lat. homo ad ista expedienda factus: „wie geschaffen", fran. votre bras au crime est plus fait que le mien, etc.).

3°. **Lucru făcut** (s. boscoană făcută) s. eliptic (substantivat) **făcut** = farmec, vrajă. *Mi-e silă s'ajung la boscoane și lucruri făcute!* COȘBUC, Æ. $78/_{14}$. *Împărate, să știi că este cevà boscoană făcută și crede-mă că o să fie rău!* RETEGANUL, P. II, $33/_3$. „Orice s'ar întâmplà unui sătean, de pildă se îmbolnăvește cinevà din casă, moare o vacă și altele, zice că i-i *făcut.* Atunci aleargă îndată la vreo babă să-i desfacă". (Negrești, în Vasluiu), ap. HEM. $503/_{37}$. **Par'că-i lucru făcut** s. **un făcut** = par'că-i făcătură, lucru necurat: „c'est comme un fait exprès". *Pomul înfloreà în fiecare zi, se scuturau florile, rodul creșteà și seara da în pârg. Noaptea se coceà. Oarecine veneà atunci și le luà, fără să prinză de veste oamenii împăratului. Pare că erà un lucru făcut: acel cinevà luà merele, își băteà joc și de împăratul și de toți paznicii lui.* ISPIRESCU, L. $73/_2$. *Toată seara m'ai prigonit* [în jocul de cărți]! *Ori de câte ori ajung până la d-ta, caz; par'că e un făcut!* DELAVRANCEA, S. 150. *Isprăvile lui ca student erau așà de zgomotoase, încât mai în fiecare zi trebueà să auz, să citesc sau să pomenesc de acest nume frumos, Coriolan Drăgănescu! Par'că a fost însă un făcut: După ce am citit notița despre obținerea licenței lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată celebru.* CARAGIALE, M. 186.

4°. (Despre oameni) Ajuns la maturitate s. la stare; (despre mâncări) gata (înăcrit), etc. *Om făcut* = om ajuns la stare, la maturitate s. la independență (cfr. span. hombre hecho=„ein ganzer, gemachter, erfahrener, kenntnisreicher Mann"). *Borșul nu e făcut. Castraveții sânt făcuți* (cfr. ital. queste susine sono fatte, strafatte=„prunele astea sânt coapte și răscoapte").

5°. (Modern; după germ. „gemacht"?) Nefiresc, „meșteșugit, care nu este natural". COSTINESCU. *Omul acesta nu-mi place, vorbele sale sânt afectate, gesturile făcute, mișcările îi sânt studiate.*

6°. (Prin Maramureș) *Drum făcut* = „așternut cu piatră". ȚIPLEA, P. P. 109.

7°. (Despre oameni, fam.) Chirchilit, afumat. *E cam făcut* = „il est gris". DDRF.

III. Substantivat. † (Neobìcinuit) Creatură. *Acesta-i făcotul* (= făcutul) *întâi, Adam.* CUV. D. BĂTR. II, 194. || † **Făcute de mână** = idoli. *Să nu faceți voao singuri făcute de mână.* BIBLIA (1688), $90,_2$. || (Prin Vingard, Ghirbom, în Transilv.) *Făcut* = „făină de cucuruz muiată în apă pentru puii de galițe" (numit pe aiurea: papă, păpălău, tiricariu, smintit[2], muietură). VICIU, GL.

[Negativul: **nefăcut, -ă** adj. (substantivat une-ori). *Umbra celor nefăcute nu'ncepuse-a se desface.* EMINESCU, P. 221. *Ceea ce făgăduește... anevoie o lasă nefăcută.* idem, N. 17. *Voinic sânt, haĭne port, nefăcute de mâni de om, strig noaptea pe la miezul nopții...?* (= „Cocoșul".) GOROVEI, C. 94. *Va rămâneà biserica nefăcută.* ȘEZ. IV, $169/_{24}$. *Se azvârlì pe pat nefăcut* = „il se jeta sur le lit pas fait". DDRF. *Castraveți nefăcuți.*] Cfr. fapt, -ă.

FAD, -Ă adj. 1°-2°. *Fade, insipide.* — (Franțuzism) 1°. Nesărat, fără gust, searbăd, anost. *Bucate fade.* 2°. Fig. (Despre ființe sau lucruri) Fără vioiciune, plicticos, searbăd, nesărat. *Fadă idee! Dacă mi-ar trebuì societate, aș căutà-o aici?* I. NEGRUZZI, V, 388. — *N.* din fran.

FÁE s. f. (Bot.). *Pomme-épineuse* ou *stramoine: Datura stramonium* = **ciumăfae.** MARIAN. — Etimologia necunoscută. Cfr. ciumăfae.

FĂERÁG s. a. *Petit cours d'eau, ruisseau qui coule sur une pente escarpée mais seulement quand il pleut.* — (În Țara-Hațegului) „*Făerag* = pârîu foarte precipiș pe munte, dar pe care nu curge apă de cât când plouă; se întrebuințează însă pentru a se coborî lemne pe el, căci pornindu-le pe *făerag*, coboară de sine". REV. CRIT. III, 153.

— Cuvântul pare a fi un termin al tăetorilor de păduri cu sensul original: „loc pe care se sloboade lemnul de la munte". În cazul acesta nu e greu a recunoaște în el un cuvânt de origine ungurească, compus din elementele: *fa* „lemn" și *járni* „a umblà" (sau iterativul *járogatni*).

FÁEȘ, -Ă adj. † 1°. *De bonne race, de bonne espèce, noble.* 2°. *Imposant, de belle prestance, beau, majestueux, superbe.*

1°. De soiu bun, de neam bun, ales, nobil. *Și atâta eră mare acel măr și faeș, cât s'au mirat și împăratul.* HRONOGRAF, (a. 1760), ap. GCR. II, 73.

2°. (Despre oameni) Arătos, chipeș, bine făcut, zdravăn, voinic, frumos. *Acel sv[â]nt eră foarte de-a-firea și faeșŭ la față.* DOSOFTEIU, V. S. 97. *Cinsteș și faeșŭ la față* [„frumos" în MINEIU]. idem, V. S. 245, $_2$. *Mare la stat, de-a-firelea și faeșŭ.* idem, 170, $_2$. *Și împăratul l-au sărutat pe cap, luându-l în brațe și rădicându-l sus cu o mână, fiind Dumitrașcovodă om scund, și împăratul om de fire întru tot și faeșĭ* [scris greșit: *șifaeșĭ*]. N. COSTIN, LET. II, 113/$_{23}$. | (Despre lucruri) Maiestos, falnic, mare. *Munții aceia mai nalți decât la noi și mai faeși.* DOSOFTEIU, V. S. 80, $_2$. *Că eră faeșe barba* (explicat: *stuhoasă*). idem, V. S. 225.

— Corespunde unui cuvânt unguresc *fajos, derivat din *faj* „neam, rasă". Cfr. de-a-firea.

FAETÓN s. a. 1°. *Phaéton.* 2°. *Charrette (de laitier).*

1°. Trăsură (de lux) deschisă, cu patru roate, înaltă și ușoară. *Veți avea bunătate a pune asemenea la dispoziția vărului faetonul cel albastru.* ALECSANDRI, T. 1229. *Pe malurile Seinei în faeton de gală Cezarul trece palid.* EMINESCU, P. 121. [Pronunț. *fa-e-tón.*]

2°. (Munt. Pop.) Cotigă cu două roate, pe arcuri, utilizată mai ales de lăptari. [Pronunț. *fai-tón.*]

— *N.* din fran. (Numele vine de la *Faëton*, fiul Soarelui și al Climenei, care voind să conducă trăsura tatălui său, eră cât pe ce să dea foc lumei și din această pricină fu răsturnat de trăsnetul lui Joe. În înțelesul 2°, trebue să fi fost întrebuințat la început în ironie.)

FĂFĂLÚG s. m. *Rouleau pour soulever les roues d'un moulin lorsqu'on veut les faire ferrer.*—O bucată de lemn cilindric cu care morarul ridică pietrele de moară, când vrea să le ferece. *Când se ferecă pietrele, morarul le ridică și le mută cu o pârghie și o bucată de lemn cilindric numită făfălug și tăvălug.* DAMÉ, T. 153.

— Etimologia necunoscută.

FĂFĂLÚGĂ s. f. 1°. *Figure drôle, comique.* 2°. *Bouffon, farceur.* 3°. *Farce, plaisanterie, drôlerie.*

1°. Figură comică, om cu înfățișare curioasă. *Făfălugă* = „die possi[e]rliche Figur". POLIZU.

2°. Bufon, farsor, măscăriciu. *Făfălugă* = „Possenreisser". BARCIANU; ALEXI.

3°. „Glumă proastă." POLIZU. *Făfălugă* = „Posse". BARCIANU; ALEXI; „farce, plaisanterie". DDRF.

— Etimologia necunoscută. (Poate e identic cu cuvântul precedent, întrebuințat metaforic pentru un om ‚butucănos'. Poate fi însă înrudit și cu verbul înfofoli.)

FAG s. m. (Bot.) *Hêtre, fouteau: Fagus silvatica.*— Arbore mare și frumos, cu frunze dese de coloare verde-închisă lucitoare, cu scoarța tulpinei alburie sau cenușie. Crește în regiunea montană, unde formează păduri, une-ori amestecat cu molid și brad-alb. Lemnul lui fiind tare, fagul se întrebuințează la construcții, pentru a face din el utensilii și mobile, sau pentru încălzit. Fructul său se numește jir. Cfr. PANȚU, PL. *Și din copacii de fag să nu fie opriți nimeni a luà lemne.* URICARIUL, IV, 44/$_{17}$. *Coastele dealurilor* [erau] *coperite cu buchete de fagi, arini și brazi.* C. NEGRUZZI, I. 308. *Pășește tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor și a frasinilor.* ODOBESCU, III, 87. *Tânguiosul bucium sună... Pe când iese dulcea lună Dintr'o rariște de fag.* EMINESCU, P. 7. *Și odată suflecă moș Nichifor mânicile, taie un sulhariu de fag și face un capăt minunat.* CREANGĂ, P. 135. *Fagilor frumoșilor, Frumoșilor umbroșilor, Faceți-mi un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mândră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 20. *Amară-i frunza de fag, Mai 'amar dorul ce-l trag.* ibid. 90. (Cfr. DOINE, 90.) *Am bărbat cât un nuc, De foame abiâ mă duc; Am bărbat cât un fag, De foame abiâ mă trag.* DOINE, 279. (Cu aluzie la tăria fagului). *Cap de fag* = „om prost, cap de om prost" (Broșteni, în Suceava). ZANNE, P. IX, 460.

— Din lat. **fagus, -um:** lomb., piem., eng. *fo*, sicil., sard., v.-prov. *fau*, v.-franc. *fou* (cfr. ital. *faggio*, span. *haya*, portg. *faia* < *fageus, fagea*).

FAG s. m. = **fagur.** (Astăzi, rar) *Ca veveriții, i-au giuruit un hararîu plin de hameiu cu fag amestecat.* CANTEMIR, IST. 105. *Vrei tu apă ne'ncepută..., Fag de miere 'ndulcitoare Și vr'o doină jălitoare?* ALECSANDRI, P. I, 96. *Ca albinele la fag s'adună.* ZANNE, P. I, 314. (Loc. prov.) *Fata la vremea ei, ca mierea în fagul ei.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 131.

— Din lat. **favus, -um,** idem: ital. *favo.* Cfr. fagur(e).

FĂGÁD s. a. *Action de donner l'hospitalité (à qqn.)* ou *d'héberger (qqn.); hébergement.*—(Rar) Adăpostire, primire ospitalieră. *Frunzulița fagului, La casa făgadului* [= la casa în care se primesc oaspeții], *La cârciuma satului, Bea bogatul și săracul, Bea stăpânul și argatul.* TEODORESCU, P. P. 296^b.

— Substantiv postverbal, derivat din **făgăduì.** Cfr. făgadă.

FĂGÁDĂ s. f. 1°. *Exaucement (d'une prière).* 2°. *Promesse. Vœu.*

1°. † Ascultare, primire (a unei rugăciuni). *Dând făgădă rugătorilui, ș'au bl[agoslo]vit anii direptului.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 250.

2°. Făgăduială, făgăduință, promisiune, juruință. *După făgăda carea ați dat această sară, de iznoavă dorit-ați împreunare a aveà.* CANTEMIR, IST. 290. *Au căutat Moscalilor a cere pace, cu vărsare de sudori și de avuție și cu făgade că vor face toate cererile Turcilor.* AXINTI URICARUL, LET. II, 138/$_{33}$. „*A se ține de făgadă* = a se ține de cuvânt, [d. ex.] *Așà te ții de făgadă?*" RĂDULESCU-CODIN. || Spec. Promisiunea solemnă făcută lui Dumnezeu (spre iertarea păcatelor). *Nu-ți lipsesc din sfânta ta casă Cu făgădă și cu jărtvă grasă.* DOSOFTEIU, P. S. 174. *Să auzi rugii și făgădii, cu care șerbulŭ tău să roagă 'naintea ta.* idem, ap. TDRG. *Rugà pre Dumnedzăul firii cu post și cu făgade.* idem, V. S. 138,$_2$.

— Substantiv postverbal din **făgăduì.** Cfr. făgad.

FĂGĂDÁR s. m. *Gargotier, cabaretier, aubergiste.* — Cel ce ține un ‚făgădău' (hangiu, cârcîmar, birtaș). *Bogătașul iar strigà: Măi cârcîmar, Măi făgădár...* TEODORESCU, P. P. 292^2. *Iar bogatul se mândreà Și-n glas mare porunceà: Măi crîșmar, Măi făgădar...* ALECSANDRI, P. P. 41. *Măi crâșmari[u], Măi făgădari[u], Adâ-m(i) vin(u) di-om pitác.* VASILIU, C. 30. [Dial. și: *făgădáriu.*]

— Născut prin schimb de sufix (după *cârciumar*, etc.) dintr'o formă (poate : **făgăduș*, cfr. lăcătuș) care corespundeà ungurescului *fogadós*, idem.

FĂGĂDĂRÍȚĂ s. f. 1º. *Gargotière, cabaretière, aubergiste.* 2º. *Femme d'un gargotier, d'un cabaretier,* ou *d'un aubergiste.* — Femininul lui **făgădar,** derivat prin suf. moțional *-iță.*

1º. Femeie care ține un ‚făgădău' (bangiță, cârciumăreasă, birtășiță).

2º. Nevasta unui făgădar.

FĂGĂDÁȘ s. a. *Promesse, engagement.*—(Transilv.) Făgăduială, făgăduință, juruință, promisiune. *I-au făgăduit d[u]mnealui c[institul] jup[anul] Gheorghie Corodi că o va înzestrà cu u. fl. 200; care făgădaș l-au și dat.* CATASTIH (Făgăraș, a. 1786), IORGA, S. D. XII, 187. *Fiindcă din vremea căsătoriei meale am avut niște pricini de făgădașuri de la cumnatul mie[u] Ion Prașca...* (Sibiu, a. 1780). ibid. 102. *Eu însumi zic, că n'am cetit, să fie căpătat Sigismund făgădașul acela.* ȘINCAI, HR. II, 263/19. *Patriarhul... mari făgădașe făceà.* P. MAIOR, IST. 226. *„Am venit"* [zise craiul smeilor] *„să-mi dai făgădașul".* RETEGANUL, P. 32. [Plur. *-dașe* și *-dașuri.*]

— Din ung. **fogadás,** idem.

FĂGĂDĂU s. a. *Gargote, cabaret, auberge.* — Întrebuințat prin Mold. și mai ales în Transilv, cuvântul *făgădău* e ceea ce e *hanul* în România: o cârciumă situată de obiceiu pe drumul de țară, în care drumeții pot găsì și adăpost. Are însă și sensul general de „cârciumă, birt, ospătărie". *Au venit la un făgădău unde li s'au dat mâncare caldă.* ȚICHINDEAL, F. 184. *La făgădău, La Vadul-Rău, Sus la răscruci, Vin trei haiduci Pe cai mărunți.* IOSIF, PAT. 66. *Care-ș mână plugu[l] rău, Trece p'ângă făgădău.* ȘEZ. VII, 162. *La umbră, la făgădău, Beau săracul și bogatul.* ALECSANDRI, P. P. 41. *La făgădăul din deal Mi-o rămas al meu suman, Pentru o țîr' de băutură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 386. *Tu umbli prin făgădăie, tu te bați cu bețivii.* RETEGANUL, P. IV, 24/31. *Horia bea la făgădău! Hunii fug făr'de hintău.* ZANNE, P. VI, 151. *Frundzi verdi forăștău, La crâșmì, la făgădău, Be săracu' cu bogatu'.* VASILIU, C. 30. [Plur. *-dae.* | Prin Maramureș: **fogodău** s. a. ȚIPLEA.]

— Etimologia din ung. **fogadó,** idem.

FĂGĂDÉȚ s. a. *Promesse.* — (În Sălagiu) Făgăduială, făgăduință, promisiune, juruință, VAIDA.

— Născut din *făgădaș,* prin substituirea suf. *-aș* prin *-eț.*

FĂGĂDUEÁLĂ s. f. *Promesse, engagement.*—Promisiune, făgăduință, juruință. *Multe fealuri de făgăduale.* BIBLIA (1688), 47. *Despot-vodă... fiind amăgitor bun, pre toți boiarii i-au amăgit cu mari făgăduele.* MAGAZ. IST. I, 183/15. *Și înșine noi de voea noastră de vom face paretisis, călcăm porunca și făgăduiala.* ANTIM P. XXVII. *După multe rugăciuni și făgădueli, se înduplecă tată-său și o lăsă și pe dînsa să se ducă.* ISPIRESCU, L. 14. *A da* [s. *a face o] făgăduială* = „promettre, s'engager, donner sa parole", *a nu se ține de făgăduială* = „manquer à sa parole, ne pas tenir ses engagements". PONTBRIANT.

[Plur. (învechit) *-ele,* (azi) *-eli.* | Scris une-ori și pronunțat de obiceiu: *făgăduială.*]

Derivat din **făgădui,** prin suf. abst. *-eală.*

FĂGĂDUÍ vb. IV[a]. I. 1º. *Recevoir, recueillir (qqn. chez soi).* 2º. *Exaucer (une prière).* 3º. *Consentir* ou *accéder (à la demande de qqn.).* 4º. *Promettre (qqch. ou que...).* II. (Refl.) *S'engager(à), s'obliger(à), promettre (solennellement). Faire un vœu. Se vouer (à).*

I. Trans. 1º. † (În texte vechi din Transilv. și Ungaria) (Despre persoane) A primì (pe cinevà la sine în casă s. în gazdă). *Și deca fum noi întru Ierusalim cu iuboste făgăduirà noi frații* COD. VOR. 29 (= Și sosind în Ierosalim, bucuroși priimirà pe noi frații. N. TESTAMENT 1648; Și sosind noi în Ierusalim cu bucurie ne au priimitŭ pre noi frații. BIBLIA 1688: Quand nous fûmes arrivés à Jérusalem, les frères nous reçurent avec joie"). *Și varvarii... aprinseră foc și făgăduiră toți noi derep-ce erà ploae și frig.* ibid. 95/14 (=Iară varvarii... făcând foc priimiră pre noi pre toți, pentru ploaia ce ne ploà și pentru frig(ul). N. TESTAMENT 1648; Iară varvarii aprinzând foc ne au luat pre toți pre noi pentru ploaia ce erà, și pentru frig. BIBLIA 1688: „Et les barbares... allumèrent un grand feu et ils nous reçurent tous chez eux, à cause de la pluie qui tombait sur nous et du froid"). *Setoșii adăpați-i și lângezii căutați-[i] și călătorii făgăduiți-[i] la casa[le] voastre de-i răpausați.* CUV. D. BĂTR. II, 50.

2º. † P. ext. (În aceleași texte) (Despre rugăciuni, cereri, etc.) A primi, a asculta, a da ascultare. *Doamne, făgăduiaște rugăciunea mea!* CORESI, PS. 33 (: „intende deprecationem meam").

3º. † (Primirea s. ascultarea unei cereri implică de cele mai multe ori promisiunea de a o împlini) A consimți cu dorința cuivà, a promite împlinirea unei dorințe. *După asediu de zîle 53, ne mai putând Grecii să lupte truda și să se împotrivească la atâtea bătălìi, cerură să se închine cu condiții; ...și trimiseră soli la sultan[ul] Mehmed, pe cari-i primì cu multă politeță și le făgăduì cererile, cu închinarea cetății.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/1.

4º. (Astăzi singurul sens) A promite (cevà s. că...). *Îți făgăduesc că sabia mea nu se va mânjì în sângele tău.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Acesta, câtva mai înainte, făgăduise în secret Papei a-i închinà Ardealul.* BĂLCESCU, M. V. 383. *Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpì pe fata Genarului.* EMINESCU, N. 17. *Îți făgăduesc dinainte că odată pornit... înapoi nu m'oi întoarce, să știu bine că m'oi întâlnì și cu moartea în cale.* CREANGĂ, P. 192. *Atunci împăratul a început să-i făgăduească toate bunurile din lume.* ISPIRESCU, L. 2. | Absol. *Cum făgăduiai Și cum te jurai; Bată-mi-te bată Inima stricată Și jelea mea toată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 504. (Loc. prov.) *Cumintele făgăduește, prostul trage nădejde.* ȘEZ. I, 219; cfr. C. NEGRUZZI, I, 248. | Prin hiperb. *A făgădui marea cu sarea (Și Oltul cu totul)* s. *a făgădui munți de aur.* ZANNE, P. VI, 241; I, 222 = a face promisiuni imposibile, a promite orîce; „promettre monts et merveilles". PONTBRIANT.

II. (Învechit) Refl. Ca și „a se prinde, a se apucà", tot astfel *a se făgădui* însemnează: „a luà asupra sa un angajament, a se angajà, a se obligà, a promite (în mod solemn cevà), a jurui cevà". *Se făgăduiră Turcii să fie așà.* MOXA, 401/16. *M'am ținut de cuvânt precum m'am făgăduitŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 97, 2. *Făgăduindu-să că, de-i va dărui făt, fată, ce va fi cuconul, îndată să-l închine sv[i]nții sale.* idem, 138, 2. *Și mănăstirea încă o au făcut, care se vede și se numește Mihai-vodă, precum s'au făgăduit în nevoiea lui.* MAGAZ. IST. I, 226. *Iară dracul se făgăduì de grabă să facă acĭasta.* MINEIUL (1776), 10[2]/2. *Ne făgăduim ...a cinstì pe acești învățați.* (a. 1775, Mold.) URICARIUL, I, 78. *Berber bașa... se făgăduì împăratului că el va omorî pe Iem.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/18. *Mă făgăduesc și vă încredințez cu jurământ...* GORJAN, H. I, 93. *S'au bucurat tatăl său auzindu-l cum se făgăduiaște.* BARAC, T. 9. *Îi poftesc ca să mai vie la ei. Numa și Leo să făgăduesc.* BELDIMAN, N. P. II, 75. *Și ne făgăduim chiar a ne jertfì.* ISPIRESCU, L. 12. *Se făgăduise lui Sfântul Nicolae... să-i ridice o mănăstire.* idem, V. S. 7/12. || Absol. † A face un jurământ, o promisiune solemnă către cinevà (de obiceiu lui Dumnezeu). *Iară de te vei făgădui, rugă Domnului Dumnezeului tău să nu întârziezi a o da pre ea.* BIBLIA (1688), 143 (: „quand tu auras fait un vœu à l'Éternel, ton Dieu, tu ne différeras point de l'accomplir"). || Spec. (Construit cu dativul persoanei s. lucrului față de care *se făgădueste* cinevà) A se

devotă. *S'au botedzat și se-au făgăduitŭ cruciei.* CUV. D. BĂTR. II, 352.

[În funcțiunea II (refl.) găsim odată și forma *făgăì* vb. IV[a], care ar puteà corespunde ung. *fogni* „a prinde", dar care e mai de grabă o greșală de tipar în loc de *făgăduì: De nu vei vrea să te făgăești, nu va fi întru tine păcat.* BIBLIA (1688), 143.]

— Din ung. **fogadni** (derivat din *fogni* „a prinde"), cu amândouă sensurile fundamentale ale cuvântului românesc: „a primi (la sine)" și „a se obligà, a se angajà, a promite".

FĂGĂDUÍNȚĂ s. f. *Promesse.* — Promisiune, făgăduelă, juruință. *Mult m'ați îndatorì, dacă m'ați iertà de făgăduința ce v'am dat ieri.* DRĂGHICI, R. 108. *Nu te hrănì cu nădejdea și cu făgăduințele.* C. NEGRUZZI, I, 248. *Sânt nevoit să cutreer toată lumea până voi găsì făgăduința pentru care m'am născut.* ISPIRESCU, L. 2. *Făgăduința celor mari* [e] *întemeiată pe apă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 624. | **Pământul** (s. țara) **făgăduinței**=Palestina (țara promisă Jidovilor), fig. țară (regiune) fericită, blagoslovită, bogată, mănoasă, etc. *Pofteà să-i zugrăvească pe părete călătoria Israeliteniłor preste Marea Roșie către pământul făgăduinții.* BARAC, T. 19. *Acolo, de pe prundișul Mozelei,* [agricultorul] *capătă mai mult de cât ce aice nu dobândim de pe pământurile făgăduinții de plugărie.* I. IONESCU, C. 66. *Moldavia se făcù pământul făgăduinții pentru acest neam* [Grecii]. C. NEGRUZZI, I, 277. *A trăì ca în pământul făgăduinței* = „a trăì bine, în belșug". ZANNE, P. VI. 252. [Plur. *-ințe* și *-inți*. C. NEGRUZZI, I. 79.]

— Derivat din **făgăduì**, prin suf. abstr. *-ință.*

FĂGĂDUÍRE s. f. *Action de recueillir qqn. chez soi ; réception ; consentement, engagement, promesse, dévoûment.* — Infinitivul verbului **făgăduì**, devenit abstract verbal. *Cu făgăduirea d[u]hului sf[â]ntŭ dăruì-ne-va.* CORESI, E. $25/_{26}$.

FĂGĂDUÍT † s. a. *Promesse, vœu.* — Participiul verbului **făgăduì**, devenit abstract verbal. Promisiune, juruință. *Plătește Susului făgăduitulŭ tău.* CORESI, PS. 133. Cfr. făgăduită.

FĂGĂDUÍT, -Ă adj. 1°. *Reçu, recueilli.* 2°. *Promis.*—Participiul verbului **făgăduì**, devenit adjectiv. 1°. † Primit (la sine). Astfel găsim în COD. VOR. $145/_{10}$ expresia *bun-făgăduit* (propriu : bine primit) spre a redà noțiunea de „plăcut" : *Și înși-vă cu pietrile vii zidiți-vă casă... a rădicà cumândare duhului, burĕ* [=bună] *făgăduită Dzeului Is. Hs.* (= aduce jărtve sufletești dragi lui Dumnezău. N. TESTAMENT 1648; ca să aduceți duhovnicești jărtve, bine priimite la Dumnezău. BIBLIA 1688: „pour offrir des sacrifices spirituels agréables à Dieu"). 2°. (Azi). Promis, juruit. *„Sloboade-ne stăpâne, fiind-că l-am văzut!" Astfel drepții-ar zice, de ar vedeà'mplinite Câte'ntr'al tău nume ne sânt făgăduite.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Harap Alb... mulțămește furnicei pentru ajutorul făgăduit.* CREANGĂ, P. 238. | **Țara s. pământul făgăduit** = pământul făgăduinții (v. c.). *Și pământului făgăduit nu se spodobirĕ.* CORESI, E. V/$_5$. *Moisi de în pustie trimease să caute țara cea făgăduită.* CAZANIA (a. 1642), ap. GCR. 100. [Negativul: **nefăgăduit, -ă** adj. LB., etc.]

FĂGĂDUÍTĂ † s. f. *Promesse, vœu.* — Participiul verbului **făgăduì**, substantivat subt forma feminină, cu sens de abstract verbal. Promisiune, juruință. *Se împli cuvântul Lui și făgăduita ta.* CUV. D. BĂTR. II, 122. Cfr. făgăduit[1].

FĂGĂDUITÓR, -OÁRE adj. *Qui promet.* — (Rar) Adjectivul verbal al lui **făgăduì** (derivat prin suf. *-itor*). Cel care făgăduește, promite, promițător. *Nu se'ngrijesc... că grindina le bate viile, ori că pământul Făgăduitor de roade nu'și mai ține'n-veci cuvântul.* OLLĂNESCU, H. O. 178.

FĂGĂDUITÚRĂ † s. f. *Ce qu'on a promis, qui a été promis.* — (Rar) Ceea ce s'a făgăduit, lucruri făgăduite. *Toate făgăduiturile lui Dumnezeu cu credință numai... le putem cuprinde în noi.* CUV. D. BĂTR. II, 105 [Plur. *-turi*].

— Derivat din **făgăduì**, prin suf. abstr. *-itură.*

FĂGÁN s. m. *Jeune hêtre touffu.* — (Bucov). Fag tânăr și des. *Păcurariul dormeà dus la umbra unui făgan, căci vitele până atunci nu aveau obiceiu de a strechià.* MARIAN, INS. 355. *Unii se apucară să doboare niște ciungi ca să facă foc... Și iarăși alții începură a tăià feluriți brădani, făgani precum și alți copăcei și a face dintr'înșii un fel de lagăr.* idem, T. 47.

— Derivat din **fag**[1], prin suf. *-an.* Cfr. făgău, făg(ăt)uiu, făgulean, făguieciu, făguț, făguleț.

FĂGÁȘ s. a. 1°. *Ornière. Direction, ligne, route, cours accoutumé ; habitude, coutume, usage, us* (pl.), *tradition.* 2°. *Excavation, escarpement, ravin, berge ; ruisseau.*

1°. Pârtia (urma bătătorită) ce se formează într'un pământ moale când trec roatele unui car, etc. prin el. *Roatele briscei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpândă a pământului jilav.* ODOBESCU, I, 381. *Ce e strâmt cât pășește găina, și lung cât vezi cu ochii?* (*„Văgașul* roatei"). GOROVEI, C. 392. *Nu vedeți ce ogașe adânci taie carăle ăstea cu povară?* RETEGANUL, V, $32/_{13}$. *Adunați-vă Voi, Frumoaselor... Din copitele cailor, Din ogășile roatelor.* MARIAN, D. 339. *Nimic nu strică drumurile decât găurile și haugașile.* I. IONESCU, M. 319. *Dunăre, Dunăre, Drum făr'de pulbere, Și făr'de hăugaș, Trup mult drăgălaș!* POP. (Dobrogea), ap. GCR. II, 298. || Fig. (Deoarece mai de mult drumurile erau toate nepietruite, se formà pe ele două urme adânci tăiate de roțile carelor, două *făgașuri* pe care carele le urmau totdeauna; de aici, în expresii figurate, sensul:) Direcțiune, directivă, linie (de conduită), drum tradițional, mers obicinuit, obiceiu. *A-și pierde făgașul* = „a-și pierde calea". ZANNE, P. I, 160. *A nu*[-și] *ieșì din făgaș* = „a nu-și părăsì obiceiurile". (jud. Olt). ibid. VI, 112. *Pagubele cele mari ce încearcă cultivatorii noștri, din pricina mălurei, care bântue grânele lor, sânt de natură a ne face să sperăm că măcar acum se vor determinà a ieșì odată din făgașurile rutinei și a face și ei ca toată lumea din țările luminate.* I. IONESCU, M. 36. *O junime ce e nerăbdătoare a-și vedeà patria ieșită din făgașul putred în care zace de secoli...* ALECSANDRI, T. 1401. *Ei sânt gata a prăvălì statul în periculoase făgașe.* ODOBESCU, III, $482/_{16}$. *Subiectul cât de popular al tău să fie poate, Când din făgașul cel banal și răzbătut l-ei scoate.* OLLĂNESCU, H. A. P. 17. *În toată ființa ei eră o nedumerire mare, o teamă, o frică a omului slab care dă peste cevà neobișnuit, care-i scos din făgașul monoton al vieții.* SADOVEANU, M. 116. *Gospodariul să se miște din hăugașul urmat până acuma.* I. IONESCU, C. 220. *Cel-alt nu ieșise încă din hăugașul timpului.* A. D. XENOPOL, ap. DDRF. *S'a dat în hăugașul lui* = „s'a dat în obiceiul lui, [în] deprinderea-i". ȘEZ. IX, 155.

2°. P.ext. Brazde, une-ori adânci și neregulate, mâncate de apă, mai ales pe unde se găseau scufundături făcute de roțile carelor, dar și „urma săpată de un torent în curgerea lui". MÂNDRESCU, UNG. 175. Adesea aceste săpături naturale formează râpi pe unde curge o apă; de acì sensul de „părău" (în Banat); sau se desvoltă în văi prin care duce apoi o potecă. *Ne-a dus pe calea ce n'a fost bună, Prin gropiș, Prin răsturniș, Prin părâiașe Și prin văgașe.* TEODORESCU, P. P. 180[b]; MARIAN, NU. 622; SE-

VASTOS, N. 211/4. *Valea largă că-mi urlà, Stâncile se despicà, De pe coaste se'mboià, În fundul văii căderà, Ș'acolo se prăbușeà, Mare majăre făceà, De părău' l-astupà, Apa pe văgaș fugeà.* ȘEZ. IV, 131/13. „*Ogaș*... se zice la noi unui părău". LIUBA-IANA, M. 79. *El luă pielea viţălului, o umplù cu apă și plecă pre un ogaș din apropiere.* CĂTANĂ, P. B. II, 35. *Paște popa vacile Pe toate ogașele* (nota: *ogaș* = „părău"), *Pe toate socacele* („drumuri laterale din sat"), *Duminecă-s Paștile.* (Banat) MARIAN, SE. II, 273. *Pauleștii sânt situaţi într'un ogașiu, prin care trece părăul Fondatura.* I. IONESCU, P. 360. *Linia trasă până la un loc, urmând cursul apei, sau un ogaș, o râpă, de-odată se suie pe poalele unui munte.* idem. M. 36. *Hăugaș* = „mâncătura de apă pe urma carului la vale". ȘEZ. IX, 155. *Românii de astăzi... se abat pe de lături și dau prin hăugașe.* ALECSANDRI, T. 1205.

[Alături de forma *făgaș*, care arată trecerea neregulată a lui *v* > *f* și care aparţine Munteniei, avem în Transilv., Ban. și în Mold. forma regulată **ogáș** s. a., mai rar **ogáșá** s. f. (*ogașe* BARCIANU; ALEXI), cu plur. *ogăși*, și forma mai nouă **văgáș** s. a. În Mold. găsim și forma **hăugáș** s. a., **haugáș** s. a., neregulată și ea. Forma muntenească devenind literară, găsim pe *făgaș* (mai ales în sens figurat) și la scriitorii moldoveni. | Plur. *-gașuri* și *-gașe*.]

— Din ung. **vágás** (propriu „tăietură", de la *vágni* „a tăià") „urma roţii".

FĂGÁȘ s. a. v. **fogaș.**

FĂGĂTÚIU s. m. *Jeune hêtre.* — Diminutivul lui **fag**[1] (derivat prin suf. *-ăt-uiu*). *Făgătuiu* = „fag tinerel" (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCIU. Cfr. făguiu, făgan, făgău, făguț, făgulean, făguieciu, făguleț.

FĂGĂU s. m. = **făgan.** (Mold.) *Pi la voi n'o da[t] frundza, Da pi la noi, pistă Olt, Dat-o frundza pistă tot, Ș-o ramas doi, trii făgăi, Ș-ari să pcei* [= pieie] *di gii* [= vii]. VASILIU, C. 54; cfr. ȘEZ. VII, 21. ibid. V, 31.

— Derivat din **fag**[1], prin suf. *-ău.* Cfr. făgan, făg(ăt)uiu, făguț, făgulean, făguieciu, făguleț.

FĂGÉT s.a. *Forêt de hêtres, bois de hêtres, hêtraie.*— Pădure de fag. *Acolo le am cerut să mă duc drept în părîul Cighieșului, spre drept curmezișul piciorului făgetului alb.* (a. 1804, Mold.) URICARIUL, IV, 93. *De cine mi-i mie sete E cu oile'n făgete.* MÂNDRESCU, L. P. 51. *Venì ziua de Sân-Petru, Mi-a lăsat cucul făgetul.* BIBICESCU, P. P. 165. *La fântâna din făget Șezuiu jos să mi-te-aștept.* TEODORESCU, P. P. 278.

— Derivat din **fag**[1], prin suf. col. *-et.* (Cfr. ital. faggeto). Cfr. făgiș.

FĂGEȚÉL s. a. *Hêtraie, foutelaie, bois de hêtres.* — Diminutivul lui **făget** (derivat prin suf. *-el*). Pădurice de fag. *Mai de vale'n făgeţel, Este, maică,-un voinicel.* BIBICESCU, P. P. 59. *Colea, maică,'n făgeţel S'a ivit un voinicel.* ALECSANDRI, P. P. 160. (Și ca numire de munte, cfr. MARIAN, TR. 49.)

FĂGÍȘ s. a. = **făget.** (Rar, și atestat numai la) BARCIANU și ALEXI: „Buchenhochwald". [Plur. *-gișe* sau *-gișuri*.]

— Derivat din **fag**[1], prin suf. col. *-iș.*

FĂGLIȘ, -Ă adj. *Bien bâti, beau.* — (În Munţii-Sucevii, în Mold.) *Făgliș* = „bine făcut, frumos". ȘEZ. II, 227.

— Etimologia necunoscută.

FAGOCÍTĂ s. f. (Med.) *Phagocyte.* — După teoria naturalistului Metchnicoff, unele din globulele (celulele) albe ale sângelui, care încorporează și digerează agenţii externi (microbii), ajunși până la ele, și astfel apără organismul animal de infecţie ori de vătămare.

— *N.* din fran. (compus din grec. φαγεῖν „a mâncà" și κύτος „celulă").

FAGOCITÓZĂ s. f. (Med.) *Phagocytose.* — Proprietatea fagocitelor de a încorporà microbii. *Teoria fagocitozei.* CONV. LIT. XXXIV, 19.

— *N.* din fran.

FÁGOR s. m. v. **fagur.**

FAGÓT s. a. (Muz.) *Basson.*—Instrument muzical de vânt; e un fel de fluer mai mare de lemn, cu note de bas. *O cadenţă de fagot.* CARAGIALE, M. 165.

— *N.* din ital. **fagotto,** idem.

FAGOTÍST s. m. *Basson, joueur de basson.* — Muzicant, care cântă din fagot.

— *N.* din germ. **Fagottist** (ital. **fagottista**).

FĂGUIÉCIU s. m. *Petit* ou *jeune hêtre.* — Diminutivul lui **făguiu** (derivat prin suf. *-eciu*). Fag tinerel sau mititel. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. făguiu, făgătuiu, făgulean, făguleț, făguț, făgău, făgan.

FĂGÚIU s. m. *Petit* ou *jeune hêtre.* — Diminutivul lui **fag**[1] (derivat prin suf. *-uiu*). Fag mic sau tânăr. *Bată-te crucea, făguiu, Tu mi-arătași frunza'ntîi Și cum mâre, mi-o văzuiu Îmi luai armele din cuiu.* RĂDULESCU-CODIN. Cfr. făgătuiu, făguț, făguleț, făguieciu, făgan, făgău.

FĂGULEÁN s. m. *Petit* ou *jeune hêtre.* — Diminutivul lui **fag**[1] (derivat prin suf. *-ulean*). Fag mic sau tânăr. *Și de deal de după deal Mi-a 'nfrunzit un făgulean.* TEODORESCU, P. P. 278. Cfr. făguț, făguleț, făg(ăt)uiu, făguieciu, făgău, făgan.

FĂGULÉȚ s. m. *Petit* ou *jeune hêtre.* — Diminutivul lui **fag**[1] (derivat prin suf. *-uleț*). Fag tânăr sau mic. Cfr. făgulean, făg(ăt)uiu, făguieciu, făguț, făgău, făgan.

FÁGUR s. m. *Rayon de miel, gaufre.* — Păretele de ceară pe care îl zidesc albinele de sus în jos în stup, alcătuit din două rânduri de alveole orizontale, împreună cu mierea depusă în ele; stredie. *Fagure* = „favus". ANON. CAR. *Ionathan... întinzînd toiagul îl împlântă într'un fagur de mieare... și gustă.* CALENDARIU (1814), 118/13. *Miere albă de fagur.* PISCUPESCU, O. 305. *Un urs au venit la un stup, și au început încetișor a scoate fagurii și a mâncà la miere.* ȚICHINDEAL, F. 218. *Otrăvitorul șarpe văzând p'un teișor O matcă de albine... Îi lăudă puterea... Apoi folosul mare ce lumei se aduce Prin grele ostenele din fagurul cel dulce.* C. NEGRUZZI, II, 293. *Ea-i puse-o scăldătoare cu apa ne'ncepută... O trestie, un fagur ș'o floare de bujor.* ALECSANDRI, P. II, 274. (*Fagurul*, ca și mierea, fiind deosebit de dulce la gust, cuvântul acesta se întrebuinţează foarte adesea în sens fig. și poet.) *Fagur de miere [sânt] cuvintele bune și îndulcirea lor leacul sufletului* (: „Les paroles agréables [sont] des rayons de miel, une douceur â l'âme"). BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Văd poeţi, ce-au scris o limbă ca un fagure de miere.* EMINESCU, P. 177. *Bat-o crucea pe lelea, Dulce-i gura ca mierea Și trupul Ca fagurul.* MARIAN, SA. 63. *În degete cu inele, Cu buzele supţirele, Gura lui fagur de miere.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 23 (cfr. 21, 22, 33, 403). *Dragostea începe... De la buze subţirele Mușcar*[e]*-ar neica din ele Ca dintr'un fagur de miere.* TEODORESCU, P. P. 301. *Că i-i gura ca*

mierea Și trupu' Ca faguru'. MÂNDRESCU, L. P. 86/4.
[Alte forme ale cuvântului sânt: **fágor** = „stratele unde se așează mierea și din care se face ceară". MARIAN, INS. 145; și **fágure**, un nou singular format din pluralul *faguri*.]
— Din lat. ***favulus, -um*** (diminutiv din *favus*, idem): ital. *fiavo*. Cfr. fag[2].

FĂGURÁȘ s. m. *Petit rayon de miel.* — Diminutivul lui **fagur** (derivat prin suf. *-aș*). Fagure mic. *Și după ce o adună* [mierea] *să o ducă și s'o depuie... în niște făgurași.* MARIAN, O. I, 59. *Făguraș dulce de miere.* MARIAN, NU. 286. Cfr. făgurel, făgureà.

FÁGURE s. m. v. **fagur.**

FĂGUREÁ s. f. v. **făgurel.**

FĂGURÉL s. m. *Petit rayon de miel.* — Diminutivul lui **fagur** (derivat prin suf. *-el*). MARIAN, O. I, 59. [Și: **făgureà** s. f. *Albinuță unde sbori? Ori te duci tu printre flori Să culegi suc de pe ele Să depui în făgurele* (din Transilv.). MARIAN.] Cfr. făguraș.

FĂGURÓS, -OÁSĂ adj. *Doux comme le miel.* — (Rar) Dulce ca fagurul de miere. DDRG. (din JIPESCU).
— Derivat din **fagur**, prin suf. adj. *-os*.

FĂGÚȚ s. m. *Petit hêtre.* — Diminutivul lui fag[1] (derivat prin suf. *-uț*). Fag mic. *La făguțu' din cărare Zace-un voinic de lungoare, Cu drăguța la picioare.* ȘEZ. II, 214b/1. Cfr. făguleț, făgulean, făg(ăt)uiu, făguieciu, făgău, făgan.

FAIÁNȚĂ s. f. *Faïence.* — Olărie lustruită ori smălțuită, inferioară porțelanului. *Ca profesor de franțuzește,... își întemeiase o fabrică de faianță.* IORGA, L. II, 20. [Și: **faiénță** s. f. *Sobă de faianță.*]
— *N.* din fran. (Numele vine de la **Faenza**, oraș din Italia, unde articolul acesta s'a fabricat pentru întâia oară.)

FÂICÁV, -Ă † adj. *Balbutiant, bégayant.* — Gângav. *Leon Armanul... fu ucis în biserică de Mihai Balbul (ce va să zică fâicavul).* CANTEMIR, HR. 352. *Multe ajunge limba ascuțită, carele limba fâicávă și slabă a le vorbì nu poate.* idem, IST. 62. *Pre cât din duhul obștii fâicáva mea voroavă va puteà a-l arătà* [leacul], *nu se va lenevì.* id. ib. 114.
— Din paleosl. **ꙗ҆ꙁыкавъ** (citește: ꙗ҆zыkav), idem.

FÂICĂVÍ † vb. IV[a]. *Bégayer, balbutier.* — A gângăvi. *Limbile cele ce fâicăvesc învățà-se-vor a grăì pace.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.
— Derivat din **fâicav.**

FÁIDĂ s. f. *Utilité. Pouvoir, force.* — (Ban.) Folos. *Fajdě* = „utilitas". ANON. CAR. || (În Bihor) *Faidă* = „putere, tărie". ȘEZ. VII, 180.
— Din (turc. *fâide* „utilité, gain, profit", prin intermediar) sârb. **fajda** „folos, câștig, dobândă".

FĂIDÁ s. f. }
FĂIDĂ s. f. }
Forme, genre. — (Mold.) *Făidá* = „făptură; soiu frumos s. urît" (Munții-Sucevii). ȘEZ. II, 227/11. *Făidă* [cum accentuat?] = „formă; d. ex. *altă făidă* = „altă formă" (Broșteni). ȘEZ. VII, 180.
— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *fajta (faj, fajt)* „fel, soiu").

FAIÉNȚĂ s. f. v. **faianță.**

FAIENȚĂRÍE s. f. 1°-2°. *Faïencerie.*
1°. Fabrică de faianță.
2°. Obiecte de faianță. *O dugheană de sticlărie, faiențărie.*
— *N.* din fran.

FAILÍBIL, -Ă adj. *Faillible.* — (Rar, numai în contrast cu *infailibil*, exprimat sau subînțeles) *Noi, ortodocșii, credem că Papa este failibil, ca orice muritor.* Cfr. infailibil.
— *N.* din fran.

FÁIMĂ s. f. 1°. *Bruit, rumeur.* 2°. *Renom, renommée, réputation, célébrité.*
1°. Veste răspândită printre oameni (despre cinevà sau despre un fapt oarecare). *Da, e bravul cavaler de Malta, Maiestate, de care faima spune o faptă mult măreață.* I. NEGRUZZI, VI, 300. | (*Faima* se lățește s. se duce s. se întinde s. se împrăștie.) *Se împrăștie faima venirii lui.* EMINESCU, N. 27. *Ungurii... cutezară a lățì faima, că vor să intre în țară.* MARIAN, T. 106. *În sat se lățise faima că smeul a furat pe fata văduvei.* RETEGANUL, P. 24. *Ce faimă să duc eu acum pe la oameni despre moara voastră?* SBIERA, P. 17.
2°. Renume, nume glorios, reputație. *El* [Ștefan cel Mare] *întrunește'n sine o triplă maiestate: Aceà care-o dau anii la conștiințì curate, Aceà care resfrânge a tronului splendoare, Ș'aceà întipărită de faima'nvingătoare.* ALECSANDRI, P. II, 215. *Faima lui se întinde departe spre apus și răsărit.* I. NEGRUZZI, I, 71. *N'avem oști, dară iubirea de moșie e un zid, Care nu se'nfioreză de a ta faimă, Baiazid.* EMINESCU, P. 241. *Auzind însă de faima celor doi împărați înțelepți îi dete un fier ars prin inimă.* ISPIRESCU, L. 282. *C'o mai fi pe lume Cu faimă și nume Așià mânăstire Chip de pomenire.* TEODORESCU, P. P. 469.
[Scriitorii întrebuințează, foarte rar însă, și latinismul **fama**, dar mai mult personificat. *Ori unde fama va duce... numele tău.* MARCOVICI, C. 75. *Ș'începù întâiu bogăția... să exprime într'aceste Că nemărginitul bine numai ea în lume este. Pentrucă e dătătoare de orișice fericire, Desmierdării și a famei și oricării norocire.* PANN, P. V. II, 23. *Istoria mă chiamă Și gloria străbună și sunătorul bucium al famei.* I. NEGRUZZI, VI, 218.]
— Neexistând cuvântul în literatura veche și în texte populare sigure de tot, se pare că avem a face cu o formațiune savantă din lat. **fama**, după cuvântul vechiu defăimà (desfăimà, defaimă). Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* 606.

FAIMÓS, -OÁSĂ adj. *Fameux, renommé, célèbre.* — Vestit, celebru (în bine sau în rău). *Spun că și chiar comandirul, faimosul acel Rozon, Lăsă o labă în mână eroicului Sion.* ALEXANDRESCU, M. 211. *Iubite autorule... ai știut... să urmezi părinteștele... povețe* (ale lui Horațiu) *luând drept deviză tăcută a scrierii tale faimoasele lui versuri din Arta poetică.* ODOBESCU, III, 11. *Comitetul începe acuma faimoasa instrucție, care durează peste 6 luni și (precum arată în voluminosul său raport de 946 pagine imprimate în 4°!) cere... din țară peste 500 de dosare...* MAIORESCU, D. II, 29. [Forme învechite: **famóz, famós.** *Famozul Panaiotache.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 269. *Famosul Țepeș.* HASDEU, I. C. 9.]
— *N.* din fran., alterat după *faimă*.

FAIN, -Ă adj., adv. I. 1°. *Fin, de bonne qualité.* 2°. *Joli, beau, distingué, élégant, bon.* II. *Bien.* — (Cuvânt răspândit mai ales prin Transilv. și prin Ban.; se găsește mai rar în România, unde are o mică nuanță ironică).
I. Adj. 1°. Subțire, de calitate aleasă. *Se găsește hârtie fainĕ holandizască.* MOLNAR, ap. JAHRESBER. X, 185. *„Postav subțire" — mai târziu se zice „fain".* IORGA, B. R. 14. *E marfă fainĕ, nea Pârvule!* JIPESCU, O. 146.

2º. Distins, ales, elegant, frumos, frumușel, bun. *„Om fain* = distins, ales, galant, elegant; *vestminte faine* = elegante, frumoase". (Țara-Hațegului) .REV. CRIT. III, 153. *Da el erà fecior așà di fain și di ditreabă, că fata împăratului de dragoste nici nu mai puteà.* ION CR. II, 36. *Fainĕ idee!* : „riche idée!" *Fain băiat!* : „charmant garçon!"

II. Adv. Bine, frumos. *A spălat vasele fain. Pușca erà curățită fain.* (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 153.

— *N.* din germ. fein „fin".

FĂINĂ s. f. *Farine.* — Substanță hrănitoare, câștigată prin reducerea în pulbere (măcinarea) unor grâne, legume, semințe, etc. *Făină de grâu, ~ de orz, ~ de secară, ~ de porumb (păpușoiu, cucuruz,* cfr. mălaiu), *~ de mușlar, ~ de sămânță de in,* etc. (Cfr. codină, lamură). | Când nu se precizează mai de aproape, subt *făină* se înțelege cea de grâne (mai ales cea de grâu). *Fănină de grâu.* PALIA (a. 1582), ap. CP. 387. *Că nemică nu-ți dau vină Pentru jărtva de fănină.* DOSOFTEIU, PS. 165. *Pâine tocmită din fănini și musturi den verdeț.* idem, V. S. 240. *Moara au fost întreagă îmblând pe făină.* (Bârlad, a. 1752) URICARUL, XXII, 360. *Lăturĭ din tărîță sau din fărină făcute.* CALENDARIU (1814), 176/5. *După cum mi-au scris Timoteiu ca să trimet un sac cu făină de Arad.* CATASTIH (1819), ap. IORGA, S. D. XII, 175-6. *Pre Egumeni și pre unii boieri îi legase de gâturi cu funii pentru fărină.* ȘINCAI, HR. III, 150/30. (Loc. prov.) *Fărina Diavolului de grabă mearge în tărâțe.* ȚICHINDEAL, F. 26 (ital. la farina del diavolo va in crusca, engad. la farina del diavel va in bren = lucru câștigat pe cale necinstită se pierde ușor). *Când un morar făină abià a scuturat...* C. NEGRUZZI, II, 220. *Trec furnici ducând în gură de făină marii saci, Ca să coacă pentru nuntă și plăcintă și colaci.* EMINESCU, P. 195. *Se trezeà la ușa ei cu Dănilă cumnatul-său, cerând să-i împrumute carul: ba să-și aducă lemne din pădure, ba făină de la moară.* CREANGĂ, P. 38. *„Nevastă, fă plăcinte!" — „Îndată bărbate. Dacă ar fi făină și brânză, cum nu-s ouă și unt, sânt gata numai de cât".* ZANNE, P. IV, 90. *Dar și Măria-Ta să nu uiți a-mi trimite prin feciorul meu un burduv de farină.* MARIAN, T. 309. *Cu bărbatul băutor, Nu-i face pită'n cuptor; Când ai face câte-odată Nu-i făină nici lopată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 427. (Loc. prov.) *Un om macină, altul face azimă din făina lui.* ZANNE, P. V, 398. *Cine umblă prin moară, iese plin de făină.* DDRF. || P. anal. **Făină de flori** = polen. *Picioare au* [albinele] *șase, dintră care ceale mai din dărăpt doae picioare sânt cam late și cam flocoase, pre care lipesc fărina cea de flori.* ECONOMIA, 174. | **Făină de car(i)** = excrementele larvelor de rădașcă. *Larvele de rădașcă se numesc cari; ele au fălcile puternice, cu care rod lemnul și fac găuri mari, pe care le umple cu excrementele lor, cunoscute în popor subt numele de făină de cari. Făina de cari o beau la țară cu lapte dulce în contra încuerii.* LEON, MED. 84. || Spec. **Făina orbului** = pulberea cea mai măruntă a făinii, pe care cel mai mic vânt o face să se împrăștie, pe când se macină bucatele : „folle farine". *Sântem dezorganizați, împerechiați, împrăștiați, ca făina orbului* (Transilv.), ap. ZANNE, P. III, 546. ## **De aceeași (s. de o) făină (cu cinevà)** = de aceeași tagmă, de aceeași categorie, de aceeași teapă, de același fel, de același calibru : „de la même farine". *Franțisc David fu osândit și de cei ce erà tot de o fărină cu el.* ȘINCAI, HR. II, 232/36. (Nu pare a fi construcție românească, ci mai degrabă luată de-adreptul din lat., cfr. *nostrae farinae* „de tagma noastră" Persius 5, 115). | **Scump la tărâțe și ieftin la făină** : „se zice pentru cei ce, la cele scumpe cheltuesc, iar la cele dĕ nimic, mult se scumpesc". IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, IV, 141 (cfr. ital. vender più la crusca che la farina = a vinde mai scump lucrul fără preț, decât pe cel prețios). *Măicuță, de ce ești scumpă la tărâțe și ieftină la făină?* CREANGĂ, P. 116. | (Fam.) **C'un ochiu la făină Și cu altul la slănină** = „se zice pentru cei ce se uită cruciș, chiorîș, ponciș și paliu". ZANNE, P. II, 346-347. | **Altă făină se macină acum la moară!** = s'au schimbat (de atunci) rostul lucrurilor, de-acum începe o eră nouă. *Bădița Vasile mă pune să ascult pe alții și — altă făină se macină acum la moară!* CREANGĂ, A. 7.

[Plur. *făini* (rar) și *făinuri*=diferite feluri de făină.] Forma veche și originală, **fărină**, păstrată la Aromâni *(fărină)*, Megleniți *(fărină)* și Istroromâni *(farirę)* se mai găsește, la Dacoromâni, în acele regiuni care rotacizau odinioară pe *n* intervocalic, adecă în ținuturile din nordul Mureșului, împreună cu o parte din Bucovina și din Moldova de nord. În celelalte părți s'a născut, prin asimilarea lui *r-n* > *n-n*, **fănină**, păstrat încă în unele regiuni (în Banat cu *n* muiat : *făn'nă*) și în literatura veche. Din forma *fănină* s'a născut, prin disimilare completă, în părțile sudice: *fănă*, care a devenit formă literară (atestată la CORESI, ap. GCR. I, 17) și care, în unele regiuni, se accentuează *fănă* s. *fănă*. În unele părți se găsesc și variantele: **fanină, fonină.** Cfr. Weigand, *Linguist. Atlas,* Introducere, 16.]

— Din lat. **farīna,** idem : vegl. *faraina,* ital. *farina,* sard. *farina,* engad. *farina,* (v.-)prov. *farina,* fran. *farine,* span. *harina,* portg. *farinha* (pretutindeni cu același sens).

FĂINÁ vb. I^a. *Fariner, saupoudrer de farine. Poudrer.* — (Rar) Trans. A presără cevà cu făină. || P. ext. (Refl., ironic) A pudrâ. Cfr făinat. [Pronunț. *fă-i-*. | Prin locurile, în care se păstrează încă forma *fărină*, și: **fărinà** vb. I^a. LB.]

— Derivat din **făină** (cfr. fran. *fariner*). Cfr. înfăinà.

FĂINÁR s. a. *Réservoir* ou *grenier à farine.*—(Suspect; atestat numai de dicționare) „Tron, hambar de păstrat făină". COSTINESCU. „Grânar de fărină, [h]ambar în care se conservă fărina". LM. [După POLIZU ar însemnà chiar „plăcintă" : „die Mehlspeise". | Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din **făină,** prin suf. loc.-instr. *-ar* (cfr. ital. *farinaio,* prov. *far(i)nier,* span. *harinero,* idem).

FĂINÁR s. m. *Farinier, marchand de farine. Charretier qui fait le transport de la farine.* — Negustor de făină. || Spec. (Pe la morile din București) „Căruțaș care transportă făină". Com. I. PAVELESCU. [Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din **făină,** prin suf. nom. agent. *-ar* (mai degrabă decât urmaș direct al lat. *farinarius;* cfr. ital. *farinaiuolo,* fran. *farinier,* prov. *far(i)nier,* span. *harinero,* portg. *farinheiro,* pretutindeni cu același sens).

FĂINĂREÁSĂ s. f. 1º. *Farinière, marchande de farine.* 2º. *Femme d'un farinier.* — (Rar) Femininul lui **făinar**[2] (derivat prin suf. moțional *-easă*).

1º. Neguțătoare de făină, femeie care ține s. conduce o făinărie. COSTINESCU.

2º. Nevastă de făinar.

[Pronunț. *fă-i-*.]

FĂINĂRÍE s. f. 1º. *Magasin, dépôt* ou *commerce de farine.* 2º. *Toutes sortes de farines.*

1º. Prăvălie în care se vinde făină, comerț de făină, depozit de făină.

2º. (Mai ales la plural) „Feluri de făină, făinuri". POLIZU.

[Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din **făină,** prin suf. col.-loc. *-ărie* (în sensul 1º ar puteà fi derivat și din **făinar,** prin suf. loc. *-ie*).

FĂINÁT, -Ă adj. *Poudré.* — Participiul verbului **făină**, devenit adjectiv. (Rar, ironic) Pudrat. *O femeie făinată.* JIPESCU, ap. TDRG.
[Pronunț. *fă-i-*.] Cfr. înfăinat.

FĂINEÂLĂ s. f. 1°. *L'action ou le fait de mettre du blanc ou de la poudre sur le visage.* 2°. *Rossade, volée.* — (Rar)
1°. (Ironic) Acțiunea s. faptul de a-și pune pudră pe obraz, a se pudră. *Pianu', jocu', găteala, făineala...* JIPESCU, ap. TDRG.
2°. Fig. (fam.) Bătaie. *I-a tras o făineală* = „i-a tras o bătaie de l-a făcut cum e făina de moale". ZANNE, P. III, 546.
[Pronunț. *fă-i-*. | Plur. *-neli.*]
— Derivat, prin suf. abstr. *-eală*, dintr'un verb **făini**, neîntrebuințat de altminteri.

FĂINÓS, -OÁSĂ adj. *Farineux.*—*Făinos* cuprinde în sine toate trei noțiunile exprimate prin germ. „mehlhaltig", „mehlartig" și „mehlig", fără ca să se poată adesea precizà în exemple, care din aceste sensuri prevalează. *Făinos* este tot ce conține făină s. e plin de făină; care are însușirile (miros, aspect, gust, înfățișare, etc.) făinii; care e (fărâmicios, alb, etc.) ca făina. *Fortune, viscole cu ger cumplit afară; Pe uliți scârție omătul făinos.* DONICI, F. II, 39. *Sânt unele [cartofie] îndoit mai roditoare decât altele, și mult mai făinoase și mai bune de mâncat.* I. IONESCU, C. 56. *„Se zice* [că sânt *făinoase*] *și de unele poame care și-au perdut mustul devenind mălăiețe".* COSTINESCU. || Substantivat (subt forma fem., întrebuințat la plur.) (Rar; în Transilv.) *Făinoase*= diferite feluri de plăcinte: „Mehlspeisen". BARCIANU; ALEXI.
[Pronunț. *fă-i-*. | Dial. și: **fărinós, -oásă** LB., MARIAN, etc. și **fănínós, -oásă.** MARIAN. Cfr. făină.]
— Din lat. **farinosus, -a, -um,** idem: ital. *farinoso,* sard. *farinosu,* fran. *farineux,* span. *harinoso,* portg. *farinhoso,* pretutindeni cu același sens.

FĂINOȘÁ vb. 1ª. refl. 1° *Devenir comme de la farine, devenir farineux.* 2°. *Se poudrer de farine.* — (Rar)
1°. „A se face ca făina". MARIAN.
2°. (Baia-mare) A se pudră cu făină. *Apoi pe cap se fărinoșè* [ca să pară cărunt], *Peste haine vitegești Luă negre, călugărești, Murgul că și-l închingă Și pe el încălecă..., Nici prânzu' că nu trecè, În Țarigrad se oprè.* REV. CRIT. II, 269.
[Pronunț. *fă-i-*. | Dial. și: **fărinoșă** vb. 1ª.]
— Derivat din **făinos.** Cfr. înfăinoșà, înfăinușà.

FĂIOÁRĂ s. f. *Farine.* — Diminutivul lui **făină** (derivat prin suf. *-ior*). (Rar; în poezia populară; numai spre a da cuvântului *făină* o nuanță de drăgălășie și fără să-i schimbe sensul. Însemnarea „făina cea mai fină" sau „pudră", dată de POLIZU, nu se poate atestà). *„Scoal', Voico, c'ăi fi dormit, Soarele c'a răsărit, Scutură hambarele, Mătură coșarele, Bate'n sită și 'n covată, Frământă făina 'ndată, Să-mi gătești merindele!"... Voica cum îl auzeà, Până'n ziuă se sculà Și hambare scutură, Și coșare mătură, Făioară c'aduna, D'o azmioară că-i făceà, D'o turtică că-i coceà, În trăistică le puneà.* TEODORESCU P. P. 670; cfr. ibid. 676. [Pronunț. *fă-i-oa-*.]

FAITÓN s. a. v. faeton.

FAIU s. m. *Faille.* — Stofă de mătasă cu firul mai gros decât al taftalei. Cfr. taftà. *Rochie de faiu.* [Fără plur.]
— *N.* din fran.

FÂL interj. *Frrrt!* — Zgomotul produs de fâlfâitul aripelor. *De odată o păsărică (vrabie, cioară) sau altă pasăre vie, fâl, fâl, fâl, pe deasupra capetelor...* SEVASTOS, N. 297. *Auzì în urma lui fâl! fâl! fâl! Cocorul își făceà vânt să zboare.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Corbul i-a înciptat* [=înfipt] *ciocul și fâl! fâl! s'a ridicat cu Sărilă în sus.* ȘEZ. II, 55.
— Cuvânt onomatopeic.

FÁLĂ s. f. I. 1°. *Gloire.* 2°. *Faste, éclat, apparat, pompe, parade, splendeur, magnificence.* 3°. *Belle prestance.* 4°. *Orgueil. Gloire.* 5°. *Renommée.* II. *Louange, fierté, morgue, outrecuidance, montre, ostentation.*
I. (Fără sens peiorativ)
1°. Laudă mare, slăvire, preamărire (din partea altora), glorie. *Fală*=„gloria". ANON. CAR. *Dumnedzău îm*[i] *ești și hfálă Și folos de sprejinală.* DOSOFTEIU, PS. 306. *Și hiica Sionului să vadză hvala ta Din poartă lăsând radză.* idem, PS. 243. *Fală'n lume și mărire pentru tine 'n veci să fie O! Moldovo, țară mândră!* ALECSANDRI, P. I, 201. *Și când se 'ntorc de la războiu, soldați și ofițeri, cu fala biruinții smulse după atâtea jertfe, statul român are o armată.* MAIORESCU, D. I, 132. *Numai voi frați Ia să-mi dați Din grajd pe murgul ăl bun, ...Să-mi fac fală fraților Și cinste părinților.* TEODORESCU, P. P. 87ᵇ.
2°. Strălucire, paradă, alaiu, pompă, mărire. *Mergeà craiu*[l] *pe uscat, în jos pe Dunăre, cu hvală mare .. Craiu*[l] *cu câtă hvală venise, cu mai mare rușine se întoarse.* MOXA, 403/$_{5-12}$. *Și oasele lui Șerban-vodă au ridicat... și l-au dus cu hvală și cinste mare, ca pre un Domn.* MAG. IST. II, 133/$_{28}$. *I se promiseră trei mii pedestrași și două mii călăreți... Papa îi făgădui 40.000 galbeni pe lună... În toate părțile fu priimit cu aceeași fală..., Iezuiții colegiului Vienei îi făcură un cuvânt în public și vorbiră de dînsul ca de un al doilea Iosue.* BĂLCESCU, M. V. 233. *Atunce falnic omul rîdică a sa frunte Și 'n ceruri cu mândrie ațintă ochiul său... Ș'a zilei mii de glasuri, ș'a nopții mii de șoapte Îl proclamează'n fală a lumii împărat.* ALECSANDRI, P. I, 125.
3°. Măreție. *Cerb mi se'ngânfà, Cerb se lăudà, Că el își întrece Cu coarnele lui Fala bradului Și cu fuga lui Zborul cerbului.* TEODORESCU, P. P. 65ᵇ.
4°. Mândrie (motiv de a fi mândru, de a se făli cu ceva), orgoliu. *Erà frumoasa doamnă B., odinioară fala Chișănăului.* C. NEGRUZZI, I, 68. *În politică, „megalografia" noastră este mai pronunțată chiar decât în sfera literară și multe pagini ale proclamațiunilor și jurnalelor noastre sânt în stare a ne umpleà inima de fală și de uimire.* MAIORESCU, CR. I, 229. *Mănăstirile Secul și Neamțul, altădată fala bisericii române...* CREANGĂ, A. 71. *Creșteà inima într'însul de bucurie și de fală, mai cu seamă când vedeà pe ceilalți fii de împărați și de domni, că le lăsà gura apă după o așà bucățică.* ISPIRESCU, L. 213. *Alele, fecior de Sârb, De ce-ai scos nevasta'n târg? Ori ai scos'o de vânzare, Sau doară de fală mare?* [= ca să te poți făli cu ea]. BIBICESCU, P. P. 283. *Place-mi mândra cinășeà* [= curățică], *Că mi-i fală* [= mă simt mândru] *'n târg cu ea.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 368. *Măi bădiță, fala ta* [= cu ceea ce te poți făli tu]: *Numai pipa și bâta Și jocul, dumineca.* RETEGANUL, CH. 123. | Mai cu seamă în loc. adv. **cu fală** = falnic, cu capul ridicat. mândru, cu mândrie. *Am zdrobit legătura jugului vostru, v'am adus pre voi cu fálă.* BIBLIA (1688), 91 (: „confregi catenas cervicum vestrarum, ut incederetis erecti"; „j'ai rompu les bois de votre joug, et je vous ai fait marcher la tête levée"). [Oșteanul]... *pe cap purtà cu fală Coif de aur lucitor.* ALECSANDRI, P. I, 262. *În preajmă-i e cetatea. Ai ei locuitori Ruina-i azi cu fală arăt la călători.* ALEXANDRESCU, M. 10. || Merit. *Astăzi când stăpânitorii au de cea mai mare fală* [=consideră ca un merit, o faptă vrednică de laudă] *să concedeze (a)ceà mai nemărginită slobozenie supușilor lor...* URICARIUL,

X, $1/_5$. *A socotit lucru de fală a nu arătă sentimenturi religioase.* MARCOVICI, D. $21/_2$.

5°. Nume bun, renume, faimă. *Fală ți-am făcut Tie de voinic, Mie de cal bun.* TEODORESCU, P. P. 56b.

II. (Cu sens peiorativ) Trufie, fudulie, mândrie (în sens rău), laudă de sine. *Fală* = „superbia". ANON. CAR. *Să nu-și mai rădice mândrul și sămățul Găltejul în fală.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Aceà fală, aceà fală, ce în Catilina văz Cu scârbă și cu greață...* KONAKI, P. 283. [Mustețile] *ar fi fost de fală* [= ar fi servit de motiv a se fudulì cu ele] *celui întâiu husar ungur.* C. NEGRUZZI, I, 206. *Iar ciocoiul cum se pleacă De mă vede pe potică! Cum, smerit, în genunchi pică, Și de fală se dezbracă!* ALECSANDRI, P. I, 19. *Vorba ceea: fală goală, — traistă ușoară!* CREANGĂ, P. 320. *Da tu cu mine vrei să te întreci la fugă? Hm! Tu nu poți să ții nici cu frate-mieu cel de țâță, da nu tocmai cu mine!" Dracul mânios pentru fala lui, i-au zis: „Da ian să-ți văd eu pe fratetău!"* SBIERA, P. 260. *Numai fala e de ea!* BIBICESCU, P. P. 209. *De-ar fi lelea ca și fala, Nu și-ar țese pânza vara.* RETEGANUL, TR. $186/_6$. *Poalele care-s pe tine Nu-s făcute, hei, de tine, Că-s făcute, hei, din sat Și le'ntinzi de-a fala* [= ca să te fălești cu ele] *'n gard.* idem, CH. 42; DOINE, $95/_{21}$. | (Ironic) *Și la asta m'am gândit, Să cumpăr urît pe bani, Să fac fală la dușmani* [să le dau prilej ca să-și bată joc de mine]. idem, CH. 94.

[La vechii scriitori, care știau slavonește, scris și: **hvală, hfală.**]

— Din paleosl. **hvala** „laudă". Împrumutat din vreun dialect slav care pronunță *fala*, ca Bulgarii *(fală)* și Sârbii *(fala)*. Cfr. pofală, pohvală.

FALACIÓS, -OÁSĂ adj. *Fallacieux, trompeur.* — (Franțuzism) Înșelător. *Pretexte, argumente falacioase.* [Pronunț. *-ci-os.*]

— *N.* din fran.

FALAFASTÁC s. a. v. **farafastâc.**

FALAGA † s. f. v. **falangă**[1].

FALAITÁR s. m. *Piqueur.* — (Învechit) Călăreț care merge înaintea unei trăsuri domnești s. boierești. Lacheu care merge pe jos pe lângă trăsură, la ceremonii, ca să ție caii.

[Alte forme: **faleitár, fareitár.** COSTINESCU.]

— Din rus. **foréitorŭ** „călăreț care conduce caii din nainte la o trăsură cu patru cai înaintași" (iar acesta din germ. *Vorreiter*), prin substituirea lui *-or*, prin suf. nom. agent. *-ar* (și prin disimilarea consonantelor *r-r* în *l-r*).

FĂLĂLĂÍ vb. IV[a]. *Bruire* (en parlant des feuilles). — (Rar, neobicĭnuit) A fâșâi, a vâjâi (despre frunze mișcate de vânt). *Deodată a început un vântișor și frunzele stejarului... a[u] început a fălălăi așà de tare, încât acesta de frică a sărit iar în hândichiu.* CONTEMPORANUL, III, 782.

— Formațiune onomatopeică.

FĂLĂLÁT s. a. v. **feleleat.**

FĂLĂLUEÁLĂ s. f. *Vantardise.* — (În Mușcel) *Fălăluială* = „laudă [de sine] nenimerită". RĂDULESCU-CODIN. [Scris și pronunț. și: *fălăluiálă.* | Plur. *-eli.*]

— Derivat din **fălăluì**, prin suf. abstr. *-eală.*

FĂLĂLUÍ vb. IV[a] refl. *Se vanter (d'une manière excessive).* — (În Mușcel) *A se fălăluì* = a se lăudà prea din cale afară. RĂDULESCU-CODIN.

— Pare a fi o formațiune rezultată dintr'o fuziune a verbului *feleluesc* „răspund" cu subst. *fală.*

FALÁNGĂ s. f. *Barre de bois sur laquelle on attachait* (ou *pièce de bois percée dans laquelle on maintenait*) *les pieds de ceux qui étaient condamnés à recevoir des coups de bâton sur la plante des pieds. Bastonnade sur la plante des pieds. Volée de coups, rossade.* — Un sul de lemn de care se legau picioarele celor condamnați ca să fie bătuți la tălpi. *La falangă se puneau s. se băteau oamenii. Pe unii ca acie îi puneà Lupul la falangă de-i făceà de primeà bani făr' de voia lor.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, $227/_{26}$. *Eunucul puse mâna pe Dimu și-l bătù la falangă până ce își dete sufletul în groaznice dureri.* BĂLCESCU, M. V. 445. *Nu erà vorba de nimic altă decât... a pune la falangă pe stolnicul curții.* C. NEGRUZZI, I, 287. *Am învățat la dascălul Gaitani, cel care băteà la falangă.* ALECSANDRI, T. 866. *O falangă'n drum scoteà, Pe drumeți pe toți băteà.* idem, P. P. 129. *Și îndată a poruncit împăratul să aducă falangă și toegi.* ȘEZ. II, 119. || P. ext. Bătaie la falangă. *O să cearã... depărtarea din slujba lui și poate chiar o falangă bunicică, dată dinaintea porților caselor ei.* FILIMON, C. I, 756. *Cine de cuvânt nu ia, de falangă pestin ia.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II, 532. *[Domnii] se mulțumeau a trage supușilor lor din vreme în vreme câteo falangă bună.* GHICA, ap. TDRG. || (Azi, când „bătaia la falangă" nu mai există, cuvântul are numai sensul general de) „bătaie". PAMFILE, J. H. (În Mușcel) *Îl bate la falangă:* „îl bate la putere, strașnic". RĂDULESCU-CODIN.

[Plur. *fălăngi.* | În secol. XVII se găsește une-ori și forma turcească a cuvântului: **falaga** s. f. (turc. *falaka*), ap. ȘIO.]

— Din n.-grec. φάλαγγας, idem. Cfr. dubletul părângă.

FALÁNGĂ s. f. 1°. *Phalange.* 2°. *Phalange (corps de piquiers pesamment armés dans l'armée macédonienne). Corps de fantassins.*

1°. (Anat. Mai ales la plur.) Oasele lungi din care se compun degetele.

2°. (Antich.) Un corp de infanterie în armata macedoneană, și mai pe urmă în cea grecească și romană, format din opt mii de soldați, înarmați cu lănci grele și așezați în 16 linii, una după alta, fără distanță între ele. *Mare tărie... aveà și oștile a Machedonenilor pe vremea lor, ales tocmelile pedestrimii lor, căria le ziceà ei falangă.* N. COSTIN, LET. I, $17/_7$. || P. ext. (Azi) Corp de soldați. *Toată falanga și oștitura nevădzuților vrăjmașilor noștri au răsipit și i-au pierdut.* MOLITVELNIC (secol. XVII), ap. GCR. I, 228. *Tuturor le dau cocarde, pe toți îi împodobesc,... Dar numai cu-atâta număr nici cum nu se mulțumesc, Falangele eteriei cu atâți nu se 'mplinesc.* BELDIMAN, TR. 343. [Pedestrimea] *erà armată cu sulițe și se rânduià în falange sau gloate adânci.* BĂLCESCU, M. V. 614. | Fig. *O falangă de scriitori.* || Spec. (Șt. soc.) În sistemul social al lui Fourier, o asociație de o sută de familii.

— *N.* din grec. φάλαγξ-αγγος, idem (lat. **phalanga**).

FALANSTÉR s. a. (Șt. soc.) *Phalanstère.* — Clădirea în care aveà să locuiască o falangă de oameni, în sistemul comunist al lui Fourier.

— *N.* din fran. (Cuvânt făurit de Fourier din fran. *phalange* și terminația de la *monastère.*)

FALANSTERIÁN, -Ă adj. *Phalanstérien.* — Adept al doctrinei lui Fourier. *Diamant îl urmează la conferințele lui Fourier și se pomenește falansterian, de o mie de ori mai fanatic de cât fusese pentru sistemul lui Saint-Simon.* GHICA, S. 329. [Pronunț. *-ri-an.*]

— *N.* din fran.

FALBALÁ s. f. *Falbala (volant ou bande d'étoffe plissée dont on orne les robes ou les rideaux).* — (Învechit) O fâșie de pânză sau de stofă lată și încrețită, întrebuințată ca garnitură la rochii; volanul încrețit de la jupon. *În loc de rochii cu falbalale va aveà*

un peştiman curat. C. NEGRUZZI, I, 300. *Printre rochiile de mătăsării înflorate, printre falbalale, mangeturi şi volane..., în sfârşit printre toate gătelile încărcate şi împestriţate ce lipscanii şi marşandele din Bucureşti vând cocoanelor de ţară, drept marfă de Paris, zăriiu mai multe figuri rotunde.* ODOBESCU, I, 384. [Şi: **farbalà** s. f. *[Cumpără] ce vei găsì mai bun, dantele, ştii, farbalale...* CONV. LIT., ap. TDRG. | Şi: **falbarà** s. f. COSTINESCU. | Şi (?): **ferberè**. CIHAC, II, 107.]

— Cuvântul se găseşte în aproape toate limbile europene şi e greu de hotărît, dacă el ne-a venit de la Italieni sau Francezi *(falbala)* prin intermediare neo-grecească (φαλμπαλᾶς), sau dacă l-avem de la Ruşi *(falbala)*.

FALBARÁ s. f. v. **falbalà**.

FĂLCÀ s. f. I. 1°. *Mâchoire, mandibule, ganache.* 2°. *Face. Joue.* II. 1°. *Mâchoire (de tenailles).* 2°. *Chaque branche de l'armon. Patin d'un traîneau.* 3°. *Jottereau; joue.*

I. 1°. „Osul gurei [împreună cu muşchii care l-acoper, sau despoiat de ei] în care stau înfipţi dinţii şi măselele". LM. *Nu fireţi ca calu şi mujdeiu cei ce n'au mente; cu zăbale, cu frâu falcile lor tragi, să nu apropie-se cătră tire.* PSAL. SCH. 94/$_7$ (: „in camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te"). *Căică cu piciorul spre* [=pe] *falca zmeului.* CUV. D. BĂTR. II, 152. [Samson] *află o falcă de măgariu.* BIBLIA (1688), 186 (: „ayant trouvé là une mâchoire d'âne qui était à terre, Samson..."). *Această boală face de calul ţaste în toate mădulările trupului nemişcat; mai cu samă se întâmplă aceasta la cal în fălci, şi atunci se cheamă încleştarea sau înţepenirea gurii, adecă nu poate căscà gura.* CALENDARIU (1814), 174/$_{24}$. *Larvele de rădaşcă se numesc, cari; ele... au fălcile puternice, cu care rod lemnul.* LEON, MED. 84. *Alt leac* [contra holerii] *este afumatul cu falcă de cal alb. Numai falca de cal alb are puterea de a vindecà această uricioasă boală.* ŞEZ. I, 182. | (În basme, se povesteşte adesea despre monştri, cu deosebire despre mama zmeului, că plecând în urmărirea unor pământeni scăpaţi din robia ei, merge **c'o falcă'n cer şi cu alta** (s. **una**) **'n pământ**, adecă cu gura deschisă, spre a înghiţi tot ce-i ajunge în cale, cu deosebire pe cei urmăriţi. Expresia aceasta s'a generalizat, spre a ilustrà năvăliri pustiitoare de războinici, tâlhari, etc., s. spre a arătà pe cinevà „necăjit foc, mânios, gata să te prăpădească" ZANNE, P. II, 120, pe cinevà care se repède, pleacă îndată ca să ceară socoteală de la altcineva, etc.) *Scorpia, cu o falcă în cer şi cu alta în pământ şi vărsând flacări, se apropià ca vântul de iute.* ISPIRESCU, L. 6 (cfr. 225, 263, etc.). *Atunci dracul porneşte cu o falcă'n ceriu şi cu una pe pământ, şi 'ntr'o clipă şi ajunge la pusnicul Dănilă.* CREANGĂ, P. 58 (cfr. 214, etc.). *Apoi, după câtăva vreme... auzind, cu amărăciune s'ar fi umplut şi de voie rea s'ar fi otrăvit, cum se zice cuvântul: cu o falcă în ceriu şi cu alta în pământ, la Şoim alergă...* CANTEMIR, IST. 309. *Iată că Tătarii se şi apropie de Solca c'o falcă'n ceriu şi cu alta în pământ.* MARIAN, TR. 257. *Unde-s oardele avane? Unde-s limbile duşmane?... Cum veniră de turbaţi, Ca bălauri încruntaţi Cu o falcă'n cerul sfânt Şi cu alta pe pământ!* ALECSANDRI, P. I, 270. | (Fam.) **A da fălci**= a mâncà cu lăcomie: „manger gloutonnement, dévorer". DDRF. (cfr. fran. „jouer des mâchoires" = a mâncà). *Se puse iute la masă şi începù a da fălci bucatelor.* ap. DDRF. *Cu toţii fac cruce, îmbucă zdravăn, dau fălci mămăligii şi fierturii...* JIPESCU, ap. TDRG. (Cfr. şi: *Moartea... începù a roade la copaci bătrâni, de-i pocneau fălcile.* CREANGĂ, P. 313. *Când mănâncă îi trosnesc fălcile.* PANN, ap. ZANNE, P. III, 635.) | (P. hiperb. se zice că *se dă cuivà o palmă, de i se mută* s. *descleştează fălcile;* de aici) **A-i (strà)mutà** s. **strâmbà** (iron. **a-i drege**) **cuivà fălcile** = a-i trage o palmă. *Mai de grabă i-ai puteà strâmbà fălcile decât vorba.* CREANGĂ, P. 164. Cfr. fălcior. | **A fi tare în fălci**: „se zice despre omul care nu se moaie cu una, cu două". (Roman), ap. ZANNE, P. II, 121

2°. P. ext. Partea aceea a obrazului omenesc, care acopere fălcile (înţelegându-se, sau numai ridicăturile în faţa omenească care trădează conturul fălcilor, sau obrazul întreg). *Pre Mihea proroc pre falci-l bătù.* CORESI, ap. CP. 124. *Că tu bătuşi pre toţi pizmaşii miei preste falci.* PSALT. (1651), ap. CP. 124 (: „tu as frappé à la joue tous mes ennemis"). *De te va lovì neştine preste falcă, întoarce-i lui şi ceialaltă.* VARLAM, C. 314 (= Cel ce-ţi va da o palmă preste falca ta cea dreaptă, întoarce lui şi ceialaltă. BIBLIA 1688: „si quelqu'un te frappe à la joue droite, présente-lui aussi l'autre"). *„Hoţomane" îl făceà Şi peste fălci îl izbeà, Cu biciuşcă de cureà.* ŞEZ. IV, 133/$_{15}$. | (Ţăranul român când se miră de cevà „se loveşte cu mâna peste fălci".) *Când auziră una ca aceasta, toţi se loviră cu mâna peste falcă. Ei nu mai putură să-şi stăpânească mirarea.* ISPIRESCU, L. 293. | („Fălcile ieşite" sânt caracteristice pentru omul slab. De aici expresia ironică) *E gras, de crezi că-i scapără dracu'n fălci!* (Coşteiu, în Banat), ap. ZANNE, P. VI, 631. | *A pune mânile subt fălci* = a sta inactiv, a lenevì (propr. a-şi răzimà capul în pălmi). *Nu pune mânile subt fălci, [că] ştiu că n'ai să moşteneşti* (se spune celui „sărac şi leneş". Dobrovăţ, în Vasluiu), ap. ZANNE, P. V, 436.

II. P. anal. Diferite obiecte care se aseamănă cu *fălcile* omului s. ale animalelor prin forma sau prin funcţiunea lor (prin faptul că ţin strâns între ele un obiect).

1°. La cleşte, *fălcile* (s. gura, ciocul, apucătoarele, capul) se numesc cele două braţe scurte şi curbate ale instrumentului, cu care apucăm cuiul, etc. DAMÉ, T. 113.

2°. La car, *fălcile* (s. fălcelele, cracii) sânt cele două braţe ale piscului prin care acesta se leagă de osia dinainte. DAMÉ, T. 9. Cfr. fălceà (4°,^{a}), fălcuţă (2°). | La sanie, *falcă* = talpa de lemn (uneori ferecată), pe care alunecă sania pe zăpadă (fălceà (1°), tălpică, tălpeţ, plasă). *Sania boierului are fălcile căptuşite cu fier.* Com. I. PAVELESCU.

3°. (Mar.) *Fălcile* (după fran. „joues", germ. „Backen"). Cele două laturi rotunzite care formează partea dinainte a corpului corăbiei. DDRF.

[Plur. în texte vechi *falci.* CORESI, PS. 78; VARLAAM, C. II, 50, etc. Pluralul modern *fălci* apare, în texte, mai întâi în BIBLIA (1688), 139,$_2$.]

— Din lat. ***falca** (din *falx, -cem,* cfr. falce, trecut la decl. I, precum a trecut şi în ital. [vechiu şi dial.] *falcia,* rom. *fêlza,* v.-picard *faulque,* azi *fok* [Vallée d'Yères] Herzog, *Etymologisches,* 15). Trecerea de sens din „coasă" la „falcă" e metaforică şi uşor de explicat, dacă ţinem seamă de forma adusă a amânduora, şi ea se regăseşte şi în alte limbi şi dialecte. Astfel Albanezii numesc „falca": *fełk'iṇę* < **falc-inea;* în nişte glose vechi din Bergamo cuvântul *faux* (= falx) e explicat prin „ganasa" (= falcă de animal); tot astfel la Sarzi alături de *cavana* „cuţit de grădinar, cu limba curbată", găsim *cavanu* „falcă". (Cfr. şi numele sârbesc şi bulgăresc al „fălcii": *vilica,* propriu zis „furcuţă", Miklosich, *Consonantismus,* I, 52). Cauza pentru care limba română a luat refugiu la acest antiantropomorfism e, că numele latinesc al „fălcii": **maxilla* a primit în româneşte accepţiunea de „măseà" (Tot aşà în unele părţi ale Franţei, d. e. în Lyon şi Poitou, *maissella, maiselle* însemnează „măseà"; pentru „falcă" s'a introdus în franţuzeşte termenul nou: *mâchoire,* propriu „mestecătoare". În Spania *mejilla* însemnează azi „falcă I, 2°", adecă „obraz", chiar şi „buca obrazului", iar pentru „falcă" avem termenul nou: *quijada*).

FĂLCÁR s. a. *Montant de la têtière* (ou *de la bride*). — Partea aceea a frânelor, care începe la colţurile botului şi se continuă de-asupra fălcilor. TDRG.
[Dial. *-cariu.*]
— Derivat din *falcă,* prin suf. instr. *-ar.*

FĂLCÁRIŢĂ s. f. (Med.) 1°. *Sorte de tétanos: trismus, gnathospasme* (surtout chez les petits enfants). 2°. *Mal de dents.*
1°. O boală (de copii), un fel de „tetanus", care se manifestă în încleştarea fălcilor. *„Fălcariţa* dă mai des peste copii, şi-i atât de periculoasă că, după spusa babelor, mai toţi copiii mor, dacă nu li se descântă în pripă. Bolnavului de fălcariţă i se încleştează fălcile şi toate încheieturile capului, nu poate mâncă şi strânge gura aşă de tare, încât par'că să-i treacă falcă prin falcă". GRIGORIU-RIGO, MED. I, 67. „Noul născut, în cele mai multe părţi, imediat după naştere este pus pe fân, lângă sobă... Această împrejurare ocazionează *fălcariţa,* atât de deasă la ţară. *Fălcariţa* în termeni medicali se numeşte ‚tetanus'. Microbii acestei boale se găsesc prin praf..." MANOLESCU, I, 234. || **A da s. tăiá de fălcariţă** = „a descântă de fălcariţă. *Dacă vezi că nu suge copilul, dă-i iute de fălcariţă.* Com. I. PAVELESCU.
2°. (Turnu-Măgurele) Durere de măsele. (Cfr. dor de măsele, vivor). LEON, MED. 126.
— Derivat din **falcă,** prin suf. *-ariţă* (care derivă numiri de boale).

FĂLCÁTĂ s. f. (Bot.) = **sulíţică:** *Dorycnium herbaceum.* PANŢU, PL.
— Derivat din **falcă** (cfr. numirea germ. Backenklee), prin suf. adj. *-at.*

FĂLCĂU s. m. *Fanfaron, vantard.* — (În Munţii-Sucevii, în Mold.) *Fălcău* = „om cu fălcile mari, sau om care se făleşte". ŞEZ. II, 227.
— Derivat din **falcă,** prin suf. calificativ *-ău* (şi apropiat, pe cât se pare, de cuvintele: *fală, făli*).

FÁLCE s. f. *Mesure agraire de 14323 mètres carrés (en usage surtout en Moldavie).* — „Măsură veche de suprafaţă moldovenească având lungimea de 80 prăjini (prăjina = 3 stânjeni, adică 6m 69) şi lăţimea 4 prăjini. Cam 3 pogoane sau 1,43 ha". CREANGĂ, GL. (În Bucov.) „Un ogor de 50 prăjini face o falce". MARIAN. *10 fălce de vie la Cotnariu.* CATASTIH (a. 1588, Iaşi), CUV. D. BĂTR. I, 211. *S'au părît... prentru do(o)u[ă] falci de vii de Cotnar în dealul p[i]sc[o]pului.* DOC. (a. 1620), ap. GCR. I, 62. *3 fălci de vie.* (Iaşi, a. 1741) URICARIUL, XXV, 313/4. *Se pun noă dimerlii de bob în o falce.* I. IONESCU, C. 9. *Tu, cu optzeci de mii de fălci de moşie, şi el un ghiorlan, c'un petec de pământ, şi uite, ce gură face!* CREANGĂ, A. 155. *Au căzut iapa jos şi au acoperit cu stârvul ei pe câmpia aceea un loc de cinci-zeci de fălci,* SBIERA, P. 166. *Tată-său îi dă cinci prăjini în vatra satului, loc de casă, apoi o falce de arătură şi 20 prăjini de fâneţ.* SEVASTOS, N. 46.
[Plur. † *falci (fălce?),* azi *fălci,* atestat mai întâi la MARDARIE, L. 1900.]
— Din lat. **falx, -cem,** secere, coasă: ital. *falce* „secere" sicil. *fautši,* engad. *fotš* „coasă", prov. *faus* „secere", franc. *faux* „secere", canton de Vaud *fo,* cat̨al. *fals,* span. *hoz* „secere", „o bucată de pământ (în forma unei secere)", portg. *fouce* „secere". Sensul românesc s'a desvoltat din cel de: „cât poate secerà un om într'o zi", cfr. lat.-med. *falcata* „quantum unus sector per diem falcare potest de prato" DUCANGE (cfr. v.-fr. *faus* „mesure de terre", cfr. jugăr). Cfr. falcă.

FĂLCEÁ s. f. 1°. *Patin d'un traîneau.* 2°. *Bras du battant d'un métier à tisser.* 3°. *Chacune des deux planchettes latérales entre lesquelles on broie le chanvre.* 4°. *Diverses parties du chariot.* 5°. *Flèche d'un affût.*

Diminutivul lui **falcă** (derivat prin suf. *-eà*), întrebuinţat numai în sensuri figurate. (Unele din acestea se leagă mai direct de sensul „coasă" al cuvântului latin *falx,* decât de „falcă" românesc).
1°. (Prin Buzău, Constanţa, Prahova) Tălpile (tălpeţii, tălpicele, plăşile) pe care alunecă sania pe zăpadă. PONTBRIANT; POLIZU; COSTINESCU, etc., DAMÉ, T. 21, 22. Cfr. falcă II, 2°.
2°. (Prin Bacău) Cele două braţe (braţare, băţeli, fofeze, lopăţele, mâni, mănuşi, speteze) la vătalele de la războiu. DAMÉ, T. 135, 137.
3°. „Scândurele între care intră ‚limba' meliţii". POMPILIU, BIH. 1010. *Aceste fuioare se dau prin meliţoiu; fălcelile acestuia fiind mai largi şi limba lui fiind mai groasă decât a meliţii, nu curăţă de tot puzderia.* I. IONESCU, C. 155.
4°. (La car) a.) (Botoşani, Dorohoiu, Tulcea, Tutova) „Falcă" (II, 2°), „fălcuţă" (2°). DAMÉ, T. 9, 14. || b.) (Bacău, Dorohoiu) Stinghii (chingi, speteze s. curmezişuri) de lemn care leagă între oalată blănile ce formează ‚fundul' sau ‚scoarţele' carului. DAMÉ, T. 11, 12, 16. || c.) (Roman, Iaşi, Botoşani, Vasluiu, Neamţu, Bacău, Dorohoiu, Tecuciu) Fiecare din cele două bucăţi de lemn (numite şi lopăţele s. fofeze) care formează partea de sus şi de jos a cârceei de la tânjală. DAMÉ, T. 13, 17.
5°. (Artil.) *Fălcèle:* părţile laterale ale afetului.

FĂLCÉR s. m. *Faucheur (que l'on paye à la ‚falce' fauchée).* — (Munţii-Sucevii, în Mold.) Lucrător (cu deosebire cosaş) care se tocmeşte cu falcea. *Fălceri* = „lucrători cu falcea; se zice mai ales cosaşilor". ŞEZ. V, 72.
— Derivat din **falce,** prin suf. nom. agent. *-ar* (devenit *-er,* după palatale).

FĂLCÉR s. m. v. **felcer.**

FĂLCÉSC, -EÁSCĂ adj. — (Mold.) Întrebuinţat numai în expresia **prăjină fălceáscă** = „dreptunghiu având patru prăjini lungime şi o prăjină lăţime = 1/80 dintr'o falce." TDRG. *Câte pluguri se vor află în sat, datoare să fie a ară şi a grăpà optu-zeci prăjini gospod. fălceşti.* URICARIUL, II, 131/9. *La o prăjină fălcească ajunge un car de gunoiu.* ap. TDRG.
— Derivat din **falce,** prin suf. adj. *-esc.*

FĂLCÉŞTE adv. *En comptant à la ‚falce'.* — (În Mold., rar, atestat numai la TDRG:) *A măsurà un imobil fălceşte:* a-l măsură cu falcea.
— Derivat din **falce,** prin suf. adv. *-eşte.*

FALCHÍDION † s. a. (Jur.) *Falcidie.* — (În dreptul român vechiu, încă de la ÎNDREPTAREA LEGII (1652), glava 282, pag. 280: *Pentru falchidiu aceasta falchedia se chiamă leage sau judecată pre limba lătineaşte.*) Partea legiuită din avere, la care moştenitorii au dreptul. *Tatăl... să lase fiilor săi, de vor fi mai mulţi decât patru, jumătate din averea sa, iar de vor fi mai puţini decât patru, o a treia parte, şi aceasta iaste legiuita parte a fiilor (ce se numeaşte în pravilă falchídion).* PRAVILA (1814), 130.
— *N.* din n.-grec. φαλκίδιον, idem (în dreptul roman, **quarta Falcidia,** pătrimea din moştenire, la care un moştenitor teştamentar, împovărat de legate, are dreptul, conform cu *lex Falcidia* „legea lui Falcidius").

FĂLCIÓR s. m. *Mâchoire.* — Diminutivul lui **falcă** (derivat prin suf. *-ior.* Rar, numai în expresia următoare cu sens glumeţ, care pare a se fi născut prin analogie cu expresia: „a-i mută cuivà căpriorii din loc"). *Canalia a avut o labă aşà de puternică* [când mi-a dat o palmă], *încât mi-a scos din ţîţîni fălciorii şi o măseà s'a strămutat din locul ei.* I. D. MANOLACHE, N. REV. R. I, Supl. II, 138. Cfr. fălcuţă; fălceà.

FALCONÉT s. a. *Fauconneau.* — În vechea artilerie, tun de calibru mic, care arunca ghiulele numai de un sfert de kgr. de grele sau și mai mici. *Românii luară în astă isbândă șase steaguri și două tunuri-falconete.* BĂLCESCU, M. V. 98. Cfr. **bombardă**.

— *N.* din ital. **falconetto**, idem (dim. de la *falcone* „șoim". Înțelesul propriu e deci „șoimuleț").

FĂLCÓS, -OÁSĂ adj. 1°. *Qui a de fortes mâchoires.* 2°. *Gros mangeur.*

1°. Cel (s. cea) care are fălci mari. *Cei doi își arătară chipurile în ușă; — amândoi zdravăni și fălcoși...* N. DUNĂREANU, SĂM. VI, 369.

2°. Fig. Mâncăcios, gămân, mâncău. *Să lăsăm p'ești fălcoși coconi să se mai îngrașe din puținu' nostru.* JIPESCU, O. ap. TDRG.

— Derivat din **falcă**, prin suf. adj. *-os*.

FĂLCÚȚĂ s. f. 1°. *Petite mâchoire.* 2°. *Branche de l'armon.* — Diminutivul lui **falcă** (derivat prin suf. *-uță*).

1°. Falcă mică.

2°. (La car; în Ban.) Falcă (II, 2°), fălceă (4°, a). „Ruda de la cocie sau care, unde se împreună cu inima cociei, e în forma furculiței, și cracii aceștia ai rudei se numesc *fălcuțe*" (Oravița). Com. A. COCA. *Între osie și policioară vin doauă fălcuțe prinse cu cuie, la capătul acestora se prinde protapul.* LIUBA-IANA, M. 105.

FALD s. a. *Pli (d'un vêtement).* — (În Mold.) O cută adâncă în haine. *La pieptu-i manta neagră în falduri ș'o adună.* EMINESCU, P. 204. *Fetița își ridică genele, lunecându-și căutătura ...când pe chipul liniștit al stariței..., când pe rasa largă de mohair cafeniu, ce se revărsă în falduri până la pământ.* VLAHUȚĂ, N. 138. | Fig. (Despre aspectele pământului) *Într'un fald de vale cauți Dănsușul.* IORGA, N. R. A. I, 282. [Cuvântul *fald*, întrebuințându-se mai mult la plur: *falduri*, s'a putut naște (după *vulturi: vultur*, etc.) un singular greșit: **fáldur** s. m., care se întrebuințează mai ales în Mold. *Totdeauna le rămâne câte-un bold, câte-o spelcă ori câte-un faldur de prins.* CONTEMPORANUL, VI, II, 201. | Forme rari: **falt** s. a. ȘĂINEANU, D. U., **fáltur** s. m. TDRG.]

— *N.* din rus. **falda**, idem (iar acesta din germ. **Falte** „cută creață").

FÁLDUR s. m. v. **fald**.

FALEITÁR s. m. v. **falaitar**.

FALÉT † s. a. *Attelage à quatre chevaux, attelage à la Daumont.* | *Harnais* (?). — Patru cai înaintași, înhămați la o trăsură. *Sosise o carâtă cu falet de 4 cai de sânge arăpesc.* V. A. URECHIA, ap. TDRG. | Plur. Hamuri (?). *Pentru o carâtă..., telegari ungurești, faleturi și livrele, 840 de galbini.* ALECSANDRI, T. 1354. [Plur. *-turi*.]

— Etimologia necunoscută.

FĂLÉȚ, -EĂȚĂ adj. *Fier, orgueilleux, hautain, outrecuidant, altier, vantard, fanfaron.* — (Prin Bihor și regiunile invecinate) Mândru, fălos, lăudăros, trufaș, fudul. *Făleț* = „superbus, arrogans, fastuosus, elatus: stolz, hoffärtig, hochmütig, übermütig, aufgeblasen". LB. *Făleț* = „fudul." VAIDA. *Portărei făleți, Poarta deschideți Că io am răspuns La ce mi-ați prepus* (sic!). MARIAN, NU. 606.

— Din paleosl. **hvalicĭ** „lăudător" (dintr'un dialect care pronunța *faleț*).

FÂLFÂÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Battre des ailes, voleter. Bourrir.* 2°. *Voltiger, flotter, ondoyer (au gré du vent), badiner, barbeyer, déjouer.* II. *Faire voltiger, agiter dans l'air* (un mouchoir, etc.).

I. Intrans. 1°. (Despre pasări) A da din aripi (spre a se menține în aer) și a produce zgomotul caracteristic zborului, care pentru Român se redă prin combinația de sunete „fâl, fâl" (instrumentul *fâlfâirii* se exprimă prin prep. din), p. ext. (impropriu) a zbura. *Pasărea... Finix... după ce să învecheșce și voește a să mai întinerì, adună grămadă de găteje uscate și stând de-asupra lor în pripecul soarelui, fâlfâie cu aripele sale până să-și aprindă flacăra.* LOGHICA (a. 1826), ap. GCR. II, 254. *Un nour de corbi fâlfâiă pe de-asupra, croncănind.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 570. *De-aș fi pasărea ce zboară Fâlfâind din aripioară, Când voești a o chemà...* C. NEGRUZZI, II, 90/5. *Voinicelul... domneà acum cu voie bună peste toată firea zburătoare câtă fâlfâie sub soare.* ODOBESCU, III, 181/16. *Călătoarea s'a suit iarăși pe aripele ciocârlanului, din care abiă mai poate fâlfăi, și și-a dat drumul cu dînsa pe altă lume.* CREANGĂ, P. 94. *Și fălfăe de-asupra-i, gonindu-se în roate, Cu aripe-ostenite un alb ș'un negru corb.* EMINESCU, P. 205. *Novac corbul și-a lăsat, Corbu'n aer a zburat Din aripi tot fâlfâ[i]nd.* ȘEZ. II, 36/27. *Corb din aripi fâlfâiă Și din gură foc țipà.* ALEXICI, L. P. 19/1. *Porumbelul după ce fâlfâi puțin pe d'asupra locului pe unde sta băiatul mai nainte, își ia zborul.* ISPIRESCU, L. 276. ‖ Spec. (Despre potârniche) A face un zgomot bătând din aripi, înainte de a-și luà zborul. PONTBRIANT.

2°. P. anal. (Despre pânze, steag, flacără, păr, etc. Cfr. *Pe păreți, în besna rece, Fâlfâind ca o aripă, Para focului se trece.* VLAHUȚĂ, P. 62). A se mișcà încoace și 'ncolo, a se legănà în bătaia vântului, a flutură. *A Moldovei steag de fală fâlfăe falnic în cer.* ALECSANDRI, P. I, 34. *Împăratul, în goana calului său,... cu mantia fâlfâindă,... urmărește pe un urs.* ODOBESCU, III, 74/10. *Se zărește o hârtie fâlfâind pe de-asupra capetelor mulțimei, în vârful unei prăjini.* CREANGĂ, A. 157. *Pe lucinl Dunării... Ian că se zăreà plutind Cu lopețile vâslind, Cu pânzele fâlfâind, Un caic mare, bogat.* ALECSANDRI, P. P. 124/6. *Făclia... câte-odată puțin mai fâlfăește.* ALEXANDRESCU, M. 158. *Lampa fâlfâeà lungă, ca și când ar fi vrut să ajungă tavanul.* EMINESCU, N. 58. *Din ambele părți [ale capului] îi fâlfăe coamele pe umere.* CONV. LIT. IV, 60, ap. TDRG.

II. Fact. (Aproape neîntrebuințat) A pune în mișcare o pânză în aer, a flutură o batistă. *Îmi desdoiiu peștimanul de la cap, și ridicându-l într'o prăjină, îl fâlfâeam în vânt, făcând semnul cel obișnuit corăbierilor că să vie întru ajutorul meu.* GORJAN, H. IV, 116. *Începuiu... a fâlfâi în aer o batistă.* idem, II, 64.

[Și: **fâlfăi** vb. IV[a], **fălfăi** vb. IV[a], **fălfâi** vb. IV[a], adesea numai variante ortografice.]

— Verb derivat din onomatopea **fâl-f[âl]**, prin suf. *-ăesc*.

FÂLFÂÍRE s. f. *Battement d'ailes, action de voleter, de bourrir, de flotter au vent; voltigement, ondoiement, flamboiement.* — Infinitivul verbului **fâlfâi**, devenit abstract verbal. *Căpitanul [moare] admirând Stindardu'n fâlfâire.* ALECSANDRI, P. II, 443. *De acuma înainte costumul apusean, unguresc la Munteni, polon în Moldova, din care luasem atâtea elemente, și mai ales fâlfâirea liberă a unui veșmânt tăiat ca o rochie...* IORGA, C. I. I, 123. [Și: **fâlfăire** s. f., **fălfăire** s. f., **fălfâire** s. f.]

FÂLFÂÍT s. a. *Battement d'ailes; voltigement, ondoiement, flamboiement.* — Participiul verbului **fâlfâi**, devenit abstract verbal. Zgomotul ce se produce în aer pe urma zborului pasărilor. *Când, colea despre ziuă, când somnul e mai dulce, auzi [fiul împăratului] un fâlfâit ca de un stol de paseri că se apropie.* ISPIRESCU, L. 73. [Și: **fâlfăit** s. a., **fălfăit** s. a., **fâlfâit** s. a.]

FÂLFÂÍT, -Ă adj. v. **folfâlt**.

FÂLFÂITÓR, -OÁRE adj., s. f. *Voletant, voltigeant, flottant, ondoyant, flamboyant.* (Bot.) *Langue de femme* ou *amourette: Briza media.* — Adjectivul verbal al lui **fâlfâi** (derivat prin suf. *-itor*). *Mii, mii de lănci cu flamuri se văd fâlfâitoare.* ALECSANDRI, P. II, 219. *Pe ogoare lucrează harnic țărani în haine de orășeni, femei cu tulpane fâlfâitoare pe cap.* IORGA, N. R. B. 128. || Substantivat (subt forma fem.) (Bot.) **Fâlfâitoare** s. **fâlfâietoare**=**tremurătoare.** GRECESCU, FL. 617; PANȚU, PL. [Și: **fâlfâitór, -oáre** adj., **fâlfâitór, -oáre** adj., **fâlfâitór, -oáre** adj. | Dial. *-toriu.*]

FÂLFÂITÚRĂ s. f. = **fâlfâit.** (Rar, atestat numai în dicționare) POLIZU, BARCIANU, DDRF., ALEXI. [Probabil și: **fâlfâitúră** s. f., **fălfâitúră** s. f., **fâlfâitúră** s. f. | Plur. *-turi.*]

— Derivat din **fâlfâi**, prin suf. abstr. *-itură.*

FÂLFOTA adv. Numai în expresiunea: *a umblà fâlfota* s. *folfota* s. *forfota*, grăbit, fără rost și spor: „courir d'une manière empressée et sans aucun résultat". [Și: **folfota** adv.]

— Formațiune onomatopeică. Cfr. forfota.

FÂLFOTEÁLĂ s. f. *Empressement.* — Alergare grăbită încoace și încolo. *Cânele..., speriat de atâta văicăreală și de-atâta fâlfotează prin casă...* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

— Derivat din adverbul **fâlfota.** Cfr. forfoteală.

FĂLÍ vb. IV^{a}. I. *Glorifier, louer* (qqn.) *d'une manière excessive.* II. (Refl.) 1°. *Se vanter, s'applaudir, se féliciter, s'estimer heureux* (de qqch.). 2°. *S'enorgueillir, s'étaler, faire ostentation* ou *étalage* ou *parade* ou *montre* ou *gloire* (de qqch.), *se targuer* (de qqch.), *se faire valoir, faire le crâne.* — Sensul fundamental al lui *fălì* este „a lăudà". Împrumutând însă Românii acest cuvânt de la Slavi i-au dat, spre deosebire de vechiul cuvânt de origine romană *(lăudà)*, un sens mai pregnant: „a lăudà foarte tare, într'un mod excesiv, afară din cale", așà încât ușor a putut primì, când erà întrebuințat în funcțiune reflexivă, o nuanță de sens peiorativă.

I. (Învechit) Trans. A glorificà, a (prea)mări, a ridicà în slava cerului (pe cinevà s. faptele cuivà). *Că întru oamenii creștini prostie* [= simplicitate] *și direptate creștinească nu veri aflà, ce mărie deșartă și mândrie și laudă și fală; întru ei s'au mulțit nepriință și nedireptatea-i aduce de laudă și fălesc omul pentru să-l îmbunedze, să-i deschidză inima către'nșii.* VARLAAM, C. 306, $_{2}$. *Carii aveți către Domnul teamă, Lăudați și-l făliți fără samă.* DOSOFTEIU, PS. 68. *Fălește pre oricine; lui toate-i par minune, Crezând că dobândește iubirea tutulor.* C. NEGRUZZI, II, 209.

II. Refl. 1°. (Fără nuanță de sens peiorativă) A fi mândru (că...), a fi foarte mulțumit (și a arătà lumii această mulțumire a sa), a se felicità (pentru cevà). (Obiectul fălirii e arătat prin prep. cu, sau printr'o prop. secundară) *Dragă Ovide, mă fălesc cu-a ta iubire, Și dintre toți împărații te aleg cu mulțămire.* KONAKI, P. 234. *Așà scrià... Mitropolitul Dosifteiu, unul din bărbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia.* C. NEGRUZZI, I, 265. *Toată împărăția se făleà că o să aibă un împărat înțelept.* ISPIRESCU, L. 2. *Corupți și degradați, ei* [boierii] *pierdură până și virtuțile militare cu care se făleau odinioară și nu mai reprezentau nici unul din simțimintele poporului.* BĂLCESCU, M. V. 23.

2°. (Cu sens peiorativ, cfr. proverbul: „lauda de sine nu miroase bine") A se glorificà s. (prea)mări pe sine, (prin urmare) a se mândri, a se trufi, a se fudulì, a-și arătà în mod ostentativ (pretinse) virtuți, calități, etc., a face paradă cu cevà. (Se construește în mod absol. sau se arată cauza pentru care cinevà se crede în drept *a se fălì* prin prep. cu sau printr'o prop. secundară, (învechit) și prin prep. asupra, întru, în) *Să fălesc pizmașii că-și vor mărì limba.* DOSOFTEIU, PS. 37. *După ce s'au dus Craiul în țara lui, scris-au cărți la Împăratul Neamțului și la Papa de Râm, de se fălià pe cum au luat atâte cetăți din țara Moldovii.* NECULCE, LET. II, 265/$_{1}$. *Și, vrând să se fălească, au băut la masă cu acest păhar a*[l] *lui Ștefan-vodă.* AXINTI URICARIUL, LET. II, 192/$_{10}$. *Nici tare nu te fălì, Că iară poți sărăcì.* FURDUI (a. 1818), ap. GCR. II, 228. *Îi erà ciudă* [lui Romil], *dar tot într'o vreme și milă a ascultà o mulțime de căpetenii a*[le] *lor, fălindu-se asupra științei ceii zadarnice.* BELDIMAN, N. P. I, 86. *Începù să se fălească întru vitejia sa Și arătà că în lupte multe sângiuri el vărsà.* PANN, E. II, 17. *Se făleà deșertul Ungur cu-acel vis amăgitor, Că o țară neapărată va pustìi prea ușor.* C. NEGRUZZI, I, 117. *Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val vârtej Oștile leite'n zale de'mpărați și de viteji?* EMINESCU, P. 241. (Loc. prov.) *Nu te fălì în barbă lungă, când mintea ți-e scurtă.* („Nu te fălì cu slujbele mari pre care le-ai putut dobândì, daca nu e nimica de tine"). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 9. *Se fălește ca maimuța, când te face să rîzi de ea.* id. ib. X, 173.

— Din paleosl. hvaliti „a lăudà, a glorificà". Împrumutat dintr'un dialect slav, în care se pronunță *faliti*, ca în bulgărește *(falim)* și în sârbește *(faliti)*. Cfr. fălui, pohvăli.

FÁLIE s. f. (Geol.) *Faille.* — „Când straturile de pământ sânt întrerupte prin o crăpătură, ai cărei pereți sânt dislocați, adecă un părete a stat în loc, iar celalalt a alunecat în jos sau în sus, astfel că straturile de aceeași natură și etate nu mai corespund unele cu altele, atunci aceà crăpătură se numește *fălie*". ENCICL. R.

— *N.* după fran.

FĂLÍE † s. f. 1°. *Splendeur, pompe, faste, éclat.* 2°. *Orgueil, fierté, jactance, ostentation.* — Numai în texte vechi din Transilv., Ban. și Ungaria.

1°. Pompă, splendoare, mărire. *Iară a doao[a]zi viind Agripa cu Vernichiiea cu multă fălie, și intrând în polată cu căpitanii... porunci Fist să aducă pre Pavel.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 73 (=Și a doa dzi demăreața vere [= veni] Agripa și Vernichie cu multu gându... întru ascultare cu miiașii... Și deca dzise Fistu, aduseră Pavelu. COD. VOR; Deci a doa zi venind Agripa și Vernichi cu multă pofală și intrând la ascultare, împreună mieașii... și poruncind Fistu, adusu-s'au Pavel. BIBLIA 1688; „Le lendemain donc, Agrippa et Bérénice vinrent avec grande pompe, et étant entrés dans le lieu de l'audience avec les tribuns... Paul fut amené par l'ordre de Festus").

2°. Trufie, mândrie, fală, fudulie. *În fălie nedreptul supără surumanul.* PSALT. (1651), ap. JAHRESBER. III, 173 (în trufa necuratului. PSAL. SCH.; CORESI). *Fĕlié* = „jactantia". ANON. CAR. *Că pururea îmbli prin multe primejdii a păcatelor; că tot ce e pe lume pohta trupului ïaste și desfătarea ochilor și fălia vieții.* IOAN DIN VINȚI (a. 1685), ap. GCR. I, 275.

— Derivat din **fălì**, prin suf. abstr. *-ie.*

FĂLÍE s. f. *Parenté, parent.* — (În Transilv. de vest) *Fălie* = „rudenie, neam : cognatio, propinquitas, consanguineitas... die Verwandtschaft, Anverwandtschaft, Freundschaft, d. ex. *mi[-i] fălie* s. *felie* = est mihi cognatus: er ist mir anverwandt". LB. [Și: **felie** s. f.]

— Din ung. *-féle* (în compoziții = *fél* „fel, soiu"; poate prin mijlocire sârbească *fela* „fel, soiu, neam").

FĂLÍE s. f. v. **felie.**

FALIMÉNT s. a. (Comerț) *Faillite, banqueroute.* — Încetarea plăților din partea unui negustor insol-

vabil. *Netrebnice porniri spre vicleşuguri şi falimenturi.* MARCOVICI, D. 238. *Ce-ţi pasă D-tale dacă dau eu faliment?* CONTEMPORANUL, VI, I, 43. [Plur. *-e*, (învechit) *-uri.*]
— *N.* din germ. **Falliment**, idem.

FALIMENTÁ vb. I[a]. (Comerţ) *Faire faillite, être en faillite, être mis* ou *être déclaré en faillite.* — A încetà plăţile, a da faliment.
— *N.* derivat din **faliment.**

FĂLINÁR s. a. (ş. d.) v. **felinar** ş. d.

FĂLÍNCĂ s. f. *Faute, défaut.* — (În Ungaria şi Ban.) Greşeală, defect. *O fost o fată şi viniră peţitori, da mama-i le-o spus, că fata are o fălincă.* ALEXICI, L. P. 248. *Nu-i sminteală Din obeală, Ci-i fălincă Din opincă* (: „se zice când, într'o casă, lucrurile merg rău, şi vina pentru aceasta o poartă capul casei"). (Banat), ap. ZANNE, P. III, 259.
— Din sârb. **fàlinka,** idem.

FĂLÍRE vb. IV[a]. *Vantardise, glorification; action de s'enorgueillir, de faire parade; vanterie, jactance.*— Infinitivul verbului **fălì,** devenit abstract verbal.

FALÍT, -Ă adj., s. m. şi s. f. (Comerţ) *Déclaré en faillite. Failli.* — Mofluz, care a încetat plăţile, a dat faliment. *Negustor falit.* | Substantivat. *Un falit.*
— *N.* după fran.

FĂLITÓR, -OÁRE adj. *Vantard, fanfaron, qui (se) glorifie, etc.* — (Rar) Adjectivul verbal al lui **fălì** (derivat prin suf. *-ător*), întrebuinţat şi în funcţiune substantivală. *La fălitori fără rnici acest drum nu e nou; Ei laudă în faţă pe care 'n sine-i râd.* C. NEGRUZZI, II, 216/10. [Dial. şi: *-toriu.*]

FĂLMĂTÚC adv. *Mis en peloton, pelotonné.* — (În Muşcel) Strâns ca un ghem. *Fălmătúc* = „făcut ghem". RĂDULESCU-CODIN.
— Etimologia necunoscută. (Pare a fi înrudit cu *mototol, motocol, motocel, motoaşcă, motocină,* etc.; cât despre silaba iniţială *făl-*, aceasta ne arată că avem a face cu un cuvânt luat din ungureşte şi compus cu prefixul *fel-*, poate cu ung. *felmotolált* „depănat", apropiat mai în urmă de cuvintele citate mai sus). Cfr. folmotoc, folomoc; ghemotoc.

FĂLNIC, -Ă adj., subst., adv. I. 1°. *Glorieux; majestueux, fastueux, magnifique, splendide, superbe, grandiose, imposant, de belle prestance, fameux, célèbre.* 2°. *Vain, orgueilleux, hautain, vantard, outrecuidant.* II. *Majestueusement, glorieusement.* — Între *falnic* şi *fălos,* amândouă cu sensul fundamental „plin de fală", s'a făcut o diferenţiare de sens (care nu e însă observată de toţi scriitorii), a cărei rezultat e, că *falnic* se ia mai ales în sens bun, pe când *fălos* se întrebuinţează mai mult în sens peiorativ. Mai ales la poeţi (cu deosebire la Alecsandri şi la Eminescu) întâlnim adesea întrebuinţat adjectivul *falnic,* pe care literatura veche nu-l cunoaşte aproape de loc, iar cea populară prea puţin.

I. Adj. 1°. (Fără sens peiorativ) Glorios. *Dar precum după un veac trecut Mihaiu,* [tot astfel] *nici Ştefan nu-şi poate împlinì frumosul plan; trage numai toate oardele turceşti asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a[l] Constantinopolii.* C. NEGRUZZI, I, 272. *N'auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător, Ce se naltă pân' la ceruri din a lumei deşteptare Ca o lungă salutare Către un falnic viitor?* ALECSANDRI, P. I, 257. *O ţară întreagă scăpată din robie numai prin inima viteză, prin săgeata dibaciu mânată ale unui vânător, iată desigur cea mai falnică izbândă cu care se poate mândrì vânătoria.* ODOBESCU, III, 81. | Maiestos, măreţ, strălucit, renumit, celebru, impunător, impozant, mândru. *Ochii săi scânteează de focul bărbăţiei, întocma ca un cal tânăr, carele în mijlocul unui câmp aude întâiaşi dată o trâmbiţă; îndată îl vezi* [că] *îşi ridică capul său cel falnic cu mare bărbăţie.* BELDIMAN, N. P. I. 73. *Falnicile şi milostivele stele trimit raze de mângâere şi deşteaptă gândirea.* MARCOVICI, C. 35/9. *Crezi tu că pentru tine răsare sau sfinţeşte Acel uriaş falnic, Al zilei domnitor?* ALEXANDRESCU, M. 68. *Generalul cel mai falnic a[l] dârzilor Ungureni, Hroiot, ros de 'nverşunare ce aveà pe Moldoveni, Care... nume de viteaz mare pe nedrept şi-a câştigat...* C. NEGRUZZI, I, 115. *Eràel* [Ştefan Csáki] *om ager la minte, harnic, cu falnică înfăţişare, dulce la limbă, dar viclean la inimă şi ambiţios peste măsură.* BĂLCESCU, M. V. 452. *Azi e soarele mai falnic! lumea azi e mai voioasă! Azi în piept inima-mi creşte! azi e viaţa mai frumoasă.* ALECSANDRI, P. I, 201. *Nobilul castelan, sub ochii dalbei regine a cugetelor sale, se porneà călare pe falnicu-i armăsar, ca să vâneze.* ODOBESCU, III, 54. *S'a stins viaţa falnicei Veneţii; N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri.* EMINESCU, P. 55. *Din umbra falnicelor bolţi Ea pasul şi-l îndreaptă Lângă fereastră, unde'n colţ Luceafărul aşteaptă.* idem, P. 260. *De-ai fi văzut cum au jucat... Şi principi falnici şi 'ndrăsneţi De-al căror buzdugan isteţ Perit-au zmei din iaduri scoşi!* COŞBUC, B. 22. *N'apucă să se isprăvească bine de gândit şi mi se ridică neiculiţă, nişte palaturi măreţe, împodobite cu de toate frumuseţile, cu grădini falnice, cu izvoare limpezi.* ISPIRESCU, L. 104. *Şi-apoi, adevărul vorbind, boiul lui cel falnic, chipul lui cel potrivit şi blajin, îl arătà cât de colo a nu fi* [fiu] *de argat prost.* idem, L. 240. *Da clopotniţa, Falnica, Din ce vom face-o? P'aceea vom face-o Din patru labe de câne...* MARIAN, SA. 226. *Tot junèi D'ăi tinerèi, Tinerèi făr' de mustăţi Falnici şi rumeni la faţă.* TEODORESCU, P. P. 54.

2°. (Cu sens peiorativ) Deşert, van, vanitos, lăudăros, trufaş, fudul, semeţ. Cfr. fălos I, 2°, făleţ. *O lume falnică şi amăgitoare şi trecătoare, cine te-au făcut?* CANTEMIR, ap. GCR. I, 323. *Un norod asuprit foarte, dar falnic, neastâmpărat, Îngânfat c'aveà odată stăpânire şi'mpărat, Mult falnic că în Grekia eràocârmuitoriu...* BELDIMAN, TR. 338. *Nu fii falnic, nici nu face din ţintar armăsar.* C. NEGRUZZI, I, 250. *Mulţi păgâni am mai stricat! Multe capete-am fărmat De tătari şi de Lifteni Şi de falnici Ungureni!* ALECSANDRI, P. P. 169. *Cât fuseiu la mama fată, Tot eram mai desmierdată;... Şi dacă m'am măritat, Am mâncat pâne, legume Şi-am umblat falnică'n lume.* HODOŞ, P. P. 140. || (Aproape neîntrebuinţat) Substantivat. *Ochii cei nalţi a sămeţi şi falnici Îi va smerì Domnul caneşte neharnici.* DOSOFTEIU, PS. 53.

II. Adv. (În mod) glorios, măreţ, cu fală, plin de fală (fără sens peiorativ). *Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată, Acea grindin' oţelită în spre Dunăre o mână, Iar în urma lor se'ntinde falnic armia română.* EMINESCU, P. 243. [În funcţiune adverbială găsim atestată la PONTBRIANT (şi după el, la ALEXI) şi o formă neîntrebuinţată: **fălnicéşte** adv. = „fastueusement, splendidement, solennellement; avec faste, avec pompe, avec luxe".]
— Derivat din **fală,** prin suf. adj. *-nic.* (Formaţiunea cuvântului ar puteà să fie slavă şi Românii să fi primit de-a gata un tip slav **hvalьnikъ.*)

FĂLNICÍE s. f. *Fierté, orgueil, vanité.*—(Rar) Mândrie, vanitate, trufie, orgoliu, fudulie, semeţie. *Urmând fericiţilor păstori, celor ce după vremi au stătut în Ţara-rumânească, cu neadormiţi ochi către păzirea staulului lor celui încungiurat de pizmaşi..., cu darul lui Dumnezeu, prin priveghierea acelora, s'au rîsipit fălniciile acestora ca puzderiile.* PRAVOSLAVNICĂ ÎNVĂŢĂTURĂ (Bucureşti, a. 1794), ap. GCR. II, 154.
— Derivat din **falnic,** prin suf. subst. *-ie.*

FĂLNÓGIU † s. m. *Maire de village.* — (În Transilv. și Ungaria) Primar de sat. — *Cumnatu mee[u] Ion Praşca... au vrut să mă părască la d[o]mnul fălnogiul.* IORGA, S. D. XII, 102. *Şi au fost mărturii de faţă anum[e] Crăstea Bozias Schiaul i Matei Bunea fălnogiul.* ibid. 7. [Şi **fulnógiu** s. m. *S'au dat în Merchiaşa, în casa fulnogiului Honăs Gregheru.* ibid. 194. | Şi: **fonógiu** s. m. *Am fost la fonogiu, Mai 9.* ibid. 46.]

— Din ung. **falnagy**, idem (propriu zis „cel mare [= nagy] al satului [= falú]").

FĂLÓS, -OÁSĂ adj., adv. I. 1°. *Glorieux Superbe, fastueux, pompeux, luxueux. Imposant. Fier, orgueilleux.* 2°. *Hautain, outrecuidant, altier, fanfaron, vantard.* II. *Fastueusement.*

I. Adj. 1°. (Fără sens peiorativ; în această accepţiune, în limba literară de azi, de obiceiu, „falnic") Glorios. *Dar ea care doreşte o moarte mai făloasă Măcar nici n'a pălit Ca o femeie slabă, când spada fioroasă De-asupra-i a zărit.* OLLĂNESCU, H. O. 115. || Strălucitor, superb, pompos, luxos. *Îmbrăcămintele nice prea făloase, nice prea proaste* [= simple] *să nu fie.* CĂRARE PRE SCURT (a. 1685), ap. GCR. I, 276. *Şi flotele măreţe şi armatele făloase, Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor... [I]s supte din sudoarea prostitului popor.* EMINESCU, P. 116. || Măreţ, impozant, mândru (la înfăţişare). *Dar nici bradul cel fălos Nu-i ca badiu de frumos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29. *Nu te mai văd bucuroasă, Nici la faţă-aşà frumoasă, Nici la stat aşà făloasă.* HODOŞ, C. 139. || Mândru (de cinevà s. de faptele cuivà). *Nu-s eu fată ca orîcare: Mama poate fi făloasă Că mă are.* COŞBUC, B. 88.

2°. (Cu sens peiorativ) Lăudăros, trufaş, fudul, semeţ. Cfr. **făleţ**. *Strâmbii urăşti şi fălóşii Şi pierzi pe toţi mincinoşii.* DOSOFTEIU, PS. 20. *Românii de multe ori nu ştiau ce să mai înceapă şi să facă de răul acestor popoare neastâmpărate şi făloase.* MARIAN, T. 275. *O Iroade, Iroade, Fălosule 'mpărate, Ai ajuns ciuca blestemului, Urîciunea pământului.* TEODORESCU, P. P. 108. *Unguru-i fălos, Nu-i primejdios, Gura lui e mare, Dar nu muşcă tare.* ALECSANDRI, P. P. 64. *Nu fii tu, fată, făloasă Că ţi-i cânepa de coasă.* HODOŞ, C. 472. *Pe vremile acelea se vede treaba, că nici feciorii de'mpărat nu erau aşà făloşi ca acum.* RETEGANUL, P. I, 52. *Mândra, de făloasă mare, Nu poate merge pe cale.* DOINE, 154/8. | (Pleonastic) *Omul cel nebun..., de e şi fălos cu mândrie (că ce e şi mai rău), el nu va nici de cum să se cunoască pre sine.* ŢICHINDEAL, F. 23.

II. Adv. (Rar, neîntrebuinţat) Strălucitor, pompos. *Dădaco, din toţi aceştia, care-ţi pare mai frumos? Cine e'narmat mai bine şi îmbrăcat mai fălos?* PANN, E. II, 81.

— Derivat din **fală**, prin suf. adj. *-os*. Cfr. **pohvălos**.

FĂLOŞÉL, -ÍCĂ adj. *(Bien* ou *tout) fier.* — Diminutivul lui **fălos** (derivat prin suf. *-el*). *Până-s mere mititele, Stau în creangă făloşele; Dacă cresc şi dă un vânt, Pică toate la pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 429.

FĂLOŞÍ vb. IV[a] refl. *Devenir fier* ou *orgueilleux, s'enorgueillir.* — (Rar) A se face fălos, a se fuli. *Calul, făloşindu-se, n'au vrut nemica să ştie.* ŢICHINDEAL, F. 118. *El începù a se făloşi...* idem, 116.

— Derivat din **fălos**.

FALS s. a. (Jur.) *Faux.* — Alterație de acte, imitație de iscălitură. *A comite un fals în acte publice. A se înscrie în fals:* a atacà în faţa Justiţiei un act, ca fals.

— *N.* din lat. **falsum**, idem.

FALS, -Ă adj., adv. I. 1°. *Faux, erroné; menşonger, menteur, trompeur.* 2°. *Faux; feint, imité, altéré, falsifié.* 3°. *Faux, inexact.* II. *Faussement; (raisonner, chanter, jouer) faux.*

I. Adj. 1°. Neadevărat. a.) (fără intenţie de înşelăciune) greşit, eronat, neîntemeiat. *Ştire, veste, credinţă, doctrină falsă.* || b.) (cu intenţie de înşelăciune) strâmb, mincinos. *Mărturie, martur, jurământ fals.*

2°. Nereal. a.) (Având numai aparenţa adevărului) imitat. *Uşi, ferestre false:* numai pentru simetrie, fără întrebuinţare reală. | P. anal. *Coaste false:* cele cinci coaste inferioare, care nu ajung până la stern. *Membrane false:* care se formează în gât la difterie. *Crup fals:* care are numai aparenţa celui difteric. | Fig. *Cu o cultură falsă nu poate trăi un popor.* MAIORESCU, CR. I, 279. || b.) (Cu intenţie de înşelăciune) imitat, mincinos, plăzmuit, prefăcut, falsificat. *Acelaşi om... nu se sfiì să prezinte acte false, socoteli plăzmuite.* IORGA, L. I, 326. *Semnătură, păr, dinţi, bani, chei, diamante false.* | P. ext. (Despre persoane) *Apostol, profet, patriot, prieten fals.* | Care afectează sentimente, pe care nu le are. *Ce crud, ce falş, ce hain erà acest râs al arendaşului.* SANDU-ALDEA, D. N. 262. *Om fals. Privire falsă:* care trădează un suflet nesincer. | *În 1745 un misionar avù audienţă la dînsul şi auzì... pe lângă protestări false de catolicism şi dovezi de erudiţie teologică.* IORGA, L. I, 456. *Falsă mândrie, modestie.*

3°. Neexact. *Calcul, judecată falsă.* | P. ext. *Spirit fals:* lipsit de dreapta judecată. *Vers fals:* şchiopori hodorogit, cu măsura s. ritmul greşit. *O notă falsă:* alta de cât cea care trebue, deci supărătoare la auz. *Un băiet de ţigan... schingiueà cu'n arcuş... şi cu degetele uscate mişcà nişte coarde false.* EMINESCU, N. 35. | P. ext. Care nu e în direcţiunea s. situaţia ce se cuvine. *Făcù o mişcare falsă, şi o picătură de stearină căzù pe braţul fetei.* ZAMFIRESCU, R. 172. | Fig. *„Voeşti d-ta să pui... ţara într'o poziţie falsă înaintea Europei?"* MAIORESCU, D. II, 252.

II. Adv. În chip greşit; mincinos; neexact. *Mai de demult se credeà fals că cerul se învârteşte împrejurul pământului. A vorbì fals. A raţionà fals. A cântà fals.*

[După germ. *falsch*, şi **falş, -ă** adj.]

— *N.* din lat. **falsus, -a, -um**, idem.

FALŞ, -Ă adj. (ş. d.) v. **fals** ş. d.

FALSÁR s. m. *Faussaire.* — (Rar) Cel ce alterează ori plăsmueşte, cu intenţie frauduloasă, o iscălitură, un act. *La noi falsarii de hrisoave au fost numeroşi.* ODOBESCU, I, 393. *Ungurii — falsari politici — scoaseră la iveală nişte derizorii bănuţi de aur.* idem, III, 538. *Falsarul actului din 1396.* HASDEU, I. C. 82.

— *N.* din lat. **falsarius**, idem.

FALSÉT s. a. invar. (Muz.) *Fausset.* — Voce ascuţită (numită şi „voce din cap"), produsă prin punerea în vibrare numai a unei părţi a coardelor vocale. (Numai în expresia: *în falset.*) *Se deschide uşa de la mijloc şi s'arată Matache... cântând în falset, ca o maică stariţă.* CARAGIALE, N. S. 100.

— *N.* din ital. **falsetto**, idem.

FALSIFICÁ vb. I. 1°. *Falsifier.* 2°. *Fausser.*

1°. A alterà cu intenţie frauduloasă. *A falsifică vinul, alimentele, bani. A falsifică un act; o iscălitură:* a plastografià.

2°. A abate de la adevăr, de la calea dreaptă. *S'au falsificat alegerile.* MAIORESCU, D. I, 324. *Germanismele.. falsificau geniul propriu al limbii române.* idem, CR. II, 245.

[Şi: **falsificà** vb. I.]

— *N.* din lat.-med. **falsificare**, idem.

FALSIFICÁRE s. f. *Falsification, fraude, altération, contrefaçon.* — Infinitivul verbului **falsificà**, devenit abstract verbal. Alterarea unui lucru, cu

intenție frauduloasă. *Nu e o minciună, nu e o falsificare a adevărului, ci o lămurire a lui.* IORGA, L. I, 548. [Și: **falșificáre** s. f.]

FALSIFICÁT, -Ă adj. *Falsifié.* — Participiul verbului **falsificà**, devenit adjectiv. *Vin falsificat.* Substantivat. [Cronica lui Hurul e] *un falsificat grecesc.* EMINESCU, I. v. 7. [Și: **falșificát, -á** adj.]

FALSIFICÁȚIE s. f. } = **falsificare.**
FALSIFICAȚIÚNE s. f. }
[Și: **falșificáție** s. f., **falșificațiúne** s. f.]
— *N.* după fran. **falsification**, idem.

FALSIFICATÓR, -OÁRE subst. *Falsificateur, fraudeur, contrefacteur.* — Cel ce alterează un lucru cu intenție frauduloasă. *Falsificator de vinuri. Falsificator de bani* = „faux monnayeur". [Și: **falșificatór, -oáre** subst.]
— *N.* din fran.

FALSITÁTE s. f. *Fausseté, fourberie, duplicité, mensonge.* — Caracterul unui lucru sau ființe neadevărate. *Falsitatea unei acuzațiuni, unei semnături.* | P. ext. Afirmare falsă, greșită. *Din criticele științifice văzusem falsitatea și pretențiile necoapte ale istoricilor, filologilor și jurnaliștilor.* MAIORESCU, CR. I, 285. *A-i imputà cuivà falsitatea.* [Și: **falșitáte** s. f.]
— *N.* după fran. (lat. **falsitas, -atem**, idem).

FALT s. a. v. **fald.**

FALȚ s. a. 1°. *Couteau* ou *lame qui sert à écharner la peau, écharnoir, drayoire.* 2°. *Onglet.*
1°. (Tăbăc.) Cuțit de care se servesc tăbăcarii la cărnuirea pielei, ca să fie peste tot deopotrivă de groasă. *După ce s'a curățit* [pielea] *de var, se cărnuește... cu falțiul, pentru ca să se potrivească și să fie tot una de groasă în toată întinderea ei.* I. IONESCU, M. 702.
2°. (Legăt.) Fâșie de hârtie s. de pergament, pe care se lipesc hârțile într'un atlas, tablourile într'un album, etc. [Plur. *falțuri.*]
— În sensul 1° prescurtat din germ. **Falzeisen**, idem, în sensul 2° e chiar germ. **Falz**, idem.

FĂLTICÓS, -OÁSĂ adj., subst. v. **folticos.**

FĂLȚUEÁLĂ s. f. (Legăt.) *Pliage.* — Acțiunea s. faptul de a fălțui. DDRF. [Scris și pronunțat și: *fălțuiálă.* | Plur. *-eli.*]
— Derivat din **fălțuì**, prin suf abstr. *-eală.*

FĂLȚUÍ vb. IV[a]. (Legăt.) *Plier (les feuilles de papier qu'on veut brocher* ou *relier).* — A îndoì foi, coale de hârtie, pentru broșat sau legat. DDRG; BARCIANU; TDRG., ALEXI.
— Din germ. **falzen**, idem. (cfr. rus. falĭcevatĭ).

FĂLȚUÍRE vb. IV[a]. (Legăt.) *Pliage (des feuilles).* — Infinitivul verbului **fălțuì**, devenit abstract verbal. DDRF.

FĂLȚUÍT, -Ă adj. (Legăt.) *Plié (en parlant de feuilles de papier pliées pour le brochage* ou *la reliure).* — Participiul verbului **fălțuì**, devenit adjectiv. DDRF.

FÁLTUR s. m. v. **fald.**

FĂLUÍ † vb. IV[a] = **fălì.** (Rar, în texte vechi din Munt.)
1°. Trans. *Să laude și să fălușască pre ziditoriul.* MĂRGĂRITARE (a. 1746, București), ap. TDRG.
2°. Refl. *Nu se fălușăscă cel gârbov ca cel direpț.* BIBLIA (1688), 261 (: „Que celui qui revêt des armes ne se glorifie pas comme celui qui les quitte").
— Derivat din **fală**, prin suf. denominal *-uesc.* Cfr. fălì, pofăluì.

FALVARC s a. *Métairie, ferme.* — (În Basarabia) Moșie mică, fermă. *Falvarc* = „Meierei". WEIGAND, B. B. 94.
— După Weigand (l. c.) ar fi luat din rusește, în care limbă cuvântul e de origine germană *(Vorwerk).*

FAMĂ s. f. v. **faimă.**

FĂMÉIE s. f. v. **femeie.**

FAMÉLIC, -Ă adj. *Famélique.* — (Franțuzism) Care adesea n'are ce mâncà. *Un scriitor famelic.*
— *N.* din fran. (lat. **famelicus, -a, -um**, idem).

FÁMEN s. m. *Châtré, castrat. Eunuque. Efféminé.* — (Învechit) Cel lipsit de testicule, fie că s'a născut astfel fie că a fost scopit în urmă: castrat, scopit, (†) scopeț (cfr. jugănit, bătut, întors). *Sânt amù fameni, ce deîn mațele mumăniei nascu-se așà, și sânt fameni ce se arat deîn om, și sânt fameni ce se strică înșișì sine derept împărăția ceriului.* TETRAEV. (1574), 233 (:„Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum caelorum"; „Car il y a des eunuques qui sont nés tels dès le sein de leur mère..."). *Famen* = „scopeț". CUV. D. BĂTR. I, 279. *Au rămas Noe ca un famăn, de n'au mai avut de atunceși roadă a face copìi.* N. COSTIN, LET. I, 47/13. *Firea celor fameni să biruiașteș lesne de gândurile poftelor.* MINEIUL (1776), 180²/₂. *Îngerul Domnului au zis către tine, mergi Filipe să îndreptezi cărările cinstitului famenului Ethiop, ca să cunoască calea întrupării cuvântului.* ibid. 61²/₂. *Când bărbatul se va aflà famen* [e permis divorțul]. PRAVILA (1814), 103. *Cu toate că Narsi s'a numit și famen, însă pe acest ponos i l-au dat numai muierile fiindcă nu se birueà de ele, și nu le făceà nici un hatâr după ce își săvârșeà pornirea firei ca tot omul.* GORJAN, H. II, 177. || Eunuc. *Muza mai marele famen al palatului.* GORJAN, H. I, 95. || P. ext. Om afemeiat. *Voi sânteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni! I-e rușine omenirii să vă zică voué oameni!* EMINESCU, P. 247. *Pentru urletele barbarilor și pentru țipetele răzgâiaților, ale famenilor cu pielcica supțire, vom goni noi din scrisul de astăzi acea inspirație largă?* IORGA, SĂM. IV, 945. [După POLIZU și DDRF. ar mai însemnà și: „ermafrodit", sens neatestabil.] Și: **fámăn** s. m., care e forma veche.]
— Din lat. ***fēmĭnus** (format din *femina*, după analogia celorlalte substantive întrebuințate și în funcțiune adjectivală, precum: vicinus: vicina, amicus: amica, etc. Cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 128. *Famen* ar fi deci eliptic în loc de „om s. bărbat famen"): alb. *femenę* „feminin, muieresc", v.-prov. *feme* „feminin", portg. *fémeo* „feminin". (Cuvântul se găsește și la Aromâni: *feamin ßeamin, ßámin* și la Megleniți: *femin.* Etimologia adevărată a recunoscut-o cel dintâi Hasdeu. *Cuv. d. bătr.* I, 279).

FAMILIÁR, -Ă adj., adv. I. 1°. *De famille.* 2°. *Familier, libre.* 3°. *Connu, usité, habituel.* II. *Familièrement.*
I. Adj. 1°. De familie. *Afaceri familiare.*
2°. Ca în familie, fără ceremonie. *Corespondența lui Hrisant Notara, acum patriarch de Ierusalim, continuă vioaie, interesantă, familiară.* IORGA, L. I, 58. *Maniere, expresii familiare, stil familiar.* | (În înțeles rău când familiaritatea nu este la locul ei) Puțin respectuos. [Muma de familie] *încredințată fiind că respectul și cinstirea sânt temeiurile unei înțelepte stăpâniri, nu se abate cu slugile în vorbiri proaste sau familiere.* MARCOVICI, D. 108.

3º. Obicinuit, bine cunoscut. *Bopp, Dietz, etc. le sânt familiari?* MAIORESCU, CR. I, 345.

II. Adv. În chip familiar. *Se poartă cu mine cam familiar.*

[Pe la începutul veacului trecut și forma fran., neasimilată limbii noastre: **familiér, -ă** adj.]

— *N.* după fran. (lat. **familiaris -e**).

FAMILIARITÁTE s. f. *Familiarité, sans-gêne, intimité.* — Purtare intimă, fără nici o ceremonie. *Țineà mânele tenerei dame strinse întru ale sale cu o familiaritate neertată altui decât unui bărbat.* C. NEGRUZZI, I, 37. *Conversează cu atâta familiaritate, în cât n'ai gândì că sânt dușmani.* ibid. 328. [Cucoana Tarsița] *își permite cu mine niște familiarități, care-mi displac.* ALECSANDRI, T. 1364.

— *N.* după fran. (lat. **familiaritas, -atis**).

FAMILIARIZÁ vb. I[a]. *Familiariser, habituer, accoutumer.* — Trans. și refl. A face pe cinevà (s. a deveni) familiar cu cevà, a face pe cinevà să cunoască mai de aproape un lucru (s. a se face cunoscut mai de aproape cu cevà). *Hogii turci îl familiarizară cu literatura otomană.* ODOBESCU, I, 261. *S'a familiarizat repede cu obiceiurile noastre.* (Cfr. a se aclimat(iz)à).

— *N.* din fran.

FAMILIARIZÁRE s. f. *Action de se familiariser, de s'habituer, de s'accoutumer.*—Infinitivul verbului **familiarizà**, devenit abstract verbal. Acțiunea de a se familiarizà cu cinevà sau cevà. *Expresia „nu este adevărat" dovedește puțină familiarizare cu materia.* MAIORESCU, CR. II, 369.

FAMILIARIZÁT, -Ă adj. *Familiarisé, habitué, accoutumé.* — Participiul verbului **familiarizà**, devenit adjectiv. *Vasile erà,... un om învățat, familiarizat adânc cu autorii vechi și noi ai Grecilor.* IORGA, L. I, 30.

FAMÍLIE s. f. 1º-3º. *Famille.*

1º. Totalitatea celor uniți prin sânge ori alianță; neam (cfr. fară), spec. soțul, soția și copiii lor; casă (fig.). *Un sat de optzeci de familii.* | P. restr. Soția și copiii cuivà. *Stăpâne și Dumnezeul mieu... voiu așteptà cu mulțumire... soarta ce... vei fi pregătit familii[i] mele cum și mie însu-mi.* MARCOVICI, D. 6. *Un părinte de familie.* ibid. 3. *La monastirea Slatina... se vede și astăzi portretul lui* [Lăpușneanu] *și a familiei sale.* C. NEGRUZZI, I, 165. *Mântuitorul... ne arată... legea... iubirii și a frăției... cu care... putem... îndeplini menirea morală a omenirii... jertfindu-ne, individul familiei, aceasta patriei...* BĂLCESCU, M. V. 2. (Jur.) *Consiliu de familie:* sfat instituit de autoritățile judecătorești, spre a vedeà de interesele minorilor ori interzișilor. | Fig. *Vulturul... neavând... cu ce își sătură familia sa...* ȚICHINDEAL, F. 2.

2º. Totalitatea celor ce se trag din același strămoș, casă (a cutăruia), neam. *Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș.* C. NEGRUZZI, I, 144. || P. ext. Neam bun. *Băiat de familie:* de neam bun, distins.

3º. P. ext. Grupă de mai multe ființe, care au origină, sau măcar interese comune. *România în familia cea mare a Europei.* MAIORESCU, CR. III, 33. *Familia lui Adam.* MARCOVICI, C. 113. | Spec. (Șt. nat.) Grupă de mai mulți indivizi cu caractere comune. *Scrie-mi împărțirea florilor în familii.* C. NEGRUZZI, I, 99.

[(Învechit și vulg.) **famélie**, dè obiceiu cu sensul: familie bună, distinsă. *Dreptățile fameliei.* PRAVILA (1814), 143. *Persoane din neamurile cele întâiu și famelii.* URICARIUL, II, 207. *Se pune cât ici, cât colo, câte-o strachină „plină ochi", din care au să mânânce mai mulți, iar la famelii (boieri) le mai dă și un talger să-și scoată de-o parte.* ȘEZ. IX, 78.]

— *N.* după fran. (lat. **familia, -am**, idem). Cfr. dubletul femeie.

FAMILÍST s. m. *Qui a femme et enfants.* — (Întrebuințat mai mult la mahalà) Om căsătorit, cu nevastă (și copii). *Eu am ambiț, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist...* CARAGIALE, T. II, 6, 23. [Prin asimilare la cuvinte românești vechi și: **familístru** s. m. *Sânteți familistru, văd.* VLAHUȚĂ, D. 245.]

— *N.* derivat din **familie**, prin suf. neol. *-ist.*

FAMÓS adj. } v. **faimos.**
FAMÓZ adj. }

FAN † s. a. *Caisse d'une lanterne.* — (Cuvânt rar și neîntrebuințat) Cutia de sticlă a felinarului. *Trupul tău pre pământ carele erà fan sufletului tău.* PRAVILA (a. 1652), ap. TDRG. *Zertala* [= oglinda], *ce să zice fan, închipuește trupul, și lumina carea este înlăuntru în fănariu închipuește sufletul.* ibid. [Plur. *fănuri.*]

— Din n.-grec. φανός „lanterne, fanal, flambeau".

FÂN s. a. 1º. *Foin. Fanage.* 2º. *Pâturin-des-prés: Poa pratensis.*

1º. Iarbă, etc., cosită și uscată care se dă ca nutreț vitelor. *Deștingu ca roao graiurele mele, ca sloata spre troscot, ca iniia spre fănu.* PSAL. SCH. 488/16; CORESI, PS. 410 (: „ma parole dégouttera comme la rosée, comme la pluie menue sur l'herbe, et comme la grosse pluie sur l'herbe avancée" ; „quasi imber super herbam, et quasi stillae super gramina"). *Omul puse pae și fânuri cămilelor.* BIBLIA (1688), 17[2]. *Și văzând că nu va puteà scăpà, că erà și slab de boală, s'au vărit într'o căpiță de fân, la un sat lângă Botoșeni.* URECHE, LET. I, 183/37. *Nu-i bine să lase oaste turcească, că este vreme de earnă, și să șază oaste de earnă la un loc, nu o va pute[à] biruì țara de fân și de grăunțe.* NECULCE, LET. II, 222/9. *Paiele încă nu se izidesc ci se întrebuințează pentru nutreț la vite; mai vârtos în anii cei mai sugșugați* [= în care se simte lipsă] *de fânuri.* ECONOMIA, 54. *Căpitanul Turculeț... apucând înainte, a scos toți oamenii de prin sate, a dat pojar fânului și fânațelor, a ascuns prin gropi grâul și orzul, și dușmanul a găsit tot pustiu în drumul său.* C. NEGRUZZI, I, 170 *Capra și cu iedul au luat o căpiță de fân și au aruncat-o peste dînsul în groapă.* CREANGĂ, P. 33. *El erà lungit pe o câmpie cosită, fânul clădit mirosea.* EMINESCU, N. 48. *Trandafir crescut în fân, Rău îmi stă june bătrân, Trandafir crescut pe iarbă, Rău îmi stă june cu barbă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 459. *Calu' cum 'ș-îngrijește Și cu ce-l hrănește? Tot cu fân tocat Și cu orz pisat.* TEODORESCU, P. P. 62. *Spune, mândro, maică-ta, Că atunci eu te-oiu lăsà, Când maica ți-o numărà Fânu' de pe două care.* HODOȘ, P. P. 137. (Cred. pop.) *De te întâlnești cu popă, zvârle în urma lui paie ori fân, c'atunci nu-ți va merge rău.* ȘEZ. I, 18. (Loc. și prov.) *A căutà acul în carul cu fân:* „a se necăji, a stărui ca să găsească cevà care nu se poate aflà, sau e foarte greu de găsit" : „chercher une aiguille dans une botte de foin". ZANNE, P. V, 5. *Și-a pus fân în ciobote* : „s'a îmbogățit" : „il a du foin dans ses bottes". ibid. III, 110. *La fân mai mult decât la aur poftește măgarul.* ibid. I, 537. *Fân ori paie?* întrebà (făcând aluzie la valoarea cu mult superioară ca nutreț a fânului) țăranul când vrea să afle dacă-i aduci un rezultat bun s. rău. *Cum îl vede Pahon, îl întreabă încă de departe: „Ei, da ce-i tată: fân ori paie?" — „Mestecătură dragul tatii!"* RETEGANUL, P. V, 9. | (Fânul se face, se strânge, se clădește). *Că m'ai dat la un bătrân, Merge ziua, face fân, Vine seara tot gemând.* BIBICESCU, P. P. 189.

Cine dracu'-a mai văzut lepure vara cosind, Iepuroaica fân strângând? JARNÍK-BÂRSEANU, D. 415. | *Vremea fânului* e timpul când iarba a ajuns a fi numai bună de cosit și începe să se facă fânul : „fanaison, fenaison". (Cred. pop.) *Până la vremea fânului, femeile n'au voie să meargă cu furca'n brâu torcând, că bate piatra.* ȘEZ. II, 197/34. || Fig. Facerea fânului. *Mă duseiu astăzi la fân Cu dorul mândruții 'n sân; Mai strângeam câte-o căpiță Și mai dam pe la guriță. De lucrat, voiu fi lucrat, Dar guriță-am căpătat!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. || P. ext. (la sing. și la plur.) Iarba, lucerna, etc. necesită încă, dar destinată spre a fi făcută *fân. Fânurile sânt frumoase* = „les foins sont beaux". COSTINESCU. *Am niște fân în livede de par'că mi-e milă să bag coasa în el.*

2°. (Bot.) = **fluță** (și: floarea-fânului). PANȚU, PL. || **Fânul-cămilei** = **roșățea**: Jonc-fleuri: „Butomus umbellatus". || **Fân-de-livezi** = **șuvar-de-munte**: Păturin (commun): „Poa trivialis". PANȚU, PL.

[Plur. *-nuri.* | De oare-ce și pluralul cuvântului *fânaț* (2°) are sensul „fânuri", s'a desvoltat pe alocuri uzul de a întrebuința *fânațe* ca plural de la *fân*, cfr. și *vin: vinațe.*]

— Din lat. **fēnum**: vegl. *fin*, ital. *fieno*, sard. log. *fenu*, engad. *fain*, prov. *fen*, fran. *foin*, span. *heno*, (portg. *feno*).

FĂNĂ prep. v. **fără.**

FANÁL s. a. *Fanal, grosse lanterne.* — Felinar mare. *Astă lună ce înnoată în tărie, Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor câmpie.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Anica se uită la el, luminată de fanalul ce era aprins în balcon.* ZAMFIRESCU, R. 114.

— *N.* din fran. Cfr. dubletul fânar[1] (felinar).

FANÁR s. m. sing. *Fanar, Phanar.* — Mahalà din Constantinopole locuită numai de Greci (pe vremuri numai de nobilimea greacă), situată pe Cornul de aur. *Phanar, sau mai vulgar Fener, poarta care duce spre cel mai de jos port al Constantinopolei. Partea aceasta e însemnată astăzi mai ales din cauza, că aci și-au locuințele cei mai nobili și cei mai avuți Greci ai cetății.* CANTEMIR, IST. 135. *Și neputându-se deprinde* [Mavrocordat-vodă] *cu țara Moldovei fiind deprins în Țara-românească de copil, au stătut Kapichihaelile ce aveà la Poartă, căci cuprinsăse toată boierimea fanarului încă din zilele tătine-său, lui Necolai-vodă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 191/21. *Nicolai Mavrocordat..., deși Moldav de viță, fusese crescut la fanar.* C. NEGRUZZI, I, 179.

— Din n.-grec. φανάρι, idem.

FANÁR s. a.)
FÂNÁR s. a.)

1°. *Lanterne, réverbère, fanal.* 2°. *Lanterne* (cylindre en fer dans les trous duquel engrènent les dents de la roue d'un moulin-à-vent).

1°. (În Mold.) Felinar. *Îmblat-au [craiul] toată noaptea cu fânare, și-i bucură, și mergeà pe la corturile boiarilor până s'au potolit spaima.* N. COSTIN, LET. I, A. 22/1. *Jorjeta, înturnându-se cu tot ce trebue pentru scris ș-un fanar aprins...* C. NEGRUZZI, III, 243/6. *Arama trist răsună, trec prapuri și fânare Apoi în lungi veșminte vin preoții bătrâni.* I. NEGRUZZI, II, 305. *Moș Nichifor țineà să aibă prăsilă; albe, pentru că albeața iepelor — ziceà el — îi slujeà de fânariu noaptea, la drum.* CREANGĂ, A. 107. *Unii din ei țineau în niște bețe lungi, niște băsici de hârtie boită, în care ca'n niște fânare, ardeau lumânări.* ȘEZ. III, 184/4. *Sculați, sculați boieri mari, Să se scoale slugile, S'aprindă fânarele, Să mături curțile Prin toate unghețile.* ibid. I, 148/19. | (Impropriu) Far. *Aice se vede un fânariu mare, ce l-au Hamburghezii pe insulă Hailingoland.* DRĂGHICI, R. 7. [Și: *fânariu.*]

2°. P. anal. (În Tulcea) *Fanár:* o bucată cilindrică de fier cu scobituri longitudinale, care are asemănare cu un felinar, și care, la moara de vânt, e înțepenită în capătul fusului de fier; dinții grindeiului, îmbucându-se cu scobiturile *fanarului*, pun în mișcare fusul. (Pe aiuri se numește prâsnel, crâng, vălug sau vălog). [În Covurluiu, Fălciu, Constanța, de-a-dreptul din turc. *fener:* **fenér** s. a.] DAMÉ, T. 162, 163.

— Din n.-grec. φανάρι, idem.

FÂNÁR s. m. v. **funar.**

FANARAGÍU † adj. = **fanariot.** (În batjocură, cuvânt format de Alecsandri) *Pe când Domnii greci, Cei fanaragii, Mii de parpaleci Și de papugii, Aici alergau...* ALECSANDRI, T. 138.

— Derivat din **Fanar**, prin suf. *-agiu.*

FANARAGÍU s. m.)
FÂNARAGIU s. m.)

Lanternier. — (Mold.) Cel însărcinat cu aprinderea și îngrijirea felinarelor de pe străzi, aprinzător de felinare, cfr. lampagiu. *Fieștecare dughengiu, când i-a venì rândul, să dea opt parale de fânar fânaragiului.* (a. 1776, Mold.) URICARIUL, XIX, 328. *Nici-un pedestru nu erà pe uliți, afară de fanaragii care strigau regulat raita.* C. NEGRUZZI, I, 15. | Fig. *Fanaragiu* = „om de nimic". (Putna), ap. ZANNE, P. V, 289.

— Din turc. **fenarğy**, idem.

FÂNĂRĂȘ s. a., s. m. 1°. *Petite lanterne, petit réverbère.* 2°. *Ver luisant: Lampyris noctiluca.* — Diminutivul lui **fânar** (derivat prin suf. *-aș*). (În Mold. și Bucov.)

1°. Fânar, felinar mic. *S'a sculat un cuconaș Și-a aprins un fânăraș.* MARIAN, SE. I, 20. Cfr. fânărel. [Plur. *-rașe.*]

2°. (Entom.) = **licuriciu** (cfr. făclieș, focului-Dumnezeu, gândăcel scânteios, lumină-de-pădure, scânteuță, steluță. MARIAN, INS. 44; JAHRESBER. XII, 122). [Plur. *-rași.*]

FÂNĂRÉL s. a. *Petite lanterne, petit réverbère.* — (Mold.) Diminutivul lui **fânar** (derivat prin suf. *-el*). *Năfrămile frumușele De cumnați și cumnățele Le-oiu pune la prapurele... La cruci și la fânărele...* MARIAN, Î. 134. Cfr. fânăraș (1°).

FÂNĂRÍE s. f. 1°. *Endroit (dans la cour) où l'on conserve le foin en meules.* 2°. *Toutes les meules de foin d'un lieu.* 3°. *Fenil.*

1°. „Locul unde se fac clăile s. căpițele de fân". Com. I. PAVELESCU. *Asemenea să ia fiica Catinca un loc de casă ce este în mahalaoa Muntenimea din Iași unde au fost fânăriea mea ca să-și facă casă.* (a. 1822, Mold.) URICARIUL, XI, 342/28. *În fânăria care veneà la spatele curții..., vr'o patru cară se găteau să încarce fân.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

2°. „Totalitatea clăilor s. căpițelor de fân dintr'un loc". Com. I. PAVELESCU. *Secretul oamenilor cu noroc pe lângă femei erà tocmai sinceritatea cu care iubeau pe fiecare în parte și una după alta: un foc de paie, într'o fânărie, ce trece din căpiță în căpiță.* ZAMFIRESCU, R. 218.

3°. „Șură, magazie (podul grajdului une-ori) unde se ține fân". Com. I. PAVELESCU.

— Derivat din **fân**, prin suf. col.-loc. *-ărie.*

FANARIÓT s. m. *Phanariote.* — Grec din mahalaua Fanarului, din Constantinopol. Dintre acești Greci Poarta a numit domni în Moldova și Muntenia între anii 1711-1821. *Căzând țara în ghiarele Fanarioților, mitropoliții la înscăunarea lor luase drept obiceiu a cere și încuviințarea Patriarhului de Constantinopoli.* C. NEGRUZZI, I, 241.

— *N.* din n.-grec. φαναριώτης, idem.

FANARIOȚÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **fanariotic.**

FANARIÓTIC, -Ă adj. *Relatif aux Phanariotes.*— Relativ la Fanarioți. *Viclenie fanariotică.* [Și (învechit): **fanarioticésc, -eăscă** adj. *Să se împotrivească voințelor fanarioticești.* ZILOT, CRON. 68. (Mai rar) **Fanarioțésc, -eáscă** adj. *Răsunetul manelelor și al stihurilor fanarioțești.* ODOBESCU, I, 244.]
— *N.* derivat din **Fanariot,** prin suf. adj. *-esc, -ic -icesc.*

FANARIOTICÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **fanariotic.**

FANARIOTÍSM s. a. *Caractère du Phanariote.*—Caracterul unui fanariot. Fiindcă Românii au avut multe de suferit de la Domnii Fanarioți, cuvântul a căpătat un înțeles rău, de ocară: viclenie, ipocrizie, etc.
— *N.* derivat din **Fanariot,** prin suf. *-ism.*

FANARIOTIZÁ vb. I[a]. *Faire de qqn. un Phanariote.*—A face (pe cinevà) să adopte limba și obiceiurile Fanarioților; a-l preface în Fanariot.
— *N.* derivat din **Fanariot,** prin suf. *-izà.*

FANARIOTIZÁT, -Ă adj. *Devenu Phanariote.* — Participiul verbului **fanariotizá,** devenit adjectiv (cu sens pasiv). *Dar omul vechiu... raiaua secolului trecut, sofistul fanariotizat... a luat-o și în rândul acesta pe dinainte.* ODOBESCU, III, 452.

FÂNĂȚ s. a. 1°. *Prairie, pré.* 2°. *Foin.*
1°. Câmpie pe care se lasă anume iarba să crească pentru ca să se poată cosi. *Ce este rămas de popa Moise cel bătrân, de fratele moșu nostru, popa Nicula, unde au rămas holde și fănață,... să împărțim frățește* (a. 1715, Huniedoara) IORGA, S. D. XII, 287. *Hotarul fânațului mănăstirei să începe din gura Sărății peste Bistrița la Doamna și Angârciia păr la obârșie pe de amândouă părțile.* (a. 1763, Mold.) URICARIUL, XX, 407/$_{23}$. *Pământurile de arat cu fânațele, pădurile... pururea să le moștenească.* ȘINCAI, HR. I, 255/$_{38}$. *Călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fânațe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârlii.* C. NEGRUZZI, I, 191. *Fânațul plin de fragi.* ALECSANDRI, P. II, 404. *Câtu-i fânațul de mare, Dorul meu odihnă n'are, Nici la umbră nici la soare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 381. *Ce te-ai lăsat de popie Și de sfânta liturghie...? Ce ne calci poienele Și ne paști fânațele?* ALECSANDRI, P. P. 99/$_{15}$. *Măi bădiță chică creață, Scoate boii din fânațe Și-i mână la iarbă verde.* MÂNDRESCU, L. P. 125.
2°. (Mai ales la plur.) Fân. *Nu rămâneà nime nice cu boi, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fânațe, nice cu pâne.* N. COSTIN, LET. II, 86. *Îl izbì cu pumnul în față și-i zise...: „N'ai nimic în car, păcătosule?“ — „Jupân ciauș“, răspunse Miu, mai mult mort de cât viu, „așà să-ți ajute Dumnezeu; nimic; o pală de fânaț“... Ciaușul bolborosì câtevà cuvinte tovarășilor săi, iară ei... începură a băgà iataganele în fânul din căruță.* DELAVRANCEA, S. 206.
[Plur. *-națe,* dial. *-nață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 48, învechit *-nățuri.* | Într'un HRISOV din Iași, a. 1631 întâlnim și plur. *fânați: Am vândut o giumătate de sat... cu curți bune și cu fănați și cu tot venitul.* ap. GCR. I, 75.]
— Dintr'un adjectiv substantivat **fenacium* (subînțeles *pratum*=„câmp) de fân“. În sensul 2° poate să avem a face cu o metonimie, întrebuințându-se „locul pe care crește fânul“ în sens figurat pentru însuși „fânul“. Mai probabil însă avem a face cu substantivarea adjectivului **fenacius, -a, -um* după omiterea vre-un alt substantiv. Cfr. fâneață.

FANÁTIC, -Ă adj. *Fanatique.* — Cuprins de fanatism; p. ext. prea zelos pentru cevă; (lucru) excesiv, în care se vede prea mult zel. *Popriți... împrăștierea cărților celor desfrânătoare sau fanatice.* MARCOVICI, D. 400. *O inimiciție fanatică.* MAIORESCU, D. I, 76. || Substantivat. *Venind acum la izvoarele lui Miron Costin, să examinăm unde au putut fi ele întrebuințate de* [fiul său Nicolae,] *acest fanatic al compilației.* IORGA, L. I, 101. [† și: **fanaticésc, -eáscă** adj. (derivat prin suf. adj. *-esc*). *O râvnă fanaticească se 'ntinse.* KONAKI, P. 303.]
— *N.* după fran. (lat. **fanáticus, -a -um,** idem).

FANATICÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **fanatic.**

FANATÍSM s. a. *Fanatisme.* — Zel orb pentru religie și așà de exagerat, în cât cel cuprins de fanatism ar puteà comitè și crime. P. ext. Zel exagerat. *Provincialismul și fanatismul ucide știința.* HASDEU, I. C. IX. *Sânt multe piedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul...* C. NEGRUZZI, I, 255. *Combaterea fracțiunei cu fanatismul ei.* MAIORESCU, D. I, 109.
— *N.* din fran.

FANATIZÁ vb. I[a]. *Fanatiser.* — Fact. A face pe cinevă fanatic pentru cevà. (Refl. = pas.) *În învălmășagul discuțiilor necontenite, ideile se ascuțesc, caracterele se întăresc, sentimentele se fanatizează.* IORGA, L. II, 5.
— *N.* din fran.

FANATIZÁRE s. f. *Action de fanatiser.* — Infinitivul verbului **fanatizà,** devenit abstract verbal. *Fanatizarea maselor.*

FANATIZÁT, -Ă adj. *Fanatisé.* — Participiul verbului **fanatizà,** devenit adjectiv. Adus în stare de fanatism. *Aplauze nebune, galeria fanatizată.* CARAGIALE, N. S. 90.

FÁNDĂC † s. a. *Gros projectile en forme de boulet.* — (Rar) Projectil de piatră care se azvârleà cu mașina. *Românii, nu numai fândăcuri din mășine mănând, ci și pietri mari slobozînd deasupra în protiva Grecilor, foarte amar îi necăjeà pre Greci* (: „neque vero globis duntaxat machinarum, sed saxis etiam superne devolutis, nostri affligebantur“: „ἐξ ἀφετηρίων ἀποσφενδονούμενοι σφαιρωτοὶ λίθοι...“). P. MAIOR, IST. 222. [Plur. *-dăcuri.*]
— Din turc. **funduk** „balle“. (E probabil că P. Maior a cercat să introducă și de astădată în limba noastră un cuvânt aromânesc: *fândécu* „glonte“.)

FÂNDĂSÍ vb. IV[a] refl. v. **fandosì.**

FANDASÍE s. f. v. **fantazie.**

FANDASIÓS, -OÁSĂ s. m. *Vaniteux.* — (Rar) Înfumurat. *Un fandasios își făcuse chipul său de piatră.* ISPIRESCU, ap. TDRG.
— *N.* derivat din **fandasie,** prin suf. adj. *-os.*

FÂN-DE-LIVEZI s. a. (Bot.) v. **fân.**

FANDOSEÁLĂ s. f. 1°. *Sot orgueil, rengorgement.* 2°. *Affectation, simagrées, minauderies, afféteries, façons, mignardises, airs pudibonds.* — Abstractul verbului **fandosì** (derivat prin suf. *-eală*).
1°. Fudulie. BARCIANU.
2°. Afectare, mofturi, (fam.) fasoleală.
[Plur. *-seli.*]

FANDOSÍ vb. IV[a] refl. 1°. *Faire l'important, se rengorger.* 2°. *Affecter des airs de réserve* ou *pudibonds, faire le malin, faire des mines, minauder, faire des façons* ou *des simagrées,* (en parlant des femmes) *faire la renchérie* ou *la mijaurée.* — (Mai rar; necunoscut dincolo de munți).

1°. (Învechit) A-și da aere, a-și închipui lucru mare. *Cu capul său cel ticălos și fără de simțire, Să-și lungească nasul atât, și să se făndăsească, Chiar cu sânge împărătesc să va să se rudească.* PANN, E. III, 77.

2°. (Azi) A face mofturi, (fam.) a se fasoli, a face pe râiosul: *„Apoi de, boierule, noi ce să spunem? că nu știm nici un basm“. — „De! nu vă mai fandosiți acum. Spuneți și voi, ia, ce veți pricepe“.* ISPIRESCU, L. 67. *Nevasta care iubește, Spală noaptea și cârpește Și ziua se premenește, La horă se fandosește, Din cârcimă nu lipsește.* ȘEZ. I, 112.

[Și (forma mai veche): **fândăsi** vb. IV^{a}.]

— Din n.-grec. φαντάζομαι, idem (imper. aor. φαντάσου „închipuește-ți!“).

FÂNEÁȚĂ s. f. = **fânaț.** (1°). *Prețul pământului vândut este 26 galbeni falcea de pădure..., 28 galbeni falce de fâneață.* I. IONESCU, D. XV. *Când Decembre ne aduce nonele ție 'nchinate Turma'ntreagă pe fâneață își dă viu avânt la joc.* OLLĂNESCU, H. O. 235. *Șopârlaița e o buruiană mică cu floricica albă; crește prin fânețe.* ȘEZ. III, 12/$_{28}$. *Să-mi calci tu locurile, Să-mi încurci fânețele, Să-mi dărâști livezile Și să-mi pești ierburile?* TEODORESCU, P. P. 627^{b}. *Alei! Toma Alimoș, Boier din Țara de jos, Ce ne calci moșiile Și ne strici fânețele?* ALECSANDRI, P. P. 73/$_{17}$. [Și: **fânéț** s. a. *Tată-său îi dă cinci prăjini în vatra satului, loc de casă, apoi o falce de arătură și douăzeci de prăjini de fânețe.* SEVASTOS, N. 46; cfr. IORGA, S. D. VI, 401.]

— Dintr'un adjectiv substantivat **fenĭcia, *fenĭcium* (subînțeles *pratum, prata*). Cfr. fânaț. (Pentru schimbul sufixelor *-acium* și *-icium* cfr. Pușcariu, *Lateinisches Ţ und Ķ*, 136 ș. u.)

FANEROGÁM adj. (Bot.) *Phanérogame.* — Cu organele de fructificare aparente. *Plante fanerogame.*

— *N.* din fran. (grec. φανερός „aparent“ și γάμος „căsătorie“.)

FÂNÉȘTE adv. Numai în expresiunea: *A tăià fânește* = „a tăià ca fânul, adică cu totul, până la pământ“. ZANNE, P. IX, 258: „raser“.

— Derivat din **fân,** prin suf. adv. *-ește.*

FÂNÉȚ s. a. v. **fâneață.**

FANFÁRĂ s. f. 1°-2°. *Fanfare.*

1°. Arie militară scurtă, executată cu instrumente de vânt. *Muzicile alese Intoană mari fanfare, ce se unesc în sunet Cu-a clopotelor svonuri.* ALECSANDRI, P. II, 337. *Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă.* EMINESCU, P. 237. | Fig. *Harmăsari... Scoțind din piept fanfare de glas nechezător.* ALECSANDRI, P. II, 376. ‖ P. ext. Muzicanți care execută din instrumente de vânt astfel de arii. *Fanfara Liceului Mihai-Viteazul.*

2°. (Vânăt.) Arie din corn. *Un sunet de corn... repetă câtevà ori de-a rândul una din acèle fanfare vânătorești.* ODOBESCU, III, 96.

— *N.* din fran.

FANFARÓN, -OÁNĂ subst., adj. *Fanfaron, rodomont, faux brave, bravache, tranche-montagne.* — Cel ce se laudă cu calități închipuite, mai ales cu vitejia sa, lăudăros. *Un fanfaron mare Declamând simțimente ce sigur nu le are.* ALEXANDRESCU, M. 270. *Colonelul, cât e de fanfaron, e în stare să se laude, spuind minciuni.* CONTEMPORANUL, VI, II, 206.

— *N.* din fran. Cfr. farfarà.

FANFARONÁDĂ s. f. *Fanfaronnade.* — Lauda ce-și aduce un fanfaron, pentru calități imaginare, lăudăroșie. *Politica adâncă stă în fanfaronadă.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Neîncrederea în fanfaronadele și în proiectele de neîndoioasă biruință, cu care Rușii au trâmbițat mai adesea sosirea lor în Principate...* ODOBESCU, I, 266.

— *N.* din fran.

FANFARÓNIC, -Ă adj. *De fanfaron.* — (Rar; învechit) De fanfaron. *„A! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor“, urmă el cu un aer fanfaronic.* C. NEGRUZZI, I, 39.

— *N.* derivat din **fanfaron,** prin suf. adj. *-ic.*

FÂNFEN s. m. (Bot.) v. **ferfăn.**

FANÍNĂ s. f. } v. **făină.**
FĂNÍNĂ s. f. }

FANIÓN s. a. (Milit.) *Fanion.* — Steguleț colorat, care servește la alinierea unei trupe, la deosebirea unei unități de alta, la semnalizare. *Fanion de batalion,* cu colorile naționale. | P. ext. Steguleț de semnalizare la căile ferate. *Trenul se apropiă... o femeie cu fanionul verde își luase poziția reglementară.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 278.

— *N.* din fran.

FÂNIȘÓR s. m. sing. *Foin.* — Diminutivul lui **fân** (derivat prin suf. *-ișor*). (Fără sens micșurător; se întrebuințează numai spre a da o notă de drăgălășie cuvântului). *Sapă-mi groapa din picior Și-mi așterne fânișor, Iar la cap și la picioare Pune-mi, pune-mi câte-o floare.* TEODORESCU, P. P. 584.

FANÓN s. a. (Zool.) *Fanon.* — Lamele care garnisesc falca superioară a balenelor și a altor cetacee.

— *N.* din fran.

FÂNÓS, -OÁSĂ adj., s. f. *Riche en foin; de la forme du foin. Faneuse.* — Adj. (Foarte rar) Bogat în fân; ca fânul (Atestat numai la POLIZU și la ALEXI). ‖ (Rar) Substantivat (subt forma feminină; redă, nepotrivit, pe fran. *faneuse*). Mașină de întors fânul. *Cât vezi cu ochii, câmpul* [e] *...străbătut de tot felul de mașini și instrumente: pluguri, grape, tefeluge, secerători, cositoare, fânoase cu câte-un cal...* I. GHICA, CONV. LIT. XIX, 710.

— Derivat din **fân,** prin suf. adj. *-os.* (Cfr. ital. *fienoso,* idem).

FÂNSÁICĂ s. f. *Lieu déboisé.* — (Măidan, în Banat) *„Fânsaică* sau loc târsít se zice locului de unde a fost tăiată pădurea“. Com. LIUBA.

— Etimologia necunoscută.

FÂNTÂIOÁRĂ s. f. v. **fântânioară.**

FÂNTÂNĂ s. f. 1°. *Fontaine, source.* 2°. *Puits.* 3°. *Lucarne, œil-de-bœuf.*

1°. † Apă care izvorăște, izvor. *Blagosloviți marea și riurele, fântânile și chiții și toate ce se clătescu întru ape.* PSAL. SCH. 520/$_{23}$; CORESI, PS. 438. *Au doară poate de întru o fântână, de în același izvor să izvorască dulce și amar?* CORESI, ap. GCR. I, 10* (: „numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amaram aquam?“). *Va izvorî fântână de la rădăcina lui.* DOSOFTEIU, V. S. 129. *Dorește cerbul de fântână.* idem, PS. 139. ‖ Fig. (Modern) Isvor. *Nu sabiei, ci rugii, nu taberii, ci bisericei nădăjduiaște, și cunoscând fântâna biruinților, către ea aleargă.* ARHIVA R. I, 50. *Fără să cunoască măcar o limbă dintre acelea ce deschid fontânele trecutului nostru național,... scrie despre „Istoria critică a Românilor“.* HASDEU, I. C. XI.

2°. Groapă săpată în pământ până la adâncimi adesea considerabile, une-ori cu pereți pietruiți, în care se adună apa trebuitoare omului pentru traiul zilnic; puț (cele mai obicinuite tipuri de *fântână* sânt la noi cel cu „cumpănă“ sau cel cu „ciutură“ s. „gă-

leată" și „cârlig", cu „buduroiu" sau [unde păturile de apă sânt foarte adânci, ca pe Bărăgan] cu „burduf", mai rar [și mai ales prin orașe] cel „cu roată". De cele mai multe ori *fântânele* au și „ghizduri", adesea și câte-un „jgheab". s. „teucă" pentru adăpat vitele. Numirea de *fântână* s'a dat apoi și puțurilor de prin orașe, la care apa e adusă prin conducte, cfr. cișmea). *Toate fântânile câte aŭ săpat slugile lui... le-au astupat.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (= „ils bouchèrent les puits que les serviteurs de son père avaient creusés"). *Părețiĭ erau de piatră mică ca ceea cu care se pietruesc fântânile.* EMINESCU, N. 51. *Zâmbind s'așează fata aproape de fântână Pe-o lespede de marmur, privind cu gândul dus La gura de balaur ce-asvârle apa 'n sus.* COȘBUC, B. 14. *De la o vreme, nefiindu-le foame, poposesc la umbra unei răchiți pletoase, lângă o fântână cu ciutură.* CREANGĂ, P. 143. *Fântâna eră adâncă și nu aveà nici roată nici cumpănă, numai o scară de coborît până la apă.* idem, P. 204. *Lacrimele curg mereu, Și fântâna crește, crește, Mândra ta așà grăește: Fântână cu trei izvoară Cine-a bea din ea să moară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 119. *Pân' veneai, bade, la noi, Eram floarea florilor, Drăguța feciorilor, Și umblam din mână 'n mână Ca cârligul la fântână.* ibid. 158 (cfr. 244). *Omu 'n lume multe vede!... La o casă șepte fete Și fântână sub perete; Câne moare de sete!* ibid. 421. (Cred. pop.) *Înapoi noaptea și-n fântână părăsită, să nu te uiți că nu-i bine.* ȘEZ. II, 65/4. (Loc. prov.) *De frica lui Dumnezeu, dracu a început a face fântâni și poduri* (se zice „când cel rău se poartă bine de frică"). ZANNE, P. VI, 589. *Olul umblă la fântână, până se sparge.* ibid. IV, 5 (cfr. apă, I, 183). *Nu cără apă la fântână* (se zice celor care întreprind lucruri zadarnice). ibid. I, 108. | *Fântână arteziană*, cfr. artezian (vol. 1, 272a).

3°. Bageà (și: băgeagă, fumar, hogeag, cucuvaie, ochiul podului, ursoaie, marchioță, campadură, cubeà sau cucumeà.) DAMÉ, T. 98.

[Plur. *-tâni*. | Scrierea *fontână* e etimologică și nu redă pronunțarea acestui cuvânt.]

— Din lat **fontana** (scil. *aqua* „apă de) izvor": ital. *fontana*, sard. (log. și camp.), corsic. *funtana*, prov. *fontana*, fran. *fontaine*.

FÂNTÂNÁR s. m. 1°. *Fontainier, fontenier, (ouvrier) puisatier.* 2°. *Celui qui, pour l'absolution de ses péchés, fait ériger une fontaine près de la grande route.*

1°. Meșter de fântâni, cel care face sau drege fântânile. *Doi fântânari ce îngrijeau de fântâna domnească...* DOC. (a. 1658), ap. TDRG. *Măria sa văzând o lipsă mare ca aceea, și nevoie ce aveà creștinii de apă, nu s'au lenevit a face o pomană ca aceea, nici la cheltueală nu s'au uitat, ci au pus cu toată nevoința meșteri fântânari de au adus o fântână cu apă foarte bună.* MAGAZ. IST. II, 331/4.

2°. Acel care, spre iertarea păcatelor sale, hărăzește, pune să se facă, pe cheltuiala sa, o fântână lângă drum, s. într'un loc unde-i lipsă de apă. Cfr. I. BÂRSEANU, RAPS. și BAL. 70.

— Derivat din **fântână**, prin suf. nom. agent. *-ar*. (Cfr. ital. *fontaniere*, prov. *fontanier*, fran. *fontenier*.)

FÂNTÂNEÁ s. f. 1°. *Petite fontaine, petit puits.* 2°. *Exutoire.* 3°. *Fontanelle.*—Diminutivul lui **fântână** (derivat prin suf. *-el*; cfr. ital. *fontanella*, prov. *fontanela*).

1°. Fântână mică. *O grădină foarte desfătătoare și frumoasă,... cu felurimi de pârae și gârlișoare,... nenumărate fântânele și gâldae.* GORJAN, H. I, 66. *Dragul meu, dacă te-i duce, Dragă'n țara cea mai dulce, Uită-te de-a dreapta, Acolo-i o fântâneà.* MARIAN, Î. 590. *Maică, la inima mea Este un rât și-o fântâneà: Rătu-i făcut de urât, Fântâna de necaz mult.* RETEGANUL, TR. 137. *Maică, din guriță mea S'ar fi făcut fântâneà, Din sprâncene izvorele, Din ochi două păhărele Să bea voinicii din ele.* HODOȘ, P. P. 158. Cfr. fântânioară, fântâniță, fântânică, fântânuță.

2°. (Chir.) (Pop.) Ulcer artificial, derivativ la care se recurgeà mai înainte și prin care se întreținea o supurație locală.

3°. (Anat.) (Pop.) La copiii mici, moalele capului. Cfr. fontanelă.

FÂNTÂNÍCĂ s. f. 1°. *Petite fontaine, petit puits.* 2°. *Sphaigne: „Sphagnum".* — Diminutivul lui **fântână** (derivat prin suf. *-ică*).

1°. Fântână mică. POLIZU. Cfr. fântâneà, fântânioară, fântâniță, fântânuță.

2°. (Bot.) = **coada-mâței-de-baltă.** BARCIANU.

FÂNTÂNIOÁRĂ s. f. *Petite fontaine, petit puits.*— Diminutivul lui **fântână** (derivat prin suf. *-ior*). *Lângă iaz eră o fântânioară la care a stat diaconul să-și adăpe iapa.* CONTEMPORANUL, III, 656. *Colo jos la fântânioară Trage-un voinicel să moară, Cu capu' pe săbioară, Cu mâna la inimioară.* HODOȘ, P. P. 77. [Pronunț. *-tâ-nĭoa-ră*. | Cu obicinuita muiare a lui *n*, mai apoi cu amuțirea lui înaintea sufixului *-ior*, și **fântâioáră** s. f. (pronunț. *-tâ-ĭoa-ră*): *Cine nu-și face o fântâioară, ori barim nu vrea să dea ajutor cu bani... la facere de fântâni, apoi pe lumea aialaltă i se frige gura de sete.* ȘEZ. III, 105.] Cfr. fântâneà, fântâniță, fântânică, fântânuță.

FÂNTÂNÍȚĂ s. f. *Petite fontaine, petit puits.* — Diminutivul lui **fântână** (derivat prin suf. *-iță*). *Mai departe c'a plecat Pân' la recea fântâniță. Dragă, rece fântâniță, Ce te-aș rugà eu pe tine: Stâmpără-mă tu pe mine!* MARIAN, Î. 576. *Dragă fântâniță, Mândră și frumoasă! Eu n'am venit nici să te beau, Nici să te mănânc, Ci-am venit ca să mă bagi în tine Și să mă speli pre mine.* idem, V. 179. *Am o fântâniță largă, Plină de petricele albe?* (= „Gura"). GOROVEI, C. 183. *Din guriță Fântâniță, Și din buze izvorele, Din ochi negri păhărele, Ca să beai, maică, cu ele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324. *Colo'n deal pe potecuță, Lângă mândră fântâniță, Trece-o dalbă copiliță.* ibid. 378. *La fântânița de peatră, Să 'ntâlneà fată cu fată, Ce să ne facem surată?* DOINE, 171. Cfr. fântâneà, fântânioară, fântânică, fântânuță.

FÂNTÂNÚȚĂ s. f. *Petite fontaine, petit puits.*— Diminutivul lui **fântână** (derivat prin suf. *-uț*). LB. Cfr. fântâneà, fântânică, fântânioară, fântâniță.

FANTÁSC, -Ă adj. *Fantasque.*—(Franțuzism). Care lucrează subt inspirația momentului, cum i se năzare și-i trece prin cap. *În panoplii bogate am arcuri, archebuze... ca un senior fantasc.* MIREA, C. I, 177.

FANTÁSMĂ s. f. *Fantôme, spectre, être imaginaire, simulacre, vision, apparition.* — Stafie, arătare, nălucă, apariția unei ființe nereale. *O fantasmă se arată, Se arată blăstămând.* ALECSANDRI, P. I, 51. *Încet plutind se'nalță mireasa-i, o fantasmă.* EMINESCU, P. 208. *De ce-l necăjeau ca niște fantasme lucruri așà de vechi, dintr'un trecut plin de amărăciuni?* SADOVEANU, M. 104. [Pronunțat de unii și: *fantázmă*.]

— *N.* din grec. φάντασμα, idem.

FANTASMAGÓRIC, -Ă adj. *Fantasmagorique.* — Ce ține de fantasmagorie, având înfățișarea unei fantasmagorii. *Schelet fantasmagoric, ființă infernală.* ALEXANDRESCU, M. 213. *Lumina focului, care împrăștià o roșață de jeratic;... fantasmagorica li-*

cărire a fanalului, — făceau pe soldaţi să se creadă pe lumea cealaltă. D. ZAMFIRESCU, R. 125. [Pronunţat de unii şi: *fantazmagóric.*]

— *N.* din fran.

FANTASMAGORÍE s. f. *Fantasmagorie.*—Producţie la întunerec de figuri luminoase, ale căror imagini se măresc şi par că se apropie de spectatori. | (De obiceiu fig.) Nălucire. *Mi se păreà că biserica se învârteşte cu mine... Nu ştiu cât ţinù astă fantasmagorie.* C. NEGRUZZI, I, 54. | Formă fără fond. *Avem... şcoli şi literatură... Dar în realitate toate aceste sânt producţiuni moarte... stafii fără trup... Singura clasă reală la noi este ţeranul român, şi realitatea lui este suferinţa, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare.* MAIORESCU, CR. I, 273. *Cine să fie acest Gheorgachi,... care scrie cu plăcere toate amănuntele fantasmagoriei de Curte?* IORGA, L. I, 497. [Pronunţat şi: *fantazmagorie.*]

— *N.* din fran. (din grec. φάντασμα „nălucire", ἀγορεύειν „a vorbi".)

FANTÁST, -Ă s. m., s. f. *Visionnaire, rêveur.* — (Rar) Cel care trăeşte lăsându-se în voia imaginaţiei; visător. *Iar aici, fantastă obstinată? te-ai furişat de la ospăţ şi ai turburat veselia oaspeţilor.* I. NEGRUZZI, V, 241. *Să căutăm acum la vânturosul şi fantastul.* ŢICHINDEAL, F. 399.

— *N.* din germ. **Phantast.**

FANTÁSTIC, -Ă adj. 1°. *Fantastique, chimérique, imaginaire.* 2°. *Beau* ou *étrange comme si ce n'était pas réel.*

1°. Fără existenţă reală, plăzmuit numai de închipuirea (fantazia) noastră; nemotivat. *Tot prepusul fantastic, în locul adevărului apucând...* CANTEMIR, IST. 261. *Un vis fantastic venì şi-şi puse asupră-mi negrele sale aripi.* C NEGRUZZI, I, 60. *O frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase.* idem, I, 28. *Fantastica descălecare a lui Radu-Negru.* HASDEU, I. C. 44. *Părţile... fantastice din Istoria... D-lui Hasdeu...* MAIORESCU, CR. I, 341. | † (Impropriu, cu înţeles activ) Aiurând. *Mihnea-vodă... fantastic, adecă buiguitoriu în gânduri.* M. COSTIN, LET. I, 341, $_{27}$.

2°. Real, dar aşà de frumos, ori aşà de ciudat, în cât nu-ţi face impresia realităţii. *Luna îşi aprinde farul... de lumină. O! tablou măreţ, fantastic!* ALECSANDRI, P. II, 18. *Un lung şir de nori fantastici.* C. NEGRUZZI, I, 236. *Astfel foştii miniştri daţi în judecată... rămân... în situaţia fantastică a unor oameni definitiv acuzaţi, dar indefinit nejudecaţi.* MAIORESCU, D. II, 46.

— *N.* din fran. (lat. **phantasticus, -a, -um,** idem. La cei vechi din lat. s. din grec. φανταστικός.)

FANTAXÍ vb. IV^a. *S'enorgueillir, se pavaner, prendre des airs, se donner de grands airs. Satisfaire à tous ses caprices.* — Intrans. A se fudulì. *Croitoresele au hotărît să nu mai facă credit compatrioatelor. Cam ruşine, dar ce-mi pasă? Eu tualetele le am pus la mână şi am şi fandacsit cu dînsele la baluri, la Mabil...* ALECSANDRI, T. II, 75. | Trans. A-şi face toate fantaziile, toate toanele. *Acum când ţi-ai fantaxit toate, poţi se te pui puţintel pe lucru.* XENOPOL, ap. TDRG.

— Din n.-grec. φαντάζομαι, idem, aor. vulg. φάνταξα.

FANTAXÍE s. f. v. **fantazie.**

FANTAZÍE s. f. 1°. *Fantaisie, imagination.* 2°. *Goût frivole, désir capricieux, caprice.* 3°. *Fantasia.*

1°. Acea proprietate a minţii noastre, în virtutea căreia putem combinà diferitele imagini intelectuale, sensibile ori voluntare în alt mod de cât cum le-am câştigat din experienţa noastră; imaginaţie, închipuire. *Precum simţirea în lucrurile ce-s de simţit lucrează, aşà pomenirea în fantazie tipărită şi zugrăvită ale sale pătrunzătoare sloboade raze,* CANTEMIR, IST. 106. *Fantazie, fantazie! Când sântem numai noi singuri. Ce ades mă porţi pe lacuri şi pe mare şi prin crânguri!* EMINESCU, P. 254. *Partea materială din ceea ce este frumos în această poezie, sânt imaginile provocate în fantazia noastră.* MAIORESCU, CR. I, 10. | Fig. *Unde mă răpeşte Avântul poeziei? În care plaiuri rătăceşte Aripa fantaziei?* ALECSANDRI, P. II, 182. ‖ P. ext. *Un portret de fantazie:* pe care pictorul l-a plăsmuit din imaginaţia sa, nu după realitate. *Un costum de fantazie:* care se deosebeşte de moda generală. | (Muz.) Bucată liber compusă, nu după anumite regule. *Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn... pentru ea sânt o jucărie.* C. NEGRUZZI, I, 75. ‖ (Comerţ) *Articole de fantazie:* obiecte care satisfac mai mult imaginaţia, de cât vre-o trebuinţă.

2°. Dorinţă capricioasă. *Îşi împlineşte toate fantaziile.*

3°. † Un fel de joc militar, imitat de la cavalerii arabi: evoluţii pe cal, descărcare de arme, muzică, etc. *La eşitul din Curtea domnească* [Dimitraşcovodă] *arătà fantazie de ziceà surlele şi trâmbiţele şi bătea dobele. Dar noroadele tot îl sudueà şi-l hâtcâeà.* NECULCE, LET. II, 252, $_{22}$.

[Mai ales în timpurile din urmă, se întrebuinţează, în sensul 1°-2°, foarte des franţuzismul: **fantezíe.**] De prin veacul XVIII până pe la mijlocul veacului trecut, de-a dreptul din n.-gr. φαντασία, şi: **fandasíe** s. f. *Mergând atuncea Iulian având multă fandasie drăciască şi silind pre toţi să creazà în draci...* MINEIUL (1776), 52^2/$_1$. *Mândria... cu cât ne întunecă cunoştinţa şi voinţa folosului stării noastre cu atât mai mult şi mai vârtos, ne supune şi ne stăpâneşte cu fandasia ei cea deşartă şi de zminteală.* PISCUPESCU, O. 108. *Fandasia este o lucrare izvoditoare a minţii noastre, ce o săvârşaşte prin gândirea ei.* idem, 160. *Nu puteà el nici odată să uite pe Areti, Ea într'a sa fandasie, nu 'ncetà a se'nvârtì.* PANN, E. 5. | Prin mahalale şi: **fandaxíe** s. f. cfr. fantaxí: *Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr'un nu-ştiu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata.* CARAGIALE, T. I, 89/$_7$.]

— *N.* după fran. (grec. φαντασία, idem).

FÁNTE s. m. 1°. *Dandy, gommeux.* 2°. *Valet (au jeu de cartes).*

1°. Tânăr filfison, cu pretenţii de eleganţă şi frumuseţe. *Dama cochetează cu privirile-i galante, Împărţind ale ei vorbe între-un craiu bătrân şi-un fante.* EMINESCU, P. 307. *Lumea se adună mereu: fanţi de provincie, cu figura năclăiată în pomadă de dafin...* VLAHUŢĂ, D. 278.

2°. Valetul la cărţile de joc. *Bondici: Viaţa-i un stos de la'nceput pân'la sfârşit, şi lumea o masă de cărţi. Tot meşteşugul îi să pontariseşti la vreme şi să găseşti ruteoa norocului, ca să faci ‚roi'. Pungescu: Prea bine, dar dacă ai goană de fante?* ALECSANDRI, T. 403.

— *N.* din ital. **fante,** idem. Cfr. dubletul infante.

FANTEZÍE s. f. v. **fantazie.**

FANTÓM s. a. **fantomă.**

FANTÓMĂ s. f. *Fantôme, spectre, être imaginaire, simulacre, vision, apparition.* — Arătare, nălucă, fantasmă, stafie, arătarea unei fiinţe nereale. *Unde se primblă falnicul Fantom a lui Fingal.* C. NEGRUZZI, II, 68. *La un loc cu năluci albe şi fantomuri sperioşi.* ibid. 60. *Un mormânt se desvelește. O fantomă 'ncoronată din el iese... Ascultaţi! marea fantomă face semn.* ALEXANDRESCU, M. 14. [(Învechit) **fantóm** s. a., cu plur. *-toame* şi *-tomuri.*]

— *N.* din fran.

FANTÓȘĂ s. f. *Fantoche.*—Marionetă, păpușă care joacă pe scenă. *Teatru de fantoșe.* || Fig. Individ care nu poate fi luat în serios. *Dar aceste păpuși, aceste fantoșe,... răscumpără toate lipsurile lor, marea lor lipsă de realitate, prin eleganță.* IORGA, L. II, 506.
— *N.* din fran. (din ital. *fantoccio,* idem).

FÂNUL-CĂMILEI s. a. (Bot.) v. fân.

FÁPNIC s. m. (Bot.) } v. faptnic.
FÁPNICĂ s. f. (Bot.) }

FAPT s. a., s. m. 1°. *Action de faire, de créer, de commettre, d'accomplir, de construire,* etc. *Fait, création, accomplissement, construction,* etc. 2°. *Action, acte, œuvre, ouvrage, fait.* 3°. *Créature, être.* 4°. *Fait, réalité.* 5°. *Point* (du jour), *aube, tombée* (de la nuit); *crépuscule.* 6°. *Charme, enchantement, sortilège. Sorte de variole* (qu'on croit provoquée par le charme nommé ‚fapt'). 7°. *Ver du papillon à tête-de-mort* (Acherontia atropos). *Sorte de vers parasites dans les entrailles de l'homme* (lesquels, d'après la croyance populaire, sont produits par le ver du papillon à tête-de-mort). 8°. *Trèfle jaune: Trifolium procumbens. Radiaire* ou *Sanicle-femelle: Astrantia major.*

1°. † Facere, creare, săvârșire, construire. *Să derept aceaea nu vor creade ție, nice cuvântul tău nu vor ascultà pe un faptŭ de ciudă* (= când vei săvârși o minune), *creade-vor cuvântul tău cu altă ciudă.* PALIA (a. 1582), ap. CP. 205 (: „Que s'il arrive qu'ils ne te croient point, et n'obéissent point à la voix du premier prodige, ils croiront à la voix du second"). *Înduplecând sufletele cu fáptulŭ minunilor...* DOSOFTEIU, V. S. 181. *Pietrarii, la fáptulŭ feredeului, au zidit în temelie...* idem, V. S. 28, $_2$. *Aceast'au fost în aii deîn faptulu lumiei 5499, în luna lui Martie.* MSS. (secol. XVII), ap. HEM. 1128/$_{38}$.

2°. Acțiune, act, lucru, operă, (†) dealĕ, faptă. *Fapturile ceale bune...* PAREMII (a. 1644), ap. CP. 206. *Te va blagoslovì Domnul Dumnezeul tău intru toate sămănăturile tale și în tot faptul mânilor tale, și vei fi veselindu-te.* BIBLIA (1688), 138, $_2$ (: „l'Éternel, ton Dieu, t'aura béni dans toute la récolte et dans tout l'ouvrage de tes mains; et tu seras alors dans la joie"). *Mi-am oprit rostul, să n'aib a dzice De fáptŭ de oameni cuvânt de price.* DOSOFTEIU, PS. 46. *D-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta.* CREANGĂ, P. 233. *Nu ne-or judecà pe unt, Numa pe cum am făcut, Nu ne-or judecà pe dat, Ci ne-or judecà pe fapt* (= după fapta noastră). ȘEZ. I, 15. || Flagrant delict. *L-a prins în fapt* = „adulter". RĂDULESCU-CODIN (tot astfel ital. „prendere s. cogliere sul fatto", fran. „prendre qqn. sur le fait", după care, se zice azi, ca termen juridic:) *A prinde pe cinevà asupra faptului.* || (Expresiuni moderne) *Fapt împlinit* (după fran. „fait accompli"): acțiune săvârșită, întâmplare care nu se mai poate schimbà. *Anexarea Bosniei și a Herțegovinei din partea Austro-Ungariei a fost privită de celelalte puteri europene ca un fapt împlinit.* | (Jur.) *Fapt licit* (s. *ilicit*) = act pe care nu-l oprește legea (s. oprit de lege). *Quasi-contractul este un fapt licit voluntar, din care se naște o obligațiune către o altă persoană, sau obligațiuni reciproce între părți.* HAMANGIU, C. C. 233. | Eveniment, întâmplare. *O carte plăcută, în care... sânt mai peste tot locul foarte binișor furișate... o mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante.* ODOBESCU, I, 11/$_{11}$. *Fapte diverse* (după fran. „faits divers"): fel de fel de întâmplări povestite de jurnale. || † Eliptic. Faptă bună, bine. *Și au slujit norodul Domnului... căci au cunoscut tot faptul Domnului cel mare carele au făcut lui Israil* (: „Et le peuple avait servi l'Éternel... qui avaient vu les grandes œuvres que l'Éternel avait faites en faveur d'Israël"). BIBLIA (1688), 174. *Faptul carele nime nu-l va face mi-ai făcut mie.* ibid. 13, $_2$.

3°. † Făptură, creatură. *Feciu Adam în chipul meu și-l puș în raiu și-i dédu viĭața de ve[a]c, iară el călcă porânca me[a] în păcatele sale și morții să dede(a)ră iadului. Iară eu vădzuiu și nu putuiu răbdà faptul mâinilor mele să-i munceascà diavolul.* CUV. D. BĂTR. II, 364.

4°. (După fran., modern) Realitate. (Numai în locuțiunea) *de fapt* (mai rar *cu faptul,* în opoziție cu: „cu numele") = într'adevăr: „dans le fait, en fait, par le fait, en effet, réellement". *Principatele erau cu numele și cu faptul grânarul sultanului.* GHICA, S. IV. *Convingerea se poate întemeià sau de-a dreptul pe o intuiție actuală, în care raportul între două sensațiuni (judecata) se produce prin asociarea lor dată în chiar experiența de fapt, sau indirect...* MAIORESCU, L. 104. | *Fapt e, că...:* ceea ce e adevărat, ce nu se poate contestà e, că... (ca ital. „è un fatto"...).

5°. Început (numai cu privire la unele fenomene ale naturei), clipa când începe un fenomen. În unire cu cuvintele „zori, dimineață, zi și noapte", însemnează „momentul când începe ziua, când se crapă de zi, revărsatul zorilor, s. când se înoptează". Se întrebuințează mai des ca loc. adv.: **În faptul zilei, dimineții, în fapt de zori, în fapt de seară.** *O samă de Moscali s'au furat noapte[a], și au sărit peste șanț, din cotrò nu se păzeà Tătarii și Turcii; și în faptul zilei, așà i-au lovit Moscalii pe Tătari pre dincolo.* NECULCE, LET. II, 429. *În următoarea zi, sculându-se în faptul ei, s'au gătit de vânat.* DRĂGHICI, R. I, 97. *Faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte, Și-un rău falnic de lumină se revarsă peste munte.* ALECSANDRI, P. II, 68. *Iatà'n fapt de dimineață Că pe câmpul de verdeață Copilița, cu-alte două, Se primblà, torcând, prin rouà.* idem, I, 429. *Pe soare să-l oprească el noaptea o recheamă, Furtunelor dă zborul pământul de-l distramă... Târziu! căci faptul zilei în slavă se repède!* EMINESCU, P. 214. *De cum a dat în fapt de zori, Veneau cu fete și feciori Trăsnind rădvanele de craiu, Pe netede poteci de plaiu.* COȘBUC, B. 18. *În faptul dimineții, prin parc, îngândurată, Se plimbă visătoarea Fatmà, frumoasa fată A marelui Ben-Omar, califul din Bagdad.* idem, B. 14. *La noapte să-i închidem într'o măgazie, și mâine, în faptul zilei, îi iau eu într'o căruță și i-oĭu duce să-i așez la un prieten al meu.* ISPIRESCU, L. 273. | Fig. *Trist e deșertul ce se 'ntinde Pe sub amurgul vieții, Când vezi cum soarele s'aprinde În faptul tinereții!* ALECSANDRI, P. II, 183. (Cfr. face C, 1, 3°, făcut[1], cfr. sard. log. „fatta de sa die" = faptul zilei).

6°. Farmec, fermecătură, vrajă, făcătură. (Cfr. face A, III, 3°, făcătură). *Fápturi dimonești.* DOSOFTEIU, S. 40/$_2$. *Chiprian trimisă dimoni la ficioară cu fápturi.* idem, 40/$_2$. *Cu farmeci și cu fápturi le face aciaste* (explicarea marginală: „mângânie"). ibid. 24, $_2$. *Cine te-au învățat fápturi de farmeci ca aciastea?* ibid. 36. *Să mă limpezească De toată ura, De toată făcătura, De toată aruncătura; De tot datul, De tot faptul.* MARIAN, Î. 15. *Și aseară s'au vorbit D'oi, mamă, într'un corn de șură, Să-mi arunce fapt și ură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 186. *Maică, suratele mele Ș'aseară se sfătuiră, Maică, 'ntr'un ungheț de șură, Să-mi arunce făcătură, Maică, 'ntr'un ungheț de gard, Să-mi arunce mie fapt.* MÂNDRESCU, L. P. 82. || După credința poporului *faptul* se aruncă în calea celui descântat. Cine calcă întâi în descântece zvârlite de babe, pe acela se ia *faptul.* Acesta constă într'o boală de piele ce se manifestă, la om, prin eșirea unor pete roșii pe tot trupul care se prefac în niște bube rele. Ele produc dureri mari de cap, greutate în tot corpul și slăbiciune mare. Pe față se înmulțesc câte odată așà de mult încât nu de puține ori astupă și ochii bolnavului. Omul se vindecă de *fapt* numai prin descântece. (Cfr. ȘEZ. I, 157, 254, II, 133; LEON, MED.

129; MARIAN, INS. 273, D. 120). *Şi-a mulţumit lui Dumnezeu Că l-a mântuit De fapt...* SEVASTOS, N. 299. *În fapt am călcat, Capul mi l-am rupt, Mânile mi-am frânt.* MARIAN, V. 219. (Descântec) *Ieşi fapt nesădit, Fapt rătăcit, Fapt înfocat, Fapt turbat, Fapt spulberat, Fapt de multe feţe, Fapt de multe creţe, Ieşi din spate, Din picioare, Că pe X rău îl doare.* BUGNARIU, NĂS.

7°. (Entom.) Omida fluturelui numit „strigă“ (: „acherontia atropos“), „cea mai mare dintre toate omizile. În stare normală, suprafaţa corpului său, care constă din 4-11 inele, e de coloare verde-gălbie; fiecare inel are pe de amândouă laturile câte o dungă horţişă de coloare albastră, care se unesc de-asupra spinării într'un unghiu; dedesubtul acestora alte două cevă mai late şi de coloare negrie şi anume una pe o latură şi alta pe cealaltă latură, iar punctele de pe inele, din care ies nişte perişori, sânt albastre. *Faptul* acesta, după credinţa Românilor din unele părţi ale Ţării-româneşti, precum bunăoară a celor de la Curtea-de-Argeş, dacă se vrăjesc de atare vrăjitoare, ia argint viu în punctele de pe corpul său şi ducându-l la persoanele sorocite... [acestea] capătă boala numită de asemenea *fapt*... [adecă] un fel de omidă, asemenea omizii numită *fapt*, care se face în stomahul omului... [şi] începe a-i roade ficaţii şi măruntaiele“. MARIAN, INS. 272-273. *Fapt* = „vierme descântat ce se trimite de vrăjitoare pe capul altuia“. RĂDULESCU-CODIN, 31. [După LEON, ap. TDRG., ar însemnă şi: „geophilus electricus“.]

8°. (Bot.) = **trifoiaş** (Pârteştii-de-sus, Bucovina). PANŢU, PL. || *Faptul-mare* = **ştevie** (Pârteştii-de-sus, Bucovina). PANŢU, PL.

[Când însemnează o insectă s. o floare e s. m. şi are pluralul *fapţi;* în toate celelalte sensuri e s. a., cu plur. *fapte,* (învechit) *fápturi.* | În limba literară din Bucov., după germ. *Faktum,* şi **fact** s. a. | Negativul † **nefapt** s. a. se întâlneşte o dată în PSAL. SCH. $451/_{16}$, CORESI, PS. 380, pentru a traduce noţiunea de „nefiinţă“. *Nefaptul mieu vădzură ochii tăi* (: „imperfectum meum viderunt oculi tui“: „Tes yeux m'ont vu lorsque j'étais comme un peloton“).]

— În cuvântul românesc, precum arată sensurile sale în parte active şi în parte pasive, s'au contopit două vorbe latine: **factus, -us** „facere“ şi **factum, -i** (participiul trecut pasiv a lui *facere,* devenit substantiv abstract) „cele făcute“: ital. *fatto,* sard. log. *fattu,* engad. *fat,* prov. *fach,* fran. *fait,* span. *hecho,* portg. *feito.*

FAPT, -Ă † adj. = **făcut.** Participiul vechiu al verbului **face,** devenit adjectiv (păstrat une-ori în poezia populară). *Această carte... nu e de Domnezeu faptă.* CUV. D. BĂTR. II, 53.

FÁPTĂ s. f. 1°. *Fait, œuvre, ouvrage, action, acte. Occupation. Cause.* 2°. *Création. Créature, être.* 3°. *Réalité.* —După origine, *faptă* este un participiu trecut pasiv, devenit substantiv abstract şi în acelaşi timp un plural; înţelesul lui este deci: „(toate) câte au fost făcute (de cinevà)“. Sensul acesta de pluralitate se mai resimte în cuvântul românesc, întru cât el adesea are un cuprins colectiv: totalitatea lucrurilor săvârşite de cinevà, privită ca o unitate.

1°. (Despre oameni: Ceea ce a săvârşit s. a adus la îndeplinire cinevà) Operă, ispravă, p. ext. (ceea ce săvârşeşte, îndeplineşte cinevà) acţiune, act. *Suflete! atunci* [când vei păşi la judecata de apoi] *nu veri grijì nici de feciori, nici de muere...; te veri cutremurà cumu-ţi va plătì Dumnezeu pre(a) faptele(a) tale.* CUV. D. BĂTR. II, 451. *Lăudăm pre marele Constantin, căci au fost dentru împăraţi..., a dooa pentru vrednicia* [sa]..., *a treia pentru fapte.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{45}$. *Dumnezeu să facă plată fieştecăruia dintr'înşii după faptele lor; eu sânt gata.* ANTIM, P. XXVII, $_2$. *Ah, prieteşugul, Doamne, acea sfântă legătură Ce se'ntăreşte prin fapte, iar nu cu vorbe din gură!* KONAKI, P. 84. *Răutatea şi capriţiile nu sânt fapta naturii.* MARCOVICI, D. 103. *Au trecut timpii aceia, timpi de fapte strălucite!* ALEXANDRESCU, M. 16. *O Provedinţă... dirige faptele omului.* BĂLCESCU, M. V. $4/_4$. *Este drept ca fiecare să poarte ponosul faptelor şi ziselor sale.* ODOBESCU, III, $10/_{25}$. *Reprezentarea cea mai perfectă a frumosului în pictură este fapta naţionalităţii italiene şi spaniole, şi cea mai mare claritate a formei şi a stilului, fapta Francezilor.* MAIORESCU, CR. I, 171. *Încă mai ai gură să întrebi? Acestea-s faptele tale: m'am luat după capul tău cel sec şi m'am dus pe coclauri să-ţi aduc, sanchi, copìi de suflet.* CREANGĂ, P. 84. *Nu te teme..., vei scoate-o la căpătâiu bun şi slujba cu care te-a împovărat împăratul. Dară trebue să ştii că cu amar are să-i vină şi lui la urma urmelor pentru faptele sale.* ISPIRESCU, L. 27. *Foaie verde trei alace; De când trecuiu dealu'ncoace Voie bună nu-mi pot face: Nu ştiu, zilele mi-s rele, Ori mă bat faptele mele; Nu ştiu locu-mi este rău, Ori mă bate Dumnezeu?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 194. (PROV. şi loc. prov.) *Nu e nici o faptă fără plată.* C. NEGRUZZI, I, 248; CREANGĂ, P. 227. *După poamă se cunoaşte pomul Şi după faptă omul.* ZANNE, P. I, 259. *Faptele arată tocma ca într'o oglindă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX, 173. *De la vorbă pân la faptă, ca de la pământ la cer.* ibid. II, 820. *Să te păzească Dumnezeu: de bătaia muierii, a stângaciului, a ciungului şi a şchiopului, de puşca chiorului şi de fapta mutului şi a surdului; vorba Rumânului!* ŞEZ. III, $81/_{23}$. | (În figură etimologică) *Atâţi nevrednici, trăind în moliciuni, Se laud' cu mari fapte făcute de strămbuni!* ALEXANDRESCU, M. 10. *Te-am pălmuit pentru fapta ce-ai făcut.* ISPIRESCU, L. $47/_{17}$. *Să facem o astfel de faptă.* ŞEZ. I, $65/_8$. | Spec. *Faptă bună* (s. *rea*) = bine (s. rău) făcut cuivà : „bienfait, bonne action (mauvaise action)“. *Voiu lucrà şi voiu propoveduì fapta bună.* MARCOVICI, D. 2. *Sărguinţa este maica tuturor faptelor bune.* DRĂGHICI, R. 141. *Mulţumită fiind în suflet că a putut săvârşì o faptă bună...* CREANGĂ, P. 286. (PROV. şi loc. prov.) *Orice faptă rea, răsplătire cere.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 606. *Bogăţiile trec, dar faptele bune rămân.* ZANNE, P. V, 94. *Anevoie fapta bună, că cu greu se urmează.* ibid. VIII, 606. *La o faptă bună Mulţi voinici s'adună.* TEODORESCU, P. P. 256. | *Faptele apostolilor* = cartea aceea a noului testament care istoriseşte despre lăţirea creştinismului prin apostoli: „les Actes (des apôtres)“. | *Om al faptelor* = om care pune în practică năzuinţele sale (span. „hombre de hecho“). | (Neobicînuit) *A pune în faptă* (după fran. „mettre en pratique“) = a pune în practică. *Negutătorul ce ştià prea bine sfătuirea măgărească, pe care o auzise chiar cu urechile sale, pricepù îndată că boul a pus-o în faptă.* GORJAN, H. I, 17. || P. ext. (Rar) † Ocupaţiune, îndeletnicire. *Fieştecare, după fáptele sale să numească un Dumnezeu... păscarii şi corăbierii pre dumnezeul Posidon, adecă pe mare,... înţelepţii pre Athina,... beţivii pre Dionis...* MSS. (a. 1747), ap. GCR. II, 39. || Cauză, pricină. *Din faptele lui (= pricină) nu pot ieşì din casă afară.* PAMFILE, J. II.

2°. † (Despre Dumnezeu) Facere, creare. *Cap diîntâi de fapta lumiei.* CUV. D. BĂTR. II, 103. || Creatură, făptură. *Ca să fim părga faptelor lui.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 115 (= A fi noi dintru întâiu vr'ura de zidirile lui. COD. VOR.; Ca să fim noi o începătură oarecare a zidirilor lui. N. TESTAMENT 1688 : „Afin que nous fussions comme les prémices de ses créatures“). *Preste toate faptele pre lume nu ţaste mai neputincios de omul.* VARLAAM, C. 302, $_2$. *Încă şi viaţa şi mentea şi hrana şi toate faptele lumiei: flerile şi peştii şi păsările, şi dobitoacele, toate împărţite le deade oamenilor.* idem, C.

299/13. *Doamne... ai dzis faptelor tale, să crească și să să înmulțască.* idem, C. II, 5, 2.

3°. (Sens modern, după fran. „fait“) Realitate, adevăr, (numai în expresia) *în faptă* (înlocuită, în timpul mai nou, prin) = de fapt (v. c.). *Închipuirea lor s'au tâmplat în faptă.* DRĂGHICI, R. 292. *Dar tu, Jujù, cu ce 'ntâmplare Ai căpatat favor asupra-ți așà mare? Ce slujbă la stăpân în faptă implinești?* DONICI, F. II, 30. *Nastratin erà un Hogia (dascăl sau învățător,)... Nu-l găsești însă în faptă să fi fost vre un viclean.* PANN, H. 3. *Caimacamul erà dușman tainic al vizirului și, cu toate că în public se arătà că se ocupă cu pregătirea și adunarea oștirilor și a armelor spre a le trămite lui Ferhad, în faptă însă se sileà cât puteà să risipească toate pregătirile făcute.* BĂLCESCU, M. V. 85.

— Din lat. **facta, -*am** (neutru plural devenit feminin singular): ital. *fatta,* sard. log. *fatta,* v.-fran. *faite,* span. *hecha,* portg. *feita.*

FĂPTĂȘ s. m. *Délinquant, coupable.* — (Rar, literar) Cel care comite o faptă condamnabilă, vinovat, delicvent. *Și cine poate spune că eu aș fi făptașul?* I. NEGRUZZI, VI, 627.

— Derivat din **faptă,** prin suf. nom. agent. *-aș* (probabil, după germ. „Tat : Täter“).

FĂPTÉLNIC, -Ă † adj. *Effectif.* — (Cuvânt format de Konaki, fără să fi ajuns vreodată în circulație) Real, efectiv. *Fără a da dovezi făptelnice* = „sans donner des preuves effectives“. KONAKI, ap. DDRF.

— Derivat din **faptă,** prin suf. adj. *-elnic* (sufix la modă la scriitorii de pe la începutul secolului trecut).

FÁPTNIC s. m. (Bot.) }
FÁPTNICĂ s. f. (Bot.) }
Sorte de plante qu'on emploie pour guérir le ‚fapt‘ (probablement *la garance: Rubia tinctorum*).—Buruiana care se întrebuințează ca doctorie pentru boala de stomah fapt (7°). Se mai numește roibie s. buruiana-faptului și e, probabil, planta numită pe aiuri roibă (v. c.) s. brociu s. pațachină s. rodeà s. rumenèle. (Cfr. și borîtura-de-strigă). „Faptul... se vindecă numai cu buruiana faptului, numită almintrelea *faptnic* și roibie, care seamănă întru cât-và la culoare cu omida fapt, și care se fierbe în apă și se dă apoi de băut celui ce bolește de fapt“. MARIAN, INS. 273. *În lăutoare se pun stroh de fân, flori, fapnic și altele.* idem, SE. II, 55. *Ca floarea de corn să fie Scumpa noastră veselie. Cum stă faptnica pe punte, Să stau și eu așà în frunte.* ibid. 58. [Și, cu amuțirea lui *t* în grupul *ptn,* **fápnic** s. m., cu genul schimbat și: **fáp(t)nică** s. f.]

— Derivat din **fapt,** prin suf. adj. *-nic.*

FĂPTÓRIU † s. m. *Créateur.* — Creator, Dumnezeu. *Lăsă făptoriul său, și se duse de la Dumnezeu.* CORESI, ap. CP. 206. *Ce să cunoaștem că avăm făptoriul și domnul care noao leage au pus.* id. ib. 206. *Nu slujiră faptei de D[u]mn[e]dzău cugetăreții, decât făptoriului.* id. ib. 227. *So[a]relui și lunei făptóriulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 165,2. *Pricep despre frămseațea faptelor pre făptoriul.* ibid. 192,2.

— Din lat. ***factorius** (pentru *factor, -em*).

FĂPTUÍ vb. IV[a] trans. *Commettre, exécuter, faire.* — (Cuvânt nou și literar, care prinde pe zi ce merge rădăcini în limbă, fiind mai expresiv decât face) A traduce o acțiune în fapt, a săvârși o faptă, a aduce cevà la îndeplinire, a face, a comite. *Blăstemul țării tunând să cadă Pe capul vostru nelegiuit! Blăstem și ură!.. Lumea să vadă, Cât rău în lume ați făptuit!* ALECSANDRI, P. II, 120. *Și Dumnezeu orbit-a firea Ovreilor împinși la rău, Încât să n'aibă nicăirea Vrun chip de-a faptuì perirea Născutului din Dumnezeu.* COȘBUC, B. 31. *El* [Mântuitorul] *ne spune să fim credincioși adevărului, să nu ne lăsăm de dînsul, căci numai astfel putem făptuì binele, căci numai astfel faptele noastre pot da roade prîncioase și vecînice.* STURDZA, E. 75. *Când vedeà curgerea, frămîntarea aceea fără preget a apei, îi veneà să sară în ea, căci gândul omorului ce făptuise, îi ardeà în cap ca un fier roșu.* SANDU-ALDEA, U. P. 201. *Cum văzură pe Ercule dormind, tăbărîră pe dînsul, și mi-l legară pe de toate părțile cu frânghii de ale lor... Ercule nici nu simțeà ce făptuiau acești Pigmei, fiind el în somn.* ISPIRESCU, U. 63/3. (Refl. = pasiv.) *Când trupul încalecă sufletul, se făptuesc rele și atunci sufletul, din pricină că n'a fost stăpân pe trup, va îndurà pedepsele cele aspre și strașnice ale iadului.* ȘEZ. III, 237.

— Derivat din **fapt** s. **faptă,** prin suf. denominal *-uì.* Cfr. înfăptuì.

FĂPTUÍRE s. f. *Action de commettre, d'exécuter* ou *de faire qqch.; exécution, fait, action.* — Infinitivul verbului **făptuì,** devenit abstract verbal. Executare, îndeplinire, comitere. *Ioan Câmpineanu erà mai înainte de toate un bărbat de caracter în toată puterea cuvântui, căci el căutà să afle care erà calea adevărului, a binelui și a datoriei, căci el erà neabătut de la făturirea lor.* STURDZA, E. 75. *După făptuirea crimei* = „après l'exécution du crime“. DDRF. | (În versuri) Faptă, acțiune. *Și lumea te va blăstemà, Că-i blăstem făptuirea ta.* COȘBUC, B. 103. *Ah! făptuiri ori patimi ne-opăcesc Al vieții-avânt la fel de mult* (: „Ah! unsre Taten selbst, so gut als unsre Leiden, Sie hemmen unsers Lebens Gang“). GORUN, F. 29.

FĂPTUÍT s. a. = **făptuire.** Participiul verbului **făptuì,** devenit abstract verbal.

FĂPTUÍT, -Ă adj. *Créé, façonné.* — Participiul verbului **făptuì,** devenit adjectiv. Creat, făcut, alcătuit, întruchipat. *Nu vedeà el oare că Joe se pusese cu deadinsul să amărască și să necăjească ființele făptuite de dînsul?* ISPIRESCU, U. 85/4. *Prâslea ajunse pe tărâmul celalt, se uită cu sfială în toate părțile, și cu mare mirare văzù toate lucrurile schimbate. Pământul, florile, copacii, lighioni altfel făptuite erau p'acolo.* idem, L. 84.

FĂPTUITÓR, -OÁRE adj., subst. *Qui commet, qui exécute; auteur, exécuteur, promoteur.* — Adjectivul verbal al lui **făptuì** (derivat prin suf. *-itor*), întrebuințat adesea în funcțiune substantivală. Cel care săvârșește, pricinuește, comite o faptă; autor. *Împărăteasa... strică înaltul sfat și înființă sfatul de cabinet alcătuit mai ales din acei ce fuseseră făptuitorii acestei prefaceri.* C. NEGRUZZI, II, 146/8. *Făptuitorul crimei.*

FĂPTÚRĂ s. f. I. 1°. *Création.* 2°. *Ordonnance.* II. 1°. *Création, œuvre. Idole.* 2°. *Monde, univers. Nature.* 3°. *Créature, être.* III. 1°. *Structure, conformation, configuration, composition.* 2°. *Façon, manière, figure, extérieur, aspect, air, tenue, stature, forme, style, coupe. Nature, manière d'être. Image. Genre, espèce, sorte.*

I. † (Exprimă acțiunea)

1°. Facere, creare. *De zidirea sau făptura lumii multe dovezi și păreri a filosofilor și a poeticilor păgânești erà.* N. COSTIN, LET. I, 41/6.

2°. Ordin, poruncă, dispoziție, voie (dumnezeească). *Urzișì pământul și prămândește. Cu făptura ta lăcuiește în zi, că toate lucrează ție.* CORESI, PS. 341; PSAL. SCH. 406/12 (: „Tu as fondé la terre, et elle demeure ferme. Tout subsiste aujourd'hui selon ton ordonnance; car toutes choses te servent“; „ordinatione tua perservat dies“).

II. (Exprimând rezultatul acțiunii) Ceea ce este făcut s. creat (de Dumnezeu).

1°. Creaţiune, operă dumnezeească. *De* [= după] *bunătatea făpturiei cunosc pre Ziditoriu.* CORESI, E. 14/25. *Tu eşti cel întru toate prea puternic. Fără a fi vrednic, am trăit pe acest pământ care este făptura mâinilor tale.* MARCOVICI, D. 2. *O astrologie... cu o dedicaţiune: „Celui întru fiinţa sa nemărginit, între făpturile mânurilor sale minunat Dumnezeu, spre veşnică laudă afierosită".* EMINESCU, N. 45. | Plăzmuire. *Mi se păreà că trebue să iasă în cale Lidia lui Faustin, o făptură a fantaziei mele, tăcută, albă...* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. || † Imagine dumnezeească, făcută de mâni omeneşti : idol. *Şi pre cei ce slujiià făpturii, foarte cu înţelepciune i-ai îmfruntat.* MINEIUL (1776), 117½.

2°. Spec. Lume, univers. *Ai purtat în braţe pre cel ce cuprinde toate, pre dătătoriul de hrană al tuturor şi făcătoriul făpturii.* MINEIUL (1776), 61½. *Rogu-mă stăpâne a toată făptura, auzitorilor acestora o mică parte de înţelepciunea ta dă!* ARHIVA R. I, 64. *Centru făpturei! tu izvoreşti iubirea, Care renaşte, mişcă, înalţă firea.* I. VĂCĂRESCU, P. 24. || Natură, fire. *Ear zefirii printre frunze cu-a lor aripi răcoroase Răspândesc un dulce sunet pe natură 'nveselind, Şi la glasul lor făptura se resimte înviind.* C. NEGRUZZI, II, 13. *Cucuzel podoaba creştinătăţii, care scoteà lacrimi din orice inimă împietrită, adună lumea de pe lume în pustiul codrilor şi veseleà întreaga făptură cu viersul său...* CREANGĂ, A. 13.

3°. (Fiinţă s. lucru creat de Dumnezeu pe pământ) Creatură (adesea complinit prin „cu viaţă", „omenesc", etc.), fiinţă, vietate, suflare (fig.). *Părinte, care îngrijeşti de cea mai mică făptură a ta...!* MARCOVICI, D. 17/5. *Daca la cer s'aude glasul făpturei tale, Fă, ca'n totdauna pe a virtuţii cale Să mery neştrămutat!* ALEXANDRESCU, M. 36. *Comăneşteanu se uită la el mirat, până ce-l umflă râsul. „Ciudată făptură omenească mai eşti, Nicule!"* D. ZAMFIRESCU, R. 213. *„Moşnege, moşnege!" zise baba, „nu râde, că şi asta-i făptura lui Dumnezeu, ca şi noi. Ba poate... şi mai nevinovat, sărmanul!"* CREANGĂ, P. 75. *Măi, dragii mei, nu chinuiţi voi puiul de şarpe, că şi el e făptura lui Dumnezeu!* RETEGANUL, P. V, 4. || (În opoziţie cu „înger") *Făptură* [subînţeles: omenească], *ori înger eşti?* PANN, E. IV, 136. || (Modern, după fran.) Creatură, unealtă (unul care există numai prin favoarea altora şi le datoreşte orice servicii). *Pe Domnii munteni...* [Iancu-vodă] *îi despreţuieşte, ca făpturi ale Turcilor.* IORGA, C. I. II, 62.

III. Fig.

1°. (Literar) Felul de a fi făcut s. compus: structură, conformaţiune, compoziţiune, configuraţiune. *Cine ştie dacă nu trăim într'o lume microscopică şi numai făptura ochilor noştri ne face s'o vedem în mărimea în care o vedem?* EMINESCU, N. 31. *Ţărmurile* [Australiei] *şi întreaga făptură a continentului are oarecare asemănare cu Africa.* MEHEDINŢI, P. 30. *Cioboţica-cucului, după spusa poporului, îşi are numirea sa de-acolo, pentru că seamănă la făptura florilor sale cu laba cucului.* MARIAN, O. I, 44.

2°. Felul de a fi s. de a se înfăţişà, de a se da, de a se prezentà: înfăţişare, exterior, aspect, aer, ţinută, statură, figură, chip, faţă, formă, stil, fire, natură (a cuivà). Cfr. făulă, făidà. *Şi trimise împăratul Ahaz către Uria preotul asămănare jărtăvnicului şi tocmala lui şi toată făptura lui.* BIBLIA (1688), 278, 2 (: „envoya à Urie le sacrificateur le dessin et le modèle de cet autel, selon toute sa figure"). *Începându-o* [vechea mitropolie] *a o zidì cu altă frumoasă rânduealà şi făptură...* NECULCE, LET. II, 309/37. *Un om prea mic de stat şi de făptură prost.* id. ib. II, 419/7. *Şi-l rasără cu frecători preste sv[â]nta carne, până îl stricară din făptură, de-l schimosîră.* DOSOFTEIU, V. S. 134/2. *Mai făcut-au* [Grigorivodă] *un foişor în dealul Copoului foarte frumos, făptură de Ţarigrad, cu tot felul de boële.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 192/18. *...Întru care lumină toată făptura omenească cea din afară* (= exteriorul lui) *atâta s'au schimbat, cât obrazul lui strălucià ca soarele şi veşmintele lui erau albe ca zăpada.* ANTIM, P. 8. *M'ai biruit, Halima, cu frumuseţa feţei tale, cu făptura cea gingaşă a trupului tău, cu darurile graiurilor tale.* GORJAN, H. II, 96. *Caii din partea câmpului sânt mai mari, mai frumoşi la făptură.* I. IONESCU, C. 90. *Frumos odor e Fulga! şi naltă-i e făptura.* ALECSANDRI, P. II, 286. *Când se născù pe lume voioasa rândunică Ea nu aveà făptură şi-aripi de păsărică.* idem, P. II, 273. *De-or trece anii cum trecură, Ea tot mai mult îmi va plăcè, Pentru că'n toat'a ei făptură E-un „nu ştiu cum" ş'un „nu ştiu ce".* EMINESCU, P. 145. *Băiete! făptura ta, căutăturile tale, isteţimea şi îndrăsneala ta arată cum că tu nu eşti dintre oameni proşti.* MARIAN, T. 97. *„Crâşmăriţă, draga mea! Spune-mi tu făptura sa".—„O, 'nălţate împărate! Că nu-i mare la făptură"...* BIBICESCU, P. P. 294. *„Tu te duci, neico, sărace, Io cu dorul tău ce-oiu face?" — „Face-vii, mândruţo, bine, Că mai sânt feciori ca mine!"—„Fie, neico, câţi o vrea, Că tot nu-s ca dumneata, Nici la stat, nici la făptură".* HODOŞ, P. P. 81. *Hai mândră să ne iubim, C'amândoi ne potrivim: Şi la ochi şi la făptură Ca doi porumbei la gură.* MÂNDRESCU, L. P. 94/14. *„D'apoi ce făptură are?"—„Nu-i nici nalt, şi nici nu-i gros Cum e omul mai frumos, Dar e voinic şi osos, Cum te prinde, cum pici jos".* ŞEZ. II, 34. *„Hei Aniţă crâşmăriţă! Spune-mi tu făptura lui!"—„Înălţate împărate, Eu făptura lui ţi-oiu spune, C'atâta-i de lat în frunte, Pe cât o tablă de munte".* ibid. IV, 8. *Pe supt deal, pe supt deluţ Pare soare că răsare. Dar nu-i soare răsărit, Ci-s doi sfinţi împodobiţi Cu podoabe gălbioare; Nu-s galbene de făptură* (= de la natură, din fire) *Ci-s galbene de-alergătură.* BIBICESCU, P. P. 237. || Imagine, chip. *Ea-şi aminteşte p'Aeneas mereu şi virtutea şi neamul Nobil al lui; iar adânc în suflet îi poartă făptura.* COŞBUC, Æ. 66/16. || Neam, soiu, fel, specie. *Canoane şi stihire în toate făpturile de'ntinsori...* DOSOFTEIU, V. S. 193. *Amândoi sântem de-o mamă, De-o făptură şi de-o seamă.* ALECSANDRI, P. I, 388. *Dragii mei! Ştiţi voi ce să facem, ca făptura noastră să se lăţească în grabă printre oameni?* SBIERA, P. 300.

[Plur. *făptúri.*]

— Din lat. **factura** (cu aceleaşi sensuri): alb. *fetùrę* „înfăţişare", ital. *fattura*, sard. log. *fattura*, eng. *fattûra*, v.-fran. *faiture*, v.-prov. *faitura*, span. *hechura*, portg. *feitura* (în parte cu alte sensuri, cuprinse în dubletele româneşti făcătură şi factură; unele dintre exemplele citate din limbile romanice par a fi formaţii mai nouă).

FAR s. a. *Phare.* — O lumină puternică în vârful unui turn de pe coasta unei mări, ca să arate, noaptea, corăbierilor drumul. P. ext. Însuşi turnul luminat. *Fluide şi svelte aleargă şi urlă* [valurile], *S'aţie cu grijă intrarea în port, Iar altele urcă spre farul din turlă.* D. ANGHEL, SĂM. VI, 23. *Farul din portul Constanţa.* || Fig. *Luna îşi aprinde farul tainic de lumină.* ALECSANDRI, P. II, 17. [Plur. *-ruri.*]

— *N.* din fran. (Φάρος, numele unei insule aproape de Alexandria (Egipt), unde s'a ridicat un asemenea turn pentru prima oară.)

FĂR' prep., conj. v. fără.

FÁRĂ s. f. *Nation, race, lignée, descendance, postérité, progéniture.*—Neam, gintе, naţiune. (În Ţara-Haţegului) *„Fară* = neam (întrebuinţat cu deosebire în sens rău; d. e.) *rea fară de om* = rău neam de om". REV. CRIT. III, 153. *Nice să nu te scândăliască aceia, că limba românească e spinoasă şi apusă pre lângă limba cea latinească. Că au nu din spini se naşte rujă prea frumoasă? Şi din mamă*

de soiu, seau de fară de jos și apusă nu odată s'au născut fiiu, carele... au ajuns a fi cel mai strălucit imperat. P. MAIOR, IST. 243/16. *Unii, cărora le este urît numele românesc,... zic, că limba românească foarte se loveaște cu limba cea sloveneascâ,... că Românii sânt fară sloveneascâ, iară nu romană.* idem, 238/6. *Longobardii... eră popor de fară nemțească.* idem, 238/23. *Nicolae... adună bărbați din fara și din prietenii săi.* idem, 202/15.

— De origine longobardă (*fara* „familie, neam"), cuvântul acesta a pătruns de timpuriu în peninsula balcanică la Neo-greci (φάρα „race") și la Albanezi (*farę, farę* „neam, soiu, familie"), apoi la Bulgari (*fara* „neam, familie) și la Aromâni (*fară*, idem). Nu se poate preciză din care limbă balcanică s'a răspândit în regiunile vestice ale dialectului dacoromân. Cfr. baligă. (Faptul că acest cuvânt e atestat ca popular în Țara-Hațegului, unde-l va fi auzit P. Maior pe când eră preot în Reghinul-săsesc, înlătură presupunerea că acesta l-ar fi introdus din dialectul aromânesc, precum a făcut-o de-atâtea ori cu alte cuvinte).

FĂRĂ prep., conj. I. 1°. *Outre; hormis, hors de, en dehors de, sauf, excepté.* 2°. a.) *Sinon, à moins que...; si ce n'est que..., seulement que..., hors que...; ne... que, seulement.* b.) *Mais.* II. 1°-2°. *Sans, (en) moins.*

I. *Fără* are aceeași origine ca și *afară (de). Nemică zicând fără ceale ce-au prorocit prorocii.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR 79/13 (=nemică afară nu grăesc de cîalea ce prorocii dzisără. COD. VOR.; nimică afară grăind dentru carele prorocii au grăit. BIBLIA 1688: „ne disant autre chose que ce que les prophètes et Moïse ont prédit devoir arriver"). Exprimă deci, propriu zis, un raport local. În sens curat adverbial *fără* nu se găsește, ci numai în funcțiune prepozițională și conjuncțională (cfr. afară II-III).

1°. În funcțiune prepozițională. (**Fără s. fără de**) Afară de, peste, pe de-asupra, pe lângă, (†) alegând, (cfr. afară de II). *Fără ce-am plătit, am muncit mult și cu oamenii mănăstirii, ca să fie sfintei mănăstiri de hrană.* CUV. D. BĂTR. I, 23. *Alt fecior n'au avut fără de-acesta.* VARLAAM, C. II, 28, 2. *Râmul... au ținut toată lumea de la apus până aproape și tot răsăritul, fără puține împărății la răsărit.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Au găsit atunce... cinzeci de pungi de bani, fără de odoare și haine și cai.* NECULCE, LET. II, 264/8. *Birueà Neamțul pre Franțuz, căci îi mai da și alții ajutor fără de electorii lui.* idem, LET. II, 383/8. (În Transilv.; accentul frazei e pe *făr'*) **Făr' de-aceea** (s. **de-aia**) =și așà, afară de aceea : „praeterea, alioquin, ceteroquin, aliunde, utique; ausserdem, ohne dem, ohnehin" LB.: „dans tous les cas, aussi". *Nu mai tremete vorbă la el; făr' de-aia trec eu de seară peacolo!* (cfr. span. fuera de eso s. de esto „afară de aceea").

2°. În funcțiune conjuncțională. (Numai subt forma **fără.** În vremile trecute foarte des întrebuințat; azi mai ales în Ardeal. Dovada că în cazurile ce vor urmà nu avem a face cu o prepoziție, ne-o dau exemple ca: *Nu sânt datoriu nece unui om, fără de Radului.* CUV. D. BĂTR. I, 95, unde dativul *Radului* nu poate fi dependent de *fără de*, ci, evident, de *sânt dator*, — sau: *Altă moarte cu blăstăm nu eră fără de răstignirea.* VARLAAM, C. 108, 2, unde forma articulată n'ar puteà fi înțeleasă după prepoziție, — sau: *Să mă bată Precista, De-oiu iubì pe cinevà, Făr' singur pe dumneata.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 51, unde acuzativul n'ar puteà fi precedat de pe, dacă substantivul ar depinde de prepoziție).

a.) (Adesea în legătură cu numai și aproape totdeauna după o negațiune) Afară de..., exceptând (pe...), dacă nu..., decât (că...), doar (că...), numai (că...). *Că cine e Dumnezeu, fără Domnul?* CORESI, PS. 40 (: „car qui est Dieu, sinon l'Éternel?"). *Om au fost ca și noi, fără numai că maica sventiei sale au fost fată curată.* VARLAAM, C. 137,2. *„M'am spământat că despuiat sânt și m'am ascuns". Și zise Domnul: „Cine ț[i]-au spus cum* [= că] *ești despuiat? fără numai den lemnul ce ț[i]-am poruncit ție, de acela singur să nu mănânci, de acela ai mâncat"* (=cum ai putut aflà că ești gol; aceasta s'a putut întâmplà numai doar dacă ai fi gustat, etc.). BIBLIA (1688), 3 (: „quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo praeceperam tibi, ne comederes, comedisti?"). *Mearsăm 40 de dzile imblând nemâncat, fără numai apă* (= neavând, afară de apă, nici o hrană). DOSOFTEIU, V. S. 80. *Noi nu numărăm ceasurile, fără numai după ce le-am pierdut.* MARCOVICI, C. 10/6. *Astfel trăiră băieșii..., neavând cu nimenea nemică... de împărțit, fără numai cu aceia, cărora le vindeà argintul.* MARIAN, T. 241. *Boala are leac, Da urîtul n'are cap, Fără scândura de brad Ș-o piatră mare la cap!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 212. *Dar Ileana agrăià :... În zădar, că nu voi fi a lui, făr'a cui mă duce!* RETEGANUL, P. III, 21/24. *Ochi ca la tine Simioane, Nu vezi nici în târg la doamne,... Făr'departe'n Bălgărat, La un ficior de'mpărat. Nici aceia nu-s așà, Fără samănă de-abeà.* MÂNDRESCU, L. P. 63/10. *Părinte, sfinția ta, Spovedește-mi pe mândra, Că n'are multe păcate, — Făr'un car și jumătate.* HODOȘ, P. P. 177. || Mai ales în construcția: **nu** (s. **nimic,** s. **niciunul, niciuna) altul** (s. **alta,** s. **altminteri,** s. **altfel,** s. **altchip) fără (numai)...** = nu altul, etc., decât ; numai (el, ea, etc.). *Într'alt chip nu eră vreame să poată scăpà acel vrăjmaș, fără numai cu moarte.* PRAVILA MOLD. 66,. *Nemică altă n'au închipuit veșmentele aciale, fără numai lepădarea păcatelor.* VARLAAM, C. 98. *Cerșù, dar nu altă, fără numai să-l iarte de la voinicie.* DOSOFTEIU, V. S. 73,2. *Hameleonul fără: vai și vai! alta nu ziceà și fără moriu, moriu! alta nu răspundeà.* CANTEMIR, IST. 252. *Aceste ne-au făcut cilibii la toate, cu lacrimi pe obraz și cu suspinuri la Dumnezeu strigând; iar altă putere, fără a suspinà la Dumnezeu, n'au rămas.* NECULCE, LET. II, 442/26. *Nu altmintrea își putù scăpà capul, fără luând alte veșminte.* P. MAIOR, IST. 80. *Margă tare încă se află, care nu e alta, fără pământ văros, amestecat cu lut cleios.* ECONOMIA, 8. *Nu mai aveà alt semn de viață fără numai că vedeà cu ochi[i].* GORJAN, H. I, 72. *Alți boieri mai aproape nu se aflau, fără numai Preda Buzescu și frate-său.* BĂLCESCU, M. V. 291. || † (La scriitorii vechi se mai găsesc următoarele construcții) **Fără că...** = decât (doar) că..., numai că.., doar că... *În limba Românilor multe cuvinte se află slovenești, carea nu de airea s'au putut întâmplà, fără că Românii au trăit împreună cu Dachii, în Dachia.* P. MAIOR, IST. 185. *Anul acesta va fi sănătos, fără că în toamnă va fi moarte între partea muierească.* CALENDARIU (1814), 73/5. | **~ ce...** = afară de aceea, că..., pe lângă că... *Veșmintelor tale toți li se uità; Vine de la dînse miros și dulceață, Fără ce ești rumăn și vîasel în față.* DOSOFTEIU, PS. 149. *Mii și leghioane și sute nescrise, Fără ce-are Domnul și oști ce-s neatinse.* idem, PS. 217. | **~ când...** = afară doar dacă..., decât în cazul că..., decât dacă... *Nemica nu poate pre oameni a-i împăcà, fără când ei singuri prejudecă, cumcă ei cu... sfărmarea* [=desbinarea] *lor, celor de obște vrăjmași ai lor... folos le pricinuesc.* ȚICHINDEAL, F. 33. | **~ decât...** = decât... *Nu vom puteà într'alt chip să ne desțeptăm sufletele..., fără decât cu cea folositoare aducere aminte de...* BIBLIA (1688) 3, pr./38. *Ei altă nu răspundeà, făr' de cât ziceà...* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 224/12. | **~ decât numai...** = decât doar, că... (s. dacă...). *Și ziceà vodă: „Nu este alt lucru, fără decât numai Iordachi vornicul*

m'au pârit la Paşa de Tighinè. NECULCE, LET. II, 339/29. *Dania nu poate aveà tărie, fără decât numai dacă s'a lăsat aceà danie.* PRAVILA (1814), 165. | **~ cât** = decât (numai)... *Alta nu e, fără cât cuvântul lui Dumnezău cu care are a negustătorì omul.* BIBLIA (1688), 4 pr./1. *Altă nemică având fără cât erà pre dînsul.* DOSOFTEIU, V. S. 244. *Noi această piatră... trecând pe la Gălaţi într'adins am cercat-o, ce nu s'au aflat, fără cât într'un rând, mi-au adus Theodori... un ban de argint, în carile scrià Const. Vict. Aug. Imp.* CANTEMIR, HR. 162/7. | **~ cât numai...** = decât numai..., atâta doar, că... *Nu ĭaste nimică în casă fără cât numai untdelemn.* BIBLIA (1688), 267. *N'au stătut sultanul cu voievoda să se bată, ce s'au întors înapoi...; fără cât numai câte o strajă unde şi unde de loveà.* NECULCE, LET. II, 335/17. *Dresă şi ispisoace au perit de Căzaci, când* [cu] *răscoalele, fără cât numai ce-au aflat un zapis de schimbătură.* URICARIUL, V, 247/13. | **~ de numai...** = decât... *Nu-i vei lovì, fără de numai pre carii ai robit cu sabia.* BIBLIA (1688), 270. | **~ de numai cât...** = decât numai... *Viu D[o]mnul D[u]m[e]zăul mieu, de ĭaste la mine turtă de pâine fără de numai cât o mână de făină.* BIBLIA (1688), 258, 2 (: „L'Éternel, ton Dieu, est vivant, que je n'ai aucun gâteau; je n'ai que plein ma main de farine dans une cruche"). | (Chiar şi:) **Fără de** (urmat de o loc. adv. compusă cu) **cu...** = decât cu..., numai cu... *Într'al[t] chip nu ĭaste putinţă să scape den naintea lui fără de cu moarte.* PRAVILA MOLD. 63; cfr. 96.

b.) (Totdeauna după negaţiuni, adesea complinit prin numai) Când avem a face cu o antiteză, sensul lui *fără* devine adversativ: „ci, dar", care apoi se poate generalizà şi asupra cazurilor în care nu se pun, propriu zis, faţă în faţă două noţiuni opuse. *Nu iaste lumină, nice bucurie, fără numai plângere.* VARLAAM, C. 234. *Nu i s'au făcut lui feciori, fără numai feate.* BIBLIA (1688), 116. *La spital să nu fie ei volnici a rânduì doftori, fără numai epitropii să-i orânduească.* URICARIUL, I, 98/1. *Matca ĭaste cea mai de frunte între albine; nici pot fi mai multe într'o cojniţă, fără numai una.* ECONOMIA, 175. *Nu erau decât copacii neroditori, carii nici ca cum fac poame, fără numai frunză.* DRĂGHICI, R. 42. *Caii nu se ating de aceste* [buruiene], *fără numai de iarba cea mărunţică.* I. IONESCU, C. 88. *Ce să fie asta de n'am întâlnit eu, cale de atâtea zile, de când viu, nici un sufleţel de om..., fără numai grămezi-grămezi de oase?* ISPIRESCU, L. 101. *Dă-mi, Doamne, ce-oi cere eu: Patru cai la grajdul meu, Nice mare bogătate, Făr' minte şi sănătate, Nici cea mare avere, Fără minte şi putere; Şi-o junincă mulgătoare Şi-o muiere grijitoare.* RETEGANUL, TR. 136. *Amărâtă turtureà... Pe cloambă* [= ramură] *verde nu şede, Fără sboară cum o vede;... Unde vede apă rece, Nu vrea la ea să se plece, Făr'o turbură şi-o trece.* ibid. 13. *Foaie verde de secară Veste rea o vint în ţară, Să meargă ficiorii iară Unde nu-i firuţ de iarbă, Fără sânge până'n barbă, Unde nu-i firuţ de grâu, Fără sânge până'n brâu!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322. *Tu, bade, m'ai celuit Şi inima mi-ai topit... Să n'ai parte nici de-un bine, Făr' să tot gândeşti la mine!* ibid. 263. *Iubeşte-mă, bade, tu, Ori mă lasă la altu! Nici mă iubeşti, nici mă laşi, Făr' numai necaz îm faci!* ibid. 238. *Cu bărbatu' beutor, Nu-i mâncă pită'n cuptor, Fără mămăligă'n oală, Ş'ahaia-i mâncă-o goală.* MÂNDRESCU, L. P. 112. *N'am bătrânit cosind, Nici vara la fân stringând, Fără eu am bătrânit Pe sub umbra sălcilor, Ţinând calea mândrelor.* DOINE, 3/16. || (Mai rar) **Fără de cât...** = decât... (adversativ), numai că..., dar..., ci... *Capul mieu nu mă duce aşà departe, fără de cât, dau cu socoteală că nimic nu aleargă aşà de iute ca gândul.* ISPIRESCU, L. 178. *Se pomeni fiul de împărat cu un oarecine că vine şi vrea să dezgroape pe mort. Nici că e de gândit a-l fi lăsat feciorul de împărat să facă o aşà nelegiuire, fără de cât se luă cu dînsul la luptă.* idem, L. 253. || † (La scriitorii vechi şi:) **~ cât...** = ci numai... *Aciasta nu pentru alt zice, fără cât ca să ştim, că den ceale ce-s cu număr nu se cade să ascunză cinevà.* BIBLIA (1688), 4 pr./29. | **~ de numai...** = dar totuşi, ci. *Mulţi făcându-se fiii lui, nu ştie, şi de se vor face puţini nu-i e în ştire; fără de numai trupul lui au durut şi sufletul lui au plâns.* BIBLIA (1688), 369 (: „ses enfants seront avancés, mais il n'en saura rien; ou ils seront abaissés, mais il ne s'en souciera point; mais sa chair... a de la douleur, et son âme s'afflige": „attamen caro eius..."). *Şi au chemat împăratul David pre Gavaoniceni şi au zis cătră ei (şi Gavaniţii nu-s fiii lui Israil, fără de numai den sângele Amoreului).* ibid. 237 (: „Alors le roi appela les Gabaonites pour leur parler. [Or, les Gabaonites n'étaient point des enfants d'Israël, mais c'était un reste des Amorrhéens]...").

II. Prep. Când spunem: *Pe prietenul mieu creditorii l-au scos afară din casa părintească,* se exprimă un raport local: „prietenul" ocupă acuma un loc exterior faţă de „casa părintească". Când însă în mintea noastră se iveşte ideea că între „prieten" şi „casa părintească" există o legătură firească, atunci nu ne mai gândim la raportul local, ci la raportul de posesiune sau aparţinere şi „prietenul" nostru ne apare ca un om lipsit de „casa părintească": *creditorii l-au făcut să fie fără casă părintească.* Astfel *fără* ajunge cu timpul să exprime lipsa de existenţă s. neexistenţa cuivà s. a cevà, înlocuind cu totul pe lat. *sine,* păstrat în toate celelalte limbi romanice şi pierdut de timpuriu la noi, fără urmă. O expresie idiomatică precum: **fără sine** (v. sine), care odinioară erà identică cu *afară de sine* (fran. hors de soi, ital. fuori di se, span. fuora de sí, nemţ. ausser sich) astăzi nu evocă în mintea noastră ideea unuia care „şi-a ieşit din cumpăt", ci a unuia care „şi-a pierdut cumpătul"; tot astfel, *fără (de) cale* nu mai exprimă acelaşi lucru ca *afară din cale* (cfr. span. fuera di camino „pe nedrept"), nu stă deci, ca acesta, în opoziţie cu „pe cale(a cea dreaptă)", ci exprimă ideea opusă lui „cu cale"; *fără (de) măsură* stă în opoziţie cu „cu măsură" şi nu mai evocă ideea de „peste măsură", ca *„afară* de măsură" (cfr. vol. I, 57b) sau ital. „fuori di misura"; *fără (de) minte* (cfr. span. fuera de razón s. de sentido „widersinnig") se numeà odinioară cel „ieşit din minţi", întocmai ca *afară de minte,* astăzi cel „lipsit de minte", în opoziţie cu cel „cu minte": *Când va fi neştine nebun şi afară de minte şi de-ş[i] va ucide tatăsău sau pre fiu-său, acestuia să nu i să dìa nice un fial de certare, că este nebun şi fără de mente.* PRAVILA MOLD. 53. (Cfr. şi *fără (de) vreme* = ital. fuori di tempo, span. fuera de hora=„zur Unzeit)". În funcţiunea aceasta nouă, prep. *fără* se poate legà de cuvântul următor, de-adreptul sau prin prep. de; o deosebire de sens nu există şi adesea numai ocolirea hiatului sau ritmul face să alegem una dintre cele două forme. *D'auzit-am şi ştiu bine Că n'oiu murì pre perine, Ci-oiu murì în ţări străine, Unde n'oiu aveà pe nime: Fără lumină de ceară, Fără om dintr'a mea ţară; Fără lumină de seu, Fără om din satul meu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 194. *Cinci lucruri sânt nefolositoare, când nu sânt însoţite cu alte cinci: cuvântul fără de ispravă, bogăţiile fără chiverniseală, ştiinţa fără năravuri bune, milostenia fără gând bun şi viaţa fără sănătate.* ANTIM, ap. GCR. II, 7. *Omul făr' de bani e ca pasărea fără aripi: Când dă să zboare, cade jos şi moare.* PANN, ap. ZANNE, P. V, 52. *Taci, fătul meu, că ţi-oiu da Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţa fără de moarte.* ISPIRESCU, L. 2. *Lumea fără de feciori: Grădină fără bujori!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 454.

1°. **Fără...** a.) (În legătură cu substantive sau cu pronume) *Să-mi scoţi giudeţul dintr'a ta faţă, Să-mi*

vadză ochii, traiu fără greață (= fără greutate, necazuri). DOSOFTEIU, PS. 45. *Atunce... pre toți i-au gonit fără drum* (= prin locuri neumblate), *prin stuh și așăși i-au trecut peste Nistru.* N. COSTIN, LET. II, 53/34. *Bietele dobitoace, ...treceà fără grijă pe lângă acel copaciu, sau, mai bine zicând, pe lângă moartea lor.* DRĂGHICI, R. I, 65. *Am văzut că turma nu poate fi fără păstor.* C. NEGRUZZI, I, 149. *În zădar tu, vrăjitoare Aduci viforul pe-aice, Aduci zile fără soare!* ALECSANDRI, P. II, 22. *Inul se samănă fără greș* (= fără să greșim) *la Onofreiu și la Costandin-împărat.* I. IONESCU, C. 44. *Putem spune fără sfială și fără greș că cel puțin jumătate din mănăstirile închinate din țările române se află azi într'o stare de părăsire desăvârșită.* ODOBESCU, II, 41. *N'a fost lume pricepută și nici minte s'o priceapă. Căci eră un întuneric ca o mare fără'o rază.* EMINESCU, P. 221. *„Dar' fără șagă, ce-i cu masa? De mult a asfințit soarele", zise atamanul.* CONTEMPORANUL, VI, 99. *La casa fără copii, nu cred că mai este vr'un Doamne-ajută!* CREANGĂ, P. 74. *Pascal ziceà că toate părțile lumei sânt lănțuite într'ast fel de chip, că e peste putință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul.* BĂLCESCU, M. V, 5. *Fără dînsa nu va puteà trăi.* ISPIRESCU, L. 35. | (Adesea întărit prin nici un, nici o) *Iar Shazinan cel d'al doilea rămasă fără nici-o slujbă în rând cu toți supuși[i] fratelui său.* GORJAN, H. I, 2/2. *Ah! ibovnică slăvită, unde mai ești acum oare? Fără nici-o mângâiere, în suspinuri zi și noapte?* KONAKI, P. 102. *Atunci îndată începe ele* [femeile] *a se boci înădușit și a se bate cu pumnii peste cap, însă fără nici-un folos!* CREANGĂ, P. 174. *Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă. Cine știe ce încurcătură vei face p'acolo?* ISPIRESCU, L. 13. ‖ (În legătură cu unele substantive, *fără* are sensul unor adjective s. adverbe de negație, mai cu seamă corespunde unor participii de negație întrebuințate în funcțiune adjectivală s. adverbială d. ex.) *Fără apărare* = neapărat: „nécessairement", *~ barbă* = „imberbe", *~ cumpăt* = necumpătat: „intempérant, immodéré", *~ greș* = negreșit: „sans faute, assurément, certes", *~ grijă*: „insouciant", *~ întârziere* = neîntârziat: „sans retard, tout de suite, immédiatement", *~ margini* = nemărginit: „sans bornes, illimité; infiniment", *~ măsură* († *măsurare*) = nemăsurat: „démesuré, incommensurable", *~ milă* (fig. *~ inimă*) = nemiluit, nemilos: „impitoyable, cruel; impitoyablement, cruellement", *~ 'ncetare* = neîncetat: „sans cesse, incessamment, sans relâche", *~ 'ndoeală* = neîndoios: „sans (aucun) doute, certainement", *~ număr* = nenumărat: „sans nombre, innombrable", *~ preget* = nepregetat: „continuel, incessant, assidu; incessamment", *~ prihană* = neprihănit: „chaste; chastement", *~ rușine* = nerușinat: „sans honte, éhonté, effronté", *~ sat* = nesătios: „insatiable", *~ sfârșit* = nesfârșit: „sans fin, infini, interminable; infiniment", *~ șir* = incoherent: „incohérent", *~ soț*: „impair", *~ vină* = nevinovat: „innocent", *~ voie* = involuntar, pe nevrute: „involontaire, involontairement, sans le vouloir, à contre-cœur", *~ zăbavă* = nezăbovit: „sans retard, tout de suite, immédiatement", etc. *Martiri... se cade a fi șapte sau cinci, iar fără apărare trei.* PRAVILA (1814), 138. *În primejdie îl puneți și voi fără greș periți.* BELDIMAN, O. 17. *Ah! la o așà întâmplare tu știi fără îndoeală, De mai pot trăi Zulnieo, măcar câtu-i o clipeală!...* KONAKI, P. 103. *Pasuri desnădăjduite, pasuri fără măsurare...* idem, P. 81. *Doamne!... Ce prăpastie fără margini!... grozavă veșnicie!* MARCOVICI, C. 10/19. *Păreà unul din acele Osianice palate, Unde gen[i]uri, fantome cu urgie se izbesc; Și pustiul fără margini, și cărarea rătăcită.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Săcuii îi ucideau fără milă, încredințați că nimic nu puteà fi mai folositor republicei săcuiești decât moartea tutulor acestor oameni.* BĂLCESCU, M. V, 393/5. *În orașele tale cele nouă... se află numai oameni fără inimă.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V, 580/5. *Când urgia lui cea mare Va arde fără'ncetare, Atunce va fi ferice.* DOSOFTEIU, PS. 15. *Ascultați...! marea fantomă face semn..., dă o poruncă... Oștiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Ei trec că vijelia cu aripi fără număr, Căci caii lor aleargă alăturea înspumați. Vorbesc de-a lor iubire, iubire fără saț.* EMINESCU, P. 212. *Cine poștește..., și mentea-i laște ușoară și fără preaget și lesne să poate înălță în sus.* VARLAAM, C. 69, 2. *Omul este fără preget în veci născocitor de foloase.* PISCUPESCU, O. 92. *Neron..., eră fără rușine și plin de curvie.* MOXA, 359. *Lucrurile lui* [sufletului] *sânt fără sfârșit, și... a-pururea gata a zburà către veșnicie, ca să se așaze în sânul ziditoriului său.* MARCOVICI, C. 14/15. *Eu pentru tine voiu fi fără vină, Ferit de greșală și curat de tină.* DOSOFTEIU, PS. 52. *Fără zăbavă eu însu-mi cu mâinile trebue să zmulg câtevà de aceste mai tinere* [răchite]. DRĂGHICI, R. 48. *O an, prezis atâta, măreț, reformator! Ado fără zăbavă o turmă și'un păstor!* ALEXANDRESCU, M. 5. ‡ **Fără cale** = nedrept, nepotrivit, pe nedrept. *Prins'au atunce și pre un Grec... și l-au trimis de l-au închis la cetate la Neamț, și multe lucruri fără cale făceà.* NECULCE, LET. II, 323/25. *Dascălul ce este împodobit cu toată învățătura, și nu ca ceialalți cuprins numai în cărțile ce rău și fără cale se numesc tomuri a enchiclopediei,... nu va mai îndemnà pre ucenici să învețe de rost cu anii.* URICARIUL, III, 17/22. *Depărtează aste gândiri rele și fără cale, Înbărbătează-te cât poți spre lupta cinstei tale.* PANN, E. III, 7. | **~ căpătâiu** = (lipsit de căpătâiu, p. ext. de locuință, de cele trebuincioase, de ocupație) sărac, vântură-țară, vagabond. *Lasă! i-oiu arătà eu cine sânt! Pentru că's sărac, un biet om din lume, fără căpătâiu,... să'și bată joc de mine un mișel ca Ion?* ALECSANDRI, T. III, 1567. *Mâni desdimineață îl alungă, ca pe un om fără căpătâiu și vagabond.* C. NEGRUZZI, III, 198/23. | **~ cuvânt** = pe nedrept, fără dreptate. *Dacă n'ai știut atunci să folosești, Apoi fără cuvânt norocul ocărești.* DONICI, E. II, 44. | **~ minte** = nebun, prost, închipuit (une-ori substantivat; cfr. paleosl. bezumlŭ). *Zise fără mente întru inima sa, nu e Dumnezeu.* CORESI, PS. 138 (: „L'insensé dit en son cœur: il n'y a point de Dieu"). *O nebunul și fără minte ce am fost, de vreme ce am cutezat a amări atât de tare pe părinții mei.* DRĂGHICI, R. 86. | † **~ rând** = fără cumpăt. *Neron... făceà-și voia trupului și pre voia pântecelui, mâncà și bea fără rând și eră tot beat de vin.* MOXA, 359/9. | **~ seamă** = foarte mulți (s. multe), nenumărat, excesiv, peste măsură. *Îmblăm amu să vedemu; și văzù unde arde și se muncià fără samă mulți.* CUV. D. BĂTR. II, 350. *Deci luând sluga poruncă, în puterea ei umblând Și toată împărăția otomană 'nconjurând, Aduna bani fără seamă.* PANN, H. 86. *Să știți că Alexandru are oaste foarte tare, și sânt foarte înți fără samă.* ALEXANDRIA, 80. | **~ veste** = pe neașteptate, pe neobservate, de-odată: „soudain, impromptu, d'une manière imprévue, tout à coup, à l'improviste, ex abrupto". *Pornindu-mă a-ți vorbì despre vânătoare, mă văz, fără veste, pribegind pe răzoarele literaturei.* ODOBESCU, III, 12/13. | **~ vreme** = ne la timp, prea de timpuriu, la vreme nepotrivită, neoportun; înainte de timp s. de soroc: „inopportun, mal à propos, avant le temps, prématuré, prématurément". *Deacă întrăm în fumul păcatelor lumiei aceștiea, întru mâncări fără vreame și în beții,... atunce și noa[u]ă foarte lăcrămază ochii sufletului nostru.* VARLAAM, 226/7. *Sărmană, tristă mumă! copii-ți de iubire Te lasă fără vreme! Ei cad, seceraț grabnic de-a morței grea lovire!* ALECSANDRI, P. I, 223. *La patru luni, după ce se mărită, născù o fată. Astă născare fără vreme cam supără pe tata.* C. NEGRUZZI, I, 247. *Alte femei, din contră, văzând pre*

una îngreunată că e fără vreme pălită și că se află în pericul de a perde, o afumă cu nasŭ (nări) de vulpe. MARIAN, NA. 14. (Prov.) *Cine se culcă nemâncat, se scoală fără vreme.* PANN, ap. ZANNE, P. IV, 3. | ~ **zile** (v. zi). || **Fără** (subînțeles: a mai puteà zice) **doar și poate** = neapărat, de sigur, necondiționat: „sans faute, sûrement, sans condition, absolument". *Nicu:... Hai să fugim împreună!...—Leonil: Ce zici? Vrei să mă furi?...—Nicu: Fără doar și poate!* ALECSANDRI, T. 355. [De știam] *că ești așà de dulce, te mâncam fără doar și poate.* MARIAN, O. I, 150. *Pentru aceasta pus e să se gătească un ospăț înfricoșat, la care poftì numai boerime neaoșe. La acest ospăț fu poftit, fără doar și poate, și fiul de împărat cel străin.* ISPIRESCU, L. 376. *El* [căpitanul] *are să se lupte cu fiul ei, împăratul, pe care fără doar și poate are să-l omoare.* idem, L. 143.

b.) În legătură cu un infinitiv, care mai în urmă a putut fi înlocuit prin construcția să + conj. *Tânărul Robinson, fără a gândì cevà mai mult, s'au primit bucuros.* DRĂGHICI, R. 6. *Fără a fi vrednic, am trăit pe acest pământ.* MARCOVICI, D. 1. *Și află, prostule, află, că sfânta Dumnezeire, Făr'a se lăsà de gândul..., merge tot acolo îndreptată.* KONAKI, P. 289. *Apropiindu-se* [Vornicul Moțoc, Postelnicul Veveriță] *de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i sărutà poala după obiceiu.* C. NEGRUZZI, I, 138. *Titlurile n'au fost decât pe viață, fără a lăsà drept la urmași.* BĂLCESCU, M. V. $10/_{20}$. *De-a vieții lor enigmă îi vedem pe toți munciți, Făr'a ști să spunem care ar fi mai nenorociți.* EMINESCU, P. 224. *Știu atâta, că ei mergeau, fără a simți că merg.* CREANGĂ, P. 276. *El supărat plecă înainte, fără a băgà de seamă că barba și părul îi albise.* ISPIRESCU, L. 9. *Nu este cu cale a-l defăimà* [pe Dumnezeu] *fără să judecăm mai întâi după dreptul cuvânt.* DRĂGHICI, R. 115. *Nu voiu fi băut în zadar paharul amărăciunii fără să simț că tu m'ai pedepsit.* MARCOVICI, C. $10/_3$. *El puteà privì toate mișcările lor, fără să îl vază ele.* GORJAN, H. I, $5/_7$. *Gingașa copilă cetì răvașul fără să zicà nimic, fără să verse măcar o lacrimă.* C. NEGRUZZI, I, 25. *Te 'ntreb într'un târziu Uitându-mă la tine, privind fără să știu: La ce-ai venit, regină, aicia în pustiu?* EMINESCU, P. 201. *Începe* [femeea lui Ipate] *a se chicotì și a spune de la nuntă multe și mărunte, fără să cunoască pe bărbatu-său.* CREANGĂ, P. 173. *Începù să-i tâcâe inima fără să știe de ce.* ISPIRESCU, L. 24. *Eu răspund dintr'un cuvânt, Făr' să pun ochii'n pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44.

c.) În legătură cu numerale arată lipsa unei părți din întreg (înlocuind în acest sens cu totul pe lat. *minus*, cunoscut celorlalte limbi romanice și pierdut la noi). *Am șezut și acolo trei ani fără două luni.* ANTIM, P. XXV/$_{12}$. *La zece fără cinci minute. Șase fără trei fac trei.* (Loc.) *Ca și dinții babii mele: Fără șapte nu sânt opt* (: „se zice, în bătaie de joc, aceluia care se laudă că are multe și, la drept vorbind, nu are nimic"). ZANNE, P. II, 115.

2°. **Fără de...** a.) (În legătură cu substantive sau cu pronume) [Hristos] *au luat trup adevărat asemenea ca și alți oameni, alegând numai* (= cu aceà excepție că...) *fără de păcate.* VARLAAM, C. 252. *Eu fără de răutate m'am purtat, iar tu, Doamne, miluește-mă.* ANTIM, P. XXIV/$_6$. *Sufletul, a-pururea deștept, se înalță în zbor făr'de ajutorul simțirilor.* MARCOVICI, C. $13/_{12}$. *Tu, ce-alergi făr'de plăcere În câmpia 'ntunecată, Vin' să afli mângâere, Vin'la curtea mea bogată.* ALECSANDRI, P. I, 190. *Și cosița ta bălaie o aduci la ochi plângând, Inimă făr' de nădejde, suflete bătut de gând.* EMINESCU, P. 189. *Lasă-te în sama lor, daca vrai să rămâi făr' de cap.* CREANGĂ, P. 267. (Loc. prov.) *Carnea, fără de oase, nu se vinde.* ZANNE, P. III, 509. *Decât cu drăguță proastă, Mai bine la oi pe coastă, C'oiu tăià câte-o nuià Și m'oiu ști fără de ea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 453. | (Adesea întărit prin nici un, nici o...) *Desparță-te de muierea ta, și lipsește din casa ta și din toată agonisita ta, făr' de nici o vină!* ANTIM, P. XXVII/$_{16}$. *Am iubit! Auziți inimi cuvântul vostru cel mare... Ce vă leagă, vă unește făr' de nici o silnicie.* KONAKI, P. 80. | (Adesea *fără de*, urmat de un substantiv, are sensul unui adverb s. adjectiv de negație, cu deosebire corespunde unui participiu de negație, întrebuințat în funcțiune adjectivală s. adverbială, d. ex.) *Fără de asemănare* = neasemănat: „incomparable, sans pareil; incomparablement", ~ *frică* = neînfricat: „intrépide; intrépidement", ~ *îndoeală*=neîndoios: sans doute, sûr; assurément", ~ *margini* = nemărginit: „sans borne, illimité; infiniment", ~ *măsură*=nemăsurat: „démesuré, incommensurable; incommensurablement", ~ *putință* = imposibil, cu neputință: „impossible", ~ *smint(eal)ă* = nesmintit, de sigur: „inébranlable; inébranlablement, certainement", ~ *stare*=neliniștit, neașezat; necontenit: „inquiet, turbulant; sans cesse, incessamment", ~ *vină* = nevinovat: „innocent", ~ *voie* = involuntar, pe nevrute: „sans le vouloir, involontaire; involontairement, à contre-cœur", etc. *Când cură amândoao, și voința bună, și neamul, fără de asemănare easte blagorodnia.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{33}$. *Ambiția... Pe soldatul prost* [îl] *preface în oștean fără de frică.* KONAKI, P. 283. *Iară acesta crezând fără de îndoeală, și luându-și ceale ce trebueà pentru bolenie, mearse de grabă la sfântul.* MINEIUL (1776), $119^1/_2$. *Codri făr'de margini au a-i da adăpostire.* KONAKI, P. 263. *Și va grăì cu glas de urgie, fără de măsură, duceți-vă de la mine, nemilostivilor!* CUV. D. BĂTR. II, 458. *Fără de citirea sfintei scripturi îaste fără de putință a le dobândì* [darurile lui Dumnezeu]. BIBLIA (1688), 5 pr./$_4$. *Fără de stare vă rugați fraților cătră H[risto]s!* CUV. D. BĂTR. II, 415. *Pre cei fără de vină Nu-i dă 'n mână străină.* DOSOFTEIU, PS. 43. *Din nebăgare-de-seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinsul tău și n'am nici un gând rău asupră-ți.* ISPIRESCU, L. 42. ⌗ **Fără de cale**=nedrept, nepotrivit, pe nedrept. *Țara Livoniei... au luat Șvedul de la strămoșii lui, fără de cale.* NECULCE, LET. II, $300/_{35}$. *Mâna care să tinse fără de cale asupra mea...* MINEIUL (1776), $33^1/_2$. *Am multe, de mi s'ar ținea seamă, carele nu sânt făr' de cale.* ANTIM, P. XXVIII/$_3$. | ~ **de minte** = nebun. *Pomeanească înputarea ta ce e de la fără-deminte în toate dzile.* PSAL. SCH. 233 (: „Souviens-toi de l'opprobre qui t'est fait tous les jours par l'insensé"). *Dzisă întru sine cel fără de minte... nu iaste Dumnedzău.* DOSOFTEIU, PS. 40. | ~ **de veste**=pe neașteptate, pe neobservate, de-odată. *Și fără de vĭaste va venì sminteală Și grìà căzătură.* DOSOFTEIU, PS. 33. *În sfârșit* [Robinson] *au rupt-o de fugă... când, fără de veste, întâmpinând altă tâmplare mai înfricoșată, cu atâta mai mult au sporit spaima lui.* DRĂGHICI, R. 158. | ~ **vreme** = prea de timpuriu, ne la timp, la vreme nepotrivită; înainte de timp s. de soroc. *Vestejiți fără de vreme, dar cu creeri de copil, Drept știință-având în minte vreun vals de Bal-Mabil...* EMINESCU, P. 248.

b.) (În legătură cu un infinitiv) *Nici o faptă nu voiu săvârșì făr' de a-m[i] ardicà ochii cătră tine.* MARCOVICI, D. 2. | (La scriitorii vechi găsim și construcția) **Fără de ce...** = fără de a... *Va lăcomì să ia cevà dentr'acĭale bucate fără de ce se vor da la vreo treabă* (= fără să facă vreo treabă). PRAVILA MOLD. $139,_2$.

⌗ La scriitorii vechi, care traduceau din slavonește, întâlnim adesea cuvinte compuse cu *fără*- s. *fără-de*-, spre a redà în românește elementul de compoziție slav *bez*-. Dintre ele unul singur a fost primit de limba uzuală: *fără-de-lege* (v. c.); celelalte nu s'au putut încetățeni. Iată pe cele mai des întrebuințate: **Fără(-de)-apă** = loc sec, pustiu: „lieu

sec, désert, lande, steppe" (paleosl. ⁘bezvodьnъ = grec. ἄνυδρος). *Deşchise piatră, şi curseră ape, curseră în fără-ape riure.* PSAL. SCH. 347 (: „Il ouvrit le rocher, et les eaux en découlèrent; elles coururent par les lieux secs comme un fleuve"). *Şi ispitiră Zeul în fără apă* (: „Et ils tentèrent le Dieu fort dans la solitude"). ibid. 350. *Mâniară Desusul în fără de apă.* ibid. 246/3; CORESI, PS. 209 (: „irritant le Souverain dans le désert"). (Uneori în funcţiune adjectivală, ca atribut al cuvântului „pământ") *De câte ori amăriră ei în pustie, înteritară elu, în pământ fără de apă.* ibid. 250/16 (= fără de apă. CORESI, PS. 213 : „Combien de fois l'ont-ils irrité dans le désert et combien de fois l'ont-ils ennuyé dans cette solitude!" : „in iram concitaverunt eum in inaquoso"). | **Fără de cinste** (paleosl. besčьstije=grec. ἀσέβεια)= necinste: „improbité". *Întru sărăcie şi întru fără-de-cinste au fost.* CORESI, E. 31/3. | **Fără de dumnezeire** = lipsă de credinţă, nereligiositate: „manque de foi; impiété" (paleosl. bezbožьstvije = grec ἀθεία = lat. impietas). *Şi mai vărtos fecioarele călugăriţe strigă asupra lui, mustrându-l pentru fără-de-dumnezeirea lui.* MINEIUL (1776), 144,1. | **Fără-fund**= abis, prăpastie: „abîme, gouffre" (paleosl. bezdьna= grec. ἄβυσσος). *Toate câte vru Domnul feace în mări şi în toate fără-fundurile.* CORESI, PS. 369. *Rădicară-se până în ceriu,* [undele] *şi scadu până la fără-fundu.* PSAL. SCH. 360 (:„Elles [les vagues] montent aux cieux, elles descendent aux abîmes"). *Într'această zi se desfăcură toate izvoarăle fără-fundului, şi jghiaburile cerului s'au deşchis.* BIBLIA (1688), 5,2. (Rar, la scriitorii moderni, ca formaţie nouă) Infinit: *Drumuri gălbui... părând că fug şi se înfig în fără-fundul cerului.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | **Fără-minte**= prostie, nebunie: „folie, démence" (paleosl. bezumnije = grec ἄνοια = lat. dementia). *Putrediră ranele meale de faţa fără-mentea mea.* CORESI, PS. 99 (= de faţa fără-menţiei meale. PSAL. SCH. 118/9: „mes plaies sont... corrompues à cause de ma folie"). [Chiar şi negativul **ne-fără-minte**: *Dumnedzeul mieu, chemu în dzi şi nu audzi şi noaptea înne-fără-mente mie.* PSAL. SCH. 61/19; CORESI, PS. 50 : „deus meus, clamabo per diem et non exaudies: et nocte, et non ad insipientiam mihi".] | **Fără-moarte**: nemurire : „immortalité" (paleosl. besъmrьtije = grec. ἀθανασία=lat. immortalitas). *E când putredirea aceasta îmbrăcà-se-va întru fără moarte, atunce se va împleà cuvântul acela ce stă scris; că moartea e biruită în putearea Domnului.* CORESI, ap. GCR. I, 14* (: „et quand... ce corps mortel aura été revêtu de l'immortalité, alors..."). | **Fără-omenire** s. **fără-de-omenie** = „neomenie": inhumanité, cruauté" (paleosl. bezъčlovečije = lat. inhumanitas). *Petrecând aceste nevoi multe boierii şi lăcuitorii ţerii despre domnul lor, n'au mai putut suferì fără-omenirea şi răutăţile lui.* URECHI, LET. I, 175/4. *Vrăjmăşia şi fărădeomenia lor...* VARLAAM, C. 118. | **Fără-veaste**=lucru nesigur, nesiguranţă: „incertitude" (paleosl. bezvěstije = grec. ἀδηλία = lat. incertitudo). *Fără veastea şi ascunsul ivitu-mi-ai.* PSAL. SCH. 159/20; CORESI, PS. 135 (: „incerta et occulta manifestasti mihi"). | **Fără-rău** = nevinovăţie, inocenţă: „innocence, intégrité" (paleosl. bezlobije = grec. ἀκακία = lat. innocentia). *Judecă-mi, Doamne, după fără-răul mieu mie.* CORESI, PS. 14. *Eu cu fără reul mieu îmblaiu, izbăveşte-me, Doamne, şi miluĭaşte-me.* PSAL. SCH. 76 (: „Mais moi je marcherai dans mon intégrité; rachète-moi, et aie pitié de moi"). | **Fără-voroavă**=linişte, tăcere: „silence" (paleosl. bezъ govorъ). *Şi deca dzise lui, stătù Pavelu spre spiţă şi mâhâì cu mâra către oameri. Multă fără-voroavă fu.* COD. VOR. 36 (=lară elu'i îngăduì, Pavel stând pre trepte ameninţă cu mâna către oameni să tacă, iară fiind tăcere mare. N. TESTAMENT 1648; Şi poruncind el, Pavel stând pre scări, au clătit cu mâna norodului, şi multă tăcere făcându-se. BIBLIA 1688 : „Et quand il le lui eut permis, Paul, se tenant sur les degrés, fit signe de la main au peuple; et après qu'on eut fait un grand silence"...). | **Fără-vreame**=maturitate? (paleosl. bezъ vrěme). *Ainte apucaiu fără vreamea şi chemaiu, în cuvintele tale upovăiiu.* CORESI, PS. 348 (: „praeveni in maturitate, et clamavi, quia in verba tua supersperavi"). | O singură formaţiune românească, neputând corespunde unei forme slave („bezъ ničьto s. ništo") este **fără nemică** = nimic : „rien". *El au fapt ceriul şi pă[mâ]ntul, vădzutele toate şi nevădzutele, el ţe-au dat trup, dintr'o fărănemică.* CUV. D. BĂTR. II, 121.

[Alături de *fără* se găseşte, cu acelaşi sens şi în aceleaşi funcţiuni, forma **făr'** (cu deosebire când urmează) **de** (tot aşà la Aromâni şi la Megleniţi: *făr'*, la Istroromâni numai *făr'de*). Nu e probabil ca forma aceasta să se fi născut, prin sincopare, din *fără*, ci derivă, credem, din lat. **foris**; ar trebui deci să se scrie *fărĭ*, precum de fapt se şi pronunţă în unele regiuni (de sigur, în Braşov). | Forma (rară) **fâre**. PSALT. SCH. 206/5 (alături de *fără*), se explică, ca şi *către*, prin analogia altor prep. ca *între, spre*, etc. | Prin Munţii-apuseni (FRÂNCU-CANDREA, M. 100) şi prin Răşinar (JAHRESBER. X, 426) găsim, după analogia lui *până* (WEIGAND, JAHRESBER. IX, 188) forma **fână**. | Prin trecerea lui *ă* > *o*, după labiale, s'a născut şi forma **for'**. *Nici nu cin, nici nu m'alin, For' vărs lacrimi şi suspin.* RETEGANUL, TR. 135/29. În Braşov, în jocul cu sâmburi de roşcove, se întreabă: *Soţ sau forde?* (cfr. *soţ ori fărdă?* PAMFILE, J. II, 300).]

— Din lat. **foras** şi **foris** : vegl. *fure*, ital. *fuori, fuora*, friul. *fur*, sard. (log.) *foras*, prov. *foras, fors, fora, for*, v.-fran. *fuers*, fran. *hors* (fors), span. *fuera*, portg. *foras* (pretutindeni cu sensul de „afară"; după negaţiune se găsesc şi funcţiuni apropiate de sensul românesc, cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 206; cfr. şi R. Kurth, *Jahresbericht* X, 525-527).

FĂRĂ-APĂ † s. f. } v. fără.
FĂRĂ-DE-APĂ † s. f. }

FĂRĂ-DE-CINSTE † s. f. v. fără.

FĂRĂ-DE-DUMNEZEIRE † s. f. v. fără.

FĂRĂ-DE-LÉGE adj., adv., s. f. I. 1°. *Sans foi ni loi, inique, impie, méchant, infidèle, criminel, malfaiteur, scélérat, sacrilège, pécheur.* 2°. *Iniquement.* II. *Iniquité, sacrilège, acte criminel, crime, forfait, méfait, méchanceté.* — Compoziţia *fără-(de-)lege* s'a născut în limba noastră pe două căi: odată a luat fiinţă pe calea naturală a îmbogăţirii limbii, izvorînd din trebuinţa firească de a creà un termen nou pentru o idee nouă (în acest caz corespunde ital. „senza legge", fran. „sans foi ni loi", cfr. *„lepădat* de lege"); a doua oară el a intrat pe cale literară traducând pe paleosl. *bezakonije* (= grec. ἀνομία = lat. iniquitas; cfr. bazaconie), *bezakonьnъ* s. *bezakonьnikъ* (= grec. ἄνομος = lat. iniquus, illegitimus), *bezakonьně* (= grec. ἀνόμως = lat. inique).

I. 1°. În funcţiune adjectivală (nevariabil, † în PSAL. SCH. şi CORESI, PS. adjectiv variabil). Mişelesc, mişel, necredincios, păcătos, criminal, nelegiuit. *Dzi de dzi sufletul dereptului cu fărădeleage lucrurele munciìă.* COD. VOR. 170/9 (= den zi în zi suflet direpţ munciìă cu ceale fărădeleage lucruri. BIBLIA 1688: „il affligeait chaque jour son âme juste à cause de ce qu'il voyait et qu'il entendait dire de leurs méchantes actions"). *Pridădit-ai noi în mânule dracilor fără legi.* PSAL. SCH. 514/4. CORESI, PS. 432. *În iad vor meargе... limbi păgâne şi fără de liage.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Om fără liáge.* id. ib. 56. *Oameni fără de leage.* BIBLIA (1688), 136, 2. *Blanca, ştii că din iubire făr' de lege te-ai născut.* EMINESCU, P. 100. *Străin şi făr' de lege, de voiu murì*

atunce, Nevrednicu-mi cadavru în uliță l-arunce! idem, P. 22. *Le spuneà inima ce om fără-de-lege e spânul!* CREANGĂ, P. 231. *Păcat, sărmanul, să moară ca un câne fără de lege.* idem, P. 330. || Substantivat († în PSAL. SCH. și la CORESI, PS. substantiv variabil, azi invariabil și numai în legătură cu cel, un). *Fără de légii pier depreună.* CORESI, PS. 97 (= fărălegiuitorii pier depreură. PSAL. SCH. $116/_{18}$: „mais les pécheurs seront tous ensemble détruits"). *Cuvintele fără légilorŭ văncură-nă.* CORESI, PS. 164 (cfr. 287, 424); PSAL. SCH. $191/_{4}$ (: „verba iniquorum praevaluerunt super nos"). *Tocmì acel fără lïage o unsoare.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *Ferice de omul ce nu mearge În sfatul celor fără de leage.* idem, PS. 11. *La unul fără de suflet trebue unul fără de lege.* CREANGĂ, P. 248.

2º. † Adv. În mod nelegiuit, păcătos. *Cugetaşi fără leage.* CORESI, PS. 133 (: „existimasti inique").

II. Subst. Faptă potrivnică legii creştinești, nelegiuire, sacrilegiu; faptă nevrednică s. păcătoasă, crimă, mișelie. *Dereptul Lot, obiditul, de fărădelegile necurăţitorilor şi de a spurcaţilor viaţă izbăvì.* COD. VOR. $170/_{5}$ (= Şi pre Lot dereptul, dosădit de vïlaţa aprinşilor în necurăţie, izbăvì-l. N. TESTAMENT 1648 ; de cea cu necurăţie viaţă a celor fărădeleage l-au izbăvit. BIBLIA 1688 : „il a délivré le juste Loth, qui était cruellement affligé de la conduite infâme de ces abominables"). *Grăesc spre dereptul fără leage.* CORESI, PS. 75 (: „loquuntur adversus iustum iniquitatem"). *Nu pomenì ale noastre fără de legi mari.* ibid. 219. *No uità fărălegile noastre.* CUV. D. BĂTR. II, 149. *Şi-şi varsă sângele, şi-s grăbitori în fără-de-legi.* ibid. II, 418. *În laturïa cea departe, unde lăcuesc dracii, unde să adaog fărădelegile,... acolo bând şi mâncând istrăvïaşte* (=risipește) *omul avuţia lui D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. $13/_{8}$. *Mi-am cunoscut fără-de-leagïa.* DOSOFTEIU, V. S. 102, 2. *Tu, Doamne, 'n fărălïage Pre nime nu laşi s'alïarge.* idem, PS. 20. *Tot fealiul de fără de leage.* BIBLIA (1688), $6/_{17}$. *Curăţeşte-mă, Mântuitoriule, că multe sânt fără de legile mele.* MINEIUL (1776), 73. *Arătat-au Dumnezeu greu bănat asupra creştinilor, pentru multe păcatele şi fără-de-legile noastre.* NECULCE, LET. II, 408. *Şi au coperit de către oameni toate spurcăciunile şi fără de legile mele.* ANTIM, P. $4/_{26}$. *„Doamne! Doamne!" zise Moţoc căzând în genuchi, „nu ne pedepsì pre noi după fără-de-legile noastre!"* C. NEGRUZZI, I, 140. *Blasie Ördög... în loc de răsplata ce aşteptà de la Mihaiu, fu osândit a-i se tăià capul pentru fără-de-legea ce făcuse.* BĂLCESCU, M. V. 395. *Creştinul Dan... zice „...nu-mi convine vieaţa mişelnic câştigată, Nici pata făr'-de-legei în fruntea-mi înfierată".* ALECSANDRI, P. II, 295. *Fiii fără-de-legii triumfează în toate părţile şi întemeiază spurcata lor tiranie.* ODOBESCU, III, $494/_{12}$. *Bunătatea lui Dumnezeu cea fără de margini, poate să precovârşească fărădelegile şi îndărătnicia ta.* CREANGĂ, P. 324. *Prin foc socoteà ea* [ţiganca] *că va şterge toată urma feţilor şi a fărădelegii sale.* SBIERA, P. $112/_{6}$. *Nu te temi că te vor bate Ale tale lungi păcate Şi făr'-de-legile-ţi toate?* TEODORESCU, P. P. 105.

[Şì: **făr'-de-lege.** | † şì: **fără-leage.**]

— Compus din **fără (de)** și **lege.**

FĂRĂDELEGIUÍ † vb. IV^{a} intrans. v. **fărălegì.**

FĂRĂ-DE-OMENIE † s. f. v. **fără.**

FARAFASTÁC s. a.)
FARAFASTÍC s. a.)

1º. *Colifichet, oripeau, fanfreluche.* 2º. *Minauderie, afféterie, façons, mignardises.* — (Întrebuințat aproape numai la plur. Necunoscut la Românii de peste munți).

1º. Ornamente mărunte și strălucitoare, dar fără valoare, mici deșertăciuni; cfr. zorzoane. *Iar din potrivă când sânteţi îmbrăcate cu multe zorzoane şi farafastâcuri, zău că sânteţi întocmai ca nişte brezèi.* GORJAN, H. II, $166/_{36}$. *De aş aveà nenorocirea să aib în numele şi porecla mea atâte farafasticuri,* [literile Θ, ω, η], *nu mi-aş mai scoate obrazul pintre oameni.* C. NEGRUZZI, I, 250.

2º. P. ext. Mofturi, fasoane. *Cucoană Gahiţă m'am săturat de toate parascoveniile şi de toate farafastâcurile d-tale.* ALECSANDRI, T. III, 1016.

[Plur. *-stâcuri, -sticuri.* | Şi: **falafastâc** s. a. = „moft". ION CR. II, 134.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un cuvânt intrat în limbă în epoca fanariotă; cfr. turc *farfaralyk* „fanfaronnade, jactance, futilité", din *farfara* „fanfaron", n.-grec. φαραφᾶς „fanfaron, hâbleur". Cfr. CIHAC, II, 576.)

FĂRĂ-FUND † s. a. v. **fără.**

FĂRĂ-LEAGE † s f., adj. adv. v. **fără.**

FĂRĂLEGÍ † vb. IV^{a} intrans. *Commettre un sacrilège* ou *un attentat, violer la loi.* — A face o fără-de-lege. *Să se ruşineaze trufaşii că fărălegiră spre mine.* CORESI, PS. 340 (= Se rusineadze-se trufașii, că fără dreptate fărălegile [greșală de copist, în loc de fărălegiră] spre mine. PSAL. SCH. $404/_{6}$: „que les orgueilleux rougissent de honte, parce qu'ils m'ont maltraité sans sujet" : „quia injuste iniquitatem fecerunt in me"). *Că greşim şi fără-legim, otstămpim de tine.* ibid. 431 ; PSAL. SCH. $513/_{8}$. [† Şi: **fărălegiuì** vb. IV^{a}, intrans. *Dzişu leagecălcătorilor: Nu fărălegiuireţi, şi greaşitorilor: nu rădicareţi cornul!* PSAL. SCH. $234/_{14}$ (= să nu bezaconuïască... CORESI, PS. : „J'ai dit aux insensés: Ne faites plus les insensés; et aux méchants: N'élevez plus la corne" : „nolite inique agere"). *Fără legiuim.* CORESI, PS. 295 (: „iniuste egimus"). | Şi: **fărădelegiuì** vb. IV^{a}, intrans. *Pentru că ştiu cum la cea de apoi a morţii mele, cu fărădeleage veţi fără-de-legiuì, şi veţi abate din calea care am poruncit voao.* BIBLIA (1688), 150.]

— Derivat din **fără(-de)-lege,** prin suf. denominal *-uesc* (după modelul paleosl. *bazako(nŭ)novati* = grec. ἀνομεῖν). Cfr. bezaconuì.

FĂRĂLEGIUÍ † vb. IV^{a} intrans. v. **fărălegì.**

FĂRĂLEGIUITÓR, -OÁRE † adj., subst. *Impie, sacrilège, pécheur.* — Adjectivul verbal al lui **fărălegiuì** (derivat prin suf. *-itor*). Nelegiuit, om fără de lege, păcătos. *Fărălegiuitorii pier depreură.* PSAL. SCH. $116/_{18}$ (= fără de legii pier depreună. CORESI, PS. 97 : „mais les pécheurs seront tous ensemble détruits"). *Fără-legiuitorii mână-se.* CORESI, PS. 96 (= fărălegiuitorii gonescu-se. PSAL. SCH. $115/_{2}$: „injusti punientur").

FĂRÂMÁ vb. I. I. 1º. *Émier, émietter. Briser, broyer, détruire, démolir, anéantir, décimer.* 2º. *Se briser, se broyer. Effacer. Se fatiguer.* II. *Pétrir. Avoir des tranchées.*

I. 1º. Trans. A sparge, a rupe, a frânge, a sfâșià cevà (s. pe cinevà) cu atâta violență, încât să se prefacă în bucățele, în fărâme; p. ext. a zdrobì, a nimici, a distruge, a darâmà, a decimà, a împrăștià. *Îi legară la cai sireapi pentru să-i fărâme.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *Capiştele lor să le surpaţi şi stâlpii lor să-i fărâmaţi şi pădurile lor să le tăiaţi.* BIBLIA (1688), 131. *Marco împărat iarăşi în potriva nepriiatenilor cu oaste mergând,... de tot pre nepriiatenii au fărămat.* CANTEMIR, HR. $201/_{1}$. *Iar Moscalii au dat Azacul Turcilor şi alte cetăţi au fărmat, după cum s'au aşezat la pace.* NECULCE, LET. II, $377/_{28}$. *Şi sfintele icoane* [Turcii] *le-au fărămat şi le-au ars de istov cu foc.* N. COSTIN, LET. II, $133/_{4}$. *Măria Sa Constantin-vodă* [biserica] *o au*

fărămat de tot, și altă mai mare de isnoavă din temelie au început a face. MAG. IST. II, 352/12. *Mihaiu-vodă, auzind de această biruință, trece și el la Nicopia, arde, fărâmă, robește toate împrejurările.* ibid. I, 234/3. *Măi Tătare, nu mă face Să-ți fărâm capul în zece!* ALECSANDRI, P. I, 77. *Tristă-i firea, iară vântul sperios o creangă farmă.* EMINESCU, P. 191. *Inima să nu-i mâncați, Carnea să nu-i dumicați, Oasele să nu-i făr(ă)mați.* MARIAN, D. 168. *Măi Stoiene, măi Stoiene, De ce-mi calci moșiele, De ce-mi farmi fânațele?* SEVASTOS, C. 304. *D'alei, doamne, Ștefan-vodă, Copil ești, ori tot mai crești? Nu-ți mai fărâmă oastea!* TEODORESCU, P. P. 523. *A fărâmă piatră* = „Steine klopfen". TDRG. (cfr. Sfarmă-piatră, Fărâmă-piatră). | Poet. *Iată lacul. Luna plină Poleindu-l îl străbate, El, aprins de-a ei lumină Simte-a lui singurătate. Tremurând ca unde'n spume Între trestie le farmă.* EMINESCU, P. 8. *Întreg norodul ia aminte Și-ascultă jalnica poveste, Și fusul se oprește'n mână Înduioșatelor neveste; Moșnegii toți fărâmă lacrimi Cu genele tremurătoare.* GOGA, P. 22. || Fig. *A-și fărâmă trupul* = a-și îndoi trupul de mijloc (așă de tare, încât par'că se frânge). *[Flăcăii în joc] își fărâmau trupurile până la pământ, dând chiote de veselie.* RALLETI, ap. TDRG. | *A-și fărâmă capul* = a-și bate capul. *Ea mult își fărmă capul cum poate să-se facă un lucru ca acesta.* SBIERA, P. 146. Cfr. sparge.

2°. Refl. A se preface în bucățele s. fărâme, a se zdrobi, a se distruge. *Să fărâmară cu tărie arcele lor și să slăbănogiră vinele brațelor mânilor lor.* BIBLIA (1688), 38. *Cela ce păcătuește să aseamănă cu cela ce cade, de să fărâmă.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Orzul trebue să se grape zioa când va fi mai mare arșiță..., atunce plântele fiind cam veștejite, nu li se fărămează paiul.* I. IONESCU, C. 72. *Mai au nevoie de dires undevă* [clopotul, buhaiul și biciul]; *bunăoară la clopotul pus în lopățică, poate s'a faramat busuiocul.* ȘEZ. III, 179/3. *A se fărâmă o corabie* = „zerschellen, Schiffbruch leiden". POLIZU. | † A pieri de pe fața pământului. *Acum trimițând mâna mea voiu lovi pre tine și pre norodul tău, cu moarte, și te vei fărămă de pre pământ* (: „car maintenant je t'aurais frappé de mortalité, toi et ton peuple, et tu aurais été effacé de la terre"). BIBLIA (1688), 45. || Fig. A te ostenì tare, așă încât îți simți trupul ca zdrobit. *Bieții copilași, în ziua aceia se farmă cât îmblă când acasă, când la tovarăși.* ȘEZ. III, 779/3.

II. † A frământà. *Fiii lor adună leamne și părinții lor ard foc, și muerile lor fărâmă aluat, ca să facă hamoni oștii ceriului* (: „Les fils amassent les bois, les pères allument le feu, et les femmes pétrissent la pâte pour faire des gâteaux à la reine des cieux"). BIBLIA (1688), 496/39. | (In Transilv.) Unipers. *Mă fărămă la inimă* = mă frământă la inimă (stomah) : „ich habe Bauchgrimmen". ALEXI (cfr. POLIZU). Cfr. fărâmare, fărâmătură.

[Și (adesea numai variantă ortografică): **fărămâ** vb. I. | **fărmà** vb. I. (În Mold.) *farmà.* | Prez. *fărâm,* (rar: *fărâméz*), *fărm, farm, (mă) fărăm.*]

— Derivat vechiu din **fărâmă** (cfr. alb. *Θərmoń,* idem). Cfr. sfărâmà, înfărmà, (s)fărâmi.

FĂRÂMĂ s. f. *Bris, débris. Miettes, reliefs (d'un dîner); (petit) morceau. Un brin, une miette, un (petit) peu.* — Bucată (de obiceiu mică) dintr'o materie s. dintr'un obiect care s'a spart, s'a zdrobit, s'a sfărâmat: zdrob; (mai ales la plural) bucățele care cad când rupem pânea, etc., și rămân (pe masă): rămășițe, (s)fărâmituri. P. ext. Bucățică s. bucată (de pâne, carne, etc.) destinată a fi aruncată. *Însă câinii încă mănâncă de fărâmele ce cad den measele domnilor lor* (= „cependant les petits chiens mangent des miettes qui tombent de la table de leur maîtres"). TETRAEV. 227. *Când z[d]robesc trupul lui H[risto]s și cinstitul singele lui; și n'au păzit ce-[a]u căzut fărâme gios ca stealele luminate.* CUV. D. BĂTR. II, 336. *Luară rămășițe de fărâme doaă-spră-zeace coșnițe pline.* VARLAAM, C. 25/2. *Nu este mai mare blăstămat în lume, decât omul cela ce are o fărâmă de pâne în mână, și o leapădă pre aceea și cearcă să afle alta mai mare.* I. NECULCE, LET. II, 344/17. *Cel prost... s'a dat a îmblà cu traista pe la casele oamenilor și a cere câte una alta de rândul mâncării. Dar' nime nu voià să-i deie nici măcar o fărmă de pâne.* MARIAN, O. II, 316. || Fig. (În legătură cu abstracte) (O) bucățică, (o) părticică, (un) pic, (p. ext.) o leacă, puțin, nițel. *Turcii vrut-au să mai facă înșălăciune că doar ar apucà o fărâmă de izbândă ca și în trecutul an.* MAGAZ. IST. II, 327/17. *Mai fac supărare sfinții[i] tale ca să aduci aminte dumilor-sale fraților,... să-mi facă și mie o fărâmă de parte din țiganii Racovițești.* DOCUMENT (a. 1747), URICARIUL, XXIV, 446/10. *În dimineața Floriilor bătrâna plecă la biserică, bătută de mâhnire, mânată spre locașul mântuirei d'o fărâmă de nădejde.* DELAVRANCEA, S. 50. (Une-ori întărit prin „mic") *Cu barbă sau fără de barbă a fi aceaia nu ad(o)aogă omului nici mai mică fărâmă de înțelepciune.* ȚICHINDEAL, F. 61. || În funcțiune adverbială (în legătură cu verbul „a face") **A (se) face (mici** s. **mii de, s. mii și) fărâme** (s. **fărâmi**) = a (se) fărâmà, a (se) zdrobì, a (se) nimici. *Ieși hiara și-l feace fărâme.* DOSOFTEIU, V. S. 48, 1. *Eară Moscalii au făcut alt meșteșug de s'au luminat ca ziua cu făclii, și au îndreptat puștele de i-au făcut fărâme.* NECULCE, LET. II, 439/34. *Bateți-mă, zdrobiți-mă, faceți-mă fărâmi..., să vă văd cât sânteți de voinici.* ALECSANDRI, T. 236. *Când au socotit smeii că l-au buchisat cum se cade și că l-au făcut fărâme* [pe Titirez], *au intrat în casă bucuroși.* SBIERA, P. 183/15. *Când eră gata..., atunci ieși din gura ei încă un balaur, pe care omul cu pietrele de moară îl făcù fărâme.* FUNDESCU, L. P. 44/13. *Mirele-i hâtru, rupe găina de-alungul drept în două, apoi o trece nunei, care o face mici fărâme.* SEVASTOS, N. 158/10. *Făcù mici fărâme pe necuratul de smeu.* ISPIRESCU, L. 131. *Totuși el* [Ercule] *nu se lăsà până nu mi-l făcù și pe acesta* [balaurul] *mici fărâmi.* idem, U, 56/21. *Am o cățea brâncușe cu dinții de oțel, te face mici fărâme.* STĂNCESCU, B. 99/2. *Am o cățea cu dinții de oțel și de i-oiu da drumul te face mii și fărâme* CREANGĂ, P. 90 *Împăratul turcesc... zice că are să vie cu oaste asupra Moldovei, ca să ne facă mii și fărâmi.* MARIAN, T. 123. *Laaria cu 'mblătitori O duceți, La 'mblătitori în grabă, Mii și fărâme s'o facă.* TEODORESCU, P. P. 362. | (Refl.) *Idolul să feace fărâme.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *S'a aninat plugul într'un coș de rămă Și s'a făcut tot fărâmă.* MARIAN, SE. I, 34. *Carul s'a stricat,... Și mici fărâme s'a făcut.* SEVASTOS, N. 211. *Carul împăratului ferecat, Cu paie de mălaiu legat,... Mii și fărâme s'a făcut.* TEODORESCU, P. P. 180. *Nu s'au ales nimică de bieata Țigancă; s'au făcut toată fărâme.* SBIERA, P. 115/15.

[Plur. *-râme,* mai rar *-râmi.* | După analogia verbului: *fărâmà* = *fărmà* (sau de-adreptul, formație postverbală a acestuia din urmă) și: **fărmă** s. f. | Din pluralul *(mici) fărâme* s'a reconstruit un singular nou: **(mic) fărâm** s. a. *Caii o luară la fugă și tot mic fărâm o făcură.* RETEGANUL, P. II, 40/20.]

— E același cuvânt ca alb. *Θərimę,* idem, și amândouă cuvintele derivă, pe cât se pare, dintr'un colectiv lat. **farrīmen* (dela *far, farris* și suf. *-imen,* foarte uzitat în albano-românește) „o grămadă de fărâmițe". *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVII, 739. Cfr. sfărâmă.

FĂRÂMĂCIÓS, -OÁSĂ adj. = **fărâmicios.** (Mai rar) BARCIANU. [Și: **fărâmăciós, -oásă** adj. ALEXI.] Cfr. fărâmos, sfărâmăcios, (s)fărâmicios.

FĂRÂMĂ-PIETRE s. m. v. **sfarmă-pietre.**

FĂRÂMÁRE s. f. *Émiettement, bris, broiement, broyage, destruction, démolition, anéantissement, décimation.* — Infinitivul verbului **fărâmà,** devenit abstract verbal. *Despărțirea semințelor din paie, se face sau prin îmblătire cu umblăciile, sau prin trierarea cu caii, sau prin fărămarea spicelor cu pietre.* I. IONESCU, C. 182. | Spec. (Med. pop. Transilv.) *Fărâmare de inimă* = frământături, colici: „coliques torminales, tranchées". BARCIANU (: „Bauchgrimmen", cfr. fărâmătură). [Și: **fărămáre** s. f. (în Mold. *faramáre*), **fărmáre** s. f.] Cfr. sfărâmare, (s)fărâmire.

FĂRÂMÁT s. a. 1°. *Émiettement, bris, broiement, broyage, destruction, démolition, anéantissement, décimation.* 2°. *Sorte de maladie (qui se manifeste par une malaise générale dans tout le corps qu'on sent broyé).* — Participiul verbului **fărâmà,** devenit abstract verbal.

1°. Fărâmare.

2°. (Med. pop.) „De *fărămat* descântă unele babe din spre Oltenia. Bolnavul are dureri năstrușnice în tot corpul, îi fărămat, zdrobit, de par'c'ar fi bătut în piuă". GRIGORIU-RIGO, M. I, 68.

[Și: **fărămát** s. a. (în Mold. *faramát*), **fărmát** s. a.] Cfr. sfărâmat, (s)fărâmit.

FĂRÂMÁT,-Ă adj. *Émietté, brisé, broyé, détruit, anéanti, démoli, décimé, tué.*—Participiul verbului **fărâmà,** devenit adjectiv. Zdrobit, nimicit, distrus, ucis. *Lat e câmpul celei lupte, Lat și plin de arme rupte, Plin de trupuri fărămate Care zac grămezi culcate.* ALECSANDRI, P. I, 270. *Nu-ți bea banii, măi voinice, Că ți-e carul fărâmat Și plugul neferecat.* ALECSANDRI, P. P. 298. *Țiganul, văzând că balaurul e fărmat, îi luă și el capul, luă și pe fată, o puse în trăsură,... și dădù goană cailor.* ȘEZ. I, 69/15. | Poet. *O fantazie uriașă... Cicorilor le-a dat seninul strâns din privirea omenească, Iar râsul fărâmat prin lume l-a nins pe foi de romănițe.* ANGHEL, Î. G. 11. [Și: **fărămát,** -ă adj. (în Mold. *faramát,-ă).* | Și: **fărmát,-ă** adj. || Negativul: **nefărâmát,** -ă adj. POLIZU.] Cfr. sfărâmat, -ă, (s)fărâmit,-ă.

FĂRÂMĂTÓR, -OÁRE adj. *Émiettant, brisant, broyant, destructeur, destructif.*—Adjectivul verbal al lui **fărâmà** (derivat prin suf. *-ător*). [Și: **fărămătór, -oáre** adj., **fărmătór, -oáre** adj. | Dial. și: *-toriu.*] Cfr. sfărâmător, (s)fărâmitor.

FĂRÂMĂTÚRĂ s. f. I. 1°. *Émiettement, destruction, ruine; fatigue.* 2°. *Sorte de hernie. Coliques tormineuses* ou *torminales, tranchées.* II. *Miette, bris, débris, petit morceau; reliefs (d'un dîner).*

I. Abstr. 1°. (Mai rar) Fărâmare, distrugere, zdrobire. *Venind Domn țării rumănești Ghica-vodă pre toți îi chemă cu blăndețe să vie la casele lor, și tuturor s'au arătat cu bine, nevoindu-se să îndrepteze țara din fărămătura ce o fărămase oștile turcești.* MAGAZ. IST. 324/20. | Oboseală a corpului (în urma zdruncinării căruții, etc.). COSTINESCU.

2°. (Med. pop.) Un fel de boală numită și stricăciune. „Când omul ridică greutăți mari, i se lasă măruntaele în jos, sau în vintre, și nu mai poate merge bine, n'are poftă de mâncare, urdină sânge, etc., și atunci se zice că e bolnav de stricăciune sau *fărâmătură*". ȘEZ. IV, 25. (Cfr. vătămătură). || (Transilv.) *Fărâmătură de inimă* = colici, frământături. POLIZU (: „Bauchgrimmen", cfr. fărâmare).

II. Concretizat. Ceea ce a rămas din ceva după ce a fost fărâmat: fărâmă, bucățică sfărâmată s. rămasă, rămășiță. *Vedeți această văduvă... cu desnădejdea în inimă: Încungiurată de șepte copii ce plâng de foame, îmbrâncită dela ușa bogatului, unde nu i se dete voie a împărți nici fărmăturile cu câinii lui.* C. NEGRUZZI, I, 253. *Fărmăturile acelui bulgăre se numesc imperii, infuzorii abia văzuți de ochii lumei se numesc împărați.* EMINESCU, N. 65. *Ce să vadă? bietele nurori jeleau pe soacră-sa... Pene împrăștiete pe jos, fărmături, blide aruncate în toate părțile.* CREANGĂ, P. 11. *O fată batrână, de vrea să se mărite, să se ducă la stână,... să ceară la cioban o fărămătură din drobul de sare din târla oilor.* SEVASTOS, N. 11/32. *Și eu te-oi miluì: C'o cărnoajă de malaiu Făcută de șepte ai, Cu fărmături de pe masă, De copiii mei ramasă.* ȘEZ. V, 90. (Loc.) *Din casa lui N. n'o să mai iasă popa cu fărâmături în barbă!* (se zice, în Tutova, despre cel zgârcit). ZANNE, P. III, 547. *Șchiopul-cu-barbacât-cot au și înghițit-o îndată și au cerut să-i mai dee, zicând că cu fărmătura asta de carne numai i s'au zgândărit foamea.* SBIERA, P. 83/12. *Omul cu pietrele de picioare scoase paloșul și-l tăiă* [pe smeu] *în mici fărămături.* FUNDESCU, L. P. 38/21.

[Și: **fărămătúră** s. f., (în Mold.) **fărmătúră** s. f., (rar) **firmătúră** s. f. (formă încrucișată din *fărmătură* și *firmitură*). *Să se dea paserilor firmături de mămăligă rece.* GRIGORIU-RIGO, M. II, 16. | Plur. *-turi.*]

— Derivat din **făr(â)mà,** prin suf. abstr. *-ătură.* Cfr. fărâmitură, sfărâmătură, sfărâmitură.

FĂRÂMĂTURÍ vb. IV[a] = **fărâmițà.** (Rar, în Transilv.; atestat numai la) BARCIANU.

— Derivat din **fărâmătură.**

FĂRÂMEÂ s. f. *Petit morceau.* — Întrebuințat aproape numai în funcțiune adverbială: **a face** s. **a tăià cevá (fărâmi-) fărâmele:** în bucățele mici. *Păseruica milos și jelnic cuvântul ei în samă nebăgând, fărâmi fărâmiuale făcând-o, puilor o împărți.* CANTEMIR, IST. 192/26. *Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărămele scrisoarea și răvășelele viclenei, și le-am pus pe jăratecul din cățuie.* C. NEGRUZZI, I, 66. [Și: **fărămeà** s. f.]

— Derivat din **fărâmà,** prin suf. dim. *-ea.* Cfr. fărâmică, fărâmice, fărâmiță, fărâmușă.

FĂRÂMÍ vb. IV[a] = **fărâmà.** (Mai ales prin Munt. și Ardeal.) [Și: **fărămì** vb. IV[a], **fărmì** vb. IV[a]. ALEXI, **fărmì** vb. IV[a]. BARCIANU.]

— Derivat nou din **fărâmă.** Cfr. sfărâmì, (s)fărâmà.

FĂRÂMICÁ vb. I = **fărâmițà.** [Și: **fărămicà** vb. I, (cu asimilare vocalică) **fărimicà** vb. I[a].]

— Derivat din **fărâmică.**

FĂRÂMÍCĂ s. f. *Miette (de pain), brin.* — Diminutivul lui **fărâmă** (derivat prin suf. *-ică*). [Și: **fărămícă** s. f., (cu asimilare vocalică) **fărimícă** s. f. *Fiecare gospodar trebue să aibă la casă o fărmătură din acest colac* [de la nuntă] *și când are să-și ducă la târg vita de vânzare s'o ungă cu fărimica ceea pe la bot.* SEVASTOS, N. 203.] Cfr. fărâmice, fărâmeà, fărâmiță, fărâmușă.

FĂRÂMICÁRE s. f. = **fărâmițare.** Infinitivul verbului **fărâmicà,** devenit abstract verbal. [Și: **fărămicáre** s. f., **fărimicáre** s. f.]

FĂRÂMICÁT s. f. = **fărâmițat**[1]. Participiul verbului **fărâmicà,** devenit abstract verbal.]Și: **fărămicát** s. a., **fărimicát** s. a.]

FĂRÂMICÂT, -Ă adj. = **fărâmițat.** Participiul verbului **fărâmicà,** devenit adjectiv. [Și: **fărămicât, -ă** adj., **fărimicât, -ă** adj. *Noi ăștia get-begel coada vacii, născuți, crescuți și îmbătrâniți în țara asta, care am văzut-o fărimicată și umilită,... noi dăm slavă cerului că ne bucurăm astăzi de cea mai absolută libertate de cugetare.* GHICA, S. 171.]

FĂRÂMÍCE s. f. *Petit morceau, brin, parcelle, miette (de pain).* — Diminutivul lui **fărâmă** (derivat prin suf. *-ice*). „Fărâmă mică, bucăţeă; leacă, lecuţă“ COSTINESCU. Cfr. fărâmică, fărâmeâ, fărâmiţă, fărâmuşă.

FĂRÂMICIÓS, -OÁSĂ adj. *Qui s'émiette facilement, friable, cassable, aisé à broyer.* — Care se fărâmă, s. îl poţi fărâmà uşor. [Şi: **fărămicióş, -oásă** adj. ALEXI, **fărmicióş, -oásă** adj. LB., PONTBRIANT, **fârmicióş, -oásă** adj. BARCIANU.]
— Derivat din **fărâmă**, prin suf. adj. *-icios*. Cfr. fărâmos, sfărâmicios, (s)fărâmăcios.

FĂRĂ-MINTE † s. f. v. **fără.**

FĂRÂMÍRE = **fărâmare.** (Rar) Infinitivul verbului **fărâmì**, devenit abstract verbal. Cfr. sfărâmire, (s)fărâmare.

FĂRÂMÍT s. a. = **fărâmat** (1°). Participiul verbului **fărâmì**, devenit abstract verbal. [Şi: **fărămít** s. a.] Cfr. sfărâmit, (s)fărâmat.

FĂRÂMÍT, -Ă adj. = **fărâmat, -ă.** Participiul verbului **fărămì**, devenit adjectiv. [Şi: **fărămít, -ă** adj., **fărimít, -ă** adj.] Cfr. sfărâmit, (s)fărâmat.

FĂRÂMIŢÁ vb. I^a. *Émietter, réduire en miettes* ou *en petits morceaux.* (Refl.) *Se briser (en petits morceaux).* — Trans. A fărâmà mărunt, a preface (a zdrobì) în bucăţele mici, în fărâmiţe. *Ia un codru rece de seară rămas, Îl fărămiţează ş'aruncă să-i dea [găştei].* PANN, ap. TDRG. || Refl. A se preface s. desface s. rupe în fărâmiţe. *Şoseaua se lucrează acum, şi, în movile, stau încă bolovanii şi pietricelele, verzi, negre, roşcate, străbătute frumos de vinişoare albe, care s'au fărâmiţat din înaltele stânci cu luciul întunecat.* IORGA, N. R. A. I, 355. [Şi: **fărâmiţà** vb. I^a.]
— Derivat din **fărâmiţă.**

FĂRĂMÍŢĂ s f. *Petit morceau, brin, parcelle, miette (de pain).* — Diminutivul lui **fărâmă** (derivat prin suf. *-iţă*). *Îşi tăie o fărămiţă de carne de sub-suoară [şi] o dete zmăului.* ŞEZ. I, 68/11. (Prov.) *Cine dă fărămiţe câinilor străini, gonește câinele lui.* ZANNE, P. I, 376. [Şi: **fărâmíţă** s. f., (cu asimilare vocalică) **firimíţă** s. f. POLIZU.] Cfr. fărâmeà, fărâmică, fărâmice, fărâmuşă.

FĂRÂMIŢÁRE s. f. *Émiettement.* — Infinitivul verbului **fărâmiţà**, devenit abstract verbal. [Şi: **fărâmiţáre** s. f.]

FĂRÂMIŢÁT s. a. = **fărâmiţare.** Participiul verbului **fărâmiţà**, devenit abstract verbal. [Şi: **fărămiţát** s. a.]

FĂRÂMIŢÁT, -Ă adj. *Brisé en tout petits morceaux, broyé, émietté.* — Participiul verbului **fărâmiţà**, devenit adjectiv. [Şi: **fărămiţát, -ă** adj.]

FĂRÂMITÓR, -OÁRE adj. = **fărâmător.** Adjectivul verbal al lui **fărâmì** (derivat prin suf. *-itor*). [Dial. *-toriu.*] Cfr. sfărâmitor, (s)fărâmător.

FĂRÂMITÚRĂ s. f. = **fărâmătură** (II). (În Munt. şi prin Transilv.) *Şi câinii mănâncă din fărămiturile ce cad dĕ la masa domnului.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 547. *Când a trâmbiţat, eu tocmai mâncam nişte fărâmituri de la masa lor.* FUNDESCU, L. P. 103/14. [Şi **fărămitúră** s. f., cu asimilare vocalică: **fărimitúră** s. f. ALEXI, chiar şi: **firimitúră** s. f. DDRF., TDRG. | Şi (forme sincopate): **fărmitúră** s. f. BIBLIA (1688), ap. TDRG., **fârmitúră** s. f. ALEXI, **firmitúră** s. f. VLAHUŢĂ, ap. TDRG., LB., PONTBRIANT. | Şi (forme cu metateză): **frimitúră** s. f. POLIZU, BARCIANU, DDRF., TDRG. | Plur. *-turi.*]
— Derivat din **fărâmì**, prin suf. abstr. *-itură*. Cfr. fărâmătură, sfărâmitură, sfărâmătură.

FĂRĂ-MOARTE † s. f. v. **fără.**

FĂRÂMÓS, -OÁSĂ adj. = **fărâmicios.** (Rar) BARCIANU. [Şi: **fărămós, -oásă** adj. ALEXI.]
— Derivat din **fărâmă** (s. **fărâmì** s. **fărâmă**), prin suf. adj. *-os.*

FĂRĂMÚŞĂ s. f. *Miette (de pain), brin, petit morceau.* — Diminutivul lui **fărâmă** (derivat prin suf. *-uş*). *Coteii şi mâţele din fărămuşile mesii stăpânilor se hrănesc.* CANTEMIR, IST. 200, cfr. 67. *Cine dă fărâmuşile câinilor streini, gonești* [= gonește] *câinii lui.* MSS. (a 1779), ap. GCR. II, 121. [Şi: **fărămúşă** s. f.] Cfr. fărâmeà, fărâmică, fărâmice, fărâmiţă, sfărâmuşă.

FĂRĂ-NEMICĂ † s. f. }
FĂRĂ-OMENIRE † s. f. } v. **fără.**

FARAOÁNĂ s. f. v. **faraon.**

FARAÓN s. m. I. 1°. *Pharaon, titre des souverains de l'ancienne Égypte.* 2°. *Pharaon* (jeu de cartes). II. 1°. *Sobriquet* ou *surnom des Tziganes; bohémien.* 2°. *Diable.*

I. (Literar) 1°. Numele vechilor regi ai Egiptului. *Craii Eghiptului s'au numit faraoni, precum mărturisește prea vechiul istoric Monetan* [sic! = Maneton], *în cartea de Craii Eghiptului.* N. COSTIN, LET. I, 52/33. *Ca să vâneze lei şi tigri, girafe şi gazèle, ba chiar iepuri şi cocori, faraonii Egiptului, despoţii Asiriei şi tiranii Perşi rădicau în picioare ordii şi popoare întregi.* ODOBESCU, III, 79/18.

2°. (După fran.) „Un fel de joc de cărţi“ COSTINESCU (de hazard, în care bancherul trage două cărţi pe care le aşează una 'n dreapta şi una 'n stânga; el câştigă toate sumele pontate la dreapta pe cărţile de aceeaşi valoare şi le dublează la stânga). *Ghiţă Faraonescu, cel ce şi-a perdut starea în cărţi jucând faraonul... un om cu o casă de copìi, carii au rămas muritori de foame din pricina lui.* ALECSANDRI, T. III, 1699.

II. (Pop.) P. ext. 1°. Poreclă care se dă Ţiganilor (după o credinţă a poporului, că ei ar fi vechii urmaşi ai Egiptenilor). *„Faraon“=ţigan negru cumu-i dracu“.* ŞEZ. V, 72. *Când cineva vrea să batjocorească vrun ţigan, îi zice vorbe de acestea: „Faraoane!“, „cioară!“ „cioroiule!“, „harapule!“, „întăciunatule!“ „spurcăciuneo!“, „diavole!“, „încornuratule!“, „dihanio!“ „îngrozniatule!“, „pângareo!“, „împelițatule!“ Cioarrrrrrr!“ „Garrrrrr!“, „Grauuuuuuu!“ „Heaaaaaa!“* ŞEZ, III, 36.

2°. (Fiind-că Ţiganii sânt negri, şi în credinţa poporului dracii au aceeaşi coloare ca şi Ţiganii, din compararea Ţiganilor cu dracii, cuvântul „faraon“ se întrebuinţează şi cu însemnarea de) Drac. *Ea atunci s'a dus la marginea mărilor, şi-a facut un bordei[u] acolo şi să ţinea cu un faraon* (= „e sinonim cu dracul, în ochii poporului“). ŞEZ. III, 34. *Tot pân' ăle pustietăţi dĕ mări, unde este număi lişteav* (= „tot una de apă, numai apă“) *dĕ apă, stau faraonii cu faraonoaicele lor.* (Vâlcea) ŞEZ. III, 101/21.

[În sensurile de subt II se întrebuinţează şi la fem.: **faraoánă** s. f. „ţigancă“. BARCIANU şi (derivat cu suf. moţion. *-oaică*): **faraonoáică** „drăcoaică“. ŞEZ. III, 101/21.]

— Intrat în limbă prin intermediul bisericii: paleoslav. **Faraonъ**, grec. Φαραώ.

FARAONÍT s. m. *Nom des habitants de l'ancienne Égypte.*—Numele locuitorilor vechiului Egipt.

Cugetarea şi faptele obiceiurilor noastre. cercetându-le, să găsesc streine, şi nu să pot asemănà cu nici unile din lume, decât numai cu cele de-a'ndoasile ale Faraoniţilor. PISCUPESCU, O. 7. [La DIONISIE ECLESIARHUL, C. 179 se găseşte un derivat **faraotinean** pentru *faraonitean : Se îneacă ca Faraotinenii în marea roşie.*]

— Format după modelul cuvintelor greceşti cu suf. gent. -ιτης, din **Faraon.**

FARAONOÁICĂ s. f. v. **faraon.**

FĂRĂ-RĂU † s. a. v. **fără.**

FĂRĂŞ s. a. *Pelle (aux ordures).* — (Munt. şi pe la Braşov). Lopăţică de tinicheà (sau de alt metal) care serveşte la strîngerea gunoiului, după ce se mătură. *„Făraş* = o unealtă de casă, pe care se ia gunoiul şi altele. E ca un vătrariu, quadrat [= pătrat], cu marginile ridicate. (Braşov)". VICIU, GL. *Făraşe de tinicheà.* TARIF (a. 1870), ap. ŞIO. *Apoi se pune într'un făraş câţiva cărbuni aprinşi...* DATCULESCU. ap. TDRG.

— Din turc. **farâš,** idem. ŞIO.

FĂRĂ-VEASTE s. f. }
FĂRĂ-VOROÁVĂ † s. f. } v. **fără.**
FĂRĂ-VREAME † s. f. }

FÁRBĂ s. f. *Couleur.* — (În Banat, prin Transilv. şi prin Bucov.) Vopseà, coloare, faţă. *„Farbă* e cuvântul obicînuit pentru coloare în Banat (unde se întrebuinţează une-ori şi faţă, cu acelaşi sens)." JAHRESBER. III, 315. *„Farbă* = coloare." (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Toate mu(l)ierile pre lume, precum ceale din Evropa, şi din Asia,... se grijesc de podoaba cea din afară a trupului lor; de acolo au eşit atâta de multe feluri de haine pestriţă, şi în tot chipul de farbe.* ŢICHINDEAL, F. 304. *Fărburi, care zugrafii le bine cunosc...* CALENDARIU (1844), 68. [Plur. *farbe* şi *fărburi.*]

— Din germ. **Farbe,** idem (intrat în limbă prin zugravii şi negustorii nemţi. Tot astfel zic *farba* Sârbii în Banat şi Rutenii în Bucovina).

FARBALÁ }
FARBARÁ } s. f. v. **falbalà.**

FĂRCÁNE s. f. plur. (Băieşit) *Inégalité résultant de la coupe sur les parois des mines de sel.* — Părţile zgrunţuroase ce rămân pe pereţii minelor de sare, după ce s'au tăiat din ei blocuri. (Atestat numai la) DDRF.

— Etimologia necunoscută.

FÂRCITÚRĂ s. f. v. **furcitură.**

FĂRE prep. v. **fără.**

FĂRECÂ vb. I v. **ferecà.**

FAREITÂR s. m. v. **faleitar.**

FARÉTRĂ s. f. *Carquois.* — (Neîntrebuinţat) Tolbă de săgeţi. *Tătarii, ca să poată fugì mai lesne... arcurile şi faretrele cu săgeţile... le lepădà.* ŞINCAI, HR. II, 65/22. *Diana stă în fund... şi le arată preţurile luptei, care sânt un arc de aur şi o faretră de purpură.* ODOBESCU, III, 129.

— *N.* din lat. **pharetra** (grec. φαρέτρα), idem.

FÂRFÂÍ vb. IV^a (IV) v. **forfâì.**

FÂRFĂLÍ vb. IV^a refl. *Se pavaner.* — (În Ban.) A se fălì („sich brüsten"). JAHRESBER. III, 315.

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între **forfoiu** *(fârfoiu)* şi (a se) **fălì.**

FÂRFÂNÁTIC, -Ă adj., subst. *Bavard, hâbleur. (?)* — (Rar) Flecar (?). *Omului cu mintea plăsmuitoare îi ie felu' d'aşà, adicà: cela ce cugetă nalt, copt şi mare e târzior la vorbă şi molâu la paş; âl fârfânatic are şì cuvânt afânat şì mers cărărat.* JIPESCU, ap. HEM. 443.

— Pare a fi disimilat *(r - r > r - n)* din **fărfăratic,* iar acesta un derivat din **farfarà,** prin suf. adj. *-atic.*

FARFARÁ adj. şi subst. *Bavard, hâbleur.* — (Întrebuinţat ca subst. şi ca adj.) Flecar, palavragiu, gură-slobodă, „care nu ţine secretele, [le] divulgă". ŞEZ. IX, 155. *Unde să iasă din gura ei vreo vorbă fără cumpăt, ori să asculte de la cinevà vreo asemenea vorbă? că se ruşinà şi găseà ea cuvinte destul de cuviincioase cu care să închizà şi gura cea mai farfarà.* ISPIRESCU, REV. NOUĂ, I, 32. *Şi mierla cântà, Iar îi răspundeà: „Ba, sturzule, ba, io nu te-oiu luà, Nu te-oiu sărutà, Că eşti farfarà, Baş-marghiol de gură Care inimi furà!"* TEODORESCU, P. P. 455. *Mierliţă, mierliţă, Pasăre pestriţă, Pestriţă şi sură, Farfarà de gură, Au nu ţi-am zis ţie Ca să-mi fii soţie?* BIBICESCU, P. P. 383; cfr. TEODORESCU, P. P. 349. *Căci ca ea tot mai găsesc, Mai de neam şi mai de viţă, Nu ca ea o rămăşiţă, Mai de neam şi mai cevà, Nu ca ea o farfarà.* POP. (Vâlcea). Com. DRAGU. [Autorii Lexiconului Budan, ca să-l poată apropià de ital. *farfalla,* au dat cuvântul subt forma *fârfălă,* pe care l-au primit apoi şi celelalte dicţionare.]

— Cuvânt din epoca fanariotă, pătruns în graiul poporului din România (mai rar în Ardeal), de origine turcească: **farfara,** idem, răspândit, poate, prin Neo-greci: φαρφαρᾶς, idem. (Cuvântul se găseşte şi în alte limbi şi e înrudit cu fanfaron).

FARFASÍT, -Ă subst. *Misérable, gueux.* — (Termen de ocară, al cărui înţeles nu se poate bine preciză; ceea ce, de altfel, se întâmplă cu cele mai multe cuvinte din această categorie; poate) Nevoiaş, prăpădit. *Voi mangosiţilor şi farfasiţilor, de câte ori îţi fi dormit în stroh şi pe târnomată, să am eu atâţia bani în pungă, nu mi-ar mai trebuì alta!* CREANGĂ, P. 254.

— Etimologia necunoscută.

FARFAZOÁNE s. f. plur. *Simagrées.* — În Mold., rar şi fam.) Mofturi, fasoane. *Ian lasă farfazoanele la o parte!* A. N. BOGDAN, ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi rezultatul unei fuziuni a cărei elemente ar puteà fi: *farafastâc, fasoane, zorzoane*).

FÁRFEN s. m. (Bot.) **ferfăn.**

FÂRFÓIU s. m. sing. v. **forfoiu.**

FARFURÍE s. f. 1°. *Porcelaine.* 2°. *Assiette.*

1°. † Porţelan. *Lăsat-au Ştefan-vodă cel Bun la mânăstirea Putna după moartea lui arcul luì şi un păhar, ce vorbia[u] călugării la mânăstire, că este de iaspis ce eră în chipul marmurei albe şi a farfurìei.* NECULCE, LET. II, 198/8. *După aceşti tineri venea[u] doaăsprăzece roabe foarte frumoase, având în mâni câte o tavă de farfurie de China.* GORJAN, H. II, 108. *Se suiră într'o sală ce ereà pardosită cu porţolan (farfurie) de China.* idem, 176. *Colo sub sicomori tineri, pintre figi cu frunza lată, Se zăreşte minareaoa de costor cu-aur suflată,... Turnul plin de clopoţele făcut tot de farfurie.* C. NEGRUZZI, II, 132.

2°. Spec. (La început) Taler de porţelan (pentru bucate, deosebit de talerile ordinare; mai târziu) p. ext., taler, talger (din orîce materie). Cfr. blid, strachină. *Să-m[i] găseşti... şase rogoji(o)oare de cele de masă, de care pun tipsiile pĕ dînsĕle,... far-*

furii de masă, atât cele de bucate cât și tălerile. DOC. (a. 1793, Râmnic), ap. IORGA, S. D. VIII, 28. *1 tas de argint poleit, 2 farfurii de dulceață poleite...* DOC. (a. 1790), ibid. 18. *2 farfurii de argint cu 4 linguriță.* URICARIUL, X, 254/13. *Par'că frumusețele se mâncă pe talgere (farfurie) !* ZANNE, P. II, 569. (Loc.) *Par'că calcă în farfurii* (: „cu grijă, încet și pe-afurișul ca să nu-l audă nimenea"). ZANNE, P. III, 548. *„Dar Anicăi ce-i aduci?" — „Fustă albă și papuci, O creacă cu mere dulci Și-o farfurie de nuci".* ȘEZ. II, 220/11. *Farfurie mare* = „plat"; *~ adâncă* = „assiette creuse *ou* à soupe". PONTBRIANT.

— Din turc. **fârfûrî** „porțelan" (acesta din pers. *fagfuri* „chinez"), răspândit la noi, probabil, și prin Neo-greci (φαρφουρί „porțelan"). Sensul de „taler" s'a dezvoltat în limba română; azi cuvântul a devenit literar, pătrunzând astfel și în Ardeal, unde el nu erà cunoscut.

FARFURIGÍU s. m. *Marchand de faïence.*—(Neobicĭnuit) Negustător, vânzător de farfurii și obiecte de faianță. (Atestat numai la) DDRF.

— Derivat din **farfurie,** prin suf. nom. gent. *-giu.*

FARFURIOÁRĂ s. f. *Petite assiette. Soucoupe.* — Diminutivul lui **farfurie** (derivat prin suf. *-ior*). Farfurie mică de masă, spec. farfurie mică pe care se servesc ceștile de cafeà s. pe care se dă dulceață. Cfr. tăleraș, talgeraș. *Boue farfurioare cu patru linguriță de argint.* URICARIUL, XIV, 234/6. *Bârzoiu... poartă șapcă de aghiotant și un palton cu bumbi mari cât niște farfurioare.* ALECSANDRI, T. 503. *Pe ușă intră servitoarea cu tava de dulceață... Îmi așază farfurioara dinainte.* G. VÂLSAN, CONV. LIT. XLII, I, 144. Cfr. farfuriuță. [Pronunț. *-ri-oa-ră.*] Rar, și: **fărfurioáră** s. f. *Una din ele aduce o fărfurioară (sucupă) și o linguriță cu dulceață de roze.* MAG. IST. V, 365.]

FARFURIÚȚĂ s. f. = **farfurioară.** Diminutivul lui **farfurie** (derivat prin suf. *-uț*). *Linguriță de argint, farfuriuțe și cești de porțelan.* DELAVRANCEA, ap. ȘIO. [Pronunț. *ri-u-ță.*]

FĂRGĂTĂU s. a. *Verrou.*—(În Josani, comit. Huniedoarei). Zăvor. POPOVICI, R. D. 165.

— Din ung. **forgató** (propriu: „învârtitor").

FARÍJ † s m. *Cheval de luxe.*—Cal frumos, cal de lux. *Și scoaseră un farij, adecă un cal alb cu șaoa de diamant și de piale de aspidă.* ALEXANDRIA, 49 (: paleosl. „izvedoša emu fariža bĕla..." sârb. „feriža bila nemu izvedoše osedlana sedlom od kamena adamanta"). *Edropul este în mare(a) ca și farijul* [scris greșit: *fareolu*], *și este foarte frumos; iar din jumătate spre coadă este ca peștile. Și are cuviință întunecoase și cunjură toată marea ca un viteaz al mării și al peștilor.* MSS. (a. 1777), ap. GCR. II, 110.

— Împrumut literar din paleosl. **farižь,** idem (care este arabul *fâris* „călăreț", răspândit și în limbile romanice și intrat la Slavi prin mijlocire mediogreacă. Cfr. BERNEKER, SL. WB. 279).

FĂRIMICÁ vb. I (ș. d.) v. **fărâmicà ș. d.**

FĂRIMÍCĂ s. f. v. **fărâmică.**

FĂRIMITÚRĂ s. f. v. **fărâmitură.**

FĂRÍNĂ s. f. (ș. d.) v. **făină ș. d.**

FARÍNGE s. a. (Anat.) *Pharynx.* — Înghițitoare, gâtlej, gârlan; „intrare atât pentru canalul digestiv, cât și pentru cel respiratoriu, situată între cavitatea bucală și nazală pe de o parte și între esofag și laringe pe de alta". ENCICL. ROM. II, 385.

— *N.* din fran. (grec. φάρυγξ -γος, idem).

FARINGÍTĂ s. f. (Med.) *Pharyngite.* — Inflamația faringelui.

— *N.* din fran.

FARISEEÁN, -Ă subst., adj. 1°. *Appartenant à la secte des Pharisiens.* 2°. *Pharisaïque.*

1°. Subst. Membru al sectei fariseești.

2°. Adj. Fariseesc. *Numai cei orbiți de patimi și de obiceiuri fariseene privesc botezul cu inima rece.* MARCOVICI, D. 189.

— Din paleosl. **farisějanинъ,** idem.

FARISEÉSC, -EÁSCĂ adj. *Pharisaïque.* — De fariseu, aparținând fariseilor, ca al fariseilor. *Sculară-se cărturarii, partea fariseiască, și se părià urul alalt grăind.* COD. VOR. 48/7 (= sculându-să cărturarii den partea fariseilor. N. TESTAMENT 1648; sculându-se cărturarii părții fariseilor. BIBLIA 1688: „quelques-uns de la secte des pharisiens"). Cfr. fariseean.

— Derivat din **farise(i)u,** prin suf. adj. *-esc.*

FARISEÉȘTE adv. *Pharisaïquement, hypocritement, faussement.* — În felul fariseilor, în mod ipocrit, fățarnic, cu fățărnicie (Atestat numai la POLIZU).

— Derivat din **fariseu,** prin suf. adv. *-este.*

FARISEÍSM s. a. *Pharisaïsme.*—Caracterul fariseului, ipocrizie religioasă.

— *N.* după fran. (Derivat din **fariseu,** prin suf. *-ism.*)

FARISÉIU s. m. v. **fariseu.**

FARISÉU s. m., adj. m. l. *Pharisien, membre d'une secte de Juifs.* II. *Faux, hypocrite.*

I. Subst. Numele unei secte religioase la Evrei. Fariseii se deosibeau de Saduchei prin aceea că erau mai conservativi, cu privire la vechile tradițiuni. Țineau așà de mult la partea formală a religiei, în cât de multe ori neglijau fondul ei. Din cauza aceasta, numele de „fariseu" devenì mai târziu sinonim cu acela de „prefăcut, fățarnic, ipocrit". Cuvântul există în graiu cu amândouă însemnările. *Ceiea ce me știu diîntăiu, se vor a mărturisì, că după veastia eresului a ei noastre credințĭ vișu* (= traiiŭ) *fariseiu.* COD. VOR. 74/9 (= Carii mă cunoscu pre mine mai de nainte, să vor vrea să mărturisească, că după adevărat în obiceaiul al legii noastre am trăit fariseu. N. TESTAMENT 1648; am trăit fariseu. BIBLIA 1688). *Grăesc amù voao că de nu se va isbândì dereptatea voastră, mai vârtos de cărtularii și fariseii nu veți întrà în părăția ceriului.* TETRAEV. (1574), 206 (: „car je vous dis que si votre justice ne surpasse celle des scribes et des pharisiens vous n'entrerez point dans le royaume des cieux"). *Doi oameni duseră-se în besearecă să se roage, unul farisei, iară alt mitar.* CORESI, E. 1/8. *Ian taci, măi femeie, că biserica-i în inima omului,... nu mai face și tu atâta vorbă ca fariseul cel fățarnic.* CREANGĂ, A. 17.

II. Adj. Prefăcut, fățarnic, ipocrit. *Irinopoleos, unul din grecii arhierei... După el mai erà încă și doi sfânți arhimandriți, Farisei și mult fățarnici, intriganți și necinstiți.* BELDIMAN, TR. 342.

[În literatura veche numai: **fariséi(u)** s. m., azi, după plur. *farisei* s'a construit un sing. *fariséu.*]

— Din paleosl. **fariséi** „pharisaeus" (grec. φαρισαῖος).

FÂRLICONDA s. f. }
FÂRLICUNDÁC s. a. }
Sorte de danse populaire.—Un fel de joc național. SEVASTOS, N. 281. „La Dăieni... se învârte hora săltată ca un *fârlicundac* bulgăresc". PÂRVESCU, H. 12.

— Din bulgărește.

FÂRLIFÚS s. m. *Petit homme maigre et chétif; gringalet.* — (Mold., fam.) Se zice despre oamenii slăbuți, de constituție delicată. *Așà mănâncă și așà bea Românașul... născut și crescut la coarnele plugului, nu ca fârlifușii de pe la târguri, crescuți în bumbac.* BOGDAN, P. ap. TDRG.
— Etimologia necunoscută. (După Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* ar fi germ. *F'irlefanz* „om ușuratic". În cazul acesta cuvântul german a fost apropiat, prin etimologie populară, de vorbele sfârlă și fus).

FĂRMÁ vb I (ș. d.) v. fărâmà ș. d.

FĂRMĂ s. f. v. fărâmă.

FĂRMÁC s. a. *Unité de mesure* (employée en Moldavie).—*„Fărmác*=unitate de lungime, a opta parte dintr'un palmac, a 64-a parte dintr'o palmă". PAMFILE, J. II.
— Etimologia necunoscută.

FÁRMĂC s. a.
FÁRMĂCĂ † s. f. } v. farmec.

FĂRMĂCÁ vb. I (ș. d.) v. fermecà ș. d.

FĂRMĂCĂCIÚNE † s. f. = **fermecătură.** (Atestat numai la) DOSOFTEIU, V. S. 96.
— Cuvânt neobicĭnuit, format de Dosofteiu din **fermecà** și suf. abstr. *-ăciune.*

FĂRMĂCĂRÉSC, -EÁSCĂ † adj. *Magique, enchanté.*—Fermecătoresc. *Fiind clevetiți... cumcă cu fărmăcărească meșterie fac tămăduințele...* DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG.
— Cuvânt neobicĭnuit, format de Dosofteiu din **farmec** și suf. *-ăresc* (gândindu-se probabil la grec. φαρμακερός). Cfr. fărmăcesc.

FĂRMĂCÉSC,-EÁSCĂ † adj. *Magique, enchanté.*— Fermecătoresc. *Meșteșugul fărmăcesc.* DOSOFTEIU, V. S. 30.
— Cuvânt neobicĭnuit, format de Dosofteiu din **farmec** și suf. adj. *-esc.* Cfr. fărmăcăresc.

FARMACEÚTIC, -À adj., s. f. *Pharmaceutique.* — Adj. Ceea ce se rapoartă la farmacie. *Preparate farmaceutice.* || Substantivat (subt forma feminină). *Farmaceutica:* partea medicinii care se ocupă cu prepararea și întrebuințarea medicamentelor.
— *N.* din fran. (grec. φαρμακευτικός, idem).

FARMACÍE s. f. *Pharmacie.* — Oficină în care se prepară, conservă și vând medicamente. Cfr. apotecă, spițerie.
— *N.* din fran. (grec. φαρμακεία, idem).

FARMACÍST s. m. *Pharmacien.* — Cel ce prepară și vinde medicamente. Cfr. apotecar, spițer.
— *N.* derivat din **farmacie,** prin suf. *-ist.*

FĂRMĂCITÓRIU,-OÁRE † subst. *Empoisonneur.*— Făcător de otrăvuri. (Atestat numai la DOSOFTEIU, V. S. 42.)
— Cuvânt neobicĭnuit, format de Dosofteiu dintr'un verb ***fărmăcì*** (cu sensul grecescului φαρμακέυω) și suf. *-itor.* Cfr. fărmăcitură.

FĂRMĂCITÚRĂ † s. f. *Magie, sorcellerie, diablerie, enchantement.*—Fermecătorie, fermecătură. *Să gândì că-i fărmăcitură minunea.* DOSOFTEIU, V. S. 142. [Plur. *-turi.*]
— Cuvânt neobicĭnuit, format de Dosofteiu de la un verb neîntrebuințat ***fărmăcì*** (= fermecà) și suf. abstr. *-itură.* Cfr. fărmăcitor.

FARMACOLÓG s. m. *Pharmacologue.* — Cel care studiază natura, clasificarea și compoziția chimică a substanțelor medicamentoase.
— *N.* din fran. (grec. φάρμακον „medicament" și λόγος „știință").

FARMACOLÓGIC, -Ă adj. *Pharmacologique.* — Ce se ține de farmacologie.
— *N.* din fran.

FARMACOLOGÍE s. f. *Pharmacologie.* — Știința care studiază natura, clasificarea și compoziția chimică a medicamentelor.
— *N.* din fran.

FARMACOPÉE s. f. *Pharmacopée.* — Arta de a prepară medicamentele.
— *N.* după fran. (grec. φαρμακοποιία, idem, din φάρμακον „medicament" și ποιεῖν „a face").

FĂRMĂTÚRĂ s. f. v. fărâmătură.

FARMAZOÁNCĂ s. f. v. farmazon.

FARMAZÓN,-OÁNĂ subst. *Sorcier, magicien, enchanteur.*—(Pop. și fam.) Vrăjitor, fermecător. *Farmazonul de la Hârlău.* (Titlul unei comedioare de) ALECSANDRI. *Ba că chiar, că erai să ne dărueștì cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te vedeam, când ai pârlit-o, farmazoană ce ești!* CREANGĂ, P. 268. (În glumă) *Când farmazonul nostru, bietul căpitan Ciupagea, care nu știà că pe muscălește* nazat *va să zică* îndărăt, *înapoi, aleargă printre șiragurile noastre strigând: „auziți băieți, ghinărarul poruncește să mergem* la sat"... *noi am dat năvală la sat... și am pus mâna pe tunurile turcești.* GHICA, S. 23. [La fem., și: (derivat prin suf. moțion.-*că*) **farmazoăncă** s. f. MARIAN, V. 11.]
— *N.* din rus. **farmazonŭ** „francmason" și „boscar". JAHRESBER. II, 203.

FARMAZONÍE s. f. *Sorcellerie, enchantement, magie.* — (Pop. și fam.) Vrăji, farmece, boscărie. *Voi îmblați cu farmazonii, căutați să-l fărmăcați.* CONTEMPORANUL, VI, 502. *Descântece superstițioase, schime cabalistice... îi duc mintea într'o lume de fermece și de farmazonii.* VLAHUȚĂ, D. 217.
— *N.* derivat din **farmazon,** prin suf. *-ie.*

FÁRMEC s. a. 1°. *Enchantement, sort, sortilège, charme. Formule magique.* 2°. *Charme, attrait.*
1°. *Farmecul* e sau acțiunea ce o exercită cineva spre a ‚fermecà' pe altul (s. pe sine), s. rezultatul acestei acțiuni s. mijloacele tainice (materia, obiectul, formula magică) pe care le întrebuințează. (Deosebirea între *farmec* și vrajă, fapt, făcătură, desfacere și descântec e aceeași ca între verbele corespunzătoare, cfr. fermecà; această deosebire nu se prea observă însă în literatură, unde aceste cuvinte sânt întrebuințate adesea împreună, aproape ca sinonime. *Farmecul* se face s. se pune cuivà). Cfr. boboane, boscoane, drăcării, bolmoajă, aruncătură, etc. *Destui de ceiea ce făceà farmăce-adură-și* [= își adunau] *cărțile și le ardeà între toți.* COD. VOR. $6/_{10}$ (= Iară mulți de ceiea ce făcuse farmece, strângându-și cărțile le arsără înaintea tuturor. N, TESTAMENT 1648; Și mulți den ceiea ce făcuse iscodirile, aducând cărțile le ardea[u] înaintea tuturor. BIBLIA 1688 : „Il y en eut aussi beaucoup de ceux qui avaient exercé des arts curieux, qui apportèrent leurs livres et les brûlèrent devant tout le monde"). *Cel răpit va să să tămăduiască cu descântece și cu farmeci,* PRAVILA MOLD. 69. *I întrebà împăratul ce farmăci au făcut ei de le au tremis visuri groaznice.* VARLAAM, C. II, 35. *Alte ca aciastea farmeci face necuviosul..* DOSOFTEIU, V. S. 151. *Cine te-au învățat fapturi de farmecì cu*

aciastea ? idem, v. s. 31. *Tot fealĭul de farmăc(ul) descântătoriu prin urechile tuturor au stropit.* CANTEMIR, IST. 115. *Cei ce aduc vrăjitori la casele lor pentru ca să facă nescare farmeci...* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. *Au bănuit pre o sor a mâne-sii,... că ar fi făcut fermece cu alte muieri.* MAGAZ. IST. $33/_{3}$. *Sultănica rătăceà ca o umbră, nu de vr'un farmec de vrajă, ci* [biruită de dragoste]. DELAVRANCEA, S. 23. *Nu vezi câte descântece, câte fermece dĕ închiagă apele dĕ s'o fi minunând și draci[i], tot muierea le face.* (Vâlcea). ȘEZ. III, $32/_{26}$. (Cred. pop.) *Oul roș din colac e bun de păzește casa de farmece.* (Bogdănești, în Vâlcea). ibid. IV, $30/_{23}$. *Blestematele de fermece ne-a acoperit palaturile cu apa aceasta murdară.* ISPIRESCU, L. 37. *Cuvântul tău a sfărâmat toate farmecele ce mă țineau înlănțuită.* idem, L. 35; cfr. 101. *Iar tu, lună luminată, Să nu ai odihnă, nici somn, Ci să iei farmecii și urîtul Din casa noastră.* TEODORESCU, P. P. 374. *O femeie destrămată, Dintr'o casă blăstămată, Cu străcătoarea și cu donița în mână, Rea fermecătoare, Bea deochietoare, Cu farmece'n mâni, Cu setea în sân...* ibid. 375. ‡ **Ca prin(tr'un) farmec** = ca și când ar fi fost fermecat, nu produs de mâni omenești, într'un mod miraculos, de-odată, pe neașteptate. [Călătorul] *pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott.* C. NEGRUZZI, I, 192. *„Doamne, fă ca acest izvor să fie ce-a fost mai înainte"...—„Amin"... [și] ca prin farmec perì izvorul și copacii.* EMINESCU, N. 16. || P. ext. Acel gen al literaturii noastre populare care redă formulele întrebuințate de cei ce farmecă. *Fata... ținând mânile cu degetele încleștate în apa cea curgătoare rostește de trei ori după olaltă versurile următorului farmec : Bună dimineața apa lui Iordan, Cu stropii lui Avram...* MARIAN, NU. 22.

2°. (Sens modern, literar, care nu se poate atestà în literatura poporului; probabil după fran. „charme") Calitatea (cuivà s. a cevà) de a te atrage, de a te captivà. *Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit.* C. NEGRUZZI, I, 43. *Ca o lirĕ dulce inima-mi trezită, Cântă și serbează bunurile vieții, Farmecul iubirii și a[l] tinereții.* ALECSANDRI. P. I, 279. *Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului.* ODOBESCU, III, $17/_{23}$. *Această scăpare a suferinței mute prin farmecul exprimării este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-l ascultă.* MAIORESCU, CR. II, 307. *Scârțiirea de condeie dedeà farmec ustei liniști.* EMINESCU, P. 232. *El are fes albastru Și-albaștri are ochii, d'un farmec dureros ; E tânăr și e palid și-atât e de frumos !* COȘBUC, B. 15. *Lasă-ți, băiete, satul, cu tot farmecul frumusețelor lui și pasă de te du în loc strein !* CREANGĂ, A. 118.

[Forma veche e: **fármăc** s. a., cu plur. *farmăce*, mai rar *fármăci : Întrebà împăratul ce farmăci au făcut ei... Noi, împărate, farmăcile nu știm.* CARTE ROM. (a. 1643), ap. CP. 390. | Pluralul *farmăce* a fost schimbat în *farmece*, după care s'a format și singularul modern *farmec*. | Mai ales în Mold. se găsește și un plur. *farmeci* (cfr. VARLAAM, C. $155,_{2}$; DOSOFTEIU, V. S. 76; $103,_{2}$, etc.); în Munt. avem și pluralul *fármece*, de la care s'a desvoltat un sing. (rar) **fármec** s. a. PONTBRIANT, POLIZU, TDRG. | Forma neutrului plural lat. **pharmaca*, devenită feminin singular, a dat: † **fármăcă** s. f. *Fármăca necromanticilor.* DOSOFTEIU, V. S. 31; — și: † **fármecă** s. f. = „incantatio, praestigia, res magica; die Zauberei, Hexerei, die Bezauberung". LB. | După verbul *formecà*, se găsește și **foármec** s. a. CDDE. n-o. 551.]

— Din lat pop. ***pharmacum*** (din grec. φάρμακον „otravă, mijloace tainice spre a fermecà pe cinevà").

FÁRMECĂ † s. f. v. **farmec.**

FÀRMECÁ vb. I (ș. d.) v. **fermecà** ș. d.

FĂRMÍ vb. IV^{a} (ș. d.) }
FÂRMÍ vb. IV^{a} (ș. d.) } v. **fărâmì** ș. d.

FARMUTÁ † s. f. *Ordre.* — Ordin. Cfr. ferman. *Aveà slugi tălhari la casele lor de țineà drumurile, de ucideà Turcii și furà bucate din Bugeag, cai, iepe ; și se făceà farmutale totdeauna și slimuri cu Tătarii, pentru faptele lor și nu puteà să zică nime nimică de frica lui Gavriliță.* NECULCE, LĔT. II, $254/_{29}$. *Un agă al Vizirului... au mers de au scos farmutaua de la Tătari.* CONDICĂ (a. 1693), ap. ȘIO.

— Cuvânt de origine orientală (cfr. pers. *fermudâh* „ordin", turc. *fermûden* „a ordonà"); după Șăineanu, *Infl. orient.*, l-am aveà de la Tătari.

FÂRNÁÍ vb. IV intrans. *Nasiller, nasillonner.* — A vorbi pe nas, a fonfăi. TDRG. [După DDRF., și: **fărnăì** vb. IV.]

— Formație onomatopeică. Cfr. (s)fornăì, sfârâì, (s)forăì, forcăì.

FÂRNÁÍRE s. f. *Nasillement, nasillonnement.* — Infinitivul verbului **fârnâì**, devenit abstract verbal. Fonfăire. [După DDRF., și: **fărnăíre** s. f.]

FÂRNÁÍT s. a. = **fârnâire.** Participiul verbului **fârnâì**, devenit abstract verbal. [După DDRF., și: **fărnăít** s. a.]

FÂRNÁÍT, -Ă adj., subst. *Nasillard. Nasilleur.* — Participiul verbului **fârnâì**, devenit adjectiv (cu sens activ), une-ori și substantivat. Fonf. *Erà în sat și dascălul Iordache fârnăitul de la strana mare, dar ce ți-i bun ? Știà și el glasurile pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar clămpăneà, de bătrân.* CREANGĂ, A. 9. (*„Fârnâit* = om care vorbește pe nas și cântă pe nas". GLOSAR). *Fugi d'aici, fârnăitule !* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. [După DDRF., și: **fărnăít, -ă** adj.]

FÁRSĂ s. f. 1°-2°. *Farce.*

1°. Comedie, în care hazul provine din vorbele de spirit și din situații, nu din studiul mai adânc al caracterelor. *Farsa „De-ale Carnavalului" de Caragiale.*

2°. Păcăleală glumeață. *I-am făcut o farsă.* Cfr. festă.

— *N.* din fran.

FÂRȘÁLĂ s. f. v. **sfârșală.**

FĂRȘÁNG s. a. *Carnaval.* — (Prin Ardeal și Ungaria; ungurism). Carnaval, câșlegi. *„Fărșáng* = carneval (este rar folosit și mai mult cu sens ironic)". VAIDA. *De te[a]-i încununat, să ne scrii, sau de vrei amù, în fărșangu' viitoriu, bucuroș[i] am fi și noi, ca frați și ca unchiu să te putem cortenì întru frățasca dragoste.* (a. 1824, Oșorheiu, în Transilv.) IORGA, S. D. XII, 211. *Tocmai în Fărșangul* [tipărit greșit: *fărșaogul] trecut căsătorindu-se, l-au cununat popa mieu cel unit din Alămor.* (a. 1766, Armeanu, în Transilv.), ibid. XIII, 259. *Rămas bun câșlegilor, Ziua bună fetelor ! Când aveam mai tare'n gând C'a fi fărșangu' mai lung, Ca să mă pot mărità...* (Transilv.) MARIAN, SE. I, 278. [Plur. *-șanguri.* | Din acest plural *fărșanguri*, prin disimilarea completă a întâiului *r*, s'a născut o formă *fașanguri*, poate și un sing. **fașáng** s. a. *La capătul fașangurilor, la Rusaliile noastre* [este târg]. CALENDARIU (1844), 52.]

— Din ung. **farsang**, idem (iar acesta din germ. *Fasching*).

FĂRȘĂNGÁR s. m. *Gens masqués qui, la veille du commencement du carême de Pâques, se promènent*

dans les rues, en faisant toutes sortes de farces et de bouffonneries. — (Pe la Abrud; obiceiu unguresc; cfr. MARIAN, SE. I. 257) „*Fărșingari* și *fărșingoi*=măște, oameni care, în seara de prinderea postului de Pași, se îmbracă în haine de paiațe și umblă de la o casă la alta“ (Abrud). VICIU, GL. *Fărșăngar* (prin Abrud) = oameni mascați care umblă în săptămâna albă pe drumuri și fac nebunii pe la casele oamenilor“. MARIAN. Cfr. măscurași. [Și: **fârșingár** s. m.]

— Derivat din **fârșang**, prin suf. nom. agent. *-ar*.

FÂRȘÉNIE s. f. v. **sfârșenie**.

FÂRȘÍ vb. IV^{a} (ș. d.) v. **sfârși** ș. d.

FĂRȘINGÁR s. m. v. **fărșăngar**.

FĂRȘINGÓIU s. m. = **fărșăngar**. VICIU, GL.

— Derivat din **fârșang**, prin suf. augm. *-oiu*.

FARSÓR s. m. *Farceur, plaisant. Fanfaron.* — (Franțuzism) Cel ce se ține de farse și glume. Cfr. ghiduș, păcăliciu. | Lipsit de seriozitate; lăudăros. *Nu-l luà în serios : e un farsor.*

— *N.* din fran.

FÂRȚĂ s. f. 1°. *Enfant qui a du vif-argent dans les veines. Langue de vipère. Colporteur de fausses nouvelles. Déhanchée : personne légère* ou *indécente.* — „Cevà mic ce se mișcă mereu“. BARCIANU. (Se zice cu deosebire despre copii mici care sânt neastâmpărați și nu stau locului). *O fârță de copìl !* DDRF. || Cinevà care se mișcă mereu încoace și încolo, cu (deosebire) cel s. cea care fuge de la unu la altul purtând minciuni. *„Fârți* = care poartă vorba de ici coleâ“ (Biharia). REV. CRIT. IV, 143 (cfr. fârțos). || Femeie care, umblând, își mișcă necontenit șoldurile încoace și încolo; (mișcarea aceasta fiind considerată de necuviincioasă): „persoană indecentă“. POLIZU, târfă, teleleică, fleoarță.

— Onomatopee (bulg. *fŭrkam, fŭrčŏ* „zbor“, sârb. *frčem, frkati* „zbârnâi“, etc. BERNEKER, SL. WB. 287). Cfr. fâțâi, bâțâi, hârță.

FÂRȚĂCIÚNE † s. f. = **fârțăție**. *Carile sânt năravurile... ceàlea realele ? — Măriile, trufele... furtușagurile și înșălăciunile și fârtăciunile nedreapte.* CUV. D. BĂTR. II, 230.

— Derivat din **fârțat**, prin suf. abstr. *-iune*.

FÂRȚÂGĂU s. m. *Homme inconstant, esprit volage, tête à l'évent, tête évaporée.* — Om neastâmpărat, neașezat. „*Fârțâgău* [tipărit greșit: *fârtâgău*] = om fără astâmpăr“. ȘEZ. II, 227/$_{23}$. *Iar a să dea pe un vechiu funcționar afară ca să pue în loc un fârțâgău de tânăr !* I. NEGRUZZI, I, 31.

— Derivat din **fârțoagă**, prin suf. *-ău*.

FÂRTÂÍ vb. IV^{a} v. **fârtoì**.

FARȚÂITÓR, -OÁRE adj. *Frétillant.* — Adjectivul verbal al unui verb **fârțâì** (neîntrebuințat). Care nu stă locului, n'are astâmpăr; cfr. fâțâi. | Substantivat. *Patru înfipte, Două ciulite, Două rânjite, Ș'o fârțâitoare* (= Pisica [mișcând din coadă]). PĂSCULESCU, L. P. 95.

FÂRTÁIU s. a. *Quart ; quartier ; la quatrième partie d'une mesure ; quarteron.* — (În Transilv. și Ungaria și prin Mold., ungurism) Sfert, pătrar. *De va fi cornul lunei cel mai de jos mai întunecat decât cel mai de sus, atunci în pătrariul (fârtaiul) dintâi va fi ploaie.* CALENDARIU (1814) 79/$_{7}$. [Leafa de învățător 400 fl.] *și, pe lângă sălaș slobod și 6 stânjin[i] lemne, în 4 rete* (= rate), *adecă la tot fârtali[u]l de an un fârtal din simbrie.* (Făgăraș, a. 1817), ap. IORGA, S. D. XII, 207. *Darea se plătește în patru rate, numite fărtaiul întâi, fărtaiul al doilea, etc.* MÂNDRESCU, UNG. 69. *Cale de un fârtal de ceas.* ALECSANDRIA, ap. TDRG. | (Neobicinuit, spre a traduce pe fran. „quartier“) Unul dintre cele patru câmpuri ale herbului. [Dăscălașii] *purtau noblețа neamului în inima și în spiritul lor, fără să se preocupe de arborele genealogic, nici de fârtalele de noblețе.* GHICA, S. 53. || (Întrebuințat ca măsură) *Patru fârtae de pământ carele singur cu palmele sale l-au făcut din pădure vearde.* (Maramureș, a. 1717), ap. IORGA, S. D. XII, 235. *Un fârtaliu de funt de oleiu de in.* CALENDARIU (1814), 173/$_{20}$. *Un fârtaiu de piatră :* e, în Mold., a patra parte dintr'un ‚coș‘ (= stânjen cubic). TDRG. „*Un fârtaiu de cupă* [= cofă, e în Transilv. a patra parte dintr'o cofă] = sextarius; Seidel“. LB. *Mai este un clondiri[u] de doo fărtae, făcut cu bani[i] bisericii.* (Rodna, a. 1780), ap. IORGA, S. D. XIII, 160. *Tu, măi, să mi te duci, Galbeni cu fârtai să-mi iei Și la Turci, măi, să-i arunci, Ca să mai zăbăvească, Din bătaie să slăbească.* ALEXICI, L. P. 29/$_{14}$; cfr. 258/$_{26}$. || (Astăzi ‚cofa‘ a ieșit din întrebuințare și în locul ei a ajuns ca unitate de măsură de capacitate oficială, în Ardeal, ‚litra‘ = litrul. *Fârtalul* de cofă e încă întrebuințat; de oare-ce însă acesta se cuprinde numai de trei ori într'o ‚litră‘, găsim, în timpul mai nou, cuvântul *fârtal* și cu sensul de $^{1}/_{3}$ dintr'un întreg). *Soacră, soacră, draga mea, Creapă brâu'n tri fărtăi Și-ne'ngroapă pe-amândoi.* ALEXICI, L. P. 80/$_{15}$. *„Ce te legini, codrule, Și cu vânt și fără vânt, Cu cetina la pământ ?“ — „Da, cuim nu m'oiu legănà, Că nainte mi-o ieșit Trei voinici cu trei topoară, Pe mine să mă omoară, Să mă taie'n trei fărtaie, Să mă 'ncarce pe trei care“.* MÂNDRESCU, L. P. 119/$_{25}$.

[Plur. *-taie*, mai rar *-tăi*. | Și: **fârtáiu** s. a. | Și: **fârtál (fărtál)** s. a., mai rar, la cărturari, care au apropiat cuvântul de *pătrar*, și: **fârtár(iu), fărtár(iu)** s. a. *Nice un fârtariu de most* (= must) *n'au ieșit din struguri.* IORGA, S. D. XIII, 74. | Prin apropiere de sinonimul *sfert*, și **sfârtáiu** s. a. și **sfârtár(iu)** s. a. *Luna lui Maiu* [1813], *sfârtariu cel d'intâi... Începutu' lui Marț cu Babele.* IORGA, S.D. XIII, 86. *Nevastă pe cin' și-a luat ? Pe Lena de la Maidan, Numai c'un sfârtar de bani.* RETEGANUL, TR. 18/$_{21}$; 19/$_{5}$. *Dă-mi un sfârtar de vinars.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 388. („*sfârtaiu* și *fârtal* = pătrar“ ibid. 477). *Da cumnu m'oiu legàrà, Că la mire vrea să vie Trei meșteri din Baia-mare, Să mă taie tri sfârtaie.* FRÂNCUCANDREA, M. 94.]

— Din ung. **fertály**, idem (din germ. *Viertel*). Cfr. ferdelă, firtă.

FÂRTÁL s. a. v. **fârtaiu**.

FĂRTĂLUÍ vb. IV^{a} v. **fărtoì**.

FARTÁM s. a. v. **partam**.

FÂRTÁR(IU) s. a. v. **fârtaiu**.

FÂRTÁT s. m. 1°. *Un de deux amis intimes qui, après un serment fait dans leur jeunesse, se considèrent comme frères pour la vie entière.* 2°. *Ami, compagnon, camarade, allié.*

1°. Flăcăii români de pretutindeni obicinuesc „a se prinde *fârtați*“ s. „frați de cruce“ (mai rar *fârtați din dragoste*, prin unele locuri din Transilv. și: veri, prescurtat din „frați veri“ = frați adevărați). În ziua de Sân-Toader (în Transilv., Ban. și Ungaria; pe aiurea și în alte zile) cei doi inși care se simt legați printr'o prietenie adâncă își promit în mod solemn de a se considerà de frați cât vor trăi. Actul acesta e întovărășit în unele regiuni printr'un jurământ „pe pâne și pe sare“ cu următoarea formulă: „Eu ți-oiu fi frate Pân'la moarte, M'oiu lăsà de pâne Și de sare mai bine Decât să mă las de tine!“ În

alte părți fârtățiа se leagă cu sânge: cei doi *fârtați* își înțeapă cu un spin vârful degetului mic și-și amestecă sângele. (Există și un jurământ făcut pe cruce, care explică numirea de „frate de cruce"). *Fârtații* se iubesc până la moarte, mai mult chiar decât frații din aceiași părinți, nu se ceartă și nu se trădează, chiar dacă unul din ei ar fi făcut moarte de om. Ei n'au taine unul față de altul și secretele lor nu le spun nimănui. Când moare unul, cel rămas îl jelește cu capul gol, ca rudele de sânge. Intimitatea acestei legături se vădește și prin faptul că nici frații și surorile, nici copiii fârtaților nu se pot căsători între olaltă. Din cauza aceasta se și prind greu doi inși *fârtați*. Cfr. surată. (Cfr. MARIAN, SE. II, 84-87). *„Fârtat* = frate, nu de sânge, ci din prinsoare, din învoeală". ȘEZ. V, $73/_{3}$. *„Fârtat* = frate de cruce". Com. LIUBA. *Fărtatu-tău soru-ta să nu o ia, nici frate-tău pre* [= cu] *sora frătatu-tău să nu se ia, că se grăesc frați sufletești, ce-ș[i] sânt pre sf[â]nta cruce.* PRAVILA (a. 1640), ap. GCR. I, 90. *Văzând ei ce poate fiecarele au zis unul către altul: „să fim amândoi de-acuma frați de cruce!"... Prinzându-se ei fărtați, s'au dus să fure ceva, fiindcă-i apăsa foarte nevoia.* SBIERA, P. 262. *Cât îți vezi cu ochii doi Stau feciorii ca snopii, Stau feciorii prăvăliți Ca nește pomi înfloriți. Și-am văzut fărtat pușcat, Fără mâni și fără cap Și zău mie s'a rugat, Să'ntorc pușca cu patul, Și să-i zdrobesc lui capul.* DOINE, 107. *Căciula fârtatului Pe marginea satului?* (= „Soarele"). GOROVEI, C. 350; cfr. 213; 358; TEODORESCU, P. P. 245^{b}.

2°. P. ext. Prieten, soț, tovarăș, aliat, ortac. *„Fărtat* = soț, [paleosl.] drug". CUV. D. BĂTR. I, 280. *Daca au știut de moartea Radului-vodă, n'au stricat în țeară nimică, fără ce-au fost de hrana cailor, că era Cantemir fărtat lui Barnovschi-vodă.* M. COSTIN, LET. I, $259/_{21}$. *Sânt din Itaca, fărtat cu mult prigonitul Ulises, Ahemenides mă chem...* COȘBUC, Æ. $63/_{35}$; cfr. $18/_{19}$, $20/_{24}$, $43/_{9}$. *Când știi haiduci în codru, Te prinzi cu ei fărtat.* idem, F. 45. *Tătarii..., după ce căzură morți fărtații lor care urmăreau pre fugari, se repeziră cu o furie nespusă asupra Românilor.* MARIAN, TR. 269. *Băiatul tare se minună de această taină neînțeleasă și odată, când era acuma fecior în toată forma, îl învață un fărtat, prieten vechiu și credincios. astfel...* MERA, B. 217. *Da blem* (= să intrăm) *înlontru să bem vin, Când ne-om întâlni să ne cinstim, Și putem fârtați să fim.* REV. CRIT. II, 266. (Adesea complinit printr'un atribut care arată în ce consistă tovărășia) *Însă... lui nu i se prea parc* (= nu se prea încrede) *pre fărtatul său de ciobănie; el crede că acesta trebue să fie fată și nu fecior, căci așa îl arată vorba și fața lui cea muierească.* MARIAN, O. II, 83. || (Ca și „frate", se întrebuințează adesea când se adresează cinevă unui prieten s. unui om căruia vrea să-i arăte prietenie; une-ori întrebuințat în mod ironic s. sarcastic). *Fârtate, ado-mi și mie!* MINEIUL (1776), $120\ ^{2}/_{2}$. *Cânele... au răspuns lupului...: „Numai noaptea să-i păzești* [stăpânului] *casa bine de lotri". Lupul au răspuns: „Hei, fârtate! niminea nu va păzi mai bine decât mine!"* ȚICHINDEAL, F. $99/_{3}$. *„Ce cer?" întrebă Lăpușneanul, văzând pre armașul intrând. — „Capul vornicului Moțoc", răspunse. — „Cum? ce?" strigă acesta, ca un om ce calcă pe un șerpe; „n'ai auzit bine, fărtate! vrei să șugurești!"* C. NEGRUZZI, I, 154. *Dar când el* [= păgânul] *vru de viu În not să treacă Nistrul, o pățì rău, fărtate!* ALECSANDRI, P. II, 211. *Ajungând căruțele, oamenii miresii întrebară pe văcari...: „Ale cui sânt cirezile astea, fârtaților?* ISPIRESCU, L. 293. *„Alei, Toma Alimoș, Boier din țara de jos, Ce ne calci moșiile Și ne strici fânețele?" Boier Toma Alimoș Îi da plosca cu vin roș: „Să trăești, Mane, fărtate, Dă-ți mânia după spate, Ca să bem în giumătate!"* ALECSANDRI, P. P. $73/_{20}$. *Și Mihu c'auză, Cătră hoț[i] că mi-ș[i] grăeà: „Fraților, fârtaților, Doară tobile-m[i] răsună?"* ALEXICI, L. P. $62/_{19}$. *Și dracul îi ziceà lui Dumnezeu totdeauna, de câte ori vorbeà către dînsul: „fărtate!"* MARIAN, Î. 49. *„Bună ziua, măi fărtate!" — „Șepte pui de rață, frate!" — „Măi fărtate, tu ești surd!" — „Ba, c'acù trecù un cârd!"* ZANNE, P. II, 751; cfr. ALECSANDRI, T. 601.

[Și: **fârtát** s. m. (adesea, numai variantă grafică). | TDRG. citează și o formă **furtát** s. m. (cu prefacerea lui *ă* > *u* după labiale), din Banat. Tot așa și prin Muscel: IONESCU-BOTENI, S. N. 22, 26, 29, 31, 83, 87, etc. | Forma *frătat*, care se găsește une-ori în texte vechi, cfr. GCR. I, 216, e numai o variantă grafică. | Rar, negativul: **nefârtát** s. m. *Au cunoscut într'însul pe cumnatu-său și i-au zis: „Ce mai faci cumnate, fărtate?" Iară el i-au răspuns: „bine! Da dumneata, cumnate nefărtate?"* SBIERA, P. $133/_{40}$. Și cu sensul de „drac, diavol" d. ex. *Știe-te nefărtatul ce-ai făcut!* MARIAN. Pentru sensul acesta cfr. fărtățì.]

— Cuvântul e vechiu (se găsește și la Aromâni: *fârtat* și la Megleniți: *fărtat, furtat*) și datează de pe vremea comunității româno-slave. Obiceiul înfrățirei pare a fi luat de la Slavii de sud (bulg. *bratim, pobratim*, sârb. *bratim, pobratim*, slov. *pobratim*, rus. *pobratimz*, cu același sens) dimpreună cu formația cuvântului, care e un derivat din **frate** cu sufixul participial *-at* (la Slavi, *bratъ*=frate, *-imъ* e dezinența participiului prezent pasiv). Schuchardt, *Zeitschrift*, I, 481. (Și Albanezii au, cu același sens și cu înțelesul de „tovarăș al mirelui", ca la Aromâni, cuvântul *veȥtám*, derivat din *veȥtá* „frate".) Cfr. surată.

FĂRTĂȚÉL s. m. *Ami, compagnon, camarade.* — Diminutivul lui **fârtat** (derivat prin suf. *-el*) cu sens desmierdător. *Fetița, când l'auzeà, De el mult se minunà Și din gură mi-i ziceà: „Măi voinice, voinicele, Măi bădiță, fărtățele!..."* POP., ap. GCR. II, 295^{b}.

FĂRTĂȚÍ vb. IV^{a}. *Appeler qqn.* ou (refl.) *s'appeler* ‚fârtate!' — Trans. A zice „fârtate!" cuivà. *Pe față te fărtățesc Pe dos mi te pedepsesc.* ALEXICI, L. P. $152/_{30}$. *Necuratu' fărtățà pe Milostivul, iară Milostivul îl nefărtățà, adică: când Sarsailă ziceà lui Dumnezeu „fârtate", Milostivul îi înturnà „nefârtate".* ȘEZ. II, $99/_{17}$; cfr. MARIAN, Î. 49. || Refl. (cu sens reciproc) *„A se fărtăți* = a-și zice frate (fârtat) unul altuia". ȘEZ. V, $78/_{5}$. [Rar, negativul: **nefârtățì** vb. IV^{a}.]

— Derivat din **fârtat.** Cfr. înfârtățì.

FĂRTĂȚÍE s. f. *Lien d'amitié, de camarader ie de fraternité entre deux* ‚fârtați'. — Legătura între doi fârtați s. frați de cruce, p. ext. înfrățire, prietenie, tovărășie, ortăcie. (Cfr MARIAN, SE. II, 84.) *„Noi drept că te-am primit între noi ca pe un fârtat, dar n'am vorbit, ori de pentru totdeauna ori numai pentru o bucată de timp. Așà este, ori ba?" — „Tocmai așà!..." — „Ei bine, dacă-i așà, apoi nu te-ai învoì tu ca să ne lăsăm de fărtăție, pentru că și așà nu ne prea potrivim..." — „Eu știam că fărtăția nu se desleagă".* SBIERA, P. 183.

— Derivat din **fârtat,** prin suf. abstr. *-ie.* Cfr. fărtăciune.

FĂRTĂÚZĂ s. f. *Mauvaise plaisanterie* ou *plaisanterie sans sel.* — (La Moți; întrebuințat la plur.) *„Fărtăuze* = glume necălite (= nesărate), glume proaste". FRÂNCU-CANDREA, R. 51.

— Etimologia necunoscută. (Stă, poate, în legătură cu ung. *fertezni* „a murdări", *fertözni* „a se murdări, a se păta".)

FÂRTICÚȘĂ s. f. *Prune* ou *prune Reine-Claude: „prunus insititia".* — Prune goldane (v. c.). BRANDZA,

FL. 50. [După PANȚU, PL. s'ar numi — în Transilv.— **fârțicușe-verzi.**]
— Etimologia necunoscută.

FÂRȚOÁGĂ s. f., adj. f. *Personne folâtre, d'une gaieté excessive, licencieuse.* — Femeie neastâmpărată și ușuratică. | În funcțiune adjectivală (numai la fem.). Zburdalnică, zglobie. *Am să cunun pe toboșarul cu copila cea fârțoagă.* ALECSANDRI, T. 146 (în glosar: „zglobie").
— Derivat din **fârță**, prin suf. peior. *-og.*

FÂRTOÁIE s. f. *Endroit glissant et penché sur une route, dangereux pour les traîneaux.*—(În Bucov.) Partea aceea din drum (de obiceiu la răspântii și la cârnituri) care e lunecoasă și aplecată, așà în cât săniile, trecând pe ea, alunecă într'o parte cu partea lor dinapoi. „Locul unde se fărtăluesc (s. fărtâesc) iarna saniile se numește *fărtoaie* (Bilca)". Com. G. TOFAN. Cfr. lunecuș.
— Formațiune portverbală din **fârtoì.**

FÂRTOÍ vb. IV[a]. 1°. (En parlant d'un chariot) *Pousser de côté en le prenant par la partie de derrière. Ranger* ou *diriger* (le chariot) *de côté; tourner* (le chariot) *en faisant un détour en forme de demi-cercle.* 2°. (En parlant d'un traîneau) (Refl.) *Glisser de côté avec la partie de derrière.*

1°. Trans. „*A fârtoì* = a da într'o parte carul, apucându-l din partea din dărăt". (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 153. || P. ext. „*Hartoesc* = dau carul mai la o parte, îl cârmesc din drum". CREANGĂ, GL. „*Hartoesc* = zur Seite wenden". BARCIANU, ALEXI. *Apoi, cu mare greu hartoește carul într'o parte.* CREANGĂ, P. 41. | „*A hartoì* s. *a artoì* = a cârmi căruța pe de departe în semicerc". (Buzău) Com. S. POPESCU.

2°. Refl. (Despre sanie) A lunecà (pe neașteptate) cu partea din dărăt într'o parte din pricina drumului prea neted și aplecat. (Cfr. fărtoaie). *La o încârnitură se fărtâì sania și erà să ne răsturnăm cu toții!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *La o răspântie Spano întoarse'n loc, din fugă; sania se hartuì... două țipete, apoi un hohot general de râs: Elvira și Ana erau culcate în zăpadă.* VLAHUȚĂ, D. 273. [CIHAC, II, 497 dă și sensul: „se traîner sur le derrière, aller à écorche-cul", iar BARCIANU: „nach rückwärts ziehen, auf den Hinterbeinen rutschen".]

[Forma etimologică **fârtăluì** vb. IV[a] se găsește în Bucovina (cfr. fărtoaie); din ea s'a desvoltat, prin schimbul obicinuit între suf. *-ăluì* și *-ăì*, **fârtâì** vb. IV[a] (Bucov.), care, fiind apropiat de derivatele în *-oiu*, a devenit *fârtoì*. Cu prefacerea obicinuită a lui *f* în *h* (care poate amuți în urmă), avem (în Mold. și Munt.) **hartoì** vb. IV[a], **artoì** vb. IV[a] și, prin apropiere de derivatele în *-uì*: **hartuì** vb. IV[a].]
— Din ung. **fartolni** „a lunecà cu partea din dărăt într'o parte s. înapoi" (*fartatni* „a face să lunece cu partea din dărăt într'o parte s. înapoi"). CIHAC, II, 497.

FÂRȚÓS, -OÁSĂ adj. *Colporteur de mensonges.*— (Biharia) „*Fârțos* = care poartă vorba de ici coleà". REV. CRIT. IV, 143.
— Derivat din **fârță**, prin suf. adj. *-os.*

FÂS! interj. Exclamation imitative du son produit par de l'air sortant par un tout petit trou. — Cuvânt onomatopeic care imită zgomotul produs de aer când iese pe o găurice mică dintr'un corp umflat de aier (pe care-l apăsăm). [Pronunțat, de obiceiu, *fss!* | Cu labializarea vocalei, și: **fos!** *Moșul se culcă pe moașa și moașa face foss?* (= „Perina"). PAMFILE, C. 7; GOROVEI, C. 280.]

FÂȘ! interj. Exclamation imitative du froissement des feuilles agitées par le vent et du frou-frou des vêtements. — Cuvânt onomatopeic care imită sunetul produs de mișcarea frunzelor, a hârtiei, a veșmintelor sau a ierbii tăiate de coasă. (De obiceiu repetat) *Fâș, fâș Prin păiș, Paci, paci Prin copaci?* (= „Coasa"). GOROVEI, C. 114. [Pronunțat de obiceiu *fșș!* | Cu labializarea vocalei, și: **foș!** interj. *Trece madama Malacofna care face foș-foș* [cu rochiile-i de mătasă] *și se uită pe sub geană.* ALECSANDRI, T, 140.]

FÁȘĂ s. f. 1°. *Bande.* 2°. *Bande pour emmailloter les nouveau-nés. Maillot, lange. Morceaux de linge dont on fait cadeau aux nouveau-nés lors de leur baptême. Première enfance.* 3°. *Pelure de noisette.*

1°. O bucată lungă și îngustă de pânză (de țesătură de lână, etc.) cu care se înfășură, leagă, etc. cevà (cfr. bată). *Cu fășuri am întins patul mieu, cu așternuturi am așternut de ceale de la Eghipet* (: „intexui funibus lectulum meum"). BIBLIA (1688), 432, $_2$. *Și ieși mortul, legat peste mâni și peste picioare cu o fașă, în fața lui legat cu un pomesealnic* (= legate fiind picioarele și mânile lui cu fășuri. TETRAEVANGHEL 1670: „et le mort sortit, ayant les mains et les pieds liés de bandes, et le visage enveloppé d'un linge"). MOLITVELNIC (a. 1699), ap. GCR. I, 188, 196. *De-acii mĭarse cu tot săborul de l-au provodit cu mare cinste și l-au înfășat cu mirури scumpe și cu fășe cum să cade și l-au astrucat în mormânt.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I, 259.

2°. Spec. Bucată lungă și îngustă de pânză (s. de alte țesături) cu care se înfașă copiii de țâță (cfr. brâneț, frânghie). „*Fașa* e un fel de brâușor lătăreț, făcut din lână s. din bumbac [cu care se înfașă copiii]." MARIAN, NA. 89. *O Doamne, o Doamne Tu când te-ai născut... În cas' te-am băgat, Și te-am înfășat În faș[i] de mătase, Scutec de bumbac...* TEODORESCU, P. P. 26. (Cred. pop.) *Când botezi copiii, să le dai fașă* (= „ața cu care se leagă copiii când îi înfașă") *lungă.* ȘEZ. I., 125/$_{10}$. || P. ext. Toate acèle părți de îmbrăcăminte (cârpele, scutecile, pelincele, cușma, crușma, crijma, etc.) în care e învelit copilul de țâță când e înfășat. *Și nașterea ta, în care zi te-ai născut, buricul tău nu s'au tăiat..., și cu apă nu te-ai scăldat..., și cu fășì nu te-ai înfășat* (: „ton nombril ne fut point coupé au jour que tu naquis, et tu ne fus point lavée dans l'eau..., ni aucunement emmaillotée": „nec involuta pannis"). BIBLIA (1688), 542, $_2$. *Cu inima în tremur au îmbrăcat pruncul cu lucii crăești fașuri și l-au pus cu manca în caretă lucie de aur.* N. COSTIN, LET. I, A. 48/$_{18}$. *Nani, nani, copilaș, Dragul mamei fecioraș! Că mama te-a legănà Și mama te-a căutà, Ca pe-o floare drăgălașă, Ca pe-un îngerel în fașă.* ALECSANDRI, P. P. 381/$_6$. (Loc. prov.) *Fusta femeii: fașa dracului!* ALECSANDRI, T. 1355. | Poet. *Balcane..., Strivita omenire S'au deșteptat, și numai tu stai în adormire, Ademenit de visuri nebune și trufașe, Făr'a pătrunde norii care te țin în fașe.* ALECSANDRI, P. II, 434. | Spec. „[Rudele] mai duc încă la botez și o altă bucată de pânză albă sau un ștergar frumos, care se numește crijmă, în unele părți însă *fașă*, și în care de comun se pune și se învălește copilul după ce-l scoate preotul din apa în care l-a cufundat și botezat". MARIAN, NA. 174. || Metaforic. Vârsta aceea pe care omul o petrece „în fașă": cea mai fragedă pruncie. (Numai în locuțiunile *în* s. *din fașă*; cfr. leagăn) *Încă din fâșe începù a chinuì.* VARLAAM, C. II, 43. *Leon au murit de vintre, după-ce împărățise ani 17, lăsând la împărăție pe nepotu-său Leon cel tânăr..., încă prunc în fașe fiind.* CANTEMIR, HR. 292/$_{30}$. *Rămăsese orfan de părinți, mic, din fașe.* PANN, A. 4. *Încă cât erați în fașă, săraci de maic'ați rămas.* KONAKI, P. 49. *Încă în fașe pierduse pe maică-sa.* C. NEGRUZZI, I, 20. *Abià ieșit din fașe:* „încă copil mic"; *nu mai ești în fașă:* „nu mai ești copil". ZANNE, P. III, 147.

3°. P. anal. Pojghița în care e învăluită aluna se numește *fașa alunei*. Cfr. HEM. 952/38.

[Scris și pronunțat și: **fâșe** s. f. | Plur. (azi) *fășĭ* (și, după analogia unor cuvinte ca *fată-fete*) *feșe*. (mai rar) *feșĭ*, (mai de mult) *fașĭ, fașuri* și *fășuri*. | De la acest plural s'a putut reface un singular nou (neuzitat) *fășură* s. f. (atestat numai la RUSSO, S. 14:) *Ne-au legănat în fașură*.]

— Din lat. **fascia** (cu aceleași sensuri): alb. *fashe*, ital. *fascia*, sard. (log. și camp.) *faša*, eng. *faša*, prov. *faisa*, fran. *faisse*, portg. *faixa*.

FÂSA subst. artic. Sobriquet, nom donné à tous ceux qui chuintent (qui ne peuvent pas bien prononcer le son „s"). — „*Fâsa* = porecla unui om, care fâsâește". MARIAN. „*Fâsa* [se zice] de cei ce nu pot exprimà pe „s" sunător". LIUBA. Cfr. fosăilă.

— Derivat din **fâs!** prin suf. individualizător *-a*.

FĂȘÁ vb. I (ș. d.) v. înfășà ș. d.

FÂSĂ s. f. (Iht.) v. fâță.

FÂSÂEÁLĂ s. f. *Sifflement. Vesse.* — Fâsâire, fâsâit, fâsâitură. [Și: **fâsăeálă** s. f. | Pronunț. și scris și: *-ială*.]

— Derivat din **fâsâi**, prin suf. abstr. *-eală*.

FÂȘÂEÂLĂ s. f. = **fâșâire.** (Rar; atestat numai la) POLIZU. [Scris și: *-ială*.]

— Derivat din **fâșâi**, prin suf. abstr. *-eală*.

FÂSÂÍ vb. IV (IV^a) intrans. 1°. (En parlant du son produit par de l'air sortant par un petit trou) *Siffler. Vesser.* 2°. *Produire un sifflement par le nez.* (En parlant du jars) *Jargonner.* 3°. (En parlant du fer rouge qu'on trempe dans l'eau, du bois vert quand il brûle, etc.) *Siffler ; chanter* (l'eau bouillante). *Chuinter. Siffler* (en parlant du serpent). 4°. *Jacasser.* 5°. *Ne pas faire de progrès, traîner en longueur.*

A fâsâi însemnează „a face fâs". Se întrebuințează:

1°. Despre zgomotul șuerător (dar domolit, nu strident), pe care-l produce aerul când iese dintr'un corp plin cu aer (pe care l-apăsăm). *Perina are o găurice și de câte ori pun capul pe ea, fâsâe* (Brașov). || Spec. „A lăsà, a emite, fără son, vânturi din vintre". LM., „visio; Blähungen ohne Geräusch von sich geben". LB. „*Fâsâiu* și *fâsăesc* = las vânturi". REV. CRIT. III, 153. | (În sensul acesta, după analogia lui „a se băși", se întrebuințează și în funcțiune reflexivă)" „*A se fâsâi* = fi[e]sten". BARCIANU.

2°. P. anal. (Analogia consistă în felul de a produce sunetul: a slobozi aierul pe nas, deci :) A respirà s. a suflà pe nas (și a produce sunetul fâsâitor caracteristic) *Femeia... vede pe bărbatu-său de-asupra cuibarului și, fâsâind pe amândouă nările cât ce puteà,...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. || Spec. (Despre gânsac) *Gânsacul fâsâie, când se apropie cinevà de gâște.* PAMFILE, C.

3°. P. anal. (Analogia consistă în asemănarea acustică a sunetului : a produce sunetul caracteristic când se nasc aburi din apa fierbinte, d. ex. când băgăm un fier cald în apă, când se arde un lemn verde, când se fierbe cevà, etc.) *Lemnele ude, când se pun la foc, fâsâesc.* MARIAN. *D-l Davidescu stăteà și el în odăița mică, unde în sobușoară fâsâeau câtevà lemne verzi.* DUNĂREANU, R. 229. *Mămăliga fâsâie pe foc.* PAMFILE, C. || A pronunțà consonantele sibilante în mod peltic. „*A fâsâi* = a nu puteà pronunțà pe *s* sunător". LIUBA. Cfr. fâsa, pâsâi, fosăilă. || (Despre șarpe) A șuerà. „*Șarpele fâsâe* = șuerà". (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 153.

4°. A-i umblà cuivà gura mereu și de geaba. „*Ce tot fâsâi* = vorbești de geaba ?". PAMFILE, C.

5°. A merge încet (despre lucrări). „*Fâsâe* un lucru, când nu merge bine; *fâsâe* furcà când doarme și nu lucră muierea cu eà". LM. Cfr. fâsâit,-ă.

[Și (Transilv., Ban.): **fâsâi** vb. IV (IV^a). | Cu labializarea vocalei (cfr. *fos!*) și: (Mold., Bucov.) **fosâi** vb. IV (IV^a) = „a suflà pe nas, mai ales când doarme omul [d. ex.] *Oamenii fosăesc*". MARIAN; „a respirà pe nas". ȘEZ, IX, 156. *Gânsacul fosăie.* PAMFILE, C. | (Prin Bucov. și cu sensul mai larg de) A produce un zgomot domolit. (În acest sens și cu funcțiune reflexivă) *S'au băgat în sobă tocmai unde dormeà boieriul și au fosăit puțintel. La vuietul acesta s'au trezit boieriul.* SBIERA, P. 263/10. *Noaptea s'o sculat baietanu' și o început a să fosăi* (= germ. „rauschen") *pin casă.* (Mahalà, în Bucov.) Com. I. NANDRIȘ.]

— Derivat din **fâs,** prin suf. *-ăesc.*

FÂȘÂÍ vb. IV^a (IV) intrans. (En parlant du son produit par le vent qui agite les feuilles, par la faux quand elle coupe l'herbe *ou* par le froissement du papier *ou* d'une étoffe, d'une robe, de la soie) *Bruire, frémir; froufrouter, crier* (la soie). — A produce acel sunet caracteristic pe care limba română îl redă prin ‚fâș-fâș' și care se naște atunci când se mișcă frunzele, când trece coasa prin iarbă s. când se mișcă haînele (de mătasă) sau hârtia. (Exprimà o acțiune continuă s. iterativă, spre deosebire de a foșnì, care e momentan). *Pământul e presărat cu frunze uscate, ce par a se rostogolì fășiind d'alungul căii.* ODOBESCU, III, 162/14. *Cununi de flori uscate fășăesc amirosind.* EMINESCU, P. 87. *Ca să ajungă până la dînsul, lupul trebuì să meargă în vârful degetelor ca să nu fășie frunzetul cel uscat.* ISPIRESCU, L. 78. *De sânt cosași, iarba coaptă le fășiie în gura coasei și cade doborîtă la pământ...,* *când ei aduc mâna și rotesc coasa printr'însa.* JIPESCU, O. 39. *Doina întreruptă o clipă răsună din nou în largul văilor, iar coasa purtată de mânile voinice, fășie, pierzându-se prin iarba mătăsoasă.* M. FLORIAN, SĂM. II, 108. *Vântul se strecurà fășâind pe la geamuri; o sclipire de fulger tresărì în nourii zării.* SADOVEANU, M. 113.

[Și : (adesea numai variantă grafică) **fășăi** vb. IV^a (IV); și: **fășìi** vb. IV^a (IV), **fășâi** vb. IV^a (IV). | Cu vocala labializată: **foșăi** vb. IV^a (IV). *A! par'c'aud foșăind un domino !... D-ta ești ?* ALECSANDRI, T. 315. | Cu reduplicarea onomatopeei *(foș-f[oș])*: **foșfăi** vb. IV^a (IV) TDRG. și (cu asimilare vocalică) **foșfoi** vb. IV^a (IV). *Apropiindu-mă de boschet văzuiu câteva rochii foșfoind prin frunze.* I. NEGRUZZI, III, 431.]

— Derivat din **fâș (foș),** prin suf. *-ăesc.* Cfr. fâșcâi, foșnăi, foșni, foșcăi, fojgăi, foșcăluì.

FÂSÁICĂ s. f. v. **fasole.**

FÂSÂÍRE s. f. *Action de vesser, de jargonner, sifflement, chuintement.* — Infinitivul verbului **fâsâi,** devenit abstract verbal. [Și: fâsăire s. f.]

FÂȘÂÍRE s. f. *Action de bruire* (en parlant des feuilles, du papier, des robes, de la soie, de l'herbe coupée par la faux). *Bruissement de feuilles.* — Infinitivul verbului **fâșâi,** devenit abstract verbal. (Exprimà acțiunea s. faptul de a fâșâi; rar, însuși sunetul produs de *fâșâire,* în care caz de obiceiu se zice fâșâit) Cfr. foșnire. *Codri clocotesc d'o fășiere duioasă.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 568. [Și: **fâșiire** s. f., **fâșâire** s. f., **fâșâiére** s. f.]

FÂSÂÍT s. a. = **fâsâire.** Participiul verbului **fâsâi,** devenit abstract verbal. [Și: **fâsăit** s. a.]

FÂSÂÍT, -Ă adj. *Qui siffle, chantant* (en parlant de l'eau bouillante); *chuintant. Lent.* — Participiul verbului **fâsâi,** devenit adjectiv (cu sens activ). Care fâsâe, fâsâitor (din naștere). *Pe lelea crăcă-*

nată Șade lelea roșcată, Și'n lelea roșcată Șade lelea fâsâită? (= „Pirostriile, ceaonul și mămăliga"). PAMFILE, C. 7. | *Om fâsâit*: care nu pronunță bine pe *s.* (Cfr. fâsa, fosăilă). | *„Om fâsâit* = încet, domol". PAMFILE, C. (Cfr. fâsâi 5°.) [Și: **fâsăit, -ă** adj.]

FÂȘĂÍT s. a. *Bruissement, frémissement* (des feuilles, du papier, de l'herbe coupée par la faux), *froufrou* (des robes, de la soie). *Murmure* (de l'eau).— Participiul verbului **fâșâi**, devenit abstract verbal. Sunetul produs de frunze s. de iarbă uscată, de hârtie, de haine (de mătasă) care se mișcă, de iarbă (tăiată de coasă), foșcăitură. *Un fâșiit de hârtii.* VLAHUȚĂ, D. 291. *Se auzeà fâșâitul unui câne care alergà prin miriște.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Un ușor fâșâit se auzì prin grădină. Atunci cu ochii țintă la pom,* [Prâslea-cel-voinic] *luă arcul și sta gata, fâșâitul se auzì mai tare și un oarecine se apropiè de pom și se apucă de ramurile lui.* ISPIRESCU, L. 83. || (Neobicinuit) Sunetul produs de curgerea apei; cfr. murmur. *Proprietarii mașinelor de lemn... sânt în mare parte Români, și câte unul și-a clădit lângă roata ce se învârte în fâșiitul veșnic al apei, câte o frumușică locuință de țară cu flori în grădiniță.* IORGA, N. R. A. I, 371. [Și: (de obiceiu numai variantă grafică) **fășăit** s. a.; și: **fâșiít** s. a., **fășăit** s. a. | Și: **foșăít** s. a., **foșeít** s. a. *Șniamăț* însemnează în Moldova și foșnitul sau foșeitul ce-l produce iarba. MARIAN, Î. 346.]

FÂSÂITÓR,-OÁRE adj. *Celui qui siffle, qui chuinte,* etc.—Adjectivul verbal al lui **fâsâi** (derivat prin suf. *-itor*). Cfr. fâsâit. [Și: **fâsăitór, -oare** adj. ALEXI. | Dial. și: *-toriu.*]

FÂȘÂITÓR,-OÁRE adj. *Bruissant, qui produit un bruissement.* — Adjectivul verbal al lui **fâșâi** (derivat prin suf. *-itor*). [Și: (adesea numai variantă grafică) **fășăitór, -oare** adj. DDRF., și: **fâșiitór, -oáre** adj. (disimilat în) **fâșietór, -oáre.**] Cfr. foșcăitor, foșnitor.

FÂSÂITÚRĂ s. f. *Sifflement, chuintement; vesse.* —Rezultatul fâsâirii; ceea ce e produs prin fâsâire. [Și: **fâsăitúră** s. f. ALEXI. | Plur. *-turi.*]
— Derivat din **fâsâi,** prin suf. abstr. *-itură.*

FÂȘÂITÚRĂ s. f. = **fâșâit.** *Aproape de el se auzì o fâșietură, apoi un murmur de voci. Trecu[ră] câtevà minute și printre crengile verzi zări pe cei doi îndrăgostiți.* DUNĂREANU, CH. 238. *Făcù să creascà... niște trestie și rogoz mai frumos decât pretutindeni; numai un cusur aveà: când băteà vântul, fâșiitura trestii și a rogozului... făceà să auză șoptind aceste vorbe:... „...Midas are urechi de măgar!"* ISPIRESCU, U. 113/$_6$. | (Mai rar întrebuințat pentru zgomotul produs de trecerea roatelor prin răzor) *Pe ulița mare e o neîntreruptă fâșiitură de roate pe răzoare.* CĂRAGIALE, S. 138/$_{36}$. [Și: (adesea numai variantă grafică) **fășăitúră** s. f. | Și: **fâșiitúră** s. f. (disimilat în) **fâșietúră** s. f. | Plur. *-turi.*]
— Derivat din **fâșâi,** prin suf. abstr. *-itură.* Cfr. foșcăitură. foșnitură.

FĂSÁIU s. m. v. **fasole.**

FAȘÁNG s. a. v. **fârșang.**

FĂȘĂȘEÁ s. f. *Petit lange qui sert à emmailloter un nouveau-né.* — (Rar, în colinde) Diminutivul lui **fașă** (derivat prin suf. dublu *-aș* și *-el*). *El e sfântul Sfânt-Crăciun... În fășășele frumușele...* PĂSCULESCU, L. P. 37.

FĂȘĂȚÉL, -EÁ adj. v. **înfășățel.**

FÂȘC s. a. *Croupion.* — (Bucov.) Extremitatea din dărăt a corpului păsărilor, din care cresc penele coadei; târtiță.
— Pare a fi un substantiv postverbal de la verbul onomatopeic **fâșcâi.**

FÂȘCÂÍ vb. IV^a (IV) intrans. *Siffler entre les dents.* — (În Mold. și Bucov.) *„A fâșcăi* = a șuerà printre dinți și cu ajutorul degetelor". MARIAN. *El afară c'o ieșit Și din gur'o fâșcâit, Tăti-acèlea c'o vinit.* ȘEZ. II, 135/$_{24}$. [Și: **fâșcăi** vb. IV^a (IV).]
— Derivat din **fâș,** prin suf. *-căesc.* Cfr. foșcăi.

FÂȘCÂÍT s. a. *Sifflement entre les dents.* — Participiul verbului **fâșcâi,** devenit abstract verbal. [Și: **fâșcăit** s. a. MARIAN.]

FÂȘCÂITÚRĂ s. f. = **fâșcâit.** [Și: **fâșcăitúră** s. f. MARIAN. | Plur. *-turi.*]
— Derivat din **fâșcâi,** prin suf. abstr. *-itură.* Cfr. foșcăitură.

FÂȘCĂU s. m. (Bot.) Sorte d'herbe.—(Bucov.) *„Fâșcău* = un fel de iarbă". MARIAN.
— Etimologia necunoscută. (Ar puteà fi un derivat prin suf. nom. actoris *-ău,* din verbul **fâșcăi,** cu sensul „iarbă care fâș(c)ăe".)

FÂSCE s. f. plur. (Antic.). *Faisceaux.*—Mănunchiuri de nuiele încunjurând o secure; la vechii Romani, magistrații erau precedați de lictori, purtând fiecare câte un asemenea mănunchiu, ca simbol al autorității. *T. Manlius Torquatus, însoțit de senatori călări și precedat de lictori cu fasce.* NEGULESCU, F. R. I, 55.
— *N.* din lat. **fasces, -ium,** idem.

FÂȘCHIÁT, -Ă adj. *Couvert de vergetures, vergeté, rayé.* — Acoperit de răni (urme de împunsături) care dau înfățișarea unui corp vărgat. *„Vaca-i toată fășchiată* = are vergi, urme de împunsături cu cornul (Boian)". VICIU, GL. Cfr. jeruit.
— Derivat din **fâșchin,** prin suf. adj. *-at* (propriu: „provăzut cu fâșchi, cu vergi".)

FÂȘCHIU s. m. cfr. **fâștiu.**

FASCÍCOL s. a. v. **fasciculă.**

FASCÍCULĂ s. f. *Fascicule.* — Reuniune de mai multe lucruri de același fel și spec. de mai multe foi ori coale ale unei opere ce se publică în părți, treptat treptat. Cfr. fășcioară *Dicționarul limbii române apare in fascicule.* | (Bot.) O reunire de mai multe elemente anatomice, care îndeplinesc în plantă același rol. *O choră de fascicule.* GRECESCU, FL. 5. [Și: **fascícol** s. a. *Un fascicol de raze solare;* mai rar **fascícolă** s. f. și **fascícul** s. a.]
— *N.* după fran. (lat. **fasciculus,** idem).

FASCICULÁT, -Ă adj. (Bot.) *Fasciculé.* — Dispus în formă de mănunchiu, de tufă. *Rădăcinile tuberiforme fasciculate.* GRECESCU, FL. 31.
— *N.* din fran.

FASCINÁ vb. 1ª trans. 1°. *Fasciner.* 2°. *Éblouir, enchanter, charmer, ravir, ensorceler.*
1°. A supune cu privirea. *Despre șerpi se spune că fascinează prada.* Cfr. hipnotiză.
2°. A supune, fermecă, a răpi prin unele calități. *O femeie care fascinează cu frumusețea ei.*
— *N.* din fran. (lat. **fascinare,** idem).

FASCINÁNT, -Ă adj. *Fascinant.* — (Franțuzism) Care fascinează. Cfr. fascinator. *Mai dete o dată din cap, zăpăcit, neîndrăznind s'o privească, neputând să-și ia ochii de la aceà dulce, amețitoare, fascinantă aparițiune.* VLAHUȚĂ, D. 120.
— *N.* din fran.

FASCINÁRE s. f. *Fascination.* — Infinitivul verbului **fascină**, devenit abstract verbal.

FASCINÁT, -Ă adj. *Fasciné, charmé, enchanté, ensorcelé, ébloui, ravi.*—Participiul verbului **fascină**, devenit adjectiv.

FASCINÁȚIE s. f. } v. **fascinare.**
FASCINAȚIÚNE s. f. }
— *N.* după fran. (lat. **fascinatio, -onem**, idem).

FASCINATÓR, -OÁRE adj., subst. *Fascinateur.*— Adj. și subst. (Lucru sau persoană) care încântă și cucerește (farmecă, răpește) cu frumusețea s. alte calități. *Un adevărat fascinator: ochii, glasul, convingerea cu care vorbeà dedeau figurii lui frumoase cevà de apostol inspirat, de zeu.* VLAHUȚĂ, D. 74.
— *N.* din fran.

FĂSCIOÁRĂ s. f. *Fascicule.*—(Învechit) Fasciculă. *Publicând prima ediție în făscioare...* HASDEU, I. C. X. *Prima făscioară al unui al treilea volum.* MAIORESCU, CR. III, 51. [Formă românizată : **fășioáră** s. f. *Acest studiu, publicat... și în fășioară separată...* ODOBESCU, III, 491.]
— *N.* după lat. **fasciola** (căruia i s'a dat în mod greșit sensul lui „fasciculus").

FĂȘCÚȚĂ s. f. *Tine, tinette, baratte.*—(Mold.) Vas de lemn, lung și cu diametru mic, cu capac, în care se alege unt s. se țin lăptării. Cfr. putineiu, bădâiu (bădiiu, bădâu), budâiu (budău, budie, budâie, buduiu, budarcă, budașcă, budac(ă), budereu, budalău), botorog, botică, hârdău (hurdoiu, hurdaiu), șteand, chegorniță, berbință, boșcă (boște), balercuță, etc. *„Făscuța e o putinică cu capac în care se ține unt, brânză, lapte acru ș. a."* ȘEZ. VIII, 93. *„Făscuță* = un vas în care se alege unt; e lung, dar strâmt." ibid. II, $227/_{12}$.
— Din rut **faska,** idem (acesta din germ. *Fässchen,* dial *fasken*), la care s'a adăogat suf. dim *-uță.*

FĂȘCÚȚĂ s. f. (Bot.) = **pupezèle:** *Gesse-du-printemps: Orobus vernus.* BARCIANU. [Lipsește la PANȚU, PL.; DDRF. și ALEXI dau forma: *făscuță.*]
— Etimologia necunoscută. (Nu e exclus ca să fie același cuvânt cu cel precedent).

FĂȘIÁ vb. I. (ș. d.) v. **înfășà** (ș. d.)

FÂȘÍC s. a. v. **fișic.**

FĂȘIE s. f. 1°. = **fașă.** 2°. = **fășie.** (Prin Transilv., Ban., Mold. și Bucov.)
1°. Fașă. „Copiii mici, până sânt la țâță, se înfășie în scutece țesute din lână și se învălesc într'un petec mai mare, țesut mai gros din canură, ce se zice cușmă. Peste cușmă se leagă cu *fașia,* care e făcută dintr'un baier gros de lână". LIUBA-IANA, M. 14. *Lasă-ți, mândră, dragostea, Și-ți cautà fașia; Lasă-ți, mândră, urîtu', Și-ți cautà scutecu'.* (Săliște, în Transilv.) MARIAN, NA. 22. (Și pe la Brașov). Cfr. înfășià.
2°. Fășie. *Învață să-i bleasca doà fășii cureale de la călcâie până după ciafă.* DOSOFTEIU, V. S. 36. || (Și cu sensul lui fășíe 3°) *„Fășie* = câtevà fire de fuior". MARIAN.
[Pronunț.: *fă-și-e.* | Plur. *fășii.* Din acest plural s'a putut reface un singular nou **fășie** s. f. *„Fășie* sau *fășíe* = fașe de înfășurat copiii". PAMFILE, C.]
— Din **fașă,** ca același element amplificativ *-ie,* ca în *așche-așchie, salce-salcie,* etc.

FĂȘIE s. f. v. **fașie.**

FĂȘÍE s. f. 1°. *Bande (de toile, de cuir; de terre,* etc.). 2°. *Bande pour emmailloter les nouveau-nés, lange.* 3°. *Poignée (de chanvre), touffe.*
1°. Bucată lungă și subțire (de pânză, de piele, de scoarță, s. de altă materie care poate fi sfâșiată). Cfr. bantă, bandă. *Îi scoaseră o fășie din frunte până în unghile picioarelor.* MINEIUL (1776), 115, $_2$. *Pehlivanii arapi... făcură... jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre. Unii săreau în văzduh, cu capetele în jos..., alții călcau cu iuțeală pe o fășie de tulpan întinsă, fără d'a se cufundà.* ODOBESCU, I, $136/_{12}$. *De la noi Pân'la voi Și pân'la ei, Tot fășii de teiu?* (= „Cărările".) TEODORESCU, P. P. 241, 219^b; GOROVEI, C. 56, 305. | Poet. *De-atunci negura eternă se desface în fășii.* EMINESCU, P. 222. *Ai durat prin aer punte Din fășii de foc.* COȘBUC, F. 49. | Fig. *O, sermane! Ții tu minte câte'n lume-ai auzit, Ce-ți trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit? ...Prea puțin; pe ici, pe colo de imagini o fășie.* EMINESCU, P. 225. *Îmi plăceà cum îi licăreau* [Dunării] *apele în bătaia soarelui, și cum curgeau la vale, line, fără nici un zgomot, ca o fășie de cer.* SANDU-ALDEA, A. M. 68. *Ochii urmăriră în neștire fășia de lumină aurie, care se scobòrà de subt stor, de-alungul pervazului ferestrei, ca o perdea de fir.* GÂRLEANU, N. 151. | P. anal. O bucată de pământ lungă și strâmtă. *Banii de Severin puteau să nu fi stăpânit în realitate... măcar o fășie de pământ în Oltenia.* HASDEU, I. C. 29. *Zace 'nfundată 'ntre stânci o fășie de loc.* COȘBUC, Æ. $15/_2$. *Cu o fășie Tot n'aveam moșie!* ZANNE, P. V, 433. | (Impropriu) Strat. *Se urcă prin fășiile aerului ca pre o scară.* PISCUPESCU, O. 91.
2°. (Rar, prin mutarea accentului, prin regiunile care spun *fășie* în loc de *fașă*) Fașă. *„Fășie* și *fășíe*= fașe de înfășurat copiii mici". PAMFILE, C.
3°. (Ban.) *„Fășie*=un mănuchiu cât se poate cuprinde cu mânile d. e. *o fășie de cânepă,* sau un mănuchiu". LIUBA.
[Și: **fâșie** s. f.]
— Derivat din **fașă,** prin suf. *-ie.* Cfr. sfășie, sfâșià.

FÂȘÍ vb. IV^a (IV) v. **fâșâi.**

FAȘÍNĂ s. f. (Tehn.) *Fascine.* Mănunchiu de nuele sau de crăci de arbori legate la un loc, cu care se umplu șanțurile, se fac metereze, se oprește prăbușirea unui mal, etc. *Alelei! Doamne, cum sburau Voinicii toți cu mine! Cum ei la șanțuri alergau Cu scări și cu fașine!* ALECSANDRI, II, 442.
— *N.* din fran.

FĂȘIOÁRĂ s. f. 1°. *Petite bande, bandelette.* 2°. *Fascicule.*
Diminutivul lui **fășie** (derivat prin suf. *-ior*).
1°. Fășie (mai) mică, cfr. bendiță, bentiță. *Un om... Se învecineà cu dracu. El aveà o moșioară Și dracul o fâșioară: Îns'a omului lucrată... Iar a dracului băltoasă.* PANN, P. II, 118. *Un vizitator... aruncă printre fâșioarele soioase de bancnote austriace grămădite în pălăria colectorului, un zvanțig... de argint.* ODOBESCU, I, 469.
2°. Fasciculă, cfr. făscioară.
[Și: **fâșioáră** s. f. Pronunț. *-și-oa-ră.*]

FAȘIONÁBIL, -Ă adj. *Fashionable.*— (Rar) Care se ține de moda lumei elegante. [Pictorul englez Landseer] *a creat... o întreagă școală de artiști... ce s'ar puteà numì fașionabili și printre care s'a deosebit... Alfred Dedreux, pictorul elegant al cavalcadelor și al vânătorilor „du beau-monde" parizian.* ODOBESCU, III, 149.
— *N.* din fran. (engl. **fashionable,** idem).

FĂȘIU s. m. *Chacun des deux hommes ayant épousé deux sœurs, beau-frère.*—(Ban.) *„Fășii* (sing. *fășiu*) sânt doi inși care au de muieri două surori". LIUBA-IANA, M. 25. „Când doi bărbați țin de soții

două surori, acești doi bărbați se chiamă *făști*". (Oravița) Com. A. COCA.

— Adjectiv substantivat după omiterea substantivului „cumnat" din expresia „cumnat făști". E format din **fașă**, prin suf. adj. *-iu*. (Rudenia celor doi bărbați a două surori se închipuește ‚încrucișată', așa precum fașa formează o cruce pe corpul copilului înfășat).

FĂȘIÚȚĂ s. f.=**fășioară** (1°). Diminutivul lui **fășie** (derivat prin suf. *-uț*). CIHAC, I, 88. [Pronunț. *-și-u-ță*. | Și: **fășiúță** s. f.]

FÂȘNEÁLĂ s. f. *Frou-frou*.—(Rar, neîntrebuințat; formațiune spontană și glumeață a lui Alecsandri). Foșnetul fustelor. *Voiu să fiu și eu cucoană... să port fâșnele* (= „zgomotul fustei". GLOSAR) *cu tinichele; să port capele*. T. 920, 1767.

— Derivat dintr'un verb (neatestat de altminteri) **fâșnì** = foșnì, prin suf. abstr. *-eală*.

FÂȘNÉȚ, -EÁȚĂ adj., subst. *Fier, rogue*. — Mândru, cu capul sus, țanțoș. *În liniștea nopți[i] auzi... câte v'o înecăciune de bou iute și fâșneț la jug*. JIPESCU, O. 154. (Întrebuințat adesea sub forma feminină ca poreclă) *„Fâșneață*=țanțoș". RĂDULESCU-CODIN. *„Fâșneață*: porecla unui om". MARIAN.

— Etimologia necunoscută (Poate un derivat din *fâșnì* = foșnì).

FĂȘOÁRĂ s. f. *Lange qui sert à emmailloter un nouveau-né*. — (Rar, în poezia pop.) Diminutivul lui **fașă** (derivat prin suf. *-ior*), cu sens desmierdător. *Un Dumnezeu Mititel și frumușel Și la față curățel Făști de-o'mpărătească În fășoare de mătasă*. MARIAN, O. II, 112. Cfr. fășuță.

FASÓLĂ s. f. (Bot.) v. **fasole.**

FASÓLE s. f. (Bot.) 1°-3°. *Haricot* (1° plante ; 2°. legume, fruit; fig. *dent;* 3° plat préparé aux haricots).

1°. Plantă leguminoasă, cultivată anume pentru fructele sale care formează o mâncare de predilecție a poporului nostru. Crește de obiceiu cățărându-se pe araci s. pari. *Un țăran ce șede în țară pe loc neted, găsește chiverniseala vieții sale în verdețurile grădinilor...: mazere, fasole, linte, bob, hrișcă, păsat*. (Câmpulungul-Moldovei, a. 1793) URICARIUL, VI, 168/$_{14}$. *Când creaște fasolea preste măsură și neobicinuit face multe frunze, atuncea puțină pâne va fi*. CALENDARIU (1814), 90/$_{17}$. *Pe la începutul lui Maiu se samănă fasolele*. I. IONESCU, C. 80. *Țăranii seamănă prin ogorul cu porumbi: dovleci (bostani),... fasole*. DAMÉ, T. 62. *Dorul la voinic sărac: Ca fasolea pe arac!* TEODORESCU, P. P. 276; cfr. ȘEZ. IV, 138/$_{28}$. *Zi, Țigane, cât de bine, Băgă-s'ar fasolea 'n tine, Fasolea cu pari cu tot...* RETEGANUL, TR. 189. *Albă păsărică, Pe arac se urcă, N'are aripioare, N'are nici picioare?* (= „Fasola"). ȘEZ. IV, 111.

Există mai multe specii de fasole, dintre care cele mai cunoscute sânt: **Fasole-de-harag** s. **fasole-de-par:** *Flageolet* ou *haricot*: *„Phaseolus vulgaris"*. PANȚU, PL., BRANDZA, PL. 88, 547; ECONOMIA, 44. | **Fasole-mare:** *„Haricot-d'Espagne* ou *Haricot-rouge* : *Phaseolus multiflorus* s. *coccineus"*. PANȚU, PL. | **Fasole-oloagă** (pentru că nu crește pe pari): *Haricot-de-Soissons* : *„Phaseolus nanus"*. PANȚU, PL.; BRANDZA, PL. 88; ECONOMIA, 44; I. IONESCU, 61; D. 160. || Poporul mai deosebește: *„Fasole fanele*, adecă de care n'are haraci (ologuță)". ȘEZ. VII, 180. „Diferitele feluri de fasole sânt: *fasole albă, gogoneață, obădată, grasă, pestriță-urcătoare (mare și mărunță), gogoneață-de-câmp, galbenă, pestriță-neurcătoare*". (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 83. „Pe la noi poporul numește un fel de *fasole: alămâie*, deosebind-o de *fasole grasă, cireașă, hălăciugă, copăcel, oloagă*, etc." (Ipatele, în Vasluiu), ap. HEM. 686.

Alte plante primesc, pentru asemănarea lor cu *fasolea*, numirile: **Fasolea-cioarei** (Mold.) = **remf:** *Sarrasine* : *„Aristolochia clematitis"*. PANȚU, PL. Cfr. păsulică. | **Fasole-japoneză** (numită și soie) = *Glycine Soja*: *„Soja hispida"* s. *„Glycine Soja"*. „Plantă erbacee... cu peri aspri... din familia leguminoase-papilionaceelor..., florile violete, mici...; fructele sânt mici păstări (legume) drepte, acoperite cu peri aspri, cu două semințe globuloase, galbine, brune sau negre... Originară din Asia ostică, a început a se cultivă și prin părțile noastre ca plantă alimentară". PANȚU, PL. | **Fasole-sălbatică:** o buruiană (Zărnești-Câlnău, în Buzău). H. II, 220.

2°. Fructul plantei, subt forma de păstăi (în care caz se zice *fasole verde*) sau numai sămânța din aceste păstăi (numită *fasole-boabe* s. *boabe de fasole*). *Uite ce smarald [are inelul], cât o fasolă!* N. XENOPOL, ap. TDRG. *„Ce e în sacul ăla marele?"* — *„Ei, dar ce nu e? aia întreabă-mă; mălaiu, fasole, pastramă, pește sărat, ceapă, ardeiu, usturoiu"*. ISPIRESCU, L. 268/$_{1}$. (Med. pop.) *Boabele de fasole arse în foc... se ung pe obraz, la bube-dulci*. LEON, M. 38; cfr. ȘEZ. I, 56/$_{3}$. || Metaforic (în glumă). Dinte. *Strânge-ți lipitorile* (= buzele), *Că se văd fasolele!* ALECSANDRI, P. P. 340^{b}/$_{8}$. *„Nu-ți mai arătă fasolea!* = nu mai râde!" (Orlat, în Transilv.), ap. HEM. 1553. *„Ce-ți bleștì fasolea?* = ce-ți arăți dinții, ce râzi?" PAMFILE, J. I, 119.

3°. Fructul plantei, gătit. Și 'n cazul acesta se face deosebire între *fasole verde* (păstăile gătite) și între *fasole* (boabele gătite). (*Fasolea* se bate, se făcăește [făcălueste], se răvărește, se sleește, etc.) *Dragustea de fată mare: Ca fasolea din căldare Când îi torni un pumn de sare*. ȘEZ. I, 49/$_{5}$. *Ară badea cu plugul..., Vine toanta cu prânzul... Și... toanta s'a 'mpiedecat Și fasolea o-a vărsat*. DOINE, 207/$_{17}$. (Loc.) *„A da* [s. *a bate*] *ca la fasole* = a lovì cu putere, fără milă". ZANNE, P. I, 162. | *Când te-o arde, să te ardă o zeamă mai grasă, dar o zeamă de fasole, prea este a dracului!* (dacă e s'o pățești, să nu-ți vină beleaua dintr'o nimica toată; să nu ajungi de râsul unui nevoiaș). ibid. II, 476. *„Nu ți-e fasolea fiartă!* = te 'nșeli, n'ai nimerit'o!" ibid. III, 548. (Fasolea, care e hrana principală în post, numai are trecere în ziua de Paști, deci:) *Am batjocurit-o de a rămas mai de râs decât fasola în ziua de Paști!* ADAM, R. 176; cfr. ZANNE, P. III, 548.

[Și: (mai ales prin Mold.) **fasólă** s. f. || Variante: **fasúle** s. f. și **fasúlă** s. f. (formă care se găsește și la Neo-greci: φασούλι, φασούλλι și la Bulgari *fasúl*). *La vale, puică, la vale, C'a făcut fasolea floare!* (Rucurel, în Mehedinți). MAT. FOLC. 252. *Căci badea s'a ști portă Prin grădină, prin fasule Pre unde nu 'mblă patrule*. (Bucova, în Banat). RETEGANUL, TR. 107/$_{9}$. *S'au suit într'un poloboc cu fasule 'n pod*. SBIERA, P. 10/$_{21}$. | (În regiunile nordice, cu intercalarea unui *n*, ca în polon. *fanzola*) **„fansúle** s. f. = fasole". (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. CORBU; (Munții-Sucevii, Mold.) ȘEZ. II, 24/$_{24}$. | (Cu *l* muiat [mai târziu prefăcut în *i*] ca în arom. *fasul'u*, sârb. *fasulj*, turc. *fasulja*, [cfr. rut. *fasol'a*, rus. *fasolь*, alb. *frasul'e*] prin Banat, Oltenia și Munt.) **fasúiu** s. m. *„Fĕsuj* = phaseolus". ANON. CAR. *Hai, mândro, pe deal în sus, C'a făcut făsuiul fus, Și nici haraci nu i-am pus*. (Oltenia) TEODORESCU, P. P. 315, cfr. și 121. *Că de mine s'a legat, Ca făsuiu'pe arac; Făsuiu' are soroc, Se suie pân'la un loc Se 'ntoarce și leagă bob*. (Pești eana-de-sus, în Gorj). MAT. FOLC. 300. *Chef! făsui teci în cârnelegi* (se zice „pentru o vorbă [ne]-la-locul ei", prin Pălești, în Dolj). ZANNE, P. III, 548. | (Din forma *făsuiu* s'a născut, prin apropiere de sufixul *-aiu*, în Bucov.) **„fâsáiu** s. m.=fasole": MARIAN. | (Din ung. *fuszulyka* — sau, mai bine zis, dintr'o formă mai veche *faszulyka*, cfr. LB.— prin apropiere de sufixul *-aică*, prin părțile Crișului) **fâsáică** s. f. *Câtu-i lumea pre sub soare, Nu-i ca varza cu unsoare..., Da încă 'n post și fâsaica, Dac'o fierbe bine maica*,

Ș'apoi pre lângă făsaică Câte-un pic de moare acră RETEGANUL, TR. 164. | (Prin apropiere de cuvântul „fus", sau prin prefacerea lui *ă* > *u* după labiale, și) **fuséiu** s. m. *Hai, mândro, pe deal în sus, C'a făcut fuseiul fus, Și nici haragi nu i-am pus.* ALECSANDRI, P. P. 359/8. | (Din sârbește *pasulj* [cfr. și alb. *pasúl*'], au intrat și forme cu *p* inițial în regiunile (sud)vestice, iar prin mijlocire ungurească: *paszuly*, și prin Transilv.) **păsúle** s. f. și **păsúlă** s. f., **păsúiu** s. m. TDRG. *„Pĕsulĕ* = phaseolus." ANON. CAR. *Între legumi amintim: păsulea mică și mare, ceea care se înșiră pe tărși, etc.* LIUBA-IANA, M. 102. *„Păsulă* = fasole". POMPILIU, BIH. 1014; cfr. ȘEZ. VII, 182. *„Păsulă* = fasole. Dintr'o doină: *Frunză verde de păsulă, Asta încă nu-i destulă."* VAIDA; cfr. BIBICESCU, P. P. 53. *Legumele se împart:... în cele păstăioase precum sânt: fasolea (păsula), mazerea...* ECONOMIA, 124; cfr. 36. (Loc.) *Șofranul nu-i păsulă!* (se zice, în Galșa, în Biharia „când unul nu cunoaște prețul sau întrebuințarea unui lucru"). ZANNE, P. IV, 125. *Românii din Banat dau de pomană... păsule (fasole) slăită...* MARIAN, Î. 382; cfr. NA. 153.]

— Din m.-grec. φασόλι, idem (în parte, prin mijlocire slavă).

FASÒLEA-CIOÁREI s. f. (Bot.) cfr. **fasole; remf.**

FASOLEÁLĂ s. f. *Affectation, simagrées, minauderie, afféterie, façon, mignardises, airs pudibonds.* — Abstractul verbului **fasolì** (derivat prin suf. *-eală*). *Ce atâta fasoleală pe tine, că doar nu ești Vodă!* Com. I. PAVELESCU.

FASÒLE-JAPONÉZĂ s. f. (Bot.) v. **fasole; soia.**

FASÒLE-SĂLBĂTICĂ s. f. (Bot.) v. **fasole.**

FASOLÍ vb. IV[a] refl. *Faire des façons, des simagrées, faire la précieuse, affecter des airs pudibonds.* — (Cuvânt orășenesc, familiar) A face fasoane, a se codi, făcând mofturi și nazuri, a se fandosi, a se alintà. *Aș! ia nu te fasolì..., Vino, nu mai zice ba Și din buze nu strâmbà!* PANN, E. V, 137. *Doamne! ce m'ați mai pupà... ce m'ați desmierdà... și eu m'aș fasolì chiar ca o madamă.* ALECSANDRI, T. 10. *Tănase:... Ce te-ai gătit așà? — Axinia (fasolindu-se): Apoi dă,... câtă vreme ești tânără...* I. NEGRUZZI, IV, 517.

— Pare a fi derivat din (a face) **fasoane** și apropiat, prin etimologia populară, de cuvântul *fasole*. Cfr. COSTINESCU; HEM. 885.

FASOLÍCĂ s. f. (Bot.) = **orești̦ă:** *Gesse-tubéreuse* ou *Gland-de-terre: „Latyrus tuberosus"*. PANȚU, PL.; GRECESCU, PL. 191; BARONZI, L. I, 133./17. (Între numirile de ierburi și flori întrebuințate în Cobia, în Dâmbovița, se citează și) *fasolica*. H. IV, 83. Cfr. **făsuiță**.

— Derivat din **fasole**, prin suf. dim. *-ică*.

FASOLÍȘTE s. f. *Lieu planté de haricots.* — Loc plantat cu fasole. (Prin Găvănești și Glad-Siliștea, în Buzău). H. II, 17, 88. [COSTINESCU mai dă cu acest sens și cu cel figurat de „nazuri, cârtire, nemulțumire" și o formă — suspectă — *fasolărie* s. f.]

— Derivat din **fasole**, prin suf. loc.-col. *iște*.

FASOLÍT, -Ă adj. *Celui qui fait des façons, qui a des manières affectées, qui prend des airs pudibonds.* — Participiul verbului **fasolì**, devenit adjectiv (cu sens activ). *Dă-i pace, că-i un fasolit și jumătate!*

FASÓN s. a. 1°. *Façon, tournure, coupe.* 2°. *Façons.* — (Franțuzism)

1°. Forma unei haine, sau unei pălării, cfr. croiu. *Vestit prin fasonul jiletcilor și nasul său.* C. NEGRUZZI, I, 238.

2°. (La plur., fam.) Nazuri, fandoseală, fasoleală, farafastâcuri. *Ia și mânâncă, nu mai face fasoane!* Cfr. fasolì.

— *N.* din fran.

FASONÁ vb. I[a]. *Façonner.* — A da o anumită formă unui lucru. *Progresele maeștrilor și a meșteșugarilor celor care fasonează mai bine și mai iute materiile primare.* I. IONESCU, M. 687. | Fig. A formà încetul cu încetul spiritul cuivâ prin educație sau deprindere.

— *N.* din fran.

FAST s. a. *Faste, luxe, somptuosité, pompe.* — Lux ostentativ. *Și tuiuri de paradă cu trei cozi lungi de cal, Insemne de mărire și fast oriental.* ALECSANDRI, P. II, 377. *Tot fastul decorativ, cum architectură, drapare, fundal rustic, șcl., rămâneau pe a doua și a treia treaptă.* CARAGIALE, N. F. 117.

— *N.* din fran.

FÁSTĂ adj. f. (Antic). *Faste.* — Numai în expresia *zi fastă* și mai ales la plur. *zile faste:* în care, la Romani, tribunalele țineau ședințe și se puteau îndeplini orîce acte publice și private. (Cfr. nefast.)

— *N.* din lat. [dies] **fastus** „în care se poate pronunțà *(fari)* o hotărire judecătorească".

FÂSTĂ s. f. v. **fustă.**

FÂSTÂC s. m., s. a. v. **fistic.**

FÂSTÂCEÁLĂ s. f. *Contrainte fâcheuse, étourdissement, embarras.* — Abstractul verbului **fâstâcì** (derivat prin suf. *-eală*).

FÂSTÂCÍ vb. IV[a] refl. *Se déconcerter, perdre contenance, s'effarer, tomber des nues, rester éperdu* ou *étourdi, se troubler. Faire le perplexe* ou *le confus; coqueter. Déconcerter, troubler.* — (Fam., mai mult în Munt.) A-și pierde cumpătul în fața unei întâmplări neașteptate, a deveni perplex, a o sfecli, a se ului s. zăpăci. *Găinăreasa ...își aruncă ochii asupră-i cu o căutătură așà de mângâioasă și așà de plină de dragoste..., încât feciorul de împărat se fâstâcì oarecum; dară își ținù firea.* ISPIRESCU, L. 185. [Gheorghe, care trăise până atuncia prin păduri, ajungând într'un oraș,] *se ameți, se fâstâcì, când se văzù încunjurat de o mulțime de lume și-l asurzise zgomotul ce se făceà în acel oraș.* idem, L. 136. *Te-ai cam fâstâcit, băiete!* | A face pe perplexul, a face pe mironosița, a cochetà cu perplexitatea sa. *Morărița..., ba să suceà pĕ lângă mine, ba să'ntorceà, ba să fâstăceà, ba-mi făceà cu capu'..., ba trăgeà cu coada ochiului la mine...* JIPESCU, O. 41. || (Rar) Trans. A-l face pe cinevà să-și piardă firea. [Un Țigan zice:] *Mi-ai dihochiat hursoaica, Mi-ai fâstâcit Vasilca, Mi-ai lasat cochiii saraci!* TEODORESCU, P. P. 125. [Și: **fâsticì** vb. IV[a].]

— Pare a fi derivat din **fâstâc**, și a fi avut sensul original de „a se înverzì la față ca fâstâcul (din cauza unei știri, întâmplări, etc., neașteptate)." Cfr. ȘIO (unde se citează analogia verbului *a o sfecli*).

FÂSTÂCÍRE s. f. *Action* ou *fait de perdre contenance, de se déconcerter*, etc. — Infinitivul verbului **fâstâcì**, devenit abstract verbal.

FÁSTE s. f. plur. (Antic). *Fastes.* — La vechii Romani, table pe care erau înscrise zilele faste; calendar. *Faste consulare:* listă cronologică a consulilor; *faste triumfale:* listă de triumfuri. | P. ext. Operă de istorie, anale. *De acum înainte... această istorie n'a fost istoria unor supuși, unor fugari..., ci o istorie de Stat, cu fastele sale de biruință.* IORGA, L. I, 278.

— *N.* din lat. **fasti**, idem.

FÂȘTI interj. (Mot imitativ d'un mouvement, d'un passage *ou* d'une fuite subite et rapide.) — Cuvânt ono-

matopeic care imită sunetul produs de mișcarea repede ce o face cineva când pornește fără veste. *Când soarele părù [păsărica]... Pe fereastra cea deschisă Fâșt! cu aripa destinsă.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Ce vezi numai că sare o perină de sub Țigan și-apoi și-a doua și-a treia! Țiganul se năcăjește să le ție sub dînsul, dară ele tot fâștiu! una după alta de sub dînsul.* SBIERA, P. 128/1. *Am o purcicuță vijneață, Când o prinzi de urechi Face fâști! în coștireață.* GOROVEI, C. 72 (*fâștiu!* SBIERA, P. 320/2). [Scris și: **fâșt, fâștiu!**]

— Onomatopee înrudită cu *fâș!* (redând însă o mișcare mai scurtă și mai spontană decât acesta; scurtimea aceasta a mișcării se redă foneticește prin adăogarea unui sunet omorgan momentan. Avem la *fâș-fâști-foșnesc* același raport ca la *țâș-țâști* s. *țuști-țâșnesc.* Cfr. și germ. husch!)

FASTIDIÓS, -OÁSĂ adj. *Fastidieux, ennuyeux, assommant.*—(Franțuzism) Plicticos, anost. *Într'un cadru restrâns,... ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, S. 212.

— *N.* din fran. (lat. **fastidiosus, -a, -um,** idem).

FÂȘTIU s. m. *Semence de l'ail. Tige de l'ail avec les semences.* — (Bucov.) *„Fâștiu* (plur. *fâști*) = semințe care se fac pe vârful cozilor de la usturoiul de toamnă". MARIAN, v. 141. Cfr. balb. ‖ *„Fâștiu* (plur. *fâști*) = fusul sau tuleiul usturoiului de toamnă". MARIAN. *„Fâșchi* = mlădițele cele tinere și lungi [de usturoiu], care ies primăvara și în capătul cărora e sămânța [d. ex.] *Adă-mi câțiva fâșchi de usturoiu".* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. [Și: **fâșchiu** s. m.; și: **fușțiu** s. m. (Mahalà, Bucov.) Com. A. GHERMAN.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă forma *fușțiu* e cea primitivă, s'ar puteà să avem a facè cu un sens figurat al cuvântului *fuște,* din al cărui plural *fuști* s'a putut reface un singular: *fuștiu* > *fâștiu*).

FÂȘTOÁCĂ s. f. *Morceau.* — (Mold.) *„Fâștoacă* = bucată". PAMFILE, J. II.

— Pare a fi derivat prin suf. *-oacă* din bulg. **hvaštam** (pronunțat: *faštam*) „apuc"; sensul ar fi în acest caz: „cât poți apucà de-odată cu mâna" și ar aveà o paralelă în cuvântul bucată „cât poți apucà cu gura de-odată".

FASTUÓS, -OÁSĂ adj. *Fastueux, somptueux, luxueux, pompeux.* — (Franțuzism) Iubitor de pompă și de lux ostentativ. *Curtea activă și fastuoasă a lui Constantin-vodă.* ODOBESCU, I, 254. *Vodă Șerban, un om fastuos în obiceiurile și clădirile sale.* IORGA, L. I, 341.

— *N.* din fran. (lat. **fastuosus, -a, -um,** idem.)

FĂSUÍȚĂ s. f. (Bot.) = **oreșniță**: *Gesse-tubéreuse* ou *Gland-de-terre: „Latyrus tuberosus".* PANȚU, PL.; BRANDZA, PL. 545; CRECESCU, PL. 191. Cfr. fasolică. [La DDRF., se găsește, cu același sèns, *fășniță,* care-i, evident, o greșală de tipar (*n* pentru *u*). Din acest dicționar a trecut la BARCIANU — la care lipseà în ediția I — cu forma *fășniță,* pe care o găsim apoi și la ALEXI.]

— Derivat din **făsuiu,** prin suf. dim. *-iță.*

FĂSÚIU s. m. (Bot.) v. **fasole.**

FASÚLĂ s. f. (Bot.) } v. **fasole.**
FĂSÚLE s. f. (Bot.) }

FĂȘURÁ vb. I (ș. d.) v. **înfășurà** ș. d.

FĂȘURÍ vb. IV[a] v. **înfășurà.**

FĂȘÚȚĂ s. f. *Bande servant à emmailloter les nouveau-nés, langes.* — (Rar, în poezia pop.) Diminutivul lui **fașă** (derivat prin suf. *-uț*). Fășoară. *Dumnezău îi mititel, Mititel și'nfășețel, Cu fășuța de matasă...* ȘEZ. I, 148/29.

FĂT s. m. 1°. *Fœtus.* 2°. *Petit d'un animal. Nouveau-né.* 3°. *Garçon, enfant.* 4°. *(Mon) fils, (mon) enfant, (mon) gars.* 5°. *Sacristain.*

1°. „Plodul sau copilul în pântecele mamei" (COSTINESCU), numit în știință „fetus". *De-i fi deochiat de nevastă, Să-i crape țâțele, Să-i moară fătu'!* DESCÂNTEC (Chiojdu-Bâsca, în Buzău). H. II, 41. *„A pierde fătul* = a avortà a lepădà". BARCIANU.

2°. Vietate născută s. fătată de curând. *Vulpea au început a înfruntă pre leiță, căci ea rar numai câte un puiu fată. — Rar și numai câte un făt, au răspuns leița; însă când făt, eu leu făt.* ȚICHINDEAL, F. 42. *Fătul iepei se chiamă mânz.* PAMFILE, J. II. ‖ Spec. Copil s. prunc îndată după naștere. *Atunci Țiganca o îndemnă să se suie în pod, când va veni clipita, iar ea, ca moașă, va sta pe scară cu un ciur în mână, sprijinind feții ce vor să se nască.* RETEGANUL, P. II, 29/2. *Țiganca, șireată, au schimbat îndatamare acei doi feți cu doi căței pe care-i fătase tot atuncea o cățeà.* SBIERA, P. 109.

3°. (Invechit; azi numai în literatura populară și la poeți; mai de mult adesea în opoziție cu ‚fată') Fecior, băiat, copil. *Caută spre mine și milueaște-me, dă ținutul tău fătului tău și spăseaște fiul șearbeei tale.* PSAL. SCH. 279/18 (: „da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillae tuae"). *Feaceră doi cuconi, fătù și fată.* DOSOFTEIU, V. S. 52, 2. *Va naște lui féți și feate.* BIBLIA (1688), 54. *Făcând aceștia doi copìi, un făt și o fată.* URICARIUL, XVI, 271. *La moartea Ducăi-vodă, din trei feți a lui... și din șesă fete a sale... ce au avut, nu s'au tâmplat să fie, încă tocmai nici Doamna sa nu fu acolo.* N. COSTIN, LET. II, 37/13. *Să se aștepte pe acel prunc până a naște; fiind făt, acel să fie moștean domniei.* id. ib. 115/26. *Meșterșugul, fătul nevoii fiind...* CANTEMIR, IST. 89. *Și născând făt... și făcându-se om de vârstă...* MAG. IST. 225/7. *Pribeagul făt cu ochi senini albaștri Și el și-aruncă lira'n foc.* GOGA, C. P. 141. *Despre feții de împărat ce mi-ai spus, mi se rupe inima.* CREANGĂ, P. 78. *Se jucau copiii și se zbengueau, de ți-eră dragă lumea să privești la dînșii... Din toți privitorii, o babă bătrână, mai pricepută, dorind... să-i aibă de feți ai ei..., aduse cu sine o furcă și un toiegel, se duse în marginea râului... și... îi strigă cu glas duios. Cum văzură copiii aceste lucruri, odată se repeziră la dînsele; și fata puse mâna pe furcă, iară băiatul pe toiag.* ISPIRESCU, L. 67. *Și-acum bine-am nemerit La casă de om cinstit, Tot cu feți și fete mari De'nsurat, de măritat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *Gheorghe, Gheorghieș, Făt de bun plăieș...* MARIAN, D. 208. ‡ (În basmele noastre populare, când e vorba despre copii extraordinar de frumoși, predestinați de a deveni eroi, se adaogă la **făt,** cuvântul **logofăt,** care se simte ca un compus al acestuia, de felul lui *leuparaleu. De m'ar luà pe mine feciorul ăla de boier ce trece p'acì, eu i-aș face doi feți-logofeți, cu totul și cu tolul de aur!* ISPIRESCU, L. 62; cfr. RETEGANUL, P. II, 23/2. ‖ **Făt-frumos** e eroul basmelor noastre populare, întruparea vitejiei și a frumuseții bărbătești. *Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu zolzii de oțele.* EMINESCU, P. 194. *Moșneagul, crescătorul lui Făt-frumos...* CREANGĂ, P. 101. *Numai un copil o să faceți: el o să fie Făt-frumos și drăgăstos și parte n'o să aveți de el.* ISPIRESCU, L. 1. *Ileana Simziana... se hotărî să-și răzbune asupra împăratului, pentru-că trămise tot pe Fătul ei frumos la toate slujbele cele grele, care puteau să-l răpună.* idem, L. 31. *De-oparte mă frigeau la inimă zinele cu ochii lor duioși, iar de altă parte se încruntau la mine Feți-frumoșii, când mă scăpam câte-odată a trage cu ochiul vreunei zine fără Făt.* MERA, L. B. 174. *Ai fi văzut jucând voioși Și Feți-voinici și Feți-fru-*

moșĭ Și logofeți. COȘBUC, B. 22. | (Rar, ironic) Fante, filfison. *Acesta erâ Zgabercea, făt-frumos din curte de la Dudescu.* GHICA, ap. TDRG. *Feți-logofeți de soiul vostru, cu meseria stosului și a banculuĭ nu pier în Iași.* ALECSANDRI, T. 402.

4°. (În legătură cu pronumele posesiv, cu deosebire la vocativ) Fiu (p. ext., cuvânt cu care se adresează cinevà mai bătrân către un om mai tânăr, spre a-i arătà iubire, bună-voință, etc. cfr. fată 4°; de aceea se găsesc și cazuri când se spune astfel și unei femei). *Spure-mi* (= spune-mi), *fătul mieu, ce plângi?* CUV. D. BĂTR. II, 192. *Și-l întrebă tatăsău: „unde ți-s haĭnele, fătulŭ mieu?“* DOSOFTEIU, V. S. 13. [Un călugăr către alți călugări:] *Conteniți, feților!* MINEIUL (1776), 28¹/₁. *Vă pohtesc, feții mei,... să vă rugați.* ANTIM, P. 49. *Olimpiada chemă pe Alexandru, și zise: „fătul meu Alexandre!“* ALEXANDRIA, 11. *Fătul meu, trebue cinevà să-și deprindă trupul cu ostenelile.* DRĂGHICI, R. I, 156. *„Ce vreți să vă spun, feții mei?“ răspunse el.* C. NEGRUZZI, I, 245. *De-al de tine, fătul meu, Mulți dușmani ucis-am eu.* ALECSANDRI, P. I, 275. *O iubești fătul meu, fără s'o știi.* EMINESCU, N. 118. *Fătul mieu, bun tovarăș ți-ai ales!* CREANGĂ, P. 198. *„Văd, fătul meu,“ zice Mama Pădurii, „că ești tare șireată și cu toată măestria mea nu te putuiu pune bine!“* MERA, B. 24. *El din graiu aș'o grăit: „Copiliță, fătul meu, Tu pe-aicea n'ai văzut Trĭ voinici...?* MÂNDRESCU, L. P. 186. *Își chemă feciorii și le zise: „Feții mei, sânt cu sufletul la gură!“* ISPIRESCU, L. 253. *Mai bine la mândra'n brațe, Că mândruța, fătul meu, Când simțește că ți-i rău, Fuge iute la părău, Udă cârpa'n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 14.

5°. (În Transilvania de vest și de nord; ungurism) *Fătul bisericii* (traduce întocmai pe ung. egyházfi „fiul bisericii“) s. numai *făt* = cârstnic, pălimar, paracliser, țârcovnic. LB.; FRÂNCU-CANDREA, M. 99. [Martori:] *Părintele popa Ion, fătul bisericii Vașadi Lucă, părintele popa Constantin...* DOC. (a. 1767, Santău, în Transilv.), ap. IORGA, S. D. XIII, 265. *Uiuiu, fată de făt, Unde-ți văd capu' mă'mbăt, Capu' mic și ochii mari Par'că-s niște ochilari* („*făt* = paraclisier“). MÂNDRESCU, L. P. 136, 241. *Preotul chiamă... și pre cantorul bisericii sau pre făt (pălimariu), ca să fie martor.* (Sălagiu) MARIAN, NU. 189. [În sensul acesta, probabil, printr'o apropiere de cuvintele *sfătuesc, sfătos*, etc., și **sfât** s. m. (prin Șimleu) VAIDA. *În comitatul Bihorului... unul dintre rudeniile mortului sau sfătul (= cârsnicul, pălimarul) umple cu vin păharele de pe masă.* MARIAN, Î. 268; cfr. S. I. 180.]

— Din lat. **fētus** „fetus, puiu, copil“: sard. *fedu* „copii“ (cfr. marchigian *fetó* „băiat“, cingol. *fetaccie* „băieți“ etc.; fran. *faon* „puiu“, prov. *fedoun* „miel, etc.“ < **fetonem*). Cfr. fată, fecior.

FĂȚ! Onomatopée imitând un mouvement rapide. — Interjecțiune arătând o mișcare repede și neașteptată. [Pronunțat de obiceiu: *ft!*]

— Onomatopee.

FĂTĂ s. f. l. 1°-4°. *Fille.* (1°. Par opposition au garçon. 2°. Par opposition à la femme mariée. 3°. *Vierge, pucelle.* 4°. Considérée quant au lien envers les parents). II. 1°. *Fille de service, servante.* 2°. *Ceinture d'Orion* (constellation). 3°. *Fourmi* (qui n'a pas d'ailes). 4°. *Dame* (au jeu de cartes).

1. 1°. (În sensul cel mai larg al cuvântului, *fată* însemnează „persoană de sexul feminin, încà nemăritată.“ Vârsta e deci indiferentă și nota importantă e numai sexul; stă adesea în opoziție cu fecior, băiat, flăcău, mai de mult și cu făt). *Veri face o fată.* VARLAAM, C. II, 6. *Băgară cuconi 84, cu feț[i], cu fĭate.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *„Ai copiĭ?“ — „Trei băieți și o fată“.* C. NEGRUZZI, I, 59. *Nu aveà feciori, ci numai fete.* CREANGĂ, P. 183. *N'aveà băieți, ci numai fete.* ISPIRESCU, L. 11. (Cred. pop.) *Când* [cinevà] *s'a duce în genunchi să bea apă de unde bea și curcubeul, de va fi fată, flăcău se va face, iar de va fi flăcău, se va preface în fată.* ȘEZ. I, 125. *Fire-ai, maică, blăstămată, De ce nu m'ai făcut fată, Să șez cu furca pe vatră; M'ai făcut, maică, fecior...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 301. *Școală de fete* (în opoziție cu școală de băieți). # **Fată din flori** v. floare.

2°. (De obiceiu se face însă și o specializare în privința vârstei, între cât pentru anii dintâi ai tinereții se întrebuințează mai cu seamă cuvântul copilă, pe când subt denumirea de *fată* se înțelege o femeie încà nemăritată, care a ajuns însă la vârsta măritișului. În acest sens stă deci în opoziție, nu numai cu fecior și flăcău, ci mai ales cu nevastă s. muiere). *Peste capul blond al fetei zboară florile și-o plouă.* EMINESCU, P. 253. *Vin cântând, în stoluri, fete De la grâu.* COȘBUC, B. 6. *D-ta să te prinzi în joc lângo fată care ți-a plăceà.* CREANGĂ, P. 163. *D'așă-i rândul fetelor, Cum u-i rândul merelor: Până-s mere mititele, Stau în creangă făloșele; Dacă cresc și dă un vânt, Pică toate la pământ, Pică jos și putrezesc, Nimărui nu-i trebuesc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 428. *Frunză verde, foaie lată, Pân' eram la maica fată, Ori lucram, ori nu lucram, Tot draga maichii eram; Dar de când m'am măritat, Mi-au ieșit toate din cap. Pân' eram la maica fată Eram luger după masă, Trandafir roșu'n fereastră; Dar de când m'am măritat, Eu sânt luger după ușă, Veștedă rujă'n cenușă. Pân' eram la maica fată, Câți voinici mă întâlneau, Îmi zâmbeau și mă'ntrebau: „Mai sugi tu țâță ori ba, Doamne, albă ți-i fața!“ Foaie verde, lemn uscat, De când m'am înstrăinat, Câți voinici mă întâlnesc, Cu toții mă jeluesc, Cătră mine-așà grăesc: „Cari tu pietre, zău, ori ba? Doamne, neagră ți-i fața!“* ibid. 176-177. *Vină, bade, până-s fată, Că dacă m'oiu mărità Ai veni, nu-i cuteză.* ibid. 105. *Până sânt fetele fete, Nu le vezi în crâșmă bete; Dacă pun conciul pe cap, La crâșmă nu mai încap.* ibid. 454. *De la noi a treia casă Este-o fată și-o nevastă; Cu nevasta mă iubesc, După fată mă topesc!* ibid. 394. (Cred. pop.) *Fetele să nu mănânce despletite, căci le cade părul.* ȘEZ. III, 122/₃₂. (Prov. și loc.) *Roșața fetei multă cinste însemnează.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, 243. *Fata: drac înzovonit.* id. ib. VIII, 243. *De când eră mama fată.* PAMFILE, J II (= de mult). | (Cuvântul *fată* apare adesea complinit printr'un atribut care e o precizare a vârstei. În opoziție cu diminutivul fetiță, avem *fată mare, fată de măritat* s. *fată'n floare* [cfr. cuvântul flori]; dacă o fată a trecut peste vârsta aceasta — la poporul nostru, peste douăzeci de ani — și a rămas nemăritată, ea se numește *fată stătută* s. *bătrână.* După portul părului, în opoziție cu codana care-i o fetiță ce se poartă cu coadele pe spate și în același timp cu nevasta, care-i îmbrobodită, avem termenul *fată în păr* = cu capul gol, care în diferite regiuni însemnează sau „fată mare de măritat: virgo nubilis, matrimonio matura“ LB., sau „fată nemăritată, bătrână“, „cosiță albă“, cum se mai spune prin Bucovina. MARIAN, NU. 15). *„Fată mare* sau simplu *fată* se numește o copilă atunci, când, fiind deplin desvoltată, își schimbă portul și maică sa... o scoate la joc.“ MARIAN, N. 5. „De la 20, respective de la 30 [de] ani începând, fetele devin *fete bătrâne*, iar feciorii burlaci sau feciori [s. flăcăi] tomnatici.“ ibid. 4. *„N'am puteà duce l'alde biata Bălașa cevà curmee de viță...?“ zicea mama Arghirița către fata-mare ce învârteà mămăliga între genunchi.* DELAVRANCEA, S. 183. *De'ntâlneà pe drum neveste și fete mari, le cântà cântece ședalnice.* CREANGĂ, P. 108. *Ș'acum bine-am nemerit La casă de om cinstit, Tot cu feți și fete mari De'nsurat, de măritat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *Mărită-te horholină, Nu ședeà fată bătrână, Că și dracu' s'a'nsurat Și tu nu te-ai măritat.* ibid. 449.

După ce a crescut acuma copila aceasta și a devenit feată'n floare, a început a ieși... la preîmblare. MARIAN, O. I, 373. *Fata babei... cea răutăcioasă, urîtă și leneșă, a rămas fată în păr, cu toate apucăturile maicei sale, și tot fată în păr va fi și până'n ziua de astăzi, de cumvà nu va fi murit de mult.* ibid. II, 197. *Frunză verde calapăr, De m'aș face fată'n păr, Vai, vai, vai, voinic pr fi Cine m'ar mai celui.* MÂNDRESCU, L. P. 69. *Dragostea de fată mare : Ca garoafa din răvare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17. *Până-i fata fată-mare, Nici o grijă 'n lume n'are; Dacă fata se mărită Mintenaș* [= îndată] *îi mai gândită.* BIBICESCU, P. P. 175. | (Obiceiuri pop.) „În Sălagiu se numesc numai acèle *fete nune* sau *fete de nune*, care merg cu mirele după mireasă, iar fetele care le chiamă mireasa se numesc *fete-după-masă*". MARIAN, NU. 233; cfr. 189; 619.

3°. (În afară de sex și de vârstă mai apare ca a treia notă inerentă cuvântului *fată* și virginitatea, fecioria sau, cu termenul popular, fetia ei. În acest sens, de obiceiu se întrebuințează *fată-mare* (v. mare), sau cuvântul *fată* se precizează prin atributele *curată, fecioară,* † *vărgură.*) Fecioară, virgină, (†) vărgură, (metaforic se spune și despre bărbați, care sânt modești, cuminți, frumoși, etc.). *Giuni și featele, bătrânii și tinerii se laude numele Domnului.* PSAL. SCH. $478/_{13}$ (: „Ceux qui sont à la fleur de leur âge, et les vierges, et les vieillards, et les jeunes gens, qu'ils louent tous le nom de l'Éternel" : „juvenes et virgines..."). *Sânt la mine feate carele n'au cunoscut bărbat.* BIBLIA (1688), 12, $_2$. *Ici și colea a ei haină s'a desprins din sponci și-arată Trupul alb în goliciunea-i, curăția ei de fată.* EMINESCU, P. 184. *Fire-ai, bade, blăstămat, Că tare m'ai înșelat, De nu-s nici cu fetele, Și nici cu nevestele, Făr' cu ticăloasele Și cu păcătoasele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 279. *Și acela aveà patru feate vărgure, prorocind.* COD. VOR. $26/_{13}$ (= Iară acesta aveà patru feate vergure prorocind. N. TESTAMENT 1648; Și la acesta erà feate fecioare patru prorocind. BIBLIA 1688 : „Il avait quatre filles vierges qui prophétisaient"; „filiae virgines"). *Prea blagoslovita, curată fată Maria.* CORESI, E. $II/_{21}$. *Maica svenției-sale au fost fată curată.* VARLAAM C. 137, $_2$. [De] *va fi o fată fecioară și să va îndemnà spre poftă rea...* PRAVILA MOLD. 93. *Vint-o vremea să mă duc... Și ziua bună să-mi ieu... De la frunza de cicoare, De la fetele fecioare Din voioasa șezătoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322. *Făcut-au Turcii sfat cu ...Stanislav, zicând ...craiul ...[că] le va dà și bir și câteva fete mari pe an.* NECULCE, LET. II, $380/_{33}$. *Dacă* [moarta] *este fată mare, se îmbracă de regulă în cele mai frumoase și mai scumpe haine ce le-a avut.* MARIAN, Î. 64. (Loc). *A fi fată la cap* : „a-și fi pierdut fecioria; a umblà cu capul gol ca fetele, ar trebuì însă să se îmbrobodească ca muierile". (Ștefănești, în Vâlcea) ZANNE, P. II, 131. *Râdeam de dînsul, că șede ca o fată mare, cu ochii plecați.* C. NEGRUZZI, I, 63. [El] *nu e obicînuit cu șampania și cu nopțile albe, e o „fată mare".* DELAVRANCEA, ap. TDRG. || (Mitol. pop.) **Fetele câmpului** s. **codrului** și **fata-pădurii** (cfr. mama pădurii) sânt, ca și Ielele, niște zâne răuvoitoare omului : „fées malfaisantes". *Mă porneai... Și mă'ntâlneai Cu Fetele-câmpului Cu Fetele-codrului. „Unde vă duceți voi, Fetele-câmpului, Fetele-codrului?" — „La N. nie ducem, Carnea să-i mâncăm, Sângele să-i bem, De moarte să-l lăsăm!"* MARIAN, D. 341. *Pază cu Mama-codrului, Pază cu Moșu'-codrului, Pază cu Fata-pădurii.* MARIAN, NA. 38. (Neobicînuit) *Fete de mare*=sirene. CANTEMIR, ap. DDRF. || (Bot). **Părul-fetii** (Transilv.) v. păr. | **Rușinea-fetii** v. rușine.

4°. (În raport cu părinții) Fiică (p. ext. împreună cu pronumele posesiv, la vocativ, e un cuvânt cu care se adresează cineva mai bătrân către o femeie mai tânără, spre a-i arătà iubire, bunăvoință, etc. cfr. făt 4°). *O, ce văm face atunce, fraților, când nimea nu va fi să stea derept tine, nici-ț[i] va ajutà, nici tată-tău, nici muna, nici feciorul, nici fata, nici nepoții!* CORESI, E. $29/_{22}$. *După pânza de painjen doarme fata de 'mpărat.* EMINESCU, P. 184. *Dar ca Săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i, Și-aveà o fată, — fata lui — Icoană'ntr'un altar s'o pui La închinat.* COȘBUC, B. 16. *Împăratul verde..... are de bucurie că i-a venit nepotul și pe dată îl și face cunoscut curții și fetelor sale.* CREANGĂ, P. 208. *„Rămâi cu bine, tată, și să te găsesc sănătos!" — „Cale bună, fata mea", îi zise tatăsău.* ISPIRESCU, L. 16. *Șede baba supărată Cu fata nemăritată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 447. *Asta-i fată de birău Cu poale de lepedeu!* ibid. 442. | (Fetelor alintate li se zice *fata mamii*) *Pentru-că erà „fata mamii" se alintà cum s'alintă cioara'n lat.* CREANGĂ, P. 283. | *A-și da fata din casă* = a-și mărità fiica : „marier sa fille". *Mihu și-a dat fata din casă.* SLAVICI, ap. DDRF.

II. P. ext., p. anal., fig. 1°. Servitoare, slujnică. *Și grăbi și să sculă Avighiea și să suì pre măgariu, cinci feate ale ei veniiă după ea.* BIBLIA (1688), 216 (: „Puis Abigaïl se leva promptement, et monta sur un âne, et cinq servantes la suivaient"; „quinque puellae ierunt cum ea"). (Astăzi de obiceiu) *Fată în casă* = bonă (cfr. jupânească).

2°. (Astron.) Constelațiunea Orion se numește la poporul nostru: *Fata mare* (Găvănești, în Buzău) H. II, 82. 90, s. *fata cu cobilița* s. *covilița* (Mărăcineni și Pietroasa, în Buzău; Balintești, în Covurluiu) H. II, 149, 169; III, 21, s. *fata mare cu cobilița cu apă* (Cilibia, în Buzău) H. II, 50, s. *fata mare cu cobilița în spinare* (Lipia, în Buzău) H. II, 26, s. *fata cu donițele.* DDRF.

3°. (Entom., Bucov.) Furnică fără aripi (spre deosebire de furnicile sburătoare s. cu aripi, s. aripate). MARIAN INS. 233.

4°. Damă (în jocul de cărți). PAMFILE, J. I; (Bălincești, în Dâmbovița) H. IV, 57.

[Scrierea *fată* e etimologică și nu corespunde pronunțării. Plur. *fete* apare, în textele vechi, subt forma *feate.* | Vocativul e : *fato* s. *fată*, art. *fata (-mea)!* Afară de aceste forme se mai întrebuințează, în limbajul popular, forma scurtată **fa** s. (prin influența lui ‚mă') **fă** care a devenit un fel de interjecție cu care ne adresăm fetelor și nevestelor, p. ext. și animalelor de casă de sex feminin. *„Fă!* echivalează cu ‚mă'; deosebirea : cu *fă* se strigă femeile, cu ‚mă', bărbații". REV. CRIT. IV, 85. *„Nu taci, mă, n'auzi tu?" — „Nu tac, fă, nu", el răspunse către ceea ce-l bătù.* PANN, P. V. I, 23. *„Și unde le duci?" — „Ia auzi, unde le duc? acasă, fă, ție și copiilor".* ISPIRESCU, L. 268. *Fă, babo, asta e pentru gură!* TEODORESCU, P. P. 132^b. *Fă, cumnată, fă, cutare, Ai și tu o fată mare.* ȘEZ. V, $151/_1$. *Vochița: Sărmanilor bărbați, sânteți buni de legat la gard! — Domnica : Nătărăi, fa, și nătângi, nătângi!* C. NEGRUZZI, III, $15/_{25}$. *Tare ți-e drag, fa?* ALECSANDRI, T. 144. *Păi bine, fa nevastă,, nu-ți spuseiu eu?* ISPIRESCU, L. 268. *Bună ziua Stanco, fa!* ȘEZ. III, $211/_{30}$. *Bucură-te, fa, mireasă!* ibid. IV, $233^b/_{22}$. *Vidro, fa, nevastă rea!* ALECSANDRI, P. P. $100^b/_1$. *Pentru tine fa lleană...* SEVASTOS, C. $193/_{16}$. *Ascultăne, babo fa...* TEODORESCU, P. P. 552. *Nu mai plânge, toantă fa!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 423. *Fa, mierlușcă, fa, Mult te-am învățat, Nu m'ai ascultat!* VASILIU, C. 5. [Către cățeà:] *Dolca mea, Dolcuță fa! Furii laba ți-au rănit...?* ALECSANDRI, P. P. $55^b/_{10}$.]

— Din lat. **feta,** păstrat la Reto-romani, la Italienii de nord, la Provențali și la Francezi, cu sensul de „oaie", ca latinește (*ovis feta* = oaie care a fătat) : friul. *fede,* Erto, Ampezzo *feda,* Fassa *feida,* Bormio, Valtellina *feda,* Valsoana *fe,* Piemont *fea,* dauphin. *feia,* béarn. *hede,* lyon, *feya,* wallon. *fueye,* etc. La noi cuvântul a primit, ca feminin, sensul pe care *făt* îl aveà ca masculin. Cfr. fecioară.

FĂTÁ vb. I. *Mettre bas, faire des petits (vêler, agneler, pouliner, cochonner, faonner, chevreter, louveter, biqueter, chienner, chatonner* ou *chatter, levretter). Donner naissance. Produire.* — (Spre deosebire de femei, care nasc și de păsări, pești, reptile și insecte, care ouă, animalele mamifere *fată*) A da viață, a produce prin fătare, a face pui. Cfr. hălăduì, face. *Vulpea au început a înfruntă pe leiță, căci ea rar numai câte un puiu fată... Au răspuns leița: „Însă când făt, eu leu făt!“* ȚICHINDEAL, F. 42. *Luând doi căței de la o căță ce fătase de curând...* ISPIRESCU, L. 64. *Oaia finului fătase un miel...* id. ib. 208. *Așteaptă omul cât așteaptă, când iacă numa colo, când se zoreà în răsărit și cântau pipălăcile pe câmpuri, fată iapa un mânzoc zdravăn și frumos, de nu-ți puteai luà ochii de pe el.* MERA, B. 209. *Are tata o oaie laie Și-a fătat doi miei în paie?* (= „Cățeaua“.) GOROVEI, C. 56. *Am o vacă neagră și când fată toți aleargă?* (= „Ceaunul“.) ȘEZ. IV, 67. (Cred. pop.) *Popușoiul roșu e bun de dat la vacile ce se năcăjesc să fete.* ȘEZ. VI, 48. *Când dai, fată vaca; când cei, moare vițelul.* ZANNE, P. V, 244. (Loc.) *Este vesel, de par'că-i fată caprele!* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. I, 397. | **A fătà** se întrebuințează (une-ori în legătură cu **gata**) în funcțiune adjectivală (adesea predicativ, în legătură cu *a fi*) cu sensul de (despre femeiuști) „însărcinată, grea, împovărată, tăroasă (în stadiul din urmă)“. Cfr. fătătoare[1]. *Curgeau oile pe drumuri, toate gata a fătà.* BELDIMAN, TR. 394. *Porțiile de sare, iarna, ar face bine ca să le dee în chipul următor: vacilor a fătà câte patru dramuri, boilor...* I. IONESCU, C. 5. *Trei sute de vaci fătătoare, împărțite în două cârduri: mulgarele într'unul și cele a-fătà într'altul.* idem, D. 369. *Scroafa... îi a fătà.* CONTEMPORANUL, IV, 301. *Au împrumutat de la dînsul căruța, și de la alt vecin o iapă a fătà.* SBIERA, P. 218/17. *Nu-mi puteam înhămà iapa la căruța cu trei roate, mai cu seamă că erà a fătà.* ISPIRESCU, L. 180. (Cfr. *Vacii mele-i a fătà Și vițelei tot așà?* (= „Poama“). PAMFILE, C. 29.) || P. ext. (dar numai în glumă s. în batjocură, cu intenție ofensătoare, și despre femei) A naște. *Ce-au cu mine, arză-i focul? Auzi, am fătat! Da ce-s eu? Căță?* CONTEMPORANUL, VI, II, 101. *Toată vara mi-ai vărat Cu vaca pe lângă sat; Când a fost colo toamna, Fata—fată; vaca—ba!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 445; cfr. MÂNDRESCU, L. P. 132/11. *Să mă duc la socrul mare, C'am auzit c'a fătat Subt un munte rotunzat, Și-a făcut trei feciori...* GOROVEI, C. 381. || Fig. A produce (adesea cu o nuanță ironică). *Cine îmblă cu pizmă, îngreacă durìare Și fată strâmbătate.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Vă petreceți vremea a fătà niște stiluri schilăvoase!* C. NEGRUZZI, I, 224.

— Din lat. **fetare**: friul. *fedà* „agneler“, march. *fetà* „vêler“, bologn. *fdar*, Arbedo *faa* „mettre bas“, piem. *fe* „faire des petits“, Urbino *fte* „ouà“, abruzzez *feta* „ouà“, sicil. *fitari* „ouà“, sard. *fedare* „a fătâ“.

FAȚĂ s. f. 1. 1°-3°. *Visage, figure, face; joue.* 4°. *Personne, grand personnage.* II. 1°. *Mine, air, figure, expression* (du visage), *physionomie. Face, aspect, image, apparence; forme, coupe.* 2°. *Couleur, coloris.* 3°. Jeu d'enfants. III. 1°. *Visage, face.* 2°. *Partie antérieure, devant* (d'une maison), *front, façade, frontispice.* 3°. *Face, surface, superficie, à fleur d'eau.* 4°. *Table.* 5°. *Dessus, housse, nappe; taie* (d'oreiller) *couvre-lit.* 6°. *Endroit, beau côté d'une chose (d'une étoffe,* etc.), *avers.* 7°. *Page.* 8°. *Partie exposée au soleil, au vent, placée vers le spectateur,* etc.

I. 1°. Partea dinainte a capului omenesc cuprinzând fruntea (cu tâmplele), ochii (cu sprâncenele, pleoapele, genele) obrajii (bucile, urechile), gura (cu buzele, mustețile) și bărbia (cu barba): *Am o dumbrăviță; sub cea dumbrăviță este-o poieniță; la cea poieniță sânt două brăzdițe; sub cele brăzdițe sânt doi șoimișori; sub cei șoimișori e o gaie spurcăcioasă; sub cea gaie spurcăcioasă e o moară rotunjoasă?* (= „*Fața*: părul, fruntea, sprincenele, ochii, nasul, gura“). SBIERA, P. 321, 323. *Că ochii Domnului sânt spre derepți și urechile lui întru rugăciurile lor, e fața amù Domnului spre cela ce face rău.* COD. VOR. 114/6 (= iară fața Domnului spre ceia ce fac rău. N. TESTAMENT 1648; iară obrazul Domnului spre ceia ce fac reale. BIBLIA 1688: „mais la face du Seigneur est contre ceux qui font le mal“). *Deschide să sărut frămseațile feației tale.* CUV. D. BĂTR. II, 192. *Osteneala și sudoarea feței mele.* ANTIM, P. XXV/13. *Erà frumos la față.* MINEIUL (1776), 191²/2. *Veneà Mihaiu însuși cu fața întristată.* BĂLCESCU, M. V. 395/12. *El erà foarte galben la față.* C. NEGRUZZI, I, 148. *Iar fața ei frumoasă ca varul este albă.* EMINESCU, P. 200. *Par'că te-ai cam aburit la față, nu știu cum?* CREANGĂ, P. 163. *Și vorba, și fața îi erau cu lipiciu.* ISPIRESCU, L. 22. *De ce sânt cu fața slabă?* ALECSANDRI, P. P. 300/4. *Tu ești zbârcită la față.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 449. *Hai, mândro, de-ți spală fața!* ibid. 49. *Când mă uit în fața lui, Par'că-i spuma laptelui.* ibid. 37; cfr. ȘEZ. I, 108b. *Frumos mi-i badea la față, Ca roua de dimineață.* HODOȘ, P. P. 62. *Față plină* = „face large“ (COSTINESCU), „visage plein“. | (Precum se vede și din unele exemple citate, subt *față* se înțelege mai ales „cei doi obraji“ ai omului) *Gerul... pe fețe de copile Înflorește trandafiri.* ALECSANDRI, P. II, 12. *Iară fața mi-o voiu da, La Turda, la rumenèle.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 236. (De cele mai multe ori *față* și obraz sânt sinonime, chiar și în sensurile figurate. Deosebirile esențiale între cele două cuvinte sânt următoarele: în sens propriu *fața* cuprinde amândoi obrajii; în sens figurat *fața* se întrebuințează mai mult pentru „aspect“ și „coloare“ așà că se poate spune: *Trupul lui și a obrazului față mărturisăsc postul.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *Fața obrazului Ca și spuma laptelui.* BIBICESCU, P. P. 295. *Piere-mi fața din obraz.* ibid. 134. *Fața obrazului* = „teint“. PONTBRIANT; *om cu două fețe* e fățarnic, om fără obraz e nerușinat, de aici jocul de cuvinte: *Sânt oameni cu două fețe și fără nici un obraz.* IORGA. Afară de aceasta, cu *față* se formează o mulțime de locuțiuni adverbiale, în care acest cuvânt nu poate fi înlocuit prin obraz, astfel că se zice: *În fața obrazului tău erà oglinda.* În descântece găsim adesea construcția: *Din fața obrazului.* MARIAN, D. 5; NA. 356/13; TEODORESCU, P. P. 361b, 380b/2; ȘEZ. IV, 27/36, care precum arată varianta *Din fețu obrazului.* MARIAN, D. 160, nu voește să exprime un sens nou, ci numai să dea formulei magice o înfățișare mai mistică). | (Omul piere s. scade s. se trece, se ofilește la *față*). *De cinci luni încoace fața-ți a pierit de tot.* PANN, E. I, 51. (Fig.) *Ruja, cu cât mai frumoasă, cu atât mai curând se trece la față.* ZANNE, P. I, 276. | (Omul își ascunde *fața* de rușine [între mâni], precum, în general, *După față se cunoaște cel ce se rușinează.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 618; omul [s. Dumnezeu] își întoarce *fața* de la cinevà, în semn că nu mai vrea să știe de el; cfr. obraz) *Dumnezeu și-au întors fața.* DOSOFTEIU, PS. 34. *Nu întoarce fața ta de la aceia, ale cărora suflete sânt unite cu al mieu!* MARCOVICI, D. 5/16. *O desmiardă ș'o întreabă, Iar ea fața și-o ascunde Și așà de 'ncet răspunde, Cu o voce dulce, slabă.* EMINESCU, P. 104. *Câte mi-au fost în putere, toate am căutat să le fac, numai ca să vă mulțămesc..., și voi îmi răsplătiți mie așà, cu furături și daune! Oare frumos îi aceasta?... Nu vi-i rușine feții voastre?* SBIERA, P. 271/21 (în acest sens, de obiceiu: „nu vi-e rușine obrazului“). ‡ **Cu față curată** = integru (cfr. cu mâinile curate): „întègre, intact“ (mai ales în legătură cu **a scăpà**) = a scăpà fără rușine, fără a o pățì, dintr'o situație anevoioasă. *Calu' spuse fetii cu ce tertipuri îmblă tată-său să-i încerce bărbăția, și o povățuì ce să facă, ca să scape cu față curată.* ISPI-

RESCU, L. 16 (cfr. obraz). | **A da față (cu cinevà)** = a se întâlni cu cinevà (cfr. a da ochi cu cinevà): „se trouver face à face, rencontrer qqn". DDRF. *Cu nime față n'a dat.* POP., ap. TDRG. *Nu mai are obraz să dea față cu noi. Când m'am întors, am dat față cu el.* | **A avea** (s. **a-și face**) **față (la cinevà)** = a aveà trecere, a meritâ recunoștința cuivà; a căutâ favoarea cuivà, a voi să ai trecere la cinevà. *O, amar cela ce-și face față la domni și dă mită, pentru să poată călcà mișeii* (= pe cei sărmani). CUV. D BĂTR. II, 463. *Pe Alexandru-vodă l-au omorît boierii..., nădăjduind că dintru aceà faptă vor aveà față la Petru-vodă. Iară Petru-vodă, cunoscându-i vicleni,... au poruncit de le-au tăiat capetele.* M. COSTIN, ap. ȘINCAI, HR. II, 180/18. *Ca să-și facă față în lume, curtenește pe marchiza.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (cfr. obraz). | (Modern, după fran., cfr. expresia populară: a sta față) **A face față (cuivà s. unei situații anevoioase,** etc.) = a înfruntâ, a ținea piept, a învinge, a dovedì: „faire face". *Această lipsă de hotărîre dovedește insuficiența guvernului de a face față situației în una din cele mai importante cerințe ale ei.* MAIORESCU, D. II, 18. *Dar nu știi cât ne costă seratele lor? Cu ce să mai fac față acestor risipe, Dumnezeu știe!* DELAVRANCEA, S. 111. *I se acordă dreptul de a participà la ședințele dietei, unde făcù față insultelor sălbatice.* IORGA, L. II, 64. || (Modern, în opoziție cu profil) Fața omului prività dinainte. *S'a fotografiat din profil, căci din față pare prea gras.*

2°. P. ext. Toată partea dinainte a trupului omenesc (în locuțiunile *cu fața în sus*: „à la renverse", *cu fața în jos*: „à plat ventre", etc., care nu exprimâ o poziție numai a capului cu partea dinainte în sus s. în jos, ci a trupului întreg). *Atunce au lovit dintr'un sineț, calul de supt hatmanul Buhuș, și căzusă hatmanul într'un răzor cu fața în sus, de nu se puteà îndată să se scoale.* NECULCE, LET. II, 230/16. *Îl culcă pre un pat, cu fața în jos.* MINEIUL (1776), 174½. *Slăbindu-i puterile, au căzut cu fața la pământ.* DRĂGHICI, R. 42. *Între făclii de ceară, arzând în sfeșnici mari, E 'ntinsă 'n haine albe, cu fața spre altari Logodnica lui Arald.* EMINESCU, P. 199. *Baba se culcă... cu fața la părete.* CREANGĂ, P. 6. *A pus fața la pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 148. *A înotà cu fața 'n sus* = pe spate, cfr. PAMFILE, J. I, 330. *A se da pe ghiață cu fața 'nainte s. înapoi.* ibid. 329. *Vedeà-te-aș cu fața în sus!* = „je voudrais te voir mort". DDRF. | (Astfel *față* stă în opoziție cu dos) ## **Nici în dos, nici în față** = „în nici un chip". ZANNE, P. II, 119. *Om ca badea nu se vede, Nici în față, nici în dos, Așà mândru și frumos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 19. **(A dă) dos la față** = a fugì, a o șterge, a o tulì, a o rupe la fugă, a o luà la sănătoasa. *Mândica: Fugi iute, să nu te găsească aici! — Pepelea: M'am dus... Să ne videm cu bine, Mândică! Pe unde să ies ca să nu mă întâlnesc cu el? Ha! Pe fereastă... dos la față! (sare pe fereastă).* ALECSANDRI, T. 825. *Mulți sânt care, înainte de războiu, se arată cei mai viteji oameni de pe fața pământului, iar când vine treaba la adică, atunci dau dos la față și... pe ici încolo ți-i drumul!* MARIAN, T. 122; cfr. 30.

3°. P. ext. (*Fața* fiind cea mai de seamă parte a trupului omenesc, se poate întrebuință, prin sinecdocă, chiar cu sensul de) Om. *Pe câmpiile tale și pe drumuri trec niște fete serbede și veștede, fluerând doina duioasă.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580/3. | (Adesea complinit prin „de om" s. „pământeană" s. „muritoare") *Șerpele neputându-se suì iar în nouri, fuge prin munți și, îndată ce-l vede față de om, piere.* ȘEZ. I, 244/31. *Îndată vin vreo două-zeci de zine și încep a-l întrebà: „Cum ai cutezat tu, față pământeană, să intri 'n țara noastră? Nu știi că om pământean nu e iertat să intre aici?"* RETEGANUL, P. II, 12. *Îl petrece cu plânsoare Toată fața muritoare.* BARAC, A. 33. | (Mai ales, fiind vorba de Dumnezeu s. de un personaj înalt) *Ascunse-se Adam și muearea lui denaintea feației Dom' Dumnedzeului supt pomii raiului.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 51 (: „Et Adam et sa femme se cachèrent de devant la face de l'Éternel Dieu, parmi les arbres du jardin"). *În jos plecat-am ochii 'naintea feții tale.* EMINESCU, P. 201. *N'aveți voie a vă mai arătà înaintea feții mele!* FUNDESCU, L. P. 74/29. *Doamne, cu adevărat bun suflet de om e acesta, și n'ar trebuì să meargă nerăsplătit de la fața ta.* CREANGĂ, P. 299. *Să ierte cinstita fața dumneavoastră, dar aista e un leneș!* idem, P. 330. *Atunci venì și unul din boierii lui și-i zise: „Luminată fie fața Măriei Tale, Doamne!"* ISPIRESCU, M. V. 6. *Piei dinaintea feții mele!* = „disparais de devant moi". DDRF. || (Adesea, la cronicari, în locuțiuni adverbiale, cu s. fără prepozițiuni, când e vorba de dări nouă ce se impuneau) De om, de persoană. *Scos-au niște hârtii pe țară, mari câte de șese, câte de opt galbeni, și câte n'au îmbrăcat pre fețe, le-au dat năpăști prin sate.* NECULCE, LET. II, 238/35. *Au scos Mihaiu ruptă pe țară, pecetluituri roșii, pre față tot omul.* id. ib. 309/32. *Pe fețe au orânduit năpăști de un leu.* id. ib. 322/18. *Acest Dumitrașcu-vodă au scos hârtii pre fețele oamenilor.* MUSTE, LET. III, 19/29. *Făcut-au acest domn Dimitrașco-vodă un obiceiu rău și spurcat în țară, care n'au mai fost până atunce, de au dat hârtii de scriu fețele oamenilor, de la mic până la mare.* NECULCE, LET. II, 231/25. *Le-au dat peceți tuturor tipărite, anume: fețele lor, numele și poreclele lor.* id. ib. 459/5. *N'au lăsat alți boieri din caimacami să fie după socoteala, ce* (= ci) *au poroncit pe la zlotași să arunce năpăști pe oameni și pecetluituri albe nescrise, fața omului.* N. COSTIN, LET II, 83/4.

4°. (În limba veche, mai ales în limba judecătorească, și în graiul popular) Persoană, spec. personagiu înalt (cu deosebire dintre boieri s. din cler; adesea complinit prin „crăesc, bisericesc" etc., s. prin atributul „cinstit"). *Atuncea au logodit Gheza pre Ghizela... după... Sf. Ștefan, ci nunta o au întârziat până vor mai crește ambe fețele.* ȘINCAI, HR. I, 190/37. *Când moștenirea va fi lăsată la o față netrebnică...* PRAVILA (1814), 148. *Pomenita giudecătorie făcând chemări feților prigonitoare spre a se înfățoșà cu dovezi..., la 4 Mart a anului 1836 au încheiat rezoluție.* URICARIUL, V, 11/16. *Văzându-se că la No. 10 și 12* [a Propășirii] *s'au introdus cu titlul de Toderică o alcătuire imoralicească și netrebnică sub iscălitura Dum[nealui] Spat[arului] Costachi Negruț, și tot odată observarisându-să că această față și mai nainte... au fost dat un articol nepotrivit..., încheiu..., să să izgonească din oraș.* DOC. (a 1814), CONV. LIT. XLI, 423. *7200 de galbini* [am luat] *de la mai multe fețe, pentru deosebite posturi i cinuri.* ALECSANDRI, T. 1354. *Episcopul de Roman, ca o față bisericească ce eră, primì misiunea de împăciuire.* IORGA, L. I, 346. *Vinul... cu tot, cu cane,... se împarte de fețile bisericești.* ȘEZ. VI, 159. *De colaci se bucură mai mult fețele bisericești.* ibid. V, 139/9. *Umbli cu firi ritoricești Trei fețe de craiu să amăgești, Tu umbli cu lingușeli, Trei fețe de crai ca să înșeli.* (Irozii). TEODORESCU, P. P. 106b. *Am mai umblat eu c'o mulțime de cucoane, cu maice boieroaice și cu alte fețe cinstite.* CREANGĂ, P. 115; cfr. 231. | *O dumnezeire în trei fețe.* MINEIUL (1776), 24½. *D-zeu, carele în trei fețe se proslăvește...* URICARIUL, VI, 175/12. *Trei fețe Dumnezeești.* TEODORESCU, P. P. 254. | (La începutul veacului trecut și ca termen gramatical) *Fețe la pronume sânt trei.* GOLESCU, ap. DDRF. [Se pare că în cazul acesta desvoltarea semantică firească a limbii române s'a întâlnit cu o influență literară a traducerilor din slavonește și grecește: paleosl. *lice* și *obrazŭ* „visage" și „personne", grec. πρόσωπον „visage" și „personne"; tot astfel la Bulgari *(lice)*, la Ruși *(licó)* și la Albanezi *(fak'e)*. cfr. PAPAHAGI, P. A. nr. 124; cfr. obraz.]

II. Fig. 1°. Expresia feții, mină, fizionomie, aer, (fam.) mutră, pofă, cfr. făulă *După ce au venit Grigorie-vodă în Iași, se arătà vesel cătră toți boierii, cu dragoste; numai i se cunoșteà fața că-i părea rău.* NECULCE, LET. II, 424/13. (Astăzi e mai obicinuită construcția: *i se cunoșteà de pe* s. *după față, că...*) *A făcut o față acră.* ## (Transilv., germanism) **A face fețe** = a se strâmbà : „faire des grimaces, faire la grimace". BARCIANU (cfr. germ. „Gesichter schneiden"). Cfr. răsfățà. ‖P. ext. Înfățișare, aspect, chip, fel. *Feațele firii tu le-ai înnoit, fecioară !* MINEIUL (1776), 87²/1. *Deacă soarele dimineața curat, cu obicinuita sa față, răsare...* CALENDARIU (1814), 77/3. *Toate aceste împrejurări dau gospodăriei o față deosebită.* I. IONESCU, C. III. *Vom da altă față societății noastre.* SBIERA, F. S. 315. *Grâulețul lui de vară De departe că'nverzeà, Iar de-aproape 'ngălbeneà, Față de copt își făceà.* TEODORESCU, P. P. 142. **Schimbarea la față**=„la Transfiguration", v. schimbare. | P. ext. Formă. *Să nu faceți creț din chica capului voștru, Nice să stricați fața barbei voastre.* BIBLIA (1688), 85 (: „vous ne gâterez point les coins de votre barbe" : „nec radetis barbam"; în contextul grecesc: ὄψιν, probabil deci, grecism). | † Aparență. *E de cu fața îmblă omul, e însă în deșert se munceaște.* PSAL. SCH. 122/15 (: „Certainement l'homme se promène parmi ce qui n'a que de l'apparence ; certainement il se tourmente en vain": „in imagine pertransit homo"). *Carele nu aleage fața...* BIBLIA (1688), ap. TDRG, (: „l'Éternel..., qui n'a point égard à l'apparence des personnes..."). *Să nu cunoașteți fața* (= să nu fiți părtinitori) *la judecată!* MINEIUL (1776), 66²/2. Cfr. fățăr(nic)ì (1°), fățărie (1°), fățarnic (1°). ## (*Fața* omenească fiind considerată ca expresia firii lui, s'a putut naște locuțiunea:) **(Om** s. **taler) cu două fețe** = la care firea ii e alta decât înfățișarea, prefăcut, fățarnic (2°), fals, ipocrit: „faux, à double face, hypocrite" (ital. uomo a due facce, engad. fer duos fatschas „a fi fals", span. cara de dos haces „om cu două fețe"). ȘEZ. II, 47/17; ZANNE, P. V, 232; BARONZI, L. 126/21; ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 20/17. Cfr. (Cfr. *Îndoit în fire, dar nu în feațe.* MINEIUL (1776), 196¹/2).

2°. Coloare. *Vinul limpede și frumos la față...* PRAVILA MOLD. 145, 2. *Un cal, cu părul în fața aghistinei* (= castanei). ȘINCAI, HR. II, 302/13. *Leac pentru închiderea feții părului...* PISCUPESCU, O. 317. *Cu ce fețe strălucitoare zugrăveam toate lucrurile!* MARCOVICI, C. 15/11. *Calul... peste tot trupul lui multe feluri de fețe aveà.* PANN, E. II, 19. *Arendășoaice gătite și împodobite cu toate fețele curcubeului...* ODOBESCU, I, 384. *Roze roșie de Șiras și liane'n fel de fețe.* EMINESCU, P. 251 *În multe locuri... este datină de a pune împrejurul mortului încă și diferite flori, și anume la cei bătrâni mai mult verzi și fără față.* MARIAN, Î. 88. *Fața* (= „visage") *lui, fața* (= „couleur") *sfeclei, nasul ca un ardeiu roșu.* ISPIRESCU, L. 104/10. *Strălucitoare, ca și fața aurului.* RETEGANUL, P. III, 21/32. (Neobicinuit) *Fețe sperioase* = „couleurs frappantes". BARONZI, L. R. 99/3. *I-a ieșit pânzii fața la soare, la spălat, la purtat,* etc. | (Cu funcțiune atributivă) *Hârtie fețe* = colorată, vârstată. ISPIRESCU, ap. TDRG. ## (Despre un obiect, cu deosebire despre unele soiuri de mătasă, care schimbă colorile când le mișcăm, se zice că) **joacă fețe.** LM. | **A da față unui lucru** = a-l colorà: „color(i)er, donner une couleur". | (Despre oamenii cărora după boală începe iarăși să li se rumenească obrazul, se zice că) **le vine (iarăși) fața** s. că **prind față** (tot așâ la Aromâni: l'a fațâ, la Albanezi: mer' boję și, dialectal, la Neo-Greci: παίρνει ὄψι. PAPAHAGI, P. A. 132). *Fața hoțului veneà...* POP., ap. TDRG. | (Despre cei ce, în urma unei emoții puternice, a unei spaime, frici, etc., se îngălbenesc s. se înroșesc de odată, se zice că) **schimbă (la) fețe** s. **fac fețe-fețe** (cfr. a se fâstâcì) : „changer de couleur" (ital. cambiar s. mutar facia „die Farbe wechseln, betroffen, bestürzt aussehen"; cfr. engad. las chosas müdan fatscha „lucrurile se schimbă"). *Iar Duca-vodă nu puteà nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimbà fețe : une-ori se făceà roșu, une-ori galbăn.* NECULCE, LET. II, 280/28. *Ea îndată schimbă fețe, Țipă, cu de spaimă glas.* I. VĂCĂRESCU, P. 169/13. *Se înfuriase de tot și schimbà numai fețe.* SBIERA, P. 114/32. *Atunci îi vine feciorului ceva'n minte și prinse a schimbà la fețe. „Ce ai ?..." — „Ce am, nu e bine!"* RETEGANUL, P. III, 59/5. *Începuiu a tremură, făcând fețe-fețe.* GORJAN, H. I, 118. *Ivan atunci lasă capul în jos și, tăcând, începe a face fețe, fețe.* CREANGĂ, P. 318/21. [Mai cu seamă din astfel de expresii se poate explicà ușor trecerea de sens de la „visage" la „couleur". Înțelesul din urmă îl are și paleosl. *lice.*]

3°. Un joc copilăresc (în care fiecare copil își dă câte un nume mai ales de flori; unul face pe îngerul și altul pe dracul, care gâcesc fețele, adecă numele ce și-au dat copiii; cei gâciți trec apoi în tabăra îngerului s. a dracului) se numește **de-a fețele,** cfr. TEODORESCU, P. P. 197b; PITIȘ, ȘCH. 232; PAMFILE, J. II, 299; DELAVRANCEA, S. 225; ISPIRESCU, U. 83/9.

III. P. ext. 1°. (Rar) Partea dinainte a capului animalelor. | (Bot.) **Fața-mâței** = **tapoșnic** (și: chipul-mâței) : *Gueule-de-chat: „Galeopsis Ladanum".* PANȚU, PL.; BRANDZA, PL. 394.

2°. Partea dinainte a unui obiect, front, fațada s. frontispiciul (unei case). *Acolo între pietre, se află o bortă mare, ca fața unei case.* ȘEZ, V, 8/27. *Lată peste lată, Peste lată'mbujorată, Peste'mbujorată crăcănată, Peste crăcănată măciulie, Peste măciulie limpezeală, Peste limpezeală gălbineală ?* (= *„Fața casei,* cu vatra, focul, pirosteile, ceaunul, apa din el, mălaiul și făcălețul.") GOROVEI, C. 141; CREANGĂ, P. 150. Cfr. III, 3°.

3°. Partea de de-asupra a unui obiect, suprafața (de cele mai multe ori în opoziție cu fund). (Despre ape) *Fața unui lac turburat.* MARCOVICI, C. 13/21. *Dar vântul crunt de-odată, suflând cu vijelie, Schimbă a mărei față în munți îngrozitori.* ALECSANDRI, P. I, 195. *Apele'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe.* EMINESCU, P. 235. *Spânul, ...coborîndu-se în fântână, umple... plosca... Apoi, mai stând acolo în fund pe scară, aproape de fața apei, zice...* CREANGĂ, P. 205. *Fața apei, lucie ca o oglindă...* ISPIRESCU, L. 35. ## **A ieși** (s. **a se sui, a se urcà, a înnotà**) **la** (s. **în, pe**) **fața apei** = a ieși la suprafață. *Au și ceilalți pești niște aripioare mici, cu care pot să se suie în fața apei.* DRĂGHICI, R. 31. | (Despre pământ; adesea cu sensul de „lume, pământ"; tot așà ital. facia della terra) *Scot acel izvor până în fața pământului.* PRAVILA MOLD. 1. *Luatu-s'au negura de pe fața pământului.* CANTEMIR, IST. 123. *Miroase ale câmpiilor feții pământului.* PISCUPESCU, O. 185. *Mare este cu adevărat mulțimea oamenilor carea trăesc pe fața pământului, căci să socotească ce preste toată fața pământului, pe toată zioa, s'ar naște 86.400 [de] oameni.* CALENDARIU (1814), 105/25. *Un susur noptatec se înalță de pe fața pământului.* ODOBESCU, III, 17/25. *Fața pământului se usucă.* EMINESCU, N. 7. *Pe copite iau în fugă fața negrului pământ.* idem, P. 242. *Buzduganul... căzând jos, cu mare strășnicie, s'a cufundat în fundul pământului... „Ia zvârle-l și tu acum", zise dracul îngâmfat. „L-oiu zvârlì și eu, nu te îngrijì ; dar scoate-l mai întâi la fața pământului...!"* CREANGĂ, P. 56. *Eu mă duc, mândră'n cătane, Tu rămâi de-mi spală haine ; Le spală în lăcrimele Și în negre gândurele, Trimitele'n dor și jele Pe fața pământului, Pe șuerul vântului, În țara Franțuzului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 307. (Întrebuințat mai ales în expresiuni hiperbolice când vrem să arătăm că cinevà s. cevà nu-și află pereche „în lumea asta", cfr. subt soare; cfr. ital. un briccone come lui non c'è su tutta la faccia della terra = „un mișel ca dînsul nu

se găsește pe toată fața pământului"). *Nuntă... cum n'a fost alta pe fața pământului.* EMINESCU, N. 30. *Mă rog, unu-i Ochilă pe fața pământului!* CREANGĂ. P. 244. *Cel mai mare și mai tare împărat de pe fața pământului...* ISPIRESCU, L. 12. (Loc. adv.) **Din fața pământului** = în drept cu pământul. *Pe alocuri vreo tufă de alior, retezată din fața pământului, plângeă stropi de lapte...* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 951. ‡ **A pierì (s. a (se) prăpădì, a (se) stinge, a (se) șterge, a se duce) de pe fața pământului** = a pierì, etc., fără urmă (cfr. rus. isrezatь sъ lica zemli = a dispăreà de pe fața pământului). *De s'ar mazilì, sânt stinși de pe fața pământului.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 234/1. *Nu cumva să blestești din gură..., că te-am șters de pe fața pământului.* CREANGĂ, P. 207 (cfr. „...că te-ai dus de pe fața pământului". ibid. 233). *Să piară de pre fața pământului!* ISPIRESCU, U. 51/8. *Dracu' ari di gând să ti prăpădiască di pi fața pământului.* ȘEZ. VI, 6. | *Față de arie* = suprafața netedă a ariei; cfr. fățare (1°). *Șe* (= și) *doa fețe da* (= de) *arie șe u* (= și o) *fătăcenă...* DOC. (a. 1606, Vlașca), CUV. D. BĂTR. I, 151. | (Transilv.) *Fața casei* = podelele casei (de obiceiu fără scânduri, numai de pământ bătut); „area domus, solum: Hausboden". LB. *Tot în Transilvania se crede că ajută foarte mult luarea bolnavului ce trage de moarte de pe pat și așezarea lui pe pământ, și anume pe fața casei.* MARIAN, Î. 35. (Cfr. III, 2°). | *Fața ogorului* = suprafața ogorului arat. *Fața ogorului trebue să fie bine înfoietă.* I. IONESCU, C. 26; cfr. 59. || (Geom.) „Planurile ce formează unghiu diedru se numesc *fețe*". MELIK, G. 175. *Poligoanele formate prin întretăierea planurilor sânt fețele poliedrului.* ibid. 187. # (Jur.) **La fața locului** = acolo unde s'a întâmplat cevâ (furtul, crima, etc.), unde se află ceea ce formează obiectul pertractărilor, în prezența celor interesați, etc. : „sur les lieux (= ital. sulla faccia del luogo)." *Imposesierile de moșii nu se urmau decât prin contracte private, închiete, sau la Constantinopoli, sau la fața locului.* URICARIUL, IV, 439/17. *Li s'au zis să facă cercetare la fața locului.* C. NEGRUZZI, I, 226. (Cfr. lat. facies locorum).

4°. P. ext. Partea de de-asupra a unui obiect. (Dulgher.) Scândura lată și groasă (găurită în mijloc, spre a puteà intrà în ea cârligul) a calului (s. scaunului) dulgheresc se numește *față* s. masă. DAMÉ, T. 114.

5°. Obiect care se pune pe alt obiect spre a-l acoperì s. învelì, acoperitoare, învelitoare. *Față de masă* = pânză anume țesută s. cusută, cu care se acopere masa, servind cu deosebire ca așternut al mesii când se mănâncă pe ea; pânzătură, măsăriță, măsaiu, pomeselnic. *Căutându-să în lada d'întâi s'au aflat aceste: straiu alb nou, zăbun muieresc negru de bogaciu, val de pânză d'eà groasă, față de masă purtată, pânză de față de masă...* DOC. (Sibiiu, a. 1752), IORGA, S. D. XII, 63. *3 cearceafuri de burangic, 12 șervete de masă,... 2 fețe de masă...* (a. 1809). URICARIUL, X, 254/24. *Zestrea..., în genere, e așezată în următorul mod: în ladă... se află valuri de pânză, mâniștergurĭ, ștergare, ștergărașe, fețe de masă, năfrămi, etc.* MARIAN, N. 565. *Două fețe de masă bune, vrâstate.* SEVASTOS. N. 46/28. *Mesele însă erau goale-goluțe, nici tăniere* (= farfurii), *nici furculițe, linguri, ba nici fețe nu erau pe mese.* RETEGANUL, P. II, 15/2. [Pentru sens, cfr. n.-grec. πρόσωπον „visage" > „prosop, ștergar."] | *Față de pat* = învelitoare, cuvertură de pat. *O salteà, un așternut cu trei rânduri de fețe, însă unul de fir și două de purtat...* DOC. (a. 1783). URICARIUL, XXI, 368/16. | *Față de per(i)nă* = învelitoare de pânză în formă de toc, cu care ‚se înfață' perina (introducându-se în ea), ca să se păstreze curată; coșteiu. *1 față de perină ...de la Dragomir.* (Iași, a. 1588). CUV. D. BĂTR. I, 193. *S'au aflat:... față de perină de pânză.* DOC. (Sibiiu, a. 1752), IORGA, S. D. XII, 63. *Oghialuri și perne curat înfățate în fețe cu horbotă pe la margini.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. | *Față de plapumă* (în Transilv.; cfr. însă III, 6°), *de oghial* (în Mold.) = pânza în care se învelește, ‚se înfață' plapuma pe partea care acopere trupul, cearșaf. Cfr. H. II, 63. Cfr. fățoaie, înfățà, desfățà.

6°. Partea frumoasă (de preț, lustruită, poleită, etc.) a unui obiect (în opoziție cu dosul lui), avers (în opoziție cu revers). *Rare-ori țăranii fac față zăbunului din o țesătură de casă.* MANOLESCU, ap. TDRG. *Scoțând iconița din sân și sărutând-o și pe dos și pe față...* CREANGĂ, P. 307. *Foile de fag sânt lucii pe față. Materie cu două fețe* = „étoffe sans envers" (PONTBRIANT), „à double face". *Pânza aceasta e țesută la fel pe față ca pe dos. Care-i fața și care-i dosul?* (Munt.) *Față de plapumă* : partea (brodată, de mătase, etc.) de de-asupra (opusă dosului pe care se pune cearșaful); cfr. III, 5°. (Loc.) *Mai mult ață decât față*, cfr. ață (vol. I, 341b). *Fața unei monezi* = „avers". DAMÉ, T. *A da față unui lucru* = a-l fățuì, oblì, netezì, ghiluì, lustruì, polei. *Cu rândeaua aceasta se dă față lemnelor care mai întâi au fost cioplite.* APOLZAN, V. 9.

7°. Fiecare din cele două părți ale unei foi de hârtie; pagină. *O carte scrisă cu trei rânduri întru o față de foaie.* MINEIUL (1776), 92²/2. *Cap. 6, § 66, fața 556.* P. MAIOR, IST. 197. *Scriu franțuzește..., fără a face mai mult de șapte-opt greșale pe față.* C. NEGRUZZI, I, 9. *O hârtie scrisă pe toate fețele.* CREANGĂ, A. 157. (Cfr. sârb. obraz „pagină".)

8°. Partea unui obiect întoarsă spre spectator s. opusă spectatorului (soarelui, vântului, etc.). *„Fața [dealului, muntelui, etc.]* = partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau miază-zi". ȘEZ. VII, 180. Cfr. arșiță II. | *Fața soarelui (a lunii)* s. *a vântului* = locul unde bate soarele s. vântul, bătaia soarelui s. a vântului (cu deosebire în loc. adv.) *Codrul... Își deschide-a lui adâncuri, fața lunii să le bată.* EMINESCU, P. 191. *Căruța eră împodobită cu pietre nestemate, de sclipeau în fața soarelui ca cine-știe-ce lucru mare.* ISPIRESCU, L. 38. (Cred. pop.) *Să nu măturĭ Duminecă dimineața în fața soarelui, că colbăești fața sfântului soare.* ȘEZ. I, 276/30. *Să fie ca pulberea îraintea* (= înaintea) *feațeei vântului.* PSAL. SCH. 103/3. (: „qu'ils soient comme de la paille exposée au vent"). *Să-i spulberăm dară, precum se spulberă praful înaintea feței vântului.* ISPIRESCU, M. V. 22/21. Cfr. în aretul vântului.

Locuțiuni. Cuvântul *față* a ajuns în anumite construcțiuni sintactice să exprime un raport local, din care s'a putut desvoltà un raport temporal, mai adesea însă un raport modal.

(Loc. adv.) **Față'n** (mai rar la, † către) **față** exprimă, ca și fran. face-à-face s. vis-à-vis (ital faccia a faccia, engad. da fatscha in fatscha, cfr. germ. von Angesicht zu Angesicht) poziționea ce o ocupă două (s. mai multe) persoane (s. obiecte) care sânt întoarse cu fața (cu frontul) una „spre" alta, una „împotriva" celeilalte, când se văd „ochi în ochi", se luptă „piept la piept", etc. : „en face, vis-à-vis". *Vor prăvì și-l vor vedeà față către față și să vor îndulcì de frămseațiu lui.* VARLAAM, C. 233. *Față către față pre el vedeți.* MINEIUL (1776), 70¹/1. *Grăì Domnul către Moisi, față la față.* BIBLIA (1688), 63, 2. *Deci Turculeț au ieșit înaintea celor patruzeci de Turci, și așà s'au bătut față la față vreo două ceasuri.* NECULCE, LET. II, 264/3. *Și în buimăceala ceea, trezindu-se cu Ion față'n față, unde nu se încinge între dînșii o bătaie crâncenă!* CREANGĂ, A. 112. *Eu departe, el departe, Un deal mare ne desparte Și nici apa nu mă lasă, Să fiiu cu el față'n față.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 128. *Locuim față'n față. A pune (pe cinevà) față'n față (cu altcinevà)* = a(-l) confruntà (tot astfel rus. licomъ kъ licu s. sъ lica na lica). (Construcția precedentă a putut fi prescurtată : *Ș'oiu sta cu Dumnezeu față* ['n față]. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 190. Din acest exem-

plu se poate omite însă, când contextul nu dă loc la vreo nedumerire, elementul comparativ „cu Dumnezeu“, așà în cât s'a putut naște expresia : *a sta față*, p. ext. *a fi față* și, prin generalizare, funcțiunea adverbială a cuvântului) **Față** (întrebuințat mai ales în următoarele construcții:) *A sta față* = a se împotrivi, a ține piept (unei primejdii), a înfrunta (o primejdie) : „faire face (â un danger)“. *Iară Ercule se întorceà într'un călcâiu și sta față totdeauna unde eră primejdia mai mare și războiul mai înverșunat.* ISPIRESCU, U. 52/25. | *A fi (a se întâmplà) față* (la cevà s. undevà) = a fi prezent, a asistà (la cevà s. undevà), a fi martor. *S'au aflat mărturii oameni de omenie, care mai jos să vor iscălì, care au fost față* (= prezenți) *la îngăduința acestor doao fețe* (= persoane) : *Popa Ilie, fiind față, Eu popa Dan, față.* DOC. (Transilv., a. 1773), ap. IORGA, S D. XII, 89. *Să cerceteză pricina jăluitorului, și nefiind față pârîtul.* PRAVILA (1814), 10. *Ce viclenie! Să mă uite, pentru-că nu mai sânt față!* C. NEGRUZZI, I, 66. *Față la nuntă au fost : fiarele pădurii, copacii cei măreți...* ISPIRESCU, L. 388. *Copiilor ce se întâmplă față* (= care sânt prezenți, din întâmplare), *le dă...* SEVASTOS, N. 78/20. *Faptele sânt față* (= stau mărturie) = „les faits sont là“. DDRF. | *A pune pe (cinevà) față (cu alt cinevà)* = a-l confruntà. | † (La scriitorii vechi în legătură și cu alte verbe, chiar și absol., mai ales ca termen juridic) *Spun, pe cum după ce s'au mazilit Constantin Duca-vodă, să-l fi părit la Poartă, la Țarigrad cadâna, muierea acelui Turc Agă, pentru moartea bărbatului său, care și Constantin Duca-vodă au ieșit la divan față cu aceà cadână* (= s'a prezentat la judecată în persoană) *și nimică nu i-au stricat.* N. COSTIN, LET. II, 46/22. *Având giudecată, față* (= prezentându-se în persoană) *Ioniță Ghibanul și văru-său Axinte...* URICARIUL, XX, 304. *Din hrisovul domnului Constantin Dimitrie Vvd. din leat 1782..., precum și din alte dovezi ce au arătat față* (=ce au produs înaintea judecătoriei) *s'a văzut că acest târg al Hușului...* URICARIUL, V, 3/11. *I se găsì vina față* (= evidentă, manifestă); *deci zise de-l bătură și-i rase barba și capul.* MOXA, 372/32. *Scoțindu-se tâlharii la Divan, după hotărîrea veliților boieri, împlinindu-se întâi paguba păgubașilor, atât din cele ce se vor găsì față* (= ce se vor aflà la ei), *cât și pentru cele prăpădite din averea lor...* DOC. (Mold., a. 1776), ap. HEM. 1692. *Toate acestea, și mai multe decât acestea, i le spuneà față* (= verde'n ochi, în față). NECULCE, LET. II, 280/25. *Iară dacă s'au apropiat, au început a aruncà cu granate asupra lor... ; și așà, într'aceà zi, Marți, toată ziua,... de îmbe părțile, s'au bătut războiul față* (= s'a dat o luptă deschisă). N. COSTIN, LET. II, 119/17. *Să cheme față pe cutare cu Turcul să stea, să le ia sama.* id. ib. 87/18. *Joacă giretul față* (= pe față), *între toată lumea.* GORJAN, H. IV, 18.

De față (cu funcț. adv. și adj.; în opoziție cu într'ascuns, în taină, pe din dos, pe furiș, pre sub cumpăt, etc.; învechit) În public, în fața (în prezența, înaintea) tuturor, (†) aievea; p. ext., în mod evident, manifest, patent, clar, limpede, fățiș, pe față : „ouvertement; manifeste, évident, patent“. *De-l vor fi prins tălhuind de față, să-l spândzure.* PRAVILA MOLD. 19, 2. [De] *face vre-o greșală de față și la vedeare...* ibid. 139, 2. *Va fi curvia de față și arătată...* ibid. 87; cfr. 33, 64, 77, 160, 180, etc. *Am grăit... de față, înaintea Măriei Tale.* ANTIM, P. XXIV/20. *Văzutu-s'au lucrul acesta și e de față* (= evident) *și astăzi.* URICARIUL, II, 274/19. *A ocărî, sau de față, sau în taină, pre acela cu carele să judecă...* PRAVILA (1814), 20/13. *Epitropul... să arăte de față* (= în mod manifest) *buna voința sa.* ibid. 93/12. *Taină nu e! De față vă vorbesc!* I. VĂCĂRESCU, P. 41/3. *Dacă s'au văzut Betlem Gabor cuvintele sale de față* [subînțeles: date = trădate]... M. COSTIN, ap. TDRG. *Mihaiu-vodă le răspunse îndată, de față* (= verde, fără încunjur), *că el nu va lăsà Ardealul.* BĂLCESCU, M. V. 419/20. | (În legătură cu verbe ca : a se luptà, a se bate, a se lovì, a se pârî; învechit) Unul în fața (s. în prezența) altuia, piept la piept, în luptă dreaptă, etc. *Făcut-au Mihaiu-vodă... mare jalobă la vezirul asupra lui Constantin Ducăi-vodă; și trimisă vezirul de-l adusă la Țarigrad din surgunie și se pârîră de față înaintea vezirului, la divan.* NECULCE, LET. II, 308/7; cfr. 315/12; MOXA, 376/1. *Buzeștii le ieșiră întru întâmpinare și se loviră de față.* BĂLCESCU, M. V. 60/7. *Nemernicii nu se bat de față.* ISPIRESCU, M. V. 50/28. | (În legătură cu prep. cu) În prezența cuivà, confruntat cu... *Scrise să să strângă toți patriarșii, să stea de față cu Arie.* VARLAAM, C. 190; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 151. *Aș pohti să stau de față cu dinșii înaintea Măriei-tale.* ANTIM, P. XXVI/14. *Nu poate tăgădui, căci a spus-o de față cu mine!* || Prezent. [Dacă] *să vor găsì de față* (= martori oculari) *unde să va fi făcând vreo sfadă...* PRAVILA MOLD. 174. *De față au fost.* DOSOFTEIU, V. S. 248, 2. *Aveam ...o lecuță de slujbă la curmuire, ș'am fost de față.* SADOVEANU, SĂM. VI, 545. *Fetele împăratului, întâmplându-se de față* (= fiind din întâmplare acolo)... *li s'au făcut milă.* CREANGĂ, P. 208; cfr. 261. *M'am rugat la vecinu-mieu, ăsta, care e de față...* ISPIRESCU, L. 180. *Însemnaiu în niște trătăjei, care având-i pururea de față* (= la îndemână) *spre aducerea aminte.* DRĂGHICI, R. 153. | (Adesea cu sensul pronumelui demonstrativ) Acesta *În cazul de față..., noi sântem aceia ce îi putem mustrà pe d-lor.* HASDEU, I. C. XII. | (Cu sens temporal, în opoziție cu trecut s. viitor) *Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor ei de față și a revoluțiilor ei viitoare.* BĂLCESCU, M. V. 6/1. *De la asta atârnă soartea ta de față și cea viitoare.* C. NEGRUZZI, I, 230. || (Cu funcțiune prepozițională ; învechit) Dinaintea (cuivà s. a cevà) : „devant“. *De fața celui bătrân să te scoli!* BIBLIA (1688), 85. *De sfânta ta față vor săcà din fire Pizmașii tăi, Doamne, și vor da'n peire.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Cum se topește ceara De fața focului, Așà să se topească...* TEODORESCU, P. P. 360.

Din față (cu funcțiune adverbială și prepozițională) În față : „en face; par devant“. *Dac'ar fi pretutindeni tot asemene judecători ce nu iubesc a le cântà cucul din față, cei ce n'au dreptate n'ar mai năzuì ...la judecată.* CREANGĂ, A. 150. *Că ușa e din față Legată toată cu ață, Iară pe din dos E legată cu rogoz, Cum pui mâna, pică jos.* MARIAN, Î. 211. *Pe din față te linge, pe din dos te frige.* ȘEZ. I, 218/24. | (Cu funcțiune adjectivală) De dinainte (în opoziție cu : din dos); din potrivă, de ceea parte: „de vis-â-vis“. *Privirea lui căzù din întâmplare asupra ferestrei din față.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Într'o Joi de dimineață S'a sculat badea din față.* TEODORESCU, P. P. 148.

În față (cu funcțiune adv., adesea în opoziție cu în spate, în urmă, în coaste, în dreapta, în stânga, etc.) (Drept) înainte: „en face“. *Sfârșind această deșăntată cuvântare..., se întornă spre norod, în față, în dreapta și în stânga, zicând...* C. NEGRUZZI, I, 149. *În zadar flamura verde o ridică în spre oaste, Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste...* EMINESCU P. 242. | (În legătură cu prep. cu) Împotrivă, de ceea parte: „en face, vis-à-vis de“. *Haidar-Pașa este numele unui câmp lat și frumos ce se găsește în Asia..., în față cu Stambulul.* ALECSANDRI, P. P. 109. | (În legătură cu verbele: a privì, a spune, a râde, etc.) Verde, fățiș, fără încunjur, cu curaj, sincer : „ouvertement“. *Spune-mi în față, nu în dos!* PAMFILE, J. I. *Am să-i spun drept în față că e un șarlatan! I-am spus că nu-mi vine a crede și mi-a râs în față.* | (Rar; în legătură cu verbul: a scoate) În public, în lume. *Păcat de dragostea noastră, Că e lumea rea și hoață, Umblă 'n față să ne-o scoață* (= s'o dea pe față). ALECSANDRI, P. P. 278/4. || (Cu funcțiune prepozițională) Înaintea (cuivà s. a cevà): „devant (qqn. ou qqch.)“. *M'oiu arătà-mă'n sfânta ta față* (= mă voiu prezentà îna-

intea la) DOSOFTEIU, PS. 48. *Și mii de suvenire mă'ncungiură 'ntr'o clipă În fața unui tainic și drăgălaș portret.* ALECSANDRI, P. II, 5. *Și în fața ta frumoasă O să ție o oglindă, Să te vezi pe tine însăți, Visătoare, surizândă.* EMINESCU, P. 183. | În prezența cuivâ, de față fiind cinevà: „en présence de qqn." *Ivan deslegă turbinca în fața tuturor.* CREANGĂ, P. 306. | (Modern) Cu privire la, considerând...: „en face(de)" (cfr. germ. angesichts). *În fața unor dovezi așà de puternice, în fața dară a canonului 34 apostolic, în fața legilor împărătești bisericești, în fața unui străvechiu uz..., întrebăm, cum s'a putut pretinde că biserica română este o biserică provincială...?* URICARIUL, X, 378. *Legile sânt neputincioase în fața acestor uzurpători.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. cfr. față cu... și față de...

Pe față: fățiș, fără încunjur, verde, deschis, sincer: „ouvertement." *Mihaiu..., tare în credința către Dumnezeu,... umblà cu inima deschisă, lucrà pe față și fără vicleșug.* ISPIRESCU, M. V. 56/9. *În curând a trebuit să ia pe față partida Rusiei.* ADAM, ap. TDRG. *Spune-mi lucrurile pe față!* PAMFILE, J. I. (Cu deosebire în expresiile:) **A (se) da** cevà **pe față** = a (se) descoperì, a (se) arătà în lumina cea adevărată, a (se) revelà, a (se) demascà, a (se) tradà (tot așà la Aromâni, la Albanezi și la Bulgari. PAPAHAGI, P. A. nr. 125). *Spânul, văzând că i s'a dat vicleșugul pe față, se răpède ca un câne turbat la Harap-alb.* CREANGĂ, P. 278. ‡ **A jucà ((cu) cărțile) pe față** = a jucà cu cărțile deschise, p. ext. „a-și arătà pe față gândurile și intențiile: jouer cartes sur table". ZANNE, P. IV, 299. || (Cu funcțiune adjectivală) *Răzvrătire pe față* = „offene Empörung". TDRG.

Față cu (s. de) (Modern) Către, împotriva: „envers, contre". *În toată purtarea ei față cu Radu puneà un fel de căldură.* VLAHUȚĂ, N. 15. *Nu-și stăpânesc expresia unei fățișe invidii față cu succesele noastre.* CARAGIALE, N. F. 78/9. *Veți plàti cu capul obrăznicia ce ați întrebuințat față cu mine.* CREANGĂ, P. 263. | Cu privire la.... având în vedere..., considerând...: „attendu, considéraut, étant donné, vu"... *Aceà fată, față de deșteptăciunea ei, merità să fie împărătească, iar nu față de jitar.* ȘEZ. I, 101/12.

[Plur. (după analogia unor cuvinte ca fată-fete): *fețe* († *feațe*), în rimă, rar și necorect, *feți*. I. VĂCĂRESCU, P. 18/6; TEODORESCU, P. P. 16. | După *fătlogofăt*, se găsește, într'o poezie populară din Bucov., de caracter glumeț, și: *fețe-logofețe.* MARIAN, NA. 375.]

— Din lat. **facia** (= facies) „înfățișare, aspect, chip, figură, față".

FĂȚÁ vb. I[a] refl. *Se dorer.* — (Rar, în Transilv.) A prinde, a căpătà față (fiind vorba de plăcinte puse la copt), a se rumenì. *Plăcinta nu s'o fățat, Nici țipoii nu s'o copt Cu lemne rele de plop.* POP. (din Reteag), ap. MARIAN, NU. 670. [Derivat: **fățat, -á** adj. *Socăciță* (= bucătăreasà) *vină 'ncoace, Ce-ai făcut, nimic nu-mi place... Plăcinta nici nu-i fățată* (nota: „cu față"), *Ai avut slabă zăgnată* (= foc de surcele cu flacără mare, spre a pălì bucatele repede)! MARIAN, NU. 670; RETEGANUL, T. 179/18.]

— Derivat din **față**, cfr. feți, fățuì.

FĂȚA adv. *En se trémoussant.* — (Fam., despre cinevà care face o mișcare repede s. se leagănă din șolduri, umblând) Fățâindu-se. (Adesea repetat; uneori în legătură cu un element *-mâța*) *Ița, ița prin păiș, Fâța, fâța prin costiș?* (= „Coasa"). GOROVEI, C. 114 (cfr. fâș). *Ce tot fâța-mâța din odaie în odaie?* [Une-ori cu adăogarea unui *-i* final: **fâțai-fâțai.** GOROVEI, C. 303.]

— Derivat din **fâț**, prin adverbialul *-a*.

FĂȚĂ s. f. 1°. *Petit enfant très vif, mioche.* 2°. *Loche de rivière* (*Cobitis taenia*). 3°. *Fille* ou *femme affectée.*

1°. Orice ființă mică, cu mișcări repezi, care se fâțâe mereu. (Cu deosebire) Copil mic (și vioiu). Cfr. ZANNE, P. IX, 610. *Dumneata erai o fată, când i căram logofătului ăl bătrân cu boii miei lemne.* JIPESCU, O. 143; cfr. 42; 21. Cfr. fârță.

2°. Orice pește mic (care înnoată repede prin apă) (cfr. fâțișoară, baboiu; pentru sens. cfr. fran. fretin: frétiller). VICIU, GL. (Răchita, în Caraș-Severin). *Ia și tu halăul ăla și vezi de-i puteà să prinzi vr'o fâță de pește ca să avem de legumă pentru azi și mâine.* ISPIRESCU, L. 280/2. || Spec. (Ihț.) = **zvârlugă** (un soiu de țipar foarte vioiu). ANTIPA, F. 198-199. (Chiojdu-Bâsca, în Buzeu) H. II, 27. (Adunați, Băilești și Ciutura, în Dolj) H. V, 4, 132, 16, etc. [În acest sens din urmă, și: **fiță, fițoáică.** ANTIPA, F. 199; în Țara Hațegului, și: **fâsă** s. f. = „specie de pește mic, gălbuiu, cu pete negre, cu niște acușoare la urechi, cu care se acață de mână, când îl prinzi, se ține la fundul apei și pe sub pietre". REV. CRIT. III, 153.]

3°. „*Fâță* = fată, femeie făloasă, afectată" (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 153 (cfr. a se fâțâi 2°, fârță).

— Substantiv postverbal din **fâțâì.**

FĂTĂCIUNÁT † s. a. *Compte de la mise bas des brebis.* — (Rar) Socoteala fătăciunilor. *Iar pentru mieii de stărpături ce vor pierì la turme, la vremea fătăciunatului, și pentru mieii ce-i vor tăià stăpânii lor și ciobanii pentru hrana lor..., să nu să supere a luà banii goștinei.* (Bacău, a. 1809) URICARIUL, VI, 471/27.

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb **fătăciunà,** neîntrebuințat.

FĂTĂCIÚNE s. f. 1°. *Mise bas (des brebis).* 2°. *Produits de la terre.* 3°. *Endroit où les femelles mettent bas.* 4°. *Partie génitale de la vache.*

1°. Fătat. *Del[a] perdelele ce vor fi de oi cu fătăciunea pe moșie, iar să ia stăpânul moșii[i] a toată perdeaua câte un miel.* DOC. (a. 1799), ap. IORGA, S. D. V, 202/3. | P. ext. Totalitatea puilor fătați dintr'odată. *Nu este cu cale Ca să-i ia oile sale, Căci ele alt nu stricară, Ci numai rodul mâncară, Prin urmare și ciobanul Rodul să-l dea la sătean(ul), Adică, cu fătăciunea Să plătească stricăciunea.* PANN, P. V. III, 46.

2°. P. ext. (Cu aceeași trecere de sens pe care o are și lat. *fetus*) Totalitatea produselor pământului (fructe, bucate) dintr'un an. *Strică fătăciunile pământului.* BIBLIA (1688), 177.

3°. Locul destinat pentru animale când fată, fătătoare[2]. *Fataciunile* (într'un document slav din 1545). CUV. D. BĂTR. I, 241. *Turmele din fătăciune, Pornesc zbierând la pășune.* MUMULEANU, ap. TDRG. „*Fătăciune* = unde fată oile". (Sălcuța, în Dolj), H. V, 404.

4°. Partea genitală a vacii, fătătoare[2], soție, pipotă. DAMÉ, T. 32.

[Cu schimbul obicinuit între suf. *-iune* și *-ină*, și: † **fătăcină** s. f. (scris *fătăcenă*) *Doă fețe de arie și o fătăcenă.* DOC. (Vlașca, a. 1606). CUV. D. BĂTR. 151.]

— Derivat din **fătà,** prin suf. abstr. *-ăciune.*

FAȚÂDĂ s. f. *Façade.* — Partea dinainte a unei case, unde se găsește intrarea principală. *51 stj. 7 pal. fațada Episcopiei.* URICARIUL, III, 256/14. *În ea* [biserică] *vezi stâlpi strâmbi pe marginile fațadei.* IORGA, N. R. A. I, 285. [La Românii din Austro-Ungaria, după germ. *Façade* și: **fasădă** s. f.]

— *N.* după fran. (apropiat de cuvântul românesc *față*).

FĂȚÂÍ vb. IV (IV[a]). 1°. *Agiter* (rapidement çà et là), *frétiller* (de la queue), *tortiller* (des hanches). 2°. *Se trémousser. Faire des manières.*

1°. A mișcà repede și neliniștit încoace și încolo, a da repede din... (Se întrebuințează de obiceiu despre mișcarea ce o fac animalele, și mai ales pasările, cu coada lor) cfr. bâțâì, fârțâì, adià (2°). Trans. și in-

trans. (partea trupului cu care se face mișcarea se arată prin prep. din) *Fățe coada, ca vulpea.* PANN, P. III, 63; ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 57/15; ZANNE, I, 432. *Iar într'una din zile văz că îmi intră în casă doi căței negri, fățăind din coade.* GORJAN, H. I, 38. *Venì o coțofană și tot jucând și fățâind din coadă, zise...* ISPIRESCU, L. 345. | (Fam., despre oameni, cu deosebire despre femei) A-și mișcà, umblând, șoldurile încoace și încolo; cfr. fârțâì. POLIZU; TDRG.

2°. Refl. „Se zice și despre o persoană ce nu stă în loc, care se mișcă necontenit, sau care îmblă din cameră în cameră, aducând supărare prin deschiderea și închiderea deasă a ușilor" (COSTINESCU), a nu aveà astâmpăr, a se mișcà repede, a alergà nelinișt it de colo până colo. *Uite-o cum se fățâe!* || P. ext. A face nazuri, mofturi, fasoane, a se fandosì. *Iepurele începù să se fățăească, că pe nedrept a fost înfruntat.* ISPIRESCU, L. 339.

[Și: **fățâì** vb. IV (IV^a). || Derivate: **fățâeálă** s. f. PĂSCULESCU, L. P. 96; **fățâíre** s. f.; **fățâít** s. a.; **fățâitúră** s. f., **fățâít, -ă** adj. (cu sens activ) *Averea... este o năluca fățâită ce sare din pungă'n pungă.* JIPESCU, ap. TDRG.; **fățâitór, -oáre,** adj.]

— Derivat din **față** prin suf. *-ăì.* Cfr. fățcăì, fârțâì, bâțâì.

FATÁL, -Ă adj. 1°. *Fatal.* 2°. *Malheureux.*

1°. Hotărît de soartă, sortit, (pop.) scris. *Toate relele ce sânt Într'un mod fatal legate de o mână de pământ, ...Mult mai mult îi vor atrage de cât tot ce ai gândit.* EMINESCU, P. 226. *Scepticii... propovăduesc.... nepăsarea față de dureri, care sânt fatale.* NEGULESCU, F. R. I, 276.

2°. Care duce la nenorocire. *O, noapte fatală! o, noapte cumplită!* ALEXANDRESCU, M. 40. *După un fatal duel, A. Pușchin, poetul rus, a murit.* C. NEGRUZZI, I, 336.

— *N.* din fran.

FĂTĂLĂU s. m. v. **feteleu.**

FATALÍSM s. a. (Fil.) *Fatalisme.* — Doctrină care neagă libertatea voinței, susținând că toate sânt determinate de mai înainte, așà că nu se mai pot schimbà.

— *N.* din fran.

FATALÍST, -Ă adj. *Fataliste.* — Adept al fatalismului.

— *N.* din fran.

FATALITÁTE s. f. 1°-2°. *Fatalité.*

1°. (După doctrina fataliștilor:) Puterea care determină toate mai dinainte, așà că nu se mai poate schimbà nimic; soartă, ursită. *O fatalitate absolută, ziceau reprezentanții* [stoicismului] *guvernează, ca o lege de fier, întreg universul.* NEGULESCU, F. R. I, 277. *Dar pentru că este o Providință... care dirige faptele omului, prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare.* MAIORESCU, CR. II, 294.

2°. Soartă nenorocită. *Fatalitatea cea mai mare care au putut să vie preste Români...* MAGAZ. IST. V, 184/29.

— *N.* din fran.

FĂTĂLOÁNCĂ s. f. v. **fătoiu.**

FĂTĂRĂU s. m. v. **feteleu.**

FĂȚÁRE s. f. *Mise bas.* — Infinitivul verbului **fătà,** devenit abstract verbal.

FĂȚĂRE s. f. 1°. *Surface de l'aire.* 2°. *Nappe.* 3°. *Dissimulation.*

1°. „Față de arie, locul unde se treeră cereale". PĂSCULESCU, L. P. 338. *Iară voi, necurațîi,... Când s'a vânturà dintr'are* (= din arie) *pravul, Vă veți duce, cum se duce spravul, Și cu grâul nu-ți căderà'n fățare, Ce* (= ci) *veți fi suflați cu spulbărare.* DOSOFTEIU, PS. 12. Cfr. 236. *Ea mai tare se sileà, Grâu' la pământ culcà. Și făceà clăi, Din clăi, hodobăi, Din hodobăi, șură mare Până la fățarea cea de aramă.* (Plugușor din Chișinău, Basarabia). PĂSCULESCU, L. P. 30. *După-ce fățarea ariei s'a bătut bine, se așază pe ea o câtime de snopi.* DAMÉ, T. 56. [Astăzi, prin a ropiere de derivatele în *-ar,* și: **fățăr** s. a. *Apoi aria-și făceà Și din grajd mai aduceà Zece iepe tot sirepe, Și de par că le legà Și pe toate le mânà Împrejurul parului, D'asupra fățarului.* TEODORESCU, P. P. 146^b; 389/18; cfr. PAMFILE, I. C. 450.]

2°. (Transilv.) Față de masă, pânzătură, măsăriță, pomeselnic. *Fățar de masă.* DDRF., BARCIANU, ALEXI.

3°. † Fățărnicie, fățărie, prefăcătorie, ipocrizie. *Știi* (= știe) *Domnedzeu irima* (= inima) *ta și înțeleage toate cugetele tale și veade toate fățările tale.* CUV. D. BĂTR. II, 121; cfr. 221.

— Derivat din **față,** prin suf. *-are.* (În sensul 2°, poate de-a-dreptul din lat. **facialia** „batistă"; sensul 3° pare a fi figurat și desvoltat din cel de „mască", pe care îl are și *obrăz-ar,* fran. *visag-ère.*)

FĂȚĂRÍ vb. IV^a. 1°. *Être partial.* 2°. *Dissimuler.*

1°. † Intrans. (construit în mod absol. s. cu dativul persoanei). A ținea seamă de poziția socială, de trecerea s. de rangul unei persoane și (prin urmare) a părtini (la judecată) pe cinevà în dauna altuia; cfr. a alege fețe, a cunoaște față. *Să nu cunoști pre nice unul de în ceea ce judeci, ce să zice să nu fățărești.* PRAVILA TÂRGOVIȘTE, ap. CCR. 169. *Jeluindu-se cei săraci pre boieri, pentru strâmbătăți ce aveà despre dînșii..., văzând Nicolai-vodă nedreptatea, n'au fățărit nemărui, ce pre mulți i-au certat.* N. COSTIN, LET. II, 98/26. *Dumneata știi că noi nu fă-[ă]rim nim[ă]nuilea... și, măncar* (sic!) *fie ce om de prost, tot i-am ales judecata cum au fost pre derept.* DOC. (a. 1651), ap. IORGA, B. R. 148. *Fiind cu toți și dumneaor boierii la divan,... le-am arătat... să grăească și acum direpț, precum au grăit și atuncea, să nu fățărească.* (a. 1716, Iași) URICARIUL, V, 374/27. [Și: **fățărà** vb. I; atestat odată, însă numai subt forma negativă: **nefățărà** vb. I: *Și se tatăl chiemați, nefățărându cela ce giudecă tuturor după lucru...* COD. VOR. 142/7 (= giudecă fără f țărie... N. TESTAMENT 1648; fără fățărnicie judecă... BIBLIA 1688).]

2°. Refl. (Învechit) A se preface, a-și da aparența de... *Și fățăriià-se cu nușii și alalții Iudei, ca și Varnava stătù cu acei fățarnici.* CORESI, ap. GCR. I, *16. *Cei necurați fățăresc a fi curați.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG.

— Derivat din **fățare.** (Cuvântul negăsindu-se în scrieri populare, pare a fi de origine literară, cel puțin în sensul 1°, traducând pe paleosl. *lice-mĕriti,* propr. „a măsurà fața", iar acesta pe grec. προσωπο-λημπτέω).

FĂȚĂRÍE s. f. 1°. *Partialité.* 2°. *Dissimulation.*

1°. † Considerație față de poziția socială, de trecerea s. de rangul unei persoane și (prin urmare) părtinire (la judecată), favorizare a cuivà în dauna altuia, parțialitate, fățărnicie. *Frații miei! nu în fățărie prăvind se aveți credința Domnulu[i] nostru Isus Hristos al slaveei.* COD. VOR. 116/6 (= să n'aveți cu fățărnicie credința. N. TESTAMENT 1648; nu întru fățării aveți credința. BIBLIA 1688). *Judecà cu dereptul pe toți fără fățărie.* MOXA, 397/10; cfr. URECHE, LET. I, 204/36; NECULCE, LET. II, 455/4; URICARIUL, I, 79/7, III, 21/31.

2°. Fățărnicie, prefăcătorie, ipocrizie. *Părăsiți amù tot reul și tot hiclenșigul și fățiria și zavistul și toate clevetele.* COD. VOR. 144/12 (= și fățăriile... N. TESTAMENT 1648; și fățărniciile. BIBLIA 1688). *Mă duc eu unde fățerie nu este.* CUV. D. BĂTR. II, 449. *Cu fățărie și cu mândrie, numai din gură arată*

smerenie. VARLAAM, C. 293/2. *Simon cu fățărie s'au botezat.* MINEIUL (1776), 61²/2. *Sub mantaoa fățăriei, sta bine acoperit.* BELDIMAN, TR. 418.

[Derivate: **fățărire** s. f.; (ne)**fățărit, -ă** adj.]

— Derivat din **fățări**, prin suf. abstr. *-ie.*

FĂȚÁRNIC, -Ă adj., subst. 1°. *Partial.* 2°. *Dissimulé.*

1°. † Adj. Părtinitor. *O, tiran nemilostiv și păgân fără leage! O, giudeț strâmb și fățarnic, pravilă strâmbă și fără canoane!* CANTEMIR, IST. 108. [Mai ales negativul: *Judecătoriul nefățarnic va ședeà.* CORESI, E. 27/15; cfr. MAG. IST. I, 89/26; URICARIUL, VII, 22/32; MINEIUL (1776), 81²/2.]

2°. Adj. Prefăcut, ipocrit, om (s. taler) cu două fețe. *Ilie Cantacuzino Visternicul, dimpreună cu Panaiotachi Morona... chiverniseà pe Antioh-vodă și se potriveà amândoi acești boieri într'o fire:... iuți, mândri, minciunoși, fățarnici, jurători pentru fiece, amăgitori.* NECULCE, LET. II, 313/30; cfr. AMIRAS, LET. III, 103/32. *După el mai erà încă și doi arhimandriți Farisei și mult fățarnici, intriganți și necinstiți.* BELDIMAN, TR. 342; cfr. CREANGĂ, A. 17. *„Boaită fățarnică!" adăogă bolnavul.* C. NEGRUZZI, I, 161. *El* (= Camadeva) *venì, copilul mândru..., Având zimbetul fățarnic, Pe-a lui buze de coral.* EMINESCU, P. 290. | Substantivat. *Vei vedeà în faptă că nu-s vreun fațarnic.* C. NEGRUZZI, I, 223/25. *Cum mai cutează fățarnicii aceștia a-și face cruce?* RETEGANUL, P. V, 33. *Fățarnicul e un lup îmbrăcat în piele de oaie.* PĂSCULESCU, L. P. 108. [Adesea, la negativ: *Ce e de sus preamândrie..., plirĕ de milosti, de plodul burătăților, fără păreare și nefățarnică.* COD. VOR. 126/12. *Dragoste nefățarnică.* MINEIUL (1776), 178¹/2; cfr. VARLAAM, C. 166/2.]

— Derivat din **fățare**, prin suf. adj. *-nic.* (Pentru sens cfr. pe de o parte span. *hazañero* „lingușitor", pe de altă parte paleosl. *lice-mĕrъ* = grec. προσωποληπτης.)

FĂȚĂRNICÉȘTE adv. *Hypocritement.* — (Învechit) Ca fățarnicii, cu prefăcătorie, cu ipocrizie. *Bogomilii... cu multă fățărie a să rugà să fac și evangheliia adecă fățărniceaște a o priimì.* CHESARIE (a. 1765), ap. GCR. II, 79. *Te slăvesc, nu vremelnicește, nici fățărnicește...* PANN, E. V, 119.

— Derivat din **fățarnic**, prin suf. adv. *-este.*

FĂȚĂRNICÍ vb. IV[a] = **fățări**.

1°. † Intrans. (construit cu dativul persoanei) A ținea parte cuivà, a părtini. *Să nu fățărnicești cu voie veghiată celui bogat.* NEAGOE, ÎNV., ap. GCR. I, 169.

2°. Refl. (Învechit) A se face, a se preface, a se arătà cu totul altul de cum este. *Simeon vrăjitoriul să fățărnicià.* MINEIUL (1776), 63; cfr. BELDIMAN, TR. 99; KONAKI, P. 122. *Emirul... se fățărnicì, ca cum n'ar ști nimic din cele urmate puțin înainte.* BĂLCESCU, M. V. 53; cfr. C. NEGRUZZI, III, 37.

— Derivat din **fățarnic**.

FĂȚĂRNICÍE s. f. = **fățărie**.

1°. *Să împărțim dreptatea săracilor fără de fățărnicie!* NEAGOE, ÎNV., ap. GCR. I, 169.

2°. *Ascunsul inimii sale de fățărnicie curățește!* CANTEMIR, IST. 34. *Fățărnicia aluatul nelegiuirilor și capul răutăților* [este]. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 145. *El erà cu inima curată și fără fățărnicie.* ISPIRESCU, L. 137.

— Derivat din **fățarnic** s. din **fățărnici**, prin suf. abstr. *-ie.*

FĂTÁT s. a. *Mise bas, part; terme.* — Participiul verbului **fătà**, devenit abstract verbal. Faptul de a fătà (și, cu deosebire) timpul când fată animalele. *Așijderea... ciutele pre șesuri, unele cu vițălușii după dînșii* (= dînsele), *acum aproape de fătat, pântecele de mijloc în gios le trăgeà.* CANTEMIR, IST. 130. *Fiindcă scroafele poartă purceii patru luni, foarte bine ar fi, deacă așà s'ar venì, ca să le cadă fătatul dintâi în Martie sau Aprilie, al doilea în Iulie sau în August.* ECONOMIA, 99.

FĂTÁT, -Ă adj. I. *Mis bas. Né.* II. *Qui a mis bas.* — Participiul verbului **fătà**, devenit adjectiv.

I. (Cu sens pasiv) (Despre animale) Care a fost fătat. *Vițica aceastĕ e fătată într'o Luni.* MARIAN. *Puse în ciur doi cățeĭ fătați de curând.* ISPIRESCU, L. 69; cfr. VASILIU, C. 60. || P. ext. (Despre oameni; în glumă s. în batjocură) Născut. *Oare nu cumvà v'ați face și voi, niște feciori de ghindă fătați în tindă, că sânteți obraze subțiri?* CREANGĂ, P. 255. *Așà mi-i drag să fie omul: fătat nu ouat!* („om voinic, nu păcătos și slab." GLOSAR) CREANGĂ, P. 123; cfr. ZANNE, P. I, 460; II, 380.

II. (Cu sens activ) (Despre animale; întrebuințat numai la feminin) Care (tocmai) a fătat; cu pui. *Vacă fătată, oi fătate.* LM. *Sluga însurată, Ca o cățeà fătată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 595 (cfr. varianta: „Nevasta cu copil mic, Nu e bună de nimic"). | P. ext. (În batjocură) *A fi fată fătată:* „cu copii". (Vâlcea), ap. ZANNE, P. II, 131.

FĂTĂTĂU subst. v. **fătoiu.**

FĂTĂTOÁRE adj. f., s. f. *(Vache, brebis, jument, truie) féconde* ou *apte à la reproduction. Brebis féconde ayant plus de deux ans.* — Adjectivul verbal al lui **fătà** (derivat prin suf. *-ător)*, substantivat adesea (și întrebuințat, firește, numai la feminin). (Vacă, oaie, iapă, scroafă, capră) aptă pentru reproducție (spre deosebire de cele sterpe), și care se ține anume pentru prăsilă (cfr. mulgare, mulzare, mânzare, sugare, aplecătoare, matcă), spec. „Oaia [fertilă] de la doi ani înainte". (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 247. *Ș'au ales pre David, a sa slugă, De după turmă să nu mai mulgă, Nice să îmble după fătătoare.* DOSOFTEIU, PS. 266. *500 de matce, 70 de scroafe fătătoare, 80 mascuri mari.* (Mold., a. 1793). URICARIUL, XVI, 209/14. *300 de vaci fătătoare, împărțite în două cârduri: mulgarele într'unul și cele a-fătà într'altul.* I. IONESCU, D. 369; cfr. 527, 327, 295. *Ciobanul dăruì finului său o oaie fătătoare.* ISPIRESCU, L. 208. *Păi, cum așà? Nici mânzările, nici fătătorile, nici sterpile nu-ți plac?* JIPESCU, O. 48. *Dar mi-i cere zestre, cere Cam vreo mie de mioare Ce ies vara fătătoare, Ș'alte zece de berbece.* TEODORESCU, P. P. 88/1; cfr. ALECSANDRI, P. P. 201[b]/18. | La oi se face distincție între *fătătoare* și *fătătoare întâi* = mioară, când rămâne întâia oară a-fătà și astfel se alege dintre sterpe. Cfr. DAMÉ, T. 68. *Vă duceți la 99 turme de oi fătătoare 'ntâi.* ȘEZ, VII, 156. | (În glumă, și despre alte animale) *Tu de zestre ce mi-ai dat? Doi cotoi în loc de boi Și-o pisică fătătoare 'N loc de vacă mulgătoare.* TEODORESCU, P. P. 598. [Plur. *-toare*, mai rar, *-tori.*]

FĂTĂTOÁRE s. f. 1°. *Endroit où la femelle met bas.* 2°. *Partie génitale de la vache.*

1°. Locul unde fată animalele. *La herghelie că intrà, În starostea juganilor, La fătătoarea iepelor.* MAT. FOLC. 186.

2°. Partea genitală a vacii și a bivoliței, numită și fătăciune, soție s. pipotă. DAMÉ, T. 32. *La partea dreaptă a fătătoarei...* MON. OF., ap. TDRG; cfr. MAT. FOLC. 685.

— Derivat din **fătà**, prin suf. loc.-instr. *-ătoare.*

FĂTĂTÓIU subst. v. **fătoiu.**

FÂȚCĂÍ vb. IV (ș. d.) v. **fâțâi** ș. d.

FAȚÉTĂ s. f. (Fiz., Șt. nat.) *Facette.* — Față mică, spec. fața cioplită a pietrelor scumpe. *Fațete de*

modificațiune. PONI, CH. 14/9. *Diamant tăiat în fațete.* || P. anal. *Unele insecte au ochi cu fațete, adecă formați din lentile mici.*
— *N.* după fran.

FATÍDIC, -Ă adj. *Fatidique.* — Prevestitor al hotărîrilor soartei. [Muza lui Alecsandri] *deschide prin rostul său fatidic, orizonturi de nemărginită mărire țării.* ODOBESCU, II, 522.
— *N.* după fran. (lat. **fatidicus, -a, um, idem**).

FĂȚÍE † s. f. v. **fetie.**

FATIÓL s. a. v. **fachiol.**

FĂȚÍȘ adv., adj. 1°. *Présent.* 2°. *Ouvertement. Patent, évident.* 3°. *Escarpé, raide.*
1°. † De față, prezent. *Să neștine va ceare împrumut de la vecinul său atare dobitoc, și acela se va vătămà sau va murì, neștiind domnul aceĭa fățișŭ: el o plătească; iară să va fi domnul aciĭa, să nu plătească.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 70.
2°. Adv. În fața tuturor, pe față, (în) public, deschis, franc, (†) aievea, (adesea în opoziție cu (pe) furiș, într'ascuns). *Jecuià pre oameni... și furiș, și fățiș.* N. COSTIN, LET. II, 112/26; cfr. NECULCE, LET. II, 314/20; MAG. IST. 338/5. *Eu fățiș am grăit lumii și întru ascuns n'am grăit nimica.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Dușmanii... îl urmează mișelește, fără a îndrăzni să-și dee piept fățiș cu el.* C. NEGRUZZI, I, 168. *Ura... mă leagă De dînsul... Cu dor de-al combate fățiș, în ziua mare.* ALECSANDRI, P. II, 351. (Din fuziunea sinonimelor *fățiș* și *de față* s'a născut expresia † *de fățiș*, pe care o întâlnim la MOXA) *Se lovirà cu Sârbii de fățișu.* 374/7; cfr. 353/11, 401/37, 405/5. || (Modern, și în funcțiune adjectivală, în opoziție cu ascuns, tainic, tăinuit) Evident; cfr. fățișat. *Se luptă împotriva vrăjmașilor fățiși ai legei creștinești.* BĂLCESCU, M. V. 174. *Atunci ne-am explicà denaturarea prea fățișe ce o încearcă d-sa în privința tuturor punctelor în discuție.* MAIORESCU, CR. II, 62. *State mai bătrâne și puternice nu-și stăpânesc expresia unei fățișe invidii față cu succesele noastre.* CARAGIALE, N. F. 78/9.
3°. Adj. (Neobicînuit; despre coasta unui munte) Repede. *Din partea aceea atâta erà de fățiș suișul [dealu]lui, de nu puteà nimenea a se suì în sus.* BARAC, ap. TDRG.
— Derivat din **față**, prin suf. adv. *-iș.*

FĂȚIȘÁ † vb. I[a] = **înfățișà.** Trans. *Vădește pre lupii cei ascunși! Fățișază și rușinează pre... tâlharii turmei lui Hs.!* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. 806. | Refl. *Cine se va fălì să aibă inimă curată? sau cine se va fățeșà curat a fi de păcate?* BIBLIA (1688), 439,1. [Și: † **fătoșà** vb. I[a]. | Derivate: **fățișáre** s. f., **fățoșáre** s. f. *Lucru vrednic de fățoșarea cea împărătească.* P. MAIOR, IST. 213; † **fățișát, -ă.** 1°. Adj. Fățiș, manifest, dat pe față. *I-am aflat și i-am adeverit noi boierii și toată țara furi fățișați.* DOC. (a. 1652). MAG. IST. I, 127/24. *Un hoț, anume Buzălaș, care au fost furat nește cai din Dragoslavele, și l-au prins păgubașii... hoț fățișat și se-au adeverit de tot lucrul cum iaste acela.* (a. 1651) IORGA, B. R. 147. *Nesuferindu-i fățișăta îndrăznire...* MINEIUL (1776), 185²/2. || 2°. Adv. Pe față, deschis. *Au doară înaintea Domnului grăiț[i] și înaintea lui răspundeț[i] fățișat?* BIBLIA (1688), 368, 2.]
— Derivat din **fățiș.**

FĂȚIȘOÁRĂ s. f. *Fretin; loche de rivière.* — Diminutivul lui **față** (derivat prin suf. *-işoară*). *„Prins-ai vre-un peștișor?“ — ...„Vr'o câtevà fățișoare.“* PANN, P. III, 119.

FĂT-LOGOFÁT s. m. v. **făt.**

FĂȚOÁIE s. f. *Nappe.* — (În Iood, Maramureș) „Față de masă“. VICIU, GL.
— Derivat din **față**, prin suf. augm. *-oiu.*

FĂTÓIU subst. *Virago.*—Augmentativul lui **fată**, derivat prin suf. *-oiu* (cu o pronunțată nuanță peiorativă). Fată zdravănă, mare și robustă (și disgrațioasă), care seamănă mai mult a băiat. *Marghioliță... dintr'atâtica, s'o făcut coș-cogè fătoiu!* ALECSANDRI, T. 339. [Cu alte sufixe: **fătóc** MARIAN, NA. 348; **fătocínă** (Ban.) CDDE nr.560, **fătăloáncă** ibid., **fătătóiu** (Mold.; influențat de **bărbătoiu**); **fătătău** „fată care a pierdut orice rușine. [Întrebuințat în expresia] *a ieși fătătău înaintea cuivà*: cu îndrăzneală“. (Slatina, în Olt). ZANNE, P. II, 139.] Cfr. feteleu.
— Derivat din **fată**, prin suf. augm. *-oiu.*

FĂȚÓS, -OÁSĂ adj. *Beau (de visage).* — (Rar; în poezia pop.) Frumos la față; cfr. arătos, chipeș. *Numele să mi se ducă De fată frumoasă, Fățoasă, Numită și arătoasă.* VRAJĂ (Sărdan, în Dâmbovița). H. IV, 307.
— Derivat din **față**, prin suf. adj. *-os.*

FĂȚUÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Unir, étendre un enduit.* 2°. *Raboter.* 3°. *Riper, polir (en facettes).* 4°. *Calotter.*
A fățuì însemnează: a da s. a scoate față unui lucru, deci:
1°. A asemănà, a oblì, a netezì (d. ex. un perete cu fățuitoarea, prispa unei case cu lut). *„A fățuì* = a netezì tencueala pe pereți“. RĂDULESCU-CODIN.
2°. A oblì, a geluì, a da față unui lemn cu rândeaua (cfr. **fățuitor**). *Cu toporu' să hălcească, Cu barda să fețuească.* VASILIU, C. 115.
3°. A polì, a lustruì (o piatră, etc.). *Artiștii lui Neagoe Basarab scormoneau, ferecau, fățuiau și scliviseau subțire cu dăltița.* ODOBESCU, II, 513/3.
4°. Fig. (Despre oameni; pop., fam.) A pălmui, a bate (peste față) pe cinevà. RĂDULESCU-CODIN; PAMFILE, J. II. *Îl luară din nou la tărbăceală. Umblà prin mânile lor, de la unul la altul, ca o minge. Îl mai fățuiră, îl mai trudiră, îl luară din nou la rapanghele.* ISPIRESCU, L. 108/8.
[Și (Mold.): **fețuì** vb. IV[a]. || Derivate: **fățneálă** s. f., (și cu sensul de „bătaie“) *„Fețueală* = bătaie“. PAMFILE, J. II. *Supărați de purtarea lui Păcală către dînșii..., îl luară la fățueală.* ISPIRESCU, ap. TDRG.; **fățuíre** s. f. *Fățuitorul... se întrebuințează și la fățuirea lemnelor de brad.* APOLZAN, U. 9; **fățuít** s. a. *Să mai dea Agripinei o mână de ajutoriu la fățuit prispa.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.; **fățuitúră** s. f.; **fățuit, -ă**, adj.]
— Derivat din **față**, prin suf. *-uì.* Cfr. **față**, **feță**[2].

FĂȚUÍCĂ s. f. v. **fetiță.**

FĂȚUITOÁRE s. f. (Zid.) *Taloche.* — Scândurică dreptunghiulară (prevăzută cu un mâner pe partea superioară), servind zidarului să întindă peste tencueala groasă (aruncată cu mistria) un strat de tencueală fină, pe care o netezește apoi cu aceeași unealtă; drișcă. DAMÉ, T. 103. [Și: **fețuitoáre** (Foltești, în Covurluiu). H. III, 19; 153. | Plur. = sing.]

FĂȚUITÓR s. a. (Dulgh.) 1°. *Rabot plat* ou *à repasser, guillaume à recaler.* — *„Fățuitorul simplu* [este o rândeà cu care] se dă față lemnelor care mai întâi au fost cioplite și îndreptate cu cioplitorul. *Fățuitorul dublu* cioplește aschii fine. Cu el se curățà și netezesc lemnele după ce mai întâi au fost lucrate cu cioplitorul și cu *fățuitorul simplu*... APOLZAN, U. 9-11; cfr. DAMÉ, T. 114-115. (Cfr. broască, buhaiu, cepuitor, cioplitor, ciubucar, gealău, ghilău, gură-de-broască, hâlcitor, lambar, lămbuitor, mucher, plătuitor, oblitor, rândeà, robanc s. rebanc, șănțuitor,

lucitor.) [Şi: **feţuitór** s. a. H. III (Covurluiu), 196 (Frumuşiţa), 450 (Târgul Bujor).]
— Derivat din **fățuì**, prin suf. instr. *-itor*.

FĂTÚȚĂ s. f. v. **fetiță**.

FĂÚLĂ s. f. *Apparence.* — (În Transilv. de vest) *„Făúlă* = formă, faţă, mutră [d. ex.] *După făulă seamănă cu cutare“.* (Ţara-Haţegului). REV. CRIT. III, 153; cfr. FRÂNCU-CANDREA, R. 52; LB., 211, 212. *„Hei Aniţă crâşmăriţă, Ian spune-mi făula lui“. — „Un om cu nasul mititel, D'ai crăpà butuci pe el; El se uită pe sub frunte Şi nu zice vorbe multe, Şi se uită pe sub gene Şi lumea de el se teme“.* FRÂNCU-CANDREA, M. 212.
— Etimologia necunoscută.

FÁUN s. m. (Antic.) *Faune.* — Zeu câmpenesc, reprezentat în genere cu coarne şi picioare de ţap. *Un faun bătrân râdeà în peştera pustie.* C. NEGRUZZI, II, 94. [Pronunţ. *fa-un.*]
— *N.* din lat. **faunus**, idem.

FÁUNĂ s. f. (Şt. nat.) *Faune.* — Totalitatea speciilor de animale dintr'o regiune. *Fauna României.* [Pronunţ. *fa-u-.*]
— *N.* după fran. Cfr. **floră**.

FÁUR s. m. 1°. *Forgeron, maréchal ferrant.* 2°. *Scarabée à ressort (Elater segetum).*
1°. (Întrebuinţat în Transilv.; în România învechit şi înlocuit cu **fierar**) Meşter care lucrează metalele; spec. (azi aproape exclusiv) meşter care lucrează, cu ajutorul focului şi al ciocanului, fierul; de cele mai multe ori *faurul* este în acelaşi timp **potcovar** şi, pe la sate, şi **lăcătuş** (în părţile noastre majoritatea *faurilor* o formează Ţiganii); **covaciu, covaliu, covar, fierar.** (Într'un act slavo-român, din a. 1580, Bucureşti, e vorba despre un Ţigan) *Stan, faurul.* CUV. D. BĂTR. I, 254. *Fáuri de aramă.* DOSOFTEIU, V. S. 34, $_2$. *Fáurŭ de fier nu se află întru tot pământul lui Israil căci că au zis cei streini de fealiu, ca să nu facă Jidovii sabie şi suliţă.* BIBLIA (1688), 204. *Un foiu spart al unui fáurŭ.* ibid. 377. *Du-te la Ioan făurulŭ, vecinul tău.* MINEIUL (1776), 120^1/$_1$. *Care nu e faur, se miră cum faurul v(e)ara..., toată ziua tupăneaşte cu ciocanul.* ŢICHINDEAL, F. 117. *Am văzut un faur dinaintea făurii[i] sale.* BARAC, T. 38. *Să facă faurii coifuri.* ALEXANDRIA. 26. *Şi albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur, Ca cercei din el să facă cariul, care-i meşter faur.* EMINESCU, P. 195. *Sus zboară şi nu-i pasăre; fier aduce şi nu-i faur?* (=„Glonţul“). GOROVEI, C. 178. *A cumpărà cărbuni de la faur:* a luà marfa din a doua mână şi prin urmare a o cumpărà scump. (Mit. pop.) *Greuceanu... merse, merse, merse cale lungă depărtată, până ce ajunse la* **Faurul pământului**, *cu care erà frate de cruce. Acest faur, fiind cel mai meşter de pe pământ, erà şi năzdrăvan.* ISPIRESCU, L. 220.
2°. (Entom.) „Gândăcel lungăreţ şi subţire, de coloare castanie şi acoperit cu păr sur care. prinzându-l şi punându-l cu spinarea în jos pe pământ, sare cu un fel de freamăt drept în sus. Acest gândăcel, ale cărui mustăţe şi picioare sânt cărămizii, iar scutul gâtului în forma unei potcoave de cal, se numeşte în Bucovina: *faur,* iar în Transilvania: **purecul-dracului.**“ MARIAN, INS. 43. (Tot astfel îl numesc Nemţii „Schmied“ şi Francezii „maréchal“).
[Pronunţ. *fá-ur.* | În cimilituri găsim şi forma **fáură**, ca atribut la „coţofană“. GOROVEI, C. 301; TEODORESCU, P. P. 241; cfr. ISPIRESCU, L. 345.]
— Din lat. **faber,-brum** „meşter, faur“.

FÁUR s. m. *Février.*—(Luna) Fevruarie, **Făurar**[1]. *Nu fu primit decât în Faur, 1871.* SBIERA, F. S. 216. *Erà pe la mijlocul lui Faur şi vremea începuse a se înmoină.* SANDU-ALDEA, A. M. 123. (Loc., născută din identificarea acestui cuvânt cu cel precedent) *Faur ferecă şi desferecă:* „în luna Faur ninge şi plouă, e ger şi căldură“. ZANNE, P. I, 31; cfr. MARIAN, SE. I, 95.
— Refăcut (în timpuri mai nouă) din **Făurar** (care are şi înţelesul de „fierar“ şi cel de „Fevruarie“; cfr. şi ital *ferrajo,* în amândouă accepţiunile).

FĂURÁR s. m. *Février.*—(Luna) Fevruarie, **Faur**[2]. *„Ce lună-i acĭasta?“...—„Făurăriulŭ“.* DOSOFTEIU, V. S. 106, $_2$. *Ramurile ceale de oltuit trebue culease... în luna lui Făurariu, mai nainte de a pornì mugurul.* ECONOMIA, 128. *Fie orĭşicât de rece, Numai Făurar de-ar trece!* POP. (Bucov.), ap. MARIAN, SE. II, 96. *Altă dată, şi anume pe la sfârşitul lunii lui Făurar,* [Baba-Dochia] *a trimis-o* [pe noru-sa] *să-i aducă fragi coapte.* POP (Gorj), ibid. II, 106. [Pronunţ. *fă-u-.* | Din fuziunea lui *Făurar* şi *Fevruarie* s'a născut forma (de sigur, neuzitată) *Feurarie.* IORGA, S. D. XII, 248/$_2$.]
— Din lat. **febr(u)arius**, idem.

FĂURÁR s. m. *Forgeron, maréchal ferrant.* — (Rar) **Faur**[1] (1°). *Cum intră făurarul în făurărie...* SLAVICI, ap. DDRF. (subt **făurărie**). *Vulcan, făurarul zeilor.* ISPIRESCU, U. 46/$_{15}$; cfr. 89/$_2$. [Pronunţ. *fă-u-.*]
— Derivat din **faur**[1], prin suf. nom. agent. *-ar.*

FĂURĂREÁSĂ s. f. *Femme de forgeron.* — Femininul lui **făurar**[2] (derivat prin suf. moţion. *-easă*). Nevastă de făurar s. faur, **făuriţă, covăcioaică.** COSTINESCU. [Pronunţ. *fă-u-.*]

FĂURĂRÍE s. f. 1°. *Forge.* 2°. *Métier de forgeron.* 3°. *Fers.* — (Învechit).
1°. Atelierul faurului în care se lucrează (cu ajutorul focului şi al ciocanului) metalele şi în special fierul; în acelaşi timp, locul unde se potcovesc caii, (prin Transilv.) **făurie, făurişte, covăcie, covăcerie,** (în România, mai mult) **fierărie.** *Cum intră făurarul în făurărie...* SLAVICI, ap. DDRF.
2°. Meseria faurului. COSTINESCU, BARCIANU.
3°. (Neobicĭnuit) Fiare, fierărie. *Voiţi să şedeţi închişi..., să purtaţi în paradisul galerianilor toată făurăria lui Vulcan?* I. NEGRUZZI, V, 170.
[Pronunţ. *fă-u-.*]
— În sensurile 1°-2° derivat din **făurar**[2], prin suf. loc. şi abstr. *-ie;* în sensul 3°, din **faur**[1], prin suf. col. *-ărie.*

FĂURĂRÍT s. a. *Métier de forgeron.* — Participiul verbului (neîntrebuinţat) **făurărì**, devenit abstract verbal. Făurărie (2°). RETEGANUL, ap. CDDE. nr. 569. [Pronunţ. *fă-u-.*]

FĂURÉL s. m. *(Jeune ou beau) forgeron.* — (Rar, în poezia pop.) Diminutivul lui **faur**[1] (derivat prin suf. *-el*), cu sens desmierdător. CDDE. nr. 569. [Pronunţ. *fă-u-.*]

FĂURÍ vb. IV[a]. 1°. *Forger.* 2°. *Forger, inventer.*
1°. (Rar) A lucrà fierul (mai rar alte metale) în foc şi cu ciocanul şi a face din el scule; a fabricà obiecte de fier. *Slujnica va suflà cu foi[i] şi tu să făureşti toate.* BARAC, T. 38. *Mi se pare că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe.* C. NEGRUZZI, I, 312. || P. ext. (Impropriu) A lucrà orĭce alt obiect cu ciocanul. *Artiştii lui Neagoe Basarab... făţueau şi scliviseau subţire cu dăltiţa; pietrarii lui Manole... ciopârţeau şi făureau gros din ciocan.* ODOBESCU, II, 513.
2°. P. gener. A face, a creà (cu complement concret). *Mi-ţi făurì, din pământ amestecat cu lacrămi, o fetişcană.* ISPIRESCU, U. 91/$_6$. || Fig. (literar, după fran. „forger“) A creà, a plăzmui, a născocì (o operă literară, un plan, etc.), a închipuì (cu complement abstract). *Această dragoste a făurit*

într'însul aceà bună-credință, care se așază temeinic numai în inima și cugetarea celor curățiți de orice egoism, de orice interes personal. STURDZA, E. 8. *A făurit un plan infernal.*

[Rar, **făurà** vb. I[a]. *Să-i dea fier și cărbuni, să-și făureze el o sabie.* ISPIRESCU, L. 137. ‖ Derivate: **făurire** s. f.; **făurit** s. a. *N'aș vrea să pun mâna la durat de temniți și la făurit de lanțuri.* ALECSANDRI, T. 1535; **făurit, -ă** adj. (și cu sensul de „ferecat"). *Vase făurite cu argint.* ODOBESCU, II, 206. *Fuga mare că-mi venea D'o cocie* (= trăsură) *făurită, Numa'n verde zugrăvită, Numa'n aur poleită.* TEODORESCU, P. P. 476; **făuritór, -oáre** adj. și subst. | Pronunț. *fă-u-*.]

— Derivat din **faur**[1]. (Cuvântul lipsește în literatura veche și cea populară și e o formațiune recentă, iar nu urmașul direct al lat. *fabrire*, aproape neintrebuințat în latinește și nepăstrat în celelalte limbi romanice, care, ca și limba română, au conservat pe *fabricare*; cfr. ferecà).

FĂURÍE s. f. = **făurărie** (1°-2°). (În Ardeal și Ban.)

1°. Atelierul faurului. *Faurul... tupăneaște cu ciocanul în făuria lui.* ȚICHINDEAL, F. 117. *Un câne dormită în făurie.* id. ib. 330. *Au văzut un faur dinaintea făuriei sale.* BARAC, T. 38.

2°. Meseria faurului. LB.

[Pronunț. *fă-u-*.]

— Derivat din **faur**[1], prin suf. loc. *-ie*.

FĂURÍȘTE s. f. = **făurărie** (1°). *Ajunse la Faurul pământului; cum descălicară, se închise în făurișie.* ISPIRESCU, L. 225. *„Să fie la tata'n făurișie," zice copilul, „de atunci eră gata* [roata] *!" — „Cum, la tatăl tău în făurișie, doar tatăl tău e împărat, nu faur !"* RETEGANUL, P. I, 33/19. [Pronunț. *fă-u-*.]

— Derivat din **faur**, prin suf. loc. *-iște*.

FĂURÍȚĂ s. f. *Femme de forgeron.* — (Transilv.) Femininul lui **faur**[1] (derivat prin suf. moțion. *-iță*). Nevastă de faur[1] **făurăreasă, covăcioaică**. *Deodată cu împărăteasa, născù rotărița și făurița împăratului.* RETEGANUL, P. I, 32/13. [Pronunț. *fă-u-*.]

FĂUȘÉL s. m. *Œuf.* — (Numai în Albac-Arada, în Munții apuseni) *„Făușel* = ou, d. ex. *făușel de găină"*. FRÂNCU-CANDREA, R. 52.

— Etimologia necunoscută.

FAVOÁRE s. f. *Faveur.* — Bunăvoință ce se acordă cuivà mai mult decât altora. Cfr. **hatâr**. *Florile acelea în mână-mi căzură, Favor ce'n credință eu n'am meritat.* ALEXANDRESCU, M. 80. *Este neiertat ca să fie favoruri... adică pentru unii.., să se facă îmbunătățiri de salarii.* MAIORESCU, D. IV, 136. | **În** s. la **favoare (favor)** = în bunele grații ale cuivà. [Domnul] *avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care întrase iar în favor.* C. NEGRUZZI, I, 143. *Am putut vedeà oameni... care nu au cruțat nici intriga... pentru a ajunge sau pentru a se susținea la putere sau la favoare.* GHICA, S. XIX. | **În favoarea (cuivà)** = spre binele și folosul cuivà, **favorabil**. *Cum îți merge norocul* [la cărți] ? — *Nădăjduesc că mi-a fi în favor.* ALECSANDRI, T. 1103. *O concesie în favorul părinților moldoveni.* URICARIUL, IV, 419/16. Cfr. **defavoare**.

[Forma **favór** s. a. e învechită. | Plur. obicinuit: *-oruri*, mai rar: *-ori*.]

— *N.* după fran. (lat. **favor, -orem**; cfr. rus. *favorŭ*, idem).

FAVORÁBIL, -Ă adj. *Favorable.*

1°. Dispus în favoarea cuivà. *Foarte rar... se mai numeà câteun Domn pământean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor,... ca să-și facă favorabili pe miniștrii Porții, imitau politica Grecilor.* C. NEGRUZZI, I, 277.

2°. Priincios, prielnic. *Socotì că favorabil prilej altul n'a găsì.* C. NEGRUZZI, I, 116.

— *N.* după fran. (lat. **favorabilis, -e**, idem).

FAVORÍT, -Ă adj., subst. 1°-2°. *Favori.*

1°. Adj. Preferat. *Balzac eră autorul favorit al D-nei B.* C. NEGRUZZI, I, 49. *Nu trebue să cerem de la vânători o aprețuire rece și nepărtinitoare... a izbânzilor ce se ating de arta lor favorită.* ODOBESCU, III, 48. | Substantivat. *Tu care ai fost din pruncie al muzelor favorit.* ALEXANDRESCU, M. 247. | Spec. (la feminin) *Favorită:* iubita unui suveran. *Frumoasa ducesă de Valentinois... favorita regelui și adevărata stăpână a Franciei.* ODOBESCU, III, 57.

2°. *(Favorit* s. m., *favorită* s. f. mai mult la plur.: *favoriți, favorite).* Barbă care încadrează figura de o parte și de alta, lăsând bărbia liberă; cfr. **barbete**. *E în stare a se bolnăvì, dacă ar vedeà, că un fir de păr dintr'un favorit e mai lung decât celalalt.* C. NEGRUZZI, I, 64. *Apoi la 1828, apucă din nou fracul, își lăsă favoriți mari...* idem, I, 71. *Eră un om înalt, cu favorite.* DUNĂREANU, CH. 197.

— *N.* din fran. (= ital. **favorito** „favorizat"). În înțelesul 2°, cuvântul poate fi din rus. *favorítu*, plur. *favority*, moda favoritelor introducându-se la noi prin Ruși pe la 1828.

FAVORITÍSM s. a. *Favoritisme.* — Acordarea abuzivă de favoruri, mai ales în administrația unei țări, unei comune, etc.; cfr. **fățărie, fățărnicie**. *Tocmai la* [profesorii] *suplinitori... este terenul cel mai fecund... pentru favoritism.* MAIORESCU, D. IV, 422. [Plur. neuzitat.]

— *N.* din f.an.

FAVORIZÁ vb. I[a]. *Favoriser.* — A acordà (cuivà) favoarea sa, cfr. (†) **fățărì, fățărnicì**. *Câte vițiuri s'au strecurat în frumoasa noastră țară subt ocrotirea unui guvern..., care favorizà patimile...!* C. NEGRUZZI, I, 288. [Încercări neizbutite: **favorà** vb. I[a]. C. NEGRUZZI, II, 252; **favorì** vb. IV[a]. I. IONESCU, M. 633. | Derivate: **favorizâre** s. f., **favorizát, -ă** adj.]

— *N.* din fran.

FÁZĂ s. f. *Phase.* — Aspectele succesive pe care le prezentă luna și planetele după poziția pe care o au în revoluția lor față cu pământul și cu soarele. *Fazele lunii.* ‖ P. ext. Stările succesive prin care trece un lucru, în cursul desvoltării sale. *Fazele istorice ale limbei.* MAIORESCU, CR. III, 361.

— *N.* din fran. (= grec. φάσις „aparență").

FAZÁN s. m. (Ornit.) *Faisan.* — O pasăre din familia galinaceelor, fără creastă, cu coada lungă; bărbătușul are penele de coloare strălucitoare. *O pereche de fazani cu penele aurii.* ODOBESCU. II, 138.

— *N.* de origine grec. (φασιανός „pasăre de la râul Phasis, din Colchida").

FEA- v. **fe-** s. **fia-**.

FEÁRFON s. m. (Bot.) v. **ferfăn**

FEÁȘNIC † v. **sfeșnic**.

FÉBRĂ s. f. (Med.) v. **friguri**.

FEBRÍL, -Ă adj. *Fébrile.* — Agitat (ca și când ar fi bolnav de friguri), viu. *Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă.* C. NEGRUZZI, I, 339. *Rezultatul unei asemenea agitațiuni febrile și rău coordonate este că...* ODOBESCU, III, 620.

— *N.* din fran.

FECÁL, -Ă adj. (Med.) *Fécal.* — De (s. cu privire la)

excremente omenești. *Materiile fecale.* PONI, C. 87, 2. — *N.* din fran. (derivat din lat. *faex, -cem* „drojdie").

FECIOÁRĂ s. f. 1°. *Vierge.* 2°. *Vierge* (constellation).

1°. Fată (nepătată, neprihănită), fată-mare, virgină, † vărgură, (la scriitorii vechi adesea, une-ori și'n lit. pop., atributiv pe lângă cuvântul **fată**). *Va fi o fată fecioară și să va îndemnà spre poftă rea...* PRAVILA MOLD. 93. *Nu rămâneà fete fecioare neruşinate.* URECHE, LET. I, 174/28. *Tot stricăciuni făceà... și batjocureà fete fecioare.* NECULCE, LET. II, 382/31. *Când bărbatul va dovedì că muierea lui n'au fost fecioară...* CARAGEA, L. 43/9. *F'ugaru-mi... zări.. Trei fecioare albe, nalte și frumoase.* ALECSANDRI, P. I, 190. *Nu-i bine ca'n șezătoare, Că sânt fete și fecioare!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322. *Vînt-o vremea să mă duc, Să mă duc din satul mieu Și ziua bună să-mi ieu... De la fetele fecioare, Din voioasa șezătoare.* ibid. 322. *Bată-te focu' nănaș! Cu cine mă cununași?... Aseară fuseiu fecioară, Miază-noapte, nevestioară, Iar acum în zori de ziuă, Iacătă-mă și văduă!* POP., ap. GCR. II, 293. | Spec. Fecioara Maria, Maica Domnului. *Ieraclie închină cetatea Fecioareei și Maiceei Domnului.* MOXA, 375. *Pururea fecioară Maria.* MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GCR. I, 183; cfr. ANTIM, P. 2/25. *Maică preacurată, Fecioară, nu mă lăsa.* C. NEGRUZZI, I, 155. *Și eră una la părinți Și mândră'n toate cele, Cum e Fecioara între sfinți Și luna între stele.* EMINESCU, P. 259. || Poet. (în funcțiune atributivă, cu sens adjectival) Fecioresc, virginal, (p. ext.) curat, candid. *Lună tu, stăpâna mării,... Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară.* EMINESCU, P. 220. *Dacă vrei dragoste-aprinsă, Adă-mi gura neatinsă Și o inimă fecioară Ca apa de la izvoare.* ALECSANDRI, P. P. 369b/6; cfr. EMINESCU, P. 186; 207. || (Bot.) **Iarba-fecioarei** v. feciorică.

2°. (Astron.) Constelație a zodiacului, numită și virgina, în care se distinge printr'o deosebită intensitate steaua numită „spicul". Cfr. CULIAN, C. 48; OTESCU, CR. 26.

[Și: **ficioáră** s. f.]

— Din lat. * fetiola (dim. din *feta;* la început, cuvântul a însemnat „fetiță", precum reiese din diminutivele fecioriță și fecioreà). Cfr. fecior.

FECIÓR s. m. I. 1°. *Enfant* (en général). 2°. *Garçon; fils.* 3°. *Jeune homme, gars; gaillard.* 4°. *Serviteur, valet.* II. *Petit enfant (après le baptême).*

I. 1°. † În sensul cel mai larg al cuvântului, pluralul *feciori* se puteà întrebuința ca și „copìi" (cfr. și băiat 1°) spre a arătà pe oameni în întâiul stadiu al vârstei lor, fără deosebire de sex. (Avem a face cu cunoscutul fenomen lingvistic, că genul masculin singur e luat în considerare când vrem să vorbim în același timp despre indivizi de amândouă sexele; cfr. „la horă eră un flăcău și zece fete; toți așteptau..."). *Ieșim și mergeam, petrecând noi toți cu muierile și cu feciorii pârâ* (= până) *afară de cetate.* COD. VOR. 25/10 (= cu muierile și cu porobocii. N. TESTAMENT 1648; împreună cu muieri și copìi... BIBLIA 1688). *Lăcuiră ei 35 de ai, fără de feciori.* CUV. D. BĂTR. II, 145; cfr. 451. *Rahiila plângeà de feciorii ei și nu vrea să se mângâe că nu sânt.* TETRAEV. (a. 1574), 203. *Feciorii ce să vor naște den călugăriță, aciaia sânt copìi* (= bastarzi). PRAVILA MOLD. 108,2; cfr. 51,2; 157. *El iaste sterp și feciori nu are.* ALEXANDRIA, 3; cfr. 6.

2°. De obiceiu însă, cuvântul generic spre a arătà pe om în întâia vârstă a vieții sale e „copil" (pe alocuri „prunc"), pe când cuvântul *fecior* (ca și băiat 2° și, mai de mult, făt) însemnează „copilul de sexul bărbătesc", deocamdată fără să se precizeze vârsta (în opoziție cu fată). *E fată sau fecior?* ALECSANDRI, P. II, 321. *Împărăteasa făcù un fecior.* EMINESCU, N. 4. *„Mă tem căești fecior!" — „Ba nu, sânt fată!"* COȘBUC, B. 38. *M'ai făcut, maică, fecior, Să fiu tatii d'ajutoriu. Când eram de-ajutorie, M'a scris Neamțu' pe hârtie Și m'a dus la cătănie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 301. *Copiii... n'au murit, ci acum sânt feciori mari.* RETEGANUL, P. II, 37/2. ‡ (Rar) **Fecior de suflet** = copil de suflet. *Și neavând ficiori din trupul lui, au luat pe un copil mic, și crà ficior di suflet.* MSS. (a. 1784), ap. GCR. I, 135/3; cfr. MINEIUL (1776), 88²/1. | (Rar) ~ **din flori** s. ~ **de izbeliște** s. ~ **de după gard** = băiat s. copil din flori = nelegitim (în opoziție cu ~ **din cununie** = legitim DDRF.), cfr. copil, spur, urzicar, propteaua-gardului, fochiu, bitang, bastard. cfr. MARIAN, NA. 59-60. ZANNE, P. III, 164. | ~ **de lele** = copil de femeie nemăritată. (Adesea termen de ocară; cfr. fată de lele, puiu de lele). *Alelei! fecior de lele! Căci răpișì zilele mele! De te-aș prinde'n mâna mea, Zile tu n'ai mai aveà!* ALECSANDRI, P. P. 73b/8. (Acuma mai des cu sensul) Flăcău isteț, chefliu, ștrengar, frumos, voinic; care joacă bine, cfr. hoț, pungaș, ștrengar, etc. ca termen de simpatie și admirație. | ~ **de babă** se numesc „copiii cei crescuți prea mult timp pe mânile mumelor și ale bunicelor". HEM. 2271 (după Cantemir); (de obiceiu un asemenea copil e răsfățat și rămâne) Copil slab, fără energie, prostănac. | ~ **de Domn** = prinț; cfr. beizadeà, domniță. *Se chemà și ei feciori de Domn.* BIBLIA (1688), 7 pr./33. | ~ **de bani gata** = copil de oameni avuți, din părinți bogați, cheltuitor, risipitor. *În ochii tânărului se vedeà dorința sinceră de a auzì, de a sorbì cuvintele lui Dan... Nimic din fumurile și strâmbăturile feciorilor de bani gata!* VLAHUȚĂ, D. 60. || (Când e vorba de raportul între părinți și copii) Fiu (cfr. băiat I, 2°, făt) *Vând frate pre frate și părinte pre fecioru.* CUV. D. BĂTR. II, 326. *Șandru..., ficiorul Cuparìului.* HRISOV (a. 1591), ap. GCR. I, 38. *Nu va puteà feciorul, nice nepotul până a opta stepenă ca să clară giudeț ca să clarte pre tată-său sau pre moșu-său.* PRAVILA MOLD. 124. *Un tânăr oarecarele, feciórŭ de popă.* MINEIUL (1776), 192²/1. *Ai să lași cu nouă lei, Moș Nichifor, și te-a mai cinstì și fecioru-mieu, la Piatră.* CREANGĂ, P. 113.

3°. De obiceiu cuvântul fecior implică o precizare nu numai cu privire la sexul, ci și la vârsta omului. Un individ de sexul masculin, după ce a trecut prin stadiul copilăriei și nu mai e băiat, dar nu e încă nici bărbat, se numește (mai ales în Ardeal) *fecior;* cfr. flăcău. „Un băiat se numește *fecior,...* când a ieșit la joc". MARIAN, NU. 5. *„Fecior* e singurul cuvânt întrebuințat [la Brașov] cu înțelesul de tânăr, june". PITIȘ, ȘCH. 105. Când un *fecior* trece de o anumită vârstă — cam 30 de ani — când deci, judecând după ani, ar puteà de mult să fie bărbat (însurat,) i se zice (câtva timp) *fecior holteiu,* apoi *tomnatic* s. *bătut de brumă,* cfr. MARIAN, NU. 4-5; ZANNE, P. IV, 357. (Cfr. holteiu, burlac, becher, flăcău tomnatec s. unguresc, cfr. și numirile corespunzătoare pentru fetele nemăritate, vol. II, pag. 75b). *Tot pe-a Dunării verzi maluri... Merge mândrul Craiovean... Și feciorii mi-l urmează.* ALECSANDRI, P. I, 334. *Veneau cu fete și feciori Trăsnind rădvanele.* COȘBUC, B. 18. *Dare-ar Dumnezeu un foc, Să arză Sibiiul tot, Să rămâe numai parii Să se 'nțepe generalii, Generalii și maiorii, Care cătănesc feciorii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 296. *Frunză verde-a mărului, Nu crede feciorului, Că fecioru-i mare câne, De fură mintea din tine!* ibid. 276. | (În funcțiune predicativă are, ca și bărbat, om, une-ori sensul de) Voinic, viteaz. *Fecioru' care-i fecior, Doarme pe pământul gol; Dar tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș, Ca un puiu când îl îngrași.* ibid. 460. | (Obiceiuri pop.) Vornicel (la nuntă) „Vorniceii... [se numesc] în jurul Năsăudului feciori de împărat sau, ca și'n unele părți ale Ungariei, simplu: feciorì". MARIAN, NU. 215; cfr. 280. ‖ (Bot.) **Iarba-feciorilor**; cfr. feciorică.

4°. Slugă, servitor, băiat 3° (cfr. fată II, 1°). *Dediu*

spătar Arbănașul... într'o noapte au îmbătat pre șiimeni, pe străjării ce-l păzeà, și s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn până gios, și au apucat de au încălecat pre cal și cu doi feciori, și au fugit. NECULCE, LET. II, 267/31; cfr. MAG. IST. III, 49/10. *Fecior! dă-mi șipul cu eau-de-Cologne!* C. NEGRUZZI, I, 63. | Spec. (În Mold.) *Fecior boieresc* = slujbaș pe moșia unui boier, având de supraveghiat munca la câmp. *A pus înadins pe feciorii boierești să-mi caute pricină.* CREANGĂ, A. 158. *Fecior de boltă* = „garçon de magasin." *Șerban Grigorie... ca fecior de boltă...* [s'a] *purtat totdeauna omenește.* DOC. (Sibiiu, a. 1819), ap. IORGA, S. D. XII, 176. (În România) *Fecior (în casă)*: „valet de chambre."

II. † (În Transilv.) Copil mic, copil de tâță (după ce a fost botezat). *Afară piarde-i spată, și din casă frică; giunelu cu fete cu ce suge ficiorulu bătrân* (recte: ce suge feciorulu, cu bătrânul). PSAL. SCH. 494/4 (= cu ce suge feciorelŭ bătrân. CORESI, PS. 415: „juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine sene"). *Învățați la botejune ceia ce încă n'au ajuns feciori să fie (că cu sf[â]nta botejune nume de feciori priimesc oamenii).* CORESI, E. 20/13. Cfr. băiat II.

[Dial. și: ficiór s. m.]

— Din lat. **fetiolus* (diminutiv din *fetus*. Sensul original trebue să fi fost „făt, copil mic", precum apare la Coresi; cu timpul a înlocuit însă pe făt). Cfr. fată.

FECIORÁNDRU s. m. *Gars, gaillard.* — (Prin Banat și Transilv. de vest). *Feciorandru* nu e propriu zis nici formă augmentativă, nici diminutivă a cuvântului **fecior**, ci e unul din acele cuvinte derivate, cărora sufixul *(-andru)* le dă numai o notă sentimentală: *feciorandru* e un fecior care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l lăudăm când îl numim astfel, de care sântem mândri (văzându-l atât de voinic, isteț, frumos, chipeș, etc.), pe care l-admirăm, etc. Se apropie deci de augmentative, fiindcă poate însemnă un „fecior mai răsărit, mai voinic", dar nu conține niciodată nuanța de sens peiorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmierdătoare, care-l apropie tot atât de mult de diminutive. Cfr. copilandru, băiețandru, flăcăiandru (flăcăuandru), junișan; copilandră, fetișcană. *Un craiu franțozesc, trecând pre lângă o bucătărie, au văzut un feciorándru carele întorceà frigarea și cântà.* ȚICHINDEAL, F 398. *‚Aflatul' creșteà ca din apă... Când eră cam de vreo douăzeci de ani, vine boierul la stână... Când îl văzù întrebă...: „Al cui e feciorandrul acesta?"* RETEGANUL, P. I, 15/2. *Se iveau pe toate stradele... feciorandri cu ‚colinda' sau cu ‚țurca'.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. [Și: **ficiorándru** s. m. (Banat). Com. v. BRANIȘTE.]

FECIORÁRIȚĂ adj. f., s. f. *Garçonnière.* — (Fată) căreia îi place să se joace și să petreacă cu băieții (cfr. feteleu); care umblă după feciori. (Auzit în Brașov). Cfr. POLIZU.

— Derivat din **fecior**, prin suf. *-ariță* (propriu zis: forma feminină — derivată prin suf.-moțion. *-iță* — dintr'un ipotetic **feciorar* „căruia-i place să petreacă cu feciorii". Pentru formație cfr. aripariță).

FECIORÁȘ s. m. *Jeune garçon, beau gars.* — Diminutivul lui **fecior** (derivat prin suf. *-aș*), cu sens desmierdător. *Au născut, nu fată, ci un fecioraș.* ȘINCAI, HR. II, 1/10. *Nani, nani copilași, Dragii mamei feciorași!* ALECSANDRI, P. I, 434. *Nouăzeci de feciorași Veneau călări.* COȘBUC, B. 19. *Un fecioraș să-l pui coleà la inimă.* MARIAN, NU. 132. *„N'ai văzut, om bun ce ești, trecând pe aici un fecioraș cu o nevastă?" întrebă șărpoaica pe păzitorul bostănăriei.* MERA, B. 35. *Feciorași cu mintea crudă.* ALECSANDRI, P. P. 36. [Cu alte suf.: **feciorél** s. m. (mai de mult, cu sens micșorător). *Să nască dentru noi feciorel sau feciorită.* CUV. D. BĂTR. II, 145. *Badea e un feciorel Tinerel și frumușel.* MARIAN, SA. 129; cfr. idem, NU. 245. *Mă 'ncredințam... Dup'un feciorel de craiu.* HODOȘ, P. P. 146. *Feciorelul mi-a picat.* TEODORESCU, P. P. 205; **feciorúț** s. m. MARIAN, NA. 348.]

FECIDREÁ s. f. 1°. *Fillette.* 2°. *(Jeune ou belle) vierge.* — Diminutivul lui **fecioară** (derivat prin suf. *-el*).

1°. † Copil mic de sexul feminin, fată mică, fetiță. Cfr. feciorel. *Fu viața lor... fără de feciori și rugà-se ei... „Hristoase, împărate,... dă și noao plod... feciorel sau fecioriță". Și veniià îngerul Domnului spre ei și zise lor: „Auzi... Domnezeu rugăciune[a] voastră și e să nască o fecioreà dentru voi".* CUV. D. BĂTR. II, 145.

2°. (Azi, rar, în poezia pop., însă numai ca termen de desmierdare pentru) Fecioară. *Și tot n'a găsit Potrivă să-i fie Vr'o dalbă soție; Făr'de mi-a găsit Și mi-a nimerit La nouă argele Nouă feciorele.* TEODORESCU, P. P. 410; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 64. [În acest caz din urmă, singularul ar puteà fi și: **feciorícă** s. f.]

FECIORÉLNIC,-Ă adj. = **fecioresc**[1]. (Poetic, învechit) *Sibylele ne cer ca tineri feciorelnici și nobile virgine Protectorilor Romei... Să'nalțe o cântare!* OLLĂNESCU, H. O. 399; cfr. GOGA, C. P. 140.

— Derivat din **fecior**, prin suf. adj. *-elnic.*

FECIORÉSC, -EÁSCĂ adj. *De vierge, virginal, chaste.* — De fecioară, feciorelnic, p. ext. (literar) neprihănit, nepătat, curat, nevinovat, cast, virginal. *Cel ce s'a sălășluit în pântecele ei cel pururea feciooresc...* CALENDARIU (1814), 32. *Nu luà acest aer de blândețĭă fecioreàscă!* C. NEGRUZZI, III, 352/26. *Frumoasă fetiță... Cu sin fecioresc!* ALECSANDRI, P. I, 68. *În a sufletului taină ea iubeà: clar și încet Se iveà fața de demon fecioreștilor ei vise.* EMINESCU, P. 90.

— Derivat din **fecioară**, prin suf. adj. *-esc.*

FECIORÉSC, -EÁSCĂ adj. *De garçon, de jeune homme;* (en parlant de jeunes filles) *garçonnière.* — (Transilv.) De fecior, băiețesc. *„Cămeșe fecioreàscă:* e cu mâneci largi și scurtă, ajunge până 'n piept". ȚIPLEA, P. P. *Să-mi aduci dragostile... De la 99 pălării fecioresti, De la 99 struțuri fetești.* MARIAN, V. 92. *Fata asta prea are purtări fecioresti!* (Brașov).

— Derivat din **fecior**, prin suf. adj. *-esc.*

FECIORÉȘTE adv. *Comme une jeune fille, virginalement, chastement.* — (Rar) Ca fecioarele, p. ext. fără prihană, nepătat, curat, nevinovat, virginal, cast. LB.

— Derivat din **fecioară**, prin suf. adv. *-este.*

FECIORÉȘTE adv. *En garçon, comme les garçons.* (Rar; în Ardeal) Ca feciorii, băieteste.

— Derivat din **fecior**, prin suf. adv. *-este.*

FECIORÍ † vb. IV[a] intrans. *Vivre en vierge.* — (Foarte rar) A trăi ca fecioară, fără a cunoaște bărbat. *Născătoarea de Dumnezeu cea curată, purtătoare de lumină, feciorindŭ.* MINEIUL (1776), 61[1]/1.

— Derivat din **fecioară**. Cfr. desfeciori.

FECIORÍ vb. IV[a] intrans. *Vivre* ou *grandir ensemble (en parlant de garçons).* — (Mai ales complinit prin „împreună, laolaltă, cu cinevă") A petrece timpul juniei (fecioriei) împreună cu cinevà. *Ne cunoaștem de mult, căci am feciorit împreună. Am feciorit în Săcele.* Com. A. BÂRSEANU.

— Derivat din **fecior**.

FECIORÍCĂ s. f. 1°. *(Jeune ou belle) vierge.* 2°. (Bot.) *Herbe-aux-hernies (Herniaria glabra).*

Diminutivul lui **fecioară** (derivat prin suf. *-ică*).

1°. Fecioară (în sens desmierdător); cfr. fecioreà.

2°. (Bot.) Mică plantă întinsă pe pământ, cu florile galbene-verzui. Se mai numește: iarba-fecioarei, iarba-feciorilor, feciorie, iarba-datului-și-a-faptului (Banat), iarba surpăturei. PANȚU, PL.; cfr. DAMÉ, T. 187; MARIAN, INS. 464; BARONZI, L. I, 133/18; LEON, MED. 43 („Se crede că vindecă surpătura... Bănățenii au credința că această burueană descântată vindecă datul și faptul").

FECIORÍE s. f. *Virginité.* — Stare de curățenie virginală a unei fete, fetie, virginitate, p. ext. curățenie, castitate, nevinovăție. *Va naște dentru fecioria sa pre împăratul lumiei.* VARLAAM, C. 6. *Aciasta până la bătrâneațe ș'au ținut fecioriia în curățíe.* DOSOFTEIU, V. S. 13,2. *Și zise către tatul ei...: „voiu plânge peste fecioriele meale, eu și suratele meale".* BIBLIA (1688), 183,2; cfr. 142,1. *Fecioria, cinstea fetei, cine-o perde, n'o mai vede.* ZANNE, P. II, 553. *A stricà fecioria* = a desvirginà, a deflorà, a stricà fetia, a desfeciorì. *De-i va stricà fecioriia, să să ciarte cu cumplită moarte.* PRAVILA MOLD. 92,2. (Se întrebuințează și cu privire la starea de virginitate a unui bărbat) *Deacă își strică cinevà fecioria lui, nu poate să se preoțească.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. [Negativul: **nefeciorie** s. f. [Bărbatul se poate despărți de femeie] *pentru nefeciorie.* PRAVILA (1814), 102.]

— Derivat din **fecioară**, prin suf. abstr. *-ie.*

FECIORÍE s. f. *Jeunesse, vie de garçon.* — Timpul când cinevà e fecior, vârsta petrecută ca fecior (cfr. fetie 1°). *Vei găsì acolo niște zdrențe din hainele tătâne-tău din feciorie.* RETEGANUL, P. III, 14/1. *Toate mândrele ascultă, Numai mândruliță mea Nu-și ascultă pasărea, Cum îi cântă patima, Patima ei din fetie Și-a badii din feciorie.* HODOȘ, P. P. 92; cfr. BIBICESCU, P. P. 377.

— Derivat din **fecior**, prin suf. abstr. *-ie.*

FECIORÍME s. f. *Jeunes gens, jeunesse. Domesticité.* — Colectivul lui **fecior** (derivat prin suf. *-ime*). POLIZU; LM.; BARCIANU, ALEXI. Cfr. băiețime.

FECIORÍȚĂ s. f. 1°. *Fillette.* 2°. *(Jeune* ou *belle) vierge.*

Diminutivul lui **fecioară** (derivat prin suf. *-iță*).

1°. † Copil mic de sexul feminin, fată mică, fetiță, fecioreà (cfr. feciorel). *Fu viața lor... fără de feciori și rugà-se ei:... „Hristoase, împărate,... dă și noao plod... feciorel sau fecioriță." Și veniià îngerul Domnului spre ei și zise lor: „Auzì... Domnezeu rugăciune[a] voastră și e să nască o fecioreà dentru voi".* CUV. D. BĂTR. II, 145.

2°. (În textele vechi mai adesea, azi numai în poezia pop., ca termen desmierdător pentru) Fecioară. *Bucură-te pre[a] blagoslovită roditoare Domnului, purure feciurițe.* CUV. D. BĂTR. II, 346; cfr. 364. *Nu iubì, cinstită ficioriță, a murì fără de cinste.* DOSOFTEIU, V. S. 141,2; cfr. 92. *O coconiță, o măiastră ficioriță...* BARAC, A. 41; cfr. 28. *Merg feciori cu feciorițe, Și coconi cu coconițe.* MARIAN, NU. 166; cfr. id. INS. 118. *Ziua bună mi-am luat... De la fete feciorițe.* RETEGANUL, TR. 172/4. [Și: **feciurițá** s. f. (scris *feciurițe*), **ficioriță** s. f.]

FECÚLĂ s. f. (Chim.) *Fécule.* — Amidon de cartofi.

— *N.* din fran. (lat. **faecula, -am**, diminutivul lui *faex, -cem* „drojdie").

FECULÉNT, -Ă adj. (Chim.) *Féculent.* — Care conține feculă.

— *N.* din fran.

FECÚND, -Ă adj. *Fécond.* — (Pare a ieși din uz) Care produce mult, dă rod îmbielșugat. Cfr. roditor, rodnic, fertil, productiv; p. ext. care cauzează rodnicie. *Pământ fecund.* | Fig. *N'aș izbuti... ca să spun... câte nesecate izvoare de plăzmuiri ale frumosului oferă imaginațiunea în veci fecundă a unicului și marelui nostru artist, a poporului român.* ODOBESCU, II, 240; cfr. II, 68, III, 40; HASDEU, I. C. VIII. *Ploi fecunde.*

— *N.* din lat. **fecundus, -a, -um**, idem.

FECUNDÁ vb. I^a. *Féconder.* — A face roditor (fecund). *Înundațiile Nilului fecundează pământul.* [Derivate: **fecundáre** s. f.; **fecundát, -ă** adj.]

— *N.* din lat. **fecundare**, idem.

FECUNDITÁTE s. f. *Fécondité.* — Puterea de a produce din bielșug; rodnicie. *Totuși acești scriitori din întâmplare nu sânt numai superiori urmașilor lor în ceia ce privește puterea sentimentelor și înălțimea ideilor; ei îi întrec cu mult și în fecunditate.* IORGA, L. I, 16.

— *N.* din fran.

FEDELÉȘ s. a. 1°. *Récipient couvert.* 2°. *Barillet, bidon* (dans lequel les paysans mettent leur eau à boire). 3°. Danse paysanne et divertissement dans la soirée du samedi d'avant les noces.

1°. (Rar) Vas pentru transportul bucatelor la câmp; botă. (Cilibia, în Buzău) H. II, 50.

2°. (De obiceiu) Un butoiaș mic de forme diferite, în care țăranii își duc apa la câmp. În unele părți doaga de deasupra se continuă într'o ridicătură de lemn prevăzută cu două găuri, prin care trece o sfoară s. baieră de care se apucă. DAMÉ, T. 85; PĂSCULESCU, L. P.; cfr. H. II, 226, H. III, 20. *Să le care apă cu poloboace, cu ploște, cu fedeleșe.* NECULCE, LET. II, 360/24. *Îi dete pe sub ascuns o copaie cu mere, două azime și un fedeleș cu apă.* ISPIRESCU, L. 354. *Venì... de la fântână cu două fedeleșe mari, pline de apă.* RETEGANUL, P. III, 46/12. *Badea nalt cât un cireș, Mândra cât un fedeleș.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 429. *Urduc, burduc, De barbă-l duc, de barbă-l aduc?* (= *„Fedeleșul"*). MARIAN, D. 83. *Pe porc nu-l faci să bea apă din fedeleș!* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 27/6; cfr. PANN, P. V. III, 47; ZANNE, P. I, 608; PĂSCULESCU, L. P. 109.

A legà pe cinevà fedeleș = a-l legà cobză, strâns, să nu se mai poată mișcà: „garrotter qqn." *Haiducii au tăbărît pe mine și m'au legat fedeleș cu căluțu'n gură.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 12.

3°. (Munt. Obic. pop.) „Nunta... începe cu *fedeleșul.* Obiceiul de a se adunà Sâmbătă seara, băieții și fetele de prin sat, ca să joace, se zice *fedeleș*, [d. ex.] *„Unde-ai fost?" — „Am fost la cutare la fedeleș!"* (Oltenia, pe lângă Dunăre). N. REV. R. IV, 71. „Petrecerea ce se urmează la ginere în aceà seară [Sâmbătă, înainte de nuntă] se zice *fedeleș*". (Cobia, în Dâmbovița). H. IV, 88.) Numire de danț. H. II, 120. (Glad-Silište, în Buzău), II, 168. (Pietroasa, în Buzău); JIPESCU, O. 51. *În curând, iar la ginere acasă, unde se făceà fedeleșul, petrecerea cea de pe urmă a ginerelui ca flăcău.* IONESCU-BOTENI, S. N. 200.

[Plur. *-leșe* și *-leșuri.* | Și: **fidelés** s. a. ȘEZ. I, 191/12, **fidilés** s. a. MÂNDRESCU, UNG. 153, ȘEZ. VIII, 92, pronunțat și: *fideliș*. ȘEZ. II, 210/25. || Terminațiunea *-eș*, fiind luată drept sufix, s'a putut naște și forma **fidelúș** s. a. GCR. II, 369, și diminutivul **fidilecúț** s. a. ȘEZ. VIII, 92.]

— Din ung. **fedeles** „cu capac" (de la *fedel* „coperiș, capac"; cfr. fedeu).

FEDERÁ vb. I^a. *Fédérer.* — A unì și organizà subt formă de federație. [Derivate: **federáre** s. f., **federát, -ă** adj.]

— *N.* din fran.

FEDERÁL, -Ă adj. *Fédéral.* — Ce se ține de o federațiune de State. *Consiliu federal.*

— *N.* din fran. (derivat din lat. *foedus, -eris* „tratat, legătură").

FEDERALÍSM s. a. *Fédéralisme.* — Sistema guvernământului federativ. *Federalismul Statelor-Unite ale Americii.*
— *N.* din fran.

FEDERALÍST, -Ă adj., subst. *Fédéraliste.* — Relativ la federalism. *Combaterea fracțiunii cu fanatismul ei și cu primejdiosul ei comunism teritorial și federalist.* MAIORESCU, D. I, 109. | Substantivat. Partizan al federalismului. *Cei din tabăra autonomiștilor și federaliștilor.* SBIERA, F. S. 275.
— *N.* din fran.

FEDERÁȚIE, FEDERAȚIÚNE s. f. *Fédération.* — Asociație permanentă de state particulare într'un stat colectiv, având aceiași politică generală. *Federațiunea helvetică.*
— *N.* din fran.

FEDERATÍV, -Ă adj. *Fédératif, confédératif.* — Ce se rapoartă la o federațiune s. se întemeiază pe principii federaliste. *Guvern federativ. Republică federativă.*
— *N.* din fran.

FEDÉU s. a. *Couvercle de pot (en terre cuite).* — (Ungurism; prin Ungaria și Bucov.) Capac de lut ars (ce se pune pe oale), cfr. coperiș, pocriș. Com. MARIAN; I. GRĂMADĂ (Zahareștí, în Bucov.); POMPILIU, BIH. 1010, cfr. ȘEZ. VIII, 92; VAIDA. *„Mărită-m'aș, mărită!" — „Nu știu cine te-a luà; N'ai nici oală nici fedeu; Vai de măritișul tău!".* POP, ap. MÂNDRESCU, UNG. 70. *Am un frate Cu buric în spate?* (= *„Fedeul"*; din Bucov.). GOROVEI, C. 146. [*Fedeu* pentru „epiglotă" la DR. VASICI, ap. TDRG. e o încercare neizbutită de a înlocui termenul științific printr'un cuvânt românesc. | Prin Ban.: **fidéu** s. a. LIUBA-IANA, M, 97.]
— Din ung. **fedő**, idem.

FEÉRIC, -Ă adj. *Féerique.* — Minunat, ca'n poveste (feerie); ne mai pomenit de frumos. *Ca o insulă feerică, ascunsă printre palmieri, chiparoși și mirți nemuritori, se înălțau albe palatele lui Lucullus.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 7.
— *N.* din fran.

FEERÍE s. f. *Féerie.* — Priveliște minunat de frumoasă, ca'n povești. *Lucioli... Trec în aer... Răspândind... o văpae albăstrie, Ce mărește'n miezul nopții dalba luncii feerie.* ALECSANDRI, P. II. 54. *Peste-a nopții feerie se ridică mândra lună.* EMINESCU, P. 154. | P. ext. Piesă de teatru cu decoruri și costume frumoase, minunate, în care figurează, ca eroi, ființe fantastice. *Sinziana și Pepelea este o feerie a lui Alecsandri.*
— *N.* din fran. (derivat din *fée* „zină").

FEL s. a. I. *Sorte.* II. 1°. *Sorte, espèce, genre.* 2°. *Nation, peuple.* 3°. *Habitude.* 4°. *Plat.* III. *Manière.*

Cuvântul *fel* a intrat în limba noastră în anumite locuțiuni traduse din ungurește, unde el se găsește numai ca element de compoziție, iar nu ca vorbă independentă. Abiâ mai târziu *fel* s'a desfăcut, în românește, din legăturile constante în care se află, devenind un substantiv abstract, cu înțelesul său propriu.

I. Din legătura lui *fel* cu un adjectiv cantitativ, deci din expresii adjectivale, ca: **de multe feluri** s. **multe feluri de...** (ung. *sokféle*), **de tot felul** s. **toate felurile** s. **tot felul, toate felurile de...** (ung. *mindenféle*), **de atâtea feluri** s. **atâtea feluri de...** (ung. *annyiféle*), **de câte feluri** s. **câte feluri de...** (ung. *hányféle*), care au înțelesul adjectivului „variat, felurit", s'a extras un substantiv *fel* cu sensul de „varietate", iar pentru noțiunea adjectivală „(mult și) variat" limba română a mai format niște locuțiuni nouă: **fel de fel de...** (învechit: **feluri de feluri de...**) și **feluri de...** s. **fel de...** *Îmboldise și pre boiarii țării cu multe fealiuri de reale.* MAG. IST. I, 367. *Păuni pestriți de tot fealiulŭ.* BIBLIA (1688), 3 pr./$_{42}$. *În copaci să cânte tot felĭul de păsări...!* CREANGĂ, P. 77. *Să-mi dai dintr'o bute trei feluri de vin.* ȘEZ. III, 87/$_4$. | *Îi tot omorîă cu fel de fel de cazne.* NECULCE, LET. II, 258/$_{21}$. *Au început... a pârire pe Munteni cu feluri de feluri de pâre.* id. ib. II, 268/$_{22}$. *Și le-au dat tutulor sulițe cu prapore feluri de feluri.* CONST. CĂPITANUL, ap. BĂLCESCU, M. V. 604. *Feălĭuri de nevoi ai suferit.* MINEIUL (1776), 108 ^{2}/$_1$. *Feluri de feluri de soiuri* [de cartofi]. IONESCU, C. 56. *Îi despoiè de averi sub feluri de pretexte.* C. NEGRUZZI, I, 143. *Liane'n fel de fețe.* EMINESCU, P. 251. *Miile de paseri cântau fel de fel de cântece.* ISPIRESCU, L. 17.

II. În opoziție cu: *multe feluri de...* (s. *de multe feluri*) avem: **un fel de...** s. **de un fel** (ung. *egyféle*) cu înțelesul: „de o singură specie", la negativ: **nici un fel de...** s. **de nici un fel** (ung. *semmiféle*), cu sensul: „de nici o categorie", din care locuțiune s'a extras apoi cuvântul *fel* cu sensul de „specie, categorie, soiu, gen", care poate fi precizat mai de aproape printr'un pronume demonstrativ: **astfel de...** (ung. *efféle, olyanféle, ilyféle*) v. c. (vol. I, pag. 329—330), mai rar: **acest fel de...** s. **acel fel de...** s. **așà fel de...** (cfr. vol. I, pag. 287^a), apoi: **altfel de...** (ung. *másféle;* cfr. vol. I, pag. 125^a), sau se găsește în legătură cu pron. ce: **ce fel de...** s. **de ce fel** (ung. *miféle*).

a.) În locuțiuni stabile. (În legătură cu pron. demonstrativ) *Cu acel fel de credință..., au căzut Dimitrașco în mare cinste.* NECULCE, LET. II, 336/$_7$. *Acest fel de oameni întind curse.* MARCOVICI, C. 42/$_1$. *Așì fel de prieten îmi eștì?* CREANGĂ, A. 106. *Mai face el țăranul și alte feluri de mâncări gustoase.* id. ib. 103. | (În legătură cu ce) *Spune-mi cu cine te aduni* [s. te'nsoțești], *să-ți spun ce fel de om ești.* C. NEGRUZZI, I, 248; cfr. ZANNE, P. II, 803.

(În legătură cu nici un, *fel de* servește ca un soiu de întărire a negației) *Nu-l puteà sătură nici cu un fel de daruri.* NECULCE, LET. II, 404/$_4$. *N'am... Nici un fel de căpătâiu.* TEODORESCU, P. P. 277^b. (În legătură cu un, care poartă accentul frazei) *Dă-mi numai un fel de bani* (s. *bani de un singur fel*). | (Când accentul frazei e pe fel, se naște locuția:) **Un fel de,** care nu mai are sensul propriu de: „o specie de", ci un înțeles figurat și restrictiv: „oarecare, cevà asemănător cu..., cevà ca (și un...)" : „quelque chose comme...". *Și-a făcut un feliu de casă, grămădind bușteni unul peste altul și împletindu-i cu nuiele.* ISPIRESCU, L. 58. *Ești un fel de vrăbioiu închircit!* CREANGĂ, P. 149.

b.) Ca substantiv independent:

1°. Fire, natură, particularitate, soiu, specie, gen (cfr. modru, pănură). *Și dzise Dumnedzeu: Rodească pământul iarbă verde făcând sămânță, și pomi făcând rodul său, după fealulŭ său.* PALIA (a. 1582), ap. IORGA, L. R. 98. *Țăranul cel gros* (=incult), *de va face de grosimea lui, mai puțin se va certà, iară de va face den răutatea și fiălul lui cel rău, să va certà tocma ca și alalț[i].* PRAVILA MOLD. 155, $_2$. *Faptele... să-și ia răsplătire după felul lor* (= după cum sânt, după merit). MARCOVICI, C. 14/$_{10}$. *Când... în conștiința copilului s'au adunat mai multe imagini despre același fel de obiecte, atunci,... se întunecă din aceste imagini tot ce aveau ele individual și rămâne numai partea lor comună, prin care li se susține unitatea felului.* MAIORESCU, CR. I, 161. *Dar uite felul ei* (=cum e ea): *Stă'n drum și se socoate, Și-mi spune câte toate...* COȘBUC, B. 34. *Așà sânt eu în* [s. de] *felul mieu!* (= așà mi-e firea). CREANGĂ, P. 203. *„Tu trebue să fii barem de douăzeci*

de ani!“ — „Nu-s, soră, ci numai de trei ani...., dar așà mi-e felul“. RETEGANUL, P. V, 29. ‡ **De fel(ul meu,** etc.) = de la natură, din fire; de meserie, de profesie; de neam, de origine, de loc, (†) de moșie, originar: „par nature; de(son)métier; d'origine“. *Și sânt femeile la Sibiu iubețe, cum își sânt de fel albenețe.* N. COSTIN, LET. I, A, 53. *Acest Dosofteiu nu erà om prost de felul lui.* NECULCE, LET. II, 257/$_{23}$. *Sinior Sava..., negutitor de felul lui de la Raguza...* id. ib. II, 344. *„Cum, se găsesc stridii și pe uscat?“ — De felul lor* (= de obiceiu) *este să se găsească în mare, dar une-ori...* DRĂGHICI, R. 47. [Erà] *Sârbcă, de feliu de la Nicopoe.* MAG. IST. II, 136/$_{13}$. *Mehmed-pașà... de fel erà Albanaș.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/$_{19}$. *Părintele lui, de fel din Botoșani...* CARAGIALE, N. S. 11/$_{26}$. | **(Loc. adv.) De fel** (mai puternic: **de felul felului**) = de loc: „ne...point“. (Locuțiunea aceasta e eliptică și s'a născut prin omisiunea lui nici un, nici o în fraze ca: *„Ți-a dat mere?“ — „Nu mi-a dat de [nici un] fel!“*). *De n'aș fi fost de fel, scăpam de o viață chinuită.* EMINESCU, N. 73. *Nu te îngriji, mămucă, de feliu, că... ai să vezi cine sânt eu.* CREANGĂ, P. 80. *Se înnomolise și nu puteà să-și scoată iapa din noroiu de fel, de fel.* ISPIRESCU, L. 156. *Nu putù dormì de felul felului.* RETEGANUL, P. II, 38/$_3$. | (Cu același sens, se întrebuințează, după negațiune, în Transilv. loc. adj.:) **fel de** (eliptic, în loc de: *nici un fel de*; cfr. negația: n e a m de...). *Eu n'am văzut fel de frunză!* RETEGANUL, TR. 184/$_2$. *Nu mă vedeà fel de om.* BIBICESCU, P. P. 382. | (După fran.: „dans son genre“, s. după germ. „in seiner Art“) **În felul său,** urmând după atributul prin care caracterizăm pe cinevà, dă acestuia un sens restrictiv, cam ca „s'ar puteà zice“, „dacă-i vorba“...; „relativ“. *Arsenie Timofeevici, balan mai mult decât toți balanii, e frumos în felul lui.* C. NEGRUZZI, I, 64. *Mai toți sântem spirite universale, ca Pralea, și, ca dînsul, bărbați geniali, însă — cam ciudați în felul nostru.* MAIORESCU, CR. I, 216. ‖ † (Încercare neizbutită de a încetățeni acest cuvânt ca termen gramatical în loc de) Gen. *Pun adjectivul la feliul femeiesc.* P. MAIOR, IST. 246.

2°. Neam. *Se va ivì împăratul Hs..... și va bucinà și... atunci-l vor vede[à] toți oamenii și toate feliurile.* CUV. D. BĂTR. II, 456. *Au biruit leul cel ce iast[e] den feàlìulŭ Iudii.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{38}$. *Veți moșteni pământul după fealiurile voastre.* ibid. 122, $_2$; cfr. 121 (în scrierea aceasta, tradusă din grecește, *fel* redă pe grec. φυλή, și e cu putință ca asemănarea formală să-l fi hotărît pe traducător să aleagă acest cuvânt).

3°. (Transilv.) Obiceiu, datină. *Precum e felul din bătrâni La orice chef între Români, El a'nchinat.* COȘBUC, B. 23.

4°. Spec. (Când e vorba de bucate s. băuturi) Soiu, rând (de bucate). *Să știi că eu* (= mie) *mâncări, fialiuri, nu-mi trebue.* DOSOFTEIU, V. S. 151, $_2$. *Cel mai mare ospăț se cuprindeà în câtevà feluri de bucate.* C. NEGRUZZI, I, 151. *Dintr'o ridiche patru feluri de mâncări se face: rasă și nerasă, cute și felii.* ZANNE, P. IV, 101. *Celui care mănâncă și bea multe feluri de odată* [i se zice]: *toarnă ca în budăiul țiganului.* ȘEZ. II, 72/$_{21}$.

5°. (Pus după pronumele demonstrativ, se întrebuințează ca un fel de *substantivum vicarium*, spre a rezumà cele spuse; are deci un înțeles pronominal, scăzut până la noțiunea generală de) Lucru. *El ți-a făgăduì bani, averi, aur, argint, de toate bunătățile câte se află în lume, dar nu cere nimic, numai o lădiță... și pușca; aceste două feliuri le cere.* RETEGANUL, P. III, 16/$_{25}$.

6°. (Mold.) Chef, poftă, mendre (numai în expresia) **A-și face felul:** „en faire de belles“. *Nu-i vorbă, că noi tot ne făceam feliul așà câte-odată...; în lipsa părintelui și a dascălului, întram în ținterim...* CREANGĂ, A. 4. (Ironic, fam.) **A-i face cuivà** (mai rar: **unui lucru**) **felul** = a-l pune bine, a-l omorî; a da gata, a nimicì (cevà): „faire son affaire à qqn.“ *Nu te-am știut eu că ești de aceștia, că de mult îți făceam feliul!* CREANGĂ, P. 236/$_{13}$. *„Ca să scapi de pielea cea de porc... oiu pune-o în groapă peste jăratic“.... A venit țiganca în acea noapte și i-a făcut feliu' pielei cei de porc.* ȘEZ. II, 113/$_{16}$.

III. Mod, chip. *Te-ai arătat ajutoriu cu multe fealuri.* BIBLIA (1688), 7/$_{51}$. *Băietul... scrià ‚Sară, și ‚Vie' în trei osebite feluri.* C. NEGRUZZI, I, 6. *Bărbat potrivit și în tot feliul* (= în toate privințele) *destoinic.* URICARIUL, VII, 92/$_{27}$. *El n'a vrut nici într'un feliu* (= cu nici un preț, de loc) *altă cevà.* SBIERA, P. 7/$_{21}$. *Să cercà în tot felul să-i taie pofta.* ISPIRESCU, L. 14. *Își schimbă felul de-a trăì.* PAMFILE, J. II. | În legătură cu pron. demonstr. formează locuțiuni cu sensul lui „așà“. *Ce gânduri vor fi rumegând ei când se simt într'ast fel călcați în picioare?* ODOBESCU, III, 23/$_{17}$. (În loc de *într'ast fel* mai adesea simplu: *astfel* v. c. vol. I, pag. 329 — 330; mai rar, și învechit, în legătură cu alte pron. demonstr.) *Spuneți că acest fel plătește Alexandru celor ce pradă țara!* C. NEGRUZZI, I, 156; cfr. 49; DRĂGHICI, R. 50; KONAKI, P. 300. *Așà fel, zi și noapte, de veacuri el stă orb.* EMINESCU, P. 205. *Unii spuneau într'un fel, alții în altfel* (= unii așà..., alții așà...). CREANGĂ, P. 233 (cfr. a l t f e l, vol. I, pag. 125^b). ‡ (În ungurește, locuțiunile adjective citate subt I-II, se prefac în locuțiuni adverbiale prin adăogarea elementului *-képben*, deci din adjectivul *ilyféle* se formează adverbul *ilyféleképben*, în traducere românească: *într'ast fel de chip : Părțile lumei sânt lănțuite într'ast fel de chip, că e peste putință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul.* BĂLCESCU, M. V. 5/$_5$. Construcția aceasta a trebuit să se simtă în limba română ca un pleonasm, deci între sinonimele *fel* și *chip* s'a schimbat raportul de subordinare într'un raport de coordinare, născându-se locuțiunea) **fel și chip(uri)** (alături de expresia învechită) **în feluri de chipuri** = în tot felul, în toate chipurile (posibile): „de toutes façons“. *Indienii făcându-le* (= preparându-le) *în feluri de chipuri, le mănâncă în loc de pâne.* DRĂGHICI, R. 155. *Se frământă ei cu mintea fel și chip, dar nici unuia nu-i vine în cap ce să facă.* CREANGĂ, P. 310. *Împăratul se gândì fel și chipuri cum să facă să-și însoare copiii.* ISPIRESCU, L. 211; cfr. ȘEZ. II, 50/$_{20}$; SEVASTOS, N. 49/$_{30}$. | **În felul... (în fel de...)** = ca: „comme“. *Oile, în felul cenușii pătate...* BIBLIA (1688), 22/$_2$. *Locul alergării este afară de oraș, unde este gătită o galerie de scânduri în felul chinezesc.* C. NEGRUZZI, I, 35. *Vorbesc românește cam în felul ‚Franțozitelor' răposatului Costache Facà.* ODOBESCU, III, 25/$_7$. *Ajungi în felul* (= în halul, în starea, în doaga) *lui!* ZANNE, P. III, 397. | (*A se alege, a se vedeà*) **la un fel** (mai rar) **într'un fel** (s. **altul**): a se vedeà într'o situație clară: „d'une manière quelconque“. *Căutà să se aleagă la un fel.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 214. *Te curăți de o grijă, văzându-te* (subînțeles: ajuns) *la un fel.* GORJAN, H. IV, 99. | **La fel** = în mod egal, tot așà, întocmai, aidoma: „identiquement“. *Piaptănă și îmbracă la feliu pe amândouă fetele.* CREANGĂ, P. 270. *Toate s'au întâmplat la fel.* RETEGANUL, P. II, 67/$_6$. | **(În) ce fel** = cum (așà?): „comment (donc)“. *Amice..., mulțumește-te, zic, să-ți spuiu acì numai în ce chip, cum și ce fel imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut aievea să-și însușească plăcerile... artei pe care tu... o predai astăzi cititorilor.* ODOBESCU, III, 13/$_2$. *Tată, în ce felì te duci mneata la târla ceia?“* ȘEZ. IV, 194/$_3$. *„Știu că mi-a făcut-o bună!“ — „Ce feliu, cumnățică dragă?“* CREANGĂ, P. 30.

[Plur. *feluri*. | În Mold. **feliŭ** s. a. | În limba veche scris adesea *fealĭ(u)*.]

— Din ung. **-féle.** (Cuvântul a pătruns și în limba sârbească, slovenească și ruteană.)

FELĂLÉT s. a., **FELĂLUÍ** vb. IV^a v. **feleleăt, felelui.**

FÉLCER s. m. (Dans les villages) *Médecin. Aide-chirurgien.* — (În Transilv. şi Ungaria) Medic de sate, cfr. JAHRESBER. IV, 327. *Şi eu, viind acum aicea la lăz[ă]ret... acum m'am rugat destul de comisarul şi de fălcerul...* (a. 1748) IORGA, S. D. XII, 51. *A venit fălceriu'* (= „medicul") *în sat, să ultoească pruncii.* (Baia de Criş). VICIU, GL. *D-le fălcer, atunci ne-om bolnăvi, când n'om aveà ce mâncà.* RETEGANUL, P. III, 84. ‖ (În România aproape învechit) Subhirurg. *Chemară numai decât un felcer de la un spital...* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. | (Azi adesea cu o nuanţă de sens peiorativă, când voim să ne batem joc de un doctor) *Denunţăm onor. consiliu sanitar faptul mişelesc al celor trei felceri... Înţelegem ca un doctor să-şi ucidă fără răspundere bolnavii,...; dar trei doctori să facă un consult, pentru a ucide... oameni sănătoşi, asta este prea mult!* CARAGIALE, M. 91. [În Transilv. fálcer s. m.]

— D.n germ. **Feldscherer,** dem, în Transilv. (unde cuvântul pare a fi fost apropiat, prin etimologie populară, de *falcă*, fiind-că aceşti doctori se ocupă adesea cu scoaterea dinţilor) sau direct, sau prin mijlocire ungurească *(felcser)*, iar în Moldova, probabil, prin intermediare rusească *(felьdšerъ)*.

FELCÚŢĂ s. f. = **fele,** însă cu un sens desmierdător, (inerent sufixului dim. *-cuţă*). *Palincuţă* (= rachiuaş), *draga mea, M'am jurat cĭ nu te-oiu bea În toată viaţa mea; Şi acum, de-o săptămână Sânt tot cu felcuţa* (= „jumătate de cofă") *'n mână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 387, 477.

FÉLDERĂ s. f. v. **ferdelă.**

FELDMAREŞÁL s. m. *Feld-maréchal.* — Generalisim, în armata austro-ungară, germană s. engleză; p. ext. şi în alte armate. *Feldmareşalul (rus)... ne va porunci să facem şi alegere de Domn în ţara noastră dintre noi.* ODOBESCU, I. 265. [Forme mai vechi: **feltmaşár** s. m. DIONISIE, C. 211, **feldmarşál** s. m. NECULCE, LET. II, 429/30; BELDIMAN, TR. 340.]

— *N.* din germ. **Feldmarschall,** idem (apropiat de cuvântul fran. *maréchal*).

FÉLDSPAT, FÉLDŞPAT s. a. (Miner.) *Feldspath.* — *„Feldspat* se numesc... minerale compuse din un silicat dublu de aluminiu şi de alt metal." PONI, CH. 235. *„Feldşpat* = un feliu de cremene în straturi." COSTINESCU.

— *N.* din fran. s. germ. **Feldspat.**

FÉLE s. f. Mesure de capacité contenant une demi-‚cofă' (à peu près 3/4 de litre). — (În Transilv. şi Ungaria, mai rar aiurea) Măsură de capacitate conţinând o jumătate de cofă (s. ocà) s. două fârtale; (p. ext.) conţinutul ei (cfr. halbă). *O feale de lapte.* CALENDARIUL (1814), 174/3. *Au venit dumnealui... şi au adus o fele de rachiu.* DOC. (Transilv., a. 1826), ap. IORGA, S. D. XII, 212. *Marcu... bea vin de cel mai bun. Tot copul* (= cofa) *şi galbenul, Şi felea şi talerul.* POP., ap. GCR II, 292; cfr. POMPILIU, B. 22/12. *Holercuţa cu felea Stâmpără dorul şi jelea.* RETEGANUL, CH. 110. *„La cârciumă ce-ai făcut?" — „Trei feli de vin am băut".* POP. (Vâlcea), Com. DRAGU. *Nu bea vinul cu dejea, Ci-l bea vinul cu felea.* BIBICESCU, P. P. 292. [Cu trecerea la decl. I şi: félă „se zice la 1/2 oca de vin". (Pietroşiţa, în Dâmboviţa) H. IV, 152; (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) II, 32.]

— Din ung. **fele** (formă flexionară a lui *fél* „jumătate").

FELEÁZĂ s. a. = felezeu. VICIU, GL.

— Substantiv postverbal din **felezuì.**

FÉLEGĂ s. f. 1°. *Mouchoir de couleur.* 2° *Haillon.* 1°. (Transilv.) Cârpă (întrebuinţată ca broboadă s. ca legătură), basmà; cfr. casâncă. *Soacra mică iese şi aduce nişte felege frumoase.* SEVASTOS, N. 234/7. *Când toate cinstele* (= obiectele ce s'au dat mirilor dar de nuntă) *sânt pe masă, grăitorul ia una în mână, o desvăleşte din felegă...* id. ib. 285/14. | P. ext. *„Felegă* = ştergar de părete". POMPILIU, BIH. 1010.

2°. (Mold.) † Cârpă (cu sensul de) zdreanţă, petec. *Eră îmbrăcat cu o felegă de pânză.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (Cfr. felegos).

— Pentru etimologie, cfr. rut. *felégi* „zdrenţe". TDRG.

FELEGEÁN s. a. *Petite tasse à café sans anse.* — Ceaşcă (turcească) fără toartă, pusă, de obiceiu, într'un zarf de metal; (prin unele părţi) orice fel de ceaşcă (cfr. ŞEZ. II, 227/14, tot aşà în Braşov, etc.); p. ext. conţinutul ei. *Şi închinând, au sorbit felegeanul ca altă băutură.* NECULCE, LET. II, 200/30. *Zarfuri de argint cu feligenele lor.* (a. 1809) URICARIUL, X, 254/12. [Praful să se ia] *într'un feligean de apă.* PISCUPESCU, O. 216. *Lăzi... cu felegene de smalţ, cu zarfuri de sârmă.* ODOBESCU, I, 134/20. [Şi: **feligeán** s. a., **filegeán** s. a., **filigeán** s. a., (rar) **filigheán** s. a. (Argeş) ŞEZ. VIII, 136; (rar, în rimă) **filigeá** s. a. *Puneţi cafeà'n filigeà Şi daţi lui Aguş să bea.* TEODORESCU, P. P. 613.]

— Din turc. **filğan,** idem. (Există în toate limbile balcanice cu înţelesul de ceaşcă, cu sau fără toartă).

FELEGÓS, -OÁSĂ adj. *Déguenillé.* — (Prin Transilv., Mold. de nord şi în Bucov.) Zdrenţăros, ferfeniţos, rău îmbrăcat, murdar, rupt. *Că eu nu-s felegoasă, Că-s mândră şi frumoasă.* MARIAN, V. 106. *Petrea felegos, mână porcii în jos?* (= Pieptenele). GOROVEI, C. 285. [Şi: **felelgós, -oásă** adj. „om, pe care stau rău veşmintele (Someş)". VICIU, GL.]

— Derivat din **felegă,** prin suf. adj. *-os.*

FELEHÉRŢ s. a. *Palonnier.* — (Prin Transilv. şi Mold. Crucea carului (cfr. scară, măgăriţă, ceatlău). *Boii-i vei prinde 'n jug, vaca vei legà-o'n feleherţul dinapoi, iar tu vei şedeà pe feleherţul dinainte (ciaclău) şi-i mâna boii'ncet.* RETEGANUL, P. IV, 26/12. [Şi: **feleheárţ** s. a., ap. MÂNDRESCU, UNG. 70; **felihérţ** s. a. „La osia dinainte, peste perinocul dinainte stă vârtejul, căpătâiul sau feliherţul, care nu-i fixat de perinoc, ci se poate mişcà pe acesta împrejurul unui cuiu". PAMFILE, I. C. 131; **felihárţ** s. a. „La roate, oiştea are *felihart,* de care se acaţă crucile de care trag caii." BREBENEL, GR. P.]

— Din ung. **felhérc,** idem.

FELELEÁT s. a. 1°. *Réponse.* 2°. *Garantie.* 3°. *Défense.*

1°. (Numai prin părţile foarte influenţate de limba ungurească) Răspuns. DOC. (plin de barbarisme de la episcopul Maramureşului Stoica Iosif, din a. 1690), ap. IORGA, S. D. XII, 234.

2°. (Şi prin alte părţi ale Ardealului) Răspundere, responsabilitate, garanţie. (Numai în expresia:) *Dau (vând), iau (cumpăr) pe fălălat* (auzit în Braşov), *pe felelat* (Săliste, com. A. BANCIU).

3°. † Apărare, justificare. *Ascultaţi acmù al mieu către voi feleleatiu.* COD. VOR. 37; cfr. 69 (= Ascultaţi mântuirea mea. N. TESTAMENT 1648; Auziţi cea de către voi acum a mea răspundere. BIBLIA 1688).

[Şi: **felálét** s. a., **fălălát** s. a., **felelát** s. a.]

— Din ung. **felelet** „răspuns, replică, responsabilitate".

FELELUÍ vb. IV[a]. 1°. *Répondre; riposter.* 2°. *Garantir.* — (Numai în părţile foarte influenţate de limba ungurească).

1°. A răspunde. *Omu'n ţară streină Se teme şi de-o găină, Dar omul în satul lui Feleleşte orişicui.* POP. (din Sălagiu), ap. VAIDA. „A-i întoarce cuivà vorba, a-i răspunde la reproşuri". (Comit. Mureş-Turda) MÂNDRESCU, UNG. 71.

2°. „A luà asupra sa respunderea pentru cevà". (Comit. Mureș-Turda) MÂNDRESCU, UNG. 71. (Se construește cu prep. de) *De mulți anii fiind tu giudeț derept limbiei aceșteia te știu, cu buru* (=bun) *suflet ce de mere* (=mine) *feleluescu.* COD. VOR. 59 (=voiu răspunde de acele ce-s de mine. N. TESTAMENT 1648; cele de mine îți răspunz. BIBLIA 1688).

[Și: **felălui** vb. IV^a. Cu alt sufix, și: **felelì** vb. IV^a.]

— Din ung. **felelni,** cu același sens și construit tot astfel. Cfr. feleșl, feleleat.

FELÉNDREȘ † s. a. *Sorte de drap fin de Flandre.* — (Mold.) Un fel de stofă fină de Flandra. *Peste zobonul de stofă aurită, purtà un benișel de felendreș* (= *catifeà*). C. NEGRUZZI, I, 145. [Și: **feleandrăș** s. a. *Eră la Ștefan-vodă dărăbanii foarte îmbrăcați bine..., cu haine tot de feleandrăș.* M. COSTIN, LET. I, 233/$_1$. [După Cihac, II, 108, și: **filendríș** s. a.]

— Din germ. fländrisch „de Flandra". IORGA, V. F. 201.

FELENTÍC s. a. *Vêtement de mauvaise qualité.* — (În Muscel) „Hăinuță prăpădită". RĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută.

FELEȘÁG s. a. v. **feliușag.**

FELEȘTÉU s. a. 1°. *Pinceau* avec lequel les paysans enduisent les roues de cambouis. 2°. *Piston (de canonnière* ou *taperelle).*

1°. (Mold.) = **feleștioc** (1°). „Capătul osiei se unge cu ajutorul *feleșteului* sau feleștiucului". PAMFILE, I. C. 140.

2°. Băț înfășurat la un capăt cu o petică, servind ca piston în proașca copiilor. Cfr. PAMFILE, J. I, 344.

— Etimologia necunoscută. Cfr. feleștioc.

FELEȘTIÓC s. a. 1°. *Pinceau* avec lequel les paysans enduisent les roues de cambouis (*ou* de goudron). 2°. Sorte de *mèche.*

1°. Pămătuf făcut dintr'un băț scurt, despicat la un capăt și având în despicătură o bucățică de petecă (cârpă) sau niște cârți. Este *feleștioc* de uns osia căruței cu păcură și *feleștioc* de uns ciubotele cu răbueală. Cfr. CREANGĂ, GL.; DAMÉ, T. 13; PAMFILE, I. C. 140. *De inima căruței atârnau păcornița cu feleștiocul și posteuca.* CREANGĂ, P. 106; cfr. A. 46.

2°. (În Munții Sucevei, în Mold.) „Fitil pentru opaiț, făcut din[tr']o bucată de petecă". ȘEZ. II, 227/$_{15}$; cfr. III, 83/$_{18}$.

[Și: **feleștiúc** s. a.]

— Etimologia necunoscută. (Forma mai veche pare a fi *feleșteu,* care ar puteà fi un cuvânt de origine ungurească; terminația *-eu* a putut fi înlocuită prin *-oc* după analogia lui sfeștoc).

FELEZÉU s. a. *Balai servant à nettoyer le blé vanné.*—„După ce aria s'a măturat bine, grâul se ia cu lopata și se zvârle în sus asupra vântului și astfel se vântură; iar un om cu o măturice resfirată și lungă în coadă, numită felezeu [pe aiurea primiteà s. leasă] mătură gunoaiele". DAMÉ, T. 56; cfr. VICIU, GL.; PAMFILE, I. C. 246. *Unii vântură vravul cu lopata, alții îl lămuresc pe cel picat din vânt cu felezău', de pleavă.* I. IONESCU, C. 187.

[Și: felezău s. a. | Cu alte sufixe: **felezitoáre** s. f. „mătură cu care se felezește". VAIDA, cfr. VICIU, GL.; **felezuitoáre** s. f. „o mătură cu coadă de doi metri, din lemn de alun; la vârful ei sânt legate, cu sfoară, nuiele subțiri de mesteacăn, răsfirate ca coada curcanului când se burzoie". BREBENEL, GR. P. (În Bucov.) **felezoáie** s. f. „mătură lătăreață prin care se alege turnumata de pe deasupra grăunțelor la pânile cele albe". MARIAN.]

— Din ung. **felezö** (fölözö) „care mătură".

FELEZITOÁRE, FELEZOÁIE s. f. v. **felezeu.**

FELEZUÍ vb. IV^a. 1°. *Nettoyer avec un balai le blé vanné.* 2°. *Se parer.*

1°. A curăți de pleavă și de goz, cu ajutorul unei mături, numită felezeu, grâul vânturat, a primiti. Cfr. MARIAN, SE. I, 28; VAIDA; PAMFILE, I. C. 246. *Pe urmă se felezuește cu felezuitoarea.* BREBENEL, GR. P. *Cu picioarele trierà, Cu coada felezueà, Cu nările vânturà.* VASILIU, C. 174; cfr. MARIAN, SE. I, 28; MÂNDRESCU, L. P. 220/$_{18}$; GOROVEI, C. 215.

2°. P. ext. (în Bucov., despre oameni, fam., refl.) A se gătì frumos, a se dichisì, cfr. ferchezul. *De ce te-ai felezuit așà mândru?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

[În înțelesul 1° și: **felezì** vb. IV^a. || Derivate: **felezuíre** s. f.; **felezuít** s. a. *Curățitul bucatelor sau felezuitul cu mătura cea latà...* ECONOMIA, 55.; **felezuít, -ă** adj.]

— Derivat din ung. **felezni (fölözni),** idem.

FELEZUITOÁRE s. f. v. **felezeu.**

FÉLFEN s. m. (Bot.) v. **ferfăn.**

FELÍBRU s. m. *Félibre.*—Poet care scrie în unul din dialectele actuale ale Franței de Sud.

— *N.* din fran. (provențal **felibre,** idem, de origină necunoscută).

FELICITÁ vb. I (I^a). *Féliciter.* — A adresà cuvinte de laudă cuivà pentru vreo izbândă sau vreo întâmplare fericită și a-i exprimà urări de fericire și pentru viitor; cfr. gratulà, hiritisì, fericì 2°. *Archiepiscopul de Novogorod... felicità pre autorul anonim prin versuri.* C. NEGRUZZI, II, 146. *Tare frumoasă* [e broderia], *te felicit... — Ce să mă felicitezi?* DUNĂREANU, R. 255. [(Pe la mijlocul secolului trecut, cu o formă românizată, care nu s'a putut încetățeni în limbă) și: **fericità** vb. I. *Bărbații il fericitau, îi mulțămeau.* C. NEGRUZZI, I, 6. | Derivat: **felicitáre** s. f.]

— *N.* din fran.

FELÍE s. f. *Tranche.* — Bucată în formă de segment sau de disc, tăiată subțire dintr'un lucru de mâncare. *Să se ude petele* [pe obraz] *în doao trei rânduri cu felie de lămâie.* PISCUPESCU, O. 303. *Am o felie de pepene, trece prin apă rèpede?* (= „Suvelnița".) GOROVEI, C. 362; PAMFILE, C. 33. *În Dobrogea la gâtul găinei anină salbă de felii de cepușoară înșirate pe ațe.* SEVASTOS, N. 57. *Dintr'o ridiche patru feluri de mâncări se fac(e): rasă și nerasă, cute și felii.* PANN, ap. ZANNE, P. IV, 101. *El dulăii toți chemà Un caș dulce desvăleà, Opt-zeci de fălii tăià.* ALECSANDRI, P. P. 55. *Băbăresele pentru tusă... recomandă... fălie de măr dulce.* ȘEZ. IV, 28/$_{31}$. || (În funcțiune adverbială:) **A tăià felii (-felii,** la scriitorii mai noi mai puțin bine și: **în felii):** „couper par tranches ". *Tăind tigva fălii, o presară cu sare și o lasă să stea pè o scândură să-și lase bine apa.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II, 44. *Știi tu, mândro, știi tu, știi..., Când tăiam măru' felii...?* DOINE, 83. *Asupra mea căzù sarcina delicată de a tăià slănina în fălii subțirèle.* V. POGOR, ap. TDRG.

[În Ardeal: **fălíe** s. f., în Mold. și: **fălie** s. f.]

— Pentru etimologie cfr. n.-grec. φελί, idem. Cfr. CONV. LIT. XLIV, I, 461-462.

FELÍE s. f. v. **fălie**^{2}.

FÉLIGĂ s. f. (Bot.) v. **feregă.**

FELINÁR s. a. *Lanterne, réverbère.* — (În Munt.) Lumânare (s. lampă) închisă într'un fel de cutie cu pereți transparenți (de obiceiu de sticlă), care-o adăpostesc de vânt; sânt *felinare* transportabile sau ~ de stradă (fixate în vârful unui stâlp); (Mold.) fanar, fânar, (Transilv.) lămpaș. *Au ajuns la*

o punte sau pod, şi văzând el că vor să-l ajungă cu felinariul, au scos nişte scânduri. BARAC, T. 31/1. *Felinarele... luminează de cum însărează.* GOLESCU, Î. 29. *Felenarul luminează, însă nu şi dă dĕsupt.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 148. ‖ (Bot.) P. anal. **Felinarul-furnicii.** „Fleur de pissenlit (Taraxacum officinale) à l'état de fructification". (Munt.) Floare de păpădie în stadiul de fructificaţie. PANŢU, PL.

[Şi: **felenár** s. a.; † **fălináriu** s. a. MARDARIE, L. 1420.]

— Pare a fi disimilat din **fenerar* (din turc. *fener* şi suf. înstr. *-ar*).

FELIÓRT s. a. *Extrémité (d'un corridor dans une mine).* — (La Moţi) „Finea coridorului prin mină." FRÂNCU-CANDREA, M. 42

— Etimologia necunoscută.

FELÍŞCĂ s. f. (Bot.) = **filimică** *(Calendula officinalis).* BARCIANU (POLIZU, DDRF.).

— Etimologia necunoscută.

FELIUŞÁG s. a. *Nature.* — (Mold.) „Fire, fel, soiu, obiceiu". CREANGĂ, GL. (Cfr. forozâg). *Cerbul... a adormì cu ochii deschişi, cum i-i feliuşagul.* CREANGĂ, P. 225. [Şi: **feleşág** s. a. *„Răspunde: da ori nu! Ce fel de vorbă-i asta? Am fost, da poate n'am fost...?" — „Dă! dacă aşà-i feleşăgu' mieu, ce să fac?"* SADOVEANU, P. S. 29; cfr. CONTEMPORANUL, V, I, 299; V, II, 498. | Plur. (rar) *-şaguri.*]

— Derivat din **fel,** prin suf. abstr. *-(u)şag.*

FELIÚŢĂ s. f. 1°. *Petite tranche.* 2°. *Fougère mâle (Aspidium filix mas* ou *Polystitichum filix mas).*

Diminutivul lui **felie** (derivat prin suf. *-uţă*).

1°. Felie mică. *Feliuţă de pepene, Trece prin crăpătură repede?* (= „Suveica"). GOROVEI, C. 362. [Şi: **făliúţă** s. f. BARCIANU, MARIAN. Cu alt sufix, în înţelesul 1°, şi: **felioáră** s. f. *Felioară de caş, cu sare presărată, Miercurea mâncată?* (= „Ridichea") GOROVEI, C. 315; **fălioáră** s. f. MARIAN.]

2°. (Bot.) = **feregă.** POLIZU; BARCIANU; BARONZI, L. I, 133/9; MARIAN. (De oare-ce planta aceasta se mai numeşte şi *feligă* e posibil ca numele *feliuţă* să se fi născut prin schimb de sufixe, datorit etimologiei populare.)

FELÓN s. a. (Bis.) *Surplis.* — Veşmânt preoţesc, fără mâneci, deschis numai la gât, pe care preotul îl îmbracă peste celelalte veşminte când face slujba, (închipuind haina de batjocură în care a fost îmbrăcat Isus Hristos când erà în curtea lui Pilat). *3 feloane de adamască, albe,... 1 felon de adamască albastră.* (Iaşi, a. 1588) CUV. D. BĂTR. I, 200. *Fiind îmbrăcaţi popii cu epatrafire şi cu feloane...* NECULCE, LET II, 306/31. *În stihare şi'n feloane mulţi se primblau îmbrăcaţi.* BELDIMAN, TR. 411.

[Şi: † **falón** s. a. *I-au făcutu-i maică-sa falon mic.* DOSOFTEIU, V. S. 206; cfr. IORGA, S. D. XIII, 156.]

— Din paleosl. **felonŭ** (m.-grec. φελόνιον), idem.

FELONÍE s. f. *Félonie.* — (În lumea feudală) Necredinţa unui vasal către seniorul său; (astăzi) p. ext. trădare. *Jurnalele de dincolo de Carpaţi... vorbesc despre această scriere a d-lui Hasdeu ca despre o felonie.* MAIORESCU, CR. I, 383.

— *N.* din fran.

FELÚCĂ s. f. *Felouque.* — (Rar) Corăbioară lungă şi îngustă, purtată cu pânze şi lopeţi şi obicînuită în Mediterana; cfr. caic. *Pedeapsa lui va fi de a se pune într'o hrentuită felucă şi a se slobozì în mare.* DRĂGHICI, R. 304. *Să se închidă porţile oraşului, să se înnece toate felucile, ca să nu poată scăpa pe apă.* I. NEGRUZZI, V, 517. [Plur. *-luci.*]

— *N* din ital. **feluca,** idem (arab. **fulk** „corabie").

FELURÍ † vb. IV[a]. *Varier.* — (Cuvânt literar, format pe la mijlocul secolului trecut, spre a traduce pe fran. „varier", care însă n'a prins rădăcini în limbă şi nu s'a păstrat decât subt forma participială felurit.) Trans. A varià (cevâ). *A ne gândì adânc asupra cursului vieţii noastre, asupra întâmplărilor ce au felurit-o.* MARCOVICI, D. 371. ‖ Refl. A varià, a deveni variat. *Pedepsele şi caznele se înmulţesc şi să feluresc necontenit.* MARCOVICI, C. 115; cfr. D. 161. *Naravurile 'n lume prea mult s'au felurit.* NEGRUZZI, II, 222/6. [În Mold. † **feliurì** vb. IV[a]. | Găsim chiar încercarea de a introduce în limbă, pentru noţiunea de „a preface cevâ în multe feluri", un derivat din *felurime:* **feliurimisì** vb. IV[a]: *Toate aceste leacuri se mai prefac şi se mai feliurimisesc cu ştiinţa meşteşugului himii.* PISCUPESCU, O. 206.]

— Derivat din **feluri** (plur. lui **fel**).

FELURÍME s. f. 1°. *Variété.* 2°. *Qualité.*

1°. Varietate, diversitate. *Între mii de dobitoace, o, ce multă felurime!* KONAKI, P. 269. *Privind cu luare aminte la deosebitele feliurimi a păsărilor...* DRĂGHICI, R. 97. *Poeţi însemnaţi prin înălţimea ideilor şi... prin felurimea formelor poetice.* MAIORESCU, CR. I, 299; cfr. II, 149; D. I, 48. # (Loc. adv.) **În felurimi** s. pe **felurime** = în diferite feluri. [Nu ies la plimbare] *făr'de a aveà pe rochie alte o sută de bucăţele în felurimi cusute, ce le zic garnituri.* GOLESCU, Î 43. *Să înveţe a citì slove noi, a citì apoi pe felurime, a scrie pe platcă...* DELAVRANCEA S. 217. (Loc. adj.) **Felurimi de...** (mai rar, simplu: **felurime**) = fel de fel de..., toate felurile de..., multe şi variate. *Feliurimi de supărări şi necazuri.* URICARIUL, V, 186/15. *Cu felurimi de chipuri.* ZILOT, CRON. 76. *Târguì felurimi de lucruri.* GORJAN, H, I, 86; cfr. 3/33; 157; II, 3. *Flori, felurime, în legătură... Luase* I. VĂCĂRESCU, P. 397/2. (Toate aceste locuţiuni sânt sau rare, sau învechite.)

2°. † (Încercare neizbutită spre a redà noţiunea de) Calitate. *Când vânzătoriul va vinde lucru' fără a hotărî feliurimea lui, atunci este dator a da cea de mijloc feliurime.* CARAGEA, L. 19/3.

[În Mold.: **feliuríme** s. f.]

— Derivat din **feluri** (plur. lui *fel*), prin suf. col. *-ime.*

FELURÍT, -Ă adj., adv. I. *Varié.* II. *Diversement.*

Participiul verbului **feluri,** devenit adjectiv şi întrebuinţat şi în funcţiune adverbială. (Cuvânt literar, care începe să pătrundă şi în graiul popular).

I. Adj. Deosebit, osebit, variat, tot felul de..., fel de fel de..., divers, diferit. *Hrisoave... ale feliuriţilor Domni.* URICARIUL, IV, 427/9. *Făcutul răriturii este felurit, după starea pământului.* I. IONESCU, C. 100. *Aceà flacără lumine răspândeà mult feliurite.* C. NEGRUZZI, II, 875. *În belciugul de la carâmbul dedesupt — din stânga — erà aninată o bărdiţă pentru feliurite întâmplări.* CREANGĂ, P. 106. *Îl împodobesc cu felurite zgărdiţi.* ŞEZ. III, 181/17.

II. Adv. (Rar) În deosebite feluri s. chipuri s. moduri, deosebit. [Ovăsul] *se seamănă felurit în toate ţările.* I. IONESCU, C. 23. *Biserica Curţii de Argeş... ni se arată ca un fenice încântător... tuleiele-i de marmură... felurit împletite...* ODOBESCU, II, 503.

[În Mold. şi: **feliurit-ă,** adj., adv. | La unii scriitori din întâia jumătate a secolului trecut şi (compus cu pref. *în-*): † **înfel(i)urit, -ă** adj. *A lumilor răsfăţate părţile înfeliurite... sânt înţelept potrivite.* KONAKI, P. 272. *Desfătări înfelurite în inima sa simţeà.* PANN, E. I, 84; cfr. 40.]

FEMEIÁT, -Ă † adj. *Ayant de la famille.* — Care are familie. (Atestat numai la) ANON. CAR. Cfr. înfemeiat.

— Derivat din **femeie** (I), prin suf. *-at.*

FEMÉIE s. f. I. *Famille.* II. 1°. *Épouse.* 2°. *Femme.*

1. † (Până prin sec. XVII) Familie, neam, (pop.) casă (înțelegându-se ori toți membrii unei familii, ori numai soția și copiii, ori — ca la Albanezi și la Românii din sudul Dunării — numai copiii), p. ext. (rar) semințe (de popoare), cfr. (†) gint. *Și să meargă omul la besearecă, cu toată fomeaia.* CUV. D. BĂTR. II, 52, 47. *Și cu muĭarea ta, și cu toată fămeaia ta pasă la besearecă.* CORESI, ap. GCR. I, 24. *Și vor plecà înaintea ta toate fămeile limbilor.* PSALT. (1651) 173 (=toate ocinele limbilor. PSAL. SCH.; CORESI, PS.) *În ieșitul Israililor den Eghipet și fămeaĭa lui Iacov dentru oamenii păgâni.* ibid., ap. CCR. 109 (=casa lu Iacov, PSAL. SCH.) *„Femeye* = familia". ANON. CAR.

II. P. restr. (Astăzi, numai) 1°. Soție, nevastă (constituind întreaga familie a celui fără copii și reprezentând-o pe a celui cu copii, de-oarece dînsa, mult mai puțin de cât soțul, se desparte de copii și de casă). *Luând fămeaia lui Avram pre Agar, o deade lui Avram fămeae.* BIBLIA (1688), 10, 2. *Ioan... au fost luat fămeea bogată de la Lombardia,... dar, fiind el curvar, nu-și iubeà fămeea lui.* MAGAZ. IST. I, 98/29. *Adecă eu Ion Banda... și cu fămeaia mea Tudosiia.* (Mold., a. 1713). URICARIUL, XXIV, 428. *Nu se împlinește bine anul și femeea lui Ipate face un băiat.* CREANGĂ, P. 169. *Femeia nebătută e ca moara neferecată.* idem, P. 126; cfr. ȘEZ. I, 221/3. *Calu' și femeia să n'o dai pe mâna altuia.* ȘEZ. I, 220/25.

2°. P. gen. Persoană de sex femeiesc (în opoziție cu bărbat s. om); după ce s'a măritat (în opoziție cu fată), muiere. *„Femeye* = fœmina". ANON. CAR. *Au dus dincolo... de Dunăre boieri cu nemăsurat norod... Leo Gramaticus numără 12 mii, nesocotind fămeile.* P. MAIOR, IST. 196. *Satele toate* [erau] *mai pustii, întru iale nu să vedeà alta decât fămei și moșnegi.* BELDIMAN, N. P. I, 41. | Fig. Se zice și despre bărbații molâi, fără putere, fără energie, fricoși, etc,; cfr. COSTINESCU.

[Forma mai veche fămе(a)ie s. f. se mai păstrează pe alocuri, cfr. MAT. FOLC. 126; din ea s'a născut prin labializarea lui *ă*, formele **fomée** s. f. GCR. I, 218 și **fumée** s. f. ȘEZ. II, 209/9; IV, 193/6; 136b/28; V, 74/6, etc. În Mold. se zice și **fimée** s. f. ȘEZ. III, 142/12; ZANNE, P. IV, 263; RUSSO, S. 22.]

— Din lat. **familia** „familie". Cfr. dubletul familie.

FEMEIÉSC, -IÁSCĂ adj. *Féminin.* — De femeie, feminin, muieresc (cfr. bărbătesc). *Parte fămeĭáscă.* BIBLIA (1688), 84, 2. *Minte fămeĭáscă.* MINEIUL (1776), 144 2/2. *Oricât ar fi de înghiețată inima femeiască, totuși trebuĭ în fine să se topească la caldele raze a[le] amorului.* C. NEGRUZZI, I, 106. *Dumnezeu să te ferească De dragustea fomeiască, Că dragustea fomeiască, Te uscă, te face iască.* ȘEZ. I, 111/30.

— Derivat din femeie, prin suf. adj. *-esc.*

FEMEIÉȘTE adv. *En femme.* — Ca femeile, în felul femeilor (cfr. bărbătește), muierește. *Mâne dimineață m'oiu îmbracà... femeiește.* SBIERA, P. 247. *A înnotà femeiește.* PAMFILE. J. 330.

— Derivat din femeie, prin suf. adv. *-ește.*

FEMEIÉT s. a. *Les femmes.* — Colectivul lui femeie, derivat prin suf. *-et.* (Rar) *Bărbățimea și fămeĭetu'... să'nveță legea păstrării.* JIPESCU, ap. TDRG.

FEMEIÚȘCĂ s. f. 1°. *Femme gentille et vive.* 2°. *Femme endiablée.* 3°. *Homme qui se laisse mener par sa femme, mari docile.* 4°. *Femelle.* 5°. Partie du métier à tisser, ayant la forme d'une planchette trouée, qui sert à régler la tension de la toile.

Diminutivul lui femeie (derivat prin suf. *-ușcă*).

1°. (Mai rar) Femeie drăguță și vioaie. *O însoțire slăvită... O femeiușcă minunată.* C. NEGRUZZI, III, 111. [Cu alt sufix, și: **femeiúță** s. f. *Femeiuță, draga mea, Acuma de m'ai vedeà, Ai jurà pe Dumnezeu, Că nu sânt bărbatul tău.* EPURE, P. 52.]

2°. (Mai des, p. eufemism) Femeie rea, a dracului; femeie cu purtări rele, cfr. muierușcă.

3° (Neobicînuit, atestat numai la PONTBRIANT) Bărbat care se lasă a fi condus de femeie în căsnicia sa.

4°. (Înțelesul cel mai răspândit) Animal de sex feminin, muierușcă (cfr. bărbătuș). *În Bucovina femeiușca cerbului se numește cerboaică sau ciută.* MARIAN, Î. 236. *Doi cărăbuși, un bărbătuș și o femeiușcă...* PAMFILE, J. II, 338.

5°. P. anal. (În Sălagiu) „La războiu, prin amnar, trece o chingă (= scândurică) cu găurele mici care se chiamă *femeiușcă*". VAIDA, pe aiuri lopățică, muierușcă, găurar, găureancă, scândurică, bărbătuș, potiheciu. DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 274.

FEMINÍN, -Ă adj. *Féminin.*

1°. Ceea ce este propriu femeei, îi seamănă, i se potrivește, femeiesc, muieresc, *Voi cu inimă voinică, lăsați plângeri feminine Și zburați, zburați departe de țermii Etruscilor!* OLLĂNESCU, H. O. 381.

2°. (Gram.) Care are forma atribuită în gramatică numelor de ființe de sex feminin. *Cuvintele cerneală și neagră sânt de genul feminin.*

[Și: **femenín, -ă** adj.]

— *N.* din **femininus**, idem.

FEMÚR s. a. (Anat.) *Fémur.* — Osul coapsei, de la genunchiu în sus.

— *N.* din fran. (lat. **femur, -oris**, idem).

FENÉR s. a. v. **fanar** 2.

FÉNIC s. m. v. **finic** 2.

FÉNIC adj. (Chim.) *Phénique.* — (Numai în expresia) *Acid fenic* = substanță întrebuințată ca dezinfectant.

— *N.* din fran.

FENICIÁN, -Ă subst., adj. *Phénicien.* — Numele etnic al poporului vechii Fenicii.

— *N.* din fran.

FÉNIX s. m. *Phénix.* — Pasăre fabuloasă, despre care cei vechi credeau că este unică pe lume, și că renaște din propria ei cenușă. *Biserica Curții-de-Argeș... ni se arată ca un fenice încântător ce abià își scuturase ghioacea mucezită.* ODOBESCU, II, 502, *Pe-al meu propriu rug mă topesc în flacări. Pot să mai re'nviu luminos din el ca Pasărea Phoenix?* EMINESCU, P. 38. [Formă rară: **fenice**. Și † **fínic, fínix**. s. m. *Finixul este... mai mare decât păunul.* PHYSIOLOGUS (a. 1777), ap. GCR. II, 109/7. *Vinerea floarea frumseații să-și veșteiască, Cronos scaunul de sus în gios să-și coboară; finicul în foc de aromate moară.* CANTEMIR, IST. 308/8. *Pasărea... finix,... după ce arde... până rămâne cenușă, apoi din cenușa aceaia zămislindu-să să face iarăș cum au fost.* LOGICĂ (a. 1826), ap. GCR. II, 254/18.

— *N.* de origine grec. (φοῖνιξ, idem).

FENOMÉN s. a. *Phénomène.* — Orice schimbare s. prefacere produsă în natură s. în noi înșine. *Fenomene astronomice, fizice, chimice, fenomene de căldură, de respirație, de circulație, fenomene sufletești.* | P. ext. Ceia ce surprinde prin noutatea sau raritatea sa. *Această rătăcire totală a judecății este... un fenomen așà de grav, în cât ne pare a fi datoria fiecării inteligenți oneste de a-l studià.* MAIORESCU, CR. I, 267. *Rodul acestei educații fu neobișnuita învățătură a beizadelii Dimitrie, un fenomen pentru Orientul din secolul al XVIII-lea.* IORGA, L. I, 35.

— *N.* de origine grec. (φαινόμενον „ceea ce apare").

FENOMENÁL, -Ă adj. *Phénoménal.*
1°. (Fil.) Care cade subt simțurile noastre.
2°. (Fam.) Surprinzător prin raritatea sa. *Înșiră la cuvinte de o fenomenală combinațiune.* MAIORESCU, CR. II, 19.
— *N.* din fran.

FERÁIE s. f. v. **herâie.**

FERĂSTRĂIÁȘ s. a. *Scie* (de jardinier).—Ferăstrău mic, care se întrebuințează mai ales la curățitul pomilor. Se mai numește ghimirlie. Cfr. PAMFILE, I. C. 122; H. IV, 152.
— Derivat din **ferăstrău,** prin suf. dim. *-aș.*

FERĂSTRĂIÁȘ s. m. *Scieur.* — (În Brașov, subt forma *firăstrăiaș*) Cel care taie lemne, care ferăstruește. [Cu același sens, în Brașov, mai rar: **firăstrăiér** s. m., la COSTINESCU: **ferăstrăiér** s. m.]
— Derivat din **ferăstrău,** prin suf. nom. agent. *-aș.*

FERĂSTRĂU s. a. 1°. *Scie.* 2°. *Scierie.* 3°. *Herbe d'or (Helianthemum vulgare, alpestre* ou *rupifragum).* 4°. La constellation de *Cassiopée.*
1°. Instrument de tăiat lemne (une-ori și alte corpuri tari, precum piatră, metale, etc.), numit pe alocuri și cordar, firez s. fier, constând dintr'o lamă dințată de fier s. de oțel, numită pânză, care e aplicată într'un mecanism de lemn. (Acesta constă din două bucăți de lemn verticale, numite brațele [mânile, cracii, cotoaiele, mânerele, marginile, condacele, spetezele s. pervazurile] ferăstrăului, care sânt legate, pe la mijloc, printr'o bucată de lemn orizontală, numită punte [curmeziș, războiu, pod, mijlocaș, mijlocar s. chingă]; subt cele două capete de sus [mere, cioace s. umeri] ale brațelor e câte-o crestătură [s. creastă], spre a puteà fi legate una de alta printr'o sfoară răsucită, numită coardă [strună, ață, funie, întinzător s. întinsori] ; aceasta poate fi strunită [întinsă, cetluită] sau slobozită printr'o limbă de lemn, numită pană de răsucit [băț, struneală, lemnuș, încordător, întinzător, sucitor, răsucitoare, limbă, cordar, săgeată s. lopățică, cheie, aripă], al cărei capăt de sus intră în coardă, pe când capătul de jos se reazămă pe punte. Pânza e fixată în două cozi, cu ajutorul cărora poate fi sucită la dreapta s. la stânga; dinții [zimții s. colții] ei se ascut [s. se calcă] cu pila, strâmbându-se unul într'o parte, altul într'alta cu ajutorul dințarului). | Spec. ~ de mână: „scie à main, passe-partout *ou* à guichet" : constă dintr'o lamă dințată triunghiulară, având numai la un capăt un mâner de lemn; „se numește firiz în jud. Mehedinți, chimilioară în jud. Iași și corzar în jud. Neamțu". DAMÉ, T. 86. | ~ **mare,** constă dintr'o lamă mare, cu dinți lungi și are la cele două capete două mânere verticale. Cu el se taie trunchiuri de arbori și bușteni, și îl conduc doi oameni. Se mai numește: pânză, joagăr, beșchie, babiță (5°). || *Isaiea-l despicară cu hirestéulŭ.* VARLAAM, C. 283; cfr. 291. *Se osteniră ceia ce trăgeà hirestéulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 21; cfr. 67, $_2$; 21. *Bardă mare, ferăstrău de o mână, păreche de fiară de cai...* INVENTAR (Sibiiu, 1752), ap. IORGA, S. D. XII, 63. *Par'că-i un hereseu* [așà horăe] ! ALECSANDRI, T. 657. *Oricine l-ar fi văzut tăind cu fierăstrăul...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 235. *Într'un loc au aflat o grămadă de rugumătură de feresteu.* SBIERA, P. 22/$_2$. *Scoaseră, unii săpoaie, alții ferestraie.* RETEGANUL, P. II, 54/$_7$. „Uneltele de dulgherie sânt: topor..., *ferăstrău...*" H. IV, 11; II, 186, 136, etc.
2°. P. ext. Joagăr (În acest sens, și: **ferăstrău de munte**). DAMÉ, T. 173. *La un hirisău, de vale, se întorc, s'adună toți.* BELDIMAN, T. 398. *Cuprinzând cu aceà întindere și trei feresteie a locuitorilor Moldovei, ce sânt făcute pe părăul Cigneșului...* URICARIUL, IV, 91/$_9$. *Putna și-a făcut o altă curgere pe vaiagul ferestailor.* I. IONESCU, P. 46. *Prin părțile acestea de șes... nu lucrează „fierăsaie".* IORGA, SĂM. II, 334.
3°. P. anal. (Bot.)=**mălăoaie** și **iarba-osului.** PANȚU, PL. [În sensul acesta (în Mold.) și: **forăstău** s. m. (cu labializarea lui *e* în *o*): *Frundză verde forăstău. La crâșmă, la făgădău, Bea saracu' cu bogatu'...* VASILIU, C. 30.] Cfr. ferestrăietoare.
4°. Constelația Casiopa. *Cele trei-patru constelații cunoscute, carul, cloșca-cu-puii, herăstăul, păreau mai apropiate.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.
[Se găsesc o mulțime de variante, care se explică în mare parte prin apropierea cuvântului, prin etimologie populară, de *fier* și prin trecerea lui *f* > *h* în Mold. Forma cea mai apropiată de etimologie e **firisău** s. a. (Rușor, comit. Solnoc-Dobâca, Transilv.) VICIU, GL., **firiséu** s. a. DAMÉ, T. 112, **feresău** s. a. CIHAC, II, 498, **fierăsău** s. a.; (Mold.) **hirisău** s. a. DOSOFTEIU, V. S. 107, $_2$, **hereséu** s. a. | Alături de aceste forme avem, prin apropiere de verbul corespunzător (cfr. ferestruì) formele: **ferestéu** s. a., **ferestău** s. a., **ferăstău** s. a. COSTINESCU, **fierestéu** s. a. MARIAN, D. 346; **hierestéu** s. a., **hiristéu** s. a., **herăstău** s. a., DOSOFTEIU, V. S. 45, 8, 218, **herestău** s. a. CIHAC, II, 498;—**ferestréu** s. a. DAMÉ, T.; GOROVEI, C. 147, **ferestrău** s. a. H. II, 89, **firăstrău** s. a., H. II, 195, 222 (tot așà la Brașov), **fierăstrău** s. a., **fierestrău** s. a., **herestrău** s. a. CIHAC, II, 498, **herăstrău** s. a. ZANNE, P. IV, 488. Prin Mold. și: **cirișéu** s. a. PAMFILE, I. C. 121. | Plur. *-saie, -staie, -straie ; -seie, -steie, -streie.*]
— Dintr'un tip unguresc *fürészŏ (derivat dintr'un verb **fürészni* = *fürészelni* „ferestruì"). Cfr. firez, firiz.

FERĂSTRUÍ vb. IV^a. *Scier.* — A tăià cu ferăstrăul. *Și-l omorîră, cu hirisăul hiresluindu-l.* DOSOFTEIU, V. S. 107, $_2$; cfr. 21, 8, 67, $_2$. | Fig. *De la Porțile-de-Fier, unde Dunărea a ferăstruit muntele până în temelie...* MEHEDINȚI, P. 39. [Forma cea mai apropiată de etimologie e *firesluì*, care se poate atestà numai subt varianta: **hiresluì** vb. IV^a. Prin schimbarea grupului *sl* > *st* (cfr. câșlig < câștig) s'a născut forma: **ferestuì** vb. IV^a. MARIAN, D. 346, **herestuì** vb. IV^a. CIHAC, II, 500, **hirestuì** vb. IV^a: *De i-i voia să mă hiresluĭască, hirestuĭască-mă.* DOSOFTEIU, V. S. 40. | Prin intercalarea unui *t* în grupul *sl*, s'a născut forma **ferestluì*, asimilată în **ferestruì** vb. IV^a, **ferăstruì** vb. IV^a (având, fără îndoială, o influență asupra acestor forme și cuvântul *fereastă* = *fereastră*), **hirestruì** vb. IV^a. DOSOFTEIU, V. S. 21/$_{32}$. || Prin apropiere de *fier*, și: **fierăstruì** vb. IV^a. ANTIM, ap. TDRG. | Cu schimbul obicinuit între *uì-* și *-ăì* și: **firăstrăì** vb. IV^a (Brașov).]
— Din ung. **fürészelni,** idem.

FERĂȚ subst. Mesure de capacité un peu plus grande que le décalitre. — (La Moți) Măsură de capacitate de opt cofe vechi. Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 63.

FERÁTĂ adj. f. *Ferrée.* — De fier. (Numai în expresia:) *Cale ferată:* drum de fier.
— *N.* din fran.

FERBERÉ s. f. v. **falbalà.**

FERCHEDÉU s. a. = **vârtej.** LIUBA-IANA, M. 106.
— Din ung. **fergetyŭ** *(förgetyŭ)* (propriu: „învârtitoare") „tourniquet d'une croisée, cheville". CIHAC, II, 498. Cfr. fercheteu.

FÉRCHEȘ adj. *Pimpant.* — (Fam., cu deosebire despre bărbați) De o înfățișare plăcută și elegantă; cfr. curățel, spălățel, șclivisit. *Toți care mă văd așà ferches, galant, delicat, dansator... se miră cum de nu sânt eu la cavalerie.* BASARABESCU, V. 237.
— Etimologia necunoscută. Cfr. ferchezul.

FERCHETÉU s. a. = **răsteu.** MOLNAR, ap. TDRG. — Din ung. **fergetyö** *(förgetyű)*, idem. Cfr. ferchedeu.

FERCHEZUÍ vb. IV[a] trans. *Parer, bichonner. Rosser.* — (Fam.) A gătì frumos, a dichisì, a împodobi (pe cinevà), a-l face să fie fercheș; cfr. ateià. *Cum au ajuns țăranii la Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi albe și cușme nouă, de se mirau țăranii ce i-a găsit.* CREANGĂ, A. 161. | Fig. A bate (pe cinevà), a-i trage (cuivà) o bătaie, o ferchezueală. PAMFILE, C. [Derivate: **ferchezueálă** s. f. (și cu înțelesul de „bătaie"). *Ți-ar trebui și Sfinției tale o ferchezueală, ca prostului.* SEVASTOS, ap. TDRG.; **ferchezuít, -ă** adj. *Ca să-mi mai treacă de urît, m'am ocupat însă-mi de toaleta lor; și așà ferchezuite, încorsetate, ...le-am dat drumul.* C. NEGRUZZI, I, 104; cfr. I, 317. *După ce o văzù boierul curățită și ferchezuită ca o mireasă, și cum aveà ea și pe vino încoace, i se părù mai frumoasă.* ISPIRESCU, L. 179.]

— Etimologia necunoscutà. (Pare a fi înrudit cu *fercheș.*)

FÉRDELĂ s. f. 1°. *Double décalitre.* 2°. *Mesure (employée par les marchands de laine).* 3°. *Quartier (de village).* 4°. *Une certaine partie d'une grange.* (Transilv.)

1°. Măsură de capacitate pentru cereale, conținând 20 de litri s. 16 cofe, ceea ce corespundeà la $^1/_4$ de găleată; p. ext. conținutul ei. Cfr. baniță, mierță, șinic, dimirlie. „Bucatele se măsură cu *ferdela* sau mierța care se ridică de urechi." (Săliște) Com. BANCIU. *Dați-i o sută de feardele de galbeni.* ALEXANDRIA, 157. *Aceste [clăițe] le fac... mari,... la fund mai late ca la gură,* [așà că] *au înfățișarea unei ferdele (mierțe) întoarse cu gura în jos.* MOLDOVAN, Ț. N. 84. *Și Domnu-ți va dare Stogul cât casa, Snopul ferdela, Claia găleata, Pita cât masa.* (Răsinari, în Transilv.), ap. GCR. II, 320.

2°. O măsură la vânzarea lânii, în uz la oierii ardeleni. BARCIANU.

3°. Despărțire într'o comună. BARCIANU. | *Feciorii din sat se împărțeau în trei ferdele.* (Gura-Râului, în Transilv.), JAHRESBER. X, 186.

4°. O parte a șurii.

[Și: **férdală** s. f. *Sămânța cernută se măsură cu ferdăla (=20 litre).* BREBENEL, GR. P.; (cu metateză): **félderă** s. f. JAHRESBER. X, 186; † **feárdelă** s. f.]

— Din săsește **fyrdel** (= germ. *Viertel* „a patra parte"). Borcea, *Jahresber.* X, 186.

FERDELÉȚ s. a. Mesure de capacité de $2^1/_2$ litres. — (În Munții apuseni) Diminutivul lui **ferdelă** (derivat prin suf. *-eț*). *„Ferdeleț* = $2^1/_2$ litri". FRÂNCU-CANDREA, M. 63.

FERDIDÉU s. a. *Moussoir.* — (Bucov.) „Rotiță mică de lemn, găurită în mai multe locuri și înțepenită la capătul unui băț; cu ea alege baciul untul și bate laptele". MARIAN. Cfr. drugă, brighidău, litcă, mâtcă, roată. [Și (prin apropiere de sinonimul brighidău): **berdedéu** s. a. (Pojorâta, în Bucov.) Com. A. PROCOPOVICI; **perdidéu** s. a. MARIAN.]

— Probabil, din ung. **fordító** „învârtitor".

FEREÁGĂ s. f. (Bot.) v. **feregă.**

FEREÁLĂ s. f. *Précaution; abri.* — Pază, precauțiune, băgare-de-seamă, circumspecție. *Acești doi boieri tot cu fereală îmblă, și tot pre ascuns noaptea.* M. COSTIN, LET. I, $308/_{31}$. *Mijloacele de ocrotirea sănătății și a frumuseții* [sânt]:... *mai întâiu fereala de răceală.* PISCUPESCU, O. 183. *El căpătă... portretele Sultanilor, conservate cu multă fereală in biblioteca Seraiului.* IORGA, L. I, 335. *Tu, soro, să-mi așterni Lângă tine, la picioare, În iatacu-ți de culcare, Că-i iatacul de fereală* (= ferit, scutit, ascuns) *Adăpost la bănueală.* TEODORESCU, P. P. 642. | Apărare. *În fruntea cailor pun o tablă de her, și mulți și pe la peptul cailor, pentru fereală de glonțuri.* M. COSTIN, LET. I, $224/_{30}$. | Faptul de a se da la o parte spre a evità o lovitură, etc. *Lupul, cu iute fereală, lovitura [armăsarului] în deșert îi scoase.* CANTEMIR, ap. TDRG. [Plur. *-réli.* || Alte abstracte: **ferire** s. f. *Rezerva lui... față cu Elena, vădita lui ferire de a vorbì cu dînsa..., iau în mintea lui înțelesuri chinuitoare.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 70. † **ferință** s. f. *Să o păzești foarte în ferință logodna aceasta.* DOSOFTEIU, V. S. 163; cfr. 129; 16; $106,_2$. *Postul, ferința, trezvirea, paza besearecii.* VARLAAM, C. $249,_{22}$. *Așijdere și din partea voastră pentru ferința păcii... iară așà să poronciți.* N. COSTIN, LET. II, $104/_{37}$.]

Derivat din **ferì**, prin suf. abstr. *-eală.*

FEREÁSTRĂ s. f. *Fenêtre.* — Deschizătură în pereții unei clădiri, prin care să intre lumina și aerul. *Deschise Noe fereastra.* BIBLIA (1688), 6. *Și s'au apucat* [Vasilie-vodă] *să o facă* [mânăstirea Putna] *de nou, ...au zidit-o numai din temelie, din pământ până la ferestri.* NECULCE, LET. II, $205/_{20}$. *Am deschis fereastra.* C. NEGRUZZI, I, 57. *Lună tu,... în câte mii de case Lin pătruns-ai prin ferești.* EMINESCU, P. 220. *Nu se mai cunoșteà pe dinafară,... nici gratii, nici obloane la ferești, nici nimica.* CREANGĂ, P. 255. *Aceà casă n'aveà nici fereastră, nici ușă.* ISPIRESCU, L. 59. *Când asudă ferestrele, are să ploaie.* ȘEZ. IV, $119/_{23}$. (Neobicinuit) † **Fereastră de soare** = foișor. DOSOFTEIU, V. S. 47; 462 (cfr. lat. solarium, germ. Söller). || P. anal. Despicătură de stâncă (cfr. portiță, scară, strungă). *Trecerea la culmea muntelui... este posibilă numai prin... anumite despicături de stâncă, pe care poporul, după formațiunea lor, le numește „fereastră", „portiță", „scară", sau „strungă".* TURCU, E. 146. [Cu disimilarea completă a lui *r* al doilea și: **fereástă** s. f. | Plur. *-rest(r)e, -restr' -rești.*]

— Din lat. **fenestra, -am,** idem.

FERECÁ vb. 1 v. **fericà.**

FERECĂ vb. I trans. 1°. *Ferrer, embatre. (Re)-piquer* (une meule). *Cordonner* ou *créneler* (les flans). 2°. *Enchaîner.* 3°. *Plaquer* (en or *ou* en argent), *garnir* (d'or, d'argent *ou* de pierres précieuses), *sertir.* 4°. *Causer.*

1°. (Despre unelte și obiecte de lemn s. de piatră) A le acoperì, a le îmbrăcà, a le căpțuși (pe din afară) cu (o șină s. cu o fășie de) fier, a le strânge în cercuri de fier, a le legà cu fier, spre a le face tari și rezistente. *Melitia... făcù stâlp de marmure și-l ferecă cu piroane de fier.* CUV. D. BĂTR. II, 285. || P. anal. A da unui obiect rezistență, tărie, aptitudine de a-și împlinì mai bine misiunea: *A ferecà un drum*: a-l așterne pe de-asupra cu pietriș bătut, spre a-l face tare (cfr. fran. route ferrée). Cfr. COSTINESCU. *A ferecà o piatră de moară:* „a-i bate fața..., spre a-i scoate zimți, ca să zdrobească sămânța, s'o macine bine." COSTINESCU. „Piatra morii, ca să macine bine trebue *ferecată*, adecă scobită. Se *ferecă* cu gheunoiul și cu ciocanul." (Săliște, în Transilv.) Com. A. BANCIU. || Spec. *A ferecà banii* = a-i zimți. BARCIANU.

2°. (Despre oameni) A-i legà cu fiare, a-i aruncà s. băgà în fiare (lanțuri, obezi), a-i încătușà. *Au îmblat cum au putut, și l-au prins* [pe Dimitrașco hatmanul], *și făcând știre lui Grigori-vodă, au și trimes de l-au ferecat în obezi.* NECULCE, LET. II, 405. *Și au prins și pe Domnul lor anume Măilat, și ferecându-l în obezi, l-au trimes la Împăratul.* MAGAZ. IST. I, $175/_{17}$; cfr. ISPIRESCU, U. $89/_{25}$, ODOBESCU, III, 270, 271. *Soră, soră draga mea-re, Duce-m'aș, să am putere, Dar țiganca m'a legat, De un*

stâlp m'a ferecat... RETEGANUL, P. I, 48/32. *Pe Român îl ferecă, La Vasluiu îl aduceă.* ALECSANDRI, P. P. 169. *Pe Cucu l-a fereçat până l'a ucis în bătaie.* ŞEZ. II, 45/14. | Poet. *În lanţuri de imagini duiosul vis să-l ferec.* EMINESCU, P. 197. || Fig. (În legătură cu desferecă) A pune bine pe cineva, a-l critică; cfr. înfierà. *Spre primăvară însă, vestea sburâ ca glonţul prin sat. Suratele se strângeau pe la câte una, ferecau şi desferecau, cum se pricepeau ele mai bine.* SANDU-ALDEA, A. M. 13.

3°. (Despre scule preţioase, mai ales despre icoane) A le îmbrăcà cu metal preţios, a le împodobì cu argint, aur şi pietre scumpe (se construeşte cu prep. cu s. în). *Ferecă... ţestul capului... cu aur.* MINEIUL (1776), 383. *Mă jur să ferec cu argint icoana ta.* C. NEGRUZZI, I, 155.

4°. Fig. (Neobicînuit) A pricinuì, a căşunà, a cauzà (cfr. a făurì). *Acela îşi ferecă lui-şi rău, care altuia ferecă.* ŢICHINDEAL, F. 284.

◆[Forma mai veche, *fărecà*, e atestată în COD. VOR. şi PSAL. SCH. (cfr. ferecare, ferecat). Pentru desvoltarea fonologică a acestui cuvânt cfr. CONV. LIT. XLIV, I, 468. | Dial. **fericà** vb. I.]

— Din lat. **fabricare.** Creţu, *Rev. p. ist.* IV, 88. Sensul fundamental erà „a făurì" şi subt *ferecare* (lat. fabr-icare) se înţelegeà lucrul pe care-l îndeplinià faurul (lat. faber) în fierăria (lat. fabrica) sa. La Megleniţi *(fărec)* şi la Albanezi *(farkoń)* s'a păstrat până azi sensul de „potcovesc" (la cei dintâi şi sensul figurat al verbului latin „calomniez" ; cfr. germ. Rănkeschmied şi cuvântul ferecare). La noi, în urma schimbărilor fonetice, cuvântul a fost apropiat, prin etimologie populară, de vorba fier, ceea ce a fost decisiv pentru dezvoltarea lui semantică. Aceasta se vede mai ales din sensul 2° („a aruncà pe cinevà în fiare"), pe când sensul 3° e mai apropiat de etimologie (cfr. germ. Goldschmied). Legătura etimologică cu *faur* reiese şi din locuţiunea, de sigur veche: Faur ferecă şi desferecă. MARIAN, SE. I, 31 = Fevruarie îngheaţă şi desgheaţă. Cfr. înferecà, desferecà şi dubletul fabricà.

FERECÁRE s. f. I. *Ferrage, embatage* (d'une roue); *piquage* ou *rhabillage* (d'une meule), *crénelage* (d'une monnaie). *Garnissage* (d'un métal précieux), *sertissage* (de pierres précieuses). II. *Artifice, embûche, complot.*

Infinitivul verbului **ferecà**, devenit abstract verbal.

I. *Ferecarea unei porţi, unei roţi de moară, unei icoane,* etc.

II. † (Numai în COD. VOR., ca traducere a paleosl. *kovŭ*, subt forma veche *fărecare*) Vicleşug, complot. *Spusă-mi fu mie fărecarea bărbatului cea ce vrură Iudeii să-l ucigă.* COD. VOR. 55/6 (= Şi vestindu-se mie cum va să fie *vicleşug*, la bărbatul acesta, despre Jidovi... BIBLIA 1688). *Auzì fiiul suroriei lu Pavel fărecarea.* ibid. 51/3 (= hicleşugul. N. TESTAMENT 1648; vicleşugul. BIBLIA 1688).

[† **fărecáre** s. f.]

FERECÁT s. a. = **ferecare** (I). Participiul verbului **ferecà**, devenit abstract verbal.

FERECÁT, -Ă adj., subst. 1°. *Ferré, embatu. (Re)piqué* (une meule). *Cordonné* ou *crénelé* (une monnaie). 2°. *Enchaîné. Prisonnier.* 3°. *Plaqué* (en or ou en argent), *garni* (d'or, d'argent ou de pierres précieuses), *serti.*

Participiul verbului **ferecà**, devenit adjectiv şi substantivat une-ori.

1°. Acoperit, îmbrăcat, căptuşit cu (o şină de) fier, strâns în cercuri de fier, legat cu fier. [Chiajna] *călătoreà într'un rădvan, care pe atunci erà o largă cutie de lemn văpsit... aşezată... pe un dric cu patru roate ferecate.* ODOBESCU, I, 161/5. *Dar în poartă cine-mi şade? Şade bun jupân (cutare), Şade'n poartă răzimat În toiagu-i fericat.* TEODORESCU, P. P. 39. *Tot corăbii ferecate Ce pe mare stau plecate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 321. *Că e Târnova cetate Cu trei turnuri ferecate.* TEODORESCU, P. P. 421. *Ale cui sânt, Doamne, aceste case,... Aşà nalte, minunate, Cu lanţuri de fier legate, Cu porţile ferecate?* TEODORESCU, P. P. 39. [Luà] *zestre însemnată, robi, cai, căruţe ferecate.* ISPIRESCU, L. 36. *Din cocie* (= trăsură) *ferecată Am rămas numai c'o roată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 462. || „Pietrele morii, pe faţa unde se freacă una de alta, sânt *ferecate*". DAMÉ, T. 153. *Femeia nebătută e ca moara neferecată.* CREANGĂ, P. 126. || Zimţuit. *Purcoaiele de galbeni bătuţi şi ferecaţi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Fig. Bine-legat. *Dinu Mărăcine erà oacheş... bine ferecat.* SANDU-ALDEA, A. M. 85.

2°. Legat, încătuşat în fiare (în lanţuri, în obezi). *Porunci să şază ferecaţi.* MINEIUL (1776), 144 2/1. *Sosì şi Geafer, vezirul lui Calif, cu oaste şi numai cu vezirul Abtolfat legat şi ferecat.* GORJAN, H. II, 169. *Iar dacă vor simţì cevà ş'or vrea să pribegească, atunci mesiţii Mării Tale îi vor aduce ferecaţi.* ODOBESCU, I, 83/17. *Un biet Român legat, Legat strâns şi ferecat, Ca un mare vinovat.* ALECSANDRI, P. P. 77. | Fig. Strâns, solid. *Între oameni se făcură legătură ferecată.* KONAKI, P. 296. || † Substantivat (adesea întrebuinţat în PSAL. SCH. şi la CORESI, PS., cu sensul de) Captiv, prizonier. *Domnul din ceriu spre pământ căută, să audă suspinele ferecaţilor, să desleage fiii omoriţi.* CORESI, PS. 277 (= suspinule fărecaţilor. PSAL. SCH. 329/8); cfr. ibid. 343; CORESI, PS. 291; 171; 290; 396; 181, etc.

3°. Garnisit, împodobit cu aur, cu argint s. cu pietre scumpe, îmbrăcat cu aur s. cu argint; cfr. făurit. *Cântaţi Domnului în bucinele ferecate.* CORESI, PS. 268. *O tepsie de argintu de colivă, o cruce ferecată.* CUV. D. BĂTR. I, 195. *O evanghelie ferecată.* VARLAAM, C. 35. *Căpeţealele* [stâlpi]*lor ferecate pen prejur cu argint.* BIBLIA (1688), 67,2. *I-au adus şi un cal cerchezesc cu şea ferecată cu argint.* ACSINTI URICARUL, LET. II, 176/32. *Şi scoaseră doao sute de mii de coarne de inorog ferecate cu aur şi cu pietri scumpe, şi o sută de potire de aur şi de piatră de diamant.* ALEXANDRIA, 65. *E o cruce de botez sculptată de amândouă părţile cu câte cinci iconiţe în lemn de chiparos şi ferecată în argint.* ODOBESCU, I, 450. *Jidanul n'are inimă... sau dacă are, ea este ferecată cu argint.* C. NEGRUZZI, I, 323.

[† **fărecát, -ă.** | Dial. **fericát, -ă.**]

FERECĂTÚRĂ s. f. I. *Ferrement.* II. 1°. *Ferrure. Grosse farine* (moulue par une meule récemment repiquée). *Crénelure* (de monnaie). 2°. *Fers, chaînes* (de prisonnier). 3°. *Garniture* (en or, en argent ou pierres précieuses), *sertissure.*

I. Exprimă acţiunea. Ferecare.

II. Exprimă rezultatul acestei acţiuni şi obiectul ferecat:

1°. *Trenul... scăpără... huruind din toată ferecătura lui de fier.* SANDU-ALDEA, A. M. 24. | Spec. „Făina ce iese mai întâiu după ferecarea roatei de la moară". REV. CRIT. IV, 143; cfr. LB.

2°. † Fiarele (lanţurile, obezile) în care se ferecă un prizonier. *Fu băgat în temniţă, legat cu ferecături.* DOSOFTEIU, V. S. 101; cfr. 81; 219,2; 240; 313; 172.

3°. Îmbrăcămintea de aur, argint s. de pietre preţioase a unui obiect. *Ferecăturile împărăteşti, câte erà de aur şi câte erà de argint.* MOXA, 362/4. *Ferecătura Evangeliei..., lucrată cu figuri răsărite..., pe placă metalică suflată cu aur...* ODOBESCU, I, 335.

[Plur. *-turi.*]

— Derivat din **ferecà**, prin suf. abstr. *-ătură.*

FÉRECE † s. f. (Bot.) v. feregă.

FERECEÁ s. f. (Bot.) = vetrice *(Tanacetum vulgare).* PANŢU, PL. [Şi: **fericeà** s. f. BARCIANU.]

— Derivat din **ferece**, prin suf. dim. *-el.*

FERECÚȚĂ s. f. (Bot.) v. **fereguță.**

FEREDÉU s. a. 1⁰-2⁰. *Bain.* 3⁰. *Défaite.*
În Mold. și Bucov. și prin părțile mai amestecate cu Unguri ale Ardealului; e înlocuit din ce în ce mai mult prin „baie", în Ardeal și prin „scaldă" (faptul s. acțiunea scăldării).
1⁰. Baie. *Botezul chiamă-să feredeu de a doa naștere.* VARLAAM, C. II, 47,₂. *Pothind* [= pohtind] *feredeul svântului botez...* DOSOFTEIU, V. S. 125,₂.
2⁰. Baie (putină, edificiu, stabiliment, stațiune balneară). *Care va furà haĭne de la feredeu, așișderea să se ciarte.* PRAVILA MOLD. 18/₂. *Erà un feredeu mare pustiu.* VARLAAM, C. II, 18,₂. *Biserica cea albă de lângă feredee, în Iași...* N. COSTIN, LET. II, 23/₁₂; cfr. id. ib. I, 82; II, 52/₂. *O trimeteà cu careta domnească... la feredeu.* NECULCE, LET. II, 249/₉. *Au cerșut de la înpăratul Tiverie meșteri pentru ca să-i facă feredeae.* CANTEMIR, IST. 327/₃; cfr. 335, 86, etc. *Am asudat par'c'am intrat în feredeu!* ALECSANDRI, T. 318. *După dealul cel mai mare, Unde soarele răsare, Este-un mândru feredeu Și se scaldă Dumnezeu.* MARIAN, SE. I, 17. | Spec. Căldarea în care se încălzește apa pentru baie. Cfr. RETEGANUL, P. III, 23.
3⁰. Fig. (fam.) Bătaie (cumplită). PAMFILE, J. II. *Nefind gata Tătarii, au întrat ai nostri îndată cu sabiile într'înșii. Perit-au mulți Tătari, și le-au luat ai nostri și robii și pleanul, carii numai cu fuga au scăpat dintr'acel feredeu, spre Bugeac.* M. COSTIN, LET. I, 293/₃. *Și scăpând ei dentr'acel feredeu, îndată au trimis pre un ghenerariu al său la Moscal ca să fie gata a doa zi de războiu.* MAGAZ. IST. 92/₂₇.
[Plur. *-dee.* C. NEGRUZZI, III, 92/₁₄.]
— Din ung. dial. **feredő** (lit. *fürdő*), idem.

FEREDUÍ vb. IV[a] trans. *Baigner.* — (Mai rar) A îmbăia, a scălda (pe cineva). *Atunci poruncì să o fereduească.* ISPIRESCU, L. 179. *Și l-o fereduit.* ȘEZ. IV, 200/₁₇.
— Din ung. dial. **feredni** (lit. *fürdeni*), idem.

FÉREGĂ s. f. (Bot.) 1⁰. *Fougère.* 2⁰. *Filipendule (Spiraea Filipendula).*
1⁰. Plantă cu frunze mari și dantelate, formând ca o pâlnie; crește prin locuri umede și umbroase. Diferitele soiuri ale acestei plante se mai numesc: spata-dracului, spasul-dracului, spinarea-lupului, creasta-cucoșului (Valea-seacă, în Bucov.), iarba-șarpelui, năvalnic; cfr. pana-zburătorului (Slănicul Mold.). *Tu dormi sub paza unei feregi, iar ferega mișcat'a-lene Pe somnul tău și-alintă'n aer gingașa ei apărătoare.* ANGHEL, Î. G. 24. [Pe lângă forma *féregă* ȘEZ. IX, 29, și: **férigă** s. f. ȘEZ. II, 227; IV, 25/₁₅; TEODORESCU, P. P. 343 [b], găsim, în Ban. și accentuarea **fereágă** s. f. *Muierea... În pripite-și leagă capu' Cu pelin și cu fereagă, Se vaită că-i beteagă.* HODOȘ, P. P. 197; prin Prahova și Vrancea și: **féligă** s. f. CDDE. nr. 577. Forma veche și normală e **férece** s. f. atestată numai în dicționare (ca numire topografică într'un doc. din a. 1556, ap. TDRG.) alături de **férice** s. f. în (Bihor) REV. CRIT. IV, 143, (Rogojini, în Covurluiu) H. III, 129; cu trecere la decl. I: **férică** s. f. (Bucov.) WEIGAND, B. B. 94, (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 84.]
2⁰. **Feregă-albă** s. **ferige-albe** s. **ferice** = **aglică.** PANȚU, PL. Cfr. **firigeà.**
— Din lat. **filix, -icem.**

FEREGEÁ s. f. Grand manteau d'étoffe fine *ou* sorte d'habit large et ouvert que les boyards portaient anciennement par-dessus leur costume. Manteau en toile fine et légère que les femmes des boyards portaient. Manteau de femme turque. Voile de femme turque. — † Mantà largă și deschisă, făcută din stofă fină pe care boierii o purtau peste anteriu. (Cuvântul se găsește mai întâiu într'un doc. slav de la 1588, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 258.) *Au îmbrăcat pe Capegibașa cu feregè cu samur.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 234/₂₅. *Pre Turc cu feregeà cu spinare de samur îmbrăcându-l, la gazdă l-au dus.* MAG. IST. II, 350/₁₀. *Băiatului îi tremură mâna și vărsă cafeaua pe feregeaua pașii.* GHICA, S. 158. || Mantilă de stofă fină pe care soțiile boierilor o purtau peste îmbrăcăminte. *Șalurile și feregelele Domniței Ralù.* FILIMON, C. II, 326. *Mai colo* [erau] *boccealâcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu,... cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevaiu.* ODOBESCU, I, 134/₁₄. *Toate le are cuconița, numai feregeaoa-i lipsește* (:„se zice pentru cei scăpătați ce vor să poarte haine domnești"). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 148. || (Astăzi, la Turcoaice) Mantilă de pânză fină. *Sub feregeaua ei subțire de borangic, se desemnau formele desăvârșite ale unui trup mlădios și gingaș.* TAFRALI, S. 126; cfr. 124. | Vălul cu care cadânele își acoper fața ca să nu fie văzute. *Apare o ființă din raiul de iubire Pe frunte-acoperită cu-o feregeà subțire.* ALECSANDRI, P. II, 390.
— Din turc. **ferĕğé** „mantà cu mâneci largi; mantilă purtată de femei" (împrumut din grec. φορεατὰ, φορεσία).

FEREGÚȚĂ s. f. (Bot.) *Polypode* ou *fougerole (Polypodium vulgare).* — Varietate de **feregă**, numită și: **iarbă-dulce** (Bucov.) și **iarbă-dulce-de-munte.** PANȚU, PL.; TEODORESCU, P. P. 294[b]. [Și: **ferigúță** s. f., **ferecúță** s. f. PANȚU, PL.]
— Derivat din **feregă**, prin suf. dim. *-uț.*

FERENTÁR † s. m. (Latinism) Nom donné par quelques écrivains à un corps de troupes de l'ancienne armée roumaine. — Nume imaginat (după latinește) de unii scriitori, pentru un fel de soldați din vechea noastră armată. Cfr. URICARIUL, XXII, 425/₁₀. *Ferentarii,* un corp de pedestrime ușoară. BĂLCESCU, M. V. 592. *200 de ferentari (doară călăreți)...* ȘINCAI, HR. II, 230/₃₇. *Mihnea însoțit de patru viteji ferentari, cu lăncile poleite'n vârf și la mânere.* ODOBESCU, I, 73/₁₀.
— *N.* din lat. **ferentarius,-um** „soldat ușor înarmat".

FEREON s. a. v. **herâie.**

FERESĂU, FERESTĂU, FERESTÉU s. a. v. **ferăstrău.**

FERESTRĂIETOÁRE s. f. (Bot.) = **iarba-osului** *(Helianthemum vulgare).* BARCIANU. Cfr. **ferăstrău** (3⁰). [Mai ales subt forma **herestăietoáre** s. f. PANȚU, PL.]
— Adjectivul verbal al lui **ferestrăi**, substantivat subt forma feminină (deci propriu zis: planta care ferăstruește).

FERESTRĂU, FERESTRÉU s. a. v. **ferăstrău.**

FERESTRUÍ vb. IV[a] v. **ferăstruì.**

FERESTRÚICĂ s. f. *Petite fenêtre.* — Diminutivul lui **fereastră** (derivat prin suf. *-uică*). Fereastră mică. *Ferestuicele au cadre de piatră ca acelea din bisericile lui Ștefan-cel-Mare.* IORGA, N. R. B. 40. *Fă-mă mândră păsăruică, La mândruța'n ferestruică, S'o văd seara când se culcă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 406; cfr. RETEGANUL, TR. 78. *Mă uitaiu pe o ferestruică.* ȘEZ. II, 61. || Anal. *Poarta o deschid eu: îi știu meșteșugul. Să-i croim ferestuica... Bârna trece pe aici.* CARAGIALE, S. 148/₅. *În cele mai multe părți din Bucovina și mai cu seamă de când nu e voie a se duce mortul la groapă cu secriul descoperit, se face pe de o parte și pe de alta în dreptul capului mortului câte o ferestruică, pentru ca să se răsufle, să vază gloata ce s'a adunat, ca să-l petreacă.* MARIAN, Î. 238. [Și: **ferestúică** s. f. | Plur. *-t(r)uici.* IORGA,

N. R. B. 104. || Alte diminutive: **ferestrúie** s. f. DOSOFTEIU, V. S. 42/2. *O beşică'n loc de sticlă e întinsă'n ferestruie.* EMINESCU, P. 192. *Stoica... deşchise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie şi întrebă: — „Cine e?“* ODOBESCU, I, 67/28. *Lumina vine pe câte două ferești gotice şi două altele mai mici, pătrate, de fiecare latură, afară de ferestruia altarului.* IORGA, N. R. B. 102. | (Rar) **ferestrícă** s. f. *O singură ferestrică... sloboade o rază misterioasă.* C. NEGRUZZI, I, 215. | (Rar) **ferest(r)úţă** s. f. LB., ŢIPLEA, P. P.]

FERESTUÍ vb. IV[a] v. ferăstruì.

FÉRFĂN s. m. (Bot.) = vâsdoagă *(tagetes erecta şi tagetes patula).* — Pe alocurea numit şi: **Ferfăn-mic,** s. **Ferfăn-mare.** PANŢU, PL. [Şi: **férfen** s. m., **férfon** s. m., BRANDZA, PL. 272; **fânfen** s. m. PANŢU PL.; **fârfen** s. m. GRECESCU, PL. 303; **fearfon** s. m. (la BARCIANU accentuat: *fearfón*). PANŢŮ, PL.; **félfen** s. m. (Boteni, în Muscel) H. V, 49.]

FERFELÍ vb. IV[a] v. terfeli.

FÉRFENIŢĂ s. f. 1°. *Lambeau, haillon.* 2°. *Pellicule, cuticule.* 3°. *Rose d'Inde (Tagetes erecta).*

1°. Zdreanţă, petecă. *Şi-şi lepădă haĭnele lor cele dorobânţeşti şi se îmbrăcă în ferfeneţe calicești.* MAG. IST. IV, 341/31; cfr. I, 312/12. *Nici ferfiriţă nu s'a ales de el.* RETEGANUL, P. V, 41/17. | (Întrebuinţat mai ales în funcţiune adverbială) A face s. a **rupe ferfeniţă**: bucăţi-bucăţi, zdrenţe, (fig., despre oameni) „a bate rău, rupând straiele de pe cinevă“ (ZANNE, P. III, 149), a-l da gata (pe cinevă). *Ba şi el, une-ori, sărindu-şi din minţi, îşi rupeă ciobotele ferfeniţă, jucând împreună cu noi.* CREANGĂ, A. 82. *Îi udă cojocul de-asupra astfel, că i s'au făcut tot ferfeniţă.* MARIAN, SE. II, 105. *Şi se deşteaptă Greu-ca-pământul şi numai odată se freacă de gardul cel de fier şi gardul tot ferfiriţă se face.* RETEGANUL, P. III, 41/11.| (În funcţiune atributivă) *Am o găină pestriţă Şi la coadă ferfeniţă?* (= Mătura). GOROVEI, C. 222. *L-au îmbrăcat cu straie nouă şi sara a venit cu ele ferfeniţă.* PAMFILE, J. II.

2°. Spec. *„Ferfeliţă* = peliţă fină, d. e. peliţa, care se prinde pe o rană de curând vindecată sau deasupra icrelor, dacă stau mai mult la aer. (Sălişte, în Transilv.)“ Com. A. BANCIU.

3°. (Bot.) = **ferfăn.** (Atestat numai la) BARCIANU. [Şi: **férferiţă** s. f., **férfeliţă** s. f. CREANGĂ, GL.]

— Etimologia necunoscută. (TDRG. compară cuvântul cu rut. *ferféla, ferfélicja* „ninsoare deasă“. E probabil că avem a face cu o formă desvoltată — prin asimilarea lui *t-f* în *f-f*; cfr. ferfeli — din **terfeliţă,* şi că acesta e înrudit cu *tearfă, terfeli,* etc.)

FERFENIŢÍ vb. IV[a]. *Mettre en lambeaux, lacérer.* — (Mold. şi Bucov.) A rupe (o haĭnă, etc.) ferfeniţă, a o zdrenţui. | Refl. A se zdrenţui, a se face bucăţi-bucăţi, peteci. *I s'au ferfeniţit haĭnele.* SBIERA, P. 143/8. [Mai ales întrebuinţat ca part.-adj. **ferfeniţít, -ă**: *Baba Dochie, văzând că i s'a udat şi stricat tot cojocul, şi de ud şi ferfeniţit ce e, nu-l mai poate purtà în spate...* MARIAN, SE. II, 105. *Conu' Vasile umblă cu un pardesiu ferfeniţit.* GÂRLEANU, SĂM. IV, 20.]

— Derivat din **ferfeniţă.**

FERFENIŢÓS, -OÁSĂ adj. *En lambeaux, en haillons.* — (Mold. şi Bucov.) Zdrenţuros, zdrenţuit. *Şi-acum par'că-l văd cât eră de ferfeniţoş.* CREANGĂ, P. 148. *Prin... aceste cărţulii urîte, păstrate astăzi în puţine exemplare ferfeniţoase... s'a întemeiat... limba literară.* IORGA, L. R. 84. *Au aflat-o în străiţele ei rupte şi ferfeniţoase.* SBIERA, P. 214/22; cfr. 212/38. *Tot aşà ferfeniţos am să umblu?* ŞEZ. VII, 25. *Am o găină ferfeniţoasă, şeade cu boierii la masă?* (= Curechiul). GOROVEI, C. 128.

— Derivat din **ferfeniţă,** prin suf. adj. *-os.*

FÉRFON s. m. (Bot.) v. ferfăn.

FERÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Fêter.* 2°. *Respecter* ou *se soumettre à* (une loi, etc.). II. 1°. *Conserver; tenir compte* (de...). 2°. *Protéger, préserver.* 3°. *Défendre.* 4°. *Cacher.* 5°. *Ménager, épargner.* III. 1°. *Se garder, se méfier* (de...). 2°. a.) *Se défendre.* b.) *Éviter.* c.) *Se détourner, se garer, gauchir.* d.) *S'abriter.*

I † Trans. Sensul fundamental pare a fi: 1°. A ţineà o sărbătoare, a o observà (cu sfinţenie), a o respectà, a păzì (datinile obicĭnuite la zile anumite), a serbà. *Acesta om Sâmbăta nu fereaşte.* VARLAAM, C. 157, 2. *Tătarii războiu să facă n'au vrut, ferind Vinerea.* M. COSTIN, ap. TDRG.

2°. P. ext. A ţineà, a ascultà, a observà, a urmà, a păzì (o poruncă, un obiceiu, etc.). *Cela ce va toată leagia ferì, şi va greşì ura* [= una], *f[i-va v]inovatn tuturor.* COD. VOR. 118/11, (= va ţineà toată leagea... N. TESTAMENT 1648; va păzì toată leagea... BIBLIA 1688). *Nu feriră dzisa Dzeului şi în leagea lui nu vrură să îmble.* PSAL. SCH. 244.; cfr. 416. *Şi ispitiră şi mâniiară Dumnezeul de sus şi mărturia lui nu feriră.* CORESI, PS. 215; cfr. 281. *Nu ĭaste datoriu cela ce au giuruit să fereasc acest lucru.* PRAVILA MOLD. 141. *Să fereasc poruncile tale.* DOSOFTEIU, V. S. 63, 2; cfr. TETRAEV. (1574), 233.

II. P. gener. Trans. 1°. A păzì cevà (nealterat), a păstrà, a conservà cevà (neatins). *În veac ferì-voiu lui meserearea mea şi leagea mea credincioasă lui.* PSAL. SCH. 291. *Acestea pre aceaĭa vreame dreptatea feriià.* CANTEMIR, IST. 240. *Răspuns-au dară şi Leşii... cumcă cinstea Măriei sale Domnului o feresc.* ACSINTI URICARUL, LET. II, 16/10. | A ţineà seamă de cevà. *Toate giudeaţele feréscŭ acest lucru, ce se dzice micşurarea certării.* PRAVILA MOLD. 144.

2°. (Complementul e o fiinţă; subiectul e de obiceiu Dumnezeu, p. ext. pronia, norocul, etc.; prin prep. de se indică primejdia, răul, etc., de care cinevà e ferit) A păzì, a luà s. a aveà subt scutul său, a scutì, a ocrotì (pe cinevà). *Fereaşte tinerei* (= pe cei tineri) *Domnul.* PSAL. SCH. 384. *L-au ferit Dumnezeu de primejdia vieţii.* N. COSTIN, LET. II, 82. *Ah! fereşte, Doamne sfinte, pre tot omul muritoriu!* KONAKI, P. 118. *Pe mine unul — de n'aş grăì într'un ceas rău — până acuma, dă, m'a ferit Dumnezeu!* CREANGĂ, P. 119. *Mai bine să ne facem cruce şi să zicem: feri-ne Doamne!* RETEGANUL, P. I, 14/7. *Norocul îl fereşte de primejdia asta.* ŞEZ. II, 133/6. ‡ **Doamne fereşte!** şi: **ferească** (s. **ferit-a**) **Dumnezeu** (s. **Domnul** s. **Sfântul,** etc.)! şi (numai): **ferească!** se exclamă (ca germ. [Gott] bewahre!) în faţa unei primejdii, a unei ştiri îngrozitoare, ca un fel de deprecaţiune; adese-ori înţelesul scade până la o simplă accentuare a predicatului: (afirmativ) „foarte tare, etc.“; (mai ales, negativ) „de loc, cu nici un preţ, nici vorbă“. *Dacă, ferească Dumnezeu,... se va mai lăţi boala ciumii...* URICARIUL, IV, 120/16. *Îşi sileà calu', ferească Dumnezeu, de te luà groaza.* GORJAN, H. II, 198. *„Această pungă ţi-o dăruim...“ — „Ferească Dumnezeu“, au răspuns căpitanul, „de a luà mită de la voi“.* DRĂGHICI, R. I, 23. *„Doamne fereşte!“ ziseră plăeşii făcându-şi cruce.* C. NEGRUZZI, I, 169. *De abià pot merge caii... lunecă, Doamne fereşte!* ALECSANDRI, T. 306. *Ferească Dumnezeu! înălţate împărate să cuget eu, om bătrân, la una ca aceasta!* CREANGĂ, P. 83. *Să te ferească Dumnezeu, când prinde mămăliga coajă!* id. ib. 209. *Ferit-a Dumnezeu ca un Român să mănânce cândva carne de cioară.* MARIAN, O. II, 39. *Se încinse o luptă de să te ferească Dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 28. *Când stăpânul se jucà cu dînsul* (cu pisoiul), *ferit-a Sfântul, să-l zgârie.* id. ib. 286. *Mi-[e] că nu va vrea să meargă, dar eu, ferească-mă D-zeu, să-l fac cu puterea să se ducă.* RETEGANUL, P. I, 15/31. *Ferească Dumnezeu de gura satului!* ŞEZ. I, 220/16. *A trăì ca Doamne-fereşte* = a trăì rău, ca vai de el. ZANNE, P. VI, 552.

3°. A apără (pe cineva s. ceva). *Mai bine să-şi ferească neştine moşia, decât părinţii.* PRAVILA MOLD. 51. [Dragoş] *plecă în veselie Pe frumoasa lui moşie, De păgâni să o ferească.* ALECSANDRI, P. I, 346. *Câni... cu coama nu prea stufoasă, dar îndestulă ca să-i ferească de frig...* ODOBESCU, III, 65/14. *Păzeă şi fereă cirezele.* SBIERA, P. 188/35. *Şi te-oiu coperì, De foc te-oiu ferì.* ALECSANDRI, P. P. 8. *Pe fata împăratului o fereà calul de loviturile smeului.* ISPIRESCU, L. 27.

4°. (A apără de vederea oamenilor, deci:) A ascunde, a acoperì. *Începù a să ruşinà* [Adam] *ferindu-ş[i] goliciunea şi ruşinea.* VARLAAM, C. 347. *Aciastea nevoinţe a sale le feriià.* DOSOFTEIU, V. S. 30. *O norocită orbire! O dulce neîngrijire! Ce fereşti de ochii noştri viitoarea suferire!* KONAKI, P. 262.

5°. (Învechit) A cruţà. *Să nu se ferească nice o rămăşiţă [din capiştile idolilor].* PRAVILA (a. 1652), ap. TDRG. *Pre tine te-aş fi omorît şi pre ea aş fi ferit.* BIBLIA (1688), 113. *Moartea cu coasa coseşte Şi pre nime nu fereşte.* MARIAN, Î. 121.

III. 1°. Refl. (Primejdia, răul, etc. de care ne ferim se indică prin prep. de, mai rar prin de către; une-orì construit cu să...) A se păzì. *Iară ei să spăreară de cuvânt şi se feriià de acel pom, ca de un vrăjmaş.* CUV. D. BĂTR. I, 347/1. *Ne ferim în curăţie de către meştecăciune.* DOSOFTEIU, V. S. 134. *Fereşte-te de proşti şi de nebuni!* C. NEGRUZZI, I, 248. *Fugind..., apucă pe căi dosnice. Ea se ferì să nu o vază nimeni şi fugì.* ISPIRESCU, L. 308. | (Eliptic) *Eră şi cu ştirea gheneralului de Braşov; numai gheneralul se ferià* [să divulge acest lucru], *că se temeà de Brâncovanul-vodă.* NECULCE, LET. II, 290/3. | (Neobicînuită e construcţia cu un adjectiv predicativ) *Ferindu-se necunoscut...* (= stând necunoscut). DOSOFTEIU, V. S. 15.

2°. (De obiceiu ne păzim de o primejdie, de un rău, etc. evitându-l, ocolindu-l, apărându-ne de el, dându-ne înapoi, într'o parte, în lături, întorcându-ne s. retrăgându-ne dinaintea lui. După felul acestor măsuri de apărare variază şi sensul verbului).

a.) A se apără. *Petru începù a se drăgostì cu fata, ştiţi Dumneavoastră, a o prinde, a o gogolì, mai a o sărutà, cum fac tinerii. Fata nu-i vorbă, se fereà şi nici prea, ca toate fetele.* RETEGANUL, P. V, 40/30.

b.) A evità, a ocolì. *Shakespeare... se fereşte până la exagerare de cuvinte abstracte.* MAIORESCU, CR. I, 18. *Nu se fereà de ţarani, ca boierii de azi.* ŞEZ. II, 208/25. | (Printr'o intervertire a imaginei, găsim înţelesul acesta şi pentru verbul transitiv) *Bricile se taie gură'n gură şi feresc firul de păr, să nu-l ajungă.* (Bilciureşti, în Dâmboviţa) H. IV, 65.

c.) A se da (iute) la o parte (spre a evità ceva), a se da în lături, a se retrage, a se întoarce, a face loc, a se da din drum, a se da înapoi, a se codì. *Mulţi mânară-mă şi dodeiià-mi; de mărturiile tale nu feriià-mă* (= nu mă feream). CORESI, PS. 349; cfr. 139. *Tot cela ce veniià până la locul unde au căzut Asail şi murì, să feriià.* BIBLIA (1688), 221. *De către sfatul împăratului te-ai ferit.* MINEIUL (1776), 157²/2. *De câmpul cel de groază, chiar gândul se fereşte!* ALECSANDRI, P. III, 305. *Nu se fereà de nici un lucru.* SBIERA, P. 211/18; cfr. 189/20. *Soarele şi luna se feriră din calea ei.* RETEGANUL, P. I, 40/10. *Feri-te din calea mea!* BIBICESCU, P. P. 301. | (În sensul acesta se întrebuinţează şi în funcţiune intransitivă) A se da la o parte, a se da în lături, a se retrage din drumul cuivà, a face loc cuivà. *De te-ating, să feri în lături!* EMINESCU, P. 133. *Fata prinse curagiu şi zise: „Feri, câne de smeu, din drumul mieu, că de nu, te împuşc!“* RETEGANUL, P. III, 14/24. | (În urma intervertirei imaginei, găsim şi funcţiunea transitivă) A da la o parte, spre a păzì cevà. *Se ia mămăligă moale, se face o turtă şi, ferindu-se focul de pe vatră, se pune turta acolo.* ŞEZ. V, 51/27.

d.) A se adăpostì, a cere protecţia cuivà. *Te-ai ferit lângă mine.* BIBLIA (1688), 213.

[La imperativ, în loc de *fereşte!* găsim prin Ardeal şi prin Bucov. şi forma *feri!* care poate fi analoagă cu alte verbe de conj. IV, precum fugi! ieşi! ghici! tule-o! mai probabil însă — dată fiind extensiunea geografică şi întrebuinţarea ei numai în sensul de: „dă-te la o parte, fă loc!“ — avem a face cu o apropiere a acestui cuvânt de ung. *fére!* cu acelaşi sens; cfr. CONV. LIT. XVII, 601. | În PSAL. SCH. 115 găsim odată forma *fére-se*, pe când la CORESI, PS. 96 avem forma corectă *ferescu-se* (= se feresc).]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găseşte şi la Românii din sudul Dunării: ar. *mi (a)firescu* „mă feresc, mă păzesc, mă codesc“, mgl. *mi fires* „mă feresc, mă păzesc“ şi e, probabil, de origine latină. Dacă trecerile de înţeles au fost cele arătate, atunci am puteà plecà de la un prototip *ferĭre „a serbà o zi“, înrudit cu *feriae* „zile de odihnă, consacrate unor anumite acţiuni religioase“; cfr. serbă. Am aveà deci a face cu un cuvânt din sfera cultului păgân, păstrat la noi şi după creştinare; cfr. arunca).

FERICÁ vb. I (ş. d.) v. ferecà ş. d.

FERICÁ † vb. I[a]. 1°. *Estimer* (qqn.) *heureux. Glorifier.* 2°. *Faire du bien.* — (Întrebuinţat numai în literatura bisericească veche).

1°. A fericì (2°), a socotì, s. a numì pe cineva fericit. *Adecă, fericămu rebdătorii.* COD. VOR. 133/10 (= zicem că-s fericiţi. N. TESTAMENT 1648; fericim. BIBLIA 1688). *Măreşte sufletul mieu Domnul..., de acmù ferică-mă-vor toate rudele.* CORESI, PS. 440. || A slăvì, a proslăvì, a glorificà. *Toate limbile fericează el.* CORESI, PS. 190. *Şi'n săbor de gloate să-l ridice Şi'n scaun de bătrâni să-l ferice.* DOSOFTEIU, PS. 377. *„Feric* = laudo, beatifico“. ANON. CAR.

2°. A face bine (cuivà). *Fericează, Doamne, dulce voei tale Sionul.* CORESI, PS. 135.

[Păstrat până astăzi în satul Indol lângă Turda (Transilv.) subt forma fereca vb. I, cu înţelesul de „a binecuvântà“. [Un preot zice:] *Ţi-aş ferecà lucru dacă..., dar aşà nu ţi-l ferec!* VICIU, GL.]

— Derivat din ferice. Cfr. fericat.

FÉRICĂ s. f. (Bot). v. feregă.

FERICĂCIÚNE † s. f. = fericire. *Te-ai sculat din morţi cu slavă şi cu fericăciune.* SICRIUL DE AUR, ap. GCR. 127; cfr. 128, 129. *Şi voi să trăiţi; cu ea în fericăciune să vă veseliţi.* MSS. (secol, XVII), ap. GCR. I, 136. *„Ferikĕcsune* = gloria, beatitudo“. ANON. CAR.

— Derivat din ferică, prin suf. abstr. *-ăciune.*

FERICÁT, -Ă † adj. = fericit. Participiul verbului ferică, devenit adjectiv. (Cu sens neutru) *Acela fericatu întru facirile sale fi-va.* COD. VOR. 115/9 (= fericit. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688); cfr. 73/9; 154/10; 160/11. *Fericaţii ce ispitià mărturiia lui, cu toată înema cereà el.* PSAL. SCH. 391. *Ferecată limbă ce lui este Domnul Zeul lui.* CORESI, PS. 80; cfr. 360; 243; 251; 331; 164; 396; 5; 83; 105. *Fericaţi measerii cu sufletul, că acelora e împărăţia ceriului.* TETRAEV. (a. 1574), 205. *O fericatu părinte ce...* CUV. D. BĂTR. II, 123. *„Ferikat* = beatus“. ANON. CAR. [După analogia lui *ferice de...*, se găseşte, o dată şi construcţia: *Ferecaţi de ceia ce plâng.* CUV. D. BĂTR. II, 465. | Şi: † ferecát, -ă adj.]

FERÍCE adj., subst. I. 1°-2°. *Heureux.* II. *Bonheur.*

I. Adj. (invariabil). 1°. (Întrebuinţat ca adjectiv predicativ, cfr. lat. *felix qui...*) Fericit. *Ferice bărbat ce teame-se de Domnul.* CORESI, PS. 317 (= Ferice de bărbat. PSAL. SCH. 376). *Ferice înţelegătorii!* ibid. 108. *Ah! ferice cine nu iubeşte şi nu simte!* C. NEGRUZZI, I, 54. | (În funcţiune atributivă, ne-

popular, întrebuințat aproape numai de poeți) *Vom visà un vis ferice.* EMINESCU, P. 58.

2°. (În întrebuințarea lui de adj. predicativ, *ferice* luându-se drept un fel de exclamație, s'a alăturat la fraze ca: „vai de mine!“ „halal de el!“ „sărmanii de voi!“, etc., și, după modelul acestora, s'a născut construcția: *ferice de...*, întrebuințat une-ori în înțelesul ironic de: „halal de el!“). *Ferice de bărbatul cela ce rabdă năpasti.* COD. VOR. 111/13 (=Ferice de bărbatul... N. TESTAMENT 1648; Fericit bărbatul... BIBLIA 1688); cfr. CUV. D. BĂTR. I, 19/6. *Ferice de ceia ce viu în casa ta... ferice de bărbat ce-i iaste ajutoriul de tine.* CORESI, PS. 230. *Ferice de acela ce ascultă pre părintele lui.* ALEXANDRIA, 152/9. *Ferice de Moldoveni, dacă cursul trebilor... s'ar fi urmat cu aceà dreptate!* (a. 1835) URICARIUL, VIII, 122/4. *Bucheaua poate s'o învețe și acasă cine vrea. Iar cine nu, ferice de dînsul!* CREANGĂ, A. 104. *Ferice, ferice, Ferice de noi, De părinții noștri, Care ne-au făcut, Care ne-au născut!* TEODORESCU, P P. 412. *Ferice, mândră, de tine, De maica ce te-a născut!* RETEGANUL, TR. 99. *Când o împărăție are parte de un stăpânitor așà de drept... ferice de noroade[le] din împărăția aceea!* ISPIRESCU, L. 328. *Ferice de cel înalt, Că dă gura piste gard.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 586. [În Ban. se întrebuințează, la vocativul fem. forma: *ferico!* d. ex. *Ferico, Ană, de tine...* HODOȘ, L. P. 68.]

II. Subst. (Mergând mai departe pe această cale de desvoltare, *ferice de...*, s'a alăturat la locuțiunea, aproape sinonimă, *noroc de...*, și astfel a putut dobândi valoare substantivală; cfr. lat. *felix esse mori...* = „es sei ein Glück zu sterben“. GEORGES. Poetic și învechit) Fericire. *Ceia ce pun pizmă cu Domnul și price, Să țîne de dînșii puțină ferice.* DOSOFTEIU, PS. 123. *Aceaia este toată fericea, carea eu mie pre această lume de la D[u]mnezeu o poftesc,* ȚICHINDEAL, F. 423. *Dar fugiți, gândivi noroase, Ce fericea-mi ofiliți!* ODOBESCU, I, 57/14. *Ah, noroc, vrăjmaș cumplit,... Tu fericea mi-ai luat.* TEODORESCU, P. P. 287. *Nu-i nici o ferice De omu' cu ibovnice.* JAHRESBER. VIII, 284; MAT. FOLC. 267. ♯ (Fam.) **A-l bate (pe cineva) fericea** (cfr. „a-l bate norocul“) = a da norocul peste cineva. *În ziua când* [învățătorul nostru] *primeà paralele, ne băteà fericea...; nu băteà pe nimeni.* DELAVRANCEA, H. T. 113.

— Din lat. **fēlix, -īcem,** idem.

FÉRICE s. f. (Bot.) v. **feregă.**

FERICEÁ s. f. (Bot.) v. **fereceà.**

FERICÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Rendre heureux.* 2°. *Estimer* (qqn.) *heureux. (Se) féliciter* (de...). *Glorifier.*

1°. A face pe cineva fericit, a-l norocì. *Domnul hrăneaște el și învie el și fericează el în pământ.* CORESI. PS. 108. *El se uită furiș la formele perfecte ale Zeiței ce-l fericește.* EMINESCU, N. 103. *Nani-nani, puiul mieu, Fericì-te-ar Dumnezeu!* ALECSANDRI, P. P. 381. | Refl. (cu sens pasiv) A deveni fericit. *Cu carii* [mucenicii] *dinpreună săvârșind durerile ciale prea îndelungate, te-ai fericit.* MINEIUL (1776), 114²/1. *Tânărule... Te-am cunoscut de statornic... Vino dar fără de frică, ca să te și fericești!* KONAKI, P. 180.

2°. Fig. A face (cu sensul de:) a numì, a socotì pe cineva fericit, cfr. felicità. *Nu-l fericì, ci să plângi pe unul ca acela.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Și pe cel ce va vedeà că îl fericesc oamenii mai mult...* GORJAN, H. IV, 168. *Măgariul văzând pre un cal oftiresc cum îl hrăneà, l-au fericit zicând, că în bun ceas s'au născut.* ȚICHINDEAL, F. 106. *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...* EMINESCU, P. 224. *Am fost unanimi în a fericì... pe amicul Manolache de cât noroc a avut și are.* CARAGIALE, S. V. 124/20. *Toți cu bine petreceà, Pe Novac îl fericeà.* ALECSANDRI, P. P. 149/15. *Of, draga mea..., Cine-o să-mi apuce locul, Să-și fericească norocul?* (= să se felicite pentru norocul său). TEODORESCU, P. P. 311. || A slăvì, a proslăvì, a glorificà (refl. = pasiv). *Fericim pe izvoditorii cărții românești.* GOLESCU, Î. 3. *Isaiia dănțuește... Pe fecioara Maria o fericim!* TEODORESCU, P. P. 115. *Se fericește de toate neamurile.* ANTIM, P. 32.

— Derivat din **ferice.** Cfr. **neferici.**

FERICÍE † s. f. *Bonheur.* — Fericire. *Bucurie și fericie.* DOSOFTEIU, V. S. 169. *Fericită Domnia lui Vasilie-vodă, în care... au fost ...această țară în tot binele, cu bișug, și plină de toată averea, cu mare fericie.* M. COSTIN, LET. I, 273. *Arată și fericiile lumii acăștiia în ce ari sta.* N. COSTIN, ap. GCR. II, 10.

— Derivat din **ferice,** prin suf. abstr. *-ie.*

FERICÍRE s. f. 1°. *Bonheur, béatitude.* — Stare sufletească în care omul se consideră fericit. *Împărăția ceriurilor,.. iaste fericirea cea adevărată.* LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I, 344. *Înțeleptul... sufere cu de o potrivă mulțumire, fericire și nenorocire.* MARCOVICI, D. 9/3. *Une-ori poate veți fi în fericire, iar alte-ori și în ticăloșie.* DRĂGHICI, R. 109. *Visam fericirea în brațele ce erau să mă vândă!...* C. NEGRUZZI, I, 52. *Fericirea stă* [după Epicur] *în înălțarea sufletească a omului, atât de-asupra propriilor sale nevoi, cât și de-asupra împrejurărilor din afară.* NEGULESCU, F. R. I, 223. *Iaca fericirea visată de mai înainte, cum s'a înplinit.* CREANGĂ, P. 14. *Fericirea și sărăcia nu pot sta împreună.* ZANNE, P. V, 575. *Răposatul întru fericire Ion* (cfr. fericit 2°). *Cele nouă fericiri* : „les béatitudes de l'Évangile“. (Mat. cap. V). | Fig. (p. ext.) Persoana sau obiectul care procură fericirea. *Maică, măiculeana mea, Maică, fericirea mea...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 100.

— Infinitivul lui **fericì,** devenit abstract (pierzând însă sensul de abstract verbal și luând înțelesul abstractului adjectival *fericie,* pe care l-a înlocuit).

FERICÍT,-Ă adj., adv. 1°. *Rendu heureux.* 2°.-3°. *Heureux. Bienheureux.*

Participiul verbului **fericì,** devenit adjectiv.

1°. (Cu sens pasiv) *Fericit te-ai făcut, cu adevărat fericitule de Dumnezeu!* MINEIUL (1776), 23¹/1.

2°. (Cu sens neutru) Care se află într'o stare de înaltă mulțumire sufletească. *Mai fericit este cineva cu strimt traiu în locașul său, de cât cu toate desfătările în casele străine.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. III, 206. *Vei trăì fericit în ori (măcar) care întâmplare.* MARCOVICI, D. 16. *Acestea fericit pe el îl fac.* EMINESCU, P. 187. *Uite, graurii ...fericiți ce sânt!* COȘBUC, F. 129. *Fii fericit și domnește cu pace!* ISPIRESCU, L. 31. | (În exclamațiuni, cu același sens și cu funcțiunea lui) Ferice. *Fericiți cei săraci cu duhul.* BIBLIA (1688), 753. *Fericiți cei ce nu se mai deșteaptă!* MARCOVICI, C. 7/4. *Fericit acel ce calcă tirania sub picioare!* ALECSANDRI, P. I, 259. | Substantivat. *Se bucură de frumusețea florilor... ca un fericit.* ISPIRESCU, L. 8. || (Fiindcă fericirea deplină nu este partea nici unui muritor, epitetul „fericit“ se dă morților și mai ales celor evlavioși, cfr. lat. beatus): *Viață a fericitului părintelui mării tale.* BIBLIA (1688), 7, pr. 21. *M'am rugat... prea fericitului patriarhul... chir Dosoftei.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

3°. (Cu sens activ) Fericitor, plin de fericiri (deci:) bun, favorabil, potrivit. *Primiți fi-văm de județul drept, întru împărăția lui ceea nesfârșită și fericită.* CORESI, E. 11/2. *Au sosit fericit ceasul de dorita întâlnire.* KONAKI, P. 85. *Îți va dărui Dumnezeu fericită călătorie.* DRĂGHICI, R. 14. *Te-ai dus, lăsându-mi... Un suvenir, comoară de visuri fericite.* ALECSANDRI, P. I, 121. *Zi, întâmplare, expresie, alegere fericită.*

FERICITÁ † vb. 1[a] v. **felicità.**

FERICITÓR,-OÁRE adj. *Ce qui donne le bonheur.* — Adjectivul verbal al lui fericì (derivat prin suf. *-itor*). *Câte numiri ar inventà el,... pentru un surâs de pe buzele ei, un surâs în trecere, umbra unei fericitoare cugetări.* EMINESCU, N. 74.

FÉRIE s. f. *Mesure de capacité, contenant dix ‚ocà'.*—(Transilv.) Măsură de capacitate (pentru băuturi spirtoase) de conținutul unei vedre. Cfr. MÂNDRESCU, L. P. 241; ȘEZ. I, 108. *Unii... într'o bute de zeace acao (patruzeci de veadre sau ferii ardelenești) bagă o cupă.* ECONOMIA, 170/1. *O ferie de vin, care face 2 zloți și 8 x. creiț[ari].* IORGA, S. D. XII, 296. *De pedeapsa aceasta nu scapă nimeni, de nu se rescumpără, plătind o ferie de vin.* MARIAN, NU. 700; cfr. SEVASTOS, N. 322/29. *Are un buzdugan... mare cât o bute de 50 de ferii.* RETEGANUL, P. V, 29/9. [Pronunț. *-ri-e* și *-rie*. | Diminutiv (rar): **feriúță** s. f. MÂNDRESCU, L. P. 161/7.]

FERIGÁR s. a. *Fougeraie.* — (Ban.) Regiune acoperită cu feregă. CDDE. nr. 578.
— Derivat din **ferigă**, prin suf. loc. *-ar* (cfr. fran. *fougère* < **filicaria*).

FÉRII s. f. plur. v. **vacanță**.

FERÍNȚĂ † s. f. v. **fereală**.

FERIȘCÁT, -Ă adj., subst. *Chanceux, heureux.* — (În Brașov) Fericit. „O femeie care și-a măritat fetele și cu toate a nimerit bine, este *ferișcată*; o femeie mai în vârstă s'a măritat și a luat de bărbat pe un om june, ea este *ferișcată*; un ficior s'a însurat și a luat bănet, nu glumă, este *ferișcat*; a făcut mult bine în viața lui, este deci *ferișcat.* | Substantivat. *Ești plin de sănătate, ferișcatule! Nu te prea făli, ferișcato!* (Ca verb nu există)" Com. I. PANȚU.
— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb pierdut *ferișcà*, dintr'o formă mai veche **fericìcà*, iar aceasta corespunzând unui tip ***felicicare*** (din *felicĭtare*, cu cunoscutul schimb între sufixul *-ĭtare* și *-ĭcare*) „a face fericit, a fericì (pe cinevà)."

FERÍT, -Ă adj. *Protégé, gardé, abrité. En cachette.* — Participiul verbului **ferì**, devenit adjectiv. Păzit, apărat, ocrotit, protejat. *Stătù multe ciasuri, ferità de D-dzău, nevătămată.* DOSOFTEIU, V. S. 5. | Scutit, adăpostit, la adăpost. *Locul e ferit și iepele au ce paște.* CREANGĂ, P. 128. || În ascuns, în taină, păzindu-se. *De atunci preoteasa plângeà și se istoveà ferită de părintele.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

FERITOÁRE s. f. (Băieș.) *Abri.* — (La Moți) „Locul unde se feresc băieșii cu ocaziunea exploziilor". FRÂNCU-CANDREA, M. 42.
— Derivat din **ferì**, prin suf. loc. *-itoare*.

FERITÓR, -OÁRE adj., subst. *Qui se soumet à* ou *respecte* (la loi, etc.). *Protecteur.* — Adjectivul verbal al lui **ferì** (derivat prin suf. *-itor*), întrebuințat mai ales în funcțiune substantivală. (Se construeà cu acuzativul s. cu dativul). † Care păzește, observă, respectă, ține (legea, porunca, jurământul, etc.). *Neînțelepți, nece sfatul feritori, neiubitori, nece blăstemul feritori, nemilostivi.* CORESI, ap. GCR. I, 13.* || (Învechit) Păzitor, apărător, protector. *Pre sfinția sa luă și puse socotitoriu și feritoriu domniei sale.* VARLAAM, ap. TDRG.; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 113. *Să'nălțăm numelui său glasuri mulțumitoare ca unui feritor de rău.* DRĂGHICI, R. I, 117.

FERM, -Ă adj. *Ferme.* — Tare (în sens moral), statornic, neclintit, nesovăitor, neînfricat, care nu șovăește și nu se intimidează. *Având o încredere fermă în bunul simț... al poporului român,... ne prezintăm... cu faptele noastre.* MAIORESCU, D. IV, 76. *Om, glas ferm, privire fermă.* | (Comerț) *Transacție fermă*: ale cărei condiții sânt definitiv fixate și nu sânt expuse la nici o eventualitate. *Acest împrumut s'a luat ferm de chiar împrumutătorii cu 88.* GHICA, S. 448.
— *N.* din fran.

FÉRMĂ s. f. *Ferme, métairie.* — Gospodărie agricolă mai mică. *Conacul sau ferma domnului Ciopage este la 15 minute departe de sat.* I. IONESCU, M. 539. (Mai des) *Ferme-model*: care pot servì și altor agricultori spre învățătură. *Însă și o fermă-model ar trebuì a se înființà pe moșia târgului Severin.* ibid. 262.
— *N.* din fran.

FERMĂNÍȚĂ † s. f. v. **fermenaș**.

FÉRMEC s. a. v. **farmec**.

FERMECÁ vb. I. trans. 1°. *Empoisonner.* 2°. *Enchanter, ensorceler.* 3°. *Charmer, ravir.*
1°. Sensul vechiu etimologic de „a otrăvì, a învenină" nu se poate atestà decât la P. MAIOR; la acest autor, el nu corespunde de sigur unui înțeles popular, ci e luat de-a-dreptul din grecește. Refl. *Decheval... se fermecă, adecă se otrăvì însuși pre sine.* IST. 6.
2°. (Sensul obicĭnuit e:) A exercità asupra cuivà (une-ori chiar asupra sa), cu farmece, adecă prin mijloace tainice, o influență supranaturală, cu scopul de a-i da înfățișarea s. a-i produce starea trupească ori sufletească dorită. (Poporul nostru face deosebire între *a fermecà* și a vrăjì, a face cuivà, a descântà și a desface. Cel ce vrăjește și cel ce face stă în legătură cu spirite necurate, caută totdeauna să producă un rău, timpul vrăjilor e noaptea, vrăjitoarele sânt de obiceiu femei răuvoitoare și bătrâne, iar mijloacele întrebuințate de ele sânt în deobște spurcate; cel ce farmecă nu invoacă spirite necurate, ci se adresează adesea Maicii Domnului, întrebuințează rouă, apă și mai ales flori mirositoare, lucrează cu deosebire la răsăritul soarelui și scopul nu trebue să fie răuvoitor, ci se farmecă cinevà de obiceiu spre a deveni frumos s. iubit de altul. Cel ce descântă voește anume a vindecà o boală, iar cel ce desface vrea să elibereze pe cinevà de făcătură. cfr. MARIAN, V. 5. ș. u., NU. 21 ș. u. În literatură, deosebirile acestea nu se prea fac și cuvintele se întrebuințează adesea ca sinonime). *Eràa..... un călugăr de fărmăcà... și aduse nește vederi împăratului cu farmece..., și alte seamne cu farmecele lui făceà.* MOXA, 390. *Au fărmăcat el pe tată-său bat, cât au rămas Noe ca un famăn, de n'au mai avut de atunceși roadă, a face copii.* N. COSTIN, LET. I, 47/13. *Și tu rău m'ai fermecat, Cu trei paie de la pat.* DOINE, 208/11. *Par'că eu l-am fermecat Cu otravă și cu spirt.* SEVASTOS, C. 258/18. || † (Neobicĭnuit) Refl. *Și el petreceà fiii lui pren foc în pământul Venenom, și să descântà și să vrăjiià și să fărmăcà și făcù grăitori den pântece și vrăjitori.* BIBLIA (1688), 330,2.
3°. Fig. (Literar și modern, după fran. „charmer") A încântà, a captivà (inimile), a atrage, a stăpânì. *Tânăra împărăteasă... ochii fărmecà, De zâmbeà, sau de jucà.* ALECSANDRI, P. I, 432. *Toate aceste minunate daruri ...lesne fermecară mințile domniței celei mari.* ODOBESCU, I, 134. *Fata-i hazulie și m'a fărmăcat de-acum.* CREANGĂ, P. 164.
[Se conjugă: *fármec, fármeci. fármecă, fermecăm, fermecáți, fărmecă, să fármece*; în Munt. *férmec, férmeci, férmecă.* I. VĂCĂRESCU, P. 330/4; PISCUPESCU, O. 17/2, 94, etc., *fermecăm*, etc. | † și dial. **fármăcà** și **fărmecà**. | Prin Maramureș (cu trecerea *ă* > *o* după labiale) **formecà**, conjugat: *foármec, foármeci, foármecă, formecăm*, etc. ȚIPLEA, P. P. | (Rar) **înfermecà**. PANN, E. V, 121, dial. **înformecà**, ap. CDDE. nr. 552. || Derivat: **fermecáre** s. f. *Timpul menit*

pentru fărmecare e mai cu seamă înainte de răsăritul soarelui. MARIAN, V. 13.]

— Din lat. pop. *pharmăcare (derivat din *pharmacum*), sau derivat românesc din *farmec*.

FERMECĂRÍE s. f. = fermecătorie. (Rar) *Nu pot ca să-l apucu-l, Ori să-i stric fermecăria.* EMINESCU, L. P. 146.

— Derivat din **farmec**, prin suf. abstr. *-ărie*.

FERMECÁT, -Ă adj., subst. *Ensorcelé, enchanté. Détraqué. Charmé, ravi.* — Participiul verbului **fermecà**, devenit adjectiv; (de oare-ce poporul crede adesea că oamenii îndrăgostiți s. zăpăciți au fost fermecați, întâlnim și sensul) zăpăcit (de dragoste), aiurit, cfr. zănatic; (în literatura modernă, după fran. „charmé“ și:) încântat, cuprins de admirație mare s. excesivă pentru cevà (s. cinevà). *Fiul craiului, fărmăcat de vorbele babei, scoate atunci un ban.* CREANGĂ, P. 191. *Broasca țestoasă cea fermecată* (titlu de poveste). ISPIRESCU, L. 33. *De-a fi vr'un viteaz, Cu flori pe obraz, Să nu mi-l stricați, Ci să mi-l legați; Iar* [de-a fi] *vreun fărmecat, De muieri stricat, O palmă să-i dați, Drumul să-i lăsați!* ALECSANDRI, P. P. 65.

FERMECĂTÓR, -OÁRE adj., subst. 1°. *Enchanteur, magique. Fascinateur.* 2°. *Ensorceleur, magicien.*

Adjectivul verbal al lui **fermecà** (derivat prin suf. *-ător*), întrebuințat și ca substantiv. Cfr. vrăjitor.

1°. Adj. Care farmecă. *Muierea fărmăcătoare nu o lăsà a trăi.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 71. *În Oceanul cel mare se află o insulă, adică ostrov... și este lăcuit de duhuri maestre, adecă de ființi fermecătoare.* GORJAN, H. II, 179. *Au pus masa* [fermecată] *în mijlocul casei... și așteptà numai cuvintele cele fărmecătoare. Atuncia s'au sculat omul și au zis: „Așterne-te măsuță.“* SBIERA, P. 197. (Literar, modern, după fran. „charmant“) Încântător. *Un dor... se naște din scânteea unui ochiu fărmăcătoriu.* CREANGĂ, P. 275.

2°. Subst. (Întrebuințat mai ales la feminin, femeile îndeletnicindu-se cu farmecele mai des decât bărbații; cfr. fermecătoreasă) Cel s. cea ce face farmece. *Fărmăcătorii au cunoștință cu dracii.* VARLAAM, C. 238, $_1$. *De nevoe va chemà și fărmăcătoare.* PRAVILA MOLD. 69. *Filip craiul... erà filosof mare și fermecătoriu și cetitoriu de stele...* ALEXANDRIA, 1. *Mai rar se aud de bărbați cari-s fermecători.* ȘEZ. IV, 181/$_{25}$.

FERMECĂTOREÁSĂ s. f. *Enchanteresse, magicienne.* — Femininul lui **fermecător** (derivat prin suf. moțion. *-easă*). Fermecătoare. *O drăcoaică de fermecătoreasă, care, voind ca să te amurezezi de dînsa, se prefăcù în chip de ființă adevărată, prin măiestriile ei.* GORJAN, H. II, 182.

— Derivat din **fermecător**, prin suf. adj. *-esc*.

FERMECĂTORÉSC, -EÁSCĂ adj. *D'enchanteur, d'ensorceleur.* — De fermecător. Cfr. vrăjitoresc. *S'apucă de meșteșugul fermecătoresc și în scurtă vreme îl învață atâta de bine, încât cu fermecile ei prefăcù pe fiul meu în viței.* GORJAN, H. I, 31.

FERMECĂTORÍE s. f. *Ensorcellement, sorcellerie' magie.* — Arta, meseria s. operațiunile unui fermecător, farmec. Cfr. vrăjitorie. *Dumnezeu... oprește... închinarea de idoli, deșarta credință..., vrăjitoria și tot feliul de fermecătorie.* CATEHISIS (a. 1774), ap. GCR. II, 100. *Obiectele ce se întrebuințează de fărmecători și fărmecătoare în timpul fărmecării, fărmecătoriei sau fărmecăturii, sânt în genere cât se poate de curate.* MARIAN, V. 13. *Trebue să fie vreo fermecătorie sau vreo altă drăcie acì.* ISPIRESCU, L. 53.

— Derivat din **fermecător**, prin suf. abstr. *-ie*.

FERMECĂTÚRĂ s. f. *Sorcellerie, magie.* — Acțiunea de a fermecà și rezultatul ei: fermecare și farmec. *Curviile Izabelii, maicii tale și fărmăcăturile ei ceale multe.* BIBLIA (1688), 272, $_2$. *În unele părți din Banat cred Românii că..., la ieșirea sufletului, fac vrăjitoarele o mulțime de fărmecături.* MARIAN, Î. 77. *Spune-i, mândră, maică-ta, Să-și cârpească iia 'n poale, Că i-i mintea 'zburătoare, Și zboară peste-arături, Să strângă fermecături.* ȘEZ. VIII, 178; cfr. DOINE, 258/$_{12}$; RETEGANUL, TR. 155/$_{19}$. *Foaie verde de pe rât, O fată s'a socotit Să facă fărmecătură Tot cu pismă și cu ură, Să mă farmece pe mine, Să mă las, bade, de tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 71. [Plur. *-turi*.]

— Derivat din **fermecà**, prin suf. abstr. *-ătură*.

FERMENÁȘ s. a. — Diminutivul lui **fermenă** (derivat prin suf. *-aș*). TEODORESCU, P. P. 440^b. [La ȘINCAI, HR. III, 66/$_2$, și: **fermăníță** s. f.]

FERMENEÁ s. f. Sorte de *vêtement* à manches larges (porté jadis par les boyards et, de nos jours, par les paysans). — (Înainte de introducerea portului apusean) Cataveică scurtă până la talie, făcută din stofă bună (de catifeà) și brodată cu fir sau cu mătase. Se purtà, pe vremuri, de către boieri, pe de-asupra anteriului, iarna, căptușită cu blană, și, vara, fără blană. *O fermenă de catifeà neagră, scurtă până la talie și cusută cu fir.* FILIMON, C. II, 305. *Boierii... [purtau] vara, fermeneaua scurtă ;... pe de-asupra giubeà de postav sau, la sărbători, biniș.* GHICA, S. 501. *Pe sub giubeaoa de pambriu albastru, blănită cu samur, purtà una dintr'acèle scurte cataveici, numite fermenele, brocșeria căreia cu fir și cu tertel îi acopereà tot pieptul.* C. NEGRUZZI, I, 16. Cfr. PAMFILE, I. C. 357. || (Astăzi în unele regiuni din România) Haină țărănească, scurtă până la brâu, de croiala minteanului, cu mâneci largi și guler mic, căptușită cu blană. Cfr. ȘEZ. IX, 40; MANOLESCU, I. 182. „Haină până la talie, blănită cu piele de oaie lucrată“. (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 257; cfr. IV, 158. *Se vede în lăuntrul casei... rochii de lână spânzurate în cuie, fermeneli, lăgicere, prosoape și alte pânzeturi.* I. IONESCU, D. 206. [Țăranca] *poartă fotă, ondroc, rochie, ferminè, scurteică și zechiu.* JIPESCU, O. 80. *Nu-mi e de giubeà, Ca de fermeneà.* TEODORESCU, P. P. 313; MAT. FOLC. 262; EPURE, P. 23.

[Și: **fermenă** RĂDULESCU-CODIN, tipărit greșit: *fermehă*.]

— Din turc. **fermene**, idem.

FERMÉNT s. a. (Chim.) *Ferment.* — Substanță organică s. organizată, care, fiind pusă în contact cu altă substanță organică, o descompune. *Fermentul berii.* || Fig. Principiu care cauzează oarecare mișcări sufletești, sociale, etc. *O pregătire, un ferment al evoluției, este simțirea neajunsului stării de astăzi.* MAIORESCU, CR. III, 58. *Evreii botoșăneni,... ajunseră în acest oraș un ferment de viață economică.* IORGA, C. I. II, 207.

— *N.* din fran. (lat. **fermentum**, idem).

FERMENTÁ vb. I^a. *Fermenter.* — A se transformà s. descompune subt influența unui ferment; cfr. a dospi, a fierbe. *Mustul fermentează.* || Fig. A fi în stare de agitație morală. *O inimă în care fermentează pasiunile.* [Derivate: **fermentáre** s. f.; **fermentát, -ă** adj.]

— *N.* din fran.

FERMENTÁȚIE, FERMENTAȚIÚNE s. f. = fermentare. „Fenomenele în care o substanță se modifică sub influența unei ființe vietuitoare microscopice, sânt cunoscute sub numele... de *fermentațiuni*“. PONI, C. 298. || Fig. Stare de mare agitație morală. *Înainte de izbucnirea revoluției, toate spiritele erau în fermentație.*

— *N.* din fran. **fermentation**.

FÉRȚĂ s. f. (Mar) *Laize.* — Fiecare dintre fâșiile din care-i compusă pânza unei corăbii. Cfr. DDRF.
— Etimologia necunoscută.

FÉRTAI-FÈRTAI adv., subst. *Çà et là, de-ci delà. Va-et-vient, allées et venues.* — (Fam. În legătură cu verbe de mișcare, arată că mișcarea se face) În toate părțile, necontenit, încoace și' 'ncolo, de colo până colo. (Se întrebuințează și 'n funcțiune substantivală). *De dimineața până seara, [ei] sânt într'o continuă frământare; în birje, pe jos, fertai-fertai de-a lungul podului Mogoșoaei.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: **sérta-fèrta:** *Omul se suise de cu vreme pe corabie .. ca să nu stea în drumul corăbierilor, care umblau de colo până colo serta-ferta, strângând fringhiile și 'ntinzând funiile.* CARAGIALE, S. N. 77. *Lui nu-i bătu la ochi a bine acèle serta-ferta, de colo până colo, pe dinaintea casei.* ISPIRESCU, ap. DDRF.]
— Din ung. szerte „în toate părțile, răspândit". (La repetirea expresiei s'a modificat consonanta inițială, prefăcându-se dentala în labială, cfr. tercheaberchea, techer-mecher, talmoș-balmoș, etc.).

FERTÍL, -Ă adj. *Fertile.* — Care produce mult, rodnic, roditor, fecund. *Pământ fertil.* || Fig. *Mavrogeni, totdeauna fertil în idei finanțiare, va găsì mijlocul de a scăpà tezaurul din penibila strâmtorare a momentului.* MAIORESCU, D. I, 41.
— *N.* din fran.

FERTÚN † s. m. — *„Fertunul* nu era o monetă bătută, ci numai o monetă ideală, exprimând valoarea unui sfert de marcă s. grivnă polonă; valorà deci cât 6 scoți sau 12 groși". Com. I. NISTOR; cfr. IORGA, B. R. 13. [Și: † **fertón:** *Banii care trebue să ne plătească, să nu se măsure, fără numai cu marca de argint..., adecă de patru fertoni și o giumătate a măsurei Sibiiului cu un denariu de Kolonia.* SINCAI, HR. I, 253/20.]
— Din m.-lat. **ferto,-onem** (latinizare a cuvântului germ. *Vierdung*).

FERUGINÓS,-OÁSĂ adj. (Șt. nat.) *Ferrugineux.* — Care conține fier. *Cele mai însemnate ape minerale feruginoase (borcut) de pe moșia Broșteni sânt...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 26.
— *N.* din fran.

FERVÉNT, -Ă adj. *Fervent.* — (Franțuzism) Care fierbe, plin de foc, aprins, înfocat (numai în sens figurat). *Fervențul budist este acuma fericit : el s'a întors în Nirvana.* CARAGIALE, N. 16.
— *N.* din fran; cfr. dubletul fierbinte.

FES s. a. *Fez.* — Un fel de căciulă de lână roșie (mai rar albă s. albastră), prevăzut cu un ciucure, pe care Turcii și creștinii supuși otomani îl poartă în locul pălăriei. *Fesul* a fost introdus și la nobilimea română din timpul domniilor fanariote; se purtà subtișlic de către boieri și cucoane (cfr. I. GHICA, REV. NOUĂ, II, 175); astăzi se poartă pe alocuri de țărance, mai ales de femeile bătrâne (d. e. Găvănești, în Buzău) H. II, 81, (Băleni, în Covurluiu) H. III, 4, (prin regiunile Dunării și în Râmnicul-Sărat) MANOLESCU, I. 198. *Un om tânăr de o statură mijlocie purtând un fes pe cap.* C. NEGRUZZI, I, 218. *Fatma stă răzimată de-al tronului pilastru, Și sclavul stă'naînte-i. El are fes albastru, Și-albaștri are ochii.* COȘBUC, B. 15. *Am să-i aduc un fes roș și un tulpan undelemniu ca să-și mai aducă aminte din tinerețe.* CREANGĂ, P. 134. *Pe unde să mi-i lovesc? La retezul părului, Pe din dosul fesului, Unde-i cald ciocoiului.* ALECSANDRI, P. P. 260/8. *Interesul poartă fesul!* I. NEGRUZZI, III, 96. || (Entom.) **Fesul-popii = fesușor** *(Porphyrophora polonica).* [Plur. *fésuri.*]
— Din turc. **fes,** idem.

FESCIÓR s. a. *Petit fez.* — Diminutivul lui fes (derivat prin suf. *-cior*). *Albo, Albo de la munte! Ce-ai pus fesciorul pe frunte, Că ți-au ieșit vorbe multe.* ALECSANDRI, P. P. 267/2; TEODORESCU, P. P. 321b; cfr. MARIAN, NU. 335. [Mai rar: **fesișór.** SEVASTOS, C. 199/9.]

FESFESEÁ s. f. *Fanfreluche.* — (Mold.; întrebuințat mai mult la plural; fam.) Zorzoane, nimicuri care fac parte din dichisurile femeiești. *O fetiță de la țară N'are-atâte fesfesele.* C. NEGRUZZI, III, 51/24. *Florica (își drege toaleta): Ia așà, să mă fac pupucă, cu fesfesele boierești.* ALECSANDRI, T. 920; cfr. 942 (glosat prin: „dichis femeiesc").
— Din turc. fesfese „sensation". RUDOW, XVIII, 81; ȘIO.

FÉȘNIC s. a., **FEȘTÁNIE** s. f. v. sfeș-.

FÉSTĂ s. f. *Farce (de mauvais goût).* — Păcăleală, mai mult ori mai puțin dăunătoare. În construcțiile: *a face* s. *a jucà cuiva o ~* : a-l păcăli, a i-o face. *Ți-a face urîte feste Vreun bărbat nătărău.* C. NEGRUZZI, III, 30. *Îți amintești... festele ce jucam numeroșilor noștri creditori?* GHICA, S. 353.
— *N.* după ital. festa „sărbătoare", mai vechiu și „păcăleală". Cuvântul trebue să fi intrat în românește prin limba francă, vorbită de Levantini.

FESTÉC †, **FESTÍC** s. a. v. fistic.

FEȘTELÍ vb. IV[a]. 1°. *Tacher, salir, souiller, crotter.* 2°. (Refl.) *Faire ses besoins.*
(Prin Mold. și Bucov. și Ban.)
1°. Trans. și refl. A (se) murdări, a (se) mânji, a (se) mâzgăli; fig. a (se) necinsti. *După ce am descris acest atentat, care va necinsti Moldova, această crimă, care va feșteli foile istoriei țării...* URICARIUL, X, 19/19. *Îndată ce sufletul se feștelește. toate faptele ceale bune îl părăsesc, și răutățile îl stăpânesc.* BELDIMAN, N. P. II, 129. *N'am feștelit niciodată mânile mele 'n argint, Ca să calc ori peste pravili, ori țară, ori jurământ.* KONAKI, P. 49. *Când intră în odaie, își lasă papucii la ușă, ca să nu feștelească covorul.* I. NEGRUZZI, I, 126. *Da cum nu! Că nu mi-oiu feștelì eu mânuțele!...* CREANGĂ, P. 292. *Virtutea sufletească se răstì către Desfrânare, zicându-i: ...„Astfel îți înveți tu prietenii: noaptea îi feștelești; iară ziua îi ții amorțiți de somn în minutele cele mai scumpe".* ISPIRESCU, U. 25/21. *Află, muiere... necinstitoare de zile sfinte, că eu sânt Sf. Vinere, ce venisem să te fierb în ciubărul cu cămeși, pentru că de multă vreme îmi feșteești ziua cu leșie.* ȘEZ. I, 61/15. *M'am tot feștelit umblând prin ploaie.* Com. A. COCA; cfr. VICIU, GL. *O vacă batjocorită într'o cireadă, feștelește pe toate celelalte.* ZANNE, P. I, 687; ȘEZ. I, 218/18. (Expresie de origine trivială, cfr. bățì) *A feștelì bățul* s. *briceagul* s. *mantaua* (și eliptic): *a o feștelì* = a pățì rușine, a o pățì. Cfr. ȘEZ. I, 218/11; II, 47/13; III, 6/13; ZANNE, P. III, 31; PAMFILE, J. II.
2°. Refl. (Mold. Despre animale) A-și face treaba. *Când cânele se feștelește înaintea scării, are să fie bine în casă.* ȘEZ. VI, 26.
[Derivate: **feștelit, -ă** adj. *Se zăresc ici și cole... cărți... cu legătură de carton ruptă și cam feștelite.* I. NEGRUZZI, I, 12; **feștelitór, -oáre** adj., subst. *Te poftesc, strunește-ți limba, feștelitor de hârtie!* C. NEGRUZZI, III, 100. | **feștelire** s. f.; **feștelitúră** s. f. *[Tabloul] era o feștelitură de plumb roș și albastru care înfățișă, chip, un turc călare.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.]
— Din ung. **festeni** „a văpsì, a colorà", derivat prin suf. *-elì.* (Sensul primitiv nu s'a păstrat de cât prin Maramureș, subt forma feștì = „a văpsì". BUD, P. P.; în celelalte părți s'a pierdut, păstrându-se numai cel derivat și peiorativ de „a văpsì urît", deci „a murdări").

FEȘTÍ vb. IV[a] v. feștelì.

FEȘTÍLĂ s. f. 1°. *Mèche.* 2°. *Étoupe.* 3°. *Allumette.* 1°. (Vechiu și popular) Fitil (în lumânări, candele, lămpi, etc). *„Feshtilë = lychnus".* ANON. CAR. *Vei face candelile* [sfeșnicu]*lui șapte și vei pune fețtilele lui.* BIBLIA (1688), 57/$_2$. *Una dintre femeile de față, cum s'a așezat mortul pe laiță.... face o feștilă lungă de bumbac, sau de câlți, măsură cu dînsa mortul cât e de lung, și apoi după lungimea acestuia face ‚toiagul'.* MARIAN, Î. 150. *Și-o mâncat lumânarea cu feștilă cu tot.* ZANNE, P. III, 215; ȘEZ. I, 218/$_9$. ‖ Fitil (pentru a aprinde materia explozivă dintr'o bombă, etc.). *Petru împăratul... au dat poroncă... la granatari, carii poartă la sine cumbarale, de cele mici, cu feștilă, de aruncă din mâni.* N. COSTIN, LET. II, 119/$_{10}$. 2°. „Câlți noduroși, pâzdăroși". BREBENEL, GR. P. *Și întâiu scândurile ceale de la porți, având crepături, le astupă cu feștilă și cu smoală.* GCR. II. 93. 3°. (Prin Torontal și Măidan, în Banat, etc.) Chibrit. VICIU, GL.; LIUBA-IANA, M. 113.

[Plur. *-știle* și *-știli.*]

— Din paleoslav. svěštilo, idem.

FESTÍV, -Ă adj. *De fête.* — Sărbătoresc. *Scriere festivă iubilară.* SBIERA, F. S. 4.

— *N.* din lat. **festivus, -a, -um** (< *festus, -a, -um*).

FESTIVÁL s. a. *Festival.* — Mare serbare muzicală. ‖ P. ext. Reprezentație teatrală cu muzică și declamație, dată în onoarea sau amintirea cuivă. *De la „Răzvan și Vidra" și pân'la „Vlaicu-vodă" Arar la festivaluri de se mai' spune-o odă.* MIREA, C. II, 49. [Plur. *-vale,* mai rar *-valuri.*]

— *N.* din fran.

FESTIVITÁTE s. f. *Fête solennelle.* — Serbare solemnă. *Festivitatea împărțirii premiilor.*

— *N.* după lat. **festivitas** „plăcere, veselie" (< *festus, -a, -um* „de sărbătoare").

FESTÓN s. a. *Feston.* — Ghirlandă de frunze și flori, suspendată în formă de râuri, ca podoabă, la o serbare. | P. anal. (Arhit.) Ornament care imită festoanele. | Broderie tăiată în colțuri de diferite forme.

— *N.* din fran.

FESUȘÓR s. m. (Entom.) *Cochenille de Pologne (Porphyrophora polonica).* — (Mold. și Bucov.) Gândac mic și rotund ca o mărgea roșie. Nu poate zbură și, când îl prinzi, sloboade un fel de suc galben. Uscat și pisat, se întrebuințează ca vopseà roșie pentru coloratul lânii. Se mai numește și: fesulpopii. Cfr. MARIAN, INS. 464-465.

— Derivat din **fes,** prin suf. dim. *-ușor.*

FETEÁMĂ s. f. v. **fetet.**

FETELÉU s. m. I. 1°. *Jeune homme qui se complaît parmi les jeunes filles, qui est timide* ou *qui a des manières de jeune fille.* 2°. *Flâneur, vagabond.* 3°. *Hermaphrodite.* II. *Vieille fille laide.*

I. 1°. Flăcău cu apucături de fată, „care seamănă mai mult a fată" (LM.), „căruia-i place a sta..., a petrece mai mult cu fetele" (COSTINESCU), „care se ocupă mai mult cu lucruri femeiești; fecior care nu se 'nsoară, dar nici de dragoste nu știe nimic, deși petrece mai mult în societatea fetelor" (MARIAN), „flăcău rușinos, timid" (PAMFILE, J. II). [Dial. (Varviz. în Transilv.) **fitiléu** „omul care se mestecă în lucruri femeiești". VICIU, GL. Cu alte sufixe: **fetéle** (întrebuințat mai ales la vocativ: *fetéleo!*) ibid.; (în Țara-Oașului) **fitincău** „om mulieratic" CANDREA, Ț. O.; (prin părțile Sibiiului) **fetelótcă** = bărbat cu apucături de femeie. *Zice unuia care nu bea: fetelotcă!* SANDU-ALDEA, A. M. 78.]

2°. „Om fără căpătâiu, de ex. *Acela-i un feteleu, care bate drumurile! Ce umbli feteleu și nu te apuci de un lucru?* (Bilca, în Bucov.)". Com. G. TOFAN. (Cfr. a umblà lela, a umblà în dorul lelii).

3°. Hermafrodit. DDRF. [Cu alte sufixe, și: **fătălău.** POLIZU; BARCIANU; DDRF.; ALEXI; (la Brașov) **fătărău, fetelóiu, feteiúșca** s. f.; **fitincău.** VAIDA, JAHRESBER. VIII, 82.]

II. „Fată bătrână și urîtă (Bilca, în Bucov.)". Com. G. TOFAN; „fată groasă, grosolană, mare și greoaie". LM. Cfr. fătoiu, fătoc, fătocină, fătăloancă, fătătoiu, fătătău.

— Derivat din **fată,** prin suf. peior. **-eleu.**

FETELÚȘĂ s. f. v. **fetiță.**

FETÉSC, -EÁSCĂ adj., s. f. *De jeune fille, virginal.* Variété de *raisin.* — Adj. De fată, fecioresc[1]. *Feteasca naștere a Preacuratei.* DOSOFTEIU, V. S. 25; cfr. 138/$_2$. *Podoabele fetești.* VARLAAM, C. II, 12/$_2$. *Să-mi aduci dragostile: ... De la 99 pălării fecioresti, De la 99 struțuri fetești.* MARIAN, V. 92. *Se îmbrăcă feciorul în haine fetești, de ai fi jurat că-i o zână.* RETEGANUL, P. II, 11/$_{32}$. ‖ (Substantivat subt forma feminină. Bot.) *Feteasca* = varietate de viță. TDRG.

— Derivat din **fată,** prin suf. adj. *-esc.*

FÉTEȘI- † adv. v. **fie-**

FETÉȘTE adv. *Comme une* ou *en jeune fille.* — Ca o fată, în felul s. după obiceiul (portul) fetelor. *Credeau că e fată, că par'că vă spusei că se îmbrăcase fetește.* RETEGANUL, P. II. 12/$_{21}$. *În chilie mi-l băgà, Se puneà și-l îmbrăcà, Îl încinge sus fetește, Îl învăleà nevestește.* CORCEA, B. 56.

— Derivat din **fată,** prin suf. adv. *-ește.*

FETÉT s. a. *Jeunes filles.* — Colectivul lui **fată,** derivat prin suf. *-et.* (În Ban., unde se mai zice și **feteámă** s. f. și **fetiș** s. a.) CDDE. nr. 560.

FETÍ vb. IV[a]. *Vivre en jeune fille. Rester fille, coiffer Sainte Catherine.* — (Despre o fată) A trăi s. a sta, a rămâneà fată nemăritată (cfr. junì). RĂDULESCU-CODIN. (Despre mai multe fete) *A fetì împreună* s. *a fetì cu cinevà* = a petrece timpul de fetie laolaltă (cu cinevà): „grandir ensemble (en parlant de jeunes filles)". DDRF. *Pre fetele mari le petrec numai fetele mari, cu care au fetit împreună și au trăit bine.* MARIAN, Î. 256. *Mireasa cât timp a fetit, a fost, în toată privința, fată cinstită și de omenie.* idem, N. 729; cfr. SA. 112. *Să nu-și facă fatu baieri lungi la iie, că fetește mult.* (Orlat, în Transilv.) ap. HEM. 2359. *Semn c'ai să feteșți încă mult!* SEVASTOS, N. 6/$_{26}$. [Derivate: **fetíre** s. f., **fetít** s. a. și cu înțelesul lui „fetie" (1°).]

— Derivat din **fată.**

FEȚÍ vb. IV[a]. 1°. *Colorier, farder; enduire d'une première couche de peinture.* 2°. *Équarrir* (un tronc d'arbre).

1°. (Rar) A colorà, a sulemenì; a văpsl subțire. (Atestat numai la) POLIZU; cfr. **fățui** 1°.

2°. A cioplì lemnul în pădure, în două s. patru fețe. [Derivat: **fețít** s. a. (Termin tehnic al tăietorilor de păduri) „Cioplirea dură a lemnului în două sau patru fețe; se face în pădure pentru ușurarea exportării". ENCICL. R.]

— Derivat din **față.**

FETÍCĂ, FETICÍCĂ s. f. v. **fetiță.**

FETÍE s. f. 1°. *État de la jeune fille (jusqu'au mariage), temps passé comme jeune fille, époque de la vie de la jeune fille avant le mariage.* 2°. *État virginal (d'une jeune fille); virginité.*

1°. Vârsta când cinevà se numește fată s. timpul pe care cinevà-l petrece fiind fată (cfr. junie; măritiș, văduvie). *„Fetie* = fetit = timpul petrecut de o fată, de când iese la horă și până se mărită". RĂDULESCU-CODIN. Cfr. feciorie². *Vai, de m'aș vedeà scăpată De fetia blăstămată, Că-i rușine să mor fată, Bătrână nemăritată.* MARIAN, NU. 18. *O fată care nu ști[e] toarce, țese și coase,... nu e încă bună de măritat, deși a trecut de mult peste anii fetiei.* id. ib. 145. *Binele mieu din fetie Nu-i diac să-l poată scrie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 176; cfr. 172. *Din fetia mamei mele* (= de pe timpul când mama erà fată) *Avuiu două turturele.* ȘEZ. IV, 233ᵇ/₈. *Nu-și ascultà patima, Patima ei din fetie Și-a badii din feciorie!* HODOȘ, P. P. 92. [În acest înțeles, în poezia pop. o dată, după anal. lui măritiș, cu care rimează, și: fetiș s. a. TEODORESCU, P. P. 274.]

2°. Feciorie, virginitate. *Polchiria... alease pre un om bun, anume Marchian, și mainte-l jură că o va lăsà să-și ție fetia..., atunce cununà împărat.* MOXA, 367/₃₆; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 13,₂. *Pentru tine..., mă lăsaiu de fetie.* HODOȘ, P. P. 132. *Mi-ai mâncat fetia.* MÂNDRESCU, L. P. 61. *Cu sângele de porumb se drege fetia (se fac femeile fete mari).* LEON, MED. 95. | *A stricà fetia* = a deflorà, a stricà fecioria, a desfeciori, a desvirginà. *Ei i-au stricat fetia ei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Cine mi-a stricat fetia, Mânce-i carnea pușcăria.* HODOȘ, P. P. 132. || P. ext. (rar, numai în scrierile literare vechi). Feciorie la bărbat. *Ferindu-ș[i] amândoi fetiia nevătămată, petrecură călugărește.* DOSOFTEIU, V. S. 108.

[Rar: feție. RETEGANUL, TR. 94/₂₂; la CORESI, ap. CDDE. nr. 560: făție.]

— Derivat din fată, prin suf. abstr. *-ie.*

FEȚÍE s. f. v. fetie.

FEȚÍE s. f. *Côte de montagne exposée au soleil.* — (Prin Munții-apuseni și în Maramureș) „Partea aceea a unui deal, care e în bătaia soarelui în opoziție cu doștina dealului (Roșia, Munții-apuseni)". Com. V. CIOBAN; cfr. ȚIPLEA, P. P.; cfr. BUD, P. P.; cfr. arșiță (II). *Blem, mândrule, la fețe, Să mâncăm mere gutâie, Să ne iubim ca dintâie.* ȚIPLEA, P. P. 68. *Și de-a-una, și-a plecat La cea vie, 'n cea fețe.* BUD, P. P. 4.

— Derivat din față, prin suf. loc. *-ie.*

FETÍȘ s. a. v. fetie; fetet.

FETÍȘ s. a. *Fétiche.* — Obiect material divinizat și adorat de neamurile sălbatice. || Fig. [Unul, încântat de portretul său] *vine ziua furiș Și noaptea în tainice ore, Să-și vadă-al său propriu fetiș, Distinsul său chip să-și adore.* MIREA, C. II, 31.

— *N.* din fran. (portg. *feitiço* < lat. *facticius* „artificial").

FETIȘCÁNĂ s. f. *Fillette robuste ; fille de 10 à 14 ans; tendron.* — În cuvântul *fetișcană* se cuprinde un diminutiv (neîntrebuințat: *fetișcă*) de la fată, la care s'a adăogat un sufix augmentativ *(-an)*; sensul e deci: o fată mică (de ani), dar voinică (robustă, etc.), cfr. junișan. *Auzi... un plâns de copil mic ; femeia gospodarului născuse o fetișcană.* ȘEZ. VI, 110/₂. | Spec. „Fată cam de 10-14 ani". (Banat). Com. V. BRANIȘTE (corespunde cu germ. „Backfisch", exprimând vârsta între fetiță s. fetișoară și fată mare s. fată 'n floare și se întrebuințează adesea în opoziție cu băietan, băiețandru, feciorandru, flăcăiandru; cfr. codană). *Mai încurcă lumea niște fetișcane, mai poșidic, ce nu s'au prins în horă și li se scurg ochii să fie și ele printre cele mari.* DELAVRANCEA, S. 40. *Să mai știți iarăși că basmele ce am să vă povestesc sânt numai pentru băieți și codane, pentru flăcăiandri și fetișcane.* ISPIRESCU, L. 2/₁. *Și-l logodiră cu o fetișcană de aici din sat.* RETEGANUL, P. III, 33. *De când erà fetișcană, fata împăratului se dăduse în dragoste cu un harap pripășit la curte.* ȘEZ. VI, 15.

FETIȘÍSM s. a. *Fétichisme.* — Adorația sălbaticilor pentru fetișe. | Fig. Admirație oarbă pentru cevâ. *Creșterea austriacă, din care iese spirit de clasă, fetișism față de Stat...* IORGA, N. R. B. 120.

— *N.* din fran.

FETIȘOÁRĂ s. f. v. fetiță.

FEȚIȘOÁRĂ s. f. *(Joli* ou *mignon) visage.* — Diminutivul lui față (derivat prin suf. *-ișoară*), cu sens desmierdător. *Dară ș-întorceà svânta fețișoară cătră svânta-ș maică...* DOSOFTEIU, V. S. 162,₁. *Totdeauna fețișoara mărită pe fetișoară.* PANN, P. V. II, 129. *Fețișoara ei palidă de veghere...* EMINESCU, N. 59. *Păzită erà fata aceasta de tată-său, încât până atunci nici soarele nu-i văzuse fețișoara.* ISPIRESCU, L. 352. *Căci deodată ce vedeà?... Vedeà mândră soțioară Cu jelită fețișoară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 488. *Fețișoara lui: Spuma laptelui.* BIBICESCU, P. P. 355; ȘEZ. I, 10/₁₃; ALECSANDRI, P. P. 3/₆; TEODORESCU, P. P. 92ᵇ.

FETIȘÓR † s. m. *Petit garçon, garçonnet.* — Diminutivul lui făt (în sensul de „băiat"), derivat prin suf. *-ișor.* (Rar) *Țineà la sine cuconașul fetișórŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 56; cfr. 312/₆.

FETÍȚĂ s. f. *Petite fille, fillette.* — Diminutivul lui fată (derivat prin suf. *-iță*). Fată tânără (și drăguță). *Buna mumă, iubind pe fetița sa cu tot focul dragostei părintești...* C. NEGRUZZI, I, 72. *Fetița îmbrăcată ca mireasă...* MARIAN, SE. II, 247. *Dragi-mi sânt oițele,... Dar mai dragi fetițele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76. [Alte diminutive: fetișoară (mai mult în Mold.; azi cu o pronunțată notă desmierdătoare). *Fiind de 12 ai* (= ani) *fetișoară...* DOSOFTEIU, V. S. 20. *Cela ce va fi cucon micșor sau fetișoară...* PRAVILA MOLD. 99,₂. *Fetișoara asta are trei coaste de drac într'însa!* CREANGĂ, P. 164; fetică (și, scurtat: tică RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.), cu înțeles desmierdător; este și numirea plantei „salata-mielului". PANȚU, PL.; ALECSANDRI, P. II, 55. *Oh, fetica mamei!* PANN, P. V. I, 55. *Nu te teme, fetico, de nimeni!* ISPIRESCU, L. 341; cfr. MERA, L. B. 230; SEVASTOS, C. 154/₁₈; JARNÍK-BÂRSEANU, D. 379, etc. | Mai puțin întrebuințate: fătúică = fetița „după ce a crescut mai mare". MARIAN, NA. 348; fătúță. *În luna lui Feurarie, în 25, am îngropat o fătuță a morarulu[i].* (Giulești, în Maramureș, a. 1772), ap. IORGA, S. D. XII, 248; fetelúșă (în Ban.) CDDE. nr. 560; fetnigeà (Ban.), fetnegícă (Mold.), fetnigúță (Ban., cu varianta *ficniguță*) CDDE. nr. 560; TDRG. (pentru sufix, cfr. *moș-neag*); feticícă. CONTEMPORANUL, III, 773.]

FEȚUÍ vb. IV^{a} (ș. d.) v. fățuì ș. d.

FÉTUS s. a. *Fœtus.* — La animalele vivipare, produsul concepției, când nu mai e în stare de embrion și a început a se formà, făt.

— *N.* din lat. fetus, -us „copil, puiu, mlădiță, rod".

FETVÁ † s. f. *Décision d'un mufti.* — (Cuvânt din epoca fanariotă) Deciziune legală, dată de un muftiu. *Au pus împăratul de au dat fetvale muftiul.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 276/₁₁. *În pravila turcească... sânt fetfale... pentru toate mijloacele otcărmuirii.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/₁₆. [Și: fetfà.]

— Din turc. fetva, idem.

FÉUD s. a. (Instit.) *Fief.* — (În evul mediu) Domeniu nobil al cărui stăpânitor e vasal s. atârnă de seniorul altui domeniu, căruia îi datorește credință și respect, servicii și contribuții. *Aceste pretenții* [ale Polonilor] *erau, că Moldova ar fi fost vreodată*

un feud al Poloniei. BĂLCESCU, M. V. 202. *Pe încetul aste feude se împuțină* [în Moldova]. C. NEGRUZZI, I, 273. [Pronunț. *fe-ud.* | Accentuat și: *feúd.*]

— *N.* după lat.-med. **feudum, feodum** (< v. germ. *fehu* > germ. modern *Vieh* „vită").

FEUDÁL, -Ă adj., subst. *Féodal.* — Relativ la feud. *Monastirea învechită, Feodală cetățuie.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Boierii... n'aveau nobilimea feodală.* BĂLCESCU, M. V. 10. || Substantivat. *Scrie în Politik de la Praga, organul important al feudalilor din Bohemia.* MAIORESCU, D. II, 10. [Și: **feodál, -ă** adj. | La latiniști, o încercare nereușită de românizare: **feudáriu.** ȘINCAI, HR. II, 45/29.]

— *N.* după fran.

FEUDALÍSM s. a., **FEUDALITÁTE** s. f. *Féodalité.* — Sistema politică și socială a evului mediu, întemeiată pe constituția feudului. *Ca să se sece influința boerilor, și să se stârpească cuiburile feudalității,* [Alexandru Lăpușneanu] *îi despuie de averi.* C. NEGRUZZI, I, 143. *Cele două mari puteri ale veacului de mijloc, feudalismul și creștinismul.* NEGULESCU, F. R. I, 49. [Și: **feodalitáte** s. f. ODOBESCU, III, 95.]

— *N.* din fran.

FEVRUÁRIE s. m. invar. *Février.* — A doua lună a anului. [Formă nouă, după latinește: **Februárie**; familiar: **Február, Fevruár.** *Când bufnița prin luna Februar va cântă...* ȘEZ. III, 46/8.]

— Din medio-bulg. **Fevruarie.** Cuvânt literar, relativ vechiu în limbă, și care a pătruns și în popor, prin biserică și prin scrieri poporane, înlocuind pe alocurea cu totul pe vechiul (dublet) **Făurar**; cfr. **Faur.**

FI vb. IV. A. I. *Être.* 1°. *Exister, y avoir.* 2°. *Se trouver. Naître, procéder, tirer son origine, descendre.* 3°. *Vivre; durer, continuer; y avoir; faire* (jour, beau temps, etc.), *être temps* (de). 4°. *Être, devenir, se changer en..., s'accomplir, se passer.* 5°. *Coûter, valoir.* 6°. *Signifier.* II. 1°. *Être.* 2°. *Appartenir, être* (de). III. 1°. *Avoir.* 2°. *Avoir, sentir.* IV. 1°. (Employé avec l'infinitif ou le subjonctif d'un autre verbe) a.) *Y avoir à...; convenir;* a le sens d'un futur, b.) *pouvoir, avoir la possibilité de* ou *l'occasion de...* c.) *être sur le point de..., aller..., faillir...; avoir l'intention, vouloir.* 2°. (Employé avec la préposition ‚de' suivie d'un participe passé) *Pouvoir, devoir.* 3°. (Employé avec ‚cine' suivi de l'inflnitif ou avec ‚nimeni' suivi du subjonctif) *Y avoir, pouvoir.* B. (Verbe auxiliaire. Se construit pour tous les verbes: I. avec le participe passé ou avec le gérondif, pour exprimer, dans le premier cas, le temps passé; dans le second, surtout le mode dubitatif; II. avec le participe passé, pour exprimer le passif).

A. Verb pregnant.

I. *A fi* formează însuși predicatul. 1°. A există, a avea ființă. *În veci iaste Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 3. *Și de sânt, și de am viață, dar lumea ce-mi folosește?* KONAKI, P. 100. *Dincolo de aceste înfiăcărate sfere este un drept și nemitarnic răsplătitor.* MARCOVICI, D. 15/20. *Omul tânăr nu este, ci devine.* MAIORESCU, CR. II, 155. *Și-apoi cine știe De este mai bine A fi sau a nu fi.* EMINESCU, P. 62. *Împărați Cu stemă 'n frunte și 'mbrăcați Cum astăzi nu-s...* COȘBUC, B. 18. *Orîcum, erau oameni, care se împăcau cu viața de la Curtea luminată a Voevodului.* IORGA, L. I, 57. *Știi că este o vorbă: Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ți faci!* CREANGĂ, P. 28. *Naiba să te ia, cârșmar, Că păharu-i cât un cuiu, Dacă-l pui la gură, — nu-i.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 388. *Fost-ai, leleo, când ai fost, Și-ai rămas un lucru prost.* ALECSANDRI, P. P. 338. ⌗ **De când sânt** = de când trăesc, totdeauna, (în legătură cu o negațiune) niciodată. *Tu de când ești, nu te-ai îngrijit de toaletă.* C. NEGRUZZI, I, 64. *N'am sărit peste garduri niciodată, de când sânt.* GREANGĂ, P. 28. | E ce (s. cum) e, **dar...** = treacă-meargă... *Aici tot e cum e, da să vezi în altă parte: Să-ți iei lumea 'n cap!* D. ROSETTI, ap. TDRG. *De foame-ar fi ce-ar fi, Dar n'am cu ce mă 'nvăl.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 464.

2°. (Cu deosebire în legătură cu o noțiune locală, exprimată s. subînțeleasă) A se afla, a se găsi. *Voi ăice seți cu mine.* CUV. D. BĂTR. II, 417. *Aș vrea ca și la 'ntorsul meu Să fii aici.* COȘBUC, F. 157. *Cine-i acolo? — Eu? — Cine, eu? — Eu, Ivan?* CREANGĂ, P. 308. *Cu gândul eră tot la dînsa.* ISPIRESCU, L. 186/10. *După ușă este-un cuiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 78. || (Când adverbul arată originea) A se naște, a se trage, a purcede, a derivă, a proveni. *Că eu dintru tine sîntu și m'am născut și am luat pelițe* (= trup). CUV. D. BĂTR. II, 460. *Au fost oameni neînvățați de... au defaimat pre Moldoveni, scriind că sânt din talhari.* NECULCE, LET. II, 195/10. *Iaste din tatăl fără mumă.* MINEIUL (1776), 195 1/2. *Ia spune-mi, flăcăule, din ce parte de loc ești?* ISPIRESCU, L. 298/22.

3°. (În legătură cu o locuțiune temporală) (Despre ființe) A trăi, a viețui, a o duce. *Pe toate rudele... i-au boierit și i-au îmbogățit, carii au rămas de or fi unii buni, până ce-or fi.* NECULCE, LET. II, 455/26. *Cât om fi și om trăi.* EMINESCU, N. 7. *Copilașul nostru nu mai este.* CREANGĂ, P. 177. (Despre lucruri, situații, acțiuni, etc.) A dură, a dăinui, a ține. *Alt stăpân în locul meu nu mai face brânză cu Harapalb, cât îi lumea și pământul.* CREANGĂ, P. 230. | (Despre noțiuni temporale) A se împlini, a trece (când vorbim de trecut), a mai rămâneă, a trebui, a lipsi (când vorbim de viitor). *Astăzi îi o săptămână De când umblam prin grădină Cu iubita mea de mână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 82. *Puțin mai este și ai să ajungi împărat.* CREANGĂ, P. 191. || Impersonal. *Eră dimineață când am întrat în oraș.* C. NEGRUZZI, I, 67. *Ah! e mult de-atunci.* COȘBUC, F. 12. *Când o fi de cătră seară, Să mi te pai ca de ceară; Când va bate miez-de-noapte, Treacă-te sudori de moarte; Când va fi de dimineață, Să te duci din astă viață.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 259. | P. ext. (Despre vreme) *Eră arșiță mare de soare.* DRĂGHICI, R. 49. *Dar uite, nu e vânt, Și-i cald.* COȘBUC, F. 74. *Mânia lui Dumnezeu, ce eră afară: să nu scoți câne din casă, dar încă om!* CREANGĂ, P. 193. | Spec. (construit cu la, mai rar cu de s. cu, urmat de o noțiune temporală, mai ales de un participiu substantivat). A fi gata să..., a ajunge să..., a sosi momentul s. timpul potrivit să..., a se împlini vremea să... *Când fu la pogorît, de frică să spărie.* VARLAAM, C. II, 31/2. *Când fu la înfășat, să află că e fămeae.* MINEIUL (1776), 52 1/1. *Când fu cu mergerea mea la Țarigrad...* ISPIRESCU. M. V. 10/29. *Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 105. *Și când am fost la luat...* RETEGANUL, TR. 16/30. || (Adesea, în literatura veche și'n cea populară, se întrebuințează aproape pleonastic, înaintea unei noțiuni temporale sau după verbul a puteà) *Măcarcă cei bătrâni să ciartă mai puțin, iară drept aciaia tot nu poate fi* (= tot nu se poate întâmplà = tot nu [se] poate) *ca să nu se ciarte oricât de puțin.* PRAVILA MOLD. 142,2. *Până când vor hi de vor viețuì așeà, atunci vor întrà în împărăția ceriului, când va întrà cămila pre urechile acului.* VARLAAM, C. 278,2. *Aciasta nice într'un chip nu poate fi să nu să creadză.* DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. *Când au fost într'o zi la trei ceasuri, s'au trezvit puțintel.* MINEUL (1776), 27 2/2. *Iar când a fost de s'a'mplinit Ajunul zilei de nuntit...* COȘBUC, B. 18. *Iar când fuse într'o zi, tocmai când copilul împlineà cinsprezece ani...* ISPIRESCU, L. 2. *Pân' eram de nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12; cfr., HODOȘ, P. P. 70. | Tot o construcție aproape pleonastică, în care *este* are sensul: „aceasta se întâmplă cu scopul ca..., din cauză că", avem atunci când, pentru a accentuà ideia de cauză s. de scop, prefacem propoziția principală în condițională, iar pe cea secundară, într'o formă a lui *fi*, urmată de *că* s. *ca să.* Cfr. fran. Si... c'est que;

c'est afin que... *Şi dacă ramuri bat în geam... E ca în minte să te am...* EMINESCU, P. 10. *Dacă ţi-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2.

4°. A se face, a deveni, a se preface în..., a ajunge; a se îndeplini, a se întâmplà, a se petrece, a avea loc. *El zise şi* [lumea] *fu.* CORESI, PS. 80; cfr. id. ib. 330. *Din înger luminat, fu drac întunecat.* VARLAAM, C. II, 22,$_2$. *Să ia roada ce va fi.* PRAVILA MOLD. 3. *Despre partea maiciei măriei tale într'aceştaş chip au fost şi iaste.* BIBLIA (1688), 7 pr./$_{23}$. *Începerea lui Despot-vodă, cum au fost de au ajuns de au fost domn.* NECULCE, LET. II, 203/$_9$. *Asupra clevetitorilor creştinătăţii soborul al şaptelea au fost.* MINEIUL (1776), 68^1/$_1$. *Ce-a fost între ei, D-zeu ştie!* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Nu eră joc, nu eră clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei.* CREANGĂ, P. 284. *Şi-apoi ce a mai fi, a mai fi!* id. ib. 269. *Vulturul se va duce ca ştafetar să afle, ce este pe la fraţii tăi.* ISPIRESCU, L. 330/$_{32}$. *Aceste suflete nu sânt aşaş de-odată moroi.* SBIERA, P. 317/$_{19}$. *Aşà a fost să fie!... Ce este?* [= ce s'a întâmplat ?]... *Ori-cum ar fi...*

5°. (În legătură cu o noţiune cantitativă) A face, a costà, a preţul, a valorà. *Taleru' eră doi lei şi 10 parale, acum este 5 lei şi un zlot.* DIONISIE ECLESIARHUL, L. 224. *Cu cât e grâul?*

6°. (În ghicitori) A însemnà. *Orb pre orb când poartă, oare ce va fi?* ŢICHINDEAL, ap. ZANNE, P. II, 657.

II. *A fi* are funcţiune copulativă între subiect şi predicat.

1°. a.) (Predicatul este un substantiv) *Să spuiu lor că păgâni-su.* CUV. D. BĂTR. II, 151. *Nici îi este toamna toamnă. Nici e vara vara lui, Şi-i străin în ţara lui.* EMINESCU, P. 161. *Nu ştiu nălucă să fii, om să fii, dracul să fii, dar nici lucru curat nu eşti.* CREANGĂ, P. 162. | A alcătuì, a formà. *Un trup simtem, macar că simtem şi mulţi.* VARLAAM, C. 43/$_2$.

b.) (Predicatul este un adjectiv) *Eu sânt cel dentâiu.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{10}$. XXVII/$_{15}$. *Caută să-ţi fie supuşii vrednici.* C. NEGRUZZI, I, 250. *Uscăţiv, aşà cum este, gârbovit şi de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic!* EMINESCU, P. 221. *El e flămând şi e 'nsetat Şi-i slab, că e bătrân.* COŞBUC, F. 69. *Aici sântem pe moşia unei scorpii, soră cu gheonoaia; de rele ce sânt, nu pot să trăiească la un loc.* ISPIRESCU, L. 5. *Nu e prost cel ce mâncă şapte pâni, ci cel ce i le dă.* ZANNE, P. IV, 43. (Cu elipsa adjectivului „îmbrăcat") *Tot e în mătase şi broderii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

c). (Predicatul este un pronume) *Aceia-su ceia ce-au giurat prea cinstita cruce.* CUV. D. BĂTR. II, 326. *Îi ştiu, cine sânt.* ANTIM, P. XXVI/$_{11}$. *Dar ţelul lui care este?* KONAKI, P. 267. *Prea v'aţi bătut joc de limbă, de strămbuni şi obiceiu, Ca să nu s'arate-odată, ce sânteţi: nişte mişei!* EMINESCU, P. 249. *Dragul tatei, nu da, că eu sânt!* CREANGĂ, P. 198.

d.) (Predicatul este un adverb ori o interjecţiune) *Apoi dar, fă cum ştii, moş Nichifor, numai să fie bine!* CREANGĂ, P. 128. *Vai de pielea ta are să fie!* id. ib. 208. | (Cu elipsa lui *aşà*, se întrebuinează în funcţiunea particulei afirmative) **Este!** = nu-i aşà? **Este!** = da! *Da' ştii, mă simt eu fără carte, că cine n'are carte, n'are parte... Este, d-le Căpitan? — Da' cum să nu fie, d-le Paraipan?* D. ZAMFIRESCU, R. 88. *Tu le chinui* [vitele], *şi ele te scot din hârtoapă. Este?* JIPESCU, O. 48.

e.) (Predicatul este o locuţie adjectivală sau adverbială) *Nice milostenia nu iaste drept nemică* (= nu preţueşte nimica). PRAVILA MOLD. 140/$_2$. *Toate aceste au fost în zădar* (= zadarnice). DRĂGHICI, R. 20.

f.) (Predicatul este al doilea membru al unei comparaţii) *Nu iaste altul ca tine.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{44}$. *Mulţămind lui Păsărilă şi vestitului Ochilă, căci le-au fost ca nişte fraţi.* CREANGĂ, P. 269. *Dar viaţa omului E ca floarea câmpului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 148. *El are numai o fată... de bună, e ca o bucată de pâne albă.* RETEGANUL, P. II, 43/$_{26}$. # **Cum ar fi...** = de exemplu, de pildă..., bună-oară: „par exemple". *De va fi alt giudeţ* (= judecător) *într'acel loc, să fie mai mare decât dîns, cum are fi Domn[ul], să-l ciarte cu bani...* PRAVILA MOLD. 26.

(În legătură cu loc. introduse prin de) **A fi bun de...** = a fi potrivit, a se potrivì la cevà; a **fi bine de...** = a fi momentul, situaţia, împrejurarea oportună de a... *Amândoi* [boii]..., *cum sânt mai buni de înjugat la car, de ieşit cu dînşii în lume şi de făcut treabă.* CREANGĂ, P. 38. *De noi ar fi mai bine în pădure!* RETEGANUL, P. IV, 8. (Şi eliptic, subînţelegându-se: *bun, bine, potrivit*). **A fi de cinevà** (s. cevà) = a se potrivì cu cinevà s. cevà, a avea vârsta (starea, etc.) spre a... *Se vede lucrul, că nici tu nu eşti de împărat, nici împărăţia de tine.* CREANGĂ, P. 186. *Nu e de nasul tău o asemenea bucăţică.* ISPIRESCU, L. 257/$_{17}$. *Că-i iarbă de noi Şi umbră de voi.* ALECSANDRI, P. P. 1^b/$_8$. *De ce dracul n'am aflat Că tu eşti de măritat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371. || (În locuţiuni predicative introduse prin cu) **A fi cu...** = a aveà. *Ciale ce-su cu număr.* BIBLIA (1688), 4 pr./$_{29}$. *Dealul e cu spini acum.* COŞBUC, F. 122. *Eră cu o stea în frunte.* ISPIRESCU, L. 306/$_4$. *Că eu beau apă din tău Şi sânt tot cu dorul tău; Că eu beau apă din vale Şi-s cu doru[l] la spinare.* BIBICESCU, P. P. 67. | **A fi cu cinevà** = a fi de partea cuivà, a ţinea cu cinevà. *Dumnezeul păcii să fie cu Măria-ta.* ANTIM, P. XXVIII/$_{35}$. *Trageţi toţi câte-o carte: domnule eşti cu mine!* ALEXANDRESCU, M. 265. *Să fii cu copiii tăi, ori să fii cu mine!* ISPIRESCU, L. 272. || (Aproape învechit) **A-i fi (cuivà) aminte** = a nu uità, a aveà (s. a purtà) grijă; a se gândì la; a ţinea să... *Să-ţi fie aminte şi să păzeşti aceste odoare şi vesminte.* MSS. (pe la 1650), ap. GCR. I, 148. *Şi-i eră aminte să nu-l sminteascâ şi din domnie.* NECULCE, LET. II, 294/$_{14}$; cfr. 158/$_{30}$. *Nimărui aminte n'au fost să le dea ştire.* MUSTE, ap. HEM. 1079. *De-a mele graiuri sfinte nu ţi-i grije, nici aminte.* DOSOFTEIU, PS. 166. *Fie-ţi aminte de ceia ce ţi-am spus.* MARIAN. || **A (nu) fi a bine** (s. a bunà) = a (nu) fi semn bun: „être de bon (*ou* de mauvais) augure". *Nu mai plânge, Săftică, nu-i a bine!* CONTEMPORANUL, V, I, 101. *Nu le fu d'a bună.* STĂNCESCU, B. 140/$_{16}$.

2°. (Predicatul este un posesiv) A aparţineà. *Ce iaste împărăţeşte, împăratului, iară ce iaste a lui Dumnezeu, lui Dumnezeu.* PRAVILA (a. 1640), ap. ZANNE, P. VI, 53. *Nu cunoşti că nu eşti ţie, ce aceluia ce biruieşte cu tine în păcate.* VARLAAM, C. 265/$_2$. *Ai tăi sântem şi numai tu eşti Domnul şi Dumnezeul nostru!* MARCOVICI, D. 7/$_{19}$. *Mă vei iubì tu acuma, când ştii a cui sânt?* EMINESCU, N. 9. *Al dracului să fii cu tot neamul tău!* CREANGĂ, P. 255. *Ochii tăi să fie-ai mei!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 245. | (Acelaşi înţeles de „aparţinere" se exprimă une-ori prin cazul posesiv introdus de prep. de) A se ţinea de. *Ilinca, de la o vreme, eră de casa popii.* CONTEMPORANUL, VII, II, 4. (Rar, posesivul se întrebuinţează cu elipsa unui cuvânt, ca: parte, datorie, obiceiu, etc.) *Al nostru easte plata a luà, iară hrismosul cum se va tâlcuì, vreamii îi easte a-l arătà.* CANTEMIR, IST. 144. *Nuna luà gimbiru'... şi învăleà pe mireasă; iară mireasa plângeà, de-i curgeà şiroae de lacrămi; asta se ştieà, asta eră a miresei, să plângă şi când o duceà la biserică şi când o învăleà.* PITIŞ, REV. NOUĂ, I, 154; cfr. lat. novae nuptae est, etc.

III (Construcţii unipersonale cu dativul pronumelui) A aveà. *(A-i fi cuivà ceva şi a aveà ceva* devenind sinonime, s'a putut spune chiar: *Nu ţi-o fi nici pe dracu'!* STĂNCESCU, B. 195/$_{19}$, în loc de: *N'ai să ai nici pe dracu'!*)

1°. A aveà (A, I, 2°, b-d; adesea, *a fi* împreună cu predicativul său exprimă aceeaşi idee ca verbul corespunzător). *Către tine ni-i toată nădejdea* (= nădăjduim). DOSOFTEIU, PS. 35. *Ah, Zulnio, îmi eşti dragă... Îmi eşti dragă* (= te iubesc, te am dragă). KO-

NAKI, P. 85. *Şi de-aceea, tot ce mişcă 'n ţara asta, râul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară ţie duşman este* (= te duşmăneşte, îl ai [de] duşman). EMINESCU, P. 241. *Nevoia te duce pe unde nu ţi-i voia* (= nu voeşti). CREANGĂ, P. 30. *Gândul îi era la fiicele sale* (= era cu gândul, se gândeà). ISPIRESCU, L. 51/26. *Numai eu n'am ce cină,... Căci mi-e cuibul lângă drum.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 203. || P. ext. (Eliptic; cu omisiunea lui „de-ajuns") A aveà de-ajuns, a ţineà. *Căpitanul au dat de ajuns hrană acelor nenorociţi oameni, ca să le fie până vor ieşì la un ostrov, să cumpere.* DRĂGHICI, R. 27. ‡ **Ce mi-e cutare (lucru)?** = ce-mi pasă de.... *Ce mi-i vremea, când de veacuri, Stele scânteie pe lacuri?* EMINESCU, ap. TDRG. | (Latinism?) **A-l fi cuivà numele X** = a se numì, a-l chemà X: „se nommer *ou* s'appeler X". *Şi-i eră numele Plachidas.* DOSOFTEIU, V. S. 22/2. *Cum îţi ïaste numele?* MINEIUL (1776), 186 1/2.

2°. Spec. (Predicatul exprimă o stare organică ori sufletească. Mai întrebuinţate sânt expresiile: ce-ţi este? (= ce ai?) — Cum îţi este? — Mi-e bine, rău, greu, † greaţă, foame, sete, cald, frig, dor, jale, milă, frică, teamă, ruşine, p. ext. păcat, grijă, groază, scârbă, silă, necaz, lehamite, drag, urît.) A aveà (A, I, 4°, e), a simţì. *De om ce varsă sânge ţi-i greaţă a te atinge.* DOSOFTEIU, PS. 20. *Nu-i iaste grijă de moarte.* MINEIUL (1776), 186²/2. *De nu vrei să mă asculţi, vei vedeà ce o să-ţi fie.* PANN, E. II, 153. *Îi eră lehamite de mustrările socrilor.* CREANGĂ, P. 89. *De asta ţi-i acum în grijă?* id. ib. 161/22. *Lipì cuptioriul, îl humuì şi-l grijì, de-ţi eră mai mare dragul să-l priveşti.* id. ib. 287. *Se puse pe un plâns de-ţi eră mai mare jalea de dînsul.* ISPIRESCU, L. 287/2. *Ce ţi-e ţie, soră dragă?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 153. *Nici mi-i foame, nici mi-i sete, Nici mi-i dor de codru verde.* id. ib. 106. *Nu ţi-o fi, bade, păcat* (= nu vei simţì remuşcări) *Să mă laşi aicea 'n sat... Nu ţi-ar fi, bade, ruşine Să te laşi acum de mine.* id. ib. 252. | (În asemenea expresii noţiunea predicativă se poate foarte adese-ori subînţelege). (Subînţeles: bine, rău) **Mi-e** = mă simt bine, sigur, etc. = „je me sens bien, etc". *Nici în pântecele mă-sei nu i-a fost aşà.* ZANNE, P. IV, 479. | (Subînţeles: grijă, zor, poftà, chef, gândul) **Mi-e (de s. a s. să)** = îmi pasă, îmi vine, îmi arde, îmi bat capul, port grija, mă îngrijesc, ţin la..., sânt interesat să..., am de gând să..., voiesc să... *Deci de viaţa mea îmi eră cum îmi eră, dar mai mult îmi eră pentru copiii mei.* NECULCE, LET. II, 373/32. *Nu-ţ[i] fie de frămseaţea mea!* DOSOFTEIU, V. S. 168. *Unul căscând, mai toţi de prin prejur a căscà se îndeamnă, măcar că într'aceà dată a căscà nu le-ar fi fost.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Dacă... îţ[i] este aşà tare de el, eu îţi făgăduesc...* BARAC, T. 45. *Dumisale îi este a mâncà.* C. NEGRUZZI, I, 82. *De discursuri îi eră lui atuncea?* IORGA, L. I, 297. *Acum nu[-i] eră lui pentru că trecuse pe pământul omului celui slut şi scârbos, ci-i eră ciudă cum de se calce vorba tatălui său.* ISPIRESCU, L. 42/17. *Ei tot nu-i eră tare de viaţă.* SBIERA, P. 118/37. *Dacă nu ţi-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul* [pupezei]? CREANGĂ, A. 57. *Mi-eră şi mie, ca şi cânelui, a linge sare.* ŞEZ. II, 75/12. *„Ba nu," răspunse zmăul, căruia îi eră a scăpare de Sărilă.* ibid. II, 54/24. *Nu mi-e de durerea lui, Cum mi-e de necazul meu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 182. *Să-mi fie de dumneata, Mai albuţă m'aş purtà.* DOINE, 93. *Ce mi-e cap de Bulgar, Ce mi-e cap de morar?* (= tot una mi-e !) ZANNE, P. VI, 25. | (Subînţeles: grijă, frică, teamă) **Mi-e, că** (s. să **nu...**, urmat de viitor, s. de prezentul cu sens de viitor) = mă tem, că... (s. să nu...). *Mi-i să nu mă scoţi din sărite.* CREANGĂ, P. 152/21. *Sânt bătrân şi mi-e să nu poticnesc.* ISPIRESCU, L. 21. *Eu joc ţie ţi-oiu jucà, Dar mi-e că te-i supărà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 490. *Mi-i mie de ce-mi este, da ţi-aş trage o bătaie soră cu moartea.* PAMFILE, J. II. | **Aşà ţi-i** = îţi vine bine s. uşor, îţi convine. *„Ţie, omule," zise mama, „aşà ţi-i a zice, că* (= pentru-că) *nu şezi în casă toată ziulica, să-ţi scoată peri albi!".* CREANGĂ, A. 38. | **Atât i-a fost să...** v. atât (vol. I, pag. 348b).

IV. În legătură cu forme verbale (cfr. aveà II).

1°. În legătură cu infinitivul (introdus prin a, mai rar prin de a) sau cu conjunctivul (introdus prin să), verbul *a fi* arată a.) motivul, destinaţiunea s. obligaţiunea, b.) posibilitatea şi împlinirea vremii pentru acţiunea exprimată de verbul regim, fără ca să se poată spune totdeauna cu preciziune care dintre aceste înţelesuri prevalează. [Construcţiile cu infinitivul sânt, în general, învechite şi s'au păstrat numai în câteva cazuri speciale; din vremuri vechi au început să fie înlocuite prin construcţiile cu conjunctivul. La scriitorii vechi şi la cei cu tendinţe de arhaizare s'a păstrat une-ori forma completă a infinitivului, care poate primì şi articolul, păstrând însă funcţiunea sa verbală.]

a.) A aveà motiv, a aveà de ce..; a aveà destinaţia s. menirea (de a...), a-i fi cuiva dat s. menit (să...), a fi cinevà predestinat, menit, obligat s. silit (să...), (prin urmare:) a trebuì, a aveà îndatorirea, a fi dator s. nevoit (să...).

α.) (Urmat de infinitiv) (Impersonal) *De aceasta nu ïaste a să mierà.* PRAVILA MOLD. 143; cfr. URECHE, LET. I, 94/24. *Nu e de a se mirare.* P. MAIOR. IST. 186. | (Unipersonal, cu dativul persoanei) *Nu sântem lăcuitori într'acëastă lume, ce ne iaste* [dat] *a lăcuì în ceriu.* VARLAAM, C. 334/2. *De ne-are hi* (= de am trebuì) *şì de părinţi a ne despărţì, nice atunci de dup'insu să nu ne întoarcem.* id. ib. 312,2; cfr. 325, 49,2. 300, 307,2. 369,2; II, 9,2, 33,2. *Pentru să nu-i fie* (= să nu fie silit) *a slujì stăpânu-său, s'au făcut nebun.* DOSOFTEIU, V. S. 69. *Caută ce-mi fu* [dat] *a păţì.* id. ib. 117,2. *De-vreame-că totuşi mi-i* [dat = trebue] *a murì, mai bine voiu murì creştin.* id. ib. 137,2; cfr. 15,2, 97,2, 128,2. *Pasă unde îţi easte a mearge.* CANTEMIR, IST. 222; cfr. 144. (Cu elipsa verbului „a ieşì") *Eu mă feciu că mi-i preafară.* DOSOFTEIU, V. S. 82. | (Astăzi, literar şi numai în construcţii personale, verbul având sens pasiv) *Întâi să se cureţe sămânţa ce este a se semănà.* DRĂGHICI, R. 78. *Când este a se face vreo înmormântare, obiceiul antic cere a se aşezà poduri în calea mortului.* ALECSANDRI, P. P. 140.

β.) (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) *Unde easte* [menit] *împăratul Iudeilor să nască.* TETRAEV. (1574), 252. *Dacă este să-i judecăm după publicările de până acum...* MAIORESCU, CR. I, 312. *Şi dacă e să-ţi vorbesc drept, eşti frumoasă!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Când este* [hotărît] *să dai peste păcat, dacă-i înainte, te sileşti să-l ajungi, iar dacă-i în urmă, stai şi-l aştepţi.* CREANGĂ, P. 223. *Aşà a fost să fie!* (Eliptic) *Ce nu i-am făcut* [bolnavului]..., *şi degeaba. Aşà a fost de la Dumnezeu.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. | (Unipersonal, cu dativul persoanei) *Pre Dumnezău, cui are hi* (= cei ce ar trebuì) *să slujască, ei-l pierd.* VARLAAM, C. 229; cfr. II, 61,2 | (Personal) *Muiarea va vrea să şovăiască, să dzică cum* (= că) *bărbatul ei n'au făcut datoria deplin ce au fost* [dator] *să facă.* PRAVILA MOLD. 72. *Dacă i-au fost voie să ia dzeastrele, au fost* [dator] *să arate la giudeţ...* ibid. 72,2; cfr. 78,2. *Bietul Nicolai eră* [nevoit] *să rămâie acasă şi noi cu toţii să mergem..., pentru că a venit slujа mătuşei...,* [care] *doreà...,* [să-l] *vadă.* DRĂGHICI, R. 35. || (Une-ori cu un înţeles apropiat de:) A se cădeà, a se cuvenì. *Să va află că bărbatul nu să împreună cu muiarea-ş[i] deplin, cumu-i să fie...* PRAVILA MOLD. 78,2. | (Une-ori, când vorbitorul e convins că cele predestinate a se întâmplà se vor întâmplà de fapt, ideeà menirei rămâne în umbră şi *a fi*, urmat de conjunctiv, exprimă mai mult viitorul. Trecerea aceasta de înţeles n'a ajuns însă să fie completă, precum s'a întâmplat cu a aveà [II, 2, c], care pe alocuri a înlocuit cu totul, în graiul de toate zilele, viitorul format prin voiu). *Şi e să nască* (= se

va naște) *o fecioreà dintru voi.* CUV. D. BĂTR. II, 145. *De iaste să hie* (= de vor fi) *și trupurile noastre după învierea morților mai frumoasĕ de cât toate florile câmpilor, cu cât mai vârtos...* VARLAAM, C. 132,$_2$. *Știm că-i să vie* (= are să vie) *Mesia.* ibid. 159,$_2$. *Ne bucuram unde auzeam că este să se facă pace vecĭnică.* NECULCE, LET. II, 293/$_7$. *Și este să mai iasă cu Brâncovanul 2000 de oaste Sârbi.* id. ib. II, 336/$_{33}$. *Cele ce sânt să se întâmple.* ZILOT, CRON. 337. *Ochilor, ii să vă stângeți.* KONAKI, P. 171. *Nici nu fusese până atunci în pădurea aceea cerb ca dînsul și nici nu eră să fie altul.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (Aproape pleonastic) *Și de-a fi să mor În câmp de mohor, Să spui lui Vrâncean...* ALECSANDRI, P. P. 2.

b.) A aveà putința (s. posibilitatea, ocazia, chipul) să..., (deci:) a puteà.

α.) (Urmat de infinitiv) (Impersonal) *Nu cumvà să răpească, ca leul, sufletul mieu, nefiind* [chip] *a se izbăvì, nece a se ispăși.* CORESI, PS. 13. *Țara făgăduită nu le fu a o vedeà.* VARLAAM, C. 374. *Eră acolo pururea a vedeà slăvit pre Domnul.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Pe atunci nu eră* [cu putință] *a vedeà sau a auzì gâlcevindu-se oameni.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 168. *Muierea... mă omoară; nu-i* [chip s. rost] *de-a merge-acasă, fug în lume!* RETEGANUL, P. I, 2. *Dac'apucam a dormì, Nu eră* [cu putință] *a mă trezì.* MARIAN, SA. 154.

β.) (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) *Încotrò se porneà, nu eră* (= se puteà) *să nu birue(a)scă.* N. COSTIN, LET. II, 28/$_2$. *Nu eră* (= nu se puteà întâmplà) *niciodată să nu lovească ori cal ori om.* id. ib. II, 357/$_{16}$. *Ilinca..., pe care cine știe când eră s'o mai văd...* CONV. LIT. XVII, 128, ap. TDRG. (Personal) *Nuntă n'a mai făcut, căci cu cine eră s'o facă?* CREANGĂ, P. 86. *Cum erau să piară de sete în-vremece se aflau pe apă?* DRĂGHICI, R. 22.

c.) A fi gata s. aproape să..., a se pregătì să..., a se împlinì vremea să..., a sosì momentul s. timpul potrivit să..., a ajunge să..., (adesea exprimând și o intenție) a aveà de gând să..., (deci:) a voì. (Construcțiile acestea se ating cu cele citate subt A, 1, 3°, la urmă, cfr. *Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat; Când a fost să-mi stâmpăr dorul, Ea m'a pus să arz cuptorul!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 105).

α.) (Urmat de infinitiv) (Impersonal) *Furul au sărit asupra stăpânului... s'au fost de a-l uciderea.* PRAVILA MOLD. 63,$_2$. *Nește oameni eră de a să înecarea în mare.* VARLAAM, C. II, 67. *Oastea Moscalului flămânzită, pedestrimea obosită, caii leșinați, că nici iarbă, nici apă nu aveau, închiși în părcane; și cum eră* (= se pregăteau, voiau) *a ieși, îndată căzeau în mânile Tătarilor.* MUSTE, LET. III^2, 48/$_1$. | (Personal) *Când fu a se botezà pruncul...* ISPIRESCU, M. V. 4/$_2$; cfr. 6/$_{19}$, 34/$_{25}$, 47/$_{13}$. *Își aduse aminte că frații lui erau a se întoarce a doua zi cu logodnicele lor.* idem, L. 35.

β.) (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) *Mă puse la buchi, dar văzând că într'o zi eră să mă înăduș cu un ‚tverdu', ce mi se prinsese în gât, hotărî...* C. NEGRUZZI, I, 247. | (Personal) *Au fost să ucigă pre altul, iară graba au pripit de l-au ucis pre dîns.* PRAVILA MOLD. 45. *Eram să-ți țes o haină.* EMINESCU, N. 9. *Tocmai eram să vă întreb, de unde le aveți?* CREANGĂ, P. 210. *Ceea ce-mi spui, puica mamii, eram să ți-o spun eu mai înainte.* ISPIRESCU, L. 54/$_{16}$. *Și când eră să moară...* RETEGANUL, P. III, 42/$_{12}$. # **Eră mài (mai) s. aproape s. p'ací (p'ací) s. cât p'ací (s. pe ce) s. tocmai să...** (mai rar) **puțin eră să...** = puțin lipseà să..., aproape eră să se întâmple (cevà): „peu s'en fallait". *Se alunecau amândoi în jos, încât puțin eră să cadă amândoi într'o prăpastie.* DRĂGHICI, R. 104. *Strângându-l tare în brațe Eră mài ca să-l omor.* EMINESCU, P. 187. *Cât pe ce erai să mă gâtui.* CREANGĂ, P. 120; cfr. 131, 226. *Sângele... eră mài-mai să umple groapa.* id. ib. 227. *P'ací p'ací eră să moară babu.* ISPIRESCU, L. 98/$_{21}$. *Când eră mài să-i ajungă, se uită fata'ndărăpt.* RETEGANUL, P. I, 39/$_{31}$.

2°. (În legătură cu de, urmat de participiul trecut însemnează:) „A puteà," une-ori „a trebuì". *Apele nu eră* [bune] *de băut* (= nu se puteau bea). MINEIUL (1776), 190 ^{2}/$_1$. *Oare nu-i de făcut* (= nu putem face) *vreo șmichirie, până mai este încă vreme?* CREANGĂ, P. 321. *Nevastă hăi! alta nu-i de făcut* (= nu ne rămâne alta, nu putem face altceva) *decât să înșomoltăeim motanul ista al mieu cu niște petece.* id. ib. 174. *Nici că e de gândit!* ISPIRESCU, L. 253/$_{16}$; cfr. 5/$_{25}$. *Primăvara-i noaptea mică, Nu-i de mers la ibovnică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 95. *Veste mi-a venit, Veste de la Bălgrad, Că-s trei frați de spânzurat.* ibid. 499.

3°. În legătură cu cine (urmat de infinitivul fără prepoziție), sau cu nimeni (urmat de conjunctivul introdus prin să), *a fi* (și mai ales negativul: *a nu fi*) însemnează „a (nu) aveà (A. II, 6°) cine, a (nu) se găsì cinevà (s. nimeni) să..., a (nu) puteà cinevà (s. nimeni) să..." *Nu-i cine mă scoate.* DOSOFTEIU, V. S. 24. *În moarte nu-i nimeni să te pomenească.* id. ib. 23. *În țara lui nu eră nimeni ca să creazĕ în Hristos.* MINEIUL (1776), 143 ^{1}/$_1$.

B. Verb auxiliar.

I. Diferite forme de la *a fi*, construite cu un participiu (variabil în limba veche, invariabil în cea nouă) s. cu un gerundiu, servesc la formarea unor timpuri trecute active s. unui soiu de conjugare perifrastică activă.

1°. Prezentul conjunctivului de la *a fi* (în limba veche întreg, iar de la începutul veacului XIX încoace, redus la forma cristalizată *să fi*) construit cu un participiu, formează perfectul conjunctivului (care în literatura veche se întrebuință mai mult în stilul indirect, în cea nouă însă mai ales pentru a exprimà o dorință s. voință, având deci funcțiunea unui imperativ trecut). *Mi se pare pentru doao pricini să-și fie mutát* [Radul-vodă Negrul] *scaunul.* MAGAZ. IST. 83/$_{21}$. *Ștefăniță-vodă, zic unii... să fie murit de otravă.* NECULCE, LET. II, 211/$_8$. *Au zis cum să fiu făcut 24 de capete asupra Măriei-Tale împotrivă.* ANTIM, P. XXVI/$_{22}$; cfr. XXIII, 4. *Mi să pare să nu fi fost tu cel ce m'ai chemat.* MINEIUL (1776), 57^1/$_2$. *Ș'am voì să fi fost omul prieten cu fapta bună.* KONAKI, P. 266. *Să fi luat seama bine Cu cine te împreuni Și cu cine te cununi!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171; cfr. 184. *Mai bine te-ai fi uscat, Să nu te fi sărutat!* id. ib. 176.

2°. (Rar) Perfectul conjunctivului de la *a fi* (vechiu *să fiu fost*, modern *să fi fost*), construit cu un participiu, formează mai-mult-ca-perfectul conjunctivului. *De la Atila... până la Vladislav... rămân 700 ani, socotind ce mai trec, tot să se fi fost aflat aice la noi în țară lăcuitori prin cetăți și prin sate și prin munți.* M. COSTIN, LET. I, 31/$_{23}$. *Acest pământ a Moldovii n'au fost așezat de demult de oameni, să fie fost trăit într'însul cu pace.* NECULCE, LET. II, 195/$_2$.

3°. Prezentul optativului de la *a fi*, construit cu un participiu, formează perfectul optativului (în limba mai veche adesea cu inversiune). *Într'acesta chip și noi firi-am lăsat Pragmatia (lucrarea) aceasta supt mai lungă tăceare.* CANTEMIR, HR. 178/$_{35}$. *Ș'apoi omul făr' de patimi avut-ar fi vreo ființă, Decât numai nesimțire, fără ghimpe de căință?* KONAKI, P. 267. *Tu ești uitat, uitat ca cum n'ai fi mai fost.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Zidul pierì ca și cum n'ar fi mai fost.* ISPIRESCU, L. 26. *De ce dracul n'am aflat Că tu ești de măritat, Că și eu te-aș fi luat... Și din greu n'aș fi oftat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371.

4°. Prezentul infinitivului de la *a fi*, construit cu un participiu, formează perfectul infinitivului. *Nu trecù mult și atât stăpâna cât și iepșuna se simțirà a fi luat în pântece.* ISPIRESCU, L. 161.

5º. Se mai formează şi următoarele trei mai-mult-ca-perfecte ale indicativului.

a.) (Numai în CORESI, PALIA, COD. VOR., N. TESTAMENT 1648, imitaţie după slavoneşte) Cu imperfectul de la *a fi* urmat de un participiu. *Unii amu de în ei de departe erà veniţi.* — *Pre urmă mearseră muerile ce erà venite.* CORESI, ap. CP. 180, 181. *Când văzù Lìea cum că erà stătută de-a naşterea...* PALIA, ap. CP. 180. *Şi după aceaea mainte până nu se erà culcaţi, vìneră bărbaţii...* ibid. *Că Domnul D-zeu încă nu erà ploat.* ibid., ap. TDRG. 624. *Iulie... zise către soţii ce erà merşi prilejire se-i nemerească.* COD. VOR. 83/13. (Compară slav. *Voiny jaževěaše poslalъ Césarь* = Soldaţii, pe care îi trimisese împăratul. LESKIEN, ALTB. SPR.3 154.) *Că eu cu adevăr erà gândit întru mine spre numele lui Isus... să fac multe împotrivă-i.* N. TESTAMENT (1648), ap. TDRG. 624. Cfr. B, II, 2º.

b.) (În limba veche) Cu mai-mult-ca-perfectul indicativului de la *a fi* urmat de un participiu. *Încă nu-l fusese aflat.* DOSOFTEIU, V. S. I, 272, ap. TDRG. 624. *Şi rugul fusese vădzut şi dzise: nu l-am vădzut.* CUV. D. BĂTR. II, 287. [Dimitraşco Cantemir] *erà om învăţat, numai la giudecăţi nu prea puteà luà sama bine, poate fi unde fusăse trăit mult la Ţarigrad în străinătate.* NECULCE, LET. II, 333/24. *Hanul se fusese rădicat şi au fost purces din Crâm.* id. ib. 422/14. *Şapte coconi fusease muriţi acolo.* MINEIUL (1776), 130 2/1.

c.) (Întrebuinţat (pop.) şi astăzi) Cu perfectul compus al indicativului de la *a fi*, urmat de un participiu. *Cantemir-vodă s'au fost mâniat foarte rău pre acel Mitropolit, şi i-au fost făcut afurisenie de la Patriarşi.* NECULCE, LET. II, 257/31. *Te-ai fost dus.* C. NEGRUZZI, I, 62. *Nu mă bate, sfinte Doamne, Nu mă bate cu canoane, Dacă nu m'ai fost bătut, Când faptele le-am făcut!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 194.

6º. (Vechiu şi rar) Diferite timpuri de la *a fi*, în loc să se exprime prin formele obicinuite, se găsesc construite cu gerundiul, formând o conjugare perifrastică, spre a exprimà o acţiune în curgere. *Să veţi hi urând* (= dacă veţi urî) *aceaste porânci ale mele şi sufletul vostru va fi lepădând.* CUV. D. BĂTR. I, 15. *Fiii lor nu sânt ştiind* (= nu ştiu) *a grăì jidoveaşte* (= οὐκ εἰσὶν ἐπιγινώσκοντες). BIBLIA (1688), 354/1. *În Vitania... unde erà Ioan botezând* (= botezà). BIBLIA (1688), ap. TDRG. 624. || Această conjugare perifrastică se întrebuinţează şi azi în stilul indirect s. în propoziţii dubitative şi potenţiale. (Construcţiile acestea fiind familiare, auxiliarul viitorului, *voiu, vei, va...* ia forma familiară *oiu, ei* [s. *îi*], *o* [în Mold. *a*]...) *Au fost să arate la giudeţ, cumu i-au fost făcând muiarea curvie.* PRAVILA MOLD. 72, 2. *Auzind vodă, au socotit că* [Turcul] *a fi viind cu mazilia.* NECULCE, LET. II, 339/25. *Poate hi că la praznicul culesului viilor s'au fost cântând acesta psalom.* DOSOFTEIU, PS. 273. *Oare aşà fel de tineri să se fi aflând mulţi în lume?* DRĂGHICI, R. 7. *Unde s'a fi găsind acel împărat-Roş?* CREANGĂ, P. 234. (Dacă verbul de conjugat este chiar *a fi*, gerundiul său: *fiind* se suprimă şi expresia devine eliptică) *Pretinde, că părerea mea ar fi...* (Mai ales în exclamaţia de neîncredere în faţa unei afirmaţiuni) **O fi!** = (tot ce) se poate! posibil! *Să nu zici pe urmă c'o fi şi că treacă-meargă!* GORJAN, H. IV, 174. *O fi, nu tăgăduesc!* FILIMON, ap. TDRG.

II. *A fi*, construit cu un participiu variabil, serveşte la formarea conjugării pasive.

1º. (Pasiv propriu zis) *Neamul omenesc iaste de Dumnezău zidit.* BIBLIA (1688), 3 pr./20. *Fie numele Domnului binecuvântat!* ANTIM, P. XXVII/32. *Iară eu-s pus de Domnul Craiu în muntele Sionul.* DOSOFTEIU, PS. 14. *Iar mai departe nu se găseşte scris; poate fi, de or fi şi scrise mai nainte de Nicolai Logofătul, dar or fi poate tăinuite.* NECULCE, LET. II, 195/20. *După vrednicie sânteţi fericiţi* (= vă fericim). MINEIUL (1776), 90 1/1. *Zestrea ce de la cerìuri ţi-i dată.* KONAKI, P. 268. *Virtuţi mari, fatep cumplite, îţi sânt ţie cunoscute.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Fost-au fost trimişi cu bine Din Suceava, către tine.* ALECSANDRI, P. I, 362. *Ce-i e scris omului, în frunte-i e pus.* CREANGĂ, P. 220. *Vino, mândră, să te joc! Să te joc, să fii jucată...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 361. *Bine-i stă mândrei gătată Cu veşminte de la şatră, Dar mai bine i-ar şedeà, De-ar fi ţesute de ea.* id. ib. 424.

2º. (Fam. şi pop.) Formă pasivă, înţeles neutru, participiul devenind adjectiv; cfr. B, I, 5º, a. *Doamne! tare mai erau doriţi să aibă măcar unul.* CREANGĂ, P. 73. *Nici în borta şoarecului nu eşti scăpat de mine.* ib. ib. 212. *O căsuţă singuratică pe care erà crescut nişte muşchiu pletos.* id ib. 213. *Când s'a împărţit norocu', Dus am fost eu cu plugu'... Când s'a împărţit urîtu', Dus am fost iar la lucru.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 196; cfr. 236. Foarte obicinuite sânt expresiile: *a fi mâncat, băut,* (mai des) *nemâncat, nebăut,* etc.

[Prez. ind. 1. *sânt* († şi dial. *sâmt, sămt* VARLAAM, C. 17, 2 *sân, sâm*) şi *-s* enclitic, după vocale; popular, după consonante, *îs;* în Ban. (legat cu dativul pron. pers.) *mi-s,* la Moţi şi prin Poiana şi Rod, în părţile Sibiiului, ca şi la Aromâni şi în Brdo, la Istro-români, refăcut din pers. 2: *escu* FRÂNCU-CANDREA, M. 78; CONV. LIT. XXIV, 1056. — 2. *eşti* (pronunţ. *ieşti*). — 3. *este* şi *e* (pronunţ. *ieste* şi *ie*) † *iaste* şi † (după pers. 2) *eşte* CUV. D. BĂTR. II, 151. După vocale, enclitic, *-i;* popular, după consonante, *îi.* — 4. *sântem* şi *sântém* († şi dial. *sâmtem, sintem, simtem* VARLAAM, C. 263), contras *stem* TEODORESCU, P. P. 422, 140; † *semu,* păstrat încă în Ardeal (pe lângă Someş, Tisa şi în Ţara-Oaşului) subt forma *săm;* în Ban. (legat cu dativul pron. pers.) *ni săm* şi *ni-s.* — 5. *sânteţi* BIBLIA (1688), 8 pr./42 şi *sântéţi* ibid. 42, 2 († şi dial. *sănteţi, sămteţi, sinteţi, simteţi* VARLAAM. C. 118, *simtéţi* VARLAAM, C. 155, *senteţi*) în PSAL. SCH. 268 şi la CORESI, PS. se găseşte, o dată, ca la Arom. şi forma *fiţi;* (o dată, în PALIA a. 1582, ap. CP. 139) † *setu,* păstrat în Ţara-Oaşului subt forma *săt,* (în COD. VOR. şi PSAL. SCH.) † *seţi,* în Ban. (legat cu dat. pron. pers.) *vi-săţi* şi *vi-s.* — 6. *sânt* († şi dial. *săntu* CUV. D. BĂTR. II, 336, etc.; *şintu,* ibid. II, 420, 457, etc., *simtŭ* VARLAAM, C. 269, *sâmtŭ* VARLAAM, C. 10, *sân*) şi *-s,* enclitic, după vocale; popular, după cons. *îs;* mai ales prin Ban. şi prin Muntenia, mai rar aiurea, cu sensul de „se află", fran. „il y a", se întrebuinţează adesea *este* şi la plur. *Nu ţaste graiuri să s'ascundză.* DOSOFTEIU, PS. 57. — Formele *sum, sunt, suntem, sunteţi* s'au introdus în limba literară prin şcoala latinistă. | Prez. conj. *să fiu,* etc. | Imperf. *eram,* († şi azi în Borgo-Mareşeni, în Transilv.) *erà* (pronunţ. *iera(m)*); după analogia lui „aveam", şi *eream* (pronunţ. *ieream),* etc. GORJAN, H. I, 4/9, II, 167, etc. | Aor. *fuiu,* 2. *fuşi* 3. *fu* 4. *fúrăm,* † *fumu* 5. *fúrăţi,* † *fuset* 6. *fură,* † *fure* şi *furu* CP. 178; şi 1. *fuseiu* 2. *fuseşi* 3. *fuse* 4. *fuse(ră)m* 5. *fuse(ră)ţi* 6. *fuse(ră).* | Mai-mult-ca-perf. *fusésem,* etc. | † Cond. 1. *fúre* 2. *fúri* 3. *fúre* 4. *fúremu* 5. *furetu* 6. *fúre;* cfr. CP. 188-189. | Imper. *fii, fiţi,* (negat.) *nu fi* (şi *nu fii*), *nu fiţi,* † *nu fireţi.* | Ger. *fiind.* | Part. *fost,* † (numai variantă grafică?) *fustu* CUV. D. BĂTR. I, 154. | Scrierile *hvi, hvie,* etc. CUV. D. BĂTR. II, 243 (în loc de *fi, fie*) se explică prin analogia limbei slave care scrie adesea *hv* şi cetește *f;* cfr. fală. | Cfr. Fr. Streller, *Jahresber. IX,* 2-31; Cipariu, *Crestomatia* 138-139, 205, *Principii* 178.]

— Din lat. **sum, fui, *fīre** (= *fieri:* în loc de *esse*)

FIÁRĂ s. f. *Animal, bête fauve.* — (Mai de mult) Animal s. dobitoc (în general, chiar şi despre peşti; cfr. MINEIUL (1776), 92 1/2, 114 2/2, etc.; astăzi, cu sau fără atributul „sălbatic") animal sălbatic, (cu deosebire) animal carnivor, crunt, fioros (întrebuinţându-se, în mod figurat, şi despre oameni crunţi şi fioroşi). *Toată firea fierilor şi pasărilor, gadinelor şi*

peștilor ustenesc și muncescu-se cu firea omerească. COD. VOR. 124/$_3$ (= de toată a făptura fiară și pasări... CORESI, ap. GCR. I, *10; că toată firea fierilor și pasărilor... N. TESTAMENT 1648; pentru că toată firea fiarălor și a pasărilor... BIBLIA 1688). *Și făcù Dumnezeu... și toate fierile.* PALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 34. *Îl deaderă herilor să-l mănânce.* DOSOFTEIU, V. S. 2,$_{3}$, 16,$_{2}$. *Hiarăle pământului.* BIBLIA (1688), 1,$_{2}$. *Viind peste munții ungurești și... vânând here sălbatice... gonind un zimbru,... l-au și vânat.* URECHE, LET. I, 97/$_{21}$. *O, tu inimă de hiară!* BARAC, A. 61. *Adus, ca o crudă, sălbatecă hiară, L'a temniței poartă nădejdea am lăsat!* ALEXANDRESCU, M. 40. *Vânătorul n'are nevoie... să lovească fiara.* ODOBESCU, III, 15/$_{9}$. *Spuie corbii munților Și fiarele codrilor.* ALECSANDRI, P. P. 214. *Ce hiară încornorată Umblă cu gura căscată, Și numai cu limba râmă, Tot răstoarnă și dărâmă?* (= „Plugul"). GOROVEI, C. 296. ‖ (Bot.) **„Fiara-pământului** = o plantă de coloare cam roșiatecă închisă, nu crește mare, se află în locuri grase și în deosebi în grădini cu legume; este bună pentru bube și cu deosebire se întrebuințează împotriva bubei-rele". (Nadeșul, în distr. Cehului) VAIDA. Cfr. fierul-pământului. [Plur. vechiu *fieri.* PSAL. SCH. 336; CORESI, PS. 401; CUV. D. BĂTR. II, 454; VARLAAM, C. II, 63,$_{2}$; mai târziu *fiară.* BIBLIA (1688), 5, etc. și *fiere.* LET. I, 46/$_{8}$; azi, de obiceiu, *fiare.* ¦ Forma dial. *hiară* erà întrebuințată până pe la mijlocul secolului trecut și în literatură.]

— Din lat. fĕra, **-am,** idem.

FIÁRE s. f. plur. v. fier.

FIÁSCO s. a. *Fiasco.* — Lipsă completă de succes. *Cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcù un mare fiasco.* C. NEGRUZZI, I, 341. [Pron. *fi-a-.* | Art. *-scul.*]

— *N.* de origine ital. (far fiasco „a suferì o nereușită completă").

FIAȘTE- v. fie-.

FIÁSTRĂ (†) s. f. *Belle-fille.*—Fiică vitregă. *Duca-vodă... s'au însurat și au luat pre o fată a Doamnii Dabijoaie, hiastră Dabijii-vodă.* MAG. IST. III, 8/$_{9}$; cfr. LET. III, 10/$_{2}$. *Vitrigul și vitriga către fiastru și fiastră se socotesc spița întâi.* COD. CALIMACHI, ap. TDRG. [Pronunț. *fi-a-.*]

— Din lat. **filiastra, -am,** idem.

FIÁSTRU (†) subst., adj. *Beau-fils.* — Fiu vitreg. [Dabija] *având un hiastru al său..., făcut de doamna Dabijoaia cu Buhuș...* NECULCE, LET. II, 213/$_{6}$. *Și, deacă or giurà acei oamini... cum* (= că) *sânt ficiorii Țăranului, tot dintr'un moș și de un sânge cu Alboe, și nu sânt din fiestri, ei vor ținè împreună cu Alboe și cu nepoți[i] ei.* (a. 1676), ap. IORGA, S. D. VI, 29 *Erà și un Miron... cu un hiastru al său.* MAG. IST. III, 369/$_{23}$. *Și această mărturie am scris-o eu, popa Vasilie, hiastru' Sandului Ciomârtan.* (a. 1810) URICARIUL, XXII, 117. | (În funcțiune atributivă) *Tocma ca înșiși pre feciorii lor, așià să se nevoiască cu toată putearea și nevoința a creaște pre feciorii fiastri.* MSS. (a. 1685), ap. GCR. I, 278. [Pronunț. *fi-a-.* | Plur. *fiastri, fiaștri* și *fieștri.* | † **fiástru.** LET. II, 22/$_{26}$; URICARIUL, XXIV, 435. | Cu un remarcabil schimb de sufixe (cfr. curastă), prin Biharia și: fióstru, hióstru=„fiu vitrig". ȘEZ. VIII, 180.]

— Din lat. **filiaster, -trum,** idem.

FIÁT † s. a. v. tarif.

FÍBRĂ s. f. (Șt. nat.) *Fibre.* — Fiecare din firele lungi, subțiri și flexibile care constitue unele țesuturi animale, vegetale și minerale. *Fibre musculare.* [Derivat: **fibrós, -oásă** adj. Compus din fibre.]

— *N.* de origine lat. (**fibra,** idem).

FIBRÍNĂ s. f. (Șt. nat.) *Fibrine.* — Substanță organică, lichidă, fără miros și fără gust, albă-cenușie, care se găsește mai ales în sânge și se încheagă în contact cu aerul.

— *N.* din fran.

FÍBULĂ s. f. (Antich.) *Fibule.* — Agrafă de metal cu care se încheiau hainele; cfr. copcă. *Fibule sau chiăotori în spirale.* ODOBESCU, II, 297. *Paftalele (fibulele) de la Petroasa.* id. III, 638.

— *N.* din fran. (lat. **fibula,** idem).

FIC s. m. = **fiu.** (Rar) *Cine 'n lume și-o văzut Fic micuț 'necat în sânge, În sângele mâni-sa?* POP., ap. VAIDA.

— Formă masculină refăcută din fi(i)că.

FÍCĂ s. f. (ș. d.) v. fiică ș. d.

FICÁT s. m. *Foie.* — (Mai ales la plur.) Organ intern, așezat, la om și la cele mai multe vertebrate, în partea dreaptă, de-asupra abdomenului, având menirea să secreteze fierea și materia zaharoasă; maiu. În graiul poporului nostru *ficați,* ca și inima și rărunchii, se întrebuințează, prin metonimie, spre a arătà adâncul intern al trupului; de aceea se zice că cevà *ne atinge (până) la ficați,* adecă foarte mult, că cevà *ne roade la ficați:* că ne căim, că frigul *te taie* (DELAVRANCEA, S. 182) s. *te seacă la ficați,* că *oftezi de la ficați* (ZILOT, CRON. 71): din adânc, că *o durere ne seacă la ficați,* că *ne opintim de la ficați:* cu putere, etc.; cfr. ZANNE, P. II, 157-158. *Ficații lui plini de său.* BIBLIA (1688), 372, cfr. 381. *Măcar că până la ficați îi atingeà....., într'acesta chip îi răspunseră...* CANTEMIR, IST. 153. *Vântul și gerul tăiau la ficați pe oricare îndrăzneà să iasă afară din casă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O rodeà la ficați călcarea poruncii tatălui lor.* ISPIRESCU, L. 51. *Și-l găseà mereu zăcând Cu inima la pământ; Ficații i-a putrezit, Rinichii i-a mucezit.* MATEESCU, B. 126. | (Modern) *Ficat de pucioasă* (traducând pe fran.) foie de soufre (s. pe germ. Schwefelleber), polisulfură de potasiu, care servește la prepararea de băi sulfuroase artificiale.

— Din lat. **ficatum,** idem (adjectiv substantivat din construcția *jecur ficatum* „ficat de gâscă îngrășată cu smochine").

FICĂȚÉL s. m. *Petit foie. Brochette de foie; boudin blanc fait avec du foie de porc.* — Diminutivul lui ficat (derivat prin suf. *-el*). MARIAN, NA. 55. ‖ (La plur.) Bucăți de ficat fripte în frigare. BARCIANU. | (Ban.) Cartaboș făcut din ficat de porc. DDRF.

FICHÉȘ s. a. (Olăr.) *Planchette* employée par les potiers. — Scândurică de fag cu care olarul ridică vasele de lut de pe străgălie. DAMÉ, T. 73.

FICIOÁRĂ s. f., **FICIÓR** s. m. v. fecioară, fecior.

FICLEÁN, -Ă † adj., subst. v. viclean.

FICȚIÚNE s. f. *Fiction.*

1°. Plăzmuire a minții s. a închipuirei. *A atribuì cuivà lucruri ce nu le zice, nu le vrea, nu le face, și a-l combate în asemenea năluciri, în asemenea ficțiuni străine de el, ce folos poate ieșì de aici?* MAIORESCU, D. III, 337.

2°. Realitate convențională. *De aici au izvorît... voința lui cea neînduplecată ca Romănia să nu apară numai ca o ficțiune a momentului, ci să fie o realitate durabilă.* STURDZA, E. 9.

— *N.* din fran.

FICTÍV, -Ă adj. *Fictif.*

1°. Plăsmuit de mintea s. închipuirea cuivà. *Știrea dată de jurnale erà fictivă.* MAIORESCU, D. III, 335.

2°. Având numai realitate convenţională. *Hârtia-monedă are valoare fictivă.*
— *N.* din fran.

FICULEÁNĂ s. f. v. **fiică.**

FÍCUS s. m. *Caoutchouc (Ficus elastica).* — Una din cele vreo 600 de specii ale unei plante exotice, cu frunze mari, groase şi strălucitoare, cultivată la noi ca plantă ornamentală. [Plur. *ficuşi.*]
— *N.* din lat. **ficus,** idem.

FICÚŢ s. m., **FICÚŢĂ** s. f. v. **fiuleţ, fiică.**

FIDEÁ s. f. sing. tant. *Vermicelle.* — Cocă uscată, în formă de fire lungi, care se fierbe în supă; cfr. tăieţei, tocmagi. *25 oca fedè galbănă.* (Iaşi, a. 1792). URICARIUL, IV, 131/16. *Supă cu fideà.* C. NEGRUZZI, I, 264. „Numirile mai deosebite ale mâncărilor sânt: Fiertură cu orez, cu *fideà*..." (Bălenii-Sârbi, în Dâmboviţa) H. IV, 12. [Dial.: *hideà* (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 25; *fedè.*]
— Din n.-grec. φιδές, idem.

FIDEICOMÍS s. a. (Jur.) *Fidéicommis.* – „Dispunerea prin care un testator însărcinează pe clironomul său să deie altuia, într'un timp hotărît, toată ori o parte din averea ce-i lasă". STAMATI, D.
— *N.* din lat. **fideicommissum.**

FIDÉL, -Ă adj., adv. I. *Fidèle.* II. *Fidèlement.* (Franţuzism).
I. Adj. 1°. (Rar) Credincios, care nu-şi schimbă părerile nici sentimentele. *Amicul fidel.* EMINESCU, P. 81.
2°. Exact, care păstrează (ceva) întocmai. *Fraze româneşti... mai puţin elegante de cât ar fi fost o traducţiune simplă şi fidelă a textului latin.* ODOBESCU, II, 352. *Memorie fidelă.*
II. Adv. Exact. [Traducătorul] *s'a pătruns bine de înţelesul autorului său, pe care-l urmăreşte foarte fidel... în frazeologia lui.* ODOBESCU, II, 372.
[Negativ: **infidel.** CARAGIALE, N. S. 35.]
— *N.* din fran. (lat. **fidelis, -e,** idem).

FIDELITÁTE s. f. *Fidélité.*
1°. Statornicie în afecţiuni, în păreri, credinţă nestrămutată (către cinevă). *Poate că însuşi* [împăratul] *Iosif aveà încredere în sincera fidelitate a Românilor.* ODOBESCU, III, 537.
2°. Exactitate. [Traducătorii trebue] *să se silească a reprezentà pre româneşte, în mod clar şi cu fidelitate... toată aceà minunată varietate de nuanţe... a frumoaselor... limbe antice.* ODOBESCU, II, 361.
[Negativ: **infidelitate.** MAIORESCU, CR. III, 95.]
— *N.* din fran. (lat. **fidelitas, -atem,** idem).

FIDELÚŞ, FIDILECÚŢ s. a. v. **fedeleş.**

FIDUCIÁR, -Ă adj. *Fiduciaire.* — (Jur.) De încredere. *Legatar fiduciar,* însărcinat cu un fideicomis, a cărui îndeplinire atârnă de buna lui credinţă. || P. ext. *Monedă fiduciară,* bani de hârtie, bilete de bancă, având numai valoare fictivă.
— *N.* din lat. **fiduciarius, -a, -um,** idem.

FÍE s. f. = **fiică** *Şi văzù Dumnezeu şi râvnì şi întărâtă-se derept mânia fiilor săi şi fiele.* CORESI, PS., ap. GCR. I, 15/31; cfr, id. 391, 119, 120, etc. *Mare veselie au avut pentru această fie.* ŞINCAI, HR. III, 145/11. | (Azi, întrebuinţat numai în legătură cu pron. pos., une-ori subt forma *fii-,* altfel înlocuit prin *fică*) *Fia-mea.* DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG. *Uită-te la mumă-sa şi cunoaşte pe fie-sa.* PANN., ap. ZANNE, P. IV, 467. *Moartea fii-sa.* GORJAN, H. I, 27. *Fiemea te va găsì.* ISPIRESCU, L. 44. (În Biharia se întrebuinţează forma dialectală *hie,* numai când se adresează o femee către alta. POMPILIU, BIH. 1011). [Pronunţ. *fi-ie.* | † şi: **fiie.**]
— Dim. lat. **filia, -am,** idem. Cfr. **fiu.**

FÍE interj., adv., conj. I-III. *Soit. Amen. Même.*
Fie e imperativul verbului a **fi.** Din diferitele funcţiuni sintactice în care se află, el a putut primì câtevâ înţelesuri nouă, care se explică lesne, dacă ţinem seamă de faptul că imperativul românesc are uneori funcţiunea unui potenţial (d. ex. *ducă-se!* = se poate duce) sau a unui concesiv (d. ex. *aibă el bani cât de mulţi, eu tot nu-l preţuesc* = oricât de mulţi...).
I. Funcţiunea de imperativ se recunoaşte bine în cazurile când are înţelesul de: „întâmple-se! facăse!" *Fie (în) voia ta!* | (Când e vorba de o cedare, de ascultarea unei rugăminţi, etc., *fie* a devenit sinonim cu) Bine! Primesc! Mă 'nvoesc! *„Vino şi tu!" — „Fie! Voiu venì!"* | † (În textele vechi, se întrebuinţează, ca şi adevărat! şi spre a reda pe) Amin! *Blagoslovit Domnul Dumnedzăul lui Izrail, de la veac şi până la veac: fie, fie!* DOSOFTEIU ap. GCR. I, 248.
II. Funcţiunea potenţială se recunoaşte în cazurile când prin *fie* voim să exprimăm învoirea noastră cu cele ce se afirmă. *Fie şi cum zici tu!* (Când motivul învoirii se exprimă printr'o propoziţie introdusă prin *că,* înţelesul lui *fie* este) Nu-i păcat! *Destulă muncă avù, dar fie, că izbuti.* ISPIRESCU, L. 3/3. *Haînele acestea mă costă 100 de lei. — Fie, că fac.* | Din această funcţiune s'a născut înţelesul exclamativ) Măi! *Fie, că mare mai eră!*
III. Funcţiunea concesivă reiese limpede în următoarele exemple, în care *fie* = „chiar de-ar fi..." *Un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie oricât de cinstit, nu poate nicicum pretinde.* C. NEGRUZZI, I, 73. *Rădică dobitocul când îl vezi căzut, fie măcar şi pe puf căzut.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 459. | (Într'o propoziţie ca cea precedentă, „căzut" poate să nu se mai exprime a doua oară; astfel s'a născut, pentru *fie* înţelesul de) Chiar (şi), măcar, barem, batăr. *Oameni, care te-ar fi vârît în boală. De i-ai fi întâlnit, fie şi numai pe unul, la un loc dosnic...* CONTEMPORANUL, IV, 134. || Când concesivul e exprimat prin forma imperativului urmat de viitorul s. optativul lui *fi,* ~ = „ori..., măcar..." *Muiare măritată, sau fată, sau şi altă muiare, fie ce fel va fi...* PRAVILA MOLD. 76. *Oricâte tocmeale va face cu cinevà pentru fie ce lucru are fi...* ib. 91,2. Din astfel de construcţii s'au născut, prin elipsă, pronumele şi adverbele nedefinite *fiecare, fiece, fiecine, fiecând,* etc, despre care vezi articolul următor.
Fie..., fie... (mai rar: **fie..., sau...**) = şi... şi..., sau... sau..., ori... ori...: „soit... soit". *Să-l spânzure, fie cine ar fi, fie bărbat, fie muiare.* PRAVILA MOLD. 178. *La acelaşi şir de patimi de-opotrivă fiind robi, Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi.* EMINESCU, P. 220. *Când îl* (= ochiul) *ţineà închis, fie zi, fie noapte, spuneà că vede cu dînsul.* CREANGĂ, P. 243. | (Adesea, în legătură cu că) Ori..., ori, sau... sau... *Fie că aveà motiv de supărare, fie că n'aveà, destul că n'a venit, fiind supărat.*
[În Ban. se găseşte o formă **fie-te,** care pare a fi rezultatul unei contaminaţiuni a lui *fie* cu *bată-te: „Frunză verde mărăciune, Fie-te focul de june...!" — „Frunză verde, foaie lată, Fie-te focul de fată...!"* HODOŞ, P. P. 189; cfr. 207.]
— Din lat. **fiat,** idem.

FIE- Ca şi în alte limbi romanice (cfr. ital. chichessia, fran. qui que ce soit, etc.) *fie* (III) se întrebuinţează ca element de compoziţie în legătură cu un pronume — p. ext. cu un adverb — spre a-i da o nuanţă de înţeles nedefinit, aproape identică cu cea exprimată prin elementele de compoziţie ori-ori-şi- şi prin vechiul veri-. Deosebirea de sens,

adesea foarte subtilă, între compusele cu fie- și între cele cu ori- se recunoaște mai bine, dacă cercăm să completăm propoziția din care aceste pronume s'au născut prin elipsă: în cazul dintâi se completează prin „ar fi", în al doilea prin „ai vrea". Astfel: *Oricare om e muritor* se analizează: „Ia pe oricare om ai vrea și vei vedeà că e muritor"; dimpotrivă, *fiecare om e muritor* însemnează: „Omul, fie care ar fi el, e muritor". *Fiecare* se mai deosebește de *tot* în: *tot omul e muritor* prin faptul că nu ne gândim la totalitatea oamenilor de-odată, ci la individ de individ, în parte. De aceea compusele cu *fie-* se pot întrebuința numai la singular. [Alături de forma *fie* se mai găsesc numeroase variante, care s'au născut prin adăogarea elementelor adverbiale *-ș* (=și) și *-te* (care, poate, nu-i altcevà decât *-ce* din compoziția *fie-și-ce*, desvoltată, în mod regulat, în *fieșteș*), anume: **fieș-, fi(e)te-, fi(e)ște-, fiteș-, fieșteș-**. Între cele două părți ale compoziției poate să se intercaleze prepoziții. Declinarea e aceeași ca la pronumele simple. Pronunț. *fi-e-*.]

Fiecând adv. *N'importe quand, toujours.* — (Rar) Oricând s. orișicând (ar fi), (deci:) totdeauna. *Vor puteà să desparță fiecândŭ.* PRAVILA MOLD. 72, 2. *Fiecând aveà câte 1000 [de slujitori] în leafă.* M. COSTIN, ap. TDRG. [Variante: † **fieștecând.** *Să aibă a scuti fieștecând aceste bucate.* URICARIUL, VIII, 239/19; cfr. V, 251/2. | **fieșcând.** CDDE. nr. 344.]

Fiecare pron. *Quiconque. Chacun. Chaque.* — (În funcțiunea adjectivală și mai ales substantivală) Oricare, ori-și-care, (†) verîcare (ar fi), orîcine, ori-și-care, (†) verîcine (ar fi); tot, și unul (unii) și altul (alții). (În texte vechi și cu înțelesul lui) Cine, cinevà (în care caz pronumele se articulează). *Fiecarele ce să leapădă de fiul, nice pre părintele n'are.* MSS. (a. 1618), ap. GCR. I, 48/15. *Libovul..... să avem fie cătră care creștin.* VARLAAM, C. 154, 2; 324, 2, etc. *Cu anevoie este hiecăruia a se ferì de ce iaste să hie.* M. COSTIN, ibid. I, 200/23. *Doi amici ai mei.., sânt proprietari, fiecare a câte o pereche de case în aceeași stradă.* CARAGIALE, M. 107. *Prietenos cu fiecare.* CREANGĂ, P. 247. *Au adus fiecarele câte un car.* SBIERA, P. 165/19. *Fiecare trage foc la oala lui.* ZANNE, P. IV, 22. [Variante: **Fieșcare** († **fiișcare**). *Se mirà oamenii fiișŭcárele cătră fratele său.* BIBLIA (1688), 32, 2. *O samă de'mpărați, cărora le sâmt scrise și numele și canonele, fieșcăruia pren cărțile sale...* EVSTRATIE LOGOFĂTUL (a. 1632), ap. GCR. I, 78/18. *Fieșcare primește cu măsura cu care a măsurat.* ZANNE, P. V, 419. | † **fiecareși.** *Cumu-i fiecareașŭ dentr'aceale porți..., așà și fiecareașŭ dentr'aceale fețe.* VARLAAM, C. 233; cfr. 360. | **Fieștecare** († **fiiaștecare,** † **fiistecare,** dial. **fistecare**). *Să ție fieștecare în mâna lui toiag.* MSS. (a. 1699), ap. GCR. I, 331/36; cfr. 334/16; 340/32; 342/20. *Așijdiare, precum ciasul iaste adunat din patru cîferturi, și fiiaștecare(a) cîfert cu clipĭalil[e] sale.* N. COSTIN, ap. GCR. II, 9/17. *Fiistecare neam de dobitoc...* MSS. (a. 1773), ibid. 88/31. *La spatele fieștecărui boier, dvoreà câte o slugă.* C. NEGRUZZI, I, 151; cfr. KONAKI, P. 286. | † **Fieștescare.** *Sânt proaste socoteale și învățături..., carele să înțeleg fără osteneală de fieștescarele.* MSS. (a. 1700), ibid. I, 337/27. | † **Fietecare.** *Să dea fietecăruia după lucrul lui.* CAZANIA, ap. CCR. 156. *Luà fietecare câte o oaie.* MSS. (a. 1699), ap. GCR. I, 331/22; cfr. I, 353/9. *Până nu fu dusă fiete pren carele de ei jrătva lor...* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 33 (=până unde s'au dus, pentru fieștecarele dentru ei, aducerea. BIBLIA 1688). | (Dial.) **Fiteșcare.** *Voatra vorbește cu părinții fetii.., aduce vorba de insurătoare, de feciori, vorbește de fiteșcare cât are...* (Brașov). PITIȘ, CONV. LIT. XXIV, 918; cfr. CARAGEA, L. 21/8; ȘEZ. III, 78/23. | † **Fiecare(le)și.** *Fiecăruiași i să dau daruri sufletești de folos.* MSS. (a. 1618), ap. GCR. I, 51/17.]

Fiece pron. *Chaque ; tout.* — În funcțiune adjectivală are același înțeles ca „fiecare", iar când e substantivat e sinonim cu „fiecare lucru, ori-și-ce, orîce, (†) verîce (ar fi), toate celea, tot". *De va ști că vor să ucigă pre cinevà, au cu otravă, au cu armă, au fie cu ce fealiu de moarte...* PRAVILA MOLD. (1646), 52/1. *Fiece nebun știe să câștige banii, dar nu știe să-i păstreze.* ZANNE, P. V, 48. | Nimica toată. *Dimitrașco... erà... iute la beție și se scârbeà de fiece.* NECULCE, LET. II, 369/37. [Variante: **Fiesce** († **fiește,** † **fiște**). *Fiesce bărbat.* MOXA, 397/23; cfr. PRAVILA MOLD. 73. *Și dupre aceaia la fiesce litră de apă să pui piatra cailor.* MSS. (a. 1749), ap. GCR. II, 46/6. *Am făcut și izvod deosebit de fiște lucru.* URICARIUL, XI, 220/14. *Fiește simțire erà pentru dinșul un fulger.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 267. | † **Fieștece** († **fieștesce** E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/29, 248/27). *Pentru că de-vreame-ce sânt împărați, nici la fieștece loc nu să odihnesc, ca fieștecarele den ceialalți oameni.* MSS. (a. 1747), ap. GCR. II, 39/7; cfr. 110/26; 155/13. | **Fitece** († **fietece** CANTEMIR, IST. 83; DIONISIE, C. 182). *Pe fitece clipă, coaja de ghindă în care pluteà, puteà să fie nimicită și el vârît sub scuți.* M. S. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 929; cfr. DELAVRANCEA, S. 5; BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 226.]

Fiecine pron. *Quiconque, chacun.* — (Învechit) Fiecare (om), orîcine, ori-și-cine, (†) verîcine. *Poate fiecine să ucigă fără certare pre cela ce să găteaște să-l fure.* PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 162/6. *Hiecine va bea dintr'această apă, va însetà iară.* VARLAAM, ibid. I, 108/11. *Părea hiecui că nu este domnia acelui dintâiu* [Ștefan Tomșa]. M. COSTIN, LET. I, 256/5. *Să știe hiecine, că Hristos și apostoli[i] lui au ținut psăltirĭa, scriptura sfântă.* MSS. (a. 1710), ap. GCR. I, 363/21. *Erà un om cu spiritul serios, un cunoscător de oameni și un răsplătitor al meritelor fiecui.* IORGA, L. R. I, 264. [Variante: † **Fieșcine.** *Dă fieșcui dreptate.* PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. 169. | † **Fieștecine** († **fiștecine**). *Și adunară fieștecine câte un cocon al său.* MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 67/24. *Și văzând cum stau porțile polații crăești, fieșteș pentru cine deschise, și cum nu opreaște straja pre nime, au mers și el în lăuntrul casi[i] Divanului.* (a. 1799) ib. II, 169/25. *Fiștecine, având trebuință de doftori.* URICARIUL, I, 99/7. | **Fietecine.** *Până când veți leșuì fiete pre cine ?* PSALT. (1651), 174. *Cu ăsta... nu merge ca... cu fitecine.* CARAGIALE, T. I, 80/26.]

Fiecum adv. *N'importe comment, au hasard.* — Într'un fel sau altul, orîcum; † cu una cu două, numai așà (pe de-asupra, etc.). *Umblà de multe ori fiecum, și numai cu două, trii slugi.* NECULCE, LET. II, 348/21. *Rânduind aceasta, nu așà prost și fiecumŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 217, 2. *Găsiră cinstitul trup zăcând fiecumŭ și cu necinste.* MINEIUL (1776), 105 2/1. *[Oștenii] să nu se împrăștie așà fiecum, ce să se așeze precum îi vor orânduì boierii.* ACSINTE URICARUL, ap. TDRG. [Variante: **Fieștecum.** *De nu va lucrà pământul bine, cum să cade, ce va sămânà așà, fieștecum, acela să nu ia nimică den roada ce va face acel pământ.* PRAVILA MOLD. 4, 2; cfr. LET. I, 131/7; MAG. IST. IV, 157/10. | † **Fietecum.** TDRG. | **Fieșcum.** CDDE. nr. 581. | † **Fitecum.** *Nu fitecum așà, ci cu drept cuvânt.* ZILOT, CRON. 73.]

Fieîncătrău adv. *N'importe où, de quelque côté que ce soit.* — (La Moți) „Oriunde, în orîce parte". Com. V. CIOBAN.

† **Fie în ce chip** adv. *N'importe de quelle manière.* — Într'un fel sau altul, cumva. *De să va tâmplà svânta cuminecătură să mucezască, să să înghiațe, sau fie în ce chip de cestea...* VARLAAM, C. 46, 2.

Fieunde adv. *N'importe où, partout.* — (Rar) Oriunde, ori-și-unde, (deci:) pretutindeni. [Variante: † **Fieșteunde** *Fasolea fieșteunde se face.* ECONOMIA, 44. | † **Fieteunde.** *Fieteunde între oameni pasă, și ei,... locul cel mai de sus și capul mîasii îț[i] vor arătà.* CANTEMIR, ap. HEM. 1554/22.]

FIENT † s. a. v. **tarif.**

FIER s. a. 1°. (Le métal) *Fer.* 2°. Instrument en fer. Instrument de torture. 3°. *Fers.* 4°. (Med.) *Fer.*

1°. Metal tare, de coloare cenușie, cu însușiri magnetice; e foarte maleabil, putându-se bate când se înroșește în foc, iar la o temperatură mai înaltă se poate topi; expus la aer umed ruginește; *fierul* roșu se călește muindu-se în apă; cu fier se ferecă s. se leagă diferite obiecte. ~ *nativ:* curat (care se găsește în pământ neamestecat); (după fran. „fer blanc", neobicinuit) ~ *alb:* tinicheà; (după nemțește „Gusseisen" și „Schmiedeeisen", în Transilv.) ~ *bătut* (s. *ciocănit.* BARCIANU) și ~ *turnat:* tuciu, bădic; cfr. schijă. ~ *mort:* „de proastă calitate" PAMFILE, J. II (La BARCIANU se mai citează ~ *băltos* = „fer limoneux", ~ *grăunțos* = „fer en grains"). *Și zise se-l leage cu doao ianțure de fieru.* COD. VOR. 34/10. *Un pat de hérŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 15, 2. *Vă voiu fi ca o haină ce iaste mâncată de molie sau ca niște fierŭ dosădit de rugină.* MOLITVELNIC (secol. XVII), ap. GCR. I, 82/1. *Au mers după dînsul, ca hierul dupe piatra magnetului...* ANTIM, P. 3/24. *Hier și criță s'au cumpărat.* URICARIUL, XXI, 366/7. *Mănăstirea Goliei... o acopereà cu fier alb.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 192/14. *Să dai în cap... cu un fier* (= drug de fier). ȘEZ. I, 126/7. *Bate fierul până-i cald!* : nu lăsà să-ți scape ocazia. *Fierul rău să tot îl bați!* (= se zice de omul rău). ZANNE, P. IX, 466. *Sabia de aur taie mai tare decât cea de fier!* ibid. IV, 576. *Vorbele cele dulci deschid (și) poarta cea de fier.* ibid. II, 810. | (Modern, după fran.) **Drum-de-fier** = cale ferată. | **A-i trece** (s. a-i da) **cuivà un fier ars prin inimă** = a i se strânge cuivà inima de frică sau de spaimă. ISPIRESCU, L. 52. || Fig. (Cu aluzie la durerea ce o dă fierul înfierbântat celui ce-l atinge). *Orîce discurs al lui* [T. Maiorescu] *este un silogism. Comparațiile, fulgere. Ironia, — fier roșu.* DELAVRANCEA, CONV. LIT. XLIV, XCVII. | (Foarte adesea adjectivalul *de fier* în metafore) Dur, rezistent, vânjos, tare. *Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier.* EMINESCU, P. 241. *„Inimă de fier* [s. de piatră] = tare și nesimțitoare; *brat de fier* = tare, vânjos". COSTINESCU. *Are o sănătate de fier.* „Unui om tare îi zice *fier*". (Găvănești, în Buzău), H. II, 79. *Puteai merge liniștit cu el ori-și-unde, ...chiar în fierul nopții.* SANDU-ALDEA, A. M. 5. (Cfr. în puterea nopții). | *Vârstă de fier* (în opoziție cu „vârstă de piatră", etc): epoca în care omenirea a început să se servească de unelte de fier. || (Fam. Ban.; în expresia) *„Are fier* = are bani". PAMFILE, J. I (și bulg. ima železo, cu același sens). || (Bot.) **Fierul-pământului** = **ghințură** (Gentiana cruciata). (Atestat în LB., probabil, greșit, în loc de *fierea-pământului*).

2°. Diferite instrumente făcute din fier s. având o lamă de fier (adesea complinite prin cuvinte ce arată menirea lor). (Pe la Bran, în Transilv.) Fierăstrău; cfr. cordar. | ~ *(de călcat):* unealtă de fier pentru călcatul rufelor s. al hainelor. *Cămășile le-am spalat... Și cu fierul le-am calcat.* SEVASTOS, C. 144/17. *Foarfecele, cortul, hierul de călcat...* BARAC, T. 72. | ~ *(de frizat* s. *de încrețit părul). Le-au părjolit părul cu un her înherbântat.* EVSTRATIE LOGOFĂTUL, ap. GCR. I, 234/31. | ~ *(de înfierat):* cu care se arde pe armurul s. pe coapsa vitelor un semn distinctiv, (p. ext.) semnul rămas la vită pe locul înfierat. PAMFILE, J. II. *Vaca asta are fieru' lui cutare, are fieru' satului. Pieile vândute să n'aibă fiare.* Com. I. PANȚU. ## **A avea fierul cuivà** = a semănà cu cinevà. *Gheorghe are fierul mă-sei* (= seamănă). PAMFILE, J. II. Cfr. înfierà, (†) înfierì. | Părțile de fier ale plugului se numesc *fiare,* făcându-se distincția între *fierul lat* s. *mare* s. *brăzdător* (H. II, 207) s. *cormănitor* (H. II, 207) (numit și brăzdar) = tăișul cormanei, care răstoarnă brazdele de pământ și *fierul lung* s. *mic* (numit și cuțit) = un cuțit mare înțepenit în grindeiul plugului, care taie brazda. Cfr. DAMÉ, T. 35; ECONOMIA, 20; H. II, 3, 13, 50, 62, 75, 80, 86, 132, 146, etc. „Din grindeiu, prin capul de jos al coarnelor și prin zbârță se leagă plasne, în vârful căruia se află *fieru'-lat.* La unele pluguri care au *fier lat* fără ureche se află și *fier lung,* care croește brazda și se mută spre stânga și pe dreapta cu tindechea". BREBENEL, GR. P. *Svântul scoasă hérulŭ plugului asupra lor.* DOSOFTEIU, V. S. 111. ...*Că de când ne-am cătănit* (= am intrat în armată), *Plug din curte n'a ieșit, Fiarele au ruginit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310. *Numai plugușorul mieu, Șade la părete rău, Fiarăle la făgădău.* DOINE, 153/20. | † ~ *de corabie* = ancoră (cfr. mâță, rac, † anchiră). *Cine înghite undița, fier de corabie boreaște.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. IV, 674; cfr. idem, IST. 157. || Instrumente de tortură; (lamă de) armă tăioasă, cu deosebire sabie (sensul acesta din urmă e puțin obicinuit, iar la scriitorii noi e franțuzism). *Muncitorii* (= cei care torturau) *sta cu hearà de munci în mâni.* VARLAAM, C. 213. *Orîcine va mâncà carne de dobitoc mort... sau carne* [de vită] *înnecată..., iară nu va fi sângele vărsat cu hérŭ... să facă post și rugă.* ȘAPTE TAINE (a. 1645), ap. GCR. I, 117/2. *Decât hierul, fiind mai tăioasă firea omenească...* URICARIUL, I, 278/12. *Carnea ascute fierul.* BĂLCESCU, M. V. 580. *Întreaga țară a Moldovii* [erà] *prădată, arsă, trecută prin ascuțișul fierului.* SADOVEANU, SĂM. V, 1011. (Cfr. ascuțiș). *O sabie cam ruginită, dară cu fierul ce se încovoià de se făceà covrig.* ISPIRESCU, L. 21.

3°. (La plural) Cătușe, lanțuri cu care se legau robii, prizonierii, etc. *Bărbatul poate să-și pue muiarea în hiară.* PRAVILA MOLD. 85, 2. *A ieșit Bujor în țară! Bate, pradă, nu omoară, Pe ciocoi îi bagă'n fiară.* ALECSANDRI, P. P. 156. *Apoi mi-l deslegau, În fiară mi-l băgau, Tot în fiare Pân' în șele.* ȘEZ. II, 35b/32. | Cătușe cu care se împiedecă caii; cfr. piedecă. *A pus ieapa în fiere și s'a așezat cu frate-su sub o claie cu fân.* CONTEMPORANUL, III, 780; cfr. IORGA, S. D. XII, 63. || (Bot.) **Iarba-fiarelor** (s. **iarba-fierului**) = a.) *Dompte-venin (Vincetoxicum officinale; Asclepias Vincetoxicum).* Plantă ierboasă, cu flori albe-gălbui. Poporul crede că cu această buruiană se poate descuià orîce încuietoare — de acî numele ei; — de aceea e foarte căutată de hoți. Se mai numește brilioancă, harniai, rânduniță. Cfr. PANȚU, PL.; ȘEZ. I, 84/21, 153/13, 287/7; TEODORESCU, P. P. 673, ALECSANDRI, P. P. 142/6; BARONZI, L. I, 150/20. | b.) = **roua-cerului.**

4°. (Modern) Substanță feruginoasă. *Împotriva anemiei se prescrie fier. Poamele conțin fier.*

[Scris (și pe alocurea și pronunțat) și: *fer.* | Când însemnează metal, pluralul nu e întrebuințat, ci se zice „două, trei, etc. *bucăți* s. *drugi de fier".* În celelalte sensuri e obicinuit plur. *fiare,* dial. *fiară.* || Diminutive (întrebuințate numai în lit. pop.) **fierișór** s. a. *E cam lung și are două coarne și două ferișoare?* (= Plugul). GOROVEI, C. 300; **fierúș** s. a. *Porțile le zăvorà Cu fierușu' plugului.* MATEESCU, B. 93.]

— Din lat. fĕrrum, idem.

FIERÁR s. m. 1°. *Forgeron; maréchal ferrant; carrossier.* 2°. *Quincaillier.*

1°. Cel care lucrează fierul, faur, făurar, covaciu, covaliu (având adesea și meseria de potcovar, mai rar și cea de fabricant de căruțe s. trăsuri, cfr. PONTBRIANT). *Lupul se duse la un fierariu și puse să-i ascuță limba și dinții.* CREANGĂ, P. 22. *Se mirà George deocamdată de toate nagodele ce-i tot povesteà negustorul; apoi,... cerù să slujască fierarului pentru sabie și buzdugan.* ISPIRESCU, L. 137.

2°. Negustător, vânzător de fier s. de scule de fier.

[Diminutiv: fierăraș s. n. *Frunză verde stejeraș, Oi săracul fierăraș, Cum se joacă 'n gălbinași.* SEVASTOS, N. 300/29.]

3°. (Bucov.) *„Fierariu* (plur. *fierari*) = două lemne orizontale puse de-asupra strungei, de care sânt spătarii răzimați". MARIAN.

— Din lat. fĕrrarius, idem.

FIERĂRÍE s. f. 1°. *Forge.* 2°. *Quincaillerie.* 3°. *Métier de forgeron.* 4°. *Ferraille.*

1°. Faurărie, făurie, făurişte, covăcie.

2°. Prăvălie în care se vinde fier şi scule de fier. *Ajunse la o fierărie, şi acolo văzând săbii şi buzdugane... cerù să-i dea şi lui o sabie şi un buzdugan.* ISPIRESCU, L. 136.

3°. „Meşteşugul fierarului". (În Buzău, Dâmbovița, Covurluiu, etc.) H. II, 62; 146; III, 18; IV, 11, etc.

4°. (Cu sens colectiv) Lucruri de fier. Cfr. IORGA, S. D. XII, 177.

— Derivat din **fierar**, prin suf. abstr.-loc. *-ie.*

FIERĂRÍȚĂ s. f. *Ferronnière.* — (Mai rar) Femininul lui **fierar** (derivat prin suf. moțion. *-iță*). Nevasta fierarului. *Iară ferăriţele, Cum păzesc cotruţele, Întocmai ca mâţele.* SEVASTOS, N. 300/$_{33}$. [POLIZU şi LM. mai citează cu acelaşi sens **fierăreăsă**.]

FIERĂTÁIE s. f. plur. *Ferraille.* — „Instrumente multe de fier". RĂDULESCU-CODIN. (Cfr. fierotină, fierotenii).

— Pare a fi un derivat străvechiu. ***ferratalia** (din *ferratus* „de fier"), care se regăseşte şi în prov. *ferratalha.* CDDE. nr. 585.

FIERÁTIC, -Ă † adj. *Féroce, sauvage.* — (Numai la Dosofteiu; probabil, formaţie a acestuia spre a traduce pe lat. ‚ferox'; cfr. însă firetic). Sălbatec, crud, cu fire de fiară. *Herateci oameni să vor îndulci la sâmţîre.* DOSOFTEIU, V. S. 129; cfr. 168,$_2$. [Şi: îmflerátec, -ă, idem, ap. TDRG.]

— Derivat din **fiară**, prin suf. adj. *-atic.*

FIERBÂNTÁ † vb. I^a v. **înflerbântà.**

FIERBĂTOÁRE s. f. 1°. *Bouillonnement. Tremblement (de terre).* 2°. *Partie d'une fromagerie où l'on fait bouillir le lait pour préparer le fromage.*

1°. † (Numai la Dosofteiu) Fierbere, clocot, lichid în fierbere. *Văzù pre svântul în herbătoarîa căldării.* DOSOFTEIU, V. S. 52. || (Complinit prin „de pământ") Cutremur de pământ. *Să feace o herbătoare mare de pământ şi căzură vro doă sute de oameni de muriră.* id. ib. 29.

2°. O despărţitură în stână „unde se fierbe urda". (Ţăndărei, în Ialomiţa). H. VII, 506. | P. ext. „Uneltele pentru fabricarea brânzeturilor". (Şocariciu, în Ialomiţa) H. VII, 484; cfr. JIPESCU, O. 48.

— Derivat din **fierbe**, prin suf. abstr.-loc. *-ătoare.*

FIERBĂTÓR, -OÁRE adj. — Adjectivul lui **fierbe** (derivat prin suf. *-ător*). *Trei cazane fierbătoare, Trei cuţite tăietoare.* MAT. FOLC. I, 691.

FIERBĂZÁ † vb. I^a (ş. d.) v. **înflerbăzà** ş. d.

FIÉRBE vb. III. I. 1°. *Bouillir.* 2°. *Fermenter, travailler.* 3°. *Bouillonner; être dans un état de surexcitation.* 4°. *Pulluler.* II. 1°. *Bouillir, cuire. Souder.* 2°. *(S')agiter, (se) tourmenter.*

I. Intrans. 1°. (În înţeles propriu, numai despre lichide) A fi în stare de ebuliţiune, de prefacere în aburi, prin ajutorul unei călduri care variează de la un lichid la altul, după natura lichidului şi presiunea atmosferică. Cfr. clocotì. || P. ext. se poate spune şi: *fierbe carnea* s. *fierbe oala. Şi când vorbiià, să păriià că fierbu câti-va oale la foc.* MSS. (a. 1779) GCR. II, 118/$_{31}$. *Lasă bucatele la foc să fiarbă.* CREANGĂ, P. 30. *În oala acoperită, nimenea nu ştie ce fierbe.* ZANNE, P. IV, 14. *Nu băgà mâna* [s. lingura] *unde nu-ţi fierbe oala!* (= nu te amestecà în lucruri care nu te privesc). C. NEGRUZZI, I, 247.

2°. P. anal. A fermentà; cfr. dospì. *Must ce fierbe.* BIBLIA (1688), 377. *Dacă mustul fierbe...* I. IONESCU, C. 195. *Vin de cel ce fierbe 'n cadă.* ALECSANDRI, P. P. 131/$_{17}$.

3°. Fig. A se agità, a clocotì (ca apa în ebuliţiune). *Şi valuri peste valuri s'azvârl spumegătoare, Se sparg ţişnind în aer, şi fierb scoţând scântei.* ALECSANDRI, P. II, 136/$_2$. *Au trecut la Turci, tocma când fierbeà bătaia* (= când erà în toiu) *din câmpul Merlei.* ŞINCAI, HR. II, 16/$_{33}$. *Fierbe sângele în mine de mânie!* | (Despre oameni) A fi într'o mare agitaţie sufletească. *Dacă inimile patronilor de la Beiuş fierb numai la dorul de o înştiinţare,... nouă ne e teamă, că celui ce fierbe la lucruri mici, nu-i mai rămâne, la lucruri mari, decât să se evaporeze cu totul.* MAIORESCU, CR. I, 183. *Se despărţiră, cel întâiu mâhnit,... cellalt fierbând de mânie.* N. XENOPOL, ap. TDRG. | A clocotì, a vuì (ca apa ce fierbe într'un cazan). *Fierbeà văzduhul ca un iad, De boambe, de şrapnele.* ALECSANDRI, P. II, 441.

4°. A foì, a forfotì, a mişunà. *Fiìarse ţara lor de broaşte.* PS. SCH. 345. (Braşov) *Fierbe patul de purecì.*

II. Îndată-ce, p. ext., a început să se zică *fasolea fierbe*, verbul acesta a intrat în aceeaşi categorie ca frige şi coace, deci s'a putut întrebuinţà şi în funcţiune transitivă (cu sens factitiv): *Fierb fasolea* = o fac să fiarbă.

1°. A gătì o mâncare (a preparà un medicament, etc.) expunându-le influenţei apei (s. altui lichid) în fierbere. *Iacov fiiarse o mâncare.* PALIA (a. 1825), ap. CP. 158. *Cu focul duhului fierbând doftorie.* MINEIUL (1776), 159 $^1/_1$. *Peaştile, să-l faci în patru părţi... şi apoi îl fierbe.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II, 42/$_{20}$. *Culege o poală de somnoroasă pe care o fierbe cu o vadră de lapte dulce.* CREANGĂ, P. 214. (Absol.) *De la... deşteptarea* [oamenilor] *de a fiìarbe şi a frige* [sânt] *3994* [de ani]. CALENDARIU (1814), 3/$_7$. || Spec. *A fierbe rufele* = a le lăsà să fiarbă cu leşie. LB. | (Turnăt.) *A fierbe fierul.* POLIZU, BARCIANU: a împreunà prin lovituri de ciocan două bucăţi de fier, după ce s'au muiat în foc.

2°. Fig. A necăjì, a chinuì, a frământà, etc. *Nu ştii cum mă fierbe* (= mă chinueşte, mă necăjeşte neîncetat; adesea complinit prin: „fără apă") *el pe mine de două septămâni de zile?...* CARAGIALE, T. II, 7/$_{10}$. *O fierbe* (= o roade, o consumă, o chinue) *ciuda pe urîta Că-s mai frumoasă decât ea, Şi-atâta!* COŞBUC, B. 126. *Prinzând moş Bodrângă la inimă, să nu înceapă a cântà din fluier o Corăbiască de cele frământate în loc?... Şi aşà o fierbeam* (= o frământam, o pisam) *de tare, de nu ne ajungeà casa.* CREANGĂ, A. 98. *Pe tot drumul, ca să uite de aleanu' de acasă,... au pe câte unul ce le fierbe* (= le cântà cu foc) *din fluer cântece de jele, mai rar de joc.* ŞEZ. IV, 17/$_9$. || Refl. *Şi alta pre aceste vremi aşi pohtì să ştiu, cine nu este dator din câţi ne fierbem* (= ducem o viaţă chinuită şi agitată) *într'această ticăloasă de ţară?* ANTIM, P. XXVIII/$_7$. *La 1857 pe când se fierbeà* (= se pregăteà prin mari agitaţii; cfr. a coace = a pregăti în ascuns) *Unirea în Iaşi...* CREANGĂ, A. 161.

[Scris şi: *ferbe.* | Aorist *fierseiu* († şi Ban.: *fierş(u)*); † şi: *fierbuiu: Fierbù ţara lor de broaşte.* CORESI, PS., ap. CP. 158; în unele regiuni (prin fuziunea formei *fierseiu* cu *fierb*) şi: *fierbseiu: Începură a cinà împreună din peştele şi carnea ce fierbsese.* MARIAN, TR. 114. | Part. *fiert.* | Imper. *fierbe!* şi (rar) † *fierbi!* BIBLIA (1688), ap. TDRG.]

— Din lat. *fĕrv(e)o, -vì (-bui), -vĕre* „a fierbe, a vui, a mişunà".

FIÉRBERE s. f. *Bouillonnement, cuisson, effervescence. Agitation, irritation, tumulte.* — Infinitivul verbului **fierbe**, devenit abstract verbal. „Căldura crescând, observăm că iau naştere, în însăşi masa lichidului, mici globule de vapori, care, străbătându-l pentru a ieşì la suprafaţă, produc înlăuntrul său o mişcare tremurătoare. Acest fenomen se numeşte *fierbere*". PONI, F. 123. *Fiìarberile căldărilor.* MINEIUL (1776), 183 $^3/_2$. || Fig. *O corabie... luptà* [cu] *o groaz-*

nică furtună, când povârnindu-să, când ascunzându-să în fierberea valurilor. ZILOT, CRON. 70/22. || (Cu deosebire cu sensul de) Agitare, agitație, iritare, mișcare agitată, zgomot clocotitor. *Cu toate asigurările ce Mihaiu dedese nobililor..., fierberea tot domnea între dînșii.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Unul... sună clopotul..., altul trage buhaiul..., altul... zice de jele... Așà fierbere până în ziuă, de clocotesc satele.* ȘEZ. III, 180/29.

FIERBINCIÓR, -OÁRĂ adj. — Diminutivul lui **fierbinte** (derivat prin suf. *-ior*). *Au întins hoștinile fierbincioare pe o pânzătură și m'au înfășat cu ele peste tot.* CREANGĂ, A. 16. *Bolnavul... bea... un pahar de lapte fierbincior.* LEON, MED. 89.

FIERBINTĂTÓR, -OÁRE adj. v. înfierbântător.

FIERBÍNTE adj., adv. I. *Bouillant, brûlant. Fervent.* II. *Chaleureusement, ardemment, instamment.*

I. Adj. (În sens propriu, numai despre lichide) Fierbând, ajuns în stare de ebulițiune, clocotind, (p. ext. și despre alte corpuri la o temperatură foarte înaltă) foarte cald, arzând. *La Eghipat nu cade nici odată zăpadă, pentru că... soarile și văzduhul este... mai herbinte.* MSS. (secol. XVIII), ap. GCR. II, 64. *Făt-Frumos... se dete jos de pe cal și-și așternù mantaua pe nisipul încă fierbinte.* EMINESCU, N. 24. *Să-mi faci bucate... să le găsesc nici reci, nici fierbinți.* CREANGĂ, P. 289. *Umblă ca mâța pe lângă laptele herbinte.* ZANNE, P. III, 587. | Poet. *Pune gura lui fierbinte* (= arzând de patimă) *pe-a ei buze.* EMINESCU, P. 185. || Fig. (Mai ales ca atribut al cuvintelor lacrimă, inimă, dragoste, dor, rugăciune) Înfocat, înflăcărat, aprins, din toată inima. *Cu fierbinți lacrimi ne rugăm înălțimei tale.* (Mold. a. 1815) URICARIUL, IV, 192/19. *Inima mia iaste în mine herbinte.* DOSOFTEIU, PS., ap. GCR. I, 211. [Hristos] *să le dea pricină* [Apostolilor] *să-l iubiască cu dragoste hierbinte.* ANTIM, P. 17/32. *Te-am iubit cu dor fierbinte.* ALECSANDRI, P. I, 99. *Îl cuprinde din creștet până'n tălpi în privirea ei fierbinte.* VLAHUȚĂ, N. 10. *Scoaseră niște rugăciuni fierbinți, de-ar fi muiat inima nu știu cărui duh rău.* ISPIRESCU, L. 99/5. *Veniți rude și părinți Și vărsați lacrimi fierbinți!* MARIAN, Î. 313. | *Iar scrisorile străinilor scriu prea larg și de ajuns, care au fost râvnitori și herbinți nu numai ale sale să scrie, ce și ceale străine.* URECHE, ap. GCR. I, 69.

II. Adv. Foarte cald, aprins, arzând, (fig.) înfocat, cu foc, cu căldură, cu insistență. *Mai fierbinte și mai desăvârșit să-și plinească și această mare datorie a chemării sale.* S. CLAIN, (a. 1795), ap. GCR. II, 156. *Inimile noastre săltară mai fierbinte La dulcele său cântic.* ALECSANDRI, P. I, 134. *Într'una din seri... rugându-se mai fierbinte, se culcară și mai târziu.* ISPIRESCU, L. 243. *Eu mai jos iscălitul... mulțămesc fierbinte din toată inima mea.* (Mold., a. 1805) URICARIUL, XI, 322/24. | † (Construcții neobicinuite: *cu fierbinte, fierbinte*, compus cu un adjectiv) *Pocăindusă cu fierbinte.* DOSOFTEIU, V. S. 51,2. *Fierbinte lucrători poruncilor lui Dumnezău.* DOSOFTEIU, V. S. 69, 2. *Al slăvirii tale, către Dumnezeu fierbinte rugător...* (1773) GCR. II, 86.

— Din lat. **fĕrvens, -entem** „fierbând, arzând, înfocat, etc.“ Cfr. dubletul fervent.

FIERBINȚEÁLĂ s. f. 1°. *Chaleur, feux* (du soleil). *Ardeur. Emportement, incitation, violence.* 2°. *Fièvre. Inflammation.*

1°. Căldură mare și dogoritoare (înțelegându-se mai ales) căldura ce o răspândește aerul înfierbântat s. focul (cfr. dogoare, dogoreală), ori razele soarelui (cfr. arșiță I), ori căldura corporală ce o simte omul. *Șezù supt umbra unui copaciu să să stâmpere de herbinteală.* DOSOFTEIU, V. S. 56, 2. *Și n'au ținut mult acel nouraș,... și au și lucit soarele cu mare fierbinteală, cumu-i în luna lui Iulie.* NECULCE, LET. II, 360/21. *Și de ferbința la ce-l dogoreà, n'au putut să se apropie.* DRĂGHICI, R. 119/17. *Simțind o fierbințeală mare, își lepădă șalul.* C. NEGRUZZI, I, 20. || Fig. Căldură sufletească, înflăcărare, aprindere, foc (fig.). *Că pentru fierbințeala dragostei acestia și-au schimbat fața înaintea ucenicilor.* ANTIM, P. 8. | † Pornire, ațâțare. *Văzând fierbinteala voii lui...* DOSOFTEIU, V, S. 130, 2. *Cât simte supărare și hierbentealâ de la vrăjmașul, îndată uită cuvântul lui Dumnezău.* VARLAAM, C. 325. | Loc. adv. (învechit) **Cu fierbințeală** = fierbinte. *Aprinzându-și dragostea credinței către Dumnezău cu fierbinteală.* DOSOFTEIU, V. S. 113, 2. *Cu fierbințeală ai cerșut de la el.* MINEIUL (1776), 128²/2. *Rugându-ne cu fierbințeală a-i fi ocrotitor și sprijinitor într'această lume trecătoare.* MARCOVICI, D. 189.

2°. (Mai ales la plural) Temperatură ridicată a corpului, călduri, friguri; cfr. arșiță (I). *L-au lovit buba ce-i zice anthraxi, și deciia mare fierbinteală.* CANTEMIR, HR. 347. *Până atunci boala sa erà o mare slăbiciune de stomac,... pe urmă venì o mică fierbințeală și apoi puțină tusă.* C. NEGRUZZI, II, 154/16. *Într'o noapte avuse fierbințeli mari, dureri mari și bătaie de inimă.* RETEGANUL, P. IV, 4/13. (Descântec:) *Baghiță din fierbinteală, Baghiță din răceală, Să ieși de la (cutare...).* ȘEZ. III, 194/8. | † Inflamațiune. *Că iile meale umplură-să de fierbinteală.* PSALT., ap. CCR. 106. | **Fierbințeală la picioare** = „un fel de băsici pline cu apă; mănâncă foarte tare și omul s'ar scărpină mereu. Piciorul e roșu“. LEON, MED. 129.

[În Mold. și Bucov. și: **ferbinteálă** *(herbinteală)*. Plur. *-țeli și -țele.*]

— Derivat din **fierbinte**, prin suf. abstr. *-eală.*

FIÉRE s. f. 1°. *Fiel; bile.* 2°. (Bot.) *Martagon (Lilium Martagon).*

1°. Lichid amar, de coloare galbenă-verde, secretat de ficat, cfr. venin; p. ext. băsicuța care conține această materie și e lipită de ficat (despre care poporul crede că poate crăpà s. plesni din cauza unui necaz, a unei supărări s. mâniei prea mari). *Cu oțăt și cu fiiare mă adăpară.* CUV. D. BĂTR. II, 46; cfr. II, 156; GCR. II, 57/30. *Crăpà fierea într'însa de necaz când văzù mielul.* ISPIRESCU, L. 65; cfr. ZANNE, P. II, 797. *Cu oțet și cu fiere Nu se face agurida miere.* ZANNE, P. I, 96. | Fig. Amărăciuni, necazuri, întristare. *Și dacă 'n schimbul pânii voastre, Piticul vă plătește fiere...* GOGA, P. 8. *Inimă de ~* : plină de răutate, rea. *C'o văzuiu albă la piele Și cu buze subțirele,... Inima erà de fiere.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 242. || (Bot.) **Fierea pământului** = a.) *(Erythraea Centaurium).* Plantă ierboasă cu flori roșietice, amară la gust, numită pe aiuri cintaură, țintaulă, țintaură (Transilv.), floare-de-friguri (Brașov), frigor, frigurică, potroacă (Mold.), potrocuță (Bucov.), scânteiuță-de-friguri (jud. Prahova). Cfr. PANȚU, PL. H. II, 3; III, 243; IV, 83, etc. | b.) = (Bucov.) **călbază**. PANȚU, PL. | c.) = **ghințură**. PANȚU, PL. (Cfr. ital. fiele di terra.)

2°. (Bot.) = **crin-de-pădure**. PANȚU, PL.

— Din lat. ***fĕle** (= *fel, fellis*), idem.

FIERIȘÓR s. f. v. fier.

FIERÓS, -OÁSĂ adj. *Féroce.* — (Cuvânt literar, puțin întrebuințat și probabil o romănizare a fran. „féroce“) Sălbatec, crud. *Acest om... aveà o căutătură cu totul feroasă.* GORJAN, H. IV, 99. *Pe la 1775, ferosul Constandin Gehan Racoviță-voevod...* ODOBESCU, I, 261; cfr. III, 119, 123; II, 188. *Războiul crâncen și îndelungat Al Numantiei feroase.* OLLĂNESCU, H. O. 148; cfr. 361.

— Derivat din **fiară**, prin suf. adj. *-os*, cfr. câinos.

FIEROȘÍE † s. f. *Férocité.* — (Cuvânt literar ne-

întrebuințat, echivalent cu fran. „férocité“) Sălbăticie, cruzime. *Cu multă feroșie alergară* [Ungurii] *a reînoi atacul.* BĂLCESCU, M. V. 174.
— Derivat din **fieros**, prin suf. abstr. *-ie.*

FIEROTÍNĂ s. f. *Ferraille.* — (Ban. și Mehedinți) Fiare vechi, obiecte de fier vechiu, fierătaie. GR. BĂN.; N. REV. R. (1910), 86. [Cu alt sufix, prin Vâlcea și Romanați: **fieroténii** s. f. plur. CDDE. nr. 583.]
— Derivat din **fier**, prin suf. dublu *-ot-ină.*

FIERT s. a. = **fierbere.** Participiul verbului **fierbe** (devenit abstract verbal). *Ca să nu se treacă bucatele din fiert, ei mâncaseră mai 'nainte.* ISPIRESCU, L. 338. | (Mitol. pop.) „Într'o anumită zi de primăvară se strâng la un loc o sumedenie de șerpi, și mai mari și mai mici, și mai tineri și mai bătrâni, și toate aceste jivine își amestică bălele la un loc și alcătuesc o piatră scumpă ce-o înghite unul dintre ei, cel mai puternic. Operația aceasta se numește **fiertul mărgelei**“. ȘEZ. I, 144/$_{21}$. || **Fermentare**; cfr. dospire. *Mustul foarte lesne trage în sine tot feliul de miros, care mirosuri numai după fiertul și așezatul mustului se pot simți într'însul.* ECONOMIA, 160.

FIERT, FIÁRTĂ adj. *Bouilli, cuit. Abattu. Durci, fortifié.* — Participiul verbului **fierbe** (devenit adjectiv). (Despre lichide, cu sens pasiv și activ) *Apă fiartă* = apă în ebulițiune, și apă fierbinte. (P. ext., despre alimente) gătit prin fierbere s. cu apă fiartă. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert?* CREANGĂ, A. 10. *M'ai opărit tu cu apă fiartă ca pe un câne.* CONTEMPORANUL, V, 166. *Celui slab și fără sânge 'n obraz* [i se zice]: *par' că-i fiert în oală.* ȘEZ. II, 47/$_{26}$. *Orzul să mi-l dai fiert în lapte.* ISPIRESCU, L. 3. *Dacă Domnul va să cineze,... i-am gătit... blinee cu icre fierte în unt.* C. NEGRUZZI, I, 58. *Ou fiert (moale, tare).* || Fig. Opărit, prăpădit, necăjit. *Bancherul avea noroc, grămada de bani creștea dinaintea lui, pontatorii erau fierți.* VLAHUȚĂ, D. 283. — (Neobicînuit) Tare, vârtos (prin asemănare cu acèle alimente, care, ca oul, prin fierbere se închiagă s. se învârtoșază). *Creșterea trupului omenesc să săvârșaște în stare de sănătate, pe la vârsta de treizeci de ani: atunci sânt toate mărginile și căpătâiurile oaselor, fierte și încheete.* PISCUPESCU, O. 135/$_4$. # **O făcuși fiartă!** = „nu ai izbutit, ai stricat o treabă“. ZANNE, P. III, 550 (propr.: ai fiert carnea, în loc s'o frigi). **Mămăligă nefiartă** = „om nătărău“. Idem, III, 611 (propr.: moale).

FIERTOÁRE s. f. *Tourbillon (d'eau).* — (Banat) Vârtej (de apă), cfr. ochiu. CDDE.
— Derivat din **fiert** (participiul trecut al lui *fierbe*), prin suf. abstr.-instr. *-oare.*

FIERTÚRĂ s. f. 1°. *Cuisson.* 2°. *Boisson* préparée sur le feu; *mets cuit* préparé avec des légumes *ou* de la viande; *soupe.*
1°. (Rar, cu sens abstract) Fierbere. *Le mai dă o fiertură (dulceților) până s'or legà.* ALECSANDRI, T. I, 323. # **A băgà (pe cineva) în fierturi** = a-l băgà în spărieți, în draci. PAMFILE, J. II.
2°. (Concretizat) Băutură s. mâncare preparată la foc, prin fierbere. *„Fiĕrturĕ* = coctura s. coctum“. ANON. CAR. *Fiertura de șărbet de cuișoare îndulcit cu zahăr.* PISCUPESCU, O. 185. | Spec. Orice fel de mâncare cu zeamă, gătită mai mult din legume, une-ori și cu carne; prin unele locuri sinonim cu ciorbă; *fiertura* se mănâncă cu lingura. (Cfr. friptură, coptură). *Să țineà satul cu hrana verdeațelor fără nice o hertură.* DOSOFTEIU, V. S. 206, $_2$. *Isaav..., și-a vândut protia nașterei lui pe o fiertură de linte.* I. IONESCU, C. 25. *Când fiertură în oală, Și când mămăliga goală!* PANN, P. V. I, 151. *Fierturi ușoare și lesne de mistuit...: ciorbă de orez...* PISCUPESCU, O. 234. *Femeilor celor ce au scăldat pe cel mort nu le ieste iertat să umble la fierturi, nici la colacii mortului.* MARIAN, Î. 58. *Soacra mică... făceà logodna cu fiertură și pâne, și la urmă colac...* PITIȘ, SCH. 107. Supa, Românii din Scheiu o numesc *fiertură;* dacă fiertura e „îngroșată“ cu făină și cu oțet, se cheamă „zamă acră“; zamă acră e și fiertura de miel cu borș și cu tarhon. PITIȘ, SCH. 109. Numirile mai deosebite ale mâncărilor sânt: *fiertură cu orez, cu fideà, cu tăiței...* (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 12; cfr. II, 208.
[Plur. *-turi.* | Diminutiv: **fierturícă** s. f. *Seara,... găsiră mâncărică și fierturică gata.* ISPIRESCU, L. 337.]
— Derivat din **fiert**, prin suf. abstr. *-ură.*

FIERÚȘ s. a. v. **fier.**

FIEȘ-, FIEȘTE-, FIEȘTEȘ-, v. **fie-.**

FIÉSC, -ÁSCĂ adj. *Filial.* — (Cuvânt literar, format de scriitori spre a redà pe fran. „filial“) De fiu (mai ales despre iubirea copiilor pentru părinții lor), filial. *Sofiia... îngrijeà de bătrâna lui mumă cu o dragoste adevărat fiască.* I. NEGRUZZI, III, 36; cfr. ISPIRESCU, L. 39. [Pronunț. *fi-esc.*]
— Derivat din **fiu**, prin suf. adj. *-esc.*

FIÉSTRU adj. m. *Bien fait, de belle prestance.* — (Numai în Săcele, în Transilv., subt forma dialectală *hĭestru*) (Om) arătos, curățel, chipos.
— Din lat. **fēstus, -a, -um** „sărbătoresc“ (cu *ē*, nu cu *ĕ*, precum dovedesc și corespondentele romanice ale subst. *festa*): alb. *Θjeshtę* „curat“. Giuglea, *Cercetări lexicografice*, 8-10.

FIETE- v. **fie-.**

FIFĂÍ vb. IV. *Piauler* (en parlant d'oisons). — A produce sunetul caracteristic al bobocilor de gâscă. (Băilești, în Dolj) H. V, 16. [Și: **fâfâì** vb. IV (Seaca-de-câmp, în Dolj) H. V, 417; **fîfìì** vb. IV^a (Moscu, în Covurluiu) H. III, 375.]
— Derivat din onomatopea **fi-fi (fâ-fâ)!**

FIFIRÍG s. m. v. **firfiric.**

FIG † s. m. (Bot.) *Figue.* — Smochin. (Atestat numai la) ANON. CAR. [După VICIU, GL., în Giorocuta, Sălagiu, se zice **figé** la „smochine“.]
— Mai de grabă neologism, decât urmașul latinescului *fīcus* (păstrat la Aromâni: *hic, hică* și la Megleniți: *ic, icâ*), de oare-ce în părțile noastre smochinii nu cresc, iar smochinele sânt articol de import.

FIGÁN s. m. (Bot.) — O plantă. *Frunză de figan, usuc-o și fierbe-o în vin, apoi bând,* [tusea] *îți va trece.* ȘEZ. VIII, 152.

FÍGE vb. III. v. **înfige.**

FIGÚRĂ s. f. *Figure.*
1°. Forma vizibilă a unui corp, reprodusă cu ajutorul desemnului, picturii s. sculpturii. *Figuri de animale, carte cu figuri. Figuri geometrice:* reprezentarea grafică a formelor concepute de geometrie. *Figuri de ceară.*
2°. Forma obrazului, (și mai ales) expresia feței; cfr. față, înfățișare, chip, făptură (III, 2°). *Un om... în figură* [lemma: *chip*] *ca aciaia.* DOSOFTEIU, V. S. 215, $_1$. *Eră un bătrân... cu... figura veselă.* I. NEGRUZZI, III, 10. | *A face figură* (bună, rea, proastă, etc.): a face impresie... *Mulți... s'au arătat vreadnici, nici au făcut urîte figuri.* TICHINDEAL, F. 222. *Damele de la curte... făceau o tristă figură.* C. NEGRUZZI, I, 104. (Adesea cu elipsa lui *bună*) A face bună impresie, a însemnă ceva (în societate). *Socotești că poți... în lume vreo figură*

a face? ALEXANDRESCU, M. 268. [La Românii din Austro-Ungaria, se întrebuințează, după germ. *Figur*, cu înțelesul de: forma s. înfățișarea corpului întreg, statură.]

3°. Reprezentarea lucrurilor prin vorbe, atunci când se modifică accepțiunea proprie a unui cuvânt sau forma obicinuită a unei expresii. *Figuri retorice, poetice; gramaticale, de cuvinte, de cugetare.*

4°. Dispoziție simetrică. *Figuri de dans:* mișcări și evoluții regulate ale dănțuitorilor. (Logică) *Figurile silogismului:* deosebite după locul și rolul termenului mediu în premise.

— *N.* din fran.

FIGURÁ vb. I[a]. *Figurer.*

1°. (Învechit) A închipui. *Am văzut... sculptate Acvila... Zimbrul țări 'nvecinate... o coroană întrunite figurând.* ALEXANDRESCU, M. 161. | A-și închipui. *Figurându-mi disputa ce aveà să stârnească propunerea mea.* C. NEGRUZZI, I, 221; cfr. ALECSANDRI, T. 1209.

2°. A fi reprezentat undevà, a fi de față, luând parte la cevà, a se numărà printre... *Țara noastră are să figureze la Expoziția universală.* ODOBESCU, II, 91. *Mài că-mi vine a crede că mulți scriu astăzi cu singurul scop ca numele lor să figureze printre autori.* I. NEGRUZZI, I, 447. [† **figurarisì** vb. IV[a]. URICARIUL, VIII, 319.]

— *N.* din fran.

FIGURÁNT, -Ă s. m., s. f. *Figurant.* — Persona j accesoriu sau cu totul mut, într'o piesă de teatru; cfr. statist. (Fig.) *Organele numite în administrația districtului erau niște figuranți la discreția deputatului sau senatorului.* MAIORESCU, D. IV, 305.

— *N.* din fran.

FIGURARISÍ † vb. IV v. figură.

FIGURÁT, -Ă adj. *Figuré.*—Reprezentat subt formă vizibilă. (În vorbire) Exprimat prin figuri. *Stil... forme și... subiecte figurate.* ODOBESCU, II, 196. *Expresie figurată.*

— *N.* din fran.

FIGURÍNĂ s. f. *Figurine.* — Figură mică (mai ales statuetă), întrebuințată ca podoabă, în casă. *Figurina aceasta bizară erà un idol înlăturător de primejdii.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 47.

— *N.* din fran.

FIIÁSTRU † s. m. v. fiastru.

FÍICĂ s. f. *Fille.* — (În unele regiuni înlocuit prin fată I, 4°) Persoană de sex feminin considerată în raport cu părinții săi (cfr. fiu). *„Fikĕ = filia".* ANON. CAR. *Drozii, hiica lui Traian.* DOSOFTEIU, V. S. 25; cfr. 12,$_{2}$. | *Am răpit pe fiica ta.* ALECSANDRI, P. P. 79/$_{3}$. *Fiica spătarului Tudor.* EMINESCU, N. 59. *Erà să treacă fiică-sa.* ISPIRESCU, L. 13. *A măritat pe fiică-sa.* CREANGĂ, P. 294. *Stăi, soacră, și nu mai da, Că eu nu sânt hiica ta, Ci hicuța altuia.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 178; cfr. 171. [Pronunț. *fiĭ-că.* | (Prin Transilv.) și: **fícă.** JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17, 98, 171, etc., RETEGANUL, TR. 175/$_{23}$.| Diminutive: **fi(i)culeánă, fiiculíță,** (mai des) **fi(i)cúță.** *Și ieși-va veste'n țară La toate măicuțele Cum să-și dea hicuțele* [în căsătorie]. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 173. *„Vom vedeà, fiicuța mea", — zise maica, „dar acuma ia spune-mi tu, nu te-ai băgà slujnicuță la mine"?* MERA, L. B. 230. *Fiiculeana mea.* TEODORESCU, P. P. 661[b]. *Ficuleana mea.* POMPILIU, B. 47/$_{25}$. *Hăulește, fiiculiță.* MARIAN, NU. 246.]

— Derivat din fie, prin suf. *-că* (după analogia lui *maică*).

FIICULEÁNĂ, FIICULÍȚĂ, FIICÚȚĂ s. f. v. fiică.

FÍIE † s. f., **FIÍN** † s. m. v. fie[1], fin[1].

FIÍND-CĂ conj. *Parce que, puisque.* — (Conjuncțiune, relativ nouă, arătând legătura cauzală între o propoziție regentă și alta subordonată) De oarece, de-vreme-ce, pentru-că. *Și fiind-că această urmare este duhovnicească...* ANTIM, P. XXV/$_{24}$. *Fiind-că știu că-ți place stilul poetic, o voiu asemănà cu Atalanta.* C. NEGRUZZI, I, 64. *Îmi opresc trei lei, fiind-că am avut trei pâni.* CREANGĂ, A. 145. *Se supusese și el, fiind-că n'aveà încotro.* ISPIRESCU, L. 11. *Banul, fiind-că e rotund, ușor se rostogolește.* ZANNE, P. V, 34. [Pronunțat și: **fiin'-că** CARAGIALE, T. I, 89/$_{4}$; **fín(d)-că, fíndică** WEIGAND, B. B. 94; în Mold. și Bucov. (cu aninarea unui element *-ură, -ure* la forma gerundială, cunoscut și în alte dialecte românești): **fiindure-că.** *Și fiindure-că la casa moșneaguluì cântà găina...* ȘEZ. V, 65/$_{6}$; (cu prefacerea dialectală a lui *fi* > *ci*): **cíndură-că.** ALECSANDRI, T. 10; **cíndri-că** și **cíndrilea-că.** (Munții-Sucevii) ȘEZ. III, 187; **cíndr'că.** *Stachia* (= stafia) *să diosăgheștì* (= deosebește) *di strîgoi, cindr'că strîgoiu'-i cu trup, da staciia-i numa o aratari.* (Giurgești, în Suceava) ap. HEM. 155; **cíndrea-că.** *Cindrea c'am venit la D-voastră, să nu mă duc cu mâna goală.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.]

— Compus din **fiind** (gerundiul verbului „a fi") și conj. că.

FIÍN'CĂ, FIÍNDURE-CĂ conj. v. fiind-că.

FIINȚÁ vb. I[a] intrans. *Exister.* — (Cuvânt literar întrebuințat numai de unii scriitori) A există, a fi (în ființă), a aveà ființă. *Toate acestea ne îndreptățesc a crede că și în Muntele-lung a putut ființà mai de mult un târg anual.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 17; cfr. GORUN, F. 188; HASDEU, I. C. 119. *Un scriitor de hrisoave, Coresi..., se întâmpină între 1527 și 1538 sau 1544, la care dată ființa o biserică făcută de el.* IORGA, L. R. 68; cfr. L. II, 76. [† și: **ființi** vb. IV[a]. *Registrele... nu ființesc.* URICARIUL, IV, 433/$_{11}$. | Derivat (rar, literar): **ființáre** s. f. Existență, prezență, *Cu ființarea sa la Saxonia nu puținà frică au făcut în Evropa.* N. COSTIN, LET. II, 70.]

— Derivație literară de la **ființă.** Cfr. înființà.

FIÍNȚĂ s. f. 1°. *Être.* 2°. *Nature, essence.* 3°. *Fortune.* 4°. *Être* (vivant).

1°. Existență. *Și* [Dumnezeu] *ne-au scos din întunerec la lumină, și din neființă la ființă.* MSS. (a. 1654), ap. GCR. I, 164/$_{28}$. *Dania nu se poate fără ființa scrisorilor.* URICARIUL, IV, 325/$_{21}$. *Apa, a căriia ființă* (= germ. Vorhandensein) *pe ogoare pricinuește stricăciune...* I. IONESCU, C. 235. *Încredințat despre ființa lui Dumnezeu...* EMINESCU, N. 55. || (Mai ales în următoarele construcții) **A aveà ființă (pe lume)** = a se naște; a există, a fi. *Păgânii de la Dumnezău au ființa.* BIBLIA (1688), 6/$_{18}$. *S'apoi omul făr' de patimi avut-ar fi vr'o ființă?* KONAKI, P. 257. *Atunci lumea cea gândită pentru noi aveà ființă. Și, din contra, cea aievea ne păreà cu neputință.* EMINESCU, P. 232. *De unde să-l iei, dacă n'are ființă pe lume?* CREANGĂ, P. 194; cfr. ISPIRESCU, U. 89/$_{9}$. | **În ~ =** (adj.) existent, real; (adv.) în realitate, de fapt. *Judecarea lucrurilor în ființă.* MAIORESCU, CR. I, 330. *Toate închinările* [mănăstirilor] *azi în ființă...* ODOBESCU, II, 27. *Pentru un fricos erà de spaimă, dar în ființă erà nimic.* DRĂGHICI, R. 161. *Rămase năuc de bucurie, când văzù în ființă toate cele ce-i spusese zîna.* ISPIRESCU, L. 235. | **A fi** (s. a sta, mai rar a se ținea) **în ~ =** a există, a se află, a se menține, a dăinui, a se păstrà, a se conservà; a fi în regulă. *Bolta este în ființă și pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi.* ODOBESCU, III, 106/$_{10}$. *Odoarele eclesiastice ale Bistriței stau în ființă, spre a atestà antica splendoare a acestei monastiri.* idem, I, 335; cfr. II, 50. *Rușinea de a se 'ncrede într'a*

hotrului știință, În inima unei fete ține cinstea în ființă. KONAKI, P. 285. *Poate să vie boierul, că sânt cu toate (lucrurile) în ființă:* în regulă. (Sudiți, în Ilfov). Com. I. PAVELESCU. | ~ (de față) = prezență. *Dar ființa de față a steagului profetului chiar nu putù încurajà pe ostași.* BĂLCESCU, M. V. 78. *Popa au încremenit la ființa lui de față.* SBIERA, P. $18/_{34}$. *Măsurându-se în ființa lor.....* URICARIUL, V, $13/_{13}$. *Ființa funcționarilor... da acestei priveliști o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I, 36; cfr. 35.

2°. Natură, substanță, fire. *Iar în Hristos n'au lucrat darul Duhului, ci Hristos, cu duhul de o ființă fiind, au lucrat minunile.* MSS. (secol. XVIII), ap. GCR. II, $21/_{6}$. *Troița cea de o ființă.* MINEIUL (1776), $47^{3}/_{2}$; cfr. $60^{1}/_{2}$, $101^{1}/_{1}$. *Celui întru ființa sa nemărginit.* EMINESCU, N. 45.

3°. † (Neobicinuit, numai la DOSOFTEIU). Avere. *Au împărțit toată ființa* (explicat prin: *avùarìa*) *lor la săraci.* V. S. 75_{12}.

4°. Concretizat. Orice făptură care trăește, viețuitoare (în opoziție cu „lucru"). *Așà dară înțelepțiia și puterniciia lui Dumnezău așăzând și tocmind ființele și lucrurile, și fire le-au dat.* LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I, $343/_{28}$. *Gândeam la toate acele ființe pe care le iubisem.* C. NEGRUZZI, I, 57. *Că ghita, hiara sălbatică, pasărea, leu', pisica,... tot hiințe sânt ca și omu'.* JIPESCU, ibid. II, $259/_{38}$. *„Hiința dracului!* se zice mai cu samă la animale." (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 25.

[Plur. *-ințe,* (în Mold. și:) *-ințì.* C. NEGRUZZI, I, 56, etc. | Negativul: **neființă** s. f. Neexistență. *Lucrurile s'au făcut din neființă în ființă.* GAVRIL, NIF. 4. *Împărat al neființei mi se pare cum că sânt.* ALEXANDRESCU, M. 262. *Noaptea neființei.* EMINESCU, P. 223; cfr. 221. | (Și cu înțelesul de) Absență (prescurtat din *neființă de față* LB.) *Folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el.* C. NEGRUZZI, I, 226; cfr. M. KOGĂLNICEANU, în ARHIVA R. II, IV; I. NEGRUZZI, I, 257.]

— Din lat. pop. *fientia (în loc de *essentia,* după ce *esse* a fost înlocuit prin *fieri*).

FIINȚÉSC, -EÁSCĂ † adj. *Réel.* — (Neîntrebuințat) Având existență reală. *Toată filosofia fizăciască... în știința lucrurilor ființești se sprijinește.* CANTEMIR, IST. 69; cfr. 190.

— Cuvânt literar, derivat din **ființă,** prin suf. adj. *-esc.*

FIINȚÍ † vb. IV[a] v. **ființà.**

FIITÓR, -OÁRE adj. *Existant. Présent. Futur.* — (Literar, învechit) Adjectivul verbal al lui **fi** (derivat prin suf. *-itor*). Care este, dăinuește, existent, în ființă. *Lumina ta cea pururea fiitoare.* CALENDARIU, (1814), 31. || Care e de față, prezent. *Dumnezeu... este pretutindene fiitoriu.* DRĂGHICI, R. 200. || (Prin confuziune) Viitor. *Ceale fiitoare gâciiă.* DOSOFTEIU, V. S. $18/_{2}$; cfr. 60, 2; ȚICHINDEAL, F. 233. *Fiitorule domnitor!* ȘEZ. III, $235/_{18}$. | Substantivat, la fem. Logodnică (propriu: nevastă viitoare). *Ce mai face fiitoarea mea?* I. NEGRUZZI, VI, 9.

FIL † s. m. (Zool.) *Éléphant.* — (Rar) *Dinte de fil.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Filul și inorogul* (= rinocerul). CANTEMIR, IST. $243/_{91}$; 122, etc.

— Împrumut literar din turc. **fil,** idem. Cfr. fildeș.

FÍLĂ s. f. *Feuille, feuillet (de papier).* — (Întrebuințat mai des în Moldova) Foaie (de hârtie), foaie dintr'o carte. *Condica Armenopol, cartea a patra, fila 341.* URICARIUL, II, $89/_{24}$. *Viitorul și trecutul Sânt a filei două fețe.* EMINESCU, P. 132. *Cetesc, întorc la file Cu ochii pè la copile.* ALECSANDRI, P. P. 239. | Spec. (Tipogr.) „Foaie de manuscris." G. IONESCU, C. T.

— Din n.-grec. φύλλον „frunză, foaie".

FILALEÁ s. f. (Bot.) — O plantă. *Foițică filaleà, Plugu'n brazdă că'nfigeà...* (Romanați) PĂSCULESCU, L. P. 197; cf. 192, 193, 216, 297.

— Etimologia necunoscută. (Probabil, o plantă cu flori care au asemănare cu stofa numită *filaliu.*)

FILALÍU † s. a. Sorte de *toile* (d'un tissu très fin). — Pânză foarte fină, din care se făceau, odată, șervete, zovoane, cămăși, etc. *Pânza mesei și șervetele erau de filaliu* (= *o țesătură foarte subțire*) *țesute în casă.* C. NEGRUZZI, I, 151. *Tânăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu.* ODOBESCU, I, 77; cfr. 132.

— Din turc. **fîlâlî,** idem (după numele orașului *Tafilelt* s. *Tafilalet,* în Maroco, unde se fabrică acest fel de pânză. CIHAC, II, 577).

FILANTRÓP, -OÁPĂ subst. *Philanthrope.* — Cel ce iubește pe oameni, și caută să le facă bine. [Derivate: **filantrópic, -ă** adj. *Idei filantropice.* C. NEGRUZZI, I, 221; **filantropíe** s. f. (Ironic) *„Barbu Brăiloiu", ne spune cu multă filantropie cronicarul, „au crepat și s'au dus la dracul".* IORGA, L. I, 192.]

— *N.* de origine grec. (φιλάνθρωπος, idem, din φιλεῖν „a iubì" și ἄνθρωπος „om").

FILARGHIRÍE s. f. *Avarice, cupidité.* — (Învechit). Iubire de arginți, arghirofilie (cfr. simonie). *Omul la tinerețe trebue să se păzească de desfrânare, la bărbăție de trândăvie, și la bătrânețe de filarghirie.* ZANNE, P. II, 771.

— *N.* din grec. φιλαργυρία, idem (din φιλεῖν „a iubì" și ἀργύριον „ban de argint").

FILARMÓNIC, -Ă adj. *Philharmonique.*—(Propriu: iubitor de muzică; astăzi întrebuințat numai în expresiile:) *Societate filarmonică:* care și-a pus ca țintă cultivarea muzicei; *concert* ~ : concert (de obiceiu, de orchestră) dat de o astfel de societate.

— *N.* modern (format din grec. φιλεῖν „a iubì" și ἁρμονία „armonie").

FILATELÍE s. f. *Philatélisme.* — Colecționare de mărci poștale. [Derivat: **filatelíst** s. m. Colecționator de mărci poștale.]

— *N.* modern, format din grec. φιλεῖν „a iubì" și ἀτέλεια „scutire (de taxele poștale), francare".

FÍLDEȘ s. m. 1°. *Ivoire.* 2°. *Éléphant.*

1°. Dinte (colț) de elefant, întrebuințat în industrie; cfr. ivoriu. *Fildeș, oca 50 bani.* TARIF (a. 1761), ap. ȘIO. *Buzele ei sânt ca mărgeanul, iar dinții albi ca fildeșul.* FILIMON, ap. TDRG. | (Adesea pleonastic) *Dinții ca osul de fildeș.* DRĂGHICI, R. 174. (Din această expresie s'a putut naște, prin interpretare greșită, înțelesul:)

2°. Elefant. *Dobitoace sălbatice:... fildeș,... urs alb.* GOLESCU, Î. 51. *Leul... cu... niște colți ca cei de fildeș.* ISPIRESCU, L. 17.

[Și: **fildiș** ALECSANDRI, ap. ȘIO., (popular și): **hîldeș.** JIPESCU, ibid.]

— Din turc. **fil diși,** idem (*fil* „elefant", *diș* „dinte", cfr. balâcdiș).

FILEÁR(IU) † s. m., **FILENDRÍȘ** † s. a. v. **filer, felendreș.**

FILÉR s. m. Centième partie d'une couronne. *Denier.* — (Transilv.) A suta parte din coroană (monetă austro-ungară); ban. Cfr. finic[2]. *Cine nu prețuește filerul, nu va numărà florinul.* (Văscoiu-Bărești, în Bihor) ZANNE, P. V, 290. | (În literatura bisericească veche) Dinar, obol, cfr. aspru, batcă[3], mangâr. *Au nu doao păsăreale prețuescu-se întru fileariu?* TETRAEV. (1574), 216. *Și viind o văduo săracă aruncă doi fileri, ce este un codrant.* BIBLIA (1688), ap. TDRG; cfr. ANTIM, P. 81. [† și: **fileáriu.**]

— Din ung. **fillér**, idem. (din m.-lat. **follarus**, numele unei monete a imperiului roman de est).

FILÉR s. m. Sorte de *chaussure*. — (Mai ales la plur.; Munt., mai rar în Mold., cfr. MANOLESCU, I. 237) Un fel de pantofi țărănești, cfr. iminei. *Filerii sânt mai groși decât pantofii.* GLOSAR, ap. ȘIO.; cfr. H. II, 207 (Stâlpu, în Buzău). [Dial. și: **hilér**. (Chioara, în Ialomița) H. VII, 95; **ilér**. JIPESCU, O. 68.]
— Din turc. **filer**, idem. ȘIO.

FILFISÓN s. m. = **fante** (1⁰).
— Se crede că este o alterație populară din **vive le son** (du canon), refrenul Carmagnolei franceze. ȘĂINEANU, D. U²; cfr. personajul *Fâlfâlson* al scriitorului N. Orășanu.

FILIÁL, -Ă adj. *Filial.* — (Franțuzism) Ce se cuvine unui fiu față de părinți, fiesc. *În cursul lucrului... sentimentele sale pentru țară* [deveniseră] *mai călduroase, mai filiale.* IORGA, L. I, 409. | Fig. substantivat. *Filială*, casă de comerț fondată de alta mai veche, sucursală. | *Biserică filială*, care, neconstituind o parohie prin sine însăși, atârnă de alta. [În acest înțeles, în Transilv., pe alocuri, se întrebuințează **fílie** s. f. (din lat. **filia, -am** „fiică"). *În Petroșeni se află scaunul unui protopopiat... de care se țin 16 parohii și mai multe filii.* MOLDOVAN, Ț. N. 79.]
— *N.* din fran.

FILIÁȚIE, FILIAȚIÚNE s. f. *Filiation.* — Legătură de înrudire între cei ce descind unul din altul, considerată din punctul de vedere al urmașilor. (Cfr. descendență). *Statul român... tăgăduește rudelor Zapa filiațiunea lor cu testatorul.* MAIORESCU, D. IV, 78. | Fig. Legătură între lucruri care derivă unul din altul. *Filiația cuvintelor, a ideilor.*
— *N.* din. fran.

FÍLIE s. f. v. **filial(ă)**.

FILIÉRĂ s. f. *Filière.* — Placă de fier s. de oțel cu găuri de calibre gradate, prin care se trec fire metalice, pentru a fi subțiate ori măsurate. | Fig. Succesiune de stări, prin care trece o persoană, ori un lucru. *A ajunge într'un post înalt, fără a trece prin filiera slujbelor inferioare.*
— *N.* din fran.

FILIGEÁ s. f., **FILIGEÁN** s. a. v. **felegeau**.

FILIGÓRIE = (Transilv.) **foișor**. [Accentuat și **-ríe**. VICIU, GL. subt baracă.]
— Din ung. **filegória**, idem.

FILIGRÁN s. a., **FILIGRÁNĂ** s. f. *Filigrane.*
1⁰. Obiect făcut din fire, subțiri de aur, de argint, de sticlă, țesute între ele. *Erau depuse în zarfurile lor de filigran mai multe filigene.* FILIMON, C. II, 328. *Un kiosc în filigrană.* ALECSANDRI, P. II, 76. | Fig. *Dulce-și trimete mireasma ușoară pe vânt simziana, Par'că o văd cum își mișcă domol filigranul de aur.* MIREA, C. II, 109.
2⁰. Fir de alamă având forma unui desemn ori unei litere, care se fixează în pasta din care se prepară hârtia, așa că pe aceasta rămâne o imagine vizibilă în zare. | P. ext. Imaginea rămasă. *Filigrana banilor de hârtie, a hârtiei timbrate.*
— *N.* de origine ital. (**filigrana**).

FILIMÍCĂ s. f. (Bot.) *Souci (Calendula officinalis* s. *arvensis).* — Plantă cu flori galbene-aurii sau galbene-roșiatice. Se mai numește: călinică (Ban.), gălbinele, roșioară, roșuliță (Transilv.), rușnică, rușnici, rugiuliță, ruguliță. PANȚU, FL., LEON, MED. 39; C. NEGRUZZI, I, 100. [Și: **hilimică**; **himilică**. BARONZI, L. 135/6; cu alt sufix: **filimină**. DOINE, 234/10.]
— Etimologia necunoscută. (Ofr. hilimoacă).

FILIMÍNĂ s. f. (Bot.) v. **filimică**.

FÍLIPI s. m. plur. tant. *Les trois jours qui précèdent et qui suivent la St. Philippe.* — (Cred. pop.) Zilele de la 11-17 Noemvrie, la mijlocul cărora (14) cade sărbătoarea Sf. Filip, când începe postul Crăciunului. Țăranii le serbează, ca să nu le facă vreun rău fiarele sălbatice. *Vinerea n'am tors cu furca. Filipii toți i-am ținut.* PANN, ap. TDRG.; cfr. (Gorj) H. VI, 236; (Dâmbovița) H, IV, 116. Mai sânt și: *Șapte Filipi* (25 Ian.-2 Fev.); (Filipii) *Berbecari* (26-29 Sep.) MARIAN, SE. I, 253. *Filipul cel șchiop.* ib.

FILÍPICĂ s. f. *Philippique.* — Discurs violent în contra unui bărbat puternic.
— *N.* de origine grec. (φιλιππικοί λόγοι „discursurile rostite de Demosthenes în contra lui Filip, regele Macedoniei").

FILISTEÁN, -CĂ subst. *Philistin.* — Popor care locuea în vechea Iudeie, pe coastele Mediteranii. *Filisteanul Goliat.* MAIORESCU, D. II, 27.

FÍLO- prefix. *Philo-.* — Prefix de origine grecească (φιλο- „iubitor de"), întrebuințat mai ales în compunere cu nume de popoare, spre a formă adjective și substantive cu înțelesul de „prieten" al poporului respectiv (în opoziție cu anti- sau cu -fag, -fob). Mai întrebuințate sânt: **filoromân, -ă** adj., subst. „prieten al Românilor"; **filosemít, -ă** adj., subst. „prieten al Semiților, în special al Evreilor"; **filorús, -ă, filoturc, -ă** adj., subst. **filoturcésc, -eáscă** adj. *Cantacuzino consimți să împartă... folosul și paguba conspirației filoturcești.* IORGA, L. I, 507. Cu unele nume de neamuri, dar mai rar, prefixul **fílo-** poate luă forma de sufix: **-fil**, numele poporului luând dezinența analogică **-o-**. Astfel se poate zice și: **rusofíl, -ă, turcofíl, -ă.**]

FILOLÓG s. m. *Philologue.* — Cel care se ocupă cu filologia. [Derivat: **filológic, -ă** adj. *Opiniuni filologice. Perspicacitate filologică.* ODOBESCU, II, 321, 325.]
— *N.* de origine grec. (φιλόλογος, idem, din φιλεῖν „a iubi" și λόγος „limbă, știință").

FILOLOGÍE s. f. *Philologie.* — Studiul științific al limbilor și literaturilor. *Filologia clasică*, studiul întregei vieți sociale și intelectuale a Grecilor și Romanilor. *Filologia romanică, germanică*, etc., studiarea limbilor respective (mai ales întru cât servește la interpretare de texte). *Filologia comparat(iv)ă*, studiul comparativ al mai multor limbi și dialecte, și în special al limbilor indogermanice. Cfr. gramatică, lingvistică.
— *N.* de origine grec. (φιλολογία; idem).

FILOMÉLĂ, s. f. *Philomèle.* — (Poetic; din ce în ce mai rar) Privighetoare. *Văd..... verzi dumbrăvi cu filomele.* EMINESCU, P. 176. [† Și: **filomílă**. *Când auzeà cântând păsări și filomile în crâng, I se părea că pe dînsul îl tânguesc și îl plâng.* PANN, E. I, 5.]
— *N.* de origine grec. (Φιλομήλη, fiica regelui atenian, Pandion, metamorfozată în privighitoare).

FILÓN s. a. (Șt. nat.) *Filon.* — Vână neîntreruptă de aceiași materie minerală în straturile pământului. *În Jghiabul-burlacilor... se arată filoane de picrită.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 24.
— *N.* din fran.

FILONICHÍE s. f. *Dispute.* — (Cuvânt din epoca Fanarioților; învechit) Discuție aprinsă, ceartă. *Stau*

de-o parte și nu mă amestec niciodată în filonichiile [discuțiile] *de la masa paraponisiților.* ALECSANDRI, T. 93, cfr. 1248. *Gustul filonichie n'are* [= de gustibus non disputandum]. id. ib. 1258.
— Din n.-grec. φιλονεικία, idem.

FILOSCÓS, -OÁSĂ subst. v. **firoscos.**

FILOSÓF, -OÁFĂ subst. *Philosophe.*
1°. Cel ce se ocupă cu filosofia. *Caotă de vedzi adevara, o, filósofe!* VARLAAM, C. 193. *Daria erà învățată filosófă.* DOSOFTEIU, V. S. 70,$_2$. *Filosofii pururea cuvânt cer la orîce.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 619. | (Pop.) Om învățat, care se pricepe la toate. *Sfetnici au sfătuit, Filosofi au ghicit Că n'o fi urmă de fiară.* MAT. FOLC. 412. (În această calitate, el poate cunoaște și viitorul și astfel devine) Astrolog. *A îmblat pe la... filosofi, ca să caute la stele și să le ghicească daca or să facă copiii.* ISPIRESCU, L. 1. | Spec. Cei trei crai (magi) de la răsărit. *Filosofii cu steaua călătoresc.* CALENDARIU (1814), 14. *Filosofi și crai din părțile răsăritului.* TEODORESCU, P. P. 102^b. | Cu funcțiune adjectivală: *O măimuță filosoafă.* GORJAN, H. I, 126.
2°. Cel ce practică înțelepciunea, trăind liniștit, nefăcându-și sânge rău de nimic și nesupărând pe nimeni, înțelept. (În funcțiune predicativă) *Ar trebuì să fiu mai filosof, să las pe oameni cum sânt, cu atâta mai mult că-mi va fi cu neputință să schimb natura lor.* I. NEGRUZZI, III, 336.
[Cfr. firoscos. | Derivate: **filosófic, -ă** adj. *Cercetări filosofice;* forme învechite: **filosofésc, -eáscă.** *Maghii grăesc Graiu filosofesc.* ȘEZ. VIII, 14; **filosoficésc, -eáscă.** DOSOFTEIU, V. S. 166,$_2$. **Filosoficéște** adv. *Când mă gândesc filosoficește la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... mă întreb...* MAIORESCU, D. III, 433; (învechit) **filosofésce.** N. COSTIN, LET. II, 81/$_9$. | Foarte mulți zic: **filoz-.** | La VARLAAM, C. de obiceiu: **filósof.** 193,$_{11}$ 192,$_{22}$ 193,$_{22}$ p. 48,$_2$ 89,$_{11}$ 39,$_{22}$.]
— *N.* de origine grec. (φιλόσοφος, idem, din φιλεῖν „a iubi" și σοφία, „înțelepciune").

FILOSOFÁ vb. I^a. *Philosopher.*—A raționà despre materii filosofice. *Aveà obiceiul să privească moartea, fără să se schimbe la față,... filosofând între ascuțișurile durerii.* NEGULESCU, F. R. I, 297. | (În sens rău) A discutà în chip subtil toate nimicurile. *De ce, de ne-ce? nu trebue să ne batem mereu capul să filosofăm, să tot căutăm cauza la orîșice.* CARAGIALE, S. N. 199. [Forme învechite: **filosofì** vb. IV^a. PRAVILA (1652), ap. HEM. 2370; **filosofisì** vb. IV^b. ALEXANDRESCU, M. 276.]
— *N.* de origine lat. (**philosophari,** idem).

FILOSOFÁLĂ adj. f. *Philosophale.* — Conform cu știința filosofilor (alchimiștilor). (Numai în expresia) *Piatră filosofală:* cu care alchimiștii, dacă ar fi găsit-o, ar fi putut preface metalele ordinare in aur și argint.
— *N.* din fran.

FILOSOFÍE s. f. *Philosophie.*
1°. Știința principiilor și a cauzelor. *Învață la filosofie.* DOSOFTEIU, V. S. 131,$_{11}$. *Filosofia rămâne un produs individual chiar atunci când condițiile ei sânt de natură socială.* NEGULESCU, F. R. I, 33. *Filosofia științelor, a istoriei, a dreptului:* cercetarea primelor principii ale fiecărei din aceste discipline. | P. ext. Sistem filosofic. *Filosofia lui Kant.* | Fam. *Nu-i mare filosofie:* e lesne de priceput. | (Pop.) Astrologie. *Învață filosofia și citirea pe stele.* ISPIRESCU, L. 366.
2°. Conformarea vieții după niște principii filosofice, înțelepciune. *Fiind căpetenie între alalți[i] frați[i], să pună pre sine chip de filosofie întru toți[i] ascultoi[i].* DOSOFTEIU, V. S. 143/$_2$. | Resemnarea celui ce nu dă mare însemnătate neplăcerilor vieții. *Privește nenorocirea* ce *l-a lovit, cu multă filosofie.*
— *N.* de origine grec. (φιλοσοφία, idem).

FILÓTIM adj.; s. a. I. *Généreux.* II. *Gratification. Pot-de-vin.*
I. Adj. (Învechit) Omenos, darnic, galantom. *Nu prea are cu ce să înzestreze* [fetele]..., *că daca nu erà om cinstit și filotim..., ar fi avut astăzi stare.* CARAGIALE, S. N. 35.
II. Subst. (†) Dar, prin care cinevà vrea să se arate filotim; mită. *Am împosesuit moșia boierului... cu 3000 de galbeni pe an; însă posesorul este ținut a-mi numărà mie... câte 600 de galbeni pe an, drept filotim.* ALECSANDRI, T. 1354.
— *N.* din n.-grec. φιλότιμος „care umblă după onoruri și, cu acest scop, se poartă bine cu toată lumea și nu se prea uită la bani"; în sensul 2°. din n.-grec. φιλότιμον „darul trimis patriarhului de către episcopi la 3-5 ani"; subt regimul Fanarioților, evoluarea înțelesului acestui cuvânt până la cel de „mită" erà naturală.

FILOTIMÍE s. f. *Point d'honneur; générosité; ambition.* — (Învechit) Râvnă după stima și prețuirea oamenilor, și conduita necesară acestui țel; dărnicie; ambiție. — *Daniia iaste când cinevà dă vreun lucru... prin filotimie.* PRAVILA (1814), 78. *Trăind în filotimie, Dăm cu neiconomie.* PANN, P. V. II, 154. *Degeaba mă'ntrebi; nu-i aveà curajul!—A! m'atingi la filotimie. Tarsițo, spune: vrei să-l trimit la un schit?* ALECSANDRI, T. 1407. *Și la toată lumea plăceà, fiindcă erà om deștept și blând,... cu purtări alese și, mai vârtos, cu dare de mână: levent și galantom, pătruns de filotimie și de hristoitie.* CARAGIALE, S. N. 22.
— *N.* din n.-grec. φιλοτιμία, idem.

FILOTIMISÍ vb. IV^a. *Se montrer aimable.* — (Învechit, refl.) A se arătà filotim. [Împărații[*filotimisându-sĕ, i-au trimes și coroana de rege.* URICARIUL, IV, 302.

FILOXÉRĂ s. f. (Șt. nat.) *Phylloxéra.* — Insectă minusculă care distruge rădăcina viței de vie. | P. ext. Boala cauzată viței de această insectă.
— *N.* modern format din grec. φύλλον „frunză" și ξηρός „uscat".

FILOZÓF s. m. (ș. d.) v. **filosof** ș. d.

FILTRÁ vb. I^a. *Filtrer.* — A strecurà un lichid, trecându-l printr'un filtru, sau prin orîce mediu permeabil. [Derivate: **filtráre** s. f.; **filtrát, -ă** adj.; **filtrație** s. f. *Ape de filtrație:* care ajung la suprafață, trecând prin păturile pământului.]
— *N.* din fran.

FÍLTRU s. a. *Filtre.* — Corp poros (pâslă, postav, hârtie, cărbune, piatră poroasă, etc.) prin care se strecoară lichidele, pentru a se limpezì.
— *N.* de origine ital. (**filtro,** idem, lat.-med. **filtrum,** care și el derivă dintr'un cuvânt german corespunzător modernului **Filz** „pâslă").

FÍMBRIE s. f. v. **frânghie.**

FIN, -Ă subst. *Filleul.* — Cel s. cea botezat(ă) s. cununat(ă), privit(ă) în raport cu nașul (nașa) s. nunul (nuna), cu care și stă într'o intimă rudenie sufletească. *Ceia ce-ș[i] curvăsc cu finele, acesta se chiamă sânge amestecat.* PRAVILA MOLD. 94. *Theodosie, hinul svântului Ioan.* DOSOFTEIU, V. S. 76,$_2$. *Făcut-am zapisul meu la mâna finu-meu Crăstei.* (a. 1725), URICARIUL, XIV, 435/$_7$; cfr. XXII, 374/$_4$. *M'am îndurat de i-am dat hină-mea această pomană, de la mine.* (a. 1670), ib. XXV, 277/$_5$. *Popa unit din Veștim se plânge că-i erà „fin din strà-*

moși" un sătean, și popa neunit l-a împiedecat de a-i fi și „vospriemnic la botez". (a. 1762) IORGA, S. D. XIII, 247. *Ei sânt niște copii ca și tine, hinule...* ALECSANDRI, T. 1618. *La botez ciobanul dăruì finului său o oaie fătătoare.* ISPIRESCU, L. 208/3. *„O, nănașă, draga mea, De ț'ar fi secat mâna, Când mi-ai pus tu cununa"! — „Taci, fino, nu blestemà!"* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171. *Dar în birt cine ședeà? Nunașu cu fină-sa.* HODOȘ, P. P. 60. *Dacă moare finul, se pierde cumetria.* BARONZI, L. 52/15. (Loc.) *S'a săturat finul de nașul:* „l-a bătut bine". ZANNE, P. IV, 361; (deci:) *Fă-l hin* = „bate-l". JIPESCU, ib. [† fiin. *Mihail botezà fiini.* MOXA, 387/35; cfr. 388/4.]

— Din lat. ***filianus** și ***filiana** (de la *filius*), păstrat și la Alb.: *fijàn.* CIHAC, II, 717.

FIN, -Ă adj. I. *Fin.* II. *Finement.*

I. Adj. 1°. Curat, neamestecat. *Aur, argint fin.* | P. anal. De cea mai bună calitate. *Mărgăritare, vinuri fine.* | Lucrat cu cea mai mare artă. *Lucru fin, broderie fină.*

2°. Foarte mic, mărunt. *Nisip, scrisoare, ploaie fină. Pulberea de diamante* (= lumina lunei) *cade fină ca o burã.* EMINESCU, P. 235. | P. ext. Delicat, subțire. *Ea... mâna fină i-o întinde.* EMINESCU, P. 235.

3°. Fig. Subtil, ingenios. *Mult mai fin e d. Vasilie Alexandrescu Ureche.* MAIORESCU, CR. II, 18. *Drept preot toarce-un greer un gând fin și obscur.* EMINESCU, P. 18. | P. ext. Care deosebește cele mai neînsemnate nuanțe, ager. *Spirit, miros, gust fin. Om fin:* inteligent și cu purtări alese.

II. Adv. *Obiectul cel mai fin lucrat.* ODOBESCU, II, 190.

— *N.* din fran.

FINÁL, -Ă adj., s. a. I. *Final.* II. *Finale.*

I. Adj. 1°. Care e la sfârșitul unui lucru. *Care oare va fi rezultatul final al acestei căi?* BĂLCESCU, M. V. 3, 6. *Literă, silabă finală. Figura finală a unui cadril. Măsurile finale ale unei sonate.*

2°. (Filos.) Ce servește de scop. *Cauzele finale determină pe cele eficiente să lucreze.*

II. (Muz.) S. a. Bucată care formează ultima parte a unei simfonii, a unei sonate sau a unui concert. Bucată de ansamblu cu care se încheie un act de operă.

— *N.* din fran.

FINALITÁTE s. f. (Filos.) *Finalité.* — Doctrină filosofică după care toate lucrurile din lume au fost create în vederea unui scop. *Prin ideia întâmplării voim... să înlăturăm din concepția universului idea finalității.* NEGULESCU, F. R. I, 252.

— *N.* din fran.

FINÁNȚ s. m. *Gabelou austro-hongrois.* — Funcționar militar la vămile austro-ungare, care urmărește în deosebi contrabanda. *Suceava curge pașnică...: finanți, jandarmi, ostași o păzesc zi și noapte.* IORGA, N. R. B. 57. *Lelea, cu fodorii lați, Ibovnică la finanți.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 444.

— *N.* din germ. **Finanz(wachmann)**, idem; cfr. polițaiu.

FINÁNȚE s. f. plur. *Finances.* — Banii și veniturile unui stat. *Finanțele țării.* URICARIUL, X, 3/17. *Ministerul de finanțe.* | P. anal și fam. Averea unei persoane particulare. *Stă rău cu finanțele.*

— *N.* din fran.

FINANȚIÁR, -Ă adj. *Financier.* — Relativ la finanțe. *Măsurile..... pentru stârpirea agiului... reclamau o deosebită pricepere finanțiară.* MAIORESCU, D. IV, 42. [Destul de des se zice și: **financiár.**]

— *N.* din fran.

FÍNE s. f. și s. a. sing. tant. *Fin.* — (Franțuzism) Sfârșit. (Aproape numai în locuția:) *în fine* = în sfârșit. [Am cetit] *poema elenă a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu, în fine chiar și serbedele versuri...* ODOBESCU, III, 62.

— *N.* din fran.

FINÉȚĂ s. f. *Finesse.* — Caracterul a ceea ce este fin (1°-3°).

1°. *Finețea metalelor prețioase se judecă după proporția în care sânt amestecate cu cele ordinare.* P. anal. *Finețea unei stofe, unei lucrări artistice.*

2°. *Finețea nisipului, a unei pânze.*

3°. [Lessing] *descrie cu finețe, cu claritate și cu eleganță.* ODOBESCU, III, 50, 9. *Finețele idealismului terminologiei germane.* MAIORESCU, CR. I, 173. P. ext. *Câinele este cunoscut pentru finețea mirosului.*

— *N.* din fran.

FINÍ vb. IV[a]. *Finir.* — (Franțuzism învechit) A sfârși, a isprăvi, a termina. *După ce fini gimnaziul, se trase cu bătrâna sa mamă în Tatarași.* C. NEGRUZZI, I, 110. [Derivate: **finít, -ă** adj. Mărginit, care are un sfârșit, un capăt. *Atomii... au o mărime determinată. Prin urmare, numărul părților lor e mărginit, și numărul relațiunilor geometrice posibile ale acestor părți e finit.* NEGULESCU, F. R. I, 245; **finít** s. a. Sfârșit, isprăvit. *M'ați urmărit cu toată atenția până la finitul ședinței.* MAIORESCU, D. IV, 533 (cfr. infinit); **finíre** s. f.]

— *N.* din fran.

FINÍC s. m. (Bot.) *(Palmier-) dattier (Phœnix dactylifera).* — (Învechit) Palmier-curmal. *Luară stâlpări de finic.* VARLAAM, C. 88,2; cfr. BIBLIA (1688), 88,2; ANTIM, P. 177; PANN, E. II, 7. *Preoții... având în mâinile lor crengi de finic.* BELDIMAN, N. P. I, 61. [Pe lângă plur. *finici* BIBLIA (1688), 246,2, găsim și: *finicuri.* ibid.]

— Din paleosl. **finikъ** (< grec. φοίνιξ), idem.

FINÍC s. m. *Centime.* — (Învechit, în Transilv.) Ban, filer. *C'un finic, tot calic!* (Râșnov, lângă Brașov). JAHRESBER. X, 186. [Prin Bucov., **fénic.** MARIAN, SA. 123.]

— Din germ. **Pfennig** (în Transilv., prin mijlocire săsească).

FINÍC s. m. v. **finișor.**

FINÍCĂ † s. f. *Datte.* — Fructul finicului[1], curmală. *Une ori mâncă smochine, alte ori finice.* MINEIUL (1776), 146[b]. *Alexandru... ajunsă la țara piticilor; aceia... aduseră poclon frumos, finice și miiare multă.* ALEXANDRIA, 91/21.

— Forma feminină a cuvântului **finic**[1].

FINICÉL, -EÁ și **-ÍCĂ** subst. v. **finișor, -oară.**

FINICÉT † s. a. *Forêt de dattiers.* — Colectivul lui **finic** (derivat prin suf. *-et*). Loc plantat cu finici, pădure de finici. *Despre răsăriturile finicetului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Plur. *-ceturi.*]

FINÍE s. f. *Affinité* existant entre parrains et filleuls. — Rudenia sufletească dintre fini și nași s. nuni. *Să se taie năsia, Să rămâie finia.* MAT. FOLC. 60.

— Derivat din **fin**, prin suf. abstr. *-ie.*

FINIȘOÁRĂ s. f. — Diminutivul lui **fină** (derivat prin suf *-ișoară*). MARIAN, NA. 167; ȘEZ. II, 220[b]/24; ALECSANDRI, P. P. 149/2; I. NEGRUZZI, IV, 470. [Și: (rar) **finicèa.** *Făcù niște secerele..., Dete la fini, finicele.* TEODORESCU, P. P. 154[b]; **finicícă**, ap. TDRG.; **finúcă.** MARIAN, NA. 167; **finúță.** ib.]

FINIȘÓR s. m. — Diminutivul lui **fin** (derivat prin suf. *-ișor*). MARIAN, NA. 167; ALECSANDRI, P. P. 149/10; TEODORESCU, P. P. 271[b]; DOINE, 175/6. [Și: **finicél.**

Chemă nepoți și finicei Până'n patru-zeci și trei. TEODORESCU, P. P. 142b; **finúț.** MARIAN, NA. 167; **finúc.** ibid.; (rar) **finíc** (dial.: *hinic* JIPESCU, O. 147); **finiț** s. m. DOINE, 175/9.]

FINÍȚ s. m., **FÍNIX** s. m. v. **finișor, fenix.**

FINÚC, -Ă, FINÚȚ, -Ă subst. v. **finișor, -oară.**

FIÓC s. m. *Tiroir.* — (Ungurism, în Transilv.) Sertar, lădiță. POMPILIU, BIH. 1010; VAIDA (și pe la Brașov). [Pronunț. *fi-óc.*]
— Din ung. **fiók,** idem.

FIÓLĂ s. f. *Fiole.* — Flaconaș de sticlă cu gâtul strâmt. *Mirosul substanțelor închise în fiole...* EMINESCU, N. 52.
— *N.* din fran.

FIONG s. a. 1°. *Bouffette.* 2°. *Pervenche (Vinca herbacea).*
1°. (Mold.) Fundă de panglici (făcută de obiceiu cu ciucuri) întrebuințată ca podoabă de toaletă. *Ștefan: Kera Varvara poartă testemel? — Petcu: Poartă; cu fiong* (= fundă) *mare pe ureche.* ALECSANDRI, T. 1270, 1777; cfr. C. NEGRUZZI, I, 16. [Plur. *-guri.* | Și: **fionc.** SADOVEANU, SĂM. IV, 435.]
2°. (Bot.) = **saschiu** (Transilv.), atestat numai la BARCIANU, care dă însă și forma: **fonchiu** s. m. GRECESCU, PL. 396, BRANDZA, FL. 366; PANȚU. PL.
— Din n.-grec φιόγγος. TDRG.

FIÓR s. m. și s. a. *Frisson.* — (Intrebuințat mai mult la plur. și construit de obiceiu cu verbele a-l luà, a-l apucà, a-l trece (pe cinevà), a-i da (cuivà prin trup), adesea complinit prin atributul rece). (În înțeles propriu) Sensațiuni de frig, însoțite de tremur, (fig.) zguduire nervoasă, cu sensațiuni analoage, pricinuită de emoțiuni sufletești (cu deosebire de frică și de groază, dar și de plăcere). *Te luà hiori.* BELDIMAN, TR. 367. *Și când și-a plecat, la sărutările mele, capul înecat în mătasea părului, fiorile îi cutreerară trupul...* DELAVRANCEA, V. V. 169. *Pe rege-l prind fiori.* EMINESCU, P. 205. *Un fior rece ca ghiața îi trecù prin vine.* CREANGĂ, P. 26. *Băgà fiori în oase.* ISPIRESCU, L. 17. *Daniil n'o vedeà, dar simțeà cevà cald învăluindu-l, și sufletul lui zbuciumat simțeà că e fiorul ochilor ei.* SADOVEANU, M. 161. *Astă noapte, târzior, Am visat vis cu fior.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 255. *Ochii tăi cei negrișori Umplu-mi trupu' de fiori.* ibid. 31. *Să ieșiți... Cu toate junghiurile, Cu toate răcoarele, Cu toate fioarele.* (Descântec) ȘEZ. VII, 55. | P. ext. (Rar) Frică, teamă. *Cât m'oiu vedeà 'n picioare De nimeni să n'ai fioare.* MAT. FOLC. 171.
[Pron. *fi-ór.* | Plur. *fiori* m., *fiori* f., *fioare* f.; și *fioruri.* VLAHUȚĂ, N. 33; GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 65.]
— Din lat. **febris** „friguri".

FIÓR s. m. (Bot.) *Genévrier (Juniperus nana).*— (Prin Ardeal subt forma dialectală *finor*) Jneapăn. ECONOMIA, 89; JAHRESBER. IV, 271. [Pronunț. *fi-or.*]
— Etimologia necunoscută (probabil din *pinior,* dim. lui *pin.* TDRG. Cfr. **hilimoacă**).

FIORÁT, -Ă adj. v. **înflorat.**

FIORÉLNIC, -Ă † adj. = **fioros.** (Formație literară) *A se îmbrăcà cu fiorelnic cojoc lupesc.* ZILOT ROMÂNUL, ap. ZANNE, P. I, 529.
— Derivat din **fior**[1], prin suf. adj. *-elnic.*

FIORÍN, (mai rar) **FLORÍN** și **FLORÉN,** (învechit) **FLORÍNT** s. m. *Florin.* — Monetă bătută pentru prima dată la Florența, de unde-i vine și numele, apoi și în alte părți, al cărei curs a variat după timp, după țară, după cum era de aur, de argint s. de hârtie; (în timpurile mai nouă) monetă austriacă s. ungurească de argint (mai nainte și de hârtie), divizată în 100 de cruceri și având valoarea aproximativă de 2,10 L; de câtivà ani încoace este scos din curs și înlocuit cu coroana, care valorează o jumătate de fiorin; (mai popular) zlot. *100 de florinți de aur.* ȘINCAI, HR. I, 320/23. *Să dea bir un florint de argint, cum se zice 12 aspri.* MOXA, 370. *Dohtor cu diplomă.., are 800 de fl. argint = 5400 de lei turcești pe an* [deci fl. = aproximativ 2,25 L]. DOC. (a. 1832), ap. IORGA, S. D. VIII, 172. *Fl. de hârtie.* DOC. (a. 1822) ibid. 66. *Galbeni 10, care fac ungurești f. 20,88.* DOC. (a. 1773) ibid. XII, 89. *Florinți ungurești 600, care fac florinții nemțești 500.* DOC. (1797) ibid. 122. *Florinți, bani tătărăști* [nu bătuți de Tătari, ci aduși de la ei, din Cafa, în Crimeia]. DOC. (a. 1577), ap. CUV. D. BĂTR. I, 27. *Florinți vonași* (din ung. *vonás-forint* „Schussgulden" = 51 cr.). IORGA, S. D. XIII, 56, 59, 84, 98, 127, 149, 161, etc. *Haină de zece fiorini.* GOLESCU, Î. 43. *Florinți de Ungaria.* BĂLCESCU, M. V. 275. *Pier feciorii în prinsoare. Merg părinții cu florinții... Să-i poată răscumpărà.* MARIAN, INS. 118; cfr. BUD, P. P. 19. | (Cu înțelesul de) Ban, în general; cfr. argint. *Arătați-mi florintul dăjdiei.* TETRAEV. (1574), 238. Și subt forma diminutivului: *Unuiu amù să dăm* **florinciorul,** *e altuia argintul, e unora pâine.* CORESI, ap. HEM. 651/26. [După ungurește și: **forint.** *Să-i dai... și munți cu mulți forinți.* BIBICESCU, P. P. 74. Plur. cerut de rimă: *Iepele care-s cu mânzi Fac cinci sute de florinzi.* ALECSANDRI, P. P. 314b. | Pronunț. *fi-o-.*]
— *N.* din ital. **fiorino** (*floren* din lat.-med. **florenus;** *florin* din med.-bulg. **florinŭ;** *florint* este o contaminare a formei precedente cu ung. **forint**).

FIORITÚRĂ s. f. *Fioriture.*—(Muz.) Podoabă adăugată mai ales de executanți spre a înfrumuseța o o frază melodică. | *Fioriturí de stil:* floricele, podoabe neesențiale ale stilului. [Pronunț. *fi-or-.*]
— *N.* din ital. **fioritura.**

FIORÓS, -OÁSĂ adj., adv. I. *Effrayant.* II. *Terriblement.*—Care înfioară, care inspiră frică, spaimă, groază, care îngrozește; înspăimântător, grozav, teribil.
I. Adj. *Ură fioroasă.* BĂLCESCU, M. V. 338. *Tremur fioros.* C. NEGRUZZI, I, 27. *Un zimbru fioros.* ALECSANDRI, P. P. 166. *Șerpi... fioroși.* ȘEZ. I, 244/4; cfr. I, 181/1, III, 70/11, 71/22, 191/10; SBIERA, P. 11/8, 91/39, 148/27, etc.
II. Adv. *Clocotesc fierbând de-asupra tunetele fioros.* C. NEGRUZZI, II, 7. *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvântu-i!* EMINESCU, P. 253.
[Pronunț. *fi-o-.*]
— Derivat din **fior**[1], prin suf. adj. *-os.*

FIÓSTRU s. m. v. **fiastru.**

FIR s. a. 1°.-2. *Fil, brin.* 3°. a.) *Grain, petit morceau.* b.) *Tige.* 4°. *Fil d'or, d'argent* ou *de fer.*
1°. Șuviță subțire extrasă în lungime, prin toarcere, din caier s. din orice materii textile; cfr. tort. *Fir de in, de cânepă, de lână, de bumbac, de mătase;* p. ext. *de paianjen. Un fir de o mătasă albă.* EMINESCU, N. 8. *Firul rupt nu se mai toarce.* ALECSANDRI, P. P. 283b/10. *Fetele din Vereșmort Nu plătesc un fir de tort!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 451. *Uită-te de vezi paingul..., Par'că dă viață la firul ce toarce așà subțire.* KONAKI, P. 269. || Fig. (cu aluzie la tortul ursitoarelor) *Firul vieței* (s. al *zilelor*) = viața. *O apoplecsie... curmase firul zilelor sale.* C. NEGRUZZI, I, 309. *Moartea rar când se arată oamenilor pe neașteptate și pe neștiute, ca să le curme firul vieții.* MARIAN, Î. 1. | P. anal. Urmare neîntreruptă, succesiune, șir. (Uneori adverbial). *Firul gândirei. Firul cauzalității.* EMINESCU, N. 60, 84. *Să încep a depănà firul poveștii.* CREANGĂ, . 184. *Firul nelegiuirilor tale s'a sfârșit.* ISPIRESCU,

L. 143; cfr. ŞEZ. VIII, 184. *A-şi pierde firul* = a uită motivele ce trebuiau aduse, a se deconcertà. *Vorba se legà fir.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG.

2°. P. anal. Se poate zice şi *un fir de păr (mustaţă, barbă), de iarbă,* înţelegându-se câte o unitate din aceste noţiuni colective (care, de fapt, se aseamănă, la formă, cu firul de tort). *Muierea a îmbătrânit pe dracu' cu discreţirea unui hir dè păr.* JIPESCU, ap. ZANNE, P. II, 284. *Un fir de păr nu se va clătì din capul Înălţimei Tale.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Puse mâna pe mustaţa lui cea albă, smulse câteva fire dintr'însa...* ISPIRESCU, L. 323. *Am pierdut un fir de iarbă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152; cfr. 81. ‡ **A se ţineà într'un fir de aţă şi: a-i sta (cuivà) viaţa într'un fir de aţă** (cfr. lat. pendere filo) = a fi într'o situaţie nesigură, în mare primejdie. *Văzù ăla că nu e glumă, că-i sta viaţa numai într'un fir de aţă, şi ca să scape de moarte, spuse că la el este inelul.* ISPIRESCU, L. 108. | **Din fir în păr** (s. de-a fir a păr(ul) s. de-a firu'n păr — chiar: de-a fir-a în păr ION CR. III, 36 — s. din fir a păr s. din fir până în aţă) = cu de-amănuntul, cu minuţiozitate, exact. *Procopiu... descriind pre Sclavini... din fir-a-păr...* P. MAIOR, IST. 274/$_{22}$. *Îi povestiiu toată istoriea mea din fir până în aţă.* GORJAN, H. II, 190. *Precum de-a-fir-a părul casa, locul îi spusese omul...* CONTEMPORANUL, I, 510. *Spuse tot din fir până'n aţă.* ISPIRESCU, L. 106; cfr. ŞEZ. III, 252/$_{11}$. *Când vei ajunge şi tu odată mare, îi căutà să judeci lucrurile de-a-fir-a păr.* CREANGĂ, P. 223. *Îi povesteşte pătărania de-a-firu'n păr.* ŞEZ. VII, 140. *Istorisì din fir în păr toate celea ce li s'au întâmplat fraţilor săi.* MARIAN, T. 171. *Îi arată din fir în păr dorinţa împăratului.* MERA, B. 9.

3°. P. ext. (Cazurile citate subt 2° au putut da prilej următoarelor două desvoltări semantice):

a) După *un fir de păr* s'a putut zice şi *un fir de nisip,* etc., spre a arătà câte o unitate a unei noţiuni colective, chiar când asemănarea de formă cu firul de tort nu mai există. (Întrebuinţarea aceasta o găsim chiar şi în construcţii ca: *un fir de piper* s. *de apă,* când limba dispune de mijloace mai clare de exprimare: un bob de piper, o picătură de apă). P. ext. se spune chiar: *un fir de mălaiu,* spre a indicà o cantitate foarte mică, o fărâmiţă, bucăţică. *E în stare să taie un fir de mălaiu în opt!* ALECSANDRI, ap. ZANNE, P. III, 602. *N'avem fir de făină în casă.* CONTEMPORANUL, IV, 392. *Un fir de colb.* EMINESCU, N. 53. *Fir de piper.* MERA, B. 90. *N'am nici un fir de apă.* PAMFILE, J. II. *Cine'n lume s'ar d'aflà,... Pe negrul d'a 'ncălecà..., Fără fir de biciu în mână?* TEODORESCU, P. P. 74. *Să-mi alegeţi macul de-o parte, fir de fir, şi năsipul de altă parte. Nu cumvà să găsesc vreun fir de mac printre năsip!* CREANGĂ, P. 262.

b.) După *fir de iarbă,* se zice astfel despre oricare altă plantă, chiar când asemănarea de formă cu firele lipseşte aproape de tot. *Pe-un fir de romoniţă Voiu cercà de mă iubeşti.* EMINESCU, P. 84. *Un fir de rochiţa-rândunelii îi atrase băgarea de seamă.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 429. *Câtevà fire de lobodă.* AGÂRBICEANU, LUC. V, 376. *Spune, mândră, maică-ta Să'ngrădească uliţa... Tot cu in şi cu pelin Şi c'un fir de rojmalin.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 268. *Aduceţi... fire de usturoiu.* SEVASTOS, N. 111/$_{36}$. *Un băieţaş sprinten şi oblu ca un fir de brad.* MERA, B. 6.

4°. Spec. (Adesea eliptic, fără complinirea: de aur, de argint, etc.; une-ori în funcţiune adverbială). Metal preţios fabricat în formă de aţă şi întrebuinţat ca podoabă la cusături (cfr. sârmă, tel, tertel); p. ext. cusătură cu astfel de metal. *O zaveasă de zabră şi cu florile albe de fir.* (Iaşi, a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 197. *Ori sârmă cusută, ori fir.* GHEORGACHI, LET. III, 312/$_{36}$. *O basmà cu hir şi cu mătasă.* (Iaşi, a. 1767), URICARIUL, XVII, 57/$_{20}$. *Dulama... stacojie cusută numai fir.* C. NEGRUZZI, I, 23. *O droaie de cătane,... îmbrăcaţi numai în fir.* CREANGĂ, A. 74. *Laibăr subţirel i-aş coase Tot cu fir şi cu mătase.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 213. *Şi mi-l potriveşte Cu cioltar de fir, Ciucuri d'ibrişim.* TEODORESCU, P. P. 45/$_{19}$. *Haine muiate numai în fir.* ISPIRESCU, M. V. 15/$_{22}$. *Straie... cusute numai în mătase şi garnisite cu fir.* ŞEZ. IV, 3/$_{22}$. | P. ext. (Cu, sau fără complinirea „de fier") Sârmă (mai ales de telegraf). *Noi cei mai în jos iscăliţi... ne-am înţeles să facem o călătorie până la Gratz, ca să aducem... blech alb, fir de fier...* DOC. (a. 1803), ap. IORGA, S. D. XII, 147. *Calul nu se înfricà, ci zburà peste pod cum zboară o rândunea preste firul de la telegraf.* RETEGANUL, P. II, 10/$_{36}$. *Telegrafie fără fir.*

[Plur. *fire,* neobicinuit *firuri.* ALECSANDRI, P. P. 103/$_{21}$; 113/$_{2}$. | În înţelesul 4°, pluralul e neobicinuit; numai când e vorba de „haine s. broderii cusute cu fir" se întrebuinţează forma **firéturi** (propriu zis, pluralul unui colectiv **firet,** neîntrebuinţat de altminteri): *Portretul lui vodă Bibescu... cu guler înalt şi plin de fireturi.* TELEOR, N. REV. R. I, 168. *Ofiţerimea în fireturi.* DELAVRANCEA, S. 226; cfr. VLAHUŢĂ, ap. TDRG.]

— Din lat. **fĭlum,** idem.

FIRĂSTRĂU s. a., **FIRÁTIC, -Ă** adj. v. **ferăstrău, firetic.**

FÍRAV, -Ă adj. *Chétif, débile.* — (Despre oameni) Slab de constituţie, slăbuţ, delicat. *Aieve parc'o văd aici Icoana firavei bunici.* IOSIF, PAT. 9. *Când eşti piticos, hirav, neputincios, rar de mai dai semne de 'ntremare.* JIPESCU, ap. TDRG. [După DDRF., şi: fíreav, -ă.]

— Forma *hirav* pare a fi cea originală (din care s'a putut naşte *firav,* prin hiperurbanism), presupunând un tip slav **chyravъ* „bolnăvicios" (din *chyrz* „boală"). TDRG. Cfr. hârâ, hârcă.

FÍRE s. f. 1°-4°. *Nature.* 5°. *Nature, inclination, humeur, caractère; coutume.* 6°. *Raison, contenance.* 7°. *Créature.* 8°. *Menstruation.*

1°. Natură (considerată ca totalitate a celor ce se găsesc într'însa), lume, pământ, făptură. *Fiinţe...; carile nici în ceriu, nici în fire se află...* CANTEMIR, IST. 91/$_{27}$. *Uită-te de vezi în aer, pe pământ şi-adânc în mare, Toată firea cum se mişcă.* KONAKI, P. 270. *El vede toată firea amestecat'afară, Ninsoare, fulger...* EMINESCU, P. 207. *Nu-i nimic, nimic, în fire, mângâios ca glasul lor.* COŞBUC, F. 128. *Iarba că se vesteşeà, Piatra că se despicà, Frunza 'n codru jos cădeà, Firea 'ntreagă că jeleà!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 311.

2°. Natură (ca putere creatoare, manifestată în orice creatură s. făptură). *Firea la bărbat putere i-a dat, la şarpe minte, la vulpe vicleníe, la iepure frică...* ZANNE, P. VIII, 620. *Mai pre lesne easte firii la cămilă coarne să nască, decât din inima rea, cuvânt sau gând bun să izbucnească.* CANTEMIR, IST. 122. *Dumnezeu şi firea (natura) aşà au rânduit.* ŢICHINDEAL, F. 31. *Dacă firea... l-ar fi împodobit cu vreun... dar...* DRĂGHICI, R. 4. *Pomu 'n înflorire În orice floare 'ncearcă 'ntreagă a sa fire.* EMINESCU, P. 125. *Eu văd de atâtea dăţi ce cuminte-i firea.* COŞBUC, F. 129. *Aveau pizmă... pe oamenii ceilalţi, care sânt lăsaţi de la Dumnezeu precum firea i-a făcut.* ISPIRESCU, U. 62/$_{24}$. (Învechit) **Peste ~** = supranatural; nenatural; imposibil; afară din cale, peste măsură, extraordinar (de mult, etc.). *Ciale peste fire lucruri.* BIBLIA (1688), 7/$_{45}$. *Neputând să înţeliagă acià preste fire a doa naştere pre carea dăruiaşte credincioşilor svântul botez...* (secol. XVII). GCR. I, 243/$_{28}$. *Ceea ce, din neînţelegere se socoteşte preste fire, este foarte firească.* DRĂGHICI, R. 183. *Să nu să împreune cu fămeaia-şi cumu-i firea, ce preste fire...* PRAVILA MOLD. 78,$_{12}$. *Atunce au văzut pre un hultur frumos preste hire.* MSS. (a. 1692), ap. GCR. I, 297/$_{10}$. *Te iubesc peste fire!* PANN, E. IV, 147. *Tiran*

aprig, cumplit peste fire. KONAKI, P. 263. *Şi-a strins galbeni preste fire.* RETEGANUL, TR. 36/24.

3°. Natură (considerată ca esenţă s. proprietate inerentă în orice făptură); cfr. fiinţă, fel, rost. *Şi făcù Dumnezeu... toate fierile..., ce rodiră apele, după firea sa.* PALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 34/34. *Cine n'au gustat dulceaţa celor ce sânt, nu poate priceape firea celor ce nu sânt.* UDRIŞTE NĂSTUREL (a. 1648), ibid. 131/31. *Firea acestor dobitoace... este ca să poată trăi multă vreme fără apă.* DRĂGHICI, R. 139. | P. ext. Calitate. *Fieştecine trebue să cunoască firea locului grădinei.* I. IONESCU, C. 13.

4°. Natură (considerată ca substanţă); cfr. faţă, ipostaz. *Domnul nostru Isus Hristos au avut doaă firi.* VARLAAM, C. 80,2. *Dară ce iaste credinţa direaaptă? Numai aceasta, ca să cunoască cu dinsa pre unul adevăratul Dumnezeu, în trei firi.* EVANGHELIE ÎNVĂŢĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I, 112/26. *Din fire Dumnezeu fiind şi cu firea om făcându-se.* MINEIUL (1776), 196.

5°. Natură (omenească considerată ca predispoziţie s. inclinare sufletească), fel de a fi, pornire; caracter, temperament; apucături, obiceiu, năravi, învăţ. *Către vicleşuguri n'am hire deprinsă.* DOSOFTEIU, PS. 80. *Atunce au început a pricepere boierimea, că Mihai-vodă nu este cum se arătă, blând... şi moale, ce este într'alt chip, că are multe firi, nu numai o fire.* I. NECULCE, LET. II, 318/33; cfr. 302/14; 297/9. *Lupul părul îşi schimbă, iară firea, ba!* (variantă: dar năravul, ba!). N. COSTIN, LET. II, 19/11. *Răul se face fire, simţirea amorţeşte!* ALEXANDRESCU, M. 6. *Judanul e din fire speculant.* C. NEGRUZZI, I, 324. *D'aş fi mai lăudăros din fire..., aş puteà să adaog...* ODOBESCU, III, 22/27. *Crezi c'ai pricepe ceea ce zic, dacă n'ai fi de firea mea?* EMINESCU, N. 54. *Cum dintr'o mamă atât de blajină şi supusă să nască aşà fire!* CARAGIALE, S. 79/14. *Una dintre fete, mai ruşinoasă de fire...* MARIAN, SE. II, 49. *Aseară mi-am prins drăguţ; Dar l-am prins într'o cercare Să vedem ce fire are.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 66/22-67/4. *Nu te duce, draga maichii, Că-l cunosc pe călcătură, Că nu are firea bună.* BIBICESCU, P. P. 59. *Nu-ş[tiu] ce fire de om o fi fost.* ŞEZ. V, 19/29. *Năravul din fire n'are lecuire.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 13/20. *Până nu intri în plug cu omul, nu-l cunoşti ce fire are.* ZANNE, P. V, 505.

6°. Predispoziţie intelectuală, minte, pricepere, (fig.) cap, gând, cuget; cumpăt. *Aşà socotesc eu, cu firea mea această proastă.* NECULCE, LET. II, 253/7. *Şi eu, un păcătos... neînţelegătoriu..., râvnind urma învăţăturii şi neajungând cu firea...* MSS. (a. 1632), ap. GCR, I, 79/4. *S'a lunecat şi el cu firea.* ANTIM, P. XXVI/31. *Mândro, mândruliţa mea, Fă cum te-a'nvăţà firea. Mergi după cine voeşti, Că mie nu-mi trebueşti.* HODOŞ, P. P. *N'are nici un june fire Să se facă mie mire; I-aş da camaşă subţire, Ca toţi de ea să se mire.* EPURE, P. 8. *Îi căzù lui cevà 'n fire.* ALEXICI, L. P. I, 20/18; cfr. ŞEZ. II, 37b/17. *Pacostea de smeu băgă de seamă că voinicul se frământă cu firea pentru sănătatea mă-si.* ISPIRESCU, L. 128. ‡‡ **În (toată) fire(a)** = cu mintea întreagă, în toate minţile, cu scaun la minte, om întreg. *I să părea că viseză, sau că nu-şi iaste în fire.* MINEIUL (1776), 130,2. *Cum de-o putut să se orbească aşà de tare dumnealui care-i om în toată firea?* ALECSANDRI, T. 586. *Mă ţineam voinic în fire!* TEODORESCU, P. P. 327; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 266. | **A-şi veni în († la) ~** = a-şi veni în ori s. în sine, a se reculege; a reveni în starea obicinuită de mai nainte; (contrariul) **a-şi ieşi din ~** = a-şi ieşi din sărite, a-şi pierde cumpătul, † a cădeà în extaz (MINEIUL, 1776, 27 2/2); (factitiv) **a scoate (pe cinevà) din ~** = a-l scoate din sărite, din minţi, din răbdări, etc. *Abià-şi veni la fire.* DOSOFTEIU, V. S. 114; cfr. 83. *Viindu-mi în fire, îmi cunoscuiu păcatul.* MINEIUL (1776), 138b. *Îmbărbătându-se şi-a mai venit puţin în fire.* CREANGĂ, P. 27. *Vino-ţi în fire şi nu mai face una ca asta!* ISPIRESCU, L. 382. *Nerodirea unui an aduce... mare stricăciune stării ţăranului..., fiindu-i destul... să nu-şi mai poată veni în fire.* I. IONESCU, C. 213. *Dragostea... mă scoate din fire.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17; cfr. 29. | **A-şi face (s. a prinde la) ~** = a-şi păstrà (s. recâştigà) sângele rece, a-şi face (s. a prinde) inimă (curaj). *S'a cutremurat de frică, însă îşi făcù fire.* ŞEZ. V, 35/11. *Cum l-au zărit, l-au şi săgetat nuş'ce prin inimă, dară, făcându-şi fire, i-au dat bună dimineaţa.* SBIERA, P. 254/18. *Auzind acestea de la înger, am mai prins la fire şi am purces mai departe.* idem, F. S. 14. | **A-şi ţinea ~ a(† a-şi îngădui firii)** = a-şi păstra cumpătul, a se stăpâni, a nu-şi pierde curajul; (contrariul) **a-şi pierde ~ a.** *De-şi va mai îngădui firei într'aceà dată şi va mai socotì...* PRAVILA MOLD. 45,2. *Ai noroc că eu îmi ţin firea, nu mă prea tem de lup.* CREANGĂ, P. 121. *Răcnind ca un leu, se luă la luptă cu fata împăratului, care îşi ţineà firea şi pe care o îmbărbătà calul.* ISPIRESCU, L. 27; cfr. 37, 52, etc. *Paşa-şi pierduse şi capul şi firea.* COŞBUC, F. 29. *Ce-am făcut n'am făcut bine, Că-mi pierd firea după tine.* DOINE, 23. | **A se pierde cu ~ a** = a-şi pierde cumpătul, curajul, a se descurajà. *Calul, dacă simţì, că fata se pierde cu firea, o îmbărbătă iarăşi.* ISPIRESCU, L. 18; (familiar, mai ales ironic) **a se prăpădì (s. a se rupe) cu ~ a** = a luptà cu toate piedecile spre a săvârşì cevà. *Noi ne-am prăpădit cu firea, şi dumneata habar n'ai!* BASARABESCU, V. 48.

7°. (Rar) Făptură, creatură. *Această căscioară a fire de om iaste.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Unde este voia lui Dumnezeu, se biruesc toate firile omeneşti.* I. NECULCE, LET. II, 209/11. *Naşterea lui Dumnezeu înnoiaşte firile.* MINEIUL (1776), 65. *Tu eşti, milostive Doamne, ziditor a toată firea.* DRĂGHICI, R. 61. *O fire, din fire rea, iese firea cea mai rea.* ZANNE, P. VIII, 620.

8°. † Menstruaţie. POLIZU. *Muierile, fiind întru necurăţia firei...* VARLAAM, C. II, 55,2.

— Infinitivul verbului **fi**, devenit abstract verbal. Cfr. de-a-firea.

FÍREŞ, -Ă adj. 1°. *Naturel.* 2°. *Véritable.* 3°. *Originaire.* 4° *Bien portant.* 5°. *Gai.*

(La scriitorii vechi, mai ales moldoveni; azi, prin vestul Transilv.)

1°. † Din (s. de la) fire, firesc, natural. *Toiagul fusese uscat, neavând nici-o vlagă hirişe.* DOSOFTEIU, V. S. 232,2; cfr. 2 pr., 236,2. *Binelui aceasta-i al-săul cel hireş* (= particularitatea firească), *să-şi dea şi la alţii din binele său.* idem, V. S. 192,2. [Avrelian] *fost-au şi ce iaste mai de treabă şi mai hiriş tuturor stăpânitorilor buni: adecă a dreptăţii ţiitoriu şi a răutăţii tare pedepsitoriu.* CANTEMIR, HR. 220/5. | *Copil hireş* (= natural, nelegitim). PRAVILA (1652), ap. TDRG. || Fizic. *Sfântul lui trup... easte ferit de râsipitura cea fireşe* (= de destrucţia fizică). DOSOFTEIU, V. S. 171,2.

2°. † (În ce priveşte originea) Real, adevărat. *Astăzi, în mijlocul Romii, pre cel hiriş Roman cinevà a-l cercà mult să să ostenească, şi de abiià să-l nemerească, ca din varvari să-l poată aleage.* CANTEMIR, HR. 11/12; cfr. 202/16; 78/10; 127/32; 70/7; 59/24, etc.

3°. † De origine, originar. *Au trimes... Domn ţării Moldovei pe Dumitraşco-vodă Cantacuzino, hireşi din Grecii cei de frunte a Ţarigradului.* N. COSTIN, LET. II, 11/11.

4°. „Sănătos [de ex.] *Ce ţi-i? Nu eşti prea hirişă.* (Abrud)". VICIU, GL.

5°. „Cu voie bună, vesel, energic". REV. CRIT. III, 154.

[Dial: **hireş, hiriş.** | În LB. se dă şi negativul (neobicinuit): **nefireş, -ă** = „necuvântător".]

— Derivat din **fire**, prin suf. adj. *-eş.*

FIRESÁR s. m. (Entom.) *Rynchites cupreus.* — (Transilv.) Insectă mică de culoare cafenie, acope-

rită cu peri suri; pătrunde subt coaja prunelor și cireșelor, pe când sânt încă verzi, depunându-și acolo ouăle. Se mai numește și prunar (Bucov.), burghiaș s. burghieș (Ban.). MARIAN, INS. 64.

— Din ung. fürész „ferăstrău“ (cfr. firiz) și suf. nom. agent. *-ar*.

FIRÉSC, -EÁSCĂ adj. *Naturel.* — (Cuvânt literar, relativ vechiu, traducând neologismul) Natural. *Fireasca pohtă trage pre oameni la Dumnezău.* BIBLIA (1688), 6 pr./$_{20}$. *De moarte fireasca au murit.* I. CANTA, LET. III, 188/$_{27}$. *Fiilor celor firești, adecă celor ce nu sânt după leage prin cununie născuți...* PRAVILA (1814), 146. *Băi metalicești, firești ferbinți.* GOLESCU, Î. 17; cfr. 46. *Convorbirea părea astfel că a ajuns la marginea ei fireasca.* ZAMFIRESCU, C. 157. *Răvașul de plângere al boierilor iubitori de creștinătate către căpetenia lor fireasca...* IORGA, C. I. II, 25. *Se făceà vorbă multă; și erà lucru firesc să se facă.* CREANGĂ, A. 152. *L-a adormit cu somn firesc.* TEODORESCU, P. P. 183. *O ipoteză... nefireasca.* MAIORESCU, CR. I, 268; cfr. 365. *Lucruri nepotrivite și nefirești.* ZANNE, P. II, 299.

— Derivat din **fire**, prin suf. adj. *-esc*.

FIREȘÍE † s. f. *Nature.* — (Numai la Cantemir, subt forma dial. *hireșie, hirișie*) Fire, stare, proprietate, însușire s. particularitate fireasca. *Hirișiia pasirii este a zburà.* CANTEMIR, IST. 48; cfr. 28, 29, 32, 47; HR. 303/$_{9}$, etc.

— Derivat din **fireș**, prin suf. abstr. *-ie*.

FIRÉȘTE adv. *Naturellement, sans doute.* — De la natură, din fire, în mod firesc, (adesea simplă întărire a unei afirmațiuni) natural, bine-înțeles, negreșit, de sigur, de (s. a) bună seamă. *Fireaște pohta omului... să uită la Dumnezău.* BIBLIA (1688), 5 pr./$_{15}$; cfr. 6 pr./$_{18}$. *Săvârșindu-i-se firește viața...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/$_{24}$. *Grigorie Brâncoveanul.., ales boier..., împodobit cu înaltă învățătură, firește blajin și ticnit.* ZILOT, ap. HEM. 842/$_{29}$. *La așà loc călduros, firește, erà lipsit de poftă multă a mâncării.* DRĂGHICI, R. 149. *Conversația căzù firește asupra întâmplărilor zilei.* C. NEGRUZZI, I, 293. *După congresul de la Paris a rezultat necesitatea de a alege un Domn pământean, apoi trebueà, firește, să alegem pe cinevà.* MAIORESCU, D. IV, 585. *„Vii și tu?“ — „Firește (că viu)!“*

— Derivat din **fire**, prin suf. adv. *-ește*.

FIRÉTIC, -Ă adj. *Furieux; capricieux.* — (Prin Transilv. de vest și nord) „Furios, vehement, cu toane“. REV. CRIT. III, 154; cfr. VAIDA. *Își făceau petrecere cu ea, fiind-că, după cum v'am spus, se prefăceà ludă* (= proastă) *și firetică.* MERA, B. 190. *Dar fireteca de babă Și'ncepù la ceartă'n grabă.* (Bihor) MARIAN, SE. II, 118. *Popa nostru e om roșu Și firetic ca cocoșu'.* HODOȘ, P. P. 178. [Cu substituirea terminației prin suf. *-atic* și cu înțelesul: „isteț, inteligent, deștept“, la Băieșii din Apolda-de-sus: **firátic, -ă**. JAHRESBER. IV, 327.]

— Etimologia necunoscută. (Poate că avem a face cu urmașul lat. **phreneticus, -a, -um**, idem, păstrat și la Sarzi. Cuvântul fiind atestat numai în regiunile care aveau odinioară rotacism, e posibil ca din forma **frereatec* să fi dispărut întâiul *r* prin disimilare completă, iar forma de mai târziu **feretic* să fi fost apropiată de cuvântul *fire*.)

FIRÉTURI s. a. plur. v. **fir**; **FIRÉZ** s. a. v. **firiz**.

FIRFIRÍC s. m. Ancienne *monnaie d'argent.* — Monetă mică de argint ieșită din uz, având în diferite timpuri valori deosebite (în Transilv., până mai acum vreo douăzeci de ani, se numeau astfel monetele de argint de 10 și 20 de creițari, fiind deci sinonim cu **băncuță** și **pițulă**). *Mănâncă de un sfanț și face gură de un galben... îl știu; strică pe toată ziua zece scobitori, și dă bacșiș un firfirig.* ALECSANDRI, T. 736. *Aveam poli și firfirici, De-i dam pe la fete mici.* MAT. FOLC. 264. *Ocaua de fier mare Nouăzeci de parale, Și cea de fier mic Numai un firfiric.* ȘEZ. VIII, 109; cfr. TEODORESCU, P. P. 142; 300. *Firfirici de 13, 22 și 23 de parale.* CONV. LIT., ap. TDRG. || P. ext. *„Firfirică* = om slăbuț, mic și al dracului, țilimindric, pirpiriu.“ Com. I. PAVELESCU.

[Și: **firfirícă** s. f. (Brașov și prin Munt.: băncuță. Com. S. POPESCU); **firfirig**; (Bucov.) **fifirig** = „filer“. WEIGAND, B. B. 94.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 108 îl compară cu polon. *firka* „monetă veche de patru groși polonezi“; posibil ar fi să avem a face cu o formă asimilată din **firfenic*, iar acesta din germ. *vier Pfennig(e)*. CAPIDAN; poate, înrudit cu **firfiriu, pirpiriu**.)

FIRFIRICÚȚĂ s. f. (Bot.) — Numele unei flori. (Coșereni, în Ialomița). H. VII, 148.

— Derivat din **firfiric(ă)**, prin suf. dim. *-uț*.

FIRFIRÍU, -E adj. *Pauvre hère.* — (Prin Munt. rar, fam.) Sărăcuț și (din această cauză) îmbrăcat, iarna, prea ușor; cfr. **ififliu**.

— Etimologia necunoscută. (După CIHAC, II, 499, din ung. *fityfirity* „strengar“; mai degrabă variantă a lui **pirpiriu**.)

FÍRICĂ s. f. (Bot.) v. **feregă**; **FIRICEÁ** s. f. (Bot.) v. **firuță** 1°.

FIRICÉL s. a. — Diminutivul lui **fir** (derivat prin suf. *-icel*). *Mii de firicele... jucau în imperiul unei raze.* EMINESCU, N. 96. *Să te ferească Dumnezeu a rupe un firicel măcar.* MERA, B. 203. *Firicel de iarbă neagră, Dorul de cine se leagă, Nu-i paie lucru de șagă.* MAT. FOLC. 300; cfr. ISPIRESCU, L. 133, 144; DOINE, 169/$_{13}$; HODOȘ, P. P. 50, etc. [Cu alte sufixe: **firúț** s. a. *Veste rea o vint în țară, Să meargă ficiorii iară Unde nu-i firuț de iarbă,... Unde nu-i firuț de grâu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322; cfr. 428, etc. *Șede mândra Lină 'n prag, Cu firuțul tras în ac.* HODOȘ, P. P. 37; **firișór** s. a. MARIAN, SA. 76.]

FIRICÍCĂ s. f. (Bot.) *Herbe à coton (Filago germanica).* — Plantă cu peri lânoși. Și: **cenușie, lânăriță, mucedătoare, mucedător, mucezeà, mucezeală, mucezică**. PANȚU, PL.

— Forma feminină a diminutivului **firicel**.

FIRÍDĂ s. f. *Niche.* — Adâncătură (ca o fereastră oarbă) lăsată anume în părete ca ornament, sau servind ca dulap (cu polițe, dar fără uși); cfr. **ocniță**. *Marele turn de cetate, cu trei rânduri de firide sau ocnițe înșirate.* IORGA, C. I. II, 9. *Într'un ciob zăcuse banul, în firidă la o parte.* GOGA, P. 66. *[Străinul] scotocește în ladă, în tron, în hirídă.* JIPESCU, ap. TDRG. | Spec. „Spațiul liber dintre trupurile unei sobe“. ȘEZ. 186; cfr. MANOLESCU, I. 58. *Pisica... sare din firida sobei.* IONESCU-BOTENI, S. N. 41. [Și: **hirídă**.]

— Din bulg. **firída (hirida)**, idem (iar aceasta din n.-grec. θυρίς, -δος, θυρίδιον „ferestruică“).

FIRIGEÁ s. f. (Bot.) = **aglică**. [Și: **firigea-albă**.] PANȚU, PL.

— Derivat din **ferigă**, prin suf. dim. *-el* (și apropiat de **fir**).

FIRIMÍȚĂ, FIRIMITÚRĂ s. f. v. **fărâmiță, fărâmitură**; **FIRISĂU, FIRISÉU** s. a. v. **ferăstrău**; **FIRIȘOR** s. a. v. **firicel**.

FIRÍȘTE s. f. *Sorte, espèce.* — (Zagra, Transilv.,

cu pronunțarea dialectală *ciriște*) „Soiu, viță. *Nu-i ciriște de oameni harnici*“. Com. I. CORBU.
— Derivat din **fire**, prin suf. abstr.-col. *-iște*.

FIRITISÍ vb. IV[a] v. **hiritisì**.

FIRÍU s. a. (Zid.) Outil de maçon. — (Între uneltele zidarului întrebuințate la Beilic, jud. Constanța, se citează:) „Cumpăna, dreptarul și *firiul* (îndreptătorul)“. H. II, 244.

FIRÍZ s. a. *Scie à main.* — (Transilv.) Ferăstrău de mână, chimilioară, corzar. DAMÉ, T. 86; ANON. CAR. *Pădurile... le-au tăiat cu firezuri.* ȘINCAI, HR. I, 324/23; cfr. ECONOMIA, 117. *O bâtă..., o ploscă..., două firează...* INVENTAR (a. 1811), IORGA, S. D. XII, 228. *Rotariul curmă lemnul cu ferestrăul sau firizul.* LIUBA-IANA, M. 121. [Și: **firéz**, pe alocuri (Brașov) cu înțelesul special de: ferăstrău mic, cu pânză foarte subțire, cu care se taie scândurile subțiri, spre a face cutii, etc. | Dial. *hiríz.* VAIDA. | Plur. *-rizuri (-rezuri)*, rar *-rize (-reze).*]
— Din ung. **fürész**, idem.

FÍRMĂ s. f. *Firme, raison sociale; enseigne.* — Numele subt care se întreprinde o afacere comercială, indicat de obiceiu pe zidul ori ușa prăvăliei, atelierului, biuroului respectiv; p. ext. tabla pe care e scris acest nume. *Negustorimea trântește, de hatârul celor mai bănoși, firmă ungurească.* IORGA, N. R. A. I, 323. | Fig. *Firma regimului constituțional.* ODOBESCU, III, 335.
— *N.* din germ. **Firma** (< ital. **firma**), idem.

FIRMAMÉNT s. a. *Firmament.* — (Franțuzism). Bolta cerească, tăria cerului. *Coloarea firmamentului.* I. NEGRUZZI, III, 332.
— *N.* din fran.

FIRMÁN s. a. *Firman.* — Ordin în scris din partea unui sultan (s. din partea Porții, în numele acestuia), prevăzut cu semnătura și pecetea sultanului. Firmanul se dedeà pentru numirea sau mazilirea de guvernatori și domnitori în provinciile Imperiului. Cfr. iradeà. *Așteptà din ceas în ceas să-i vie om de la Poartă cu ferman de la Împărăție, și să se pornească la Brâncovanul-vodă să-l prinză.* NECULCE, LET. II, 334/28. *Firmanul pentru învestitura Principelui Carol.* MAIORESCU, D. II, 4. *De la Poartă sosì..., un ferman de restituție a emigraților.* IORGA, L. I, 348. *Dacă D-voastră, socrii mari, Ne credeți nescai tâlhari, Avem și ferman cu peceție De la împărăție.* POP., ap. GCR. II, 312/15. *Oprișanul mi-au spus mie, Că așteaptă ca să-i vie Firman de la 'mpărăție, Să te scoată din Domnie.* ALECSANDRI, P. P. 204. *Tudor mi-a plecat....., Tocmai de la Țaligrad Cu firman pecetluit.* PĂSCULESCU, L. P. 304.
[Plur. *-manuri.* | La scriitorii vechi, numai **fermán**, formă întrebuințată și azi. | La BELDIMAN, TR. 359 și: *ferimán* (alături de *ferman* 391). | În poezia pop. și diminutivul: **firmănáș** s. a. *D'un firmănaș că-mi scrià Cu slova ca furnica.* MAT. FOLC. 58.]
— Din turc. (literar) **ferman** (pop. **firman**), idem.

FIRMĂNÁȘ s. a. v. **firman**; **FIRMĂTÚRĂ, FIRMITÚRĂ** s. f. v. **fărâmătură**.

FIRÓG s. m. sing. *Tâche.* — (Prin părțile Brașovului; la început, de sigur, termen al țesătoarelor s. cusătoarelor, se va fi întrebuințat în fraze ca: *lucrez până mi-oiu isprăvì firogul* = până ce va ajunge firul. Mai târziu, p. gener. a primit înțelesul de) Lucru (manual) pe care și-a propus cinevà să-l isprăvească, odată ce l-a început. *Nu mă scol de-aici până nu mi-oiu isprăvì firogul* (Auzit la o femeie din Brașov, care coseà). | P. ext. Lucrul destinat unei persoane să-l termine într'o zi. *Mi-am isprăvit firogul* (Brașov); cfr. ALEXI. | (În Bran, am auzit la o femeie, căreia o doamnă îi făceà observație că are în fiecare an câte-un copil, următorul răspuns:) *Ori la un an, ori la mai mulți, tot atâția dă Dumnezeu; până nu-ți faci firogul* (= nu împlinești numărul care ți-e predestinat), *nu scapi!*
— Derivat din **fir**, prin suf. *-og*.

FIRÓS, -OÁSĂ adj. *Fibreux, filamenteux.* — (Rar) Care conține (multe) fire, care este compus din (multe) fire; cfr. ațos. *Busuioc verde firos, Rămâi, tată, sănătos!* SEVASTOS, N. 167. *Hlujul... de cânepă este... acoperit c'o cojiță ațoasă sau firoasă.* ÎNVĂȚĂTORUL COPIILOR, ap. TDRG.
— Derivat din **fir**, prin suf. adj. *-os*.

FIRÓS, -OÁSĂ adj. *Énergique.* — (În Zagra, Transilv.) „Tare de fire, care nu se moaie la năcazuri“. Com. I. CORBU.
— Derivat din **fire**, prin suf. adj. *-os*.

FIROSCÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Philosophe.*—(Pop.; adesea ironic) Priceput la toate, învățat și înțelept ca un filosof. *Atâți fii de domni și de împărați au fost, și nimeni n'au putut ghicì semnele fetei împăratului, și tocmai dumneata... o să te găsești mai firoscos.* ISPIRESCU, L. 247. *Rumânu'... are răbdare, mai mare ca hiloscosu.* JIPESCU, O. 78. *Fel de fel de doftori... iscusiți și hiloscoși.* id. ib. 9. *Cum te-ai brodit tu mai cu moț, Mai firoscos de cât noi toți?* TEODORESCU, P. P. 111[a].
[Și: **filoscós, hiloscós.** CIHAC și POLIZU înregistrează și: **firoxít.**]
— Alterat din **filosof** și contaminat cu **(din) fire scos**, printr'o glumeață etimologie a poporului nostru care, pe oamenii prea învățați, îi crede mai mult s. mai puțin țicniți.

FIROSÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. **irosì** ș. d.; **FIROXÍT, -Ă** adj. v. **firoscos**.

FÍRTĂ s. f. Quart de ‚pogon'. — (Mold.) Un sfert dintr'un pogon (adecă douăsprezece prăjini). CLIMESCU, A. 213; ciosvârtă. *O firtă, adecă o a patra parte din pogon (socotindu-să pogonul patruzeci și opt prăjini fălcești).* (a. 1766) URICARIUL, II, 224; cfr. IV, 19/8, 198/1. *Sus pomenita hirtă de loc.* ALECSANDRI, T. 1358. [Dial.: **hírtă.**]
— După germ. **Viertel** „sfert“.

FIRUÍ vb. IV[a]. 1°. *Filer, tordre.* 2°. *Coudre* ou *broder avec du fil d'or.*
1°. (Poetic) A toarce. *În cale le ieșià O maică bătrână Cu furcuța'n brâu... Firul firueà... Și ne întrebà...* FRÂNCU-CANDREA, M. 192. | Intransitiv. A deveni fir. *Și din căierel Lăsà fir aurel. Firul firuià Și se subțià.* POP., ap. GCR. II, 328.
2°. (Rar) A coase s. brodà cu fir. *Primăvara mi-o venì, Zuvelca mi-oiu lănțuì, Cămașa mi-oiu firuì.* MAT. FOLC. 314. *Caimacamul... cu fesul său firuit...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Fotă nefiruită.* CONV. LIT. XLIV, II, 731.
— Derivat din **fir**, prin suf. denominal *-ui*.

FIRUȘÓR s. m. (Bot.) v. **firuță** (1°); **FIRÚȚ** s. a. v. **firicel**.

FIRÚȚĂ s. f. (Bot.) 1°. *Pâturin (Poa pratensis, annua* s. *trivialis).* 2°. *Herbe à la manne (Glyceria fluitans).*
1°. Diferite specii ale unei plante ierboase cu spic, întrebuințate ca nutreț, numite și fân (-de-livezi), floarea-fânului, șuvar-de-munte. [Cu alte sufixe: **firușór, firicea** (PĂSCULESCU, L. P. 172).] PANȚU, PL.
2°. = **rourică**. PANȚU, PL.
— Forma feminină a diminutivului **firuț**.

FÍSĂ s. f. *Fiche, jeton.* — Bucățică mică de os s. de metal, având forma rotundă s. pătrată; se întrebuințează ca marcă de plată la jocul de cărți, s. de către chelneri, în localurile de consumație. *Preferanțul giucăm? Câte zăce parale fisa?* ALECSANDRI, T. 1102.
— *N.* după fran., prin mijlocirea neo-grecească (precum dovedește *s* în loc de *ș*. TDRG.); cfr. fișă.

FÍȘĂ s. f. *Fiche.* — Foaie de hârtie s. de carton pe care se înscriu titluri de cărți, însemnări, cuvinte, exemple, etc. care apoi se clasifică, de obiceiu, alfabetic.
— *N.* din fran.

FISC s. a. *Fisc.* — Averea, vistieria Statului. *Mai încolo sânt clădirile așà numitelor „șteampuri împărătești" pentru că ele sânt în stăpânirea fiscului.* IORGA, N. R. A. I, 371.
— *N.* din fran.

FISCÁL, -Ă adj. *Fiscal.* — Ce privește fiscul. *Legi fiscale.* [În Transilv. subst. subt forma ungurească (învechit) **fișcal, † fișcaris** = advocat. GR. BĂN. | La ȘINCAI, HR. III, 253 și 273 și: **fiscusésc, -eâscă.** | Derivat: **fiscalitáte** s. f. Sistem de legi, de regulamente, de dispoziții care privesc fiscul.]
— *N.* din fran.

FIȘÍC s. a. 1°. *Cartouche.* 2°. *Fusée.* 3°. *Rouleau de pièces de monnaie.* 4°. *Cornet.*
1°. (Învechit) Cartuș. *Cerchezul cu două rânduri de fâșicuri pe piept.* RALLET, ap. TDRG.
2°. (Învechit) Rachetă, foc de artificii. *Făcând un zăefet foarte frumos .. și, dacă au însărat, cu fâșicuri și cu lumini.* AMIRAS, LET. III, 166.
3°. (Din cauza asemănării cu un cartuș) Sul de bani. *Numai un fâșic?..... Mai adă unul.* ALECSANDRI, T. 1359. *Vodă i-a pus două fișicuri de napoleoni în mână.* CREANGĂ, A. 160. *După ce dădù un galbân de aur, ce-l aveà părintele... la un loc cu fâșâcul țiganului.* ȘEZ. VI, 180.
4°. Coșuleț de hârtie pentru înfășurat bomboane, alune, stafide... *Fișicuri de bomboane.* I. NEGRUZZI, I, 172. *Un fâșic cu alune, nohot, stafide.* SEVASTOS, N. 83.
[Și: **fâșíc, fâșâc.** | Plur. *-șicuri.*]
— Din turc. **fišek,** idem.

FIȘPÁN s. m. *Préfet.* — (Ungaria și Transilv.) Prefect, numit și comite (suprem). *Și-i ieșì fișpanu'n cale.* RETEGANUL, TR. 43/25. [Accentuat, după ung., și: *fișpan.*] Cfr. alișpan.
— *N.* după ung. **fő'ispán,** idem (cuvânt format cu elementul de compoziție fő „cap" care intră în compunerea mai multor termeni ung., imitați și de Români, precum: **fibirău** = pretor (și solgăbirău); cfr. MÂNDRESCU, UNG. 44; VAIDA; **ficurátor.** IORGA, S. D. XIII, 134; VAIDA, etc.).

FISTĂU s. a. *Gros marteau de casseur de pierres* (dans une mine). — (Transilv.) Ciocan mare cu care se sparg bolovanii de piatră. VICIU, GL. 95. *„Fistău = malleus, fistuca ferrea".* LB.
— Din germ. **Fäustel,** idem. LM.

FIȘTE- v. **fie-.**

FISTÍC s. m., s. a. (Bot.) 1°. *Pistachier (Pistacia vera).* 2° *Pistache.*
(Numai în România).
1°. Copăcel cu fructe de forma și mărimea bobului de fasole, având sâmburele verde, uleios și, când e prăjit, plăcut la gust. Originar din Siria și Persia. PANȚU, PL.
2°. Fructul fisticului. *Iaca cofeturi!... De cele cu fâstâci sânt?* ALECSANDRI, T. 449. *Ouăle cu vâstâchi nu sĕ roșesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 574.
[Și: **fâstâc,** † **festéc, festíc,** ap. ȘIO., **vâstâc.** | Plur. 1°. *-stâci.* 2°. (de obiceiu) *-sticuri, -stâchi.*]
— Din turc. **fystyk,** idem; cfr. **fâstâcì.**

FISTICHÍU, -E adj. 1°. *Couleur pistache, vert tirant sur le jaune.* 2°. *Étrange, singulier.*
(Necunoscut peste munți).
1°. Verde-gălbuiu, verde bătând în galben, de culoarea fisticului. *Am fost roș cu roșii, alb cu albii, verde cu Burtă-verde, galbăn, fistichiu, patlagenìu...* ALECSANDRI, T. 118. *Am întâlnit în lume ochi de toată mâna și mai mari și mai mici, și mai albaștri și mai fistichii...* GANE, ap. ȘIO. *Brâncă verde, brâncă fistichie...* ȘEZ. VII, 55,
2°. Fig. (Mai mult în glumă) Ciudat, nepotrivit. (Mai ales despre gust).
— Derivat din **fistic,** prin suf. adj. *-iu* (s. de-a dreptul din neo-grec. φιστικός).

FIȘTIGOÁCE s. f. v. **fiștigoaie.**

FIȘTIGOÁIE s. f. 1°. *Rossignol.* 2°. *Bâtonnet.* —
1°. Fluer (cu, sau fără găuri), pe care și-l fac copiii din coaje de salcie, cfr. fofează, drigană, fliș coaie, țicnal. (Șinca-veche, comit. Făgărașului) VICIU, GL. 41, 431, (Brașov). Com. I. PANȚU. [Cu alt sufix: **fiștigoáce** (Brașov) Com. I. PANȚU.]
2°. Un băț mai mic. (Voila, comit. Făgărașului). VICIU, GL. 43.
— Tulpina cuvântului pare a fi o onomatopee; cfr. fliș coaie.

FIȘTÓC s. m. v. **sfiștoc.**

FÍSTULĂ s. f. (Med.) *Fistule.* — Canal accidental rămas în urma închiderii unui abces. *Fistulă în pântece.* NECULCE, LET. II, 274/3. *Fistule rectale, urinare.*
— *N.* din fran.

FIT s. a. (Numai în expresia vulg.) *A trage la fit pe cinevà:* a-l înșelà, cfr. a-i trage cuivà chiulul (se spune mai ales despre elevii fugari.
— Alterație de înțeles după germ. quitt „achitat"; cfr. fitul și dubletele chit, cvit.

FÍȚĂ s. f. (Iht.) v. **fâță, zvârlugă; FITE-, FITEȘ-** v. **fie-.**

FITÍL s. a. 1°-2°. *Mèche, étoupille.* 3°. *Allumette.*
1°. Bumbac răsucit în formă de sfoară mai groasă s. țesut în formă de șiret, ce se pune în mijlocul lumânărilor sau într'un lichid inflamabil ca să ardă, feștilă; cfr. muo. *Bumbacul de a treia mână este pentru treaba fitilului.* DOC., ap. ȘIO.
2°. Funie de câlți muiați în vreo materie inflamabilă, spre a da foc tunurilor și minelor (în timpurile vechi, puștilor). *Un ianicer având fitilul aprins la pușca sa.* BĂLCESCU, ap. ȘIO. ‡ **A da (s. a pune cuivà)** ~ = a îmboldì, a ademeni pre cinevà să facă cevà; a-l atâță, a-l întârâtà în potriva cuivà, a-i da pricină de ceartă. ZANNE, P. III, 151.
3°. (Toracu-mare, în Banat) *Fitile* = chibrituri. VICIU, GL. 103; cfr. feștilă.
[Plur. *-tiluri,* rar *-tile.*]
— Din turc. **fitil,** idem.

FITILÉU s. m. v. **feteleu.**

FITILIGÍU s. m. *Cheval non dressé.* — (Rar, în Mold.) Cal neînvățat nici la călărie, nici la căruță; cfr. remont. *În grajdi(u) ș'o băgat Ș'o scos un fitiligiu.* VASILIU, C. 180.
— Derivat, probabil, din **fitil** (propriu: cal focos, primejdios ca fitilul aprins).

FITINCĂU s. m. v. **feteleu.**

FIȚIÓN s. a. *Boucle de cheveux* (près de l'oreille). — (Brașov) Părul cârlionțat ce crește la femei pe lângă ureche. *Unde se mai poartă femeile cu fițioane pe la urechi?!* PITIȘ, SCH. 231. [Și: **hițión.** ALEXI.]

FITLEÁN, -Ă † adj., subst. (ș. d.) v. **viclean** ș. d.; **FIȚOÁICĂ** s. f. (Iht.) v. **fâță, zvârlugă.**

FITUÍ vb. IV. 1°. *S'acquitter* (envers qqn.). 2°. *Disparaître* 3°. *Dépenser jusqu'au dernier sou.*

1°. A achita. (Numai în expresia refl.) *A se ~ cu cinevà* = a se achità către cinevà (de o datorie), a se răfui. *Să se plătească, Să se fituească.* PĂSCULESCU, L. P. 290.

2°. P. ext. (refl.) A se sfârși, a se termină, a se isprăvi (repede, cât ai bate în palme). *Ambarele se golesc..., clăile de fân se fituesc.* DELAVRANCEA, S. 223. *Poruncì de mai aduse bucate, dar și acèle se fituiră într'o clipă.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. Trans. A da gata s. a bate la talpă (banii), a isprăvi, a cheltui tot, a mâncà banii până la ultima lescaie. *Bănișorii... ți-i fitue la oraș..., mințindu-te...* JIPESCU, ap. TDRG.

— Derivat din **fit,** prin suf. denominal *-ui.*

FIȚÚICĂ s. f. *Bout de papier.* — (Cuvânt nou) Petec de hârtie pe care se iau felurite însemnări. (Se întrebuințează mai mult cu însemnare peiorativă; de aceea se poate numì astfel și o) Gazetă fără însemnătate. *A mai apărut încă o fițuică!* [Plur. *-țuici.*]

— Etimologia necunoscută. (După TDRG. s'ar înrudì cu germ. *Fitzchen, Fitzel* „petecuț".)

FIU s. m. *Fils.* — (Întrebuințat mai ales în legătură cu pron. pos.) Persoană de sex masculin, considerată în raport cu părinții săi, făt 4°, fecior. *Sărută-vă-vor ceia ce sânt în Vavilon cu aleșii și Marco, fiiul mieu.* COD. VOR. $165/_4$ (= fiiul mieu. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Cântecul lui David, când fugiià de fața lui Avesalom, fiiul său.* CORESI, PS. $5/_{12}$. *Fiiul mieu ești tu, eu astădzi născuiu-te.* MSS. (secol. XVI), ap. GCR. I, $1/_{28}$. *Fiii și fiicele.* VARLAAM, C. 371. *I-au slujitu-i ca un hiiu.* DOSOFTEIU, V. S. $28,_2$. *Părinții mănâncă aguridă și fiilor li se strepezesc dinții.* CREANGĂ, P. 220. | (Adesea, mai ales la vocativ, cuvânt cu care se adresează cinevà mai bătrân către un om mai tânăr, spre a-i arătà iubire, bunăvoință, etc.; cfr. făt 4°). *„Prea bine, fiiule", a zis craiul.* CALENDAR (1844), 75. | *Dulce maică, dragi surori, Vărsat-ați lacrimi pe flori, Pentru fiul călător.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 193. **~ omenesc** (numai în stilul bisericesc): Isus Hristos. *Cine seamănă cea sămânță bună, iaste fiiul omenesc.* CORESI, ap. GCR. I, $17/_{22,\ 28}$. **~ de suflet** = fiu adoptiv (cfr. fecior de suflet). *Întorcându-se într'un târziu iarăși acì, Maria aduse cu sine din Brașov un fiu de suflet, Petre, copìl mic... și sărac de părinți.* IORGA, B. R. 240; cfr. CARAGEA, L. 80; PANN, A. 4. **~ de lele** v. c., **~ l risipitor** v. c. | Descendent; cfr. fecior. *Bărbați frați! eu Fariseiu sânt, fiiu de Fariseiu.* COD. VOR. $47/_{10}$ (= fecior de fariseu. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688); cfr. ib. $5/_5$. *Fiu al astor ruine, țărâna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 11. | † (Impropriu) Puiu (de animale). *Fii de boi și de berbeci* (= vitulos, agnos). BIBLIA (1688), 339. [În scrierile vechi: **fíiu** | Vocat. *fiule!* ISPIRESCU, L. 2. † (adesea la CORESI, E., cu forma latină) *fii!* | În legătură cu pron. pos. *fiu-mieu,* etc. CUV. D. BĂTR. I, 424; DOSOFTEIU, PS. 15, 28; CREANGĂ, P. 188, 185; RETEGANUL, P. V, $27/_{26}$; mai rar: *fiul-mieu,* etc. DOSOFTEIU, V. S. 38; ISPIRESCU, L. 3; dial. *fii-mieu,* etc.: *Cu fii-su mi-a plecat.* TEODORESCU, P. P. 595^b.]

— Din lat. **fīlius, -um,** idem.

FIULÁRE s. f. (Agric.) = **bulfeu.** (În Transilv. de vest, Ban. și Oltenia). FRÂNCU-CANDREA, M. 100; VICIU, GL. [Plur. *-lare.* LIUBA-IANA, M. 116 și *-lări.* REV. CRIT. 154. | Pronunț. *fi-u-.* | Și: **fiulár** s. a. (Gorj). DAMÉ, T. 17.]

— Din lat. ***fib(u)laria** (din *fibula* „chiotoare"). Candrea-Hecht, *Les éléments latins,* 80.

FIULÉȚ s. m. — Diminutivul lui **fiu** (derivat prin suf. *-uleț*). *Bună veste aduc de la Rusalim: Că mi s'a născut fiuleț din maică Fără leac de taică.* TEODORESCU, P. P. $18/_{27}$. [Pronunț. *fi-u-.* | Cu alte sufixe: **fiúț.** (pronunț. *fi-uț*). MARIAN, SE. I, 18, 223; Î. 122; DOINE, $186/_{16}$; RETEGANUL, TR. $54/_{19}$; P. III, $56/_1$; EPURE, P. 31; ȘEZ. II, $143/_{21}$; PĂSCULESCU, L. P. 66; **ficúț** (diminutivul lui *fic*): *Ce ești, hicuț, supărat, Că mândruța te-a lăsat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 100.]

FIUT! interj. *Crac! le voilà parti!* — Exclamație prin care voim să exprimăm plecarea repede a cuivà. *Strângi tu, băiete, strângi [banii], și într'o zi, fiut, fiut, p'acì le e drumu', și ia-i de unde nu-i!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Și: **fíu!** ȘEZ. III, $189/_9$ = „un fel de șuer cu care se chiamă cânele".]

— Combinație de sunete prin care se imită fluierătura.

FIÚȚ s. m. v. **fiuleț.**

FIX, -Ă adj., adv. I. *Fixe.* II. *Fixement.*

I. Adj. 1°. Care nu-și schimbă locul, neclintit. *Unii stau în loc ficși... abià adiind aripioarele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 64. *Un punct fix. Privire, idee fixă.*

2°. Care nu-și schimbă starea. *Corpurile fixe nu se volatilizează la căldură.*

3°. Care nu-și schimbă felul, neschimbat, invariabil, permanent. *Regule, prețuri, venituri fixe.*

II. Adv. *Strigă... uitându-se fix în ochii noștri.* DUNĂREANU, R. 172.

— *N.* din fran.

FIXÁ vb. I[a]. *Fixer.*

1°. A așezà cevà într'un loc determinat, din care să nu se mai poată mutà s. mișcà; cfr. stabilì. P. anal. *A-și fixà locuința undevà.* | *Niciodată n'am fost în stare să fixez pe hârtie impresiile.* SANDU-ALDEA, A. M. 122. | P. ext. *A-și fixà ochii, privirea, atenția asupra unui lucru. A fixà pe cinevà:* a-l privì fix.

2°. A aduce cevà într'o stare din care să nu se mai schimbe. *Corpurile volatile se fixează, combinându-se cu alte substanțe.*

3°. A regulà un lucru așà ca să nu-și mai schimbe felul. *A fixà o zi de întâlnire, prețul unei mărfi.*

[Derivate: **fixáre** s. f. *Sântem într'un proces... în privința fixării prețurilor.* MAIORESCU, D. IV, 122; **fixitáte** s. f. *Fixitate în instrucțiune.* id. ib. I, 369; **fixát, -ă** adj. *Ne vedem... mai puțin fixați asupra principiilor...* id. ib. III, 427; *Atențiunea... nefixată.* id. CR. I, 178.]

— *N.* din fran.

FÍZIC, -Ă adj. *Physique.*

1°. Ceea ce se rapoartă la corpul omenesc. (În opoziție cu spiritual) *Munca fizică.* MAIORESCU, D. IV, 647. *Calități, exerciții, plăceri fizice.* | Subst. (În opoziție cu moral) *Pe lângă desnădejduirea... de care pătimește moralul său, fizicul lui sufere într'atât, în cât pare că e un bătrân trecut.* C. NEGRUZZI, I, 41.

2°. Ceea ce se rapoartă la corpuri în general, la materie. *Fenomene fizice.* || **Fizică** s. f. Știința, care studiază fenomenele ce se petrec în materie, fără a-i schimbà natura. Cfr. PONI, F. 2.

[Derivate: **fizicéște** adv. *Doresc... să fie și fizicește... restabilit.* MAIORESCU, D. III, 452; **fizicián** s. m. Învățat care se ocupă cu studiul fizicei. *Archimedes, cunoscut și ca fizician.* NEGULESCU, F. R. I, 275.]

— *N.* de origine grec. (φυσικός, idem, din φύσις „natură").

FIZIOCRÁT s. m. *Physiocrate.* — Economist care consideră solul ca unicul izvor al bogăției naționale. [Pronunț. *-zi-o-*.]
— *N.* modern format din grec. φύσις „natură" și κράτος „putere".

FIZIOLÓG s. m. *Physiologiste.* — Învățat care se ocupă cu fiziologia. [Pronunț. *-zi-o-*. | Derivate: **fiziológic, -ă** adj. *Teorii... fiziologice.* ODOBESCU, III, 114; **fiziologíe** s. f. O parte a biologiei, care studiază funcțiunile organelor la ființele viețuitoare.]
— *N.* de origine grec. (φυσιόλογος, idem, din φύσις „natură" și λόγος „știință").

FIZIONOMÍE s. f. *Physionomie.* — Expresia particulară a trăsăturilor feței cuivà. *Fizionomie spirituală și plăcută.* C. NEGRUZZI, II, 157. | P. ext. Persoană cu fizionomie foarte caracteristică. *Una din cele mai plăcute fizionomii ale orașului e Conu Costache.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 83. | Fig. Înfățișare. *Fizionomia parcului era destul de caracteristică.* CARAGIALE, M. 61. [Rar, învechit și: **fisiognomíe.** ȘINCAI, HR. I, 5. | Derivat: **fizionomíst** s. m. Cel care cunoaște caracterul unei persoane după fizionomie. *Neflind... fizionomist, puteà să-l boteze de nătărău, după căutătura cea spărietă și neclintirea figurii sale.* C. NEGRUZZI, I, 16. Mai rar: **fiziognomíst,** învechit: **fiziognóm.** CANTEMIR, HR. $130/_{12}$, PISCUPESCU, O. 173; † **fiziognomésc, -eáscă** adj. *Știința fiziognomască.* CANTEMIR, IST. 339. | Pronunț. *-zi-o-*.]
— *N.* de origine m.-grec. (φυσιογνωμία < grec. φυσιογνωμονία „arta de a determină caracterul unei persoane după trăsăturile feței").

FLĂCĂÍ vb. IV[a] intrans. *Vivre en garçon.* — A-și petrece timpul ca flăcău (neînsurat), a feciorì. *În gândul lui colindă prin satul, în care a flăcăit.* SANDU, SĂM. II. 716. *Feciorul acela nu se va însurà de grabă, ci va sta mult timp holteiu (va flăcăì mai mult), stând fecior tomnatec sau chiar burlac.* PAMFILE, J. II, 340. *Las' să mai flăcăesc și eu, și m'oiu însurà.* RĂDULESCU-CODIN. [Derivate: **flăcăit** s. a. = flăcăie. RĂDULESCU-CODIN.]
— Derivat din **flăcău.**

FLĂCĂIÁNDRU s. m. *(Jeune) garçon, gars.* — *Flăcăiandru* se deosebește de flăcău (ca și feciorandru de fecior, băiețandru de băiat, copilandru de copil) numai prin pronunțata notă sentimentală ce se cuprinde în acest cuvânt: *flăcăiandru* e un flăcău care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l lăudăm, de care sântem mândri (văzându-l atât de voinic, isteț, frumos, chipeș, etc.), pe care l-admirăm, etc. *Doi surugii flăcăiandri... mânau.* ODOBESCU, I, $161/_{13}$. *Basmele... sânt numai pentru băieți și codane, pentru flăcăiandri și fetișcane.* ISPIRESCU, U. $2/_1$; cfr. L. $229/_4$; 122. *Să-i crească până să-i vadă flăcăiandri cu mustețe de-asupra de buze.* CĂTANĂ, P. B. 7; cfr. junișan. [Și (Mold.): **flăcăuándru, flăcăoándru** (pronunț. *-căoan-*). *„Ne duceam încolo la vale", zise repede unul din flăcăoandri.* SADOVEANU, SĂM. VI, 166. *Se făcuse un flăcăuandru frumos și tivilichiu, de nu mai erau alții ca dînsul.* ȘEZ. VI, 13.]
— Derivat din **flăcău,** prin suf. *-andru.*

FLĂCĂIÁȘ s. m. — Diminutivul lui **flăcău** (derivat prin suf. *-aș*), cu înțeles desmierdător. *Dumnezeu să primească, și să te noroicească, dragul mamei flăcăiaș!* ISPIRESCU, L. 341. *Nu mi-e greu trupșorul tău, Flăcăiaș, flăcăul mieu.* TEODORESCU, P. P. 350^b; cfr. 478^b; 306^b; RETEGANUL, P. V, $7/_2$; ȘEZ. VII, 68. [Și (Mold.): **flăcăuáș, flăcăoáș.** *Flăcoași mănând cârduri de boi...* ALECSANDRI, P. III, 201. *Când iubeam eu la copile, Eram flăcăuaș cu fire.* ȘEZ. I, 212^b.]

FLĂCĂÍE s. f. *Célibat.* — (Rar) „Vremea cât un flăcău petrece necăsătorit" (RĂDULESCU-CODIN), feciorie[2]. [Pronunț. *-că-i-(i)e.*]
— Derivat din **flăcău,** prin suf. abstr. *-ie.*

FLĂCĂÍME s. f. *Jeunes garçons, gars, jeunesse.* — (Mai rar) Colectivul lui **flăcău** (derivat prin suf. *-ime*). *În mijlocul flăcăimei.* DELAVRANCEA, S. 13. *A dat repede zvon..., să se strângă toată flăcăimea.* ION CR. I, 3. [Pronunț. *-că-i-*.]

FLĂCĂRÁ vb. I[a] (I) intrans. *Flamber, fiamboyer. Brûler.* — (Rar) A se aprinde s. arde cu flacări, a aruncà s. țâșnì flacări. Fig. *Focul... flăcărează.* PANN, E. II, 16. *Buzele-i flăcără.* POMPILIU, B. $67/_{11}$. | *Îi flacără ochii de mânie.* LB. [Derivat: **flăcărătór, -oáre** adj.]
— Derivat din **flacără.** Cfr. înflăcărà.

FLĂCĂRĂ s. f. *Flamme. Ardeur, feu.* — Lumină ușoară, aeriană și mobilă produsă în jurul și, mai ales, de-asupra corpurilor care ard, parà; cfr. văpaie. *Pasărea... Finix... fălfâie cu aripile sale până să-și aprindă flacără.* LOGHICĂ (a. 1828), ap. GCR. II, $254/_{21}$. *Începând... a fulgerà, se păreà că cerul arde într'o flacără de foc.* DRĂGHICI, R. 9. *Flotele barbare zdrobite le zăriră Și flacăra din ele suindu-se la nor.* ALEXANDRESCU, M. 27. *Pe Badiul nu-l deslegà: La flacăre-l dogorià.* TEODORESCU, P. P. 542^b. *Dete... peste munți de cremenă din care țâșneà flacări de foc.* ISPIRESCU, L. 57. *Așchii de lemn... unse cu... gaz, păcură, său, ca să poată arde cu flacări.* ȘEZ. IV, 117. *Flacăra, când vâlvăește, Din foc mare izvorăște* („adică gâlceava cea mai mare din mari pricine sare"). I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 166. *Unde nu-i foc, nu iese flacără!* || Fig. Foc, aprindere. *Sufletul său ar fi ars de o mai sfântă flacără.* C. NEGRUZZI, II, $41/_8$. [Și: **fleácără** s. f. (Oltenia), ap. TDRG. | Plur. *flacări* și *flăcări,* (învechit) *flacăre.*]
— Cuvântul românesc presupune, ca și ital. *fiaccola* un tip lat. ***flaccula,-am** în loc de *facula;* cfr. sard. *flac(c)a, frac(c)a* „flacără", Miklosich, *Consonantismus,* II, 48; G. Meyer, *Etym. Wörtb. d. alb. Sprache,* 107.

FLĂCĂRÁIE s. f. 1°. *Grande flamme.* 2°. *Feu follet.*
1°. Flacără mare; cfr. bâlbără, bâlboare, bâlbătaie, bobotaie, hopătaie, vâlvătaie, vâlvotaie, vâlvoare, pălălaie. *Flăcăraia trosnitoare a brazilor.* ODOBESCU, III, $212/_2$. *Aprinde o flăcăraie de nu prea puteai sta în apropierea ei.* MERA, L. B. 228; cfr. 77. *Se apropie norul, ca o flăcăraie.* ISPIRESCU, L. 225. [Plur. = sing. | Cu un sufix înrudit: **flăcăríe.** *Și la margine de codru ei aprind o flăcărie.* EMINESCU, L. P. 135.]
2°. Spec. Flacări ce se arată une-ori în aer mai ales de-asupra locurilor mocirloase, provenite din arderea fosforescentă a hidrogenului degajat din corpuri în descompunere. *Flăcăraiele ce ies noaptea de pe fața unui gorgan...* ODOBESCU, II, 267.
— Derivat din **flacără,** prin suf. intensiv *-aie.*

FLĂCĂRÍE s. f. v. **flăcăraie.**

FLĂCĂRÓS, -OÁSĂ adj. *Flamboyant.* — (Rar) Plin de flacări, care arde cu flacări. *Flăcăroasa ivire a vulcanilor.* MARCOVICI, C. 74; cfr. MARIAN, Î. 466. | Fig. Plin de foc, arzând, aprins. *Smei... cu ochi flăcăroși.* GORJAN, H. IV, 140.
— Derivat din **flacără,** prin suf. adj. *-os.*

FLĂCĂRÚIE s. f. (Rar) — Diminutivul lui **flacără**

(derivat prin suf. *-uie*). *Văz o scânteie, o flăcăruie.* I. VĂCĂRESCU, P. 331/13. [Cu alte sufixe (rar): **flăcărúșă** GORUN, F. 176, **flăcărúță**.]

FLĂCĂRÚȘĂ, FLĂCĂRÚȚĂ s. f. v. **flăcăruie.**

FLĂCĂU s. m. *Garçon.* — Persoană de sex bărbătesc, în vârsta adolescenții (care a încetat deci a mai fi soçotit între băieți), neînsurat (care deci nu e încă bărbat), fecior, june. La țară, tinerii se numesc *flăcăi*, când ies la joc (MARIAN, NU. 5). Dacă un tânăr rămâne holteiu, deși, după vârstă ar puteà fi însurat, se numește *flăcău tomnatic* (s. *stătut*, pe alocuri: *unguresc*). *Flăcăii vin pe luncă hăulind.* COȘBUC, B. 5; cfr. F. 72; 127. *Făt-frumos..., găsì... armele și hainele tătâne-său de când era flăcău.* ISPIRESCU, L. 3; cfr. 30; 35; 36; 43, etc. *Ne-am despărțit băiețași și nu ne-am mai văzut... până când l-a adus acasă flăcău, să-l însoare.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. III, 138. *Ia găciți de cin' mi-i dor?... De-un flăcău cam negrișor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32; cfr. 379. *La vârsta de 28 ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură.* C. NEGRUZZI, I, 246. *Păcală se însurase... În fine scăpase de ponosul de „flăcău unguresc“.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Era odată un flăcău stătut.* CREANGĂ, P. 139. [Scris une-ori și pronunțat (Mold.): **flecău**. MARIAN, NA. 348. | În Ban. **flencău** „june bătrân“. LIUBA.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 109 se gândeà la paleosl. *chlakъ* „holteiu“).

FLĂCĂUÁN s. m. *Gars.* — (Mold.) Flăcău cevà mai răsărit (cuprinzând, de cele mai multe ori, o notă sentimentală: când spunem unui tânăr *flăcăuan*, arătăm că ne e drag, că sântem mândri de el, etc.; cfr. băietan, băiețandru, flăcăiandru). *Un flăcăoan al dracului ne-a luat în râs.* CREANGĂ, A. 127. *Un mândru flăcăuan, copilul Neagu,...* I. NEGRUZZI, II, 129. *Aveà, ca argați, doi flăcăuani.* ȘEZ. II, 45/8. [Și: **flăcăoán**. | La DDRF. se citează, din I. NENIȚESCU, și o formă neobicinuită: **flăcăián**.]

— Derivat din **flăcău**, prin suf. augm. *-an.*

FLĂCĂUÁNDRU, FLĂCĂUÁȘ s. m. v. **flăcăiandru, flăcăiaș.**

FLACÓN s. a. *Flacon.* — Butelie mai mică de sticlă, de cristal ori de porțelan, astupată, în genere, cu un dop din aceeași materie.

— *N.* din fran.

FLAGÉL s. a. *Fléau.* — (Latinism, rar) Biciu. Numai fig. *Flagelul ofticei.* MAIORESCU, D. IV, 482.

— *N.* din lat. **flagellum**, idem.

FLAGRÁNT, -Ă adj. *Flagrant.* — Evident, care sare în ochi. *Această rea stare de lucruri decurge de la o nedreptate flagrantă.* MAIORESCU, D. I, 67. *În flagrant delict:* asupra faptului.

— *N.* din fran.

FLAIMÚC s. m. *Benêt.* — (Rar, fam.) Prostănac, neghiob, nătăfleț, nătărău. *Flaimoc Șede la foc Și-și uscă obielele, Uscà-mi-l-ar relele!* BIBICESCU, P. P. 188. [Și: **flaimóc**.]

FLÁMĂ s. f. 1°. *Sécheresse.* 2°. *Foule.* — (Transilv.) 1°. Uscăciune, căldură mare, arșiță. *„La noi nu s'a făcut nimic, de atâta flamă!* (Prin părțile Blajului) VICIU, GL.

2°. P. ext. Ceea ce se află în cantitate mare, mulțime. (Blaj) *Atâta flamă de om!* (Munții apuseni) *Mare flamă de oameni au mers la munte.* (Uifalău, în Aiud) *Atâta flamă de copil se scaldă...* VICIU, GL.

— Din lat. **flamma** „flacără“.

FLAMÁND, -Ă subst., adj. *Flamand.* — Numele poporului german care locuește o bună parte a Belgiei. *Un Flamand gros...* C. NEGRUZZI, I, 98. *Rubens, cel mai mare pictor al școalei flamande.....* ODOBESCU, III, 124.

— *N.* din fran.

FLĂMÂND, -Ă adj., subst. *Qui a faim.* — Adj. și subst. (Cel) căruia îi e foame (în opoziție cu sătul și în corelație cu setos). *Ferecați flămânzii acmù, că sătură-se-vor.* CORESI, ap. GCR. I, 19/18. *Când te-am văzut flămând, sau setos..., și n'am slujit ție?* TETRAEV. (1574), 246; cfr. CUV. D. BĂTR. II, 453. *Lupului îi scăpărau ochii și-i sfârâià gâtlejul de flămând ce eră.* CREANGĂ, P. 23; cfr. ISPIRESCU, L. 216. *Tu, cu pânea și cuțitul, mori flămând, nepriceput.* COȘBUC, B. 13. *Mai bine, nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând.* C. NEGRUZZI, I, 249. *Bogatul nu crede niciodată celui sărac, nici sătulul celui flămând.* ZANNE, P. V, 87. *Flămândului pânea-i în gând* (cfr. varianta: vrabia mălaiu visează). ibid. III, 553. | Fig. † Amenințat de foamete. *Nu se rușinează în vreamia iute, și în zi flămândă* (= în vreme de foamete) *sătură-se.* CORESI, PS. 95; cfr. DOSOFTEIU, PS. 123. *Îi lipsită cetatea de bucate..., și este cetatea flămândă.* NECULCE, LET. II, 275/21. | Poetic. Lacom. *Flămânzii ochi rotindu-i, eu mistueam pământul.* EMINESCU, P. 200.

— Deși legătura etimologică cu lat. *fames* „foame“ e sigură, n'a fost cu putință până acuma să se dea o etimologie îndestulătoare.

FLĂMÂNJÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Affamé.* — (Mai rar) (Cel) care e vecinic flămând. *„Flămângioșilor, degrabă la haleală, și eu nici de un franc n'am prins* [pește]!“ DUNĂREANU, CH. 84. *Tins-ai masa peste drum, Ospătat-au flămângioșii.* (Covurluiu) H. III, 82. [Cu alt sufix (neobicinuit): **flămândiciós, -oásă**. JIPESCU, ap. TDRG.]

— Derivat din **flămând**, prin suf. adj. *-ios.*

FLĂMÂNJÚNE † s. f. *Faim.* — (Mold.; învechit) Foame mare. *În flămângiunea lor...* VARLAAM, C. 252,2. *În toate zilele li se adăogeà lipsa și flămângiunea.* URECHE, LET. I, 137/21. *De multă flămângiune nu puteà să mănânce.* N. COSTIN, LET. I, A. 83/8. *Gothii... au început a flămânzì, și... în foamete, și amărîmea flămângiunii fiind, el le ziceà să mănânce câni.* CANTEMIR, HR. 256/31. [Cu alte sufixe: **flămânzăciúne** †. *Fost-au poftit pre Nicolai-vodă, să-l împrumuteze cu o samă de bani..., pentru hrana slujitorilor lui, arătând mare flămânzăciunea lor.* N. COSTIN, LET. II, 86/22; **flămânzíe** † (acesta și cu înțelesul de „foamete“). *Oamenii ce lucrează păcatului cu flămânzie se topesc.* CORESI, E. 16/1. *Să chinuì câtvà cu flămânziia.* MINEIUL (1776), 131'/1; cfr. 104'/1. *Veneà pedestri și despuiați, ca vai de dinșii; flămânzie încă se făcuse în tabără.* MAGAZ. IST. I, 371/17.]

— Derivat din **flămând**, prin suf. abstr. *-iune.*

FLĂMÂNZĂCIÚNE † s. f. v. **flămânjune.**

FLĂMÂNZÁRE s. f. *Flanc.* — (Transilv.) Partea aceea a corpului animalelor care e între pulpa picioarelor dinapoi și între coaste, formând o adâncătură (cu atât mai mare, cu cât animalul e mai rău hrănit — de aici și numirea, derivată din cuvântul „flămând“), numită și deșert și bărdăhan, „moalele foalelui dintre coaste și șold“. REV. CRIT. III, 154. *Semnele din care se cunoaște* [aprinderea de plămâni]: *calul răsuflă greu, i se bat flămânzările...* CALENDARIU (1814), 164/5. [Plur. *-zări.*]

— Derivat din **flămând**, prin suf. *-are.*

FLĂMÂNZÉNIE s. f. *Famélique.* — (Propriu: abstract verbal, derivat din **flămânzì**, prin suf. *-enie*; întrebuințat însă fig., ca o personificare a faptului

de a fi mereu flămând) Om flămânzit, nemâncat, hămesit, lihnit, leșinat de foame. *Saturi toate flămânzeniile din lume.* JIPESCU, O. 61.

FLĂMÂNZÍ vb. IV[a]. I. *Affamer.* II. *Avoir faim.* I. (Mai rar; cu înțeles factitiv și funcțiune tranzitivă) A face pe cineva să-i fie foame s. să sufere de foame, a-l ține pe cineva nemâncat, flămând (în opoziție cu a sătura). *L-au flămândzit cu lungă foame.* DOSOFTEIU, V. S. 66; cfr. 41; 6; 54,$_2$. *Te-au chinuit și te-au flămânzit.* BIBLIA (1688), 131,$_2$. *Iar împăratul Moschicesc..., îmblà zăhăindu-l pre de laturi, ca să-l flămânzească.* NECULCE, LET. II, 319/$_{36}$. *Aerul acesta m'a cam flămânzit.* SANDU-ALDEA, A. M. 88.

II. (Mai ales cu înțeles neutru). A î se face cuivà foame, a fi s. a devenì flămând, a suferì de foame, a răbdà, a duce foame.

1°. (De obiceiu, funcțiunea verbului e intransitivă) *Vai de voi, sătuilor, acmù că flămânzìveți.* TETRAEV. (1574), ap. GCR. I, 9/$_8$. *Să flămânzire, nu voiu zice ție a mea e toată lumea și plinul ei.* CORESI, PS. 132. *Îi țin închiși până ce flămânzesc.* MUSTE, LET. III, 15/$_{11}$. *Mănânci până a nu fi flămânzit; bei până a nu fi însetoșat.* ISPIRESCU, U. 25/$_9$. *Mergând pe drum, au flămânzit grozav, încât nu mai știà ce să facă? Îi chiorăià mațele cumplit!* SBIERA, P. 210/$_{12}$. *Câne, când flămânzește, Tot la oase, 'n vis, gândește.* ZANNE, P. I, 378.

2°. † (Neobicînuit, cu funcțiune reflexivă) *O, fericații de cea ce să flămânzescu!* CUV. D. BĂTR. II, 466; cfr. 416.

[După însetoșà, și (rar): **înflămânzì** vb. IV (ș. d.) *Înflămânzii și nu-mi deadet mâncare, însetoșai și nu mă adăpat.* CORESI, E. 26/$_{27}$; cfr. TETRAEV. (1574), 236. *Însetat și înflămânzit.* ȘEZ. IV, 142/$_{16}$.|| Derivate: **flămânzíre** s. f.; **flămânzít, -ă** adj. care n'a mâncat de mai multă vreme, înfometat, hămesit. *Uli și urșii flămânziți.* ALECSANDRI, P. II, 119.]

— Derivat din **flămând.**

FLĂMÂNZÍCĂ s. f. (Bot.) *Drave des bois (Draba nemorosa).* — Plantă ierboasă, cu tulpina păroasă și cu flori galbene; crește prin locuri uscate și pietroase. PANȚU, PL.

— Derivat din **flămând,** prin suf. dim. *-ică* (cfr. germ. Hungerblume).

FLĂMÂNZÍE † s. f. v. **flămânjune.**

FLĂMÂNZÍLĂ s. m. *Famélique.* — (Fam., întrebuințat mai ales în povești, ca nume propriu) Tip de om vecînic flămând; cfr. CREANGĂ, P. 241.

— Derivat din **flămând,** prin suf. calificativ-peiorativ *-ilă.*

FLAMÍNGO s. m. (Ornit.) *Flamant (Phoenicopterus roseus).* — Pasăre de apă, călătoare, cu picioarele și gâtul lungi (în totul, e înaltă de aproape 1 m 40), cu penele roșii la aripi; vine foarte rar la noi. *Noaptea flamingo cel roșu apa 'ncet, încet pătrunde.* EMINESCU, P. 70. *Câțivà flamingi ce stăteau neclintiți pe piciorul lor de mărgean...* ANGHEL și IOSIF, C. L. 10.

— *N.* din germ. **Flamingo.**

FLÁMURĂ s. f. *Drapeau.* — Steag, steguleț. *Catarguri poleite cu lungi flamuri ușurele.* ALECSANDRI, P. II, 87. *Oastea mea cu flamurile.* EMINESCU, P. 244; cfr. 123; 237. *Flamurele sau praporele... de războiu.* ODOBESCU, II, 284. *Se duc cu flamura, muzica și... o aduc cu pompă la casa mirelui.* MARIAN, NU. 661.

— Din m.-grec. φλάμμουρον, idem (iar acesta din lat. *flammula.* Cuvântul românesc, nefiind popular, nu pare a fi urmașul direct al celui latin). G. Meyer, *Neugriechische Studien,* III, 69.

FLANC s. a. (Milit.) *Flanc.* — Laturea unei trupe așezate în linie. *Sosesc trupele române în flancul drept.* MAIORESCU, D. II, 106. | Laturea unui fort.

— *N.* din fran.; cfr. foflâncă.

FLANÉLĂ s. f. *Flanelle.* — Stofă de lână, moale și păroasă, ușoară și călduroasă. *Iarna port pieptar de flanelă.* C. NEGRUZZI, I, 199. | P. ext. Haină de lână, făcută în cârlige, cu care se acopere trunchiul, până la mijloc, și brațele. Coloarea ei este albă. MANOLESCU, I. 173. [În Mold.: **flancà** s. **flanícă:** se face din lână moale și cu mult păr, în undrele, de cele mai multe ori fără gură la piept și numai cu o deschizătură de scos capul, ca și la mânecă. Le poartă orîcine, afară de oamenii bătrâni. ȘEZ. IX, 39. | Prin Buzău, Brăila (H. II, 147, 214, 176), Ialomița (VII, 359; 246, etc.) și: **flanél** s. a. (și în Trans.), **flanér** s. a., **flanéră** s. f.||Diminutiv: **flanelúță** s. f.]

— *N.* din fran.

FLAȘNÉTĂ s. f. *Orgue de Barbarie.* — Caterincă, mică orgă portativă cu manivelă. *Tatăl lor cântà din flașnetă pe la porțile oamenilor.* VLAHUȚĂ, N. 109. [În toată A.-U. Românii zic, ca în nemțește: **flașnét** s. a. | Derivat: **flașnetár** s. m. Cel ce cântă din flașnetă.]

— *N.* din germ. **Flaschnett.**

FLÁUT s. a. (Muz.) *Flûte.* — Instrument muzical de lemn, cu găuri, clape și gură laterală; cfr. fluier. *Sunete de flaut.* EMINESCU, P. 245. [Pronunț. *fla-u-.* | La Rom. din A.-U., după germ. *Flöte* și: **fláută** s. f. MARIAN, O. I, 282. (Pronunț. *flau-tă*). | Derivat: **flautíst, -ă** subst. *L-am găsit flautist în orchestră.* GHICA, S. 62. *O flautistă.* NEGULESCU, F. R. I, 274.]

— *N.* din ital. **flauto.**

FLEAC s. a. I. *Becquet.* II. *Bagatelle. Homme nul, nullité. Sornettes.*

I. (Cizm.) Petec la talpa s. tocul ghetelor. *I se scâlcie tocurile? Le bate singur câtevà fleacuri.* DELAVRANCEA, H. T. 12. [Și: **flec** s. a.]

II. P. ext. Lucru mic, bagatelă, (deci) lucru de puțină însemnătate; (despre oameni) nulitate, om de nimic. *Acelea ce lor li se păreau a fi slove, erà un fleac și... nu însemnà nimic.* ISPIRESCU, L. 270. *Epimeteu erà un flușturatec și un ușurel de minte d'ăi mari, cum adică am zice noi un fleac de om sau o licheà.* idem, U. 90/$_{17}$. *Terpentin, Terpenteac Tot un fleac:* se zice, prin Bucovina, Rutenilor, în bătaie de joc. ZANNE, P. VI, 351. | (Adesea, după negațiune; cfr. glumă) *Târau povară, nu fleac!* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I, 42. | Spec. (mai ales la plural) Vorbe de clacă, mofturi, palavre, nimicuri, nerozii, prostii, minciuni. *Cel mânios... să nu asculte toate fleacurile și bârfelile.* CALENDARIU (1844), 59. *Fugi de fleacuri și de vorbe nebune!* PANN, P. V. I, 142. *Lungi versuri searbede și fleacuri sunătoare.* OLLĂNESCU, H. A. P. 46. *Vorbe și fleacuri muierești.* SADOVEANU, P. S. 96.

[Plur. *fleacuri.*]

— Din germ. **Fleck** „petec". (Cuvântul a fost introdus în limbă, prin cizmarii nemți, în secol. XIX.) Cfr. fleică.

FLEÁCĂRĂ s. f. v. **flacără.**

FLEÁCE s. f. *Boue liquide.* — Lapoviță, noroiu apătos. LB.

— Derivat din **flecì.**

FLEÁNCĂ s. f. v. **fleoancă.**

FLEÁNDURĂ s. f. 1°. *Haillon.* 2°. *Prostituée.*

1°. Zdreanță, haină zdrențuită, din care curg petecele. REV. CRIT. III, 154; BUGNARIU, NĂS. *Îi cură flendurile* = „îi tot rupt, îi curg petecele de stricate ce 'i-s hainele". ȘEZ. V, 73/$_9$. *Șade Iuda în cămară*

Cu flendurile afară? (= Sfecla). GOROVEI, C. 342. [Plur. *flenduri.* | Și: **fleándără** s. f. POLIZU; **flándăr** s. a. „haĭnă prăpădită". RĂDULESCU-CODIN.]

2°. Femeie prostituată. POLIZU, etc. Cfr. buleandră, fleoarță, fleorțotină, fleștură, șuleandră, etc.

— Cfr. săsește *flander* „zdrențuit" JAHRESBER. X, 186; sârb. *flandra* „prostituată" (și rut. *flondra*, pol. *flądra*). CIHAC, II, 109.

FLEÁNȚĂ s. f. *Haillon.*—(Rar) „Haĭnă prăpădită". RĂDULESCU-CODIN.

— Poate, rezultatul unei fuziuni între *fleandură* și *zdreanță*.

FLEAȘC interj. — Cuvânt onomatopeic imitând sunetul înfundat ce se produce când lovim un corp moale și elastic cu altul (d. e. obrazul cu palma, pământul apătos cu talpa, etc.). *„Măi tâmpitule,... deșteaptă-te!" Și fleașc! o palmă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Galoșii îi făceau fleașc-fleașc prin noroiu.* [Variantă: **fleosc**! (acesta și pentru sunetul produs de o sărutare zgomotoasă). *Și fliosc! c'o palmă zdravănă peste obrazu-i, de să tăvăli popa cât colo.* CĂTANĂ, P. B. II, 97. „O palmă dată unuia peste față face *fliosc*". LIUBA. *Place-m[i] omu' mustăcios, Când sărută, face fliosc!* ȚIPLEA, P. P. 80.]

— Onomatopei înrudite sânt: lat. *flaccus*, fran. *flasque*, etc., alb. *fl'akareșe* „palmă", *fl'ekę* „om molâu", pol. *flak* „flasque", *flaczeć* „devenir flasque"; cfr. și variantele cu *p.* pleosc, plescăi, etc. (cfr. sârb. *pljuska* „palmă", germ. *platsch!* etc).

FLEÁȘCĂ s. f. 1°. *Claque.* 2°. *Cataplasme.* 3°. *Neige boueuse.* 4°. *Homme mou. Femme échontée.*

Ceea ce face fleașc s. e fleșcăit:

1°. (Fam.) Palmă dată cu mâna moale, de se lipește, „palmă peste ochi, dată cam cu dosul mânii, flescheială. *Ț'-oiu da o flășcă de ți-or scântiiè ochii!*". ȘEZ. V, 73/13. Cfr. MARIAN, D. 162. || Spec. (Ban.) „Un joc necuviincios, numit și **fleșcana**, ce-l joacă Țiganii bătând cu picioarele partea goală dindărătul corpului". Com. LIUBA.

2°. (Bucov.) Un fel de cataplasmă (cu aluat s. alt conținut moale). *Fleașcă albă 'ntinsu-le-o.* MARIAN, D. 159.

3°. Noroiu apătos, amestecat cu zăpadă, lapoviță, fleșcăeală, fleșcăraie. (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 3. [În acest înțeles, și varianta: **flosc** s. a. „noroiu subțire, lapoviță". REV. CRIT. IV, 338.]

4°. Om moale, molâu. Cfr. REV. CRIT. IV, 85. *A cui e vina? A dumitale; prea ești fleașcă!* CONV. LIT., ap. TDRG. || Spec. (Ban.) „Femeie fără cuviință". Com. LIUBA.

— Derivat din **fleașc**!

FLEÁURĂ subst. v. **fleură**.

FLEBÍTĂ s. f. (Med.) *Phlébite.* — Inflamația membranei interne a vinelor.

— *N.* din fran. (grec. φλέψ, φλεβός „vână").

FLEC s. a. v. **fleac (1)**; **FLECĂITÚRĂ** s. f. v. **flecărì**.

FLECÁR, -Ă subst., adj. *Hâbleur.* — Subst. Om puțin serios, căruia îi place să vorbească mult, dar spune fleacuri, cfr. farfară, gură-slobodă, palavragiu. *Așteptam ...să văz de ești statornic la amur, sau numai un flecar.* GORJAN, H. II, 217. *Fonfii și flecarii... sânt stăpânii astei nații.* EMINESCU, P. 247. *La cuvinte e flecar.* ȘEZ. I, 26. *Flecarul rușinea n'o cunoaște. Flecarul, cu vreme și fără vreme, trebue să trâncănească. Doi flecari la masă, bucatele rămân pe masă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 626, 627. *Numai pământul astupă gura flecarului.* BARONZI, L. I, 51/19. | (Mai rar) Adj. *O slugă flecară.* PANN, P. V. I, 25. *Bărbierii erau ca și cei din ziua de astăzi, flecari, vorbăreți și ușori de gură.* ISPIRESCU, U. 112/2. [DICȚ. dau și o formă fem. **flecăreásă** și un derivat **flecárnic**, cu același înțeles.]

— Derivat din **fleac**, prin suf. nom. agent. *-ar.*

FLECĂRÍ vb. IV[a]. *Hâbler.*—Intrans. (rar trans.) A spune fleacuri, a povesti verzi și uscate (numai din dorința de a vorbi). *Și când o hi să hondrănim surda, să flecărim...* JIPESCU, O. 112. *De cât să flecăriți la glume și la câte nagode toate, mai bine spuneți-vă fiecare basmul său.* ISPIRESCU, L. 67. [Derivat: **flecăritúră** s. f. ap. TDRG. | La ȚICHINDEAL găsim și formele cu sufix schimbat: **flecătì** și **flecăì** cu derivatele **flecătitór, -oáre** adj. și **flecăîtúră** s. f. *A flecătì nimicuri în vânt.* F. 369. *Acest flecătitoriu și întinat discurs.* ib. 449. *Bârfituri și flecăituri și vorbe de nimica spune noao.* ib. 434; cfr. 295.]

— Derivat din **flecar**.

FLECĂRÍE s. f. *Bavardage, hâblerie.* — Vorbărie deșartă, vorbă de clacă. *În locul flecăriilor franțuzești, de ai fi citit Viețile sfinților.....* C. NEGRUZZI, I, 224. *Dar hai! de-atâta flecărie m'am scârbit.* GORUN, F. 137. *El nu luă aminte la flecăriile lor și-și căută de treaba lui.* ISPIRESCU, L. 229.

— Derivat din **flecărì**.

FLECĂRÓS, -OÁSĂ adj. *Bavard.* — (Rar) Cu aplecări de flecar. *Aflară toți..., că-s flecăroși.* PANN, H. 75. *Rău de gură, flecăros.* MARIAN, NU. 416; cfr. SEVASTOS, N. 207/14, PANN, E. II, 57.

— Derivat din **flecar**, prin suf. adj. *-os.*

FLECĂTÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. **flecărì** ș. d.; **FLECĂU** s. m. v. **flăcău**; **FLECHIU** s. a. v. **fleică**.

FLECÍ vb. IV[a]. *Broyer.* — (Transilv., Ban.) Trans. și refl. A (se) zdrobì prin lovituri astfel ca să nu mai rămână decât o masă inertă și moale. *Grindina... îți flecește... cucuruzele.* RETEGANUL, P. I, 6/1. *Du-te de flecește cu toporul carnea asta.* (Boutar, în Hațeg). *Toate prunele s'au flecit.* (Răchita, în Caraș-Severin) = „s'o făcut fleașcă, cum zicem prin Blaj". VICIU, GL. [Derivat: **flecit** s. a. *În casă se află... o mătcă de... zdrumicat, flecit legumele.* LIUBA-IANA, M. 100. || Cu alt sufix și cu înțeles frecventativ: **fleciuì** vb. IV[a]. *Făt-frumos... a făcut semn câinilor să sfărâme pe hârca fără de milă; și nu mi-au rupt-o și nu mi-au fleciuit-o câinii, mă rog d-voastră, de nu se mai cunoștea nimic din hoitul ei.* MERA, L. B. 275. *„Se fleciuesc,* se zice despre poame, când sânt răscoapte". LB.]

— Pare a fi înrudit cu onomatopea fleașc; cfr. flecul, flecnì.

FLECÍU, -ÍE adj. *Flasque.* — Moleșit, fleciuit. LB. (La POLIZU, BARCIANU, etc. accentuat *fléciu*).

— Derivat din **flecì**.

FLECIUÍ vb. IV[a] v. **flecì**.

FLECNÍ vb. IV[a]. 1°. *Cailler.* 2°. *Frapper.* 3°. *S'enivrer.*

(Transilv.)

1°. Trans. și refl. A (se) închegà. *Lapte flecnit.*

2°. A lovì, a trage pumni cuivà, a-l bate tare. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 154.

3°. Fig. A se ameți (de băutură), a se cherchelì, a se îmbătà. LB.

— Cfr. flecuì, flecì, fleciuì, fleșcăì.

FLECUÍ vb. IV[a] 1°. *Crotter.* 2°. *S'amollir, s'en aller en bouillie. Se soûler.*

(În Mold. și Bucov.)

1°. Trans. „A udâ și a umpleà de noroiu: *De ce*

ți-ai flecuit așà straiele? (Bilca, în Bucov.)“ Com. G. TOFAN.

2º. Refl. A se muià (la fiert), a se zdrobì, a se flecì, a se fleciuì, a se fleșcăì, a se face chisăliță. *Cum barabulele fierb mai degrabă, ele se flecuesc* (= *se sfarmă tare*). ȘEZ. VII, 114. „*S'a flecuit* = s'a sfărâmat toată mâncarea la fiert.“ ib. IX, 152. *Aveam niște cireșe în trăistuță, de s'o flecuit toate.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. || Fig. A se îmbătà tare. ȘEZ. IX, 152.

— În înțelesul 1º ar puteà fi germ. *flecken*; pentru înțelesul 2º cfr. flecì, fleciuì, flecnì, fleșcăì.

FLECUȘTÉȚ s. a. *Babiole.* — (Mold.; mai ales la plur.) Diminutivul lui **fleac** (derivat printr'un suf. neclar). „Lucru de puțină importanță“. CREANGĂ, GL. *Iuțală și gură de furnică ar trebuì să aibì, ca să poți apucà, alege și culege niște flecuștețe ca acestea.* CREANGĂ, P. 263; cfr. A. 93.

FLÉGMĂ s. f. *Flegme.*

1º. Scuipat mucos care, în genere, provoacă tusea și se elimineză cu ajutorul acesteia. Cfr. hârâ. *Nici împins de flegmă, a tușì macară nu mi s'ar cădeà.* CANTEMIR, IST. 57. *Bolnavul de oftigă..... tușește des, scuipă o flegmă gălbuie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 133.

2º. (Din cauză că în vechea medicină aveà înțelesul de limfă, și în conformitate cu vechea teorie a temperamentelor, și) Caracterul omului încet, impasibil, nepăsător, cu sânge rece. *„Ce este?“... „Nimic“, îmi răspunse cu o barbară flegmă, „o femeie s'a otrăvit“.* C. NEGRUZZI, I, 53. [Derivat: **flegmátic, -ă** adj. Cfr. melancolic. *În locul moșneagului... atât de roș și de vesel, mă întâmpină un Neamț sarbăd și flegmatic.* id. ib. 67.]

— *N.* de origine grec. (φλέγμα).

FLEGMÓN s. a. (Med.) *Phlegmon.* — Umflătură cauzată de o inflamație a țesutului celular; cfr. buboiu.

— *N.* de origine grec. (φλεγμόνη, idem).

FLÉICĂ s. f. *Morceau de viande levé le long du ventre.* — Fășie de carne de pe burtă, parpalac (se frige de obiceiu la grătar). *Bagă fleici prin foi... Ș'îi dă ursului să'mbuce.* PANN, P. V. II, 13. Cfr. ȘEZ. III, 32/18 (unde se întrebuințează fig. despre niște țâțe fleșcăite). [La Brașov **flechiu** s. a., plur. *flechiuri.*]

— Din germ. (săsește) **Flecken,** idem.

FLENC adj. v. **fleng**; **FLENCĂNÍ** vb. IV^a v. **fleoncănì**; **FLENCĂU** s. m. v. **flăcău.**

FLÉNCHEȘ, -Ă adj. (Corne de bœuf) *recourbée vers l'œil.* — (Despre coarnele boilor) Adus cu vârful spre ochi. DAMÉ, T. 28; HEM. 407 (Cristești, în Botoșani). [Și: **flénteș, -ă** adj. MARIAN.]

— Etimologia necunoscută; cfr. fleng.

FLENDURÓS, -OÁSĂ adj. *Déguenillé.* — Zdrențuros, ferfenițos, rupt; cfr. cotrențos. *Care mai de care mai flenduros.* ȘEZ. III, 183/18. *Am o babă flenduroasă, Șede cu boieri la masă?* (= Varza). PAMFILE, C. 35; cfr. ȘEZ. IV, 104; GOROVEI, C. 359. | P. ext. „Om sărac“. ȘEZ. IX, 149. [Și: **flendárós, -oasă.** POLIZU.]

— Derivat din **fleandură,** prin suf. adj. *-os.*

FLENG, FLEÁNGĂ adj. (Porc) *aux oreilles pendantes par devant.* — (Despre urechile porcului) Aplecate înainte, spre ochi, cfr. bleg. [Porci] *cu urechile flengi (aplecate înainte).* I. IONESCU, M. 363. | (Despre porci) Cu urechile aplecate înainte spre ochi. H. V, 97. [Și: **flenc, fleancă** (Calopăr, în Dolj) H. V, 97.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *fülök* „urechiat“). Cfr. flencheș.

FLÉNTEȘ, -Ă adj. v. **flencheș.**

FLENȚÓIU s. m. *Vêtu de haillons.* — (Rar) Unul care este îmbrăcat în flențe. RĂDULESCU-CODIN.

— Derivat din **fleanță,** prin suf. augm. *-oiu.*

FLEOÁNCĂ s. f. 1º. *Bouche.* 2º. *Femme vulgaire et mal mise.*

1º. (Fam.) Gură (cu deosebire în apostrofele: *tacă-ți* s. *ține-ți fleanca!*), p. ext. „gură-rea“ (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 92, „una cu gura flecăreață“. PAMFILE, J. III. *Mai ține-ți fleoanca de gură!* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 916. *Da mai tacă-ți fleoanca, măi Toadere!* SANDU-ALDEA, A. M. 141; cfr. JIPESCU, O. 44. *Ca să scape de gâramăra, că nu-i mai tăceà fleoanca, puse de-l tăiè.* ISPIRESCU, L. 69. *Bun de ~* = bun de gură. ZANNE, P. II, 182. [Și **fleáncă.** *Ian căutați-vă de treabă... și n'ascultați de fleanca lui!* POP., ap. GCR. II, 262/33; **floáncă.** ION CR. III, 35, **fleóncă**=„femeie care fleoncăește din gură“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.] Cfr. treanca-fleanca, trenchea-flenchea.

2º. (Năsăud, în Transilv.) „Femeie proastă, îmbrăcată fără nici un pic de îngrijire“. BUGNARIU, NĂS.

— Etimologia necunoscută; cfr. fleură, fleoarță.

FLEOÁRCĂ s. f. v. **fleoarță.**

FLEOÁRȚĂ s. f. *Prostituée, catin.* — (Vorbă de ocară) Femeie stricată, depravată, fleorțotină, fleștură, fleandură, buleandră, șuleandră, etc. REV. CRIT. IV, 85; MARIAN, D. 320; JIPESCU, O. 56. *Pentru o fleoarță de muiere, Îmi prăpădiiu biata piele.* MAT. FOLC. 437; cfr. ȘEZ. III, 34/7. [Și: **floárță** s. f. DICȚ.; **fleórță** (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 92; **fleoárcă.** REV. CRIT. III, 154, MARIAN, D. 320.]

— Etimologia necunoscută; cfr. fleandură.

FLEÓNCĂ s. f., **FLEONCĂÍ** vb. IV v. **fleoancă, fleoncănì.**

FLEONCĂNÍ vb. IV^a. *Bavarder, jacasser.* — Intrans. rar trans. (fam.) A-i umblà gura cuivà, a spune multe. *Ce tot fleoncănești cu gura la săcături?* JIPESCU, O. 43. [Și: **fleoncăì** vb. IV = „a vorbì fel de fel de lucruri cum nu se cade“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. *Fleoncăe... babili.* JIPESCU, O. 116; **flencănì** vb. IV^a LB.; **floncănì** vb. IV^a, cu derivatul **floncănitúră** s. f. *Tu ești a mea, floncăneasca lumea ce va vrea.* ISPIRESCU, L. 37. *Iordachi Drăghici... calificà spusele lui... Anghelachi drept „floncănituri“.* IORGA, L. II, 217.]

— Derivat din **fleoancă,** prin suf. *-ănì.*

FLEÓRȚĂ s. f. v. **fleoarță.**

FLEORȚOTÍNĂ s. f.=**fleoarță.** REV. CRIT. III, 154. [Și: **florțotínă.** DICȚ.]

— Derivat din **fleoarță,** prin comb. de suf. *-ot-ină.* (Cfr. scorțotină, flocotină, etc.)

FLEOȘ, -Ă adj. *Amaigri, ratatiné.* — Fleșcăit, moleșit, veșted. *Odată văz înaintea mea un moș, fleoș de bătrân, uitat de moarte și de Dumnezeu.* ISPIRESCU, L. 96.

— Înrudit cu onomatopeele **fleașc** și **fleosc.**

FLEOSC! interj. v. **fleașc.**

FLEOSCĂÌ, FLEOȘCĂÌ, FLEOSNÌ vb. IV^a v. **fleșcăì.**

FLERÓS, -OÁSĂ adj. *Bavard.* — (Prin Zagra, în Transilv.) „Care vorbește mult, limbut.“ Com. I. CORBU.

— Derivat din **fle(a)ură,** prin suf. adj. *-os.*

FLEŞÁR s. m. (ş. d.) v. **măcelar** ş. d.

FLEŞCĂEÁLĂ s. f. 1°. *Claque.* 2°. *Neige boueuse.* 1°. Fleaşcă (1°). *Ţiganul s'a căpătat cu flescheială* (= palmă) *zdravănă de la boier.* ION CR. II, 221. 2°. Fleaşcă (3°). *„Fleşcăeală* = lapoviţă.“ (Baiamare, în Mehedinţi) H. IX, 3.
[Şi: **flescheiálă.**]
— Derivat din **fleşcăi**, prin suf. *-eală.*

FLEŞCĂÍ vb. IV(a). 1°. Produire le son caractéristique du *barbotement* dans l'eau. 2°. (Refl.) *Devenir flasque; se faner.*
1°. Intrans. A face *fleaşc!* umblând prin noroiu. *Ciubotele pline de apă fleşcăeau la fiecare călcătură.* DUNĂREANU, CH. 116.
2°. Refl. A se face fleaşcă (mai ales despre sânii femeilor), a se muia, p. ext. (despre oameni) a se moleşi. *A plouat din belşug..... s'au fleşcăit cărămizile.* CARAGIALE, T. I, 58/28. *Fata trecută din vârstă, ca o prună fliioscăită.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX, 174.
[Şi: **fleoşcăi.** CIHAC, II, 264, etc.; **fleoscăi**; **fleosnì** = a lovì pe cinevà cu talpa în aşà fel, în cât să se audă sunetul fleosc! LIUBA. || Derivate: **fleşcăit** s. a. *Prin smârcurile mocirloase... mergeau încet... ascultându-şi fleşcăitul ciobotelor mari şi grele.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.; **fleşcăitúră** s. f. POLIZU.]
— Derivat din **fleaşc**, prin suf. *-ăi.*

FLEŞCANA s. f. v. **fleaşcă.**

FLEŞCĂRÁIE s. f. *Neige boueuse.* — Fleaşcă (3°), fleşcăeală, „glod pe drum, udeală de se strică drumul cel bun; se face când se topeşte omătul sau când dă o ploaie“. ŞEZ. V, 73.
— Derivat din **fleaşcă**, prin suf. *-ăraie.*

FLEŞCHEIÁLĂ s. f. v. **fleşcăeală**; **FLEŞÉR** s. m. (ş. d.) v. **măcelar** ş. d.

FLEŞTÉNIC s. a. *Haillon.* — Cârpă. (Rudina, în Mehedinţi) H. IX, 83.
— Cfr. **fleşterì** (înţelesul original pare a fi: „ceva moale,“ cfr. **fleaşcă**).

FLEŞTERÍ vb. IV[a] 1°. *Comprimer.* 2°. *Se faner.* (Transilv.; numai la LB.)
1°. Trans. A comprimà.
2°. Refl. A se trece, a se ofilì.
— Cfr. **fleşcăi.**

FLÉŞTURĂ s. f. 1°. *Prostituée.* 2°. *Femme* ou *fille folâtre.*
1°. (Vorbă de ocară) „Femeie cu purtări rele“. (Rudina, în Mehedinţi) H. IX, 87. „Curvă, femeie rea“. ŞEZ. II, 227/26; ION CR. II, 80. *„Fliuştură* = femeie cu apucături urîte.“ PAMFILE, J. II.
2°. *Fliştură* = „fată nebunatică, sărită din ţâţâni“. BUGNARIU, NĂS., „nestatornică (femininul de la fluşturatec)“. PAMFILE, J. III, „fată care acum se apucă (= se dezvoaltă), germ. Backfisch (cfr. codană, poşidic).“ Com. I. CORBU.
[Şi: **flíştură, fliúştură.**]
— Înrudit cu **fleşterì**; cfr. fleoarţă, fleandură; cfr. fluştură, fleştenic.

FLEŢ s. m. v. **nătăfleţ.**

FLÉURĂ s. f. 1°. *Trou.* 2°. *Bouche.* 3°. *Bavard.* (Transilv.)
1°. „Gaură, cavitate.“ BUGNARIU, NĂS.
2°. Gură, fleoancă. *Ţine-ţi fleura!* (Braşov.)
3°. P. ext. Gură-rea, gură-spartă, „care vorbeşte multe, palavragiu“. REV. CRIT. III, 154.
[Pronunţ. *fle-u-.* | Şi: **fleáură** „care vorbeşte mult, limbut“. (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. CORBU.]
— Etimologia necunoscută; cfr. fleoancă. (Asemănarea cu n.-grec. φλύαρος „palavragiu“ CIHAC, II, 660 pare a fi întâmplătoare.)

FLEURÍ vb. IV[a]. *Bavarder.* — (Transilv.) „A vorbì multe, verzi şi uscate“. REV. CRIT. III, 154.
— Derivat din **fleură.**

FLEXÍBIL, -Ă adj. *Flexible.* — Mlădios, care se poate încovoià s. îndoì cu uşurinţă. *Trestia este flexibilă.* P. anal. *Voce flexibilă.* | Fig. *Esenţa criticului este de a fi flexibil la impresiile poeţilor; esenţa poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie.* MAIORESCU, CR. II, 211. [Negativ: **inflexíbil,-ă.** | Derivat: **(in)flexibilitáte** s. f. ODOBESCU, II, 366.]
— *N.* din fran.

FLEXIONÁR, -Ă adj. (Gram.) *Flexionnel.* — Care indică flexiunea. *Aici a este vocala flecţionară a imperfectului.* MAIORESCU, CR. III, 267. | P. ext. Care are flexiune. *Limbile se împart în monosilabice, aglutinante şi flexionare.* [Pronunţ. *-xi-o-.*]
— *N.* după fran.

FLEXIÚNE s. f. (Gram.) *Flexion.* — Modificarea suferită de un cuvânt prin schimbarea finalelor (în declinare şi conjugare). [Pronunţ. *-xi-u-.*]
— *N.* de origine lat. (**flexio** „îmmlădiere“).

FLÍNTĂ s. f. *Mousquet, fusil.* — (Aproape învechit) Puşcă (mai ales puşca lungă haiducească, iar azi puşcă de vânătoare. H. II, 81). *Au început a slobozire puşcele* (= tunurile) *cele mari pre rând toate,... apoi au început a slobozire drăgănimea flintele.* NECULCE, LET. II, 352/2; cfr. N. COSTIN, ib. II, 68/28. *Să-m[i] iei dooă flinte cu patu jumătate, pentru vânat.* DOC. (a. 1795), ap. IORGA, S. D. VIII, 31. *Ofiţeri asupra cărora erau ţintite flintele lor...* C. NEGRUZZI, I, 173. *E o ceată de flăcăi, colea, voinici nu şagă,... lângă care eşti sigur numai când ţi-e flinta încărcată.* I. NEGRUZZI, V, 211. *S'aruncă... prin flinte şi fum.* COŞBUC, F. 28. *Haiducul rătăceşte cu flinta 'n spate.* IOSIF, P. 70. *Să-mi pun cureaua la flintă.* ŞEZ. I, 114b/31. *Cine are flintă grea, Puie şapte glonţi în ea.* ALECSANDRI, P. P. 319; cfr. 65b/25; 250b/6. *Mi-e flinta ghintuită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 506; cfr. RETEGANUL, TR. 39/29; BIBICESCU, P. P. 59; PĂSCULESCU, L. P. 152, 153, etc.; ŞEZ. II, 77/25; ALEXICI, L. P. 45/18. [Diminutiv: **flintuliţă** s. f. *Decât cu picioare 'n iţe, Mai bine c'o flintuliţă.* PĂSCULESCU, L. P. 242.]
— Din germ. *Flinte,* idem, prin mijlocire polonă: **flinta** sau ungurească: **flinta.**

FLINTÍC s. m. (Transilv.) *„Flintic* = limba dinainte la cioareci, prin care intră curaua; ea ţine şi obloanele s. prohabu“. VICIU, GL; cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 104.

FLINTULÍŢĂ s. f. v. **flintă.**

FLIŞ interj. *Flic flac.* — Onomatopee, imitând sunetul şuerător produs de lovirea biciului. *A făcut... ‚fliş‘ cu biciuşca!* ZANNE, P. III, 217.

FLISC s. a. v. **flişcă** (1°).

FLÍŞCĂ s. f. 1°. *Sifflet, fifre.* 2°. *Claque.* 3°. *Bavarde.*
1°. Fluier mic, cu sunet ascuţit. DICŢ. [Şi: **flisc** s. a. POLIZU.] Cfr. flişcoaie, flişcăi.
2°. Palmă (dată cuiva cu atâta repeziciune încât să şuiere prin aer). BARCIANU.
3°. *Flişcă de muiere* = gură-slobodă. BARCIANU.
— Înrudit cu onomatopeea **fliş**; cfr. frişcă; fliuşcă.

FLIȘCĂÍ vb. IV. *Jouer du fifre, siffler.* — A cântà din flișcă. BARCIANU, etc. LB. [Și: **fișcăî** vb. IV. LB., POLIZU.]
— Derivat din **flișcă.**

FLIȘCHIÍ vb. IV[a]. *Faire claquer un fouet.* — *Fliş̦chiesc* = pocnesc din biciu s. din harapnic. PAMFILE, J. II.
— Derivat din sunetul onomatopeic **fliș.**

FLISCOÁIE s. f. v. **flișcoaie.**

FLIȘCOÁIE s. f. (Petit) *sifflet de saule.* — (Transilv.) Fluier făcut din salcie, cu care se joacă copiii. (Sălișteа) VICIU, GL. [Și: **fliscoáie** (Nicula, Gherla) ibid.]
— Derivat din **flișcă,** prin suf. augm. *-oaie.*

FLÍȘTURĂ s. f. v. **fleștură.**

FLIT s. a. *Museau; groin.* — (Ban. și Transilv.) Bot; spec. râtul porcului. VAIDA, BUD, P. P.; POMPILIU, BIH. 1010; GR. BĂN. „Bot să zice la noi la gura unui animal. Porcul are *flit*". LIUBA-IANA, M. 31. *Cine nu s'a băgà 'n joc, Crească-i flitul ca la porc.* BUD, P. P. 52. | În batjocură, și despre gura oamenilor) *Ține-ți flitul!* (Brașov); cfr. HODOȘ, P. P. 212.

FLIÚȘCĂ s. f. 1°. *Gorgée.* 2°. *Chien qui aboie faiblement et désagréablement.* 3°. *Femme mal embouchée et querelleuse.*
1°. (Mold.) Un sfert de litră de rachiu. *Na, cinstește și tu o fliușcă de rachiu!* CONTEMPORANUL, V, I, 292. *La crâșmă... trage o fliușcă omul.* ibid. III, 95.
2°. „Câne ce bate (latră) moale și urît". ȘEZ. V, 73/22.
3°. (Ban.) „Femeie ce imblă în necuviință și-i certăreață ca țigăncile". LIUBA. [Și la ANON. CAR. se găsește forma **fliscă** s. f. tradus prin „sordida" și „vilis, nauci".]
— În sensul 1°, corupție evreo-rutenească din germ. **Fläschchen** „sticluță"; pentru înțelesul 2° cfr. frișcă; pentru înțelesul 3° cfr. fleașcă.

FLIUȘCÁR s. m. *Ivrogne.* — (Vicovul de sus, în Bucov.) „Bețiv care ședе numai în cărcîme și bea". Com. P. CÂRSTEAN.
— Derivat din **fliușcă,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FLIUȘTURÁ vb. I v. **fluștură; FLIÚȘTURĂ** s. f. v. **fleștură; FLOÁCĂ** s. f. v. **floc.**

FLOÁCĂN s. a. *Pelure; déchets de laine* tombant du drap qu'on foule. — (Săcele, în Transilv.) — Floacele care cad de pe piele când se argăsește s. din lână când se țese. CDDE. nr. 609.
— Derivat din **floc.**

FLOÁNCĂ s. f. v. **fleoancă.**

FLOÁRE s. f. *Fleur* II. 3°. Sorte de *poisson.* 4°. *Mèche.* 5°. *Grains de maïs* que l'on fait griller et crever sur une plaque de fer. 6°. *Face* (de caractère typographique). 7°. *Panneton.* IV. 1°. *Bouquet* (du vin). 2°. *Couleur.*
I. Propriu. 1°. (Înțeles restrâns) Partea plantei în care se găsesc organele ei de reproducere, în locul căreia, după veștejire, apare fructul (rodul). P. ext. Plantă (ierboasă), care înflorește (adesea, în opoziție cu burueană și iarbă). *Tocmì iazerele și izvoarele, și văile... și florile și toată frumseațea pământului.* MOXA, 345. *Sânteți ca floarea câmpului și ca iarba carea o usucă soarele și piiare.* ÎNVĂȚĂTURI (a. 1642), ap. GCR. I, 96/36. *Sămânța de trifoiu veche se cunoaște de pe floarea ei pierdută.* I. IONESCU, C. 36. *Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămâiat.* EMINESCU, P. 193. *Drumul tot erà covor de flori de Maiu.* COȘBUC, B. 19. *Un mănunchiu de flori.* ISPIRESCU, L. 17. *Jeluì-m'aș florilor De dorul surorilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 193. *Pomii înfloriți: Unii cu florile 'nvoalte, Alții cu poamele coapte.* TEODORESCU, P. P. 89[b]. *Cu o floare nu se face primăvară!* | (Adesea la singular, cu înțeles colectiv) *Câmpul floare nu aveà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 491. *Văzù struguri, unii copți, alții aguridă și alții tocmai în floare* (= înfloriți). ISPIRESCU, L. 146. *Mă suiu încetișor în teiul, care te adormeà de mirosul floarei.* CREANGĂ, A. 53. ‖ **~ la ureche** = lucru fără însemnătate, întâmplare care nu-i menită să-ți insufle vreo îngrijire. *Ale noastre sânt flori la urechi pe lângă cele ce spune în cărți.* GREANGĂ, A. 22. *Gândești că e floare la ureche să cauți acul în carul cu fân?* PANN, ap. ZANNE, P. V, 6. ‖ (Munt.) **De florile mărului;** (Mold.) **de flori de cuc** = de geaba, în zadar, numai așà. *Nu-i trebuì lui Mercur să alerge mult, — căci nu doară de florile mărului erà el zeu alergător.* ISPIRESCU, U. 7/24; cfr. L. 29. *N'am crescut-o eu, n'am hărăxit-o eu de flori de cuc... Adeluța-i a mea.* ALECSANDRI, T. 965; cfr. 910. *Nu-l duceam noi la spânzurătoare, numai așà de flori de cuc!* CREANGĂ, P. 332. *Umblă de flori de cuc* = umblă încolo și încoace, de geaba. MARIAN, O. I, 45. | **Staulele** (s. **Staurile**) **florilor** v. staul. | **Copìl** (etc.) **-din-flori** = copil nelegitim, copil natural (propriu: conceput afară, în câmpul cu flori; cfr. copil-de-gard, copil-de-la-umbră, propteauagardului, urzicar, etc.) MARIAN, NA. 59-60. *Un paj ce poartă pas cu pas A 'mpărătesii rochii, Băiat-din-flori și de pripas, Dar îndrăzneț cu ochii...* EMINESCU, P. 270. *Anca..., o fată-din-flori a lui Neagoe-Basarab.* IORGA, CH. I. I, 85. | (Modern, după germ. „blaue Blume") **Floare albastră:** e simbolul romantismului în literatură; cfr. EMINESCU, P. 82. ‖ (Bot.) Foarte multe numiri populare de plante sânt compuse cu cuvântul *floare;* astfel (cfr. PANȚU, PL.):
~ a-albinuței: „este la coloare albicioasă, având forma ca „rochița-rândunelei" și înălțimea ca de 5 centimetri". (Moscu, în Covurluiu) H. III, 338.
~ a-amorului = **amor** (II).
~ a-boului. (Ciochina, în Ialomița) H. VII, 104.
~ broștească = *Bassinet* ou *bouton d'or (Ranunculus acris).* Plantă ierboasă cu florile galbene strălucitoare. Și: piciorul-cocoșului, rărunchiu. LB.; H. V, 248 (Goești, în Dolj).
~ a-călugărului = *Herbe aux vaches (Saponaria vaccaria).* Plantă cu flori trandafirii, care crește prin sămănături.
~ a-ciumei = **ciucurași.**
~ a-ciutei = **găinuși.**
~ a-credinței-bărbatului = **sasciuiu.** DAMÉ, T. 185.
~ a-crucei = **pristolnic.**
~ a-cucului = *Fleur-de-coucou* ou *lamprette (Lychnis Flos-cuculi* ou *Coronaria Flos-cuculi).* Plantă ierboasă cu flori trandafirii, rar albe, și cu caliciul roșiatec. Și: cuculeasă.
~ a-cununei (Transilv.) = **curcubeu.**
~ -a-doamnei și **~ a domniței** = **albumeală.** *„Floarea-doamnei* este la floarea ei desfăcută, ca gura leului, având coloarea cam violetă; înălțimea ei este cam de 5 centimetri". (Moscu, în Covurluiu). H. III, 338.
~ -domnească. (Jorăști, în Covurluiu) H. III, 243 (cu deosebire la plural: **flori-domnești**). *La ferești Cu flori domnești, Dar în casă? Floare-aleasă.* HODOȘ, P. P. 61. *Pe mini să mă mântuiască Floarea cea domnească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 208; cfr. 25; 123; 135; 268; 299. *„Floarea-domnească* seamănă mult cu rozeta, dar aceasta e mai mare". (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 26. *„Floarea-domnească* = șerpoaică". (Plenița, în Dolj) H. V, 374. | (Transilv.) = **garoafă** și **garofiță-de-munte.** | = **surguci.**
~ a-fânului = **floare-de-fân** = **liruță.**
~ a-florilor = **dioc.**
~ -frumoasă = **bănuți.** LB.
~ a-gaiei (Moscu, în Covurluiu) H. III, 325.
~ a-grâului = **vinețele.**

~ **împuusă.** (Argetoia, în Dolj) H. V, 10.
~ **a-lui-sfântu-Ioan** = **drăgaică.**
~ **a macului.** (Ciochina, în Ialomița) H. VII, 104.
flori-mărunțele = **toporași.**
~ **a-miresii** (Șocariciu, în Ialomița) H. VII, 480.
~ **-niprală-galbenă** LB. = **niprală.**
~ **a-nopții** = **mirodenie.**
~ **a-oștilor** POLIZU = **floarea-păsărilor.**
~ **a-paiului** = **vinețele.**
~ **a-pânii.** (Poiana, în Dolj) H. V, 389.
~ **a-pasărilor** = **floarea Paștilor.**
~ **a-Paștilor** (Transilv.) și ~ **a Paștei** (Boteni, în Muscel) H. IX, 49 și ~ **a Paștelui** (Șocariciu, în Ialomița) H. VII, 480 = *Pâquette* ou *fleur du Vendredi-Saint (Anemone nemorosa).* Mică plantă ierboasă cu o singură floare albă, care înflorește prin locurile umbroase pe timpul Paștilor. Și: floarea-păsărilor, floarea-vântului, floarea-oștilor, găinușe, muscerici-albi (Transilv.), oiță, păștiță, turculeț (Munt.).
~ **a-raiului** (Gănești și Târgul-Berești, în Covurluiu) H. III, 226, 437 = **vetrice.** DAMÉ, T. 184.
~ **a-reginei** (modern) = **albumeală.**
~ **a-șarpelui** = 1°. **mama-pădurii.** | 2°. **volbură** (Bouțari, în Transilv.). VICIU, GL.
~ **a-smeului** = **barba-popii.**
~ **a-soacrei.** (Moscu, în Covurluiu) H. III, 325.
~ **a-soarelui:** *Soleil, tournesol (Helianthus annuus).* Plantă ierboasă, care crește înaltă, cu florile mari galbene, care se întorc după soare. Sâmburii sânt buni de mâncat, și din ei se extrage un fel de uleiu. Și: soarea-soarelui, sora-soarelui.
~ **a-soarelui-de-câmp** = **aglică.**
~ **a-stupilor** (Bucov.) = **roiniță.**
~ **a-suferinței** = **ceasornic.**
~ **a-Turcului** = **lăcrămioare.**
~ **a-untului** = **verigel.**
~ **a-ursului** (Ciochina, în Ialomița) H. VII, 104.
~ **a-văduvilor** = **ruin.**
~ **vânătă** (Transilv.) = **stânjini.**
~ **a-vântului** = **floarea-paștilor.**
~ **a-viorelei** = 1°. (Transilv.) **zambilă.** 2°. **ceapa-cioarei.**
~ **a-zinelor** (Banat) și ~ **a-zinei** (Botoșani) = **răchitan.**
~ **-cu-două-cozi** (Bănat-Almaș) = **condurul-doamnei.**
~ **-de-aur** = **tufănică.** GLOSAR (secol. XVIII), ap. GCR. I, 357b/9.
~ **-de-brusture-amar** (Brașov) = **lăptucul-oaiei.**
~ **-de-câmp-galbenă** = **barba-caprei.**
~ **-de-ceară** = **ceară.**
~ **-de-fân** LB. = **floarea-fânului** = **firuță.**
~ **-de-friguri** (Transilv.) = **fierea-pământului.**
~ **-de-ghiață** (Jorăști, în Covurluiu) H. III, 243; BARONZI, L. I, 134/2 = **ghiață.**
~ **-de-leac** = 1°. *Clair-bassin* ou *renoncule âcre (Ranunculus repens).* Plantă ierboasă, cu florile galbene-aurii. Și: bujorel, floricică-de-pe-lac, gălbinele, piciorul-cocoșului (Mold.). | 2° = **gălbinele.**
~ **-de-levant** (Târgul-Berești, în Covurluiu) H. III, 437.
~ **-de-lângoare** = 1°. = **iarbă-de-lungoare.** | 2°. = **gălbășoară.**
~ **-de-mazăre** LB. = **sângele-voinicului.**
~ **-de-noroc** (Ghirbom, în Transilv.) „seamănă cu gușa porumbului; codița frunzei, unde se împreună cu trunchiul, este roșie". VICIU, GL.
~ **-de-ochi** = **silur.**
~ **-de-perină** = *Anthemis tinctoria.* Plantă ierboasă cu flori galbene-aurii, pe care poporul le întrebuințează spre a vopsi galben. Și: bumbișor (Bucov.), bubă-în-cap (Bucov.), iarbă-de-perină.
~ **-de-stârpitură** (Mărculești, în Ialomița) H. VII, 313.
~ **-de-stea** = **arșinic.**
~ **-de-trânji** (Transilv.) = **coroniște.**
~ **-de-vioară** (Transilv.; și: ~ **-de-vioală** LB.) = **micșunele-ruginite.**
flori-de-paie = *Immortelle (Helichrysum bracteatum).* Plantă ierboasă cu flori galbene, trandafirii, roșii sau albe, care nu-și pierd coloarea când se veștejesc.

II. P. anal. 1°. Desemn, sculptură, broderie, cusătură (cfr. alesături), etc. în formă de floare. *3 stihare de adamască cu obraze și cu flore.* CATASTIH (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I, 200. *Zidi... biserică, tot de piatră cioplită... și săpată cu flori.* MSS. (a. 1654), ap. GCR. I, 172/16. *Purtă fel de fel de arme și flori în tot chipul la straie.* GHEORGACHI, LET. III, 273/5. *O mare floare gotică.* IORGA, C. I. II, 24. *Șlicul... era împodobit... cu o floare mare de smaragde.* C. NEGRUZZI, I, 145. *O năframă cusută frumos cu flori de mătasă.* CREANGĂ, A. 92. *Rochii lungi țesute 'n flori.* COȘBUC, B. 19. *La țesăturile cu „flori" (alesături) trebue să fie mai multe ițe, decât două.* ȘEZ. VIII, 147. *Flori făcute din aluat.* MARIAN, N. 293. | *Gerul... depune flori de iarnă pe cristalul înghețat.* ALECSANDRI, P. II, 11. *Vântul îi... făcea floare 'n obraz.* COȘBUC, B. 8. | (Adverbial) *Făceai mâna puică, strângând degetele floare.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cămașa pe el de-apururea era floare* (= curată, ca o floare albă). id. ib.

2°. Mici vegetații de mucegaiu („micoderme"), ce se produc pe suprafața vinului și a oțetului, etc., când sânt lăsate în contact cu aerul. (Vinul, etc.) prinde ~). *Să nu dai borș cu flori de pomană.* ȘEZ. I, 277/3. | ~ *pe pâne* (*caș*, etc.) = mucigaiu LB. | ~ *pe poame* = pulberea fină de pe coaja poamelor, brumă. BARCIANU.; LB. | (Chim.) ~ **de pucioasă:** pulbere de pucioasă, produsă prin sublimare. *Să plămădească... floare de pucioasă în rachiu de drojdie... și cu aceasta să se frece pe corp.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 78; cfr. PISCUPESCU, O. 258.

3°. Un soiu de pește mic și lungăreț, cu carnea albă, vârtoasă, dulce și foarte bună la mâncare. I. IONESCU, M. 94.

4°. Vârful ascuțit al sfredelului, care pătrunde în lemn. DAMÉ, T. 113. „Sfredelul are... *floare,* care scoate tărâțe". BREBENEL, GR. P.

5°. Cocoșei. PAMFILE, J. II, 336; cfr. floricei.

6°. (Tip.) Capul s. fața caracterelor tipografice, spre deosebire de suportul pe care sânt aplicate. TDRG.

7°. *Floarea cheii:* partea care intră în broască s. în lacăt. COSTINESCU.

Floarea-albă: numele unui dant de la țară. SEVASTOS, N. 281; PAMFILE, J. III.

III. Fig. 1°. Tot ceea ce poate fi comparat cu finețea, delicatețea, frăgezimea, fragilitatea, splendoarea și frumusețea unei flori (cfr. *Viața omului E ca floarea câmpului; Dimineața înflorește, Peste zi se vestejește!* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 148). **Flori retorice:** figuri ale stilului retoric; cfr. fiorituri. *Un om competent în ale școalei... nu vrea să acopere cu flori retorice realitatea lucrurilor.* MAIORESCU, D. IV, 528.

2°. Vârsta celei mai depline desvoltări, când omul e mai frumos și mai puternic. De aci expresiunile: **în ~, în ~a vieții** s. **vârstei** s. **tinereții (juneții).** *Pe patul morții în floarea vârstei.* MARCOVICI, C. 70; cfr. C. NEGRUZZI, I, 167. *De ce să moară Emmi în floarea tinereții?* ALECSANDRI, P. I, 366. *Tu rămâi în floare, ca luna lui April.* EMINESCU, P. 33. *După ce a crescut acuma copila aceasta mare și a devenit fată 'n floare,...* MARIAN, O. I, 373. | P. ext. (Despre orice ocupațiune s. afacere care merge prosperând) *Artele, științele sânt în floare. Finanțele sânt în floare...* Cfr. înfloritor.

3°. (Despre lucruri) Partea cea mai bună, cea mai de samă, cea mai fină, (despre persoane) elementul cel mai ales, distins; cfr. crema, elita. *Floarea oaspeților luncii Cu grăbire se adună.* ALECSANDRI

P. II, 54. *Alcibiad, floarea efebilor din Atena.* ODOBESCU, III, 43/21. *Toată floarea cea vestită a întregului Apus.* EMINESCU, P. 239. *Floarea desvoltării intelectuale din Ardeal.* MAIORESCU, CR. I, 260. [Culturile de împrumut] *nu și-au rădăcinile în viața intimă a unui popor, nu pot produce floarea deplină a originalității și se vestejesc răpede.* IORGA, L. R. I, 414. *Eu sânt floarea satului, Crucea busuiocului.* MARIAN, V. 60. *Pân' veneai, bade, la noi, Eram floarea florilor, Drăguța feciorilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 158.

IV. P. ext. 1°. (Despre băuturi; cfr. fran. bouquet) Aromă, parfum. *În* [vinurile] *cele roșii căutăm floare, tărie și amărîme.* I. IONESCU, C. 196. *Apa bună de băut este aceea fără floare.* id. ib. 229. (Cfr. iz.)

2°. (După slavonește, unde *cvĕtъ* are amândouă înțelesurile, învechit) Coloare, față. *Frumseațea trupului o ai îndreptat....., nu cu florile văpsealelor, ci cu frumseațea bunătăților.* MINEIUL (1776), 42, 2. *La fiește care steag să da postav tot de o floare.* GHEORGACHI, LET. III, 315/34. *Cea din fire floare* [a Hameleonului] *îi este albă cu negru picată.* CANTEMIR, IST. 208; cfr. 105, 128, etc. *Eră un surguciu în floarea porfirii.* BELDIMAN, N. P. I, 72; cfr. 125. *Și-apoi ce vin! De eră roș băteă în floarea rubinului.* CONTEMPORANUL, VI, 385. | (Astăzi, în popor, numai ca termen al hromaticei, făcându-se distincție între *flori dulci, acre* s. *vechi* și *putrede.* MARIAN, CH. 52). *Când se scot sculele din gălbinelele produse din bobiță... capătă o floare, adică o față cu mult mai frumoasă și mai galbenă...* MARIAN, CH. 17.

[În Cod. Vor. 111/7 și 10, se găsește forma asimilată: † **froáre.**]

— Din lat. **flos, florem,** idem.

FLOÁRȚĂ s. f. v. **fleoarță.**

FLOÁȘCĂ s. f. *Feuille* qui couvre l'épi de maïs.— „Foaie de cucuruz ce se despoaie de pe tuleu (de pe ciocălău)". (Lupșa, în Transilv.) VICIU, GL.

— Derivat din **fl(e)oșcăi** (propriu: foaie fleoșcăită, lăbărțată).

FLOC s. a., s. m. 1°. *Flocon, touffe* (de poils *ou* de cheveux). 2°. *Poil* du pubis.

1°. S. a. Mic smoc ușor de păr moale și scurt, p. ext. de lână, de mătase și de orice altă materie moale ca lâna. *Flocul părului caprelor.* BIBLIA (1588), 210, 2. *Floace de cojoc.* CANTEMIR, HR. 271; cfr. SEVASTOS, N. 324. *Căciuli cu floace albastre.* FILIMON, ap. TDRG. *O floacă de lână.* MARIAN, Î. 100. *Se scuturâ* [calul] *odată de-i săriră toate floacele de pe el și rămase ca uns cu unt de frumos.* RETEGANUL, P. III, 54/26. *Un floc ori ghiț de lână.* ȘEZ. II, 215. [Plur. *floace*, iar din acesta un sing. nou: **floácă** s. f.]

2°. S. m. plur. Părul din regiunea organelor genitale.

— Din lat. **floccus, -um,** idem.

FLOCĂÍ vb. IV(a). 1°. *Arracher* ou *tirer les cheveux; plumer; houspiller, rosser.* 2°. *Jeter au vent.*

1°. (Cu obiectul pasiv la acuzativ) A smulge (cuivà) părul, p. ext. a jumuli fulgii s. penele; fig. a trage pe cinevà de păr s. a-l bate zdravăn (încât să-i sară floacele din cojoc). *Scoteam mâțele de prin ocnițe... și le flocăiam, și le șmotream... de le mergeà colbul.* CREANGĂ, A. 37; cfr. P. 24. *Acolo află pe iapa babei în formă de cioară și... mi ți-o flocăi, de gândeai că nu-i mai rămân pene.* RETEGANUL, P. III, 52.

2°. A împrăștià în aer (precum se împrăștie floacele). POMPILIU, BIH. 1010.

— Derivat din **floc,** prin suf. *-ăi.*

FLOCĂÍ vb. IV v. **clocăi.**

FLOCÁN, -Ă s. m., adj. 1. *Barbet, caniche.* II. (En parlant d'un chien) *À poil long et touffu.*

I. Subst. Nume de câne flocos. PAMFILE, C.

II. Adjectival. (Despre câni) Flocos. *Din vale vine abiă târându-se un câne flocan pe mijlocul uliței.* SLAVICI, N. 34.

— Derivat din **floc,** prin suf. calif. *-an.*

FLÓCEA s. f. *Homme très poilu.* — (În glumă) Om foarte păros (flocos).

— Derivat din **floc,** prin suf. calif. *-ea.*

FLOCÓS, -OÁSĂ adj. 1°. *Couvert de poils (doux et épais), velu. Épais et doux, touffu* (en parlant du poil). 2°. *Millet à balais (Sorghum vulgare).*

1°. (Despre animale, oameni, blăni) Plin de floace (cu mulți floci), cu păr des și moale, mițos. [Cămila] *la piept este flocoasă.* CANTEMIR, IST. 89. *Un câne flocos.* GORJAN, H. II, 96; cfr. SLAVICI, N. II, 61. *Căciuli flocoase.* C. NEGRUZZI, I, 29. *Iarna poartă* (bărbații din Avrig) *țundră lungă de pănură, flocoasă și de coloare neagră.* MOLDOVAN, Ț. N. 158. *Copilul va fi flocos și păros.* MARIAN, NA. 20. *Cânele flocos numai lui își ține cald* („despre cei bogați și nedarnici"). ZANNE, P. I, 368. *Persică flocoasă.* GOROVEI, C. 346. || (Despre păr) Care crește în smocuri dese și moi; cfr. lânos, mătăsos. *Câne cu părul flocos.* ODOBESCU, III, 149/25.

2°. (Bot.) (Substantivat subt forma fem.) **Flocoasă= măture.** PANȚU, PL.

— Din lat. **floccosus, -a, -um,** idem.

FLOCOȘÉL s. m. (Bot.) 1°. *Barbe de vache (Hydnum repandum).* 2°. *Morton (Lactarius torminosus).* 3°. *Hydnum suaveolens.*

Diferite specii de bureți:

1°. (Mold.) Burete bun de mâncat, cu carnea albă sau alburie și cu un gust plăcut și puțin amar. Și: **bureți-țăpoși** (Transilv.). PANȚU, PL.

2°. = **bureți-flocoși.** PANȚU, PL.

3°. (Ciahlău, în Mold.) **Flocoșel-albastru,** burete cu miros aromatic de anason, având carnea cu vergi albe și albastre. PANȚU, PL.

— Derivat din **flocos,** prin suf. dim. *-el.*

FLOCOȘÉLE s. f. plur. (Bot.) 1°. *Cotonnière des champs (Filago arvensis).* 2°. *Patte de lion (Gnaphalium leontopodium).* 3°. *Coquelourde (Lychnis coronaria).*

Diferite specii de plante păroase:

1°. Mică plantă ierboasă, foarte lânoasă, cu florile albe-gălbui. PANȚU, PL.

2°. = **albumeală.** PANȚU, PL.

3°. = **curcubeu.** PANȚU, PL.

— Derivat din **flocoasă,** prin suf. dim. *-ea.*

FLOCOȘÍCĂ s. f. (Bot.) 1°. *Houlque (Holcus lanatus).* 2°. *Coquelourde (Lychnis coronaria).*

Diferite specii de plante păroase:

1°. Plantă ierboasă acoperită cu peri moi, cu florile alburii s. roșietice. Și: **iarba-cailor, oleiu, ovăs-dulce.** PANȚU, PL.; DAMÉ, T. 188.

2°. = **curcubeu.** PANȚU, PL.

— Derivat din **flocoasă,** prin suf. dim. *-ică.*

FLOCOȘÍȚĂ s. f. — O plantă (nedefinită mai de aproape). (Șocariciu, în Ialomița) H. VII, 480.

— Derivat din **flocoasă,** prin suf. dim. *-iță.*

FLOCOTÍNĂ s. f. *Flocons, touffes.* — Colectivul lui **floc** (derivat prin suf. compus *-ot-ină*). Floace multe, (personificat) ființă flocoasă. POLIZU; BARCIANU.

FLOCOTÓS, -OÁSĂ adj. *Chevelu, poilu, velu.* — Păros, lânos, cu floace s. floci. *Cap flocotos.* LIUBAIANA, M. 30. [Cu metateză: **flotocós, -oásă.** *Mâini flotocoase.* MARIAN, NA. 35. *Iese moșul din răgoz*

Mititel și flotocos? (= Păpușoiul). GOROVEI, C. 276.]

— Alterat din *flocos*, subt influența lui *flocotină*.

FLOCȘÓR ANON. CAR., **FLOCUȘÓR, FLOCÚȚ** (LB.) s. a. — Diminutivele de la **floc** (derivate prin suf. *-șor, -ușor, -uț*). *Apa acestui isvor... are niște flocușori într'însa.* DR. FĂTUL, ap. C. NEGRUZZI, I, 316.

FLÓDOR s. m. v. **fodor.**

FLOGOTÓIU s m. *Gros flocon de neige.* — Fulg mare de zăpadă. PAMFILE, C.

— Derivat din **flotag**, prin suf. aug. *-oiu (*flotăgoiu*, prin asimilare **flotogoiu*, cu metateză *flogotoiu)*.

FLÓIERĂ s. f. v. **fluier**[1]; **FLONCĂNÍ** vb. IV[a] (ș. d.) v. **fleoncăni** ș. d.

FLÓRĂ s. f. (Șt. nat.) *Flore.* — Totalitatea speciilor de plante dintr'o regiune; cfr. faună. *Așà e că... am cuvânt să iubesc flora română?* C. NEGRUZZI, I, 98.

— *N.* de origine lat. (**Flora** „zeița florilor").

FLORÁIA s. f., **FLORÁN** s. m. v. **floricică**; **FLORÁNȚ** s. m., **FLORÁNȚĂ** s. f. (Ornit.) v. **florinte.**

FLORÁR s. a. Outil de forgeron. — Unealtă de fierărie (nedefinită mai de aproape, probabil un fel de sfredel, cfr floare II, 4). (Mârleanu, în Constanța) H. II, 282

— Derivat din **floare**, prin suf. instr. *-ar.*

FLORÁR s. m. 1°. *Fleuriste.* 2°. *Mai;* (rarement) *Avril, Juin.*

1°. Cultivator sau vânzător de flori. *Împăratul, cum îl vede, trimite florarul să-l întrebe că ce caută.* (Bilcirești, în Dâmbovița) H. IV, 60. [Femininul (vânzătoare de flori s. nevasta florarului): **florăreásă** și **florăríță.** CONTEMPORANUL, IV, 89.]

2°. Luna Maiu (mai rar: April, ALECSANDRI, P. P. 34 și: Iunie, JIPESCU, O. 77). MARIAN, SE. I, 96; cfr. I. IONESCU, C. 86; BARONZI, L. I, $91/_{14}$. [Butoiești, în Mehedinți (poate, subt influența lui *Prier*): **florér** „Maiu". JAHRESBER. VII, 83.]

— Derivat din **floare**, prin suf. nom. agent. *-ar.*

FLORĂREÁSĂ s. f. v. **florar.**

FLORĂRÍE s. f. 1°. *Parterre; serre.* 2°. *Magasin où l'on vend des fleurs.*

1°. Partea din grădină destinată pentru cultivarea florilor; încăpere cu geamlâc, încălzită, în care se depun florile iarna, ca să nu degere; seră. *În mijloc[ul grădinii] eră o florărie prea frumoasă.* BARAC, ap. TDRG. *De voesc a vedeà flori trebue să mă duc în florărie.* C. NEGRUZZI, I, 98. *Ziua și-o petreceà... cu florile: vara în grădină, iarna în florăria acoperită cu sticlă, ce și-o clădise în fundul curții.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 237. *Privindu-l la fereastra, care răspundeà către florărie, cum el udà florile...* (Bilcirești, în Dâmbovița) H. IV, 60.

2°. Prăvălie în care se vând flori.

— Derivat, în înțelesul 1°, din **floare**, prin suf. col. *-ărie*, în înțelesul 2° din **florar**, prin suf. loc. *-ie.*

FLORĂRÍȚĂ s. f. v. **florar**; **FLÓREA** s. m. v. **floricică**; **FLOREÁN, -Ă** subst. v. **floricică, florinte**; **FLORÉN** s. m. v. **fiorin**; **FLORENÉL** s. m. v. **floricică**; **FLORÉR** s. m. v. **florar.**

FLORÉTĂ s. f. *Fleuret.* — Spadă lungă, flexibilă, cu vârf ascuțit și cu lama în patru muchi fără tăiș, întrebuințată la duele.

— *N.* după fran.

FLORI s. f. plur. *Menstruation.* — Menstruație, period (cfr. soroc, fire, etc.). COSTINESCU, BARCIANU. (Prin părțile Năsăudului) Com. N. DRĂGAN.

— Din lat. **fluores** *(menstrui)*, idem. N. Drăgan, *Transilvania*, 47-48.

FLORÍ vb. IV[a] v. **înflorì**; **FLORIÁN** s. m. v. **florinte**; **FLORÍCĂ, FLORICEÁ** s. f. v. **floricică.**

FLORICÍCĂ s. f. 1°. *Fleurette.* 2°. *Grains de maïs que l'on fait griller et crever sur une plaque de fer.* 3°. *Danse* populaire. 4°. Nom donné aux *chèvres*, aux *brebis*, etc.

Diminutivul lui **floare** (derivat prin suf. *-icică*).

1°. *Floricele roșii.* DRĂGHICI, R. 62. *Legenda floricicăi.* C. NEGRUZZI, I, 105. *Floricelele ce se ascundeau prin desișurile crângurilor.* ISPIRESCU, L. 58. *Floricică frumușică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 89. *Floricică de pe spine.* HODOȘ, P. P. 63. || (Bot.) **~-de-pelac = floare-de-leac.** PANȚU, PL. | **Floricele-frumoase = bănuți.** PANȚU, PL. || Fig. Flori de stil. *Are deprindere să puie floricele.* BARONZI, L. $68/_{2}$. [Plur. *-cele.* | Alte diminutive: **floricea.** *O floricea frumoasă.* MARIAN, V. 118. *Frunză verde floricea.* HODOȘ, P. P. 156. *Floricică, floricea.* JARNÎK-BÂRSEANU, D. 23; **florícă.** *Ce florică-i asta?* RETEGANUL, TR. $141/_{16}$. *Florică, floricea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 140; (rar, în rimă) **florioáră.** MARIAN, Î. 562; TEODORESCU, P. P. 327[b].]

2°. P. anal. (La plur.) *Floricele* (*-boabe* s. *~ de porumb*, une-ori și) *floricei* TDRG. (cu schimbul genului, după sinonimul) cocoșei, boabe de porumb coapte, flori (II, 5°). *Îndopându-se cu... alune prăjite și floricele de porumb.* FILIMON, C. II, 325. *Își cumpără niște floricele-boabe.* ISPIRESCU, L. 251.

3°. *Floricica:* numele unui joc țărănesc. SEVASTOS, N. 281; cfr. PAMFILE, J. II, 283; H. II, 65, 82; III, 80; IV, 90, 259; VII, 137, etc.

4°. Nume de capră. (Jud. Buzău) DAMÉ, T. 182; și de oaie (Părâu, în Gorj) H. VI, 233. [Cu alte sufixe: **Florica:** nume de femei. Nume de vacă cu pete pe păr (înflorită), s. fătată la Florii. DAMÉ, T. 29, 181; MARIAN; **Flórea:** nume de bărbat (ZANNE, P. VI, 115). Nume de bou (vacă și: *Florica*) LIUBAIANA, M. 115, de capră (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 28, de câne ciobănesc (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 86. Mierlă galbenă (Voila, Cârța, comit. Făgărașului) VICIU, GL.; **Floreán, -ă:** nume de bou (s. vacă) bălțat s. fătat la Florii. MARIAN; DAMÉ, T. 27, 29, 181; H. III, 425; JIPESCU, O. 49; LIUBA-IANA, M. 115; SBIERA, P. $319/_{22}$; cu diminutivul **Florenél** (viței) MARIAN; **Florilă:** nume de bou. (Gănești, în Covurluiu) H. III, 226; **Floráia:** nume de vacă. FRÂNCU-CANDREA, M. 50; **Florán:** nume de câne ciobănesc (Cosoveț, în Mehedinți) H. IX, 55.]

FLORÍI s. f. plur. *Pâques fleuries, Dimanche des Rameaux.* — Dumineca înainte de Pași s. cea de pe urmă Duminecă din postul mare, pe care biserica ortodoxă o sărbătorește, cu o deosebită solemnitate, în amintirea intrării triumfale a Domnului nostru Isus Christos în Ierusalim și a întâmpinării lui de către locuitorii acestui oraș cu ramuri de finic (cfr. MATEI, XXI, 8). În această zi se împart la biserică mățișori care amintesc ramurile de finic din Ierusalim. Se mai numește și: *Dumineca floriilor* s. *Dumineca florilor, Staurile florii, Dumineca vlăstarilor* (Transilv.). MARIAN, SE. II, 255-256. Cfr. id. ib. 259. *Cum va fi în ziua de Florii, așà va fi și în ziua de Pași.* ȘEZ. I, $192/_{32}$; cfr. III, $120/_{31}$, $122/_{15}$. *La Florii să bea mărțișorul.* ZANNE, P. VI, 116. || P. ext. „Niște pânișoare de grâu împletite în forma spiralelor de la orologiu, care se dau ca moși în ziua de Florii băieților săraci din vecini, de sufletul morților". MARIAN, SE. II, 255.

— Derivat din **floare**, prin suf. col. *-ie.* (S'ar puteà admite un lat. **florilia*, în loc de *-alia.*)

FLORÍLĂ s. m. v. **floricică.**

FLORILÁT, -Ă adj. *Tacheté de blanc.* — (Rar; despre vite) Cu pete albe. LB.
— Derivat din **Florilă,** prin suf. adj. *-at.*

FLORÍN, FLORINCIÓR, FLORÍNT s. m. v. **florin.**

FLORÍNTE s. m. (Ornit.) *Verdier (Ligurinus chloris).* — Pasăre de mărimea stigletelui, cu pene măslinii, afară de bărbie și gușă care îi sânt gălbii. Și: verdoiu și păunior (Banat). MARIAN, O. I, 387. *Cintezi, petrușei, sticleți Și florinți de cei semeți.* ibid. 389. *Pe creangă vesel Un florinte 'mi cântă.* IOSIF, P. 34. [Diminutiv: **florințél.** MARIAN, O. I, 387. | Și: (Transilv.) **floránț** s. m., **floránță** s. f. ibid. Și: **floreán.** GÂRLEANU, N. 321; **florian.** *Cântă un florian... Versul lui limpede răsună... în tonuri diferite.* DUNĂREANU, R. 262.]

FLORINȚÉL s. m. (Ornit.) v. **florinte; FLORIOÁRĂ** s. f. v. **floricică.**

FLORÍST, -Ă subst. *Fleuriste.* — (Rar) Bărbați, dar mai ales femei care vând flori naturale, florar. *Și eu sânt florist. Producturile verii tu poți la târg a duce.* C. NEGRUZZI, II, 37. | (Mai des) Cel (cea) care confecționează flori artificiale.
— *N.* din fran.

FLORÍU, -ÍE adj., s. f. 1. *Tacheté de rouge.* II. Nom de *chèvre.*
I. Adj. Prian. MUSCEL, 41. „Culoarea cânilor este: *florie,* roșie, etc." (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 85. „Felul cel mai rar de coloare a părului la cai este *floriu*". ibid. [La ALECSANDRI, P. II, 522, întrebuințat în poezie și în înțelesul neobicinuit de: plin de flori, înflorit. *Plaiu floriu.*]
II. Substantivat (la fem.). *Floria:* nume de capră. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău). H. II, 28, de vacă s. viteă. Com. I. PAVELESCU. [Diminutivul: **Floriúță** s. f. MAT. FOLC. 672.]
— Derivat din **floare,** prin suf. adj. *-iu.*

FLORIÚȚĂ s. f. v. **floriu; FLORȚOTÍNĂ** s. f. v. **fleorțotină.**

FLOS s. m. sing. (Bot.) = **in.** (Transilv. prin ținuturile unde se găsesc Sașii în apropiere, precum în Bran, Vâlcele, etc.) BIBICESCU, P. P. 193; JAHRESBER. X, 187.
— Din săsește **Floss** (= *Flachs*), idem.

FLOSC s. m. v. **fleașcă** (3°).

FLÓTĂ s. f. *Flotte.* — Reuniune de mai multe vase de războiu s. (mai rar) comerciale, care plutesc împreună, având aceiași destinație. *Flotele... cele de oaste de pe apă.* N. COSTIN, LET. II, $66/_{34}$. *Flotele barbare.* ALEXANDRESCU, M. 27. | P. ext. Marina militară a unui stat.
— *N.* din fran.

FLOTÁC s. a. *Gros flocon de neige.* — Fulg de zăpadă. JAHRESBER. VII, 83. (La plur.) *Flotace* = ninsoare mare ce pică în timp moinos. COSTINESCU. [Cu alt sufix și cu același înțeles: **flotág** LM., **flotóc** (Mehedinți) CDDE. nr. 607.]
— Pare a fi disimilat din **flocac* (*floc* + suf. *-ac*).

FLOTÁG s. a. v. **flotac.**

FLOTÁNT, -Ă adj. *Flottant.* — Nefixat, care-și schimbă locul sau felul. [Suplinitorii], *parte flotantă a corpului profesoral.* MAIORESCU, D. IV, 282, *Materialul institutului* [de chirurgie] *e prea flotant ca să-l putem fixă într'o lege.* id. ib. 261: *Datorie flotantă:* neconsolidată, care poate crește ori scădea după nevoile tezaurului public.
— *N.* din fran.

FLOTÍLĂ s. f. *Flottille.* — Flotă de vase mici, și puține, cum este cea românească. URICARIUL, XXII, 446. *N'a făcut armata la flotilă?* DUNĂREANU, C. 21.
— *N.* din fran.

FLOTILÁȘ s. m. *Soldat de la flottille roumaine.* — *Flotilașul nostru mergeà repede, vesel.* SANDU-ALDEA, D. N. 280; cfr. DUNĂREANU, R. 153.
— *N.* derivat din **flotilă,** prin suf. *-aș.*

FLOTÓC s. a. v. **flotac; FLOTOCÓS, -OÁSĂ** adj. v. **flocotos; FLUCIURÁ** vb. I v. **fluștură.**

FLUCTUÁȚIE, FLUCTUAȚIÚNE s. f. *Fluctuation.* — Schimbare, variație, nestatornicie. *Fluctuațiuni și... nestatornicie.* ODOBESCU, II, 48. *Fabricarea este expusă la o mulțime de împrejurări și de fluctuațiuni.* GHICA, S. 568. *O situație... fixată prin lege, iar nu lăsată la fluctuațiuni anuale.* MAIORESCU, D. IV, 255. *Fluctuațiile politice.* id. ib. 259. *Fluctuațiuni de curs* [la bursă]. PANȚU, PR. 13.
— *N.* din fran.

FLÚDĂ † s. f. *Tulle, gaze, crèpe.* — (Rar, Mold.) Țesătură subțire și străvezie, întrebuințată ca văl. *Amoriul... De pe piept ridică fluda și priveà mormântul său.* KONAKI, P. 19.
— Din n.-grec. φλοῦδα „pojghiță, cămașă subțire".

FLÚER s. a. v. **fluier.**

FLÚID, -Ă adj., subst. *Fluide.*
1°. Curgător. *Vezi izvoare sdrumicate peste pietre licurind,... Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace.* EMINESCU, P. 194.
2°. (Fizic.) Compus din molecule care, fiind prea puțin aderente între ele, se pot mișcă foarte ușor; cfr. solid. *Licidele și gazurile...* [se numesc] *fluide.* PONI, F. 43.
3°. Subst. Galvani presupuneà că în nervi există un gen de electricitate, proprie animalelor, pe care-l numeà *fluid vital.* PONI, F. 247. *Fluidul magnetic.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 261.
[Derivat: **fluiditáte** s. f. *Fluiditate de gânduri.* VLAHUȚĂ, D. 124.]
— *N.* de origine lat. (**fluidus, -a, -um,** idem).

FLÚIER s. a. 1°. *Flûte (de berger).* 2°. *Tibia.*
1°. Instrument muzical primitiv (de obiceiu) de lemn, având forma unei țevi în care sânt tăiate 6-8 găuri, pe care le închide s. deschide cu degetele cel ce cântă s. zice din ~. În apropierea gurii este, pe partea opusă, o altă tăietură, numită vrană s. ochiu; crăpătura prin care se suflă se numește lumină. După forma și mărimea lui, după materialul din care e făcut și după tonul produs, în loc de numirea generică ~, întâlnim, în diferite regiuni și numirile: caval, drigană, durloiu, fiștigoaie, flisc, flișcă, flișcoaie (fliscoaie), fluieriță, fluieroiu, fofează, piscoaie, pițigoaie, șuieră, șuiericiu, surlă, târtă, țâț, țignal, tilincă (telișcă, titilic, titilig, titilincă, titilișcă), țipătoare (țipă), totâlcă, trișcă, tulnec, tutelcă; cfr. LIUBA-IANA, M. 113, PAMFILE, J. I, 339, III, 38-39. *Fluerile sale, ce fărmăcă cu dînse.* DOSOFTEIU, V. S. 218, $_2$. *Gheorghe Ștefan-vodă... șezând odată în divan cu toiagul în gură... Iordachi Cantacuzino* [i-a zis]...: *„Ce zici în fluer dumneta, logofete?"* NECULCE, LET. II, $206/_{17}$. *Țințarii cu fluere, grierii cu surle, albinele cu cimpoi cântec de nuntă cântând.* CANTEMIR, IST. 108. *Cu fluierul la gură păstorul cântă.* C. NEGRUZZI, I, 115. *Fluiere murmură 'n*

stână. EMINESCU, P. 293. *Bodrângă, un moșneag fără căpătâiu,... ne cântă din fluer: Doina, care te umple de fiori.* CREANGĂ, A. 82. *O să-ți iai fluera și o să-mi cânți.* (Almaș) MARIAN, SE. II, 121. *Ușurel, vânt când bătea, Fluierul frumos cântà, Oile mi le-adormeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 510. *Copilul tot cântà din fluerà.* RETEGANUL, P. II, 35/20. *Îi arde câte o horă din fluer.* ȘEZ. III, 180/24. *Gras fluier* („se zice despre cel slab și bolnăvicios"). ZANNE, P. II, 579.

2°. P. anal. (Anat.) **~ ul piciorului** s. (simplu) **~** = cel mai mare dintre cele două oase de la piciorul omului s. animalelor (cfr. țurloiu, țârloiu) care împreună genunchiul cu glesna (numit în știință tibia); p. ext. întreagă partea piciorului (cu carne și piele) dintre genunchiu și glesnă. *Îi zdrobiră fluerile.* DOSOFTEIU, V. S. 40; MINEIUL (1776), 5. *Veți șchiopătà pre amândoao fluerele voastre.* BIBLIA (1688), 25 2/2; cfr. 77, 207, 2. *Am șchiopătat pentru vătămarea fluerilor picioarelor.* ȘINCAI, HR. I, 325/1. *Bubuțe care se fac... pe fluierele picioarelor.* MARIAN, SE. 7. (În glumă) *A cântà cu fluierele* = a ședeà stârcit, cu genunchii la gură. ZANNE, P. II, 159. (Și lat. *tibia* are amândouă înțelesurile; cfr. arom. *călamea di cĭor*).

[Pronunț. *flu-ier.* | Și: **flóieră** s. f. = fluerul s. fluera cu 6 găuri (în Rășinari, Lupșa, Bistra) VICIU, GL.; **flúieră** s. f. Accentuat și: *fluér* s. a., cfr. CREȚU în MARDARIE, L., glosar.]

— Etimologia nesigură. (Înrudit cu alb. *fl'oere, fl'ojere, füeł, füł,* idem. La popoarele învecinate: n.-grec. φλογέρα, rut. *fłojara,* polon., morav, sloven. *fujara,* sârb. *frula,* ung. *furulya,* idem, cuvântul e împrumutat de la păstorii români.)

FLÚIER s. m., sing. *Sifflement.* — Fluierătură, cfr. șuier. *Fluierul vântului.* DOINE, 31/15. [Diminutiv: **fluieráș** s. m. sing. *Fluieraș de vânt.* BIBICESCU, P. P. 313.]

— Postverbal din **fluierà.**

FLUIERÁ vb. I. 1. 1°. *Siffler.* 2°. *Jouer de la flûte (de berger).* II. *Siffler* (qqn.).

I. Intrans. (mai rar) trans. (cu complement intern: melodie, etc.) 1°. A produce, suflând printre buze (s. printre degetele băgate în gură, s. în fluieriță), un sunet asemănător cu al fluierului (cfr. șuierà, fâșcâi), sau o combinație melodică de sunete. *Pune streajă la pândă ca să tragă cu urechia și să fluiere când se apropie vânătorul.* ODOBESCU, III, 81/26. *Fluierând doina duioasă.* BĂLCESCU-KUSSO, M. V. 580/8. *Pe ici pe colea treceà câte un romanțios fluierând.* EMINESCU, N. 34. *Măi bădiță Niculiță, Când ieși seara pe uliță, Fluierà din fluieriță.* JARNÍK-BÂRSEANU. D. 49. *Să mă duc peste măgură, Că fluieră om din gură.* HODOȘ, P. P. 62. *Se duce fluierând.* DOINE, 7. *Boierul, când îi e foame, se primblă, Românul fluieră, iar Țiganul cântă.* ZANNE, P. III, 561. *Domnul fluerà în biserică* (se zice 1° despre cei buzați; 2° despre oamenii fără căpătâiu, 3° despre cei proști). ISPIRESCU, ibid. III, 351. (De aici:) ‡ **Fluierà-'n-biserică** s. m. = om de nimic. | **Fluierà-'n-bute** s. m. bețivan mare. Cfr. PANN, P. V. I, 111. | **~ a pagubă** = (propriu) a fluierà în semn de părere de rău pentru o pagubă suferită, pentru o neizbândă, (p. gener.) a face o prostie s. a suferi o neizbândă fără să mai poți schimbà lucrurile, cfr. a rămâneà buzat (s. cu buzele umflate). *Ce să facă el așà dară? Fluieră una a pagubă.* RETEGANUL, P. I, 60/23; cfr. II, 75/14, IV, 64/25; ISPIRESCU, L. 139. || *A-i ~ cuivà* = a-l chemà s. a-l avertizà pe cinevà printr'o fluierătură. *Când o venì cinevà, să-mi fluieri.* FUNDESCU, ap. TDRG. | P. anal. (Despre vânt și despre unele păsări, precum mierla și ciuful. H. VII, 389, cfr. fluierar) *Numai vântul de mai fluierà prin horn.* CONTEMPORANUL, V, 299. *Ei aud... aceà nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi țiuind, scârțâind, fluierând.* ODOBESCU, III, 19/21. *O mierlă fluierà o melodie înceată.* SADOVEANU, SĂM. II, 601. | A articulà sunetele printre buze, astfel încât să se asemene cu o fluierătură. *El o sărutà..... zăpăcit, fluierând cuvintele într'o șoaptă.* VLAHUȚĂ, D. 153. ‡ **Fluierà-vânt** s. m.: om ușurel, fără căpătâiu, care, în lipsă de ocupație serioasă, își pierde vremea umblând haimanà (cfr. fluturà-vânt). *Fata tot șezând la fereastră, vedeà pe un june fluierà-vânt, umblând de colo până colo.* ISPIRESCU, L. 120; cfr. 388. *Moartea nu te întreabă .., de ești... gospodar ori un fluierà-vânt.* ION CR. III, 6.

2°. (Rar) A cântà din fluier. *Cine ne-a mai fluierà În fluieru' cel de rug.* RETEGANUL, TR. 59/29.

II. Trans. 1°. (Modern; complementul e o operă artistică reprezentată s. autorul ei) A dezaprobà prin fluierături. *„D'ale Carnavalului" a fost fluierată.* MAIORESCU, CR. II, 171.

2°. (Neobicĭnuit, despre vânt) A suflà (pe cinevà) șuierând. [Cui] *i-ar plăceà să-l ploaie din tavan și să-l fluere vântul din toate părțile?* I. GHICA, S. 594.

[† (Neobicĭnuit) vb. I[a] cu înțelesul „a cântà din fluier": *Să vie Filimon să fluerĭadze.* DOSOFTEIU, V. S. 218, 2; cfr. MARDARIE, L. 3181; (dial.) **floierà** vb. I. *Nu e bine să floeri prin casă și prin curte' pentru-că tragi a sărăcie.* ION CR. III, 83. || Derivate: **fluieráre** s. f. și (mai adesea) **fluierát** s. a. (exprimând, amândouă, acțiunea continuă). *Fluierări de flaut.* I. NEGRUZZI, VI, 142. *Fluieratul vântului.* MARIAN, SE. II, 121. *Și-l cunosc pe fluierat Că e june nensurat.* HODOȘ, P. P. 62; **fluierátúră** s. f. (exprimând mai ales sunetul de durată scurtă sau faptul de a dezaprobà cevà fluierând). PANN, Ș. I, 4/8; GOROVEI, C. 107. *Țipetele ce obicĭnuesc vânătorii... sânt un fel de fluierături.* H. II, 3.]

— Derivat din **fluier.**

FLÚIERĂ s. f. v. **fluier**[1], **FLUIERÁN** s. a. v. **fluieroiu.**

FLUIERÁR s. a. (Muzică) = **nain.** (Coșereni, în Ialomița) H. VII, 159, (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 57. [După PAMFILE, J. III, 39 ar fi, prin Munt. și Ban., sinonim cu „caval".]

— Derivat din **fluierà,** prin suf. instr. *-ar.*

FLUIERÁR s. m. I. *Fabricant de flûtes (de berger).* II. 1°. *Joueur de flûte (de berger).* 2°. Nom de divers *échassiers.* III. *Février.*

I. Meșter care face fluiere. (Cristești, în Botoșani) H. I, 63.

II. 1°. Cântăreț din fluier. *Fluierarii le deschideà* [lucrătorilor] *drumul cântând.* BELDIMAN, N. P. I, 7. *Buciumașii, fluierarii și surlașii răsunau alaiu mare.* DELAVRANCEA, S. 100. *În ziua de ‚drăgaică' se alegeau... trei grupe... care plecau în trei părți, având câte-un fluierar, cimpoier sau lăutar.* (Aliman, în Constanța) H. II, 239. (Atributiv) *Fiecare cântăreț fluierar capătă câte o năframă la fluier.* MARIAN, Î. 274; cfr. fluieraș.

2°. P. ext. (Ornit.) Diferite păsări călătoare din ordinul picioroangelor, care trăiesc, din Martie și până prin Octomvrie, mai ales în delta Dunării și prin lagunele Mării-negre; ele sânt cenușii s. aproape cafenii pe spate, albe pe pântece, cu ciocul și picioarele lungi. Cea mai mare este *oedicnemus crepitans;* cevà mai mici: *limosa aegocephala* și *machaetes pugnax,* caracteristic prin gulerul bărbătușului. Mai mică de cât toate (cam cât o vrabie) este *totanus* (vreo șase specii); cfr. ploier, purcăraș.

III. (Mold.; mai mult în glumă) Luna lui Fevruarie, Făurar. PAMFILE, J. II. *Eră prin luna lui Fluierar, pe când se fluieră cenușa din vatră și dancii din șatră.* BOGDAN, ap. TDRG.

— Derivat, în înțelesul I, din **fluier**[1], iar în înțelesul II din **fluierà,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

(În sensul III pare a derivà, ca arom. *Flivar*, dintr'o formă **frebuarius* < *februarius*, fiind apropiat numai prin etimologie populară de *fluieratul* vântului.)

FLUIERĂRÍE s. f. *Art* ou *métier du fabricant de flûtes de bergers.* — Meseria fluierarului[2] (I), meșteșugul de a face fluiere. (Bela, în Dâmbovița) H. IV, 45.
— Derivat din **fluierar**[2], prin suf. abstr. *-ie.*

FLUIERÁȘ s. a. 1°. *Petite flûte (de berger).* 2°. Danse paysanne.
1°. Fluier (formă desmierdătoare); fluier ciobănesc mic; fluier mic și scurt de metal (de pământ s. de zahar), care poate produce un singur ton; cfr. țignal. *Fluieraș de fag, Mult zice cu drag! Fluieraș de os, Mult zice duios! Fluieraș de soc, Mult zice cu foc!* ALECSANDRI, P. P. 2. *Din fluieraşul mieu cântam.* TEODORESCU, P. P. 111[b]. *Eu nu mai pot de frig și tu tot zici în fluieraș.* MARIAN, SE. II, 117. *Am un fluieraș cu două borticele?* (= Nasul) GOROVEI, C. 236. [Și: **fluieriță** s. f., **fluieríciu** s. a. *Măi băditǎ Niculiță..., Fluieră din fluieriță Să ies și eu la portiță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 49; cfr. DOINE, $14/_1$; RETEGANUL, TR. $113/_9$. *Tăiei o fluieriță.* ȘEZ. VII, 163. *Fluierici roșii de zahar, de să moară copiii după ele.* AGÂRBICEANU, LUC. IV, 486; cfr. GOROVEI, C. 107.]
2°. Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281.
— Derivat din **fluier**[1], prin suf. dim. *-aș.*

FLUIERÁȘ s. m. 1°. *Joueur de flûte (de berger).* 2°. *Loriot (Oriolus galbula).*
1°. (Rar) Fluierar[2] (II, 1°), cântăreț din fluier. *Deade 4 galbeni de aur lui Filimon flueraşului.* DOSOFTEIU, V. S. 218, $_2$. [Lei] *6 de la 2 trâmbaci, de la doi doboșeri, de la un surmaciu, și de la flueraș[i] câte un leu unul.* (a. 1776) URICARIUL, XIX, $320/_{21}$. *Fluieraș cu fluiera Nu mă poate desmierdà, Numai mândra cu vorba.* RETEGANUL, CH. 94.
2°. (Ornit.) Mierlă galbină; cfr. grangure. (Racovița, în Țara Oltului) VICIU, GL. (subt florea).
— Derivat din **fluier**[1], prin suf. nom. agent. *-aș.*

FLUIERÁȘ s. m. sing. v. **fluier**[2].

FLUIERĂTÓR, -OÁRE adj., subst. 1°. *Siffleur, joueur de flûte (de berger).* 2°. Nom de divers *échassiers.* 3°. *Herbe à la femme battue (Tamus communis).*
Adjectivul verbal al lui **fluierà** (derivat prin suf. *-ător*), substantivat adesea.
1°. Adj. Care fluieră. Subst. Fluierar[2] (II, 1°), fluieraș. *Oarecare fămeae a unuia din fluerători.* MINEIUL (1776), 34. *Nenea Stan fluerător* (= Vântul). GOROVEI, C. 397; cfr. 297, TEODORESCU, P. P. 225.
2°. (Ornit.; substantivat subt forma masc.) = **fluierar**[2] (II, 2°), **purcăraș.** MARIAN, O. II, 295; COSTINESCU.
3°. (Bot.; substantivat subt forma fem.) Plantă ierboasă cu flori galbene-verzii. Și: napi-porcești-de-pădure, napii-porcului-de-pădure, viță-neagră. PANȚU, PL.; DAMÉ, T. 186.

FLUIERĂTÓR s. a. Sorte de *flûte.* — Instrument muzical (nedefinit mai de aproape). H. II, 77 (Pogoanele, în Buzău), VII, 187 (Gârbovii, în Ialomița). Poate, „naiul"; cfr. fluierar[1].
— Derivat din **fluierà**, prin suf. instr. *-ător.*

FLUIERĂTÚRĂ s. f. v. **fluierà.**
FLUIERÍCIU s. a., **FLUIERÍȚĂ** s. f. v. **fluieraș**[1].

FLUIERÓIU s. a. *Grande flûte (de berger).*—(Ban., pronunțat *fluierońu*) Fluier mare având lungimea de 70 cm până la un metru și grosimea de 4-5 cm. Este făcut din două bucăți scobite, unite la olaltă, și pe de-asupra e îmbrăcat cu scoarță. Are numai patru găuri în partea de jos și tonul lui, care se aude din foarte mare depărtare, este jalnic. LIUBA-IANA, M. 113. *Muzicanții cei mai prețuiți pentru priveghiu erau Petru Nistor cu flueroniul său cel lung ca de un metru,* MARIAN, SE. 273. *Proprietarul casei, la căpătâniu își ține șurla, fluera și flueroniul, ca seara, după ce se culcă, să cânte.* LIUBA-IANA, M. 98. [Alt augmentativ, rar: **fluierán** s. a. MARIAN, Î. 218.]
— Derivat din **fluier**[1], prin suf. augm. *-oiu.*

FLUÓR s. a. (Chim.) *Fluor.* — Metaloid gazos care descompune apa la temperatura ordinară și atacă mai toate metalele. [Familia: **fluorúră** s. f. Corp compus din fluor și dintr'un metal; **fluorínă** s. f. = fluorură de calciu; **fluorescénță** s. f. Proprietatea ce au unele cristale (d. ex. cele de fluorină) și soluții să se acopere cu un înveliș luminos, ca al opalului, când proiectăm asupra lor raze solare, într'o cameră obscură; cfr. fosforescență.]
— *N.* din fran. (< lat. **fluor** „curgere"). Cfr. dubletul flori.

FLUȘTIURÁ vb. I v. **fluștură.**

FLUȘTURÁ vb. I. I. 1°. *Remuer* ou *agiter (la tête).* 2°. *Faire siffler* (une arme en la tournant rapidement dans l'air). II. *Siffler* (entre les dents).
I. (Cfr. fluturà) 1°. Intrans. A mișcà încoace și încolo din cap (p. ext. din coarne). *Boii fluștură din coarne.* SANDU-ALDEA, A. M. 220. *Când au auzit,* [boii]... *i-au zis stăpânului: „Să pui în car... lucruri..., pân'om fluștură din coarne, și când om fluștură noi, atunci să pleci cu ele.* ION CR. II, 231. *Sfânta vită... fluștură din cap spre semn de veselie.* JIPESCU, ap. TDRG.
2°. Trans. A mișcà (amenințător) o sabie, un băț, etc. repede prin aer, astfel ca să șuiere. *Apoi sabia-și scoteà Și-odată o fluștură.* CORCEA, B. $12/_6$. *Săbioara mi-o trăgeà, De trei ori c'o fluștură Și da capu' ca să-i ia.* ȘEZ. VII, 60. *Fluștură biciul.* IONESCU-BOTENI, S. N. 238.
II. A fluierà (printre dinți), a șuierà. *Sara nici să fluieri în casă nu e bine; numai decât îți zice: „ce mi-ai început să-mi fluștури?"* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII, 729. *Să vezi Turcii ce-mi făceà?... Solzu'n gură că puneà, De trei ori că fluștiurà, Pădurea dè răsunà.* PĂSCULESCU, L. P. 219.
[Și: **fliuștură, fluștiură; fluciură.** *O coastă de cal găseà..., Cu coasta că fluciură Și din gură se răsteà: „Care este mireasa? Că astă spată latǎ E gătită pentru cap de fată!"* PĂSCULESCU, L. P. 207. || Derivate: **flușturắre** s. f.; **flușturắt, -ă** adj. (Cu înțeles pasiv) Răspândit (ca de vânt), în dezordine. *Dar să-mi spui nevasta mea, Ce ți-e părul fluștурat?* CĂTANĂ, O. 69; cfr. POPOVICI-BÀNĂȚEANU, ap. TDRG. (Cu înțeles activ) Fluștуratec. *Un om fluștурat.* SLAVICI, ap. TDRG.]
— Etimologia necunoscută. (Se pare că verbul *fluturà* s'a contaminat cu tulpina *fliș*c, adăogându-se astfel, la noțiunea „mișcării fâlfâitoare", idea „sunetului șuierător", produs de ea în aer.)

FLUȘTURÁTEC, -Ă, FLUȘTURÁTIC, -Ă adj. = **fluturatec.** *Tinerimea fluștуratică.* CARAGIALE, S. N. 95. *Epimeteu erà un fluștуratec și un ușurel de minte.* ISPIRESCU, U. $90/_{15}$.
— Derivat din **fluștură** *(fleștură)*, prin suf. adj. *-atec.*

FLÚTUR s. m. (Entom.) v. **fluture.**

FLUTURÁ vb. I. I. 1°. *Voltiger, flotter* ou *ondoyer au gré du vent.* 2°. *Remuer* ou *agiter* (la tête). 3°. *Perdre la raison.* II. *Agiter* (qqch.) *au gré du vent, faire voltiger.*
I. Intrans. 1°. A plutì s. a se mișcà în aer fâlfâind, în voia vântului (ca fluturele când zboară). *Veșteda toamnei frunză... flutură în vânt.* ALEXAN-

DRESCU, M. 74. *Mii de flacări albăstrele Se văd tainic fluturând.* ALECSANDRI, P. I, 51. [Fluturul] *se duse și flutură în cercuri multe asupra feței miresei, când ea dormeà.* EMINESCU, N. 29. | A fâlfâi (despre steag, haină, plete, barbă, etc.). *Vechiul steag a' Moldovei înainte flutură.* C. NEGRUZZI, I, 125. *Albe rochii fluturând, fug pe dealuri.* COȘBUC, F. 127. *Cămașa... flutură prin aer, legănată de vânt.* CĂTANĂ, P. B. I, 43. *Chica ...flutură ca o coamă pe grumajii lui.* ISPIRESCU, L. 229. || Fig. A zburà, a rătăcì cu gândul, cu mintea. *Sufletele lor flutură îngrijate prin prejurul flotei lor de la Indii.* I. NEGRUZZI, V, 403. *Toate gândurile lui, ce fluturau împrejurul unor imagini atât de diverse, se adunară... împrejurul uneia singure.* ZAMFIRESCU, R. 39.

2°. (Mold.) A da din cap, a mișcà, a scuturà capul s. coarnele, a fluștură (I, 1°). *Împăratul erà ...oacheș, și cam aruncà câte odată din cap fluturând.* NECULCE, LET. II, 348/$_{20}$. *Ipate flutură din cap.* CREANGĂ, P. 179. *Au fluturat țapul odată din coarne și atunci au căzut iapa jos.* SBIERA, P. 166/$_{9}$. *Am un bou, cu gura rumegă și cu coarnele flutură?* (= Sfredelul) ibid. 321.

3°. Refl. † (Neobicĭnuit) A-și pierde mințile, a înnebuni (după cevà). *Și mulți s'au fluturat* [ἀπενοήθησαν] *la chipuri pentru muieri.* BIBLIA (1688), 644, ap. TDRG.

II. Trans. A mișcà fâlfâind (cevà) în vânt încoace și încolo. *Cu cealaltă mână fluturând o parte a mantiei...* EMINESCU, N. 65. *Vrăjitoarea... fluturând mereu batista în vânt...* ȘEZ. IV, 20/$_{15}$. *Doi gelați veneà curând, Săbiile fluturând.* ALECSANDRI, P. P. 211. (Cfr. fluștură I, 2°). || P. ext. (Complementul nu e sabia, ci omul lovit de ea) A izbì cu o armă pe care o fluturì prin aer. *Hai, copìi de mi-l luați Prin săbii să-l fluturați, Dar nimic să nu-i stricați, Cale bună să-i lăsați.* ALECSANDRI, P. P. 209/$_{20}$. *În zbor cu sabia fluturându-o...* (Bilciurești, în Dâmbovița) H. IV, 64. ‡ **Fluturà-vânt** = fluierà-vânt. *Ești om la locul d-tale, nu un fluturà-vânt, cum îs azi flăcăii.* CONTEMPORANUL, VI, 15; cfr. VI, II, 15.

[Derivate: **fluturáre** s. f. *Fluturarea horbotelor.* SADOVEANU, P. S. 170. (Fig.) Nestatornicie. *Ca 'n viața conjugală, Așà 'n orice privință, Aceeași fluturare, Aceeași ușurință.* I. NEGRUZZI, II, 67; **fluturát** s. a. *Un fluturat de pânze.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 5; **fluturát, -ă** adj. (Cu înțeles pasiv) *Batistă fluturată în vânt.* (Cu înțeles activ) Fluturatec, neastâmpărat, zvânturat. *„Fluturat* = mente motus et vagus.“ ANON. CAR.; **fluturătór, -oáre** adj. *Cântarea dulce... se înalță... ca într'un sbor fluturător, apoi se lasă ca o ninsoare de sunete în depărtări.* SADOVEANU, M. 130.]

— Din lat. pop. ***fluctulare** (din *fluctuare*. Candrea-Hecht, *Romania* XXXI, 310-311 propune ***flutulare*, din *flutare*), păstrat și la Albanezi: *fl'uturoń*, idem. Cfr. fluture.

FLUTURÁȘ s. m. 1°. *Petit papillon.* 2°. *Petite paillette, petit oripeau.*

Diminutivul lui **fluture** (derivat prin suf. *-aș*), micșorător și desmierdător.

1°. *Zburând ca niște mici fluturași...* KONAKI, P. 59; cfr. ALECSANDRI, P. P. 36. *Face-m'aș un fluturaș Și p'aripa vântului În giurul pământului Aș zburà.* BIBICESCU, P. P. 27. || Spec. ~ **în gât:** nume de boală (nedefinită mai de-aproape). H. II, 122 (Gladiște, în Buzău).

2°. (La plur.) *Iia... numa 'n fluturași lucrată.* TEODORESCU, P. P. 304.

3°. (La plur.) *„Fluturași:* o floare“ (nedefinită mai de-aproape). H. IV, 194 (Raciu, în Dâmbovița).

[Cu alt suf.: **fluturél.** *Fluturei de pe plaiu.* ALECSANDRI, P. I, 382. *Până și fluturei umblau doi câte doi.* ISPIRESCU, L. 133. ‡ **A avea fluturei:** a fi cu duși, cu toane, cu hachiți. ZANNE, P. I, 461.]

FLUTURÁȘ s. m. (Ornit.) = **purcăraș.**

— Derivat din **fluture** (fiind-că prinde fluturi, pe care îi mănâncă), prin suf. nom. agent. *-aș.*

FLUTURÁTEC, -Ă, FLUTURÁTIC, -Ă adj. 1°. *Voltigeant* ou *s'agitant légèrement au gré du vent.* 2°. *Léger, inconstant, frivole, évaporé.* 2°. *Insensé, fou.*

1°. (Neobicĭnuit) Care se mișcă încoace și încolo în voia vântului, fâlfâind. Adj. *Ochii ei cătau la norii fluturatici de pre cer.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. || Adv. *În aburirea vântului ștergarele și prostirile se undoiau fluturatec.* SLAVICI, ib.

2°. Nestatornic, șovăielnic, schimbăcios, trecător. (Despre persoane) Ușurel, ușuratec, nestatornic, spulberat, zvânturat, zvăpăiat, nebunatec, fluturat, fluștурat, fluștуratec. *A inimilor calde fluturateca iubire.* OLLĂNESCU, H. O. 278. *Inima lui fluturatică se simțeà rănită.* ODOBESCU, I, 289. *Ținù în lanțul ei pe fluturatecul tânăr.* C. NEGRUZZI, I, 21.

3°. † Apucat, zănatic, smintit, ieșit din minți. *Fluturatec și fără minte.* DOSOFTEIU, V. S. 146, $_{2}$ *Căce au întrat acest fluturatec* (ἐπίλητος) *cătră tine?* BIBLIA (1688), 272^{a}/$_{45}$; cfr. 146^{b}/$_{30}$, ap. TDRG.

— Derivat din **fluture,** prin suf. adj. *-atec.*

FLÚTURE s. m. (Entom.) 1°. *Papillon.* 2°. *Fruit du faux platane.* 3°. *Paillette, oripeau.*

1°. Numele generic al insectelor din familia lepidopterelor. *Fuge..... ca zburătorul flutur dintr'o floare'n altă floare.* KONAKI, P. 81. *Trage pe frumoșii tineri... ca lumina pe fluturi.* C. NEGRUZZI, III, 279/$_{19}$. *Florile toate..... încredințară taina lor unui curtenitor flutur albastru stropit cu aur.* EMINESCU, N. 29. *Boboc de trandafir... neatins de ochii fluturilor.* CREANGĂ, P. 276. *Of, săracii voinicii, Cum să duc, ca fluturii, Pe marginea Dunării.* MÂNDRESCU, L. P. 228/$_{6}$. „Copiii ca să facă pe fluturi să se oprească pe flori, ca să-i poată prinde, le recitează aceste versuri: *Fluture, Fluture, Fluture pe buture, Fluture pe floare.....*“ LEON, MED. 88; cfr. TEODORESCU, P. P. 190^{b}. „Dacă primăvara vezi *fluture* roșu, îți merge bine“. (Balintești, în Covurluiu) H. III, 17. (Alte credințe pop. ȘEZ. III, 46, I, 127, etc. Pentru diferite specii de fluturi cfr. MARIAN, INS.)

2°. P. anal. Fructul aripat al arțarului. „Dacă bolnavul are coleți cu sânge, atunci baba fierbe într'o ulcică următoarele buruieni: *Fluturi de arțar* sau spetejoară cu rădăcină cu tot, iar zeama o dă bolnavului să bea“. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 44.

3°. (La plur.) Mici lame rotunde de metal sclipitor care se aplică ca ornament pe haine. (Atestat mai întâi într'un text slavo-român din a. 1582, CUV. D. BĂTR. I, 257). *10 dramuri de fluturi.* (a. 1803) IORGA, S. D. VIII, 40; cfr. 33, 39. *Ai cusut cu negru fluturii pe coate.* COȘBUC, F. 97. *Pestelcile ei în fluturi.* SANDU-ALDEA, A. M. 18. *Cămașă cu altițe, cu pui și cu fluturi.* MARIAN, Î. 64. *Frâul cu fluturi.* ALECSANDRI, P. P. 63. *Cătai fluturi și mărgele Pe pofta Oltencii mele.* TEODORESCU, P. P. 337^{b}.

[Șl: **flútur** s. m.]

— Presupune un tip lat. pop. ***fluctulus** (ca alban. *fl'uturę, fl'uter, frutul* și ital. *fiutola* „un fel de fluture de noapte“. Cuvântul albanez are și înțelesul 3°, cu care se mai poate compară germ. *Flitter*). Cfr. flutură.

FLUTURÉL s. m. v. **fluturaș**[1].

FLÚVIU s. a. *Fleuve.*—Apă curgătoare ce se varsă în mare. [Familia: **fluviál, -ă** adj. *Supravegherea poliției fluviale.* MAIORESCU, D. III, 22. *Șesuri fluviale, zidite de fluvii.* MEHEDINȚI, G. F. 132. | Pronunț. *-vi-u, vi-al.*]

— *N.* din lat. **fluvius, -um,** idem.

FLUX s. a. *Flux.* — De două ori pe zi apa oceanului se ridică pe mal și apoi iar se retrage... Ri-

dicarea apei spre mal se numește *flux*, iar coborîrea ei se numește *reflux*. MEHEDINȚI, G. F. 68. | Fig. *Un flux... de sânge i se urcă în creier*. ZAMFIRESCU, R. 166.

— *N.* de origine lat. (**fluxus** „curgere"). Cfr. reflux.

FLÚXIE, FLUXIÚNE s. f. (Med.) *Fluxion.* — (Învechit) Concentrarea sângelui s. a altor lichide în anumite țesuturi, din cauza unei inflamații. *Aplicația la învățături îi adăogi o fluție la ochi, cu care rămăsese din vărsat.* C. NEGRUZZI, II, 150. *Fluxiune de piept:* pneumonie ori pleurezie.

— *N.* din fran.

FOÁCĂ subst. *Aubère.* — (În Sălagiu) Cal de coloare galbenă. „*Foacă* = nume ce se dă la cai". VAIDA. [Și: **focău** s. m. *Pentru cererea și necăpătarea unui cal focău s'au sfădit.* ȘINCAI, HR. II, $321/_{34}$.]

— Din ung. **fakó** „falb, fahl, erdfahl". Cfr. făcău[1].

FOÁCĂLE s. a. plur. = **chibrituri.** (Târnava-mică, în Transilv.) VICIU, GL. [Și: **„foácle** = puzdării lungi și mai groase, cu care aprind lampănul spre a cruță lemnușele s. chibritele. (Nocrihiu)" VICIU, GL.]

— Din germ. **Fackel** „faclă" (prin mijlocire săsească). Cfr. dubletele faclă, fache.

FOÁCHIU s. m. v. **fochiu.**
FOÁCLE s. f. plur. v. **foacăle.**

FOÁIE s. f. I. *Feuille. Pétale, sépale.* II. 1°. *Feuilletage.* 2°. *Lé, jupe.* 3°. *Feuillet.* 4°. *Feuille (périodique,* etc.).

I. Partea terminală a plantelor, suptire și lată, de obiceiu verde, și care crește pe ramuri s. (mai rar) de-a dreptul pe tulpină, frunză (cfr. fir, iarbă). *Foi de pătrânjel tocate.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II, $40/_{20}$. *Foi de cucută.* CALENDARIU (1814), $173/_{24}$. *Foile de dafin.* ODOBESCU, III, $22/_{23}$. *Foile galbene ale aleelor de arbori.* EMINESCU, N. 29. *Ei, vorba ăluia, în pofida căpșunelor, mâncau foile.* ISPIRESCU, L. 213 (cfr. Pentru fragă, și frunza ți-i dragă). *Foi de varză.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 463. *Foi de ceapă.* ib. 65. *Foi de piersic.* PAMFILE, I. C. 241. *Pice-i foile, Ardă-i frunzele.* TEODORESCU, P. P. 372[b]. | Cele mai multe poezii pop. încep cu *foaie* (s. frunză) *verde. Foaie verde din grădină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 411. *Frunză verde foaie lată, Pân'eram la maica fată.....* ibid. 176. *Frunză verde foaie'ngustă, Dusu-s'au badea la pustă.* DOINE, $32/_{17}$. || P. ext. Sepală s. petală. *Foi de floare de trandafir.* PISCUPESCU, O. 295. *Roza la noi se numeă ‚rujă', până ce au venit Grecii și i-au zis trandafir* τριαντάφυλλον *(cu treizeci de foi).* C. NEGRUZZI, I, 101. || (Bot.) Cuvântul ~ se găsește ca element de compoziție în numiri pop. de flori, precum (cfr. PANȚU, PL.):

foaia-ciumii = **ciumăfaie.** PONTBRIANT.

~-creață. Un fel de floare (nedefinită mai de-aproape). H. VII, 148 (Coșereni, în Ialomița).

~-de-vioară = **popilnic-iepuresc.**

~-grasă = *Grassette des Alpes (Pinguicula alpina).* Mică plantă ierboasă cu florile albe, pe dinăuntru pătate cu galben. Și: grăscioară (Transilv.), îngrășătoare.

~-'n fir = **saschiu.** [Și: **foianfír** s. m. *Să răsar'un foianfir... Foianfiru' să se'ntindă Și pe noi să ne cuprindă.* ȘEZ. IX, 93.]

~-lată. Un fel de iarbă (nedefinită mai de-aproape) H. II, 142 (Mărăcineni, în Buzău).

II. P. anal. 1°. (Cul.) Fiecare din cele două straturi de aluat din care se compune plăcinta. Cfr. foiță. *Cine socotește câte foi intră 'n plăcintă, nici odată nu mănâncă plăcintă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 87. *Foaie peste foaie și la mijloc tufă* (= nimica, nici o umplutură între cele două foi-ale plăcintei). ib. I, 182.

2°. Lățimea unei pânze, pânză întrebuințată în toată lățimea ei la facerea unei haine; p. ext. (la plur.) fusta rochiei. *Fustă de lână dintr'o foaie.* SEVASTOS, N. $47/_{10}$. *Foile fustelor.* SADOVEANU, P. S. 235. *Cămașa eră largă, largă și la mâneci eră dintr'o foaie.* PITIȘ, SCH. I, 110. *Cămașa are mâneci, două foi înainte și îndărăpt.* BREBENEL, GR. P.

3°. O bucată întreagă de hârtie (când e neîndoită), o jumătate de coală (când e îndoită în două) spec. fila unei cărți (având două fețe s. pagini). *Carte scrisă cu trei rânduri într-u o față de foae.* MINEIUL (1776), 93. *Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei.* C. NEGRUZZI, I, 204. *Întorceă foaie cu foaie.* EMINESCU, N. 45; cfr. ISPIRESCU, L. 50. # **A o întoarce pe foaia ailaltă (cealaltă) s. a o schimbă pe altă** ~ (ZANNE, P. V, 293) = a-și schimbă purtarea; (de obiceiu) a se purtă mai aspru, mai rău (cfr. ital. voltar faccia). *Turcii văzând neisprava... întorc ceelaltă foaie.* BELDIMAN, TR. 405. *Dascălul văzù că a cam scrântit-o și-o întoarse pe foaia ailaltă.* ISPIRESCU, L. 273. || Spec. **~ de zestre** = contract de căsătorie, act în care se însemnă zestrea ce o primește mireasa. *Au dat* [Profirei] *și moșia Bârladul precum arată foaia de zestre.* (a. 1815) URICARIUL, II, $7/_{32}$; cfr. VI, $16/_{24}$. *Tatăl puind în foaia de zeastre, prin neștiință, vreun lucru care iaste strein, bărbatul va ceare alt lucru.* PRAVILA (1814), 113. *Mi-a zis că a venì deseară... să se înțeleagă cu d-ta asupra foaiei de zestre.* ALECSANDRI, T. 328. *În Moldova, încă de Duminecă se face cetirea foii de zestre.* IORGA, C. I. I, 181. *Curg foile de zestre, ca ploaia, la părinții lui Mătăhuz-împărat.* ISPIRESCU, L. 291.

4°. (Modern) Ziar, revistă. *O asemenea foaie ne vom silì ca să fie Dacia Litterară.* M. KOGĂLNICEANU, DACIA LIT. X. *Povestea asta se tipărì în foaia Propășirea.* C. NEGRUZZI, I, 94. *Foile noastre periodice...* MAIORESCU, CR. I, 119. *O foaie... umoristică.* idem, D. II, 14. *Foaia pentru minte, inimă și literatură* (titlu tradus după „Blätter für Geist, Gemüt und Literatur"). | *Foi volante:* tipăritură pe o singură foaie (nefăcând parte din vreo carte ori gazetă), care se scot și se răspândesc în public la anumite ocazii.

— Din lat. **folia, -am** (pluralul lui *folium*, devenit feminin singular, la origine cu înțeles colectiv). Cfr. listă, filă și dubletul in-folio.

FOÁIE s. f. v. **foale** (2°).
FOAIELEÁNĂ s. f. v. **foiță.**
FOÁIEȘ, -Ă adj. v. **foios.**
FOÁLCHINE s. f. (Bot.) v. **foaltine.**

FOÁLE s. m. 1°. *Outre* 2°. *Soufflet* (de forge). 3°. *Ventre, estomac, panse.*

1°. Burduf; cfr. utre. *Foalele* = burdufuł făcut din piele de oaie. PAMFILE, J. II, 79. *Adună ca foalele apele mării.* CORESI, PS. 80; cfr. 208, 340. *Nece să bagi vin nou în foale vechiu.* TETRAEV. (1574), 213. *Pus-ai lacrămile mele în foalele tău.* PSALT. (1651), 174. *Foi de vin vechiu și rupți.* ibid. 159. *Pântecele mieu ca un foale de must ce fierbe.* BIBLIA (1688), 377. *Ar fi trecut peste un pod așezat... peste foi de vite.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 220. *Înnotând peste Dunăre cu foi...* ȘINCAI, HR. I, $261/_{20}$. *Deschizând un foale cu lapte, i-au dat de au băut.* CALENDARIU (1814), $110/_{11}$. *Un foale plin cu unt de lemn.* GORJAN, H. II, 21. *Brânză bună în foale de câine.* ZANNE, P. III, 486 (variantă: în burduf de câne). *Lasă-te moale Că te bagă 'n foale.* I. GOLESCU, ibid. V, 296. # **A bell (pe cinevà)** ~ = a jupul (pe cinevà), a-i beli pielea (cuivà). *Beliră foale pre svânta.* DOSOFTEIU, V. S. 87. *Acel Basta, încă și-au luat plata de la Împăratul Rudolful, că l-au belit de viu foale.* MAGAZ. IST. $301/_{7}$. || Spec. Burdufful (s. butușul) cimpoiului (făcut de obiceiu din stomahul rumegătoarelor). Cfr. PAMFILE, I. C. 50.

Cimpoiul are un foiu. (Latinu, în Brăila) H. I, 240. „**Stâna foilor** = odaia din stână unde ține baciul tot ce lucrează, adecă tot felul de brânzeturi." (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 155 (și prin Bran, Transilv. VICIU, GL. 34). [Se zice: *un foale, foalelui, doi foi.*]

2°. (Instr.) Unealtă de fierărie pentru suflat în foc, făcută din piele prinsă între două table de lemn. LIUBA-IANA, M. 124. *Un foi spart al unui faur.* BIBLIA (1688), 377. *Pusĕ țigan cu fóii, de 'nfierbântà cleaște.* DOSOFTEIU, V. S. 25,$_2$. *120 lei pe an 2 hogiaguri de țigani, cu foi, câte 5 lei unul.* URICARIUL, XIX, 390/$_{15}$. *Se hrăneà... cu foi și cu ciocan.* C. NEGRUZZI, II, 191/$_7$. [Ochii] *i se luminau din ce în ce, sclipind ca jeratecul însuflețit de foale.* BASARABESCU, CONV. LIT. XLII, 27. *În dosul unui bordeiu, gâfâià un foiu și se auzeau bătăi... de ciocan.* SADOVEANU, SĂM. II, 660. *Calul aprins se cunoaște și de pe pântece, căci pântecele îi foiește ca foile de la țigan.* ȘEZ. IV, 126/$_{32}$. *Suflă ca o foaie de ostenit ce este.* PAMFILE, J. I. (Celui umflat de mâncare i se zice:) *Sătul foaie.* ib. II. **De-a foaia** (s. **foii**) e numele unui joc. ȘEZ. IX, 16; MARIAN, Î, 222. ‡ **A da** (s. **a-i face**) **cuivà pe foaie** (s. **foi**) = a-i da bătaie. *Voi să-i dea pe foi, pentru-că nu îngrijise grădina.* ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II, 160. *„Las'că v'o fac eu pe foaie!" și tronc!* SEVASTOS, ap. TDRG. (subt foaie.) | Spec. (Tip.) *„Foi* s. *foale*= instrument în forma foilor de fierărie, cu care se suflă casele de praf." G. IONESCU, C. T. ‖ P. anal. *Milescu se culcase liniștit, după ce chinuise foalele bietei sale armonice până s'o rupă.* ZAMFIRESCU, R. 251. [Cuvântul e sau plur. tant.: *foale* s. f. (Buzău) H. II, 13, 63, 89, 100, 118, 186, 222; (Dâmbovița) H. IV, 11; (La Pădureni) POPOVICI, R. D. 165, etc., s. *foi* (articulat *foile*) s. f. (Buzău) H. II, 30, 146, 207; (articulat *foii*) s. m. — sau sing. tant.; cu formă reconstruită din plural: **foiu** s. m. (Buzău) H. II, 50 s. (Mold.) **foáie** s. f. (Covurluiu) H. III, 19, 153.]

3°. Burtă, pântece, abdomen. (La animale) *Lâna* [berbecilor] *de la foale.* ECONOMIA, 86. *Încet, încet i se umflă foalele* [oii]. CALENDARIU (1814), 188/$_{10}$. *Foalele peștelui.* RETEGANUL, P. IV, 27/$_9$. *Cu frâu galben în picioare, Cu șeaua 'ntoarsă sub foale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 497. *Murgu' stă pe foale 'ntins.* DOINE, 248. ‖ (Transilv., și fam., la persoane) *Foalele lui cel gol.* ȚICHINDEAL, F. 25. *În părțile foalelui.* VASICI, ap. HEM. 679/$_{31}$. *Dacă un copil capătă rast, adecă dacă i se umflă foalele...* MARIAN, NA. 397. *Că ți-oiu da carne moale Să nu te doară la foale.* idem, INS. 79. *Săracul foalele lui!* RETEGANUL, P. I, 23/$_{17}$. *De-ale gurii și de-a foalelui.* id. I, 62/$_{25}$. *Să nu fie sclintit nimica în trupul lui N., cum n'a fost în foalele mamei sale ce l-a născut.* ȘEZ. VI, 101. *Unul în poale Și-altul în foale* (se zice despre femeile însărcinate, care au copii mici). PANN, ap. ZANNE, P. III, 309. [Se zice (mai rar) *un foale, foalelui,* (de obiceiu, plur. tant.) *foalele mele.*]

— Din lat. **follis, -em** (cu înțelesul 1° și 2°; pentru înțelesul 3° cfr. *follis ventris*).

FOÁLEȘ, -Ă adj. *Ventru.* — (Transilv., fam.) Burtos, pântecos. LB.

— Derivat din **foale,** prin suf. adj. *-eș.*

FOÁLTINE s. f. plur. (Bot.) (Transilv.) = **mixandre.** ‖ = **micșunele ruginite.** PANȚU, PL. [Și: **foálchine** (Brașov); **fóltine.** IORGA, S. D. VIII, 86.]

— Din germ. **Veilchen** „viorele" (prin mijlocire săsească).

FOÁME s. f. 1°. *Faim.* 2°. *Famine, disette.*

1°. Simțul ce-l are flămândul, dorința și trebuința de a mâncà (în corelație cu sete; întâiul ei stadiu e apetitul s. pofta de mâncare; lipsa acestei sensații, constantă și anormală, se numește, în știință, anorexie). *Topindu-se de foame.* CORESI, ap. GCR. I, 15/$_{40}$. *Foamea au început să-l pătrundă tare.* DRĂGHICI, R. 42. *Îi trecuse foamea.* idem, 40. *Pierim de foame.* idem, 22. *Răbdà foamea.* idem, 8. *Spre astâmpărarea foamei...* KONAKI, P. 290. *Ne ghiorăiesc mațele de foame.* CREANGĂ, P. 257. *Hămesit de foame.* idem, P. 145. *Se duse să o ia* [știuca], *ca să-și aline foamea.* ISPIRESCU, L. 43. *Foamea începù să-l roadă la mațe.* SBIERA, P. 311/$_5$. *Li se făcù foame.* FUNDESCU, L. P. 88/$_6$. *Se puse într'o poiană, cu pântecele la soare, istovită de foame.* ȘEZ. III, 187/$_9$. *Nici nu suflà de foame.* ib. III, 187/$_{10}$. *Cu bărbat nalt ca un steag, Foamea dracului ce trag!* DOINE, 140. *Ori ți-i foame, ori ți-i sete, Ori ți-i dor de codru verde?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 106. *Vorbele nu potolesc foamea.* ZANNE, P. II, 825. *Foame de lup:* foame mare. *A murì* (s. *a crăpà, a leșinà* s. *a fi leșinat* s. *lat*) *de ~* = a fi foarte flămând, fig. a fi muritor de foame, a nu avea cu ce trăì, a trăì în sărăcie. *I-au rămas feciorul, de murià de foame.* NECULCE, LET. II, 231/$_{18}$. *Cei mai mulți dintre noi sânt leșinați de foame.* DRĂGHICI, R. 26. *Tată, mi-e foame, tată, mor de foame!* ISPIRESCU, L. 174. *Strigă în gura mare, că crapă de foame.* CREANGĂ, P. 241. *Oi... late de foame.* SBIERA, P. 9/$_8$.

2°. (Impropriu) † Foamete. *S'au trecut foamța.* DOSOFTEIU, V. S. 23,$_2$.

— Din lat. **fames, -em,** idem (pentru *o* în loc de *a*, din pricina labialelor, cfr. vegliot *fum,* engad. *fom,* lombard *fom,* portg. *fome*). Alături de această declinare, limba noastră păstrează și urme de o declinare **fames, *-inis,** ca în sard. *famine,* span. *hambre,* gascon *hami,* și **fames, *-itis,** cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 16, în cuvintele *foamene* și *foamete* (dacă acesta din urmă nu e o simplă modificare a românescului *foame,* după *secetă*).

FOÁMENE † s. f. = **foame.** *Vor vie viața de ve[a]c: Nu vor avè scârbă, nece durerea..., nece a se face foameni, nece va lipsì varà...* CUV. D. BĂTR. II, 462.

— Pentru etimologie, cfr. *foame.*

FOÁMETE s. f. 1°. *Famine, disette.* 2°. *Faim.* 3°. Sorte *d'oiseau.*

1°. Lipsă mare de hrană (ce bântue în vreo regiune; cfr. secetă). *Și vor fi foameți și pieiri și cutremure.* TETRAEV. (1574), 242. *Vor fi 7 ani foamete.* BIBLIA (1688), 31. *În zilele acestui Dumitrașcovodă,... s'au făcut foarte foamete mare... S'au făcut foameți mari, de mâncà om pre om.* N. COSTIN, LET. II, 39/$_3$. *Lipsa și foametea i se înfățoșează.* C. NEGRUZZI, I, 300. *Pe semne c'aista-i Flămânzilă, foametea, sac fără fund, sau cine știe ce pricopsală a mai fi.* CREANGĂ, P. 241. *Mănâncă... a foamete.* ȘEZ. III, 85/$_{10}$.

2°. † P. restr. (impropriu) Foame. *N'au simțit nici foamete, nici seate, nici răceala, nici alte nevoi a trupului.* MSS. (a. 1692), ap. GCR. I, 297/$_{22}$. Cfr. înfometat.

3°. (Ornit.) (Bucov.; numai la plural) *Foameți:* pasăre de mărimea unui porumbel, având ciocul negru și penele vinete, care se crede că prevestește foamete. Se mai numește pasăre-cu-ciocul-de-fier. MARIAN, O. I, 192.

[Azi fără plur.; † *foameți.*]

— Pentru etimologie, cfr. *foame.*

FOÁRCĂT s. a. v. **forcotì.**

FOÁRFĂ subst. 1°. *Personne négligée dans sa mise.* 2°. *Moulin à paroles.*

(Jud. Suceava, în Mold.)

1°. „Negligent în îmbrăcăminte". ȘEZ. II, 75/$_5$.

2°. „ *~ la gură* = care nu-și ia seama ce vorbește". ib.

FOÁRFEC s. a., **FOÁRFECĂ, FOÁRFECE** s. f. v. **foarfeci.**

FOÁRFECI s. f. plur. 1°. *Ciseaux.* 2°. *Aloès d'eau (Stratiotes aloides).*

1°. *O păreche forfeci de berbieri.* (a. 1779) IORGA, S. D. VIII, 81. *Foarfeci, cuțite, săcuri.* DRĂGHICI, R. 16. *Am cerut o cățuie și foarfeci.* C. NEGRUZZI, I, 66. *Foarfecile să nu le bagi în gură.* ȘEZ. III, 47/22. || P. anal. Picioarele de dinainte ale racului, cu care apucă și strânge. [De obiceiu, e plurale tantum, iar singularul se formează prin „o păreche de...“ Se întrebuințează însă și ca s. m.: *un* **foarfece,** *doi foarfeci. Cuconul-Grigore erà... cu barba îndreptată din țăcăneala foarfecelui lui Lupu bărbierul.* SADOVEANU, SĂM. IV, 432. *Două late lăturate și la capăt cârligate?* (= *Foarfecele*). SBIERA, P. 323/9. *Am două babe 'ntr'un buric?* (= *Foarfecii*). ALEXICI, L. P. 215/12. Cu *foarfecele de fier* se taie fierul în lung“. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 30. | Din plur. *foarfeci* s'a construit pe alocuri noul sing. **foárfecă** s. f., (mai rar) **foárfec** s. a. *Pasage tăiate cu foarfeca din ziarele străine.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Bărbatul fără muiere, ca foarfeca fără soție, ce nu taie, ci numai zgârie.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 16. *Ia foarfecul și-o croiește.* MARIAN, SA. 61. (Cu trecerea lui *foa-* > *fa*, cfr. afară) **fárfică** s. f. (Satu-nou, în Constanța) H. II, 311, cu plur. *farfici* (Fălciu) JAHRESBER. IX, 182, PAMFILE, C.]

2°. (Bot.) **Foarfeca-bălții:** plantă ierboasă de baltă cu flori albe care se deschid la suprafața apei. PANȚU, PL. [Și: **foarfecul-bălții.** POLIZU, BARCIANU.]

— Din lat. **forfices** (plur. de la *forfex*, idem).

FOÁRMEC s. a. v. **farmec.**

FOÁRTĂ! interj. v. **fortă!**

FOÁRTE adv. *Très, fort, bien, extrêmement.*

Adverb de măsură, care arată că acțiunea s. însușirea pe care o determină sânt la superlativ. Cfr. mult, tare, rău, prea.

1° (Învechit) Ca determinare adverbială, pe lângă un verb (astăzi, înlocuit prin „foarte mult, foarte tare“).

a.) (După verb) *Giudețul are puteare să socotească foarte.* PRAVILA MOLD. 75/2. *Apa să întăriiă foarte pre pământ.* BIBLIA (1688), 5,2. *Nevoindu-se foarte spre Dumnezeire...* MINEIUL (1776), 52 2/2. *Izvoarele se vor umpleà de apă foarte.* CALENDARIU (1814), 70. *Datoriile s'au înmulțit foarte.* MARCOVICI, C. 90/1. *Robinson... erà să-și verse măruntaiele, bolnăvindu-se foarte.* DRĂGHICI, R. 9. *O iubeà foarte.* GORJAN, H. I, 3/20. *Se mânià foarte.* BĂLCESCU, M. V. 412/12. *Împăratul s'a întristat foarte.* ISPIRESCU, L. 2. | (Neobicĭnuit, precedat de „tare“) *Atunci cătanele tăià, pușcà, ucideà și colcăceà pe norod tare foarte.* ȘINCAI, HR. III, 250/28.

b.) (Înainte de verb) *Limba mitiutel mădulariu iaste și foarte se laudă.* COD. VOR. 123/8-9 (= și cu mari se fălește. N. TESTAMENT 1648; și mari se laudă. BIBLIA 1688). *Doamne, foarte învârtoșară-se vlădicii lor.* CORESI, PS. 380. *Îl foarte înfruntà rău cu sfentele scripturi.* MOXA, ap. GCR. I, 60/13. *Foarte îi erà cu voiea* [lui Brâncoveanul] *să fie Domn la două țări.* NECULCE, LET. II, 304/5. *Foarte am greșit.* MINEIUL (1776), 199/2. *Văzuiu lumina zilei,... și foarte o doream.* GORJAN, H. IV, 139. *O mândră am iubit Și foarte m'a celuit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 500; cfr. 310, 201. (Astăzi, în legătură cu „mulțumì“, adesea cu o nuanță ironică) *Foarte vă mulțumesc... dar, mă rog, să mă fericesc cu numele dumilorvoastre.....* ALECSANDRI, T. 404. *„Îți foarte mulțumesc, dragul meu iubit“, îi răspunse atunci Broasca.* ISPIRESCU, L. 35. | † (Înaintea verbului la subj., între conjuncția „să“ și verb) *Să-l foarte cu deadins așteptăm și foarte să ne teamem și să ne grijim.* VARLAAM, C. 24/1. *Trebue să foarte cerceteaze giudețul.* PRAVILA MOLD. 96. | (Neobicĭnuit, în legătură cu „atât“) *Atâta plouà de foarte, încât nici cum erà chip de a puteà ieși afară.* DRĂGHICI, R. 71; cfr. 33. *Chipul ei atât de foarte și-l tipărise în gând, Încât...* PANN, E. I, 100.

2°. Ca determinativ al unui adjectiv s. adverb. (Astăzi, de obiceiu, înainte de adjectiv s. adverb) *Un zmeu forte mare.* CUV. D. BĂTR. II, 152. *Foarte bogați.* BIBLIA (1688), 3/36. *Să cerceteze foarte cu silință și privighere.* (a. 1764) URICARIUL, I, 311/26. *Foarte departe.* DRĂGHICI, R. 46. *Halima sau povestiri... foarte frumoase și minunate.* GORJAN, H. I, 1/1. *Un viitor foarte depărtat.* MARCOVICI, C. 15/21. *Colonia română... ajunse într'o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, M. V. 6/7. *Păcală erà un om foarte de duh.* C. NEGRUZZI, I, 247. *Nevasta... celui bogat erà pestriță la mațe și foarte zgârcită.* CREANGĂ, P. 37. *Haine scumpe și foarte frumoase.* ISPIRESCU, L. 38. *Foarte tare m'ai urît.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 398. *Foarte bine!* | † (În legătură cu „prea“) *Boierii mazili au și început a venire la oaste...; foarte prea puțini n'au venit.* NECULCE, LET. II, 345/1. *Foarte prea minunat iaste darul.* MINEIUL (1776), 106. | (Pus după adjectiv; învechit) *Ieși un vihor mare din noor și luà o piatră mare forte în el.* CUV. D. BĂTR. II, 148. *Dascăli știuți foarte den limba elinească.* BIBLIA (1688), pr. 4/42. *Adam Sinavschi erà om mic de stat, dar întreg la minte..., și învățat foarte.* NECULCE, LET. II, 300/27. *Pruncii și muierile în mulțime mare foarte i-au trimis în Bulgaria.* P. MAIOR, IST. 197; cfr. 210. *Frate, ești amăgit foarte, te-au înșelat ochii.* GORJAN, H. I, 7/14. *Fiarele cele mai sălbatice din lume..... sânt multe foarte.* ISPIRESCU, L. 6. | (Despărțit de adjectiv; învechit) *Foarte cu inimă fierbinte și cu jale aprinsă de mult jeluià la această luminată carte.* CORESI, ap. GCR. I, 33/16. *Foarte cu puțunteà oaste... rămăsăse.* NECULCE, LET. II, 263/14; cfr. 223/25, 276/7. ## (Fam.) **Nici prea-prea, nici foarte-foarte:** între cele două extreme, nici bun nici rău, nici cald nici rece, așà și așà. *Să fie nici prea prea, nici foarte foarte.* PANN, P. V. III, 77. *Îmi pare bine că reînnoiesc amiciția cu d-ta... — Așà ș'așà, nici prea prea, nici foarte foarte...* ALECSANDRI, T. 1002. *Să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte.* CARAGIALE, T. I, 184.

— Din lat. **forte** „tare“.

FOARTELÍȚIU † s. a. v. **fortăreață.**

FOÁSTĂN s. a. *Madrier.* — (Transilv.) Scândură, blană groasă (de la 4 cm. în sus), cfr. lătunoiu. [Și: **fósten.** JAHRESBER. X, 188. | Plur. *fostene.* PAMFILE, I. C. 109.]

— Din germ. **Pfosten,** idem.

FOC s. a. *Feu* I, 3°. *Incendie.* 4°. *Arme(s) à feu; coup de feu; feu.* 5°. *Éclat.* 6°. *Flamme.* 7°. *Étincelle.* 8°. *Boutons de chaleur.* II. 1°. *Chaleur, ardeur, vivacité, fougue.* 2°. *Fureur, colère extrême.* 3°. *Très, extrêmement, excessivement.* 4°. *Douleur, tourment.* 5°. *Malheur, calamité.*

I. 1°. *Focul* se aprinde s. se încinge, arde (intrans. și trans., cu pară, cu flacără, cu vâlvătaie s. înăbușit, mocnit) și se stinge. *~ul* dogorește s. bate; bobotește, vâjâe; lămurește. *Dau ~* = aprind; *iau ~* = mă aprind. *Puțin focu câte luclure arde!* COD. VOR. 123/10. *Focurile, vârtejele, spânzurătorile... și alte fealurimi de munci.* VARLAAM, C. 213. *Cumu-i argintul lămurit cu focul, 'Ț sânt sfinte cuvinte curate.* DOSOFTEIU, PS. 38. *În cătăva depărtare se zărește foc.* DRĂGHICI, R. 19. *Când îi aveà... nevoie de mine, să dai foc aripei.* CREANGĂ, P. 237. *Din gurile balaurului ieșeà văpaia de foc!* ISPIRESCU, L. 18. *Să te ferești de el ca de foc.* PAMFILE, J. I. *Clenguța mohorului, Arde 'n para focului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 123. *Am un bou roșu; unde zace, iarbă nu se face?* (= Focul). SBIERA, P. 323/3. ## **A da cu mâna în ~** = a da de bani, a pune mâna pe bani. BARONZI, L. 151/21. *Înțelese ea că trebue să fi dat el cu mâna în foc.*

ISPIRESCU, ap. TDRG. | **A sta ca pe ~** (s. cărbuni) = a fi nerăbdător, a aşteptă (cevă) cu mare nerăbdare. *Până la înserate stau* [copiii] *ca pe foc.* ŞEZ. III, 179/10. | **A pune (pe cinevă) pe ~** = a face (cuivă) zile amare, cerându-i cevă cu stăruinţă. *Femeia şi băieţii îl puneau pe foc din pricina mâncării.* ŞEZ., ap. TDRG. | **A lua ~ cu mâna altuia** = a trimite pe alţii la muncă grea, la primejdie, în folosul său (cfr. germ. „die Kastanien aus dem Feuer holen lassen"). ZANNE, P. I, 172. *V'aţi deprins a luà focul totdeauna cu mânile noastre cele mojicești... şi tot noi cei vinovaţi!* CREANGĂ, A. 156. | **A se aruncà** (s. a da) **în ~ (pentru cinevà)** = a-şi expune viaţa pentru cinevà. Cfr. CREANGĂ, P. 206. | **A-şi pune mâna 'n ~ (pentru cinevà)** = a luà orîce răspundere pentru cinstea cuivà. | **A luà ~ul în gurà** = a se împărtăşi. *Să nu drăcui, că ai luat focu' în gură.* (Sudiţi, în Ilfov) Com. I. PAVELESCU. | **A luà ~ cu gura:** *Se jurà de luà foc cu gura* (pe ce avea mai scump)... *că el nu l-a văzut.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. | **Harnic (iute,** etc.), **de mănâncă ~** (ca animalele năzdrăvane din poveşti). *Patru telegari de mâncau foc.* ISPIRESCU, L. 38. *Aveà fată gospodină... harnică de mâncà foc.* SEVASTOS, ap. TDRG. || **În ~** e numele unui joc cu mincea. PITIŞ, SCH. 234. | (Pop.) **Caru' de foc** = tren. Cfr. HODOŞ, P. P. 219.

2°. Spec. Focul din sobă (cuptor, vatră s. afară) cu scopul de a încălzi (s. a găti). *~ul* se face s. se aprinde; *~ul* se aţâţă. *Aprinseră focu.* COD. VOR. 95/13. *Se aflau... împrejurul unui foc mare ca la 30 de sălbatici.* DRĂGHICI, R. 166. *Dacă vă puneţi la vatră dinaintea focului, auziţi unele lemne ţipând.* C. NEGRUZZI, I, 246. *În sobă arde focul.* ALECSANDRI, P. II, 3. *Să stai visând la foc.* EMINESCU, P. 47. *Luase ceaunul de pe foc.* CREANGĂ, P. 147. *Focul e 'nvelit pe vatră Iar opaiţele-au murit.* COŞBUC, B. 6. *Mult, bade, te-am aşteptat Aseară pe înnoptat; Tot cu foc şi cu lumină Şi cu dor de la inimă!...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144. *Când vreun lemn din foc vâjâe, e semn că te ocărește cinevà.* ŞEZ. III, 149/12. *Până nu faci foc, fum nu iese!* (n'or fi toate adevărate câte se vorbesc despre cinevà, dar un sâmbure de adevăr tot trebue să fie). PAMFILE, J. I. | **~ viu** = a.) (s. **mort**) focul care se face prin frecarea a două lemne uscate. *Făcuiu un foc mort, adică frecaiu două lemne uscate.* GORJAN, H. IV, 115. [Albinele] *se petrec peste un foc viu, care se face de regulă prin frecarea a două lemne uscate de brad între olaltă.* MARIAN, INS. 149; cfr. id. O. I, 421.—b.) (Transilv.) Scânteile ce se observă, câte-odată, pe fundul căldării din afară, când este luată de pe foc. *Să lingi de pe căldare „focjiu" c'apoi ţi se duc de pe limbă puşchielele.* (Şonfălău) VICIU, GL. | **~ul-de-veac (s.-de-veci)** s. **~ul gheenei** = focul din iad, în care-şi vor ispăşi păcătoşii păcatele. *Cela ce va lucrà sfânta Domerecă, aceluia se doseaşte focul de veac.* GCR. I, 9/16; cfr. 11/28, 44/12. | **~ul lui Sâmedru** = focul ce se aprinde (în unele localităţi) în noaptea sfântului Dumitru, afară la munte, ca să coacă tot felul de fructe. (Gherăşeni, în Buzău) H. II, 108.

3°. Incendiu. *~ul* se pune; se dă **~** unei case, etc. *Trei groaznice focuri a cercat acest oraş.* C. NEGRUZZI, I, 70. *Cât îi pe mine atâta-i şi acasă, fereascà Dumnezeu de foc!* ZANNE, P. III, 77. (Ironic, fig.) *Au stins bine focul cu paie.* NECULCE, LET. II, 277 (cfr. a turnà spirt, untdelemn, etc. peste foc).

4°. (Mai ales la plur.) Împuşcătură; p. ext. (la sing.) atac cu *arme de* **~** (: puşcă, carabină, tun, pistol, revolver, etc.). *A da ~* (s. *~ uri*) = a descărcà o armă, a trage cu arma; *a luà ~* = a se descărcà, a se slobozi; *daţi ~!* e comanda ce se dă soldaţilor de a descărcà arma. *Strejile... deteră focuri în trimişi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/5. *Tătarii neputând sprijini focul Moscalilor, le-au căutat numai a-i lăsà în Or.* NECULCE, LET. II, 429. *Se spărieră de odată de focul Moldovenilor.* ARHIVA, R. I, 109. *Bateriile... încep un foc concentrat.* MAIORESCU, D. II, 82. *Să dea focuri să-i omoare, Ori topuzuri să-i doboare?* TEODORESCU, P. P. 554. *Revolver cu şase focuri.* | P. ext. Luptă, războiu. *Am fost în foc la 77: am văzut şi eu clacа lui Dumnezeu.* KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV, I, 560. | P. ext. † Armă de foc. *Sasii aveà foc mult.* NECULCE, LET. II, 391/36. *Ear Moscali călări cu foc denapoia Moldovenilor să-i rătuească, nu eră.* id. ib. 355/6; cfr. LET. III, 116/14.

5°. Strălucire. *Focul diamantelor.*

6°. (Neobicinuit) Flacără. *O lampă cu trei focuri, care făceà mai mult fum.* CONTEMPORANUL, IV, 134.

7°. (Rar) Scânteie. *Din pietre foc să saie.* EMINESCU, P. 207.

8°. P. anal. (Med. pop., la sing. şi la plur.) Un fel de bubuşoare mici, ca vărsatul cel mărunt, ce ies pe trupul sau pe limba copilului. VICIU, GL. *Copilul va aveà un fel de bubuşoare numite focuri.* MARIAN, NA. 16; cfr. 349, 396. | Spec. (Transilv.) **~ viu** = a.) boala numită în ştiinţă *zona zoster* ş. *erpes zoster:* nişte beşicuţe roşii, formând ca o cingătoare pe partea trupului pe care se ivesc şi producând nişte dureri foarte acute şi arzătoare; brâncă. Cfr. BIANU, D. S., MARIAN, O. I, 421; —b.) (Braşov, etc.) orbalţ, erisipel.

9°. (Entom). **~ ul-lui-Dumnezeu** = **licuriciu.** MARIAN, INS. 44.

II. Foarte adesea **~** se întrebuinţează în înţeles figurat.

1°. Căldură (internă), aprindere, entuziasm, vioiciune, toiu (adesea pentru sentimente vii de dragoste, dor, ură, patriotism, etc.). *Focul dragostei* (BARAC, A. 66), *vorbirii* (MARCOVICI, C. 36/41), *prieteşugului* (id. D. 145), *povestirii* (ODOBESCU, III, 46/11), *patriotic* (MAIORESCU, CR. I, 331), etc. *Pierduse, în focul jocului, o calţavetă.* I. NEGRUZZI, VI, 79. *A ei gură descleştată de-a suflării sale foc...* EMINESCU, P. 185. *Ochii ei... străluceau de un foc ce simţeà că îl atinge.* ISPIRESCU, L. 35. *De focul* (= dragostea, dorul) *bărbatului Joacă'n capul satului.* PANN, P. V. II, 94. ‡ **De ~, plin de ~** = focos, înfocat, înflăcărat, aprins. *O, rămâi, rămâi la mine, Tu cu viers duios de foc.* EMINESCU, P. 187. *Sânt harnici* [caiï] *şi plini de foc.* I. IONESCU, C. 90. *Ochii lui... plini de foc dovedeau curaj.* C. NEGRUZZI, I, 30. *O sărutare plină de foc.* CREANGĂ, A. 97. | **Cu ~** = cu aprindere, cu entuziasm, cu înflăcărare, focos (în opoziţie cu) **fără ~** = rece. *Lăudând plăcerile însurăciunii... fără foc...* C. NEGRUZZI, I, 75. *Dan... o sărută cu atâta ardoare, o strânse cu atâta foc...* EMINESCU, N. 64. *Cu ce foc l-ar fi sorbit din ochi!* VLAHUŢĂ, N. 150. *Ileana... începù a plânge cu foc.* ISPIRESCU, L. 25 | **A luà ~** = a se aprinde, a se înfierbântà.

2°. *A se face ~,* (mai rar) *a fi ~* (adesea întărit prin „şi pară") = a se înfurià, a turbà de mânie; *a scuipà ~ (de mânie)* = a-şi ieşi din fire de mânie. *Foc s'au făcut sultanul Murat.* M. COSTIN, LET. I, 282/17. *Leahul s'a făcut foc de mânie.* C. NEGRUZZI, I, 170; cfr. ISPIRESCU, L. 121. *He! opreşte-te! iată-te foc şi pară.* I. NEGRUZZI, VI, 8. *Când a mai auzit mama şi asta, s'a făcut foc.* CREANGĂ, A. 17. *Morariul... se face foc şi pară.* MARIAN, Î. 205. *Smeul se făcù foc şi pară de mânie.* ISPIRESCU, L. 27/24.

3°. P. anal. s'a zis şi *a se supărà (mânià, necăjì), supărat (mâniat, necăjit) ~* = foarte tare, afară din cale, peste măsură, strașnic, grozav. *Necăjit... foc.* PANN, P. V. I, 100. *Are să se mânie foc pe mine doamna Lucsiţa!...* ALECSANDRI, T. 880. *Se va supărà foc pe mine.* RETEGANUL, P. III, 59/8; cfr. SBIERA, P. 119; STĂNCESCU, B. 184/20; ŞEZ. III, 10/9. | Înţelesul acesta de „foarte tare, afară-din-cale, etc." îl are, p. ext., **~** şi în legătură cu alte cuvinte (construcţii: *iute ~* s. *~ de iute, strigă ~* s. *de mama ~ ului;* cfr. turc. ateş pahasine = scump ~. ŞIO. I, 104). *Spuneà... că-s proastă foc.* COŞBUC, B. 123. *Aceasta eră foc de harnică.* CREANGĂ, P. 7;

cfr. MARIAN, N. 132. *Îs foc de scumpe* [lemnele]. RETEGANUL, P. IV, $8/_{20}$. *Să mulțumim femeiei sale, care este harnică de foc.* I. IONESCU, D. $248/_{24}$. *Un ceardaș pe care-l frământau de foc doi Ungureni.* VLAHUȚĂ, D. 5. *Și-am să joc de foc cu ei.* ȘEZ. I, $75/_{20}$. *Capital... scump de mama focului.* I. IONESCU, P. $201/_{26}$. *Eră frumoasă de mama focului.* CREANGĂ, P. 276. *Erau îmbrăcați ca Turcii și țipau și strigau de mama focului.* I. NEGRUZZI, V, 115. | Absol. (cfr. prăpăd, adesea complinit prin „nu glumă" s. „șagă") Grozav, strașnic! Lucru mare! *„Bre ce puiu de ger!" — „Foc, cumătră, nu șagă!"* CONTEMPORANUL, VII, II, 1.

4°. Chin, durere, necaz mare. *E... foc și fiere traiul mieu!* COȘBUC, F. 131. *Viața de azi pe mâne, viață e, ori foc?* DELAVRANCEA, S. 4. *Inima-mi crapă de foc, Și lui îi arde de joc!* ZANNE, P. II, 201. *Nimeni nu-mi știe focul mieu!* PAMFILE, J. I. ‖ **A-și vărsà ~ul** s. **a-și scoate un ~ (de la inimă)** = a-și descărcà sufletul chinuit, a da expresie durerii sufletești, a se răzbunà pe cinevà. *Turcii voiau să-și scoată focul pe Români.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

5°. Nenorocire, calamitate, pacoste mare, urgie; primejdie mare (adesea întărît prin „și potop"; cfr. focuit, focare 2°). *Au mai potolit Dumnezeu focul ciumei.* NECULCE, LET. II, $446/_{23}$. *Boala ciumei, de care foc alții toți au părăsit orașul.* URICARIUL, V, $34/_{10}$; cfr. I, $243/_{4}$. *Numai focul jurământului să nu-l ieu în cap și în suflet.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, $251/_{4}$. *A dat focul preste noi! Sântem prăpădiți.* GORJAN, H. IV, 76. *O să'ncapi în mare foc.* PANN, E. II, 2. *Singur el a tot zorit să-și bage capu 'n mare foc.* COȘBUC, F. 72. *Se văicăreau de focul ce le ajunsese.* ISPIRESCU, L. 30. *Mare foc și potop a căzut pe capul nostru.* CREANGĂ, P. 27. | (În imprecațiuni, mai adesea spuse fără intenție rea) *Dar ce frumoasă se făcù și mândră, arz'o focul!* EMINESCU, P. 271. *Frunză verde de trei sate, Arde-te-ar focul, cetate!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 313. *Mâncă-o-ar focul s'o mânânce.* CREANGĂ, P. 317; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 161. *Bată-l focul cap bostan.* CONTEMPORANUL, I, 405. *Bată-te mânia* (s. *para*) *focului, să te bată.* PAMFILE, J. I. ‖ (Adesea, fam., în propoziții întrebătoare, după pron. cine și ce și după adv. cum se intercalează ~s. forma articulată *~ul*, ca un fel de exclamație a mirării, ca „păcatele!", „dracul!" — poate, eufemistic, în locul ultimului cuvânt. Pentru nașterea acestei funcțiuni, cfr.: *Ce foc o fi iubirea, nu știu!* COȘBUC, F. 87. *Vai de mine, moșnege, da ce foc mi-ai adus la casă! Mie ostași îmi trebue?* CREANGĂ, P. 84.) *Cine foc te-a sărutat?* RETEGANUL, TR. $52/_{19}$. *Cine focu'-a pomenit, În postu Crăciunului... macul înflorit?* BIBICESCU, P. P. 264. *Insură-m'aș, însură, N'am pe cine foc luà.* HODOȘ, C. 73. *Drum... pe lângă Prut, De cine focu-i făcut?* SEVASTOS, P. P. $313/_{13}$. *Ce focul, bade, te ține De nu vii seara la mine?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 237. *Ochii negri, fața albă, Ce focul să nu-mi fii dragă?* DOINE, $221/_{11}$. *Nu-ș' ce focu să-i mai fac.* ȘEZ. I, $11^{b}/_{24}$. *Ce, focul negru, de nu te pricepi?* PAMFILE, J. I. *La ce foc te mai mărîți?* MARIAN, N. 406; cfr. TEODORESCU, P. P. 270; MÂNDRESCU, L. P. $105/_{8}$; ȘEZ. I, $79^{b}/_{12}$; ibid. III, $125^{b}/_{22}$. *Și de ce foc te-o bătut?* VASILIU, C. 117. *Cum focul să nu slăbesc, Când de tine mă topesc.* TEODORESCU, P. P. $303^{b}/_{2}$; cfr. SEVASTOS, C. $50/_{14}$.

[Plur. *focuri*, (mai rar) *foace*: *Au întins dantul prea în foace.* ȘINCAI, HR. III, $43/_{37}$. (Astăzi numai în înțelesul I, 2°, mai mult în glumă) *Ați tras niște foace, de par'c'am fi în toiul iernii!*]

— Din lat. **focus, -um** (în lat. clasică „vatră", în cea populară „foc", înlocuind cu totul pe *ignis*).

FÓCA s. m. *Jour de la St. Phocas* (22 Juillet). — (Cred. pop.) Ziua Sfântului Foca (22 Iulie) pe care poporul de la țară de pretutindeni o ține, considerând-o ca foarte primejdioasă de foc. MARIAN, SE. I, 113. *În ziua de sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul.* CREANGĂ, A. 7.

— Din grec. Φωκᾶς, apropiat, în ceea ce privește cred. pop., de cuvântul *foc*.

FÓCĂ s. f. (Zool.) *Phoque (Phoca vitulina).* — Mamifer amfibiu din mările polare, numit și **vițel-de-mare**.

— *N.* din fran. (< grec. φώκη, idem).

FOCÁR † s. a., **FOCÁRE** s. f. 1°. *Grand feu, bûcher.* 2°. *Grande misère, malheur.*

1°. † Foc mare (în care se ardeau osândiții; cfr. rug). *Aprinzând un focariu mare, fu aruncat în mijlocul focului.* DOSOFTEIU, V. S. $62/_{2}$. *Aprinsè o focare mare.* id. ib. $84,_{2}$. *Pusè nește oameni pregiur focare.* id. ib. 130.

2°. (Transilv. de vest) Fig. Foc (II, 5°) mare, nenorocire, „amar" LB., (numai în anumite expresii, în care poate fi înlocuit prin) păcatele! *Țineà-oiu, dragă, țineà, Cu ce focare-oiu aveà.* POMPILIU, B. $51/_{5}$. *Bată-te focarea!* ib. *Deșì... erà săracă friptă, totușì făcù ce focarea ei făcù, și dete strinilor* (= streinilor) *și cevà de luat în buze.* FRÂNCU-CANDREA, M. 274.

— Din lat. ***focarium** (propriu „loc unde se face foc"): fran. *foyer* și prov. *foguier* „vatră", span. *hoguera* și portg. *foguera* „rug".

FOCÁR s. a. *Foyer.* — Punct central în care se concentrează și de unde, apoi, pleacă raze. (Fiz.) *Focar de căldură:* aceà parte a unui corp cald, de unde pornesc razele de căldură. *Focarul unei oglinzi, ori lentile:* punct în care se întâlnesc razele de lumină reflexe ori refractate. *Focarul virtual:* în care s'ar întâlnì razele reflexe prelungite. | (Geom.) *Focarul unei elipse, parabole sau hiperbole:* punctul sau punctele din care pleacă și unde se întâlnesc razele vectorii. ‖ Fig. *Influențe civilizătoare, al cărui centru și focar ar fi fost România.* ODOBESCU, II, 4. *Focare de procese, de intrigi și de mârșevii.* id. ib. 38. [Academia]... *focarul cel mai activ al unirii neamului românesc pe câmpul culturii intelectuale.* id. ib. III, 619. | (Med.) *Focarul unei boale, focar de contagiune, de infecție:* locul de unde pornește boala, etc.

— *N.* după fran.

FOCÁR s. m. *Chauffeur.* — Acela a cărui meserie e să îngrijască de foc. *Și fiind-că tocmai atunci murise focarul, îl luă împăratul pe el să grijească de focuri.* REV. CRIT. I, 137. *Focar la vapoare.* DUNĂREANU, CH. 153. [Formațiune modernă: **fochíst** (cu deosebire pentru cel ce îngrijește de focul unei locomotive s. al unui vapor). Cfr. șofer.]

— Derivat din **foc**, prin suf. nom. agent. *-ar*.

FOCĂRÁIE s. f. v. **focărie.**

FOCĂRÍE s. f. *Grand feu, grande chaleur.* — (Mold.) Foc mare. [Și **focăráie** s. f.] | P. ext. (Ban.) Căldură mare. CDDE. nr. 627.

— Derivat din **foc**, prin suf. col. *-ărie*.

FOCĂRÍȚE s. f. plur. = **chibrituri.** (Albac, Arada) VICIU, GL. 103.

— Derivat din **focar**, prin suf. dim. *-iță*.

FOCÁT, -Á adj. v. **înfocat.**
FÓCHE subst. v. **fochiu.**
FOCHÍST s. m. v. **focar**[3].

FÓCHIU, FO(Á)CHE subst. *Bâtard.* — (Transilv.) Copil nelegitim (mai adesea, termen injurios; cfr. bitang). *Bùcura să o ducă tată-so..., dar nu în casa noastră, că este foche.* DOC. (a. 1803), IORGA, S. D. XII, 195. [Și: **foáchiu** s. m. MARIAN, NA. 60;

ZANNE, P. II, 86, **fóche** (pentru amândouă sexurile). RĂDULESCU-CODIN.]
— Din ung. **fattyú**, idem.

FOCÓS, -OÁSĂ adj. *Plein de feu, ardent, fougueux.* — (Numai în înțeles fig.) Plin de foc, aprins, înflăcărat. *Gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.* C. NEGRUZZI, I, 17. *Focos antirevoluționar.* IORGA, L. II, 39.
— Derivat din **foc**, prin suf. adj. *-os.*

FOCȘÂNCĂ s. f. (Cor.) v. **focșăneancă.**

FOCȘĂNEÁNCĂ s. f. (Cor., Bot.) 1°. Danse paysanne. 2°. Variété de *raisins noirs.*
1°. Un joc țărănesc cu lăutari. PAMFILE, J. II, 283; JIPESCU, O. 52; BARONZI, L. I, $92/_{1-2}$. [Și: **focșâncă.** (Slănic, în Muscel) H. IX, 407.]
2°. Un fel de struguri negri. (Lipia, în Buzău) H. II, 125; DAMÉ, T.
— Femininul lui **Focșănean** „locuitor din Focșani" (derivat prin suf. moțional *-că*).

FOCȘÓR s. m. Diminutivul lui **foc** (derivat prin suf. *-șor*), adesea cu înțeles desmierdător. *Mi-am făcut un focșor bun.* ISPIRESCU, L. 299; cfr. 248. *Focșor ici, focșor coleà, Mai foc pe inima mea.* MAT. FOLC. 289. *Sub poală de codru verde Un focșor abià se vede.* HODOȘ, P. P. 201. | Spec. Bețișorul aprins (numit și luminărică) care trece din mână în mână într'un joc de societate țărănesc. Cfr. MARIAN, Î. 202. [Și: **focușór.** PAMFILE, J. II, 304; GCR. II, 345; cu alte sufixe: **foculéț, focúț.** *Ce focuțu' să mă fac?* ȚIPLEA, P. P.; **focurél,** cu deosebire la plur.; în Ban. cu înțelesul spec. de „focurile ce se aprind morților în noaptea spre Joia-mare," numite pe aiurea și luminuțe. MARIAN, Î. 383; SE. II, 274. *Dar prin neguri iată, iată Că lucesc pe câmp deodată Mii de focurele mici.* ALECSANDRI, P. I, 53. *Sute și mii de focurele se văd arzând prin pometele Românilor: unele de paie, iar altele de frunze.* MARIAN, SE. II, 207; (în poezia pop. și) **focșorél, focșurél.** ȘEZ. V, $32/_{10}$.]

FOCȘORÉL, FOCȘURÉL s. a. v. **focșor.**

FOCUÍT, -Ă adj. *Misérable, malheureux.* — (Transilv.) Nefericit, amărît (cfr. foc II, 5°; focare 2°). *Acum, după ce nime nu mai are de tors, s'a pus, focuita, că n'oiu zice mai bine, s'a pus dumneaei să toarcă.* RETEGANUL, P. I, $52/_{14}$.
— Participiu-adjectiv al unui verb **focuì** (derivat din *foc*), neobicĭnuit.

FOCULÉȚ, FOCURÉL, FOCUȘÓR, FOCÚȚ s. a. v. **focșor.**

FÓDOR s. m., s. a. *Plissure* ou *dentelle crêpée* (appliquée surtout aux manches de chemise). — (Transilv., mai ales la plural) Încrețituri de pânză s. dantelă aplicate la mânecile iilor țărănești și formând ca o manșetă. Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 100, LIUBA-IANA, M. 16. „La iile fără altiță, mâneca e cusută de sus, din ciupag și strânsă cu creț jos la pumnăcei..., din care ies apoi *fodorii.*" BREBENEL, GR. P. „Mânecile [femeilor din Sălișteț sânt cu *flodori* de câte trei lați." MOLDOVAN, Ț. N. 133. *Vido, Vido! doamna mea, Sufulcă-ți fodorii largi Și frământă la colaci.* CĂTANĂ, B. 100. *Lelea cu fodorii mari Ibovnică la jandari; Lelea cu fodorii mici Ibovnică la voinici; Lelea cu fodorii lați Ibovnică la finanți.* ibid. 444; MÂNDRESCU, L. P. 149; DOINE, 128.
[Plur. *fodori,* mai rar *fodre.* POMPILIU, BIH. 1010; și *fúduri* cu un sing. nou **fud** s. a. (Bran). Și: (prin Sălagiu) **fódoră** s. f.; (prin influența lui *floare?*): **flódor** s. m. Com. A. BANCIU.]
— Din ung. **fodor** „manșetă cu încrețituri."

FODÚL, -Ă adj. v. **fudul.**

FOFÂRLÍCĂ s. f. (In expresia) **A umblà cu fofârlica** = a face intrigi, a băgà zizanie între oameni. Com. I. PAVELESCU.

FOFÁRNĂ s. f. *Femme camarde et nasillarde.* — Nume de batjocură dat unei femei cârne care vorbește mai mult pe nas. ION CR. II, 302.
— Formație glumeață din **fomf** și cârn.

FOFEÁZĂ s. f. 1°. *Aile* (de moulin à vent). *Battant* (de fenêtre, de porte). 2°. Différentes parties du métier à tisser. 3°. *Chevillette* (de dévidoir, sur laquelle s'enroulent les fils). *Bras* (d'ourdissoir primitif). 4°. *Bras* (de la flèche d'un chariot). 5°. *Bras* (de candélabre). Sorte de *lampe.* 6°. *Rossignol.* 7°. *Petite mèche* de toile.
Numirea unor părți în formă de aripă s. de braț la diferite instrumente, precum și diferite obiecte în formă de sul.
1°. (În jud. Covurluiu) Aripa morii de vânt. H. III, 387, 246, 38; 4. || Aripele ferestrelor s. ale ușilor. *O fereastră cu fofezele deșchise.* GOLESCU, Î. 48. *Iosiv... a poruncit ca toate fofezile porților să se strice.* ib. 9.
2°. (Ialomița, Prahova) Tălpile războiului de țesut. DAMÉ, T. 134. || (Putna, Tecuciu) Brațele vatalelor. ib. 135.
3°. (Mold., Bucov.) Fusele vârtelniței. DAMÉ, T. 140. „Lopățele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întind torturile când se pun pe vârtelniță". MARIAN. *„Ca o fofează* = rèpede". PAMFILE, J. II. || Cele două brațe ale alergătoarei (numite și fuscei, cotoci, lăturașe) în care sânt fixate bețele mosoarelor. DAMÉ, T. 141.
4°. (Mehedinți, Covurluiu, Dâmbovița) Fălcelele tânjalei. DAMÉ, T. 13.
5°. Brațul sfeșnicului. *Fofeazele* [sfeșnicului]. BIBLIA (1688), 57. *Doao făclii mari de ceară albă... cu fufeazele lor.* (a. 1765, Orăștie) IORGA, S. D. XIII, 256. || (Râușor, în Făgăraș) *„Fufează* = un fel de lampă mică, fără sticlă". VICIU, GL. [Și: **fufează.**]
6°. (Brașov) Fiștigoaie. „Un tubuleț de coajă de salcie, în care se suflă, spre a produce un sunet. [Se zice și: **fufează, fufáză]**". Com. I. PANȚU.
7°. (Bucovina) Petec de pânză curată, răsucit în formă de sul și uns cu ceară galbenă, care, aprins la un căpătâiu, se bagă în urechea celui despre care se crede că i-a intrat un greier în urechi. MARIAN, INS. 538, cfr. bucium.
[Dicționarele mai dau următoarele înțelesuri: CIHAC, II, 500 „échelon, rancher, jantille, bobèche" (suspect, de-oare-ce căută etimologia în ung. fokasz „échelle"); COSTINESCU: „talerul unor balanțe"; DDRF.: „nœud de ruban, pompon"; acest din urmă înțeles îl are, poate, cuvântul în următorul exemplu: *O viteă..., păr murg, urechea dreaptă furculiță și pișcată din urmă, iar stânga trei fofeze.* MON. OF. (1907), 7598.]

FOFÉLNIȚĂ s. f. 1°. *Traverse* (de dévidoir). *Femme bavarde.* 2°. *Mâchoire mobile* (d'une broie).
1°. (Fălciu) Crucile vârtelniței (pe care sânt așezate cele patru fofeze). | Fig. Femeie vorbăreață, limbută, guralivă. ZANNE, P. V, 292. *Ian uită-te fofelnița, cum sare cu gura.* CONTEMPORANUL, V, 297.
2°. Limba meliței. DDRF., TDRG.
— Înrudit cu *fofează.*

FOFENGHER s. m. *Étoile du matin.* — „Astfel numesc țăranii, în unele locuri, luceafărul dimineței, căruia îi zic și steaua-porcului. Expresiunea... derivă din două cuvinte elinești: φῶς ‚lumină' și φέγγει ‚lucește'." ODOBESCU, III, 49.

FOFÍNCĂ subst. = **fomf** (înrudit cu acest cuvânt). DICȚ.

FOFLÂNCÁ vb. I. *Courber le dos.* — „A-și îndoi spatele încolo și 'ncoace". BUGNARIU, NĂS.
— Etimologia necunoscută. (Amintește pe fran. *flanc*, obscur și el etimologicește.)

FÓFLEA s. m. invar. *Fainéant.* — (Transilv.) Om puturos, leneș, trândav, gură-cască. BUGNARIU, NĂS., cfr. MARIAN, NU. 17.
— Înrudit cu *fofolog*.

FOFLÉNCHIU! interj. — Exclamație onomatopeică, prin care se exprimă căderea unui corp. *Și-odată încep iepele a fugì... La vr'o câteva obrațuri, gârnețul s'a înfierbântat, s'a muiat și, foflenchiu! iar sare roata!* CREANGĂ, P. 126.

FOFOLÓC s. m., **FOFOLÓG, -OÁGĂ** adj., subst., s. a. 1°. *Personne qui marche gauchement; benêt.* 2°. *Caneton.* 3°. *Touffes de poils* (aux pâturons de certains chevaux).
1°. „*Fofolog* = împiedecat, care nu știe să-și poarte trupul, tont". REV. CRIT. III, 154. *Toate fofoloagele își așteptă noroacele.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 35/5. [Și (+ *fonf*): **fonfológ, -oágă.** *Toate fonfoloagele* etc. PANN, P. V. II, 117.]
2°. „*Fofoloc* = boboc de rață". (Buzău) Com. S. POPESCU; cfr. DDRF.
3°. (Plur.) *Fofoloage* = smocuri de păr care cresc pe partea de jos a picioarelor unor cai. DDRF. [Și: **fotológ** s. a. *Cai cu coame lățoase și cu fotoloage la picioare.* DELAVRANCEA, S. 226.]
— Onomatopee (înrudită pe de o parte cu *foflea, fomf*, pe de alta cu *folomoc, folfotoc*).

FOGÁȘ s. a. *Porte-manteau.* — (În Salagiu) *Fogaș* = cuier. VAIDA. [Și: **făgáș** s. a. VAIDA.]
— Din ung. **fogas**, idem (propr. „dințat", din *fog* „dinte").

FOGODĂU s. a. v. **făgădău.**

FOÍ vb. IV[a]. I. *S'enfler (comme un soufflet).* II. 1°. *Ne pas tenir en place.* 2°. *Fourmiller, grouiller.* 3°. *Agacer.* 4°. *Se faufiler.* III. 1°. *Faire fonctionner le soufflet (d'une forge).* 2°. *Battre, rosser.* IV. *Hésiter.*
I. Intrans. A se umflà și a se desumflà ca niște foi; cfr. a se bate. *Calul aprins* (= bolnav de pneumonie) *se cunoaște și de pe pântece, căci pântecele îi foește ca foile de la Țigan.* ȘEZ. IV, 126/32.
II. P. anal. 1°. Intrans. A umblà încoace și încolo fără astâmpăr, a nu mai sta locului, a nu se mai astâmpărà: *Inga* (= iată) *cum foesc negurile!* ȘEZ. V, 73/24. || Refl. A se fâțâi. *Toată ziua s'a foit de colo până colo și n'a făcut nimic.* PAMFILE, J. II.
2°. P. ext. Intrans. A umblà repede încoace și încolo mai mulți de-odată, a se aflà în număr mare undevà mișcându-se necontenit, a bâjbâi, mișunà, mișuì, roì, forfotì (forfăì), fojgăl (foșcăluì), furnicà, viermuì, a fierbe. (Subiectul este mulțimea care mișună) *Într'un oraș, în care foesc atâte rele...* C. NEGRUZZI, II, 233. *Austria... vede foind l'a ei picioare, Un roiu în neastâmpăr de mari și mici popoare.* ALECSANDRI, P. II, 335. *Fetele și flăcăii gătiți frumos... foiau prin sat.* CREANGĂ, A. 123. *Lumea foià pe jos, fără treabă, și totuși preocupată.* ZAMFIRESCU, R. 6. *Se văd bulboane adânci în care foesc peștișorii.* ȘEZ. IV, 118/11; cfr. SBIERA, P. 118/4. | (Subiectul este locul pe care mișună o mulțime; construit cu prep. de) *O poiană... ce foește de oameni, ca un roiu.* ALECSANDRI, P. II, 214. *Cetatea foià de viață.* SBIERA, P. 153/18.
3°. Trans. (Subiectul e mulțimea care forfotește; când locul care mișună este o persoană, aceasta devine obiect pasiv) A furnicà, a năpădì pe cinevà; p. ext. (fiind vorba de insecte) a necăjì, a chinuì, a plictisì. PAMFILE, J. II. *Iarăși mă foesc* [plosnițele]! CONTEMPORANUL, I, 895.
4°. Refl. A umblà de colo până colo, vârindu-se, înghesuindu-se, îmbulzindu-se (printre oameni) *Dancii se foesc printre bătrâni, gustând pe furiș din lulelele celor adormiți.* ZAMFIRESCU, ap. DDRG. *Pe când se foiau ei între dînșii, se auzì de-odată un ropot de cai.* idem, R. 205.
III. 1°. (Rar) Intrans. A suflà în foi. *Și s'a dat iute-a foì, Fierele-a le oțelì, Și foì și oțelì, Plugu'n-dată mi-l tocmì.* MARIAN, SE. I, 34.
2°. Fig. Trans. A da pe foi, a bate. *Am să te foesc urît!* PAMFILE, J. II.
IV. (Rar) Refl. A se codì. *„Aprinde felinarul!" Sublocotenentul se cam foià. „Să nu ne vadă, domnule major!"* ZAMFIRESCU, R. 120.
[Derivate: **foire** s. f., **foít** s. a. *Care dincotro da într'însa cu pleaftura, cu ciocanul, o puneà la foit...* ap. TDRG.; **foiálă** s. f. „bătaie", ap. CDDE. Nr. 614.]
— Din lat. ***follīre* (pentru *follĕre* CIHAC, I, 97) „a se umflà și desumflà ca niște foi". (În înțelesul II s'a întâlnit cu o familie de cuvinte onomatopeice cu sensul de „a bâjbâì", cfr. forfotì; înțelesul III s'a născut printr'o nouă apropiere de cuvântul *foi* = foale).

FOIÁLĂ s. f. v. **foi.**
FOIANFÍR s. m. (Bot.) v. **foaie.**
FOICEÂ, FOICÍCĂ, FOILEÁNĂ s. f. v. **foiță.**
FOILETÁ vb. 1[a] v. **răsfoì.**

FOILETÓN s. a. *Feuilleton.* — Loc rezervat, în partea de jos a unui ziar, pentru publicare de romane, articole literare, științifice, etc. P. ext. Articol publicat în foiletonul unui ziar, foiță. *Foiletonul jurnalului des Débats.* C. NEGRUZZI, I, 69. *Un foileton în Constituționalul... povestea lupta bandei lui Tunsu cu potera spătăriei.* GHICA, S. 174. *Cetim... foiletoanele sale.* I. NEGRUZZI, III, 475. [Derivat: **foiletoníst, -ă** subst. Autor de foiletoane. *S'a făcut foiletonist la ziarul Naționalul.* GHICA, S. 62.]
— *N.* după fran.

FOILÍȚĂ, FOIOÁRĂ s. f. v. **foiță.**
FOIOFÍU, FOIOFÓIU, FOIONȚÍU s. m. (Bot.) v. **fonfiu.**

FOIÓS, -OÁSĂ adj. *Feuillu.* — Cu foi multe. *Legume foioase.* ECONOMIA, 124. [După DDRF. și: **foáieș, -ă.**] | Spec. (Silv.) Cu foi late și caduce; cfr. **rășinos.**
— Derivat din **foaie**, prin suf. adj. *-os* (cfr. lat. *foliosus, -a, -um*).

FOIȘOÁRĂ s. f. v. **foiță.**

FOIȘÓR s. a. 1°. *Belvédère, terrasse, tour, clocher, observatoire pour les incendies. Balcon (élevé et) couvert.* 2°. *Villa, pavillon, kiosque.*
1°. (În limba veche, traducând pe ἀνώγεον, δῶμα, ὑπερῷον) Cameră în catul de sus al unei case s. într'un turn; terasă; p. ext. turn, clopotniță. *Previță pre mare dentr'un foișor.* MOXA, 385/38. *Văzù muiare scăldându-se, den foișor.* BIBLIA (1688), 227. *Au așternut lui Saul în foișor.* ibid. 201. *Foișorul de naintea mânăstiriei au rămas tot neșîndilit.* DOC. (a. 1698), IORGA, B. R. 164. *O scărișoară eșiìà întru un foișor.* MINEIUL (1776), 29. *În foișorul* [bisericuței]... *au scăpat.* ȘINCAI, HR. III, 1/20. *Să suì... într'un foișor înalt foarte.* ALEXANDRIA, 88. *~ de foc:* turn de pază pentru incendii. || Spec. (În arhitectura noastră națională) Pridvor, cerdac, balcon (la ușa de intrare a bisericilor s. a caselor, mai ales ale celor boierești) cu acoperișul susținut de stâlpi ori de coloane și, în genere, foarte ridicat de la pământ (cfr. *Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, II, 184-5). *Ședeà spânul... sus într'un foișor.* CREANGĂ, P. 228. *Este o casă mare, înaltă în foi-*

șoare. MAT. FOC. 139. || Construcții analoage se găsesc și izolate, de sine stătătoare, începând chiar de la pământ (*Buletinul comisiunii monumentelor istorice,* III, 79) sau susținute pe stâlpi. *Foișor într'un picior?* (= Ciuperca). GOROVEI, C. 84.

2°. Locuință de vară, vilă, pavilion izolat, de obiceiu în mijlocul naturii, chioșc, filigorie. *Un foișor în dealul Copoului, foarte frumos.* E. COGĂLNICEANU, LET. III, 192/17. *Eră... pre heleșteu foișor domnesc.* MAGAZ. IST. I, 326/12. *Foișoare ca să șaze la vară.* DOC. (a. 1801), ap. IORGA, S. D. VIII, 117. *Grădină cu foișor.* MARIAN, NA. 207. *Și fata aceia trăiè într'on foișor.* ȘEZ. IX, 20.

[Și: **fulșór.** ODOBESCU, III, 225/19, MATEESCU, B. 35.]

— Din ung. **folyosó** „galerie, coridor" (apropiat, prin etimologie populară, de *foiș* = frunziș). CIHAC, II, 500.

FOÍȚĂ s. f. I. *Petite feuille, foliole.* II. 1°. *Petite feuille de papier, bout de papier. Papier à cigarettes. Cartes à jouer.* 2°. *Feuilletage.* 3°. *Feuille d'or.* 4°. *Fard* (en feuilles). 5°. *Tapis à dessins* (travaillé à la campagne). 6°. *Feuilleton.*

Diminutivul lui **foale** (derivat prin suf. *-iță*).

I. Propriu. 1°. Foaie mică (de plantă), frunzișoară (mai mult cu înțeles desmierdător). *Foiță verde de fragă... Foiță verde de-alună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253. *Prin desiș, Miu umblă, Cu foițe că-mi plesneă, De departe s'auzeă.* ȘEZ. IV, 130b/22. [Alte diminutive: **foicícă, foiceá.** *Foicică, bob de linte.* TEODORESCU, P. P. 270; cfr. MATEESCU, B. 44. *Foicică de pe șes.* RETEGANUL, TR. 101/27. *Foaie, foiceà.* TEODORESCU, P. P. 413. *Foicele, foi domnești.* ib. 316; **foileánă, foiuleánă, foaieleánă.** *Foileana părului.* ȘEZ. III, 157/20. *Foileană de susaiu.* ION CR. I, 2. *Foiuleană de-abanos.* ȘEZ. II, 80b/12; I, 143b/1. *Foaieleană, măr mărunt.* ȘEZ. III, 157b/23; 156b/33. *Foailiana liliiac.* ȘEZ. VI, 113; **foilíță; foițícă.** *Foițică de năut.* MAT. FOLC. 126, etc.; **foișoáră** (după POLIZU, și cu înțelesul de „suliman").]

II. Fig. 1°. Foaie de hârtie mică. *O mică foiță ungăreață de hârtie.* ODOBESCU, II, 200. | Spec. *~ (de țigară)* = hârtie subțire de format mic, în care se învălește tutunul spre a se face țigări. || La pl. Cărți de joc. *Căzuse... la darul foițelor: casa plină de jucători.* CARAGIALE, S. N. 27.

2°. (Cul.) Păturile subțiri din care sânt compuse anumite feluri de plăcinte, după ce s'au copt. *Foițele baclavalei.*

3°. Foaie subțire de metal. *Am aurit nuci cu foițe de aur.*

4°. Foi subțiri de hârtie roșie, cu care se sulemenesc femeile, p. ext. suliman. *Chiar de n'ar aveà... buze rumene ca bobocul de trandafir... tot n'ar da cu foiță.* DELAVRANCEA, S. 9. *Îți trebue o leiță Pentru foiță.* TEODORESCU, P. P. 132. [Și: **foioáră** s. f.]

5°. Un fel de scoarță (țesătură) țărănească cu flori s. alesături. *O scoarță sau foiță în păpuși, cu alesături pe de lături în chenaruri.* SEVASTOS, N. 46/26. „Covoarele ce sânt așternute pe jos se numesc *foițe*". (Buzău, Brăila, Constanța, Ialomița) H. I, 299; II, 300, 254, 274, 50, 118; VII, 8, etc.

6°. (Modern, traducere din fran. „feuilleton") Foileton. *Dan se duse să-și scrie foița pentru jurnal.* VLAHUȚĂ, D. 63. *Foița Tribunii.*

[Pronunț. *fo-i-.*]

FOITÁȘ s. a. *Bourre* (de fusil); *charge.*—(Transilv.) Bucată de hârtie (mai rar de zdreanță) care se bate în țeava puștilor de sistem vechiu, după ce au fost încărcate cu praf și alice, spre a astupà ermetic încărcătura. | P. ext. Întreaga încărcătură de acest soiu. *Am împușcat un iepure cu foitaș.* [Prin Sălagiu, și cu celelalte înțelesuri ale cuvântului unguresc: „torent puternic de ploaie" s. „troian de omăt"; tot acolo și verbele *foitái, foitășì* „a înăbuși".]

— Din ung. **fojtás,** idem; cfr. fuituială.

FOITĂU s. m. — Verigă de fier care încinge grindeiul plugului în dreptul găurii în care se află așezat fierul lung s. cuțitul. MARIAN; DDRF. [Plur. *-teie.*]

— Din ung. **fojtó** „sugrumător".

FOIȚÍCĂ s. f. v. **foiță.**
FOIU s. m. v. **foale** (2°).
FOIULEÁNĂ s. f. v. **foiță.**
FOIUMFÍE s. f. (Bot.) v. **fonfiu.**
FOJGĂÍ vb. IV(a) v. **foșcăi.**

FOL s. a. = **obadă** (la roată). Coșeiu, în Transilv. VICIU, GL.

FOL! interj. — Formație onomatopeică, prin care se redă sunetul produs de oamenii fără dinți, când mestecă. *Hagiul... ia binișor o măslină, o aduce la gură ș'o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă.* DELAVRANCEA, H. T. 10.

FOLÁR s. a. *Gilet de peau de mouton.*—Pieptar de piele de oaie. LIUBA-IANA, M. 20; JAHRESBER. III, 315; VICIU, GL.; com. COCEA.

— Derivat din **foale,** prin suf. instr. *-ar.*

FOLÁR † s. m. *Fonctionnaire chargé d'encaisser l'impôt sur le fromage en outres.* — Funcționar însărcinat cu strângerea folăritului. *Să fie volnici a se apără despre folari, ca nici odinioară supărați cu această angărie a folăritului să nu fie.* (Mold., a. 1763) URICARIUL, XXI, 190/7.

— Derivat din **foale,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FOLĂRÍT † s. a. *Impôt sur le fromage en outres.* — (În Mold., în a doua jumătate a secol. XVIII) Dare pe burdufurile cu brânză. *De pe stânele ce vor aveà lângă satul lor... să nu fie supărați cu folăritul; iar de vor ținea stâni prin munți, pre acêle stâni vor da și ei folărit, ca și ceilalți, 2 ughi de stână și 2 pelcele negre și 2 cașcavali.* (a. 1763) URICARIUL, XXI, 190. [Și: **fulărit** s. a. ibid. VI, 165.]

— Derivat din **foale,** prin suf. *-ărit.*

FOLĂȘÁ † vb. 1a refl. *Former des plis* (comme ceux d'un soufflet de forge). — A se îndoì ca pielea foilor. *O botcă bună, cu coperiș dinainte; numai drugii să... nu fie puși în lat..., că se folășază în jos numai decât, ci să fie muchie.* (a. 1781) IORGA, S. D. VIII, 6.

— Derivat din **foleș.**

FOLCÉL † s. m. *Petite outre.* — Foale mic. *Puterea noastră iaste ca un folcelŭ îmflat.* DOSOFTEIU, V. S. 142.

— Derivat din ***follicellus, -um** (din *follis*).

FOLCLÓR s. a. *Folklore.* — Știința care se ocupă cu tradițiile, obiceiurile și literatura populară; culegere de asemenea tradiții, obiceiuri și produse literare. *Folklorul vostru cu atâta „frunză verde".* MIREA, C. II, 135. [Familia: **folclorist, -ă** subst. Cel (cea) care adună s. studiază materiale de folclor. | Scris și: *folklor, -rist.*]

— *N.* din engl. **folklore,** idem (compus din *folk* „popor" și *lore* „știință").

FOLCÚȚ s. m. *Petit soufflet.* — Diminutivul lui **foale** (derivat prin suf *-cuț*). Foale mic. *Ia acest folcuț în mână,... să-i sufli asupră-i foarte.* BARAC, A. 44, cfr. 53.

FOLFĂÍ vb. IVa. *Parler* (ou *manger*) difficilement par suite d'un manque de dents, d'ivresse *ou* de froid. — „Despre oamenii cei bătrâni, cărora le-au picat toate măselele și din cauza aceasta nu pot nici mâncà, nici vorbì bine, se zice că *folfăesc*". MARIAN, NU. 17. *S'au îmbătat stăpânul, încât abià*

puteà folfăi din gură. BARAC, T. 55. [Derivate: **folfăít** s. a.; **folfăire, folfăitúră, folfăiálă** s. f. *Că mi-i gura folfăială, Nu pot mâncà nici scofală* [= „un fel de bucate"]. MARIAN, NU. 17. (Càndreni, în Bucov.); **folfăít, -ă,** adj. (Cu înțeles pasiv) *Vorbă folfăită.* (Cu înțeles activ) Cel (cea) care folfăește; (prin asimilare vocalică, numai despre cei cu defect la vorbire, și:) **fâlfâít, -ă.** *E cam fâlfâit la vorbă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; **folfăílă** s. m. Tip de om folfăit. DDRF.]

— Derivat din onomatopea **fol-f[ol],** prin suf. *-ăesc.*

FOLFĂIÁLĂ s. f., **FOLFĂÍLĂ** s. m., **FOLFĂITÚRĂ** s. f. v. **folfăi.**

FÓLFOTA adv. v. **fâlfota, forfota.**

FOLFOTÓC adv. v. **folomoc.**

FOLIÁNT, FÓLIO s. a. v. **in-folio.**

FOLMOTÓC adv. v. **folomoc.**

FOLOMÓC s. a. *Peloton.* — Formațiune spontană (cfr. fălmătuc), cu înțelesul vag de: gomoloz, mototol, ghemuit. Spec. Materii moi (lână, cârpe, etc.) strânse mototol, formând ca un ghem. *Folomoc de fân, de râză, de dârză, etc., făcute glam.* LIUBA. Mototol de materii combustibile (chibrite, praf de pușcă, iască, etc.), spre a da foc cu ele. LIUBA. (Întrebuințat și în funcțiune adverbială) *Și țîpà* (= vărsà) *pe gură foc, Ca fuioru' folomoc.* ALEXICI, L. P. I, 187/$_{10}$. *Fata... a început să zică într'una: — Folomoc în foc!... și mereu aruncà în foc din caerul ei.* MARIAN, SE. II, 49. *Fac hârtia folomoc* = o adun, ca un golomoț. (Toracu-mare, Torontal) VICIU, GL. *A căderà ~* = a căderà grămadă (ca un ghem). *Ochii lor începură a sè închide... mâinile și picioarele nu-i mai slugăreau, și căzură folomoc la pământ.* CĂTANĂ, P. B. 23.

[Și: **folmotóc** = ghemotoc, legătură, lucru strâns ca un ghem, dar neregulat: *Ia aruncă folmotocul ăla de cânepă încoace. Mi-ai făcut toată lâna folmotoc!* CONV. LIT. XLIV, II, 508. (Prin apropiere de *foloștiuc* și cu înțelesul de) Pămătuf cu care se ung căruțele. Com. I. PAVELESCU; **folfotóc.** *Patru late, îngemânate, La mijloc folfotoc?* (=Hornul). PĂSCULESCU, L. P. 85; **foștomóc** = șomoiag, sucitură de paie: *Fă un foștomoc și freacă caii!* (Toracu-mare.) VICIU, GL. Legătură, mănunchiu. *Încearcă pe rând foștomocul de chei... nici una nu se potrivea.* MERA, B. 253; **foșmotóc** = mototol. Com. I. PAVELESCU, **foșmotoácă** s. f. Mototol, ghem. *A găsit o ceapă..., a'nfipt-o sub brâu.... Un hoț... i-a ochit foșmotoaca ța brâu; ce zice?... Aia e punga...* SĂM. II, 827.]

FOLÓS s. a. *Gain, avantage, profit, bénéfice.* — Binele, câștigul (moral s. material) ce-l putem avea (de la cinevà s. din cevà); corespunde adesea neologismelor: beneficiu, profit, avantaj. Construcții: *Cevà* (s. *cinevà*) *îmi adece ~* s. *am ~ de cinevà* (s. *cevà*) = îmi folosește; *trag ~ din cevà* (s. *cinevà*) = profit de...; *~ul cuivà* (s. *a cevà*) = câștigul ce-l dă cinevà s. poate rezultà din cevà. *Care folosu e, frații miei, se nește credință grăiaște că are, e lucru nu are?* COD. VOR. 119/$_{9}$. *Trei folosure: folosul dîntâi, cum noi păcatele să le potem cunoaște;... al doile folosŭ...* CUV. D. BĂTR. II, 101. *Din aceastea multe folosuri dobândì-văm.* CORESI, E. 10/$_{11}$. *Nu-i fu folos d'insa.* MOXA, 362/$_{27}$. *Să se iscălească cu toții, de-vreme-ce toți au parte la adaosul și folosul mănăstirii.* (Mold., a. 1741) URICARIUL, IV, 204/$_{11}$. *Un mic folos sigur...* DRĂGHICI, R. 147. *N'am să am folos de el niciodată.* CREANGĂ, A. 14. *Care e folosul artelor? — Dar care e folosul folosului?* MAIORESCU, CR. II, 392. *Eu de mică te-am ținut Și folos nu ți-am avut.* ȘEZ. IV, 9/$_{34}$. *Ceea-ce la roiu nici un folos aduce, nici albinei îi place.* ZANNE, P. I, 640. *Unii trag folosul și alții ponosul.* PAMFILE, J. 3. || (Învechit) Activ. *În contabilitate, socoteala numită folos și pagubă...* I. IONESCU, C. 246. || Locuțiuni: **De ~** (impropriu: **cu ~,** în opoziție cu **fără ~**) = folositor, util, avantajos, profitabil. *Ceale ce erà cu folosu...* COD. VOR. 19/$_{5}$ (= ceale ce-s... de folos... BIBLIA 1688). *Să ne fie de folos.* CUV. D. BĂTR. II, 177. *Este de folosul mântuirei a toată creștinătatea.* NECULCE, LET. II, 463/$_{32}$. *A... fi de vreun folos...* MARCOVICI, C. 18/$_{25}$. *Acèle ce ne sânt de folos.* DRĂGHICI, R. 36. *Ăleseră cu toții svat de folos acestei nevoi* (= se deciseră pentru ce' erà mai potrivit cu împrejurările): *ca domnul să se închine lui Sigismund.* BĂLCESCU, M. V. 94. *Apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale.* C. NEGRUZZI, I, 192. *Ți-oi fi de mare folos.* EMINESCU, N. 21. | **Spre** (rar: **pentru,** astăzi adesea: **în**) **~ul cuivà** (s. **a cevà**) = în interesul, în avantajul, în beneficiul, pentru binele (cuivà). *Spre folosul țării.* ANTIM, P. XXVI/$_{2}$. *Spre folosul omului...* DRĂGHICI, R. 157. *Ne-am nevoit pentru folosul obștesc.* BIBLIA (1688), 5/$_{13}$. *Să moară pentru folosul Craiului lor.* ACSINTE URICARUL, LET. II, 167/$_{2}$. *Pentru folosul meu este aceasta.* CREANGĂ, A. 116. **În ~ul cuivà** = în beneficiul cuivà. *S'a dat o piesă în folosul săracilor.* | **Ce ~** (**de...,** **că...,** **dacă...**) ? = la ce(-mi) folosește cutare... ? (întrebare oratorică în locul răspunsului:) în zadar, de geaba. *Ce folos îmi este că n'am murit de foame?* DRĂGHICI, R. 45. *Ce folos? Omul bun n'are noroc!* CREANGĂ, P. 200. *Ce folos de cureà lată, Dacă nu-s boi în poiată?* MARIAN, SA. 8. *Ce folos de tine, dragă, Că ești albă și spălată, Și trăești tot supărată?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375; cfr. DOINE, 95. *Ce folos de cușma lungă, Dacă nu-s parale'n pungă?* ZANNE, P. I, 474. [Plur. *-loase,* (învechit) *-losuri.* PANN, E. I, 61. | Forma veche **fălós** s. a. s'a păstrat în PSAL. SCH. și azi se aude prin Mehedinți și Ban. GR. BĂN., N. REV. R. (1910), 85. *Ce fălosu e în sângele mieu cându deștingu în putredire?* PSAL. SCH. 86; 200.]

— Din m.-grec. φελός (pentru ὄφελος), idem. CIHAC, II, 660.

FOLOSÍ vb. IV^{a}. 1°. *Être utile, aider.* 2°. *Tirer profit.* 3°. *Se servir de..., faire usage de...*

1°. A fi de folos s. de ajutor, a ajutà. (Persoana s. lucrul care trage folosul se pune în dativ s.—învechit — în acuzativ). *Începù a să afundà și strigă... Doamne, folosește-mi.* VARLAAM, C. 259/$_{2}$. *Măcar de are și zice pârîșul că-l iartă, nemică-i folosește aciaia ertăciune.* PRAVILA MOLD. 28. *Pre mult folosià.* DOSOFTEIU, V. S. 66, $_{2}$. *Nu te îndurà a nu ne folosì.* MINEIUL (1776), 28^{1}/$_{1}$. *Și banii folosesc.* NECULCE, LET. II, 277/$_{5}$. *Țara noastră... a servit și a folosit după putere.* (București, a. 1774) URICARIUL, I, 176/$_{30}$. *Ce-mi folosește mie acum viața, dacă am pierdut pe maică-mea?* DRĂGHICI, R. 92. *Nici pe sine nu se procopsește, nici pe altul nu folosește.* PANN, P. V. III, 77. *Cei mai iscusiți doctori... nu l-au putut folosì.* C. NEGRUZZI, I, 41. *Fapte... care pot... să folosească ori-cărui cititor.* ODOBESCU, III, 11/$_{18}$. *De mi-i duce ca vântul, tu mi-i folosì.* CREANGĂ, P. 197. *Nimic să nu-ți folosească.* DOINE, 181.

2°. A avea s. a trage folos (Refl., mai rar trans.; persoana s. lucrul de folos se introduc prin cu, de, din, dintru). *Vinovatul nu-și va folosì cu aciasta pace.* PRAVILA MOLD. 108, $_{2}$. *Nu-și folosì nimica dintru aciasta.* MINEIUL (1776), 19^{1}/$_{1}$. *Trebue cu acest leac... să ne folosim.* CALENDARIU (1814), 179/$_{22}$. *Lasă astfel de cuvinte, Că nimic nu folosești!* PANN, E. II, 139. *Folosește-te... de toate prilejurile.* MARCOVICI, D. 12/$_{1}$. *Un lucru din care aveți să vă folosiți.* ȘEZ. IV, 2/$_{4}$.

3°. (După germ. *benützen,* în Trans., Buc.; trans.) A întrebuința, a face uz. *Relațiunile folosite de noi.* ODOBESCU, II, 205. *Oala care se folosește... la încălzirea apei.* MARIAN, NA. 81. *De ce... folosesc oamenii* [tutunul] ? RETEGANUL, P. II, 64. *S'o folosească alții.* SBIERA, P. 4/$_{28}$.

[† și (rar): **înfolosì.** CCR. 159; GCR. I, 94. | Derivate: **folosíre** s. f. *Pre tine am avut de agiu-*

toriu și de folosire. VARLAAM, C. 115/2. *Mă îndreptează cu folosirea ta.* MINEIUL (1776), 196 2/2. *Întru folosiri.* CALENDARIU (1814), 32. *Istoriile... nu pricinuesc vreo folosire.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 16.]

— Derivat din **folos.**

FOLOSÍNȚĂ s. f. *Profit. Secours. Usufruit.* — (Învechit; astăzi înlocuit mai mult prin:) Folos. *Din Sion să-ți vie... folosînță.* DOSOFTEIU, PS. 60. *Cialealalte lucruri mici aduc folosințele.* BIBLIA (1688), pr. 7/53. *Folosința mărgăritariului celui de mult preț.* MINEIUL (1776), 48 1/2. *Folosințele stărilor boierești.* (Mold., a. 1814) URICARIUL, I, 216/29. *Aceà fântână... este... sufletească folosință.* MAGAZ. IST. II, 330/12. *Fără de folosință nu mă supără 'n zadar.* PANN, E. I, 97. *Nouă ne sânt de folosință.* C. NEGRUZZI, II, 232/6. | Ajutor. *A ta folosință am dobândit.* MINEIUL (1776), 195 2/2; 6. || Spec. și astăzi (Jur.) Uzufruct. *Tatăl... conservă dreptul de folosință asupra averei copiilor.* HAMANGIU, C. C. 88. *Folosință legală.* ibid. 338, 541.

— Derivat din **folosì,** prin suf. subst. *-ință.*

FOLOSITÓR, -OÁRE adj., subst. I. *Utile.* II. *Protecteur.*

Adjectivul verbal al lui **folosì** (derivat prin suf. *-itor*), substantivat une-ori.

I. Adj. „Care aduce sau produce folos" (LM.), de folos, avantajos, profitabil, util; care servește la ceva. *Folositoare învățătură.* BIBLIA (1688), pr. 3/13. *Această folositoare de suflet carte.* CORESI, E. III/7. *Alte folositoare lucruri.* DRĂGHICI, R. 154. *Artele folositoare.* BĂLCESCU, M. V. 7/9. *O învoială strâmbă e mai folositoare decât o judecată dreaptă.* ZANNE, P. V, 356. [Negativul; **nefolositór, -oáre** adj. *Vedem neamul omenesc împleticindu-se în nefolositoare învăluiale.* BIBLIA (1688), 3/22. *Hotărîrea... eră foarte rea și nefolositoare.* DRĂGHICI, R. 163. *Grijele cele nefolositoare.* MARCOVICI, D. 7. *O rezistență nefolositoare.* IORGA, L. II, 94.]

II. Substantivat. (În lit. bisericească, †) Ajutor, ajutător, protector. *Tu, Doamne, folositoriul mieu ești.* CORESI, PS. 6 (= agiutoriul mieu ești. PSAL. SCH.). *Să-ți dobândești un folositoriu, la muritoriul împărat să te bage.* DOSOFTEIU, V. S. 3. (La feminin) Maica Domnului. *Către milostiva noastră folositoare să dzîcem...* DOSOFTEIU, V. S. 40/1. *De Dumnezeu născătoare, folositoare tuturor celor ce să roagă.* MINEIUL (1776), 67 1/1.

FOLOȘTÍNĂ s. f. 1°. *Résidu, marc.* 2°. *Flocon.*

1°. Rămășiță de la vegetalele fierte, cfr. borhot. *Cu foloștina ciaiului se face o oblojeală și se dă bolnavului să o puie la pântece.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 43. || P. anal. „Rămasul de la struguri după culeș". BARONZI, L. I, 108/10. Bobiță de strugure din care ai supt mustul. || Fășii de foi de varză, rămase pe fundul putinei, după ce varza s'a isprăvit. Com. SANDU-ALDEA. | P. ext. Vin sau varză care a prins mucigaiu. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Fulg. „Când ninge une-ori fulgi mari de zăpadă se zice cu mirare: *Dar ce foloștină!*" Com. SANDU-ALDEA. | Floacă de lână. id. | Poet. *Viscolul giuruià des foloștină înflorită, ca niște rotocoale de hârtie albă.* DELAVRANCEA, S. 181. *Boii fluștură din coarne și pișcați de foloștine de flacări, o iau la fugă.* SANDU-ALDEA, A. M. 220.

— Etimologia necunoscută. (Înrudit cu *hoștină ?*)

FOLOȘTIÚC s. a. = **sfeștoc.** — *Un popă face aghiazmă, apoi stropește lanul în cruce cu foloștiucul de busuioc.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 6.

— Pentru etimologie v. *feleștioc.* Cfr. ung. *fösteto, fostató* „pușcociu de soc, feleșteu (2°)".

FOLT s. a. *Lambeau, loque, morceau.* — (Ungurism, în Transilv. de nord și de vest) Petec, zdreanță, fâșie; pată. VAIDA. *Dădù odată cu pumnul într'un deal de piatră, de se făcù dealul tot mic folturi.* FRÂNCU-CANDREA, M. 275. [Plur. *folturi.*]

— Din ung. **folt,** idem.

FOLTÁN s. m. *Morceau (de terre* ou *de forêt).* — (Mold.) Bucată, petec, hliză de pământ, de moșie. PAMFILE, J. II. *Foltan de pădure.* (Măstăcani, în Covurluiu) H. III, 305.

— Derivat din **folt,** prin suf. augm. *-an.* (Cfr. ung. *folt-erdő.*)

FOLTĂU s. m. *Écorce de pin* servant à couvrir les huttes de bergers. — (Mold.) Scoarță de brad cu care se acoperă stâna. ȘEZ. II, 227/30; cf. PAMFILE, I. C. 29. [Plur. *-tăi.*]

— Derivat din **folt,** prin suf. *-ău.*

FÓLTE(A) s. m. (art.) invar. 1°. *Ventru.* 2°. *Gros mangeur, glouton.* — (Fam.)

1°. Om cu pântecele mare, burtos. LB., ȘEZ. XI, 156.

2°. Mâncău, mâncăcios, lacom la mâncare, nesățios. LIUBA, REV. CRIT. III, 154; ȘEZ. IX, 156; PĂSCULESCU, L. P. 40, 41; ZANNE, P. III, 624.

— Derivat din **foale** (după analogia lui *burtea.* CDDE. nr. 614).

FOLTICÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Ventru; gros, lourd, pesant; disproportionné, laid.* — Om burtos, cu burta mare, p. ext. greoiu, neproporționat la statură, urît crescut. *„Folticos* sau *fălticos,* cum spun Românii din unele părți ale Bucovinei, înseamnă atâta cât: bolocănos, ciolănos, neproporționat, urît crescut". MARIAN, D. 242. || P. ext. se spune și despre orîce parte a corpului omenesc sau chiar și despre animale cu o desvoltare disproporționată, cu înfățișare neregulată. *Cu picioare groase Folticoase, Cu mănuri groase Folticoase...* ibid. 239. *Gânște[le]... se judecă a fi mai bune de prăsilă care sânt scurte în picioare și folticoase.* ECONOMIA, 111. [Și: **fălticós, -oásă** adj., subst., poate prin apropiere de „fălcos", precum s'ar părea după înțelesul ce l-are cuvântul în Banat: *fălticos* = „om mare în fălci". Com. LIUBA.]

— Derivat din **foale** (prin apropiere de *pântecos.* CDDE. nr. 614).

FÓLTINE s. f. plur. (Bot.) v. **foaltine.**

FOMÁ vb. I intrans. *Endurer la faim.* — (Rar) A răbdà, a duce foame. GRAIUL, II, 20.

— Derivat din **foame.** Cfr. înfomà.

FOMÉIE s. f. (ș. d.) v. **femeie** ș. d.
FOMENTAȚIÚNE s. f. v. **oblojală.**

FOMETÓS, -OÁSĂ adj. *Affamé.* — (Rar) Flămânjos, flămânzit. *Da fometos mai ești!* CONTEMPORANUL, V, II, 196.

— Derivat din **foamete,** prin suf. adj. *-os.*

FOMF adj. (ș. d.) v. **fonf** ș. d.
FONCHIU s. m. (Bot.) v. **fiong** (2°), **fonfiu.**

FONCIÁR, -Ă adj. *Foncier.* — Privitor la averile compuse din moșii, p. ext. la orîce avere immobiliară. *Venit fonciar rural sau urban.* HAMANGIU, C. C. XXII. *Creditul fonciar rural.* MAIORESCU, D. IV, 347. *Scrisuri fonciare.* [Și: **funciár, -ă.** *Proprietăți funciare.* ODOBESCU, II, 24. | Familia: **fonciéră** s. f. Impozit fonciar.]

— *N.* din fran.

FOND s. a. I. *Fond.* II. *Fonds.*

I. Ceea ce este esențial și real într'un lucru, spre deosebire de aparență și formă. *Exagerațiile de formă ascund... o goliciune... de fond.* I. NEGRUZZI,

I, 372. *Dincolo de aparenţe... nu vom puteà străbate... spre a da de fondul adevărat, de esenţa ultimă şi reală a lucrurilor.* NEGULESCU, F. R. I, 18. *Curtea de casaţie... judecă* [în materie electorală] *chiar fondul.* MAIORESCU, D. III, 215. | *În fond:* în realitate. || *~ ul unei stofe:* coloarea dominantă, uneori uniformă, pe care sînt desemnurile, podoabele, figurile, *~ ul unui tablou.* | *Articole de fond:* care se tipăresc în fruntea ziarelor şi tratează o chestiune oarecum mai însemnată de cât restul. | *Fond* s. **fónță** *(de siguranţă):* „reţeà mată sau brodată, tipărită într'o coloare palidă pe suprafaţa... hârtiilor de valoare,... spre a garantà nealterarea celor scrise, sau tipărite". G. IONESCU, C. T.

II. 1°. Moşie. *Fondurile de pământ şi clădirile sânt imobile prin natura lor.* HAMANGIU, C. C. 118.|| Fig. Lucruri, calităţi, tendenţe, etc. moştenite ori însuşite, pe care un om le posedă ca ale sale proprii, şi nu le mai împrumută de la altul. *Fondul de răutate ce pare a ieşì câte odată în firea omenească tocmai din depărtarea sălbatecă a strămoşilor.* ZAMFIRESCU, R. 8. *Noi numai atunci ne putem lipsì de aceste auxiliare străine, când vom fi înşii în stare a le suplinì din propriul nostru fond naţional.* MAIORESCU, CR. III, 173.

2°. P. ext. Capital, care se întrebuinţează pentru un scop determinat de mai înainte. *Pentru societatea academică este destinat fondul Zappa.* MAIORESCU, D. I, 89. *Fond de rezervă, de amortisment; fonduri bugetare, secrete, lipsă de fonduri.* || Capitalul, în opoziţie cu veniturile. *S'au plasat fondurile... în scrisuri.., de 5 şi 7 la sută.* MAIORESCU, D. IV, 154. *Fondul şi veniturile averei.* HAMANGIU, C. C. 89.

[† **fóndos** s. a. URICARIUL, III, 45; IV, 413.]

— *N.* din fran. Cfr. dubletul fund.

FONDÁ vb. I[a] (ş. d.) v. **fundà** ş. d.

FONDÁL s. a. *Champ, fond.*—Fundul decorului de pe scena unui teatru. *Figuranţi... trec pe scenă, încunjură fondalul şi reapar iarăşi.* EMINESCU, N. 84.

— Derivat din **fond.**

FONDUÁR, -Ă adj. v. **cadastru.**

FONÉTIC, -Ă adj. (Gram.) *Phonétique.* — Relativ la sunetele unei limbi. *Ortografie fonetică* (în opoziţie cu cea *etimologică*): bazată pe principiul de a scrie cuvintele întocmai cum se pronunţă. | Substantivat. **Fonétică** s. f.: ştiinţa care studiază fiziologia sunetelor. [Familia: **fonetísm** s. a. Totalitatea sunetelor unei limbi; principiul ortografiei fonetice; **fonetíst, -ă** subst. Partizan al ortografiei fonetice.]

— *N.* din fran. (= grec. φωνητικός, idem).

FONF, FOÁNFĂ adj., subst. *Nasillard. Bêta.* — Care vorbeşte pe nas. REV. CRIT. III, 154. *Fonfii şi flecarii, găgăuţii şi guşaţii, Bâlbâiţi, cu gura strâmbă, sânt stăpânii astei naţii.* EMINESCU, P. 247. || P. ext. Prostuţ (PAMFILE, J. I), nerod, netot (ION CR. II, 147). [Şi (adesea numai variantă grafică): **fomf, foámfă.**]

— Formaţiune onomatopeică (cfr. paleosl. *fŭfljа* „bâlbâì", bulg. *fŭfl'z*, idem, čech. *fuf̌nati* „a fonfăì" etc.).

FONFĂÍ vb. IV(a). *Nasiller.* — A vorbì pe nas (încet) ca un fonf, cfr. fârnâì, fornâì, fâsâì (2°). [Derivate: **fonfăíre** s. f., **fonfăít** s. a., **fonfăít, -ă** adj. (cu înţeles activ) Fonf. || Cu alt sufix: **fonfănì** vb. IV[a] „A vorbì pe nas" REV. CRIT. III, 154, şi (cu *ă* > *o* din cauza lui *o* precedent şi a labialei premergătoare): **fonfonì** vb. IV[a]. „A vorbì încurcat". RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din **fonf.**

FONFĂNÍ vb. IV[a] v. **fonfăì.**

FONFÍU s. m. (Bot.) = **saschiu.** *Pe* [morminte]... *se seamănă apoi tot felul de flori de grădină, precum... fonfiu...* MARIAN, Î. 336, cfr. NU. 512, *fonfiu-de-pădure* id. ib. 639. [Şì: (după *saschiu*) **fonchiu** TDRG.; cfr. fionc, (în Ban. şi Transilv. + *foaie*) **foiofín, foiofóiu** s. m., **foiumfie** s. f., **foionţíu** s. m. *La grinzi sânt chiţi de... buziene, foiofiu... şi priboiu.* LIUBA-IANA, M. 99. *Frunză verde foiofiu, Îmi văzuiu mândra la râu.* DOINE, 135. *Să-ţi pun două flori la piept: Busuioc şi foionţiu.* ib. 63/19. *Frunză verde foiumfie, Nu ştiu, mândro, ce ţi-i ţie.* HODOŞ, C. 62.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un cuvânt unguresc compus cu *-fű* „iarbă.")

FONFOÁNĂ s. f. *Bredouilleuse.* — (Rar) Femeie care vorbeşte încurcat. RĂDULESCU-CODIN.

— Derivat din **fonfonì.**

FONFOLÓG, -OÁGĂ subst., adj. v. **fofolog.**
FONFONÍ vb. IV[a] v. **fonfăì.**
FONÍNĂ s. f. v. **fălnă.**
FONÓGIU † s. m. v. **fălnogiu.**

FONOGRÁF s. a. (Fis.) *Phonographe.* — Aparat care înregistrează şi reproduce sunetele.

— *N.* din fran. (= grec. φωνή „voce" şi γράφω „scriu").

FONOLOGÍE s. f. (Rar) *Phonologie.* — Partea gramaticei care se ocupă cu desvoltarea istorică a sunetelor unei limbi. *Necunoştinţa fonologiei comparate.* HASDEU, I. C. 205.

— *N.* din grec. φωνή „voce" şi λόγος „studiu".

FONT s. a. v. **funt.**

FONTĂ s. f. (Frantuzism) = **tucin.** | (Impropriu) *~ de siguranţă* = fond de siguranţă.

— *N.* din fran. **fonte.**

FOR' prep., conj. v. **fără.**

FOR s. a. *For.* — (La vechii Romani) Piaţă, în care se întâlnesc oamenii pentru afaceri, întruniri publice, procese. *Forul lui Traian.* ODOBESCU, III, 68. | Fig. Tribunal. *Acest suprem for judecătoresc.* SBIERA, F. S. 368. *Forul interior:* conştiinţa.

— *N.* din lat. **forum,** idem.

FÓRA adv. (La jocul concinei, tabinetului, etc.; învechit) Afară, ieşit (din joc, câştigând partida înainte de sfârşitul jocului). STAMATI, D.; cfr. ALECSANDRI, T. 429. | P. anal. *Când de-odată 'ncepeà hora,.. săream de-odată fora Chiar de la 'nceput.* ALECSANDRI, T. 5.

— Din n.-grec. φόρα, idem.

FORĂÍ vb. IV(a) intrans. = **sforăì** (cfr. pufăì). 1°. (Bucov. şi Maramureş; despre oameni) A suflà (tare) pe nas. *Duce-se şi cată 'n oală N'a rămas cevà de-aseară? De vede că n'a rămas, Prinde-a forăì prin nas, Ca şi scroafa la prilaz.* BUD, P. P. 60. || Spec. A hor(c)ăì. *Când doarme, forăeşte că răsună casa.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

2°. (Mold., Bucov., Transilv.; despre caì; instrumentul forăirii — nările — se arată prin prep. din) *Calul... începe atunci a forăì.* CREANGĂ, P. 187; cfr. MARIAN, SE. II, 48; ŞEZ. II, 53/35. *Au început calul a se încordà, a forăì din nări şi a sărì cu picioarele cele dinainte în sus.* SBIERA, P. 93/20; cfr. RETEGANUL, P. III, 72/201.

[Şì: (cu asimil. voc.) **forоì** vb. IV(a) BARCIANU, DDRF. | Derivate: **forăiálă** s. f. LB., **foroiálă** s. f. BARCIANU; **forăíre** s. f. *O groaznică forăire.* ALE-

CSANDRI, DACIA LIT. 287, **forăit** s. a. *Forăitul iapelor.* CANTEMIR, IST. 76, **forăilă** s. m. Poreclă ce se dă unui om care forăește. MARIAN.]

— Formațiune onomatopeică. (Cfr. rus. *fyrkatь* „a sforăi (despre cai)", rut. *forkaty,* idem.) Cfr. fornăi (fârnăi), forcăi, forcotì, sforăi, sforcăi, sfornăi, sfârâi.

FORĂIÁLĂ s. f., **FORĂÍLĂ** s. m. v. **forăi.**
FORĂSTĂU s. m. (Bot.) v. **ferăstrău.**
FORĂSTÍ, FORĂSTUÍ vb. IV v. **forostuì.**

FORCĂÍ vb. IV[(a)] intrans. Variantă a onomatopeei **forăi,** întrebuințându-se pe alocuri despre sunetul sforăitor produs de șerpi și de ariciu. *Se așază* [șerpii] *într'o roată, tot cap la cap și unii peste alții, și încep a suflà și forcăì unii spre alții.* SBIERA, P. $315/_{35}$. | *Ariciul forcăește.* (Iepureni, în Fălciu) H. VI, 116.

FÓRCEPS s. a. (Chirurgie) *Forceps.* — Clește cu care mamosul prinde copilul și-l scoate din pântecele mamei, în cazuri primejdioase. [N'are plur.]
— *N.* din lat. **forceps** „clește".

FORCHINÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Bête, niais.* — (Tutova, Mold.) Tont, prost. *Și amândouă forchinoasele să nu vadă în ochi pe Ileana.* ION CR. II, 173.

FORCOTEÁLĂ s. f. v. **forcotì.**

FORCOTÍ vb. IV[a] intrans. 1°. (En parlant d'un fer ronge qu'on trempe dans l'eau) *Siffler.* 2°. (En parlant du son produit par le hérisson) *Siffler.*
Onomatopee înrudită cu **forăì,** imitând:
1°. Sunetul ce se produce când se aruncă un obiect înfierbântat în apă, cfr. fâsâì (3°). MARIAN, D. 319. *Ca și cum ai aruncà un pumn de jăratic în baltă, astfel forcotì spija înfierbântată.* V. COSMOVICI, SĂM. II, 456.
2°. Sunetul produs de ariciu, cfr. forcăì. (Cucuteni, în Iași), ap. HEM. $1648/_{28}$.
[Derivate: **foárcăt** s. a., **forcoteálă** s. f. MARIAN, D. 320.]

FORESTIÉR, -Ă adj. (Silv.) *Forestier.* — (Franțuzism) De păduri, silvic. *Bogății forestiere.* REVISTA PĂDURILOR, XXIV, 15. *Agent forestier.*
— *N.* din fran.

FÓRFA adv. = **forfota.** *Toată ziua, forfa-forfa de colo până dincolo și treabă, nimic.* PAMFILE, J. II.
— Adverb postverbal din **forfăì.**

FORFÀCÁ vb. I v. **forfecà.**
FORFĂÍ vb. IV[a] v. **forfotì.**

FORFECÁ vb. I trans. 1°. *Couper (avec des ciseaux).* 2°. *Briser, broyer.* 3°. *Mâcher.* 4°. *Semoncer; rouer de coups.*
1°. A tăià (în bucățele) cu foarfecele, p. ext. cu alt instrument. *Cu foarfecele... forfecați.* TEODORESCU, P. P. 362. *Voinicul începù a forfecà scorpia cu paloșul.* SEVASTOS, ap. TDRG. *Femeiușca acestui insect* [prunarul] *foarfecă (taie) cozile frunzelor de vie.* MARIAN, INS. 87.
2°. P. ext. A sfărâmà, a preface în bucățele mici, a îmbucătăți. *Duruitul mașinelor..., praful din paiele forfecate...* I. BÂRSEANU, SĂM. V, 356.
3°. Spec. A sfărâmà bucatele, mestecându-le în gură (cfr. morfecà). *Începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte-o harabà de pâne, și răpede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcat, de par'că n'au mai fost.* CREANGĂ, P. 261; cfr. 316.
4°. Fig. A luà pe cinevà la vale s. în răspăr, a-l face cu ouă și cu oțet, a-l bate, a-i trage o sfântă de bătaie. MARIAN, D. 8-9; ZANNE, P. III, 151. *I-au forfecat (i-au bătut), de le-au mers peticele.* MARIAN, O. I, 125.
[Și: (Mold.) **forfăcà, forfocà.** JAHRESBER. IX, 182. | Derivate: **forfecáre** s. f., **forfecát** s. a., **forfecătură** s. f. Bătaie. ZANNE, P. III, 152, MARIAN, D. 9.]
— Din lat. pop. **forfĭcare,** idem. *Archiv f. lat. Lexicographie* VIII, 376, X, 422.

FORFECÁR s. m. (Entom.) = **caraban.** (Bucov., Mold.) H. III, 263, 474, MARIAN, INS. 10. [Și: **forfocăr.** (Dodești, în Fălciu) H. VI, 105.]
— Derivat din **foarfecă** s. din **forfecà,** prin suf. nom. agent. *-ar.* („Se numește astfel pentru-că are fălci foarte puternice, cu care taie obiectele din care se nutrește". MARIAN, INS. 10.)

FORFECĂRÁȘ, FORFECĂRÉL s. m. (Ornit.) v. **forfecuță.**

FORFECÁRI s. m. plur. (Bot.) = **volbură.** PANȚU, PL.
— Derivat din **foarfeci,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FORFECĂTÚRĂ s. f. v. **forfecà.**
FORFECEÁ s. f. (Ornit.) v. **forfecuță.**

FORFECÉL s. m.
1°. (Entom.)=**prunar** (Mold.). MARIAN, INS. 87. („Femeiușca acestui insect foarfecă cozile de vie". ib.)
2°. (Ornit.) = **forfecuță** v. c.
— Derivat din **foarfeci,** prin suf. dim. *-el.*

FORFECUȚÁ s. f. 1°. *Petits ciseaux.* 2°. *Bec-croisé (Loxia curvirostra).*
Diminutivul lui **foarfeci** (derivat prin suf. *-uță*).
1°. Foarfeci mici. (Mai ales subt forma plur. *forfecuțe.* LB.)
2° (Ornit.) O pasăre cu ciocul în forma foarfecelor; când îl închide, fălcile trec una pe lângă alta, ca tăișurile foarfecelor. Trăiește prin pădurile de brazi și de molifți, nutrindu-se cu semințele acestor arbori. După culoarea penelor (și mărimea corpului), se deosebesc speciile : *~ a-gălbie, ~ a-roșie, -roșietică, -surie.* MARIAN, O. I, 423. [Cu alte sufixe: **forfecél, forfeceà** și (derivate de la forfecar) **forfecărél, forfecărăș.** ib.]

FORFOÁNDĂ adv. *Vêtu négligemment; en loques, en haillons.* — (Rar) Neîngrijit îmbrăcat; ferfenițos. ȘEZ. V, $73/_{29}$.

FORFOCÁ vb. I (ș. d.) v. **forfecà** ș. d.

FORFÓDII s. f. plur. *Mensonges.* — (Năsăud, Transilv.) Minciuni, vorbe bădești. BUGNARIU, NĂS.

FORFÓIU s. m. (În Transilv. și Ban., numai în expresia glumeață s. ironică) cu **~,** care se întrebuințează despre tot ce se prezintă „în mod neobicĭnuit și exagerat, cu vâlvă mare, cu pompă s. paradă (de cuvinte, în îmbrăcăminte, etc.), cu podoabe multe și deșerte". Cfr. VICIU, GL., JAHRESBER. III, 315. *Așișderea scrie Delchiaro, încă mai cu forfoiu și mai pre larg.* ȘINCAI, HR. III, $239/_{6}$. *Prea te-ai îmbrăcat cu fârfoiu! Asta n'o mai cred, ai spus'o prea cu fârfoiu! Minciună cu fârfoiu.* (Brașov.) [Și: **fârfóiu.**] cfr. fârfălì, înforfoiat.

FÓRFOTA adv. *En hâte, pressé, affairé.* — (Fam.; numai în locuțiunea) a **umblà ~** = de colo până colo, iute, grăbit, dar fără de a face vreo ispravă. *Personalul trenului umblă forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea.* CARAGIALE, M. 127. *Lumea umblà forfota prin gară.* ZAMFIRESCU, R. 78. *Umblam forfota de colo până colo.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 163.

— Adverb postverbal din **forfoti**. Cfr. variantele fâlfota, folfota și forfa.

FORFOTEÁLĂ s. f. v. **forfotì**.

FORFOTÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Bouillonner.* 2°. *Jaser.* II. 1°. *Aller çà et là avec hâte* ou *en homme affairé.* 2°. *Grouiller, fourmiller.*

I. (Despre sunete)

1°. (Despre mâncările scăzute, care se îngroașă la foc) A fierbe fără multă apă. *Mămăliga, după ce s'a cotozit, ne mai putând fierbe, forfotește.* ȘEZ. V, 73. *Scrobul cu smântână... mai forfotește încetișor pe lângă buza tigăii.* VLAHUȚĂ, N. 10. | P. ext. *Ceaunul forfoteà pe pirostii.* CONTEMPORANUL, IV, 392. | P. anal. *Apele umflate forfoteau și veneau spumegând pe lăptoc.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 29.

2°. Fig. (Fam.) A flecări, a flencări, a tot spune multe, verzi și uscate (pe socoteala altuia). LB., GR. BĂN., PAMFILE, J. II. *Tot satul forfoteà de vorbe.* GÂRLEANU, N. 34.

II. (Despre mișcări)

1°. A umblà de colo până colo, iute, grăbit și preocupat, a umblà forfota (cfr. foì II, 1°). *Samsarii... forfotesc de colo până colo și întind clienții de mânică.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 65.

2°. (Fiind vorba despre o mulțime în dezordine) A furnicà, a mișunà, a viermuì, a roì, a foì (II, 2°), a fojgăì (foșcălui). *Pe stradă lumea forfoteà în toate părțile și trăsurile treceau în goana cailor.* SANDU-ALDEA, SĂM. I, 181. [Derivat: **forfoteálă** s. f. *Cântă lăutarii, forfoteală și larmă mare...* CARAGIALE, M. 46. || Cu alt sufix: **forfăì** vb. IV[(a)]. PAMFILE, J. II. *Cei mai mulți microbi forfăe în acèle locuri, unde putrezește ceva.* ap. TDRG. (Și cu înțelesul:) „A face treaba în batjocură" (cu varianta) **fârfâì** vb. IV[(a)]. ȘEZ. V, 73/27.]

— Formație onomatopeică, cu care e a se compară fran. *farfouiller,* (dial.) *fourfoulha,* etc. Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXI, 203; cfr. și slovac *frfotať* „mârâì".

FORGÁȘĂ s. a. *Borne.*—(În Munții apuseni) Semnul (răzorul?) care desparte ogorul unuia de al altuia. FRÂNCUCANDREA, M. 100.

— Etimologia necunoscută. Pare a fi identic cu *făgaș, ogaș,* alterat subt influența altui cuvânt, cfr. ung. *forga* „cotitură (a unui râu, etc.)".

FORMÁ vb. I[a]. *Former.*

1°. A creà cevà, dându-i ființă și formă. *Amoruri nouă... se formează.* I. NEGRUZZI, I, 88.

2°. A da o formă anumită materiei, a fasonà, a transformà. *Înainte de a reformà* [constituția], *trebue să o formați.* MAIORESCU, D. III, 184. (Spec. despre cele care-și iau forma prin creștere) *Om format* (cfr. om făcut). *A-și formà spiritul, judecata, gustul, stilul, scrisul.*

3°. A alcătuì, a constituì, a intrà în compoziția unui lucru. *Voim a formà un stat independent.* ODOBESCU, III, 454. *Oasele și mușchii formează corpul. Elementele din care e formată judecata. Apa se formează din oxigen și hidrogen.*

[Familia: **formáre, formațiúne, -mâție** s. f. *O materie organică supusă la un proces de formațiune.* ODOBESCU, II, 236. *Ultima formațiune a cabinetului Brătianu.* MAIORESCU, D. IV, 227; **formát, -ă,** negativ **neformát, -ă** adj.; **formát** s. a. (din fran. s. germ.; cu plur., rar: *-maturi*). Mărimea unei cărți, cu privire la lățimea și lungimea foilor. | Lungimea rândurilor unui text. G. IONESCU, C. T. || † **formuì** vb. IV[a]. *Icoane formuite cu ciară.* DOSOFTEIU, V. S. 181/2.]

— *N.* din fran.

FÓRMĂ s. f. *Forme.*

I. 1°. Înfățișarea exterioară a unui corp; cfr. chip făptură (III, 2°), față (II, 1°), figură, imagine, model. *Ce e furma omului?* BIBLIA (1688), 265 1/32, *Case domnești, pe forma de Țarigrad.* AMIRAS, LET. III, 163/27. *Albinele... cu doi ochi în formă de ou.* ECONOMIA, 174. *Roșală în forma aramei.* CALENDARIU (1814), 81. *Vremea vine sub forma unui bătrân obosit.* MARCOVICI, C. 56. *Inel de formă antică.* ALEXANDRESCU, M. 374. *Ba încă află multă poezie în forma șlicului.* C. NEGRUZZI, I, 69. *Ochi tăiați în forma migdalei.* EMINESCU, N. 34. | *Își mlădie Trupul formele-i rotunde.* VLAHUȚĂ, P. 99. || Spec. (Științe) *Corpurile pot avea trei forme: solidă, lichidă și gazoasă.* ~ *geometrică:* configurațiune geometrică regulată. ~ *cristalină:* pe care o au corpurile cristalizate. *Forme gramaticale:* modificările pe care le primesc cuvintele în flexiunea lor. || Fig. Caracterul cu care se manifestă un lucru. *Idei drepte și înalte... în formă de mari fapte... lumei se vor arătà.* ALEXANDRESCU, M. 23. *Această desvoltare... a vieței omenești sub toate formele...* BĂLCESCU, M. V. 3. *Speranțele... unei nouă forme politice și sociale.* MAIORESCU, CR. II, 277. *Câtevà forme de cultură română.* id. ib. I, IV. | (Ungurism) Chip, fel. *Pintru prepusul ștersului slovelor ci-au avut mai în multe forme scris.* IORGA, S. D. XIII, 119. *Iară într'altă formă cine o va depărtà.* id. ib. 204. | (Spre deosebire de fond) Aparență exterioară (și deșartă) a unui fenomen social, politic ori cultural, lipsit de valoare reală. *Să ne ferim... de fraza goală, de iluzia că formele deșerte pot ținea locul fondului solid.* MAIORESCU, CR. II, 103. *Exagerațiile de formă ascund... o goliciune... de fond.* I. NEGRUZZI, I, 372. | Spec. Caracterul unui stat, după cum suveranitatea este exercitată de un monarh, de popor ori de o aristocrație. *Forma noastră de guvernământ este monarhică.*

3°. Chip de a procede conform cu oarecare regule. *Forma judecăților.* URICARIUL, IV, 291/29. *Pravili și... alte forme.* KONAKI, P. 304. *După toate formele, legile..., lupii se cuvine a fi volnici să mănânce oi.* C. NEGRUZZI, I, 280. *Știm noi cum vi-s formele?* CREANGĂ, A. 124. *Forma vânzării, testamentelor, donațiunilor, adopțiunii.* HAMANGIU, C. C. *A băgà formele* (PÂRVESCU, C. 115): a începe, la primărie, îndeplinirea formalităților pentru o căsătorie. *Casare pentru viciu de formă. O argumentare, o declarație în toată forma.* | *De* ~: de ochii lumii. *Pe la școală mai dam noi așà câte o dată, de formă.* CREANGĂ, A. 104. *Să iasă pe scenă pentru formă.* C. NEGRUZZI, I, 342. (Transilv., germanism) *L-a bătut în toată forma:* cât se poate de bine, cum se cade.

4°. Felul de exprimare a ideilor. *Negrijirea formei.* MAIORESCU, CR. I, 205. *Formele stilului. O operă al cărei conținut este superior formei. A da o formă nouă unor gândiri banale. Satiră în formă de dialog.*

II. (Fil.) *Forma... însemnează totalitatea calităților, prin care un obiect oarecare se manifestează și cade sub simțurile noastre.* ENCICL. B. *Materia și forma filosofască.* CANTEMIR, IST. 45. *Formele spațiului.* MAIORESCU, L. 145.

III. (Tehn.) Model s. tipar pentru confecționarea unor lucruri; cfr. calapod, fason. *Formă de pălărie, de căciulă:* bucată de lemn de mărimea capului unui om, pe care se potrivește și se fasonează pălăria ori căciula. *Formă de cozonaci:* oală în care se coace cozonacul. În *forme* se toarnă și figurile de ipsos, etc. Fig. *La ce-aș începe să încerc... A turnà în formă nouă limba veche...?* EMINESCU, P. 229. | (Spec. tip.) Pagina aranjată pentru imprimat, sau care a eșit din mașină. G. IONESCU, C. T. *Roesc ciocanele pe formă.* MIREA, C. I, 23.

[Și: † (prin Transilv. și azi) **fúrmă,** după n.-gr. φοῦρμα.]

— *N.* de origine lat. (**forma,** idem).

FÓRMĂ s. f. *Four* (de boulanger); *boulangerie.* — (Mold., învechit) Cuptor de brutărie; brutărie. *L'am*

pus la formă şi pe cofetar. ALECSANDRI, T. 1069. [Derivat: **formagíu** s. m. Brutar.]

— Din bulg. **furna** s. turc. **fourun (fyryn)** „cuptor", **fyryn(a)ğy** „brutar", apropiate de *formă* III. (Cfr. forună).

FORMAGÍU s. m. v. **formă**[2].

FORMÁL, -Ă adj., adv. 1°. *Relatif à la forme, quant à la forme.* 2°. *Formel; formellement.*

1°. Relativ la formă. *Logica nu se ocupă de adevărul material, ci numai de adevărul formal; aplicarea justă a regulelor ei dă totdeauna rezultate formal adevărate, care totuşi în fapt, adecă material, pot fi false.* MAIORESCU, L. 11. *Chestia, deşi în aparenţă numai formală, are şi o mare însemnătate în fond.* idem, D. III, 131.

2°. În toată forma, formulat cu atâta precizie în cât nu se mai poate eludà. *Înscris formal.* URICARIUL, IV, 410. *Declaraţiune formală.* ODOBESCU, II, 81. *Recunoaştere... formală.* MAIORESCU, CR. III, 131. *Nu vă recunosc formal.* idem, D. II, 251. *Concesii promise, deşi nu formal stipulate.* idem, III, 23.

[Familia: **formalísm** s. a. Observare prea scrupuloasă a formelor şi formalităţilor; considerare a formei, în dauna fondului şi a realităţii. *Formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s'a ţinut niciodată.* MAIORESCU, CR. I, 385; **formalíst, -ă** adj., subst. Care observă prea scrupulos formalităţile s. ţine seamă numai de formă, nu şi de fondul lucrurilor. *Dascăli particulari... încuibau... în mintea nenorociţilor învăţăcei o învăţătură formalistă şi zădarnică.* IORGA, L. II, 40. *Romanii erau foarte formalişti;* **formalitáte** s. f. Formă, regulă fixată, după care trebue să se procedeză la îndeplinirea unor acte civile, judiciare, religioase, etc. *Hrisoave domneşti cu toate cerutele formalităţi.* URICARIUL, V, 350/9. *Găsind toate formalităţile împlinite, dete semnalul.* C. NEGRUZZI, I, 40; **formalizà** vb. I[a] refl. A se supărà pentru neobservarea strictă a regulelor de politeţă; **formalizáre** s. f.]

— *N.* din lat. **formalis, -e,** idem.

FORMÁT s. a. v. **formà.**

FORMECÁ vb. I (ş. d.) v. **fermecà** ş. d.

FÓRMIC adj. (Chim.) *Formique.* — Ce provine de la furnici. (Numai în expresia:) *Acid ~:* lichid coroziv, obţinut prin distilarea furnicilor; se prepară şi pe alte căi.

— *N.* din fran.

FORMINÁNTE s. f. plur. = **chibrituri.** (Prin unele părţi ale Transilv.) VICIU, GL. [Şi: **formonánţe, fulminánţe.** id. ib.]

— Din ital. **fulminante,** idem.

FORMÓL s. a. (Med.) *Formol.* — Corp gazos, întrebuinţat foarte des ca antiseptic.

— *N.* din fran.

FORMONÁNŢE s. f. plur. v. **forminante.**

FORMUÍ vb. IV[a] v. **formà, formulà.**

FORMUÍRE s. f. v. **formulà.**

FORMULÁ vb. I[a]. *Formuler.* — A redactà după o formulă. *Au formulat petiţia.* URICARIUL, X, 7/23. | P. ext. A exprimà cu preciziunea unei formule. *Şi-a formulat gândul.* [Derivate: **formuláre** s. f. *Formularea unui program de organizare internă.* MAIORESCU, D. IV, 12; **formulatór** s. m. *Formulatorul principiilor democratice.* id. ib. III, 201. | Şi: † **formuì** vb. IV[a], **formuíre** s. f. *Cuvântul a le povesti, vreadnic, şi gândul a le formuì, harnic nu iaste.* CANTEMIR, IST. 128. *Să auză aceà fericită formuire şi graiu.* DOSOFTEIU, V. S. 184/1.]

— *N.* din fran.

FÓRMULÀ s. f. *Formule.* — Formă convenţională de exprimare. *Închierea... se sfârşeà cu obicinuita formulă: „Iar desăvârşita hotărîre rămâne la înţelepciunea M. Tale."* C. NEGRUZZI, I, 305. *Definiţiuni şi... formule.* ODOBESCU, III, 128. *~ executorie, de drept, de jurământ, diplomatică. ~ chimică:* reprezentând, prin litere şi cifre, corpurile simple şi proporţia atomică în care, combinându-se, produc un corp compus. *~ algebrică:* indicând operaţiile de făcut într'un caz dat şi în toate cele analoage. *~ filosofică:* defineşte un punct de doctrină. *~ epistolară:* cu care se încheie o scrisoare. *~ de politeţă:* fel consacrat, prin obiceiu, de a se adresà la deosebitele categorii de oameni. [Accentuat (după fran.) şi: *formúlà.* | Derivat: **formulár** s. a. Culegere de formule. *Asemenea hrisoave însă sămănau întru toate unele cu altele, şi ştim că pentru ajutorul cui le scrià, erau şi formulare.* IORGA, C. I. II, 119.]

— *N.* din fran.

FORNÀÍ vb. IV[a] intrans. (Mold. şi Bucov.)

1 = (s)forăì 1°. (Despre oameni) A respirà cu zgomot pe nas. ŞEZ. IX, 156.

2°. (Despre cai) DAMÉ, T. 51. *Începe calul a fornăì.* ŞEZ. II, 52/32.

II = fârnâì. ŞEZ. III, 82/4; PAMFILE, J. I; MARIAN. | (Rar) Trans. *Cine vine cu gura mare, fornăind cuvintele şi batjocurind... va fi rău primit.* IORGA, SĂM. III, 690.

[Derivate: **fornăiálà** s. f., **fornăít** s. a. Vorbire pe nas, înceată. PAMFILE, J. I; **fornăít, -ă** adj. (cu înţeles activ) Fonf. id. ib..; **fornăílà** s. m. Porecla unui om care vorbeşte pe nas, care fornăeşte. MARIAN.]

FORNĂIÁLĂ s. f., **FORNĂÍLĂ** s. m., **FORNĂÍT** s. a. v. **fornăì.**

FOROÁME s. f. plur. *Rossade.* — (În Transilv., fam.) Bătaie zdravănă. *Capeţi tu foroame, numai să vii acasă! Dă-i foroame!* (Bistra, Abrud) VICIU, GL.

— Pare a fi un derivat postverbal din **fărâmà.**

FOROBRÁZ adj., s. m. *Impertinent, insolent.* — (Transilv., Bucov.) „Care face multe posne, obraznic". MARIAN. *Am un câne forobraz Şi te-a muşcà de obraz.* RETEGANUL, TR. 113/25. [Plur. *forobraji.*]

— Compus din **fără** + **obraz** (cu asimilare vocalică). Cfr. (bez)obraznic.

FOROÍ vb. IV[(a)] (ş. d.) v. **forăì** ş. d.

FOROSÁG s. a. = **feliuşag** (Munţii Sucevii, Mold.) ŞEZ. II, 227/33.

FOROSTÍ vb. IV[a] v. **forostoì.**

FOROSTOÍ vb. IV[a]. 1°. *Souder* ou *corroyer (à chaude suante). Tremper (l'acier).* 2°. *Se fermer* (une blessure), *se cicatriser. Guérir.*

(Transilv. şi Bucov.)

1°. Trans. „A unì, a lipì, a închegà două obiecte tari unul de altul, spec. a fierbe două bucăţi de fier „a lipì fier la fier". VAIDA. „Două bucăţi de fier, când fierarul le închiagă la olaltă, se zice că *le-a forostoit*". REV. CRIT. III, 154. *Şi aşà o forăşti, cum forăşteşte căuaciu'* (= fierarul) *feru'.* ALEXICI, L. P. 210/21. || P. ext. A călì. „Securea, înfierbântând-o şi aruncând-o apoi în apă, *se forostoeşte* = se întăreşte, se călèşte". REV. CRIT. III, 154.

2°. P. anal. Refl. (mai rar) intrans. (Despre o frântură) A se vindecà, (despre o rană) a se închide, a se cicatrizà, p. ext. (despre o boală) a se vindecà. *Rana se forostoeşte* = se închide. REV. CRIT. III, 154. „O rană se *forăstuieşte,* adecă se cicatrizează. Tot aşà se zice şi despre o boală care se trece". (Zaharèşti, în Bucovina) Com. I. GRAMADĂ.

În Bucovina... se prăjește [tătănească] în untură de porc ori în lapte dulce de vacă și apoi se leagă cu ea mâna sau piciorul scrintit care îndată *forostroește* și se vindecă. GRIGORIU-RIGO, M. I, 164; *forostoește*. LEON, MED. 70. *Așâ să se forostească mâna lui N. cum forostește Țiganu' fieru'*. MARIAN, D. 345.
[Și: **forostì, forostuì, forostrăi, forăstăì, forăstuì.**]
— Din ung. **forrasztani**, idem.

FOROSTROÍ, FOROSTUÍ vb. IV[a] v. **forostoì.**

FORT s. a. (Armată) *Fort.* — Întăritură de pământ sau de zidărie care apără un oraș, un port, o trecătoare, etc. *Într'o zi venì din fort Un glonte.* ALECSANDRI, P. II, 440. *Corpul de oștire... vine... de poposește seara la satul Selanovița, situat... în partea sud-ostică a forturilor turcești.* ODOBESCU, III, 580.
— *N.* din fran.

FORȚÁ vb. I[a]. *Forcer.*
1°. A silì, a constrânge, † a asuprì. *Coaliția... se simte... forțată de împrejurări.* MAIORESCU, D. III, 371. (Franțuzisme) *A forță cuivà ușa:* a intrà cu sila în casa cuivà. Fig. *A forță cuivà mâna:* a-l silì să facă cevà. | (Mai ales subt forma part.-adj.) *Forțat* = silit, nenatural, nefiresc. *Naivitatea* [poeziilor populare], *lipsa de orice artificiu, de orice dispoziție forțată.* MAIORESCU, CR. I, 121. *Afectări sentimentale, limbă forțată.* id. ib. 300. *Râs forțat. Împrumut forțat:* de nevoie, în condiții grele.
2°. A face cevà, prin sforțări mari. *O... trecere forțată... la vale de Zimnicea.* ZAMFIRESCU, R. 188. *Un cântăreț își forțează vocea. Marș forțat:* încordat. | Fig. A trece măsura. *Brâncoveanu recomandă lui Radu să forțeze nota injurioasă.* IORGA, L. II, 625.
[Derivat: **forțáre** s. f.]
— *N.* din fran. Cfr. **sforță.**

FÓRȚĂ s. f. *Force.*
I. Putere s. tărie fizică, materială.
1°. (La ființe însuflețite) *Forța corpului omenesc, a membrelor, ~ musculară. A-și cruță forțele.* | P. ext. Intensitate. *Forța unei lovituri.* | Spec. Întrebuințarea unui mijloc de constrângere materială. *Toate forțele legale.* URICARIUL, XIV, 146/8. *Cum îndrăznești să intri în casa mea cu forța?* (= cu sila). DUNĂREANU, R. 305. *Cămașă de ~ :* pentru nebunii furioși. *~ majoră:* situație căreia nu ne putem opune, † pricină asupritoare.
2°. (La lucruri neînsuflețite s. agenți fizici) *Forța unei căderi de apă, a vântului, a aburului, a unui curent, a unui resort, a unei otrăvi, a vinului.* Spec. (Mec.) Cauză de mișcare. *Rezultanta forțelor. ~ centripetă, centrifugă, de inerție. Forțele naturii:* cauzele necunoscute ale unor fenomene fizice (gravitația, căldura, electricitatea, etc.).
II. (Mai rar) Putere sufletească, morală. *~ de caracter; de voință. ~ intelectuală. Școlari de forță egală la matematici.*
III. Puterile unui Stat. Spec. *~ militară. ~ publică:* totalitatea agenților însărcinați cu executarea legilor și apărarea țării. *~ armată:* soldați însărcinați cu executarea legii, în caz de rezistență.
— *N.* din fran.

FORTĂÍ vb. IV (prin Sălagiu) = **fărtoì.** [Imper. **foartă!** se întrebuințează ca interjecție spre a mână vitele în lături s. îndărăt.] VAIDA.

FORTĂREÁȚĂ s. f. *Forteresse.* — Loc s. cetate întărită, cetățuie, cfr. baște. *Porțile, zidurile... fortărețelor fac și ele parte din domeniul public.* HAMANGIU, C. C. 121. [Și: (învechit) **fortăréț** s. a. *Și întăritura aceea, ale cărei urme de ziduri se mai pot vedeà încă și astăzi, s'a numit Fortăreț.* MARIAN, T. 56; † **foartelíțiu** s. a. R. POPESCU, MAGAZ. IST. V, 108/16; † **fortéță** s. f. E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/44.]
— *N.* din fran.

FORTĂRÉȚ s. a. v. **fortăreață.**

FÓRTE adv. (Muz.) *Forte.* — (În opoziție cu „piano") Cu putere, tare. [**Fortíssimo:** cu cea mai mare putere.]
— Din ital. **forte, fortissimo**, idem. Cfr. dubletul foarte.

FORTÉȚÁ † s. f. v. **fortăreață.**

FORTIFICÁ vb. I. *Fortifier.* — (Franțuzism) A întărì, a face mai puternic, mai rezistent, a oțelì. *Gimnastica fortifică corpul. Un regim care fortifică stomahul.* (Vorbind despre suflet) *Meditațiunea fortifică spiritul.* | Spec. A întărì un loc cu forturi, etc. *Ladislau fortifică atunci* [Făgărașul]. HASDEU, I. C. 16. [Derivate: **fortificáre,** (mai des) **fortificáție, -țiúne** s. f.: abstractul verbului *fortificà,* (spec. concret) întărătură de apărare a unui loc s. a unei cetăți, † apărătură (II, 2°). *Fortificațiile cetății Hotinului.* C. NEGRUZZI, I, 39. *Importanta lucrare a fortificațiilor.* MAIORESCU, D. III, 70. *Procedarea aceasta s'a întâmplat... cu fortificările.* id. ib. IV, 167. *De ce nu am zice... întărire sau întăritură... în loc de fortificațiune?* I. NEGRUZZI, I, 459.]
— *N.* din lat. **fortificare,** idem.

FORTÍLĂ s. f. (Transilv.) = **tânjală** (la plug). FRÂNCU-CANDREA, M. 100; cfr. PAMFILE, I. C. 139.

FORTÚNĂ † s. f. v. **furtună.**

FORÚNĂ s. f. *Tuyau (de cheminée).* — (În Mehedinți) Coșul casei. N. REV. R. (1910), 86. „Gaură prin care răsuflă cuptorul". (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 83.
— Din sârb. s. bulg. **fúruna** „cuptor". Cfr. formă[2].

FOS! interj. v. **fâs!**
FOȘ! interj. v. **fâș!**
FOSĂÍ vb. IV(a) (ș. d.) v. **fâsâì ș. d.**
FOȘĂÍ vb. IV(a) (ș. d.) v. **fâșâì ș. d.**

FOSĂÍLĂ s. m. — Porecla unui om care fosăește [= nu poate pronunță bine sunetul *s*]. MARIAN. Cfr. fâsa.
— Derivat din **fosăì** prin suf. calif. *-ilă.*

FOȘĂLÁ vb. I[a] v. **foșăluì.**

FOȘĂLẮU s. m. și a. *Carde.* — (Bucov., Mold.) Unealtă de scărmănat lâna, canura s. cânepa, având forma unei țesăli. Este făcut dintr'o scândură pătrată acoperită cu piele, în care sânt înfipți dinții s. zgrimții pieptenului. De scândură e prinsă o coadă numită mâner, mănunchiu s. trăgaciu. În alte părți se mai numește și: pieptene, pieptenuși, pieptene-lat. DAMÉ, T. 139; PAMFILE, I. C. 6, 8; ȘEZ. II, 248/1; MARIAN (cfr. foșălui). [Și: **fușălău** s. a. DICȚ. | Plur. *-lăi* (PAMFILE, TOFAN), *-lăie* (MARIAN), *-laie* (DAMÉ, T.).]
— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *foszlani* „a se destrămà".)

FOȘĂLUÍ vb. IV[a]. *Carder.* — (Bucov.) A pieptănà lâna (canura, cânepa) cu foșălău, a o da prin foșălău. *Am foșăluit ieri toată ziua, da mai am de dat prin foșălăi vr'o două zile.* (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN. *Cu foșălăul se foșăluiește (la Câmpulungul Bucovinei se zice: se foșălează) canura, pentru a o curățì de gunoaie, după ce a fost pieptănată.* (Ilișești, în Bucov.) Com. P. PROCOPOVICI. [Și: **foșălà** vb. I[a].]
— Derivat din **foșălău.**

FOȘCĂÍ vb. IV[a] intrans. 1°. (En parlant du son produit par les feuillets d'un livre qu'on laisse tomber rapidement les uns sur les autres) *Bruire.* 2°. *Grouiller, fourmiller.*
În Bucov. și prin Mold.
1°. A produce un sunet ca foile unei cărți [când le lăsăm să cadă repede una peste alta]. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.
2°. (Despre vietăți care se găsesc în mare mulțime pe un loc mic, și se mișcă repede s. necontenit încoace și încolo (gândindu-ne mai mult la sunetul ce-l produc decât la mișcarea lor) A bâjbâi, a forfoti, a foi, a furnica, a mișuni, a mișuna, a roi. *Gura iadului este o prăpastie îngrozitoare..., în care se află fel de fel de balauri, solomâzdre..., care foșcăesc ca niște viermi.* MARIAN, Î. 460. *Se vedeau o mulțime de Tătari înarmați cu spade, sulițe, arcuri..., foșcăind încolo și încoace.* idem, T. 31.
[În înțelesul 2° și: **fojgăí** vb. IV[(a)] (scris și: **foșgăí**), formă care tinde a deveni literară. „*Foșgăesc* = mișun". CREANGĂ, GL. *Apărie pe jos, gunoiu și gândaci fojgăind în toate părțile.* CREANGĂ, A. 134; cfr. P. 94, 289. || Și (cu schimbul sufixelor *-ăi* și *-ălui*): **foșcălui** vb. IV[a] = a foșcăi, a mișul, a fugi în toate părțile. Se zice despre viermii din rană, despre șerpii strânși la un loc. ȘEZ. II, 228. || Derivate: **foșcăitór, -oáre** adj. *Un cap de bălaur... cu o gură plină de văpaie și de zgomot foșcăitoriu.* SBIERA, F. S. 110; **foșcăitúră** s. f. *Nu auzeà nimic, decât din când în când niște foșcăituri și pârâituri de vreascuri.* idem, P. 172/35.]
— Născut din **foșăí**, prin substituirea suf. *-ăesc* prin *-căesc*. Cfr. fâșâí, fâșcâí, foșăí, foșfăí, foșnăí, foșní.

FOȘCĂITÚRĂ s. f., **FOȘCĂLUÍ** vb. IV[a] v. foșcăí.
FOȘFĂÍ, FOȘFOÍ vb. IV[a] v. fâșâí.

FÓSFOR s. a. (Chim.) *Phosphore.* — Corp simplu foarte otrăvitor care se aprinde cu mare ușurință; la temperatura ordinară răspândește miros de usturoiu, iar la întunerec luminează. [Derivate: **fosfóric, -ă, fosforós, -oásă** adj. Format prin combinația fosforului cu oxigenul; spec. *acid fosforic. Acid fosforos:* cu mai puțin oxigen de cât cel fosforic; **fosfát** s. a. Combinație de acid fosforic cu o bază; **fosfít** s. a. Combinație de acid fosforos cu o bază; **fosforítă** s. f. Fosfat de calciu, în stare naturală; **fosfúră** s. f. Combinație de fosfor cu unele corpuri simple, ca bariul, stronțiul; **fosforát, -ă** adj. Care conține fosfor. *Pastă fosforată:* în contra șoarecilor; **fosforescént, -ă** adj. Care luminează la întunerec, ca fosforul. *Lupii cu ochii lor fosforescenți.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 170; **fosforescéнță** s. f. *Fosforescențele mării.* id. ib. 225.]
— *N.* de origine grec. (φωσφόρος „luminos").

FOȘGĂÍ vb. IV[(a)] v. foșcăí.

FOSÍL s. a., **FOSÍLĂ** s. f. (Geol.) *Fossile.* — Nume care se dă resturilor s. urmelor de animale și plante îngropate în păturile pământului, anterioare epocei geologice actuale; cfr. paleontologie. *Culegeți... fosilele.* COBÂLCESCU, ap. I. IONESCU, M. 50. În funcțiune adjectivală. *Oasele fosile de bestii.* VLAHUȚĂ, P. 52. | P. ext. (în glumă) Bătrân (ruginit în idei), babalâc, bacceà.
— *N.* din fran.

FOȘMOTOÁCĂ s. f., **FOȘMOTÓC** s. a. v. folmotoc.
FOȘNÁÍ vb. IV[a], **FÓȘNET** s. a. v. foșnì.

FOȘNÍ vb. IV[a] intrans. (En parlant du son produit par le vent qui agite les feuilles *ou* par le froissement du papier *ou* d'une étoffe, d'une robe, de la soie) *Bruire, frémir, crier* (la soie). — A produce sunetul caracteristic *(fâș-fâș s. foș-foș)* care se naște când se mișcă frunzele, hârtia s. hainele (de mătasă). (Exprimă o acțiune momentană, spre deosebire de fâșâí, care e continuu s. iterativ) *Și uscat foșnì mătasa pe podele.* EMINESCU, P. 252; cfr. 195. *Pătura de frunze uscate foșnește jalnic sub picioarele tale...* SEVASTOS, N. 86/25. *Stuhul sau papura tot foșnește.* idem, N. 331/13. | P. anal. (Ca subiect e închipuit vântul) *Să plutim, cuprinși de farmec, Sub lumina blândei lune, Vântu'n trestii lin foșnească, Unduioasa apă sune.* EMINESCU, P. 79. [Când acțiunea voim s'o prefacem din momentană în iterativă s. continuă, putem substitui suf. *-esc* prin *-ăesc* (rar, în Mold.): **foșnăí** vb. IV[a] (IV). *Aud foșnăind fuste.* ALECSANDRI, T. 357. *Hârtia foșnăeà.* CONTEMPORANUL, III, II, 286. || Derivate: **foșnire** s. f., **foșnít** s. a. (exprimă mai mult acțiunea), **foșnitúră** s. f. (și mai ales) **fósnet** (exprimă zgomotul scurt și momentan). *De-odat' aud foșnirea unei rochii.* EMINESCU, P. 48; cfr. 257. *Se auzì foșnitul unei fuste ude, prin coridor.* V. POGOR, ap. TDRG. *Ne mai auzind nici o foșnitură de păpușoiu... am țișnit odată cu țărna'n cap și tiva! la mama acasă.* CREANGĂ, A. 6. *Perdeaua începù a se destrămà cu un foșnet ascuțit și pătrunzător.* SLAVICI, N. II, 187. *Foșnetul cel cald al rochii.* COȘBUC, B. 217. *Foșnetul... nucului.* GÂRLEANU, N. 44; (rar) **foșnít, -ă** adj. (cu înțeles activ, ca și:) **foșnitór, -oáre** adj. *Mantaua de in, cu foșnite pulpane.* COȘBUC, Æ. 226/2.]
— Născut din **foșăí**, prin substituirea suf. *-ăesc* prin *-nesc*. Cfr. fâșâí, fâșcâí, foșăí, foșfăí, fojgăí, foșcăí, foșcălui.

FOȘNITÚRĂ s. f. v. foșnì.

FÓST, FOÁSTĂ adj. *Ancien, ex-.*—Participiul verbului **fi**, devenit adjectiv verbal. *Andronache se duse... trimițând foastei sale soții...* C. NEGRUZZI, I, 79. *Cu tot năcazul Săsimii, năvălite din toate părțile de foastele ei slugi...* IORGA, N. R. A. I, 198. | Spec. (în legătură cu un substantiv care arată pe un funcționar, diregător, etc., exprimă, ca prefixul neol. ex- s. ca vechiul biv, că aceà persoană a ieșit din funcțiunea ce ocupà). *Un fost episcop de Lacedemona erà găzduit la dînsul în 1680, iar, la 1682, Mitropolitul Ungrovlahiei erà încunjurat de episcopul fost de Sofia, Auxentie.* IORGA, L. I, 33. *Fost ministru.*

FOȘTEMÓC s. a. v. folmotoc.
FOȘTEN s. a. v. foástăn.
FOȘTOMÓC s. a. v. folmotoc.

FÓTĂ s. f. 1°. *Tablier* (fait d'une étoffe rayée importée de l'Inde). 2°. *Tablier* (faisant partie du costume des paysannes).
1°. (În literatura veche) Șorț (făcut dintr'un fel de stofă vărgată în felurite colori, adusă la noi, prin Turci, din India). *Când se face spălare, este obiceiu a se da... Mitropolitului o fotă... cu care se împregiură... și un prosop cu care șterge picioarele ucenicilor.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III, 311/36. *Adu-ți fota de preste tine.* BIBLIA (1688), 193/2. *Apoi l-au pregiurat cu o fotă peste mijloc.* STAMATI, ap. ȘIO.
2°. (Astăzi) O bucată de stofă de lână (în genere neagră și cu dungi roșii) de formă dreptunghiulară, cu care țărancele își înfășoară corpul de la brâu în jos, și care le servește drept rochie; fota se deschide în față, petrecându-se o parte peste cealaltă; în multe localități fota este compusă din două bucăți: una mai îngustă în față, și alta mai lată în dos. „Nevestele... se'ncing cu catrințe frumos țesute, cu prigitori, peștimane, fote sau cu fuste". MARIAN, Î. 63. „Fotă se numește un fel de prigitoare de mătase cu vârste roșii și galbene sau albastre și roșii", id. v. 195. *Fotă sau stricătoare.* (Zăr-

neşti-Câlnău, Buzău) H. II, 223; cfr. opreag, păstură, pestelcă, vâlnic, zavelcă, zadie. *O fotă şi un brâu.* URICARIUL, XX, 360. *Fete... cu altiţe şi fote colorate.* C. NEGRUZZI, I, 104. *Ştergar şi... fotă.* ALECSANDRI, P. II, 572. *Le-a abătutără să se îmbrace tărăneşte! Auzi! fete de boier cu fote!* id. T. 656. *Şorţurile şi fotele ţărancelor.* ODOBESCU, I, 483. *Fetele au sumes fotele.* IONESCU-BOTENI, S. N. 21. *Neveste... cu fota încinsă.* id. ib. 115. *Fotă roşie... cu râuri la poale.* id. ib. 116. [Diminutiv: **fotiţă** s. f. *Fotiţă de mătasă.* TEODORESCU, P. P. 304b.]

— Din turc. **fotà**, idem; cfr. fotaz.

FOTÁZ s. a. = **cioltar** (?). *Copiii din case cu mare podoabe şi cu fotaze la cai.* M. COSTIN, LET. I, 258/5.

— Din n.-grec. φουτᾶς „fotă".

FOTÉL s. a. v. **fotoliu.**
FOTÍŢĂ s. f. v. **fotă.**

FOTOGRAFÍE s. f. (Fizică) *Photographie.* — Arta de a fixă, pe o placă acoperită cu o substanţă impresionabilă la lumină, imaginea corpurilor obţinută cu ajutorul camerei obscure. | P. ext. Reproducerea obţinută pe acesată cale. *Fotografia unui om.* [Familie: **fotográf** s. m. Cel ce se ocupă cu fotografia; **fotográfic, -ă** adj. *Vederi fotografice.* ODOBESCU, II, 114; **fotografiá** vb. Ia. A obţineà o imagine cu ajutorul fotografiei.]

— *N.* din fran. (grec. φῶς, φωτός „lumină" şi γράφω „scriu").

FOTÓLIU s. a. *Fauteuil.* — Scaun mare cu braţe şi spătar, jeţ. *Mă poftește pe fotel.* CARAGIALE, T. I, 114. | Spec. ~ *academic, ministerial* (mai ales fig.). Funcţiunea s. rangul de academician, ministru. *Nu aş fi cutezat nici odată să solicit un fotoliu într'această incintă* [= în Academie]. GHICA, S. 616. *Fotoliurile ministeriale.* MAIORESCU, D. I, 497. ~ *prezidenţial:* mai ales într'o adunare deliberativă. Fig. *A urcà pe cinevà pe fotoliul prezidenţial:* a-l alege prezident. [Plur. *-toliuri.* | Cu formă mai românizată: **fotél.**]

— *N.* din fran.

FOTOLÓG s. a. v. **fofolog** 3°.

FOTOTIPÍE s. f. (Tipog.) *Phototypie.* — „Tipar obţinut de pe clişee de sticlă (sau chiar de pe zinc)". G. IONESCU, C. T.

— *N.* din fran.

FOTRÁGĂ s. f. (Min.) — (La Moţi) Un lemn gros, scobit, cu care se scoate piatra. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

— Probabil, din germ. **forttragen** „a transportà". I. Borcea, *Jahresber.* X, 188.

FRAC s. a. *Frac, habit noir.* — Haină bărbătească (de ceremonie) fără pulpane dinainte. *Pe un Macri Necola, tocma prin frac l-au lovit.* BELDIMAN, TR. 57. *La 1821, bejănărind, îmbrăcă iarăşi fracul.* C. NEGRUZZI, I, 71. *Fel de fel de frace, civile şi militare.* ALECSANDRI, PR. 253. *Trăiesc viaţa... în tovărăşia fracurilor brodate.* ANGHEL şi IOSIF, C. L. 158. [Plur. *fracuri,* (mai rar) *frace.*]

— *N.* din fran.

FRÁCŢIE, FRACŢIÚNE s. f. *Fraction.* — O parte dintr'un tot; cfr. frântură, fragment. *Orice fracţiune a neamului românesc...* HASDEU, I. C. VIII. *Spiritul de dezordine... în şcolari şi într'o fracţie a corpului profesoral.* MAIORESCU, D. IV, 495. *Se poate dispune... de toată sau de o fracţiune din starea cuivà.* HAMANGIU, C. C. 210. Spec. (Mat.) Numim *fracţiune* una sau mai multe părţi egale din unitate. CLIMESCU, A. 105. [Derivate: **fracţionár, -ă** adj. (Mat.) Care are forma unei fracţiuni. *Număr fracţionar:* compus din unităţi întregi şi părţi de unitate; **fracţionist** s. m. Membru al grupării politice „Fracţiunea liberă şi independentă" (în Moldova, pe la 1870). *Fracţioniştii moldoveni.* MAIORESCU, D. III, 20.]

— *N.* din fran.

FRACTÚRĂ s. f. (Med.) *Fracture.* — Frântură (a unui os). *Fracturile... le leagă cu scânduri.* GRIGORIU-RIGO, I, 139. *Imobilizat de o fractură.* ANGHEL şi IOSIF, C. L. 199. [Derivat: **fracturà** vb. Ia. Frânge. *A putut trăì cu toate oasele capului fracturate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 133.]

— *N.* din fran.

FRÁG s. m. (Bot.) 1°. *Fraisier (Fragaria vesca).* 2°. *Capronier, fraisier capron (Fragaria elatior).* 3°. *Fraise.*

(Cuvânt rar, fiind-că de obiceiu e vorba de fruct, nu de plantă).

1°. Plantă al cărei fruct este *fraga,* cunoscută şi subt numele de: fragi-de-pădure, fragi-iepureşti, pomniţă. *Jos, la trunchiul bradului, Creşte floarea fragului.* ALECSANDRI, P. P. 31.

2°. = **căpşun.** PANŢU, PL.

3°. = **fragă** (Mold., şi Bucov.; exemplele la cuvântul următor).

— Din lat. **fragum,** idem.

FRÁGĂ s. f. (Bot.) 1°. *Fraise.* 2°. *Capron.* 3°. *Mûre.*

1°. Fructul fragului: poamă cărnoasă, de coloare roşie, foarte aromatică şi plăcută la gust. *Zmeura şi fragii cresc în voie.* KONAKI, P. 85. *Se opreşte cu dragoste asupra fragilor presăraţi prin iarbă.* ALECSANDRI, PR. 251. *Întâlniiu pe Lina 'n cale. I-am dat fragi.* COŞBUC, B. 9. *Baba Dochie, dându-i nora-sa fragii şi neştiind nimic despre... adusul fragilor...* MARIAN, SE. II, 101. *Ceaiul de fragi uscaţi se bea când se opreşte udul.* LEON, MED. 39. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăì nici cât o fragă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 162. *În pofida fragilor, mănâncă frunzele.* ZANNE, P. I, 182, variantă: *Pentru fragă, şi frunza ţi-e dragă.* ibid. IX, 472. (Poet.) *De a vârstii ei căldură fragii sânului se coc.* EMINESCU, P. 185. [Diminutive: **frăgúţă.** *Frunză verde şi-o frăguţă, Nu stă lumea'ntr'o drăguţă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 405; cfr. MARIAN, SE. II, 113, DOINE, 144/4; VICIU, GL. (= fragă de pădure); **frăguşoáră** s. f. CDDE., (Mold.) **frăguşór** s. m. ALECSANDRI, ap. DDRF.]

2°. = **căpşuni.** PANŢU, PL.; PONTBRIANT.

3°. (Regional, în Transilv.) ~ **(-de-pom)** = **dudă** (cfr. frăgar). LB. *Să sporeşti frăgari..., pentru-că* [galiţele] *foarte bine se hrănesc cu fragile ceale ce cad.* ECONOMIA, 210. || ~ **tătărească** = *Épinard-fraise (Blitum virgatum),* plantă ierboasă, cu fructe roşii, pe care ţărancele le întrebuinţează ca suliman. PANŢU, PL.; BRANDZA, FL. 421; GRECESCU, FL. 502; LEON, MED. 39; DAMÉ, T. 185.

[Prin Mold. şi Bucov. **frag** s. m.; tot aşà, din cauza rimei: *Gura-i de frag Zice: „Altul mi-este drag".* TEODORESCU, P. P. 326.]

— Din lat. **fraga, -*am,** idem (= pluralul lui *fragum,* devenit fem. sing.).

FRĂGÁR s. m. (Bot.) 1°. *Mûrier (Morus alba, morus nigra).* 2°. Sorte d'*insecte.*

1°. (Transilv.) = **dud** (alb s. negru). MARDARIE, L. 4409, ANON. CAR., LB. *Gândacii de mătasă... numai cu frunze de frăgari se hrănesc.* ECONOMIA, 209. *Citì o micà disertaţiune... asupra culturii duzilor sau frăgarilor (precum se zic în Ardeal).* ODOBESCU, I, 493. *Frunză de frăgar.* MARIAN, N. 70. *Zadarnic plânge vântul şi nucii plâng, bătrânii, Frăgarul din ogradă şi cumpăna fântânii...* GOGA,

p. 94; cfr. 23. *Câți frăgari pe la Arad, Atâtea gânduri mă bat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 139; cfr. RETEGANUL, TR. 57/2; DOINE, 32/12; HODOȘ, P. P. 230/5.

2°. (Entom.) O insectă. (Plenița, în Dolj) H. V, 375.

— Derivat din **frag**, prin suf. *-ar*. Cfr. agud.

FRÁGED, -Ă adj. 1°. *Tendre, délicat, frêle, fin.* 2°. *Sensible, sentimental; profond; jeune.*

1°. (În spec. despre plante) Care se frânge, se rupe, se strică ușor, e tânăr, crud, slab, gingaș, delicat, fragil. *Voi, mici lăcrimioare !... Fragede sânteți și albe.* ALECSANDRI, P. I, 123. *Vlăstări fragede, răchițică, zmicele, nuiele...* CREANGĂ, P. 316. *Se așezară pe iarba fragedă la umbra unui copaciu.* ISPIRESCU, L. 382. | (Despre lucruri de mâncare) *Carne fragedă:* moale, care nu-i tare, de vită tânără. *Băiatul tăiè mielul oii și fierse carnea cea fragedă.* RETEGANUL, P. III, 57/7. | P. ext. (Despre persoane) Tânăr, delicat, slab, plăpând, gingaș. *Fiul său cel mult fraged...* BELDIMAN, N. P. I, 10. *Suspinurile înădușiră glasul fragedei copile.* C. NEGRUZZI, I, 19. *Atât de fragedă, te-asemeni Cu floarea albă de cireș.* EMINESCU, P. 95. (Despre păsări) *Văcărescu... să răsbune... pe aceste... fragede zburătoare* [turturele]. ODOBESCU, III, 37/8. | *Piele fragedă:* fină, delicată. (În acest sens se poate zice p. ext. și:) *Mână, braț, sân fraged:* delicat, gingaș. *Acèle mâni ca zăpada, acèle fragede brațe...* KONAKI, P. 87. *Mânele-i prea frageți te-or strânge...* ALEXANDRESCU, M. 155. *De-aș fi, iubito, vântul de seară,... Pe sânu-ți fraged m'aș legănà.* ALECSANDRI, P. I, 214. | P. ext. (rar) *Lucruri fragede:* care nu țin mult, de scurtă durată, trecătoare, lipsite de temeiu, puțin solide. *Lucrurile omenești cât sânt de fragide și neadevărate.* URECHI, LET. I, 120/8.

2°. Fig. Care se lasă ușor supus de sentimente, mai ales de cel al dragostei, sentimental. *Frageda inimioară se despică de durere.* KONAKI, P. 109. | *Amor ~, sentiment ~ :* curat, neprihănit, adânc. *Preface în... ură cel mai fraget sentiment de dragoste.* MARCOVICI, D. 46. *Multele semne* [ale] *fragedului lor amor.* PANN, E. II, 158. || *Minte fragedă:* copilăroasă, necoaptă, lipsită de maturitate. *Națiа 'mbătrânită în iresuri... rămâne tot copilă și mintea-i fragită nu poate... prinde știință.* JIPESCU, O. 116. *Vârstă ~ă:* de copil. *La moartea părintelui ei... Rucsandra rămăsese în fragedă vrâstă.* C. NEGRUZZI, I, 143. | *~ la limbă:* indiscret (cfr. limbău). ZANNE, P. II, 231. | *~ la gură* = flecar, gură-slobodă. VAIDA. [Și: **frágeț, -ă**.]

— Din lat. ***fragidus, -a, -um*** (prin schimbare de **sufix**, în loc de *fragilis, -e*), idem.

FRÁGET, -Ă adj. (s. d.) v. **fraged** s. d.

FRĂGEZÍ vb. IV[a]. *Attendrir.* — Trans. A face să fie (cevà) fraged. | Refl. A se face, a deveni fraged. [Carnea] *s'au... frăgezit, încât s'au făcut bună de mâncare.* DRĂGHICI, R. 70. [Derivate: **frăgezíre** s. f., **frăgezít** s. a.]

— Derivat din **fraged**.

FRĂGEZÍE s. f. v. **frăgezime**.

FRĂGEZÍME s. f. 1°. *Fraîcheur, délicatesse, tendreté.* 2°. *Tendresse.*

1°. Calitatea lucrurilor fragede. *Florile de primăvară își pierd frăgezimea lor.* OLLĂNESCU, H. O. 146. *Se bucură de frăgezimea florilor.* ISPIRESCU, ap. TDRG. || Finețe, delicatețe, gingășie. *Sânul ei cu frăgezime omorà pre om de viu.* KONAKI, P. 179. || Fig. *Frăgezimea vrâstei orfanilor.* URICARIUL, V, 25/9.

2°. Delicatețe de sentiment. *Iubiți copiii voștri cu toată frăgezimea inimii.* MARCOVICI, D. 89. *Căzù la picerele sale,... sărutându-le cu multă frăgețime.* GORJAN, IV, 229.

[Și: **frăgețíme** s. f. | Cu alt **sufix**: **frăgezíe** s. f. (atestat numai la) PONTBRIANT, COSTINESCU.]

— Derivat din **fraged**, prin suf. subst. *-ime*.

FRAGÍL, -Ă adj., s. m. *Fragile. Orvet (Anguis fragilis).* — (Rar) Care se poate sfărmà, frânge, sparge cu ușurință; cfr. fraged. *Dăinuirea unor clădiri... fragile.* ODOBESCU, II, 281. *Se farmă ca un zid fragil.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 223. | Fig. Nerezistent, slab. *Vocea ei erà atât de subțire, atât de tremurătoare... atât de fragilă, în cât credeai că la cea mai mică urcare de ton, s'ar sfărâmà ca cevà de sticlă.* SANDU-ALDEA, A. M. 90. || Substantivat. (Transilv., prin popularizarea termenului științific) *Fragil* s. m. = un fel de șopârlă care, neavând picioare, seamănă în totul cu un șarpe mic; e cafenie și neveninoasă; cecilíz. [Familia: **fragilitáte** s. f.]

— *N.* din fran.

FRAGMÉNT s. a. *Fragment.* — Bucată, părticică, frântură dintr'un tot; (mai ales) părticică izolată dintr'o scriere ori rest dintr'o operă, în parte pierdută s. neisprăvită; cfr. frântură, fracțiune. *Orîce faptă este o verigă ruptă dintr'un lanț infinit și omul activ este... condamnat la fragment.* MAIORESCU, CR. II, 386. *Fragmentele publicate după manuscriptul... postum.* id. ib. III, 44. *Vom răspunde copiind un fragment din scrisoare.* C. NEGRUZZI, I, 332. [Familia: **fragmentár, -ă** adj. *Încercasem cea dintâi formulare a unor regule pentru primirea și respingerea* [neologismelor], *dar o încercasem... cu acel ton... oarecum fragmentar.* MAIORESCU, CR. II, 250; **fragmentà** vb. 1[a] (cfr. dubletul frământà). *Serbedele versuri fragmentate ale lui...* ODOBESCU, III, 62. *Faceți o operă... fragmentată.* MAIORESCU, D. III, 273; **fragmentáre** s. f. *Bispărând... necesitatea fragmentării, studiul se publică în forma unitară a concepțiunii lui primitive.* id. CR. II, 345.]

— *N.* din fran.

FRĂGULÍȚĂ s. f. (Bot.) *Moscatelline (Adoxa moschatellina).* — Mică plantă ierboasă cu florile galbene-verzui; miroase puțin a mosc (de unde și numele de: moscușor). PANȚU, PL.; BRANDZA, PL. 241; DAMÉ, T. 187.

— Derivat din **fragă**, prin suf. dim. *-uliță*.

FRĂGURÉL s. m. (Bot.) *Potentille (Potentilla micrantha).* — Numai în numirea: **~ - neroditor:** plantă ierboasă cu tulpina scurtă și cu flori albe, care seamănă cu ale fragului. PANȚU, PL.; BRANDZA, FL. 48.

— Derivat din **frag**, prin suf. dim. *-urel*.

FRĂGUȘOÁRĂ s. f., **FRĂGUȘÓR** s. m., **FRĂGÚȚĂ** s. f. v. **fragă**.

FRÁHT s. a. *Port; lettre de voiture.* — Borderou de mărfuri transportate, cu indicarea cheltuelelor, scrisoare de trăsură. (În Transilv. și) „Sumă ce se plătește pentru transportarea mărfurilor"; cfr. cărăușie. PANȚU, PR. 6.

— *N.* din germ. **Fracht**, idem.

FRÂIȘÓR s. a. v. **frâu**.

FRĂMÂNTÀ vb. I trans. I. 1°. *Boulanger, pétrir, travailler* (une pâte). 2°. *Malaxer, mélanger.* II. 1°. *Agiter.* 2°. *Fouler, battre.* 3°. *(Se) tourmenter, (se) torturer, se débattre, se creuser la tête.*

Înțelesul etimologic: „a fărâmiți, a zdrobì în bucățele mici" nu s'a păstrat, ci numai cel special (cfr. frânturi, fărâmà II) de:

I. 1°. A fărâmiți, a zdrobì, cu mânile, golomoazele (clăbucii) de făină amestecată cu apă și a prepară, prin îndesare și bătaie îndelungată, pasta uniformă a

aluatului. (A înlocuit pe vechiul soage). (Construit absol. sau cu complementul: „făină, aluat" și, prin anticipația rezultatului, „pâne, pită", etc.) *Frământă trei măsuri de făină curată și fă azimă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Aceaste le frământau în aluat.* CALENDARIU (1814), 169/11. *Spune-i tu măicuței mele Pâne să nu mai frământe.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172. *Ardeleana știi jucà, Pita n'o știi frământà, Pune apă și făină, Te pomeni cu troaca plină.* DOINE, 150. *Femeia ce nu voește să frământe, toată ziua cerne.* ZANNE, P. II, 154. *De când casa am lăsat, Pită caldă n'am mâncat, Numai prifond nesărat* (= pânea „cazonă" care se dă soldaților, grumbă și tare, de aceea ironic:) *Cu piciorul frământat.* DOINE, 192; cfr. HODOȘ, P. P. 210.

2°. P. ext. A amestecă bine prin frământare, a prepară prin frământare. *Făină curată, frământată cu unt-de-lemn.* BIBLIA (1688), 61. | Fig. *Pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri.* NECULCE, LET. II, 243/25.

II. P. anal. și fig. 1°. (Despre apă, valuri agitate, etc.) *Roata frământă apa și valuri mici veneau la mal.* DUNĂREANU, C. 48. *Marea frământată s'acopere de spume.* ALECSANDRI, P. I, 193. *Al Africei val frământat.* OLLĂNESCU, H. O. 133.

2°. A călcà, a bate, a bătătorì, a bătucì, a zdrobì, a lovì de repetite ori cu picioarele (precum se lovește aluatul cu mânile). *Nu l-am frământat, nu l-am zdrobit subt picioarele mele pe omul acesta.* C. NEGRUZZI, III, 301. *Trântește baba în mijlocul casei și o frământă cu piciarele.* CREANGĂ, P. 13. *Caii 'n neastâmpăr frământă 'n loc pământul.* ALECSANDRI, P. II, 220. *Când vânătorii alungă vulpea, aceasta are de obiceiu să fugă prin locurile cele mai frământate* (= cu gropi, cu surpături, cu mâncături de apă, tihăraie. Com. T. PAMFILE) *prin râpi și prăpăstii și prin spinărișurile cele mai încurcate.* ION CR. II, 247. | Spec. A lovì, a bate (la joc) cu picioarele pământul. *Moș Bodrângă... să nu înceapă a cântà din fluier o corăbiească de cele frământate în loc?* CREANGĂ, A. 98.

3°. (Obiectul pasiv e omul; subiectul, adesea, o boală de stomah, s. dorul, iubirea, etc.) A chinuì, a torturà, a necăjì, a căznì (pe cineva). *Apucându-se de capul preoților să-i învețe carte, frământându-i în tot chipul.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 198/21. *Ce himere te turbură, și atât te frământă.* PANN, E. IV, 7. *Peste noapte a și dat holera peste mine și m'a frământat și m'a sgârcit cârcel.* CREANGĂ, A. 15. *Cârcei de stomah care frământă pe copiì înăuntru.* MARIAN, N. 376. *Radul iute 'ncălecă;... Nebăut și nemâncat, De dor mare frământat.* ALECSANDRI, P. P. 197. (Impers.) *Mă frământă la inimă* = am colici. POLIZU. | (Subiectul e omul; obiectul: capul, mintea, creerul, gândul) A-și bate, a-și sparge (capul); a se muncì, a se chinuì (cu gândul). *Cu feliuri de gânduri își frământă capul.* DRĂGHICI, R. 85. *Îmi băteam capul și mintea-mi frământam.* C. NEGRUZZI, II, 233/4. *Tot frământându-mi mintea să știu cum a venit,... am adormit.* ISPIRESCU, L. 300. *Gânduri te frământă.* COȘBUC, F. 6. *Toată ziua... Gându-și frământă.* TEODORESCU, P. P. 462. | (Omul e subiectul și, în același timp, obiectul) Refl. A se agità, a se zbuciumà, a se zbate, a se zvârcolì. *Tot neamul omenesc se frământă.* BĂLCESCU, M. V. 562. *Aleargă, umblă, se frământă.* CONTEMPORANUL, III, 706. *Frământându-se,... se gândeà ce să răspunză el împărătesci.* ISPIRESCU, L. 109; cfr. ȘEZ. II, 50/31. *A se ~ cu gândul, cu firea, cu mintea* = a-și frământă gândul, etc. *Se frământă multă vreme cu feliuri de gânduri.* DRĂGHICI, R. 23. *Se frământă cu gândul, ce-o să facă.* ISPIRESCU, L. 291; cfr. RETEGANUL, P. IV, 73/15; SBIERA, P. 103/5; ȘEZ. I, 97/21. *Nu sânt de părere că trebue să te frământi așà tare cu firea.* ODOBESCU, III, 48/18. *Voinicul se frământă cu firea pentru sănătatea mă-si.* ISPIRESCU, L. 128. *Se frământă el cu mintea, cât se mai frământă...* CREANGĂ, P. 158.

[Și (cu disimilarea completă a nazalei, ca la Aromâni: *frimit* alături de *frimint*, sau simplă greșală de tipar): **frământà.** *Niște coarde țirliiau...; împrejuru-i... frământà pământul un Ungur lung.* EMINESCU, N. 35. | Derivate: **frământătór, -toáre** adj., subst. Care frământă. *Pre featele voastre le va luà... frământătoare.* BIBLIA (1688), 200a/5. | (În Transilv., și s. a., cu înțeles instrumental) Scaun pe care se așază covata când se frământă pânea (VICIU, GL., subt) corlete; **frământát** s. a. *Începătura frământatului vostru.* ibid. 107a/11. *Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 104. *Lucrarea aceasta, frământatul aluatului, se face de un voinic.* ȘEZ. VII, 33; **frământáre** s. f. *Frământări ale politicei.* MAIORESCU, D. I, 31. *Într'o frământare repede, ne urcarăm cu toții pe vasul străin.* DUNĂREANU, C. 95. *După multă frământare și bătaie de cap...* MARIAN, O. II, 41. (Spec.) *Frământări de limbă* (cfr. PAMFILE, J. II, 373): fraze încâlcite, alcătuite numai din combinațiuni de cuvinte greu de rostit, cu spunerea cărora (repede și fără greșală) se ia la întrecere tineretul, pe la șezători, d. ex. *Merge pârciul pârtea 'n brânci, pârciul pute-a pârciu. Eu pup poala popii, popa pupă poala mea.* ȘEZ. IV, 227/19; cfr. **frânturi de limbă**; **frământătúră** (abstract și concret: aluatul frământat LB.). MINEIUL (1776), 30½, 45½, URICARIUL, I, 241/30, IV, 191/21. *Aluatul, cât de mic, toată frământătura o dospește.* GOLESCU, ap. TDRG. *Frământăturile norilor.* N. REV. R. I, 31. *Frământătură la inimă* = colici. POLIZU. | La COȘBUC, Æ. 148/31 se găsește și adj. **frământátec, -ă** (formațiune personală).]

— Din lat. **fragmentare** „a fărâmiți". *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXIII, 233-234. Cfr. dubletul **fragmentà**.

FRĂMÂNTÁTEC, -Ă adj., **FRĂMÂNTĂTÚRĂ** s. f. v. **frământà**.

FRĂMÂNTURÍ vb. IV. *Émietter, briser.* — (Rar) A fărâmițà. *Oasele i le zdrobì, Le frământurì.* MAT. FOLC. 570.

— Derivat din **frământà**, după analogia lui *frânturì*.

FRÂMBIÁTĂ s. f. *Brebis à laine frisée.* — (Ban.) Oaie cu lână creață. CDDE. nr. 651.

— Din lat. **fimbriatus, -a, -um** „împodobit cu frânghii (I)".

FRÁMBIE s. f. v. **frânghie**[1].
FRÂMȘÁ †, **FRÂMSEȚÁ** † vb. I[a] v. **înfrumusețà**.
FRÂMSE(A)ȚĂ, -ȚE † s. f. v. **frumusețe**.
FRÂMT, -Ă † adj. v. **frânge**.
FRÂMTÚRĂ † s. f. v. **frântură**.

FRÁNĂ s. f. (Tehnol.) *Frein.* — Aparat cu ajutorul căruia se oprește s. se dă drumul unei mașini, spec. aparat cu care se oprește trenul din mersul său. [Derivat: **frânár** s. m. Impiegat la căile ferate, însărcinat cu manevrarea frânei. *Vagonul ne mai fiind în coadă, frânarul de siguranță îl părăsise, iar locul de la pavilionul de observație, unde e frâna, erà acuma gol.* CARAGIALE, M. 142. *Fusese frânar la gară și murise tăiat de tren.* DUNĂREANU, R. 233.]

— *N.* după. fran.

FRANC s. m. *Franc.* — (Franțuzism foarte obicinuit, după numele monedei franceze corespunzătoare) Moneda românească de un leu. *Dați-mi măcar francul!* TEODORESCU, P. P. 132b. [A pătruns și în popor, și subt forma **frang.** GRAIUL, 259, 260, etc. | Diminutiv: **frâncușór** s. m. *Optsprezece mii*

de frăncușori. CHERIȚESCU, CONV. LIT. XLII, II, 449; **frăncúț.** GRAIUL, 232.]
— *N.* din fran.

FRANC, -Ă adj., adv. *Franc. Franchement.* — (Franțuzism) Sincer, care-și spune gândul adevărat pe față, fără încunjur. *Planul se schimbase: fusese franc și voinicesc, acum devenise mișelesc.* GHICA, S. 111. *Consecința logică și francă este un drept al oricărei investigații științifice.* MAIORESCU, CR. III, 83. | Adv. *A pune întrebarea franc și lămurit.* id. D. III, 143. || *Port ~:* în care mărfurile nu plătesc taxe de intrare, nici de ieșire. [Familia: **franchéță** s. f. (din ital. *franchezza*) Sinceritate. *O consecință așà de frapantă să nu ne așteptăm a o vedeà exprimată cu francheța limpede, cu care o spunem noi acì.* MAIORESCU, CR. III, 77. *Francheța și lealitatea declarațiilor noastre.* id. D. IV, 399. *Francheța onestă.* CARAGIALE, S. N. 145.]
— *N.* după fran.

FRANC, -Ă adj. (Numai în expresia:) **Limba ~ ă** = jargon amestecat din limbile franceză, italiană, spaniolă și arabă, vorbit de pescarii Mediteranii. ȘĂINEANU, D. U².
— *N.* din ital. **lingua franca.** Cfr. frânc.

FRÂNC, -Ă subst., adj. Nom donné dans l'Orient aux Occidentaux, et spécialement à ceux de race latine. — (Învechit) Nume generic pentru Occidentalii de rasă latină (Francezi, Italieni). *Gaspar-vodă eră Italian, adecă Frânc.* M. COSTIN, LET. I, 236/13. *Acesta... fiind slujitoriu în ceata ci zic frâncii: „numeris".* MSS., ap. GCR. 221/33. (Astăzi mai rar) *Timpii împăraților frânci din Constantinopol.* ODOBESCU, I, 222. *Căpitan-Pașà,... Măcelarul Frâncilor.* ALECSANDRI, P. P. 124. *Fată de Frânc.* ION CR. II, 67. [Derivate (învechite): **frâncésc, -eáscă** adj. *Haine frâncești.* AMIRAS, LET. III, 144/3; cfr. MAGAZ. IST. I, 372/4. *Țara frâncească.* ALEXANDRIA, 147/1. *Încălțăminte și pălării, zise „frâncești" pentru că se făceau tot în țara „frâncească" a Flandrei.* IORGA, B. R. 10. *Sânețe frâncești.* ODOBESCU, I, 133. | Latinesc. *Cărți elineaști și frânceași.* MSS., ap. GCR. I, 295/16; **frâncéște** adv. *Frâncește, limba curentă în Orient, timp de trei secole.* IORGA, L. II, 14; **frâncíe** s. f. Limba franceză. *Cuvintele... întorcându-le, de pre frâncie, pre românie...* ȘINCAI, HR. I, 325/23.]
— Din paleosl. **frangъ**, idem. Cfr. franc³, frențe.

FRANCÁ vb. I^a v. franco.

FRANCÉZ, -Ă subst., adj. *Français.* — Numele poporului care locuește în Franța. [Plur. (obicĭnuit) *-ceji*, (rar) *-cezi.* | (Învechit) **franțéz, -ă.** *Stofele... franțeze.* C. NEGRUZZI, I, 37; cfr. RUSSO, S. 47, 70, 73, 94, 95, 168. (Învechite și pop., din rus. *francúzŭ*) **franțúz, -zoáică** și **-úșcă** (cfr. rus. *francúženka*) subst.; (forma germ: *Franzose*) **franțóz, -oáză** † subst. GOLESCU, Î. 76, 145. *Autorii franțuji.* RUSSO, S. 80. *Țeara Franțuzului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 307. | Derivate: **franțuzésc, -eáscă** adj. *Limba franțuzească.* RUSSO, S. 80; **franțuzéște** adv. *Oare știe franțuzește?* EMINESCU, N. 43. *A plecà* (fam.: *a o tunde*) *franțuzește:* a plecà dintr'o societate, fără a-și luà rămas-bun; **franțuzì** vb. IV^a refl. (cfr. rus. *francúzitь*). A se lăsà influențat de mòdele și mai ales de limba franceză. *Franțozitele* (e titlul unei comedii de) C. FACÀ. *De aceea voiu zice și germanizatorilor și franțuziților: greșala voastră de căpetenie este că gândiți în limbi străine.* I. NEGRUZZI, I, 443, cfr. 423. (Pop. și în batjocură și): **sfranțuzit, -ă.** *Dar, tu, sfranțuzito, ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala?* CONV. LIT. IX, 68; **franțuzísm** s. a. Expresie imitată după franțuzește. *Franțozismele unui deputat cunoscut.* MAIORESCU, CR. II, 256; **francizánt** subst. (după fran. *francisant*). Care e influențat de Francezi și face propagandă pentru introducerea culturei franceze. *Francizanții... care-și trec vremea cu versuri simboliste cu pecete pariziană.* IORGA, L. R. 166.]
— După fran.

FRÂNCHIE † v. frenghie.
FRÂNCHÍE adj. f., **FRÂNCHÍȘĂ** s. f. (Bot.) v. frâncușă.
FRÂNCIÓC s. m. (Ornit.) v. sfrancioc.

FRANCISCÁN, -Ă subst., adj. *Franciscain.* — Călugăr(iță) catolic(ă) din ordinul fundat de Sf. Francisc din Assisi. *Un preot franciscan.* C. NEGRUZZI, I, 181. [La Românii din A.-U. cu pronunțare germ. și: **franțiscán, -ă.**]
— *N.* din fran.

FRANCMASONERÍE s. f. *Franc-maçonnerie.* — Asociație (mai înainte vreme secretă) care profesează principii de fraternitate și are ca emblemă diverse unelte de zidărie. Ea este împărțită în grupe numite loje. [Și: **francmasoníe** s. f. *Cuvântul de viață al francmasoniei.* IORGA, L. II, 26. | **Francmasón** s. m. Membru al unei asemenea asociații, cfr. farmazon.]
— *N.* din fran.; înțelesul propriu ar fi „societate de zidari liberi", dovadă că francmasoneria își trage originea din corporațiile medievale de zidari.

FRÂNCO adv. (Comerț) *Franco.* — Liber s. scutit de cheltuială. *Articol, posturi, curtaj franco.* PANȚU, PR. 83, 146. Spec. *Scrisoare, colet franco:* a căror taxă de transport e plătită. [Derivat: **francà** vb. I^a. A plăti taxele de transport de mai înainte, în cât expediția devine franco.]
— *N.* din ital. **franco**, idem. (scurtat din *porto-franco*).

FRÂNCUÍ vb. IV^a. (În poezia pop.) *Merge, calul frâncuind, Tot la drumuri mari tăind.* TEODORESCU, P. P. 53. *Când pe roșu'l frâncuià, Cu copita când loveà...* ibid. 525.

FRÂNCÚȘĂ s. f. (Bot.) Variété de *raisin.* — (Mold.) Un fel de strugure alb cu boabele mici, vârtoase și dese; se coace anevoie. (Măstăcani, în Covurluiu) H. III, 305; cfr. III, 47 (Berești, în Covurluiu). DAMÉ, T. [Și: **frânchíșă** s. f. JIPESCU, O. 53; *poamă* **frénchișă** adj. f. (Băsești, în Fălciu) H. VI, 23; *poamă* **frânchíe** adj. f.: cu ciorchinii scurți, boabele mici, rotunde, apoase și cu coaja foarte subțire. (Branițte, în Covurluiu) H. III, 65; cfr. III, 139 (Deocheți-Drăgușeni, în Covurluiu); **frangulíe** s. f. (Valea-mare, în Muscel) H. IX, 464.]
— Poate, derivat, din **frânc.**

FRÂNÉȚ s. a. v. frâuleț.
FRÂNGĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. frânge.

FRÂNGĂTOÁRE s. f. 1°. *Broie, brisoir.* 2°. Lieu où l'on teille le chanvre avant de le broyer. (Transilv.)
1°. Meliță. LB. Cânepa topită și uscată se frânge cu *frângătoarea.* BREBENEL, GR. P.
2°. Locul pe care se bate cânepa spre a puteà fi meliță. (Râușor, comit. Făgărașului) VICIU, GL.
— Derivat din **frânge**, prin suf. instr.-loc. *-ătoare.*

FRÂNGĂTÓR, -OÁRE adj. v. frânge.

FRÂNGE vb. III. 1°-2°. *Casser, rompre; fracturer, (se) tordre* (les mains, le cou). 3°. *(Se) courber, (se) plier (fortement).* 4°. *Tourner bride* (subitement). 5°. *Vaincre.* 6°. *Avoir la blennorrhagie.*
1°. A rupe un obiect tare (de obiceiu în două bucăți, spre deosebire de a fărâmà, a zdrobì, a sparge) printr'o lovire s. apăsare puternică. (Azi, înlocuit pe alocuri aproape cu totul prin termenul

mai general a rupe, cfr. ŢIPLEA, P. P.) Trans. şi refl. *Trestia înduplecată* (= îndoită) *de vifor nu se frânge.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 298. *Ivan Potcoavă — aşà l-au numit, pentru căci frângeà potcoavele.* MAG. IST. I, 217/1. *Frângeà stâlpări de copaci.* ANTIM, P. 185. *Frângeà cebucile de ei.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. *Au lovit într'un loc vârtos, încât puţin au lipsit de a-şi frânge sapa.* DRĂGHICI, R. 80. *Să frânseră sulițile.* ALEXANDRIA, 122. *Ţăndări de vas frânt* (= spart). VLAHUŢĂ, P. 23. *Un trăsnet frânge... un brad.* COŞBUC, F. 120. *I s'au frânt sabia.* SBIERA, P. 93/31; cfr. ISPIRESCU, L. 317. *Bâta... să se frângă.* ŞEZ. IV, 130b/13. *Frânge-i-s'ar coasa 'n două!* TEODORESCU, P. P. 321. *După ce s'a frânt carul, mulţi arată drumul cel bun.* BARONZI, L. I, 56/6. **A ~ carul** = a nu izbuti. ZANNE, P. V, 131. **Na-ţi-o frântă, că ţi-am dres-o!** se zice, în glumă, celui ce crede că, într'o situaţie grea, a putut da o soluţiune şi de fapt spune un lucru fără nici un rost. Cfr. CREANGĂ, P. 44, PANN, P. V. 10. *(Nu are, nu face)* **nici o pară (leţcaie, boabă.** SBIERA, F. S. 106) **frântă:** (absolut) nimic (cfr. nici o ceapă degerată). ZANNE, P. V, 482; (tot aşà la Bulgari şi Neo-greci. PAPAHAGI, P. A. nr. 59). *Mai gios de opt mii, nici o pară frântă!* ALECSANDRI, T. 269, cfr. 1546. || Spec. (Despre pâne) A o rupe în (două) bucăţi. *Luò pâre..., frânse şi începù a mâncà.* COD. VOR. 93/2–3 (= şi frângându, începù a mâncà. N. TESTAMENT, 1648; BIBLIA, 1688); cfr. TETRAEV. (1574), 255; VARLAAM, 253. *Când frâmşu* (= frânseiu) *ceale cinci pâini...* N. TESTAMENT (1648), ap. CP. 169. *După ce frângeà tinerilor colacu' în cap, începeà să se aşeze la masă.* PITIŞ, ŞCH. 152. *A-i ~ cuivà turta:* la aniversarea naşterii; (în glumă) = a-l bate. ZANNE, P. IV, 156. | (Despre oase, p. ext. despre organele osoase ale oamenilor şi animalelor, în construcţii reflexive; cfr. lat. brachium, crus frangere) A rupe, a fractură. *Scrâşcând şi-or frânge dinţii În durerea sa greşiţii.* DOSOFTEIU, PS. 17. *Plumbul... a frânt o coastă.* C. NEGRUZZI, I, 29; cfr. URICARIUL, X, 14/8. *Veneau... câte cu un picior frânt.* CREANGĂ, A. 26; ALEXANDRIA, 19, C. NEGRUZZI, I, 42, ALECSANDRI, P. P. 331b/3. *Calul... să te trântească, Mâna stângă să ţi-o frângă, Pe cealaltă să ţi-o rupă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 266. *Vorba dulce oase frânge.* ZANNE, P. 811. *Aripa când se frânge, Pasărea zace în sânge.* IORD. GOLESCU, ib. I, 319. ⌗ (Prin hiperbolă) **A-şi ~ mâinile:** în semn de durere mare, de desnădăjduire s. de căinţă. *Vasilie-vodă cu greu suspinà şi-şi frângeà mânele de ginere ca acesta.* URECHE, LET. I, 208/33. *Îşi frângeau mânele cu jale* (DRĂGHICI, R. 21), *cu desnădăjduire.* (C. NEGRUZZI, I, 27), *şi plângeà* (ISPIRESCU, L. 383). **A-şi ~ gâtul** = a muri; a falimentà. | (Despre o linie, o cărare, etc. subt forma part.-adj.) *Frânt* = care coteşte de-odată, formând un unghiu. *Trece un călător şi cântă, Trece pe-o cărare frântă.* ALECSANDRI, P. P. 46/2; cfr. 65/18. (Geom.) *Linia frântă* este o linie compusă din mai multe porţiuni de linii drepte. MELIK, G. 2.

2°. Fig. *O nespusă melancolie îi coprinse sufletul. Gândurile se frângeau neisprăvite.* D. ZAMFIRESCU, R. 76. || Spec. (Obiect pasiv e inima, sufletul, p. ext. omul; subiect dorul, durerea, întristarea, etc.) A rupe, a zdrobì, a omorî. *Ce faceţi plângându de-mi frângeţi îrema?* COD. VOR. 28/1 (= şi-mi amărîţi inima? N. TESTAMENT 1648; Ce faceţi... şi-mi zdrobiţi inima? BIBLIA 1688). *Inemă frântă şi plecată Dumnezeu nu chinuiaşte.* CORESI, PS. 136. *Aproape e Domnul de frânţii cu inima.* ib. 84. *Când eşti tristă, Doino, tu inima ne-o frângi.* COŞBUC, F. 41. *Taci, drăguţă, nu mai plânge Că'n piept inima-mi se frânge.* ALECSANDRI, P. P. 211b; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 263; cfr. TEODORESCU, P. P. 270b; DOINE, 77/9; HODOŞ, P. P. 67. *Dorul sufletul mi-l frânge!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 88. | (Despre trupul omului) A se simţì zdrobit (mai ales subt forma part.-adj.). *Frânt* = zdrobit, rupt, doborît (de oboseală s. de băutură), foarte obosit, slăbit. *E frânt de multe drumuri, dar somnul azi îi piere.* COŞBUC, B. 132; cfr. Æ. 51/2, F. 43, 74. *Cu glasul frânt a zis...* idem, F. 133. *Eră şi Nae Ionescu, ipistatul, beat frânt.* CARAGIALE, T. I, 95. *Bea de se frânge.* PAMFILE, J. II (s. de se rupe). | (Despre o logodnă) A strică, a desface. *Dacă mireasa vrea să se desfacă, să frângă logodirea, ea trimite îndărăt mărul.* MARIAN, NU. 105. | (Despre voie = voinţă) A călcà. *Să nu-ţi frâng voea.* DOSOFTEIU, V. S. 169. *O, fericaţi de oamenii ceia ce frângu voia sa.* CUV. D. BĂTR. II, 468.

3°. A se îndoì tare (din mijloc). *Ştià să joace, să-şi frângă mijlocul.* VLAHUŢĂ, N. 107. *Şi mijlocul mi se frânge, De greul păcatelor, De sarcina armelor.* ALECSANDRI, P. P. 255b/10. *Trupşorul îi frângeà.* id. 25/10.

4°. A zmuci de-odată frâul, spre a face calul să se întoarcă înapoi. *Dară Darda că-l vedeà..., Ea calu 'ndărăt frângeà, Cu oastea'ndărăt plecà.* ŞEZ. VII, 59.

5°. A înfrânge, a învinge, a copleşì (pe cinevà). *Foarte puţină vreme au ţinut războiul; că îndată oastea lui Mihai-vodă au frânt pe Unguri.* N. COSTIN, LET. I, 221/3. *Mearsă la iad, de-l frânsè, şi-l zdrobì.* MSS. (a. 1661), ap. GCR. I, 182/20. *Pe Radu, Aron Petru... i-am frânt.* ALECSANDRI, P. II, 216. *Mă'ndoiesc, dar nu mă frâng Gândurile morţii.* COŞBUC, F. 130.

6°. Refl. (Despre oameni, întrebuinţat numai la perf.) A suferì de blenoragie (cfr. frântură II, 2°). *S'a frânt (boală lumească).* PAMFILE, J. II.

[Şi: (neobicinuit) **frângì** vb. IV[a]. *Mâna stângă să-ţi frângească.* SEVASTOS, C. 124/11; cfr. 174/18; 120/5. În Cod. Vor. se găseşte o dată şi forma † **flânge** vb. III (greşală de scris?). *Cârma flângeà-se de greaţa* (= greutatea) *undelor.* 94/9. || Aor. *frânseiu, † frâmşù;* part. *frânt, † frâmtù.* || Derivate: **frângere** s. f. (mai rar) **frânt** s. a. *Moisi, alesul lui, sta în frângere* (: „in confractione") *într'însu, se toarne mănia lui, se nu piardză ei.* PSAL. SCH. 352. *S'au făcut o frângere* (= înfrângere) *mare Turcilor.* MAGAZ. IST. II, 339/19. *Cântă Domnul... spre frângerea inimiei lui.* CORESI, E. 9/21. *Pe-a altarului icoană, în de raze roşii frângeri* (= răsfrângeri)... EMINESCU, P. 86. *Neputând* [să treacă] *de ploi şi noroaie şi de frântul carălor.* MAGAZ. IST. II, 7/39. *Pentru frânt* (= frântură) *se fierbe rădăcină tocată cu frunze de petrinjel, zeama se bea, iar tocătura fiartă se pune la buric.* LEON, MED. 58; **frângătór, -oáre** adj. (cu înţeles activ şi pasiv; rar) = fractor, fragilis. ANON. CAR. Pentru înţelesul pasiv: „care se frânge uşor", întâlnim în LEX. BOBB. şi forma neobicinuită: **frângăciós, -oásă** adj.]

— Din lat. **frangĕre**, idem. Cfr. înfrânge, răsfrânge, cufrânge.

FRÂNGHIE s. f. I. *Frange.* II. 1°. *Ceinture; lange.* 2°. *Enroulement* (de la ceinture autour de la taille). *Doublement; écheveau.* III. *Corde.*

I. † Fire (de lână, de aur, etc.) care atârnă în şir la marginea unei stofe s. a unui veşmânt, ca podoabă, spec. (şi azi, în Mold.) ca ornament la marginea de jos a traistei ciobăneşti TDRG., s. a prosoapelor ŞEZ. V, 74/1. Cfr. ciucure, canaf, ţurţure, ceapraz, ţarţam. *Frêmbiè* = fimbria. ANON. CAR. *Fimbrie* s. *fimbră* = fimbria; der Saum, die Franse. LB. *Aurul dă raze, frâmbii...* DOSOFTEIU, P. S. 150. *Brâul fără frânghi.* N. COSTIN, ap. GCR. II, 11.

II. P. ext. 1°. (Ban. şi Bucov.) Brăcinar, cingătoare, brâu (la origine, probabil, numai cele cu *frânghii* la margine). *Nevestele... se'ncing cu catrinţe frumos ţesute... se leagă, de regulă, cu brâneţe, numite almintrelea şi... frânghii.* MARIAN, Î. 64. *Miresele, în decursul cununiei, îşi lasă o frâmbie (frânghie, brâneţ, cingătoare) de la poale afară.* idem,

NU. 380; cfr. NA. 38, 89, 143; CH. 48. „*Frâmbia* este o legătură de brăciri sau brâuri de lână cu care se încing Românii în Banat". ZANNE, P. III, 152. *Îl strâng frâmbiile:* împrejurările îl supără, e mărginit în puterile lui. ibid. | P. ext. Fașă (cu care se înfașă s. se leagă copiii, când îi poartă femeile pe spate). TDRG.

2°. P. ext. (Ban. și Mehedinți) Îndoitura, încingătura brâului în jurul mijlocului: *Am făcut trei frâmbii de brăciri.* GR. BĂN. || Îndoitură de mai multe ori, jurubiță. *Am făcut-o de trii frâmbii* (= am îndoit-o de trei ori) *și to' să rupe.* N. REV. R. (1910), 86.

III. (Înțelesul obicĭnuit azi) Sfoară groasă și răsucită, funie (în unele regiuni, funia e de teiu, iar *frânghia*, de cânepă, cfr. ȘEZ. IX, 143); cfr. ștreang, odgon. *Dediul Spătar Arbanașul s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn.* NECULCE, LET. II, 267. *15 oca frânghie de cânepă bună.* URICARIUL, IV, 132/22; cfr. X, 14/21. *S'au încins cu frânghia ce făcuse.* DRĂGHICI, R. 97; cfr. 52, 11. *Din* [lăor] *facem cămeșele, șolurile, sacii, frânghiile.* I. IONESCU, C. 75. *Să joace pantomima și danțul pe frânghie.* C. NEGRUZZI, I, 341, cfr. 144. *Noi credeam să-ți dăm sopon și frânghie!* (ca să te spânzuri). CREANGĂ, P. 331, cfr. 134, 125. *D'o frînghie mi-ș luă, D'un lanț mare mi-o făceă, La Tudor mi să duceă.* ȘEZ. III, 214/19. || Spec. Frânghia cu care ,se strânge în clește' moara de vânt (numită și: clește, lanț, piedecă, halat). DAMÉ, T. 162.

[În Ban. și în țara Oașului, mai de mult și în Mold., și forma originală: frâmbie (DICȚ. mai dau și formele: **frímbie, fímbrie, fímbră** LB.). În limba literară numai forma dialectală: *frânghie* (accentuat și: *frânghíe*), mai rar **frínghie**; în Sălagiu: **frumghie.** VAIDA.]

— Din lat. **fimbria** (cu înțelesul I).

FRÂNGHÍE s. f. v. **frânghie**; † v. **frenghie.**

FRÂNGHIENÍCĂ s. f. *Renard d'Amérique.* — Vulpe de America. MON. OF. 1875, 2255, ap. TDRG.

FRÂNGHIÉR s. m. *Cordier.* — Fabricant s. vânzător de frânghii. *Ce ar hi pĕ noi dacă s'ar duce din oraș toți frânghieri[i]?* JIPESCU, O. 52. *Exportul* [Brașovu]*lui se alcătuiește... din produsul muncii meșteșugarilor sași, mai ales argintarii, caretașii... frânghierii.* IORGA, B. R. 12. [Derivat: **frânghierie** s. f. Atelier în care se lucrează s. prăvălie în care se vând frânghii.]

— Derivat din **frânghie**, prin suf. nom. agent. *-ar* (devenit *-er* după palatală).

FRÂNGHIERÍT s. a. *Cordage.* — (Rar) Frânghiile întrebuințate de pescari. *Mare parte din cârlige le-au plătit, pentru altă parte, precum și pentru frânghieritul trebuincios au rămas să plătească în rate.* CONTEMPORANUL, VI, I, 403. [Pronunț. *-ghi-e-.*]

— Derivat din **frânghie**, prin suf. *-ărit* (devenit *-erit*, după palatală).

FRÂNGHIOÁRĂ s. f. v. **frânghiuță.**

FRÂNGHIU s. a. *Équerre à onglet, sauterelle.* — Unealtă a dulgherului constând din două scândurele împreunate în forma unui unghiu obtuz. Cfr. gheunie. „*Frânghiul* se așterne „pe materia de lucrat, să vină partea orizontală alături cu capul sau marginea scândurii, după cum voește s'o taie, se trage o linie cu creionul și în urmă se trage cu ferăstrăul pe aceă linie. El servește pentru încheierea ciuciuvelelor de tablouri, a ușilor în tablii și a diferitelor mobile de lemn". (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 29.

FRÂNGHIÚȚĂ s. f. 1°. *Cordeau, cordelette.* 2°. *Funaire hygrométrique (Funaria hygrometrica).*

Diminutivul lui frânghie (derivat prin suf. *-uță*).

1°. Frânghie mică. *Eră legat cu o frânghiuță de fir de cel bun.* ISPIRESCU, U. 98/12. [Cu alt sufix: **frânghioáră.** DRĂGHICI, R. 53.]

2°. (Bot.) Specie de mușchiu de culoare verde-deschisă. PANȚU, PL.

[Pronunț. *-ghi-u-.*]

FRÂNGÍ vb. IV[a] v. **frânge.**

FRÂNGUIÁLĂ s. f. *Rossée, volée.* — (La Mocanii din Săcele) Bătaie. *O să-ți dau o frânguială!* Com. G. GIUGLEA.

FRANGULÍE s. f. (Bot.) v. **frâncușă.**
FRĂNÍTIC, -Ă adj. v. **frenetic.**

FRANJ s. a. = **țurțure.**
— Din fran. **frange**, idem.

FRÂNT, -Ă adj., s. a. v. **frânge.**

FRÂNTOÁRE s. f. *Peine, tourment.* — Caznă. *Ce atâta frântoare?* = ce atâta expunere la trudă? (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 90.

— Derivat din **frânt** (part. lui *frânge*), prin suf. abstr. *-oare.*

FRÂNTÚRĂ s. f. l. *Cassure, brisure, rupture.* II. 1°. *Ouverture* (produite par une fracture qconque). 2°. *Fracture; infirmité. Blennorrhagie.* 3°. *Fraction.* III. 1°. *Débris, fragment.* 2°. *Ravin.*

(Corespunde adesea neologismelor înrudite etimologicește: fractură, fracțiune, fragment).

I. (Exprimă acțiunea; rar) Frângere. *Satu'..., unde s'a întâmplat frântura carului...* JIPESCU, ap. TDRG.

II. (Exprimă rezultatul acțiunei)

1°. (Rar) Spărtură, gaură (într'un vas spart). *Chipurile sânt foarte mici și, fără a socoti lacuna lăsată de o frântură a vasului, numărul figurelor... este... de vreo cincizeci.* ODOBESCU, II, 188.

2°. (Med. pop.) Locul unde s'a frânt vreun os s. organ al unui om (s. animal), fractură; p. ext. beteșug. *Vindecă frâmții cu inema și legă frâmturile lor.* CORESI, PS. 397. *Rane și frânturi.* DOSOFTEIU, V. S. 234,2. *Îmbe frânturile* (: orbirea și paralizia). id. ib. 125. *Găinile sufăr... de diferite frânturi de oase.* ȘEZ. III, 203/25. (Hiperb.) *~ de limbă* (cfr. frământări de limbă). *Turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s'a mai dat a vedeă.* CREANGĂ, A. 84. || Spec. Blenoragie (BIANU, D. S.), sculament mic (COSTINESCU). *Asemenea i-au strejuit și orânduiala împreunării fămeiești cu boala sfrenții și a frânturii.* PISCUPESCU, O. 276 (cfr. frânge 6°).

3°. † (Încercare neizbutită de a înlocui neologismul) Fracțiune. *Frânturi zecimale.* SBIERA, F. S. 283.

III. (Concretizat)

1°. Bucată frântă (ruptă, fărâmată) din ceva; hârb, ciob (de oglindă); fragment. *Deaca se frânge oglinda, ...fața omului nu să frânge cu nusa, ce să veade tot întreg în careași de frâmturi.* VARLAAM, C. 261/2. *Frâmse Hristos aciale cinci pâini și apostolii luă frâmturile:* idem, C. 253/2. *Ciale 2 frânturi* [= bucăți de pâne] *am pus în sân.* DOSOFTEIU, V. S. 47. *Aruncă din turn o frântură de râșniță.* CALENDARIU (1814), 111/15. | [Dealurile] *se desfășură în frânturi de cătune care abiă se pot uni prin slujba aceleiași biserici.* IORGA, N. R. A. I, 356. *Frânturi de inele.* PĂSCULESCU, L. P. 266.

2°. † Ruptură de pământ, văgăună, prăpastie. *Vasile-vodă... au pornit prin frânturile codrilor pre la Căpotești spre cetatea Neamțului.* M. COSTIN, LET. I, 204/23. *Lăndu-l pe urmă pen frânturi, pen locuri grele...* N. COSTIN, LET. I, A. 119/17.

[Plur. *-turi.* | † și: **frâmtúră.**]

— Din lat. **fractura**, idem (modelat după *frânt*). Cfr. dubletul fractură.

FRÂNTURÍ vb. IV. *Pétrir.* — (Ban.) A frământà. CDDE. nr. 648.
— Derivat din **frântură**. (Pentru înțeles, cfr. frământà, fărâmà II).

FRANȚÚȘCĂ s. f., **FRANȚÚZ** s. m. (ș. d.) v. francez ș. d.

FRANZÉLĂ s. f. *Pain blanc de première qualité.*— Pâne albă de prima calitate; cfr. jimblă, bulcă. *Franzelă, pui de găină, ciorbă să-i dea de mâncat.* BELDIMAN, TR. 342. *Jimbla cocoanelor,... franzela doamnelor.* TEODORESCU, P. P. 205. [Derivate: **franzelár, -áreásă** subst. Brutar (brutăreasă) de lux; **franzelărie** s. f. Brutărie unde se coc, ori prăvălie unde se vând franzele. || Și (Mold.): **franzólă**. *Franzolă muiată în lapte.* MARIAN, NA. 142. *Două franzole.* id. NU. 499.]
— Din n.-grec. φραντζέλα, idem, „pâne franțuzească".

FRAPÁ vb. I[a]. *Frapper.* — (Franțuzism) A impresionà, a surprinde. *Aceasta fiind o contrazicere, sper că vă frapează.* MAIORESCU, D. I, 153. | Spec. (despre șampanie) A răcì, punând în ghiață. *Șampania să fie bine frapată.* SANDU-ALDEA, A. M. 203. [Derivat: **frapánt, -ă** adj. Surprinzător. *Consecință... frapantă.* MAIORESCU, CR. III, 77, cfr. I, 44, D. IV, 500.]
— *N.* din fran.

FRÁPSĂN, FRÁPSIN(E) s. m. (Bot.) v. frasin.

FRAS s. a. = **răul-copiilor.** MARIAN, NA. 146, 331; id. SE. I, 213; D. 199, î. 35.
— Din germ. **Fraisen** „crampe".

FRÁȘCĂ s. f. (Ornit.) = **coțofană.** MARIAN, O. II, 47. [Și: **vrășcă** s. f. (Râșnov, comit. Brașovului) VICIU, GL.]
— Etimologia necunoscută. (Poate, onomatopee; *vrașcă* ar puteà fi bulg. *vračka* „vrăjitoare").

FRĂȘCĂU s. m. *Garçon, célibataire.* (Rar., Transilv.) Flăcău, holteiu, burlac, becher. *Toderică a rămas tot frășcău (holteiu).* RETEGANUL, P. II, 73.

FRĂSÍ vb. IV[a] v. frăsuì.

FRÁSIN s. m. (Bot.) *Frêne (Fraxinus excelsior).*— Copac mare (ajunge până la înălțimea de 38 m), cu coajă cenușie, ce crește pe la noi mai ales în locuri umede. *Niște frasini vechi.* C. NEGRUZZI, II, 296/14. *Pășește tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor și a frasinilor.* ODOBESCU, III, 87/14. *Crengile frasinului atârnau ca o petează groasă.* SANDU-ALDEA, A. M. 209. *Chilipir de frasin:* slab de tot. ZANNE, P. V, 167. || **~ -de-munte** = **mojdrean** (Fraxinus ornus). PANȚU, PL.; GRECESCU, PL. 394, 734. De-oare-ce din coaja acestui arbore se scurge un fel de substanță zaharoasă numită „mană" care este un bun purgativ pentru copii, se mai numește și **~ -de-mană.** BRANDZA, FL. 340; cfr. PANȚU, PL.
[Și: *frasen* † GLOSAR, ap. GCR. I, 356/23, **frasân** PANȚU, PL.; (în Ban.; ca la Aromâni) **frápsân, frápsin, frăpsine.** ANON. CAR. *În grădină să mai află... frapseni pentru năplații de la roate și fuceii de la loitre.* LIUBA-IANA, M. 102. *Șurla este făcută din frapsin sau frăpsiniță.* LIUBA-IANA, M. 113. | Fructul frasinului se numește **frásină** s. f. (cuvânt rar). CDDE. nr. 633; cfr. SEVASTOS, C. 281/23.]
— Din lat. **fraxĭnus, -um,** idem.

FRÁSINĂ s. f. (Bot.) v. frasin.

FRĂSINÉL s. m. (Bot.) *Fraxinelle d'Europe. (Dictamnus fraxinella).* — Plantă ierboasă ale cărei frunze seamănă cu cele de frasin; are flori mari albe sau trandafirii, care dau un miros balsamic puternic; cultivată, adesea, prin grădini. PANȚU, PL.; H. III, 243, 487, v, 352. **A umblà (de) frunza ~ului:** fără nici un scop, fără nici un rost, haimanà, în dorul lelii; a se ține numai de lucruri de nimic, a umblà numai pe la petreceri, a nu-și cătà de treabă. Cfr. ZANNE, P. I, 183; ȘEZ. IX, 155. *Tot umblând noi din școală în școală, mai mult, ia așà, „de frunza frăsinelului",... avem să ne trezim, niște babalâci.* CREANGĂ, A. 124. *Umblați numai așà, frunza frăsinelului.* idem, P. 188. *Cel prost... a umblat încolo și încoace de frunza frăsinelului... până ce-a cheltuit toți banii.* MARIAN, O. II, 316. [Și: (+ frate) **frăținél** s. m. BARCIANU, POLIZU.]
— Derivat din **frasin,** prin suf. dim. *-el* (cfr. numirea latină).

FRĂSINÉT s. a. *Frênaie* — Pădure de frasini. (Adesea ca nume de localități, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 240). [Cu alt sufix: **frăsiníș** s. a. CDDE. nr. 633.]
— Din lat. **fraxĭnetum,** idem.

FRĂSINÍCĂ s. f. (Bot.) Sorte de *frêne.* — Specie de frasin. *Frunză verde frăsinică.* HODOȘ, P. P. 54. [În Ban., cu alt sufix **frăpsiníță** „Fraxinus angustifolia". Com. LIUBA. *Șurla este făcută din frapsin sau frăpsiniță.* LIUBA-IANA, M. 113. Cfr. **cărpiniță.**]
— Derivat din **frasin,** prin suf. dim. *-ică.*

FRĂSINÍȘ s. a. v. **frăsinet.**
FRĂSINÍȚĂ s. f. (Bot.) v. **frăsinică.**

FRASINÍU adj. m. Numai atributiv: **arțar ~** = „acer negunda" Com. LIUBA.
— Derivat din **frasin,** prin suf. adj. *-iu* (propriu: „ca frasinul").

FRĂȘTÍLĂ s. f. *Baguette.* — Aschie lungă de lemn, cioplită în forma spetezelor de la smeu. Cfr. PAMFILE, J. II (subt **bilă**). *Voi să vă faceți Aripi de frăștilă.* MAT. FOLC. 24.
— Pentru etimologie, cfr. **prăștilă.**

FRĂSUÍ vb. IV[a]. 1°. *S'impatienter.* 2°. *Se plaindre, se lamenter, geindre.*
(Bucov. și Mold.) Refl. (rar, intrans.)
1°. A nu-și găsì astâmpărul de nerăbdare, în căutarea unui mijloc de a ajunge la cevà. *Eu mă frăsueam pe-afară, înălțîndu-mă în vârful degetelor, ori mă uitam zădarnic printre scândurile gardului.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 161. *A început să se plimbe la deal și la vale ca un nebun furios,... a continuat să se frăsuească astfel.* id. ib. 193.
2°. A se plânge, a se bocì, a se văità, a se văicărì, a se tânguì. *Ce te glăsuești, Ce te frăsuești... Lacrima de-ți curge? — Cum n'oiu glăsuì, Cum n'oiu frăsuì?* TEODORESCU, P. P. 390[b]. *Și se glăsueà, Și se frăsueà.* MARIAN, D. 208. *Capra însă nici că se ivește, dar el strigă, strigă și se frăsuiește.* CONTEMPORANUL, III, 207. *Toată ziua o auzi frăsuindu-se că n'are și că-i săracă.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.
[Cu alt sufix și cu un înțeles cevà modificat: **frăsì** = a umblà de colo până colo, neliniștit, cfr. foi (II, 1°). Derivat: **frăsíre** s. f. *Piața... e plină de zuzătul și frăsirea mulțimii țărănești.* IORGA, N. R. A. I, 209.]
— Din rut. **frasnvaty śa** „a se neliniștì, a se măhni".

FRĂȚÁN(E-) v. frate.

FRÁTE s. m. 1°. *Frère.* 2°. **~**, *ami, camarade. Copropriétaire.* 3. **~**, *moine.* 4°. *Talle.*
1°. Persoană de sex masculin, considerată în raport cu altă persoană (fără deosebire de sex), nă-

scută din același tată și din aceeași mumă, s. din unul din doi. (Cfr. soră). *Unchiașu', frate mâne-sa,... [î]l chemà Varda.* MOXA, I, 425. *Frații români Petru, Asan și Ioan...* BĂLCESCU, M. V. 7/20. *Și împăratul, fratele craiului, se numeà Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Frații lui erau a se întoarce a doua zi cu logodnicele lor.* ISPIRESCU, L. 35. *Toți s'au mirat de frumusețea și istețimea acelor doi frați.* RETEGANUL, P. II, 36/5. *Pe din jos de Orăștie Vin doi frați din cătănie. Și fratele cel mai mare Grăiește cu multă jale; Dar fratele cel mai mic...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 310. *Fratele cel mijlociu.* ib. 499. *Fratele frate La necazuri să s'arate.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 628. (În firme) *Frații Mircea. Fă-te frate* (= asociază-te) *cu dracul până vei trece puntea!* DDRF. *Fratele tatei* s. *al mamei* = unchiu; *al nevestei* s. *bărbatului* = cumnat. (Mai rar, la animale) *Un cal mai harnic decât dînsul, fiindu-i frate mai tânăr...* ISPIRESCU, L. 19. *Frate, nefrate, dar brânza-i pe bani!* cfr. vol. I, pag. 473a. (Fig.) *Codru' frate cu Românul.* EMINESCU, P. 162. | (Plur. *frați* se întrebuințează, cu înțelesul germ. „Geschwister" când e vorba de băieți și fete care stau în raport de frăție) *Nu se află adevărat Frați să se fi cununat.* ALECSANDRI, P. P. 27b. | **~ bun** (și **primar** HAMANGIU, C. C. 162, **drept** TDRG., prin Transilv.,— după ung. *édes* — **dulce,** în opoziție cu **~ vitreg** s. **maștер**: numai după tată s. după mamă, cfr. uterin, consangvin), născut din același tată și din aceeași mamă. *Moșul dumilorsale, cu moșul meu Istratie Soriciu, au fost frați buni, ce se trag din Stănilă Giurgea.* DOC. (a. 1754), URICARIUL, XVII, 260/7. *Celebi... eră frate bun și de mumă cu Suleiman.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/31. *Dară eu, fiind frate dulce cu ea, de la un tată și de la o mumă, nu i-am socotit ce-i negru supt unghie.* DOCUMENT (a. 1778), IORGA, S. D. XII, 96. *Am avut un frate dulce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 297. | **~ geamăn** = născut de-odată cu alt frate (s. soră). *Fă-mă, tată, ca să-i seamăn, Ca frate cu frate geamăn.* ZANNE, P. II, 732. | **„Frați sufletești** se consideră... acei copii de sexuri diferite care au fost botezați în una și aceiași apă... Aceștia... nu se'ncumetă a se căsători între olaltă". MARIAN, NU. 64. | **Frați-de-lapte:** care au supt de la aceeași doică și care se iubesc și se ajută unul pe altul. BARONZI, L. 108/19. | **~-de-(† pre) cruce** și, simplu: **~** = fârtat. Cfr. ZANNE, P. VI, 536; MARIAN, SE. II, 84. *La noi bărbații se ziceau frați-de-cruce și femeile surate.* GHICA, S. 94. *Făt-Frumos ți-i frate-de-cruce.* EMINESCU, N. 13. *Dacă într'o familie se'ntâmplă de mor doi copii unul după altul, atunci,... unul din copii rămași se prinde frate-de-cruce cu un altul din altă familie.* MARIAN, Î. 359. *Știi ce? Aide să ne prindem frați de cruce.* ISPIRESCU, L. 303. *Frați de cruce se prindeà Și'mpreună voiniceà.* ALECSANDRI, P. P. 12b/9. *Să cânți, cuce, când m'oiu duce, Să te prind frate-de-cruce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 301. *Puse Patrichie și pre Iulie voievod Iliricului, că-i eră frați-pre-cruce și-i făcuse mult bine.* MOXA, 368/21. *Și cei doi flăcăi deteră mâna și se despărțiră „frați".* SANDU-ALDEA, D. N. 202. *Prin cei nouă munți, Prin cei nouă brazi Se plimbà nouă frați* [în notă:... „frați-de-cruce, haiduci"]. TEODORESCU, P. P. 51. | **~-de-mire, ~-de-mireasă** = vornicel s. chemător. MARIAN, NU. 189, 215, 484, 595. | **~-de-mână** = băiatul care în tot timpul nunții face miresii diferite servicii. *După ce e gata colacul, un băiat (acest băiat în tot timpul nunții face miresii diferite servicii; lui i să zice frate-de-mână sau cumnat-de-mână...).* A. ELIADE, N. REV. R. IV, 71; cfr. 74 și CONV. LIT. XLIV, II, 396 (:„cavaler de onoare"). | **~ le Crăciunului** = Sf. Vasile s. Anul-nou. MARIAN, SE. I, 145. || **De-a cei nouă frați** e numele unui joc de copii. Cfr. PAMFILE, J. I, 298; II, 288.

2°. P. ext. (mai ales la vocativ) Cuvânt cu care ne adresăm cuivà (chiar și unei femei, cfr. soră), când voim să-i arătăm prietenie și iubire frățească (adesea, când, adresându-ne direct către cetitor sau interlocutor, voim să dăm o mai mare greutate povestirii s. întrebării noastre). *La aceasta toc*[meală] *fost-au oameni buni marturiia, anume: Tatul din Beleți i Radul... și alați frați care ș'or pune iscălitura.* DOC. (secol. XVII), CUV. D. BĂTR. I, 102. *Dumnezău... au așăzat... slujitori..., ca să dea la frați cereasca filosofie.* BIBLIA (1688), 4/22. *Acum socotiți, fraților, de vreme că cei mari nu-și țin giurământul.* NECULCE, LET. II, 334/21. *Să jăliți soarta cea rea a fraților noștri.* MARCOVICI, D. 8/16. *Ș'apoi, frate, mai aveà Pe guriță-o floriceà.* ALECSANDRI, P. I, 94. *Auzi, frate! junele... ne declară... că nu are „idei preconcepute!"* MAIORESCU, CR. II, 26. *Cu graiu neliniștit zise fie-sei: „Bine, frate dragă, toți te-au sărutat?"* ISPIRESCU, L. 377. *Și se puseră, frate, pe ospăț...* RETEGANUL, P. V, 33/21. *Umblă, frate, mândrul soare Umblă, frate, să se'nsoare.* ALECSANDRI, P. P. 27. (Cu acest înțeles se întrebuințează și în limbile balcanice. Cfr. PAPAHAGI, P. A. 125). | (În stil bisericesc) Oricine face parte din religiunea creștină este considerat ca **~** *(întru Hristos). No vă clevetiți urulu alaltu, frați!* COD. VOR. 129/11 (= Nu clevetiți fraților, unul pre alalt... N. TESTAMENT, 1648; Nu clevetiți unul pre altul, fraților. BIBLIA 1688). *Doară, poate, frații miei, smochinul măsline să facă?* CORESI, ap. GCR. I, 10. *Trebue să lucrăm împreună cu a noastră spășenie și spășenia fratelui nostru.* BIBLIA (1688), 4/20. || Spec. (Ban.) Coproprietar. Com. A. COCA.

3°. (Biser.) Nume dat acelora care intră în tagma călugărilor; spec. călugărului novice, nehirotonisit. *Eră drag tuturor fraților în mânăstire.* VARLAAM, C. 1/2. *O rândui în ciata celorlalți frați.* MINEIUL (1776), 180 2/2. *„Cum te mai simți, frate Paisie?" îl întrebà unul din monahi.* C. NEGRUZZI, I, 160. *Dufulescu s'a făcut frate la schitul de la Durău.* VLAHUȚĂ, D. 101.

4°. Fig. (La plur.) Vlăstari ieșiți la rădăcina porumbului (numiți și pui, copileți). DAMÉ, T. 62. *Nu există fel de porumb care să dea frați așà de mulți.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

(Bot.) **Fratele-briboiului** = **briboiu** (Brașov). PANȚU, PL.

[În legătură cu pron. pos., pe lângă forma articulată și declinabilă: *fratele mieu, fratelui mieu,* se găsește, la scriitorii populari, construcția mai veche și invariabilă *frate-mieu: M'oiu trezì cu tine... și cu frate-tău.* CREANGĂ, P. 187. *Sângele frate-mieu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 496; cfr. 495, etc. | Alături de plur. *frați,* se găsește și forma (analoagă după *mumâni, tătâni*) *frățâni,* mai rar *frățini* (mai ales prin Bucov., cu înțeles colectiv, poate ca să redeà pe germ. „Geschwister"). *Povești... ce le ascultam noi, frățînii.* SBIERA, F. S. 21. *Nu s'or potrivì frățânii între olaltă.* id. P. 188/5. *Ziua bună mi-am luat De la părinți și frățini, De la prieteni și vecini.* (Transilv.) MARIAN, N. 413. De la acest plural s'a reconstruit un sing. analog frățân s. m., întrebuințat foarte rar singur. *Când frățânul ăl mai mic, Ăl mai mic și mai voinic...* TEODORESCU, P. P. 441, adesea, în graiul vechiu și pop., în legătură cu pron. pos., mai ales la gen.-dat. subt forma *frățâne-(frăține-, frățâni-)mieu,* etc. *Irodiada, muiarea frățâni-său.* CORESI, ap. CCR. 11. *Eu sânt straje frăține-mieu.* VARLAAM, C. 242/2. *Se rugă frățâne-său.* DOSOFTEIU, V. S. 58. *Au fugit Stefan-vodă la Munteni de frica frățâni-său.* URECHI, LET. I, 108/12. *Lot, feciorul frăține-său.* MINEIUL (1776), 66 2/1. *Iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frăține-meu.* C. NEGRUZZ, I, 28. *Mitule, frățînul mieu, Ce te doare așà greu.* TEODORESCU, P. P. 684. *Ia acum carul cu boii frăține-său și pornește.* CREANGĂ, P. 46; cfr. 184, 188. *În patul frăține-tău.* MARIAN, SA. 90. *Spune frăține-tău să-și arunce stăpânul în nori.* EMINESCU, L. P. 189. *Această carte... o*

dedic frățâni-mieu Niculaiu. SBIERA, F. 4. | Prin Săliște, în Transilv., se aude, la vocativ, și **frăteano.** *„Un-te duci frateano?“* (rezultat, poate, din *frate a' nost*). Cfr. VICIU, GL. | Compus: † **frații-iubitóriu, -toáre** adj. (Neobicĭnuit, tradus din paleosl. *bratoljubivŭ* = grec. φιλάδελφος) *Sfârșitul, toți întru ura mândrie plătitori, frații-iubitori, miluitori* [să fiți]. COD. VOR. 153/3 (= După aceaiea fiți toți... cu dragostea fârtăției. N. TESTAMENT 1648; toți la un gând să fiți, iertători, iubitori de frați. BIBLIA 1688).]

— Din lat. **frater, -trem,** idem.

FRĂTEANO s. m. v. **frate.**
FRĂȚÉLNIC, -Ă † adj. v. **frățesc.**
FRĂȚÉNIE s. f. v. **frăție** (2°).

FRATÉRN, -Ă adj. = **frățesc** (1°). [Familia: **fraternitáte** s. f. = **frăție** (2°). *Sinceră fraternitate pentru biserica de Constantinopole.* URICARIUL, X, 371/13; **fraterniză** vb. I^a = **înfrăți** (refl.).]

— *N.* după fran.

FRĂȚÉSC, -EÁSCĂ adj. 1°. *Fraternel.* 2°. *De moine.*

1°. De s. de la frate, ca (un) frate. *Eră iertător frățésc* (= ca un frate). DOSOFTEIU, V. S. 74/2. *Bucurie frățească.* MARCOVICI, C. 26/6. *Dragostea frățească.* C. NEGRUZI, I, 264. *Mai bine'n lunca hoțească Lângo inimă frățească.* ALECSANDRI, P. I, 304. **Nefrățesc** = non fraternus. LB. [Cu alt sufix: † (neobicĭnuit) **frățélnic, -ă.** Ca un frate, intim, apropiat. *Eră frățelnic cu Grecii.* ZILOT, ap. TDRG.]

2°. Călugăresc. *Să strânse toată obștea frățească.* MINEIUL (1776), 28 1/1.

— Derivat din **frate,** prin suf. adj. *-esc.*

FRĂȚÉȘTE adv. *Fraternellement.* — În mod frățesc, ca frații. *Dintr'acești patru frați să aibă a împărți drept în patru părți frățește.* DANIE (a. 1780), URICARIUL, X, 79/17. *Frățește mă închin dumitale.* DRĂGHICI, R. 92. *Și zise Alexandru: să împărțiți toți frățește.* ALEXANDRIA, 108. *Cu drag unul la altul frățește vom gândi.* ALECSANDRI, P. I, 241. **Nefrățește** = minus fraterne. LB.

— Derivat din **frate,** prin suf. adv. *-ește.*

FRĂȚÍCĂ s. m. v. **frățior.**

FRĂȚÍE s. f. 1°. *Fraternité.* 2°. ~, *amour fraternel.* 3°. *Parent.* 4°. *Confrérie* (religieuse). Titre qu'emploie un frère (moine) en s'adressant à un autre.

1°. (Mai rar) Rudenie între frați. *Tăgăduiă frăția lui cu frate-său.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 55.

2°. (Cu deosebire) Iubire frățească (între frați s. prieteni), fraternitate. (*Frăția* s. ~ *-de-cruce* se leagă s. se ia) *Toți cinstiți, frățiia iubiți!* COD. VOR. 148/12. *Iordachi Vornicul au și legat frăție cu Bogdan Hatmanul.* NECULCE, LET. II, 259/28. *Însoțindu-se amândoi la tovărășie cu răutăți,... ca și cum au fost luat frăție.* N. COSTIN, ibid. 38/22. *Fratele lor Cantacuzinul s'au rugat lui Constandin-vodă... pentru frăția lui să nu-i omoare pre acei boieri.* MAGAZ. IST. I, 307/24. *Semne de frăție, dovadă de iubire Le-a dat ea îndestulă în ziua de omor.* ALEXANDRESCU, M. 28. *Să'nvârtim hora frăției Pe pământul României.* ALECSANDRI, P. P. 396. *Om legă frăție-de-cruce pe cât om fi ș-om trăi.* EMINESCU, N. 7. *O frăție caldă îl legă și mai mult de el.* SANDU-ALDEA, D. N. 202. *Măi frate... mi-e lehamite de frăția noastră.* CREANGĂ, P. 38. *Pentru toată frăția și dragostea mea către tine, te rog să strângi pe toți boierii.* ISPIRESCU, L. 117. *Acela să vie Cu mine'n frăție* (= haiducie), *Ca să vitejască, Numele să-i crească.* ALECSANDRI, P. P. 67. [Cu alte sufixe: (literar, învechit) **frățietáte.** *Împăratul cumpărând și averile protostratorului și frățietatea lui, au tras mai mult averile decât frățietatea.* ȘINCAI, HR. I, 235/7. *Noi l-am îmbibat cu principiile noastre de frățietate.* ALECSANDRI, T. 1656. *Răzimat pe frățietate și pe dreptate.* SBIERA, F. 390; (neobicĭnuit) **frățénie.** BARCIANU.]

3°. (Transilv., concretizat; învechit) Rudă, rudenie. *Mi-i frăție* = mi-e rudă. LB. *Că fratele nu va puteà ajutà acolo* (= în viața de veci); *nici sora, nici soțul, nici frățiia, nici vecinii.* CORESI, E. 29/25. *Dumneaei doamna a Budei Lațco... fiind frăție, cinstita și mie ca o soră și cumnată.* DOCUMENT (a. 1768), IORGA, S. D. XII, 225. *Procopie unul dintre frățiile lui Iulian.* ȘINCAI, HR. I, 54/12. *Luase șie muiere pre o frăție a împăratul Emanuil Comnen.* id. ib. 218/36. (Cfr. soție).

4°. (Biser.) Călugărie, frățime. *Să nu-l dau la frăție.* ZILOT, CRON. 55. | (Întrebuințat mai ales în legătură cu pronumele personal ca formulă stabilă cu care se adresau călugării unul altuia, cfr. Sfinția-ta) *Frate Episcope,... Frăția-ta să-l dai* [hrisovul] *în știrea preoților.* URICARIUL, V, 340/18. *Ne-au arătat un hrisov gospod de la frăția-sa Alexandru Constandin Moruz-voievod.* (a. 1793), ibid. XIX, 442/6.

— Derivat din **frate,** prin suf. abstr. *-ie.*

FRĂȚIETÁTE s. f. v. **frăție** (2°).
FRAȚII-IUBITÓRIU, -OÁRE † adj. v. **frate.**

FRĂȚÍME s. f. *Confrérie religieuse.* — Colectivul lui **frate** 3° (derivat prin suf. *-ime*). Comunitate de călugări s. călugărițe, cfr. **frăție** 4° (întrebuințat ca acesta, și în adrese). *Să strânsĕ toată frățimea.* DOSOFTEIU, V. S. 45/2. *Pomenește, Doamne, și aciastă toată frățime de surori.* id. ib. 31. *Au scris odată și de două ori frățimei noastre.* URICARIUL, II, 193/35.

FRĂȚÍNE- v. **frate.**
FRĂȚINÉL s. m. (Bot.) v. **frăsinel.**

FRĂȚIÓR s. m. 1°. *Petit frère, frérot. Compagnon, ami, frère.* 2°. *Mélampyre à crêtes (Melampyrum cristatum).*

Diminutivul lui **frate** (derivat prin suf. *-ior*).

1°. Frate mai mic; (adesea, numai formă desmierdătoare) frate (chiar mai mare de vârstă). *Iubite frățioare, scoate-mă.* GORJAN, H. I, 4/20. *Maică-sa... ține frățiorul lui la sân.* C. NEGRUZZI, II, 6. *Începe a..... plânge cu amar după frățiorii săi.* CREANGĂ, P. 25. *Frățiori iubiți!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 503. *Darŭ greu somn dormiiu, soru-mea. — Greu, frățioare.* ISPIRESCU, L. 131. *Dar grăbește, frățioare..., până nu se întoarce smeul.* MERA, B. 96. | Fig. (Formă desmierdătoare pentru un prieten s. tovarăș iubit) *Mult mi-e dor, mămucă, dor De cel codru frățior.* ALECSANDRI, P. P. 295. *Apoi bine, frățioare, de ce nu mi-ai spus așă de acasă.* ISPIRESCU, L. 47. [Alte diminutive: **frățișór.** *Frate, frățișorul meu, Când va fi ospățul tău, Eu cu toate te-oiu chiti.* BIBICESCU, P. P. 311; (Mold.) **frățică** s. m. (aproape numai în vocativ; și subt formele: *frățico, frățicule*). *Bună ziua, mă frățică. — Mulțămesc, dragă bădică.* SEVASTOS, C. 320/11. *Măi frățică, frățioare.* CONTEMPORANUL, I, 881. *Bună sara, bună sara, frățicule.* ib. VI, 34. *Frățico, fii bine încredințat...* GORJAN, H. I, 18. *Eu mult mă mir, frățico! cum poți trăi aice.* C. NEGRUZZI, II, 299; (Transilv.) **frățiúc, frățiúc, frătiúț, frătiulúț, frătiulúc.** ȚIPLEA, P. P. *Be, be, be frătiucul meu, Că de acolo-am băut eu.* DOINE, 199/1. *Du-te fi[i]că și te culcă... În patu' frătiuțului.* MÂNDRESCU, L. P. 84/31. *Hei, tu frătiuluțu' mieu, Spusu-ți-am, frătiucă, fie...?* ȚIPLEA, P. P. 6; cfr. BUD, P. P. *Să trăiești, frătiucu'mnieu!* ib. 30.]

2°. (Bot. Mold.) = **ciormoiag.** TDRG. *Iată vin pe rând, păreche,... Frățiori și romănițe... Clopoței și măzărele îmbătate de parfumuri.* ALECSANDRI, P. II, 55.

[Pronunț. *-ți-or.*]

FRĂȚIȘÓR, FRĂTIÚC, FRĂȚIÚC, FRĂTIULÚC, FRĂTIULÚȚ, FRĂTIÚȚ s. m. v. frățior.

FRATRICÍD, -Ă subst., adj. *Fratricide.* — Ucigaș de frate s. de soră.
— *N.* din fran.

FRĂTÚȚ s. m. — Numele Românilor de baștină din Banat. *Între Românii din Banat se deosebesc așà numiții Frătuți de așà numiții Bufani,* [și de Țărani]; *cei dintâi fiind Bănățeni de baștină, ceilalți veniți acolo din* [alte părți]. HEM. 3189; cfr. WEIGAND, JAHRESBER. III, 202. | (Pe vremuri) Numele unui regiment din Austria alcătuit din *Frătuți* din Banat. *Regimentul militarilor Români ce le zic Frătuți.* DIONISIE, C. 178. [Și: (cu metateză): **fătrúț** s. m.; **fârtúț** s. m. ENCICL. ROM. | Derivat: (rar) **frătuțésc, -eáscă** adj. De Frătuț (și fiind-că Bănățenii sânt confundați cu Ardelenii, și) p. ext. ardelenesc. *Cu haine frătușești* (= *ardelenești*). (Buca-mare, în Mehedinți) H. IV, 10.]
— Probabil, diminutivul lui **frate,** derivat prin suf. *-uț.* Porecla aceasta a putut să li se dea de Bufani și Țărani din cauza întrebuințării dese a acestui diminutiv neobicĭnuit.

FRÂU s. a. *Bride, frein.*
I. Propriu. În înțelesul larg al cuvântului, *~ul* cuprinde toată curelăria (căpețeala și hățurile s. dârlogii), împreună cu zăbalele, care (puse pe capul și în gura calului) servesc la mânat; p. restr. (mai ales la plur.) hățuri. (Cfr. căpăstru). *Cu zăbale și cu frâu falcile lor tragi.* CORESI, PS. 78. *Ștefăniță-vodă... puneà de luà frâile din capetele cailor boierilor.* NECULCE, LET. II, 209/13. *El legase frâiele de oblâncul șelei, și se țineà de coama cursierului.* C. NEGRUZZI, I, 42. *Măi Tătare, ține-ți calul, Măi Tătare, strânge-i frâul.* ALECSANDRI, P. I, 76. *Fiul craiului îi și trage atunci cu frâul în cap.* CREANGĂ, P. 195. *Fata împăratului... strânse frâul calului...* ISPIRESCU, L. 18. *Armăsarii spumegà, Frâele și le mușcà.* ALECSANDRI, P. P. 168. *Ține murgul de frâu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 255. *Din frâie zuruind.* SEVASTOS, N. 108/26. *La măgăriță bătrână, frâu poleit* (= lucru nepotrivit). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 543. || P. anal. *~ul limbii* = ața limbii. BIANU, D. S.
II. Fig. 1°. **A ține în** (s. din) *~* = a stăpâni (pe cineva), a domoli (avânturile cuivà), **a pune *~* =** a înfrână, a pune stavilă, a împiedecà, a opri; **a slobozì *~ul*** (BELDIMAN, N. P. II, 97) s. **a slăbì din *~*** = a lăsà slobod, **a da (cuivà) *~* =** a-i da drumul, a-l lăsà în voie, **a lăsà (pe cineva) în frâul său** = a-l lăsà să-și facă mendrele; **fără *~* =** neînfrânat. *Ținând în frâu avântul Românilor semeți.* ALECSANDRI, P. II, 223. *Ia, de acum ai femeie cum se cade, numai s'o cam ții din frâu.* CREANGĂ, P. 178. *Mi-i urît de cin'te ține, Că te ține'n nouă frâne.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 60. *Când... frâu și-ar pune limbii...* C. NEGRUZZI, II, 266. *Te-am lăsat în frâu' tău, Și te-ai făcut lucru rău.* MARIAN, SA. 4. | (De aici:) Puterea care oprește o pornire, care pune stavilă (la cevà), care regulează o acțiune. *Omul... umblă... fără frâul chibzuirei.* KONAKI, P. 296. *Planeții... din frânele luminii și-a soarelui scăpați...* EMINESCU, P. 223. *Ieșind din frânele legii lor...* VLAHUȚĂ, N. 54. *Învrăjbirea fără frâu a oamenilor.* VLAHUȚĂ, N. 56.
2°. (La plural, despre stat, guvern, etc.) Conducere. *Domni, care după noi vor primì frâiele ocârmuirii aceștii de Dumnezeu păzite țări...* URICARIUL, IV, 102; cfr. II, 212/6. *Îndată însă ce norocul ne dă pe mâni frânele statului, atunci... lucrurile se schimbă.* GHICA, S. 139.
[Plur. (cu înțeles colectiv: „toate părțile care alcătuesc frâul la un loc") *frâne* († *frână* CORESI, ap. CP. 267) și (Mold., formă nouă) *frâie;* (cu înțeles de pluralitate) *frâuri.* | Diminutive: **frâulét** s. a. *Frâuleț cu ciucuraș.* PĂSCULESCU, L. P. 57; cfr. MAT. FOLC. 338, ȘEZ. I, 113b/28; **frâușór** s. a. DICȚ., **frâișór** s. a., MATEESCU, B. 115; **frâuț** s. a., ap. CDDE. 652, **frânéț** s. a. *După ce calu-și dregeà, Frânețu'n cap îi puneà.* MATEESCU, B. 119. (Pronunț. *frâ-u-.*)]
— Din lat. **frenum,** idem.

FRÁUĂ s. f. *Saxonne* (mariée, de Transylvanie). — (Transilv., prin vecinătatea Sașilor) Săsoaică (măritată). *Frâua bătrână mergeà la daruri, în rând cu Româncele.* AGÂRBICEANU, D. Ț. 95. [Și: **froáie** s. f. Nevastă. *Crăiasa rămase... cu o froaie de Țigan...; destul că rămase... numai cu Țiganca acasă.* RETEGANUL, P. I, 48/1.]
— Din săsește (germ. **Frau**).

FRÁUDĂ s. f. *Fraude.* — Înșelăciune, faptă de rea credință. *Am voit să dejucăm intrigile... și... să surprindem fraudele.* ALECSANDRI, T. 1705. [Familia: **fraudulós, -oásă** adj. În care se comite o fraudă. *Faliment fraudulos* : când falitul își dosește o parte din activ, falsifică registrele, etc. *Frauduloasele lucrări... prin care s'ar cauzà pagubă pupilului.* HAMANGIU, C. C. 95. || Care comite o fraudă. *Delapidatorii de bani publici și bancrutarii frauduloși...* MAIORESCU, D. I, 207. | Pronunț. *fra-u-.*]
— *N.* din fran.

FRÂULÉȚ, FRÂUȘÓR, FRÂÚȚ s. a. v. frâu.

FRÁZĂ s. f. (Gram.) *Phrase.* — Propoziție s. (mai ales) reunire de mai multe propoziții, formând un înțeles deplin; rostire, zicere. *Fraza sa mai largă,... făcută după fraza cărților ce... studiase, n'are energia scurtă a lui Ureche.* IORGA, L. I, 92. || P. anal. *~ muzicală:* succesiune de sunete, alcătuind un tot rotunzit (motiv s. melodie). || P. ext. Fel de exprimare (adesea în înțeles rău, cfr. frazeologie). *Caragiale... astăzi își bate joc de fraza demagogică,... și își va bate joc mâine de fraza reacționară.* MAIORESCU, CR. II, 181. *Un om competent... nu vrea să acopere cu fraze retorice realitatea lucrurilor.* id. D. IV, 528. *Religia — o frază!* EMINESCU, P. 117. [Și: † **frásis** s. f. *Făr' aceste slove nu se poate alcătuì nici o frasis.* C. NEGRUZZI, I, 8; † **fras** s. a. ALEXANDRESCU, M. 220. || Derivate: **frazà** vb. I[a]. (Muz.) A scoate în evidență ritmul unei fraze muzicale. *Făceà... poezioare..., descifrà sigur și frazà cu gust și pricepere.* CARAGIALE, N. F. 100.]
— *N.* din fran. (= grec. φράσις, idem).

FRAZEOLOGÍE s. f. *Phraséologie.*
1°. Felul propriu unei limbi ori unui scriitor de a construì frazele. *Se depărtà... de la structura frazeologiei latine.* ODOBESCU, II, 352. *Ținându-se de acest manuscript al casei... Stoica Ludescu îi schimbă însă forma, îmbrăcând însemnările... într'o frazeologie religioasă foarte patetică.* IORGA, L. II, 618.
2°. Vorbe goale și umflate. *Eminescu găseà un element firesc... pentru a biciuì frazeologia neadevărată.* MAIORESCU, CR. II, 300.
[Familie: **frazeológ** s. m. Făuritor de vorbe goale. | Pronunț. *-ze-o-.*]
— *N.* din fran.

FREÁMĂT s. a. 1°. *Bruit, bruissement, murmure* (de l'eau), *frémissement* (des feuilles), *mugissement* (de la mer), *souffle* (du vent). *Tintement, cliquetis. Rumeur, tapage, vacarme.* 2°. *Frémissement.*
1°. Zgomot surd ce se aude pe urma unor mișcări, cu deosebire când fâșâe frunzele, când murmură apele, când vâjâe vântul, când geme marea. *Aceà undă gemătoare, acel arbure jălind... ne-aduc, prin a lor freamăt, o plăcută mângâiere.* C. NEGRUZZI, II, 14. *Vai de codrul care-și pierde Freamătul și frunza verde!* ALECSANDRI, P. I, 436. *Prin frunzele uscate...*

trece-un freamăt. EMINESCU, P. 191; cfr. 251, N. 23. *Urieșii culmilor... sânt gata să-mi răspunză Cu freamăt voios de frunze.* ALECSANDRI, P. P. 72. *Eu mă'nchin cu cântecul, Ca codrul cu freamătul.* TEODORESCU, P. P. 450ᵇ. *Un freamăt puternic se făcù atunci în toată pădurea.* ISPIRESCU, L. 238. | Zgomot produs de zângănitul armelor (spec. al săbiilor și de vâjâitul săgeților). *Ambele cete... Scot paloșele 'n soare c'un freamăt de oțel.* ALECSANDRI, P. II, 227. *Freamătul și șuieratul a mii de mii de săgeți...* C. NEGRUZZI, I, 127. *Ce mai freamăt, ce mai sbucium! Codrul clocotì de zgomot și de arme și de bucium.* EMINESCU, P. 241. | Murmur (mai ales produs de o mulțime de glasuri auzite de departe). *Freamăt de suspinuri.* ALECSANDRI, P. II, 201. *Freamăt de glasuri, un tainic șoptit.* COȘBUC, F. 146.

2°. (Franțuzism: *frémissement*) Fior, înfiorare. *De-o-dat'un freamăt zboară De-alungul prin oștime și'n gloată se strecoară.* ALECSANDRI, P. II, 337. *Aceste cuvinte, așà dulce șoptite, deșteptară în inima voinicului un freamăt necunoscut.* ODOBESCU, III, 199/18; cfr. GANE, ap. TDRG.

[Plur. *frémete* numai în înțelesul 2° (după *fiori*). ODOBESCU, III, 86/9. | Și: (Mold.) **hreámăt** † (scris și *ghreamăt*). *Și venià hreamăt mare ca de nechezături de cai.* DOSOFTEIU, V. S. 79/2. *Și din nouri mergià ghreamăt și săgiate.* idem, PS. 255. *Multă gâlceavă și hreamăt se auzeà den lontru.* URECHE, LET. I, 184/20. *Auzeà hreamătul obuzului.* NECULCE, LET. II, 356/9; cfr. 288/10. *Țipet în oraș și hreamăt* (ardeà orașul). BELDIMAN, TR. 433; cfr. 411. *Latret, urlet, hreamăt mare.* DONICI, F. II, 27; **hrémet** (Merișori, în Jiu) VICIU, GL. 51; **reámăt** = zgomot, larmă mare (Muscel) RĂDULESCU-CODIN; **rémet** (Mehedinți) N. REV. R. (1910), 87; **rámăt** (Munt.) *N'auzeai decât... țipet și ramăt.* ZILOT, CRON. 348. *Suspinul și ramătul celor asupriți.* PISCUPESCU, O. 54; cfr. 278. *E un ramăt, un chiot, o larmă ca în iad.* SANDU-ALDEA, A. M. 220. *Oile se'ntărâtară, Mare ramăt că făcură.* TEODORESCU, P. P. 41. *Ramătul broaștelor.* ib. 528. *Ce ramăt s'aude'n codru?* (Teleorman) ȘEZ. V, 89ᵇ/12; (+ vreme [tare]) **vreámăt.**]

— Din lat. *frĕmĭtus*, **-um**, idem.

FREANGHÍE † s. f. v. **frenghie.**

FREANȚ s. a. (Mold.) v. **frențe.**

FREÁNȚĂ s. f. (Zool.) *Chèvre galeuse.* — (Rar) „*Freanță* = capră râioasă". ȘEZ. II, 228/9.

— Derivat din **frențe.** Cfr. JAHRESBER. XII, 145.

FRECÁ vb. I trans. 1°. *Frotter. Frictionner.* 2°. *Arranger* (qqn.), *maltraiter.*

1°. A trece de mai multe ori, (repede și) apăsat, un corp peste un alt corp. *Ași fi luat două lemne uscate și apoi le-aș fi frecat unul cu altul, până ce s'ar fi aprins.* DRĂGHICI, R. 67. *Sămânța morcovului..., la sămănat trebue frecată în mâni.* I. IONESCU, C. 27. *Bravul soldat... își perie uniforma, freacă bumbii.* C. NEGRUZZI, I, 7. *Găsește un buștean putregăios, îl scobește... îl freacă pe dinăuntru.* CREANGĂ, P. 238. *L'am frecat la ochi, l'am tras de urechi,... i-am pus frâul în cap.* ISPIRESCU, L. 301. *Eu cămașa i-am spălat, Cu sulcină o-am frecat, Și pe flori i-o am uscat.* ALECSANDRI, P. P. 374ᵇ. **A frecà (cuivà) ridichea (la nas):** a bate, a chinui. *Luară* [pe stăpânul moșiei] *din nou la tărbăceală... Îl mai fățuiră, îl mai trudiră... Făt-Frumos priveà și creșteà carnea pe el de mulțumire, când vedeà că frèacă ridichea becisnicului de zăcaș.* ISPIRESCU, L. 108. | (Spec.) *A ~ scândurile, podinile:* a le spălà s. perià, a le curățì (prin frecare). *Scândurile se freacă cu pelin.* ECONOMIA, 218. *Se ofereà să-i fie slugă, să-i frece parchetele.* VLAHUȚĂ, D. 331. | Refl. *Rămători,... care începând a se frecà de stâlpii aceia...* BARAC, T. 42. *Se frecau la ochi și se uitau în toate părțile.* ISPIRESCU, L. 104. *Mieii se apropie... frecându-se cu lâna cea frumoasă și moale de hainele împăratului.* RETEGANUL, P. II, 32/30. (Fig.) *De douăzeci de ani, de când m'am tot frecat de pereții judecătoriilor* (= de când tot umblu pe la j.)... ALECSANDRI, T. 257. *Cât te-ai frecà la ochi* (= indică o trecere de timp foarte scurtă). | A fricționà, a masà; cfr. a trage. *Dă-mi rachiu de trei parale Și mă freacă pe spinare.* MARIAN, SA. 175. *Fierbe lapte 'ntr'o căldare De-mi gătește-o scăldătoare, Și mă freacă 'ntr'un noroc Cu floare de busuioc.* ALECSANDRI, P. P. 113/20. *Pune pe cinevà să te frece zdravăn.* ȘEZ. II, 131/9. **A-l ~ pe cinevà de gâlci:** a i-o face, a-l potrivì bine, a-l învățà buchile, a-l învățà minte. Cfr. ALECSANDRI, T. 1581.

2°. Fam. Fig. A bate, a da un frecuș (cfr. scărpinà, scărmănà). *Să vezi cum am să te frec în astă seară* (la cărți). ALECSANDRI, T. III, 1102. *Apucându-l pre el de cap l-au frecat foarte urît cu cureaua de la genunchi.* BARAC, T. 40. *Unde mi-l înhață... cu un par de pe cuptoriu, și mi-l freacă așà de tare încât abià au scăpat.* SBIERA, P. 243/9. *Io-l întreb de sănătate, Iel mă freacă rău pe spate.* HODOȘ, P. P. 194/4. (Refl.) *Românii dintr'o parte și dintr'alta a Carpaților se frecară unii cu alții.* BĂLCESCU, M. V. 316.

[Derivate: **frecáre** s. f., **frecát** s. a. *Sta seara la frecat de porumb.* IONESCU-BOTENI, S. N. 18; **frecát, -ă** adj., (substantivat, Brașov) **frecátă** s. f. Șerbet. ~ de zmeură, de lămâie; **frecătór, -oáre** adj., subst.; **frecătúră** (și lat. *fricatura*) Fricțiune; frecuș; † (impropriu) frecătoare (2°). *Mai încet din frecătură, Că-mi sar și dinții din gură.* MARIAN, SA. 176. *După ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean... m'au înfășat... ca pe un copìl.* CREANGĂ, A. 46. | *Pe Hiliarhul Bibica, în cursèle lor l-au tras, I-au dat frecătură bună.* BELDIMAN, TR. 362. *Ciobotarul nu se mulțămì numai cu atâta, ci mai trăgându-i încă o frecătură de la roate, îi zise...* MARIAN, T. 349. | *O strujiră preste trup cu frecături ascuțite.* DOSOFTEIU, V. S. 92; cfr. 134, 2 (glosat prin: „brânci").]

— Din lat. **frĭcare,** idem.

FRECÁTĂ s. f. v. **frecà.**

FRECĂȚÉI s. m. plur. *Pâte râpée, râpure.* — Aluat nedospit, frecat în palmă sau pe răzătoare, care se fierbe în supă, cfr. trahană, orzișor. „Aluat de tăieței frecat pe răzâitoare ca să-l pună în supa de carne de vacă". ȚARA OLTULUI, III, nr. 23. *Bolnavul... să nu mănânce decât fructe albe, frecăței, azimă nesărată.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 160.

— Derivat din adj. **frecat,** prin suf. dim. *-el.* Cfr. tăieței.

FRECĂTOÁRE s. f. 1°. *Frottoir.* 2°. *Instrument de torture.* 3°. *Rouleau.*

1°. Cârpă, perie de frecat. DICȚ.

2°. † Instrument de tortură. *Și-l rasără cu frecători preste svânta carne, până îl stricară din făptură, de-l schimosîră.* DOSOFTEIU, V. S. 134, 2.

3°. Spec. (Tipogr.) Valurile de sus care freacă cerneala. G. IONESCU, C. T.

— Derivat din **frecà,** prin suf. instr. *-ătoare.*

FRECĂTÚRĂ s. f. v. **frecà.**

FRECÚCIU s. a. — Locul unde se freacă peștii cu burta de pietre „spre a înlesni ieșirea productelor sexuale"; cfr. ANTIPA, F. I. 267. *Frecuciul crapilor..., morunilor.* (Romanați) PĂSCULESCU, L. P. 177, 211.

— Derivat din **frecà,** printr'un suf. neobicĭnuit *-uciu* (cu funcțiunea lui *-uș*).

FRECÚȘ s. a. 1°. *Frottement. Frottée.* 2°. *Lissoir.*

1°. Frecare (numai fig. și fam.). *A început atunci pentru băiatul sărac frecușul jugului vieții.* CARAGIALE, N. S. 54/6. *Nu da* (= umblà) *pe la cutare*

casă pustie, c'acolo-i frecușul dracilor! (= se freacă dracii pe acolo). Com. T. PAMFILE. || Spec. **A trage (cuivă) un ~** = a trage (cuivà) o bătaie țeapănă „așà cam din grabă". ȘEZ. IX, 148; cfr. BARONZI, L. $57/_{41}$; ȘEZ. V, 73, PAMFILE, J. III. *La urma urmelor Ivan scoate de barbă și pe Scaraoschi, și-i trage un frecuș de cele moschicești, de-i fugeà sufletul din el.* CREANGĂ, P. 306.

2°. (Cism.) Unealtă a cismarului cu care freacă talpa spre a o face să sclipească. Cfr. H. IX, 496 (Voinești, în Muscel); LIUBA-IANA, M. 126.

— Derivat din **frec**, prin suf. abstr.-instr. *-uș*.

FRECVÉNT, -Ă adj. *Fréquent.*—Ceea ce se întâmplă adeseori, la intervale scurte, des. *Întruniri frecvente.* MAIORESCU, D. III, 230. *Exilul, așà de frecvent în aceste state...* NEGULESCU, F. R. I, 47. [Familia: **frecvénță** s. f. *Daraverele ce* [băncile rurale] *fac... sânt... colosale, prin... frecvența lor.* ODOBESCU, III, 359; **frecventà** vb. I^a (I). A vizità, a cercetà adesea, a merge regulat undevà s. la cinevà. *Băile... sânt frecventate de o soțietate aleasă.* C. NEGRUZZI, I, 326. *Strada cea mai frecventată.* MAIORESCU, D. III, 460. *Viind timpul slujbelor de seară la biserică, cucoana Nastasiica începù a le frecventà regulat.* I. NEGRUZZI, I, 139. | A urmà, a audià cursurile unei școli, etc. *Institute în care se învață latinește și grecește... elevii care le frecventă.* MAIORESCU, D. I, 128; **frecventáre** s. f. *Frecventarea oamenilor.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 106.]

— *N.* din lat. **frequens, -ntem**, idem.

FRÉDIL s. a. v. **sfredel**.

FREDONÁ vb. I^a. *Fredonner.* — A cântà încetișor, cu jumătate de glas. *Doamna B. se gătea... fredonând aria din vodevilul rusesc.* C. NEGRUZZI, I, 60.

— *N.* din fran.

FREGÁTĂ s. f. *Frégate.* — (În marina mai veche) Vas de războiu cu 3 catarguri și 40-60 de tunuri. *Câteva... fregate.* FILIMON, C. II, 583. *O fregată de războiu engleză.* GHICA, S. 417.

— *N.* din ital. **fregata**, idem.

FRELÍ vb. IV^a. *Conter des balivernes* ou *des sornettes.* — A vorbi fără căpătâiu, fără motiv. BUGNARIU, NĂS.

FREMĂTÁ vb. I^a. *Frémir, bruire.* — A produce freamăt. *Brazii... fremătau.* ALECSANDRI, P. II, 652. [Sălcìile] *îmi freamătă un cântec.* GOGA, C. P. 69. | Fig. *Inimile... fremătează* [= tresaltă] *De viață caldă și de frenezie.* CERNA, P. 39. [Derivat: **fremătát, -ă** adj. Fredonat. *O doină fremătată printre dinți.* CHIRIȚESCU, C. L. XLIV, I, 40.]

— Derivat din **freamăt**.

FRÉNCHIȘĂ adj. fem. (Bot.) v. **frâncușă**.

FRENÉTIC, -Ă adj., adv. I. *Frénétique.* II. *Frénétiquement.*

I. Adj. În delir, cu aparență de nebun. [Și: † (din n.-grec.) **frănític, -ă**. *Au căzut în... lungoare... și... așà de greu l-au cuprins herbinteala, cât... au stătut frănitic, adecă buiguit de hire.* M. COSTIN, LET. I, $354/_{23}$.]

II. Adv. Ca un nebun. *Ana Doamna... frenetic strângeà pe-al ei sân Copilul.* ALECSANDRI, P. II, 244. *Aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri.* EMINESCU, P. 246.

— *N.* din lat. **phreneticus, a-, -um** (grec φρενητικός), idem; cfr. **firetic**.

FRENEZÍE s. f. *Frénésie.* — Aținare sufletească excesivă, delir, nebunie; pasiune nebunească. *Veninul social, care a provocat... așà periodice și desperate frenezii* [ca răscoala Românilor din Ardeal de la 1785]. ODOBESCU, III, 513. *Olga... mă iubește cu toată frenezia amorului.* C. NEGRUZZI, I, 47. *Cu frenezie:* ca un sărit din minți. *Aplaudà cu frenezie.* MAIORESCU, D. IV, 319.

— *N.* din fran.

FRENGHÍE † s. f. (Comerț) Etoffe de *brocart pourpre.*—Un fel de stofă scumpă de brocart purpuriu. *Freanghie* = πορφύρα. MARDARIE, L. 91; cfr. CUV. D. BĂTR. I, 281. *Și-i cinstià și-i dăruià cu fringhii și cu haine scumpe.* MAGAZ. IST. IV, 352. *Rochie atlaz cu flori de mătase, cu guri de frânghie, cu sponci de argint poleite.* FOAIE DE ZESTRE, ap. ODOBESCU, I, 422. *Perne de frânchie.* ib. 422. *Înveșmântă pe căpitanii dorobanților și călărașilor cu frenghii și coftirii și cu atlas.* BĂLCESCU, M. V. 597. (Păstrat și azi în expresia glumeață:) *Cu tichia de fringhie, Cu pene de ciocârlie* (se zice celui fudul de îmbrăcămintea sa). ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. III, 397; cfr. TEODORESCU, P. P. 192^b. [Și: † **fringhíe**, † **frânghíe**, † **frănchíe**, † **freanghie**.]

— Din turc. **frengi**, idem (propriu „francesc"). ȘIO.

FRENOLOGÍE s. f. *Phrénologie.* — Doctrină conform căreia fiecare din facultățile noastre este localizată într'o anumită parte a creerului și, deci, poate fi cunoscută după protuberanțele și depresiunile craniului. [Familia: **frenológ** s. m. Cel care se ocupă cu frenologia; **frenológic, -ă** adj.]

— *N.* din fran. (grec. φρήν „inteligență", λόγος „știință").

FRÉNȚĂ s. f. v. **frențe**.

FRÉNȚE s. f. plur. (Med.) *Syphilis.* — (Pop.) Sifilis, cel-pierit. *Salcia păzită se dă numai celor ce au cel-pierit învechit, ori celor ce au frențe.* ȘEZ. IV, 183. Boale de oameni: holeră... *frența...* (Deocheții-Drăgușani, în Covurluiu) H. III, 141. [Și **frénță**; **frenție** s. f.; **freánț**; **sfranț** LB.; **sfreanț** s. a. LB.; **sfrențíe** s. f. POLIZU; **sfrinție** s. f. (Ialomița) H. VII, 35, 195, 491, PISCUPESCU, O. 42; **sfrénțe** s. f. plur. (Beilic, în Constanța) H. II, 246; † **frențúș** „gallicus morbus". ANON. CAR. | Derivate: **sfrenți** (POLIZU), **sfrinți** vb. IV^a (PISCUPESCU, O. 4). A umpleà de sifilis; **frențit, -ă**; † **sfrențós, -oásă** LB.; † **frențușít, -ă** (ANON. CAR.) adj., subst. (învechit). Bolnav de boale lumești, sifilitic. *De va zice neștine altuia frențite,... de are și arătà acest lucru să fie cu adevărat, iară tot să va certà.* PRAVILA MOLD. $129/_1$. *Dimitrașco Ciaurul vel Logofăt... murì cumu-i mai rău, în dub, frențit.* NECULCE, LET. II, $274/_9$.]

— Din ung. **franc**, idem (propriu „boală franțuzească", fiind-că s'a răspândit în Europa din Franța, și cunoscută subt această numire la aproape toate popoarele Europei).

FRENȚÍE s. f. v. **frențe**.

FRENȚÍE s. f. (Entom.) = **gândaci-de-turbă**. LEON, MED. 129.

FRENȚÍT, -Ă adj., **FRENȚÚȘ** s a., **FRENȚUȘÍT, -Ă** adj. v. **frențe**.

FRÉSCĂ s. f. *Fresque.* — Pictură pe zid care, fiind făcută în colori cu apă pe o fină tencuială proaspătă, se usucă și se întărește odată cu tencuiala. *Păreții sânt împodobiți cu frescuri.* I. NEGRUZZI, V, 104. *O parte din părețì a fost jupuită de fresce.* IORGA, N. R. A. I, 318. *Marea frescă... la Ateneu.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 107. [Și: **fresc** s. a.]

— *N.* din fran. (ital. *dipingere a* **fresco** „a pictà pe tencuială proaspătă").

FRÉZĂ s. f. 1°. *Fraise.* 2°. *Frisure.*

1°. Guler dublu de pânză de in, cu mici cute scrobite, (†) potgalț. *Acest întreit șir de munți... tufoși și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV.* C. NEGRUZZI, I, 195. *A ei ceafă-i învălită cu o frează încrețită.* DONICI, F. 73, ap. TDRG.

2°. (Vulg.) Frizură. *Fanache... se sileà... să-și dichisească iarăși freza.* TELEOR, ap. TDRG.

— *N.* din fran. fraise, idem, în înțelesul 2° apropiat de *frează* = frizà.

FRÍCĂ s. f. *Peur.* — Lipsă de bărbăție (curaj) și sentimentul de slăbiciune izvorît din ea (confundat adesea, în graiul de toate zilele, cu teama, care-i mai mult un sentiment de neliniște sufletească în fața unui rău, pe care-l prevezi, și tendența de a-l evità. *Frica* mare, provocată de o primejdie ce-ți dă fiori și te zgudue, chiar când nu ești „fricos" din fire, se numește groază, spre deosebire de spaimă, care-i mai mult o „sperietură" în fața unei primejdii neașteptate); cfr. timiditate. Motivul *fricii* se indică prin prep. de s. printr'un genitiv obiectiv: *frica lui Dumnezeu* = de D., s. printr'o prop. secundară: *mi-e ~ să nu...* (s. *nu cumvà să...* s. *că...*). Construcții: *mi-e, am ~* = simt ~; *mi se face, mă cuprinde* s. *mă ia* (DOSOFTEIU, PS. 47) ~ = începe să-mi fie ~; *duc frica cuivà* = cinevà îmi inspiră necontenit ~; *iau frica cuivà* = m'a înfricat odată și acest sentiment față de el nu mă mai părăsește; *fac cuivà ~* s. *bag pe cinevà în ~* s. *îi bag frica în oase* = îi inspir ~, îl înfric. Expresii (hiperbolice) uzitate pentru zguduirea produsă în om de acest sentiment: *Mor* (KONAKI, P. 103), *mai mort* (DRĂGHICI, R. 112), *au încremenit* (ib. 167), *îmi tremură inima în mine* (CREANGĂ, P. 130), *i se tăiau picioarele și-o strângeà în spate* (ib. 314), *i se făcù părul măciucă* (ISPIRESCU, L. 18), *înghețase sângele în ea* (ib. 14) *de frică. Și năpădi frică spre toți ei.* COD. VOR. $6/_{5}$. *Fricile tale turburară-mă.* CORESI, PS. 240. *Frica ce are* [femeia] *pentru să nu o omoară* [bărbatul]... PRAVILA MOLD. 82. *De frica unui podgheaz leșesc... au fugit.* NECULCE, LET. II, $258/_{38}$. *Creștin cu frica lui Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 94. *O frică fantastică i-a închipuit niște năluciri fioroase.* C. NEGRUZZI, I, 28. *Tu... ai trăit toată viața în frica lui Dumnezeu.* ODOBESCU, I, 392. *Mai bine... mă întorceam binișor acasă; încai acum n'aș fi cu frica'n spate* [s. în sân]. ALECSANDRI, T. 316. *N'aibi frică!* EMINESCU, N. 9. *De frica ocnei s'a răznit.* COȘBUC, F. 73. *Mi se pare mie că boierul, cât erà de boier, luase frica turbincăi.* CREANGĂ, P. 307, cfr. 208. *Au uitat... fricile și nevoile.* SBIERA, P. $311/_{34}$. *Frica, mai ales la Țigan, e mare doamnă!* RETEGANUL, P. I, $65/_{1}$. *N'am frică de nimeni.* FUNDESCU, L. P. $31/_{18}$. *I se făcù frică.* ȘEZ. I, $162/_{33}$. *S'a dus și m'a lăsat, Fără frică de păcat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 161. *Ochii tăi mă bagă'n frică.* ib. 23. *Port frică de bărbat.* ib. 177. *Frică mi-i să nu mă lase.* ib. 51. *Mi-e frică că s'a pierde.* ib. 52. *Num'atâta-mi pare bine Că frică nu-i poartă nime.* HODOȘ, P. P. 178. *Frica păzește bostănăria* [s. pepenii]. PAMFILE, J. II. *Meșter (de) strică, și drege de frică.* ZANNE, P. V, 415 (se zice unui cărpaciu). | Loc. adv. (la CORESI, PS. 263 și loc. adj. cu înțelesul de „teribil, îngrozitor"). **Cu ~.** *Ne-am iubit cu multă frică Și-ai noștri n'au știut nimică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 55; (mai ales opusul) **fără ~** (loc. adv. și adj.) = neînfricat, curajos. *Atunci să ieși fără frică.* CREANGĂ, P. 225. **De ~** (să nu..., că...) s. **de frica cuivà** = din cauza fricii, fiindu-i ~ (de..., că..., ca nu cumvà...). *Într'o mahalà..., a cărei nume îl vom tăceà de frica poliției.* C. NEGRUZZI, I, 71. *Se întoarnă înapoi..., de frică să nu-i mai rupă cinevà și celalalt picior.* CREANGĂ, P. 96; **știu pe cinevà de ~** († la DOSOFTEIU, PS. 178, 77, 87, 220, 25, etc. **am cuivà de ~**) = mă tem de el, îl ascult, fiindu-mi frică de el. *Toți, din toate părțile învățase a-l ști de frică.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG.; **nici de ~!** = nici de cum, de loc, odată cu capul! ZANNE, P. III, 442; PAMFILE, C. *Bre, da rău-i apa astăzi! — Nu-mi merge pe gât nici de frică!* ALECSANDRI, PR. 248. (Mold.) **Cu de-a-frica** = amenințând pe cinevà, impunând (cuivà), forțând (pe cinevà) să facă (cevà) de frică. *Îl feace cu de-a frica de-i spusè cine iaste.* DOSOFTEIU, V. S. 232_{12}. *Constantin... învață pre boieri cu de-a frica de-l pârîiau* [pre Antioh]. NECULCE, ap. TDRG. *L-au făcut să se scoboară* [smeul] *din măr de nevoie, cu de-a frica.* SBIERA, P. 33. (Eliptic) **Frica lui!** = ce ~ i-a fost! știu că i-a fost ~! [Plur. (rar) *frici.* | Diminutiv (mai mult în glumă): **friculiță** s. f. *Numai inimioara mea știe ce friculiță aveam.* GORJAN, H. II, 210; cfr. JIPESCU, ap. TDRG.]

— Împrumut vechiu — cuvântul se găsește și la Aromâni, Megleniți și Istro-români, precum și la Albanezi — din m.-grec. φρίκη, idem.

FRICHINÍ vb. IV^{a} refl. *Se trémousser.* — A se fâțâi, „a umblà de colo până colo fără rost". RĂDULESCU-CODIN.

FRICÓS, -OÁSĂ adj., subst. 1°. *Peureux, craintif, pusillanime, poltron.* 2°. *Terrible, effrayant.*

1°. Cel care, din fire, e predispus să-i fie frică, care se înfricoșază ușor (adesea, în opoziție cu bărbat, curajos), cfr. timid, sperios; de obiceiu absol., mai rar, construit cu prep. de, prin care se indică obiectul fricii). *Dat-ai fricoșilor semn, să fugă de fața arcului.* CORESI, PS. 154 (= Dat-ai fricoșilor de tire semn... PSAL. SCH.); cfr. 316, 339. *Erà un om prea fricos de frig.* GHEORGACHI, LET. III, $242/_{22}$. *Om fricos.* DRĂGHICI, R. 161. *Poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul!* C. NEGRUZZI, I, 211. *După cât văd ești mai fricos decât o femeie.* CREANGĂ, P. 222. *Să-i facă... pe fricoși bărbați viteji.* COȘBUC, F. 130. *Cum ești tu de fricoasă...* ISPIRESCU, L. 236. *Fricos ca un iepure.* ZANNE, P. I, 495.

2°. † Care face, inspiră frică, care înfrică, înfricoșază, înfricoșat, îngrozitor, teribil. *Maire e Domnul și... fricosu e spre toți Dumnedzei.* PSAL. SCH. 313 (= Că mare e domnul... cu frică e spre toți Zeii. CORESI, PS.: „terribilis"); cfr. 54, 166, 202, 242, etc. *De fricos glasul lui nici a mă oprì, nici a mă odihnì am putut.* CANTEMIR, IST. 71.

[Și: (după *înfricà*) † **înfricós, -oásă** adj. *Ținut Domnul înfricoșilor d'ins și porâncita lui iveaște lor.* CORESI, PS. 60 (= Țirutul Domnul înfricoșilor d'insu... PSAL. SCH).]

— Derivat din **frică**, prin suf. adj. *-os.*

FRICOȘÁ † vb. I^{a} v. **înfricoșà.**

FRICȚIÚNE s. f. *Friction.* — Frecătură pe o parte a corpului s. pe corpul întreg, spre a activà circulația s. a potoli o durere locală, etc.; cfr. masaj. *Îi făceà fricțiuni cu oțet la tâmple.* BASARABESCU, V. 11. [Familia: **fricționà** vb. I^{a}. A supune la o fricțiune, a frecà, a trage; cfr. masà.]

— *N.* din fran.

FRICULÍȚĂ s. f. v. **frică.**

FRIG s. a. 1°. *Froid.* 2°. *Fièvre.*

1°. (În opoziție cu cald) Temperatură scăzută care ne dă senzația recelui (mai rece decât răcoare, mai puțin rece decât ger). Când temperatura aerului în care trăim e cu mult mai mică decât cea a corpului nostru zicem că *e ~*; când diferența aceasta de temperatură ne impresionează în mod neplăcut, zicem că *ne este ~* (cfr. răceală). *~ul dă* (s. *vine, se lasă*); *face a ~* (ȘEZ. II, $197/_{11}$). *Aprinseră foc și făgăduiră toți noi, derep ce erà ploae și frigu.* COD. VOR. $96/_{1}$ (...pentru ploaiea ce ne plooà și pentru frigul. N. TESTAMENT 1648; ...pentru ploaiea ce erà, și pentru frig. BIBLIA 1688). *Afară mare frigu iaste.* CUV. D. BĂTR. II, 286. *Fără foc în vremea*

iernii trebue să îngheț de frig. DRĂGHICI, R. 70. *Și de frig la piept și'ncheie, tremurând, halatul vechiu.* EMINESCU, P. 221. *Bruh! mi-i frig!* id. N. 43. *Strigà cât îl luà gura că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239. *Eu am putere ca să dau un frig și o geruială peste tine.* ISPIRESCU, L. 130. *Tusa vine când umbli prin frig.* ȘEZ. III, 13/12. *Tremură de frig.* **Nu-i face nici** (s. **nu-i ține nici de**) **cald nici** (**de**) **~**: nu-i pasă, nefiindu-i de nici un folos, de nici un interes. ZANNE, P. I, 16. **~ul morții** (s. **frig de moarte**) = emoțiile (însoțite de fiori) prin care trece cineva când se găsește în fața unei primejdii mari. *Iar mireasa, vai de ea! Frig de moarte-o coprinde.* ALECSANDRI, P. P. 28; cfr. id. P. II, 203. [Plur. (rar) *friguri. S'au lăsat niște friguri mari.* | Diminutive (rare): **frigùț** LB.; **frigulét.** *Friguleț i se făceà.* TEODORESCU, P. P. 568; **frigușór.** PHILIPPIDE, PR. 63.]

2°. (La plural **friguri**; Med.) Boală (la oameni), caracterizată prin ridicarea temperaturii (cfr. căldură, arșiță, fierbințeală) și în urma aceasta prin sensații de frig, prin accelerarea pulsului și printr'un rău ce cuprinde întreg organismul. În limba medicală se zice **febră** (cfr. dubletul fiori); cfr. miață. Poporul înțelege prin *friguri* mai toate boalele care încep cu frig și mai ales accesele paludismului, deosebind *friguri de 2 zile* și *friguri de 3 zile* (LEON, MED. 129). Specii: *~ de cap* = febră cerebrală, meningită; *~ de creștere:* provenite din creșterea prea repede a copiilor; *~ de lapte:* boală trecătoare a lăuzelor când le vine laptele; *~ de stomah* = febră gastrică; *~ galbine:* boală infecțioasă, caracterizată prin îngălbinirea pielii; *~ mortăreță* = „schleichendes Fieber". LB.; *~ porcești:* „care, în timp ce scutură pe bolnav, îi fac și o poftă de mâncare mare" sau „care vin la om noaptea de-l scutură". (GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 73); *~ putrede* (după germ. Faulfieber) CALENDARIU (1844), 71, *~ rele* = impaludism; *~ tifoide* = febră tifoidă. BIANU, D. S.; MARIAN, NA, 144. *Frigurile* le capeți, te prind și te scutură (ȘEZ. III, 49/3), de *~* scapi (ib. III, 47/20), *frigurile* te lasă: când te vindeci. *Și fu tatăl... cuprinsu de friguri.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 99 (= fu tatăl... de miață... lângedu. COD. VOR.; și fu tatăl... de friguri... cuprins. BIBLIA 1688). *Ne prind frigurile.* VARLAAM, C. 214. *Să te bată Domnul cu friguri.* BIBLIA (1688), 146. *Fost-au boală de friguri.* AMIRAS, LET. III, 162/14. *El singurul localnic... n'a căpătat friguri.* C. NEGRUZZI, I, 318. *Fierbințeala frigurilor.* ib. I, 66. *Nici tu junghiu, nici tu friguri, nici tu altă boală nu s'a lipit de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Ca prins de friguri, șovăi.* COȘBUC, F. 74. *Maica din friguri mă scoate, Dar din dragoste nu poate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 7. *Rele-s, bade, frigurile, Da mai rele dragostile: Frigurile te băsică, Dragostile te usucă; De friguri zaci și te scoli, De dragoste zaci și mori.* BIBICESCU, P. P. 19. || P. ext. Călduri mari, fierbințeli. *Fu aprins de niște friguri.* MINEIUL (1776), 110¹/₁. *În delirul frigurilor, i se părea că vede...* C. NEGRUZZI, I, 159. *Are friguri..., e în delir.* EMINESCU, N. 80. || Fig. Pasiune vie, aprinsă; patimă. *Dan cunoscuse și el frigurile jocului de cărți.* VLAHUȚĂ, D. 283. ## **A băgă** (**pe cineva**) **în friguri:** a-l băgà'n răcori, a se răsti la cineva, a-l sperià, prin amenințări. ZANNE, P. II, 559. [Vechiul plur. *frigure,* s'a păstrat în poez. pop. *De frigure zac în pat.* RETEGANUL, TR. 119. | Din forma pluralului s'a construit pe alocuri un sing. nou: **frigură** s. f., însemnând și un insect (probabil „striga", care la Megleniți se numește *friguri,* iar la Arom. *ḫavră,* cfr. MARIAN, INS. 268), despre care poporul crede că produce frigurile. 1°. *Rea boală e frigura, Dar mai rea e dragostea.* DOINE, 137/8. *Ce-i mai rău ca frigura?* HODOȘ, P. P. 36; cfr. 88, 114; cfr. PISCUPESCU, O. 183, PANN, P. V. II, 152; CALENDARIU (1844), II, 68. 2°. Pricina frigurilor se crede că este osteneala multă... și când copiii mănâncă fructe cu *frigură.* (Pietrosița, în Dâmbovița) H. IV, 163. | Diminutiv: **friguréle.** LB.]

— Din lat. **frigus,** plur. **frigora** (cu înțelesul de *friguri,* cfr. DHLR. 190).

FRIGĂNEÁ s. f. *Rôtie beurrée.* — (Mai ales la plur. *frigănèle)* Felie de franzelă muiată în lapte și ouă și prăjită în unt.

— Din n.-grec. φρυγανιὰ, idem. G. Pascu, *Etimologii,* I, 49.

FRIGÁRE s. f. *Broche. Instrument de torture.*— Vergeà de fier s. de lemn în care se înfige carnea când se frige. *În frigare vrând să tragă O căprioară întreagă.* BARAC, A. 36; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 456. *Optzeci de oi despoaie Și prin frigări le pun.* C. NEGRUZZI, II, 24/2. *Să-i puie* [curcanii] *'n frigare.* ALECSANDRI, T. 989. *Mama... pârpălind niște pui tineri la frigare...* CREANGĂ, A. 60. *Trei mioare de frigare.* ALECSANDRI, P. P. 54. || Instrument de tortură. *Durearea frigărilor.* MINEIUL (1776), 26²/2. [Diminutive (rare): **frigărúță** COSTINESCU, **frigărică** TDRG., **frigăriță** PĂSCULESCU, L. P. 136, **frigărúică** TEODORESCU, P. P. 446.]

— Derivat din **frige,** prin suf. instr. *-are* (după analogia lui grătar).

FRIGĂRÍ vb. IV^a. 1°. *Embrocher.* 2°. *Brûler* (d'amour), *désirer ardemment.*

(Rar)

1°. A înțepà, a împunge cu frigarea pe cineva, a băgà frigarea în cineva. *Cu frigarea să-l frigărești Și la mine să-l pornești.* PĂSCULESCU, L. P. 136.

2°. Fig. (Refl.) A arde de dorul cuivà (PĂSCULESCU, L. P.), a arde de neastâmpăr, a fi chinuit de un gând, de o idee. *De băiat se îngrijeà el, și preotul, dar mama preoteasa se frigăreà ca pe jăratec, bătându-se cu mintea ce ar puteà face, să-i mai abată gândurile, care-l stăpâneau atât de chinuitor.* CIOCÂRLAN, LUC. V, 125.

— Derivat din **frigare.**

FRIGĂRÍCĂ, FRIGĂRÍȚĂ, FRIGĂRÚICĂ s. f. v. **frigare.**

FRIGĂRÚIE s. f. *Brochette.*

Diminutivul lui **frigare** (derivat prin suf. *-uie).*

1°. Frigare mică. *Ești sprinten,... și într'un suflet hierbi hiertura și 'ntorci frigăruia.* JIPESCU, O. 78.

2°. P. ext. Frigarea servită dimpreună cu bucățile de carne fripte pe ea; p. ext. (mai ales la plural) bucățile de carne scoase de pe frigare. *Hei garçon, ori îmi dai o frigăruie cum se cade, ori îți dau o pereche de palme.* ZAMFIRESCU, R. 80.

FRIGĂRÚȚĂ s. f. v. **frigare.**

FRIGĂTOÁRE s. f. 1°. *Broche.* 2°. *Rôtissoire.* 3°. *Four* (de fourneau de cuisine).

1°. Frigare. DICȚ.

2°. Tigaie de fript s. de prăjit. BARCIANU, ALEXI, DDRG.

3°. (Transilv.) Receptacol în cuptor, încălzit de toate părțile, în care se frige friptura s. se coc prăjiturile, (Munt.) cuptor, (Transilv.) gaură. [Se numește — din germ. „Röhre" — în Transilv. și: Ier s. a. VICIU, GL. (subt frigătoare), în Mold. și Bucov.: rúră s. f.]

— Derivat din **frige,** prin suf. instr. *-ătoare.*

FRÍGE vb. III. 1°. *Rôtir, griller, frire.* II. 1°. *Brûler; rosser.* 2°. *Se brûler.* 3°. *Se tromper.* III. *Brûler.*

I. Trans. (Despre carne) A o găti, expunând-o de-a dreptul acțiunii focului (la frigare, pe jar s. în grăsime, spre deosebire de a coace: în cuptor și a fierbe: în apă fierbinte), cfr. a prăjì, a pârlì, a pârjolì, a pârpălì. *Fripsèse un bou întreg și vr'o trei berbeci întregi.* NECULCE, LET. II, 381/28. (Absol.) *De la deșteptarea de a fiarbe și a frige* [au trecut] *3998*

ani. CALENDARIU (1814), 3/7. *Au tăiat o bucată de carne... ca să o frigă.* DRĂGHICI, R. 69. *Mâncă trei oi fripte.* C. NEGRUZZI, I, 247. *Îi plac pui de cei mai tineri: mie însă-mi plac și de ăști mai bătrâni, numai să fie bine fripți.* CREANGĂ, P. 33. *Carne că-i frigeă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52. *Pasările fripte nu se găsesc în parii gardului* (= dacă vrei să dobândești ce-i bun, trebuie să muncești). ZANNE, P. IV, 69. *Nici carnea nefriptă, nici frigarea să se arză.* ib. III, 508. || P. anal. (Rar, despre ouă) *În vreme de a frige un ou, așà i-a bătut, de...* ȘINCAI, HR. II, 250/30. *În casa unde sânt cloște..., nu e bine să se mănânce ouă fripte.* MARIAN, O. II, 256. | (În Ban., după germ. „brennen", despre rachiu) A fierbe. *Când se frige rachie...* LIUBA-IANA, M. 5. || Fig. **A mâncà fript (pe cinevà):** a-l da gata, a-l pierde. *M'ai mâncat friptă, fecior de lele ce mi-ai fost!* ISPIRESCU, L. 195; cfr. 5, M. V. 61/7. **A face (cuivà) zile fripte:** a-l amărî, a-l necăji, a-l chinui mereu, zi de zi. *Bată-vă crucea, mangositilor, c'o să-mi faceți zile fripte.* ALECSANDRI, T. 392; cfr. 938. *Nevasta făceà zile fripte bărbatului.* CREANGĂ, P. 38.

II. (Despre oameni)

1°. Trans. (Rar, numai fiind vorba de tortùri) A chinui prin acțiunea focului (s. a unui fier roș). *O arsè frigându-i pântecele.* DOSOFTEIU, V. S. 20, 2. *Îi arseră și-i fripseră spinarea.* MINEIUL (1776), 73²/2. | Fig. A bate tare (producând o durere analoagă cu a frigerii). *I-a bătut de i-a fript. I-a fript în bătaie.* ION CR. III, 175. *Se întoarse acasă,... cu frica în spate, că soacră-sa va frige-o în bătaie.* MARIAN, SE. II, 97.

2°. (De obiceiu) Refl. (Construit: *mi-am fript degetul* s. *m'am fript la deget*) A se arde (în urma contactului cu focul s. cu un obiect înfierbântat). *Jucați-vă cu focul, dacă vi-i voia să vă frigeți.* C. NEGRUZZI, III, 14/18. *Omul își cumpără clește, ca să nu-și frigă degetele.* ZANNE, P. V, 192. *Dacă te frigi, încailea să te frigi cu o ciorbă bună.* ib. II, 558. *Cine s'a fript în foc, suflă și în ghiață.* BARONZI, L. 65/18. *Nu te-atinge, că te frige!* | P. anal. (Despre sensația produsă de căldura soarelui; cfr. arde, pârli, pârjoli, prăji) *Soarele păleà așà de cumplit, de te frigeà numai.* SBIERA, P. 208/17. *M'am fript toată ziua la soare.* | (P. ext., despre sensații analoage, produse de ger, sete, etc. fig. de rușine). *Bătea un vânt subțire... de-ți frigeà obrazul.* CREANGĂ, P. 187. *Furnici... au început a[-l] pișcà... de-l frigeau, nu altăceva.* id. ib. 264. *Sus stele, Jos stele, Vai de picioarele mele; Iar steloiul cel mai mare Rău mă frige la picioare?* (= Gerul). GOROVEI, C. 172. *Lacrimile îi frig obrazul.* VLAHUȚĂ, N. 141. *Vino sara de mă vezi... cum sânt culcată Cu gura nesărutată, Întoarsă către părete, Cu gura friptă de sete.* HODOȘ, P. P. 51. *Au început a mă tot rugà... ca să-i dau și lui să mănânce, că erà fript de foame.* SBIERA, P. 107/16. *Cerbul cel fript de sete.* GORJAN, H. II, 119; cfr. MERA, B. 16. *Boierul, fript de rușine, le zise, că le-a spune.* SBIERA, P. 70/38. || Fig. (Despre durere, mâhnire, dor, etc.; complementul e inima s. sufletul) *Ni-au fript inema în noi.* DOSOFTEIU, V. S. 69; cfr. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 283/27, BELDIMAN, O. 37, MARIAN, Î. 114, RETEGANUL, TR. 135/5. *Cine mi-o scornit doina, Friptă i-o fost inima!* BIBICESCU, P. P. 3. *M'o fript la inimă nu altă.* ȘEZ. II, 74/36. || *Văduva erà săracă friptă* (= lipită pământului). FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. *Am sărit fript:* repede, cfr. ars. PAMFILE, C.; cfr. SBIERA, P. 75/22, 220/18.

3°. Fig. A se păcăli, a se înșela (mai ales la cumpărături s. la jocuri), cfr. arde II, 3°. *Vezi să nu te frigi, cearcă să iei lucru bun!* JIPESCU, ap. TDRG. *M'a fript* (= m'a tras pe sfoară) *la cântar.* PAMFILE, J. I. *Cu afacerea lui s'a fript:* nu i-a mers bine. id. C.

III. Intrans. (Despre corpuri foarte fierbinți) A fi foarte fierbinte, a arde, a iradià o căldură mare (usturătoare); cfr. dogorî. *Frigeà soarele...; gândeai că să se aprinză lumea.* RETEGANUL, P. I, 38. *Focul frige, apa fierbinte frige (în Muntenia se zice: apa clocotită arde).* PAMFILE, J. I. | Fig. *Bea de frige* (în glumă, în loc de: „de stinge"): foarte mult. PAMFILE, J. I.

[Aor. *fripseiu* († și Ban. *fripș*), part. *fript,* imper. *frige!,* ger. *frigând.* | Derivate: (rar) **frigere** s. f.; **fript** s. a. *Pune carnea la fript!;* **friptă** s. f. (numai în numirea unui joc de copii) **de-a fripta** = focul. PAMFILE, J. III, 5; (rar) **frigătór, -oăre** adj. | Compus: **frige-linte** s. m. Zgârcit, avar, zgârie-brânză. ZANNE, P. III, 596; BARONZI, L. 96/7. *Trebue să fie cinevà un frige linte... ca să facă gură pentru un strugur.* ALECSANDRI, T. 279.]

— Din lat. **frīgo, frixi, frictum, -gĕre,** idem.

FRÌGE-LÍNTE s. m. v. **frige.**

FRIGÓR s. m. (Bot.) = **fierea-pământului** (Erythraea centaurium). PANȚU, PL. (cfr. **friguricà**).

— Din **friguri** (prin schimbarea accentului).

FRIGORÍFIC, -Ă adj. *Frigorifique.* — Care produce frig. *Amestecuri frigorifice.* PONI, F. 123. *Aparat frigorific,* cfr. dulap-de-ghiață, refrigerent.

— *N.* din fran.

FRIGULÉȚ s. a. v. **frig** (1°).

FRÍGURĂ s. f. (Med., Entom.), **FRIGURÉLE** s. f. plur., **FRÍGURI** s. f. (Med.) v. **frig** (2°).

FRIGURÍCĂ s. f. (Bot.) = **fierea-pământului.** PANȚU, PL. *Frigurica* se întrebuințează în popor ca medicament în contra gălbinării. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 80.

— Derivat din **friguri,** prin suf. dim. **-ică.**

FRIGURÍE s. f. = **filigorie.** VAIDA.

FRIGURÓS, -OÁSĂ adj., adv., subst. 1°. *Froid froidement.* 2°. *Frileux.*

1°. Adj. și adv. (În opoziție cu „călduros") Care te face să-ți fie frig, care nu te apără de frig. *În lungile și friguroasele nopți de iarnă, crede cinevà cum că el deveneà trist?* EMINESCU, N. 42. *Suflă vântul friguros, Badea nu s'a mai întors.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 142. *Odaie, haină friguroasă.*

2°. Adj. și subst. Care este sensibil la frig, care suferă de frig, nu poate rezistà la frig. *Sărmanele* [flori]! *Cum n'o să fie friguroase și plăpânde, când sânt crescute la umbră și pe cuptoriu?* C. NEGRUZZI, I, 100. *El se uità la frigurosul și-i zise:...* ISPIRESCU, L. 323.

— Din lat. **frigorosus, -a, -um,** idem.

FRIGUȘÓR, FRIGÚȚ s. a. v. **frig** (1°).

FRIJ s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *camisole.* — (Transilv.) Un fel de camizol, purtat de femei bătrâne prin unele regiuni ale Transilvaniei. Cfr. BREBENEL, GR. P. („din lână vopsită cu negru și roșu; ajunge până din sus de genunchi și-l poartă mai ales iarna" VICIU, GL.). [Plur. *frijuri.* | Și: **friș.** VICIU, GL.]

— Probabil, formă stâlcită, din germ. **Frisierjacke** „matineu, pe care-l îmbracă femeile când se piaptănă".

FRÍMBIE s. f. v. **frânghie** [1].
FRIMITÚRĂ s. f. v. **fărâmitură.**
FRÍNGHIE s. f. v. **frânghie** [1], **frenghie.**
FRIPT, -Ă adj., s. a., s. f. v. **frige.**

FRIPTOÁRE s. f. 1°. *Chaleur, ardeur excessive,* 2°. *Rôti.*

1°. (Ban., Transilv.) Arșița soarelui. *Azi a fost mare friptoare:* zi foarte fierbinte. (Țara-Hațegu-

lui) REV. CRIT. III, 154. La arșiță se zice *friptoare*. (Cugieru, în Transilv.), ap. HEM. 1746/16.

2°. (Țara Oașului) Friptură. CDDE. nr. 644.

— Derivat din **fript** (part. lui *frige*), prin suf. abstr. *-oare*.

FRIPTÚRĂ s. f. *Rôti.* — Carne friptă pe grătar, în frigare, în cuptor, în tigaie s. hârle (de ceaun), în tigaie s. hârgău (cfr. ȘEZ. VI, 76). Soiul de carne din care e făcută *friptura* se indică prin prep. de: *~ de porc, de miel, de gâscă*, etc. *205 taiere de părțălon..., 45 de confeturi, 19 de friptură, 24 de ciorbă.* IORGA, S. D. XII, 179. *I-au venit poftă de o bucățică de friptură.* DRĂGHICI, R. 65. *Zise vătafului să taie un ied,... și să-l facă friptură.* C. NEGRUZZI, I, 82. *Eu miros friptura.* I. NEGRUZZI, V, 443. *Iepurașu-i bun de zeamă, Iepuroaica de friptură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 367. *Bucățelele de friptură de pe grătar.* ISPIRESCU, L. 286. *Altul ține frigarea și altul mănâncă friptura.* ZANNE, P. III, 566. [Diminutiv (cu înțeles desmierdător): **fripturícă** = friptură bună. *Așà aș mâncà o fripturicà de cerb!* SBIERA, P. 176/18; cfr. 172/6, 13.]

— Din lat. ***frictura, -am*** (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 492).

FRIPTURÍCĂ s. f. v. **friptură.**

FRIȘ s. a. (Îmbrăc.) v. **frij.**

FRÍȘCĂ s. f. 1°. *Crème fouettée.* 2°. *Houssine, badine.* 3°. *Hochequeue (Motacilla).* 4°. *Tendron.* 5°. Nom de chien de berger. 6°. *Chiquenaude.*

1°. Smântână de lapte nefiert, bătută.

2°. Vergea, nuia. *„Măi Rumâne, mai mână și dumneata boii". Rumânul îmi luă frișca din mână și eu mă lungiiu pe fundul carului.* SANDU-ALDEA, U. P. 224.

3°. (Ornit., Ban.) Codobatură. JAHRESBER. III, 316. Cfr. pliscă.

4°. Fată tânără, sprintenă și zburdalnică. *Se amorezase... de o frișcă de la anul al doilea de declamație.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Cfr. fliștură.

5°. Nume dat de ciobani la câni. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 28; cfr. fliușcă.

6°. (Transilv.) Bobârnac, tiflă. *Îi da... o... frișcă preste nas.* BARAC, ap. TDRG.

— E îndoios dacă avem a face cu un singur cuvânt. Pentru înțelesul 6° cfr. ung. **fricska,** idem, pentru 2°, cfr. cuvinte analoage din dialectele italiene și din Albaneză (cu înțelesul „nuià" și „fluier", cfr. și flișcă), la G. MEYER, ALB. WB. 112. Cuvântul poate fi de origine onomatopeică cu înțelesul fundamental: „a mișcà repede (o nuià) prin aier (și a produce un sunet șuierător cu ea)".

FRIVÓL, -Ă adj. *Frivole.* — (Despre lucruri) Fără valoare, fără însemnătate, deșert, zadarnic, de nimic, fleac de... *Inovațiune frivolă.* URICARIUL, X, 373. *Ornamente frivole.* I. NEGRUZZI, V, 391. | (Despre persoane) Care se ține de lucruri de nimic, fleac de..., secătură de... [Familia: **frivolitáte** s. f. *Frivolitatea... balurilor.* VLAHUȚĂ, D. 59.]

— *N.* din fran.

FRIZ † s. m. *Cheval frison.* — (Mold.) Cal din Frizia. *Cai mari, groși... friji de cei nemțești.* M. COSTIN, LET. I, 224/31. (Atributiv) *Cai de cei mari nemțești și iepe friji.* MUSTE, LET. III, 74/13. [Atestat numai subt forma plur. *friji.*]

— Din polon. fryz „cal de Frizia".

FRIZÁ vb. 1ª. *Friser.* — Trans. și refl. A încreți, a încârlionță părul, cu fierul s. prin alte mijloace artificiale, a pieptănà cu îngrijire. *Să mă frizez ca să-ți plac?* EMINESCU, N. 113. *Fier de frizat.* BASARABESCU, V. 199. [Familia: **frizúră** s. f. (mai ales despre bărbați) Pieptănătură îngrijită (cu cărare). *Pieptănătură la frizură.* ȘEZ. VI, 160; **frizér** și **frizór** s. m. = bărbier. *Un frizer îi pieptănà părul și barba.* I. NEGRUZZI, III, 119; **frizărie** s. f. = bărbierie. || Forme vulgare: **frezà** vb. Iª. CARAGIALE, T. II, 79; **frezi** vb. IVª. *Ia oglinda, se frezește, Fânu 'n luncă putrezește.* MAT. FOLC. I, 485; **frezúră** s. f. *O șuviță de frezură căzută între sprincene.* CONV. LIT. XLII, 149.]

— *N.* din fran.

FRÍZĂ s. f. *Frise.* — (Arhit. grec.) Suprafața verticală cuprinsă între arhitravă și cornice, în genere împodobită cu sculpturi. *Frumoasele metope...* [ale] *frizei exterioare.* GHICA, S. 652. || P. anal. Suprafață verticală pictată s. sculptată în jurul părții superioare a unei săli, a unui vas, de-asupra unei uși, unui cămin, etc. *Împodobită... cu scene de vânătoare, precum este și friza celui mai frumos din sarcofagele de piatră din Muzeul nostru național.* ODOBESCU, III, 636. | Spațiu între chenaruri; chenarurile, ciubucele trase pe o zidire. COSTINESCU. [La Românii din A.-U., după germ., și: **friz** s. a. *Frizuri de la cercevelele ferestrilor; ~ de la uși.* APOLZAN, U. 16.]

— *N.* din fran.

FROÁIE s. f. v. **frâuă.**

FROÁRE † s. f. v. **floare.**

FRONT s. a. *Front.* — (Milit.) Fața unei trupe către inamic; cfr. flanc. *Alergà înaintea frontului.* ZAMFIRESCU, R. 258. P. anal. *Front de fortificație.* Fig. *Ciocnirea se produce pe întregul front al vieții sufletești.* NEGULESCU, F. R. I, 134. | P. ext. „Revin la *front* (mă întorc cu fața încotro fusesem mai înainte)". PAMFILE, J. II. *Lungimea ce face frontul* [= fațada] *cu ulița.* IONESCU, D. 108.

— *N.* din fran.

FRONTÁL, -Ă adj. *Frontal.* — Al frunții, din frunte. *Morene laterale, în deosebire de grămada din capăt, numită morenă frontală.* MEHEDINȚI, G. F. 99. *Os frontal.*

— *N.* din fran. Cfr. dubletul fruntar.

FRONTAVÓIU s. m. — (Rar, învechit) Ofițer înaintat „din front" (dintre soldați s. gradele inferioare), fără să fi trecut prin școala militară.

— Pare a fi o numire glumeață contaminată din **front** și **vistavoiu.**

FRONTIÉRĂ s. f. *Frontière.* — (Franțuzism) Granită de țară. *Frontierele noastre.* MAIORESCU, D. 390. [Subt formă mai românizată: **fruntárie.** HASDEU, I. C. 34, STURDZA, E. 13.]

— *N.* din fran.

FRONTISPÍCIU s. a. *Frontispice.*

1°. Fațada unei clădiri mari; partea cea mai de sus a unei fațade. *Arcul lui Traian... pe frontispiciu n'aveà nici o inscripțiune votivă.* ODOBESCU, III, 73.

2°. Prima față a unei cărți, conținând titlul și, une-ori, și gravuri, ornamente; titlul din capul unei gazete. *Frontispiciul foaei.* MAIORESCU, D. IV, 14. [Subt formă mai românizată: † **fruntespițul** *bisericei.* I. VĂCĂRESCU, P. 369.]

— *N.* din fran.

FRONTÓN s. a. (Arhit.) *Fronton.* — Ornament, de formă triunghiulară, de-asupra intrării principale a unei clădiri. *Frontonul triunghiular.* ODOBESCU, I, 391. *Frontoanele de stil roman.* id. II, 280. P. anal. *Frumoasă stelă cu doi lei culcați pe frontonul ei.* id. II, 416.

— *N.* din fran.

FRUCT s. a. *Fruit.*

1°. „Ceea ce rezultă din ovar în urma fecondării"

(SANDU, S. 147), rod. (Înțelesul obicinuit, la plur.) Poame. *Fructul nu cade departe de pom.* ZANNE, P. I, 183. Fig. *Rădăcinile învățăturii sânt amare, dar fructele dulci.* id. ib. V, 353.

2°. Fig. P. anal. *Fructul amorului acestor doi oameni fu Dionis.* EMINESCU, N. 40. | P. ext. (Jur.) Folosul adus de cevà, venit. *Fructele naturale sânt acelea ce pământul produce de la sine. Fructele industriale ale unui fond... se dobândesc prin cultură.* HAMANGIU, C. C. 133. ~ *e civile:* chirie, dobândă. [Familia: **fructifér, -ă** adj. (numai despre pomi) Care produce poame, roditor; **fructuós, -oásă,** (contrariul) **infructuós, -oásă** adj. (numai fig.) Care (nu) dă rezultate bune. *Cercetări... puțin fructuoase.* ODOBESCU, II, 413. *Stăruințile mele... au rămas infructoase.* CARAGIALE, M. 56; **fructifică** vb. I (numai fig.) A aduce roade, (p. ext.) interese, a rodi. *Asemenea ideĭ... nu puteau pătrunde... în „țară", pentru a fructifică și acolo.* IORGA, L. II, 73. *Disponibilul... nu rămâne... nefructificat, căci tot aduce interese.* PANȚU, PR. 80.]

— *N.* din lat. **fructus, -um,** idem; cfr. dubletul frupt.

FRUGÁL, -Ă adj. *Frugal.* — Cumpătat în mâncare și băutură; care se mulțumește cu bucate simple. | *Hrană frugală:* simplă și puțină. [Familia: **frugalitáte** s. f. *Exercițiul, frugalitatea îi dau* [plugarului] *sănătatea.* IONESCU, M. 278.]

— *N.* din fran.

FRÚMGHIE † s. f. v. **frânghie**[1].

FRUMÓS, -OÁSĂ adj., adv., subst. I. *Beau.* II. *Joliment, gentiment. Bien, suffisamment. Doucement, lentement; avec douceur.* III. 1°. *Le beau.* 2°. Sorte de *Fées.* 3°. Nom de chèvre, de vache, etc.

(În opoziție cu „urît", „hâd" s. „slut") Ceea ce satisface simțul nostru estetic; (la poporul nostru) „*frumos* este tot ce este bun și folositor pentru el, pentru altul și pentru toți în genere". H. IV, 58.

I. Adj. 1°. (Despre ființe și lucruri; p. ext. despre vreme, înfățișare, miros, etc.) *Vinul limpede și frumos la față.* PRAVILA MOLD. 145, 2. *Cerdace ghizdave și frumoase.* CANTEMIR, IST. 128. *Un palat foarte frumos.* GORJAN, H. $4/_8$. *Frumoasă privire!* DRĂGHICI, R. 7. *O zi frumoasă.* ib. 35. *Una din cele mai frumoase provincii.* BĂLCESCU, M. V. $6/_8$. *O ce frumoși ochi ai!* EMINESCU, P. 212. *Nuntă mândră și frumoasă.* id. N. 30. *Vezi d-ta, colo departe, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copt?* CREANGĂ, P. 155. *Ieși Zamfira 'n mers isteț Frumoasă ca un gând răsleț.* COȘBUC, B. 20. *Nu-i frumos cine se ține, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375. *Nepoțica zânelor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. P. 81^b. *O câmpie frumoasă.* ISPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* id. ib. 39. *La întuneric toată mulțerea e frumoasă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovă frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. ȘEZ. I, $221/_{13}$). *Nu se întreabă de casa frumosului, ci de casa harnicului.* PAMFILE, J. II. | (Comparații populare) ~ *ca o zână* (ISPIRESCU, L. 5; RETEGANUL, P. IV, $64/_{10}$), *ca un soare* (RETEGANUL, P. IV, $65/_{14}$), *ca razele soarelui* (ȘEZ. II, $29/_{7-14}$), *ca rupt din soare* RETEGANUL, P. III, $66/_{26}$), (fam.) *ca un boboc* (RETEGANUL, P. II, $26/_{20}$), *ca o cruce* (BIBICESCU, P. P. 179), *de pică* (ISPIRESCU, U. $72/_{12}$), *ca primăvara* (RETEGANUL, P. IV, $64/_{12}$), etc. (Spre a redà superlativul, adesea repetat) *Un cal frumos, frumos cu o stea în frunte.* SBIERA, P. $96/_{21}$, cfr. $210/_{33}$. *Frumoasă, frumoasă ca o zână.* RETEGANUL, P. IV, $54/_{10}$. | (Despre o armată, care se înfățișează bine ca număr și armament) *Atunce Leșii... au venit asupra Turcilor... cu frumoasă oaste.* NECULCE, LET. II, $222/_{33}$. || (Despre lucruri care ne procură un bun câștig material) *O recoltă frumoasă; o întreprindere frumoasă, un succes* ~.

2°. (Despre lucruri abstracte) *O faptă frumoasă* (= laudabilă); *o pagină frumoasă* (care cuprinde fapte mărețe). | (În domeniul literilor și al artelor) *Un cânt frumos și dulce.* EMINESCU, P. 206. *O scriere frumoasă; o operă frumoasă; o pictură frumoasă.*

II. Adv. *Uită-te... cât de frumos răsare luna!* DRĂGHICI, R. 82. *Armăsarul lui, frumos împodobit.* BĂLCESCU, M. V. $395/_{10}$. *I-ar plăceà să umble frumos îmbrăcat.* EMINESCU, N. 36. *Ușurel vânt când bătea, Fluierul frumos cânta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 510. *Împăratul... împodobì palatiurile și cetatea cât se putù mai frumos.* ISPIRESCU, L. 36. (În Transilvania) *A mulțumì, a se rugà* ~ (după germ. *schön danken, bitten?*). *Să fii, bade, sănătos, Că mi-ai mulțămit frumos!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 379. *De te rogi frumos de dînsul...* EMINESCU, P. 14. *Și să știi că-s sănătos, Că, mulțămind lui Hristos, Te sărut, Doamnă, frumos.* id. ib. 244. || (Întrebuințat aproape în același fel ca) Bine. *Învățase prea frumos.* PANN, E. II, $40/_2$. *Sta frumos ca un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, M. V. 614. *Păr de aur pieptănà Și frumos se oglindeà.* ALECSANDRI, P. I, 107. *Și, Doamne, frumos eră pe atunci.* CREANGĂ, A. 33. *Apoi s'au pus la carte, au învățat frumos.* DONICI, F. 35. | Bine, îndeajuns, bine de tot. *Se culcă după cină și se odihnì frumos toată noaptea.* GORJAN, H. I, 47. | Încet, binișor; cu blândețe. *Să vâr mâna'n sân la țâță? — Haide, badeo, bucuros, Numai să umbli frumos!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 380. *Ce te răstești așà? Vorbește mai frumos!* ## **A fi** ~ (**din partea cuivă**) = a fi cuviincios, a se cuvenì. *De elu bucurați-vă, puțin acmù, se frumosu iaste.* COD. VOR. $139/_{10}$ (= vă bucurați puținel acmù, de să cuvine așà. N. TESTAMENT 1648; bucurați-vă puțin acum, de ieaste cu cuviință. BIBLIA 1688). *E frumos să-și piardă vremea?* CONTEMPORANUL, I, 834. | (Fam. și adresându-te copiilor) **Stai** ~ **!** = bine, liniștit, astâmpără-te, fii cuminte! | **A sta, a ședeà (cevà cuivà)** ~ = a-i sta bine, a-l prinde. (Unipersonal) *Nu șade frumos să râzi de alții.* | **A face** ~ = a face pe plac, în hatârul cuivà; a face sluj, ca un câne învățat să stea în două labe. *Și din haosul de gânduri s'alegi sfintele icoane, Ca să faci frumos cu ele la boieri și la cucoane?* VLAHUȚĂ, P. 138.

III. Substantivat. 1°. (Masc. sing., articulat) Frumusețea personificată. *Poezia, ca toate artele, este chemată a exprimà frumosul.* MAIORESCU, CR. I, 7.

2°. Eufemistic. (Fem., mai ales la plural, artic.) Ielele. *La mijloc de cale, De cărare, Mă'ntâlniiu cu Frumoasele.* MARIAN, D. 336. *L'a întâlnit Vântoasele Și frumoasele.* TEODORESCU, P. P. 360^b. *Ș'om strânge Dzînele,... Frumoașële.* PÂRVESCU, H. 82. *Am văzut: Frumoasa cu frumușețile.* PĂSCULESCU, L. P. 122. **Ale-frumoase** = sânt un fel de zâne, numite de popor și Iele. (Izverna, în Mehedinți), ap. HEM. 796. (Cfr. Ale-sfinte. ibid.)

3°. *Frumoasa:* nume de capră (în jud. Bacău). DAMÉ, T. 182, de vacă, viteà (Ilfov, Dâmbovița, etc.).

(Bot.) **Frumoasa-nopții** (după fran. *belle-de-nuit?*) = **barba-împăratului.** BARCIANU.

— Din lat. **formosus, -a, -um,** idem.

FRUMOȘÁ † vb. I^a = **înfrumusețà.** LB.
FRUMOȘÉL, -EÁ și **-ÍCĂ** adj. v. **frumușel.**
FRUMSÉȚĂ, FRUMSÉȚE s. f. v. **frumusețe.**
FRUMUSÁCHE s. m. v. **frumușel.**
FRUMUȘÁȚĂ s. f. v. **frumusețe.**

FRUMUȘÉL, -EÁ și **-ÍCĂ** adj., adv., subst. I. *Beau, joli, gentil, mignon.* II. *Joliment, gentiment, avec douceur.* III. *Vents précurseurs de malheurs.*

Diminutivul lui **frumos** (derivat prin suf. *-el*).

1. Adj. (Mai rar, cu o scădere de înțeles) Nu tocmai frumos, nu frumos de tot, dar destul de frumos, (foarte) drăguț, (foarte) drăgălaș; (mai adesea, fără această

scădere, cu întreg înțelesul lui „frumos“, dar mai desmierdător, fiind vorba de cevă mic și gingaș) drăguț, drăgălaș, plăcut. *Născù anume Alexandru cocon fromoșel.* MOXA, 352. *Erà coconașul frumușel.* MINEIUL (1776), 145¹/₂. *Să umbrești un obrăjel Plin de nuri și frumușel.* KONAKI, P. 188. *Dame frumoase, frumușele și mai slutișoare.* C. NEGRUZZI, I, 36. *Un drăcușor mititel și frumușel.* id. ib. 88; cfr. ALECSANDRI, P. I, 83. *Băieții mamei, băieți, Frumușei și cucuieți!* CREANGĂ, P. 26. *Un băiat ochios, sprincenat și frumușel de nu se mai poate!* id. ib. 75. *Îl întâmpină o fată frumușică.* ISPIRESCU, L. 85 *Și copila frumușeà, Ascultând pe maică-sa...* MARIAN, SE. I, 43. *Porumbeà din porumbele, Frumușeà din frumușele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172. *Drăguțul obrăjel, Rumeor și frumușel, O fi, zău, ca vai de el!..* ibid. 311. *Floricică frumușică.* ib. 85. *Pe culmiță se plimbà Cu-a lui d'albă frumușeà.* MAT. FOLC. 168. *Erà frumușel ca rupt din soare.* RETEGANUL, P. II, 22. *Frumușica:* nume de capră. DAMÉ, T. 182, de vacă, viteà (Ilfov, Dâmbovița, etc.). [La fem. și: **frumușiță** *(frumușiță).* GRAIUL, 55. | Cu alt sufix: **frumusâche** s. m.: nume de câne ciobănesc. (Cotul-lung, în Brăila) H. I, 170.]

II. Adv. Frumos, binișor, cătinel. *Creaște... floarea frumușel.* BARAC, T. 4. *O apucă frumușel de mână...* CREANGĂ, P. 272. *Se linge frumușel pe bot.* idem, 24. *Se îmbătă boierul... și cucoana îl ia frumușel la spinare.* ISPIRESCU, L. 181. *Răsări grâul mieu frumos frumoșel.* CĂTANĂ, P. B. II, 12. *Am un om mititel, Face gardul frumușel?* (= Acul). GOROVEI, C. 1. ‡ Loc. adv. **Cu ~ ul** = cu binișorul. *Cerc... cu frumușelul.* RETEGANUL, P. I, 1/₁₃. **De-a ~ ul:** cu-de-amănuntul. *Ea i-au spus toate de-a frumușelul.* SBIERA, P. 215/₂₃.

III. Subst. Eufemistic. (fem., plur. art.) Vânturi rele. *Când ies plugarii întâia oară la câmp cu plugurile, trebuie afumate toate uneltele împreună cu vitele, căci la caz contrar le vor atacà cele frumușele (vânturi rele).* ap. MARIAN, SE. II, 178.

[Și: **frumóșel.**]

FRUMUSEȚÁ † vb. I[a] v. **înfrumusețà.**
FRUMUSÉȚĂ s. f. v. **frumusețe.**

FRUMUSÉȚE s. f. *Beauté.* — (Adesea, mai ales la cei vechi, ca plur. tant.) Manifestațiune sensibilă a frumosului. *Floarea ei cade, și dulcea frumusețe a feței ei piare.* COD. VOR. 111/₁₀ (= frâmseața. N. TESTAMENT 1644; bună cuviința obrazului lui au perit. BIBLIA 1688). *Tu feceși toate frâmsețile pământului.* CORESI, PS. 197 (= frumsețile PSAL. SCH.). *Îmbrăcați într'atâta podoabă și frâmsețe.* VARLAAM, C. 27, 2. *Erà o cetate, căriia frâmseața nu să poate povestì.* DOSOFTEIU, V. S. 46, 2. *Frumusețele ochilor.* BIBLIA (1688), 207. *Cuviințat și la frumsețe, și la stat, și la vârtutea trupului.* MINEIUL (1776), 52¹/₂. *Frumusețea câmpilor.* CANTEMIR, HR. 16. *Pentru mare iscusenie și frumusețuri a pământului acelui, i-au zis* [Italiei] *Raiul pământului.* M. COSTIN, LET. I, 8/₁₉. *El fu săgetat la inimă de frumusețele ei.* ALEXANDRIA, 7/₂. *Afroditi* [Dumnezeoaia] *a dragostei și a frumusețîi.* CALENDARIU (1814), 92/₁₃. *Frumusețea piere.* MARCOVICI, C. 4/₂₁. *Iubește frumusețele naturei.* C. NEGRUZZI, I, 77. *Codrii se înfioreză de atâta frumusețe.* EMINESCU, P. 235. *Tot se ține că-i frumoasă; Dar frumsețea nu-i la ea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 441. *Se bucură de frumusețea florilor.* ISPIRESCU, L. 8. *Pentru frumusețele și istețiile lor și-au căzut drag unul altuia.* SBIERA, P. 23/₁₉. *Frumusețea, avere nestatornică.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 629. || (Adesea în locul adjectivului) Frumos. (Absol.) *E o frumusețe afară la câmp!* CREANGĂ, P. 116. (Mai ales în construcțiile) *O fată de toată ~ a* s. *o ~ de fată* = o fată foarte frumoasă. *Frumusețea lui de grădină.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 213. *Periseră de pofta acestei frumusețe de fată.* SBIERA, P. 140/₃₃. *Este o frumusețâ de zi acum când îți scriu.* EMINESCU, N. 101. *Îi fu milă să răpue o așà frumsețe de vită.* ISPIRESCU, U. 45. (Eliptic) *E o ~* = persoană foarte frumoasă. *Păreà că nu bagă seamă că e lângă o frumusețâ.* C. NEGRUZZI, I, 37. || (Pluralul în *-uri* însemnează une-ori) Diferite lucruri foarte frumoase (cfr. bunătăți). *Frumusețurile de pe vremea iarmarocului.* ȘEZ. V, 40/₁₆. ‡ **A sta de ~** = de geaba (propriu: spre a fi admirat). *N'am venit... să stau de frumusețe, Ci-am venit la bătaie.* PANN, E. IV, 71. [Plur. † *-se(a)țe,* (azi) *-seți,* (rar) *-sețuri.* | Și: (formă sincopată, prin Ardeal) **frumséțe,** (prin Mold.) **frum(u)séță, frumușátă,** † **frâmse(a)țe,** † **frâmse(a)tă.**]

— Derivat din **frumos,** prin suf. abstr. *-ețe.*

FRUMUȘÍCĂ, FRUMUȘÍȚĂ adj. f. v. **frumușel.**

FRUNCEÁ † s. f. *Front.* — Frunte. (Numai la DOSOFTEIU) *Smad de peliță, nasul plecat, sprâncianele rătunde, frunceaua încrețită.* V. S. 1, 2. *Cu frunceaoa ieșită.* 47, 1.

— Din lat. ***fronticella, -am** „frunte mică“ (cfr. arom. *frâmțeauă* „sprânceană“).

FRUNCULÍȚĂ s. f. v. **furculiță.**

FRUNTÁR s. a. 1°. *Iconostase.* 2°. *Plancher* (de meules de moulin). 3°. *Lucarne.* 4°-5°. *Fronteau, frontal.*

1°. (Transilv.) Catapeteasmă. *Tocmirea fruntarului a bisăricí[i].* (Rodna, a 1780) IORGA, S. D. XIII, 161; cfr. idem, N. R. A. I, 172, 245. *Cu deosebire frumos este fruntariul (catapeteasma).* MOLDOVAN, Ț. N. 105.

2°. (Mor.) Scândura din față, care acopere pietrele de măcinat și în care e înțepenită vrana; se numește (prin Dâmbovița, Râmnicul-Sărat și Vlașca) corună și (în Tecuciu) masa-pietrelor. DAMÉ, T. 153-155. | Partea corespunzătoare a morii-de-vânt, numită și stratul-pietrelor. ib. 162.

3°. (Ban.) Bageac. CDDE. nr. 628.

4°. Bucată de catifeà ca de 5 cm de lată și 40-50 cm de lungă, pe care o leagă femeile pe subt căiță, ca să nu iasă părul de subt ea. (Râușor, comit. Făgărașului) VICIU, GL.; cfr. MOLDOVAN, Ț. N. 175; H. V, 419 (Seaca-de-câmp, în Dolj).

5°. Cureaua care trece peste fruntea calului când i se pune frâul în cap. DICȚ.

[Cu înțelesul 4°, și: † **fruntáre** s. f. întrebuințat în N. TESTAMENT (1648), ap. CDDE. nr. 628, spre a traduce pe „phylacterium“ = advar.]

— Din lat. **frontale** (în înțelesurile 1°-3° ar puteà fi și: **frontarium*). Cfr. dubletul frontal.

FRUNTÁRE † s. f. v. **fruntar.**
FRUNTÁRIE s. f. v. **frontieră.**

FRUNTÁȘ, -À subst., adj. 1°. *Notable, principal.* 2°. *Soldat à galon de laine, premier soldat.*

1°. (Om) de frunte, care-i între cei dintâi (ca stare s. poziție socială); la sate *fruntașii* formează un fel de aristocrație țărănească, în opoziție cu mijlocașii și mai ales cu codașii, cfr. MARIAN, Î. 288; SE. I, 23; NU. 96. *Mulți dintre fruntașii satelor s'au primejduit.* CANTA, LET. III, 179/₂₆. *Oșteni fruntași.* C. NEGRUZZI, II, 74/₂. *Fruntaș între eroi.* ALECSANDRI, P. II, 251. *Decât codaș în oraș, mai bine în satul tău fruntaș.* CREANGĂ, A. 12. *Fete... de fruntași.* RETEGANUL, P. IV, 30/₁₉. [La fem. și: **fruntășiță** s. f. CONTEMPORANUL, VI, I, 501.]

2°. (Armată) Soldat mai deosebit de ceilalți, aproape de a fi înaintat caporal; poartă un galon de lână.

— Derivat din **frunte,** prin suf. *-aș.* (Corespunde bulgărescului *čelnik* „cel mai mare dintre ciobani“, din *čeló* „frunte“.)

FRUNTĂȘÍE s. f. *Notabilité, autorité.* — (Rar) Rangul s. poziția de fruntaș. *Fruntășia socială.* RUSSO, S. 165. *Din fiecare casă câte unul, fără deosebire de fruntășie.* SBIERA, P. 316.
— Derivat din fruntaș, prin suf. abstr. *-ie.*

FRUNTĂȘÍME s. f. *Les notables.* — Colectivul lui fruntaș, derivat prin suf. *-ime.* (Neobicinuit) *Fruntășimea Românilor bucovineni.* SBIERA, F. S. 148.

FRUNTĂȘÍȚĂ s. f. v. **fruntaș.**

FRÚNTE s. f. 1. *Front.* II. 1°. *Partie antérieure, façade.* 2°. *Haut* (de la table), *tête, premier rang. Avant-garde* (d'une armée). III. *Élite, fleur, quintessence.*

I. 1°. Partea de sus a feții omenești, de la sprâncene până unde începe să crească părul, mărginită, de cele două laturi, de tâmple. *„Așà de grabă ne lași?“ am adaos încreținд fruntea.* C. NEGRUZZI, I, 39. *A mea frunte, palidă-obosită.* ALEXANDRESCU, M. 7. *Laurii voiau să-i zmulgă de pe fruntea ta.* EMINESCU, P. 241. *Luna... se'nalță... Gânditoare ca o frunte De poet.* COȘBUC, B. 7. *Se zice că o frunte bulbucată... e un semn de mare inteligență..., pe câtă vreme o frunte țuguiată... și turtilă... arată o inteligență mică.* BIANU, D. S. *Sărutând-o pe frunte, îi zise...* ISPIRESCU, L. 18. *Și-i de-o palmă lat în frunte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 136. *Ce i-e scris omului, în frunte i-e pus!* CREANGĂ, P. 220. *A bate cu fruntea'n nori:* a fi înalt s. mândru. ZANNE, P. II, 161. *De la frunte pân' la nas, Șapte poște și-un popas:* se zice celor urîte. ib. 160. *Cu stea în frunte* (ca Făt-frumos al basmelor noastre populare): vestit pentru calități extraordinare. *Împărați cu stemă'n frunte.* COȘBUC, B. 18. *Trebile care ți le-oiu face eu, nu le-a face altul, macar să fie cu stea în frunte.* CREANGĂ, P. 152. *Omul învățat are stea în frunte.* ZANNE, P. V, 350. | Poet. *Faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte.* ALECSANDRI, P. II, 68.

2°. P. ext. Partea corespunzătoare, la animale; cfr. DAMÉ, T. 32. [Boi] *cudalbi, țintați în frunte.* CREANGĂ, P. 38.

II. P. anal. 1°. Partea din față a unui lucru; cfr. față (III, 2°). *Fruntea stupinei să stea spre amiazi de zi.* ECONOMIA, 203.

2°. Partea de sus s. dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu coadă; adesea cu aceleași accepțiuni cu cap; une-ori atributiv). *Ajungând Moldovenii în fruntea obuzului...* NECULCE, LET. II, 356/$_{34}$. *Am măsurat întâi siliștea în fruntea locului... și, împărțindu-se pe șase bătrâni, s'au venit de bătrân câte două odgoane... în capătul siliștei de sus, așîjderea și la mijloc și la capătul siliștei din jos.* URICARIUL, XIX, 35/$_{22}$. *Sărutau fruntea imineilor lui Păturică.* FILIMON, C. II, 73. *Albert, în fruntea mesei, lucește ca un soare.* ALECSANDRI, P. II, 208 (cfr. capul mesei). *Tòt Banatu-i frunte!* || Spec. (Armată) Avangarda unei oștiri. *Atâta oaste fiind, cât unde mânea noaptea fruntea, a doua zi agiungea cei din urmă.* MUSTE, LET. III, 73/$_{31}$. *S'au lovit fruntea amânduor taberilor.* ȘINCAI, HR. III, 25/$_{25}$. | (Transilv.) Grinda orizontală de-asupra marginei din față a vetrii, suportând hornul. TDRG. || (Loc. adv.) **În fruntea...** = înaintea..., la locul dintâi, în cap (ca loc și ca rang). *Țiindu-l mai în frunte de cât pre toți boierii săi...* NECULCE, LET. II, 350/$_{21}$. *Mă grăbesc a pune în fruntea* [călindaru]*lui următoarea însemnare...* I. IONESCU, C. VI. *O ceată de ofițeri, în fruntea cărora erau trei.* C. NEGRUZZI, I, 167. *Cu muzici multe'n fruntea lor.* COȘBUC, B. 19. *La războiu în coadă și la fugă'n frunte.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I, 59/$_{19}$ (variantă: *la războiu coadă și la fugă frunte.* ib. 36/$_4$, cfr. la războiu înapoi, la plăcinte înainte).

III. Fig. (Din noțiunea locală „înainte“ s. „în locul dintâi“ s'a născut cea calitativă) Ceea ce e de calitate superioară s. de valoare mare (despre obiecte); ce e mai nobil, mai ales, mai de cinste (despre ființe); cfr. floare. *Au scos hârtii, fruntea de patru ughi, mijlocul de trei ughi și de doi ughi, coada de un ughiu.* NECULCE, LET. II, 415; cfr. N. COSTIN, LET. II, 88/$_7$. *Mălaiul trebue săcerat în putere, ca să nu se scuture fruntea coaptă.* I. IONESCU, C. 79. *Au purces fruntea toată den boieri la Țarigrad.* M. COSTIN, LET. I, 263/$_7$; cfr. NECULCE, LET. II, 388/$_6$; MAG. IST. III, 71/$_{21}$. *Umblă moartea prin grădină,... Rupând vârful florilor Și fruntea feciorilor.* MARIAN, Î. 282. *Mi-a furat fruntea dobitoacelor.* TEODORESCU, P. P. 511^b. *E mai bine să fii fruntea cozii, decât coada frunții.* C. NEGRUZZI, I, 247. *Din canură se scoate o frunte* (= *calitate superioară*) [numită] *miezură.* PAMFILE, I. C. 8. | (Atributiv) *4 lei 20 ciubote roșii de săftian frunte, 4 lei... de mijloc, 3 lei 20... mai proaste.* URICARIUL, IV, 133/$_{19}$. | (Cu deosebire în loc. adj.) **De frunte** = de calitate superioară, însemnat, între cei dintâi, ales, nobil, recunoscut; cfr. fruntaș. *Nu numai... oameni proști, ce și... oameni de frunte.* NECULCE, LET. II, 235/$_{21}$. *Boiarii Râmului cei mai de frunte.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *Bresle* (AMIRAS, LET. III, 150/$_{30}$), *case* (URICARIUL, XIX, 338/$_{10}$), *bîrbant* (BELDIMAN, TR. 14/$_2$), *nătărău* (C. NEGRUZZI, I, 141), *voinici* (ALECSANDRI, P. I, 30), *boi* (ib. I, 357), *talente* (ODOBESCU, II, 243/$_{10}$) *loc* (MAIORESCU, CR. II, 103), *bucher* (CREANGĂ, A. 89), *cal* (ISPIRESCU, L. 13), *oameni* (MARIAN, O. I, 180), *fete* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 433), *hoț* (SEVASTOS, C. 307/$_{28}$) *de frunte.* (Expresii analoage la Aromâni, Albanezi și Bulgari, ap. PAPAHAGI, P. A. nr. 357).
— Din lat. **frons, frontem,** idem. Cfr. dubletul front.

FRUNTICÍCĂ s. f. v. **fruntișoară.**

FRUNȚÍȘ adv. *Tout droit, sans crainte.* — Drept înainte (WEIGAND, B. B. 94), fără teamă. *M'am învățat a mă uità frunțiș la acèle ce se vor împlini.* CONV. LIT. IV, 23, ap. TDRG.
— Derivat din **frunte,** prin suf. adv. *-iș.*

FRUNTIȘOÁRĂ s. f. Diminutivul lui **frunte,** derivat prin suf. *-ișor.* [Cu alte sufixe: **frunticică, fruntiță.** *Și-și resfiră codița, Ca și mândra fruntița.* RETEGANUL, TR. 124/$_4$.]

FRUNTÍȚĂ s. f. v. **fruntișoară.**

FRUNTÓS, -OÁSĂ adj. *Qui a le front large.* — (Om) cu fruntea lată.
— Derivat din **frunte,** prin suf. *-os* (cfr. lat. *frontosus*).

FRÚNZĂ s. f. I. *Feuille, feuillage.* II. 1°. *Feuille.* 2°. *Ruban* (que les jeunes filles portent sur le front). III. 1°. Nom de *danse* populaire. 2°. Nom de *chien* de berger.

1°. Foaie de arbore (mai rar de alte plante, în Mold. și Bucov. foaie de orice plantă: *~ a fânațului.* I. IONESCU, C. 107, *~ de tutun.* PAMFILE, I. C. 248, *~ a macului* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 35, *~ de pătrânjel* ib. 332, *de secară* HODOȘ, P. P. 41, *de cicoare* ib. 49, *de sălată* ib. 51, *de trifoiu* ib. 53, etc.). *Frunza* se bate producând un freamăt, fâșâe s. foșnește, mai ales când e veștedă s. uscată; din s. în *~* se cântă; cu *~ verde* încep cele mai multe cântece populare. Adesea se întrebuințează la sing., cu înțeles colectiv (= germ. Laub). *Un vihor... luà o piatră mare... și o purtà vântul ca o frunză.* CUV. D. BĂTR. II, 148. *Un chioșc alcătuit de frunze.* DRĂGHICI, R. 160 (cfr. frunzar). *Frunza lin se bate În codru'nflorit.* ALECSANDRI, P. I, 197. *Un lung freamăt de frunze.* EMINESCU, N. 22. *Veneà... cântând din frunză.* ISPIRESCU, L. 130. *Un nuc cu*

frunza rară. ȘEZ. I, 12ᵇ/₁₁. *Dacă codru' frunza-și lasă...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 289. *Frunză verde, foi de nalbă, Răsai, lună, mai degrabă.* ib. 399. ‡ *(Trăiește) ca frunza pe apă:* la voia întâmplării. ZANNE, P. I, 184; PAMFILE, J. II. *A luat ~ a'n buză* = a fugit în lume (Muscel). ZANNE, P. IX, 473. (Pentru umbletul fără rost, hoinar, se întrebuințează expresiile): *A umblà frunza lelii* (ZANNE, P. II, 789; PAMFILE, J. I) s. *(de) frunza frăsinelului,* (mai rar) *frunza păltinelului* (ȘEZ. II, 151/₁₅). *Cel prost... atâta ce-a umblat încolo și'ncoace de frunza frăsinelului,... până ce-a cheltuit toți banii.* MARIAN, O. II, 316/₁₄. *Umblați numai așà, frunza frăsinelului.* CREANGĂ, P. 188; cfr. A. 124. (Celui ce umblă fără nici un rost, fără să facă nici o ispravă, i se zice că) *Taie câinilor ~.* PAMFILE, J. I. **Cât ~ și iarbă**: foarte mult. *Când văzuiu a lor mulțime, câtă frunză, câtă iarbă...* EMINESCU, P. 240. *Au început a curge furnicile... câtă pulbere și spuză, câtă frunză și iarbă.* CREANGĂ, P. 264; cfr. 54, ISPIRESCU, L. 111.

(Bot.) Cuvântul ~ intră ca element de compoziție în câtevà numiri de plantă:

frunza-cerii = **cosor.** POLIZU.

~ -de-bubă-rea = **buberic.** PANȚU, PL.; LEON, MED. 26; DAMÉ, T. 188.

~ -de-cinci-degete = **cinci-degete.** POLIZU.

~ -de-potcă = *Patte d'oie (Chenopodium murale).* Plantă ierboasă, care crește pe dărâmături, cu frunze verzi lucitoare și cu flori verzii. Și: iarba-drumurilor. PANȚU, PL.

frunza-frăsinelului „seamănă cu cinci-degete". (Rogojeni, în Covurluiu) H. III, 116.

frunza-tăieturii = **vindeceà.** PANȚU, PL.

frunza-voinicului = **usturoiță.** | = **brâncuță.** PANȚU, PL.; DAMÉ, T. 187.

II. P. anal. 1°. † (Traduce pe paleosl. *listъ* s. pe grecescul φύλλον) Foaie de hârtie (într'o carte, cfr. frunzări). *Cine va cercà de sârg să poată aflà, carea în ce frundză să găsească.* PRAVILA MOLD. 11. *Cartea 1, titlu 12, frunza 83.* URICARIUL, XVII, 49; cfr. ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. | (Rar, și azi, în poezia pop.) *Să scot peană, călămar..., Să scot frunză de hârtie.* BIBICESCU, P. P. 313.

2°. (Transilv.) Panglică colorată, cu care se încing pe cap, la sărbători, fetele din Săliște. Cfr. MOLDOVAN, Ț. N. 133; IORGA, S. D. XII, 98.

III. P. ext. 1°. Nume de danț țărănesc. (Poiana, în Dolj) H. V, 390.

2°. Nume de câne ciobănesc. (Branișteа, în Covurluiu) H. III, 71.

— Din lat.-pop. **frondia** (formă de neutru plural din *frons, -ondem,* idem, devenit feminin singular, cu înțeles colectiv).

FRUNZĂLÍȚĂ s. f. v. **frunzuliță.**

FRUNZÁR s. a. și m. I. *Feuillage, feuillée, ramée.* II. 1°. *Mai.* 2°. Sorte de *champignon.*

I. S. a. (în Mold. și s. m.) Frunze multe, frunziș, cu crăci cu tot.

1°. Desiș format de crengile pline de frunze ale unui copac s. tufe. *Numa se trage înapoi cu mare luare aminte..., ținându-se ascuns după frunzari.* BELDIMAN, N. P. II, 68. *Mă opriiu subt un frunzar de păr sălbatic.* SADOVEANU, P. S. 242; cfr. ALECSANDRI, P. P. 98/₂₂.

2°. Umbrar, făcut din crengi frunzoase. *Pe mal ședeà... Sub verde frunzar De verde stejar.* ALECSANDRI, P. P. 116ᵇ/₆; cfr. DULFU, ap. TDRG. ‖ „Pătuiag de creci cu frunze de gorun (stejar)". H. IX, 84 (Rudina, în Mehedinți).

3°. Frunze (uscate, căzute de pe copaci, întrebuințate ca așternut subt vite BARCIANU) s. vârfuri (stâlpări) de crengi frunzoase (spre a acoperì cu ele cevà sau spre a le da vitelor ca nutreț). *Pe subt atâtea frunzare căzute, toate cărările se făcuse nevăzute.* ODOBESCU, III, 182/₂₄. *Așeză o leasă de nuiele și niște frunzari peste* [groapă]. CREANGĂ, P. 29. *În... țarc... se ține nutrețul vitelor: fân, paie..., frunzare* (= „vârfuri de crenge din copacii cârniți încă cu frunza verde, cu deosebire pentru oi"). LIUBA-IANA, M. 102. *Două-sprece perne mari Îs umplute cu frunzari.* SEVASTOS, N. 47; cfr. ALECSANDRI, T. 60.

II. S. m. 1°. (Luna) Maiu. ALECSANDRI, P. P. 34; MARIAN, SE. I, 96.

2°. (Bot.) Un fel de „burete de mâncat". (Rânghilești, în Botoșani) H. I, 97.

— Derivat din **frunză,** prin suf. *-ar.*

FRUNZĂRÉL † s. m. *Petit rameau.* — Diminutivul lui **frunzar,** derivat prin suf. *-el.* (Neobicînuit) Mic stâlpar, vârf de rămurică. *Porumbiță... aducând un frunzărel de maslin.* DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG.

FRUNZĂRÍ vb. IVª. I. 1°. (En parlanț de brebis) *Brouter les jeunes pousses.* 2°. (En parlant de bestiaux) *Manger peu, toucher à peine au fourrage.* 3°. (En parlant d'hommes) *Grignoter.* 4°. *Toucher à qqch., prendre à peine.* II. *Feuilleter, parcourir en feuilletant.*

I. Popular. 1°. Intrans. (La origine, despre oi) A mâncà din frunzare, ciupind câte-o frunză, de ici și de colo. *Ca... niște oi ce frunzăresc...* ȘINCAI, HR. I, 135/₂₁.

2°. P. ext. (Despre vite) Trans. A atinge abià nutrețul, a mâncà din iarbă s. din fân numai puțin, așà ca să rămână aproape întreg. Cfr. ȘEZ. IX. 153,

3°. P. ext. (Despre oameni și fig. despre alte vietăți) A gustà numai (alegând mâncările). *De nu masă îndestulită, iară gustare frunzărită tot voiu fi.* CANTEMIR, IST. 206. (Fig.) [Fluturul] *gustă numai, frunzărește.* KONAKI, P. 81.

4°. P. gener. (Și în afară de mâncări) „A ciupì, a luà, a încercà, etc., de ici, de colo câte puțin". PAMFILE, J. II.

II. (Literar, spre a traduce noțiunea fran. „feuilleter" s. germ. „(durch)blättern"). Intrans. și trans. A întoarce repede foile unei cărți; p. ext. a cetì repede o carte, oprindu-te numai asupra unor părți; a foiletà, a răsfoì. *Învățatul frunzărește tomuri de cărți.* KONAKI, P. 287. *Se făcù că frunzărește prin carte.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG.

— Derivat din **frunzar.**

FRUNZĂRÍE, FRUNZĂRÍME s. f. v. **frunziș**[2].
FRUNZĂRÓS, -OÁSĂ † adj. v. **frunzos.**
FRUNZÉT s. a. v. **frunziș**[2].
FRUNZÍ vb. IVª v. **înfrunzì.**
FRUNZÍCĂ, FRUNZICEÁ s. f. } v. **frunzuliță.**
FRUNZIOÁRĂ s. f. }

FRUNZÍȘ adv. *Feuille à feuille, par le menu.* — (Neobicînuit) Frunză de frunză, cu de-amănuntul. *Acestor lupi le-au poroncit căpitanul lor ca să iaie munții frunziș și să caute iapa.* SBIERA, P. 58/₃₀.

— Derivat din **frunză,** prin suf. adv. *-iș.*

FRUNZÍȘ s. a. *Feuillage, feuillée.* — Colectivul lui **frunză** (derivat prin suf. *-iș*). Cfr. frunzar. *Apa... șerpuește pe un pat de frunziș.* C. NEGRUZZI, I, 96; cfr. II, 13. *Sub adâncul frunziș al codrului stă pitit vânătorul.* ODOBESCU, III, 35/₈. *Frunzișul sunător.* EMINESCU, P. 236. *Au rădicat un ocolaș, numai de frunziș.* SBIERA, P. 1/₂₀. *Trecem... Prin frunzișul codrului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 62. [Plur. (rar) *-zișuri* și *-zișe.* | Cu alt sufix: **frunzét** s. a. *Un cântec... codrul îl trezește, Par'că frunzetul repetă...* EMINESCU, L. P. 134. *Trebuì să meargă în vârful degetelor, ca să nu fâșie frunzetul cel uscat.* ISPIRESCU, L. 78; (neobicînuit) **frunzărime** s. f. *Peste vârfurile 'nalte par'că zborul lor îl simți, Frunzărimea cea mișcată de aripele-i cu zimți.* EMINESCU, L. P. 133; (la COSTINESCU se citează și): **frunzărie.**]

FRUNZIŞOÁRĂ s. f. 1°. *Feuillette.* 2°. *Fard (en feuilles).* 3°. *Macis.*

Diminutivul lui **frunză** (derivat prin suf. *-işoară*). 1°. Frunză mică, frunzuliță (mai ales în poezia pop.). *Frunzişoara cea de nuc.* MARIAN, SA. 88. *Copacii se înalță încă... goi, dar câte unul... își poartă frunzişoarele ca niște flori.* IORGA, N. R. B. 9. [Mai rar: **frunzuşoáră.** ŞEZ. III, 160/11.] 2°. Foițe, suliman (în formă de foițe). *Să mai lase focului frunzişoara şi alihia dě pě față!* JIPESCU, O. 132; cfr. 58. 3°. (Comerț) Coaja cărnoasă a semințelor de *Myristica fragrans* (v. nucşoare), întrebuințată ca dres în bucate. *200 ll. zahar rafinat, 200 ll. piper... 2 ll. frunzişoară măruntă.* (a. 1800, Braşov) IORGA, S. D. XII, 131; cfr. 67 (din a. 1754), etc.

FRUNZÍȚĂ s. f. v **frunzuliță.**

FRUNZÓS, -OÁSĂ adj. *Feuillu, touffu.*—Cu frunze multe şi dese, foios. *Copaciu frundzoşŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 132/2; cfr. PANN, E. I, 28; SBIERA, P. 5/33; JARNÍK-BÂRSEANU, D. 69. *Legumi frunzoase.* ECONOMIA, 156. *Codrul cel frunzos.* ALECSANDRI, P. I, 7; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 192. [Cu alte sufixe: **frunzurós, -oásă,** ap. CDDE. nr. 662; (neobicĭnuit; numai la CANTEMIR) † **frunzărós, -oásă.** *Copaciul crăngos şi frunzăros.* IST. 171.]

— Derivat din **frunză,** prin suf. adj. *-os.*

FRUNZÚCĂ, FRUNZULEÁNĂ s. f. } v. **frunzuliță.**
FRUNZULÍCĂ, FRUNZULÍNĂ s. f. }

FRUNZULÍȚĂ s. f. — Diminutivul lui **frunză** (derivat prin suf. *-uliță*), mai ales în invocațiile poeziei pop. *Vânătorul... imitează pe frunzuliță un glas strein.* ALEXANDRESCU, M. 63. *Nici o frunzuliță măcar nu se mişcă.* ISPIRESCU, L. 370. *Frunză verde, frunzuliță...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 9, 161, 215; cfr. 269, 427, etc. [Şi (rar): **frunzălíță** ALECSANDRI, P. P. 41/1. | Cu alte sufixe: **frunzúță** (Transilv.) JARNÍK-BÂRSEANU, D. 256; cfr. 311, 103, 99, etc., RETEGANUL, TR. 33/12; **frunzíță** ALECSANDRI, P. P. 371/4; HODOŞ, P. P. 59, 138; MARIAN, SA. 88; **frunzuleánă** (Mold.) SEVASTOS, C. 89/8; VASILIU, C. 105, 56; ŞEZ. I, 46/17, 73b/11, 166b/2, VI, 118, etc.; (mai rar) **frunzúcă** DOINE, 120/11; RETEGANUL, TR. 168/4; ŞEZ. I, 211/10; **frunzică** SEVASTOS, C. 311/12; **frunzulícă** JARNÍK-BÂRSEANU, D. 61; ŞEZ. I, 73/14, 115b/17; **frunzulínă** MAT. FOLC. 390; **frunzioáră,** ap CDDE. nr. 662; **frunziceà** (în rimă) MAT. FOLC. 184; cfr. frunzişoară.]

FRUNZURÓS, -OÁSĂ adj. v. **frunzos.**
FRUNZUŞOÁRĂ s. f. v. **frunzişoară.**
FRUNZÚȚĂ s. f. v. **frunzuliță.**

FRUPT s. a. *Laitage* (de brebis *ou* de vache). 2°. *Gras.* 3°. *Jours gras; carnaval.*

1°. Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; p. ext. mâncări făcute din lapte, „lăptării şi brânzeturi" ŞEZ. V, 74/3 (în Mold. şi „lăptării şi poame" POLIZU, STAMATI, D.). *De să va găsi vreun păstor să fie mulgând oile furiş şi va fi vânzând fruptulŭ...* PRAVILA MOLD. 6. *Fruptul oilor sale devine încă un izvor de sporire a avuției sale.* I. IONESCU, M. 196. *Fruptul de la vaci.* idem, D. 370. *Ce-i mai bun ca oaia bună, Că ea ne dă frupt şi lână?* MARIAN, SE. I, 21. *Îi rămăsese o vacă, cu al cărei frupt astupă... gura copiilor mici şi flămânzi.* ŞEZ. I, 283/11.

2°. (De oare-ce lăptăriile formau odinioară hrana de căpetenie a strămoşilor noştri, iar religia noastră le oprește în post, cuvântul acesta a putut deveni sinonim cu) Dulce, mâncări de dulce (în opoziție cu post s. sec). *Lunea nu se mănâncă frupt.* ŞEZ. I, 153/18. *Am mâncat frupt* = am mâncat de dulce. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. (Mai ales in construcțiile): *a mâncà de ~* = de dulce. MARIAN, SE. I, 114. *S'a spurcat, mâncând de frupt în postul cel mare.* ŞEZ. I, 277/18; cfr. III, 200/8. *Zile* (s. *vreme*) *de ~* = de dulce, „în care e slobod a mâncà frupt". ŞEZ. V, 74/3; cfr. MARIAN, NA. 410; SE. I, 114. *La vreme de post, mămăligă uscată, iar în vreme de frupt, o zi ca alta, mămăligă şi brânză.* URICARIUL, VI, 168/21. | (Totuşi, spre a se deosebì de mâncările de dulce care conțin şi carne, se face distincția) **~ alb** = mâncări care se fac din brânză, lapte şi ouă şi se pot mâncà în săptămâna albă (a laptelui s. a brânzii) din post. MARIAN, SE. I, 115; ŞEZ. I, 51/14.

3°. P. ext. „Timpul în care se mănâncă carne (frupt)". FRÂNCU-CANDREA, M. 100. | Spec. Timpul între anul nou şi postul Paştilor, câşlegile, carnavalul. ib.

[Plur., întrebuințat numai în înțelesul 1°, *frupturi.*]

— Din lat. **fructus, -um** (ovis, etc.) „produs". Cfr. verbul **înfruptà** şi dubletul **fruct.**

FRUŞÍȚĂ s. f. (Bot.) = **bănuți** (III, 1°) (Transilv.). PANȚU, PL.

— Etimologia necunoscută. (TDRG. crede că e scurtat din *frumuşiță* — îi mai zice şi floare-frumoasă —; mai probabil avem a face cu un diminutiv din *Frosa* — cfr. fran. marguerite —; cfr. CIHAC, II, 500).

FRUSTRÁ vb. I^a. *Frustrer.* — A lipsì pe cinevà de dreptul său.

— *N.* din fran.

FSAT † s. a. v. **sat.**

FTIZÍE s. f. (Med.) *Phtisie.* — Oftică, tuberculoză, consumpție organică, mai ales a plămânilor. [Familia: **ftízic, -ă** adj. Ofticos, tuberculos.]

— *N.* din fran. (= grec. φθίσις, idem).

FTÓRI- adj. invar. *Second.*—(† Element de compoziție întrebuințat, în trecut, înaintea numelor de funcțiuni) Al doilea (în rang). *Ftori logofăt.* N. COSTIN, LET. II, 18/11. *Vtori logofăt.* GHEORGACHI, ib. III, 292/21. *Vtorii vistier.* MAGAZ. IST. I, 126/19. *Ftorclucer.* DIONISIE, C. 176. *Vtori comis.* URICARIUL, X, 64. *Vtori pitar.* ibid. 206. *Ftore şi treti armaş.* FILIMON, C. II, 617. *Ftori-vist.* ALECSANDRI, T. 1358. [Şi: **ftor, ftore, vtori, vtorii.**]

— *N.* din paleosl. **vъtoryi,** idem.

FUCÉI s. m. plur. (Țes.) v. **fuscel.**

FUCÍE s. f. *Barillet.* — (Ban. şi Oltenia) Vas de lemn, în formă de butoiu (DAMÉ, T. 85) s. de botă (Mehedinți, Com. STRÂMBULESCU). *Fucia sau buria, în care curge răchia când se fierbe.* LIUBA-IANA, M. 101. [Singularul *fuciu* la DAMÉ, T., în glosar, pare a fi reconstruit greşit din plur. *fucii.*]

— Din sârb. **fučija,** idem.

FUDÚL, -Ă adj. *Fier, orgueilleux, arrogant, hautain.* — Mândru, îngâmfat şi închipuit (mai ales de exteriorul şi îmbrăcămintea sa); cfr. trufaş, semeț, fălos. *Provinţialul e fudul din născare şi evghenis din cap până în călcâie.* C. NEGRUZZI, I, 238. *Una-i proastă şi fudulă, Alta face cât o nulă.* ALECSANDRI, T. 58. *Grecii... fudui.* IORGA, L. I, 93; cfr. N. R. A. I, 165. *Coana Frăsinica se temeà să nu se supere boierii, crezând că se țin prea fudui.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 71. *Care fete-s mai fudule, Merg în sat a* (= la) *barabule.* RETEGANUL, CH. 28. *Alunaş cu creanga'n drum, Vezi bădița cel fudul.* SEVASTOS, C. 181/9. *Țiganu fudul, fudul, fudul, di nici cu prăjina nu i-ai ci putut agiungì la nas.* ŞEZ. IV, 199; cfr. ISPIRESCU, L. 257. *Crăciunul sătul şi Paştele fudul* (la Crăciun omul se înveselește în desfătări,

iar la Paște în haine și podoabe). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 56. # (În glumă) **A fi ~ de o ureche** = a nu auzi bine (s. a se face surd). ZANNE, P. II, 462. | (Ironic) **~ *la coate*** = cu coatele rupte. *Surtucul lui... era... ros pe margini, fudul la coate, de râdeà pare că și vântul în urma lui.* EMINESCU, N. 42. [Plur. m. *fuduli*, (în timpul din urmă) *fudui*. | Și: **fodúl** adj. (Muntenia) ORĂȘANU, ap. ȘIO. | Diminutiv: **fuduláș, -ă** adj. (adesea în înțeles bun). *Cu basmaua, fudulașul de flăcău să șteargă pe obraz, iar zgărdița o toarnă pe pălărie.* ȘEZ. III, 109. *Oi, săracii fecioraș, Cum joacă de fudulași.* ibid. IV, 232; **fudulâche** s. m. (în batjocură) Fante, filfison. DICȚ. (și ca nume de câne) JAHRESBER. XII, 150.]

— Din turc. **fudul**, idem.

FUDULÂCHE s. m., **FUDULÁȘ, -Ă** adj. v. **fudul.**

FUDULÍ vb. IV[a] refl. 1°. *Devenir fier, orgueilleux et arrogant, s'enorgueillir, se rengorger.* 2°. *Se pavaner, faire ostentation* ou *parade* (de qqch.), *se vanter d'une manière excessive, poser.*

1°. Absol. A devenì fudul. *Ian vezi moachia, că s'o fudulit!* ALECSANDRI, T. 392. *Te-ai prea fudulit, hașcă vicleană.* SBIERA, P. 3/$_{33}$. *Ca cioara'n lat se fudulește.* ALECSANDRI, ap. ZANNE, P. I, 418.

2°. (Prin prep. cu se indică obiectul fuduliei) A se lăudà s. fălì din cale afară cu cevà, a face paradă cu cevà, cfr. fălì. *Văru-meu, fudulindu-se cu ciubotele cele nouă, jucà numai lângă fata vorniculuì.* CREANGĂ, P. 105. *Aici nu e'n Bucureștì, Cu cai să te fudulești.* TEODORESCU, P. P. 507[b].

[Derivat: **fudulíre** s. f.]

— Derivat din **fudul.**

FUDULÍE s. f. 1°. *Fierté, orgueil, morgue, vanité, ostentation, pose.* 2°. *Testicule de mouton.*

1°. Mândrie deșartă, cfr. trufie, îngânfare, sumeție. *Fugarul... merge cu fudulie subt frâul ce mâna-i pune.* KONAKI, P. 291. *Mi-e urîtă foarte deșarta fudulie.* C. NEGRUZZI, II, 195. *Dragoste șvăbească... fudulie țigănească.* ALECSANDRI, T. 351. *Unde-i fudulia mare, Nu-i nici lucru de mirare.* RETEGANUL, TR. 168/$_{8}$. *Fudulie n'are, dar căldură are!* (= Opinca). GOROVEI, C. 259. *Băutura e ce e, mâncarea e fudulie.* ZANNE, P. III, 475.

2°. Fig. Testicul de berbece (fript).

— Derivat din **fudul**, prin suf. abstr. *-ie.*

FUDULÍLĂ s. m. Type d'*orgueilleux.* — (Transilv.) Tip de om fudul. *Măi sărace fudulilă, Nu-ți pune punga cu mine, Că n'ai hăinuță pe tine.* MÂNDRESCU, L. P. 187/$_{27}$.

— Derivat din **fudul**, prin suf. calif. *-ilă.*

FUFEÁZĂ s. f. v. **fofează.**

FUFULÁ vb. I[a]. *Neiger.* — (Bucov.) Unipers. A ninge lin, cu fulgi mari și deși. MARIAN.

— Onomatopee.

FÚGA adv. v. **fugă.**

FUGÁ vb. I. *Mettre en fuite.* — (Prin Transilv. de vest și Ungaria) A alungà, a fugărì; cfr. păfugà. *Îi fugà cu caii.* ALEXICI, L. P. 259/$_{8}$. *Blagoslovească(e), Domne, casele lor și ficiorii lor și holdele lor și dobitocele lor toate, și fugă de ei* (probabil: „alungă de la ei"; ar puteà fi și: „să fugă de ei") *toate duhurile reale și fărmăcătoarele.* CUV. D. BĂTR. II, 155.

— Din lat. **fugare**, idem (cuvântul există și la Aromâni și, urme, și la Megleniți).

FÚGĂ s. f. l. 1°. *Fuite.* 2°. *Course.* II. *Cours! Vite, au galop!*

I. Subst. 1°. Refugiare dinaintea unei primejdii, plecare repede (din patrie, de-acasă), părăsire grabnică a unei funcțiuni, etc. Cfr. băjenie. *Scăpară toți[i] cu fuga.* DOSOFTEIU, V. S. 111. *După fuga lui Mihai-vodă Sutu...* ZILOT, CRON. 65. *Această fugă... s'a întâmplat... la... 622.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/$_{20}$. *Îl însoțì în fuga sa.* BĂLCESCU, M. V. 393/$_{16}$. *Un ferman că mi-și scoteà... Cine, măre, că-l citeà, Drumul fugii mi-apucà.* TEODORESCU, P. P. 477. *Fuga-i rușinoasă, dar e sănătoasă.* CREANGĂ, P. 23. *La războiu coadă și la fugă frunte.* ZANNE, P. IV, 564. # **A o luà** (mai rar: *a o plecà* SEVASTOS, C. 324/$_{14}$, *a o apucà* SBIERA, P. 241/$_{6}$, *a o tuli* ȘEZ. II, 189/$_{1}$) **la ~**, (mai puternic) **a o rupe** (s. *a o rade* ȘEZ. III, 191/$_{2}$, *a o tăià* LB., BARCIANU) **de ~**, (mai rar: *de-a fuga* ISPIRESCU, M. V. 26/$_{8}$) = a-și căutà scăparea fugind (de cinevà s. cevà), a da dos la față. *A luat-o la fugă prin smidă.* ȘEZ. II, 188/$_{19}$; cfr. I, 229/$_{18}$. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl goneà cinevà.* DRĂGHICI, R. 158. *Scroafa, cum vede pe moșneag că vine asupra ei..., o rupe de fugă.* CREANGĂ, P. 75; cfr. ȘEZ. III, 88/$_{23}$; V, 7/$_{25}$. || Spec. (În obiceiurile pop. de nuntă) Plecarea unei fete cu un flăcău pe care-l vrea de bărbat, fără voia părinților. Cfr. MARIAN, NU. 150.

2°. Alergare. (Spre a exprimà iuțeala mișcării se întrebuințează adj. mare; omul s. animalul care poate fugì repede se numește *bun de ~*). *Pe copite iau în fugă* (= fugind) *fața negrului pământ.* EMINESCU, P. 242. *Vine în fuga mare.* ISPIRESCU, M. V. 57/$_{22}$. *Acuma să ne întrecem din fugă.* CREANGĂ, P. 51. *Dar mi-e murgul cam nebun Și de fugă numai bun.* ALECSANDRI, P. P. 72[b]/$_{3}$. *Într'o fugă alergà.* TEODORESCU, P. P. 520. *Cu fuga-i dă o roată.* ȘEZ. III, 179/$_{20}$. *Eu l-întreb de unde vine? El, cu fuga după mine.* MARIAN, SA. 39. *Fugă săltată.* PAMFILE, J. III, 46. | Fig. *Se uità țintă în ochii ei..., întrebându-se în fuga gândurilor, cum poate să fie o femeie... atât de rea.* ZAMFIRESCU, R. 48. # **A ținea (numai) o ~** = a fugì într'una. *De la Ocea până aproape de Grumăzești a ținut numai o fugă.* CREANGĂ, P. 117, cfr. 159. | **A da o ~ (până la...)** s. **a da (cu) fuga** = a fugì, a se duce repede (cfr. lat. fugam dare). *Tatăsău când auzeà, Fuga pe Dunăre da, Într'o luntre se suià...* TEODORESCU, P. P. 560[b]; cfr. 272[b]. *Dă fuga la împăratul.* ȘEZ. II, 50/$_{17}$; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 13. *Dau cu fuga după boi.* ȘEZ. I, 48/$_{2}$. *Dă o fugă până la băcanul din colț și cumpără niște măsline.* | **A pune (s. luà) pe ~ (pe cinevà)** = a-l fugărì. *Mă văzură; pe fugă mă luară.* ȘEZ. I, 296. || **În fuga calului** = în galop. *O caleașcă trecù în fuga cailor.* C. NEGRUZZI, I, 16. *Veneà în fuga calului.* EMINESCU, N. 15; cfr. MARIAN, SA. 173. | **O ~ (bună) de cal:** arată o distanță (cam cât poate fugì, fără să poposească, un cal în galop). *Cele cinci pogoane de fânețe... se aflau într'o vălcelușă, la o fugă bună de cal de la han.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 884. | (Transilv., germanism) **~ de cai** = alergare, încurătură, cursă (de cai).

3°. (Din ideea „mișcării repezi" s'a născut cea de „repede, iute", p. ext. de „în treacăt" și „superficial", în următoarele loc. adv.) (Mold.) **Cu fuga** (mai rar: *de ~* C. NEGRUZZI, I, 13 și *la ~* ȘEZ. I, 188/$_{27}$) = repede, de grabă, iute, fără amânare. *Hai, deschideți cu fuga, dragii mamii; cu fuga!* CREANGĂ, P. 21, cfr. 70. *Trimet pe Titirez cu fuga la pădure.* SBIERA, P. 180/$_{34}$. | (Munt.) **D'a 'n fuga** = pe apucate. *Cu câte-o țoală aruncată pe dînsele, așà d'a'n fuga...* ISPIRESCU, U. 51/$_{21}$. | **Din** s. **în ~** = în treacăt, în grabă. *Întinse mâna și ridică tremurând colțul învelitoarei... Observă în fugă arcul sprâncenei și mărimea curioasă a pleoapelor.* ZAMFIRESCU, R. 171. *Îi străpunseà pieptul, din fugă, cu pumnarul.* ALECSANDRI, P. II, 244. | **Pe ~** = repede, pe apucate. *Mâncară pe fugă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Carte latinească... S'o citească pe fugă.* TEODORESCU, P. P. 171[b].

II. Adv. (Din expresii ca *dă fuga!* = fugi!, prin elipsă, sau din figura etimologică *fugi fuga!* =

fugi rèpede! ŞEZ. I, 67/7, 188/31, interpretată greşit, s'a putut naşte un adverb) **fuga**, care se întrebuinţează sau în înţelesul imperativului „fugi!“ (cu toate înţelesurile acestuia, cfr. fugì III) sau cu înţelesul gerundiului „fugind“ s. al adverbului „rèpede, iute, în grabă“.

a.) (În legătură cu verbe ale mişcării) *Purciasără fuga.* DOSOFTEIU, V. S. 80,2. *Au plecat şi ai noştri fuga la Nistru.* M. COSTIN, LET. I, 333/19; cfr. NECULCE, LET. II, 244/6, 356/32; C. NEGRUZZI, I, 329. *Se întoarse fuga la împăratul şi spuse...* ISPIRESCU, L. 343. *Venind tot fuga în urma lor...* ŞEZ. I, 37/3. *Mă duc fuga după boi.* SEVASTOS, C. 149/21. *Încălecară şi fuga la drum merseră.* ALEXICI, L. P. 259/16.

b.) (Cu eliziunea verbului predicat; adesea urmat de un conjunctiv) *„Vai de mine!“ şi — fuga cât poate!* ŢICHINDEAL, F. 20. *Când văzură ei una ca aceasta,... fuga la boieriu, de-i vestiră.* CREANGĂ, P. 159, cfr. 66, 27, 284, 98, 57, etc. *Turma flămândă se făceà tot mai sălbatică... şi fuga 'ncolo şi'ncoace.* MARIAN, SE. II, 121. *Ţes un cot, — Fuga'n pod! Ţes un lat, — Fuga'n pat!* id. SA. 27. *Fuga cânele, fuga şi Dumnezeu!* ŞEZ. IV, 128/16. *Unul din ei, fuga să vâre mână.* ib. I, 280/30, cfr. III, 37/7.

[În valea Crişului-alb se aude **feiga** şi **feica**, în loc de *fuga: a luat-o la feiga; feiga copìle!* FRÂNCU-CANDREA, M. 78. | La CANTEMIR, IST. 191 întâlnim dativul (s. adverbul?) neobicinuit: *Îndatăşi fugai se deade.* (Cfr. *câmpui*). ‖ Diminutive: **fugúţă** s. f. *Au dat cocoşelul fuguţa la dînsul.* SBIERA, P. 295/14. *Fuga-fuguţa* = repede. CDDE. nr. 667; **fugulíţă** ib.; **fugusóară**. | Augmentativ (în glumă): **fugóiu** s. a. CONTEMPORANUL, II, 153.]

— Din lat. **fuga, -am**, idem.

FUGÁCIU, -CE adj. (Cheval) *rapide.* — Bun de fugă (mai ales despre cai). Cfr. MARDARIE, L. 345. *Cai mai buni şi mai fugaci.* TEODORESCU, P. P. 177b; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 197. *Voinic nebun pe-un cal fugaciu.* ŞEZ. IV, 11b/24.

— Din lat. **fugax, -acem**, idem (cu terminaţia schimbată subt influenţa suf. *-aciu*).

FUGÁR, -Ă şi **-E** adj., subst. 1°. *Fuyard, transfuge, fugitif, déserteur.* 2°. (Cheval) *rapide. Cheval, coursier. Perdrix blanche (Tetrao lagopus).* 3°. *Fugitif.*

1°. Care îşi caută, prin fugă, salvarea; care a fugit (din patrie, de-acasă, de la oaste, de la bărbat, etc.), fugit, cfr. băjenar, dezertor, transfug. *Au trimes la casele celor fugiţi... şi se aflară multe... ascunse pe la prietini, după cum este obiceiul celui fugar a ascundere.* NECULCE, LET. II, 272/33. *Au pornit cărţi pe la lăcuitori..., scriind să nu se teamă şi să nu îmble fugari, ci să iasă fieştecare la casele lor.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 243/3. *Ordonă să se ridice mic şi mare..., ca să prinză pe fugari.* C. NEGRUZZI, I, 108. *Să aresteze pe logodnica acestuia, fugară cu altul.* CARAGIALE, N. 113/11. *Graniţa aceasta... au trecut-o dese-ori fugarii de oaste.* IORGA, N. R. B. 57. *Jeluitorii au îmblat fugari prin pădure.* ŞEZ. IV, 18/9. *Fata cea fugară.* RETEGANUL, P. I, 39/24.

2°. Care poate fugì repede; cfr. fugaciu. *Pomenirea,... decât cerbii mai fugare... iaste.* CANTEMIR, HR. 197/23. *Aceşti doi voinici, Cu caii sumeţi..., Cu caii fugari...* ŞEZ. III, 41/11. ‖ Substantivat. Cal. *Nu este cal în lume ce ar puteà s'ajungă Fugaru-mi ce se trage din mândrul Abdalah!* I. NEGRUZZI, II, 180. *De frâu fugaru-şi ţine.* COŞBUC, F. 13. *Primblă-mi-se'n sus şi'n gios Pe fugaru-i cel frumos.* ALECSANDRI, P. P. 105b, cfr. 176b/13. | Spec. (Ornit.) = **fugău.** MARIAN, O. II, 406.

3°. (Literar, modern, spre a traduce neologismul „fugitiv“) Care (se) trece repede. *Se observă abià ici şi colo o scânteiere de lumină fugare.* IORGA, L. I, 512, cfr. id. SĂM. III, 191. *Firea fugară.* GORUN, F. 176. *Clipe fugare.* SADOVEANU, SĂM. IV, 417. *Privire fugară.* idem, P. S. 38. *Fugara fericire.* P. CERNA, CONV. LIT. XLII, 140. *Zâmbete fugare.* id. P. 73.

[Cu alte sufixe (în poezie): **fugárnic, -ă** adj., subst. 1°. *Vrai să dai pe copilă... acestui fugarnic?* COŞBUC, Æ. 137/30. | 2°. *Voinicul dă pinten, Fugarnicul sprinten Porneşte săgeată.* IOSIF, P. 81. | 3°. *Fugarnice ore.* OLLĂNESCU, O. 268. ‖ (Rar) **fugáş, -ă** adj., subst. (În Sălagiu VAIDA, şi în Buzău CDDE. nr. 667.) *Pre tot fugaşul cât de reapede... vor agiunge.* CANTEMIR, IST. 113. ‖ **fugáreţ, -riţă** adj. *Trupul [iepei lungăreţ, o arătă că e fugariţă.* C. NEGRUZZI, I, 42. ‖ (După fran. *fougueux*) **fugós, -oásă** adj. *Fugoasele dromadere.* C. NEGRUZZI, II, 131/20. *Coapsa fugosului Pegaz.* CARAGIALE, S. U. 83/2.]

— Derivat din **fugì**, prin suf. adj. *-ar.*

FUGĂREÁLĂ s. f. v. **fugărì.**
FUGÁREŢ, -RIŢĂ adj. v. **fugar.**

FUGĂRÍ vb. IV[a] trans. *Mettre en fuite, donner la chasse (à).* — (Factitivul lui „fugì“, înlocuind pe vechiul fugà) A pune pe fugă (alungând, gonind pe cinevà), cfr. păfugâ. *Împins fiind de valurile Turcilor fugăriţi...* ISPIRESCU, M. V. 25/15, cfr. 30/20, V. 37/18. *Oamenii care fugăreà un porc...* SBIERA, P. 289/26, cfr. 27/4, 55/34, 61/5, etc. *Se iau droaie după el şi-l fugăresc.* SEVASTOS, N. 238/35, cfr. 91/1. *Păcală, ce-l fugăreau oamenii afară din casele lor...* ŞEZ. III, 129/8, cfr. I, 245/31, IV, 122/32, 204/26, 207/21, VIII, 72, etc. [Derivate: **fugărire** s. f., **fugărít** s. a. *Apoi o ia la fugărit.* ŞEZ. IV, 123/32; **fugăreálă** s. f. ION CR. II, 247.]

FUGÁRNIC, -Ă adj., **FUGÁŞ, -Ă** adj., subst. } v. **fugar.**

FUGĂU s. m. 1°. *Perdrix blanche (Tetrao lagopus)* 2°. *Hydrometra paludum.*

1°. (Ornit). (Sălagiu, Bucov. şi Mold.) Un fel de potârniche, numită şi fugar. MARIAN, O. II, 218 (cfr. însă 406), VAIDA; cfr. ŞEZ. II, 211/5.

2°. (Entom.) (Transilv.) Insectă care se aseamănă cu ţânţarul şi care umblă cu o repeziciune mare pe faţa apei; se mai numeşte (în Bucov.) gonaciu, (în Munt.) goangă.

— Derivat din **fugì**, prin suf. *-ău.* (Cu numirile de păsări: alb. *fugę*, sârb. *fuga, vuga*, n'are, probabil, nici o legătură etimologică).

FÚGET s. a. v. **fugì.**

FUGÍ vb. IV intrans. I. 1°. *Fuir, éviter.* 2°. *S'enfuir.* II. *Se sauver, prendre la fuite, s'évader.* III. *Courir.*

I. (Nota principală e „evitarea unei primejdii“, — cea secundară: „cu ajutorul unei depărtări repezi de salvare“).

1°. A se depărtà repede, spre a evità cevà s. a scăpà de cinevà. (Prin prep. de, mai rar prin dinainte, din faţă, † de către se indică persoana s. lucrul care se evită) *Protiviţi-vă dracului şi fugì-va de la voi.* COD. VOR. 128/12. *Fugiiai de noi.* CUV. D. BĂTR. II, 423. *Pren şapte căi vor fugì de către faţa ta.* BIBLIA (1688), 146. *O junĕ Doamnă,... fugând de cetele tartare.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Cocostârci şi rândunele... Au fugit de zile rele.* ALECSANDRI, P. II, 7. *Moş Nichifor fugeà de cărăuşie, de-şi scoteà ochii.* CREANGĂ, P. 107. *Fug... dinaintea unui domn.* ISPIRESCU, M. V. 30/4. *Cânele nu fuge de codru* [de pâne], *ci de ciomag.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 11/14. *De bine nime nu fuge.* BARONZI, L. 35/5. | A căutà să scapi, a te ferì (printr'o îndepărtare repede) de cevà, a ocolì, a evità cevà. *Fugeà unul de altul.* KONAKI, P. 84. *Să fugiţi de trândăvie!* DRĂGHICI, R. 156. *De multe ori fugeà el de noroc şi norocul de dînsul, căci erà leneş.* CREANGĂ, P. 37. *De om roş... să fugi!* ŞEZ. I, 127/3. *Cine fuge*

de judecată, dreptate nu are. ZANNE, P. V, 367. *Fuge de ploaie Şi dă în noroaie.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I, 5/3. *Fugi din calea lui.*

2°. A se refugià (dinaintea unei primejdii s. a unei situaţii neplăcute), a se retrage s. adăpostì în grabă într'un loc apărat. (Absol. s. complinit prin la munte, la ţară, în băjenie, etc.) *Să fugă pre la munte.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Fugiià 'n bejenii.* id. v. S. 26,2. *Neaflând minută de răgaz, am fugit la ţară.* C. NEGRUZZI, I, 60. *Alexandru Lăpuşneanu,... fugind la Constantinopol, izbutise a luà oşti turceşti.* id. ib. 137. *Lumea din ţară erà fugită la munţi.* BĂLCESCU, M. V. 131. *Subt pădure grămădită Şade lumea învălită, Ziua de soare fugită, Noaptea de lună pitită?* (= Casa). GOROVEI, C. 47. | Spec. *A ~ (în lume)* = a plecà de acasă, în mod grabnic s. tăinuit, cu intenţia de a-şi pierde urma (cfr. a luà lumea în cap). *Hai, ş'om fugì în lume, Doar ni s'or pierde urmele Şi nu ne-or şti de nume.* EMINESCU, P. 275. *De urît mă duc de-acasă, Şi urîtul nu mă lasă; De urît să fug în lume, Urîtul fuge cu mine.* CREANGĂ, P. 141. *Haide, mândră, să fugim, Amândoi să pribegim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57. (Mai ales subt forma part. -adj., adesea substantivat, şì cu înţelesul de „dezertor, fugar") *Încălecă şi zburà... în urma fugiţilor.* EMINESCU, N. 15. *Vreun fugit din ocnă.* COŞBUC, F. 106. *Mi-or zice că sânt... fugită de la bărbat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 233. | (Prin prep. cu se arată persoana, la îndemnul s. de dragul s. subt scutul căreia pleacă cinevà de-acasă) *Şi vin' la noi de mă cere. De m'or da, de nu m'or da, M'a da frunza şi iarba, Ş'oiu fugì cu dumneata.* ib. 48.

II. (Nota secundară: „depărtarea repede" devine tot atât de importantă ca cea principală: „evitarea primejdiei") A scăpà prin fugă, a o rupe s. a o luà la fugă, a da dos la faţă (dinaintea duşmanului, a primejdiei, etc.), cfr. a o tulì, a evadà. *Fiul Romei se aprinde... Fug Gepizii, fug Bulgarii, Şi Lombarzii şi Avarii, Fug şì Hunii, fug şì Goţii, Fug potop, potop cu toţii, Şi se duc, se duc ca vântul...* ALECSANDRI, P. I, 269. *Taie poalele şi fugi!* ZANNE, P. III, 312. *Robul a fugit din temniţă.*

III. (Nota secundară: „depărtarea repede" devine notă principală şi cuvântul *a fugì* ia cu totul locul vechiului cure. Absol. s. în legătură cu un adv. local; une-ori cu complement intern, mai ales în figură etimologică. Despre oameni s. animale) A se mişcà mai repede decât prin mersul obicinuit (prin umblet), dând corpului său un avânt mai mare, a alergà (diferitele feluri de *a ~* sânt: în copcii, în trap, în galop, etc.). *Fug caii, duşi de spaimă.* EMINESCU, P. 213. *Ipate... îşi fură copilul din covăţică... şi fuge cu dînsul acasă.* CREANGĂ, P. 173. *Vacile fug prin ocol.* MÂNDRESCU, L. P. 141/10. *Tot o fugă el fugeà.* BIBICESCU, P. P. 305. | (Cu deosebire la imperativ, când voim să alungăm pe cinevà) *Fugi!* = pleacă, du-te repede; dă-mi pace! *Doruţule, voie rea, Fugi de la inima mea!* DOINE, 100/16. *Fugi la naiba, ghiuj bătrân!* ALECSANDRI, P. P. 326/5. *Fugi încolo, vină'ncoace; Şezi binişor, nu-mi da pace!* ib. 339/1. *Fugi de-acolo* s. (Mold.) *încolo!* se zice, în graiul familiar, către cinevà care ne împărtăşeşte cevà ce nu putem crede; (une-ori, în funcţiune substantivală, în opoziţie cu „vino'ncoace"). *Fost-ai lele cu lipiciu, Ş'ai rămas cu fugi-de-aici.* ib. 338b/4. (În stilul vioiu al povestirii populare, găsim adesea imperativul acesta, în loc de altă formă verbală, ca un îndemn direct al autorului către eroul său). *Le înhăţară şi — fùgi cu dînsele la ţărmul mării!* ISPIRESCU, U. 64/17. *Lupul, fùgi! dracul, fùgi! şi fug mereu unul d'altu'.* ŞEZ. III, 191/3. | (Spre a arătà o fugă repede, se întrebuinţează diferite expresii figurate, dintre care cităm câteva mai obicinuite) *Fuge mâncând* (mai rar: *rupând* SBIERA, P. 241/8) *pământul* RETEGANUL, P. V, 66; cfr. ALEXICI, L. P. 237/11, SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1074, ŞEZ. IV, 200/26 s. *ca când îl goneşte cu biciul de foc* ROMÂNUL GLUMEŢ, 56/15, *de-şi scoate ochii* ZANNE, P. II, 573, *ca din puşcă* RETEGANUL, P. IV, 24/24; cfr. ISPIRESCU, U. 72/1, *cât ce poate* CREANGĂ, P. 215, *ca nişte pui de potârniche* H. IV, 155, *de-şi rupe gâtu'* FUNDESCU, L. P. 73/15, *în ruptul capului,* etc. || Fig. *Dulce somn!... Unde fugi?* MARCOVICI, C. 6/6. *Şi apele cu spaimă fug în pământ şi seacă.* EMINESCU, P. 208. *De pe înălţimi se vedeà întreaga panoramă:... corturi albe, fugând în perspectiva unei linii nesfârşite.* ZAMFIRESCU, R. 82. *Puterea din mine fuge.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 214. | Spec. *A-i ~ laptele (unei femei)* = a-i încetà, a-i secà; *a-i ~ cuivà sufletul* = a fi ca mort; *a-i ~ cuivà sângele (la cap, la inimă)* = a se congestionà; *a-i ~ cuivà ochii după cevà* = a i se stoarce ochii după..., a nu-şi mai puteà luà ochii (de nesaţiu, de dor de a posedà) de pe cevà; *a-i ~ cuivà ochii în fundul capului,* etc. *De se întâmplă să fugă laptele de la lehuză...* MARIAN, NA. 147, cfr. 125. *Îi trage un frecuş... de-i fugeà sufletul din el.* CREANGĂ, P. 306. *O cloşcă... cu pui de aur, aşà de frumoşi, de-ţi fug ochii pe dînşii.* id. ib. 99, cfr. 95. *I se turburà şi painginesc ochii, fugându-i în fundul capului...* MARIAN, Î. 24. *Mi-am simţit sângele fugit spre inimă.* SADOVEANU, P. S. 42.

[Imper. *fugi!* (prin Sălagiu, forma scurtată, cfr. megl. *fui!*) *fu!* VAIDA. | Gerundiul *fugînd* şi (mai des, forma împrumutată de la verbul *fugà*) *fugând.* || Derivate: (rar) **fugíre** s. f. fugă, † refugiu. *Tu eşti fugire mie.* PSAL. SCH. 93; cfr. CORESI, PS. 19, 184, 260. *După desăvârşita fugire a neprietenilor...* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 117. *Grăbeşte-ţi fugirea.* COŞBUC, Æ. 44/22, cfr. 50/27; **fugít** s. a. *Un cal... Făcut pe fugit.* MAT. FOLC. 67; (neobicinuit) **fúget** s. a. CONTEMPORANUL, III, 630. | **fugătór, -oáre** adj., subst. (la origine adjectivul verbal al lui *fugà*) care fuge (bine, iute), fugaciu; care dispare repede, fugitiv; (rar) care fuge de cevà, fugar. ANON. CAR.; cfr. MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Fugătorul vis al vieţii.* MARCOVICI, D. 337. *Fata fugătoare.* ISPIRESCU, L. 324. *Cernă fugătoare!* TEODORESCU, P. P. 416. *Fugător în goana mare.* PĂSCULESCU, L. P. 51.]

— Din lat. **fugĭre** (= *fugĕre*), idem.

FUGÍLĂ s. m. Nom de *chien.* — Nume de câne. JAHRESBER. XII, 158.

— Derivat din **fugì**, prin suf. calif. *-ilă.*

FUGITÍV, -Ă adj. *Fugitif.* — Care trece repede, trecător, fugar, fugător, de scurtă durată. *O cugetare fugitivă.* HASDEU, I. C. 172. *Fraze fugitive:* de efect trecător, fără conţinut real. MAIORESCU, D. III, 160.

— *N.* din fran.

FÚGLU, -Ă † s. m. *Prisonnier, captif.* — (Numai în COD. VOR.) Prizonier, cfr. ferecat. *Pavelu fuglulu chiemă-me.* 51/11 (= Pavel cel legat m'au chemat. N. TESTAMENT 1648; Cel legat Pavel, chemând pre mine. BIBLIA 1688). *Pridădiră Pavelu şi alţii oarecarii fugli sutaşului.* 83/2 (= deaderă... legaţi sutaşului. N. TESTAMENT, 1648; BIBLIA 1688). *Se ucigă fuglii.* 94/12 (= să omoare pre cei prinşi. N. TESTAMENT 1648; pre cei legaţi. BIBLIA 1688).

— Din ung. **fogoly,** idem (din *fogni* „a prinde").

FUGÓIU s. a. v. **fugă.**
FUGÓS, -OÁSĂ adj. v. **fugar.**
FUGULÍŢĂ, FUGUŞOÁRĂ, FUGÚŢĂ s. f. v. **fugă.**
FUIÁŞ s. a. } v. **fuioagă.**
FUICÁŞ s. m. }

FUIOÁGĂ s. f. — (Numai în expresiunea:) **A umblà ~** = a umblà fără rost, răzleţ, a fugi de treabă. (Zmulţi, în Covurluiu) ZANNE, P. II, 789. [Pronunţ. *fu-ioa-.*]

— Derivat din ung. **fújogni** „a suflà încoace şi

încolo". (De la aceeași tulpină avem, în părțile Năsăudului, ungurismele: **fuiaș** s. a. „vânt grozav, împreunat cu omăt" BUGNARIU, NĂS. < ung. dial. *szél fujás* „bătaie de vânt", **fuicaș** s. m. „om nebunatic, sărit din țâțâni, fără scaun la vorbă" ib. < ung. *fujkás* „care se umflă în pene").

FUIOÁRĂ s. f. v. **fuior.**

FUIÓR s. a. 1°. *Filasse de chanvre* (en forme de tortis). 2°. *Chanvre.* 3°. *Filasse.* 4°. *Beaucoup.*

1°. Cânepă melițată și periată (spre deosebire de păcișă, câlțișor, câlți, stupă, brebeni, zgrebeni, canură); spec. mănușa de cânepă melițată și întocmită în formă de păpușă s. scul. Douăsprezece fuioare, legate cu un al treisprezecelea formează (Mold.) o chită, douăzeci-și-patru (s. douăzeci-și-cinci) un ort, cincizeci (Transilv.) o piatră. RĂDULESCU-CODIN, L., PAMFILE, I. C. 206, 208, DAMÉ, T. 139; ȚARA OLTULUI, III, nr. 26. *Oarece muiere va fură de la vecina sa tort sau fuior...* PRAVILA (a. 1640), ap. TDRG. *Vădzù ca un caier de fuior.* DOSOFTEIU, V. S. 114. *Cânepa melițată vine din Austria în fuioare.* I. IONESCU, M. 739. *Mustățile... erau... lungi ca două fuioare de cânepă.* MERA, L. B. 268. | Fig. *Ieșind... un fuior de fum.* RETEGANUL, P. III, $41/_{20}$.

2°. P. ext. Cânepă (considerată ca material din care se țese pânză). *Pânză de ~ :* când se bate fuior în bumbac. (Isverna, în Mehedinți) H. IX, 61. *Se mai pune peste întreg corpul mortului încă și o pânză albă... lucrată din bumbac sau fuior.* MARIAN, Î. 85. *40 coți de pânză de fuior.* SEVASTOS, N. $46/_{15}$. *Fă-mi cămașă de fuior Că mi-i gându să mă'nsor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 365. *Fugi junghiu înjunghietor, că te 'mbrac în haine de fuior.* ȘEZ. VIII, 55.

3°. P. gener. Orice materie textilă (lână, bumbac, mătase, borangic, dar cu deosebire in) înainte de a fi toarsă (strânsă în formă de mănunchiu); cfr. caier, tort. *Degetele ei... torceau dintr'o furcă de aur și dintr'un fuior de lână ca argintul.* EMINESCU, N. 8. *Să-mi aduci cu pliscul tău Cinci fuioare de mătasă De la mama, de acasă.* ALECSANDRI, P. P. 142. *Coama și coada ca niște fuioare de borangic.* CARAGIALE, N. $123/_{4}$. *Doi saci plini, unul cu fuioare de cânepă și altul cu fuioare de in.* RETEGANUL, P. I, 536. *Până mâni de dimineața să gătești fuioarele aceste de tors.* CREANGĂ, P. 5.

4°. (În funcțiune adverbială) Mult. *Mănâncă ~ :* mult. PAMFILE, I. C. 214 (cfr. înfulică). *Se duce mâncarea pe gât fuior.* ȘEZ. IX, 144.

A da pânza pe fuioare = a păgubi la un schimb, a da bun și a luă prost. ZANNE, P. III, 271. | **A ține ~ (cu cineva)** = a nu se intimidă. („Imaginea pornește de la răgilatul cânepei, la care operație fuiorul e ținut de cele două capete de doi inși care trag de el". TDRG.) *Filosoful acela ținea fuior cu boierul și nu se lăsă întru nimică mai pe jos decât dînsul.* SBIERA, P. $246/_{28}$. | **A-și luă (ale) trei fuioare** = a plecă repede de undevà, a fugi, a o șterge. BARONZI, L. $40/_{12}$, cfr. ZANNE, P. V, 298. *Fata mea, să-ți iei ale trei fuioare și să te duci din casa mea.* ISPIRESCU, L. 396. | **~ ul popii** = fuiorul care se dă la țară preotului, când umblă cu Iordanul. De oare ce acest dar nu lipseà niciodată și se făceà peste taxa obicinuită, a rămas vorba: *ca ~ ul popii,* când trebue să dai cevă de care nu-i chip să scapi (RĂDULESCU-CODIN, L.) s. *a fi pe de-asupra ca ~ ul popii:* a fi mai mult de cât se cuvine, a da peste necazuri nouă, după ce ai răbdat multe (ZANNE, P. VII, 106-107); *a umblà ca ~ ul popii:* de colo-colo, fără astâmpăr, fără rost, zăpăcit (ZANNE, P. VII, 106. Cfr. PAMFILE, J. II).

[Și: **fuioáră** s. f. Numele unui joc de copii. PAMFILE, J. III. || Derivat: (rar, Bucov.) **fuiorós, -oásă** adj. Ca fuiorul. MARIAN. | Diminutive: **fuiorâș,** (mai rar) **fuiorúș.** *Până dimineața vei toarce fuiorașele acestea de in.* RETEGANUL, P. I, $54/_{35}$. *Au rugat pe babă ca să iaie fuiorușul, să-i steargă piciorușul,* SBIERA, P. $295/_{12}$.]

— Din lat. pop. ***folliolus, -um** (diminutivul lui *follis,* deci, propriu: „burdușel").

FUIORÂȘ s. a., **FUIORÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **fuior.**
FUIORÚȘ s. a. }
FUIȘÓR s. a. v. **foișor.**

FUITUÍ vb. IV^{a}. *Bourrer.* — (Ungurism; Transilv.) A îndesà. Cfr. VICIU, GL. 94. [Și: (rar) **fultuì.** | Derivat: **fuituíre** s. f. ib.]

— Din ung. **fojtani** „a sugrumà". Cfr. fuituială, fuituitor.

FUITUIÁLĂ s. f. = **foitaș.** (Mold.) Umplutură de pușcă, de pistol, din câlți, cârpe s. hârtie, ce se bate peste alice s. iarbă. COSTINESCU; cfr. H. VI, 116 (Iepureni, în Fălciu). *Sărmană bibliotecă!... toată a slujit de fultuială Ianicerilor.* C. NEGRUZZI, I, 11. *Fuituiala cu care au fost puștile încărcate...* MARIAN, SE. I, 213. [Și: **fultuiálă, furtuiálă.** TDRG.]

— Derivat din **fuituì.**

FUITUITÓR s. m. — (La minerii din Munții-apuseni) Unealtă de fier de lungimea și grosimea sfredelului, cu care se îndeasă (se fuituește) umplutura de praf de pușcă (s. de dinamită), când se sparge piatră. VICIU, GL.

— Derivat din **fuituì,** prin suf. instr. *-itor* (traducând întocmai pe ung. **fojtoló,** idem).

FULÁR s. a. *Foulard.* — (Franțuzism) Pânză ușoară de mătasă. | P. ext. Basmà de mătasă, de inișor, etc. pe care o poartă de obiceiu bărbații la gât, iarna.

— *N.* din fran.

FULĂRÍT † s. a. v. **folărit.**

FULĂU s. m. 1°. *Vaurien.* 2°. *Maroute, camomille-puante, camomille-des-chiens (Anthemis cotula).* (Mold.)

1°. (Fam.) Pierde-vară. *Unu' ară, Doi se miară. Doi fulăi, Patru umblăi Și un fățai-fățai?* (= Porcul). GOROVEI, C. 303; cfr. SPERANȚĂ, ap. TDRG.

2°. (Bot.) = **romoniță-puturoasă.** DICȚ.

— Etimologia necunoscută; (TDRG. crede că este ung. *faló* „mâncău"; pentru înțelesul 2°, cfr. fulică).

FULCÉL s. m. *Prune séchée.* — (Râușor, comit. Făgărașului) Prună uscată, caldă încă, atunci când se ia de pe leasă: *Dă-mi câțiva fulcei!* VICIU, GL.

FULÉNDRIȚĂ s. f. *Guenille.* — (Termen de dispreț) Haină proastă; cfr. fleandură, buleandră. *Femei în niște fulendrițe de stambă răscoaptă.* IONESCU-BOTENI, S. N. 82. [Și: **flénderiță** s. f.]

— Alterație diminutivală din **fleandură.**

FULFÚGĂ s. f. (Bot.) — (Vânju-mare, în Mehedinți) Nume de plantă (nedefinită mai de aproape). H. IX, 122.

FULG s. m. 1°. *Duvet. Plume.* 2°. *Flocon.*

1°. Pană fină și moale, cu fire subțiri și mătăsoase, care crește mai ales pe burta păsărilor și printre penele mari; cfr. puf. (În comparații, spre a indicà ușurime mare, cfr. pleavă) *Moș Vlad,... cu ochi de vulpe, zăreà creștetul delicat al dropiei mișcând printre fulgii coliliei.* ODOBESCU, III, $14/_{27}$. *Fulg de pasăre măiastră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 170. *Dragostea sburdalnica, ...E ca pleava de ușoară Și ca fulgul ce'n vânt sboară.* TEODORESCU, P. P. 302^{b}. *Ca p'un fulg, o iai în brațe.* BIBICESCU, P. P. 364. *Baba descântă bolnavului de izbitură cu un fulg (pană) într'un clondir cu apă neîncepută.* GRIGORIU-

RIGO, M. P. I, 90. *Am o gâscă pe apă Și cu fulgii în pădure?* (= Corabia). GOROVEI, C. 100. *Cine fură găina altuia, îi numără fulgii pe cealaltă lume.* ȘEZ. III, 123. ‡ *(A bate pe cinevà)* **să-i meargă fulgii**: zdravăn. (Imaginea e luată de la perinile din care zboară fulgii când le bați.) ZANNE, P. I, 462; BARONZI, L. 48/8. *O lovì odată cu mițele de-i merse fulgii.* ISPIRESCU, L. 209. *L'a bătut de i-au mers fulgii.* PAMFILE, J. III (cfr. *a-i merge (cuivà) petecele*). | **Ca ~ pe apă**: ușor, fără greutate; în voia întâmplării. ZANNE, P. I, 462. *Acum ajunseră negustori grei ca fulgul pe apă.* ISPIRESCU, L. 286. | **Spălat ~** : astfel ca să strălucească. DDRF. || Spec. Pana cu care cobzarul face să zdrăngănească coardele cobzei. *Cobza are coarde, căluș, fulg.* (Bilciureni, în Dâmbovița) H. IV, 57.

2°. Părticică ușoară și cristalină de zăpadă, care cade pe pământ când ninge, flotac. *Fulgii zbor, plutesc în aer.* ALECSANDRI, P. II, 9. *A început de ieri să cadă Câte un fulg.* COȘBUC, F. 62. *Fețișoara lui, Spuma laptelui... Neajunsă de soare, De fulg de ninsoare.* TEODORESCU, P. P. 92.

[Diminutiv: **fulgulét.** BIBICESCU, P. P. 256.]

— Se pare că avem a face cu un adjectiv substantivat, cu înțelesul fundamental de „strălucitor", care ar puteà fi lat. pop. ***fulgus, -a, -um** (adjectiv postverbal din *fulgēre* „a străluci"). CONV. LIT. XXXIX, 65-66, sau reconstruit din *fulgidus.*

FULGĂETÚRĂ s. f. v. **fulguì.**

FÚLGER s. a. (s. m.) 1°. *Éclair, foudre.* 2°. *Petite cuscute (Cuscuta epithymum).*

1°. Lumină vie și pătrunzătoare provenită din descărcarea electrică a doi nori (urmată sau nu de tunet; cfr. trăsnet: fulgerul care izbește pe cinevà s. cevà). (În comparații, spre a indicà iuțeală mare, cfr. gând, vânt) *Fulgerul ce iase de la răsărit și se iveaște până la apus.* TETRAEV. 243. *Pre pizmași gonì-i-va cu fulgere multe.* DOSOFTEIU, PS. 51. *Ca cum ar merge fulgerul, așà mergeà focul împrejur.* NECULCE, LET. II, 352/3. *Fulgere cu trăsnet prin văzduh scăpărătoare.* KONAKI, P. 101. *„Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau", răspunse Lăpușneanul, a cărui ochi scânteiară ca un fulger.* C. NEGRUZZI, I, 139. *Sai, Române, pe omor, Fă-te fulger răzbitor.* ALECSANDRI, P. I, 267. *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i.* EMINESCU, P. 188. *Dracii s'au împrăștiat iute ca fulgerul în toate părțile.* CREANGĂ, P. 144. *Fata ieși din curte ca fulgerul.* ISPIRESCU, L. 13. *Dorul meu pe unde pleacă... E mai repede ca vântul, Ca fulgerul și ca gândul.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 90. || Fig. *Cu fulgerile săbiilor celor ascuțite...* ANTIM, P. 4/2. *Fulgeri ies din ochii săi!* ALECSANDRI, P. I, 268. *Atunci un fulger de adevăr îmi lumină mintea.* id. DACIA LIT. 261. || (Atributiv, modern) *Trenul fulger.*

2°. Tortoțelul din trifoiu (Bouțariu, în Transilv.) VICIU, GL., torțiel.

[Plur. *fulgere*, rar (în poezie) *fulgeri.* | Și: **sfúlger** s. a. (Vâlcea, Dolj, Romanați, Ban.), ap. CDDE. | Diminutiv (neobicinuit): **fulgerél** s. m. GOROVEI, C. 357.]

— Din lat. **fulgur, -erem** (în loc de *fulgurem*), idem.

FULGERÁ vb. I. *Faire* ou *lancer des éclairs, foudroyer.*

I. Intrans. 1°. Impers. A se produce fulgere. *Începând a fulgerà, se păreà că ceriul arde.* DRĂGHICI, R. 9. *O, cum fulgeră de strașnic..., groaznice tunete o să avem!* C. NEGRUZZI, I, 58. *Când fulgeră, se face cruce.* ȘEZ. III, 49; cfr. I, 126/36, 192/10, II, 194/16, III, 121/10, 122/12, 46/23, etc. *Când fulgeră, poporul vorbește că se bat zmeii unul cu altul.* (Băltinești, în Covurluiu) H. III, 23.

2°. (Subiectul e Dumnezeu, cerul, norii, etc.; rar) A produce fulgere. *Îmi place să văd cerul fulgerând.* ALECSANDRI, P. I, 144. *De-ar venì luna Mai Să-mi aud cerul tunând, Să văd norii fulgerând.* idem, 287b/7. (Figură etimologică) *Fulgeră fulger și vei râsipì pre dînșii.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. ‡ (Despre om) *Fulgeră și tună de mânie*, v. tunà.

3°. Fig. A sclipì ca un fulger, a scânteià. *Un foc... pe ceruri... Noaptea fulgerând se vede.* KONAKI, P. 277. *Coroanele... le fulgeră pe frunți.* EMINESCU, P. 213. *Răsună trâmbița, fulgeră armele.* ARHIVA R. I, 43. *Pala'n aer fulgerà, Capul Mârzăcesc zburà.* ALECSANDRI, P. P. 114. | *Ochii îi fulgeră cuivà:* aruncă priviri săgetătoare, pătrunzătoare ca lumina fulgerului. *S'aruncă furtunatic spre rob atunci sultanul Și-i fulgeră'n cap ochii și'n-mână iataganul.* COȘBUC, B. 15. || A se ivì s. a trece repede ca un fulger. *Mii de idei îmi fulgerau prin gând.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

II. Trans. 1°. A lovì cu fulgerul, a trăsnì. *Sv[ă]ntul tămăduì pre un fulgerat.* DOSOFTEIU, V. S. 29; cfr. 140,2, 116,2. *Stânci cu fruntea fulgerată.* ALECSANDRI, P. II, 257. || (Rar) Refl. (despre poame) A se închircì. *Coajele de nucă nu se aruncă în foc, că la anul se fulgeră nucile.* ȘEZ. III, 149/5.

2°. Fig. (Literar, în parte după fran. *foudroyer*) A săgetà s. a doborî pe cinevà (cu priviri fulgerătoare, cu o lovitură năprasnică, etc.). *Vizirul... fulgeră armata cu'n ochiu plin de dispreț.* ALECSANDRI, P. II, 347. *Fulgerat de spaima loviturii, se'nalță roibu'nviforat.* COȘBUC, F. 14. *Vlădica Inocențiu îndrăznì să fulgere cu excomunicarea sa pe acel care îndeplineà aceste funcții de spion, Iesuitul Ballog.* IORGA, L. II, *Să nu îndrăznești să te miști, că te fulger!* (aveà un revolver în mână). SANDU-ALDEA, U. P. 73.

3°. (Rar) Fact. A face să fulgere, să sclipească. *Sabia și-o fulgerà.* MSS. (sec. XVII), ap. GCR. I, 171/9.

[Și (Ban., Oltenia): **sfulgerà** CDDE. nr. 673. | Derivate: **fulgeráre** s. f. (fig.) *Prin una din acèle fulgerări de conștiință,... Ana înțelese... și căscă ochii mari.* VLAHUȚĂ, D. 233; **fulgerát** s. a. O boală de vite. (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 143, cfr. fulgerătură; **fulgerătór, -oáre** adj., adv. *Nu vedeți cumpliții nori Cum sosesc fulgerători?* ALECSANDRI, P. I, 439. | Fig. *Mai toți mureau de podagră or de vr'un atac fulgerătoriu.* CONTEMPORANUL, II, 247. | Pătrunzător, săgetător. *Îi aruncă o căutătură fulgerătoare.* C. NEGRUZZI, I, 322. | Iute ca fulgerul. *Luceafărul... S'aruncà fulgerător, Se cufundà în mare.* EMINESCU, P. 262. *Câtevà bătăi ușoare în ușă cărora le răspunseră fulgerător de repede zvâcnirile aprigi ale inimii lui.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 425. | Spec. *(Zile) fulgerătoare:* numele celor trei zile (16, 17 și 18 Ianuarie) rele de fulgere, trăsnete și vifore. Cfr. MARIAN, SE. I, 237; **fulgerătúră** s. f. (cfr. lat. *fulguratura*) (Rar) Fulgerare. *Le-am văzut... ochii cu fulgerătura.* COȘBUC, F. 113. | Spec. (Med.) Epilepsie. LEON, MED. 128. *Cădzù în fulgerătură, de-i săcară toate mădulările.* DOSOFTEIU, V. S. 217, cfr. 98, 48,2. *Când fulgeră întâiu, să iai paie de jos cu ochii închiși, căci sânt bune de fulgerătură.* ȘEZ. III, 121/11, cfr. 197/9, II, 93/8. (După POLIZU și COSTINESCU ar însemnà și: bube ce ies în cap la copiii mici; după BARCIANU și: junghiu).]

— Din lat pop. **fulgerare** (= *fulgurare*), idem.

FULGERĂTÓR, -OÁRE adj. } v. **fulgerà.**
FULGERĂTÚRĂ s. f. }
FULGERÉL s. m. v. **fulger.**

FULGERÉȘTE adv. *Prompt comme l'éclair, avec la rapidité de l'éclair.* — Iute ca fulgerul. *Zborul iute-și repezià Iepurește, ogărește, Păsărește, fulgerește.* ALECSANDRI, P. P. 113b/20. *Dar trecându-mi fulgerește în minutile alea gândirea, d'acolea mi se pironì mintea asupra unii ogne.* JIPESCU, O. 92.

— Derivat din **fulger**, prin suf. adv. *-ește.*

FULGUÍ vb. IV(a). *Neiger* (à gros flocons).—Impers. A ninge cu fulgi rari, a începe să cadă fulgi de zăpadă, cfr. fufulà. *În spre seară... începù să înghețe și să fulgue.* I. NEGRUZZI, I, 338. *În Martie (și chiar în Aprilie) poate fulguì de zăpadă.* MEHEDINȚI, R. 12. *Fulguià rar de ninsoare.* SANDU-ALDEA, A. M. 45. *Când iarna fulgue cu soare, e semn că are să ningă târziu.* ȘEZ. VI, 62. *Fulgue a ninsoare:* începe să ningă. PAMFILE, C. *Fulgue... arar din copaci* (: se scutură fulgi de zăpadă). ANGHEL și IOSIF, C. L. 230. [Derivate: **fulguíre** s. f. *Fulguiri repezi de zăpadă.* IONESCU-BOTENI, S. N. 215; **fulguít** s. a.; **fulguiálă** s. f.; **fulguitúră** (**fulgăetúră** N. A. BOGDAN, ap. TDRG.) s. f. Când dă câțiva fulgi de zăpadă se zice *fulguială* s. prășcaiu. (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 151.]

— Derivat din **fulg**, prin suf. denominal *-uì*.

FULGUIÁLĂ, FULGUITÚRĂ s. f. v. **fulguì**.
FULGULÉȚ s a. v. **fulg**.

FULGURÁNT, -Ă adj. *Fulgurant.* — (Franțuzism, rar) Care aruncă o lumină vie și repede, fulgerătoare. *Focuri de artificii..., băsici fulgurante.* ODOBESCU, II, 540. [Familia: **fulgurație, fulguratiúne** s. f. Fulgerare în regiunile înalte ale atmosferei, fără tunet. Fig. *Fulguratiune de luciditate.* EMINESCU, N. 106; **fulgurítă** s. f. Fulgerul căzând pe un pământ năsipos... îl topește, formând... un tub conic, numit *fulgurită.* PONI, F. 229.]

— *N.* din fran.

FULÍCĂ s. f. (Bot.) = **romoniță-puturoasă**.

— Cfr. sârb. *ful'ika* „viburnum lantana"; cfr. fulău(2°).

FÚLIE s. f. (Bot.) 1°. *Herbe à la Vierge (Narcissus poëticus).* 2°. *Aigrette de diamants.* 3°. *Aigrette.*

1°. (Munt.) Floare de narcis, cfr. zarnacadèle. PANȚU, PL.

2°. P. anal. Floare de diamante, podoabă de pietre prețioase, în forma florii de narcis. *Fuliile și ghiordanele cocoanelor.* FILIMON, C. II, 603.

3°. (Impropriu) Pompon; cfr. tuiu. *Calpac unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor.* BĂLCESCU, M. V. 379. *Pene de erodiu din cele mai frumoase spre a face fulii.* idem, 416.

— Din turc. **fulya** „floare de narcis".

FULÍNGINE s. f. (ș. d.) v. **funingine** ș. d.

FULMICOTÓN s. a. (Chim.) *Fulmicoton.*—Bumbac pregătit cu acid azotic concentrat, care se aprinde și face o explozie mai puternică decât a prafului de pușcă.

— *N.* din fran.

FULMINÁNȚE s. f. plur. v. **forminante**.

FULMINÁT s. a. (Chim.) *Fulminate.*—Sare explozivă, compusă din acid fulminic și o bază. *Fulminat de mercur, de argint.* [Familia: **fulmínic** adj. (Chim.) *Acid fulminic:* compus din cianogen și oxigen.]

— *N.* din fran.

FULTÚC s. m. și a. *Coussinet.* — (Dâmbovița, Ialomița) Cultuc, periniță, puișor. *Dă-mi un fultuc mai moale, că ăsta par'că-i piatră!* CONV. LIT. XLIV, II, 955; cfr. H. VII, 156.

— Derivat din **fultuì**, prin suf. *-uc* (după *cultuc*).

FULTUIÁLĂ s. f. v. **fuituială**.

FUM s. a. 1°. *Fumée.* 2°. Médicament mercuriel contre les maladies syphilitiques. 3°. *Prétention, vanité, présomption.* 4°. *Famille, maison.*

1°. Amestec de gazuri, de aburi și de părticele de diferite alte corpuri (funingine, cenușă, etc.), de obiceiu de coloare cenușie s. neagră, ce se desface din corpurile în ardere. *Fumul să lățeaște.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Toate ale lumii sânt deșerte... și fericiți sânt acia ce le socotesc ca fum.* ACSINTI URICARUL, LET. II, $180/_{20}$. *După ce s'au frecat lemnele..., au început a slobozì puțin fum.* DRĂGHICI, R. 69. *Cămăruța se umplù de un fum gros.* C. NEGRUZZI, I, 18. *Fumul țigaretei... zboară în spirale.* ALECSANDRI, P. II, 5. *Dihania de lup adulmecă și vine după fum.* CREANGĂ, P. 131. *Fumul alb a lene iese Din cămin.* COȘBUC, B. 6. *Își aprinse o țigare, trase lacom fumul în piept.* SANDU-ALDEA, A. M. 86. *Când fumul se suie drept în sus, ori ia direcția nordică, vremea se va îndreptà; dacă se împrăștie și cade jos, va vremuì.* ȘEZ. II, $65/_{6}$. *Până nu faci foc, fum nu iese!* (cevà adevăr este în orice vorbă ce se zvonește despre cinevà). ZANNE, P. I, 174. (În blesteme) *Fumul să se aleagă de tine!* PAMFILE, J. II. **A pune (cevà) la ~:** la afumat. *Pusease niște șuncă la fum.* BARAC, T. 68. ‡ Fig. **A avea fum** (s. ceață) **în creieri** = a fi beat. (Olt) ZANNE, P. II, 93. ‖ Spec. Cantitate de fum pe care fumătorul o trage de-odată din țigare s. din pipă. *Dă-mi țigarea să trag și eu un fum!* ‖ (Bot.) **~ul-pământului** = **fumăriță**. PANȚU, PL.

2°. (La plural) Spec. (Med.) Substanțe medicamentoase, mai cu seamă prafuri mercuriale ce se pun pe cărbuni, întrebuințându-se foarte des în medicina pop. pentru vindecarea unor boale și mai ales a celor sifilitice; cu ele se afumă partea bolnavă. *(Fumurile* se iau, bolnavul intră la *fumuri).* CREANGĂ, GL. *Bolnavilor de cel-pierit, când boala e grea, li se dă salce, ba une-ori chiar fumuri.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 38. *Jupân Strul,... negustor de salcie, fumuri și alte otrăvuri.* CREANGĂ, P. 112. *Iau fumuri cei bolnavi de cel-pierit sau frențe (sifilis).* CREANGĂ, GL. *Dacă bolnavului de reumatism, cu toate cele încercate, tot nu-i trece reumatismul, atunci intră la fumuri (Muntenia) sau bea salce (Moldova).* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 159.

3°. Fig. (azi, numai la plur.) Închipuire pretențioasă, aspirațiuni deșarte, presumțiune, vanitate, gărgăuni. (Construcții: Omul are *fumuri* s. este *cu fumuri,* cuivà îi intră s. i se suie *fumurile* în s. la cap). *Alte fumuri mai mari aceii mueri urlà în cap.* MAGAZ. IST. II, $147/_{5}$. *Până a nu luă fum de domnie...* ZILOT, CRON. ap. DDRF. *Omenești fumuri ca fumurile pier.* ALEXANDRESCU, M. 93. *Este cel mai plin de fumuri, cel mai nerod.* C. NEGRUZZI, II, 306. *Dulce este viața ce curge lin, departe De-al omenirii zgomot, de-a ei fumuri deșarte.* ALECSANDRI, P. I, 132. *Nimic din fumurile și strâmbăturile feciorilor de bani gata!* VLAHUȚĂ, D. 60. *Fumuri juvenile.* CARAGIALE, S. N. 163. *Ce-o fi având soră-sa, de nu mai vine pe la ei? S'o fi amețit fumurile de ministreasă?* id. ib. 145. *Îi intrase fumurile în cap că ar fi cevâ de dînsul.* ISPIRESCU, U. $109/_{5}$. Cfr. înfumurat.

4°. † Fig. (Fiind vorba de dări) Casă (în care se face foc), cei ce locuesc subt un coperiș, familie. *Atunce Împăratul,... au și orânduit în toate țerile lui, de treizeci de fumuri să mai facă un om de oaste gata cu toate ce ar trebuì.* NECULCE, LET. II, $370/_{25}$. Cfr. fumărit.

[Plur. *fumuri.*]

— Din lat. **fumus, -um,** idem.

FUMÁ vb. I^{a} (I). I. (Cheminée) *fumer,* (lampe) *filer.* II. *Incendier.* III. *Fumer* (du tabac).

I. Intrans. A arde cu fum, a fumegà. (Brașov) *Fumă lampa, soba.*

II. (Învechit) Fact. A face să fumege, să ardă. *Tătarii ardeà și prădà țeara Leșească... și fumà țeara Leșească la vederea ochilor Leșilor.* M. COSTIN, LET. I, $250/_{2}$. *Au dat foc... orașului... Căzacii fumà a bieților lăcuitori... lăcașurile.* id. ib. $309/_{27}$.

III. Trans. și intrans. A aspirà, a trage fu-

mul din țigare s. din pipă, cfr. a bea tutun. *Ei fumă și conversează.* C. NEGRUZZI, I, 328. *Se deprinde a bea cafeà turcească și a fumà dintr'un ciubuc lung.* idem 69. *Fumez numai țigări.*

[Derivate: (rar) **fumáre** s. f. (de obiceiu) **fumát** s. a. *Uzul fumatului.* ODOBESCU, II, 288. *Fumatul tutunului.* SADOVEANU, P. S. 158. *Fumatul oprit;* **fumătór, -oáre** adj. (neobicĭnuit) Care produce fum. *Vulcan fumător.* DRĂGHICI, R. 31 (mai des) subst., — în opoziție cu **nefumătór, (-oáre)** — Care obicĭnuește să fumeze, cfr. ciubucaș, tutunar.]

— Din lat. **fumo, -are** „a fumegà", cfr. afumà.

FUMĂGĂU s. a. v. **fumegaiu.**

FUMÁR s. a. Ouverture dans le toit par laquelle sort la fumée. — (Transilv.) *Fumarul* este o gaură anume făcută în coperiș, ca fumul din budureț, urloiu, targă, băbură, etc. să aibă pe unde iești din podul caselor. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. Cfr. bageà, bageagă, hogeag, cucuvaie, ochiul podului, etc. DAMÉ, T. 98. *Ca firuțul paiului De-asupra fumariului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 252. *Ai dubit-o pe fumariu.* MÂNDRESCU, L. P. $201/_{11}$.

— Din lat. **fumarium,** idem.

FUMĂRÁIE s. f. v. **fumărie.**

FUMĂRÁR † s. m. *Receveur du fouage.* — Cel care încasà, pe vremuri, fumăritul. *Lăcuste mai puțin pustietoare decât cămărașii..., fumărarii, zapciii, panțirii, ceaușii.* RUSSO, S. 109.

— Derivat din **fumar,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FUMĂREÁȚĂ s. f. 1°. *Maison enfumée.* 2°. *Grande quantité de fumée.*

(Prin Muscel)

1°. Casă afumată. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Fumărie, fumăraie, fumegaiu. ib.

— Derivat din **fum,** prin suf.-loc. *-ăreață.*

FUMĂRÍCĂ s. f. (Bot.) v. **fumăriță.**

FUMĂRÍE s. f. *Fumée épaisse, grande quantité de fumée.* — Fum mult, cantitate mare de fum, fumăreață, fumegaiu. *Fumărie strașnic de mare, încât se'nnăduși.* EMINESCU, L. P. 207; cfr. GORUN, F. 21. [Cu alt sufix: **fumăráie** s. f. *Fumăraie de baligi.* CREANGĂ, A. 125.]

— Derivat din **fum,** prin suf. col. *-ărie.*

FUMĂRÍT † s. a. *Fouage.* — Dare, impozit ce se plăteà, pe vremuri, de fiecare ‚fum' (casă în care se făceà foc). *Au mai eșit și alt obiceiu nou, anume fumăritul,... câte 2 orți de casă, și de grajdiu cine aveà, sau de poiată iară 2 orți, în târg în Iași. Earà la țară au dat oamenii fumărit câte 1 zlot de casă. Aceste obiceiuri bune s'au izvodit în zilele lui Antioh-vodă, de i-au rămas pomană.* N. COSTIN, LET. II, $59/_{17}$; cfr. NECULCE, LET. II, $203/_{38}$; $314/_{4}$; BĂLCESCU, M. V. 649.

— Derivat din **fumar,** prin suf. participial *-it.*

FUMĂRÍȚĂ s. f. (Bot.) *Fumeterre (Fumaria officinalis).* — Mică plantă ierboasă, cu flori purpurii s. albe și trandafirii. Și: fumul-pământului, iarbă-de-curcă, săftereà, sefereà. PANȚU, PL.; LEON, MED. 39. [Cu alt sufix: **fumărícă.** ib.]

— Derivat din **fum,** prin suf. *-ăriță* (cfr. numele latin).

FUMÁT s. a.
FUMĂTÓR, -OÁRE adj., subst. } v. **fumà.**

FUMEDÉNIE s. f. *Multitude, foule.* — Grămadă mare, cantitate mare (mai întâi „de fum" și mai târziu și de orice alt lucru). *Să dobândesc iertare multelor meale fumedenii de păcate.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. GCR. I, $157/_{21}$. *„Fumedenii* = desime mare de oameni ori de copaci". ȘEZ. II, $228/_{11}$.

— Derivat din **fum,** după *sumedenie.*

FUMEGÁ vb. I. 1°. *Fumer, dégager de la fumée.* (Lampe) *filer.* 2°. *Exhaler, répandre des vapeurs.*

Intrans. 1°. A face fum, a arde (fără flacără) cu fum mult. *Ceale doao lemne ale tăciunilor ce fumegă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Tăciunii fumegau în vatră.* C. NEGRUZZI, I, 92. *Ale tale vechi altare-or fumegà De miresme scumpe pline.* OLLĂNESCU, H. O. 235. *Să fumege 'nainte-mi orașele 'n ruine.* EMINESCU, P. 203. *Rugul ce ridicase... adesea fumegà.* ISPIRESCU, U. $69/_{1}$. || Spec. (Despre o lampă, o lumânare, o candelă, o sobă) A arde cu fum. *Aprinse o lampă..., lumina ei fumegà, pâlpâind.* EMINESCU, N. 58, cfr. 4. *Luminarea fumegă încă.* C. NEGRUZZI, III, 446. ## **A-i fumegà (cuivà) nasul** = a fi mânios, supărat. ZANNE, P. II, 320.

2°. P. anal. A scoate aburi, a aburà. *Lanul... în soare se svântează fumegând.* ALECSANDRI, P. II, 41. *Piatra* [Craiului], *după liniștirea ploaiei, fumegà în continuu.* TURCU, E. 45. | (Despre bucate) A scoate aburi, frigându-se. *O plătică de Snagov... fumegă sub dogoreala cărbunilor.* ODOBESCU, I, 464.

[Derivate: **fumegáre** s. f. *Fumegări de pârjol.* BĂLCESCU, M. V. $580/_{13}$. *Fumegarea înserării.* SADOVEANU, N. 119; cfr. P. S. 28. 45; **fumegătór, -oáre** adj. *Nările ceale fumegătoare* [ale calului]. BELDIMAN, N. P. I, 73; **fumegát, -ă** adj. (și cu înțeles de) fumegând, fumegător, scoțând aburi. *Am înfipt sabia mea în coasta sa, scoțându-o fumegată din el.* BELDIMAN, N. P. I, 71.]

— Din lat. **fumigare,** idem. Cfr. afumegà.

FUMEGĂIÓS, -OÁSĂ adj. v. **fumegos.**

FUMEGÁIU s. a. *Fumée épaisse, grande quantité de fumée.* — Cantitate mare de fum; fumăraie, fumărie, fumăreață. *Se făcù un fumegaiu... des și iute.* GORJAN, H. IV, 197. *Afumă mai întâi stupul, punându-l cu gura pe un fumegaiu de cârpă curată...* MARIAN, INS. 169. [Cu alt sufix: **fumăgău** s. a. (Fălciu), ap. CDDE.]

— Derivat din **fumegà,** prin suf. subst. *-aiu* (după *mucigaiu, putrigaiu*).

FUMEGÓS, -OÁSĂ adj. *Qui fume; qui exhale ou qui répand des vapeurs.*—(Neobicĭnuit) Care fumegă, fumegând, fumegător, din care iese fum s. aburi. *Noaptea să vestește prin fumegoase unde.* PANN, E. V, 121. *Ceaunul... fierbe fumegos.* ALECSANDRI, P. II, 90. *Un morman de pilaf alb și fumegos.* ODOBESCU, I, $79/_{17}$. *Șrapnèle fumegoase.* idem, III, 594. [În LB. se dau și formațiunile neobicĭnuite (derivate din *fumegaiu* și *fum*): **fumegăiós, -oásă** adj. și **fumós, -oásă.**]

— Derivat din **fumegà,** prin suf. adj. *-os.*

FUMÉIE s. f. (ș d.) v. **femeie** ș. d.

FUMIGÁȚIE, FUMIGAȚIÚNE s. f. *Fumigation.*— Afumare cu mirodenii s. alte substanțe. *Fumigațiuni scitice... Barbarii... aspirà pe gură fum de săbiuță* [o plantă]. ODOBESCU, II, 293. | Spec. (Med.) Acțiunea de a dirige asupra părții suferinde fum produs din arderea unei substanțe medicamentoase. LEON, MED. 156.

— *N.* din fran.

FUMÓS, -OÁSĂ adj. v. **fumegos.**

FÚMUR, -Ă adj. = **fumuriu.** *Oi fumure.* (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 27. *Mâță fumură.* (Coșereni, în Ialomița) ib. VII, 149. *Capră fumură.* (Finta, în

Dâmbovița) ib. IV, 16; cfr. (Glod-Siliștea, în Buzău) ib. II, 117, JAHRESBER. V, 189.

— Din lat. **fumulus, -a, -um,** idem (cu schimbare de sufix pentru *fumidus*). CONV. LIT. XXXIX, 303.

FUMURÍU, -E adj. *Gris, couleur fumée.* – De coloarea fumului. *În cap purtà naltul calpac de hârșie fumurie.* ODOBESCU, I, 133/7. *Linia fumurie a drumului.* ZAMFIRESCU, R. 220. *Cravată fumurie.* BASARABESCU, V. 118. *Înserarea fumurie.* SADOVEANU, M. 106. *Păcla fumurie a amurgului.* TAFRALI, S. 3. *Păsărică fumurie.* ȘEZ. V, 45b. *Berbec cu lâna fumurie.* (Bilcurești, în Dâmbovița) H. IV, 53, I, 204, II, 167, 261, III, 194. || Substantivat. *Fumuria* = numire de oaie. (Chiojdu-Bâsca și Mărăcineni, în Buzău) H. II, 28, 146.

— Derivat din **fumur,** prin suf. adj. *-iu.*

FUMURÓS, -OÁSĂ adj. 1°. *Éphémère.* 2°. *Vaniteux, vain.*

1°. † Efemer, care se trece repede. *Fumuroase și înșelătoare lucruri.* VARLAAM, C. 226, 1.

2°. (Rar) Plin de fumuri, înfumurat, vanitos. *Prejudiții fumuroase și ridicule.* C. NEGRUZZI, I, 72.

— Derivat din **fumuri** (pluralul de la *fum*), prin suf. adj. *-os.*

FUNÁR s. m. *Cordier.*—Cel care face funii. *Trei funari funii făceà.* MARIAN, NU. 550. *Că funarii împletesc Și bărdașii tot cioplesc, Furcile îmi pregătesc.* CĂTANĂ, B. 135. *Le dă la funariu și acesta face din cânepă de sămânță ștreanguri, funie scurtă...* BREBENEL, GR. P. [În Brașov: fânár. ALEXI. *Ulița Fânarilor.* | Și (derivat nou din *funie*): **funiér.**]

— Derivat din **fune,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FUNĂRÍE s. f. 1°. *Corderie.* 2°. *Cordage.*

1°. Atelier unde se fac s. prăvălie unde se vând funii. *Să nu facă căsăpii, pitării, bucătării,... funării să nu aibă.* URICARIUL, X, 214/19.

2°. (Neobicĭnuit) Toate funiile, ștreangurile destinate la o corabie, la un transport sau la o mașină. COSTINESCU.

— Derivat în înțelesul 1° din **funar,** prin suf. loc. *-ie,* în înțelesul 2° din **fune,** prin suf. col. *-ărie.*

FUNÁȘ s. m. *Propriétaires dont les terres sont contiguës.* — (Învechit) Proprietari, ale cărora funii de pământ se învecinau. HASDEU, CUV. D. BĂTR. I, 61. *Brazde... a tăiat cu plugul de pe la funași.* REV. CRIT. I, 141.

— Derivat din **fune,** prin suf. *-aș.*

FUNCIÁR, -Ă adj. v. **fonciar.**

FÚNCȚIE (mai rar), **FUNCȚIÚNE** s. f. *Fonction.* — Ceea ce are de îndeplinit o persoană s. un lucru.

I. (Despre persoane) *Prin împărțirea funcțiilor, națiunile... produc... armonia totului, unitatea.* BĂLCESCU, M. V. 3. | Spec. Sarcină publică s. privată, serviciu, slujbă în administrarea s. guvernarea unei țări, dregătorie. *Funcția de epitropie.* URICARIUL, V, 26. *A primit funcția.* MAIORESCU, D. IV, 254. *Să mă insulte în exercițiul funcțiunii.* ap. id. ib. 502.

II. (Despre lucruri) 1°. (Fiz.) Acțiunea proprie fiecărui organ s. aparat dintr'un organism viețuitor. *Funcțiunile inimii, stomahului. Funcțiunile frunzelor, staminelor, pistilului. Funcțiuni de respirație, circulație, digestie. Funcțiunile vieței animale, vegetative.*

2°. (Mecan.) Acțiunea unei mașini.

3°. (Mat.) Cantitate care depinde de una s. mai multe variabile.

4°. (Filol.) Rolul unui cuvânt ori părți de cuvânt în graiu. *Funcțiunea sufixelor diminutive în limba română este de a da cuvintelor un înțeles micșorător sau desmierdător.*

[Familia: **funcționà** vb. I^a intrans. (Despre un organ, un aparat, o mașină, etc.) A-și îndeplini funcțiunea. *Un mecanism care să funcționeze de la sine...* MAIORESCU, D. IV, 385. *Tipografia... funcționà la 1784.* IORGA, L. I, 525; **funcționáre** s. f. (despre persoane s. lucruri) Îndeplinirea funcțiunii. *Funcționarea acestor forme legale.* MAIORESCU, D. III, 216, *~ a ministrului* id. ib. 401, *~ a ministerului* id. IV, 19, *~ a acarilor* id. ib. 385, *~ a armatei* id. ib. 542, *~ a unei regiuni cerebrale* id. L. 23; **funcționál, -ă** adj. (franțuzism, rar). *Deosebirea cea funcțională între ambele construcțiuni ‚în' și ‚la'.* HASDEU, ETYM. MAGN. 2320; **funcționár, -ă** subst. Persoană care are o funcție publică s. privată, slujbaș, amploiat; p. ext. brăslaș (Munții Sucevii ȘEZ. II, 150). *Ființa funcționarilor civili și militari dă acestei priveliști o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I, 36; (dim. în semn de dispreț) **funcționáraș.** *Funcționarași subalterni în vreo cănțelărie oarecare.* I. NEGRUZZI, I, 219; **funcționarísm** s. a. Îmmulțirea exagerată a funcționarilor și a candidaților la funcțiuni. *Școala statului devine pepiniera unui excesiv funcționarism.* MAIORESCU, D. IV, 553.]

— *N.* după fran. (lat. **functio, -onem** s. f. idem).

FUND s. a. I. 1°.-3°. *Fond, fonçailles.* 3°. *Assiette de bois.* 4°. *Cloison mobile* (d'un chariot). II. 1°.-2°. *Fond, profondeur.* III. *Terrain.*

I. 1°. Partea de jos a unui vas (s. recipient), formând baza lui. *Vasul cel fără de fund, măcar câtă apă ai turnà într'însul, nu-l mai poți împleà.* URECHI, LET. I, 188/23. *Averea crâșmarului În fundul paharului.* ZANNE, P. V, 211. *Funduri de căldare.* TEODORESCU, P. P. 235. *Doi arapi negri ca fundul ceaunului.* ISPIRESCU, L. 107. *Fundurile buților.* ECONOMIA, 160. *Dând fundurile afară la câte o bute...* CREANGĂ, P. 261; cfr. DAMÉ, T. 85. *Cu fundu'n sus.* DOINE, 272. *Pe semne c'aista-i Flămânzilă, foametea, sac fără fund* (= nesăturat). CREANGĂ, P. 24. *A rămas cevà vin pe fundul sticlei.* || Spec. *~ ul luntrii* = podul luntrei. DAMÉ, T. 126. *~ ul căruții,* partea dinapoi. *Malca... se suie de-asupra saltelelor în fundul căruții.* CREANGĂ, P. 117; cfr. H. II, 146. ‡ **A dat de ~** = i s'a înfundat. Cfr. ZANNE, P. III, 153.

2°. P. anal. (La obiecte de îmbrăcăminte) *Cușmă albă cu fundul de piele.* URICARIUL, IV, 135. | (La pantaloni) Tur. *Cioareci rupți în fund.* ALEXICI, L. P. 17/23. *Un fund de izmene.* VASILIU, C. 176. | Toc (de perină). „*Fundul de perină* este un săculeț de pânză groasă, de câlți de obiceiu, ca să nu-l poată răzbate cozile de pene, când ele au fost tocate. *Fundul* se îmbracă într'o față". PAMFILE, I. C. 14.

3°. P. anal. Taler de lemn (tare), având forma rotundă a unui fund de vas (mai târziu s'a dat această numire și la talerele de lemn în patru colțuri), cfr. cârpător. RĂDULESCU-CODIN, VICIU, GL. *Funduri sau scândurile de tăiat ceapă.* LIUBA-IANA, M. 100. *Fundul pentru punerea bucatelor pe masă.* (Zârnești-Câlnău, în Buzău) H. II, 226. *Mămăliga se răstoarnă ori pe fund ori pe masă.* ȘEZ. V, 5/16. *Fund-de-mămăligă:* se face din lemn lungăreț ori rotund și având o coadă. ȘEZ. VIII, 89. *Fund-de-tocat-carne:* se face din lemn tare. ibid. VIII, 89.

4°. Spec. = **fundătoare.**

II. 1°. Partea cea mai de jos s. cea mai adâncă a unei cavități. *Baclavale, plăcinte... se îngropau în stomahul lui ca într'un abis fără fund.* C. NEGRUZZI, I, 286 (cfr. fără-fund), *~ ul mării* (cfr. DOSOFTEIU, PS. 51, EMINESCU, N. 21, MEHEDINȚI, G. F. 58, ȘEZ. VIII, 110), *~ ul fântânii* (ISPIRESCU, L. 318, COȘBUC, F. 75), *~ ul iadului* (CREANGĂ, A. 17). | P. ext. *~ ul văii* = locul unde se înfundă o vale. *Grigori-vodă au ieșit din Iași la Socola, în fundul văii.* NECULCE, LET. II, 444/1. *~ ul pământului* = partea pe care poporul și-o închipue ca fiind la o adâncime foarte mare subt pământ. *Celelalte jiganii... supt fundurile pământului se află.* CANTEMIR, IST. 123. *S'a cufundat în fundul pă-*

mântului. CREANGĂ, P. 56; cfr. MARIAN, Î. 68. *Pietrele cele scumpe în fundul pământului se găsesc.* ZANNE, P. I, 251. *Ochii în fundul capului* (adânciți în orbite). ap. TDRG. || Fig. Adânc. *O vorbă care-ți vine din fundul inimii.* SLAVICI, N. II, 107. *~ul sufletului.* ## **A-i da (cuiva) de ~** = a pătrunde până în tainele cele mai ascunse ale gândurilor lui, a-l înțelege deplin. *Câte știi tu, numai dracul cred să-ți dee de fund.* CREANGĂ, P. 169.

2°. Partea cea mai depărtată (chiar și în direcție orizontală), adâncime, cfr. capăt, margine. *Colo'n fund, în fund la zare Se ivește-un negru nor.* ALECSANDRI, P. I, 266. *În fundul pădurii sub niște stânci se află o bizunie de urși.* CREANGĂ, P. 52. *Din fundul lumei... venit-au roiuri de 'mpărați.* COȘBUC, B. 18. *Din fundul Șvediei până în insula Malta.* ODOBESCU, III, 31/5. *Cunosc calea codrului Până 'n fundul fundului.* ALECSANDRI, P. P. 207b/19. *Icoana Precistei Din fundul bisericii.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 241. *Fundul acestei grădini.* ISPIRESCU, L. 72. *Pe mine mi-i află în fundul Italiei.* MARIAN, Î. 353. *Fundul scenei.* TDRG. || (Adesea în opoziție cu față, frunte, cap). Partea din dos (a unei case), (partea mai depărtată (a unui loc). *Măsurând și fundul,... s'a aflat 23 de funii.* URICARIUL (a. 1759) VIII, 7/3. *Au dat... o bucată de loc,... la capul fundului 28 stânjeni, și iară în lung, fundul magazalilor din spre apus, 27 stânjeni.* ibid. XVI, 228/3.

III. (Latinism, neobicînuit) Teren, pământ. *Împăratul Carol VI vrea ca dăjdile să se arunce pe funduri, pe pământuri și pe vii.* ȘINCAI, HR. III, 269/28.

[Plur. *funduri.* | Diminutiv (în poezia pop., fără înțeles micșorător) **fundúț** s. a. *L-am găsit În fundușul Clujului Cu 7 mândre de-a lui.* MÂNDRESCU, L. P. 80/1. *Furaiu calul Turcului Din fundușul grajdului.* RETEGANUL, TR. 32/39. *Fundușul codrului.* BUD, P. P. 14.]

— Din lat. **fundus, -um,** idem. Cfr. dubletul fond.

FUNDÁ vb. I. *Fonder.* — (Mai ales fig.) A clădi, a așeză, a pune pe temelie. *Prevederi... fundate pe nisip.* MAIORESCU, D. II, 246. | A pune temelie (la cevă), a întemeia, a înființă, a creă, a institui, (învechit) a așeză (III, 5°). *Fundează... o rezidență de Mitropolie.* URICARIUL, V, 140/4. *Fondară* [teatrul]. ALEXANDRESCU, M. 204. *Fondă ziarul... Propășirea.* C. NEGRUZZI, I, 339. [Familia: **fundát,** -ă adj. Întemeiat, (mai ales fig.) îndreptățit, motivat. *Erau fundate învinuirile.* MAIORESCU, D. IV, 20. (Mai întrebuințat este negativul) **nefundát, -ă** adj. Neîndreptățit, fără nici un motiv; **fundáție, fundațiúne** s. f. 1°. abstract verbal = **fúndare** s. f. Întemeiere. *Aniversarea fundațiunei așezămintelor... tipografice.* URICARIUL, XIII, 341/27. 2°. Fond (II, 2°) constituit, cu ale cărui venituri se întreține cevă, instituție, așezământ (9°), (învechit) așezare (II, 5°). *Fundațiunea universitară Carol I.* 3°. (La plur.) **fundáții:** temelie, fundament; **fundátor, -oáre** adj., subst. Întemeietor, ctitor (de biserică), care înființează cevă. *Dăruitori fundatori.* URICARIUL, V, 138/25. *Ostenitorii și fundatorii* [ai bisericii]. C. NEGRUZZI, I, 215. *Fondator a Parnasului rusesc.* id. II, 150/3, *fundatorii mănăstirilor* (ODOBESCU, II, 45), *fundator al ziarului* (MAIORESCU, D. IV, 15), *~ al unui monument istoric* (id. ib. 249). || Și: **fond-,** după fran. *fonder.*]

— *N.* din fran., românizat subt influența lui **fund.**

FÚNDĂ s. f. 1°. *Frange, houppe.* 2°. *Nœud de ruban, bouffette. Nœud de cravate.*

(Munt.)

1°. † Ciucure (la fes). *Fesuri mici cu funde stufoase de ibrișim.* FILIMON, ap. TDRG.

2°. (Azi) Panglică s. orice altă pânză subțire, legată în formă de nod și servind ca podoabă la îmbrăcăminte, cfr. fiong. *Funda roșie, așezată în părul rar.* DUNĂREANU, CH. 33. *O... rochie de catifea verde cu funde bogate de „satin rose".* CARAGIALE, M. 294. *O fundă făcută din panglică albastră.* SLAVICI, N. 174. | Spec. Cravată legată în formă de fundă. *Doriți plastron ori fundă?* SLAVICI, N. II, 278. *E foarte elegant... o fundă de cravată șic, și 'n fundă, înfipt un ac cu o pietricică foarte strălucitoare.* CARAGIALE, M. 222. [Și: **fúntă.** D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | Prin unele părți ale Ardealului (Brașov, etc.), după germ. Masche, plur. Maschen, se zice cu același înțeles **máșină** s. f.]

— Din n.-grec. φοῦντα „ciucure".

FUNDÁC, -Ă adj., subst. I. *Court, gros et lourd.* II. Nom de divers oiseaux *palmipèdes* comme le *grèbe,* etc.

I. Adj. (Câmpulung, în Bucov.) Scurt, gros și greoiu.

II. S. m. (Ornit.) Diferite păsări călătoare din genurile a). *Podicipidelor:* ciocul lung, îngust și ascuțit, aripile și picioarele scurte, coloarea mai mult sură; trăesc pe lângă râuri, înnoată și se cufundă foarte bine; specii, care vin pe la noi în Martie și pleacă toamna: *podiceps cristatus,* cea mai cunoscută, cu creastă dublă și guler, *~ minor, ~ negricollis, ~ rubricollis.* b) *Colymbidelor:* păsări din mările nordice, mai mari de cât podicipidele, cu ciocul drept, lung, tare și ascuțit; specie care trece pe la noi, iarna: *colymbus septentrionalis.* Cu toatele se mai numesc și: bodârlan, bodârlău, corcodel, cufundar. c). = **bâtlan.**

— Derivat din **fund,** prin suf. *-ac.*

FUNDÁC s. a. 1°. *Couche de paille par dessus laquelle on empile une meule de foin.* 2°. *Gilet de cuir.*

I. S. a. 1°. Așternutul de paie pe care se face stogul. (Râușor, în Făgăraș) VICIU, GL. 45 Cfr. fundeiu. [DICȚ. dau înțelesul de „căpiță de fân".]

2°. Un fel de pieptar făcut din piele de oaie. JAHRESBER. III, 316. Cfr. fundar (1°).

— Poate, derivat din **fund,** prin suf. *-ac.*

FUNDÁL s. a. *Fond.* — Fondul decorativ al unui tablou. *Tot fastul decorativ, cum arhitectură, drapare, fundal rustic, șcl. rămâneau pe a doua... treaptă: acela eră mare care zugrăveà un corp omenesc gol.* CARAGIALE, N. F. 117. | **Fondal.** id. N. S. 94.

— Derivat din **fund;** cfr. fondal.

FUNDAMÉNT s. a. *Fondement.*

1°. (În înțeles propriu, pe cale de a se învechi) Temelie, construcție în pământ, care să servească de sprijin solid clădirii așezate de-asupra. *Cetatea... din fundământ stricată.* ȘINCAI, HR. I, 108/27. | Spec. (Tip.) „Planșa de scânduri pe care se pun formele; masa de fier din mașină pe care se pune forma de tipărit sau masa de fier din afara mașinei pe care se închid formele". G. IONESCU, C. T.

2°. (Mai des) Fig. Temelie, temeiu, bază, element esențial, care servește de sprijin la cevă. (Construcții: Se pune *~ul* unui lucru = se întemeiază; un lucru are *~* = e bine întemeiat). *Au pus fundământul de a se împăcà cu împăratul.* ȘINCAI, HR. III, 229/1. *Fundamentele staturilor absolute.* URICARIUL, X, 1/16. *Fundamentul studiilor științifice.* ODOBESCU, II, 66. *Cu asemenea lucruri avem de gând să punem fundamentul literaturii române?* MAIORESCU, CR. I, 92. *Fundamentele politicii.* id. D. II, 14. | *Această... tâlcuire... nici un fundament de adevăr* [n'are]. CANTEMIR, HR. 263/8, *Care părere... are fundament.* ȘINCAI, HR. I, 195/3. | Punct de plecare, criteriu. *Luându-se de fundament al diviziunii coloarea sângelui.* id. L. 131. | (Neobicînuit) Motiv bine întemeiat. *Fundamentul meu de a crede.* P. MAIOR, IST. 274.

[Formă a şcoalei latiniste: † **fundâmânt.** ‖ Derivat: **fundamentál, -ă** adj. Care serveşte de temelie la o clădire. (În înţeles propriu, numai în expresia:) *Piatra fundamentală.* MAIORESCU, D. IV, 83. | Fig. *Numărul fundamental sau baza.* PANŢU, PR. 7. | Esenţial, principal. *Principii* (ODOBESCU, III, 114), *adevăruri* (MAIORESCU, CR. I, 39), *dogme* (NEGULESCU, F. R. I, 103) *fundamentale. Distincţiune* (MAIORESCU, D. IV, 225), *întrebare* (id. ib. IV, 225) *fundamentală.* Formă neasimilată limbii române: † **fondamentál, -ă.** URICARIUL, VIII, 124/19, RUSSO, S. 49,54.]

— *N.* din fran., românizat după cuvântul **fund.**

FUNDÁR s. a., s. m. 1°. *Sorte de tissu.* 2°. *Colymbus septentrionalis.*

1°. S. a. Un fel de ţesătură ţărănească (Gârbovii, în Ialomiţa) H. VII, 185; (Surdila-Greci, în Brăila) I, 315; (Zârneşti-Câlnău, în Buzău) II, 222. Cfr. **fundac** (2°).

2°. S. m. (Ornit.) ~ mare „colymbus septentrionalis". CDDE. No. 680, cfr. **cufundar.**

— Derivat din **fund,** prin suf. *-ar.*

FUNDĂTOÁRE s. f. *Cloison* mobile servant à fermer les chariots. — Un fel de părete de scânduri (blăni) legate cu stinghii, cu care se închide carul înainte şi înapoi. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134, H. II, 221, 132, 146, III, 72, 153. [Plur. *-tori.*]

— Derivat din **fundă** *(= înfundà),* prin suf. instr. *-ătoare.*

FUNDĂTÚRĂ s. f. 1°. *Impasse, cul-de-sac.* 2°. *Vallée étroite qui se termine par une fôret.*

1°. Drum (uliţă, stradă), care se ‚înfundă', impas. RĂDULESCU-CODIN. *Locuià într'o ulicioară... din fundătura Badalanului.* DUNĂREANU, CH. 65. **Bătătura'n ~:** se zice celui care se aşează cu lucrul drept în faţa casei şi ne împiedecă astfel de a intrà sau a ieşì. ZANNE, P. III, 21.

2°. Vale înfundată, care se sfârşeşte într'o pădure (COSTINESCU), p. ext. pădure deasă (RĂDULESCU-CODIN). *A cincea parte din fundătură din hotarul Bujoreanilor.* (a. 1590) IORGA, S. D. VI, 12. *Au dat moşia lor, loc de prisacă, fundătura Ciorbeştilor, din ţinutul Iaşilor.* (a. 1715) URICARIUL, XIV, 111/23, cfr. XVII, 256.

[Plur. *-turi.*]

— Derivat din **fundă** *(= înfundà),* prin suf. abstr. *-ătură.* Cfr. **înfundătură.**

FUNDÉIU s. a. 1°. *Ce qui reste d'une pièce de toile après en avoir coupé une partie.* 2°. *Ce qui reste d'une meule de foin.* 3°. *Partie supérieure du cœcum.*

1°. Ceea ce rămâne dintr'un val (trâmbă) de pânză din care s'a luat o bucată. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Claie sau pătuiag aproape pe sfârşit. (Rudina, în Mehedinţi) H. IX, 84. | Aşternutul de paie pe care se face stogul. VICIU, GL. Cfr. **fundac.** *Eu mă urcam pe fundei, să calc paiele.* IONESCU-BOTENI, S. N. 92.

3°. Partea de sus a maţului (intestinului gros). RĂDULESCU-CODIN.

[Cu alt sufix: **funderéiu** = 1°. Claie de fân începută. (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. CORBU; BUGNARIU, NĂS. | 2°. Bărbânţă de brânză începută. BUGNARIU, NĂS., cfr. **fundurei.**]

— Derivat din **fund,** prin suf. *-eiu.*

FUNDERÉIU s. a. v. **fundeiu.**

FUNDOÁIE s. f. 1°. *Recoin.* 2°. *Façade de la maison. Fondement d'une maison.* 3°. *Partie du moulin.*

1°. (Bucov.) Loc dosit prin fundul munţilor, pădurilor, etc., înfundătură. *Aveà casa pe un tăpşan, într'o fundoaie de vale îngustă.* SBIERA, F. 125. *Românii... fugiră carii în cotrò..., prin fundoaiele şi cotiturile întunecoase ale pâraielor.* MARIAN, T. 172; cfr. 20. [Şi: **fundóiu** s. a. *A venit vulturul sur, Nu s'apuce un boboc, doi, Ci să fugă 'ntr'un fundoiu.* idem, Î. 217. Cfr. PAMFILE, J. II. 307.]

2°. (Ban., pronunţ. *fundoańe*) Partea de dinainte a casei. JAHRESBER. III, 236. | (Gorj) Temelia casei. CDDE. nr. 680.

3°. (Sălişte, Transilv.) Piatra de subt crucea înţepenită în piatra morii. Com. A. BANCIU.

— Derivat din **fund,** prin suf. aug. *-oaie.*

FUNDOÁRE s. f. *Placard.* — (Milaşul mare, Câmpie, Transilv.) Un fel de firidă, cu uşi care se deschid în două laturi. În mijloc are o poliţă. VICIU, GL.

— Derivat din **fund,** printr'un suf. *-oare,* neuzitat în funcţiunea aceasta.

FUNDÓIU s. a. v. **fundoaie.**

FUNDÚC † s. m. Ancienne *monnaie* d'or valant 11-20 piastres. — Veche monedă de aur de origină turcească, a cărei valoare variă între 11-20 piastri. *Au strigat pristavu pentru monedă ca să nu îndrăsnească cinevà să o ia mai sus: adecă... funduc 11.* (a. 1821) IORGA, S. D. VIII, 149; ib. XII, 176, VIII, 91. *Mahmudèle, dodecari, funduci şi rubièle.* FILIMON, C. III, 75.

[Derivat: (turc. *fundukly:* monedă valorând cam 35 de piastri) † **funduclíu** s. m. Monedă turcească, valorând 7-11 lei. *Funducliul 11 lei.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 224.]

— Din turc. **fyndyk altynỳ** „ancienne monnaie d'or valant 20 piastres". SAMY-REY.

FUNDUCLÍU † s. m. v. **funduc.**

FUNDURÉIU s. a. *Fromage* fait avec le deuxième petit-lait. — (Agrişteu şi jur, Târnava-mică, Transilv.) Jintiţă. VICIU, GL.

— Cfr. istrorom. *fundurîl* „lapte care s'a înăcrit" (din veneţ. *fondariol* „Bodensatz"). VICIU, GL.

FUNDURÍE s. f. *Plancher du grenier à foin.* — Podina la „pătulul" de fân (când se gată fânul din pătul de rămâne numai ca un „purculete" pe „fundurie"). (Uricani, în Jiu) VICIU, GL.

Derivat din **fund.**

FUNDÚŞ s. a. invar. (Munţii-apuseni, în expresiunea) **Din ~,** din fundament, din moşi-strămoşi. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

— Derivat din **fund,** prin suf. dim. *-uş.*

FUNDÚŢ s. a. v. **fund.**

FÚNE, FUNEÁ s. f. v. **funie.**

FUNÉBRU, -Ă adj. *Funèbre.* — De îmmormântare. *Orăţiune funebră.* ODOBESCU, III, 37. *Cortegiu, discurs, elogiu funebru, administraţia pompelor funebre, ceremonie funebră.* | Relativ la moarte. *Idei, haine funebre.* | P. anal. Cobitor de lucruri triste, jalnice. *Funebra cucuveică.* MARIAN, Î. 6.

— *N.* din fran.

FUNECÉL † s. m. (Med.) v. **furnicel.**

FUNERÁLII s. a. plur. *Funérailles.* — Ceremonie, pompă funebră, ceremonia îmmormântării. [Familia: **funerár, -ă** adj. *Catacombele... loc funerar.* C. NEGRUZZI, I, 215. *Palid convoiu... Colonă funerară* [= dusă la moarte]. ALECSANDRI, P. II, 270. *Tumuli funerari.* ODOBESCU, II, 141. *Urnă funerarie, comori funerarii.* id. 186, 196. *Cortegiu funerar.* I. NEGRUZZI, III, 462. *Pompe* (OLLĂNESCU, H. O. 94), *monumente* (ANGHEL şi IOSIF, C. L. 10) *funerare.* | Şi: **funerárìu, -ie.**]

— *N.* din fran.

FUNÉST, -Ă adj. *Funeste.*—Care aduce nenorocire, moarte; cfr. sinistru, fatal, nefast. *Anul 1848... a fost funest pentru litere.* C. NEGRUZZI, I, 335. *Roluri* (MAIORESCU, CR. III, 124), *rezultate* (id. D. II, 263) *funeste.*
— *N.* din fran.

FUNGÍBIL, -Ă adj. (Jur.) *Fongible.*— (Franţuzism) Care se cheltueşte prin întrebuinţare şi nu se poate restitui în natură; cfr. HAMANGIU, C. C. 274.
— *N.* după fran.

FUNICEÁ s. f. v. **funie.**

FUNICÉI s. m. plur. (Med.) *Crampes.* — Un fel de cârcei (crampe), proveniţi din scurtarea unuia sau a mai multor muşchi. LEON, MED. 133. Cfr. BIANU, D. S.

FUNICÉL † s. m. (Med.) v. **furnicel.**
FUNICÍCĂ s. f. v. **funie.**

FUNÍCUL s. m. (Bot.) *Funicule.* — Codiţa care leagă ovarul s. sămânţa de placentă.
— *N.* din lat. **funiculus** „funiuţă".

FUNICULÁR, -Ă adj. *Funiculaire.* — Care funcţionează cu ajutorul funiilor. *Un tren ~*, şi subst. *un ~*: în care vagoanele sânt puse în mişcare printr'un cablu şi urcă o pantă repede.
— *N.* din fran.

FÚNIE s. f. 1°. *(Grosse) corde, câble, cordage. Corde (de scie).* 2°. Fardeau qu'on peut porter à l'aide d'une *corde.* 3°. *Corde* employée à mesurer une longueur.

1°. Sfoară groasă răsucită, de cânepă sau de teiu, etc.; cfr. frânghie, streang, odgon. *Funea luntrişoareei.* COD. VOR. 92/1-2 (=funile luntrei. N. TESTAMENT 1648; funile bărcii. BIBLIA 1688). *Trufaşii... funi întinseră,* CORESI, PS. 382 (=furi. PSAL. SCH.). *Funile corabiei.* VARLAAM, C. II, 31. *Corturi tinse în funi de mătasă.* DOSOFTEIU, PS. 139. *L-au slobozit cu o fune pre fereastră.* BIBLIA (1688), 154. *Tăiară funiile podului.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 233/29. *1 funie.* IORGA S. D. XII, 106. *Încins cu o funie.* C. NEGRUZZI, I, 252. *Îşi ia boii de funie.* CREANGĂ, P. 39. *Populaţiunea săracă foloseşte teiul la facerea frânghiilor sau funiilor de teiu.* PAMFILE, I. C. 229. *Oiu lega-o c'o fune!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 428. *Cu funea 'n grumaz să steie!* HODOŞ, P. P. 301/15. *Vârteje şi funii groase.* ISPIRESCU, L. 84. *Funia clopotului.* ŞEZ. II, 196/8. *Femeia îngreunată să nu treacă peste o funie.* MARIAN, NA. 21. *Nu vorbì de funie în casa spânzuratului:* nu vorbì de un lucru care poate supără pe cineva, crezând că faci aluzie la dînsul. ZANNE, P. V, 300. *Funea întreită anevoie se va rupe.* CANTEMIR, ibid. *A fi drept ca funiu în traistă:* se zice despre acei care stau strâmb; fig. despre oameni nedrepţi şi vinovaţi. ZANNE, P. V, 303; BARONZI, L. 46/29. ‡ **A ajunge (s. a se apropià, etc.) funia de par** (s. de steajăr) v. ajunge. CREANGA, P. 234, 320, ŞEZ. III, 115/23, SANDU-ALDEA, LUC. VI, 146. **A pune (cuivà) funia 'n coarne:** a-l duce de nas, a-l stăpâni cu totul. ZANNE, P. I, 439; cfr. ŞEZ. II. 73/28. **A se ţine funie:** a se întinde, a continuà înainte neîntrerupt, necurmat; cfr. aţă, găitan. *Se ţine funie (necurmat) pădurea până 'n Ţepu.* PAMFILE, J. II. **A paşte (o vacă) din funie:** a o paşte legată de funie. PAMFILE, I. C. 18. || Spec. Funia de întins rufele la uscat. *Spală-ţi rufele în ograda-ţi şi le întinde pe funia ta.* ZANNE, P. III, 338. | Coarda ferăstrăului (v. c.). PAMFILE, I. C. 121. || Fig. *O funie de fum.* EMINESCU, N. 23. *O funie de vânt.* IONESCU-BOTENI, S N. 175.

2°. P. ext. *~ de paie* = cantitate de paie ce se poate legà şi duce în spinare. PAMFILE, J. I. | *~ de ceapă, de aiu* = ceapă, înşirată pe o împletitură de paie s. cu ajutorul fâşti'or, şir, cunună. LB.

3°. Spec. Funie de lungime variabilă, cu care se măsură pământul, cfr. ruletă. *Funie de 11 stânjini.* (a. 1725) URICARIUL, XIV, 214/27. *Funia de 21 stânjeni.* (a. 1781), URICARIUL, X, 174/18. *Au aflat 24 de funii, carii fac 648 de stânjeni.* (a. 1720) ibid. I, 371/7. *Funia de 20 de paşi, pasul de 6 palme.* (a. 1719) IORGA, S. D. VI, 152. *Am făcut funie de 30 stânjeni... şi... am măsurat.* URICARIUL, VIII, 6; cfr. X, 77/8; XVII, 197/10. ‡ **A trage cu funia:** a măsură o moşie. *Trăgându-se cu funia, au venit toată moşia 500 stânjeni.* URICARIUL, X, 77/8. || P. ext. **Funie de moşie,** cfr. sfoară de moşie. *Departe de satul mănăstirii, în capul funii moşii noastre.* (a 1810) IORGA, S. D. I, 248.

[Învechit şi: **fúne.** | Diminutive: **funeà** † DICŢ.; **funicícă, funiceà** (cfr. lat. *funicula*). *Funiceale 40.* (a. 1705) IORGA, S. D. V, 362. *Funicica viţelor,* ŞEZ. I, 38/.; cfr. MARIAN, NA. 298. *O funiceà... să-mi leg mândra.* ŢIPLEA, P. P. 23; **funioáră** (pronunţ. *-ni-oa-*), **funişoáră.** *Funişoara cea roşie.* BIBLIA (1688), 154; **funiúţă** (pronunţ. *-ni-u-*).]
— Din lat. **funis, -em,** idem.

FUNIÉR s. m. v. **funar.**
FUNÍGÂNĂ s. f. v. **funingine.**

FUNIGÉI s. m. plur. *Fil de la Vierge, filandre.* — (Mold.) Fire albe şi uşoare de o specie de păianjen, care plutesc în aier în zilele frumoase de toamnă, mătasea morţilor. *Legenda funigeilor* (titlul unei cărţi de) ANGHEL şi IOSIF.
— Poate, din lat. ***fuligella, -am** (dimin. din *fulīgo* „funingine") CONV. LIT. XXXIX, 67.

FUNIGÉI s m. plur. (Med.) } v. **furnicel.**
FUNINCÉL † s. m. (Med.) }
FUNÍNGÂNĂ s. f. v. **funingine.**
FUNÍNGIN s. m., **FUNÍNGINĂ** s. f. v. **funingine.**

FUNINGINÁT, -Ă adj. *Plein de suie, noir comme la suie.* — (Rar) Plin de funingine, negru ca funinginea. *Negru funinginat.* ŢICHINDEAL, F. 118. [Şi: (Mehedinţi) **înfuninginát, -ă.** CDDE. Nr. 687.]
— Din lat. **fulīginatus, -a, -um,** idem.

FUNÍNGINE s. f. *Suie.* — Materie neagră produsă din arderea incompletă a corpurilor organice şi depusă de fumul ce iese pe horn. *Funinginea cea de cuptoriu.* DOSOFTEIU, V. S. 110. *Cu... funingine au acoperit boiereasca lor faţă* P. MAIOR, IST. 270; cfr. GORJAN, H. I, 138 *Când cade din coş sau horloiu funinginea.* CALENDARIU (1814), 87/3. *Funingina negreşte când te atingi de ea.* C. NEGRUZZI, II, 221/3. *S'au fost uns pe faţă cu cărbuni şi cu funingini.* SBIERA, P. 97/14. [Plur. *-ningini* (numai în înţelesul „diferite feluri de ~"). | Şi: (Mold.) **funínginâ.** *Funinginea se bea cu cafeà neagră contra tusei.* LEON, MED. 115; (Mold.) **funingin** s. m PAMFILE, I. C. 441, (Mold.) **funingână, funigână** TDRG., CDDE. nr. 686, (Ialomiţa) **fulingine.** *Erau spoiţi pe obraz cu fulingine şi negri ca dracii.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 12; (Sălagiu) **furingină** CDDE. nr. 686.]
— Din lat. **fulīgo, -iginem,** idem.

FUNINGINÍU, -E adj. *Couleur de suie.* — De coloarea funinginii. MARIAN, CH. 51. Cfr. funinginos. [Şi: **fulinginíu, -íe.** COSTINESCU.]
— Derivat din **funingine,** prin suf. adj. *-iu.*

FUNINGINÓS, -OÁSĂ adj. *Plein de suie, noir comme la suie, fuligineux.* — (Rar) Plin de funingine, negru ca funinginea. LB. [Calul] *are păr întunecat funinginos.* CALENDARIU (1814), 172/2.
— Din lat. **fuliginosus, -a, -um,** idem, sau derivat din **funingine,** prin suf. adj. *-os.*

FUNIOÁRĂ s. f. v. funie.

FUNÍRE † s. f. *Lot de terrain mesuré au cordeau.* — (Pentru a traduce pe σχοίνισμα) Bucată de pământ măsurată cu funia; proprietate. *Ție voiu da pământul lui Hanaan funire moștenirii voastre.* BIBLIA (1688), 415[b]. *Aceaste hotară veți moșteni... adaogere de funire.* ibid. 570[b]; cfr. funitură.
— Pare a fi infinitivul substantivat al unui verb (neîntrebuințat) funì „a măsură cu funia".

FUNIȘOÁRĂ s. f. v. funie.

FUNITÚRĂ † s. f. *Longueur d'une corde.* — Lungimea unei funii. *Și împărți pre ei cu funi, culcându-i... pre pământ, și se făcură ceale doao funituri de omorît și doao funituri au prins vii.* BIBLIA (1688), 225; cfr. funire.
— Formație personală dintr'un verb neîntrebuințat funì „a măsură cu funia".

FUNIÚȚĂ s. f. v. funie.

FUNÓGIU † s. m. = fălnogiu. (Țara-Oltului) BREBENEL, GR. P.

FUNT s. m., rar s. a. *Livre.* — (Germanism) Unitate de măsură de greutate, de aproximativ $^1/_2$ kgr. *3 litre sau 1 $^1/_2$ funt.* CALENDARIU (1814), 104,$_1$. *Funtul are patru fârtaluri.* BARAC, T. 27. *Oca are 2 funți.* I. IONESCU, M. 729. *Cinci funți de bani mănunți.* BIBICESCU, P. P. 277. ‖ Spec. (După germ. **Pfundsohle**, apropiat prin etimol. pop. de cuvântul *fund*) *Talpă de fund*, pielea cea mai groasă, de pe spinarea animalului, cântărind un funt perechea. Com. D. ONCIUL. *Pusese piele bună, talpă de fund.* CREANGĂ, A. 103. [Plur. **funți**, (mai rar) **funturi** URICARIUL, X, 271/$_{13}$, etc. | Și: † **font** s. m. CALENDARIU (1814), 172, 176; ȘEZ. VII, 167; **fund.**]
— *N.* din germ. **Pfund**, idem.

FÚNTĂ s. f. v. fundă.

FUR s. m. *Voleur.* — (Aproape învechit, înlocuit prin hoț) Cel care fură, cfr. pungaș, tâlhar. *Se nu neștire de voi chinuiască... ca furulu.* COD. VOR. 161/$_2$ (= ca furul. N. TESTAMENT 1648; au fur. BIBLIA 1688). *Să vedeai furul, curai cu nus.* CORESI, PS. 133. [Comoara] *furii o sapă și o fură.* TETRAEV. 209. *Codru plin de furi și de tâlhari.* VARLAAM, C. 372,$_2$. *Cela ce va priimì în casa lui fur cu lucrure de furtușag...* PRAVILA MOLD. 177,$_2$. *Ești cu furii în soție.* DOSOFTEIU, PS. 167. *În zilele lui Mihai-vodă... furii, tâlharii, nu aveà trecere.* NECULCE, LET. II, 399/$_{26}$. *I-am adeverit... furi fățișați.* MAG. IST. 127/$_{24}$. *Fur de cele sfinte.* URICARIUL, I, 312/$_{13}$. *Pe furi... îi spânzură.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 168. *Furii au călcat oare unde.* MARCOVICI, C. 51/$_2$. *Copilul fur, tagadnic, de slugi e învățat.* C. NEGRUZZI, II, 266/$_3$. *Găcì urma furilor.* SADOVEANU, P. S. 100. *Fulga, furu' cel bătrân, Fur bătrân di noau țări.* VASILIU, C. 16. *Datinele țării sale dă morții pe furi.* ISPIRESCU, L. 77. *Furul când fură, ca un mut tace.* ZANNE, P. VIII, 601.
— Din lat. **fur, -em**, idem.

FURÁ vb. I. 1°. *Voler; enlever.* 2° *Approcher, se sauver* ou *s'enfuir furtivement.*

1°. Trans. (La acuzativ se pune obiectul furat sau persoana păgubită prin furt) A-și însuși un lucru străin pe furiș; cfr. șterpeli, ciujbi, hăli, etc. *Ale beseareciei au furatu.* COD. VOR. 12/$_{10}$. (= călcători sfinților. N. TESTAMENT 1648; furi de beseareă. BIBLIA 1688). *Furii o sapă* [comoara] *și o fură.* VARLAAM, C. 29,$_2$. *Care muiare va fură pe bărbatu-și...* PRAVILA MOLD. 27,$_2$. *De să va prinde om furând... suflet* [= om, ca să-l vândă rob], *mură-vu furul acela.* BIBLIA (1688), 143,$_2$. *Vor vreu să meargă la alte eparhii streine, ca să fure, pe supt cumpăt, darul preoției.* URICARIUL, I, 312/$_{10}$. *Negustătorul vinde cu cotul Și hoțu' fură cu totul.* ZANNE, P. V, 442. *Legume și mai ales leuștean de ți se fură din grădină...* ȘEZ. I, 51/$_{26}$. | A răpì. *Zburător cu negre plete, vin la noapte de mă fură.* EMINESCU, P. 186. *Vin la mama de mă cere: De m'a da, de nu m'a da, Peste noapte mi-i furà.* CREANGĂ, P. 168, cfr. HODOȘ, P. P. 68, ISPIRESCU, L. 31. ‡ *Mustăți furate:* care se prelungesc amestecându-se cu favoritele. DDRF. Despre leneși se zice că *fură ziua lui Dumnezeu.* Despre hoții mari, p. ext. despre oamenii deosebit de isteți și șireți, se zice că *fură ouăle de subt cloșcă* s. *cloșca de pe ouă.* ZANNE, P. I, 421, cfr. IV, 279. ‖ Fig. *Vorbele... le fură marea.* DUNĂREANU, R. 28. *Știu și eu nemțește, cât am putut furà* (= prinde), *la cătane, de la unu' și altu'.* (Auzit de la un țăran din Blaj). *A ~ cuiva o sărutare:* a sărutà pe furiș; *ochii* s. *vederile:* a-l fascinà, fermecà, orbì (fig.); *inima, mintea:* a-i luà mințile, a-l zăpăcì, a-i întoarce capul; *somnul* (cred. pop.): a face pe cinevà să nu mai poată dormì; *din urmă* (cred. pop.) *Ți-aș furà tainic o sărutare.* ALECSANDRI, P. I, 214; cfr. I, 48. *Se luminà... de le furà vederile.* CREANGĂ, P. 228. *Glas îngeresc..., care inimile furà.* BARAC, A. 5. *Că fecioru-i mare câne, De furà mintea din tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. *Să nu fure cinevà somnul copilului.* ȘEZ. I, 52/$_{11}$; cfr. MARIAN, NA. 360. *Din urmă mi-a furat, Din dragoste mi-a luat.* MARIAN, V. 129. *A-l furà pe cinevà somnul* (în glumă: *aghiuță* ISPIRESCU, L. 106, ZANNE, P. VI, 472): a fi cuprins pe neașteptate de somn și a adormì; *gândul:* a fi răpit de gânduri; *cu ochiul* (s. *cu coada ochiului*): a privì la cinevà pe neobservate; *cu zâmbetul:* a captivà cu zâmbetul. *Mă dădui într'o rână la umbra altui copaciu, și mă furà somnul.* GORJAN, H. I, 155. *L'au furat un somn cu dulce.* DRĂGHICI, R. 106. *De abià mă furase somnul.* GHICA, S. 8. *Nici somnul nu-l furà.* CREANGĂ, P. 166. *Abià apucase să-i fure somnul.* ODOBESCU, I, 89/$_8$. *Pe cal adormià, Greu somn că-l furà.* TEODORESCU, P. P. 490[b]; cfr. RETEGANUL, P. II, 76/$_{32}$, cfr. SBIERA, P. 6/$_{21}$; ISPIRESCU, L. 369. *A ce te învălueștì și te furà gânduri, o omule, pentru mine?* DOSOFTEIU, V. S. 11,$_2$. *Las... gândul să mă fure.* VLAHUȚĂ, P. 89. *Ea furà cu ochii din când în când pe Harap-alb.* CREANGĂ, P. 276; cfr. A. 7. *Rada, când o vezi, te furà Cu necontenitul zâmbet Și cu a vorbelor căldură.* COȘBUC, B. 77. | *A ~ cu urechea* = a trage cu urechea. *Fur cu urechea... pentru a mă încredința, dacă... vorbesc limba mumei mele.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. | *Să nu vă fure șarpele de inimă!* RĂDULESCU-CODIN, L. 51 = să nu vă 'mpingă păcatul! | **Palma furată**, un fel de joc de petrecere ce se obicînuiește la priveghiu. MARIAN, Î. 222. **D'a pământul furat**, joc copilăresc. (Bilcirești, în Dâmbovița) H. IV, 57.

2°. Refl. (Înlocuit aproape cu totul prin a se furișà) A se apropià, a intrà s. a ieșì pe furiș, a pătrunde undeva pe nesimțite. *Iale să furară și intrară în părău.* DOSOFTEIU, V. S. 44,$_1$. *M'am furat... și-am venit de ți-am dat știre.* N. COSTIN, LET. II, 125/$_8$. *O samă de Moscali s'au furat noapte[a], și au sărit peste șanț.* NECULCE, LET. II, 429/$_{18}$. *Furându-se într'o noapte, au început a călătorì.* ȚICHINDEAL, F. 98. *Omul... să furà lesne și fără băgare de seamă în urmarea lor.* PISCUPESCU, O. 92. *S'a furat până la un copac mare.* CONTEMPORANUL, III, 782. *Și se furà de-mi dă gură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 392. *Pe fereastră m'oiu furà.* ȘEZ. I, 10/$_{28}$. *De la maica furà-te.* DOINE, 183/$_{22}$.

[Derivate: **nefurát**, **-ă** adj. (adesea cu înțelesul de) Care nu se poate furà. *Vistierie nefurată.* MINEIUL (1776), 155^2/$_1$; cfr. 1^2/$_2$; **furát** s. a. *Umblau cu furat și cu sulerie.* C. NEGRUZZI, I, 86. *M'ai îndemnat la furat.* SBIERA, P. 255/$_2$. (Cu deosebire în loc. adj.) **de furat** =

furat, a cărui proveniență e de pe urma unui furt. *Cela ce va ascunde lucru de furat, să va certà după voia giudeţului.* PRAVILA MOLD. 176, $_2$. *Cântă, mândră, trăgănat..., Că-s cu trei cai de furat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 290; cfr. ALECSANDRI, P. P. 230^b. *Calul de furat nu se caută la dinţi;* **furătór, -oáre** adj. (mai ales fig.) *Căci e viers de fată mare Viers de inimi furător.* ALECSANDRI, P. II, 400. (Substantivat) **Fur, hoţ.** *Furători de boi.* SEVASTOS, N. 116/$_{19}$. *Şi-i înşeală pe feciori Să se facă furători.* BUD, P. P. 57. Spec. (Entom.) **Furător-de-foc** = fluture mic ce umblă împrejurul lumânării aprinse, molie. (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 85; (rar) **furătură** s. f. **Furat, furt, furtişag.** *Tu m'ai îndemnat la furătură.* SBIERA, P. 255/$_2$. || Compoziţii (glumeţe s. ironice) **furgăsì** vb. IV^a, **furluà** vb. I = a furà (se zice celor care furând susţin că au găsit s. au luat). REV. CRIT. III, 155; derivat: **furgăseálă** s. f. POLIZU. *Furgăseam câte un băţ.* SANDU-ALDEA, SĂM. II, 823. *Mai fiecare tovarăş al mieu furluase câte cevà.* CREANGĂ, A. 99.]

— Din lat. **furare**, idem.

FURÁJ s. a. *Fourrage.* — (Franţuzism) Nutreţ pentru vite, spec. pentru caii unei armate. *Turcii... mergeau după furagiu.* BĂLCESCU, M. V. 142. *La conace se consumă furagele.* I. IONESCU, M. 335. *Furajul comandantului.* id. D. 114. *Consumarea furajelor.* HAMANGIU, C. C. 375. [Şi: **furágiu** (învechit).] || Familia: **furagér, -ă** adj. Bun de nutreţ. *Plânte furagere.* I. IONESCU, D 143; **furajór** s. m. Soldat care umblă după furaj.]

— *N.* din fran.

FURĂTÓR-DE-FOC s. m. (Entom.) } v. **furà.**
FURĂTÚRĂ s. f. }

FÚRCĂ s. f. I. 1°. *Fourche.* 2°. *Fourchée. Travail fait avec la fourche.* II. 1°. Objet rappelant la forme d'une fourche. 2°. *Poteau, pilier, colonne.* 3°. *Fourches patibulaires, potence.* 4°. *Quenouille.* 5°. *Une des parties du métier à tisser.* 6°. *Armons (du chariot).* 7°. *Une des parties du moulin.*

I. 1°. Prăjină tare, tăiată dintr'o ramură dreaptă, şi terminată cu două (sau mai multe) coarne îndoite şi ascuţite; slujeşte la strânsul fânului, la întorsul snopilor, la clădítul şirelor, etc. Cele mari se numesc furcoaie s. ciolpane. Sânt *furci* şi cu coarnele de fier care se întrebuinţează la fân şi la bălegar (cfr. furceriu). *Furca* cu coada şi coarnele drepte se numeşte ţăpoiu (cfr. vârfar, ţunchinar). PAMFILE, I. C. 143; DAMÉ, T. *Se trag snopii cu furca, întorcându-i.* I. IONESCU, C. 186. *Părul îi sta în cap, de par'c'ar fi fost pus cu furca.* ISPIRESCU, L. 206. | P. anal. Un fel de joc de copii. *A umblà* s. *a sta furca* însemnează a umblà s. a sta pe mâni cu picioarele în sus. ŞEZ. IX, 132; PAMFILE, J. III, 33. # **A fi aruncat din furcă** = a fi rău aşezat, fără nici o regularitate. ZANNE, P. V, 304. **A luà pe cinevà cu furca lungă** = a-l luà de scurt, cu vorbe aspre (Braşov).

2°. P. ext. Măsură de fân cât se poate luà într'o furcă. *Dă-mi măcar o furcă de fân să dau la vite.* MARIAN. || Lucrarea (întoarcerea) fânului s. bucatelor cu furca. *Ai isprăvit cu fânul? — Nu, acum mai am de furcă.* Cfr. PAMFILE, J. I. # (De aici) **A avea cu cinevà de furcă** = a-i rămâneà cuivà de rezolvit o afacere neplăcută, a mai aveà cu cinevà de lucru, de luptat. ŞEZ. IX, 144, PAMFILE, J. I, I. C. 214. *Ce crezi? Avem de furcă.* VLAHUŢĂ, N. 18. *Se luă la luptă cu el; dar n'avù mult de furcă.* STĂNCESCU, B. 236/$_{12}$. *O să aveţi... cu dînsul de furcă.* ŞEZ. II, 51. (Locuţiunea se întâlneşte şi la Greci. PAPAHAGI, P. A. 151.)

II. P. anal. 1°. Diferite lucruri ce se pot asemănà cu o furcă. **Furca puţului** = stâlpul pe care se sprijină cumpăna. În Ardeal se mai numeşte gearmăn sau hantarig. PAMFILE, I. C. 464. || (Tip.) **Furca maşinei** = piesă care primeşte cilindrul maşinii când acesta se ridică de pe formă în sus. G. IONESCU, C. T. || **Furca scrânciobului** = stâlpul orizontal de care e fixat scrânciobul. *Erà spânzurat de furca scrânciobului.* AMIRAS, LET. III, 68/$_{38}$. || (Anat.) **Furca pieptului** = extremitatea inferioară a sternului cu cele două cartilaje costale fixate de dînsul. *Pe Toma mi-l tăiă Pe la furca pieptului, La încinsul brâului, De-asupra buricului.* ALECSANDRI, P. P. 73^b. *De oftat ce-am oftat tare, Furca pieptului mă doare.* TEODORESCU, P. P. 276^b; cfr. ŞEZ. IV, 29/$_{19}$; MATEESCU, B. 84. || **Furca** (s. furculiţa) **gâtului** = extremitatea superioară a sternului cu cele două clavicule fixate de dînsul. || **Furca drumului** (PAMFILE, J. I.): răspântie.

2°. (La casele, pătulele, coşarele ţărăneşti) Stâlp de stejar, gros de cel puţin 20 cm, în patru muchi, având un capăt (cel inferior) numai cojit (scorojit), une-ori şi cătrănit în păcură, iar celalalt prevăzut cu urechi pentru costoroabe. Pentru o casă de ţară se îngroapă în pământ, până la o adâncime de 50 cm - 1 m, câte 12-15 furci, pe care se razimă apoi întreaga clădire. PAMFILE, I. C. 419. | P. anal. **Furcile pământului** = cele şease furci pe care, după credinţa poporului, se reazimă pământul. *Când s'o roade furcile pământului:* la sfârşitul lumii. ZANNE, P. I, 240.

3°. (La plural) Spânzurătoare. *Să-l spânzure în furci.* PRAVILA MOLD. 18, cfr. 159, $_2$. *Mihai-vodă... pusese patru furci mari de le bătuse înaintea porţii... şi mai în toate zilele spânzură tâlharii de picioare.* NECULCE, LET. II, 399/$_{27}$. *Cu moarte să se omoare, În furci să-l atârne.* ISPIRESCU, L. 121. *Du-te 'n furci!* înjurătură.

4°. Băţ (la origine, de sigur, în formă de furcă), la capătul căruia se leagă caierul, spre a fi tors; cfr. drugă, fus. *Furca* poate fi dintr'o bucată şau din două: când este dintr'una, caierul este împiedecat să alunece în jos de o gămălie sau măgălie; când furca se desface în două, partea ce poartă caierul se numeşte cânjeu, gânjeu sau gavan. DAMÉ, T. 140. *Furca dreaptă:* în care se pune caierul de lână, fuior, câlţi, sgrebeni, etc., *furca întoarsă* (la partea de sus): în care se pun micile mosoare cu borangic spre a-l răsucì. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 31. *Furci, ce torc muierile.* PRAVILA MOLD. 70, $_2$. *O babă săracă.. torceà în furcă.* IOAN CANTA, LET. III, 182/$_{27}$. *Ana, au ieşit cu furca din casa ei.* IORGA, S. D. XIII, 260. *Furca şi fusul.* BELDIMAN, N. P. II, 71. *Caierul de burungic din furcă.* C. NEGRUZZI, I, 107. *Degetele ei... torceau dintr'o furcă de aur.* EMINESCU, N. 8. *Mama însă erà în stare să toarcă'n furcă* (= să facă orîce) *şi să'nvăţ mai departe.* CREANGĂ, A. 12. *Voi aţi umblat cu furca, cu acul, cu răsboiul.* ISPIRESCU, L. 12. *Furca la muiere, cea mai mare avere.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 623. || P. ext. Tors cu furca (la şezători), furcărie. *Cântau cu toatele când erau la furcă.* ISPIRESCU, L. 51. *Să vii de seară la furcă.* ŞEZ. III, 221/$_{21}$. # (De aici) **Vorbe de ~** = vorbe de clacă. ZANNE, P. II, 832. | **A nu aveà de ~** = a fi sărac cu desăvârşire. ZANNE, P. V, 306. **A ţineà ~** (la cevà) = a ţineà bârcă, morţiş, în ruptul capului, cu stăruinţă. PAMFILE, I. C. 214; ŞEZ. IX, 144. **A ţineà ~** (cu cinevà) = a sta într'una de ceartă, de sfadă cu cinevà. Com. I. CORBU. **A se certà ~**: mereu. *S'a certat... furcă.* FILIMON, C. II, 754; cfr. SANDU-ALDEA, D. N. 188; M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 212. **A bate ~** (pe cinevà) = a-l bate mult. PAMFILE, I. C. 214.

5°. Braţele (războiului). PAMFILE, I. C. 271. *Furcile sulului* sânt cele două braţe dinainte, când nu-s prelungirea picioarelor de dinapoi înţepenite în tălpi. Ele se mai numesc şi sprijinitoare, picioare-de-sul, braţele-sulului. ibid. DAMÉ, T. 135. *Furci de urzit* = furcile pe care se susţine urzeala. Se mai numesc şi furculiţe. DAMÉ, T. 141.

6°. (Muscel, Romanați, Teleorman, Vâlcea, Vlașca, etc.) Piscul (carului) DAMÉ, T. 14; PAMFILE, I. C. 133. (Bogați, în Dâmbovița) H. IV, 75. Piscul sau *furca* este capătul a două lemne ce trec printre osie și masă. I. IONESCU, M. 700.

7°. O parte a morii. (Balintești, în Covurluiu) H. III, 18.

[Plur. *furci*. (În Munții apuseni) și: *furcuri* (spre deosebire de *furci* 3°) | Diminutiv: **furcușoáră** MARIAN, cfr. furchiță, furculiță, furcuță, furceà, furcel.]

— Din lat. **furca, -am**, idem.

FURCĂRÍE s. f. *Réunion du soir chez les paysans où les femmes et même les jeunes gens filent la laine, veillée.* — Șezătoare în care se toarce. „În munții din Moldova de sus, precum în Suceava, aceste clăci de tors se numesc *furcării*, unde se duc și torc nu numai femeile și fetele, dar chiar și flăcăii". PAMFILE, I. C. 210; cfr. 10; JAHRESBER. VII, 83.

— Derivat din **furcă**, prin suf. col. *-ărie*.

FURCĂR(IU) s. a. v. **furcer(iu)**.

FURCĂTÚRĂ s. f. *Bifurcation d'une chaîne de montagne.* — (Ban.) Bifurcarea unui șir de munți. CDDE. nr. 696.

— Din lat. pop. ***furcatura, -am**, păstrat și în alte limbi romanice. CDDE. nr. 696. Cfr. (în)furcitură.

FURCEÁ s. f. 1°. *Petite fourche.* 2°. *Armons du chariot.*

1°. (Neîntrebuințat) Furcă mică. LB.

2°. Spec. Piscul s. furca (6°) carului. PAMFILE, I. C. 133.

— Diminutivul lui **furcă** (derivat prin suf. *-eà*. Ar puteà fi lat. ***furcella** = *furcula*).

FURCÉL s. m. v. **fuscel** (1°).

FURCELÚȘ s. a. v. **furcer(iu)**.

FURCÉR(IU) s. m. *Fourche de fer.* — Furcă de fier. (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 154, cârlig de scos fân. PAMFILE, J. II; (Bistrița, în Mehedinți) H. IX, 18. *Să stee cu furceriul de-a-îndămână.* MARIAN, SE. II, 288. [Prin Țara-Hațegului și prin Jiu și: **furcăr(iu)**. VICIU, GL. || Diminutiv: **furcelúș** s. a. *Un furceluș cătă Și'n cosițe l-înfigeà.* MAT. FOLC. 170.]

— Derivat din **furcă**. (Poate, din *furcel* cu asimilarea *r-l* > *r-r*).

FURCHÍȚĂ s. f. *Petite quenouille.* 2°. *Fourchette.*

1°. Furcă mică (de tors). [Femeea] *o furchiță și-o alege.* ȘEZ. VII, 61. *S'o învețe la furchiță.* HODOȘ, P. P. 192.

2°. (Rar) Furculiță (1°). MARIAN.

— Diminutivul lui **furcă**, derivat prin suf. *-iță*.

FURCITÚRĂ s. f. 1°. *Charretée de foin.* 2°. *Bifurcation.*

1°. Căpiță de fân mai mare. „Căpiță, pe la Reteag zic la o grămăjoară de fân cât o poate luà un bărbat harnic de vre-o trei ori cu furca; iar la grămada de un car de mare, îi zic *furcitură*." RETEGANUL, P. I, 3/36. *Făcu-i popii o furcitură.* idem, CH. 149. *Furcitură* = căpița mai mare ca de obiceiu. VAIDA.

2°. † (Gorj, subt forma *fârcitură*) Bifurcare, ap. CDDE. nr. 693.

[Și: fârcitúră s. f. „Căpița de 4-5 care de fân." VICIU, GL. 42.]

— Derivat dintr'un verb neîntrebuințat furcì „a adunà cu furca", prin suf. *-itură*. Cfr. furcătură, înfurcitură.

FURCOÁIE s. f. Lemn cu două coarne ce se găsește la mijlocul plutei; de el se agață străițele și veșmintele, ca să nu se ude. VICIU, GL. 101; PAMFILE, I. C. 106.

— Derivat din **furcă**, prin suf. aug. *-oaie*.

FURCÓIU s. a. *Longue fourche (de fer).* — Augmentativul lui **furcă** (derivat prin suf. *-oiu*). Furcă mare ce se întrebuințează mai ales la încărcatul fânului și al snopilor. MARIAN, cfr. PAMFILE, I. C. 143, H. I, 315, VII, 390, (pe alocuri) furcă de fier. LB., VAIDA. Cfr. țăpoiu, ciolpan. *La anul 1848... au ieșit din toată țara... cu puști, lăncii, furcoae și cu coase.* IORGA, S. D. XIII, 163. *Azvârlì furcoiul cu care aruncase fânul pe stog.* MARIAN, T. 341. *S'au dus... cu furcoaie.* RETEGANUL, P. IV, 42/11. *Grâul, fânul, etc... cu furca și furcoiul.* LIUBA-IANA, M. 108. *Apucă toporul, eu iau furcoiul (= o furcă mare) acesta.* CĂTANĂ, P. B. III, 71.

FURCULÍȚĂ s. f. 1°. *Fourchette.* 2°. *Coche (à l'oreille d'un animal).* 3°. *Fourche d'arrière* (du char). 4°. Partie de l'ourdissoir.

1°. Unealtă de masă în forma unei furci cu trei sau patru dinți, care servește la mâncare; cfr. furcuță, furchiță. *12 cuțite cu furculițile lor.* (a. 1792) IORGA, S. D. VIII, 22. *Cuțite, furculițe pe masă înșirând.* C. NEGRUZZI, II, 203. *Îți dă cu linguriță, și-ți scoate cu furculița.* ZANNE, P. III, 595. **Cu barba'n furculiță**: cu părțile laterale mai lungi de cât mijlocul (cfr. barbă înfurcată). *Unu... cu barba'n furculiți.* ALECSANDRI, T. 9. *Barba'i devenì lățoasă și'n furculițe, ca două bărbi de țap.* EMINESCU, N. 56. *Cu barba în furculiță și favorițe frumoase.* CREANGĂ, A. 85.

2°. P. anal. Crestătură unghiulară ce se face la vârful urechii unui animal spre a aveà un semn distinctiv. DAMÉ, T. 68. *Un junc... la ambele urechi furculiță.* MON. OF. (1907), 7598. *Ureche-furculiță.* BARONZI, L. 125/14.

3°. (Bacău, Roman, Covurluiu, R.-Sărat, Tecuciu, Tutova, Putna) Lișițele carului. DAMÉ, T. 9; PAMFILE, I. C. 130-131; H. III, 72.

4°. Furcă de urzit. DAMÉ, T. 141. (Gârbovii, în Ialomița) H. VII, 185. (Gârliciu în Constanța) ib. II, 274.

[Plur. *-liță*, (Mold. și) *-liți*].

— Derivat din **furcă**, prin suf. dim. *-uliță*. (Și alb. *furkul'itsę*, n.-grec. φουρκουλίτσα, bulg. *furkulica*).

FURCUȘOÁRĂ s. f. v. **furcă**.

FURCÚȚĂ s. f. 1°. *Petite fourche.* 2°. *Fourchette.*

1°. Furcă mică. *Nouăzeci și nouă furcuțe.* MARIAN, V. 226. *Hai, mândro, cu mine'n luncă, Să-ți fac rischitor și furcă. La mijlocu luncuții Să-mi dai plata furcuții.* DOINE, 171/3. *Pentru-o țără de furcuță Mi-i da de trei ori guriță.* RETEGANUL, TR. 113/20.

2°. (Transilv.) Furculiță (1°). *Furcuțe de carne.* (a. 1803) IORGA, S. D. XII, 146. *În talgerile cu furcuțele.* PÂRVESCU, C. 82. Cfr. LB.

— Diminutivul lui **furcă** (derivat prin suf. *-uță*).

FURDÁ s. f. 1°. *Déchet (de laine, de cuir, de tabac, d'étoffe,* etc.). *Chose de mauvaise qualité.* 2°. *Homme de rien.*

1°. S. f. (Învechit) Rămășițe de calitate proastă de la lucrul lânei, pieilor, tutunului; bucățele mici de postav, etc; cfr. mardă. *Furdale de plăcinte.* PANN, ap. ȘIO. | P. anal. Orice lucru de calitate proastă. *Tavanul... Spre care se ridică ceața De fum, ieșind... din furdaua de tutun.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Aramă furdă... furdă de samur, furdă de jeder, furdă de vulpi și dihori.* TARIF, ap. ȘIO.

2°. Secătură, om de nimic, dar care se ține mândru. Com. RĂDULESCU-CODIN.

— Cfr. sârb. *furda* „rămășițe, lucruri fără preț, om de nimica". (După ȘIO. din turc. *hurda*, idem).

FURÉSC, -EÁSCĂ † adj. *De voleur.* — (Neobicinuit) De fur. *Cu înceată călcare și cu furească îmblare.* CANTEMIR, IST. 73.
— Derivat din **fur**, prin suf. adj. *-esc.*

FURGĂȘEÁLĂ s. f., **FURGĂȘÍ** vb. IV[a] v. furà.

FURGÓN s. a. *Fourgon.* — Trăsură mare pentru transportul bagajelor și proviziunilor unei armate. *Cea din urmă trăsură eră un furgon de bagaje.* CARAGIALE, M. 141. *Furgon cu muniţiuni.* ZAMFIRESCU, R. 240. *Așezat într'un furgon de ambulanță, pe un pat ca un leagăn, Comănesteanu...* id. ib. 274. *Furgoanele pompieriei.* SADOVEANU, P. S. 166.
— *N.* din fran.

FURIBÚND, -Ă adj. v. furie.

FÚRIE s. f. *Furie.* — (Acces de) mânie nestăpânită, turbare. *Furia războiului.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/$_{44}$. *Luptându-se... cu furia desnădejdii.* C. NEGRUZZI, I, 152. *Furia zinelor.* RETEGANUL, P. II, 17. *Vin cânii cu atâta furie.* FUNDESCU, L. P. 92. | Fig. (Despre lucruri) Mișcare violentă. *Focul... s'au întins cu... furie.* DRĂGHICI, R. 22. | P. ext. Accesul unei pasiuni excesive. *Furia... cea iute* [a amorului]. PANN, E. II, 41. *Ladislau... se încearcă a pune o stavilă furiei lor de coprinderi.* BĂLCESCU, M. V. 8/$_{14}$. [Pronunț. *-ri-e.*] | Familia: **furibúnd, -ă** (franțuzism, rar) = **furiós, -oásă** adj., adv. Cuprins de furie, turbat. *Se 'ncruntă și se sbate și-i furibund maestrul.* MIREA, C. I, 44. | *Turme de țapi furioși.* BĂLCESCU, M. V. 392/$_{7}$. *O pornire furioasă de gelozie.* C. NEGRUZZI, I, 23. P. ext. (Despre lucruri) Violent. *Galop* (id. 307), *rîuleț* (id. 196), *vifor* (id. II, 7), *torent* (ALEXANDRESCU, M. 21), *vânt* (TEODORESCU, P. P. 372[b]), *val* (DUNĂREANU, R. 24) *furios.* | Adv. Cu furie. *Satan urlă furios.* ALECSANDRI, P. I, 13. (Pronunț. *-ri-os*).]
— *N.* după fran. (lat. **furia, -am**, idem).

FURIÉR s. m. *Fourrier.* — (În trecut) Subofițer care îngrijeà de încartirarea soldaților și de distribuirea hranei. *Furieri...* (adecă taingii și conaccii). N. COSTIN, LET. II, 73/$_{18}$. | (Astăzi) Caporal s. sergent care face serviciu de copist în cancelarie.
— *N.* din fran.

FURIÉȘ s. m. (Entom.) v. furișor.
FURINCÉL s. m. (Med.) v. furnicel.
FURÍNGINĂ s. f. v. funingine.
FURIÓS, -OÁSĂ adj. v. furie.

FURÍȘ adv., adj. I. 1°-2°. *Furtivement, à la dérobée, clandestinement.* II. *Furtif, clandestin.*
I. Adv. 1°. † Ca furii, hoțește. *Să va găsì vreun păstoriu să fie mulgând oile furișù...* PRAVILA MOLD. 6.
2°. Spec. (În opoziție cu „fățiș", învechit) În ascuns, în mod clandestin, furișat. *Au ascultat furișu la vecinul seu.* CUV. D. BĂTR. II, 328. *Atunce Irod furiș chemà vălhvele și ispitì d'inșii den ce vreame se ivì steaoa.* TETRAEV. (1574), 202. *Moldovenii... se duceà la drumuri de jecuià pre oameni de ce aveà... și furiș, iară apoi și fățiș.* N. COSTIN, LET. II, 112/$_{26}$; cfr. MAG. IST. 337/$_{5}$. *Se slobozeà furiș în Moldova.* NECULCE, LET. II, 263/$_{26}$. *Umblă șoaricii furiș.* EMINESCU, P. 4. *Cânele... mușcă furiș.* ȘEZ. I, 122/$_{26}$. (Astăzi mai întrebuințat) pe ~. *Pe furiș, prin iarbă, o vulpe tupilată I s'arătă.* ALECSANDRI, P. I, 204. *Din codri, noaptea vine Pe furiș.* COȘBUC, B. 5. *Atacul pe furiș... urmează.* IORGA, L. II, 299. *Una dintre fete, mai rușinoasă de fire,... se uità când și când pe furiș la feciori.* MARIAN, SE. II, 49. (În literatura veche) † pre-a-furiș(ul), în ~. *Bucatele ce ia de la masă pre a furiș, le da mișeilor.* VARLAAM, C. II, 2. *Mearsă pre a furiș în lojnița idolilor.* DOSOFTEIU, V. S. 136,$_{2}$. *S'au tras un șarpe mare bălaur pre a furișul ș[i]-au întrat în visteariul împărătesc.* idem, 128,$_{2}$; cfr. 114, 63. *Roagă-te tatălui den ceriu în furișu și tatăl tău va vedeà în furișu.* MSS., ap. CUV. D. BĂTR. II, 120.
II. (Întrebuințat în funcțiune adjectivală, rar, Mold.) Furișat. *O furișă sărutare.* KONAKI, P. 102, ALECSANDRI, P. II, 67, SADOVEANU, M. 120.
— Derivat din **fur**, prin suf. adj. adv. *-iș.*

FURIȘÁ vb. 1[a] refl. *Se glisser, approcher, se sauver furtivement,* ou *subrepticement.* — A se apropià s. depărtà, a intrà s. a ieși pe nesimțite, pe furiș; a se strecurà undevà s. de undevà pe nesimțite, tiptil, cfr. a se furà. *Să furișă norodul în zioa aceaia.* BIBLIA (1688), 230,$_{2}$. *Til s'au furișat pre lângă dînsa în lăuntru.* BARAC, T. 13. *Se furișează pe lângă părete.* C. NEGRUZZI, III, 185/$_{14}$. *Se furișà pe sub zaplazu curții boierești.* ALECSANDRI, T. 702. *Cătălin... Se furișează pânditor Privind la Cătălina.* EMINESCU, P. 270. *Ea, pe dată ce-auzià Printre slugi se furișà.* TEODORESCU, P. P. 501. *Nu s'au furișat cinevà la dînșii?* SBIERA, P. 35/$_{35}$. *Seara când domnițele intrară în cămara lor..., el se furișè binișor pe lângă ele.* ISPIRESCU, L. 235. # ~ de (cinevà s. undevà) = a plecà de lângă cinevà pe furiș, pe nesimțite, ascunzându-se. *Furișându-se de Ivan, iese cu dînsa afară.* CREANGĂ, P. 310. *Mă furișez din casă și mă duc.* id. A. 47. *Ciobanul se furișè de fiul de boier.* ISPIRESCU, L. 250; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 261.
[Și (rar): **înfurișà.** *Schimbându-se în chip bărbătesc și înfurișându-se, să duse în muntele maslinilor.* MINEIUL (1776), 44^{2}/$_{2}$; cfr. 23^{2}/$_{2}$. *Iar Miiul se'nfurișà, Printre frunze că intrà.* TEODORESCU, P. P. 508. ‖ Derivate: **furișáre** s. f., **furișát, -ă** (și **înfurișát, -ă.** Olt. TDRG.) Furiș. Adj. *Băieții... aruncau o ochire furișată asupra lui Griguță.* I. NEGRUZZI, I, 293. Adv. *Ana tăcuse... și priveà numai din când în când furișat la Lică.* SLAVICI, N. II, 79. *Vie singur furișat Și-i dau dulce sărutat.* ALECSANDRI, P. P. 332[b]/$_{4}$, cfr. BIBICESCU, P. P. 40.]
— Derivat din **furiș.**

FURIȘÁT, -Ă adj., adv. v. furișà.

FURIȘÓR s. m. (Entom.) 1°. *Sorte de petite guêpe (Pompilus viaticus).* 2°. *Guêpe (Vespa vulgaris).* 3°. *Bourdon (Bombus terrestris).*
1°. Un fel de viespișor negricios care-și face cuibul pe drumuri și pe cărări. Acest viespișor care mușcă foarte tare, se mai numește (în Bucovina): viespe mâțițică, lene, țiboacă, țibocuță. MARIAN, INS. 228. | *Furișorul de te va mușcà când dormi în vremea fânului, e semn să te scoli, că are să-ți ploaie fânul.* ib. 228. [Cu alt suf. (Transilv.) **furiéș** s. m. ib. 228.]
2°. (În Bucovina) = viespe. ib. 217.
3°. (Pe alocuri) Specie de bârzăun. *Furișorul... e cât o albină muncitoare, dar mai subțire. Aceștia fac faguri prin scorburile arborilor și prin podurile caselor.* MARIAN, INS. 195.
— Derivat din **fur**, prin suf. dim. *-ișor.*

FURLANDISÍ vb. IV[a] refl. *Se pavaner.* — (Fam.) A se fuduli, mândrì, fălì. *Furlandisindu-se'n saloane.* VLAHUȚĂ, P. 55. *Un chelner... se furlandisea de colo până colo.* ZAMFIRESCU, R. 80. *Pan... se furlandisea și se lăudà.* ISPIRESCU, U. 109.

FURLUÁ vb. I v. furà.
FÚRMĂ s. f. v. formă.

FURNÁL s. a. *Fourneau.* — Cuptor s. aparat de încălzit, pentru operații chimice. PONI, C. 39, 219. *Mii de hornuri și furnale.* MIREA, C. II, 34.
— *N.* după fran.

FURNECÁIU s. a. v. furnicar[1].

FURNICÁ vb. I. 1. *Fourmiller.* II. *Picoter, démanger.*

I. Intrans. A umblà încoace și încolo în număr mare, a se mișcà în toate părțile ca furnicile; cfr. forfotì (și cele citate acolo). *Furnică astăzi prin capitalele Europei apusene o gloată de zugravi.* ODOBESCU, III, 149/11. *Un popor întreg de stele furnică'n razele mele.* VLAHUȚĂ, P. 21. *Se văzù întru mulțimea aia de oameni furnicând în sus și în jos.* ISPIRESCU, L. 148. | (Despre lucruri, construit cu de) A fi plin de ființe care umblă încoace și încolo. *Șchelele orașului furnicau de călători.* I. NEGRUZZI, III, 338.

II. Unipers. *Mă furnică (pe, prin...,* etc.) s. (mai rar) *îmi furnică (pe, prin,...* etc.) = am sensația ca și când ar umblà o mulțime de furnici pe mine. MARIAN, INS. 250. *Această poruncă îl cam furnică de-alungul spinării.* MERA, B. 219. *Când mă gândesc că poate peste un ceas am să-l strâng în brațe... par'că-mi furnică ceva prin inimă.* ALECSANDRI, T. 990. | (Neobicînuit, fact.) A face pe cinevà să simtă furnicări. *Furnică-te-ar dracii, calindroiule!* ALECSANDRI, T. 1129. *Lăutarii te furnicau cu zicătorile lor vesele.* SBIERA, F. S. 389.

[Prez. *furnic(ă)* și *fúrnic(ă).* | Derivate: **furnicáre** s. f. *Ogrăzi pline de furnicarea slugilor.* SADOVEANU, SĂM. V, 906; **furnicăréală** s. f. *Îl mângâe pe frunte, de-i făceà furnicăreli prin trup.* BASARABESCU, V. 197; **furnicát** s. a. *Mi-a amorțit piciorul; simt un furnicat neplăcut:* (mai ales) **furnicătúră** s. f. *Furnicăturile* sânt niște înțepături ușoare și multe și se numesc astfel fiindcă se aseamănă cu simțirea pe care ne o dau furnicile alergând pe o parte a corpului. BIANU, D. S. *Simții furnicături prin trup.* SANDU-ALDEA, U. P. 71/7. *Bubă cu furnicătură.* MARIAN, D. 155, 158.]

— Din lat. **formīcare.** Cfr. înfurnicà.

FURNÍCĂ s. f. (Entom.) *Fourmi (Formica nigra).* — Mică insectă din ordinul himenopterelor. Specii: *~ mare* s. *de pădure* s. *sălbatecă* (cea mai mare dintre furnici), *~ roșie* (cea mai mică), *~ de copaciu, de casă, mică, neagră, de fânaț, de câmp, galbenă* s. *gălbie, de grădină.* Într'un anumit timp al anului femeiuscele și bărbătușii capătà aripi; pe acestea poporul le numește *furnici sburătoare* s. *cu aripi* s. *aripite.* Furnicile lucrătoare sânt totdeauna fără aripi și se numesc fețe. MARIAN, INS 231-233. *Pasă cătră furnică, o leneșule.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Furnicele ca și când s'ar bate, aleargă.* CALENDARIU (1814), 86/22. *Furnica'n timpul verii asudă ostenind.* C. NEGRUZZI, II, 247/22. *Trec furnici.* EMINESCU, P. 195. *O nuntă de furnici.* CREANGĂ, P. 234. *Furnica, cât de mică, și ea te pișcă când o calci.* MARIAN, INS. 249 *Furnică cu furnică, Fie cât de mică, Face mare mușuroiu.* ibid. *Când ies furnici cu aripi în casă, e semn că va murì cinevà.* ION CR. III, 82. *Când umblă furnicile pe drum, are să plouă.* ȘEZ. IV, 120/13. *La cap burtutù, la dos burtutù, la mijloc ferfeniță?* (= „Furnica"). SBIERA, P. 323/34. *A se prăsì ca furnicile:* a se înmulțì iute și în mare număr (cfr. ca iepurii, ca șoarecii). MARIAN, INS. 250. *A mâncà ca furnicile:* foarte puțin. ib. *Taci nu mai mâncà furnici:* nu mințì. PAMFILE, J. II. *Ouă de furnici.* [Plur. *-nici.* | (În Mehedinți) Și: **furnigă** s. f. DIONISIE ECLESIARHUL, ap. TDRG., CDDE. nr. 697. | Diminutiv: **furnicúță.** MARIAN, INS. 232. Colectiv: (Ban.) **furnicámă** s. f., CDDE. nr. 697, **furnicărie** MARIAN, cfr. furnicar.]

— Din lat. **formīca, -am,** idem.

FURNICÁIU s. a. v. **furnicar**[1].
FURNICÁMĂ s. f. v. **furnică.**

FURNICÁR s. a. (s. m.) 1°-2°. *Fourmilière.*

1°. Cuib, mușuroiu de furnici. *Fânețele... trebuie curățite de mușinoaie și de furnicari.* ECONOMIA, 63. *Erau șoarecii... ca ursii de mari, și mulți ca furnicile în furnicar.* RETEGANUL, P. V, 38/31. *În cel vârf încoronat fierbe-o oală cu păsat?* (= „Furnicariul"). SBIERA, P. 323/34. *Nu băgà bâta 'n furnicar:* nu te amestecà unde nu ai treabă. (Gura-râului, Transilv.) ZANNE. P. IX, 613. [Plur. *-care,* (rar) *-cari.* | Cu schimb de sufix: **furnicáiu** DDRF., **furnecáiu** s. a. *Mă ciupește gluma de limbă, par'c'aș fi luat în gură un furnecai întreg.* DELAVRANCEA, S. 263.]

2°. P. anal. Mulțime mare (de oameni), care mișună. *Alexandru Lăpușneanul va sparge cuibul și va strivì acest furnicar de intriganți.* C. NEGRUZZI, I, 275. *Ghiulele loveau turcescul furnicar.* ALECSANDRI, P. II, 440. *Un furnicar de oameni.* SANDU-ALDEA, A. M. 217.

— Din lat. ***fornicarium.**

FURNICÁR s. m. I. *Fourmi (Formica rufa).* II. 1°. *Fourmilier (Merops apiaster).* 2°. *Picus minor.* III. *Sorte d'ours qui se nourrit de fourmis.*

I. (Entom.) = **furnică.** MARIAN, INS. 231. *Alții... voind a scăpà de gărgărițe, aduc și pun în apropierea bucatelor năpăstuite, furnicari.* ib. 93. *Te duci la un mușuroiu de furnicari..., umpli doniță cu furnicari...* LEON, MED. 89. **Furnicarul-roșu** = **furnica de copaciu.** MARIAN, INS. 231.

II. (Ornit.) 1°. = **albinărel.** MARIAN, O. I, 6.

2°. = **ciocănitoarea-pestriță-mică.** MARIAN, O. I, 70.

III. (Zool.) Un soiu mic de urs, cu o pată mare albă pe piept „Sânt două soiuri de urși care trăiesc la Broșteni: cei mai mulți sânt de soiul ursului mare și negru; ceilalți puțin mai mici, au o pată mare albă pe piept și se numesc *furnicari* din pricină că răstoarnă toate pietrile unde găsesc furnici..., cu care se hrănesc". POPOVICI-KIRILEANU, BR. 92.

— Derivat din **furnică,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

FURNICĂRÍE s. f. v. **furnică.**
FURNICĂTÚRĂ s. f. v. **furnică.**

FURNICÉI s. m. plur. *Urticaire.* — O boală de piele. MARIAN, INS. 252; BARCIANU.

— Derivat din **furnică,** prin suf. dim. *-el.*

FURNICÉL s. m. (Med.) *Furoncle.* — (Mai ales la plur.) Bubă subcutană, de mărimea mijlocie a unui bob de porumb, care coace și sparge (materia tare și albicioasă din el se numește *inima ~ului*), buboiu, furuncul. (*Furniceii* ies de obiceiu — mai ales la diabetici — mulți de odată; boala aceasta se numește în știință **furunculoză**). Cfr. BIANU, D. S. [Și: † **funecél.** *Om la care va fi într'însul râie sălbatică sau funecei.* BIBLIA (1688), 86, 2; † **funicél** CUV. D. BĂTR. I, 281; † **funincél** MOLNAR, ap. TDRG., ANON. CAR, **funigéi** plur. LEON, MED. 12 3, ȘEZ. I, 256/18 (= buboaie mai mici), **furincél** (Țara-Oașului) CDDE. nr. 692.]

— Din lat. ***furuncellus** (din *furunculus*). O. Densusianu, *Romania,* XXXIII, 77.

FURNICÓS, -OÁSĂ adj *Plein de fourmis.* — (Rar) Plin de furnici. DICȚ. [Și: **furnigós, -oásă.** MAT. FOLC. I, 512.]

— Derivat din **furnică,** prin suf. adj. *-os* (cfr. lat. *formīcosus, -a, -um*).

FURNICÚȚĂ, FURNÍGĂ s. f. (Entom.) v. **furnică.**

FURNISÁ vb. I[a]. *Fournir.* — (Franțuzism) A procurà prin vânzare. [Familia: **furnisór** s. m. Cel care furnisează. *Sumele ce furnisorii au de primit pentru materialele predate.* MON. OF. 9; **furnitúră** s. f. 1°. = **furnisáre.** *Înlesneà furnituri, antreprize, tranzacții.* VLAHUȚĂ, D. 42. 2°. Marfă, obiect furnisat. *Furnituri fără care nici nu poate să existe o armată.* MAIORESCU, D. I, 553.]

— *N.* după fran.

FURȘÁLĂ s. f. v. sfârșală.

FURT s. a. *Vol, larcin.* — Acțiunea s. faptul de a fură, hoție, furtișag. *Toată megiesia se vaetă de furturile ce face ea poamelor de prin grădini.* ISPIRESCU, L. 75. [Plur. *furturi.*]

— *N.* din lat. **furtum.** (Cuvântul a existat odinioară și ca vorbă populară, ca la Aromâni, precum dovedește derivatul lui: *furtișag*).

FURTÁT s. m. v. fârtat.

FURTIȘÁG s. a. *Vol, volerie, larcin.* — (Înlocuit azi în limba literară prin) **Furt.** *Minciunile și furtușagurile.* CUV. D. BĂTR. II, 230. *Tâlhăriea, furtușagul...* VARLAAM, C. 325. *Toate fealiurile de limbi au lucru grozav și urgisit, furtușagul.* PRAVILA MOLD. $16_{,2}$; cfr. $17_{,2}$, 158. *Plătiiam de la mine furtișagurile zilii.* BIBLIA (1688), $23_{,2}$; cfr. $54_{,2}$. *Furtușaguri.* MINEIUL (1776), $349_{,1}$. *Pricini de furtușag.* URICARIUL, I, $58/_{25}$. *Cei în furtușag prinși.* CANTEMIR, IST. 371. *Furtușaguri și tâlhușaguri să facă.* id. HR. 138. *Pagubă... de furtișag.* DIONISIE, C. 168. *Scrisorile... cu răpirea și cu furtușagul le-au adunat.* ȘINCAI, HR. III, $231/_{38}$. *Pentru furtișagurile ce ai făcut.* MAGAZ. IST. V, $146/_{1}$. *Un furtișag... a obștiei.* BELDIMAN, N. P. I, 98. *Nu socotesc că furtișagul este vreun păcat.* DRĂGHICI, R. 287. *Să trăiți din furtișaguri.* C. NEGRUZZI, I, 233. *Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtișag.* CREANGĂ, A. 45. *I-amenință cu furtișaguri.* ODOBESCU, III, $226/_{23}$. *Își arătă cartea de meșter de hoție, precum și nevasta ce-și aduse tot din furtișag.* ISPIRESCU, L. 379. *Mâna'ntinde ca un sărac, ochiu-și aruncă la furtișag.* ZANNE, P. II, 241. [Și (învechit): **furtușág** s. a. | Plur. *-șaguri.*]

— Derivat dintr'un cuvânt, odinioară popular, **furt,** prin suf. *-ișag (-ușag),* după modelul ung. *tolvajsâg,* idem.

FURTUIÁLĂ s. f. v. fuituială.
FURTUNÁ † vb. I^{a} v. furtună.

FURTÚNĂ s. f. I. *Mauvais sort, mauvais destin, malheur.* II. *Orage, tempête.*

I. † (La cronicari) Soartă rea, ursită rea, nenorocire. *Nici cu gândul nu gândia* [Miron Costin] *că i-a veni o furtună ca aceea.* NECULCE, LET. II, $266/_{25}$. *Socoteà că venirea lui n'a contenì furtuna ce venise craiului șvezesc.* ACSINTI URICARUL, ibid. $163/_{1}$. [Trebuie] *cu mare jale a scrie de o furtună ca aceea ce i-au venit, așà fără de veste.* MUSTE, ibid. III, $59/_{7}$; cfr. BĂLCESCU, M. V. 424.

II. 1°. Turburări atmosferice constând, adesea, din vânt puternic și repede, însoțit de ploaie sau grindină, de fulgere, tunete și trăsnete (cfr. ȘEZ. V, $140/_{32}$); cfr. vijelie, vi(s)col. *În al optulea an al domniei lui Mihai-vodă, dat-au Dumnezeu o furtună grea, și s'au aprins târgul Iașii.* NECULCE, LET. II, $398/_{28}$. *S'au scornit... o fortună de vânt mare.* MUSTE, LET. III, $75/_{38}$. *După furtună vine și vreme bună.* C. NEGRUZZI, I, 293. *O luă pe brațe și începù să fugă cu ea prin furtună.* EMINESCU, N. 11; cfr. P. 211, 214, etc. *Se ascunsese bietul de fortuna cea de ploaie.* SBIERA, P. $223/_{30}$. *Învârtejindu-se la vale, se lăsă ca o furtună.* ISPIRESCU, L. 340; cfr. 195, 238. *Norul, până nu se'ngroașă, furtună nu aduce.* ZANNE, P. I, 65. *Cine seamănă vânt, culege furtună.* || Spec. Vânt puternic ce se ivește pe mare, răscolindu-i valurile. *Ridicându-se o furtună strașnică,... au sălbătăcit marea.* DRĂGHICI, R. 31. *Nici mări să se răscolească de a furtunelor stârnire.* KONAKI, P. 266. *Apriga furtună... Se 'nalță, se lățește și vâjie și tună, Zdrobindu-se de mal.* ALECSANDRI, P. I, 193. *Cârmaciul bun scapă din furtună.* ZANNE, P. V, 136.

2°. Fig. Mari turburări sufletești, dezordine într'un stat, în viața unui om, provocate de nenorociri, calamități, etc. *Puțină vreame văzù țara grecească mare răpaos... și... viață fără valuri; ce de năprasnă lovì vânt cu furtună, că se sculă iară Crum împărat cu Șcheii de feace războiu.* MOXA, 383. *Lumeștile furtuni ale întâmplărilor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $245/_{18}$. | Zbuciumări sufletești. *Se risipì bura trupască și rădică furtună turbure de unda pohtelor.* MOXA, 398.

[Și: † **fortúnă** s. f. | Plur. *-tuni,* (neobicinuit) *-tune.* | La CANTEMIR, HR. $72/_{25}$, $75/_{25}$; IST. 94 și la BĂLCESCU, M. V. $581/_{2}$, apare ca latinism cu înțelesul de „destin, soartă, noroc". | Derivate neîntrebuințate (formații personale): † **furtunà** vb. I^{a}. **A bombardă,** împroșcând cu foc de artilerie. *Artileria noastră însă urmă, furtunând departe, cu mare pagubă, toată linia dușmanului.* BĂLCESCU, M. V. 507; † **furtunát, -ă** adj. Bântuit de furtună. *Stâncile mărețe, Care'n valurile mării furtunate și semețe, Neclintite'n veci rămân.* ALECSANDRI, P. I, 327.]

— Din lat. **fortuna, -am** (poate, prin mijlocire grecească).

FURTUNÁT, -Ă † adj. v furtună.

FURTUNÁT † s. m. *Surpris par l'orage, naufragé.* — Cel prins de furtună pe mare, naufragiat. *Au făcut păscarii vad de odihnă furtunaților.* MOXA, $400/_{4}$.

— Derivat din **furtună,** prin suf. part. *-at.* (Cuvântul există și în dialectul aromânesc).

FURTUNÁTEC și **FURTUNÁTIC, -Ă** adj., adv. 1°. *Orageux; furieusement.* 2°. *Capricieux.*

1°. Adj. Plin de furtuni (fig.), răscolind furtuni, furtunos. *Eu am rămas tot întru aceste furtunatice învățături, spre a mâncà pânea durerii.* URICARIUL (a. 1819), VII, $73/_{26}$. *Neptun cel furtunatec.* OLLĂNESCU, H. 387. || Adv. Ca o furtună. *S'aruncă furtunatic atunci Sultanul.* COȘBUC, B. 15.

2°. Schimbăcios: acum bun, acum rău. ȘEZ. IX, 149.

— Derivat din **furtună,** prin suf. adj. *-atic.*

FURTUNÓS, -OÁSĂ adj. *Orageux. Agité, violent. Audacieux, violent.* — Bântuit de furtună. *Piscuri furtunoase.* ODOBESCU, III, $53/_{18}$. || Agitat, vehement, violent. *În acèle vremi furtunoase și nenorocite.* BĂLCESCU, M. V. $7/_{6}$. *Timpuri furtunoase.* ALECSANDRI, P. II, 134. *În sfârșit, după multe dezbateri furtunoase urmate în „Divanul Adhoc", s'a încuviințat „Unirea".* CREANGĂ, A. 157. || Iute (ca furtuna), violent, vehement. *Până'n Dunăre ajunge furtunosul Baiazid.* EMINESCU, P. 237. *Furtunosul zbor al graurilor.* ODOBESCU, III, $30/_{10}$.

— Derivat din **furtună,** prin suf. adj. *-os.*

FURTUȘÁG s. a. v. furtișag.
FURÚNCUL s. m. (Med.) } v. furnicel.
FURUNCULÓZĂ s. f. (Med.) }

FUS s. a. I. *Fuseau.* II. 1°. *Partie de la navette. Fuseau du dévidoir* ou *de l'ourdissoir. Arbre, fer de moyeu.* 2°. *Arbre de couche. Gros fer.* 3°. *Essieu.* 4°. Partie de la roue du potier. 5°. *Branche de chandelier.* 6°. *Apron (Aspro streber, aspro Zingel).*

I. 1°. Unealtă de tors, făcută dintr'un băț, cam de 30 cm, neted și rotunzit. Capătul de sus este ascuțit, cel de jos, cevà mai groscior, este înțepenit într'un titirez s. sfârleză care, prin greutatea ei, face să se învârte fusul mai ușor; iar mijlocul este puțin mai plin. Cu *~ul* se toarce in, lână și cânepă, se răsucește borangic, bumbac, etc. *~ul* sfârâe. Fusul mai gros se cheamă drugă și firul tors cu el, îndrugătură. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. II, 209. *Fusul* are vârf sau cap, burtă și bold. BREBENEL, GR. P. *Nu erà nici furcă, nici fus aveà.* DRĂGHICI, R. 52. *Mâna lor nu e destoi-*

nică să ție nici măcar un fus. MARCOVICI, C. 60. *Furca și fusul.* BELDIMAN, N. P. II, 71. *Ce pricină te face... a-ți lăsa fusele.* C. NEGRUZZI, I, 146. *Toarce baba mai turbată! Fusu-i zboară nevăzut.* ALECSANDRI, P. I, 10. *Fata moșneagului torceà câte un ciur plin de fuse.* CREANGĂ, P. 284. *Fusul... se'nvârteà mereu.* COȘBUC, B. 24. *Să-ți sfârâi fusul.* HODOȘ, P. P. 208. *Fusul, hrana muierii.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 623. *Muierea fără bărbat, ca furca fără fus.* ZANNE, P. II, 300; ISPIRESCU, L. 91; MATEESCU, B. 37; H. II, 4, 13, 31, 50, 89, 147, 204; IV, 52. (Măsură pentru timp:) *Cât ai toarce un fus.* ȘEZ. IX, 144; PAMFILE, I. C. 214. || (Geom.) Se numește *fus* porțiunea din suprafața sferii cuprinsă între două semi-circonferințe de cercuri mari care se termină la un diametru comun. MELIK, G. 247.

2°. P. anal. Vrej (de fasole; în expresia:) *A făcut făsuiul ~.* TEODORESCU, P. P. 121.

3°. (La plur., în glumă) Picioare lungi și subțiri. *Uită-te la el, ce fuse are!* (Brașov)

II. P. anal. 1°. O parte a instrumentelor de țesut, depănat, etc. care se aseamănă cu forma fusului: *~ul suveicii* = bețișorul (numit și lemnuș, huludeț, surcel) de care se ține țeava în suveică. DAMÉ, T. 136. | *~ul vârtelniței* (numit și pop, stârciog, osiac, clociumb s. pociump) = stâlpul care pătrunde prin scândura de sus a vârtelniței și stă rezemat pe cea de jos. În partea de sus a fusului se află două dăltuituri în cruce, pe unde pătrund și unde sânt înțepenite cele două răscruci lungi și înguste. PAMFILE, I. C. 259; DAMÉ, T. 140. (Munt.) *~ele vârtelniței* (și ciocane, cuie, mâini, gâști) v. fofează 3°. | *~ul sucalei* = drugul pe care se învârtește țeava s. mosorul. ibid. 261; 140. | *~ul urzitoarei* = drugul (numit și sul s. inimă) susținut la capătul de jos de căpătâiul urzitoarei, iar la cel de sus de coarda casei. ibid. 264; 141. | *~ul pietrei* = grindeiul învârtit de roată, care, cu ajutorul ciocanelor fixate pe el, pune în mișcare maiele, ca să învârtească și să bată dimiile în oală. ibid. 307; 168; cfr. VICIU, GL. 96.

2°. O parte a morii. *~ul de lemn* (numit și grindeiul, osia, osiacul) = osia morii de apă care pune în mișcare roata de apă afară de moară, și pe cea cu măsèle înlăuntrul ei. PAMFILE, I. C. 182; DAMÉ, T. 152; H. II, 13, 29, 81, 118, 146, 186, 214, 244, 282, 319. *Că muierea prinde-ți-oiu, Cu fusul morii 'npunge-oiu.* MARIAN, V. 28. *Moara nu macină până n'o ungi la fus.* ZANNE, P. 234. Părțile din care se compune moara sânt: *fusul lergătoarei* și al *zăcătoarei.* (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 156. | *~ul de fier* pune în mișcare pietrele morii. PAMFILE, I. C. 185; DAMÉ, T. 152. Acelui care învârtește roata îi zice *fus* sau prizmel. (Corbișori, în Dâmbovița) H. IV, 98. (La moara de vânt) *Fusul de fier* s. *fierul prâsnelului.* PAMFILE, I. C. 188, 189; DAMÉ, T. 162. || (La joagăr) *~ul de lemn* pune în mișcare roata de apă și jugul ferăstrăului. DAMÉ, T. 173, 176. | (Băieș.) *~ștеampului,* seamănă cu al morii și al joagărului. VICIU, GL. 96.

3°. O parte a carului. *Fusul osiei* (de lemn s. de fier) = partea ce trece prin gaura butucului. DAMÉ, T. 8, 9.

4°. (Olărit). Drugul ce susține în partea de sus disculețul numit străgălie, iar în partea de jos roata, pe care olarul o mișcă cu piciorul spre a învârti străgălia. PAMFILE, I. C. 383; DAMÉ, T. 73.

5°. Brațul unui sfeșnic. *Fusul [sfeșnicu]lui.* BIBLIA (1688), 57ª; cfr. fofează (5°).

6°. (Iht. Oltenia)=Fusar; pietrar. ANTIPA, F. 25, 27.

[Diminutiv: fusciór s. a. TEODORESCU, P. P. 31ᵇ; GOROVEI, C. 296.]

— Din lat. fusus, -um, idem.

FUȘĂLĂU s. m. și a. v. foșălău.

FUSÁR s. m. I. *Fuselier.* II. 1°. *Anguille (Cobitis fossilis). Apron (Aspro streber).* 2°. Sorte *d'oiseau.* I. Cel care face s. vinde fuse. DICȚ.

II. 1°. (Iht.) Țipar. LB. *Fusariul (pl. fusari), numit almintrelea și pișcariu... când are să se mănânce, i se taie capul.* MARIAN, INS. 57. | Pește de forma fusului, galben-castaniu, pe burtă alb, lung de 10-15 cm, numit și: (Argeș) sular, (Oltenia) fus. ANTIPA, F. I. 25. *Fusariul, floarea... sânt pești mici lungăreți.* I. IONESCU, M. 94; cfr. DAMÉ, T. 127, H, VI, 227. [Și: (Mold.) fâsăr ANTIPA, F. I, 25.]

2°. (Ornit.) Pasăre de apă cu ciocul lung și rotund, ca un fus, și cu picioarele înalte. Trăește pe marginea apelor, nutrindu-se cu insecte de apă și cu pești. MARIAN, O. 406.

— Derivat din fus, prin suf. nom. agent. *-ar.*

FUSCÉL s. m., s. a. 1°. *Réglette.* 2°. *Bras (de l'ourdissoir).* 3°. *Traverse de la herse.* 4°. *Traverse de la ridelle.* 5°. *Piquet.* 6°. *Échelon.* 7°. *Tige (de l'oignon).*

1°. (O parte a războiului) Bețele vârîte între firele natrei, formând rostul, prin care umblă suveica; numite și: vergele s. joarde. DAMÉ, T. 135; REV. CRIT. IV, 143. Țele atârnă de un băț numit *fușteл...*, sprijinit pe brațele războiului și fixat prin 4 cuie. ȘEZ. VIII, 146. *Firele sânt întinse pe războiu, fușteiele sânt bine așezate.* SLAVICI, N. I, 54. *Între ițe și fuscei Paște-o scroafă cu purcei.* RĂDULESCU-CODIN; JARNÍK-BÂRSEANU, D. 423; MARIAN, S. 141; ȘEZ. II, 80/18. [Și: (+*furcă*) furcél s. m. PAMFILE, I. C. 265, 279, (Deleni, în Fălciu) H. VI, 83.]

2°. (O parte a alergătoarei) = fofează (3°). DAMÉ, T. 141.

3°. (O parte a grapei) *Grapa are patru fuscei, în care sânt cuiele de grapă.* BREBENEL, GR. P.

4°. (O parte a carului) = spetcaza loitrei. PAMFILE, I. C. 134.

5°. Țărușii printre care se împletesc sau se îngrădesc nuielușele spre a face coșul carului. PAMFILE, I. C. 136.

6°. Bețele orizontale pe care calci când urci pe scară. Scara se compune din doi drugi lungi și mai multe *fușteie* subțiri împănate în drugi. PAMFILE, I. C. 156. *Câți fuștei la scară sânt.* COȘBUC, F. 20. *Pe scară... Cu fuscei mărunței.* MARIAN, D. 138. *Pe scară mândră de ceară, Pe fuștei de fulgerei.* BUD, P. P. 69. | Fig. *Punând piciorul pe câte un fuștel din scara vieții.* SBIERA, F. 351.

7°. (Rar) Cotor de ceapă; cfr. fâștiu. *Delii ce rup ursul în două, par'c'ar rupe un fușleiu de ceapă.* DELAVRANCEA, V. V. 219; S. 97.

[Întrebuințat mai ales la plur. *fuscei* H. IV, 56, 118, *fuștei* H. II, 31, 138, 244, 255, VII, 425, IX, 84, *fușteie;* și: fucéi ȘEZ. II, 228/14. Singularul e *fuscel,* fușcél (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRĂMADĂ, fuștél H. III, 363, VI, 233, IX, 84, fuștéiu MARIAN, NA. 12, BUD, P. P.]

— Din lat. **fusticellus, -um* (diminutivul lui *fustis*).

FUȘCÉL s. m. v. fuscel.
FUȘCHEÁ s. f. v. pușcheà.

FUȘCIÓIC s. a. *Source (de rivière).* — (Bouțariu, în Hațeg) Obârșia de unde isvorăște un râu. *Du-te pe părău în sus, păn'ajungi la fușcioic, că acolo-i apa tare rece.* VICIU, GL.

FUSCIÓR s. a. v. fus.
FUSÉIU s. m. (Bot.) v. fasole.

FUȘÉU s. m. Lațuri ce se pun pe lângă vanturi, în scop de a depărta streșinile coperișului de pereți, ca să nu-i bată ploaia. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

FUȘÍE s. f. (Ban.) Vasul în care curge rachiul din cazan, bute, găleată. Com. COCA. „*Fuscia*=vasculum" ANON. CAR. *Mi-ai da tri ocă de miere Și fușiie de răchiie.* ALEXICI, L. P. 95/15.

FUȘÓIU s. a. *Tige (de plante).* — (Mold.) Cotor de plantă. *Semănat-am păpușoiu, Au ieșit iarbă 'n fușoiu.* ALECSANDRI, P. P. 228.
— Pare a fi derivat din fâșâi.

FÚSTĂ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Jupon, jupe. Robe que portent les paysannes.* 2°. *Tablier.*
1°. Îmbrăcăminte femeiască ce se poartă de la talie în jos, (la oraș) subt foile rochiei. *Aud foșnăind fuste.* ALECSANDRI, T. 357. | P. ext. (ironic) Femeie. *Cărările vieții fiind grele și înguste, Ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste.* EMINESCU, P. 229. || (Mold.) Foile rochiei. *Fusta ei de atlaz albastru deschis.* C. NEGRUZZI, I, 17. *Eră îmbrăcată... cu fustă neagră, cu bluză albă.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 286; cfr. SADOVEANU, P. S. 96. | (La țară) Rochie (fără garnituri) de materie de târg ce se poartă vara, la muncă, iar iarna (de lână ȘEZ. IV, $17/_{23}$), acasă; are croiala flanelei, cfr. androc, androacă. H. II, 31, 63, 118, 126, 147, 168, 209, IV, 75. *Fâsta e tot cu croiala flanelei însă-i de ciut, materie de târg și se poartă simplă, prin casă, vara, la muncă, etc.* ȘEZ. IX, 43; PAMFILE, I. C. 161. *Nici n'am fustă de purtat, Nici papuci de încălțat!* ALECSANDRI, P. P. 406. *M'aleseiu cu puică dragă Și mi-o port cu fustă albă.* TEODORESCU, P. P. 325^b. *Fușta cu catifea... Fușta de preuteasă.* ȘEZ. V, 15. *Să-mi fac fustă roșioară.* ibid. II, $6^b/_{31}$. *Când fusta ți se desleagă așà de la sine, e semn că te dorește cineva.* ȘEZ. VI, 34. ‡ (Bot.) **Fusta-rândunelii** = **bulbuci** (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 84; cfr. H. II, 26, III, 242, VII, 148. | **Fusta-țigăncii**: o buruiană (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 26.
2°. Șorț făcut din pânză subțire de târg. (Ciobanul, în Constanța) H. II, 255. *Fustă* = opreg, vâlnic. (Dumbrava, în Mehedinți) H. IX, 135. | *Fustă* = ciumber. (Sușești, în Brăila) H. I, 330.
[Și: fâstă s. f. H. I, 253, II, 89, 223, 300, III, 402; (Buzău, Mold. și Bucov.) fúștă s. f. ȘEZ. IV, $17/_{23}$, WEIGAND, B. B. 94; H. II, 14. | Diminutiv: **fustișoáră**. *Tu-i ieși afară Numa'n fustișoară, Numa'n cămeșoară.* TEODORESCU, P. P. 329.]
— Din bulg. fusta, idem.

FÚȘTĂ s. f. v. fustă.
FUSTANEÁ s. f. v. fustanelă.

FUSTANÉLĂ s. f. (Îmbrăc.) *Fustanelle.* — Haină bărbătească purtată de Greci (ca veșmânt național) și de Albanezi; este în felul fustei, însă scurtă (până la genunchi), largă și încrețită. *Pulicari..., purtând fustanelă fâlfâindă și strânsă la mijloc.* ODOBESCU, I, $132/_{11}$. *Purtăm fustanea.* I. NEGRUZZI, IV, 477. *Arnăuți călări... fluturându-le fustanelele.* CARAGIALE, S. N. 59. *Li-se învârtiră fustanelele.* TELEOR, N. REV. R. I, 168. *Să-ți dau foc la fustanele.* DELAVRANCEA, S. 177. [Și: fustaneà (singular refăcut din plur.).]
— Din n.-grec. φουστανέλλα, idem.

FUSTÁȘ † s. m. v. fuștaș.

FUȘTÁȘ † s. m. *Lancier* (de l'ancienne armée roumaine). — Soldat înarmat cu fuște, care, până prin sec. al XIX, făceà parte din garda personală a Domnului. *Unde-i sânt voinicii? unde-i sânt fuștașii?* DOSOFTEIU, V. S. 40. *Trimise fuștaș.* idem, $61,_2$. *Fushtash.* ANON. CAR. *Îmblà fustașii pen târg chemând oamenii la divan.* N. COSTIN, LET. II, $5/_{16}$; cfr. LET. III, $297/_9$. *144 lei pe an 12 fustași de divan.* (Mold., a 1776) URICARIUL, XIX, 394. *2 fustași de divan.* ibid. VII, 377; cfr. ib. XXII, $425/_{11}$, XIX, $332/_3$. *Bratul și Bene, fuștași.* IORGA, B. R. 54. *Trombe sunate de fustași români...* FILIMON, C. I, 611. *Un fustaș de ai curții domnești.* GHICA, S. 320. *Domnul... chiamă un fustaș de la perdeà.* ODOBESCU, I, $81/_{10}$. *Să dea lefi la lefegii, Gălbiori la tineriori, Postav roșiu la fustași.* TEODORESCU, P. P. 52^b. [Și: (cu disimilarea *ș-ș* > *s-ș*) fustáș s. m. | Diminutiv: † fuștășél. Soldat din garda domneascâ. ap. CDDE. nr. 704.]
— Derivat din fuște, prin suf. nom. agent. *-aș.*

FUȘTĂȘÉL † s. m. v. fuștaș.

FÚȘTE s. a. și m. 1°. *Bâton, gourdin.* 2°. *Javelot, lance. Baïonnette.*
1°. † (În scrierile vechi, corespunzând mai ales cuvintelor „palica" din textul slav și „virga" din cel latin) Bâtă, toiag. *Cercetà-voi cu fuște fărălegile lor.* CORESI, PS. 246; cfr. 357, 119, 195, 56, 314. *Să sculă, luând fuștele.* BIBLIA (1688), 115; cfr. $207,_2$. *Cu fuști și steaguri.* ZILOT, CRON. 349. *Fuște* = fustis. ANON. CAR. | (Astăzi, în Brașov) Prăjină, groasă ca pe mână (numită în Țara-Oltului „paliță"). *La culesul poamelor oamenii pun fuști.* Com. I. PANȚU.
2°. † (În vechea armată română, ținea loc de) Sulițâ, lance (corespunzând de obiceiu lui λόγχη din textul grecesc). *Apucă un fuște și lovì pre frate-său... prin mijlocul trupului.* N. COSTIN, LET. I, $62/_2$, cfr. M. COSTIN, LET. I, $12/_{30}$. *Apucând un fuște, îl înfipsă în co/a/sta svântului de-i adusă moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 8. *Agiunsără un cerb și... aruncară cu fușturile.* idem, 117. *Am pus nărodul după neamuri, cu săbiile lor, cu fușturile lor și arcele lor.* BIBLIA (1688), 344; cfr. 381, 2_1, 370. *Îi tăià cu coase și cu fușturi, și cu topoare pre câți își timpinà.* URECHI, LET. I, $120/_{42}$; cfr. $195/_{14}$. || (Astăzi, în Ban.) *Fuștiu* = baioneta de la pușcă. Com. LIUBA; GR. BÂN.
[Din vechiul plural *fuști* s'au reconstruit singularele nouă *fuște* și fuștiu, cu noul plural *fușturi.*]
— Din lat. fustis, -em „bâtă"; cfr. fâștiu.

FUȘTÉIU s. m., **FUȘTÉL** s. m. v. fuscel.
FUSTIȘOÁRA s. f. v. fustă.
FUȘTIU s. a. v. fuște și fâștiu.

FUSUIÁC s. m. Sobriquet qu'on donne à une personne grande et mince. — (Muscel) „Epitet dat unui om înalt și subțire". RĂDULESCU-CODIN.
— Formațiune spontană din *făsuiu* (= fasole) + *fus* (cfr. „a făcut făsuiul fus") și suf. *-ac.*

FÚXIE s. f. (Bot.) *Fuchsia.* — Plantă ornamentală, cu flori roșiet.ce care atârnă de cotoare lungi și subțiri. *Buchet de fucsii, azalee, camelii.* C. NEGRUZZI, I, 99. *Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fucții, volgamerii.* id. ib. 323. [Și: fúcție; fóxie (Dodești, în Fălciu) H. VI, 105.]
— *N.* din fran. (s. germ. Fuchsia).

FUZÁIE † s. f. Sorte de *fusil.* — Un fel de pușcă s. flintă. *Turcii... fuzâi... ieu din țară acmù.* NECULCE, LET. II, $417/_{31}$.
— Din polon. fuzya (rus. fuzeja < fran. *fusil*), idem.

FUZIÚNE s. f. (Chim.) *Fusion.*
1°. Topirea unui corp cu ajutorul căldurii. *Cristalizațiune prin fuziune.* PONI, C. 12. *Punctul de fuziune al unui corp:* temperatura la care se topește.
2°. Disolvarea unui corp într'un lichid.
3°. Fig. Contopirea a două lucruri deosebite. *Lucrarea lui Ureche nu e de cât o fuziune a vechilor letopisețe cu cronica leșească.* IORGA, L. I, 22. *Fuziune* [politică]. MAIORESCU, D. III, 263. | Spec. (Filol.) Contopirea a două cuvinte într'unul, contaminare.
[Și: (învechit) fúzie s. f. C. NEGRUZZI, I, 310. | Familia: **fuzionà** vb. I^a, **fuzionáre** s. f. (mai ales fig. când vorbim de contopirea unor partide politice) *Gruparea sau fuzionarea partidelor, primind numele de liberali-conservatori.* MAIORESCU, D. III, 263.]
— *N.* din fran.

G.

G s. m. invar. *G.* — A şaptea literă din alfabet şi sunetul pe care-l reprezintă: 1.) înainte de *a, o, u,* şi consonante e consonantă orală, fonică, velară şi explosivă; 2.) înainte de *e, i,* e africată palatală fonică; 3.) înainte de *he, hi* e palatală fonică.
— *N.* din lat. **G**, idem.

GĂB, -Ă subst. = **ghebos, -oasă.** (Ban.) Com. LIUBA. [Şi: **gob** s. m. id.]
— Din ung. göb „cocoaşă".

GÂBÂRDÉCIU s. m. *Bout d'homme, myrmidon.* — (Rar) Poreclă dată oamenilor mici la corp. RĂDULESCU-CODIN. [Şi: **ghibârdéiu.** id.]
— Formaţie spontană în care se cuprind, poate, elementele *gâb* „ghebos", sârb. *grd* „urît, hâd, pocit" şi suf. *-eciu (-eiu).*

GĂBĂŞÍ vb. IV[a] v. **găbui.**
GABINÉT s. a. v. **cabinet.**

GARIÓN s. a. (Armată) *Gabion.* — Coş de nuiele, în formă de butoiu, care se umple cu pământ şi se întrebuinţează în războaie, ca să apere pe puşcaşi sau pe lucrători. COSTINESCU. [Pronunţ. *bi-on.* | Derivat: **gabionádă** s. f. Întăritură de gabioane.]
— *N.* din fran.

GÁBJĂ s. f. (Mold. şi Bucov., numai în expresiunea:) *A pune, a turnà gabja (pe cinevă)* = a pune mâna, laba pe cinevă, a-l apucă, a-l prinde. *Într'o zi* [zmeii] *le zăpsesc* [pe fete] *în grădină şi pun gabja pe ele, le umflă pe sus şi să fac cu dînsele nevăzuţi.* SEVASTOS, ap. TDRG. *C'o prăştină-o ocoleà, Pân' ce-a pus gabja pe ea.* (Săveni, în Dorohoiu) ION CR. IV, 163. *N'apucă a se grăpţănà peste sită, când omul şi toarnă gabja pe el.* ŞEZ. IV, $117/_{21}$.
— Cfr. găbjì (subt găbuì).

GĂBJÍ vb. IV[a] v. **găbui.**

GABROVEÁN s. m. 1°. *Habitant de Gabrova.* 2°. *Coutelier.*
1°. Locuitor din Gabrova (oraş în Bulgaria, unde se lucrează cuţite).
2°. P. ext. Cuţitar, meşter de cuţite de fier, de calitate proastă. *Croitori... ceaprazari, tabaci, braşoveni, gabroveni.* GHICA, S. XIV.
— Derivat din **Gabrova**, prin suf. orig. *-ean.*

GABROVÉTE s. m. sing. v. **dragobete.**

GĂBUÍ vb. IV[a]. *Prendre* (qqn. en l'acculant dans un coin), *surprendre, attraper. Atteindre.* — (Mold., şi prin părţile învecinate ale Transilvaniei) „A prinde (pe cinevă) fără veste, la strâmtoare, de unde nu mai poate scăpâ". CREANGĂ, GL.; ION CR. III, 377. *Las'că te găbuesc io undevà! Să nu te găbuiască* = să nu te afle. (Vaşlab, Varviz, în Transilv.) VICIU, GL. *Se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m'au putut găbuì.* CREANGĂ, A. 6. *Bag mâna în scorbură... şi, norocul meu!... găbuesc pupăza pe ouă.* idem, 53; cfr. P. 69, 268. *Acest strigoiu voià să prindă pe Bălaur.... dar, neputându-l găbuì...* SBIERA, P. 311. | A ajunge pe cinevà, a-l nemeri. *Numa puşca-l găbueşte.* ŞEZ. V, $64^b/_3$.
[Şi (Mold.): **găbăşì** vb. IV[a] „A prinde la un colţ pe cinevà, cu gânduri rele". PAMFILE, J. I. *Las'că te-oiu găbăşì eu când te-oiu prinde pe la noi!* id. ib. 372; **găbşì** vb. IV[a]. A prinde la strâmtoare; a bate. PAMFILE, J. II; **găbjì** vb. IV[a]. A înhăţà. *S'a pus la pândă... şi pe unul l-a găbjit.* CONTEMPORANUL, III, 292; cfr. gabjă.]
— Cfr. v.-rus. **-gabati** „a strâmtorà", rut. **hábaty** „a se legâ de cinevà".

GÁBUR s. m. 1°. *Gabriel.* 2°. *Sot.* 3°. *Comte.* (Transilv. de nord şi Mold.)
1°. Gavril (nume de botez).
2°. Prost, prostan (în porecle). ŞEZ. II, $228/_{15}$.
3°. Grof, conte (foarte adesea în poveştile pop., prin generalizarea numelui unui anumit conte unguresc Gábor).
— Din ung. **Gábor** „Gavril".

GĂBÚR s. m. Nom que les Roumains donnent aux *paysans saxons* établis en Transylvanie. — (Ţara-Bârsii, în Transilv.) Numele ţăranilor saşi. JAHRESBER. X, 188. [Şi: **chiboreán** s. m. MOLNAR, ib.]
— Din germ. **Gebauer.**

GÁCEA s. m. v. **ghicì.**

GACI s. m. plur. *Caleçon.* — (Ungaria, Transilv.) Izmene, cfr. brace. *Am avut şi un socaciu Fără pic de fund la gaci.* (Sătmar) MARIAN, NA. 305, cfr. DOINE, $281/_{18}$; VAIDA.
— Din ung. *(gatya)* sau din slav. (rus., rut. *gači,* pol. *gacie,* sârb. *gaće*).

GÂCÍ vb. IV[a] (ş. d.), **GÂCIU** subst. v. **ghicì** ş. d.

GAD s. m. sing. *Animal sauvage, animal* (en général), *reptile, ver, vermine.* — (Transilv. şi Ungaria) = gadină, spec. purecі, păduchi, lindini. ŞEZ. VII, 180. *La Sân-Toader vitele cornute mai tinerèle şi mai mărunte trebue tunse în frunte, între coarne, ca să nu le umple peste vară gadul.* MARIAN, ŞEZ. II, 71. Cfr. gadină.
— Din paleoslav. (bulg.) **gadъ.** idem.

GĂDÁŞ s. m. Sorte d'*animal rongeur.* — (Munţii apuseni) „Animal rozător". FRÂNCU-CANDREA, M. 100.
— Înrudit, probabil, cu tulpina slavă *gadz* „animal scârbos".

GÁDE s. m. *Bourreau. Tyran.* — (Numai în Romînia) Călău, cfr. armaş, hengher, gealat, (†) mun-

citor, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 281. *Șărban-vodă... au trimis și pe feciorul Drosului Sărdar, tânăr săracul, la ocnă... fiind gâde Cobza Dumitrașco Căpitan.* MAG. IST. II, 23/32. *Trimise pre gâdea cu un ciomag.* ib. V, 122/6. *Gâdea... m'o acățâ de furci.* PANN, P. V. III, 116. *Și când vreunui gâde vom da numele tău, Acel om se va crede nevrednic de viață.* ALEXANDRESCU, M. 215. *Capul lui și ale soților săi cad sub securea gâdei.* BĂLCESCU, M. V. 22. *Securea gâdelui în toate diminețile este ascuțită.* C. NEGRUZZI, III, 265/14. *Făcură pe gâdea să pălească.* ISPIRESCU, M. V. 7/22. *Gâdele îi apucă... Și pala și-o ridică Și capetele zbură.* ALECSANDRI, P. P. 199b. *Nici iadu', nici pământu', nici gâdea... nu fericește pe oț și p'omorător.* JIPESCU, O. 92. | Fig. Tiran, asupritor crud. *Sântem proști de ne supunem unui gâde.* FILIMON, ap. TDRG. *N'are tiran, n'are gâde.* I. VĂCĂRESCU, P. 175/11. *O! Ghica, nume sacru ce astăzi reapari Ca vecînică sentență a gâzilor barbari!* ALECSANDRI, P. II, 339. [La nom. sing. art. *gâdea* și *gâdele*; gen.-dat. sing. *gâdei* și *gâdelui*.]

GÂDELÚȘ s. a. Nom d'un *jeu* enfantin. — Un joc copilăresc. (Bogza, în Râmnicul-S.) H. XII, 43.
— Derivat din gâdilà, prin suf. abstr. *-uș*.

GÂDENĂ † s. f. (Zool.) v. gadină.

GÂDILÁ vb. I(a). 1°. *Chatouiller; flatter.* 2°. *Exciter.*
1°. Trans. A atinge ușor anumite părți ale corpului, spre a produce senzațiuni particulare ce provoacă, fără voie, râs. *Flăcăul... P'ascuns îi dă* [fetei] *cu cotul, o gâdilă p'ascuns.* RĂDULESCU, ap. TDRG. *Câte fete'n Țarigrad... Nici una nu mi-a scăpat Nemușcată, nepișcată, Cu mâna negâdilată.* TEODORESCU, P. P. 540 *O mai gâdilă.* ȘEZ. I, 271/17. *Gâdilă-mă, să râd!* (se zice celui ce ne izbutește să producă haz cu povestirea lui). ZANNE, P. II, 574. || Fig. *A gâdilà pe cineva la inimă:* a-l linguși. ȘEZ. IX, 149. *Versuri minunate, care gâdilă auzul.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. || Refl. A fi gâdilicios. *Ai! nu mă... că mă gâdil.* C. NEGRUZZI, III, 68.
2°. (Neobicînuit) † A excită. *Iară pre altul [diavolul] la beție și la curvie gâdilează.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.
[Și: gâdilì vb. IV(a) ANON. CAR., LB, cu asimilare: ghìdilà vb. I, ghidilì vb. IV(a). | Derivate: gâdilare, gâdilire s. f.; gâdileálă s. f.; gâdilát, gâdilit s. a. *Unii se laudă că lor nu le pasă de gâdilat.* PAMFILE, J. I, 352. *Gâdilitul părului.* IONESCU-BOTENI, S. N. 38; gâdilitúră s. f., (cfr. gâdiliciu); gâdilitór, -oáre adj. Care gâdilă. *Simțire gâdilitoare.* PISCUPESCU, P. 110; gâdilicíos, -oásă adj. Care se gâdilă (lesne).]
— Din bulg. gъdel mi je „mă gâdil"; cfr. și alb. *gudutis* „gâdil".

GÂDILEÁLĂ s. f., **GÂDILÍ** vb. IV(a) } v. gâdilà.
GÂDILICIÓS, -OÁSĂ adj. }

GÂDILÍCIU s. m. *Chatouillement; démangeaison.* — Gâdilitură. PAMFILE, J. I, 352. | (Intrebuintat aproape numai în expresia fig.) *A avea ~ la limbă* = mâncărime, poftă de vorbă, a nu putea ține o taină. ZANNE, P. II, 574. *Moș Roată... avea gâdiliciu la limbă, adecă spunea omului verde în ochi, fie cine a fi, când îl scormolea ceva la inimă.* CREANGĂ, A. 151.
— Derivat din gâdilì, prin suf. abstr. *-iciu*.

GÂDILITÚRĂ s. f. v. gâdilà.
GĂDIN s. m. v. godin.

GÁDINĂ s. f. 1°. *Animal sauvage, bête féroce. Reptile.* 2°. *Monstre.* 3°. *Animal* (en général). *Oiseau (rapace), volaille. Insectes.* 4°. Une *fête* populaire.
1°. Animal sălbatec (adesea în opoziție cu *vită* și *dobitoc*), fiară, dihanie, jiganie, jivină, cfr. bală. Spec. Reptile, șerpi. *Toată firea fieriloru și pasăriloru, gadineloru... muncescu-se.* COD. VOR. 124/4 (=jivinelor. N. TESTAMENT, 1648; jăganiilor. BIBLIA, 1688). *Blagosloviți toate pasările ceriului, gadinele și toate vitele* CORESI, PS. 438. *Aciia gadine ce nu lă e măsură* („reptilia quorum non est numerus"). ib. 286. *Gadinele și pasări cu peane* („serpentes"). ib. 401. *Gadinele satelor* („bestiae"). ib. 283. *Zăpărtește gadiniloră din trestie* („increpa feras"). ib. 175. *Chiții cei mari și pești și gadine de toate feaiurile.* VARLAAM, C. 253,2. *Aceà vită o vor strică gadinile.* PRAVILA MOLD. 7; cfr. 6, 11,2, 13,2. *Slobozîră asupră-le gadine cumplite.* DOSOFTEIU, V. S. 138; cfr. 23; PS. 94, 176, 247, 356. *Voi trimite peste voi gadinile ceale sălbatece ale pământului.* BIBLIA (1688), 91; cfr. 84, 146,2. *Ieșì o gadină ce pândiià la fântână.* MINEIUL (1776), 33²/2; cfr. 18²/1. *Deosebite gadini.* CALENDARIU (1814), 86/9. *Gadină alergătoare.* PISCUPESCU, O. 64. [Pământul e locuit] *de gadine și dobitoace.* ib. 56. *Ajunsă la pustie, la locul gadinilor sălbatici.* ALEXANDRIA, 90. *Cei mai bătrâni vorbià... de fel de fel de gadini.* PITIȘ, N. REV. R. I, 151. *Gonește de la dînsu toată hiara și gadina.* TEODORESCU, P. P. 384b. *O bătălie ce o avusese împăratul acesta cu niște gadine.* ISPIRESCU, L. 219; cfr. 369. *Dihania de gadină.* id. V. 39/20. *Tuturor dobitoacelor și gadinelor din pădure.* RETEGANUL, P. V, 74/35.
2°. Monstru, cfr. ală, bidiganie, bidihanie. *Ieșiră înainte douo gadini cu obrazele de lei.* ALEXANDRIA, 136.
3°. P. gener. Orice fel de animal, chiar și păsări, galițe, dar, mai ales de cele păgubitoare, precum uliul și cioara (LB., ȘEZ. II, 228/17; VII, 180; N. REV. R. 1910, 86). *Cerbul... este gadina cea mai blajină și mai frumoasă.* PISCUPESCU, O. 190. | Spec. Insecte, (mai ales) păduchi. GR. BĂN., cfr. gad.
4°. (La plural, eliptic, pentru „Sărbătoarea gadinilor") *Gadinele* = sarbătoarea cea mai mare pentru sporirea turmelor și apărarea lor de gadine, pe care poporul o serbează în ziua de sfântul Trifon. MARIAN, SE. I, 243. *În Joia din săptămâna-albă cad și Gadinele care durează trei zile după olaltă, adică Joi, Vineri și Sâmbătă.* ib. 255.
[Și: gădenă s. f. *Și eră gadeni salbateci.* MS. (a. 1784), ap. GCR. II, 132/18. | Plur. *gádine* și *gádini*.]
— Din bulg. gadinъ „animal (în general), fiară, reptile, păsări, insecte".

GĂDINÉTE s. m. Une *fête* populaire. — (Jiu; mai ales la plur. *Gădineții*) Sărbătoare populară, care se ține cu o zi înainte de prinderea postului de Crăciun, numită și „ziua lupului". Ziua care urmează după lăsatul secului de Crăciun se numește *gădinetele cel schiop.* VICIU, GL.
— Derivat din gadină, prin suf. *-ete* (= *eț*).

GÂDIÚȚĂ s. f. *Souris.* — (Dial., rar) Șoarece. *În coșul cu linguri sânt tot gâdiuțe (șoareci).* REV. CRIT. I, 234.
— Înrudit cu *gad*, *gadină*.

GÂF s. m. 1°. *Petite auge ronde.* 2°. *Mesure de capacité contenant 3 litres.*
1°. (Someș, Transilv.) Covată mică rotundă. VICIU, GL. | Spec. (Neamțu, Mold.) Covată mică în care se frământă cozonacii. ION CR. II, 277; WEIGAND, B. B. 94.
2°. (Ardeal, pe alocuri) Măsură ca de 3 litri cu care se ia vamă la moară. VICIU, GL.; cfr. mertic.
— Cfr. găfană, găvan.

GÂFĂ s. f. *Personne grosse qui s'essouffle vite.* — (Ban.) Poreclă dată oamenilor grași care gâfâesc. DAMÉ.
— Derivat postverbal din gâfâi.

GÂFÂÍ vb. IV(a). *Souffler fortement, suffoquer.* — A răsufla din greu (din cauza oboselii, a astmei, etc.), a respira des și greu; cfr. pufăi. *Gâfăiră toată noaptea pe lângă coteciorul meu.* GORJAN, H. II, 38. *Se întoarnă gâfuind.* CREANGĂ, P. 51; cfr. 25, A. 113. *Gâfâe de osteneală.* CONTEMPORANUL, I, 235. *Porcii gâfuind... rontăiau ghinda.* DELAVRANCEA, V. V. 176. *Sculat pe un cot, gâfâiă, căscă și gemeă.* ZAMFIRESCU, R. 271. *Se duse la părău, gâfăind.* ISPIRESCU, L. 380. *Am o trăsură mare: La vale fuge tare, La șes nebunește, La deal gâfâește?* (= Trenul). GOROVEI, C. 369; SBIERA, P. 118/21. | P. anal. (despre un foale) *În dosul unui bordeiu, gâfâià un foiu.* SADOVEANU, SĂM. II, 600. [Și: gâfâl vb. IV(a); gâfui, gâfuì vb. IV(a); gâfîi vb. IV(a). *El* [necuratul] *gâfiind îi spuse.* ȘEZ. III, 96/22. | Derivate: gâfâíre s. f.; gâfâít s. a., cu loc. adv. *pe gâfuite* = gâfâind. JIPESCU, ap. TDRG.; gâfâiálă s. f.; gâfâitór, -oare adj.]

— Formațiune onomatopeică.

GÂFÂIÁLĂ s. f. v. gâfâi.

GĂFÁNĂ s. f. *Partie creuse d'une cuillère.* — (Biharia) „Găvan, cavitatea lingurii". POMPILIU, BIH. 1010.

— Cfr. găvan, gâfă.

GÂFIÍ, GÂFUÍ vb. IV(a). v. gâfâi.

GA! GA! interj. Cri des oies. — Onomatopee imitând strigătul gâștelor când „gâgâe". *Gânsacul, dorit de gâște, țipă cât îi luă gura: ga, ga, ga, ga!!!* CREANGĂ, P. 43. [Și: **gâga!** *Curca zice chior, chior, chior! Gâsca zice gâga, gâga! Rața zice: maca, maca! Puiul zice: puiu, puiu, puiu!* TEODORESCU, P. P. 349b.]

GÁGĂ s. f. v. gâgă.
GÁGĂ interj. v. ga! ga!

GÁGĂ s. f. 1°. *Mère.* 2°. *Sœur plus âgée.* 3°. *Sein.* 1°. (Vlașca) Mamă. JAHRESBER. VIII, 315.
2°. (Românați) Soră mai mare. ib. [Și gágă = țață, „dadă, lele, titlu ce se dă unei femei de țară". COSTINESCU. *U, tu, gagă Prohiră! robotești, hai?* ION CR. III, 75; (Vânju-mare, în Mehedinți) H. IX, 124; (cfr. maică) gáică, cu diminutivul gáicúță s. f. *Dragul gaicăi băiețaș.* ION CR. II, 275. *Na de la gaica o leiuță Și mă pune în căruță.* (Olt) MAT. FOLC 91. *Ioană..., Dă și neicăi floricèle.* — *N'are gaica flori de dat.* (Vâlcea) ȘEZ. I, 290/14; (Țara Hațegului) VICIU, GL. *Și s'a dus puiu', s'a dus... Și găicuții nu i-a spus.* (Vlașca) GRAIUL, I, 160.]
3°. (Ilfov, etc.; când se desmiardă un copil) Țâță. *Să-i dea mama lui gâgă, că-i e foame mititelului.* Com. I. PAVELESCU.

— Cuvânt din limba copilor. (Cfr. gângurì; bulg. *gago* „cumnat, unchiu". PANČEV).

GĂGÁÍ și **GÂGÂÍ** vb. IV(a). *Crier* (l'oie, le canard). — (Despre gâște) A striga ga! ga! s. gâga! H. I, 137, II, 12, 88, 99, 117, 207, III, 4, 38, 227, IX, 406, X, 130, 538 XIV, 209, etc. Cfr. găgăli, gârâi. *Și găști și rațe, speriate, fug, gâgâe și măcăesc.* RĂDULESCU, ap. TDRG. | (Rar, despre rațe) A măcăl. (Bogza, în Râmnicul-S.) H. XII, 29. [Formă rotacizată: gărgâi vb. IV a. *Gâsca gărgăește.* (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 31. | Derivate: gâgâíre s. f., gâgâít s. a. CONTEMPORANUL, II, 145; gâgâitúră s. f., gâgâiálă s. f. MARIAN, O. II, 375; gâgăt s. a. MARIAN.]

— Derivat din onomatopea ga! ga! s. gâga (cfr. slav. *gagati*, germ. *gackern*, ung. *gágogni*, etc. cu același înțeles).

GÂGÂIÁLĂ, GÂGÂITÚRĂ s. f. v. gâgâi.

GĂGĂLÍ vb. IV a (Sălagiu).
1°. = gângurì (despre copii). VAIDA.
2°. = gâgâì (despre gâște). ib.
— Onomatopee.

GÂGÂLÍCE s. f. *Être petit et débile. Toute chose petite et insignifiante.* — Ființă mică și gingașă. CREANGĂ, GL. *Sărmanii gâgâlici! de cruzi s'au mai dus!* CREANGĂ, P. 31. || P. ext. Orice lucru mic și neînsemnat. LB. *O gâgâlice de pepene* (adecă mic). PAMFILE, J. II.

GÁGĂT s. a. v. gâgâi.

GÂGÂȚÉLE s. f. plur. (Bot.)
1°. = **dediței.** *Alte femei se folosesc de gâgâțele (dediței) cu care fac ouă verzi, ori pestrițe.* MUSCEL, 49, cfr. 36.
2° = **brânduș.** (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 83.

GÂGĂU, GĂGĂU s. a. (Cul.) Sorte de *plat.* — (Transilv.) Mâncare făcută din mămăligă rece sfărâmată și prăjită la foc în unsoare de porc; puricei. VICIU, GL. *Mamă, dă-mi o țără de unsoare să-mi fac o țărică de găgău.* ȚARA OLTULUI, III, 24; cfr. HEM. 2829/12.

GĂGĂÚȚ s. m. v. găgăuță.

GĂGĂÚȚĂ subst. *Niais, benêt, jocrisse, nigaud.* — Om prost, nătărău, tont. *Aveà numai un nume de împarat, iar încolo erà la toate vlăduță, nătărău și găgăuță.* GORJAN, H. I, 48. *Nu te știam așà de găgăuță.* ALECSANDRI, T. 1376. *Găgăuții și gușații... sânt stăpânii astei nații.* EMINESCU, P. 247. *Ce prost ai mai fi fost și tu, găgăuță!* ISPIRESCU, U. 97/12. [*Un* și *o* ~ : *O fată așà de vioaie și de gingașă să iubească pe un găgăuță!* CARAGIALE, ap. TDRG.; cfr. PAMFILE, J. II. *Porunci slugilor sale să-l huiduiască ca p'o găgăuță.* ISPIRESCU, L. 280. | Mai rar: găgăúț, -ă adj. TDRG. Ca subst., e și numele unei populații creștine (mai ales Bulgari), care vorbește turcește, din Dobrogea. Cfr. JAHRESBER. IX, 150.]

— Poate fi împrumutat din ung. **gágó (gugó)**, idem; poate fi însă și un derivat român de la *gog* (cfr. *gogoman*) și apropiat de *gâgâì* (cu înțelesul „unul care gâgâe, ca gâștile, în loc să vorbească deslușit").

GAGÍST, -Ă subst. *Gagiste.*
1°. Tocmit cu plată. *Gagist la teatru:* actor nesocietar. | Spec. Muzicant în fanfara unui regiment, care nu e soldat propriu zis, ci e plătit pentru slujba sa.
2°. (Jur.) Creditorul care a luat cevà amanet (gaj) de la debitor. HAMANGIU, C. C. art. 1686, nota.
— *N.* din fran.

GÁIBĂ s. f., **GĂIBĂRÂ** vb. I, **GÁIBĂRĂ** adv., **GAIBARÁCE** s. a. pl. } v. gaidă.
GÁICĂ † s. f. (Ornit.) v. gaiță[1].

GÁICĂ s. f. (Îmbrăc.) *Patte.* — Bantă de stofă, încheiată într'un nasture, spre a strânge crețele din spate ale mantalei (militărești). *Gaica de la spate (bentlița) este latà cât un lat de palmă, cu câte patru nasturi, cu toate că de cele mai multe ori n'are cheotori.* PAMFILE, I. C. 357. || (Muntenia) Bantă de postav sau dimie împodobită cu găitane și fir, lungă de un cot și cevà; la un capăt e latà de un lat de mână, iar la celalalt e ascuțită, terminându-se într'o cange. Se întrebuințează de croitori, când cos cu mâna. Com. I. PAVELESCU. | Cheutoare. id.

— Cfr. rus. *gajka* „placă de metal, cu găuri, spre a legà două obiecte". TDRG.

GÁICĂ, GĂICÚȚĂ s. f. v. gâgă.

GÁIDĂ s. f. 1°. *Cornemuse.* 2°. *Jambes.*
1°. (Muz., rar) Cimpoiu. (Tulcea) H. XIV, 494. *Rar le*

vine flăcăilor cheſ să aducă lăutarul, cimpoieşul sau gaida din Dobrogea. SEVASTOS, N. 3/18. *Un Sârboteiu.. care ştiă să zică cu gaida.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. (La plur., p. anal. cu cele două ţevi ale cimpoiului: suflătoarea şi carava, care stau mereu în sus, când burduful cimpoiului este umflat) Picioare (prea lungi ION CR. III, 87). ‡ (Cu deosebire în expresia tri vială) cu gaidele'n sus: cu cracii (dezgoliţi) în sus, răsturnat pe spate şi cu cracii în aer. *L'a împuşcat ...A doua zi l-o găsit pe urs cu gaidele în sus.* (Putna) CONV. LIT. XLIV, 619. [Cu acest înţeles şi: găidine s. f. plur. *Cu gaidinili'n sus* = cu mâinile şi picioarele în sus, pe spate. ŞEZ. II, 228/18; (+ *găibără*) g idere s. f. plur. TDRG.; zgaidă s. f. (Mold.) TDRG., (Mehedinţi) N. REV. R. a. 1910, 88. | Derivate (rare): găidì şi găidilì vb. IV^a refl. A se căţără, urcà... ION CR. III, 87. ‖ Variantă: găibă, zgăibă s. f. POLIZU. *Aoleu! a întors pe Niţă cu gaibele în sus.* GHICA, S. 276. *Leul începe a şovăi, şi odată, buf! căzù cu gaibele în sus.* ISPIRESCU, U. 32; cfr. PAMFILE, J. II. | Derivate (glumeţe): (+*căţără*) găibără şi ghibără vb. I refl. A se căţără, a se urcà. ION CR. II, 109; găibără adv. Cățărat, cocoţat. *Numai ş'aruncă păscarul ochii în căruţă şi zăreşte pe popă gaibără pe căruţă. — Ei, părinte, ce ţi-ai înfipt labele în peşte?* (Tutova). ION CR. III, 295. | Din acestea derivă iarăşi: (z)gaibaráce s. a. plur. *Ercule... o dete* [pe jivină] *cu gaibaracele în sus.* ISPIRESCU, U. 54/13. *Am trântit lupul cu găibăracele în sus.* PAMFILE, J. III.]

— Din bulg., sârb. s. turc. **gaida** „cimpoiu".

GÁIDERE s. f. plur.
GĂIDÍ, GĂIDILÍ vb. IV^a } v. gaidă.
GÁIDINE s. f. plur.

GÁIE s. f. (Ornit.) 1°. *Épervier, milan royal (Milvus regalis, milvus ater).* 2°. *Autour, hobereau des pigeons.*

1°. Mică pasăre răpitoare din genul şoimilor care, pe alocuri, se mai numeşte şi caie, cailă (Bucovina), uligan, puhoieriu, şorecariu-roş. MARIAN, O. I, 164, gaie-roşie. *Şi şorlila şi caia* [τὸ ἱκτῖνον]. BIBLIA, ap. TDRG. *Ulii, găile.* ECONOMIA, 106. *Poruncì ca iataganele s'o hărtăneascâ* [pe ţigancă], *găilor s'o dăruiască...* DELAVRANCEA, S. 263. *Şi ieşì uriesita afară şi făcù odată U-hu!... Şi a prins a se adunà pasări fel de fel: vulturi, uli, găi, buhe...* RETEGANUL, P. V, 65/19. *Gaie, papagaie, ce duci în tigaie?* (= Uliul şi găina). GOROVEI, C. 374. *Cu un ochiu la gaie şi cu altul la tigaie:* chioriş (Slatina, în Olt) ZANNE, P. II, 347, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 106. *Gaia lesne se iartă, iar porumbiţa se ceartă.* (Bochia, în Ungaria) ib IX, 613. ‡ *A se ţinea ~ (după s. de cineva)* = a se ţinea scaiu. *Pe urmă s'a ţinut iar gaie după mine.* CARAGIALE, T. II, 11/14. *Se ţine gaie de mine.* PAMFILE, J. II. *Se ţine de capul lui ca gaia mațul.* ZANNE, P. II, 60. | (În ameninţări) *„Acù eşti al meu! Acù te-a luat gaia!"* CARAGIALE, N. S. 29/5. *Te ia gaia fără timp, aghiuţă ori sfântu' aranghielu'.* JIPESCU, O. 66. *Te-a păpat gaia* = ai dat de dracul. PAMFILE, J. I. | Jocuri de copii: **D'a gaia:** în care, când joacă copiii, strigă ga! ga! ga! (Bilciureşti, în Dâmboviţa) H. IV, 57, 90; cfr. (Pleniţa, în Dolj) 375, (Ciobanul, în Constanţa) II, 256. **De-a-pui-a-gaia** (ŞEZ. II, 57/22; PAMFILE, J. III, 19) s. **de-a baba** (s. **mama**) **-gaia** MARIAN, O. I, 169. ‖ O altă specie, mult mai obicinuită, *Milvus ater,* numită şi caie, cailă, gaie-cu-coadă-crăpată, uligan.

2°. (Pe alocuri) Uliu, erete. (Ciobanul, în Constanţa) H. II, 253, (Lupeşti, Vârlogi, în Covurluiu) ib. III, 264, 488, (Şocariciu, în Ialomiţa) ib. VII, 481, (Greci, în Tulcea) ib. XIV, 353. *Porni o sfadă şi o gălăgie în neamul păsăresc, de credeai c'a dat gaia în ele.* DUNĂREANU, CH. 71.

— Pare a fi lat. gaja „gaiţă", păstrat în toate limbile romanice (şi la Aromâni: *gaie* „cioară"). Cfr. gaică, gaiţă, galiţă, caie, uligaie.

GĂIÉŞTE adv. *Comme l'épervier.* — Ca găile. *Când strigă vreo canie sau vreo cioară găieşte...* ŢICHINDEAL, F. 17.

— Derivat din gaie, prin suf. adv. *-eşte.*

GAIGANÁ s. f. v. **găigană.**

GĂIGÁNĂ s. f. *Oeufs brouillés.* — (Ban., Haţeg) Jumări (de ouă), cfr. păpară, scrob. Com. COCEA. [Şi: gaigană s. f. *De mâncare i-aduceà Două trei ouă gaigana.* REV. CRIT. III, 61.]

— Din turc. **kaigana,** idem.

GĂIGÁNÍ vb. IV^a v. gângăvì.
GĂIMĂCEÁLĂ s. f. v. îngăimà.

GĂINÁ vb. I^a. I. *Languir.* II. *Fienter, jeter ses excréments* (en parlant des oiseaux).

I. Intrans. A lâncezì (ca o găină bolnavă). *Smeul cum auzì, trimise de-l chemă* [pe doftor], *că lui nu-i prea eră bine. De câteva zile, găineà aşà lângezând.* ISPIRESCU, L. 264. *Mă-sa nu se îndreptează, ci găinează.* ibid. 124. [Şi: găinì vb. IV^a.]

II°. Refl. (Despre păsări) A-şi lepădà găinaţul, a se găinăţà, cfr. bălegà. *S'au găinat vrabiile fierbinte în ochii miei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *A se duce unde s'a găinat cioara'ntâi:* departe, de unde să nu se mai întoarcă. ZANNE, P. II, 548.

— Derivat din **găină.**

GĂÍNĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Poule.* 2°. *Pléiade.*

1°. Pasăre domestică (femeiuşca cocoşului) din familia galinaceelor. *Găina* cotcodăceşte (cârcădăceşte, cotcorogeşte, cotcorozeşte) când (se) ouă, cârâe când simte uliul, cârcâe când umblă sătulă şi mulţumită, clo(n)căeşte când e clo(ş)că; rar se găsesc şi găini care cântă cocoşeşte. *Vruiu să adun feciorii tăi cum şi-adună găina sub arepile ei puii.* TETRAEV. 241. *Vitele eràu scumpe;... găinile mai nu eràu în ţară; găina eràu câte un leu.* NECULCE, LET. II, 248/17. *Fulgii de pe-o găină!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 270. *Îi dete să mănânce o găină friptă.* ISPIRESCU, L. 56. *Pot să prind şerpele din culcuş, cum ai prinde d-ta un puiu de găină din pătul.* CREANGĂ, P. 122. *E păcat a omorî... rândunèle... pentru-că ele... sânt sfinte, sânt găinile lui Dumnezeu.* MARIAN, O. II, 114. *A se culcà cu găinile:* de vreme. CREANGĂ, P. 6. *A trăì ca găina la moară:* din belşug, a nu duce lipsă de nimic. *Găina care cântă seara nu ne ouă dimineaţa:* gură multă, treabă puţină. PAMFILE, J. I. *Găina bătrână face zeama bună.* C. NEGRUZZI, I, 251. *Vai de casa unde cântă găina:* unde porunceşte femeia. *Apucase a cântà găina la casa lui şi cocoşul nu mai aveà nici o trecere.* CREANGĂ, P. 285. *În casa noastră voiu ca să cânte cocoşul, iar nu găina.* ISPIRESCU, L. 31; cfr. ŞEZ. IV, 159/11. *Decât un an găină, mai bine o zi cocoş.* PAMFILE, J. II. *Găina, pentru un ou, scoală un sat.* ib. I. *Găina vecinului face oul mai mare.* ib. I. *A ajuns oul mai cuminte ca găina:* se zice tinerilor când se cred mai înţelepţi decât bătrânii. ZANNE, P. II, 35. *E ca găina cu un ou:* nu-şi găseşte locul. ib. IX, 620. *Umblă ca o găină plouată:* trist şi descurajat. BARCIANU. *Când găina cântă cocoşeşte, nu e semn bun.* ŞEZ. III, 119/30. *Când ouă găina ou cu vine într'însul, este vreo arătare.* ibid. 122/2. ‡ **Orbul-găinilor** v. orb; **găina-furată** = numele unui joc de copii. (Glad-Siliştea, în Buzău) H. II, 119. ‖ Specii: *~ arăpoaică* s. *hărăpească:* cu fulgi negri, cu creasta, picioarele şi chiar pielea neagră. ŞEZ. VIII, 154; MUSCEL, 40. | *~ turcească.* (Pietroşiţa, în Dâmboviţa) H. IV, 153. | *~ boboşă:* cu pene multe

și mari pe picioare și cu conciu; ~ *conciată* [s. *moțată*]: când are numai conciu; ~ *ciorecată*: când are pene pe picioare, însă n'are conciu. REV. CRIT. III, 82, ~ *bogheță, cucuiată, bolbojată, porumbacă*, etc. v. c.

~-sălbatică (~-de-munte, ~-de-pădure, s. ~-neagră) = un fel de găină sălbatecă, cevà mai mică decât cea domestică. Penele ei seamănă la coloare cu ale potârnichii, având la aripi și coadă pete albe. Ouă șase până la șapte ouă albicioase, pătate cu pete cafenii. MARIAN, O. II, 212. Cfr. gotcă.

~-cu-mărgăritare (după germ. Perlhuhn?) s. ~-de-mare = bibilică. MARIAN, O. II, 273; JAHRESBER. XII, 164.

~-de-apă = lișiță (leșiță). LB., MARIAN, O. II, 355; JAHRESBER. XII, 164.

2°. P. anal. (Astr.) Nume popular al Pleiadelor, găinușa, cloșca-cu-pui. PAMFILE, J. I, (Valea-mare, în Muscel) H. IX, 442; 233; (Bogați, în Dâmbovița) ib. IV, 75, 107; (Gherăseni, în Buzău) ib. II, 102. (Și la Albanezi *pulę* pentru pasăre și constelație).

(Entom.) Găina-lui-Dumnezeu = buburuză *(Coccinella septempunctata)*. MARIAN, INS. 106; JAHRESBER. XII, 140.

[Pronunț. *gă-i-nă*. | Plur. *-ini*. | Colectiv (Ban.) găinámă. CDDE. nr. 709.]

— Din lat. **gallīna, -am**, idem.

GĂINÁMĂ s. f. v. găină.

GĂINÁR s. m. 1°. *Marchand de volailles*. 2°. *Gardeur de volailles*. 3°. *Voleur de volailles, filou*. 4°. *Épervier, émouchet (Astur palumbarius)*.

1°. Vânzător de găini. *O găină grasă, cum îs la casa omului, nu mortăciuni de la găinari*. NĂDEJDE, ap. TDRG.

2°. (Rar) Păzitor, îngrijitor de găini. ANON. CAR., LB. *Văzând Turcii... că stupaii sânt niște găinari cu arme chiloame*... DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. [Femeninul: găinăreásă, găinăríță s. f. Păzitoare, îngrijitoare de găini. *O roabă pe care o făcură găinărească*. ISPIRESCU, L. 297. *Pe babă... a pus-o găinărița*... CREANGĂ, P. 70.]

3° Hoț de găini, p. ext. hoț de lucruri mărunte, borfaș. *Niște borfași, găinari d'ăia!* IONESCU-BOTENI, S. N. 221. (Cfr. friul. *galinar* și bulg. *kokoškar*, cu același înțeles).

4°. (Ornit.) Un fel de uliu numit în Bucovina și: porumbariu, uliul-găinilor. MARIAN, O. I. 122; JAHRESBER. XII, 128; cobaț, hârău, hereu, herete s. uliu-de-porumbei.

— Derivat din găină, prin suf. nom. agent. *-ar*.

GĂINĂREÁSĂ s. f. v. găinar.

GĂINĂRÍE s. f. *Poulailler, basse-cour*. — Locul unde se țin găinile, coteț de găini *Am fost în slujbă rânduită La o găinărie* [zice vulpea]. DONICI, ap. TDRG. *Romăncele... merg... cu copilul în brațe la găinărie*. MARIAN, NA. 367. [Mai rar: găinăríște s. f. *Găinărиștile... trebue făcute spre răsărit*. ECONOMIA, 106; cfr. LB.]

— Derivat din găină, prin suf. col. *-ărie*.

GĂINĂRÍȘTE s. f. v. găinărie.
GĂINARÍȚĂ s. f. v. găinar.
GĂINÁT s. m. și a. v. găinaț.

GĂINÁȚ s. m. și a. *Fiente de volailles*. — Excremente de găini; p. ext. de orice păsări. *Găinaț de porumbu*. BIBLIA (1688), 270. *Găinațul la un loc îl strâng*. CANTEMIR, IST. 92. *A găsit găinați de găină*. ȘEZ. V, 142/3. *Cu un găinaț de cioară nu se spurcă Dunărea*: pentru un lucru de nimic nu se strică o treabă sau o afacere mare. ZANNE, P. VI, 108; I, 210, cfr. PANN, P. III, 124, BARONZI, L. I, 43/18. *Se dă copiilor, pentru descuiet, găinaț de vrabie*... GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 88. *Găinaț de gâscă*. ȘEZ. IV, 125/8. || (Impropriu) *Găinaț de porc*. MAT. FOLC. I, 700.

[Plur. *-nați, -națe, -națuri* (POLIZU). | Pronunț. *gă-i-nățș*. | Și: (cu metateză) găniáț s. m. *Găniaț de gâscă*. (Râjleț, în Olt) H. XI, 134. *Găniaț de porumb*. ION CR. II, 242; găniéț s. m. *Și cum fug îngerii de coteț și găniеț*. MAT. FOLC. I, 685. *Găniеți de-ai gândacilor*. MARIAN, INS. 272; (singular reconstruit greșit, cfr. cârnat) găinát s. m. *Găinat de gâscă* ȘEZ. III, 145/21.]

— Din lat. **gallīnaceum** (scil. fimus) „(gunoiu) de găină".

GĂINĂȚÁ vb. I[a] refl. *Fienter, jeter ses excréments* (en parlant des oiseaux). — (Despre păsări) A-și lepădà găinațul, a se găinà. *Tu să rămâi... În pod aruncat, De cloște găinățat*. MARIAN, SA. 210. *Cel mai mic* [mânz] *îi prizărit și găinățat de gobăi*. SBIERA, P. 56. [Pronunț. *gă-i-*.]

— Derivat din găinaț.

GĂINÍȚĂ s. f. (Bot.) = bălușcă. [Pronunț. *gă-i-*.]
— Diminutivul lui găină (derivat prin suf. *-iță*).

GĂINÚȘ s. m. v. găinușă.

GĂINÚȘĂ s. f. I. 1°. *Poulette*. 2°. *Pléiade*. 3°. Nom de chien. II. *Gélinotte (Tetrao bonasia)*. III. Différents *insectes*. IV. Différentes *fleurs*.

Diminutivul lui găină (derivat prin suf. *-uș*).

I. 1°. Găină mică. *De vânzare ți-e găinușa ceea?* CREANGĂ, A. 56; cfr. MAT. FOLC. 77.

2°. P. anal. Constelația Pleiadelor, numită și găină, cloșca-cu-pui. CREANGĂ, GL., H. X, 358, 501, 506, 573, XIV, 364, XVI, 263. *Preceput-ai legătura găenușii?* BIBLIA (1688), 380. *Deacă e cloca sau găinușa luminoasă, însemnează vreame bună*. CALENDARIU (1814), 80 *Găinușa-i spre asfințit, rarițele de asemenea, și luceafărul de ziuă de acum trebue să resară* CREANGĂ, A. 125. *Găinușa 'ncet resare, Luna-i după Dealu-Mare, Plânge-un clopot de cioaie*. GOGA, P. 96. *Apune găinușa și resare luceafărul de dimineață*. MARIAN, O. II, 243.

3°. Nume de câne ciobănesc. (Chiojdu-Bâsca, în Buzău) H. II, 28. [Și: găinúș s. m. JAHRESBER. XII, 148, 160, 161.]

II. (Ornit.) Pasăre sălbatecă cu carnea bună de mâncat. Are penele ruginii pătate cu alb și negru. Bărbia îi este neagră și înconjurată cu un șir de pene albe, iar împrejurul ochilor are un cerc roș și pe cap un moț. Se mai numește: ~-alunară, ~-roșie, găinuță-roșie, gotcă-roșie, ierușcă (în Bucovina); brădișoară (în Muntenia); iruncă, ieruncă, rieruncă (în Moldova). MARIAN, O. II, 214, găinușă-de-munte, ~-de alune, brădioară. *În preajma găinușilor am cutreierat* CANTEMIR, IST. 71. *Toate sburătoarele, .. șoimi dârji, găinușe moțate... picau ca fermecate*. ODOBESCU, III, 180/27. [Și: găinúșcă s. f. MARIAN, O. II, 214.]

~ (-de-apă s. de baltă) = corlă. MARIAN, O. II, 353. | ~-neagră = a.) cocoș-sălbatic. ib. II, 212. b.) lișiță. (Paraschioiu, în Constanța) H. II, 289, cfr. găină-de-apă. | ~-mică = *ortigometra minuta, ortigometra pygmaea*. | ~-pestriță = *ortigometra porzana*. Pentru speciile *regulus cristatus* și *regulus ignicapillus* cfr. aușel.

III. (Entom.) Diferite insecte. H. I, 383, II, 80, 99, IV, 9, 54, 85, 153, V, 393, IX, 122, 308, 437, XII, 6, XIV, 65.

găinușa-popii: gândăcel roșatec. (Albești, în Muscel) H. IX, 143. | (Munt.) ~ (-de-seară) = cărăbuș. MARIAN, INS. 140, LEON, MED. 84. *Începuse a înserà. Găinușele băzâiau zburând greoaie și copilele alergau după ele să le prindă cu șorțul*. DELAVRANCEA, S. 266. [În acest înțeles, după DAMÉ, și s. m. găinúș.] | găinușa (-lunii) = buburuză. MARIAN, INS. 106 (cfr. găina-lui-Dumnezeu).

IV. (Bot.) 1°. = **floarea-Paștilor.** PANȚU, PL.
2°. = **bălușcă.** ib. (v. găiniță).
3°. (La plur.) **Găinușĭ** = plantă ierboasă *(Isopyrum thalictroides)*, veninoasă, flori mici albe. Crește prin păduri umbroase. Se mai numește: **hisopir, hisopirel, turiță-albă.** ib.
~ **-galbenă** = **păștiță.** ib.

GĂINÚȘCĂ s. f. (Ornit.) v. **găinușă.**

GĂINÚȚĂ s. f. I. 1°. *Poulette.* 2°. *Grains de maïs qu'on a fait griller et qui n'ont pas éclaté.* II. 1°. *Gallinule blanche* ou *perdrix de neige (Lagopus mutus).* 2°. *Gallinule.* III. *Potentille droite (Potentilla recta).*
Diminutivul lui **găină** (derivat prin suf. *-uță*).
I. 1°. Găină mică. LB.
2°. Boabe de porumb puse pe cuptor, care nu s'au prefăcut în **floricele.** DAMÉ.
II. 1°. Pasăre sălbatică care vara are pene împistrițate cu puncte albe și sure și e vărgată cu linii ruginite și sure, iară iarna e albă. Se numește și **~-de-omăt.** MARIAN, O. II, 217.
2°. = **corlă.** ib. II, 353. (Cfr. **găinușă-de-apă**).
~ **-roșie** = **găinușă** (II). ib. II, 214.
III. (Bot. Pluralul) *Găinuțe* = **buruiană-de-cinci degete.** PANȚU, PL.

GAIȚ s. m. sing. v. **gaiță** [2].

GÁIȚĂ s. f. (Ornit.) I. 1°. *Geai (Garrulus glandarius). Casse-noix (Nucifraga caryocatactes).* 2°. *Épervier.* II. *Manche* de pince.
I. 1°. Pasăre frumoasă, cu pene roșii-cenușii, cu aripele pestrițe și cu un moț pe cap. Este foarte isteață și poate reproduce mai multe sunete curioase: miorlăe, nechează, cucue, zbiară, gâlgâe (Cobia, în Dâmbovița. H. IV, 85). Ea poartă mai multe numiri: (Bucovina) **galiță, ghindariu;** (Transilvania) **zaică, zăicoiu, machiaș, matieș;** (Banat) **zaiță.** Tot de acest gen se ține și *guița-de-munte* numită (Moldova, Bucovina) și **nucar.** MARIAN, O. II, 68; și: **alunar.** A se ține **~** de s. după cinevà, cfr. **gaie, scaiu.** PAMFILE, J. III. *Și vai de capul lor, că se ține gaiță după dînșii.* SLAVICI, N. 282. | *Tacă-ți gaița: tacă-ți gura* (cfr. **pupăză**). ZANNE, P. I, 478. | Fig. (Fam.) *L-o scos din minte* [pe cuconu Matachi] *gaița cea de cucoana Caliopi cu ohtoicurile sale de la fteatru.* ALECSANDRI, T. 941. [Variantă: **gaică** † s. f. (într'un glosar vechiu, traducând pe slavul, „sojka"). CUV. D. BĂTR. I, 281.]
2°. = **uliu** (Lupești, în Covurluiu) H. III, 264. *Cel ce voiește să-și scape găinile de uliu sau de gaiță, să așeze patru piei de licuriciu în patru cornuri ale grădinii.* MARIAN, INS. 53. *Îl înhățase drăcoaica cu ghiarele, ca o gaiță spurcată, și nu-l slăbea.* ISPIRESCU, L. 212.
~ **-vânătă** = **dumbrăveancă.** MARIAN, O. I, 62; JAHRESBER. XII, 138. [În acest înțeles (în Bucov.) și diminutivul: **găițișoară** MARIAN, O. I, 62.]
II. P. anal. **Trăgătorul** cleștelui de scos cercuri. PAMFILE, I. C. 161; DAMÉ, T. 88.
— *Etimologia* nesigură. (Accentuarea arată că nu e un derivat român din *gaie*, ci numai apropiat în urmă de acest cuvânt. Originea lui pare a fi slavă, cfr. sârb. *gálica* „numele mai multor păsări negre", paleosl. *gálica*, rut. *haŀyća* „cioacă", bulg. *galica* „corvus monedula"; cfr. rus. *galka* „cioacă", alb. *gaľe* „corb", v.-rus. *gajati* „croncăni"). Cfr. **galiță, zaiță.**

GÁIȚĂ s. f. 1°. *Pétrole.* 2°. *Lampe à pétrole.*
(Mold. și Bucov.) 1°. Petrol, gaz. *Femeia care voește să se mântuească de ploșnițe...* [începe] *a văruì casa cu var, în care mai înainte de aceasta s'a turnat gaiță.* MARIAN, INS. 436. *Oamenii se ung pe cap cu gaiță (gaz, petroleu) ca să le treacă chelbea.* ȘEZ. III, 174/17. [Și: **gaiț** s. m. sing. MARIAN.]
2°. P. ext. Lampă țărănească de petrol. *Seara femeia aprinse gaița și s'a pus să cinezе cevà.* CONTEMPORANUL, V, 292. *Gaița pâlpâe pe prichiciul hornului.* ibid. VI, 17.
— Etimologia necunoscută. (Probabil, avem a face cu o etimologie populară a cuvântului *Galiția*, de unde se importà înainte petroleul).

GĂITÁN s. a. *Ganse, cordonnet, galon, passement, soutache* (en couleur). *Cerne.* — Fire de lână, de mătase, de metal (aur, argint) răsucite în formă de sfoară (cevà mai grosuță) și întrebuințate ca ornamente pe îmbrăcăminte; cfr. **șiret, ceapraz, galon.** *Astarul, ibrișimul și găitanurile s'au suit la preț.* DIONISIE, C. 224. *Găitanul de lână de aici de țară ce merge la țara turcească sau Moldova.* TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. *Mi s'a umflat piciorul în botină și nu pot călcà... mă curmă găitanul.* ALECSANDRI, T. 282. *Cioareci albi tiviți cu găitane de fir.* ODOBESCU, I, 71/19. *Țundra... sărăcită cu găitane vinete.* id. III, 545. *Un călugăr bătrân... e'ncins cu găitan alb.* EMINESCU, N. 95. *Ilic cu găitan.* TEODORESCU, P. P. 132b. *Un pat frumos cu fel de fel de sofale și găitanuri de fir.* ȘEZ. VI, 142. *Cusuturile* [birnevigilor] *sânt acoperite cu găitane sau șireturi de lână colorată.* PAMFILE, I. C. 355; cfr. PĂSCULESCU, L. P. # **A merge ~** : drept, fără nici-o zmintealà; (cfr. **ață, strună**). ZANNE, P. III, 154. *Lucrul n'are să meargă găitan.* REV. CRIT. I, 83. *Trebile împărăției mergeau găitan.* ISPIRESCU, L. 284. || Fig. Dungà (subt ochi). *Cu găitane vinete în jurul ochilor.* DELAVRANCEA, S. 136.
[Plur. *-tane* și (rar) *-tanuri.* | Pronunț. *gă-i-tan.* | Diminutiv: **găitănáș** s. a. TEODORESCU, P. P. 440b.]
— Din turc. **gajtan**, idem.

GĂITĂNÁ vb. I[a] v. **găitănì.**

GĂITĂNÁR s. m. *Passementier.* — Fabricant, vânzător de găitane. Cfr. **Ceaprazar.** *Abagii și găitănari.* FILIMON, C. II, 56.
— Derivat din **găitan**, prin suf. nom. agent. *-ar.*

GĂITĂNĂRÍE s. f. 1°. *Magasin de passementeries.* 2°. *Métier de passementier.* 3°. *Passementerie.*
1°. Prăvălie în care se vând s. se lucrează găitane. *Ajunsese calfă la găitănărie.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.
2°. Meseria de găitănar.
3°. Marfă de găitane.
[Pronunț *gă-i-.*]
— Derivat în înțelesul 1° și 2° din **găitănar**, prin suf. loc.-abstr. *-ie*, în înțelesul 3° din **găitan**, prin suf. col. *-ărie.*

GĂITĂNÁȘ s. a. v. **găitan.**

GĂITĂNÁT, -Ă adj. *Galonné.* — Împodobit cu găitane, galonat. *Oameni în livrèle galonate..., trubaci găitănați.* ODOBESCU, III, 144/10. [Ieniceri] *cu șalvari roșii și creți, găitănați și strânși pe fluierul piciorului.* DELAVRANCEA, S. 205. [Pronunț. *gă-i-.*]
— Format din **găitan**, după fran. *galonné.* Cfr. **găitănì.**

GĂITĂNÍ vb. IV[a]. *Tresser. S'entortiller.* — Absol. A împletì găitane. *Țese, chindisește și găitănește.* MAT. FOLC. 15. || Fig. (Refl., despre iarbă) A se răsucì la vârf. *Poposeà... Unde iarba se'mpletește Și'n vârf se găitănește.* ALECSANDRI, P. P. 98; cfr. TEODORESCU, P. P. 64b, PĂSCULESCU, L. P. 218, RUSSO, S. 22. *Cum se chiamă ierbile celea care par împletite și la vârf găitănite?* ODOBESCU, III, 173. [Pronunț. *gă-i-.* | Mai rar: **găitănà** vb. I[a]. *Vreji de flori găitănate, Chiar de fluturi legănate.* DELAVRANCEA, S. 99.]
— Derivat din **găitan.**

GĂITÍN s. m. Nom de *bœuf*. — Nume de bou. JIPESCU, O. 49.

GĂIȚIȘOÁRĂ s. f. (Ornit.) v. **gaiță** [1].

GAIU s. m. *Forêt* (dans la plaine); *fourré*. — (Ban., sârbism) Pădure, la șes LIUBA-IANA, M. 67. || Tufiș GR. BĂN. *Moșul fuga în gai zicând: ce?* ȚICHINDEAL, F. 171.
— Din sârb. gaj „pădure".

GÁIZER s. m. v. **gheizer**.

GAJ s. a. *Gage*. — (Franțuzism)
1°. Amanet, zălog, lucru depus pentru a garantă plata unei datorii. *Se va vinde cu licitație publică... obiectele constituite în gaj dlui... de către...* MON. OF. 25. *Împrumut luat pe gaj sau amanet.* PANȚU, PR. 54. | Fig. Garanția s. dovada unui sentiment, unei speranțe, etc. [O cutie cu diamante] *este... un slab gaj a amorului meu.* C. NEGRUZZI, III, 131. *Logodna e mai mare gaj de cât inima mea?* CONTEMPORANUL, V, II, 493.
2°. (În jocurile de societate) Obiect depus de cel ce a făcut o greșală, pe care nu și-l poate recâștigà, de cât în urma unei pedepse hazlii ce i se dictează. *Jocurile se sfârșise și se răscumpărau gajurile.* I. NEGRUZZI, III, 115.
— *N.* din fran.

GÂJÂÍ vb. IV. *Parler d'une voix rauque*. — (Rar) A răsuflà greu, făcând un zgomot în piept ca al gâștelor când apără bobocii COSTINESCU. *Beat mort... vorbeà bâlbâit și gâjâit.* SANDU-ALDEA, A. M. 138. *Gâjâiu* = vorbesc gâjâit PAMFILE, J. II. [Derivate: **gâjâit, -ă** adj. (cu înțeles activ) = care gâjâe; **gâjâiălă** s. f. = boală de gât: când omul nu mai poate vorbì. (Ciobanul, în Constanța) H. II, 259.]
— Onomatopee.

GAJÂIÂLĂ s. f. v. **gâjâì**.

GĂJÍ vb. IV[a]. 1°. *Faire route dans la boue, tracer sentier dans la neige*. 2°. *Se retirer, faire place à d'autres*.
1°. (În Mehedinți) A face drum prin noroiu, a face pârtie prin zăpadă. *Mai găjește și tu că eu nu mai pot găjì.* N. REV. R. (1910), 86.
2°. A se da la o parte, a face loc, când e prea multă lume adunată undevà. ibid.
— Din slav. **gaža-gaziti** (bulg. *gažŭ*, sârb. *gazim* „a face cale prin zăpadă, a trece prin apă").

GĂJULÍE s. f. v. **gâză**.

GAL s. m. 1°. *Gaulois*. 2°. *Gallois*.
1°. Locuitor al vechei Galii (Franța de astăzi), Celt.
2°. Locuitor dintr'o regiune a Angliei moderne, numită Țara Galilor. *Prințul Galilor:* titlul moștenitorului presumptiv al coroanei engleze.
[Derivate (ad 1°): **gálic, -ă** adj. *Cucoș galic.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 96; **galicán, -ă** adj. Relativ la biserica Franței care, în unele privinți, este independentă de autoritatea papei; partizan al acestui sistem; **galicanísm** s. a. Principiile bisericii galicane; aderare la aceste principii; **galicísm** s. a., (învechit) s. m. 1). Fel de exprimare propriu limbii franceze. 2). Locuție franceză introdusă în altă limbă. *Influența galicismilor nejustificabili.* ODOBESCU, II, 353. *D-sa iubește la „causerie"... Ce mai galicism!* MAIORESCU, CR. II, 84. *„Îți voesc pentru aceasta" ...grozav galicism.* I. NEGRUZZI, I, 363. *Galicismele.* id. ib. 404.]
— *N.* din lat. Gallus, idem.

GÀL interj. *Glouglou*. — Onomatopee imitând sunetul produs de gâtlej când omul înghite o băutură s. de fluiditate când o torni dintr'o sticlă prea plină. (Adesea repetat) *Înghite Agachi... gâl... gâl... gâl...* ALECSANDRI, T. 199. *Paisie, starițul, apoi Desfundă dintr'un vechiu butoiu Al legii-celei-nouă sânge... „Să-l aibă Domnu 'n sfânta-i pază Pe Sit"—și gâl, gâl, gâl! „Pe Adam" Și iarăși gâl!* COȘBUC, B. 106. *Pune plosca la gură și gâl, gâl, gâl!* SEVASTOS, N. 48/10. *Se duceau toate gâl! pe gâtlej.* ȘEZ. VIII, 67.

GÂL s. a. (Med.) *Angine*. — Angină. *Angina căreia lumea îi zice gâl* (Iazu, în Ialomița) H. VII, 231.
— Etimologia necunoscută. (Poate, dintr'o formă mai veche *gâlt*, iar acesta din slav. *glŭtŭ* „gât, gâtlej", s. reconstruit din *gâlci*).

GÁLĂ s. f. *Gala*. — Pompă, paradă, ceremonie sărbătorească; mare ținută. *În faeton de gală Cezarul trece.* EMINESCU, P. 121. *Haine de gală.* MIREA, C. II, 22. *Reprezentație, prânz de ~.* [Cu accentuare franceză: *Bal* **gală**. ALECSANDRI, T. 1354.]
— *N.* din ital. **gala**, idem.

GALACTOMÉTRU s. m. (Fiz.) = **lactometru**.
— *N.* din fran. (grec. γάλα, -ακτος „lapte" și μέτρον „măsură").

GĂLĂGÍ vb. IV[a] intrans. *Tapager, faire du bruit* ou *du vacarme, crier, vociférer*. — A face gălăgie DICȚ. [Și: **hălăgì** DICȚ.]
— Din rus. **galačitь (galašitь)** „a certà pe cinevà strigând tare" (cfr. rut. *galaŭkati* „a cântà și a strigà lărmuind").

GĂLĂGÍE s. f. *Tapage, vacarme, tintamarre, charivari*. — (În România) Zgomot mare, produs de oameni care strigă, cântă, se ceartă, se bat, etc.; cfr. vuiet, larmă, holcă, toiu, lolăt, harmalaie, gâlceavă (1°). *La biserică la Udricani,... se auzeà glasul ascuțit a câtorvà copii care strigau în gălăgie pe on, mislete...* GHICA, S. 50. *Ce este? Ce gălăgie?* ALECSANDRI, T. 358. *A gloatei gălăgii.* OLLĂNESCU, H. A. P. 10. *Erà mare gălăgie la casa lui Baciu.* SLAVICI, N. 234. *Gălăgia vieții care ne'nconjoară.* VLAHUȚĂ, D. 169. *Unde mi-ți începù a face o gălăgie, de credeai că s'a aprins târgul.* ISPIRESCU, L. 374; cfr. 215/5; U. 16/21, 47/22. | P. ext. (Despre animale) *Găina pentru un ou multă gălăgie face:* se zice despre cei care se sfădesc mult pentru lucruri de nimic ZANNE, P. I, 471. [Și (în Mold., forma malorusă): **hălăgie** s. f. *Și tata săturându-se câte-odată de atâta hălăgie, ziceà mamei: — Ei taci, taci!* CREANGĂ, A. 40. *Așà sunet, hălăgie, Nu mai poate nicăiurea decât la'mpărați să fie.* CONTEMPORANUL, I, 234.]
— Derivat din **gălăgì**, prin suf. abstr. *-ie*.

GĂLĂGIÓS, -OÁSĂ adj. *Tapageur, bruyant*. — Care face gălăgie. *Uitase tot..., în această lume veselă, gălăgioasă și pasionată.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.
— Derivat din **gălăgie**, prin suf. adj. *-os*.

GĂLĂMÓZ s. a. v. **golomoț**.
GĂLĂNDĂRÍE s. f. v. **galant**.

GALÁNT, -Ă adj., adv. I. *Élégant. Galant*. II. *Galamment*. — (Franțuzism).
I. Adj. 1°. Elegant, luxos, plăcut, cochet. *Haine galante.* URICARIUL, X, 19/9. *Casă... care erà una din cele mai galante la zidire.* GORJAN, H. IV, 111. *Galanți cu ochelari... se cred eleganți.* I. VĂCĂRESCU, P. 364. *Galanți, delicați și frumoși.* MARCOVICI, C. 60. *Cavaleri galanți.* ODOBESCU, III, 136. *Ferchеș, galant, delicat, dansator și prezentabil.* BASARABESCU, V. 238. *Să-ți dea taica om galant.* PĂSCULESCU, L. P. 203. | (Mai des) Curtenitor față cu persoane de alt sex. *Galante răvășele.* C. NEGRUZZI, II, 238. *Proiectele galante.* I. NEGRUZZI, VI, 253. *Doamna cochetează cu privirile-i galante.* EMINESCU, P. 307. *O în-*

trigă ~ ă: de amor. *Femeie ~ ă:* care umblă după intrigi de amor, și p. eufemism, femeie cu moravuri ușoare.

2°. Darnic, galantom. *Fii și tu mai galant! Nu te calicì așà!*

II. Adv. [Nu mi-aș fi putut tipări cartea,] *Dacă virtutea-ți româna Nu'și întindeà galant mâna.* PANN, E. I, 5*.

[Derivate: galanterie s. f. Purtare curtenitoare, mai ales a bărbaților față cu femeile. [Caliopi către Flaimuc:] *Galanteria dumitale... mă încântă.* C. NEGRUZZI, III, 62. *Plăcerile vânătorii, cu tot cortegiul lor de lux și de galanterie.* ODOBESCU, III, 57. [Iulia către Fiesco:] *Sfârșește, conte! Galanteriile tale...* I. NEGRUZZI, V, 487. | Fig. Obiecte care pot fi oferite unei femei de un bărbat care voește să-și arate galanteria; podoabe, bijuterii (femeiești). *Pune câteva galanterii pe masă.* idem, V, 440. (Formă învechită: gălăndărie. *Dă bani pe ~.* PANN, E. V, 140.); galantár s. a. Vitrină în care se expun, în genere spre vânzare, galanterii și p. ext. și alte obiecte. *Într'un... galantar, produsele fabricei... de uleiuri vegetale.* ap. TDRG.]

— *N.* din fran.

GALANTÍNĂ s. f. *Galantine.* — Mâncare rece de carne fragedă (de obiceiu de pasăre) cu gelatină.

— *N.* din fran.

GALANTÓM, (rar) **-OÁMĂ** adj., subst. *Galant homme.* — Darnic. *Italienii... sânt vrednici de iubire, căci sânt... galantomi.* GOLESCU, î. 99. *Nici prea iconom, nici prea galant-om.* PANN, P. V. III, 77. *Cine-i galantom și frumos, lesne isbutește cu actrițele.* ALECSANDRI, T. 756. *Cu dare de mână: levent și galantom.* CARAGIALE, S. N. 22. [Derivat: galantomíe s. f. Dare-de-mână, dărnicie. *Să-mi arăt și eu galantomia.* GORJAN, H. II, 204. | Forme moldovenești, destul de răspândite și'n Muntenia (la țară): galantón adj., subst., galantoníe s. f. *Un gospodar... trebue să fie galanton.* I. IONESCU, C. 244. *Galanton boier!* ALECSANDRI, T. 575. *Bărbatu galanton.* MAT. FOLC. 453.]

— *N.* din fran.

GALAÓN s. a. v. galion.

GALAÓN s. m. (Cor.) *Danse paysanne.* — (Muntenia) Un fel de danț țărănesc (Băilești, Plenița, Dobridoru, Boureni, în Dolj) H. V, 18, 376, 160; ION CR. I, 155. (Braniște, în Mehedinți) H. IX, 30. [Pronunț. *-la-on.*] Derivat: gălăongeásca s. f. art. Nume de danț țărănesc (Prunișor, în Mehedinți) H. IX, 74.]

GĂLĂRÍE s. f. v. galerie.

GALÁȚ s. m. *Danse, chanson paysanne.* — Nume de joc țărănesc (Buhalnița, Gârcina, Hangu, în Neamțu) H. X, 97, 290, 318; (Roșiești, în Fălciu) H. VI, 201. | Un cântec (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 35.

— De la numele orașului Galați. Cfr. gălățeancă.

GĂLĂȚEÁN, -Ă adj., **-CĂ** subst. 1°. *Habitant de Galatz.* 2°. *Danse, chanson paysanne, jeu de cartes.*

1°. Adj. și subst. (Locuitor) din Galați.

2°. Substantivat (subt forma feminină). *Gălățeancă* = a.) joc țărănesc SEVASTOS, N. $281^{b}/_{12}$; b.) cântec țărănesc (Cristești, în Botoșani) H. I, 68; c.) joc de cărți *Vreți, boieri, o galațancă, Lansenet, vist, pichet, ghiurdum...?* IANOV, ap. TDRG.

[Derivat: gălățenésc, -eáscă adj. *Port ~.*]

— Derivat din Galați, prin suf. orig. *-ean, -ean(c)ă.*

GĂLĂTÚC s. m. v. gălătuș.

GĂLĂTÚȘ s. a. 1°. *Boule, boulette.* 2°. *Coups de poing.* 3°. *Caillou, quartz.* 4°. *Bûche, bille.* (Transilv., Mold. și Bucov.)

1°. (Vereșmort, în Mureș-Uioara) Cocoloș mare, îndesat, bulz de mămăligă cu brânză la mijloc, adică gâscă cum se zice prin Agrișteu (Târnava-mică) VICIU, GL. *Dăduseră și lui Balan un gălătuș de mămăligă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. || (Adverbial) Bucătură mare: *Îmbucă! fă colea gălătuș că n'am să stau până mâni cu tine să mănânci!* ION CR. II, 302. Noduri. *Îmi merge mâncarea pe gât gălătuș.* PAMFILE, J. II.

2°. Fig. (La plur.) Pumni pe după cap: *Să nu-ți dau niște gălătuși!* (Agrișteu, în Târnava-mică) VICIU, GL. [Formă scurtată: tuși ib.]

3°. Cremene, cvarț, bicaș: *Așà m'a lovit cu un gălătuș că m'am coșit de spate* (Vereșmort lângă Mureș-Uioara) VICIU, GL.

4°. Retezături de copac cât carul de lungi, groase, rotunde și nedespicate. (Vânători, în Neamțu) ION CR. II, 80. Lemnul [tis]ei e grozav de tare și greu... nu s'a putut scoate din pădure un trunchiu întreg, ci arborul de tisă se curmă și se despică pe loc cu toporul în mai mulți *gălătuși* și bolde. POPOVICI-KIRILEANU, B. 52. Cfr. butuc, bilă, tumurug. [Și: gălătúc s. m. ION CR. II, 80. | Diminutiv: gălătușél. *Am o mâță și-un coteiu Și-un gălătușel de teiu.* MARIAN, SA. 190.]

GALĂUZEÁSCĂ s. f. (Cor.) = bătută (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 8.

GĂLBĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. gălbejos.
GĂLBĂCIÚNE s. f. v. gălbeneală.
GĂLBĂJITÚRĂ s. f. (Med.) v. gălbeji.

GĂLBĂJÓR, -OÁRĂ adj. = gălbejos (II). *Lumina... cade drept asupra gălbăgioarelor fețe muieratece ale „Don Juanilor".* IORGA, SĂM. V, 583.

— Formație spontană din gălbăjos și gălbior.

GĂLBĂJÓS, -OÁSĂ adj. v. gălbejos.
GÁLBĂN, -Á, GÁLBÂN, -Ă adj. (Ș. d.) v. galben Ș. d.
GÂLBÁN s. m. v. câlbaș.

GĂLBĂNÓIU, -OÁIE adj. Augmentativul lui galben (derivat prin suf. *-oiu*). Foarte galben (POMPILIU, BIH. 1010), galben (VAIDA). *Dar du-te'n dos Că este un gros Ș'un fag cam putregăios Ș'o șerpoaie gălbănoaie.* ȘEZ. VII, 165.

GÂLBÁȘ s. m. v. câlbaș.

GĂLBĂȘOÁRĂ s. f. (Bot.) *Chasse-bosse, corneille (Lysimachia vulgaris).*—(Mold.) Plantă ierboasă cu florile galbene. Și: floare-de-lungoare, gălbinèle, iarbă-de-lungoare, rădăcină-de-lungoare PANȚU, PL. [Și: călbășoáră s. f. DICȚ.]

— Derivat din gălbează, prin suf. dim. *-șor.*

GĂLBEÁZĂ s. f. 1°. *Clavelée.* 2°. (Bot.) *Hépatique des fontaines, marchantie (Marchantia polymorpha).*

1°. (Med.) Boală de ficat la oi (rar, la alte vite) produsă de un vierme (distomum hepaticum) ce se găsește în ficat și în băsica fierii (MARIAN; ȘEZ. III, 147). În popor se crede că această boală vine, din zece în zece ani, din mâncare, când oile pasc prin locurile gălbăcioase (LEON, MED. 92; GRIGORIURIGO, M. P. I, 10). Oaia se umple s. face ~; cfr. JAHRESBER. IX, 198. *Spune-i că turma toată zace de rea gălbează.* ALEXANDRESCU, M. 394. *Oile... sânt ferite de gălbază.* I. IONESCU, C. 4. *Mâncă-i-ar boii lupii Și oile galbaza.* ȘEZ. IX, 170; PĂSCULESCU, L. P. 134. *Vaca piere de gălbază.* ȘEZ. II, $188/_{26}$. *Sănătate în târlă, că oile au murit de gălbează:* se răspunde la urările cuivâ, când ele ne vin după ce sântem păgubași sau la un creditor când nu are ce luà de la un debitor. BARONZI, L. I, 85_{17-8}; ZANNE, P. II, 705.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă de coloare verde. Creşte prin locurile umede, lângă fântâni, pe ziduri şi pietre. Şi: fierea-pământului, (Transilv.) muşchiu-de-fântână PANŢU, PL., (Bozieni, în Neamţu) H. X, 85.

[Şi: călbeáză s. f. (ad 1°) ANON. CAR., ŞEZ. V, 54/20, CALENDARIU (1814), 189; (ad 2°) LB., PANŢU, PL., (Bistricioara, în Neamţu) H. X, 37.]

— Din alb. kęl'bazę, gęl'bazę, idem. Cfr. chelbe.

GĂLBEIOÁRE s. f. plur. (Bot.) v. gălbior (II, 3°).

GĂLBEJÍ vb. IV[a] refl. I. *Être* ou *devenir claveleux.* II. *Devenir pâle.*

(Întrebuinţat mai ales subt forma participiului-adjectiv)

I. (Despre oi) A suferi s. a se umpleà de gălbează. *Când eşti încredinţat că turma de oi îţi este gălbăjită, caută un lup şi nişte urşi, leacurile cele mai bune.* ŞEZ. III, 147. [Derivat: **gălbăjitúră** *(gălbăgitură)* s. f. = gălbează MARIAN.]

II. (Prin apropiere de cuvântul galben; despre oameni) A se îngălbenì la faţă, a-şi pierde coloarea, a devenì palid, pierit la faţă (în urma unei boale, etc.). *Chipul ei, gălbejit de boală şi de sărăcie, începuse a murgì în vânăt.* DELAVRANCEA, S. 184. *D-l Moroi... închise ochii roşii, gălbejiţi, stinşi, şi repezì un oftat.* id. ib. 134. *Rău te-ai gălbejit de când eşti bolnav!* (Braşov).

[Dial. *gălbegì, gălbăgì* MARIAN; **călbejì** vb. IV[a] BARCIANU, MARIAN; după POLIZU, PONTBRIANT, MARIAN, şi: **gălbezì** vb. IV[a], după LB.: **călbezi** vb. IV[a] (cu înţelesul 1°). | Şi: (+ *îngălbenì*) **îngălbejì** vb. IV[a] refl. şi intrans. *Oile-i se'ngălbejiră Şi pân'la una muriră.* MARIAN, Î. 5. *Nu le merge bine albinelor..., căci mierea li se înăcreşte şi ele se îngălbăgesc, ca oile.* id. SE. I, 247.]

— Derivat din gălbează. Cfr. gălbejos.

GĂLBEJÓS, -OÁSĂ adj. I. 1°. *Claveleux.* 2°. *Sorte de maladie des animaux.* II. *Pâle, blême; faible.*

I. 1°. (Despre oi) Plin de gălbează, cfr. gălbejit. *Oaia gălbăgioasă să cunoaşte pe ochi.* DRĂGHICI, ap. TDRG.

2°. (Med.) Substantivat (subt forma feminină) O boală de vite (Bistricioara, în Neamţu) H. X, 25, 72.

II. (Prin apropiere de cuvântul galben; despre oameni) Gălbejit, pierit la faţă. *La chip veştedă şi gălbăgioasă ca cei ce în boala împărătsască cad, a fi se păreà.* CANTEMIR, IST. 135. *Faţa gălbăgioasă, ochii tulburi şi vorba adusă cam pe nas.* ŞEZ. IV, 16/24. *După aceea vine un june gălbăgios.* MARIAN, T. 335. | P. ext. Fără putere, moleşit. *Bat zece flăcăi gălbăgioşi din ziua de azi.* CONTEMPORANUL, VI, 15.

[Şi: **gălbăjós, -oásă** adj., **gălbăciós, -oásă** adj. = plin cu gălbează (2°). *Locuri gălbăcioase.* LEON, MED. 92, **călbejós, -oásă** adj. LB., MARIAN. *Să se dea oilor celor călbejoase dintru această sărătură.* CALENDARIU (1814), 189/19.]

— Derivat din gălbează, prin suf. adj. *-ios.*

GÁLBEN, -Ă adj. I. *Jaune. Blond. Pâle, blême.* II. 1°. *Le jaune.* 2°. *Bœuf, cheval, vache jaunes. Espèce de raisin jaune.* 3°. *Ducat.*

I. Adj. *Eră pe acel câmp flori foarte frumoase... şi eră unele albe, altele negre, şi altele roşii, verzi, mohorîte, galbene, albastre.* MSS. (a. 1779), ap. GCR. II, 167/12. *Galbena şi melancolica lumină a candelii.* MARCOVICI, C. 46/13. *Lumânări de ceară galbenă.* C. NEGRUZZI, I, 60. *De pe galbenele file el adună mii de coji.* EMINESCU, P. 220. *Pere galbene ca ceara.* CREANGĂ, P. 290. *Spre răsărit, trăeşte un soiu de oameni cu pielea galbenă.* MEHEDINŢI, P. 24. *Mă judec şi mă frământ, Ca frunza galbenă'n vânt.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 189. *~ de gras:* se zice în batjocură celor slabi, care sânt pe sfârşite şi ca mâne vor murì ZANNE, P. II, 579. *Astă-vară, la Ispas Eram tinerel şi gras; Dar acuma ce-am rămas? C'am rămas galbin de gras.* DOINE, 235. *S'a făcut galben* (= a îngălbenit) *de frică.* Cfr. ZANNE, P. I, 140. | Spec. (Despre păr, corespunde adesea neologismului) Blond, cfr. băl, bălan, plăviţ, albeiu. *O fată... Cu păr galbin până'n brâu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152. *Un păr luciu, galben ca aurul.* RETEGANUL, P. II, 10/13; cfr. ŞEZ. I, 44[b]/20. | (Despre persoane şi în spec. despre coloarea feţii, corespunzând adesea neologismului) Palid, cfr. searbăd. *Eră galbăn.* DOSOFTEIU, V. S. 42. *Duca-vodă... numai ce schimbà feţe; une-ori se făceà roşu, une-ori galbăn.* NECULCE, LET. II, 280/28. *Galben la faţă şi uimit.* DRĂGHICI, R. 23. *Galbăn ca făclia de galbână ceară... De somnul cel vecinic Groz' acum zăceà.* ALECSANDRI, P. I, 42. *Îi dârdâe dinţii şi-i galben-pierit.* COŞBUC, F. 30. *Îl găsiră... şi searbăd şi galben ca turta de ceară.* ISPIRESCU, L. 102. || (Modern) **Rasa galbenă** s. **mongolă** (în opoziţie cu rasa albă, neagră, etc.): locuitorii unei mari părţi din Asia: oameni spâni, cu pielea gălbuie, umerii obrajilor ieşiţi, nasul turtit. || (Bot.) **Lemn ~** = dracilă (Berberis vulgaris) BRANDZA, ap. TDRG. ♯A i se face (cuivà) **~ înaintea ochilor:** a fi într'o stare de ameţeală, aproape de leşin. *Atunci Ilinca simţeà c'o podidesc lăcrimile;... plângeà de i se dihocà inima, până ce i se făceà galben înaintea ochilor.* VLAHUŢĂ, N. 12.

II. Substantivat. 1°. S. m. Coloare galbenă. *Negreaţa cea amestecată cu galben să arăte învârtoşarea... solzilor.* MSS. (a. 1773), ap. GCR. II, 91/32. *Brocard cu flori de aur ţesute pe galben.* IORGA, N. R. B. 103. *Văzându-vă faţa 'ntristată Şi cu galben mestecată...* SEVASTOS, N. 92/22.

2°. S. m. şi f. Numiri de animale domestice cu părul galben: Bou MARIAN, JIPESCU, O. 49, (Fundeni, Macsen, în Buzău) H. II, 59, 131. | Cal (Glod-Siliştе, Mărăcineni, Stâlp, în Buzău) H. II, 116, 142, 207. *Iată vine ca un zmeu, Vine Mogoş vornicul, Călare pe galbinul.* ALECSANDRI, P. P. 153[b]/7. (În basmele populare, caii năzdrăvani poartă adesea numele de) *galben-de-soare.* ISPIRESCU, L. 19, cfr. 22, etc. | Vacă MARIAN. || *Galben, -ă* = un fel de strugure sau poamă galbenă tivdă, cu boabele rotunde, cu coaja groasă şi mai puţin apoasă (Braniştе, în Covurluiu) H. III, 65; cfr. ib. XII, 216, JIPESCU, O. 53; PAMFILE, I. C. 217.

3°. S. m. Veche monedă de aur al cărei curs a variat după timp şi după ţări; în ultimul timp valorà 11,75 L. (Se făceà distincţie între *~ tocmai, lipsă, cearclău* s. *cu zimţi* şi *tăiat* POLIZU. Semnul prin care se însemnează în scris e ♱ s. ♯). *Au dat pentru sufletu' lui la biserica negustorilor celor din Făgăraş neuniţ[i] galbeni 10, ca[ri] fac ungureşt[i] f. 50,88* (a. 1773) IORGA S. D. XII, 89. *Monedele au început cevà a scădeà:* ♱ *20, 20 par. a 21; mahmud[ele] 25 1/2 a 3/4* (a. 1824) ib. VIII, 92. *De nu va fi prin putinţă a să socotì galbenu' mai jos din dooăzeci lei turceşti...* ib. 71. *Lei 5, bani 60, adică doi galbini zări.* DOC. (a. 1776), ap. HEM. 2426. *Unuia amu deade cinci galbeni, altuia doi, altuia unul.* TETRAEV. (a. 1574) 245. *De are face neştine bani cât de buni, galbeni prisne de aur curat, sau taleri sau alt fealiu de bani...* PRAVILA MOLD. 41. *O legătură de galbeni de aur.* DOSOFTEIU, V. S. 66. *10 galbeni de aur.* BIBLIA (1688), 16[2]. [Duca-vodă] *au aruncat orânduielele pe hârtii de un galbăn.* NECULCE, LET. II, 238/36. *Agapiţa are zestre o mie de galbeni venit pe an.* C. NEGRUZZI, I, 72. *Să mă laşi cu salbă De galbini frumoşi!* ALECSANDRI, P. I, 24; cfr. CREANGĂ, P. 291. *Cu bani mari s'o dăruiţi: doi-trei galbeni înfloriţi.* TEODORESCU, P. P. 135[b], cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 26; ISPIRESCU, L. 108. *Cine nu cruţă paraua, nici de galben nu i-e milă.* ZANNE, P. III, 474. | Spec. † *~ împărătesc* = austriac, *~ venetic* = de Veneţia. *Galbini olandez, să umble de câte ţi zăce* (a. 1808) IORGA, S. D. VIII, 45, cfr. 176.

[Şi (dial.): **gálbăn, -ă, gálbân, -ă, gálbin, -ă.**]

— Din lat. galbinus, -a, -um, idem.

GĂLBENÁRE s. f. 1°. *Jaunisse, ictère.* 2°. *Pâleur.* 3°. *Jaune d'œuf.* 4°. *Serrette (Serratula tinctoria).*

1°. (Med.) Un fel de boală provenită din cauza vărsării fierii în sânge. Omul bolnav de gălbenare este gălbicios și buget la față, are lumina ochilor albă și e slab și trândav LEON, MED. 133. *Voiu pune pre voi râia și gălbenarea.* BIBLIA (1688), 91. *Să te bată Domnul cu gălbenarea!* ib. 146. *Cel ce pătimește de boala gălbănării Tot felul de colore lui galbene îi par.* C. NEGRUZZI, II, 226/5. *Hora mare Fete n'are, C'au murit de gălbenare.* BIBICESCU, P. P. 210, cfr. MAT. FOLC. 417. ‡ (În glumă) *Suferă de gălbenare rusească:* e bețiv ZANNE, P. VI, 293. *A găsi pe cineva gălbenarea:* a se înbolnăvi de frică, de mare spaimă ib. II, 575. || P. ext. Boală de oi (Bistricioara, în Neamțu) H. X, 37; (Mărăcineni, în Buzău) ib. II, 155.

2°. (Impropriu) Coloare galbenă LB. *Gălbenarea firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară.* C. NEGRUZZI, I, 53.

3°. (Rar, ca la Aromâni) Gălbenuș de ou PONTBRIANT, POLIZU. *Cine cumpără ouă de la cocoș, îl găsește fără gălbenare:* se zice când vroim să avem un lucru și nu-l cerem de unde se cuvine PANN, P. V. II, 72, cfr. ZANNE, P. I, 573.

4°. (Bot.) Plantă ierboasă cu florile purpurii și cu fructele albe-gălbui sau roșietice. Se întrebuințează ca plantă de colorat. Se mai numește și: pălămidă, pălămida-boiangiilor PANȚU, PL.; BRANDZA, FL. 300, cfr. MARIAN, CH. O. | (În Bucovina) *Gălbenare-de-vierme* = turiță-mare (Agrimonia eupatoria) PANȚU, PL.

[Și: **gălbănáre, gălbânáre** ȚIPLEA, P. P., **gălbinăre** s. f.]

— Derivat din **galben**, prin suf. subst. *-are.*

GĂLBENÁȘ s. m. *Ducat.* — Diminutivul lui **galben** II, 3° (derivat prin suf. *-aș*), cu înțeles desmierdător. Gălbenel, gălbior. *Cere... inele de aur, o căldare, o salbă de 30 gălbinași.* IORGA, S. D. XII, 98. *Numărară gălbenași.* ZILOT, CRON. 76. *Luând gălbinașii... plecaiu.* GORJAN, H. IV, 109. *Dați-mi, măicuță, gălbenașul Că mă bate rău unchiașul.* TEODORESCU, P. P. 132b.

GĂLBENĂTEC, -Ă, GĂLBINÁTEC, -Ă adj = **gălbuiu.** (Rar) *În gălbenateci unde spice de mărgăritare.* EMINESCU, L. P. 134. *Printre des aluniș se strecurau apele gălbinatece ale unui râu.* ODOBESCU, I, 161/23.

— Derivat din **galben**, prin suf. adj. *-atec.*

GĂLBENEÁLĂ s. f. 1°. *Pâleur.* 2°. *Teinture jaune.* 3°. *Clavelée.*

1°. Coloare galbenă, paliditate. *L'au cuprins gălbineala morții.* DRĂGHICI, R. 155; cfr. EMINESCU, P. 213. *Tac cu toții: gălbeneala pe-a lor fețe se lățește.* OLLĂNESCU, H. O. 363. *O gălbineală ca de mort îi cuprinse fața.* DUNĂREANU, SĂM. VI, 367.

2°. Vopseà galbenă pe care femeile de la țară o scot din diferite plante (drobiță, răchițică, scoarță de păduret, etc.) MARIAN, CH. 16; CREANGĂ, GL. *D'apoi vara în zilele de sărbătoare, cu fetele pe câmpie,... după cules răchițică de făcut gălbenele,... cine umblà?* CREANGĂ, A. 64. *Gălbinele făcute din scoarță de păduret.* ȘEZ. VII, 116.

3°. (Med.) = **gălbează** (1°). *Babiți c'ostineală Și cu gălbineală.* MARIAN, D. 32.

[Cu alte sufixe, în înțelesurile 1° și 2°, rar: **gălbeneáță** *(gălbineață)* MARIAN, CH. 52, LB.; în înțelesul 1° (+ *albiciune*) și: **gălbiciúne, gălbăciúne** s. f. RUSSO, S. 31.]

— Derivat din **galben** (s. **gălbenì**), prin suf. abstr. *-eală.*

GĂLBENEÁȚĂ s. f. v. **gălbeneală.**

GĂLBENÉL, -EÁ și **-ÍCĂ** subst. 1. *Ducat.* II. Nom de diverses *fleurs.* III. Nom de *veau* et de *génisse.*

Diminutivul lui **galben** (derivat prin suf. *-el, -ică*).

I. S. m. Galben II, 3° (în înțeles desmierdător), gălbenaș, gălbior. *Doi trei căluței Încărcați de gălbinei.* ALECSANDRI, P. P. 97. *Noi vă urăm Pentr'un gălbenel, Gălbenaș de aur, Din luna lui Faur.* TEODORESCU, P. P. 153b. *C'are baba un căzan Cu taleri și gălbinei.* RETEGANUL, TR. 38/16.

II. (Bot.) 1°. (Plur.) *Gălbenèle* (Găvănești, Gherăseni, Mărăcineni, Stâlpu, în Buzău) H. II, 79, 99, 142, 207; (Bilciurești, Raciu, în Dâmbovița) ib. IV, 53, 194; (Palten, în Putna) ib. XI, 502; (Drajna-desus, în Prahova) ib. XI, 327. *Gălbinele se bea fierte în vin pentru gălbenare.* LEON, MED. 39. = a.) *(Ranunculus pedatus)* Plantă ierboasă cu flori galbene aurii. Și: boglari, floare-de-leac, piciorul-cocoșului. Specii: ~ **-de-pădure** și ~ **-de-munte** PANȚU, PL. | b.) = **iarbă-de-lungoare** ib. | c.) = **filimică** ib. | d.) = **drețe** ib. | e.) = **gălbășoare** ib. | f.) (Bucov.) = **bureți galbeni** ib.; cfr. gălbior II, 2°.

2°. (Sing.) *Gălbeneà (Nasturtium amphibium).* Plantă ierboasă cu florile galbene PANȚU, PL., cfr. (Rogojină, Jorăști, în Covurluiu) H. III, 129, 243; (Cristești, în Botoșani) ib. I, 57, 261, (Bogza, în Râmnicul-Sărat: „floare de grădină") ib. XII, 24.

3°. (Sing.) *Gălbinică* = **mușețel.** *Gălbinică* = romăniță (floare) (Paraschioiu, în Constanța) H. II, 289.

III. *Gălbinel* e numele unui viței, *gălbinică* al unei viței cu părul galben MARIAN.

GĂLBENÉLE s. f. plur. (Bot.) v. **gălbenel.**

GĂLBENÉT s. m. *Grande quantité de ducats.* — Colectivul lui **galben** II, 3° (derivat prin suf. *-et*). Mulțime, grămadă de galbeni. *Atuncea Ali îi dete un cal bun și mult gălbinet și pietri scumpe.* GORJAN, H. II, 160. *Badiul tot măcelărește, Gălbenet că dobândește, Cu bănet se 'mbogățește.* TEODORESCU, P. P. 538b.

GĂLBENÉȚ, -EÁȚĂ adj. *Brun mat. Blond.* — (Despre pielea s. fața oamenilor) Palid. *Smad la peliță, cum zîcem noi smolit, gălbeneț.* DOSOFTEIU, V. S. 1, 2. || Blond. *Măi bădiță gălbineț, Cu trei rânduri de păr creț, Ce te ținì așà mândreț? Că și io mi-s gălbineață Și tot nu mă țin măreață.* HODOȘ, C. 31. [Și: **gălbinéț -eáță** adj.]

— Derivat din **galben**, prin suf. adj. *-eț.*

GĂLBENÍ vb. IV[a] v. **îngălbenì.**
GĂLBENÍCĂ s. f. v. **gălbenel.**

GĂLBENICIÓS, -OÁSĂ adj. 1°. *Jaunâtre. Pâle, pâlot, blafard.* 2°. *Ictérique.*

1°. Care dă în galben, cfr. gălbuiu, gălbiu, gălbeniu, gălbenatec, gălbior. *Un cal foarte frumos, La trup înalt și subțire, la păr alb gălbinicios.* PANN, E. II, 33. *Petale gălbenicioase.* GRECESCU, FL. 105. | (Despre coloarea feței) Galben, palid. *Ia îl găsì foarte gălbinicios la față.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Bădiță gălbinicios, Te-ai făcut Că te-am iubit.* DOINE, 260. [Și (+ *albicios*): **gălbiciós, -oásă** adj. MARIAN, CH. 51. *Apă gălbicioasă, om gălbicios.* DUNĂREANU, R. 177, 179.]

2°. (Neîntrebuințat) Care are gălbenare, gălbejos LB.

— Derivat din **galben**, prin suf. adj. *-icios.*

GĂLBENÍME s. f. *Grande quantité de couleur jaune.* — (Rar) Cantitatea sau mulțimea coloarei galbene MARIAN, CH. 52.

— Derivat din **galben**, prin suf. col. *-ime.*

GĂLBENÍȚĂ s. f. (Bot.) = **sugel-galben** *(Galeobdolon luteum)* PANȚU, PL.; cfr. (Șivița, în Covurluiu) H. III, 385.

— Derivat din **galben**, prin suf. dim. *-iță.*

GĂLBENÍU, -ÍE adj. = **gălbuiu.** *Curge... ceva de culoare gălbinie.* SBIERA, P. 69/5; cfr. GOROVEI, C. 142. | (Impropriu) Palid. *Multă vreme au stătut nemişcat şi gălbeniu ca ceara de frică.* DRĂGHICI, R. 74.
— Derivat din **galben,** prin suf. adj. *-iu.*

GĂLBENÚŞ, -Ă adj., subst. I. *Jaunâtre.* II. 1°. *Jaune d'œuf.* 2°. Nom de différentes *fleurs.*
Diminutivul lui **galben,** derivat prin suf. *-uş* (pentru II, 1° cfr. rus. *žolt-yš,* idem).
I. Adj. (Neîntrebuinţat) Gălbior. *Găinuşă gălbinuşă Trece marea'n picioruşe?* (=Albina). GOROVEI, C. 8.
II. Subst. 1°. S. a. (Adesea complinit prin „de ou"; cfr. albuş) Partea galbenă din ou. *Gălbĕnushul-ovului* = vitellum ANON. CAR. *Gălbinuşuri de ou proaspete.* CALENDARIU (1814), 174/7. *Gălbinuş de ou.* ECONOMIA, 97. *Colacii se vârâ în cuptor, după ce se muruesc (se ung)... cu muruială din gălbănuş de ou.* ŞEZ. V, 138/22. [Plur. *-şe* şi *-şuri.*]
2°. (Bot.) *Gălbenuş* (Poiana, în Dolj) H. V, 389 şi (plur.) *gălbenuşi* (Spineni, Vaţa, în Olt) H. XI, 192, 230, (Bodăeşti, în Dolj) ib. V, 36, (Odaia, în Teleorman) H. XIV, 103 = a.) *(Crepis setosa)* Plantă ierboasă cu flori galbene. Şi: iarba-găinilor, gălbenuşul-inului PANŢU, PL. | b.) = **lubiţ** ib. || *Gălbenuşă* (Şegarcea-de-vale, în Olt) H. XI, 177, (Branceni, în Teleorman) H. XIV, 21 = a.) = **gălbenuş** PANŢU, PL. | b.) **buruiană-de-cinci-degete** ib. | c.) = **scrântitoare** ib.

GĂLBENÚŢ, -Ă adj. 1°. *Jaune.* II. 1°. Champignon. 2°. *Nom d'une vache au poil jaune.*
Diminutivul lui **galben** (derivat prin suf. *-uţ*).
I. Adj. (Rar) Gălbior. *Buruienuţă gălbinuţă, Rar bărbat care te cruţă?* (= Tutun). GOROVEI, C. 372.
II. Substantivat. 1°. S. m. (Bot.) Burete bun de mâncat, de coloare gălbuie VICIU, GL.; cfr. gălbior.
2°. S. f. Numele unei vaci cu părul galben. MARIAN, cfr. gălbinel.

GĂLBEZÍ vb. IV[a] v. **gălbejì.**
GĂLBICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **gălbenicios.**
GĂLBICIÚNE s. f. v. **gălbenéală.**
GĂLBIN, -Ă adj. (ş. d.) v. **galben** ş. d.

GĂLBINICÉL, -EÁ adj. — (Neîntrebuinţat) Diminutivul lui **galben** 1° (derivat prin suf. *-icel*). *S'o dus departe depărticel, La holda galbină gălbiniceà.* MÂNDRESCU, L. P. 218/4.

GĂLBIÓR, -OÁRĂ adj., s. m. şi f. I. *Jaunâtre, jaune clair, blond.* II. 1°. *Ducat.* 2°. *(Cantharellus cibarius).* 3°. *Sorte de raisin. Sorte de plante.*
Diminutivul lui **galben** (derivat prin suf. *-ior*).
I. Adj. Care bate în galben, nu tocmai galben, galben deschis, cfr. gălbuiu, gălbiu, gălbeniu, gălbenatec, gălbinicios, gălburiu. *Când arde focul închis şi gălbior.* CALENDARIU (1814), 87/11. *Dragile noastre mânuţe Cum le-or creşte flori albuţe! Dragile noastre picioare, Le-or creşte flori gălbioare.* MARIAN, Î. 515. *Papucul gălbior.* DOINE, 159. *Pasări gălbioare.* TEODORESCU, P. P. 173; cfr. ŞEZ. I, 114; (Bilciureşti, în Dâmboviţa) H. IV, 56; PĂSCULESCU, L. P. 230. | (Despre părul capului) Blond. *Ea, cu părul gălbior.* COŞBUC, B. 138. *Puiculiţă bălăioară, Cu cosiţa gălbioară.* ALECSANDRI, P. P. 24/4; cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 101. *Părul meu cel gălbior.* ŞEZ. IV, 134/12. | Spec. *Pere gălbioare* = un soiu de pere văratice, mălăieţe şi cu coaja galbenă. (Braşov, Bran, etc.)
II. Substantivat. 1°. S. m. Galben II, 3° (cu înţeles desmierdător), gălbenel, gălbenaş. *Nu ţiu minte, opt au noao gălbiori mi-au dat* (a. 1778) IORGA, S. D. XII, 95. *Carol... ceare 30 de gălbiori.* ib. 99. *Veniţi cu mine pe cea lume, gălbiorii mei!* ALECSANDRI, T. 1645. *Să dea lefi la lefegii, Gălbiori la tineriori.* TEODORESCU, P. P. 52[b]. *Disăgei de păr Îi umpleà cu gălbiori.* ŞEZ. III, 213. *De trei ori să-l cântărim, De trei ori cu gălbiori.* MAT. FOLC. 107, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 292.
2°. (Bot.) = **bureţi galbeni** PANŢU, PL. *Gălbior=* burete de mâncat (Rânghileşti, în Botoşani) H. I, 97; cfr. gălbenel II, 1° f.
3°. S. f. a.) Un fel de strugure (Mărculeşti, în Ialomiţa) H. VII, 313; b.) O buruiană JIPESCU, O. 74. [Şi: **gălbeioáre** s. f. plur. (Bot.) = **vulturică** PANŢU, PL.; la ANON. CAR. *gĕlbenyorĕ* = Caltha, calendula.]
[Pronunţ. *-bi -or.*]

GĂLBÍU, -ÍE adj. = **gălbuiu.** *Părul despletit pe spate, ca aurul de gălbiu.* KONAKI, P. 179. *Albul gălbiu al hainelor de abà.* IORGA, N. R. A. I, 258. *Şi din doi îşi alegeà Pe cel gingaş mijlociu, Cu păr neted şi gălbiu.* ALECSANDRI, P. P. 211. *Au sprânceana cam gălbie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 28. *Leliţă cu păr gălbiiu.* RETEGANUL, TR. 108/1.
— Din lat. *galbineus CDDE. nr. 714 (sau derivat din *galben,* după analogia lui *albiu*).

GĂLBÚIU, -E adj. *Jaunâtre.* — Care bate în galben, galben deschis, gălbiu, gălbeniu, gălburiu, gălbinicios, cfr. gălbenatec, gălbior (I). *Ograda cea mare, cu iarba ei uscată, se'ntindeà gălbuie în lună.* EMINESCU, N. 51. *Printre paltini luna Prelinge-şi razele curate Vărsând sfiala ei gălbuie.* GOGA, P. 48. *Veneà o lumină gălbuie şi săracă.* DUNĂREANU, CH. 34. *Există o mare gălbuie, cea de lângă ţărmul Chinei.* MEHEDINŢI, G. F. 64. [Cutia de scrisori] *cu chenar gălbuiu.* BASARABESCU, V. 26. *Şearpe gălbuiu, Cu ochiu crăpuiu.* TEODORESCU, P. P. 394; ŞEZ. I, 285/4; IV, 21/1.
— Derivat din **galben,** după analogia lui *albuiu* CDDE. nr. 713.

GĂLBURÍU, -ÍE adj. = **gălbuiu** (Olt) TDRG.
— Derivat din **galben,** după *alburiu* CDDE. nr. 713.

GÂLCĂ s. f. (Med.) 1°. *Tumeur. Amygdale.* 2°. *Amygdalite.*
1°. Umflătură subt piele Com. LIUBA, cfr. bolfă. *Gĕlkĕ = tumor* ANON. CAR. *O iapă... o gâlcă după urechea stângă..., o gâlcă la iia piciorului.* MON. OF. 5962-5963. || Spec. Ghindură de la gât LB.
2°. (De obiceiu la plur.) Boală de gât, manifestându-se prin inflamarea ghindurilor (la oameni), amigdalită H. II, 67, 246, IV, 91, VI, 40, 86, X, 483, XI, 519, etc. *Gâlcile, dacă apăsăm uşor subt barba celui bolnav, le simţim ca nişte ghinduri, (alune) micşoare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 80. *Ştià să'ntinză cărţile, să dea cu bobii pe fundul sitei, să descânte... de gâlci.* SANDU-ALDEA, D. N. 187. *Babele calcă gâlcile cu degetul... ca să spargă gâlcile şi să facă să iasă din ele materia.* LEON, MED. 133. *Gâlcile se tămădue în multe feluri: ori le ungi cu unte-de-naft şi le freci bine, ori le ungi cu fiere de porc... De gâlci poţi scăpà şi prin descântece.* ŞEZ. I, 119. *Aşà să piară gâlcile, Năsălnicele, Gâlcile ca bobul, Gâlcile ca macul, Gâlcile ca fasolea...* TEODORESCU, P. P. 379; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 124; ŞEZ. I, 200/29; III, 119/16; VII, 19. (La animale H. XIV, 439) *Calul de aceaşte gâlci une-ori numai tusă are, alte ori greu răsuflă.* CALENDARIU (1814), 165/11. # **A-l frecà pe cinevà de gâlci** v. **frecà.**
[Forma originală **galcă* nu s'a păstrat, cuvântul întrebuinţându-se la plural: *gâlci* s. f. (mai rar s. m. *gâlcii* MARIAN, POMPILIU, BIH. 1005); de la acest plur. s'a format apoi sing. *gâlcă.* | Diminutive: **gâlcúţă** s. f. *Gâlcă, gâlcuţă, Încalecă pe măţă... Şi te pleacă şi bè apă, Că gâlcuţa îndată sacă.* ŞEZ. III, 119/17, 31; MARIAN, D. 150; **gâlcşoárà** s. f. POLIZU; **gâlculíţă** TDRG. | Derivate: **gâlcì** vb. IV[a] = a se îmbolnăvì de gâlci Com. I. PAVELESCU, **gâlcít, -ă** adj. =

bolnav de gâlci (Deocheți-Drăguşeni, în Covurluiu) H. III, 141; (+ *umflătură*) **gâlcătúră** s. f. = umflătură de gâlci GRAIUL, I, 318.]

— Din slav. **galka** (cfr. polon. *gałka* „glob, măciulie“, rus. *galka* „glob colorat de sticlă“, rut. *hałka* „glob“), înrudit cu **găluşcă**. Cfr. dubletul **halcă**.

GÂLCĂTÚRĂ s. f. v. **gâlcă**.

GÂLCEÁVĂ s. f. I. 1°. *Rumeur.* 2°. *Querelle.* II. *(Delphinium consolida).*

1°. Zgomot mare, gălăgie, zarvă, murmur de nemulţumire. *Auzind gâlceava de nărod, întrebà ce iaste.* VARLAAM, C. 376. *Gâlceavă* (= murmur) *mare să făcù de gloatele oamenilor.* id. II, 64. *Asurziiu de gâlceavă multă.* DOSOFTEIU, PS. 127. *Au ascultat Domnul gâlceava* (γογγυσμός) *voastră.* BIBLIA (1688), 50,$_2$. *Văzù nişte şerpi şi subt şerpi gâlceavă multă şi urlete mari.* ALEXANDRIA, 137.

2°. Discuţiune aprinsă, neînţelegere în vorbă, sfadă, ceartă, vorbă multă; cfr. **cioandră**, **ciorovăială**, **price**, (†) **voroavă**. Oamenii **se iau** (ŞEZ. IX, 145), **se apucă** s. **se încaieră** (I. NEGRUZZI, ap. TDRG.) **la s. de ~**; *gâlceava* **se face** (CREANGĂ, P. 286), **se aprinde** (ZANNE, P. VIII, 186), **se aţâţă** (BELDIMAN, N. P. I, 99), **se stârneşte** (ŞEZ. IX, 145) s. **se scorneşte** între oameni. *Iară fu în acoaiea vreame gâlceavă nu puţină pentru calea Domnului.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 9 (= **Fu voroavă**... COD. VOR.; fu... **gâlceavă**... BIBLIA, 1688). *Gâlceava şi zavistia cu Cupăreştii tot au rămas şi la Brâncovanul-vodă.* NECULCE, LET. II, 260/$_{35}$. *Craiul Avgust... se apucă de gâlceavă cu craiul şvezesc.* id. ib. 300/$_{11}$. *Mare pârjol de zarvă şi nepotolită gâlceavă s'au aţâţat între Greci, Troadeani şi Eladeani.* CANTEMIR, HR. 91/$_1$. *S'au scornit între dînşii price şi gâlceavă.* id. H. 262/$_4$. *Va aveà odată gâlceavă cu călugării de Hangu.* (a. 1716) URICARIUL, V, 374/$_5$. *Aci gâlceava cu foc se sparse.* ZILOT, CRON. 354. *A rămas gâlceava Nemţilor în spinarea Muscalilor.* DIONISIE, C. 214. *Din vorbă în gâlceavă, iar din gâlceavă în sfadă.* ŢICHINDEAL, F. 214. *Svadă, larmă, gâlceavă.* ECONOMIA, 183. *Casnică gâlceavă şi neunire.* BELDIMAN, N. P. I, 4. *Zavistia semănà sămânţa gâlcevelor.* BĂLCESCU, M. V. 571. [Este] *o nebunie a căutà sfezile şi gâlcevile.* C. NEGRUZZI, I, 212. *De odată o gâlceavă se aţâţă la masa de joc.* id. III, 114/$_7$. *Vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă şi cearta în gâlceavă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cată să nu dăm cinstea pe ruşine şi pacea pe gâlceavă!* CREANGĂ, A. 119. *Lucrului pentru care se învrăjbesc oamenii, noi îi zicem: sămânţă de gâlceavă.* ISPIRESCU, U. 2/$_{26}$. *Gâlcevurile cele mai mari între rude se ivesc.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 186. [Plur. *-cevi* şi *-ceve*, (rar) *-cevuri*. Negativ: † **negâlceavă** s. f. = pace. *Iubind negâlceava.* DOSOFTEIU, V. S. 210. | **Şi: gânceâvă** † s. f. *Pricina... gâncevii între doao monarhii fu.* CANTEMIR, IST. 28. | Derivat: **gâlcevós, -oásă** adj. = certăreţ. *Din gură, ca o meliţă, nu mai tace, apoi gâlcevoasă de să te fereşti de ea cale de trei poşte.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Glasu-i... aspru şi gâlcevos.* CONTEMPORANUL, IV, 82, negativul: † **negâlcevós, -oásă** adj. = iubitor de pace. *Smerit, blând, plecat, cucernic, negâlcevos, nepricinuitor... arătându-mă* (a. 1792) IORGA, S. D. XII, 189.]

II. (Bot.) = **nemţişori-de-câmp.** PANŢU, PL.

— Din bulg. **gъlčava**, idem PANČEV.

GÂLCEVÍ vb. IV^a. I. 1°. *Murmurer* (contre qqn.). 2°. *Disputer* (à qqn. qch.). 3°. *Semer la discorde.* II. 1°. *Murmurer.* 2°. *Se quereller.*

I. Trans. 1°. † A murmurà, a desaprobà pe cineva prin vociferări. *Ei mâniară-l* [pe Dumnezeu] *cu rău cuget, Pre Moisei gâlcevind în gloată.* DOSOFTEIU, PS. 368. *Gâlcevì toată adunarea pre Moisi.* BIBLIA (1688), 50,$_2$. *Au gâlcevit toată adunarea pre boiari.* ib. 159,$_2$.

2°. † A-i disputà cuivà un drept, a-i face mizerii pentru cevà, a-l trage la răspundere. *Cine s'ar ispitì din fraţii noştri... să-l gâlceveascà pentru aceste moşii, să fie blestemaţi.* (a. 1703) URICARIUL, XII, 298/$_1$. *Gâlcevindu-l cinevà pe dumnealui, să aibu eu a trage aceà gâlceavă.* ib. XXIV, 437.

3°. † Fact. A învrăjbì, a face să se certe. *Gâlcevind pre aceste două fieri.* ŢICHINDEAL, F. 32.

II. Intrans. 1°. † A murmurà, a se ridicà cu murmur împotriva cuivà, a se opune. *Vădzù Lichinie că glăceveaşte oraşul.* DOSOFTEIU, V. S. 62. *N'au gâlcevitù dentru ei nice unul.* BIBLIA (1688), 120. *Înţălegând Vezirul că gâlcevesc Inicerii...* NECULCE, LET. II, 362/$_5$. *Au început a strigà şi a gâlcevì.* id. ib. 217/$_{35}$. *Strigând şi gâlcevind la curtea domnească.* MAGAZ. IST. III, 72/$_8$. || A-şi arătà păsul, a se plânge în gura mare. *Atunce toată boierimea... au început a gâlcevire cătră Capigì-başa şi a-i spunere că face Duca-vodă harzuri.* NECULCE, LET. II, 305/$_{15}$.

2°. Refl. A se apucà, a se luà la gâlceavă, a se sfădì, a se certà, cfr. a se **ciondrănì**, a se **ciorovăì**. *Gâlcevindu-să cu apostolul.* DOSOFTEIU, V. S. 129,$_1$. *Dispot are fi putut ieşì den cetate... până a se gâlcevire Tomşa cu Vişnovecbi.* MUSTE, LET. III, 72/$_{13}$. *Cine s'a gâlcevit?* C. NEGRUZZI, II, 201/$_{18}$. *Bărbaţii... se gâlcevesc între dînşii.* IORGA, C. I. I, 204. *Gâlcevindu-să ei aşà...* ŞEZ. III, 24/$_{15}$. | Fig. *Prin gard se gâlcevesc vrăbii gureşe.* COŞBUC, F. 63. *Vrăbiile se gâlcevesc pentru meiul omenesc:* se zice despre cei care se certă pentru un lucru străin BARONZI, L. I, 54/$_6$.

[Şi (neîntrebuinţat): îngâlcevì vb. IV^a = a începe întâi pricina, gâlceava COSTINESCU. | Derivate: **gâlcevíre** s. f. *Erà între dînşii o veche prigonire Şi gâlcevire mare pentru un mic folos.* ALEXANDRESCU, M. 327. *Dorinţa de a vedeà contenind gâlcevirile.* C. NEGRUZZI, I, 149; **gâlcevít** s. a. *Sânt gata la gâlcevit.* N. COSTIN, LET. II, 54/$_{26}$; **gâlcevitór, -oáre** *(gâlcivitor)* adj. (despre fiinţe) *Fecior neasculţătoriu şi gâlcivitoriu.* BIBLIA (1688), 141^a. *Câinii sânt gâlcevitori.* ŢICHINDEAL, F. 125. (Despre lucruri) = care dă naştere la gâlcevi. *Interesul e pizmătăreţ şi gâlcevitor.* IORGA, C. I. II, 50; (neobicinuit) **gâlcevicióş, -oásă** = gâlcevitor. POLIZU.]

— Derivat din **gâlceavă**.

GÂLCEVICIÓS, -OÁSĂ adj. v. **gâlcevi**.
GÂLCEVÓS, -OÁSĂ adj. v. **gâlceavă**.
GÂLCI s. f. plur. (Med.)
GÂLCÍ vb. IV^a refl., **GÂLCÍT, -Ă** adj. } v. **gâlcă**.
GÂLCIURÓS, -OÁSĂ adj. v. **gâlcos**.

GÂLCÓS, -OÁSĂ adj., s. f. I. *Aux amygdales enflées.* II. Sorte de *plante.*

I. Adj. Cu gâlci. [Şi: (+ *ghinduros*) **gâlciurós, -oásă** adj. = scrofulos, bolnav de grumaz BUGNARIU, NĂS.]

II. (Bot.) Substantivat (la fem.). Un fel de plantă (Gănesti şi Mastacani, în Covurluiu) H. III, 226, 306, (Greci şi Garvân, în Tulcea) ib. XIV, 349, 352. *Gâlcoasele au frunza ca a leuşteanului.* (Rogojeni, în Covurluiu) H. III, 117.

— Derivat din **gâlci**, prin suf. adj. *-os.*

GÂLCŞOÁRĂ, GÂLCULÍŢĂ, GÂLCÚŢĂ s. f. } v. **gâlcă**.

GÂLDĂBÁŞ s. m. = câlbaş (Obileşti, în Râmnicul-Sărat, Tataru, în Brăila): un fel de mâncare H. XII, 174, I, 349. Cfr. **gâlbaş**.

GÂLDĂU s. a. *Fosse pleine d'eau, étang, lac.* — Groapă plină cu apă (Mehedinţi) Com. STRÂMBULESCU, lac: *S'a făcut gâldăuă în avlie* (= curte) *în urma ploii* (Sasca-montană, în Ban.) Com. A. COCA. *Nenumărate fântânele şi gâldaie.* GORJAN, H. I, 66. *Pe drumul care merg eu Nu e iarbă, nici dudău, Nici fântână, nici gâldău.* ŞEZ. IV, 218. *Hai*

să ne scăldăm la părău adânc, La gâldău rătund. ION CR. III, 163. [Plur. *-daie* și *-dăuă*.]

GĂLEÁNT s. m. (Cizm.) = **dichiciu** CREANGĂ, GL.

GĂLEÁTĂ s. f. 1°. *Seau.* 2°. *Mesure de capacité.* 3°. *Impôt sur une certaine mesure de céréales.*

1°. Vas de lemn (mai rar de metal) servind la cărатul sau scosul apei din puț, la mulsul laptelui, la transportul varului (de zidari), etc.

a.) Găleata, ca vas pentru cărat apă și alte lichide, este făcută mai mult de metal; cea pentru scos apă din puț este făcută din doage de lemn, ferecate. Celei dintâi îi zic, în Moldova și în Ardeal, (mai ales la cea a căruțașilor) **căldare**, celei din urmă **ciutură**. *De lumănărică atârnă ciutura sau găleata cu care se scoate apa din puț.* PAMFILE, I. C. 465. *Găleata în puț căzând.* PANN, H. 4. *Mă uitai într'o găleată, Mă văzui fată gușată.* MARIAN, SE. I, 139. ‡ **Ploua** (s. **toarnă** s. **varsă** s. **cade**) **cu găleata** = plouă foarte tare. *Și începù o ploaie d'alea de păreà că toarnă cu găleata.* ISPIRESCU, U. 28. *Să 'nceapă ploaie, Să curgă șiroaie Cu găleata, leata Peste toată sloata!* TEODORESCU, P. P. 210. *Să cază ploile cu gălețile!* ib. || Întâiul joc la mireasă acasă, în ziua nunții (Bogza, în Râmnicu-S.) H. XII, 35, numit și **apa** MARIAN, NU. 478 (cfr. apă V).

b.) *Găleata* pentru muls oile este făcută numai din doage de lemn, înaltă de o palmă și largă până la două palme, cu fundul mai larg de cât gura. La marginea de sus are două torți cu urechi, prin care se trece sfoara de care se poartă *găleata*. Când se mulg oile, se leagă de sfoara *găleții* **cupa**, pentru ca laptele, la muls, să nu cadă prea jos și să facă prea multă spumă Cfr. PAMFILE, I. C. 31, JAHRESBER. XVI, 216, ȘEZ. II, $24/_{28}$; cfr. **șiștar**, **șitar** (PAMFILE, I. C. 20), **doniță** (DAMÉ, T. 31). *Găleată* = un vas mai mare în care curge laptele din cupă (Butruș, în Neamțu) H. X, 108, cfr. II, 12, 61, 80, 117, 145, 207, 244; IV, 10, X, 509, etc. *Vaca răstoarnă găleata după ce o umple cu lapte:* se zice despre acela care-și batjocurește singur munca ZANNE, P. I, 688. *O găleată* cevă mai mare (de care se servesc mai ales unii Mocani) se numește **strungăreață** (Pelești, în Dolj) H. V, 355.

c.) Ca unealtă de zidărie, *găleata* poate fi făcută din metal sau din lemn, cfr. **ciubăr** DAMÉ, T. 104. *Uneltele de zidărie sânt: mistrie... ciocan, teslă, găleată* (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 11; cfr. II, 146, 254.

2°. Măsură de capacitate

a.) pentru **lapte**, conținând 12 ocale. *Ciobanii măsoară tot laptele, ce iese, cu găleata de 12 ocă.* I. IONESCU, M. 366.

b.) (În Brașov) pentru **brânză**, conținând 5 ocale sau 6.30 kg Com. LACEA.

c.) pentru **cereale**, conținând 80 de litri, sau 4 ferdele (LB.), sau 64 cofe. *Dăm voie să sĕ treacă păn'la 2000 de găleate de grâu.* DOC. (a. 1698), ap. IORGA, R. B. 43. *Și de aceasta am poruncit Domniia Mea... să nu li să ia vama domnească dintâi, nice din oi, nice din stupi, nice din porci, nice din găleată.* DOC. (sec. XVIII) id. S. D. XII, 278. *Am zălogit un loc de la Iacov Dobran... loc de o găleată* (= care produce o găleată) *pe 50 de zloți* (a. 1815) ib. XIII, 205. *Venitul cântariului după condică... 3 bani de drobul de sare, de steție, de găliată.* URICARIUL, XIX, 378. | P. ext. Conținutul ei. *Vr'o câteva sute de gălete de ovăs.* ȘINCAI, HR. III, $167/_{17}$. *Dărui Alexandru... o sută de feardele de galbeni și zeace găleate.* ALEXANDRIA, 157.

3°. Un fel de dare, de pe vremuri, mai cu seamă pe cereale, introdusă de Mihnea-vodă. *Mihnea-vodă au rămas în locul tătâne-său Domn, și au trimis pre Mircea vistiariu și i-au adus steag de la Poartă și au adus în țară găleata.* MAGAZ. IST. IV, 276. *După ce au fugit Pătru-vodă Cercel, au venit al doilea rând iar Mihnea-vodă,... și au pus peste Roșii un bir foarte mare, și peste megieași găleată de pâine.* ib. I, $220/_{21}$. *Am iertat Domnia mea pre popi să fie în pace de bir de lună și de găleată cu fân.* ib. I, $124/_{8}$. *Ei puteau a se mută plătind o găleată de ieșire.* BĂLCESCU, M. V. 11. Cfr. **găletărit**.

[Plur. *-leți*, (mai vechiu) *găle(a)te.* | **Diminutive**: **găletușă** s. f. *La unghițul după ușă Este o mică găletușă.* RETEGANUL, TR. $41/_{29}$; cfr. $37/_{37}$. *Nouă găletuși de lapte.* MAT. FOLC. I, 547; cfr. MATEESCU, B. 64; ANON. CAR.]

— Din lat. med. **gallēta, -am** „o măsură de capacitate".

GÂLE-GÂLE interj. Astfel se chiamă gâștile la mâncare PAMFILE, J. III. Cfr. **hale-hale**, **gâri-gâri**.

GALÉNĂ s. f. (Min.) *Galène.* — Sulfură de plumb (cel mai răspândit mineral, din care se extrage plumbul).

— *N.* din fran. (grec. γαλήνη „plumb").

GALÉNȚ s. m. v. **galență**.

GALÉNȚĂ s. f. *Sabot.* — Papuc de lemn (București) Com. ANASTASIADE. *Femeile lor se încurcă în galențe.* RALET, ap. TDRG. [Și: **galénț** s. m. (refăcut din plur.) POLIZU.]

— Din grec. γαλέντζα, idem PONTBRIANT.

GALEONGÍU s. m. v. **galiongiu**.

GALÉRĂ s. f. (Mar.) *Galère.* — (În vechea marină de războiu) Vas mare cu vâsle, două catarguri, și două pânze, întrebuințat mai ales în Mediterana. *Voiră să fugă într'o galeră.* BĂLCESCU, M. V. 175. *Galere... am.* I. NEGRUZZI, V, 453. *Condamnat la galere* (NEGULESCU, F. R. I, 167): să vâslească pe galerele statului (pedeapsă obicĭnuită multă vreme la popoarele care aveau marină și înlocuită, mai târziu, cu munca silnică). [**Derivat**: **galerián** s. m. = condamnat la galere. *Fost galerian și viitor beiu.* IORGA, L. I, 345.]

— *N.* din fran. (ital. **galera**, idem).

GALERÍE s. f. *Galerie.*

1°. Sală lungă, adese ori boltită și câte odată decorată cu ornamente și așezată, de regulă, la fațada principală a unei clădiri ENCICL. R.; cfr. **balcon**, **foișor**, **pridvor**. Ele servesc ca loc de plimbare s. de expoziție, drept **coridor**, etc. *Mulți stâlpi de piatră... asupra cărora este galeria spre plimbare.* GOLESCU, Î. 95. *Din etacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubeà a cultivà florile...* C. NEGRUZZI, I, 73. *Galerie de scânduri.* id. ib. 35. *Galerii... cu sprintene coloane.* ALECSANDRI, P. II, 86. *Masa erà... într'o cameră pe galerie.* GHICA, S. 247. *Sale-galerii, spre a-și expune acolo productele.* OBOBESCU, II, 114. *Galerie de tablouri* (MAIORESCU, D. I, 242): sală în care se țin și se expun tablouri, p. ext. tablourile expuse. *Galeria de portreturi ce ornează salonul.* ALECSANDRI, T. 1422. || P. anal. Coridor subteran boltit, într'o mină, pentru scurgerea apelor, etc.

2°. P. ext. Un fel de balcon ieșit în afară care încunjură partea posterioară a unei corăbii. || Balconul cel mai de sus dintr'o sală (de spectacol). *Scările... galeriei... sus lângă tavan.* IONESCU-BOTENI, S. N. 251. P. ext. Publicul din ~ (care fiind mai sărac și deci, în genere, mai puțin cult, cuvântul ~ a căpătat un înțeles de dispreț) prostimea. *Singura... preocupare* [a ziariștilor] *este de a face efect asupra galeriei.* GHICA, S. 87.

3°. P. anal. Bandă s. drug de lemn s. de metal de care se atârnă perdelele, draperiile, la uși s. la ferestre; bandă de lemn pusă la trei din laturile unei mese, spre a face un fel de îngrăditură, ca

să nu cadă lucrurile de pe masă; bandă de metal cu tavă, pusă înaintea unei sobe, ca să nu cadă cărbunii pe scânduri.

[Învechit şi pop.: gălăríe s. f. GORJAN, H. I, 75, DOINE, 175.]

— *N.* din fran.

GÁLEŞ † s. a. Sorte de *toile.* — (Transilv., Ban.) Un fel de pânză. *Galeş* = tela gallica ANON. CAR., cfr. DOC. (a. 1770), ap. IORGA, S. D. XII, 83.

— Probabil, din germ. gallische Leinwand.

GÁLEŞ, -Ă adj., adv. I. *Langoureux, mélancolique.* II. *Langoureusement, mélancoliquement.*

(Despre ochi, privire, căutătură) Duios, dornic, doritor, trist, plin de durere.

I. Adj. *Îndelungata şi galişa privire a lui Robinson către corabie.* DRĂGHICI, R. 5. *Mandarina cu ochi galişi şi cu sânul virginal.* ALECSANDRI, P. II, 84. *O căutătură lungă şi galeşă.* idem, T. 1302. *Dară galeşi îi sânt ochii.* EMINESCU, P. 14. *Ce te uiţi cu ochii galeşi la copacii trişti şi goi...?* VLAHUŢĂ, P. 21, cfr. N. 15. || P. ext. *Luna galeşă ce 'ncepe să se'nalţe cu trufie.* C. NEGRUZZI, II, $15/_{7}$. *Ochi ce 'noată-albaştri în galeşă văpaie.* ALECSANDRI, P. II, 207. *Cu glas obidit şi galeş îi răspunse...* ODOBESCU, I, $129/_{17}$. *Mamă, te văz tot galeşă, şi te pierzi da'n picioarele.* ISPIRESCU, L. 126; cfr. 2, 184.

II. Adv. *Dulcea nepoţică... galiş privirile ridică spre un tânăr.* I. NEGRUZZI, II, 65. *Se uită galiş la mine şi-mi ziceà cu glas duios.* CREANGĂ, P. 116; cfr. 68, 92; ISPIRESCU, L. 18, 15, 34; ŞEZ. II, $122/_{27}$. || P. ext. *O porumbiţă... gungunì galeş în limba ei cea păsărească.* ODOBESCU, III, $199/_{8}$.

[Dial. şi: gáliş, -ă adj.]

— Din bulg. kaleš (în Macedonia şi: galeš) „cu ochii negri, frumos (despre oameni)" CAPIDAN (din *galъ* „negru" s. din *galiti* „a fi dornic de ceva"? cfr. BERNEKER, SL. WB. 293).

GÁLEŞĂ † s. f. *Noix de galle.* — (Rar) Gogoaşă de ristic LB., LM., PONTBRIANT.

— Din ung. galles, idem.

GALÉTĂ s. f. *Galette.* — (Franţuzism) Pesmet tare şi lat care se dă marinarilor. *Bătrânii căpitani de caice, de la care furase galete.* CONV. LIT. XLIII, 923.

— *N.* din fran.

GALÉTĂ † s. f. *Cocon.* — Gândacii cei ce slobod mătasa, după ce se învălesc cu dînsa şi se închid, se numesc *galete* ECONOMIA, 220.

— *N.* din ital. galletta, idem.

GĂLETÁR s. a. Sorte de *baquet.* — (Mold.) Un fel de ciubăr eliptic, cu fundul mai mic decât gura, cu două torţi, în care se spală rufele PAMFILE, I. C. 165, 370. Cfr. hărlău. *Ele încep a fierbe şi a turnà leşie clocotită în găletarul cu cârlţi* (Corod, în Tecuciu) ION CR. III, 253.

— Derivat din găleată, prin suf. instr. *-ar.*

GĂLETÁR s. m. *Aide-maçon.* — Cel care duce zidarilor varul cu găleata POLIZU.

— Derivat din găleată, prin suf. nom. agent. *-ar.*

GĂLETĂREÁSĂ s. f. v. găletăriţă.

GĂLETĂRÍT † s. a. *Impôt sur chaque mesure de blé.* — Impozit asupra găleţilor de bucate DDRF.

— Derivat din găleată, prin suf. *-ărit.*

GĂLETĂRÍŢĂ s. f. (Păstor.) *Femme qui trait les brebis, qui porte le lait dans le seau.* — Femeie care mulge oile în găleată şi poartă găleţile cu lapte Cfr. MARIAN, SE. III, 233, 282. *Păcurariul ia banul de la găleată şi de bucurie udă găletăriţele.* LIUBAIANA, M. 109. [Cu alt suf.: găletăreásă s. f. CDDE. nr. 715.]

— Derivat dintr'un cuvânt *găletar (neobicĭnuit în accepţiunea aceasta), prin suf. moţion. *-iţă.*

GĂLETÚŞĂ s. f. v. găleată.

GÁLFĂD, -Ă adj. *Blême.* — (Ungaria şi Ban.) Cu faţa galbenă (de boală) LIUBA *Ghiţă, galfăd la faţă, ca şi când i-ar fi săcat tot sângele din vine, stătè întins pe pământ.* SLAVICI, N. II, 191. [Derivate: gălfezít, -ă = gălbejit. *Întâlneşte pe... stăpâna, gălfezită de necazuri şi cu ochii roşi de plânsete.* MERA, L. M. 169.]

GĂLFEZÍT, -Ă adj. v. galfăd.

GÂLGÂÍ vb. IV(a). I. *Jaillir* (en parlant du feu et de la fumée). *Jaillir à flots.* II. *Boire* (qch.) *en faisant glouglou. Déborder à flots.*

I. Intrans. (Despre lichide) A produce sunetul *gâl, gâl,* când curg în mare cantitate, printr'o deschizătură mică, spec. când ţîşneşte sângele (cfr. bolborosi), când curge cu valuri repezi un râu, o gârlă, când ies din sticlă s. sânt vărsate cu repeziciune pe gât băuturile. *Din grumazu-i sânge gâlgâià.* C. NEGRUZZI, II, $32/_{18}$; cfr. ALECSANDRI, P. II, 229, 380 *(gâlgâe),* I, 40 *(gâlgâeşte). Sângele cerbului odată a şi început a curge gâlgâind.* CREANGĂ, P. 226. *Începù să gâlgâe sângele dintr'însul gârlă.* ISPIRESCU, U. $74/_{26}$; cfr. $57/_{6}$, M. V. $26/_{3}$, L. 140. *Şuvoaiele de apă curgeau acum fâşâind, gâlgâind.* SANDU-ALDEA, A. M. 71. *De subt... stânci gâlgâe un pârâu limpede, spumos...* CIOCÂRLAN, SĂM. III, 120. *Cu gura la cep de bute, De-aud vinul gâlgâind.* ALECSANDRI, P. P. 314^{b}. | P. ext. *Garafa gâlgâià.* SADOVEANU, SĂM. III, 185. || P. anal. (Despre foc s. pară când izbucnesc cu flăcări mari) *Focul se aţâţă, pânzile să aprind, para gâlgâiaşte.* BELDIMAN, N. P. I, 12; cfr. C. NEGRUZZI, III, 250. *Un bubuit de tun din bateriile române... Gâlgâià focul de pe toate movilele din prejur.* ZAMFIRESCU, R. 260. | (Despre fum, când iese în clăbuci mari) *Prin ogeaguri fum ca iarna gâlgâeşte.* DONICI, F. II, 39. || (Despre o şoseà, un drum, în care apar mase mari de oameni) *Şoseaua gâlgâià de lume.* CONV. LIT. XLIV, II, 72. || (Despre erupţiuni subterane) A fierbe, a clocoti. *Pe subt pământ gâlgâe şi fierbe glodul noroios.* ODOBESCU, III, $187/_{2}$. || Spec. (Despre sunetul natural produs de gaiţă) *Gaiţa gâlgâe* H. IV, 85.

II. Trans. (fact.) (Complementul este un lichid) A bea cu înghiţituri mari, făcând ‚gâl, gâl'. *Rumâni'şi beau bine şi iute rachiu, îl gâlgâe pe gât.* JIPESCU, O. 44. *Boierul se spală, gâlgâe lung apa menită a-i răcorì gâtlejul.* V. A. URECHE, ap. TDRG. | P. ext. A fumà, făcând să gâlgâe apa dintr'o narghileà. *Ceilalţi gâlgâiau narghilele.* RALET, ib. | A umpleà cu apă ce curge gâlgâind. [Şuvoaiele] *copleşiseră lunca Olteniţii până în dighiu, gâlgâiseră batalurile şi, neputând răzbì mai departe, dăduseră târcol portului.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII, 927. || (Neobicĭnuit, spre a caracterizà chiuiturile Tirolezilor, numite „Jodler", cu trecerile de la vocea obicĭnuită la falset) *Un melancolic lied nemţesc pe care ţăranii germani îl gâlgâesc (judeln) adunaţi în cor.* ODOBESCU, III, $94/_{8}$.

[Şi: gâlgâì vb. IV(a); gălgâì vb. IV(a). | Derivate: gâlgâít, -ă adj. (Cu înţeles pasiv) [Toader] *îi prindeà urma* [vacii] *prin cine ştie ce prival gâlgâit de şovar.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, I, 204; gâlgâitór, -oáre adj. ANON. CAR.; gâlgâíre s. f.; gâlgâít s. a. *În... gâlgâit de sânge pe gură el moare.* COŞBUC, Æ. $42/_{19}$. *Gâlgâitul şoptitor al ochiurilor nelinişteà pe cei mai mulţi.* ZAMFIRESCU, R. 122; gâlgâitúră s. f. *După fie-ce gâlgâitură de sânge* [iese] *o horcăială surdă.* CARAGIALE, S. $143/_{20}$; gâlgâiálă s. f. *Gâlgâiala sângelui.* JIPESCU, ap. TDRG.; (formaţie glumeaţă) gâl-

găuț *în părăuț?* (= Cana) GOROVEI, C. 38. | Cu alte sufixe: (neobicĭnuit) **gâlgăni** vb. IV[a] BARCIANU, ALEXI; **gâlgărì** vb. IV LB. (după PONTBRIANT și cu înțelesul de „a gargariză"), iar de la acesta derivat **gălgără** s. f. = flacără foarte mare FRÂNCU-CANDREA, R. 52 (DDRF. mai dă, din Transilv., și un **galgără** s. f. „diseur de balivernes").]

— Derivat din onomatopea **gâl-g[âl]**, prin suf. *-ăi.*

GÂLGÂIÁLĂ, GÂLGÂITÚRĂ s. f. } **GÂLGĂNÍ** vb. IV[a] } v. gâlgâi. **GALGÁRĂ, GĂLGÂRĂ** s. f. } **GÁLGĂRĂ** s. f. v. gargară.

GÁLGĂRĂ s. f. *Maladie* des moutons. — Un fel de boală la oi care dă mai ales în noateni și se aseamănă cu gălbeaza TDRG. (Și la ANON. CAR. este citat, fără traducere, un cuvânt *gĕlgĕră.*)

GÂLGĂRÍ vb. IV v. gâlgâi. **GĂLGĂRIȚĂ** s. f. v. gărgăriță. **GĂLGĂÚȚ** s. m. v. gâlgâi.

GÁLIE † s. f. *Globe, boule.* — Glob, ghiuleà. *Cu galii de her înfierbântate ars în susâori.* DOSOFTEIU, V. S. 134. (Cfr. exemplul de subt **gălușcă**.)

— Pare a fi polon. *gala* „glob". Cfr. **gâlcă**.

GĂLÍE s. f. = duriță (în scripeții războiului de țesut) PAMFILE, I. C. 275, DAMÉ, T. 135, cfr. **cărică, gărigă**.

GÂLIFÁR s. m. (Ornit) v. **califar.** **GĂLIGÁN, -Ă** subst. adj. v. **gligan.**

GALILEÁN, -Ă subst. *Galiléen.* — Din Galilea. *Și tu erai cu Isus Galileanul.* BIBLIA (1688), 771,$_{2}$. [Pronunț. *-le-an.*]

— *N.* derivat din **Galilea**, prin suf. orig. *-ean.*

GALIMATÍE s. f. *Galimatias.* — Vorbire s. scriere confuză, lipsită de înțeles. *O limpezire inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, și... galimatia medicilor și filologilor a deșteptat totdeauna... batjocura oamenilor cu minte.* MAIORESCU, CR. I, 373; cfr. ODOBESCU, III, 127 (un hazliu exemplu de galimatie). [Și: **galimatías** s. a. invar. ap. MAIORESCU, CR. I, 236.]

— *N.* din fran.

GALIÓN s. a. 1°. *Galion.* 2°. *Radeau.* 3°. *Galée.* 1°. † Corabie mare de război. *Turcii au pornit 70 de galioane la Crîm... și au dobândit Chefel, cetatea vestită a Ghenovezilor.* URECHI, LET. I, 130/$_{20}$. *După Bobotează, au și purces Hanul în pradă pre apa Donului... dar la galioanele moschicești n'au putut să agiungă.* NECULCE, ib. II, 334/$_{38}$; cfr. 295/$_{6}$; 383/$_{27}$. *Solul moschicesc au venit cu galion pre Mareaneagră.* MAGAZ. IST. III, 67/$_{20}$. *Eră gătit cu mare putere de oști, cu galioane... asupra Muscalilor.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 167. | (Pop.) Corabie. *'Ncarcă-mi-se'ncarcă Două trei sandale, Patru galioane De fir ibrișin Și tutun d'ăl bun.* RĂDULESCU-CODIN, cfr. TEODORESCU, P. P. 643; PĂSCULESCU, L. P. 160, 161.

2°. (Pop.) Plută TDRG. *S'o dus bădița Ion După lemn de galion.* ȘEZ. I, 165.

3°. (Tip.) Obiect de lemn sau de zinc de formă oblongă, având câte o stinghie în partea stângă și jos pe care se deșartă culegarul după ce se umple. G. IONESCU, C. T.

[Pronunț. *-li-on.* | Și: **galaón** s. a. MAT. FOLC. 67; **galón** s. a. = barcă GRAIUL, I, 54.]

— Din n.-grec. γαλεών[ι] s. turc. **kalion** (ital. *galeone*), idem. (Pentru înțelesul 3°, cfr. fran. *galée.*)

GALIONGÍU s. m. *Marin servant sur un galion.* — Marinar de pe un galion. *Galeongiii adică marinarii de pe galioanele Sultanului.* REVISTA NOUĂ, ap. ȘIO. *Căpitan-Pașà cu galiongiii săi.* VĂCĂRESCU, ib. *El aprobă oprirea luxului,... alaiul impunător al Curții păzite de galeongii.* IORGA, L. II, 113.

[Scris și: **galeongíu** s. m. | Pronunț. *-li-on-.*]

— Din turc. **kalionğu**, idem ȘIO.

GÂLIȘ, -Ă adj. v. **galeș.** **GALÍSCĂ** s. f. v. **galiță.**

GÁLIȚĂ s. f. 1°. *Volaille.* 2°. *Geai.*

1°. (De obiceiu la plur.) Păsări de curte (luate în totalitatea lor) CREANGĂ, GL., MARIAN, O. I, 129, FRÂNCU-CANDREA, M. 100, POMPILIU, BIH. 1010, VAIDA, oară, cobaie, gobaie, cojbăliță, gojbăliță, orătii, orătănii. *O peană de găină sau de altă galiță.* CALENDARIU (1814), 179/$_{25}$. *Pământurile ceale reci mai bine se gunoiesc cu gunoiu de cai, de oi... și ori de ce oară (galiță).* ECONOMIA, 10; cfr. 50, 103. *Moșneagul văzând pe cucoșul său... înconjurat de atâta amar de galițe, i-a deschis poarta.* CREANGĂ, P. 68. *Săhastrul... iubeà foarte tare galițele.* MARIAN, T. 251. *Este datină de a se da... din galițe: o gâscă, o găină...* id. Î. 291. *Mănâncă uliul galițele.* ȘEZ. I, 204/$_{6}$; cfr. III, 204/$_{6}$. *Iese p'afară Să socoată de galițe.* BUD, P. P. 49. *Când galițele sânt grase, să prindă... gâsca ori curcanul.* PAMFILE, I. C. 52. [Plur. *gălițe*, prin Mold. și *găliți, găliți* ȘEZ. V, 74/$_{16}$.]

2°. (Ornit., Bucov.) = **gaiță** MARIAN, O. II, 68. *Da taci galiță! Și tu vrei să-ți bați joc de mine?* SBIERA, P. 292/$_{17}$.

— Etimologia nesigură. (Cfr. rus. *galica* „cioacă", bulg. ~ „corb", sârb. ~ „diferite păsări negre"). Cfr. **gaiță**.

GALÍȚĂ s. f. v. **galiță.**

GALÍȚCĂ s. f. *Vitriol vert.* — Sulfat de fier, vitriol verde, calaican DDRF. [Și: **galiscá** s. f. BARCIANU; (în Munții-apuseni) **galíță** s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.]

— *N.* din ung. **gálickő**, idem.

GALIȚIÁN, -Ă, adj. și **-ÁNCĂ** subst. *Galicien.* — Locuitor al provinciei austriace Galiția. *Evreu galițian.* [Pronunț. *-ți -an.*]

— Derivat din **Galiția**, prin suf. orig. *-ean.*

GÂLMĂ s. f. 1°. *Colline.* 2°. *Ganglion.*

1°. Grămădire de pământ pietros în formă de căpiță sau căpățână de zahăr (Drajna, în Prahova, H. XI, 32), deal înconjurat de toate părțile de văi mai mult sau mai puțin adânci (Săcueni, în Dâmbovița, IV, 244), dâlmă, coaste VICIU, GL.; cfr. dâlmă, dâmb, movilă, gorgan, motâlcă. [Și: (Transil.) **hâlm** (Plur. *hâlme* și *hâlmuri*) s. a. (Mold., Sălagiu, din rus. *holmŭ*, cfr. ung. *halom*) **holm** s. a. (plur. *holmuri*). *În holmul suindu-să împrotiva Oxiei.* DOSOFTEIU, V. S. 67, $_{2}$. *Dealuri și holmuri răsipite.* CANTEMIR, IST. 170, cfr. 171, 159, 306. *De-acolo* [hotarul] *trece peste Timca .. pe costișă, până într'un holm.* URICARIUL, VIII, 7/$_{28}$. *Ar fi cărat multe hâlmuri de pământ de pre locul acela.* ȘINCAI, HR. I, 8/$_{36}$. *Mormântul oștenilor căzuți se vede și azi în forma unei coline (hâlm), lângă sat.* MOLDOVAN, Ț. N. 120. *Holm* = cumul de pământ, grămădit în formă de mușiroiu VAIDA. | Derivate: **hâlmós, -oásă** adj. DDRF., **holmurós, -oásă** (cu asimilație: **hormurós, -oásă**) adj. *În valuri așà holmuroase să se arunce nu îndrăznește.* CANTEMIR, IST. 307; cfr. HR. 425. *Munți hormuroși.* id. ib. IST. 87; **hâlmúț** s. a. (diminutiv) LB.; **hâlmuì** vb. IV[a] = a strânge, a pune peste olaltă, a aduna, a cumula, a grămădi LB.]

2°. P. anal. Umflătură, nod de carne, ganglion. *Poporul numește ‚căței' vinele de subt limbă în care crede că se găsesc un fel de fire, pe care sânt înșirate mai multe gâlme de carne cari au forma*

unor căței. LEON, MED. 149. | (Muntenia) Gâlcă Com. I. PAVELESCU.

— Din paleosl. **хлѣвъ**, idem (1°).

GALOFÓB, -ÓBĂ adj., subst. *Gallophobe.* — Care urăşte pe Francezi şi obiceiurile lor. [Derivat: galofobíe s. f.]

— *N.* din fran. (din *Gallo-* şi grec. φοβεῖν „a fugì, a se teme de...").

GALOMÁN, -Ă adj., subst. *Gallomane.* — Care are o admiraţie exagerată pentru însuşirile, limba şi obiceiurile poporului francez şi caută să le imite. [Această floare] *merită numele de lăcrimioară şi de mărgăritărel...; mă tem însă să nu vie vr'un poet galoman care să-i zică Mughet.* C. NEGRUZZI, I, 97. [Derivat: galomaníe s. f.]

— *N.* din fran. (din *Gallo-* şi *manie* „manie").

GALÓN s. a. v. galion.

GALÓN s. a. *Galon.* — Şiret de lână, mătasă, argint s. aur în forma unei panglici, cu care se împodobesc uniforme, haĭne, pălării, perdele, mobile; cfr. tresă, găitan. *Galon de mătase* (a. 1803) IORGA, S. D. XII, 145. *Galonurile de la acoperişul altarului.* I. NEGRUZZI, V, 125. *Femeile au... bendiţe de galon aurit în jurul gâtului.* IORGA, C. I. I, 132. *Servitor fără galoane.* ANGHEL şi IOSIF, C. L. 157. | Spec. Bandă de lână s. de fir cusută pe mâneca subofiţerilor pentru a indicà gradul. *Care din „răcuţii" ăştia pune galoane de sergent?* SANDU-ALDEA, D. N. 198. | Fig. *Galoanele (gradele, gradaţii) stăteau de o parte.* PAMFILE, J. [Plur. *-loane,* (învechit) *-lonuri.* || Derivat: galonát, -ă adj. *Livrèle galonate.* ODOBESCU, III, 144, cfr. găitănat. | Substantivat (pop.) Ofiţer, subofiţer.]

— *N.* din fran.

GALÓN s. a. *Gallon.* — Sticlă mai mare, pentru băutură. *Un galon de vin.* DUNĂREANU, R. 135.

— *N.* din fran.

GALÓP s. a. *Galop.*

1°. Fuga cea mai repede a unui cal, compusă dintr'o serie de salturi; cfr. trap. *Am purces într'un galop furios.* C. NEGRUZZI, I, 307. *O, calul meu!... Cum iei pământul în galop!* COŞBUC, B. 101. *Caii... porniră în galop.* SANDU-ALDEA, A. M. 35.

2°. Dans modern, foarte repede şi vioiu.

[Derivate: galopà vb. I^a = a fugì în ~ (Fig.) *Suvenirea ei ar silì imaginaţia mea să galopeze.* C. NEGRUZZI, I, 38; galopánt- -ă adj. (Fig.) *Se încinge o discuţie galopantă.* CARAGIALE, S. M. 28. (Med.) *Ftizie galopantă, atac galopant:* cu evoluţie foarte repede, subofiţer.]

— *N.* din fran.

GALÓŞ s. m. *Galoche.* — Încălţăminte de cauciuc căptuşit cu stofă s. de piele, ce se poartă peste ghete. *Lasă galoşii la scară.* C. NEGRUZZI, I, 70. *A intrat cu galoşii în sală, mi-a murdărit preşul.* BASARABESCU, V. 190. [Şl: (Transilv.) galóci s. m. plur., cu sing. galóc (Braşov; cfr. papuc); galóf s. m. (Obileşti, în Râmnicul-S.) H. XII, 174.]

— *N.* din fran./Cfr. calup, calapod, galenţi.

GÂLTÁN s. m. v. gâtlej şi gâtlan.

GÂLTÉJ † s. a. v. gâtlej.

GĂLÚCĂ s. f. (Cul.) v. găluşcă.

GĂLÚMB s. m. (Ornit.) v. hulub.

GĂLÚŞCĂ s. f. (Cul.) *Boulette de farine ou de viande hachée.* — Cocoloş făcut din aluat sau din carne tocată (cfr. sarmală, chifteà) Cfr. ŞEZ. VI, 82 (unde se descriu diferitele feluri de găluşti: *cu urdă, cu carne, cu curechiu,* etc.) şi MARIAN, SE. I, 163. *Tilu, fiind flămând, îmbucà găluştele ca lupul.* BARAC, T. 16. *Găluşcile, tăieţeii, macaroanele.* PISCUPESCU, O. 196. *Găluşte gospodăreşti.* I. IONESCU, C. 78. *Găluştele... nu-mi priesc.* ALECSANDRI, T. 698. *Bob fiert, găluşte, turte cu julfă.* CREANGĂ, A. 10. *În masă se dă întâiu borş de pasăre... apoi găluşti* (Nota: sarmale greceşti). MARIAN, NU. 657. *Găluştele-s mititele, Poţi sparge capul cu ele.* RETEGANUL, TR. 179/$_{22}$. | P. anal. *În susâori cu gălușce înfocate de fier ars.* DOSOFTEIU, V. S. 201,$_2$ (cfr. galie). ## *A înghiţì gălușca:* a răbdà o dojană, a primì în tăcere o insultă s. o batjocură. *Cum o vrea Dumnezeu, înghite gălușca!* I. NEGRUZZI, VI, 12. *Boierul... a înghiţit gălușca şi a tăcut molcom.* CREANGĂ, A. 167; cfr. ISPIRESCU, L. 207, 248, U. 87/$_5$, 16/$_{23}$, PAMPILE, J. III.

[Plur. *găluşte, gălusce (gălușce)* şi *găluşti.* | Şl: (neobicĭnuit) gălúcă s. f. *La masă se dă... găluci.* TEODORESCU, P. P. 168 (Nota: sarmale greceşti). | Diminutiv: găluşteà s. f. *Mai fac fetele în seara spre Sf. Vasile nouă găluştele din pâine sau din mămăligă.* ap. MARIAN, SE. I, 74. *Cel cu dare de mână... face păpănaşi sau găluştele.* PAMFILE, I. C. 24; găluşcúţă.]

— Din rus., polon. galuška (şi ung. *galuska*), idem; cfr. gâlcă, galie.

GĂLUŞCÚŢĂ, GĂLUŞTEÁ s. f. v. găluşcă.

GALVANÍSM s. a. (Fizic.) *Galvanisme.*

1°. Partea fizicii care studiază producerea electricităţii prin elemente voltaice.

2°. Fenomene de contracţiune s. de distensiune produse în muşchi de un curent electric.

[Familia: galvánic, -ă adj. *Curent galvanic:* produs prin galvanism; galvanizà vb. I^a. 1°. A electrizà prin mijloace galvanice. Fig. A produce (într'o persoană s. un lucru) o înviorare artificială. *Se ridică în genunchi; ochii i se rotiră în orbite... şi amenințând din mâna dreaptă, îngână cu un aer de cadavru galvanizat.* DELAVRANCEA, S. 158. 2°. A. acoperì (fierul) cu un strat suptire de zinc, în contra ruginii; cfr. PONI, F. 283.]

— *N.* din fran. derivat din numele învăţatului italian, Galvani, care a descoperit acest fel de electricitate.

GALVÀNO- Element de compoziţie în mai mulţi termeni tehnici indicând procedeuri medicale şi industriale în care ne servim de electricitate (galvanism). Mai întrebuinţaţi sânt:

galvànocaústică s. f. Cauterizare prin electricitate a unor părţi ale organismului animal, cu ajutorul unui aparat numit galvànocautér s. a.; electrocaustică.

galvànohromíe s. f. Colorare electrică a metalelor.

galvànométru s. m. Aparat cu care se constată existenţa, direcţiunea şi intensitatea unui curent electric PONI, F. 270.

galvànoplastíe s. f. Operaţiune prin care se depune, pe un obiect, un strat de metal prealabil disolvat într'un lichid.

galvànoscóp s. a. Aparat cu ajutorul căruia se poate constată prezenţa electricităţii.

galvànoterapíe s. f. Tratarea boalelor prin electricitate.

galvànotipíe s. f. Reproducere, prin electricitate, de gravuri în relief, de caractere tipografice, etc.

— *N.* moderne, formate din numele învăţatului italian, Galvani, şi diverse cuvinte greceşti pentru a căror etimologie cfr. caustic, polihrom, metru, plastic, microscop, terapie, tip.

GALVATÍNĂ, GĂLVĂŢÍNĂ s. f. v. glavatină.

GÁMĂ s. f. (Muz. Fizic.) *Gamme.* — Serie de şapte sunete care se urmează, după anumite legi, suind

ori coborînd. *Își primblă mâinile pe clape..., încheind gamele cu putere.* D. ZAMFIRESCU, R. 143. ~ *diatonică:* formată din intervale de tonuri și semitonuri; scara ei cuprinde 7 sunete. ~ *cromatică:* mergând prin semitonuri; scara ei cuprinde 12 sunete. | Fig. *Eminescu... pe o înaltă gamă de modernitate cântă în cel mai frumos graiu românesc.* IORGA, C. I. II, 81. *Oftări și gemete resună... alcătuind a suferinților gamă.* CONTEMPORANUL, VI, I, 18. || P. anal. Serie de colori în gradație naturală. *Străbătând toată gama colorilor.* VLAHUȚĂ, N. 149. *O gamă colorată De sticle'n care doarme... Facticea veselie.* MIREA, C. I, 96. *Obraz roz-alb, topit într'o gamă gris-verzuie.* MON. IST. II, 127.

— *N.* din fran. (Guido de Arezzo însemnase cu grecescul γ = gamma întâiul ton din scara muzicală.)

GĂMĂLÍE s. f. *Boule, tête (d'épingle, etc.), caboche.* — Partea bulbucată din vârful unui obiect, cap, măciulie (căciulie, băciulie). Spoc. Măciulia unui bold, cfr. boldodină. *Ac cu gămălie.* MARIAN, NA. 132. *Văzù o flacără cât gămălia acului de mică.* FUNDESCU, L. P. 34/24. *Soacra întinde nunei un ștergar de borangic... prinzându-i capetele cu bolduri cu gămălii frumoase.* SEVASTOS, N. 335. *Spilci = un fel de ace cu gămălie mare colorată.* MAT. FOLC. I, 529. | Bulb de ridiche. *Trei gămălii de ridichi.* MAT. FOLC. I, 701. | Fructul, măciulia macului. *Pentru tuse la copii se dă ciaiu făcut din gămălii de mac* (Tecuciu) LEON, MED. 48. | Nasturele de lemn al furcii, de-asupra căruia se leagă caierul. *Când furca este dintr'o bucată, caierul este împiedecat să alunece în jos de o gămălie sau măgălie.* DAMÉ, T. 140; cfr. PAMFILE, I. C. 11. || (În glumă) Cap, căpățână. *Du-te acasă tu, Mărie, Și te lă pe gămălie.* RETEGANUL, CH. 85.

[Și: (Mold. și Transilv., cu metateză) măgălíe s. f. = căpățâna, fructul macului (Vașlab, în Transilv.) VICIU, GL.; MARIAN, NA. 257; cfr. GOROVEI, C. 339.] Diminutive: gămălioáră CUV. D. BĂTR. I, 282, gămăliúță s. f. TDRG. (Pronunț. *-li-oară, -li-uță*).]

— Din ung. (*gomoly* „mince, ghem, boț", *gomolya* „boț, bulgăr, ghem") s. slav. (sârb. *gomolja* „boț de brânză", *gomolj* „rădăcină bulboasă", etc. BERNEKER, SL. WB. 326); cfr. golomoț.

GĂMĂLIOÁRĂ, GĂMĂLIÚȚĂ s. f. v. gămălie.

GĂMÁN s. m. 1°. *Glouton.* 2°. Sorte de *chien* de berger. Nom de *bœuf.*

1°. (Fam.) Om care mănâncă mult, nesățios, mâncăcios, mâncău, cfr. folte. PAMFILE J. II, BARONZI, L. 108. *Vara... gămanii se urcă pe uluci și născocesc fel de fel de mijloace ca să-i fure poamele.* SLAVICI, N. I, 251. *Gămanul mâncă căzăcește.* DELAVRANCEA, S. 229.

2°. Un fel de câini ciobănești (Gănești, în Covurluiu) H. III, 228. || Nume de bou. COSTINESCU.

[Derivate: gămánie s. f. *Modèle de gămănie sânt următoarele... Maximin mâncă 60 livre de carne pe zi.* JIPESCU, ap. TDRG.]

GÂMBÁ vb. I. 1°. *Attraper* (qqn.). 2°. *Être transi* (de froid).

(Mold).

1°. Trans. A pune mâna pe cinevà, a-l apucà, a-l prinde (ȘEZ. II, 229/8), a-l surprinde (ȘEZ. V, 74/19). *Trimis-au Alexandru-vodă să-l poată gâmbà* [pe Despot]. N. COSTIN, LET. I, A. 60/21. Cfr. agâmbà, îngâmbà; găbui, găbji, gâmbosi.

2°. (Unipers.) *Mă gâmbă de frig* [= îngheț] *până acasă.* (Putna) CONV. LIT. XLIV, II, 267.

— Din lat. *gambare (din *gamba = camba* „picior". Înțelesul original pare a fi fost „a da de urma cuivà", păstrat încă în compusul agâmbà s. v.).

GÂMBOÁSE s. f. plur. *Débris, miettes.* — Insecte, colb, bucăți mici de lemne, sfărmături de putregaiu, țărnă, etc. ȘEZ. II, 229/10. *Câte gâmboase-s pe lume, toate le țin femeile în gură ca să le treacă durerea.* ib. II, 20/19. *Colb și alte gâmboase.* ib. III, 88/25.

— Etimologia necunoscută. (Avem a face, pe cât se pare, cu un adjectiv în *-os* substantivat, care ar puteà fi derivat de la un subst. **gâmbă* < paleosl. *gąba* „burete; lepră").

GÂMBOSÍ vb. IV[a]. 1°. *Tromper.* 2°. *Étourdir.* (Transilv.) Cfr. ghibosì.

1°. † Trans. A înșelà, a amăgì pe cinevà. *Elu* [dracul] *cu păcatul între* (= intră) *și gâmboseaște omul.* CUV. D. BĂTR. II, 122. | Refl. *Cire grăiaște deadevăru întru irema sa și nu se gâmboseaște cu limba sa.* PSAL. SCH. 36 (= ...nu înșalà cu limba sa. CORESI, PS.). *Gâmbosì-se-va piciorul lor.* ib. 496 (= Înșelà-se-va piciorul lor. CORESI, PS.). [Derivate: gâmbosíre † s. f. = înșelăciune. *Curatul cu îrema... nu giurà-se în gâmbosire soțului său.* PSAL. SCH. 70 (= ...nu se jurà înșelăciune soțului său. CORESI, PS.); cfr. 344, 119, 227, 106, 157, (o dată scris greșit *gâmsivore*) 162; gâmbositóriu, -toáre † adj. = înșelător. *Răstu gâmbositoriu.* PSAL. SCH. 39 (= rost înșelătoriu. CORESI, PS.); cfr. 31.]

2°. (Azi, în Săliște, în Transilv. subt forma part.-adj.) *Gâmbosit* = tărbăcit, buimăcit. Com. A. BANCIU.

GÂMBOSITÓRIU, -TOÁRE † v. gâmbosì.

GÁMBURĂ s. f. Locul unde fug cei care au bătut țăl în jocul cu mingea de-a „tria lunga" *Pune lemnu ala într'un mușuroniu, ca să vedem mai bine unde-i gambura.* (Bouțariu, Hațeg) VICIU, GL. || Joc cu lăutari, cfr. PAMFILE, J. III, 16. Cfr. geampará.

GAMÉLĂ s. f. (Milit.) *Gamelle.* — Vas de metal în care își primește porția de mâncare fiecare soldat.

— *N.* din fran.

GÂMFÁ vb. I. *Gonfler, enfler.* — (Rar) A (se) umflà. *Nu umflà, nu gâmfà.* ALEXICI, L. P. 207/20, GRAIUL, II, 147. *Îl umflu, Îl gâmfu, Îl bolesc.* MAT. FOLC. I, 576. *Umflă-mi-se, Gâmfă-mi-se.* ȘEZ. IV, 110; cfr. PAMFILE, C. 28. [Și: gâmflà vb. I. *Nu umflà, nu gâmflà.* ȘEZ. VI, 99. *Umflă-mi-se, gâmflă-mi-se.* PÂRVESCU, C. 110/12, cfr. GOROVEI, C. 74; gumflà vb. I MAT. FOLC. I, 559. | Derivate: gâmfáre † s. f. = îngâmfare, trufie MARDARIE, L. 1592, CDDE. no. 744; gâmfătúră s. f. = umflătură. *Oți fi cu dureri, Oți fi cu umflătură, Oți fi cu gâmfătură.* MAT. FOLC. I, 644.]

— Din lat. conflare, idem; cfr. îngâmfà.

GÂMFĂTÚRĂ s. f., **GÂMFLÁ** vb. I v. gămfà.
GĂMUÉȚ s. a. v. ghem.
GÁMZĂ s. f. v. gâmză.

GĂMZĂ s. f. *Variété de raisin.* — Un fel de struguri. BARONZI, L. I, 94/5, JIPESCU, O. 54, (Teleorman) H. XIV, 150. [Și: gámză BARCIANU, (Teleorman) H. XIV, 21 („gamză neagră și gamză verde"), 103, 186.]

— Din bulg. gъ́mza, idem PANČEV.

GÁNCE s. f. v. cange.

GÁNCE s. f. *Défaut* (du corp), *maladie* (chez les animaux). — Defect corporal sau o boală organică (mai ales la vite) REV. CRIT. III, 159, răni învechite LEON, MED. 133. [(În Munții-apuseni) și: ganciu s. a. = defect FRÂNCU-CANDREA, M. 100; (Ban.) gănciu s. a. (din plur. ?) = sifilis DDRF., cu derivatul gănceluít, -ă adj. = sifilitic. | Un cuvânt gănceálă s. f. *(gěncsalě)* e atestat, fără traducere, și la ANON. CAR.]

— Probabil, identic la origine cu *cange* (cfr. ung. *gáncs* „nod", *gáncsó* „buboiu subsuoară, de mărimea oului").

GÂNCEÁLĂ s. f. v. gance.
GÂNCEÁVĂ † s. f. v. gâlceavă.
GĂNCELUÍT, -Ă adj. } v. gance.
GANCIU, GĂNCIU s. a. }

GÂND s. a. 1. *Pensée.* 2°. *Idée.* 3°. *Imagination.* 4°. *Méditation.* 5°. *Hésitation.* 6°. *Souci.* 7°. *Pressentiment.* 8°. *Esprit.* 9°. *Intention.* 10°. *Résolution.* 11°. *Conviction.* 12°. *Désir.* 13°. *Espoir.*

Gândul e un act al cugetării omenești. (Cuvântul acesta, care, în multe regiuni, a înlocuit aproape cu totul pe vechiul cuget, se întrebuințează de popor în multe accepțiuni pe care cărturarul le redă prin neologisme).

1°. Cuget. (~ *ul* cuivà este, îi stă la cevà s. zboară undevà, ~ *ul* îl duce, îl poartă undevà, ~ *ul* s. ~ *urile* îl cuprind, îl fură pe om, omul se bate, se frământă cu ~ *urile*, ~ *ul* îl paște = nu-l părăsește pe cinevà; *ca* ~ *ul* este o comparație foarte iubită de poporul nostru spre a exprimà o „repeziciune" uimitoare). *Deaca-i iaste gândulŭ lui acolo,... iaste desăvârșit.* BIBLIA (1688), 6/$_{32}$. *Știe gândurile cugetului tuturor.* MINEIUL (1776), 125^{1}/$_{2}$. *Zadarnice gânduri!* KONAKI, P. 275. *Gândul mieu nu se abate de la tine.* id. ib. 103. *Gândul mieu erà tot la tine.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Acesta e singurul mieu gând.* id. I, 18. *Gândul mieu la tine zboară.* ALECSANDRI, P. I, 143. *Zburà ca un gând, ca o vijelie prin volburile de nisip.* EMINESCU, N. 22. *Nu mă frâng gândurile morții.* COȘBUC, F. 130. *Zamfira..., Frumoasă ca un gând răsleț.* id. B. 20. *Cum să te duc, ca vântul ori ca gândul?* CREANGĂ, P. 197. *Acolo voiu fi culcat... Cu gândul la tine'n sat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 308. *Gându-i luntrea săracului.* PAMFILE, J. II. || Gândire, cugetare. *Îndreptați gândurile omului spre înțelepciune.* MARCOVICI, C. 8/$_{16}$. *Cunoaște gândul copiilor.* DRĂGHICI, R. 107. *Plecaiu... cu gândul.. liniștit.* GORJAN, H. IV, 136. *Cu gândul dus La gura de balaur.* COȘBUC, B. 14. *Numai un lucru nu știà...: gândul omului.* CREANGĂ, P. 96. *Gândul omului nimeni nu-l știe.* PAMFILE, J. III. ‡ **Într'un** ~, **la un** ~ s. ~ **la** ~ = de acord, de aceeași părere. *Trei stareți, fiind la un gândŭ, să voroviră într'una din zile...* MINEIUL (1776), 137^{1}/$_{1}$. *Află pre patriarhul la un gândŭ cu dînsul.* id. ib. **A se da în** ~ **cu cinevà** = a face cauză comună cu cinevà. *Nu vrură să să dea în gândŭ cu Ariianii.* DOSOFTEIU, V. S. 202. **A da cu** ~ **ul** = a fi de părere, a opinà. *Păi, dau eu cu gândul, că nici dumneavoastră... nu prea aveți.* V. A. URECHE, ap. TDRG. | ~ **ul dracului și** ~ **ul mâții** = un fel de horă, la nuntă. SEVASTOS, N. 281^{b}/$_{15}$, PAMFILE, J. III, 9.

2°. Idee, inspirație (~ *ul* îi vine omului, îi dà s. îi trăsnește prin minte s. prin cap). *Nu cumva... să-i vinà rĕul gând de a lepădà cartea.* ODOBESCU, III, 11/$_{3}$. *Amar e gândul, veșnic nemișcat să stai.* COȘBUC, F. 123. *De v'ar da Dumnezeu gând, Să ne mai puneți un rând.* MÂNDRESCU, L. P. 171/$_{4}$.

3°. Închipuire, fantazie, imaginație. *Într'o clipă-l poartă gândul îndărăt cu mii de veacuri.* EMINESCU, P. 221. *Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gândul.* id. ib. 200. ‡ **Pune'n** ~ că = închipuește-ți că... *Când grăești și nu te-ascultă, pune'n gând că ești la moară.* ZANNE, P. III, 236.

4°. Reflexiune, meditare. (În expresiunile) **pe** (mai rar: **în**) ~ **uri** = îngândurat, gânditor (ca loc. adj. s. adv. în legătură cu verbele *a sta, a ședeà, a rămâneà, a cădeà, a fi dus*) *Văzându-l în gânduri...* DOSOFTEIU, V. S. 76, $_{2}$. *Toată noaptea sta ea pe gânduri.* ALECSANDRI, P. I, 23. *Când aș sta pierdut pe gânduri.* EMINESCU, P. 257. *Da ce stai așà pe gânduri?* CREANGĂ, P. 186; cfr. ISPIRESCU, L. 11. *Mai ședе moș Nichifor așà pe gânduri...* CREANGĂ, P. 132. *Se pune ea pe gânduri.* id. ib. 29. *A rămas pe gânduri.* ȘEZ. I, 7/$_{26}$. *Și pe gânduri ea cădeà Și de dor se aprindeà.* ALECSANDRI, P. P. 46/$_{11}$. *Pe gânduri dus, sta piatră și tăceà.* COȘBUC, F. 73.

5°. Chibzuire, îndoială, șovăire, ezitare, cumpănă. (În expresiunea) **a sta la (pe,** † **în)** ~ **uri.** *Trivunii sta în gânduri.* DOSOFTEIU, V. S. 157, $_{2}$. *Pe acei ce stau în gânduri, cată să-i îmbărbătești.* BELDIMAN, O. 89. *Multă vreme au stătut în gânduri.* DRĂGHICI, R. 48. *Turcu... stă nițel pe gânduri... ș'apoi îi zice...* GHICA, ap. TDRG. *El sta la gânduri dacă Moldovenii... vor mai aveà viață să apuce răspândirea cronicii sale.* IORGA, L. II, 571. *Hai! Nu mai sta la gânduri!* CREANGĂ, P. 220.

6°. Grijă, îngrijorare. *Cuprins... de spaimă și gânduri.* DRĂGHICI, R. 162. (Mai ales în expresiunile:) **a-și face** ~ **uri, a pune** (s. a băgà) **pe cinevà în** (s. pe) ~ **uri și a intrà la s. a se luà de** ~ **uri, a-i sta cuivà** ~ **ul la cevà.** *Aceasta l-au băgat în multe gânduri.* id. ib. 38. *Cum să nu mă îngrijesc și să-mi fac fel de fel de gânduri când te văd așà?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Văzând fetele pe tată-său tot supărat, se luase și ele de gânduri.* ISPIRESCU, L. 11. *Dascălul,... văzând lipsa lui... a întrat la gânduri.* ȘEZ. IV, 186. *Purtarea voastră mă pune pe gânduri. Nu-i stă gândul la învățătură.*

7°. Presimțire, prepus, bănuială. *Nici în gând nu erà lui Niculai-vodă de mazilie așà de grabă și fără veste.* MUSTE, ap. TDRG. (Mai ales în expresiile:) **a aveà** ~ **s. a pune în** ~ = a presupune, și **a-i spune** (s. zice) **cuivà** ~ **ul** = a presimți. *N'au avut gând că-l va ucide, ce s'au gândit că numai ce-l va suduì.* PRAVILA MOLD. 180. *Ea, nepuind în gând una ca aceasta, luà în iatacul său pe... tânăr.* GORJAN, H. I, 3/$_{21}$. *Ne zice gândul că vei pierì.* ISPIRESCU, L. 9.

8°. Minte (mai ales în expresiile:) **nici cu** ~ **ul n'a gândit** (despre care v. gândì), **a-i da** (venì, trece s. trăsnì) **cuivà prin** ~ = prin minte, prin cap, **a-și aduce** aminte, **a-i fi cuivà în** ~ = a nu uità, **a fi cu mintea la cevà** Com. I. CORBU; **a scoate cevà din** ~ = din minte, din memorie; † **ieșit din** ~ = scos din minți, nebun. DOSOFTEIU, V. S. 153. *Își închipuià în gând.* DRĂGHICI, R. 39. *Îi venì în gând să se mai întoarcă.* GORJAN, H. I, 3/$_{18}$. *El numără în gându-i zile nenumărate.* EMINESCU, P. 205. *De-aș face orice-aș face, nu pot să-l* (= cântecul) *scot din gând.* COȘBUC, B. 24. *„Bun!" zise el în gândul său.* CREANGĂ, P. 21. *Cum sta baba împietrită, dracul îi și da în gând una.* id. ib. 174.

9°. Intenție, scop, plan. *Cu gând ca să meargă în Eghipet,... se bolnăvì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/$_{36}$. *Orice gând ai, împărate,... eu îți zic: bine-ai venit!* EMINESCU, P. 238. *Vine cu gândul să mănture.* CREANGĂ, P. 255. *N'am nici un gând rău asupra-ți.* ISPIRESCU, L. 42. *Ca să rămâie baba grea, nici gând n'aveà* (= habar n'aveà, nici vorbă)! id. ib. 95/$_{7}$. *Taci, leliță, nu mă spune, Dacă ai tu gânduri bune.* DOINE, 59/$_{12}$. (Mai ales în expresiile:) **A aveà (de)** ~ = a aveà intenția, a vrè să... *Poeziile ei... am gând să le tipăresc.* C. NEGRUZZI, I, 76. *Ai de gând să mergi mai târziu?* ALECSANDRI, T. 306. *Am căptușit niște iepuri și am de gând să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304. *N'au gând să-i deschidă.* id. ib. 311/$_{12}$. *Îi spuse ce aveà de gând să facă.* ISPIRESCU, L. 3; cfr. ȘEZ. I, 226/$_{25}$. *De ai gând să ne iubim, Vină'n crâșmă să bem vin.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 388. *Are gând a mai crește.* DOINE, 145/$_{5}$. **A-i fi cuivà** ~ **ul să...** = a aveà intenția. *I-au fost gândulŭ stăpânului să-l ucigă.* PRAVILA MOLD. 180. *Ne va fi noo gândul și voia să ne spăsim.* EUSTRATIE LOGOFĂTUL, ap. GCR. I, 77/$_{23}$. *Fă-mi cămașă de fuior, Că mi-i gândul să mă'nsor.* JARNÍK-BÂRȘEANU, D. 364. **A pune** ~ **(rău)** = a aveà intențiuni (rele) față de cinevà. *Creștinul pusĕ gândŭ pre galbenii Jidovului.* DOSOFTEIU, V. S. 118, $_{2}$. *Pusĕ gândŭ către viața îngerească.* ib. 65. *Puind îndată gândŭ rău.* KOGĂLNICEANU, LET. III, 256/$_{20}$.

10°. Propunere, deciziune, hotărîre (în expresia:) **A (-și) pune (în)** ~ : a-și propune, a luà hotărîre. *Trei stareți puseră gândŭ să încungiure pământul.* MINEIUL (1776), 137^{1}/$_{1}$. *Cum puseiu acest gând, inima*

începù a mi se bate. C. NEGRUZZI, I, 67. *Pus'am gând s'o părăsesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32; cfr. 44, 157. *Lupul își puse în gând una.* CREANGĂ, P. 25; cfr. 98. *Mi-am pus în gând să vă povestesc.* ISPIRESCU, L. 40.

11°. Credință, convingere (în expresiunea:) **cu ~ ul, că...** *Se culcă pe pragul ușii cu gând că n'o să poată nimeni intră, fără să simtă.* ISPIRESCU, L. 30.

12°. Voie, dorință, dor, plac. *I se părù și aceasta a fi după gândul lui.* MINEIUL (1776), 186$^{2}/_{1}$. *Toate ar fi după gândul tău.* CREANGĂ, P. 190. *Nu mai plânge, că'n curând Împlinì-voiu al tău gând.* ALECSANDRI, P. P. 207. *Te-oiu rugà Să faci pe gândul mieu.* ib. 142. *Cal pe gânduri* (= pe plac) *nu găsesc.* ib. 86.

13°. Nădejde, speranță (în expresia:) **a-și luà ~ ul de la cevà.** *Să-ți iei gându' de la ajutorul mieu!* JIPESCU, ap. TDRG.

[Plur. *gânduri.* | La DOSOFTEIU, V. S. 154 se găsește cuvântul compus *purtare-de-înainte-gândŭ* = providență, după paleosl. *promyslenije.* | Diminutiv (desmierdător, în poezia pop.): **gândurél** s. a. *Le spală în lăcrimèle Și în negre gândurèle.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 307; cfr. MARIAN, Î. 128.]

— Din s. de aceeași origine cu ung. **gond** „grijă" (cfr. *gondolat* „părere, idee, cuget").

GÂNDÂC s. m. (Entom., Zool.) 1°. *Insecte.* 2°. *Souris.* 3°. *Serpent.* 4°. Nom de *chien.*

1°. Numele generic al insectelor, spec. al celor din familia coleopterelor. *Cu gândacii i-au sterpit de poame.* DOSOFTEIU, PS. 262; cfr. CANTEMIR, IST. 93. *Flori... cu frunze îngreuiete de gândaci.* EMINESCU, N. 66. *Gândaci fojgăind în toate părțile.* CREANGĂ, A. 134. *Arză-te focul gândac, Mi-ai mâncat frunza din fag.* RETEGANUL, CH. 13. *Dă-i, Doamne, pedeapsă'n casă; Aibă hrana racului, Mâncarea gândacului.* ȘEZ. III, 160. *A fi mâncat de ~ i:* a avea haine rupte, ciuruite MARIAN, INS. VIII. *A avea ~ i în cap:* a avea greieri, gărgăuni în cap, a fi cam smintit, cam nerod id. ib.

Specii (după MARIAN, INS.):

~ de casă (s. de **bucătărie** s. **negru**) = **șvab** (Periplaneta orientalis).

~ de făină = **morar** (Tenebrio molitor).

~ de grâne=**grângoașă** (Gymnopleurus pilularius).

~ de gunoiu = **băligar** (Geotrupes stercorarius).

~ de hrișcă = **cărăbușel** (Rhizotrogus solstitialis).

~ (de **Maiu**: după germ. Maikäfer) s. de **primăvară** DDRF. = **cărăbuș.**

~ (de **mătase**) = **vierme de mătase** (Bombyx mori). *Gunoiul de gândaci de mătase...* ȘEZ. I, 154/$_{15}$; H. IV, 153, XIV, 481.

~ de prun = **cărăbuș** (Melolontha vulgaris).

~ de salcă = **muscar** (Telephorus fuscus).

~ de scoarță = **cariu de pădure** (Bostrychus typographus).

~ de trandafir (s. **verde**) = **Ileana** (Cetonia aurata).

~ de turbă (s. de **turbare** s. de **turbat, de frasin, verde**) = **cățelul frasinilor** (Cantharis visicatoria). *Gândacii de turbă,* cunoscuți la orașe și sub numele de *cantaridă,* sânt foarte comuni la noi. Ei apar în Iunie pe frasini și se caracterizează prin un miros particular de șoarec. La țară se întrebuințează în contra turbăciunii la vite și la oameni LEON, MED. 92. *Cel mai răspândit leac contra sculamentului este gândacul de turbă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 165; cfr. H. X, 129, 535; ȘEZ. I, 55/$_{16}$; JAHRESBER. XII, 141; MARIAN, INS. 44, 58, 11; I. IONESCU, M. 720.

~ mirositor = **străluc** (Cerambyx moschatus).

~ puturos (s. **negru**) = **mamornic** (Meloe proscarabaeus) Cfr. H. VII, 149, XIV, 436. *Se pisează gândaci puturoși, se amestecă cu mâncare și se dă la vitele bolnave* [de turbare]. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 22.

~ ul mazării = **măzărar** (Bruchus pisi).

~ ul morților = **borză.**

2°. (Clopotiva, comit. Hațegului) Șoarece. *Mâța a prins un gândac din cămară.* VICIU, GL.

3°. (Transilv. de nord) Șarpe VICIU, GL., LB., WEIGAND, B. B. 95. *Vai de mine ce-am făcut, Trebuì-mi-ar capu' rupt Și zdrobit ca la gândac, Ce-am făcut să nu mai fac!* (Districtul Crasnei) VAIDA.

4°. Nume de câne JIPESCU, O. 51; DAMÉ.

[(În Cătunele, Mehedinți) și: **gândácă** s. f. = insectă H. IX, 36.]

— Dintr'un tip slav *gądakŭ (propriu „bâzâitor", de la tulpina *gąd-,* din care derivă rus. *gudetь* „a scoate un sunet înăbușit", *gudokŭ* „un fel de alăută cu trei coarde", rut. *hudú* „bâzâiu", *hudik* „Junikäfer", sârb. *gudjeti* „a cântà la violină", *gundelj* „cărăbuș", etc., cfr. BERNEKER, SL. WB. 340). A. Byhan, *Jahresber.* V, 312.

GÂNDÁCĂ s. f. (Entom.) v. gândac.

GÂNDĂCÉL s. m. *Petit insecte.* Nom d'une *danse* paysanne. — Diminutivul lui **gândac** (derivat prin suf. *-el*). *Pe un fir... de iarbă se urcă un galbin gândăcel.* ALECSANDRI, P. II, 25. *Vin țințarii lăutarii, gândăceii, cărăbușii.* EMINESCU, P. 196. ♯ **~ verde** cfr. **gândac verde** MARIAN, INS. 73; **gândac de turbă** LEON, MED. 92; **~ de turbat,** cfr. **gândac de turbă** MARIAN, INS. 37; **~ scânteios** = **licuriciu** (Lampyris noctiluca) ib. 44. || P. ext. Numele unui danț țărănesc H. X, 543.

GÂNDĂCÍ vb. IV^{a}. 1°. *Travailler lentement.* 2°. *Rire et gazouiller* (en parlant des tout petits enfants).

1°. Intrans. A lucrà încet și tacticos (propriu: ca gândacii); cfr. băciuì, mocăì. *Toată ziua gândăcește în grădină.* PAMFILE, J. II.

2°. Refl. Când un copil de țâță e lăsat singurel și e pe deplin mulțumit, începe a-și prinde mânușițele, a și le aduce la gură, a le privì, a se pipăì, a-și prinde piciorușele, a râde, a gângurì. Atunci se zice despre el: *se gândăcește* Com. SANDU-ALDEA. *Pe mijlocul răzorului, subt frunzarii înfipți în pământ, se gândăcește copilașul înfășat în catrință.* CIOCÂRLAN, P. P. 87. *Copiì mici: care dormind, care jucându-se, care gândăcindu-se.* SANDU-ALDEA, U. P. 160.

— Derivat din **gândac.**

GÂNDĂCÓS, -OÁSĂ adj. *Chétif.* — Mic, nevoiaș, fără nici un spor la lucru MARIAN, INS. VIII.

— Derivat din **gândac,** prin suf. adj. *-os.*

GÂNDÍ vb. IV^{a}. 1°.-11°. *Penser.* 12°. *Craindre.*

Gândirea este acțiunea minții omenești. (Verbul e de obiceiu intrans. s. refl. și se întrebuințează sau în mod absolut, sau ținta și obiectul gândirii se indică prin prep. la, în anumite cazuri prin de, sau printr'o propoziție introdusă prin că s. să; construcția cu dativul persoanei interesate de gândirea altuia este rară. Funcțiunea transitivă e rară și de obiceiu complementul e pronumele ce, cevà, alta sau, în figură etimologică, gând).

1°. Intrans., trans. A cugetà. *Domnul din scaun preste toți prăvește, De le înțăleage cine ce gândește.* DOSOFTEIU, PS. 40. *Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gândesc?* EMINESCU, P. 224. *Din cât loc poți gândind* (= cu mintea) *să bați, Venit-au roiuri de'mpărați.* COȘBUC, B. 18. *Vin', bădiță, când gândesc, N'așteptà să te doresc!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 117.

2°. (Rar) Trans. A concepe cu mintea. *Numai aceste cuvinte* (= noțiuni) *le puteà gândì.* DRĂGHICI, R. 47.

3°. (Construcția obicinuită e refl. și — mai ales în Transilv. — intrans., cu prep. la) A fi cu gândul la cevà, a-i sta cuivà gândul la cevà, a se întoarce

cu gândul la... *Vai, tot mai gândești la anii când visam în academii?* EMINESCU, P. 230. *Se gândește la fapte bune.* CREANGĂ, P. 58. *Când gândesc, mândră, la tine, Nu mai am inimă 'n mine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 114. *De-i gândì, mândră, la mine, Să dee Domnul mare bine.* DOINE, 213/16. *Când vei gândì la mine, eu voiu fi la tine.* ISPIRESCU, L. 43. | (Neobicĭnuit) Trans. *Despărțiciunea mucenicului gândindŭ, suspinà.* DOSOFTEIU, V. S. 72,2.

4°. Intrans. și refl. A judecà, a reflectà, a meditâ. *Iar sfânta Vineri gândì și zise...* CUV. D. BĂTR. II, 150. *Deaci ian gândească, o oame!* MSS. (sec. XVII), ap. GCR. II, 50/40. *Au început a gândì ce să facă.* DRĂGHICI, R. 118. *Mult stau eu câte odată și mă gândesc în mintea mea.* CREANGĂ, P. 162. *Mă judec și mă gândesc, Doamne, rău mă veștejesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 189. *Mergeà el gândind* (= gânditor) *și uitându-se pe jos.* ȘEZ. V, 65/15. *Mergeà el gândindu-se și răzgândindu-se.* ISPIRESCU, L. 43.

5°. Refl. A se chibzui, a se răzgândì. *Îți dau trei zile să te gândești.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Părinții fetii rugà pe voatre să le dea răgaz să se mai gândească și niciodată nu se făceau lucrurile de-odată.* PITIȘ, ȘCH. 105. *Eu i-am spus că m'oiu gândì, Ș'apoi mă voiu hotărî.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44. *Voiu vedeà, am să mă mai gândesc!* || (În sens religios) † A se îndoì. *Cela ce se gândește, aseamără-se undeei mariei.* COD. VOR. 110/11 (= cine să îndoiaște... N. TESTAMENT, 1648; cela ce să îndoiaște. BIBLIA 1688). || A luà o hotărîre, a se decide într'un fel. *Zamfir până se gândește, îți trece dorul de pește!* (se zice despre cei ce sânt leneși la gândit) ZANNE, P. VI, 446.

6°. (Mold. și Transilv.) Intrans., (mai rar) refl. (Construit cu prep. de, mai rar cu la) A-i fi cuivà gândul, grija la cevà, a se îngrijì, a-i păsà de cevà, a-și aduce aminte de... *Își saturà mațele de-și îngrașà trupul, iarà de suflet nu gândește.* CORESI, E. 73. *Țăranii de darurile lui Dumnedzău puțin gândescŭ.* VARLAAM, C. 362. *Măcar și ascultà cuvântul lui Dumnedzău, iarà mai mult gândescŭ de bani, cumu-i vor adaoge.* id., ap. TDRG. *Nice gândì de logodnic.* DOSOFTEIU, V. S. 26,2. *Gândiià de aceaia, de care în toatà vreamea să scârbiià.* MINEIUL (1776), 11 1/1. *De fata Împăratului-roș nici nu gândiți!* CREANGĂ, P. 232. *Începurà a se gândì de carne.* RETEGANUL, P. III, 86/26. *Nici nu te gândești de lucru.* ȘEZ. III, 129/13. *Cu Șanta se drăgostește Și de plată nici gândește.* ALECSANDRI, P. P. 88. *Hai, bade, să ne iubim, La luat* (= căsătorie) *să nu gândim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 56. || (Construit cu să s. cu infinitivul) *Din nenorocire el nu se gândì a-l* [= sonetul] *pune pe hârtie, și până a doua zi îl uità.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

7°. Intrans. și refl. (Construit absol. sau cu că) A luà în considerare, a ținea seamà, a-și da seama, că... *Domnul pre rugămintea ei nu căotà, nice gândiià.* VARLAAM, C. 305,2. *Gândește, că toate sânt trecătoare într'această lume!* MARCOVICI, D. 14/14. *Când gândesc că ieri... se jurà pe sănătatea lui...* C. NEGRUZZI, I, 51. || (Rar) Trans. *Care muncă fiece creștin iaste datoriu să o gândească.* VARLAAM, C. 101.

8°. Intrans. și refl. (Construit une-ori cu la s. cu că) A-i da (cuivà) prin gând, a-i trece prin minte, a presupune, a-și închipui (că...), a se așteptà (la...). (În acest înțeles din urmă, mai ales în expresiunea: **nici cu gândul nu gândeà** = nu se așteptà). *Nici cu gândul nu gândeà că i-a venì o fortună ca aceaia.* NECULCE, LET. II, 266/24. *Unde nu gândești, acolo-l găsești.* ALECSANDRI, T. 338. *Gândit-ai vr'odată că ai să ajungi soarele cu picioarele?* CREANGĂ, P. 196. *Îi râdeà inima... când gândeà cât de fericită are să fie.* id. ib. 4. *Mult bine ți-oiu prinde când cu gândul n'ei gândì.* ISPIRESCU, L. 43. *Nici cu gândul n'am gândit Cine m'a ciufuluit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 433. *Deal cu deal se ajunge, dar încà om cu om? Când nici nu gândești!* ZANNE, P. I, 153. | (Neobicĭnuit) Trans. *Un prieten... Pe care nu l-am gândit.* PANN, E. II, 132.

9°. Intrans. (Construit absolut s. cu că) A crede, a socotì, a i se părea cuivà că..., a da cu socoteala. *Groaznica bătaie ce luase Tilu, gândeà că nu o va uità în veac.* BARAC, T. 10. *Gândeam c'am iubit un înger.* KONAKI, P. 221. *Precum gândesc, Meleli va câștigà* [premiul]. C. NEGRUZZI, I, 40. *Nu gândì c'o să scapi de dînsul!* id I, 250. *A privì gândești că pot, Ca întreg Aliotmanul să se'mpiedece de-un ciot?* EMINESCU, P. 239. *Ce gândești? Și unii ca aceștia sânt trebuitori pe lume.* CREANGĂ, P. 219. *Eu gândeam că-mi cântă mie, Da el* [cucul] *cântà a pustie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 106. *Ea gândește că mi-i dragă.* ib. 80. *Când femeia e frumoasă, Casa toată-i luminoasă... Și din gând așà gândești Ca cu ea să tot trăiești.* BIBICESCU, P. P. 177. || A sperà, a nădăjduì. *Nu gândì c'o să scapi de dînsul!* C. NEGRUZZI, I, 250. *Eu gândesc, de mi-a ajutà Dumnezeu, pe după amiază să-ți pun de-a binele nora în Piatră.* CREANGĂ, P. 115. *Când gândești c'o să trăești, Atuncea te prăpădești; Când gândești să scapi de-un rău, Vine altul și mai greu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222. *Nici să te gândești la una ca asta!* || (Neobicĭnuit) Trans. A ținea pe cinevà (de) cevà. *De mort gândindu-l... l-a lăsat și a fugit.* PANN, P. V. III, 20.

10°. Intrans. (Construit cu să) A-și propune, a avea de gând, a avea intenția. *Gândit-am, mândră, gândit, Să mă las de-al tău iubit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 42. *A gândit țiganul să te omoare.* ȘEZ. I, 5/15. || (Cu dativul persoanei interesate) **A-i ~ cuivà bine s. rău (s. gând bun, rău)** = a avea față de cinevà gânduri, intenții bune s. rele, a-i vrea cuiva răul s. binele. *Sultanul Mehmed gândì gând rău asupra Țarigradului.* MAGAZ. IST. I, 105/28. *Rău nu-ți voesc, Ci bine-ți gândesc.* PANN, E. V, 119. *Nu ți-am gândit rău.* TEODORESCU, P. P. 46b. *Bun gând și-or gândit Și și-or mâncat De s'o'ntunecat.* BIBICESCU, P. P. 240.

11°. Intrans. (cu dativul persoanei) A presupune despre cinevà cevà (rău), a bănui pe cinevà (de o faptă rea). *Taci..., tu să gândești stăpânului nostru așà?* ISPIRESCU, L. 339. | (Rar, după „a vorbì de rău") **a ~ de rău pe cinevà** = a prepune, a bănui (de fapte rele). *Îl mustrà cugetul greu că gândise de rău pe frate-său.* V. A. URECHE, ap. TDRG.

12°. Intrans. (Construit cu să nu...) A se teme. *Vodă... gândì că, de va merge la Turci, va aveà pârà multă, și gândeà să nu piele.* N. COSTIN, ap. TDRG.

[(Dial.) și: gânì vb. IV[a]. *Să nu gâneș' mneata, că doară...* ȘEZ. IV, 719/9. *Ieu gânesc că-mi cântă mnie...* ib. IV, 135/12; cfr. II, 229/12; PÂRVESCU, C. 82/17. | Derivate: **gândire** s. f. *Gândirea mea... mă chinuește.* MARCOVICI, C. 20/11. *Un cuget, o gândire, Pe toți să ne'nfrățească.* ALEXANDRESCU, M. 204; cfr. 20, 16. *Duioasa mea gândire.* ALECSANDRI, P. I, 120. *Lună tu,... gândirilor dând viață, suferințele întuneci.* EMINESCU, P. 220; cfr. 280, 257, 225; † **negândire** s. f. = nechibzuire, lipsă de prevedere s. de înțelepciune LB. *Nu de negândire[a] și de leane[a] voastră să pierdeți dulceața.* CUV. D. BĂTR. II, 424. *Ne vom osândì pentru negândirea noastră.* DOSOFTEIU, V. S. 52; **gândit, -ă** adj. (Cu înțeles pasiv) = chibzuit, închipuit, ideal. *Un lucru bine gândit* DDRF. *Lumea cea gândită pentru noi aveà ființă.* EMINESCU, P. 232. (Cu înțeles activ) = care gândește, chibzuit. *Gazda mare-i om gândit, Săracu-i tare trudit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 414; **negândit, -ă** adj. = care n'a fost gândit; nechibzuit; care nu se poate închipuì, neașteptat. *Vinul... cuvintele negândite la ivală scoate.* CANTEMIR, IST. 184. *Negândită și leaneș.* DOSOFTEIU, V. S. 52. *Lucru negândit..., să aud așà vorbe tocmai din gura ta!* CREANGĂ, P. 192; cfr I. VĂCĂRESCU, P. 279/6; **gândit** s. a. *Mi-a dat de gândit:* m'a pus pe gânduri. *Nici nu e de gândit* = nu se poate închipuì. (Mai ales în loc. adv.) **pe ~e** = încet, după o cugetare îndelungată; **pe negândite** = pe neașteptate, când cu gândul nu gândești, ca din senin. *După cum lecția curgeà mai repede sau mai pe gândite.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

Tăià la minciuni pe negândite. ION CR. II, 249; **gânditór, -oáre** adj. = care se gândește, pe gânduri. *Doi juni boieri ce sta gânditori.* C. NEGRUZZI, I, 149; cfr. 6, 167, 267. *Frunți... gânditoare.* EMINESCU, P. 220. *Iubesc o fată frumoasă cu ochi gânditori.* id. N. 13. *Rămase gânditor.* COȘBUC, F. 74. *Luna... se'nalță... Gânditoare ca o frunte de poet.* id. B. 7. Substantivat. *Gânditoriu-de-Dumnezeu* † = pios, evlavios. *Să dea pace gânditoriului de Dumnezeu împărat.* MINEIUL (1776), $148^2/_1$; cfr. $7^1/_1$, $1^1/_2$. (La scriitori moderni, adesea corespunzând lui „penseur" s. „Denker") *Eminescu erà un gânditor profund.*]

— Înrudit cu ung. **gondolni**, idem.

GÂNDULUÍ vb. IV^a. *Penser.*—(Mold., rar) A purtà de gând, de grijă cuivâ ȘEZ. II, $229/_{18}$.

— Din ung. **gondolni**, idem.

GÂNDURÁ vb. 1^a v. îngândurà.
GÂNDURÉL s. a. v. gând.

GÁNE subst. *Envieux.* —(Măidan, în Ban.) *Gane*, la vocativ, *ganeo*, se zice unui om care invidiază pe altul Com. LIUBA.

GÀNG s. a. *Passage voûté. Couloir. Galerie* (dans une mine).—Trecere pe subt boltitura porții unei case. *Gangul clopotniței.* CARAGIALE, S. N. 64. *Fetița intră și cumpără un corn. Începuse o ploaie mărunță... Intrară subt un gang.* VLAHUȚĂ, N. 112. | Coridor, tindă, cfr. umblet, cerdac ION CR. II, 40. *O căsuță cu multe ganguri lungi și întunecoase și cu multe odăi.* IORGA, N. R. A. I, 274, cfr. CH. I. I, 32. *În partea dincolo de gang sânt: o cameră pentru împărțitorii de scrisori...* I. IONESCU, M. 755. *Clietul... la cele mai multe case se află de o parte a tinzii (îmblet, gang).* LIUBA-IANA, M. 96. | Spec. (La mine) Galerie subterană. *Ideia unui gang subpământean pentru scoaterea sării.* SUȚU, ap. TDRG.; cfr. BARCIANU. [Plur. *ganguri.*]

— Din germ. Gang, idem.

GÀNG s. a. *Son.* — (Rar) Ton, sunet, zgomot BARCIANU, ALEXI.

— Pentru etimologie, cfr. gângăvì, gânganie.

GÁNGĂ s. f. (Met.) *Gangue.* — Materiile streine cu care se găsesc amestecate, în pământ, mineralele s. pietrele prețioase.

— *N.* din fran.

GĂNGĂ s. f. (Entom.) v. goangă.

GĂNGĂ subst. *Bègue.* — (Dial.) Om gângav, care gângăvește, gângâit ȘEZ. V, $75/_{14}$.

— Derivat postverbal din gângăì.

GÂNGĂÍ vb. IV^a v. gângăvì.
GÂNGĂLIE, GÂNGĂNE s. f. v. gânganie.
GÂNGĂNÍ vb. IV^a v. gângăvì.

GÂNGÁNIE s. f. *Reptile. Insecte.* — Jivină mică, scârboasă sau veninoasă, precum sânt șerpii s. reptilele; spec. insectă; cfr. gadină, gad. *Gânganiile câte îmblă pre pământ.* MOXA, $346/_{11}$. *Nu văzum nice om, nice vită, nice pasări, nice altă gânganie pemintească, nice zburătoare.* DOSOFTEIU, V. S. 46, $_2$. *Și-i de moarte gânganiia aciaia* (= aspida). id. ib. $19,_2$. *Scorpii și gângănii veninate.* id. ib. $90,_2$, cfr. $38,_2$, 16, PS. 94. *Neamul păsărilor... și al gângăniilor.* PISCUPESCU, O. 105. *Omule mândre și nesocotite, ia materie, fă nu o ființă asemenea ție, ci cea mai mică gânganie!* MARCOVICI, D. 200. *Supărătoare gângănii* (= muște). DRĂGHICI, R. 131. *Facem toată noaptea foc, să fugă țânțarii și toate gângăniile pe lume.* CREANGĂ, P. 129. *Balauri, aspide veninouse,... și altă mulțime nenumărată de gângănii și jigănii.* id. ib. 94. *Ieșiți broaște și gângăni, Că v'ajuns Blagovești.* MARIAN, INS. IX. *Tovarăș de jucării copilului îi erà florile... fluturii și gângăniile.* ISPIRESCU, L. 122. *Lunea nu se aduce lut de lipit, că aduci fel de fel de gângănii în casă.* ȘEZ. VI, 39. *Gânganie fără suflare, Umblă fără astâmpărare: N'are duh nici nu viiează, Toată lumea îndrepteză?* (= Ceasornicul.) TEODORESCU, P. P. 220. | Fig. (Despre o persoană care ne este nesuferită) *Of, nesuferită gânganie!* C. NEGRUZZI, III, $57/_{15}$. *M'a zăritără gânganiа.* ALECSANDRI, T. 459. [Plur. *-ganii* și *-gănii.* | Și: **gângáne** s. f. *O gângane mică.* PANN, P. V. 53; **gângoánă** s. f. MARIAN, INS. IX (nota), **gângólie** s. f. (Ban.) = orîce insectă. id. ib.; **gângálie** s. f. *Să se depărteze purecii și toate gângaliile.* MARIAN, SE. 17 *(gângălie* JAHRESBER. V, 312 pare a fi un singular reconstruit greșit din plur. *gângălii).*]

— Din tulpina onomatopeică slavă gąg- (cfr. paleosl. *gągnanije* „murmur"). Cfr. goangă.

GÂNGAV, -Ă adj., subst. *Bègue.*— (Om) cu defect la limbă, care vorbește împiedicat, repetând silabele ANON. CAR. *Desfătată va fi limba gângavilorŭ.* BIBLÍA, ap. TDRG. *Măcar că erà gângav la limbă.* ANTIM, P. 28. *Preoți bătrâni ca iarna, cu gângavele glasuri.* EMINESCU, P. 203. *N'așteptà de la gângav vorbă deslușită.* ZANNE, P. II, 575.

— Din paleosl. **gągnavъ**, idem.

GÂNGĂVÍ vb. IV^a. *Bégayer, balbutier.* —Intrans. A vorbì ca gângavii, a bâlbâì, a îngăimà. *Du... du... du... du... mi... mitru... Stân... stâ... stâncă, răspunse băiatul gângăvind.* CONTEMPORANUL, III, 777. *Ei de! — ce să zic!? — gângăvì el.* SLAVICI, N. II, 324. *„Ba știu", gângăvì avutul, „dar ce să fac?"* MARIAN, SE. II, 147. *Cu chiorii chiorești, Cu gângavii gângăvești.* ZANNE, P. II, 522. | (Rar) Fact. A face pe cinevà să gângăvească. *Mi se leagă limba când te văd... Dragostea mă gângăvește.* ALECSANDRI, T. 903. [Și (din paleosl. *gągnati*): **gângănì** și **găigănì** vb. IV^a. *„Mi-e rău, domnule căpitan", gângănì Duțu.* SLAVICI, N. II, 235. *„Uite", găigănì apoi, „mi-a scăpat carul cu boii și-a apucat înainte".* id. ib. II, 252. (Și cu înțelesul de „gânguri") *Copilul începe a zâmbì la dînsa și a gângănì.* MARIAN, T. 38; (Cu alt sufix) **gângâì** vb. IV^a = a vorbì pe silabe și foarte întrerupt repetând silabele; a fi gângav, gângâit ȘEZ. V, $75/_{15}$. | Derivate: **gângăvíre** s. f. **gângăvít** s. a.; **gângăít, -ă** adj. (cu înțeles activ) = gângav. *„Eu...", zise unul blond și gângăit..., „am găsit un-un bobo-boc de fată".* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Copii... gângăiți.* MARIAN, NA. 289; **gângăvitór** s. m. (fig.) *Cronicarii bogați... fac loc analiștilor fără idei și fără formă, gângăvitorilor de accidente zilnice.* IORGA, L. 11.]

— Derivat din **gângav**.

GÂNGĂVÍE s. f. *Bégaiement.* — Defectul omului gângav și vorba gângăită. *Nu-s gângav totdeauna... Numai când sânt cu tine, mă apucă. — Ce te-apucă? Gângăvia ori cepeleagu?* ALESCANDRI, T. 903. | Fig. *Să-mi dezlege* [Domnul] *gângăvia limbii și să-mi lumineze mintea.* ANTIM, ap. TDRG.

— Derivat din **gângav**, prin suf. subst. *-ie.*

GANGLIÓN s. a. (Anat.) *Ganglion.* —Ghindură, organ globulos, de mărimea fasolei, format dintr'un nod de fibre nervoase ori de vase limfatice; cfr. gâlmă. || Umflătură globuloasă formată pe traiectul tendoanelor. [Derivat: **ganglionár, -ă** adj.]

— *N.* din fran. (< grec. γάγγλιον, idem).

GÂNGOÂNĂ, GÂNGÓLIE s. f. (Entom.) v. gânganie.
GÁNGOR s. m., **GÁNGORĂ** s. f. (Ornit.) v. grangur.
GANGRÉNĂ s. f. (Med.) v. cangrenă.

GÁNGUR s. m. (Ornit.) v. grangur.
GÂNGURÁ vb. I. v. gângurì.

GÂNGURÍ vb. IV[a]. *Bégayer* (en parlant des tout petits enfants qui s'essaient à parler). — (Despre copìi mici) A face întâile exerciţii de vorbire, producând sunete (de obiceiu) nearticulate. *Mă alintam la sânul* [mamei], *gângurind şi uitându-mă în ochii ei cu drag!* CREANGĂ, A. 35. *Sătulă, copila lăsă de supt, începù a râde şi a gângurì.* NĂDEJDE, ap. DDRF. [Şì: **gângurà** vb. I[a]. *Copilul gângurà.* SANDU-ALDEA, A. M. 16; **gongănì** *Au început copiii a gongănì.* MARIAN, NA. 331. (Refl., despre păsări) *Nu prea cântà, Ci se gongăneà.* TEODORESCU, P. P. 412[b], **gongăì** *Te-am desfăşat..., ai gongăit.* ib. 19[b], **gongonì** DICŢ., **gongurì** ISPIRESCU, ap. TDRG., **gungănì** *Inflexiuni ale gungănitului unui prunc.* ODOBESCU, II, 484, **gungunì** *Să stea cu copilul pe genunchi, să-i asculte gungunirile dulci.* CARAGIALE, S. $26/_{17}$ (şì despre porumbi şi turturele) *Turturica... gungunind... îşi încovoaie guşa.* ODOBESCU, III, $35/_{16}$; cfr. $199/_{7}$. *Cântecul porumbilor este o gungunire.* II. IV, 272, **gungurì** TDRG., **gungurà** vb. I[(a)] LM., JIPESCU, ap. TDRG. (şi despre porumbi) H. I, 347. | Derivate: **gângurire** s. f., **gângurit** s. a. *Puişorii rămaşi singuri s'au făcut mărişori... s'aude iarăşi tremurând veselul gângurit.* I. CIOCÂRLAN, SĂM. II, 93.]
— Onomatopee, înrudită cu **gângav**, **gângănì**. (Pentru formele cu *gung-*, cfr. rut. *gugoniti* „girren").

GÂNÍ vb. IV[a] v. gândì.
GĂNIÁŢ, GĂNIÉŢ s. m. şi a. v. găinaţ.

GÂNJ s. m. şi a. I. 1°. *Tige de bois souple tordue, que les paysans emploient en guise de corde.* 2°. (Au plur.) *Bois noueux.* II. 1°. *Vieillard.* 2°. Sorte de *vigne sauvage.* 3°. *Danse paysanne.*
I. 1°. Nuià (de salcie, de mesteacăn, de teiu, de carpen sau de orîce alt lemn mlădios) pârlită în foc şi bine răsucită (în formă de verigă s. de colac), de care se servesc ţăranii, în loc de frânghie, ca să lege cu ea ŢARA OLTULUI, III, nr. 35. *Fagii şi brazii cei mai obli şi mai groşi îi strâmbà de-i făceà gânji.* RETEGANUL, P. III, $60/_{21}$. *Într'o seară... aduse tata nişte vergi în casă... şi începù a le pârpălì în para focului şi a împletì din ele gânjuri.* SBIERA, F. 89. *Moş Ilie cetlueşte în gânj de salcie mlădioasă sculele de plugărie.* N. REV. R. II, 225. *Gânj îngânjuit, Şarpe potcovit, Sudoare de om Şi muncă de domn?* (= Moara). GOROVEI, C. 231. # **A se ţinea ~** (de cineva) = necurmat, a nu-i da pace cuiva PAMFILE, J. I. *Se ţine ca gânjul,* adecă strâmb. (Râşnov, în Trans.) ZANNE, P. IX, 474.
Spec. a.) Verigă făcută din ~, cu care se închide poarta legându-se de stâlpul ei. *Părinţii lui le ies înainte de la poartă, rădică gânjul şi-o deschide mare.* SEVASTOS, N. $51/_{2}$.
b.) Nuià răsucită în chip de frânghie, ca să legi parii unul de altul (Putna, în Mold.) CONV. LIT. XLIV, II, 619; cfr. ŞEZ. V, $75/_{17}$. Un cerc împletit din crăci de brad pârlite, care se pune spre a ţinea parii gardului la un loc (Bilca, în Bucov.) Com. TOFAN; cfr. **gujbă**. Ceea ce în Transilvania se numeşte **gujbă**, în Bucovina se numeşte *gânjiu* MARIAN, O. II, 396.
c.) (La car) Legătura leucii cu carâmbul de sus. *Gânjul* cu care se leagă leuca de carâmb se mai numeşte şi **gujbă**, **peteucă** sau **petiocă** PAMFILE, I. C. 134. Mai de mult plesnele şi belciugurile de la lioci se făceà din *gânj* (lemn sucit) BREBENEL, GR. P. | Tinzătorile care leagă loitrele cu leuca, numite şi: întinzători, **lambe**, tărânci, lănţuşuri, lanţuri, baieri, curmeie, **gujbe**, brăciri DAMÉ, T. 11, cfr. PAMFILE, I. C. 135. *Gânjul* este o mică nuià sucită şi împletită în două platire, cu care se leagă leuca de loitre I. IONESCU, M. 711. *Carul ferecat cu gânjuri.* SEVASTOS, N. 287.
d.) (La plug) **Potângul** care leagă cotiga de grindeiu DAMÉ, T. 36. *Gânj* sau **potânc** este un lanţ de fier la plugul de fier, şi o nuià sucită şi împletită la cel de lemn, servind la înădirea plugului de rotile H. IV, 253, cfr. H. XI, 289, 365, H. IV, 56, XII, 140.
e.) (La sanie) Legătura dintre proţap şi sanie. Spre a se ţinea mai întinsă legătura dintre proţap şi sanie, se strunește cu o funie zisă *gânj,* **apărătoare**, **cetlău**, **legătură**, **coardă**, **lambă**, **vlăioagă**, **lănţuş** sau **prăjină** DAMÉ, T. 22; cfr. MARIAN, O. II, 395.
f.) (La barcă) Frânghia de ~, care leagă vâslele de barcă. *În şase părţi se luară de odată gânjurile grele, vârtoase şi vâslele începură să se razime cu putere în trupul lunecos al apei.* AGÂRBICEANU, D. Ţ. 120.
2°. (Plur.) *Gânji* = lemne noduroase (Mehedinţi) N. REV. R. (1910), 86.
II. 1°. (Ţara Haţegului) Om bătrân, **ghiuj**, **vâj**. REV. CRIT. III, 155.
2°. P. anal. (Transilv.) Un fel de viţă sălbatecă. (Săliște) Com. A. BANCIU.
3°. (Mold.) Un danţ ţărănesc H. X, 358, 543, 436 (probabil, un fel de horă în forma **~ulul**).
[Plur. *gânji* şi *gânjuri.*]
— Din paleosl. **gažь* „nuià" (cfr. rus. *guž* „funie", bulg. *gož* „îndoitură", etc.); cfr. **gujbă** şi dubletul **vânj**.

GÂNJÉIU s. a. 1°. *Anille.* 2°. *Sphincter de la vessie.* 3°. *Manche de la quenouille.*
1°. (Mor., Gorj) = **părpăriţă** DAMÉ, T. 153.
2°. Nodul nervos care strânge gura beşicei ca să nu iasă udul. *E tare* (s. *slab*) *de ~:* se zice despre cel ce (nu) poate ţinea udul mult; (fig.) *a slăbit la ~:* se zice despre unul în care a slăbit puterea bărbătească REV. CRIT. III, 155.
3°. Când furca [de tors] se desface în două, partea ce poartă caierul se numeşte *gânjeu,* sau **gavan** DAMÉ, T. 140.
[Şì: **gânjéu** s. a. (ad 3°) H. II, 244; **cânjéu** = lemnul pe care se pune caierul H. VII, 211, cfr. XIV, 351, DAMÉ, T. 140; **cânjău** a.) (ad 1) = o parte a morii H. XI, 312; b.) (ad 3) = durița mică, făcută pe furca de tors, ca să nu cadă caierul RĂDULESCU-CODIN, cfr. H. VII, 8, 246; c.) = **gânj** I, 1°, a. *Când ajunse la vraniţa oborului..., luă cânjăul ce o închideà, şi se strecură înnăuntru.* SANDU-ALDEA, D. N. 282. La H. IX, 493 se citează şi o formă **gânzéiu**, între părţile arborelui: *Rădăcină, trunchiu, (gânzéiu), tulpină, (căpăţână), craci...,* poate gânjul cu care se leagă un arbore tânăr de parul care-l sprijineşte.]
— Derivat din **gânj**, prin suf. *-eiu.*

GÂNJÉU s. a. v. gânjeiu.
GÂNJÍ vb. IV[a], **GÂNJIÁ** vb. I[(a)] v. gânjnì.

GÂNJUÍ vb. IV[a]. *Tortiller.* — A răsucì, a împletì un gânj. *Gânj gânjuit, Şarpe potcovit?* (= Ferestrăul). GOROVEI, C. 147. [Şì: **gânjì** LB., **îngânjì** ŞEZ. V, $75/_{17}$, **îngânjuì**, **îngânjuluì** vb. IV[a]. *Gânj îngânjit, Şarpe potcovit, Sudoare de om Şi muncă de domn?* (= Moara). GOROVEI, C. 231, cfr. *(îngânjuit)* 231, *(îngânjuluit)* 129; **gânjiă** vb. I[(a)] refl. (Săliște, în Transilv.) = a se îndoì (despre obiectele flexibile) Com. A. BANCIU.]
— Derivat din **gânj**.

GÂNSÁC, GÂNSĂCÉL s. m. } v. gâscă ş. d.
GÂNSCĂ s. f. (ş. d.) }

GÁNŢĂ s. f. (Entom.) *Mouche.* — Muscă. [Şì: **guântă** s. f.] H. XVI, 21.

GÁNŢĂ s. f. v. cange.
GÂNZÉIU s. m. v. gânjeiu.

GĂOÁCE s. f. 1°. *Coque.* 2°. *Coquille.* 3°. *Œil du pain, du fromage.* 4°. *Cocon.*

1°. Coaja oului. *Găoci de ou.* DOSOFTEIU, V. S. 4, $_2$. *Să sparge gheoacea ei și iese puiul la lumină.* LOGHICA (a. 1826), ap. GCR. II 254/$_{14}$. *La nouă-sprezece zile* [puii] *ciocnesc găocile ouălor.* ECONOMIA, 105. *Du-te, neică, și te'ntoarce, Ca puișoru'n găoace.* BIBICESCU, P. P. 38. *Că nădejdea de la mine E ca găoacea de subțire.* RETEGANUL, TR. 155/$_7$, *Puiu' de găină de cântă în găoace, e năzdrăvan.* ȘEZ. I 19/$_{10}$. ## *A ieși din ghioace* = a scăpà de un rău. (Mârcina, în Ban.) ZANNE, P. IX 623. | *Pun palmele făcute găuace* (= ținute astfel ca să formeze o scobitură), *una lângă alta.* ȘEZ. IX 135. || P. anal. † Mitră. *Având de Dumnedzeu priimitoare găoace, fecioara alergă către Elisavetha.* DOSOFTEIU, ACATIST, 6, $_2$. | (Pop.) Organul genital la femeie. PAMFILE, J. I. Cfr. zgău.

2°. Coajă de nucă, de ghindă, de alună s. de alte fructe. *Ca ghinda când va cădeà den găoacea ei.* BIBLIA, ap. TDRG. *Văzù doi draci ducând o găoace de nucă într'o prăjină.* ALEXANDRIA, 136, cfr. ISPIRESCU, L. 167. *O găoace de cocos.* DRĂGHICI, R. 134. *Trecusem Oltul dincoace, C'o luntre cât o găoace.* TEODORESCU, P. P. 121. *Orîce nucă în găoacea sa:* fiecare subt acoperământul său. ZANNE, P. I 226. | Spec. *Ghioace* = Cămașa s. pleava bobului de grâu. DAMÉ, T. 57. | P. anal. *Au zărit pe nisip niște găoace de stridii.* DRĂGHICI, R. 43.

3°. Golul ce se face în pâne, în brânză, etc. din băsicile de aer produse în timpul dospirii. LB. *Pâneapădurii (= o ciupercă), de se rupe, are niște găurèle, ca gheocile de pâne.* H. IV 71. [Derivat: **găocit, -ă** adj. = plin de găuri (despre pâne, brânză, etc. LB.]

4°. S. m. Larvă de insecte? *Chilindrul... omoară goangele, găocii și viermuleții cei stricători holdelor.* ECONOMIA, 25.

[Pronunț. *gă-oa-ce.* | Plur. *-oci.* | Și: (+ *ghioc*) **gheoáce, ghioáce.** I. IONESCU, M. 93, ODOBESCU, II 502, HODOȘ, C. 58, ȘEZ. IV 153^b/$_5$, MARIAN, O. II 377, **ghioácă** TDRG., **zghioácă** s. f. *Sdïoacă de nucă.* MARIAN, NU. 248.]

— Presupune o formă **gaucă* < lat. galla „noix de galle", care pe lângă alte înțelesuri, are în unele limbi romanice (d. e. calabr. *galla,* brescian *gaöm,* cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3655, 3657) tocmai sensul de „găoace verde de nucă". Cfr. desghiocà.

GĂOÁZĂ s. f. *Trou. Anus.* — Gaură, bortă. *Din găoază, din rogoz O ieșit îst făt frumos.* MARIAN. NA. 251. *Găuadza șărpilui.* GRAIUL, I 448, ȘEZ. II 209/$_{28}$. || Spec. Gaura curului, anus. ANON. CAR.; cfr. PAMFILE, J. II 363. | Canalul vaginal. ȘEZ. II 228/$_{23}$. [Pronunț. *gă-oa-ză.* POLIZU și DDRF. dau și înțelesul de „cloacă". | Și: **găóz** s. a. ION CR. III 87; formele *gloază* și *găvoază,* citate de CIHAC, II 661, nu se pot atestà, cfr. însă găvozit.]

— Etimologia necunoscută (tulpina pare a fi **gaucă,* de aceeași origine ca în *găoace,* sau din lat. *cava* „scobită", precum propune TDRG., cfr. gaură; terminația ar puteà fi sufixul dimin., de origine albaneză, *-ză.* Posibil însă că avem a face cu o formație glumeață din **găoáră* = *gaură* + bulg. *gȣz* „cur").

GĂOCÍT, -Ă adj. v. găoace.
GĂÓZ s. a. v. găoază.

GÁPLĂ s. f. (Min.) *Machine à molettes.* — (În Munții apuseni) Mașină de extracție pe care o învârtesc caii. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

— Din germ. Gapel (pentru *Göpel*), idem. Borcia, *Jahresber.* X 189.

GAR interj. — Interjecție onomatopeică imitând strigătul cioarei. Cfr. cârr. *Cioara cât să-i cauți măcar, Ea tot îți va zice: gar!* (se zice celor proști și neînvățați, cărora orîcât li s'ar vorbì despre un lucru, ei tot a lor o țin). PANN, ap. MARIAN, O. II 37; cfr. ROMÂNUL GLUMEȚ, I 58/$_{21}$. | (Fam.) Poreclă de batjocură pentru țigani. *Când cinevà vreà să batjocorească vr'un țigan, îi zice vorbe de acestea... Cioar r r r r! Gar r r r r! Crau u u u u!* ȘEZ. III 36/$_{24}$.

GAR s. m. v. gară[1].
GÂR, GÁRA interj. v. cârr.

GÁRĂ s. f. *Cendre de paille.* — (Ban., sârbism) Cenușa de paie ce se rădică în aer de para focului: *Multă gară a rămas din paiele arse.* LIUBA. *Jirezile fură arse, dar grâul nu se alesese de o parte, ci se făcuse tot numai scrum și „gară"..* CĂTANĂ, P. B. 86. | Fig. Cenușă, praf, pulbere. *Dac'or face cu sabia de trei ori cruce peste tine, Atunce te-i face gară.* ALEXICI, L. P. I, 258/$_{18}$. [Și: **gar** s. a. Com. PETROVICI.]

— Din sârb. gar „cenușă de paie".

GÁRĂ s. f. *Médisance.* — (Mold., Bucov.) Clevetire. *Vin acum la a doua gară ce s'a ridicat în contra mea.* KOGĂLNICEANU, ap. CIHAC, II 114. *Să se limpadă... De gară, De strigare.* MARIAN, V. 154. *Să te ferească Dumnezeu de gara Sucevii* (zicătoare din Bucovina). MARIAN.

— Din pol. gwar(a) „zgomot".

GÁRĂ s. f. *Gare.* — Stațiune de drum de fier, cu o clădire în care călătorii așteaptă trenurile și unde se depun mărfurile; cfr. haltă. [Familia: **garáj** s. a. 1°. Punerea unui tren în gară. *Linii de garaj.* GHICA, S. 451. 2°. Clădire s. magazie pentru adăpostire s. vânzare de automobile și biciclete.]

— *N.* din fran.

GARÁFĂ s. f. *Carafe.* — (Mold.) Sticlă de apă sau de vin umflată la mijloc, de obiceiu cu dop de sticlă, cfr. clondir. *Aduc câteva garafe de vin.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVIII 83. *Ah! garafa pântecoasă doar de sfeșnic mai e bună.* EMINESCU, N. 42. *Garafă cu vin.* CREANGĂ, A. 95. *Înainte vreme, măsurile cu care se vindeà în crâșmă, ocile, gărăfile* (= jumătate de ocà) *și litrele erau... de lut.* PAMFILE, I. C. 391. | P. ext. Conținutul ei. *Două sau trei garafe turnate într'un poloboc.* I. IONESCU, C. 203. *Într'o vreme, către sfârșitul gărăfii de al doilea.* SADOVEANU, P. S. 61. [Plur. *garafe* și *gărăfi.* | Și (din fran.): **caráfă** s. f. PANN, P. V. II 8. | Diminutivul: **gărăfioáră** s. f. *Să beau din gărăfioară.* SEVASTOS, C. 148/$_8$, cfr. MARIAN, Î. 363.]

— Din n.-grec. γαράφα, idem (de origine arabă).

GĂRĂGÁIE s. f. v. cârr.
GÁRA-GÁȚA interj. v. caragață.
GÂRÂÍ vb. IV$^{(a)}$ (ș. d.) v. cârâì ș. d.
GARÁJ s. a. v. gară[3].

GĂRÂNĂ s. f. *Taillis.* — (Ban. și Mehedinți) Locul unde s'a tăiat o pădure și au rămas numai buciumi. Com. A. COCA, cfr. curătură. *Gărână* se zice la pădurea cea tânără. LIUBA. Cfr. lăstar. *Ciobanii... merg cu vitele în munte, gărâni sau câmp.* H. IX 6. [Plur. *-râni.*]

— Înțelesul original pare a fi „curătură" și deci cuvântul poate fi înrudit cu slav. garati „a arde" (*garanz* „ars"). Cfr. gariște.

GARÁNT, -Ă s. m. și f. *Garant.* — Persoană sau lucru care asigură ceva cuivà. *Puterile garante.* ODOBESCU, III 455. | Spec. (Jur.) Chezaș, cel care răspunde cu averea sa pentru datoria altuia; care pune cauțiune. *Solvabilitatea unui garant.* HAMANGIU, C. C. 414. [Derivate: **garantà** vb. I^a. 1°. A da garanție pentru un lucru, spec. pentru plata

datoriei altuia. 2°. A apără o persoană s. un lucru în contra oricărei întâmplări. *Legea... să garanteze pe fiecare în drepturile sale de proprietate.* I. IONESCU, M. 260. *Garantarea independenței.* MAIORESCU, D. IV 304; **garanție** s. f. 1°. Obligațiune legală sau convențională, în virtutea căreia o persoană trebue să apere, să răspundă, să indemnizeze pe o altă persoană de o evicțiune, de o turburare, de o pagubă oarecare. ENCICL. R.; chezășie, cauțiune, † adeverință (2°). *Pre garanția Rusiei.* URICARIUL, I 179/24. *A vinde cu s. fără garanție. Invenție brevetată, fără garanția guvernului.* P. ext. (Concret) Obiectul depus garanție; gaj. 2°. Mijloace de asigurare în contra unei eventualități supărăcioase. *Garanție pentru o inteligentă susținere a intereselor statului.* MAIORESCU, D. III 46.]

— *N.* din fran.

GĂRÁȘ † s. m. (ș. d.) v. **grosiță** ș. d.

GĂRẮȚĂ s. f. *Poisson.* — (Putna) Un soiu de pește. H. XI 488, 504. [Plur. *gărâți* ib. XI 437 și *găriți* ib. XI 517. | Șî: **gârít** s. m. GRAIUL, I 431; **garíție** s. f. I. IONESCU, P. 365.]

GẤRB s. a. v. **gârbă.**

GẤRBĂ s. f. 1°. *Dos.* 2°. *Insistance ennuyeuse.*

1°. † Spate, spinare, cfr. cârcă. *În gârba mea lucrară păcătoșii.* CORESI, PS. 361 (= În cerbice[a] me[a] PSAL. SCH.). [Dușmanii] *ar vrea să-m[i] mănânce carnea de pre gârbă.* DOSOFTEIU, PS. 81.

2°. Fig. Stăruință supărătoare. ION CR. I 121. ‡ **A se ținea gârbă de cineva** = a se ținea scaiu (propriu: a sta în cârca cuiva). *Omul rău... se ține gârbă de tine.* ION CR. IV 86. | **Dă gârba 'n casă** = nepoftit. PAMFILE, J. II.

[Șî: **gârb** s. a. = cocoașă. DICȚ.]

— Din slav. **гърбъ** (paleosl. „spate", bulg. „cocoașă"). Cfr. gârbov.

GÂRBĂCÉL s. a. v. **gârbaciu.**

GÂRBĂCÍ vb. VI[a]. *Fouetter.* — (Rar, numai în DICȚ., probabil după fran. „cravacher") A bate cu gârbaciul. [Șî: (cfr. ung. *korbácsolni*) **corbăci.** *Atâta l-au corbăcit, până ce s'au rupt... carnea de pe dînsul.* ȘINCAI, HR. III 131/10, cfr. I 215/35. | Derivat: **gârbăceálă** s. f. = bătaie cu gârbaciul.]

— Derivat din **gârbaciu.**

GÂRBÁCIU s. a. *Fouet, cravache.* — Biciu, mai ales de curele, une-ori cu vârfurile plumbuite (în timpurile vechi și din vână de bou, servind ca instrument de tortură); p. ext. jărdie, nuia de bătaie. PAMFILE, J. II. *O bătu cu 16 gârbace, vine crude de bou.* DOSOFTEIU, V. S. 232,2. *Să cercă cu gârbace de bou să domolească tăria credinții lor.* id. ib. 4, cfr. 20, 135,2, 101. *O bătură cu gârbace.* MINEIUL (1776), 187¹/1. *Radul-vodă... au și zis Armașului „iei gârbaciul" și au pus de i-au dat 300 de toiege.* M. COSTIN, LET. I 257/35. *Începù a-l bate cu gârbacele pe spate.* PANN, P. V. I 108. *Gârbaciul cu două-spre-zece sfârcuri de plumb.* FILIMON, ap. ȘIO. *Dorobanți cu gârbace...* ODOBESCU, I 73/4. *Se auzeà gârbaciul rotașului pocnind.* ZAMFIRESCU, R. 240. *Vorbele... l-usturaseră ca o plesnitură de gârbaciu în obraz.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 71. *În ajunul Sf. Vasile, fiecare flăcău se pregătește de un gârbaciu (= biciu mare și gros) făcut din fuior de cânepă.* MUSCEL, 13. *Sfârcul gârbaciului.* MATEESCU, B. 73. ‖ P. ext. Lovitură de gârbaciu. *Începe să-i care... gârbace 'ndesate.* PANN, P. V. II 101. [Șî: **cârbáciu** DICȚ., **corbáciu** s. a. ANON. CAR., VICIU, GL. 25, MARIAN, SE. I 14, PAMFILE, J. III 37. *Flagelul sau corbaciul.* ȘINCAI, HR. I 136/3. *Îl bate cu coada corbaciului.* ȘEZ. VI 120; cfr. REV. CRIT. IV 28; **zgârbáciu** s. a. (cfr. zbiciu). *Mi-l bate... cu sfârcul zgârbaciului.* MAT. FOLC. 73; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 206, 247, ȘEZ. III 65/13; (Bucov.) **scorbáciu** s. a. *Pe... feciori.., mânându-i cu scorbacele, ca pe niște oi la căsăpie.* MARIAN, TR. 262; cfr. id. SE. I 24, NU. 598. | Diminutiv: **gârbăcél, zgârbăcél** s. a. *Și scoase un gârbăcel, Un gârbăcel mititel, Pe trei locuri plumbuit, Câte-o litră de argint.* PĂSCULESCU, L. P. 263, MAT. FOLC. 39. *Zgârbăcel de plumbăcel.* ȘEZ. III 65/14; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 172, 204.]

— Din turc. **kyrbač,** idem (direct s. prin mijlocire slavă ori ungurească: bulg. *gŭrbač,* pol. *karbacz, korbacz,* rut., sârb. *korbač,* ung. *korbács*).

GẤRBAV, -Ă adj. v. **gârbov.**

GÂRBÍ vb. IV[a]. *Aboyer.* — (Transilv. de nord, Maramureș, Bucov.) A lătră (în batjocură, și despre oameni). VAIDA, MARIAN, VICIU, GL. *Gârbește ca cânile.* VICIU, GL. *„Încă mai gârbești?" răcnì atunci ciobanul turbat de mânie.* MARIAN, T. 318. *În pădure naște, în pădure crește, Vine-acasă și gârbește?* (= Melița) GOROVEI, C. 225; VICIU, GL.

GÂRBÍ vb. IV[a] intrans. 1°. *Attaquer, se ruer* (sur). 2°. *S'opposer.* — (Mold.)

1°. † (Numai la DOSOFTEIU) A năpădì, a năvălì asupra cuivà. *Pre un câne turbat, ce-i gârbisè să-l muște, l-au omorît.* V. S. 60,2. *Acei păgâni gârbiră cu sabii de le omorîră.* ib. 50,2. *Gârbì odînăoară de o surpă gios.* ib. 93,2. *Mi-ai scos din lei mișelul mieu de suflet, Ce gârbiià pregiur mine.* PS. 186.

2°. *A gârghì* = a se împotrivì. ION CR. II 109.

GÁRBIȚĂ s f. (Bot.) v. **gârbiță** (4°).

GẤRBIȚĂ s. f. 1°. *Garrot.* 2°. *Peau du cou* (chez les bœufs). 3°. *Limodore à feuilles avortées (Limodorum abortivum).*

1°. (La animale) Partea gâtului unde sânt adunate și ridicate oasele umerilor în capul șirii spinării (COSTINESCU), grebenii calului, grumajii boului, ceafa, partea dinapoi a gâtului (PĂSCULESCU, L. P.), cfr. DAMÉ, T. 32. *De junghetura gârbiței.* (Romanați) PĂSCULESCU, L. P. 247. | Fig. (La oameni) Cerbice, fig. trufie, ifos PAMFILE, J. III (în expresiunea): **A muià cuivà gârbița.** *Astfel Ștefan muiè gârbița și înfrânse trufia spurcaților Agareni.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Și-i dete după ceafă vr'o câțiva pumni de ceia înghesuiții, de-i muiè gârbița.* ISPIRESCU, ib.

2°. (Ban., Mehedinți) Pielea care atârnă la gâtul boilor. GR. BĂN., N. REV. R. (1910), 86; DAMÉ, T. 32.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă din familia orhidaceelor cu tulpina acoperită de solzi și cu flori mari violete. PANȚU, PL. [Șî: **gárbiță** s. f. ib.]

4°. *Gârghiță* = o parte a căruții. H. XII 31.

[înțelesul de: un fel de pasăre din familia palmipedelor, la BARCIANU, DDRF. e suspect și avem a face, probabil, cu o eroare, în loc de *gârliță.*]

— Din sârb. **grbica** „cocoașă mică" (și planta „lepidium").

GÂRBOV, -Ă adj., subst. *Voûté.* — (Despre spinarea omului) Încovoiată, adusă, (despre oameni) cu spinarea adusă, încovoiată (mai ales de bătrânețe, fără a fi propriu zis cocoșați s. gheboși). *O muiare gârbovă.* VARLAAM, C. 354, *(gârbovă)* 355,2. *Cel gârbovù.* BIBLIA (1688), 26. *La statul trupului său erà gârbov, ghebos și la cap cucuiat, cât puteai să zici că este adevărat Isop la cap.* M. COSTIN, LET. I 302/1. *Bătrânul gârbov.* ALECSANDRI, P. II 354; cfr. OLLĂNESCU, H. O. 238, I. NEGRUZZI, II 48, VLAHUȚĂ, P. 103. *O babă gârbovă de bătrânețe.* CREANGĂ, P. 159; cfr. 190, SBIERA, P. 146/23. *Nenea Stan gârbovul?* (= Drumul). GOROVEI, C. 135. | Subst. *De va zice neștine altuia „gârbove", să va certà.* PRAV. MOLD.

129. *Uite ce vorbește gârbovă și neputincioasa!* CREANGĂ, P. 191. [Femininul și: *gârboávă* PAMFILE, J. II, **gârboviță** s. f. = babă gârbovă. POLIZU. | Și: **gârbav** † ANON. CAR.]
— Din paleoslav. grъbavъ, idem.

GÂRBOVEÁLĂ s. f. v. gârbovì.

GÂRBOVEÁNĂ s. f. *Articulation du genou. Pied.* — (Ban., Hațeg) Îndoitura genunchiului. REV. CRIT. III 155. || P. ext. Partea dindărăt de subt genunche. LIUBA. | (La plur.) Picioare. *Mă dor gărbovenele.* Com. A. COCA. || Partea piciorului de la genuchiu în sus. VICIU, GL.
— Derivat din **gârbov**.

GÂRBOVÉNIE s. f. v. gârbovì.

GÂRBOVÍ vb. IV[a]. *(Se) voûter.* — Trans. (Complementul e spinarea, umerii) A încovoià, a îndoì, a cocoșà. *Și umărul lor pururea îl gârbovește.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Însărcinarea asta plinind de multe ori, Spinarea-mi gârbovisem.* C. NEGRUZZI, II 233. || Refl. (Subiectul e omul) *Acela ce la masă pe cărți se gârbovește.* C. NEGRUZZI, II 175/14. *Ei se gârbovesc.* ISPIRESCU, U. 26/15. | (Subiectul e spinarea) *Mi s'a gârbovit spinarea.* [Derivate: **gârbovít, -ă,** (rar) **îngârbovít, -ă** adj. = (ajuns) gârbov. *Părinții cei gârboviți subt sarcina anilor.* MARCOVICI, D. 180. *Un moșneag gârbovit de bătrânețe.* C. NEGRUZZI, I 119, cfr. ODOBESCU, III 319/4, ȘEZ. III 235/16. *D-ta în curând ai s'ajungi... cu trupul gârbovit, și cu tufă'n buzunar.* ALECSANDRI, T. 754. *Moș îngârbovit.* COȘBUC, F. 117, cfr. 70. *Un sihastru alb ca oaia de bătrân și gârbovit de spate ca o leucă.* RETEGANUL, P. V 79/11. *Babă gârbovită.* ZANNE, P. IV 527; **gârbovítor, -oáre** adj.; **gârbovíre** s. f.; **gârbovitúră** s. f. PONTBRIANT, **gârbovíe** s. f. *Gârbov[i]a, care adese se iscă [la cai] din pricina șelei.* FILIPESCU, ap. TDRG., **gârbovénie** s. f. ANON. CAR., **gârbovínă** † s. f. LB., **gârboveálă** s. f. COSTINESCU.]
— Derivat din **gârbov**.

GÂRBOVÍNĂ s. f. v. gârbovì.
GÂRBOVIȚĂ s. f. v. gârbov.
GÂRBOVITÚRĂ s. f. v. gârbovì.
GÂRCÂÍ vb. IV(a) v. cârâì.
GÂRCĂLÓD s. m., **GÂRCHIÁN, GÂRCHIÁN** † s. a. } v. gâtlej.
GÂRCIU s. a. v. zgârciu.
GÂRCLÁN s. m., **GÂRCLÁNȚ, GÂRCLEÂN, GÂRCLEÁNȚ, GÂRCLIÓD** s. a. } v. gâtlej.

GARD s. a. 1°. *Clôture.* 2°. *Treillis. Gord.* 3°. *Jardin.* 1°. Nume generic pentru împrejmuirea care desparte o proprietate de alta, bătătura de grădină, determină locul destinat pentru țarcul s. ocolul vitelor, etc. *Gârdul* obicinuit se face din împletituri de nuiele s. ostrețe (cfr. cununĂ) ce se petrec în jurul unor pari bătuți în pământ; sânt însă și *garduri* de spini, de bolovani, de târși (cfr. săciu), de scânduri (cfr. zăplaz, uluci), de prăjini, etc. (cfr. stobor), sau de plantații de arbuști deși și spinoși, în care caz se numesc *garduri vii. Gardurile* se trec pe pârl(e)az. Cu *gard* se ocolește, se îngrădește s. se împrejmuește un loc. *Nu e căderе gardului, nece prilaz, nece strigare întru ulițele lor.* CORESI, PS. 391. *Eră pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci, de-i băteà și-i căzneà cu capetele prin garduri.* NECULCE, LET. II 239/7. *Au ocolit el locul acela... cu gard bun.* DRĂGHICI, R. 52. *Gardul uscat și gardul viu.* ECONOMIA, 115. *Gard de zid.* ib. 116. *Un bordeiu urît și acoperit cu gunoiu de cal. Împrejur gard nu eră, ci numai niște lungi țerușe ascuțite.* EMINESCU, N. 19. *Sosirăm în curtea de gard a bisericuței de la Turbați.* ODOBESCU, I 401. *Ba Peneș-împărat, văzând Pe Barbă-cot, piticul, stând Pe-un gard de-alături privitor, L'a pus la joc.* COȘBUC, B. 22. *Gardul țarinei.* id. F. 125. *Garduri streșinite cu spini.* CREANGĂ, P. 153. *Sărace dragostele Ciripesc ca pasările Pe toate gardurile, Subt toate streșinile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17. *Gardul viilor.* ib. 401. *Creșteți flori cât gardurile!* ȘEZ. I 47b/25. *Viile pe aici... sânt... îngrădite cu gard de nuiele sau gard-viu.* H. III 13. *Gardul care o înconjură* [văgăuna] *aveà o portiță.* ISPIRESCU, L. 58. *Mi-i rușine și de garduri ca să umblu eu în fiecare zi după câte un bobuleu.* SBIERA, P. 180/18. *Nalt ca bradul, prost ca gardul.* ZANNE, P. I 123. *N'are a face banul birului cu gardul țarinei:* n'are a face una cu alta. ib. III 81. *Păsările fripte nu se găsesc în parii gardurilor.* ib. IV 69. *Îi pare gardul pârleaz* = fuge mâncând pământul. ib. III 162. *Gardul rău învață vita vicleană.* ION CR. I 57. *A legat cartea de gard* = a lăsat-o, a părăsit-o, nu mai pune mâna pe ea. PAMFILE, J. II. ‡ *Copil făcut după gard, copil de după gard, de la umbra gardului* = din flori. *Propteaua gardului,* cfr. propteà. **A sări (peste) garduri** = (despre bărbați) a umblà după femei, (despre femei) după bărbați. ZANNE, P. III 165. *Apoi doar eu nu-s de acèle de care crede el; n'am sărit peste garduri niciodată de când sânt.* CREANGĂ, P. 28. **A-și pune gard la gură** = a tăceà. ZANNE, P. II 183. *Florico, pune-ți gard la gură* [= tacă-ți gura], *că...* ALECSANDRI, T. 915. **A nimeri (s. lovì s. da s. a o vârì) cu oiștea 'n gard** = a face o prostie, una boacănă. *Dacă mergem tot așà hâța-hâța, o vârîm cu oiștea în gard.* CARAGIALE, ap. TDRG. *A nimerit ca Irimia cu oiștea 'n gard.* ZANNE, P. VI 166. **A legà pe cinevà la s. de gard** = a-l prosti. **Se ține de cevà ca orbul de gard** = orbiș. **Din gard (s. din gardul Mintulesei, Oancei, Răzoaiei, Bârlobrezoaei, Iloaei):** se zice (în diferite regiuni) când refuzi pe cinevà. CREANGĂ, GL., (cfr. explicarea locuțiunii la ZANNE, P. VI 194 și la TDRG). *Vrei bani? ți-oiu da din gard* (= nu ți-oiu da). PAMFILE, J. II. *Fata împăratului Roș nu se capătă așà de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ți-a da-o împăratul, dacă n'oi fi și eu pe acolo.* CREANGĂ, P. 244. || Spec. Țarcul împrejurul stogului de fân. DAMÉ, T. 37.

2°. Împletitură de nuiele. *Părețiì de gard lipit cu pământ sânt cei mai răspândiți.* APĂRAREA SĂNĂTĂȚII, ap. TDRG., cfr. PAMFILE, I. C. 420. | Spec. Împletitură de nuiele întrebuințată la prinsul peștilor. Ele sânt de mai multe feluri: *gard cu leasă* (ANTIPA, F. 98, 124, 190), *cu legănuș* (ib. 134), *cu limbi* (ib. 77, 114), *de piatră* (ib. 193); cfr. H. III 18.

3°. (Ponorel, Copand, în Transilv., ca la Aromânii din Olimp) Grădină. JAHRESBER. IV 267, cfr. grădioară.

[Plur. *garduri.* | Diminutive: **gărduléț** s. a., (în poezia pop.) **gărdurél** s. a. *Să dau foc la gărdurèle.* HODOȘ, P. P. 115; **gărdúș** s. a. (ad 2°) cfr. I. IONESCU, M. 85. *Capetele gărdușului vin învârtite împrejur.* ȘEZ. IV 116/35, (și numele unui joc de copii H. V 17), **gărdúț** s. a. (ad 1°). *Făcându-și mic bordeiaș și ocolind cu gărduț.* DOSOFTEIU, V. S. 17,4. *Gărdușul de nuiele.* HODOȘ, C. 105; cfr. GRAIUL, II 75; (ad 2°) ANTIPA, F. 40, 134.]
— Cuvânt străvechiu, înrudit cu alb. garθ, idem. (Dacă e împrumutat cumvà din limba albaneză, împrumutul acesta trebue să fie foarte vechiu, din timpurile când în limba albaneză se pronunța încà **gard,* deci e contemporan cu *brad,* iar nu cu *barză, viezure, zară,* etc. Cuvântul albano-român se rapoartă la slavul *gradъ* [cfr. îngrădì, grădină, grajd, ogradă] ca *baltă* la slav. *blato*).

GÁRDĂ s. f. *Garde.*
I. Abstr. Pază. *Făcuse de gardă la schelă și la cazarmă.* CONV. LIT. XLIII 922. *Soldat, intern, infirmieră de gardă.* || *Corp de gardă:* corp de soldați, care au de păzit cevà și, p. ext. casa în care stau.

Garda pieței: cazarma unde stau soldații însărcinați cu paza orașului, și unde mai e și o închisoare militară. *Vrei numai de cât să te odihnești la garda pieței?* CONV. LIT. ap. TDRG.

II. Concr. 1°. Soldați însărcinați cu paza unui comandant. *Garda personală a comandantului Armatei de Vest.* ZAMFIRESCU, R. 257. *O gardă de patru Arnăuți se orândui acasă pentru a-l păzi.* IORGA, L. II 138. *Garda imperială rusă, germană. Garda civică* (s. *națională.* MAIORESCU, D. III 146). *Cherestegiul.... este pătruns de demnitatea gardei civice.* id. CR. II 173. | *Gardă de onoare:* escorta unei persoane căreia i se fac onoruri militare. | *Gărzi:* păzitori, sergenți. GRAIUL, II 258.

2°. *Garda unei săbii,* partea de la mâner, care acopere și apără mâna. *Puse mâna pe garda săbiei.* ZAMFIRESCU, R. 260.

[Plur. *gărzi.* | Forme învechite s. vulgare (din rus. *gvardija*): **gărdie** STAMATI, D.; **gvărdie** N. COSTIN, LET. II 69; C. NEGRUZZI, I 21, 143; ODOBESCU, I 283; **guărdie** ALECSANDRI, P. P. 94; **gvărdă** CARAGIALE, T. II 69; (cfr. ung. *várda*) **vărdă** s. f. GRAIUL, II 109. | Familia: **gardián** (pronunț. *-di-an*) s. m. = păzitor, supraveghetor. *Aveà și erghelii cu gardiani.* MARIAN, Î. 5. | Spec. Supraveghetor într'un spital s. muzeu; impiegat polițienesc. *Se auzì glasul aspru al gardianului căpităniei.* DUNĂREANU, C. 94; **gardíst** (**gvardist, vardist** CARAGIALE, T. II 29) s. m. = agent inferior de poliție, care păzește („face de gardă") în oraș, ziua ori noaptea, sergent de stradă (mai mult în Munt.; în Mold. de obiceiu: *sergent* de zi, de noapte). *Dă bacșiș guardistului din poartă.* ap. TDRG.

— *N.* din fran.

GARDAGÍU s. m. — (În bălțile Dunării) Cel care așează și păzește gardul de prins pește; el e și un fel de scafandrier (fără scafandru), fiindcă, la anumite epoce, trebue să se dea, de câtevà ori pe zi, la fundul apei, ca să vadă de nu și-a făcut crapul drum pe subt gard. Com. GR. ANTIPA.

— Derivat din **gard,** prin suf. *-agiu.*

GÂRDÉIU s. a. *Petit troupeau.* — Turmă mică de oi ori miei. BUGNARIU, NĂS.

— Poate contaminat din *cârd* și *boteiu.*

GÁRDEN s. a. v. **gardină.**

GARDERÓBĂ s. f. *Garde-robe.* — Dulap, cameră în care se țin haine și tot ce trebue pentru îmbrăcăminte. *Zoe deschise garderobul său, alese o rochie.* C. NEGRUZZI, I 27. *Un spectator la teatru în garderob paltonu-și lasă.* MIREA, C. II 5. *Cuprinsul vrăjitei garderobe.* id. ib. 49. | P. ext. (Fără plur.) Hainele cuivà. *Șacșîri, șlicuri, mestii, giubèle și toată garderoba strămoșască.* RUSSO, S. 16, cfr. C. NEGRUZZI, II 202. [Și: **garderób** s. a. | Plur. *-roburi, -roabe.*]

— *N.* din fran.

GARDÍAN s. m., **GÁRDIE** s. f. v. **gardă.**
GÁRDIN s. a. v. **gardină.**

GARDINÁ vb. IV[a]. *Jabler.* — A face gardina la doagele de buți. (În Munții-apuseni, cu trecerea lui *n* intervocalic în *r*) *Să poți gardirà un ciubăr* FRÂNCU-CANDREA, M. 268. [Și: **gărdini** vb. IV[a]. DICȚ.]

— Derivat din **gardină.**

GÁRDINĂ s. f. *Jable.*

1°. Crestătura, scobitura sau șanțul făcut cu gărdinarul la capetele doagelor, în care se îmbucă marginea fundurilor unei buți. ȘEZ. II 228/$_{20}$; SIMA, M. *Dă-mi o țâr' de papură s'o bag la gardina butoiului, că cură.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 23. *În butie... prunele se pun cam până la o palmă și jumătate de gardină.* PAMFILE, I. C. 235.

2°. P. ext. Capătul sau marginea doagelor, de la fundul buților în afară (Zaharești, în Bucovina). Com. GRĂMADĂ; SIMA, M.; BUGNARIU, NĂS. *Apoi baba cu o mână ține cofa de toartă, iar cu cealaltă înfășoară... gardina cofei cu ștergarul cel lung.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 62. *Am pus-o în locul fundului, peste gardina bărbânței.* ION CR. IV 50. || P. ext. Colacul, butulăul s. ghizdul fântânii. PAMFILE, I. C. 467. *Gardina unei păduri* = marginea pădurii. BARCIANU, PONTBRIANT. | Strașina pălăriei. *Își îndeasă pe cap pălăria de paie cu gardini late, și pleacă.* (Bihor) LUC. III 331.

[Plur. *gardini* și *gărdini* POLIZU (gen. sing. *gărdinei* PAMFILE, I. C. 162). | Și: **gărdin, gárden** s. a. *Gărdiner... cu care se face în dogi gardinul buților.* LIUBA-IANA, M. 127, cfr. *(gardenului)* PAMFILE, I. C. 162. | Diminutiv: **gărdinúță** s. f. LB.]

— Cuvânt de origine germ. (*gargel, gergel,* idem), despre a cărui migrațiune cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3686 și TDRG.

GĂRDINÁR s. m. 1°. *Jabloire.* 2°. *Compas.*

1°. Instrument de tâmplărie cu care se fac gardinele vaselor de lemn. PAMFILE, I. C. 162; FRÂNCU-CANDREA, M. 100; DAMÉ, T. 88; ȘEZ. II 228/$_{25}$, H. III 475, 209, IX 429, XI 199, 517.

2°. Compasul buntarului. ȘEZ. II 228/$_{25}$.

[Și: (Ban.) **gărdinér** s. a. = oblu (gilău) cu trei tăișe (cuțite) și trei șăitaie, cu care se face în dogi gardinul buților. LIUBA-IANA, M. 127; **gardinéclu** s. a. H. XI 148.]

— Derivat din **gardină,** prin suf. nom. agent. *-ar.*

GARDINÉCIU, GĂRDINÉR s. a. v. **gărdinar.**
GĂRDINÍ vb. IV[a] v. **gărdină.**
GĂRDINÚȚĂ s. f. v. **gardină.**
GĂRDIOÁRĂ s. f. v. **grădină.**
GARDÍST s. m. v. **gardă.**

GĂRDUÍ vb. IV[a]. *Enclore.*—A îngrădi, a împrejmui cu gard. *Ajunseră la o grădină gărduită cu zid de aramă.* ISPIRESCU, L. 236. *Nația cere apărare, cât va hi gărduită de hotare.* JIPESCU, O. 88.

— Derivat din **gard,** prin suf. *-ui.*

GĂRDULÉȚ s. a. v. **gard.**

GĂRDURÁRIȚĂ s. f. (Ornit.) Oiseau. — Pasăre de mărimea pitulicei, având coloare cenușie. H. IV 50.

— Derivat din *garduri* (pluralul de la gard), prin suf. *-ariță* (propriu: care se ține prin garduri).

GĂRDUREL, GĂRDÚȘ s. a. v. **gard.**
GĂRDÚȚ s. a. v. **gard.**
GÂRGĂ s. f. v. **cârcă.**
GÂRGÂÍ vb. IV[a] v. **gâgâi.**

GARGALÁIE s. f. Când taie porcii..., atunci se zice că fac *gargalaie.* VICIU, GL.

— Onomatopee.

GÂRGĂLÁNCIU subst. Drăgaica se joacă așà: 4 femei, una numită mireasă, una *gârgalanciu* și 2 schimbătoare, împodobite cu flori... H. II 246.

GÂRGÂLIȚ, -Á adj., **GÂRGĂLIȚĂ, GÂRGĂLIȚĂ** s. f. (ș. d.) (Entom.) v. **gărgăriță** ș. d.
GÂRGĂLÓȚ s. a. v. **gâtlej.**

GARGÁRĂ s. f. *Action de se gargariser. Gargarisme.* — Acțiunea de a se gargarizà. *A face gargară* = a se gargarizà. *Să facă gargară, dacă are cel pierit în gât.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 39. *A cam răgușit Ș'ar vreà să fac' o gargară.* TEODORESCU, P. P. 131[b]. || P. ext. Lichidul, medicamentul, cu care se face gargară. *Ceaiu de jaleșiu... se ia ca gar-*

gară. MAT. FOLC. I 701. [(Popular) și: gâlgără s. f., ap. TDRG.]

— Din n.-grec. γαργάρα, idem.

GÂRGĂRĂ s. f. (Entom.) } v. gărgăriță.
GÂRGĂRICIÓS, -OÁSĂ adj. }
GÂRGĂRICÍT, -Ă adj. }

GARGARISEÁLĂ s. f. } v. gargarizà.
GARGARISÍ vb. IV[a] }

GÂRGÁRIȚ, -Ă adj. v. gărgăriță.

GĂRGĂRIȚĂ, GÂRGĂRIȚĂ s. f. (Entom.) 1°. *Charançon (Calandra granaria)*. 2°. *Bruchus pisi*. 3°. *Tinea granella*. 4°. *Coccinella septempunctata*.

1°. Gândac mic de coloare roșietecă-cenușie, care trăește mai ales prin magazinele și grânarele puțin aerisite; este foarte stricăcioasă bucatelor. MARIAN, INS. 90; cfr. H. I 21, IV 54, 85, VI 208, X 151, 68, XIV 104, etc.; ANON. CAR., ECONOMIA, 58. *Porumbul are multe racile, se încinge, face gărgărițe...* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 657. | Viermi de porumb și alte cereale, din care ies gărgărițele. H. IV 85. | Se mai numește: *Gărgăriță de pâne, de bucate, neagră*. MARIAN, INS. 90. Cfr. călugăriță.

2°. *Gărgăriță (de mazăre, de bob, de grâu, neagră)* = **măzărar**. ib. 84, 85.

3°. *Gărgăriță (de bucate)* = **molie de bucate**. | *Gărgăriță (albă)*=larva fluturașului numit *molie de pâne* (s. *molie de bucate, molia bucatelor*). ib. 302.

4°. *Gărgăriță (măgărească)* = (Munt.) **buburuză**. *Gărgăriță, Mărgăriță, În cotro vei zburà, Acolo m'oiu însurà*. idem, 106, 112.

[Accentuat și: *gârgăriță* TDRG. | Și: **gărgăliță, gârgăliță, gâlgăriță** PAMFILE, J. I 364, **gârgără** s. f. (Fig.) *Frunză verde pălămidă, Plină-i țară de omidă, De omidă ungurească Și de gârgără săsească*. ALECSANDRI, P. P. 319/4. | Derivate: **gărgăriós, -oásă** s. **gărgăliós, -oásă** adj. = ros, pătruns, mâncat de insecte, de viermi; viermănos; plin de gârgărițe. MARIAN, INS. 95; (Ban.) **gârgăricios, -oásă** adj. = (om) fără fire, sec. LIUBA; (vită) lacomă. VICIU, GL., **gărgăricít, -ă** adj. *Un uscătiv gărgăricit*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 658. (Substantivat) *Împestrițatule Și împelițatule, Gărgăricitule Și de molii mâncatule*. TEODORESCU, P. P. 125, **îngărgărițát, -ă** adj. = găurit de gărgărițe. MARIAN, INS. 95. | Adjectiv postsubstantival: **gârgăríț, -ă** (**gârgăliț, -ă** VICIU, GL.) = (despre oameni și vite) foarte lacom, mâncăcios, care lingărește prin toate oalele și mănâncă din toate. MARIAN, INS. 95. (Substantivat) Animal foarte blând, care vine după om, mănâncă din mână, etc. Se zice despre pripașii rămași de mici fără' de mamă și care se deprind a suge la alte vite. *Gârgariț* se mai zice și omului muieratic (Munții Sucevii, în Mold.). ȘEZ. V 75.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Unguri *gergelice* și la Ruteni *gergelića*, pe care Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI, 586-587, le crede împrumutate de la Români, iar despre cuvântul românesc, că ar fi derivat din lat. *gurgulio* = *curculio*. Cfr. și sârb. *gagrica* și sinonimul românesc: curculez).

GĂRGĂRIȚÓS, -OÁSĂ adj. v. gărgăriță.

GARGARIZÁ vb. 1[a] refl. *Se gargariser*. — A-și spălà, a-și clăti gâtlejul cu un lichid, a face gargară. [Și: (din grec. γαργαρίζω) **gargarisì** vb. IV[a]. | Derivat: **gargariseálă** s. f. (în glumă) Băutură. *Am asudat. Trebue să mă dau la o gargariseală*. CARAGIALE, T. II 126.]

— *N.* din fran.

GÂRGĂUÁN s. m. v. gărgăun.

GĂRGĂÚN, GÂRGĂÚN s. m. (Entom.) I. 1°. *Frelon (Vespa crabro)*. 2°. *Rapace*. II. *Pou*. III. *Bombus terrestris*.

I. 1°. Viespea cea mai mare, mai stricăcioasă și mai primejdioasă dintre toate celelalte, care, când zboară, zbârnâe tare. Aripele și inelele de pe burtă îi sânt galbene; celelalte părți ale corpului sânt cenușii. După localități, *gărgăunul* poartă numiri deosebite: (Munt.) bărzăun, bărzgăun, bâzgar, bâzălău, albina-țiganului, viespe-bondăreasca, viespe-gărgăune; (Transilv.) barzaon și găun; (Ban.) bândaon, bârnăuz, albina-țiganului, (Biharia) găun și găunoiu; (Bucov.) viespoiu, viespar și viespar-rău. MARIAN, INS. 200; cfr. H. II 143, 243, IV 85, X 465, 535, etc. *Loc plin de viespi și gărgăuni și tăuni și țânțari*. DOSOFTEIU, V. S. 78,$_2$. *Pre tăuni și pre gărgăuni împreună să rîdicăm*. CANTEMIR, IST. 165. *Sânt tot felul de muște, apoi strechii, lăcuste, bondari, cărăbuși și gărgăuni*. MARIAN, O. I 61. *Prinde odată un gărgăune*. FUNDESCU, L. P. 161/$_{12}$.

2°. Fig. (Despre oameni) Lipitoare, lacom, hrăpareț. *Vrei să iei și pielea de pe mine ca un gărgăun*. MARIAN, INS. 212. | Oamenilor avuți, avari și mândri li se zice *gărgăuni*. H. II 117. || (Despre copiii din cale afară răi și mâncăcioși) *Are o mulțime de gărgăuni, care îi fac viața amară*. MARIAN, INS. 212. || Românii din Bucovina... și cei din Transilvania numesc pre Țigani, pentru marea lor îndrăzneală, cu care umblă la cerșit, *gărgăuni*. MARIAN, INS. 214. [În acest înțeles are și o formă fem.: **gărgăúnă**. ib. | Și: **gârgăuán**. MARIAN, SA. 222.]

Gărgăuni în cap (în legătură cu verbele: *a fi cu, a umblà cu, a avea, a-i intrà, vârî, scoate cuivà*) = toane, fumuri, idei curioase și extravagante care îi vin cuivà și de care nu se poate dezbărà (cfr. germ. Grille). *Cine știe ce gărgăuni aveà'n cap*. CONTEMPORANUL, VI 3; cfr. C. NEGRUZZI, III 41/$_{16}$; ROMÂNUL GLUMEȚ, I 48/$_{12}$. *Caută-ți de drum și nu umblà cu gărgăunii în cap*. CREANGĂ, P. 81. *Ți-au intrat în cap gărgăuni... Vrei s'agiungi senator!* ALECSANDRI, T. 1276; cfr. I. NEGRUZZI, IV 462, ISPIRESCU, L. 270. *Îi vări... gărgăuni în cap*. I. NEGRUZZZI, III 83. *Ia stați o leacă, să vă scot eu gărgăunii din cap!* CREANGĂ, A. 79, cfr. ZANNE, P. I, 479. *Până la o vreme-i vine omului în cap gărgăuni de însurătoare*. SEVASTOS, ap. TDRG.

II. (În glumă) Păduche. MARIAN, INS. 466. *Joacă, fată, ce-i jucà, Du-te-acasă și te-i la, Că de când nu te-ailăut, Gărgăuniite-au umplut!* MARIAN, INS. 471.

III. = **bârzăun**. MARIAN, INS. 195. *Gărgăun* = bondar. H. I 59.

[Pronunț. *-gă-ún*. | Și: **gărgăúne** s. m. | Derivat: (rar) **gărgăunós, -oásă** adj. = cu gărgăuni la cap. JIPESCU, ap. TDRG.]

— Cuvântul latinesc **crabro**, idem, a suferit în limbile romanice fel de fel de alterații (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 2293). Pe un vast teritoriu romanic găsim corespondente care se reduc la formele **grabrone* și **garabrone*, adesea cu al doilea *r* dispărut, prin disimilație (cfr. trientin. *grauń*, lombard. *galavron*, etc.). Aceste forme ar fi dat în românește **gră(r)un* s. *gără(r)un*, și se pare că din fuziunea lor cu sinonimul *găun* s'a născut forma *gărgăun*. (De altă părere e Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI, 587-588, care cel dintâi a studiat acest cuvânt și corespondentele lui romanice).

GĂRGĂÚNĂ s. f., **GĂRGĂÚNE** s. m. } v. gărgăun.
GĂRGĂUNÓS, -OÁSĂ adj. }

GÂRGLÉNCIU s. a. v. gâtlej.
GÂRGOÁȘĂ s. f. (Entom.) v. grângoașă.
GÂRGÓIU s. a. v. gurguiu.
GÂRGOLÓȚ s. a. v. gâtlej.
GĂRÍGĂ s. f. v. cărică.

GĂRI-GĂRI! interj. Interjecție onomatopeică, cu care se cheamă gâștele ca să mănânce. H. XII 27.

Nevasta... iese pe prisp'afară, Cu trei-patru boabe'n poală Şi strigă în gura mare Gâri-gâri, gâsculiţe. BIBICESCU, P. P. 77. [Şi diminutivul: **gâriuţă-gâriuţă!** Com. I. PAVELESCU.] Cfr. **gâle-gâle, hale-hale.**

GÂRI-MÂR interj. v. **câr.**

GÁRIŞTE s. f. *Prairie.* — (Răchita, comit. Caraş-Severin) Luncă, rât, fânaţ. VICIU, GL.

— La origine trebue să fi însemnat „curătură", fiind împrumutat din sârb. **gàrište** „loc unde a ars cevà"; cfr. **gară**[1], **gărână.**

GÂRÍŢ s. m., **GARÍŢIE** s. f. (Iht.) v. **gărâţă.**
GÂRIÚŢĂ interj. v. **gâri-gâri.**

GÁRJOB, -Ă adj. *(Re)courbé.* — Încovoiat, adus, strâmb. *Care cuptori aveà în sine, pre d'imbe părţi, ţăpi, ostii gârjobe.* DOSOFTEIU, V. S. $220/_{3}$. *Se taie toamna... toate viţele ceale gârjobe, şi dintr'însele se aleg atâtea cârlige, câte trebuesc gazdei spre sădit... Viţele ceale oable...* ECONOMIA, 153. [Şi: **cârjob, -ă** † adj. *O, dreptate sfântă, pune-ţi îndreptariul şi vezi strâmbe şi cârjobe lucrurile norocului!* CANTEMIR, IST. 107. | Derivat: **gârjobát, -ă, cârjobát, -ă,** (+ *cârlig*) **cârlobát, -ă,** (+ *coroiat*) **cârjoiát, -ă** adj. *Două fetişoare, Gârjobate la spinare, Bune de secerătoare.* MARIAN, NU. 769. *Spate tare cârjobate, Buze mari dăbălăzate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 343. *Strâmbătură cârlobată.* SPERANŢIA, ap. TDRG. *Ciocul lung şi cârjoiat.* ÎNVĂŢĂTORUL COPIILOR, ib.; **îngârjobà** vb. 1 refl. = a se încovoià. *Unde se pleacă şi se îngârjoabă* [mlădiţa] *de la buciumul ei, se creastă de-asupra.* ECONOMIA, 158 (cu part. -adj.) **îngârjobát, -ă (îngârjovát, -ă, încorjobát, -ă).** *Spate late 'ngârjobate.* MARIAN, NU. 13, *('ngârjovate)* ŞEZ. I $143^{b}/_{13}$. *Două cârji încorjobate.* GOROVEI, C. 156; (+ *încovoià*) **încârjoià** vb. I^{a} refl. = a se încovoià. *Au început a se încârjoià în toate părţile, de foame.* SBIERA, P. $311/_{8}$.]

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între **cârjă** şi **gârbov** (cfr. sârb. *kržav* „schilod, rău desvoltat").

GÂRJOBÁT, -Ă adj. v. **gârjob.**

GÁRLĂ s. f. 1°. *Bras* (de rivière). 2°. *Ruisseau.* 3°. *Lit* (de rivière).

1°. Braţ al unui râu s. fluviu. *Pevechii ostrovul iaste între gârlile Dunării.* CANTEMIR, HR. $261/_{25}$. *Fiind să ajungă în Focşani.... i-au ieşit înainte la gârlele Putnii.* AXINTIE URICARUL, LET. II $190/_{25}$. *Un loc cu vad de moară, pe o gârlă a Bistriţei.* URICARIUL, XIII $377/_{20}$. *Irigaţiunile cu apă scoasă din gârlele Putnei.* I. IONESCU, P. 18. | Spec. Crac de râu care e condus la moară. ŞEZ. VII 186.

2°. P. ext. Apă curgătoare (H. X 106), vale, pârâu (H. II 251), (une-ori) râu (H. II 251). *Ce să va naşte din Ovreai, în gârlă* (εἰς τον ποταμὸν) *să-l aruncaţi.* BIBLIA (1688), $39,_{2}$. *Sinan-paşa... l-au oborît după cal, în gârlă.* MAG. IST. II $231/_{2}$. *Gârla... Rinul. Gârla Ron.* GOLESCU, Î. 126, 137. *De la gârlă... Zgomotoşi copiii vin.* COŞBUC, B. 6. *O gârlă pe care umblau numai 500 de mori.* CREANGĂ, P. 242. *Îl dete pe gârlă.* ISPIRESCU, L. 66. *Pe luciul Dunărei, La scursurile gârlei.* ALECSANDRÍ, P. P. 124. *La maică-ta te-i duce... Când s'o 'ntoarce Gârla 'ncoace* (= niciodată)! TEODORESCU, P. P. 270. *Fetele pun în gârlă, în noaptea spre Botezul Domnului câte trei nuiele.* H. II 34. *Gârla se ceartă cu marea:* cel slab se ceartă cu cel puternic (Sibiiu). ZANNE, P. IX 477. *Fă-te frate şi cu dracu' până treci gârla.* ib. VI 583. *Nu te goli înainte de a ajunge la gârlă.* ib. III 174. *Să sloboază ploile, Să curgă ca gârlele.* TEODORESCU, P. P. 211. (De aci, în funcţiune adverbială) # **A curge gârlă** = din belşug, mult. *Capul de-ar fi sănătos că belelele curg gârlă.* CREANGĂ, P. 219; cfr. 153. *Una pe alta se îndemnau la treabă şi lucrul ieşeà gârlă din mânile lor.* ib. id. 7. *Prin şanţuri curgeà gârlă apa* (SANDU-ALDEA, D. N. 246), *minciunile* (ŞEZ. III $184/_{16}$). *Începù să gâlgâie sângele dintr'însul gârlă.* ISPIRESCU, V. $74/_{26}$. || Spec. (Pesc.) *Gârlă de chefalí* = canal într'o dună de nisip, pentru prinderea chefalilor mari. ANTIPA, F. 77.

3°. † (Impropriu, numai la CANTEMIR) Matca, albia unui râu. *Nilul în gârla sa cea din fire se coboară.* IST. $139/_{19}$; cfr. $138/_{2}$.

[Diminutive: **gârlíţă** s. f. *O gărliţă ce treceà pe subt niste pomi.* GORJAN, H. II 17, cfr. I. VĂCĂRESCU, P. $7/_{19}$, H. IV 82, 152, IX 387, XI 322; **gârloácă** s. f. PONTBRIANT. | Augmentativ: **gârlóiu** s. a. PĂSCULESCU, L. P. 71.]

— Din bulg. **гърло,** idem.

GÂRLÁN s. m. v. **gâtlej.**

GÂRLÁN, -Ă adj. (Mehedinţi; despre copii) Fără căpătâiu, care stă toată ziua pe drumuri şi pe gârlă (la scăldat). N. REV. R. (1910), 86.

— Derivat din **gârlă,** prin suf. calif. *-an.*

GÂRLÀNÓS, -OÁSĂ adj. cfr. **gâtlej.**
GÂRLÉCIU, GÂRLICIÓR s. a. v. **gârliciu.**

GÂRLÍCIU s. a. 1°. *Goulot.* 2°. *Entrée* (de cave, etc.). 3°. *Passage* par lequel sortent les brebis qu'on va traire. 4°. *Oeillard.* 5°. *Fond* (de nasse).

1°. Gâtul unei sticle. *Şipuri cu rachiu, cu astupuşuri de flori şi legate la gârliciuri cu aţă roşă.* MARIAN, NU. 499, cfr. Î. 157.

2°. P. anal. Intrare îngustă într'o încăpere mai largă:

a.) Intrarea în pivniţă sau în beciu. H. IV 157. *În fundul unei tinde întunecoase, se vede gârliciul povârnit al pivniţei.* ODOBESCU, I $126/_{29}$, cfr. GORUN, F. 101, ISPIRESCU, L. 10. *Zibal înfăşură... căpătâiul liber al laţului de butucul fix de la uşa gârliciului.* CARAGIALE, S. $151/_{21}$, *(gura gârliciului)* CREANGĂ, P. 10, cfr. SADOVEANU, P. S. 7, TEODORESCU, P. P. 625^{b}.

b.) Intrarea unui bordeiu, sala (tinda) la casele de la ţară; este acoperită cu pământ şi, de obiceiu, povârnită (Romanaţi). ION CR. IV 85. *Pe la ţară... leuza, în timpul facerii, este pusă prin gârlici, unde curentele de aer sânt violente.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 67. *Intrarea în bordeie se face pre un gârliciu, acoperit ca şi bordeiul.* I. IONESCU, M. 152. *În fundul gârliciului bordeiului se găsesc, într'o săliţă, vatra sau coşul...* MANOLESCU, I. 43. *Bordiaş fără gârliciu!* TEODORESCU, P. P. 331^{b}.

c.) Intrarea într'o peşteră. *Ne înfăţişarăm la gârliciul acei grozave peşteri.* GORJAN, H. II 206. *Gura, prin care se duce în aceà peşteră, se numeşte gârliciul pământului.* MARIAN, Î. 460.

d.) Intrarea îngustă a unui cavou s. băşti subterane. *Cercând, află uşa cea ascunsă, şi căutând, vădzù gârliciu adânc ca un puţ.* DOSOFTEIU, V. S. 221. *Din fundul groapei un gârliciu strâmpt până în faţa pământului costiş scoteà.* CANTEMIR, IST. 130. *Puţintica lumină ce intrà pe gârliciul acelii îngropniţi.* GORJAN, H. II 52.

3°. (Oier.; Mold.) Strungă, locul pe unde ies oile la muls. PAMFILE, I. C. 29; DDRF.

4°. (Mor.) Gaura din mijlocul pietrii alergătoare, prin care grăunţele, căzând din teică, trec între cele două pietre unde se macină. DAMÉ, T. 153.

5°. (Pesc.) Fundul vârşii. *Fundu'îndoit* [al vârşii] *vine desfundat (spart), asemănându-se cu o leică, şi mai poartă numele de gârliciu.* ŞEZ. IV 15; cfr. PAMFILE, I. C. 67.

[Plur. *-liciuri* şi *-lice.* | Şi: **gârléciu** s. a. MARIAN, NU. 698; (+ *gâtlej*), **gârlíj** s. a. (Răuşor, comit. Făgăraşului) VICIU, GL. | Diminutiv: **gârliciór** s. a. TDRG.]

— Din sârb. **grlić** „gâtul unei sticle".

GĂRLIGÁN s. m. v. gligan.
GÂRLÍJ s. a. v. gârliciu.

GÂRLIȚĂ s. f. 1°. *Chaîne.* 2°. *Enflure du cou* (chez les porcs). 3°. Oie sauvage.
1°. † Lanț de fier cu care se leagă de gât condamnații. *Nu numai piedicele în picioare, ce și gârlița în grumazi i s'au pus.* CANTEMIR, IST. 377.
2°. (Med.) Boală de porci, manifestându-se prin umflarea gâtului. Cfr. H. IX 85.
3°. (Ornit.) Două specii de gâști sălbatece: prima *(anser albifrons)* trece pe la noi toamna și primăvara în stoluri foarte mari; a doua *(anser minutus)* e mai mică și mai puțin obicinuită în țară.
— Cfr. sârb. *ògrlica*, bulg. *ogŭrlica* „podoabă la gât, guler".

GÁRLIȚĂ s. f. (Bot.) v. gârniță.
GÂRLÍȚĂ s. f. v. gârlă.
GÂRLOÁCĂ s. f. v. gârlă.

GÂRLOÁFĂ s. f. (Plug.) = schimbătoare (de la rotilele plugului). FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

GÂRLÓIU s. m. v. gârlă.
GÂR-MÂR interj. v. câr.

GĂRMĂȚ s. m. *Porc de deux ans.* — Porc de doi ani. H. VI 171.

GARMÓND adj. invar. (Tipogr.) *Garamond.* — Caractere tipografice (de mărimea aceasta).
— *N.* din germ. Garmond, idem < Garamond, turnătorul francez care le-a inventat.

GÂRNÁTĂ s. f. v. grenadă.
GÂRNEÁȚĂ s. f. (Bot.) v. gârniță.
GÂRNÉȚ s. m. { (Bot.) v. gârniță / (Îmbrăc.) v. brâneț.
GĂRNICIOÁRĂ s. f. v. garniță.

GARNISÍ vb. IV[a]. *Garnir.* — A completă un lucru cu accesorii s. cu podoabe, a împodobi. *Straie... garnisite cu fir.* ȘEZ. IV 3. *A garnisi o casă cu mobile, o pălărie cu pene, o rochie cu dantele, o friptură cu legume, o cameră cu tablouri.* [Familia: garnitúră s. f. = accesorii care garnisesc, cfr. găteli. *Garniturile cocoanelor la baluri.* GHICA, S. 54. *O garnitură de salon* d. ex. 2 canapèle, 4 fotolii și 12 scaune. *Garnitura unei haine, unei pălării, unei fripturi.*]
— *N.* după fran.

GÂRNIȘOÁRĂ s. f. (Bot.) v. gârniță.

GÂRNIȚĂ s. f. *Bidon.* — (Mold. și Bucov.) Vas de tinicheà. *3 garnițe [7½ ocà] de ovăz.* I. IONESCU, D. 527. *Nevasta... umplù garnița de cărbuni.* MARIAN SE. II 98, cfr. id. Î. 385. [Și: gârniță s. f. = vas, de tinicheà groasă, plumbuită (ION CR. II 163), doniță, șistar (ib. I 122). | Diminutiv: gârnicioáră s. f. = cofiță. MARIAN, SE. II 276.]
— Din slav. (cfr. paleosl. *grŭnŭcŭ*, rus. *gornécz*, sârb. *grnac* „oală", bulg. *grŭnci* „oale de pământ", polon. *garniec* „o măsură").

GÁRNIȚĂ s. f. v. garniță.

GÂRNIȚĂ s. f. (Bot.) *Quercus conferta.* — (Munt., Ban.) Un soiu de stejar, care formează păduri, mai ales pe șesuri; fructul său se numește ghindă. PANȚU, PL.; H. IV 83, V 34, IX 389, XI 26, com. LIUBA. *Vâlcele de apă, păduri de gârniță.* MSS., ap. TDRG. *Ioviță, Fecioraș de văduviță, Ce umblă pe subt gârniță.* PĂSCULESCU, L. P. 256. *Gârnița a 'mbobocit.* ION CR. III 113. [Înțelesul de „carpen" dat de PONTBRIANT, LM. și BARCIANU e suspect. | Și: (Mold.) gârneáță s. f. H. III 261, 398, (= stejar) XII 105. *În pădure domină gârneața și fagul.* I. IONESCU, P. 492. *Pădure... cu gârneață albă, de luncă.* id. ib. 410. *O gârneață subțire ce clătină încet.* SADOVEANU, SĂM. VI 334. *Furcile se fac din lemn tare: gârneață (stejar)...* PAMFILE, I. C. 143; gârnéț s. m. = stejar mic H. X 42; p. ext. par de gârneț, p. gener. par grosuț (și de alt lemn). CREANGĂ, GL. *Începe a ciocârti un gârneț de stejar din anul trecut.* CREANGĂ, P. 125, *(gârneț de fag)* ȘEZ. VII 105; (+ *gârliță*[1] 2°) gârliță s. f. = o specie de ceroiu; are un fruct aripat, numit [și el] *gârliță* și se dă cu lapte la porcii bolnavi (umflați la gât) de gârliță. H. IX 85. | Diminutiv: gârnișoáră s. f. *Subt tufă de gârnișoară Zace un voinic de boală.* REV. CRIT. I 554.]
— Din bulg. s. sârb. granica, idem; cfr. gorun.

GARNITÚRĂ s. f. v. garnisi.

GARNIZOÁNĂ s. f. *Garnison.* — Armată care ocupă (în vreme de războiu) un loc, spre a-l apără; p. ext. armată stabilită într'un oraș. *Dorobanii țineau garnizoana Capitalei.* URICARIUL, XXII 428. *Primi... în cetatea Husta... garnizoana românească.* BĂLCESCU, M. V. 412. *La București... am fost în garnizonă.* ALECSANDRI, T. 1222. [Și: † garnizón s. a. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255, ARHIVA R. I 105 (cu înțelesul impropriu de: soldat în garnizoană GOLESCU, Î. 121); garnizóná s. f. | Derivat: (neobicinuit) garnizoná vb. I[a]. IORGA, L. II 118.]
— *N.* din fran.

GAROÁFĂ s. f. (Bot.) *Œillet (Dianthus caryophyllus).*
1°. Plantă ierboasă cultivată pentru frumusețea și mirosul florilor. Și: flori-domnești (Transilv.), cuișoare, negină, negineà, sacfiu (Transilv.), văzdoagă (Transilv.). Din mulțimea speciilor ei, cele mai cunoscute sânt: garoafă-de-grădină (Dianthus caryophyllus), garoafe-de-câmp s. garoafe-sălbatice (Dianthus carthusianorum). *Garoafa sălbatecă este un fel de iarbă cu floare roșie și cu puțin miros* H. IX 142, garoafe-de-munte (Dianthus superbus). PANȚU, PL.; cfr. VICIU, GL., BARCIANU.
2°. P. ext. Floarea plantei. *Rozmarinii au verdeață Și garoafele roșeață.* BARAC, A. 46. *Trei garoafe p'aceeași tulpină.* ALECSANDRESCU, M. 81. *Garoafele ne îmbălsămau cu dulcele lor parfum.* C. NEGRUZZI, I 223. *Mirosul... unei garoafe roșii.* EMINESCU, N. 58, cfr. ALECSANDRI, P. P. 46[b], JARNÍK-BÂRSEANU, D. 108, cfr. ȘEZ. I 9[b]/₇; PĂSCULESCU, L. P. 204, H. II 207. || P. ext. Nume de vite. H. VI, 86. || *Pere garoafe* = un soiu de pere dulci, cu fața roșie dungată. ȘEZ. V 68/₈.
[Și: carofil s. m. DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG. *Foicică carofil.* TEODORESCU, P. P. 578. (DICȚ. mai dau formele: *garofíl* LB., *gariofil* ib., *garoáfilă* PANȚU, PL., *caronfil* POLIZU, *carofilă*, neatestabile). | Diminutive: garofloáră s. f. GCR. II 295; garofiță s. f. 1°. Cu înțeles desmierdător. *Sânt floare garofiță, Răsărită'n grădiniță.* ALECSANDRI, P. P. 33[b]/₂. 2°. Garoafe-de-câmp s. -sălbatice. PANȚU, PL. *Dediței și garofițe.* ALECSANDRI, P. III 55, cfr. BIBICESCU, P. P. 41. Specii: Garofiță-de-mare s. garofița-mării (Statice gmelini) = sică. PANȚU, PL.; garofițe-de-munte (Dianthus compactus) s. garofițe-de-grădină (Dianthus barbatus). ib. 3° = barba-Ungurului (Dianthus spiculifolius). ib. 4° = cuișoare (Dianthus chinensis și Dianthus carthusianorum). ib.]
— Cuvânt de origine grecească, răspândit și în celelalte limbi romanice (ital. *garofano*, fran. *girofle*, etc.). La noi e împrumutat sau direct din n.-grec. γαρόφαλον, sau prin mijlocire slavă (bulg., sârb. *karafil*, sârb. *gàrofal, garòfan, gàrofao, garòfi'e, gàrofuo).* Cfr. caramfil, calomfir.

GAROFLÁT s. m. (Bot.) Petite fleur lilas. — Mică floare de coloare liliachie ce răsare primăvara prin

câmpiile înțelenite. PĂSCULESCU, L. P. *Foaie verde garoflați, Trei voinici închivărați.* ib. 256, 295, 181. [Și: **garoflét** s. m. = o floare nedefinită. H. V 393.] Cfr. garoafă.

GAROFLÉȚ s. m. (Bot.) v. garoflat.
GARÓIU s. m. (Ornit.) v. garvan.

GÁROȘ, -Ă adj. *Tacheté.*—(Despre animale) Pătat pe spinare cu negru, iar pe piept și pe picioare cu roșu ori alb. *Culorile câinilor sânt: albi, negri, roșii, garoși.* H. XI 6. *Capra poate fi galbănă, garoșe, neagră.* H. IV 270.

— Etimologia necunoscută. (Ar puteà fi ung. *garos* „mândru, fudul", *capră garoșă* însemnând mai întâi „capră mândră").

GÂRTÁN † s. a. v. gâtlej.

GÂRTÁN, -ÁNCĂ subst. *Rustaud.* — Om robust și gros în gât. ȘEZ. XI 157. ‖ Țăran necioplit, mojic. ION CR. I 60, JAHRESBER. IX 225.

— Pare a derivà din slav. **gъrdanъ** (cfr. paleosl. *gъrdъ* „fudul", bulg. *gърдан,* sârb. *gȑdan* „urît").

GÂRTLÁN s. a. v. gâtlej.

GARVÁN, -Ă subst. (Ornit.) *Corneille.* — Cioară de sexul masculin, cioroiu (une-ori confundat cu corb H. V 129). [Feminin: garvánă = un fel de cioară. ib. V 273. | (Cu apropiere de onomatopea *gar* și de sinonimul *cioroiu*) **garóiu** s. m. = cioară neagră. ib. II 310, 49. Se întrebuințează și ca poreclă pentru Țigani (Com. I. PAVELESCU) și se găsește și ca nume propriu.]

— Din bulg. garvan, idem.

GÂSÂÍ vb. IV^a. *Criailler.* — (Numai în DICȚ.) Onomatopee exprimând sunetul produs de gâscă, cfr. gâgâi, fâsâi, sâsâi.

GĂSÁLNIȚĂ s. f. (Med.) } v. găselniță.
GĂSĂLNIȚĂ s. f. (Entom.) }

GÁȘCĂ s. f. 1°. *Trou (dans la terre).* 2°. *Baraque, hutte.* 3°. *Rendez-vous secret. Coterie.*

1°. Înțelesul fundamental pare a fi „gaură". | Spec. (La jocuri copilărești) O bortă în pământ cât căciula, se numește *gașcă* sau târg. ȘEZ. IX 11.

2°. (Mold.) Baracă, șatră. *S'a dus... prin medean... pe la căsăpii, pe la găști și trunchiuri.* CONTEMPORANUL, III 206. *Fiind gaște libere,... pot fi constrânși de a vinde în găști luate cu ziua.* ap. TDRG.

3°. Locul ascuns unde-și fac planuri oamenii răi (PAMFILE, J. I), loc de întâlnire (ION CR. III 54). | P. ext. Tovărășie (tainică) de oameni care urmăresc scopuri rele, coterie, clică. *În București s'a înființat un biurou secret de punere în slujbă. O gașcă organizată... care a prins în cursă ș'a despoiat de ultima pară pe o mulțime de naivi.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A spart gașca.* POLIZU.

[Înțelesul de „écrou" la CIHAC, II 117 se datorește unei confuziuni cu *gâscă,* II, 6. | Plur. *gaște* și *găști* (*gășci* POLIZU).]

GÂSCĂ s. f. I. *Oie.* II. 1°. *Grains de maïs* (grillés et crevés au feu). 2°. *Boule* (de polenta au fromage). 3°. *Chevillette* (de dévidoir). 4°. *Pilier* (de soubassement d'une maison de campagne). 6°. *Écrou.*

I. (Ornit.) Pasăre, mai mare decât rața, din ordinul palmipedelor. Este de două feluri: *de-casă* și *sălbatecă (anser cinereus, anser segetum). Gâsca de casă,* după coloarea și forma penelor, se numește: albă, vânătă, cenușie, pagă (cu aripele cenușii pătate cu negru), boarză (cu penele zborșite, înfoiate) și creață (cu penele crețe). MARIAN, O. II 375. *Gâsca* (și gâscanul) gâgâe, gâsâe, sâsâe, fâsâe, țipă; se cheamă prin interjecțiile gâri, gâle, hale; puii de gâscă se numesc boboci, excrementele, găinaț. *Găini, gânște și alte pasări dumeasnice.* PRAVILA MOLD. 19. *Păște gânște.* DOSOFTEIU, V. S. 49,$_2$. *Gânsca, rața, curca...* CANTEMIR, IST. 179. *Găini, gânște și rețe... la noi foarte rar se află.* URICARIUL, VI 168/$_{23}$. *Țăranul gânște de vânzare mână la târg.* DONICI, 10, cfr. ECONOMIA, 110. *Supt presedința gâștiei.* ALEXANDRESCU, M. 403. *Trage cu pușca în cârdurile de gâsce sălbatice ce trec... d'alungul Buzăului.* ODOBESCU, III 23. *Tocmai jumuleà o gâscă nevastă-mea.* ISPIRESCU, L. 368. *Se zburătoreau rațele și gâștele.* ȘEZ. I 240/$_{31}$. *La mătușa subt părete sânt trei gâște cucuiete?* (= Ferestrele la casă) SBIERA, P. 319/$_{25}$. *Când gâștele stau cu clonții 'n pene, are să fie frig.* ȘEZ. IV 119/$_{19}$. *Gâștile bat cu aripile în pământ... Gâștele... se acufundă.* ib. IV 120. *Ficat, untură, friptură, pene de gâscă.* | În batjocură despre oameni proști (mai ales despre femei) *Fetele-mi zic puiu de gâscă.* DOINE, 83/$_1$. *Cap de gâscă:* prost, cfr. ȘEZ. I 219/$_8$. ## **Gâscă de jumulit:** om pe care îl poți exploată. *Ai găsit gâscă de jumulit.* RUSSO, S. **A stricà orzul pe gâște:** a dărui lucruri bune unuia care nu știe să le prețuiască. ZANNE, P. I 230. *Degeaba mai voiți a stricà orzul pe gâște.* CREANGĂ, P. 332. *Cu gâsca 'n traistă:* vinovat, cfr. cu mâța 'n sac, cu musca pe căciulă. ZANNE, P. III 408. *Cu gâsca 'n barbă* = cărunt; cfr. barbă. *Laba* s. *talpa gâștii,* cfr. labă, talpă. ‖ Un joc (H. II 82), numit de obiceiu **de-a-gâsca** (descris la) MARIAN, Î. 214/$_{29}$, 216/$_{25}$.

II. P. anal. 1°. (Pentru coloarea lor albă) Cocoșei, floricele de grâunțe de păpușoiu coapte în pripă. ȘEZ. V 75/$_{25}$.

2°. (Transilv.) Bulz făcut din mămăligă tăiată în felii late și subțiri. *De seară mâncăm mămăligă cu gânscă.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 12. Mămăliga adunată bulz, cu brânză la mijloc. VICIU, GL.

3°. (La vârtelniță, prin asemănare cu o gâscă cu aripele întinse) = fus II, 1°. DAMÉ, T. 140.

4°. (La casă) = taraș. DAMÉ, T. 95.

5°. O parte a morii (nedefinită mai de-aproape). H. V 16, XIV 66.

6°. Bucată de metal s. de lemn, găurită la mijloc, iar în părețiile găurii cu scobituri în formă de spirală (cu ghint), în care se îmbucă șerpuiturile unui șurub, piuliță. POENARU (subt „écrou"), PONTBRIANT. *Dooă piro[a]ie cu gânștile lor.* IORGA, S. D. VIII 42. | Spec. Cele două bucăți cu care se strânge teascul de vin, numite și broaște sau șurupelnițe. PAMFILE, I. C. 222; DAMÉ, T. 82.

[Plur. *gâște* și *gâști.* | Și: (Mold. și unele părți ale Transilv. < paleosl. *gąska*) gânscă s. f. | Diminutive: gâ(n)scúță s. f. LB.; MARIAN, O. II 374, **gâ(n)sculiță** s. f. *Gâri, gâri, gânsculițe!* BIBICESCU, P. P. 77, cfr. MARIAN, O. II 374. *E curățică șefuleasa..., dar cam gânsculiță.* BASARABESCU, V. 269, **gâ(n)scușoară** s. f. *Și în ghiare mi-a luat Gâscușoara cea bătrână.* MARIAN, Î. 217; cfr. id. O. II 374. | Adjectiv (rar, numai subt forma fem., într'un descântec) *Brâncă gânscască* (Putna). GRAIUL, I 281. | Masculinul: gânscán H. IV 9, VI 199 (însemnând și „un joc cu lăutari" PAMFILE, J. II), H. I 346. *O să poți vedeà cum sâsâie gânscanii când trece trăsura.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 87. *Nu țipà ca gânscanii.* ȘEZ. VI 98; (Mold.) gânscán MARIAN, O. II 374, (Mold. și Transilv. din paleosl. **gąsakъ,* cfr. bulg. *гъсák,* sârb. *gúsak,* rut., ceh. *husak*) gânsác ANON. CAR., LB., H. VI 199, ECONOMIA, 111 (cu diminutivul gânsăcél MARIAN, O. II 374). *N'a nimerit-o căci nu-i gâscă, ci-i gânsac.* CREANGĂ, P. 43. *Gânsacul fâsâie când se apropie cineva de gâște.* PAMFILE, C. 43. *Cine fură azi un ac, mâine fură un gânsac.* BARONZI, L. I, 59/$_1$, cfr. PANN, P. V. I 32; (cu metateză) gânsnác H. II 239 VII 259; (Transilv. și Ung.) gânscóiu POMPILIU, BIH' 1010, ȘEZ. VII 180, VAIDA, cfr. IORGA, S. D. XIII 255

SEVASTOS, N. 291/20. | Colectiv (rar): **gâscărie** = mulțime de gâște. MARIAN, O. II 376.]

— Din bulg. **gъska**, idem. (Pentru înțelesul II, 2° cfr. sârb. *guska*, cech. *houska* „un fel de jimblă lungăreață").

GÂSCÁN s. m. v. **gâscă.**

GÂSCÁR s. m. 1°. *Gardeur d'oies.* 2°. (Jeu de paysans) *celui qui porte la „gâscă".*

1°. Păzitor de gâște. *Nu este gâscar la gâște.* ION CR. III 136.

2°. Cel care poartă „gâsca" la jocul *de-a-gâsca.* MARIAN, Î. 214.

[Și: **gânscár** (a. 1784). GCR. II 136/2. | Feminin: (ad 1°) **gâ(n)scăríță** s. f. *Ne trebue o gânscăriță!* MARIAN, NA. 234; cfr. id. O. II 376.]

— Derivat din **gâscă**, prin suf. nom. agent. *-ar.*

GÂSCĂRÍE s. f. v. **gâscă.**

GÂSCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Corbeille d'argent (Arabis alpina* et *hirsuta).* — Mică plantă ierboasă cu florile albe. PANȚU, PL. [Și: **gânscáriță.** BARONZI, L. I 134/20.]

— Derivat din **gâscă**, prin suf. *-ariță.* (Cfr. germ. Gänse kresse).

GÂSCĂRÍȚĂ s. f. v. **gâscar.**
GÂSCÁSCĂ adj. f., **GÂSCÓIU** s. m.
GÂSCULÍȚĂ, GÂSCUȘOÁRĂ,
GÂSCÚȚĂ s. f. } v. **gâscă.**
GĂSEÁLĂ s. f. v **găsì.**

GĂSÉLNIȚĂ s. f. 1°. *Mite (Achronia alveolaria).* 2°. *Maladie* (chez les animaux).

1°. (Entom.) Fluture mic care zboară numai seara, prin stupine, iar ziua stă lipit de-asupra acestora. Din ouăle acestui fluture ies un fel de viermi, numiți careți, care se introduc în stupuri și rod fagurele. Se mai numește și: molia albinelor s. molie de albine. MARIAN, INS. 295; cfr. DAMÉ, T. 120, MUSCEL, 40, H. XIV 104, *(găsălniță)* IX 122.

2°. (Med.) *Găsalniță* = boală la vite, când stau cu unghiile în băligar. H. IX 457. | (Munt.) *Găsîte-ar găselnițele!* = lovi-te-ar boala! Com. I. PAVELESCU.

[Și: **găsălniță, găsálniță.**]

— Din bulg. **gъsénica** „omidă".

GĂSÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Trouver.* 2°. *Être atteint (d'une maladie).* II (Refl.) *Se trouver, être.*

Mai rar în textele vechi, *a găsì* câștigă pe zi ce merge tot mai mult teren pe seama vechiului „află", înlocuindu-l în înțelesul de „trouver-finden" (cfr. a fla II-III) și lăsându-i numai înțelesul de „apprendre-erfahren" (cfr. a fla I).

I. Trans. (refl. = reciproc) 1°. Adesea, în corelație cu „a căutà" și cu „a pierde") A dà de (s. peste) ceva (căutând, dar mai ales din întâmplare). *Mergeți în sat... și... veți găsì un mânz legat.* EVANGHELIE (a. 1693), ap. GCR. I 310/29. *Au obosit până ce... au găsit o fântână.* DRĂGHICI, R. 40, cfr. 51, 62, 48, 14, 84, 81. *Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori.* C. NEGRUZZI, I. 55. *Copil găsit.* HAMANGIU, C. C. 8. *Cu mare greutate găsește drumul.* CREANGĂ, P. 74, cfr. 251, 194, 231, 125, 41, etc. *Ce-am piert nu mai găsesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152, cfr. 275, 32, 97, etc. *Mândruță, când am venit, Eu cu altul te-am găsit.* DOINE, 9/15. *Să vii, badeo, Sâmbătă, Că mă găsești singură.* HODOȘ, P. P. 50. *Făt-frumos, după ce răscolì trei zile și trei nopți, găsì în sfârșit,... armele și haînele tătâne-său.* ISPIRESCU, L. 3, cfr. 9, 36, 7, 10, etc. *Ce ai căutat, ai găsit.* PAMFILE, J. II. *Orbul a găsit Brăila.* ZANNE, P. II 656, cfr. 597, I 92. *Comoară găsită, belea nesfârșită.* ib. III 198. | P. anal. A da de cinevà în drum, a întâlnì pe cinevà. *L-au chemat să meargă să o găsîască.* PRAVILA MOLD. 103. *Unde nu gândești, acolo'l găsești!* ALECSANDRI, T. 338, cfr. ZANNE, P. II 516. | Refl. A se întâlnì. *Tilu... s'a găsit cu niște scolastici.* BARAC, T. 25. *Când cu mândra m'oiu găsì, Zău, iar voiu întinerì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 323. | A prinde pe cinevà (asupra unei fapte rele). *Acela ce va ascunde lucru de furat, de sĕ va găsì.., sĕ va certà.* PRAVILA MOLD. 172,2. *Cela ce va ucide furul când-l va găsì furându-i bucatele, acela nu se va iertà.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. GCR. I 161/27. | A aflà, a descoperì. *M'ai ars cu focul, să-mi găsești vină.* DOSOFTEIU, PS. 46. *De când s'au găsit America.* CALENDARIU (1814), 4/17. *În orice frază, găseam o expresie a doamnei B.* C. NEGRUZZI, I 61. *Vor cătà vieții tale să-i găsească pete multe.* EMINESCU, P. 226. | A născocì, a inventà (pretexte). *Va îmblà cu șuveale, una altà va găsì, să sĕ poată mântuì.* PRAVILA MOLD. 90. || (Adesea complinit printr'un adverb și mai ales, printr'un predicativ, spre a indicà situația în care dăm de cinevà). *Îl găsì mort.* C. NEGRUZZI, I 62, cfr. I 67, CREANGĂ, P. 132. *Plânsă m'ai găsit.* ALECSANDRI, P. I 23, cfr. 25. *Îl vei găsì culcat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 140. (La urări) *Să te găsesc sănătos!* ISPIRESCU, L. 16. *Bine v'am găsit!* CREANGĂ, P. 44, cfr. ALECSANDRI, T. 947. *Bine-am găsit sănătoasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 146. || (Construit cu o propoziție obiectivă) A da cu socoteala, a socotì. *Ea găsì că păcatul este plăcut.* C. NEGRUZZI, I 79. *Filosofii au găsit că n'ar fi urmă de fiară.* TEODORESCU, P. P. 179. | (†, neobicînuit, construit cu prep. de) *Sith găsì de numele lui Dumnezeu.* MOXA, 347/27. ## **A găsì vreme** s. **prilej:** momentul potrivit, împrejurări favorabile (cfr. a flà vol. I, 61[a]). *Cercă să găsască vrĭame.* DOSOFTEIU, PS. 33. *Boierii... sta acolo de așteptà să găsească vreme.* NECULCE, LET. II 307/3, cfr. 233/24, 255/25. *Găsind vreme, îl omori adormit, cu briciul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/20. *Să găsească prilej de a nu se mai întoarce la Hamburg.* DRĂGHICI, R. 16. | **A găsì față** = a descoperì. *I se găsì vina față.* MOXA, 372/32. | **A găsì cu cale** s. **(de bine** s. **de** s. **cu cuviință):** nimerit, potrivit (cfr. a flà vol. I, 61[a]). *Găseà și Măria sa cu cale.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 234/34, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/49, 254/15, CREANGĂ, P. 186, 48, 85, ISPIRESCU, L. 74, 373, M. V. 17/15, 11/28, 26/29. *Am găsit de cuviință să te poftesc și pe d-ta.* CREANGĂ, P. 30, cfr. GHEORGACHI, LET. III 295/3. | **A găsì dreptate (cuivà)** = a-i da, a-i face dreptate. *Cred că și judecata are să-mi găsească dreptate.* CREANGĂ, A. 145. | (Fam.) **A-și găsì (cu cinevà) beleaua (Bacăul,** mai rar, **mantaua** CREANGĂ, P. 253) = a da de un lucru neplăcut, a da de dracul. *Eu nu voiu să-mi găsesc beleaua, dându-ți drumul în raiu.* C. NEGRUZZI, I 93; cfr. CREANGĂ, P. 298, 66, 259, ZANNE, P. III 476, VI 455. **A-și găsì omul** s. **nașul (s. popa,** CREANGĂ P. 305, mai rar, **lelea bărbatul)** = a da de cel pe care nu-l poți înșelà, biruì, amăgì cu una cu două (cfr. a flâ, vol. I, 61[b]). *Las'că și-au găsit ei omul!* CREANGĂ, P. 250; cfr. ALECSANDRI, T. 241. *Se vede că-și găsește lelea bărbatu'.* ȘEZ. IV 159/13. | **A-i găsì (cuivà) leacul** = a-i da de hac cuivà, a-l pune bine; cfr. CREANGĂ, P. 29, 146. | (Adesea, în întrebări retorice, prin care se exprimă mirarea s. indignarea față de faptele nepotrivite ale cuivà) **Tu (acum, cu mine,** etc.) **ți-ai (s. te-ai) găsit (să...)?** = *Cu mine v'ați găsit de jucat?* CREANGĂ, P. 304. *Măi, Michiduță! da cu mine ți-ai găsit că poți să...* id. ib. 51. *La vremea asta ți-ai găsit să mă însor?* id. ib. 154, cfr. 190. *Din toți caii, tocmai tu te-ai găsit să mănânci jăratic?* id. ib. 195. *Tocmai acum v'ați găsit și voi să vorbiți secături?* ISPIRESCU, L. 213. | **Ți-ai găsit(-o)!** = Aș! Ce se potrivește! Nici vorbă! Nici gând (să n'ai), nici prin gând să-ți treacă! *Și apoi chitiți că numai în arc se încheià tot meșteșugul omului aceluia? Ți-ai găsit!* CREANGĂ, P. 245; cfr. 154, MERA, L. B. 34. *Ți-ai găst-o! — zice copilul răzând.* RETEGANUL, P. I 33/23.

2°. P. ext. (Despre boale) A apucà, a prinde pe cinevà. *Calul când îl găsește tusea, cât de curând să se tămăduiască.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Îl găsește epilepsia.* H. II 246. *Îl găseau toate năbădăile.* GORJAN, H. II 98; cfr. ZANNE, P. II 64-5. *M'a găsit strănutatul.* | A apucà, a surprinde. *Moartea l-a găsit... în Viena.* IORGA, C. I. I 19. ‡ Ce te-a găsit (de...)? = ce ai, ce ți s'a întâmplat (de...)? *Nu știà baba lui ce l-a găsit de-i așà de cu chef.* CREANGĂ, P. 136; cfr. 209, ZANNE, P. IV 386. *Mă mir ce mă găsì aceasta* (= că a dat această pacoste peste mine)! DOSOFTEIU, V. S. 77.

II. Refl. A se aflà, a fi. *Să vor găsì de față unde să va fi făcând vre-o svadă.* PRAVILA MOLD. 174. *El se găseà pe calea pocăinții.* DRĂGHICI, R. 90, cfr. 26, 88, 87, 45, etc. *Inima noastră... Și de rele, și de bune se găsește însoțită.* KONAKI, P. 285. *În orîce parte-a lumii străin eu mă găsesc.* ALECSANDRI, P. I, 239. *Alelei! fecior de om viclean ce te găsești.* CREANGĂ, P. 206, cfr. 225, 219, 139, 196, etc. | A se aflà, a existà. *Mai departe nu se găsește scris.* NECULCE, LET. II 195/20. [În Statele-unite] *se găsesc vitele cele mai frumoase.* I. IONESCU, C. 4. *Apeductele ale căror ruine încà se găsesc.* BĂLCESCU, M. V. 6/12. *Nici în cer nu se găseà o mai mare frumusețe.* ISPIRESCU, L. 39, cfr. CREANGĂ, P. 27, 234.

[Part. *găsit*, (pe la țară și:) *găst* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52, 399, 391. | Derivate: găsíre s. f. *Ministrul își rezervă dreptul de a... mărì..., după găsirea sa cu cale.* MON. OF. 10. *Găsire bună.* I. NEGRUZZI, II 42, găsít s. a. *Calea mijlocie nu e totdeauna lesne de găsit.* NEGULESCU, F. R. I, 35 (mai ales în urarea) bun ~ (ul)! (și în loc. adv.) de găsit = pe care l-ai găsit din întâmplare. *Banul de găsit să-l strângi, că-i cu noroc.* ȘEZ. II 66/27; cfr. MARIAN, D. 221, ION CR. III 245, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 234. *După ce-și dară bun găsit și bun venit.* ISPIRESCU, L. III, găseálă s. f. = descoperire. ANON. CAR.; (după fran. trouvaille), ap. TDRG., găsitúră s. f., găsitór adj., s. m. ib.]

— Etimologia necunoscută. (Din punct de vedere formal, corespunde întocmai slavului *gasiti*, care însemnează însă „a stinge". Să se fi întâmplat oare o trecere semantică analoagă cu vechiul *aflà*, care la origine însemnà și el „anblasen", precum *gasiti (gasnuti)* însemnează „ausblasen"? Puntea de trecere se găsește, poate, în cel mai vechiu exemplu, din COD. VOR. 123/4, unde e vorba de *corabiile... de izaclean vânt găsite*, care nu pare a însemnà „cuprinse (aflate) de vânt", ci „suflate de vânt", precum rezultà din corespondentele: „de vânturi tari se învăluesc" N. TESTAMENT, 1648, „de iuți vânturi mânându-se" BIBLIA, 1688, „a ventis validis minentur".)

GÂSNÁC s. m. v. gâscă.
GÁȘPAR s. m. v. gașper.

GÁȘPER s. m. *Bohémien.* — (Fam.) Poreclà ce se dà Țiganilor. ZANNE, P. VI 119, PAMFILE, J. II. *Mi-ați speriat cârlanii, gașperilor!* CONV. LIT. XLIV, I 206. *Ne-am săturat de scârțâiturile a doi păcătoși de gașpari* (= lăutari țigani). ISPIRESCU, ap. TDRG.; cfr. JIPESCU, O. 101. [Și: gáșpar s. m. | Femininul: gáșperiță s. f. *Care belete, boiarule? — Te faci că nu știi, gașperiță!* CARAGIALE, M. 30. *Gașperița de cioară.* ISPIRESCU, L. 63, cfr. 66.]

— Derivat din Gașpar (numele unuia dintre cei trei crai de la răsărit, reprezentat ca harap; cfr. Faraon).

GÁȘPERIȚĂ s. f. v. gașper.

GASTRALGÍE s. f. (Med.) *Gastralgie.* — Durere nervoasă de stomah, crampe, cârcei.

— *N.* din fran. (din grec. γαστήρ „pântece" și ἄλγος „durere").

GÁSTRIC, -Ă adj. (Anat.) *Gastrique.* — Din s. de stomah. *Suc gastric.*

— *N.* din fran. (din grec. γαστήρ „stomah").

GASTRÍTĂ s. f. (Med.) *Gastrite.* — Inflamație de stomah; (în popor) aprindere de mațe.

— *N.* din fran. (din grec. γαστήρ „stomah").

GASTRONÓM, -OÁMĂ adj., subst. *Gastronome.* — Persoană care ține la mâncare și băutură bună. *„Turdi" erau un soiu de pasări foarte lăudat de gastronomii noștri strămbuni.* ODOBESCU, III 24. [Familia: gastronómic, -ă adj. *Plăcerile gastronomice.* NEGULESCU, F. R. I 210; gastronomíe s. f. *O plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele... cap d'operă în gastronomie.* C. NEGRUZZI, I 286.]

— *N.* din fran. (din grec. γαστήρ „stomah" și νόμος „lege").

GAT s. a. *Barrage.* — (Transilv., ungurism) Zăgaz de pietre de-a latul unui pârâu, prin care se închide calea peștilor (mai ales a păstrăvilor), cfr. dig. MÂNDRESCU, UNG. 74. *Valurile mohorîte* [ale Tisei] *se frâng la gaturi, spumegă.* AGÂRBICEANU, D. Ț. 119. [Plur. *gaturi.*]

— Din ung. gát, idem. Cfr. gătej, zăgaz.

GÂT s. a. I. 1°. *Cou, gorge.* 2°. *Gorgée.* 3°. *Maladie de gorge.* II. 1°. *Goulot.* 2°. *Tube de dégagement* (d'entonnoir). 3°. *Tuyau* (de cheminée). 4°. *Manche* (de violon). 5°. *Mentonnet.*

I. 1°. Partea corpului care (la om și la animale) împreună capul cu trunchiul (cfr. grumaz); p. ext. organele interne ale acestei părți (cfr. gâtlej, beregată, gâtiță, înghițitoare). *I-am turnat pe gât câteva linguriță de apă de Colonia.* C. NEGRUZZI, I 62; cfr. CREANGĂ, P. 10, 32. *Își simte gâtu-atuncea cuprins de brațe reci.* EMINESCU, P. 209; cfr. 202, 209, 221, N. 5, 10. *Te-oiu ținea de după gât.* id. P. 84. *Biata Malca, de frică, s'a încleștat de gâtul lui.* CREANGĂ, P. 120; cfr. 226, 43. *Le răsuceă gâtul.* id. ib. 245. *S'aruncă în gâtul bărbaților.* id. ib. 14. *Gâtul și mărgelele, Ca ceriul cu stelele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 28. *Un cal... scurt în gât.* ib. 506. *Se unge pe gât bine.* ȘEZ. IV 1/7. *Li se strâmbaseră gâturile uitându-se după dînsa.* ISPIRESCU, L. 211; cfr. 36. *Streangul de gât!* ZANNE, P. III 51. *Rupe-ți-ai* [s. *frânge-ți-ai*] *gâtul!* PAMFILE, J. III. *Mă zgârie pe gât. Mi s'a pus un nod în gât.* COSTINESCU. *Mi s'a uscat, mi s'a știrit gâtul. L-a strâns de gât* = l-a sugrumat. || *Gâturi de rac* = cozi de rac fiert, scoase din coajà și servite ca garnitură. Cfr. DDRF. ‡ *A potrivì din gât (pe cinevà)* = a-i da să bea îndestul. *Dacă știai să potrivești din gât pe moș Nichifor, apoi erà cât se poate de șagalnic.* CREANGĂ, P. 108. *A o stricà la gât* = a-și pierde încrederea, creditul. ȘEZ. IX 148. *A face gât* = a se găsì cu cap și a se opune cu vorba (ib. 149.); a fi pretențios. PAMFILE, J. II. *A o luà în gât* = a luà asupra-și o însărcinare, un lucru; a se pune cu toată râvna la împlinirea unui lucru. ZANNE, P. II 162. *A-și pune gâtul (pentru cinevà)* = a-și pune capul, viața chezășie pentru cinevà, a garantà pentru dînsul. ib., cfr. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A da de gât pe cinevà* = a-l pierde, a-l nenorocì. ib. 103. (A fi sătul) până'n gât: foarte, peste măsură de mult. *Până în gât ești sătul.* PANN, Ș. I 24, CREANGĂ, P. 122, cfr. ISPIRESCU, L. 161. A-i sta s. a i se oprì (cuivà cevà) în gât: a nu puteà înghiți cevà, a nu se puteà împăcà cu un gând s. cu o situație. *Îmi stă în gât fericirea lui.* PAMFILE, J. III. A se ținea (s. a sta, a fi, a se luà) de gât (cu cinevà) = a fi în mare prietenșug. ZANNE, P. II 163. *Când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau.* ISPIRESCU, L. 1.

2°. P. ext. Înghițitură (mai ales de vin, de rachiu). PAMFILE, J. II. *Ipate dă babei vr'o câtevà gâturi de rachiu.* CREANGĂ, P. 171. *Simion trase*

cătevà „gâturi“. SANDU-ALDEA, A. M. 134; cfr. ȘEZ. IV 17/6. *Sorbì un gât.* SADOVEANU, SĂM. II 263.

3°. Boală de gât. *Au murit acù doi ani, de gât.* SADOVEANU, LUC. VI 98.

II. P. anal. Partea aceea a unor obiecte, care prezintă o asemănare cu gâtul omului. *Pere cu gât. Gâtul cămășii.* COSTINESCU. *Gâtul patului de pușcă.* TDRG. || Spec.:

1°. Partea strâmtă și lungă a unei sticle, care se termină cu gura ei, gurluiu. ȘEZ. II 229/41. *Razele unei lumânări de seu, băgată în gâtul unui clondir ce ținea loc de sfeșnic.* EMINESCU, N. 41. *Un șip de rachiu..., legat la gât.* MARIAN, NU. 348.

2°. Partea strâmtă (pe unde se scurge lichidul) la o pâlnie. *Pâlnia, leica sau unia... cu gâtul în mijloc.* PAMFILE, I. C. 222.

3°. Canalul coșului pe unde iese fumul. *Fumul căminelor... se prăbușeà îndărăt pe gâtul coșurilor.* DELAVRANCEA, S. 182.

4°. (La instrumente muzicale) Prelungirea vioarei, cobzei, ghitarii, pe care sânt strunite coardele. Cfr. H. II 120, IV 57, IX 417, X 262. | O parte a cimpoiului. H. X 262.

5°. Cioculețul, cu care se termină leuca. DAMÉ, T. 11; PAMFILE, I. C. 134.

6°. Parte a morii (nedefinită mai de-aproape). H. X 489, XIV 351.

[Plur. *gâturi.* | Diminutiv: gâtișór s. a. *Ni s'a fript gâtișorul.* TEODORESCU, P. P. 271.]

— Etimologia necunoscută. (Derivându-l din lat. *guttur* nu putem explică trecerea lui *u* > *â*, iar dacă-l derivăm din slav. **gъltь* „înghițitură“, rămâne neexplicată amuțirea lui *l*. Posibil ar fi ca lat. *guttur*, păstrat și în derivatele guturaiu, gutunar, să fi dat **gut* — care ar puteà fi și o formă refăcută din plur. **guturi* — care apoi, subt influența cuvântului slav — cfr. gâtlej — să fi primit forma *gât.* În istrorom. *gut* s'a conservat poate forma veche, deși acesta poate fi și un împrumut recent din croat. *gut* „gâtlej“. Cfr. DHLR. 276).

GÂȚ s. m. *Agneau, chevreau.* — (Suciul-de-sus, comit. Solnoc-Dobâca) Miel, ied. VICIU, GL. [Plur. **ghiți**: nume colectiv pentru miei și iezi mici. VICIU, GL. | ALEXI dă și un adj. *gâț* = murdar (despre purcei) — suspect.] Cfr. viță.

GÂȚ! GÂȚI! interj. — Onomatopee cu care se alungă porcii. Com. I. PAVELESCU.

GÁTA adv. și adj. invar. *Prêt.*

I. Absol. 1°. (Despre lucruri) Făcut de tot, isprăvit, terminat, preparat astfel ca să poată fi întrebuințat, adus în stare de a puteà servì în tot momentul. *Dimitrașco-vodă au făcut ferman să-i taie pre toți boierii din Moldova... și ține acel ferman ascuns, gata.* NECULCE, LET. II 250/11. *Lucrurile... nu răsar gata din pământ.* DRĂGHICI, R. 50. *Mărită-m'aș și eu biata, Rufele de pat nu-s gata.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 442. *Marfa gata Bani așteaptă.* ZANNE, P. III 401. | Spec. (Despre mâncări, medicamente, etc.) Gătit, preparat (de tot). *Seara, când se întoarseră, găsiră mâncărică și fierturică gata.* ISPIRESCU, L. 337, cfr. CREANGĂ, P. 90. || (În locuțiuni stabile) *Haine gata* = cumpărate din prăvălie. *Bani gata*=numerar, pește. *Celorlalți siimeni... nu le-au dat lefe bani gata, neavând de unde.* NECULCE, LET. II 340/32. *Or vinde... pe bani gata, ori pe datorie.* URICARIUL, II 42/10, cfr. VII 55/11. | Ivit, constatabil, existent. *Îl vede azi, îl vede mâni, Astfel dorința-i gata.* EMINESCU, P. 260. *Pune-o buză peste alta, Și iată, urîtu-i gata!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 80. *Când se deșteptă..., văzù ziua gata.* ȘEZ. V 20/28. | (În legătură cu „făcut“) De tot. *I-a da coroana făcută gata.* SBIERA, P. 97/35.

2°. (Despre ființe) Pregătit, dispus, ajuns în situația de a puteà săvârși cevà. *Eu te văd în tot ceasul gata.* DOSOFTEIU, PS. 44. *În vremea aceasta calul erà gata.* C. NEGRUZZI, I 69. *Ești gata? — Gata, jupâne Știul.* CREANGĂ, P. 113. || Spec. Îmbrăcat, împodobit (de tot). *Și-mi văzuiu mândra'n portiță, Gata ca o păuniță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 35. | (Neobicînuit, atributiv) *A sfinției tale fiu sufletesc și gata* (= în tot momentul dispus a servì) *slugă.* URICARIUL, XXIV 446/6.

(Pe) de-a gata = pe nepregătitele, pe nemuncitele; din plin, dintr'odată, cu totul, întreg. *Nu puteà atunce să-i plătească de-a gata, ce să-i plătească pe sferturi.* AMIRAS, LET. III 127/10. *Te-ai născut întru toate pè de-a gata, iar nu... întru lipsă.* GORJAN, H. II 170/27. *Vino, lupe, de mă mănâncă d'a gata!* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 54/1; cfr. ISPIRESCU, L. 199. | *(A venì, a sosì)* **la gata** = când nu mai e nimic de făcut. *V'ați ostenit aici întâi, și noi am venit mai pe urmă, la gata.* URICARIUL, XIV 310/9. | **A da (pe cinevà s. cevà) gata** = a isprăvì; a prăpădì, a pune bine. *La vârsta de 11 ani, un copil... a dat gata gramatica cu etimologia, sintaxa și cu toate chichițele ei.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Le-am dat gata pe toate* [mâncările] *și tot nu m'am săturat.* BOGDAN, îb. *Mândră..., Mă dai gata cu-al tău dor!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 96.

II. Determinat. 1°. Pregătit, cu toate pregătirile făcute spre a..., dispus în orice moment a..., pe cale de a... [Construcții: a.) *gata a face* s. *să facă cevà*, b.) *de facere* s. *de făcut*, c.) † *gata spre.*]

a.) *Să moriu gata sânt.* COD. VOR. 38/8 (= a murì... gata sânt. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Sânt gata s'alerge necurații.* DOSOFTEIU, PS. 38. *Sta gata să se coboare pe Dunăre.* NECULCE, LET. II 260/5. *Gata să purceadă* (DRĂGHICI, R. 15), *să se desfunde* (KONAKI, P. I 111), *să te slujesc* (CREANGĂ, P. 271), *să-mi răspundă* (COȘBUC, F. 126), *să te prade* (ALECSANDRI, P. P. 63b/7), *să-l cuprinză* (ISPIRESCU, L. 100). *S'au arătat gata* (= dispuși) *a ne sluji.* DRĂGHICI, R. 8. *Gata a merge la vânat* (GORJAN, H. I 4/16), *a zburà* (MARCOVICI, C. 20/4), *a se aprinde* (C. NEGRUZZI, I 274), *a se jertfi* (ALECSANDRI, P. I 135), *a-mi da viața* (ISPIRESCU, L. 12).

b.) *Să aibă fiecare soldat apă gata de băut.* NECULCE, LET. II 370/32. *Eram gata de pornire* (DRĂGHICI, R. 25, CREANGĂ, P. 274), *de plecare* (ISPIRESCU, L. 13), *de plecat* (COȘBUC, F. 13).

c.) *Eu spre rane gata-s.* CORESI, PS. 101.

2°. *Gata să...* s. *a...* = cât pe-aci să..., aproape să..., puțin lipsește să... *O clipă, două, fu gata să cadă.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 331. *Când erà gata a o lovì...* ISPIRESCU, L. 5. *Eram gata să mor!*

3°. *Gata din* s. *cu cevà* = pregătit, înarmat, prevăzut cu cevà. *Ba că fata e prea tânără, ba că nu e gata din zestre or din haine...* PITIȘ, SCH. I 105 *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul.* ISPIRESCU, L. 4.

4°. *Gata la cevà* = predispus, pregătit, iute. *După cum este obiceiul Moldovenilor, gata la jacuri.* NECULCE, LET. II 247/8, cfr. 353/29. *Grigorie-vodă erà om harnic și tare și sumeț și gata la răspuns.* id. îb. II 226/9. *Îndată-i sare țandăra și-i gata la bătaie!*

[Negativul: † **negáta** = nepregătit. *Așà-i amăgește, până-i apucă moartea negata.* VARLAAM, C. 337, cfr. 336,2. *Cu greu este celor puțini și negata a sta împotriva celor mai mulți și grijiți gata de războiu.* N. COSTIN, LET. II 46/14, cfr. URECHE, îb. I 178/20. *Fiind negata de a se bate.* MAG. IST. I 250/6, cfr. II 29/19. *Deși eram negata, am luat un șal și am priimit-o.* C. NEGRUZZI, I 50, cfr. COȘBUC, Æ. 76/4.]

— Din alb. **gat**, idem (cu *-a* adverbial).

GĂTÁ vb. I(a) v. gătì.

GĂȚĂ s. f. *Ruban. Tresse.* — Panglică sau baieră ce se împletește în capătul cosițelor ca să se poată înnodà când se leagă împrejurul capului. *Am cumpărat un cot de pantlică să-mi fac gâța la coșiță.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 23. *Când încep*

fetele a purtà gâță e un semn că sânt bune de măritat. MARIAN. | P. ext. Împletitura părului în vârful capului, împodobită cu mărgele, panglici sau flori de târg (Bilca, în Bucovina). Com. TOFAN. *Din părul împodobit fac gâță în jurul căreia pun o floare de târg precum și trei sau mai multe cordèle.* MARIAN, NU. 288. *De când te-ai dus, băiețele, N'am m'ai pus la gât mărgele, Nici în degete inele, Nici în gâță floricele.* SEVASTOS, C. 178/23. | P. gener. Coada împletită a fetelor. ION CR. II 22. *Muiere, pre legea mea, te iau acuși de gâțe!* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Am o fată, stă cu gâțele în cuiu acățată?* (= Plosca) GOROVEI, C. 294. ‡ A împleti gâțe albe = a rămâneà fată bătrână. *Când o fată are păr frumos, nu împletește gâțe albe.* SEVASTOS, N. 4/11.

[Diminutiv: gâțișoáră s. f. *Saracile gâțișoare, De-acum nu mai poartă floare.* ION CR. II 217, cfr. SEVASTOS, N. 132/18.] Cfr. gâț și (șu)viță.

GÂTÁR s. a. *Bricole* — Cureaua latà (de la hamuri) care trece pe după gâtul calului, numità și: spătar s. grebănar. DAMÉ, T. 50.

— Derivat din gât, prin suf. instr. *-ar.*

GĂTEÁLĂ s. f. 1°. *Préparatif.* 2°. *Toilette.*

1°. (Rar) Pregătire, preparative. *Și ei* [încărcară] *prin carâte, și prin cară ce au avut tot (că aveà toate gătelele mai dinainte).* MAGAZ. IST. IV 58/13.

2°. Îmbrăcarea s. împodobirea cu haine (frumoase), dichiseală, toaletă. *Câți săraci am puteà face fericiți... cu o gătealà de bal?* C. NEGRUZZI, I 253. *O privire aruncată în treacăt asupra... lucrurilor de gătealà și de îmbrăcăminte.* ZAMFIRESCU, R. 169. *Numai pentru gătealà ei trebuià părinții să ție la curte mai mulți croitori.* SBIERA, P. 139/27. | Spec. *Gătealà miresei.* ȘEZ. III 184/18. *Gătealà mortului.* MARIAN, Î. 67.

[Plur. *-teli.*]

— Derivat din gătì, prin suf. subst. *-ealà.*

GĂTÉJ s. a. și m. *Bois mort.* — Nuià s. creangă uscată și subțire, întrebuințată pentru ațâțatul focului, vreasc, cfr. hreașc, smiceà. ȚARA OLTULUI, III 24, ȘEZ. IX 150, CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. *Aduse găteaje uscate demprejur de besearecă.* MOXA, 380/19. *Gătejii... băgà în foc.* idem, 354/35. *O pătură de gătejă.* I. IONESCU, C. 236. *Foc* (MARIAN, Î. 220), *mulțime* (SBIERA, P. 67/15) *de găteje. Cum pârâe de frumos gătejele!* CREANGĂ, P. 130, cfr. 283. *A pus ea mâna măcar pe un gătej.* COȘBUC, F. 105, cfr. FUNDESCU, L. P. 42/22. *Două găteajă puse cruce.* BREBENEL, GR. P. | Spec. (Bran, în Transilv.) *Gătejii prepeleacului* = clinciurile lui, ramurile scurtate, care servesc de cuier.

[Plur. *-teje* (*-teaje* IONESCU-BOTENI, S. N. 41, 95, dial. *-teajă)* și *-teji.* | Diminutiv: gătejișór s. a. GRAIUL, II 26, cfr. gătejel.]

— Pare a fi derivat din slav. **gatь** „fașine" (cfr. polon. *gać* „legătură de vreascuri"). Cfr. gat, zăgaz.

GĂTEJÉL s. a. 1°. *Ramilles.* 2°. *Fauvette (Sylvia atricapilla).* 3°. *Mets* (de bergers).

Diminutivul lui gătej (derivat prin suf. *-el*).

1°. Gătej mic. | Fig. Nume de batjocură pentru băieți și oameni piperniciți, care vreau să facă pe sfătoșii: *Ține-ți gura, măi gătejăl!* ȚARA OLTULUI, III, nr. 24.

2°. (Ornit.) = pitulice, numit astfel fiindcă se ascunde printre găteje. MARIAN, O. I 304, 314, ȘEZ. II 24/30.

3°. (La plur.) *Gătejéle* = mâncare ciobănească (cfr. ȘEZ. II 228/26), făcută (la foc de vreascuri) din urdă dulce și zăr (ION CR. III 219), un fel de jintuit (PAMFILE, I. C. 35).

GĂTEJIȘÓR s. a. v. gătej.

GĂTÉNIE s. f. v. gătì.

GĂTÍ vb. IV[a]. I. 1°-2°. *Préparer.* 3°. *Parer.* II. *Achever.*

A (se) gătì însemnează: „a (se) face gata". (Astăzi înlocuit adesea prin cuvântul nou „pregătì")

I. 1°. A (se) pregătì, a (se) prepară, a (se) țineà gata. Trans. *Au gătit divanul cel mare și s'au strins toată boierimea.* NECULCE, LET. II 153/30. *Pârîtul* [trebue să aibă vreme] *ca să-și gătească dovezile sale.* PRAVILA (1814), 10, cfr. 9. *Slava îți gătește cununi de flori.* KONAKI, P. 38. *Am gătit caiete, condeie nouă.* C. NEGRUZZI, I 7. *Ștefan... își gătește... săgeata.* ALECSANDRI, P. I 35. *Primejdii pe care ți le gătește baba.* EMINESCU, N. 21. || Spec. A echipâ. *Pornì... în capul unei oștiri ce gătise.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/43. || Refl. *Dimitrașco se gătià pre tainà să prinză pre Brâncovanul.* NECULCE, LET. II 334/22. *Începù a se gătì de călătorie* (DRĂGHICI, R. 60), *de războiu* (BĂLCESCU, M. V. 49), *să plece* (ODOBESCU, III 74/7, COȘBUC, F. 70). *Aud că te gătești să vii... în Basarabia.* C. NEGRUZZI, I 62. *Ce vifor se gătește!* id. I 58. (Fig.) *Se gătește de drum:* e aproape să moară. ZANNE, P. VI 100. | (Adesea, spre a indicà momentul când cinevà vrea să facă cevà) A fi gata să... *Când se gătià a-l strivì cu piciorul, tăunele zise: „Cruță-mi viața".* ISPIRESCU, L. 44.

2°. Spec. (Despre mâncări) A preparà (la foc). Trans. și absol. *Gătitu-le-ați cevà bob fiert, gălușteș... și vărzare?* CREANGĂ, A. 10; cfr. ISPIRESCU, L. 22, SBIERA, P. 252/29. *Cum a deprins să gătească, n'a mai ieșit de la bucătărie.* SANDU-ALDEA, A. M. 47. | Spec. A fierbe. *Bureți... fripți, gătiți și murați.* H. II 45. ‡ *A gătì cuivà o păpară:* a-i pregătì cevà rău. ZANNE, P. IV 65.

3°. (Despre oameni) A (se) îmbrăcà frumos, a (se) împodobì, a (se) dichisì, a (-și) isprăvì toaleta. *Se gătià la oglindă.* C. NEGRUZZI, I 60, cfr. COȘBUC, B. 17, TEODORESCU, P. P. 164[b]. *Flăcăii gătiți frumos, ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat.* CREANGĂ, A. 123. *Pe Ileana și-o gătià Cu petealà de mireasă.* ALECSANDRI, P. P. 28[b]/2. *Nevastă gătită bine.* ȘEZ. I 71/21. *La gât te-oiu gătì.* SEVASTOS, N. 14/11. *Se gătià fata... cu fel de fel de podoabe.* SBIERA, P. 212/1. *Muierea negătită, Ca o tingire nespoită.* ZANNE, P. II 299. | P. ext. (Complementul nu mai e omul, ci podoaba) A potrivì. *Spune la badea... Să-și gătească peana bine.* JARNÎK-BÂRSEANU, D. 40.

II. 1°. Intrans. (construit cu de și cu) și trans. (complementul e un lucru) A terminà, a sfârșì, a isprăvì, a mântuì; a încetà, a contenì. *Moș Nichifor... își gătește de băut luleaua.* CREANGĂ, P. 132; cfr. 5. *De ce nu gătești o vorbă, de tot începi alta?* N. REV. R. I 66. *Pintea a gătit cu toate.* RETEGANUL, TR. 50/19. *Pădurea nu se mai gătește.* ȘEZ. I 5/21. *Au gătit... de vorbit.* SBIERA, P. 71/27.

2°. Trans. (complementul e o ființă; une-ori complinit prin „de zile") A da gata pe cinevà, a-l dovedì, a-l nimicì, a-l omorî. *Aceea însă în care te întrece și cu care te-a gătit, este dantul.* C. NEGRUZZI, I 64. *Să-mi mai deie un ciomag, mă gătește.* ȘEZ. I 266/21, cfr. VII 127. *Pân'acù erà s'o gătească de zile.* SBIERA, P. 136/42.

[Și: gătà vb. I (conjugat *gat, gați* etc., mai rar: *gătì, gățì* POMPILIU, B. 75/21, în texte vechi și: *gătéz, gătezi*, etc. PSAL. SCH. 246, IORGA, D. B. 101, VARLAAM, C. 34, 41, 2, 371, DOSOFTEIU, PS. 41, LET. I 181/6, II 338/8, etc. Astăzi, *gătà* se întrebuințează mai ales în Transilv., unde, pe alocuri, *gătì* se întrebuințează numai în înțelesul I, 2°. Găsim chiar amândouă formele în aceeași frază, d. e. *Cât se gată* (= isprăvește) *semănatul cel de primăvară, îndată trebuè început a gătì* (= prepară) *pământurile cele de toamnă.* ECONOMIA, 27. *Dacă tu-i aveà norocul să nu gătesc* (= sfârșesc) *demâncatul și apa, nu te voiu mâncà; dar dac'oiu gătà, te mănânc.* EMINESCU, L. P. 196.) Exemple: ad I 1°: *Domnul în cer gătă scaunul său.* PSAL. SCH. 333 (= gotovì CORESI, PS.). *Gătă*

(= făcù) *patu de o[a]speți.* CUV. D. BĂTR. II 192. *Împărăția ce-i gătată voaĕ.* VARLAAM, C. 22, 2. *Va fi gătând arme.* PRAVILA MOLD. 171. *Războaie... asupra Romanilor gătă.* CANTEMIR, HR. 81/7. *Au gătat și despre partea Leșilor sol mare.* AXINTE URICARUL, LET. II 153/30. *S'au pornit cu oaste bine gătată* (= echipată). ȘINCAI, HR. 139/18. | *Să gătă părinții să-l însoare.* DOSOFTEIU, V. S. 137. *Se gătează de nuntă.* NECULCE, LET. II 427/27, cfr. BUD, P. P. 13. *I-au dat știre să se gătеze.* AXINTE URICARUL, LET. II 135/29. *Gătați-vă la războiu.* MARCOVICI, C. 120. *Toți Țiganii să se gate.* ALEXICI, L. P. 223/2. || ad I 2°. *Va gătà niște bucate și le va gătà pre furiș.* PRAVILA MOLD. 58, 2. || ad I 3°. *Te văd gătată bine.* SBIERA, P. 56/2, cfr. ȘEZ. II 18/10, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 424, DOINE, 14/19, HODOȘ, C. 84. *Merg să mă gat* (= să-mi isprăvesc toaleta). RETEGANUL, P. III 9/12, cfr. MARIAN, Î. 129, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 446. || ad II 1°. *Meșterii gătară* [besearica]. DOSOFTEIU, V. S. 90. *Au gătat lucru'.* CALENDARIU (1844), 71. *Gătași cu minciunile.* ȚICHINDEAL, F. 55. *S'a gătat făina'n sac.* GOGA, C. P. 29. *Aș închinà... Până vinul s'ar gătà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137; cfr. TEODORESCU, P. P. 151, DOINE, 140/8. *Gată de cinat.* MÂNDRESCU, L. P. 23/4. || ad II 2°. *Și mi-a mâncat viața, Că tot așà mi-a cântat, Până ce m'a mai gătat* (Bucov.). MARIAN, O. I, 25, cfr. RETEGANUL, CH. 126. || Derivate: **gătáre** s. f. *Dereptate și giudețiu gătare scaunului tău.* PSALT. SCH. 288 (= gotovire CORESI, PS.); **gătíre** s. f. *Vor ieși cu gătire multă.* BIBLIA (1688), 10. *Gândul și gătirea lui Șerban eră să fie el Împărat.* NECULCE, LET. II 250/34. *Au făcut gătire, stringând mulțime de oaste.* DIONISIE, C. 164. *Mare gătire.* MAGAZ. IST. 103/12. *Gătirea vinului* (ECONOMIA, 167), *de răsboiu* (E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/10), *de botez* (BARAC, T. 6), *de îngropăciune* (ISPIRESCU, L. 253). *Doamne... într'o frumoasă și bogată gătire* (= găteală). I. NEGRUZZI, III 163; **gătít** s. a. *Au răpit toată bogăția, banii, caii și sculele cu tot gătitul împărătesc.* ȘINCAI, HR. I 144/25; † **gătitúră** s. f. *Ei aveau gătituri* (= mâncări, bucate) *de ospăț pe masă.* IORGA, S. D. XII 212, cfr. LB.; **găténie** s. f. = pregătire. *Toate gătеniile spre a mișcà războiu le făcuse.* P. MAIOR, IST. 2. *Gătenii, să se facă nuntă.* ȘEZ. IV 199/13, cfr. 197/7; (de la part. *gătit*, diminutivul) **gătițél, -eà** adj. = dichisit frumos. MARIAN, D. 268, PÂRVESCU, H. 72.]

— Derivat din gata (cfr. alb. *gatuaĥ*, idem).

GĂTÍN † s. a. *Chaîne.* — Lanț. *Sfântul Parasicrat să bucură de lanțuje ca de gătinuri de aur, cum zic la noi lefturi și engolfuri.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

— Din lat. catena?

GÂȚIȘOÁRĂ s. f. v. gâță.
GÂȚIȘÓR s. a. v. gât.
GÂȚIȚĂ s. f. v. gâtlej.
GĂTIȚÉL, -EÁ adj. v. gătì.
GÂTLÁN s. a. v. gâtlej.

GÂTLÁN s. m.

1°. (Ornit.) = cocostârc H. XII 287; cfr. III 386, PAMFILE J. II (: „pasăre de gârlă"), numit și: bâtlan, ceapur, stârc, stârc-cenușiu *(ardea cinerea).* [Și: gâltán s. m. = bâtlan. MARIAN, O. II 334.]

2°. (Bot.) O plantă. PAMFILE, J. II.

— În înțelesul 1° pare a fi rezultat din *bâtlan* (v. c.) prin apropiere de cuvântul *gât.*

GÂTLĂNÓS, -OÁSĂ adj., **GÂTLEÁJĂ** s. f. v. gâtlej.

GÂTLÉJ s. a. *Gosier. Gorge.* — Partea interioară a gâtului cuprinzând faringele cu esofagul și laringele cu trahea. (De oare-ce poporul nu cunoaște anatomia gâtului, în limbă se confundă cuvintele referitoare la diferitele părți ale lui; cele mai potrivite corespondente românești pentru termenii tehnici sânt: faringe = gâtlan, laringe = gâtlej, esofag = înghițitoare s. gâțiță, trahea = răsuflătoare s. beregată.) *Li-s gâtlejele uscate.* DOSOFTEIU, PS. 21; cfr. 35. *Gâtlejul tău s'au învățat adevărului.* MINEIUL (1776), 164. *Groapă deschisă, gâtlejul lor.* N. COSTIN, LET. II 26/11. *Cu gâtlejurile căscate.* URICARIUL, I 69/12. *Ia deci cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtlejul.* C. NEGRUZZI, I 245; cfr. I 90, *(gâtlejile)* II 123. *Ne sfârâe gâtlejul de sete.* CREANGĂ, P. 257; cfr. 23, 242. *Toate lighioanele cu gâturile întinse se plânseră că li s'a opărit gâtlejurile.* ISPIRESCU, L. 350. *Își drese gâtlejul și începù a povestì.* PANN, Ș. II 15. || (Rar) P. ext. Înghițitură (cfr. gât I, 2°). *Jupân Ilie începù să se plimbe cu o tidvă plină cu vin în mână, împărțind câte un gâtlej fiecărui jucăuș.* BOGDAN, ap. TDRG. [Plur. *-leјuri*, (rar) *-leje.* | Și: † **gâltéj** s. a., (rar) **gâtleájă** s. f. *Cu cuțitu' la gâtleajă.* JIPESCU, O. 140. | Alte forme: (Mold.) **gâtiță** = gâtlej. PAMFILE, J. III. *Chiuiam... până mi se uscà gâtița.* ALECSANDRI, T. 38. *Cu beregata (gâtița) se face de urît.* LEON, MED. 97. *Gata să-i taie gâtița.* ION CR. IV 103; cfr. RUSSO, S. 26, MARIAN, O. I, 386; (< paleosl. *gъrtanъ*) **gârtán** † s. a. *Cu larg gârtan a înghiți.* CANTEMIR, HR. 19/16. *Prin glasul fără articule din piept și din gârtan aceasta îi clocotì: r, r, r.* id. IST. 175; (+ paleosl. *grъlo*, cfr. gârlă, gârliciu): (Transilv.) **gârlán** s. a. LB., VICIU, GL. *Gârlan de lup.* ZANNE, P. II 749, **gârtlán** s. a. *Par'că i-a suflat cu gârtlan de lup!* ZANNE, P. II 749; (< bulg. *grъklan*) **gârclán** s. a. DICȚ. cu variantele: (Ban., < bulg. *grъkl'an*, sârb. *grkljan*) **gârcleán** s. a. VICIU, GL., **gârclánț** s. a. CIHAC, II 116, **gârcleánț** = trahea LB., **gârclián** † = guttur s. a. ANON. CAR.; (cfr. ceh. *hltan*) **gâltán** s. a. LB., (+ *gât*) **gâtlán** s. a. (Transilv. și Mold.) VICIU, GL. *Gâtlanul sau gâtlejul de cucoveică.* MARIAN, O. I 200. *Mi-i de gâtlan, Că făceam un fluieran.* ib. Î. 218. *Par'că i-a suflat cu gâtlan (gârlan) de lup!* ZANNE, P. II 749. *Gâtlanul lor, mormântul destupat.* M. COSTIN, ap. GCR. I 206/22; (+ tulpina onomatopeică *garg-*, foarte răspândită în limbile romanice, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3685, cfr. și arom. *gărgălan*) (Hațeg, în Transilv.) **gârgolóț** = gâtlej. REV. CRIT. III 155, **gârgălóț.** *Gârgăloț de lup* = gâtlan de lup. MARIAN, (la Moți) **gârgléncіu** = gâtlej. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. | Derivate: **gâtlănós, -oásă** adj. (în expresia) *prun gâtlănos.* H. IV 83, **gârlănós, -oásă** adj. (în expresia) *măr gârlănos.* H. XI 325, (cfr. bulg. *gъrlesta kruša* = un soiu de pere cu gât lung). | Formație spontană (din *gârcl(e)an* + *nod*) **gârcălód, gârcliód** s. a. (Ban., Mehedinți) = mărul lui Adam. GR. BĂN., N. REV. ROM. (1900), 86.]

GÂTÓS, -OÁSĂ adj. *À long cou.* — Cu gâtul lung s. gros. *Lebădа gâtoasă.* ALEXANDRESCU, M. 403. *Mi-a dat Dumnezeu să am... Trei grajduri cu cai gâtoși.* ȘEZ. IV 14/28. || Fig. Cerbicos, înfumurat, pretențios. PAMFILE, J. II.

— Derivat din gât, prin suf. adj. *-os.*

GÂTUÍ vb. IV(a). 1°. *Étrangler.* 2°. *Avaler* (un liquide).

1°. A strânge pe cineva de gât, a-i suci gâtul, a sugrumà, a suguși. ȘEZ. III 89/4, BUGNARIU, NĂS. *S'o gâtue, să-i sucească gâtul ca un puiu de vrabie.* SLAVICI, N. II 276. *La 1716 Ștefan-vodă eră gâtuit.* IORGA, C. I, I 100. *Găsindu-și gâtuită turma 'ntreagă.* CONTEMPORANUL, I 686. *Cât pe ce erai să mă gâtui, jupâneșică.* CREANGĂ, P. 20; cfr. *(gâtuiască)* 115.

2°. A da pe gât, a bea. *Uit-te, bețivul l-a gâtuit [șipul cu rachiu] pe jumătate.* NĂDEJDE, ap. TDRG.

[Derivate: **gâtuire** s. f.; **gâtuít, -ă** adj. (și fig. = cu gâtul strâmt. *Sticle gâtuite.* IONESCU-BOTENI, S. N. 163), **gâtuít** s. a.; **gâtuiálă** s. f.; **gâtuitór, -oáre** adj.; **gâtuitúră** s. f. (fiind vorba de un drum) =

cotitură, întorsătură. *Într'un colț al șoselei ce alunecă într'o gâtuitură de vâlceà, un nor gros de pulbere se ivește.* SANDU-ALDEA, D. P. 56.]
— Derivat din gât.

GÂTUIÁLĂ s. f. v. gâtuì.

GĂÚN s. m. (Entom.)
1°. (Munții-apuseni și Bihor) = gărgăun (Vespa crabro). LB., MARIAN, INS. 201.
2°. (Transilv., după bâzâitul asemănător la amândouă insectele) = bârzăun. *Găunul* = cel mai mare între bânzoi. ib. 195.
[Cu suf. augment. (ad 1°) **găunóiu** s. m. = viespe mare, tăun. POMPILIU, BIH., cu alt suf.: **găunéiu** = tăun. VAIDA. | Diminutiv: (Țara-Oașului) **găunáș** s. m. CDDE. nr. 718.]
— Din lat. **cavo, -ōnem* („care face scorburi" din *cavare*). ZEITSCHRIFT, XXVIII 618.

GĂÚN † subst. *Creux.* — Partea scorburoasă, goală sau seacă a unui obiect. *Lovind în piatră cu ciocanul, auzì găun.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Și: (astăzi, în Bucovina): **găúnă** s. f. = o borticică mică în pământ care are forma unei jumătăți de cuib de pasăre. MARIAN; cu augmentativul: **găunóiu** s. a. = găună mare. id.]
— Din lat. **cavo, -ōnem* „gaură" (din *cavus, -a, -um*) ZEITSCHRIFT, XXVIII 618.

GĂÚNĂ s. f. v. găun².
GĂUNÁȘ s. m. v. găun¹.
GĂUNĂTÚRĂ s. f. v. găvănì.
GĂUNÉIU s. m. (Entom.) v. găun¹.

GĂUNÍ vb. IV^a. *Creuser.* — Trans. A găurì, a face o gaură într'un lemn. MARIAN, LB. || Refl. A se găurì, a deveni scorburos. ALEXI. [Derivate: **găunire** s. f. *Părțile lutului... așà sânt de îndesate..., cât nu au vreo găunire.* ECONOMIA, 5.]
— Derivat din găun².

GĂUNÓIU s. m. v. găun¹⁻².

GĂUNÓS, -OÁSĂ adj. *Creux.* — Găurit pe din lăuntru, gol, scorburos, sec, deșert pe din lăuntru, lipsit de miez (mai ales despre lemne scorburoase s. mâncate de insecte și despre măsele stricate). [Jârtăvnicul] *găunosŭ, de scânduri l-au făcut.* BIBLIA (1688) 67,₂. *Movila* (IORGA, S. D. VI 45, URICARIUL, XX 143/₁₀), *coasta munților* (CANTEMIR, IST. 140), *piatră* (MAG. IST. V 138/₈), *măseà* (PISCUPESCU, O. 310), *tulpina* (ODOBESCU, I 167/₇), *răchită* (MARIAN, SE. II 62), *alună* (LM.), *nucă* (DDRF.) *găunoasă. Un stejar foarte înalt și găunos (buturos).* ȚICHINDEAL, F. 128. *Un lemn budugănos (găunos).* id. ib. 392, MAT. FOLC. I 539. *Unde te duci, strâmbule? Ce mă'ntrebi, găunosule?* (= Fumul și coșul). GOROVEI, C. 161. *Pe d'asupra frumos, și în năuntru găunos.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 40/₁₄.
— Derivat din găun², prin suf. adj. *-os.*

GĂUNOȘÁ vb. I^a, **GĂUNOȘÁLĂ** s. f. v. găunoșì.

GĂUNOȘÍ vb. IV^a. *Creuser.* — Trans. și refl. A face găunos. *Boala sfrinției... smacină oasele și găonoșaște temelia zidirii.* PISCUPESCU, O. 111. [Și: **găunoșà** vb. 1^a. DICȚ. | Derivate (rare): **găunoșire, găunoșáre, găunoșálă, găunoșie** s. f. DICȚ., **găunoșitúră** s. f. *Găunoșitura munților.* CANTEMIR, IST. 140. *Este o piatră găunoasă a căreia găunoșitură, gura este neagră afumată.* MAGAZ. IST. V 138/₉; **găunășătúră** s. f. *În trunchiul bătrânului copac, într'o găunășătură este portretul.* CARAGIALE, N. F. 143/₃.]
— Derivat din **găunos.**

GĂUNOȘÍE s. f. v. găunoșì.

GĂURĂ s. f. *Trou.* — Deschizătură (făcută) într'un corp, (Mold.) bortă, cfr. găun(ă), scorbură (=gaură într'un copac), văgăună (= gaură adâncă între dealuri s. munți), groapă (= gaură în pământ), cfr. babă (II, 5°), gâscă, peșteră (= gaură adâncă în stânci), vizuină (= gaură făcută de animale, servindu-le de cuib), lacună (lipsă într'o operă intelectuală). *Gaura* se face, se dă (în cevà) s. se sfredelește; se deschide, se închide s. se astupă. *Rătăcindu-să prin munți și vârtoape și gaurile pământului.* DOSOFTEIU, V. S. 4. *S'au deschis gaurile Ocheanului celui adânc.* N. COSTIN, LET. I 46/₁₁. *În coastele munților... gauri se văd.* CANTEMIR, IST. 149. *Fluierul cu șase găuri.* TEODORESCU, P. P. 255^b. *Gaura acului, a cheii; a urechii:* pentru cercei, *a curului* = anus, *a șarpelui,* cfr. găoază. | P. ext. *Bagă degetul în gaura inelului.* ISPIRESCU, L. 26. | Spec. (În toponimie) Vale adâncă și prăpăstioasă între munți, cfr. CUV. D. BĂTR. I 25 (și în Buceci e o *Gaură*). # *A se ascunde în gaură de șarpe* = în locul cel mai ascuns unde nu-i cu putință a intrà, a pătrunde. *Să-l aducă chiar din gaură de șarpe.* ISPIRESCU, L. 84. *A face gaură* (s. *bortă*) *în cer* = (ironic) a face ispravă mare, un lucru neobicinuit. *Doară nu s'o face gaură în cer, d'om intrà!* ISPIRESCU, L. 50, 12. *A sufla pe gaură* = a nu aveà cheia ușii și, prin urmare, a nu puteà intrà în casă. ZANNE, P. III 166. *Tot cuiul își află gaura* = tot sacul își află petecul. ZANNE, P. III 216. *Jocu 'n gaură.* PAMFILE, J. III 300. || Poziția arșicului cu partea concavă în sus (în opoziție cu „om"). || Fig. Locuință proastă, înfundătură, bașcă, bordeiu. *Să te ducă în bătăi la secție și să te vâre'n vreo gaură mucegăită.* SLAVICI, N. II 315.
[Plur. *găuri,* (vechiu) *gauri* DOSOFTEIU, PS. 353, 478, V. S. 8, BIBLIA (1688), 204, LET. I 320/₂₅, II 55/₃₂, 439/₃₈, chiar și ALECSANDRI, P. II 297 (în rimă). | Diminutive: **găureà, găurícă** s. f. *Fluierașul... are atâtea găurele.* ION CR. I 5. *Cămașă... La poale cu găurele.* MARIAN, SA. 26. *Băgă mâna 'n găureà.* MAT. FOLC. 185. *În găurele* = un fel de joc de copii. PITIȘ, N. REV. R. I 234; **găurice** s. f. *Găuricea care pișteaște.* CANTEMIR, IST. 157. *La vrană... trebue lăsată o găurice.* ECONOMIA 206. *Să facă... o găurice.* MARIAN, SE. II 233. *Bagă cheia în găurice.* MERA, L. B. 148, **găurúță** s. f. (Țara-Oașului) CDDE. nr. 720. | Augmentativ: **găuróiu** s. a. | Alte derivate (rare): (Ban.) **găuricíos, -oásă** CDDE. nr. 720, **găurós, -oásă** adj. = cu găuri, plin de găuri, poros, găunos. *Un lemn putregăios..., la mijloc găuros.* CĂTANĂ, P. B. III 64; **găureán, -eáncă** subst. = nume ce se dă de către locuitorii de la șes celor de pe văile dealurilor s. munților; cfr. muntean, vălean. Com. I. PAVELESCU.]
— Din lat. **cavula, -am* (din *cavus, -a, -um,* cfr. lat. *caulae, -arum*).

GĂURÁR s. a. 1°. *Alêne.* 2°. *Planchette trouée* (de métier à tisser). 3°. *Vase en terre* (à fond troué).
1°. Sulă cu care se fac găurile la opinci. PAMFILE, I. C. 45, cfr. VICIU, GL.
2°. (Transilv.) = lopățica (cu găuri, care intră în amnarul războiului de țesut). VICIU, GL. [Cu alt sufix: **găureáncă** s. f. PAMFILE, I. C. 274, (= tindeică) MARIAN.]
3°. Vas de lut, cu fundul găurit, răvar. PAMFILE, I. C. 392.
— Derivat din gaură, prin suf. *-ar.*

GĂUREÁ s. f., **GĂUREÁN, -EÁNCĂ** subst. v. gaură.
GĂUREÁNCĂ s. f. v. găurar (2°).

GĂURÍ vb. IV^a. *Trouer.* A face s. a da o gaură, cfr. bortelì, găunì, sfredelì, scobì, perforâ. *Găurì-va nasul.* BIBLIA (1688), 381. [Limbricii] *rod în lăuntru mațele, și de multe ori găuresc sau sfredelesc.* CALENDARIU (1814), 171/₂₀. *Baba găurise stânca.* EMI-

NESCU, N. 23. *Găurì fundul desagilor.* RETEGANUL, P. V $78/_{28}$. *Picătura găureşte piatra.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I $11/_{9}$. *A găurì urechile* (pentru cercei). | Refl. A se face o gaură (în haine, prin uzare). *Hainele se găuresc.* BIBICESCU, P. P. 117. *[Opincă] dacă ti-i găurì, Cu mătase te-oiu cârpì.* DOINE, $49/_{3}$.

[Şi: îngăurì vb. IV^{a}, (Ban.) îngăurà vb. I. (Prez. *-găur* şi *-găr*) *A intrat... dracul* [în corabie] *şi a început a o îngăurì, a face la găurì ca s'o înnece.* H. IV 96. *Fluiera... se îngăură cu burghia.* LIUBAIANA, M. 112. *Se îngăură urechile copiilor.* MARIAN, NA. 421, cfr. SE. I 104. | Derivate: (în)găurít, *-ă* adj. = în care s'a făcut o gaură, cu gaură s. găuri. *Toate lucrurile mi se arată găurite.* CREANGĂ, P. 242. *Curg boabele de porumb dintr'un sac găurit la fund.* MERA, L. B. 275. *Cu vas găurit apă nu vei scoate.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 174. *Lingura... o are îngăurită la fund, astfel că zerul se scurge.* H. XI 275; găurire s. f.; (în)găurít s. a. *De tăiat, de'ngăurit.* ŞEZ. IV $156^{b}/_{12}$; (rar) găurităra s. f. = perforatio. ANON. CAR., LM.]

— Derivat din **gaură**. Cfr. zgăură.

GĂURÍCĂ, GĂURÍCE s. f. **GĂURICIÓS, -OÁSĂ** adj., **GĂURÓIU** s. a. **GĂURÓS, -OÁSĂ** adj., **GĂURÚŢĂ** s. f. } v. gaură.

GĂUŞÉL s. m. *Coquille* (de limaçon). — (Transilvania) Ghiocelul sau casa melcului. MARIAN.

— Derivat din *gauă (< galla, cfr. găoace).

GĂVÁD s. m. sing. v. gavăt.
GĂVĂDÚNĂ s. f. v. văgăună.

GĂVÁN s. a. şi m. I. *Creux* (de cuiller, de main, etc.). II. 1°. *Écuelle* (en bois). 2°. *Cuiller.* 3°. *Plateau* (de balance). 4°. *Manche* (de quenouille). 5°. *Fouloir.* 7°. *Vallée* (basse et sombre).

I. 1°. Scobitură, cavitate într'un obiect. *Pune jumătate de dram praf de vitriol... în gavanu' albuşului.* ap. TDRG. || Spec. Partea scobită s. căuşată a lingurii. REV. CRIT. IV 87, PAMFILE, J. II, H. X 146. *Mânzului... i se atârnă de gât un gavan de lingură, ca să nu se dioache.* ION CR. III 150, cfr. ŞEZ. I $83/_{28}$, MARIAN, O. II 52. | Palma mânii, când o facem ca un căuş. *Cuibărì lumânarea în gavanul mânei.* CIOCÂRLAN, P. P. 41. *Adă mâna gavan!* ADAM, S. 189. | Partea scobită a pipei, în care se bagă tutunul. Com. LIUBA. | Scobitura în care e aşezat ochiul, orbită. *Cu ochii arşi de friguri, adânc cufundaţi în găvanuri.* SADOVEANU, SĂM. IV 53, cfr. id. P. S. 66. | Jghiabul mesii de dulgher, în care se ţin uneltele. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 122.

II. Obiect scobit s. care prezintă forma unei cavităţi.

1°. Strachină s. blid mare (PAMFILE, I. C. 392) de lemn scobit (PĂSCULESCU, L. P.), întrebuinţat mai ales la ţară ca vas de bucătărie (H. IX 497) s. pentru prepararea bucatelor pe câmp (H. XI 179), pentru păstrarea sării (MANOLESCU, I. 57), pentru frământarea urdii (H. II 28, cfr. XIV 65), etc. *Mărfuri felurite: doniţi..., găvane.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, II 659. *Un găvan, o strachină de grâu.* TEODORESCU, P. P. $208/_{18}$. *Găvan de usturoiu.* ib. 194. *Luaiu un lemn... şi făcuiu un găvan.* PĂSCULESCU, L. P. 84. # *Până i se umple găvanul* = până nu mai poate răbdà. ZANNE, P. III 570; cfr. TEODORESCU, P. P. 296. *A dat Nan de găvan* = a păţit-o; s'a săturat. ZANNE, P. VI 215. || Spec. Cenac, strachină, vas mare, în care se toarnă porţiunea a câtivà soldaţi; cfr. gamelă. COSTINESCU.

2°. Lingură (mare). *Cu nouă găvani.* GRAIUL, I 22. *Ca găvanul mic* (= linguriţa). CONTEMPORANUL, III 508.

3°. Disc, teasc, terezie, taler, şalcă la cumpănă. *Să strângeà neşte negri şi încărcà gavanul de păcate.* DOSOFTEIU, V. S. $270/_{4}$.

4°. Gânjeiul furcii. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 11.

5°. (La piuă) Albia în care se pun dimiile sau abaua. PAMFILE, I. C. 307.

6°. O parte a morii. H. X 92.

7°. (Top.) Locuri joase cu văi întunecoase, în păduri. REV. CRIT. III 155, cfr. H. X 3. *Pasc oile pe gavan.* H. I 54. (Cfr. arom. *Găvana*, numele unei văi foarte adânci şi întunecoase în regiunea Caraferiei).

Ánu' şi găvanu': despre femeile care nasc în fiecare an. ZANNE, P. I 5, PANN, P. V. II 108, ROMÂNUL GLUMEŢ, I $10/_{18}$.

[Şi: (dial., Mold.) *gaván, căván. Cavanul lingurii.* MARIAN, O. II 49. *Căvanul cumpenii.* CUV. D. BĂTR. I 272. | Plur. *-vane, -vanuri,* (rar) *-vani.*]

— Pare a fi înrudit cu bulg., sârb. **vagan** „strachină de lemn" (cfr. ceh. *vahan* „disc de cumpănă"), care pare a fi o metateză din **gavan* (cfr. m.-grec. γαβένα „vasculum", n.-grec. βαγένι „putină") CIHAC, II 118 (cuvântul există şi la Megleniţi: *găvanâ* „farfurie de lemn"). Cfr. gavanos.

GĂVĂNÁŞ s. a. *Grenier.* — (Ungurism, în Transilv.) Grânar. *Pentru aşezarea bucatelor sânt bune hămbarele, găvănaşurile sau cămările.* ECONOMIA, 57. [Plur. *-naşuri.*]

— Din ung. **gabonás**, idem.

GĂVĂNÁT, -Ă adj. *Creux.* — Scobit, căuşat, concav, cufundos, supt. *Marele Vasilie erà... găvănat la tâmple.* DOSOFTEIU, V. S. 47, cfr. $46,_{2}$. *Locuri găvănate* (traducând pe paleosl. razdoly = văi). MARDARIE, L. 2982. *Unu 'nalt şi cocorat Şi de piept cam găvănat.* ION CR. III 33, cfr. TEODORESCU, P. P. 500; GRAIUL, I 54.

— Participiul adj. al verbului (neîntrebuinţat) **găvănà**.

GĂVĂNÍ vb. IV^{a}. *Creuser.* — A scobì (făcând un găvan). DICŢ. [După LM. şi: **găvănà** vb. I, neîntrebuinţat, cu derivatele: *găvănat, -ă* adj. (v. c.) şi **găvănătură** (**găunătură** TDRG.) s. f. = cavitate, adâncătură. *Se pătrunde arşicul... din cocoşetură în găvănătură şi se umple cu plumb topit.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | Şi: (derivat din *găvănos*) **găvănoşì** vb. IV^{a}. *Tot pământul este găurit şi găvănoşit.* ap. TDRG.]

GAVANOÁSĂ s. f. v. gavanos.

GAVANÓS s. a. *Pot.* — (În Moldova) Borcan de dulceaţă (DAMÉ, T. 74), vas de lut smălţuit (ŞEZ. VIII 92) pentru păstrat untură, sare ş. a., oală de vin. *Patru gavanoase* [de dulceaţă]. I. NEGRUZZI, I 64. *Umple gavanosul cu vin.* BELDICEANU, SĂM. III 169. [Şi: **gavanoásă** s. f. *Să bei vin din gavanoasă.* SEVASTOS, P. P. 281. | Diminutive: **gavanoşél** s. a. = borcănaş. *Gavanoşele cu dresuri.* ALECSANDRI, T. 431, cfr. *(găvănoşel)* CONTEMPORANUL, VI 508.]

— Din turc. **kavanos**, idem. Cfr. gavan.

GĂVĂNÓS, -OÁSĂ adj. *Creux.* — Găvănat, scobit, cufundos, adâncat. *Găvănoşi ochii.* DOSOFTEIU, V. S. 42 (= adâncaţi MINEIUL). | Larg la gură. Com. LIUBA.

— Derivat din **găvan**, prin suf. adj. *-os.*

GĂVĂNOŞÉL s. a. v. gavanos.
GĂVĂNOŞÍ vb. IV^{a} v. găvănì.

GAVAÓN s. m. Sobriquet donné aux *Tziganes.* — Poreclă ce se dă Ţiganilor. *Măi ţigane, Gavaoane!* MARIAN, SE. 345.

GÁVĂT s. m. sing. 1°. *Poux.* 2°. *Vers.* 3°. *Grand nombre* (d'enfants). 4°. *Loup.*

(Transilv.) Înțelesul fundamental e (colectiv): animal scârbos, târîtoare, jivină scârboasă, gadină, gad. || Spec.:

1°. Parazite, păduchi (de straie). MARIAN, INS. 468. *Este plin de gavet* (= păduchi). REV. CRIT. III 155, VICIU, GL. *L'au umplut gavătul.* LIUBA.

2°. Viermi (de rană). MARIAN, INS. 282. *Carnea e plină de gavăt.* LIUBA, cfr. MARIAN, SE. I 256.

3°. Fig. Mulțime mare de copii. *Atâta gavet de copii! Are un gavet de copii.* REV. CRIT. III 155.

4°. Lup. H. XI 246, V 319. *La lăsatul de sec... nu se scoate gunoiul afară, că e rău de gavăt* (= lup). ȘEZ. VI 32.

[Și: **gávet.** † Același cuvânt pare a fi și **găvád** *(găvadul mare și mic)* s. m. = constelațiunea Pegazului OTESCU, CR. 17.]

— Din bulg. **gáved** „gadină, sălbătăciune, paraziți" (cfr. polon. *gawiedź* „copii mici").

GĂVĂÚNĂ s. f. v. **văgăunǎ.**
GAVÁZ † s. m. v. **cavaz.**
GĂVĂZDÍ vb. IV[a] v. **găvozdì.**
GÁVET s. m. sing. v. **gavăt.**
GĂVOÁZĂ s. f. v. **găoază.**

GĂVÓZD s. a. *Clou.* — † Cuiu (de fier), cfr. piron. *În mâru* (= mâni) *și în picioare ei-mi bătură găvoazde.* CUV. D. BĂTR. II 46; cfr. VARLAAM, C. 61,$_{2}$, 133,$_{2}$, II 9,$_{2}$, 11. *Încălțăminte de her cu găvoazde.* DOSOFTEIU, V. S. 18,$_{2}$; cfr. 68,$_{2}$, 119, 136,$_{2}$. | (Astăzi, la Moți) *Găvoazde* = cuie pentru șindilit. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. [Cuvântul e atestat numai la plur.; singularul ar puteà fi și: *găvoazdă.*]

— Din paleosl. **g(ь)vozdь,** idem. Cfr. vâzdoagă.

GĂVOZDÍ vb. IV[a]. 1°. *Clouer.* 2°. *Presser; se pelotonner.*

1°. † Intrans. A bate găvoazde în ceva, trans. a țintui cu găvoazde, spec. a răstigni, bătând mânile și picioarele cu găvoazde pe cruce. *Svântul zise: „Lasați-mă negăvozditŭ"... și nu-lŭ găvozdîră, ce-l lăsară slobod.* VARLAAM, C. II 64,$_{2}$; cfr. 201,$_{2}$, II 9,$_{2}$, DOSOFTEIU, V. S. 34,$_{2}$, 35,$_{2}$, 62, 130, 184, PS. 506.

2°. (Azi, în Mold.) Trans. A înghesui, a ghemui, a mototoli, a înfundà, a grămădi, a strâmtorà (CREANGĂ, GL.); refl. a se ghemui, a se zgulì, a se pitulà, a se ascunde. [Foile] *le-ascund, le găvozdesc Prin scorburi, prin canale.* MIREA, C. II 112. *Veverițele, găvozdite una peste alta în scorburi.* CREANGĂ, P. 240. [Privighitorile] *gavuzdite 'n desișul de anin.* N. REV. R. II 227. *Mireasa... se găvăzdește unde poate, numai să n'o găsească.* SEVASTOS, N. 333/$_{10}$. *S'a găvozdit bine* = s'a înfundat (cu mâncări). TDRG.

[Și: (ad 2°) **gavuzdì, găvăzdì.** vb. IV[a].]

— Din slav. -gvozditi „a bate cu cuie" (înțelesul 2° pare a se fi desvoltat din „a ghiontì pe cinevà, înghesuindu-l").

GĂVOZÍT, -Ă adj. *Bée.* — Căscat. *A rămas limojderița de babă cu gura rânjită și găvozită, râzând,* ION CR. IV 95. Cfr. gă(v)oazǎ.

GAVUZDÍ vb. IV v. **găvozdì.**

GAZ s. a. (Chim.) 1°. *Gaz.* 2°. *Pétrole.*

1°. Corp fluid aeriform (la temperatura și presiunea obicinuită). Spec. *Gaz de iluminat* (s. *aerian* BASARABESCU, V. 149).

2°. Petrol (rafinat). *Gaiță (gaz, petroleu).* ȘEZ. III 174.

[Plur. (ad 1°) **-e** și **-uri.** | Derivate: **gazós, -oásă** adj. = 1°. de natura gazurilor, cfr. fluid, solid. 2°. care conține gaz. *Apă, limonadă gazoasă;* **gazométru** s. a. = aparat pentru a măsurà volumul gazurilor, spec. al celui de iluminat; **găzár** s. m. = vânzător de petrol. PAMFILE, I. C. 139, J. III.]

— *N.* din fran.

GAZ s. a. *Gaze.* — (Învechit) Muselină subțire; cfr. zăbranic. *Cutnii, alageà, citarii și gazii de Prussa.* FILIMON, C. II 599.

— *N.* din fran.

GĂZĂ s. f. 1°. *(Petit) insecte.* 2°. *Bête immonde.*

1°. (Mold., Bucov., pe Someș VICIU, GL.) Insectă mică, spec. insectă din ordinul dipterelor, cu aripi transparente (MARIAN, INS. IX, XII), muscă, bâză (CREANGĂ, GL.), goangă (MARIAN, INS. 32), albină lucrătoare (Bucov., com. V. HALIP). *Umble gâze, ca puzderii.* EMINESCU, L. P. 125, cfr. ȘEZ. II 31/$_{29}$, IV 116/$_{14}$, MARIAN, SE. II 203, D. 196. *Nu fiecare gâză face miere!* ZANNE, P. IX 622. || Specii: **gâză-de-viermi=viermănar** *(Lacrophaga carnaria);* **gâză-de-carne** (Bucovina) = **muscă-de-carne** *(Musca domestica);* **gâză-de-vite** (Bucov.) = **tăun** *(Tabanus bovinus);* **gâza-calului** = **musca-calului** *(Gastrophilus equi* s. *haemorrhoidalis);* **gâza-boului** = **bâligar** *(Geotrupes stercorarius);* **gâză-de-miere** s. **folositoare** (Bucov.) = **albină** *(Apis mellifica).* MARIAN, INS. IX, XII 382, 366, 347, 363, 365, 31, 144, ȘEZ. II 31/$_{29}$.

2°. (Mehedinți, la plur., subt forma **gâji** s. m.) Lighioane. *Acù am scăpat, slavă Domnului, de gâjii aia care ne mâncă.* GRAIUL, I 9. | (La plur., subt forma **gâzi**) Sărbători rele de lupi ce se țin în Câslegi; în aceste sărbători nu se lucrează de teama lupilor. N. REV. R. (1910), 96.

[Și: **ghîză** s. f. DICȚ. | Derivate: ad 1°: Diminutive: **gâzulíe** s. f. BARCIANU, MARIAN; **gâzulíță** s. f. *Să curm viața atâtor gâzulițe nevinovate.* CREANGĂ, P. 257, cfr. MARIAN, INS. IX; **gâzúță** s. f. ib. 144; cu sufixe neclare: **gâzób** s. a. = gâză, muscă mare (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, **gâzoábă** s. f. = insectă de apă, lungă în picioare (MARIAN, INS. X); insectă care nu zboară, nici nu aleargă, ci abià se mișcă (ib. 309, cfr. SE. II 197), cu colectivul: **gâzobénie** s. f. id. INS. X și cu diminutivul **gâzobúță** s. f. id. ib. || ad 2°: **găjulíe** (MARIAN, SE. II 194) și **gujulie**=târîtoare de orice fel (insecte, mai ales păduchi, viermi, reptile, etc.) *Pentru vânatul peștelui și pentru alte gujulii să fie neopriți lăcuitorii.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 85. *Să nu fie în ea gozuri ori gujulii* (= *insecte sau viermi).* ȘEZ. V 4/$_{30}$. *Conochiftirița e o gujulie.* ib. I 120/$_{30}$. *S'au adunat toate jigăniile..., unele mai fioroase și mai grețoase decât altele... Gujuliile acele...* SBIERA, P. 207/$_{25}$. *Ce te scarpini atâta, doar n'ai gujulii?* VICIU, GL., cfr. MARIAN, INS. V, XI, 543, SE. II 194.]

— Etimologia necunoscută. (În înțelesul 1° e, poate, o formație onomatopeică, ca bâză, s. e înrudit cu polon. *giez* „tăun" BERNEKER, SL. WB. 376; în înțelesul 2° pare a fi înrudit cu slav. *gydz* „scârbos" BERNEKER, SL. WB. 374; în acest caz ar formà un dublet cu hâd și ar fi înrudit cu gad, gadină, gavăt).

GĂZÁR s. m. v. **gaz**[1].
GÁZD subst. v. **gazdă.**

GÁZDĂ subst. I. *Maître, propriétaire.* II 1°. *Hôte.* 2°. *Chambre en location.*

I. 1°. (Transilv., adesea atributiv s. predicativ; uneori în opoziție cu „sărac" s. cu „slugă") Om cu stare, stăpân al unei case și gospodării, econom cu dare de mână, gospodar. *Tot satul depreaună, 150 de gazde* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 263. *Gazda bună, mai nainte de secerat trebue să-și gătească... șura.* ECONOMIA, 47. *A fost odată un împărat, gazdă nu tândală,... boii lui erau cei mai frumoși.* RETEGANUL, P. IV 28/$_{11}$, cfr. II 64/$_{117}$, 20/$_{14}$. *Cine-i gazdă și avut, Toți îi dau bani împrumut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 415. *Decât gazdă păcătoasă, Mai bine slugă frumoasă.* ib. 245. *Mult mă mustră gazdele Că le-am furat vacile.* ȘEZ. VII 167. *Gazdă mare* = chiabur, bogătan. *Badea numai cisme are Și se ține gazdă*

mare. RETEGANUL, CH. 20. | *De gazdă (mare)* = din părinți bogați, din oameni cu stare. *Fata de gazdă mare Tot cu mâna la parale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 438, cfr. MARIAN, NU. 36. *Un fecior de gazdă mare.* ȚIPLEA, P. P. 22, VAIDA. *Am tot zorit să-l însurăm, găsisem una mai de gazdă.* COȘBUC, F. 91, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 168, 248.

2°. (Transilv.) P. ext. Stăpân, proprietar. *Se duse după apă la fântână. Gazda fântânii...* RETEGANUL, P. II 46/33. *Gazda boilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 405.

3°. (Mold., la origine, în gura unui gospodar care vorbeà despre soția sa) Nevastă. *Nu-ți pot da răspuns până nu mi-oiu întrebà și gazda.* ȘEZ. V 74/14, cfr. I 49/31.

II. (Din vremurile când nu existau hoteluri și ospătării; pretutindeni)

1°. Stăpânul s. stăpâna casei, în raport cu oaspeții săi; cel la care trage s. mâne cinevà. *Oprea-armașul au mers iar la gazda lui Urechi logofătul, să se sfătuiască.* URECHE, ap. GCR. I 73/21. *„Domnule“, îmi zise sluga, „gazda întreabă de nu vrei a cinà“.* C. NEGRUZZI, I 58; cfr. EMINESCU, P. 114. *Ia un pahar și-l întinde gazdei.* CREANGĂ, A. 97. *Boierul de gazdă aveà obiceiu...* ȘEZ. I 6/1. *Fiica gazdei.* ib. I 8b/28. *Rămâi, om bun, sănătos, C'ai fost gazda lui Hristos!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513, cfr. ALECSANDRI, P. P. 160, BUD, P. P. 65. *Șezătoarea se ține... la gazdă...* BREBENEL, GR. B. *Mai vinovată gazda de hoți de cât înșiși hoții, că hoții fără gazdă nimic nu pot urmà.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 182. *Face pe gazda casei.* | Spec. *Gazda de județ și ispravnicii.* FILIMON, C. II 72.

2°. P. ext. (desvoltat din locuțiuni ca: *trag la gazdă* = descind la un gospodar) Locuință provizorie, cameră cu chirie într'o casă particulară. *Au mânat nește slugi a ei în urma su[â]ntului Nonos, să-i afle gazdă.* DOSOFTEIU, V. S. 52/2. *Și le dede tuturor gazde prin curți boierești și negustătorești.* NECULCE, ap. TDRG. *De n'ai gazdă 'n sat, să vii să dormi la noi.* COȘBUC, F. 74. *Gazda bătăilor:* cel care mănâncă bătăi multe din toate părțile. PAMFILE, J. II, cfr. ZANNE, P. IV 268. | (Cu deosebire în construcțiile) *A trage în* (s. *la*) *gazdă (la cinevà), a primì pe cinevà în gazdă, a da* (s. *așezà*) *pe cinevà în gazdă (la cinevà). Să tragi la gazdă.* GHICA, S. XVII, cfr. ȘEZ. I 266/11, ISPIRESCU, L. 278, CREANGĂ, P. 170. *Trase în gazdă la o casă.* ȘEZ. I 209/5. *Au luat gazdă la curte, întru o odaie sus.* BELDIMAN, TR. 388. *Prinsĕră gazdă într'o casă.* DOSOFTEIU, V. S. 47/2. *Dați pe Petru la gazdă undevà.* PĂSCULESCU, L. P. 220. *Am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.* C. NEGRUZZI, I 245, cfr. ISPIRESCU, U. 38, ȘEZ. I 263/3, III 71/1. *Ne-a așezat bunicul în gazdă cu toată cheltuiala lui.* CREANGĂ, A. 25. *Vino'n gazdă la noi.* RETEGANUL, TR. 98/12, cfr. ALEXICI, L. P. 31/20.

[*O gazdă, gazdei, gazdele.* | Și (singular nou, din plur. *gazde*, rar): **gazd** s. m. *Pe gazd îl chemà: „Gazdule, gazdule“.* TEODORESCU, P. P. 447b, cfr. 448, 538b, 579. | Femininul și: **găzdoáie** s. f. *Au murit găzdoia jupânului socru* (a. 1700). IORGA, S. D. XII 9, cfr. ib. 120, ECONOMIA, 105, BARAC, T. 33, ODOBESCU, I 86/9, MARIAN, NA. 253, RETEGANUL, P. II 22/13, IV 5/11, V 15/28, VAIDA. *El mi-i slugă, Io-s găzdoaie.* MÂNDRESCU, L. P. 159/22, cfr. ȚIPLEA, P. P. 24. *Găzdoaia sânătoasă.* BUD, P. P. 72; (din sârb. *gazdarica*) **găzdăríță** s. f. *Găzdărița casei, făcând din făină... o turtiță.* MARIAN, Î. 488. *Găzdărița să se fălească că e vrednică.* LIUBA-IANA, M. 120. *Să trăiască gazda cu găzdărița!* ALEXICI, L. P. 172/1. | Augmentativ: **găzdóiu** s. m. *Am luat hâda de găzdoi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 181, cfr. BUD, P. P. 12. | Diminutive: (numai despre femei) **găzdiță** s. f. *Găzdiță frumoasă, Rămâi sănătoasă!* PĂSCULESCU, L. P. 10; **găzdișoáră** s. f. DICȚ.; **găzdúț, -ă** adj. = cu dare de mână, cuprins. *În tot Branul abià se mai află două până la trei economìi de vite mai găzduțe, însă și acestea numai așà precum erau cei mai sărăcuți de mai nainte.* TURCU, E. 34.]

— Din ung. **gazda**, idem (și cu înțelesul de „nevastă“ SZINNYEI).

GĂZDÁC, -Ă adj., subst. *Riche.*—(Transilv.) Gazdă mare, gospodar cuprins, avut, bogat, cu stare, chiabur. Adj. *De-aș fi bun eu de lucrat, Precum îs bun de jucat, Fire-aș putred de găzdag.* BUD, P. P. 54. *Fata săracă Mult lucră la cea găzdacă.* ibid. 64, cfr. MARIAN, NU. 146, DOINE, 112. *Novac cel găzdac.* ȘEZ. IV 10b/24. | Subst. *Dar fata găzdacului Dă-o 'n mâna dracului!* MARIAN, NU. 253, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 132/14, VAIDA. *Lăcomit-am ...la șepte vaci Și-am luat hâda din gâzdaci!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 181. [Și: **găzdág, -ă** adj., subst. | Augmentativ: **găzdăcóiu** s. m. POMPILIU, BIH. 1010; **găzdăgóiu** s. m. JAHRESBER. VI 76. | Abstract: **găzdăcíe, găzdăgíe** = bogăție. POMPILIU, BIH. 1010, MÂNDRESCU, UNG. 75.]

— Din ung. **gazdag**, idem (prin apropiere de sufixul *-ac*).

GĂZDĂCÍE s. f., **GĂZDĂCÓIU** s. m. } v. găzdac.
GĂZDÁG, -Ă adj., subst. (ș. d.) }
GĂZDĂLUÍ vb. IV[a] v. găzduì.
GĂZDĂRÍȚĂ s. f. v. gazdă.

GĂZDÁȘ s. m. *Courrier.* — Cel care vestește sosirea cuivà (și îngrijește de gazdă). *Mirele trimite înainte gazdași (conaccii), ca să-i vestească apropierea.* DACIA LIT. 37; cfr. ȘEZ. I 37.

— Derivat din **gazdă**, prin suf. *-aș.*

GĂZDĂȘÁG s. a. *Train de maison riche bien administrée.* — (Transilv.) Bogăție, (constând în) bunăstare gospodărească, economie de om cuprins (cfr. găzdăcie). *O casă în jurul căreia mai vedeau de-ale găzdășagului.* RETEGANUL, P. III 82/20. [Și: găzdușág s. a. = gospodărie. VAIDA. *Mândră, ochii tăi din cap Nu-s făcuți a găzdușag.* MÂNDRESCU, L. P. 131/16; cfr. BUD, P. P., **găzdișág** s. a. = gospodărie. BARAC, ap. TDRG. | Cu alt sufix: **găzdășíe** s. f. *Găzdășie,... stare bună.* RETEGANUL, P. III 82, cfr. DOINE, 38/17.]

— Din ung. **gazdagság** „bogăție“.

GĂZDĂȘÍE s. f., **GĂZDIȘÁG** s. a. v. găzdășag.
GĂZDIȘOÁRĂ, GĂZDÍȚĂ s. f. } v. gazdă.
GĂZDOÁIE s. f., **GĂZDÓIU** s. m. }

GĂZDUÍ vb. IV[a]. I. *Héberger.* II. 1°. *Loger.* 2°. *Faire le* ou *agir en maître.*

I. Trans. A primì pe cinevà în gazdă. *Acel croitor mă găzduì cu destule îngrijiri.* GORJAN, H. I 113; cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/48, C. NEGRUZZI, I 219, ȘEZ. I 113b/2.

II. Intrans. 1°. A trage, a rămâneà în gazdă, a luà locuință provizorie, a se instalà cu locuința, a descinde, a mâneà (la cinevà). *Ilie găzduì la dînsă, că nu puteà găzduì la păgâni.* DOSOFTEIU, V. S. 23, 2. *Găzduiți aici de noapte.* BIBLIA (1688) 112. *Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet.* C. NEGRUZZI, I 55, cfr. KONAKI, P. 65, GORJAN, H. IV 124, PANN, Ș. I 3, ALECSANDRI, T. 1228, ȘEZ. I 189/13-4, ISPIRESCU, L. 113.

2°. A stăpâni (o casă), a face pe gazda casii. *Îți dau toate cheile caselor mele, tu găzduește cum ți-a spune firea.* MERA, L. B. 146.

[Și: **găzdăluì** vb. IV[a] (ad I) *Ne-au găzdăluit cu cinste.* DOSOFTEIU, V. S. 151, cfr. 145, 2, URICARIUL, II 43/26; (ad II 1°) *Și începù a-l întrebà... unde au găzdăluit?* DOSOFTEIU, V. S. 117/2. [Pizma] *în inima mea... nici un ceas n'au găzdăluit.* CANTEMIR, IST. 67. | Derivate: **găzduire** s. f. *Adu-ți aminte de găzduirea ce ți-au făcut strămoșul iubitei meale.* BELDIMAN, N. P. I 103. *Cere găzduire.* CREANGĂ, P. 301, cfr. Ç. NEGRUZZI, I 93, FUNDESCU, L. P. 110/18.

Mulțumì de buna găzduire (= ospitalitate). ISPIRESCU, L. 56, cfr. MERA, L. B. 247; **găzduitór, -oáre** adj., subst. *Găzduitorul prietenos al lui Barițiu și al lui Alecsandri.* IORGA, N. R. B. 254.]
— Derivat din gazdă (cfr. sârb. *gazdovati*, idem).

GĂZDUȘÁG s. a. v. **găzdășag.**
GĂZDÚȚ, -Ă adj. v. **gazdă.**

GAZÉLĂ s. f. (Zool.) *Gazelle.* — Specie de antilopă din Africa și Asia. [Cal cu] *picioare de gazele.* ALECSANDRI, P. I 320.
— *N.* din fran.

GAZÉTĂ s. f. *Gazette.* — Publicație periodică, în genere cotidiană, cu noutăți politice, literare, etc., ziar, jurnal. *Gazeta politico-literală.* URICARIUL, VIII 107. *Ne vom vedeà prin gazete.* ALEXANDRESCU, M. 171. *Scrià 'n gazetă* COȘBUC, B. 84. [Plur. *-zete* și † *-zeturi.* ACSINTI URICARUL, LET. II 149/23, DIONISIE, C. 213. | Derivate: gazetár s. m. = ziarist, jurnalist. *Gazetarii români.* EMINESCU, I. V. 35; dim. (în semn de dispreț) gazetăráș s. m. VLAHUȚĂ ap. TDRG.; gazetărie s. f. = profesiunea de gazetar, ziaristică, jurnalistică. *Dacă s'ar fi lăsat de gazetărie!* id. ib.]
— *N.* din fran. (< ital. **gazetta**, o monetă venețiană, cu care se plăteau cele dintâi gazete, apărute pentru întâia dată în sec. XVI, la Veneția).

GÂZI subst. plur. v. **gâză** (2⁰).
GAZÍE s. f. † v. **ghizie.**
GAZÍN s. a. v. **cazinò.**
GĂZOÁBĂ s. f. v. **gâză.**
GĂZOÁICĂ, GĂZOÁIE s. f. v. **gazorniță.**
GÂZÓB s. a., **GÂZOBÉNIE, GÂZOBÚȚĂ** s. f. } v. **gâză.**
GĂZÓIU s. a. v. **gazorniță.**
GAZOMÉTRU s. a. v **gaz**[1].

GAZÓRNIȚĂ s. f. *Lampe à pétrole.* — Lampă primitivă de petrol, în formă de sticlă, întrebuințată mai de mult; numită și gaz, chior; cfr. opaiț, poponeț. PAMFILE, I. C. 59. *Lumina săracă a gazorniței.* SADOVEANU, SĂM. V 567, cfr. ibid. III 154, P. S. 38, 97. [Și: (Dâmbovița, Vlașca, etc.) **găzoáică, găzoáie** s. f., **găzóiu** s. a. Com. I. PAVELESCU.]
— Derivat din **gaz**, după *păcorniță.*

GAZÓS, -ÐÁSĂ adj. v. **gaz.**
GĂZULÍE, GÂZULÍȚĂ, GĂZÚȚĂ s. f. v. **gâză.**

GE- v. **JE-**

GEÁBA adv. 1⁰. *Gratis.* 2⁰. *En vain.* — (De obiceiu compus cu prep. de)
1⁰. Gratis, fără plată, fără parale, pe nimic, în dar, de pomană. *Cai și arme... se vor luà de geaba ori unde se vor găsì.* BELDIMAN, TR. 344. *Să slujești tu de geaba?... să nu-ți iei tu dreptul tău?* EMINESCU, N. 22. *Cu parale mi-l plăteà, Cu parale, nu geaba.* TEODORESCU, P. P. 310ᵇ. *Este gata să i-l deie de geaba.* SBIERA, P. 47/23.
2⁰. În zadar, zadarnic, în deșert, în van, în vânt, de surda, fără nici-un folos. *Prăpădișì atâtea țări într'un zadar și geaba.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 268/16. *Geaba am răgușat strigându-ți!* C. NEGRUZZI, I 222. *Geaba vii, geaba te duci, Numai rupi niște papuci.* ALECSANDRI, T. 90. *Vai de cel ce nu iubește; geaba se mai spovedește!* MARIAN, S. 53. *Geaba beau, geaba mănânc.* BIBICESCU, P. P. 161. *Geaba, apă nu erà.* ISPIRESCU, L. 360. *Geaba binele cu sacul, după ce-a murit săracul.* ZANNE, P. III 556. *Duhul tău,... de geaba se luptă.* KONAKI, P. 270. *Aideți să vorbim de geabă Că tot n'avem nici-o treabă.* PANN, P. V. I 3/5. *De geaba mai bați apa în chiuă să s'aleagă unt!* CREANGĂ, P. 118, cfr. ALECSANDRI, P. P. 326. *Tu mănânci de geaba Și'n zadar beai apă.* TEODORESCU, P. P. 63. *Geaba, surda alergați.* PĂSCULESCU, L. P. 249. *Nu mai umblu de geaba!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 493. *Nu mănâncă pâine de geaba:* se zice de omul vrednic. ZANNE, P. IV 45. *A sta* (s. *a ședeà*) *de geaba* = fără nici un folos, neactiv, fără treabă, handra. *Daca șade el de geabă, Gândește că toți n'au treabă.* ib. II 729. *A umblà de geaba* = a horhăì. ȘEZ. III 16/5.
[Și: (Ban. și în rimă) **geábă.** TDRG. | Diminutiv: **gebúța** adv. *M'ai batjocorit de geaba, de gebuța.* MARIAN, O. I 405, cfr. SEVASTOS, ap. TDRG.]
— Din turc. **ğaba**, idem. Cfr. ung. **hiába**, idem.

GEABHANÁ, GEABHÁNĂ † s. f. (Mil.) v. **gebhaneà.**
GEALÁP, GEALĂP † s. m. } v. **gelat.**
GEALÁT, GEALĂU † s. m. }

GEALĂU s. a. = **rindeà.** DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, H. I 330, II 29, 62, 89, 118, 195, 203, III 196, IX 439, X 33, 111, XIV 308. *Gealăie, dălți, săcùri.* DRĂGHICI, R. 45. *Strujituri de gealău.* PONI, CH. 299. *Șuierul gealăului.* CONTEMPORANUL, V 387. *Am un purcel Cu trupul de lemn, Cu limba de oțel; Înainte curățește Și în urmă netezește?* (= *Gealăul*). GOROVEI, C. 172. [Plur. (Mold.) *-lăie* TDRG., *-lăuri* H. IV 75. | Și: **gealóu** H. VII 375, **gelău** s. a. *Surcele... sau hoaspe de gelău.* MARIAN, Î. 239, **gilău** COSTINESCU, **ghelău** H. XVI 22, (Transilv.) **ghilău** H. III 118, V 82, 172, DAMÉ, T. 115, **ghiléu** LIUBA-IANA, M, 121, **jalău** H. IV 56, **ghiulău** H. V 72, (reconstrucție ?) **ghiul** s. a.: unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. V 375, IX 28.]
— Din ung. **gyaló (gyalu)**, idem.

GEALÉP † s. m. v. **gelep**[1].
GEALÓU s. a. v. **gealău.**

GEAM s. a. *Vitre.* — (România) Bucată, ochiu de sticlă care se așază în pervazurile (cercevelele) ferestrelor sau ale ușilor, în cerculețul de metal al ceasornicelor, etc. *Să facă noăzăci de jeamuri după gergevelele ce trimeasèi* (a. 1805). IORGA, S. D. VIII 41. *Au ajuns la o ușă cu geamuri peste care erà o subțire perdeà.* C. NEGRUZZI, I 78. *Vântul jalnic bate'n geamuri.* EMINESCU, P. 183, cfr. CREANGĂ, P. 66. | P. ext. Sticlă (în expresia) *Ochiu de geam* = de sticlă. *Apa... se lasă de pe ochiul de geam.* PAMFILE, I. C. 244. | Fereastră. *Mihnea vodă... de geam s'alătură.* TEODORESCU, P. P. 475. | Fam. Monoclu. *În ochiul stâng aveà un geam.* MARION, ap. ȘIO. [Plur. *geamuri.*]
— Din turc. **ğam**, idem.

GEAMÁLĂ † s. f. *Paillasse.* — Momâie având forma unei femei uriașe, în care intră un om și jucă, pe vremuri, pe strade, din ziua de Paști până după Moși. *Dulapul care erà obicĭnuit de sărbătorile Paștilor precum și geamala au poruncit Domniamea.., să lipsească estimp.* DOC. (a. 1795), ap. ȘIO. *Sânteți întocmai... ca niște geamale.* GORJAN, H. II 166.
— Din turc. **ğemal** *(oyunu)*, idem ȘIO.

GEÁMĂN, -Ă, adj., subst. 1⁰. *Jumeau.* 2⁰. *Gémeaux.* 3⁰. *Branche fourchue.*
1⁰. (Despre ființe) Care s'a născut de odată cu altul, din aceeași mamă. *Deacă auzì Nemitor că e grea, puse de o păziiă până când născură doi geameni.* MOXA, ap. GCR. I 59/12. *Thoma... cela ce se chiamă geamăn.* BIBLIA (1688), 830. *Soră gemeană.* CARAGIALE, S. N. 242. *Doi cai gemeni.* ALECSANDRI, P. II 200. *Copii gemeni.* MARIAN, NA. 12. *Lucruri îngemănate să nu mănânce, că face copĭi gemeni.* ȘEZ. I 127. *Fă-mă, tată, ca să-i seamăn Ca frate cu frate geamăn.* ZANNE, P. II 732. ‡ Loc. adv. și adj. **De-gemene, de-a gemenea:** *Cei doispră-*

dzeace [apostoli] *ce să chiamă de geameni.* VARLAAM, C. 133,$_2$. *Feace 2 feț[i] de geameni.* DOSOFTEIU, V. S. 151,$_2$. *Tot de gemene se năștea, parte bărbătească și femeiască.* N. COSTIN, LET. I 47/$_{38}$. *Eu i-aș face doi feciori, Doi de gemen frățiori.* ALECSANDRI, P. I 430. *O femeie a născut odată doi copilași de-a-gemenea.* MARIAN, O. I 7/$_8$, cfr. NA. 59/$_{16}$. *Copii de-a-geminea,* adecă copii gemini. (Zagra) Com. I. CORBU. *Noi par'c'am hi d'un geamăn cu dînșii.* JIPESCU, O. 36. || P. anal. (Despre arbori care au două tulpine crescute din aceeași rădăcină) Bifurcat. *L-au spânzurat pre un lemn geamăn.* BIBLIA (1688), 158,$_2$. *Brazilor, gemenilor!* MARIAN, SE. I 223. *La revedere colo subt nucul cel geamăn.* CONTEMPORANUL, V 489. | (Despre fructe când sânt două, lipite lă olaltă) *Prune gemene* (Zagra). Com. I. CORBU.

2°. P. anal. (Astron.) *Gemenii* = constelația Castor și Polux, numită și fra ții. OTESCU, CR. 24, cfr. H. XIV 378. *În zodia Geamenilor.* CALENDARIU (1814), 66/$_4$.

3°. S. f. (Ban.) Gemănare (1°). *Cobilă* = *un lemn cu geamănă din natură.* LIUBA-IANA, M. 104, cfr. 118. | Spec. Furca carului. CDDE. Nr. 722.

[Și: gémen, -ă.]

— Din lat. gemĭnus, -a, -um, idem.

GEAMANDÁN s. a. v. geamantan.

GEAMANDÚRĂ s. f. *Bouée.* — Semn (în genere în formă de butoiu) care arată locurile primejdioase într'o apă. *Căpitanul n'a luat sama la geamandură, și unde mi s'a pus pe uscat!* DUNĂREANU, CH. 132. *Glasul giamandurei.* MIREA, C. II 39.

GEAMANTÁN s. a. *Valise.* — Sac s. cutie mai mare de piele s. de pânză, ce se poartă în călătorie spre a păstră lucrurile de drum, cufăraș. *Începe a-mi scotocì prin trăsură și prin geamantan.* GHICA, S. 245. *Lăsând apoi geamantanul lui aici, ieșiră amândoi pe jos.* SLAVICI, N. II 307. [Și: (Mold.) **geamandán.** *Mă vede cu giamandanul, Luându-o hojma tot la picior.* ALECSANDRI, T. 114; **gemantán, gemandán** s. a. TDRG. | Diminutiv: **geamantanáș** s. a. *Un domn... cu un geamantanaș de mână...* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 404.]

— Din turc. ğamadan, idem (cfr. n.-grec. τζαμαντάνι).

GEAMANTANÁȘ s. m. v. geamantan.

GEÁMĂT s. a. v. gemet.

GEAMBARÁLE s. f. plur. v. geamparale.

GEAMBÁȘ s. m. 1°. *Trompeur.* 2°. *Maquignon.* — (În România)

1°. (Învechit) Intrigant, amăgitor, înșelător. *Dimitrașco-vodă eră... om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaș de cei de la Fanar.* NECULCE, LET. II 249/$_1$. *Ca pre ciumă, depregiur sine geambașii și îmbunătorii să-i izgonească.* MUSTE, LET. III 37/$_4$. *Dar un geambaș* [în jocul de cărți],... *cu cinci ochi m'a ras, tâlharul, tot câștigul l-am pierdut.* CONTEMPORANUL, II 25. | Hoț, tâlhar. *Geambaș de pădure, Înșelător de lume...* POP., ap. ȘIO.

2°. (Azi, adesea complinit prin „de cai") Negustor de cai (mai ales necinstit). *Giambașii să plătească ierbărit pentru toți caii ce cumpără.* DOC. (a. 1801), ap. ȘIO. *S'au dus la un jambaș și s'au ales un cal.* BARAC, T. 49. *Moș Nichifor eră și giambaș de cai.* CREANGĂ, P. 106. | Samsar de cai. *Când eră zapciu, organizase o ceată de Ungureni de-i aduceà cai furați și aveà geambași pe la târguri.* GHICA, ap. ȘIO. | Mijlocitor de fete, de femei. *Andachi... eră cel mai dibaciu geambăș de fete și ca bun geambăș pe mulți bărbați i-a boit.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Sânt geambaș de mueri!* E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. | Om bun de gură. CREANGĂ, GL.

[Accentuat *geămbaș*, **geámbăș** și *geambáș.* | † **geambaz** ap. ȘIO.]

— Din turc. ğambaz, idem (propriu „care-și riscă viața").

GEAMBĂȘÍE s. f. 1°. *Maquignonnage, tromperie.* 2°. *Maquignonnage.*

1°. Intrigă, înșelătorie, tragere-pe-sfoară, cfr. pehlivănie. *Domnilor nu să cade a aveà dragostea spre gimbășii și pehlivănii.* N. COSTIN, ap. GCR. II 10/$_{21}$. *Lui îi plăceà să vânture lumea și să facă geambășii de-a lui.* ȘEZ. VIII 57.

2°. Meseria de geambaș de cai. H. V 235.

[Și: **geambașie,** † **gimbășie.** | Și: (ad 2°, din turc. *ğambazlyk*) **geambașlâc** s. a. *De ce ai să te apuci?... de doftorie?... de avocăție?... de geambașlâc?* ALECSANDRI, T. 1271.]

— Derivat din geambaș, prin suf. subst. *-ie.*

GEAMBAȘLÂC s. a. v. geambășie.

GEAMBLÂC s. a. Partea de sus a vârfului turnului unei sonde, pe care sânt instalați scripeții (Băicoiu).

GEAMBURÍI s. m. plur. v. ceambur.

GEAMGÍU s. m. *Vitrier.* — Cel care vinde sau pune geamuri. H. II 311.

— Din turc. ğamğy, idem.

GEAMÍE s. f. *Mosquée.* — (La Mahomedani) Casă de închinare, templu mai mare de cât moscheia. *Au ieșit Împăratul la geamie.* NECULCE, LET. II 334/$_{17}$, cfr. 403/$_{35}$. *Bisearică în geamie a să preface, până la vreamile noastre n'am văzut.* CANTEMIR, HR. 107/$_8$. *Mare cutremur, cât la Țarigrad au căzut geamiuri.* MAGAZ. IST. I 112/$_{22}$. *Naltele geamii.* ALECSANDRI, P. I 238. *La conaci lângă geamii.* TEODORESCU, P. P. 481^b. [Plur. *-mii,* (†) *-miuri.*]

— Din turc. ğami, idem.

GEAMLÂC s. a. *Galerie vitrée.* — Toate geamurile unei locuințe sau prăvălii; p. ext. sală de intrare, pridvor, ceardac, galerie cu pereți de geamuri. *Sacnasiul cu geamlâc înaintat pe grinzi... eră obicinuita ședere a Doamnei.* ODOBESCU, I 128. *Strălucește de departe, în fel de fel de fețe, geamlâcul unei cârciume.* CARAGIALE, M. 247, cfr. 25. *Moroi făcù câțiva pași prin geamlâcul care spânzurà în lăuntrul curții.* DELAVRANCEA, S. 151. [Plur. *-lâcuri.*]

— Din turc. ğamlyk „vitrage".

GEAMPARAGÍU s. m. v. geamparale.

GEAMPARÁLE s. f. plur. 1°. *Castagnettes.* 2°. *Chant* (du rossignol). 3°. *Danse paysanne.* — (Munt., turcism)

1°. Castanete. *Seara Învierii începe cu sunetul sec al giamparalelor.* IORGA, C. I. I 164.

2°. Fig. Tril de privighetoare. *Privighetorile... trăgeà niște geamparale de-ți luà auzul.* ISPIRESCU, L. 292.

3°. (Mai rar la sing.) Un fel de horă care se joacă la nuntă (Dobrogea). PÂRVESCU, H. 124, H. V 288, VII 426.

[Și: **geambárale** s. f. plur., (ad 1°) H. IV 90, (ad 3°) SEVASTOS, N. 281^b/$_{13}$, PAMFILE, J. III; **ceamparále** s. f. plur. (ad 1°) *Cine numără parale, El joacă cu ceamparale.* PANN, H. 49. *Începe să cânte un cântec rușinos, jucând ceamparalele.* CARAGIALE, S. 68; (ad 3°) H. XIV 22. | Derivat: **geamparagiu** s. m. = cel ce joacă geamparalele, ap. RUDOW, XVIII 83.]

— Din turc. čal-para, idem (propriu: „patru bucăți"), cfr. geangana.

GEÁNĂ s. f. 1°. *Paupière.* 2°. *Cil.* 3°. *Bande lumineuse.* 4°. *Colline.*

1°. (Învechit) Pleoapă. *Voiu da somn ochilor miei şi genelor mele adormitoare.* BIBLIA, ap. TDRG. *Geana stângă de sĕ va clătì, gâlceavă vii avè. Geana stângă de desupt de sĕ va clătì, oareşcini de rău te va g[răì].* TREPETNIC (a. 1779), ap. GCR II 123/39,40. *Bertoldo...* [aveà] *geanele pre margini roşi.* BERTOLDO, ib. II 169/1. *Când încep calului... geanele ochilor a se umflà...* CALENDARIU (1814), 177/28. *Cu gene ostenite, seara.* EMINESCU, P. 219. *Clipocind mereu din gene.* CREANGĂ, P. 257. *Nu mai dede nici pic de somn în genele ei până dimineaţa.* ISPIRESCU, L. 65.

2°. P. restr. Părul pleoapelor. *Tânjitorii ochi căprii umbriţi de lungi gene.* C. NEGRUZZI, I 17. *Umedele-ţi gene.* ALEXANDRESCU, M. 122, cfr. ALECSANDRI, P. I 237. *Se uită pe subt gene.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 360. *Dalbă crăiasă Cu cosiţa trasă, Cu geana sumeasă.* TEODORESCU, P. P. 76, cfr. HODOŞ, P. P. 62. [Foarte rar, şi numai în poezie, se găseşte în acest înţeles singularul *geană* cu sens colectiv, d. ex. EMINESCU, P. 214, 261; în limba de toate zilele, *o geană* însemnează: un fir de păr din genele cuivà.] ## **A-(i) da (cuivà) ochii** (s. geana s. pleoapele) **în gene** = a i se închide cuivà ochii de somn, a aţipì. *Din spre ziuă... am dat niţel ochiì'n gene.* SANDU-ALDEA, U. P. 222, cfr. H. XIV 106. *Numai pleopele fetei de împărat nu putură da în gene* ISPIRESCU, L. 377 *Toţi dormeau,... numai Ţică sta treaz; numai lui nu-i dase geană 'n geană.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 367. **A veni Ene pe la gene** s. a se pune **Enache pe gene** = a-i venì cuivà somnul, a pirotì. ZANNE, P. VI 111 (cfr. „a venit moş Dumitru"). *Dacă Enachi se puneà pe gene-i, ea îndată luà apă rece şi-şi spălà faţa.* CREANGĂ, P. 6. **A face** (s. a trage) **cu geana** = cu ochiul. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 72, cfr. 47. **A lăsà genele** = a se supărâ. ZANNE, P. II 164.

3°. Fig. Dungă de lumină, fâşie luminoasă, muchea luminată a unui deal, a unui nor, a unui câmp, etc. văzut în zare. *Pe geana câmpului albiu Se vede un codru mare.* ALESCANDRI, P. II 138. *O! dacă i-ai fi văzut aceşti ochi vre-odată... ţi s'ar fi părut că-i revezi... prin fiecare geană de nori.* EMINESCU, N. 40. *O geană vânătă de lumină tiveà norii spre apus.* ZAMFIRESCU, R. 17. *Geana unui deal.* MIREA, C. I 34.

4°. (Aromânism) Deal, colină. *Întră geanele, adecă întră dealurile şi întră râpele...* P. MAIOR, IST. 79.

[Derivate: **genát, -ă, genós, -oásă** adj. = cu gene lungi şi dese. *Frumos..., sprincenat, genat.* ZILOT, CRON. 347, cfr. HODOŞ, P. P. 170.]

— Presupune un tip. lat. *genna (în loc de *gena* „obraz, pleoapă", influenţat de *pinna*, cfr. ZEITSCHRIFT, XXVIII 682; ad 3° cfr. calabrezul *yena* „hotar care desparte două câmpuri").

GEÁNĂ s. f. v. geane.

GEANDĂR s. a. (Oier.; Mold.) Locul acoperit în care se mulg oile. TDRG. Cfr. comarnic.

— Din turc. čadyr „cort". ib.

GEÁNDRĂ s. f. (Cul.) — (În Moldova) *Geandra* e o mâncare... de post. Ea se prepară aşà: se ia hrincă (mămăligă rece), se taie felii subţirele, se prăjeşte pe jar..., se dumică,... se toarnă peste bucăţele apă rece şi sare, se mestecă bine şi apoi se mănâncă ca o supă cu pâine. *Geandra* e o mâncare a celor cu desăvârşire săraci. ŞEZ. V 52, cfr. H. X 112, 414, 486, 508, 512, XII 330, („cirul din coleşă") BUGNARIU, N., *(jeandră)* ŞEZ. II 41/25. *Cine are chiper, pune şi în geandră.* ZANNE, P. IV 77.

GEÁNE s. f. *Gens.* — (Ban.) Mulţime de oameni, lume. Com. LIUBA. *A fost multă geane la joc. Nu ascultà ce zice geanea. S'a adunat multă geane la târg. Om ca geanea* = ca toţi oamenii. *Se râde geanea de el* = îşi bate lumea joc de el. Com. A. COCA. [Şi: **geánă** *(ţeană)*. JAHRESBER. III 331.]

— Etimologia nesigură (cfr. alb *ģiri* „neam", calabrez. *jenia*, sicilian. *jinia*, care se reduc la grec. γενεά „creaţiune". Cfr. G. MEYER, ALB. WB. 141).

GEANFÉS † s. a. (Comerţ) Taffetas. — (Turcism) Un fel de taftă subţire. *Cu şalvari lungi de giamfez.* BOLINTINEANU, ap. ŞIO. [Şi: **ceanfés** s. a. FILIMON, C. II 598. | Plur. *-fesuri.*]

— Din turc. ğanfes, idem.

GEANGANÁ s. f. (În expresia:) **a bate geanganaua** = a bate din piepteni, a se apărà de muşte, adecă a-şi face cruce stâlcit (Botoşani). ION CR. III 156. Cfr. geamparale.

GEANŢ s. a. *Colline escarpée.* — Deal râpos şi prăpăstios (Mehedinţi). Com. I. MARINESCU.

GEÁNTĂ s. f. *Sacoche.* — (Munt.) Pungă mare de piele, etc. care se atârnă ca o traistă de gât s. se poartă ca un geamantan de un mâner, se atârnă la şa, etc., taşcă. *O geantă de şa turcească.* DOC. (1790), ap. ŞIO. *Aveà o geantă cu scrisori atârnată de gât.* FILIMON, ap. TDRG. *Mi-am făcut geanta* [de drum] *şi seara am plecat.* SANDU-ALDEA, A. M. 124. *Portofilul de Ministru îi ca o geantă de vânător.* ALECSANDRI, T. 1360. | † Cartuşieră. *Geante de cătane.* DIONISIE, C. 177. *I-au găsit... bând vin şi i-au rădicat, luându-le geanta.* KOGĂLNICEANU, LET. III 241/12. *Dorobanţii... au secat gentele lor de întreaga proviziune de cartuşe.* ODOBESCU, III 586. [Diminutiv: **gentúţă.** ZEITSCHRIFT, XVIII 84, ap. ŞIO., **gentulíţă.** IONESCU-BOTENI, S. N. 154.]

— Din turc. čanta, idem.

GEÁNUNE s. f. v. genune.

GEAR s. a. 1°. *Châle* (à fleurs). 2°. *Fichu.*

1°. Şal de India sau postav oriental foarte fin, cu flori cusute cu mâna. *Toate straile mele... asĕminea şi gearuri sau donlucuri (= şaluri persiane de încins)... să se vândă* (a. 1822). URICARIUL, XI 334/8. *Gear de India.* FILIMON, C. II 599. *Boccelâcuri de stofă cu... gearuri.* ODOBESCU, I 134/16, cfr. 262.

2°. (Azi, în Dobrogea) Maramă. H. II 300. | Broboadă de lână. H. II 255.

— Din turc. ğar, idem.

GEARÁH † s. m. v. gerah.

GEARMINTÁN s. a. Vêtement de paysanne. — Citat între haĭnele femeieşti. H. XIV 399.

GEAVREÁ s. f. v. gevreà.

GEBEHANEÁ, GEBHANÁ † s. f. (Mil.) v. gebhaneà.

GEBHANEÁ † s. f. (Mil.) *Munition de guerre.* — (Turcism) Muniţiuni de războiu constând mai ales din materii explozive (în opoziţie cu tophanà = muniţiuni de tunuri şi puşti). *Au lăsat în tabără toate carele... şi gebhaneaoa.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 277/3. [Variante (adesea numai grafice) **gephaneaua** *ce aveà prin case.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 281/42. *S'au aprins* **geabhanaoa** *din cetate ce erà într'un turn.* NECULCE, LET. II 433/30. *Pusă pre* **geabhanâ** *şi pe iarba cea de puşcă cu carele pre... Racoviţă vel spătar.* id. ib. 291/35. *Au purces topcii cu* **gebehaneaua.** id. ap. ŞIO. *Luase şi tunurile Nemţilor cu* **gefănalele** *şi barutul.* DIONISIE, C. 180. *Luat-au Muscalii... multă pradă, tunuri,* **cephănale.** id. 181/12, cfr. 165/32. *Oameni,* **zaphanale,** *pusce.* AMIRAS, ap. ŞIO. *Puţină* **zephaneà** *a Turcilor şi 60 pusce.* id. ib. *Cu mulţime de tunuri şi* **gephanale.** DIONISIE, C. 163.]

— Din turc. ğeb-hanè „depozit de praf de puşcă".

GEBIGÍCĂ s. f. Raisin. — Strugure cu boabele mici, ascuțite (lungărețe) și negre. H. XI 177. [Și: **gibigícă** s. f. H. XIV 103, (numit și „pisicuță") H. XIV, 300.]

GEBRĂRÍ vb. IV[a] v. gebreà.

GEBREÁ s. f. *Chiffon* (pour frotter les chevaux).— Cârpă de șters sau frecat caii, cfr. otreapă. *Cu gebreaua mi-l ștergeà, Șeaua pe dînsul puneà.* TEODORESCU, P. P. 53[b]. [Și: **ghebreà** s. f. PĂSCULESCU, L. P. 159, **chebreà** MAT. FOLC. 151. | Derivat: **gebrărì** vb. IV[a] = a șterge calul cu o gebreà. *Cu țesala-l țesălă,... Cu gebreaua-l gebrăreà.* TEODORESCU, P. P. 597[b].]

— Din turc. **gebre** (**kebre** SAMY-BEY, după CIHAC, II 579 și **ğebre**) s. bulg. **gebrja**, idem.

GEFĂNÁ † s. f. (Mii.) v. **gebhaneà**.
GELĂPÍ vb. IV[a]. v. **gelep**[1].

GELÁT s. m. 1°. *Bourreau.* 2°. *Muscicapa.*

1°. (Învechit) Călău, gâde. *Au trimis pe acei doi gelați (adică ucigași de oameni) ca să-l ia.* ACSINTI URICARUL, LET. II 172/$_{14}$. *60 lei pe an gelatul.* URICARIUL, XIX 392/$_{19}$, cfr. ZILOT, CRON. 345, KONAKI, P. 63, 71. *Să ne taie gelatul.* PANN, E. III 66/$_{3}$. *Doi gelați veneà curând, Săbiile fluturând.* ALECSANDRI, P. P. 211/$_{19}$. *Par'c'ar fi fost gelatul Cu paloș să le ie capul.* TEODORESCU, P. P. 475[b], cfr. 119. *Fie-ți moartea din gelat.* HODOȘ, C. 62.

2°. (Ornit., în Ban.) Un soiu de păsări care se hrănesc cu muște. MARIAN, O. I 432.

[Și: **gealát** s. m. *Ipsilant... a scăpat de gealat ca prin urechile acului.* GHICA, S. 17. *Pierire... sub sabia gealatului.* ODOBESCU, I 257. *Abià-și prididește așteptarea gealaților săi.* DELAVRANCEA, S. 175, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 221, 247; (+ *călău*) **gealău** † s. m. CUV. D. BĂTR. I 284; (+ *gelep*) **gealáp** s. m. = călău. ȘEZ. VIII 168 (și ca nume de câne H. V 447, IX 473). *Căpitanul sta, strigà, La gealapi de poruncià.* PĂSCULESCU, L. P. 247, **gealâp** s. m. *Chip gealâpului făceà, Și-i dete capu-alăturea.* MAT. FOLC. 64[b].]

— Din turc. **ğellad**, idem.

GELATÍNĂ s. f. *Gélatine.* — (Chim.) Substanță cleioasă care se extrage, prin fierbere, din oase, sgârciuri, piele, alge, etc. | (Cul.) Sirop de fructe închiegat s. prins, în genere cu ajutorul gelatinei; piftie, recituri, cătârigi, cotoroage, aituri. [Derivat: **gelatinós, -oásă** adj. = de consistența gelatinei. PONI, C. 144.]

— *N.* din fran.

GELĂU s. a. v. **gealău**.
GELEBÍU † s. m. v. **gelep**[1].

GELÉP † s. m. *Marchand* de bestiaux étranger.— (Turcism) Negustător de vite, strein (turc, armean, grec) care veneà, pe vremuri, în țară să cumpere oi spre a le vinde apoi la Constantinopole. *Turme multe de oi a gelepilor.* MUSTE, LET. III 50/$_{13}$. *Gelepii cumpărau vite.* DIONISIE, C. 193. *Cumpără gelepii oile.* URICARIUL, IV 100/$_{25}$. *Unde va găsì Greci negustitori, gelepi...* MAGAZ. IST. IV 309/$_{17}$. | (Impropiu) P. gener. Negustător (strein). *Tarabele gelepilor turci, armeni sau greci.* ODOBESCU, I 109/$_{5}$. [Și: **gealép** MAGAZ. IST. III 351/$_{18}$, **celibíu**, **gelebíu** ap. ȘIO., (în Brașov) **jalíp** s. m. = unul care-și strânge tot pentru el: *A venit ca un jalip și le-a luat toate!* (cfr. numele propriu *Gealip*. TEODORESCU, P. P. 113).| Compus: **gelep-bâșa** † = starostele gelepilor. ap. ȘIO. | Derivate: **gelepésc, -eáscă** adj. *Fustașii purtau căciuli înalte de postav negru ce se numeau gelepești.* ap. ȘIO., (< turc. *ğelepči*) **gelepciu** s. m. = negustor. *Jupân Toader gelepciul de la Caransebeș.* DOC. (a. 1700) IORGA, S. D. XII 10, cfr. XII 19, **gelăpì** vb. IV[a] (Ialomița, Prahova, Ilfov) = a mâncà cu lăcomie. Com. I. PAVELESCU, **gilepeáscă** s. f. = căciulă de miel cu fundul de postav. DDRF.]

— Din turc. **ğelep**, idem.

GELÉP s. m. *Troupeau.* — Cireadă, ciurdă, gulă. *Ba el mai vindeà Trei turme de oi, Trei gelepi de boi* (Dolj). REV. CRIT. IV 151.

— Din sârb. (turc.) **gelep**, idem.

GELEPCÍU † s. m.
GELEPÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **gelep**[1].
GÉLEȘTE s. f. v. **veliște**.
GELÍ vb. IV[a] v. **giol**.

GELÍL s. a. *Fuseau.* — Fus, sucitor, cârjă. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

GÉLIȘTE s. f. v. **veliște**.

GELIȚĂ s. f. *Froid glacial.* — (Munții Sucevii, Mold.) Ger mare. | Fig. Om aspru ca gerul. ȘEZ. V 74/$_{18}$.

— Pare a fi rezultat din *gelište* (= *veliște*), cu schimb de sufix.

GELÓS, -OÁSĂ adj. *Jaloux.*

1°. Care ține (prea) mult la cevà și se teme să nu piardă obiectul dragostei sale; cfr. zelos. *Geloși... de libertățile și de bunurile lor.* ODOBESCU, II 285; cfr. 66. | Spec. Care-și teme soția s. iubita (soțul s. iubitul) și o (îl) bănuește de necredință, temător. *Știu că nu pot trăì fără al tău amor, Dar sânt gelos.* C. NEGRUZZI, II 19.

2°. Invidios, pizmaș. *Cămila... geloasă, văzând un țap... Cu coarnele cum bate... A inceput .. a blestemà pre soartă.* C. NEGRUZZI, II 295.

[(La Românii din A.-U. franțuzism) **jalúz, -á** adj. | Derivat: **gelozíe** s. f. (ad. 1°) *Gelosie patriotică.* ODOBESCU, II 238. | Spec. (În amor) *O pornire furioasă de gelosie.* C. NEGRUZZI, I 23; cfr. 38, (ad. 2°) *Rivalitate,... gelozie personală.* MAIORESCU, D. IV 353.]

— *N.* din ital. **geloso**, idem. Cfr. dubletul zelos.

GELUÍ vb. IV[a]. *Raboter.*—(Mold.) A netezì cu rindeaua (s. cu gealăul) suprafața unui lemn, a fețuì, a trage cu rindeaua, a da la rindeà. *Teslarii geluesc scânduri.* DRĂGHICI, R. 44. *Bota-i... cioplită, geluită.* SEVASTOS, N. 219/$_{31}$; cfr. ȘEZ. V 67/$_{20}$. *Scândurică negeluită.* MARIAN, NA. 198. [Și: (Transilv.) **ghilui.** BARCIANU, **gilui** vb. IV[a]. *Scânduri... giluite.* ECONOMIA, 219, cfr. PAMFILE, I. C. 441, 444. | Derivate: **geluíre** s. f.; **geluiálă** s. f., **geluitór** adj., s. m.; **geluitúră** s. f. (mai ales la plur.) = strujitură. *Așternpe fundul sicriului geluituri, adică surcele.* MARIAN, Î. 239.]

— Din ung. **gyalulni**, idem.

GELUIÁLĂ s. f. v. **gelui**; **geruială**.
GEMÁN † s. a. v. **diamant**.
GEMÁNĂ vb. I. refl. v. **îngemănà**.

GEMĂNÁR, -Ă adj., s. m. I. Adj. (Ban.) Cu două ramuri gemene. *O furcă gemănară din natură.* LIUBA-IANA, M. 106.

II. S. m. 1°. = geamăn. *Unul dintre acești gemănari zice că... s'a prefăcut în pasăre.* MARIAN, O. I 7.

2°. (În Munții apuseni) = gemănare (1°). VICIU, GL.

— Derivat din gemene, prin suf. adj. *-ar.* Cfr. gemănare.

GEMĂNÁRE s. f. 1°. *Branche fourchue. Fourche d'arrière* (de char). 2°. *Bifurcation. Sabot fendu.*

1°. Ramură bifurcată, creangă crescută în formă de furcă, lemn cu două crapiți, cu două ramuri ge-

mene. VICIU, GL. | (La plur.) Cele două brațe ale unei crengi bifurcate. *Deci aflând lemn îngemănărat...* [zimbrul] *să prinde cu capul și cu coastele (coarnele) între gemănări.* PHYSIOLOGUS, ap. GCR. II 110/$_{7}$. || Spec. = **lișițele** (s. furculițele carului). DAMÉ, T. 9, H. III 171, 266, X 77, 489, XII 386, XIV 377.

2°. P. anal. Bifurcarea unui râu. *Și de acolo tot la vale* [se întinde terenul] *pe părâu până în gemănarea Părâului-popei.* URICARIUL, XX 231/$_{22}$. || † Spec. Copita despicată a rumegătoarelor. *Tot dobitocul ce-i e copita spintecată, și unghiașe unghi de doao gemănări.* BIBLIA (1688), 136/$_{2}$. *Viței... De-i cresc coarne și gemănări tare.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Și: **giumănăr** s. a. = o parte a căruții H. XVI 238, (Vâlcea) **giumănáre** CDDE. nr. 723, (Muscel) **giumunáre** = prăjină care unește cumpăna puțului cu toartele ciuturii. RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din **gemene**, prin suf. instr. *-are.*

GEMĂNÁRIȚĂ s. f. (Bot.) *Orchis papilionacea, o. fusca, o. Morio.* — Plantă ierboasă cu flori mari și frumoase de coloare purpurie. PANȚU, PL. || Specii: **poroinic** PANȚU PL., DAMÉ, T. 187, LEON, MED. 60. | **untul-vacii.** PANȚU, PL.

— Derivat din **gemen**, prin suf. *-ariță.*

GEMANDÁN, GEMANTÁN s. a. v. **geamantan.**
GEMĂRLUÌ vb. IV$^{(a)}$. v. **ciumurluì.**
GÉMĂT s. a. v. **gemet.**

GÉME vb. III. 1°. *Gémir.* 2°. *Regorger* (de qqch.).

1°. (Despre oameni) A scoate, la fiecare răsuflare, sunete nearticulate, de durere; cfr. a oftà, a suspinà. *Leșcinschi s'au suit pe un cuptior făcându-se că-i bolnav; iar cazacii auzind gemând, n'au vrut nici în casă să intre.* NECULCE, LET. II 421/$_{21}$. *Codoșca de babă gemeà subt talpa iadului.* CREANGĂ, P. 179. *Merg mumânile gemând Și tătânii suspinând.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 303. *Țugulea... a început a geme de durere.* ISPIRESCU, L. 329. || Fig. și p. ext. *Ochi-mi plâng, sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I 18, cfr. *(sânul)* ib. 223, *(inima)* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 329. | (Despre animale) *Nu mai geamă hulubul!* CANTEMIR, IST. 66/$_{19}$. *Hidra turbează... geme, urlă.* ALECSANDRI, P. I 269. *Gemeà Dolca, se culcà, Laba ruptă și-arătà.* idem, P. P. 556. *Până ce gem(e) boii, scârțâe carul.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I48/$_{8}$. | (Despre un obiect care produce un sunet plângător) *O fântână își mișcà gemând cumpăna.* EMINESCU, N. 51. *Ușile gem în țâțâni.* COȘBUC, F. 81. | (Despre vânt, codri bătuți de vânt, râuri) *Vântul geme prin codri cu amar.* EMINESCU, P. 213, cfr. CREANGĂ, P. 240. *Văzduhul geme de un lung suspin.* ALECSANDRI, P. II 179. *Clocoteà codrul, gemeau văile.* CREANGĂ, P. 121, cfr. COȘBUC, B. 253. *Și Oltul ca un leu rănit Gemeà la cotituri.* COȘBUC, B. 215. || (Despre popoare, franțuzism) A fi apăsat, impilat. *Țara geme subt asuprirea Tomșei.* C. NEGRUZZI, I 138, cfr. ALEXANDRESCU, M. 27, ALECSANDRI, P. I 331.

2°. P. anal. (Despre lucruri neînsufletite) A fi plin peste măsură, a fi copleșit de ceva (astfel că par'că ar trebui să geamă subt povară), a da afară, ar evărsà. *Fanaragii, masalagii, potlogarii, de care gemeà orașul...* C. NEGRUZZI, I 16. *Galeria gemeà de mitocănime.* CARAGIALE, N. S. 908. *Praf pe ferestre, pe mobilă, pretutindeni. Perdelele gemeau.* CONV. LIT. XLIV/$_{I}$ 312. *Hanurile gem de lumea care a venit.* ISPIRESCU, L. 275. *Geme codrul de voinici, La tot fagul câte cinci.* HODOȘ, P. P. 201.

[Aor. *gemùiu*, part. *gemùt.* | Și: (neobicĭnuit) † **îngéme.** P. MAIOR, IST. 6. | Derivate: **gemătór, -oáre** adj. *Aceà undă gemătoare.* C. NEGRUZZI, II 14; (rar) **gemút** s. a., **gemătúră** s. f. = gemet. *Cu toată a lui gemătură, Duce lingura la gură.* ZANNE, P. II 576. *Gemutul, oftatul și suspinul.* CANTEMIR, IST. 122. *Auzise la izvor Gemut ca de creștini când mor.* COȘBUC, F. 163.]

— Din lat. *gĕmo, -ui, -ĭtum, -ere*, idem.

GÉMEN, -Ă adj., subst. v. **geamăn.**

GÉMET s. a. *Gémissement.* — Sunetul nearticulat de durere, pe care-l scoate omul când geme; fig. plângere, tânguire. *Când ridici glasul, o cruntă mână Îi curmă'ndată gemetu'n zbor.* ALECSANDRI, P. I 369. *Mă arde'n spate! — zise fata c'un gemăt apăsat.* EMINESCU, N. 23. *A fost un gemet întreit Din totul inimei pornit.* COȘBUC, F. 164. *O săptămână încheiată își chinuì bărbatul cu gemetele ei.* ISPIRESCU, L. 66. || Poet. Murmur (trist) al apelor, freamăt al vântului. *Se strecoară* [izvorașul] *la vale umplând tăcerea nopții de gemătul durerii.* CIOCÂRLAN, P. P. 85. *Venì o aburire de vânt care trecù ca un gemăt dulce prin ramurile negre de de-asupra mea...* SADOVEANU, M. 201. [Și: **gémăt** s. a.; **geámăt** C. NEGRUZZI, I 184.]

— Din lat. *gemĭtus, -um.*

GEN s. a. *Genre.*

1°. Grupă naturală de ființe având unele caractere comune; cfr. neam. *Zoologia recunoaște deasupra indivizilor specii, de-asupra speciilor genuri, de-asupra genurilor familii, apoi ordini, apoi clase, în fine despărțiri.* MAIORESCU, L. 122.

2°. P. ext. Idee generală care rezumează notele comune ale mai multor lucruri. *Noțiunile supraordinate unei noțiuni mai determinate se numesc genurile ei.* id. ib. 120. || Suma notelor esențiale ale unui lucru, fel, soiu. *Poezia se deosebește de proză ca un gen aparte.* id. CR. I 10. *Genuri literare.* id. ib. 46.

3°. (Gram.) Formă pe care o iau cuvintele pentru a indicà sexul ființelor și, p. anal., și pe cel al lucrurilor. *Genul masculin, feminin, neutru.*

[Plur. *-nuri.* | Derivat: **genéric, -ă** adj. *Abstracțiune generică.* MAIORESCU, CR. I 161.]

— *N.* din lat. **genus, -eris**, idem.

GENÁR s. m. v. **ghenarie.**
GENÁT, -Ă adj. v. **geană**[1].
GENDÁR, GENDÁRM s. m. (ș. d.) v. **jandarm** ș. d.

GENEALOGÍE s. f. *Généalogie.* — Înșirarea strămoșilor cuivă după gradul lor de înrudire; cartea, spița, stema (de obiceiu subt formă de arbore) unui neam. *Cartea ghenealoghiii neamurilor boierimii moldovenești.* CANTEMIR, HR. 26. *A neamurilor ghenealoghie (adecă corenie).* id. ib. 58. *Familiile nobile... puneau să li se alcătuiască genealogii.* NEGULESCU, F. R. I 55. | P. anal. *Genealogia limbilor.* MAIORESCU, CR. I 385. | P. ext. Știința care se ocupă cu alcătuirea de genealogii. [Pronunț. *-ne-a-.* | Familia: **genealógic, -ă**, (învechit) **genealogicésc, -eáscă** adj. *Linie genealogică.* HASDEU, I. C. 85. *Arbore genealogic*, **genealogíst**, (rar) **genealóg** s. m. cel care alcătuește genealogii. *Cu genealogistii el are cunoștință.* C. NEGRUZZI, II 205. | (Învechit) **ghenealogh-**]

— *N.* de origine grec. (γενεαλογία, idem).

GENÉPRO s. m. v. **ienuper.**

GENERÁL, -Ă adj., s. m. *Général.*

1°. Adj. Comun la mai multe s. la toate ființele și lucrurile de același fel, obștesc (în opoziție cu special s. particular). *Paguba cășunată interesului general.* URICARIUL, IV 437. *Fericirea generală.* ALEXANDRESCU, M. 170. *Mersul general al omenirii.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Mandatul este special... ori... general pentru toate afacerile.* HAMANGIU, C. C. 390. | Substantivat. *A conchide de la general la particular.* # **În general** s. (după ital. *in genere*) în genere adv. a. = din punct de vedere general, fără a intrà în amănunte. *Arată necontenitele... întâmplări ale bucuriii... și în genaral descopere puterea eroizmului.* PANN, E. I, VII. *Lămuriri asupra acestii*

expoziţiuni în genere şi a(l) celei româneşti în deosebi. ODOBESCU, II 98. b. = de obiceiu. *Cugetările care-l preocupau în genere.* EMINESCU, N. 36.

2°. Adj. Cu puteri mari, în fruntea unui întreg serviciu, administraţii, comandament. *Guvernatorul general.* C. NEGRUZZI, I 36. *Consul general.* GHICA, S. 125. *Procuror general.* MAIORESCU, CR. II 331. | Substantivat. (Milit.) Ofiţer de cel mai înalt grad. *General cu un regiment de călăreţi.* RETEGANUL, P. II 20. (În trecut) *General adiotant* = comendant ajutătoriu, *general maior* = al doile comendant. STAMATI, D. *General de brigadă* = brigadir, *general de divizie, de corp de armată.*

[Şi: † **generálnic, -ă** adj. *Generalnica obicînuita adunare.* URICARIUL, VIII 128, cfr. 124, KONAKI, P. 261, 266, 285, 286, I. IONESCU, D. 417. | Cu înţelesul de „ofiţer superior" şi următoarele forme învechite, populare, familiare, une-ori numai variante ortografice: **genarál** PANN, E. III 43, **generár** E. VĂCĂRESCUL, IST. 258, C. NEGRUZZI, I 115, **generárin** ŞINCAI, HR. II 2, RETEGANUL, P. 67, **ghenărál** BELDIMAN, N. P. I 90, (foarte obicînuit şi astăzi, fam.) **ghenerál** NECULCE, LET. III 353, MARCOVICI, D. 260, CARAGIALE, M. 98, HODOŞ, P. P. 228, *ghineral-an-şef* ZILOT, ap. HEM. 1708, *ghineral-feldmarşal* GCR. II 86, **ghenerár** GHICA, S. 15, **ghenerăriu** I. NEGRUZZI, IV 32, **ghinărál** URICARIUL, XXI 211, GORJAN, H. I 12, 131, COŞBUC, B. 21, (obicînuite, pop.) **ghinărár** RETEGANUL, P. I 30, II 22, TEODORESCU, P. P. 174, MATEESCU, B. 44, **ghinărăriu** MAGAZ. IST. I 238, 305; (din ung.) **ghineráriş** RETEGANUL, P. II 73, **ginárár** ŞEZ. I 275, **ginerár** MÂNDRESCU, L. P. 37, 39. || Familia: **generalísim** s. m. (Milit.) = mai mare peste toţi generalii (ap. IORGA, L. I 146), comandant al unei armate întregi. GHICA, S. 106, MAGAZ. IST. IV 46; **generalitáte** s. f. = idee generală, care nu intră în amănunte precize. *Cu generalităţi de acestea... nu se face o revizuire* [a constituţiei]. MAIORESCU, D. III 229; **generalizà** vb. I[a] = a face ca un lucru să fie general, aplicabil la mai mulţi. *Când datelor numerice... se substituesc litere, atunci problema respectivă se zice generalizată.* CULIANU, A. 142. *Generalizarea formei prepoziţionale.* HEM. 1927. *Generalizări pripite.* MAIORESCU, D. IV 530. *Şcoalele reale [vor reprezentà] direcţiunea generalizatoare* [= potrivită pentru cei mai mulţi] *şi practică a învăţăturilor.* ODOBESCU, II 64.]

— *N.* din fran.

GENERALÍSIM s. m.
GENERALITÁTE s. f.
GENERALIZÁ vb. I[a]
GENERÁLNIC, -Ă adj.
GENERÁR s. m.
} v. general.

GENERÁŢIE, GENERAŢIÚNE s. f. *Génération* 1°. Naşterea unei fiinţe (p. ext. şi a unui lucru) din alta. *Generaţiune spontană:* după unii naturalişti, naştere fără sămânţă.

2°. P. ext. Posteritate, scoborîtorii cuiva, rând de oameni, † rudă. *Spornică Vinere!... tu faci... să se înmulţească... generaţiunile lumii.* ODOBESCU, III 41. *Proximitatea rudeniei se stabileşte prin numărul generaţiunilor.* HAMANGIU, C. C. 159. (Fig.) *Ale valurilor mândre generaţii spumegate.* ALEXANDRESCU, M. 13. | P. anal. Cei ce trăesc în acelaşi timp, evaluat după media vieţei omeneşti. *Generaţiea noastră îi posomorîtă.* RUSSO, S. 22, cfr. 11, 47, 106.

[Familia: **generatór, -oáre** şi **generatrice** adj. = care dă naştere, produce, este cauza unui lucru; spec. (Mat.) *fracţiune generătoare* CLIMESCU, A. 144, *elipsă generătoare* CULIANU, C. 104; *linie generatrice* s. numai *generatrice* s. f. = care prin învârtirea în jurul unei axe dă naştere unei suprafeţe, cfr. MELIK, G. 221; *generator* s. a. = cazanul unei maşini cu aburi.]

— *N.* din fran.

GÉNERE adv. v. general.
GENÉRIC, -Ă adj. v. gen.

GENERÓS, -OÁSĂ adj. *Généreux.*

1°. (Neobicînuit) De neam (mare), de viţă s rasă (bună), nobil. *Cela ce erà mainte ghenerosŭ deahirea şi slăvit.* DOSOFTEIU, v. S. 196/1. *Un cal... generosŭ.* BĂLCESCU, M. V. 366.

2°. Nobil, ales, mărinimos, înalt. *Simtimente înalte, generoase.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Instinctul generos.* id. ib. 162 *Junimea generoasă.* EMINESCU, N 43. *Onor. prezident... erà puţin generos.* MAIORESCU, D. IV 293.

3°. Darnic. *Generoasa domneascâ danie.* URICARIUL, IV 416.

[Şi †: **ghenerós, ghenerór.** DOSOFTEIU, V. S. 165/1.]

— *N.* din fran. s. lat. **generosus, -a, -um,** idem.

GENEROZITÁTE s. f. *Générosité.*

1° Noblеţă, mărinimie, mărime de suflet. *Vitejie şi generositate.* URICARIUL, I 175. *Într'un avânt de generositate, a intervenit.* MAIORESCU, CR. II 75.

2°. Dărnicie. *Cu patriotică generositate, ne înzestrează limba cu 47 slove.* C. NEGRUZZI, I 260. (Concretizat, neobicînuit) *Libera împărţire a generozităţilor publice către junii studioşi.* ODOBESCU, I 498.

— *N.* din fran.

GENÉZĂ s. f. *Genèse.* — Naştere, producere (considerându-se fazele prin care trece un lucru până ce se formează), facere, cfr. generaţie. *Geneza studiilor şi publicării ce am întreprins.* ODOBESCU, III 624. | Spec. (Bibl.) Cartea facerii, prima carte a pentateucului, bitia.

— *N.* din fran.

GENIÁL, -Ă adj., **GENIALITÁTE** s. f. v. geniu.

GENITÁL, -Ă adj. (Şt. nat.) *Génital.* — Care serveşte la generaţiune.

— *N.* din fran.

GENITÍV s. a. (Gram.) *Génitif.* — Cazul în care se pune numele posesorului. [Şi: **geneţív** s. a.]

— *N.* din lat. **genitivus,** idem.

GÉNIU s. a. şi m. *Génie.*

I. Fiinţă supranaturală, spirit (bun s. rău.) *Gen[i]uri, fantome cu urgie se izbesc.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Când se pune la piano, pare că geniul muzicii o insuflă.* C. NEGRUZZI, I 75. *Geniul mieu ocrotitor.* id. III 120. *Ca genii de spaimă, ca două năluce.* ALECSANDRI, P. I 190. *Fruntea îngerului geniu.* EMINESCU, P. 43. *Geniul morţii.* id. 220. *Necunoscute... genii, În graiul dulce al sirenii, M'au rupt de îngerul de pază.* CERNA, P. 119.

II 1°. Dispoziţie naturală proprie unui popor s. individ de a se manifestà s. desvoltà într'o anumită direcţie creatoare; fire. *Orice naţie dar, precum şi orice individ, are o misie a îndeplini.. după natura şi geniul său propriu.* BĂLCESCU, M. V. 3. *Geniul propriu al limbii române.* MAIORESCU, CR. II 245.

2°. Aptitudine extraordinară, talent creator. *Geniul divinului... Shakespeare.* EMINESCU, N. 47. | P. ext. Persoană înzestrată cu asemenea aptitudine. *Mircea-cel-bătrân, Ioan Huniad... Ştefan-cel-bun şi mare... Mihaiu-viteazul, toate aceste geniuri înalte...* BĂLCESCU, M. V. 611. *Nu avem pretenţiunea ca profesorii noştri să fie genii.* EMINESCU, I. V. 6.

III. (Milit.) Corp de militari însărcinaţi cu fortificaţiile. *Trupele... de geniu.* MAIORESCU, D. II 100.

[Pronunţ. *-ni-u.* | Accentuat, la Românii din A.-U. (după germ.) *geniu.* | Şi: † **génie** s. f. *De groaza genii seau a duhului rău.* DRĂGHICI, R. 182. || Derivate (ad II 2°): **geniál, -ă** adj. *Geniala desco-*

perire a alfabetului. MAIORESCU, CR. III 297, **genialitáte** s. f. (pronunț. *-ni-al*).]
— *N.* din lat. **genius**, idem.

GENÓS, -OÁSĂ adj. v. geană[1].
GENȚIÁNĂ s. f. (Bot.) v. **ghințură**.

GENTÍL, -Ă adj. *Gentil.* — (Exprimă în același timp aproape toate notele cuprinse în) Frumușel, plăcut, drăguț, drăgălaș, amabil, curtenitor. *Petrecere gentilă.* EMINESCU, N. 43. *Zimbet gentil.* ZAMFIRESCU, R. 197. [La DOSOFTEIU cu înțelesul de gentilom: *Eră primichiri la școala* **ghentililorŭ**. V. S. $50/_{1}/_{12}$. | Familia: **gentiléță** s. f.=drăgălășie, grație, spec. purtare curtenitoare. *Tânărul avù gentileța să le conducă.* DUNĂREANU, R. 240; **gentilóm** s. m.=nobil, de viță, de neam (bun), aristocrat (numai despre cei din Apus). *Noi, ce ne tragem Din mândru soiu Și sântem nobil, Bun gentilom.* C. NEGRUZZI, II 95.]
— *N.* din fran.

GENTULÍȚĂ, GENTÚȚĂ s. f. v. geantă.
GENUÁRIE s. m. v. **Ianuarie**.
GENÚCHE, GENÚCHIU s. a. și m. v. **genunchiu**.
GENÚNĂ s. f. v. **genúne**.
GENÚNCHE s. a. și m. v. **genunchiu**.

GENUNCHÉR s. a.
1°. Pieptar de piele de miel (PAMFILE, I. C. 365) s. suman (CREANGĂ, GL.) lung până la genunchi. *Sumane mari, genunchere și sărdace.* CREANGĂ, A. 48.
2°. (Cism.) Scândura pe care o țin ciobotarii pe genunchi când cos ciobotele. MARIAN.
— Derivat din **genunche**, prin suf. instr. *-ar* (devenit *-er* după palatală).

GENUNCHIÁ vb. I[a] v. **îngenunchià**.

GENÚNCHIU s. m. și a. 1°. *Genou.* 2°. *Tribu.*
1°. (La om și la animale) Încheietura (articulația) osului coapsei cu fluierul piciorului (construit cu verbele: a îndoì, a plecà, a închinà, † a pune). *Genuchele meale nu putură de ajunare.* CORESI, PS. 313 (=genunchiele meale PSAL. SCH.). *Plecă-și gerunchiele sale.* COD. VOR. $23/_{11}$ (=puse genunchele lui N. TESTAMENT, 1648; puind genuchile lui BIBLIA, 1688). *Nă închinăm gerunchiele lângă mare.* ib. $25/_{11}$ (=înghenunchind N. TESTAMENT, 1648; puind genuchele BIBLIA, 1688). *Plecându-și genunchile, au dat laudă lui Dumnezău.* DRĂGHICI, R. 40. *Gerilă se întindeà de căldură, de-i treceau genunchele de gură.* CREANGĂ, P. 251, cfr. PAMFILE, J. II. *Ajunse apa până la genuchile iepelor.* ISPIRESCU, L. 29. *Până la genunchiul broaștei* = foarte puțin. ZANNE, P. I 339. *A învățat carte pân' la genunchiul broaștei.* PAMFILE, J. II. *Oul genunchiului* = rotula. LB. ‡ **În genunchi** (construit cu verbele: a cădeà, a picà, a da, a se pune, a se lăsà, a sta). *Să închină den genunchi.* VARLAAM, C. $104,_{2}$. *Multă vreame au stătut în genunchi.* DRĂGHICI, R. 89. *În genunchi căderau pedestrii.* EMINESCU, P. 242. *Ivan atunci... a căzut în genunchi dinaintea lui Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 300. *Băiatul se puse ciobănește, într'un genunchiu.* ib. 153. *Ciocoiul...smerit în genunchi picà.* ALECSANDRI, P. I 19. *Boierii deteră în genunchi.* ISPIRESCU, L. 9. *Se duce în genunchi să bea apă.* ȘEZ. I $125/_{26}$. || P. ext. Partea piciorului de la genunchiu în sus, când omul șade (construcția: a ședeà pe genunchii cuivà, a luà pe cinevà pe genunchi). *Pe genunchii miei ședeà-vei.* EMINESCU, P. 58. *Că te pune pe-un genunche.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 276. *La Turc, dragostea e pe genuchiu* = ține cât te are în brațe. ZANNE, P. VI 416. || Semnul ce-l lasă pantalonii la genunchi, ridicătura pantalonilor în dreptul genunchilor.
2°. † (Slavonism: paleosl. *koléno* având și înțelesul) Semințe, trib. *Și mută în fsatele lor genunchile lu Israil.* PSAL. SCH. 254 (=genuchele CORESI, PS.). *Acolo suiră genuchele, genuchele Domnului.* CORESI, PS. 354 (=genunchile, genunchile Domnului. PSAL. SCH.). Cfr. 190, 215, 293, 217.
[Se zice *genunchiul mieu*, **genunchele** *mieu, genunchii miei, genunchele mele*, (rar) *genunchile mele* (cfr. DOSOFTEIU, V. S. 111, DRĂGHICI, R. 164), *genunchiurile mele* (cfr. MARIAN, NU. 390). | Și: (Munt., forma originală, din care s'a desvoltat *genunche* prin propagarea nazalei) **genúnchiu, genúnche** I. VĂCĂRESCU, P. $176/_{15}$, MARCOVICI, C. $9/_{3}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 187, H. II 31, ZANNE, P. VIII 656, II 165, (prin disimilare *n-n>r-n*) **gerúnche** ȚIPLEA, P. P. 29. *Au nins, de au fos[t] ne[a]oa mare până la gerunte* (a. 1814). IORGA, S. D. XIII 5, (prin asimilarea *ĝ-k' > ĝ-k̂*) **ghenúche** ANON. CAR., H. II 31, **ghenúnchiu**. *Rupe* [crăcile]... *cu ghenunchiul* (Mold.). N. REV. R. I 141, **ghenúnche**. (Alte forme la WEIGAND, Normalwort 31).]
— Din lat. pop. **genuc[u]lum** (= *geniculum*), idem.

GENÚNE s. f. I. 1°. *Eau profonde et tranquille.* 2°. *Mer.* 3°. *Gouffre.* II. *Multitude.*
I 1°. *Geanune* = o cantitate de apă foarte mare strânsă la un loc, prin oprirea unei gârle ori și vălcele (ceea ce se poate întâmplà prin dărâmarea unui mal și punerea acelei rupturi de-a curmezișul unui curs de apă în chip de năsadă). H. XI 323. *Genune* = știoalnă, apă adâncă și lină (*genune* au numai apele mai mari, precum e Bistrița). ȘEZ. II $24/_{31}$; cfr. volbură. *Strâmtorilor și răpezișurilor acestora le urmează pe la cotiturile mai mari tot atâtea genuni cu apă liniștită și adâncă până la 8 m, cum sânt cea de la Năsip... și Dealul Fierului.* POPOVICI-KIRILEANU, BR. 29. *Făcuse o genune foarte mare și adâncă, nu numai alăturea cu piatra, dar și subt piatră.* MARIAN, T. 179. *Bolbuc în genúne, trosc peste pădure?* (= Curcubeul). ȘEZ. IV 102.
2°. (În literatura veche) Mare. *Gerurea Chilichiască și Pamfiliiasca nutămu.* COD. VOR. $84/_{4}$ (= marea Chilichiei N. TESTAMENT 1648; genunea cea despre Chilichiea BIBLIA 1688), cfr. ib. $90/_{7}$, $90/_{11}$. *Preste luciu de genune Trec corabii.* DOSOFTEIU, PS. 357. *Să mă 'nghiță genunea cea largă.* id. ib. 124, cfr. 183.
3°. (Astăzi, numai poet.) Abis, prăpastie fără fund. *Hyperion, ce din genuni Răsai c'o întreagă lume.* EMINESCU, P. 278. *Soarele s'o stinge în genunea cea adâncă.* id. ib. 256. *Ochi negri ca două flacări închise, care ardeau înăbușit în fundul unor genune.* SADOVEANU, M. 109. | Spec. † *Genunea de foc* = focul iadului. *Oare caut munci și tartar și genune de foc?* DOSOFTEIU, V. S. 150.
II°. (Numai la CANTEMIR, HR. $141/_{35}$). Mulțime mare de oameni. *Laslău... să stea împotriva atâta genune de Tătari, nu va puteà.*
[Plur. *-nune* și *-nuni*. | Și: **genúnă**. *Fu prăpastie? genună? Fu noian întins de apă?* EMINESCU, P. 221, **geánune** H. XI 323, GOROVEI, C. 16, (Țara-Oașului) **gerúne** CDDE. Nr. 924, (în texte vechi rotacizante) † **gerúre**, † **geróe** s. f. *Arhaggel se dose în geroe r'apusul soarelui.* CUV. D. BĂTR. II 191.]
— Etimologia necunoscută. (După I. A. CANDREA din lat. **gyro, -onem* „vârtej" CDDE. Nr. 924; după CIHAC, II 580 și ȘIO. din *gehenna*. În înțelesul II se apropie de sensul cuvântului *geane*; e însă probabil că la Cantemir avem a face cu un slavonism, *genune* „întunecime" luându-se în înțeles de „mulțime mare", ca și slav. *tьma*, cfr. întunerec).

GEO- Element de compoziție în neologisme de origine grecească (γῆ „pământ").
Geodezíe s. f. Știința cu ajutorul căreia se măsoară globul pământesc. [Familia: **geodézic, -ă** adj.]
Geografíe s. f. Știința despre suprafața pământului. [Familia: **geográf** s. m. = cel care se ocupă cu geografia; **geográfic, -ă** adj., **geografícește** adv.—

Forme învechite: **gheografíe** s. f. M. COSTIN, LET. I 24, RUSSO, S. 95; **gheográf** s. m. GOLESCU, Î. 68; **gheografícésc, -eáscă** adj. ap. IORGA, L. II 330; **gheografícéște** adv. RUSSO, S. 88.]

Geologie s. f. Știința care studiază straturile din care este formată scoarța pământului, starea lor actuală și fazele prin care au trecut. [Familia: **geológ** s. m. = cel care se ocupă cu geologia; **geológic, -ă.** *Epoca geologică.* PONI, C. 127; (învechit) **geologícésc, -eáscă** adj., **geologicéște** adv.]

Geometríe s. f. Știința care are de obiect măsurarea întinderilor. [Familia: **geométru** s. m. (învechit) = inginer hotarnic; **geométric, -ă** adj. *Linia geometrică.* C. NEGRUZZI, I 321. *Alcătuirea paradigmelor este operația seacă și uscată a unui cap geometric* (= care pricepe numai formele, schema lucrurilor, nu și realitatea). MAIORESCU, CR. I 372; **geometricéște** adv. | Forme învechite: **gheométrie** s. f. DOSOFTEIU, V. S. 64/2, 164/1; **gheometríe** s. f. id. ib. 192/, MINEIUL (1776), 88²/1; **gheométru** s. f. GOLESCU, Î. 68; **geometricésc, -eáscă** adj. URICARIUL, III 255; **gheometricésc, -eáscă** adj. CANTEMIR, HR. 59, [illegible] 45, CALENDARIU (1814), 145; **gheometricéște** adv. GOLESCU, Î. 68.]

GEORGÍNĂ s. f. (Bot.) v. **gherghină.**
GEPHANÁ, GEPHANEÁ † s. f. (Mil.) v. **gebhaneà.**

GER s. a. 1°. *Froid glacial.* 2°. *Gerçures.*

1°. Temperatură foarte scăzută (în toiul iernii), frig mare cu îngheț. (*Gerul* se lasă s. dă). *Domnul ce lepădă grindinea sa ca pâinile, împotriva feațeei gerului lui cine va sta?* CORESI, PS. 399. *Acolo iaste ger reace.* CUV. D. BĂTR. II 228. *Mari geruri ce se întâmplă une-ori.* URICARIUL, VI 176/4. *Luați seama când e ger iarna și vântul vâjâe!* C. NEGRUZZI, I 246. *Vine .. asprul ger.* ALECSANDRI, P. II 5. *Iarna, de gerul cel amarnic, trăzneà grinda în odaie.* EMINESCU, N. 41. *Lemnele de pe foc pocneau de ger.* CREANGĂ, P. 240. *Să vă'nghețe gerur'le.* TEODORESCU, P. P. 384. *Afară erà un ger, și un ger ca acela, cât crăpà lemnele, nu alta.* SBIERA, P. 281/33. *Un puiu de ger* v. puiu. *Gerul Bobotezii* = ger cumplit. ZANNE, P. I 15. Când e frigul mare, se zice *ger uscat.* H. V 3.

2°. (Med.) Boală la vaci, când le crapă ugerul. Cfr. DAMÉ, T. 30.

[Plur. *geruri.* | Diminutive: **gerișór** s. a. GRAIUL, I 380, **gerulét** s. a. POLIZU.]

— Din lat **gelu(m)**, idem.

GERÁ vb. I[a] v. **gerui.**

GERÁ vb. I[a]. *Gérer.* — A administră pe socoteala și în locul altuia. *Directorul... erà însărcinat a gerà afacerile prefecturii.* CARAGIALE, N. S. 60. *Gerarea bunurilor mănăstirești... în mânele unei administrațiuni mirene.* ODOBESCU, II 29. [La Rom. din A.-U. (germanism): **girà** vb. I[a] ș. d. | Familia: **gerânt** s. m. = cel care gerează, cfr. procurator.]

— *N.* din fran.

GERÁH † s. m. = **hirurg.** (Turcism) *Gerahul spitalului să aibă a luà plata sa pe toată luna câte 50 lei* (a. 1799). URICARIUL, I 97/17. *600 lei pe an gerahul.* ib. XIX 390/21, cfr. IORGA, S. D. VI 190. *Acèle sate au teatre, dohtori, gerahi.* GOLESCU, Î. 24. [Și: **gearáh** s. m. [Pentru lăcrămarea ochilor] *este a se căutà îndată cu un gearah meșter.* PISCUPESCU, O. 259, **girâh** IORGA, C. I. II 177, (prin l. greacă) **țerah** s. m. DOC. ap. ȘIO.]

— Din turc. **ğerrah**, idem.

GERÂNT s. m. v. **gerà²**.
GERÁR s. m. v. **ghenar.**

GEREMEÁ s. f. *Amende.* — (Turcism) † Amendă, pedeapsă în bani, gloabă. *Mai întrebându-l când l'au închis și au plătit atâte geremele.* KOGĂLNICEANU, LET. III 205/34. *I-au dat... bani geremeà.* DIONISIE, C. 184. | Plată. *Geremè la carausi, cate 5 lei.* DOC. (a. 1792), IORGA, S. D. XIII 15. || (Astăzi, Munt.) Lucru prost sau de clacă. DDRF., ȘIO. [Verbul: † **geremetisì** vb. IV[a] = a amendà. *Starostele de casapi... să nu se amestece a pedepsì sau a geremetisì pe casapi* (a. 1799). URICARIUL, I 94/17. [Țiganii] *fiind... geremetisiți de către zapciii lor.* ib. 283/9.]

— Din turc. **ğereme**, idem.

GEREMETISÍ † vb. IV[a] v. **geremeà.**
GERÉT s. a. v. **gerid.**

GERG s. a. = **jargon.**
— *N.* din ital. **gergo**, idem.

GERGEVEÁ s. f. v. **cerceveà.**

GERÍD † s. a. 1°. *Bâton en forme de javelot.* 2°. *Le jeu du „gerid".*

1°. Băț mai groscior (având lungimea de un metru și ceva) în formă de suliță, cu care Turcii jucau pe vremuri în jocul numit „ğirit". *Lovì cu giritul Sultan Murat calul lui Ladislau.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/44. *Lănci, sulițe, gereturi pe care le aruncau cu mâna.* BĂLCESCU, M. V. 172.

2°. P. ext. Jocul geridului care se făceà călare, pe o câmpie întinsă, între o sută și mai bine de călăreți. Un călăreț azvârleà din fuga calului geridul către adversar și acesta îl prindeà din fuga calului. *Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind țĕlul cu sulița asvârlită din fuga cailor.* ODOBESCU, I 135/29, cfr. IORGA, C. I. I 183. *Această prințesă joacă une-ori giretul.* GORJAN, H. IV 18, cfr. *(gereturi)* ib. I 47. || (Azi) *Giredu'* = un joc copilăresc. H. XII 330.

[Plur. *-rituri.* | Și: **gerét, girét, giréd, girít** s. a.]

— Din turc. **ğirid, ğirit**, idem.

GERÍLĂ s. m. Erou din basmele noastre populare, căruia îi este totdeauna cumplit de frig și care îngheață, cu suflarea, întreaga natură; cfr. CREANGĂ, P. 239-240, 251. | (În glumă) Om care sufere și se plânge mereu de frig.

— Derivat din **ger**, prin suf. calif. *-ilă.*

GERIȘÓR s. a. v. **ger.**

GERMÁN, -Ă subst., adj. Subst. Locuitor al Germaniei, spec. Neamț din Germania; cfr. Neamț, Sas, Șvab. | Adj. *Îi ardeà inima de dorul Nemților. Regim german, familie germană.* BASARABESCU, V. 99. [Familia: **germánic, -ă** adj. = aparținător acelui grup de popoare indoeuropene, care se distingeà, ca tip, prin păr blond și ochi albaștri, și care ca limbă erà mai apropiat de grupul slavo-baltic. Goții, Longobarzii, Francii, Alemanii, Marcomanii, etc. în trecut, iar azi Suedezii, Norvegienii, Danezii, Olandezii, Germanii (propriu ziși), Nemții din Austria, Rusia și America, etc. fac parte din grupul de popoare germanice; **germanism** s. a. = fel de exprimare propriu limbii germane, locuție germană introdusă în altă limbă. *Germanisme în foile române.* MAIORESCU, CR. I 140, cfr. II 101; **germanist** s. m. = specialist în filologia germanică, **germanístică** s. f. = filologie germanică; **germanizà** vb. I[a] = a exercità asupra unui popor o influență germană. *O universitate germană și germanizătoare.* I. NEGRUZZI, I 201; **germanofíl, -ă** adj., subst. = cu simpatii pentru Germani (cfr. filogerman). *Boieri germanofili.*, IORGA, L. I 207. | (Învechit) **ghermán, -ă** adj. RUSSO, S. 90.]

— *N.* din lat. **Germanus**, idem.

GERMÂNÁR s. m. *Germinal.* — Numele (după Alecsandri, popular; în realitate însă, probabil, făurit) al lunii Martie. *Martie, Mărțișor sau Germănar* (încolțitor). ALECSANDRI, P. P. 34 (nota). [Și: **germinár** s. m. *Semănăturile făcute în Faur și Germinar.* I. IONESCU, ap. TDRG.; **germănăriu** s. m. MARIAN, SE. I 96.]
— *N.* probabil, românizat după fran. **Germinal**, idem.

GÉRMEN s. a. *Germe.*
1°. (Șt. nat.) Materie organică din care iese, prin desvoltare, o ființă vie, animal s. plantă, cfr. sămânță. *Pasteur au descoperit germini a mai multor vegetale și animale microscopice.* PONI, C. 71.
2°. Fig. Principiu, element din care se desvoltă ceva. *Izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naștere.* MAIORESCU, CR. II 294.
[Și: **gérmine** s. a. id. D. III 273. | Derivate: **germináre, germinățiе, germinațiúne** s. f. = încolțire, **germinativ, -ă** adj. = de încolțire; **germinătór** s. a. Forța și energia *germinativă* a unei semințe se controlează cu aparate anume întocmite, numite *germinătoare.* SANDU, S. 40.]
— *N.* din lat. germen, idem.

GERÓE † s. f. v. **genune.**

GERÓS, -OÁSĂ adj. *Glacial.* — Care aduce ger, foarte friguros, cumplit de rece. *Vremi geroase.* VARLAAM, C. 36. *Iarnă grea și geroasă.* URECHI, LET. I 145/25. *Sfârșitul* [iernii va fi] *vânturos și geros.* CALENDARIU (1814), 67. *Negura geroasă.* ALECSANDRI, P. II 271. *Zile geroase de iarnă.* CREANGĂ, A. 117. *Un viscol geros.* MARIAN, SE. II 107. | Fig. *Inima ți se strânge în atâta tăcere umedă și geroasă.* IORGA, N. R. B. 68.
— Derivat din **ger**, prin suf. adj. *-os.*

GERÚCHE s. m. și a. v. **genunchiu.**

GERUÍ vb. IV[a]. *Geler.* — Unipers. A fi, a da, a se lăsa ger. *Nu era aspru gerul, dar geruià.* SLAVICI, V. P. 105. *Dacă va ninge înainte de a geruì, atunci promite o recoltă frumoasă.* ap. TDRG. *Peste noapte că-mi plouă, Și la ziuă geruià.* MATEESCU, B. 106. | Spec. (Brașov) Se zice *geruește* iarna, când, fiind frig, cad din aer un fel de mici fulguleți. Com. PANȚU. [Și: (rar) **gerà** vb. I[a] = a îngheța, a face să înghețe (despre ger). *Batăr ce ger o* (= frunza) *gerează, Ea-i tot mândră și tot creață.* RETEGANUL, CH. 36. | Derivate: **geruíre** s. f.; **geruit, -ă** adj. (fig.) *Geamurile îi sânt înghețate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzuì nici cu custura.* DELAVRANCEA, S. 184, (rar) **îngerát, -ă** adj. *Un ger mare, îngerat.* MARIAN, NU. 342.]
— Derivat din **ger.**

GERUIÁLĂ s. f. *Froid glacial. Givre.* — Vreme de iarnă cu ger, s. frig (H. XI 388) mare. *A stat ninsoarea și s'a pus o geruială de crăpau pietrele.* DELAVRANCEA, V. V. 178. *Eu* [Gerul] *am puterea să dau un frig și o geruială peste tine, de să înghețe mațele în tine.* ISPIRESCU, L. 130. || Vapori înghețați pe arbori și alte obiecte (H. VII 384), promoroacă, chiciură. *Și spre ziuă geruială, Peste geam de poleială.* MATEESCU, B. 109. [Și: (asimilat) **geluiálă** s. f. (Brașov) Com. I. PANȚU.]
— Derivat din **geruì**, prin suf. abstr. *-eală.*

GERULÉȚ s. a. v. **ger.**

GERÚNDIU s. a. (Gram.; în românește) Forma nominală, nedeclinabilă, a verbului, terminată în *-ând, -ind.* [Și (românizat): **gerúnziu** s. a.]
— *N.* după lat. **gerundium.**

GERÚNE s. f. v. **genune.**

GERÚRE † s. f. v. **genune.**

GEST s. a. *Geste.* — Mișcare cu brațul, cu mâna, din cap, etc., care exprimă anumite idei și sentimente s. imprimă vorbei mai multă putere. *Dascalul tinse brațul... cu un gest maiestos.* C. NEGRUZZI, I 6. *Arătând cu un gest circular persoanele designate pentru...* MAIORESCU, D. IV 33. || P. ext. (fam.) Atitudine, faptă. *X avù un gest frumos, dându-și demisiunea.* [Plur. *gesturi*, (neobicinuit) *geste* I. NEGRUZZI, III 387. | Derivate: **gesticulà** vb. I[a] = a face gesturi. *Gesticulam vorbind singur.* C. NEGRUZZI, I 221. *Se primblà furios... gesticulând din mâni.* I. NEGRUZZI, III 395, **gesticuláre, gesticulățiе** s. f. *În mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii.* MAIORESCU, CR. I 295.]
— *N.* din fran.

GESTÁȚIE, GESTAȚIÚNE s. f. (Șt. nat.) *Gestation.* — Purtarea fătului de către mamă, în pântece; p. ext. timpul cât durează sarcina.
— *N.* din fran.

GESTICULÁ vb. I[a], **GESTICULÁȚIE** s. f. v. **gest.**

GESTIÚNE s. f. *Gestion.*
1°. Gerare. *Gerantele este obligat... a continuà gestiunea până ce eredele va puteà luà direcțiunea afacerii.* HAMANGIU, C. C. 233.
2°. Administrare. *A cere cuivà socoteală de gestiune.*
— *N.* din fran.

GET-BEGÉT adj. invar. *De père en fils, de sang pur.* — (În România; despre persoane; adesea întărit prin „coada vacii") Din moși-strămoși, neaoș, neamestecat, curat. *Vă e rușine să fiți Moldoveni curați, Români get-beget.* ALECSANDRI, T 995, cfr. 42. *Noi ăștia get-beget coada vacii, născuți, crescuți și îmbătrâniți în țara asta.* GHICA, ap. TDRG. [Și: (Munt.) **egèt-begét.** *Numai ei doi erau boieri eget-beget, stâlpi ai orașului.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 211; cfr. GRAIUL, I 221.]
— Din turc. **ğed-bi-ğed** „din strămoși în strămoși".

GEUÍ vb. IV[a] v. **joi.**
GEURÁ vb. I v. **gheorà.**
GEVĂLÍ vb. IV[a] v. **gevelì.**

GEVELÍ vb. IV[a] refl. *Se lamenter.* — (Refl.) A se plânge, a se tângui, a se olicăi, a se văità. *Și-l lăsară țipând și chirăind cu glas până la cer... Ce te olicăești, ce te gevelești?* ȘEZ. VI 97. *Ce te plângi, Ce te gevălești?* ION CR. IV 83. [Și: **gevălì** vb. IV[a].]

GEVREÁ s. f. *Mouchoir fin* (brodé). — Batistă de mătase s. de pânză brodată cu mătăsuri, cu fir și cu fluturași. *O gevreà de cele care pune la gât.* IORGA, S. D. VIII 40. *Fetele... învață cusături de vapeluri, de gevrele și de sangulii.* GHICA, S. 295, cfr. 35. *Boccealâcuri... cu gevrele și cu brânișoare de beteală.* ODOBESCU, I 134/14. *Femeile duc de frâu un cal împodobit cu flori și gevrele.* MARIAN, NU. 487/5. [Și: **geavreà** = batistă făcută de pânză de casă și cusută frumos cu flori de arniciu sau lânicuri. MUSCEL, 5, cfr. 69. *Li se pun geavrèle la cai.* H. IV 89, **giuvreà** ib., **cevreà.** *2 cevrili* (= cevrele). URICARIUL, XI 249/22. *Mireasa îi dă cevreaua.* SEVASTOS, N. 124/22.]
— Din turc. čevre, idem.

GHA-, GHĂ-, GHÂ- v. **ha-, hă-, hâ-.**

GHÂJÁRIU s. m. (Bot.) *Jeune chêne, chênaie.* — (Ban., comit. Timișoarei) Stejar tânăr, tufiș de stejari. VICIU, GL.

GHE- v. **bie-, die-, vie-, ge-**

GHE! Interjecție cu care se mână caii (prin Ardeal și Bucov.). Com. I. GRĂMADĂ. [Și: **ghi** (Brașov), **ghiu!** VAIDA, **de!** (Botoșani).]
— Poate, germ. **geh!** „mergi, pleacă !"

GHEÁBĂ s. f. v. **gheb.**
GHEABÚR, -Ă adj., subst. v. **cheabur.**
GHEAIDÚC s. m. v. **haiduc.**
GHEAL! interj. v. **ghelai.**
GHEÁLĂ s. f. v. **diavol.**

GHEÁRĂ s. f. *Griffe, serre.*
Unghia ascuțită și încârligată a păsărilor și a unor animale (precum pisica, leul, etc.). *Doaz păsări mari.... au venit... să ne facă bucăți bucăți, ghearele lor.* MSS. (a. 1783), ap. GCR. II $130/_{31}$, cfr. ALECSANDRI, P. I 197, EMINESCU, N. 44. *Scorpia cu ochiul ei de sânge și ghearele ei întinse.* OTESCU, CR. 28. *Când să înfigă* [lupul] *ghearele sale...* ISPIRESCU, L. 17, cfr. *(leului)* 147. *Copita de cal, Ghiară de ogar.* MARIAN, INS. 341. || (Despreț uitor despre unghiile, fig. despre degetele — ȘEZ. II $228/_{31}$ — s. mânile oamenilor, în expresiile :) *A fi lung în* (s. *la* s. *de) gheare* = a fi dispus spre furt. ZANNE, P. IX 622. *A-i tăià (cuivà) ghearele* = a-i luà posibilitatea de a mai furà. *A pune ghiara pe cinevà* = a pune brânca (s. laba), a-l înhățà. Cfr. ISPIRESCU, L. 345. *A scoate* s. *a scăpà (pe cinevà) din ghearele cuivà:* din stăpânirea, robia, asuprirea, prigonirea cuivà. *Eu sânt Spancioc... care a scăpat din ghearăle tale.* C. NEGRUZZI, I 164. *Începù să-i mulțumească că l-a scos din ghearele smeului.* ISPIRESCU, L. 259. | Fig. *Ghearele mustrării.* ALECSANDRI, P. I 266. *Ghearele morții.* LM.
Ghearele de fier = o parte a joagărului. DAMÉ, T. 175. || **Gheara-uliului** H. IX 35, **gheara-găii** ib. V 380, IX 447, **gheara-hulubului** ib. XVI 42 (Bot.; plante nedefinite mai de aproape).
[Plur. *gheare, ghearĕ* și *ghere* = cârlige aplicate în masa dulgherului, în care se sprijinește lemnul când îl lucrează. DDRF. | Diminutive: **gherúță** s. f. *Gheruță de șoim.* MARIAN, INS. 341, **gherușeà** s. f. *Și-mi luară'n gherușele Pietricele mărunțele.* ION CR. III 84, **gherișoárà** s. f. *Ia-mă'n gherișoară Și du-mă la țară, Să-ți fiu surioară.* PĂSCULESCU, L. P. 164. | Augmentativ: **gheráie** s. f. plur. = ghiare mari (într'un descântec, în rimă). GRAIUL, I 90.]
— Probabil dintr'un lat. pop. **glarra* (cu metateză din **garr[u]la,* diminutivul cuvântului de origine celtică **garra,* păstrat la Spanioli și Portughezi: *garra* = ghiară). ZEITSCHRIFT, XXVIII 687.

GHEÁTĂ s. f. 1°. *Bottine.* 2°. Nom de *fleur.*
1°. (Aproape numai în România) Încălțămintea obicinuită a orășenilor (în timpul din urmă și la săteni H. II 89, 126, IV 57, etc.). Cfr. botină, cizmă, cipici, bătuș, papuc, pantof, filer², iminei, opincă. *Budulea... curățeà ghetele și haĭnele d-lui profesor.* SLAVICI, ap. TDRG. *Ș'oi să-i vând și ghetele.* DOINE, $158/_{8}$. *Pe vara care a trecut Trei perechi de ghete-am rupt.* ȘEZ. IV $140/_{28}$. *Când se drege o gheată, se duc amândouă cizmarului!* ION CR. III 150. *Dumineca și în sărbători, fetele și nevestele încaltă cisme scumpe, ba și ghete (păpuci).* PAMFILE, I. C. 369. *Trăseiu gheata la picior Și dedeiu țării ocol.* MAT. FOLC. 226. *Tu mare, eu mare, ghetele cine să le tragă?* ZANNE, P. IV 435. # **A strânge ghetele pe cinevà** = a se aflà într'o împrejurare grea. ZANNE, P. III 167.
2°. (Bot.) Nume de floare (nedefinită mai de-aproape) H. VII 49, XVI 320.
— Din ital. **ghetta** (= fran. *guêtre*) „ghetră".

GHEÁȚĂ s. f. 1°. *Glace.* 2°. *Grêle.* 3°. *Herbe-à-la glace (Mesembryanthemum crystallinum).*
1°. Apă înghețată. (Bucata de *gheață* se numește sloiu s. bolovan, gaura în gheață: copcă, produf). *Focul, grindinea, zăpada, ghețile.* CORESI, PS. 401. *Turculeț, trecând Prutul pe gheață să meargă la dînșii* [= Turcii] *să-i lovească,... s'au și rupt gheața.* NECULCE, LET. II $263/_{37}$. *Dă-mi un pahar de apă cu gheață.* C. NEGRUZZI, I 63. *Oblonitu-mi-a fereastra Gerul, cu-a lui flori de gheață.* VLAHUȚĂ, P. 9. *Ghețurile Islandei.* HASDEU, I. C. 100. *Casa... eră... toată numai un sloiu de gheață.* CREANGĂ, P. 255. *Bulgăraș de gheață rece.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 297. *Câmpii de gheață cu nămeți de zăpadă.* ISPIRESCU, L. 57. *Rece ca gheața.* # *A se da pe gheață* = a alunecà, a patinà pe suprafața apei înghețate. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat... Iarna pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 13. Cfr. ciriuș, dădăuș, săniuș, dăniuș. **A (se) sparge gheața** = a (se) face începutul. ZANNE, P. IX 407. *A băut apă după gheață :* se zice despre unul care-i cârn. ib. III 446. *Cine s'a fript în foc, suflă și în gheață.* ib. II 557. *Moaș'-ta pe gheață!* se zice mai ales celui ce ne plictisește. *Zahar de gheață :* cristalizat, candel. TDRG. || Fig. Răceală, nesimțire, indiferență; fiori reci (de frică). *O frunte albă păstrează... Frumsețea-i răpitoare chiar subt a morții gheață...* ALECSANDRI, P. I 336. *Eram cu gheața'n spate de frică.* CREANGĂ, A. 29. | (Adverbial și predicativ) Înghețat, încremenit de frică. *Gheață ți-i inima.* ȘEZ. I $13^{b}/_{32}$. *Sucnă-murgă... s'au băgat sub pod, iar ea au rămas gheață 'n casă.* SBIERA, P. 94. **De gheață** = rece, nesimțitor, împietrit. *Împăratul se luase de gânduri... pentru inima* [fete]*lor de gheață de care nu se puteà lipì nici un june.* ISPIRESCU, L. 232. # **Bani gheață** = bani strânși, puși de o parte; bani peșin, gata, numerar. ZANNE, P. V 73. *Am avut bani strânși gheață.* CONTEMPORANUL, V 388, cfr. GORJAN, H. II 15. *Noi nu-ți cerem de geaba! Îți plătim cu bani gheață.* SANDU-ALDEA, D. N. 249. *Îmi dai mie în mână 4000 de lei gheață?* SADOVEANU, SĂM. IV 415.
2°. (Transilv., Bucov.) Grindină, piatră. LB. Sub cuvântul piatră... înțeleg Românii din Bucovina : grindină, *gheață.* MARIAN, NU. 787.
3°. (Bot.) Plantă ierboasă, cu frunzele acoperite cu multe papile albe, transparente, semănând cu mici boabe de gheață; florile mici, albe. PANȚU, PL. I 57, H. VI 105, VII 335, 386, X 85, 534, XII 281. [Și: **floare-de-gheață** H. III 243, BARONZI, L. $134/_{2}$.]
[Se întrebuințează la sing. și se zice: *bucăți* s. *sloiuri de gheață.* Pluralul *ghețuri,* † *gheți* însemnează „câmpii întinse de gheață" s. „geruri mari care fac să înghețe tot".]
— Din lat. glacia (= *glacies*), idem.

GHEAÚR, -Ă subst. *Giaour.* — Poreclă ce Turcii dau popoarelor nemohamedane și în special creștinilor (corespunde epitetului „păgân" ce noi dăm necreștinilor). *Scris-au vezirul cu scârbă la Pașa din Tighine zicând că beiul de Moldova este un gheaur și știe toate ce se fac la Moscu.* NECULCE, LET. II $335/_{24}$, cfr. $306/_{32}$, $276/_{31}$. *„Gheaur!" zice Tătarul cu inima haină.* ALECSANDRI, P. II 294. *Bucla... unei gheauri.* BOLINTINEANU, ap. ZEITSCHRIFT, XVIII 85. *Câine de gheaur!* I. NEGRUZZI, IV 560, cfr. COȘBUC, F. 35. *Brâncovene Constantin, Boier vechiu, gheaur hain!* ALECSANDRI, P. P. 210, cfr. $113^{b}/_{23}$. *Iată ce pot nemernicii de gheauri!* MARIAN, T. 264. [Pronunț. *ghea -ur.* | Derivat: (< turc. *ġaurlyk*) † **gheaurlâc** s. a. (plur. *-lâcuri*) = perfidie, faptă păgânească. *N'am văzut un gheaurlâc ca acesta!* BELDIMAN, T. 386.]
— Din turc. *ġaur* „necredincios".

GHEAURLÂC † s. a. v. **gheaur.**
GHEÁVER, -Ă subst. v. **dever.**
GHEAVGHÍR † s. a. v. **gherghir.**
GHEÁVOL s. m. v. **diavol.**

GHEB s. a. 1°. *Bosse.* 2°. *Agaricus melleus.*

1°. (Mold.) Cocoașă, cfr. bold[2]. *Dobitoace.. având... un gheb... în spinare.* DRĂGHICI, R. 64. *Ghebul care-i ieșise în spate.* DUNĂREANU, CH. 9. *Înălțimile se prezăresc ca niște gheburi de cămilă.* IORGA, N. R. B. 105.

2°. (Bot., la plur.: *ghebe*) Ciuperci bune de mâncat (unele sânt și otrăvicioase H. IV 84) cu picioare subțiri și pălării galbene, cu carnea albă, fragedă; cresc toamna împrejurul rădăcinilor de copaci, în tufe; sânt foarte căutate. H. II 44, III 123, IV 71, X 228, 531, XI 277, PAMFILE, I. C. 248, PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188. | Specii: **Gheabă-de-brad** *(Agaricus clypeolarius)* și **gheabă-de-pădure** *(Agaricus longipes).* PANȚU, PL.

[Plur. (ad 1°) *gheburi.* | Și (ad 1°): (Brașov) **gheăbă** s. f., plur. *ghebi;* (poate din ung. *göb,* idem, cfr. gâb) **ghib** s. a., plur. *ghibe* și *ghiburi.* LB. *Unele* [dintre cămile] *sânt cu un ghib numai, iară altele cu doauă.* CANTEMIR, IST. 89. *Intră la rând moșneagul cu baba, învârtindu-se cu ghibele lor poznașe.* ȘEZ. III 182.]

— Probabil din lat. pop. **glĭbbus, *glibba* (cu metateză din **gĭbb[u]lus, *gĭbb[u]la,* diminutiv din *gĭbbus, gĭbba,* idem).

GHÉBĂ s. f. (Îmbrăc.) *Manteau paysan de feutre* ou *de drap.* — Haină bărbătească lungă, în formă de mantă (H. VII 477), dulamă (H. I 8), sarică (H. X 357) s. suman lung (ION CR. I 36), făcută de obiceiu din pâslă, din șaiac (ȘEZ. IX 41) s. mai ales din abă albă (CREANGĂ, GL.) adesea cusută și înflorată cu găitane de altă coloare, pe care țăranii o poartă ca un fel de palton, acoperindu-și cu ea trupul, de la gât până peste genunchi. Cfr. sarică, suman, zeche, șubă, dulamă, giubeâ, ipingeâ, bobou, zăbun, *1 zabun... 1 ghebă...* (Foaie de zestre, a. 1824). IORGA, S. D. VI 137. *Cum au ajuns țăranii la Iași, boierii... i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel cu cheburi albe.* CREANGĂ, A. 161. *Cătane spătărești îmbrăcate cu mintene, poturi (nădragi) și ghebe scurte.* FILIMON, C. II 676. *Ghebe de abà bune, de Ploiești.* TARIF, ap. ȘIO. *Ginerele... iarna... cu gheba.* PITIȘ, N. REV. R. I 110. *Să-ți dau chebea din spinare.* ALECSANDRI, P. P. 86[b]/15, cfr. 87[b]/1. *Doisprezece panduri Cu ghebe.* ib. 159/6, cfr. MAT. FOLC. 166. *Gheba'n spate și-aruncà.* TEODORESCU, P. P. 688[b]. [Pe lângă *ghebă* H. I 8, 262, II 31, 89, 101, 118, 126, 132, 147, 168, 207, 214, 223, 262, IV 87, VII 51, 185, 407, 477, XI 160, XIV 107, și: **chébă** H. II 14, 186, 204, 271, 319, III 19, 500, V 390, VI 97, X 357, 436, 540, XI 46, XII 8, XIV 73, 187, 210, ION CR. I 36, ȘEZ. IX 41, **chébe** s. f. (dial. *tebi* ȘEZ. III 90/26). | Plur. *ghebe, (chebe), cheburi, chebi* (TDRG.). | Diminutiv: (Săcele) **ghebúță** = mantă femeiască scurtă, blănită, se ia pe mâneci. Augmentativ: (Brăila) **ghebóiu** s. a. = un fel de zăbun. MANOLESCU, I. 81.]

— Din turc. **kebe,** idem.

GHEBÓIU s. a. (Îmbrăc.) v. **ghebă.**

GHEBÓS, -OÁSĂ adj., subst. *Bossu.* — Cu gheb s. cocoașă în spate, cocoșat, gâb (cfr. gârbov). *Om... ghiebos.* BIBLIA (1688), 86[b]. *La statul trupului erà gârbos, ghebos și la cap cucuiat.* M. COSTIN, LET. I 302/1, cfr. BARAC, C. 45, PANN, P. V. I 8, EMINESCU, N. 44, ȘEZ. III 124/28. *Mormântul poate numai să'ndrepte pre gheboși.* C. NEGRUZZI, II 250/9. *Sta ghebos și zgribulit.* PĂSCULESCU, L. P. 29. ‡ *A scăpat ghebos* = erà cât p'aci să-l bată. ZANNE, P. II 576. | Nume de bou cu cocoașă în spate (MARIAN), s. care are șalele unflate în partea de sus, din lovire (DAMÉ, T. 29). [Și: **ghibós, -oásă** adj. *Erà cam... ghibos.* DOSOFTEIU, V. S. 17,2, cfr. CANTEMIR, IST. 57, MARIAN, NA. 337.]

— Derivat din **gheb,** prin suf. adj. *-os.*

GHEBOȘÁ vb. I[a]. *Rendre* ou *devenir bossu, se courber.* — Trans. (= fact.) și refl. A (se) face ghebos, a (se) cocoșà. | P. ext. A se gârbovì (de bătrânețe). *Hop așà, vere, așà, Până ne vom gheboșà!* TEODORESCU, P. P. 333. [Mai ales subt forma part.-adj. **gheboșát, -ă,** (rar) **înghebosát, -ă** SADOVEANU, P. 100 = cocoșat, (fig.) gârbovit. *În spate cocoșat, În piept gheboșat.* TEODORESCU, P. P. 648. *Geanta îmbăierată de gâtu-i gheboșat.* ODOBESCU, III 157/9. *Gheboșat de frig.* CONTEMPORANUL, I 567. | Și **gheboșì** vb. IV[a]. *Înalt, slăbănog, gheboșit.* DUNĂREANU, R. 69; cfr. id. CH. 14, (derivat din *gheb*) **ghebuì** vb. IV[a] refl. PONTBRIANT, cu part.-adj. **ghebuít, -ă** = cocoșat, † **ghibuít, -ă.** DOSOFTEIU, V. S. 334/19.]

— Derivat din **ghebos.**

GHEBOȘÍ vb. IV[a] v. **gheboșà.**
GHEBREÁ s. f. v. **gebreă.**
GHEBUÍ vb. IV[a] refl. v. **gheboșà.**
GHEBÚȚĂ s. f. v. **ghebe.**

GHECÉT † s. a. *Gué. Barque.* — Vad, trecătoare. (Impropriu) Luntre *Sinan Pașà... trecuse peste Dunăre într'un ghecet.* N. COSTIN, LET. I 114/22. *Și când iesă Domnul din ghecit, stau boierii la rânduiala lor de-i fac alaiu.* GHEORGACHI, ibid. III 289/12. *Trecut[ul] Dunării cu gheceturi.* IORGA, S. D. VI 190. [Și: **ghecit** †, **ghicét** † s. a. ap. TDRG. | Plur. *-turi.*]

— Din turc. **gečit,** idem.

GHECÍT † s. a. v. **ghecet.**

GHEÉNĂ s. f. = **iad.** *Împregiurul născutului.. pălit de ghieenu.* COD. VOR. 125 (= gheena N. TESTAMENT, 1648, BIBLIA, 1688). *Afurisit să fie și vecinicei anaftemă părtaș focului nestins al ghienii.* URICARIUL, I 121/33. *Sufletul lui cel mult scârnav ghienei va fi părtaș.* BELDIMAN, TR. 381. *Sfântul... nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fără-delegile lor.* C. NEGRUZZI, I 225. *Murind, gheena... îi așteaptă.* ARHIVA, I 39. *Ieși și du-te în gheena focului nestins.* MAT. FOLC. I 563. [Și †: **ghiénă** s. f. (pronunț. *ghi-e-*), **ghieénu** s. a. (pronunț. *ghie-e-*).]

— Din paleosl. **geenna,** idem.

GHÉGĂ s. f. v. **ghioagă.**

GHÉIZER s. m. (Geol.) *Geyser.* — Izvor de apă fierbinte care țîșnește la mare înălțime. [Și: **gáiser** s. m. MIREA, C. II 124.]

— *N.* de origine islandeză (geyser, idem).

GHÉLAI interj. *Allons, viens!* — (Turcism, în lit. pop.) Haide! Vino! *Chiro, Chirolină... Ghelai tu cu mine, Căte-oiu purtà bine.* ALECSANDRI, P. P. 116[b]/12. *Tu fată-a Cadiului... Ghelai, ghelai pân'coleà, Ca să-mi dai o floricea.* ibid. 150/20. [Și: **gheâl!** — interjecție cu care se îndeamnă boul să tragă la jug (RĂDULESCU-CODIN) s. să-și bage gâtul în jug (Com. I. PAVELESCU).]

— Din turc. **ghel** (imper. lui *ghelmek* „a veni", cfr. sârb. *gel,* bulg. *ela,* n.-grec. ἔλα!).

GHELÁNĂ s. f. (Bot.) Un fel de plantă (nedefinită mai de aproape). H. V 534.

GHELĂU s. a. v. **gealău.**

GHELBEREÁ s. f. *Ceinture de coton.* — *Ghelberé* = brâu de bumbac, cumpărat din târg. *Gelbere* = brâul. H. III 500; cfr. ȘEZ. VII 121.

GHELÍR s. a. *Revenu.* — (Turcism) Venit. *Grecii îi vindeà împreună cu căpeteniile, ca un ghelir de moștenire.* ap. ȘIO. | (Fam.) Venit neașteptat, câștig fără muncă, chilipir. *Toate aceste gheliruri le știm.* FILIMON, C. II 341. *A face stare onorabilmente, dar*

nu a se înavuți din gheșefturi și gheliruri. I. IONESCU, M. 432. [Plur. *-liruri.*]
— Din turc. **gelir** „venit".

GHÉLIȘTE s. f. v. **veliște.**

GHELMEÁ s. f. *Éminence de terre.* — (Cochirleni, în Constanța) Ridicătură de pământ. *Ghelmeaua* (= valul lui Traian) *e din malu' Dunărei până'n Constanța.* GRAIUL, I 365. [Cu alte suf.: **gâlméiŭ** s. a. = deal râpos, stâncos, de obiceiu fără verdeață (Mehedinți). Com. I. MARINESCU, (cu metat.) **glemêic** s. f. *La poalele unei glemeie, formată din marmoră albă.* I. IONESCU, M. 551.]
— Derivat din **gâlmă**, prin suf. dim. *-eă.*

GHÉM s. a. 1°. *Peloton, pelote.* 2°. *Feuillet; caillette.* 3°. *Constipation* (chez les animaux).
1°. Rotogol de ață, tort sau sfoară depănată. Cfr. **mototol, bulz, cocoloș, bulgăr.** *Uriești... zăresc pe Statu-palmă... încurcat în a sa barbă ca un ghem rostogolind.* ALECSANDRI, P. II 237. *Un ghem de fire roșii.* EMINESCU, N. 46. *Mare cât un ghem.* ALECSANDRI, P. P. 129/$_{7}$. *Ghem de lână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 461. *Când stăpâna casei făceà la ciorap, pisoiul se jucà cu ghemul.* ISPIRESCU, L. 285. *Teie'ntinse, Gheme strânse?* (= Bostanul) ȘEZ. IV 47. *A se mântuì ața de pe ghem:* a fi aproape de moarte. ZANNE, P. VI 482. *A face ghem* = (despre tòrturi) a depănà, (despre obiecte) a mototolì, (despre ființe) a strânge, a adunà la un loc. *Când faci ghem, înșiră ața pe o bucățică de pâine.* ȘEZ. III 123/$_{5}$. *Făcù inul tot gheme.* RETEGANUL, P. I 54/$_{13}$. *Ariciul se face ghem.* H. II 3. *Cârcei de stomah... care zgârcește une-ori* [pe copii]... *până ce-i fac ghiem.* MARIAN, NA. 376. *Îl făcù ghem.* ȘEZ. I 55/$_{11}$. *A se face ghem* = a se ghemuì, a se strânge ca un ghem. *Se face ghem de frică.* ADAM, R. 285. *Unul zbughi! în apă, altul fă-te ghem subt punte...* BANCIU, SĂM. III 830. *Fata doarme pre brânci, ori strânsă, făcută ghem.* ISPIRESCU, L. 394. *A sta ghem* = a sta ghemuit. *Oare ce gândește hâtrul, de stă ghem?* EMINESCU, N. 43. | Fig. Nod. *Maică, la inima mea Este-un ghem de voie rea.* MÂNDRESCU, L. P. 26. || P. ext. Tort depănat. *Cămeașa mea-i de gheme.* BUD, P. P. 54.
2°. P. anal. (Anat.) Al treilea stomah al rumegătoarelor (urmând după **ierbar** și **ciur**), ai cărui pereți din lăuntru sânt căptușiți cu multe foițe. DAMÉ, T. 32. | La mieii care sug, nefiind desvoltat de cât al patrulea stomah — **chiagul** — se numește acesta *ghem* de miel mic. H. XI 232.
3°. (Med.) O boală de vite, cfr. **încuietură.** DAMÉ, T. 30, H. XI 80.
(Bot.) **Ghemele-popii** = **remf.** PANȚU, PL.
[Plur. *gheme* și *ghemuri.* | Diminutive: **ghemúț** s. a. *Dintr'acest ghem se scot ghemuțe cu care se lucrează chilimul.* I. IONESCU, M. 693, cfr. GRAIUL, I 173; **ghemulét** s. a. CDDE. No. 734, **ghemúș** s. a. = cocoloșul în care sânt învălite larvele ‚carabanului', numit și **buboloacă.** MARIAN, INS. 10, cfr. XI, **ghemușór** s. a. *Am două ghemușoare, cât le-a-runc atâta se duc?* (= Ochii). GOROVEI, C. 248. | Alte derivate: **ghemotóc** (**ghimotóc** MUSCEL, 108, RĂDULESCU-CODIN, **ghiomotóc** DELAVRANCEA, H. T. 252) s. a. = obiect mototolit în formă de ghem. *Un ghemotoc de hârtie îl lovì pe mână.* CARAGIALE, S. 59. *A se face ghemotoc:* a se strânge, a se face mititel. ZANNE, P. III 167. *A căděà ghemotoc:* grămadă. *Omul bolnav de ‚pază'... de multe ori cade jos ghemotoc.* GRIGORIU-RIGO, M. I 142, (+ *folmotoc*) **ghemoltóc** s. a. = umflătură. *Plin de noduri și de ghemoltoace.* CONV. LIT. XLIII 1147, (+ *gomoloz*, cfr. **glomozi**) **glomotóc** = massă în formă de ghem. *Glomotoace de zăpadă.* TELEOR, ap. TDRG., (+ *gămălie?*) **gămuiét** s. a. = cevă mototolit în formă de ghem, de pachet. Cfr. ȘEZ. V 148/$_{30}$. | **ghimíciu, ghimíș** s. m. = om mic de stat, ghibirdic (ION CR. III, 251, com. I. PAVELESCU), *ghimiș* = nume de câne de vânat. H. II 319, IV, 155.]
— Din lat. pop. **glemus* (pentru *glomus*), idem.

GHEMOLTÓC s. a. v. **ghem.**
GHEMÓN † s. m. v. **ighemon.**
GHEMOTÓC s. a. v. **ghem.**

GHEMUÍ vb. IV^{a}. (*Se*) *pelotonner, (se) ratatiner.* — Trans. și (mai ales) refl. A (se) adunà, a (se) strânge, a (se) mototolì ca un ghem. *Legat ghemuit, mânule și picioarele supt genunchi.* DOSOFTEIU, V. S. 100. *Îl ghemuesc în țărână.* BARAC, A. 75. *Eram ghemuit de frică subt ou.* GORJAN, H. II 19. *Sub cal se ghemuește.* ALECSANDRI, P. II 229. *Dumneata să șezi ghemuită acolò, nu-i păcat de Dumnezeu?* CREANGĂ, P. 123, cfr. ALECSANDRI, T. 937. *I se părù că vede o slutenie de ființă stând grecește și ghemuită pre tronul cel vechiu.* ISPIRESCU, L. 206, cfr. SADOVEANU, LUC. VI 99, ALECSANDRI, P. P. 125/$_{5}$, ȘEZ. III 27/$_{12}$. [Și: **înghemuì** vb. IV^{a} refl. *Țuștiu! iute sub un chersin; se înghemuește acolo cum poate.* CREANGĂ, P. 23. *Ședeà înghemuit.* CONTEMPORANUL, I 569.]
— Derivat din **ghem**, prin suf. denomin. *-uì.*

GHEMULÉȚ, GHEMÚȘ, GHEMUȘÓR, GHEMÚȚ s. a. } v. **ghem.**

GHEN- † v. **GEN-.**

GHENÁR(E) s. m. v. **ghenarie.**

GHENÁRIE s. m. = **Ianuarie.** (Învechit) *În anul 6976, în luna lui Ghenarie 23.* URECHI, LET. I 119/$_{4}$, cfr. MAGAZ. IST. I 127/$_{6}$, CANTEMIR, HR. 421, ZILOT, CRON. 66, E. VĂCĂRESCUL, IST. 288/$_{39}$, MARIAN, SE. I 94. [Și: **Ghenuárie** † s. m. MOXA, 355/$_{39}$, DOSOFTEIU, V. S. 1; **Ghenvár(i)e** † s. m. CANTEMIR, HR. 225; **Ghenuáriu** † s. m. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 124/$_{22}$; **Ghenváriu** † s. m. VARLAAM, C. 42, 46,$_{2}$; **Ghenár** s. m. URICARIUL, I 229/$_{10}$, IV 117/$_{6}$; **Genár** s. m. HASDEU, I. C. 11. (Ca persoană legendară în basmele noastre) *Iubesc o fată frumoasă... fata Genarului, om mândru și sălbatec.* EMINESCU, N. 13, cfr. id. LIT. POP. 181; **Ghenáre** s. m. MARIAN, SE. I 94, cfr. JIPESCU, O. 77; (+ *ger*, prin etim. pop.) **Gerár** s. m. MARIAN, SE. I 95, ALECSANDRI, P. P. 34, JIPESCU, O. 77, DAMÉ, T., cfr. COLUMNA (1883), 244.]
— Din paleosl. **gen(v)arь, gen(v)arii,** idem.

GHENICÓN † s. m., adv. 1°. *Général.* 2°. *En général.* — (Grecism)
1°. S. m. General. *Boieri pre amândoi, pre Andronic ghenicon, iară Petru sachelarie.* DOSOFTEIU, V. S. 25,$_{2}$.
2°. Adv. În deobște, în general. *Să se numască ghenicon venitul boierilor.* URICARIUL, IV 24/$_{3}$.
[Și: (ad 2°) **ghenicól** adv. *Să se numească ghemicol venitul boierilor sub osăbiți epitropi.* ibid. 115/$_{15}$.]
— Din n.-grec. γενικός, idem.

GHENUÁRIE †, **GHENUÁRIU** † s. m. v. **ghenarie.**
GHENÚPER s. m. (Bot.) v. **ienuper.**
GHENVÁR(I)E †, **GHENVÁRIU** † s. m. v. **ghenarie.**

GHEO- v. **GHE-** și **GHIO-.**

GHEOÁCE s. f. v. **găoace.**

GHEORÁ vb. I^{a}. *Égrener.* — (Ban., Mehedinți) A curățà boabele de pe porumb; cfr. **a bate porumbul.** N. REV. R. (1910), 86, GR. BĂN. [Pronunț. *ghe-o-.* | Și: **gheurà** vb. I (ind. *eu gheáur* și *eu ghéur*) CDDE. Nr. 738.]
— Din lat. **glabrare** „a netezi", cfr. **dejgheurà.** I. A. CANDREA, ap. CDDE. Nr. 738.

GHEORMÉC s. a. (Îmbrăc.) Vêtement masculin

— Haină bărbătească (nedefinită mai de aproape). H. XIV 378.
— Cfr. turc. gömlek „cămașă".

GHEOȘ s. m. (Ornit.) = **sfrancioc.**

GHERÁ vb. I. *Égratigner.*—A zgâria. *Pisica se înfurie și ghiară pe un băiat.* AGÂRBICEANU, D. Ț. 109. [Derivat: **gherănì** vb. IV[a]. *Cu ghearele să-l gherănești* (Vrajă din Vâlcea). ION CR. III 277.]
— Derivat din **gheară.** Cfr. zgâria.

GHERÁIE s. f. plur. v. **gheară.**

GHERÁN s. a. *Manche* (de pince). — Mânerul s. coada cleștelui de scos cercuri. PAMFILE, I. C. 161.
— Derivat din **gheară,** prin suf. augm. *-an.*

GHERÁN s. m. (Zool.) v. **ghiorlan.**
GHERĂNÍ vb. IV[a] v. **gherà.**
GHERB † s. a. v. **herb.**
GHÉRBĂ s. f. v. **vierbă.**

GHERBEÁTĂ s. f.=**beregată.** N. REV. R. (1910), 86.

GHERDÁN s. a. *Collier.* — Salbă, colan s. șirag (astăzi, înlocuit adesea prin franțuzismul *colier*) de mărgăritare sau de pietre scumpe, purtate odinioară de cocoane, (astăzi, la țară) salbă de mărgele, de galbeni. *Lanț de aur sau gherdan.* CUV. D. BĂTR. I 282, cfr. BIBLIA (1688) 120, MARDARIE, L. 769, etc. *Un ghiordan de diamant* (FILIMON, C. II 599), *de mărgele* (CĂTANĂ, P. B. III 94). *Sipeturi... pline cu ghiordane, cu cercei.* ODOBESCU, I 134/$_{7}$. *La gât sânt fetele cu... ghiordan de icusari... și cu salbă de galbeni.* MOLDOVAN, Ț. N. 245. | P. ext. Cunună. *Gherdan de flori.* ALECSANDRI, P. P. 237. [Pe lângă *gherdan* H. XI 395, XIV 351, etc., și **ghiordán** s. a. = mărgele țesute s. cusute s. împletite, de la lățimea unui deget până la două, și care se pune împrejurul gâtului (H. XII 174), salbă de argint (H. II 262), salbă, brățară de mărgele ori monete (GR. BĂN.), podoabă femeiască (H. XVI 330); † **ghirdán** s. a. *Ghirdan... de smaragd și de rubin.* STAMATI, ap. ȘIO., (cu asimilare *r-n* > *r-r*) **ghirdár** s. a. *Ghirdar di mărgăritar.* URICARIUL (a. 1745) XI 224/$_{28}$.]
— Din turc. **gerdane,** idem.

GHERÉN s. m. (Bot.) — O plantă cu semințe roșii, din care se fac mături pentru arie. H. XIV 65.

GHERÉTĂ s. f. (Milit.) *Guérite.* — Mică încăpere, în genere de lemn, în care se adăpostește sentinela, cfr. șilboc. *Două gherete de scânduri; amândouă fură făcute fărâme, iar sentinela ucisă.* ZAMFIRESCU, R. 126. | P. ext. Chioșc în care se vinde pâne, etc.
— *N.* după fran.

GHERGHÉF s. a. *Métier à broder.* — Cadru pe care se întinde pânză s. altă materie, spre a fi brodată cu acul. H. II 255, IV 11, 45, XI 259, XVI 105. *O bucată de pânză cu mărginile cusute în gherghef.* FILIMON, C. I 600. *Ia un gherghef și începe a coase.* C. NEGRUZZI, III 220/$_{20}$. *Un cearșaf cusut în gherghef.* I. IONESCU, P. 548. *Ardă-l focu' gherghef și pe cine m'o pus să cos la el!* ALECSANDRI, T. 937. *Fata coseà la gherghef* (= brodà, chindiseà). SANDU-ALDEA, D. N. 192, cfr. SBIERA, P. 23/$_{14-5}$, SEVASTOS, P. P. 13/$_{18}$, PĂSCULESCU, L. P. 56, ȘEZ. I 74[b]/$_{8}$. [Plur. *-ghefuri.*]
— Din turc. **gergef,** idem.

GHERGHELĂU s. m. v. **ghergheleu.**

GHERGHELÉU s. m. *Pâturage, plateau.*—*Ghergheleu* = pășune. H. V 188. *Gherghelău* = platou, popină. H. VII 95. *Foaie verde de areu, Cine șede'n ghergheleu? Gheorghe ibomnicu meu* (Gorj). ȘEZ. VIII 125. [Și: **gherghelău** s. m.]

GHERGHEȚÉL s. m. O plantă. *Or răsări ghergheței.* BIBICESCU, P. P. 90. Cfr. gherghin(ă).

GHERGHÍN s. m. (Bot.) = **păducel.** DAMÉ, T. 183. *Gherghin* = un mărăcine care face fructe rotunde de forma unui ghem, roșii când sânt coapte. H. II 218, cfr. I 294. [Și: **ghiorghín** s. m. (Ilfov) PANȚU, PL. | Fructul: **ghe(o)rghínă** s. f. H. II 26. *Mărăcine cu gheorghine.* TEODORESCU, P. P. 538, 688. | Derivat: **ghiorghinár** s. m.: arbore sălbatec (nedefinit, probabil = gherghin). H. XIV 21.]
— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *gloginja* „fructele păducelului", cfr. CIHAC, II 120, BERNEKER, SL. WB. 306).

GHERGHÍNĂ s. f. v. **gherghin** și **giurgină.**

GHERGHÍNĂ s. f. (Bot.) *Dahlia variabilis* s. *georgina variabilis.* — Plantă ierboasă cu flori frumoase fără miros, de coloare albă, galbenă, roșie s. violetă, numită și dalie. PANȚU, PL., H. I 57, II 243, III 306, XI 516, X 534, XIV 349. *Floare de gheorghină.* HODOȘ, P. P. 41. *Foaie verde și-o gherghină.* ȘEZ. I 236/$_{22}$. *Ceaiu de gherghină.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 166, cfr. LEON, MED. 40. [Și: **ghiorghínă, giorgínă** s f. PANȚU, PL.]
— *N.* din germ. **Georgine,** idem.

GHERGHÍR s. a. *Chambre voûtée.* — (Turcism, învechit, în Mold.) Un fel de beciu s. cameră boltită (cu obloane de fier la ușă și la ferestre) în care, pe vremuri, se ascundeau obiectele mai de preț din casă, spre a fi păzite de incendiu sau de jafuri. Cfr. bașcă. *Le ținem tot ascunse, Pin ghevghiruri.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 284/$_{45}$. [Năvăleau ca să prade] *în monastiri și ghiavghiruri* (*gherghiruri* în ed. 1862). BELDIMAN, TR. 389. *Unde să mă ascund?—În gherghir, cucoane.* ALECSANDRI, T. 1343. *Scoate dintr'un gherghiriu niște straie foarte vechi.* CREANGĂ, P. 194. [Și: † **ghevghír,** † **gheavghír** s. a. | Plur. *-ghiruri.*]
— Din turc. kargir „construcție de piatră".

GHERIDÓN s. a. *Guéridon.* — Măsuță rotundă (ALECSANDRI, T. 1766), pe un singur picior.
— *N.* din fran.

GHERIȘOÁRĂ s. f. v. **gheară.**

GHÉRLĂ s. f. *Prison.* — Închisoare, ocnă. *Domnule prefect, noi nu facem nimic, sântem liniștiți... Sântem sătui de gherlă și de prigonirile domnului director.* VLAHUȚĂ, N. 190. *Mâncate-ar Gherla!*
— De la orașul (din Transilvania) **Gherla,** vestit pentru închisoarea sa.

GHERLÁN s. m. 1°. *Voleur.* 2°. *Peintre d'images saintes.*—(Brașov).
1°. Hoțoman, tâlhar (= om care a stat în gherlă). Com. I. PANȚU.
2°. Zugrav de icoane (meșteșug învățat în închisoarea din Gherla). id.
— Derivat din **gherlă,** prin suf. calif. *-an.*

GHERLÁN s. m. v. **ghiorlan** [1-2].

GHÉRMĂN s. m. *Bringuebale.* — (Ban., Ungaria) Cumpăna de la fântână. Com. A. COCA. *Pune mâna pe vadră, sloboade ghermănul.* MERA, L. B. 208. [Cu pronunț. dial. geármăn = furca de la fântână (comit. Torontal). VICIU, GL.]

GHERMÉC s. a. = (Muscel) **cercelul** (carului). DAMÉ, T. 10, cfr. H. IX 144.

GHERMESÍT † } v. ghermesut.
GHERMEŞÍT † s. a. }

GHERMESÚT † s. a. (Comerț) *Satin.* — (Turcism) Un fel de stofă de mătase s. de atlas. *Ghermesutu 1 leu cotu.* DIONISIE, C. 166, cfr. 224. *Maloteà de ghirmisutu.* IORGA, S. D. VI 137. *Trei cintieni de ghermesit* (a. 1797). URICARIUL, XVI 275/28. *Antirii... de ghermeşit.* GHICA, S. 501. *Capote de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe.* ODOBESCU, I 133/21. [Plur. *-suturi.* | Şi †: **ghirmisút, ghermesít, ghermeşít** s. a.]
— Din turc. **germsud,** idem.

GHERÓC s. a. *Redingote.* — Haină bărbătească cu pulpane, redingotă. *Gherocuri... de şeviot.* MIREA, C. II 119.
— *N.* din germ. **Gehrock,** idem.

GHERUŞEÁ, GHERÚŢĂ s. f. v. gheară.

GHES s. a. *Coup* (de coude *ou* de poing). *Stimulant.* — (Munt., în legătură cu verbul „da") Ghiont, lovitură uşoară (cu cotul s. cu pumnul) în coastele cuivà. *Când se înfăţişă călugărul, toţi rămaseră mărmuriţi de frumuseţea lui, şi se uitau lung, dându-şi ghesuri.* DELAVRANCEA, S. 26, cfr. PANN, E. IV 101. | Fig. Îndemn, bold, zor. *Îi dedeam într'una ghes să-i fac cunoştinţa...* CARAGIALE, S. N. 170. *Nu-i dedese Manolache Moldoveanu ghes cu însurătoarea?* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 214. *Ea da ghesul Turcului Să iè capul Marcului.* TEODORESCU, P. P. 665b. *Calul o îmbărbătà şi-i da ghes să meargă înainte.* ISPIRESCU, L. 18, cfr. 70, V. 25/19, 98/9, 99/19, etc. [Plur. *ghesuri.* | Şi: **ghest** s. a. *Zâmbetele batjocoritoare ale camarazilor sau ghiesturile cu înţeles ale şcolarilor...* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 367.] Cfr. înghesuì.

GHEŞÉFT s. a. *Affaire louche.* — Speculă, afacere neonestă, cfr. ghelir. *A face stare onorabilmente, dar nu a se înavuţì din gheşefturi şi gheliruri.* I. IONESCU, M. 432. *Gheşeftul scade mereu.* CARAGIALE, S. 137/18. *N'are altă treabă de cât căpătuiala şi gheşefturile.* VLAHUŢĂ, D. 256. *Odihnindu-se de facerea gheşefturilor.* IORGA, N. R. B. 122. [Plur. *-şefturi.* | Derivate: **gheşeftár** s. m. = unul care face gheşefturi, speculant. *Adunătură de gheşeftari.* EMINESCU, I. V. 32, JAHRESBER. X 189; **gheşeftárie** s. f. = afacere de gheşeftar. ib.]
— Din germ. Geschäft „afacere".

GHEŞEFTÁR s. m. } v. gheşeft.
GHEŞEFTÁRÍE s. f. }
GHESMÁNE s. f. plur. v. ghismană.
GHEST s. a. v. ghes.
GHEŢ s. a. v. îngheţ.

GHEŢÁR s. a. 1°. *Glacier.* 2°. *Glacière.*
1°. Cantitate mare de gheaţă perpetuă care se îngrămădeşte în văile înalte ale munţilor, de unde lunecă încet la vale, ca un fluviu, cfr. MEHEDINŢI, G. F. 98, I. NEGRUZZI, III 420.
2°. Gheţărie. LB. (Cfr. *Gheţarul* de la Scărişoara, în Munţii-Apuseni).
— Derivat din gheaţă, prin suf. loc. *-ar* (ad 1°, după fran.).

GHEŢÁR s. m. *Marchand de glace.* 2°. *Génies* bienfaisants qui éloignent la grêle.
1°. Vânzător de gheaţă. DICŢ.
2°. (Transilv., la plur.) Duhuri binevoitoare care alungă grindina (cfr. *gheaţă* 2°). DDRF.
— Derivat din gheaţă, prin suf. nom. agent. *-ar.*

GHEŢÁRĂ s. f. (Bot.) = gheaţă 3°. PANŢU, PL.
— Derivat din gheaţă, prin suf. adj. *-ar.*

GHEŢĂRÍE s. f. *Glacière.* — Groapă în care se păstrează gheaţa pentru vară. || Fig. *Mai pune vreun butuc de lemn în gheţăria ta de soba!* SANDU-ALDEA, D. N. 162.
— Derivat din gheaţă, prin suf. loc. *-ărie* (în parte, după fran. *glacière*).

GHEŢIŞOÁRĂ s. f. (Bot.) O floare (nedefinită mai de-aproape, poate „gheaţă 3°"). H. V 389, X 141.
— Derivat din gheaţă, prin suf. dim. *-işor.*

GHEŢÓIU s. a. *Glaçon.* — Ţurţur de gheaţă care atârnă la strașină. H. IX 90.
— Derivat din gheaţă, prin suf. augm. *-oiu.*

GHEŢÓS, -OÁSĂ adj. *Glacial.* — Cu gheaţă, plin de gheaţă, care îngheaţă, glacial. Cfr. friguros, geros. *Trista iarnă vine cu... suflul său gheţos.* I. NEGRUZZI, II 282. *Aşà merse multă vreme... biciuit din când în când de învăluiri de stropi gheţoşi.* SADOVEANU, M. 183. | Fig. Foarte rece (din fire). *Poate că acum este soţia... vre-unui Neamţ gheţos şi pedant.* I. NEGRUZZI, IV 95.
— Derivat literar din gheaţă, prin suf. adj. *-os.*

GHÉTRĂ s. f. *Guêtre.* — Carâmb de piele s. de stofă care îmbracă pulpa piciorului ori numai partea de de-asupra ghetei. *Picioare cu opinci, cu botfori, sandale, iminei, cu ghetre.* MIREA, C. II 119.
— *N.* din fran.

GHEŢÚŞ s. a. 1°. *Gelée.* 2°. *Verglas.*
1°. Îngheţ. *Iarna va fi tare...; gheţuş va fi mult.* GCR. II 59/23.
2°. Strat subţire de gheaţă ce se face pe drumuri când, după o ploaie, dă de-odată ger, poleiu. *S'a făcut o măzgă şi un gheţuş de nu te mai poţi de fel ţineà pe picioare.* CREANGĂ, P. 47. | (Impropriu) Pojghiţă subţire de gheaţă. *Gheţuşul trosneà subt paşi.* EMINESCU, N. 88.
[Plur. *-ţusuri.*]
— Derivat din gheaţă, prin suf. *-uş.*

GHEŢÚŞCĂ s. f. *Glissoire.* — Suprafaţă netedă pe zăpadă bătătorită, pe care alunecă copii. *Mulţi se dau pe gheaţă cu sania, punând-o la capătul gheţuşcăi şi făcându-şi vânt, se suie în ea.* PAMFILE, J. I 329. [Plur. *-ţuşti.*]
— Derivat din gheaţă, prin suf. dim. *-uşcă.*

GHEUNOÁIE s. f. } (Ornit.) v. ghionoaie.
GHEUNÓIU s. m. }
GHEUNÓIU s. a. v. ghionoiu[1].

GHEÚŞĂ s. f. — Nume ce se dă caprelor, după coloarea părului. H. II 27, 28, IX 60.

GHEVÉNT s. a. v. ghint[1].
GHEVGHÍR † s. a. v. gherghir.

GHIA- v. **GHEA-** şi **VIA-**

GHIB s. a. } v. gheb ş. d.
GHÍBĂ s. f. (ş. d.) }

GHIBĂCÍ vb. IV[a]. *Arranger* (avec adresse). — (Rar) A potrivì (cu ghibăcie). | Fig. *Vorba ceia: În care cămeşă s'a mâniet, într'aceia s'a desmâniè. Căci altfel n'ai cum s'o ghibăceşti.* CREANGĂ, A. 98.
— Derivat din **ghibaciu.**

GHIBĂCÍE s. f. *Adresse.* — Îndemânare şi isteţime, iscusinţă, apucătură (2°), abilitate. *Ghibăcia, — zestrea tardivă dar firească a neamului nostru.* URICARIUL, XIV 147/8. *Nu mă pot oprì de a-ţi exprimà... admirarea ce mi-au însuflat dibăcia d-tale.* ALECSANDRI, T. 1257. *Râdeam în mine, mierân-*

du-mă... de ghibăcia minciunilor ce potrivisem. CREANGĂ, A. 61. [Și: **dibăcíe** s. f.]

— Derivat din **ghibaciu**, prin suf. abstr *-ie*.

GHIBÁCIU, -CE adj., adv. *Adroit. Adroitement.*— Îndemânatec și isteț (la lucru), iscusit, meșter, abil, cu apucătură. Adj. *O meșteșugie ghibace, de care ne putem cu dreptul mira.* RUSSO, S. 60. *Babele... sânt foarte dibace în tragerea bobilor.* ALECSANDRI, P. P. 234. *Auzind împăratul că este la un sat aproape un unchiaș dibaciu, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. 1. *Harabagiu... bun la minte și dibaciu.* TEODORESCU, P. P. 585[b]. *Care-i mai ghibaciu și-o* [mincea] *prinde, întră la bătaie.* ȘEZ. II $62/_{33}$. || (Neobicinuit) Substantivat. Meșter. *Au săvârșit multe lucruri ca un bun ghibaciu.* DRĂGHICI, R. 251. || Adv. Cu ghibăcie. *Săgeata dibaciu mânată.* ODOBESCU, III $81/_{19}$. [În Munt. și în limba literară (prin hiperurbanism): **dibáciu**.]

— Singular nou din plur. *ghibaci*, corespunzând singularului **ghibac*, iar acesta din slav. **gybakъ* (sârb. *gibak*) „mlădios“, cfr. artut.

GHIBÁN s. m.

1°. (Iht.) = **biban**. H. II 80, 244, 270, III 17, 144, 309, XIV 350. [Și: (cu schimb de sufix) **ghibár** s. m. = Sumpfkarpfen. JAHRESBER. IX 225, (+ *borț* s. *boarță?*) **ghibórț** cfr. H. IX 122 (scris *ghibort*, probabil greșit), cu diminutivul: **ghiborțáș** s. m. DUNĂREANU, CH. 83, (cu asimilare ?) **ghigorț** = biban. H. VII 141, 421, cfr. 29, 120, I 137, II 310, V 280, XIV 353. *Într'o zi, când scoase apă, văzù în ciutură un ghigorț.* ISPIRESCU, L. 386, cu diminutivul: **ghigorțél** s. m. *Ghigorțél d'ăl mărunțél.* PĂSCULESCU, L. P. 175.]

2°. (Bot.) O plantă (nedefinită mai de-aproape). H. VII 368. [Cu suf. diminutiv: **ghibănáș** s. m. H. II 273, VII 313.]

— Din bulg. **giban** „perca fluviatilis“. Cfr. biban.

GHIBĂNÁȘ s. m. (Bot.) } v. **ghiban**.
GHIBÁR s. m. (Iht.) }
GHIBĂRÁ vb. I v. **gaidă**.
GHIBÂRDÉIU s. m. v. **gâbârdeciu**.

GHIBIRDÍC s. m. *Bout d'homme.* — Copil, om mărunțel, mic de stat. ȘEZ. VIII 158, CREANGĂ, GL., REV. CRIT. IV 85. *Cihăiam pe mama, să se puie pe lângă tata, că doar m'a da și pe mine la catihet; măcar că eram un ghibirdic și jumătate.* CREANGĂ, A. 81. [Din aceeași familie par a fi: **ghíbure** s. m. = știulete de porumb mic și pipernicit (Romanați). ION CR. IV 159, **ghiburél, -eà** adj. = mărunțel, mititel. PĂSCULESCU, L. P. 93.] — Cfr. gâbârdeciu, giritic.

GHIBIROÁNCĂ s. f. = **cartof**. BARCIANU, ap. HEM. 2462; cfr. bighiroancă.

GHIBÓRȚ, GHIBORȚÁȘ s. m. (Iht.) v. **ghiban**.

GHIBOSÍ vb. IV[a] trans. *Étreindre fortement.* — (Mold., Bucov.) A strânge pe cineva de să-i pârâe oasele (Com. A. PROCOPOVICI), a buchisà, a bate (ION CR. IV 60). — Cfr. bigosì, gâbul, gâmbosì.

GHIBÚR s. *Petit vêtement.*—Hăinuță. RĂDULESCU-CODIN.

GHÍBURE s. m. } v. **ghibirdic**.
GHIBURÉL, -EÁ adj. }
GHICÁȘ s. a. (Min.) v. **bicaș**.
GHICELÍC † s. a. v. **ghigilic**.
GHICÉT † s. a. v. **ghecet**.

GHICÍ vb. IV[a]. *Deviner.* — Trans. (adesea complementul e o propoziție) și absol. A află, a descoperì, a spune gândul cuivà, a prorocì viitorul s. a deslegà o tainà s. înțelesul unei enigme, etc., prin mijloace supranaturale s. prin nimerire, printr'o inspirație momentană. *Filaret... gâcește toate.* BARAC, A. 33. *Niciodată n'aș fi gâcit că bătrâna... erà frumoasa doamnă B.* C. NEGRUZZI, I 68. *Poți oare gâcì simțirea, cu care am scris?* EMINESCU, N. 72. *A umblat pe la vraci și filosofi ca să le caute la stele și să le ghicească.* ISPIRESCU, L. $1/_{14}$. *Țiganca... gâcește cu ghiocu'.* ȘEZ. III $181/_{21}$. *Să-i mai dau cu ghiocu', Să-i ghicesc ibomnicu'.* MAT. FOLC. 277. *Busuioc verde din prag, Ia gâciți cine mi-i drag?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31. *Spune-mi cu cine împreună viețuiești, să-ți ghicesc ce fel de om ești.* ZANNE, P. II 803. | Spec. A da explicațiunea unei șarade, a unei ghicitori. *Și nu au putut să gâcească gâcitoarea în trei zile.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Am ghicit ori nu?* GORJAN, H. I $6/_{4}$. *Gâci, mămucă. — Am gâcit.* ALECSANDRI, T. 944. *Ia să te vedem, dacă mi-i gâcì tu cimilitura aceasta.* CREANGĂ, P. 150. *Ghici ghicitoarea mea!* TEODORESCU, P. P. 225. [Și: (Mold., Transilv.) **gâci** vb. IV[a]. | Imperativul: *ghicește!* și *ghici!* Forma din urmă se întrebuințează substantivată, în expresiunile **pe gâci, într'un gâciu** = pe ghicite, de-a ghicitele, într'o doară. *O tulirà într'un gâciu spre Negrești.* MARIAN, T. 187. *Apoi așà pe gâci, lesne-i; dacă nu-i albă, e neagră.* PAMFILE, J. I. | Derivate: **ghicíre** s. f., **ghicít** s. a., **ghicítă** s. f. (mai ales în loc. adv.): *pe ghicite, de-a ghicitele* = pe nemerite, la noroc. PAMFILE, J. III 20, **gâcea** s. m. (în expresiunea) *Ești gol gâcea!* = toate le ghicești, toate le știi (mai ales în ironie); cfr. ALEXI.] Cfr. ghicitor.

— Forma mai veche e **gâcì** (din care *ghicì* s'a născut prin asimilare vocalică), deci derivarea din **ghiocì* „a da cu ghiocul“ (LM.) nu e admisibilă. Probabil avem a face cu o formă contrasă **gâdcì* din **gâdăcì*, derivată dintr'un slav. *gadač* „prooroc“), derivat din slav. *gadati* „a ghicì, a prooroci“, cfr. BERNEKER, SL. WB. 288.

GHICITÓR, -OÁRE subst. I. *Devin.* II. *Devinette.* III. 1°. *Colchicum autumnale.* 2°. *Erythronium dens canis.*

I. Adjectiv substantivat. Cel sau cea care ghicește, care dă cu bobii, care prezice viitorul, etc. *Făcù grăitori în pântece și gâcitori.* BIBLIA (1688), 283, cfr. $217,_{2}$. *I'ă-mă mamă, ghicitor, Să mă fac negustor.* ZANNE, P. V 444, cfr. 309, VIII 182. [La feminin, rar, și: **ghicitoreásă** s. f. POLIZU.]

II. S. f. Enigmă de ghicit, cimilitură. *Ghici ghicitoarea mea: — Moară ferecată; cioară spărcățoare; doi luceferi; două brasde trase pe o poieniță și-o claie dărămată?* (= Capul). ISPIRESCU, ap. GCR. II $371/_{7}$. *Ghicitori, eresuri Ce fruntea-mi de copil o'nseninară.* EMINESCU, P. 53. *Se strânseră toți... spuind la glume și la ghicitori.* ISPIRESCU, L. 67. *Și ghicitoarea după ghicitor!* ZANNE, P. V 309. [Cu alt sufix (învechit): **ghicitúră (gâcitúră)** s. f. *Diavolul spăriià oamenii cu gâcituri ce gâciià oamenilor.* VARLAAM, C. $264,_{1}$. *Cimilitura sau gâcitura lui Solon celui înțălept.* N. COSTIN, LET. I $49/_{4}$. *Nici nu ar fi avut prilej a se slobozì la ghicituri înșelătoare.* P. MAIOR, IST. 241.]

III. S. f. (Bot., la plur.) 1°. = **brânduș-de-toamnă** (Dâmbovița, Muscel). PANȚU, PL., H. IX 153, 201, 338, 405, MUSCEL, 36.

2° = **măseaua-ciutei** (Pitești). PANȚU, PL.

[Plur. ad I *ghicitori* masc., *ghicitoare* fem., ad II-III *ghicitori*.]

— Adjectivul verbal al lui **ghicì** (derivat prin suf. *-itor*).

GHICITOREÁSĂ, GHICITÚRĂ s. f. v. **ghicitor**.

GHIDĂLÁN, -Ă adj. *Robuste.* — (Mold.) *Ghidalan* = robust. ȘEZ. II $47/_{29}$. [Cu alt sufix: **ghidălău, -áie** adj. DDRF.] Cfr. ghidan, ghidănac.

GHIDĂLĂU, -ÁIE adj. v. **ghidălan.**

GHIDĂN s. m. Nom de *chien.* — Nume de câine. JIPESCU, O. 51.

GHIDĂNÁC s. a. 1°. *Marteau de pierre.* 2°. *Bâton court et gros en bois de cornouiller.*
1°. Ciocan sau toporaș mic de piatră, de lemn. BARONZI, L. I $92/_{6}$.
2°. Ciomag scurt și gros, din lemn de corn. H. XI 7, cfr. V 17, IV 87.

GHÍDI interj. (În România, fam.) Interjecție (adesea, repetată) pusă înaintea unui cuvânt mustrător s. insultător: ian'te uită... ! ce mai... ! *Dimitrașco-vodă cetind* [țidula acelui copil... telpiz bun,] *au zis copilului : hia ghidi cahpolu !* NECULCE, LET. II 344. *Ghidi, porc de câine!* GORJAN, H. IV 161. *Ghidi, hoț bătrân!* ALECSANDRI, T. 248, cfr. 938, 371. *Ghidi, ghidi, ghiduș ce ești!* CREANGĂ, P. 24. *Ghidi, ghidi, tâlharule ce ești!* ISPIRESCU, L. 46.
— Din turc. **gidi** (în legătură cu cuvinte insultătoare), idem.

GHIDILÁ vb. I, **GHIDILÍ** vb. $1V^{(a)}$ v. **gâdilà.**

GHIDÓN s. a. *Guidon.*
1°. (Milit.) Steguleț, fanion, pentru alinearea infanteriei.
2°. Cârma bicicletelor.
— *N.* din fran.

GHIDÚȘ s. m. 1°. *Bouffon.* 2°. *Paresseux.*
1°. (Mold.) † Bufon, paiață, cfr. măscăriciu, mascaragiu, caraghios. *Ghiduși și giucăuși de privelișteˑ.* PRAVILA (1814), 152, cfr. 19. || P. ext. (azi) Om posnaș, cfr. păcăliciu, farsor, mucalit. *Bată-l vântu' de baron ! Mare ghiduș eră și nostim.* ALECSANDRI, T. 72. *Ghidi, ghidi, ghiduș ce ești !* CREANGĂ, P. 24. | (În funcțiune adjectivală) Dispus la glume, care face ghidușii. *Nu numai Țiganii se slutesc așà fel, ci chiar dintre oamenii cei mai ghiduși.* SEVASTOS, N. $307/_{26}$. *Măscăricii ghiduși.* ȘEZ. VI 127.
2°. Termen de ocară pentru oamenii leneși. ȘEZ. II $47/_{25}$.
[Adjectiv: † **gidușésc, -eáscă.** *Podobiți cu un fealiu de obraze ghidușești.* DOSOFTEIU, V. S. 25. | Abstracte: **ghidușie** s. f., (rar) **ghidușlâc** s. a. (PAMFILE, J. II) = comicărie, caraghiozlâc, bufonerie (CREANGĂ, GL.), posnă, năsdrăvănie, farsă, giumbuș. *Ian să vedem ce-mi mai scrie cabazul cel de Tachi ? Iar o fi ghidușii de-ale lui.* ALECSANDRI, T. 658. *Nostimade și ghidușii.* VLAHUȚĂ, D. 74. *Glume și ghidușii.* MARIAN, SE. II 15. *Ghidușii și toate comèdiile din lume.* SEVASTOS, N. $278/_{1}$. *Joacă, și alte multe ghidușii fac.* ȘEZ. IV 127.]
— Derivat din **ghidi**, prin suf. dim. *-uș.*

GHIDUȘÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **ghiduș.**
GHIDUȘÍE s. f., **GHIDUȘLÂC** s. a. }

GHIE- v. **GHE-**

GHIFTUÍ vb. IV^{a} trans. *Bourrer.* — A îndopà cu mâncare, mai mult decât trebue, până la disgust. *Ghiftuiă porcii din făriną aceia.* ECONOMIA, 101. *O lacomilor, care și de cele mai bune bucate vă ghiftuiți.* DRĂGHICI, R. 70, cfr. ȘEZ. IX 66. *Erau toți ghiftuiți de sătui.* MUSCEL, 76. | Fig. *Un visternic.., vrând cubani* [pe Domn] *să-l ghiftuiască.* BELDIMAN, TR. 431. *Ghiftuiți de patimi.* KONAKI, P. 303. *Pământ ghiftuit de vlaga ce i-au dat veacurile trecute.* I. IONESCU, C. 219. *Știința medicală cu care m'am ghiftuit în curs de 40 de ani.* ALECSANDRI, T. 1200. [Șl: (hiperurbanism ?) † **biftuì** vb. IV^{a}, (cu derivatul) † **biftuíre** s. f. *Biftuirea crocodilului, norocul hameleonului.* CANTEMIR, IST. 205.]

GHÍGĂ † s. f. v. **ghioagă.**
GHIGÁNT, -Ă † adj. v. **gigant.**

GHIGÁR † s. m. *Porcher.* — Păzitor de porci, porcar. *Sara ghigariu, Dimineața spătariu !* CANTEMIR, IST. 291, cfr. ZANNE, P. I 68.
— Derivat din **ghigă** (= ghioagă), prin suf. nom. agent. *-ar.* Cfr. mocan.

GHIGĂȘEÁ s. f. v. **bicaș.**
GHIGEALÂC † s. a. v. **ghigilic.**
GHIGHÍR s. m. v. **cighir.**

GHIGHIÚȚĂ s. f. *Diable.* — Mai marele dracilor este Scaraoschi și ajutorul său e *Ghighiuță* (Stolniceni, în Suceava), ap. HEM. $509/_{15}$. [Pronunț. *-ghi-u-*.]
— Modificat din *aghiuță* s. *tichiuță.*

GHIGILÍC † s. a. *Bonnet de nuit.* — (Mold.) Scufie de noapte. *Să se culce noaptea fără ghigilic.* BELDIMAN, TR. 342. *L-am găsit de la părinți, împreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei.* C. NEGRUZZI, I 301. [Șl: † **ghicelíc** s. a. *Vodă eră cu ghicelic de noapte pe cap.* GHICA, S. 4, † **ghigealâc** s. a., ap. ȘIO., (azi, în Vâlcea, subt forma) **dugealâc** s. a. = podoaba de cap domnească. *Poftesc caftan de'mpărăție Și dugealâc de Domnie.* MAT. FOLC. 149.]
— Din turc. **geğelik**, idem.

GHIGIU s. a. v. **ghijă.**
GHIGÓRȚ, GHIGORȚÉL s. m. (Iht.) v. **ghiban.**
GHIGOSÍ vb. IV^{a} v. **bigosì.**
GHIHÁRĂ, GHIHOÁRĂ s. f. v. **chihoară.**
GHIJ s. m. v. **ghiuj.**
GHIJÁ vb. $1^{(a)}$ v. **ghijă.**

GHÍJĂ s. f. *Écale* (de noix verte). *Feuille* (d'épi de maïs). — (Ban.) Coajă. Com. A. COCA. *Pecingena se pierde, dacă o ungi cu must din ghija de nucă verde.* LEON, MED. 53. || Foaie de porumb (N. REV. R. (1910) 86, GR. BĂN.), foaie desfăcută de pe tuleiul de porumb (VICIU, GL.). *Vreji (frunze sau ghijă de cucuruz).* LIUBA-IANA, M. 97. *Pentru chelie se unge cu leșie de ghigiuri (glojdeni) de porumb.* ȘEZ. VI 86. [Plur. *ghiji.* | Și: **ghigiu** s. a. (plur. *ghigiuri,* de la care noul singular:) **ghijură** s. f. = porumb mic, druga ce-a închircit așâ, cu boabele foarte rari (ION CR. III 186), cocoloș (Com. I. PAVELESCU). | Verb: **ghijă** vb. 1^{a} (Mehedinți) = a desface foile de pe porumb. N. REV. R. (1910), 86. | Adjectiv: **ghijós, -oásă** adj. = păstăios. *Legume păstăioase (ghijoase).* ECONOMIA, 124.]

GHIJÁN s. m. v. **ghiuj.**
GHIJOÁGĂ s. f., **GHIJÓG** s. m. v. **bijoagă, bijog.**
GHIJÓS, -OÁSĂ adj., **GHÍJURĂ** s. f. v. **ghijă.**

GHILÁN s. m. *Bœuf rayé de blanc.* — (Mold.) Bou cu păr închis și cu dungi albe. DAMÉ, T. 28, cfr. H. III 68, 139, XII 25, 115, 170. [Cu alt sufix: **ghilășcă** s. f.: nume de câne. H. XI 517.]
— Din ung. **gyilán**, idem. SZINNYEI. Cfr. bălan.

GHILĂȘCĂ s. f. v. **ghilan.**
GHILĂU s. a. v. **gealău, ilău.**
GHILBĂȘ s. a. v. **câlbaș.**

GHÍLDĂ s. f. *Corporation.* — Breaslă. *Prin cutremur, pământul... înneacă... sate și ghilde...* KONAKI, P. 265.
— Din rus. **gilьdija** (s. polon. **gild(j)a** < germ. *Gilde),* idem.

GHILEMÉLE s. f. plur. *Guillemets.* — Semnele „..." s. «...» între care se închid citațiile; semnele citațiunii, (vechiu:) **aducătoare** (Diaconovici-Loga),

semnul aducerii (Heliade). [Şi (învechit): **ghilméte** s. f. plur. IONESCU, C. T.]
— *N.* după fran.

GHILÉU s. a. v. **gealău.**
GHILÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. **bilì** ş. d.
GHILICEÁNĂ s. f. v. **biliceană** (subt *beuţă*).

GHILICÉL s. m. (Bot.) = **anglicel** (Dârste, Săcele, lângă Braşov). Com. A. BÂRSEANU. *Mânând printre ghilicei Mieluşei tot frumuşei.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76, cfr. 243.

GHILITOÁRE s. f. *Lavoir.* — Locul unde se bilesc rufele, (î)**nălbitoare.** *Cu pânza la ghilitoare.* PĂSCULESCU, L. P. 141.
— Derivat din **ghilì** *(= bilì)*, prin suf. loc. -instr. *-itoare.*

GHILMÉTE s. f. pl. v. **ghilemele.**

GHILOSÍ vb. IV[a] refl. *Se laver (au savon).* — (Mold.) A se spăla mult pe faţă şi pe corp, frecându-se cu săpun (ŞEZ. IX 153, cfr. ION CR. IV 123; GRAIUL I 328), p. ext. a se gătì, a se spilcuì (ALECSANDRI, T. 1759). *Acasă-i cucoana? — Acasă, dar se ghiloseşte acum.* ALECSANDRI, T. 415, cfr. 421. *Să se îmbrace în alte haine şi să se schimbe la cămeşi şi să se ghilosească.* ION CR. II 220, cfr. CONTEMPORANUL, III 206. *Albă mi-eşti, frumoasă mi-eşti Numai când te ghilosesti; Dar când eşti neghilosită, Şi draculuì eşti urîtă.* POP. ‖ A-şi drege faţa, a se sulemenì. DICŢ.
— Din n.-grec. γυαλίζω „a curăţì cevà ca sticla, ca oglinda, a-l face să lucească“ (apropiat prin etim. pop. de *ghilì* = bilì). CAPIDAN.

GHILOTÉIU s. a. v. **ghilotină**[1].

GHILOTÍNĂ s. f. *Ulcère.* — Umflătură la gât; orìce ulceraţie pe corpul animalului sau pe trunchiul copaculuì ŞEZ. v. 74/26. [Cu alt sufix: **ghilotéiu** s. a. = lemn închircit care prezintă o mulţime de noduri. ŞEZ. v 74.]
— Cfr. ung. *gyilok* „umflătură de mărimea unei nuci subt pielea vitelor cornute“. SZINNYEI.

GHILOTÍNĂ s. f. *Guillotine.* — Instrument cu care se decapitează, în Franţa, condamnaţii. *A trebuit să opereze ghilotina.* MAIORESCU, CR. II 180. [Derivat: **ghilotinà** vb. I[a] = a executà cu ghilotina.]
— *N.* din fran. (de la *Guillotin*, inventatorul eì).

GHILŢ s. a şi m. *Lacet.* — Laţ de prins păsări (LB.); laţul de sârmă cu care prinde hengherul cânii (Braşov). ‖ Spec. (Ţes.) *Ghilţi* = cele două lopăţele care se pun la capetele unei spete. MARIAN. [Plur. *ghilţuri* şi *ghilţi*. | Şi: **bilţ** s. a. TDRG., (dial.) *bgilţ* = smâc, un mănuchiu de paie de ovăz, în vârful căruia se află mai mulţi peri de cal înlănţuiţi, cu scopul de a prinde păsări (BUGNARIU, NĂS.), **ochiuri**; **belţ** s. m. (Săliste) Com. A. BANCIU.; **zbilţ** s. a. *Vulpea... se prinde 'n zbilţ.* JIPESCU, ap. TDRG., **zbílţă** s. f. *O zbilţă de păr din coada calului.* MUSCEL, 14; **bilíţă** s. f. = cursă (H. IX 87), cutie pentru prins şoareci sau păsări. Com. N. IONESCU.]

GHILŢ s. m. *Feutre.* — (Germanism) Pâslă. *Pălărie de ghilţ* (Clopotiva, în Haţeg). VICIU, GL.
— Din germ. **Filz**, idem.

GHILUÍ vb. IV[a] v. **geluì.**

GHIMBÉR s. m. (Bot., Comerţ) *Gingembre (Zingiber officinale).* — Plantă, originară din Asia, cu rădăcina aromatică, întrebuinţată ca dres în bucate. Se mai numeşte şi: **rădăcină-de-ghimbir**, **rădăcină-de-piper-alb.** PANŢU, PL. *Coptùrile... Făcute... Cu nucşoare, Cu cuişoare, Cu ghimberi, Cu piper.* SEVASTOS, N. 290. [Şi: **ghimbír**, **gimbír**, (din polon. *imbier*, rut., rus. *imbir*) **imbír.** PANŢU, PL. *Imbir, scoarţă dulce, piper.* N. COSTIN, ap. TDRG.]
— Din ung. **gyömbér**, idem.

GHIMBÍR s. m. v. **ghimber.**
GHIMÍCIU s. m. v. **ghem.**

GHIMÍE s. f. *Navire.* — (Turcism, învechit) Corabie. *Alexandru-vodă... intră într'o ghimie de s'au dus la Ruşi.* MAGAZ. IST. IV 309/8. *Pe luciul Dunării se ivì o ghimie cu pânzele umflate.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Pe Turci i-au pus în ghimiile Dunării şi i-au trimis în ţara muscălească.* RĂDULESCU-CODIN, L. 79 (glosat prin „luntre“). [Derivat: † **ghimigìu** s. m. (din turc. *gemiği*) = marinar, ap. ŞIO.]
— Din turc. **gemi** „corabie“.

GHIMIGÍU † s. m. v. **ghimie.**
GHIMIRÁŞ s. a. v. **chimir.**

GHIMIRLÍE s. f. *Scie fine.* — Ferestrău cu pânza îngustă numai de 8 milimetri. H. IV 255, DAMÉ, T. 112.

GHIMÍŞ s. m. v. **ghem.**

GHIMN- v. **GIMN-.**

GHIMOTÓC s. a. v. **ghem.**
GHIMP s. m. v. **ghimpe.**
GHIMPÁ vb. I v. **înghimpà.**
GHÍMPĂ s. f. (Ornit.) v. **ghimpe**[2].

GHIMPÁRIŢĂ s. f. (Bot.) *Crypsis aculeata.* — Mică plantă ierboasă cu frunzele foarte ascuţite şi florile verzi, numită şi: (**iarbă-**)**ghimpoasă**, **iarba-vătămăturii.** PANŢU, PL.
— Derivat din **ghimpe**, prin suf. *-ariţă.*

GHÍMPE s. m. (Bot.) I. *Piquant, épine, aiguillon.* II. 1°. *Centaurea calcitrapa.* 2°. *Ruscus aculeatus.* 3°. *Cirsium lanceolatum.* 4°. *Xanthium spinosum.* III. Danse paysanne.
I. Ţepuşă care creşte pe cotorul s. pe ramurile unor plante (precum mărăcinele, răsura, etc., cfr. spin), pe corpul unor animale (precum ariciul), (mai rar) care serveşte de armă albinei s. viespii (cfr. ac, bold), p. ext. ţepuşă s. aşchiuţă de lemn care a intrat subt piele. *Tâlnindu-să cu un leu înghimpat, i-au scos ghimpul.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Ca ghimpul în picior.* CANTEMIR, IST. 123, cfr. DRĂGHICI, R. 103. *Mă întinz peste ceilalţi pomişori,... când să mă întorc, dau într'un ghimpe.* ISPIRESCU, L. 244, cfr. 58. *Mai mulţi ghimpi înviază de cât flori pe câmp!* ZANNE, P. I 187. ‡ **A sta ca pe ghimpi:** de nerăbdare. *Dascălul... stătuse ca pe ghimpi la biserică.* ISPIRESCU, L. 272/9. **A se atârnà ghimpii de cinevà:** a fi beat. ZANNE, P. IX 474. ‖ Fig. *Scoate din inima Măriei tale acel ghimp.* ANTIM, P.XXIV/2, cfr. C. NEGRUZZI, II 18/9, EMINESCU, N. 119. *Virtutea... ne povăţuieşte cum să ne ferim de ghimpii desfrânării.* MARCOVICI, C. 4/26. *O! Doamne! vorba mea o împuterniceşte Şi'o curăţă de ghimpii care ar puteà rănì.* I. NEGRUZZI, VI 544. *Tu ai un ghimpe în cugetul tău... Destăinueşte-te mie.* CARAGIALE, T. I 43/15, cfr. *(ghimp)* SBIERA, P. 111/7.
II. (Bot.) Diferite plante ghimpoase, precum:
1°. O plantă ierboasă cu flori purpurii şi spinoase, numită şi: **pasul-dropiei**, **scaiu-ghimpos**, **scăiete.** PANŢU, PL.
2°. Un arbust, totdeauna verde, cu ramurile terminate printr'un spin, cu flori mici verzui şi cu fructul în forma unei boabe roşii, mare cât o cireaşă,

care persistă şi peste iarnă. Se mai numeşte şi: **ghimpe-păduret.** PANŢU, PL.

3°. = scaiu. ib. | **ghimpe-mare** = scaiu-măgăresc. ib.

4°. = holeră. ib.

III. Joc ţărănesc. SEVASTOS, N. 281b/14, PAMFILE, J. III 9, PÂRVESCU, C. 43, H. I 270, II 120, V 236, 376, VII 158, 338, IX 128, XI 290, XIV 347, 339.

[Şi: **ghimp** s. m. | Diminutiv: **ghimpuráş** s. m. ŞEZ. V 74/32.]

— Din alb. ġemp, idem.

GHÍMPE s. m. (Ornit) = căldăraş *(Pyrrhula europaea).* MARIAN, O. I 419. [Şi: **ghimpă** s. f. BARCIANU, **ghimpel** s. m. ap. TDRG.]

— Din germ. **Gimpel,** idem.

GHÍMPEL s. m. (Ornit.) v. **ghimpe**[2].

GHIMPÓS, -OÁSĂ adj., s. f. I. *Épineux.* II. *Cryspis aculeata.*

I. Adj. Cu ghimpi, cfr. ţepos, spinos. *Toiage ghimpoase.* DOSOFTEIU, V. S. 8. *Pomişori ghimpoşi şi sterpi.* MARCOVICI, D. 38. *Aricii ghimpoşi.* ODOBESCU, III 185/23. *Să nu prinzi lucruri scârnave şi ghimpoase în mâni.* SBIERA, P. 206/12. *Rujă... ghimpoasă.* ZANNE, P. I 276. | Fig. *O muză, este vremea să-ţi schimbi ghimpoşul stil.* C. NEGRUZZI, II 213/3.

II. S. f. *Ghimpoasă* (pentru iarbă-ghimpoasă) = ghimpariţă. BARCIANU.

[Şi: (ad I) **ghimpurós, -oásă** adj. LB., (+ *înghimpà*) **înghimpós, -oásă** † adj. *Mărăcini* (MOXA, 383/37), *spini* (VARLAAM, C. II 9,, PISCUPESCU, O. 149), *scai* (MINEIUL, 115[1]/2) *înghimpoşi. Stâlpări* (MOXA, 380/2,), *hingiuri* (CANTEMIR, IST. 250) *înghimpoase.*

— Derivat din **ghimpe,** prin suf. adj. *-os.*

GHIMPURÓS, -OÁSĂ adj. v. **ghimpos.**
GHIMPURÚŞ s. m. v. **ghimpe.**
GHIMURÚC s. a. v. **ghiumbruc.**

GHIN s. a. 1°. *Gouge.* 2°. Sorte de *pioche.*

1°. Unealtă de dulgherie (H. III 246, 363, IV 45, 157, VII 30, X 189, 413, 507, 512, 539, XI 27, 517, XII 32, 118), de fierărie (H. II 63) s. de rotărie (RĂDULESCU-CODIN, DAMÉ, T. 41), în forma unei dălţi (fără mâner de lemn), cu tăişul semicercular. *Buciumele roţilor se îngăură cu spiţelnice, apoi cu ghinul.* LIUBA-IANA, M. 121.

2°. Un fel de cazmă îndoită de amândouă părţile laterale. DAMÉ, T. 123.

[Plur. *ghinuri.* | Şi: (ad 1°) **grin** s. a. PAMFILE, I. C. 119, **gin** = răzuş, o unealtă de fier, întrebuinţată de lemnari la găurirea pătrată a lemnelor (Bărgău). VICIU, GL.; cfr. H. IX 310, (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC. | Derivate: **ghinărár** s. a. = unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 161; **gionie** s. f. H. VII 407.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. ghionoiu, ghinul, dezghină, înghină.

GHINĂRÁL, GHINĂRÁR s. m. v. general.
GHINĂRÁR s. a. v. **ghin.**

GHINĂTÚRĂ s. f. Două pâni care, la copt, s'au lipit una de alta. RĂDULESCU-CODIN.

— Derivat dintr'un verb neobicinuit **ghiuà** (= *înghinà*), prin suf. abstr. *-ătură.*

GHINCÁR s. m. (Bot.) = ciulină. H. VII 480.

— Cu asimilare din *ghimpar?*

GHÍNDĂ s. f. *Gland. Trèfle.* — Fructul stejarului (al cerului, gorunului, gârniţei, tufanului). *Au dăruit Domnul Dumnedzĕu jir, fag sau ghende* (a. 1607). IORGA, D. B. I 28. *Stejarii... fac ghindă.* DOSOFTEIU, PS. 94. *Au sămănat ghindă.* NECULCE, LET. II 200/13. *În ghindă... va află viarme...* CALENDARIU (1814) 90/15. *Trecut şi viitor e în sufletul meu ca pădurea într'un sâmbure de ghindă.* EMINESCU, N. 32. *Jir şi ghindă mi-am păscut.* TEODORESCU, P. P. 135, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 37. *O mulţime de ghindă.* SBIERA, P. 20/32. *Căciuliţa ghindii* (= fran. *cupule).* PONTBRIANT. *A fi feciori* (s. *cuconaşi*) *de ghindă fătaţi* (s. *făcuţi*) *în tindă:* oameni de rând, din proşti (ZANNE, P. I 188), nu tocmai boier, fudul şi prost (Târgul-Neamţu ION CR. III 340). *Oare nu cumvà v'aţi face şi voi, nişte feciori de ghindă fătaţi în tindă, că sânteţi obraze subţiri?* CREANGĂ, P. 255. || P. anal. (La cărţi de joc nemţeşti) Treflă. *Aşteptam pe riga de caro, şi-mi iese cel de ghindă.* ALECSANDRI, T. 947, cfr. CARAGIALE, T. II 97/21.

[Şi: † **ghéndă** s. f.; († şi dial., din lat. *glandem*) **ghínde** s. f. CUV. D. BĂTR. I 282, MARDARIE, LB. *De când a picat ghindea.* RETEGANUL, CH. 65, cfr. *(ghinghe)* 42. | Plur. *ghinzi* (gen. *ghinzii*), (învechit) *ghinde* (gen. *ghindii* BIBLIA, 1688, ap. TDRG.). | Derivat: **ghindós, -oásă** adj. = cu multe ghinzi, plin de ghinzi. DICŢ. | Diminutive: **ghindóc** s. m. *Nalt ca un ghindoc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 187; p. ext. (despre persoane) scurt, pitic (BARONZI, L. I 109/4), mic şi gros (RĂDULESCU-CODIN), bondoc; (neobicinuit) **ghindeşél** s. m. *Mult mi-e frumuşel Şi mi-e ghindeşel, Seamănă mândra cu el.* MAT. FOLC. 67.]

—Din lat. *glanda, -am (pentru *glans, -ndem,* prin schimbare de declinaţiune).

GHINDÁR s. m.

1°. = (Bot., Munt.) **stejar.** *Tufani, paltini, ghindari, se îngroziră foarte.* ALEXANDRESCU, M. 294.

2°. = (Ornit., Bucov.) gaiţă (Garrulus glandarius, germ. Eichelhäher). MARIAN, O. II 69.

3°. (Ihț., Teleorman) Un fel de peşte (nedefinit mai de aproape). H. XIV 65, 284.

— Din lat. **glandarius.**

GHÍNDE † s. f.
GHINDEŞÉL s. m. (Bot.) } v. **ghindă.**
GHINDISÍ vb. IV[a] v. **chindisì.**
GHINDÓC s. m. v. **ghindă.**

GHÍNDURĂ s. f. *Ganglion.* — Ganglion, glandulă, cfr. gâlmă. | Spec. Amigdală, cfr. gâlcă (când e în stare patologică). *Guşa dacă se umflă sau gâtiţa sau ghindurile ei...* FILIPESCU, ap. TDRG. [Diminutive: **ghindureà, ghindurícă, ghinduriţă** s. f. DICŢ. | Adjectiv: **ghindurós, -oásă** adj. (cfr. lat. *glandulosus*) = cu ghinduri (multe); la care se umflă ghindurele. *Vărsatul cel mic şi ghinduros, ce-i zice pojar.* PISCUPESCU, O. 243. | Abstract: (rar) **ghindurâre** s. f. = angină. ap. TDRG.]

— Din lat. **glandula, -am,** idem. Cfr. dubletul glandulă.

GHINDURÂRE, GHINDUREÁ, GHINDURÍCĂ, GHINDURÍŢĂ s. f. **GHINDURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **ghindură.**
GHINERÁRIŞ s. m. v. general.
GHINITOÁRE s. f. v. **ghinuì.**

GHINT s. a. *Pas de vis.* — Scobitura (în formă de spirală) a unui şurub. | Spec. Scobitura în formă de spirală ce se face pe dinnăuntru în ţeava unei arme de foc, pentru ca proiectilul să străbată aerul sfredelindu-l. [Plur. *ghinturi.* | Şi: (din germ. *Gewinde*) **ghivint** s. a. *Ghivint la şurub.* MON. OF., ap. TDRG., **ghivént, ghevént** s. a. DICŢ.]

— Din pol. **gwint** (rut. **gvint**), idem (<germ.) CIHAC.

GHINT s. a. *Clou.* — Cuiu mare de fier, lucrat cu ciocanul (de Ţigani), cu capătul lat şi bulbucat; cfr. bold, ţintă. *La încrucişarea lor sânt prinse cu ghinturi de fier.* MON. IST. II 191. [Plur. *ghinturi.* | Diminutiv: **ghintulét** s. a. *Codoriştea*

de os împodobit cu flori tăiate și ghintulețe de aur. SLAVICI, N. II 56.] Cfr. **ghintuì**[2].

GHINȚ s. a. (Bucov.) Nodurile ce se fac în corp, când sângele, din cauza răcelii, se încheagă, și care cauzează dureri și slăbiciuni de nervi. [Plur. *ghințuri.*] MARIAN, D. 199; cfr. DDRF.

GHINȚ s. a. (Cism.) Outil de cordonnier. — Un fel de sculă de lemn (în forma nasului de om) de care se servește cismarul spre a lărgi gheata. CREANGĂ, GL. *Ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț... și tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81.

GHÍNTĂ s. f. v. **gintă.**
GHINȚIÁNĂ s. f. (Bot.) v. **ghințură.**

GHINTUÍ vb. IV[a]. 1°. *Tarauder.* 2°. *Rayer* (une arme à feu).

1°. A face pe suprafața unui sul scobituri în formă de spirală, spre a-l întrebuința ca șurub. DAMÉ, T.

2°. (Întrebuințat subt forma participiului adjectiv) **ghintuít, -ă** = (despre țeava armelor de foc) cu **ghint**[1]. *Pușcă ghintuită.* MAGAZ. IST. I 114/$_{24}$, cfr. MARIAN, Î. 9, TEODORESCU, P. P. 502. *Un sinit ghintuit.* URICARIUL, XI 225/$_{25}$. *Pistoale* (ODOBESCU, I 132/$_{16}$, MAT. FOLC. 10), *flinte* (TEODORESCU, P. P. 298[b], JARNÍK-BÂRSEANU, D. 506, PĂSCULESCU, L. P. 236), *tunuri* (I. NEGRUZZI, I 120) *ghintuite. Carabină ghintuită.* ODOBESCU, III 15/$_{1}$.

[Ad 1° și: **ghivintuì** vb. IV[a]. TDRG.]

— Derivat din **ghint**[1], prin suf. denom. *-uì.*

GHINTUÍ vb. IV[a]. *Garnir de clous.* — (Mai ales subt forma adj. -part.) A ferecă, a țintui cu **ghinturi**[2] o armă (buzdugan, ghioagă). *[Gheoagele] erau subțiri în mănunchi, groase și ghintuite cu cuie la capătul opus.* HASDEU, ap. TDRG. | A împodobi prășelele (unui cuțit etc.) cu **ghintulețe**. *O furculiță... cu plășelele de os ghintuite.* FRÂNCU-CANDREA, M. 23.

— Derivat din **ghint**[2].

GHINTULÉȚ s. a. v. **ghint**[2].

GHÍNȚURĂ s. f. (Bot.) *Croisette (Gentiana cruciata* s. *excisa* s. *lutea* s. *punctata).* — Plantă ierboasă cu flori albastre grămădite în vârful tulpinei. Este foarte amară și se întrebuințează, la țară, în contra frigurilor (LEON, MED. 40). Se mai numește și: **fierea-pământului, opinceâ, șerpânță.** PANȚU, PL., H. X 420. *Amar ca ghințura.* H. IV 153, IONESCU-BOTENI, S. N. 131. (În Brașov și cu funcțiune adverbială) *Amar ghințură.* [Și: (pop.) **éntură, énzură, íntură, gíntură,** (cu suf. dim.) **ghințurea** PANȚU, PL., **anțián** † s. m. *Rădăcină de anțian.* CALENDARIU (1814), 163/$_{27}$, (la clasa cultă) **gențiánă, ghențiánă, ghințiánă** ANGHEL, Î. G. 12 (pronunț. *-ți -a-*).]

— Din termenul științific Gentiana (germ. *Enzian*); cfr. **dințură.**

GHINȚUREÁ s. f. (Bot.) v. **ghințură.**

GHÍNTURI s. a. plur. (Culin.) *Gelée.* — (Bucov.) Recituri, reci, piftii, cotoroage, aituri. *Blide cu ghinturi.* MARIAN, NU. 500.

GHINUÍ vb. IV[a]. *Doler.* — (Munții-apuseni) A netezi, a lustrui (ciuberele cu **ghinitoarea**). FRÂNCU-CANDREA, M. 100. [Derivat (dintr'un verb **ghinì*): **ghinitoáre** s. f. = un instrument cu care se netezesc ciuberele pe dinnăuntru, după ce s'au încheiat. FRÂNCU-CANDREA, M. 100, PAMFILE, I. C. 166.]

— Derivat din **ghin,** prin suf. denom. *-uì.*

GHIOÁCĂ s. f. v. **găoace, ghioagă** și **ghioc.**

GHIOÁGĂ s. f. *Massue.* — Bâtă cu măciucă în vârf (mai adesea țintuită s. **ghintuită**), servind de armă; cfr. **măciucă, buzdugan, bâzdoagă, știolghie.** H. II 168, X 190. *Voios parul da-ți-l-aș, Dac'ai face tu din el... Ghioagă mare nestrugită, Cu piroane țintuită.* ALECSANDRI, P. P. 44, cfr. 319[b], 164/$_{3}$, 166[b]/$_{5}$, 169/$_{22}$, etc. *Și numai iacă trii cu niște ghioage... și începură a croì pe Jidan.* ȘEZ. I 206/$_{31}$. *Nu mă hrănesc cu ghioaga!* PAMFILE, J. I. [Pronunț. *ghioa-gă.*] | Și: † **ghígă** s. f. *Veneà înaintea lui un Turc, cu o ghigă lungă de lemn țiind a mână.* N. COSTIN, LET. II 99/$_{33}$, **ghégă** s. f. H. IV 155, **ghioácă** s. f. = bold, știoldic (pentru pescuit). ȘEZ. IV 113/$_{25}$. | Derivat: **ghiogár** s. m. = bătăuș, om fără căpătâiu. PAMFILE, J. I. Cfr. **ghegar.**]

— Etimologia necunoscută. Cuvântul se găsește și la Aromâni *cl'oagă, gl'oagă,* la Albanezi *kl'okę, ģegę* și la Bulgari *gega* cu înțelesul de: cață, bâtă de cioban cu vârful întors. Raportul lor nu e clar și se pare că la temelia acestor cuvinte e lat. *clava* „măciucă" (mai de grabă de cât *clavis*); tipul **clavĭca,* propus de Weigand, *Jahresber.* XII 109, s'ar puteà explică ca o reconstrucție din *clavicula,* despre care cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. 1979; cfr. și I. Bogdan, *Organizarea armatei moldovene în Sec. XV,* p. 75—76.

GHIOÁLCĂ adv. *Complètement.* — De tot (în expresiile) *Plin ghioalcă* = până'n gură. *Urciorul e plin ghioalcă.* RĂDULESCU-CODIN. *Ud ghioalcă* = până la piele, lioarcă. *Lupeiu cu coastele lipite de foame și ud ghioalcă.* CONTEMPORANUL, V 299.

— Poate, derivat din **ghiol**[1]. Cfr. **ghiolcă.**

GHIOÁMBĂ s. f. *Patte.* — (Arad) Brâncă (în glumă despre mâna omului). *Ia-ți ghioamba, că-ți dau peste ea!* Com. I. BODEA.

GHIOÁRCĂ s. f. v. **ghiorț.**

GHIOB s. a. *Tonneau à gueule bée.* — (Transilv. și Ung.) Putină (REV. CRIT. IV 143), șteand (VICIU, GL.). *Un ghiob de brânză.* REV. CRIT. IV 143. [Și: **diob** s. a. VICIU, GL., **dióbă** s. f. = putină mică POMPILIU, BIH. 1009, (cu derivatul) **dioboróiu** s. a. = ulcior de pământ, strâmt la gură, cu o singură gaură. VICIU, GL. | Diminutiv: **ghiobuléț** s. a. *Aducând în o mână... un ghiobuleț de brânză sărată.* SLAVICI, N. II 12.]

— Cfr. ung. *döböny, döbörke* „putină mică".

GHIOBÉC s. a. Sorte de *vêtement* de paysans. — (Jud. Brăila) Un fel de zăbun. TDRG.

GHIOBULÉȚ s. a. v. **ghiob.**

GHIÓC s. m. *Coquillage.* — Scoica albă a unui melc de mare, numit în știință *cyprœa moneta. Doaă coșnițe: una deșartă și alta plină de sorț de gheoci.* DOSOFTEIU, V. S. 3$_{2}$. *Cămașa... va face-o albă ca ghiocul* [=ca zăpada]. SBIERA, P. 45/$_{13}$, cfr. 15/$_{9}$, MARIAN, O. II 184. *Trei călușei am furat... Unu' negru ca corbu', Unu' alb ca ghiocu'.* ȘEZ. V 91[b]/$_{15}$. *Altă dată și la căiță erà băieții cu câte un ghioc: dar zice că e bun de rele, de betejeli.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII, 704. ‡ **A pune (cuivà) ghioc la ureche** = a-l înșelà. BARCIANU. || Spec. Scoica cu care vrăjitoarele ‚dau' și în care ‚caută' spre a ghicì norocul sau a prezice viitorul cuivà. *Să-i mai dau cu ghiocu' Să-i ghicesc ibomnicu'.* MAT. FOLC. 277. *Subt numele de vrăjitoare* [se] *înțelege o femeie care dă cu cărțile ori cu ghiocul.* H. IV 163. *Frunză verde busuioc, Mi-a cătat maica'n ghioc.* ȘEZ. VIII 28, cfr. III 181/$_{30}$, I. NEGRUZZI, IV 469. *Gâcește cu ghiocu'.* ȘEZ. III 181. || P. ext. Nume de bou (alb) H. IV 86, VII 155 și de câne ciobănesc. H. XII 288. [În acest înțeles din urmă are și o formă fem. (art.) **ghióca**: nume de vacă albă H. IV 86 și **ghioáca**: nume de cățeà de vânat. H. XVI 105. | Pronunț. *ghi-oc.*]

— Din lat. **coclea, -am**, idem (cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. Nr. 2011). Cfr. **găușel**.

GHIÓC s. m. (Bot.) Diferite specii de *Centaurea* (Cyanus, plumosa, phrygia, pseudophrygia, spinulosa), dintre care cea mai cunoscută e „vinețeaua". PANȚU, PL., C. NEGRUZZI, I 100, III $51/_{26}$. [Pronunț. *ghi-oc.* | Dial. și: **dióc** s. m. PANȚU, PL.]

GHIÓCA s. f. art. v. **ghioc**.

GHIOCÉL s. m. (Bot.) 1°. *Petit coquillage.* 2°. *Perceneige (Galanthus nivalis).*

1°. Ghioc mic. *La amândoă urechile purtă ghiocei și pene.* DRĂGHICI, R. 174. *Salba e făcută... din diferite mărgèle și ghiocei.* MARIAN, NU. 296. *Cercei de ghiocei.* BIBICESCU, P. P. 276.

2°. (Mai ales la plur.) Mică plantă ierboasă, având tulpina cu o singură floare albă, plecată în jos; înflorește la sfârșitul iernii și la începutul primăverii. Se mai numește și: **ghiocei-de-ghioc, ghiocei-mici, aișor, clopoței, coconei, primăvăriță**. PANȚU, PL. *Ghiocei înfloriți.* ODOBESCU, III $279/_{18}$. *Pe sânu-i alb de ghiocel...* COȘBUC, B. 118, PĂSCULESCU, L. P. 39. *Foaie verde ghiocelul, Mă'ntreabă ibovnicelul.* MAT. FOLC. I 459. *Cei mai frumoși ghiocei prin mărăcini se găsesc.* ZANNE, P. I 188. | Specii: **ghiocei-mari** s. **bogați** = **omătuțe**; **ghiocei-de-grădină**=**zarnacadea** *(Narcissus pseudonarcissus s. poeticus)*; **ghiocei-de-munte**=**coprină** *(Narcissus radiiflorus)*; **ghiocel-de-toamnă** *(Amaryllis lutea)*: plantă decorativă cu floarea mare și frumoasă, de coloare galbenă aurie. PANȚU, PL. || P. ext. Nume de câine (JIPESCU, O. 51), de bou (Com. I. PAVELESCU). [Pronunț. *ghi-o-.* | Și: **gheocél** s. m. | Un fem. **ghiocícă** = albă (ca ghiocelul)? se găsește într'o poezie pop.: *Păsărică ghiocică, Sări ici, sări coleà.* ION CR. I 14. | Cu alt sufix (și cu pronunț. dial.) **giocán, -ă** subst. = nume de bou și de vacă. H. X 5.]

— Derivat din **ghioc**[1], prin suf. dim. *-el.* (Posibil ar fi să avem în înțelesul 2° un urmaș direct al lat. *glaucellus*, care ar fi dat *ghecel*, iar prin apropiere de *ghioc, ghiocel*).

GHIOCIÁR s. m. v. **ghiociu**.
GHIOCÍCĂ v. **ghiocel**.

GHIOCIU s. a. *Charrette allongeable.* — Un car ce se poate lungi după voie, cu ajutorul unui cuiu ce trece prin furculițe și prin inimă. DAMÉ, T. 7. *Ghiociul* e un car mai mic, introdus de pe acum 20 de ani pe o scară foarte întinsă. E ușurel și tăria lui constă în legătură, adică în întărirea cu fier. El este de două feluri: *ghiociul moldovenesc* cu foarte puține fierării, și *ghiociul nemțesc* cu fierăria scumpă; *ghiociul* poate fi tras de cai (mai mic), și de boi (mai mare). PAMFILE, I. C. 128, 144. *Ghiociurile se ruginesc și se părăginesc.* SANDU-ALDEA, LUC. V 22. *Cum să nu câștige parale vătavul Dumitru, când are... așà ghiociuri?* DUNĂREANU, CH. 18. *Un jidan mergeà odată într'un ghiociu.* ION CR. IV 93. *Geaba, ursita lui fusese să umble cu căruța și cu ghiociul, nu cu corabia.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 928. | P. gener. Car. *Carul în comuna Brăniștea se numește și ghiociu.* H. III 72. [Plur. *ghiociuri.* | Derivat: **ghiociár** s. m. = vizitiu s. căruțaș de ghiociu. *Caii treceau într'o goană nebună mânați de ghiociari voinici care stăteau drept în picioare cu hățurile în mână.* DUNĂREANU, CH. 18. | Diminutiv: **ghiocușór** s. m. = ghiociu de un cal. PAMFILE, I. C. 144.]

— Din turc. **göč** „mutat, transport".

GHIOCUȘÓR s. m. v. **ghiociu**.

GHIODÁLCĂ s. f. *Enflure.* — Umflătură (mai mare s. mai mică) crescută fără nici un rost, nici de boală nici de sănătate, pe trupul omului, animalelor sau al arborilor: *Mi s'o făcut o ghiodâlcă la grumazi; nu doare, da tot mai mare se face.* ȚARA OLTULUI, III 21-22. — Cfr. **modâlcă, bobâlcă**.

GHIOGÁR s. m. v. **ghioagă**.
GHIOJ s. m. v. **ghiuj**.

GHIOJGOREÁ † adv. *Sans façon.* — (Turcism) Văzând cu ochii, pe față, aievea, nitam-nisam. *Vor să ne ieie și pielea de pe noi!.. și noi să ne lăsăm așà, ghioșghioare, să ne despoaie?* ALECSANDRI, T. 41. *Ș'ați crezut voi că vi s'or trece coțcăriile așà ghioșgoreà, ca'n satul lui Cremine?* idem, 1469. [Și: **ghioșgoreà, ghioșghioáre**.]

— Din turc. **göz-göre** „văzând cu ochii".

GHIOL s. a. *Lac.* — (Mold., Bucov., Dobrogea) Apă stătătoare și adesea adâncă (ȘEZ. II $228/_{28}$, H. II 251), ochiu de apă (COSTINESCU, Mahala, în Bucov. com. NANDRIȘ), baltă (H. XIV 353), băltoacă (CREANGĂ, GL.), lac (H. XIV 348, PAMFILE, J. III). *Ghioluri adânci, stăpânite de zidurile stufului.* DUNĂREANU, SĂM. IV 746. *Mare ghiol de apă trebue să fie în mațele lui!* CREANGĂ, P. 242. [Plur. *ghioluri.*]

— Din turc. **göl** „baltă".

GHIOL s. a. *Collier de perles.* — (Mehedinți) Legătură de mai multe șiruri de mărgele. N. REV. R. (1910), 86. [Plur. *ghioluri?*]

GHIOLBÁNĂ s. f. *Femme qui a de grands yeux.* — Femeie cu ochii mari (ȘEZ. V $74/_{28}$), frumoasă, cochetă, care cam trage cu coada ochiului (SIMA, M.), prostituată (REV. CRIT. VI 87). *Ghiolbană de București, Mulți voinici prăvăluești.* MAT. FOLC. 450. *Mândruliță cea ghiolbană Merge seara la poiană Și dă sare juncilor, Buze moi voinicilor.* VICIU, GL. *„Las' pe mine", zise ghiolbana, ...„să fugim ca să nu ne dea de urmă".* RETEGANUL, P. V $11/_{34}$. [Înțelesul: „femeie mare, groasă și grasă" dat de COSTINESCU e suspect. | Și: **ghiolhână** s. f. = muiere frumoasă ce cam trage cu coada ochiului. STAMATI, ap. ȘIO. Cfr. BARCIANU.]

GHIOLCĂÍ vb IV[a]. Onomatopee exprimând sunetul produs de lichide în intestine; cfr. **chiorăi**. *Apa ghiolcăie în pântece.* RUSSO, S. [După COSTINESCU ar însemnà și: „a bălăci, ase scăldà în ghiol".]

GHIOLCIU s. a. v. **giulgiu**.
GHIOLD s. a. v. **ghiont**.

GHIOLDÁN s. m. (Bot.) Sorte d'*arbre fruitier.* — Un pom ce face poame albe. H. X 29, 419, 150, 464.

GHIOLDÁȘ † s. m. *Camarade.* — (Turcism) Tovarăș. *I-au tras pe toți a-i fi ghioldași.* DIONISIE, C. 185. [Și: **ioldáș** s. m. *Scriind [Turcii] și la Țarigrad, la ioldașii lor.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 264.]

— Din turc. **yoldaš**, idem.

GHIOLDÍ vb. IV v. **ghiontì**.
GHIOLDÍȘ adv., **GHIOLDÚM** s. a. v. **ghiont**.
GHIOLHÁNĂ s. f. v. **ghiolbană**.
GHIOM † s. a. v. **ghium**.
GHIOMOTÓC s. a. v. **ghem**.

GHIONDÉRĂ s. f. *Perche.* — Prăjină. H. X 111. *Mânând luntrea cu ghionderul.* DUNĂREANU, R. 124. *Gârlele se închid cu garduri de ghiondere.* ANTIPA, D. 91. [Și: **ghiondér** s. a., **ghiondíriu** subst. = prăjină de măsurat. PAMFILE, J. II, **ghiondíc** subst. (citat între cuvintele referitoare la plutire) H. II 332.]

— Din turc. **gönder** „prăjină". CAPIDAN.

GHIONDÍC, GHIONDIRÍU subst. v. **ghionderă**.

GHIONGHIONÉLE † s. f. plur. *Minauderies.* — (Turcism) Maniere afectate spre a plăceà. COSTINESCU. [Și: **ghiunghiunéle** s. f. plur. DICȚ. | Verbe †: **ghiunghionì** vb. IV^{a}, **ghiunghiunà** vb. 1^{a} refl. =a face fasoane. DICȚ.]

— Din turc. ġüna-ġün „fel-de-fel".

GHIONGHIONÍ † vb. IV^{a} refl. v. **ghionghionele**.

GHIONOÁIE s. f. (Ornit.) = 1°. (Munt.) **ciocănitoare.** MARIAN, O. I 74-77, H. II 299, IV 250, IX 122, 450, XII 301, XVI 10, 90. *Ghionoaia* = păsări ce scobesc în lemn. CUV. D. BĂTR. I 282. *Chiotul ghionoaiei ce-și ascuțeà noaptea ciocul de coaja copacilor.* ODOBESCU, III 182. *S'aude toaca cum grăbită În fag o bate-o gheunoaie.* GOGA, P. 53. *Auzì o ciocănitură... iată se apropie gheonoaia.* ISPIRESCU, L. 5, cfr. JIPESCU, O. 59. *Ghionoaie nu-e, Dar pe copac se suie?* (=Melcul) PĂSCULESCU, L. P. 89. | Specii: **ghionoaie-verde, ghionoaie-neagră, ghionoaie-pestriță mică.** | Fig. Muiere rea, cicălitoare. ZANNE, P. IX 622.

2°. (Bot.) Un fel de legumă (?) *Nohotul, bobul, ghionoae și mazire.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. GCR. II 98/$_{1}$.

[Pronunț. *ghi-o-*. | Și: **gheonoáie, gheunoáie,** (Bucov.) **gionoáe, geonoáie, geunoáie** s. f. | Masculin: **ghionóiu, gheunóiu, gheonóiu,** (Bucov.) **gionóiu, geunóiu.** MARIAN, O. I 73.]

— Etimologia necunoscută. (Hasdeu, în CUV. D. BĂTR. I 282 crede că e identic cu cuvântul următor, comparându-l cu „ciocan-ciocănitoare", cfr. și ZEITSCHRIFT, III 471. TDRG. îl explică prin „găuritor" și îl aduce în legătură cu *gaură*. Mai probabil avem a face cu o tulpină onomatopeică, după strigătul păsării, pe care o găsim și la Aromânì: *ġon*, idem, la Megleniți: *ġon* „pasărea care cântă duios noaptea" și la Albanezi: *ġon* „cucuveà").

GHIONÓIU s. a. *Pic.* — Un ciocan mare și ascuțit, întrebuințat la săpatul și cioplitul pietrelor. DAMÉ, T. 38. [Și: **gheunóiu** = un fel de ciocan ascuțit întrebuințat la ferecatul roților de moară (Săliște, în Transilv.). Com. A. BANCIU, cfr. MOLNAR, ap. CUV. D. BĂTR. I 282.]

GHIONÓIU s. m. (Ornit.) v. **ghionoaie**.

GHIONT s. a. *Coup de poing* ou *de coude.* — Lovitură repede cu pumnul (în coaste), spre a îmbrânci s. (dacă e mai puțin puternică și dacă e dată cu cotul) spre a face atent pe cinevà, cfr. ghes. *Ștefăniță-vodă... le da ghiont cailor de cădeà boierii gios.* NECULCE, LET. II 209/$_{14}$. *Cazarma... cu ghionturile pe sub fălci.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Fetele... numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea.* CREANGĂ, A. 66, cfr. P. 14, 303. *Îi zvârlì un ghiont în coaste.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 606. *Când ți-oiu da semn cu ghiontul noaptea...* SBIERA, P. 19/$_{11}$, cfr. 127/$_{34}$. | Pumnul strâns (cu care ghiontim pe cinevà). *Lovindu-mă cu ghiontul peste ochi, îmi sărì numai decât ochiul cel drept.* GORJAN, H. I 107. [Plur. *ghionturi*. | Și: (Munt., Transilv. + *bold*) **ghiold** s. a. (și cu înțelesul de „junghiu". PAMFILE, J. III). *I-a dat ghiolduri în coaste.* BARAC, T. 60, cfr. 16. *Pe furiș îi dete ghiold și-i șoptì la ureche.* ISPIRESCU, L. 290, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 126, **ghioldúm** s. a. *Să-ți dau eu ghioldumuri, ca la miliție.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG, **.giont** (în expresia:) *A luà din giont* = din scurt (Dolj). ION CR. IV 121. | Derivat: **ghiontác** s. a = îmbucături mari, înghițite repede. ION CR. III 87, **ghioldiș** adv. *I-a dat... câțiva pumni ghioldiș (în coastă).* PAMFILE, J. II, (și cu înțelesul de) chiorîș, boldiș. *Să uită la mine ghioldiș.* GRAIUL, I 59.]

GHIONTÁC s. a. v. **ghiont**.

GHIONTÍ vb. IV^{a}. *Donner des coups de poing.* — Trans. (Obiectul pasiv e omul) A da ghionturi; cfr. bruci; refl. a-și da ghionturi. *Petru... ghiontindu-l* [îi zise]: *Păcătos nătâng!* C. NEGRUZZI, I 84. *Damele își șopteau și se ghionteau.* idem, 64. *Am plesnit-o și'am ghiontit-o destul.* SADOVEANU, P. S. 19. *Ghiontitu-ne-am unul pe altul, chicotind înăbușit.* CREANGĂ, A. 128. *Ileana îl ghiontì, îl mai trase de sucman.* SLAVICI, N. 47. *Și-au prins bărbații a se cotì, Femeile a se ghiontì.* MARIAN, V. 94. *Într'un timp de noapte s'au trezit popa și ghiontește pe Pepelea.* SBIERA, P. 19/$_{18}$. *Și cu cotul se ghiontesc.* CONTEMPORANUL, I 162. | (Rar) *A se ghiontì de cinevà* = a se lovì. *De câte ori m'am ghiontit de bogatul îmbuibat de ale lumei!* CONTEMPORANUL, V, II 266. [Și: **(în)ghioldì** vb. IV^{a}. *Începând a-l înghioldì, îi zise...* ISPIRESCU, L. 375, **ghiontuì** vb. IV^{a}. *Începură deci a se ghiontuì.* ISPIRESCU, U. 58/$_{13}$. | Derivate: **ghiontíre** și **ghiontuíre** s. f.; **ghiontit,-ă** adj., subst. (cu înțeles pasiv). *Zicerea pardon, talisman care închide gura ghiontiților.* C. NEGRUZZI, I 38; **ghiontuiálă** s. f. *Miroase a... ghiontuială.* CARAGIALE, M. 176.]

— Derivat din **ghiont**.

GHIONTUÍ vb. IV^{a}, **GHIONTUIÁLĂ** s. f. v. **ghiontì**.
GHIORĂÍ vb. IV v. **chiorăì**.
GHIORC interj. v. **ghiorț**.
GHIORDÁN s. a. v. **gherdan**.
GHIORDEÁ, GHIORDÉICĂ, GHIORDÉIE s. f. (Îmbrăc.) } v. **ghiordie**.

GHIORDÍE s. f. (Îmbrăc.) *Casaque.* — (Învechit) Giubeà (lungă) ce se purtà pe vremuri, iarna, peste bini̦ș. *Am dat nepotului... o ghiordee vânătă cu sângeap.* URICARIUL, XVII 58. *Taica mi-au dat... gheordie de coftirie și o rochie de mătase.* IORGA, S. D. XIII 241. *Muierile umblà cu ghiordii, cu tilivichii și rochie vânătă.* PITIȘ, SCH. I 110. *Haina de desupt se chiamă zăbun dacă e lungă, iar dacă ține loc de pieptar, ghiordie.* IORGA, C I. I 130. *Numai ale mai bogate și mai de neam aveau* [în Săcele, lângă Brașov] *și rochii de mătase, gheordie, tivilichie.* G. MOROIANU, SĂM. I 11. [Și: **ghiordéie**, ap. TDRG.; **ghiordeà** s. f. ȘIO., (cu asimil.) **ghiorghíe** s. f. *M'acopere cu ghiorghia.* PĂSCULESCU, L. P. 294. | Diminutiv: (cfr. scurteică) **ghiordéică** s. f. *O ghiordeică de șam blănită cu sângeap.* URICARIUL, XVII 61/$_{5}$.]

— Din turc. **kürdiye**, idem.

GHIORDÚM s. a. Sorte de *jeu de cartes.* — (Mold.) Un joc cu 24 de cărți. *Casa plină de jucători, masă lângă masă — otusbir, ghiordum, ba și stos.* CARAGIALE, S. N. 27. *Să 'nceapă ghiordumul.* VLAHUȚĂ, D. 266. [Plur. *-dumuri*. | Și: **ghiurdúm** s. a. H. X 358, XVI 313. *La ghiurdúm... în timp de două ore luă trei mii de lei.* I. NEGRUZZI, II 44.]

— Din turc. ġördum, idem (lit. „am văzut").

GHIORGHÍE s. f. (Îmbrăc.) v. **ghiordie**.
GHIORGHINÁR s. m. (Bot.) v. **gherghin**.
GHIORGHIÓL adj. m } v. **ghiurghiuliu**.
GHIORGHIOLÍU, -ÍE adj. }

GHIORLÁN s. m. 1°. *Rustre.* 2°. *Glouton.* — (Desprețuitor)

1°. (Mold). Om mare și bădărănos, țărănoiu, mojic, mitocan. *N'o mai venit ghiorlanul cel de Stan?* ALECSANDRI, T. 599, cfr. 395, 921. *Un ghiorlan c'un petec de pământ.* CREANGĂ, A. 155. *Ghiorlanul cel de cioban.* MARIAN, T. 317.

2°. (Munt.) Om mâncăcios, mâncău, foite, gaman, borlan. # (Brașov) **Pân' la anu', și ghiorlann':** se zice despre femeile care au rămas însărcinate îndată după căsătorie, cfr. găvan.

[Și: **gherlán** s. m. = (prin Muscel) numirea desprețuitoare ce o dau muntenii celor de la câmp.]

— Poate din ghiorăi (deci, „unul căruia îi ghioră(e) mațele"). TDRG.

GHIORLÁN s. m. (Zool.) *Rat.* — Șoarece mare din jurul casei omului (H. I 120, 296, II 87), cfr. cloțan, chițcan, guzgan, șobolan. *Dară ei ce mi-și făceà? Ca gherlanii se jucà, Că nu aveà ce mai bea.* PĂSCULESCU, L. P. 257. || Sobol. *Ghiorlani* sau orbeți, cei ce scot „mușuroaie". H. XIV 338. [Și: **gherlán** = șoarece mare (H. V 35, XI 231, XII 270), șobolan (H. V 97), chițcan (H. XI 6), guzgan, sobol (PĂSCULESCU, L. P.), **ghirlán** = șoarece mare H. II 253, 621, 270, (+ *gheară*) **gherán** = șoarece H. V 187, **ghițurlán** = șoarece care strică sămănăturilor H. II 261, **ghioțârlán** H. II 193. | După COSTINESCU ar există și verbul: **ghiorlăní** vb. IV^{a} = a burdușì pământul, a-l găuri pe dedesubt, cum fac șoarecii mari.]

GHIORLĂNÍ vb. IV^{a} v. **ghiorlan.**

GHIORMÁN s. m. 1°. Fête populaire le 12 Mai. 2°. *Furibond.*

1°. (La țară) Sărbătoare în dulcele Paștelui; se zice că, dacă cinevà lucrează la vie, curând-curând se stârnește o ploaie cu piatră groaznică, care distruge vița cu vie, după poruncile unei puteri divine, care-i strigă: *Mai în jos, ghiormane, C'a mai rămas o viță în vale.* RĂDULESCU-CODIN. *Gheormanul* = 12 Mai; în ziua asta nu se lucrează nici în câmp și nu se plivește nici la vie. MUSCEL, 65.

2°. Om năbădăios. RĂDULESCU-CODIN.

GHIORÓIU s. f. *Barre de fer.* — Țăruș de fier cu care se fac găuri în pământ. RĂDULESCU-CODIN.

GHIORȚ interj. Onomatopee, reproducând sunetul particular ce se aude când cinevà înghite o băutură în cantitate mai mare. *Ce bași-buzuc aveți? Suge un fund de tinicheà* [cu bragă]. *Ghiorț, ghiorț, ghiorț.* DELAVRANCEA, H. T. 11. [Și: **ghiorc** interj. Onomatopee, imitând sunetul produs de apă, când înghite un corp ce cade s. se aruncă în ea, cfr. buli. *Piatra face ghiorc! și intră în apă.* PAMFILE, J. I, (+ *înghiță*) **înghiorț!** *Ea, înghiorț! În ghiță, și pe loc crăpă.* ISPIRESCU, L. 225. | Derivate: **ghiorțăi** vb. IV$^{(a)}$ DICȚ.; **ghiorțăitúră** s. f. = înghițitură. *Nu vrei o ghiorțăitură să-ți speli beregata?* CONV. LIT. XLIV, II 73. | Familia: **ghioárcă** s. f. = o parte adâncă la un cot de apă, unde sânt vârtejuri, cfr. bolboacă, bolboană. PAMFILE, J. I.] — Cfr. ghiorăi, chiorâi.

GHIORȚĂÍ vb. IV$^{(a)}$, **GHIORȚĂITÚRĂ** s. f. v. **ghiorț.**

GHIOȘ adj. m. *Blanc.* — (Tutova; despre coarnele boului și vacii) Alb-curat. Cfr. găuș el, ghiușa. DAMÉ, T. 28.

GHIOȘGHIOÁRE, GHIOȘGOREÁ † adv. } v. **ghiojgoreà.**

GHIOSLOMEÁ s. f. (Cui.) Sorte de *pâtisserie.* — (Dobrogea, turcism) Aluat subțire, în forma turtei, prăjit cu unt sau untură. H. II 290. *Ghioslomèle* = cocă prăjită. ib. II 245.

— Din turc. gözlemè „crêpe". CAPIDAN.

GHIOSLÚC s. m. (Îmbrăc.) v. **ghizluc.**

GHIOSOLÍ vb. IV^{a}. *Tourmenter.* — A morsocà, a trudì pe cinevà. ION CR. II 248.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. turc. *küsülü* „supărat").

GHIOȚÂRLÁN s. m. (Zool.) v. **ghiorlan.**

GHIÓTURĂ s. f. (În expresiunea adverbială:) **cu ghiotura** = fără măsură, cu nemiluita (CREANGĂ, GL.), cu totul, fără socoteală (PAMFILE, J. II), pe nemăsurate, cu grămada, cfr. cu duiumul, cu toptanul, cu vurta, cu hurta, cu arsa, cu grosul, cu ridicata, în bloc. *A cărà la pumni cuivà cu ghiotura.* ION CR. IV 121. *Dumnezeu... la unii a trântit cu ghiotura, de înnoată și se lăfăesc în bunătăți...* ib. III 37. *Nică începe să mă asculte; și... unde nu s'apucă de însemnat greșeli cu ghiotura pe o draniță.* CREANGĂ, A. 5. [Și (din sârb. *d'utura*): (la Moți) **ghiútură** s. f. = legătură: *o ghiutură de cercuri,* loc. adv. (și în Ban.) **cu ghiútura** = nemăsurat, necântărit (Com. LIUBA), cu ruptul, când te tocmești la lucru (Com. A. COCA). *I-aș da bani cu ghiutura.* HODOȘ, P. P. 35, **ghiuturúm** s. a. = halcă, bucată: *A mâncat un ghiuturum de mămăligă, o ghiotură.* PAMFILE, J. II.]

— Din turc. kötürü „cu grămada".

GHIOZDÁN s. a. *Portefeuille. Serviette.* — Portofoliu mare de piele. *Adunându-și hârtiile și ghiozdanul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 30. | (La școlari) Geantă de piele, de mușamà, etc. pentru cărți, tașcă. *Asvârl în colț ghiozdanul.* IOSIF, PAT. 15. [Și: (Mold., învechit) **ghizdán** s. a. *Un ghizdan cu zapise.* URICARIUL, XX 360/$_{17}$. *Un ghizdan vechiu.* C. NEGRUZZI, I 185. *Iaca ghizdanul!* ALECSANDRI, T. 1385. | Diminutiv: **ghiozdănáș** s. a. TEODORESCU, P. P. 440, **ghiozdănél** s. a. TDRG.]

— Din turc. güzdan, idem.

GHIOZDĂNÁȘ, GHIOZDĂNÉL s. a. v. **ghiozdan.**

GHIPCÁN s. m. *Rosse.* — (Mold.) Cal rău, cfr. mârțoagă, ghijog. *Mă rog cine ține poștele?... Cine-i otcupcicul ghipcanilor?* ALECSANDRI, T. 397, cfr. 414.

GHIPS s. a. v. **gips.**

GHÍRAV, -Á adj. *Rude.*—Aspru. REV. CRIT. IV 144.—Cfr. firav?

GHÍRCĂ s. f. *Blé dur (Triticum durum).* — Un fel de grâu din care se face făină foarte bogată în gluten, numit și: grâu-tare. PANȚU, PL., SANDU, S. 32, H. I 326 (: se seamănă primăvara), II 116, 99, 141, 185, III 47, 139, V 16, 121 (: fără țepi), X 581, XI 5 (: roșu, cu spicul fără musteți, se seamănă odată toamna și odată primăvara), 177, XII 169 (: grâu roșu). *Un grâu care se numește ghircă.* GHICA, S. 552

GHIRDÁN †, **GHIRDÁR** † s. a. v. **gherdan.**

GHIRGHÍȘ s. m. *Homme grossier* ou *furieux.* — Om grobian, înfuriat. REV. CRIT. IV 144.

— Etimologia necunoscută. (Poate, asimilat din * *mirghiș* < ung. *mérges* „veninos; furios".)

GHIRLÁN s. m. (Zool.) v. **ghiorlan.**

GHIRLÁNDĂ s. f. *Guirlande.* — Lanț de frunze și flori împletite, care se atârnă ca podoabă; feston. *De flori nepieritoare ghirlandă.* ALEXANDRESCU, M. 191. | Fig. *O plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele.* C. NEGRUZZI, I 286. *Gerul... Pune streșinelor casei o ghirlandă de cristaluri.* ALECSANDRI, P. II 12. [Și: (învechite) **ghirlántă** s. f. = o legătură cu încovrigături sau de flori împreunate, sau de panglice, sau de orice alt. GOLESCU, î. 28, (plur.) *gherlanturi.* IORGA, S. D. VIII 51.]

— *N.* din fran.

GHIRMISÚT † s. a. (Comerț) v. **ghermesut.**

GHIRTÓCI s. m. plur. (Bot.) = (Brașov, Săcele) **urlupi.** PANȚU, PL.

— Din ung. **birtok** „prune necoapte și închircite", SZINNYEI.

GHISCÁN s. m. v. **chițcan.**

GHIȘÉT, GHIȘÉU s. a. *Guichet.*—Fereastră într'o ușă s. părete, prin care comunici fără să mai intri în cameră. *Pornește... la ghișet* [la gară, unde se vând biletele]. CARAGIALE, M. 168. *Ghișeul de scrisori recomandate.* SANDU-ALDEA, A. M. 191.
— *N.* din fran.

GHISLÚC s. a. (Îmbrăc.) v. **ghizluc.**

GHISLÚC s. m. (Bot.) *Blé d'automne.* — (Dobrogea) Grâu de toamnă. H. XIV 374. [Și: **ghiuzlúc.** H. XIV 340, 352, **ghiuslúc.** H. XIV 359.]

GHÍSMÁLE s. f. plur. (Cul.) v. **ghismană.**

GHISMÁN s. a., **GHISMÁNĂ** s. f. (Cul.) Sorte de *pâtisserie.*—Un fel de plăcintă cu brânză și smântână, (H. II 255), aluat dospit cu brânză și pus în cuptor (H. II 245), cfr. II 257, VII 425, 445. *Ghisman*=alivencă. H. XVI 228. [Adesea la plur. *ghismáne* H. III 292, XIV 417, **ghesmáne** ION CR. IV 26. | Și: **ghizmánă** s. f. H. I 386, **ghițmán** s. m. H. III 311, XIV 437. *S'aduc bucatele în masă... plachie, ghițmani.* SEVASTOS, N. 220; **ghițimán** ib. $4/_{17}$; **ghițumán.** *Ghițumane* = alivenci. H. XVI 217, **ghismále** s. f. plur. = mâncare din lapte prins și făină H. XIV 353.]

GHISÓR s. a. *Perle rouge.*—(Brașov) Mărgeà roșie. *Ghisoarêle de la gât.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 551. *La gât sânt fetele cu ghisoare și cu ghiordan de icusari.* ib. 922.
— Formă dialectală pentru *bisor* (v. c.).

GHISTÍNĂ s. f. (Bot.) v. **castană.**
GHIȚ s. a. v. **viță.**
GHITÁRĂ s. f. (ș. d.) v. **chitară** ș. d.
GHIȚI s. m. plur. v. **gâț'.**
GHIȚIMÁN s. m. (Cul.) v. **ghismană.**

GHIȚIÓN s. m. (Bot.) — O buruiană care crește la câmp; are o înălțime de la un metru în jos. H. VII 68. [Pronunț. *-ți-on.*] — Cfr. **fițion, vițion.**

GHIȚMÁN, GHIȚUMÁN s. a. (Cul.) v. **ghismană.**
GHIȚURLÁN s. m. (Zool.) v. **ghiorlan.**
GHIU interj. v. **ghe.**
GHIUDÉM s. m. și a. (Cul.) v. **ghiuden.**

GHIUDÉN s. m. și a. (Cul.) *Saucisson de viande de bœuf.* — Cârnat uscat și presat, făcut din carne de vacă. *Pastramă de Țarigrad sau... ghiudenul.* DIONISIE, C. 222. *Ghiuden, trei lei oca* (a. 1806). IORGA, S. D. VI 197. *Șease ghiudeni.* FILIMON, C. II 348. [Plur. *-deni* și *-denuri* (FILIMON, ap. TDRG.). | Și: **ghludém** s. m. ap. TDRG.]
— Din turc. *göden*, idem.

GHIÚFE s. f. plur. = **chibrit** (Ungurism, în Transilv.). VICIU, GL.
— Din ung. *gyufa*, idem (propriu: „lemn de aprins", cfr. **aprinjor.**)

GHIUJ s. m. *Vieux.* — (Mold., Bucov., fam. cu o nuanță pejorativă) Bătrân, moș, moșneag, bacceà. *Auzi ghiuju' !... să se'nsoare când îi bătut de brumă ca un zbârciog.* ALECSANDRI, T. 941, cfr. 230. *„Bine, măi ghiujule, ce te-ai apucat să spui ?" Moșul abià putù să ridice capul.* DUNĂREANU, CH. 38. *Fugi la naiba, ghiuj bătrân !* ALECSANDRI, P. P. $326/_{5}$. *Un ghiuj zbârcit.* SBIERA, P. $301/_{40}$. [Și: **ghioj** s. m. *Vine ghiojul pe cărare Și-și duce casa'n spinare ?* (= Melcul). PĂSCULESCU, L. P. 89, **ghij** s. m. = bătrân (se întrebuințează mai mult ca poreclă). MARIAN. | Derivate: **ghiján** s. m. = poreclă dată unui bătrân. MARIAN, **ghiujgălău** s. m. = bătrân ramolit. DDRF., TDRG., **ghiujgarău** s. m. = nume de poreclă dat unui băiat mai mărigan. ION CR. IV 122.]
— Cfr. alb. *gjüš* „bunic, moș". Cfr. **gânj** (II 1°), **vâj, bijog.**

GHIUJGĂLĂU, GHIUJGARĂU s. m. v. **ghiuj.**

GHIUL s. a. *Grand nombre. Écheveau.* — Cantitate s. grămadă mare, când. *Tătărimea Crâmului... Veneà pe văi, tot în ghiuluri Și pe dealuri tot în cârduri.* PĂSCULESCU, L. P. $221/_{12}$; cfr. $213/_{5}$. || Scul de tort. PĂSCULESCU, L. P. *Ghiuluri de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 85. [Plur. *ghiuluri.* | Și: **gul** s. a. = scul. *Guluri de cânepă.* ap. ȘIO., (Ban.) **gúlă** = ciurdă, turmă, când. *Și gule de boi, Boteie de oi, Și stave de cai Și cioarde de vaci.* POP., ap. CONV. LIT. XXXVI 899.]
— Din turc. *kül* „totalitate". ȘIO.

GHIULĂU s. a. v. **gealău.**

GHIULEÁ s. f. (Armată) *Boulet* (de canon). — Proiectil de tun; cfr. **glonț.** *Patru ghiulêle au nemerit.* ZILOT, ap. ȘIO. *Toate-a lui ghiulêle Loveau turcescul furnicar.* ALECSANDRI, P. II 440. *Ghiulêle turcești începură să curgă către dînșii.* ZAMFIRESCU, R. 234. *O ghiuleà-i sfărmase genunchiul.* IORGA, C. I 95. *Gloanțe și ghiulêle aruncară în cetate.* ISPIRESCU, M. v. $29/_{14}$.
— Din turc. *gülle*, idem.

GHIULGHIULÍU, -ÍE adj. v. **ghiurghiuliu.**
GHIULÍȘ, GHIULIÚȘ † s. a. v. **ghiuluș.**
GHIULÚF s. m. v. **zuluf.**

GHIULÚȘ † s. a. *Assemblée.* — (Ungurism) Adunare, întrunire, spec. adunarea corpurilor legiuitoare și alegătoare de Domn din Ungaria. *Și atunci făcură ghiuluș acolo la Cluj.* N. COSTIN, LET. I² 495. *La Pojun strângându-se ghiuluș den toată țara, s'a încoronat craiu unguresc.* MAGAZ. IST. II $34/_{13}$, cfr. $9/_{30}$, I $250/_{13}$, $280/_{10}$. [Și: **ghiuliúș** † s. a. N. COSTIN, ap. TDRG., (azi, în Sălaj), **ghiuliș** s. a. = adunare. VAIDA.]
— Din ung. *gyülés*, idem.

GHIUM † s. a. *Aiguière.* — (Turcism) Ibric de aramă. DICȚ. [Plur. *ghiumuri.* | Și: **ghiom** † s. a. *4 lei un ghiomu.* URICARIUL, XVII $55/_{7}$.]
— Din turc. *güm*, idem.

GHIUMBRÚC † s. a. *Douane* — (Turcism) Vamă. *Să nu meargă de acum înainte la Galați oameni de ai nazirului Chiliei, nici să cuteze a supără pentru cerere de ghiumbruc.* URICARIUL, ap. ȘIO. [Plur. *-brucuri.* | Și †: **ghiunrúc, îmbrúc, iumbrúc, iumrúc, ghimurúc** s. a. (toate) ap. ȘIO. *Dă-ne tu măcar pe murgul Și plătesc ghimurucul.* POP. (Dobrogea) ib. | **ghiumurlúc** s. m. = soldat însărcinat cu paza hotarelor la Turci, grănicer: *C'o mie de ghiumurluci.* PĂSCULESCU, L. P. 260. | Derivat: **ghium(b)ruccíu** † s. m. = funcționar de vamă. ȘIO.]
— Din turc. *gumrük'* (din grec. κουμέρκιον < lat. *commercium*), idem.

GHIUMURLÚC s. m. v. **ghiumbruc.**

GHIUNDELÍC † s. a. *Salaire.* — (Turcism) Salar. *Ghiundelicuri pentru lucrătorii de la bineao Ismailului* (a. 1786). IORGA, S. D. VI 193.
— Din turc. *gündelyk*, idem.

GHIUNGHIUNÁ † vb. I^a refl. } v. **ghionghionele.**
GHIUNGHIUNÉLE † s. f. plur. }

GHIUNÍE s. f. = **colțar.** DAMÉ, T. 112. Colțarul numit încă și colțarul drept, *ghiunie* sau **dreptar,**

slujește la însemnarea cu plaivazul a unghiurilor drepte. PAMFILE, I. C. 117. *Ghiunia* este de două feluri: una de 2 dm, alta de 1 m. Ele au forma unui T și unghiul e tocmai de 90°. Mai este una în forma obtus-unghiului. Se măsoară astfel: se așternaceste *ghiunii* pe materia de lucrat astfel ca să vină partea orizontală alături cu capul sau marginea scândurii (după cum voește s'o taie), se trage o linie cu creionul și'n urmă se taie cu ferestrăul pe aceà linie. Cel obtus-unghiu se mai numește și frânghiu. H. II 29, cfr. II 118, VII 121, 184, 227, 359, IX 439 XII 32, XIV 94, XVI 22. [Pronunț. *ghĭu-ni-e.* H. IV, 255.]

— Din turc. gönie, idem (= grec. γιονία). TDRG.

GHIUNRÚU † s. a. v. **ghiumbruc.**
GHIURDÚM s. a. v. **ghiordum.**

GHIURGHIULÍU, -ÍE adj. *Rose.* — Roșu deschis, trandafiriu, cfr. stacoju, profiriu. *Când pe-a ei ghiurghiulii perini se lasă încet pe spate...* C. NEGRUZZI, III 94/22. *Rochie de halastâncă... ghiurghiulie* (glosat prin: stacojie). ALECSANDRI, T. 181. Colorile erau numite toate cu numiri turcești: *ghiurghiuliu* = „rose", turungiu = „orange", alageà = „verde", ș. a. IORGA, C. I 129. | Spec. (Despre coloarea vinului) *Vin profir* s. *ghiurghiuliu* = o amestecătură de roșu cu alb. H. III 65, cfr. H. XIV 416, 435. [Și: **ghiorghiolíu, -ie** adj. *Iie ghiorghiolie.* TEODORESCU, P. P. 78b, MAT. FOLC. I 526; **ghiulghiulíu, -ie** adj. CANTEMIR, ap. ȘIO., (despre vin) **gingi(r)líu, -ie** = profir deschis. H. I 128; **ghiorghiól** adj. m. = alb cu roșu, amestecat. H. VI 49.]

— Din turc. gülgüli. TDRG.

GHIURLÁN s. m. (Ihț.) Sorte de *poisson.* — Un pește. H. IX 122.

GHIURLÚC s. m. (Bot.) 1°. Sorte de *plante.* 2°. *Pâturage.*

1°. (Plur.) *Ghiurluci* = o buruiană. H. XI 26.

2°. Pășune pentru vite. H. XVI 267.

[RĂDULESCU-CODIN explică pe *ghiurlúc* prin „țapă pe pomi".]

GHIURULÉȚ s. m. *Petite rangée de perles.* — Mic șiruleț de mărgele. *Frâuleț cu ghiuruleț* (Slobozia-Conachi, în Tulcea). PĂSCULESCU, L. P. 32.

— Cfr. ung. *gyürü* „inel".

GHIÚȘA s. f. art. Nom de *chèvre.* — (În Bacău) Nume de capră. DAMÉ, T. 182. Cfr. ghioș.

GHIUSLÚC s. m. (Bot.) v. **ghisluc**2.

GHIUSTUREÁ s. f. Outil de menuiserie. — Unealtă de dulgherie. H. VII 373. Cfr. custură (?).

GHIÚTURĂ s. f., **GHIUTURÚM** s. a. v. **ghiotură.**
GHIUVÁCIU † s. a. v. **ghivecĭu.**
GHIUVERGHILEÁ † s. f. v. **ghiuvergileà.**

GHIUVERGILEÁ † s. f. *Salpêtre.* — (Turcism) Salpetru, silitră. *Ghiuvergileà adică silitră.* URICARIUL, ap. ȘIO. *Ghiuvergileaoa... la zarphaneaoa împărătească.* IORGA, S. D. VI 193. [Și: **ghivergileà, ghiuverghileà** s. f. ȘIO.]

— Din turc. güverğile, idem.

GHIÚZĂ s. f. *Bûche.* — Tulpină, buturugă groasă, plină de noduri, care nu se poate despică; de acĭ **ghiuzít, -ă** = adunat, zbârcit (Lupșa, Bistra, Buciumșasa). VICIU, GL.

GHIUZÍT, -Ă adj. v. **ghiuză.**
GHIUZLÚC s. m. (Bot.) v. **ghisluc**2.
GHIVĂNÍ vb. IV[a] v. **divăni.**

GHIVÉCIU s. a. 1°. *Pot à fleurs.* 2°. *Terrine.* Sorte de *mets.* 3°. Sorte de *charbon.* — (Munt.)

1°. Vas de pământ pentru flori, răvar, glastră, saxie. *Un vânt puternic,... răstoarnă niște ghiveciuri de flori.* CARAGIALE, S. 5/20. *Să iei acești pui de dafin, să-i pui în două ghivece frumoase.* ISPIRESCU, L. 234.

2°. Vas (de pământ) pentru gătirea bucatelor. H. V 390. *Gâscanul în ghiveciu adus.* PANN, P. V. I 37. || P. ext. (Cul.) Un fel de mâncare făcută din fel de fel de zarzavaturi cu bucățele de carne. *Capamale, ghiveciu, sarmale.* CONV. LIT., ap. ȘIO. *Ghiveciu călugăresc* = de post (fără carne). | Fig. Amestecături de fel de fel de lucruri adunate la un loc. ZANNE, P. III 570. *A pus o carte la Academie: un ghiveciu național.* VLAHUȚĂ, D. 231.

3°. Un fel de cărbune. *Zece mangale cu cărbuni ghiveci.* GHICA, ap. ȘIO.

[Plur. *-vece* și *-veciuri.* | Ad 3° și: **ghiuvácĭu** † s. a. ap. ȘIO.]

— Din turc. güveč „casserole plate en terre cuite". ȘIO.

GHIVÉNT s. a. v. **ghint**1.
GHIVERGILEÁ † s. f. v. **ghiuvergileà.**
GHIVERGÍU, -ÍE, GHIVÉZ, -Ă adj. v. **ghiviziu.**
GHIVÍNT s. a. (ș. d.) v. **ghint**1 ș. d.

GHIVÍZĂ subst. Om slab cu ochii mari. ȘEZ. II 228/30. Cfr. ghiviziu.

GHIVIZÍU, -ÍE adj. *Rouge foncé, violet.* — Roșu închis (GRIGORIU-RIGO, M.), o nuanță de violet închis (ȘEZ. V 74/29). *Cordicuța ghivizie, Legată de pălărie.* SEVASTOS, C. 181/14. *Floricică ghivizie.* ION CR. I 52, ȘEZ. V 74/29. *Bubă ghivizie, Bubă tutunie.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 28, cfr. I 168. | Substantivat. Mătasă roșie (?). *Cămașă cu ghiviziu am îmbrăcat.* MARIAN, V. 190. [Și: **ghivéz, -ă** adj. = roșu închis: *Trandafirul acesta-i ghivez* (Bran, în Transilv.). VICIU, GL., (cu metateză) **ghizivíu, -ie** adj. GRIGORIU-RIGO, M., **ghizăvíu, -ie** adj. *O batistă ghizăvie.* ION CR. III 152, cfr. ȘEZ. VII 93, **ghivergíu, -ie** adj. *Orbalț ghivergiu.* ȘEZ. I 117.]

— Derivat din turc. güvezi (güvez) „couleur bai brun" (cfr. sârb. *duvezlija* „o mătasă roșie"). ȘIO.

GHÍZĂ s. f. (Entom.) v. **gâză.**
GHIZĂVÍU, -ÍE adj. v. **ghiviziu.**

GHIZD s. a. 1°. *Cuvelage.* 2°. *Medicago falcata.*

1°. (Mai ales la plur.) Împrejmuire de lemn cu care se căptușesc, pe dinăuntru, pereții fântânilor, spre a nu se năruĭ; colac (butălău s. gardină) de fântână, format (de obiceiu) din patru rânduri de bârne scurte ale căror capete se îmbucă, alcătuind pereții fântânii de la gură în sus (cfr. ș(i)ubeiu, bădâiu). Ștubeiul nu se ghizduește cu piatră ori cu țambre, ca puțul și fântâna, ci se bagă în el un trunchiu de salcie, scobit ca un uleiu, și acesta-i servă de *ghizduri.* H. XI 324. *Aceà ocniță... eră tocmai ca o ocnă, adică la gură cu țambre sau ghizduri.* GORJAN, H. II 49. *Această temniță subterană... susținută de toate părțile cu ghizduri de lemn, tocmai ca ale puțurilor.* FILIMON, C. II 670. *Obezi de roate,... ghizduri, doage...* ODOBESCU, I 148/14. *Începù să coboare găleata printre ghizduri.* CARAGIALE, S. 15/12. *Seara în ajunul bobotezii, fetele mari pun o cracă de busuioc uscată pe ghizdurile puțului.* MARIAN, SE. I 182. *Puț zidit cu ghizduri de piatră.* IONESCU-BOTENI, S. N. 55. *Sus pe ghizduri se urcă Și 'n ciutură... intră.* MATEESCU, B. 131. *Fuga la ghizde că-mi da.* ib. 129. *Am o fântână: apa roșie, ghizdurile negre?* (= Harbuzul). ȘEZ. VII 103.

2°. = (Bot.) culbeceasă. BARCIANU, DDRF.

[Plur. *ghizde* și *ghizduri*, (de la care noul singular) **ghízdură** s. f. (prin hiperurbanism) **vízdură** s.

f. RĂDULESCU-CODIN. | Diminutive: **ghizdeà** s. f. (de obiceiu la plur.) *O fântână cu ghizdèle de stejar.* CREANGĂ, P. 204, cfr. MARIAN, SE. II 96, ŞEZ. I 146/35, VI 24. *S'au plecat peste ghizdele şi se uità în fundul fântânii.* SBIERA, P. 278. *Ghizdeaua puţului.* TEODORESCU, P. P. 443, **ghizdureà** s. f. (la plur. *ghizdurèle*). TDRG. | Derivat: **ghizdui** vb. IV^a = a căptuşi s. împrăcă pe dinăuntru o fântână cu ghizduri.]

— Cfr. paleosl *gyzda* „podoabă". CIHAC, II 120, cfr. ghizdă, ghizdav.

GHÍZDĂ s. f. (Ban.) Subt locul unde se leagă dinainte brăcinarul este lăsată o gaură, numită *ghizdă*. LIUBA-IANA, M. 16, cfr. TDRG. (Oltenia).

—Pare a fi sârb. gizda „podoabă"; cfr. ghizd, ghizdav.

GHIZDÁN s. a. v. **ghiozdan.**

GHÍZDAV,-Ă adj. *Beau, élégant. Vaillant.*—(În literatura veche; despre persoane) Frumos (ANON. CAR.), grațios, elegant. *Iosif acela ghizdavul de fraţii săi fu vândut.* VARLAAM, C. 356$_{12}$. *O fecioară frumoasă şi ghizdavă.* DOSOFTEIU, V. S. 75$_{12}$. *Rahil eră ghizdavă la faţă foarte.* BIBLIA (1688) 21. *Eleni, fată lui Tindar... mai ghizdavă decât toate muierile Greţiii.* CANTEMIR, HR. 92/$_{21}$, cfr. IST. 246. (Despre edificii) *Besearică ghizdavă.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Polate ghizdave.* idem, 49. *Cerdace ghizdave şi frumoase.* CANTEMIR, IST. 128. || (Astăzi, rar) Frumos, drăguţ, plăcut. *Comedia... care e foarte ghizdavă şi nostimă.* C. NEGRUZZI, I 237. (În ironie) *Eşti ghizdav,* se zice cuivà când vine peste tot plouat. VICIU, GL. | Desghețat, viteaz. *Ce om ghizdav!* RĂDULESCU-CODIN. [Verb: **ghizdăvì** † vb. IV^a refl. = a se înfrumuseţà, a se face ghizdav. *Frumos s'au schizmit şi s'au ghizdăvit.* CANTEMIR, HR. 102/$_{24}$. | Abstract: **ghizdăvíe** † s. f. = frumuseţe. *Atâta frâmseaţe şi ghizdăvíe.* DOSOFTEIU, V. S. 164. *Cu frumseţea trupului şi cu ghizdăvíia feţii... a se lăudà.* CANTEMIR, IST. 56.]

— Din paleosl. gyzdavъ (bulg. gizdav), idem.

GHIZDĂVÍ † vb. IV^a refl. } v. ghizdav.
GHIZDĂVÍE † s. f. }
GHIZDEÁ s. f. v. **ghizd.**

GHIZDÉIU s. m. I. *Margelle.* II. 1°. *Lotus corniculatus.* 2°. *Medicago falcata.*

I. = **ghizd.** *Ghizdeiul de piatră al fântânii.* GÂRLEANU, N. 144.

II. (Bot.) 1°. Un fel de trifoiu cu florile galbene, bun de nutreţ pentru cai. Şi: **ghizdeiu-mărunt, motocei, trifoişte, trifoişte-colţurată.** PANŢU, PL., H. I 19, 57, II 79, 87, 142, 273, III 139, 226, 306, IV 52, 84, VII 418, X 581, 534, XI 311, XII 5, 137, XVI 96, ODOBESCU, III 173/$_{14}$. *Coasele şcârşnind amarnic. Ghizdeiul, iarba oilor,... căderau fulgerate.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 870. *Floarea ghizdeiului.* MUSCEL, 98; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 51. *La cai să daţi fân, ghizdeiu verde.* TEODORESCU, P. P. 175^b. *Pe la cotişuri creşte ghizdeiul sălbatec cu floarea galbenă.* H. III 66; cfr. ION CR. I 17, FUNDESCU, L. P. 149. *Se fierbe ghizdeiu, zeama se dă bolnavului de friguri.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 75, cfr. LEON, MED. 40. | Specii: **ghizdeiu-mare** (Lotus uliginosus) PANŢU, PL., **ghizdeiu-cu-patru-muchi** (Tetragonolobus siliquosus). ib.

2°.=culbecească. PANŢU, PL. *Ghizdeiul (luţerna).* I. IONESCU, M. 359.

[Şi: (reconstruit din plur.) **ghizdél** s. m. H. X 354, PANŢU, PL., (hiperurbanism) **vizdéiu** H. I 48, 382, II 87, 116, V 28, 352, VII 418, TEODORESCU, P. P. 299^b, 609^b, MAT. FOLC. 475.]

— Derivat din **ghizd**, prin suf. *-eiu.*

GHIZDÉL s. m. (Bot.) v. **ghizdeiu.**
GHIZDUÍ vb. IV^a, **GHÍZDURĂ** s. f. v. **ghizd.**

GHIZÍE † s. f. Sorte de *taffetas.*— Un fel de taftà. *31 lei o ghizie* (a. 1786), ap. ŞIO. [Şi: **ghizeà** †, **gazie** † s. f. ib.]

— Din turc. gezì „un fel de stofă."

GHIZIVÍU,-ÍE adj. v. **ghiviziu.**

GHIZLÚC s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *vêtement* (d'homme). — O haină bărbătească. H. VII 486. *Până ziua lumină, Ghizlucul şi-l isprăveà.* POP. (Dobrogea) ap. ŞIO. [Şi: **ghislúc** H. VII 359, 486, **ghioslúc** s. a. = vestă țărănească. H. II 245, 282, 312. | Diminutiv: **ghizlucél** s. a. (Dobrogea) ap. ŞIO.]

— Din turc. güzlük „haină de toamnă" (din *güz* „toamnă"). ŞIO.

GHIZLUCÉL s. a. v. **ghizluc.**
GHIZMÁNĂ s. f. (Cul.) v. **ghismană.**
GHIZUÍNĂ, GHIZUNÍE s. f. v. **vizunie.**
GHREÁMĂT † s. a. v. **freamăt.**

GI- v. **VI-**

GIAVÉR s. m. v. **dever.**

GÍBĂ s. f. (Ornit.) O pasăre. H. XI 146.

GIBIGÍCĂ s. f. v. **gebigică.**

GÍBRĂ s. f. Sorte d'*eau-de-vie.* — Un fel de rachiu. H. II 245, 301.

— Din turc. **ğibra** „un fel de rachiu".

GÍCE vb. III v. **zice.**
GÍCNĂ s. f. v. **gignă.**

GIDOGÍNĂ s. f. *Vallon étroit.* — Vâlceà strâmtă. ION CR. II 22. [Şi: **jidovínă** s. f. DDRF., BARCIANU, **giduníe** s. f. = prăpastie (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC.] Cfr. vizunie.

GIDUNÍE s. f. v. **gidogină.**
GIG s. a. (ş. d.) v. **vig** ş. d.

GIGÁNT, -Ă subst. *Géant.* — Uriaş. *Stejarii par o strajă de giganţi.* EMINESCU, P. 251. [Derivat: **gigántic, -ă** adj. *Paşi* (C. NEGRUZZI, I 275), *cerbii* (ODOBESCU, II 263) *gigantici. Proporţiuni gigantice.* MAIORESCU, CR. I 57. | Formă învechită: **ghigánt, -ă** subst., adj. *Om mare ca un ghigant.* MINEIUL (1776) 28^1/$_2$. *Ghiganta lor putere.* PANN, E. IV 99.]

— *N.* din lat. **gigas, -antem** s. grec. γίγας, -αντος, idem.

GIGÁT, -Ă adj. *Pimpant.* — (Mold.) Slab, subțire, iute la mers. ION CR. IV 123. *Aceà nevoinţă deşartă carea o fac cei bătrâni, ca să meargă neatezi, isteţi, împodobiţi, curaţi şi gigâţi.* MAGAZ. IST. III 32/$_{21}$. *Te întoarce vesel, gigât.* ALECSANDRI, T. 721. *Da cini l-o răsădit? Todiriţă trup gigât.* VASILIU, C. 107.

GÍGEA adj. invar. *Gentil.* — (În graiul copiilor) Frumos, drăguţ, plăcut. *Tăticule, ce eşti tu aşà supărat?... că n'a fost mama cu minte şi gigea cu tine?* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. [Şi: (Mold., Bucov.) **cícea** adj. MARIAN, NA. 92/$_{12}$, 340/$_{26}$, Com. G. TOFAN, I. GRĂMADĂ. | Diminutiv: **gigícă** s. f.]

— Cuvânt copilăresc, care se găseşte şi 'n turceşte: **ğiği**, idem. Cfr. giugiuli.

GIGÍCĂ adj. inv. v. **gigea.**

GIGLÉTE s. a. pl. (Agric.) = **bulfeu.** *Giglete* sânt două speteze care trec prin sulete şi ţin polița cu cuie. I. IONESCU, M. 711; cfr. jiglă.

GÍGNĂ s. f. (Mold. şi Bucov.) Unealtă de fierărie (H. X 22, 69, 209, 508, 512), (la plur.) un fel de pă-

rete ca de o șchioapă de lat și ca de trei până la patru palme de înalt, care-l fac fierarii din lut hleios și-l așează între vatra pe care se'ncălzesc cărbunii și'ntre gura foilor, pentru ca foii să nu se aprindă de căldură (MARIAN, D. 34, 39). [Și: gícnă s. f. H. X 77, **gihnă** s. f. H. XII 600, **gigniță** s. f. H. X 466, XII 553, **jignă** s. f. *Metalurile fierbeà în jigne.* BELDIMAN, N. P. I 44, **jigneà** s. f. = cușnița (unde se roșește fierul). DAMÉ, T. 108.]

— Etimologia necunoscută. (TDRG. îl compară cu țigăn. *vignja*, sârb. *viganj* „făuriște". Mai de grabă stă în legătură cu tulpina slavă *žeg-* „ard", cfr. rus. *žigalište* „cărbunărie").

GÍGNIȚĂ s. f. v. **gignă.**

GIGÓS, -OÁSĂ adj. *Glanduleux.* — Cu gâtul noduros, care are primele începuturi de gușă, cu noatce, nodâlcos. ȘEZ. II 229/1.

GÍGUL s. a. v. **vicol.**
GÍHNĂ s. f. v. **gignă.**

GILĂLUÍ † vb. IV[a]. *Haïr.*—A urî. *Cire gilăluiaște dereptul, greșì.* PSAL. SCH. 101 (= urî dereptul CORESI, PS. 85). | A urmări, a persecută. *Aceasta cale gicăluiiu* (greșit în loc de *gilăluiu*) *pără la moarte.* COD. VOR. 37/13 (= această cale goniiu. N. TESTAMENT 1648; această cale am gonit. BIBLIA 1688). | A invidià, a râvnì. *Ucideți și gilăluiți și nu puteți dobândì.* COD. VOR. 127/5 (= râvniți și pizmiți. N. TESTAMENT 1648; omorîți și râvniți. BIBLIA 1688).

— Din ung. **gyülölni** „a urî".

GILĂU s. a. v. **gealău.**
GILEPEÁSCĂ s. f. v. **geleap.**
GILÉTCĂ s. f. v. **jiletcă.**
GILUÍ vb. IV[a] v. **geluì.**
GIMBÉR, GIMBÍR s. a. v. **cimbir.**
GIMBÍR s. m. v. **ghimber.**
GIMBÍȘ, GÍMBIȘLÁC s. a. v. **giumbuș.**

GIMNÁSTICĂ s. f. *Gymnastique.* — Arta de a întărì și îmmlădià corpul omenesc prin exerciții. *A-și întărì născând vigoare prin gimnastică.* HASDEU, I. C. VII. | Fig. *Gimnastică intelectuală, gimnastica memoriei.* [Familia: **gimnástic, -ă** adj. *Circul gimnastic.* URICARIUL, VIII 193. *Pas gimnastic* [= forțat și 'n cadență]. ZAMFIRESCU, R. 265; **gimnást** s. m. *Eră... un călăreț vestit, un gimnast fără pereche și un mânuitor de frunte al armelor cavalerești.* NEGULESCU, F. R. I 199. | (Învechit) **ghimn-**]

— *N.* de origine grec. (γυμναστικός, idem); cfr. gimnaziu.

GIMNÁZIU s. a. *Lycée.* — (La Românii din Ungaria și Bucovina) Liceu. *Gimnasiul din Blaj.* RUSSO, S. 55. | (În România) Școală medie cu patru clase. *Director de gimnasiu.* MAIORESCU, CR. I 344. [Forme învechite: **gimnázie** s. f. URICARIUL, III 36, VII 173; **ghimnázie** s. f. STAMATI, D. | Derivate: **gimnaziál, -ă** adj. *Instrucțiunea gimnasială.* ODOBESCU, II 66; **gimnaziást** (MAIORESCU, CR. I 278), **gimnazist** (CONTEMPORANUL, IV 2), **gimnaziér** (SADOVEANU, P. S. 139) s. m. = elev în gimnaziu; **ghimnasì** † vb. IV[a] = a pregăti pe cineva (prin exercițiu) pentru duel. PANN, E. IV 84.]

— *N.* de origine grec. (γυμνάσιον „loc pentru exerciții gimnastice").

GIMNOSOFÍST s. m. *Gymnosophiste.*—(În vechea Indie) Un fel de filosofi care umblau goi, se abțineau de la carne și duceau o viață contemplativă. *Trii filosofi, ghimnosofiste* (declinat grecește),... *au purces.* CANTEMIR, IST. 141. [(Învechit) **ghimn-**]

— *N.* de origine grec. (γυμνοσοφιστής „filosof care umblă gol").

GIMȚ † subst. (ș. d.) v. **cimț** ș. d.
GIN s. a. v. **ghin.**
GINĂRÁR s. m. v. **general.**

GINDĂOÁNĂ adj. f. (Despre pere) Care au forma lungăreață, fața gălbuie și gustul dulce-aspru. ȘEZ. V 68.

— Derivat din numele local **Ghindăoani.**

GINDÁR s. m. (lht.) v. **ghindar.**

GINECÉU s. a. 1°. *Gynécée.* 2°. *Pistil.*
1°. (La Greci și Turci) Partea casei locuită numai de femei, harem. *Soțiile Domnilor... lâncezesc în gineceu, în seraiul Curții.* IORGA, C. I. I 100.
2°. (Bot.) Pistil. SANDU, S. 144.
— N. de origine grec. (γυναικεῖον, idem).

GINERÁR s. m. v. **general.**
GINERÁȘ s. m. v. **ginere.**

GÍNERE s. m. 1°. *Gendre.* 2°. *Fiancé.*
1°. (În opoziție cu socru-soacră și în corelație cu noră) După cununie, feciorul cununat devine pentru socrii săi *ginere.* MARIAN, NU. 177. *Cine e... ginere împăratului?* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Dăm... pe toți acești... țigani și țigance... cu ginerii și nurorile lor* (a. 1793). URICARIUL, XIX 443/22. *Anton, ginere-său.* (a. 1614), ap. GCR. I 45/14. *Cuscrul și... ginerele vin.* ALECSANDRI, T. 336. *Am o singură fată și-oiu vedeà eu pe cine mi-oiu alege de ginere.* CREANGĂ, A. 7, cfr. P. 142. *Țineà morțiș să aibă ginere magistrat.* SANDU-ALDEA, LUC. VII 147. *După moarte, și cal de ginere:* se zice când se întâmplă ceva la timp s. loc nepotrivit, când după un rău mai vin și alte necazuri. ZANNE, P. II 619. *Ginirele, să-l porți toată ziua în spate, seara tòt el zice că a ostenit.* ib. IV 374.
2°. (În opoziție cu mireasă, în Transilv. și Munt.) Mire. *Zeace feate... ieșiră în tâmpinatul ginerelui.* TETRAEV. 244; cfr. CORESI, E. 13/7, 537/23. *Am găsit să vă căsătoresc pe amândouă; aștept acum curând să soseascâ ginerii voștri.* ODOBESCU, ap. TDRG. *Care este mirele, Mirele, ginerele?* ALECSANDRI, P. P. 176. *În toate Duminecile de după logodnă până la nuntă, ginerile mergeà la mireasă cu plocoane.* PITIȘ, ȘCH. I 108.
[Și: (+ *june*) **júnere** s. m. *Împreună cu Muntean Adam, junere-său.* IORGA, S. D. XIII, 90, **giúnere** s. m. ib. XII 267, XIII 118. | Diminutive: (Munt.) **ginerícă** s. m. = mire. *Flăcăul ce se căsătorește se numește ginerică; fata: mireasă.* H. II 14, cfr. 208, 224. *El este fratele mirelui sau al ginerică.* ib. XIV 339. *Tatăl ginerică.* GORJAN, H. IV 109, cfr. PANN, P. V. I 86, DELAVRANCEA, S. 97, JIPESCU, O. 80; **ginerâș** s. m. ap. TDRG. | Feminin (rar, în glumă): **gineroáică** s. f. *Ginerele Cu gineroaica.* TEODORESCU, P. P. 362[b], cfr. MARIAN, NA. 380. | Abstract: **ginerie** s. f. = starea s. timpul de ginere. ANON. CAR. *Primesc cu bucurie... gineria ce-mi dai.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *În zioa gineriei lui* [νυμφεύσεως αὐτοῦ]. BIBLIA ib. | Verb: **ginerì** vb. IV[a] trans. = a face pe cineva ginere. *Flăcăul... de-i uricios, îi zici că-i foarte frumos... ca să poți să-l ginerești!* ALECSANDRI, T. 325, cfr. 1265, 765. *Care dintre negustori... aveau mai multe copile... umblau... să-l ginerească.* CARAGIALE, S. N. 22. *Dacă văzù pe Fătfrumos, ar fi poftit dumnealui să-l ginerească, fiindcă aveà trei fete.* ISPIRESCU, L. 105.]

— Din lat. **gener, -erum,** idem (pentru înțelesul 2° cfr. alb. **dʒender,** n. grec. γαμβρός, bulg. *zet* cu însemnarea de „ginere" și „mire").

GINERÍ vb. IV[a], **GINERÍCĂ** s. m v. **ginere.**

GINERÍE, GINEROÁICĂ s. f. v. ginere.
GINGĂLĂȘ, -Ă adj. gingaș.

GÍNGAȘ, -Ă adj., adv. I. 1°-2°. *Délicat.* 3°. *Dorloté.* 4°. *Difficile.* II. *Délicatement.*

I. Adj. 1°. Fraged, plăpând, simțitor, slăbuț, producând (spre deosebire de jigărit, țigărit) o impresie de drăgălășie, (corespunde neologismelor) debil, delicat, fin. *Acel trup moale și gingaș.* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Mâinile sale ceale gingașe.* BELDIMAN, N. P. II 73, *(jingașe)* id. 0. 39. *Sânteți așĭ de țigărițĭ și gingașĭ...* C. NEGRUZZI, I 245. *Gingașa fată Zâmbeă ca floarea de pe câmpĭ.* ALECSANDRI, P. I 22. *Privește... Al ei chip gingaș și tânăr.* EMINESCU, P. 186. *Măĭ bădiță, trup gingaș, Eu cu tine duce-m'aș.* HODOȘ, P. P. 140. *Se făcù o zână gingașe și plăpândă.* ISPIRESCU, L. 35. *Și apoi ce este mai gingaș decât ochiul?* CREANGĂ, P. 58. | Alegător în mâncări (LB.), dificil. *Nu eră gingaș, beà vinarsul... pe mâncate.* RETEGANUL, P. IV $8/_{3}$. | Susceptibil, care nu poate suferì ceva. *Cartofele sânt gingașe la ger.* I. IONESCU, C. 238. | Fig. *Gingașă frumusețĕ* (ALECSANDRI, P. I 130), *zâmbire* (id. I 211) *lumină* (id. I 128). *Dor* (id. II 5), *acord* (id. I 134)' *gingaș.*

2°. (În raport cu alții) Delicat. *Și eră Domnul judecător drept și milostiv și gingaș întru toate lucrurile lui și nemăreț.* MAGAZ. IST. I $344/_{2}$.

3°. Răsfățat. VAIDA. *Cel moale... și cel gingaș* [τρυφερός]. BIBLIA (1688) 147. *Lelișoară, gură dulce! Chiamă-mi dorul să se culce,... Că-i prea gingaș, desmierdat, Tot la sân a fost dedat.* BIBICESCU, P. P. 28.

4°. (Despre lucruri) Delicat, anevoios, încurcat. *Eră gingașă înnoirea domniei, aflându-se și alți domni mazili în Țarigrad.* CANTA, LET. III $185/_{29}$. *Misiunea analizei critice devine gingașă.* HASDEU, I. C. 133. *Această poznașă trebușoară și gingașă în multe privințĭ.* CREANGĂ, P. 141.

II. Adv. (mai rar) *Sună gingaș atunci câmpia, Ca de un freamăt.* ALECSANDRI, P. I 22. *O fată frumoasă... și gingaș îmbrăcată.* ISPIRESCU, L. 341.

[Accentuat pe alocuri și: gingáș, -ă. | Și: (+ *drăgălaș*) **gingălăș, -ă** adj. *Trupul tău... gingălaș.* ZILOT, CRON. 346. | Diminutive: gingășél, -eà și -ícă adj. *Floricică gingășeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 23. *Copilițe gingășele.* ALECSANDRI, P. P. $36^{b}/_{7}$. *Dragă mi-e lelița mică Și de trup cam gingășică.* ib. 337, cfr. BIBICESCU, P. P. 364.]

— Din ung. dial. **dsingás** (*zsingás*, cfr. *zsengés, gyengés* SZINNYEI), idem (cfr. și sârb. *gingav*, rut. *dźéngłyvyj*, idem. BERNEKER, SL. WB. 300).

GINGĂȘÉL, -EÁ și **-ÍCĂ** adj. v. gingaș.

GINGĂȘÍ vb. IV^{a} refl. 1°. *Devenir délicat.* 2°. *Se mignarder.*

1°. (În opoziție cu a se oțerì) A devenì gingaș, neresistent. *Gsingeshesksumĕ* = delicatus reddor. ANON. CAR. *De când poartă cămăși de lână, s'a gingășit cu totul* (Brașov).

2°. A se alintà. [Esthir] *luò pre ceale doao roabe și pre una să răzimà, ca când s'ar gingăși.* BIBLIA (1688) 359.

[La DOSOFTEIU îl găsim întrebuințat și în funcțiune trans.: *Îi gingășiià pentru bucate* (= le dădeà tot ce cereau). PS. 368, cu derivatul: † **gingășitúră** s. f. PS. 259.]

— Derivat din gingaș.

GINGĂȘÍE s. f. *Délicatesse, finesse.*—Înfățișare gingașă. *Când o văzură... se minunară de așà rară gingășie.* ISPIRESCU, U. $91/_{10}$, cfr. idem, L. 38. | Finețà. *Simțiți, vă rog, toată gingășia logică a acestei îmbelșugări de cuvinte?* MAIORESCU, CR. II 16. | Simțire gingașă. *În corpul său uriaș se ascunde o gingășie sentimentală.* idem, 341. | (Impropriu) Sensibilitate, susceptibilitate. *Câte-o-dată s'au obicinuit a face Iordanul și în divanul curții dinlăuntru..., pentru gingășia gerului* (=fiind prea susceptibil la ger). GHEORGACHI, LET. III $309/_{34}$. [Cu alt sufix: **gingășime** s. f. *Dă la simțirile noastre o mai multă gingășime.* KONAKI, P. 268. *Se mierà de frumusețа..., de gigășimea ei.* BELDIMAN, N. P. II 72, cfr. 185.]

— Derivat din gingaș, prin suf. abstr. *-ie.*

GINGĂȘÍME s. f. v. gingășie.
GINGEÁ s. f., **GINGÉL** s. m.
GÍNGENĂ s. f. } v. gingie.

GINGÍE s. f. *Gencive.* — (Mai ales la plur.) Partea cărnoasă ce învelește dinții și măselele la rădăcină. *Să se cresteze gingiile de jur împrejur.* PISCUPESCU, O. 310. *Nevoiașii noștri critici... neputând să muște, morfolesc arta 'n gingii.* VLAHUȚĂ, P. 83. *Și-și descoperì râzând strunga latĕ din gingia de sus.* SADOVEANU, P. S. 86. | Fig. *Când a ajuns cu luntrea până 'n gingiile gheții.* SANDU-ALDEA, U. P. 120. || Spec. Când au început să dea boabele, se zice că porumbul are *gingii*, ca în gura omului. ION CR. IV 221, cfr. 249. [Și: (Mold., Transilv.) **gíngină** LB., VAIDA, **gingenă** s. f. *Limba 'n gingini lipită mă 'nneacă.* DOSOFTEIU, PS. 66. *În gingini molfăește.* C. NEGRUZZI, II $304/_{12}$. *Face răni... pe gingini.* ȘEZ. IV $125/_{4}$. *Ginginile măselelor.* ib. II $92/_{12}$. *Lupi fără dinți în gingeni.* ALECSANDRI, P. II 347. P. ext. *Gingeni* = un fel de boală de gingeni, care face să curgă sânge din ele. LEON, M. 148, **gingeà** s. f. LB., **gingél** s. m. *Măsealele în gingei sânt aprinse.* CALENDARIU (1814) $166/_{17}$. *De pe dinți, de pe gingei.* MARIAN, SA. 158. *'N gură-s numaĭ gingeĭ.* HODOȘ, C. 82. *Două rânduri de dinți de fier... cu gingei de os.* BREBENEL, GR. P. | Diminutiv: **gingioáră** s. f. (pronunț. *-gi-oa-*) (fig.) *Razele soarelui... tivesc în auriu numaĭ o gingioară a creștetelor.* CIOCÂRLAN, P. P. 39. | Adjectiv: **gingínos, -oásă** adj. *Firea... l-au lipsit* [pe bou] *de dinți ginginoși* [=incizivi] *la falca de-asupra.* I. IONESCU, C. 88.]

— Din lat. **gingiva, -am**, idem. Cfr. îngingià.

GINGILÍU, -ÍE adj. v. ghiurghiuliu.
GÍNGINĂ s. f., **GINGINÓS, -OÁSĂ** adj., **GINGIOÁRĂ** s. f. } v. gingie.
GINGIRLÍU, -ÍE adj. v. ghiurghiuliu.

GINGIRLÍU, -ÍE adj. (Turcism, în Munt., despre cafeaua turcească) Cu caimac. *Cafeà gingirlie.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 618, cfr. DELAVRANCEA, V. V. 67, CARAGIALE, M. 288. [Și: **giungiurliu, -ie** adj. (despre oameni) = drăguț, nostim. *Fete giungiurlii*, ap. ȘIO.]

— Din turc. ğiğili „strălucitor, drăguț". TDRG. Cfr. giugiuliu.

GINÍSTRĂ s. f., **GINÍSTRU** s. m. (Bot.) = **drob, drobiță.** PANȚU, PL. [Și: **inístru** s. m. ib., MARIAN, CH. 8.]

— *N.* din germ. **Ginster**, idem.

GINT † s. a. *Race, génération, lignée. Peuple.* — (Traducând pe paleosl. *rodъ* „neam" și înlocuit mai târziu prin „rudă" și „neam") *D[oam]ne, scăpare noao tu eștĭ în gintu și în gintu.* PSAL. SCH. 295 (=... în rudă și în rudă. CORESI, PS. 249). *Înpărățiia ta în toate veacurile și vlădiciia* (= stăpânirea) *ta în toate ginturele și ginture.* ib. 469 (=... în toate neamure și neamure CORESI, PS. 393), cfr. 144, 218, 230, 260, etc. *Câte munci sântu iuo să muncescu gintu omenescu.* CUV. D. BĂTR. II 316, cfr. 350. *Unde ți-e gintul tău și frații tăi?* ib. II 451, cfr. 449. || Popor, mulțime, norod. *Totu gintulu cade-se a se adură.* COD. VOR. 30 (= să se strângă mulțimea. N. TESTAMENT, 1648; trebue mulțime să se adune. BIBLIA, 1688). [Plur. † *ginture.*]

— Din lat. **gens, gentem**, idem. Cfr. dubletul gintă.

GÍNTĂ, GÍNTE s. f. *Race.*—Neam, seminție, viță, rasă, familie. *Ginte barbare.* C. NEGRUZZI, I 201. *Gintea ovreiască.* MAIORESCU, D. IV 648. *Latina gintă.* ALECSANDRI, P. II 333. *Gintă teutonică.* ODOBESCU, II 198. *Născătoare a gintei lui Eneu.* id. III 40. *Gintea irascibilă a autorilor.* I. NEGRUZZI, I 278. [Și (învechit) ghíntă STAMATI, D. | Plur. *ginți* și *ginte.*] —*N.* din lat. gens, gentem, idem. Cfr. dubletul gint.

GINTĂLĂU s. a. (Căș.) v. **jintălău.**
GÍNȚURĂ s. f. v. **ghințură.**
GIOÁLĂ s. f. v. **giol.**
GIOÁRSĂ s. f. (ș. d.) v. **cioarsă** ș. d.
GIOCÁN, -Ă subst. v. **ghiocel.**
GIOGLÉIE s. a. plur. v. **jugleie.**

GIOGOLEÁN s. m. (Bot., Ban.) *Prunus armenica.* Com. LIUBA.

GIOL s. a. (Au jeu d'osselets) *Mise, enjeu.* — (La jocul cu arșice) Numărul de arșice pe care trebue să-l pună la un joc fiecare jucător. *Celalalt trebue să pună și el atâtea arșice... de câte s'a hotărît să fie giolul.* ISPIRESCU, ap. TDRG. ♯ A face (s. a da) puiu de giol = a luà toate arșicele, p. ext. a șterpelì, a furà. ZANNE, P. IV 375. *Le dam puiu de giol la pâni.* GORJAN, H. II 53. *Făceau... câte un puiu de giol cu gâștele și cu purceii de prin islazuri.* ODOBESCU, III 578. *Cu mâinile la piept și cu ochii la puiu de giol:* se zice despre hoții care fac pe smeriții. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 241. [Plur. *gioale și gioluri.* | Și: **gioálă** s. f. = arșic. PAMFILE, J. II 292, III 20. | Derivat: **giolár** s. m. = cel care știe să nemerească bine în arșice. *Reputația lui de giolar eră mare.* GHICA, S. 300. | Verbe: **giolì** și **gelì** (PAMFILE, J. II) vb. IV^a = a face puiu de giol, a șterpelì. *Să nu miroase patrioților a milioane giolite.* JIPESCU, ap. ȘIO.]
— Din turc ğül „totalitate". ȘIO.

GIOLÁR s. m. v. **giol.**
GIOLGIU s. a. v. **giulgiu.**
GIOLÍ vb. IV^a v. **giol.**

GIOMB s. a. *Vase.* — Un vas pentru lapte sau smântână. PAMFILE, I. C. 26. Cfr. ghiob.

GIONÁT s. a. *Jambe.*—(Fam. și peiorativ) Picior, cfr. (z)gaibă. CONV. LIT. XLIV, II 619. *Am să-ți suiu picioarele pe umeri și să-ți cobor capul subt gionate.* DELAVRANCEA, S. 255. *Par'că le-ar fi căzut nasul și gionatele, să vie ei întâi.* id. H. T. 146, cfr. CONV. LIT. XLIV, II 619.

GIONÍE s. f. v. **ghin.**
GIONOÁIE s. f. (Ornit.) v. **ghionoaie.**
GIONT s. a. v. **ghiont.**
GIORÁP s. m. (ș. d.) v. **ciorap** ș. d.
GIOROVÁÍ vb. IV^a v. **ciorovăi.**
GIOVELÓR † s. m. v. **giuvaergiu.**

GIPS s. a. *Gypse.* — Sulfat de calciu hidratat, care, fiind încălzit la 110 grade, se transformă în ipsos. PONI, C. 202, 203. [Și: **ghips** s. a.]
— *N.* din fran.

GIPSÁRIȚĂ s. f. (Bot.) v. **ipcărige.**

GIR s. a. (Comerț) *Endos.* — Semnătură prin care cinevà ia răspunderea unei poliți s. transmite altuia proprietatea ei. *Girurile astea două.* CARAGIALE, T. I 193. [Derivate: girà vb. I^a=a garantà printr'un gir; girânt s. m. = 1° cel ce dă un gir; 2° cel ce răspunde de o publicație. *Orice ziar trebue să aibă un girant răspunzător.* HAMANGIU, C. C. XVII; 3°. (A.-U.)= gerà.]
— *N.* din germ. Giro, idem.

GIRÁDĂ s. f. v. **gireadă.**

GIRÁFĂ s. f. (Zool.) *Girafe.* — Erbivor din Africa, cu gâtul și picioarele de dinainte foarte lungi.
— *N.* din fran.

GIRÁH † s. m. v. **gerah.**

GIREÁDĂ s. f. *Meule* (de foin, de paille...).—(Mold., Transilv.) Șiră (de fân, paie, bucate). CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 62. *Fânul cosit se pune în girezi de 2$^1/_2$ stânjeni de late.* I. IONESCU, M. 527. *Girezi de secară* (id. D. 260), *de paie* (STOICA, SĂM. III 821), *de grâu* (ȘEZ. VII 140). *Alții cărau, alții durau girezi.* CREANGĂ, P. 158. *Grâul... Badea l-a secerat, În girezi l-a adunat.* TEODORESCU, P. P. 144. | (Despre cartofi, sfecle, etc.) Grămadă. *Sfeclele... le va clădi în girezi.* I. IONESCU, C. 237. *Gireadă* [de cartofle]. id. ib. 215. *Girezi de tizic.* PAMFILE, I. C. 394. [Plur. *girezi.* | Dial. *jireadă* ECONOMIA, 65, MARIAN, NU. 171. | Și: **girádă** s. f. *O giradă de paie.* JARNÍK-BÂSEANU, D. 339, (+*șiră*) **șireádă** s. f. SBIERA, P. 160/$_{11}$, 200/$_{27}$.] Cfr. jurubiță.

GIRÉC s. m. v. **direc.**
GIRÉD, GIRÉT, GIRÍT s. a. v. **gerid.**

GIRITÍC s. m. *Nabot.* — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) O mână de om, un pipernicit, un închircit că de-abiă-l vezi. Com. G. NISTOR. Cfr. ghibirdic, gâbârdeciu.

GIȘTÍ vb. IV^a refl. v. **vișteì.**

GISTRUÍ vb. IV^a. *Faire naufrage.*—(Despre corăbii) A se înnecà. *Trimis-a Dumnezeu... pe mare un vânt greu și marea o-a 'nvăluit, Corăbiile au gistruit.* MARIAN, NU. 812, cfr. SEVASTOS, N. 137/$_3$.
— Variantă a verbului agest(r)ì. TDRG.

GITÁR(IU) s. a. v. **șiștariu.**
GITIOÁN, -Ă adj. v. **hition.**
GITRUÍ vb. IV^a. v. **vitruì.**

GITUÓS, -OÁSĂ adj. *Gourmand.* — Hrănaciu, mâncăcios (ION CR. II 79), cfr. mâncău, gămân, folte. [Pronunț. *-tu-os.*]
— Etimologia necunoscută. (Poate, înrudit cu slav. *žito* „grâu, bucate").

GIUBEÁ s. f. Sorte de *vêtement.* — Haĭnă largă de postav (adeseori căptușită cu blană) purtată pe vremuri de boieri de-asupra anteriului s. de boieroaice sub biniș (ȘIO.). Astăzi se mai poartă de preoții bătrâni, (pe alocuri) de țărani (H. II 31) și de țărance (ib. I 239, II 262, V 5, X 261, 500). *Să iei materie de o giubeà* (a. 1780). IORGA, S. D. VI 114. *Giubeaoa... este cu jder.* ib. 18. *Un rând de straie... și giubè.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 262/$_{11}$. *Învălit până la ochi cu o giubeà de postav albastru blănită cu blană de râs.* FILIMON, C. I 601, cfr. C. NEGRUZZI, I 16. *Giubeà lungă!* ALECSANDRI, T. 68. *Și 'n giubeà s'a îmbrăcat.* TEODORESCU, P. P. 262, cfr. 321, 323^b. *Își pierdeà giubelele.* MAT. FOLC. 81; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 270, VASILIU, C. 121, ȘEZ. IV 189/$_9$. [Diminutive: **giubelúță** s. f. *Aveà antereu, giubeluță...* I. NEGRUZZI, III 10. *Streșioara-mi pică, Giubeluța-mi strică.* TEODORESCU, P. P. 313, **giubelúșă** s. f. MAT. FOLC. 262; (+ *scurteică*) **giubéică** s. f. (Ban.) = scurteică, ap. ȘIO. | Derivat (învechit): **giubelíu** s. m. = boier cu giubeà, fig. cu idei ruginite, retrograd. *Un giubeliu... care nu mai văzuse... teatru.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]
— Din turc. ğubè, idem. Cfr. dubletele șubă și jupon.

GIUBÉICĂ s. f., **GIUBELÍU** s. m. } v. **giubeà.**
GIUBELÚȘĂ, GIUBELÚȚĂ s. f. }
GIUBÉN s. a v. **joben.**

GIÚBRĂ s. f. *Veste* (de peau, sans manches).— Pieptar de piele, fără mâneci, cfr. bundă. (Toracu-M., Torontal). VICIU, GL. Cfr. giubeà.

GIUBURLÚC s. a. (Îmbrăc.) Sorte de *vêtement.*— O haină bărbătească. H. XI 351.

GIUDEÁ † s. f. *Lance.* — (Turcism) Sulița, lance. *Alții l-au împuns cu giudealele.* MAGAZ. IST. IV 356/15. — Din turc. **ğida,** idem.

GIUGEÁ † s. m. *Nain.* — (Turcism) Pitic. *Romandi Părcălabul, un giugeà, un om pocit.* BELDIMAN, TR. 341. — Din turc. **ğüğe,** idem.

GIUGIÚC adj. invar. *Charmant.* — (Turcism, fam.) Drăguț, plăcut, nostim, cfr. giungiurliu. *Alesesem o măscuță giugiuc.* MARION, ap. ȘIO. — Din turc. **ğüğük,** idem.

GIUGIULEÁLĂ s. f. v. **giugiulì.**

GIUGIULÍ vb. IV[a]. *Caresser.* — Trans. A desmierdà (pe cinevà) cu vorbe drăgăstoase, mângâindu-l cu mâna, a răsfățà. *Îl mângâè, îl giugiulì.* GORJAN, H. IV 74, cfr. PANN, P. V. II 97. *Îl giugiulì, îl desmierdă.* ION CR. II 116. *Peste zi să-l giugiulesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 126, cfr. RETEGANUL, P. V 12/17, FUNDESCU, L. P. 90/15, PĂSCULESCU, L. P. 162, 163. || Refl. (Despre câni) A se gudurà. *Se mai giugiulì câinele cât se giugiulì, și odată o luă pe picior îndărăt.* MERA, B. 188 | (Despre păsări) A se drăgosti. *Pasări... Ciripind cu ciocu'n soare, giugiulindu-se cu-amor.* EMINESCU, P. 67, cfr. ISPIRESCU, L. 230. *Se giugiuliră ca niște porumbei.* FUNDESCU, L. P. 52. [Derivate: **giugiulíre** s. f.; **giugiulít** s. a. *O fată mare se mai lasă și ea mai la un sărutat,... mai la un giugiulit.* DELAVRANCEA, S. 15, **giugiulitúră** s. f. *Mai fă-i cu coada ochiului, mai spune-i câte-o giugiulitură.* CONV. LIT. ap. TDRG.; **giugiuleálă** s. f. *Dascălul uitându-se la ea cu ochii galeși și cu giugiuleli, îi zise:* ...ISPIRESCU, L. 270.]
— Etimologia necunoscută. (Răspândirea cuvântului în Ardeal face neprobabilă derivarea din turc. **ğiğili** „drăguț, plăcut", cfr. gingirliu, gigea, giugiuc și guguli).

GIUGIUMĂ s. f. (Bot.) = **ismă-bună.** PANȚU, PL.

GIUGLĂU s. m. Nom de *chien.* — Nume de câine ciobănesc. H. IV 156.

GIUGLÉIE s. f. plur. v. **jugleie.**
GIUÍ vb. IV[a] v. **joì.**

GIULGIU s. a. 1°. *Toile fine.* 2°. *Linceul.*
1°. Pânză subțire fină. *Giolgs*=syndon. ANON. CAR. *Voinicul și-au desbrăcat cămeașa cea subțire care erà de giolgiu.* SBIERA, P. 68/4. *Nănașa duce finului... o bucată de giolgiu, numită crușmă.* MARIAN, NA. 175. *Un vânăt giulgiu se 'ncheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, P. 263. *Își adunà giolgiul homăltoc.* AGÂRBICEANU, LUC. IV 108. *Cumpără giolgiu și fac vălitoarea gata.* BREBENEL, GR. P., cfr. BIBICESCU, P. P. 271. | Fig. *Fantasmă învelită c'un giulgiu de albă ceață.* ALECSANDRI, P. I 339. *Totul se îmbrăcase într'un giulgiu de ger și de întristare.* ODOBESCU, III 208/10. *Biserica e acoperită de un giulgiu de sculptură minunată.* IORGA, C. I. II 36.
2°. Spec. Pânza în care se înfășoară trupul unui mort, cfr. păioară, lințoliu. *Înfășurându-l cu giulgiu, îl puseră într'un sicriu.* MINEIUL (1776) 93,2. *Luară trupul lui Isus..., îl înfășurară în giulgiu.* MARCOVICI, D. 131. *În Munții apuseni ai Transilvaniei trupul mortului se acopere asemenea cu o pânză albă... care se numește giulgiu.* MARIAN, Î. 247. *Ca un giulgiu mortuar.* C. NEGRUZZI, I 270. *Trupul dumnezeesc În giulgiuri îl vor înfășà.* TEODORESCU, P. P. 107. | P. ext. Cearșaf, prostire cu caro se acopere un mort pe față sau pe corp. *Fața lui cu giulgiu legat.* ANTIM, P. 167. *Se mai pune peste întreg corpul mortului... o pânză albă și curată de casă... care se numește giulgiu.* MARIAN, Î. 85.
[Plur. *-giuri.* | Și: **giolgiu** s. a., **ghiolciu** s. a. *Iie de ghiolciu.* BIBICESCU, P. P. 180, **ajólgiu** s. a. JAHRESBER. IV 325, **golgiu** s. a. *Ile* [femeilor din Boziaș] *sânt din golgiu.* MOLDOVAN, Ț. N. 328. | Verb: (formație personală) **ginlgiuì** vb. IV[a] = a acoperì, a învălì cu giulgiul. *Luna giulgiuește cu alba ei zăpadă.* ALECSANDRI, P. II 298.]
— Din ung. **gyolcs,** idem.

GIULGIUÍ vb. IV[a] v. **giulgiu.**

GIULÚȘ † s. a. *Avènement au trône.*—(Turcism) Urcare pe tron. *Zorbalele cerură .. giuluș de alt împărat nou.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 274/10. [Plur. *-lușuri.* | Compus (turc. *ğülus-name*): † **Giuluș-nameà** = scrisoare oficială prin care se notifică urcarea pe tron a Sultanului. *Trimise soli la Becin cu giulusinamè către împăratul Leopold.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 269/6.]
— Din turc. **ğülus,** idem.

GIUMÁG s. a. v. **ciomag.**
GIUMĂNÁRE s. f. v. **gemănare.**
GIUMBÍR s. a. (Îmbrăc.) v. **cimbir.**

GIUMBÚȘ s. a. *Bouffonnerie.* — (Turcism) Caraghiozlâc, comèdie, năzdrăvănie, cfr. ghiduși e. *Dispariția lui* [Mitu Boierul]... *erà o pagubă reală pentru atâția amatori de giumbușuri.* CARAGIALE, S. 76, cfr. ib. S. N. 11. *Făceà felurimi de giumbușuri, se da peste cap, se tăvăleà pe jos.* TELEOR, ap. ȘIO. *În sfârșit o „trupă" de ceauși... veneau după masă... ca să spuie giumbușuri în bucăți de fraze luate din toate limbile.* IORGA, C. I. I 186. [Plur. *-buși.* | Și: **gimbiș** s. a. = (Oltenița) grație Com. M. CHIRIȚESCU. *Șolduri lepădate cu gimbiș* (= cu multă grație) *în afară de beteliile strânse.* id. CONV. LIT. XLV 365. | Abstracte: **gimbișlâc**=grație Com. M. CHIRIȚESCU, **giumbușlâc, giumbușlúc** s. a. *Tumbele și giumbușlucurile delfinilor.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 192. | Diminutiv: **giumbușél, -eà** adj. = frumos (PAMFILE, J. II); comedios, hazliu, poznaș, care face giumbușuri, năzdrăvănii. *Ariciul e mititel, Mor fetele după el, Că e mic și giumbușel.* PÂRVESCU, H. 15. | Adjectiv: † **giumbușlău, -ie** = doritor de giumbușuri, căruia îi plac giumbușurile. POLIZU.]
— Din turc. **ğümbüš** „petrecere".

GIUMBUȘÉL, -EÁ adj.
GIUMBUȘLÂC s. a.
GIUMBUȘLĂU, -ÍE adj.
GIUMBUȘLÚC s. a.
} v. **giumbuș.**

GIUMÉRT, -Ă † adj. *Généreux.* — (Turcism) Darnic generos, galantom. *Cel giumert pururea în lipsă se află.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 223, cfr. ib. 221. — Din turc. **ğömert,** idem.

GIUMUNÁRE s. f. v. **gemănare.**
GIÚNERE s. m. v. **ginere.**
GIUNGIURLÍU, -ÍE adj. v. **gingirliu.**

GIURGÍNĂ s. f. 1°. *Géorgienne.* 2°. *Ronde turque.*
1°. Femeie din Georgia (în Caucaz). *O Giurgină, ți-alesei Cu frumsețe minunată.* PANN, H. 86.
2°. Un fel de horă turcească, cu fel de fel de schime caraghioaze. | Fig. **A jucà giurgina**=a duce

pe cinevà de nas. *Să nu dea peste vr'o muierușcă care să-l joace giurgina.* ISPIRESCU, ap. ȘIO.
[Și: (Oltenia) *A jucà* **gherghina** = a fi belșug (se zice când merge anul bine și toată lumea e veselă). ZANNE, P. IV 413.]
— Din turc. **ğurğina** „un dant extravagant". SAMY-BEY.

GIURGÍU s. a. — (În expresia) *Cu părul făcut giurgiu* = zbârlit. RETEGANUL, CH. 12. — Cfr. ciurlă.

GIURGIUVEÁ s. f. v. cerceveà.

GIURGIUVEÁN, -Ă și **-CĂ** adj., subst. *Habitant de Giurgevo.* — (Locuitor) din Giurgiu.
— Derivat din bulg. **Ğurğevo**, prin suf. moțion. *-ean, -eancă.*

GIURÓIU s. a. v. șiroiu.

GIUVAÉR s. a. *Bijou.* — (România) Podoabă prețioasă lucrată în metal (aur, argint) și pietre scumpe, (înlocuit în mare parte prin neol.) bijuterie; cfr. (pop.) nestemată, (vechiu) sculă. *Acest giuvaer e bun pentru o femeie.* C. NEGRUZZI, III 421. *Mă iubește pentru juvaeruri.* ALECSANDRI, T. 752. | Fig. (Adesea ironic, despre un lucru bun s. o persoană cu calități excelente, cfr. sculă). *N'o să aflu între-ai noștri vre un falnic juvaer?* EMINESCU, P. 245. *Să nu pierzi din mână un giuvaer* (= ginerele) *ca acesta!* ISPIRESCU, L. 291. [Pronunț. *-va-er.* | Plur. *-ere* și *-eruri* și (cu înțeles col. < n. -grec. τζοβαερικά) *giuvaericale* (cu sing., rar) **giuvaericà** s. f. *Giuvaericà, mărgăritar i ceasornic* (a. 1792), ap. ȘIO. *Diadema de diamant și alte giuvaericale.* FILIMON, ap. TDRG. *Își aduc... ultimele giuvaericale.* VLAHUȚĂ, ib. | Și: (Mold., hiperurbanism) **juvaér**.]
— Din turc. **ğevahir**, idem.

GIUVAERGÍU s. m. *Bijoutier.* — (România) Negustor de giuvaere, (înlocuit în parte prin neol.) bijutier, (Transilv.) argintar. *Am mai primit diamanticale de tot felul, de la cei mai vestiți giuvaergii din Stambul.* FILIMON, ap. ȘIO. *Mă iubește pentru juvaeruri, par'c'aș fi juvaergiu.* ALECSANDRI, T. 752. *Giuvaergiul bun își cunoaște diamantul.* ZANNE, P. V 311. [Pronunț. *-va-er-.* | Și: (Mold., hiperurbanism) **juvaergíu** s. m., (după it. *giovelliere*) † **giovelór**, adecă negustătoriu de petre scumpe. ȘINCAI, HR. III 116/18.]
— Din turc. **ğevahirği**, idem.

GIUVAERICÁ s. f. v. giuvaer.

GIÚVAN † s. m. *Mignon.* — Pederast, buzerant *Zic unii să fie fost giuvanŭ, fiind frumușĕl.* MAG IST. I 316/17.
— Din ital. giovane.

GIUVREÁ s. f. v. **gevreà.**
GÍVĂR s. m. (ș. d.) v. dever ș. d.
GIVÓRNIȚĂ s. f. v. viforniță.
GÍZĂ s. f. (Iht.) v. vizà.

GLACIÁL, -Ă adj. *Glacial.* — De gheață, rece ca gheața, ghețos. Fig. *Ce glacială tristeță!* VLAHUȚĂ, D. 134. [Pronunț. *-ci-al.* | (Familia: **glaciár, -ă** adj. (Șt. nat.) *Sălbatici ai perioadei glaciare* [= în care s'au format ghețarii]. ODOBESCU, III 114.]
— *N.* din fran.

GLADEȘ s. m. (Bot.) v. gladiș.

GLADIATÓR s. m. (Antic.) *Gladiateur.* — Sclav care (la Romani) se luptà în arenă contra altuia de același fel s. contra animalelor sălbatice. [Pronunț: *-di-a-.*]
— *N.* din lat. gladiator, -em, idem.

GLĂDICIU, GLADIJ s. m. (Bot.) v. gladiș.

GLADIȘ s. m. (Bot.) *Érable* (*Acer tataricum*). — Arbore sălbatec (H. I 96, III 305, 398, X 85, XVI 412) mic, cu flori albe și fructe cu aripi scurte și roșii, verigariu (BARCIANU). PANȚU, PL. [Și: **glădiș** s. m. GRECESCU, FL. 149, 471, **gladeș** s. m. = mosdrean H. XIV 373. *Un soiu de salcă ce se numește gladeș.* LIUBA-IANA, M. 69, **gladij** s. m. H. XI 516, **glădicius**. m. *Gard viu... format de copăcei ghimpoși, mărăcini de tot neamul și glădici.* GHICA, S. 534.]
— Etimologia necunoscută. Pare a fi o formă stâlcită a termenului latinesc *Gleditschia triacanthos* = un fel de salcâm, numit „plătică".

GLAF s. a. (Arhit.) *Rainure.* — Săpătură făcută cu dalta în lungime sau în spirală. *Stâlpi scobiți cu glafuri și cu flori.* ODOBESCU, I 127, cfr. 335, 388, II 151. *Fusul stâlpului e cu glafuri lucrate în spirală.* CONV. LIT. XLII 105. *Sânurile sânt mici, în arc de un sfert de circumferință, formând mai mult un glaf al ferestrelor.* MON. IST. II 71. [Plur. *glafuri.* | Verb: **glăfui** vb. IV[a] = a face glafuri. DDRF.]
— Din bulg. **glabъ**, idem. TDRG.

GLĂFUÍ vb. IV[a] v. glaf.

GLAG s. a. *Coin de rue.* — (Lățunaș, lângă Verșeț). Capăt, colț de stradă. *Casă în glaguri.* VICIU, GL. [Plur. *glaguri.*]
— Poate, precum crede VICIU, GL., cu asimilare din **glav* < sârb. *glava* „cap".

GLAGÓL(E) s. a. v. glagore.

GLAGOLÍTIC, -Ă adj. *Glagolitique.* — *Alfabetul glagolitic*, derivat din minuscula grecească (probabil de către Chiril) și întrebuințat la început (secolul IX) în literatura bisericească slavă a Bulgarilor și Croaților, a fost înlocuit de Bulgari prin alfabetul chirilic încă de prin secolul XII și se mai păstrează astăzi numai la câtevà comunități catolice din Croația.
— *N.* din fran.

GLAGÓRE s. a. 1°. *Quatrième lettre de l'alphabet cyrillique* 2°. *Intelligence, raison.*
1°. A patra literă din alfabetul chirilic (r).
2°. (Fam.) Minte, pricepere, isteține, cfr. doxă. CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. *Am eu glagole în cap.* PANN, P. V. III 127. *Nu vezi tu că dacă nu-i glagore'n cap, nu-i, și pace bună.* CREANGĂ, A. 13. *Unul din ei, mai cu glagori în căpățână, numai că începù a răcni.* ȘEZ. VII 26. [Plur. (rar, ad 2°) *glagorii. A avut minte bună, glagorii sau doxe bune.* H. IV 58. | Și: (ad 1°) **glagól** s. a., (ad 2°) **glagóle** s. a. *(glagoli* ION CR. III 278), **glagórie** s. f. Despre acei care se poartă bine și merg progresând, poporul zice: are cap, *are glagorie.* H. II 33.]
— Din paleosl. **glagolъ** (propriu: „cuvânt"; pentru înțelesul 2°, cfr. bulg. *glagoliv* „vorbăreț, isteț").

GLAGÓRIE s. f. v. glagore.

GLÁJĂ s. f. (Ungurism, în Transilv. și Mold.) = sticlă.
1°. (Material, cfr. geam) *Ciasornicu aceasta să-i [pui] glaja* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 156. *Pe munți de glajă (sticlă).* ȘEZ. II 146/2.
2°. (Vas, cfr. șip, butelie, garafă, flacon) *Glaja încă mult ajută, Când o pot vedeà umplută.* MARIAN, NU. 510, cfr. SEVASTOS, N. 290. *Merge el însuși la crâșmăreasa cu trei glăji.* RETEGANUL, P. III 87/3. *Glaje neagră.* idem, CH. 50. *Glaja cu vin.* ȘEZ. VIII 187.
[Derivate: **glăjár** (dial. *glăjer)* = fabricant, negustător de sticlă, geamgiu; **glăjerie** = fabrică de sticlă, sticlărie. LB. *Glăjeria de la Cârțișoara.* TURCU

E. 169. | Diminutive: **glăjúță** s. f. MARIAN, SA. 192, RETEGANUL, P. III 83/9, **glăjíță** s. f. JAHRESBER. X 190.]
— Din germ. Glas, idem.

GLĂJÁR s. m., **GLĂJERÍE** s. f. v. glajă.
GLÁJIE s. f. v. eclejie.
GLĂJÍȚĂ, GLĂJÚȚĂ s. f. v. glajă.

GLÁM s. m. 1°. *Fil embrouillé, tas.* 2°. *Grand ou gros morceau.* 3°. *Terre argileuse.* 4°. *Stalagmite.*
1°. Ață încâlcită, grămadă: *Șarpele se face glam, ca să-și ascundă capul, când dai în el.* LIUBA.
2°. O bucată mare de cevă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.
3°. Pământ lutos, argilos. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.
4°. Stalagmită. BARCIANU.
[Și: **glămâiu** s. a. = o bucată de lemn gros retezat la capete. ȘEZ. II 24b/2; **glămâie** s. f. = movilă. N. REV. R. (1910) 86. | Cu alt sufix: **glămăcioácă** s. f. = gămălia din capătul unui băț. ION CR. II 277.]
— Dacă înțelesul fundamental e „măciulie, boț", atunci forma *glămâie* poate fi de aceiași origine cu *gămălie*, iar dacă înțelesul fundamental e cel de „movilă", pare a fi un derivat din *gâlmă*, cfr. *ghelmeă* (cfr. rus. *komlja* „capătul gros al unui băț", slov. *komolec* „movilă", paleosl. *gomola* „boț", etc., cfr. BERNEKER, SL. WB. 326, 554).

GLĂMĂCIOÁCĂ, GLĂMÂIE s. f. } v. glam.
GLĂMÂIU s. a. }

GLÁMNICĂ s. f. — Șervet răsucit în formă de colac; se pune pe cap când duc femeile de mâncare; se pune și peste pântece când cinevă e tare amărît. (Fig.) *Cu glamnică la inimă.* = topit de durere. *A pus glamnică la inimă săracu!* RĂDULESCU-CODIN. [Și: **glávnică** s. f. *Glavnice de pânză.* PISCUPESCU, O. 252, cfr. 155, 224.]
— Din slav. **glavnikъ** (din *glava* „cap", cfr. bulg. *glavnik* „căpețel").

GLĂMUJDÍ vb. IV^a. v. grămujdà.

GLÁNDĂ s. f. (Șt. nat.) = ghindură. [Derivate: **glándulă** s. f., **glandulár, -ă, glandulós, -oásă** adj. = de natura unei ghinduri.]
— *N.* din fran.

GLÁNDRĂ s. f. Sorte de *mets.* — Un fel de mâncare de oameni săraci, făcută din mămăligă prăjită, apă rece și sare. ȘEZ. V 74/33.

GLANG adv. *En haut, dans l'air.* — Sus, înalt. *A bătut mingea glang; aruncă piatra glang* (Cacova, lângă Aiud, Transilv.). VICIU, GL.

GLÁNGUR s. m. și adj. m. v. grangur.

GLANȚ s. a. *Cuir verni.* — (Învechit, pop.) Piele de lac. *Botine de glanț.* C. NEGRUZZI, III 58. *Papuci pe glanț.* SEVASTOS, P. P. 128. *Papucii glanț.* ȘEZ. VIII 61. [Plur. *glanțuri.* | Verb: **glănțuì** vb. IV^a = a scoate lustru. JAHRESBER. X 190.]
— *N.* din germ. Glanz „lustru".

GLAS s. a. 1°. *Voix.* 2°. *Parole.* 3°. *Voix (suffrage).* 4°. *Nouvelle.* 5°. *Gamme* (de musique orientale).
1°. (Cuvântul popular pentru neol. voce) Când vorbim despre *glasul* cuivă, nu ne gândim la cuvintele ce le exprimă *(în curte se aude un glas:* cinevă vorbește, cântă, șoptește, râde, etc. în curte), ci numai la impresia acustică ce ne-o dau sunetele produse de organul vocal al cuivă, cu timbrul lui particular și individual (cfr. organ), având în vedere cu deosebire muzicalitatea lui *(are glas bun* = cântă frumos). De fapt, foneticește, *glasul* este produs prin vibrarea coardelor vocale încordate (despre cel ce șoptește s. vorbește răgușit se și zice că *vorbește fără glas).* Pentru poporul nostru, *glasul* face vorba distinctă *(vorbește mai cu glas!* = vorbește mai tare, mai deslușit). *Rădicară glasulu său grăind.* COD. VOR. 43/5. *Grăi glasu* (= o ființă nevăzută) *cătră ei.* CUV. D. BĂTR. II 417. *Mi-au audzît Domnul glasul de plânsoare.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Cu glas striin grăind lor D[umne]zău.* BIBLIA (1688) 8/8. *Strigă cu glas mare* (= tare), *zicând...* MINEIUL (1776) 161^1/2, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 157, DRĂGHICI, R. 46, ALECSANDRI, P. P. 65/2. *Răsună casa de glasurile lor.* DRĂGHICI, R. 107. *Glasul i se taie.* KONAKI, P. 87. *Tușî spre a-și drege glasul.* C. NEGRUZZI, I 8, cfr. 245, ALECSANDRI, P. I 210. *Simt glasul cum îmi seacă.* EMINESCU, P. 201. *Avea atâta dor în glas!* COȘBUC, F. 157. *Eu o cunosc de pe glas.* CREANGĂ, P. 22. *Prefăcându-și glasul...* id. ib. 202. *El o lăsat glas.* ȘEZ. II 90/23. *Îmi vine să slobod glas* (= să țip, să răcnesc). ȘEZ. V 75/30. *Glas melodios* (ALECSANDRI, P. I 210), *subțiratic* (CREANGĂ, P. 200), *pițigăiat* (ISPIRESCU, L. 100), *slăbănogit* (id. ib. 10), *gros* (ȘEZ. IV 180/22), *plin de lacrămi* (EMINESCU, P. 202), *glasuri stinse* (ALEXANDRESCU, M. 10), *muierești* (BIBICESCU, P. P. 323). || P. ext. (Despre animale, aproape numai despre cele cântătoare) *Zburau țipând cucori pe sus cu glas tânguitor.* COȘBUC, F. 77. *Glasul cucoșului.* CREANGĂ, P. 68. (Neobicînuit) *Lătrat cu glas de zimbru.* EMINESCU, P. 204. *Mieii... alergà spre întâmpinarea ei, arătându-i prin glasuri și săltări o nespusă mulțămire.* DRĂGHICI, R. 102. | (Despre instrumente muzicale) Ton. *Întru glasurele cimpoilor.* COD. VOR. 158/14, cfr. CUV. D. BĂTR. II 452. *Tânguiosul glas de clopot.* EMINESCU, P. 183, cfr. ALECSANDRI, P. I 198, COȘBUC, F. 118. *Glasul fluierului.* EMINESCU, N. 11. | (Despre natură) *Glasul unei ape.* ALEXANDRESCU, M. 26, cfr. CREANGĂ, A. 31. *Glasul vechilor păduri.* EMINESCU, P. 6. || Fig. *Glasul destinului* (I. NEGRUZZI, VI 466), *al conștiinței.* || Spec. Strigăt (de durere, de desnădejde, etc.), tânguire, bocet (cfr. glăsi). *Multe lacrimi eră, cât se auzeà glasurile la cer.* NECULCE, LET. II 454/8. *De foame și de glasuri cei mai mulți leșinașe.* DOSOFTEIU, V. S. 31/2. # (În legătură cu verbe ale strigării, p. ext. și cu altele) **Într'un** (s. † cu un) **glas** = de odată, împreună, fig. de acord, în unanimitate. *Cu toții, într'un glas făceà întrebare.* DRĂGHICI, R. 107. *Într'un glas am fost la aceasta cu tine.* PANN, E. III 83. *Cu un glas... a voastră prăznuire săvârșim.* MINEIUL (1776) 77^1/1. † **A-și da glas cu cinevà** = a se înțelege, a se pune de acord. *Ion-vodă și-au dat glas cu Cazacii să se pedestrească toți.* GR. URECHE, ap. TDRG. **A da glas cuivà** = a chemà pe cinevà. Com. I. PAVELESCU. **I-a pierit glasul** = nu mai are ce răspunde, a pus botul pe labe. ZANNE, P. II 577.
2°. † Cuvânt, cfr. graiu. *Pomenind acel fericit glas a s[v]âtului Iov, adecă D[umne]zău au dat, D[umne]zău au luat.* DOSOFTEIU, V. S. 55/2. *Îndată cu aceastea glasuri răpăosă cuconul.* id. ib. 28. *Trebue să știm că numele Loghica iaste glas elinesc.* LOGHICA, ap. GCR. II 253/8.
3°. (Învechit, pop.) Vot. *Alegerea deputaților... s'au făcut... prin cumpărarea glasurilor cu bani.* URICARIUL, X 3/8. *Boierii... ajunsese a nu mai aveà glas în stat.* GHICA, S. 294. *Cu toate glasurile* = unanim. PONTBRIANT. || Cerere. *După glasul oștirii, nu-l vor primì pre dînsul să le fie Domn.* MUSTE, LET. III 51/34.
4°. † Veste. *Mihaiu priimì glas de la... Udrea că... s'a lovit de față cu Afis-pașà.* BĂLCESCU, M. V. 185. *La mine trimite glas, că eu voiu trimite cărți pre la boieri să se gătească de oaste.* ALEXANDRIA, 4.
5°. (În muzica orientală) Din cele douăsprezece game ale muzicii antice, biserica orientală a menținut opt (muzica apuseană s'a restrâns la două:

cea majoră — ionică — și cea minoră — eolică —), care se numesc *cele opt glasuri* (cfr. octoih). Cu timpul, adăogându-li-se anumite cadențe melodice, aceste opt game au degenerat în opt melodii fundamentale, după care se cântă toate cântările noastre bisericești. Com. G. DIMA. *Glasuri... bisericești.* URICARIUL, VII 52/$_{27}$. *Cântà din ohtoic glasul al optulea.* ALECSANDRI, T. 10. *Știà el glasurile pe din afară.* CREANGĂ, A. 9. *Spre a fi dascăl se cer[e]... să cunoști cele opt glasuri.* SLAVICI, N. 158. *Pe glasul al șaptelea* = cu voce ridicată, ascuțită. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. IV 376. || Un fel de capitole în care se împărțesc unele cărți bisericești. *Condac, glas 4.* CALENDARIU (1814) 6. *Glas 8.* MINEIUL (1776) 15^{1}/$_{1}$.

‡ **Glasul cucului** (s. mărgica cucului s. somnișor) = verigueța de ouă a fluturelui numit inelar. MARIAN, INS. 285, O. I 44.

[Plur. *glasuri.* | Diminutive (adesea cu înțelesul de „glas slab"): **glăsúț** s. a. ALECSANDRI, P. P. 114/$_{8}$; **glăsciór** s. a. EMINESCU, N. 82, cfr. MAT. FOLC. 20, ISPIRESCU, L. 294; **glăsurél** s. a. MARIAN, Î. 478, cfr. GRAIUL, I 113, **glăsușór** s. a. ap. TDRG.]

— Din paleosl. **glasъ**, idem.

GLĂSCIÓR s. a. v. glas.

GLĂSÍ † vb. IV^{a}. 1°. *Se lamenter.* 2°. *Chanter.* 3°. *Parler.*

1°. A se tângui, a se plânge, a se bocì (cu glas tare). Intrans. *Plângeà toți și glăsiià.* VARLAAM, C. 339. *Un glas mare strigând și glăsind după H[risto]s.* idem, 304. | Refl. *Cu lacrămi să glăsiià.* idem, 213/$_{2}$. *Te glăsești tare ca marea când rage.* DOSOFTEIU, PS. 140. *Mult plâns feaceră glăsîndu-să.* id. V. S. 160. [Și azi încă în Orlat, în Transilv. MARIAN, Î. 144.]

2°. A cântà. *Cântătoriul glăsì* (= cocoșul cântă). TETRAEV. (1574) 250. *Glăsiți cu mene fecioare.* VARLAAM, C. 117. || A sunà. *Bucine glăsì-vor foarte cu îngerești d[u]hure.* CORESI, E. 27/$_{17}$.

3°. A grăì, a vorbì. *Auziră că evreiască limbă glăsì către'nșii.* COD. VOR. 37/$_{2}$ (= grăind lor. N. TESTAMENT 1648; strigà lor. BIBLIA 1688). *Idolii limbilor... nu glăsesc cu grumazul său.* CORESI, PS. 322. *Glăsiià cu un glas.* BIBLIA (1688) 311.

[Și (ad 1°): **glăsà** vb. I^{a} refl. *Eu am prins a mă glăsà Și-a strigà cu glas mare.* MARIAN, V. 220. | Derivat: **glăsitóriu.** *De Dumnezeu glăsitoriu* (= paleosl. bogoglasьnъ) *evanghelist Mathei.* CORESI, ap. GCR. I 30.]

— Din paleosl. **glasiti**, idem. Cfr. glăsuì.

GLÁSNIC, -Ă † adj. 1°. *Voyelle.* 2°. *Célèbre (?).*

1°. (În expresiunea gramaticală) *(Slovă) glasnică* = vocală, (negativul) *neglasnică* = consonantă. *Limba românească are 41 de slove care se împart în trei soiuri: glasnice, neglasnice și glasnico-neglasnice.* C. NEGRUZZI, I 8.

2°. Cunoscut, renumit s. orator (?) *Acesta glasnic în toată lumea dascăl* [= Ioan Gură-de-aur]. DOSOFTEIU, V. S. 122/$_{2}$.

— Derivat din **glas**, prin suf. adj. *-nic* (cfr. bulg. *glasen*, idem).

GLÁSTĂRĂ s. f. v. glastră.

GLÁSTRĂ s. f. *Pot à fleurs.* — (Munt.) Ghiveciu, vas de flori, saxie. *Glastre cu flori.* FILIMON, C. II 59. *Pe podele, între glastre.* EMINESCU, P. 252. *În glastră râde floare lângă floare.* IOSIF, P. 18. *Seamănă grâu în câte o strachină (sau glastră) cu pământ.* MUSCEL, 90. [Și: **glástără** s. f. ap. TDRG.]

— Din n.-grec. γλάστρα, idem.

GLĂSUÍ vb. IV^{a}. 1°. *Se lamenter.* 2°. *Chanter.* 3°. *Dire. Correspondre.*

1°. Refl. A se văietà, a se tângui, a se plânge, a se bocì (cu glas tare). *Și se glăsuià, Și se frăsuià.* TEODORESCU, P. P. 360^{b}. *Ce mi te tânguești, De ce mi te glăsuești.* PÂRVESCU, H. 65, cfr. MARIAN, V. 76.

2°. Trans. și intrans. A cântà, a intonà. *Glăsuești dumnezeeștile cântări.* MINEIUL (1776) 3^{1}/$_{2}$. *Un bondar rotund în pântec... glăsuește 'ncet un cântec.* EMINESCU, P. 196. *Dă-mi tu mie glasul tău, Să glăsuesc cu el eu!* MARIAN, Î. 178.

3°. A cuvântà. *Asta o s'o glăsuesc,... Și lx toți o s'o povestesc.* PANN, E. II 139. *Firea glăsuește'n mine.* BELDIMAN, O. 15. *Mihaiu-vodă glăsuește...* ALECSANDRI, P. II 250. *Feciorii... știau ce glăsuise tatăl lor, când îi ieși sufletul.* ISPIRESCU, L. 253. *Țiganul începe a glăsuì.* ȘEZ. V 81/$_{31}$. | † A rostì. *Aceste slove se glăsuesc cu gura deschisă.* GOLESCU, ap. TDRG. || Fig. (Despre un text) A spune, a sunà (tot așà bulg. *glasjù*). *Toate moșiile din ocolul Vrancei au fost... moșteniri a răzeșilor Vrancei, iar nu moșii domnești, precum glăsuește hrisovul.* URICARIUL, II 2/$_{2}$. *Iată ce glăsuește o zicătoare.* ISPIRESCU, L. 273. | (Prin elipsa lui *la fel*) A corespunde, a coincide. *Neglăsuind tălcuirea cu textul* [din care a fost tradusă cartea]. PRAVILA, C. IX.

[Derivate: **glăsuíre** s. f. = cuvântare, intonațiune, cântare; (învechit) text. *Glăsuire de laudă toți să cântăm.* MINEIUL (1776) 85. *Auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.* EMINESCU, P. 193. *Pravilele se cuvine a fi cu cea mai lămurită glăsuire.* PRAVILA C. IX. *Glăsuirea a aceeași obștești anaforale.* URICARIUL, III 11/$_{15}$. *Arătăm de obște într'o glăsuire* [= într'un glas]... *socotința noastră.* URICARIUL, I 7/$_{21}$. *S'au aflat două hrisoave domnești tot într'o glăsuire* (= în concordanță). ib. II 23/$_{22}$. *Poftesc într'o glăsuire* (= unanim) *pedeapsa lui toți.* PANN, E. I 115. *Toți fură într'o glăsuire* (= de acord). ISPIRESCU, L. 353/$_{25}$, cfr. 67, 215; **glăsuitór, -toáre** adj. *Adunarea trâmbițelor celor bine glăsuitoare.* MINEIUL (1776) 68,$_{2}$. *Păsările... cele dulci glăsuitoare.* PANN, E. I 53. † *Glăsuitoare* = vocală, cfr glasnică. LB.]

— Derivat din glas. Cfr. glăsì.

GLĂSURÉL, GLĂSUȘÓR, GLĂSÚȚ s. a. v. glas.

GLÁVĂ s. f. 1°. *Tête d'animal.* 2°. *Chapitre.*

1°. Căpățână de animal. RĂDULESCU-CODIN. | Fig. Cap prost. *Eră bătut la glavă, ca un berbec întors* = bătut la cap. ZANNE, P. II 41.

2°. † Capitol, cap. *Fie-ce glavă cu toate începuturile sale.* PRAVILA MOLD. 11. *Carte pentru cerească erarhie, glava 6* (sec. XVII). GCR. I 245/$_{16}$.

[Și: (ad 1°, în glumă, Munt.) **glévă,** *(+ dovleac?)* **dévlă** s. f. Com. I. PAVELESCU. *Are cap, nu devlă!* ZANNE, P. II 50. *La o vârstă așà de crudă a strâns în devla lui atâta învățătură.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.]

— Din bulg. **glava.**

GLĂVÂNȚĂ † s. f. (Arhit.) v. glaviznă.
GLĂVÁTĂ s. f. v. glăvățână.

GLĂVĂȚÂNĂ s. f. *Tête d'animal.* — Căpățână de animal, glavă. *Glăvățâna mieilor.* ECONOMIA, 96. [Și: † **galvatînă** s. f. = căpățână. LB., **gălvățînă** s. f. BARCIANU, † **glăvățînă** s. f. = greutatea rotundă și mobilă a cântarului, care indică măsura. *Glăvățîna cântarului... cu mică micșorimea lui mari mamini de la pământ în sus aruncă.* CANTEMIR, IST. 318, (reconstruit? forma bulgărească articulată: *glavata?*) **glăvátă** s. f. (Brașov) = cap mare și prost.]

— Din bulg. glavetina „cap mare", apropiat de *căpățână.*

GLĂVĂȚÍNĂ † s. f. v. glăvățână.

GLĂVÍNĂ s. f. (Mor.) O parte a morii. H. IX 49.
— Din bulg. glavina „o parte a morii".

GLAVÍZNĂ † s. f. *Chapitre.* — Cap, capitol. *Și'ncheind multe poslanii și glavizne.* DOSOFTEIU, V. S. 121. [Și (din slav. **glavnica?*) † **glăvânță** s. f. = capitel. *Doao glăvânțe de-asupra* [stâlpului] *au făcut..., cinci coți înălțimea unei glăvânțe.* BIBLIA (1688) 247.]
— Din paleosl. **glavizna** „cap".

GLÁVNICĂ s. f. v. **glamnică.**
GLĂVOÁCĂ s. f. (Iht.) v. **zglăvoacă.**

GLEAN s. m. sing. (Min.) *Ardoise.* — (Mold.) Ardezie. TDRG.
— Cfr. bulg. **glina** „lut".

GLEÁZNĂ s. f. v. **gleznă.**
GLÉDĂ s. f. v. **glidă.**
GLEMÉIE s. f. v. **ghelmeă.**

GLENCIU s. a. 1°. *Glissoire.* 2°. *Balançoire.* — (Brașov)
1°. Gheață pe care patinează s. se dau copiii, cfr. **ghețușcă.** *Își făceà glenciu: turnà de cu sară în uliță apă de 'ngheță și se făceà gheață lungă și se da pe ea.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII 726.
2°. P. ext. **Legănuș, scrânciob, scârcium, zduin,** făcut dintr'o funie legată de pom. Com. I. PANȚU.
[Plur. *glenciuri.*]
— Din bulg. **gleč** „poleiu, smalț", s. din germ. **Glitsch(bahn),** idem(1°); cfr. și ung. *glicsu,* idem (2°).

GLÉSNĂ s. f. v. **gleznă.**
GLÉVĂ s. f. v. **glavă.**

GLÉZNĂ s. f. (Anat.) *Cheville (du pied).* — (De obiceiu plur. tant.) Osul încheieturii de jos a piciorului (la om și la animale) ieșit afară ca un nod, p. ext. toată partea mai subțire a piciorului între pulpă și călcâiu, (în unele părți, subt *glezne* se înțeleg numai scobiturile de lângă oasele articulare ale gleznii, care se numesc pe aiuri „ouă" WEIGAND, B. B. 74). *Glezniledela piciorul cel stâng.* DOSOFTEIU, V. S. 21,$_2$. *Le-agiunge apa pre la glezne.* idem, PS. 209. *Au lovit pre Ștefanvodă cu o pușcă într'o gleznă.* URECHI, LET. I 118/$_{30}$. *De la degete până supt toată glezna.* M. COSTIN, LET. I 289. *I s'au întărit... gleznile.* ANTIM, P. 202. *Calu'mpuns la glezne.* ALECSANDRI, P. II 229. *Îl bagă în țărână până'n glezne.* EMINESCU, N. 10, cfr. RETEGANUL, P. I 11/$_{10}$ *(până la glesne)* ISPIRESCU, L. 86. *Pantalonii de călărie strânși de gleznă.* ZAMFIRESCU, R. 217. *A făcut și Vișa grâu, din călcâie pân'la glezne*: când se face muncă multă și spor puțin. ZANNE, P. VI 440. *Până la* (s. *în*) *glezne* = foarte puțin. *A învățat carte până la gleznă* (cfr. până la genunchiul broaștei). PANN, P. V. III 153, cfr. ISPIRESCU, L. 161; ROMÂNUL GLUMEȚ, I 50/$_1$. [Și: **gleáznă** s. f. | Scris (și pronunțat pe alocuri) și: **glésnă.** | Diminutiv: **gleznișoară** s. f. *Zidul se suià Și o cuprindeà Pân'la gleznișoare.* ALECSANDRI, P. P. 190/$_{14}$.]
— Din paleosl. **glezьnъ,** idem.

GLEZNIȘOÁRĂ s. f. (Anat.) v. **gleznă.**

GLICERÍNĂ s. f. (Chim.) *Glycérine.* — Licid sirupos, incolor, inodor, dulce; se extrage din grăsime. PONI, C. 323.
— *N.* modern, derivat din grec. γλυκός „dulce".

GLICÍNĂ s. f. (Bot.) *Glycine (Wistaria chinensis).* — Copăcel agățător cu flori ca ale salcâmului, cultivat ca podoabă. *Ochi albaștri ca floarea de glicină.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIV$_2$ 138. *Glicină cu struguri albaștri.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 18. [Și: **glicinie** s. f. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 239.]
— *N.* modern, derivat din grec. γλυκός „dulce".

GLID s. a. v. **glidă.**

GLÍDĂ s. f. *Rang, rangée.* — (Armată, Transilv.) Șir, rând de soldați. *Stați în glidă, cum v'ați pus, Nu vă uitați că doi nu-s!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 306. *Cătanele stau în gledă unul lângă altul.* ȚARA OLTULUI, III 19-20. | P. ext. (adverbial) în șir (ca soldații). *După ce erau toate* [bucatele puse] *gledă pe masă.* RETEGANUL, P. III 83/$_8$. *Clăile de grâu stau tot gledă pe câmp.* ȚARA OLTULUI, III 19-20. [Și: **glédă** s. f., **glid** s. a. = grup (de mai mulți soldați). GRAIUL, II 101.]
— Din germ. **Glied,** idem.

GLÍE s. f. *Motte de terre* ou *de gazon.* — O brazdă de pământ (RĂDULESCU-CODIN), cu iarbă cu tot (ȘEZ. II 26^b/$_4$), cât iai de-odată din țelină cu hârletul (BREBENEL, GR. P., cfr. H. IX 90). *Să zdrumice... gliile.* ECONOMIA, 25. *Ne zburătuream cu glii.* MAT. FOLC. 279, HODOȘ, P. P. 101. *Glia din pământ rupeà.* TEODORESCU, P. P. 610. *Plec la plug... Glia-i tare..* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 382. *Glia dintâi, brăzdată de plugul cel dintâi ieșit primăvara, o iau babele pentru farmece.* MARIAN, SE. II 178, cfr. O. I 176. *Când erà vorba 'ntâi să vă dea pământ, unii din boieri,... grăiau că nu dau nici o glie.* JIPESCU, O. 141. ‡ **Subt glie** = mort, îngropat. Cfr. ZANNE, P. IX 475. *Dar George-al nostru cum o duce? — Subt glie, taică, și subt cruce.* COȘBUC, B. 85. *A pus față înflorită Subt o glie veștejită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 149. *I-a pus glia pe gură.* IONESCU-BOTENI, S. N. 85. || Spec. Brazdă cu o mlădă de răchită înfiptă în ea, care se pune pe vârful stâlpilor la poartă în spre ziua de Sf. Gheorghe (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, cfr. MANGIUCA, ap. TDRG., MARIAN, O. II 257. [Diminutiv: **gliúță** s. f. (pronunț. *gli-u-*) PAMFILE, J. III 17.]
— Cfr. pe de o parte rus., polon. *glej* „lut, pământ lutos", slov. *glie* „cleiu", pe de altă parte rus. *glyba zemli* „glie de pământ".

GLIGÁN s. m. 1°. *Sanglier.* 2°. *Homme grand et bête.* 1°. (Zool.) Porc sălbatec (ȘEZ. VII 180), mistreț, cfr. vier, mascur. *Gligan* = porc sălbatec, mascur. CUV. D. BĂTR. I 283. *Gliganii... păsteà în jir.* DOSOFTEIU, V. S. 38,$_2$. *Gliganul sălbatic.* PSALT. (1651), 174 (= mascur de luncă CORESI, PS., PSALT. SCH.), *Denaintea unui gligan fugind.* CANTEMIR, HR. 328/$_{15}$, cfr. IST. 124. *Vier sau gligan sălbatec.* ȚICHINDEAL, F. 179. *Cad... gliganii și vierii săgetați.* ODOBESCU, III 110/$_{10}$. *Iepurele din frigare e mai bun decât gliganul din pădure.* ZANNE, P. III 565.
2°. Fig. Om crescut mare și cam prost (CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN), leneș (H. X 576); voinic, bine făcut (ION CR. IV 158). *Moldovenii le ziceà* [Joimirilor] *gligani.* NECULCE, LET. II 279/$_3$. *Tologit cu pielea goală pe nisip, cât mi ți-i gliganul.* CREANGĂ, A. 65. *Ești coșcogeà gligan.* VLAHUȚĂ, N. 128.
[Și (ad 2°): **găligán, găligán** s. m. *Să s'apuce și dînșii de vreo negustorie, că sânt gogeamite gâliganii acuma.* CARAGIALE, S. N. 36. *Trei găligani călări.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 677. *Găliganu' de morar cu toporu' d'a spinare.* JIPESCU, O. 42. (Neobicinuit, adj.) *Săcurea în mâna Românului supărat cu dreptu' lui, e mai tăioasă,... mai găligană ca suliția dușmanului.* id. 79, **gărligán** s. m. DICȚ.]
— Din bulg. **gligan** (< *glikan* < *glik* „dinte de porc sălbatic"). I. A. Candrea, *Conv. lit.* XXXIX 1132 n. (Cfr. și ung. *gologány* „foarte înalt" SZINNYEI).

GLIGLÉNCIU s. a. = **gâtlej.** FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

GLÍNCE s. f. v. **glință.**

GLÍNȚĂ s. f. *Quille.* — Popic cu care se joacă tinerii în lipsă de cotcă (Șoroștin, Tîrnava-M.). VICIU, GL. [Și: (Munt. + *mince*) **glince** Com. I. PAVELESCU, **clínce** s. f. PAMFILE, J. II 301, 314, BARONZI, L. 44/$_{23}$.]
— Din sârb. **klinca** „cuiu". CAPIDAN. Cfr. clenciu.

GLISTÍR s. a. v. **clistir.**
GLIÚȚĂ s. f. v. **glie.**

GLIVILĂ s. f. (Bot.) Sorte de *champignon.* — Bureți groși în dungă, vineți pe de-asupra, piciorul vânăt-albastru; se fac toamna prin păducei; miroase frumos. H. XVI 400.

GLOÁBĂ s. f. 1°. *Amende.* 2°. *Rosse.*

1°. Pedeapsă s. despăgubire (în bani), amendă, cfr. ștreaf. *Și-l vor certà și cu gloabă.* PRAVILA MOLD. 93$_{2}$. *Ceia ce nu s'or plecà, să le fie moartea gloabă.* DOSOFTEID, V. S. 8$_{2}$. *Cinci pungi de bani au luat de la dînsul gloabă la visterie.* AMIRAS, LET. III 174/$_{2}$. *Orîcare se vor aflà cu cot și cu cumpănă vicleană, să plătească gloabă cinci lei* (a. 1783). URICARIUL, II 42/$_{16}$. *Gloabele de la tâlhari.* ib. XIX 330/$_{24}$. *Cu pricina aceii globi.* ib. X 140/$_{33}$. *Să fie de rușine și de gloabă.* ib. XIV 268/$_{14}$. *Gloaba de bani.* ib. XIV 146/$_{15}$. *Care nu ar ascultà... să fie gloabă cu 12 f, s'aibă ca să plătească* (a. 1753). IORGA, S. D. XII 65. *Gloabă domnească.* ib. XII 277. *Un negustătoriu... gloabă la Eterie, zece mii lei a plătit.* BELDIMAN, TR. 343. *Un nobil, dacă omoară un jidov, plătește patru bani gloabă.* C. NEGRUZZI, III 297/$_{20}$. *Tata a dat gloabă pentru mine.* CREANGĂ, A. 50. *De m'o prinde cu ea, Oiu da gloabă și-oiu scăpà.* TEODORESCU, P. P. 315^{b}; cfr. MAT. FOLC. I 714; ȚIPLEA, P. P. 54; CĂTANĂ, B. III 31. *Cu lăuta și cu toaba Aduseiu în casă gloaba*: când unul a luat de nevastă o femeie rea. ZANNE, P. IV 416.

2°. Cal slab (GR. BĂN.), bătrân (H. III 438), prost (H. IV 53), prăpădit, cfr. mârțoagă, bijog. (Înțeles provenit, poate, din vechiul obiceiu de a plăti amenzile în cai, cfr. *Ar fi plătit... o sută lei și un cal, gloabă pentru o moarte de om.* URICARIUL, X 140/$_{19}$. *La oborul de gloabă* [în care se închid vitele găsite pe ogor străin]... *a căzut de pripas un cal.* MON. OF. 5963.) *Hi, gloabă..!* ALECSANDRI, T. 45. *Mânând în pas alene gloabele lor de călușei.* ODOBESCU, III 14/$_{14}$, cfr. DUNĂREANU, CH. 46, IORGA, B. 204. *O gloabă de cal roșu.* RETEGANUL, P. III 54/$_{10}$, cfr. ION CR. III 252.

— Din paleosl. (s. bulg.) **globa** „pedeapsă".

GLOÁN adj. m. *Idiot.* — (Ban.) *Om gloan* = prostovan. Com. COCA. [Derivat: **gloanì** vb. IV^{a} intrans. = a se tâmpi. id. *Gloanit* = slăbit trupește și sufletește în urma bătrâneților. GR. BĂN.]

GLOANÍ vb. IV^{a} v. **gloan.**
GLOÁNȚĂ s. f. v. **cloanță** și **glonț.**

GLOÁTĂ s. f. I. 1°. *Foule.* 2°. *Populace.* 3°. *Levée en masse.* 4°. *Ouvriers des champs.* 5°. *En grand nombre.* II. 1°. *Famille, enfants.* 2°. *Femme.*

I. 1°. Mulțime de oameni (strânși la un loc), ceată, droaie. *Se împărțì gloata.* COD. VOR. 48/$_{1}$ (= mulțimea N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Gloata curioșilor.* C. NEGRUZZI, I 197. *Gloată de robi* (ALECSANDRI, P. II 344), *de zugravi* (ODOBESCU, III 149/$_{12}$), *de exploatatori* (MAIORESCU, CR. I, III), *de copii* (COȘBUC, F. 64). *Multă gloată Stă strânsă și adunată.* TEODORESCU, P. P. 178^{b}. | Mulțime de tovarăși (de chef), societate. *Cu lăutari și cu gloată, Băuiu, nene, turma toată.* TEODORESCU, P. P. 178^{b}. | † Adunare, sobor (corespunzând grec. συναγωγή). *Învățà în gloatele lor și propoveduiià evanghelia.* TETRAEV. (1574) 205, cfr. COD. VOR. 2, etc. *Boiarinul săborului, ce se zice cel mai mare al gloatelor.* PRAVILA MOLD. 152. | † Mulțime care urmează pe cineva, suită. *Un călugăr s'au lipit în glota oștii.* DOSOFTEIU, V. S. 33. *Ieși în timpinare Edom cu gloată grea.* BIBLIA (1688) 111. *Văzându-i cu gloată, pus'au împăratul de i-au întrebat, cine sânt acei oameni.* MUSTE, LET. III 33/$_{15}$.

2°. Spec. Popor de rând (adunat undevà s. luându-se după cinevà), prostime, norod. *Să-l poarte pre ulițe și prin gloate.* VARLAAM, C. 51$_{2}$. *Au purces cu toată boierimea și gloata la împăratul.* NECULCE, LET. II 307/$_{20}$. *Nu numai gloate mișèle, ci și familii de frunte au fost duse... în Dachia.* ȘINCAI, HR. I 7/$_{8}$. *Impilarea gloatei.* C. NEGRUZZI, I 150. *Un popor liber din gloate asuprite.* STURDZA, M. 50. *Nu sânteți... Oameni de mândrie... Ci oameni de gloată.* ALECSANDRI, P. P. 67.

3°. (Mil.) † Pedestrime (recrutată de boieri din țărănime), oaste de țară. I. BOGDAN, ORGAN. ARM. MOLD. 378-79, 431. *Ieși veaste către miiașul gloateei.* COD. VOR. 34/$_{1}$ (căpitanul șireagului N. TESTAMENT 1648; căpitanul polcului BIBLIA 1688). *Deci se mirà Aron-vodă cum va face să nu prinză de veste oastea și țara de mazilie... Ce pre taină au învățat pre călărași să nu scoață cuvânt acasă..., iară pre boieri i-au învățat de au chemat gloatele și le-au nulțămit de slujba ce i-au făcut.* GR. URECHE, ap. BOGDAN, l. c. *Organizarea armatei permanente, a miliției și a gloatelor.* BĂLCESCU, M. v. 11. || (Mai târziu) Armată destinată la apărarea țării și recrutată, în caz de războiu, din cei ce în tinerețe au făcut serviciul militar și nu mai sânt în rezervă.

4°. (Ban.) Lucrători la câmp: *Am multe gloate la lucru.* Com. LIUBA.

5°. P. ext. (Și când nu e vorba de oameni) Mulțime mare, droaie. [Trântorii se ivesc] *cu gloata.* ECONOMIA, 174. || (Adverbial, predicativ, atributiv) Grămadă, în masă, cu droaia. *Se înalță glasuri gloate.* PANN, P. V. II 25. *Am văzut pe jos diamanturi... gloată.* BARAC, ap. TDRG. *Ispitelor ce-mi vin gloată.* CONV. LIT., ib. | † (Adjectival) Numeros, mult. *Pre Constantin-vodă l-au orânduit asupra Moldovei, având oaste... mai gloată.* M. COSTIN, LET. I 341/$_{37}$. *Avem casă grea și copilași cam gloată.* ANTIM, P. 155. *Aveà bani mai gloată.* BELDIMAN, TR. 401.

II. 1°. (Ban., Transilv., Mold., Bucov.) Familie (ANON. CAR.), spec. copiii unei perechi de oameni. *Are gloată* = are familie (GR. BĂN.), *n'are gloată* = e numai singur (VICIU, GL.), *l-a împresurat gloata* = are mulți copii (MARIAN, SE. I 4, cfr. ȘEZ. II 229/$_{14}$). *Să-i fie milă de dînsa și de gloata ei care piere de foame.* SBIERA, P. 145/$_{23}$. *L-a sfătuit* [pe fiul său] *să se însoare, că dè! fieștecare vrea să-și vadă odată gloata căpătuită* (Bucov.). ION CR. II 231. *Și eu am avut gloată.* VASILIU, C. 45, cfr. SEVASTOS, N. 7/$_{31}$.

2°. P. ext. (Ban.) Femeie. Com. LIUBA. *Gloatele* (= femeile) *nu sânt acasă.* Com. COCA.

— Din paleosl. (bulg.) **glota**, idem (I). (Pentru înțelesul II, cfr. sârb. *glota* „familie, copii"; cfr. și desvoltarea analoagă de înțeles a lat. *familia* > rom. *femeie).* Cfr. glotaș, înglotì.

GLOB s. a. și m. *Globe.* — Corp sferic s. sferoidal. *Luna... glob rubinos.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Soarele... glob de aur.* EMINESCU, N. 70. *Globul (pământesc): Globul ce noi îl locuim.* ALEXANDRESCU, M. 177. *Țărâna globului.* MARCOVICI, C. 64. | Spec. *Glob ceresc, pământesc (terestru)* = reprezentarea pe fața unui glob a aspectului bolții cerești, a pământului. | *Glob al lampei* (EMINESCU, P. 252) = de sticlă, etc. pus de-asupra unui aparat de iluminat, pentru a împrăștià lumina. [Plur. *globuri*, rar *globii* (EMINESCU, P. 185). | Familia: **globulă** s. f. = corp sferic foarte mic. *Globulele sângelui*; **globulină** s. f. (Șt. nat.) = materie albuminoidă care se găsește în globulele sângelui, în cristalinul ochiului, în unele urine patologice; **globulár**, **-ă** adj. = în formă de glob; **globulós**, **-oásă** adj. = compus din globule; **globál**, **-ă** adj. = luat în bloc, considerat în total. *Venit global al unei proprietăți; sumă globală acordată personalului unei școli.*]

— *N.* din fran. s. din lat. **globus**, **-um**, idem.

GLOBÁN s. m. — Poreclă dată acelora care fără altă învățătură decât să știe ceti, după un curs de câtevà luni la episcopie, se sfințeau preoți. REV. CRIT. I 279.

GLOBĂNÍ † vb. IV[a] v. **globì**.

GLOBÍ vb. IV[a]. *Mettre à l'amende.* — A pedepsì pe cinevà cu bani, a-i luà cuivà despăgubire pentru o stricăciune (RĂDULESCU-CODIN), a-l amendà. *Cela ce au făcut silă, să va globì cu bani.* PRAVILA MOLD. 110/$_{2}$, cfr. 31,$_{2}$. *Un negutitor,... să se globească.* URICARIUL, II 42/$_{22}$, cfr. I 58/$_{23}$, II 104/$_{27}$, V 252/$_{10}$. *Îi globesc pentru vitele lor.* I. IONESCU, M. 25. *Cine va stricà tocmeala, să fie globit.* SEVASTOS, N. 62/$_{25}$. | A supune pe cinevà la dări pe nedrept, a-l face să dea niscai bani pe nedrept (RĂDULESCU-CODIN), a-l prădà, a-l jefuì. *Mărind tributul și globind* [țara] *în toate chipurile.* BĂLCESCU, M. V. 24. *Lumea au globit.* ȚICHINDEAL, F. 192. [Derivate: **globíres**. f. = amendà în bani. *Se pedepsește cu globire.* PRAVILA (1814), 132. *Scăpând.. de globiri prin mità.* C. NEGRUZZI, II 203. *Procuratorul va provocà... o globire.* HAMANGIU, C. C. 52; **globít, -ă** adj. = (despre oameni) amendat. ȘEZ. II 24^{b}/$_{5}$, (despre vite) oprite drept amendă, poprite, închise la obor. *Din stările țării una neglobită n'a rămas.* BELDIMAN, TR. 401. *Niște boi globiți.* IORGA, S. D. VI 256; **globitór** s. m. = mulctator. ANON. CAR. | Și: † **globànì** vb. IV[a]. *Și globănit, și giudecători, nu este cu cale.* URICARIUL, IV 397/$_{20}$.]

— Derivat din **gloabă** (s. din slav. (sârb.) *globiti*, bulg. *globjə*).

GLÓBNIC † adj. și s. m. *Collecteur des amendes.* — Funcționar însărcinat cu încasarea plăților de gloabă. *Nime din ispravnici să nu umble prin satile mănăstirii, nici globnici, nici pripășari* (a. 1554). IORGA, S. D. VI, 75, cfr. 85, 128. *Vornic mare în țara de gios, giudecător tuturor din țară și globnic de morți de om.* URECHE, LET. I 104/$_{11}$. *Într'acești poslușnici nici un fel de globnici să nu intre.* URICARIUL, V 252/$_{7}$, cfr. II 104/$_{25}$, IV 3/$_{14}$. *Judecători globnici.* ib. I 58/$_{21}$.

— Din paleosl. **globьnikъ**, idem.

GLOD s. a. și m. 1°. *Boue.* 2°. *Motte de terre dure.* 3°. *Rafle* ou *râpe de maïs.*

1°. (Mai ales prin Mold. și Bucov.) Noroiu, tină. H. X 464, BUGNARIU, NĂS. *O! Dumnezĕu sfinte, tu mă scoate De pohoiu de ape..., și de gloduri.* DOSOFTEIU, PS. 222. *Vântul... a uscat glodul.* C. NEGRUZZI, I 321. *Bahluiu!... ce dormi... pe patul tău de glod.* ALECSANDRI, P. I 202. *Ședeau tologiți în glod.* CREANGĂ, P. 75. *Apă din baltă Cu glod negru-amestecată.* ALECSANDRI, P. P. 248. *Aici tină, aici glod.* DOINE, 158/$_{,}$, cfr. BIBICESCU, P. P. 379. *Îl scoaseră din glodul unde se nomolise.* ISPIRESCU, L. 374. *Aurul și în glod strălucește.* ZANNE, P. I 115.

2°. (Munt.) Bulgăre de pământ s. nămol uscat s. înghețat; colții, asperitățile noroiului uscat s. înghețat, cfr. **bruș, bulgăr, bolovan**. Numele de **bolovani** se dă la bucățile de pământ compacte, mai mari decât oul; acestora li se mai zice și **bulgări** s. *glozi*, dacă sânt, pe drumuri, formați din înghеț s. uscăciune. H. IV 245. Noroiului înghețat i se zice *glozi*. H. IX 387. *Adună așchii, rădăcini,... gloduri de pământ și le îngrămădește în dreptul ușii.* BASARABESCU, V. 79. *Merse... până ce i se sparse și opincile aceste... Nu căută gloduri, nu bägă seamă la ghimpii ce-i intrà în picioare.* ISPIRESCU, L. 58, cfr. 56. *Pe vale, pe glod, Fuge,... O cucioară verde.* PĂSCULESCU, L. P. 188. *S'o curățim de gunoiu și de gloduri.* TEODORESCU, P. P. 361^{b}. | (Fig.) Asperitate. *Sub glodurile prozodiei.* ODOBESCU, I 248.

3°. Cocean (știuleiu, ciocălău) de porumb (fără boabe). H. IX 88. *Gloduri (ciocălăi de porumb fără boabe).* I. IONESCU, M. 380. | Cocean de măr s. pară (cu sâmburi). POMPILIU, BIH. 1011.

[Plur. (ad 1° rar, și ad 3°) **gloduri** și (ad 2°) *glozi*. | Și: † **gload** s. a. CANTEMIR, ap. GCR. I 359. | Adjective: **glodós, -oásă** adj. (Mold.) = plin de glod (1°), noroios. *Tinoasă pișlealniță și glodoase tini.* CANTEMIR, HR. 139. *Părău glodos.* URICARIUL, XIV 112/$_{16}$. *Valurile erau tulburi și glodoase.* DUNĂREANU, SĂM. VI 379. *Valea* (SEVASTOS, P. P. 143/$_{1}$, ȘEZ, I 212^{b}/$_{14}$), *uliță* (RETEGANUL, CH. 149) *glodoasă.*, **glodurós (glodorós), -oásă** adj. (Munt.) = plin de gloduri (2°), de bulgări, de hopuri. *Drum glodoros.* PANN, E. I 91. *Pământul e cam glodoros.* TEODORESCU, P. P. 131; (Mold.) = noroios. *Trecând printr'un loc cam gloduros, i s'au înfipt carul în imala aceea.* SBIERA, P. 199/$_{27}$; (fig.) = cu asperități. *Orațiu... îndreptă și alungă ceea ce eră prea aspru și prea gloduros în limba și exametrul părintelui satirei.* ODOBESCU, I 48/$_{7}$, cfr. I 248. | Colective: **glodărie, glodăraie,** † **glodiște** s. f. = cantitate mare de noroiu. *Nu cumvà... să se facă glodărie.* CONTEMPORANUL, III 293. *Ce glodăraie și colbăraie !...* CARAGIALE, S. N. 112. *Groapă plină de glodiște.* DOSOFTEIU, V. S. 71. (Fig.) *Eră cufundată în glodiștea păcatelor.* idem, ib. 51/$_{2}$. | Alt derivat: **glodăr** s. m. (Iht.): un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. XVI 205.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă înțelesul 1° e cel original, amintește pe ung. *galád* „murdar", iar dacă 2° e original, pe rus. *gluda* „bulgăre, boț", cfr. g l u d i e.)

GLODÁR s. m. (Iht.)
GLODĂRÁIE, GLODĂRÍE s. f. } v. **glod.**
GLODÁȘ † s. m. v. **glotaș**.

GLODÍ vb. IV[a]. *Serrer, frotter.* — A frecà, a roade, a înțepà, a strânge (la trup). *Mă glodește cizma, dacă e prea mică. Funea îi glodeà spatele. Șaua glodește spatele calului.* Com. PANȚU. *Așterneà... plapome de mătasă, Să nu-l glodească la oasè.* PĂSCULESCU, L. P. 234. *Cursa... te apucă, te glodește.* ODOBESCU, III 198/$_{17}$. [Și: (Munt.) **înglodì** vb. IV[a]. *De „peri răi" bolnavul îi înglodit (înțepat) în albușul ochilor.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 149.]

— Din slav. **glodati** (rus. *glodatь* „a roade", bulg. *glódam*, sârb. *glodati*). Cfr. înglodì.

GLÓDIȘTE † s. f., **GLODORÓS, GLODÓS, GLODURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **glod.**

GLOGOZEÁLĂ s. f. *Désordre.* — Îmbulzeală de lume multă, care te ametește (VICIU, GL.), amestecătură, încurcătură. *S'au întărâtat și oștile călărețe și s'au făcut o glogozală mare între oști.* M. COSTIN, LET. I 247/$_{18}$. *Slujitorii într'aceà glogozală, nevrednicia lui Filip socotind, au rădicat pe Mesăus Dețeus împărat.* CANTEMIR, HR. 207/$_{36}$. *Între albine mare vâzâială și glogozală auziiu.* idem, IST. 164, cfr. 55, 101. [Și: **glogoțálă** s. f. *Nu-i oaste, ce este o glogoțală deșartă...* M. COSTIN, LET. I 343/$_{18}$.]

— Derivat din **glogozì**, prin suf. abstr. *-eală*.

GLOGOZÍ † vb. IV[a]. *Embrouiller.* — (Numai subt forma part. - adj.) **glogozít, -ă** = încurcat, confuz. *Voroava glogozită... în gâlceavă iase.* CANTEMIR, IST. 84, cfr. 83.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi contaminat din rus. *gologolitь* „a turuì din gură" și *golositь* „a vorbi tare"; cfr. și g o l o m o z 4°).

GLOJDÁN s. m. (Bot.) = (Mărgineni, comit. Făgărașului) **măcriș (de câmp)**. VICIU, GL., cfr. c l o c o c e n i, c o r l e ș i.

— Etimologia necunoscută. (Poate dintr'un slav. **glodjan* din *glodati* — *gložda* „a roade", cfr. g l o d ì; g l o j d e a n).

GLOJDEÁN s. m. *Feuille* (d'épi de maïs). — Foaie de pe tuleiul porumbului. *Leșie de ghigiuri (glojdeni) de porumb.* ȘEZ. VI 86. — Cfr. g l o j d a n.

GLOMOTÓC s. a. v. **ghem**.
GLOMÓZ s. a., **GLOMOZÍ** vb. IV[a] v. **golomoz**.

GLONȚ s. a. și m. *Balle, boulet.* — Glob de plumb

(mai mare de cât alicele), cu care se încarcă pușca (revolverul, pistolul, carabina); †ghiuleà. *500 de care de glonțuri.* NECULCE, LET. II 446/17. *Tablă de her... pentru fereala de glonțuri.* M. COSTIN, ib. I 224/30. *Slobozeà sănețile fără de glonțuri.* MUSTE, ib. III 25/21. *Pușcă, praf și glonțuri.* DRĂGHICI, R. 45. *Plăieșii răspundeau cu gloanțe.* C. NEGRUZZI, I 173. *De-aș aveà o pușculiță Și trei glonți în pungulița.* ALECSANDRI, P. I 6, cfr. I 83. *Ursul... rănit... de glonț.* ODOBESCU, III 48/15. *Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonte.* EMINESCU, N. 31. *Gloanțe și ghiulele.* ISPIRESCU, M. V. 29/14. *Un glonte 'n piept.* ALECSANDRI, P. P. 159b/12, cfr. ȘEZ. II 41/1, SEVASTOS, N. 270/8. *Risipesc la gloanțe multe.* TEODORESCU, P. P. 291b. *Vorba rea se duce ca glonțul.* ZANNE, P. II 812. || Adv. Iute, repede (ca glonțul). *Băù aldămașul... și glonț la târg!* DELAVRANCEA, V. V. 137. *Și pleacă glonț.* CARAGIALE, M. 67, cfr. PAMFILE, J. II. || Spec. Unealtă de zidărie constând dintr'un glonț de plumb atârnat de o sfoară spre a arătà direcția verticală. H. IX 439. [Plur. (învechit) *glonțuri*, (modern) *gloanțe*, (mai rar) *glonți*, (de la care noul sing. în Mold.) **glónte** s. m. | Și: (Transilv.) **gloánță** s. f. = ghiuleà. LM. *O gloanță din cetate împușcată.* ȘINCAI, HR. II 117/16, cfr. III 170/34. *Pământul..., deacă se usucă, de rămâne tare ca o gloanță* ...ECONOMIA, 5. (Însemnează și planta) bulbuci. PANȚU, PL. (dacă cumvà nu avem a face cu plur. dial. *gloanțe*, de la *glonț*, din cauza florilor sferice ale plantei, cfr. TDRG.) | Diminutiv: **glonțișór** s. a. LB., **glonțuléț** s. a. | Augmentativ: **glonțáni** s. m. plur. = parte din drum neumblată, nebătută; un fel de ghimpi pe câmp (Dolj). ION CR. IV 121. | Colectiv: **glonțíș** s. a. = pietriș mărunt. H. XVI 3. | Adjectiv: **glonțurós, -oásă** adj = (despre drum) plin de bulgări uscați, de hopuri, gloduros, cfr. zgrunțuros. *Că mi-e drumul glonțuros Și nu pociu merge pe jos.* MAT. FOLC. 237, cfr. GRAIUL, I 284, ȘEZ. IX 92, CĂTANĂ, B. 144.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 501 îl apropie de ung. *golyó, golyócs, galacs*, idem; cfr. și rus. *kljocka* „găluștă".)

GLONȚÁNI s. m. plur., **GLÓNTE** s. m. **GLONȚÍȘ, GLONȚIȘÓR, GLONȚULÉȚ** s. a. **GLONȚURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. glonț.

GLÓRIE s. f. *Gloire.* — Mărire, slavă, laudă și admirație generală, câștigate prin merite deosebite. *Glorie nemuritoare.* URICARIUL, IV 302. *Rămășițe a gloriei strămoșești.* C. NEGRUZZI, I 184. *De ce nu voiu pentru nume, pentru glorie să scriu?* EMINESCU, P. 230. | P. ext. Obiect de slavă. *Traian, gloria Romei.* ALEXANDRESCU, M. 14. [Pronunț. *-ri-e.* | Familia: **glorióș, -oásă** (pronunț. *-ri-os*) adj. = plin de glorie. *O existență glorioasă.* BĂLCESCU, M. V. 7/21. *Un trecut... glorios.* MAIORESCU, D. III 193; **glorificà** vb. I = a (pro)slăvl, a fericl (2°), a preamări, a cântà gloria cuivà. *Glorificări dinastice.* MAIORESCU, CR. II 186. *Intrarea lui în Iași e glorificată ca „un alaiu împărătesc și cu iscusite podoabe".* IORGA, L. I 122.]

— *N.* din lat. **gloria, -am**, idem.

GLÓSĂ s. f. *Glose.*

1°. (Gram.) Explicare a unui cuvânt rar s. învechit.

2°. (Poetică) Poezie care comentează (in genere, în chip burlesc), în câte-o strofă întreagă, fiecare vers dintr'o anumită temă s. dintr'o altă poezie. *Glosa lui Eminescu.*

[Familia: **glosár** s. a. = dicționar de cuvintele unei limbi, unui autor, etc., care au nevoie de explicare. *Un glosariu... nu-și are locul... într'o scrisoare.* C. NEGRUZZI, I 258; (mai rar) totalitatea cuvintelor unei limbi, vocabular. *De la gândul de a stârpì cuvintele de estracție străină, am ajuns a schimbà tot glosarul.* RUSSO, S. 69, **glosatór** s. m. = autor de glose (1°).]

— *N.* de origine grec. (γλῶσσα „limbă").

GLÓTĂ s. f. (Anat.) *Glotte.* — Orificiu între cele două cavități ale laringelui, determinat de marginile libere ale celor două coarde vocale; servește la emisiunea vocii; cfr. epiglotă.

— *N.* de origine grec. (γλωττίς, idem).

GLOTÁȘ s. m. 1°. *Soldat du landsturm.* 2°. *Enfants.*

1°. (Milit.) Soldat din corpul gloatelor (I 3°). *Simbria ce luà până acum... glotașii să aibă a li se plătì... Să se sporească trei lei... glodașilor* (a. 1814). URICARIUL, II 182/9,15.

2°. Copiii (unei familii), cfr. gloată II. *Să n'ai putere a te apropià de robul lui Dumnezeu X, nici de părinții lui, nici de glotașii lui!* ȘEZ. V 157/8, cfr. WEIGAND, B. B. 94.

[Și: (greșală de tipar?) **glodáș** s. m.]

— Derivat din **gloată**, prin suf. *-aș.*

GLÚDIE s. f. *Motte de terre.* — (Brașov) Glie. *E cu gludia pe gură:* mort, în mormânt.

— Cfr. rus. *gluda* „boț, bulgăr".

GLÚGĂ s. f. 1°. *Capuchon.* 2°. *Tas.*

1°. Acoperemânt de cap în forma unui toc de hârtie, care se ridică peste cap spre a-l apărà de ploaie (ger, viscol). La orășeni *gluga* e atârnată pe spate (une-ori cusută de gulerul mantalei); la țărani (ciobani) se atârnă pe umeri, ca traista (pe care o înlocuește), fiind făcută dintr'o materie groasă (albă), bătută la piuă. Cfr. H. I 350, II 35, 118,194, III 141, (chipineag de păr de capră) IX 85, X 7,508, PĂSCULESCU, L. P. *Șlice au de pâslă, pre limba noastră dăteașcă: glugă.* N. COSTIN, LET. I 28/3. *De ploaie și de vânt reace cu glugile peste cap lăsate.* CANTEMIR, IST. 129. *2 straie albe, 2 glugi.* IORGA, S. D. XII 106. *Sarica... și gluga.* I. VĂCĂRESCU, P. 455/7. *Trei ostași... Pe-ai lor umeri poartă glugă.* ALECSANDRI, P. I 35. *Gluga lățoasă sau sarica, atârnată de umeri.* ODOBESCU, II 281. *Gulerul și gluga mantalei.* EMINESCU, N. 63. *Ercule... din capul leului făcù o glugă în chip de coif.* ISPIRESCU, U. 32. *Mă băgaiu la cioban slugă, Îmi deteră cață, glugă.* ALECSANDRI, P. P. 265/5, cfr. TEODORESCU, P. P. 75b. *Până mulgi tu oile, eu mă culc și m'acopăr cu gluga.* RETEGANUL, P. III 59/10. *Ea mi-o spală* [lâna], *Să facă lui Ghiță glugă.* DOINE, 174, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 83/8; ȘEZ. IV 136b/3.

2°. Maldările de coceni (de porumb) așezate grămadă cu rânduială. ION CR. III 186, cfr. IV 221. *Cocenii rămași pe câmp se taie cu secerea și se fac snopi sau mălduri; snopii se strâng în glugi sau popuri.* DAMÉ, T. 62. *Pe glugile de ciocani de prin curți luna zvârleà luciri de bronz.* SANDU-ALDEA, D. N. 201. *Păpușoi uscați se odihnesc în glugi pe lanuri.* SEVASTOS, N. 3/16. | *Gluga de cânepă* se face din mai multe mănuși puse în picioare una lângă alta, peste ele fiind alt rând. PAMFILE, I. C. 205. | Căpiță (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Plur. *glugi.* | (Munt. și) **clúcă, glúcă** s. f. Com. I. PAVELESCU. | Diminutive: **glugúță** s. f. *Cu căciula subțioară, Cu gluguța goală...* MATEESCU, B. 3, **glugúciu** s. m. *Pe spete, subt guler, îi atârnă prinsă în bumbi, gluga, gluguciul sau gugiul.* PAMFILE, I. C. 357.]

— Din bulg. **gugla** s. rut., ung. **gluga** (iar acestea din germ. *Gugele* < lat. *cuculla*). Cfr. TDRG.

GLÚMĂ s. f. *Plaisanterie.* — Vorbe (de haz s. spirituale) sau fapte prin care voim să provocăm râsși veselie, cfr. șagă. (*Gluma* neizbutită e proastă — când are urmări neplăcute — s. nesărată, sarbădă; cea lipsită de fineță e groasă). *Voroavele*

ceale de glume și de șagă. VARLAAM, C. 29, cfr. NECULCE, LET. II 291/25. *Bogdan-vodă... Iubea să auză glume și măscării, și jocuri copilărești.* URECHI, LET. I 190/7. *Glumele sale făceà pe femeia lui să râză.* C. NEGRUZZI, I 73. *Povestesc... mii de glume și povești.* EMINESCU, P. 256. *Prin glume, prin râsuri.* ODOBESCU, III 19/2. *Rădeam, făcându-i glume.* COȘBUC, F. 126. *Iartă-mă, mândro, de glume, Că nu-i om să nu glumească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 363. *Începù a-l cam luà peste picior... cu glume nesărate.* ISPIRESCU, L. 36. ‡ *Nu-i (de) glumă* = e lucru serios. *Văzând că nu-i glumă, s'au apucat de plată.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 204/32, cfr. BELDIMAN, TR. 373. *Văzù ăla că nu e glumă, că-i stă viața într'un fir de ață.* ISPIRESCU, L. 108. *Nu erà de glumă cu Mustafa.* GHICA, S. VIII. (După o afirmație, spre a o întări și mai mult) *...nu glumă!* = de-a binele, de tot, tare, serios, etc. *Și apoi carte se învață acolo, nu glumă.* CREANGĂ, A. 84. *Erà un brad de flăcău, chipeș și drăgălaș, nu glumă.* ISPIRESCU, L. 62, cfr. U. 15/14, 33/10, ZANNE, P. VI 288. *A se întrece cu gluma* s. *a se îngroșà gluma* = a nu mai fi glumă, a începe să fie lucru serios, îngrijitor. *Grăsimea lui domnu Tănăsică se întrecuse cu gluma.* BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 398. *A nu țineà* s. *a nu ști de glumă* = a nu fi dispus, să iei lucrurile ușor, a le luà în serios. *De cine dorù' se leagă, Nu ține glumă și șagă.* HODOȘ, P. P. 38. *A lăsà gluma (la o parte)* (eliptic:) *gluma la o parte!* = a nu mai glumì, a vorbì serios. *Lăsând gluma, oare așà feliu de tineri să se fi aflând mulți în lume?* DRĂGHICI, R. 7. *Să lăsăm gluma! Aștept al doilea transport de flori.* C. NEGRUZZI, I 99. *Fără glumă!* = într'adevăr, serios! *(Numai) în* (s. *de* s. *din) glumă!* = fără intenții rele. *Mă apropiaiu de ea, așà, de glumă.* CONV. LIT., ap. TDRG. [Și: (în Munții-apuseni) **glúmbă** s. f. *El ziceà... Să-l asculte că nu-i glumbă.* FRÂNCU-CANDREA, M. 294.]

— Din paleosl. **glumъ** (cfr. *bezъ gluma* „fără glumă“, bulg., sârb. *gluma*).

GLUMÁȘ adj. v. **glumeț.**
GLÚMBĂ s. f. (ș. d.) v. **glumă** ș. d.

GLUMÉȚ, -ÉȚĂ adj. *Gai, jovial, spirituel.* — (Despre oameni) Care face glume multe și bune, bun de glume; (despre vorbe) plin de glume, cu spirit, cu haz, cfr. hazliu, posnaș, jovial. *Poveștile bătrâne și glumețe ale ostașilor.* EMINESCU, N. 3. *De glumeț, glumeț erà moș Nichifor, nu-i vorbă.* CREANGĂ, P. 111. *Vârtosul glumeț Creangă.* MAIORESCU, CR. II 338. *Un flăcău glumeț, poznaș.* CONTEMPORANUL, II 10. | P. ext. *Ritm... glumeț.* ODOBESCU, III 96/16. *Vioiciunea glumeață a caracterului său.* id. ib. 22/4. [Cu alt suf. (rar): † **glumáș, -ă** adj. *Să nu fii... foarte glumaș.* GCR. II 135/21.]

— Din bulg. **glumec**, idem.

GLUMÍ vb. IV[a]. 1°. *Plaisanter.* 2°. *S'exercer.* 3°. *Médire.*

1°. Intrans. A face s. a spune glume, a șuguì. *Roabele... glumeà cu ciohodarul.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 248/26. *Și râseră mult boiarii de aceasta, și glumiră craii.* ALEXANDRIA, 156. *Un bătrân vânător căruia îi plăceà să glumească.* ODOBESCU, III 44/10. *Nu-i om să nu glumească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 363. *Cu dragostea nu glumì!* HODOȘ, P. P. 33. *Râseră fetele,... hihotind și glumind între ele.* ISPIRESCU, L. 50. | Trans. (în figură etimologică) *Gluma, ce-am glumit nu s'a potrivit.* TEODORESCU, P. P. 497, cfr. 57. | Refl. (după sârb. *glumiti se*) *Te gonesc, nu mă glumesc.* ALEXICI, L. P. 23/21. *Eu numai că mi-am glumit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 258. || (După negațiune) A nu ști de glumă; p. ext. a fi fără cruțare. *Dumnezeu nu glumește!* ANTIM, P. XXVII/10. *Om blând, dar care nu glumește cu tâlharii.* CONTEMPORANUL, II 222.

2°. † Refl. (traducând pe paleosl. *poglumiti-sę*). A se exercità (cu s. în cevà). *În porăncitele tale ca glumiiu-mi, și înțăleg carăirile tale.* PSALT. SCH. 393 (= glumì-mă-voiu. CORESI, PS.: exercebor), cfr. 239. *Întru începutele tale glumì-mă-voiu.* CORESI, PS. 204 (= glumì-me-voiu. PSALT. SCH.), cfr. 176, 332, 334, 336.

3°. † Refl. (traducând verbal pe paleosl. *glumiti sę* „a flecărì, a-și bate joc“). A flecărì, a vorbì de rău pe cinevà. *De mine glumiià-se șezând în ușì.* CORESI, PS. 178 (: adversum me loquebantur).

[Și: (în Munții-apuseni) **glumbì** vb. IV[a]. *Mergeau pe ici încolo glumbind și horind.* FRÂNCU-CANDREA, M. 276. | Abstracte: **glumíre** s. f., **glumít** s. a. *Cu dorul nu-i de glumit.* HODOȘ, P. P. 40, (rar) **glumíe** s. f. *Cu Mihul nu-i de glumie.* ALECSANDRI, P. P. 209b/4, cfr. 124b/13.]

— Derivat din **glumă** (cfr. paleosl. *glumiti sę* „a flecărì, a-și bate joc“, bulg. *glumja se*, sârb. *glumiti se* „a glumì“, rut. *hłumyty* „a glumì“).

GLUMÍE s. f. v. **glumì.**

GLÚPAV, -Ă † adj. *Imbécile.* — Prost. *Mănule foarte groasă arată glupav și neînțelept om* (a. 1785). GCR II 145/9.

— Din bulg. **glupav**, idem.

GLÚPAV, -Ă adj., adv. s. **hâlpav.**

GLUTÉN s. a. (Chim.) *Gluten.* — Substanță azotată care intră în compoziția grăunțelor de cereale. *Grâu mai frumos... mai greu, mai bogat în gluten și care dă tărâțe mai puține.* GHICA, S. 552.

— *N.* de origine lat. (**gluten** „cleiu“).

GOÁDIN s. m. v. **godac.**

GOÁGĂ s. f. *Malheur.* — (Coșeiu, comit. Solnoc-Dobâca) Necaz, nefericire. VICIU, GL.

GOÁGĂ s. f. v. **gogă**[2].
GOÁMBĂ s. f. (Entom.) v. **goangă.**

GOÁNĂ s. f. 1°. *Poursuite.* 2°. *Chasse (aux rabatteurs).* 3°. *Persécution.* 4°. *Guignon.* 5°. *Accouplement* (du taureau à la vache). 6°. *Course.*

1°. Fugărire, urmărire cu fuga. *Ei fugiseră!... după o goană de câteva oare..., găsiră pe tinerii amanți.* C. NEGRUZZI, I 108. ‡ *Goana câinilor* (Muntenia și Dobrogea): datina de a chinui câinii, dându-i în tarbacă, în cea dintâi Luni a postului mare. MARIAN, SE. 9, 10. A luà (pe cinevà) la (s. în) goană = a gonì (I 1°) pe cinevà. *Începù a-l luà în goană* [pe cerb]. DOSOFTEIU, V. S. 22v2. *Și l-au luat în goană de la Teleajin... până la Lunca-mare.* MAGAZ. IST. I 244/13, cfr. BĂLCESCU, M. V. 61. *Lupii 'n gonă le luară* [oile]. ALECSANDRI, P. P. 265, cfr. TEODORESCU, P. P. 19, 59b. *Par'că l-au luat Turcii la goană, așà fugeà de tare.* ZANNE, P. VI 421. *A se luà în goană după cinevà* = a-l urmărì cu fuga. *Celalant rob... după care s'au luoat în goană sălbatecii.* DRĂGHICI, R. 166. *S'au slobozit* [Moldovenii] *după dînșii* (= Leși) *în goană.* URECHI, LET. I 191. *A nu slăbì (pe cinevà) din goană* = a-l goni, a-l urmărì într'una. *Smeoaica se făcù luntre și punte și... tot după dînșii, și din goană nu-i slăbeà!* ISPIRESCU, L. 194. *A pune pe cinevà pe goană* = a-l pune pe fugă. *Făt-frumos... se repezì din munte și-i puse pe goană.* ib. 156.

2°. Vânătoare cu gonaci. H. V 337, X 465. *Goană de urși și cerbi.* C. NEGRUZZI, II 96/4, cfr. I 106. *La goană mare, crezi d-ta că puțini lupi dau cinstea pe rușine?* CREANGĂ, P. 121. || P. gener. Vânătoare. GR. BĂN., H. III 144.

3°. Prigonire, persecuție. *Pornind păgânii goană asupra creștinilor.* DOSOFTEIU, V. S. 113. *Nici foamea..., nici goana nu va puteà să ne despartă de*

dragostea ta. MINEIUL (1776), 76$_{2}$, cfr. ANTIM, P. 55, ŢICHINDEAL, F. 194, MARCOVICI, D. 158. *Dar de cum am ajuns acasă, goană şi prigoană pe capul mieu din partea boierului.* CREANGĂ, A. 158. | † *A face goană* = a prigoni, a persecută. *Făceà goană bunei credinţe.* MINEIUL (1776), 3/$_{2}$.

4°. Spec. (La jocul de cărţi) Persecuţie din partea unei cărţi rele, p. ext. nenoroc în joc (corespunde franţuzismului ghinion). *Lumea-[i] o masă de cărţi. — Prea bine... dar dacă ai goană de fante ?* ALECSANDRI, T. 403. *Nimic nu dă o expresie mai proastă figurii omeneşti ca o goană continuă la cărţi.* VLAHUŢĂ, D. 284.

5°. Împărecherea taurului cu vaca, goniţă (2°). ŞEZ. V 75/$_{36}$.

6°. Fugă mare, nebună (mai ales de cal). *Caii... porniră în galop... Goană ca 'n noaptea aceea n'am gonit de când sânt !* SANDU-ALDEA, A. M. 35. *Trei cai... Unu-i... La goană ca vulturul.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 291. *Veniră într'o goană.* ŞEZ. I 68/$_{18}$. *A se luà în goană (cu cinevà)* = la întrecere. *Aveà o fată, care se luà în goană cu ogarii.* ISPIRESCU, L. 323. *În goanĭ* = în galop. *Ionică, înhămat la săniuţă, vă duceà în goană.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Din goană* = din fuga calului.

— Substantiv postverbal din goni; cfr. prigoană.

GOÁNDĂ s. f. v. goangă.

GOÁNDE s. f. plur. Primele vorbe pe care le scoate copilul, în leagăn, sau vorbele cu care-l facem să râză. RĂDULESCU-CODIN. [Şi: (Ilfov) goánge s. f. plur. Com. I. PAVELESCU.]

— Onomatopee înrudită cu *gongăĭ, gângurì* şi *gândac* (cfr. ROMANIA, XXXIII 78).

GOÁNDRĂ s. f. (Entom.) v. goangă.

GOÁNGĂ s. f, (Entom.) *Insecte (en général).* — (Munt., Ban., Ung., Transilv.) Orice insectă care nu are un nume în graiul poporului (MARIAN, INS. X), insectă mai mică (POMPILIU, BIH., VAIDA), insectă s. vierme (H. IX 5), spec. vierme de mătase (H. V 375), cfr. gâză. *Noi mâncăm goange şi de tot fealiul de viermuleţi.* ŢICHINDEAL, F. 473. *Chilindrul... omoară goangele, găocii şi viermuleţii cei stricători holdelor.* ECONOMIA, 25. *Săracă inimă 'ntreagă, Cum o roade-o goangă neagră !* HODOŞ, P. P. 132/$_{3}$. *Plugul este goangă rea: Umblă d'andărătelea.* TEODORESCU, P. P. 291^{b}, cfr. MAT. FOLC. 375. *Oamenii nu erau aşà de păcătoşi,... Dumnezeu nu le trimeteà atâtea goange.* CATANĂ, P. I 54. *Nici că se stăveà vreo goangă măcar pe la ei, pe acolo.* ISPIRESCU, L. 287. *Fapţii sânt nişte goange cu păr.* H. XII 26. | Spec. **Goangă-de-balegă** = (Transilv.) bălegar (Geotrupes stercorarius). MARIAN, INS. 32; LB. || Fig. Copiliţă mică. H. II 254.

[Şi: (cfr. gânganie) gângă s. f. RUSSO, S., (cfr. gândac) goándă, goándră s. f. = (Bucov.) borză (Blaps mortisaga). MARIAN, INS. 64; (Transilv.) **goandă-de-câni** s. cânească = musca-calului (Hippobosca equina). ib. 396, **goámbă** = (Transilv.) borză ib. 64; măzărar (Bruchus pisi). ib. 84. | Diminutive: **gongúţă** s. f. *Ascunde-te de toate... gonguţele.* ŞEZ. V 144/$_{32}$; **gonghiţă** s. f. *Să vadă că are în foale O gonghiţă cu picioare.* DOINE, 135. | Augmentativ: **gongălău** s. m. = cărăbuş (Boutar). VICIU, GL. | Colectiv: **gongăríe** s. f. H. IX 5.]

— Cuvânt onomatopeic (cfr. tulpina slavă *gąg-*), înrudit cu gânganie. Cfr. boangă.

GOÁNGĂN s. a. v. goangănă.

GOÁNGĂNĂ s. f. *Motte* (de laine pétrie avec de la résine et de la fiente). — Golomoz de păr, lână, etc., încheiat la un loc cu răşină, balegă, etc. ŞEZ. II 229/$_{15}$. [Şi: **goángăn** s. a. = codru de mămăligă s. de pâne (propriu: bucată mare, artan). RĂDULESCU-CODIN.]

— Cfr. ung. (în Cic) **gógány** „împletitură de nuiele tencuită gros cu pământ". SZINNYEI.

GOĂNGE s. f. plur. v. goande.

GOÁNŢĂ s. f. 1°. *Grain de haricot.* 2°. *Petit caillou rond.*

1°. (La plur.) *Goanţe* se zice la boabele de fasole, când se desfac din păstăile încă verzi. ION CR. III 346.

2°. Pietricică rotundă de cremene (Boutar). VICIU, GL.

GOÁRDINĂ s. f. (Bot.) v. gordin.

GOÁRNĂ s. f. (Milit.) *Clairon.* — Trâmbiţă, trompetă (soldătească). H. X 467, XVI 239. *Sunetul... unei goarne pornì.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII/$_{11}$ 447. *Goarna cântă, el se duce.* SEVASTOS, P. P. 121/$_{7}$. *S'aud goarnele cântând.* ŞEZ. I 110/$_{24}$. [Derivat: (<rus. *gornistz*) **gorníst** s. m. = soldat care cântă din goarnă, trâmbiţaş. *Gornişti, doboşeri.* ŞEZ. III 184.]

— Din rus. **gornъ**, idem. Cfr. corn.

GOÁRNEŞĂ s. f. Sorte de *raisin.* — O specie de struguri buni. | Fig. *Ai spus o goarneşă* = o minciună cornorată (Jidveiu, Şonfalău, comit. Târnava-mică). VICIU, GL.

GOÁŢĂ s. f. = cartof (Bozna, l. Zalău). VICIU, GL. 105.

GOÁŢĂ s. f. v. goţă.
GOÁZĂ s. f. v. goz.
GOB s. m. v. gâb.
GOBÁIE s. f. v. cobaie.

GOBLÉIE s. f. plur. Mâni s. picioare lungi şi goale. ŞEZ. II 229/$_{17}$, cfr. 100/$_{16}$, cfr. jugleie, zgaibă, gionată.

GOBORÎ † vb. IV^{a} v. coborî.
GÓCĬCĂ s. f. v. cocică.

GÓCĬMAN s. m. (Ţara-Bârsii, Câmpulung, în Muscel) = epitrop (la biserică). *Fiind gocĭmani la această sfântă besearecă Pătru Marcea şi Văsii Neamţu, şi fiind toate ale sfintei besearec pe seama acestor doi gocĭmani* (Braşov, sec. XVIII), ap. JAHRESBER. X 191. [Şi: **gúcĭman** † ib., **gótman** †. *Eşti goţman la Scheaii de la Braşov* (a. 1694). IORGA, S. D. I 281, **gójman** s. m. GAZETA TRANS. (a. 1901), No. 44. | Reconstruit: **gociu** s. m. Proprietarii de moară aleg pe câte doi ani câte doi *goci*, pe care îi însărcinează cu conducerea afacerilor şi cu controlarea socotelilor (Săliştе, în Transilv.). Com. A. BANCIU.]

— Din germ. (săsеşte) *Gottsmann* (trecut şi la Ungurii din jurul Braşovului subt forma *gócsmány*). Borcia, *Jahresber.* X 191.

GOCIU s. m. v. gocĭman.

GODÁC s. m. 1°. *Porc d'un an.* 2°. *Ourson d'un an.* 3°. *Petit enfant.* — (Mold.)

1°. Porc tânăr de un an (H. VI 171, X 354) s. în anul al doilea (ib. I 58, X 497), după ce nu mai e „purcel", dar nu-i încă „porc" (H. III 306, cfr. X 44, 465, XII 287, 301, CREANGĂ, GL.), cfr. grăsun, burlinc. *Măscuroaice, mascuri, veri, godaci... godăcĭţe, purcari* (a. 1787). IORGA, S. D. VI 167, cfr. CREANGĂ, P. 79. *A rupt dihania godac de un an.* SADOVEANU, SĂM. III 182. || Puiu de porc sălbatec. DDRF.

2°. Puiu de urs, de un an. SĂM. II 98.
3°. P. ext. Copil mic. ZANNE, P. IX 623.
[Diminutiv (ad 1°): **godăcél** s. m. H. III 306. *Vr'o cinci godăcei chirciți și murdari se trudesc să spargă niște bostani.* M. FLORIAN, SĂM. I 385. | Feminin (ad 1°): **godăciță** s. f. | Cu alte sufixe: **gódin** = godac H. I 58, X 151, 355, 571, 582, XII 287, 301, ȘEZ. IX 55, BUGNARIU, NĂS., **goádin** = purcel (CREANGĂ, GL.), porc sălbatic de un an (subt forma dial. *goadzin* JAHRESBER. III 316), **gădin** = purcel de un an, măscurenciu (Suciul-superior, pe Someș) VICIU, GL.; (feminin) **gódină** = purcică de un an. H. XII 287 (după VICIU, GL., în Teaca, Transilv. „purcel mic"), (cu alt sufix) **godănă** s. f. H. X 151; (diminutiv) **godinăș** = purcel tânăr. FRÂNCU-CANDREA, M. 52, (< bulg. *godenak*, idem) **godinác, godenác** s. m. = porc în anul al doilea (H. I 130), între 6—7 luni (H. VII 132), când nu mai este purcel (H. XII 170), cfr. H. XII 26, II 79, **godănác** s. m., s. f. și cu înțelesul fig. de (Munt.) copil mic care abiă stă în picioare, (Dâmbovița) băiat s. fată ieșită la horă prea de vreme, de 14—17 ani băiatul și de 13—15 ani fata (com. I. PAVELESCU), sfredeluș, care se vâră în toate (N. REV. R. 1900, 86), **gotinác** s. m. = porc de doi ani. H. I 295. *E grăscean, știi coleà godănac.* T. CERCEL, SĂM. IV 769, (cu femininul) **godinácă** H. II 79, (cfr. bulg. *godišen* „anual") **godișnác** = porc în anul al treilea. H. I 130, **godeșnác** = porc în anul al treilea, după ce nu mai e godenac. H. II 273.]
— Derivat din poleosl. **godъ** „an" (pentru sufixe cfr. bulg. *godenak*, idem, *slen trekjak* „cerb de trei ani"; pentru derivate analoage în limbile romanice, cfr. PUȘCARIU, ET. WB. No. 1186, cfr. și germ. *Jährling*).

GODĂCÉL s. m., **GODĂCIȚĂ**, **GODĂNĂ** s. f., **GODĂNÁC** s. m. } v. godac.

GÓDE (Ban.) Particulă care se compune cu pronumele spre a-i da un înțeles nedefinit, ca ori-, oare-, acar-, -va. *Iubesc ce-gode* (= orîce) *nebună.* HODOȘ, P. P. III. [Din aceiași tulpină, în Mehedinți: **gódelui** adv. = par'că. *Godelui i-ar fi mai bine.* N. REV. R. 1910, 86 (pentru formațiune, cfr. arom. *imnăndalui*, etc.).]
— Din slav. (sârb. *štogod, kojigod*, etc., bulg. *koi-godě* „orîcare, orîcine").

GÓDELUI adv. v. **gode.**
GODENÁC, GODEȘNÁC s. m. v. godac.

GODÍ vb. IV[a]. *(Se) plaindre.* — (Munții apuseni, cu pronunț. dial. *godźi*).
1°. Trans. (Despre fetele care întovărășesc pe „godia") A cântă miresei cântecele de rămas bun, p. ext. a deplânge. *De părere de rău că se despart de mireasă..., încep a o gogi.* FRÂNCU-CANDREA, M. 163. | A-și luă rămas bun de la părinții miresii, după cununie. VICIU, GL.
2°. Intrans. (Despre mireasă) A se tângui, a se jelui. *Gogeà, gogeà, și nu prea, Parà-ți bine că te ia!* FRÂNCU-CANDREA, M. 164.
[Imper. *gogeà!*]
— Derivat din **godie.**

GÓDIE s. f. *Jeune mariée.* — (Transilv., cu pronunț. dial. *godźie*) Mireasă, în ziua întâi, până o învălește nașa, ca pe neveste. FRÂNCU-CANDREA, M. 163. *După ce mireasa se suie în car, la care sânt 4 boi, toate fetele, care se suie în car cu mireasa îi cântă următoarea cântare: Ia-ți tu, godje, ziua bună De la tată, de la mumă...* VICIU, GL. *Plânge muma gogiei.* RETEGANUL, TR. 176/25. || (Bot.) **Sânge-de-godie** = sânge-de-nouă-frați. CIHAC, BARCIANU. [Voc. *gogie, gogia* (FRÂNCU-CANDREA, M. 164) și *gogio* (RETEGANUL, TR. 177/2, MARIAN, NU. 593).]
— Înrudit cu slav. **-goditi** (bulg. *godjà* „a se logodi"). Cfr. govie.

GÓDIN, -Ă s. m. și f. v. **godac.**

GÓDINĂ s. f. (Bot.) 1°. *Courge.* 2°. *Datura stramonium.*
1°. (Munt.) Un fel de dovleac. *Doi copilași... așteaptă dovleacul roșiu din căldare, și se tot șterg la nas când le vin aburi dulci cu miros de godină galbenă.* DELAVRANCEA, S. 40.
2°. (Transilv.) = **ciumăfaie.** BARCIANU.

GODINÁC, -Ă s. m. și f. **GODINÁȘ, GODIȘNÁC** s. m. } v. **godac.**

GOELÁND s. m. (Ornit.) = **călifar.** *Țipetul goelanzilor.* DELAVRANCEA, S. 63. [Pronunț. *go-e-*.]
— *N.* din fran. **goéland,** idem.

GOELÉTĂ s. f. *Goélette.* — Corabie ușoară cu două catarguri. *Au prins o goeletă cu pavilion turcesc.* GHICA, S. 391. [Pronunț. *go-e-*.]
— *N.* din fran.

GOFĂÍ vb. IV. *Grogner.* — Verb onomatopeic, care imită sunetul produs de scroafă, cfr. ciofăi. *S'a suit scroafa 'n salcie și gofăie.* PĂSCULESCU, L. P. 107.
— Înrudit cu gâfâi.

GOG s. m. *Bêta.* — Cuvânt batjocuritor pentru băieții prostuți și tonți (ALECSANDRI, T. 1746). *Ce faci, cloanțo? — Ce să fac, gogul mamei? Te privesc și râd.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Și: **gong** s. m. = prost, tehuiu. PAMFILE, J. II, RUSSO, S.]
— Din Gogu (bulg. Gogo, Goga), formă prescurtată din *Gheorghe* (pentru înțeles cfr. *Vlăduțul mamii, Ion al mamii*, etc. TDRG.).

GOG s. m. v. **gogă.**

GÓGĂ s. f. *Croque-mitaine.* — Ființă închipuită cu care se sperie copiii. DICȚ. [Și: (Bihor) **gog** s. m. = un fel de paparudă, descrisă la ALEXICI, L. P. 200/7–8, (Munt.) **góge** s. f. Com. I. PAVELESCU.]
— Cfr. alb. *gogę* (*gogęl', gogol', gogomel'*), idem. Cfr. gogoriță.

GÓGĂ s. f. *Noix écalée.* — Nucă proaspătă, după ce a fost cojită de coaja verde. PAMFILE, J. II 336, ION CR. III 187. ‖ **În gogi:** un joc de copii, numit pe aiuri de-a poarca (Blaj). VICIU, GL. (pare a fi fost la origine un joc în nuci). **A sta gogă** = (despre persoane) a sta ghemuit, zgulit de frig sau de boală (Zagra). Com. CORBU. (Cfr. a sta ciocan). [Și: **goágă** s f. (jud. Covurluiu). ZANNE, P. IX 475. | Plur. *gogi.*]
— Cfr. ung. (în limba copiilor) gogó „nucă"; cfr. gâgău.

GOGÁLȚ Interjecție onomatopeică, exprimând sunetul ce se aude când cineva înghite repede și lacom mâncarea, cfr. ghiorț. RUSSO, S. *Atunci lupul nostru începe a mâncà hálpov; și gogâlț, gogâlț.... îi mergeau sarmalele întregi pe gât.* CREANGĂ, P. 32. [Și: **cogâlț** CONV. LIT. X, ap. TDRG. | Derivat: **gogâlțâi** vb. IV = a înghiți în sec, repede și zgomotos (Nemțișor-Neamțu). ION CR. III 346.]

GÓGE s. f. v. **gogă.**

GOGEÁ s. f. *Morceau de sel.* — Bucată de sare cam de 2 kgr. Com. I. PAVELESCU, cfr. BARCIANU. — Cfr. gogă[2].

GOGEÁMITE adv. v. **cogeamite.**

GOGÉRIU s. a. *Soue, étable.* — Coteț de porci s. de viței. ION CR. IV 26. — Cfr. godac.

GOGHE Cuvânt cu care ne adresăm la rudele mai depărtate, când sânt tinere. H. II 256. Cfr. daică.

GÓGHIE s. f. (Ihț.) *Leuciscus rutilus.*—Puiu de ocheană (Oltina). ANTIPA, IHT. 181, cfr. H. II 244, III 38, 309, XIV 376, 436, (= govidă) II 244. [Și: gúghlie s. f. = peștișor mai mic care se joacă în apă la soare (jud. Neamțu). ION CR. IV 123.]

GOGÍ vb. IV[a] v. govì.

GOGÍ vb. IV[a]. *Peler.* — A curăți nucile de coaja verde. ION CR. III 187, cfr. PAMFILE, J. II 336, JAHRESBER. IX 225.
— Derivat din gogă[2].

GOGLEÁZ s. a. 1°. *Balayure.* 2°. *Compliment.*
1°. *Gogleze* = ogrinji, resturi bătoase ce rămân în iesle când mănâncă vitele (jud. Neamțu). ION CR. IV. 188 | Gunoiu prin casă cum fac copiii când cioplesc ceva: *„Nu mai face gogleaz prin casă, că numai acum am măturat"!* (jurul Hațegului). VICIU, GL. *Gogleaz de nuiele, de buruiene.* LIUBA. Cfr. bucluc (I).
2°. Fig. Complimente, vorbe frumoase. *Sânt cam mândru la iubit: Rugăciuni ș'alte goglezi Să nu aștepți, Că nu vezi.* PANN, E. V 135. *Simți zmeul că îi tâcâe inima când fata îi zâmbește și îi spune câte ceva gogleze.* ISPIRESCU, L. 337, cfr. 309.
[Plur. *gogleze* și (rar) *goglezi* (PANN, E. V 135). | Și: **gogleáză** s. f. Poporul crede că Joimărița este o *gogleză* sau babă. H. XI 391.]
— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *goklesz* „netrebnic" SZINNYEI; pentru 2° cfr. gogoașă 2°).

GOGLEÁZĂ s. f. v. gogleaz.

GÓGLINĂ s. f. (Ban., sârbism) Fructele roșii ale unor spini (com. A. COCA), probabil, ale „păducelului".
— Din sârb. glòginja „fructul păducelului".

GOGOÁȘĂ s. f. 1°. *Noix de galle. Quersus infectoria.* 2°. *Galle à l'épine. Mensonge.* 3°. *Lycoperdon bovista.* 4°. *Physalis Alkekengi.* 5°. *Pomme de terre.* 6°. *Cocon.* 7°. *Nymphe.* 8°. *Globe des yeux.* 9°. *Pâtisserie soufflée.* 10°. *Vessie de poisson.*
Diferite obiecte rotunde (și goale pe dinăuntru), în spec.:
1°. (Bot.) **Gogoașă-de-ristic** (s. -de-cerneală GCR. II 46 s. -de-ștejar LIUBA-IANA, M. 124) = un fel de excrescență (de mărimea unei alune) ce se face pe ramurele tinere ale stejarului „quercus infectoria" în urma înțepăturii viespelui-de-stejar. Se întrebuințează (în medicină) ca medicament astringent, (în industrie) pentru fabricațiunea cernelei negre, pentru înnegrirna sprâncenelor, etc., galeș, merișor. PANȚU, PL., PAMFILE, I. C. 249, MARIAN, INS. 253. *Gogoși de răstic doaozeci de dramuri.* PISCUPESCU, O. 318. *Aprinse lumânarea, arse o gogoașe de ristic, își drese puțin sprincenile cam rare.* CONV. LIT. XLIV I 313. || P. ext. Însuși stejarul pe care cresc gogoșile de ristic. PANȚU, PL.
2°. **Gogoașă-de-tufă** = excrescență ce se face pe ramurele stejarului „quercus pubescens" (= tufă). Nu are calitățile gogoașei de ristic. *Cu gogoși de tufă nu se 'nnegresc sprâncene!* PANN, P. V. I 51. (Deci) ## A vinde (și, prin apropiere de „a spune minciuni") a spune *(a vorbì* SBIERA, P. 254/$_{27}$, *a croì la* N. BOGDAN, ap. DDRF., *a înșira la* BARONZI, L. I 57/$_{2}$) **gogoși (de tufă** ZANNE, P. I 189)=a spune minciuni. *Vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate,* C. NEGRUZZI, I 230. *Să n'am parte de moșu-tău... de-ți spun gugoși.* ALECSANDRI, T. 824. *Fugi, monșer! Cine ți-a spus gogoșile astea?* CARAGIALE, M. 63; cfr. ZANNE, P. II 743, III 571 (cfr. și v. -fran. *boule* „minciună"=n. -fran. *boule).* || *Laurii fac un fel de gogoși cu țepi și înlăuntrul acestor gogoși sânt niște boabe de căloare neagră.* H. IV 144.
3°. (La plur.) *Gogoașe* = un fel de ciupercă în formă de glob cu carnea albă și cu un gust și miros plăcut. Când devine cenușie și nu mai este bună de mâncat se deschide și iese din ea un praf cafeniu. Și beșul-s.beșica-porcului s. -calului, beșina-lupului s. -porcului, s. -vulpei, puf, pufaiu, pufulete (în Transilv.), răsuflătoarea-pământului. PANȚU, PL.
4°. (Bot.) = păpălău. ib.
5°. (Mold. și Transilv.) **Gogoașă (-de-pământ)** = cartof. H. X 419, 509, XII 286, 300, VICIU, GL., ȘEZ. IV, 44.
6°. **Gogoașă (de mătasă** COSTINESCU, **de borangic** POLIZU)=cocon (de vierme-de-mătasă). *Gugoși de viermi de matasă.* I. IONESCU, M. 148.
7°. Nimfele sau crisalidele unor insecte, cum sânt, bunăoară, acele ale fluturilor, cfr. păpușă, sac, perină. MARIAN, INS. XIII.
8°. Globul, bulbul ochiului, boboș, bulbuc (3°). *Din ochii ei mari deschiși peste măsură se vedeau numai gogoșile albe.* CARAGIALE, S. 90/$_{2}$. *Fugi izbiturâ, Din creierii capului, Din gogoașele ochilor.* MAT. FOLC. I 545.
9°. (Cul.) Un fel de prăjitură, care la prăjit se umflă și ia formă rotundă. *Plăcintele și gugoașele erau mult mai căutate.* C. NEGRUZZI, I 286. *Colaci cu chitișoare (gogoși).* MARIAN, NU. 744.
10°. **Gogoașă de pește** = bășică de pește. LM., cfr. POLIZU, BARCIANU.
[Plur. *gogoașe* și *gogoși* (citat între „mâncări"). H. VII 445. | Și: **gugoáșă** s. f., (+*gorgoază)* **gorgoáșă** s. f. *Pieile din vasele pline cu zeamă de scoarță de brad și de gorgoașă.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 54. | Diminutiv: **gogoșeà, gugoșeà** s. f. *O plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele.* C. NEGRUZZI, I 286. *Vorbe d'ale tale, Gogoșele, trancanale.* PANN, P. V. III 95. (Bot.) *Gogoșele (de brâncă)* = floare (nedefinită) H. IV 84, **gogoșél** (cu funcțiune adjectivală în:) *prun gogoșel.* H. XVI 9. || Derivate: **gogoșár** (dial. *gogoșér*) s. m. = vânzător de gogoașe (9°); mincinos. ZANNE, P. III 312, (însemnează în Munt. și) ardeiu roșu, „cârn". Com. I. PAVELESCU. *Dar cu derbederii și cu gogoșerii, zău! m'am calicit.* ALECSANDRI, T. 136; **gogoșerie** s. f. = prăvălie de gogoașe (9°). TDRG.]
— Etimologia nesigură. (Înrudit de aproape cu tulpina *coc-* din cuvintele cocoașă, cocoloș, etc.; pentru formele în *g*, cfr. gogă[1] și ung. *gubó* „gogoașă de ristic, cocon"). Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift,* XXVI 321.

GOGOLÓȚ s. a. și m. v. golomoz.

GOGOMÁN s. m. *Imbécile, niais.*—Om prost, prostălău, nătântoc, nătăfleț. *A început... să-l ocărască... făcându-l nătăfleț, guguman, prost.* PANN, P. V. III 127. *Să-i dovedim că e numai un gogoman pedant.* C. NEGRUZZI, I 12. *A fi Ștefan Gogoman:* adecă prost. ZANNE, P. VI 129. | (Adjectival) *Silvan este cel mai plin de fumuri, mai nerod, mai gogoman.* C. NEGRUZZI, II 306/$_{18}$. [Și (Munt.): gugumán s. m. | Diminutiv: **gogománel** s. m. *Vai de voi, gogomănei!* MARIAN, SA. 67. | Abstractul: **gogománie (gugumánie)**=faptă s. vorbă de gogoman. *Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce eră să facem.* C. NEGRUZZI, I 300. *Ar trebuì să fie cinevà tare prost să creadă asemene gogomănii.* id. ib. 234. *Am scăpat vr'o gogomănie... Ia s'o dreg!* ALECSANDRI, T. 345. *Te îngrețoșezi... de tâmpirea și de gugumănia cărturarilor.* ISPIRESCU, U. 121/$_{4}$.]

— Pare a fi derivat din gog, prin suf. *-oman*, cfr. *găgăuță*. (După TDRG. din *gogu-mamii*. Cuvântul se găsește și la Ruteni: *gogomán*).

GOGOMÂNÍE s. f. v. **gogoman.**

GOGÓN s. a. *Petit objet rond.* — Obiect mic, rotund și tare. *Gogonu' de piatră scumpă găsită 'n pustie de Arapul flămând.* JIPESCU, ap. DDRF. [Diminutiv: **gogoneà** s. f. = globuleț, bilă de sticlă; ghemușor de ață. Cfr. H. II 255; (la plur.) *gogonè'e* (Bot.) = un soiu de patlagele roșii, mici și rotunde TDRG.; (adjectival) rotund, măciucat. *La capăt mai aveà Ș'o măciucă gogoneà C'o ocà de plumb în ea.* ȘEZ. IV 130^{b}/$_{2}$, (și, prescurtat) **gonéle** s. f. plur. = cartofi. H. X 377. | Augmentativ: **gogonóiu:** poreclă. RĂDULESCU-CODIN. | Verb: **gogonì** vb. IV^{a} refl. = (despre buboaie) a se umflà, a coace. DICȚ. | Adjective: **gogonéț,-eáță** = rotund, plin și tare. *Mărgăritar foarte alb și gogoneț din soiul cel mai mare.* GORJAN, H. II 80/$_{1}$. *Găina îi făcuse trei ouă gogonețe.* ȘEZ. IX 115. *Țițișoara Rotunjoară ca para, Gogoneață ca piatra.* POP. (Dolj) Com. DRAGU. *Fasole gogoneață.* H. IV 83. *Strugure... cu bob gogoneț.* ib. XIV 173. *Piatra gogoneață.* ib. XI 324. *Prune gogonețe* = goldane, corcodușe (+ *cocon*, și: *prune coconețe*). VICIU, GL., cfr. H. IV 83; (fig.) *Făgăduieli gogonețe* (=umflate, exagerate). JIPESCU, ap. TDRG., **gogonát, -ă** = umflat ca gogonul, în formă de glob. *Ochi gogonați.* Com. V. CIOFLEC. *Pere gogonate.* N. BOGDAN, ap. TDRG. (Mai ales, fig., în expresia) *minciună* (etc.) *gogonată* = mare, exagerată, cornorată. *Vrei să ne spui minciuni gogonate.* C. NEGRUZZI, I 230, cfr. ALECSANDRI, T. 194, CREANGĂ, P. 34, ȘEZ. IX 52. *Generalul... adresă divanului mai multe cereri gogonate, cum se zice la țară.* GHICA, S. 357. *Altădată, Alta și mai gogonată.* ION CR. II 286. *Niște prostii așà de gogonate.* ISPIRESCU, U. 121/$_{6}$. | Și: (Transilv.) **gogoroánă** = bomboană. *Gogoroane de zahăr.* AGÂRBICEANU, LUC. IV 486; cfr. ib. III 360.] — Cfr. gogoașă.

GOGONÁT, -Ă, GOGONÉȚ, -EÁȚĂ adj. } v. **gogon.**
GOGONÍ vb. IV^{a} refl. }

GOGONÍ vb. IV^{a} (Ban.) = **giugiulì.** *Mireasa îl mai gogonì o țără și-l mai rugă... luându-se pre lângă el, până îl înduplecă.* CĂTANĂ, B. III 54. Cfr. gomolì.

GOGONÓIU s. m. v. **gogon.**

GÓGORIȚĂ s. f. *Épouvantail* (pour enfants). — (Munt.) Sperietoare pentru copii. | Fig. Spaimă, fantomă, amenințare proastă, pretenție proastă (PAMFILE, J. II). *Nu voiu, stimabile, să știu de Europa d-tale,... În zadar veniți cu gogorițe..., ca să amăgiți opinia publică...* CARAGIALE, T. I 183/$_{11}$. *Revărsarea* [apei] *fusese numai o gogoriță, o clătire a prundului.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920.

— Cfr. *gogă*[1]. (La Aromâni se zice, cu același înțeles, *goșă*. Cfr. și polon. *gogolica* „fulica". BERNEKER, SL. WB. 318). Cfr. goță.

GOGOROÁNĂ s. f. v. **gogon.**
GOGOȘÁR s. m., **GOGOȘEÁ** s. f. } v. gogoașă.
GOGOȘÉL adj. m., **GOGOȘERÍE** s. f. }
GOGOȚÁ vb. I^{a} v. **cocoță.**

GOIABÍJĂ s. f. (Ban., ungurism) O încălcitură de buruiene, de curpeni sau alte plante de pădure. LIUBA.

— Din ung. **golyóbi(c)s** „glob".

GOÍȚĂ s. f. v. **căiță.**

GOJBĂLIȚĂ s. f. (Mold.) = **cobaie.** ȘEZ. II 229/$_{18}$. *Dobitoacele și gojbălițele de la casa Românului.* ION CR. IV 130. [Plur. *-bălițe* și *-băliți* ȘEZ. V 75/$_{34}$.]

GOJGÁR s. a. (La jocul cu nuci) Gaură în care băieții aruncă nucile. DDRF. *Vă jucați... cu soarta noastră... ca băieții d'a nucile în gojgar.* JIPESCU, ap. TDRG. — Cfr. gogă[2].

GÓJMAN s. m. v. **gocîman.**

GOL, -OÁLĂ adj. I. 1°. *Nu.* 2°. *Vide.* II. *Vrai, pareil, craché.* III. *Vide, creux.*

I. Adj. 1°. (În opoziție cu „îmbrăcat") Fără veșminte, neîmbrăcat, desbrăcat, despoiat, nud. *Se fratele, sau sora, goli fi-vor și lipsiți...* COD. VOR. 119/$_{13}$ (= goli. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Te-am văzut flămând,... sau gol.* TETRAEV. (a. 1574) 246. *Eră amândoi goli, Adam și muiarea lui.* PALIA (a. 1582), ap. CCR. 50. *Împărații întrarmați, iară mucenicii goli.* VARLAAM, C. 212, $_{2}$. *Învață să o dezbrace goală.* DOSOFTEIU, V. S. 4, $_{2}$. *Îmbrăcămintea celor goli luai.* BIBLIA (1688) 372. *Puțini au scăpat cu împăratul și aceia încă goli.* ȘINCAI, HR. I 222/$_{3}$. *Pe pieptul gol el* [Arald] *simte un lung sărut.* EMINESCU, P. 209, cfr. ALECSANDRI, P. P. 252. | (Substantivat) *Golii să îmbrăcăm.* VARLAAM, C. 41, $_{2}$. *Sântem niște goli și niște săraci.* ALEXANDRIA, 96. | P. ext. *Vindeà câte o iapă chiar în mijlocul drumului și atunci rămâneà oiștea goală pe de-oparte.* CREANGĂ, P. 106, cfr. 108. *Poetul nu poate întrebuința asemenea... substantive goale* (= fără epitet). MAIORESCU, CR. I 20. || Fig. Lipsit. *Sânt gol de nestricăciunea cea dumnezeiască.* MINEIUL (1776) 99^{2}/$_{2}$. *Ani goi de fapte.* IORGA, L. I 508. | Sărăcăcios. *Aveà un alaiu foarte gol.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 219/$_{12}$. # **Cu** (s. în HEM. 508/$_{42}$) **pielea goală** = gol. *Să vor aflà amândoi întru așternut goli cu pieile.* PRAVILA MOLD. 55. *Au luat pe Duca-vodă, și pre alți boierrei pre toți; desbrăcându-i, i-au lăsat cu pieile goale.* NECULCE, LET. II 245/$_{14}$. *Ședeam afară la soare cu pielea goală.* CREANGĂ, A. 28. *Cu coatele goale* = rupt în coate, p. ext. zdrențuros, sărac lipit pământului, (în acest înțeles și ca subst.) **un coate-goale.** *De coate goale și de mațe flămânde nime nu se vaită.* ZANNE, P. II 91, cfr. CREANGĂ, P. 203. **Cu capul gol** = fără pălărie, **cu picioarele goale** = desculț. *Când îl văz cu capul gol, Pare că-i un domnișor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37, cfr. HODOȘ, P. P. 118. *Începù a merge cu picioarele goale.* ISPIRESCU, L. 58. (Spre a arătă goliciunea completă a cuivà, se zice:) *gol nap* (s. *cocean*) s. *ca napul* (ȘEZ. III 184/$_{20}$), s. *meiu*, s. *scripcă*, s. *pușcă*, s. *pistol*, *ca degetul*, s. *ca șarpele.* ZANNE, P. III 170, I 214, IX 53, ROMÂNUL GLUMEȚ, I 24/$_{2}$, PAMFILE, J. II, ȘEZ. I 259/$_{14}$. || P. ext. (despre munți, dealuri, pustietate, etc.) Fără păduri s. verdeață, despădurit, fără vegetație. *Cu munți și dealuri goli eră încungiurate.* CANTEMIR, IST. 125, cfr. NECULCE, LET. II 262/$_{17}$. *Stâncoasele... coaste sure și goale.* C. NEGRUZZI, I 160. *Pustietatea goală... se 'ntinde.* ALECSANDRI, P. II 89. (Substantivat) *Pe un gol de munte, o stâncă solitară.* ALECSANDRI, P. II 281, cfr. I. IONESCU, M. 37. † *Subt gol ceriu* = afară, pe câmp liber, fără adăpost. *Subt gol ceriu chinuindu-sĕ.* DOSOFTEIU, V.S. 69. *(A dormì pe) pământul gol* = fără așternut. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 460. || (Despre sabie) Scoasă din teacă. *L-am îngrozit cu sabia goală.* PRAVILA MOLD. 6, cfr. ANTIM, P. 63, ODOBESCU, I 157, ISPIRESCU, L. 17. *Cu paloșul gol pe masă.* ALECSANDRI, P. P. 124^{b}. || **Pâine** *(mămăligă)* **goală** = numai pâine (mămăligă), fără alte bucate (cfr. apă rece s. chioară), *apă goală:* curată (neamestecată cu alte lichide); *minciună goală:* curată. — *Udătură ceva avut-ați vreunul? — Nimic, domnule judecător; numai pâne goală și apă rece.* CREANGĂ, A. 147. *Ce să mănânc?! — Mămăligă. — Goală? — Ba nu, învelește-o într'o petecă.* PAMFILE, J. II, cfr. MÂNDRESCU, P. P. 112.

Au borît numai apă goală, că nu mâncase. MSS. (sec. XVIII) GCR. I 351. *Acestea sânt minciuni goale.* ŢICHINDEAL, F. 19. ‡ **A (se) da (rar: *a rămâneà*) de gol** = a (se) da pe faţă, a-şi da arama pe faţă, a (se) trădà fără voie (cfr. germ. bloss stellen). *Ochii şi sprincenele .. îl dau de gol.* ALECSANDRI, T. 413. *Abià peste un sfert de ceas s'a dat de gol Manda.* SANDU-ALDEA, A. M. 137. *Ţiganul... se temeà să nu rămână de gol.* SBIERA, P. 98.

2°. (În opoziţie cu „plin") Care nu are (nu conţine, nu cuprinde) nimic, deşert (pe dinlăuntru), sec. *Garafa goală.* EMINESCU, N. 42. *O cameră goală* (= nemobilată). ib. 38. *Dintr'o păreche de boi... am rămas c'o pungă goală.* CREANGĂ, P. 44. *Buţile goale mai mult sunet fac.* ZANNE, P. III 102. *Sună a gol.* | Fig. *Ochii paşei mari s'aprind... Stă mut, de suflet gol.* COŞBUC, B. 97. *Miraţi şi de răsuflet goi* (= fără răsuflet, încremeniţi, înmărmuriţi) *Să stee îngerii.* COŞBUC, B. 152. **Cu mâna goală**: cu nimica. *N'au mers cu mânile goale* (= fără plocoane) *la Paşa.* NECULCE, LET. II 232/$_{34}$. *N'ai să ieşi cu mânile goale* (= nedăruit) *de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288. *Un om cu mânele numai goale* (= fără nici o unealtă) *ce puteà să facă?* DRĂGHICI, R. 45. *Fără pistoale, Numai cu mânele goale.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286. **Pe inima goală** s. **pe stomahul gol** = pe nemâncate. *Pe inima goală, aduci de la pârâu... o ulceà de apă şi o pui subt icoană.* ŞEZ. III 141/$_{9}$. || Fig. Deşert, lipsit de înţeles. *Cuvântul cel gol* (sensaţia acustică, fără a se ţineà seamă de înţeles). ANTIM, P. 20. *E uşor a scrie versuri Când nimic nu ai a spune, Înşirând cuvinte goale...* EMINESCU, P. 283. *A fi? Nebunie şi tristă şi goală.* idem, 63, cfr. MAIORESCU, CR. II 103, L. 12. *Vorba ceea: fala goală, traistă uşoară.* CREANGĂ, P. 320. *Goala* (= deşarta, vana) *strălucire A unui titlu.* I. NEGRUZZI, VI 448.

II. (Adverbial, în legătură cu un substantiv) Întocmai (ca), aidoma, adevărat, la fel (cu), leit. *Turcu e câine gol.* ŞEZ. III 76/$_{6}$. *E gol tată-său, leit tată-său.* PITIŞ, CONV. LIT. XXXVI 548. *E gol dracu'!* Cfr. PANN, P. V. II 122, ŞEZ. III 33/$_{1}$.

III. S. a. Spaţiu gol, vid, gaură, deşert. *Cu chipul acesta, pământul se aşează mai bine la rădăcină şi nu rămâne nici un gol.* DĂTCULESCU, ap. TDRG. *Vremea încearcă în zadar Din goluri a se naşte.* EMINESCU, P. 276. *Cele opt medalioane sculpturale împlinesc golurile dintre volume.* ODOBESCU, III 73/$_{22}$. *Fuge, fuge tot... O umbră. Întinzi s'o apuci, şi apuci golul...* ZAMFIRESCU, R. 176. **În gol** = în deşert, fără folos, zadarnic. *Pe unde se duceà, tot în gol umblà.* CREANGĂ, P. 144, cfr. MARIAN, O. I 19. | **A ieşì la gol** = în câmp liber, la larg. *Ştefan-vodă la gol nu îndrăzneà să iasă.* URECHI, LET. I 133/$_{18}$. *Vezi Lifta!... nu îndrăzneşte să iasă 'n câmp la gol.* ALECSANDRI, P. II 221.

[Plur. (ad I) (vechiu) *goli*, (azi) *goi;* (ad III) *goluri.* | Diminutive: **golişór, -oáră, golúţ, -ă** (mai ales în legătură cu *gol*, spre a-l întări, cfr. bulg. *gol-goleničko). Chilia erà goală-goluţă.* RETEGANUL, P. II 5. *Mi-l desbrăcară... gol-golişor, cum l-a făcut maică-sa.* V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Altul... goluţ erà.* CONTEMPORANUL, II 26. | Derivat: **gólea** s. m.: nume de câne ciobănesc. H. IX 28, 60, XVI 86; **goliste** = s. f. = (†) partea goală a munţilor; lipsă de zăpadă. *Fugând la golişteа munţilor şi dealurilor.* DOSOFTEIU, PS. 95. *Dacă ziua sfinţilor apucă omăt pe câmp, anul va fi mănos...! dacă e goliste... va fi secetă.* ŞEZ. VI 160.]

— Din paleosl. **golъ**, idem. (Pentru II, cfr. rut., ceh. *z-hola*, polon. *z-goła* adv. „de tot, leit".)

GOLÁN, -ÁNCĂ subst., **-Ă** adj. *Va-nu-pieds.* — (Termen injurios) Om care n'are cu ce se îmbrăcà, zdrenţuros, sărac, prăpădit, (despre fete şi) fără zestre. *Nevastă! nu mă da pe gura golanilor!* SLAVICI, N. 80. *Mai bine-mi dau Averea la golani.* COŞBUC, F. 73. *Eşti cel mai golan între golani.* DUNĂREANU, CH. 44. *Sânt golan precum mă vezi: sula şi căciula.* ISPIRESCU, L. 288, cfr. CREANGĂ, P. 249, RETEGANUL, P. I 21/$_{30}$. *Pe golani i-am îmbrăcat.* PĂSCULESCU, L. P. 7. *Să nu ne-aduceţi câte o golancă 'n casă!* SANDU-ALDEA, D. N. 162. || Adj. *E săracă şi golană.* COŞBUC, B. 124. *Pe bieţii copilaşi I-ai lăsat golani.* TEODORESCU, P. P. 554^{b}. [Diminutiv: **golánél, golánáş** s. m. (Cu înţeles desmierdător) *Când se desmeticì... se văzù.... golănel.* ISPIRESCU, L. 279. *Golănaşul mamii!* MARIAN, **golánéţ, (golonéţ), -eáţă** adj. *Băiatul nu se puteà dumiri cum de să meargă el aşà golonet.* ISPIRESCU, L. 289, cfr. RĂDULESCU-CODIN. | Colectiv: **golănime** s. f. *A venit toată golănimea din toată lumea şi a mâncat şi-a băut.* ION CR. II 286. | Cu alt sufix: **golimán** s. m. = om rău îmbrăcat (comit. Solnoc-Dobâca). VICIU, GL.]

— Derivat din **gol**, prin suf. calif. *-an.*

GOLĂNÁŞ, GOLĂNÉL s. m. **GOLĂNÉŢ, -EÁŢĂ** adj., **GOLĂNÍME** s. f. } v. golan.

GOLÁŞ, -Ă adj., s. m. *Sans plumes, sans poil, nu. Gymnadenia conopea.* — Fără pene (despre pui, când sânt încă fără pene, sau despre păsări cărora nu le-au crescut s. care şi-au pierdut penele). *Golaş* = implumis. ANON. CAR. *Puii păserucăi... încă golaşi fără tuleie.* CANTEMIR, IST. 193. *Ale vulturilor grumazuri jupuite şi golaşe.* ODOBESCU, III 16/$_{6}$. *Cântă cucu' singuraş Şi-o lăsat puii golaşi.* MARIAN, O. II 206, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 154/$_{20}$. (Subst.) *Muma clocește pre golaşi.* BIBLIA (1688) 142. | P. ext. Fără păr, cfr. chel, pleşuv (despre animale care sânt lipsite de păr s. năpârlesc). *În mijlocul curţii... zăceà în lene un porc mare, negru, golaş.* GHICA, ap. TDRG. | Despoiat de păduri, de verdeaţă, (despre un munte, etc). *În partea de unde vine ploaia muntele e împădurit cu păduri; coasta cealaltă... e mai golaşă.* MEHEDINŢI, G. F. 88. *Pe malurile acelea golaşe şi sure.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | (Impropriu despre oameni) În pielea goală, gol de tot. *Se desbrăcà Şi golaşi... jucà.* PANN, P. V. I 127. | (Despre fructe) *Piersece golaşe, orz golaş.* DDRF. | (Bot., s. m.) **golaş** = **urá**[2]. BARCIANU. [Diminutiv: **golăşél, -eà** adj. *Că mi-s puii golăşei.* POMPILIU, B. 35/$_{10}$, cfr. GOROVEI, C. 13.]

— Derivat din **gol**, prin suf. *-aş* (cfr. sârb. *golušav, golac* „golaş").

GOLĂŞÉL, -EÁ adj. v. golaş.
GOLĂTÁTE s. f. v. goliciune.

GOLDÁN, -Ă subst. (Bot.) 1°. Sorte de *prunier (Prunus insititia).* 2°. Fruit de ce prunier.

1°. S. m. Specie de prun, numit şi crihin, corcoduş. PANŢU, PL., H. I 18, III 225, 305, XI 516, XII 18, 105.

2°. S. f. Fructul acestui prun, corcoduşă (culcuduşă), fârticuşă (-verde), prună gogoneaţă, cfr. avramă, bardacă, prună-dulce, prună-rotundă. PANŢU, PL., ŞEZ. V 69/$_{17}$, H. VI 235.

[Şi: **gâldán, -ă.** PANŢU, PL., (Mold.) **holdán, -ă** TDRG.]

GÓLEA s. m. v. **gol.**

GOLF s. a. *Golfe.* — Parte a mării care intră într'o deschizătură largă a uscatului; sân-de-mare, adâncătură. *Golfuri line.* ALEXANDRESCU, M. 157. [Plur. *golfuri.* | Dim.: **golfulét** s. a. DUNĂREANU, CH. 109.]
— *N.* din fran.

GOLGIU s. a. v. giulgiu.

GOLGOÁSĂ s. f. *Monstre.* — Pricolicii... sânt nişte iezme sau *golgoase* mari, care umblă noaptea printre morminte. H. IX 60.

GOLGOTÍNĂ s. f. v. **bolbotină**.

GOLÍ vb. IV[a]. 1°. *Déshabiller*. 2°. *Dégaîner*. 3°. *Vider*. 4°. *Dépouiller*. 5°. *Manquer de*.

1°. Trans. A desbrăcă, a lăsă pe cineva în pielea goală; spec. a lăsă să se vadă (goale) acele părți ale corpului pe care, dintr'un simț de rușine, le ținem acoperite. *Golesc* = denudo. ANON. CAR. *Trupu-i cătrăneà, După ce-l goleà.* ALECSANDRI, P. P. 118. *Le golesc pe fete.* ȘEZ. III 109/8. | Refl. *Zăceà ca un mort; și s'au golit.* N. COSTIN, LET. I 47/10.

2°. (Despre sabie, etc.) A scoate din teacă. *Murad... cu sabia golită aleargă.* ALECSANDRI, P. II 388; cfr. RETEGANUL, TR. 49/25.

3°. (În opoziție cu „a umple“) Trans. A deșerta *Golesc* = evacuo. ANON. CAR. *Baba golì un sac de fuioare.* RETEGANUL, P. I 54/11. *A cerut traista să golească desagii*, se zice omului prost. ZANNE, P. III 406. *Trebue să golești casa* (= să te muți). DDRF. | Refl. *Locul, din care tot iai și nu mai pui, se golește.* ib. III 348. | Fig. *Toată țeara să golesc De dușmanul cel iurcesc.* ȘEZ. V 94/21. || Spec. (Despre pahar, etc.) A-l bea. *Am golit (băut) și acest pahar:* am răbdat și acest neajuns. ZANNE, P. IV 41. | (Despre punga cu bani) A cheltui toți banii. *Bea vin bun, punga golește.* HODOȘ, P. P. 75, cfr. CONTEMPORANUL, II 729.

4°. † A despoia pe cineva (de cevà, cu deosebire de haîne s. de avere), a jefui, a prădà (obiectul de care se despoaie cineva se arată prin prep. de). *Pre feciorii lu Roman i golì de toată avuția-ș.* MOXA, 392/35. *L-au golit de aveare.* DOSOFTEIU, V. S. 101,2. *Îi golesc pe toți de haine.* BELDIMAN, TR. 340. | (Absol.) *Belu belește, Golescu golește, Manu jupuește.* ZANNE, P. VI 19.

5°. † A fi lipsit (de cevà). *Sânt golit de nestricăciune. Alexandru-vodă, văzând... că este golit de tot ajutorul...* URECHE, ap. TDRG., cfr. MINEIUL (1776) 25,2.

[Derivat: **golíre** s. f., **golít** s. a. | Compus: **golivás** s. m. = om băutor, biban (propr.: care golește vasele). REV. CRIT. III 155.]

— Derivat din **gol**. (Cfr. sârb. *gòliti*, idem).

GOLICIÚNE s. f. 1°. *Nudité*. 2°. *Pauvreté*.

1°. Starea omului gol, desbrăcat, nuditate; p. ext. părțile goale ale trupului (mai ales cele pe care un simț de rușine ne face să le acoperim totdeauna). *Veșmentele, cât să ne acoperim goliciunea.* VARLAAM, C. 352,2, cfr. 347. *Văzând Ham... goliciuna tătâne-său...* N. COSTIN, LET. I 47/10. *O haină strențoasă ce abià îi acopere goliciunea trupului.* C. NEGRUZZI, I 253. *Trupul alb în goliciunea-i.* EMINESCU, P. 148. | Fig. Starea unui lucru arătată fără nici o acoperire s. reticență. *Această idee... să o fi expus în toată goliciunea ei.* MAIORESCU, CR. III 85. # (Bot.) **Goliciunea-fetei-pădurei** = barba-popei. PANȚU, PL.

2°. (Învechit) Lipsă (de îmbrăcăminte), neavere, sărăcie. *Foamea și goliciunia.* VARLAAM, C. 254. *Cu foame și seate și goliciune se luptară.* DOSOFTEIU, V. S. 53. *Vei slujì vrăjmașilor tăi cu foame și cu seate și goliciune.* BIBLIA (1688) 147. *Un aer de goliciune și sărăcie învăluià toate cele.* ZAMFIRESCU, R. 79. (Fig.) *Iată sărăcia, iată goliciunea intelectuală!* MAIORESCU, D. IV 544.

[Și: (rar) **golăciúne** s. f. *Golăciunea când s'arată, dobitocia omului ne arată.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 182; cfr. COSTINESCU, BARAC, ap. TDRG. | Cu alte sufixe: **golătáte** s. f. ANON. CAR. *Doamne..., vezi golătatea noastră și ne dăruiaște îmbrăcăminte.* MSS. (sec. XVII), ap. GCR. I 19. *Golătatea înconjură, iară foamea dă de-a dreptul.* CREANGĂ, A. 69. *Au dat boierii de golătate* (= pungi goale). JIPESCU, O. 156, (formație personală) **golíme** s. f. = spațiu gol din cevà. *Golimea din pântece*[le calului lui Ulise]. COȘBUC, Æ. 39/12.]

— Derivat din **gol**, prin suf. abstr. *-iciune*.

GOLÍE s. f. (Ornit., Bihor, ungurism) = **cocor**. POMPILIU, BIH. 1011, ȘEZ. VII 180.

— Din ung. **gólya** „cocostârc“.

GOLIMÁN, -Ă adj. v. **golan**.
GOLÍME s. f. v. **goliciune**.
GOLÍȘTE s. f. v. **gol**.
GOLIVÁS s. m. v. **golì**.

GOLOGÁN s. m. *Monnaie de cuivre (valant 10 centimes).* — (România) Monetă de aramă; spec. (în sistemul metric, înainte de introducerea monetei de nichel) piesă de zece bani, (Munt.) ban. *Cartofele se vând cu 3-4 gologani oca.* I. IONESCU, M. 358. *Ne luase la fiecare câte doi gologani de trei parale..* CARAGIALE, S. N. 105. *Salba di gologani, Făcută di doi ciobani.* ȘEZ. II 22, cfr. SEVASTOS, P. P. 152/16. *Pentr'un gologan se judecă un an.* PAMFILE, J. II; cfr. ZANNE, P. IV 202. [Și: (Ilfov, Dâmbovița) **bologán** s. m. GRAIUL, I 185, CONV. LIT. XLIV, 731. | Diminutiv: **gologánél** s. m. *Câțivà gologănei...* JIPESCU, O. 63. | Verbul (rar): **gologăní** vb. IV[a] trans. = a luà cuivà gologanii, a-l pungăși. *O să-mi gologănească sinpatrioții!* ALECSANDRI, T. 401.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 121 îl aduce în legătură cu rus. *golova* „cap“, interpretându-l: monetă a cărei efigie reprezintă un cap; cuvântul se găsește și la Săcui: *gologány* „monetă de aramă de patru creițari, dutcă“).

GOLOGÁNÉL s. m., **GOLOGÁNÍ** vb. IV[a] v. **gologan**.
GOLOMÁȚ s. m. (Bot.), **GOLOMÓC**, **GOLOMÓS** s. a., **GOLOMÓȚ** s. m. (Bot.) } v. **golomoz**.

GOLOMÓZ s. a. 1°. *Pelote*. 2°. *Amas* (de plantes). 3°. *Crépi*. 4°. *Attroupement* (d'hommes). *Embrouillamini*.

Înțelesul fundamental e: lucruri încâlcite, mototolite și amestecate unul cu altul în formă de ghem, materii făcute boț (bulgăr, cocoloș, bulz), fălmătuc, ghemotoc, mototol.

1°. Boț, bulz, cocoloș. *Mai multe gogoloațe de mămăligă... se moaie în lapte dulce.* MARIAN, SE. I 74. *Perii mustețelor steteau lipiți, cu gogoloți de gheață, de cei ai bărbii.* N. BOGDAN, ap. TDRG. *Golomoz* sau *gogoloz* = niște bobițe de pâne sau de lut cu care se azvârle în joc, de glumă. CREANGĂ, GL. | *Golomoațe* = poame necoapte: *Nu mâncați atâtea golomoațe, că v'iți betegì!* (Huniedoara). VICIU, GL. | Fig. Om scund și urît, cfr. boț cu ochi. *Du-te'n lături, golomos, Să joace cine-i frumos!* DOINE, 142. *A rămas un golomoz Să iubească ce-i frumos.* RETEGANUL, TR. 55/29, cfr. (*golomoc*) HODOȘ, C. 98.

2°. *Golomoz* = grămadă de diferite plante și buruiene strânse la un loc și făcute ghem, cfr. goiabijă. Com. LIUBA. *Baba hrănì șarpele... și-i făcù culcuș de golomoz după cuptor.* MERA, B. 6. *Oamenii mai adună niște surcele uscate, mai niște golomoz și le așează grămadă,... ca să facă foc.* ib. 78.

3°. *Golomoz* = moluz, lutul cu var, cărămidă, nisip ș. a. de pe pereți. ION CR. 60. *Gălămoz* = amestecătură de lut și pământ cu paie, cu care se lipesc casele, ca un fel de tencuială din gros (jud. Suceava). CREANGĂ, GL. || *Gălămoz* = mocirlă. ȘEZ. VIII 158, cfr. CREANGĂ, GL.

4°. Fig. *Golomoz* = grămadă de mulți oameni care vorbesc de odată mai mulți, de nu se pricepe ce vorbesc (Com. LIUBA); *gălămoz* = amestecătură, batjocură (CREANGĂ, GL.), *glomoz* = amestec (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), *golomoț* = ceva deranjat, nelăsat la locul lui (ȘEZ. VIII 158); amestecătură, arababură. LB. *Să fi văzut ce blăstămăție și gălămoz era în casă: fereștile sparte, soba dărâmată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos...* CREANGĂ, A. 113. Cfr. glogozeală.

[Și: **golomós** s. a., **golomóț** s. a., (cu metat.) **gomolóz** s. a., **gălămóz** s. a., **glomóz** s. a., **gogolóț** s.

a. şi m., **golomóc** s. a., **golomóţ** (**golomăţ**) s. m. = (Bot.) plantă ierboasă *(Dactylis glomerata)*, având flori cu aspect noduros, numită şi: noduroasă. PANŢU, PL.; **gomâlteáţă** s. f. = porcan, porcoiaş, bosalic. PAMFILE, J. II. | Verbe: **golomozì** vb. IV^a (Ban.) = a vorbì fără înţeles. Com. LIUBA, **glomozì** vb. IV^a (Straja, în Bucov.) = a sfărmà; a amestecà. Com. A. TOMIAC, **gomoloşì** vb. IV^a, **gomolocà** vb. I, **gomolocì** vb. IV^a (Lupşa, în Transilv.) = a adunà la olaltă, a mototolì, a boţi: *Ce gomolocești haĭnele?* VICIU, GL.]

— Etimologia nesigură. (Probabil, înrudit cu *gămălie* v. c.; în înţelesul 4° aminteşte pe slov. *gomòt* = „arababură“, adunătură gălăgioasă de oameni, *gomotati se* „a se ghemuì“ — cfr. zgomot. — Cfr. şi ung. (pe la Braşov şi Săcele) *golonc* „boţ“).

GOLOMOZÍ vb. IV^a v. golomoz.
GOLONÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. golan.

GOLÓPI s. m. plur. *Prunes d'automne. Prunes mûries avant le temps par suite de maladie.* — (Mehedinţi) Prune de toamnă (fără sâmbure). N. REV. R. (a. 1910) 86. || (Ban.) Prune coapte înainte de timp, în urma unei boli. GR. BĂN. [Şi: **gulúpi**. ib.]

GOLOPRÁSCIŢĂ, GOLOPRÍJNIŢĂ s. f. (Entom.) } v. coropişniţă.
GÓLPIU † s. a. v. engolpion.

GOLÚMB, -Ă subst., adj. = porumb.

1°. Subst. (Ornit.; Ban., Mehedinţi) VICIU, GL., H. IX 5. *Vor paşte... cobeţii... cu golumbii.* ŢICHINDEAL, F. 324. *Ne lovim* (= potrivim) *Şi pe ochi şi pe sprincene, Ca doi golumbi albi la pene.* HODOŞ, P. P. 60.

2°. Adj. De coloarea porumbului. | (Substantivat.) *Golumbă* = nume de capră. H. IX 42.

[Şi: **golámb** s. m. (ad 1°) H. IX 59. | Diminutiv: (ad 1°) **golumbél, -eà** subst. *Ne cumpenim... Ca doi golumbei la pene.* HODOŞ, P. P. 72, ŞEZ. VIII 127. *Pui de golumbei* (MARIAN, Î. 297), *de golumbele* (ib. 298).]

— Din paleosl. **goląbь**, idem. Cfr. dubletul hulub.

GOMÂLTEÁŢĂ s. f. v. golomoz.
GOMÀNÍ vb. IV^a v. gomonì.
GOMÀT s. a. zgomot.

GÓMBOŞ s. a. *Épingle.* — (Transilv., ungurism) Ac cu gămălie, spilcă, bold. JAHRESBER. V 307. [Şi: (Braşov) **bóngoş** s. a. CONV. LIT. XXIV 922, **boángăş** s. a.]

— Din ung. **gombos(-tű)**, idem. Cfr. bumbuşcă.

GOMÍLĂ s. f. (Oraviţa, în Ban.) = movilă (= grămadă de pământ pentru însemnarea hotarului între două locuri). Com. A. COCA, GR. BĂN.

— Din sârb. **gòmila**, idem.

GOMOLÍ vb. IV^a. *Caresser.* — (Transilv.) A mângâià, a desmerdà. LB. Cfr. gogolì.

GOMOLOCÁ vb. I, **GOMOLOCÍ, GOMOLOŞÍ** vb. IV^a, **GOMOLÓZ** s. a. } v. golomoz.

GOMÓN † subst. *Réunion.* — Adunare, sfat. *Văd casa mişelului În mijlocul raiului, În gomonul sfinţilor.* POP. (Transilv.), ap. TDRG. *Să nu vii tăcând, Să vii gomonând, Cu gomon de om.* SEVASTOS, C. 64. [După CIHAC, II 124, ar însemnà şi „gâlceavă, ceartă“.]

— Din slav. (rus.) **gómon** „gâlceavă, larmă“.

GOMONÍ vb. IV^a. 1°. *S'entendre.* 2°. *Parler, converser.* — (Transilv. şi Banat)

1°. Refl. A vorbì între sine, a se înţelege între sine în mod confidenţial, a se sfătui. VICIU, GL., FRÂNCU-CANDREA, M. 100, cfr. ANON. CAR. *T. cu G. au ieşit în grădină şi acolo s'au gomonit la olaltă* (Aiud). VICIU, GL.

2°. Intrans. (Mold.) A sta de vorbă, a vorbì (împreună). *Să nu vii tăcând, Să vii gomonând.* SEVASTOS, C. 64/$_{20}$. *Cu nime n'a gomonit.* MARIAN, NU. 320. *Noi ne-am luat amândoi Tot gomonind şi vorbind.* ŞEZ. III 41/$_{21}$.

[Şi: **gomonà** vb. 1^a, **gomănì** vb. IV^a = a vorbì, a glăsuì: *Taci, fiuţ, nu gomănì, Că pe tin' te-or auzì!* BUGNARIU, NĂS.]

— Derivat din **gomon** (cfr. rus. *gomonitь* „a lărmui“).

GÓMOT s. a. v. zgomot.

GONÁCIU s. m. 1° *Pourchasseur.* 2°. *Éclaireur.* 3°. *Rabatteur.* 4°. *Persécuteur.* 5°. *Coursier.* 6°. *Hydrometra paludum.*

1°. (Rar) Cel ce goneşte, ia la goană, fugăreşte s. urmăreşte pe cineva. *Mai ai slugi să mă oprească Şi gonaci să mă gonească?* TEODORESCU, P. P. 535. | Fig. *Aceste gânduri se făcură gonaciul cel mai cumplit al somnului mieu.* GORJAN, H. IV 92.

2°. Spec. (Armată, învechit, adesea atributiv) Călăreţi uşor înarmaţi, întrebuinţaţi mai ales ca cercetaşi (eclerori). Cfr. BĂLCESCU, M. V. 613. *Gonindu-i gonacii lui Leon-vodă...* MAGAZ. IST. I 287/$_{17}$. *I-au ajuns Tătari gonaci.* ib. IV 305/$_{31}$. *Aprodul gonaciu se oprì.* ODOBESCU, I 165/$_{20}$. *Pune gonaci care să afle ale cui eră palaturile.* ISPIRESCU, L. 390.

3°. (La vânătoare) Bătăiaş, ciocănaş, acela care răsbate pădurea pentru a gonì vânatul spre puşcaşi. COSTINESCU, H. XII 29. *Gonacii umblă fără armă.* H. II 244. *Strigătele gonacilor la vânătoare.* H. XIV 340. | Copou. *Iepurile... şi vulpea... se silesc a-şi minţì gonacii.* ODOBESCU, III 41/$_{25}$.

4°. (Învechit) Persecutor, prigonitor. *Să potoliră gonacii besericii.* DOSOFTEIU, V. S. 159/$_2$. *Cu lacrămile să înnecaţi gonacii lui Faraon.* VARLAAM, C. 374,$_2$. *Cumplitul gonaciu al creştinilor.* MINEIUL (1776) 142,$_2$, cfr. 94. *Eră hulitor şi gonaciu şi ocărîtor bisericii.* ANTIM, P. 204. *Gonaciu neîmpăcat al celor răi.* GORJAN, H. II 42.

5°. Cal sprinten şi bun de fugă. *Împăraţii... chemau pe unul din feciori... şi-i dăruiau năframa, inelul, paloşul, buzduganul, stema şi gonaciul.* DELAVRANCEA, S. 80. *Călare pe-un... gonaciu.* SĂPUNARU, SĂM. IV 865. *Acì se îmbuibau gonacii, acì se tolăneau sirepele.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, I 203.

6°. (Entom., în Bucov.) = fugău (gonitar, gonitor II, 2°). MARIAN, INS. 45. *Voind ca vacile lor să nu rămâie ştire... prind mai mulţi gonaci sau gonitari..., îi dau vacilor gonitoare de mâncare.* MARIAN, INS. 452.

[Şi: (Mold., Sălagiu VAIDA) **gonáş** s. m. *Nici gonaşii nu prea îndrăzneà.* NECULCE, LET. II 244/$_{15}$. *Gonaşii care mersĕsĕ după Grigorie-vodă să-l prinză.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195/$_1$. *I-au ajuns gonaşii lui Dumitraşcu-vodă.* MAGAZ. IST. III 340/$_7$. *Tătarii fiind de gonaşi întiriţi... în apa Sireatului să se fie înnecat.* CANTEMIR, HR. 137/$_{20}$. *Au purces asupra gonaşilor.* DRĂGHICI, R. 167. *Gonaşii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul.* C. NEGRUZZI, I 158.]

— Derivat din **gonì**, prin suf. *-aciu.*

GONÁŞ s. m. v. gonaciu.

GONDOLÅ s. f. 1°. *Gondole.*

1°. Barcă lungă, puţin adâncă şi cu prora încovoiată; obicînuită la Veneţia. *Făclii, muzici, gondole..., iată Veneţia.* C. NEGRUZZI, III 406. *Pe Mare[a]-adriatică Gondola ne-a primblat.* ALECSANDRI, P. I 182.

2°. Instrument de muzică: *Gondola sau tambura.* H. X 97.

[Accentuat *góndolă* și *gondólă.* | Diminutiv: **gondolétă** s. f. *Cu Niniţa 'n gondoletă.* ALECSANDRI, P. I 167. | Derivat: **gondolíer** s. m. = cel care mână o gondolă. *Un gondolier tânăr.* I. NEGRUZZI, III 26.]

— *N.* de origine ital. (**góndola**, idem).

GONÉLE s. f. plur. v **gogon.**
GONG s. m. v. **gog.**
GONGĂÍ vb. IV[a] v. **gângurì.**
GONGĂLĂU s. m. (Entom.) v. **goangă.**
GONGĂNÍ vb. IV[a] v. **gângurì.**
GONGĂRÍE, GONGHIŢĂ s. f. v. **goangă.**
GONGONÍ, GONGURÍ vb. IV[a] v. **gângurì.**
GONGÚŢĂ s. f. v. **goangă.**

GONÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Pourchasser* (qqn.). 2°. *Courre* (le gibier). *Chasser. Pêcher.* 3°. *Persécuter.* 4°. *Chasser.* 5°. *Poursuivre.* 6°. *Fréquenter.* 7°. *(S')accoupler* (le taureau et la vache). II. 1°. *Courir.* 2°. *Poursuivre.*

I. Trans. 1°. A luà (pe cinevà) la goană, a pune pe fugă, a fugări, luându-se s. alergând (cu amenințări) după cinevà (complinit une-ori prin „din urmă"). *Goniià-i* (= îi goneam) *pârâ afara cetăţilor.* COD. VOR. 76/4, cfr. NECULCE, LET. II 262/15, 259/3. *Începură... Turcii a-i gonì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/46. *Să-l gonească cu o sută de voinici.* ALEXANDRIA, 76. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl goneà cinevà.* DRĂGHICI, R. 158. *Şi fâlfâie de-asupra-i gonindu-se în roate, Cu aripile-ostenite, un alb şun negru corb.* EMINESCU, P. 205. *Se grăbeau aşà de tare, că ţi se părea că... îi goneà cinevà din urmă.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG., cfr. DONICI, F. II 7. *Vinovatul fuge negonit.* DDRF. [Balaurul] *goneà o porumbiţă.* ISPIRESCU, L. 133. | (Cu acuzativ dublu, dintre care al doilea arată drumul făcut de cel gonit) *Cânele tău... M'a gonit grădina toată.* HODOŞ, P. P. 49/7.

2°. Spec. (Vânăt.) A pune pe fugă un animal, urmărindu-l (cu câini) s. alungându-l cu bâte, strigăte, etc. spre locul unde stau la pândă vânătorii. [Copoiul] *gonind prin pădure iepurele fricos.* ODOBESCU, III 41/9. *Cine goneşte doi iepuri, nu prinde nici unul.* C. NEGRUZZI, I 248. Cfr. gonaciu. || P. gener. † A vânà. *Mai bine vrea gonì văltur.* CUV. D. BĂTR. I 428. *La vânat... ustenirà gonind.* MOXA, 368/4. || † A pescui. *Aflându-i gonind peaşte.* DOSOFTEIU. V. S. 32, 2. (Cu intervertirea complementului) *Le goniţi văile cu peaştele şi le vânaţi munţii* (a. 1631). IORGA, D. B. I 48.

3°. P. ext. † A persecutà, a prigonì. *Savle, Savle, ce me goneşti?* COD. VOR. 39/2. *Gonì dracul sufletul mieu* (= persecutus est). CORESI, PS. 387. [Hulitoriul] *goneaşte sfânta ta besearecă.* MINEIUL (1776) 145.

4°. P. restr. A alungà, a izgonì, a îndepărtà de la sine (prin amenințări s. prin formule magice), a da afară, a concedià (în mod brusc), cfr. dudui. *Au mai gonit pre un craiu a lor..., ce venise de la Franţuji.* NECULCE, LET. II 300/6. *Boalele goneaşte.* CALENDARIU (1814) 30/4. *Goniţi din patria lor.* URICARIUL, V 337/6. *Goniţi mòdele şi plimbările.* GORJAN, H. II 166, cfr. DRĂGHICI, R. 157. *Babele... gonesc pe necuratul.* C. NEGRUZZI, I 65. *Gonì sărăcia din satul lui.* ISPIRESCU, L. 269.

5°. Fig. (Învechit) A voì să ajungi cevà, a urmări (o țintă, un ideal), a umblà (după cevà), a tinde (la cevà). *Înmulţiră-se urîtorii miei... că goniià* (= eu goneam) *dulceaţă* (= sequebar bonitatem). CORESI, PS. 101. *În loc binele cel stătătoriu, gonì umbra.* VARLAAM, C. 350. *Idealul ce Românii goniră în organizaţia lor eră egalitatea.* BĂLCESCU, M. V. 11. *Dreptul mieu, alta nu gonesc.* ALECSANDRI, T. 102.

6°. † Fig. A frecventà des, a bate. *Pe generari i-a oprit de a mai gonì balurile.* DIONISIE ECLES. CRON. 219.

7°. Trans. (despre taur) refl. (despre vacă s. despre vite în general) şi intrans. (despre taur s. vacă) A se împreunà, a se încrucişà. *Au venit pura vacei să se gonească.* URICARIUL, X 405/7. *Primăvara se gonesc vitele.* PISCUPESCU, O. 89. *Dacă o vacă nu vrea să se gonească, atunci i se pune pe spinare o radaşcă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. II 10. Cfr. goniţă, gonitor.

II. Intrans. (Din *gonesc calul ca să ajung undevà*, eliptic: *gonesc, ca să ajung* = mă grăbesc).

1°. (Absol. s. construit cu după, în urma, dinapoia cuivà) A alergà, a merge iute, a fugì. *Ai gonit după mine.* BIBLIA (1688) 23. *Gonind după dînsul..., îl prinseră.* DOSOFTEIU, V. S. 104,2. *Au gonit în urma lor.* MINEIUL (1776) 66. *Va gonì den napoia lor.* BIBLIA (1688) 49. *Şi 'n birja cea mai bună.. Au vizitat tot târgul, gonind în sus şîn jos.* I. NEGRUZZI, II 66. *Goneam nebuneşte şam dat în mlaştini necurate.* SADOVEANU, SĂM. V 928. *Pinteni murgului că da... Şi goneà, măre, goneà.* TEODORESCU, P. P. 292. | (Construit cu să) A zorì. *Goneşte să ajungă tot neamul.* MARIAN, Î. 183. | Fact. A face să alerge repede. *Deschide câteva* [gazete], *îşi goneşte ochii pe ele.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

2°. A tinde la cevà. *Pe când goneam după acel chip fantastic.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Derivate: gonire s. f. COŞBUC, Æ. 19/17, **gonit** s. a. *Câmp de gonit.* ALECSANDRI, P. I 10, † **gonitúră**, † **goniciúne** s. f. = prigonire, (pri)goană, persecuţie. *Gonituri, lovituri şi netămăduite rane...* CANTEMIR, ap. TDRG. *Goniciune eră asupra creştinilor.* DOSOFTEIU, V. S. 4,2, (rar) **gonitoáre** s. f. = goană (2°). *Puricii fac gonitoare...* = vrăjmaşii ne gonesc. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 623.]

— Din paleosl. **goniti**, idem (şi „a vânà"), cf r prigonì, izgonì.

GONICIÚNE † s. f. v. **gonì.**

GÓNIŢĂ s. f. 1°. *Vache en rut.* 2°. *Accouplement* (du taureau et de la vache). 3°. *Gyrinus natator.*

1°. Vacă în vremea gonitului. ŞEZ. V 75/36, REV. CRIT. III 155. | (Bucov.) Vacă s. juncă care se goneşte mai adeseori fără de a prinde. MARIAN, INS. 3. || (În batjocură, despre femei) *Femeia care ia mana vacilor E goniţa dracilor.* GRAIUL, I 414. | (În glumă) Femeie care, trecând prin apă, şi-a udat poalele. ŞEZ. V 75/36.

2°. Împreunarea sexuală a taurului cu vaca. *Duc vaca la goniţă* (Bran, în Transilv.). | *Taurul e în goniţă:* umblă după o vacă. (ib.)

3°. (Entom.) Insectă cu trup scurt şi lat, cu aripile de-asupra negre, pântecele galben, care înnoată învârtindu-se foarte repede pe suprafaţa apei; se dau pisate în târâţe vacilor ştire (= sterpe) ca mijloc de a face să se gonească. MARIAN, INS. 3.

[Derivat: **goniţár** s. m. (Entom., Bucov.) = fugău (gonitor 4°, gonaciu 6°). MARIAN, INS. 452.]

— Derivat din **gonì**, prin suf. *-iţă.*

GONIŢÁR s. m. (Entom.) v. **goniţă.**
GONITOÁRE s. f. v. **gonì** şi **gonitor.**

GONITÓR, -OÁRE adj., subst. I. *Qui pourchasse.* II. 1°. *Jeune taureau.* 2°. *Jeune vache.* 3°. *Taureau (constellation).* 4°. *Hydrometra paludum.* 5°. Sorte de *chien de chasse.* 6°. Sorte de *plante.*

Adjectivul verbal al lui **gonì** (derivat prin suf. *-itor*).

I. Adj. (Rar) Care goneşte, (fig.) care sileşte, constrânge. *Daco-romanii, pentru ce în Dachia să nu fie lăcuit, pricină împingătoare sau gonitoare n'au avut.* CANTEMIR, HR. 201/8. *Patimele [sânt]... gonitoare neplăcerii.* KONAKI, P. 278. || Subst. † Prigonitor, persecutor, gonaciu (4°). ANON. CAR. *Dumnezeul mieu,... izbăveaşte-mă de mânile dracilor miei şi de gonitorii miei.* CORESI, PS. 75, cfr. 13, 340. *Ai stătut împrotivă gonitoriului.* MINEIUL (1776) 85.

Să turburară păgânii gonitorii. DOSOFTEIU, V. S. 143.

II. Spec. 1°. S. m. Junc neîntors (PAMFILE, J. II), după ce a trecut de vârsta când i se ziceà viţel şi mânzat (H. III 139, 262, X 535), după ce-i pică dinţii de lapte şi i se încheie gura, adică după ce capătă toţi dinţii care îi rămân apoi cât trăeşte (MARIAN) şi ajunge la vârsta de a goni (DAMÉ, T. 29), tăurenciu de doi ani (H. II 26, 49, 59), de la doi până la trei ani (H. II 3, 185, 203, III 68), de la doi la patru ani (H. IX 472), până la trei ani (H. I 6), de la un an şi jumătate până la trei ani (H. II 131); p. ext. taur (H. II 117, IX 472). *Au dat toţi câte un zlot de bou, de vacă,... de gonitor şi de gonitoare.* N. COSTIN, LET. II 45/25. *Vitele celelalte au fost... gonitori, mânzaţi, viţei.* I. IONESCU, P. 94. *De-aş aveà eu atâţia gonitori în ocol... bine ar mai fi!* CREANGĂ, P. 117, cfr. ALECSANDRI, P. P. 104, TEODORESCU, P. P. 141, GOROVEI, C. 253. | (Adjectival) *Patru boi gonitori* (a. 1730). IORGA, S. D. VI 156.

2°. S. f. Vacă tânără (de doi ani H. II 26), juncă (LB.), căreia i-a venit vremea de goniţă. *Au încolţit lupehii aceă gonitore.* IORGA, S. D. VI 263. *Patru vaci mari şi cinci gonitoare.* URICARIUL, XI 226/27. *Frigeà o gonitoare.* VASILIU, C. 58, cfr. ŞEZ. III 154/6, I. IONESCU, D. 370. | (Adjectival) *Vacilor gonitoare.* MARIAN, INS. 452.

3°. S. m. (Astron.) Constelaţiunea „taurul". OTESCU, CR. 21.

4°. S. m. (Entom., în Bucov.) = fugău (goniţar, gonaciu 6°). MARIAN, INS. 452, cfr. H. XI 350.

5°. S. m. Un fel de câne de vânat. H. XI 517.

6°. S. f. O plantă (nedefinită). H. V 208.

[Derivat: (neobicînuit) **gonitorie** s. f. = timpul cât taurul se numeşte gonitor. *Viţeii.. vor fi hrăniţi bine în mânzăţia şi gonitoria lor.* I. IONESCU, C. 2, cfr. DRĂGHICI, ap. TDRG.]

GONITORÍE s. f. v. **gonitor.**
GONITÚRĂ † s. f. v. **gonì.**

GORABÁN s. m. (Entom.) Sorte de *mouche.*—Un fel de muscă. H. X 535.

GORÁN s. m. (Bot.) v. **gorun.**

GORĂNĂ s. f. *Poutre.* — Bârnă orizontală răzimată pe popii caselor subt grinzile care susţin podina (podului) şi în curmezişul lor. MANOLESCU, I. 18, 33.
— Cfr. paleosl. *gorbnŭ* „partea de sus".

GORBÁCIU s. a. = **gârbaciu.** ANON. CAR.

GORDÁN s. m., **GORDÁNĂ** s. f. } v. **gordin.**
GORDEÁN, GÓRDEN s. m. (Bot.) }

GÓRDIN s. m. (Bot.) Variété de *raisin.*—Varietate de strugure (H. II 11, 125, 165, 193, 207, 102) des la boabe şi gustos (H. II 58), mai vârtos decât sasca (H. IV 8), negru şi vârtos (H. IV 83), cu bobiţe mărunte şi tari la coajă (H. XII 19). *Gordin negru şi alb* H. IV 8, 104. *Gordin păsăresc:* alb, cu câteva boabe mari şi rare, iar restul mici; e dulce la gust. H. IV 245. [Şi: **górden** s. m.: cu boabe mărunte, dese, cu peliţă verde închisă; din el se face un vin foarte tare. H. II 115, cfr. XI 311. *Gorden negru moale sau vârtos.* H. IV 152, **gordăn** s. m.: cu boaba alburie, subţiratecă la partea externă şi gustos. H. XVI 30, cfr. IX 446, XI 26, 73, 130, XVI 3, 41, RĂDULESCU-CODIN, **gordeán** s. m.: cu bob galben, bun; e cel mai timpuriu la copt. H. V 235, cfr. 233; **górdină (goárdină** DICŢ.) s. f.: albă (H. II 141), cu boabele mari; se coace curând (H. III 305). *Gordina cu boaba mare.* IONESCU, M. 439, **gordână** s. f. PANŢU, PL.; **gorgán** s. m.: voluminos, cu boabele mari şi tari, cu gust plăcut şi aromatic, de coloare albă. H. V 97, cfr. 4, 88, XIV 93.]

— Cfr. rus. *górdina* „dârmoz, coacăze (Viburnum lantana)". TDRG.

GÓROINĂ s. f. (Bot.) v. **gordin.**

GORGÁN s. a. *Tumulus.* — Grămădire de pământ pietros în formă de căpiţă sau de căpăţână de zahăr, dâlmă, gâlmă (H. XI 321), movilă (ib. 416; cfr. XIV 102, MARDARIE, L. 4085), măgură, spec. „tumulus" (numele marilor movile ce se găsesc presărate peste toată ţara şi în întreaga Peninsulă-balcanică, în care se crede că se află morminte străvechi). *Gorgan* (în documente slavo-române din sec. XVI-lea) CUV. D. BĂTR. I 250, 254, (glosând pe slav. „cholmъ") ib. 283. *Flăcăraiele ce ies noaptea de pe faţa unui gorgan.* ODOBESCU, II 267. *O culme rotundă... un gorgan înverzit.* IORGA, N. R. B. 33. [Movilele] *din câmp se numesc movile, gorgane, băşici, etc.* MURGOCI, SĂM. VI 93. || P. ext. *Gorgan* = loc frumos şi anume acoperit cu o vegetaţiune variată, acoperit de flori. H. IX 3. [Şi: (Transilv., + *corhană*) **gorgână** s. f. = vale strâmtă, îngustă şi cârnită. BUGNARIU, NĂS. *Gorgane* = gropi (Câmpie, Oarba l. Mureş). VICIU, GL. (în Bran, Transilv., „gropi" se numeşte un loc plin de deluşcane). | Derivat: **gorgános, -oásă** adj. = (despre trunchii de arbori) noduros. *Patru lei de făcut stânjînul (în două zile, dacă* [lemnele] *nu-s gorgănoase, greu de despicat).* CONV. LIT. XLIV, I 657.]
— Cfr. rus. **korganъ,** idem. Cfr. Hasdeu, *Cuv. de bătr.* 283, ZEITSCHRIFT, III 471, Odobescu, II 143.

GORGÁN s. m. (Bot.) v. **gordin.**
GORGÁNĂ s. f., **GORGĂNÓS, -OÁSĂ** adj. v. **gorgan.**
GORGOÁNE s. f. plur. v. **gorgună.**
GORGOÁŞĂ s. f., **GORGOÁSE** s. f. plur. v. **gorgoază.**

GORGOÁZĂ s. f. 1°. *Fruit vert.* 2°. *Fruits secs.*— (Mai ales la plur.)

1°. Fruct (PAMFILE, J. II), poamă necoaptă, crudă, verde, cfr. bolbotină (3°), broboană, borboase, rogodeà. *Omul... capătă friguri când mănâncă gorgoaze şi apoi bea apă după ele.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 69, cfr. idem, 160.

2°. Poame uscate, aşezate în poloboc. ION CR. IV 122.

[Şi: (+ *borboase*) **gorgoáse** s. f. plur. = fructe, când încep a fi bune de mâncat. ŞEZ. VII 180. *Pricina care aduce frigurile este... mâncarea diferitelor gorgoase.* H. III 24.] — Cfr. borboase, grângoaşe, gorgotină.

GORGOLÍCIU s. a. (Cul.) Sorte de *mets.*— O mâncare făcută din porumb(r)ele uscate, fierte cu bostan. Cfr. PAMFILE, J. II 335, I. C. 242.

GORGONÍ vb. IV(a). *Chasser.*—(Ban., Ung., Transilv.) A alungà, a pune pe fugă, a goni, a sperià (REV. CRIT. III 100, 155), a păfugà, a sili să plece, a face pe cinevà scăpat (ib. 68), a da drumul cuivà (com. A. COCA). *Gorgoneşte gâştele din curte!* REV. CRIT. III 67. *Toată averea lui erà un amnar, o cremene şi o bucată de iască cu ajutorul cărora aprindeà focul şi mai gorgoneà sărăcia din prejurul său.* MERA, L. B. 75. *Bade, că a 'mbătrânit Nu trebue gorgonit.* REV. CRIT. III 67.
— Derivat din **gorgoane** (propriu „a înjurà pe cinevà, trimiţându-l la gorgoane").

GORGOTÍNĂ s. f. v. **bolbotină.**

GORGOZÁN s. m. (Neamţu) = taraş. DAMÉ, T. 95.

GORGÚNĂ s. f. *Femme âgée et méchante.* — Femeie bătrână, rea, răutăcioasă. REV. CRIT. III 155. [Şi: **gorgoáne, horhoáne** s. f. plur. = fiinţe mitologice: *Du-te în gorgoane! Luà-te-ar* s. *mâncà-te-ar gorgoanele!* ib., cfr. III 67.]

— Etimologia necunoscută. (O legătură cu *Gorgonele* mitologiei antice e greu de admis; cfr. horholină).

GORÍLĂ s. f. (Zool.) *Gorille (troglodytes gorilla).* — Maimuță foarte mare din Africa. [Și: **goríl** s. m. *Un arendaș gras..., un fel de goril.* VLAHUȚĂ, D. 239.]
— *N.* din lat.

GORMÁR s. a. Sorte de *vis.* — Un fel de șurub. MARIAN.

GORNEÁC s. m. *Vent froid.* — Vânt care suflă în Dolj de la miază-noapte (H. V 130) s. de la apus (ib. 390), iar în Mehedinți de la răsărit (H. IX 130) s. de la nord și nord-vest, fiind rece, cfr. muntean (GRECESCU, FL. 697). [În Dolj: *gorneác*, în Mehedinți: **gorneág**.]
— Din sârb. **gornjak** „vânt de vest" s. bulg. **gornjak** „vânt de nord".

GORNEÁG s. m. v. **gorneac.**

GÓRNIC s. m. 1°. *Garde forestier.* 2°. *Garde champêtre.* 3°. *Sergent de baillage. Huissier.*
1°. Păzitor de pădure, pădurar. MARIAN, O. II 50. *Corcheș Nicolae, gornicul de pădure la Sohodol.* IORGA, S. D. XIII 78, cfr. ib. 182. *Niște gornici sau pădurari ai locului... cunoșteau toate potecile și înfundăturile codrilor.* ODOBESCU, III 542/1. *Tocmai când voià el să-și taie lemnele trebuincioase, vine gornicul.* MARIAN, O. II 50.
2°. (Ban., Transilv.) Păzitor de câmp, pândar. ANON. CAR., com. A. COCA, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 476.
3°. (În Munții-apuseni) Slugă la autorități, aprod. LB. *Fata greșită eră invitată printr'un gornic comunal la primărie.* MARIAN, NU. 772.
[Feminin: **gorniceásă** s. f. = nevasta gornicului. *Sărută-mă, gornicească, Că gornicu' nu-i acasă, Că s'o dus pe vale'n sus...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 365. | Abstract: † **gornicíe** s. f. = custodia agrorum. ANON. CAR.]
— Presupune un derivat slav * **gorьnikъ**, din *gora* „pădure" (în înțelesul 3° și în ung. *gornjík*, poate prin întrebuințarea pădurarilor în slujba autorităților sau din *vornic* „portar", apropiat de *gornic*).

GORNICEÁSĂ, GORNICÍE † s. f. v. **gornic.**
GORNÍST s. m. (Mil.) v. **goarnă.**

GORNÍȚĂ † s. f. = **cerdac.** *Ș'au fost* [Simon] *în gorniță* (glosat prin *cerdac) cu apostolii, când s'au pogorît duhul sfânt.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.
— Din paleosl. **gorьnica** „catul de sus".

GOROFLÁȚI s. m. plur. (Bot.) Sorte de *fleur.* — Un fel de floare (nedefinită). H. IV 103. Cfr. garoflat.

GORÓIU s. m. (Ornit.) = **garoiu** (la *garvan*). H. II 299.

GÓRON s. m., **GORONÍȘ** s. a. } v. **gorun.**
GORONÍȚĂ s. f. (Bot.) }
GOROPÍȘTNIȚĂ s. f. (Entom.) v. **coropișniță.**
GÓRȘTENĂ †, **GÓRȘTINĂ** † s. f. (ș. d.) } v. **goștină.**
GORȘTINĂRÍT † s. a. }

GORÚN s. m. (Bot.) 1°. *Chêne à grappes (Quercus pedunculata).* 2°. *Mespilus germanica.*
1°. Varietate de stejar (pe alocuri, stejarul însuși) care poate ajunge până la 40 m înălțime. Se mai numește și: **șlădun, ștedun, tufan.** PANȚU, PL., cfr. H. IV 83, V 34, IX 389, X 42, ANON. CAR. *Piscul sus* (= cu) *goruni* (a. 1571). CUV. D. BĂTR. I 251. *Porcul și gorunul (stejariul).* ȚICHINDEAL, F. 378. *Pădure de gorun.* I. IONESCU, P. 353. *Scoarță de gorun.* LIUBA-JANA, M. 124. *Muguri... din... gorun.* ȘEZ. IV 22/10. *Ghinda 'n gorun.* ib. 22b/32. *Frunza gorunului.* HODOȘ, P. P. 73. *O bute de vin Ce are doagele de gorun.* MARIAN, NU. 313, cfr. GOROVEI, C. 35. | *Gorun iernatec* = quercus sessiliflora. Com. LIUBA.
2°. = **moșmon.** PANȚU, PL.
[Accentuat (după BARCIANU) și: *górun.* | Și: **gorân** s. m. H. II 30, 62, XI 325, XII 105, 225. Unui om ars de soare îi zic că e ca un *gorân.* ib. II 79; **góron** s. m. POMPILIU, BIH. 1011. *Frunză verde de goron.* RETEGANUL, TR. 152/16, cfr. 185/18, ALEXICI, L. P. 129/6, MARIAN, NA. 420. | Derivate: **gorúnă** = fructul gorunului. DICȚ., **goroníță** s. f. = sămânță de goron, mai măruntă de cât ghinda de stejar (Țara-Oașului). VICIU, GL. | Colective: **goroníș** s. a. = (păstrat ca numire de localitate. LIUBAIANA, M. 68), **goroníște, goruníște** s. f. = pădure de goruni. LB.]
— Cuvântul există și la Bulgari: **gorun**, idem, și pare a fi înrudit cu gârniță.

GORÚNĂ s. f. v. **gorun.**

GÓSPOD † adj. invar. *Princier.* — (Slavonism, întrebuințat în documentele vechi, din care apoi a intrat și în limbă) Domnesc. *O țidulă domnească cu pecete gospod.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 220/17, cfr. DIONISIE, C. 193, ODOBESCU, I 393. *N'au vrut se șază la masa gospod.* AMIRAS, ib. 94/16. *Din luminata poruncă Mării-sale s'au triimes om gospod.* URICARIUL, XII 268/19. *Sate... de clăci gospod și boierești.* ib. I 58/16. *Târg* (IORGA, S. D. VI 234), *țiganii* (BELDIMAN, TR. 339), *dovezi* (ALECSANDRI, T. 90) *gospod.*
— Prescurtare grafică din paleosl. **gospodьnь** „domnesc".

GOSPODĂ s. f. *Tapage.* — Larmă, zgomot: *ce mai gospodă face!* VICIU, GL.

GOSPODÁR s. m. I. *Hospodar.* II. 1°. *Paysan aisé. Maître de maison. Mari.* 2°. *Ménager.*
I. † Domn, prinț. *Alexandru Ipsilant, Voevod i Gospodar.* DIONISIE, C. 166.
II. (Mold., Bucov.) 1°. S. m. Om ce-și are casă, vite și toate cele trebuitoare la o gospodărie (CREANGĂ, GL.), țăran cu stare, mic proprietar, economm. *Vor însemnà de fiecare plasă... care trebue să fie gospodari în partea locului.* URICARIUL, IV 293/28. *Humuleștii... nu erau numai așà un sat de oameni fără căpătâiu, ci sat vechiu... cu gospodari tot unul și unul.* CREANGĂ, A. 1. || P. ext. Stăpân de casă. *Joimirii,... ce mănâncă gospodarii casei, mănâncă și ei.* NECULCE, LET. II 229/14. | P. gener. Bărbat, soț. *Ne-am întâlnit cu gospodarul dumnitale.* SADOVEANU, P. S. 38. *Bucură-te, ținterime, Că și al meu gospodar vine.* MARIAN, Î. 318.
2°. Adj. Care știe să-și administreze bine gospodăria. *Plug, teleagă, grapă, sanie, car... și câte alte lucruri ce trebuesc omului gospodariu.* CREANGĂ, P. 38.
[Și: **hospodár** s. m. (ad I) LB., (ad II) *Nu se întreabă casa frumosului, ci casa hospodarului* (Covurluiu). ZANNE, P. II 561, (într'o poezie pop. din Muntenia, unde cuvântul nu-i întrebuințat) **boscodár** s. m. MAT. FOLC. 166. | Femininul: (ad I, din paleosl. *gospožda*, idem) † **gospójdă** (**gospojână** ap. I. IONESCU, M. 460) = Doamnă. *Doamna Mării-tale, gospojda Anastasiia.* DOSOFTEIU, V. S. 5. *Doisprezece fustași a gospojdei.* URICARIUL, XIX 342/4; (ad II) **gospodăreásă, gospodăríță** și (mai ales ad II 2°, cfr. paleosl. *gospodynja* „doamnă"; rus. *gospodýnja* „econoamă") **gospodínă.** *Acum, dragă doamnă,... caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine.* C. NEGRUZZI, I 147. *Nu se află mai bună gospodină pe fața pă-*

mântului! ALECSANDRI, T. 342. *O sprintenă gospodină.* SLAVICI, N. I 307, cfr. CREANGĂ, A. 136, cfr. ȘEZ. II 189/28. *La gospodina bună mulți voinici s'adună.* C. NEGRUZZI, I 251. | Soție. *Tatu-său... care știa să trăiască... își adusese gospodină în casă.* SADOVEANU, P. S. 139. | (Atributiv) *Iscusitele și gospodinele cucoane.* CONV. LIT., ap. TDRG. | Adjective: **gospodăresc, -ească** = de gospodar (bun). *Gospodărești lucruri.* DRĂGHICI, R. 101. *Stogul cel gospodăresc se clădește pe 4 căpiți de vară.* I. IONESCU, C. 113. *Nu-i cuvânt gospodăresc?* CREANGĂ, P. 156, (rar) **gospodăros, -oasă**=strângător, econom. *„Trebue... să fie... tare iconom!" În adevăr, era foarte gospodăros.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG. | Adverb: **gospodărește.**]

— Din rus. **gospodárь** „stăpân, Domn".

GOSPODĂREÁSĂ s. f.
GOSPODĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
GOSPODĂRÉȘTE adv. } v. gospodar.

GOSPODĂRÍ vb. IV[a]. 1°. *Conduire une maison.* 2°. *Fonder un ménage, (se) caser; (se)marier.* — (Mold. și Bucov.)

1°. Intrans. A conduce treburile casei; a face gospodăria, menajul casei. *Trebuința... de a gospodări și astăzi tot după acele obiceiuri* [vechi]. I. IONESCU, C. IV, cfr. 253. *Acuma aveà bietul om de toate; dară ce să facă, nu puteà gospodări!* SBIERA, P. 234/2. *Au lăsat pe Țigan acasă să gospodărească.* ib. 291/10. *Nu merg să gospodărească, Ci se duc să putrezească.* MARIAN, Î. 520.

2°. Trans. (Fact.) A face pe cinevà să-și aibă casa, gospodăria, menajul propriu, p. ext. a însurà (mărità). *E vreme s'o mărite și s'o gospodărească.* I. NEGRUZZI, II 137. *Nu vrei să am mulțumirea să te văd gospodărit până a nu mă duce?* idem, V 133. *Niște oameni vrând odată fiul să-și gospodărească.* SEVASTOS, N. 58/17. | Refl. A-și întemeià o gospodărie; p. ext. a se însurà (mărità). *Erà un om și'o femeie care nu de mult să gospodărise împreună.* ȘEZ. VII 133, cfr. VASILIU, C. 87, SEVASTOS, N. 186/34. *Hotărîrea... de a se așezà și a se gospodări de-al binelea.* SADOVEANU, M. 116. *Să părăsim tâlhăria și să ne gospodărim.* SBIERA, P. 267/9.

— Derivat din **gospodar**.

GOSPODĂRÍE s. f. 1°. *Métairie.* 2°-3°. *Ménage.* — (Mold. și Bucov.)

1°. Economie rurală care constitue averea imobilă a unui gospodar; p. ext. conducerea ei. *Gospodăria Românilor... are obiceiurile sale rezămatepe climă.* I. IONESCU, C. III. *O răzeșie destul de mare, casa bătrânească cu toată pojijia ei, o vie cu livadă frumoasă,... alcătuiau gospodăria babei.* CREANGĂ, P. 3. *S'a îngreuiat... gospodăria.* id. ib. 161. *S'a... apucat de gospodărie.* id. ib. 86. *Lucruri de gospodărie.* id. ib. 153. *Să pot trece gospodăria mea de aici.* ȘEZ. II 122/14.

2°. P. restr. Conducerea unei căsnicii, cu toate datoriile și grijile ce le are o gospodină, menaj. *Caută trebile gospodăriei.* C. NEGRUZZI, I 77. *Gospodăria să-ți fie măsurată.* id. ib. I 251, cfr. 192. *Zamfira... n'are multă aplecare pentru gospodărie, ci iubește a cetì... stihuri de dragoste.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Întrebând-o despre gospodărie și bărbat...* CREANGĂ, P. 86.

3°. Căsnicie. *Gospodăria în care femeia face totul...* ȘEZ. II 74/8. *Gospodăria lor nu erà din cele mai liniștite.* N. XENOPOL, ap. TDRG.

— Derivat din **gospodar**, prin suf. abstr. *-ie.*

GOSPODĂRÍȚĂ s. f.
GOSPODĂRÓS, -OÁSĂ adj. } v. gospodar.

GOSPODÍN † s. m. *Seigneur.* — (Slavonism) Domn, Dumnezeu. *Dzeul nostru Dzeul se spăsască și Gospodinul Domnu eșirea morției.* PSALT. SCH. 202 (= și Domn Domnu. CORESI, PS.). [Formula liturgică slavonă *gospodi pomiluj* „Doamne miluește" se întrebuințează pe alocuri în expresiunea: **pe gospodi pomilui** = de geaba, pe nimic. *Băuturile cele alese nu se cumpără pe gospodi pomilui.* RETEGANUL, P. IV 9/29.]

— Din paleosl. **gospodinъ**, idem.

GOSPODÍNĂ, GOSPOJÁNĂ †,
GOSPOJDĂ † s. f. } v. gospodar.

GOST s. m. (Sârbism, in Ban.) = **oaspe**, musafir. *Gostului nechemat, îi e locul după ușă.* ȚICHINDEAL, F. 200. *Voie vi-i de goști?* (= bucuroși la oaspeți?) MARIAN, NU. 641. *Când cântă cocoșul, se așteaptă ploaie sau se așteaptă goști* (Bihor). ION CR. II 211, cfr. ZANNE, P. IV 208. [Verbul (< sârb. *gostiti*) **gostì** vb. IV[a] (**gostă** vb. 1[a] CORCEA, B. 40) trans. = a ospătà. ANON. CAR. *Gruio!... Oaspeții îi gostește.* BIBICESCU, P. P. 305. (Refl. = reciproc) *Vecini și neamuri strângeà, Ospăț mare că 'ntindeà Și bine că se gosteà.* CĂTANĂ, B. 21, cfr. RETEGANUL, TR. 20/5, ȘEZ. I 267/4. | Abstract: **gostie (goștie)** s. f. = ospăț, petrecere. *Să mă lăsați și pe mine la goștiia Mării-voastre.* ALEXICI, L. P. 261/24, cfr. 61/6, ZANNE, P. IV 208. *Se gată gostia sau actul botezării.* MARIAN, NA. 253.]

— Din sârb. **gost**, idem.

GOSTÁ vb. 1[a] v. gost.

GOȘTEÁNĂ s. f. *Minerai d'or.* — (Munții-apuseni) Mineraiu, piatră care conține aur. LB., VICIU, GL., FRÂNCU-CANDREA, M. 42. Cfr. stufă.

— Din germ. **Goldstein**.

GOȘTÉIU s. m. v. **groșteiu.**
GOSTÍ vb. IV[a], **GOSTÍE, GOȘTÍE** s. f. v. gost.

GÓȘTINĂ † s. f. *Impôt sur les moutons (et les porcs).* — (Moldova, în trecut) Dare pe oi (și pe porci). *Au fugit... deac'au plătit gorștina* (a. 1650). IORGA, D. B. 87. *Mazilii și mănăstirile să-și... iaie și desetină de stupi și de mascuri, și goștină de oi de pre moșiile sale.* NECULCE, LET. II 337/27, cfr. 345/20. *Pătru-vodă Cercel... au scos în țară goștină de oi.* MAGAZ. IST. I 220/6, cfr. ib. I 124/1, *(goscina de oierit)* IV 276/14. *Goștina ci să ie di pi oi..* IORGA, S. D. VI 201. *Dăm în știrea tuturor cui se cade a ști, pentru .. gorștina de mascuri.* URICARIUL, V 248/4, cfr. II 36, IORGA, S. D. VI 14. *Acù a mai adăugat văcărit și goștină.* GHICA, S. 512. [Plur. *goștini.* | Și †: **górștină, górștenă** s. f. *Gorșteni de oi și de porci.* DOC. (a. 1629), ap. HEM. 3204/22. | Derivate †: **góștiniță** s. f. = goștină. *A scutì șase sute oi de goștiniță* (Mold., 1814). URICARIUL, III 49/29, **go(r)știnár** s. m. = slujbaș însărcinat cu incasarea goștinei. *Vor plătì goștina câte un ban nou de oaie la goștinari de streini.* URICARIUL, I 90/18, cfr. IV 42/4. *Poroncim domnia mea... slujbașilor... vădrari și goștinari...* ib. II 179/18. *Să nu super[e] goștinarii pe oamen[i].* IORGA, S. D. VI 211. *Gorștinarii de ținutul Suceaveei.* ib. D. B. I 25, **gorștinărít** s. a. = goștină. *Dajdea cu nume de gorscinărit.* DIONISIE, C. 192; **goștinì** vb. IV[a] trans. = a impune pe cinevà la goștină. *Pre toți să aibă a-i goștinì și a le luà desetina.* URICARIUL, V 251/27.]

— Înțelesul original pare a fi fost „dare pe porci". În acest caz am aveà un derivat din **g(r)oșteiu.**

GOȘTINÁR † s. m., **GOȘTINÍ** † vb. IV[a]
GÓȘTINIȚĂ †-s. f. } v. goștină.

GOȚ s. m. *Goth.* — Numele unei ramuri a vechilor Germani; se împărțeau în Ostrogoți și Vizigoți. [Adjectiv: **gótic, -ă.** Spec. (Arhit.) *Stil gotic,*

având, ca element caracteristic, structura ogivală a bolții; de origine franceză. *Palat gotic.* C. NEGRUZZI, I 192. *Fereşti gotice.* IORGA, N. R. B. 102. | *Scriere gotică,* colțuroasă, derivată din cea română şi întrebuințată şi astăzi de Germani. *Litere gotice.* EMINESCU, N. 38.]

— *N.* din lat. **Gothus,** idem.

GÓȚĂ s. f. 1°. *Croquemitaine.* 2°. *Jour maigre.* 1°. (Munții-apuseni) Dihanie cu care se sperie copiii când plâng. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

2°. (Comit. Solnoc-Dobâca) Zi de post. *Goța Sfintei Mării.* VICIU, GL.

[Şi (ad 1°): **goáță** s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.]

— Prescurtat din *gogoriță?* Cfr. gogă[1].

GOȚÁNĂ interj. (Mai ales repetat) Expresiune cu care chemăm porcii, când vrem să se apropie de noi, ţoaca-ţoaca, ciucu-ciucu. H. I 58.

— Onomatopee (cfr. bulg. *guc-guc* idem, de unde *guce* „porc").

GÓTCĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Gelinotte (Tetrao bonasia).* 2°. *Petit morceau de cire. Givre.*

1°. (Ornit.) Găină sălbatecă s. găină de pădure (BUGNARIU, NĂS.), de munte. *Sus la munte subt un brad Grasă gotcă mi-o vânat.* MÂNDRESCU, L. P. 199/6. || Specii: **Gotcă-de-pădure, -neagră, -pestriță** =cocoş-sălbatic. MARIAN, O. 212, 211. | **Gotcă-roşie** = găinuşă. ib. 214. || Cucoşii de munte au o creastă roşie de tot şi de aici vorba: *s'a făcut roş cum îi* [s. *ca*] *gotca* (de ruşine) s. *roş-gotcă.* CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II 316. *Fiul craiului... făcându-se atunci roş cum îi gotca ..* CREANGĂ, P. 189. *Obrazul său roş ca gotca.* SADOVEANU, P. S. 60. || Fig. Numele de „gotcă" se dă şi unor oameni, ca nume de ocară. BUGNARIU, NĂS.

2°. (Prin asemănare cu creasta cocoşului de munte?) Clin de ceară care atârnă în ştiubeie de-asupra mătcii ori de-asupra bondarilor (Botoşani-Dorohoiu). ION CR. IV 123. || Chiciură (Straja, în Bucov.). Com. TOMIAC.

(Prin confuziune cu „a se duce pe copcă"?) A se duce pe gotcă = a da de nevoie, a păți ceva, a se pierde pentru totdeauna. PAMFILE, J. I 316.

[Plur. *gotci.* H. X 187. | Masculin (ad 1°): **gotcán** = cocoş de munte s. de pădure, cocoş sălbatec. ŞEZ. II 229/9. Specii: *gotcan-de-munte, -de-câmp, -de-sihlă* s. *tătar, -mic, -mare.* MARIAN, O. II 200, 211, 212.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găseşte şi la Ruteni: *gotka* şi pare a fi o formație onomatopeică, după strigătul păsării, cfr. cotcodăci).

GOTCÁN s. m. (Ornit.) v. **gotcă.**

GOTINÁC s. m. v. **godac.**

GÓȚMAN † s. m. v. **gociman.**

GOTOFINȚIȘÓR adj. m. v. **cotofleanț.**

GOȚÓIU s. m. (Transilv.) Fecior îmbrăcat în frunze de stejar şi în coajă de arbori, cu o sabie de lemn în mână pe care, în ziua de sf. Gheorghe, băieții îl duc prin mijlocul satului şi lumea îl udă cu apă (l. Gherla). VICIU, GL. || Feciorul care îngrijeşte de perinele miresei, ca să nu cadă din car (Comit. Târnava-mică). ib.

— Probabil, derivat din **gotă,** prin suf. augm. *-oiu.*

GÓTOV † adj. m. (Slavonism) = gata (peşin, în numerar). *Şi i-am vândut... derept aspri 3.300 gotovi* (a. 1639). IORGA, S. D. I 276.

— Din paleosl. **gotovъ,** idem.

GOTOVÍ † vb. IV (Slavonism literar)=gătî. Trans. *Gotoviți doao sute de voinici.* COD. VOR. 53/9 (=gătiți N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Tu gotovești dereptăți* (= parasti directiones). CORESI, PS. 271, cfr. 172, 241. | Refl. *După zilele acealea gotovinu-nă* (= ne gătirăm) *şi suim întru Ierusalim.* COD. VOR. 28 (=gătindu-ne. BIBLIA 1688). *Gotovii-mă* (= paratus sum) *şi nu smintii-mă.* CORESI, PS. 337. [Abstracte: **gotovíre** s. f. *Gătit-ai gustare lor, că aşà iaste gotovirea* (= praeparatio). CORESI, PS. 165. *Lu voru duce în... gotovirea dracolui.* CUV. D. BĂTR. II 53, **gotovínță** s. f. = gătire, sfârşit, distrugere, nimicire. *Prestoiră gotovințele voastre.* CORESI, PS. 416.]

— Din paleosl. **gotoviti,** idem.

GÓVĂ †, **GOVEÁLĂ** s. f. v. **govie.**

GOVETÍ † vb. IV. *Démontrer (?)* — A arătà, a dovedì, a probà (?) *Să goveteaşte cum într'aciaia vreame au întrat în Țarigrad boala.* DOSOFTEIU, V. S. 247.

GOVÍ vb. IV[a]. 1°. *Veiller près d'une jeune mariée.* 2°. *Languir.*

1°. (Despre fete) A sta pe lângă mireasă, tinându-i de urît: *Au govit toată noaptea* (Mehedinți). N. REV. R. 1900, 86. *Toate venì-vor... la nuntă... Şi soațele tale... Ce-au govitŭ cu tine.* DOSOFTEIU, V. S. 150.

2°. (În Mold., Bucov. şi Trans. cu pronunț. dial. *gogì*). Intrans. A bolì (ION CR. III 187), a cârăgì (ŞEZ. V 57/34), a zăceà în pat şi iar a se sculà, a se învârtì numai pe lângă casă câte o zi şi iar a se pune în pat cuprins de o boală care roade pe încetul, a fi beteag (Vicovul-de-sus, com. G. NISTOR), a fi boleac; spec. a tuşì tare fiind bolnav (PAMFILE). *A tot gogit un an de zile, a slăbit ca un schelet, şi pe urmă a murit.* SADOVEANU, SĂM. IV 255, cfr. id. ib. III 696. *Zamfirei cum îi mai este? — Ia... tot gogeşte!* DUNĂREANU, CH. 182. *Cerbul... şede aşà şi gogeşte.* SBIERA, P. 176/15. | (Către un copil care şade pe vatră lângă foc, fără să fie bolnav:) *Ce tot gogeşti acolo?* (Comit. Huniedoarei, Câmpie) VICIU, GL.

[Abstract: **goveálă** s. f. = bolire. *După vr'o trei zile de goveală 'n țoale, scoase capu' din procov şi zise gemând...* ION CR. III 188.]

— Ca şi *govie,* stă în legătură cu verbul paleosl. **gověti** „a duce o viață religioasă, a posti", care în diferitele limbi slave a desvoltat accepțiuni apropiate de cele române. Astfel la Bulgari, *govějz* se zice despre mireasă, care înainte de a fi primit iertare de la rude, face pe mironosița şi tace la toate întrebările ce i se pun (cfr. şi dezgovì şi bulg. *rucho govějalno* = îmbrăcămintea care i se aduce miresii când o îmbrobodesc). La Sârbi *goveti* „a tăceà ursuz", şi de acest înțeles se apropie cel românesc de „a fi boleac". La Cehi *(hověti, pohověti si)* şi la Ruşi (*razgovljatьsja*) însemnează „a se ospătà, a se înfruptà întâia oară după post", care sens aminteşte înțelesul de „petrecere" al lui *govie.*

GOVÍDĂ s. f. (Iht.) v. **guvidie.**

GÓVIE s. f. 1°. *Jeune mariée.* 2°. *Kermesse.*

1°. (Serbia, Ban.) Mireasă: *Nu şedeà ca o govie!* Com. A COCA. *Va plecà cu góvia la cununie.* GRAIUL, II 152. *Că e albă govia.* CORCEA, B. 107.

2°. (Dolj şi Vâlcea) Petrecere, nedeie (GRAIUL, I 50), la care iau parte toate satele de prin prejur (ION CR. II 44).

[Diminutiv (ad 1°): **govioáră** s. f. (pronunț. *-vi-oa-*). CORCEA, B. 106. | Şi (numai la DOSOFTEIU): †góvă s. f. = fecioară, virgină. *Govile nejelite fură* (: virgines). PS. 264. *Lăudați pre Domnul... giuni şi govi.* ib. 493.]

— Pentru etimologie cfr. govì.

GOVIOÁRĂ s. f. v. **govie.**

GOVITÓRIU † s. m. *Personne pieuse.* — (În le-

gătură cu „bun") Religios, credincios, pios, evlavios. *Anania buru govitoriu după leage.* COD. VOR. $40/_{8}$ (=creştin bun N. TESTAMENT 1648; bun credincios BIBLIA 1688).

— Adjectivul verbal (derivat prin adj. *-itor)* al verbului (neatestat) **govì**, slavism literar din paleosl. gověti „religiose vereri".

GOZ s. a. 1°. *Déchets.* 2°. *Mauvaise action. Vaurien.*

Înţelesul fundamental e: „lucruri netrebnice".

1°. Rămăşiţe netrebuitoare de materii vegetale, precum: boabe seci şi stricate (DAMÉ, T. 62), uscate înainte de a se umpleà (RUSSO, S.), care se aleg din fasole, bob, grâu, etc. (ION CR. III 346; cfr. codină), grăuncioarele închircite care trec prin ciur (cfr. MARIAN, O. I 133), pleava ce rămâne de la vânturatul seminţei de cânepă (ION CR. III 346), gunoiu, murdărie (RĂDULESCU-CODIN), care cade în mâncări, băuturi (Com. A. TOMIAC) s. îţi intră în ochi (Com. G. TOFAN; cfr. şterc) s. în dinţi (cfr. SBIERA, P. $169/_{7}$), paie s. fân rău (POMPILIU, BIH. 1011, cfr. ogrinji), buruiană (BUD, P. P.). *Gozurile şi golgotinele de care mai cu seamă trebue plivite holdele.* ECONOMIA, 46, cfr. 14. *Gozurile ce rămân de la bătut.* I. IONESCU, D. 202. [Vrăbiile] *să se nutrească numai din fărmăturile şi gozurile ce le vor află pe drumuri.* MARIAN, O. I 407. *Vezi gozul din ochiul altuia şi nu vezi bârna din ochiul tău.* ZANNE, P. III 328, cfr. ŞEZ. II 328, SBIERA, F. S. 165. *Se strecură laptele prin sitişcă pentru ca să nu fie cu gozuri.* ŞEZ. VII 75. *S'o curăţim* [fântâna] *de gozuri.* TEODORESCU, P. P. 361^{b}, cfr. ŞEZ. V $4/_{29}$, MARIAN, D. 4. || Spec. (Ungaria) Paiele care servesc cuivà de aşternut. *Moaşa... ia gozul din pat.* MARIAN, NA. 282.

2°. Fig. † Faptă netrebnică, pată. *Viaţă cum place lui D[u]mn[e]zĕu şi fără gozuri.* DOSOFTEIU, V. S. 72. *Suflet plin de godzuri.* id., ap. GCR. I $241/_{19}$. || Lepădătură, om netrebnic. *Cară-te, gozul pământului ce eşti!* RETEGANUL, P. II $55/_{23}$. *Sânt un mojic şi păcurariu şi goz.* IORGA, S. D. XIII 241.

[Plur.: *gozuri* şi *goaze* (BUD, P. P., DAMÉ, T. 62), cu noualе singulare: **gózură** s. f. *Gozură pe la hambare nu mai eră.* DUNĂREANU, CH. 75 şi **goáză** s. f. PAMFILE, C. | Diminutiv: **gozuréle** s. f. plur. *Am aruncat Toate gozurelele.* MARIAN, D. 196, **gozúc** (plur. *-zucuri*) s. a. *Să-şi măture curţile şi cât gozuc ...or află...* BUD, P. P. 71. | Adjectiv: **gozurós, -oásă**=plin de gunoiu, buruienos. *Busuioc mai gozuros.* BUD, P. P. 28. | Verb: **gozăì** vb. IV[a] refl. = (despre porci) a-şi căută culcuşul. ION CR. IV 123. | Alte derivate: **gozár** s. m. =(Munţii-apuseni) cumpărător şi vânzător (de contrabandă) de aur. FRÂNCU-CANDREA, M. 40, cfr. VICIU, GL., **gozărău** s. a. *Sătenii strâng gunoiul şi gozărăul din curte.* MUSCEL, 37; (< ung. *gazmota, gazamatya* „gunoiu") **gozométe** s. m. = gunoiu. ION CR. IV 123, **gozomát** s. a. ION CR. III 346, **gozáéte** s. m. MARIAN, S. 261.]

— Din ung. gaz „gunoiu, buruiană, fân; om de nimica".

GOZĂÍ vb. IV[a] refl., **GOZÁR** s. m. **GOZĂRĂU, GOZOMÁT** s. a. **GOZOMÉTE** s. m., **GOZÚC** s. a. **GÓZURĂ, GOZURÉLE** s. f. plur. **GOZURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **goz.**

GRĂBĂ s. f. *Hâte.* — Pornire de a face cevà cât mai curând s. de a ajunge undevà cât mai repede, iuţeală s. precipitare în pregătiri s. în mişcări, pripă, zor (adesea cu nuanţa de înţeles a „neprecugetării"). *Am grabă (mare)* s. *mi-e (de) grabă* = sânt grăbit, am zor. LB. *Au fost să ucigă pre altul, iară graba au pripit de l-au ucis pre dins.* PRAV. 316. *Pusese mai multă grabă spre a câştigà această pradă.* BĂLCESCU, M. V. 392. *Răpit pe aripa grabei, El străbate neoprit.* ALECSANDRI, P. II 397. *Ş'apoi v'eţi duce, dacă spuneţi c'aveţi aşà mare grabă.* CREANGĂ, A. 95. *Nu pot sta, că mi-e de grabă.* RETEGANUL, P. IV 67. *Graba strică treaba!* Cfr. ROMÂNUL GLUMEŢ, I $53/_{4}$.

#Loc. adv. şi adj. **De grabă**=grăbit, grabnic, în pripă; în mod precipitat; repede, iute, curând, uşor. *Au trecut Tătarii, ca un pohoiu, de grabă prin Iaşi.* N. COSTIN, LET. II $48/_{33}$. *Mâne mă duc. — Cum, aşà de grabă?* C. NEGRUZZI, I 39. *De-aşi ajunge mai de grabă în târg.* CREANGĂ, P. 42. *Rădicându-se* (MUSTE, LET. III $47/_{20}$), *oiu uità* (KONAKI, P. 103), *m'am întors* (DRĂGHICI, R. 15), *te vei silì a învăţà* (C. NEGRUZZI, I 4), *o coprinse* (EMINESCU, P. 271), *să te duci* (CREANGĂ, P. 211), *face leşie* (ib. 76), *trimete slujnica* (ib. 96), *îl prinde* (ib. 75), *uità* (ŞEZ. II $196/_{20}$), *zbori* (ALECSANDRI, P. P. $317/_{2}$), *îmbătrâneşti* (ZANNE, P. V 582) *de grabă. Ochiul cel de grabă privitoriu.* URICARIUL, I $307/_{5}$, cfr. KONAKI, P. 265. (Jur.) † **Moarte de grabă**=grabnică (v. c.). *Aceştia cu otravă, mai cumplit se vor certà decât ceia ce să ceartă dirept moarte de grabă* (Munt.: grabnică). PRAV. 413. † **De o grabă.** *Va fi cumpărat... şi... de o grabă* (Munt.: de grabă) *va fi dat bani...* PRAV. 251, cfr. 458. (Modern, după fran. „plutôt"?) **Mai de grabă...** = mai curând, mai uşor, mai bine... *Să mă întorc? Mai de grabă îşi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt!* C. NEGRUZZI, I 139. *Mai de grabă i-ai puteà strâmbà fălcile decât vorba.* CREANGĂ, P. 164. *Mai de grabă îl dau de pomană, de cât să-l vând aşà de ieftin.* | **În grabă** = grăbit, repede. *De toţi pizmaşii mă va scoate 'n grabă.* DOSOFTEIU, PS. 49. *Atunce în grabă... în mânie l-au bătut cu buzduganul.* NECULCE, LET. II $266/_{4}$. *Ah, sfârşaşte mai în grabă!* BELDIMAN, O. 35 *Aşà în grabă nu putem isprăvì.* DRĂGHICI, R. 60 *Scoţând... hangerul... din brâu* (id. ib. $210/_{4}$), *trebuind bani* (id. ib. $262/_{3}$), *mergeam* (ALECSANDRI, P. I 221, cfr. KONAKI, P. 180), *a murit* (ZANNE, P. II 848), *a plecat* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 486), *să ia apă* (ISPIRESCU, L. 127) *în grabă.* **Mai în grabă** = mai de grabă, mai bine. *Mai în grabă îşi va rupe inima din piept, decât să o facă să mai sufere.* AGÂRBICEANU, LUC. V 372. | **Cu grabă**=grăbindu-se, repede. *Veniţi* (KONAKI, P. 259, cfr. C. NEGRUZZI, I 53), *au alergat* (DRĂGHICI, R. 165), *ieşì* (ALECSANDRI, P. I 144), *m'am pornit* (CREANGĂ, P. 44) *cu grabă.* **Cu de grabă.** *Cu de grabă-au şi venit.* BIBICESCU, P. P. 321. || (Întărit) **Iute şi de grabă** = imediat, îndată. *Cum m'a văzut, iute şi de grabă a tulit-o.*

[Gen.-dat. *grabe.* | Pluralul azi neîntrebuinţat; în vechime eră *grabi*, păstrat până azi în locuţiuni adv. subt forma **grabì şi grab**: *Nu muncià pre nime* **de grabi.** MOXA, $357/_{36}$. **Dè dĕgrabi** *a greşit.* ŞEZ. III $33/_{14}$. (În MINEIUL din 1776 avem alături de деграбй $190^{1}/_{1}$ foarte adesea деграбь $10^{2}/_{2}$, $11^{2}/_{2}$, $39^{2}/_{2}$, $44^{1}/_{2}$, $75^{1}/_{1}$, $75^{1}/_{2}$, $82^{1}/_{2}$, $111^{2}/_{2}$, $128^{1}/_{2}$, $200^{1}/_{2}$). *Să le dea de ştire şi să se întoarcă* **de degrab.** ISPIRESCU, L. 149. *Mai tare şi mai* **de grab** *curînd se iveşte.* NECULCE, LET. II $280/_{31}$. *Cât mai de grab să piaie.* TEODORESCU, P. P. 360^{a}. *Du-te iute şi de grab.* ib. 520^{b}. *Să vie* (MAG. IST. I $101/_{10}$), *începù* (ZILOT, CRON. 80), *îl bătù* (ALEXANDRIA, 135), *puse mâna pe arc* (ODOBESCU, III $180/_{7}$) *de grab*, cfr. CARAGEA, L. 29, ALEXANDRESCU, M. 330, DELAVRANCEA, H. T. 146, TEODORESCU, P. P. 169^{b}, ALECSANDRI, P. P. $356^{b}/_{11}$. *Chemase pre Domn* **cu grabù** *şi cu mânie.* MAG. IST. V $146/_{27}$. *Pornià corăbiile* **cu de grabù.** MINEIUL (1776) $161^{1}/_{1}$, cfr. $74^{1}/_{2}$. | Negativul: † **negrabă** s. f. *Se cunoaşte negraba spre pedeapsă a lui Nicolai-vodă.* N. COSTIN, LET. II $92/_{37}$.]

— Substantiv postverbal din **grăbì.**

GRĂBÁR s. m. (Bot., Vârciorova)=sfineac (Carpinus duinensis). PANŢU, PL.

— Derivat din sârb. **grabar** „carpen". A. SCRIBAN.

GRĂBÍ vb. IV[a]. 1. *Ravir.* II. *Presser.* III. 1°. *(Se) hâter.* 2°. *Accélérer.* 3°. *Mûrir hâtivement.*

I. Trans. Înțelesul etimologic (singurul atestat în limbile slave) este „a răpi". O urmă a lui o găsim în următorul exemplu din CORESI, E. 138/17: *Mânile... curate și nespurcate a aveă și tinse cătră Dumnezeu și spre lucrure dereapte și bune; să nu fie grăbitoare și răpitoare pre a streinilor, ci acoperite cu dereptate,* în care punerea alături a lui *grăbì* cu *răpì* ne arată în același timp că înțelesul etimologic nu mai era atât de viu în conștiință, încât *grăbì* singur să fi fost de ajuns spre a exprimà ideea. Tot astfel expresiunea *iau cevà în grabă* va fi însemnat odinioară „*iau* răpind".

II. Trans. (Noțiunea „răpirii" a fost analizată la noi în „a luà repede pentru s. cu sine". Din acest complex de idei dispare cu timpul cu totul nota mai concretă „cu sine", accentuându-se tot mai mult cea abstractă a repezelii, ca și în lat. *rapidus* din *rapere,* arom. *arichit* = pripit, iute, violent, din *arichescu* „răpesc", cfr. și *s'aricheaște* „se iutește, se aprinde, se pripește".) — A luà pe cinevà cu repezeală, a-l zorì, a-i da zor. *Îl tot grăbeà de bani ce erà ei chizășì pentru dînsul.* NECULCE, LET. II 274/17. *Ar fi întârziat a-și pune planul în lucrare, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit.* C. NEGRUZZI, I 144.

III. (Astfel *a grăbì* ajunge un opus al lui „a întârzlà" și poate primì, ca acesta, pe lângă funcțiunea transitivă și pe cea intransitivă, mai târziu și pe cea reflexivă)

1°. A face repede toate pregătirile necesare s. a-și iuțì mișcările spre a ajunge cât mai de vreme undevà s. a săvârșì cât mai timpuriu o acțiune, a (se) zorì, a (se) pripì (implicând ca și acesta, adesea, ideea acțiunii neprecugetate, din cauza iuțelii cu care a fost săvârșită). Intrans. (absol.) *Grăbiră Grecii din Țarigrad de-i apărară.* MOXA, 404/7. *Grăbiià să sẽ 'ntoarcă mai de sârg.* DOSOFTEIU, V. S. 76,2. *Alergă și grăbì svântul.* id. ib. 97. *[Rebeca] grăbì.* BIBLIA (1688) 16. *Grăbește spre rugăciunea celor ce strigă cătră tine.* MINEIUL (1776) 67,2. *Au grăbit cu calul asuprà-le.* NECULCE, LET. II 230/17. *Grăbeà a pune mâna pe topor.* DRĂGHICI, R. 64. *Primejdia grăbește.* BĂLCESCU, M. V. 471. *Grăbește la Doamnă-sa într'un suflet.* COȘBUC, F. 154. *Stăi, nu grăbì de a te duce!* ALECSANDRI, P. P. 282b/4. *Grăbește, aleargă, fugi!* ib. 74b/8. *Nu grăbì la măritat!* HODOȘ, P. P. 138, cfr. 139, DOINE, 134/16. *Te rog, grăbește!* RETEGANUL, P. III 87/23. *La orice învățătură, Nu grăbì peste măsură!* ZANNE, P. V 356. | Refl. *Judecătorul, la toate pricinile, să nu se grăbească a da hotărîre.* PRAVILA (1814) 5. *Te grăbeai a te întoarce curând acasă.* C. NEGRUZZI, I 291. *Nu te grăbì așà.. că te-i pripì!* CREANGĂ, P. 272. *Voi nu vă grăbiți!* TEODORESCU, P. P. 68b, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 494. *Cine se grăbește, mai mult zăbovește, că îndată obosește și nimic folosește.* ZANNE, P. VIII 115.

2°. Trans. (fact.) A face pe cinevà să se grăbească, să se pornească repede, a face să fie s. să se săvârșească cevà mai grabnic, a accelerà, a iuțì. *Să fie mai grăbit lucrul.* NECULCE, LET. II 323/6. *Spaima... ar grăbì pieirea corăbii.* MARCOVICI, D. 14/5. *El își grăbì pașii.* EMINESCU, N. 50. *La mine să-l grăbești!* SEVASTOS, N. 15/14.

3°. Spec. Trans. (Despre căldura soarelui s. a focului) A face să se coacă repede, în mod pripit. *Arșița grăbește, pripește și usucă popușoii.* I. IONESCU, C. 97. *Ca cireșele 'n oltoiu Care-s coapte la răcoare, De nu-s grăbite de soare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 37. || (Despre fătul din pântecele mamii) [Mamele dau] *de supt un an și jumătate..., iar... când sânt grăbite de alți copìi, când sânt groase,... numai 7-9 luni, căci în cazul acesta țâța nu-i bună.* MARIAN, NA. 422.

[Derivate: **grăbíre** s. f. (Mai ales în loc. adv.) *cu grăbire* = grabnic, repede. *Scurteză-mi cu grăbire zilele!* KONAKI, P. 51. *Cu grăbire... te-ai dus.* ALECSANDRI, P. I 120; **grăbit, -ă** adj., adv. = iute, în grabă. *Se duceau spre sat grăbiți.* COȘBUC, F. 74. *Doamnele, grăbit au prins să se gătească.* id. B. 17. *Pe soră-ta..., de grăbiți ce-am fost, o uitasem acasă.* CREANGĂ, A. 20, **grăbítă** s. f. (pronunț. *grăbghită*) = o plăcintă făcută de mălaiu sau din aluat de pâne, coaptă pe vatra cuptoriului de pâne (Lupșa, VICIU, GL.), **clătită** (comit. Alba inferioară), (diminutiv) **grăbițél** s. a. (pronunț. *grăghițăl*) = lipiu copt în grabă, când fac pâne, palaneț (Comit. Târnava-mică). VICIU, GL., (reconstruit?) **grabiță** s. f. = coc de aluat pe care femeile îl aruncă ca probă în cuptor. FRÂNCU-CANDREA, M. 100; **grăbitór, -toáre** adj. *Nevoințele lui grăbitoare și ascuțite.* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Și-s grăbitori în fără-de-legi.* CUV. D. BĂTR. II 418; **grăbitór** s. m. (Bot.) = un fel de strugure cu boabe mijlocii care se coace mai de vreme. H. V 185, IX 4.]

— Din paleosl. **grabiti** „a răpi".

GRĂBÍTĂ, GRABIȚĂ s. f. (Cul.) **GRĂBIȚÉL** s. a. (Cul.), **GRĂBITÓR** s. m. } v. grăbì.

GRĂBLEÁ s. f. v. greblă.

GRÁBNIC, -Ă adj., adv. I. 1°. *Empressé.* 2°. *Précipité.* 3°. *Imprévu.* 4°. *Impulsif.* II. 1°. *Avec hâte.* 2°. *D'une manière imprévue.*

I. Adj. 1°. Care se grăbește, care e grăbit. *Olac grabnic.* DIONISIE ECLES. C. 200. *Plecă în grabnic pas.* COȘBUC, F. 157. *Turcilor, grabnicilor, Prea tare nu vă grăbiți!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 494. | Care vine și trece repede, trecător. *O! zi de fericire! grabnică au fost trecerea ta!* BELDIMAN, N. P. II 96. | (Puțin obicinuit) Care merge repede, iute (în mișcări). *[Cai] mai grabnici și mai trainici.* I. IONESCU, C. 90. (În opoziție cu „leneș") *Unu-i leneș, altu-i grabnic.* C. NEGRUZZI, II 303/4. | Repede, care nu sufere întârziere, neîntârziat. *Să se dea poruncă grabnică.* ISPIRESCU, L. 314. *Lucrul îi cam grabnic.* SBIERA, P. 218/21. | Care se coace (prea s. foarte) iute (cfr. grăbì III 3°). *Firul [alaculuì] este... mai bun decât a orzului grabnic și mărunțél.* I. IONESCU, C. 64; cfr. BARAC, T. 3.

2°. Prea repede, pripit, precipitat. *Prefacerea grabnică prin care au trecut țările române.*

3°. Care se întâmplă repede și în mod neprevăzut. *Grabnică a fost despărțirea mea.* MARCOVICI, D. 18/1. *Moarte grabnică* = năprasnică. ȘEZ. III 115/14.

| Spec. (Jur.) † **Moarte** (s. **ucidere**) **grabnică** = făcută în grabă, precipitată, nepremeditată, din neprevedere, din nebăgare de seamă. „Un feliu de ucidere se chiamă *grabnică,* iară alta se cheamă *apestitoare* (Mold.: vajnică). Dece cea *grabnică* să cheamă într'acesta chip, când cel ucis nu iaste uciderea a lui ce au fost să ucigă pre altul, iară *graba au pripit* de au ucis pre dînsul în locul acelùia". PRAV. 316, cfr. 330, etc.

4°. Iute (de fire), impulsiv, violent, pripit; nesocotit. *Grabnic la socoteala lui* (NECULCE, LET. II 411/12, *la lăcomie* (id. ib. 204/7), *la mânie* (id. ib. 412/2). *Acest împărat erà iute și grabnic la săvârșirile hotărîrilor sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/13.

II. Adv. 1°. Iute, în grabă, în pripă. *Pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic cătră armașul său.* C. NEGRUZZI, I 148. *Vânătorul pleacă grabnic la a zorilor ivire.* ALECSANDRI, P. II 58. *Grabnic a și alergat.* CREANGĂ, P. 110. *Grabnic eunucii se înșirară.* COȘBUC, B. 15.

2°. Iute, pe neașteptate. *Cei ce mor grabnic.* ȘEZ. III 114/14.

[Și: **grámnic, -ă** adj. MAT. FOLC. 597. | Negativul: † **negrăbnic, -ă.** *Erà... negrabnic la mânie.* N. COSTIN, LET. II 46/27. | Abstract (rar): **grăbnicíe** s. f. = grabă. LB.]

— Derivat din **grabă,** prin suf. adj. *-nic.*

GRĂBNICÍE s. f. v. grabnic.

GRAD s. a. *Degré. Grade.*
1°. Treaptă (într'o serie de stări ale unui lucru care poate fi mai mare s. mai mic, mai sus ori mai jos, etc.). *Au ajuns la un grad nesuferit de strâmbătăţiri.* URICARIUL, X 2. *Nu vei ajunge la acel grad al dragostei care eu îţi păstrez.* C. NEGRUZZI, I 18. *A face răul în cel mai mare grad.* id. II 226. *O lucrare... ce reclamă... un grad de prudenţă.* MAIORESCU, CR. I 245. || Spec. *Grade de rudenie.* Proximitatea rudeniei se stabileşte prin numărul generaţiunilor; fiecare generaţiune numără un *grad.* HAMANGIU, C. C. 159. | *Şcoale de gradul întâi şi al doilea.* | (Mat.) *Gradul potenţei unui număr, al unei ecuaţiuni.* | (Gram.) *Grade de comparaţie* (la adjective s. adverbe): pozitiv, comparativ, superlativ. | Fiecare treaptă a unei ierarhii, spec. a celei militare. *Gradul de maior.* MAIORESCU, D. II 103. Fig. şi pop. (Sub)ofiţer. *D. căpitan... spunând şi înjurând ca un grad inferior.*
2°. Fiecare parte a unei serii de părţi egale. *Gradele termometrului, grade de căldură, gradele barometrului, manometrului, areometrului, alcoolometrului. Gradele unei circonferinţe, unui unghiu, unui arc. Se socotesc într'un grad 15 miluri de rând.* CALENDARIU (1814) 145. | Pop. Aparat împărţit în grade, d. ex. *lactometrul.* GRAIUL, II 187.
[Plur. *grade*, (învechit şi pop.) *graduri.* I. VĂCĂRESCU, P. 43, ODOBESCU, II 254, MARIAN. | Familia: **gradà** vb. I[a] = a împărţi în grade (în acest înţeles şi: **graduà** vb. I[a]); a mări s. micşorà, a sui s. coborî cevà încetul cu încetul, treptat; a conferì un grad într'o ierarhie, spec. în cea militară. *Cântariul este graduat.* PONI, F. 40. *A gradà un termometru, un barometru. Pământul se lăsà la vale în costişe şi pripoare gradate.* ODOBESCU, III 195. *Pe mine mă gradase căprar.* GRAIUL, II 203. (Pop.) *Gradat* = (sub)ofiţer *Vagmistrul intră... oamenii încremeniră... gradatul se uità la ei.* SANDU-ALDEA, A. M. 223, (pop.) şi: **grădùi** vb. IV[a] = (mai ales) a măsură cu un aparat gradat. *Agentul are dreptul să grăduiască rachiul.* IONESCU, P. 156. *O pat rău, când îl grăduieşte domnu' lăptar.* GRAIUL, II 187; **gradát** adv. = treptat. *Omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecţia sa.* BĂLCESCU, M. V. 3; **gradáre** s. f. *Gradare treptată.* MAIORESCU, CR. I 107, **gradáţie (gradaţiúne)** s. f. = înaintare treptată către o ţintă; spec. creşterea treptată, după anumite termine de serviciu, a salariilor (corpului didactic); cfr. MAIORESCU, D. IV 130. *Be la acel splendid orizonte... voiu căutà, prin gradaţiuni cronologice, a revenì... până la pragul epocei contimporane.* ODOBESCU, II 246.]
— *N.* din lat. **gradus, -um**, idem.

GRÁDE s. f. *Bois de construction.* — (Ban., sârbism) Lemn de clădit. *Au adus nişte grade din pădure.* Com. COCA. | Fig. Lucru de nimic. *Te-ai ales cu grade.* idem. [Şi: **grădie** s. f. *În grădină se mai află... pre la capătul grădinii şi pre la laturi lemne de gradie (de lucrat lemnarii)...* LIUBA-IANA, M. 102.]
— Din sârb. građa „material de zidărie".

GRĂDÉLE s. f. plur. *Clayonnage, claire-voie.* — Nuiele din care se împleteşte gardul (cfr. RETEGANUL, P. I 52/16-22); p. ext. împletitură de nuiele, leasă cu care se împrejmuieşte un loc; gard făcut din lăţişori aşezaţi perpendicular unul lângă altul la distanţe de câţiva cm, cfr. zăbrele, cafas. *Scroafa... zăceà închisă într'o cocină... lupoaia... au început a-i grăi din afară, uitându-se la dînsa prin grădeale.* ŢICHINDEAL, F. 320. *Grădelele de prin prejurul grădinii.* SLAVICI, N. II 3. *Sui-te, dragă, pe podele Şi te uità prin grădele.* BIBICESCU, P. P. 188. *Comarnicul locul închis cu grădele nelipite.* PAMFILE, I. C. 30.
— Din sârb. **gradela** „grădele, gratii, grătar" (< ital. *gradella* „leasă", trecut şi la Albanezi: *gredeţe* „grătar").

GRÁDIE s. f. v. grade.

GRĂDÍNĂ s. f. *Jardin.* — Loc îngrădit (pe lângă casă) în care se cultivă flori (cfr. florărie), legume (cfr. legumărie, bostană), pomi (cfr. pomăt), etc. *Grădină închisă.* BIBLIA (1688) pr. 4/26. *Pîn livezi şi pîn grădini.* GORJAN, H. II 32, cfr. DRĂGHICI, R. 8, ALECSANDRI, P. I 17, EMINESCU, N. 56, CREANGĂ, P. 214, ISPIRESCU, L. 20. *Nucul din grădină.* COŞBUC, F. 124. *Mândră-i lumea cu feciori, Ca grădina cu bujori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 400. *Fundul grădinii.* ib. 97. *C'o ceapă şi c'o rădiche nu se face grădină.* ZANNE, P. I 138. # *Grădină botanică:* în care se cultivă plantele spre scopuri ştiinţifice. *Grădină publică,* cfr. parc. *Aleele ascunse ale grădinilor publice din Iaşi.* CREANGĂ, A. 133. *Grădină de copìi:* condusă după metoda lui Froebel. | **O grădină de om** se zice despre un om cu calităţi frumoase, plăcut la vorbă, etc. Cfr. ROMÂNUL GLUMEŢ, 52/9, PANN, P. V. III 9, VLAHUŢĂ, ap. TDRG.
[După WEIGAND, B. B. 94 şi cu înţelesul de „livadă"; după BARCIANU: *a (se) face grădină* = a (se) culcà la pământ. || Plur. *-dini.* | Accentuat în Transilv. şi: *grădină* s. f. | Diminutive: **grădinúţă** s. f. DOSOFTEIU, V. S. 93,9, C. NEGRUZZI, I 96, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17, RETEGANUL, TR. 92/13; (cfr. bulg., sârb. *gradinica*) **grădiníţă** s. f. (însemnează şi un danţ popular. H. IV 203, 259). *O uliţă curată, cu grădiniţi, care râdeau în aerul cald.* SADOVEANU, M. 106, cfr. ALECSANDRI, P. P. 33/1, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 285, (în rimă) **grădinícă** s. f. TEODORESCU, P. P. 341[b], **gărdioáră** s. f. (pronunţ. *-di-ioa-*). ŞEZ. I 112[b]. | Derivat: **grădinít** s. a. *Cântă cucu 'n grădinit.* ŞEZ. III 53.]
— Din bulg. **gradina**, idem.

GRĂDINÁR s. m. *Jardinier.* — Cel care cultivă o grădină, cfr. horticultor. *Fiu de grădinariu.* URICARIUL, VII 197/13, IORGA, S. D. XII 170. *Ca o grădină făr' de grădinariu.* MAGAZ. IST. 345/15. *Învăţătorul este, pentru un tânăr, aceea ce este şi grădinarul pentru pom.* C. NEGRUZZI, I 8, cfr. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 325, RETEGANUL, TR. 152/4. # *A vinde castraveţi grădinarului:* a te încercà să prosteşti pe cinevà. Cfr. BARONZI, L. P. 47/19.
[Şi: **gredinár(iu)** BARAC, ap. GCR. II 174. | Feminin: **grădinăreásă** şi **grădinăríţă** TDRG. | Adjectiv: **grădinărésc, -eáscă.** *Trebi grădinăreşti.* ISPIRESCU, L. 232. | Verb: **grădinărì** vb. IV[a] intrans. (rar) = a se ocupà cu cultivarea grădinilor. LB. | Abstracte: **grădinărít** s. a. = ocupaţia cu cultura grădinilor. *Podoabele artei grădinăritului.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG., **grădinărie** s. f. = cultură de grădini, cfr. horticultură; p. ext. grădină (de zarzavat) cultivată în mod raţional. *Bulgarii se îndeletnicesc mai ales cu grădinăria.* SUŢU, ap. TDRG. *Ţineà o grădinărie la marginea oraşului.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 237.]
— Derivat din **grădină**, prin suf. *-ar*, s. din bulg. **gradinarь**, idem.

GRĂDINÁR s. a. = gărdinar (1°). H. XIV 308.

GRĂDINĂREÁSĂ s. f.
GRĂDINĂRÍ vb. IV[a]
GRĂDINĂRÍE s. f.
GRĂDINĂRÍT s. a.
GRĂDINĂRÍŢĂ s. f.
} v. grădinar.

GRĂDINÍCĂ s. f., **GRĂDINÍT** s. a.
GRĂDINÍŢĂ, GRĂDINÚŢĂ s. f.
} v. grădină.

GRĂDIŞTE s. f. *Butte.* — Movilă naturală rămasă, în urma eroziunii, în lunca unui râu sau în mijlocul unei bălţi; asemenea movile au de obiceiu o anumită formă lunguiaţă şi nu se înalţă mai sus de cât nivelul câmpiei (ci numai decât cel al luncii); se mai numesc şi pòpine (pochine), grinduri, etc.,

pe când cele din câmp se numesc movile, gorgane, băşici, etc. cfr. MURGOCI, SĂM. VI 93. | Locul unei vechi cetăţi sau staţiune preistorică. *Antice construcţiuni de pământ... cărora ţăranii români le zic „cetăţi de pământ“ sau... grădişti.* ODOBESCU, II 144. [(În dialectul sălăgean) *grăghiştiie* s. f. VAIDA.]

— Din bulg. gradíšte „întăritură“.

GRAF s. f. v. grof.

GRÁFIC, -Ă adj. *Graphique.* — Care se exprimă cu ajutorul desemnului. *Creaţiuni grafice.* MAIORESCU, CR. III 208. | Care se rapoartă la felul de a scrie. *Variante grafice ale aceleiaşi litere.* [Familia: grafie s. f. = reprezentare grafică. *Greutatea proprie a grafiei şi ortografiei române.* id. ib. III 268.]

— *N.* de origine grec. (γράφω „scriu“).

GRAFÍT s. a. (Min.) *Graphite* — Cărbune de pământ cristalizat, din care se fac creioanele.

— *N.* de origine grec. (γράφω „scriu“).

GRAFOLOGÍE s. f. *Graphologie.* — Studiul caracterului oamenilor după felul lor de a scrie.

— *N.* modern din grec. (γράφω „scriu“ şi λόγος „ştiinţă“).

GRAFOMÉTRU s. m. şi a. *Graphomètre.* — Aparat cu care se măsoară unghiurile pe pământ, pentru ridicarea planurilor.

— *N.* modern din grec. (γράφω „scriu“ şi μέτρον „măsură“).

GRĂÍ vb. IV[a]. 1°. *Parler.* 2°. *S'entendre.* 3°. *Appeler, faire venir* (qqn.). — (Mai ales în texte vechi şi pop., cu deosebire în Transilv.)

1°. Absolut. A zice, a spune, a vorbi, a cuvântă, a glăsui. *Nemică afară nu grăescu de cealea ce prorocii ziseră.* COD. VOR. 79/$_{13}$ (= nemica zicând. N. TESTAMENT 1648), cfr. CUV. D. BĂTR. II 418, 356, 416, etc. *Acesta e fratele vostru cel mai mic despre carele grăiset mie.* PALIA (1582), ap. CP. 180. *Pentru tine la dînsul să grăiască.* DOSOFTEIU, V. S. 3/$_{pr.37}$. *Cu alte buze voiu grăi către dînşii.* BIBLIA (1688) 8/$_{7}$. *Dumnezăiasca poruncă care grăieşte* (= de care e vorba) *la al şaselea cap.* ib. 8/$_{pr.31}$. *Grăià cu tălmaciu la divan.* NECULCE, LET. II 217/$_{25}$. *Grăià elineşte, latineşte, perseşte.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/$_{39}$. *Grăind bolnavul.* PRAVILA (1814) 129. *Nu poţi grăi cu mine.* BARAC, A. 56. *Ca un nebun grăeşte Asupra* (= contra) *proniei nalte.* KONAKI, P. 264. *Să grăesc mai lămurit.* DRĂGHICI, R. 117. *Şezi strâmb şi grăeşte drept!* C. NEGRUZZI, I 247. *Ei au grăit şi tu nu i-ai auzit.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580/$_{22}$. *Ei stau grăind în limba lor.* ALECSANDRI, P. II 235. *Mare e limba boului, păcat că nu poate grăi!* ODOBESCU, I 23/$_{19}$. *De din vale de Rovine Grăim, Doamnă, către Tine. Nu din gură, ci din carte.* EMINESCU, P. 243. *N'ar fi îndrăznit să grăiască.* SLAVICI, N. 161. *Nu vor grăi cu tine blând.* COŞBUC, B. 101. *Nici o mândră n'ai aflà Care să grăiasc 'aşà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 372. *Începură... a grăi despre dînsul.* ISPIRESCU, L. 36. *Grăeşte păsăreşte.* SBIERA, P. 322/$_{5}$. *Eu cu oameni oiu vorbì, Dar cu tine n'oiu grăi.* ŞEZ. I 12/$_{16}$. *Întâi să te socoteşti, apoi să grăeşti.* ZANNE, P. VIII 162. (Foarte des în poezia pop.) *Şi din graiu* (s. *din gură-*) *aşà grăià:...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 17, 113, etc. | Fig. *Banul grăeşte!* ZANNE, P. V 35. *Cum grăeşte* (= glăsueşte) *pravila sfinţilor.* CUV. D. BĂTR. II 464. # † *A grăi de price* = a spune ceva cu scop de a provocà ceartă. *Către soţ de ce dzice Nu grăiaşte de price.* DOSOFTEIU, PS. 42. || † (Rar) Refl. [Dumnedzeu] *să grăi către Avram.* BIBLIA (1688) 10. || Trans. (cu complement intern: cuvânt, vorbă, p. ext. pildă, adevăr, răutate, etc.) *Va grăì omului cuvinte bune şi le va grăì cu hicleşug.* PRAVILA MOLD. 123. *Pilda ce grăì domnul Hristos.* VARLAAM, C. 11,$_{2}$. *Grăesc răutate.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Vorbă bună de prietesug... au grăit... către vezirul.* NECULCE, LET. II 334/$_{13}$. *Şi de am grăit... vre-un cuvânt.* ANTIM, P. XXIV 18, cfr. BARAC, T. 72. *O vorbă foarte bine grăită.* SLAVICI, N. II 347, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 379, 487. *Adevăr grăeşte gura mea.* ISPIRESCU, L. 87. (Neobicĭnuit, cu complementul: om) *O bombă vine... „Cine-i ucis?“ — „Eu Neagu... mă duc, vă las cu bine.“ „Sărmanul“, zic Românii, grăindu-l trist de-arândul.* ALECSANDRI, P. II 452. # **A grăì bine** s. **rău (de cinevà)** s. **a grăì de bine** s. **de rău (pe cinevà)** = a spune lucruri bune s. rele despre cinevà, a vorbì de bine sau de rău pe cinevà. *Va grăì rău de domnul locului aceluia.* PRAVILA MOLD. 134, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 30. *Grăiţi de bine pre ceia ce vă blastămă.* VARLAAM, C. 314, cfr. DOSOFTEIU, PS. 32. *Să nu grăeşti de rău pre surd.* BIBLIA (1688) 85, cfr. ANTIM, P. XXVI 117. *L-au grăit de bine către Împăratul.* NECULCE, LET. II 303/$_{30}$. (Eliptic, subînţeles: de rău) *Să nu mă grăiască 'n sat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 270.

2°. Refl. A se vorbì, a se înţelege, a luà o hotărîre la olaltă (Molodia, în Bucov.). Com. S. NICULENCU. *De să vor tocmì doi plugari... şi tocmala lor s'au grăit să fie stătătoare...* PRAVILA MOLD. 2. *Turcii toţi cât îl zăreà, Între dînşii se grăià...* ALECSANDRI, P. P. 144/$_{13}$. *Dar duşmanii s'o grăit, Cărăruşa că mi-o 'nchid.* ŞEZ. II 184^{b}/$_{26}$.

3°. † Trans. A zice că e..., a numì. *Calea ceaia ce grăescu eresu.* COD. VOR. 50/$_{11}$ (= care o chiamă N. TESTAMENT 1648; care zic BIBLIA 1688). *Moartea lui Lazar o grăì adormire.* VARLAAM, C. 79,$_{2}$. *Şi-l slăveà de-l grăiià împărat.* VARLAAM, C. 73, cfr. 24,$_{2}$, 185, 276, 277,$_{2}$. | Refl. A se numì. *Omul acela să grăì pre sine D[u]m[ne]dzău.* ib. 11,$_{2}$. || (Azi, în Transilv.) Trans. A chemà pe cinevà, a se adresà cuivà. *Atunci împăratul îl grăì înapoi şi-i zise.* RETEGANUL, P. III 17/$_{5}$. *La fereastră sus săreà Şi pe nume mă grăià.* id. TR. 126/$_{11}$.

[Odată, în BIBLIA (1688) 180, ca la Aromâni *(grescu, grire): Avimeleh au gritŭ* (greşeală de tipar?) *către ei.* | Derivate: grăire s. f. (în Sălagiu, şi cu înţelesul spec. de „închinarea feluritelor obiecte aduse de către cei chemaţi la nuntă, ca dar tinerilor căsătoriţi“ MARIAN, NU. 660). *Muţilor grăire* (= putinţă de a grăì, graiu) *le dă.* VARLAAM, C. 231. *Grabnic la auzire şi zăbavnic la grăire.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 162, cfr. ŢICHINDEAL, F. 181. *Grăire de rău* = cleveată. LB.; cfr. MARDARIE, L. 2503, 4280, 56; † grăită s. f. = spusă. *Atunce se izbândì grăitele Eremiei prorocul, ce grăià...* TETRAEV. (1574), 203. *Strâmbaţi grăitele sv[i]ntei evanghelii.* DOSOFTEIU, V. S. 146, **grăitór, -oáre** adj., subst. (în vechime construit şi cu complementul la acuzativ: *grăitoriu menciuni* = mincinos PSAL. SCH. 11); spec. peţitor H. IX 7, MARIAN, NU. 97, (negativul) **negrăitór, -oáre**. *Limba cea măreaţă, de rău grăitoare.* DOSOFTEIU, PS. 37, cfr. ZANNE, P. VIII 163. *Grăitoriu pre dînsul l-ai pus pre pământ.* BIBLIA (1688) 379. *Din pântece grăitori* (= ventriloci). ib. 217,$_{2}$. *Grăitoriu de ciale dumnezeeşti* (= teolog LB., după slav. bogoslovŭ). MINEIUL (1776) 15^{1}/$_{2}$. *Cu gură grăitoare.* MÂNDRESCU, L. P. 46/$_{15}$. *Grăitorul mirelui scoate un colac şi o naframă.* MARIAN, NU. 552. *Îmbie pe grăitorul fetei cu rachiu.* SEVASTOS, N. 568. *Limbile ritorilor le-ai arătat negrăitoare.* MINEIUL (1776) 194, (derivat) **grăitorít** s. a. = peţit. H. IX 7.]

— Din sârb. **grajati**, idem (în celelalte limbi slave „a cârâì, a croncăni“). Cfr. negrăit.

GRĂÍME s. f. v. greutate.
GRĂINIC (†) s. m. v. crainic.
GRĂÍŢĂ s. f. v. creiţar.

GRAIU s. a. I. 1°. *Parole.* 2°. *Dicton. Mot.* 3°. *Propos.* 4°. *Allocution.* II. 1°. *Voix.* 2°. *Accent.* 3°. *Langue; dialecte.* III. *Voix.* IV. *Pourparler.* V. *Verbe.*

I. Ceea ce grăește cinevà:

1°. † Cuvânt. *Graiulu Domnului lăcuiaște în veaci.* COD. VOR. 144/8 (= cuvântul N. TESTAMENT). *Voi tâlcuiți graiurile sv[i]ntei scripturi rău.* DOSOFTEIU, V. S. 146, cfr. PS. 46, 21, 19, etc. *Graiurile Eclisiastului.* CCR. 191. *Graiuri dumnezeești.* MINEIUL (1776) 22¹/₂, cfr. 3 pr., 60²/₂, etc. Θεός... *să tâlcuiaște de la graiul* θεᾶται. CANTEMIR, HR. 103/8. *Cu mai dulci graiuri grăi.* ȚICHINDEAL, F. 14. *Pleacă urechea spre graiurile înfocatei mele inimi.* GORJAN, H. II 196. *Acestea sânt graiurile unui părinte către fiii săi.* MARCOVICI, D. 287, cfr. 4/10, etc. *Graiurile mele să cumpănești.* ARHIVA R. I 40.

2°. Vorbă. *Este un graiu de când vacul...* PANN, P. V. I 53. *Îl cam dedeau în tărbăcească cu graiuri care mai de care păcălitoare.* ISPIRESCU, L. 36. *Graiul fără socotință aduce mare căință.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 162.

3°. Spusă, vorbire, rostire. *Nu ne par graiurile tale omenești cuvinte.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *Ați binevoit a ne spune prin graiu.* URICARIUL, I 182/1. *De treizeci* [de] *ani... este cu noi, prin faptă și prin graiu.* C. NEGRUZZI, I 313. *Vorba purtată de altul nu e gândul vorbitorului, ci graiul purtătorului.* MAIORESCU, CR. II 108. *Cu glas adânc, cu graiul de sibile.* EMINESCU, P. 56. *Graiu pe-ales, neted ca apa.* COȘBUC, B. 76. *Adevărul graiurilor sale îl hotărî.* ISPIRESCU, M. V. 9/11, cfr. 55/21, 41/17. † *Graiu deșchis* = *vorbire bună* (glosează pe slav. *blagorěčije* = elocvență). CUV. D. BĂTR. I 284.

4°. † Cuvântare, alocuțiune. *Spun să fi făcut crăiasa graiu ca acesta către cocon.* SIMEON DASC., LET. I, A 50/27.

II. Fel de a grăi:

1°. Felul de a-și modula glasul vorbind. *Voroava ta pre graiu îmi dă a înțĕleage.* DOSOFTEIU, V. S. 58/2. *Darul iubirii... îmi vine din al tău graiu.* ALECSANDRI, P. I 329. *Graiul ei cel dulce.* ISPIRESCU, L. 35. *Bădișor la graiu duios.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29.

2° Felul de a pronunța cuvintele unei limbi, rostire, accent. *Văd... după graiul limbii, că ești străin.* URICARIUL, VII 75/14.

3°. Limbă, (une-ori) dialect. *Pasărea... cu graiu omenesc grăiaște.* BARAC, A. 17. *Nu te lasă să vorbești în graiuri străine.* SBIERA, F. S. 119. *Graiul din Vâlcea* (studiu de) V. VÂRCOL.

III. Putința de a grăi. *În cap ochii să-i se'ntoarcă și să-i fie graiul prins.* ALECSANDRI, P. I 9. *Când moare un om, poporul zice: „I-a pierit graiul".* H. II 33. *I-au stat graiu'.* LB. *Fără graiu* = mut; *prin graiu (viu)* = oral. BARCIANU. *Am o pară... Ea grăește dar graiu n'are?* (=Ceasornicul). GOROVEI, C. 69. | P. ext. Glas, voce. *Și din graiu așà grăià...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171, cfr. 17 etc. ⌗ (Rar) **Într'un graiu**=într'un glas, unanim. *Răspunseră toți într'un graiu...* ISPIRESCU, U. 102/16, cfr. L. 40.

IV. † Faptul de a se grăi: tratative. *Au zăbovit acolo doi ani pentru graiurile păcii.* N. COSTIN, LET. II 50/12.

V. † (Gram.) Verb. *Graiuri ajutătoare.* GOLESCU, ap. DDRF.

[Plur. *graiuri*, (vechiu) *graiure.* COD. VOR. 30/4, 80/13. | Diminutiv: **grăiuț** s. a. ȚIPLEA, P. P.]

— Postverbal din **grăi** (cfr. sârb. *graja* „vorbire").

GRĂIÚȚ s. a. v. **graiu.**

GRAJ s. a. v. **grajd.**

GRAJD s. a. 1° *Écurie, étable.* 2°. *Grenier.*

1°. Încăpere pentru adăpostirea cailor și a vitelor, cfr. staul, coteț, cocină, poiată. *Au ieșit pre poarta despre grajduri.* NECULCE, LET. II 348/28. *Breasla grajdiului gospod.* URICARIUL, IV 25/9. *Să aibă dum[nealui] a face grajdiul.* IORGA, S. D. XII 107. *Doi cai... din grajdiul Genarului.* EMINESCU, N. 15. *Se duce în grajdiu și începe a-și netezì calul pe coamă.* CREANGĂ, P. 212, cfr. 208, 219. *Grajduri mari, Cu cincizeci de armăsari.* ALECSANDRI, P. P. 202/20. *Grajd de piatră.* HODOȘ, P. P. 47. *Grajd de cai.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 234, cfr. 341, 396, 514. *Boii 'n grajd că au murit.* ib. 310. *Mersè 'n grajdu' ferecat.* ALEXICI, L. P. 20/8. *Grajdurile împărătești.* ISPIRESCU, L. 3, cfr. 13, 20, etc. *S'o băgat în grajdiu Ș'o cătat un cal graur.* ȘEZ. III 242/30. *Armăsarul bun se vinde din grajd.* ZANNE, P. I 320. || P. ext. Locuință murdară. PĂSCULESCU, L. P. *Asta-i grajd, nu casă de oameni!*

2°. (Sălagiu) Grânar. VAIDA.

[Plur. *-jduri* († *grajdure.* CUV. D. BĂTR. I 250). | Și: **grajdiu** (monosilab) s. a., **graj** s. a. ALEXICI, L. P. 243/2. | Diminutive: **grăjdiúț** s. a. *Te culcă În patul grăjdiuțului.* ȘEZ. I 171/29, cfr. MARIAN, S. 91, **grăjdulét** s. a. MAT. FOLC. 338, **grăjdișór** s. a. TDRG. | Derivat: *(< grajd)* **grăjdár**, *(< grajdiu)* **grăjdiér** s. m. = îngrijitor la grajd. GRAIUL, I 369, 517.]

— Din paleosl. **gražd**, (bulg. **graž(d)**), idem.

GRĂJDÁR, GRĂJDIÉR s. m.
GRĂJDIȘÓR, GRAJDIU s. a.
GRĂJDIÚȚ, GRĂJDULÉȚ s. a.
} v. **grajd.**

GRAM s. a. *Gramme.* — A mia parte a unității de masă corespunzând, aproximativ, cu masa unui cm cub de apă distilată la 4 grade centigrade.

— *N.* modern de origine grec. (γράμμα, numele unei litere și a unei măsuri).

GRĂMÁDĂ s. f. 1°. *Tas.* 2°. *Quantité.* 3°. *Foule.* 4°. *Communauté.*

1°. Strânsură de multe obiecte de aceeași specie, dar nerânduite și puse (așezate, turnate) unul peste altul, cu scopul de a le păstrà în mod provizoriu (până la o alegere a lor). *După ce se cară ciocălăii... la grămadă...* I. IONESCU, C. 163. *Pun trupul asupra grămăzii leamnelor.* BELDIMAN, N. P. II 20. *Grămezi stelare sau aglomerațiuni stelare.* CULIAN, C. 55. *După ce-i omorà, Câte cinci mi-i așezà, Nouà grămezi că făceà.* TEODORESCU, P. P. 512. *Grămezi de căpățâni și oase.* ISPIRESCU, L. 100. *Grămada de bani* (cfr. porcoiu). ȘEZ. V 153/31. || Adverbial. Formând o grămadă. *Strugurii se pun grămadă în vase.* ECONOMIA, 166. *Trupuri fărâmate... zac grămezi..* ALECSANDRI, P. I 270. *Norii... stau grămadă peste sat.* COȘBUC, F. 62. *Stă grâul grămadă.* ȘEZ. III 134/15. [Cânepa] *se taie și se pune grămezi (piramide) să se uște.* BREBENEL, GR. P. (Adesea repetat) *Au pus grămăzi-grămăzi.* BIBLIA (1688) 153/31. ⌗ **A cădeà grămadă** = fără simțire, formând o masă inertă, (fact.) **a face pe cinevà grămadă** = a-l omorî. *Căzù grămadă într'un unghiu.* ISPIRESCU, U. 104/24. *Pe Turci grămadă i-au făcut.* BIBICESCU, P. P. 314. *Boț să-i facă și grămadă.* CONTEMPORANUL, III 784. (P. anal.) *Până să ne facem noi cruce, ne și pomenirăm grămadă* (= trântiți) *în șanț.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pe opt ți-i dam grămadă jos.* COȘBUC, F. 18. *L-aș pune grămadă 'n prag.* HODOȘ, P. P. 35. **Claie peste grămadă** v. claie.

2°. (Nu ne gândim atât la forma unei grămezi, cât mai ales la numărul mare al obiectelor din care e compusă) *În vistieria lui grămadă de bani s'au strâns.* MAG. IST. I 292/17. (Mai apoi ideea mulțimei e singura care prevalează) *I-au dat o grămadă de bani* (SBIERA, P. 132/12) = foarte mulți bani. || P. ext. **(O) grămadă (de)** = o mulțime de, foarte mulți (multe)... *O grămadă de trebi* (C. NEGRUZZI, I 212), *de slove* (ib. 388), *de cățeluși* (ODOBESCU, III 42/17). *Aveam de scris o grămadă.* BASARABESCU, V. 144. *E bolnavă de o grămadă de vreme.* RETEGANUL, P. I 24/31. *Ceti o grămadă.* DDRF. || (Atributiv

și predicativ) **grămadă** s. (loc. adv.) cu grămada = mult, în număr mare, cu duiumul, cu nemiluita. *Pune mâna după ladă, Că-s minciunile grămadă.* DOINE, $140/_{10}$. *Și mă cată, mamă, cată, Unde-s cătane grămadă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 323. *Cârdurile de gâște sălbatice... trec... cu grămada d'a lungul Buzăului.* ODOBESCU, III $23/_{9}$. *Cădeau d'a stânga și d'a dreapta lui cu grămada.* ISPIRESCU, L. 170. *Adună cu firul, să ai cu grămada!* ZANNE, P. V 10.

3°. (Ne gândim la mulțimea nerânduită care constitue o grămadă; adverbial, în legătură cu verbe ale mișcării) Mulți deodată s. la olaltă, în cete desordonate, cu droaia, cfr. buluc, ghiul. *Intrară cu toții grămadă în curtea domnească.* NECULCE, LET. II $311/_{6}$. *Feciorii au sărit... toți grămadă unul peste altul.* BARAC, T. 18. *Chinurile... vin grămadă.* MARCOVICI, M. $17/_{5}$, cfr. $20/_{10}$. *Acum toți v'ați strâns grămadă.* TEODORESCU, P. P. 170. *Grămadă se porneă.* ib. 550. *Băieții stau împrejur grămadă.* GOROVEI, C. 71. *Puii... să șază grămadă pe lângă cloșcă.* ȘEZ. III 150.

4°. Spec. (Mold., Bucov.) Totalitatea locuitorilor unei comune: *Om vedeă ce-a zice grămada* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Deci împuternicind orășănii din partea a toată obștia pe D-lor boierii.... prin act iscălit de grămada* [obști]*ei.* URICARIUL, III $248/_{15}$.

[Plur. *-mezi*, †*-măzi*. | Diminutive: **grămăjoară** (dial. *grămăgioară*) s. f. *Cât coastă grămăjoara?* SBIERA, F. S. 118, cfr. $122/_{41}$, ȘEZ. I $16/_{8}$, II $189/_{10}$, III 127, $181/_{8}$, IV $225/_{23}$, etc. *Iată grămăgioarele de case.* IORGA, N. R. B. 141. *Să ne strângă grămăjoară.* ALECSANDRI, P. P. $404/_{8}$, SEVASTOS, P. P. $110/_{5}$. *Când au dat întâia oară, Nouă i-a pus grămăjoară.* BUD, P. P. 12, (cu schimb de sufix) **grămăjúie** s. f. *O grămăjuie de tăciuni* (SADOVEANU, P. S. 46), *de cenușă* (GORUN, F. 26), cfr. GRAIUL, I 239, (în rimă) **grămăjeà** s. f. [Paralele] *Le făceà grămăjele.* PĂSCULESCU, L. P. 266. | Derivat: **grămădáre** s. f. (Munții-apuseni) = grămadă de pietre așezate la un loc, grohotă. FRÂNCU-CANDREA, R. 53.]

— Din slav. (sârb., bulg.) **gramada**, idem (pentru înțelesul 4°, cfr. polon. *gromada* „Dorfgemeinde").

GRĂMĂDÁRE s. f. v. grămadă.
GRĂMĂDEÁLĂ s. f. v. grămădi.

GRĂMĂDÍ vb. IV[a]. 1°. *Entasser.* 2°. *Presser.*

1°. A face o grămadă, a strânge, a adună (multe lucruri de același fel) la un loc. *Grămădi Pavelu viițe de vie multe.* COD. VOR. $61/_{1}$ (= strângând N. TESTAMENT 1648; adunând BIBLIA 1688). *Grămădescu păcate pre păcate.* CUV. D. BĂTR. II 418. *Aceà strinsoare [de bani]... întru mulți ani au grămădit-o.* N. COSTIN, LET. II $66/_{3}$. *Le grămădise la un loc.* NECULCE, LET. II $412/_{19}$. *Grămădiți bolovani pe ziduri!* C. NEGRUZZI, I 171. *Zac cu toții grămădiți.* ALEXANDRESCU, M. 22. [Graurii] *grămădiți în stol.* ODOBESCU, III $30/_{10}$. *Omătul... pe care vântul îl grămădește în troiene.* EMINESCU, N. 66. *Grămădind bușteni unul peste altul.* ISPIRESCU, L. 58. *Au grămădit o mulțime de lemne pe car.* SBIERA, P. $11/_{17}$. (Absol.) *Lopata grămădește Și sapa risipește.* ZANNE, P. V 391. | A îmmagazină, a aduna provizii. *Carnea de la cuhne și pânea... le grămădeà la dînsul.* C. NEGRUZZI, II $236/_{17}$. *Șoarecelui nu-i lipsește, Că din vreme grămădește.* ZANNE, P. I 661. || Refl. *Aceste toate... grămădindu-se una peste alta.* N. COSTIN, LET. II $129/_{19}$. *Norodul se grămădise.* PANN, E. II 69. *Amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea.* C. NEGRUZZI, I 67. *Are zile grămădite.* ZANNE, P. II 536. | A se strânge la un loc, a se ghemui, a se face ghem. *Țiganul grămădindu-se pe scânduri cu genunchii la gură.* SADOVEANU, LUC. VI 99.

2°. Trans. A băgà cu forța; a îmbulzì, a înghesuì, a strâmtorà, cfr. bigosì. *Mai în sus de trecătoare la un loc îi grămădesc.* BELDIMAN, T. 382. *O cucă grămădită* (= cusută îndesat) *cu pietre scumpe.* ȘINCAI, HR. II $130/_{30}$. *Tot drumul, Anica grămădeà țâța în gura copilei, par'că ar fi vrut să-i dea laptele tot.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Nu mă grămădiți, că v'oiu da la toți!* ALECSANDRI, ib. *Căsuțe grămădite sub poalele stâncilor.* C. NEGRUZZI, I 195. || Refl. (Despre ființe) A se îmbulzì, a se înghesuì, a da năvală la ceva, a năpădì. [Un] *odgon întins... nu lasă* [prostimea] *să se grămădească. Slabă stavilă!* C. NEGRUZZI, I 35. *Musafirii sânt grămădiți ca sardelele în putină.* ALECSANDRI, T. 772. *Mă grămădește căința.* I. NEGRUZZI, V 61. *Oamenii se grămădesc, aducând... o bucățică de pâne și sare.* SEVASTOS, N. $308/_{16}$. *Și Turcii se grămădeà.* TEODORESCU, P. P. 540^{b}. *Nu te grămădì ca baba la raiu!* ZANNE, P. II 5.

[Și (din ce în ce mai uzitat): **îngrămădi** vb. IV[a]. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile?* EMINESCU, P. 228. *Prea multe s'au îngrămădit de-odată pe capul mieu.* CREANGĂ, P. 223. | Derivate: (în)**grămădíre** s. f. *Îngrămădirea de case.* SADOVEANU, LUC. VI 98. *Sântem în cuprinsul vechiului oraș, precum arată grămădirea bisericelor.* IORGA, N. R. B. 14. *Îngrămădiri desordonate de cuvinte abstracte.* id. L. I 274. *Vin cu grămădire.* I. VĂCĂRESCU, P. $112/_{19}$, **grămădít, -ă** adj., **grămăditór, -oáre** adj., subst. *Fă-mi vr'o cinci-zeci cositori, Patru-zeci grămăditori Și treizeci de strângători.* ȘEZ. II $76^{b}/_{12}$; (în)**grămădeálă** s. f. *Munți impunători prin îngrămădeala și neorânduiala lor.* IORGA, N. R. A. I 348.]

— Din slav. **gramaditi** (bulg. *gramadjъ*, rus. *gromaditь*), idem.

GRĂMĂJEÁ s. f. } v. grămadă.
GRĂMĂJOÁRĂ, GRĂMĂJÚIE s. f. }
GRAMÁTIC s. m. v. gramatică.

GRAMATÍC, GRĂMĂTÍC † s. m. *Scribe.*

1°. Cântăreț la biserică, psalt, dascăl. *Am scos den psăltirea sârbească pre limbă rumânească să vă fie de înțelegătură și grămăticilor.* CORESI, PS. 444. *Văzuiu popi.. Cu dascali și grămătici.* MARIAN, Î. 446. | *Se numeau grămătici copiii și tinerii care învățau carte* [pe la dascălii de la biserici]: *Mici Be grămătici... în clopotniță urcați!* TEODORESCU, P. P. 41^{b}.

2°. Scriitor într'o cancelarie publică s. privată, servind în genere și ca secretar ori contabil, logofăt, cfr. diac. *Milescul... eră gramatic la* [Ștefăniță-vodă]. NECULCE, LET. II $209/_{33}$. *Am scris eu... gramaticu'.* MAGAZ. IST. II $125/_{4}$. *Scriitori și gramatici.* BELDIMAN, TR. 342. *Am scris eu... grămăticul.* IORGA, B. R. 354. *Mulți s'au adăpostit prin curțile boierești ca grămătici.* GHICA, S. 57.

[Derivat: † **grămăticíe** s. f. = cancelarie. *Treci în odaia grămăticiei!* FILIMON, C. I 611. *Banii gramaticiei de vamă.* URICARIUL, II $279/_{32}$.]

— *N.* din n.-grec. γραμματικός, idem.

GRAMÁTICĂ s. f. *Grammaire.*

1°. Disciplina care studiază limba unui s. mai multor popoare *(gramatică comparat(iv)ă)*, fie cu scopul de a arătă desvoltarea istorică *(gramatică istorică)*, sau de a stabilì legile întrebuințării corecte a unui graiu *(gramatică practică)*. Părțile ei sânt: fonologia, morfologia, sintaxa, derivațiunea, lexicografia și stilistica (în gramaticele de școală numai cele trei dintâi și etimologia); cfr. filologie, lingvistică. *Izvoditor al grămăticii.* GOLESCU, Î. 3. *Cu gramatica Rămâi nimica.* ZANNE, P. VI 526. | (Impropriu) Legi gramaticale. *Limba noastră... nu este fără gramatică.* C. NEGRUZZI, I 5.

2°. P. ext. Carte care tratează asemenea studii. *Gramatica lui Măcărescu.* CREANGĂ, A. 84.

[Cu ortografia etimologică: **grammátică** s. f. GCR. I 157, DOSOFTEIU, V. S. 64_{11}, CANTEMIR, IST. 45.

Familia: **gramátic** s. m. = cunoscător al gramaticii, autor de gramatică. *Oricare grămătic se crede gramătic și vrea să fie reformatorul limbii românești.* ALECSANDRI, T. 1203. *Nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului.* CREANGĂ, A. 89; (neîntrebuințat) **gramatíst** s. m. = gramatic. MAIORESCU, CR. I 372, III 193; **gramaticál, -ă** adj., adv. = al gramaticii, conform cu regulele gramaticii. *Regule gramaticale.* RUSSO, S. 59. *Scrie gramatical;* (învechite) **gramaticésc, -eáscă** adj. *Meșteșuguri gramaticești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/9. *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești.* (Carte de) IORDACHE GOLESCU, **gramaticéște** adv. *A grăi... gramaticește.* P. MAIOR, IST. 233.]

— *N.* din lat. **grammatica, -am** (< grec. γραμματική), idem.

GRAMINÉE s. f. (Bot.) *Graminée.* — Familie de plante monocotiledoane, cu trunchiul în formă de cilindru noduros, (în genere) gol, și cu florile în formă de spic; toate cerealele, iarba, etc. fac parte din această familie. Cfr. I. IONESCU, M. 354. [Plur. *-née.*]

— *N.* din fran.

GRÂMJÍ vb. IV[a]. *Pleurer.* — (Maramureș) A scânci, a plânge. *Prinse pruncul a grâmji.* BUD, P. P. 67. Cfr. grămujdà.

GRÁMNIC, -Ă adj. v. grabnic.
GRÁMPIR s. m. (Bot.) v. crumpen.

GRĂMUJDÁ vb. I. *(Ne pas) souffler mot.* — (Transilv., numai după negațiune) *Să nu grămușdĭ!* = să taci, să nu deschizi gura, să nu zici o vorbă! *Nici n'a grămușdat; n'a cutezat nici să grămușde.* REV. CRIT. III 156. *Nu mai grămujdà nici un cuvânt!* FRÂNCU-CANDREA, M. 100. *Bieții băieți bine vedeau, dar nu grămujdau nici „țiț".* RETEGANUL, P. I 43/23. [Și: (Mold.) **glămujdì** vb. IV[a] = a scoate fârnturi de cuvinte cu îndărătnicie, cfr. scânci. *Nu glămujdì, taci!* = nu zice nici cârc! ȘEZ. V 75/32.] Cfr. grâmjì.

GRANADÍR † s. m. v. granat.[1]

GRÂNÂR s. a. *Grenier à blé.* — Loc în care se păstrează grânele, magazie de cereale, hambar. (Fig.) *Insula Sardinia eră unul dintre grânarele Romei.* OLLĂNESCU, H. O. 101.

— *N.* după lat. **granarium**, idem.

GRÂNÁR s. m. *Grènetier.* — Negustor de grâne. Cfr. H. V 381. *El strânge grâu — este grânariu — de la săteni.* I. IONESCU, M. 506. *Cutare flăcău rotar sau grânar s'a schimbat în moș cutare.* DELAVRANCEA, S. 213.

— Derivat de la **grâne** (plur. lui *grâu*), prin suf. nom. agent. *-ar.*

GRÂNÁRE s. f. (Bot.) Un fel de iarbă. H. XI 246, XIV 84.

— Derivat din grâu (plur. *grâne*), prin suf. *-are* (presupune poate un tip lat. **granaria*).

GRÂNĂRÍE s. f. 1°. *Grèneterie.* 2°. *Grande quantité de blés.* 3°. *Grenier.*

1°. Meseria grânarului[2]. H. V 375.

2°. Cantitate mare de grâne. *Atâta grânărie... nu mi-au mai văzut ochii.* CONV. LIT. IV 154.

3°. Hambar în care se țin grâne, grânar[1]. *Podu-i orzărie Și căscioara grânărie.* MAT. FOLC. 324.

— Derivat (ad 1°) din **grânar**[2], prin suf. *-ie* și (ad 2°-3°) din grâne (plur. lui *grâu*), prin suf. col. -loc. *-ărie.*

GRANÁT s. a. 1°. *Grenade.* 2°. *Grenat.* 3°. *Grenade.*

1°. S. a. (Bot.) = **rodie**; cunoscut numai în variantele versului: *Frunză verde trei granate.* MARIAN, NU. 540, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 304, ȘEZ. VII 24, III 159/18, MAT. FOLC. 260, RETEGANUL, TR. 81/3.

2°. Piatră prețioasă, roșie ca rodia. *4 ocă mărgeale de os,... 3 legături granat glat* (a. 1747). IORGA, S. D. XII 45. *Grăunță de mărgăritar,... grăunțe de granat* (a. 1761). id. ib. 75. *Bucăți... de aur... presărate... cu granate.* ODOBESCU, III 628/5. *Pieptul fetelor și nevestelor e acoperit de șiruri dese de mărgele de grănat.* FRÂNCU-CANDREA, M. 23.

3°. Proiectil în formă de rodie, compus dintr'o bombă de fier umplută cu câlți și cu iarbă-de-pușcă; se aruncă cu mâna, după ce i se aprindeà fitilul; cfr. cumbarà. *Au aruncat granadirii cu granate peste zid în cetate.* N. COSTIN, LET. II 120/13. *Aruncând în creștini granate și pietre.* BĂLCESCU, M. V. 174. (Astăzi) Obuz s. ghiuleà de tun care face explozie când atinge ținta; cfr. șrapnèle.

[Și: (ad 1°) gârnát s. a. MARIAN, SA. 78, **grenát** s. a. ALECSANDRI, P. P. 238; (ad 2°) **grănát** s. a. | Familia (ad 3°) † **granatár**, (și <germ. *Grenadier:*) **grenadír**, (iar din contaminarea ambelor forme:) † **granadír** (N. COSTIN, LET. II 120/13, cfr. ODOBESCU, III 189) s. m. = soldat care aruncă granate; p. ext. soldat înalt, din prima companie a unui batalion de infanterie. *Granatari carii poartă la sine cumbarale de cele mici cu feștilă, de aruncă din mâni.* N. COSTIN, LET. II 119/8. *O roată de grenadiri.* RUSSO, S. 29; cfr. C. NEGRUZZI, I 59.]

— *N.* după lat. *malum* **granatum** „rodie".

GRANÁT s. m. (Bot.) *Matricaire (pyrethrum parthenium).* — Plantă ierboasă cu flori albe și galbene; aromatică. Și: iarbă-amară, matriceà, poala-sfintei-Marii, tarhon. PANȚU, PL.

GRÂNÁȚE s. f. plur. v. grâneață.
GRÂNDÉIU s. a. v. grindeiu.

GRANDIÓS, -OÁSĂ adj. *Grandiose.* — Măreț prin proporțiile sale impunătoare, maiestoase. *Podul-dracului... e grandios.* I. NEGRUZZI, III 373. | Substantivat: *Grandiosul unui palat maur.* C. NEGRUZZI, I 70. [Abstract: **grandiozitáte** s. f. *Grandiozitatea munților.* I. NEGRUZZI, III 419. | Compus: (cfr. manie) **grandomán, -ă** adj., subst. = care sufere de mania măririlor, crezându-se cine știe ce. *Un grandoman ridicul.* VLAHUȚĂ, D. 330. *Curent grandoman.* IORGA, C. I. II 79, (cu abstractul:) **grandomanie** s. f.]

— *N.* după fran.

GRÂNEÁȚĂ s. f. 1°. *Blés, semailles.* 2°. *Céréales.*

1°. Grânele sămănate (de cinevà); ogor de grâne, sămănătură. *Alacul nu se samănă într'o miriște de grâneață.* I. IONESCU, C. 188. *Să micșurează bunătatea grâneții.* ib. 134.

2°. (Numai la plur.) Grâne, bucate, cereale. *Pânea făcută* [din grâu]... *este mai hrănitoare de cât a tuturor celoralalte grânețe.* ib. 170, cfr. 157, 223. *Poame multe și grânețe.* RETEGANUL, P. V 53/16.

[Și (presupunând un tip lat. **granaceus, -a, -um**, păstrat și în arom. *gărnaț* „de grâu", *grânață* „turtă de grâu"): grânáțe s. f. = sămănăturile, până stau netăiate pe holdă. REV. CRIT. III 156.]

— Din lat. **granĭcia*; cfr. fâneață și fânaț.

GRÂNG s. a. (Mor.) v. crâng.

GRÂNGĂNÍ vb. IV[a] = gâgâi. *Gâștile grângănesc.* H. III 498.

— Onomatopee înrudită cu *gâ(r)găi.*

GRÂNGOÁȘĂ s. f. (Entom.) *Gymnopleurus pilularius.* — (Ban.) Insectă cu aripi tari, coleopter (LIUBA-IANA, ap. JAHRESBER. III 316); spec. un fel

de gândac negricios, numit şi: gândac-de-grâne (MARIAN, INS. V, XI, 13). Specii: *Grângoaşă-verde* = Ileană. MARIAN, INS. 12. *Gringoaşă-puturoasă* = mamornic. id. 82. *Grângoaşă-de-svârnaică* = cărăbuş. id. 20. [Şi: **gringoáşă, gârgoáşă** s. f. MARIAN, INS. 86.]

GRÁNGOR s. m. (ş. d.) (Ornit.) v. **grangur ş. d.**

GRÁNGUR s. m. (Ornit.) *Loriot (Oriolus galbula).* — Frumoasă pasăre cântăreaţă, cu penele galbene, numită şi: cinflor, domnişor, pişcă'n-flori, zamfiră. Cfr. MARIAN, O. II 132, CUV. D. BĂTR. I 284 (atestat ca nume propriu: *Gangur* în 1481, cfr. TDRG.). *Turtureă, gangur, piţigoş.* CANTEMIR, IST. 179. *Mierlele, cintiţile şi gangurii se scaldă.* C. NEGRUZZI, I 96. *Gangurul... Cu privighetoarea dulce se îngână-armonios.* ALECSANDRI, P. II 48, cfr. I. NEGRUZZI, II 128. *Aud... cătivă pui de granguri făcând tololoiu.* MERA, B. 84. || Fig. (Munt.) Om bogat şi mândru. Com. I. PAVELESCU. [La H. XII 301 confundat cu „sturz". | Şi: **grángure, găngure** (confundat cu privighetoarea) ANON. CAR., (Munt.) **gráugor** ODOBESCU, III $87/_{15}$ (dar *grangur* ib. III $32/_{17}$), H. IV 47, IX 450, (Ban.) **greángur** TDRG., (Mold.) **gângur, gángor,** (Transilv.) **glángur** s. m. ap. CDDE. | Feminin: **grángură** *(grángoră, gángură, gángoră).* MARIAN, O. II 132. | Diminutive: **grângurél** *(grangurel, grangorel, grângorel, gângurel)* s. m. (întrebuinţat şi atributiv pe lângă „cal" spre a arătă coloarea galbenă). *Cântă-un gangurel cu drag.* ALECSANDRI, P. P. $398^b/_1$, cfr. $398^b/_{10}$. *Unde mi-s cei gângurei...?* SBIERA, F. S. 98, cfr. MARIAN, SA. 247. *Şede Neagoie călare P'un cal galben grângorel.* MARIAN, O. II 141, cfr. TEODORESCU, P. P. 20, REV. CRIT. I 3. *P'un cal vănăt grangorel.* PĂSCULESCU, L. P. 57; **grânguráş** *(gânguráş)* s. m. MARIAN, O. II 132, SA. 221. | (În ghicitori, şi formele): **grănguróiu** s. m., **grănguriţă** s. f. *Grănguriţa fierbe pere, Grănguroiu vine şi cere.* PĂSCULESCU, L. P. 102.]

— Din lat. galgŭlus, -um, idem.

GRÂNGURĂ s. f., **GRÂNGURÁŞ, GRÁNGURE, GRÂNGURÉL** s. m. **GRĂNGURÍŢĂ** s. f. **GRĂNGURÓIU** s. m. (Ornit.) **GRÁNIC** s. a. v. **craînic**[2]. } v. grangur.

GRĂNICÉR s. m. *Garde-frontière.* — Ostaş însărcinat cu paza graniţei; cfr. ghiumurluc. *Nouă, grăniţerilor, de tot iertată porţia s'au făcut.* IORGA, S. D. XIII 135. *Numărul... grănicerilor.* I. IONESCU, M. 10. *Regimente de grăniceri.* ODOBESCU, III $523/_{27}$. *Pichetul grănicerilor.* SADOVEANU, P. S. 174. *Două sute grăniceri.* TEODORESCU, P. P. 174, cfr. SEVASTOS, N. $109/_{30}$. *Frumos doarme-un grănicer.* MAT. FOLC. 358. || (Rar cu funcţiune adjectivală) *Întocmirea unui trup de ofiţeri grăniceri.* BĂLCESCU, M. V. 634. *Comune... grănicere,* [care]... *dau grăniceri.* I. IONESCU, M. 108. [Şi: **grănițér** s. m. | Adjectiv: **grănicerésc, -eáscă.** *Judeţele grănicereşti* (= care odinioară făceau parte din „confiniul militar" întemeiat spre apărarea ţării împotriva Turcilor) *ale Banatului şi Uniedoarei.* IORGA, N. R. A. I 241.]

— Derivat din graniţă, prin suf. nom. agent. *-ar.*

GRĂNICERÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **grănicer.**

GRANÍT s. a. (Geol.) *Granit.* — Rocă eruptivă foarte tare, compusă din feldspat, mică şi cvarţ reunite în masă compactă. *Formaţiunile primitive... cu graniturile lor.* I. IONESCU, M. 49. *Izbeau cu ciocanele granitul, iar sunetul cristalin al pietrei dureă.* BASARABESCU, V. 124. [Plur. *-nituri.* | Adjectiv: **granític, -ă:** *Creasta granitică a Măcinului.* MEHEDINŢI, R. 11.]

— *N.* din fran. (<ital. granito, idem, propriu „grăunţos").

GRĂNIŢĂ s. f. *Frontière. Limite.* — Hotarul unei ţări, frontieră. *Despre Nipru, la graniţă.* N. COSTIN, LET. II $30/_{28}$. *Legile... care hotărăsc surgunirea peste graniţă.* URICARIUL, XIV 51, cfr. XXII 430. *Păzitorii graniţii.* KONAKI, P. 260. *Graniţa nemţească.* PANN, P. V. I 51. *Concentrarea trupelor ruseşti la graniţa Basarabiei.* MAIORESCU, D. II 20. *Graniţa iadului.* RETEGANUL, P. III 37. *Pasăre de la graniţă, N'ai văzut pe-al meu bădiţă?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 122. | Fig. Limită, margine. *Terminul... este... la graniţa parlamentarismului.* MAIORESCU, D. II 146. [Şi: (Mold., <rut. *hranjća):* **hrăniţă** s. f. *Pe marginile ţării leşeşti, pe hraniţă.* NECULCE, LET. II $327/_{28}$; cfr. ib. II $108/_{29}$, I $182/_{18}$. *Mă'nvăţam hraniţ'a trece.* ŞEZ. V $91/_{10}$, cfr. II $209/_{12}$. | Verb (neobicînuit): **grăniţuí** IV[a] = a hotărî marginile unei proprietăţi, (cu abstractul) **grăniţuíre** s. f. *Orice proprietar poate îndatorà pe vecinul său la grăniţuirea proprietăţii lipite cu a sa.* HAMANGIU, C. C. 144.]

— Din bulg. s. sârb. granica, idem.

GRĂNIŢÉR s. m. v. **grănicer.**
GRĂNIŢUÍ vb. IV[a] v. **graniţă.**

GRANIVÓR, -Ă adj. (Şt. nat.) *Granivore.* — Care se hrăneşte cu grăunţe, ca păsările, etc.; cfr. erbivor.

— *N.* modern din lat. granum „grăunte" şi voro „înghit".

GRANÚLĂ s. f. (Şt. nat.) *Granule.* — Grăuncior, grăunte mic. Cfr. SANDU, S. 136. [Adjectiv: **granulós, -oásă** = compus din grăuncioare. | Verb: **granulá** I[a] = a preface (un metal) în grăuncioare, (cu abstractul:) **granulăţie, granulaţiúne** s. f. *Granulaţiunea se face într'un ciur.* PONI, C. 182.]

— *N.* din fran.

GRĂONÍ vb. IV[(a)] v. **grohăi.**[1]

GRÁPĂ s. f. 1°. *Herse.* 2°. *Drapeau.*

1°. Unealtă de plugărie cu dinţi de lemn sau de fier, cu care se zdrobesc bulgării de pământ de pe brazde, după ce ogorul a fost arat, spre a netezi brazdele şi a acoperi sămânţa aruncată pe ele, numită şi boroană, coltar (H. X 15). Grapa primitivă este făcută din mărăcini (H. II 62, IV 86, XIV 248). (Prin unele părţi, numai aceasta din urmă se numeşte *grapă*, pe când celei cu dinţi de lemn s. de fier i se zice boroană v. c.). DAMÉ, T. 36, PAMFILE, I. C. 127, 144, H. II 3, 168, 262, III 38, XII 570, ANON. CAR. (Cu *grapa* se dă s. se trage). *Grapa e alcătuită din grindeaie şi din colţi.* ECONOMIA, 22. *Grapa cea primitivă de spini.* I. IONESCU, D. 134. *Grapele spinoase... urmează* [boroanele]. ALECSANDRI, P. II 44. *Plug, grapă, teleagă, trebuesc omului gospodar.* CREANGĂ, P. 38. *Eu trag grapa după mine; Eu o trag şi ea nu vine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 429, cfr. DOINE, $292/_{19}$. *Am o vacă cu 12 coarne?* (= *Grapa).* GOROVEI, C. 179. || †(Adverbial) Grăpiş. *Deaderă calului în goană de-l târîi trăgând pre pământ grapă.* DOSOFTEIU, V. S. $115,_{2}$. ‡ *A merge (ca) cu grapa* = grăpiş. PAMFILE, J. I. *A merge ca grapa pe uscat* = a o duce greu de tot. ZANNE, P. V 316. (Pe unde e întrebuinţată *grapa* de mărăcini) *A se ţine grapă de cinevă* = a se ţine scaiu, a nu slăbi pe cinevă, cerându-i mereu cevă; cfr. ALECSANDRI, T. 1748. *Se ţine grapă de mine să-l stărostesc.* CONTEMPORANUL, V 98. *Ca să scape de Turc, se ţineă de el grapă.* PAMFILE, I. C. 88. *Se ţipă cânii grapă-grapă la cinevă* = se aruncă şi latră de aproape la cinevă. Com. I. CORBU. || Un joc de copii (descris în) ŞEZ. VIII 118, cfr. PAMFILE, J. I 341.

2°. † Steag. *Grapă (adecă steag bănesc).* MAG. IST. I 359/19. *Un sceptru sau grapă.* ODOBESCU, II 186. *Grapa domnească,* steagul domnesc. BARONZI, L. I 109/13, cfr. IORGA, L. II 623.

[Barcianu dă şi înţelesul de: (Bot.) „roibă (bromus secalinus)".]

— Etimologia necunoscută. Încă LB. l-a asemănat cu ital. *grappa* „scoabă", şi de fapt tipul acesta e reprezentat în toate limbile romanice cu înţelesuri ca „ghiară, cârlig, agrafă, mână cu degetele încleştate", chiar şi „scaiu"; cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 4760. Greutatea stă în faptul că familia romanică derivă dintr'un cuvânt germanic, iar în limba română până acuma nu s'a putut descoperi nici un singur împrumut vechiu din limbile germanice. Deoare-ce acest cuvânt se găseşte şi la Albanezi: *grep* „cârlig, undiţă" (dintr'un mai vechiu **grap),* e probabil că noi l-am primit prin mijlocire albaneză. Pentru această părere vorbeşte şi verbul grăpţănà, care derivă din diminutivul alb. *grepθ*, azi cu înţelesul special de „cleampă".

GRĂPÁ vb. I(a). *Herser.* — A trage cu grapa spre a zdrobì bulgării de pământ de pe brazde; a boronì. *Brazdele... trebue grăpate cu grapă tare.* ECONOMIA, 16. *Se samănă... şi se grapă, ca să nu rămâie greşuri.* I. IONESCU, C. 180, cfr. ŞEZ. II 61/9. *După ce-l ararăm, Îl grăparăm.* TEODORESCU, P. P. 139, cfr. DOINE, 205. *Cine o ia prea lată, rămâne cu ea negrăpată.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 25/15. || † P. ext. A rupe carnea de pe cinevà, cu instrumente de tortură. *Cu unghi de fier l-au grăpat.* DOSOFTEIU, V. S. 23/2. *Grăpà-te-ar dracii, smeii, etc.!* (în blesteme). Com. I. PAVELESCU. [Prez. *grap* LB., *grăp* şi *grăpez.* ANON. CAR., LB., cfr. TDRG. | Abstracte: **grăpáre** s. f. *O grăpare mai mult sau mai puţin adâncă.* I. IONESCU, C. 71. *Arărea şi grăparea.* SBIERA, F. S. 32, **grăpát** s. a. *Grăpatul ovăzului.* I. IONESCU, C. 71. *Grăpat sau boronit.* DAMÉ, T. 61, **grăpătúră** s. f. *Arătură de-a doua, semănătură şi grăpătură cu grapele.* SANDU-ALDEA, D. N. 214, cfr. I. IONESCU, D. 197.]

— Derivat din **grapă.**

GRĂPÍŞ † adv. *En se cramponnant.* — Târîndu-se, agăţându-se ca grapa, mergând greu şi împiedecat. *Mânând caii îi trăgeà grăpiş pre sv[i]nţ[i].* DOSOFTEIU, V. S. 103. *Şi-l luà unii de mân, alţii de picioare de-l trăgeau grăpiş.* id. 176,2. (Azi, păstrat în expresia) **târîş-grăpiş** v. c.

— Derivat din **grapă,** prin suf. adv. *-iş.*

GRĂPŢĂNÁ vb. I refl. *S'agriffer.* — (Mold.) A se cătărà apucându-se cu ghearele, etc. *Racii... n'apucă a se grapţană peste sită, când omul şi toarnă gabja pe el.* ŞEZ. IV 117/21. [Şi: (+ *gripsor?*) **gripsănà** vb. I[a] = a se acătărà, ca o mâţă pe pom. MARIAN, O. I 151, (+ *zgrăbălà* s. *zgârià*) **zgrepţănà** vb. I[a] refl. = a se acătărà ca o mâţă pe un pom (MARIAN, O. I 151); a scormonì zgârìind cu unghiile, a râcâì. *Vulpea... zgrepţănă cât zgrepţănă la rădăcina copacului.* ŞEZ. III 187/1. (Fig.) *Nevoiaşul se zgreapţănă, se agaţă* [de viaţă]... *ca de o stâncă lucie.* CONTEMPORANUL, VII 389, **zgrepţà** = **zgrepţorà** vb. I refl. = a se sili să se ţie, cu unghiile, de cevà; a se acătărà. ŞEZ. V 174/5.]

— Pentru etimologie v. *grapă.*

GRAS, -Ă adj., subst., adv. I. *Gras.* II. 1°. *Graisse.* 2°. Variété de raisin. III. *Grassement.*

I. Adj. 1°. (Despre om şi animale s. despre părţi ale trupului lor, în opoziţie cu slab s. hition). Care, din cauza straturilor de grăsime de pe corp, apare mai mare şi mai gros; cfr. încălat; obezitate. Unui om *gras* şi leneş i se zice ştiolţ (ŞEZ. III 89/31), iar celui *gras* peste măsură, hoit (ib. III 15/27). *Viţelul grasu.* CUV. D. BĂTR. II 80. *Un piciorus gras şi mic.* C. NEGRUZZI, I 17. *Câţi slabi, câţi graşi.* CONV. LIT. XLIII 1054. [Calul] *se făcù gras ca un pepene.* ISPIRESCU, L. 16. *Se sparg caii de graşi.* TEODORESCU, P. P. 177. *Am doi boi, unul gras şi altul slab.* GOROVEI, C. 180, cfr. CREANGĂ, P. 38. || Fig. Bănos. *Frumoase parastase şi prea grase sărindare.* URICARIUL, V 149/6. || (Substantivat) *Tot grasul e frumos şi tot slabul ticălos.* ZANNE, P. VIII 189. # (Ironic) *Gras ca scripca:* foarte slab. ZANNE, P. IV 585. *Ceafă grasă* s. *gras la ceafă* (s. *la pungă*) = bogat; p. ext. mojic, gros de obraz. ib. II 64, 65.

2°. P. ext. a.) (Despre carne, în opoziţie cu macru, s. despre mâncări) Gătite cu multă grăsime s. făcute din carne cu multă grăsime pe ea. *Bucătărie grasă, moştenire slabă.* ZANNE, P. III 494. *Tocană grasă.*

b.) (Despre plante) *Plante grase.* GRECESCU, FL. 14. | Spec. *Iarbă-* (v. c.), *fasole-* (v. c.), *prună-* (v. c.) *grasă.* | (Despre boabele strugurilor, cfr. II 2°) Plin. *Culegând... strugurii cei mai copţi, a cărora bobiţe sânt mai grase şi mai întunecate.* I. IONESCU, C. 193.

c.) (Despre pământ) Plin de materii grase; roditor, fertil, cfr. bogat, buiac. *Pământul gras.* BIBLIA (1688) 105. *Grasele sale moşii.* P. MAIOR, IST. 29.

d.) (Despre vin) *Vin gras.* H. XI 326.

e.) (Despre iarnă) *Iarnă grasă:* cu mai puţin ger şi cu zăpadă multă. H. XI 320.

f.) (Despre caractere tipografice) *Litere grase* = măscate, cfr. aldine.

II. Subst. 1°. S. a. † Grăsime. *Grasulŭ* (: adeps) *micilor.* CORESI, PS. 412. *De grasŭ şi untură împlu-se sufletul mieu.* ib. 160, cfr. 192. (După BARCIANU, şi azi: *gras de vită* = grăsime, untură.) || † Mădùvă, suc, lamură. *Grasul grâului* (: medulla tritici). CORESI, PS. 412, cfr. 399, 225. || † Rodnicie. *Câmpii tăi saturà-se de grasŭ* (: ubertate). ib. 165, cfr. 256.

2°. S. m. şi fem. *Gras* (eliptic din „strugure gras") şi *grasă* (din „poamă grasă") = strugure alb, pe jumătate rumen, cu boabe de mărime mijlocie, dese şi cu gust dulce (H. IV 245); se coace cel dintâi şi după ploaie crapă (H. III 305); cfr. JIPESCU, O 53.

III. Adv. *Mâncare gătită prea gras.* || Fig. Scump. *Funcţionar gras plătit.*

[Diminutive: **grăsúţ, -ă** adj. *Copilaş... grăsuţ ca un turduluc.* RETEGANUL, P. III 59/37; **grăsúc, -ă** ap. CDDE.; **grăsceán, -ă** adj. (şi substantivat, cu înţelesul de „purcel de 3-7 luni". Com. I. PAVELESCU). *Grăscean şi rumen la obraz.* GHICA, S. 2. *Figura rotundă şi grăsceană.* VLAHUŢĂ, D. 209. *Dacă e grăscean..., îl iau.* T. CERCEL, SĂM. IV 769. *Culcuşul mrenelor grăsceane.* IONESCU-BOTENI, S. N. 182, **grăsulíu, -ie** adj. *Acela grăsuliu şi tu uscat.* GORJAN, H. IV 160. *Picioruşele* (ISPIRESCU, U. 9/26), *braţele* (N. REV. R. II 71) *grăsulii. Faţă grăsulie.* ŞEZ. VII 168, **grăsuleán, -ă, grăsulét, -eáţă** adj. DICŢ., **grăsciór, -oáră** adj. *De-i luà-o mai grăscioară, Dumnezeu să ţi-o omoară.* BUGNARIU, N. (Bot., substantivat) *Grăscioară* = foaie-grasă. PANŢU, PL.]

— Din lat. pop. **grassus, -a, -um** (din *crassus* + *grossus*), idem. Cfr. ingrăşà şi dubletul cras.

GRĂŞĂTOÁRE s. f. (Bot.) v. **îngrăşătoare.**
GRĂSCÉAN, -Ă adj., subst.
GRĂSCIOÁRĂ s. f. (Bot.)
GRĂSCIÓR, -OÁRĂ adj.
} v. **gras.**

GRĂSÍME s. f. *Graisse.* — Substanţă unsuroasă moale la pipăit, care se topeşte uşor şi e răspândită în corpul animalelor şi oamenilor; spec. substanţa unsuroasă din corpul animalelor întrebuinţată în bucătărie şi în industrie, cfr. unsoare, untură, osânză, seu, slănină. *Mâncaţi grăsimi.* BIBLIA (1688) 349. *Grăsimea mie[i]lor şi a berbecilor.* GCR. I 282/8. *Osânză (grăsime)... de porc.* GRIGORIURIGO, M. P. I 4. *Afară de unt şi de uleiu, omul se hrăneşte cu grăsimi animale... Grăsimea de porc*

se consumă subt formă de slănină și untură. BIANU, D. S. | P. ext. *Grăsime pe haine* = pete de grăsime. PONTBRIANT. || P. anal. *Grăsimea pământului.* ECONOMIA, 118, cfr. MARIAN, NU. 583, TEODORESCU, P. P. 168. || Fig. *Grăsimea pungii noastre se scurge într'a lui.* C. NEGRUZZI, II 178/11.

— Derivat din gras, prin suf. abstr. *-ime.*

GRĂȘIȚĂ s. f. (Bot.) = iarbă-grasă *(Portulaca oleracea).* PANȚU, PL. *Zamă de grașiță.* H. V 390. *Grașiță:* buruiană pentru holeră. ib. 102, cfr. 389, XI 5, XIV 29. [Și grășniță s. f.: o buruiană. H. XIV 301.]

— Cfr. sârb. grašica „vicia cracca" (dimin. din *grah* „bob, mazăre").

GRĂȘNIȚĂ s. f. (Bot.) v. grașiță.
GRĂSÚC, -Ă, GRĂSULEÁN, -Ă, GRĂSULÉȚ, -EÁȚĂ, GRĂSULÍU, -ÍE adj. } v. gras.

GRĂSÚN, -Ă subst., adj. (Zool.) 1°. *Jeune porc.* 2°. *Grassouillet.*

1°. S. m. și f. Porc tânăr (H. II 79, 117, 207, V 319, XII 26), de la 2—7 luni (H. IV 53) s. de la 3—6 luni (H. II 131) s. de la 6 luni până la un an (H. IX 52, 473) s. de un an (H. II 27, IX 85), purcel (purcică) mai mare (H. I 130, IV 99, XI 6); cfr. godac, burlinc, grăscean, groșteiu. *Porcari,... care s'au trezit în pădure, la turma de grăsuni.* SLAVICI, N. II 55. *Așteaptă Ignatul să-și taie grăsunul.* DELAVRANCEA, S. 7. *Purcarul se întoarse la grăsunii lui.* MERA, B. 224. || Fig. Copilaș mic și gras. H. II 253.

2°. Adj. (Impropriu) Grăsuliu. *Vrăbete grăsun.* ODOBESCU, III 32/20.

[Și: **grăsúne** s. m. = porcus iuvenis. ANON. CAR., cfr. MON. OF., ap. TDRG. | Diminutiv: **grăsunél** s. m. H. IX 85.]

— Din lat. pop. *grasso, -onem.*

GRĂSÚNE, GRĂSUNÉL s. m. (Zool.) v. grăsun.
GRĂSÚȚ, -Ă adj. v. gras.

GRĂTÁR s. a. I. *Gril.* II. 1°. *Râtelier.* 2°. *Thorax.* 3°. *Grille.*

I. Unealtă făcută din vergele paralele de fier, întrebuințată mai ales la friptul cărnii pe cărbuni (H. II 226, X 542), s. în sobe, ca să se scurgă cenușa prin el (COSTINESCU). *O întinseră pre grătariu de o frigeă pre foc.* DOSOFTEIU, V. S. 20. *Grătariu de aramă.* BIBLIA (1688) 58. *Stând în ușa birtului, la grătar, și bătând din clește.* SLAVICI, N. I 250. *Bucățelele de friptură de pe grătar.* ISPIRESCU, L. 286. *Fauri... Grătare-mi făceă.* MATEESCU, B. 16, cfr. ȘEZ. VII 70. *Gratarul de fript fleică pe cărbuni.* PĂCALĂ, R. 70. *Pește la grătar* = fript pe grătar. | Pirostrii mari, cu patru picioare. MANOLESCU, I. 66, cfr. COSTINESCU. | *Grătar de nuiele.* DAMÉ, T. 62.

II. P. anal. 1°. Partea de de-asupra ieslelor, în formă de scară înclinată și așezată de-alungul părețelui, în care se pune fânul. *Ieslele sânt și de piatră, grătarurile și de fier.* GOLESCU, Î. 123. *Mie* [mi-i] *la grătar cu fân* [zice calul]. TEODORESCU, P. P. 351.

2°. Coșul pieptului. *Țurloaiele erau pornite către grătarul coastelor.* CARAGIALE, M. 23.

3°. (Neobicînuit) Gratii (la ferestrele unei închisori). *Ouă roșii să-mi aduci, Ca să dau pe la grosari, Să mă scoață la grătar(i).* MATEESCU, B. 49.

[Plur. *-tare,* (rar) *-taruri.* | Diminutiv: **grătăráș** s. a. IORGA, S. D. VII 262.]

— Din lat. pop. **gratalis, -em* s. **gratarium* (de la *cratis*).

GRĂTĂRÁȘ s. a. v. grătar.

GRĂȚIE s. f. 1°. *Grille, grillage.* 2°. *Gril.* 3°. *Treillis.*

1°. Îngrădire de vergele de fier sau de nuiele încrucișate, ce se pune ca pază înaintea ferestrelor și ușilor; cfr. cafas. *Jghiabul cetății cel cu gratie.* DOSOFTEIU, V. S. 104. *Picior încălțat cu piele și cu legături în cruciș ca gratia.* M. COSTIN, LET. I 28/13. *Gratiele închisorii mele.* C. NEGRUZZI, III 345/4. *După gratii de fereastră o copilă el zări.* EMINESCU, P. 237, cfr. MARIAN, SE. II 243, ALECSANDRI, P. P. 141. *Nu se mai cunoșteă... nici gratii, nici obloane la ferești.* CREANGĂ, P. 255.

2°. † Grătar (ca instrument de tortură). *Puneă-i și pre gratii de hier... și desupra cărbunilor frigeă-i.* VARLAAM, C. 214, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 207,2. *Scapără ca nește gratii de foc.* BIBLIA (1688) 381.

3°. Leasă (ȘEZ. V 76/3). *Făcurăm vr'o cătevă leși sau grății de plutit.* GORJAN, H. II 33. | Împletitură din prăjini și nuiele pe care se pun poamele să se usuce; unele gratii se pun la căruțe peste speteze sau (mai mici) la jghiab unde se strecoară vinul. RĂDULESCU-CODIN. *O căruță cu ladă unde șade cocișu'..., cu ladă supt gratie* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 153. *Gratia căruții.* H. IX 439, XIV 66. # *Gras ca gratia* = slab rău. ZANNE, P. II 579.

[Plur. *gratii* și *grății;* H. IV 156. | Diminutiv: † **grătioáră** s. f. (pronunț. *-ti-oa-*). BIBLIA (1688), ap. CDDE.]

— Din lat. pop. **gratis, -em* (pentru *cratis*).

GRĂȚIE s. f. *Grâce.*

I. 1°. (Despre bărbați nu se întrebuințează) Drăgălășie, farmec; cfr. nuri. *Grațiele fecioarei.* C. NEGRUZZI, I 338. *Grația zîmbirii.* ALEXANDRESCU, M. 51. *Graciele, focul, vioiciunea de închipuire.* ODOBESCU, II 314. *Vigoare în loc de grație.* id. III 75. # *A face grații* = a-și da o înfățișare de drăgălășie. *Cucoana... face grații... știindu-se spionată.* SADOVEANU, P. S. 165.

2°. (Mit.) *Cele trei grații,* zine care personificau orîce drăgălășie. *Grațiile într'însa* [= Eliza] *văd o tânără sor.* ALEXANDRESCU, M. 106.

II. 1°. Favoare, bunăvoință, cfr. hatâr. *În grația împărătească se află.* MAGAZ. IST. V 112/24. *I-ar asupri, împrotiva grației carea le o am făcut cu puterea ocârmuirii noastre.* ȘINCAI, HR. II 17/12. *Să facă această grație să-mŭ dea o carte.* IORGA, S. D. XII 224. *A aflat grație la d. B.* MAIORESCU, D. IV 248.

2°. Milă, îndurare, ajutor, har dumnezeiesc. *Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României.*

III. Iertare (de pedeapsă). *Termenul de grație nu împiedică compensațiunea.* HAMANGIU, C. C. 275. *Nu cer grație* [zice un osândit la moarte]. RETEGANUL, P. V 84. *N'am grație la dînsul,* sau: *să am grație, Domnule!* expresii devenite populare în munții Bucovinei. MARIAN.

IV. (Construit cu un dativ) Mulțumită. *Grație Domnului* (URICARIUL, I 174), *întâmplării* (MAIORESCU, D. IV 248), *inundațiilor* (MEHEDINȚI, R. 16).

[Adjectiv: **grațiós, -oásă** (pronunț. *-ți-os*) = plin de grații, drăgălaș, (despre femei) nurlie, plină de nuri; plin de bunăvoință, prietenesc. [Dridri] *eră grațioasă.* ALECSANDRI, P. I 225. *Zimbet grațios.* I. NEGRUZZI, III 389. *Zimbire* (ALEXANDRESCU, M. 54), *frunte* (id. ib. 124), *mișcare* (ALECSANDRI, P. I 313), *imagine* (ODOBESCU, III 18), *elegie* (id. ib. 37), *ospeție* (ib. 95), *invitare* (id. ib. 111) *grațioasă. Arabesce* (C. NEGRUZZI, I 284), *costume* (ODOBESCU, II 86) *grațioase. Cea mai puțin grațioasă respingere.* ODOBESCU, III 640. | Verb: **grația** I^a = a iertă pe un osândit; cfr. amnistia. *Fruntașii condamnați... fiind... grațiați.* MAIORESCU, D. IV 94. | Familia: **grátis** adv. și adj. invar, = de geaba, în dar, fără plată, pe nimic. *Broșuri efemere... se'mpart gratis.* EMINESCU, N. 38, **gratuít, -ă** adj., adv. = gratis; nemotivat. *Acel ce câștigă cu titlu gratuit.* HAMANGIU, C. C. 138, cfr. 189, 411. *I se atribue gratuit*

infamii şi fapte nedemne. GHICA, S. 143, (cu abstractul) **gratuitáte** s. f. *Principiul... gratuităţii* [învăţământului primar]. ODOBESCU, III 347, **gratificà** vb. I (prez. *gratific*) = a dărui; (mai des) a atribui fără motiv. *Gratificăm... pe vreunul... cu vitiul invidiei.* MAIORESCU, CR. I 226, (cu abstractele) **gratificáţie, gratificaţiúne** s. f. = dar în bani, spec. dar care se acordă unui funcţionar, peste leafă. *Gratificaţiile hărăzite.* URICARIUL, VI 491. *Fond pentru... gratificaţiuni în sarcina tezaurului public.* HAMANGIU, C. C. XXXV; **gratitúdine** s. f. = recunoştinţă. *Simţimântul de gratitudine.* HASDEU, I. C. X. *Câtă gratitudine pentru o privire!* EMINESCU, N. 74.]

— *N.* din lat. **gratia, -am,** idem.

GRĂTIÉRIU s. a. Sorte de vrille. — (Transilv.) Un fel de sfredel. BREBENEL, GR. P. [Pronunţ. *-ti-erĭŭ.*]

— Probabil, derivat din **gratie,** prin suf. instr. *-ar* (devenit *-er* după palatală).

GRĂTIOÁRĂ s. f. v. **gratie.**

GRATULÁ vb. I[a] (învechit, provincial) = **felicità.** *Mă gratulară arăpeşte, în limba lor.* GORJAN, H. II 45. *A gratulat pe 'mpăratul.* PANN, E. II 22. *Oaspeţii... încep... a gratulà.* MARIAN, NA. 240. [Abstracte: **gratuláre** s. f., **gratulát** s. a., **gratulâţie** s. f. = felicitare. *Plăcută au fost gratulaţia* (a. 1772). IORGA, S. D. XII 86. *Gratularea D-tale de la anul nou.* SBIERA, F. S. 357.]

— *N.* din lat. **gratulari,** idem.

GRÂU s. a. (Bot.) 1°. *Blé.* 2°. (Au plur.) *Céréales.* 1°. (Cu plur. *grâie*) Plantă ierboasă din familia gramineelor, cu spicul lung şi îngust, cu mustăţi (ţepi) mai scurte de cât cele de secară, conţinând grăunţe din care se face făină; p. ext. (cu plur. *grâuri* „boabe de grâu de diferite specii") grăunţele acestei plante. *Lepădară grâul în mare.* COD. VOR. 93/8 (= hrana N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Vin şi grâu să-mi prisosască.* DOSOFTEIU, PS. 19, *Grâu de la 15 f pân' la 11, galeata.* IORGA, S. D. VIII 146. *Grâiele, sămănăturile, iarba.* ARHIVA R. I 108. *Grâiele de toamnă.* I. IONESCU, C. 47. *Grâul şi orzul.* C. NEGRUZZI, I 171. *Blondă ca spicul cel de grâu.* EMINESCU, P. 202. *Lanuri de grâu.* CREANGĂ, P. 155. *Mustăcioara lui, Spicul grâului.* ALECSANDRI, P. P. 3/9. *Colac de grâu curat.* TEODORESCU, P. P. 16[b]. *Firuţ* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322), *holda* (ib. 170), *pâne* (ŞEZ. II 47/23), *făină* (ib. I 55/16) *de grâu. Grâul să ţi-l îmblătească!* DOINE, 5/21. *Creşte grâul revărsat* (HODOŞ, P. P. 108), *polícnit* (ib.). *Nu e grâu fără de neghină.* ZANNE, P. I 196. | P. ext. Lucratul grâului. *Vin cântând în stoluri fete De la grâu.* COŞBUC, B. 6. || Specii: *Grâu cârnău* (numit şi: *grâu-cârnău-mustăcios, grâu-cârnău-tuns* PANŢU, PL.), *grâu-tuns:* fără mustăţi (H. VII 244, cfr. I 187, XI 130, XIV 209, I. IONESCU, C. 170), *grâu-de-vară* s. *văratic* (PANŢU, PL., JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163, H. II 99, 141), *grâu-de-toamnă, -de-iarnă, -de-primăvară* (PANŢU, PL., I. IONESCU, C. 170, MARIAN, SE. I 26, H. II 58, 99, 116, 141, 243), *grâu-mare* s. *grâu-englezesc* (PANŢU, PL.), *grâu-moale* s. *grâu-alb* (PANŢU, PL., H. IV 268), *grâu-de-scrobeală* (PANŢU, PL., I. IONESCU, C. 170), *grâu-tare* (PANŢU, PL.), *grâu-fărăpană* (H. IV 171) = *(grâu) ghircă* (I. IONESCU, P. 239), *grâu-gol* = alac (PANŢU, PL.), *grâu-golaş* (ECONOMIA, 32), *grâu-roşu* (ECONOMIA, 32, I. IONESCU, C. 170, H. II 185, IV 52), *arnăut* (I. IONESCU, P. 239, H. II 165, IV 268, XI 144), *umblător* s. *cu pană* (I. IONESCU, C. 130, 170, ECONOMIA, 34, H. II 116, VI 171), *cu ţepi* (I. IONESCU, C. 171) s. *ţepos* (ECONOMIA, 32), *ciacâr* (H. II 165), *măşcat* (I. IONESCU, C. 171), etc., cfr. ghisluc[2], caplageà, iară. ‡ P. anal. (Bot.) **Grâul-dracului** = un fel de iarbă care face spic ca şi grâul. H. V 208. **Grâul-popii** = untişor. H. XII 148, cfr. I 344. **Grâul-prepeliţei** = **grâu-negru** = a.) condroiu, b.) ciormoiag. PANŢU, PL. **Grâul-potârnichii** = parachernită. ib. **Grâul-cucului** = ochii-păsăruicii. ib.

2°. (La plural subt forma *grâne*) Cereale, grâneţe, (Munt.) bucate, (Mold.) pâne. *Vor avea grâne, poame, lăpturi şi alte bogăţii.* C. NEGRUZZI, I 299. *Când plouă, toate grânele cresc.* EMINESCU, N. 69. *Grâne (pâni).* ODOBESCU, II 116. *Grâne verzi.* BIBICESCU, P. P. 233. *Grânele vara se coc.* DOINE, 34/11, cfr. ŞEZ. III 40/11, HODOŞ, P. P. 132.

[Plur. *grâne* TEODORESCU, P. P. 211[b] şi *grâie* ib. 373, SEVASTOS, C. 10/4, 267/19, ŞEZ. III 40/11, MARIAN, SE. I 277, IORGA, S. D. VIII 123, † *grâure* CORESI, PS. 165, (azi) *grâuri.* | Diminutive: **grâúţ** s. a. (pronunţ. *grâ-uţ*), **grâulét** s. a. (pronunţ. *grâ-u-*) *Grâuţ o măcinat.* GRAIUL, II 40, TEODORESCU, P. P. 142, 211[b]. *Grâuleţ* s. *iarbă-grâuleţ:* numire de ierburi. H. II 11, XII 327, **grâuşór** s. a. (pronunţ. *grâ-u-*) = grâu mic, mărunt (TEODORESCU, P. P. 39); p. anal. (planta) untişor (ficaria ranunculoides). PANŢU, PL., cfr. H. II 59, 79, 142, 273, 306, III 66, 139, VII 368, X 353, 445, 497, XI 436, XII 24, 148, 156, 300, XIV 374, DAMÉ, T. 185, LEON, MED. 40.]

— Din lat. **granum,** idem. (Înţelesul 2° şi la Bulgari).

GRÂULÉŢ s. a. (Bot.) v. grâu.
GRĂUNCEÁN †, **GRĂUNCÉR** s. a., **GRĂUNCIOÁRĂ** s. f., **GRĂUNCIÓR** s. a., **GRĂÚNŢ** s. a. şi m., **GRĂÚNŢĂ** s. f., **GRĂUNŢÁR** s. a., **GRĂUNŢÁT, -Ă** adj. } v. **grăunte.**

GRĂÚNTE s. a şi m. *Grain, graine.*

1°. Boabele care formează fructul copt al cerealelor. *Grăunţ de grâu.* VARLAAM, C. 132,2. *Grăunţuri muiate într'apă.* DOSOFTEIU, V. S. 70, cfr. 19. *Grăunţul se coace.* ECONOMIA, 37. *Furnica... câte un grăunte adună în moşinoiu.* C. NEGRUZZI, II 247/23. *Are să-mi dea... beşica* [porcului] *s'o umplu cu grăunţe.* CREANGĂ, A. 41. *Grâul... În spic ca vrabia, În grăunţ ca mazărea.* TEODORESCU, P. P. 154[b]. || P. restr. Grâne (mai ales ovăs, orz) ce servesc de nutreţ cailor (în opoziţie cu fân). *Nu numai fân, ce şi grăunţe... luà de la pământeni.* ACSINTE URICARIUL, LET. II 147/36; cfr. LET. II 222/9, 404/36. [Iapa] *eră învăţată la traista cu grăunţe.* ISPIRESCU, L. 160, cfr. ŞEZ. I 10[b]/27.

2°. P. ext. Fructul copt, în formă de bob, al altor plante. *Podoabă iaste* (= se aseamănă) *împărăţia ceriului grăunţului de muştariu.* TETRAEV. (1574) 222. *Mazire... câte zece grăunţe la un aspru.* MUSTE, LET. I 82/29. *Grăunţe de ienupere.* PISCUPESCU, O. 306. *Un grăunte de mac.* MARIAN, V. 152. || P. anal. Bob, boabă. *Opt şiruri mărgăritari mai mici, câte un grăunţ mic şi unul mare.* URICARIUL, XI 224. *Câteva grăunţe de şoriceasă.* C. NEGRUZZI, I 212.

3°. P. gener. Ca şi bob şi fir, exprimă o unitate din materiile solide constând din părticele mici (care se pot turnà). *Grăunţele nisipului mării.* MARCOVICI, D. 405, cfr. 371.

4°. Fig. Cevà mic şi neînsemnat; p. ext. puţin de tot, o leacă. *De va avea numai un grăunţ de minte, va judecà.* ŢICHINDEAL, F. 403. *Un grăunţ de bucurie.* PANN, E. III 133. *Un grăunte de simţ politic.* MAIORESCU, D. II 119. *Nu există încă nici măcar un grăunte* (= nici pomeneală) *de domnie moldovenească.* HASDEU, I. C. XI. ‡ **A nu avea grăunţe** s. **toate grăunţele (în cap)** = a fi prost, a nu avea minte. ŞEZ. IX 149; cfr. ZANNE, P. II 50, IX 477. *Tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii.* EMINESCU, P. 190 (cfr. germ. Keine Grütze im Kopfe haben).

5°. (După fran. *grain*) Măsură de greutate, subdiviziune a caratului. Cfr. CLIMESCU, A. 259.

[Pronunţ. *gră-un-.* | Forma veche eră numai **grăúnţ,** cu pluralele: *grăunţe* (dial. *grăunţĕ* IORGA, S. D.

VIII 150, XII 75, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 461), de la care s'a format noul singular: **grăunță** s. f. *(Fiecare grăunță are făină, dar are și tărâță.* MAT. FOLC. I 721. *Grăunță vânturată.* ȘEZ. IV 220/9), † *grăunțuri* și *grăunți*, de la care s'a format noul sing. *grăunte*. Azi se zice de obiceiu: *un grăunte, două grăunțe*. În vechime și: *O grăunțe de meiu.* CUV. D. BĂTR. II 286. | Diminutive: **grăuntél** s. a. și m. BARCIANU, **grăunciór** s. a. DICȚ., **grăuncioáră** s. f. *Pleacă Țiganul la moară, Cu sacu' cu grăuncioară.* ȘEZ. I 214/29, † **grăunceán** s. a. *De prin țarini grăunceane culesease.* CANTEMIR, IST. 191. | Adjective: **grăunțát, -ă** = rotund ca grăuntele, în forma grăuntelui. *Slovă grăunțată, destul de elegantă.* IORGA, L. R. 12; **grăunțós, -oásă** = cu grăunțe multe; p. ext. granulos, grunțuros, aspru. *Textura mineralelor... poate fi grăunțoasă sau zaharoidă.* MURGOCI, MIN. 41. *Hârtie grăunțoasă zisă hârtie de mână.* MON. OF. ap. TDRG. | Verb: **grăunți** IV = a preface (prin măcinare s. pisare) în grăunțe. DICȚ. | Alte derivate: **grăunțár** (H. II 146, XII 140) și **grăuncér** (H. XI 469) s. a. = o parte a morii, cfr. DDRF.]

— Din lat. **granuceum* (din *granum* „grâu").

GRĂÚNȚE s. f. †, **GRĂUNȚÉL** s. a. și m. / **GRĂUNȚÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **grăunte.**

GRÁUR s. m. (Ornit.) 1°. *Étourneau (Sturnus).* 2°. *Gris tacheté.*

1°. Pasăre (bună de mâncare) cu penele negricioase, presărate cu pete albe și sure. MARIAN, O. I 426. *Graure din cei care zboară printre vitele din cireadă și, împreună cu ciorile, se cocoțează jucând pe spinarea boilor.* ODOBESCU, III 23/11. *Graurii pe luncă.* COȘBUC, F. 129. *Vine graur de-o ciupește* [via]. ALECSANDRI, P. P. 335. *Pene de graur.* TEODORESCU, P. P. 643. *Pe șesul cel cu plopii, Stau graurii ca snopii, Iar pe un stâlp de aur Șade un puiu de graur?* (=Biserica). GOROVEI, C. 25. || Fig. Poreclă pentru Țigani. *Să știu c'aș muri pe drum și tot n'aș sta între graurii aceștia.* GAZETA SĂT. ap. TDRG. *Niște pui de graur Din luna lui Faur:* se zice, în bătaie de joc, de copiii Țiganilor, îndrăzneți și zgomotoși ca și graurii. ZANNE, P. I 484.

2°. (Atributiv, despre cal) De coloare cenușie, ca a graurului. *Și din grajd ei mi-au luat Un cal graur Cu șeaua de aur.* TEODORESCU, P. P. 149, cfr. MARIAN, SE. I 26, V. 103, MÂNDRESCU, L. P. 218/20, VASILIU, C. 173, ȘEZ. III 242/32. | P. ext. *Graur* = nume de cal. MARIAN.

[Pronunț. *gra-ur.* | Și: **gráure** s. m. ANON. CAR. | Feminin: **grăuriță** MARIAN, O. I 426. | Diminutive: **grăuráș** s. m. *Vine câte un grăuraș, Duce câte un struguraș.* DOINE, 86, **grăuréi** s. m. *Pui de grăurei Tare mititei.* MARIAN, Î. 297.]

— Din lat. **graulus, -um.**

GRĂURÁȘ, GRÁURE, GRĂURÉL s. m. / **GRĂURÍȚĂ** s. f. (Ornit.) } v. **graur.**

GRĂURÚȘ s. m. (Entom.) v. **greier.**

GRĂUȘÓR, GRĂÚȚ s. a. (Bot.) v. **grâu.**

GRAV, -Ă adj. *Grave.*

I. 1°. Cu urmări grele. *Cele ce se petreceau... erau mult mai grave.* GHICA, S. 111. *Lucru grav.* MAIORESCU, D. III 346. *Injurie, boală, rană gravă.*

2°. Care dă însemnătate lucrurilor, le ia în serios, așezat (II 4°), plin de seriozitate demnă. *Aer grav, vrednic de un magistrat.* C. NEGRUZZI, I 37. *Știința mai gravă a unui...* MAIORESCU, CR. I 240. *Cu barbă și păr alb și gravă mină.* I. NEGRUZZI, I 149. *Solemni, sentențioși, gravi.* BĂSĂRABESCU, V. 191.

II. 1°. (Muz.) Din treptele de jos ale scării muzicale, adânc, gros, cfr. bas. *Sunet grav, jalnic și fioros.* C. NEGRUZZI, I 243.

2°. (Gram.) *Accent grav* (`) servește, în actuala ortografie română, ca să indice unele vocale accentuate, spec. finalele, dacă n'au alt semn diacritic. Cfr. acut.

[Abstract: **gravitáte** s. f. = (Fiz.) tendința corpurilor către centrul pământului, greutate; fig. însemnătate; seriozitate demnă. *Gravitatea e inherentă tuturor corpurilor.* NEGULESCU, F. R. I 148. *Gravitatea subiectelor.* ODOBESCU, III 75. *Viața literară... a dobândit caracterul unei deosebite gravități.* MAIORESCU, CR. II 91. *Judicăm sănătos... știm vorbi... cu gravitate.* ODOBESCU, III 49. | Verb: **gravità** 1a = a tinde către un centru oarecare, într'o direcție anumită. *Românii... gravitau în cercul... Banatului-de-Severin.* HASDEU, I. C. 153, (cu abstractele:) **gravitáție, gravitațiúne** s. f. = (Fiz.) forța în virtutea căreia toate corpurile se atrag reciproc (în raport direct cu masa și invers cu patratul distanții), atracțiune. *O planetă aleargă cu o iuțeală vertiginoasă în jurul centrului ei de gravitație.* NEGULESCU, F. R. I 240. *Legea gravitațiunii lui Newton.* MAIORESCU, CR. II 114, **gravitáre** s. f. (numai fig.) *Elementul în care literatura... își află... punctul de gravitare: analiza psihologică.* id. ib. III 15.]

— *N.* din lat. **gravis** „greu". Cfr. dubletul greu.

GRAVÁ vb. Ia. *Graver.* — A săpă, a scobi în piatră, în lemn, în metale, etc. litere s. figuri (care pot fi apoi reproduse). *Lespezi de piatră cioplită... gravate cu inscripțiuni.* ODOBESCU, II 219. *Vase... au... desemne gravate pe ele.* id. ib. 272. *S'au găsit* [figuri] *pe unelte de corn, pe arme de os și pe plăci shistoase, gravate cu sula.* id. III 79. [Familia: **gravór** s. m. = cel care exercită meseria gravării, **gravúră** s. f. = arta gravorului; imagine reprodusă după o placă gravată. *Mă pomenesc vorbindu-ți despre arta Germanilor și despre gravură.* ODOBESCU, III 61; cfr. 113. *Gravura pictorului... Dürer, reprezentând...* id. ib. 52.]

— *N.* din fran. (< v. -germ. *graban* > germ. *graben* „a săpă").

GRÁVIDĂ adj. fem. = (Med.) însărcinată, grea, borțoasă. [Abstract: **graviditáte** s. f. = sarcină.]

— *N.* din lat. **gravida, -am,** idem.

GREÁBĂN s. m. *Garrot.* — (La animale, spec. la cal, bou, vacă, porc, urs; une-ori plur. tant.) Partea ridicată din șira spinării, la împreunarea spetelor din dreptul picioarelor de dinainte. ȘEZ. V 76/1, DAMÉ, T. 32, 49. *Un cal..., ros de ham la grebeni.* MON. OF. 5573, cfr. *(ros în greabăn)* 5963. *O iapă cu... păr alb în greabăn.* ib. (1907) 7599. *Mă pomeniu... călare pe grebănul [ursu]lui.* GANE, ap. TDRG. *Pe grebeni că îl bătea* [pe cal]. PĂSCULESCU, L. P. 254. *Îl despică apoi pe șira spinării* [pe porc], *îi scoate greabănul, mușchii.* MUSCEL, 104 ‡ *A fi numai greabănul de el:* a fi prăpădit de slab. ZANNE, P. II 166. [Și: **grében, grébăn** s. m. | Adjectiv: **grebănós, -oásă,** (cu diminutivul **grebănoșél, -eă** și **-ícă** SEVASTOS, ap. TDRG.) = cu greabănul foarte ieșit în afară, cfr. **ghebos, cocoșat.** CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 76/9, DAMÉ, T. 29. *Spinarea, ca a porcului, grebănoasă și gârbovă-i este.* CANTEMIR, IST. 207. *O răpciugă de cal grebănos, dupuros și slab.* CREANGĂ, P. 194, cfr. ION CR. III 87. (Adv.) *Cântă și danță grebănos.* C. NEGRUZZI, II 244/21. | Alte derivate: **grebánóc** s. m. = ghebos, cocoșat. *Grebănoace, Busuioace, Vin la măiculița 'ncoace.* SEVASTOS, ap. TDRG.; **grebánár** s. a. = gâtar. DAMÉ, T. 50.]

— Din paleosl. (bulg., sârb., rus.) **grebenь** „pieptene" (înțelesul românesc se găsește și la Sârbi). Cfr. zgrebeni.

GREÁCĂ s. și adj. f. v. **Grec.**

GREÁNGUR s. m. (Ornit.) v. **grangur.**

GREÁSĂ s. f. v. **gresie.**

GREÁȚĂ s. f. I. 1°. *Poids.* 2°. *Difficulté.* 3°. *Violence, persécution.* II. 1°. *Peine.* 2°. *Nausée.*

I. † Greutate.

1°. (Mai rar în înțelesul material de) Greutate care apasă asupra unui lucru. *Cârma frângeà-se* (tip. *flângeà-se) de greața undelor.* COD. VOR. 94/10 (= tăriia N. TESTAMENT, 1648, sila BIBLIA, 1688).

2°. (Mai ales cu înțelesurile immateriale de) Greutate de a învinge s. a suportà cevà, sforțare de a săvârși cevà, dificultate. *Grăesc cu greață și am limbă grea.* PALIA (1582), ap. GCR. 60. *Să-m[i] vadză ochii traiu făr' greață.* DOSOFTEIU, PS. 45. *Greața Românilor... cătră limba goticească.* P. MAIOR, IST. 242/3.

3°. Greutate provenită din asuprire, persecuții, neajunsuri, injurii s. sila ce ți-o fac alții. *Vene Lisiia... și cu multă greață scoase el.* COD. VOR. 58/14 (= silă BIBLIA, 1688). *Ascunseși ei... de greața oamerilor.* PSAL. SCH. 91. *Atunce scuipiră fața lui și greață lui făceà.* TETRAEV. (1574) 244. *Greață de niminilea* (= din partea nimănui) *nu vor aveà.* CUV. D. BĂTR. II 226. *Fără de greață* (= blând) *m'oiu arătà.* DOSOFTEIU, PS. 48.

† **A-greață** loc. adv. = a-nevoie, cu greutate. ANON. CAR. | † **A-i fi cuivà greață** = a-i cădeà greu. *Nu-i erà greață a minți.* P. MAIOR, IST. 39; cfr. COD. VOR. 13.

II. (Azi, cu o trecere de înțeles analogă ca la silă)

1°. Sentimentul de amărăciune s. depresiune sufletească pe care l-ai când „îți cade greu" ceea ce vezi s. ți se întâmplă. *Bani în pungă nu-i bagà, Că-i bagà un sloiu de gheață, De ți-a fi mai mare greață.* MÂNDRESCU, L. P. 74/2. *Dar în inimă cu greață Îmi petrec a mea viață.* EPURE, P. 5. *Tuturor li-i cu dulceață, Numai unul are greață.* TEODORESCU, P. P. 450. (Prin contaminare cu expresia: „îi cade greu") *Tuturor li-i cu dulceață, Dar Ilinchii-i cade greață, Și greața de dimineață E scurtare de viață.* ib. 636, cfr. 600b, ȘEZ. II 76/6.

2°. Spec. Simțul de desgust pe care-l are omul când „îi cade greu" o mâncare și îi vine să verse, cfr. scârbă; p. ext. desgust, silă. (Construit cu îmi vine, mi se face, mă lovește) *De om ce vărsà sânge Ți-i greață a te atinge.* DOSOFTEIU, PS. 20, cfr. 97,2. *Veți mâncà, până va fi voao întru greață.* BIBLIA (1688) 101. *Robinson... s'au cuprins de o ameațeală cu greață.* DRĂGHICI, R. 9. *M'a lovit, să iertați, o greață, o... furnicătură prin pântece.* CONTEMPORANUL, VII,1 505. *Îți vine greață și plictiseală... de încreșiturile obrazului meu.* GORJAN, H. IV 174. *Fetei babei i-au fost greață de dinsele.* SBIERA, P. 209/36. *Viindu-i cu greață de atâta cutezare...* ISPIRESCU, U. 109/19. || Fig. Om grețos. *Piei din casa mea, greață, că chem satul!* VLAHUȚĂ, N. 131.

[Plur. (numai ad II 2°) *grețe* și *grețuri.* | Adjective: **grețós, -oásă** = (cu înțeles activ) care aduce greață (II), scârbos, desgustător; (cu înțeles pasiv) căruia i se face ușor greață (II). *Cuvinte* (CANTEMIR, IST. 28), *priviri* (URICARIUL, VII 80/5), *lăudări* (PANN, E. II 54), *pofte* (C. NEGRUZZI, II 233/6), *rețetele* (ODOBESCU, III 11/14), *mâncări grețoase. Miros* (ISPIRESCU, L. 225), *obiceiu* (CONTEMPORANUL, II 68) *grețos. Această podoabă urîtă au făcut pe biata fată atât de grețoasă.* SBIERA, P. 296/21. *Pere săoase... Bagă vina că-s grețoase.* MÂNDRESCU, L. P. 107/19. *Erà foarte grețos: te miri din ce i se aplecà.* CARAGIALE, N. 96/24; † **grecioásă** adj. f. = îngreunată, însărcinată, grea. *Pre ceale grecioase le spintecă.* BIBLIA (1688) 277,2. *Să culcă Elcanà cu femeăia sa Anna... și purceasă grecioasă.* DOSOFTEIU, V. S. 206. *Muiare îmbrăcate'n soare, având în pântece, grecioase.* id. PS. 294.]

— Derivat din **greu**, prin suf. abstr. *-ață.* Cfr. **îngrețoșà.**

GREBĂLÚȚĂ s. f. v. **greblă.**

GRÉBĂN s. m., **GREBĂNÁR** s. a. **GREBĂNÓCS** s. m., **GREBĂNÓS, -OÁSĂ, GREBĂNOȘÉL, -EÁ** și **-ÍCĂ** adj. **GRÉBEN** s. m. } v. **greabăn.**

GREBLÁ vb. I(a). *Râteler.* — Absol. A da, a trage cu grebla. *Cu grebla oiu greblà.* MARIAN, Î. 16. *Cine dracu-a mai văzut... Cioara cu ciocul greblând?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 415. || Trans. (Complementul e obiectul care se greblează) A adună, a strânge cu grebla (p. ext. cu altceva). *Greablă, hâdă, fânul bine!* ȚIPLEA, P. P. 81. *Samănă... sămânță de cânepă și o greblă cu straiele..., ca și cum ar da cu grebla.* ȘEZ. II 128/3. | (Complementul e locul care se greblează) A curăți un loc prin strângere cu grebla, a potrivi, netezi s. asemănà o arătură, un drum, etc., trăgând cu grebla pe de-asupra. *Plugarii... greblează fânațele.* ECONOMIA, 72. *Aleele de curând greblate.* SANDU-ALDEA, A. M. 203. | Spec. A netezi o claie, trăgând cu grebla firele de fân care nu s'au așezat bine. *Ca o claie negreblată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 426, cfr. DOINE, 250/8. [Pentru înțelesul „țesălà" cfr. cele spuse la *grăbleà* (subt *greblă*). | Abstracte: **greblâre** s. f., **greblát** s. a.; **greblătúră** s. f. = ceia ce s'a adunat cu grebla. *Tot felul de greblături.* MARIAN, SE. II 207. *Se greblează... trăgând greblătura repede spre picior.* BREBENEL, GR. P.]

— Derivat din **greblă.**

GRÉBLĂ s. f. *Râteau.* — Unealtă cu dinți (de lemn s. de fier) și cu coadă lungă de lemn; cu ea se adună, trăgându-se la un loc, obiectele răspândite pe pământ, spec. fânul, paiele s. bulgării de pământ. (Cu *grebla* se grebl(eaz)ă, se dă ȘEZ. II 128/4, se trage, se strânge, se adună, se curăță). *Greblĕ* = rastrum. ANON. CAR. *Paiele... se string cu grebla.* ECONOMIA, 43, cfr. I. IONESCU, C. 186. *Ia grebla de... adună* [cânepa]. ALECSANDRI, P. P. 310b/7. *Grebla întoarsă cu dinții în sus, slujește la împingerea gunoiului, vrăvului de treierat către par,* etc. PAMFILE, I. C. 145. *Cu dinții ca grebla.* ȘEZ. III 243. # *Bancherul... își făceà mâna greblă* (= cu degetele încovoiate și depărtate puțin unul de altul) *s'adună mizele'n banc.* VLAHUȚĂ, D. 284. [Diminutive: **greblúță** s. f. ION CR. III 226, MARIAN, V. 226, GOROVEI, C. 224; (cfr. *zgrăbălà*) **grebălúță** s. f. RUSSO, S. 26, PAMFILE, C. 26; **grebulíță** s. f., **grebliță** s. f. GCR. II 369/12. | Adjectiv: **grébleș, -ă** = (despre coarnele vitelor) aduse ca dinții greblei (DAMÉ, T. 28); p. ext. (despre vite) cu coarnele aduse ca dinții greblei. *Coarne grebleșe.* H. I 58, VI 94, XVI 104. *O vacă..., coarnele 'nainte greblișe.* MON. OF. ap. TDRG. *Bou grebleș.* H. X 441, 465. | Derivat: **greblăș** s. m. = lucrător cu grebla (la fân). DICȚ. | La MATEESCU, B. 40 se găsește o formă **grăbleà** s. f., care pare a însemnà „țesălà": *Și pe Roșul să mi-l scoți, Cu grăbleaua să-l greblezi... Și șaua pe el să-mi pui.*]

— Din bulg. **greblo,** idem.

GREBLĂȘ s. m., **GRÉBLEȘ, -Ă** adj. **GREBLÍȚĂ, GREBLÚȚĂ, GREBULÍȚĂ** s. f. } v. **greblă.**

GREC s. m. 1°. *Grec.* 2°. *Marchand.*

1°. Individ care face parte din poporul urmaș al Elinilor, care locuește, în cea mai mare parte, în Grecia, cfr. Romeu. *El cu mine erà și el erà Grec.* CORESI, ap. GCR. I 15/33. *Măria Ta! Tu pe Greci nu asculță!... Grecu-i fiară dușmănoasă, Grecu-i limbă veninoasă, Grecu-i boală lipicioasă Ce pătrunde pân'la oasă.* ALECSANDRI, P. P. 90/20. *Om mișel ca și toți Grecii.* TEODORESCU, P. P. 560. *E Grec împelițat.* HODOȘ, P. P. 117. *Ți-am plăcut Ca piperul Grecilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 18. *Iată că*

întâlnesc un Grec. ŞEZ. IV 6/6. *Cal verde şi Grec cu minte, nu s'a văzut.* ZANNE, P. I 345. ‡ *Se poftesc (s. se îmbie) ca Grecii la puşcărie (s. la temniţă):* se zice când se pofteşte unul pe altul să intre sau să ia loc, mai întâi, undevà.

2°. (Mai de mult prin Ardeal şi Banat) Negustor de origine grecească (adesea însă erau astfel numiţi şi Armânii, Bulgarii, Sârbii şi chiar şi Românii veniţi ca negustori de la miază-zi). *Scrisori din arhiva Grecilor Sibiiului.* IORGA, S. D. XII. || P. gener. (azi în unele părţi ale Banatului) Negustor, comerciant (mai ales băcan). *Du-te la grec şi cumpără sare!*

[Feminin: **Greácă** s. şi adj. (însemnează şi un danţ ţărănesc H. II 208, PAMFILE, J. III 9, SEVASTOS, N. 281b/17). *Fecioraş de Greacă mare.* SEVASTOS, C. 232/18. *Limba greacă,* (ca substantiv şi) **Grecoáică,** † **Grecoáie.** *Aveà o Grecoae la sine.* ŞINCAI, HR. II 215/36, (după LB. şi): † **Grecoiţă** (pronunţ. *co-i-*).| Diminutiv: **Grecuşór** s. m. *Grecuşorul... părăseşte salonul ministrului.* GHICA, S. XI. | Peiorativ: **Grecotéiu** s. m. *Hoţomani de Grecotei.* ZILOT, CRON. 71. *Grecotei cu nas subţire.* EMINESCU, P. 247. *Hoţule de Grecoteiu!* ŞEZ. V 46, (cu derivatul neobicinuit) **grecoteiésc, -iáscă** adj. JIPESCU, ap. TDRG. | Abstract: † **grecíe** s. f. = limba grecească. *Scrie o Alexandrie den grecie... prea limba ţărîi noastre.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/3. *A curăţi* [limba cea românească] *de grecie.* P. MAIOR, IST. 176, (modern) **grecísm** = tot ceia ce constitue naţionalitatea grecească, (filol.) locuţiune grecească introdusă în limba română. *Grecismul şi slavonismul mâncà limba kronicarilor.* RUSSO, S. 64. *Grecismulŭ cuvântului.* HASDEU, I. C. 44. *Grecismul pierduse mult teren* (IORGA, L. I 28), *apucase a prinde rădăcini adânci* (id. ib. 36), **grecitáte** s. f. = rasa grecească. *Aspiraţiile grecităţii de pretutindeni.* id. ib. II 7. | Ţara: **Grécia, Grecía,** † **Grechía.** | Adjectiv: **grecésc, -eáscă** (ad 1°) *Împărăţia* (MOXA, 369), *limba* (CORESI, E. 2/4), *ţara* (ANON. CAR., LB.) *grecească. Mâncări* (C. NEGRUZZI, I 151), *cărţi* (EMINESCU, N. 38), *traftoloage* (CREANGĂ, A. 134) *greceşti. Lucrase în chip supţire, grecesc.* IORGA, L. I 33. *Porci creţi sau greceşti.* H. I 6. ‡ *Bucate greceşti:* nimica, lucru fără nici o valoare. ZANNE, P. III 497; (ad 2°) *Un măr... în care este înfiptă o pană grecească, adecă o floare artificioasă de dughiană* (Ban.). MARIAN, Î. 254. (Substantivat) **greceáscă** s. f. = nume de danţ (H. VI 64); (Bot.) nume de plantă (H. II 26). | Adverb: **grecéşte** (însemnează şi un danţ ţărănesc H. X 163, PAMFILE, J. III 9). *Ştii greciaşte?* COD. VOR. 35/10 (= elineaşte BIBLIA 1688). *La şcoala publică se învaţă numai grecéşte.* C. NEGRUZZI, I 3. ‡ *A şedeà grecéşte:* cu picioarele încrucişate, turceşte. *Sta grecéşte pe tron.* ISPIRESCU, L. 205. *Şezând grecéşte pe divan.* SBIERA, P. 160/6. *A sta grecéşte în inima cuivà* = a şti tot ce voeşte şi cugetă cinevà, a-i cunoaşte toate gândurile, chiar şi cele mai ascunse. ZANNE, P. II 208. *A vorbi grecéşte* = a fi beat. ib. VI 138. | Verb: **grecì** IV[a], (modern, după fran. *gréciser*) **grecizà** I[a] = (trans. = fact.) a face pe cinevà să treacă la naţionalitatea grecească, (refl.) a trece la grecism. *Românul grecizat.* IORGA, L. II 13. *Unii grecindu-se...* HASDEU, I. C. 156. *Români greciţi.* I. NEGRUZZI, I 478. *Dumnezeu să te ferească de Ţiganul turcit şi de mojicul grecit.* ZANNE, P. VI 670. | Compoziţii (literare): **grèco-ortodóx, grèco-orientál, -ă** s. **grèco-răsăriteán, -ă** adj., subst. = care se ţine de religia ortodoxă răsăriteană (în opoziţie cu cea apuseană s. catolică şi cu) **grèco-católic, -ă** = unit (cu Roma). *Orîce putinţă de desvoltare culturală se luà greco-ortodoxilor.* IORGA, L. II 324; **grèco-román, grèco-scític, -ă** adj. (ODOBESCU, II 195); † **grèco-roméu** = grec. *De neam greco-romeu.* DIONISIE ECLES., C. 211, **grèco-bulgárime** s. f. = venetici aciolaţi în ţările române din Peninsula-balcanică. *Toată greco-bulgărimea e nepoata lui Traian!* EMINESCU, P. 247; **grecomán** s. m. = partizan fanatic al Grecilor.]

— Din lat. **Graecus,** idem.

GRECÉSC, -EÁSCĂ adj., s. f.
GRECÉŞTE adv., **GRECHÍA** s. f. art.
GRECÍ vb. IV[a], **GRÉCIA, GRECÍA** s. f. art.
GRECÍE s. f.
} v. Grec.

GRECIOÁSĂ adj. f. v. greaţă.

GRECÍSM s. a., **GRECITÁTE** s. f.
GRECIZÁ vb. I[a], **GRECO-, GRECOÁICĂ,**
GRECOÁIE, GRECOÍŢĂ † s. f.
GRECOTEIÉSC, -IÁSCĂ adj.
GRECOTÉIU s. m.
} v. Grec.

GREDINÁR(IU) s. m. v. grădinar.

GREF s. m. şi a. *Seizième partie d'une pique.* — Măsură de lungime de o jumătate de rup sau 1/16 parte dintr'un cot. *Cotul... se împarte în 8 rupi şi rupul în 2 grefi.* CLIMESCU, A. 213. *O mantà... lungul doi coţi şi un grifŭ.* URICARIUL, IV 136/13. *Nu afli alt ca dînsul să ştie cum se'mparte un rup în patru grefuri.* C. NEGRUZZI, II 199/15. || Spec. (Tip.) Porţie. G. IONESCU, C. T. [Plur. *grefi* şi *grefuri.* | Şi: (+ *rif*) **grif** s. m.]

— Din bulg. **greh,** idem. Cfr. dubletul rif.

GRÉFĂ s. f. *Greffe.* — Cancelarie, într'un tribunal s. curte, unde se depun originalele actelor de procedură şi se eliberează cărţile de judecată. La *grefa* tribunalelor de prima instanţă se mai depune, la începutul fiecărui an, şi câte un exemplar din registrele cu actele stării civile, cfr. HAMANGIU, C. C. 20. *Citeşte regulamentul grefei!* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 58. [Familia: **greflér** s. m. = funcţionar căruia ii este încredinţată păstrarea actelor depuse într'o grefă; el mai asistă, ca secretar, tribunalul şi pe fiecare din membrii lui. *Îndată ce se va pronunţà hotărîrea..., grefierul tribunalului va citì partea procesului-verbal...* HAMANGIU, C. C. 64. *Subgrefierŭ.* C. NEGRUZZI, I 111, (cu femininul) **grefiériţă** = nevastă de grefier. *Nu-mi pasă! strigă grefieriţa.* I. NEGRUZZI, I 183.]

— *N.* din fran. (< grec. γράφω „scriu").

GREGHÉCIU,
GREGHEŢÉL s. m. (Bot.)
} v. greghetiu.

GREGHETÍN s. m. (Bot.) 1°. *Geranium pratense.* 2°. *Erodium cicutarium.*

1°. Plantă ierboasă cu florile mari albastre, mai rar liliachii sau albe. Şi: **ciocul-berzii,** (Mold.) **pliscul-cucoarei,** (Bucov.) **săgeţică.** PANŢU, PL.

2°. = **pliscul-cucoarei.** PANŢU, PL.

[Şi (ad 1°): **greghécIu, greghetél** s. m. DICŢ., **greghetúi** s. m. plur. PANŢU, PL.]

GREGHEŢÚI s. m. plur. (Bot.) v. greghetiu.

GRÉIER s. m. (Entom.) *Grillon.* — Insectă care cântă monoton, producând un sunet ascuţit şi pătrunzător. *Ţinţarii cu fluiere, grierii cu surle... cântec de nuntă cântând.* CANTEMIR, IST. 108; cfr. ALECSANDRI, P. I 192. *Greerele în vremea agoniselii cântă.* PANN, P. V. I 150. *Grierii şi broatecii din iarbă făceau o muzică originală.* C. NEGRUZZI, I 100. *Somnoros suspin'un greier.* EMINESCU, P. 251. *Stai cu greierii de vorbă.* TEODORESCU, P. P. 176. *Cântatul greerilor.* ISPIRESCU, L. 287. *Când omul doarme, greierii intră une-ori în urechi; ei ies dacă se toarnă în urechi oţet tare.* LEON, MED. 94. *Ceasornicul casei este greirile.* H. II 127. ‡ *Îi cântă greierul în sobă* (ZANNE, P. III 375). s. *greierii în cap* (PAMFILE, J. I) = e sărit din minţi. (După germ. „er hat Grillen im Kopfe"?) *Are greieri în cap* (Bistriţa, în Transilv.) = nu-i în toate mintile. ib. IX 623 (cfr. are

gărgăuni). || Specii: **greier-de-câmp** (este negru, are cap mare, bolocănos și corp scurt). MARIAN, INS. 528, H. IV 54, XVI 44; **greier-de-casă** (este cevà mai subțirel și mai lungăreț, are cap mai mic și coloare gălbuie). MARIAN, INS. 528, H. II 60, IV 54, XVI 44; **greier-de-toamnă** = cicoară. MARIAN, INS. 456, cfr. H. IV 54; **greier-de-vie**. H. XVI 44. || Un fel de jucărie de copii, numită și lăcustă (descrisă în) ȘEZ. IX 131, cfr. PAMFILE, J. I 341. [Și: **grĕir, grĕiere** s. m., **grĕier(e), grĕore** s. m. GCR. I 357b/8, **grĭior** H. II 299, (Ialomița) **grĭore** s. m. ap. CDDE. nr. 755, **grel** s. m. (plur. *grei*) H. IX 59, 84. (Pe alocuri cunoscut numai subt forma diminutivă) **greierúș, grierúș, griurúș, greulúș** (LB.), **grurúș** (ib.), **grelúș** (LB., VAIDA, H. XVIII 19, RETEGANUL, CH. 46, CĂTANĂ, B. III 37), **greurúș** s. m. (MARIAN, INS. 29, 527, 335, 457, ION CR. IV 119, II. X 152, 422), **grăurúș** s. m. H. XVIII 4, **grieráș** s. m. GOROVEI, C. 253, **grierél** s. m. *Ĭată vine nunta 'ntreagă : vornicel e-un grievel.* EMINESCU, P. 195. | Pronunț. *gri-e-, gre-u-, gri-u-, gră-u-*.]

— Din lat. *gryllus*, idem.

GRÉIERE, GREIERÚȘ (Entom.) s. m. v. greier.
GREÍME s. f. v. greutate.
GRÉIR s. m. (Entom.) v. greier.
GREIȚÁR s. m. v. creițar.
GREJÍ † vb. IV[a] v. grijì.
GREL, GRELÚȘ s. m. (Entom) v. greier.
GRENADÍR s. m. (Milit.) } v. granat.
GRENÁT s. a. }

GREÓIU, -OÁIE adj., adv. 1°. *Lourd, pesant. Lourdement.* 2°. *Enceinte.*

1°. Care îți face impresia că e greu, care în mișcări e încet și apăsat, care se face cu oarecare greutate, cfr. hălăoiu. *Urmează după ei cu un pas greoiu.* BELDIMAN, N. P. I 7. *Limbă... greoaie.* ODOBESCU, II 368. *Stilul devine greoiu.* MAIORESCU, CR. I 176. *Greoilor spondei.* OLLĂNESCU, H. A. P. 36. *Greoaie* (= îngreuiată) *de tot prisosul acesta de apă, Dunărea la Galați pare că se oprește în loc.* MEHEDINȚI, R. 14. *Greoiu și mototol.* ISPIRESCU, L. 399. *Omului cu corpu' greoiu...* ȘEZ. II 73/16. *O ploscuță rotunjoară și greoaie.* STOICA, SĂM. III 216. *Suflatul greoiu al boilor.* N. REV. R. I 78. *Punoiu urît și greoiu la miros.* CONTEMPORANUL, IV 129/11. *Spirit greoiu, conversație greoaie.* COSTINESCU. || Adv. *Boii clătinau greoiu din cap.* CONTEMPORANUL, III 656.

2°. Spec. (Prin Transilv.-de-vest și în Ban., subt forma dial, *greoańe*, despre femei) Grea, însărcinată. LB., MARIAN, NA. 18.

— Derivat din greu, prin suf. *-oiu*.

GREOMÁNT s. a. v. greutate.
GRÉORE s. m. (Entom.) v. greier.
GREOTÁTE s. f. v. greutate.
GREȘ † s. a. v. groș.

GREȘ s. a. 1°. *Faute, erreur.* 2°. *Terre restée non labourée* (entre deux sillons).

1°. Greșală, sminteală (LB., ALECSANDRI, T. 1745). *Omul avea mintea sa curată și deșteaptă, judecà toate împrejurările cu agerime... Nime nu erà harnic să-l împingă spre greșuri.* SBIERA, P. 305/8. *A văzut Simina greșurile toate.* COȘBUC, F. 97. *Treaba asta are greș* = are greșeli, e greșită pe une[le] locuri. ȘEZ. V 76/8. *Ajunse... cu întârziere — mare lucru pentru el care în atâția ani nu știuse ce-i greșul.* DUNĂREANU, R. 77. # **Fără (de) greș** = negreșit, de sigur; fără greșeli, fără defecte, bine. *Fără de greș să știi că să va iară întoarce vrăjmașul tău la tine.* VARLAAM, C. 268. *Fără greș va veni Domnul.* DOSOFTEIU, PS. 331. *Că-i veaste rea și vin Leașii fără greș* (a. 1633). IORGA, D. B. I 50. *Fără greș pre acela lucru să stai.* M. COSTIN, LET. I 285/30. *Voi fără greș pieriți.* BELDIMAN, O. 17. *Fragii, deși să fac și din semințe, însă, din rădăcinile răsădite... ies mai fără greș.* I. IONESCU, C. 94. *Inul se samănă fără greș la Onofreiu.* id. ib. 44. *Acele timpurìi sămănături sânt mai fără greș.* id. ib. *Mântuià de spus..., repede și fără greș, istoria vechiului Testament.* CREANGĂ, A. 84. *Le scoteà la capăt fără de niciun greș.* SBIERA, P. 304/30. *Și dă gură fără de greș.* ȘEZ. II 223/17. **A nu aveà greș** = a nu strica, a nu fi rău, a fi potrivit. *Însuratul de tânăr și mâncarea de dimineață n'au greș* (în variante: **nu strică** s. **prinde bine** ZANNE, P. IV 398). C. NEGRUZZI, I 251. *Întrebarea n'are greș.* CREANGĂ, P. 172/17. **A da** (s. a face) **greș** = a greși ținta, a nu nemeri, a se înșela. *Noi surugiii judecăm omul după bacșiș și nu dăm greș niciodată cu chiteala.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Vânătorii] *cu ochiul și cu mâna nu pot să dea greș.* ODOBESCU, III 49/4. *A cercat și el să vadă de a puteà trece podul cu ochii închiși, și n'a dat greș.* ȘEZ. IX 27. *Instinctul... nici face greș vreodată.* KONAKI, P. 293. *Aruncà cu atâta meșteșugire, încât niciodată nu făceà greș.* BELDIMAN, N. P. I 97, cfr. C. NEGRUZZI, I 173. **A da** (s. a băgà) **greș** (cuivà) = a-i găsi greșală s. vină cuivà, a găsi pe cineva de vină. *Ș'apoi ce-i dai greș cucoanei Luxiței? Ia-i încă hazlie, nurlie.* ALECSANDRI, T. 808. *La ce mai băgați greș că talpa nației e răscoaptă de lenea ce i-o aduce foametea și neștiința?* JIPESCU, ap. TDRG.

2°. Spec. (La arat) Petecul de pământ nearat, între două brazde ori printre arătură (ION CR. IV 60), pământul nemișcat de la loc când plugarul ia brazda prea mare, ori boii nu merg pe brazdă (ȚARA OLTULUI, III nr. 26). *Nu-l mai iau la plug, că mi-o făcut locul tot greșuri.* ib. *Dacă schimbătorul scapă, plugul joacă..., brazda nu-i oablă și în arătură se face greș.* BREBENEL, GR. P. *În prășitură se ară și se... grapă ca să nu rămâie greșuri.* I. IONESCU, C. 180.

[Plur. *greșuri*, (ad 2° și) *greși* ȚARA OLTULUI, III nr. 26.]

— Substantiv postverbal din **greși**. (Înțelesul 2° îl are și rut. *uzhrich*).

GREȘ s. m. *Grappillon laissé sur la vigne.* — Ciorchină mică de struguri, pe care culegătorii îl desconsideră și-l lasă necules. *Nu iaste mai bun grĕșului* (ἐπιφυλλίς) *lui Efraim decât culesul lui Aviezer?* BIBLIA (1688) 179b/3. Strugurii mici se numesc **cărcei**, *gresi* (sic! greșală de scris s. presupune o formă *gres*, refăcută din pluralul *greși?*). H. III 13.

— Presupune o formă lat.-pop. **agrestius*, care, cu mici variante, e răspândită pe întreg teritoriul roman, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 112.

GRÉSĂ s. f. v. gresie.
GREȘĂ s. f. v. greșală.

GREȘÁLĂ s. f. 1°. *Péché.* 2°. *Méfait, faute.* 3°. *Erreur, tort.* 4°. *Défaut.* — (Construit cu verbele **a aveà, a face, a căde** în s. la, † **a luà**; *greșala* se **iartă**, † se **lasă** CUV. D. BĂTR. II 51, **se îndreaptă** s. se **pedepsește**).

1°. Păcat. *Curățește toate greșalele noastre.* CUV. D. BĂTR. II 216, cfr. DOSOFTEIU, PS. 59. *Greșiții nu pot să-și ascunză greșalele lor.* BIBLIA (1688) 4/34. *Rugà pe Dumnezeu pentru iertarea greșalelor sale.* DRĂGHICI, R. 38, cfr. C. NEGRUZZI, I 149, ȘEZ. IV 2/34. *Pe Hristos să-l iei de mire!... Vei spăși greșala mumii.* EMINESCU, P. 100. *Ochii și sprincenele Fac toate greșelele.* ZANNE, P. II 341.

2°. Rău (făcut altuia), faptă rea, vină. *Nece-ura greșală de moarte... dos[to]inic nu aflaiu.* COD. VOR. 55/3 (= vină. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Cereà ertăciune pentru greșala ce i-au făcut.* MINEIUL (1776) 35²/2. *Capul vinovatului se spânzură... cu o țidulă vestitoare greșalei lui.* C. NEGRUZZI, I 143. [Copiii] *or fi luat greșeli naintea părinților.* TEODORESCU, P. P. 167b. *Nu e greșala mea, că...*

3°. Lucru făcut rău, rătăcire sau abatere de la tot ce este drept, eroare. *De l-ai fi mazilit, s'ar fi făcut mare greșală.* NECULCE, LET. II 205/9. [Omul] *cade în greșale.* KONAKI, P. 275, cfr. DRĂGHICI, R. 75. *Întâmplându-să a cădea la greșală părintele d-sale.* URICARIUL, V 234/9. *Sânt prea încredințat .. și nu am greșală.* GORJAN, H. II 161. *Un înțelept... trebue a îndreptă greșalele altora.* DRĂGHICI, R. 13. *Scriu franțuzește... fără a face mai mult de șapte-opt greșale pe față.* C. NEGRUZZI, I 9. *Câte greșeli va face, să i le însemne.* CREANGĂ, A. 3. *Stăpâne, am făcut o greșală.* ISPIRESCU, L. 162. *Vină, zău, și-mi iartă Greșala mea toată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 503. *Greșală în socoteli.* COSTINESCU. *Greșeli de tipar* = erori. *Cușciugul acoperĕ greșalele dohtorilor.* ZANNE, P. V 208. *Din petece căptușală, — Mare greșală!* ib. III 293. *Cartea* [de joc] *greșală așteaptă:* se zice jucătorilor neatenți. ib. IV 299. # **Din** (s. în) **greșală** (în opoziție cu în adins) = în mod greșit, din nebăgare de seamă, fără să observe, să bage de seamă, întâmplător (cfr. v.-rus. *grĕchomъ*, sârb. *griješkom*, idem). *Sar odată voinicește de pe un mal nalt în știoalnă, din greșală drept cu fața'n jos.* CREANGĂ, A. 61. *Cât într'adins, cât în greșală.* ȘEZ. III 179/28 **Fără greșală** = fără greș, fără să greșască. *Judecă fără greșală!* BARAC, A. 69.

4°. Defect (corporal). *Cu aceaia greșală pot să se hrănească ca și alalți oameni.* PRAVILA MOLD. 53,2. *Mijloacele de îndreptarea și acoperirea sucițurilor și a greșalilor trupului.* PISCUPESCU, O. 155. *Greșala lui e că e prea blând.*

[Scris și: *greșeală* s. f. | Plur. *-șeli*, (învechit) *-șele* (LB.), *-șale*, cu noul singular: **greșă** s. f. (foarte des prin Bucov. și Mold.) *O grișeă cu greu de iertat.* SBIERA, F. S. 134. | Diminutiv: **greșelúță** s. f. ap. TDRG. | Derivat (neobicĭnuit): **greșélnic, -ă** adj. = aplecat la greșeli. DICȚ.]

— Derivat din **greși**, prin suf. abstr. **-eală** (cfr. bulg. *grĕška*, rus. *pogrĕška*, idem).

GREȘÉLNIC, -Ă adj., **GREȘELÚȚĂ** s. f. v. **greșală.**

GREȘÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Pécher.* 2°. *Faire tort* (à qqn.). II. 1°. *Se tromper.* 2°. *Pécher.* III. 1°. *Manquer.* 2°. *Se tromper* (de route). 3°. *Manquer.*

I. Intrans., rar trans. (Construit absol. ori cu dativul persoanei s. cu prep. la, înainte, † între = înainte, împrotiva VARLAAM, ap. TDRG.)

1°. A comite o acțiune rea față de Dumnezeu: a face un păcat, a păcătui. *Nece întru leagea iudeiască, nece întru besearecă... cevă greșiiu.* COD. VOR. 66/10. *Cine sint aceșteș[a], și ce-[a]u greșitu?... Aceșteș n'au crezut în sv[â]nta Troițe.* CUV. D. BĂTR. II 320. *Ție unuia greșii și hitleșug între tine feciu.* CORESI, PS. 134. *Solomon va greși lui D[u]mn[e]dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 121/2. *Greșiiă norodul la D[umne]-zău.* BIBLIA (1688) 6/pr.47. *Nu ne părăsi, și chiar când vom greși ție!* MARCOVICI, D. 5/12. *Nu știu cum să mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 234. *D'oiu aveà mare păcat, Face-oiu biserică'n sat... Pe din lăuntru cu argint, Să se vadă c'am greșit.* DOINE, 42.

2°. P. ext. A comite o acțiune rea față de cinevà: a face cuivà un rău, a-i face o nedreptate, a se face vinovat s. culpabil față de cinevà. *E să greșire ție fratele tău...* CORESI, ap. CCR. 5. *Cela ce va greși priatenului său cel bun, să cheamă să fie făcut greșală cu înșelăciune.* PRAV. MOLD. 139. *Sufletul meu, Spune-mi ce ți-am greșit eu, De mă muncești așà rău?* KONAKI, P. 205. *Bietul dobitoc nu i-au greșit nimică.* DRĂGHICI, R. 99. *Și părinților să nu greșești!* TEODORESCU, P. P. 166[b]. *Mă urăști fără vină, Că nimic nu ți-am greșit.* HODOȘ, P. P. 97. *Când ți-am greșit vorbă rea?* BIBICESCU, P. P. 97. (Construcție neobicĭnuită) *Uită ce, în nepriceperea mea, am greșit de tine.* SLAVICI, CONV. LIT. XV 431.

II. P. gener. 1°. A face cevà rău, a face o eroare, a se înșelà. Intrans. (absol.) *Judecătoriul nu poate să greșască.* BIBLIA (1688) 4/pr.33. *Vă poftesc cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul meu, să... nu gândiți că... în pizma cuivà... s'au scris.* NECULCE, LET. II 196/2. *Să-i zici Păsărilă..., nu greșești.* CREANGĂ, P. 245, cfr. 270, 276, etc. *Văd eu c'am greșit de-am ponegrit-o așà de tare către d-ta.* id. P. 134. *Ascultă-mă..., și nu vei greși.* ISPIRESCU, L. 21, cfr. CREANGĂ, P. 165. *Nici nu greși cu gândul lui, căci abià să duse cu câțivà pași mai încolo, ieșiră câțivà stropi din fântână.* RETEGANUL, P. IV 47/12. *Mă tem că voiu greși.* ȘEZ. II 6/22. *Când vrei să nu mai greșești, singur tu mustrează-te pe tine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 195. | (În figură etimologică) A face, a comite. *Ca să poată șuvăi la greșala ce va greși...* PRAVILA MOLD. 146. || Refl. *Au văzut Împăratul că s'au greșit unde au trimes pe Toma.* NECULCE, LET. II 352/34, cfr. 274/13. *Rău s'au greșit Craiul în socotelele sale.* N. COSTIN, LET. I A 19/16. *Puteà fără a se greși să-l boteze de nătărău.* C. NEGRUZZI, I 17. *Fata cea mică se greși* (= o luă gura pe dinainte) *într'o zi și spuse surorilor...* ISPIRESCU, L. 234. *Să se greșească ca să guste să vadă cum îi borșul.* SBIERA, P. 119/31. | Spec. (fam.) *S'a greșit* = a dat un vânt. TDRG. || † Trans. (= fact.) A face să se înșele. *Pre Domnul nu l-au greșit ceasurile.* BIBLIA (1688) 373.

2°. Spec. (Despre fete) A se lăsà înșelate. *De am greșit..., am fost o slabă fată.* C. NEGRUZZI, I 18.

III. 1°. Trans. A face cevà rău, a nu izbuti să faci cevà bine. *Croitorul a greșit haina.* (Refl. = pasiv) *Când cămeșa mortului să greșește prea lungă...* ȘEZ. I 125/22.

2°. Trans. A se înșelà luând un lucru drept altul. *Blăstemata de slugă! a greșit* (= schimbat) *răvașile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz.* C. NEGRUZZI, I 24. *A greșit capitele.* ȘEZ. III 33/15. || Spec. (Despre un drum) A rătăci drumul, a apucà un drum nepotrivit. *Mă opresc, căci mi se pare că iar am greșit calea.* ODOBESCU, III 60, cfr. HODOȘ, P. P. 194. *Drumul că greșeà Și se rătăceà.* TEODORESCU, P. P. 418[b], cfr. ALECSANDRI, P. P. 59[b]/26. # (Modern, fig.) *Ai greșit adresa!*

3°. A nu nemeri ținta, a da greș. *Iată pistolul, și, ca să nu mă greșești, razămă țeava de inima mea!* C. NEGRUZZI, I 23. (Absol.) *Potiră arnăuțească Cu iarbă vânătorească, Unde-a da să nu greșească.* ALECSANDRI, P. P. 88[b]. *A greșit ținta.*

[Și: † **agreși** vb. IV[a]. *De acmu să nu mai agreșești.* VARLAAM, C. 150. | Derivate: **greșit, -ă** adj., adv. = (cu înțeles activ) care a greșit (spec. despre fete), vinovat (față de cinevà); (cu înțeles pasiv) care a fost făcut, pus, etc. la loc greșit. *Că-i erà rău greșit lui Antioh.* NECULCE, LET. II 307/16. *Unde va fi vreun cuvânt greșit, cu liniște tocmiți!* EVSTRATIE, ap. GCR. I 79/29. *De mă ții... greșit...* ANTIM, P. XXVIII/31. *Cunoscură că-s greșite.* PANN, P. V. III 97. *Și tu, mândră, ești greșită!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 249. *Fetele greșite erau cununate în toată forma de juzii comunali.* FRÂNCU-CANDREA, M. 171. *Ești greșit dacă crezi că...* = te înșeli. (Subst.) *Împăratul priimește pre păcătoșii și greșiții.* DOSOFTEIU, V. S. 5. *Iartă nouă greșalele noastre, precum iertăm și noi greșiților noștri!* (Adv.) *A croit mânecile greșit. A socotit greșit.* (Cfr. negreșit), **greșitór, -oáre** adj., subst. *Dziș... greașitorilorŭ* (: delinquentibus): *nu rădicareți cornul.* PSAL. SCH. 234, cfr. 72.]

— Din paleosl. **grĕšiti** (bulg. *grešz*, sârb. *griješiti*, rus. *grĕšiti*, rut. *hrišyty*) „a păcătui" (înțelesul II 1° în bulgărește, de asemenea III 2°: *grĕšz pztbt* „greșesc drumul", iar III 3° în v.-rus., în rut. și în slov.).

GRÉSIE s. f. I. 1°. *Grès.* 2°. *Pierre à aiguiser.* II. 1°. *Sassoire.*

I. 1°. (Miner.) Piatră compusă din grăunțe mici

de nisip. *Din basinul Buzăului până la Vatra-Dornei... mai peste tot întâlnești forme dulci, săpate în păturile slabe ale gresiei.* MEHEDINȚI, R. 7; cfr. H. XI 324 (: „un fel de piatră"). *Din gresie gospodarii își fac cute.* PAMFILE, I. C. 378.

2°. P. ext. Cute de ascuțit coasa, făcută din astfel de piatră. DAMÉ, T. 37, cfr. H. II 319, VII 485, IX 484. Arcerul, cutea, *gresia,* se face din piatră tare și cu fața potrivit de aspră. Cu ea, udă, ascuțim gura coasei din când în când. *Gresia* se ține în tioc. ION CR. III 228. *Luă cu dînsa o gresie.* ISPIRESCU, L. 194, cfr. 25.

II. P. anal. (cu I 2°). 1°. Bucată de lemn care vine de-asupra osiei dinainte a carului, formând, împreună cu osia, corpul în care intră gruiul și inima carului; numită și: perinoc, scaunul de dinainte, masă, baargic, baingic (DAMÉ, T. 9), speteaza de lemn care se suprapune piscului (H. IV 254), cfr. H. I 140, II 3, 13, 62, 81, 101, 118, 132, 194, 203, 214, 221, IV 11, 44, 253, XII 31, 140, XIV 72, XVI 48. || Speteaza de lemn suprapusă osiei pe care stă capul grindeiului plugului. H. IV 253.

2°. (Plur.) *Gresii:* citat fără explicare între părțile morii. H. XIV 351.

[Și: **greásă** s. f. PĂCALĂ, R. 70, BARCIANU, (ad I 1°) **grésă** s. f. PAMFILE, I. C. 396.]

— Din alb. **geresę** „răzuș (de olar)". G. MEYER, ALB. WB. 130. (Cu greu există o legătură etimologică între acest cuvânt și între cuvintele romanice, reprezentate prin fran. *grès,* de origine germanică și citate la MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3876).

GREȚÓS, -OÁSĂ adj. v. greață.

GREU, GREA adj., adv., s. a. A. I. *Lourd, pesant; grand, nombreux; enceinte; profond; insupportable; grave. Lourdement, pesamment, profondément.* II. *Difficile, pénible, malaisé, scabreux, rigoureux, grand, dur, inaccessible. Difficilement, péniblement, à charge.* B. 1°. *Difficulté, poids, charge, embarras.* 2°. *Gros.*

A. Adj. și adv. I. (În înțeles material, în opoziție cu ușor).

1°. În sens fizic, *toate corpurile sânt grele* (PONI, F. 16), de-oare-ce sânt supuse legii gravitațiunii; în limba de toate zilele însă *greu* e ceea-ce apasă tare asupra suprafeții pe care stă, ceea-ce trage mult la cântar. *O taftă cu fir de cele grele.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 315/25. *Vântul zvârle'n geamuri grele picuri.* EMINESCU, P. 48. *Voinicii osteneau, Că povară grea duceau.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 309. *Aurul este mai greu decât argintul.* | Adv. *Marfa apasă greu la cântar.* ## **A se lăsà greu pe...** = cu toată greutatea corpului. *Ea se lăsase... greu pe al lui braț.* EMINESCU, P. 212, cfr. ȘEZ. III 100/4, II 122/34.

2°. P. ext. Care e încărcat cu o sarcină, care e greu din pricina conținutului său. *Erà greu* (=gemeà) *pământul de atâtea jivine.* RETEGANUL, P. V 6. | (Despre o turmă) Numeros, mare. *Grea turmă de oi se vede.* ȘEZ. II 4/19. | (Despre o oaste, o tabără) Mare, înarmată cu toate accesoriile, cu artilerie, care, etc. *Au întrat cu oaste mai grea iarăși în țara leșească.* AXINTE URICARIUL, LET. II 149/16, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/28, CALENDARIU (1814) 109, SEVASTOS, N. 94/2, BIBICESCU, P. P. 240. *Ajungând ea la Solomon cu putere grea...* CALENDARIU (1814) 126/8. *S'o rădicat tăbări grele.* MÂNDRESCU, L. P. 119/19. *Călăreți grei* (în opoziție cu ușori): înarmați cu arme mai grele, spre a face mai mult servicii de combatanți decât de cercetași. *Călărimea la Români trebue să fi fost de două feluri: grea și ușoară.* BĂLCESCU, M. V. 613. | (Despre avere) Mare. *Mult bănet și grea avere.* TEODORESCU, P. P. 478b/6. || (Despre o casă = familie) Cu copii mulți, cu multe guri. *Având și casă grea, cu mare cheltuială.* NECULCE, LET. II 238/30, cfr. ANTIM, P. 155. *Casa voastră-i casă grea.* ȘEZ. II 80b/23. || Spec. (Despre femeie s. femeiuște de animale; în vechime complinit une-ori prin „de prunc" s. „în pântece") Împovărată, însărcinată, îngreunată, gravidă, groasă. *Orîcine va găsì fata grea de prunc, poate să o ucigă.* PRAVILA MOLD. 54. *Începând fata a-i părea că-i grea...* DOSOFTEIU, V. S. 4. *Eu sânt în pântece grea.* BIBLIA (1688) 227. *Erà multe* [femei] *și grele, de-și făceà copiii prin grosuri.* N. COSTIN, LET. II 26/30. *Fiind greà de șase luni.* MINEIUL (1776) 180b/1. [Vulpea] *fiind grea..., au fătat căței săi.* ȚICHINDEAL, F. 2. [Femeea] *purcede grea.* MARIAN, NA. 30, cfr. ZANNE, P. II 580. *Fata rămase grea.* ISPIRESCU, L. 63, cfr. 95, ȘEZ. II 81/4. (Transilv.) **Grea-mare** aproape să nască, în ultimele stadii ale graviditățiì (cfr cu borțul la gură). *Când muierea e grea-mare... trimite după moașe.* PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 548, cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 238. (Tot așà în bulgărește: *trudna*). ## **Greul-pământului:** nume de câne (în basme). Cfr. ODOBESCU, III 182.

3°. Fig. Care face impresie că e greu, că atârnă s. apasă. *Mie-e greu capul ca de lut.* COȘBUC, B. 10. *Ochii* (=pleoapele) *i se făcuseră grei.* id. F. 75. *O lene grea* (=apăsătoare) *se lasă din cerul cald.* VLAHUȚĂ, P. 4. | P. ext. (Despre oameni; construcția: greu la cevà) Greoiu. *Cine posteaște, nu iaste greu la rugă.* VARLAAM, C. 69,2. *Oameni dosnici, grei la vorbă, încât și dracu-i ocolește.* RETEGANUL, P. III 28/6. | Spec. (Despre somn) Adânc. *Somnul cel greu.* BIBLIA (1688) 37. *O Doamne, da greu somn am dormit!* ISPIRESCU, L. 119, cfr. ȘEZ. IV 6/13, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 237. || Adv. *Capul greu cădeà pe bancă.* EMINESCU, P. 233. *A dormì greu* = adânc (tot așà la Bulgari, Albanezi și Neogreci, cfr. PAPAHAGI, P. A. nr. 241). | Spec. (În legătură cu verbele „a oftà, suspinà") Din adâncul inimii. *Buhna greu suspinà.* ALECSANDRI, P. I 60. *De odată greu oftà* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 500. ## **A aveà inima grea** = a fi plin de griji, trist. *Vorbește-mi cu blândețe, n'aș vrea să plec de-aice cu inim' așà grea.* I. NEGRUZZI, VI 220. **A aveà mână grea** = care lovește primejdios; care e neîndemânatică (la scris, desemn, etc.) **A aveà cap greu** s. **a fi greu de** (s. la H. IV 160) **cap** = a nu pricepe ușor (cfr. germ. schwer von Begriffen). *Cum văd, ești cam greu de cap.* CREANGĂ, A. 164. *De n'ar aveà cap greu, L-aș învățà tot mereu.* ALEXICI, L. P. 21/16.

4°. Fig. (Despre mâncări) Care îți împovărează stomahul. *Va fi mâncat niscare bucate greale.* PRAVILA MOLD. 68,2. (Adv.) **A cădeà** (s. **mistuì**) **greu** = a produce indispoziții de stomah. *Racii greu se mistuesc.* CONTEMPORANUL, II 911. || (Despre miros) Care produce scârbă, greață: neplăcut, nesuferit, *Acest must... are miros tare greu de pucioasă.* I. IONESCU, C. 203. *Aici este nu știu ce miros greu.* C. NEGRUZZI, I 89. *Un miros greu de ceapă.* ODOBESCU, III 18/12. | P. ext. (Despre aer) Mirosind greu, neaerisit. *Atmosfera grea.* EMINESCU, N. 52, cfr. ȘEZ. II 101b/31. (Adv.) *Miroase greu.* ȘEZ. II 226/34.

5°. (Neobicinuit) Adv. Grav, adânc. *Cornul plin de jale, Sună dulce, sună greu.* EMINESCU, P. 105.

II. (În înțeles mai abstract, în opoziție cu lesne s. ușor).

1°. Care pentru om prezintă o greutate, o dificultate, care se poate face numai cu multă încordare de putere: anevoios, dificil. *Bătrânețele grele.* KONAKI, P. 295. *La început se pare greu, dar te vei deprinde.* C. NEGRUZZI, I 9. *Problema este foarte grea.* MAIORESCU, CR. II 138. *Aceasta este cea mai grea slujbă.* ISPIRESCU, L. 29, cfr. 28. | (Despre boale, dureri, nevoi, ofense, asupriri, sentimente neplăcute, etc.) Pe care le suporți anevoie: grav, chinuitor, primejdios, mare, dureros, strașnic, crâncen, vătămător, etc. *Îl închisără mai la grea închisoare.* NECULCE, LET. II 315/17. *S'au omorît cu grele și cumplite morți.* id. ib. 234/33. *E grea ocara ce ne-o faci.* COȘBUC, F. 13. *Cuvinte... grele* (=aspre și ofensătoare). SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1070. *Eu mă duc*

la grea bătaie. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 316. *Durere* (PANN, E. II 94, ŞEZ. II 222b/20), *căzătură* (DOSOFTEIU, PS. 33), *turbureală* (id. ib. 23), *supărare* (id. ib. 24, 39), *scârbă* (id. ib. 12), *neputinţă* (MINEIUL, 1776, 184), *boală* (ib. 160, ISPIRESCU, L. 311, ZANNE, P. III 522), *urgie* (ALECSANDRI, P. II 465, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312), *beleà* (CREANGĂ, P. 219), *robie* (MÂNDRESCU, L. P. 120/14), *rană* (ZANNE, P. II 685) *grea. Certări* (MINEIUL 1776, 105), *pricini* (PRAVILA 1814, 79), *friguri* (DRĂGHICI, R. 138), *nevoi* (ZANNE, P. III 159) *grele. Dor* (ALECSANDRI, P. I 197; JARNÍK-BÂRSEANU, D. 88, 310), *necaz* (DRĂGHICI, R. 37), *păcat* (ALECSANDRI, P. I 6) *greu.* | (Despre vreme, ploaie, iarnă, etc.) Furtunos, friguros, mare, etc. *Multe şi greale ploi.* DOSOFTEIU, V. S. 110, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 279. *Vânturi greale.* id. ib. 3,2. *Dat-au Dumnezeu o fortună grea.* NECULCE, LET. II 398/29. *Adăpost pe ploaie'n vreme grea.* COŞBUC, F. 76, cfr. ŞEZ. II 66/8. *Iarna va fi mai grea.* ŞEZ. I 126/22, cfr. 152/16. | (Despre timp, împrejurări, situaţii, etc.) Zbuciumat, plin de privaţiuni, critic, etc. *Acele grele şi amari minute.* BĂLCESCU, M. V. 80. *Împrejurări grele, Doamne fereşte!* CREANGĂ, P. 330. *Zile grele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 257. *La grea vreme m'ai pălit!* ŞEZ. II 81/5. *Trei ani grei îţi cătănesc.* HODOŞ, P. P. 218. | (Despre drumuri, locuri, etc.) Anevoie de străbătut, inaccesibil. *Dacia... cu grei munţi întărită.* P. MAIOR, IST. 276. *Cărările vieţii fiind grele şi înguste...* EMINESCU, P. 229. *De grea cale mi-l gătează.* ŞEZ. I 46b/30, cfr. ISPIRESCU, L. 27. *Unde-a fi drumu' mai greu.* ŞEZ. I 166b/19. | (Despre respiraţie) Anevoios. *Respiraţia grea.* DELAVRANCEA, S. 131. | (Despre biruri, datorii, porunci, etc.) Anevoie de suportat s. de împlinit, împovorător, apăsător, mare. *Pre mazili dăjdi grele* [puneà]. NECULCE, LET. II 259/31, cfr. *(grei bani)* 272/23. *La greu bir mi-l aşezară.* ŞEZ. III 212/13, cfr. *(boieresc greu)* IV 17/34. *Am tocmit... cu plată grea.* URICARIUL, XIV 239/26. *O venit o grea poruncă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312. || Adv. Anevoie. *Cu urechile greu auzíră.* COD. VOR. 104/9. *Visurile unei nădejdi care sau niciodată, sau foarte greu poate fi împlinită.* MARCOVICI, D. 12/9. *E rămasă de bărbat, şi-i tânără, şi-i greu.* COŞBUC, F. 73. *Ştiu cum se fac de greu trebile acestea.* CREANGĂ, P. 172, cfr. 193, 199. *Trăesc în lume greu.* ŞEZ. III 19b/13. *Este bolnav... greu.* ZANNE, P. II 501. ⌗ (Foarte adesea) **Greu de...** (urmat de un part.-subst., mai rar de un infinitiv; mai de mult adverb, azi adesea adjectival, acordându-se cu substantivul) = anevoios. *Nu eră greu de a scoate dărâmăturile de pietre.* DRĂGHICI, R. 116. *Versuri grele de înţeles.* ODOBESCU, III 64/4. *Sânt grei bătrânii de pornit, Dar de-i porneşti sânt grei de-oprit.* COŞBUC, B. 22. *Ce-i mai greu de ales decât omul?* CREANGĂ, P. 167. *Încercarea trebue să fie cât mai grea şi de priceput şi de îndeplinit.* ŞEZ. I 98/15. *Locuri... grele de străbătut.* ib. III 103/21. **A-i fi** (s. veni s. cădea s. pică ZANNE, P. V 657) **cuivà greu** (cevà s. de cinevà s. de cevà, ori de a face s. să facă cevà) = a simţi greutatea unei situaţii, a se află într'o situaţie dificilă, a nu-i veni (cuivà) bine, a nu-i tihni, a nu-i prii, a nu-i plăceà; a simţi silă, milă, a i se urî, a se sătură (de cevà), a-l supără pe cinevà (cevà); (rar) a-i fi ruşine. *Mai vârtos le eră greu, că n'aveà apă.* DOSOFTEIU, V. S. 156,2. *Şi-i eră prea cu greu, că eră ţara stricată mai înainte vreme.* NECULCE, LET. II 333/33. *Să ne întrecem din trântă. — Din trântă? Doar de ţi-e greu de viaţă!* CREANGĂ, P. 52, cfr. 211. *Că pe Toma mi-l tăià Pe la furca pieptului... Unde-i greu voinicului.* ALECSANDRI, P. P. 73. *Poate că ţi-au venit greu De când tu mă caţi mereu?* ib. 112b/14. *Nu ţi-i greu să vorbeşti, frate?* ALECSANDRI, T. 462. *Măi Neamţule, nu ţi-i greu, Când vezi sânge pe ciacău?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 315. *Li eră amù şi lor greu de a tot fi cumătri!* SBIERA, P. 188/3. *Ea atunci s'a roşit la obraji, fiind-că-i eră greu de mine.* SLAVICI, ap. TDRG. *Cădzându-i greu acesta cuvânt...* DOSOFTEIU, V. S. 93. *De te-oiu prinde cu oca mică, greu are să-ţi cadă.* CREANGĂ, P. 206. *Doamne fereşte, să nu-ţi cadă greu singur.* id. 201. *Ia, o leacă, îmi cade greu.* ŞEZ. III 159b/2. *Blestemul părinţilor E ca piatra munţilor, Cade greu copiilor.* ZANNE, P. IV 543. (După germ. schwer fallen = a nu puteà ţineà piept cheltuielilor) *Căzând publicului prea greu acordarea unei trupe teatrale pe timp mai îndelungat,... a chiemat... pre doamna Fani Tardini pentru opt reprezentaţiuni.* SBIERA, F. S. 193. (Acordat) *Că-s cătane tinerèle Şi le cad armele grele.* MÂNDRESCU, L. P. 36/6. **A o duce greu** = cu greutate, anevoie. *O duceà el, nu-i vorbă, greu...* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV,2 656.

2° † Care se poartă rău s. e duşmănos faţă de om: neapropiat, neaccesibil. *Măcar că mai înainte erà glumeţ şi vorbitoriu, dară după aceia se făcuse foarte greu.* ŞINCAI, HR. III 121/38. *Se plânse de Nemţi că sânt grei şi scumpi.* BĂLCESCU, M. V. 282. | Rău, aspru. *Ştiutu-te-am că eşti om greu* (la Coresi: iute), *de seaceri de unde nu seameni.* VARLAAM, C. 298. *Oameni răi şi grei.* id. 17,2. | (Cu acelaşi înţeles, despre norod, lupi) *Am găsit vreme să ies dintr'acel norod greu, că sânt nişte oameni foarte necredincioşi.* NECULCE, LET. II 373/20. *Întrà-vor lupi grei întru voi, cei ce nu vor cruţà turma.* COD. VOR. 22/13. *Lupii cei grei ce s'au arătat cu piei de oi.* MINEIUL (1776) 66, cfr. 70. | (Despre mâna care loveşte) *Cu ucigaşe şi greale mâini pornindu-se..., îl apucà de cap.* ib. 1022/2, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 69,2. | Incomod. *Dachii... eră grei împărăţiei Romanilor cu ceale dease ale lor războateri şi prăzi.* P. MAIOR, IST. 1.

B. S. a. 1°. Greutate (II), situaţie grea, necaz, nevoie, povară. (Printr'un genitiv se indică la ce se rapoartă greutatea; adesea în legătură cu „nevoie", „păs", „amar", etc.) *Greul născutului să-l poarte.* MOXA, 347/20. *Pleacă-ţi ureachea... De-mi uşurează greul.* DOSOFTEIU, PS. 46. *Greul datoriei* (id. V. S. 32), *mântuirii* (MINEIUL, 1776, 162), *iernii* (AMIRAS, LET. III 96/36), *vieţii* (ALECSANDRI, P. I 62, I. NEGRUZZI, II 134), *negrii vecînicii* (EMINESCU, P. 277), *anilor* (CONTEMPORANUL, V, II 481), *păcatelor* (ALECSANDRI, P. P. 255b/11). *Cei din urmă aveà greu mare, bătându-se necontenit.* NECULCE, LET. II 357/12. *Moscalii... trăgeà atunce mare greu de sěte.* id. ib. 360/23. *Că-şi răşchirà oaste, şi la greu n'a aveà cu ce să se bată.* id. ib. 351/6. *Să nu încapă la vrun greu despre vezirul.* N. COSTIN, ib. II 127/17. *Au trimis la Poartă pentru greul şi păsul ţării.* MAG. IST. II 349. *Ieşind Mihaiu-vodă din tot greul.* MUSTE, LET. III 44/24. *Au purtat toate nevoiele şi grelele.* ACSINTE URICARUL, ib. 174/34, cfr. II 152/12. *N'au vrut să ni fac[ă] bine la greul nostru* (1705). IORGA, S. D. VI 96. *Scapă-mă din acest greu!* ALECSANDRI, T. 958. *Se alintà... lăsând tot greul pe fata moşneagului.* CREANGĂ, P. 283. *La mare greu m'ai băgat.* SBIERA, P. 87/14. *Când a fi la un greu...* id. ib. 74/35. *Arătându-le greul şi amarul în care trăesc.* ŞEZ. III 238/23. ⌗ **A duce greul (unui lucru)** = a aveà de împlinit s. de suportat partea cea grea a unui lucru. *Cei săraci duc greul.* COŞBUC, B. 226. *Duce tot greul gospodăriei.* ib. I 265/20. **A scoate (pe cinevà) de la greu** = dintr'o situaţie precară. [Celui ce] *îi stă în putere a scoate pe om de la greu,* [i se zice:] *unde a pus el mâna, a pus şi Dumnezeu mila.* ŞEZ. II 75/3, cfr. SBIERA, P. 77/2. **Ţi-e mai mare greul să...** = te apucă jalea. *Ţi-i mai mare greul să stai şi să te uiţi la aceste risipituri pline de spini.* MARIAN, T. 153, cfr. id. O. II 40. | † **Mare greu** (+ subst.) = cantitate mare de... *Au dus multă somă şi mare greu lemn din Moldova la Tighine.* NECULCE, LET. II 314/27. | (Loc. adv.) **Cu (mare, † mult) greu** = greu, cu multă greutate s. dificultate, anevoios. *Cu mare greu au scăpat, de au ieşit din mânele lor.* NECULCE, LET. II 263/10. *Este cu greu, zici, a-ţi schimbà năravu-*

rile. MARCOVICI, D. $10/_{18}$. *Cu greu este să se procopsească.* DRĂGHICI, R. 13. *Calu-i... cu greu în sânge 'noată.* ALECSANDRI, P. I 268. *Din sfera mea veniiu cu greu, Ca să-ți urmez chemarea.* EMINESCU, P. 264. *Cu mare greu găsește drumul.* CREANGĂ, P. 47. *Că mie nu-mi pare rău... Numai o țâr' cam cu greu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 158. *Cu mult greu am scris și aciastă carte.* DOSOFTEIU, V. S. 6. (Construit cu de + part.) *Locuri pustii și cu greu de străbătut.* CREANGĂ, P. 237. A cădeà (s. yenì) cuivà cevà cu greu = a-i cădeà s. venì greu (cfr. II 1°). *Nu-i trebue să-i trimită din țară nici bani nici alta nimică, ca să nu cadă cu greu pământenilor.* NECULCE, ap. TDRG. *Această slujbă nu va cădè cu greu țărei.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $252/_{26}$, cfr. URICARIUL, I $196/_{17}$, BARAC, T. 11. *Îi venì foarte cu greu.* GORJAN, H. I $6/_{33}$, cfr. PANN, E. IV 138. *Cu greu îmi vine să mă despart!* DOINE, $7/_{19}$, cfr. ŞEZ. I $141^{b}/_{31}$. **Din** († îu, de) **greu** (în legătură cu a oftà, a răsuflà, a muncì, a câștigà, a adunà, a aveà bani; a dormì, a adormì, etc.) = greu (I 3°), mult, tare, adânc. *Oftând din greu, suspină.* EMINESCU, P. 262. *Baba oftă din greu.* CREANGĂ, P. 74, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 371, ŞEZ. I $43/_{21}$. *Răsuflând din greu.* EMINESCU, N. 56. *Da din greu mai adormisem!* CREANGĂ, P. 278. *Câștigà bani în greu.* DIONISIE, C. 222. *Dacă au început a murì în greu, s'au lăsat de țeremonii.* id. 183. *Adurmiră de greu.* MOXA, $353/_{41}$. *Foarte de greu strigà.* VARLAAM, C. 302. *Au suspinat de greu.* M. COSTIN, LET. I $300/_{38}$. *De greu tulburându-să.* CANTEMIR, HR. $96/_{1}$.

2°. (Despre armată) Mulțimea cea mare, grosul. *Merge la orașul Gherghița unde găsì greul ordiei tătărești.* BĂLCESCU, M. V. 230.

[Plur. (ad A) *grei*, († *grăi* COD. VOR. $66/_{6}$), *grele*, (ad B) *grele*, rar *greuri* (JIPESCU, O. 118). | Diminutive: **greuț**, **-ă** adj. (S. NĂDEJDE, ap. TDRG.), **greușór**, **-oáră** adj., **greulèț** adv. (PANN, H. 10); (pronunț. *gre-u-*).]

— Din lat. pop. grĕvis, -e, idem (din *gravis* + *levis*). Cfr. dubletul grav.

GREUIÁ vb. I^{a} v. **îngreuià**.
GREUÍME †, **GREUÍNȚĂ** † s. f. v. **greutate**.
GREULÈȚ adv. v. **greu**.
GREULÚȘ s. m. (Entom.) v. **greier**.
GREUMÂNT s. a., **GREUNÁTATE** s. f. v. **greutate**.

GREUNÁTIC, -Ă adj. *Corpulent.* — (Bihor) Corpulent și greoiu. *Un bătrân înalt, pieptos, greunatic.* SLAVICI, N. 15.

— Derivat din (în)greună, prin suf. *-atic*.

GREURÚȘ s. m. (Entom.) v. **greier**.
GREUȘÓR, -OÁRĂ, GREÚȚ, -Ă adj. v. **greu**.

GREUTÁTE s. f. I. 1°-2°. *Poids.* 3°. *Fardeau, charge.* 4°. *Importance.* 5°. *Indisposition.* II. 1°. *Difficulté.* 2°. *Embarras.* 3°. *Rigueur.* 4°. *Gros* (d'une armée).

I. 1°. În înțeles fizic, *greutatea* e *apăsarea în jos a unui corp* (PONI, F. 16), adecă rezultanta gravitațiunii asupra tuturor moleculelor unui corp, gravitate; în limba de toate zilele, *greutatea* e noțiunea opusă ușurimii. În practică, unitatea de măsură prin care se exprimă *greutatea* e gramul. *Greutate specifică* v. densitate; *greutate monetară* = greutatea reală a unei monete, spre deosebire de conținutul ei în metal nobil (ENCICL. R.); *greutate volumetrică* = greutatea unui volum hotărît (SANDU, S. 32); *greutatea brută* și *netă* v. c., cfr. darà. *Greutate mare*, cfr. tarhat. *La cumpănă... mintea ca o greutate Apăsând, pe rău în bine a preface abià poate.* KONAKI, P. 283. *Carnea,... de multă greutate și căldură să moaie.* DRĂGHICI, R. 70. *Bolta cerului se sparge subt a apei greutate.* C. NEGRUZZI, II 5. *Ca greutate încape într'un car, da ca mahală* (= volum) *nu.* CONV. LIT. XLIV$_{II}$ 132, cfr. ŞEZ. III $70/_{4}$.

2°. Concretizat. (La plur.) Bucăți de metal, de formă și mărime bine determinate, care servesc spre a arătà cât trage la cântar s. la cumpănă un obiect, pond. | Bucăți de fier (în formă de mici drugi, cu două globuri la capete) care servesc spre a întări mușchii celui ce face exerciții gimnastice cu ele, ridicându-le, haltere. | Spec. *Greutatea fântânii* = butucul de lemn s. piatra prinsă de capătul cumpenii, spre a ținea echilibrul găleții; (Munt.) coinace. DAMÉ, T. 179.

3°. P. ext. Sarcină, povară. *Au zburat... cu aceà grozăvie de greutate pe spatele sale.* SBIERA, P. $87/_{23}$. | Spec. Sarcina femeilor grele. *Își poartă greutatea cu ușurință.* | (Jur.) Sarcina, datoria de a suportà cheltuielile, etc. *Spesele... ce s'ar face sânt în greutatea deponentului.* HAMANGIU, C. C. 406. | *Om cu greutate* = cu casă grea. PAMFILE, C.

4°. Fig. Influență, trecere. *Boierii care avusèse greutate la Nicolai-vodă.* NECULCE, LET. II 33. *Deputați... care nu aveau nici o greutate.* MAIORESCU, D. II 7. *Vorbă cu greutate.* PAMFILE, C. || Valoare, însemnătate, putere documentară. *Să cântărim... greutatea argumentelor.* MAIORESCU, CR. II 262.

5°. Indispoziție cauzată de o mâncare care „ți-a căzut greu". *Și pânea face greutate stomahului.* CANTEMIR, IST. 37, cfr. BIANU, D. S. | Opresiune sufletească. *Simțiiu că mi se luă o greutate de pe inimă.* C. NEGRUZZI, I 10, cfr. 54. | *Greutate în somn* = cauchemar. PONTBRIANT. | *Greutate de a răsuflà* = opresiune. BIANU, D. S.

II. 1°. (În opoziție cu ușurință) Dificultate, anevoință; p. ext. trudă, osteneală. *Lucrurile... ieu greutate întru a fi dobândite.* KONAKI, P. 303. *Acest caic... întâmpinà mare greutate a să alătură de corabie.* DRĂGHICI, R. 11. *N'a avut multă greutate a câștigà inima ei.* C. NEGRUZZI, I 21. *Este un mijloc de a scăpà de această greutate.* EMINESCU, N. 53. *Când ai ști cu ce greutate se capătă!* CREANGĂ, P. 211. *În calea aceasta întâlnì niște greutăți și mai mari.* ISPIRESCU, L. 57. ‡ Loc. adv. **Cu (mare) greutate** = greu, anevoie de tot, cu mare greu. *Au obosit până ce cu mare greutate au găsit o fântână.* DRĂGHICI, R. 40. *Cu mare greutate a putut să ajungă până la sfânta Duminecă.* CREANGĂ, P. 92.

2°. Povară (fig.), lucru (stare, situație, etc.) greu de suportat, nevoie, greu (B). *La dînsul să curăm* (= alergăm) *întru greutățile noastre.* VARLAAM, C. 228,$_{2}$. *La a mea greutate Dumnedzău m'ascultă.* DOSOFTEIU, PS. 23, cfr. 18, 29, 30, 35, 39, 45. *Au început... a arătà greutățile și cheltuelile Porții.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $252/_{6}$. *Greutatea cheltuelilor* (URICARIUL, I $214/_{28}$), *suspinelor* (C. NEGRUZZI, I 52), *acestui amor* (EMINESCU, N. 71), *jugului* (ZANNE, P. V 370). *Nemărginita greutate ce videm pentru că nu avem nici cui vinde moșiile noastre.* URICARIUL, IV $191/_{27}$. *Pătimește cine știe ce greutăți.* ŞEZ. I $37/_{5}$. || Spec. † Dări, angarale, asupriri. *Să aibă a plătì dajdea și toate greutățile.* PRAVILA MOLD. 3,$_{2}$. *Și pe breslași greutate* [scoteà]. NECULCE, LET. II $259/_{31}$. *Care greutate și nevoie nu pociu arătà câtă au făcut pe bieții săraci.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $202/_{24}$. || † *Greutate asupra cuivà* = plânsoare împotriva cuivà. LB.

3°. (Despre iarnă) Asprime. *De greutatea iernei mulți Leși au pierit.* MUSTE, LET. III $27/_{30}$. *Prevestește greutatea iernii.* ŞEZ. I $152/_{15}$. || Timp furtunos. *Când veți vedeà o greutate (nori cu furtună)...* ŞEZ. II $141/_{4}$.

4°. (Despre oaste) Mulțime, gros. *Văzând ei atâta greutate de oști ce le vin asupră.* MAG. IST. IV $159/_{2}$. *Ieșind cu greutatea oștilor.* DIONISIE, C. 170.

[Pronunț. *gre-u-*. | Și: **greotáte** s. f. GCR. I $101/_{30}$. | Cu alte sufixe: **greíme** (**grăíme**, † **greuíme**) s. f. = greutate, povară; vreme grea; mulțimea, forța, grosul (unei oștiri). *Îș[i] îngreuià trupul cu*

greimia herului. DOSOFTEIU, V. S. 216, cfr. *(gândurilor)* 46$_{22}$; cfr. 46, 59. *Scăzînd greimea lor în cumpenele lumei.* DIONISIE, C. 46. *Nici o greime a păcatului.* ANTIM, P. 35. *Geme-tle multul greimei Luntrea.* COŞBUC, Æ. 115/$_{33}$. *Când vine o greime mare* (= vreme furtunoasă) *şi are să bată zloata.* ŞEZ. III 49/$_{25}$. *Şi au pornit Împăratul greimea oştii lui în gios.* NECULCE, LET. II 336/$_{36}$, cfr. 345/$_{11}$. *Oştile turceşti şi greimea* MAG. IST. II 209/$_{20}$. *În ţări unde stătură grăimile tătare.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Nici greuimea sarcinii... ne va spăriia.* CANTEMIR, HR. 298. *Mărimea şi greuimea a atâta împă[ră]-ţiie.* id. ib. 233, † greuinţă s. f. = greutate. *Ne cutremurăm de mare şi de nepurtat greuinţa carea asupra-ne vine.* CANTEMIR, HR. 297/$_{111}$. (Ban., Transilv. de vest, Bihor) **greumânt (greomânt)** s. a. = chin, muncă (POPOVICI, R. D. 119), greutate (II), greu (B). *Numai D-zeu ştie... ce greumânt îi apăsă sufletul.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG., (+ *îngreunà*, Transilv.) **greunătáte** s. f. = greutate. JAHRESBER. VIII 82; cfr. greaţă.]

— Din lat. pop. **grevitas, -atem* (în loc de *gravitas*), idem. Cfr. dubletul gravitate.

GREUTÍŞ s. a. v. **grohot**^{3}.

GREVÁ vb. I^{a}. *Grever.*— (Franţuzism) A împovărà (o proprietate) cu ipoteci. *Talentul... Grevat ţi-l vezi deodată c'o primă ipotecă.* MIREA, C. I 106.

— *N.* din fran.

GRÉVĂ s. f. *Grève.* — Încetarea lucrului din partea unor lucrători s. funcţionari coalizaţi, pentru a obţineà condiţii mai bune. *A fi, a se pune în grevă.*

— *N.* din fran. (< *Place de Grève* din Paris unde, în trecut, se adunau lucrătorii neocupaţi).

GRIBÍŢĂ s. f. (Într'o satiră pop. din Ardeal) *Şi e vina din sucală, De se face pânza rară, Şi e vina şi din spată, De s'a făcut pânza spartă, Dar e vina şi din iţe, De e pânza tot gribiţe.* ŞEZ. VIII 187.

— Cfr. bulg. *grib* şi *griba* „năvod, mreajă de prins peşti".

GRICĂÍ vb. IV^{a}. A mişunà, a fol (?). *Puii* [de drac] *'n puţ gricăià Ca frunza şi ca iarba.* MATEESCU, B. 131.

GRÍER, GRIERÁŞ, GRÍERE, GRIERÉL, GRIERÚŞ s. m. (Entom.) } v. greier.

GRIF s. m. v. **gref.**

GRÍFCĂ s. f. v. **gripcă.**

GRÍJĂ s. f. I. 1°. *Souci.* 2°. *Attention.* 3°. *Soin.* II. *Service* (pour un mort).

I. Absol. s. urmat de să s. de inf., de prep. de s. despre, ori de un genitiv obiectiv. Construcţii: am(de), îmi e(în), sânt în, dau de, intru la s. în, scap de, port(de), duc *grijă.*

1°. Sentiment de nelinişte, de neastâmpăr sufletesc, însoţit de temere pricinuită de o presimţire rea, păs, îngrijorare. *Neavând nici o grije.* BIBLIA (1688) pr. 3/$_{33}$. *Nu-i iaste grijă de moarte.* MINEIUL (1776) 186 $^{2}/_{2}$, cfr. VARLAAM, C. 228,$_{2}$. *El ştie că... vei să-l mazileşti... şi este în grijă. Deci de vei... să faci surgun pre feciorul Raduluivodă... îi va ieşì grija.* NECULCE, LET. II 205/$_{12}$. *Întrară în grije să nu-şi isprăvească [Mihaiu-vodă] deregătoria Ardealului de la împărăţia Neamţului.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Nepurtând grije de vicleşug despre Grit...* id. ib. *Şezând subt corturi, de grija omorului.* MUSTE, LET. III 19/$_{37}$. *Fugiţi dar, griji neodihnitoare!* MARCOVICI, D. 2. *Toţi alergară pe acasă... cu grija în suflet.* C. NEGRUZZI, I 78. *N'aibi nici o grijă! îmi răspunse.* id. ib. 39. *Plăcut e ceasul de griji ne'ntunecat!* ALECSANDRI, P. I 132. *Aveà grijă să n'o audă.* CREANGĂ, P. 97. *Dar mă tem nu cumvà să... — De asta ţi-i acuma în grijă, stăpâne?* id. ib. 161. *Despre asta, n'ai grijă!* id. ib. 79, cfr. ŞEZ. I 102/$_{8}$. *Fata intră la grijă că are să fie biruită.* ISPIRESCU, L. 45. *Nu ştie ce se face de grijă.* ŞEZ. III 91/$_{14}$. *Amar grija-l rodeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 489. *Omul cu ibomnice... multe grije duce.* JAHRESBER. VIII 284. *Am scăpat de-o grijă!* || P. ext. Obiectul grijii cuivà. *Drăguţul şi grija mea toată.* COŞBUC, Æ. 27/$_{22}$. *Iaca şi codrul Grumăzeştilor, grija negustorilor, şi spaima ciocoilor!* CREANGĂ, P. 119. ‡ † **Cu (mare) grijă** = (loc adv.) foarte îngrijorat; (loc adj.) îngrijitor, care inspiră grijă. *Ranele..., unele sânt de moarte... altele... nu sânt de moarte, ce să vindecă...; acestea încă sânt.... cu grijă, pentru... poftele ceale reale* (= îngrijitoare, din cauza poftelor ce le aţâţă). PRAV. 493. *Au stătut în Roman cu mare grijă de Tatari.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Mergând cu mare grije şi sfială la Domnul.* DIONISIE, C. 165. **Fără grijă** = (loc adv.) fără nici un gând neliniştitor, fără teamă. *Fără prepus sau grijă de primejdia menită.* KONAKI, P. 262. *Se porneşte Fără grijă de păcat.* ALECSANDRI, P. I 13. *Petreceà* (DIONISIE, C. 166), *treceau* (DRĂGHICI, R. 65), *dormi* (CREANGĂ, P. 132) *fără grijă.*

2°. Atenţiune încordată, pază (ca să nu se întâmple cevà rău). **A aveà (de) grijă** = (mai ales prin Transilv.) a băgà de seamă, a luà seama, a griji (II 1°). *Acum să ai grije, că maică-ta mearge la o nuntă!* BARAC, T. 9. *Aibi grijă să nu mă'nneci!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 139, cfr. 360, *(grije)* RETEGANUL, P. II 31/$_{30}$. *Ai de grije, bagă de seamă ce faci!* RETEGANUL, P. I 1/$_{19}$, cfr. 4/$_{1}$, *(de grije)* II 54/$_{3}$, DOINE, 90/$_{1}$. *Îţi vom aveà noi grijă de coşarcă.* RETEGANUL, P. III 86/$_{10}$. **A da (s. lăsà) în grija (cuivà)** s. de (s. în) **grijă (să...)** = a recomandà atenţiunii, îngrijirii cuivà, a da s. a lăsà cuivà în seamă. *Se culcă..., dându-le de grije ca nu cumvà să adoarmă.* CREANGĂ, P. 7. *Tata mi-a dat în grijă... ca să mă feresc de om roş.* id. ib. 202. *Îl lasă în grija morţii.* ŞEZ. III 237/$_{19}$. ‡ (Loc adv.) **Cu (mare) grijă** = cu mare băgare de seamă. *Cei ce cu grijă pre cei patru evanghelisti vor citì...* EVANGHELIE (1693), ap. GCR. I 308. *Este un lucru prea cu grijă mare a ispitì.* NECULCE, LET. II 355/$_{34}$. *Păşeşte cu grijă!*

3°. Preocupare că să nu se întâmple cuivà cevà rău. *Grija noastră n'aib'o nime!* EMINESCU, P. 85. || P. ext. Supraveghere asupra cuivà s. a cevà, interes viu (cu gând de ocrotire) pentru binele cuivà, străduinţă (şi pregătiri din vreme) ca cevà să se facă bine s. ca cinevà să aibă toate cele necesare, îngrijire, purtare-de-grijă, solicitudine. *Când să va tâmplà ori bărbat ori fămeae... neavând grijă cumu se cade de pruncul lor...* PRAV. 370. *Aveà grijea milosteniii.* DOSOFTEIU, V. S. 132,$_{2}$. *Le purtà de grije în toate dzîle.* id. ib. 73, cfr. NECULCE, LET. II 261/$_{35}$, *(de grijă)* DRĂGHICI, R. 140, ŞEZ. II 50/$_{1}$. *Purtà grijă ce erà treabă.* NECULCE, LET. II 220/$_{15}$. *Să poarte grija de suflet.* MINEIUL (1776) 80 $^{2}/_{2}$, cfr. DRĂGHICI, R. 27, 40. *A lui grijă pentru toate o veşteşte Ziditoriul.* KONAKI, P. 267. *Unchiu-său... a avut grigea creşterii lui.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/$_{9}$. *Despre grija* (= îngrijirea) *teascului.* ECONOMIA, 165. *Cine-ţi poartă de grije* (= te îngrijeşte) *acolo, cine-ţi face prânzul?* GHICA, S. 249. *Vara d-tale vă roagă... să purtaţi de grijă* (= să vă îngrijiţi, să-i pregătiţi din vreme) *pentru cai.* ALECSANDRI, T. 1315. *N'au avut grijă* (= n'au îngrijit) *a-şi aduce aşternut.* ODOBESCU, III 18/$_{18}$. *Las'arhimandritului Toată grija schitului, Lasă grija sfinţilor În seama părinţilor, Clopotele să le tragă...* EMINESCU, P. 162. *A avut de grije* (= s'a îngrijit) *şi pentru aceasta.* ISPIRESCU, L. 107/$_{10}$.

II. (Mold., mai ales la plur.) Pomeniri făcute în deosebite răstimpuri pentru cei morţi. MARIAN, Î. 370. *Să fie îndatoraţi a răspunde şi banii câţi vor*

cuprinde... toate grijile mele până la trei ani. URICARIUL, XI 329/13. *Zece lei grija de trei zile.* ib. XVII 56/28. *Îndată după înmormântare, părintele Gavril vine și propune cum să se facă grijele și rugăciunile.* I. NEGRUZZI, I 18.

[Plur. *griji*, (rar) *grije*. | Și: grîje s. f. | Negativul: (învechit și pop.) **negrijă** (negrije) s. f. *Cu negrija leneei.* CORESI, E. 17/1. *Vedem neamul omenesc... la mare negriji aflându-se.* BIBLIA (1688) PR.3/21. *Pentru negrijea lor, au fost trecut Gotthii în Misia...* CANTEMIR, HR. 207/20, cfr. 316/25. *Întunerecul negrijii.* MINEIUL (1776) 151²/2. *Întărind... toată negrija.* URICARIUL, I 82/3. *Răutățile stupilor purced din negrijă* (= lipsă de îngrijire). ECONOMIA, 198. *Petrecusem două luni de odihnă și de negrijă* (= lipsă de griji). C. NEGRUZZI, I 320. *Din negrijă* (= din nebăgare de seamă) *am băgat și pielea ta în foc.* RETEGANUL, P. II 47/8.]

— Din bulg. **griža**, idem (în celelalte limbi slave cu alt înțeles, cfr. BERNEKER, SL. WB. 359).

GRIJĂLÍU, -ÍE adj. v. grijuliu.

GRIJÁNIE s. f. *Eucharistie.* — (Bis.) Împărtășanie, cuminecătură. *Cum sântem împărtășiți și ce se face cu sufletele noastre, dacă el n'a avut dar și grijania lui n'a fost grijanie?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Din pâne se face sf. grijanie.* ȘEZ. V 137/12. *Venì cu grijania.* PĂSCULESCU, L. P. 254.

— Derivat din **griji**, prin suf. *-anie* (cfr. bulg. *grìženje* „grijă“).

GRÍJE s. f. v. grijă.

GRIJÍ vb. IV[a]. I. *Se soucier.* II. 1-2°. *Prendre garde.* 3°. *Mettre de côté.* 4°. *Se donner de la peine.* 5°. *Se chercher un nid* (de la poule). III. 1°. *Avoir soin* (de). 2°. *Soigner.* 3°. *Préparer.* 4°. *Communier.* III. *Faire les services pour les morts.*

I. (Învechit) A fi îngrijorat, a-i fi cuivà grijă, a se teme (că se poate întâmplà un rău), a-i păsà cuivà de cevà, a se îngrijì. † Trans. *Frica care am grejită, venitu-mi-au* (= de ce mi-a fost frică, n'am scăpat). BIBLIA (1688) 364[b]. *Nu grijì* (= n'aveà grijă de *(aceaia!* ALEXANDRIA, 136. || Intrans. (construit cu de) *De aceastea să grijimŭ și dzua și noaptea!* VARLAAM, C. II 4,2. *Negrijind de înfricoșările celor fără de Dumnezeu.* MINEIUL (1776) 190 1/2. *Toți dormiți în pace, De nimic grijiți, La nimic gândiți!* TEODORESCU, P. P. 492[b]. || Refl. (absol. și construit cu de) *De îmbrăcăminte ce vă grijiți?* VARLAAM, C. 225, cfr. 300. *Noaptea mă grijéscŭ cu inima mea și sughiță sufletul mieu.* id. ib. 279. *Ce te grijești* (= ce-ți pasă) *de țara mea?* ALEXANDRIA, 28. *De nimica să nu vă grijiți!* MARCOVICI, D. 1. *Orbul de noapte nu se grijește și udul de ploaie nu se teme.* ZANNE, P. II 653.

II. (Transilv.) 1°. Intrans. și refl. (mai ales la imperativ) A băgà de seamă, a luà seama. *Stăpâne, stăpâne, griji ce faci, că...* AGÂRBICEANU, D. Ț. 115, cfr. RETEGANUL, P. IV 11/15, DOINE, 66, BIBICESCU, P. P. 66. *Te grijește dar, să nu ajungi și tu pe aici!* RETEGANUL, P. II 62/13. *Părinții... dimpreună cu moașa grijescŭ ca să vadă ce vor visă.* MARIAN, NA. 154. | Trans. A băgà în seamă, a ascultà de... *Ei nu grijiră poruncile mele.* MS. (a. 1691), GCR. I 289.

2°. A păzì. Intrans. *Grijește de sac până e plin!* ZANNE, P. III 341. *Grijește de haine, că-s nouă!* (Brașov). | Trans. *Că io grijesc ulița, Ca cătana porunca.* MÂNDRESCU, L. P. 98/13. *El își grijeà pieptarul, ca ochii.* RETEGANUL, P. V 62/12.

3°. Trans. (Despre mâncări) A le pune bine, a le păstrà pentru a doua zi. *Grijește mâncarea asta pe mâne!* (Sibiiu).

4°. A-și da silința, a se strădui. *Să ne grijim să-l aducem întru săvârșire.* ȚICHINDEAL, F. 134.

5°. Refl. Găina când își caută cuibul să se ouă, se zice că *se grijește.* H. XVIII 19.

III. A aveà grija cuivà, a purtà de grijă de cevà. (În limba literară înlocuit aproape totdeauna prin îngriji).

1°. A privegheà asupra cuivà ocrotindu-l, a fi preocupat de binele cuivà înzestrându-l cu toate cele trebuincioase, a țineà cevà subt necurmată supraveghere s. pază. Trans. *Grijiià străinii și nemeriții.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *A ce nu o grijià să o tămăduiască?* id. ib. 125,2, cfr. 58,2, 72,2, PS. 30, 36. *Au lăsat pe Isaia și pre Buhtea pârcălabi, ca să le grijească* [cetățile]. URECHE, LET. I 119/15. *Pre fete sărace le grijià, le înzestrà.* NECULCE, LET. II 399/25. *Până când fierbe muștul cu mare sârguință trebue grijit, ca putearea mustului să nu facă pagubă în buți.* ECONOMIA, 164. *Inima la tin' rămâne... Grijește-mi-o, mândră, bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 338. *Maică, maică, draga mea, Grijește pe mândra mea Cu vin roșu strecurat.* DOINE, 45/24. (Ironic) *Cu minte mi-ai mai fost, dar' te-oiu grijì eu!* SBIERA, P. 276/21. || Intrans. (construit cu de s. pentru, cu să s. cu inf.) *Grijești de dînsul.* DOSOFTEIU, PS. 28. *De toate grijaște Dumnezeu.* MAG. IST. II 131/12. *Priatenii... să grijească cu vorbe domoale a-l împăcà.* CALENDARIU (1844) 59, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/9. *Grijeà cu zel pentru binele orașului.* SBIERA, F. S. 274, cfr. P. 1/11. *Grijì-voiu și eu de tine.* RETEGANUL, P. III 35/18, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 181. || Refl. (construit cu de) *Deaca ne grijim noi de ale trupurilor noastre...* CORESI, E. III/31. *De mântuirea noastră să ne grijim.* MINEIUL (1776) 164 1/2. *Grijește-te!* = cruță-ți sănătatea. POLIZU.

2°. Trans. A da toate îngrijirile necesare, a rândul, a curățì. *Feciori de boieri grijiți bine.* NECULCE, LET. II 334/26. [Peștera] *eră grijită binișor.* MINEIUL (1776) 137. *Iepele..., când le grijeà, grijite erau.* CREANGĂ, P. 107. *Fata... fântâna... o grijește bine.* id. ib. 287. *Grijește-mă și curăță-mă de omizi!* id. ib. 287. *Luând cățălușa, o spălà și o grijì foarte bine.* id. ib. 286, cfr. *(băiatul)* 75, *(armele)* 194, *(caii și căruțile)* SBIERA, P. 5/38, *(bourul)* id. ib. 81/16. || Spec. Trans. și intrans. A pune în rânduială o casă, a o curățì direticând-o. *Să grijească casa cum știu ele.* RETEGANUL, P. V 61/16, cfr. ȘEZ. I 191/29, II 26/32, TEODORESCU, P. P. 147[b]. *Să n'o lași nemăturată și negrijită!* ȘEZ. I 127/13. *Grijește prin casă.* | (Mold.) A curățì materiile din care se gătește cevà. *După ce...vei grijì bine* [căpățâna de oaie] *cu apă îndesată, să-i scoți creierii.* MS. (a. 1749), ap. GCR. II 44. *Lama... după ce-au grijit-o cum se cade, tăind-o în patru părți, două le-au pus să se frigă.* DRĂGHICI, R. 270, cfr. 66. *Trei purcei, grijiți gata.* CREANGĂ, A. 107.

3°. Trans., refl. și intrans. A face toate pregătirile necesare pentru cevà, a procurà din vreme cele necesare, a (se) aprovizionà s. prevedeà cu cevà. *Să grijiià de puținea gustare.* DOSOFTEIU, V. S. 110,2. *Alegeà pre un voinic și-l grijiià de jărtvă.* id. ib. 137,2. *Vine călare cel Grec, grijit bine de războiu.* id. ib. 88,2. *Grijirĕ de mâncat.* BIBLIA (1688) 159. *Au grijit cetatea cu oaste și cu bucate.* NECULCE, LET. II 240/14, cfr. 269/38. *Grijiți armele voastre!* C. NEGRUZZI, II 23. *L-au grijit de toate câte-i trebuià.* SBIERA, P. 152/15, cfr. 66/24, 164/5. *S'au grijit și de unele și de altele.* id. ib. 132/17. *M'am grijit cu feliu de feliu de bucate.* id. ib. 164/5, cfr. 256/8. *Mulți oameni se grijeau să fugă.* id. F. S. 96. | (Despre suflet) A face toate pregătirile pentru odihna veșnică. *Să fiu îngăduit macar trei zile, în care să-mi grijesc sufletul.* CREANGĂ, P. 316, cfr. *(de suflet)* ALECSANDRI, P. P. 78[b]/24.

4°. Trans. (Bis.) A împărtăși cu sfânta Cuminecătură. *Au chiemat pre preotul să-l grijască.* BARAC, T. 71. *Nu s'a grijit la Paște și la Crăciun? Cine ca dînsa a mai atins sfântul potir cu toată zme-*

renia? DELAVRANCEA, S. 30. *N'ai... Nici popă ca s'o grijești.* TEODORESCU, P. P. 323/8. (+ *să mă împac*) *Ad'un popă... Păcatul să-mi spovedesc, Cu Domnul să mă grijesc.* ib. 581. Cfr. grijanie.

III. † Trans. (Despre morți) A face slujbele de îngropăciune s. „grijile" (II). *Și la moartea lui, din cea bogăție multă ce avusése, n'aveà cu ce-l grijì; au vândut un sat... de l-au grijit.* NECULCE, LET. II 246/10. *Să o grijască după moartea ei.* URICARIUL, XVI 50/2.

[Imper. *grijèște!* și (Transilv.) *grijì!* la plur. (Ban., în rimă): *De poteră nu grigiați!* RETEGANUL, TR. 39/34. | Și: (cu disimilare, cfr. *citì* > *cetì*) † **grejì** vb. IV^{a}. || Abstracte: **grijíre** s. f., **grijít** s. a. *Ne-ai grijit noao toată grijirea aceasta.* BIBLIA (1688) 267. *Au trebuință de grijire.* URICARIUL, I 198/9. *Despre grijitul vinului.* ECONOMIA, 162, **grijitúră** s. f. (Transilv.) = grijirea odăilor. Cfr. LB., † **grijínță** s. f. *Darul lui Dumnedzău va acoperì pre voi cu darul grijinței.* DOSOFTEIU, V. S. 158,2, cfr. 156. | Adjectiv verbal: **grijitór, -oáre.** *Grijitoriul Dumnedzău.* DOSOFTEIU, V. S. 144. *Maică* (BARAC, A. 32), *muiere* (RETEGANUL, TR. 136/5) *grijitoare.* || Forme negative (învechite): **negrijì** vb. IV^{a} (încercare neizbutită de a românizà neologismul *neglijà*). *Nu negrijì mai mult pe vecina sa.* I. NEGRUZZI, III 24. *O fată care își negrijește corpul.* MARIAN, O. II 39. *Se negrijește... graiul românesc.* SBIERA, F. S. 146, **negrijíre** s. f. *Negrijirea cuvintelor* (HASDEU, I. C. 91), *formei* (MAIORESCU, CR. I 205), **negrijít, -ă** adj. = lăsat fără supraveghere, fără pază, fără garnizoană; nepregătit (de luptă); neîmpărtășit cu sfintele taine; neglijat la îmbrăcăminte (LB.). *Va lăsà* [pe bolnav] *negrijit.* PRAVILA MOLD. 49,2. *Iaste foarte negrijită* [militărește] *cetatea.* DOSOFTEIU, V. S. 194. *Au venit Împăratul fără de oaste, negrijit.* NECULCE, LET. II 347/22. *Să moară așà, negrijită.* N. REV. R. 42. *Rău-i... de cel ce moare negrijit.* ȘEZ. III 115/21, cfr. TEODORESCU, P. P. 530, **negrijitór, -toáre** adj. = neglijent. *Ajunse a fi cel mai... negrijitor subprefect.* C. NEGRUZZI, I 111, cfr. LB.]

— Din bulg. griža se, idem. Cfr. îngriji.

GRIJILÍU, -ÍE adj. v. grijuliv.
GRIJÍNȚĂ † s. f. v. grijì.
GRIJLÍV, -Ă †, **GRÍJNIC, -Ă,** **GRIJULÍU, -ÍE** adj. } v. grijuliv.

GRIJULÍV, -Ă adj. *Soucieux.* — (Învechit și pop. în Mold. și Bucov.) Cu grijă, îngrijitor de gospodăria, trebile și lucrurile sale (CREANGĂ, GL.); plin de griji (PAMFILE, J. II). *Om gânditoriu și grijiviu.* DOSOFTEIU, V. S. 1,2, cfr. 47. *Lupul, între toate jiganiile pururea mai socotit și mai grijiv în chitealele sale.* CANTEMIR, IST. 119. *Chibzuit la războiu, grijuliv foarte.* DIONISIE, C. 219. *Vreun om milos și darnic, grijăliv și voinic.* KONAKI, P. 300. *În Englitera... gospodarii sânt foarte grijălivi.* I. IONESCU, C. 171, cfr. 184. *Eră harnic, grijuliv și chiabur.* CREANGĂ, P. 37, cfr. A. 105. *Nevastă sirguincioasă și grijilie.* MARIAN, O. II 159, cfr. NA. 138. *Grijulia și duioasa maică.* SBIERA, F. S. 97, cfr. 323, P. 293/35. (Subst.) *Grijlivul pururea treaz și desteptat iaste.* CANTEMIR, IST. 72. [Și: † **grijliv, -ă, grijălív, -ă, grijilíu, -íe, grijulíu, -íe** adj., (negativul:) **negrijulív, -ă** adj. *Negrijulivi și zăbavnici la războiu.* DIONISIE, C. 180. | Cu alt sufix: (cfr. bulg. *grižnji*) **grijnic, -ă** adj. *La cei grijnici să atâțe pofta.* BIBLIA (1688) 3/pr.19. *Grijnica mamă pregătèà rufele băieților.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG., (negativul:) † **negrijnic, -ă** adj. LB. *Episcopul ce va fi negrijnicŭ de bisearică...* PRAVILA (1640), ap. HEM. 1976/5.]

— Din bulg. grijlív, idem. Cfr. îngrijlivì, îngrijăluire.

GRÍLĂ s. f. v. crilă.

GRILÁJ s. a. *Grillage.* — Gard de zăbrele de fier *Mormintele sânt... împrejmuite cu un grilaj de fier.* IORGA, N. R. B. 234. [Plur. *-lajuri* și *-laje.*]

— *N.* din fran.

GRIMÁSĂ s. f. *Grimace.* — (Franțuzism) Strâmbătură, schimonosire a feței. *Strâmbăturile, grimasele... cusururile care îndeamnă pe oameni să râdă unii de alții.* RUSSO, S. 6. *Baronul face un tur iute și cu multe grimase.* C. NEGRUZZI, III 64. | Fig. Mișcări ale feței pentru simularea unor sentimente nereale. *Deprindere, grimasă este zimbetul pe gură.* EMINESCU, P. 305. [Plur. *-mase,* (vulgar) *-masuri: Vezi grimasuri ce întoarce!* VLAHUȚĂ, D. II 21.]

— *N.* din fran.

GRIMEÁ s. f. (Îmbrăc.) v. dirmeà.
GRIN s. a. v. ghin.

GRIND s. a. 1°. *Butte.* 2° Partie du moulin.

1°. Ridicătură mică, dar prelungă, în regiunea inundabilă a unui râu (com. G. MURGOCI), întindere de pământ, cevă mai rădicat, în mijlocul apelor (H. II 251); p. ext. loc ardicat (H. VII 384), deal mic, tapșan (PĂSCULESCU, L. P. 8); spec. loc mai ridicat dintr'o livadă pe care nu se produce nimic (VICIU, GL., H. V 147); cfr. H. II 207, IV 82, XII 30. Când Dunărea abià revarsă peste maluri, nu mai vedem nici balta [= regiunea inundabilă, lunca]... și nici ogoarele cele bogate, ci mai toată câmpia are aparența unei întinse mlaștine, din care iese numai câtevà locuri mai ridicate — *grindurile* — pe care se adăpostesc vitele și-și disputà dreptul de a păsună puțina iarbă de pe ele. ANTIPA, D. 2; cfr. grădiște, popină. *La grindul cel mare la privalul Manei* (a. 1579). CUV. D. BĂTR. I 253. *Flămânda este situată pre un grind și în apropiere de baltă.* I. IONESCU, M. 537. *La hanul cel mare din deal, de pe grind.* SĂPUNARU, SĂM. IV 864. *Șoseaua pietrăluită... ieșeà pe grindul Mocanului până în malul Dunării.* MURGOCI, SĂM. III 142. *A ajuns pe grindul purcăreții, a zărit purcarul.* SANDU-ALDEA, ib. IV 11. *Toate privalurile, toate jăpșile, toate grindurile.* id. A. M. 5. *Caraorman, numele unui grind acoperit cu păduri.* MEHEDINȚI, R. 14. *Dare-ar Dumnezeu un foc în pădurea grindului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 91. *În pàdinile aceste se mai face grâul, dar pe grinduri mai nici-decum.* H. V 148.

2°. Parte a morii (nedefinită, probabil *grindeiu*). H. X 512.

[Plur. *grinduri.*]

— Din paleosl. **grędъ** (atestat numai cu înțelesul de „grindă". În limbile slave însă, urmașele lui *gręda* au și înțelesul de „strat", în bulg. de „treaptă", iar în sârb. de „bancă de nisip", cfr. BERNEKER, SL. WB. 348-349).

GRÍNDĂ s. f. 1°. *Poutre.* 2°. *Étagère.* 3°. Partie du moulin à foulon *et* du pressoir. 4°. *Fasce.*

1°. Bucată de lemn lung și gros, cioplit dintr'o bârnă și întrebuințat la construcțiuni, cfr. ANON. CAR., H. II 118, 222, X 539, XII 140. *Un ban* [e a se plăti], *de 2 grinzi sau de 2 ușori, ce vin(e) pe apă.* URICARIUL, XIX 380/24, cfr. I 87/13. *Teslarii cioplind grinzile cu bărzile.* DRĂGHICI, R. 44, cfr. 118. *Din pădurile ce ei exploatează scot... grinzi.* I. IONESCU, P. 70. *Începe a chità copacii trebuitori : ista-i bun de... grinzi, ista de tumurugi.* CREANGĂ, P. 48. *Erau niște șerpi ca niște grinzi.* RETEGANUL, P. III 15/34, cfr. TEODORESCU, P. P. 518b. *Picioarele ca grinzile.* PĂSCULESCU, L. P. 252. *Nici din grindă cerc de bute, Nici din mojic om de frunte!* ZANNE, P. III 175. (P. anal.) *Grinzi de fier.* CANTEMIR, IST. 89. || Spec. Bârnele orizontale pe oare se razimă greutatea acoperișului casei (și care, la casele țărănești, se văd din odaie, fiind adesea cioplite cu multă

măiestrie). *Colțurile tavanului cu grinzi.* EMINESCU, N. 38, cfr. P. 192. *Buricul băieților se păstrează în grindă.* MARIAN, NA. 419. *Se ascunse într'o crăpătură de grindă de la tavanul casei.* ISPIRESCU, L. 221. ‡ *A încrestà în grindă* = a însemnà spre a-și reamintì cevà, fie vre-o noutate, fie cevà neobicĭnuit de la o persoanà. ZANNE, P. III 176. *A tăià în grindă* = a nu face nimic s. nici o treabà. ib. || P. ext. Tavan. *Ne ridică în grindă, zicând „tâta mare!“* CREANGĂ, A. 37. *Toată ziua se oglindă, Și gunoiu-i până 'n grindă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 441, cfr. DOINE, $51/_{4}$. ‡ *A pune ochii în grindă* = a fi pe moarte. ZANNE, P. III 176. || Joc de copiì: *De-a lipitul sticlei în grindă.* PAMFILE, J. II 318, MARIAN, Î. 212.

2°. Scândura care se află pe părețele dinspre miazănoapte, de-asupra patului, pe care sânt așternute lăvicerele, țolurile și scorțurile. PAMFILE, I. C. 442.

3°. (La piuă) Lemnul în care se opresc maiele. DAMÉ, T. 168, cfr. PAMFILE, I. C. 307. | (La teasc) Scândura groasă ce se află de desuptul „broașteler“. ib. 222, cfr. LB.

4°. (Modern, după germ. *Balken*) Bucată a scutului unei steme, care, când e singură, îl taie orizontal prin mijloc, ocupând o treime a lui. *Afară de capul de bour, se mai află pe banii moldovenești scutul împărțit în două jumătăți, pe una cu grinzi transversale, pe alta cu flori de crin.* D. STURDZA, ap. HEM. $2431/_{3}$.

[Plur. *grinzi.* | Diminutiv: **grindúță** s. f. *Două grinduțe.* ECONOMIA, 24, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 502; **grindulíță, grindișoáră** s. f. DICȚ. | Derivate: **grindár** s. a. și m. (*grindarii.* GOROVEI, C. 180) = grindă mare, care se pune de desuptul celorlalte grinzi de la o casă, de-a curmezișul (MARIAN, SE. I 212), **meșter-grindă.** *Moașa stinge luminile în grindar.* MARIAN, NA. 273, cfr. GOROVEI, C. 300, SBIERA, P. $323/_{4-5}$; **grindărie** s. f. (citat între meseriile sătenilor). H. XI 506. | Colectiv: **grindiș** s. a. (plur. *-dișuri*). *Iar cei meșteri mari, Calfe și zidari, Cum sta pe grindiș, Sus pe coperiș.* ALECSANDRI, P. P. $191/_{26}$, cfr. $186^{b}/_{12}$. *Pe ei că-i găseà Sus pe cel grindiș, Pe cel acoperiș.* MAT. FOLC. 28.]

— Din paleosl. **grędа**, idem. (Pentru înțelesul 2°, cfr. rut. *hŕady* „scândură de-asupra vetrii, pe care se țin blidele“).

GRINDÁR s. a. și m., **GRINDĂRÍE** s. f. v. **grindă.**
GRINDEÁ, GRINDÉICĂ, GRINDÉIE s. f. (Iht.) } v. **grindel.**

GRINDÉIU s. a. 1°. *Poutrelle.* 2°. Partie de la charrue *(flèche)*, de la herse, du métier à tisser, du moulin *(arbre de couche, axe des ailes)*, du moulin à foulon, de la balançoire, du puits *(treuil)*, de la broie, du joug. 3°. *Butte.*

1°. Grindă mică (COSTINESCU) ce se pune orizontal și de-a-curmezișul la diferite construcțiuni. [Frasinul] *este bun la fel de fel de zidiri pe uscat și în apă, dar mai vârtos de grinzi(i) și grindeaiuri este foarte bun.* COD. SILV. 17. *Spânzurătoarea! Un grindeiu de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină streangul.* C. NEGRUZZI, I 311. || P. anal. Colac mare, numit și *capul praznicului* (H. IX 83), pânea pe care nepoții o duc moșului ca plocon la praznice, după ce a fost pomenită de preot (Mehedinți, com. I. MARINESCU).

2°. Spec. a.) (La plug) Sulul cel lung [orizontal] în care sânt întărite toate celelalte părți ale plugului (MARIAN, D. 53), partea cea mai lungă și mai groasă a plugului, care stă cu un cap pe rotile, iar la celalalt poartă coarnele, fierul ș. c. (ȚARA OLTULUI, III nr. 24), patul plugului (ȚIPLEA, P. P., COSTINESCU). Plugul de care se slujește țăranul are *grindeiul* de lemn (stejar sau ulm); cel adus din străinătate îl are de fier. DAMÉ, T. 36, cfr. H. II 3, 50, 62, 80, 88, 101, 132, 146, 168, 186, 194, 195, 203, 207, 214, 221, 244, 322, III 4, 430, IV 11, 44, 57, IX 439, X 32, 77, ECONOMIA, 20, I. IONESCU, D. 322. *Grindeiul pân' l-am tocmit, S'a gătat de plugărit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 390. *Plugușor Cu plazu' de molit, Cu grindeiu' zugrăvit.* VASILIU, C. 173. *Mi s'o rupt grindeiu 'n două.* ȚIPLEA, P. P. 81. *Să taiu Un grindeiu de plug.* ȘEZ. II $222/_{16}$.

b.) Lemnele care se întretaie, formând trupul grapei. *Grapa e alcătuită din grindeae și din colți.* ECONOMIA, 22.

c.) Talpa războiului de țesut. DAMÉ, T. 134.

d.) Fusul de lemn al morii (DAMÉ, T. 152, 162), osia roții de moară (Com. I. CORBU), cfr. H. III 4, XIV 436. *Din... stejari se fac grindeile de moară.* I. IONESCU, D. 250. | *În piatra [de moară]... vine un gringeiu (o țeavă de lemn), ca să nu se clatine fusul.* LIUBA-IANA, M. 104.

e.) Fusul ce învârtește roata de apă a piuei. PAMFILE, I. C. 307.

f.) Sulul de lemn răzimat pe cei doi stâlpi bătuți în pământ, la scrânciob. ib. 470.

g.) Vârtejul pe care se sucește odgonul puțurilor cu găleată. ib. 464.

h.) Bătătorul melițoiului. ib. 206.

i.) Ceafa jugului. DAMÉ, T. 13.

3°. Grind (1°). VICIU, GL. *Fapt-ai pod pe la grindeie.* PĂSCULESCU, L. P. 8.

[Plur *-deie* și (rar) *grindeiuri.* | Și: (singularul nou) **grindéu** s. a. ECONOMIA, 22, **grândéiu** s. a. (ad 2° a) H. III 18, (ad 2° d) H. XI 429 (scris: *grandeiu*)]

— Din paleosl. ***grendelь** (derivat din *grędа*, cfr. bulg. *gredĕl*, sârb. *grêdelj*, rus. *grjadilь*, etc., mai ales cu înțelesul 2° a. BERNEKER, SL. WB. 349, JAHRESBER. V 313).

GRINDÉIU s. m., **GRINDEIÚȘĂ** s. f. (Iht.) v. **grindel.**

GRINDÉL s. m. (Iht.) *Cobitis barbatula.* — (Mold., Bucov., Transilv. de nord) Pește mic (cam de 10 cm), înrudit cu țiparul, cu corpul aproape cilindric, de coloare verde-gălbie cu pete mari negre, pe spate și pe burtă fără solzi, încolo cu solzi foarte mici; pe buza de sus are șase mustăți lungi; trăește în râurile de munte; se mai numește: moină, vârlan, molan, molete. ANTIPA, F. 196—198, cfr. *(grindei)* H. X 68, 152, 538. [Și: **grindéiu** s. m. MARIAN, **grindéie** s. f. H. X 4, 20, 21, 31, 45, (= moină) 260, com. I. CORBU, **grindeà** (com. A. TOMIAC), **grindícă** s. f. (cu plur. *grindèle* H. X 507). *Grindica* e foarte lunecoasă. Pe când pe ceilalți pești, când face borș, îi spintecă, *grindelele* se pun nespintecate. Com. G. TOFAN., **grindelúșă** s. f. ANTIPA, F. 198, **grindéică** s. f. H. XII 386, (diminutiv) **grindelíță** s. f. MARIAN, SA. 269.]

— Probabil, același cuvânt ca *grindeiu*[1], cu care peștele a putut fi asemănat din cauza formei sale cilindrice. În cazul acesta, *grindeiu* e forma originală, iar *grindel* e un singular nou, construit din pluralul *grindei*, după analogia diminutivelor în *-el.*

GRINDELÍȚĂ s. f. (Iht.) v. **grindel.**
GRÍNDENE s. f. v. **grindină.**
GRINDÉU s. a, v. **grindeiu**[1].
GRINDÍCĂ s. f. (Iht.) v. **grindel.**

GRINDINÁ vb. I. *Grêler.* — A căde grindină. *Pietricele-mi grindinară.* TEODORESCU, P. P. 40^{b}. (Fig.) *De săgeți grindinat.* COȘBUC, Æ. $205/_{2}$.

— Din lat. **grandinare**, idem.

GRÍNDINĂ s. f. *Grêle.* — Precipitațiuni atmosferice în formă de gheață (ENCICL. R.), numite de popor și piatră. *Grindina* cade (ȘEZ. III $120/_{1}$), pică (LB.), bate (ib. III $77/_{12}$), dă (BARCIANU). *Și bătù cu grindine viile lor.* CORESI, PS. 214. *Do-*

mnul lepădă grindinea sa ca pânile. ib. 399. *Fulgere și grindini.* MINEIUL (1776) 146¹/₂. *Ca ropotul de grindeni..., vin săgeți de pretutindeni.* EMINESCU, P. 242. *Abăteà grindina în alte părți.* CREANGĂ, A. 34. *În lipsă de ploaie, și grindina e bună.* ZANNE, P. I 36. *Vin curgând de pretutindeni precum grindina din nori.* C. NEGRUZZI, II 121. || Fig. Mulțime, cantitate mare de lucruri care vin năvală, care năpădesc asupra cuivà, cfr. ploaie, potop. *Bătrânul Socoleanu doborît subt grindina laudelor..., se lăsase pe un scaun.* C. NEGRUZZI, I 6. *O grindină de glonțuri.* ALECSANDRI, P. II 222. *Grindină de citațiuni latine.* ODOBESCU, III 62/₇. [Singularul *grindină* însemnează sau fenomenul grindinării s. boaba (grăuntele) de grindină, iar pluralul *grindini* (și *grindine* MINEIUL 1776, 82¹/₁), mai multe rânduri de grindină, s. grindină căzută în mai multe locuri, s. boabe de grindină. | Și: († și azi în Transilv.) **grindine** s. f. CORESI, PS. 214, MOXA, 376, LB., **grîndenă**, † **grîndene** s. f. CORESI, PS. 37, PALIA 1582, ap. CP. 379.]

— Din lat. **grando, -înem**, idem.

GRÍNDINE s. f. v. **grindină.**

GRINDÍȘ s. a., **GRINDIȘOÁRĂ**, **GRINDULÍȚĂ**, **GRINDÚȚĂ** s. f. } v. **grindă.**

GRINGOÁȘĂ s. f. (Entom.) v. **grângoașă.**

GRÍNȘPAN s. a. = **cocleală.** *Să se spele rana cu oțet și să se presoare cu grinșpan.* LUPESCU, ap. TDRG. [Și: **crișpan(t)** s. a. (plur. *-panuri)* LB.]

— Din germ. **Grünspan** s. din ung. **grispán**, idem.

GRINZÁIU s. a. *Balayures.* — (Sălagiu) Gozul din casă. VAIDA.

GRÍOR(E) s. m. (Entom.) v. **greer.**

GRÍPĂ s. f. (Med.) *Grippe.* — (Franțuzism) Guturaiu epidemic, însoțit de căldură.

— *N.* din fran.

GRÍPCĂ s. f. 1°. *Racloir.* 2°. *Roue dentée.*

1°. Instrument cu tăiș, întrebuințat la strungărit, răzuit și curățit:

a.) de rotari: o lamă lungăreață de metal ascuțită la un capăt, cu care se strungărește; cfr. custură. DAMÉ, T. 41 (fig. 6).

b.) de dogari: o lamă mică triunghiulară, ascuțită la o parte și înțepenită într'un mâner lung de lemn, cu care se răzuesc doagele murdare. ib. 88 (fig. 24). Instrument de curățit poloboacele pe dinăuntru. PAMFILE, J. I, cfr. id. I. C. 223.

c.) de dulgheri (H. X 261): servește la curățitul și răzuitul grinzilor, având forma unei dalte cu capătul ascuțit întors (com. S. POPESCU).

d.) de fierari. H. II 146, VII 184.

e.) Răzătoare cu care se rade aluatul rămas pe covata (troaca) în care s'a frământat pânea (Voila, în Transilv.). VICIU, GL., cfr. (Oltenia) DDRF.

f.) *Dete oala 'n cropi, puse 'n căpistere, o* [turta] *învârtì de patru cinci ori cu gripca, cum îi eră obiceiul, și aruncând-o pe cârpător...* ION CR. IV 197.

2°. Roata zimțată a fusului celui mic, la joagăr, numită și mâțele-mari. DAMÉ, T. 175.

[Plur. *gripci?* | Și: **grîfcă** s. f. = instrument cu care se netezesc căpățânile de roate. RĂDULESCU-CODIN.]

— Pare a presupune un tip slav. **grĭbka* (de la verbul *grebą-greti* „a rade, a zgârià"). Ofr. TDRG.

GRIPSĂNÁ vb. I[a] v. **grăpțână.**

GRÍPSOR s. m. (ș. d.) } v. **zgripsor.**

GRIPȚOROÁICĂ s. f. }

GRIS s. a. v. **griș.**

GRIȘ s. a. *Semoule.* — Grâu măcinat mare; se întrebuințează, cu deosebire, la prepararea supei; cfr. arpăcaș. *Ciorbă... de gris.* PISCUPESCU, O. 234. *Arpacaș, grisă.* I. IONESCU, M. 725. *Din orz se face grișul (grisa).* BIANU, D. S. 537. *Mâncare cu carne, cu varză ori cu griș.* H. IV 119. [Plur. *grișuri* „feluri de griș". | Și: **gris** s. a., (Mold.) **grisă** s. f.]

— Din germ. **Gries**, idem.

GRÍSĂ s. f. v. **griș.**

GRÍȘCĂ † s. f. v. **hrișcă.**

GRIȚÁR s. m. (ș. d.) v. **creițar.**

GRIURÚȘ s. m. (Entom.) v. **greier.**

GRIV, -Ă adj., subst. *Grivelé.* — (Despre animale, spec. despre câni și păsări) Pestriț (VICIU, GL., ȘEZ. V 76/₁₀, LIUBA-IANA, M. 114), pătat cu alb și negru (cfr. ANON. CAR.). *Câne poate fi alb, bălan, griv.* H. IV 270, cfr. I 7, II 79, 87, 99, 131, 143, 195, 213, 273, VII 120, 313. *Barza grivă e cea cu aripele negre.* H, XII 6. *Oaie grivă.* H. I 345. *Porci grivi, pestriți și vineți.* H. II 27. *Sânt mai multe cățele grive.* VICIU, GL. | Substantivat. *Grivu*, nume de câne de vânat. H. IV 86, JIPESCU, O. 51. *Lupa, o cățeà și griva iarăși.* LIUBA-IANA, M. 114, cfr. H. IV 86, VII 75. *Nu-i griva (cățeaua) noastră acasă.* CĂTANĂ, P. B. II 123. ‡ **Departe-i griva de iepure** se zice când s'a depărtat cinevà de adevăr (voind să ghicească cevà). ZANNE, P. I 379, VI 139, cfr. VICIU, GL., ODOBESCU, I 406. [Diminutiv: **grivița** s. f. nume de vacă. H. X 85. | Derivat: **grivéiu** = (subst.) nume de câne griv, pestriț, cu spetele albe și negre H. XVII 8; (adj. m., neobicinuit) griv. *De este griv* [cânele], *îi zic grivei.* H. V 353, cfr. II 3, 28, 61, 99, 114, 117, 131, 146, 186, 194, 203, 207, 221, III 18, IV 10, cfr. ANON. CAR. *Griveiu e griv, adecă pistriț.* LIUBA-IANA, M. 114. *A venit Grivei și i-a mâncat.* CĂTANĂ, P. B. 135. *Răspunse... mângâindu-și iedul griveiu ce-o împungeà cu coarnele.* DELAVRANCEA, S. 69, **grivân** s. m. = un fel de șoarece (H. II 99, VII 259) de mărimea celor morărești, având o pată albă împrejurul gâtului (H. VII 133), chițcan (H. I 346), șobolan (H. I 327), cățelul-pământului (H. VII 419), orbete, țâncul-pământului (CONV. LIT. XLIV II 508), (fig.) locuitor din satele formate de târlași (comuna Poiana din Ialomița). *Hoți ca grivanii, nici că s'a mai pomenit!* ib.]

— Din bulg. **griv** „sur-vinețiu, pătat cu vânăt" (MILADINOFF). Cuvântul e înrudit cu slav. *griva* „coamă" (compară sârb. *grivast* „alb în jurul gâtului", bulg. *grivčo* „câne cu gâtul alb" cu rom. *grivan* „șoarece cu pată albă împrejurul gâtului") și cu grivnă și numai întâmplător seamănă cu fran. *grivelé* din *grive* „sturz" (care derivă, probabil, din lat. *graeca*, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr 3832).

GRIVÁLĂ s. f. v. **crivală.**

GRIVÁN s. m. (Zool.) } v. **griv.**

GRIVÉIU s. și adj. m. }

GRÍVEȚ s. a. v. **crivăț.**

GRÍVIȚA s. f. art. v. **griv.**

GRÍVIȚĂ s. f. (Cor.) Numele unui cântec (H. III 38) și joc (H. X 112, PĂRVESCU, H. 14) țărănesc.

— De la numele localității **Grivița** (în Bulgaria), unde au bătut Românii pe Turci.

GRÍVNĂ s. f. 1°. *Bracelet.* 2°. Poids. 3° Ancienne monnaie.

1°. Un fel de brățară, purtată de femei ca podoabă. H. V 390.

2°. O greutate. *Alte 2 păhară... s[ă] trag[ă] 6 grivne, și, iar, altul mai mic, să tragă iar 2 grivne.* IORGA, B. R. 93.

3°. Monetă ideală (atestată la 1408), introdusă la

noi din Polonia, identică cu o marcă. Valorà 4 fertuni s. 24 de scoți s. 48 de groși. NISTOR, H. W. 119 ș. u. Mai târziu, are în diferite regiuni valori diferite și corespunde unei monete bătute; astfel la ANON. CAR. e tradusă prin „drahma", iar azi, în Bucov. e o „monetă veche în preț de zece bani, de pe vremea lui Francisc I al Austriei" (Com. A. TOMIAC). *Mai înștiințăm pe dumneata că la acest neguțător al nostru am dat și câtvà argint, păn la 135 de grivne.* IORGA, B. R. 75. *Ia intră'n odaia mea, Umple cu galbeni poala,... Cu dinari moldovenești Și cu grivne muntenești.* TEODORESCU, P. P. 541b.

— Din slav. **grivьna** (cu înțelesul fundamental „baieră în jurul gâtului", de unde p. ext. în bulg., sârb. *grivna* „brățară" și în alte limbi slave „unitate de măsură": v.-rus. *grivna* „un funt", ceh. *hřivna* „jumătate de funt", și „unitate de monetă": rut. *hrývna* „zece copeici", polon. *grzywna* „o marcă", rus. *grivenka* „zece copeici" BERNEKER, SL. WB. 352).

GROÁPĂ s. f. 1°. *Tombe.* 2°. *Fosse.* 3°. Fosse pour conserver les céréales. 4°. Surface plane sur la pente d'une montagne.

1°. Cavitate săpată în pământ, în care se îmmormântează mortul; p. ext. mormânt. *Schimbat fui celor ce deșting în groapă.* CORESI, PS. 238, cfr. 66. *Varsă mirul acesta spre trupul mieu, spre groapa mea face.* TETRAEV. 247. *Groapa 'ntunecoasă.* KONAKI, P. 211. *Cioclii... începură a săpà groapa.* C. NEGRUZZI, I 32. *Piatra de pe groapă.* EMINESCU, P. 208. *Groapa i-am gătat Și în ea l-am îngropat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 498. *Dacă oiu muri, groapa mea o astup!* PAMFILE, J. I. ‡ **A băgà** (s. *a vârî*) **pe cinevà în groapă** = a-i face supărări din care să i se tragă moartea. *Aceste erau de ajuns... s'o vâre 'n groapă pe biata babă.* CREANGĂ, P. 14. **A săpà cuivà groapa** = a căutà pe ascuns căderea (ZANNE, P. IX 477) s. înlăturarea cuivà. (Prov.) *Cine sapă groapa altuia, însuși cade în ea!* Cfr. DOSOFTEIU, PS. 26, PAMFILE, J. I. **A duce pe cinevà la groapă** = a-l îmmormântà. *Ducând la groapă trupul reginei dunărene.* EMINESCU, P. 203, cfr. ȘEZ. IV 197/10. (Despre bătrâni) **A fi** (s. *a ajunge*) **la marginea groapei,** (despre bătrâni și bolnavi) **a fi cu un picior în groapă,** (despre bolnavi, trivial) **a mirosi a groapă** (ZANNE, P. III 176) = a fi aproape de moarte. *Împăratul ajunse la marginea groapei. Când fu la ceasul morții...* ISPIRESCU, L. 41. *Văzându-se acum cu un picior în groapă...* SBIERA, P. 48/36.

2°. P. gener. (înlocuind pe vechiul foasă) Gaură (H. I 341) largă și adâncă în pământ. *Gropĕ* = fovea. ANON. CAR. *Un puț cu furcă, adicà o groapă adâncă, de unde se scoate apă cu burduful.* ODOBESCU, III 16/22. *Cum ajung în pădure, sapă o groapă.* CREANGĂ, P. 224, cfr. 14, 29, 227. *Ajungând la groapă, clătină frânghia de se lovì de toate marginele groapei.* ISPIRESCU, L. 88. *Cine vrea să sară groapa, arunce-și mai întâi dăsagii peste ea.* ZANNE, P. I 190. *Groapă de var:* în care se stinge varul, *de nisip:* din care se scoate nisipul. COSTINESCU. ‡ **Dă în gropi,** se zice de omul prost. *Tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești!* CREANGĂ, P. 52. | **Groapa cu pietre și musca 'n groapă:** jocuri de copii. PAMFILE, J. I 323, II 300, III 20.

3°. Spec. Pivniță nezidită, pentru păstrarea cerealelor și a legumelor; cfr. zemnic. Cfr. ȘEZ. V 76/11, ECONOMIA, 59, COSTINESCU. *Dacă își sfârșeà bietul om orzul din groapă...* NECULCE, LET. II 229/28. *Două gropi de malaiu* (URICARIUL, XV 269/23), *de fânaț* (ib. X 223/20). *Să-ți vinzi grâul din gropi.* DACIA LIT. 34.

4°. P. ext. Loc neted, plan, cam perpendicular pe panta muntelui. ȘEZ. V 76/11. Podireu = *groapă,* toloacă pe coasta muntelui. ib. III 85/14.

[Plur. *gropi,* (mai rar) *groape.* | Diminutive: **gropiță** s. f. = groapă mică; spec. adâncătură, gaură mică în obraz, în bărbie s. la mâni; † cavou. *L-au îngropat în gropița* (probabil, greșală de tipar în loc de *gropnița*) *lui Antoni-vodă.* NECULCE, LET. II 270/1. *L-au dus într'o gropiță sau mormânt plin de oase de morți.* TICHINDEAL, F. 225. *Au săpat... o gropiță în pământ.* DRĂGHICI, R. 88, cfr. ISPIRESCU, U. 112/21. *Face încă și gropițe în obraz, Și gropițe face'n unghiul ucigașei sale guri.* EMINESCU, P. 304. *Gropiță pronunțată în bărbie.* VLAHUȚĂ, D. 209, cfr. MARIAN, NA. 92, **gropșoară** s. f. *Și gropșoară că-i făceà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495, **gropúță** s. f. ECONOMIA, 15, cfr. gropiliță. | Augmentativ: **gropáná** s. f., (în Ban.) **gropán** s. a. = magna fovea. ANON. CAR. *Mișunii cei cu gropanele pline de grâne.* ODOBESCU, III 185/21. *La gropana cu cinci ulmi.* ALECSANDRI, P. P. 74b/11. *La gropanu' cu cinci ulmi.* ALEXICI, L. P. 35/5, cfr. CORCEA, B. 15, cfr. gropilă. | Colectiv: **gropíș** s. a. (plur. *-pișuri* POLIZU) = loc plin de groape. *Ne-a dus... Prin gropiș.* TEODORESCU, P. P. 180b, cfr. SEVASTOS, N. 211/1, MARIAN, NU. 622. | Adjectiv: **gropós, -oásă** = plin de gropi. *Se întinde un vechiu cimitir sălbatec, din pământul gropos...* IORGA, N. R. B. 26, (<*gropană*) **gropánós, -oásă.** MARDARIE, L. 2899, **gropít, -ă** = brăzdat de gropi. *Apa a săpat și rămâne gropit locul.* SLAVICI, V. P. 127. Cfr. gropilos, gropilat. | Alte derivate: **gropár, gropáș,** (<*gropiță*) **gropițáș** (GRAIUL, II 110) s. m. = săpător de gropi pentru morți, p. ext. îngrijitor de țintirim; cioclu, îngropător, gropnicer, (cu femininele) **gropăreásă, gropășiță** (TDRG.). *Fiecare groapă se sapă... de ciocli, numiți almintrelea gropniceri, gropari.* MARIAN, Î. 319. *Pe Ancuța, gropăreasa, a aruncat-o în apă rece.* DELAVRANCEA, S. 266. *El a poruncit la șapte gropași.* MARIAN, Î. 101.]

— Din alb. gropę, idem (1° și 2°). Cfr. îngropà, dezgropà.

GROÁZĂ s. f. 1°. *Terreur, horreur.* 2°. *Foule.*

1°. Frică mare, provocată de o primejdie s. de un aspect care-ți dă fiori și te zgudue, (înlocuit une-ori prin neologismele) oroare (când e vorba de sentimentul de groază ce te cuprinde), teroare (când e vorba de sentimentul de groază ce-l insufli altora). Construcții: am, îmi e, mă apucă, mă ia *groaza* s. cu *groază,* intru în *groază;* fac cuivà s. bag (vârî) pe cinevà în *groază,* îl umplu de *groază.* Motivul *groazei* se indică prin de s. printr'un genitiv obiectiv. *O, Doamne, groaza ta cu carea veri să gonești pre cei nemulțămitori!* VARLAAM, C. 369,2. *Mi-i sufletul în groază și 'n grea turbureală!* DOSOFTEIU, PS. 23. *Para focului feace groază prăvitorilor.* DOSOFTEIU, V. S. 35,2, cfr. NECULCE, LET. II 207/3. *Sturza rămăsese la mare groază și greu.* NECULCE, LET. II 424/36. *Cu mare groază din somn l-au luat.* MUSTE, ib. III 38/6. *Toate grozile și călcăturile oștilor.* MAG. IST. I 240/28. *Aveà groaze.* MINEIUL (1776) 137. *Suferind rușini și groaze.* I. VĂCĂRESCU, P. 75/15. *Groaza mea îi numai una.* KONAKI, P. 103. *Am petrecut toată noaptea cu groază.* DRĂGHICI, R. 23. *Fugiseră care încotro de groaza Ianicerilor.* C. NEGRUZZI, I 206. *Strălucitele veșminte le aruncă el de groază.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Moartă* (EMINESCU, N. 11), *înmărmurit* (ISPIRESCU, N. 133) *de groază. Frunză verde de măcieș, Mare groază-i sus la Ieși.* ALECSANDRI, P. P. 179/16. *Ți-eră mai mare groaza!* ȘEZ. II 156/35, cfr. III 235/10. *Cum văzù pe Țugulea, intră în grozile morții.* ISPIRESCU, L. 326. *Ia, m'ai băgat în toate grozile morții.* CREANGĂ, P. 196, cfr. 58. *M'a luat groază, când am trecut pe lângă lan și l-am văzut câtu-i de mare.* ib. 157, cfr. ȘEZ. III 183/12. ‖ P. ext. Motivul groazii: om, monstru, lucru, faptă, povestire îngrozitoare. *Îmi spune niște prăpăstii, niște groaze.* PANN, E. I

111. *Căpitanii oștilor Și groază păgânilor.* TEODORESCU, P. P. 478. *Când ajungeà, Ce groază vedeà ?... Mare balaur.* ib. 445[b].

2[0]. Fig. Mulțime (așà de mare, încât te apucă groaza). *Să nu mai cheltuești... cu judecata, că coastă o groază de parale !* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 54. *O groază de boabe.* id. ib. 89.

[Plur. *groaze* și *grozi.* | Derivat: grózea s. m. invar. : nume de câne (JIPESCU, O. 51) și de persoane]

— Din paleosl. (bulg., sârb.) groza, idem (în slovenește și cu înțelesul 2'). Cfr. îngrozì.

GROÁZNEC, -Ă †, **GROÁZNIC, -Ă** adj., adv. } v. grozav.

GROBIÁN, -Ă adj. și **-CĂ** subst. *Grossier.* — (Transilv. și Mold.) Mojic, necioplit, rău crescut (CREANGĂ, GL.). *Dacă ai știut că ai un bunic așà de grobian, pentruce m'ai îndemnat să mă lupt cu el?* CREANGĂ, P. 53. [Și: **grubián, -ă** adj., și **-că** subst. TDRG. | Abstract: **grobienie** s. f. = mojicie, lipsă de politeță. GANE, ap. TDRG. | Pronunț. *-bi-an, -bi-e.*]

— În Transilv. din germ. **Grobian**, idem, în Mold. din polon. **grobian, grubian, -anka** s. rus. **grubjanъ.**

GROBIENÍE s. f. v. **grobian.**

GRÓBNIC † s. a. 1[0]. *Linceul.* 2[0]. *Crypte.* — (Slavism)

1[0]. Pânză de înfășurat corpul unui mort, păioară, giulgiu, lințoliu. *1 grobnicu de adamască mohrită.* CUV. D. BĂTR. I 201. *4 grobnice.* IORGA, D. B. 88. *Cursĕră la mormântul svintei Agathei și-i luară grobnicul cel de mătasă de la mormânt și-l feceră steag.* DOSOFTEIU, V. S. 57,,, cfr. 303[b]/[26].

2[0]. Gropniță (1[0]). *Să facă besearecă sau bolniță sau ospătărie...*, *sau grobnicŭ* (Munt. : gropniță). PRAV. 216.

— Modificat (după suf. *-nic)* din paleosl. **grobьnъ** „de mormânt".

GRÓBNIȚĂ † s. f. v. **gropniță.**

GRODITÚRĂ † s. f. *Garniture.* — Garnitură împrejurul unei haine. *Un rând de straie, groditură cu râs bun... Straie de groditură cu cacomi.* URICARIUL, XVI 275.

— Derivat prin suf. *-itură* dintr'un verb **grodì*, care pare a fi luat din polon. *grodzić* „a îngrădl".

GROF s. m. *Comte.* — (În Ardeal, pe aiurea învechit) Conte (unguresc s. nemțesc). ANON. CAR., LB., POPOVICI, R. D. 156. *O samă să ducă pre Tiuchel grof să-l pue craiu.* NECULCE, LET. II 262/[26]. *Maximilican, pre un cal, au scăpat la Casa cu câțivà grofi.* MAG. IST. I 235/[13]. *Groful Voaș Daniil.* ECONOMIA, 109. *Prințișorii și... grofii nemțești.* ODOBESCU, III 130/[12], cfr. ALECSANDRI, T. 25. | (În basmele din Ardealul de nord) Boier (mare). *Se adunară fecioriĭ... de grofi.* RETEGANUL, P. III 6/[32], cfr. 31/[32]. [Adjectiv: **grofésc, -eáscă.** *O curte mare ca cele grofești.* RETEGANUL, P. III 31/[30], cfr. LB. | Adverb: **grofésțe.** LB. | Abstract: **grofíe** s. f. LB. | Feminine: **grofiță** (mai ales despre fetele de conte), **grofoáie** (mai ales despre soțiile de conte) = conteșă. *Doar nu-i grofiță, nici n'o s'o măriți după cine știe ce magnat!* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. *Gătită... ca o grofoaie.* RETEGANUL, P. V 24/[25], cfr. LB. || Și: (după germ. *Graf*) **graf** s. m. *Graful de Flandriia.* CANTEMIR, HR. 421. *Graf și jude Cumanilor.* CALENDARIU (1844) 28. *Grafi nemți.* C. NEGRUZZI, I 105. | Feminin: (învechit) **grafină**: *Îmbrăcată grafină* = foarte elegant (Mold.). A. SCRIBAN.]

— Din ung. **gróf**, idem.

GROFĂÍ, GROFĂNÍ vb. IV[(a)] v. **grohăì[1].**
GROFÉSC, -EÁSCĂ adj. **GROFÉȘTE** adv., **GROFÍE, GROFÍȚĂ, GROFOÁIE** s. f. } v. grof.

GROG s. a. *Grog.* — Băutură caldă, făcută din apă, zahăr, lămâie și alcool; cfr. punciu. [Plur. *groguri.*]

— *N.* din engl. **grog**, idem (poreclă inventată, pe la 1740, de marinarii englezi și dată amiralului care introdusese această băutură).

GROH! Interjecțiune care imită sunetul produs de porci, când grohăe.

GROH s. a. *Couche de paille.* — Porcii au paie pe care dorm și care iau numele de așternut, *groh* s. croh. PAMFILE, I. C. 428. [Plur. *grohuri?* | Și: **croh** s. a.]

— Poate, reconstruit din **grohăì.**

GROHĂÍ vb. IV[(a)]. *Grogner.* — (Despre porci) A produce sunetul caracteristic porcilor crescuți (scroafelor, vierilor), cfr. guiță, gurlui. H. I-VIII, X-VIII (atestat pentru cele mai multe comune). *Niște porci care grohăiau împrejurul ei.* CREANGĂ, A. 21. *Grohăind din rât.* ISPIRESCU, L. 40/[7]. *De cumvà vreun porc grohăește... e semn bun.* MARIAN, SE. I 126. *Porcu' se mai tolăneà pe jos grohăind.* ȘEZ. II 112/[12], cfr. I 144/[34]. | P. anal. (Despre porcul sălbatic) *Un vier sălbatec... începâud a grohăì...* MARIAN, T. 43. || P. ext. (Despre bursuc) H. XII 326. [Și: (+ *ciofăì*) **grofăì** H. IV 85, V 16, 89, 212, 274, 417, IX 438, XIV 289, **grofănì** H. IX 245, **grohoì** H. XII 28, 171, **grooì** H. IV 154, **groì** H. V 103. XIII 12, **grohotì** REV. CRIT. III 156, LB. H. XVII 66, 95, 232 - 233, 310, 344, 392, XVIII 45, 296, 305, **grootì** H. XVIII 274, **gruhâì** H. IX 42, **gruhuì** H. VII 29, 69, XVII 8, 269, **grohănì** H. IV 117, 196, V 53, 188, IX 114, 135, XI 87, 98, XVII 263, **grohonì** LB., **groonì** H. V 4, **gronì** H. V 10, XI 85, **gronhănì** H. V 320, (+ *gârtan)* **gârtonì** *(porcul gârtoane)* H. VIII 261, **goroì** H. IX 308, XIII 258, **grăonì** H. IX 473. | Abstracte: **grohăire, grohăit** s. a. *Grohăitul porcilor.* CANTEMIR, IST. 298, cfr. ISPIRESCU, L. 370, H. XII 194. *Grohăitul fiarei.* ODOBESCU, III 134/[14], **gróhot** s. a. (plur. *grohoturi*) LB. | Derivat: **grohotíc** s. m. = porc (Bistrița, Năsăud).]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi. (Cfr. slov. *gróhati, grohotáti* „a grohăì (1[0])", ceh. *(c)hrochna* „scroafă"). Cfr. grunguì.

GROHĂÍ vb. IV[(a)]. *Fouler.* — A călcà în picioare (H. IX 91: *gruhăì*), a disbătucì paiele de pe arie, când se treierà cu caii; a scămoșì coaja de pe grăunțele de meiu (ION CR. II 55), a vârî caii să bată toate spicele până ce rămâne numai sămânța și cu pleava (I. IONESCU, C. 186). [Caii] *cu picioarele-l treierau, Cu genunchele-l întorceau, Cu nările-l grohăiau* (Colindă). TEODORESCU, P. P. 142[b]. [Și: **gruhăì** vb. IV[(a)], **groì** vb. IV = a călcà (pământul), a dumicà bulgării (GR. BĂN.). *Vitele groaie porumbii.* N. REV. R. (1910) 86.]

— Cuvânt de origine onomatopeică, înrudit cu grohot[2] (cfr. sârb. *grúhati* „durch Schlagen enthülsen"). Înțelesul original erà cel de „a produce un bubuit repetat (prin tropotele cailor)".

GROHĂNÍ vb. IV[(a)] v. **grohăì[1].**
GRÓHĂT s. a. v. **grohot[2].**
GROHOÍ vb. IV[(a)] v. **grohăì[1]** și **grunguì.**
GROHONÍ vb. IV[(a)], **GRÓHOT** s. a. v. **grohăì[1].**

GRÓHOT s. a. 1[0]. *Tas de pierre.* 2[0]. *Ruines ensevelies.*

1[0]. Grămadă de pietre (Valea Jiului, Munții apuseni). VICIU, GL. | Spec. (Marmația) Pietrele și bo-

lovanii adunați de pe rât s. de pe locul arător. H. XVIII 15.

2°. (Mai ales la plur.) *Grohote* = ruine astupate în pământ (Hațeg). VICIU, GL.

[Și **gróhotă** s. f. = grămadă de pietre așezate la un loc (FRÂNCU-CANDREA, R. 53), grămadă de pietre adunate bunăoară de pe un loc arător (SIMA, M.), **gróhăt** s. a. = gunoiu mărunțel, huc. *Nu face grohăt prin casă!* (Vicovul-de-sus) Com. G. NISTOR. | Derivate: **grohotár** s. a. = loc pietros unde sânt grămădite peste olaltă pietre multe. ȘEZ. III 180; **grohotiș** s. a. = amestecătură de piatră, mai măruntă de cât oul, cu nisip (H. IV 245). *Curtea pietruită din grohotișul cernut pe prundul gârlii.* IONESCU-BOTENI, S. N. 63; spec. morenă (în Bran, Transilv., iar prin etimol. pop., de oare-ce asemenea locuri sânt foarte grele de urcat) **greutíș** s. a.]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi (cfr. rus. *gruchnutь-sja* „a se nărui cu zgomot", *grochotatь* „a bubui", *grochatь* „a arunca cu zgomot", rut. *hruchnuty* „poltern", *hrochnuti* „rasseln, rollen", sârb. *grohôtati* „rasseln", *grònuti* „a se nărui", slov. *gruh* „Steingerölle"). La origine, *gròhot* era zgomotul produs de pietrile care se năruiau s. se aruncau în grămadă. Cfr. grohăi[2].

GRÓHOTĂ s. f., **GROHOTÁR** s. a. v. grohot[2].
GROHOTÍ vb. IV[(a)], **GROHOTÍC** s. m. v. grohăi[1].
GROHOTÍȘ s. a. v. grohot[2].
GROÍ vb. IV[(a)] v. grohăi[2].

GROJDÍ vb. IV[a]. Faire du bruit en mangeant. — A molfăi, a mâncă făcând zgomot (ION CR. IV 305), a ciofăi.

GROMÓVNIC † s. a. Sorte de livre d'astrologie. — Carte populară în care se făceau prorociri asupra viitorului, din tunete. (Mostre la) GCR. I 175/8, II 164/22. *Se ceteau... gromovnice care lămureau groaza cutremurilor.* IORGA, L. II 458.

— Modificat după suf. *-nic*, din paleosl. gromóvьnъ „de tunet".

GRONGĂNÍ vb. IV[(a)] v. grohăi[1].
GRONGOÍ vb. IV[a] v. grungunì.
GRONHĂNÍ, GRONÍ vb. IV[(a)] v. grohăi[1].
GRONJI s. m. plur. v. grunz.
GRONȚURÓS, -OÁSĂ adj. v. grunz.
GROOÍ, GROONÍ, GROOTÍ vb. IV[(a)] v. grohăi[1].

GROP s. a. *Group.* — Pachet cu bani, pecetluit pentru a fi expediat. [Plur. *gropuri.*]

— *N.* din ital. **groppo**, idem.

GROPÁN s. a., **GROPÁNĂ** s. f., **GROPĂNÓS, -OÁSĂ** adj., **GROPÁR** s. m., **GROPĂREÁSĂ** s. f., **GROPÁȘ** s. m., **GROPĂȘÍȚĂ** s. f. } v. groapă.
GROPILÁ vb. I[a] refl. v. gropilă.

GROPÍLĂ s. f. † *Fosse.* — Groapă (mică), adâncătură. Cfr. MARDARIE, L. 2217, CUV. D. BĂTR. I 284. *L-au băgat într'o gropilă.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *Și iată pipăirea în părețiì casii gropile înverzând au roșînd, și vedearea lor mai afund decât părețiì* (: quasi valliculas; quelques fossettes). BIBLIA (1688) 81. *Gropilele apelor.* ibid. 374[2]. *În gropilă șăzând.* ibid. 459[2]. [Diminutiv: **gropilíță** s. f. GCR. II 97. || Verb: **gropilà** vb. I[a] refl. = a se strică din pricina gropilor. *Am pus pietre mari să se lege drumul, să nu se gropileze* (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLII, 268. | Adjective: **gropilós, -oăsă** = cu gropi. *Siria, Asiria cea gropiloasă.* BIBLIA (1688), ap. TDRG., **gropilát, -ă** = adâncit. *Vedearea* [pipăir]*ei mai gropilată decât piialea.* BIBLIA (1688), 79, (+ *îngropà*) **îngropilát, -ă** = cu gropi. *Sub cel deal îngropilat, fierbe-o oală cu păsat?* (Mucii în nas). SBIERA, P. 321/1.]

— Derivat din **groapă**, prin suf. *-ilă.*

GROPILÁT, -Ă adj., **GROPILÍȚĂ** s. f., **GROPILÓS, -OÁSĂ** adj. } v. gropilă.
GROPÍȘ s. a., **GROPÍT, -Ă** adj., **GROPÍȚĂ** s. f., **GROPIȚÁȘ**, **GROPNICÉR** s. m. v. gropniță. } v. groapă.

GRÓPNIȚĂ s. f. 1°. *Caveau.* 2°. *Grande fosse.* 1°. (Învechit) Loc de îngropare, spec. criptă, cavou, grobnic, cfr. mauzoleu. *Gropnicĕ* = monumentum, fossa. ANON. CAR. *Să facă besearică sau bolniță sau ospătărie... sau gropniță* (Mold.: grobnicŭ). PRAV. 216. *Și-au fost făcut și gropniță în Sfântul Nicolai înnuntru.* N. COSTIN, LET. II 16/9, cfr. 37/8, M. COSTIN, LET. I 29/33. *L-au întâmpinat cu oasele, ducându-le la gropniță.* NECULCE, ib. 217/14. *Se deaderă moaștele ei în gropnița ce este în tinda bisericii.* MAG. IST. V 25/7. *Ștefan a făcut de piatră gropnița domnească a Rădăuților.* IORGA, C. I. I 34.

2°. Groapă veche făcută în pământ, despre care se povestește că ar fi servit să ascundă bucate, scule etc. sau și oameni, în timp de năvăliri barbare. H. IV 82.

[Și: (forma etimologică) † **gróbniță** s. f. = mormânt. *Ghedeon s'au îngropat întru grobnița lui Ioas.* BIBLIA (1688) 180, cfr. 152,22, 172,12, (+ *îngropà*) † **îngrópniță** s. f. = loc de îngropare. *Ajunserăm la îngropniță.* GORJAN, H. II 52. | Derivat: **gropnicér** s. m. = gropar, gropaș, îngropător, cioclu. MARIAN, Î. 319.]

— Din bulg. **grobnica**, idem (influențat de *groapă*).

GROPÓS, -OÁSĂ adj., **GROPȘOÁRĂ, GROPÚȚĂ** s. f. } v. groapă.

GROS, -OÁSĂ adj., adv., s. a. A. *Gros (grosse), grossier, épais, grave. Grossièrement.* B. I. *Le gros.* II. 1°. *Bille.* 2°. *Cangue.* 3°. *Cachot.*

A. Adj și adv. (în opoziție cu „subțire", une-ori cu „fin" și „svelt").

I. 1°. (Despre ființe s. părți ale corpului lor; acestea din urmă se pot arătă cu prep. în, de s. la) Prea desvoltat în direcție laterală, cu dimensiuni laterale mai mari decât cele obicinuite, mare în circumferință. *Se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie groasă și frumoasă, dar cam prostană.* C. NEGRUZZI, I 246. *Bulgăroi cu ceafa groasă.* EMINESCU, P. 247. *Aveà... niște buzoaie groase.* CREANGĂ, P. 239. *Gras și gros, ca un butoiu..., dop de sacà.* ISPIRESCU, U. 104/8. *De-aș fi gros ca un buriu.* ȘEZ. I 174/4. *Groasă în talie.* ## **Gros de obraz** = obraznic, mojic (ZANNE, P. II 324), care se bagă peste munca altuia, nu-i modest (ȘEZ. IX 149). *Îmi pare rău că ești gros de obraz!* CREANGĂ, A. 106, cfr. ȘEZ. II 47/16. **Gros la ceafă** s. cu **ceafa groasă** = bogat; (mai rar) mojic. ZANNE, P. II 64, BARONZI, L. 151/23, cfr. PANN, P. V. III 105. **Gros de cap** = greoiu la minte. ZANNE, P. II 52, cfr. GORJAN, H. I 16. **Gros la piele** s. cu **pielea groasă** = nesimțitor. *Cel fără obraz și gros la pieale.* ȚICHINDEAL, F. 121. **Gros la pungă** s. cu **punga groasă** = bogat. ZANNE, P. III 526, cfr. CONTEMPORANUL, VII 394.

2°. Spec. (Despre femeie) Însărcinată, grea. Com. A. TOMIAC, MARIAN, NA. 10, ȚARA OLTULUI, III nr. 13-14, ȚIPLEA, P. P. *Se pomenì groasă.* PANN, P. V. II 141. *Purcede fata groasă.* ȘEZ. IX 17, cfr. II 49/13.

3°. Fig. Incult, bădăran, necioplit, grosolan, mojic, prost. *Țăranul cel gros, de va face de grosimea lui, mai puțin să va certà.* PRAVILA MOLD. 155,12.

cfr. 138,₂₂. *Vă faceţi cam necioplíţi, Cam groşi, necivilizaţi.* ALEXANDRESCU, M. 237.

II. 1°. (Despre obiecte, materii, etc.) Mai voluminos (în direcţie laterală) decât de obiceiu. *Ograda curţii ce eră cu bolovani groşi îngrădită.* N. COSTIN, LET. II 34/₃₃. *Drug gros.* DRĂGHICI, R. 118. *Stejarul, cât de gros, îl îndoià cu mânele.* C. NEGRUZZI, I 245. *Pari de fier ca grinzile de groşi şi nuiele de fier ca mâna de groase.* RETEGANUL, P. III 40/₃₀. *Un fir mai gros.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 29. *La paiu gros, la spic măreţ.* HODOŞ P. P. 45. *Sârmă* (ŞEZ. I 9/₃₆), *uşă de fier* (ib. I. 286/₁₉) *groasă. O şfară.. Pe cât mâna lui de groasă.* ŞEZ. VI 9/₁₄ *[s. groasă ca pe mână].* || Adv. *Pana asta scrie prea gros.*

2°. Spec. (Despre materiile textile) Ţesut din fire groase. *Un ştergariu gros, de câlţi.* CREANGĂ, P. 55. || Adv. *Iar când velinţa... fu destul de... gros urzită.* CONV. LIT. XLIII 1149.

3°. (Despre materii lichide s. gazoase) Des, conţinând părţi care îngroaşă. *Materia cea groasă amară şi săratĕ.* CANTEMIR, IST. 140. *Negură* (DOSOFTEIU, PS. 50), *holbură* (ib. 36), *promoroacă* (CREANGĂ, P. 240), *ceaţă* (ISPIRESCU, L. 99), *brumă* (ŞEZ. I 141ᵇ/₄) *groasă. Fum... gros.* DRĂGHICI, R. 165. *Aburi* (C. NEGRUZZI, I 42), *nori* (id. 57) *groşi.* | P. ext. *Întunear[e]c gros.* CUV. D. BĂTR. II 228. *Umbră... groasă.* HODOŞ, P. P. 180. (După DDRF. şi despre colori: *gros negru* = negru închis, foarte negru.) | Spec. *Lapte-gros,* cfr. lapte. || Adv. *Mierea curge gros.*

III. Fig. 1°. (Despre voce) Adânc, grav. *Groase huete.* CANTEMIR, IST. 27. *Glasul ei nu-i aşà de gros şi răguşit.* CREANGĂ, P. 22. *Cu un glas gros începù a-l îngână.* ŞEZ. IV 180/₂₂. || Adv. *Prind cocoşii a cântà... Când mai gros, când mai supţire.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163.

2°. (Despre ocupaţiuni, meşteşuguri, etc.) De rând, greu, care nu tinde la perfecţiune. *Mesărie proastă şi groasă.* GORJAN, H. I 89. *Bulgarii* [se ocupă] *cu grădinăria cea groasă a cepelor.* I. IONESCU, D. 78. | P. ext. (Despre meşteşugari) *Cojocari subţiri şi groşi.* FILIMON, C. II 56. || Adv. *Artiştii lui Neagoe... făţuiau şi scliviseau subţire cu dălţiţa ; pietrarii lui Manole... ciopârteau şi făureau gros din ciocan.* ODOBESCU, II 513.

3°. Mare, grosolan, fără fineţă, de rău gust, nerafinat, (despre minciuni) gogonat. *Minciunile-ţi cele groase.* PANN, E. II 57. *Înjurături groase şi nevrednice.* BĂLCESCU, M. V. 366. *Gluma eră cam groasă.* C. NEGRUZZI, I 342. *Această groasă linguşire.* id. 169. *Vorba groasă* (franţuzism: gros mots). id. 251. *Cei cu gândirile groase.* MAIORESCU, CR. I 296. *O eroare... groasă.* HASDEU, I. C. 124. | Cras. *Vieţuesc... în groasa vorvarie.* ŢICHINDEAL, F. 14. | (Substantivat) *Spune tu una groasă* = o minciună gogonată. PAMFILE, J. III.

IV. Mult. *A avè bani groşi* = a fi foarte avut, *a împinge bani groşi* = a mitui. POLIZU. || Adv. Tare, mult, din gros (cfr. B, I 2°). *Nimini nu ştie jucà mai bine ca ea şi... pierdeà gros.* CARAGIALE, S. N. 28. *Tot meşteşugu-i* [în cărţi] *de-a jucà gros* (franţuzism: jouer gros jeu = cu mize mari). ALECSANDRI, T. 403. *Părinţii... îi puneà... să dee gros la acaftiste.* IANOV, ap. TDRG. *Hai, mă, s'o batem gros!* BIBICESCU, P. P. 193. *A cheltuì gros* (DDRF.), *a mâncà gros* (POLIZU) = mult.

B. S. a. I. Abstract. 1°. (Modern, după fran. gros) Partea cea mai însemnată (a unei oştiri) adunată la un loc. *10—12000 de oameni, grosul oştirii, se desfăşură, în destul de bună orânduială, pe urmă.* IORGA, C. I. I 174.

2°. (În loc. adv.) **Din gros** s. **cu grosul** = din greu, mult, gros (A IV). *Fata babei... nedeprinsă mai din gros la lucru.* SBIERA, P. 209/₂. *Când îi vine vremea, câştigi la el* [= grâu] *din gros.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV,₁₁ 657. *A plouat din gros toată noaptea.* TURCU, E. 194. *Umple butea cu apă şi, după ce s'a înfoià, dă-i sare cu grosul.* MERA, B. 31.

II. Concretizat. 1°. S. m. Bârnă groasă, butuc (BUGNARIU, NĂS.), trunchiu de arbore (H. IX 86), bulvan, bilă¹, buştean (DAMÉ, T. 173), lemn mare, doborît la pământ (VICIU, GL.). *Apa... este mare de se coboară pre dînsa groşii (butucii) de brad.* I. IONESCU, M. 70. *Pentru ca legătura dintre părţii stâncii să fie strânsă..., groşii se aşează orizontal.* PĂCALĂ, R. 80. *Şi pe Gruia că-l puneà Cât un gros cu faţa 'n jos.* BIBICESCU, P. P. 297.

2°. † S. a. De demult, erau în temniţe, lângă un părete, o scândură cu găuri, numită *gros,* în care se puneau picioarele celui arestat, închizându-le şi încuindu-le apoi cu locot (= lăcat). Com. LIUBA ; cfr. butuc, călădău, prangă. *Vedeà numai svântul legat şi băgat în gros.* VARLAAM, C. 63. *Să-l închiză în temniţă sau în gros.* PRAVILA MOLD. 31,₂₂. *Cu picioarele băgaţi în gros.* DOSOFTEIU, V. S. 53, cfr. 6, 25,₂₂, 127,₂₂, 135.

3°. S. a. P. ext. Temniţă ŞEZ. VII 146 (la origine, închisoarea în care cei condamnaţi erau puşi în gros). *Eră pline închisorile de boieri şi grosurile de cei săraci.* NECULCE, LET. II 239/₆. *Ne-au pus sub închisoarea grosului.* URICARIUL, X 268/₁₁, cfr. 16/₁₀, IV 58/₁₁. *Închideà pre la Siimeni...prin grosuri.* MAG. IST. IV 117/₁₆. *Ne trânteà... la gros.* ALECSANDRI, T. 401. *Închisoarea sau grosul ce fieşcare spătar trebuià să aibă în casa sa.* ODOBESCU, I 275. *Te-or pune la gros.* SADOVEANU, P. S. 78. *Iarna, putrezeştitu jos, Şi voinicii zac la gros.* ALECSANDRI, P. P. 263ᵇ/₁₃. *Ieri la gros şi azi la chin.* TEODORESCU, P. P. 353. *Să serbăm d'o sărbătoare, Că mi-e Gligă la 'nchisoare, La 'nchisoare, la gros mare.* MAT. FOLC. 378. *Corbea... Zace 'n gros cu faţa 'n sus.* REV. CRIT. III 60, cfr. SEVASTOS, P. P. 270/₁₃, ŞEZ. II 199ᵇ/₂₅, VII 146, ALEXICI, L. P. 93/₁₆, VASILIU, C. 63, 55. ‡ **Banii grosului** = pedeapsa în bani ce se luà de la cei închişi, cfr. grosărit. *30 bani, banii grosului, de la cei ce se vor închide, când se vor slobozì.* URICARIUL, XIX 328/₁.

[Plur. (ad B): *groşi* (II 1°), *grosuri* (II 2°-3°). || Derivate (ad A): Diminutive: **grosúţ, -ă** adj. *Cevà mai grosuţ.* CREANGĂ, A. 3, **grosişór, -oárĕ** adj. DICŢ., cfr. groscior. | Abstract: **grosíme** s. f. = (azi) dimensiunea în laturi a unui corp; (†) grosul (unei armate); (†) purtare de om necioplit, bădărănie, prostie. *Volumul are trei dimensiuni care se numesc: lungime, lăţime (s. grosime) şi adâncime (s. înălţime).* Cfr. MELIK, G. 1. *Au scos Zamoischii oaste Leşească împrotiva grosimei Tătăreşti.* M. COSTIN, LET. I 217/₂. *Nu eră putere nice la boieri a oprire grosimea ţărănimei pornită.* id. ib. 264/₃₇. *Moscalii... păşind în grosimea Turcilor, au luat toată armata.* MUSTE, LET. III 53/₂₃. *Greşalele ce va face ţăranul cel gros, de va face de grosimea lui, mai puţin să va certà.* PRAVILA MOLD. 155,₂₂. *Grosimea lui nemica nu-i va folosì.* ib. 155. *Evropeii... sĕ îndeletnicesc... a-i ciopli* [pe sălbatici] *de grosimea lor.* DRĂGHICI, R. 39. | Derivate (ad B II 2°-3°): **groşár** s. m. = temnicer, păzitor al celor închişi la gros. *Maică, măiculiţa mea,... Tu acasă să te duci, Ouă roşii să-mi aduci, Ca să dau pe la groşari, Să mă scoată* [din temniţă]. MATEESCU, B. 49, **grosárie** † s. f. şi **grosărít** † s. a. = pedeapsa în bani ce se luà de la cei închişi la gros, banii grosului. *Să nu ieie nici un ban grosărie.* URICARIUL, IV 58/₁₆₁. *Porunci să-l puie şi la gros, ca să ie cele 60 ale grosaritului, ce se plăteà pre atunci.* I. IONESCU, M. 248.]

— Din lat. grossus, -a, -um, idem. Cfr. îngroşà.

GROŞ † s. m. şi a. Ancienne monnaie. — În opoziţie cu monetele subţiri, se bătură (mai întâi la Tours în a. 1241) nişte monete mai groase, numite de aceia *(nummi) grossi,* care ajunseră curentă în toate ţările Europei de mijloc şi de vest, şi pătrun-

seră pe diferite căi (în Moldova, unde se bătură *groși* pe la sfârșitul sec. XIV-lea, prin Polonia), la Români. Doi *groși* alcătuiau un scot, șase scoți un fertun, iar patru fertuni o grivnă. În opoziție cu acești bani, care reprezentau numai o valoare ideală, fără să fi existat și monete pentru ei, *groșul* era monetă bătută, formând unitatea monetei de argint, și cu o sumă anumită de *groși* se plăteau în „bani gata" scotul, fertunul sau grivna. NISTOR, H. W. 115 ș. u. (Azi, în Basarabia) Două copeici. WEIGAND, B. B. 94. *Să dea... câte trei groși de fiecare casă.* HASDEU, I. C. 27. *Umple... poala... Cu groșe lipovenești... Și cu grivne muntenești.* TEODORESCU, P. P. 541. ‡ **A aflà groș pe groș** = a aflà comori și avere multă. ZANNE, P. V 317. (Din neînțelegerea acestei locuțiuni s'a născut a'ta) **A înșirà** (s. *spune* s. *îndrugà* ZANNE, P. II 275) **moș pe groș** = a sta de taifas, a ședeà la petrecere, a spune verzi și uscate, gogoși. *Încălecaiu pe un cocoș să vă spuiu la moș pe groș.* ISPIRESCU, L. 332. *Ce face alde Ion? Înșiră moș pe groș.* H. II 32.

[Plur. *groși*, (rar) *groșe*. | Și: (< ung. *garas*, idem) gărâș † s. m. = grossus. ANON. CAR., (< germ. *Gröschel*) greș s. m. = jumătate de potor, boșcaș. LB. | Diminutiv: **groșiță** s. f. (mai rar **groșit** † s. m., Ban. **gărâșiță** † s. f. ANON. CAR.) = monetă mică de argint, având în diferite timpuri diverse valori. *Moneta banilor nemțești erà groșiție de 2 parale.* DIONISIE, C. 166. *Groșița 4 parale.* id. 224. *Groșiță bună* = cinci creițari, *groșiță rea* = doi creițari. VAIDA. *Groșiță* = trei creițari vechi austriaci (POMPILIU, B. $25/_{18}$, MÂNDRESCU, L. P. 242), doi creițari (VICIU, GL.). *Groșiță de 20 și de 10 creițari* (Brașov, înainte de introducerea banilor de nichel). *12 coți postav de la Armeni, cotu' 25 groșițe.* IORGA, S. D. XII 143. *Un husoș și o groșiță.* id. 227. *Să pună în cutie... câte o groșiță.* ȚICHINDEAL, F. 208. *Să-m dați unul câtă un groșit de argint.* BARAC, T. 18. *Bani mărunți Cruceri, groșițe, bănuți.* MARIAN, NU. 667. *Mă'ntâlniiu c'o copiliță, Ceruiu gură de-o groșiță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 404. *Fata negruță Cu groșița pe chicuță.* HODOȘ, P. P. 169. *Dă-mi două groșițe pe făina asta.* RETEGANUL, P. IV $27/_{13}$. ‡ *Acum taci, că eu am pus groșița!* = vom vedeà ce va da legea (când doi erau în judecată, pârâșul aveà să dea o groșiță juratului s. gornicului, care invità pe pârât la judecată). Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 114, ZANNE, P. V 317. | Derivat: **groșițàriu** (tipărit *groșitariu*) s. m. = substitutul gornicului de pădure (pădurariului), care capătă o mică plată: „groșite", de câte 2 cr (4 fileri) pe zi. (Răchita, Car.-Sever.) VICIU, GL.]

— Din germ. **Groschen** (în Ardeal și, probabil, și în Munt.) s. din polon. grosz (în Mold.).

GROȘÁLĂ s. f. *Marc.* — Drojdii de vin, cfr. borhot, boască, boroghină, huși; boștină, cliuc, grunj, prăștină, tescovină. După ce a fiert vinul și s'a limpezit, se trage de pre logor. Din logor, zis și *groșală* pre aici, se face răchie (Sredișteа-mică, în Ban.). HEM. $2837/_{10}$.

— Derivat din *groșà = îngroșà, prin suf. abstr. *-eală*.

GROSÁMĂ s. f. (Bot.) v. **grozamă**.
GROȘÁR s. m., **GROSĂRIE** † s. f., **GROSĂRÍT** † s. a. } v. **gros**.

GROSCIÓR, -OÁRĂ adj., s. m. sing. I. *Un peu gros.* II. *Crème.*

I. Adj. Grosuț. *Silicele groscioare.* GRECESCU, F. 51, cfr. 215.

II. Substantivat. Smântână (FRÂNCU-CANDREA, R. 53, 48, Com. CORBU) dulce (Com. G. TOFAN), mai ales de vacă (MARIAN), când începe a se prinde pe lapte (cfr. ȘEZ. II $229/_{21}$), înainte de a se înăcrì laptele (cfr. ib. VII 97, CREANGĂ, GL.), caimacul laptelui dulce (cfr. GRIGORIU-RIGO), nefiert și neînăcrit (cfr. ȘEZ. I $56/_{6}$). *Începeam a linchì groșciorul de pe deasupra oalelor.* CREANGĂ, A. 44. *Ce-aduci, puică, de mâncat? Plăcincioare cu groșcior.* ION CR. II 301. *Deșchide podișorul, Și-mi dă oala cu groșciorul.* BUD, P. P. 62.

[Și: (ad II) **groșciór, groștiór** s. m. sing. JAHRESBER. XVI 218, PAMFILE, I. C. 22, VAIDA, GRIGORIU-RIGO, M. I 34, LEON, MED. 27, ȘEZ. I $56/_{6}$, II $229/_{21}$, VII 97, Com. A. TOMIAC. | Diminutiv: **groscioráș** s. m. sing. BUD, P. P. | Verb: **groscioràì** vb. IV^{a}. *Groscioresc laptele* s. *oala* = strâng grosciorul. Cfr. LB. *Groșciorit-a șepte oale.* RETEGANUL, CH. 151.]

— Derivat din **gros**, prin suf. dim. *-cior*.

GROSCIORÁȘ s. m. sing.
GROSCIORÍ vb. IV^{a} } v. **groscior**.
GROSÍME s. f., **GROSIȘÓR, -OÁRĂ** adj. v. **gros**.
GROȘÍȚ † s. m., **GROȘÍȚĂ** s. f.
GROȘIȚÁR s. m. } v. **groș**.

GROSOLÁN, -Ă adj., adv. *Grossier. Grossièrement.* — Adj. (adesea substantivat; despre obiecte) Lipsit de finețe, lucrat din gros, din topor; (despre oameni, vorbe, etc.) necioplit, nepoliticos. *Varvar, grosolan.* URICARIUL, X $402/_{20}$. *Om bătrân, grosolan, zgârcit.* I. NEGRUZZI, III 273. *Această grossolană mapă.* HASDEU, I. C. 116. *Cele mai folositoare părți ale Scripturii ieșiseră în lume, într'o slovă de tipar cam grosolană și șontită.* IORGA, L. R. 83. *Vorbe grosolane.* ȘEZ. II $227/_{25}$. || Adv. *Femeile... înfășurate în barizuri cusute grosolan.* IORGA, I. C. I 107. *Bolovani suri îngrămădiți destul de grosolan.* id. N. R. B. 72.

[Și: (după suf. *-man*): **grosomán** † = om gros, greoiu în mișcări și necioplit în purtare. *Dacă natura m'a făcut ușor, pentru ce să mă îngreuie cât un grosoman ce trage poate opt sute de litre?* C. NEGRUZZI, I 40. *Brutalitatea unui grosoman.* id. ib. 211. | Abstract: **grosolănie** s. f. = fapte de om grosolan, cuvinte grosolane. *Eu n'aș cătà, iubiți Pisoni, să pun într'o lucrare satirică grosolănii.* OLLĂNESCU, H. A. P. 33.]

— *N.* din ital. **grossolano**, idem.

GROSOLĂNÍE s. f., **GROSOMÁN** † s. m. v. **grosolan**.
GROSTÉICĂ s. f.
GROSTÉIU s. m. (Zool.) } v. **groșteiu**.

GROȘTÉIU s. m. (Zool.) *Porcelet.* — Porc [tânăr] (H. XI 116), purcel mic (ION CR. IV 306), cfr. godac, grăsun. [Și: **grostéiu** (scris greșit în loc de *groșteiu?*) s. m.: de la șase luni în sus. H. IX 18, **groștéu** s. m. H. XI 40; **grostér** (scris greșit în loc de *groșter?*) s. m. *Porcul când este mic se numește purcel, apoi grăsun, groster.* H. IV 116; **goștéiu** s. m.: purcel de țâță. RĂDULESCU-CODIN. | Feminin: **grostéică** s. f.: de la șase luni la doi ani. H. IX 18.]

— Presupune o formă lat. pop. *gross[i]cellus (diminutiv din *grossus*), care ar fi dat românește **groștel*, de unde, pe de o parte, cu asimilarea *r-l* > *r-r*: *groștér*, iar pe de altă parte, din pluralul *groștei*, noualе singulare: *groșteiu* și *groșteu (goșteiu)*; cfr. goștină.

GROSTÉR, GROȘTÉU s. m. (Zool.) v. **groșteiu**.
GROȘTIÓR s. m. sing. v. **groscior**.
GROSÚȚ, -Ă adj. v. **gros**.

GRÓTĂ s. f. *Grotte.* — Peșteră (pitorească). *Grota naturală a unei stânci.* I. NEGRUZZI, III 345. *La poalele muntelui... într'o grotă... cu pereții de marmură albă.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 187. *Grota albastră de la Capri.*

— *N.* din fran. (< ital. **grotta**, idem).

GROTÉSC, -Ă adj. *Grotesque.* — Neobicinuit de ciudat, de caraghioz, de ridicol; mai mult de cât bizar,

extravagant, burlesc. *Umerii de fildeș* [ai] *unui zeu grotesc de China.* ALECSANDRI, P. II 87. *Decadență grotescă.* ODOBESCU, I 412. | Spec. (Tipogr.) *Groteștí* = caractere de titluri, grase și bățoase... imitând pilaștrii. G. IONESCU, C. T.

— *N.* din fran. (< ital. **grottesca** s. f. „podoabă capricioasă, imitând pe cele găsite prin unele *grote* vechi").

GROZÁMĂ s. f. (Bot.) 1°. *Henista sagittalis* ou *cytisus sagittalis.* 2°. *Genista oligosperma.*

1°. Copăcel cu flori galbene din care se fac mături. Se mai numește și: drog. PANȚU, PL., COSTINESCU. | **Grozamă-mare** = lemnul-bobului. PANȚU, PL. **Grozamă-mică** = drobiță. ib., LB. **Grozamă-păroasă** = drob-de-munte. LIUBA.

2°. Ginistru. PANȚU, PL.

[Și: **grusámă** s. f. H. XVII 61, **grosámă** s. f.: cu frunza lungă, precurmată în multe locuri și floarea galbenă; crește pe coaste și la loc slab; o mănâncă oile bine. H. XVII 307.]

GROZÁV, -Ă adj., adv. I. *Terrible.* II. *Terriblement.*

I. Adj. 1°. Care îți face groază, îngrozitor, (redat une-ori prin neologismul) teribil. *Cuvinte grozave.* VARLAAM, C. II 6_{12}. *Noaptea cea mai grozavă.* MARCOVICI, C. $7/_{18}$. *Oh, grozave minute, pe care în veci nu le voiu uità.* C. NEGRUZZI, I 62. *Un arap negru purtând în mână o coasă grozavă.* BĂLCESCU, M. V. $392/_{2}$. *Grozave șoapte.* ALECSANDRI, P. I 263. *Dă de o prăpastie grozavă.* CREANGĂ, P. 30. *Cum îl văzù... că este așà de grozav...* ISPIRESCU, L. 18.

2°. Spec. † Care inspiră groază prin urîțenia, diformitatea sa; urît (ANON. CAR.), diform, schilod. *Strâmbi și grozavi, necurați.* CUV. D. BĂTR. II 469. *Fiind feciorul Radului-vodă grozav la față.* NECULCE, LET. II $237/_{28}$. *Unele se nasc cu natură grozavă.* URICARIUL, VII $129/_{32}$. *Auzise că este grozav și orb de un ochiu.* MAG. IST. I $112/_{27}$.

3°. P. ext. Tot ce pare a fi peste măsură de mare, de tare, de mult; extraordinar, cfr. teribil. *Rătăcire grozavă!* MARCOVICI, D. $11/_{16}$. *Se auzeà un tărăboiu grozav.* CREANGĂ, P. 256. *Grozav necaz îmi fac!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 36.

4°. Ironic. De seamă, curajos, extraordinar. *Ce a scris el așà grozav, ca să se lege de alții?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Îi fi zicând că d-ta ești grozav, ha? Dumitale nu ți-e frică?* D. ZAMFIRESCU, ib. # A se crede grozav = a aveà despre sine o părere prea bună, a face pe grozavul = a aveà o purtare semeață, de om închipuit; a face pe curajosul.

II. Adv. 1°. Îngrozitor, teribil. *Satan... din dinți grozav scrâșnește.* ALECSANDRI, P. I 13. *Femeia lui Ipate începe atunci a țipà grozav.* CREANGĂ, P. 178.

2°. Tare, mult. *În pădure a plouat grozav.* CREANGĂ, P. 47. *Îl trântì așà de grozav, de îl băgà până în gât în pământ.* ISPIRESCU, L. 88.

3°. (Legat de un adj. prin prep. de exprimă ideea superlativului) Foarte. *Un balaur grozav de mare.* CREANGĂ, P. 121, cfr. ISPIRESCU, L. 4. *Niște mere grozav de bune.* ȘEZ. III $31/_{26}$. (Neobicînuit, acordat cu adjectivul următor) *Niște nouri grozavi de întunecați.* ib. II $141/_{40}$.

[Cu alte sufixe: (cfr. rus. *grozlivyi* „amenințător") † **grozliv, -ă** adj. = urît, îngrozitor. *Hiară grozlivă.* VARLAAM, C. 13_{22}, cfr. II 24. *Un uriaș mare, negru și... grozliv.* DOSOFTEIU, V. S. 46, cfr. N. COSTIN, ap. TDRG., (cfr. bulg. *grózen* „urît, îngrozitor", rus. *groznyi* „strașnic", slov. *grozno* „foarte") **groáznic** (Mold., Bucov. și **gróznic**, † **groáznec** GCR. I 165, 166, † **grozdnic** ib. 200), **-ă** adj. și adv. (ad. I și cu înțelesul de „cumplit, neîndurat" LB.) *Dumnedzău s'au arătat lui Moisi grózničŭ și strașnic.* VARLAAM, C. 381, cfr. *(înfricat și gróznicŭ)* DOSOFTEIU, V. S. 2, *(mai rău... și mai groznic)* NECULCE, LET. II $238/_{33}$. *Acest Antioh..., când giudecà la divan, groznic erà.* N. COSTIN, LET. II $62/_{5}$. *Om groaznic celor vicleni.* DIONISIE, C. 233. *Războiul e biciu gróznic.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Huet* (DRĂGHICI, R. 72), *blestem* (BĂLCESCU-RUSSO, M. V. $581/_{10}$), *tunet groaznic* (ALECSANDRI, P. I 299); *lucru* (VARLAAM, C. 275), *șarpe* (ib. II 59), *bărbat* (DOSOFTEIU, V. S. 81), *bălaur* (id. ib. 116), *războiu* (NECULCE, LET. II $262/_{31}$), *om* (id. ib. $260/_{21}$), *urs mare, groznic* (id. ib. $291/_{6}$); *moarte* (VARLAAM, C. 60), *putere* (CALENDARIU, 1814, 109), *bătaie* (BARAC, T. 10), *furtună* (DRĂGHICI, R. 112), *ciocănitură* (ISPIRESCU, L. 4), *vrăjmășie gróznică* (id. ib. 5); *patimă groznică* (C. NEGRUZZI, I 20); *munți groaznici* (BARAC, A. 64; *focuri groaznice* (C. NEGRUZZI, I 70); *năluciri* (VARLAAM, C. II 13_{32}), *locuri* (DOSOFTEIU, V. S. 47), *tunete* (C. NEGRUZZI, I 58) *groznece.* (Ad II; și cu înțelesul de „fără milă" LB.) *E gróznic de a vedeà cum... se răped la stârvuri.* ODOBESCU, III $16/_{7}$. *Începură a urlà groaznic.* ISPIRESCU, L. 149 *A prins-o și mai groznic la fugă.* SBIERA, P. $6/_{26}$, cfr. ȘEZ. II $60/_{9}$. *Scrie, cetește groznic.* C. NEGRUZZI, I 59. *Un lup gróznicŭ de mare.* ISPIRESCU, L. 74. || Diminutiv: (rar) **grozăviór, -oáră** adj. *Să văd pe cine-i luà... De-i luà-o grozăvioară* (= urîțică), *Dumnezeu să ți-o omoare!* SEVASTOS, C. $147/_{27}$, cfr. MARIAN, Î. 363. | Adjective (rare): † **grozávătec, -ă** = urît. ANON. CAR., † **grozávnic, -ă** = foarte mare. *Aleargă cu fugă grozavnică.* GOLESCU, Î. 114, cfr. 134. *Grozavnica pierire.* C. NEGRUZZI, II 7. | Adverb: † **groznicéște** = teribil; fără milă; foarte tare, de tot. LB, (Ban.) **grozăvit** = grozav. *Și-l trântì așà de grozăvit, în cât se afundă zmeul în pământ.* CĂTANĂ, P. B. I 104. | Verbe: **grozăvì** IV^{a} = (învechit, mai ales refl.) a (se) face urît, a (se) schimonosì, a (se) sluți (ANON. CAR.); (azi, numai refl.) a se crede grozav (I 4°), a face pe grozavul. *Trupul și sufletul se întunecă și se grozăvèsc.* VARLAAM, C. $227/_{2}$. *Chip și obraz grozăvitŭ.* id. ib. 202. *N'au slăbit, nice s'au grozăvitŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 168. *Erà grozăvitŭ la suflet de păcate.* id. ib. 51_{12}. *Fecioara frâmseața să-și grozăvască.* CANTEMIR, IST. 308. *Decretul... a religiei catolice volnicie o vatămă și mădulările ei le grozăvescŭ și le calcă.* ȘINCAI, HR. III $190/_{29}$. *Se schimbă și se grozăvește.* GORJAN, H. IV 63. *Nu ești nici tu mai curajos, nu te grozăvì!* | Abstracte: **grozăvíre** s. f. = groază. *M'au ținut cu grozăvire.* IORGA, S. D. XII 148, **grozăvíe** s. f. = faptă grozavă, lucru grozav, stare îngrozitoare, monstruozitate; cruzime, urgie; groază; (†) urîțenie, slușenie (ANON. CAR.); faptul de a se grozăvì (DDRF.); (în unire cu de, are înțelesul adjectivului) grozav. *Această grozăvie ce să zice sodomia.* PRAVILA MOLD. $114/_{2}$. *Grozăvie făcù întru Izrail.* BIBLIA (1688) 25_{22}, cfr. 53_{22}. *În grozăvia* (= slușenia) *mea, frumusețea ei a videà i se părea.* CANTEMIR, IST. 289. *Multă grozăvie făceà* [ursul]. NECULCE, LET. II $291/_{9}$. *Făceà toate grozăviile.* MAG. IST. IV $32/_{31}$. *Grozăvia stângerii caselor noastre.* URICARIUL, IV $190/_{12}$, cfr. X $19/_{21}$. *Tremurând, cu grozăvie, îmi ziceà...* KONAKI, P. 178. *Grozăvia... unui tiran turbat.* BELDIMAN, O. 10. *Simțeam toată grozăvia desnădăjduirii.* MARCOVICI, C. $7/_{10}$. *Le-arătà cu grozăvie,... leșile fraților lor.* C. NEGRUZZI, II 7. *Ce grozăvii zici c'ai mai visat?* ALECSANDRI, T. 1086. *Și doar nu erà cine știe ce grozăvie* (= lucru grozav, acătărea) *la trup, erà un om ca mulți alții.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Atunci grozăvie mare! ...Cumătrul lup se și arată în prag.* CREANGĂ, P. 27. *Un vuiet și niște grozăvii ca acelea.* SBIERA, P. $152/_{40}$. *Grozăvie de vreme.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 329. *Grozăvie de greutate.* SBIERA, P. $87/_{23}$. *Grozăvie de femeie!* id. $114/_{36}$; **grozăvénie** s. f. = faptă grozavă; ființă grozavă; faptul de a se grozăvì; mulțime mare. *Atâta vărsare de sânge și grozăvenii.* BOGDAN, ap. TDRG. *Erau șoareci și cloțani... grozăvenie!* RETEGANUL, P. V $6/_{3}$. *I-a mântuit de grozăvenia aceia de balaur.* MERA, L. B. 61, † **groznície** s. f. = neîndurare, tiranie (LB.); aspect fio-

ros. *Carii sânt aceastea ce de frica grozniciei npastre* [a leului şi vulturului] *nu s'au cutremurat?* CANTEMIR, IST. 186. *Dară grosnicia lui nu mult au ţinut.* ŞINCAI, HR. I 54/28.]

— Din bulg. (în dialectele de est) **grozav**, idem.

GROZĂVÁTEC, -Ă † adj. **GROZĂVÉNIE** s. f., **GROZĂVÍ** vb. IV[a] **GROZĂVÍE** s. f. **GROZĂVIÓR, -OÁRĂ** adj. **GROZĂVÍT** adv., **GROZÁVNIC, -Ă** † adj. **GRÓZDNIC, -Ă** † adj., adv. } v. grozav.

GRÓZEA s. m. invar. v. groază.

GROZLÍV, -Ă † adj. **GRÓZNIC, -Ă** adj. adv. **GROZNICÉŞTE** † adv., **GROZNICÍE** s. f. } v. grozav.

GRÚBĂ s. f. v. (Bot.) **crumpen** şi **hrubă**.

GRUBIÁN, -Ă adj. şi **-CĂ** subst. v. **grobian**.

GRUGUNÍ vb. IV(a) v. **grohăi**[1].

GRÚHĂ s. f. (Ornit.) v. **gruiu**[2].

GRUHĂÍ vb. IV(a) v. **grohăi**[2].

GRUHÂÍ, GRUHUÍ vb. IV(a) v. **grohăi**[1].

GRÚIE s. f. (Ornit.) v. **gruiu**[2].

GRUIÉŢ s. a., **GRUIÓS, -OÁSĂ** adj. v. **gruiu**[1].

GRUIŞÓR s. m. (Ornit.) v. **gruiu**[2].

GRUIU s. a. 1°. *Colline.* 2°. *Armon.*

1°. O ridicătură pe un şes, nu tocmai mare, deluţ frumuşel (Vicovul-de-sus, în Bucov. Com. G. NISTOR), coastă de deal (Com. A. COCA), delucian (H. XVII 14). Cfr. H. II 176, III 241, IX 387, XI 57, 95, XII 169, XVIII 3, („un munte conic") X 106. *Gruiul Bojoranim* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 257. *Coboară pe un gruiu în jos.* IORGA, S. D. XII 230. *Şi le-am dat loeul... până în Gruiul-featelor.* ib. 276. *Agiungând la un gruiŭ.* ŞINCAI, HR. II 274/15. *Mă suiam... pe gruiul Colnicului.* SBIERA, F. S. 95. *Dragă mi-e cărarea'n gruiu.* RETEGANUL, TR. 95/11. *Pe cărarea cea din grui Stau... un flăcău cu draga lui.* M. CUNŢAN, SĂM. III 100. *Când s'a pornit la drum pe gruiu.* GOGA, C. P. 62. *Am suit pe Gruiu'-Turcului (= o coastă de deal), pe deal în sus.* Com. A. COCA.

2°. P. anal. (La car) Pisc (Botoşani). DAMÉ, T. 14. *Gruiul* la car e îngroput în osia dinainte; în mijloc se află locul jucător al inimii. H. I 36. *Gruiul* e lemnul din osia cea de dinainte a carului de care se prinde protapul. Com. A. TOMIAC, cfr. (*gruńu* = parte a căruţii). H. XVII 8. || (La sanie) Un lemn de care [se] acaţă ruda săniei; lemnul este băgat cu un capăt în opleanul dinainte şi la mijloc e prins cu un cuiu de crucea săniei (VICIU, GL.), lemnul de la sanie, în forma unei furci, în care se prinde protapul printr'un cuiu (MARIAN, cfr. PAMFILE, I. C. 154).

[Diminutiv: (ad 1°) **gruiéţ** s. a. = gruiu mic (LB.), limba sau coama unui deal care se întinde între două văi (MARIAN), dâmb lungăreţ în forma tarniţii fără un oblânc (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Au ajuns pe un gruieţ.* SBIERA, P. 313/17. | Adjectiv: **gruiós, -oásă** = pieziş. *Locul ăsta-i tare gruios* (Vârmaga, lângă Săcărâmb). VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a se raportà la lat. *grumus,* idem, ca *straiu* la lat. *stramen.* Cuvântul se găseşte şi la Aromâni: *gruńu* cu înţelesul figurat de „bărbie". Rutenescul *gruny, hruny* e împrumutat din româneşte).

GRÚIU s. m. (Ornit.) = **cocor** (Transilv.) MARIAN, O. II 344, 346. || Fig. Tânăr subţirel şi drept, copuc. ŞEZ. V 76/14. | Nume de câne. JIPESCU, O. 51. [Şi: **grúie** s. f. ANON. CAR., LB., MARIAN, O. 344, 346 (şi ca nume propriu ALECSANDRI, P. P. 77), **grúhă** s. f. MARIAN, O. II 346. | Diminutiv: **gruişór** s. m. MARIAN, O. II 346.]

— Din lat. **grus, -em,** idem.

GRUMĂJÉI s. m. plur. **GRUMĂJÉR** s. a., **GRUMĂJÓR** s. m. } v. **grumaz**.

GRUMÁZ s. m. şi a. I. 1°. *Gosier.* 2°. *Cou.* II. 1°. *Cou, col* (fig.). 2°. *Sommet* (de colline).

I. (Mai de mult şi azi în popor aproape numai plur. tant.)

1°. † Gât, (înţelegându-se organele interne) gâtlejul şi faringele. *Să lipească-se limba mea de grumazul mieu, să* (= dacă) *nu pomenì-voiu tine.* CORESI, PS. 375, cfr. 52. *Usteniiu chemând, şi tăcù grumazul* (: fauces) *mieu.* ib. 177. *Mormânt deschis grumazul* (: guttur) *lor.* ib. 10, cfr. 403. *Ca neşte bolnavi carii, macar şi nu li-i greaţă de bucate, iară deaca mănâncă, în grumadzi nu le pot înghiţì.* VARLAAM, C. 326,,, cfr. II 46. *Mult în grumazi râgâi.* CANTEMIR, IST. 117. *Limba lui, de foc mare, să lipise de grumaz.* PANN, E. III 119.

2°. Gâtul (ca parte a corpului, la om sau la animale, care împreună capul cu trunchiul), p. restr. partea dindărăt a gâtului cu ceafa (la om), pe care se reazemă jugul s. hamul (la animalele trăgătoare). *Aflară-l cu omoforul în grumadzi.* VARLAAM, C. II 33. *Beaca apucă* [hoţul] *de prinde de grumadzi* [pe cinevà], *el înneacă.* ib. I 266,,. *Rane la grumadzi.* PRAVILA MOLD. 67. *Pusĕră răteazele greale pregiur grumadzîi sv[i]nţii-sale.* DOSOFTEIU, V. S. 6, cfr. 61, 104, 135. *Lanţurile ceale ce eră întru grumazii cămilelor lor.* BIBLIA (1688) 180. *Căzù pre grumazii lui.* ib. 24,,. *Să leage o piatră de grumazii trivunului.* MINEIUL (1776) 104²/1, cfr. 72²/2, 39²/2, 42²/2, 90¹/1, ete. *Ţi-ai plecat grumazul supt sabie.* ib. 97¹/1. *Doreà să lepede jugul Dachilor de pe grumazii Romanilor.* ŞINCAI, HR. I 3/20. *Şi-l luò de grumazi şi-l sărutà.* ALEXANDRIA, 145. *Grumazi albi ca crinul.* KONAKI, P. 87. *Să aruncă în grumazul lui.* BELDIMAN, N. P. II 31. *Săltând de bucurie, s'au apucat de grumazul tatălui lor.* DRĂGHICI, R. 8. *Pe grumazii ei atârnà o salbă.* C. NEGRUZZI, I 145. *Grumazuri* [de vulturi] *jupuite şi golaşe.* ODOBESCU, I 16/5. *Părul tău bălaiu şi moale de mi-l legi după grumaz...* EMINESCU, P. 188, cfr. 253. *Să-mi cuprindă iar grumazul cu micuţele lui braţe.* VLAHUŢĂ, P. 63. *O dureau şelele şi grumazii.* CREANGĂ, P. 316. *Chica lui neagră... flutură ca o coamă pe grumajii lui.* ISPIRESCU, L. 229. *Grumajii boului.* DAMÉ, T. 32. *Mândră ca o păuniţă, Cu grumazul subţirel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 393, cfr. 79, 242. *Îi sucesc grumazul ca la un puiu de găină.* RETEGANUL, P. V 51/25. *Grumazii din cap să-i iasă.* DOINE, 268/7; cfr. *(grumazi)* RETEGANUL, TR. 22/13, P. I 48/12, II 39/24, HODOŞ, P. P. 48, *(grumaji)* ŞEZ. I 29, IV 45, SEVASTOS, N. 127/27, *(grumaz)* SBIERA, P. 64/19, MARIAN, V. 143. ## † **A da s. a luà (pe cinevà) de grumaz[i]** = a prinde, a luà pe cinevà prizonier. *I-au dat pre toţi de grumaz, pre mâna lui Grigorie-vodă.* NECULCE, LET. II 215/17. *De-ar hi mers, i-ar hi luat pre toţi de grumazi.* id. ib. 264/30.

II. P. anal. 1°. Partea aceea a unor obiecte, care prezintă o asemănare cu gâtul omului, cfr. gât (II). *Grumazul şipului.* MARIAN, Î. 157. *Grumazul coasei.* MARIAN.

2°. † Ridicătură de deal. Cfr gruiu. *Grumazul Brânzeşov.* CUV. D. BĂTR. I 250.

[Plur. (mai de mult) *grumazi,* (azi mai ales) *grumaji,* (rar) *grumazuri.* | Diminutive: **grumăjór** s. m. *Rătungior grumăgiorul* (tip. *gramagiurul) helgii.* CANTEMIR, IST. 107, cfr. (*grumăjori* plur. tant.) LB., **grumăzúţi** s. m. plur. LB. | Derivate: **grumăzáre** s. f. = boală de grumaz s. de gât. *Ieşi... grumăzare de 99 de feluri.* ŞEZ. VII 111, cfr. V 143/2, LB., (la porci) REV. CRIT. III 156, (formaţiune personală spre a redà pe fran. *gorgerin?*) **grumăjér** s. a. = bucată de metal la armurele vechi, spre apărarea gâtului. *La gât aveau grumăjer rotund de zale.* ODOBESCU, I 65/11, **grumăjéi** s. m. plur. *Grumăjăi* = băierele, aţa sau cureaua cu care se leagă

biciul de cod[o]râşte ori dârjaua de hădărag (Cincu-Mare). ŢARA OLTULUI, III nr. 24.]

— Înrudit cu alb. grumas (gurmas) „gâtlej"; par a derivă amândouă dintr'un lat. pop. **grumus* „gâtlej", care apare şi în ital. *digrumare* „a înghiţi cu lăcomie" şi în rom. *sugrumă*. Cfr. PUŞCARIU, ET. WB. nr. 743 şi MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3888. Cfr. şi curmeziş.

GRUMĂZÁRE s. f. } v. grumaz.
GRUMĂZÚŢI s. m. plur. }

GRUMB, -Ă adj. *Grossier. Bis.* — †Aspru, ordinar, dur, necioplit, mojic. *Grumb* = rusticanus. ANON. CAR. *Gâlcevindu-să cu glasuri grumbe şi cu strâmbături.* DOSOFTEIU, V. S. 129. *Sinopiianii erâ... grumbi, îndărătnici, sălbatici în suflet.* id. 180,$_2$. *Înduplecă sufletele celor grumbi şi prostaci.* id. 180,$_1$. | Spec. (Astăzi, în Ardeal, în expresiunea) *Pâne grumbă* = murgă, neagră, de secară, ordinară. FRÂNCU-CANDREA, M. 100, REV. CRIT. III 156 (şi în Braşov). [Derivat: grúmbav †s. m. = meşter prost. MARDARIE, L. 814.]

— Din paleosl. грабъ, idem.

GRÚMBĂ s. f. (Bot.) v. crumpen.
GRÚMBAV †s. m. v. grumb.
GRÚMCIR s. m., **GRÚMPĂ** s. f. } v. crumpen.
GRÚMPEN, GRÚMPIR s. m. (Bot.) }
GRUNGĂNÍ vb. IV^a v. grungunì.

GRUNGUNÍ vb. IV^a. 1°. *Roucouler.* 2°. *Grogner.* 1°. (Despre porumbi) A produce sunetul caracteristic. H. I 365, IV 117, VI 215, VII 262, XV 264. 2°. (Despre porci) A grohăi. H. IV 274. [Şi (ad 1°): **grohoì** vb. IV^a H. XI 196, **grongoì** vb. IV^a H. III 409, **grungănì** vb. IV^a H. VIII^1 120, **grungurì** vb. IV^a H. VIII 21, **guguì** vb. IV^a H. V 53, **gugăì** vb. IV H. XVIII 141, **guguì** vb. IV$^{(a)}$ *(gugue)* H. VII 441, X 538, *(gugueşce)* H. III 223, IV 54, **gugulì** vb. IV^a H. XVII 232, **gugurì** vb. IV^a H. VII 183, **gungănì** vb. IV^a H. XI 395, **gungunì** vb. IV^a H. IV 276. [Porumbiţa] *gungunì galeş în limba ei cea păsărească.* ODOBESCU, III 199, **gungură** vb. I H. I 353, **gungurì** vb. IV^a H. XII 139, **gurguì** vb. IV H. VII 481, **gurgunì** vb. IV^a H. VII 133. | (Ad 1°-2°) **gurluì** vb. IV$^{(a)}$. *Porumbul gurlue.* H. V 288, *(gurluesce)* H. XIV 247, cfr. MARIAN, NU. 122. *Porcul gurlue.* H. IV 54, cfr. *(gurlueşte)* X 356. *Purcelul gurlue* (H. XIV 29) = coviţă (ION CR. III 377). **Guruì** = se zice despre porci când cer de mâncare. REV. CRIT. III 156, **gurunì** vb. IV$^{(a)}$ *Porumbul gurue.* H. VII 226, XVII 7, XVIII 45, (şi despre turturică) H. XVIII 45, *(gurueşte)* H. VII 209, cfr. XII 326. *Porcul gurue.* H. IX 154, cfr. *(gurueşte)* IV 10. *Mai lătră câne, mai guruià un porc, mai se spăriau gâştile.* SLAVICI, V. 143, **îngurui** vb. IV. *Porumbul îngurue.* H. XIV 8. | (Ad 2°) **grongănì** vb. IV^a H. IX 283.]

— Onomatopee (ad 1° cfr. rut. *gugoniti*, bulg. *gugukam*, germ. *girren, gurren* = idem; ad 2° cfr. lat. *grunnire*), cfr. gânguri.

GRUNGURÍ vb. IV^a v. grungunì.
GRUNJ s. m., **GRUNJÓS, GRUNJURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. grunz.

GRUNŢĂÍ vb. IV$^{(a)}$. *Croquer.* — A ronţăi. Com. I. PAVELESCU. [Abstract: grunţăít s. a. = sunetul produs de cocenele de porumb când se freacă unul de altul pentru-ca să se desprindă boabele. *Ascultà la grunţăitul cocenilor şi la curgerea boabelor, ca a picăturilor de ploaie.* T. CERCEL, SĂM. III 662.]

— Onomatopee. Cfr. ronţăi.

GRUNŢURÓS, -OÁSĂ adj. v. gruuz.

GRUNZ s. m. şi a. 1°. *Grumeau, pelote.* 2°. *Motte de marc de raisin.* 1°. Bucată dintr'o materie tare şi fărămicioasă; spec. drob de sare (ŞEZ. V 76/$_{15}$), bulgăre de noroiu îngheţat (ib.), bucată de tămâie (LB.). *Grundz* = frustum. ANON. CAR. *Topesc grunjii pământului, răzându-mă de puroiu.* BIBLIA (1688) 366. *Zăpada acoperise grunzii.* GHICA, S. 246. *Mama v'aduce Lapte'n ţâţe... Frunză'n buză, Grunji de sare Pe spinare!* TEODORESCU, P. P. 405. *Cine ibovnică n'are, I să pare... plapoma grunj de sare.* POP. Com. DRAGU. *Bulgăre de sare sau grunj de sare.* H. IV 52, cfr. ION CR. IV 217. *Grunzul de sare.* TEODORESCU, P. P. 376^b, cfr. MARIAN, D. 140. *Drum cu grunzuri* = cu omăt s. glod îngheţat. Com. G. TOFAN.

2°. P. ext. *Grunj* = boştină stoarsă şi rămasă de la teasc, având forma cavităţii în care a fost pusă. H. IV 152.

[Plur. *grunzi, grunzuri* (LB.) şi *grunji* (de la care noul sing.) **grunj** s. m. | Şi: **gronji** s. m. (atestat numai la plur.) H. III 398. | Adjective: **grunjós** (**grunzós** ANON. CAR.), **-oásă**, (mai des) **grunzurós** (**grunzărós** †, **grunjurós**, şi + *grăunţós*: **grunţurós, gronţurós, zgronţurós, zgrunţurós, zgremţurós**), **-oásă** = cu grunji; granulos. *Sare grunjoasă.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII 921. *Toată calea grunzăroasă şi ciulinoasă.* CANTEMIR, IST. 110. *Drumul nu-i grunzuros.* MARIAN, Î. 525, NA. 303, ŞEZ. I 38^b/$_{24}$, cfr. *(grunjuros)* DOINE 302/$_7$, *(grunţuros)* ŞEZ. IV 237^b/$_{17}$, ALECSANDRI, P. P. 17/$_9$, *(zgrunţuros)* SEVASTOS, C. 122/$_{11}$. *Pământul tot grunzuros rămâne.* I. IONESCU, C. 12, cfr. *(zgrunţuros)* id. D. 322. *Aşternutul [şoselei] ...gronţuros de pietriş gălbuiu.* ODOBESCU, I 376. *Lemn, grunzuros de vechime.* EMINESCU, N. 38. *Cărbunele de Jiu este tare...; frântura lui este zgronţuroasă (zbârcită) şi arde cam greu.* MOLDOVAN, Ţ. N. 78. *Scoarţa poate fi netedă sau zgremţuroasă.* CREANGĂ, GL. | Colectiv: **grunzărie** s. f. (mai ales la plur.) *Grundzării* = drum cu grundzuri de glod îngheţat. ŞEZ. V 76/$_{16}$.]

— Etimologia necunoscută. (Derivarea din ung. *göröngy* „bulgăre", propusă de CIHAC, II 502 şi susţinută de WEIGAND, JAHRESBER. XVI, 224 e neprobabilă. Poate există o legătură etimologică cu arom. *grândze* „târâţe", care se găseşte şi la Albanezi: *grundę, krundę* „târâţe").

GRUNZĂRÍE s. f., **GRUNZĂRÓS** †, **GRUNZÓS, GRUNZURÓS, -OÁSĂ** adj. } v. grunz.

GRÚPĂ s. f. *Groupe.* — Mai multe fiinţe s. lucruri asemănătoare, reunite la un loc, cfr. grămadă, clasă, categorie. [Florile] *s'adună 'n grupe.* ALECSANDRI, P. II 55. *Grupă zdrenţuită* [de proletari]. EMINESCU, P. 121. *Clasificarea este... aşezarea noţiunilor în grupe (clase) asemănătoare.* MAIORESCU, L. 117. [Şi: **grup** s. a. *Grupul contribuabililor.* id. D. II 170. | Plur. *grupe* şi *grupuri*. | Familia: (<ital. *grupetto*) **grupét** s. a. (Muz.) = figură de ornament, formată din trei sau patru note de valori mici; cfr. coloratură. CERNE, D. M. *Toba cu grupetele ei în contra-timp.* CARAGIALE, N. S. 51, (<fran. *grouper*) **grupà** vb. I^a = a reuni în grupă, a formă grupuri. *Mai mulţi juni... se grupară în giuru-i.* C. NEGRUZZI, I 339. *Sub rubrica gravurii lui Dürer să se grupeze... tot ceia ce ţie nu-ţi place.* ODOBESCU, III 61. *Să se împartă şi să se grupeze voturile în voturi pentru şi contra guvernului.* MAIORESCU, D. III 274.]

— *N.* din fran.

GRURÚŞ s. m. (Entom.) v. greier.
GRUSĂMĂ s. f. (Bot.) v. grozamă.
GRUUÍ vb. IV^a v. grungunì.
GUÁNŢĂ s. f. (Entom.) v. ganţă.
GUÁRDIE †s. f. v. gardă.
GUB s. a. (Îmbrăc.) v. gubă.

GÚBĂ s. f. (Îmbrăc.) *Manteau.* — (Ungurism) Sarică (ION CR. II 247, VAIDA), suman (BUD, P. P.). *Guba (= suman) cea cârpită.* BUD, P. P. 63. [Și: **gub** s. a. = căput scurt de pănură, mai ales de coloare neagră. VICIU, GL.]

— Din ung. **guba,** idem.

GÚBAV, -Ă adj. 1°. *Lépreux.* 2°. *Couvert de boutons.* 3°. *Chétif.*

1°. † Lepros. ANON. CAR. *Pre bolnavi vindecați, pre gubavi curățiți, pre morți înviiați.* TETRAEVANGHEL (s. XVII), ap. GCR. I 194/22. *Eu sânt... gubavul care de atâția ani zac.* ZILOT, CRON. 346.

2°. P. ext. Bubos, cu fel-de-fel de bube. N. REV. R. 1910, 86.

3°. P. gener. Slab, lipsit de putere, bolnăvicios (Putna Moldovei CONV. LIT. XLIV II 619), slăbănog, gălbăgios la față, buged (CREANGĂ, GL.), neputincios (COSTINESCU), buhos, om nesănătos (GR. BĂN.). *Mâine-poimâne avem să ne trezim niște babalâci gubavi și oftigoși.* CREANGĂ, A. 124.

4°. † (Cu înțelesul greu de precizat) Smerit, umilit (?). *Pre cel gúbavŭ cu ochii* (: qui inclinaverit oculos) *va mântui.* BIBLIA (1688) 372$_{12}$. *Pavel să făceà gúbavŭ pentru Hristos, cu pace s'au săvârșit.* DOSOFTEIU, V. S. 110$_{12}$. | *Acel gúbavŭ uriaș* (mai sus: uriaș mare, negru și căznat și grozliv) *îndată fugì de sĕ ascunsĕ.* ib. 46.

[Accentuat și: *gubáv* GR. BĂN. | Și: **gúbăv, -ă** adj. = cel ce tușește urît, care sufere de gubăvie. LIUBA, (cu alt sufix) **gúben, -ă** adj. = galben. *Mâțul torceà clipind somnoros din ochii gubeni ca chilimbarul.* N. BELDICEANU, SĂM. IV 39. | Abstracte: **gubăvíe** s. f. = lepră (ANON. CAR.), boală cu răni care curg pe tot corpul (RĂDULESCU-CODIN, L.), tuse urîtă (LIUBA); (fig.) femeie destrăbălată, prostituată, curvă (Oravița, Com. COCA), cfr. gudă. *Să dezbrăcă gol de tot și priimì gubăvie* (=lepră). DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG. *De gubăvie se lasă omului sânge primăvara.* ION CR. II 273, **gubăvénie** † s. f. = lepră. ANON. CAR. | Verb: **gubăvì** vb. IV^a refl. = a se umpleà de lepră (ANON. CAR.); a se **buhăi**: *Săracul, s'o gubăvit de tot!* GR. BĂN.]

— Din sârb. **gubav** „lepros" (cfr. *gubati se* = a se umpleà de lepră).

GÚBĂV, -Ă adj., **GUBĂVÉNIE** † s. f.
GUBĂVÍ vb. IV^a refl., **GUBĂVÍE** s. f. } v. gubav.
GÚBEN, -Ă adj.
GUBÉRN s. a. (ș. d.) v. guvern.
GÚCĬMĂ † s. f. v. **cușmă.**

GÚCĬMAN † s. m. v. **gocĭman,** s. a. (Îmbrăc.) v. gugiuman.

GÚDĂ s. f. 1°. *Chienne.* 2°. *Souci.*

1°. (În Biharia și Sălagiu) Cățeà (VAIDA, VICIU, GL.), haită (POMPILIU, BIH.). *Aici Guda ce-mi făceà? Când de hoț odată da... Și-odată schilălăià, Costea tare că-mi strigà: „Ține-l, Gudo, nu-l mâncà..."* ZANNE, P. VI 141. || Fig. Femeie răutăcioasă (ZANNE, P. VI 139), femeie stricată, curvă (ib. V 317). *Nu mă* [duc] *după gude pe sate, Că sânt la noi bagate,* adecă nu mai căută femei rele pe aiurea că sânt destule pe la noi. ZANNE, P. V 317.

2°. Fig. Griji. *Tăt cu gudă și năcaz* = cu griji și necaz. POPOVICI, R. D. 165.

3°. Vătavul flăcăilor care umblă în noaptea de Crăciun a colindă. VAIDA.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *guda* „scroafă").

GUDĂRÍE †, **GÚDREA** s. f.
GUDULÚȘ s. m. } v. gudurà.

GUDRÓN s. a. *Goudron.* — Substanță lichidă și complexă care se extrage, prin destilare, din feluriți combustibili vegetali *(gudron vegetal)* s. minerali *(gudron mineral).* [Verb: **gudronà** vb. I^a = a ungè cu gudron.]

— *N.* din fran. (< arab. gatran, idem), cfr. dubletul catran.

GUDURÁ vb. I refl. 1°. *Frétiller de joie.* 2°. *Flagorner.*

1°. (Despre câni) A manifestà iubire (bucurie, alipire) față de om, dându-i târcoale s. atingându-se de el și în același timp mișcând mereu, împreună cu coada, partea dinapoi a corpului și chelălăind de bucurie. *După ce alergă de la o turmă la alta ca să se gudure..., cânele începe a alergà.* C. NEGRUZZI, I 59, cfr. ODOBESCU, III 241/23. *Iar când Pantazachi se găteà să meargă la vânat, nu erà ființă mai fericită decât Mef care se gudurà.* I. NEGRUZZI, I 318. *Pe când acesta citeà, o droaie de câini i se gudurau prin prejur, sărindu-i pe haine.* ZAMFIRESCU, R. 89. *Cânele.. începe a se gudurà.* SBIERA, P. 174/35, cfr. ȘEZ. II 117/23, IV 180/20.

2°. Fig. (Despre oameni) A se linguși. *S'au gudurat pe lângă Români, doar i-o înșelà.* ALECSANDRI, T. 1439, cfr. 1466. *Te guduri pe lângă mine, ca să mă despoi.* SLAVICI, N. II 299, cfr. 325.

[Și: (neobicĭnuit) **gudurì** vb. IV^a refl. (despre câne și fig. despre om) MARIAN. | Derivate: **gudurător, -toáre** adj. *Mai plecat și mai gudurătoriu.* SBIERA, P. 121/4–5, **gudulúș** s. m.: nume de câne. JAHRESBER. XII 161, **gúdrea** s. f. = numele unei cățele care se gudurește. MARIAN, **gudărie** † s. f. = lingușire. *O râvnă fanaticească Se'ntinse cu gudăria subt vâlfa despoticească.* KONAKI, P. 303.]

— Pare a sta în legătură cu alb. **gudulís** (n. -grec. *guduló*) „gâdil" G. MEYER, A. WB. 133. Cfr. și **gudă.**

GUDURÍ vb. IV^a refl. v. **gudurà.**

GUFÁR s. m. — Un fel de pește; cfr. GOLESCU, Î. 81. (În loc de lufar?)

GÚGĂ s. f. = **gogă**[1]. *Dar ce vrei tu, gugă neagră?* (Avrig, în Transilv.) ȘEZ. II 38b/13.

GUGĂÍ vb. IV v. **grungunì.**

GUGĂÍ vb. IV(a) = gâgâì (despre gâscă). H. XVIII 248, 261.

GUGHÍE s. f. (Iht.) v. **guvidie.**
GUGĬMÁN † s. a., **GUGĬMÁNĂ** † s. f.
GUGIU s. a. (Îmbrăc.) } v. **guginman.**

GUGIUMÁN † s. a. (Îmbrăc.) *Bonnet de fourrure à fond de drap.* — (În România) Căciulă de samur cu fundul alb (pentru domnitori și beizadele) sau cu fundul roșu (pentru boieri), cfr. calpac, cauc,ișlic. *2 gugiman sobol* (a. 1579), ap. HEM. 65. *Rădică Domnul gugimanul din cap.* GHEORGACHI, LET. III 323/21. *Alexandru... călare pre Ducipal cu gugĭman.* ALEXANDRIA, 160. *Un gucĭman de samur.* ib. 152. *În cap cu un gugĭuman (căciulă) de samur cu fundul roș.* FILIMON, C. I 608. *La alaiuri și la ceremonii protipendada și velitii purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roșu.* GHICA, S. 501. *Ginerele... purtà în cap gugiuman domnesc.* ODOBESCU, I 77/17, cfr. 71/20. *Boierii se strângeau la un loc. Unii... cu gugiuman de piellcică în cap.* SADOVEANU, SĂM. V 933. *Domnul cu caftan Și pe cap cu gugiuman, Sta culcat pe-un buzdugan.* ALECSANDRI, P. P. 89b/1. *Zace-mi Corbea vinovat... C'a purtat Gugiumanul de domnie.* TEODORESCU, P. P. 532, cfr. VASILIU, C. 12. *Pe cap purtau gugiumane puse cam într'o parte.* ISPIRESCU, M. V. 44/9–10. || P. ext. Căciula purtată de Ovreii bigoți.

Cu undița de prins pește... apucă gugiumanul Ovreiului de fund și-l ține spânzurat. GHICA, S. 299. [Și: **gucimán** s. a. ALEXANDRIA, 152, **gugimán** s. a., **gugimánă, gugiumánă** s. f. *Gugimana Domnului adecă șlicul cel de sobol.* GHEORGACHI, LET. III 298/$_{29}$. *Pană de la gugiumana mea.* C. NEGRUZZI, I 126, cfr. IOSIF, SĂM. III 422, **gujimán** s. a. = scut capului contra ploilor și a zăpezii, ce atârnă în loc de guler, la căbăniță. GR. BÁN. | Reconstruit: **gugiu** s. a. (plur. *gugiuri*) = (Mold., Bucov.) un fel de guler lat și patrat, care atârnă pe spate, la mantalele țărănești (Com. I. GRĂMADĂ), un fel de glugă (Com. S. POPESCU, DAMÉ, T. 169); (Transilv.) un fel de scufie s. căiță pentru copiii mici. MARIAN, NA. 332, VICIU, GL. *Vine-un nouraș de ploaie, N'avem gugiuri la mantale.* VASILIU, C. 186.]

— Din turc. güğemín „un fel de căciulă". TDRG.

GUGIUMÁNĂ † s. f. (Îmbrăc.) v. **gugiuman.**
GUGOÁȘĂ s. f. (ș. d.) v. **gogoașă** ș. d.

GÚGU s. m. invar. Bulz de tină găurit la mijloc mai până dincolo, cu care se joacă copiii de-a pocnitoarea (Vereșmort, în Transilv.). VICIU, GL.; cfr. (Munt.) tun.

— Pare a fi germ. **Kugel** „glob".

GUGUÍ vb. IV$^{(a)}$ v. **grungunì.**
GUGÚLEA s. m. v. **gugulì**^{1}.

GUGULÍ vb. IV^{a}. *Caresser.* — (Transilv.) A mângâià, a desmierdâ, a giugiulì. LB. *Și o guguleà draga mamii...* N. REV. R. I, Supl. II 30. | A linguși. FRÂNCU-CANDREA, R. 48. [Și: **gulì** vb. IV^{a}. *La fântâna cu cel nuc Se'ntâlnește cuc cu cuc, Se gulesc până se duc.* ȘEZ. VII 44. | Derivate: **gugúlea** s. m. (invar.): epitet de desmierdare pentru copii. *Iorgule! dragul moșului!... Gugulea moșului!* ALECSANDRI, T. 990, **gugulíce** s. f. = termen de mângâiere ce se dă, vorbind unui copil, cfr. gâgâlice. COSTINESCU.]

— Cuvânt onomatopeic; cfr giugiulì, cocolì.

GUGULÍ vb. IV^{a} v. **grungunì.**
GUGULÍCE s. f. v. **gugulì**^{1}.
GUGUMÁN s. m. (ș. d.) v. **gogoman.**
GUGURÍ vb. IV^{a} v. **grungunì.**

GUGÚȘ s. m. (Ornit.) *Colombe.* — *Gugușì de casă* = porumbei. H. II 289. [Derivate: **guguștiúcă** s. f. = Ringeltaube. POLIZU, **guguștúc** s. m., **gaguștiúcă** s. f. DOMBROWSKI, **gugușínă** = nume ce se dă vacilor. H. VII 358.]

— Onomatopee, cfr. bulg. guguška „Turteltaube".

GUGUȘCIÚCĂ (Ornit.), **GUGUȘÍNĂ** s. f. v. **gugus.**
GUGUȘLÍE s. f., **GUGUȘLÚIU** s. m. v. **bubușlie.**
GUGUȘTIÚCĂ s. f. } v. **gugus.**
GUGUȘTÚC s. m. (Ornit.) }

GUI adv. (Numai în expresiunea) **Gui-negui** = vrând nevrând (ZANNE, P. II 746), nici una nici două (PAMFILE, J. III). *Gui-ne-gui să sară la bătaie cu parul!* PAMFILE, J. III.

GUÍ vb. IV^{a} refl. v. **gurì.**
GUÍC interj., **GUICÍ** vb. IV v. **guiță.**
GUÍȚ interj. v. **guiță.**

GUIȚÁ vb. 1 intrans. *Grogner* (en parlant du cochon). — (Mai ales în Munt. și Ardeal; despre porci și cu deosebire despre purcei) A țipà cu glas subțire și ascuțit (de foame s. când se cred amenințați de o primejdie). H. I 7, 120, 188, 262, 269, 286, 347, II 61, 88, 117, 207, 273, IV 85, 196, 250, VI 133, VII 85, 105, 120, 133, 226, etc., XI 46, 389, 395, XII 28, 96, etc., XIII 218, 249, XIV 209, 464, XV 148, 353, etc., XVII 8, 66, etc., XVIII 5, 45, 104. *Porcii... guițând, să crezi că li s'au pus cuțitul la beregată.* DELAVRANCEA, S. 198. *Îl apucă numai de cât de bot ca să nu guițe.* ISPIRESCU, L. 129. *Porcul o'nceput să guițe.* ALEXICI, L. P. I 232/$_{14}$. *Am o scroafă cu purcei, când prind pe unu, acela tace și ceilalți guițâ?* (= Lanțul). GOROVEI, C. 197. || P. anal. (Despre mistreț) *Începù... să mi-ți guițe ăl mistreț.* ISPIRESCU, U. 40/$_{16}$. | (Despre viezure) H. XVII 310. | (Despre aricìu) H. VII 389. [Și: **guiți** vb. IV. *Nu guiți ca purceii.* H. II 42, **guìcì** vb. IV. *Purcelul guice.* H. IV 250, cfr. V 53, IX 283, 406, 496, XI 85, 98, 196, XIV 8, 236. *Purceii guice a vreme rea.* IONESCU-BOTENI, S. N. 179. Interjecția: **guiț!** ȘEZ. II 215^{b}/$_{22}$, **guic!** PĂSCULESCU, L. P. 86. | Abstracte: **guițât** s. a., **guițătură** s. f. *Auzirà o guițătură de porc.* ISPIRESCU, L. 140. | Pronunț. *gu-i-*.]

— Onomatopee. Cfr. (co)viță, (co)viță!.

GUIȚÍ vb. IV v. **guiță.**

GUJÁLÍE s. f. *Volaille.* — (Mai ales la plur.) *Gujălii* = păsările de curte. H. II 27. — Cfr. gujulie (subt gâză), gujbăliță.

GÚJBĂ s. f. (ș. d.) v. **cujbă.**

GUJBĂLIȚĂ s. f. = **gojbăliță.** *N'am ce da la gujbăliți de mâncare.* ION CR. II 218. [Plur. *-bălițì.*] Cfr. cobaie, gujălie.

GUJIMÁN † s. a. (Îmbrăc.) v. **gugiuman.**
GÚJNIȚĂ s. f. (Făur.) v. **cujniță.**

GUJOÁSĂ s. f. (Bot.) = **păpălău.** ION CR. IV 54.

GUJULÍE s. f. v. **gâză.**
GUL s. a. v. **ghiul.**

GÚLĂ s. f. *Troupeau.* — Cârd de vite (VAIDA), turmă, cireadă. REV. CRIT. III 156. [Derivat: (cfr. ung. *gul(y)ás*, idem) **gulés** s. m. = feciorul ce păstorește la „gule". VAIDA.]

— Din ung. **gul(y)a**, idem (iar nu din turc. *k'ül*, precum s'a dat la cuvântul ghiul).

GÚLĂ s. f. (Bot.) v. **gulie.**
GULÁIU s. a. v. **guleaiu.**

GULEÁIU s. a. *Ripaille.* — (Mold.) Chef, petrecanie cu băutură multă. CREANGĂ, GL. [Vorbește un Grec:] *Mi vine... se faco un guleai.* ALECSANDRI, T. 1603. *Guleai peste guleai, Ioane, căci altfel înnebunești de urît.* CREANGĂ, P. 325, cfr. 309. [Plur. *-leaiuri.* | Și: **guláiu**: *Și a fost mare gulai la ei atunci.* ȘEZ. VI 143.]

— Din rus. **guljaj!** (imperativul verbului *guljatь* „a petrece, a face chefuri").

GÚLER s. a. *Col, faux col.* — Partea hainei (s. a cămășii) care înconjură gâtul, ciupag, (în îmbrăcămintea orășenilor, mai ales) bucată de pânză care se aplică (mai ales scrobită) la cămașă spre a îmbrăcà gâtul. *Gulĕr* = collare. ANON. CAR. *Ca gulerul cămășii meale m'au cuprins pre mine.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Ear colò bătrânul dascăl... Își înfundă gâtu'n guler și bumbacul în urechi.* EMINESCU, P. 221, cfr. N. 63. *Gulerul redingotei.* DELAVRANCEA, S. 159. *Să-l aduc de guler acì în fața ta și să-l fac să-ți ceară în genunchi iertare că te-a înșelat.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 449. *Și-mi chindisește D'un guler și d'o batistă.* TEODORESCU, P. P. 74. *Că ți-oiu coase guleru'.* MÂNDRESCU, L. P. 56/$_{13}$. *Cu guleru' porumbac.* ȘEZ. I 143^{b}/$_{36}$. *Dă gulerele la călcat.* || P. anal. Fășie de pânză cu care se leagă lumânările la mort. *Apoi se aprind trei lumini făcute din ceară și învălindu-se cu un guler de pânză*

nouă, i se pun în mână. MARIAN, Î. 27. | P. ext. Batistă sau fâșie de pânză nouă la unul din colțurile căreia este legată o lumânare; se dă de pomană pentru morți. N. REV. R. 1910, 86, GR. BĂN.; cfr. pomineată.

[Diminutive: **gulerél** s. a. *Coase... gulerel tătâne-său.* MÂNDRESCU, L. P. 213/11, **guleráș** s. a. *Și-mi chindisește guleraș.* TEODORESCU, P. P. 61b, cfr. 74, PĂSCULESCU, L. P. 56, BUD, P. P. 68 (după BARCIANU și s. m., înseamnă „bureți-galbeni“ și planta „dosnică-galbenă“ = germ. Kragenblume), **gulerúș** s. m.: nume de câne. JAHRESBER. XII 143, 160. | Derivat: **gulerát, -ă** adj. = (despre oameni) care poartă guler (mare s. scrobit; mai ales ca termen de batjocură dat soldaților și funcționarilor cu uniformă; deci:) fig. om mândru și obraznic (ZANNE, P. III 176); (despre animale) care sânt albe în jurul gâtului. [Păpușarul către comisar:] *Nu pune mâna, guleratule!* ALECSANDRI, T. 57. *Ciocoiu gulerat.* id. P. P. 250, TEODORESCU, P. P. 296, VASILIU, C. 30, ȘEZ. VII 145. *Sai din minți după cei gulerați.* ib. II 212/6, cfr. III 21/1. *Ca un câne gulerat.* ȘEZ. I 211b/15. *Ca o poarcă gulerată.* MARIAN, S. 64. (Subst.) *Gulerăt* (cu metateză: **gurelát**: nume de câne H. II 27 și de porumbel) s. m., *gulerátă* s. f. = nume de căței (MARIAN, H. II 27, III 497, X 505), de oaie (DAMÉ, T. 182, JAHRESBER. XII 143, H. I 345).]

— Din ung. **gallér** (< lat. *collarium*), idem.

GULERÁȘ s. a. și m.
GULERÁT, -Ă adj., subst.
GULERÉL s. a., **GULERÚȘ** s. m.
} v. guler.

GULÉȘ s. m. v. gulă[1].
GULÍ vb. IV[a] v. gugulì[1].

GULÍE s. f. 1°. *Chou-rave* (Brasica oleracea). 2°. *Topinambour* (Helianthus tuberosus). 3°. Jeu d'enfants.

1°. (Munt.) Legumă gustoasă, preparată în multe feluri în bucătărie, caralambă. PANȚU, PL., DAMÉ, T. 188, cfr. H. IV 8, 105, VII 418, IX 493, XI 5, 326, XII 132. *Gulia, napii, brojba.* PISCUPESCU, O. 194. *Broajbe și gulii.* PANN, P. V. I 124. *Gulii din grădinică.* TEODORESCU, P. P. 341b.

2°. (Mold.) = **napi-porcești**. PANȚU, PL.; cfr. H. I 33, III 139, X 205. *Începe gulia sa a coace.* CANTEMIR, HR. 129/32. *Gulii,* Moldovenii numesc ceea ce Oltenii și Muntenii cunosc subt numele de nap. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 62.

3°. P. anal. Un popic de lemn cilindric cu care se joacă copiii, în loc de cotcă, în jocul „în gogi“ sau cum se zice pre aiuri (Blaj) „de-a-poarca“. VICIU, GL.; cfr. H. XVII 314.

[Și: (Mold.) **gúlă** s. f. *Una cu legumele Curechiul și gulele.* TEODORESCU, P. P. 210b, cfr. MARIAN, D. 302, H. X 205, com. A. TOMIAC, (ad 3°) H. IV 17, 395, 484, IX 124.]

— Din bulg. **gulija,** idem (n.-grec. τὰ γουλιά).

GULIUBÁIE s. f. *Reptile.* — (Straja, în Bucov.) Târâitoare, lighioaie. Com. A. TOMIAC.

GULÚB s. m. (Ornit.) v. **hulub.**
GULÚPI s. m. plur. v. **golopi.**

GÚMĂ s. f. *Gomme.*

1°. Cleiu care curge din unii copaci din țările calde. Cel mai cunoscut fel este *guma* numită și **gumi arabică.** *Trandafiri... luați de la librărie, lipiți... cu gumi arabică.* BASARABESCU, V. 36.

2°. = **cauciuc.** *Gumă pentru șters cerneala s. creionul.* **Gumă elastică** s. (mai des) **gumilástic** [pop. **comilastru** BOCEANU, GL.] s. a.

— *N.* din lat. **gummi,** idem.

GUMFLÁ vb. I v. gâmfà.

GUNGĂNÍ,
GUNGUNÍ vb. IV[a]
GUNGURÁ vb. I
GUNGURÍ vb. IV(a)
} v. grungunì și gângurì.

GUNOÍ vb. IV[a]. 1°. *Fumer.* 2°. *Fienter, emmerder.* 3°. *Pourrir.*

1°. A îngrășà pământul cu gunoiu. *Gunoesc* = stercoro. ANON. CAR. *Va gunoiè-o bine* [grădina]. I. IONESCU, C. 12. *S'au apucat și ei de gunoiét ogoarele lor.* id. D. 271. *Pământul lucrat bine... și gunoiat în vreme.* C. NEGRUZZI, II 265/16. *Câmpii se gunoiază.* IORGA, B. 13. *Pământul trebue bine gunoit.* FRÂNCU-CANDREA, M. 13.

2°. Trans. A spurcă cevà băligându-se s. găinățându-se. *Pupaza .. gunoindu-și cuibul.* PANN, P. V. II 49. | Refl. A se bălegà, a-și depune excrementele. *Au spurcat apa din sf. Botez, gunoindu-se într'însa.* ȘINCAI, HR. I 138/30.

3°. Refl. A putrezì. *O să te gunoești de viu între pereții de sare umezi.* CARAGIALE, T. I 64/12, cfr. S. 93/29. *S'a gunoiat zăcând.* PAMFILE, J. II. | Trans. (fact.) A face să putrezească. *Am să te bat păn' te-oiu gunoì.* PAMFILE, J. II.

[Și: (Mold.) **gunoià** vb. I[a], **îngunoì** vb. IV[a]. *Țăranul... nu știe că este posibil ca microbii din excrementele aruncate oriunde să fie duși de apa de ploi până în fântâni, a căror apă apoi introduce acești microbi în corpul omului... Au văzut multe puțuri îngunoite.* MANOLESCU, I. 299. | Abstracte: **gunoíre** s. f., **gunoít** s. a. = îngrășatul cu gunoiu. *Lucrul viei se împarte în tăiat..., gunoit...* H. IV 83.]

— Derivat din **gunoiu** (cfr. sârb. *gnòjiti,* rus. *gnóitь* „düngen“, paleosl. *gniti* „a putrezi“).

GUNOIÁ vb. I[a] v. gunoì.
GUNOIÁȘ s. a., **GUNOIÓS, -OÁSĂ** adj.
GUNOÍȘTE, GUNOIȘTÍNĂ s. f.
} v. gunoiu.

GUNÓIU s. a. 1°. *Fumier.* 2°. *Ordure. Grain de poussière.*

1°. Excremente (de vite), cfr. bucluc. *Gunoiu de porci.* ECONOMIA, 62. *În spre seară ajunse la un bordeiu urît și acoperit cu gunoiu de cal.* EMINESCU, N. 19. *O movilă de gunoiu.* id. ib. 22. *El la grajdiu și alergà... În gunoiu se ascundeà.* ALECSANDRI, P. P. 130. *Gunoiul de gândaci de mătasă.* ȘEZ. I 154/15. *Gunoiul de vară e piper de iarnă.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 25/6. | P. ext. Movilă de astfel de excremente, bălegar (strâns pentru îngrășatul pământului).

2°. P. ext. Orice lepădături s. murdării care se mătură și se aruncă. *Dumnezeu din... gunoiu înalță pre cel lipsit.* CANTA, LET. III 183/25. *Nici la biserică nu-i lasă să-i îngroape, ci afară, prin gunoaie.* MAG. IST. IV 351/24. *Din gunoiu să înalțe measer.* ANTIM, P. XXV/8. *Își lepădă toată avearea, ca cum ar fi fost niște gunoae.* MINEIUL (1776) 442/2. *Să măture podul de tină și de gunoiu.* URICARIUL, XIX 342/24. *Un cucoș... scurmolind... prin gunoiu.* DRĂGHICI, R. 81. *Pușcă, pe care orîce vânător ar fi asvârlit-o în gunoiu.* ODOBESCU, I 14/29. *Pe jos gunoiu și gândaci.* CREANGĂ, A. 134. *Toată ziua se oglindă Și gunoiu-i până'n grindă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 441, cfr. 420. *Gunoiul nu e bine să-l dai afară din casă după apusul soarelui.* ȘEZ. III 44/2. *Se dă foc la gunoaie.* ib. III 49/11. *Gunoiul de după ușă.* ib. I 276/20. *A nu face gunoaie multe* [s. *pureci*] *la casa cuivà* = a nu sta multă vreme în casa cuivà, neputându-se înțelege cu dinsul. ZANNE, P. III 177. || Necurățenie, murdărie. *Eu mătur și scutur Și voi... faceți gunoiu p'aici?* TEODORESCU, P. P. 121b. | Fig. Lepădătură. *Astă plebe, ast gunoiu Să ajung'a fi stăpână... pe noi?* EMINESCU, P. 247. || P. restr. Fir de paiu sau de orîce alt obiect care se depune pe haîne, în lichide, care-ți intră în ochiu, etc., cfr.

șterc. *Își ștergeà ghetele cu batista, dădeà necontenit bobârnace gunoaielor de pe haĭne.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Oala acoperită, nu cad(e) gunóie într'însa.* BARONZI, L. 60/28. *Apa are gunoaie* = nu e curată. POLIZU. # *A-i sta (cuivà) ca un gunoiu în ochi* = a supără pe cinevà, a-i displăceà. ZANNE, P. II 330.

[Plur. *-noaie,* (rar) *-noiuri* (POLIZU). | Diminutiv: **gunoiáș** s. a. *Tu gunoiu, gunoiașe!* MAT. FOLC. I 665. | Adjectiv: **gunoiós, -oásă** adj. = plin de gunoiu, de murdărie. *Slută și gunoioasă.* MARIAN, S. 25. *Să nu se culce în locuri gunoioase.* ȘEZ. I 251. | Colective: (din paleosl. *gnoište,* idem) **gunoiște** (și: **gunoiștină** VAIDA, pronunț. *-no-i-*) s. f. = locul unde se strânge gunoiul; grămadă de gunoiu; gunoiu. *Domnul den gunoiște înalță measerul.* CORESI, PS. 320. *În gunoiștea curții sale a se tăvăli... bucuros iaste.* CANTEMIR, IST. 148. *Cânepa se samănă la noi în siliște, în gunoiște.* I. IONESCU, C. 76.]

— Din paleosl. **gnojь** „bălegar".

GUNOSÍ † vb. IV[a] refl. *Se dégoûter.* — Refl. A se scârbì de cevà. *În toată dzi de cuventele meale gunosiià-se.* PSALT. SCH. 172 (gunosliià-se CORESI, PS.: verba mea execrabantur). *De toată mâncarea gunosì-se sufletul lor* (= gunosliià-se CORESI, PS.) ib. 359. [Și: **gunoslì** † vb. IV[a] refl.]

— Din paleosl. gnąsiti se *(gnusiti sę),* idem. (Cuvântul pare a fi un împrumut literar din originalul slavon și deci cu greu există o legătură directă cu arom. *mi agunusescu, ni iaste agunos,* idem. Forma coresiană pare a fi influențată de ung. *gonoszúlni* „a devenì păcătos, rău".)

GUNOSLÍ † vb. IV[a] refl. v. gunosì.

GÚRĂ s. f. I. *Gueule, bouche.* II. *Bouche* (2°. b. *Gorgée* 3°. b. *Baiser.* 4°. b. *Propos, déclaration.* c. *Voix.* d. *Tapage.* e. *Querelle.* f. *Vantardise.* 5°. *Mon trésor!*) III. *Bouche* (1°. *Goulot, bonde; col, encolure, collier; entrée; gorge* (de montagne, etc.). 2°. *Embouchure.* 3°. *Tranchant*).

Cavitatea bucală, mărginită în partea de dinainte de dinți și buze, în partea superioară de cerul gurii, în partea de jos de limbă, înapoi de începutul gâtului (gâtlejul, gârtanul), iar pe de lături de fălci (cu gingiile), în care sânt înțepenite măselele, și de buci (obrazi). *Gura* se închide, deschide, cască; în *gură* mestecăm mâncările, învălindu-le în scuipat (bale). | P. restr. Deschizătura, mărginită de buze, prin care introducem alimentele.

I. (La animale; cfr. bot, rât, flit, tic; cioc, plisc, clonț, clobanț) *Cailor zăbalele în gură lă băgăm.* COD. VOR. 122/14. *Sărpi cu câte doao capete și gorile lor de foc.* CUV. D. BĂTR. II 47. *Gură de bou s. vacă* (DAMÉ, T. 32), *de leu* (ISPIRESCU, L. 17), *de zmeoaică* (id. ib. 25), *de tigroaie* (DRĂGHICI, R. 46), *de cocostârc* (id. ib. 42), *de corb* (PANN, P. V. I 96), *de broască* (CREANGĂ, P. 247), *de balaur* (COȘBUC, B. 14, ISPIRESCU, L. 18), *de porc* (H. IV 83). *Mioriță laie.... De trei zile'ncoace, Gura nu-ți mai tace.* ALECSANDRI, P. P. 1[b]. *Calul de dar nu se caută în gură.* C. NEGRUZZI, I 249. *Din gura corbului n'auzi decât „cra!"* ZANNE, P. I 436. (Fig.) *Pământul e și el tot o jiganie mare, cu gură.* ȘEZ. III 100/7, cfr. ALECSANDRI, P. P. 136/27. *Vitele se îmbolnăvesc de gură.* H. V 19, X 37, XVI 56. *Calul e tare* s. *moale în gură* = nesimțitor s. simțitor, (prin urmare) se supune cu greu s. ușor la mișcările ce i se fac cu frâul. # *A da gura unui cal* = a-l lăsà să fugă în voia lui. PONTBRIANT. *A se duce ca pe gura lupului* = a dispăreà, a pierì, a nu se mai vedeà. *Boișorii miei s'au dus, ca pe gura lupului.* CREANGĂ, P. 44. *A scoate* (s. *a scăpà ca*) *din gura lupului* = ca prin minune, în ultimul moment, când orice scăpare păreà peste putință. Cfr. ZANNE, P. I 529. *A țipà* (s. *strigà*) *ca din gura șarpelui* = din răsputeri, desnădăjduit, cfr. ib. I 658.

Compoziții:

Gură-de-broască = o unealtă de dulgherie (H. VII 156), pentru scobit lâmbuielele mai adânci (H. IV 255), cfr. APOLZAN, U. 11.

(Bot.) **Gura-leului** *(Antirrhinum maius,* fran. gueule-de-lion, germ. Löwenmaul): plantă ierboasă, cu florile roșii-purpurii sau albe, având asemănare cu o gură deschisă, care se cască când le apeși la bază. PANȚU, PL., cfr. C. NEGRUZZI, I 101, DAMÉ, T. 184, H. I 148, II 26, 142, III 243, 437, V 352, IX 447, 472, X 3, 20, 67, 465, XI 326, XII 385, XIV 21, XVI 103. Se numește și:

Gura-morunului PANȚU, PL., și:

Gura-mielului ib., cfr. H. II 26, 243, IV 83, XI 95, probabil și:

Gura-mielușelului H. III 243 (fără definiție).

Gura-lupului *(Scutellaria altissima):* plantă ierboasă cu flori vinete-violete. PANȚU, PL.

Gura-mâții = linariță. ib.

Gura-porumbului: plantă (nedefinită) H. III 243.

II. P. ext. (La oameni. La început se întrebuință numai în batjocură, bunăoară ca astăzi bot s. ca „gueule" în franțuzește, cfr. fleoancă, fleură, leoapă, pupăză. Mai apoi, pierzându-se nota batjocoritoare, s'a generalizat, înlocuind pe vechiul rost, care e încă singurul cuvânt întrebuințat în acest înțeles în textele cele mai vechi. Substituția lui prin *gură* e totuși străveche, căci se întâlnește și la Aromâni, Megleniți și Istro-români).

1°. *Să-i vearse plumb topit în gură.* PRAV. 655. *Gurile li să strâmbară.* DOSOFTEIU, V. S. 148. *Gúra sfinților apostoli.* BIBLIA (1688)pr.5/1. *Să nu-ți sfărâm măselele din gură!* C. NEGRUZZI, I 139. *Cum o să mă înfățișez... înaintea tată-mieu cu borțul la gură?* ISPIRESCU, L. 120. *Gura ta miroase-a vin.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 20. *Nici un dinte'n gură n'are.* ib. 440. *Rău mă doare limba'n gură.* ib. 129. *Sângele să te pornească Și pe gură și pe nas.* ib. 264. *Râdeau până li se duceà gura la urechi.* ap. TDRG. *A aveà* (s. *a-i fi cuivà*) *gura amară* (ȘEZ. I 219/31), *a aveà fiere în gură* (DDRF.) = a simți un gust amar în gură. Când ne sculăm dimineața după un chef făcut seara, în urma unei indigestiuni, avem *gura rea* și orice vom mâncà ni se pare rău, fără gust, chiar grețos. BIANU, D. S. *A i se uscà gura cuivà. A mirosì din gură* (ALEXI, BIANU, D. S.). (Fig.) *Gura morții.* DRĂGHICI, R. 21 (cfr. ghiarele morții). *Chiar din gura morții scapă.* BARAC, A. 63. # *A pune mâna la gură:* în semn de mirare, uimire. *Baba... pune mâna la gură, clatină din cap și zice...* CREANGĂ, P. 171. *Uită de la mână pân'la gură* = e foarte uituc. DDRF. **Cu sufletul la gură** = aproape de moarte (tot așà la Aromâni, Albanezi și Neogreci. PAPAHAGI, P. A. nr. 264[b]). **A căscà gura, cască-gură** s. **gură-cască** (s. **-căscată**.) v. căscà. || (Bot.) **Gura-țigancii:** o plantă (nedefinită). H. I 243, BARONZI, L. 135.

2°. Ca organ pentru introducerea alimentelor în corp.

a.) *Bucatele le-au făcut afumate..., de nu mai eră de chip să le poată luà cinevà în gură.* CREANGĂ, P. 292. *Pune* [plosca] *la gură.* ib. 204. *Începù iarăși a mâncà, de păreà că se bat lupii la gura lui.* ISPIRESCU, L. 216. # *N'am pus* (s. *băgat* PAMFILE, J. I) *nimic în gură* = n'am mâncat nimic. TDRG. **A-și trage de la gură** (LB.) s. **a-și da bucățica de la gură** = a se lipsì de cele necesare, spre a înlesnì pe altul. COSTINESCU. **A-și pune gura la cale** = a mâncà. ZANNE, P. II 189. **A (i se) face (cuivà) gura pungă:** efect produs de mâncările și băuturile acre. ib. II 104. *Vin de Valea-lungă, Când beți, faceți gura pungă.* TEODORESCU, P. P. 171[b], cfr. ȘEZ. III 13/31. **A facc gura pâlnie** = a bea mult, a se îmbătà. ZANNE, P. II 193. **Mură'n gură** v. mură.

A-i lăsà cuivà gura apă v. apă (II 2°). **De-ale gurii** = de mâncare, v. al (p. 87b).

b.) P. ext. (Despre lichide) Cantitate de lichid cât încape în gură, sorbitură, înghițitură, dușcă, cfr. gât (I 2°). *Trăgând din când în când... câte-o gură din cafeaua și berea ce le sta dinainte.* EMINESCU, N. 37. *O gură de apă.* RETEGANUL, P. I 35/22. (P. anal.) *Apucă o gură de jăratec.* CREANGĂ, P. 195.

c.) Fig. Membru al familiei pe care trebue să-l hrănești, mâncător (LB.); cfr. suflet. *June[le]... este cu stare, cu două guri însă.* PANN, P. V. I 164. *Îl întâmpină muierea în prag și...-i zice: „Opt guri, măi omule, și cu Plăvița nouă!“* DELAVRANCEA, V. V. 135.

3°. Ca organ de sărutat.

a.) *Cu gura sărutând a ei picioare.* KONAKI, P. 86. *Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze.* EMINESCU, P. 185. *Una'n gură-l sărută.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52.

b.) P. ext. Sărut, sărutare, cfr. guriță. *Să-mi dai o gură, numai una!* EMINESCU, P. 271. *Bună-i gura de la vară!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 401, cfr. 245, 382, 404, etc.

4°. Ca organ al vorbirii.

a.) *Nu ne se cade cu cugetulŭ numai a creade, ce și cu gura datori sântemŭ a mărturisì pre Hristosŭ.* CORESI, E. 74. *Ertată se va chemà sudalma, când va audzì cel suduit cuvinte bune... den gura celuia ce l-au suduit.* PRAV. 957, cfr. 732, 733. *Auzînd aceasta... den gura Domnului mieu...* BIBLIA (1688)pr. 4/36. *Ți s'a zis... prin gura unei slugi.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 581/4. *Grăim, Doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte.* EMINESCU, P. 243. *Să aud așà vorbe tocmai din gura ta!* CREANGĂ, P. 193. *„N'ai nici o grijă, mămuță“, apucară cu gura înainte* (= se grăbiră să replice) *cei mai mari.* id. ib. 20. *Vorba îi curgeà din gură ca mierea.* ISPIRESCU, L. 20. *Orì n'ai gură să răspunzi?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 75. *Și din gură-așà grăind...* ib. 113, cfr. *(blăstămà)* 279, *(chiuià)* 288, *(cuvântà)* 486. ‡ *Cântă din gură:* în opoziție cu „dintr'un instrument“. *Îmi umblă cuvântul prin gură* (LB.): am impresia că 'mi voiu aduce îndată aminte de el. *Gura păcătosului adevăr grăește!* (PAMFILE, J. II): se zice când cinevà se trădează singur. *Să-ți fie gura de aur* (s. *aurită*)! = să dea Dumnezeu să se împlinească cele ce spui! *Laudă-te gură, c'aicea-i pumnul!* se zice celor lăudăroși. *A se bate peste gură* v. bate (I 3a, p. 523a). **Gură de aur** = orator strălucit. *Ion Gură-de-aur* (= Hrisostom). **A tăceà (s. a nu blești) din gură** = a nu mai vorbì, a nu mai spune nimic, a tăceà mâlcom; (mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenințător: *Taci din gură* s. *tacă-ți* s. *ține-ți gura! Să nu-ți aud gura! Să nu mai scoți o vorbă din gură!) Tăcù din gură și înghițì rușinea.* ISPIRESCU, L. 36. *Ia tacă-ți gura, măi Gerilă!* CREANGĂ, P. 252. **A astupà (s. închide) gura cuivà** = a-i tăià vorba (PAMFILE, J. I), a-l face să nu mai vorbească, să nu mai spună (s. ceară) nimic. *Au astupat gurile tuturora, cine ce cereà.* NECULCE, LET. II 276/23. *Zicerea „pardon“, talisman, care închide gura ghiontiților și călcaților...* C. NEGRUZZI, I 38. **A luà cuivà vorba din gură** = a spune tocmai ce voià să zică altul; a-l întrerupe pe cinevà, nelăsându-l să isprăvească ce aveà de spus. *„Mămuca“, le luà cea mai tânără... vorba din gură, „...nu face bine, ce face“.* CREANGĂ, P. 14. *Nu-i deterà răgaz, căci îi luau vorba din gură.* ISPIRESCU, L. 36. **A i se muià gura cuivà** = a nu mai aveà curajul să mai vorbească, a o lăsà domol. *Când am auzit eu de tata, pe loc mi s'a muiet gura.* CREANGĂ, A. 58. **A-și bate** (s. strică s. răcì s. rupe) **gura de geaba** (s. de clacă) = a pledà fără nici un folos, fără de a găsì ascultare. Cfr. ZANNE, P. IV 308, TDRG. **A-l luà pe cinevà gura pe dinainte** s. **a-l scăpà gura** = a se destăinuì fără voie, a se răsuflà, a spune un lucru, de care mai pe urmă îi pare rău că l-a destăinuit. **A aveà gura spartă** (s. de cârpă) = a divulgà secretele, a fi indiscret, a nu puteà ținea o taină. ZANNE, P. V 592, BARONZI, L. R. 45/1. **A fi slobod de gură** = obraznic, a spune tot ce gândești, fără sfială. LB. **A-și pune lacăt s. gard la gură** s. **a-și păzì gura** = a-și impune tăcere (discreție), a fi precaut în răspunsuri. *Mai bine, păziți-vă gura!* CREANGĂ, P. 82. **A da din gură** (s. **cu gura**) s. **a-i umblà (a-i merge** s. **a-i tocà) cuivà gura (ca o meliță, ca o fofează, ca o moară stricată, ca o pupăză)** = a vorbì într'una, repede și fără întreruperi, a flecărì, a fi limbut s. gureș. *Dați din gură, măi feciori!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 400. *Dă-i cu gura, să iasă sfanțu'!* ZANNE, P. V 592. *Spânului îi mergeà gura ca pupăza.* CREANGĂ, P. 230, cfr. 285. **Nu te uità în gura lui!** = nu băgà în seamă ce zice, nu te luà după el, nu-l crede! **Din gură în gură** = prin tradiție orală, de la om la om, de la unul la altul. *Așà poveștì..., din gură în gură, până la timpul nostru, s'au întins.* CALENDARIU (1844) 64. *Mers'au vestea'n lume, trecând din gură'n gură.* ALECSANDRI, P. II 311. *Al mieu nume or să-l poarte secolii din gură'n gură.* EMINESCU, P. 224. **Gură în** (s. **la s. cu) gură** = printr'o înțelegere directă, de la om la om (cfr. între patru ochi). *Să ne înțelegem gură în gură.* ISPIRESCU, M. V. 11/18. *N'am grăit gură la gură.* SEVASTOS, C. 206/22. *Grăit-am gură cu gură.* RETEGANUL, CH. 55. **Cu o gură** = unison, unanim (cfr. cu un glas). LB. **Cu gura jumătate** s. **cu jumătate de gură** = nu cu toată inima, nu verde și lămurit, fără voie. *„Bun sosit la noi, voinice“, zise craiul cam cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. **Bun de gură** = vorbăreț, care știe pledà bine cauza cuivà; **rău de gură** (și **gură de Târgoviște**) = care vorbește pe alții de rău, intrigant. *Nu fii bun de gură!* C. NEGRUZZI, I 247. *Cel bun de gură lasă legea în urmă.* ZANNE, P. VIII 184. *Să nu fii rău de gură, c'apoi mi-i să nu mă scoți din sărite!* CREANGĂ, P. 152, cfr. 285.

b.) P. ext. Ceea ce vorbește, ce spune cinevà, vorbă, cuvânt, spusă, mărturisire, declarație. *Li-i gura nedireaptă.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Pe gura aceluia mulți pătimeà.* NECULCE, LET. II 399/33. *Afară din gurile lor, alt n'au la mânile lor, nici marturi.* URICARIUL, XI 309/20. *Să judecă pe ispisoacele Domnilor,... iar nu pe gurile omenești.* ib. 309/33. *Toți gura să mi-o asculte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 362. ‡ **Gura lumii** s. **a oamenilor** s. **a satului** (aceasta din urmă, în Ungaria, în glumă, și cu înțelesul de „pețitor“ MARIAN, NU. 97) = vorbe, critici, cleveteli, bârfeli, intrigi, care trec din gură în gură. *Să scape din gura lumii.* C. NEGRUZZI, I 25. *Ajunge* [s. *a intrat*] *în gura oamenilor.* I. NEGRUZZI, VI 5. *Ferească Dumnezeu de gura satului!* ȘEZ. I 220/16. *Apa, vântu' și gura lumii n'o poți oprì.* ib. 220/15. *Gura lumii, pământul o astupă!* PAMFILE, J. I. *Foaie verde lobodă, Gura lumii-i slobodă.* POP. **Din gură** = verbal, cu vorba. *Au chemat pașa pe capichihaia... și l-au învățat din gură să scrie la Niculaiu-vodă.* AXINTI URICARUL, LET. II 157/22. *Lesne din gură!* POLIZU. || Cerere insistentă, pâri repetate. *Sta tot de-l pârià, și în două rânduri l-au adus Duca-vodă pe gurele lor la București, să-i taie capul.* NECULCE, LET. II 233/28. **A se pune** (s. **a sta) cu gura pe cinevà** = a sta de cinevà, voind a-l convinge cu vorba. *Atâta s'au pus cu gura pe el..., până'n cele din urmă le spuse... verde.. să nu se cerce în zadar a-l însură.* RETEGANUL, P. III 32. *Toată ziua stă cu gura pe mine.* PAMFILE, J. I.

c.) Voce, glas. *Numai gura lui se aude în toate părțile.* CREANGĂ, P. 252. *Gura cucului s'aude.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 27. *O cunosc; asta-i gura sorumii!* ‡ **A strigà** (s. țipà) **cât te ia gura** = cât te ajută vocea, din răsputeri. *Strigà, cât îl luà gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239, cfr. 43. **A strigà**

(s. a se boci, a vorbi) în gura mare = cu glasul ridicat, strigând, vociferând. *Strigà în gura mare: „Să ne deie pe Moțoc!“* C. NEGRUZZI, I 155, cfr. ALECSANDRI, P. I 39, CREANGĂ, P. 241, ȘEZ. II $183/_{21}$. *Se boceà în gura mare.* NECULCE, LET. II $280/_{36}$, cfr. CREANGĂ, P. 175. *Vorbind orîce'n gură mare.* PANN, P. V. I 16.

d.) Gălăgie, zgomot, vociferare. *Aude... ceartă și gură.* PANN, H. 33. *Ce-i pe drum atâta gură?* COȘBUC, F. 68. *Începù a se boci și a se tânguì, de răsunà satul în gura ei.* MERA, L. B. 86. *Începe a face un tărăboiu, de s'a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. *Produce o durere așà de mare, că cel bolnav numai o gură ține* (= țipă mereu). ȘEZ. I 252. ‡ A face gură (mare s. largă) =a face gălăgie, a vociferà. *Vinovatul mai mare gură face.* PANN, P. V. II 80. *Copiii... Gură fac ca roata morii.* COȘBUC, F. 63. *Fac o gură de te ridică în slavă.* G. STOICA, SĂM. III 216. *Toți strig[ă] și fac gură largă.* ALECSANDRI, P. P. 278, TEODORESCU, P. P. 302. A da o gură = a strigà. PAMFILE, J. I. *Dă-i o gură vecinului, să vie până la noi!* (Bran, în Transilv.)

e.) Ceartă, gâlceavă, răstire. A se luà în (s. de BARCIANU) gură (cu cinevà) = a se apucà de ceartă. ION CR. IV 121. A sta (s. a sărì s. a începe) cu gura pe (s. la) cinevà = a-l certà, a-l ocărî. Cfr. PAMFILE, J. II, DDRF. A fi cu gura mare = certăreț. *Soacra nu trebue să fie cu gura mare și să tot cârtească de toate cele.* CREANGĂ, P. 4. A-i da (s. a trage TDRG.) cuivà o gură = a se răstì la el, a-l certà, a-l ocărî. POLIZU. *Le dete* [copiilor] *o gură, să tacă din plâns.* PANN, P. V. I 31. *Chemă slujitorii și le dete o gură de-or pomenì-o.* ISPIRESCU, L. 44, cfr. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 251.

f.) Laudă, lăudăroșie, fanfaronadă. E numai gura de el! = făgăduește, dar nu se ține de cuvânt, se laudă cu multe, fără a aveà tăria de a le face. ZANNE, P. II 191.

g.) Putință de a vorbì, graiu. *Ielele i-au luat gura și picioarele.* CREANGĂ, P. 15, cfr. BARONZI, L. $44/_{11}$. ‡ A nu aveà gură (să răspunzi, să spui cevà) = a nu aveà putința, curajul, obrazul, nasul (de a mai răspunde cevà), a i se luà cuivà posibilitatea de a mai zice cevà. *N'are gură cinevà să le zică cevà, să le ia samă.* NECULCE, LET. II $417/_{29}$. *Știind aceà poroncă, n'au avut gură să grăiască.* URICARIUL, V $375/_{6}$. *Încă mai ai gură să întrebi?* CREANGĂ, P. $84/_{20}$, cfr. 134, ISPIRESCU, M. V. $14/_{8}$. *Iar ceialalți frați n'aveau nici o gură pentru aceasta, căci așà le fusese învoiala.* SBIERA, P. $1/_{25}$.

h.) (Personificat) Cel care vorbește s. spune cevà. *Asta nu e puțin, când o zice o gură indiferentă.* C. NEGRUZZI, I 65. *Gurile rele* = bârfitorii.

5°. (Ca termen de desmierdare, întrebuințat de mame către copiii lor) *Gura mea!* = dragul mieu (draga mea)! LB. *Unde-i șâșaru', mamă? — Ce să fie, gura mamii?* SANDU-ALDEA, D. N. 222. Cfr. guriță.

III. Antropomorfisme.

1°. Deschizătura unui obiect în care se introduce s. prin care intră cevà (adesea în opoziție cu fund).

a.) (La vase, recipiente, etc.) *Un vas... mai larg la gură.* ȘEZ. II $151/_{12}$. *C'o picătură ce cură, butea se umple până 'n gură.* ZANNE, P. V 104. *Gura butelcii* (I. IONESCU, C. 205), *sacului* (ROMÂNUL GLUMEȚ, $25/_{9}$), *ciurului* (GOROVEI, C. 65), *pungii* (ZANNE, P. III 522), *turbincii* (CREANGĂ, P. 303), *coșniței* (ECONOMIA, 200). ‡ (Bot.) Gura-paharului = tufănică. PANȚU, PL., cfr. MARIAN, Î. 336, H. I 84.

b.) (La veșminte, etc.) *Gura cămășii* = deschizătura de la gât și piept, prin care intră capul când o îmbraci; *gura rochiei* (*haînei*) = aceeași deschizătură a haînei; p. ext. (la plur.) panglici cusute cu fir și flori (PITIȘ, ȘCH. I 111; la origine vor fi fost numai la deschizătura haînei, mai târziu apoi orîce panglici ce servesc de garnitură la o haînă); *gura hamului* = partea de dinainte, care se dă calului peste cap, când se înhamă, numită și pieptul hamului, pieptar (PONTBRIANT, DAMÉ, T. 50). *Prin gura celei dîntâi cămeși... să se treacă de trei ori foarfecele.* MARIAN, NA. 332, cfr. V. 37, ȘEZ. II $130/_{24}$. *Cămeșa de soacră,... încă netăiată la gură.* CREANGĂ, P. 4. [Două haîne cu] *gure ot fir.* CUV. D. BĂTR. I 251. *O rochie... cu gurile de fir.* ODOBESCU, I 421. *Rochiile erau una cu laibărul și pe la umeri și pe la gât și piept cu panglici cu flori de fir, de le ziceà guri.* PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 929. *Mărfuri felurite:... guri de ham...* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV II 659, cfr. ION CR. IV 234. *Luându-și pălăria din cap, o pune pe iarbă la pământ, cu gura 'n sus.* CREANGĂ, P. 238.

c.) (La încăperi, gropi, etc.) *Gura gârliciului* (CANTEMIR, IST. 130, CREANGĂ, P. 10, ȘEZ. V $9/_{30}$), *pivniții* (I. IONESCU, C. 205, ALECSANDRI, P. P. $125^{b}/_{24}$), *podului* (BUD, P. P. 57, RETEGANUL, P. II $29/_{4}$, ȘEZ. V $9/_{30}$), *șurii* (HODOȘ, P. P. 147), *cuptorului* (C. NEGRUZZI, I 84, CREANGĂ, P. 65, ISPIRESCU, L. 323, ȘEZ. III $178/_{19}$), *sobei* (ALECSANDRI, P. II 19, EMINESCU, P. 183, CREANGĂ, A. 35, H. II 82), *fântânii* (CREANGĂ, P. 205), *mormântului. Gura băii* = ușa pe unde intră și ies băieșii. VICIU, GL. 93.

d.) (Topogr.) Intrare (cfr. CUV. D. BĂTR. I 242). *Guri de văi* (ALECSANDRI, P. II 301, COȘBUC, F. 12, TEODORESCU, P. P. 75^{b}, DOINE, $148/_{21}$). *Gura văgăunii* (ISPIRESCU, L. 338), *peșterii* (CREANGĂ, P. 94), *prăpastiei* (DOSOFTEIU, V. S. 41_{23}, MINEIUL, 1776, $17^{2}/_{2}$), *iadului* (CUV. D. BĂTR. II 496, MARIAN, Î. 460), *raiului* (ALECSANDRI, P. P. $1/_{2}$, $3^{b}/_{4}$), *muntelui* (ALEXANDRIA, 129), *colnicului* (ȘEZ. II $77/_{11}$), *Bărăganului* (ODOBESCU, III $16/_{24}$).

c.) *Gura roții* = gaura căpătânii, pe unde intră osia. H. V 153. *Gura tejghelii* = scobitura de la masa dulgherului, în care se bagă și se strânge lemnul de lucrat. DAMÉ, T. 114.

2°. Deschizătura prin care iese s. se (re)varsă cevà.

a.) (Despre ape, cfr. fran. embouchure, germ. Mündung) *Gura pârâului* (DOINE, $148/_{20}$, $149/_{1}$), *Smotriciului* (NECULCE, LET. II $290/_{22}$), *Jijiei* (id. ib. $352/_{32}$), *Donului* (MAG. IST. I $293/_{26}$), *Dobrovățului* (URICARIUL, XIX 95), *râului Tamiza* (DRĂGHICI, R. 12), *Siretului* (ALECSANDRI, P. P. $134/_{1}$). *Gurile Dunării. Gura Humorului.* ‖ P. anal. *Începându-se hotarul din gura unui drum.* URICARIUL, V $263/_{9}$, cfr. X $182/_{1}$.

b.) Deschizătura din capătul unei țevi; spec. a unei arme de foc. *Baghiunete ce sânt în gura flintelor.* N. COSTIN, LET. II $68/_{28}$. *Oastea ce mai rămâsese din gura armelor sale.* GORJAN, H. IV 59. *Vânatul din gura pușcii.* MARIAN, O. I 297. (După fran. *bouche à feu*) *Gură de foc.* | *Gură de apă* = hidrant. ALEXI.

c.) *Gura vântului* = loc prin care suflă mereu vântul. *Vă duceți în gura vântului.* ALECSANDRI, P. P. $10^{b}/_{29}$. | *Gura morii* = vrana prin care curge mălaiul, guriță (H. XVI 4). | *Gura oului* = spărtura în coaja oului, prin care a ieșit puiul. *Ieșì un șarpe mic din ou..., și când vru să între în ou, el murì la gura oului.* ALEXANDRIA, 9. | *Gura hornului* = deschizătura prin care iese fumu, cahleață. ȘEZ. II $151/_{30}$. | *Gura jgheabului*, pe lunde cade apa din jgheab. COSTINESCU. | *Gura crateruluì.* POLIZU. | *Gura târgului, podului.* TDRG.

d.) (Țes.) Începutul unei țesături (cfr. rost, piedin). *Țesătoarea începe apoi gura, adecă bate fire mai groase, de un lat de palmă, ca să poată înfășurà apoi gura pe sulul dinainte.* BREBENEL, GR. P. *Marioara legase abià pe la toacă gura la pânză, căci o întârziase mult înnăvădìtul.* SANDU-ALDEA, D. N. 217. *Se leagă gura pânzii de sulul de dinainte.* H. III 73. ‡ A legà gura pânzii = a începe (PAMFILE, J. I); a se instàri (TDRG.). *Se cotorosise de sărăcie. Acum, pe ce puneà mâna, puneà și Dumnezeu mila... Începù și el a legà gura pânzei.* ISPIRESCU, L. 209.

A prins pânza gură = s'a făcut începutul (cfr. s'a spart gheața). TDRG.

3°. Partea unui obiect care taie (precum mușcă gura). *Gura coasei* = tăișul. ION CR. III 226, cfr. 228, ȘEZ. II 149/10. *Gura cuțitului* = limba. DAMÉ, T. 79. *Gura șurupelniței* = vârful. ib. 113. *Gura săcurii* = buza. TDRG. *Gura săbiei* = ascuțișul. ALEXI. *L-au lovit pre el Iisus cu gură de sabie.* BIBLIA (1688) 161.

[Plur. *guri*, † *gure* CP. 126, CCR. 230. | Diminutive: **gurița** (și cu înțelesul de „sărutare", cfr. lat. osculum, germ. Mäulchen, ceh. hubička, și ca termen desmierdător întrebuințat de mame către copiii lor, și de „vrană", prin care se scurge mălaiul, la moară DAMÉ, T. 162, H. XVI 4; cfr. LIUBAIANA, M. 104), (în Transilv. și Maramureș) și: **gurișoară** (MARIAN, SA. 131, RETEGANUL, P. II 15/36, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 22), **gurúță** LB., RETEGANUL, TR. 100/10, ȚIPLEA, P. P.), **guricică** (JAHRESBER. VII 63), **gurúcă** (ȚIPLEA, P. P.), **gurioară** (pronunț. *-ri-oa-*; ib.), **guricioară** (ib.) s. f. *Gurița deschizi, ceriul se deschide.* KONAKI, P. 131. *Strângând gurița.* C. NEGRUZZI, I 228, cfr. ALEXANDRESCU, M. 155, ALECSANDRI, P. I 144, EMINESCU, N. 64, ISPIRESCU, L. 135, RETEGANUL, P. IV 3/18. *Să dai badiului gurită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 367. *Și tu, gurită* (= draga mea), *o să-ți cumperi.* PANN, P. V. I 172. *Ce, gurița mamei?* SANDU-ALDEA, D. N. 269. (Bot.) **Gurița-mielului** (fără definiție) H. IV. 153 (cfr. gura-mielului). | Adjective: **gúreș** (dial. (**gúriș** și **guríș** VAIDA), **-ă**, (din bulg. *govorliv*, idem + *gură*) **guralív,-ă** (**guraliu,-ie**), **gurátec,-ă** = vorbăreț, limbut, bun de gură, căruia îi umblă gura. *Băiat deștept, gureș și curățel.* SLAVICI, N. II 228. *Prin gard se gâlcevesc vrăbii gureșe.* COȘBUC, F. 63. *Cei mai gureși dintre acești... plugari, recitează colinda.* MARIAN, SE. I 25. *Babele, nevestele și fetele... sânt foarte gurișe și limbute.* id. O. II 176. *Se pun din cei mai gurișî.* ȘEZ. I 33/21, cfr. VAIDA. *Și guraliv..., Te-ai potrivi cu mine.* EMINESCU, P. 273. *Ciocârlii guralive ciripeau pe sus.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 884. *Bețiv, sec și guraliv.* TEODORESCU, P. P. 493. (Fig.) *Guralivul oraș.* COȘBUC, Æ. 27/5. *Boierii cei mai tineri... erau cârtitori asupra trecutului și cei mai guralii totodată.* CREANGĂ, A. 152. *Greierul guratec își razămă capul obosit.* MERA, L. B. 120, cfr. LB. | Verb: (ad III 2° d; Țes.) **gurì** IV[a] = a legă căpătâile urzelii la capete, formând ochiuri; prin aceste ochiuri se introduce o vargă, care, la rândul ei, se leagă de sulul războiului. H. V 151. *Învăliiu cânepa de vară..., O guriiu... O țesuiu...* MAT. FOLC. 584; (cu derivatul) **guritór** s. a. = bățul cu care învârtești sulul pe care se învoalbe pânza. MUSCEL, 109, cfr. H. IV 56, 87, XVI 49. | Alte derivate: **gurăn** s. m. (Iht., Oltenia) = șalău (*Lucioperca sandra*) ANTIPA, F. 19; (†) om cu gura mare. ANON. CAR., (cu derivatul) **gurăní** vb. IV[a] = a vorbi multe (Gorj). JAHRESBER. VII 84, **gurár** s. m. = lucrător care stă la gura ocnei spre a suci frânghiile. SUȚU, ap. TDRG., DDRF.; **gurár** s. a. = guritor (DDRF.); **aftă** (BIANU, D. S.). *Are apă la picioare și gurar la gingii.* JIPESCU, O. 106, **gurăriță** s. f. = o boală de vite (febră aftoasă?). H. II 83, **guráre** s. f. = boală de vite (H. XIV 67), boală de porci (fig. și „porc nărăvaș") RĂDULESCU-CODIN, H. XIV 67); **rostofol** (: o buruiană cu care se tămăduesc vitele bolnave de gurare H. IV 268). | Compoziție (glumeață): **gurilățél,-ícă** adj. = lat în gură. *Doisprezece miei, Negri, frumușei, Toți gurilăței.* MARIAN, SA. 326.]

— Din lat. **gula, -am** „gâtlej" (înțelesul „bouche" și la Albanezi, Neo-greci și în dialecte franceze și provențale).

GÙRĂ-CÁSCĂ, GÙRĂ-CĂSCÁTĂ s. m. invar. v. căscă.

GURALÍU, -ÍE, GURALÍV, -Ă adj. **GURÁN** s. m., **GURĂNÍ** vb. IV[a] **GURÁR** s. a., **GURÁRE, GURĂRIȚĂ** s. f., **GURÁTEC, -Ă** adj. **GURBÁN** s. a. } v. gură.

GURDÚNĂ s. f. *Contrebasse.* — (Transilv.) Contrabas, scroafă, (Munt.) organ. *Lăută... gurdună.* FRÂNCU-CANDREA, M. 52. [Derivat: **gurdunist** s. m. = muzicant (lăutar) care cântă din gurdună. Cfr. AGÂRBICEANU, LUC. XII 138.]

— Din ung. **gordon**, idem.

GURDUNÍST s. m. v. gurdună.

GUREÁN s. m. sing. *Vent d'est.* — Vânt de răsărit, cfr. șorlea. H. XVII 259.

— Cfr. bulg. **gorjanin** „vânt de la munte". PANČEV. Cfr. gorneac.

GURELÁT s. m. v. guler.
GÚREȘ, -Ă adj. v. gură.
GURGÓIU s. a. v. gurguiu.
GURGUÍ vb. IV v. grungunì.
GURGUIÁ vb. I[(a)], **GURGUIÁLĂ** s. f. v. gurguiu.

GURGÚIU s. a. 1°. *Cou* (de cruche). 2°. *Tétin.* 3°. *Bout de sandale* („opincă"). 4°. *Sommet* (de colline).

1°. Gâtul unui ulcior. *Să sorb și eu o gură de apă pe gurguiul ulciorului, că mult țâșnește din el boabe ca de mărgăritar!* DELAVRANCEA, V. V. 12.

2°. P. anal. Sfârcul țâței. *Țițișoarele... de gurgue a suge nu s'au temut?* CANTEMIR, IST. 287, cfr. CONTEMPORANUL, IV 393. *Câte odată se trece gurguiul printr'o verigă, lăsând astfel să sugă prunc.* MARIAN, NA. 146. *El i-a dat țâța întreagă, nu numai gurguiu'* = l'a îmbuibat, i-a dat mai mult de cât era trebuință (se zice despre cei lacomi). ZANNE, P. II 446, MAT. FOLC. I 725.

3°. P. ext. Vârful (FRÂNCU-CANDREA, R. 53, GR. BĂN.) s. nasul (ȘEZ. II 229/23) s. moțul opincii (REV. CRIT. III 156), partea cea dinainte, de sus, încrețită cu o curelușă, la opinci (MARIAN). Cfr. PAMFILE, I. C. 44, ȘEZ. IV 117/24. *Eu cu dinții de opincă, de gurguiu te-aș apucă.* CONTEMPORANUL, II 419. *Opinca...la vârf e ascuțită, adecă cu gurguiu.* LIUBAIANA, M. 23. # **A luà pe** (cinevà) **în** (s. pe) **gurguiu** = a-l goni, a-l alungà (Com. A. COCA, ZANNE, P. III 178), a-și bate joc de cinevà, a-l luà în bătaie de joc. *Mă, să nu iei părintele în gurguiu, că nu-i ajunge zile bune!* (Vicovul-de-sus) Com. G. NISTOR.

4°. Un deal mai înalt (H. II 57), vârful unui deal. *Opanezul erà spre miază-zi pe un gurguiu de deal.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 102.

[Și: (după suf. *-oiu*) **gurgóiu** s. a. = gâtul ulciorului; vârful îngurzit al opincii (SIMA, M., DOINE, 49/7); p. anal. partea cea dinainte, cârligată în sus a unei tălpi de sanie (MARIAN); vârful, moțochina înfrumusețată cu crestături a unei măciuci (Târnava-mare, Com. LACEA); răspântie, locul unde se întâlnesc trei căi (Dridif, în țara Oltului VICIU, GL.). *Numai gurgoiul se vede plin de rachie.* SEVASTOS, N. 85/20, **gârgóiu** s. a. = gura ulciorului. ȘEZ. VII 186, (+ *burluiu*) **gurlúiu** s. a. = gâtul garafei, ulciorului, etc. (ȘEZ. II 229/24), gura unei țevi. *Un ibric turcesc... cu un gurluiu lung.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Gurluiul de la imameaua ciubucului.* V. A. URECHE, ib., (+ *îngurzì*) **gurzúiu** s. a. = vârful opincii. Cfr. VICIU, GL. *Mândra mea cu gurzuiu lung Duce mâncare la plug. În gurzuiu se 'mpiedecă Și mâncarea o vărsă.* DOINE, 146. | Verb: **gurguià** vb. IV[(a)] = (trans.) a grămădi cu vârf (Com. A. BANCIU); (refl.) a se sui, a se urcà, a se cocoță (REV. CRIT. III 156), (fig., fam., cfr. fran. se rengorger, germ. sich brüsten) a se înălță, a se făli (PAMFILE, J. II). *Ți-aș spune... multe și*

mărunte... da n'am răgaz și să gurguiază grămada de vorbe. JIPESCU, O. 102. *În bani nu te gurguià, Că Dumnezeu dă și ia.* PANN, P. V. I 73, (cu derivatele) **gurguiát (gurgoiát** MARIAN), **-ă** adj. = încârligat ca gurguiul opincii (MARIAN), (cfr. țuguiat) cu vârf. *Măgura cea gurguiată.* PANN, P. V. II 51. *Biserica... este mai 'naltă, mai gurguiată ca toate casele din sat.* ZANNE, P. III 177; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 70, GOROVEI, C. 24. *Rumânu'... pune ochii pĕ ce e mai gurguiat, mai buricat.* JIPESCU, O. 139. *Mere gurguiate (gurguiete):* cu fața roșie dungată, gust dulce, aspru. ȘEZ. V 43, cfr. H. XI 325, XVII 7. (Substantivat) *Gurguiată:* un fel de strugure. H. XI 335, † **gurguiálă** s. f. = umflătură, negel (?). Cfr. CUV. D. BĂTR. I 284.]

— Înrudit cu lat. **gurgulio, -onem** „beregată“ (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3922; la Aromâni *gurgul'u* însemnează „gâtul ulciorului“ și „boț, bulgăre“, *gurgul'at* s. *gurgul'itós* = rotund). Cfr. **gurguță**.

GURGUNÍ vb. IV[a] v. **grungunì**.

GURGUȚÁ vb. I. *Se rengorger.* — (Mold.) A se înălța; (fig.) a se mândri, a se fuduli, a se făli, a se **gurguià**. *Pomii, cu câtu-s mai rodiț[i], cu atâta-s mai plecați... și nu să gurguță niceleac.* DOSOFTEIU, V. S. 193. *Făr' de-o leacă de rușine Se gurguță atunci la mine.* CONTEMPORANUL, II 759. *Pe dealul cel gurguțat Fierbe o oală cu păsat?* (= Furnicarul). GOROVEI, C. 166.

— Înrudit cu *gurguiu. (Gurguță* se rapoartă la *gurguià*, precum se rapoartă *cocoță* la *cucuià*. TDRG. Un tip lat. pop. **gurgutia* = *gurgulio* e cerut și de ital. *gorgozza*, fran. *gargousse*, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3924).

GURÍ vb. IV[(a)]. *Monter.*—(Transilv. de vest) Trans. și (mai ales) refl. A (se) sui, a (se) urcà (pe un munte). *Hai guriți-vă încoace Să mergeți la cununie, Până-i popa 'n liturghie.* VICIU, GL. *Când vă guriți la munte.* FRÂNCU-CANDREA, R. 53. *Ajunge la un deal... și-l gure până ajunge în vârful lui.* id. M. 247. **Se gurește de ziuă** = se revarsă de ziuă, se începe a se zări de ziuă, se înzorește. REV. CRIT. III 156. [Și: (+*suì*) guì vb. IV refl. = a se sui, a urcà (VICIU, GL., SIMA, M.), spec. a se sui călare pe un munte (H. XVII 176). *Când vă... guiți a munte?* FRÂNCU-CANDREA, R. 53. *Sus pe șarga sĕ guie.* ALEXICI, L. P. 118/8. *Fasola de par mai bine rodește, deacă se seamănă în loc de așà, unde are pe ce se guì.* ECONOMIA, 44.]

— Derivat din slav. gorĕ „în sus“.

GURÍ vb. IV[b] (Țes.), **GURICÍCĂ, GURICIOÁRĂ** s. f., **GURILĂȚÉL, -ÍCĂ** adj., **GURIOÁRĂ** s. f., **GÚRIȘ** și **GURÍȘ, -Ă** adj., **GURIȘOÁRĂ, GURÍȚĂ** s. f., **GURITÓR** s. a. (Țes.) } v. **gură**.

GURLÁN s. m. (Zool.) = **ghiorlan**. (Mold.) Un fel de șoarece (H. III 48, 307, XI 517) mare (H. XI 428), mai alb la păr (H. III 15), guzgan (H. XI 503).

GURLUÍ vb. IV[(a)] v. **grungunì**.
GURLÚIU s. a. v. **gurguiu**.

GÚRMIR s. a. *Plateau.* — (Tulcea) Loc puțin ridicat, podiș. *Arară Joile toate văile, Vinerile gurmirele.* PĂSCULESCU, L. P. 32.

— Etimologia necunoscută. (Cu greu același cuvânt cu arom. *grúmur* „movilă“ < lat. grumulus).

GÚRNĂ † s. f. = urnă. (Grecism). *O gurnă întru carea eră cenușa trupului lui Plisten.* BELDIMAN. O. 4, 26. [Și: † **gúrnie** s. f. = urloaie, țevie, canal MARDARIE, L. 3745.]

— Din n.-grec. γοῦρνα „urnă, burlan“.

GÚRNIE † s. f. v. **gurnă**.
GURÚCĂ s. f. v. **gură**.
GURUÍ vb. IV[(a)] v. **grungunì**.

GURÚRĂ s. f. *Avaloire.* — Vânarul (curarul s. bucarul) hamului. DAMÉ, T. 50.

GURÚȚĂ s. f. v. **gură**.
GURZÚIU s. a. v. **gurguiu**.
GUȘÁ vb. I[a] v. **gușà**.

GÚȘĂ s. f. 1°. *Gorge.* 2°. *Jabot.* 3°. *Goitre.* 4°. *Double menton. Fanon.* 5°. *Fourrure (du cou).* 6°. *Nœud* (dans une quenouillée). 7°. *Druse.* 8°. Maladie ovine.

1°. (Înțeles obicĭnuit la Aromâni, Megleniți și Albanezi, rar la noi, cfr. însă sugușà) Gât (la oameni). *Tu soacră bătrână!... sabia... ți-o înfig în gușe, Ca să crepi acì la ușe.* BARAC, A. 63. *Leul... se munceaște cu sufletul în gușă.* ȚICHINDEAL, F. 8. *Cu sprincene frumușele, Ochișorii două stele, Gușa, șire de mărgele.* HODOȘ, C. 46. *Și cu banii de la gușă* (nota: *gât*) *Ți-aș lua un lemn de cruce.* id. P. P. 141.

2°. (La pasări) Umflătura de la gât, în forma unei pungi, în care intră alimentele înainte de a ajunge în stomac. *Vulturul se repezì la fântână și-i aduse apă în gușă.* ISPIRESCU, L. 329. *Privighetorile trăgeau la geamparale numai din gușe.* ib. 382. *Găina cu grăuntele umple gușa de bucate:* cu câte puțin, multe dobândim. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 467. *Vin curcele de la vale cu gușele la spinare?* (= Țiganii). GOROVEI, C. 373. *Rochie de materie în gușa porumbelului* (= vânătă-verde). LM. # **A se umflà în gușă** = a se mândrì, a se rățoì. ZANNE, P. II 198. || P. anal. [Albinele lucrătoare au] *gușa cam mărișoară.* ECONOMIA, 174. *Șarpele se opinteà, Gușile că le umflà, Ochii i se turburà.* PĂSCULESCU, L. P. 174. || (Bot.) **Gușa-porumbului** (s. **-porumbelului** H. V 389) = a.) plantă ierboasă *(Cucubalus baccifer)*, care crește și face niște flori albe-verzui, sprijinindu-se pe plantele vecine ; are boabe negre și strălucitoare. Se mai numește: **pleșcaiță**. PANȚU, PL., b.) plantă din aceeași familie *(Silene inflata)*, cu florile albe și cu fructe în formă de capsule, numită și: **bășicoasă**. ib., c.) = **odolean**. ib., LB. (și germ. Taubenkropf, ung. galambbegy).

3°. P. anal. (La oameni) Umflătură, de mărime variabilă, ce se formează prin inflamarea glandei tiroide, în partea de dinainte a gâtului (la mijloc sau într'o parte) mai cu deosebire la locuitorii din părțile muntoase, cfr. **pircă, mioatcă, păstrăgușă**. Când cinevà scapă de gușă, se zice că *i-a secat gușa.* Cfr. ȘEZ. I 126/14. *Gushĕ* = struma. ANON. CAR. *Părintele Dumitru de la Pârâul Cârjei, care aveà o gușă la gât cât o ploscă.* CREANGĂ, A. 25. (Ironic) *Dragă mi-i lelea cu gușă... Io mă duc vara la fân, Ea cu gușa-mi cară vin.* MÂNDRESCU, L. P. 133; cfr. ȘEZ. I 123/1 (descântec), III 84/20 (superstiție), II 71/20, IV 129/19 (leacuri). || P. restr. (Impropriu) *Guși* = gâlci. CALENDARIU (1814), 165/23. *Gușea, gâlcele sau înflătura în grumazi.* ib. 165/6 (cfr. ruten. *guši* „umflături, difterie“).

4°. (La om) Partea grasă care atârnă la unele persoane subt bărbie, cfr. **bărbie** (2°), **gușuliță**. *Căpitanul se scărpină pe gușe.* DELAVRANCEA, S. 125. *Întrebase Berlescu pe Vineanu, mângâindu-l pe gușe și vorbind peltic.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 31. || (La bou, vacă, taur) Pielea ce atârnă subt gât, în fața pieptului, iie, salbă. DAMÉ, T. 32.

5°. P. ext. Partea aceea a unei blăni (s. a unei

piei argăsite), care e în fața gâtului. *10 spinări și guș[i].* IORGA, S. D. VI 247. *Pieile de vulpe sânt acèle cari se lucrează mai mult și se scoate din ele nafele de pântece, guși, spinări.* I. IONESCU, M. 700. ‡ *Gușa vulpei albă, dar coada ei roșie:* fața fățarnicului și a celui viclean veselă, dar gândul lor înveninat. ZANNE, P. I 704.

6°. P. anal. Nod în caier. *Torcând, zmulge din strașina caierului... cu buzele..., iar gușile (nodurile) le scuipă jos.* BREBENEL, GR. P.

7°. (Miner.) Incrustațiuni de cristale de altă natură într'un mineral. BARCIANU (cfr. germ. Druse).

8°. O boală de oi. H. X 429.

9°. Fig. *„Bădiță, ce livede e asta?“ îl întrebam, trecând prin niște guși de văi, care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt cosit.* ODOBESCU, III 173.

[Șl: gúșe s. f. | Plur. *guși*, și (rar) *gușe*. | Diminutiv: gușiță s. f. *Place-mi fata cea gușată, Da-mi mai place pe mă-sa Că-i mai mare gușița.* DOINE, 287/17; **gușuliță** s. f. = gușă mică (mai ales ad 2° și 4°). *Trage mândra din guriță, Ca cucu' din gușuliță.* ȘEZ. V 90/14. | Verb: **guși** vb. I[a] = a face gușă, a deveni gușat. *Gushĕz* = strumam acquiro. ANON. CAR., cfr. LB. | Adjectiv (adesea substantivat) **gușát, -ă** = (om) care are gușă (3°) la gât. ANON. CAR. (Oamenii gușați fiind de obiceiu idioți, noțiunea de *gușat* devine une-ori identică cu „prost, tâmpit“. ZANNE, P. II 581, cfr. H. II 32). *Gușe n'au toți oamenii, însă sânt destui gușați.* I. IONESCU, M. 398. *Găgăuții și gușații... sânt stăpânii astei nații.* EMINESCU, P. 247. *Place-mi fata cea gușată.* DOINE, 287/15. *Tu ești bogată, Da la gât gușată.* VASILIU, C. 31. *Gușații cu gușați se încuscresc.* BARONZI, L. 67/1. *Mere gușate.* LIUBA. *Prun gușat.* H. XI 26. **Gușată** s. f. (Ornit.) = pelican. JAHRESBER. XII 155. | Alt derivat: **gușițe** s. f. plur. = (după credința poporului) niște viermișori care se află în apa de băut și care produc gușa. BIANU, D. S. (subt *gușă*).]

— Din lat. geusiae „gâtlej“. (Cuvântul acesta de origine galică se găsește în multe regiuni romanice. Din limba română a pătruns la popoarele învecinate. Cfr. PUȘCARIU, ET. WB. nr. 747).

GUȘÁT, -Ă adj., subst. v. **gușă.**
GÚȘBĂ s. f. (ș. d.) v. **cujbă.**
GÚȘE, GUȘIȚĂ s. f., **GUȘIȚE** s. f. plur. v. **gușă.**

GÚȘNICĂ s. f. (Bot.) = (Trans. Năs.) **baraboiu.** PANȚU, PL.

GUST s. a. I-II. *Goût.* III. *Envie.* IV. *Essai.*

I. 1°. Simțul prin care distingem (cu ajutorul nervilor din papilele gurii) dacă ceva e dulce, amar, acru, sărat (pipărat, ardeiat), sălciu, etc. (Înlocuit de unii prin latinismul de prisos: *savoare*). *Pentru gustul omului nimeni poate hotărî; că, câte firi de oameni, atâtea și gusturi.* ZANNE, P. VIII 185, cfr. 184, BARONZI, I 62/25, 69/15. || P. ext, Simțul pe care îl are cinevă în gură. *Am un gust rău în gură, mi-e gura amară.*

2°. Fig. (literar) Simțul prin care cinevă e în stare să deosebească frumosul de urît s. binele de rău. *Nu cu mai puțin gust au alcătuit istoriile turcești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/15. *Odăile se zugrăvirĕ și se mobilară cu gust.* C. NEGRUZZI, I 73. *Asta este o greșală de care e vinovat gustul mieu.* id. ib. 38. *Gust literar.* MAIORESCU, CR. II 172. *Gustul științei.* id. ib. I 330. *Cum să convingi pe cinevà în materie de gust?* id. ib. II 22. *Complimentul erà fără îndoială de un perfect bun gust.* id. ib. II 27. *Știi că ai gust?*

II. 1°. Sensația plăcută s. neplăcută produsă de cevà asupra gustului (I) nostru; proprietatea de a fi dulce, acru, amar, etc. *Gustul* a cevà poate fi, în general, bun (plăcut) s. rău (neplăcut, grețos), în special se indică prin prep. a s. de: *Untul acesta are gust a brânză; prăjitura are un gust prea pronunțat de migdale.* Când nu urmează nici un atribut, se înțelege „gustul bun s. plăcut“, astfel încât **cu gust** = cu gust bun, gustos, fără **gust** = lipsit de gust bun (*fără nici un gust* = care nu produce nici o sensație asupra gustului (I) nostru). Prin rădăcina limbii simțim *gustul* amar, prin vârf și margini *gustul* dulce, acru și sărat. BIANU, D. S. *Poame... care i-au slujit de o mâncare foarte cu gust.* DRĂGHICI, R. 51. *Aveà un gust... neplăcut.* id. ib. 62. *Gust foarte rău și amar.* id. ib. 98. *Uitasem gustul apei de când n'am mai băut.* ISPIRESCU, L. 341. *Pe unde le duceà el, păsunea erà mai cu gust.* id. ib. 230. ‡ **A da de gustul a cevà** s. **a-i află gustul** = a începe să-i placă cuivà cevà. *Văd că fumezi regulat. Mi se pare că ai dat de gustul fumatului!*

2°. Fig. (modern) Proprietatea de a aveà bun simț. *O glumă de rău gust* s. *lipsită de gust. O toaletă de gust.*

III. (Construit cu de, cu un genitiv obiectiv, cu să s. cu (de) a. Cinevà are *gust;* pierde, i se taie s. i se ia *gustul;* pe cinevà îl prinde s. îl apucă *gustul;* cuivà îi vine s. i se face *gust)* Plăcere, dorință, poftă.

1°. (Pentru alimentele care produc o sensație plăcută); cfr. apetit, râmneală. *Cu ce gust aș mâncà friptura, când aș aveà și pâne!* DRĂGHICI, R. 85. *Gustul... cu care au mâncat... nu sĕ poate închipuì.* id. ib. 99, cfr. 140.

2°. Fig. (ne mai fiind vorba de alimente) *Acest lucru e după gustul mieu.* LM. *M'am lepădat de tot gustul armelor.* KONAKI, P. 104. *Lăsându-sĕ de gustul papagalului.* DRĂGHICI, R. 97. *Începuiu a pierde cevà din gustul vânătoarei.* C. NEGRUZZI, I 319. *Aveți gust să cunoașteți jalnica mea tragedie?* ALECSANDRI, T. 112. *Ivan... poruncește să-i aducă... votchi, tabacioc, lăutari și femei frumoase, că are gust să facă un guleaiu.* CREANGĂ, P. 309. *Prinsesem și gust de călugărie.* id. A. 122. *Peste vreo câteva zile, am mai tăiat gustul de popie unuia.* id. ib. 102. *Cui i-e gust de însurat, Nu peteáscă fata'n sat.* ȘEZ. V 44. *Până la gustul bogatului, iese sufletul săracului.* ZANNE, P. III 84. *Să mor cu cheful mieu, iar nu cu gustul lor.* ib. II 637. *Cine cerne toată ziua, e semn că n'are gust să frământe.* BARONZI, L. I 54/6. | Aplecare firească spre cevà. *Gusturile-mi stătătoare și trândava-mi fire nu m'au iertat să deviu vânător.* ODOBESCU, III 13/10. *Ne potrivim la gusturi!* id. ib. 60/19. ‡ **Numai de (s. pentru) un gust** = de-o încercare, din poftă (de aventură), de-un capriciu. *Numai pentru un gust s'au pornit, mai ales fără știrea părinților săi.* DRĂGHICI, R. 13. *Avocatul învârtește o mică prefă* (= preferanță) *în trei, știi, numai d'un gust.* DELAVRANCEA, S. 144.

IV. † Gustare, gustat. *Din gustul mearelor mult[i] bolnavi sĕ tămăduiră.* DOSOFTEIU, V. S. 15.

[Plur. *gusturi.* | Adjectiv (nou): **gustós, -oásă** = cu gust (bun), plăcut la mâncare s. la băutură; cfr. suculent, delicios. *Mâncări gustoase.* CREANGĂ, A. 103. *Struguri gustoși.* ISPIRESCU, U. 96/4. *Bucătura cea mai gustoasă.* RETEGANUL, P. I 65/17, cfr. ȘEZ. V 134/11.]

— Din lat. **gustus, -um,** idem.

GUST s. m. sing. *Août.* — (Buhalnița, în Neamțu) August (luna). HEM. 530. [Prin etimologie pop. după verbul „a gustà“ (socotindu-se ca luna în care „se gustă“ fructele) **Gustătór** s. m. sing. = August. H. X 548, (cu sufixul celorlalte numiri populare ale lunilor) **Gustár** = August (MARIAN, SE. I 96, JIPESCU, O. 77, cfr. H. IV 164); Septemvrie (H. XII 133), (cu alt sufix) **Gústea** subst. = August (MARIAN, SE. I 96).]

— Ca și *agust* (v. c.), din lat. a[u]gustus, idem.

GUST, -Ă adj. v. îngust.

GUSTÁ vb. I *Goûter.* — Construit *a gustà cevà (de cevà)* și *a gustà din* (s. *de*) *cevà*.

I. 1°. A luà câte puțin în gură dintr'o mâncare s. băutură (din curiozitate s. din poftă) spre a-i încercà gustul; cfr. frunzări. *Și deaca gustă, nu vru să bea.* BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Ameșiți de vin și de șpirtul ce... gustase.* URICARIUL, X $14/_{2}$. *Socotind că trebue să fie acele roade bune de mâncare, le-au gustat.* DRĂGHICI, R. 155. *Miere de floare de teiu, De-i gustà-o, să tot cei.* ALECSANDRI, P. P. 51. *Murăș, Murăș, apă lină, Cine te bea, se 'nstrăină ; Eu numai că te-am gustat, Foarte m'am înstrăinat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 201. *Oaspeții, tot gustând vinul de bun, începuse a se chiurchiuluì.* CREANGĂ, P. 232, cfr. ALECSANDRI, P. P. $265/_{19}$. *Bucătăreasa... gustă de sare..., mai puse deci și gustă iar,... și a treia oară puse și mai gustând..., o află bună.* RETEGANUL, P. IV $36/_{10}$, cfr. ISPIRESCU, L. 112. | P. ext. *Gustați din acest tutun!* COSTINESCU.

2°. A mâncà s. a bea cevà în cantități mici s. pe fugă, în mod frugal, spre a-și potolì foamea s. setea momentană. *Todorică îi poftì întâi să guste cevà.* C. NEGRUZZI, I 85. *Haid să gustăm cevà de cină !* RETEGANUL, P. II $50/_{7}$.

3°. Spec. (Maramureș, subt forma *gustez)* A prânzì (= a mâncà la amiaz). ȚIPLEA, P. P.

4°. A îmbucà cevà, a luà cevà în gură, a mâncà s. a bea cât de puțin. *Nemică se nu gustămu pârâ nu vrem ucide Pavel.* COD. VOR. $50/_{9}$. *Să nu guste vin și unt în trei săptămâni.* PRAVILA GOVORA, ap. TDRG. *Nici sare cu pâine gustă !* se zice despre zgârciți. ZANNE, P. IV 107.

5°. A ajunge să mănânci s. să bei cevà. *De multă vreme nu gustasĕ friptură.* DRĂGHICI, R. 70. *N'am putut gustà niciodată din ele* (= din poamele fermecate). ISPIRESCU, L. 81.

II. Fig. 1°. A simțì, a avea parte de cevà, cfr. a încercà. *Am gustatu că e dulce Domnul.* COD. VOR. $145/_{4}$. *A pustiei lăcuită gustară.* CORESI, E. $3/_{30}$. *O așà înălțare... face* [pe om] *trăind să guste a raiului fericire.* KONAKI, P. 82. *Începuse a gustà dulcețile unei căsătorii potrivite.* C. NEGRUZZI, I 41. *Geniul său gustă plăceri încântătoare.* ALECSANDRI, P. I 134. *Desfătarea vânătorească..., care gustă cinevà... prin pustiile Bărăganului...* ODOBESCU, III $15/_{19}$. *Omul nu gustă vreo fericire!* EMINESCU, N. 68. *Rea bucată-i dragostea : Cine prinde a o gustà, N'are cap de-a o lăsà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. *Pân' nu-i gustà amaru', nu știi ce-i dulcele.* ȘEZ. I $219/_{25}$. *Cinci sute de nuiele, Lesne când nu guști din ele!* ZANNE, P. II 96.

2°. (Modern, după fran.) A simțì plăcere estetică, a-i plăceà (cuivà cevà). *Cum vrei... să poată aprecià legendele..., să poată înțelege și gustà idiomele limbii noastre ?* GHICA, S. 170. *Tabloul... Am să-l gust.* I. NEGRUZZI, V 429. *A gustà muzica italiană.* LM.

[Și: vb. I^{a}. | Derivate: (cfr. lat. *gustatus* = actul gustării) **gustát** s. a. *Apă bună de gustat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 233, cfr. 403, **gustát, -ă** adj. (Cu înțeles activ) *Sosîm la alt loc nice leac gustați* (= fără să fi îmbucat cevà). DOSOFTEIU, V. S. $80/_{2}$. *Popa bat și Ivan nici gustat* (= fără să fi ajuns să guste băutura). ZANNE, P. VI 171. (Cu înțeles pasiv) *Discurs foarte sărat și foarte gustat* (= care place publicului). CARAGIALE, S. U. $51/_{16}$, (negativ:) **negustát, -ă** adj. = fără să fi (fost) gustat. LB. Cfr. gustare.]

— Din lat. **gustare**, idem.

GUSTÁ vb. I v. custà.
GUSTÁR s. m. sing. v. gust^{2}.
GUSTĂRÁ vb. I^{a} v. gustare.

GUSTÁRE s. f. I. *Goût.* II. *Dégustation, gustation. Goûter.*

I. † Gustul (II 1°) unui aliment, când îl iei în gură. *Gustarea ei* (= eră la gust), *ca azima.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.

II. 1°. Acțiunea s. faptul de a gustà cevà. *Crâșmăreasa mă strigă : „Vin', băiete !“ Și să gust vinul îmi dete... Băuiu vinul de gustare* (= ca să-i încerc gustul). ALECSANDRI, P. P. $205^{b}/_{2}$, cfr. CREANGĂ, A. 95. *Gustarea, pofta deșchide.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 185.

2°. P. ext. Mâncare puțină (LB), mâncare luată în cantități mai mici decât de obiceiu s. pe fugă s. la timp neobicĭnuit (fie că e vorba de câteva îmbucături pe care le iei ca să-ți potolești momentan foamea, sau de mezeluri și aperitive ca să-ți deschizi pofta de mâncare, ori de mese care, subt pretextul de a servi puțină mâncare celui flămând, iau adesea forma unor dejunuri îmbelșugate). *Se grijiià de puținea gustare.* DOSOFTEIU, V. S. 110_{32}. *Însurătoarea de tânăr e ca gustarea de dimineață!* PANN, P. V. II 148. *Să facă o gustare cu strĭdii.* DRĂGHICI, R. 51. *Nu-l poftì la masă, De n'ai făcut gustare !* C. NEGRUZZI, II $202/_{16}$. *Făcù la Focșani gustare și seara la Iași sosì.* ALEXANDRESCU, M. 210. *Pune-ți icrișoare moi... cevà de gustare în buzunările dulamei.* CREANGĂ, A. 121. || Fig. Masă, ospătare, mâncare (adesea eufemistic). *Gustările nu le iubiià fără vreame.* MOXA, $395/_{6}$. *Gustarea cea dulce la ospățul la carele sîngur va căzè.* VARLAAM, C. $362,_{2}$. *Bine-ți cade'n urmă gustarea și odihna.* GORUN, F. 141. *Hai la gustare, că e mămăliga gata!* JIPESCU, O. 44. | † (Impropriu) Alimente. *Gătit-ai gustare* (: cibum) *lor.* CORESI, PS. 165.

3°. Spec. (Ban., Sălaj, Maramureș, Mold.) Mâncarea principală, la ora 2 p. m. (Caraș-Severin), prânz (ȚIPLEA, P. P.). Țăranii [din Sălagiu]... mâncarea de dimineață o numesc „prânz“, iar ceea ce noi obicĭnuim a înțelege subt cuvântul prânz, ei exprimă prin cuvântul *gustare.* VAIDA. *Inima mea voie n'are Nici din prânz până 'n gustare.* ȚIPLEA, P. P. 37. *Când a fost pe la gustare...* DOINE, $92/_{21}$. *Mâni* (= mâne), *pe la gustare, Mă scot Turcii la pierzare* (Botoșani). ȘEZ. I $109^{b}/_{12}$.

[Diminutiv: **gustărícă** s. f. = gustare (II 2°) mică s. bună. *Gustărică de întărire.* SBIERA, F. S. 195. *Se duse să facă o gustărică cu nițele smochine.* ISPIRESCU, L. 281, cfr. 220, 322. | Verbe: **gustárà** vb. I^{a} = a luà o gustare (2°). *Omul ia în gură cevà, prânde* (prânzește), *gustărează.* H. IX 7; **gustărì** vb. IV^{a} = a gustà câte puțin, repede (PAMFILE, J. II), a mâncà cevà câte puțin s. de multe ori (LB.), a bea câte puțin (ca să-i găsești gustul unei băuturi). *Voi și d'aia trăiți mult..., că toamnili, la cules, gustăriți struguri pe nemâncate.* JIPESCU, O. 51. *Vinișor vom gustărì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 487, (cu abstractul) **gustărít** s. a. *Să puie de gustărit.* PANN, P. V. II 7. | Adjectiv: † **gustărét, -eață** = căruia îi plac gustările. *Aveà năravul dracului..., gustăreț, bețiv...* MOXA, 374; (negativ:) **negustărét, -eață** = sobru. GCR. I $47/_{29}$.]

— Infinitivul substantivat al verbului gustă[1].

GUSTĂRÉȚ, -EĂȚĂ † adj. } v. gustare.
GUSTĂRÍ vb. IV^{a}, **GUSTĂRÍCĂ** s. f. }
GUSTĂTÓR s. m. sing., **GÚSTEA** subst. v. gust^{2}.

GÚȘTER s. m. 1°. Variété de *lézard.* 2°. *Croup.* 3°. *Œsophage. Luette.*

1°. (Zool.) Un fel de șopârlă (H. I 262, II 80, IV 250, V 417, IX 42, XII 27, 287), mai mare (H. VII 105, IX 375), de coloare verde (H. I 383, IX 375, XII 238, 301, XIV 488), galbenă (H. VII 105) s. neagră (H. IX 493), se crede că mușcă (ib.) și că e foarte veninoasă (H. XIV 488). *Leac de mușcătura șarpelui și a gușterului.* PISCUPESCU, O. 324. *Gușterii și șopârlele.* ODOBESCU, III $185/_{24}$. *Gușterii verzi ascultau o clipă pe foile late și iar alergau.* IO-

NESCU-BOTENI, S. N. 20. *Puii ei... erau:... şerpi..., năpârci şi guşteri.* ISPIRESCU, L. 348. *Unghii are, mâţă nu-i; verde-i, guşter nu-i; lungu-i, şarpe nu-i?* (= Rugul) GOROVEI, C. 326.

2°. (Med. pop.) Crup (BIANU, D. S.), inflamaţie (cataralâ s. difterică) a mucoasei gâtului, care adesea produce o strângere a căilor respiratoare, aşà că bolnavul se înnecă. Cfr. H. XI 290 (: boală de om), XIV 213 (: umflătură la gât), ŞEZ. VI 36 (: un fel de răguşală). *Guşter* se zice atunci când anghina se întinde din fundul gurii până la laringe sau la parotidă. LEON, MED. 134. Se fierbe guşterul din luna Martie în apă şi se spală cu ea pentru boala de *guşter*. id. 94. *Guşterul (pielea de guşter) uscat, prins în luna Mart e bun de* [boala] *guşter*. ŞEZ. VI 36. || Boală de porci (H. VII 341, XI 487, cfr. I 406), şopârlaiţă (TDRG.). *Guşter = o specie de şopârlă, pe care arzând-o, cenuşa amestecată cu tărâţe o dă porcilor, ca medicament contra boalei de gât numită „guşter“.* H. II 253. *Să fie acolo 'n spiţăria satului guştere omorît în Marţ, pentru guşteru' de la gâtu' purceilor.* JIPESCU, O. 74.

3°. Gâtlej, esofag. *Măgarul... începù a zbierà, cât îi ţineà guşteru'.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Luând guşteri* (= esofage) *de vacă de la căsăpie, curăţă-le şi le spală bine.* DRĂGHICI, ib. || Spec. Omuşor, uvulă. De multe ori oamenii, mai ales copiii, când se scoală dimineaţa, sânt amorţiţi şi ştiresc în gât, adecă le vine a tuşi, necăjindu-se a scoate flegma. Această indispoziţie se chiamă *căderea guşterului.* LEON, MED. 134. *Să-mi cadă guşterul, ca la copìi.* ALECSANDRI, T. 1156. || Fig. Vale strâmtă şi prăpăstioasă. *Guşterul de la Lichtenstein (Lichtensteinklamm). Acest guşter este în felul celui de la Ragătz.* ap. TDRG.

4°. (Bot.) O plantă. H. IV 83 (scris: *guster*).

[Şi: (ad 1°) **gúştere** s. m. H. IV 154, JIPESCU, O. 74, **gúştire** s. m. H. XII 105, (ad. 2°) **gúştir** = tuse. Com. A. TOMIAC; (ad 3°, + *gât*) **gaşteriţă**. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Feminin: **guşteroáică** (în descântece). *De guştere, de guşteroaică.* MAT. FOLC. I 591. | Alte derivate: (cfr. sârb. *gušterica* „guşter 1°“) **gúştiriţă** s. f. = limbric de cal. LB., **guşterăriţă** s. f. (Bot.) = brâncă[2] (I 2°). PANŢU, PL., LEON, MED. 26.]

— Din bulg. **gušter**, idem (1° şi 2°). Pentru legătura dintre înţelesurile 1° şi 2°, cfr. CIHAC, II 132.

GUŞTERÁRIŢĂ (Bot.), **GUŞTEROÁICĂ** (Zool.), **GÚŞTIRIŢĂ** s. f. } v. **guşter.**

GUSTÓS, -OÁSĂ adj. v. **gust**[1].

GUŞULÍŢĂ s. f. v. **guşă.**

GUT s. m. (Ornit.) v. **guţ.**

GUŢ s. m. (Ornit.) *Colombe.* — Porumbel. BARONZI, L. 95/3, H. IV 54. [Şi (reconstruit din plur. *guţi*): **gut** s. m. Com. I. PAVELESCU, DDRF. | Derivat: **guţán, -ă** adj. *Femeia i se părù proastă ca un porumb guţan.* CONV. LIT. XLIII 917.]

— Din tulpina onomatopeică *guţ-*, care se găseşte în bulg. **gúcam** „grungunesc (despre porumbi)“.

GÚTĂ s. f. I. 1°. *Goutte d'eau.* 2°. *Apoplexie.* II. *Goutte.*

I. (Pop.) 1°. (Banat) Picătură, strop de apă. VICIU, GL. *Gută* = gutta. ANON. CAR. # *M'a plouat de m'a făcut gută* (= leoarcă, de picură apa de pe mine) *de apă.* VICIU, GL. *Mâncaiu (băuiu) până mă făcuiu gută* (= până asudaiu?). GR. BĂN. *Băuiu şi roşii ca gutu. Mă făcuiu gutu (gută) de apă.* N. REV. R. (1910) 86.

2°. (Med. Transilv.; construit cu „a fi lovit de...“) Damblà (H. XVII 353), paralizie. *Lovit de gută* = damblagiu. LB. *Au murit... lovit de gută.* ŞINCAI, HR. II 83/5, cfr. CALENDARIU (1844) 59. *Gândeai că guta o loveà.* RETEGANUL, P. II 80/7. | (În Bucov. se confundă cu „ciuma“ Com. A. TOMIAC). *Neamţule, lovite-ar guta!* (Dorna).

II. (Modern, Med.) Podagră (BIANU, D. S.), dropică (STAMATI, D.).

[Ad 1° şi: gútu s. a.]

— Ad I, din lat. **gutta, -am**„ picătură“ (pentru înţelesul I 2°, cfr. arom. *chic* „picur“ — *anchicutare* „damblà“, germ. *Tropf* = Schlagfluss, ital. *gocciola* „picăturită“ şi „damblà“, sârb. *kap, kaplja* „picătură şi damblà“, turc. *damblà*, însemnează la origine „picătură“. Existând în românește şi înţelesul original de „picătură“, cel de „damblà“ s'a putut desvoltà pe teren românesc, graţie credinţei că damblaua e căşunată de o picătură de sânge ce cade din creieri pe inimă; deci nu trebue să-l considerăm ca împrumut din sârb., rut., polon. sau ung. *guta* „damblà“). Ad II e neol. din fran.

GUTĂIE, GUTÁIE s. f, **GUTĂIU, GUTÁIU, GUTÁN** s. m. (Bot.) } v. **gutuiu.**
GUŢÁN, -Ă adj. v. **guţ.**
GUTÂNĂ s. f. (Bot.) v. **gutuiu.**
GUTÂNĂIU s. a. v. **guturaiu.**

GUTAPÉRCĂ s. f. *Gutta-percha.* —Substanţă plastică şi flexibilă, care seamănă cu cauciucul şi se extrage din seva arborelui *Isonandra gutta.*

— *N.* de origine maleză (< **gatah percea** „gumă de Sumatra“).

GUTÍE s. f., **GUTÍU** s. m., **GUTÚIE, GUTUÍŢĂ** s. f. (Bot.) } v. **gutuiu.**

GUTÚIU s. m. (Bot.) *Cognassier (Cydonia vulgaris* s. *Pirus Cydonia).* — Pom roditor, cu foi acoperite cu un puf albicios, cu fructul ca un măr galben, cu un gust înnecăcios şi cu miros aromatic. Se mai numeşte şi: **alămâioară**. PANŢU, PL., cfr. H. II 11, 87, 218, III 225, 399, IV 52, VI 198, IX 337, X 419, XI 325. *Ridică-te neguriţă, De pe peri, de pe gutui.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 161. *Foaie verde trei gutui!* BIBICESCU, P. P. 30, cfr. ŞEZ. III 159[b]/11.

[Şi: **gutáiu** (MARDARIE; pronunţ. în Ban. *gutáńu* REV. CRIT. III 156, cfr. LIUBA-IANA, M. 102), (Mold.) **gutáiu, gutíiu** (LB., VAIDA), **gután** (LIUBA) s. m. | Fructul: **gutúie** (**gutáie**, pronunţ. în Ban. *gutáńe* REV. CRIT. III 156, **gutăie, gutíe** LB., VAIDA, Ban. **gutáná** TDRG.) s. f. (Plur. *-tuie* şi *-tui*). *D-ta semeni cu o gutăie.* C. NEGRUZZI, I 222. *Frunză verde de gutuie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 43. *Şi voiu coace şi-o gutăie.* RETEGANUL, CH. 115/19. Ceaiul de sâmburi de *gutui* se bea pentru tusă şi răguşală. LEON, MED. 40. *Pelteà, dulceaţă de gutuie.* # **A înghiţi (cinevà) gutuia** = a o păţi, a da de dracul. ION CR. IV 187. | Compus (Transilv.): **măr-gutúiu** (plur. *meri-gutui*) s. m. = gutuiu, **măr-gutúie** (plur. *mere-gutui*) s. f. = gutuie. *Face-mi-l-aş măr-gutuiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 53, 297. *Măr-gutuiu a putrezì.* ib. 121. *Cântă cucu'n măr-gutâiu.* RETEGANUL, CH. 33, cfr. ŢIPLEA, P. P. *Să mâncăm mere-gutui.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 162. | Diminutiv: **gutuíţă** (Bot., pronunţ. *-tu-i-*) s. f. = voronică (Marrubium peregrinum). PANŢU, PL., cfr. H. V 28, 389. *Verde floare gutuiţă.* PĂSCULESCU, L. P. 250. *Frunzuliţă gutuiuţă.* MAT. FOLC. I 199.]

— Forma cuvântului românesc (Aromânii îi zic *gutúń, gutúńă*, Megleniţii *gătuń, găduń, găduńă*) nu se potriveşte deplin nici cu lat. *cydoneum, cotoneum* (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 2436), dar nici cu slav. *gduńa* (dintr'un mai vechiu **kъduńa*, cfr. sârb. *gdunja, ktunja*, BERNEKER, SL. WB. 299). Cuvântul românesc trebue să fie străvechiu (din românește e împrumutat rut. *guteja* şi rus. *gutej*) şi derivă, poate, din forma grecească κυδώνια. Aceasta e, la origine, un adjectiv substantivat din κυδώνια μᾶλα = măr din Cydonea (în Creta). Românescul *măr-gutuiu* păstrează încă urma acestei compoziţii, care se regăseşte în span. *melocoton*, portg. *melgotão, maracotão* „un fel de persică“ (cfr. pie-

mont. *pum pudoñ* < pomum cotoneum, sard. campid. *pironĝa* < pirus codoneus); de la noi (sau din vechea-dalmată?) compoziția aceasta a pătruns la Sârbi: *mrkàtunja*.

GUTUNÁIU, GUTUNÁR s. a. **GUTUNĂRÌ, GUTURÁÍ** vb. IV[a] refl. **GUTURĂIÓS, -OÁSĂ** adj. } v. guturaiu.

GUTURÁIU s. a. *Rhume de cerveau.* — Boală de oameni (H. III 315, X 25, 72) care se ivește când se inflamează pelița și mucoasele nărilor, numită și l catar (cataroiu), troa(h)nă, troacnă, șuhărie, iar în medicină: coriză. *Să iasă până în ziuă pe răceală, să capete vreun gutunar!* C. NEGRUZZI, I 227. *Iaurt... Bun de guturaiu.* TEODORESCU, P. P. 120. *Să scape de șuhărie (gutunar).* ȘEZ. I 127/$_{8}$. *De guturaiu... se descântă foarte rar.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 85. || O boală de vite. H. IX 46, XVII 22 (cfr. bulg. *guturač* „o boală de cai“).

[Și: (< **gutturalis* > **guturare* >) **guturár** s. a. (la oameni și la cai) LB., cfr. ANON. CAR., (disimilat, Mold.) **gutunár** (LB., GRIGORIU-RIGO, M. I 85, WEIGAND, B. B. 94, ALECSANDRI, T. 22, 1746), **gutunáiu** s. a. H. XIV 66, **gutânăiu** (BUGNARIU, NĂS.). | Verb: **gutunărì (guturăì)** IV[a] refl. = a se îmbolnăvì de guturaiu. *Spre a nu se gutunărì de timpul cel umed.* ap. TDRG. *Guturăit, -ă* = cu guturaiu. DDRF. | Adjectiv (rar): **guturăiós, -oásă** = care este supus guturaiului, care are guturaiu. COSTINESCU.]

— Din lat. *gutturalium (din *guttur*).

GUTURÁL, -Ă adj. (Gram.) = velar.

— *N.* din fran.

GUTURÁR s a. v. guturaiu.

GUVÉRN s. a. *Gouvernement.*

1°. Forma politică de ocârmuire a unui stat; (mai des) guvernământ. *Guvern monarhic.*

2°. Cei care au conducerea politică a unui stat, ocârmuire, stăpânire, cfr. minister. *Pravila... guvernul nu pot să mâie fràul al regulării vieții.* I. VĂCĂRESCU, P. 54. *Participarea țărei la Expoziținea... nu poate fi... o specolă a Guvernului.* ODOBESCU, II 112.

[Familia: **gubérnie** s. f. = †guvern 2°; (astăzi) circumscripție administrativă în Rusia. *S'au dat* [bani] *la gubernie, pentru piiatra carea ne sileà să dăm la facerea drumului.* IORGA, S. D. XII 216; **guvernà** vb. I[a] = a conduce, a ocârmui (un stat), (cu abstractele:) **guvernáre** s. f., **guvernământ** s. a. *Dumnezeu, după ce a creat lumea, a lăsat-o pe seama unei puteri... care s'o guverneze.* NEGULESCU, F. R. I 284. *Participarea... la afacerile guvernării.* EMINESCU, I. V. 45. *Partid matur de guvernământ.* MAIORESCU, D. III 329, **guvernábil, -ă** adj. = ușor de guvernat. *Boierimea... devine tot mai guvernabilă.* IORGA, L. II 6, **guvernamentál, -ă** adj. = al guvernului, partizan al guvernului (cu abstractul: **guvernamentalísm** s. a.). *Mașina guvernamentală.* I. NEGRUZZI, I 450. *Unanimități guvernamentale.* MAIORESCU, D. IV 31. *Răul guvernamentalismului.* id. ib. III 167; **guvernór** s. m. (la GORJAN, H. IV 17: **gubernánt**) = conducătorul educației unui tânăr (nobil s. prinț). *Guvernor micului țarevici.* C. NEGRUZZI, II 151. *Guvernorul copiilor Domnului muntean.* IORGA, L. II 39, **guvernántă** s. f. = crescătoare și învățătoare de copii, conducătoarea educației unei fete mai mari. *Copila... [e] în grădină cu guvernanta.* I. NEGRUZZI, III 76; **guvernatór** (cu formele †**gubernatór, gubernatúr, gubernăt**) s. m. = cel care guvernează o țară, o provincie, un oraș, o cetate (în numele unui suveran), s. Banca-națională; ocârmuitor. *Iancul-vodă carele au fost gubernat pre Țara-ungurească* (an. 1660-80). GCR. I 177, cfr. NECULCE, LET. II 346/$_{32}$, MUSTE, LET. III 29/$_{20}$, E. VĂCĂRESCUL, IST. 288, 292. *Gubernaturul de Dachia.* CANTEMIR, HR. 487, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/$_{34}$. *Gubernatoriul Ioanu de Huniadi.* ȘINCAI, HR. II 13/$_{17}$. *Grați... se otcârmuiește prin gubernator.* GOLESCU, Î. 74. *Mihaiu-vodă nu se privește în Ardeal de cât ca un guvernator.* BĂLCESCU, M. V. 413. *Guvernatorul general... a Besarabiei.* C. NEGRUZZI, I 35; (la Românii din A.-U.) **guverniál** (și **guberniál**, pronunț. *ni-al*), **-ă** adj. = al guvernului. *Secretar guvernial. Consilier guvernial* (= Regierungsrat).]

— *N.* de origine lat. (guberno „guvernez“).

GUVÍDE s. f. (Iht.) v. guvidie.

GUVÍDIE s. f. (Iht.) Diverses espèces de *gobies.* — Diferite specii ale peștelui *Gobius*, numite și: glăvoace, mitroace, mitrocari, (descrise la) ANTIPA, F. 60 ș. u. [Și: **guvíde** s. f. H. XIV 397, **govídă** H. II 244, **gughíe** (**goghie** H. II 244) s. f.: pești mici care se joacă în apă la soare. ION CR. IV 123.]

— *N.* din n.-grec. γουβίδι (dim. lui κωβιός), idem.

GUZ s. m. *Taupe. Rat.* — (Mold., Trans., Ban.) Atât *guz*, cât și variantele acestui cuvânt, se întrebuințează în diferite regiuni pentru diferite animale, din ordinul rozătoarelor, care trăesc prin găuri și prin pământ precum: cârtiță (MARIAN, INS. XI, ȘEZ. II 24[b]/$_{6}$), sobol (H. XVIII 19), chițoran (H. XVII 68), cloțan (Valea-Crișului, com. V. CIOBAN, MARIAN, INS. XI), guzgan (ȘEZ. VII 180). [Și: † **guziu** (monosilab) s. m. *Guziul, nevăstuica, șoarecele.* CANTEMIR, IST. 179, (+ *mușuroiu, mușunoiu*) **guzuróiu** = talpa europaea. MARIAN, **guzunóiu** = sobol. VAIDA. | Augmentativ: **guzán** s. m. = mârciog. CALENDARIU (1844) 67. *Șoareci și guzani.* SBIERA, P. 160/$_{28}$. *Au venit toți guzanii.* ȘEZ. I 142/$_{27}$. | Verb: **guzuì** vb. IV[a] = a râmà, a scurmà: *De toți porcii guzuită.* MARIAN, V. 178, cfr. PÂRVESCU, C. 73. | Compus: **guziu-** (s. **guzan-** H. III 37) **orb** = sobol. *Guziului-orb fericită îi iaste viața!* CANTEMIR, IST. 94.]

— Din ung. güzü (gözü) „șoarece“ (cfr. *gezö* „chițcan“). CIHAC, II 503. Cfr. guzgan.

GUZÁN (Zool.) v. guz.

GUZGÁN s. m. (Zool.) *Rat.* — Mic patruped din ordinul rozătoarelor, ca un șoarece foarte mare, cu botul ascuțit, cu picioare scurte și coadă lungă, care mănâncă mai ales grăunțe și se ține prin pivniți, canale, corăbii, etc.; numit și (Mold.) guzan, chițcan (H. X 498, ALECSANDRI, T. 1766), țușcan (H. VI 199), pășoiu, miogârțan (ib. 182), mițorgan (ib. 81), cfr. ghiorlan, gurlan, mioarcă. *Guzgan de câmp* = cricetus frumentarius. TDRG. *Deosebitele feluri de șoareci se numesc: șoareci, guzgani, mițorgani, guzani-orbi.* H. III 37. *Se trage de la Ciubăr-vodă care l-a mâncat guzanii*, se zice de cel fricos. ZANNE, P. VI 56. (Fig., mil.) Cartușieră pentru cartușe de revolver. TDRG. **Guzgan-orb** H. III 15 = sobol. **Coada-guzganului** = un fel de boală la coada calului. FILIPESCU, ap. TDRG.

— Format din guz în felul onomatopeelor, cu repetarea consonantei inițiale înainte de sufix (cfr. chițcan).

GUZIU s. m. (Zool.), **GUZUÍ** vb. IV[a] **GUZUNÓIU** s. m. (Zool.) } v. guz.

GUZURĂ s. f. (Bot.) = ghințură. LEON, MED. 40. **GUZURÓIU** s. m. (Zool.) v. guz.

GVALT † s. a. sing. *Violence.* — Silă. *Luându-o de la mănăstire cu gvalt.* DOSOFTEIU, V. S. 245. [Azi, numai strigăt de primejdie al Evreilor: *ghivalt*!]

— Din polon. **gwałt**, idem (< germ. *Gewalt*).

GVÁRDĂ, GVĂRDIE † s. f. v. gardă.

H.

H s. m. inv. *H.* — A opta literă din alfabet şi sunetul pe care-l reprezintă: consonantă orală, afonă şi continuă; are în limba română următoarele valori: 1.) la începutul cuvintelor înainte de vocale (afară de *i*) şi între două vocale (când vocala următoare nu e i) e spirantă laringală („spiritus asper"): *hamal, hotar, hârtie, pahar;* 2.) la sfârşitul cuvintelor, precum şi înainte s. după consonante e spirantă velară: *duh, monah, hlamidă, hrean;* 3.) înainte (une-ori şi după) de *i* e spirantă palatală: *arhivă, himeră, psihic, monarhi, odihnă, lihnit.* Numele literei e „ha". [În *che, ghe, chi, ghi,* litera *h* nu se pronunţă, ci e numai semn grafic. În chimie, H e o scurtare pentru „hidrogen".]
— *N.* din lat. **H,** idem.

HA¹ interj. Interjecţie primară (cfr. variantele a³, aha, hei, ehei) prin care se exprimă o surprindere în faţa unui lucru neaşteptat. *Pepelea: Jupâne Arvinte! — Arvinte (deşteptându-se speriat): Ha!... ce este?... Am visat că...* ALECSANDRI, T. 836. || Când surprinderea e atât de mare încât ne buimăceşte şi nu mai putem pricepe ce vedem s. ce auzim, acest *ha!* poate deveni o particulă întrebătoare = „ce ?" (trece de trivial şi nepoliticos, cfr. hai¹, ai³). *Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoţi şi Dumneata?* C. NEGRUZZI, I 153. *De-i vorbeà maică-sa, ea tot răstit răspundeà, întrebând: ha? ce zici?* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Şi tu, spanchie, cum de te hlizeşti cu Ţiganii din curte, ha?* ALECSANDRI, T. 940. *Ian spuneţi ce-aţi mai cerut? Fote şi inele? Sau numai drăgostèle, ha? Şi drăgostèle numai cu de cei tineri, ha?* id. ib. 215. | Din cazuri ca cel din exemplul ultim se naşte întrebuinţarea de a adăogà pe *ha* la adverbul exprimat la sfârşitul propoziţiei spre a-i da un înţeles mai intensiv, aşà că *ha* = „foarte, de tot, cum se cade". *Îl certă bine ha!* DELAVRANCEA, S. 254. *L-am bătut bine-ha; am mâncat bine-ha* (=foarte). PAMFILE, J. II. || Când surprinderea e plăcută, *ha!* exprimă satisfacţie s. mulţumire; adesea repetat. *Ha! vezi ast cântec îmi place.* PANN, P. V. I 20. *Ha, ha! Măi badeo, mi-ai căzut la mână acù? Te-oiu învăţà eu să sparii ispravnicii prin codri.* ALECSANDRI, T. 234.

HA interj. Onomatopee care imită râsul (mai ales repetat). *Acesta e ţap!—Ţap? ha, ha, ha, ha! începù celalalt, şi aşà se despărţiră.* GCR. II 214/$_{13}$. *Acum nu mă vreţi, nu mă iubiţi? Ha, ha, ha! Râdeà.* id. 140; cfr. 9. *Ha, ha, ha, ha! i-a 'nfundat!* CARAGIALE, T. II 22/$_3$. — Cfr. hohot.

HA pron. f. v. **al, ăl.**

HĂ, HÂ¹ interj. Interjecţie primară s. imitativă, întrebuinţată la foarte multe ocazii. Imită râsul (mai ales forţat s. idiot), cfr. haha. *De acum în turbincă au să-ţi putrezească ciolanele. Hă, hă!* CREANGĂ, P. 318. *Începù a râde hâd şi strâmbându-se: hâ, hâ!* EMINESCU, N. 56. | Serveşte spre a afirmà (mai ales în gura oamenilor proşti). Da, înţ. *Ca d-voastră? — Hâ, hâ!* ALECSANDRI, T. 1125. *Vezi că eu... sânt nebun... — Nebun?! — hăhă!* CARAGIALE, T. I 23/$_{20}$. | Particulă întrebătoare (trece de trivială), cfr. ha? *Hă* = ce? PAMFILE, J. II. | Imită (repetat) plânsul. *Hâhâhâ! nenee!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Ehei, hei; măi! *Hă! va o vulpe pre multe să amăgească.* ŢICHINDEAL, F. 57. *Hă! ce oameni!* CONTEMPORANUL, VI$_{II}$ 14.

HÁBA adv. v. **heba.**
HABÁ interj. v. **abă**².
HÁBĂ s. f. v. **abà**¹.

HÁBĂ s. f. *Veillée* (villageoise). — (Transilv. prin părţile Crişului şi 'n Sălagiu) Şezătoare sau loc unde se adună fetele şi femeile seara cu furca, de torc, cfr. hopşă, furcărie. LB., cfr. VAIDA. *În preseara Bobotezei se adunà.., la un loc unde şi-au fost ţinut ei haba.* MARIAN, NU. 90. *S'o adunat fetele şi feciorii la habă* = şezătoare (Giorocuta, Sălagiu). VICIU, GL.

HÁBĂ s. f. (Med.) *Maladie vénérienne.* — Boală, bube rele, sifilis. BUGNARIU, NĂS.

HABACÍU s. m. (Îmbrăc.) Un fel de haină. *Un habaciu de şahmară cu spinări de sobol, un habaciu de aclaz neblănit.* DOC. (1669) ap. ŞIO. *Ai vrea poate să umblu în habacii ca dumneata?* C. NEGRUZZI, III 58/$_4$. [Şi: **habagíu** subst. POP., ap. ŞIO.]

HĂBĂDÍC s. a. *Bois mort.* — Vreasc. ŞEZ. VII 180. [Şi: **habatíc** s. a. *Habaticuri* = mărunţişuri. MARIAN, D. 249, **hapatíc** s. a. = mărunţuş (Com. A. TOMIAC), strujitură de la geluitură (ŞEZ. VII 198), *hapaticuri* = vreascuri bune, subţiri, care fac pară, dar n'au putere (ION CR. II 219), hebetíc s a. (plur.-*tice*) = hac³ (LB.), *hebeticuri* = hapaticuri (ION CR. II 219), hăghiece, vreascuri uscate căzute din copaci (ib. IV 251). | Derivat: **hăbădicár** s. a. = un loc unde sânt grămădite vreascuri multe la olaltă; vreascuri de nici o treabă. ŞEZ. VII 180.]

HĂBĂDICÁR s. a. v. **hăbădic.**

HABADÍR s. a. 1°. *Pièce de toile.* 2°. Sorte de vêtement de toile. — (Transilv.)
1°. Val de pânză întins la soare. VICIU, GL. Cfr. sul, val, trâmbă.
2°. Mânecar scurt de pânză. ib. | (În Bistra) Căputaş de pânză albă, închis dinainte, având o gură numai cât încape prin ea capul, când o îmbracă; îl poartă peste pieptar. ib.

HABAGÍU subst. (Îmbrăc.) v. **habaciu.**

HABÁR s. a. sing. 1°. *Idée.* 2°. *Souci.* 3°. *Affaire.* 1°. Ştire, veste, idee, (în expresiunea) a nu aveà **habar** (despre cevà) = a nu aveà nici o ştire, nici o idee, a nu şti nimic. *Auzi, mă rog?... Eu care nici nu ştiam de erâ el pe lume... eu nici habar să n'am...* ALECSANDRI, T. 1153. *A dracului zgâtie de fată! S'a prefăcut în păsărică... şi ei habar n'au despre asta.* CREANGĂ, P. 267, cfr. 302. *Îşi păşteà turmele chiar pe acel munte... fără să aibă habar de ceea ce se întâmplase.* ISPIRESCU, U. 8/5.

2°. Grijă, păs. *De acum... am s'o duc vesel, fără habar.* ALECSANDRI, T. 118. *Ea dormeà dusă în pat, fără să aibă vr'un habar.* ISPIRESCU, L. 256/14, cfr. PANN, E. I 95. ‡ **A nu aveà habar (de cevà)** = a nu se îngrijì, a nu-i păsà, a nu-l dureà capul de... *Nu se'ngrijà de nemică, de duşmani n'aveà habar.* BELDIMAN, TR. 397, cfr. PANN, E. II 5, 66. *Habar să n'aveţi!* CREANGĂ, P. 12/25. *Ad'o vadră de Cotnar Şi de plată n'ai habar!* ALECSANDRI, P. P. 42/10, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 189/7. *Habar nu mai aveà de nimic.* ISPIRESCU, U. 90/19. *Dacă vei merge cu mine,... habar să n'ai!* id. L. 16. *Habar n'am că m'ar întrece altul.* SBIERA, P. 244/2. *Constantin habar n'aveà: durmeà, sărmanul!* MERA, L. B. 237. *Tu mori după mine şi eu n'am habar de tine.* ZANNE, P. II 636, cfr. BIBICESCU, P. P. 41. (Prin fuziune cu *n'am grijă*:) *Habar de grijă n'am.* CREANGĂ, GL.

3°. Treabă, afacere, scop. *Cum e habarul?* = cum e treaba? Com. I. GRĂMADĂ. *Cum ţi-i habarul, băiete? — Foarte bine!* PAMFILE, A. 32.

[Şi (Munt.): **habér** s. a. *Haber n'am!* ISPIRESCU, L. 130/24. *N'am haber,... că s'au rumânit.* JIPESCU, O. 100.]

— Din turc. **habar** (literar **haber**) „veste, ştire". (Pentru înţelesul 3°, cfr. rus. dial. *chabár* „folos").

HABATÍC s. a. v. hăbădic.

HĂBĂTÍC s. a. (Cul.) *Hăbătic* = mâncare slabă, rău gătită; cfr. **hăltiugă**. BUGNARIU, NĂS.

— Cfr. ung. *habarék* „amestecătură, mâncare gătită în grabă".

HĂBĂÚC, -Ă adj. *Imbécile.* — Om clătit la minte, care nu-i chiar nebun, nici chiar cu minte (SIMA, M.), prost, ameţit de cap (MARIAN, SE. II 217), smintit, pierdut, zăpăcit (PAMFILE, J. III), năuc, necălit, meteurd, nătărău, nătântoc, bălămut, meteleu, tontălău (LB.). [Copil] *tont, hăbăuc.* MARIAN, NA. 93. *Muierea erà foarte isteaţă şi din neam bun, iar bărbatul erà un hăbăuc ca vai de el.* RETEGANUL, P. I 1/6. *Nu ştiai tu, hăbăucă?* id. IV 7/4, cfr. I 1/1, IV 24/31, V 14/22. *Minte... să nu aibi, ci să fii proastă, hăbăucă.* CĂTANĂ, P. B. II 18. ‡ **A o luà (s a umblà) hăbăucă** = în zadar, creanga, razna. PAMFILE, J. II, CREANGĂ, GL. *Iar în sărbători o luam hăbăuca prin cele sate, pe unde ştiam că se fac hori.* CREANGĂ, A. 104. [Pronunţ. *-bă-uc.* | Şi: **habéuca, habăuca** (trisilab), **habóca** numai în expresia: **cu habóca** (*habeuca* Com. G. TOFAN, *habăuca* ŞEZ. II 106/5) = cu sila, cu forţa: *I-au luat casa cu haboca; s'a sculat asupra lui cu haboca* (Someş). VICIU, GL. *A luat cu nechimuluita şi cu habăuca muncuşoara altuia.* ŞEZ. II 106/5. *Par'că mi-a dat un preţ cum se cade? ia, le-o luat cu habeuca.* Com. TOFAN. † Verb: **hăbăucì** IV^a = (trans. şi refl.) a (se) face hăbăuc. *De trăeşte omul peste 70 de ani, îşi piarde mintea, vine la minte/a/ copiilor şi să hăbăuceşte.* CĂLINDARIU (a. 1847), ap. GCR. II 358/35. | Abstract: **hăbăucie** s. f. LB. | Formele *hăbecì* şi *hăbetecì* date mai întâi de LB. şi primite şi de celelalte dicţionare sânt făurite anume spre a puteà apropià cuvintele de lat. *hebes.*]

— Din ung. **habóka** „unul care nu-i cu mintea întreagă, ţicnit, zănatic" (forma *hăbăúc* s'a născut după analogia lui *năúc*).

HĂBĂUCÍ vb. IV^a, **HĂBĂUCÍE** s. f. v. hăbăuc.

HABEGIU † s. m. = ? *Creştinii, strângându-se toţi împreună cu ispravnicul smereniei noastre şi cu toţi habegii* (aşà şi în manuscript), *strigând toţi dimpreună cu glas mare către Dumnezeu...* MAG. IST. IV 332/14.

HABÉR s. m. sing. v. habar.

HABILITÁ vb. I^a refl. *Habiliter.* — A trece un examen de docenţă (în învăţământul universitar) s. (impropriu) de capacitate (în cel secundar). *Pentru ca cinevà să fie admis docent universitar, trebue... să treacă... un examen de abilitare. Candidatul prezintă facultăţii la care voeşte să se abiliteze...* LEGE (asupra învăţământului secundar şi superior, 1912), art. 74. *Candidaţii abilitaţi* [pentru învăţământul secundar]. ib., art. 26. [Şi (mai obicinuit): **abilità** vb. I^a.]

— *N.* din fran.

HABÓTNIC, -Ă adj. *Bigot.* — (Despre Evrei, p. ext. şi despre creştini, fam.) Bigot, fanatic.

— Din rus. **habatnikŭ** „membru al sectei pietiste „Habad" a Evreilor din Rusia". ŞĂINEANU, D. U^2.

HĂBÚC s. m. *Pièce. En pièces, cassé, embrouillé.* — Bucată (dintr'o haină). ŞEZ. VIII 158, CREANGĂ, GL. ‡ **A rupe** (s. *a face*, etc. *cevà*) **hăbuc(i)** = a rupe în bucăţi (ib.), a fărâmà (PAMFILE, J. II); spec. a-mestecà, încurcà, încâlcì, lipì fir de fir (fiind vorba de lână), împâslì (H. II 136). *Hăcuit cu multe sabii hăbuc de păgâni.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *A treia zi, după asta, ciubotele văru-mieu se rup hăbuc în toate părţile.* CREANGĂ, A. 105. *Până acasă făcù cămaşa hăbuci.* ŞEZ. V 130/24. *A jucat până şi-a făcut cismele hăbuc.* REV. CRIT. III 156. *A făcut paiele hăbuc.* PAMFILE, J. II. *Am dat firele aceste... să mi le buiască... şi mi le-a încurcat de mi le-a făcut hăbuc, nu ştiu cum le voiu descurcà.* H. II 136. (Fig.) *Acuş te fac habuc!* Com. G. NISTOR. || (De acì întrebuinţarea în funcţiune de adverb) Rupt, stricat, spart, desfăcut (REV. CRIT. III 156), despărţit în multe bucăţi, mărunt (Com. G. NISTOR): *Scaunul cel bun e hăbuc.* CONTEMPORANUL, VI, 489. *Poate* [cânepa] *să fie putredă sau hăbuc.* ŞEZ. IX 141.

[În LB. se dau şi înţelesurile următoare (suspecte): om scurt şi gros, hâd şi urît, nod, ciot; hăbăuc. | Adjectiv: **hăbucós, -oásă** adj. = (despre oaie) care este cu lâna încâlcită, împâslită, încurcată; (despre lână) împâslită. H. II 131. | Verb: **hăbucì** IV^a = a stricà, a rupe, a sparge (REV. CRIT. III 156), a oborì, a bate la pământ, a călcà (în picioare), a prăbuşì, a face bun de nimic, a zdrumicà (LB.), a dimicà, a tăià (Com. A. TOMIAC). *În două săptămâni a habucit o păreche de papuci noi-nouţi.* Com. G. NISTOR. | Abstract: **hăbuceálă** s. f. = doborîrea lăstarilor fără struguri; *(+ zăpuc, zăpuşală)* căldură prea mare. VÂRCOL, V.]

— Pare a sta în legătură cu slav. **chabiti** „a stricà" (rus. *pochabitь*, ruten. *ochabyty*, bulg. *habjz*, sârb. căldură peste măsură. VÂRCOL, V.] *habati, habiti*, cfr. ruten. *ochabьenyj* „netrebnic", *habužatь* „a aruncà claie peste grămadă").

HĂBUCEÁLĂ, s. f., **HĂBUCÍ** vb. IV^a / **HĂBUCOS, -OÁSĂ** adj. } v. hăbuc.

HĂBUÍ vb. IV^a refl. *S'ébattre.* — A se hărjonì, a se jucà. PAMFILE, J. II.

HABÚZ s. a. v. havuz.

HAC s. a. 1°. *Rétribution; gages.* 2°. *Service.* 3°. *Dépense.*

I. (Mold.) 1°. Ceea ce trebue să dea cinevà după drept: (mai de mult) (răs)platà; (astăzi) simbrie, leafă, salar, (ŞEZ. I 72ᵇ, II 229/25). *Be are şi vre[a] împăratul să aşează pace cu Nemţii... noi avem a cere hacul sângelui nostru şi a părinţilor nostri.* N. COSTIN, LET. II 28/23. *Nohaii ce vor lăcuì pe acel loc a Moldovei să-şi dea uşurul şi hacul pământului.* AMIRAS, LET. III 171/10, cfr. 168/8. *Prisăcariul acela... hacul lui şi-au luat pe prisăcărit* (a. 1766). IORGA, S. D. VI 104. *Hacul sau leafa ce trebue să dea satele.* URICARIUL, I 206/17. *Toate calfele ce vor ieşì pe hac* (= vor primi simbrie), *să deie la cutia bisericei...* ib. XIV 8/22. *Lucrà... cu hac.* ib. IV 16/11, cfr. II 223/2. *Hacul ce se va hotărì pentru căruceri.* ib. I 45/8, cfr. XXI 358, XIX 353/22, IV 51/13. *La curte are să-ţi fie bine; îi aveà ca hac 500 de lei proşti pe an.* CONTEMPORANUL, IV 391. *Am rămas... făr' de slujbă, făr' de hac.* ib. I 686. *Ajunge la stăpân Şi ia hacu 'n jumătate.* SEVASTOS, C. 211/15, cfr. ŞEZ. I 72ᵇ/23. ## † **A-i venì cuivà de hac** = a-i răsplătì după cuviinţă (cfr. germ. heimzahlen). *După vina ce i se va cădeà să-i veniţi de hac* (a. 1757), ap. TDRG.

2°. † (Ani de) serviciu. *O slugă cu credinţă ce şi-au plinit hacul său.* KONAKI, P. 219.

3°. † Cheltuieli (de gospodărie). *Cheltuiala hranii casii mele şi alte hacuri în trebuinţa căutatului moşiei* (a. 1818). IORGA, S. D. VI 136.

II. Fig. (În România; literar) Răfuială definitivă cu cinevà, cfr. vadeà, (în expresia:) **a-i venì cuivà de († la) hac** = a-l dovedì, a-l învinge la răfuiala definitivă ce o ai cu el, a-l silì să se dea învins (ZANNE, P. V 318), a i-o face cuivà, a o scoate la capăt cu cinevà (mai puternic), p. ext. a-l omorì (CREANGĂ, GL.); fig. (despre boală) a biruì, (despre foame) a potolì, a stâmpărà (ŞEZ. I 239/30), (despre obiecte) a da gata, a stricà, a prăpădì. (Mai rar:) **a da de** (s. peste) **hac** = a da de unul mai tare, a i se înfundà cuivà (cfr. ZANNE, P. V 319, ŞIO.), a fì (cuivà) **hacul** = a-l pune în respect (ION CR. III 340). *Pentru ca să le vie la hac, au trimis la Racoţ[i] cu rugăciune, de vine şì Ştefan-vodă cu oşti, să-i taie, să-i omoare.* MAG. IST. I 310/16. *Pădure mare..., dar în proastă stare, fiind atacată... de oameni şi de vite şi chiar de arendaş, care... a mai şì băgat o turmă de capre, ce-i vine de hac.* I. IONESCU, M. 673. *Să ne facem munte şi punte, şi să-i venim de hac ispravnicului!* ALECSANDRI, T. 217, cfr. 39, 916, ODOBESCU, I 186/1, DELAVRANCEA, S. 38. *Cu capra ţi-ai pus în cârd? Capra ţi-a venit de hac!* CREANGĂ, P. 32, cfr. 140, 213, 230, 248, ALECSANDRI, P. P. 106/21, TEODORESCU, P. P. 501ᵇ, ISPIRESCU, U. 13/26, MARIAN, T. 261. *Stai, că-i viu eu de hac!* ŞEZ. IX 3. *Ciobote de fier să-i fac, şi tot le-ar venì de hac.* VLAHUŢĂ, SĂM. I 408. *Boala asta mi-a venit de hac* = m'a frânt, topit, dovedit. PAMFILE, J. II. *Nelegiuitului îi vine de hac necredinciosul.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 4/20.

[Plur. *hacuri* e rar şi atestat numai pentru I 3°.]

— Din turc. **hak**, idem.

HAC s. a. *Crampon* ou *clou de fer.* — Cuiu de fier ce se bate, iarna, la talpa ghetelor sau la potcoavele cailor, ca să nu lunece. CREANGĂ, GL. *Se dau pe ghiaţă iarna cu hacuri la ciubote.* C. NEGRUZZI, II 227/4. [Plur. *hacuri.*]

— Din polon. **hak** „cârlig". CIHAC, II 133.

HAC s. a. *Bois mort.* — (Transilv.) (La plural) *Hacuri* = vreascuri, târşi, ramuri tăiate, crăci dărâmate, tăieturi de copaci, dărâmături (LB.), surcele (SIMA, M.); cfr. hăbădic. [Şl: heac s. a. *Heacuri* = surcele. LB., SIMA, M. *Heac* = codru de fag. FRÂNCU-CANDREA, M. 101, hanc s. a. *Hancuri* = hreascuri, găteje, cleombe uscate. ib.]

— Din germ. **Hack(holz)**. Borcea, *Jahresber.* X 192. Cfr. heasc, hreasc.

HAC s. a. *Moyen.* — *Hac* = modru [chip, putinţă]; p. ext. asemănare [păreche]: *N'are hac de blăstămat.* BUGNARIU, NĂS.

HÂC! interj. Sunet reflex, ca o gâfâitură scurtă, pe care îl scoate cinevà când îl loveşti tare. *Când i-am tras un pumn, o făcut hâc! şi-o căzut de-a rostogolu'.* ALECSANDRI, T. 72. *L-a izbit de pământ, de-a făcut hâc!* SLAVICI-ODOBESCU, ap. TDRG. — Cfr. icnì.

HÂC s. m. Piciu, ghibirdic (?). *Dar şì tu, măi hâcule de-acolo, zise căpitanul către unul din draci, fă-te om în vârstă...* SBIERA, P. 301/9.

— Cfr. ung. *hökkön* „pitic, ghibirdic".

HĂCĂ s. f. *Ennui.* — Necaz, neplăcere, supărare, scârbă, sfadă, ceartă; proces. *C'a vinì Vinerea mare, Pentru puiu a fi 'ntrebare; Ş'a vinì Vinerea mică Şi s'a'ntinde mare hâcă.* BUGNARIU, NĂS. | Pricină. *Numai de vorbă şi de hâcă.* MARIAN.

— Cfr. ung. *hök!* „îndărăt! (se strigă animalelor)," *hökölni* „a merge înapoi (despre animale)".

HĂCĂÍ vb. IV[a] = măcăì. *Răţişoara hăcăeşte.* ALECSANDRI, T. 346. *Rata hăcăeşte.* H. VI 105, XII 352, XVI 112.

— Onomatopee.

HACEÁN s. m. = **cocean**, tuleiu. Com. A. TOMIAC.

HĂCEDUÍ vb. IV[a] (Păst.) A alergà şi a strigà după oi când sânt împrăştiate prin păduri mari. H. XVII 177.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. hâciuì şi ung. *hacsétolni* „a-i umblà cuivà gura").

HÁCHIŢE s. f. plur. 1°. *Envie. Caprice.* 2°. *Querelle.*

1°. (Mold.) O boală de om (nedefinită). H. XII 380. (Mai ales în construcţia:) **Îl apucă** (s. îl **ia** s. îi **vin**) **hachiţele** = pofta; istericalele, capriciul, toanele. *Pe biata babă, ai cărei ochi spionase toată astă manevră, o luară hachiţele, sughiţul de poftă.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV2 544. *Muierea mea s'ar fi dus şì după o potaie de lupi... când îi veneà hachiţele ei de dus.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2°. Ceartă, gâlceavă. *Cată hachiţe.* ION CR. III 251.

[Şl: **hăghiţă** s. f. *Omul se îmbolnăveşte de tusă, hachiţă sau haghiţă...* H. XII 380.]

HÁCĬMĂ s. f. (Bot.) v. **haşmă.**

HĂCIU, HÂCIU. (În expresiunea) **Cât hâciu[l]** = nimic, de loc. *Îi cunoşteai mai de mult? — Ba, cât hăciu!* ALECSANDRI, T. 409. *Înţălegi tu cevà, Măriucă? — Ba, cât hăciul.* ib. ib. 284, cfr. 697. *O să-mi poftească o fată. Ba nici hâci?* id. ib. 457.

— Cfr. turc. *hič*, idem. CAPIDAN.

HÂCIU s. a. v. **huciu.**

HĂCIÚGĂ s. f. (Transilv.) Fagul tăiat, aşà cum taie sălcile, de cresc nuiele, pari. *Tot însul are hăciugă lângă casă.* VICIU, GL. || Desiş de brad (BARCIANU), hăţiş (LB.), cfr. boroagă. *Astă vară mi-am vărat Subt o hăciugă de brad.* RETEGANUL, TR. 52/4.

— Pare a fi derivat din *hăciu*[2]; cfr. huciu, hălăciugă, hăţiş, huceag.

HÂCIUÍ vb. IV[a] v. **hâşâì.**

HĂCUÍ vb. IV[a]. *Hacher.* — (Mold.) A tăià în bucăţi foarte mici, a tăià mărunţel (ŞEZ. IX 156), cfr. tocà. *Şi-i hăcuiră spinarea cu toiagele.* DOSOFTEIU, V. S. 94/2. *Hăcuindu-să sv[â]nta ei carne, slobozìà mi-*

ros de mir. id. ib. 85. *Hăcuiți, nu-și deaderă cinstea credinții.* ib. id. 94,$_2$. *Pre un Stamatesco ce eră Grec... cu sabia... l-au hăcuit bucăți.* N. COSTIN, LET. II 23/$_{27}$. *La cai se dă... paie care nu trebuesc hăcuite.* I. IONESCU, C. 223, cfr. 203. *Au rămas turtiți și hăcuiți într'o baltă de sânge.* C. NEGRUZZI, I 286. *Până ce n'a tăià, n'a ciocârtì, n'a hăcuì, nu se ține mulțămit.* ALECSANDRI, T. 1200, cfr. 926. *Și pe toate vă taiu, Vă hăcuesc.* MARIAN, D. 34 și 39. *Și de pe cal mi-l trânteam Și gâtul i-l hăcuiam.* ȘEZ. V 94^b/$_6$, cfr. II 88^b/$_{24}$, III 145/$_{10}$, VI 68, CONTEMPORANUL, I 198, VASILIU, C. 18. [Abstract: **hăcuíre** s. f. *O hăcuire cu toporul.* SADOVEANU, M. 171.]

— Din germ. **hacken.**

HÂD, -Ă adj., adv. *Laid, hideux.* — (Mold., Bucov., Transilv., Ban.) (Foarte) urît, cfr. uricios (BUD, P. P.), grozav 2^0 (LB.), scârnav (ib.), scârbos (ȚIPLEA, P. P.). Adj. (adesea substantivat) *Slovă venetică și hâdă.* C. NEGRUZZI, I 261. *De hâdă ce-i, o latră câinii.* ALECSANDRI, P. II 650. *Erai hâd și bătrân.* I. NEGRUZZI, IV 5. *Vedenii hâde 'n cale o să-mi iasă.* GORUN, F. 65. *Copìl... hâd, pierit, uscat.* MARIAN, NA. 130, cfr. 425, O. I 132. *Spune-mi, bade, adevărat, Pentru cine m'ai lăsat?... Pentru hâda de pe vale!...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 254, cfr. 243, 188, 181, 436. *Și-mi ieși hâda'n cărare.* DOINE, 115/$_{21}$. *Du-te.... Că te-așteaptă hâda'n drum.* BUD, P. P. 47. *Dar hâdul dracului... sărì iute.* CĂTANĂ, P. B. I 41. *Tare-s hâzi!* ȘEZ. III 183/$_{19}$, cfr. I 106/$_{17}$. *Și mai mândre, și mai hâde.* GOROVEI, C. 13. || Adv. *Începù a râde hâd.* EMINESCU, N. 56. *Foarte frumos își închipuià el toate acestea, dar tare hâd au aflat.* SBIERA, P. 110/$_8$.

[Diminutiv: **hâdúț, -ă** adj. LB. *Nevasta cea hâdușă.* MARIAN, SE. I 270; **hâdáche** s. m. = drac. *Atunci hâdachi mi să răpezì.* ȘEZ. II 100/$_{10}$, cfr. ib. III 4/$_3$. | Adjectiv (pare a fi formație literară după fran. *hideux*): **hâdós, hidós, -oásă** = hâd. *Slăbiciunea cea hidoasă.* OLLĂNESCU, H. O. 33. *Monstru hidos.* I. NEGRUZZI, VI 154, cfr. C. NEGRUZZI, I 344, ALECSANDRI, P. II 244, 298, 470, HASDEU, IST. 177, VLAHUȚĂ, D. 320, 166, MAIORESCU, CR. I 326. *Vitele... hâdoase.* SBIERA, P. S. 14. *Cu chip hâdos, urît.* CONTEMPORANUL, I 894. | Abstracte: **hâzíme** DICȚ., **hâzénie, hâzánie** s. f. (concretizat) = monstru, cfr. urîciune. *N'ai vrea tu să te mântuești de hâzenia asta de mire?* SBIERA, P. 21/$_4$. *Căzù hâzania de babă.* ȘEZ. II 26/$_{24}$. | Verb: **hâzì** IV^a = (intrans.) a murdărì; (refl.) a se face urît, a devenì hâd. *Întră cam cu greu înlontru, căci slugile nu voiau să-l lese, să nu hâzască pe jos.* REV. CRIT. V 51. *M'am spăriet singură de mine, atâta am îmbătrânit și m'am hâzit.* CONTEMPORANUL, VI$_{II}$ 102.]

— Probabil din rut. **hyd** „scârbă, cevà scârbos" BERNEKER, SL. WB. 374 (în cazul acesta funcțiunea substantivală e cea originală: *ești un hâd* = „ești o scârbă", din care s'a născut apoi cea adjectivală și în urmă cea adverbială. Posibil ar fi însă să avem a face și cu rus. *chydŏ* „slab" BERNEKER, SL. WB. 405, dat fiind că în popor se confundă adesea noțiunile „gras" cu „frumos" și „slab" cu „urît").

HÁDĂ s. f. = lăptoc (la moară). H. XVI 282.

HADABÚRCĂ s. f. (Bot.) v. **bandraburcă.**
HÂDÁCHE s. m v. **hâd.**

HADÂM s. m. 1^0. *Eunuque.* 2^0. *Animal mal châtré (monorchide).*

1^0. † Eunuc, scopit, castrat, cfr. famen. *El eră un procleat de hadâm.* MOXA, 393/$_{17}$. *Vor fi hadâmi în casa împăratului.* BIBLIA (1688) 283, cfr. 8 pr./$_4$ 28, 358, 355. *Au întrat la Duca-vodă un hadâmb ce-i ziceà Ianc.* N. COSTIN, LET. II 25/$_{32}$, cfr. I 255/$_9$. *Brebul... putearea organelor născătoare pierzându-și, în firea... hadâmbilor cade.* CANTEMIR, IST. 52. *Velisarie... hadâmb să făcusĕ.* id. HR. 315, cfr. 417, IST. 69.

2^0. (Astăzi) Bou care nu-i întors bine, râncău (ION CR. I 61), porc care nu-i scopit bine (TDRG.). *Hadâmb* = cal care are numai un testicul, râncaș (H. XVI 225).

[Și (ad 1^0): (Mold.) **hadâmb** s. m., **hadân** s. m. BOLINTINEANU, ap ȘIO., (+ *cadână*) **cadân** s. m. POP. ib.]

— Din turc. **hadym** (hadyn), idem.

HADÂMB, HADÂN † s. m. v. **hadâm.**

HĂDĂRÁG s. m. și a. 1^0. *Battoir* (de fléau). 2^0. *Perche* (de grand filet). 3^0-4^0. *Traquet* (de trémie de moulin). 5^0. Partie du métier à tisser.

1^0. Lemnul cel mai scurt al îmblăciului, cu care se lovesc grânele când se îmblătesc (MARIAN, ION CR. III 289, FRÂNCU-CANDREA, M. 100, ȚARA OLTULUI, III nr. 24, PAMFILE, A. 198). *Hădăragele îmblăciilor.* MARIAN, T. 197. # *A luà hădăragul* = a alungà pe cinevà. ȚARA OLTULUI, III nr. 24. || Fig. Om mare și cam necioplit: *Ce mai hădărag de om!* ib. [După PAMFILE, I. C. 145, mai rar, și ca numire a lemnului lung, care servește de coadă îmblăciului, odârjă, dârjală.]

2^0. (Mold., subt forma *hadarag*, mai ales la plur.) Năvodul are la amândouă capetele câte un lemn; aceste lemne de care trag pescarii, se numesc *hadaragi, hădargi*, druci, cleci sau coluze. DAMÉ, T. 123. *Amândouă capetele stau întinse pe câte un băț gros numit hadarag.* ȘEZ. IV 113. *Doi din pescari... împing din când în când cu un hadarag lung.* ib. 115. *Fagi subțiri de hadaragi.* ALECSANDRI, P. P. 316^b/$_5$.

3^0. (La moară) *Hadarag* = titirez. DAMÉ, T. 153. *Hadaragul care bate teica să curgă grăunțele în pietre.* H. II 29, cfr. *(hădărag)* XI 418.

4^0. (La râșniță) *Hadarag* = bățul cu care se poartă râșnița. ȘEZ. VIII 91. *Da să cauți hădăragu'!* N. REV. R. I 33.

5^0. Parte a războiului de țesut (nedefinită). H. XII 140.

[Plur. *-ragi*, (ad 1^0 MARIAN) și *-rage*. | Șl: (dial., Mold.) *hadarag*, (ad 2^0) **hădárg** s. m., (cu schimb de sufix, ad 1^0) **hădăróg** subst. VAIDA, (forma originală) **hădărău** s. a. (ad 3^0) DAMÉ, T. 153, H. XI 350 (însemnează șl:) blendărău, beșleagă, unul care umblă fără rost, îmbrăcat fiecum (ION CR. IV 188); jujău. *Să puie vulpii hădărău (jujău), Că prea umblă noaptea rău... Hădărău' l-a pierdut Și ea tot rău a făcut.* MAT. FOLC. 99.]

— Născut prin schimb de sufix, din *hădărău*, care e din ung. **hadaró** „îmblăciu". Cfr. hodorogì, hodoronc.

HĂDĂRĂU s. a.
HĂDÁRG, HĂDĂRÓG s. m. } v. **hădărag.**

HĂDĂUCĂ s. f. *Vallée étroite et profonde.* — Vale strâmtă și adâncă. H. X 353.

— Etimologia necunoscută. (Poate, stă în legătură cu ung. *hód* „castor", având o formațiune analogă cu *viezuină* din *viezure*).

HÂDÓS, -OÁSĂ, HÂDÚȚ, -Ă adj. v. **hâd.**
HĂGÁȘ s. a. v. **hăgău.**

HĂGĂU s. a. *Escarpement, ravin.* — (Transilv.) *Hăgău* = loc spălat, mânat de apă, loc sterp, cfr. ponor (Suciul sup.). VICIU, GL. *Mergă sângele părău Pe vale și pe hăgău.* RETEGANUL, TR. 134/$_{13}$. [Șl: **hagău** s. a. BIBICESCU, P. P. 131. | Cu alt sufix: (cfr. ung. *hágás* „suire" s. de aceeași origine ca făgaș?) **hăgáș** s. a. = surpătură pe spinarea muntelui, făcută de povoaie (Bouțar, în Hațeg). VICIU, GL.]

— Din ung. **hágó** „(drum pe) povârniș de munte".

HAGEALÂC s. a. v. **hagiu.**

HAGEMÍŞ † s. a. *Tapis persans.* — Covoare de Persia. *Pânzături de casă, covoare de Persia (de Agem) sau hagemiş se văd pretutindeni.* IORGA, CH. I. I 128. [Plur. *-mişuri ?*]
— Derivat din (h)agem, prin suf. col. *-iş.*

HĂGHIÉCE s. f. plur. *Bois mort.* — *Hăghiece* = hebeticuri, vreascuri uscate, căzute din copaciu. ION CR. IV 251.

HÁGHIŢĂ s. f. v. **hachiţă.**
HAGÍ s. m., **HAGÍICĂ** s. f. v. **hagin.**
HÁGIMĂ, HÁGĬMĂ s. f. (Bot.) v. **haşmă.**
HAGĬMAŢÚCHIU s. m. (Bot.) v. **asmaţuchi.**
HAGIMÉSC, -EÁSCĂ † adj. v. **agemesc.**

HAGIOGRÁF s. a. şi m. *Hagiographe.*
1°. (Numai la plur.) *Hagiografe* = întreg Testamentul-vechiu, afară de Pentateuc şi Profeţi.
2°. s. m. Autor de Vieţi ale sfinţilor. *Pări nevrednice, pe care hagiograful nu se coboară măcar să le discute.* IORGA, L. II 618.
[Adjectiv: hagiográfic, -ă; abstract: hagiografíe s. f. | Pronunţ. *-gi-o*]
— *N.* din gr. ἁγιόγραφος, idem.

HAGÍU s. m. *Pèlerin de retour de Jérusalem* ou *de La Mecque.* — Cel care a făcut o călătorie la locurile sfinte (Ierusalim pentru creştini şi Meca pentru mahometani) spre a se închină; cfr. pelerin. *Socrul meu... e şi hagiu.* ALECSANDRI, T. 1224, cfr. P. II 379. *Un hagiu, un pelerin german.* IORGA, C. I. I 210. ## *A se face agiu* = a sărăci. ZANNE, P. VI 473. || (Subt forma hagì, aşezată de obiceiu înaintea unui nume) Titlu de onoare ce se dă acelora care au făcut o astfel de călătorie. *Protr[opop] Ioan Hagì ot Belgrad* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 262. *H[a]gì Stan Jianu.* ib. VIII 6. *Făcut-am zapisul nostru la mâna dumisale jupânului hagì Manea.* URICARIUL, XXIV 442/$_{10}$, cfr. IV 94/$_{24}$. *Hagi Tudose* (titlul unei novele şi comedii de) DELAVRANCEA.
[Şi: agí(u) s. m. | Feminin: (cfr. bulg. *haǧijka*, idem) hagíică (trisilab) s. f. = soţia hagiului, femeie care a făcut o călătorie la locurile sfinte. *Moş Răpcan (Hagiu) cu hagiica lui.* CONV. LIT. ap. TDRG. | Abstract: (< turc. *haǧilyk*, idem) (h)agealâc (hagiurlúc, haiurlúc, hairlúc PAMFILE, J. II) s. a (plur. *-lâcuri*) = călătorie, pelerinaj la locurile sfinte. *Pe când împlineam şapte anişori, le-a venit părinţilor dorinţa să meargă la hagealâc.* CARAGIALE, S. N. 15. *A plecat la agealâc.* DELAVRANCEA, ap. ŞIO. ## *A se duce la hagealâc* = a se ruină, a scăpătà. LM. *A ajunge la hagiurluc* = rău, cumplit. PAMFILE, J. II. | Adjectiv: agiít, -ă = (Braşov) ameţit de băutură, cfr. aghesmuit (2°).]
— Din turc. **haǧì**, idem.

HÁGIUMĂ s. f. (Bot.) v. **haşmă.**
HAGIURLÚC s. a. v. **hagiu.**

HAHÁ interj. Cuvânt cu care mânăm porcii. (RĂDULESCU-CODIN), oile, caprele, vitele mari, când sânt multe. Com. I. PAVELESCU.

HAHA! HĂHĂ! HÂHÂ! interj. v. **ha.**[1-2]

HÂHÁÍ vb. IV[a]. *Roucouler. Rire.* — (Despre porumbei, cfr. grunguní). *Porumbelul gugue, hâhâe.* H. VII 481. | A râde pe 'nfundate. Com. I. PAVELESCU.
— Onomatopee.

HAHÁM s. m. 1°. *Rabbin.* 2°. *Boucher juif.*
1°. † Rabin. *Sângele l-au împărţit, puindu-l prin balerce, şi l-au trimes la hahamul de Cracău.* AMIRAS, LET. III 133/$_{12}$.
2°. Tăietor de vite şi de păsări la Evrei. *Hahamul Jidovilor pământeni să le taie, iar Jidovii sudeţi să nu fie volnici nici cu un chip a aveà osăbit haham.* URICARIUL, III 280/$_{20}$. | Fig. *A! a! capra dracului, te-a luat hahamul* [= dracul]! JIPESCU, ap. ŞIO. *Te-a luat haham-dracul.* Com. I. PAVELESCU.
[Compus: † **hahám-başa** subst. = marele rabin. *Îndată l-au rădicat, ducându-l în capul târgului de gios, lângă haham-başa şi l-au spânzurat la o dugheană.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 216/$_{5}$. *Dacă nu l-aş cunoaşte creştin, l-aş crede botezat cu hahambaşa ta.* ALECSANDRI, T. 743. (Pe vremuri *hahambaşa* plăteà subt forma unui plocon, o dare anumită ce formà unul din veniturile cămărăşiei mari) [Lei] *60 de la Hahambaşa.* URICARIUL XIX 324/$_{16}$.]
— Din turc. **haham**, idem.

HAHÁM-BAŞA † subst. v. **haham.**
HAHÁN s. a. v. **hahău.**

HAHĂU s. a. şi m. *Pieu. Homme grand, courbé et mince*, ou *grand et bête.* — Băţ gros, par (Hănţeşti-Dorohoiu). ION CR. IV 159. || Fig. Om mare, gârbov şi subţire (REV. CRIT. IV 144), lung şi prost. (ŞEZ. II 229/$_{26}$). [Cu alt sufix: **hahán** s. a. = par. ION CR. II 109.]

HA HO! interj. v. **ho.**

HAHÓL s. m. Poreclă dată Rutenilor (de către Ruşi). *15 păscari... toţi Haholi.* CONTEMPORANUL, VI$_{1}$ 36. *Dedeiu peste un hahol de Rus cu ochii păinjeniţi de beţie.* CONV. LIT. ap. TDRG.
— Din rus. **hoholъ** „moţ" (Rutenii îşi rad tot părul, lăsându-şi numai un moţ în vârful capului). Basarabeanu, *Contemporanul,* VI$_{1}$ 36.

HAI interj.
I. Sunet reflex, care exprimă:
a.) un regret, o părere de rău („vox suspirantis" ANON. CAR., „interjecţie suspinătoare" LB.), cfr. of, ah, ai[2], hăi. *Hai, lume fără saţiu, cum nu se putură îndestulă Cantacuzineştii cu atâta cinste ce aveà la acest Domn!* MAG. IST. III 363/$_{5}$. *Hai! hai! rău norocoşii şi ticăloşii de noi!* ŢICHINDEAL, F. 25. *Ai, hai, hai, dorule, hai, Că tu la multe mă dai.* FRÂNCU-CANDREA, M. 30.
b.) o admiraţie, cfr. of, ah. *Ochii? Hai, ce mai pereche!* COŞBUC, B. 87.
II Interjecţiune:
a.) întrebătoare (familiară şi nepoliticoasă), cfr. ai[3], ha[1]. *Hai, ce zici, te însori ori ba?* CREANGĂ, P. 161; cfr. N. REV. R. I 39.
b.) exclamativă: ba bine că nu! *Dè-i luà o fată d'acì din sat, ai dè gând s'o duci peste hotar? — Hai, hai! ba încă pe sus.* ALECSANDRI, T. 666.
[(Ad II a, după fran. *hein*) şi: **hain!** *Ţi-i dragă fata, hain?* ALECSANDRI, T. 828.]

HAI, HĂI! interj. v. **haide.**

HĂI interj.
I. Sunet reflex, prin care se exprimă un regret s. o durere, cfr. hai[1] (Ia), hei! *Hăi, hăi!* Com. LIUBA.
II. Interjecţiune prin care se îndeamnă, se mână, se îmboldesc boii şi vacile, cfr. hi. PĂSCULESCU, L. P., ŞEZ. III 189/$_{8}$, Com. I. GRĂMADĂ. *Amândoi la drum plecă... Şi mereu boii 'ndemnă: „Hăi Plevan, hăi Bourean, Juncănaşi de-a lui Stoian!"* ALECSANDRI, P. P. 98. *În câmp două-spre-zece pluguri ară. Cea... Boată, măi! Hăi... Hăi...* PĂSCULESCU, L. P. 25. *Tot mă cere un pluguraş... Ziua hăi! şi noaptea hăi!* ŞEZ. III 59. Cfr. hăis.
III. (Pop.; în Mold. şi Transilv.) Interjecţie prin care ne adresăm cuivà (mai tânăr) în ton familiar

și voind să-i arătăm un sentiment de afecțiune: ian ascultă! bre! (Se leagă totdeauna de un vocativ). *Copilă hăi! Florin nu-i de tine!* ALECSANDRI, T. 906. *Fată hăi! ia dă tu flăcăului de-mâncatul ce i-am făcut.* EMINESCU, N. 20. *Cum ai putut răzbate prin aceste locuri, femeie-hăi?* CREANGĂ, P. 90, cfr. 9, 96, 124, 174, etc. *Tătucuță, tată hăi! Cum de te-ai dus de la noi?!* MARIAN, Î. 128, cfr. SA. 7. *De seară vin la voi, Copiliță hăi! Să te cer de la ai tăi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 366, cfr. 369, 379, 459, etc. *Nu te uită, soră hăi! Că mi-s cioarecii cam răi.* DOINE, 147. *Tată hăi, mă duc.* ȘEZ. II $154/_{27}$.

[După TDRG., hăi (III) se poate și contrage, unindu-se cu terminațiunea vocativului precedent: tatăi, mămucăi, bădițăi, fratéi, etc. *Nu v'ar fi supărare, coniței!* N. BOGDAN, ap. TDRG. | Și: (ca strigăt cu care vânătorul își îndeamnă câinii ca să se dea la iepure) hâit! H. II 144, hâiti! H. II 144, hăichi! H. III 69.]

HĂÍ, HÂÍ vb. IV[a]. *Crier „hue“ ou „huhau“; traquer.* — A îndemnà boii (vacile) să tragă (strigându-le: hăi!), a mânà (oile); a goni fiarele (la vânătoarea cu gonaci); cfr. hăicăi. *Neica-mi haiește la plug.* MAT. FOLC. 368. *Ele-a rătăcit Și n'a auzit, Nici câne lătrând..., Nici cioban hăind, Oile pornind.* MAT. FOLC. 5. *Gonașii încep a hăi, pușcașii a împușcà...* SANDU-ALDEA, A. M. 135. [Și: haĭ vb. IV[a]. | Abstract: hăít s. a. (pronunț. *hă-it*, plur. *-ituri*) = (strigătul de) îndemn cailor și boilor, ca să tragă; p. ext. colindat (propriu: strigătele colindătorilor care umblă cu plugul). *Auzi tocmai din casă... Hăitul flăcăilor.* PĂSCULESCU, L. P. 32. *De scărțâitul carelor, De hâitul cailor.* TEODORESCU, P. P. $143/_{9}$. *Este obiceiul ca urătorul să zică: „ia mai îndemnați, flăcăi!“ Ceilalți îi răspund: „hăi!... hăi!“ Cât ține hăitul, urătorul se hodinește.* ȘEZ. III $180/_{29}$. *Cei cu hăitul* (nota: *colindatul*) *încremeniseră pe loc.* CONTEMPORANUL, VI II 301.]

HĂÍ, HÂÍ vb. IV[a]. *Peser. S'écrouler.* — (Mold., Bucov., Transilv.) Trans. A surpà (LB.), a apăsà greu până la dărâmare (ȘEZ. III $15/_{18}$). *A hâi în bătaie* = a rupe în bătaie. ib. || Refl. A se surpà, a cădeà peste olaltă (LB.), a se năruì (Com. A. PROCOPOVICI), a se lăsà într'o parte; a se vătămà (FRÂNCU-CANDREA, M. 100). *Crăcana unei furci butucoase și hăite într'o rână.* VLAHUȚĂ, N. 122. *Două paturi schioape și hăite.* CONTEMPORANUL, V 1. *O ferestruie hăită, cu trei geamuri.* ib. VII 193. *S'a hâit cuptorul.* H. XVIII 177. [Abstract: hăitură s. f. (plur. *-turi*) = surpătură (și cu înțelesul fig. de „vătămătură, hernie“ LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 101), ruină. LB. *Aerul acel închis în pământ... cercând pe unde să se răsufle, cu sîlnicie cutremură pământul... până ce deschide undevà vreo hăitură.* DRĂGHICI, R. 113.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *hajlani, hajolni* „a se plecà într'o parte“).

HAIÁN † s. m. v. aian.

HAIABÂC s. a. *Intrigue.* — Învoielile și intrigile ce se țes în șezătoare. Com. I. CORBU. || P. ext. Șezătoare. ib. [Plur. *-bâcuri?*]

— Cfr. ung. *hajbokolni* „a linguși“.

HAIÁP s. m. *Bohémien.* — Nume dat Țiganilor: *haeapule!* ȘEZ. I $214/_{35}$. (Eroare de tipar în loc de *harapule?*)

HÁIBĂR s. a. Sorte de vêtement. — Haĭnă largă și lungă, până 'n pământ. RĂDULESCU-CODIN. [Verb: (în)hăibărà I refl. = a se îmbrăcà cu un haibăr. ib.]

— Pare a fi o ſuziune din **haĭnă** + **laibăr**. G. Pascu, *Etimologii* 64—65. Cfr. înhăimurà.

HÁICĂ adj. f. Numire, pe care ciobanii o dau oilor după coloarea lânii H. XVIII 261.

— Probabil, din ung. **hajka** „cólilie“ (cfr. albcolilie).

HĂICĂÍ † vb. IV[a]. *Chasser.* — A alungà, a gonì, a duduì, cfr. hăi[1]. *Tot locul erà plin de oameni...; unii hăicăià, alții jăcuià.* M. COSTIN, LET. I $265/_{14}$.

— Cfr. sârb. **hajkati**, idem.

HÂICHI interj. v. hăi.
HAID, HÁIDA interj. v. haide.

HAIDALÉRA adv. *En cachette.* — *Umblă s. lucră haidalera* = în ascuns. Com. LIUBA.

HAIDAMÁC s. m. și a. I. *Rôdeur.* II. *Gourdin.* I. S. m. (Munt.) Om zdravăn, dar leneș, fără căpătâiu, care fuge de lucru și trăește mai mult din hoții. *Spre mai bună apărare și strejuire de aidamaci, au ales dumnealor pe Căminarul Sava... și l-au îndatorat... să strângă oameni vrednici, spre paza orașului* (a. 1821) ap. ȘIO. *Căpitanul mieu... erà un tip de haidamac...* CARAGIALE, M. 283. *Și dacă șuier odată și vin câtivà haidamaci să te lege burduf?* SANDU-ALDEA, LUC. VI 336. *Doi haidamaci* [e vorba de niște hoți de cai] *stau tolăniți lângă el.* id. U. P. $69/_{13}$. *Haidamacilor, lingăilor, ce-aveți voi cu munca mea?* DUNĂREANU, CH. 70. *Li se acrise tot umblând... prin pădure ca niște haidamaci.* ISPIRESCU, L. 336, cfr. 279. *Curățind țările de tâlhari și de haidamaci.* id. U. $57/_{11}$. || P. ext. Căpitan de hoți, cfr. harambașă. *Dar fratele baciului, Haidamacu' hoților.* MATEESCU, B. 65. || (Mold., Bucov.) Om care bate drumurile făr' de nici o treabă, care pierde vremea în zadar (Com. A. TOMIAC), ștrengar (ION CR. II 80), coblizan, prostălău (PAMFILE, J. II).

II. S. a. (Ban., subt forma *aidamac*) Bâtă, ciomag, toiag. *Proptindu-se cu aidamacul lui cel groaznic.* ȚICHINDEAL, F. 455.

[Și: aidamăc s. m. și a.]

— Ad 1° din turc. **haydamak** „tâlhar“, ad 2° prin mijlocire sârbească: **ajdamak** „bâtă“.

HAIDĂU s. a. Un joc țărănesc în Ardeal. PÂRVESCU, C. 21. *După masă se încinge prin curte haidăul.* FRÂNCU-CANDREA, M. 139.

— Din ung. **hajdú(tánc)** „joc haiducesc“.

HAIDĂU s. m. *Gardeur de bestiaux. Vaurien.* — Servitor însărcinat cu paza vitelor mari, mai ales boi și vaci, bouar, văcar (CREANGĂ, GL.), argat boieresc la vite (ȘEZ. IX 154), păzitor la cirezile de vite mari (H. IX 438). *Haidării care au păzit boii până au trecut Dunărea* (a. 1693), ap. ȘIO. *Haidării de pe la vite.* BELDIMAN, TR. 343. *El s'a călugărit mai cu toți haidării lui.* CREANGĂ, A. 21. *Haidăul care păzește vitele...* SADOVEANU, P. S. 24, cfr. id. SĂM. V 908. *Țiindu-i așà încătușați, poronceà haidăilor de-i zvântau în bătaie.* ȘEZ. IV $17/_{36}$, cfr. ib. V $21^{b}/_{12}$. || P. ext. Om voinic, tânăr dar leneș, fără căpătâiu (PAMFILE, J. II), ștrengar, om stricat (ZANNE, P. V 319), cfr. haidamac. *Are doi haidăi* (=bărbați în toată puterea, dar leneși) *la casă și nu vezi la el două paie puse cruce.* PAMFILE, A.

— Pare a fi ung. **hajtó** „mânător“, apropiat de *hâideà, huiduì* și de *haidamac* (ȘIO. citează o formă rut. *hajdej* și una polon. *hajdaj*, pe care le crede împrumutate din românește). Cfr. haită, hăitaș, hăituì.

HÁIDE interj. *Allons! — Hai(de)* e o interjecție prin care îndemnăm, încurajăm s. provocăm pe cineva să săvârșască o acțiune. *Au și început a strigare toți în toate părțile: haida, haida, la ei, la ei!* M. COSTIN, LET. I $329/_{10}$. *Hai, copìi, cu voinicie, Să scăpăm biata moșie De păgâni și de robie!* ALE-

CSANDRI, P. 7. *Acum hai să tragem o horă!* id. T. 380. *Hai să ne iubim, Să ne drăgostim!* id. P. P. $7/_{4}$. *Haid, şezi-coleă, ca să vorbim ca doi prieteni.* SLAVICI, N. II 272. *E cheia temniţii la voi? Haid, duceţi-mă înapoi!* COŞBUC, B. 63. *Haide, bade, nu te duce, Că te-aştept cu gură dulce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 107. *Hai la treabă, cumetriţă, că lupul ţi-a dat de lucru!* CREANGĂ, P. 29. *Ori hai să ne grăbim, ori să ne dăm într'o parte!* id. ib. 298. *Hai! nu mai sta ca o găină plouată!* id. ib. 222. || Are deci funcţiunea unui imperativ, care poate aveà un înţeles foarte variat: *Acum văd şi eu că nu eşti prost. Hai* (= spune-mi)! *cât să-ţi dau pe an, ca să te tocmeşti la mine?* id. ib. 150. *Pentru ce m'ai îndemnat să mă lupt cu el? — Da ce, nu ţi-a plăcut? Hai* (= luptă-te) *şi cu mine!* id. ib. 53. *Strigă-un căpitan...: Haid* (= înşiraţi-vă), *feciori în şir frumoş, Că plecăm pe drum în jos!* MARIAN, Î. 31. | În mod firesc va corespunde însă mai ales imperativelor unor verbe care arată o mişcare: Vino! Veniţi! *Tu haida cu mine!* ŢICHINDEAL, F. 98. *Haide, tată, să-ţi arăt pre mama!* C. NEGRUZZI, I 250. *Atunci intră răposatul Măciucă şi-mi zise: „Ai sus!“* GHICA, S. 10. *Hai, iubită, la primblare!* ALECSANDRI, P. II 15. *Hai în codrul cu verdeaţă!* EMINESCU, P. 83. *Haide, mândră, după mine!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 392. *Haide, bade, sările!* ib. 107. *Tocmeşte-ţi un car cu plată, Şi mai ai la mine-odată!* BIBICESCU, P. P. 89. *Haidi'n lume, tu nevastă!* VAIDA. | Pleacă, dă-i înainte, du-te, porneşte, marş! *Aida! du-te iute şi cere cocoanii să-mi dea sabia!* CARAGIALE, T. II $17/_{40}$, cfr. II $174/_{28}$. *Haide, murgule, mai tare!* HODOŞ, P. P. 46. | (După un imperativ, adesea) Să plecăm! *Încalecă pe mine, şi hai!* CREANGĂ, P. 212. *Ia-ţi haĭnele, şi haida!* MÂNDRESCU, L. P. $78/_{24}$. || De-oare-ce, în stilul povestirii vioaie, poporul întrebuinţează imperativul cu funcţiunea unui preterit sau a unui prezinte istoric, avem şi întrebuinţarea lui *hai(de)* cu înţelesul de „pleacă, du-te, apucă-te!“, „plecă, se duse, porni“ s. „plecară, se duseră, porniră“. *Mulţi gâlcevindu-se pentru un lucru,... tot ce au, cheltuesc, apoi, hai la proţes!* ŢICHINDEAL, F. 67. *Îl pun într'un car cu boi... şi hai* (= pornesc) *cu dînsul la locul de spânzurătoare.* CREANGĂ, P. 329. *Şi'ntinseiu o fugă lungă, Dracii, haida* (= pleacă şi ei) *să m'ajungă.* MARIAN, Î. 469. *Îşi puse mâncare şi băutură pe masă şi hai la* (= apucă-te de) *traiu bun!* RETEGANUL, P. IV $10/_{36}$. *Îşi făcù cruce, şi hai la drum!* ib. id. I $30/_{22}$, cfr. $19/_{37}$. *Se sui călare, şi haida!* CĂTANĂ, P. B. I $112/_{1}$. | Când imperativul e repetat, arată un preterit al unei acţiuni continue; tot astfel **hai(de), hai(de)** s. **haide-ha** poate însemnà: „du-te, du-te“ = „se tot duse(ră), merse(ră) mereu“. *Şi hai, hai! hai, hai!... în zori de ziuă ajung la palat.* CREANGĂ, P. 269. *Şi hai, hai! hai, hai! către seară am ajuns la bunicul David.* id. A. 32. *Aşà încet-încet, haidea-haidea.* CARAGIALE, S. N. 49. *Şi aide! şi aide! merse cale lungă, depărtată.* ISPIRESCU, L. 74. *Înjugă şi pleacă, aidea, aidea, vorbă, vorbă, pân'ce înserează.* JIPESCU, O. 153. *Şi ieu şi se duc haidi, haidi.* ŞEZ. VI 5. *Şi biata Săftica după mine, haide ha, haide ha, fără a se învrednici să deie ochi cu mine.* ALECSANDRI, T. 116. *Haide-ha, haide-ha, c'ai s'o capeţi.* PAMFILE, J. II. || Când după *hai(de)* urmează un imperativ, avem propriu zis o construcţie pleonastică, căci atât *hai(de)* cât şi imperativul cuprind un îndemn sau o poruncă. În cazul acesta, *hai(de)* are un înţeles concluziv: „dar, deci“, s. exprimă nerăbdarea vorbitorului ca porunca s. îndemnul lui să se împlinească cât mai iute: „odată, acuma“. *Aid să ne apropiem de dînşii.* GORJAN, H. IV 84. *Haide, intraţi, de vreme ce-aţi venit!* C. NEGRUZZI, I 93, cfr. 156. *Ca să scăpăm amândoi cu faţa curată, hai să facem loc, acì între noi, poetului Lucreţiu.* ODOBESCU, III $39/_{23}$. *Hai căraţi-vă!* ALECSANDRI, T. 79. *Hai scoală!* EMINESCU, N. 12. *Hai deschideţi cu fuga, dragii mamii, cu fuga!* CREANGĂ, P. 21, cfr. 83, 260. *Dacă e aşà, hai porneşte chiar acum!* id. ib. 274. *Haida, nani..., Puiul mamii.* MARIAN, NA. 315. | Înţelesul de „acum, de-acum“ se găseşte şi după exclamaţii: *Tumba! aid, s'a isprăvit!* PANN, E. V 137. ## **Hai noroc** (să dea **Dumnezeu**)! exclamaţie de urare (mai ales când se ciocnesc paharele). Cfr. ZANNE, P. II 704. **Haida-dè** (mai rar: **hai treacă!** COŞBUC, Æ. $187/_{21}$) = fie şi aşà (Com. LIUBA). *Îţi dăm două sute* [pe fluier]. — *Haida dè, zise Păcală, şi luând două sutele, dete fluierul.* CĂTANĂ, B. III 59. (Se întrebuinţează — mai rar, în acest înţeles, simplul *haide* — ca exclamaţie prin care respingem o părere, s. dezaprobăm o ţinută) *Haide! Te-ai supărat pentru nişte glume de nimică!* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Nu că mi-e frică... de nevastă-mea, să nu...— Aidade!* (= mai e vorbă?) *Coana Veta! Mie-mi spui? N'o ştiu eu?* CARAGIALE, T. II 7. *Aida-de, nu se scrie la dînsa aşà ţigănie!* DELAVRANCEA, S. 10. **Haide-hai** (mai rar **haide, haide**)! = se zice când mustrăm pe cei ce nu iau în seamă sfaturile s. vorbele noastre s. când prevedem că li se va întâmplà o neplăcere. *Haide, hai; par'că le văd cum or să mănânce păpara!* ALECSANDRI, T. 692, cfr. 1532. *Dumneavoastră râdeţi?... haide, haide!... vă pare glumă...* id. ib. 41. *Haide hai!... acuma zici tu aşà, dară atuncea te-oiu vedeà eu ce-i direge!* SBIERA, P. $10/_{3}$.

[Având funcţiunea unui imperativ, *haide* ia la plural adesea terminaţiunile imperativului (să se observe însă că forma pers. II din plural poate fi şi o poruncă pentru subiectul „noi“, cfr. blăm; accentul e în unele regiuni pe tulpină, în altele pe terminaţie): **(h)aidem!** *Aidem, amice, să cătăm!* ODOBESCU, III $50/_{1}$. *Haidem la culcare!* CREANGĂ, P. 250, cfr. 267, 135, 158. *Haidem, tătucă!* id. 81. *Haidem şi ne-om luptà!* BIBICESCU, P. P. 324. *Haidem să-i omorîm!* SBIERA, P. $242/_{1}$, cfr. $263/_{33}$, **haideam!** *Haideam să ne veselim!* id. F. S. 90, cfr. P. $83/_{38}$, $88/_{36}$, **haideţi!** *Haideţi,... să găsim pe dragul mieu!* ALECSANDRI, P. I. 32. *Haideţi, puică, 'n deal la peri!* id. P. P. $328/_{2}$. *Haideţi, feciori, la cătane!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 317, **haidiţi!** VAIDA, **haideaţi!** *Ia haideaţi de mi-l arată!* ŞEZ. I $240/_{12}$, **(h)aidaţi!** *Haidaţi! urşi!* ŢICHINDEAL, F. 190. *Haidaţi şi la fata mea!* RETEGANUL, CH. 16. *Sculaţi, sculaţi Şi-acas' aidaţi!* MARIAN, SE. II 275. | Variante: **aide, (h)aidi, haidea, (h)aida, (h)aid.** | De-oare-ce două imperative se leagă adesea, în limba română prin conjuncţia de = şi *(pleacă de vezi!)*, un exemplu ca: *Haide dă, Turcule, dă, Haide dă şi milă-ţi fă* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 486), s'a putut despărţì, în mod greşit în: *Hai de dă* = „hai şi dă“, iar în urmă, forma **(h)ai** s'a putut întrebuinţà, generalizându-se, şi în alte construcţii. | La ALECSANDRI, T. 1137 se găseşte şi forma **hăi.** *Leonil* (împingând pe Săbiuţă) *Hăi încolo, la sprafcă!* || Când vorbitorul vrea să arate nerăbdarea ce o are ca porunca lui să se împlinească cât mai repede, avem forma **hait(i)** (cu adăogarea aceluiaşi element **-t(i)** pe care-l întâlnim şi la onomatopee), care se întrebuinţează şi ca exclamaţie (de regret) prin care se arată dispariţia repede a cevà; une-ori corespunde lui „de-acum“... *Hait! de sărăcie scap!* PANN, ap. GCR. II 360. *Hait! s'a dus şi comerţul ţării!* ALECSANDRI, T. 126, cfr. 72, 136, 400. *Surugiul: Câţi Domni... am purtat când se suià pe scaun, şi după şepte ani — hait! maziliţi.* id. ib. 47. *Parale, ori haiţi, paşol!* CONTEMPORANUL, VII 195. *Haiţi, mai repede, mai repede, că n'am timp de aşteptat!* CREANGĂ, P. 56, cfr. 47, A. 106. *Hait* (= se grăbi) *cu cheia... la uşa casei.* RETEGANUL, P. V $17/_{32}$. *Haiţi, îl şi îmbucă.* ŞEZ. III $191/_{4}$. *Îşi ia cele trei fuioare şi — hait* (= pleacă repede). Cfr. ZANNE, P. V 298. (Unele dintre exemplele scrise *haid* trebue cetite *hait*; acelaşi cuvânt e ait(i) citat fără explicaţie etimologică în vol. I. 78ª).]

— Din turc. **hajde**, idem. (Cuvântul e răspândit în toate limbile balcanice și e conjugat, ca la noi, la Bulgari: *hajdite, hajdete, hajdate*, la Sârbi: *hajdemo, hajdete*, la Ruși (dial.): *ajdáte* și la Albanezi: *hajdeni*. Pentru formele *hai, (h)aidea* și *(h)aidați*, cfr. alb. *haj*, rus. *adjá*, sârb. *hájdac.)*

HÁIDEA interj. v. **haide.**
HĂIDEÁ, HÂIDEÁ interj. v. **huideo.**
HÁIDI interj. v. **haide.**
HÁIDOS s. m. v. **haidoș.**

HÁIDOȘ, -Ă adj. *Solide.* — Zdravăn, (la comparativ) mai dihai. *Din prăjină ce eră când o luase..., se făcuse acum o haidoșe de muiere, de ți-eră frică să te uiți la ea.* T. CERCEL, SĂM. IV 765. *Nu știu de unde prinse un haidoș de lup.* ION CR. II 192. *Pe la miezul nopții îl scoală un haraiman de oameni care mai de care mai încornorați..., iar în frunte-le unul mai haidoș.* ib. I 77. [Și: (singular reconstruit din plur. *haidoși*) **háidos** s. m.= haidău, om zdravăn. Cfr. PAMFILE, A., **háitoș, -ă** adj.=voinic și bine făcut. RĂDULESCU-CODIN. (DICȚ. mai dau și înțelesul—suspect—de „cochet, galant".)]

— Etimologia necunoscută. (Dacă *haitoș* e forma originală, l-am putea derivă din ung. *hajtos* „leneș", propriu „pe care trebue să-l îndemni mult până îl poți urni din loc").

HAIDÚC s. m. 1°. *Fantassin (hongrois).* 2°. *Gendarme.* 3°. *Brigand.*

1°. † (În armata ungurească) Soldat de infanterie s. de gardă. *Den Țara-Bârsei au purces oștile pren mijlocul Ardealului spre scaunul acelei țări, unde erau de paza Curții crăiești, cum zic ei, neșce haiduci.* M. COSTIN, ap. TDRG. *De nu i s'ar fi fost tăiată oastea prin haiduci..., mare primejdie ar fi suferit nu numai Ungaria, ci și Ardealul.* ȘINCAI, HR. III 5/1. || † Mercenar ungur în armata română, p. ext. soldat român (cfr. BĂLCESCU, M. V. 592). *Așà îl pripise de aproape Mihaiu-vodă pre Ieremia-vodă, cât neșce haiduci pedestri cu cătevà carĕ... i-au ajuns fruntea oștii.* M. COSTIN, LET. I 222/6. *2500 haiduci români... trecând Dunărea;... pustiesc mai multe sate.* BĂLCESCU, M. V. 231.

2°. (Prin părțile nordice ale Ardealului) Păzitor al ordinei publice s. al închisorilor, jandarm, polițaiu (BUD, P. P., VAIDA). *Io nu pociu să mă duc; Dinapoi îs cu haiduc, La picioare cu lănțug, Tot se teme să nu fug.* MÂNDRESCU, P. P. 97/17, cfr. BUD, P. P. 49.

3°. (În România, mai ales între anii 1750 și 1850) Un fel de bandiți care (singuri, sau organizați în cete, având în fruntea lor un căpitan) se țineau mai ales prin codri, jăfuind pe trecători și călcând pe bogătași. Deși hoți, cei mai mulți dintre ei aveau o purtare cavalerească și-și căutau jertfele numai între cei cu dare de mână. Recrutați mai ales din clasa țărănească asuprită și stoarsă peste măsură—un fel de desperados—ei apăreau adesea ca răzbunătorii și binefăcătorii țăranilor. De aceea stăpânirea îi urmărea cu potere; poporul preamărește până azi în cântecele sale faptele eroice ale unor haiduci ca Iancu Jianu, Codreanu, Bujor, Tunsu, etc. Cfr. antart, comitagiu. *Copilul, desperat, se făcù haiduc.* I. IONESCU, M. 248. *Urgie de haiduc.* ALECSANDRI, P. I 39. *O ceată de haiduci... le iese pe neașteptate înainte.* MARIAN, T. 187. *Făgețul Miului, Miului haiducului.* PĂSCULESCU, L. P. 230. *Parc'am fost negru haiduc.* ȘEZ. IV 219/25, cfr. IV 219/25. *Se pomeni înconjurat de doisprezece haiduci.* ISPIRESCU, L. 142. || Nume de câne ciobănesc (H. X 505, XVIII 261) care gonește mult lupii și se depărtează de stână (H. IV 252), cfr. DAMÉ, T. 181, JIPESCU, O. 51, H. IV 10.

[Și: **aiduc** s. m. ZANNE, P. VIII 7, **vaiduc** s. m. (Făget) ap. HEM. 581, **gheaiduc** s. m. RĂDULESCU-CODIN. | Diminutiv (desmierdător): **haiducél** s. m. *La perdeà, în miezul nopții, Nemerit-au haiducei.* ALECSANDRI, P. P. 58/9. | Adjectiv: **haiducésc, -eáscă** ANON. CAR. *Traiul* (HODOȘ, P. P. 201), *cântec* (ALECSANDRI, P. P. 98) *haiducesc. Haĭne* (PĂSCULESCU, L. P. 233), *vorbe* (MAT. FOLC. 115) *haiducești.* (Substantivat subt forma feminină) **haiduceáscă** = horă țărănească, cfr. haidău[1]. PÂRVESCU, C. 12, cfr. PAMFILE, J. III 9, SEVASTOS, N. 287b/19, H. X 426. | Adverb: **haiducéște** ANON. CAR. *Haiducește fluieră.* ȘEZ. IV 131. | Abstract: **haiducíe** s. f. *Kira și-așteaptă din haiducie voinicul.* DELAVRANCEA, S. 165. *Mă duc în haiducie.* ALECSANDRI, P. P. 91b/15, cfr. 227b/9. *Lasă-ți haiduciile!* TEODORESCU, P. P. 292, cfr. 290. *Alei, nene Fulg bătrân, Lasă-te de haiducie!* MAT. FOLC. 116. *Oiu să stau în haiducie.* PĂSCULESCU, L. P. 279. | Colective: **haiducíme** s. f., † (Ban.) **haiducáme** s. f. ANON. CAR. | Verb: **haiducì** IV[a] = (intr.) a duce viață de haiduc; (refl.) a deveni, a se face haiduc; (trans.) a străbate s. jăful ca haiduc. *Am haiducit atâția ani pentru-că am omorît un Grec.* I. IONESCU, M. 248. *Unde ai fost? — Am haiducit, zise flăcăul.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 884. *Să 'nghiți trupuri de voinici Care-au haiducit pe-aici?* ALECSANDRI, P. P. 291b/5. *Acolo să haiducească.* TEODORESCU, P. P. 527, cfr. 294, 298, 499b, 500, 671b. *Zi și noapte să haiducească.* PĂSCULESCU, L. P. 250, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 288. *De când m'am haiducit, Dragu mi-e drumul cotit.* ALECSANDRI, P. P. 259b/15. *Mai bine m'oiu haiducì.* ȘEZ. V 30. *El a haiducit munții Șerba și Călimanii.* ib. II 40/17. | Cu schimb de gen: **haidúca** s. f. art.: un joc. Com. A. TOMIAC.]

— Din bulg. s. sârb. **hajduk**, idem (3°). (Pentru înțelesurile 1°-2°, cfr. ung. *hajdú*, idem; în polon. și rut. *hajduc* însemnează și un danț).

HAIDÚCA s. f. art. (Cor.)
HAIDUCÁME s. f., **HAIDUCÉL** s. m.
HAIDUCÉSC, -EÁSCĂ adj.
HAIDUCÉȘTE adv., **HAIDUCÍ** vb. IV[a]
HAIDUCÍE, HAIDUCÍME s. f.
} v. haiduc.

HAIHÚI(U) interj., adv., s. m. Exclamație prin care exprimăm veselie și nepăsare. *Ai! hui! Pe deal mă suiu.* DOINE, 79/1. *Azvârleà cu mâna spartă Galbenii în vânt, haihui!* DULFU, ap. TDRG. | (Adverbial) Razna, fără grijă. *A revenit albastrul Maiu... Griveiu... Nerăbdător așteaptă'n prag... I-e dor ca s'o pornim hai-hui.* IOSIF, PA. 15. || (Substantivat) Voie bună. *Răzbăteà munții și codrii... și într'un hai hui o duceà.* ISPIRESCU, L. 107. | (Predicativ, despre oameni) Zănatec, năuc (ALECSANDRI, T. 1754, 1766). *Am un nepot... care iubește pe domnișoara Smărăndița ca un haiuhuiu.* ALECSANDRI, T. 777. *Înnăduși-te-ar Ielele, haihuiule!* id. ib. 274, cfr. 1258 (tipărit: *haituiu*), CONTEMPORANUL, V II 495. [Și: **aihui.**]

HAI LĔRUI! Acest refren care se găsește, cu o mulțime de variante, în colindele noastre românești, vine, după toate probabilitățile, precum a arătat D. Dan, *Noua rev. rom.* III 85-91, din lat.-bis. **halleluiah.**

HAIMÁN s. a. v. **haimană.**

HAIMANÁ subst., adv. *Vagabond.* — (România). Om fără căpătâiu, pierde-vară, om de nimic, fluierăvânt, vagabond, fără stăpân. CREANGĂ, GL. *Plimbându-se ca o haimană toată ziuliță.* GORJAN, H. IV 135. *Să umble ca haimanale (vagabonzi).* PANN, P. V. III 5. *Vagabonți, crai, haimanale.* id. ib. I 62. *A nu rămâneà aceà lepădătură a neamului în cete rătăcite de celetnice și de haimanale.* PISCUPESCU, O. 134. *Apoi pentru o haimană ca asta am venit noi aici!?* SADOVEANU, P. S. 71. *De râ-*

sul copiilor să fii Şi haimanà bătrânà să rămâi. TEODORESCU, P. P. 120, cfr. 338ᵇ, 486ᵇ, PĂSCULESCU, L. P. 154. || Spec. † Venetic fără ocupaţie stabilită, strein ambulant. În „Condica liuzilor“ pe a. 1803, sânt socotiţi, în Târgul Galaţi, 183 *streini haimanale,* care plăteau la un loc 2250 1 bir anual. URICARIUL, VII 338. Într'un doc. din a. 1765, din Mold., se vorbeşte de *haimanalile Ocnei* şi de „cisla“ lor. ib. II 171. ‡ **De haimanà** = fără căpătâiu, fără stăpân, la dispoziţia fiecăruia. *Breee! care vra să zică tu eşti stăpân aici... şi eu îs de haimanà?* ALECSANDRI, T. 840, cfr. 693, 112. *De-oiu pune eu mânile pe piept, are să rămâie căruţa asta de haimanà şi iepuşoarele de izbeliştе.* CREANGĂ, P. 118, cfr. 38. **A umblà haimanà** = a umblà pustiu, în dorul lelii, gură-cască. *Îmbli haimanà pe poduri cu derbedeii.* FILIMON, C. I 752. *Te trăgeà de urechi când umblai haimanà, vara, pe la scăldat şi nu veneai la şcoală.* SANDU-ALDEA, D. N. 229.

[Şi: **aimanà** subst. *Ca să umblu aimanà.* ŞEZ. V 90/₉. | Verb: † **haimănì** vb. IV[a] = a umblà ca o haimanà, gură-cască. *Nu umblà haimănind.* PANN, P. V. I 141. | **haimán** s. a. = petrecere. ŞEZ. II 229/₂₇.]

— Din turc. **haimanà** „golan, vagabond“. LÖBEL, CONTR. 246-247.

HAIMĂNÍ † vb. IV[a] v. **haimanà.**
HĂIMURÁ vb. I(a) v. **înhăimurà.**
HAIN interj. v. **hai**[1].

HAÍN, -Ă subst., adj. 1°. *Traître.* 2°. *Perfide, méchant.* — (România; rar aiurea)

1°. † (Construit absol. s. cu dat. s. cu despre) Trădător, necredincios, rebel; cfr. viclean. *Boiarin hiclean unui domn şi hain ţării.* PRAV. MOLD. 159. *Cela ce a eşì den mănăstire fără voia şi ştirea egumenului... acesta să cheamă hiclean şi hain cinului şi obrazului călugăresc.* ib. 164, cfr. 128,₂, 129,₂. *Au găsit mai bine de giumătate boierii haini la Moscali.* NECULCE, LET. II 334/₈, cfr. 284/₁₃. *Au început a-l părî la Turci că este hain despre împărăţie.* MAG. IST. I 315/₇. *Valacoglu... se descoperì hain şi traditor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/₁₇. *Grecii cei haini şi mult sumeţi.* BELDIMAN, TR. 421, cfr. 415. *Brâncovene Constantin, Boier vechiu, Ghiaur hain!* ALECSANDRI, P. P. 210ᵇ/₁₅.

2°. (Azi, adesea adjectival) Perfid, de rea credinţă, răutăcios, rău la inimă, aprig. *O femeie frumuşică ce nu-mi pare preà hainà.* ALECSANDRI, T. 1013. *Piei d'aici, negrule şi hainule* (= dracul)! CARAGIALE, S. 53/₁₁. *Mătuşa erà hainà la gospodărie.* CONTEMPORANUL, V I 97. *Pajul Cupidon... Îndestul e de hain, Vălul alb de peste toate Să-l înlăture puţin.* EMINESCU, P. 14. *Nu mi-e ciudă de străini, Cât de pământeni haini.* ALECSANDRI, P. P. 246/₈. *Turcule, hainule!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 489, cfr. TEODORESCU, P. P. 547ᵇ, VASILIU, C. 67. | Fig. *O inimă hainà.* BELDIMAN, O. 22, CREANGĂ, P. 232. *Pe Fulger... l-a fulgerat un braţ hain.* COŞBUC, B. 149. *Han-tătarul cu sufletul hain.* ALECSANDRI, P. II 243. *Moartea cruntă şi hainà.* MARIAN, Î. 528. *Gânduri... haine.* GÂRLEANU, N. 156. || (Adverbial). *Au răcnit încà mài hăin.* SBIERA, P. 137/₂₇. || Inimos. Com. A. TOMIAC.

[Şi: **hăín, -ă** adj. | Derivat: **hăineán, -ă** adj. = hain (2°). *Turcii... erà oameni hăineni* (Mehedinţi). GRAIUL, I 9. | Verb: **hainì** IV[a] = (trans.) † a trădà; (refl.) † a devenì necredincios, a se răzvrătì, a se revoltà contra cuivà; (şi azi, pop.) a cădeà de la..., a se lepădà de..., a părăsì, (literar) a se înrăutăţì, a se strică. *Trebue să nu fie hainit cumvà moşia sa* (= trădat patria). PRAV. MOLD. 160,₂. *Domnii ţării se hainesc de către Împărăţie.* MAG. IST. I 352/₂₆. *Craiul* [Armeni]*lor n'au trimis, după obiceaiu, să ia stema... de la Romàni, ce, hainindu-să, le luase de la împăratul Parthilor.* CANTEMIR, HR. 190/₃₁, cfr. 256/₁₈. *Au mers... împrotiva unor Turci ce se hainise de către împărăţia turcească.* MAG. IST. 92/₂₄. *Hainindu-se de Poartă.* ZILOT, CRON. 70. *Paşa de la Halep se hainise.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/₃₀. *Noi cu el am haiducit... Dar de când s'a hainit... Mai de tot am calicit.* TEODORESCU, P. P. 552ᵇ/₆. *Neagu se hainì şi mai rău în cazarmă, unde învaţă o mulţime de năravuri, să bea, să fure, să pârască.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Abstracte: **hainíe** s. f. = † trădare, răzvrătire, cfr. **vicleşug**; (azi) răutate (sufletească). *La greşalele ce învaţă pravila furci, cumu-i hainiia şi vicleşugul...* PRAV. 1095. *Au aflat de hainia lui Dumitraşco-vodă.* AXINTE URICARIUL, LET. II 137/₂₇. *Se temeà Turcii de hainie.* MAG. IST. II 214/₁₂, cfr. IV 93/₁₀. *Te mai ţii de hainia inimii tale?* GORJAN, H. IV 95. *Hainia duşmanului a zdrumicat-o.* JIPESCU, O. 13, (< turc. *haïnlyk,* idem) † **hainlâc** s. a. (plur. *-lâcuri*) = trădare, răzvrătire. *Au luat pre Mihaiu-vodă cu mare urgie şi cu nume de hainlâc.* NECULCE, LET. II 323/₃₆. *L-au omorît... pentru hainlâcul lui.* AMIRAS, LET. III 111/₃₃. *Nu pomeneşte ce hainlâc au făcut.* URICARIUL, V 390/₁₇, cfr. II 240/₂₁. *Nu veţi scăpà... de hainlâcul lui Mihaiu.* ISPIRESCU, M. V. 19/₁₅. | Pronunţ. *ha-in-.*]

— Din turc. **haïn** „trădător“.

HĂÍNĂ s. f. *Vêtement; habit.* — Cuvântul vechiu **veşmânt** a fost înlocuit în cele mai multe regiuni prin *haĭnă.* În înţelesul cel mai larg, între *haĭne* se numără orîce îmbrăcăminte, deci şi aşternutul (*haĭne de pat* LB.); de obiceiu însă se socoteşte numai îmbrăcămintea corpului omenesc, afară de coperământul capului (**pălăria, căciula,** etc.), de încălţăminte şi de mănuşi. Albiturile (numite pe alocuri *haĭne albe* LB.) se deosebesc de obiceiu de *haĭne,* subt care se înţeleg mai ales veşmintele îmbrăcate pe de-asupra rufelor. P. restr. se înţelege azi, în România, mai ales îmbrăcămintea bărbătească cu mâneci (purtată subt pardesiu s. palton), cfr. straiu, ţol, halubă, şubă (H. V 129). Numirile *haĭnelor* la săteni sânt: testimel, bariş, tulpan, ştergar de borangic, scurteică, hondroc, fustă, şorţ, sucman, zivelcă, cămaşă, ciorapi, căciulă, pălărie, mintean, cojoc, bundă, cioarici, ismene, opinci, pantofi (H. IV 12), zeghie, antiriu, iţari,... pieptari, franele, zeghioaie, ii. cămeşi, borangic, mărămi, ştergare,... fote,... vâlnice (ib. 75), etc. *Haĭne nemţeşti* = orăşeneşti, *de toate zilele, de Dumineacă, de sărbătoare, de bal, groase, călduroase, strimte, subţiri, largi, bărbăteşti, femeieşti, de iarnă, de vară, haĭne gata:* cumpărate gata din prăvălie. *Haĭnă albastră* (ODOBESCU, III 357/₁₈), cfr. albăstrime. *Hajnĕ* = vestis. ANON. CAR. *Nu lăcomireţi haĭnelor şi aurului.* GCR. I 44/₁₈. *Să-l bată şi să-i ia haĭnele toate, cu ce va fi fost... îmbrăcat.* PRAV. 34, etc. *Să li să vecheaască haĭne 'n căi departe.* DOSOFTEIU, PS. 55. *Au aruncat haĭna de pe dînsul.* DRĂGHICI, R. 160. *Purtaţi niştе haĭne sucite pe niştе trupuri stricate.* C. NEGRUZZI, I 245, cfr. 58, 67. *Mă jur... să-ţi torc haĭne de matasă, Haĭne mândre de 'mpărat.* ALECSANDRI, P. I 11. *Mânica haĭnei.* ODOBESCU, III 46/₃. *Bătrânul dascăl cu-a lui haĭnă roasă 'n coate.* EMINESCU, P. 221, cfr. 251, 184, 199, N. 4, 46. *Cere să-ţi deie calul, armele şi haĭnele.* CREANGĂ, P. 191, cfr. 185. *Haĭnele de pe feciori Sclipeau d'argint.* COŞBUC, B. 19. *Mă 'mbrăcam în haĭne nouă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 300, cfr. 273, 172, 486, etc. *Găsì... în fundul unui tron vechiu armele şi haĭnele tătâne-su.* ISPIRESCU, L. 3, cfr. 33, 36, 16, 13, etc. *Diac în haĭne nemţeşti.* ŞEZ. II 18ᵇ/₁₄. *Haĭnă de nuntă.* ZANNE, P. IV 527. *Perie de haĭne.* PAMFILE, I. C. 2. *Haĭnă lungă, minte scurtă!* se zice femeilor. ib. III 183, (şi: *poale lungi...*). *Când îmbraci haĭna pe dos...* ib. I 52/₈, cfr. 276/₂₈, 277/₁₂. *Haĭna nu face pe om.* ib. III 18. *Haĭna-i nouă, numai bortele-s vechi!* PAMFILE, J. II. | Fig. *Strălucitoarea haĭnă a nemuririi.* MARCO-

VICI, C. 14/26. *Ascultând pe vechii dascăli cârpocind la haĭna vremii.* EMINESCU, P. 230.

[Plur. *haĭne*, rar *hăĭni*. H. II 4. | Diminutive: **hăĭniță** s. f. *Tu-ți faci hăĭnițe verzi.* MÂNDRESCU, L. P. 146/10. *Hăĭnițe de anglie.* BIBICESCU, P. P. *Își luă hăĭnițele.* MERA, L. B. 186; **hăĭnúță** s. f. ANON. CAR. (însemnează și vestă țărănească țesută din lână colorată, brodată cu mărgele (Olt) DDRF., cfr. H. II 223, VII 5, IX 311, XI 374), **hăĭnișoáră** s. f. *Niște hăĭnișoare ale pruncului.* BARAC, T. 7, cfr. TEODORESCU, P. P. 642; **hăĭniceà** s. f. LB. *Hăĭnicelele mele.* BUD, P. P. 16; **hăĭnícă, hăĭnúcă** s. f. LB. | Derivate: **hăĭnár** s. m. = negustător de haĭne-gata; **hăĭnărie** s. f. = prăvălie, magazin în care se vând haĭne-gata.]

— Din sârb. **hàljina** „veșmânt, așternut" (de origine turcească).

HĂINÁR s. m., **HĂINĂRÍE** s. f. v. haĭnă.
HĂINEÁN, -Ă adj., **HAINÍ** vb. IV[a] v. hain.
HĂINÍCĂ, HĂINICEÁ s. f. v. haĭnă.
HAINÍE s. f. v. hain.
HĂINIȘOÁRĂ, HĂINÍȚĂ s. f. v. haĭnă.
HAINLÁC † s. a. v. hain.
HĂINÚCĂ, HĂINÚȚĂ s. f. v. haĭnă.
HAIRÁT † s. a. v. îrat.
HAIRLÚC s. a. v. hagiu.
HAIS interj. v. hăis.

HĂIS interj. *Dia!* — Strigăt cu care se cârmesc boii (înjugați) de la dreapta spre stânga; cfr. ceа, ceala. MARIAN. *Coborînd din caru-i, dete un hăis! cea! la boi.* PANN, Ș. II 6. *Hăis tălășman...* ALECSANDRI, T. 902. *Tot hăis! cea! și carul tot scârție.* SEVASTOS, N. 50/9. *Boul de* (s. *din*) *hăis:* boul de la dreapta. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 333. [Cu] *hăis* se mână... boul din brazdă (din dreapta). ȘEZ. III 189/9. *Atunci scoseiu resteul boului din hăis și mă năpustiiu asupra Românului.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 337. *Par'că v'a murit Sâmbotin din hăis.* id. D. N. 228. ⌗ (Adesea și despre oameni) *Cu hăisa 'n ceală, nu vezi zamă 'n oală*: se zice despre o afacere încurcată, pe care n'o sfârșești bine. Cfr. PAMFILE, C. *A da hăisa* = a mână la stânga. MARIAN, SE. I 28. *A da hăisa în loc* = a întoarce carul în mâna stângă, îndărăt, pe aceeași cale pe care a venit mai nainte. id. ib. *A face hăis(a)* = a o cârmi repede la stânga. *Am făcut hăisa pe după gardu' jităriei.* ALECSANDRI, T. 723. *A apucà hăisa* = a se abate de la linia cuvenită. ZANNE, P. I 485. *Nu știe nici de hăis nici de cea (ceala, ța)* se zice unui om nepriceput (PAMFILE, J. II) s. unuia care nu vrea să asculte (id. C.). *Unul hăis și celalalt cea(la):* când doi nu se înțeleg. *Dacă se înțeleg și nu zice unul hăis și celălalt ceala, tot merge.* CONTEMPORANUL, VI 496.

[Și: **hăisa!** Com. G. TOFAN, ȘEZ. III 124[b]/27, 189/10, **ăis!** ZANNE, P. I 136, **hais!** ALEXICI, L. P. 247/16; **heis!** *Eu la heis, puica la cea,* ȘEZ. IV 140[b]/9.]

— Acest strigăt se aude și la Sârbi *(ais, ajs)*, la Unguri *(hajsz* „la dreapta") și la Sași (*hoits*, idem), cfr. și germ. *hist.* Cfr. his, hois(a).

HĂISA interj. v. hăis.

HÁIȘTE s. f. Casă rămasă neisprăvită. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. hâi. [Pronunț. *ha-i-*]

HAIT s. a. *Digue.* — (Jud. Suceava) Închiderea apei prin stavile, spre a o strânge multă (H. XII 301), iezătură (PAMFILE, A.). *Haiturile* sânt niște iazuri făcute într'adins, în care se strânge apa părăiele mărișoare, dar prea mici pentru plutărie. Dându-se drumul apei din aceste iazuri, se capătă o creștere artificială a părăului care, în acest chip, devine plutitor pe câtevà ceasuri. POPOVICI-KIRILEANU, B. 64, cfr. ȘEZ. II 246/7. [Plur. *haituri.*]

— Stă, probabil, în legătură cu ung. *hajtani* „a mână", cfr. hăitaș[1] (4°), deci *haitul* ar fi „locul unde s'a mânat apa, iezindu-se" (cfr. ung. *hajta* „bassin d'affinage").

HÂIT interj. v. hăi.
HĂITÁ vb. I[a] v. înhăită.

HÁITĂ s. f. I. *Rabattage.* II. 1° *Troupe de chasseurs.* 2°. *Meute.* 3°. *Chienne.* 4°. *Femme méchante et de mauvaise vie.*

I. La origine, *haită* pare a fi fost abstract și să fi însemnat „hăitaș[1], goană asupra animalelor sălbatice". O urmă de acest înțeles poate se mai găsește în jocul țărănesc numit *haită*, cfr. PAMFILE, J. III, SEVASTOS, N. 218[b]/34.

II. 1°. P. ext. Ceată de vânători, de gonaci și de câni, care pornește la vânat. *Nobilul castelan... se porneà... ca să vâneze cu sprintena și tumultoasa lui haită de arcași, de slujitori, de dulăi și de ogari, cerbul și mistrețul.* ODOBESCU, III 54/10.

2°. Spec. Cârd de câni s. de lupi, cfr. potaie, noajă, haitic. *Haita de dulăi urlând în urmă-i.* ODOBESCU, III 134/13. *E o frumusețe afară la câmp, de turbă haita.* CREANGĂ, P. 116. *Cum ar intrà niște haite de lupi într'o turmă de oi.* MAG. IST. V 161/13, cfr. SADOVEANU, P. S. 32. *Lupii se adună în haite și urlă la răspântii.* H. IV 273, cfr. PAMFILE, J. III.

3°. P. restr. Cățeà (rea); p. gener. câne. CREANGĂ, GL., H. III 227, X 44, 151, 207, 497. *Veneà 'ncetișor Schiopătând, schelălăind... Dolca, haita cea bătrână, Ce știà rândul la stână.* ALECSANDRI, P. P. 55/23. *Eră să mă mănânce haitele dracului!* id. T. 725, cfr. 1180. *Am auzit că este pe-aici... o haită mușcătoare Și ne temem că haita ne-a mușcà.* ȘEZ. IV 244[b]/11. *O haită cu cinci căței.* ib. II 216[b]/24, cfr. I 195, II 61/23, 136/28, 216/16, III 85/5. *Am o haită neagră, Toți munții aleargă?* (=Ceaunul). GOROVEI, C. 71. ⌗ **Haită de câne** = câne rău (fig. și despre oameni, în sens desprețuitor, cfr. porc de câne). PAMFILE, J. III. *Să fiu... haită de câne, dacă nu-i rup oasele.* CONTEMPORANUL, IV 299. *Și te du la cea haită de câne.* MARIAN, V. 175.

4°. Fig. Femeie rea s. necinstită, cfr. gudă. ZANNE, P. IX 623, LB. *Vai de vecinele mele, Toate-s haite și cățele.* MARIAN, D. 121. *Trece-o haită de nevastă.* id. NU. 756, cfr. NA. 47. *Mai bine să piară haita de babă.* CONTEMPORANUL, VII 104. *Să scap lumea... de o haită ca tine.* ȘEZ. V 159/15.

[Și (ad II 1°): **haitie** s. f. = potaie, noajă (de lupi). PAMFILE, J. II, III. | Diminutiv: **hăitúță** s. f. DONICI, ap. TDRG. | Alte derivate: **hăitár** și (<ung. *hajtó*, idem) **hăitău** (plur. *-tăi* MÂNDRESCU, UNG. 160, H. XVIII 34) și **haitéu** (plur. *-tei*) s. m. = **hăitáș** s. m. = om care hăituește și scoate fiarele sălbatice, botaș (H. X 21), care stârnește și gonește vânatul (H. XII 51, cfr. 288). *Pușcași, hăitari, bătăiași.* ODOBESCU, III 144/6. *Îndată ce hăitașii porneau goana.* C. NEGRUZZI, I 106. *Haitașii mare foc aprind Cu vreascuri înghețate.* ALECSANDRI, P. II 139. *Își strânsese mulți haitei Și plecă a hăitui.* RETEGANUL, TR. 89/9; (<ung. *hajték?*) **haitíc** (**aitíc** HEM. 594, plur. *-ticuri*) s. a. = noajă, haită, cârd de lupi. H. XIV 445, XVII 334, VÂRCOL, V. [Calul] *zvârle cu picioarele de dinapoi, par'că s'ar fi bătut cu un haitic de lupi.* SANDU-ALDEA, SĂM. III 742. *Un haitic de lupi.* H. XI 9, cfr. XIV 112. (Fig.) *Când haiticurile de șireți ajung la putere...* JIPESCU, ap. TDRG.]

— Din ung. **hajta** „traque". CIHAC, II 505. (În dicționarele lui Ballagi și Szinnyei necunoscut în această accepțiune. Pentru trecerile de înțeles cfr. fran. *meute* și rom. *potaie* și *gudă).*

HĂITÁR s. m. v. hăită.

HĂITÁȘ s. a. 1°. *Chasse au rabat.* 2°. *Amende*

pour le bétail arrêté. 3°. *Digue.* 4°. Partie inclinée d'un toit.

1°. (Mold.) Vânătoare cu oameni mulți (H. I 61), cu gonaci. *Pe Joi să scoți la hăitaș Lunca și Fântânelele.* SADOVEANU, ap. TDRG.

2°. (Sălagiu) Banii pe care îi primesc gornicii pentru vitele aflate în locuri oprite. VAIDA.

3°. (Bistrița, Năsăud) Zăgaz de apă, cfr. hait. MÂNDRESCU, UNG. 161.

4°. (Bucov.) Partea aplecată a coperișului unei case. Com. A. TOMIAC.

— Din ung. **hajtás** „goană, mânătură, îndoitură" (*hajtáspénz* „amendă pentru vite poprite").

HĂITÁȘ, HAITĂU s. m. v. **haită.**
HAITÉIU, HĂITÉIU, } v. **hinteu.**
HÂITÉIU s. a. (Plug.) }
HÁITEȘ, -Ă † adj. v. **haitiș.**
HAITÉU s. m. v. **haită.**
HAIT(I) interj. v. **haide.**
HÂITI interj. v. **hăi.**
HAITÍC s. a., **HÁITIE** s. f. v. **haită.**

HÁITIȘ, -Ă adj., adv., subst. *Tors. Bancal.* — (Despre boi) *Hăitiș* se zice boului care merge crăcănat, aruncând un picior sau amândouă în lături. DAMÉ, T. 29. | (Despre cai) *Haitiș* = cal care merge într'o parte, șoldiu. PAMFILE, C. || (Despre oameni) Omul care are picioare strâmbe, adecă genunchii apropiați și gionatele cu glesnele depărtate, se zice că este *haitiș.* BIANU, D. S. | Cu genunchii depărtați și glesnele apropiate. TDRG. *Aveà picioare haitișe, par'c'ar fi fost îndoite de călărie.* N. GANE, CONV. LIT. XVII 121. | (Adv.) *Dă o ață să-i împiedecăm picioarele, uit'te cum stau haitiș.* CONTEMPORANUL, V$_1$ 296. || † (Despre obiecte) Frânt în unghiu, formând un unghiu. *Care gaură eră făcută* [în părete] *hăitește, să nu-l poată prăvi nime.* DOSOFTEIU, V. S. 70. [Și: † **hâiteș, hăitiș.**]

— Cuvântul pare a sta în legătură cu ung. *hajtani* „a îndoi".

HÁITOȘ, -Ă adj. v. **haidoș.**

HĂITUÍ vb. IV^a. I. 1°. *Traquer.* 2°. *Chasser.* 3°. *Parcourir.* II. 1°. *Pousser.* 2°. *S'habituer.*

I. 1°. Intrans. A umblà după vânat, a goni (GRAIUL), a vână, a luà la goană (MÂNDRESCU, L. P.); spec. a scoate fiarele sălbatice înaintea vânătorilor (H. X 21) strigând și făcând zgomot prin pădure (COSTINESCU). *Da unde ți-s feciorii, babă? — A hăituì* (Țara-Oașului). GRAIUL, II 63. *Am hăituit două zile și tot n'am dat peste lup.* Com. G. TOFAN. *S'au apucat la hăituit și hăituind așà cât au hăituit, au sărit un iepure sălbatic.* SBIERA, P. 145/$_{14}$.

2°. Trans. (Complementul e omul) A luà la goană pe cinevà, a-l urmări, a-l fugări. *Hăituit de potiră ca o fiară sălbatică.* ALECSANDRI, P. P. 260, cfr. T. 1443, P. II 451. *Împreună cu haiducii... îi hăituiau din urmă ca pre niște fiare sălbatece.* MARIAN, T. 188. | A alungà, a mânà, gonind. *Le-a poroncit ...să caute iapa babei și aflându-o s'o hăituiască 'ncoace.* SBIERA, P. 58/$_{40}$.

3°. Trans. (Complementul e un loc, o regiune) A cutreierà, a străbate, căutând s. gonind pe cinevà. *Cu o ceată de... jandari... are de gând să hăituiască toți munții* [căutând pe niște fugari]. ALECSANDRI, T. 217. || Intrans. A cutreierà (munții, pădurile), a umblà pustiu, razna. *Badea, de uritu' ei, S'o luat a hăituì Pe coasta cu bulbucii, Pe dealul cu călinii.* RETEGANUL, TR. 30/$_{13}$.

II. (Subt forma *aituì*, în Sălagiu)

1°. Trans. A îndemnà pe cinevà la cevà. VAIDA.

2°. Refl. A se dedà, a se deprinde la cevà: *Cioara se aituește la pui.* id.

[Și: **aituì** vb. IV^a. | Abstracte: **hăituít** s. a. = goană, vânătoare (cu gonaci). Cfr. H. X 316, XII 288. *S'o stârnit în codri la hăituit.* MÂNDRESCU, L. P. 199/$_4$. *A fost azi juratul și-o spus să ieșiți la hăituit în poiană.* Com. G. TOFAN, **hăituiálă** s. f. H. X 465. *Unii armați cu bețe pentru hăituială, alții cu puști pentru vânat.* GANE, ap. TDRG. *Atunci la hăituială cu câinii lui pornește.* OLLĂNESCU, H. O. 345. | Substantiv verbal: **hăituitór** s. m. = om care merge cu pușca s. ciomagul spre a stârnì vânatul (H. X 107), **hăitaș**[2], **hăitar, hăitău, botaș.**]

— Din ung. **hajtani** „a goni, a vână cu gonaci, a mână".

HĂITUIÁLĂ s. f. v. **hăituì.**
HAITÚRI s. a. plur. (Cul.) v. **aitură.**
HĂITÚȚĂ s. f. v. **haită.**
HAIURLÚC s. a. v. **hagiu.**

HAIZÁȘ s. a. *Toit.* — (Ungurism) Acoperământul caselor, șurelor, etc. MARIAN. *După ce-a clădit scheletul de lemn pe temelie și după ce-a bârnuit, după ce s'a așezat haizașul...* M. SADOVEANU, UN INSTIGATOR, 21. *Casa... La haizaș descoperită.* ALEXICI, L. P. 171/$_5$. [Plur. *-zașuri.* MARIAN. | Și: **hăizáș** s. a. = coperiș H. XVIII 21, **heizáș** s. a. = acoperământul edificiului. VAIDA, (cfr. ung. *ház* „casă") **hazáș** s. a. = acoperișul casei. H. X. 317.]

— Din ung. **hajzás,** idem.

HÂJ s. a. *Cabane.* — (Mold. și Bucov.) † Bordeiu. *Ș'am aflat un hâj* (lemma pentru *bordeiu) și finic și apă.* DOSOFTEIU, V. S. 102. *Zăcând trupul în acel hâj de vreascuri.* id. ap. TDRG. || (Astăzi) Șură (ION CR. III 251), cămară făcută în ogradă, căsuță ce ține loc de cămară (Com. A. TOMIAC), un fel de hambar, cu cămară, în care se țin mai ales de ale mâncării (MARIAN). [Plur. *hâjuri* (?). | Și: **îrj** s. a. MARIAN, **hârj** s. a. = căsuță mică în ogradă, în care nu se face foc și se țin la răcoare vasele cu lapte, smântâna, etc. Com. G. TOFAN.]

— Din polon. **hyż** s. ruten. **chyża** „bordeiu" (< germ. *hus* = Haus).

HÂJ subst. — (Batjocoritor, în expresiunea) **hâju' de babă** = baba dracului. *Călugărița — hâju de babă — s'o pus colo dinaintea sobii.* ȘEZ. IV 201. *Trăgeà tânăra, nu trăgeà, Da hâju' de babă sama-și făceà.* VASILIU, C. 33. [Augmentativ (peiorativ): **hâjóiu**: *Hâjoiu' de babă.* ȘEZ. IV 202/$_{11}$.] — Cfr. ghiuj, vâj.

HÂJDOÁCĂ s. f. v. **hârștioagă.**
HÁJMĂ s. f. (Bot.) v. **hașmă.**

HAJMANDĂU s. m. *Flandrin.* — Băiat mare și voinic (termen desprețuitor), g(ă)ligan. *Dar bine, omule,... nu poți lăsà și tu pe vreun hajmandău dintre cei feciori să vie în sat, și tu să cam păzești târla?* AGÂRBICEANU, LUC. III 102, cfr V 379. — Cfr. hojmalău.

HÂJÓIU subst. v. **hâj.**

HAL s. a. 1°. *État (misérable).* 2°. *Malheur.* 3°. *Possibilité.*

1°. Stare (ALECSANDRI, T. 1783), împrejurare, situațiune (de cele mai multe ori) rea, mizerabilă, de plâns, de decadență. *Vezirul... l-au întrebat de halul cetății, în ce chip este* (a. 1715), ap. ȘIO. *Eră cu greu, căci bani din țară nu ieșeà și se mirà ce vor face scriind tot halul la Țarigrad.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 244/$_8$. *Nu privești a lor osândă, nu le vezi cumplitul hal?* BELDIMAN, O. 70. *V'am văzut și fericirea și halul cel mai cumplit.* id. ib. 12. *La așà hal venisè această famelie, încât acum nici pâne de toate zilele avè.* DRĂGHICI, R. 307. *Dar în halul acesta, o cerule! mă sperii!* C. NE-

GRUZZI, III 58/17. *Ai minţit destul şi 'n rău hal ai ajuns.* SLAVICI, N. II 313. *În ce hal eşti?* VLAHUŢĂ, D. 323. *Păreà aşà de pătruns de halul lui de beţie.* ZAMFIRESCU, R. 193. *Bătrânii văzând astă mare nenorocire şi pe nora lor în aşà hal...* CREANGĂ, P. 89, cfr. A. 24, ISPIRESCU, L. 181. *Mă vezi în ce hal sânt.* BIBICESCU, P. P. 324. *M'ai ajuns la hal de moarte.* SEVASTOS, P. 136/5. *Ajunsese în atâta hal.* ŞEZ. I 204/29. # **A fi (s. a ajunge) într'un hal fără de hal:** într'o stare foarte rea, dezolată.

2°. Întâmplare rea, nenorocire. *Spuind şi halul lui ce i s'au tâmplat.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 205/4.

3°. Putinţă, posibilitate (în expresiunea:) **a nu aveà hal să...** = a nu fi în stare, a nu puteà să... *Stanca... m'a făcut Că n'am hal de vitejit.* TEODORESCU, P. P. 640b. *N'ai hal să-mi fii bărbat.* ib. 642b. *Am cercat-o aşà pe departe; da-i foc, soro, n'ai hal să te apropii cu vorba.* CONTEMPORANUL, VI, 499.

[Plur. (neobicĭnuit) *haluri.*]

— Din turc. **hal** „stare, condiţiune“ (în limbile balcanice „nenorocire, stare rea“).

HĂL(A), HÁIA pron., adj. v. **ăl.**

HÁLĂ s. f. *Halle.* — Piaţă acoperită. *Plecà dimineţile în piaţă şi se plimbà prin hală pe la pescari şi printre zarzavagii.* SLAVICI, N. I 253. *Hala centrală.*

— *N.* din fran. s. din germ. (**Halle,** idem).

HÁLĂ s. f. (Mitol. pop.) 1°. *Ouragan.* 2°. *Incube, cauchemar.* 3°. *Épouvante.* 4°. *Monstre.* 5°. *Glouton.* 6°. *Animal* (immonde).

1°. Vânt (H. XIV 67) mare, care descopere şi case şi adese-ori e însoţit de grindină (H. V 362), furtună groaznică (MUSCEL, 73), cfr. vijelie, uragan. Se crede că *halele* sânt oameni... [ale căror] suflete... se transformă în vânturi şi se scoală, unul dintr'o parte, altul dintr'alta, de se bat cu multă putere, astfel că dărâmă case, desrădăcinează arbori, etc. H. XI 8. *Pe seară vine, nene, o hală, de-i face arie tot ce săpase.* MUSCEL, 65.

2°. Duh necurat care, intrând în om, cauzează epilepsia H. XVIII 271. *Ală* = Alpdrücken. JAHRESBER. III 679. *Călărirea halelor* = incubus. VASICIU, ap. HEM. 679.

3°. Faptă care bagă groaza în om. *Maghii cei bătrâni au făcut aşà spaime, aşà hale, aşà poveşti oamenilor.* CALENDARIU (1844) 63.

4°. Monstru, dihanie, namilă. *Se temeà ca nu cumvà, prin întuneric umblând, să vadă vreo hală.* ŢICHINDEAL, ap. DDRF. *S'a întâlnit cu o hală de şerpe.* ŞEZ. VI 107, cfr. MARIAN, INS. 340, ION CR. IV 201. | Colos. *O hală de om.* DDRF.) || Fig. *Hală şi hălgătină* = albăstrime slujbaşă: *Oare ce hală (s. hălgătină) ne mai vine pe cap?* FRÂNCU-CANDREA, M. 100-101.

5°. Om mâncăcios. ANON. CAR. (Cfr.: un om ce mănâncă mult se zice că mănâncă ca o *hală.* LIUBA).

6°. Jiganie, lighioană. *A dat hala* (=vulpea) *la păsări.* PAMFILE, J. II.

[Şi: álă v. c. | Derivate: (ad 1°) **halovínă** s. f. JAHRESBER. III 312, (ad 5°) **hălgătínă** s. f., **hăliţă** =bărbat s. femeie cu purtare rea (FRÂNCU-CANDREA, M. 101), **haită,** femeie pierdută şi nerușinată (VAIDA), **halótcă** s. f.: termen de ocară pentru femei şi fete (: femeie depravată. ŞEZ. IX 147). *E o halotcă de fată leneşă, de n'o'ncălzeşte soarele.* PAMFILE, A. | Abstract: **halíme** s. f. = lăcomie în mâncări s. băuturi (Măidan, în Ban.). HEM. 679. | Verb: **haluì** IV^a. Un om ce zace mult în pat şi aiurează, se zice *haluit,* adecă pocit de *hale.* ib., (cu abstractul) **hăluíre** s. f. Omul care din întâmplare calcă pe locurile unde au odihnit zinele., este pedepsit cu *hăluire,* cu *ulogire,* i se iau mânile, etc. H. XVIII 170.]

— Din sârb. s. bulg. **hala** „uragan, monstru, faptă îngrozitoare“.

HĂLĂCĂÍ vb. IV^a. *Crier fort.* — (Bucov.) A strigà, a face halaiu. MARIAN. *Cântând şi hălăcăind de răsunau munţii.* id. T. 179. [Abstract: **hălăcánie** s. f. = zgomot, gâlceavă (1°). Com. A. TOMIAC. *Şi iacă la câmp din ce fac halacania (vuietul) cea mare: unul... sună şi clopotul; altul trage buhaiul.* ŞEZ. III 180/21.]

— Onomatopee; cfr. **hălălăì, hălălì.**

HĂLĂCÁNIE s. f. v. **hălăcăì.**
HĂLĂCIÚDĂ s. f. v. **hălăciugă.**

HĂLĂCIÚGĂ s. f. 1°. *Broussailles.* 2°. *Cheveux ébouriffés.* 3°. *Pêle-mêle de personnes.*

1°. Tufă, tufiş, desiş; amestecătură încurcată de ramuri, uscături (PAMFILE, J. II), tufă izolată, pe câmp, lăstarii ieşiţi din rădăcina unui arbore tăiat (COSTINESCU), desiş de păpuşoi, bostani şi fasole din grădini (ION CR. III 377). *Mă apucaiu de nişte hălăciugi care se vedeà a fi sădite numai pentru ajutorul meu.* GORJAN, H. II 8. *Să fi zis că a sosit Priar cu adierile încropite, cu lumina caldă, cu hălăciuga de brebenei.* DELAVRANCEA, V. V. 175. *Pădure plină de hălăciugă.* PAMFILE, J. II. *Erà un deal plin cu vii, păduri, curături şi părăsiştii şi acolo în hălăciuda aceea s'a fost iscat un balaor gros..* MUSCEL, 31. *Făceà crângu' tot colnice Şi lăsile hălăciuge.* MAT. FOLC. 214. *Să se rupă de tineri copileţii* [popuşoiului], *spre a nu se face în grădină hălăciugă.* ION CR. IV 248. *Mă fac broască la pământ Şi mă vâr sub hălăciugă.* PAMFILE, C. Ţ. 265. || P. ext. Pădure plină de ramuri şi uscături. PAMFILE, J. II. || (Atributiv) *Fasole hălăciugă* v. fasole.

2°. P. anal. Păr zbârlit, zbârlitură. *Capu'l mai pui zălog, mintea mai poţi s'o'nghesui în hălăciuga capului.* JIPESCU, O. 60, cfr. 151. | Adverbial. Zbârlit. *Milescu, cu părul hălăciugă,... suflà în ochelari ca să vadă mai bine.* ZAMFIRESCU, R. 59.

3°. Amestecătură de oameni mulţi. ŞEZ. IX 154.

[Plur. *-ciugi* şi *-ciuge.* | Şi: **hălăciúdă** s. f., **hălăgiúcă** s. f. = adunătură de mărăcini sau de pomişori într'un loc, formând ascunzătoare. BARONZI, L. 109/20.] — Cfr. **hăciugă.**

HALACÚSTĂ s. f. (Entom.) v. **lăcustă.**
HĂLĂDÍ vb. IV^a v. **hălăduì.**

HALADÚDĂ s. f. *Femme grassouillette et robuste* — Femeie grăsulie şi voinică. ION CR. IV 188.

HĂLĂDUÍ vb. IV^a. I. 1°. *Se réfugier.* 2°. *Arriver* (qque part). 3°. *Arriver à...* II. 1°. *Se sauver.* 2°. *Vivre.* 3°. *Décharger.* 4°. *Accoucher.*

I. Funcţiunea verbului **hălădui** e intransitivă, iar înţelesul etimologic e: „a plecà (repede) dintr'un loc“. Din acesta s'a desvoltat cel de:

1°. † A fugì (de cinevà s. de cevà), a-şi căutà scăparea prin fugă, a se refugià undevà. *Tâmplându-să tiranului moarte, [sfântul] hălăduì de la'nchisoare.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Bela... cu puţini să fie hălăduit la Austriia.* CANTEMIR, HR. 145/10. *Nici aşà putând hălăduì, fu prins şi omorît.* id. ib. 292/18.

2°. A ajunge undevà (prin fugă). *Abià hălăduind la Selevchia.* DOSOFTEIU, V. S. 28.

3°. A ajunge să faci cevà: a izbutì (CREANGĂ, GL.). *După multă trudă, cu mare ce hălăduesc de deschid uşa.* CREANGĂ, P. 256.

II. Din înţelesul „a-şi căutà scăparea prin fugă“ s'a născut cel de:

1°. P. gener. A scăpà (cu viaţă, de o primejdie), a se mântuì. *El, călătorind pe mare, s'au necat,*

și ea, hălăduind, împărți avearea la săraci. DOSOFTEIU, V. S. 233/2, cfr. 96, 190, (scris: *ghălăduì*) PS. 25, 96. *Cea hălăduită* (= scăpată) *casă a casii Iudii.* BIBLIA (1688) 282, cfr. 261, 238, 239. *Abià au hălăduit pren potici.* URECHE, LET. I 120/6. *S'au trăgănat sfada până la stângerea Troadei de tot, cât n'au hălăduit nime.* M. COSTIN, ib. 12/4. *Au început... Moldovenii... a fugì... să hălăduiască de robie.* N. COSTIN, LET. II 33/24. *Și așà au hălăduit cu viața.* NECULCE, ib. 253/25, cfr. 224/18, 239/26. *Rubiele dându-le, hălăduià.* BELDIMAN, TR. 357. *Nu hălăduià de răul lui nici o jupâneasă.* C. NEGRUZZI, I 144. *N'a fost chip să hălăduiască de feciorul blagocinului.* CONTEMPORANUL, V I 100. || † Trans. A mântuì, a scăpà. *Au hălăduit țara de mare primejdie.* MAG. IST. III 350/11.

2°. P. ext. A sta, a locuì, a trăì undevà dosit de primejdii, a petrece în liniște, cu bine (CREANGĂ, GL.), în pace (ALECSANDRI, T. 1748); p. gener. a trăì, a o duce, a locuì. *1700 de familii... hălăduiau subt ocrotirea mea.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 299/41. *Ca să poată hălăduì lumea în pace, erà silit Domnul a le ținea taberile iarna și vara.* BĂLCESCU, M. V. 33. *Țările noastre... de veacuri nu mai hălăduesc!* ALECSANDRI, T. 165. *De n'ar fi lupi... bine ar mai hălăduì turmele.* ib. 63. *El a hălăduit în domnie atâția mari de ani.* ODOBESCU, I 110/3. *D-zeu îi dăduse putere ca să știe câți ani are să hălăduiască pe pământ.* ION CR. II 208. *Unde corbii... ca frunza se'nmulțesc Și bine hălăduesc.* ALECSANDRI, P. P. 174b/3. (Bucov., formulă de salutat, la despărțire) *Dumnezeu să vă hălăduiască!* Com. I. BRĂTEANU. *Cum o mai hălăduești?* (= cum trăiești?) PAMFILE, J. II.

3°. (A pune cevà la loc sigur, deci:) A așeză, (fiind vorba de un car încărcat) a descărcà: *Iară badeà cum sosì, Carele hălăduì.* TEODORESCU, P. P. 152b/17, cfr. MARIAN, SE. I 42.

4°. A naște, a fătà ȘEZ. III 15/6 (propriu: a scăpà, a se ușurà de făt). *Dacă moașa... e ușoară la mână,... femeia... îndată hălăduește.* MARIAN, NA. 42.

[Și: **hălădì** vb. IV^a = a trece, a scăpà. VAIDA, (< ung. *halasztani* „a amânà, a da răgaz") **hălăstì** vb. IV^a = a amânà VAIDA, † **hălăstuì** vb. IV^a = a cruțà; † a se mântuì. *Nu hălăstuì* (: non pepercit) *de moarte sufletele lor.* CORESI, PS. 214. *Fugiià de hălăstuià, lăsând moșiile.* DOSOFTEIU, V. S. 202. | Abstract: **hălăduință** s. f. = locuință, sălaș. *Fieșcare din lăcuitorii birnici să se afle în cisla satului unde-și va aflà și hălăduința* (a. 1814). TES. II 381.]

— Din ung. **haladni** „a plecà mai departe".

HĂLĂDUÍNȚĂ s. f. v. **hălăduì**.

HALAGEÁ s. f. *Tapage.* — (Munt.) Haraiman, gură mare, gălăgie. RĂDULESCU-CODIN. *Dar tu, când ne-i întinde halageaua nunței?* DELAVRANCEA, S. 216. — Cfr. **gălăgie, hălăgie**.

HĂLĂGÍ vb. IV^a v. **gălăgì**.
HĂLĂGÍE s. f. v. **gălăgie**.
HĂLĂGIÚCĂ s. f. v. **hălăciugă**.

HĂLĂÍ vb. IV^a intrans. *Se quereller.* — (Bucov.) A se sfădì, a răcnì (com. A. TOMIAC), a face gură, a dojenì: *Ciudată muiere! Toată ziua hălăește.* BOCEANU, GL.

— Probabil, derivat din **halău**[3]; cfr. însă **hălălăì, hălăcăl**.

HALÁIU s. a. v. **alaiu**.

HALÁL s. m. sing., interj. I. 1°. *Reconnaissance.* 2°. *Don.* 3°. *Bénédiction.* II. *Heureux..., vive..., bravo!*

I. S. m. 1°. † Recunoștință. *Pentru osteneala toată, spune-mi eu ce-am dobândit? Unde-i a lor mulțămire? halal macar n'am văzut.* BELDIMAN, TR. 386.

2°. † Dar, plocon. *Nu se cuvine să aibi... șapte sute... și ceilalți să-i faci halal visteriei domnești?* ZILOT, CRON. 87.

3°. (În opoziție cu *haram*) Binecuvântare, noroc, har. (Predicativ) *Copilul numai ce mănâncă e halal* (= aduce noroc), *ce îmbracă e haram.* PANN, P. V. III 133 (Variantă: *La copil halal ce mănâncă, iar ce poartă, haram.* H. III 342).

II. Interj. (În opoziție cu *haram* s. cu *păcat*; se construește cu de) Noroc, ferice, toată stima! bravo! *Halal de ce mănâncă și păcat de ce poartă!* ZANNE, P. III 627. *Halal de țările care au drumuri de fier!* ALECSANDRI, T. 73. *Halal de fin voinic ce ai, numai să-ți trăiască!* SEVASTOS, N. 304/23. *Halal de tine, voinice!* ALECSANDRI, P. P. 156/8. *Ce mai scule are cutare fată, halal de mănușițele ei!* H. II 31. | (Mai ales ironic) *Halal de Turcul ce-oiu întâlnì!* ALECSANDRI, P. II 451. *Halal de babă, că mândru o mai bocește noră-sa!* ȘEZ. IV 160/2. *Halal de marfă, dar păcat de parale:* se zice despre o marfă proastă. ZANNE, P. V 401. ‡ (Fam.) **Halal să-ți fie!** = (mai ales ironic) bravo ție, te felicit, să-ți fie de bine! *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie!* CREANGĂ, P. 21.

[Și: **halal**, *(+ haram)* **halam** ap. ȘIO.]

— Din turc. **halal** „lucru permis, legitim" (cfr. bulg. *halal da e* = să fie de bine!).

HĂLĂL s. m. *Bourreau.* — Gealat. *Chip hălălului făceà Și-i da capu-alătureà* (Teleorman). ȘEZ. VIII 171.

— Etimologia necunoscută. (Nu vedem care ar puteà fi legătura cu ung. *halál* „moarte" s. cu călău; poate, greșală de tipar pentru: *hălăului* = călăului).

HĂLĂLĂÍ vb. IV^a. *Faire du vacarme.* — A vorbì cu toții la olaltă și tare, a strigà, a face gălăgie, zgomot. *Din guri toți hălălăià, Strigările cele multe până la cer se suià.* PANN, E. IV 93. *Un când de țărani hălălăind ca după niște călțunari la nuntă.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV2 545.

[Abstract: **hălăláie** (**halaláie** ISPIRESCU, ap. TDRG.) s. f. = zgomot, gălăgie, larmă, gâlceavă (1°), cfr. harmalaie. *Când aleargă căruța pîn cer, face mare hălălaie, că-s drumurile rele.* GRAIUL, II 247. *Unde îmi începură o ceartă și o hălălaie între dînșii...* ISPIRESCU, L. 375.]

— Onomatopee. Cfr. **hălăì, hălăcăl**.

HALALÁIE, HĂLĂLÁIE s. f. v. **hălălăì**.
HĂLĂLĂU s. m. v. **hălăoiu**.

HALALÍU † s. a. (Comerț.) — (Turcism) O stofă orientală subțire, de mătasă și bumbac. *Halalì capiculi bucata 20 bani, brâie halalì buclir de unul 11 bani.* TARIF (1761) ap. ȘIO. [Și: **halalì, helalíu** s. a. ap. ȘIO. | Plur. *-liuri.*]

— Din turc. **halalý** (literar *helalý*), idem.

HALÁM interj. v. **halal**.

HALAMÚȘTE s. f. *Foule.* — Lume, guri multe. *Azi la biserică erà o halamuște întreagă.* PAMFILE, J. II. — Cfr. **hălălăì**.

HALANDÁLA adv. v. **alandala**.

HALÁNGĂ s. f. *Broussailles.* — Tufiș, tufăriș mărunt. PAMFILE, A. | Spec. Via pusă din nou în numirea de sad; aceea care are viță mare se zice *halângă*. H. IX 121. [Derivat: **halângăr** subst.: se zice câteodată la paviți sau pruni prea încurcați. H. IX 90].

— Din paleosl. **chalaga** (atestat numai cu înțe-

lesul de „gard“ [împletit]; în limbile slavice are însă şi înţelesul de „desiş, hălăciugă, buruiene“, cfr. BERNEKER, SL. WB. 383).

HALÂNGÁR subst. v. **halângă.**

HĂLĂÓIU, -OÁIE adj. *Lourdaud.* — (Transilv., Bucov.) Greoiu (ŞEZ. III 15/$_{7}$), leneş, trânduş (MARIAN, INS. 32), stângaciu, contrariul lui sprinten (Com. G. NISTOR). *Aşă-i el halaoiu, n'ai ce-i face, vezi că de-abiă încape pe uşă!...* id. *Dară mândra hălăoaie, Dac'o duci în câmp, se moaie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431. [Şi: **halaóiu, -oáie** adj. | DICŢ. dau şi forma: **hălălău** s. m., cfr. PĂSCULESCU L. P.]

HALARÍP s. m. şi a. — Joc ţigănesc, la care jucătorii se izbesc de pământ şi scuipă în toate părţile. REV. CRIT. IV 144. || P. ext. Nume de batjocură dat Ţiganilor.

HALASTÂNCĂ s. f. (Comerţ) v. **alestâncă.**
HĂLĂŞTĂU, HALAŞTĚU s. a. v. **helesteu.**
HĂLĂSTÍ, HĂLĂSTUÍ † vb. IV^{a} v. **hălăduì.**

HALÁT s. a. *Outil.* — (Mold., Bucov., Ban.) Instrument, sculă, unealtă (mai ales de plugărie H. XI 490, 506; cfr. hinteu, hâlteiu, tacâm, călaiu, ciopoc, ciocâltău); orice dichis de călărie, vânat, gospodărie, etc. *De pe arme şi celelalte halaturi ce le mai aveau la sine se cunoşteau că trebue să fie vânători.* MARIAN, O. I 295. *Gazda casei încunjură des-dimineaţă casa şi toate alatele cu un lanţ.* id. SE. II 207. *Şaua şi celelalte halaturi.* id. NU. 407. *Nu-i zănat* (= meserie) *fără halat* (= unealtă de lucru). ZANNE, P. V 660. [Şi: **alát** s. a. | Plur. *-laturi, -late.*]
— Din turc. **alát** (bulg., sârb. *(h)alat*) „instrument“. Cfr. olat.

HALÁT s. a. *Câble.* — (Munt.) Funie groasă, cătrănită, cu care se leagă vasele plutitoare. PĂSCULESCU, L. P. *Corabia-mi vedeà, Un halat apucà. Sus că se urcà...* ib. 291, cfr. ŞEZ. IX 173. || Spec, Lanţul de strâns moara în cleşte. PĂSCULESCU, L. P., DAMÉ, T. 162.
— Din turc. **halat** „funie, odgon“.

HALÁT s. a. (Îmbrăc.) *Robe de chambre.* — Haină largă şi comodă bărbătească, care se îmbracă în casă (cu deosebire dimineaţa). *De frig la piept ş-încheie tremurând halatul vechiu.* EMINESCU, P. 221. *Leonida e în halat, în papuci şi cu scufia de noapte.* CARAGIALE, T. I 77. [Plur. *-laturi.*]
— Din turc. **haljat** (bulg., rus. **chalatъ**), idem.

HALĂU s. a. v. **vălău.**

HALĂU s. a. (Pesc.; Munt., Transilv.) = **cârsnic**, plasă de prins peşte. DAMÉ, T. 124, ANTIPA, F. 134, LB., VAIDA, VÂRCOL, V. *Halăul* de prins peşte este o pânză rară, de formă pătrată, întinsă de cele patru colţuri prin două bucăţi de nuiă cercuite şi încrucişate în formă de X, cu mijlocul mai slab, din care cauză are şi puţină adâncime. H. IV 251. *Un halău.., şi o lotcă fără vâsle.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII 924. *Ia şi tu halăul ăla şi vezi de-i puteà să prinzi vr'o fâţă de peşte.* ISPIRESCU, L. 280. *Mă duc cu undiţa sau cu halăul să prind peşte pe gârlă.* H. II 118, cfr. 10, XI 27, XVIII 6. *Dau cu halău'.* H. II 88. [Şi: **alău** s. a. DDRF., **hălău** MÂNDRESCU, UNG. 163. | Plur. *-leaoă* (LB.) şi *-laie* (H. IV 87, citat între „ţesături“).]
— Din ung. **háló**, idem. Cfr. dubletul aloavă.

HALĂU s. m. sing. *Querelle.* — Ceartă, gură: *L-a luat la halău tată-său.* BOCEANU, GL. — Cfr. **hălăi.**

HÁLBĂ s. f. *Demi-litre* (de bière). — (România) Pahar de bere de o jumătate de litru. JAHRESBER. VII 82; cfr. ţap, regală. *Am două halbe şi un corn..., plăteşte tu!* CARAGIALE, M. 97. [Şi: (Banat) **hoálbă** s. f. = sticlă. *Vinu-i tare, Hoalba-i mare, Birtăşiţa birtaş n'are.* POP. ap. JAHRESBER. X 193; **hólbă** s. f. *Şi tu numeri holbele.* HODOŞ, ib.]
— Din germ. **Halbe**, idem.

HÂLBÁC interj. v. **hâltâbâc.**

HALBĂRÁ s. f. = **falbală.** *Hălbară* = volan, dantelă; o fâşie de pânză cusută pe poalele rochiei, numai pe o margine. PAMFILE, C. Ţ. *Halbărale* = falturi, creţe. ŞEZ. VIII 30, cfr. PAMFILE, I. C. 361, C. Ţ. 134. [Şi: **hălbără** s. f.]

HÂLBĂRÍ vb. IV^{a} v. **hâlbe.**

HÂLBE s. f. plur. *Lavure* (de vaisselle). — (Transilv., Bucov.) Rămăşiţă de la mâncare, ceea ce se spală de pe vase şi se dă la porci, lături. ŞEZ. III 15/$_{26}$, com. TOFAN, A. TOMIAC, CORBU, MARIAN. *De mâncat i-o dat: Coajă arsă di su masă Şi hâlbe din nouă vasă.* MÂNDRESCU, L. P. 175. *Ce le-om da la porci? — Hâlbe* (Câmpie). VICIU, GL. *Ai dat hâlbele la mascuri?* Com. TOFAN.
[Diminutiv: **hâlbuşoáre** s. f. plur. ŞEZ. II 7/$_{32}$. | Verb: **hâlbări** IV^{a} refl. = a umblà mult prin spălături, a se jucà cu apă (cfr. bălăci): *Porcii se hâlbăresc în hâlbe (în lături) cu râtul.* MARIAN. *A se hâlbări în mâncări.* id. O. I 232. | Alt derivat: **hâlbórniţă** s. f. = vasul în care se toarnă hâlbele (cfr. vălău). Com. A. TOMIAC.]. — Cfr. hâlboacă.

HÂLBOÁCĂ s. f. v. **bolboacă.**
HÂLBOÁNĂ s. f. v. **bolboană.**

HÂLBÓNC s. a. = **hâlboană**, groapă săpată în râu s. în vale. H. XVIII 15. [Plur. *-boance?*]

HÂLBÓRNIŢĂ s. f. v. **hâlbe.**
HÂLBURĂ s. f. v. **bolboacă.**
HÂLBUŞOÁRE s. f. plur. v. **hâlbe.**

HALCÁ s. f. 1°. *Anneau. Crochet.* 2°. *Jeu de bagues.*
1°. Verigă, cerc (de metal). *Verige sau alcale de aur.* ODOBESCU, III 636/$_{3}$. || Spec. Scoabă s. legătură de fier la ziduri. LM. *Alcale..., nituri şi şurupuri.* MON. OF., ap. TDRG.
2°. † Spec. (La jocul oriental gerid) Cerc de fier prin care jucătorii îşi treceau, din fuga calului, sulița sau geridul; p. ext. însuşi jocul. *Jucaşi bine astăzi şi vârtejişi bine calul la alcà.* MOXA, 389. *Alergà voinicii unii la halcă, alţii la sigeată.* VARLAAM, C. 74, cfr. CUV. D. BĂTR. I 268. [Lăpuşneanu] *cu sulița la halcà, nu lesne aveà protivnic.* URECHE, LET. I 190. *Încălecà pe cal domnesc şi se slobozeà cu sulița asupra halcalii... şi care luà halcaoa în repegiunea calului, veneà de se închinà Domnului.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 315. *Iubeà primblări şi halcale şi zicături.* E. KOGĂLNICEANU, ib. 202/$_{30}$, cfr. 192/$_{19}$, 314/$_{38}$. *Mâni ies Turcii la halcà Sus, în Haidar-paşà.* ALECSANDRI, P. P. 106/$_{13}$, cfr. 107, 109. # (Azi:) **A bate (h)alcaoa** = a pierde timpul în deşert. ZANNE, P. IV 244.
[Şi: **alcà** s. f., † **hálcă** s. f. | O rămăşiţă a jocului vechiu pare a fi jocul copilăresc din Tulcea: *de-a 'n hâlca.* H. XIV 400 (fără descriere). | Diminutiv (ad 1°): **hălcălúţă** s. f. = veriguţă, inelaş. POLIZU.]
— Din turc. **(h)alka**, idem.

HÁLCĂ † s. f. v. **halcà.**

HÁLCĂ s. f *(Gros) morceau* (de viande, de pain,

etc.). — Despicătură, aşchie groasă de lemn. *Halcă de lemn.* LB. || P. ext. Bucată mare dintr'un întreg (cfr. dărab, hartan), cu deosebire: bucată (ION CR. I 73) mare de carne cam din coastă (ION CR. II 80), codru (ŞEZ. II 229/28) de pâne (PAMFILE, J. II), de mămăligă (id. v 7/6). *Halcă de caş* = dărab mare, *de pământ* = lătunoaie, latură de pământ arător. LB. *Cădeà de sus şi alte hălci de carne.* GORJAN, H. II 21. *L-apucară d'un picior, rupându-i o halcă de carne din talpă.* MUSCEL, 78. *Scot... din trăişcioară o halcă de slănină.* JIPESCU, O. 153.

[Plur. *hălci* şi *halci* (V. A. URECHE, ap. TDRG.), *halce* (LB.). | Derivat: (<ung. **hałkott?*) **halcătă** s. f. = o bucată ruptă dintr'un animal (RĂDULESCU-CODIN). bucăţi întregi şi mari de carne (id. L.). *Încep să care halcate întregi.* ib. 25. | Verb: **hălci** IV^a = a tăià (Com. A. TOMIAC); spec. (în acest înţeles şi **hălcui** IV^a PAMFILE, I. C. 100) a cioplì (din gros). *Cu toporu' să hălcească, Cu barda să feţuiască.* VASILIU, C. 115, cfr. *(halcesc)* SEVASTOS, C. 204/9, PAMFILE, I. C. 100, (cu derivatele) **hălcít** s. a. *Dulgherul se apucă de hălcit.* Cfr. H. X 69, **hălcitór** s. a. = unealtă de dulgherie (H. III 134): un fel de gealău (H. X 261) s. rândeà (DAMÉ, T. 115) = **hălcér** s. a. H. X 209.]

— Din ung. **halk** *(halok)* „aşchie groasă" (cfr. şi verbul *halkolni* „a cioplì aşchii groase").

HÂLCĂ, HĂLCĂLÚŢĂ s. f. v. halcà.
HALCÂTĂ s. f. v. halcă.

HĂLCĂZUÍ vb. IV^a. *Faire du bruit.* — A vorbì tare şi mult; a mânà vitele răcnind. ŞEZ. III 15.

— Cfr. ung. **halatkozni** „a se luà la întrecere, a încercà să ajungi şi să întreci un car dinaintea ta, pe drum".

HĂLCÉR s. a., **HĂLCÍ** vb. IV^a
HĂLCITÓR s. a.
HĂLCUÍ vb. IV^a (Dulgh.)
} v. halcă.

HÂLDÂBÂC interj. v. hâltâbâc.

HĂLDÁN s. m. (Bot.) 1°. *Chanvre femelle.* 2°. *Chemise de chanvre.*

1°. *Hlăndanii* sau *hlăndarii*, numiţi prin unele părţi ale Ardealului *hăldan* şi *haldur*, iar în Muntenia *aldan*... sânt fire de cânepă semănate prin popuşoaie... pentru a se recoltà din ei sămânţa de cânepă. PAMFILE, I. C. 202. În cânepă se seamănă *haldanii* care au un cotor mai băţos şi cresc mai înălţaţi. Ei servesc pentru odgoane şi funii. Com. G. TOFAN. *Hálduri* = cânepa dintre cucuruz, cea care face sămânţă (Şpring); pe la Varviz [se] pronunţă: *hăldán.* VICIU, GL. *Haldan* = cânepă. H. X 205. (Atributiv) *3 stamboale de sămânţă haldan, vândută câte 2 fr. stambolul.* CONV. LIT. XLIV 1 658, cfr. H. X 205, VICIU, GL.

2°. P. ext. *Hâldan* = cămaşă de cânepă pentru ciobani (Mehedinţi). N. REV. R. (1910) 86.

[Şi: **haldăn** (DAMÉ, T.), **aldán** (v. c.), **hâldán, hlăndán, hlăndár, háldur** = fire de cânepă care se seamănă între păpuşoiu sau şi separat, însă foarte rar, în cât să rămână între ele mare distanţă; sânt sămănate pentru roada mănoasă ce aduc. VAIDA, **hăndur** (JAHRESBER. VI 75) *Handur* s. **durhán** = cânepa mare, groasă, ce se seamănă prin mălaie, porumbari, cucuruze, şi care serveşte de sămânţă; sânt şi *handuri* de vară, din care fac copiii zbiciuri; aceştia sânt netezi şi abiă cam ca degetul de groşi, dar sămânţă se face numai din *handurii* cei de toamnă. Auzi muierile vorbind: *Mândră ţi-i cânepa?* — *Las'o 'n foc că-i numai handuri!* sau *Io încă am neşte durhani, cât nu ştiu, să-i topesc, să-i îngrădesc în gard?* RETEGANUL, ap. HEM. III A. XXXVIII. | Diminutiv: **hăldănáş** s. m. MARIAN.]

— La originea acestui cuvânt pare a fi ung. **kender** „cânepă", de care mai apropiată e forma *handur*, cu metateză *durhan* (poate subt influenţa ung. *durva*„ grosolan, aspru") şi, cu prefacerea lui *n-r* > *l-r*, *haldur*. Forma *haldan* pare a se fi născut printr'un schimb de sufix.

HĂLDĂNÁŞ s. m. v. hăldan.

HALDÉU s m. *Chaldéen.* — (Fam.) Poreclă dată de călugări preoţilor de mir. CREANGĂ, GL. *Popilor de mir, pe care îi numeà Haldei, le cântà antifoanele următoare...* CREANGĂ, A. 140.

— După numele locuitorilor din *Haldea* (Babilonia).

HÁLDUR s. m. (Bot.) v. hăldan.

HÁLE s. f. plur. *Volaille.* — Păsări de curte, horotenii. H. IX 93, cfr. oare, galiţe, gojbăliţe, cobăi.

— Poate din interj. *hale(a)*, s. plur. din *hală*^{2} = lighioană (cfr. cobaie).

HÁLE(A) interj. (Mai adesea repetat: *hale(a)-hale(a)*) Strigăt cu care se mână s. se alungă gâştele, curcile sau raţele, cfr. gâle-gâle, gâri-gâri. ŞEZ. III 189/7, PAMFILE, J. III, MARIAN, O. II 375, H. III 263, com. I. GRĂMADĂ. *Hale, raţă!* ALECSANDRI, T. 264. [Şi: **háli(-hali)** interj. H. I 59, X 498.]

— Onomatopee.

HALEÁ †adv., adj. invar. I. *À présent.* II. *En fonctions.* — (Turcism)

I. Adv. Acum, în timpul de faţă, actual. *Domnul Mavrogheni se află la Diu şi este haleà Domn.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 299/7.

II. Adj. (Despre boieri, în opoziţie cu „paiă" cel prevăzut cu un rang onorific, sau cu „mazil" cel pus în disponibilitate) În serviciu, în funcţiune, în activitate (GHICA, S. XIV). *Să faceţi cunoscut tuturor boierilor haleà şi mazîli.* FILIMON, C. II 622. *Boierii cei haleà stau împrejurul Domnului cu bastoane lungi în mână.* GHICA, S. 501.

— Din turc. **haljà**, idem.

HÁLEA-BÀLEA s. f. v. halea-malea.
HĂLEĂLĂ s. f. v. hălì.

HÀLEA-MÀLEA s. f. Numele unui joc de copii cu mincea, în care se recită aceste cuvinte. Cfr. CONV. LIT. IX 8, MARIAN, Î. 222, ALECSANDRI, P. P. 393, PAMFILE, J. II 289, HEM. 2540. [În ghicitori şi: **álea-mălea** ŞEZ. I 198, **hálea-pălea** ŞEZ. I 198, IV 70, GOROVEI, C. 76, **hálea-bălea** PĂSCULESCU, L. P. 85.]

HÁLEA-PÀLEA s. f. v. halea-malea.

HĂLEGIÓG s. m. Une mesure. — Măsură de 12 cupe. LB.

HALÉP †s. a *Aune d'Alep.* — (Mold.) Cotul de Alep, întrebuinţat odinioară ca măsură de lungime de 0·69 m, cfr. arşin. *Vel-Cămăraş să fie dator să facă coturi cu boure domneşti, halepuri şi arşinuri.* URICARIUL, XIX 325/6.

— Din turc. **Haleb** (*halebi pik* „cot de Alep"). ŞIO.

HÁLEŞ s. m. (Bot.) v. jaleş.
HĂLEŞTÉU s. a. v. helesteu.

HÁLFĂ s. f. *Partie.* — (Transilv.) O parte, o seamă. *O halfă să învoiesc* (Cetea, Aiud). VICIU, GL.

— Din germ. **Hälfte** „jumătate"?

HÁLI interj. v. hale(a).

HÁLÍ vb. IV[a]. 1°. *Attraper, s'emparer subrepticement.* 2°. *Avaler.* 3°. *Lancer* (la balle). 4°. *Battre.*

1°. A luà un lucru repede și cam pe ascuns (CREANGĂ, GL.), a apucà cevà și a ascunde în pripă (RĂDULESCU-CODIN), a furà (ȘEZ. III 15, PAMFILE, J. I: despre Țigani) a șterpelì. *Vede... un boț de mămăligă. Atunci bucuria dracului! odat'o și halește și nu zice nimic.* CREANGĂ, P. 145. *Cu toată paza unei babe puse într'adins, hăleam două trei mere [de pe farfurii].* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

2°. P. ext. A înghițì repede și lacom, a hălpăcăì. *Mai hăliră și o cofă de vin* (Fălciu). GRAIUL, I 502. || A mâncâ. PAMFILE, J. I.

3°. (La jocul cu mincea) A zvârlì mincea cuivà, ca s'o izbească, cfr. PAMFILE, J. I 286. *Fiecare cetaș bate mincea hălită de baciul cetei protivnice numai o dată.* CONV. LIT. IX 7, cfr. CREANGĂ, GL.

4°. A bate. PAMFILE, J. I.

[Dial. și *halì*. | Abstract: **hăleálă** *(haleală)* s. f. = furătură; mâncare; prinderea mincii zvârlite; bătaie. PAMFILE, J. I. *Moșneagul... privește la coșniță și îngână: „Flămângioșilor, de grabă la haleală, și eu nici de un franc n'am prins“.* DUNĂREANU, CH. 84.]

— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 133 îl aduce în legătură cu slav. *galiti*, de unde polon. *galić* „a zvârlì mincea“; cfr. și rut. *hałyty sja* „a se grăbì“. PAMFILE, J. I crede că e din țigănescul *hal* „mănâncă“).

HALÍCĂ s. f. = **alic.** *Fasolele gogonețe au bobul ca o halică.* PAMFILE, A. 184.

HALICÍ vb. IV[a] = **alicì**[1] (2°). *A halicì* = a alege, *halicit* = clar, distinct. RĂDULESCU-CODIN.

HALÍCIU s. a. v. **alic.**

HALÍF † s. m., **HALIFEÁLĂ** † s. f. v. **calif.**

HALILÉI interj. = **ale(le)i.** *Halilei, mamă iubită, Eu di pușcă nu mă tem.* VASILIU, C. 163.

HALIMÁ s. f. 1°. *Conte des mille et une nuits.* 2°. *Récit merveilleux, conte bleu.*

1°. Titlul colecțiunii de povești orientale (arabe) „o mie și una de nopți“. *Halimà sau povestiri mitologhicești arabești.* GORJAN, H. I 1/1. *O poveste lungă și'ncurcată, ca din halimà.* EMINESCU, N. 67.

2°. P. ext. Povestire s. întâmplare minunată, extraordinară, plină de epizode și încurcături; minunăție, lucru fabulos. *Minunat lucru-i vaporul!.. Merge focul pe apă ca în vremea halimalei.* ALECSANDRI, T. 70. *Ce de mai minunății! bre! bre!.. parcă-i halimà!* id. 1123. *Ce halimale spuneți voi acolo?* I. NEGRUZZI, IV 471. *Erà o halimà întreagă ceea ce-i spuneà Dutu.* SLAVICI, N. II 331. *Să vezi, e halimà...* CARAGIALE, T. II 27/27.

— Din n.-grec. χαλιμὰ, idem (< turc.; traducerile române s'au făcut din limba neo-greacă).

HALÍME s. f. v. **hală**[2].

HALÍPĂ s. f. *Vêtement déchiré.* — (Bucov.) Straiu (= haĭnă) rupt. Com. A. TOMIAC.

— Cfr. rut. **halepa** „nenorocire“.

HALÍS s. a. = **alic.**

1°. † Pietricică. *Pre adunare de piatră doarme și în mijlocul halisilorŭ* (χαλίκων) *va trăì.* BIBLIA (1688) 366,2.

2°. Grăunte mic de plumb cu care se încarcă pușca. *Bolnavul să înghită halise de plumb.* GRIGORIU-RÎGO, M. I 157.

HALIȘTĂU s. a. v. **helești.**

HÁLIȚĂ s. f. v. **hală**[2].

HÂLM s. a. (Ș. d.) v. **gâlmă** Ș. d.

HÂLMĂ s. f. = **gâlmă.** Movilă mică. *Ai făcut o mămăligă cât o hâlmă.* ȚARA OLTULUI, III nr. 24.

HÂLMEJ s. a. v. **balmoș.**

HALÓTCĂ, HALOVÍNĂ s. f. v. **hală**[2].

HĂLPĂCĂÍ vb. IV[a] v. **hap**[1].

HÂLPAV adj., adv. *Glouton; goulûment.* — (Mold.) Lacom (CREANGĂ, GL.) nesățios, nesăturat. (Adj.) *Noul născut va fi lacom, hâlpav, linchicios și pofticios.* ION CR. II 244. (Adv.) *Atunci lupul nostru începe a mâncà hălpov.* CREANGĂ, P. 32. *Ajungând la izvor, odată și începe a bea hâlpav la apă rece.* id. 225.

[Și: **hâlpov, -ă** adj., adv. = lacom. CREANGĂ, GL., (+ *hulpe* = vulpe) **húlpav, -ă** adj., adv. = lacom (ib.), p. ext. cu căutătura fascinată de un lucru, speriată (ȘEZ. IX 151). *[Lupii] îi scot mărunțaiele..., care de care cată mai hulpav să apuce.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Când mama e îngreunată, să nu se uite hulpav la vreo lighioană, căci face copilul ca aceea.* ȘEZ. VI 44, (+ *lup*) **lúpav, -ă** adj., adv. *A mâncà lupav* = mult și cu lăcomie (Vasluiu, Putna). ZANNE, P. III 636, cfr. DOSOFTEIU, ap. TDRG., (+ *hâltì*) **hâltav, -ă** adj., adv. = lacom (ION CR. II 302), murdar și mâncăcios ca porcul (VICIU, GL.), foarte urît, scârnav, foarte murdar (VAIDA, Com. I. CORBU), **hlúpav, -ă** adj., adv. TDRG., **glúpav, -ă** adj., adv. = foarte lacom (mai ales despre porci). Com. I. CORBU.]

— Cuvânt de origine onomatopeică (cfr. bulg. *hlapam* „schlabbere beim Essen“, sârb. *hlapiti* „schnappen“, *pohlapan* „lacom“, polon. *chłapać* „gierig sein“; cfr. și alb. *łup* „înghit lacom“, *łupęs* „mâncău“ și rom. lăpăì. Cfr. CIHAC, II 123, BERNEKER, SL. WB. 387).

HĂLPÍ vb. IV[a] refl. *Être versées* (en parlant de céréales). — (Mold.) A se poligni, a se lăsà la pământ (mai ales cerealele). ION CR. III 251.

HÁLPOV, -Ă adv., adj. v. **hâlpav.**

HALT † s. a. *Blague, hâblerie.* — (Grecism din epoca fanariotă: mai ales la plur. *halturi*) Palavre, mofturi, vorbe goale. *Și s'au sfârșit halturile Muntenilor până aice.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 285/14; cfr. ZILOT, ap. TDRG.

— Din n.-grec. χάλτι, idem.

HÁLTĂ s. f. *Halte.* — Mică stațiune unde trenurile se opresc foarte puțin s. de fel; loc de oprire a tramvaielor. *Transformarea gărilor Tecuci și Adjud și înființarea încă a mai multor halte, poate și mai costisitoarea schimbare a lor în stații.* MAIORESCU, D. IV 378.

— *N.* din germ. **Halte(stelle)**, idem.

HÂLTÂBÂC interj. = **hâldâbâc.** *Cine sapă altuia groapă, văzut-ai că el cade întâi hâltâbâc acolo?* JIPESCU, O. 81, cfr. 39. [Și: **hâldâbâc, hâlbâc** interj.]

— Onomatopee.

HÂLTÂC interj. v. **hăltăcărì.**

HĂLTĂCĂRÍ vb. IV(a). A clăti (clătărì) lichidul dintr'un vas (s. un vas cu lichid) în toate direcțiile (producând un sunet caracteristic); p. ext. (despre lichid) a se tulburà (când se mișcă), vasul nefiind plin. *Tăvăleaște și hăltăcăreaște butea.* ECONOMIA, 170. *Hăltăcărești butoiul când îl speli; vinul încă se hăltăcăre în butoiu, dacă butoiul nu e plin.* Com. BANCIU.

[Și: **hâltâci** vb. IV(a) (Refl.) *Rostogolì butoiul să vadă dacă mai curge. Înnăuntru se hâltâcì o rămășiță de drojdii și se scurse repede și aceea jos.* T. CERCEL, SĂM. IV 767. | Interjecția: **hâltâc!** *Hâltâc, bâltâc, De barbă-l duc?* (= Fedeleșul). GOROVEI, C. 145.]

— Onomatopee (cfr. polon. *halkać* „jeter çà et là“ şi rom. hâlţânà, bâltâc; pentru sufix, cfr. clătărì).

HÂLTÂCÍ vb. IV[(a)] v. hăltăcărì.

HÂLŢÂNÁ vb. I. *Vaciller.* — A (se) mişcà încoace şi încolo, a (se) clătinà. *Se hâlţână papura.* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Şi 'ncepe a-l hâlţână, ca cum ai hâlţână un om care doarme.* ŞEZ. IX 22. [Şì: **hâlţăni** vb. IV refl. = a oscilà, a se clătinà. *Podul e slab, că să hâlţăne când treci cu povara.* ŢARA OLTULUI, III nr. 24, **hâlţinà** vb. I trans. = a face să tremure. PAMFILE, J. II; **hănţănì** vb. IV id. A.; **hâţânà** vb. I.]

— Onomatopee; cfr. zgâlţâl, hăltăcărì.

HÂLŢĂNÍ vb. IV v. hâlţânà.
HÂLTAV, -Ă adj., adv. v. hâlpav.
HÂLTÉIU s. a. (Plug.) v. hinteu.

HÂLTÍ vb. IV[a]. *Boire avidement.* — A bea lacom şi mult. ŞEZ. III $15/_{21}$. Cfr. hâltav.

HÂLŢINÁ vb. I v. hâlţânà.

HÂLTIÚGĂ s. f. (Cul.) *Mets mal préparé.* — Mâncare purtată, făr' de nici un gust, subţire şi rea. (ION CR. III 286), mâncare proastă, un fel de lături (ib. II 218). *Mi-ai adus de mâncare nişte hâltiugă. Da ce-i hâltiuga asta?* ib. III 286. [Şì: **heltiúgă** s. f. = borş fără nimic fiert în el. TDRG., cfr. ION CR. II 218.]

HALÚBĂ s. f. *Vêtements.* — (Transilv.) Haĭne, rufe. *Dau la slugă 40 zloţi şi halube. Mi s'au stricat halubele* (Suciul sup. Soln.-Dob.). VICIU, GL., cfr. ALEXI. [Şì: **helób** s. a. = lepedeu alb de pânză (Haţeg). ib.]

HALUCINÁŢIE, HALUCINAŢIÚNE s. f. (Med.) *Hallucination.* — Stare psihică anormală, când ni se pare că percepem lucruri care de fapt nu există; vedenie, năzărire; cfr. iluzie. *Teoria halucinaţiilor.* MAIORESCU, CR. II 173. *Închise ochii... Simţeà că e deplin conştient, dar vedeà cu limpeziciune cele două figuri: de sigur o halucinaţiune.* ZAMFIRESCU, R. 266. [Şì: **halucinăre** s. f. *Certitudinea realităţii afirmate de minţile normale şi... certitudinea halucinărilor unei minţi bolnave (nebune).* MAIORESCU, L. 109. | Adj. **halucinát, -ă** = care are halucinaţii. *Privind-o fix ca un alucinat.* VLAHUŢĂ, D. 155. | Şi (rar:) **al-**.]

— *N.* din fran.

HALUÍ vb. IV[a] v. hală[2].
HALUMÍŞ-BALUMÍŞ s. a. v. balmoş.

HALÚŞCĂ s. f. = găluşcă. MARIAN, INS. 487.
— Din rut. **haluška** (s. ung. **haluska**), idem.

HALVÁ s. f. sing. *Halva* (gâteau oriental). — Un fel de mâncare orientală dulce, fărâmicioasă, care se topeşte la căldură; se prepară în trei feluri: a.) din tahân cu nuci pisate (sau fără) şi cu zahăr, servind ca mâncare de post; b.) din făină (s. griş), unt (foarte rar, untură) şi zahăr (foarte rar, miere), servind ca desert, după masă şi c.) din făină (prăjită cu unt) şi zahăr. Aceasta din urmă se numeşte *cheten-halvă. Halvaua ce se face în Bucureşti cu nuci.* DOC. (a. 1791), ap. ŞIO. *8 ocà halvà de Edrinè, 30 ocà halvà de Ţarigrad.* URICARIUL, IV 131. *Acù o mâncat o ocà de masline ş'o putinà de halvà.* ALECSANDRI, T. 1144. [Şì: **alvà** s. f.] | Derivat: (<turc. *halvağy*, idem) **halvagíu** = cel care face sau vinde halvà. *Dumnealui a fost halvagiu vestit peste Dunăre.* ALECSANDRI, T. 1440, (cu derivatul) **halvageríe** s. f. = locul unde se face s. prăvălia în care se vinde halvà ŞIO.]

— Din turc. **halva**, idem.

HALVAGERÍE s. f., **HALVAGÍU** s. m. v. halvà.

HALVÉT † s. a. *Entretien particulier.* — (Turcism din epoca fanariotă) Convorbire particulară, secretă. *Salih Paşa pe Farmachi priimeşte foarte blând; În halvetul dintre dînşii îi zicea într'un cuvânt.* BELDIMAN, TR. 409.

— Din turc. **halvet** „cameră particulară“.

HALVÍŢĂ s. f. (ş. d.) v. alviţă.

HAM s. a. *Harnais.* — Curelăria (înlocuită cu sfori, la oamenii săraci) necesară la înhămarea unui cal. Părţile principale ale hamului sânt: a.) **frâul**, care constă din partea în care intră capul calului, numită **căpeţel** s. **căpeţeală** (cu **ceafa** s. **comarul** care trece pe după urechi, şi cu **botniţa căpeţelii**, care trece peste bot; la caii sperioşi, ca să nu poată vedeà decât drept înainte, li se mai pun *ochelari*) şi din hăţuri (s. dârlogi), pe care le ţine vizitiul în mână şi ale căror capete sânt prinse de **zăbalele** ce trec prin gura calului — b.) cureaua lată care încunjură corpul calului; partea care trece peste pieptul calului se numeşte **pieptar** (**piept** s. gură de **ham**), cea care încunjură bucile se numeşte **vânar** (**curar, bucar** s. gurură); aceasta se sprijineşte prin două curele groase, dintre care cea de dinainte, care trece după gâtul calului se numeşte **gâtar** (**grebănar, spătar**), iar cea de dindărăt, care trece peste şoldurile calului, poartă numele de **şoldar** (**spinărar, spătarul dinapoi, copsar, chitrim** s. **ţoft**); pe subt coada calului trece **pofilul** (**pohilul**); curelele mai subţiri care trec de-a curmezişul peste spatele calului se numesc **strup** (**cureaua vânării, crucea hamutului**). DAMÉ, T. 50-51. *Ham* = lorum. ANON. CAR. *Ciuberele cu care adăpà caii erà de argint,... şi ţinte la hamuri.* M. COSTIN, LET. I $254/_{6}$. *Doi cai, unul alb şi unul murg şi cu hamuri de teiu.* NECULCE, ib. II $245/_{17}$. *Nişte hamuri bungarii de doi cai.* URICARIUL, XVII $55/_{9}$. *O păreche de hamuri de cai cu ţinte de aramă.* IORGA, S. D. XII 174. *Ham de cai şi jug de boi.* COŞBUC, F. 31. *Caii au picat din ham.* RETEGANUL, P. II $34/_{6}$. *Cal de călărie... nu-i deprins la ham* (= să tragă). CONTEMPORANUL, II 691. *Eu tot trag cu calu' în ham Şi nimica nu mai am.* DOINE, $286/_{3}$. *Hamurile le cârpeà.* PĂSCULESCU, L. P. 197. # *La calul prost se ia hamul de pe rost.* BARONZI, L. $57/_{9}$. *Trage în ham* = o duce greu cu traiul. PAMFILE, J. II. *Vine singur la ham* = se apucă singur de o muncă (grea şi supărătoare). ZANNE, P. IX 624. *Pe cei mai buni cai îi mănâncă hamul:* pe cei mai buni oameni necazurile îi topesc, că cel nebun nici cum simte. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 486. (În opoziţie cu *cal de călărie* s. *de şa*) *Cal de ham* = de tras la trăsură s. căruţă. H. III 48.

[Cuvântul se întrebuinţează mai ales ca plur. tant.: *hamuri* († *hamure* GCR. I $178/_{2}$); spre a se exprimà ideea pluralului se zice *două rânduri* s. *o păreche de hamuri.* | Derivate: **hamurár** s. m. = cel care face s. vinde hamuri. Cfr. H. XIV 436, (cu abstractul:) **hamurărie** s. f. = locul unde se face s. se vând hamuri. I. IONESCU, D. 192.]

— Din ung. **hám**, idem (iar acesta din germ.; cuvântul a pătruns şi în limbile slave, cfr. BERNEKER, SL. WB. 383). Cfr. înhămà, deshămà.

HAM s. a. *Filet.* — Rociu (= împletitură în formă de leasă) de papură sau de cânepă, în care se duce oala cu fiertură, pentru lucrători, la câmp. ŢARA OLTULUI, III nr. 24. [Plur. *hamuri?*]

HAM s. a. *Grand bâtiment vide.* — Casă mare,

goală, negătită, netrebuincioasă. PAMFILE, J. II. [Plur. *hamuri?*]

HAM interj. v. hămăi.
HÂM interj. v. hm.

HAMÁC s. a. *Hamac.* — Pânză s. (mai obicĭnuit) plasă de sfoară, suspendată orizontal şi servind ca leagăn s. chiar ca pat de dormit.
— *N.* din fran. (<span. hamaca, idem).

HĂMĂÍ vb. IV(a). *Japper.* — (Despre câni) A lătră (făcând de câteva ori „ham"). *Cânele hămăeşte* (H. I 61, VI 182, X 85, 107, 478, XIV 416, XVI 271, MARIAN) s. *hămăe* (H. IV 85). *În bătătura hanului hâmâe răguşit doi dulăi de câni.* DELAVRANCEA, S. 6/1. *Un câne se repezì hămăind de lângă coliba jitarului.* SADOVEANU, SĂM. II 261. [Şi: **hămuì** vb. IV(a). *Cânii începură a hămuì.* RETEGANUL, P. IV 47/9. | Abstract: **hămăíre** s. f., **hămăít** s. a., **hămăiálă** s. f. *Ghiţă... o tulì pe cărare la deal într'o hămăială de câni asurzitoare.* VLAHUŢĂ, CL. 57. | Interjecţia: **ham!** PAMFILE, J. II.]
— Onomatopee.

HĂMĂIÁLĂ s. f. v. hămăì.

HAMAILÂU † s. a. *Amulette.* — (Turcism din epoca fanariotă) Talisman împotriva deochiului sau vrajei (ŞIO.); medalion. *Un hamailâu de argint suflat cu aur.* ARICESCU, ap. ŞIO. [Plur.-*lie?* | Subt forma turcească: **hamailì** s. a. *Un hamailì de argint care poartă icoana la drum într'însa* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 174.]
— Din turc. **hamaily**, idem.

HAMAILÍ † s. a. v. hamailâu.

HAMÁL s. m. *Portefaix.* — Cel care, pentru plată, cară (poartă, duce) poveri, greutăţi, sarcini (cu deosebire prin porturi şi gări, cfr. tregher). *Hamal... cât îi ziua de mare, Cară lemne în spinare.* LET. III 285/7. *Pricepură iscusinţa şi isteţimea hamalului.* GORJAN, H. I 90, cfr. PANN, P. V. II 127. *Cărătorii sau hamalii portului umblau în sus şi în jos.* ODOBESCU, III 248/21. *Un hămal odată, cum hămalii sânt...* CONTEMPORANUL, III 344.
[Şi: **hămál** s. m. | Adjectiv: **hamalésc, -eáscă.** *Cuvintele lui,... necioplite şi hamaleşti.* GORJAN, H. I 90. | Abstract: (< turk. *hammalyk*, idem) **hamalâc** s. a. (plur., rar, *-lâcuri*) = meseria de hamal. *Îl îndemnă ca să se lese de hamalâc şi să se apuce de negustătorie.* GORJAN, H. II 96. | Compus: (<turc. *hammalbašy*, idem) † **hamalbáş** s. m. = mai marele peste hamalii şătrăriei. FOTINO, ap. ŞIO.]
— Din turc. ham(m)al, idem. Cfr. mahal.

HAMALÂC s. a., **HAMALBÁŞ** † s. m. } v. hamal.
HAMALÉSC, -EÁSCĂ adj. }

HĂMĂRÍ vb. IVa refl. — *S'enorgueillir.* — A se sumeţi. FRÂNCU-CANDREA, M. 101.
— Stă, probabil, în legătură cu ung. *hamar* „iute, repede", însemnând la origine „a se iuţi (faţă de alţii), a da zor altora" (cfr., în Sălagiu, şi ungurismul *hamăriş* adv. = foarte repede, impetuos).

HĂMÁT, -Ă adj. v. înhămà.

HAMBÁC s. a. = abac. DICŢ. *O carte cu hambac latinesc, cu toc* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII 81.

HAMBÁR s. a. 1°. *Grenier à blé.* 2°. Sorte de *huche.* 3°. Grande caisse en bois. 4°. *Pont* (de navire).
1°. Magazie pentru păstrarea grânelor (şi a uneltelor CREANGĂ, GL.); cfr. coşar, pătul, sâsâiac. *Făcusă şi hambare, de puneà pânea..., cât nu o puteà rădicà prin care.* NECULCE, LET. II 382/35. *Du-te de descarcă la hambariu'Agalei!* URICARIUL, XIV 247. *Pentru aşezarea bucatelor sânt bune hămbarele, găvănaşurile sau cămările.* ECONOMIA, 57. *Pânea din ambar şi butelcile din pivniţă.* C. NEGRUZZI, II 236/16. *Sâsâiac pentru păpuşoiu, hambare pentru grâu şi câte alte lucruri pentru gospodărie!* CREANGĂ, P. 153. *Grâul... în hambare îl puneà.* PĂSCULESCU, L. P. 29. *Hambarĕ descuià.* MATEESCU, B. 88. *Până-i popa la altar, Preoteasa-i la hambar.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 469. *Şi se vor umpleà hâmbarele de bucate.* CĂTANĂ, P. B. II 14. *Cu gramatica Rămâi nimica, Dar cu condacu', Îţi umpli sacu', lar cu troparu' Umpli hambaru',* ZANNE, P. VI 526. *Hambarul gol nu are şoareci.* ib. III 185.
2°. (La moară) Magazie mai mică (ce se află în podul morii) cu două (s. mai multe) despărţituri: una pentru porumb, şi alta pentru grâu; de-asupra sânt două coşurèle pe care se toarnă vama, unul într'o despărţitură, altul în cealaltă. ŞEZ. VII 186. Vama măcinişului se bagă *în hambar.* Acesta constă din două despărţituri, numite urechi, în una se bagă cucuruzul, în cealaltă grâul. Din hambar se scot bucatele pe două chiscoaie (scocuri). Com. A. BANCIU.
3°. *Hambarul* este o cutie mare de lemn de fag [în bucătăria săteanului], care abia se mai vede la cei mai chiaburi săteni şi, în parte, în părţile muntoase şi deloase. MANOLESCU, I. 64. || (În Transilv.) *Hămbariu* = ladă cu acoperişul şi fundul de lemn, pereţii însă din rociu (împletitură) de sârmă; în coperiş sânt [fixate] mai multe cârlige de fier, de care [se] acaţă carnea, să n'o mănjască muştele; *hămbariul* îl ţin [oamenii] în pivniţă ori în cămară. VICIU, GL.
4°. † (Mar.) Podul corăbiei. *Unul din filosofi supt camara corăbiei aflându-se şi uşa... hambariului... închizându-se, de apă nedodeit... au rămas.* CANTEMIR, IST. 141.
[Şi: **hămbăr** ANON. CAR, IORGA, S. D. XII 228, **hâmbár** VÂRCOL, V., **ambár.** | Diminutiv: **hămbăráş** s. a. (Mor.) = postava, în care curge făina. DAMÉ, T. 153.]
— Din turc. (h)ambar, idem (1° şi 4°).

HĂMBÁR, HÂMBÁR, HĂMBĂRÁŞ s. a. (Mor.) } v. hambar.

HÁMBEŞ, -Ă adj. *Actif.* — Harnic. ION CR. II 302.

HAMBÉSA adv. (În expresiunea:) *Umblă hambesa* = fără rost. PAMFILE, J. II.

HĂMEÍ † vb. IVa, **HAMÉIU** s. a. v. hămeiu.

HĂMÉIU s. a. (Bot.) *Houblon (humulus lupulus).* — Plantă ierboasă, acăţătoare, cu flori galbene verzui care, pentru substanţa lor aromatică şi amară, se întrebuinţează la fabricarea berii, la plămada pânii (H. IV 52, COSTINESCU, ŞEZ. V 138/2) şi au un rol destul de mare în medicina populară (LEON, MED. 41); vârfurile tinere de hămeiu, gătite, sânt bune de mâncat (BIANU, D. S.). *De a strânge hemeiu, de a culege alune...* URICARIUL, II 127/31. *Sfecla, morcovii, hămeiul.* PISCUPESCU, O. 194. *Băgând hemeiul să-l fiarbă bine.* BARAC, T. 65. *Hemeiul, anisonul sânt necunoscute în cultura judeţului.* I. IONESCU, M. 347. *O bute... îmbrăcată cu ederă şi cu hămeiu.* C. NEGRUZZI, I 96. *Împărăţia hămeiului şi a berei.* ODOBESCU, III 28/10. *Bună-i pânea cu hamei.* VASILIU, C. 145. *Frunză verde de hămeiu.* ALECSANDRI, P. P. 407/1, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 180, 299, VASILIU, C. 125, ŞEZ. II 215b/7, X 420. *Fă-mă floare de hemeiu.* DOINE, 142/10.
[Dial. şi: **haméiu** s. a. TEODORESCU, P. P. 602b, DAMÉ, T. 185, LEON, M. 41, H. IV 44, 84, VII 148, X 534, XI 177, XVII 69, **heméiu** s. a. CONTEMPORA-

NUL, III 781, ŞEZ. I 212b/17. *Luger* s. *mlădiță de hameiu*. LB. MARIAN, SE. II 56, NA. 5. | Derivat: **hemeiúgă** s. f. = hemeiu (Boutariu, Haţeg) VICIU, GL. | Verbe: (cfr. rus. *zachmelĕtь* „a se îmbătă") † **hămeì** IV^a refl. = a se zăpăci, buimăci, uluì, ameţì de cap, **hemeì (himeì)** IV^a refl. = a se greşì. Com. A. TOMIAC. *Se hămeisĕ, de nu se puteà să se mai grijască nimică.* NECULCE, LET. II 353/21. *Turcii se spăricsĕ prea tare; multă vreme au stătut hămeiţi.* id. ib. 430/22. *Îmblăm toţi niște oameni hămeiţi și nu ne căutăm orânduiala războiului.* id. ib. 361/1.]

— Din paleosl. **chъmel'ь**, idem (despre originea căruia v. BERNEKER, SL. WB. 411).

HAMELEÓN † s. m. (Zool.) v. **cameleon.**
HÁMEŞ,-Ă adj. v. **hamiş.**

HÁMEŞ,-Ă adj., subst. *Avide.* — (Om) lacom (GR. BĂN.), care adună de la unul și de la altul. N. REV. R. (1910) 86.

— Pare a fi alb. hameș „mâncău", modificat după sufixul *-eș;* cfr. **hămesì (hămeșì).**

HĂMESEÁLĂ s. f. v. **hămesì.**

HĂMESÍ vb. IV^a. *Être affamé.* — (Une-ori complinit prin „de foame") Intrans. A flămânzì peste măsură, a duce foame, a-și pierde puterile, a slăbì, a leșinà de foame. *Și începură oștenii a hămnesì și a se bolnăvì.* N. COSTIN, LET. II 116/16, cfr. 119/24. *Și caii încă hămnesisĕ.* NECULCE, ib. 364/2. *Hrană încă li se pune albinelor, ca să nu hămisească.* ECONOMIA, 191. *Pe semne umblase la vânat și acum hămesise de foame.* ION CR. IV 109. *A hămnisit cu totul.* MARIAN. || (Trans. (subiectul: foamea, complimentul: vietatea) A chinuì, a doborî. *Foamea leșinându-l și hemnisindu-l.* CANTEMIR, ap. TDRG. | (Subiectul e omul) A omorî pe cinevà cu foamea, a-l lăsà să flămânzească. LB.

[Și: **hămisì, hemesì, himìsì**; (cfr. hameș^2) **hămeșì, hămișì; hămnisì** (în loc de *hămnisì?* ȚIPLEA, GL.), **hămnesì** vb. IV^a. | Se întrebuințează azi mai ales subt forma part.-adj. **hămesít, -ă** (adesea complinit prin „de foame") = foarte flămând, leșinat, lihnit, mort de foame (LB.), lipit de foame, sec, de nu mai poate nici umblà de flămând (H. XVIII 174); cu nesaț la mâncare, unul care moare după ale mâncării (VAIDA), *himisit* = care nu se mai satură (H. IX 92). *Mare scădere au avut în oameni, hămisită oastea și caii.* M. COSTIN, LET. I 253/6, cfr. 322/17. *Au început săracii oameni a se sătura-re... că erà hămesiți de foame.* NECULCE, LET. II 248/27, cfr. C. NEGRUZZI, I 89, CREANGĂ, P. 145, A. 44. *Caii morți și hemesiți.* BELDIMAN, TR. 408. *Hămnisite de foame.* I. IONESCU, P. 314. *Fiară hămesită.* VLAHUȚĂ, D. 287. *Prutu-i înghețat și trec dihănii de dincolo... Vin hămesite din cine știe ce pustietăți.* SADOVEANU, P. S. 35. *Vultan hămisit.* CREANGĂ, P. 245. *Văcuță însetată și hămisită.* CONTEMPORANUL, VI II 107. *Hămișite de foame.* RETEGANUL, P. III 30/25, cfr. *(hămeșite)* III 57/27. (Substantivat) *Ce este, măi hămesitule?* ALECSANDRI, T. 704, cfr. *(hemesitule)* 930. *Merinde pentru toți hemesiții.* VLAHUȚĂ, CL. 121. | Abstracte: **hămesíre** s. f., **hămesít** s. a., **hămeseálă** s. f., **hămisitúră** s. f. LB. *Mănăstire? hămisire!* CONTEMPORANUL, I 405. *Mirosul... ar fi adus... inimii hămesală.* KONAKI, P. 268. *Nu o foame domoală... ci o hămisală, o sleiciune, încât omul ar mâncà și pietre.* CONTEMPORANUL, V II 390. *Calul e bătut de Dumnezeu cu hămisala lui, de mânâncă nencetat și se satură numai odată în an.* H. XVIII 82. | Alt derivat: **hâmnea** s. m. invar.: poreclă dată oamenilor hămisiți (CREANGĂ, GL.), slabi, leșinați de foame (ION CR. VI 126) = **hâmnioáie** s. f. ib.]

— Din alb. hameș „mâncău" (din *ha* „mănânc"). Cfr. hameș^3, hemetuì.

HĂMEȘÍ vb. IV^a v. **hămesì.**

HÁMETE † interj. *Soit!* — Fie, fie și așà, bine că... LB. — Cfr. **lehamite.**

HAMGÉR s. a. v. **hanger.**

HÁMIŞ, -Ă adj. 1°. *Malin.* 2°. *Rusé.* 3°. *Faux.* — (Ungurism, în Transilv.)

1°. Răutăcios, al dracului. *Luna, hamișa, Zice, zău, că n'o jură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 398.

2°. Șiret, viclean, isteț, ager la minte în descoperirea firelor unei intrigi (VAIDA). *Amù așè-s de hamiș[i] prunci[i].* GRAIUL, II 69.

3°. Fals, nesincer, prefăcut. *Este scrisoarea hameșe și nu este iscălitura mea.* IORGA, S. D. VIII 82/21. *Pre... Ghica-vodă... l-au prepus de hamișă și de nesupus.* ȘINCAI, HR. III 87/23. *Țiganca hamișă și celancă ca toți Țiganii.* RETEGANUL, P. I 48/5.

‡ **Cu hamișa** (dial. *hamníșa*) = cu înșelăciune. *Sosește și îngerul cel rău, ce cu hamișa voià să se vâre în cer.* MARIAN, INS. 48.

[Diminutiv: **hămișél, -eà** și **-icà** adj. (fără înțeles peiorativ). BARCIANU. | Abstract: (‹ung. *hamisság*, idem) **hămișág** s. a. (dial. *hămnișag*, plur. *-șaguri*) = șiretenie, înșelăciune. *Au făcut și cărți cu hămișag* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 266. *Sâmpetru văzându-i hămnișagul, nu zice nimic.* MARIAN, INS. 48. | Verb: **hămișì** (pronunț. *hămnișì*) IV^a = (trans.) a face pe cinevà șiret, a-l învățà la cevà rău; (refl.) a devenì șiret. VAIDA.]

— Din ung. **hamis**, idem.

HÁMIŞĂ s. f., **HĂMIŞÁG** s. a. v. **hamiș.**
HĂMISÍ, HĂMIȘÍ vb. IV^a } v. **hămesì.**
HÂMNEA s. m. inv., **HÂMNESÍ** vb. IV^a }
HÁMNIC, -Ă adj. v. **ohabnic.**
HÂMNIOÁIE s. f., **HÂMNISÍ** vb. IV^a v. **hămesì.**

HAMȘÍU s. m. (Iht.) *Anchois.* — (Dobrogea) Mic pește de mare; murat în sare, se ia ca mezel. TDRG.

— Din bulg. **hamsíja**, idem.

HAMÚHĂ † s. f. (Comerț) v. **camhă.**
HĂMUÍ vb. IV$^{(a)}$ v. **hămăì.**
HAMURÁR s. m., **HAMURĂRÍE** s. f. v. **ham.**

HĂMÚȘ s. a. (Tăbăc.) = amuș. *Hemush* = cadus pellionis. ANON. CAR. [Verb: **hămușì** IV^a = amușì. *Hemushesk.* ANON. CAR. *Câine hămușit* = cu părul smuls și morfolit de alți câini. RĂDULESCU-CODIN. *Au văzut lupul pre câne hămușit* (= ros) *pre lângă grumazi.* ȚICHINDEAL, F. 99. (Prin apropiere de ham[1]) *Hămușit* = ros de ham s. de zgardă. BARONZI, L. 109/22.]

HAMÚT s. a. Partie du harnais. — O parte a hamului (după DAMÉ, T. 50, vânarul, care trece peste bucile calului; după DICȚ., gâtarul, ceea ce ar corespunde etimologiei). *Hamuturile de pe cai.* ODOBESCU, III 108. *Podoabele după hamutul calului.* id. II 198.

— Din bulg. hamut „gâtar" (iar acesta, prin fuziune între *homut, homot* „jug" + *ham*).

HAMZÁ s. f. = (Mold., la moară) scoc DDRF. [Plur. *-zale. Hamzalile la moară.* H. XVI 282, 283 și *-zauri. Hamzaurile* sau ulucele pe care curge apa la roate. H. I 63. | Și: **hămzeà** s. f. POLIZU.]

HĂMZEÁ s. f. v. **hamzà.**

HAN s. a. 1°. *Caravansérail.* 2°. *Auberge.*

1°. (Pe vremuri) Clădire mare cu încăperi multe și spațioase, aranjate împrejurul unei curți mari, un fel de caravanseraiu cu ziduri înalte și porți căptușite cu fier, în care se adăposteau mărfurile,

averile şi persoanele în vremuri de revoltă. Cfr. ŞIO. *Prădară tot norodul prin hanuri... Prinseră şi pe Domnu' dimineaţa în hanul lui Şerban-vodă* (a. 1782). GCR. II 127/21,32. *Poroncind Domnul de au făcut hanuri pin toate târgurile.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 224/4. *Deschid dughene prin hanuri şi la uliţe.* URICARIUL, II 30/19. *Chiliile hanului de la mănăstirea Sfete-Gheorghie.* MAG. IST. II 346/12. *Acei ce din han scăpasĕ,... la boieri au alergat.* BELDIMAN, TR. 340.

2°. (Azi) Otel de rând (cu ospătărie) la drumul mare, la ţară, în care trag mai ales neguţătorii; (la oraş) birt ordinar, crâşmă, în care se poate mânea peste noapte (înlocuit aproape pretutindeni prin „hotel"). *Să mă apuc de săvârşirea unui han ce-l avem început.* IORGA, S. D. VIII 45. *Crâşmele şi hanurile din tot judeţul se suie la 407.* I. IONESCU, M. 142. *Hanul lui Copoiu.* C. NEGRUZZI, I 238. *Îşi aduse aminte că otelul se numeà pe atunci „Han bun şi curat".* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Hanuri sau crâşme la drumul mare.* PAMFILE, I. C 433. *Îl rugară să-i îndrepteze la vreun han, unde să mâie noaptea.* ISPIRESCU, L. 275, cfr. 191. *Slugă la un han.* FUNDESCU, L. P. 79/18. *Du-te la han în vale!* PĂSCULESCU, L. P. 253, cfr. ŞEZ. I 260/36.

[Plur. *hanuri.* | Derivat: (<turc. *hanği*, idem) **hangĭu** s. m.=cel ce ţine un han, (cu femininele) **hangiţă, hangioáică** s. f. DICŢ., (şi cu derivatul) **hangióc, -ă** subst.= birtaş (birtăşiţă), econom (econoamă). BUGNARIU, NĂS. *Hangiul şi crâcimarul.* PRAVILA (1814) 176. *Pe la arendaş şi pe la hangii.* ODOBESCU, III 358/22. *Hangiul e datoriu să închidă uşile.* CONTEMPORANUL, III 573. *Hangiu şi om de treabă, lucru peste putinţă.* ZANNE, P. V 321. *Sărută hangiţa şi-i prinde mijlocul.* G. SĂPUNARU, SĂM. IV 865.]

— Din turc. **han**, idem.

HAN s. m. *Kan.* — Domnul Tătarilor, în spec. al celor din Crimeia. *Vestit eră acest Han de războaie.* M. COSTIN, ap. ŞIO. *Noga, hanul Tătarilor.* ŞINCAI, HR. I 280/2. *Aveà porunci împărăteşti către hanul Tatarilor, ca să-i deie ori cât ajutor de oaste va cere.* C. NEGRUZZI, I 137. *Te calc hanii tătăreşti Şi urdiile turceşti!* ALECSANDRI, P. P. 172b.

[Abstracte: **hănie** s. f. (învechit) = demnitatea s. ţara unui han. *Hania sau crăia Astrahanului.* N. COSTIN, LET. I A.79/19. *Îl scoase... din hănie.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 278/31; **hanát** s. a.=domnia hanilor. *După sfărâmarea hanatului mongolic... Dacia rămase „volnică".* IORGA, L. II 251, (< turc. *hanlyk*, idem) † **hanlâc** s. a. (plur. *-lâcurĭ*) = rang de han. *De-l va miluì Împărăţia cu hanlâcul Crâmului.* E. KOGĂLNICEANU, ap. ŞIO. | Adjectiv: **hănésc, -eáscă** = ce se ţine de Han şi e supus lui; în special se numeau „sate hăneşti" cele şapte sate din jud. Dorohoiu, date în stăpânirea hanului la 1595. ŞIO. | Compus: **hántătar (hándatar)** s. m. = hanul Tătarilor; p. ext. păgân, litfă; fam. drac, naiba (mai ales în imprecaţiuni şi exclamaţiuni). *Vere Enachi! scos-ai încalte vin de cel din vremea lui Han-Tatar?* ALECSANDRI, T. 1000. *Eu nu le mai aveam de când Hantatar.* S. NĂDEJDE, ap. ŞIO. *Că de unde nu, te-a luat Han-tătar!* CALENDAR, ib. *Doar n'o să legăm pe pricopseală cu Greci, cu Bulgari, cu Turci şi cu Hantătari?* DELAVRANCEA, ib. *Şi-am să-i dau şi pieptarul, Să-l plângă handatarul.* MARIAN, S. 23. *Du-te la hantătaru'! Ce hantataru'? Cum hantataru'?* LB.]

— Din turc.-tătăresc **han**, idem.

HANÁMĂ s. f. *Femme turque noble.* — (Turcism literar) Femeie turcă de neam, nobilă. *Cântă din gură şi din tambură, întocmai ca o hanâmă de saraiu.* FILIMON, C. I 472. [Şi: **hanúmă** s. f. RALET, ap. TDRG.]

— Din turc. **hanym**, idem.

HANÁT s. a. v. **han**[2].
HANC s. a. v. **hac**[3].
HÁNDATAR s. m. v. **han**[3].
HANDÍC, HÁNDÍC, HÁNDÍCHIU s. a. } v. **hindichiu**.
HÁNDRA adv. v. **handră**.

HĂNDRĂ s. f. 1°. *Haillon.* 2°. Sorte de plante. 1°. (Înţelesul original de „zdreanţă" se păstrează în expresia) *A luà (o haĭnă) la handră* = a o luà mereu la purtare, a o rupe (Braşov).

2°. P. anal. (Bot.) Un fel de iarbă ce creşte prin grâu, acâtându-se de dînsul şi încurcându-l. PAMFILE, A. 94. ♯A te luà în **handră**=a te întovărăşì cu alţii după drăcii (Covurluiu). ION CR. III 377.

[Familia: **hándra** adv. = fără treabă, de geaba. ŞEZ. II 229/29. *A umblà* **handraléla**=fără ţintă (Com. TOFAN), cfr. lela, în dorul lelii, *de-a* **handramánd(r)a** = de geaba, în zadar, fără rost. Com. A. TOMIAC; **hăndrăluì** vb. IV[a] = a vorbì fără nici un rost. ŞEZ. III 15/11, **handralău (hăndrălău, hondrălău** ALEXI) s. m.=flăcău, în vârsta când umblă după fete; p. ext. ibovnic (ŞEZ. VII 153). *Pe ici coleà s'aninà printre aceşti mici şi câte-un handralău de umblà numai în preajma fetelor.* ŞEZ. III 179/14, cfr. 178/25. *Pe fata asta o vezi numai cu hăndrălăi, după porţi* (Braşov). *A umblà handralău* = încoace şi încolo, fără nici o treabă. Com. A. TOMIAC; **hoándră** s. f.: poreclă dată la o femeie de rând care umblă orîcum s'ar întâmplà. ION CR. IV 127, **hondrăì** vb. IV[a] = **hăndrăluì**, a vorbì fără nici un rost. ŞEZ. III 16/3, **hondrănì** vb. IV[a] = a flecărì, a dârdâì; a murmurà, a vorbì fără şir (BOCEANU, GL.). *Ia, tacă-vă gura d'aci, nu tot hondrăniţi!* GORJAN, H. II 194. *Când o hi să hondrănim surda, să flecărim, atunci....* JIPESCU, O. 112, cfr. 55, **hondromănì** = a vorbì neînţeles, a face gălăgie, a se certà, cfr. ciondromănì. REV. CRIT. III 156.]

— Din ung. **handra** „zdreanţă" (cfr. ung. *handarikázni* „a fugi încoace şi încolo", *handrikálni* „a vorbì fără nici un rost", *handabandrálni* „a se pripì, a face s. a da gata un lucru în grabă", *handabandázni* „a vorbì pripit", *hadarni* „a flecărì").

HANDRALĂU, HĂNDRĂLĂU s. m.
HANDRALÉLA adv.
HĂNDRĂLUÍ vb. IV[a]
HANDRAMÁND(R)A adv. } v. **handra**.

HANDRÓC s. a. (Îmbrăc.) v. **androc**.
HÁNDUR s. m. (Bot.) v. **hăldan**.
HÁNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **han**[2].
HÁNEVOIE s. f. (Med.) v. **nevoie**.

HANG s. a. (Muz.) 1°. *Accompagnement.* 2°. La quatrième corde du violon, celle qui donne le „sol". *Tuyau* (de cornemuse). 3°. Nom de danse paysanne.

1°. (În expresia) **A ţinè hangul** = a acompanià, a secundà cu tonuri lungi o melodie, spre a produce o combinaţie muzicală armonică, a ţinè isonul. *Lin vioarele răsună, iară cobza ţine hangul.* EMINESCU, P. 195. | P. ext. A acompanià, a însoţi. *Dac'ar fi tremurat numai el, ce ţi-ar fi fost? Dar toată suflarea şi făptura de prin prejur îi ţineau hangul: vântul gemeà ca un nebun, copacii... se văicărau, pietrele ţipau.* CREANGĂ, P. 240. *Gândurile ţineau hangul drumului, a cărui priveliştе veselă sau tristă deşteptà în sufletul lui...* ZAMFIRESCU, R. 223. | Fig. A ţinè partea cuivâ, a-l încurajà, aprobând tot ce face şi ce spune, a face pe placul s. cheful cuivâ (PAMFILE, J. I), a-i da vânt (CREANGĂ, GL.), a-i bate în strună (ZANNE, P. IV 375), cfr. a secundà pe cinevà. *Mă miram şi eu de ce-s şi ei aşà de cuminţi, mititeii; că tu le dai nas şi le ţii hangul.* CREANGĂ, A. 39.

2°. P. ext. Unele părţi ale instrumentelor muzicale care servesc cu deosebire spre a ţinè acompaniamentul, precum: coarda a patra la vioară (H.

I 69); țeava cimpoiului care produce tonul bâzâitor ce răsună împreună cu melodia (TDRG.). [Afară de caravă, mai sânt la cimpoiu] celelalte tuburi numite *hanguri*, [care] nu au găuri și dau câte un singur ton, cel mai mare dă fundamentala, iar celalalt cvinta. PAMFILE, J. III 40.

3°. (Cor.) Un fel de joc cu lăutari. SEVASTOS, N. $281^{b}/_{20}$, PAMFILE, J. III 15, H. III 133, 229, VI 36, XVI 153, 228, 447.

[Plur. *hanguri*. | Derivat: **hangár**=cobzar. Com. A. TOMIAC.]

— Din ung. **hang** „ton".

HÁNGĂ † s. f. *Apucându-l aice veste de mazilia lui Mihaiu-vodă, așă fără veste, au fugit de-odată la munte în hangă...; apoi ieșind den hangă, au mers cu pace în țara sa.* MAG. IST. III $77/_{32}$.

— Cfr. ung. *hanga* „lande, bruyère".

HANGÁN s. m. (Bot.) Sorte de *maïs*. — *Hăngan*= specie de porumb cu bobul lungăreț și mare, galben-roșcat, firul scurt și știuletele mare. PAMFILE, A. 68. Pe la 500 m înălțime, la Hangu, se cultivă *hanganul*, un porumb excelent de munte. POPOVICI-KIRILEANU, B. 38, cfr. PANȚU, PL. [Și: **hăngán** s. m. | Adjectiv: **hăngănésc, -eáscă** adj. PAMFILE, A. 68. *Păpușoiul hângănesc*. I. IONESCU, P. 243, cfr. H. III 399, X 581.]

— Derivat din numele de localitate **Hangu**.

HÂNGĂNÉSC, -EÁSCĂ adj. v. **hangan**.

HANGÁR s. a. *Hangar*. — Șopron pentru adăpostire de aeroplane.

— *N.* din fran.

HANGÁR s. m. v. **hang**.
HANGARÁLE s. f. plur. } v. angară.
HANGÁREÁ s. f. }
HANGEÁR † s. a. v. **hanger**.

HANGÉR s. a. *Kandjar*. — Pumnal încovoiat ce se purtă odată la brâu ca armă; astăzi îl mai poartă Turcii. *Să poarte hangear pre ascuns*. MOXA, $390/_{17}$. *Veneà Ienicerii la bir, și pănă cu hamgĭerile săreà la boieri*. M. COSTIN, LET. I $258/_{8}$. *Au dăruit un hanger de mare preț Vezirului*. NECULCE, ib. II $253/_{25}$, cfr. $209/_{20}$, $210/_{4}$. *S'au răpezit cu angeariul să giunghie pre Grigorie-vodă*. MAG. IST. III $18/_{7}$. *O junghiase un Ovreiu cu hangeriul*. ib. IV $260/_{4}$. *Alexandru... apucă hangeariul*. ALEXANDRIA, 142, cfr. 123. *Ii dedeau vreo câtevà împunsuri cu angerul ce aveam la mine*. GORJAN, H. I 133. *Poartă... un hamger calmucesc*. C. NEGRUZZI, I 120. *Săbii,... paloșe, hangeruri*. BĂLCESCU, M. V. 403. *Hangearul cel semănat cu brilanturi*. FILIMON, C. II 326, cfr. I 608. *Hamgerul fără teacă* ALECSANDRI, P. I 37, cfr. II 217, 377, I 64. *Ia un hangeriu sau... alt cuțit lung*. MARIAN, Î. 212. *Ieniceri, Care poartă 'n brâu hamgeri*. ALECSANDRI, P. P. 134. *Cu hangere ascuțite*. TEODORESCU, P. P. 550, cfr. 294^{b}, H. II 149, X 190. || P. ext. *Hanjer* = cuțit mare. GR. BĂN.

[Și: † **hangeár, hamgér, angér,** † **angeáriu** s. a. | Plur. *-gere*, rar *-geruri* ISPIRESCU, M. V. $22/_{2}$, (în rimă) *-geri*.]

— Din turc. **hanğár, hanğér**, idem.

HĂNGHERÁȘ s. m. v. **hengher**.

HÂNGHÉRCĂ s. f. Sorte de *vêtement*. — Haină bărbătească (nedefinită). H. VII 445. — Cfr. **vinghercă**.

HANGIOÁICĂ s. f., **HANGIÓC, -Ă** subst. } v. **han**[1].
HANGÍȚĂ s. f., **HANGÍU** s. m. }
HÂNGIU s. a v. **huciu**.
HÁNÍE s. f. v. **han**[2].

HANISÓN s. m. (Bot.) v. **anason**.
HANLÁC † s. a. v. **han**[2].
HÁNOS s. m. (Bot.) v. **anason**.

HÂNS s. m. *Fourré*. — Tufe dese, desime de spini și de alți arbuști, smidă. LB. [Și: (Arad) **hansă** s. f. = tufiș. Com. DR. BODEA.]

— Etimologia necunoscută. (Legătura etimologică cu paleosl. *gąstъ* „des", de unde derivă **huciu** și **huști**, cfr. JAHRESBER. V 312, e problematică. Mai degrabă e înrudit cu ung. *homszék, hancsik*, etc. „pământ moale, gunoios, răscolit", cfr. SZINNYEI 882-883, căci înțelesul fundamental al lui *hâns* nu pare a fi „desiș", ci „smidă".)

HÂNSĂ s. f. v. **hâns**.

HÂNSĂ s. f. *Averse*. — (Zagra, l. Năsăud) Ploaie scurtă, la intervale. *A mai trecut o hânsă*. Com. I. CORBU.

HÂNSĂ s. f. *Nostalgie*. — (Bucov.) Dor (Com. A. TOMIAC), nostalgie: *Cât stai prin străini, nu te-apucă hânsă de casă?* Com. G. NISTOR.

— Etimologia necunoscută. (În partea dintâi a cuvântului pare a fi ung. *honn* „acasă").

HÂNSÁR † s. m. — La origine, *hânsarii* par a fi fost un fel de „haiduci slobozi" și se pot constată în sec. XV în Țara-românească. Când Vlad Dracul impută Brașovenilor, pe la 1431-1433, că adăpostesc la dînșii pe toți „hoții și tâlharii" din țara sa, el îi numește pe aceștia din urmă, pe slavonește, *hânsari* (I. BOGDAN, O. 42). Din Muntenia au ajuns și în Moldova, unde, în sec. XVI, îi vedem luptând împotriva Cazacilor, împreună cu oamenii pârcălabului și se pare că ei alcătuiau niște trupe de ajutor. Cantemir ne spune — confundându-i cu husarii — că pe timpul lui erau împărțiți în *hânsuri de Țara-de-sus* și *hânsari de Țara-de jos*, că făceau oarecare servicii vornicilor respectivi, dar nu mai aveau nici un rost militar, de-oare-ce deveniseră cu toții slugari (cfr. I. BOGDAN, O. 41, BĂLCESCU, M. V. 647). *Pârcul, pârcălabul de Soroca, s'au îndemnat cu hânsarii și cu alți câți au vrut de bună voie, de au mers după Căzaci*. URECHE, LET. I[2] 237, cfr. 472. *Miron logofătul, fiind staroste la Putna, au făcut siimeni și hânsari și au început... a răsipire tâlharii*. NECULCE, LET. II $258/_{23}$. *Scutirea de bir... a hânsarilor, darabanilor...* IORGA, L. II 584.

— Din paleosl. **hąsarь** (cfr. v.-sârb. *gusarь, husarь*, dintr'un subst. **hąsa* „pradă, tâlhărie"; cfr. v.-sârb. *gusa* „praedatio", *husiti* „latrocinari", *husovati* „praedam capere", *husьnikъ* „latro", etc, polon. *chąźba* „pradă, tâlhărie". Cuvântul slav pare a derivà din germ. *hanse*, cfr. BERNEKER, SL. WB. 400, iar la Sârbi a se fi amestecat în urmă cu ital. *corsare*, bizant. κουρσάριος).

HANȚ s. a. *Charogne*.

1°. (Transilv.) Carne. LB. *Îi place tot numai hanțu'* (=carnea). Com. I. CORBU. || Spec. Cărnuri de mortăciune (LB.), hoit, stârv (VAIDA). *Prinse apoi un puiu de bujigoaie care virise (=venise) și el să mărânce din hanțurile smeilor omoriți*. FRÂNCU-CANDREA, M 284.

2'. (Bucov., Mold.) Cuvânt de batjocură dat la vite slabe (Com. A. TOMIAC) s. la porci (Com. G. TOFAN). *Am un hanț de vacă a(l) dracului, de nu ești harnic să te apropii de el*. ION CR. III 345. *Hanțul, zbanțul, cu o mie de suliți?* (=Ariciul) SBIERA, P. $321/_{40}$.

[Plur. *hanțuri*. LB. | Derivat: **hănțós, -oásă** adj. = mare iubitor de carne (Zagra). Com. I. CORBU. | Verb: **hănțuì** vb. IV[a] = (despre carne) a tăià în bucăți, a măcelări, a dărăburì; a târî, a

trage pe cinevà cu putere, pe pământ. LB.] — Cfr. hanță.

HÁNȚĂ s. f. *Haillon.* — Haină de purtare, de lepădat (RĂDULESCU-CODIN), zdreanță (BARONZI, L. $99/_{18}$). *Apoi a pus o hanță pe ea.* STĂNCESCU, B. 35. *Orășanu' și orășanca au lepădat portu' rumânesc și pun pe ei hanțe scumpe și putrede.* JIPESCU, O. 45.

— Poate, contaminat din *handră* + *zdreanță.*

HÁNȚĂ s. f. v. harță.

HANTARÍG s. a. *Brimbale.* — (Sălagiu; ungurism) Cumpăna fântânii. VICIU, GL. [Plur. *-rige?* | Și: cantarig s. a. = furca la fântână. VAIDA.]

— Din ung. **hankalik, kankalék,** etc., idem.

HÁNTĂTAR s. m. v. han[2].

HĂNȚĂU s. a. Scăunoaia rotarului în care se înțepenesc spițele, când se „cuțitoesc", numită și scaun-de-spițe. DAMÉ, T. 43.—Cfr. hănțuì.

HANTIRÍU s. a. (Îmbrăc.) v. anteriu.

HÁNTOȘ s. a. *Motte de terre.* — (Transilv.) Bulgăre mare de pământ. VICIU, GL. [Și: oântăș s. a. ib. | Plur.?]

— Cfr. ung. *hant* „glie", *hantos* „acoperit cu brazde".

HĂNȚÓS, -OÁSĂ adj., **HĂNȚUÍ** vb. IV[a] v. hanț.

HANȚÚȘCĂ s. f. (Întrebuințat numai atributiv în fraze ca:) *O hanțușcă de muiere:* femeie a dracului. PAMFILE, J. II. *O hanțușcă de fată, pe cât de 'naltă și de voinică, pe atât și de frumoasă.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. — Cfr. huțut.

HANÚMĂ s. f. v. hanâmă.

HÁNUS s. m. (Bot.) = (Mold.) mălură *(Feniculum vulgare).* PANȚU, PL., I. IONESCU, D. 424, H. X 106.

— Identic cu *hanos* = *anason.*

HĂOLÍ vb. IV[a] v. aolì[1].

HÁOS s. a. *Chaos.* — După unele teogonii, prăpastia fără fund în care se găsea amestecul confuz și dezordonat al elementelor și al materiei înainte de organizarea lumii; cfr. hău. *Unii socoteà a fi zidită lumea din haos, adecă din amestecarea lucrurilor și a stihiilor.* N. COSTIN, LET. I $4^1/_7$. *Dumnezeu... a rîsipit haosul.* MARCOVICI, C. 58. | Fig. Confuzie, dezordine, neorânduială, prăpastie (fig.), babilonie. *Haos de patimi urîte.* KONAKI, P. 275. *Haosul uitării* (PANN, E. III 65), *zădărniciilor* (MARCOVICI, C. 29), *gândirii* (id. ib. 39), *vremii cei trecute* (id. ib. 20). [Pronunț. *ha-os.* | Plur. *háosuri.* | Adjectiv: **haótic, -ă** = confuz, dezordonat. [În lucrările lui D. Cantemir] *n'avem a face numaĭ cu haotice, moarte „membra disiecta".* IORGA, L. II 232.]

— *N.* de origine grec. χάος, idem.

HÁOT s. m. (Iht.) v. haut.
HAÓTIC, -Ă adj. v. haos.

HAP interj. Exprimă mișcarea repede cu care cinevà înghite sau apucă cevà. Cfr. haț. *Într'o bună dimineață să ne pomenim hap! că ne înghite străinul.* CARAGIALE, M. $56/_{20}$. *Și hap! să-l înghită.* ION CR. II 259. *El făcù hap! De cap, Și'n sac.* MARIAN, SA. 263. *Ea deodată hap! îl prinde.* CONTEMPORANUL, III 784. ‡ **A face hap** = a prinde, a apucà repede, a înhățà. *Ea face hap, de mână.* GOROVEI, C. 56, cfr. ȘEZ. I 296. **A fi hap pe cap** = tocmai pe tocmai. ZANNE, P. II 49. [Verbe: **hăpăì** (dial. **ăpăì**) IV[(a)] = a mâncà repede (PAMFILE, J. II), a înghiți repede. *Vulturoaica ținea în gheare un viței de doi ani și ei* [puii] *luându-l, îl hăpăiră pe dată.* MARIAN, O. I 148. *Ia la sfârșitul mesei o dozà de sare... și cum o înghite repede, cum o hăpăește...* SADOVEANU, P. S. 190. *Vasile ăpăește când mănâncă, par'că i se bat lupii la gură* (Ialomița), ap. HEM. 2220, † **hăpuì** IV[(a)] = a stăpânì, a subjugà. *Nice poftele lumii pre tine, ce tu pre dinsele să le înfrânezi și să le hăpuești.* CANTEMIR, GCR. I $326/_7$, (+ *hâlpav*) **hălpăcăì** IV[a] = a înghiți repede și lacom, pe nemestecatele (Brașov).]

— Onomatopee (cfr. rut. *chap!*, slov. *hap!* „schnapp" și verbul: paleosl. *chapati*, bulg. *hapjz* „a mușcà", rut. *chapati* „a înhățà, a apucà", apoi ung. *happolni* „a mâncà repede", germ. *happen* „a prinde cu gura", de unde fran. *happer*). Cfr. hapcă, haple, înhăpà.

HAP s. a. *Pilule.* — Medicament preparat în formă de globuleț, pilulă. *Știà să facă niște hapuri mitiutele.* GORJAN, H. IV 43. *La tot ceasul luà hapuri.* C. NEGRUZZI, I 207, cfr. III 403. (După fran. „avaler la pilule") *A înghiți hapul* = a primi s. răbdà un lucru neplăcut. *Hapul... ce te făcuiu să înghiți...* ODOBESCU, III $122/_6$. [Plur. *hapuri.*]

— Din turc. **hap,** idem.

HAP s. a. (Băeș.) *Poudre fine de minerai.* — (Munții-apuseni) Măcinătura din șteampuri, după ce s'a dat pe vălău, se numește *hap,* plur. *hapuri. Hapurile* se bagă în o ladă lătăreață. VICIU, GL. 155

— Din ung. **háp,** idem.

HĂP interj. Strigătul vânătorilor când vreau să știe unul de altul e *hăp, hăp hăp* (H. XVI 10), *hâââp* (H. XVI 22). | Strigătul călușarilor, când joacă. Com. I. PAVELESCU.

HĂPA interj. Interjecție prin care îndemnăm la ridicat s. urcat. *Hăpa'n sus!* ZANNE, P. II 101. — Cfr. hop!

HĂPĂGÁ vb. I. *Glisser.* — A alunecà, a răpăgà. PAMFILE, A.

HĂPĂÍ vb. IV[a] v. hap[1].

HĂPĂLÍG s. a. *Échalas.* — (Munții-apuseni) Par pentru fasole acățătoare (FRÂNCU-CANDREA, M. 101) harac.

HĂPĂLUÍ vb. IV[a]. *Aboyer.* — A bate ca câinii, a lătrà. BUGNARIU, NĂS. *În pădure naște, în pădure crește, vine la țară și hăpălușește?* (= Melița, melițoiul) GOROVEI, C. 225.

— Din ung. **happolni** (atestat numai cu înțelesul de „a mâncà repede").

HAPÁTIC s. a. v. hăbădic.

HAPCĂ s. f. (Numai în loc. adv. și adj.) **cu hapca** = cu de-a-sila, pe nedrept, hotește; cu nemiluita, fără număr (PAMFILE, C. Ț.). *Stăpânirea între aceste două lumi se ține cu hapca și pe apucate.* I. IONESCU, P. 14. *Ai aveà poftă să le răsluești o parte de pământ... cu hapca.* ALECSANDRI, T. 1357, cfr. 93. *Ioan Potcoavă, Domn cu hapca al țării.* IORGA, C. I. II 155. *Nicolae Costin schițează căimăcămia cu hapca a lui... Mehmet-pașà.* id. L. I 128. *Nu-i cu hapca* : nu-i de luat așà făr' de nici o samă. ION CR. III 341. **A luà cu hapca** = pe nedrept și cu repezeală, cu rostopală. ib. 252, cfr. II 302. *Se răpede și-i ia apa și smicelele cu hapca.* CREANGĂ, P. 274. *Cam cu hapca le-a luat.* MAT.

FOLC. 86. *Pământu' luat cu hapca.* ŞEZ. VI 100/20. [Derivat: **hápchină** s. f. = bucată. *Ie o hapchină de friptură şi lichi! în ochii matahalei.* ŞEZ. VI 148.]

— Cfr. bulg. *hapka* „îmbucătură", rut. *chapkom* „repede", *chapkij* „hoţesc", etc.

HÁPCHINĂ s. f. v. **hapcă.**

HAPCIÚ interj. Onomatopee care imită strănutatul. [Şi: **he-pti-ha!** CONTEMPORANUL II 70, **hapţii.**]

HÁPLE s. m. sing. *Niais, nigaud.* — (Fam., adesea articulat) Nătărău, prostălău, tont; unul ce calcă în strachini (RĂDULESCU-CODIN). *Aşà haplea mai rar... Ce dracul face d. Nae de nu mai vine?* CARAGIALE, T. II 91/19. *I-a strigat că ori e haple, ori pes... semne alt cevà.* id. S. N. 26. [Şi: **háplă** subst. *O haplă de om, o haplă de Sas* = mare, lung. Com. A. BANCIU. | Augmentativ: **hăplău** s. m. *De Saşii lor li-e greaţă, de-i dau dracului de hăplăi.* AGÂRBICEANU, D. Ţ. 95.]

— Din bulg. **haplju,** idem.

HAPLOLOGÍE s. f. (Gram.) *Haplologie.* — Pronunţarea o singură dată a ceea ce trebuià pronunţat de două ori una după alta, d. ex. lat. *stipendium* < *stipipendium,* rom. *armurar* < *armurărar.*

— N. modern, compus din grec. ἁπλῶς „o singură dată" şi λόγος „cuvânt".

HAPŞÍ vb. IV^a. *Ingurgiter.* — (Gorj) A mâncà repede şi lacom. JAHRESBER. VII 82.

— Cfr. ung. *habzsolni* „a mâncà lacom".

HAPSÍN, -Ă adj. *Glouton, avide, ladre, haineux.* — (Mold., Bucov.) Lacom (la mâncare, la treabă ŞEZ. IX 150), răutăcios, îndrăcit la inimă, hain. CREANGĂ, GL., com. A. TOMIAC, ALECSANDRI, T. 1768. *Vai de mine! Mi-o ucis puiu' hapsînu' dracului.* ALECSANDRI, T. 975, cfr. 1126. *A trebuit bogătaşul să sufere 44 de luni... pentru-că a fost atât de hapsin.* MARIAN, SE. II 152. *Unde nu se ia hapsina de nevasta lui Vasile-Aniţei cu cociorva aprinsă după noi.* CREANGĂ, A. 43. *Buclucaş, hărţăgos şi de tot hapsin.* id. P. 111. *Văd că hapsînul acela vrea să-ţi taie capul.* SBIERA, P. 161/31. *Mări dragă gospodină, Nu mai fi aşà hapsină.* CONTEMPORANUL, IV 15. || Spec. *Hapsină* se numeşte oaia care stă rău la muls. DAMÉ, T. 68. [Pronunţat de obiceiu *hapsîn.*]

— Probabil din ung. *hapsi, habzsi* „lacom, care mănâncă cu lăcomie" (CIHAC, II 504), apropiat, pe cât se pare, de *hain.* Cfr. hăpşi.

HĂPT adv. v. **hăt.**
HAPŢÍI interj. v. **hapciu.**

HAPÚC s. a. *Balle.* — (Tansilvania) Mince (de păr de bou), cfr. cocîcă, gocîcă, cotcă, mişă, mişhic, surducă. PAMFILE, I. C. 3, VICIU, GL. *De-a hapuca* = joc cu mingea. PAMFILE, J. III, ŞEZ. II 63/10. [Şi: **hapúschiu** s. a. VICIU, GL.]

— Cfr. ung. *hapkalkodni* „a prinde cevà".

HĂPUÍ † vb. IV^a v. **hap'.**
HAPÚŞCHIU s. a. v. **hapuc.**
HAR interj. v. **hart.**

HAR s. a. *Grâce.*

Cuvântul *har,* întrebuinţat mai ales în scrieri vechi şi populare, corespunde, de cele mai multe ori, neologismului „graţie": *har* = gratia. ANON. CAR.

1°. Calităţi s. daruri sufleteşti care înfrumuseţează pe cinevà (s. cevà), făcându-l vrednic de admiraţie, plăcut, etc.; cfr. graţie (I 1°), farmec, splendoare. *Mare Dimitrie,... lăudăm harul tău.* MINEIUL (1776) 164^2/1. *De-a tale haruri aş vrea să zac îmbătată.* KONAKI, P. 234. *A frumuseţii haruri goale, ce simţirile-i adapă.* EMINESCU, P. 185. *Faptele celor ce s'au învrednicit a primì darurile cele desăvârşite de sus, de la părintele luminilor, sânt luminate şi strălucite prin feliurite haruri* (a. 1856). URICARIUL, IV 409/11. [Sfinţii] *cu har* (nota: *graţie divină) mi-o stropeà.* TEODORESCU, P. P. 36.

2°. Bunăvoinţă (acordată cuivà din îndurare), binefacere (din partea unui superior), (înlocuit azi aproape cu totul prin neol.) favoare; cfr. graţie (II 1°), hatâr. *Harul bunătăţilor tale, nu aicea pre pământ, ce în cer să ţi se pare că aştepţi.* N. COSTIN, LET. I A. 27. *Darul învăţăturii ca un adevărat dumnezeesc şi ceresc har luminează... pre om* (a. 1765). URICARIUL, I 272/14, cfr. 62/21. *După mărimea harului, după măsura folosului care câştigaţi..., rădicaţi glasuri de mulţămire.* MINEIUL (1776) pr. 5, cfr. 169^2/1. *Pentru fapta lor dobândi-vor... har de la prinţul cel nou.* ŞINCAI, HR. III 1/15. *Un har de la tine poftesc.* PANN, E. V 46, cfr. 37, II 130. *Învrednicindu-l împărătescului său har.* DRĂGHICI, R. 176, cfr. ZILOT, CRON. 352. ‡ † **A aflà har înaintea cuivà** = a se face părtaş de bunăvoinţa cuivà, a-i fi îndeplinită rugăciunea cuivà. *Noe au aflat har* (εὗρε χάριν) *înaintea Domnului.* BIBLIA (1688), 4,2, cfr. MINEIUL (1776), 176^1/2, ANTIM, P. 32. *De-am aflat har înaintea puterniciei tale, binevoeşte a îngăduì...* GORJAN, H. II 234, cfr. BELDIMAN, TR. 351.

3°. † Milă, îndurare (acordată cuivà), îngăduinţă, cfr. graţie (II 2°). *Unii... socotesc că Românii..., din harul Ungurilor... fură primiţi a lăcuì în Ardeal.* P. MAIOR, IST. 189.

4°. Răsplată (acordată cuivà în semn de bunăvoinţă, ca o favoare deosebită). *Îl rugă, drept har, să-i lase vătăşia de vânători.* ODOBESCU, I 75/29.

5°. Dar (acordat în semn de bunăvoinţă, ca o favoare deosebită); cfr. prinos. (Construit cu acuz. dublu) *Har le* (= cărţile) *împarte pre la... biserici* (a 1702), ap. GCR. I 344. | Fig. *Harul sacramental.* MARIAN, NA. 162. *Nilul... varsă bogatul său har.* C. NEGRUZZI, II 284/2. ‡ † **A da în har** = a da în cinste, a dărui; a acordà. *Iertăciunea păcatelor... i se va da în har pren Isus* (a. 1607), ap. GCR. I 39, cfr. PANN, E. II 11. | † **A luà în har** = în deşert, în zalud (MARDARIE, L. 3809), în dar (cfr. zadar). *Numele Domnului Dumnezeului tău în har să nu-l iai!* CORESI, E. 622, cfr. GCR. I 40.

6°. † Beneficiu, folos. *Ce har îmi iaste să fiu împăratul pământului..., dacă viaţa mea iaste aşà scurtă?* CALENDARIU (a. 1847), ap. GCR. II 357.

7°. Mulţumită, slavă; cfr. graţie (IV). *Toţi creştinii deaderă har* (= aduseră mulţumită, slăviră; cfr. grec. χάριν δοῦναι) *lui Dumnezeu.* MAG. IST. IV 284, cfr. CORESI, ap. GCR. I 25, 27, 28. *Har şi mare prieteşug de la dinşii va cunoaşte.* CANTEMIR, IST. 386. ‡ † **A cunoaşte** (s. a şti) **har cuivà** = a fi mulţumitor s. recunoscător faţă de cinevà (cfr. gr. χάριν εἰδέναι τινί). *Aşà plăteaşte Dumnezeu cui nu-i ştie har de bine ce-i dă.* MOXA, 382/33. *Nu gândi... că stăpânul nostru o să-ţi cunoască vr'un har pentru astea toate.* GORJAN, H. I 16, cfr. BELDIMAN, O. 38, KONAKI, P. 31, PRAVILA (1814), 78. | (Şi azi, adesea în exclamaţia prin care exprimăm mulţumirea că în sfârşit s'a făcut ceea ce aşteptam de mult) **Har Domnului!** (n.-grec. χάρις τῷ θεῷ) = slavă s. mulţumită Domnului! PAMFILE, C. | **În harul Domnului** (n.-grec. εἰς τὴν χάριν τοῦ θεοῦ) = fără nici o cauză. *Să le arăt eu pe cine chinueşte el în harul Domnului.* RETEGANUL, P. II 57/35.

8°. Rost, rânduială, treabă (în expresia:) **A şti harul unui lucru** = a se pricepe la cevà. *Nişte babe bătrâne, care ştiu haru' la pâne.* MARIAN, SE. I 27, ION CR. IV 6. *Iar ciocoiu' dracului Ştie harul calului.* SEVASTOS, C. 317/15, cfr. ŞEZ. IV 237/15, V 114/26.

[Plur. *haruri.* | Scris şi: † *ghar* DOSOFTEIU, V. S. 184.]

— **Cuvânt** intrat în limbă mai întâi prin biserică, din paleosl. **charъ** (< grec. χάρις) „gratia", apoi direct din n.-grec. χάρις. Cfr. harnic, hărăzi.

HÂR interj.

I. Interjecție care imită zgomotul produs:

1°. De mecanisme vechi, care nu mai funcționează bine. *Ceasornicul începù iar a hârâi—hârr!— apoi prinse a bate.* SADOVEANU, P. 112.

2°. De organele respiratorii, când sânt bolnave.

3°. De animale, cu deosebire de câni, când sânt întărâtați și iau o poziție amenințătoare, rânjind din dinți. [Cățeaua] *face hârr.* ȘEZ. I 296, cfr. GOROVEI, C. 57. *Eu zic hâr, ea face hâr;* aluziune la lupul vârît printre oi..., ca omul rău printre cei buni. ION CR. III 341. Cfr. mâr.

II. 1°. Interjecție cu care se zădăresc câinii (imitându-se hârâiala lor); p. ext. cu care se întărâtă oamenii unul asupra altuia. *Azi hâr* (= se întărâtă), *mâne haț* (= se încaieră)! N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2°. Interjecție cu care se alungă alte animale, precu cum pisicile (HEM. 3234/4), cioarele, etc. Cfr. bâr, târ.

Că(-i) hâr, că(-i) mâr (s. că hâra, că mâra. Com. I. PANȚU) s. hâr încoace, hâr încolo: arată, cam ca „c'o fi tunsă, c'o fi rasă", încercarea cuiva de a scăpa, prin fel de fel de tărăgăneli și vorbe, dintr'o încurcătură sau dintr'o situație neplăcută; vorbă multă fără a se puteà ajunge la vreo înțelegere; cfr. hara. *Că hâr, că mâr, pace; zisa împăratului nu se puteà deszice.* ISPIRESCU, L. 376. *Că hâr, că mâr, bietul băiat nu se lăsà; „ba că nu merg, ba că n'am furat nimic, păcatele mele".* DELAVRANCEA, S. 100. *O fi tunsă? o fi rasă?... Că hâr că mâr, ciobanii nu ghiciră.* id. ib. 259. *Hâr în colo, hâr încoace,* — [neputându-se înțelege asupra prețului unui car de fân] *intră omu'ntr'o crâșmă.* SADOVEANU, P. S. 16. *Că hâr, că mâr, i-a spus toată tărășenia cum a înșelat-o dracu'.* ȘEZ. III 106/31. *Că-i hâr, că-i mâr, și de spus tot nimica nu spuneà.* PAMFILE, J. I.

[Pronunțat de obiceiu cu *r* lung. | Și: (cfr. hara) hâra. | Compus: (cfr. hara-para) hâra-pâra. *And cănii: hâra-pâra* = lătrând. PAMFILE, J. II | Substantiv: † hâră s. f. = hârâit (de câne). *Herĕ* = contentio, allatratio, murmuratio. ANON. CAR.]

— Onomatopee. Cfr. hara, hor, hur; hârâi.

HÂR s. m. sing. v. hâră.

HÂRA interj. Interjecție (de obiceiu repetată), prin care se imită zgomotul pe care îl fac câinii când latră; cfr. hâr. *Toată noaptea câinii hara-hara* = s'au dat, au bătut, au lătrat. PAMFILE, J. III. # *Că-i hara, că-i para* = că hâr, că mâr (s. v.). *Că-i hara, că-i para, tot nu s'a 'nvoit.* ibid.

[Compus: hâra-pâra = mare amestecătură, mare învălmășală, mare batjocură. CREANGĂ, GL. (întrebuințat în locuțiunea): a face (o) hara-para = a bate, a îmbucătăți, a nimici (ZANNE, P. IV 377), a împrăștia (Com. A. TOMIAC), a face bucăți, a strivi, a spulberà, a aduce în mare neorânduială; cfr. hărtănì. *Cu dracii de la boierul cela, ai făcut hara-para.* CREANGĂ, P. 319. *Dulăii... dădură deodată năvală asupra merindelor... și... făcură o iamă, o hara-para ne mai pomenită.* GANE, ap. TDRG. | Variante: (*hara* + bulg. *parče* „bucată", cfr. turc. *parča-parča* „bucată de bucată") hârcea-pârcea = iamă, râs, cheltuială nesocotită. ION CR. III 251 (în locuțiunea:) a face harcea-parcea = bucăți, hara-para. *Lupul l-a făcut harcea-parcea.* PAMFILE, C. [Ieniceriĭ făcură] *într'o clipă pilaf și harcea-parcea pe toți cei ce erau adunați acasă la hogea.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Harcea-parcea, Prin copacea; Iușe, iușe, Prin păiușe?* (= Coasa). PAMFILE, C. 21, (cfr. *hartal* = *partal*) hârta-pârta, cu același înțeles. *Să mi-l faceți harta-parta;... să mi-l sfâșiați.* ISPIRESCU, L. 240; cfr. harpa-harpa.]

— Onomatopee.

HÂRA interj., **HÂRĂ** s. f. v. hâr.

HÂRĂ s. f. I. 1°. *Toux.* 2°. *Vieille femme* (terme de moquerie). II. 1°. *Pellicule.* 2°. *Gale* (du mouton). *Poux.*

I. 1°. (Med.; Banat, Bihor) Tuse rea, flegmă cu sânge (REV. CRIT. IV 144), tuse urită (Com. LIUBA), bădugă (HEM. 2869/1).

2°. Fig. Babă (ca termen de batjocură), bâbârcă. LB., cfr. GOROVEI, C. 305. Cfr. hârcă. # **De-a hâra**: joc de copiĭ (cfr. de-a baba). *Cine* [vrea să se joace] *d'a hâra care taie vâna?* DELAVRANCEA, S. 225.

II. (Veter.) 1°. Un fel de mătreață a vitelor (oilor, viteilor) pline de păduchi. *Hâră* = pielea ce se cojește pe vite, care e subțire și subt care se ascund păduchii, un fel de mătreață care se face pe pielea oilor slabe și care se împrăștie apoi prin lână (MARIAN, INS. 481); bube scorțoase ce cresc pe subt lâna oilor (BUGNARIU, NĂS.).

2°. P. ext. a) Boala oilor care au astfel de mătreață. II. X 429. [După DAMÉ, T. 68, oilor bolnave de *hâră* li se umflă urechile.]

b) Păduche de vită. MARIAN, INS. 481. | P. gener. *Hâră* = păduchi mulți. VÂRCOL, V. | (La oameni) păduchi (în cap). Com. I. PAVELESCU.

c) (Bucov.) Mătreață la oameni. MARIAN. *Am atâta hâră 'n cap!* Com. G. TOFAN.

d) O boală de piele la oameni (VAIDA), rapăn (Com. A. TOMIAC).

[Și: hâr s. m. sing. = mătreață în cap, tărâță ION CR. VI 127, hîră, hire s. f. sing. = păduchi: *L-a umplut hirea* (Munt.). MARIAN, INS. 468. | Adjectiv: hârós, -oásă=(Bucov.) plin de hâră (II 1°). MARIAN, INS. 481.]

— Din slav. **chyrь** „boală" (cfr. rut *chyrja* „boală"; pentru I 1° cfr. sârb. *hir* „oftică", bulg. *hŭrljo* „muci", *hŭrkol* „flegmă"). Cfr. hârlav, firav.

HARABÀ s. f. *Chariot, carabas.* — (Mold., învechit) Căruță mare de transport (de persoane s. mărfuri) trasă de doi cai s. două vite (CREANGĂ, GL.). *Harabalele* s. șarabanele sânt căruțe mari pe la moșii întinse; foarte puțini gospodari le au..., mai ales în Moldova-de-sus. PAMFILE, I. C. 145, cfr. id. A. 140. *Harabale așternute... cu țoluri.* I. IONESCU, C. 122, cfr. 215. *Harabale încărcate cu grâu.* idem, D. 197, cfr. ALECSANDRI, P. P. 389/26, PĂSCULESCU, L. P. 32. *Ne-o asurzit... în harabaoa cea jidovească de la Roman.* ALECSANDRI, T. 400. *Harabale cu pâne.* CREANGĂ, P. 260, cfr. SLAVICI, N. 329, ZAMFIRESCU, R. 241. *Aduceà lână în harabale încărcate și legate cu drucu'.* ȘEZ. IV 18/19, cfr. 195/19. *Când tună, el* [Sf. Ilie] *umblă cu harabalele cu popușoi.* H. III 24. || P. ext. (ca măsură) Cât intră într'o harabà. *O harabà întreagă aș fi în stare să mănânc.* CREANGĂ, P. 210.

[Și: arabà s. f. DICȚ. | Diminutiv: hărăbúșcă s. f. *Găsesc un Jidan cu o hărăbușcă.* SANDU-ALDEA, A. M. 124. | Alte derivate: (< turc. *arabaǧy*, idem) harabagíu (arabagiu) s. m. = căruțaș care duce cu plată oameni sau mărfuri, în căruță sau harabà, (CREANGĂ, GL.); spec. căruțaș evreu (ALECSANDRI, T. 1746). *Venitul vătăjiei de arabagii* (a. 1820). URICARIUL, II 65/1, cfr. IV 206/20. *Jupânu' Solomonichi, harabagiul.* ALECSANDRI, T. 23, cfr. 51, 400, C. NEGRUZZI, I 237. *Deși... harabaua eră una din cele mari, a rămas vorba ca harabagiul să meargă pe jos.* SLAVICI, N. I. 329. *Niciodată speța cailor n'a suferit o mai strașnică nucenicie decât aici, din partea harabagiilor cu perciuni, care urcă greutăți mari de mărfuri cu câte o gloabă, două.* IORGA, N. R. B. 204. *Moș Nichifor eră harabagiu.* CREANGĂ, P. 106, cfr. 100, 109, (cu adjectivul) (h)arabagiésc, -eáscă (pronunț. *-gi-esc*) *Vătăjăilor arabagiești* (a. 1815). URICARIUL, I 246/27, (și cu abstractele) harabagie s. f. = meserie de harabagiu, cărăușie. *Harabagia... e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie.*

CREANGĂ, P. 107, (<turc. *arabağilýk*) † **harabagilâc (harabagilic)** s. a. = dare pe care o plăteau harabagiii la bariera târgurilor. TDRG. *Lei... 9000 harabagilicurile din toate târgurile* (a. 1827). URICARIUL, VII 107/7.]

— Din turc. arabà, idem.

HARABABÚRĂ s. f. v. arababură.
HARABÁCIU s. m. v. harambașă.
HARABAGÍE s. f., **HARABAGILÂC** †, **HARABAGILÍC** † s. a., **HARABAGÍU** s. m. } v. harabà.
HĂRĂBÓR, -Ă adj. v. hrăbor.

HĂRĂBÓR s. a. *Vacarme.* — Larmă, vociferări (BARCIANU), ciorobor (Banat). [DDRF. dă o formă suspectă: *hărăbár.*]

— Poate, identic cu *hărăbor* (= *hrăbor*), cfr. rus. *chróboskij* „lărmuitor" și „viteaz, curajos".

HĂRĂBÚȘCĂ s. f. v. harabà.
HARÁC s. a. v. haraciu.

HARÁC s. m. și a. 1°. *Échalas.* 2°. *Bâton* (avec lequel les bergers mesurent le lait). 3°. *Jambage.*

1°. S. m. Par (de stejar), lung (cam de doi metri) și subțire, ascuțit la capătul care se înfige în pământ (într'o gaură făcută cu chitonagul), și care servește mai cu seamă la ridicarea viei (legându-se de el coarda de vie cu un fir de mlajă), s. la proptirea arborilor tineri (COSTINESCU) s. a plantelor cățărătoare, ca fasolea, etc.; cfr. dărac, pocie (pocă), hăpălig, par, cfr. I. IONESCU, P. 249, PAMFILE, I. C. 145, 216, H. IV 246, JAHRESBER. VII 82, XII 119. *Să deie zeciuială... din haragii pentru vie* (a. 1704). URICARIUL, IV 44/6. *Tot din păduri se scot... haraci într'o cantitate considerabilă.* I. IONESCU, P. 70. *Viile se mlădiau, încărcate cu ciorchini, pe aracii plecați puțin subt greutatea rodului.* DELAVRANCEA, S. 215. *Uzufructuarul poate luà din păduri araci pentru vii.* HAMANGIU, C. C. 135. *Că de mine s'au legat, Ca fasola de harag.* SEVASTOS, C. 133/6, cfr. ȘEZ. I 74/26. *C'a făcut făsuiul fus Și nici haraci nu i-am pus.* TEODORESCU, P. P. 315, cfr. ALECSANDRI, P. P. 359/9, ȘEZ. 138/28. *Vița ce se urcă pe harac în sus.* ZANNE, P. I 307. *Fasole de harag.* H. X 581, PAMFILE, A. 183, 185, cfr. I. IONESCU, C. 80. # (Ca măsură de timp) *Erà soarele de un harag.* PAMFILE, J. I (cfr. de o suliță).

2°. (Păstor.) *Hărag* = un băț rotund sau în muchi, cu ajutorul căruia ciobanii măsoară cantitatea de lapte pe care o dă o oaie la mulsoare, însemnând printr'o crestătură (numită bârc) până unde a intrat acest instrument, introdus vertical într'un anumit vas de lapte. Cfr. VICIU, GL. *Hărac* = țanc, un lemn crestat, cu care măsură ciobanii laptele când îmbrânzesc oile. H. XVII 95.

3°. S. a. (Învechit) Unealtă de tras linii spre a scrie drept (COSTINESCU), lineal (POLIZU). | P. ext. Liniile s. spațiul între liniile unei hârtii liniate. *Scriind-o* [jalba] *vreo două zile, pe hârtie Leon și cu harag larg.* V. A. URECHE, ap. TDRG.

[Și: harág s. m., hărăg s. m., hárác s. m. LB., arác s. m. TEODORESCU, P. P. 121, 217, 226, 276, ȘEZ. IV 42, arág s. m. H. III 13. | Diminutiv: hărăgél s. m. *Din copăcel 'n copăcel Se suie pe hărăgel?* (= Fasolea) GOROVEI, C. 140. | Verbe: hărăcì IV[a] trans. = a pune pe haraci, a sprijini cu haraci, a împărà (LB.), a bate haraci (PAMFILE, J. I), fig. a bate (ib.). *A hărăcì via.* H. II 165, cfr. 272, IV 115. *Să mergem să-l* [= făsuiul] *hărăcim.* TEODORESCU, P. P. 315, hărăgì IV[a]. LB. *A hărăgì via.* PAMFILE, J. I, H. XII 114, *Hai, mândro,... să hărăgim... Eu să hărăgesc din deal.* ALECSANDRI, P. P. 359, ION CR. I 22. *Hărăgit* = pocit. ȘEZ. II 42b/33, arácì IV[a]. TEODORESCU, P. P. 121; (cu abstractele) hărăcit s. a. (H. II 58, 193, IV 83, XI 267, XII 19) = punerea haracilor (H. XVI 3), legatul corzilor (H. II 219), cercuitul viei (H. II 11), ridicatul viei (H. XII 225), hărăgít s. a. ION CR. I 22, H. II 243, III 47, (a. 1773) URICARIUL, XXI 363/20, hărăceálă s. f. *Hărăceala se face cu cerc.* H. II 58; (<n.-grec. χαρακόνω, idem) † haracosì IV[a] = a linià. POLIZU, (<n.-grec. χαράξω, idem) hărăxi (haraxì POLIZU, hărăpsi ION CR. I 60, hărăsì ALECSANDRI, ap. TDRG.) IV[a] = a sacrificà (POLIZU), a luà sânge cuivà, făcându-i o tăietură ușoară (operație care se face în unele regiuni copiilor în fiecare lună, până ajung vârsta de 15-16 ani, pentru a-i feri de moarte). Cfr. GRIGORIU-RIGO, MED. I 163. *Eu te-am înfășat, eu te-am legănat, eu te-am hărăcsît de spasmuri.* ALECSANDRI, T. 943, cfr. 13, 100.]

— Din n.-grec. χαράκι, idem 1° și 3° (bulg. *harak* „linie").

HARACCÍU †, HĂRĂCEÁR †, HĂRĂCÉR † s. m. } v. haraciu.
HĂRĂCÍ vb. IV[a] v. harac.
HĂRĂCÍ-BAȘÀ † s. m. v. haraciu.
HARACILADISÍ † vb. IV[a], **HARACILÁDIZMĂ** † s. f. } v. hareciu.

HARÁCIU s. a. *Tribut.* — (Învechit) Tribut, spec. tributul adunat din țara întreagă, pe care îl plăteau Principatele românești în fiecare an împărăției turcești; a fost introdus în Țara-Românească pe la sfârșitul domniei lui Mircea, iar în Moldova subt Petru Aron (1456); la început a fost de 2000 de galbeni în Moldova și de 3000 (după tradiție) în Muntenia și a crescut mereu în cursul vremilor; p. ext. birul scos în țară pentru plata tributului. Cfr. ȘIO., IORGA, CH. I. II 150. *Să-m[i] tremiți haraciu.* MOXA, 381/37. *Peloponisul încă l-au făcut să dea haraci.* MAG. IST. I 97/22, cfr. 307/7. *Să-mi dea seama... de biruri și de haraciuri* (a. 1652). ibid. 127/21. *Fiind dumnealui..., cu rânduiala haracilui, ispravnic și strângător de banii aceștia* (a. 1693). IORGA, B. R. 427. *Au plătit în tot anul haraciul.* BĂLCESCU, M. V. 597, cfr. FILIMON, C. II 66. *Teseu îl va scăpà de un haraciu rușinos.* ISPIRESCU, U. 117/26, cfr. ODOBESCU, I 119/5. *Țara-i supță de haraciu.* COȘBUC, F. 13. *La greu haraciu că-l puneà.* TEODORESCU, P. P. 67J, cfr. 552b, 676, MAT. FOLC. 133, PĂSCULESCU, L. P. 209.

[Plur. *-raciuri.* | Și: hărăciu s. a. DOSOFTEIU, ap. TDRG., arăciu s. a. *Dè araci nu să plăteà: De araciu turcesc* (Vâlcea). ȘEZ. III 212/21, harác, harăg s. a. *Să strângem harac Un mândru colac.* MARIAN, NU. 171. *Tânărul nostru 'mpărat Alt harag nu vrea să iea.* SEVASTOS, N. 121/35, cfr. 170/2, C. 160/12, VASILIU, C. 33. | Derivate: (<turc. *haračği, haraǧği,* idem) haraccíu s. m. = funcționar însărcinat cu strângerea haraciului. ȘIO. *Să nu se supere de către haraccii* (a. 1802) ap. TDRG., (cfr. bulg. *haračar*) † hărăcér († hărăceár, † hărăgér IORGA, S. D. XII 5*) s. m. = haracciu. *Hărăcerii și alți zabeți* (a. 1774). URICARIUL, VI 439. *Hărăcearii dupre marginea Dunării.* MAG. IST. IV 122/11; (<turc. *haračği-bašy*) † hărăcí-basà s. m. = cel mai mare dintre haraccii. *Au luat seama și hărăci-bașii.* MAG. IST. IV 122/9; cfr. ȘIO.]

— Din turc. harač.

HARACOSÍ IV[a] v. harac[1].
HARACTÍR † s. a. v. caracter.
HARÁG s. a. v. haraciu.
HARÁG, HĂRĂG, HĂRĂGÉL s. m. v. harac[2].
HĂRĂGÉR † s. m. v. haraciu.
HĂRĂGÍ vb. IV[a] v. harac[2].

HĂRĂGÍCĂ s. f. (Bot.) Nume de floare (nedefinită). H. I 57. Mai ales la plur.: *hărăgéle* H. X 141, *hărăgéli* H. I 235.

— Probabil derivat din *harag* = harac[2].

HÂRÂÍ vb. IV.
A face hâr (v. c.):
1º (Despre mecanisme stricate) *Ornicul vechiu începù să hârâe lung-lung, apoi prinse a bate ceasurile.* SADOVEANU, P. 103, cfr. 112. *Caterincile miorlăiau şi hârâiau, de par'că se mâncau cânii şi mâţele în ele.* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 262.
2º. (Despre organele respiratorii, cfr. hârcăi) *Gâtul ce-i hârâe fără de sânge.* COŞBUC, Æ. 154/42. *Şi'n coşul pieptului îşi auzeà răsuflarea cum hârâe.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Hârâià ca un piept bolnav.* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 265. *Tusa măgărească de care tuşeşte omul ori copilul, până se astupă în gât, belește ochii şi hârâe ca porcu' când îl tai.* ŞEZ. IV 30/4. || (Despreţuitor) A vorbì cu dicţiune urîtă, neclară. *Ţiganii... Din gură şi hârâiră: „Sfinte apostole,...“* TEODORESCU, P. P. 263b. || (Despre unul care doarme, cfr. horăì) *Hârâe boieru' ca zăvodu'..., doarme dus.* ALECSANDRI, T. 939. || P. ext. *Hârâiu* = trăesc greu. PAMFILE, J. II.
3º. (Despre animale), cfr. mârâì.
a) Despre câni. *Herějesk* = allatro. ANON. CAR. *Dulăul din fundul curţii hârâe, în lanţ.* SADOVEANU, P. 81. *Cânii hârâe la ea.* ALECSANDRI, P. P. 372b/6, cfr. ŞEZ. II 118/1, IV 236/5, V 131/26, MARIAN, INS. 469, V. 23, SA. 248, ZANNE, P. 514, H. I 99, IX 510, X 15, 356, 499, XII 139, 288, XVI 226. | Fig. *Nu hârâì* = nu vorbì cu răutate, ca un câne. ION CR. III 341. || Refl. A se încăierà. *S'au hârâit (încăierat) cânii.* MUSCEL, 60.
b) Despre lupi. *Lupul începù să hârâe.* ŞEZ. V 158/21, cfr. I 66/23.
c) Despre urs. *Ursul... hârâià către cătane...* MERA, L. B. 112.
4º. Trans. A întărâtà, a zădărî. LB. || Refl. *Mă hârâesc cu cinevà* = mă ciondănesc. LB.
5º. Intrans. A târî. PAMFILE, C. (cfr. hârâiş). || Refl. A se târî. [Către vizitiu] *Nu vezi cum te hârâi prin toate pietrele?* ZAMFIRESCU, ap. TDRG.
[La STAMATI se dă înţelesul „a scoate (apă din râu)“, iar la PAMFILE, C. „a ciodănì, a tocmì“. | Rar vb. IVa LB., MARIAN. | Şi: hârâì vb. IV. | Adjective: hârâít, -ă = care hârâe, stricat, hodorogit. *Hârâită, noduroasă stă... râşniţa veche.* EMINESCU, P. 192, hârâitór, -oáre. | Abstracte: hârâít s. a. *Cu un hârâit greu, ancora căzù la fund.* DUNĂREANU, CH. 199, hârâiálă s. f. = bâzâială, tuse din piept; traiu rău în casă, neunire: *Ai auzit ce hârâială are în piept? Nu iese în primăvară! A intrat hârâiala între ei, nu e semn bun!* BOCEANU, GL. *Acest glas.... erà slab, năbuşit, tăiat de tuse, bolborosit într'o hârâială.* DELAVRANCEA, S. 188. *Un gemăt adânc de gâtlej, urmat de un fel de hârâială.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG., (ad 1º) hârâitúră s. f. *De la toate stârvurile cu hârăeturi şi cu clănţăeturi ne probozesc.* CANTEMIR, IST. 339. *Hârâiturile* [cânilor] *celor mai aprigi care se sfădeau.* GANE, ap. TDRG. | Instrument: hârâitoáre s. f. = jucărie de copìi cu care se produce un zgomot hârâitor; cfr. scârţâitoare, clâmpănitoare, zbârnâitoare. *Fluiere şi hărăitori.* DELAVRANCEA, S. 219. | Adverb: hârâiş = târîş. *Băieţii... dimineaţa... se suie pe deal şi se aşază pe un băţ de teiu..., şi, cumpănindu-se, se dau hârâiş până 'n vale. Băţul alunecă din pricina rouăi.* PAMFILE, J. I 333, (+ hârmăr) hârâiş-mârâiş = cu greu. id. J. I.]
— Derivat din hâr; cfr. hârcăì, huruì. (Cfr. ung. *herregni* „knurren wie ein Hund“).

HÂRÂIÁLĂ s. f. v. hârâì.

HARAIMÁN s. a. *Vacarme.* — Zarvă, zgomot mare. *Începuseră să urle şi să facă un haraiman de se cutremură pământul.* RĂDULESCU-CODIN, L. 49. *Pe la miezul nopţii îl scoală un haraiman de oameni, care mai de care mai încornoraţi.* ION CR. I 77. Cfr. harhăt, hărmălaie.

HÂRÂÍŞ adv., **HÂRÂITOÁRE** s. f. v. hârâì.
HARÁL s. a. (Comerţ) v. arar[1].

HARALÍBE s. f. plur. — (Termen glumeţ) Picioare, gaibe, gionate. *S'a întors* [berbecele] *cu haralibele 'n sus.* VICIU, GL. 28.

HARÁM s. a. 1º. *Gain illicite.* 2º. *Rosse, animal qui ne vaut pas grand'chose.*
1º. Lucru (mai cu seamă bani) luat pe nedrept, în jaf, cu hapca. *Telechi Mihaiu, carele pururea râvneà haramurile, pe prinţul... la atâta l-au adus, de au oprit pe trimisul Doamnei, şi au luat banii cu toate celelalte de la dînsul.* ŞINCAI, HR. III 168/1. # **Haramul haram se face** = **(de) haram vine, (de) haram se duce** = lucrul câştigat pe nedrept se pierde precum s'a dobândit, jaful jaf se face. Cfr. ZANNE, P. V 321-322, ION CR. II 247, 302, III 53. *N'au dat vreun bănuţ..., şi bine s'au şi întâmplat, pentru-că haramul haram se face.* ŞINCAI, HR. II 308/33. *Banii câţi cu nedreptate câştigaţi carii i-am pus, După cum haram veniră, astfel şi haram s'au dus.* PANN, P. V. II 80, cfr. CONTEMPORANUL, II 730. **De haram** (mai rar: **cu haram** S. NĂDEJDE, ap. TDRG.) = pe nedrept (PAMFILE, J. II), de geaba, de pomană (Com. I. GRĂMADĂ, cfr. ALECSANDRI, T. 1762). *Răzăşia mea care mi-ai mâncat-o de haram cu cărţi minciunoase.* ALECSANDRI, T. 1585, cfr. 546. (În opoziţie cu halal de = ferice de...) **haram de** = vai de... *Haram De-al tău suflet, motănime, nepostind postul cel mare.* EMINESCU, N. 44. *Haram de capul vostru! De n'aş fi eu aici, aţi păţì voi.* CREANGĂ, P. 310. **Haram că...** = păcat că... *Haram că-i însurat. Văd că mănâncă tòt ca un burlac.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Curat, hăram că-şi mai dau de oameni nume.* CONTEMPORANUL, II 69. *Copilul numai ce mănâncă e halal, ce îmbracă e haram,* cfr. halal. **A mâncà haram** = a face un lucru s. a vorbì vorbe fără de rost, de clacă. *Mănânci haram* [spunând că am primit toată leafa]... *N'am luat nici o leafă!* ALECSANDRI, T. 1546. *Nu mâncà haram* [încercând să mă sperii cu gerul tău] *şi spune drept, tu eşti Gerilă?* CREANGĂ, P. 240.
2º. Termen de batjocură pentru vite păcătoase (p. ext. pentru oameni), cfr. boală, boaită, bijog, gloabă, mârţoagă, şcorlă. Cfr. CREANGĂ, GL., H. X 354 (bou), XII 569 (cal), com. A. TOMIAC. *Hăis, ţa, Liftene! hăis, ţa haram de plug!* ALECSANDRI, P. II 233, cfr. CREANGĂ, P. 320. *A dracului hărămuri!* [caprele]. CONTEMPORANUL, I 14 cfr. 199, 851, II 691. *Poate ai vite stricătoare, că livada ta cu păpuşoiu e plină de nişte haramuri.* SBIERA, P. 269. *Neşte hăramuri de Ţigani.* RETEGANUL, P. IV 24/8, cfr. N. REV. R. II 224, 226. *Un haram de vacă.* ŞEZ. I 283/22, cfr. III 15/3, 189/24, IV 17/14. *Ar puteà să-i ducă haramu' ceala* [de măgar] *pe-amândoi.* ib. V 41/17. | (Cu înţeles colectiv) *Atâta haram de câne!* RETEGANUL, P. III 40/26.
[Şi: **hărám** s. a. (plur. *-ramuri* şi *-rămuri*), arám s. a. *Fuge din pungă'n pungă banu' dă aram.* JIPESCU, O. 95. *Orîce cetate-şi surpă aram averea şi viaţa vecinilor.* idem, ap. ŞIO. | Derivate: **haráncă, hăráncă** s. f.: nume de ocară ce se dă unei femei rele, nemiloase (Com. RETEGANUL), Xantipă. *Ne-ajunge hăranca!* id. P. I 40/33, cfr. 36/18, 48/10, III 29/4. *Are o harancă de nevastă, numai să nu-i moară multe înainte!* PAMFILE, A., **haramgíu** s. m. = om nelegiuit, fără de milă. Cfr. ŞIO., TDRG. *Sturzule, Haramgiule; Tu beşliule!* MARIAN, O. I 267, (cfr. turc. *harami* „tâlhar“) **haramín** (cu pronunţ. dial. *haramñin*) s. m. = lotru, hoţ, haiduc; om fără de milă. Cfr. CREANGĂ, GL., ŞIO. *Noroc... că nu m'a prins melianul şi haramninul de Trăsnea!* CREANGĂ, A. 68. *Haramini levinţi.* ODO-

BESCU, I 89. *Voi vitejilor, haraminilor!* ALECSANDRI, P. P. 65/4. *Haramin de Dunăre.* VASILIU, C. 24, (cfr. *harapină*) **haramínă** s. f. (aramín s. m. TDRG., **aramínă** s. f.) = ființă proastă, ticăloasă, de nimic; cuvânt de batjocură dat Țiganilor. *Voi dihănii, haramine Burduhoase și 'ndrăcite.* CONTEMPORANUL, III 294, cfr. I 235. *Mi-au zis haraminele* [lăutarii, tip. *haramidele*]... *două zile.* LUC. III 363$_1$, † **hărămúc** s. a. = bandă, ceată. *Un hărămuc de ostași* (a. 1821). ȘIO., **haramlâc** s. a. *De haramlâc* = câștigat prin mijloace necinstite. RĂDULESCU-CODIN. *De haramlâc a fost, de haramlâc s'a dus.* ib.]

— Din turc. haram „lucru oprit". Cfr. **harambașă**.

HARAMBÁȘ, HARÂMBÁȘ, HĂRÂMBÁȘ s. m. } v. **harambașă**.

HARAMBÁȘĂ s. m. *Chef de brigands.* — Căpitan de hoți s. de haiduci. *Harambașă de haiduci.* PĂSCULESCU, L. P. 278. *Harambașa mi-o ascultă.* MAT. FOLC. 168, cfr. RETEGANUL, TR. 36/$_{17}$. [Accentuat și *harámbașă*. TDRG. | Și: **harambáș, hărámbáș** s. m. LB., LM., **harâmbáș** s. m.: nume de câne. H. XVIII 140, **arambáșă** s. m. *Arambașă de voinici.* TEODORESCU, P. P. 627, **arămbáșă** s. m. JAHRESBER. III 313, **arimbáșă** s. m. *Arimbașa m'o auzi.* BURADA, ap. ȘIO., **harabáciu** s. m. *Că pe voinici îi strângeà, Dar un harabaciu n'aveà.* TEODORESCU, P. P. 585^b, cfr. 586. | Abstract: **harambășie** s. f. = funcțiunea de harambaș, (în glumă + *beție*) **harambeție** s. f. *La poteră nu căutați ; Banii să ni-i numărăm, Lui Piperea* [harambașa] *bani să-i dăm, Să-i plătim harambeția, Să-i mulțămim vitejia.* RETEGANUL, TR. 40/$_{16}$.]

— Din turc. haram-bašy, idem.

HARAMBĂȘÍE, HARAMBEȚÍE s. f. v. **harambașă**.
HARAMGÍU, HARAMÍN s. m. } v. **haram**.
HARAMÍNĂ s. f. }

HARAMIȚÍ vb. IV^a = fărâmița, a rupe în bucăți (mai ales pânza). Com. G. NISTOR.

HARAMLÁC s. a. v. **haram**.

HARAMTÚTURI s. a. plur. Mărunțișiuri (?), catrafuse(?). *A plecat cu cățel, cu purcel, cu totul, mă rog, câte haramtuturi, toate le-aveà cu dînsul în căruță.* PAMFILE, A.

HĂRĂMÚC † s. a. v. **haram**.
HĂRÁNĂ s. f. (ș. d.) v. **hrană**.
HARÁNCĂ, HĂRÁNCĂ s. f. v. **haram**.

HARÁNG s. a. *Cloche.* — (Ban., ungurism) Clopot. *Harangu' mereu trăgeà.* POP., ap. GCR. II 344. [Și: (Bihor) **harâng** (plur. *-ranji*) s. m. *Hareng* = campana. ANON. CAR. *Ș-o tras harânjile.* JAHRESBER. IV. 305, **hăráng** (plur. *-ranje*) s. a. *Lu' Vălean hăranjè-i trag.* ALEXICI, L. P. 190/$_8$. | Derivat: (< ung. *harangozó*, idem) **hărăngăzău** s. m. = cel ce trage clopotele. *Herengescu* = campanator. ANON. CAR.]

— Din ung. harang.

HARÁNG s. m., **HĂRÁNG** s. a. v. **harang**.
HARÁP s. m. (ș. d.) v. **arap** ș. d.
HÁRA-PÁRA adv. v. **hara**.
HÁRA-PÁRA interj. v. **hâr**.

HARÁPNIC s. a. *Fouet.* — (Mold., Bucov.) Biciu mare, împletit (ȘEZ. III 180/$_{24}$), de cânepă sau de piele (PAMFILE, J. I), cu codârâștea scurtă și adesea cu pleasnă de mătasă în vârf ca să pocnească (s. plesnească) mai tare; corbac, scorbac (MARIAN, SE. I 24, cfr. PAMFILE, I. C. 51, 212); cfr. biciu. Cu *harapnicul* mână boii plugarii de la plugurile boierești; [cu el] pocnesc cei ce merg cu uratul în seara spre Sf. Vasile. CREANGĂ, GL. *Un voinicel călare... mână* [caii] *c'un harapnic.* ALECSANDRI, P. II 286, cfr. CONTEMPORANUL, IV 303. *Surugiul... pocnì din harapnic.* SADOVEANU, M. 179, cfr. RUSSO, S. 19, CREANGĂ, A. 41, I. NEGRUZZI, III 58, SBIERA, P. 75/$_{30}$, 125/$_{33}$, ȘEZ. III 183/$_{11}$, IV 118/$_{25}$, I. IONESCU, D. 533, SEVASTOS, N. 202/$_{26}$. [Și: **arápnic** s. a. DICȚ.]

— Din pol. **harapnik** s. rus. **arapnikъ**, idem.

HĂRĂPSÍ vb. IV^a v. **harac**^{2}.
HARÁR s. a. (Comerț) v. **arar**^{1}.

HARÁS s. a. (Comerț) *Laine de couleur.* — (Transilv.) Lână de merinos colorată, streme. VICIU, GL. 80. *Cătrința... făcută din lână, cusută cu haras.* MOLDOVAN, Ț. N. 68. || P. ext. Stofă de lână. Cfr. H. XVII 152. [Nu putem ști dacă *haras*, citat de ȘIO. din niște tarife din sec. XVIII și hares la FILIMON, C. II 598 sânt același cuvânt, sau sânt numai variante ale cuvântului *hareà*, precum crede Șăineanu.]

HĂRĂSÍ vb. IV^a v. **harac**^{2}.
HĂRĂSÍ † vb. IV^a v. **hărăzì**.
HARASLADISÍ † vb. IV^a } v. **hareciu**.
HARASLÁDISMĂ † s. f. }

HĂRĂȚ † s. m. 1°. *Tirailleur, escarmoucheur.* 2°. *Brave.* — (Mold.)

1°. (Armată) Luptător din ceata celor însărcinați de a deschide lupta cu dușmanii sau de a opri dușmanul prin mici încăierări, cfr. ALECSANDRI, P. P. 69. *Se agiungeà hărățiì din oastea lui Răzvan-vodă cu oștile țerei.* N. COSTIN, LET. I A. 115/$_3$. *Eșeà hărățì din oastea moschicească și de la noi... de se hărățeà până ce au însărat.* NECULCE, LET. II 355.

2°. P. ext. (De-oare-ce acești luptători se alegeau dintre cei mai curajoși ostași) Viteaz, erou. *Simon șade în scaun ca un ghărățŭ gata de războiu.* DOSOFTEIU, V. S. 151. *Venirà furnici, turburând pre nevoitorul ghărățŭ* [e vorba de un pustnic]. id. ib. 209. *Ghărățŭ viteaz.* id. ib. 196$_{23}$.

[Scris și: *ghărățŭ*, **hăriț** s. m. M. COSTIN, LET. I 218/$_8$.]

— Pare a fi o formație postverbală din **hărăți**.

HĂRĂȚ † s. m. (Ornit.) v. **herete**.
HĂRĂȚÁG s. a., **HĂRĂȚEÁLĂ** s. f. v. **hărăți**.

HĂRĂȚÍ vb. IV^a. 1°. *Escarmoucher.* 2°. *Exciter, harceler.*

1°. † (Armată) Refl. A se încăierà la harță (1°), a se angajà la luptă cu hărățiì. *Au sosit străjile tătărești..., cu carii hărățindu-se..., au înfrânt... pre Tătari.* M. COSTIN, LET. I 239/$_{22}$, cfr. 119/$_8$. *Nu se băteà temeiul oștilor, numai aripile se hărățeà.* NECULCE, LET. II 288/$_6$, cfr. 244/$_{14}$, 355. || Intrans. *Stăpânii să hărățească, Și slugile să-i privească.* ALECSANDRI, P. P. 198 b.

2°. P. ext. (Construcția: *a hărăți pe cinevà* s. *a se hărăți cu cinevà*) A nu-i da pace cuiva (spec. unui câne. Com. A. TOMIAC), a zădărî, a sumuță, a întârâtà cânii prin amenințări cu bățul, prin aruncare cu bulgări (PAMFILE, A.). *Când mă hărățește cineva, atuncea-s ca și turbat.* SBIERA, P. 8/$_7$. *Au început a-i zădărì, a-i hărățì, a-i smomì să vorbească.* id. ib. 149/$_{34}$, cfr. 150/$_{18}$. *Ea a șăguì cu tine, a vorbì, s'a hărățì, dară tu să nu-i zici nimica rău.* id. ib. 150/$_{30}$. *Hărățesc printre garduri cânii.* LUC. III 344.

[Abstracte: **hărățít** s. a. *Avem dar de hărățit* (= de luptat). ALECSANDRI, P. P. 198/$_b$. *Scapă di hărățitu' cânilor..* ȘEZ. IX 77, **hărățeálă** s. f. *Zmeie*

se iau la harță... cu buzduganele; aceà hărățeală zmeiască se numește tunet și fulger. ap. HEM. 190. *Flăcăii... se reped să ia zestrea... Copilele... îi resping... După mai multă hărățeală...* MARIAN, NU. 568. † **hărățíe** s. f. = vitejie. *L-au îndemnat către hărățîia nevoinței aceștiia.* DOSOFTEIU, V. S. 215, (*hărăți* + *harțag*) hărățág s. a. (plur. *-țaguri*) = provocare. *Nu intră în obiceiurile mele de a răspunde la asemine hărățaguri.* ALECSANDRI, T. I XXIII.]

— Pare a derivà din ung. **herécelni** „a călcà (cocoșul pe găină), a cocoși", care subt varianta *hergelni* are, afară de acest înțeles, și pe cel de „a zădărî, a sumuță, a întărâtà." Mai târziu el pare a fi fost apropiat (în înțelesul 1°) de *harță, hărțuì*. Cfr. A. Scriban, *Arhiva* a. 1912, no. 4.

HĂRĂȚÍE † s. f. v. **hărăț.**
HĂRĂU, HÂRĂU s. m. (Ornit.) v. **herete.**
HARAXÍ, HĂRĂXÍ vb. IV[a] v. **harac²**.
HĂRĂZEÁLĂ s. f. v. **hărăzì.**

HĂRĂZÍ vb. IV[a]. 1°. *Donner, accorder.* 2°. *Dédier.* 1°. A da (în semn de bunăvoință) în dar s. în cinste, a dărui, a lăsà ca dar, a face o donațiune, a acordà (un drept, privilegiu, etc.). *Hărăzit-au locuri Domnii cei vechi a boeri, a slujitori.* N. COSTIN, LET. II 94/32, cfr. I A. 27/17. *Le-au hărăzît toate privelegiile.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/27, cfr. 247/30, URICARIUL, I 128/17, VIII 127/6, X 18/15. *Boierilor hărăzește domnia țării.* BELDIMAN, T. 431. *Darul fecioriei este hărăzit numai făpturii omenești.* PISCUPESCU, O. 101, cfr. 142. *Mai hărăzește-mi un minut.* MARCOVICI, C. 120/8, cfr. 21/7, 51/10, 72/6, 82/18, D. 448. *Vlad Dracul..... hărăzește boiarilor... trei sate.* HASDEU, IST. 11. *Pourta... îi hărăzì... o constituție.* C. NEGRUZZI, I 278. *Decorația ce-ți hărăzesc.* ALECSANDRI, T. 1116. *Hărăzì lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Petru Șchiopul.* ODOBESCU, I 151/8, cfr. III 293/18. *Procentul capitalului ...hărăzît spitalului.* I. IONESCU, D. 109, cfr. MARIAN, T. 147. *Fundamentele politicei naționale hărăzite de la divanurile ad-hoc.* MAIORESCU, D II 14, cfr. I 48. *Să-i hărăzească titlul de baș-boier.* I. NEGRUZZI, I 416, cfr. II 24. *Le-a hărăzît Dumnezeu așà mândrețe de fată.* ȘEZ. IX 1. | (Complementul e omul; darul se arată prin prep. cu) *Învățătura științelor..... îl hărăzește cu multă ispitire* (a. 1765). URICARIUL, I 272/2. *Cu cinste te-am hărăzit.* TEODORESCU, P. P. 516.

2°. A dedicà, a destinà, a închinà, cfr. a afierosi. *La Carpați mi-am adus jalea, Lor am vrut s'o hărăzesc* I. VĂCĂRESCU, P. 3/10. *O fântână hărăzită dumnezeului Panie.* BELDIMAN, N. P. I 37, cfr. 28. 172. *Vremea ce se află subt stăpânirea noastră o închinăm deșărtăciunii, cu hotărîre însă de a hărăzì înțelepciunii pe cea viitoare.* MARCOVICI, C. 30/23, cfr. 36/11. *Morței... se hărăzește.* KONAKI, P. 283. *Îi hărăzesc întunericului.* C. NEGRUZZI, II 41/18, cfr. I 214. *O viață hărăzită numai binelui omenirii și neamului românesc.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I 3. | Spec. (Numai subt forma participiului) *Hărăzit* = devotat. *Plătindu-i bine, îi aveà hărăziți* [pe lefecii]. C. NEGRUZZI, I 143.

[Și: (suspect) † **hărăzuì** vb. IV[a] LB. Forma **hărăsì** vb. IV[a] la DONICI, F. II 11: *Această fabulă chiar lor o hărăsesc,* e mai de grabă o variantă grafică decât un împrumut nou din n.-grec. χαρίζω. | Abstracte: **hărăzíre** s. f. = dar, legat, donațiune, dedicație. *Hărăzirea numitelor priveleghiuri.* CARAGEA, L. 93/10. *Așăzământ... înzestrat cu hărăziri* (a. 1828). URICARIUL, III 32/11, cfr. I 259/26. *Sfânte hărăziri de ctitori.* BELDIMAN, T. 411. *Hărăziri împărătești.* ib. 415. *Primește deci, stăpână, a mea mică harăzire.* C. NEGRUZZI, II 172/25, † **hărăzitúră** s. f. = hărăzire. *Toate hărăziturile .. să le lase neclintite.* N. COSTIN, LET. I A. 108/17, † **hărăzeálă** s. f. = donațiune. *Pentru episcopia de la Iraclia... deteră lui această hărăzeală și dar.* PRAVILA (a. 1652), ap. MURNU, GR. 28. | Adjectiv: **hărăzitór, -toáre.** *Dumnezeu, hărăzitoriul de milele sale....* N. COSTIN, ap. GCR. II 2.]

— Din paleosl. **harizati** (< n. grec. χαρίζω) „a dărui".

HĂRĂZUÍ † vb. IV[a] v. **hărăzì.**

HÂRB s. a. 1°. *Tesson.* 2°. *Écuelle.* 3°. *Coquillage.* 1°. Bucată dintr'un vas (de lut, sticlă s. metal) spart; blid, vas s. oală spartă, spărtură, ciob, breanc; spec. un fund de oală spartă, în care se pune uleiu, calaican, etc. (CREANGĂ, GL.) s. se întrebuințează ca opaiț (cfr. ȘEZ. III 83). *Hĕrb* = testa. ANON. CAR. *Și-i zdrobì ca nește hârburi.* DOSOFTEIU, PS. 15. *Luò lui un hârbŭ pentru ca să-ș rază puroile.* BIBLIA (1688), 363, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 95, MINEIUL (1778) 91 1/1, 186 1/2, GCR. I 320. *Hârburi de olărie.* ODOBESCU, II 145, cfr. URICARIUL, V 263/16, X 182/8. *Luminà cu mucul negru într'un hârb un roș opaiț.* EMINESCU, P. 192. *Hârbul cu călaican, cleiu și tot ce trebue unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 82. *Un hârb cu cărbuni.* MARIAN, NA. 14. *Hârb de oală părăsită.* id. V. 201. *Un hârb de oglindă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 479, cfr. 423, RETEGANUL, P. II 20/24. ALECSANDRI, P. P. 351/b, TEODORESCU, P. P. 274. *Hârb de ceaun.* ȘEZ. VI 76, cfr. III 83/17. ‖ Fig. Ființă (s. lucru) de nimic, ființă istovită de puteri, ticăloasă, lepădătură. *Ea care-i acuma hârb, istovită, iar el un leș, ei amândoi făceau planuri pentru viitor.* CONTEMPORANUL, V, 106. *Hârbul dracului! Cum l-aș dupăcì eu!* I. NEGRUZZI, IV 23. *O casă numai hârb* [= dărăpănată]. SLAVICI, N. 17. # *Râde hârbul de ciob* (s. *de strachină* PAMFILE, J. II s. *de oală spartă*), se zice când unul râde de altul pentru un cusur pre care l-are și el. ZANNE, P. III 574, cfr. PANN, P. V. III 127, PĂSCULESCU, L. P. 110. **A face hârburi** = a sparge, a sfărmà, a face bucăți. **A-i sfârâì cuiva cu hârbul** = a-l fermecà. ȘEZ. II 101/20.

2°. P. ext. Blid de pământ sau de metal (PAMFILE, I. C. 391), cratiță (LB.), strachină sau farfurie (ZANNE, P. IX 317), vas pentru gătit bucate (H. X 7, 70, 410, 436). *Întorci... toate hârburile din casă cu gura în jos.* ZANNE, P. IX 318. *Fărămiturile de hârb nou.* ib., cfr. CONTEMPORANUL, III 293. # *Și-a găsit hârbul capacul, tivga dopul și lelea bărbatul,* se zice despre cei ce se potrivesc la năravuri, și mai ales la căsătorii, când o muiere rea dă peste un bărbat mai rău, (mai rar:) și-a aflat pre cinevà care să-l învețe minte și să-l pună la locul lui. ZANNE, P. IV 150, cfr. PANN, P. V. I 157, ȘEZ. II 59.

3°. † Scoică. *Cu hârburi* (lemma: *scoice*) *ascuțite îi potricălirà.* DOSOFTEIU, V. S. 8, cfr. 33, 215.

[Plur. *hârburi.* | Diminutive: **hârbúț** s. a. LB. *Un hârbuț cu cevà de mâncare.* RETEGANUL, P. III 26/12, **hârbșór** s. a. POLIZU, **hârbușór** s. a. TDRG. Augmentativ: **hârbóiu** s. a. = vas cu care se duce mâncarea la câmp. H. XVIII 21. | Colectiv (local): **hârbár** s. a. = locul unde se află multe hârburi aruncate. MARIAN, **hârbărie** s. f. = mulțime de hârburi: *Ce de-a hârbărie!* id., **hârbelíște** = cevà fărâmat (VÂRCOL, V.), car. plug stricat (PAMFILE, J. II). | Verb: **hârbuì** IV[a] = a stricà, a preface în hârburi (CREANGĂ, GL.), a se uzà (MARIAN), a (se) hodorogì, a (se) învechì (PAMFILE, J. II), a (se) ruinà (ALECSANDRI, T. 1763), a (se) dărâmà, a deveni șubred (la sănătate), a (se) dărăpănà. *Scoice tăioase, hârbuite.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Vin', dacă vrei să te hârbuesc ca pe-o droșcă veche.* ALECSANDRI, T. 593. [Carul] *mieu l-ai hârbuit de tot.* CREANGĂ, P. 39. (Refl.) *Corabia... să hârbuisĕ.* DRĂGHICI, R. 29. *V'ați hărbuit cu toții, numai eu sânt zdravăn.* I. NEGRUZZI, IV 363. *Clavir*

(ALECSANDRI, T. 780), *clarinet* (CONTEMPORANUL, VI 1), *căruț* (C. NEGRUZZI, II 206/22), *plug* (ȘEZ. I 176, III 156/30), *hârbuit. Trăsură* (ALECSANDRI, T. 46), *drâmbă* (I. NEGRUZZI, II 99), *ladă* (EMINESCU, N. 21), *casă* (id. ib. 50, cfr. SBIERA, P. 156/37), *putină* (CREANGĂ, A. 55), *moară* (ZANNE, P. II 184), *oală* (MARIAN) *hârbuită. Putini hârbuite.* CREANGĂ, A. 55. Când obezile se usucă, șina se clatină și roata se zice că-i *hârbuită* sau *cântă*.. PAMFILE, I. C. 129. *Atât mai trebuia hârbuitei lui vieți.* VLAHUȚĂ, N. 87. *Ți-i pieptul hârbuit.* CONTEMPORANUL, VI 2. *Om hârbuit* = om a cărui sănătate e tare zdruncinată. H. XVII 177. | Alte derivate: **hârbár, -ă** adj., subst. (despre câni și porci) care-și vâră botul prin toate hârburile, obicinuiți de-a lingări pretutindeni, (porci) care trăesc umblând dela casă la casă (Com. G. TOFAN); p. ext. (și despre om) fără casă, hoinar; p. ext. obraznic, ca porcul (Com. OLMAZU), cutezător (cfr. H. II 77), îndrăzneț; spec. *copil hârbar, viță hârbară* = fără părinți, crescut de alții (BOCEANU, GL.), *porc hârbar* = blând (H. IV 53, 153, cfr. IX 89, XII 259), domesticit (Com. OLMAZU), slab (H. XVII 228). *Câine hârbar fără stăpân.* CARAGIALE, S. 76/30. *Nu e familie de Țigan, care să nu aibă un porc, hârbar ca și stăpânii.* TEODORESCU, P. P. 134. (Predicativ și adverbial) *Nensurat... să umble prin sat hârbar.* PANN, P. V. II 117. *A crescut hârbar pi coleà, pi coleà.* BOCEANU, GL., **hârbăreț, -áriță** (PHILIPPIDE, PR. 153) adj. = hârbar, -ă. [Bărbații] *hârbareți vor să fie.* C. NEGRUZZI, III 16/8; cfr. id. ap. TDRG.; **hârbéică** s. f. (plur. *-beici*) = vas de bucate (H. XVIII 308), tigaia de prăjit bucate a ciobanului (H. VI 235), **hârbleadă** (ȚARA OLTULUI, III nr. 21-22); (cfr. bulg. *hŭrbel* „hârb") **hârbleádă** s. f. = orice vas, de pământ, de tuciu, de doage, care nu mai e bun pentru destinațiunea sa, care e spurcat (ȚARA OLTULUI, III, nr. 21-22); fig. om hârbuit, nesănătos (H. XVII 175).]

— Din bulg. **hŭrb**, idem.

HARBAGÍC s. m., **HARBAGÍCĂ** s. f. sing. tant. (Bot.) = arpagic. COSTINESCU, TDRG.

HÂRBÁN s. m. (Bot.) v. **harbuz.**
HÂRBÁR s. a. și m., adj.
HÂRBĂREȚ, -ĂRIȚĂ adj., subst. } v. **hârb.**
HÂRBĂRÍE s. f.

HARBÁTĂ s. f. (Bucov.) = ceaiu.

— Din ruten. **harbata** (pol. *herbata*, din lat. medicală *herba thea*).

HÂRBÉICĂ s. f. **hârb.**

HARBEL adj. m. (În locuțiunea:) *Harbel la gură* = om care vorbește palavre. VÂRCOL, V. (cfr. gură-spartă, poate deci fi, la origine, bulg. *hŭrbel* „hârb").

HÂRBELÍȘTE, HÂRBLEÁDĂ s. f. } v. **hârb.**
HÂRBÓIU s. a.
HÂRBORÍE † s. f. v. **hrăbor.**
HÂRBȘÓR s. a., **HÂRBUÍ** vb. IV[a] v. **hârb.**
HARBUJÉL s. a. v. **harbuz.**
HÂRBUȘÓR s. a. v. **hârb.**
HARBÚT, HARBÚȚ s. m. (Bot.) v. **harbuz.**
HÂRBÚȚ s. m. v. **hârb.**

HARBÚZ s. m. (Bot.) 1°. *Pastèque (Citrullus vulgaris).* 2°. *Citrouille (Cucurbita pepo).*

1°. (Mold., Bucov.) Pepene verde. PANȚU, PL., LEON, MED. 41, CREANGĂ, GL., ALECSANDRI, T. 1746, DAMÉ, T. 188. *Firul la harbuz au nemerit.* CANTEMIR, IST. 130, cfr. GCR. II 200. *Să mănânce vro doi harbuji necopți.* ALECSANDRI, T. 14. *Am și înjunghiat câțiva hârbuji într'ales, de ne-am potolit... foamea și setea.* CREANGĂ, A. 127, cfr. H. X 464. *Frunză verde de harbuz.* ȘEZ. I 47/16, cfr. 47[b]/17, II 182[b]/25, IV 137/11, VII 170, SEVASTOS, C. 49/15, 82/21, 149/17, 176/2, 270/10, VASILIU, C. 68 *Am o mănăstire verde cu călugări negri în ea? [Harbuzul cu sâmburii din el.]* SBIERA, P. 323/30. | Specii: **harbuz-vânăt** (cu coaja verde-închisă), **harbuz-dobrean** (cu coaja verde-deschisă) TDRG. # *A fi sănătos ca un harbuz* = a fi gras și frumos, cfr. a fi gras pepene. ZANNE, P. I 195.

2°. (Maramureș) Bostan (II), curcubetă (ȚIPLEA, P. P. 58).

[Plur. *-buji.* | Și: **arbúz** s. m. DICȚ., **harbúț** s. m. = bostan. VICIU, GL. (cu noul singular:) **harbút** s. m. = bostan (Maramureș) JAHRESBER. VI 75, (+ *bostan*) **hârbân** și **hârgân** (*hĕrgany* ANON. CAR.) s. m. = bostan. *Adu un hârban să taiu la porci.* VICIU, GL. | Diminutiv: **harbujél** s. m. TDRG. | Adjectiv: **harbuzésc, -eáscă** adj. (numai în expresia:) *Pere-harbuzești*, v. pară. ȘEZ. V 68/14, PAMFILE, C. | Colectiv (local): **harbuzărie** s. f. = loc sămănat cu harbuji (1), pepenărie, bostană (PAMFILE, A. 176). *Au șezut lângă harbuzărie* (a. 1808). GCR. II 200. *Harbujii și zămoșii de prin harbuzării.* ALECSANDRI, T. 608, cfr. I. IONESCU, D. 208.]

— Din turc. **harbuz**, idem.

HARBUZĂRÍE s. f. } v. **harbuz.**
HARBUZÉSC, -EÁSCĂ adj.

HARC interj. Cuvânt cu care mânăm calul din dreapta. RĂDULESCU-CODIN; cfr. hart.

HARC s. a. v. arc.

HARCÁ s. f. *Soubassement.* — (Dâmbovița) Zidul clădit din piatră și var, de o înălțime de 0,60 – 1 m, între temelia și tălpile casei țărănești, cfr. soclu. Cfr. DAMÉ, T. 99, PAMFILE, I. C. 424, H. IV 119.

HÂRCA adv., în expresia: *a te da hârca* = a-ți face vânt cu scaunul, când te dai în scrânciob (jud. Bacău) ION CR. V 182. | Repetat: **hârcă-hârcă** = de-a dura, rostogolindu-se. *Tu, ciobule, de sub pat, haid și deschide ușa! Iar ciobul, care nu era cu gura în jos,... a pornit hârcă-hârcă prin casă.* MARIAN, SE. II 50.

HÂRCĂ s. f. 1°. *Crâne.* 2°. *Dagorne.* 3°. *Pépie* (des oisons).

1°. Craniu, scăfârlie, cfr. țeastă, tidvă. *Ielele hârca-i goală lăsase... De păr cu totul il jăfuiră.* I. VĂCĂRESCU, P. 350/2. *Vai de hârca unde crier nu e.* PANN, Ș. II 28, cfr. P. V. I 87, 132. *Cap de geniu, ori de vită — tot o hârcă scofâlcită.* VLAHUȚĂ, P. 46. *Fluture care poartă pe spatele său un desemn, ce are asemănare cu o hârcă de om.* MARIAN, INS. 270. *Hârcă de cal.* LEON, MED. 125. *Le sta numai hârcile în vârfurile pârmacilor* ION CR. II 230. *Să-i cadă cosițele, Să-i rămâie hârcele.* MAT. FOLC. 544.

2°. Cuvânt de batjocură și de dispreț dat unei babe bătrâne, cfr. bâbârcă (LB.), baborniță (ZANNE, P. II 198). *O bătrână hârcă sură.* C. NEGRUZZI, II 301/11. *I-a picat și hârcei capul.* CREANGĂ, P. 101, cfr. 66, 96, 97, MERA, B. 235. *O babă gârbovită, slabă, uscată și zbârcită, fără dinți în gură, bălăbănind din bărbie de hârcă ce eră.* CONTEMPORANUL, IV 504. *O cloșcovenie de hârcă.* ȘEZ. I 60/18. *Hârca cea de mă-sa.* ib. 89/31. *O hârcă de babă.* ibid. 111/25, cfr. I 61/4, CREANGĂ, P. 12, 101. BUD, P. P. 9. *O hârcă de bătrână.* RETEGANUL, P. III 12/5, cfr. 13/30. (Adesea, subt forma compusă:) **Babă-hârcă** s. **baba-hârca.** *Să iaie de nevastă o babă-hârcă.* SBIERA, P. 280/32. # **A face hârcă** = a face de râs. ION CR. II 79.

3°. O boală pe care o capătă bobocii când beau must de pe lângă gunoiu. MARIAN, SE. II 268, cfr. (într'un descântec) ȘEZ. V 144/4.

[Plur. *hârci* şi (ad 3⁰) *hârce.*]
— În înţelesul 3⁰ presupune o formă slavă *chyrka, de la *chyrŏ* „boală“ (cfr. hâră). Tot din ideea de „bolnav, slab“ (cfr. ung. *herka* „slab“) par a se fi desvoltat şi celelalte înţelesuri: subt *hârcă* 1⁰ înţelegându-se, probabil, la început, nu craniul propriu zis, ci capul unui bolnav atât de slab, încât să facă impresia unui cap de mort. Cu acest cap de mort s'a comparat capul supt de bătrâneţe al babelor: *babă hârcă* = bâbă cu capul ca o hârcă (cfr. bâbârcă p. 403²). Numai mai târziu s'a adus în legătură etimologică cu verbul *a hârcâi*, astfel încât la CREANGĂ, GL. cuvântul *hârcă* e explicat prin: „poreclă pentru babele care tot hârcâe, adică se înăduşe cu flegma din gât şi nici a tuşi nu pot, de slabe ce sânt“. Cfr. şi polon. *chirka* „(om) prăpădit“.

HÂRCĂ-HÂRCĂ adv. v. hârca.

HÂRCÂÎ vb. IV(¹) 1⁰. *Râler.* 2⁰. *Écurer* (une paroi).
1⁰. A răsufla cu greu, producând un zgomot răguşit şi hârâitor, cauzat de o iritare a organelor respiratorii (cu deosebire când sânt acoperite de flegmă); spec. a aveà respiraţia hârâitoare a tuberculoşilor şi a celor ce sânt în agonie. Intrans. *Herkeiesc*=ronchos traho. ANON. CAR. [Lăpuşneanul] *căzù răsturnat pe spate, hârcâind* [tip. *hircâind*] *de turbare şi de mânie.* C. NEGRUZZI, I 162. *Cel ce este în agonie... hărcăeşte.* MARIAN, Î. 35. (Despre vite) *Vitele bolnave de armurare... hărcăesc.* id., ap. HEM. 1713/₁. | Trans. *A hârcâit cel de pe urmă răsuflu în spitalul nostru.* I. NEGRUZZI, V 182. || P. ext. A tuşi din piept. MARIAN. | A scuipà. Com. A. TOMIAC.
2⁰. A zgârià un părete râcâindu-l cu cevà. BARCIANU. | A frecà (cu nisip), cfr. şur(l)ăì. *Ia du-te, fa, de mai roade cele picioare cu cărămidă, cu năsip, hârcâe-le bine!* ION CR. II 179.
[Şi: hârcâì vb. IV², hârcoì vb. IV (pronunţ. *hârconi*) *Hârcoáne* = doarme greu. GR. BĂN. | Abstracte: hârcâît s. a. *Aud un grozav hărcăit...* [Cânele] *eră în spasmele agoniei.* C. NEGRUZZI, I 62, hârcâitúră s. f. (plur. *-turi*). *Hărcăitura de pe urmă.* I. NEGRUZZI, V 511, cfr. MARIAN, V. 207, hârcâiálă s. f. *Respiră greu, cu hârcâială 'n gât.* ŞEZ. IX 147. | Alte derivate: hârcâilă s. m. = hârcău s. m. = unul care scuipă mult. Com. A. TOMIAC.]
— Onomatopee înrudită cu hârâì şi cu hor(c)ăì, care se găseşte şi la Slavi: bulg. *harkam* „sforăiu“, *hrakam* „scuip“, sârb. *hrkam* „sforăiu, scuin“, ceh. *chrkati* „a-şi drege glasul, a tuşi“, rus. *chrakatь, charkatь*, rut. *chárkaty* „a scuipà (flegma)“; cfr. rus. *chorkatь* „a frecà podeala cu nisip“, alb. *gerhds* „sforăiu“, arom. *hărkéscu.*

HÂRCÂIÁLĂ s. f., **HÂRCÂÍLĂ** s. m. v. hârcâi.
HARCÁN s. a. v. arcan.
HÂRCĂT s. a., **HÂRCĂTÍ** vb. IV² v. horhăt.
HÂRCĂU s. m. v. hârcâì.

HÂRCAV, -Ă † adj. *Bègue.* — (Slavonism) Bâlbâit, gângav, cfr. fâicav. *Mihail hârcavulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 244.
— Din paleosl. hrakavъ, idem.

HÁRCE s. m. (Zool.) v. hărţ.
HÀRCEA-PÁRCEA adv. v. hara.

HÁRCHINĂ s. f. *Morceau.* — Bucată (de mămăligă, etc.), atât cât poţi ţinea într'o mână, halcă. CREANGĂ, GL. *Scoţând o hrincă... din desagi... şi dându-ne... câte o harchină...* CREANGĂ, A. 31. *O harchină de costiţă afumată.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.
[Şi: hârşchină (hrâşchină TDRG.) s. f. *Luând harşchina* [de slănină] *'n spinare.* CONTEMPORANUL, III 785.]

HÂRCIÓG s. m. (Zool.) 1⁰. *Hamster (Cricetus frumentarius).* 2⁰. *Rat.*
1⁰. Specie de mamifer rozător din ordinul guzganilor, cu blană frumoasă; cam de 30 cm de lung, având două pungi mari de amândouă părţile gurii, în care îşi cară provizia (mai ales grăunţe) pentru iarnă în cuiburile sale de subt pământ; numit şi ciureciu. LB., VAIDA, cfr. H. XVII 229. *Să trăiască prin găurile pământului, ca cărtiţele şi ca hârciogii.* MERA, B. 264.
2⁰. (Sălagiu) Guzgan, cloţan (H. XVIII 19, 295), sobol (= şoarece mare). H. XVIII 42, 268. *Otrava hârciogilor (guzganilor).* CALENDARIU (1844), 67.
— Din ung. hörcsög, idem (1⁰). Cfr. hârţ.

HÂRCOÍ vb. IV v. hârcâì.

HÁRCOTĂ s. f. *Dévergondée.* — Femeie cu purtare rea. RĂDULESCU-CODIN.

HÂRDAIÁŞ, HÂRDĂIÁŞ, HÂRDĂIÓR, HÂRDÁIU s. a. } v. hârdău.

HARDÁL s. m. (Bot.) *Moutarde sauvage (Sinapis arvensis).*—Buruiană (H. III 325, 437, VI 25, 80, XIV 436) numită şi muştar-ţigănesc (H. III 14). muştar-sălbatec (ibid. 444), muştar-de-câmp. Are seminţe negre (H. III 444).
— Din bulg. s. turc. hardal (n.-grec. καρδάλι) idem. PROCOPOVICI.

HÂRDĂU s. a. *Baquet.*—Vas din doage de lemn, de obiceiu fără capac, cu două toarte s. mănuşi, prin urechile cărora se vâră un drug ca să înlesnească ridicarea şi transportarea lui (cfr. COSTINESCU). Are diferite mărimi (6-8 cofe PAMFILE, C. 218, 5-6 vedre H. IX 83) şi destinaţii, precum: transportarea de var, nisip, apă la ziditi (COSTINESCU), de apă pentru casă (cfr. ciubăr ŞEZ. VIII 88, H. VII 389); e întrebuinţat la mulsul (cfr. doniţă, şiştar. PAMFILE, I. C. 408) s. la ţinutul şi închegatul laptelui (cfr. putină H. II 80, 88, V 355, cfr. IV 10) s. la mustuitul, stropşitul s. căratul strugurilor, etc. (cfr. DAMÉ, T. 80, PAMFILE, I. C. 218, H. II 243, IV 246, V 278, IX 83, XII 225, XIV 72) s. la dusul bucatelor la câmp (H. I 350, II 82, VICIU, GL.); cfr. bădăiu, budăiu (1⁰). *Toate hârdaiele cu mustuitură se varsă în strează sau badan.* I. IONESCU, M. 371. *Vedrele şi hârdaiele în care adunau ciobanii laptele.* ISPIRESCU, L. 397, cfr. RETEGANUL, P. III 83/₄. *Hârdăul de muls.* SANDU-ALDEA, D. N. 222. *Capu' ca hârdău' ăl dè cinci vedre.* ŞEZ. III 28/₁₈. || P. ext. Vas de lut în care se face mămăliga, cfr. hârgău. Com. A. TOMIAC, G. TOFAN, VICIU, GL., H. XVIII 22. ⌗ **Hârdăul lui Petrache** = arest, închisoare. *L-am turnat la hârdăul lui Petrache.* CARAGIALE, T. 147/₈.
[Plur. *-daie* şi *-dao, -dauă* MÂNDRESCU, UNG. 164. | Şi: ărdău s. a. POLʼZU, ărdău s. a. HEM. 2221, hărdăiu s. a. H. XVI 373, hărdău s. a., hărdău s. a. HEM. 2221, hurdăiu s. a. = bădăiu H. XVII 233, hurdău s. a. LB., VAIDA, MÂNDRESCU, UNG. 164, hurdóiu s. a. = bădăiu H. XVII 100, VICIU, GL. 17; hârgău s. a. (plur. *-gaie, -găi* ION CR. III 213, H. III 501, X 512, XII 555, PAMFILE, J. II, COM. MARIAN, *-gaue*) = vas (tigăiţă de lut cu trei picioare ŞEZ. VI 76, zmălţuită ŞEZ. VIII 87, blid ION CR. III 213) pentru gătit bucate (H. X 77, 131, 509, XII 289, cfr. I 85), vas (de lut, cu două toarte şi mai larg la gură) în care se fierbe mămăliga, ceaun (VICIU, GL., PAMFILE, I. C. 444, H. I 37, MARIAN), oală mare PAMFILE, I. C. 392), în care se duc mâncările la câmp (VICIU, GL.); p. ext. bucată de ceaun întrebuinţată la fript carne (ION CR. II 80); p. gener. (la plur.) *hârgaie* = vase de bucătărie PAMFILE, J. II, *hârgaue* = hârburi, oale mai groase decât înalte

MÂNDRESCU, UNG. 164, **hârgáiu** s. a. = vas în care se fierbe mămăliga. VICIU, GL. | Diminutive: **hârdăiáș (hârdaiáș** H. XI 401) s. a. = hârdău mic, vas întrebuințat de ciobani (H. IV 86); spec. dèja teascului (DAMÉ, T. 80, PAMFILE, I. C. 222). *Un vas de argint în forma unei mici găleți, unui hârdăiaș.* ODOBESCU, II 189. *Câte-un hârdăiaș de muls.* SANDU-ALDEA, SĂM. V 58, **hârdăúț** s. a. (pronunț. *dă-uț*; plur. *-uțuri*) PONTBRIANT, (în rimă) **hârdăiór** s. a. *Ci cătați după cuptori, Că mai e d'un hârdăior.* MATEESCU, B. 65.]

— Din ung. **hordó**, idem (propriu „purtător", trecut și la Slavi, cfr. BERNEKER, SL. WB. 385; forma cu *g* s'a născut probabil pe teren unguresc, prin fuziunea lui *hordó* cu *horgas* „încovăiat, strâmb").

HÂRDĂÚȚ s. a. v. **hârdău.**
HÂRDĂZĂU s. a. v. **hurduzău.**

HÂRDOÁ interj. (Bucov.) Strigăt prin care se alungă, se depărtează berbecii. MARIAN. Cfr. bâr (1°). [Și **hordoà** Com. I. GRĂMADĂ, **hurdoă** H. I 58.] — Cfr. hârdoc.

HÂRDÓC s. m. *Bélier.* — (Câmpia, Transilv.) Berbece. *Unde duci hârdocii?* VICIU, GL. — Cfr. hârdoà.

HARDUGHÍE s. f. *Masure, ruine.* — Clădire mare (ȘEZ. IX 148) și deșartă, neproporționată (URICARIUL, X 399/$_{14}$), casă ruinată (ALECSANDRI, T. 1763), cfr. șandramà; (fig.) ruină. (Despre om) *Erà bătrân ca hanu' lui Vangheli... Cum s'ar zice, cam hardughie.* ALECSANDRI, T. 584. (Despre o trăsură) *Hardughiile nemțești.* IORGA, N. R. B. 14. [Și: **arduvíe** † s. f. URICARIUL, X 399/$_{14}$, **hurdubie** s. f. ION CR. II 18. | Derivat: **hardughít, -ă** adj. = ruinat (ALECSANDRI, T. 1745), istovit de puteri, zdruncinat, hodorogit, dăulat, hârbuit. *Să vă fac acù să nebuniți după mine, cât sânt de bătrână și de hardughită?* ALECSANDRI, T. 10.]

HARDUGHÍT, -Ă adj. v. **hardughie.**

HAREÁ interj. Strigăt cu care se îndeamnă boii la mers. *Hăi hareà.* ION CR. IV 131. — Cfr. hâreà, hart.

HAREÁ † s. f. (Comerț) Sorte de *taffetas.* — Un fel de taftă groasă, cu ape. ȘIO. *Harêà de 14 coți un leu* (a. 1761). ib.

HÂREÁ interj. Strigăt cu care se alungă oile. MARIAN. Cfr. bâr 1°. [Și: îreà interj. idem, (pronunțat cu *r* lung) COM. I. GRAMADĂ.] — Cfr. hareà, hârdoà, hart.

HĂREÁN s. a. (Bot.) v. **hrean.**

HĂREÁN s. m. *Petit-lait.* — Zărul ce rămâne după ce se bate untul. *Când bate untul, rămâne hăreanul bun ca băutură pentru tăiet setea la muncă.* H. XIV 446.

HARECĂLUÍ † vb. IV^a v. **hareciu.**

HARÉCIU interj., subst. I. *Adjugé.* II. 1°. *Prix d'adjudication.* 2°. *Adjudication.* — (Turcism învechit)

I. Interj. Strigătul cu care conducătorul unei licitații invită publicul să cumpere lucrul scos la licitație, sau cu care închide licitația asupra unui lucru. *Telalul strigă îndată: zece galbeni fata judelui! cine dă mai mult? una, două, trei, hareciu!* ALECSANDRI, ap. ȘIO. *O sută de lei maloteaua cocoanei E***. Areciu?!... Areciu?!... o dată... de două ori... cine dă mai mult?* FILIMON, C. II 615. | P. ext. (La jocul de cărți) *Pungescu: (scoțând răpide o pereche de cărți, taie răpide un stos) Pe trebuliță?... hareciu!... stos!* ALECSANDRI, T. 401.

II. (Cu funcțiune substantivală)

1°. Prețul pe care l-a dobândit un lucru la licitație. *De se va vinde vreun lucru cu sultan-mezat, poate să adaogă la hareciu.* PRAVILA (1814), 91.

2°. Adjudicațiune. *Vechil la hareciul mezatului* (a. 1812), IORGA, S. D. VI 115. *[Lucruri] vândute prin soltan-mezat, săvârșite prin hareci.* PRAVILA (1814) 83. ‡ **A face hareciu (asupra cuivà)** = a adjudecà (asupra cuivâ). *Peste care nimene mai adăogând... S'au făcut hareciu în divan asupra d-sale.* URICARIUL, XVII 95, cfr. XIV 54.

[Și: **aréciu** interj., subst. | Verbe: (cfr. turc. *haraçlamak*, idem) † **harecîlui** († **areciuì**, † **hareciuì** DICȚ.) IV^a = a licità (ALECSANDRI, T. 1778), a scoate la mezat. *Posturile se precupețesc, se hareciluesc în piață. Cine dă mai mult?* id. ib., 1338. *A hareciuì asupra cuivà* = a adjudecà asupra cuiva. [Moșiile] *se vor hareciuì asupra aceluia carele va da prețul cel mai folositor.* URICARIUL, IX 203, (forme grecizate) † **harasladisì** († **haracîladisì** TDRG.) IV^a = a adjudecà. ȘIO. *Va fi a se harasladisì nemișcătorul lucru cel dat în mezat.* COD. CARAGEA, ib. | Abstract: (formă grecizată): † **harasládismă** († **haracîládizmă** TDRG.) s. f. = adjudicațiune ȘIO. *Când lucrul nemișcător se va pune la mezat de pe buna voia proprietarului, harasladisma se va face la locul ce se va alege de către chiar vânzătorul.* COD. CARAGEA, ib.]

— Din turc. hareč, idem. LÖBL, CONTR. 23-24.

HARECIUÍ † vb. IV^a v. **hareciu.**

HARÉM s. a. *Harem.*

1°. Apartamentele, interzise bărbaților străini, în care locuesc femeile (cadânele) Mohamedanilor, (spec. ale Turcilor); cfr. gineceu. *Haremul împărătesc.* GCR. II 178. *Favoritele din harem țin în mână soarta împărăției turcești.* FILIMON, ap. ȘIO. *Mă tem De căzlariul din harem.* ALECSANDRI, P. P. 106, cfr. T. 514. || P. ext. Totalitatea femeilor din harem (împreună cu servitoarele și slujbașii haremului). *Trecând Dunărea cu haremul lui.* MAG. IST. IV 159/$_{31}$. *Haremul se speriià.* TEODORESCU, P. P. 607.

2°. P. anal. † (În epoca fanariotă). Partea palatului domnesc rezervată pentru Doamnă și pentru femeile care petrec la Curte sub supravegherea ei; cfr. iatac. [Domnul] *s'au mutat în Curtea domnească, căci se isprăvise tot salămlâcul...., iară partea haremului a rămas nefăcută.* E. KOGĂLNICEANU, LET.^{2} III 227, cfr. 312. *12.000 lei pe an cheltuiala cuhnei... la trei mese: la gospod, la harem și la cămara gospod.* URICARIUL, XIX 393/$_{18}$. *Vornic de harem* (a. 1783). DOC., ap. ȘIO. || P. ext. Doamna și Domnițele (cu suita lor) s. soția, fiicele și tovarășele lor (împreună cu slujitorimea) de pe la curțile boierești. *Boierii..... au început a-și rădică calabalâcurile și haremul, trimițându-le pe la mănăstirile dela munte.* DIONISIE, C. 201. *Să-l prinză viu [pe Ipsilant] și pe toți feciorii lui și tot haremul lui.* idem, 205.

[Plur. *-muri.*]

— Din turc. harem, idem.

HARÉNG † s. a. v. **harang.**
HARES † s. a. (Comerț) v. **haras.**
HĂRÉȚ, HARÉTE, } (Ornit.) v. **erete,**
HĂRÉTE, HÂRÉTE s. m. } (Zool.) v. **arete.**

HÁRFĂ s. f. (Muz.) *Harpe.* — Instrument muzical de formă triunghiulară, cu strune neegal de lungi în poziție verticală și puse în vibrație cu degetele de la amândouă mânile; cfr. chitară, lîră. *Harfă* = psalterium. ANON. CAR. *În arfe sunară... imnuri cântând.* STAMATI, P. 277. *Cântà... împreunându-și glasul pe o harfă.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 272, cfr. *(harpă)* id. P. I 121, 166, II 57.

Suspinele arpei. C. NEGRUZZI, II 42, cfr. *(harpă)* id. III 168. *Un... piano și o harpă.* GHICA, S. 43. *Cântă din arfă.* EMINESCU, N. 69, cfr. *(harfă)* id. P. 62, 180, 229. [Și: árfă, hárpă, árpă. | Familia: **harfíst, harpíst, -ă** subst. = cântăreț, cântăreață din harfă. *Marele harpist Boza.* GHICA, S. 247. *Sânt și harpiste.* ODOBESCU, III 111, **harfenístă** s. f. (Brașov) = actriță, comediantă (cu înțeles peiorativ).]
— *N.* din germ. **Harfe** s. fran. **harpe**, idem.

HÂRGÁIU s. a. v. hârdău.
HARGALÂC s. a. v. hargalic.

HARGALÍC s. a. *Foule.* — (Mold.) Amestecătură, buraclà (ION CR. III 251), grămadă. [Plur. *-licuri.* | Și: **hargalâc** s. a. *Am venit numai doi, Și v'ați speriat... Când va venì hargalâcul tot... vă veți suì în pod.* SEVASTOS, N. $113/_{31}$.]
— E același cuvânt cu agărlâc *(angarlâc, argălâc).*

HÂRGÁN s. m. (Bot.) v. harbuz.
HARGÁT, HÂRGÁT, -Ă subst. (ș. d.) v. argat ș. d.

HÂRGÁȚ s. m. (Bot.) = acaț, salcâm. VICIU, GL. — Cfr. arcaț.

HÂRGĂU s. a. v. hârdău.

HÂRGHE, HÂRGHIE s. f. Cuvânt cu înțelesul vag de „cevà rău", întrebuințat și ca termen injurios. *Tot de hârghe (= de rău) se teme omul!* H. XVIII 315. *Hârghie și ruginà*, se zice unui nesuferit s. unui sărac leneș. ib. 174. *Ești o hârghie (= potaie); nu poate omu' să facă o treabă cu tine.* BOCEANU, GL. *Hârghie* = om slăbănog, fără putere. Com. IZVERNICEANU.

HÂRGHÍLĂ, HĂRGHILÍE s. f. v. herghelie.

HÂRGÍ vb. IV^a. *Montrer les dents.* — Trans. A-și arătà dinții, a se rânji. *Nu hârgì, fată, dinții!* DOINE, $87/_{19}$.
— Onomatopee. Cfr. rânji, hârjii.

HARGILÂC †s. a. *Dépense.* — (Turcism) Cheltuială. *Hargilâc destul făcuse.* BELDIMAN, TR. 347.
— Din turc. harğlyk „bani de cheltuială".

HÂRGÓIU s. a. *Tuyau long de cornemuse.* — Parte a cimpoiului: o țeavă lungă făcută din patru țevi de soc, pentru bas. ȘEZ. VII 190. Cfr. hang.

HÂRGONÍ vb. IV^a v. hârjonì.

HARHAGEÁ s. f. Numele unui joc care s'a pierdut (ZANNE, P. IV 377), păstrat numai în locuțiunea *a umblà harhageaua* = a umblà pe câmpi, fără nic: o treabă, jucându-se (ibid., cfr. ION CR. III 252)i fără rost, a tăià cânilor frunze (PAMFILE, J. 1),

HARHÁL † s. a. *Collier.* — Salbă, colan. *S'au dat la osebite obraze harhaluri, florì cu diamanturi, cercei cu smaragduri.* DOC. (1786), ap. ȘIO., TDRG. [Plur. *-haluri.*]
— Din n.-gr. χαρχάλι, idem (< turc. *halhal* „salbă purtată de femei la picioare").

HARHALÁIE s. f. v. harmalaie.

HARHALÍC s. a. *Și-a trăit cu harhalic, Ca să scape de beilic.* MARIAN, î. 11.

HARHALÍE s. f. v. harmalaie.
HARHÁR s. m. v. harhăt.

HÁRHĂT s. a. *Bruit de voix confus.* — (Mold., Bucov.) Zgomot ce se naște când mai mulți vorbesc tare deodată, astfel că vorbele învălmășindu-se nu mai poți pricepe ce spune fiecare în deosebi. *Țipetele femeilor și copiilor, harhatul unei mulțimi îngrămădite.* IORGA, C. I. II 205. *Harmalaia și harhătul tuturor limbilor.* idem, B. 206. *Erà un harhăt și un strigăt ca acela de gândeai c'o să restoarne podul.* MARIAN, T. 243.

[Și: **hárhat, hárcăt** s. a. = larmă, țipet, ceartă zgomotoasă. *Sărmanul preut abià au venit la vorbă din harcătele* [preutes]*ei.* SBIERA, P. $9/_{30}$, cfr. $11/_{21}$, $300/_{23}$. || Verbe: **hărhăti (hărhăți)** IV^a = a vorbì mai mulți deodată; (despre câni) a lătrà mai mulți de odată. *Văd niște jidani hărhătind.* CONTEMPORANUL, V$_{II}$ 386. *L-a hărhătit ca niște câni* = l-a tot încoltit cu vorbe rele spre a-l provocà. ION CR. III 341. *Câne le ...hărhățește.* H. X 356, **hărcătì** IV^a = (despre oameni, intrans.) a face larmă, a țipà, (refl.) a se certà, a se sfădì; (despre câni, intrans.) a lătrà, mai mulți deodată (Com. G. TOFAN), (trans.) a lătrà pe cinevà. *Începeà a râde și a hărcătì cu toții ...de se răsunà pământul.* SBIERA, P. $41/_{32}$, cfr. $272/_{34}$. *Ce hărcătești atâta?* Com. TOFAN. *Hărcătindu-se ei așà...* SBIERA, P. $300/_{23}$. *Bietul țigan... mâncat și hărcătit și de câni.* id. ib. $290/_{28}$. | Abstract: **hărcăteálă** s. f. *Erà o hărcătealà, că n'auzeai cuvântul.* Com. TOFAN. | Familia: **hárhotă** subst = om cu gura mare, sfătos, gura satului. BUGNARIU, NĂS, **harhár** = jidov (termen de batjocură). PAMFILE, J. III]
— Onomatopee.

HARHATĂU s. m. *Amant.* — (Mold.) Amant, ibovnic. *De ce spunea femeia că-s niște breți drumeți osteniți, el mai vârtos întețea că-s harhatăi de-ai nevestei.* ION CR. IV 236. — Cfr. handralău, hatalău.

HĂRHĂTÍ, HĂRHĂȚÍ vb. IV^a v. harhăt.
HÁRHOTĂ subst. v. harhăt.
HARÍ interj. v. hart.
HARÍCIU s. m. v. aricìu.
HARÍNG, HĂRÍNG s. m., **HARÍNGĂ** s. f. } v. hering.
HARÍPĂ, HĂRÍPĂ s. f., **HARÍPE** s. m. } v. aripă.
HARÍȘCĂ s. f. (Bot.) v. hrișcă.
HĂRÍȚ † s. m. v. hărăț.

HARITÓN s. m. *Niais.* — (Bucov.) Om prost, leneș, gogoman. Com. P. CÂRSTEAN.
— Probabil, din numele propriu **Hariton.**

HÂRJ s. a. v. hâj.

HĂRJEÁTE † s. f. plur. Tăblițe de joc. *Tablițe de joc sau hărjeate* MARDARIE, L. 3841. *A iubì hărjeate și basne decât sfintele cărți a citì.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Să nu fie preotul bețiv sau să se joace în tavlii sau în harjate sau în ținte sau în coinace.* PRAVILA (a. 1652), ib. [Plur. *-jeate, -jate, -jeți* (ap. TDRG.). | Și: † **harjáte, † arjéți** s. f. plur. PRAVILA (a. 1652), ap. TDRG. | Derivat: † **hârjetár** s. m. = cartofor. IORGA, L. I 75.]
— Din ung. házsárd „hazard". Cfr. TDRG.

HÂRJÉLE s. f. plur. (Numai în locuțiunea) *A grăì în hârjele* = a grăì în pontuì, în figuri și alegorii; a face glume. BUGNARIU, NĂS. — Cfr. hârjeate.

HÂRJETÁR † s. m. v. hărjeate.
HÂRJÍI vb. IV^a (ș. d.) v. hârșâì.
HÂRJOÁNĂ s. f., **HÂRJOLÍ** vb. IV^a v. hârjonì.

HÂRJONÍ vb. IV$^{(a)}$. *Se lutiner.* — (Mold.) A nu-i da pace cuivà, a căutà să-l necăjești cu vorbe, dar mai ales încăierându-te cu el, însă din dragoste și cu in-

tenția de a glumi și de a petrece; cfr. a tachina, a bâzăi (2°). *Dacă natura te-a înzestrat cu darul poeziei, poți... să te hârjonești cu muzele.* ALECSANDRI, T. 251, cfr. 677. *Mergeam tot zburdând și hârjonindu-ne.* CREANGĂ, A. 29, cfr. P. 251. *Cupidon... cu copiii se hărjonește.* EMINESCU, P. 12. *Se sărută, se hirjoană.* idem, 216. *Îmblă pe la șăzători, numai ca să se hârjonească cu flecăii.* SBIERA, P. 206/21, cfr. 143/11, 144/12. *Ghiavolii râdeau și se hârjoneau.* ȘEZ. II 161 b/32, cfr. I 279/28, III 107/33. | P. ext. A se trânti, a se obrăznici. Com. P. CÂRSTEAN.

[Și: (+ *goni*) hârgonì vb. IV^a = a se luà de harță. *De câte ori am stat noi morții în față, hârgonindu-ne cu dihaniile codrului?* AGÂRBICEANU, LUC. III 176b/2, hârjolì vb. IV^a = a se răsfățà, a-și face mendrele. *În cea mai desăvârșită slobozenie se hârjoleau armășarii.* CONV. LIT. XLIV, 203. | Abstracte: hârjoneálă s. f. *Cevă hoțesc, cevă de hârjonealâ* (Ein bischen Rammelei). GORUN, F. 166, hârjoánă s. f. = hârjoneală, glumă proastă (ALECSANDRI, T. 1764); spec. un fel de joc, cu sărutări și pișcături (PAMFILE, J. II) al flăcăilor și fetelor la țară, în care se îmbrâncesc, se întind, se pumnesc, râzând cu mare haz (CREANGĂ, ȘEZ. VIII 159). *Îmi vine să le-apuc la hârjoană... N'auziți fa?* ALECSANDRI, T. 665. *După ce ne culcam..., ca băieții, ne luam la hârjoană.* CREANGĂ, A. 40, *Se apucă la danțuri, jocuri și hârjoane.* SBIERA, P. 317/5. *Are hârjoană* = are gust de glumă și joc. ION CR. VI 152.]

— Cfr. ung. *horsolódni* „a se certà, a se sfădi". CIHAC, II 505.

HÂRLĂ s. f. *Truie.* — Scroafă (Com. TOMIAC) rău hrănită (BUGNARIU, NĂS.). || Cu sens neclar: *Pe dînsa că mi-o 'ndrăgì Și pe mine m'o urî, M'o bate, m'o schingiuì Și hârla mi-o risipì.* TEODORESCU, P. P. 83b. [Derivat: hârlóg s. m. și a. = mascur bătrân. Com. TOMIAC. *Hârloage* = cai slăbănogi. REV. CRIT. IV 144. Cfr. hârștioagă.]

HÂRLĂOÁNCĂ s. f. Danse paysanne. — (Mold.) Danț jucat de câte doi flăcăi și două fete. PAMFILE, J. III 15, cfr. H. X 436, XII 277. [Și: hărlaoáncă s. f. H. VI 64, X 112, XII 482, hârlănáncă s. f. SEVASTOS, N. 281b, hărlănáncă s. f. H. XVI 228, 322.]

— Derivat din Hârlău, prin suf. gent. *-an(că).*

HÂRLAV, -Ă adj. *Vicieux.* — Ticălos, stricat, murdar. *Când e 'ndârjit Rumânu' pă fămeia lui, îi zice... pațachină, fleoarță... hârlavă.* JIPESCU, O. 56. *Este desmățat, mișel, rău, hârlav și 'nșelător.* id. ib., 122. [Derivat: hârlávit, -ă adj. = stricat. *Aeru' e hârlăvit și înciumat cu aburu' ieșit din gura și din piepturile noastre.* id. ap. TDRG.]

— Cfr. bulg. *hărliv* „mucos", *hărljav* „răpciugos", *hărljak* „vită slabă, prăpădită", etc., cfr. TDRG. Cfr hâră, hireav.

HÂRLÁVÍT, -Ă adj. v. hârlav.
HÂRLECIÓR s. a. v. hârleț.

HÂRLÉȚ s. a. *Bêche.* — (Mold. și Transilv.) Unealtă de săpat, în forma unei lopeți ascuțite la vârf, (Munt.) cazmà, (Transilv.) așău. DAMÉ, T. 38, PAMFILE, I. C. 145, ECONOMIA, 118, H IV 4. *4 hârleațe* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *I-au dat... sape și hârlețe.* N. COSTIN, LET. II 60/38, cfr. 101/19. *Săpà cu hârletul la șanțul cetății.* MAG. IST. III 81/26, cfr. I. IONESCU, C. 13. *Cără cu hârletul dintr'o movilă de gunoiu.* CONTEMPORANUL, VII 217. *Azvârleam cu hârletul lutul afară din groapă.* ȘEZ. III 130/17, cfr. I 117b/4, II 38/4, IV 128/10, 194/7, SBIERA, P. 159/2. | P. anal. Partea cea mai lungă din iadeșul rupt. *Osul de la pieptul găinei (iedeșul) tras de doi, la care rămâne hârletul în mână, are să-l îngroape pe celalt.* ȘEZ. I 153/13. # *De amù numai sapa și hârletu'* (s. *lopata*), arată lipsa de orice speranță, zicându-se de unul ajuns la sfârșitul vieții. ZANNE, P. V 548.

[Și: hârléz s. a. = un fel de lopată ca o cazmà; deosebirea este că n'are leafa toată de fier și că nu e curbată; are fier numai de jur împrejur. H. IV 152, cfr. PAMFILE, I. C. 145; rulét s. a. (Hațeg) VICIU, GL., REV. CRIT. III 107, urléz s. a. = unealtă cu fier în vârf, cu care se sapă găuri pentru stâlpi de stobor (Brașov). Com. I. PANȚU. | Diminutive: hârleciór s. a. MARIAN, V. 226, hârlețél s. a. ibid.]

— Din paleosl. **rylьcь** „un fel de sapă".

HÂRLEȚÉL, HÂRLÉZ s. a. v. hârleț.
HÂRLOÁPĂ s. f. v. hârtop.
HĂRLÓG s. m. și a. v. hârlă.

HARM s. m., s. a. = arm. DAMÉ, T. 32.

HARMAGIÚC s. m. (Bot.) v. asmațuchi.
HARMAÍ vb. IV^a v. harmalaie.

HARMALÁIE s. f. *Tohu-bohu, brouhaha.* — Dezordine, arababură, confuziune, însoțită de zgomot, cfr. harhăt. *Oamenii zăpăciți, orbiți de ploaie, dau unii peste alții. În această harmalaie...* VLAHUȚĂ, C. L. 84. *În harmalaia și harhătul tuturor...* IORGA, N. R. B. 286. *S'a dat foc fânului... A fost o harmalaie și o poznă.* SADOVEANU, P. S. 16. *Ce harmalaie? Țigani cu șatra... Fumează, cântă, râd femei.* JOSIF, P. 49. [Și: harmălâie s. f. VLAHUȚĂ, ap. TDRG., hârmălâie s. f. CONTEMPORANUL, II 420, (+ *harhăt*) harhalâie s. f. (Mold.) ȘIO., harhalíe s. f. = liotă, gălăgie mare. Com. STRÂMBULESCU. || Familia: harmaì vb. IV^a = a face neorânduială în cevà, a răscoli: *Nu-mi harmai cărțile degeaba, că nu-i la mine cartea ta.* Com. G. NISTOR, hărmuít, -ă adj. = neașezat în regulă, d. ex. despre hainele de pe corp sau alte lucruri (ȘEZ. IX 153); uzat (PAMFILE, J. II). *Cal hărmuit.* ib.]

— Cuvânt onomatopeic; poate, fuziune între *halalaie* + *larmă.*

HARMÁN s. a. (ș. d.) v. arman ș. d.
HÂR... MÂR... v. hâr.
HARMĂSÁR, HĂRMĂSÁR s. m. (ș. d.) } v. armăsar ș. d.

HARMÁTĂ s. f. (Armată) *Canon.* — (Odinioară în Mold. și azi în Bucov.) Tun (com. A. TOMIAC, cfr. H. VI 9). *Toată călărimea și harmatele* (explicat prin: *cum eră pre-atunce, de eșeà la războiu cotigă pre 2 roate, coșul de oțél. cu doi cai, și din coș zvârliià cu fișturi ascuțite viteajii, de treceà prin platoșe) lui Faraon.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1682. *Multe tunuri grele și mari,.. unele... eră și mai mici, feluri de feluri de harmate.* NECULCE, LET. II 219/29. *Puse harmăți... și dându-le foc...* MARIAN, T 277. *Pocnește... ca dintr'o harmată (tun) de tare.* SBIERA, P. 34/8. || Fig. Femeie voinică. Com. A. TOMIAC. [Și: armátă s. f. *Au luat toată armata, adecă puștele.* MUSTE, LET. III 53. *Dăm din armăți, Și vom da cu-armătile Și vom sparge ușile.* MARIAN, NU. 172. Plur. *-mate, -măți.*]

— Din pol. (h)armata, idem, cfr. dubletele armată, armadă.

HARMAȚÚCHIU s. m. (Bot.) v. asmațuchi.
HARMÍG s. m. v. armig.
HARMINȚÁȘ†, HĂRMINȚÁȘ† s. m. v. hărmiuție.

HĂRMINȚÍE † s. f. *Impôt* (sur les commerçants). — (Transilv.) Un fel de dare (plătită de negustori). *Negutitorilor... trebue să le fie slobod... a merge în țeara Moldovei... plătind hărmințiile, după legile și vămile cele bătrâne.* ȘINCAI, HR. III 123/19. *Să dui... din banii hărminției sau din veniturile cămărei din Ofenbaia.* id. ib. 64/15.

[Derivat: † harminţáş (hărminţiş id. ib. 81/27) s. m. = funcţionar însărcinat cu perceperea hărminţiei. *Fără paguba hărminţaşilor şi a vameşilor.* id. ib. 123/20.]

— Stă în legătură cu ung. *harminc* „treizeci" (cfr. *harmincad* „das Dreissigste, das Dreissigstamt").

HARMONÍE s. f. (ş. d.) v. armonie ş. d.
HĂRMUÍT, -Ă adj. v. harmalaie.
HARMÚRĂ s. f. v. armură.

HÁRNIC, -Ă adj., adv. I. *Reconnaissant.* II. *Capable.* III. *Actif.*

I. Adj. † Mulţumitor LB. (cfr. nehărnicie).

II. Adj. (în literatura veche şi în graiul poporal)

1°. (Întrebuinţat în mod absolut) Înzestrat cu calităţi alese, vrednic, destoinic, de ispravă. *Ori în ce cetate au sat veţi întră, cercetaţi cine iaste într'însa harnic* (: quis in ea dignus sit), *şi acolo mâneţi* (sec. XVII) ap. GCR. I 194. *Cela ce nu să teame de moarte, să cheamă viteaz şi gharnicŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 142, cfr. NECULCE, LET. II 268/1. *Mi s'au încrezut şi mie de la despuitoriul... aceasta besearică,... săvai că nu-s harnicŭ.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 257, cfr. V. S. 217/2. *Eră om... harnic şi darnic.* NECULCE, LET. II 260/22. *Este un cal mai harnic decât dînsul, fiindu-i frate mai tânăr.* ISPIRESCU, L. 19. *Harnică maică-ai avut, De frumoasă te-a făcut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 30, cfr. HODOŞ, P. P. 54. *Sluga harnică, ce-i trece printre degete, dă şi stăpânului.* ZANNE, P. IV 591.

2°. (Construit cu să s. de) Cu aptitudine (la cevă), cu însuşiri firesti potrivite (pentru cevă). vrednic (de cevă), capabil (de cevă). bun de cevă. *Nu ne-am aflat harnici să le păzîm* [cheile cetăţii]. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 255, cfr. PS. 341. *Cunoşteà toţi că-i harnic să domnească ţeara.* URECHE, LET. I 172/13. *Om prost şi neînvăţat, carele nu eră harnic de aceà slujbă* (MUSTE, LET. III 23/14), *de domnie* (id. ib. 13/35, N. COSTIN, LET. I A. 101/26), *de boierie* (NECULCE, LET. II 248/34). *Cei harnici de a purtà arme.* ŞINCAI, HR. I 192/24. *Ajungând de două ori norocul la el, şi tot de-atâtea ori nu a fost harnic de el* (= n'a ştiut să se folosească de el). RETEGANUL, P. I 73/4-5. [Părinte,] *nu-i da* [mândrii mele] *păcate grele, Că nu-i harnică* (= nu le poate suportà) *de ele.* id. TR. 117/15. *Pribegia mult e rea, Cui nu e harnic de ea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 198. ‡ **A fi harnic să... (a... s. de...)** = a fi în stare (să), a puteà (să...). *Nu este nime harnic să-i stea împotrivă.* NECULCE, LET. II 267/35, cfr. 248/12. *Purtând ...cumaşuri scumpe şi blane, care nu eră... harnic de agonisire.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 262/4. *Matca stupului... îmbătrâneaşte..., de nu mai iaste harnică a ocârmuì.* ECONOMIA, 177. *Baba mea e o sterpătură; n'a fost harnică să-mi facă nici* [un băiat]. CREANGĂ, P. 118, cfr. 177. *Tălhariu de la tălhariu nu-i harnic să fure!* SBIERA, P. 271/6, cfr. 248/3, 304/12, 305. *Va fi harnic să alunge pe smeu de la turmă.* RETEGANUL, P. IV 16/12, cfr. III 72/15, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 464. *Sânt harnică de-a te curăţì şi a te apără.* ŞEZ. II 94/33.

III. Adj. Iubitor de lucru şi cu spor la lucru, sârguincios, sârguitor, abătător, activ (ALECSANDRI, T. 1782), iute la treabă (ŞEZ. II 72/24), muncitor, stăruitor (PĂSCULESCU, L. P.). *Jidanul îi harnic, econom, industrial, comersant.* ALECSANDRI, T. 1393, cfr. P. II 204. *Izvoarele trec cu harnici unde.* EMINESCU, P. 194. *Eră... foc de harnică.* CREANGĂ, P. 7, cfr. 19, 140, 152, 283, 286, ISPIRESCU, L. 126. *Nevastă harnică.* ALECSANDRI, P. P. 353, cfr. MARIAN, D. 88, SBIERA, P. 278/12, RETEGANUL, TR. 166/13, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312/1-2, ŞEZ. II 72/24, ZANNE, P. I 577. *Omul harnic n'are praznic.* PĂSCULESCU, L. P. 109. || Adv. *Instinctul... harnic şi cu credinţă Merge drept către sfârşitul dat de înalta fiinţă.* KONAKI, P. 293. *Pe ogoare lucrează harnic ţerani* IORGA, N. R. B. 128.

[Negativ: **nehárnic, -ă** adj. = nevrednic, nedemn, incapabil; nesârguincios. *Leon ţineà neharnică împărăţia Ţarigradului.* DOSOFTEIU, V. S. 109,2. *Ea se feace neharnică a mearge la o împărăteasă.* id. ib. 90; cfr. 30,2, 82,2, 156, 198, PS. 53. *Nevrednice şi neharnice! Tu vei să tai solul lui Alexandru.* ALEXANDRIA, 144, cfr. 114. *Nu-i veneà lui... să-l crează nescine că este neharnic.* ISPIRESCU, L. 109.—Diminutive: **hărnicél -eà**, şi **-ică** adj. PAMFILE, C. 15, **hărnicúţ, -ă** adj. *La trebi-s hărnicuţ cât se poate.* CREANGĂ, A. 69, cfr. MARIAN, SA. 34, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431, ŞEZ. III 242 b/29, **hărnicăţél, eà** adj.: se zice copiilor. PAMFILE, J. II. | Verb: **hărnicì** vb. IV^a = a (se) face harnic, sârguincios. PAMFILE, C. *Babele spun câte o minciună, să mai hărnicească fetele.* SEVASTOS, N. 2/31. *Se hărniceşte femeia leneşă.* idem, ap. TDRG.]

— Din paleosl. ***harьnŭ** (cfr. bulg. *haren* „frumos", sârb. *háran* „mulţumitor"), modificat după sufixul *-nic.* (Pentru înţeles, cfr. bulg. *nehar* „neactivitate", *neharen* „neactiv"). Cfr. hărnicie.

HĂRNICĂŢÉL, -EÁ,
HĂRNICÉL, -EÁ şi **-ÍCĂ** adj.
HĂRNICÌ vb. IV^a
} v. harnic.

HĂRNICÍE s. f. 1°. *Capacité, aptitude.* 2°. *Assiduité, activité.*

1°. Vrednicie, destoinicie, vârtute. *Hărniciia împăraţilor şi Domnilor, mai multu să înţelege din cuventele lor..., care cum şi pân'în cât au fost.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198. *Hărniciia şi numele tătâne-seu... să nu piară.* N. COSTIN, LET. I 148/35. *Hărniciia lui îl arătà la stăpâni vrednic.* NECULCE, LET. II 232/34. *Cu ce minte şi hărnicie îl ştiam că eră.* id. ib. 428/5. *Une-ori şi hărniciia îl face pre om nefericit.* CALENDARIU (1814) 123/5, *La hărnicia lui Kimon năzuiră.* ARHIVA, I 150. *Se adunară toate* [păsările]... *şi începură a-şi arătà hărnicia* (= să arate ce pot). MARIAN, O. I 314. || Pricepere. *Ungurii pre toate ghintele întrec cu hărnicia vânatului* (: sunt... meliores in venatu). P. MAIOR, IST. 66.

2°. Sârguinţă. *Ce ş'au agonisit cu hărnicia sa.* URICARIUL, IV 287/18, cfr. KONAKI, P. 299. *Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat.* C. NEGRUZZI, I 115. *Se puneà din nou pe drum, mai cu hărnicie.* ISPIRESCU, L. 214, cfr. 309. *Ce hărnicie de om!* DELAVRANCEA, S. 18.

[Negativ: † **nehărnicíe** s. f. = ingratitudo (ANON CAR.); nepricepere (LB.).]

— Derivat din harnic, prin suf. abstr. *-ie.*

HARNÍCIU s. a. (Industr.) v. arniciu.
HĂRNICÚŢ, -Ă adj. v. harnic.
HÁRPĂ s. f. v. aripă.
HÁRPĂ s. f. (Muz.) v. harfă.
HARPACÍCĂ s. f. (H. I 56),
HÁRPĂCÍCĂ s. f. (Com. G. TOFAN)
HARPAGÍC, s. m.
HÁRPĂGÍC s. m. (H. XVII 90)
HARPAGÍCĂ s. f. (PAMFILE, A. 192)
} v. arpagic.

HÀRPA-HÁRPA interj. Onomatopee care imită mâncarea repede. PAMFILE, J. II. [Verb: **hărpăì** IV^a = a mâncà repede. ib. | Abstract: **hărpăiálă** s. f. = mâncare repede. ib.] — Cfr. hara, hălpăcăì.

HĂRPĂÍ vb. IV^a v. harpa-harpa.

HARPÚCE s. f. *De-a harpucea* = joc copilăresc. H. XII 393.

HARŞ interj. v. hârş.

HÂRȘ! interj. Onomatopee care imită mișcarea sau zgomotul produs:

1°. când **frecăm** s. zgâriem cu un obiect (chibrit, unghii, etc.) pe o suprafață (aspră);

2°. când **spintecăm** cu putere aerul, lovind, plesnind, retezând, zmulgând, etc. cevà. *Și hârșt! îi tăiè un cap, harșt! și-i mai tăiè unul.* ISPIRESCU, L. 200.

[Și: (ad 2°) **harș!** | Spre a imità aceeași mișcare, dar momentană s. terminându-se brusc, avem variantele: **hârșt(i)! harșt!** (ad 1°) *Scosese un chibrit, hârști!* (= îl frecă aprinzându-l) *și-a dat foc fânului.* SADOVEANU, P. S. 16, (ad 2°) *Fata, nici una nici două, hârști!* (= zmulge repede) *cămeșa de pe dînsa și stă înaintea băietului cum a făcut-o mămucă-sa.* ȘEZ. II 154/10. *Hârști o palmă, mă plesnește.* CONTEMPORANUL, II 759. *Hârști cu o tingire după mine.* ibid. VII 195. *Un lup mai îndrăzneț apucă înainte și hârști cu coada peste Neculai.* ibid. VII 3. *Bâzâiam la stranâ și hârști! câte un colac* (= hap! ștergeam, luam câte un colac GL.). CREANGĂ, A. 10. *Țiganul nici una nici două, hârști, își taie nasul.* id. ib. 156/19; cfr. IV 197/29. *El, hârșt!* (tip. *hârst*) *le luà capul.* ISPIRESCU, L. 256. *Și hârșt! îi tăiè un cap; harșt! și-i mai tăiè unul.* idem, 200. *Și hârșt! îi tăiè un cap; și mai hârșt! îi mai tăiè unul.* idem, U. 35/13, cfr. RĂDULESCU-CODIN, L. 92. *Atunci Petrea... harști! capul cu sabia!* SBIERA, P. 138/7, cfr. *(hărști)* 257/11.]

HARȘÁ s. f. *Chabraque, housse.* — Postav s. altă materie (împodobită cu cusături, etc.), întrebuințată ca țol s. ca așternut de cal subt șa; șabracă, cioltar, abaĭ. *Un cal de mire... cu harșà cu șiret* (a. 1797). URICARIUL XVI 277/24. *Aiere, antimisuri, erau harșele pe cai.* BELDIMAN, T. 411. *Armorii cusute pe colțuri de harșele.* ALECSANDRI, P. II 200. *Cai împărătești cu harșale și frâne aurite.* BĂLCESCU, M. V. 258, cfr. 407, DONICI, F. II 31, 32, ODOBESCU, I 72/27, GHICA, S. 501, cfr. 321. [Scris și *harșeà* ISPIRESCU, M. V. 43/4. | Plur. *-șale* (ODOBESCU I 291) și *-șele* (C. NEGRUZZI II 222/9.) | Și: **arșà** *(arșeà)* s. f. *Arșale scumpe.* IORGA, C. I. I 162, † **haș**à, † **haș**eà s. f. [Cai] *împodobiți cu hașele* (a. 1773). GCR. II 90. *Trei flori de haș*à (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 17. *Hașalele de catifeà cusute cu flori de sârmă și cu ciucurași de aur împrejur.* DIONISIE ECL. C. 189.]

— Din turc. haša „țol de cal".

HÂRSÀ s. f. v. hârsì.

HÂRȘÂÍ vb. IV(a). I. *Grincer.* II. 1°. *S'accoutumer à, se faire à.* 2°. *S'épuiser, s'user.*

I. Intrans. A face zgomotul care se produce când două obiecte se freacă unul de altul, când un lucru se zgârie sau se taie cu ferăstrăul, cuțitul, etc., p. ext. a zgârià. *Unghiile ei hârșâiră c'un zgomot fioros pe chembrica roșie ce îmbrăcà sicriul.* VLAHUȚĂ, D. 235. *Birja... hârșiind cu roatele de marginea trotuarului.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

II. Refl. (Prin apropiere semantică de verbul *hârsì).*

1°. A se frecà în lume; (deci) a se deprinde cu cevà (rău, neplăcut, etc.). *Se hârșiește cu necazurile.* PANN, P. V. III 125. *Hăi de la roată se înhamă mai cu dor și se hârșiesc cu nevoili.* JIPESCU, O. 106. *Hârșit* (= experimentat) *în ale birjăriei.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

2°. A se stâlci, a se istovì, a se uzà. *Nu plec de aici, măcar să te hârșești* (= *să plesnești*)*!* PAMFILE, J. II. *Hârșit de-a zilei muncă grea.* RĂDULESCU-NIGER, ap. DDRF. *O căciulă cam hârșită.* IORGA, N. R. A. I 278.

[Și: (ad II 1°) **hârșì**, (ad II) **hârșì** vb. IV[a]. | Variante (ad I): **hârșcâì (hârșcâi)** IV[a] = (intrans.) a frecà zgârìind, (trans.) a aprinde (chibritul) frecând, a ciorsàì. *Dar ce face el prin vatră, căci aud că hârșcâiește.* CONTEMPORANUL I 198. *Sania hârșcâià aspru prin prundul șoselei.* SADOVEANU, P. S. 45. *S'o aud hârșcâind un chibrit.* VLAHUȚĂ, C. L. 22. *Scăpând cu mare greu din mânile lor, hârșcâit* (= ciorsăit, scrijălat GL.) *și stâlcit.* CREANGĂ, P. 60. *Muma pădurii este o năgădaie ca vulturu' și umblă hârșcâind noaptea și sparie copiii de se bolnăvesc.* H. XVI 26, **hârjìì** vb. IV[a]. *Hârjiind pământul cu vârful ciomegilor.* ISPIRESCU, ap. TDRG., **hărșì** = a retezà. *Băiatul au apucat o bardă..., au pus degetul cel mic...* [pe teșitură] *și l-au hărștit singur.* SBIERA, P. 116/10, **hărșnì** = a retezà; a tăià cevà dintr'odată (Com. A. TOMIAC); a luà cevà foarte repede, a furà, a șterpelì. *Ostașii îi hărșnesc și acestuia capul.* SBIERA, P. 121/22, cfr. 86/26, 96/6-7. *Cum i-au părut că doarme omul, au și hărșnit botica.* idem, 198. | Abstracte: **hârșiit, hârjiit** s. a. *Zingănitul furculiței, hârjiitul cuțitului îi sfășià inema.* CONTEMPORANUL VI,II 213. *Auz hârșiitul unui chibrit.* CARAGIALE, M. 332, **hârșiitură, hârjiitură** s. f. *Dintr'o hârjiitură* [= tăietură] *ți-ar fi curmat mijlocul.* DELAVRANCEA, S. 91. *Se auzìră hârșiituri de scaune.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 602.]

— Derivat din **hârș**(t). Cfr. ung. *horzsolni* „a frecà".

HARȘĂU (BREBENEL, GR. P.), **HĂRȘĂU** (VÂRCOL, V.) v. **așău.**

HÂRȘCĂÍ, HÂRȘCÂÍ vb. IV[a] (ș. d.) v. hârșâì.

HÁRȘCHINĂ s. f. v. **harchină.**

HARȘEÁ s. f. v. **harșà.**

HÂRȘÉU (H. XVII 17) s. a. v. **așău.**

HÂRSÍ vb. IV[a]. 1°. *Être avare.* 2°. *Mourir de faim.* 3°. *S'habituer à, se faire à.* 4°. *S'user.*

1°. Refl. A fi avar, zgârcit, a nu se îndurà (a cheltuì). *De câte-ori nu-mi cereà sufletul o bucățică mai bună ori un păhărel mai mult, și eu mă pedepseam, mă hârseam să cheltuesc un ban mai de prisos!* CONTEMPORANUL VII 387. | (Mai ales subt forma part. -adj.) *Hârsit, -ă* = (foarte) zgârcit, avar (LB., MARIAN); p. ext. răutăcios (CREANGĂ, GL.). *Cât e de hârsilă, n'are suflet, n'are milă.* CONTEMPORANUL I 404. *Hârsita de mătușă.* CREANGĂ, A. 49. *Om cărpănos și hârsit.* MARIAN, Î. 21. *Erà hârsit al naibei și ahtiat după câștig.* ION CR. IV 61.

2°. Refl. A pierì de foame. BUGNARIU, NĂS. | *Hârsit* = sărac lipit pământului (ib.), flămând (Com. A. TOMIAC).

3°. Refl. A se deprinde cu nevoile. *Cu necazul se hârsește, Ça unul ce cu el crește.* PANN, P. V. I 135. *A-i da mereu de lucru, ca să se hârsească cu munca și cu sudoarea.* ISPIRESCU, U. 24/20. | *Hârsit* = deprins; p. ext. priceput. PAMFILE, J. III.

4°. Intrans. A se istovì, a se trece, a se uzà. *Hârsesc muncind* (= *muncesc din răsputeri*) *și cald tot nu mai văd!* PAMFILE, J. III. | *Hârsit* = uzat; p. ext. murdar. *Să-ți bagi și tu ciuha ta cea răpănoasă și hârsîtă acolo, ca să ți-o păduche.* SBIERA, P. 290/18.

[În loc de *hârsit* și arsit, -ă = zgârcit, avar. HEM. 1738. | Formație spontană (+ *hârcă*): hârsà s. f. = termen de batjocură dat unui moșneag. *Taci din gură, hârsă bătrână!* GRAIUL II.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. turc. *hirs* „lăcomie," *haris* „zgârcit, lacom" și arom. *me hirisescu* = mă împuținez, slăbesc.)

HÂRȘÍ vb. IV[a] v. hârșâì.

HÁRȘIE s. f. v. **hărșie.**

HĂRȘIE, HÂRȘIE, HÂRȘÍE s. f. *Peau* (d'agneau). — (Munt., Transilv.) Piele s. blană (de miel). Astrahan se zice la blana de miel neagră sau sură și încrețită, foarte fină, pe când cea obicinuită s. proastă se cheamă *hărșiă.* ap. HEM. 1901/1. Miei

negri, creți mărunt, cu părul sau lâna răsucită ca bobul de grâu, din ale cărora piei sau *hărșii* se fac căciuli. ib. 1880. *Hârșie* = piele, mai ales uscată. Com. OLMAZU. Cheutorile pieptarelor femeiești sânt căptușite cu *hârșie* (Bran, în Transilv.). *Hărșie neagră* (Bran, a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Hârșii de miel.* PISCUPESCU, O. 17. *Un cauc oltenesc de hârșie neagră de miel.* FILIMON, C. II 334. *Çhepenege... îmblănite cu hârșie neagră.* ISPIRESCU, M. V. 44/4. *Calpac de hârșie fumurie.* ODOBESCU I 133, cfr. GHICA, S. 500. *Dulamă cu hărșii de vulpe.* DELAVRANCEA, S. 170. *O căciulă surlă Din șepte hârșii croită* (Ilfov). ȘEZ. I 149b/29. [Variante: **hârșie** s. f. = piele neargăsită, orice piele slabă. GR. BĂN., **hășie** (și *hășie*) s. f. = piele rea de miel; p. ext. orice animal numai pielea și oasele. LB. *Heshiĕ* = pellis agnina tenerrima [?] pro gucsma [= cușmă]. ANON. CAR. *Purtă o ghășie de cojoc.* DOSOFTEIU, V. S. 5. *E slab ca o hășie* (Bran), **hâșcă** s. f. = piele. *Hașcă de bou.* FRÂNCU-CANDREA, M. 101, **hâșcălă** s. f. = piele slabă, subțire; fig. om jigărit, vită slabă. REV. CRIT. III 156, cfr. VICIU, GL., LB. | Derivat: **hășiát, -ă** adj. = rupt, zdrențuit. *Cu cizmele hășiete.* MÂNDRESCU, L. P. 76/13.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *haskér, haskéreg, hashártya* „piele de pe burtă").

HÂRȘIÍ vb. IV(a) v. hârșâi.

HÂRȘÍM s. m. sing. *Renommée, réputation.* — Veste, pomină, nume-rău, buh. (Atestat numai în locuțiunea:) *mi-o ieșit hârșimu'* = mi-o ieșit buhul (ca de popă tuns). ION CR. IV 59.

HĂRȘNÍ vb. IVa v. hârșâi.
HARȘT, HÂRȘT(I)! interj. v. hârș.

HÂRȘTI! interj. Strigăt cu care se îndeamnă oile la strungă (Cotârgași, jud. Suceava). ȘEZ. III 189/11.

HĂRȘTÍ vb. IVa v. hârșâi.

HÂRȘTIOÁGĂ s. f. *Vieille brebis.* — Oaie bătrână (ION CR. III 156, MARIAN), care n'are dinți și nu mai fată, îngrășându-se numai pentru tăiat (H. III 320, cfr. 306). Cfr. băbană, botoașă, boancă, butușană. # *A da hârștioaga popii* = a da pielea (ortul) popii. ȘEZ. III 15/23. || P. ext. Om, vită de nimic, îmbătrânit(ă); cfr. haram 2°, mârțoagă, bijoagă, gloabă, școarlă, hârzob II 3°, hoiop, ciorop, drăglă, cioropină, cioloagă. [Țiganul către vacă:] *Da nu mă înstrâmbă, hârștioagă!* SBIERA, P. 292. [Și: **hâștioágă** s. f. H. X 259, ȘEZ. III 114/19, **hâjdoácă** s. f. H. III 139, **arștioágă** s. f. HEM. 1748.]

HARȘUÍ vb. IVa. (Bucov.) A apucă de dinainte. ION CR. IV 187.

HART interj. Semn dat cailor, să apuce la stânga. POLIZU, cfr. PAMFILE, A. Cfr. hăis, harc. | (Cu funcțiune adverbială și substantivală) *Lăsați șușana și țineți hart* [apucați-o la stânga] *pe islaz.* SĂM. II 503. *Viziriul potrivi căpețeaua calului din hart* [din stânga]. ibid. IV 870. [Și: har Com. I. PAVELESCU, **harí** = strigăt cu care rândașul dă calul într'o parte (Mold). TDRG.]

— Poate, formație postverbală din **hărtoì** (= *fărtoì*). Cfr. hareà, hâreà.

HARȚ s. a. v. harță.
HÂRȚ s. m. v. harți.

HÂRȚ s. m. (Zool.) *Souris.* — (Ban.) Șoarece (H. XVIII 4, 261, 277, 287, ANON. CAR.). *Ca hârțul din tărâțe.* ȚICHINDEAL, F. 59, cfr. 311. [Și: (singular nou) **hârte** s. m. H. XVII 92, XVIII 140, 268, VICIU, GL., LIUBA, **hârce** s. m. VICIU, GL. | Feminin: **hârțoáică** s. f. H. XVIII 139. | Augmentativ: **hârțóiu** (pronunț. *hârțon*) s. m. = șoarece. H. XVIII 283.]

— Cfr. sârb. *hrč(ak)* „hârciog", ung. *herék* „guzgan".

HÁRTĂ s. f. 1°. *Carte.* 2°. *Charte.*

1°. Reprezentare grafică a (unei părți a) pământului s. cerului, a unei țări, localități, etc., executată din punct de vedere geografic, istoric, geologic, astronomic, etc.; cfr. mapă, plan. *O hartă de gheografie acestor cinci județe* (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 26. *Doao harte de Țara-rumânească și alte doao de Țara-Moldovei* (a. 1796). ibid. 32. *Să facă hartă și măsură, și să dovedească starea fieștecăria moșii.* URICARIUL XXIV 427/18. *S'au însemnat de boierul hotarnic... la harta de starea locului.* ibid. II 16/6, cfr. X 87/14, XIX 98/24. *Hărțile cele mici.* DRĂGHICI, R. 18, cfr. ALEXANDRESCU, M. 276. *Nu e destul ca o nație să-și aibă un loc pe harta lumei.* BĂLCESCU, M. V. 5/20. *4 harte și 38 stampe litogr[afiate].* MAIORESCU, CR. III 45.

2°. † Document, act, hârtie (II 4°), cfr. hrisov, uric; cfr. carte. *Harta testamentului, adecă carte cu limbă de moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 65. *Să fac mărturii și hartă arătătoare pricinilor.* URICARIUL V 320/22.

[Plur. *harte* și *hărți.*]

— Din grec. κάρτα (κάρτης), idem. Cfr. hârtie, hârțulie, carte.

HÁRȚĂ s. f. 1°. *Escarmouche, engagement.* 2°. *Combat, duel.* 3°. *Guerre.* 4°. *Révolution.* 5°. *Querelle.*

1°. (Armată) † Încăierare ușoară între avangardele sau între detașamentele armatelor potrivnice, (h)arțag (1°). (Construit cu verbele a da, a se apucă de, a ieși la). *Însă Gioi nu s'au apucat de hart, iară Vineri de dimineață au început a batere cetatea.* URECHE, LET. I 119/7. *S'au făcut harțuri între oști până în seară.* M. COSTIN, LET. I 247/3. *După câteva iușurèle harțuri... au răzbit pe Athanaric.* CANTEMIR, HR. 254/21. *Eșià la harță în toate zilele.* MAG. IST. I 281/31. *Să dea harță vrăjmașului și să-l împiedece.* BĂLCESCU, M. V. 162, cfr. 135, 617. || P. ext. Detașament însărcinat să oprească pe dușman prin ușoare încăierări. *Den oastea lui Vasilie-vodă au eșit harțul..... și lui Vasilie-vodă s'au căzut, nu harțul, ce cu toată oastea să meargă împrotiva lor.* M. COSTIN, LET. I 316/9.

2°. P. ext. Luptă, bătaie. *S'au ispitit să dea harț.* NECULCE, LET. II 191/21. *S'au înturnat și el la locul harțului.* ȘINCAI, HR. III 156/4. *Să se prinză la harță cu noi.* SLAVICI, N. II 76. *Harță vitejească.* ALECSANDRI, P. P. 198b, cfr. 65b. || † Spec. Luptă în doi, duel. *Gavriil cel tânăr ce au împlutu-ș gharțul cu Gavriil arhanghel.* DOSOFTEIU, V. S. 36. *Să se pornească la mai mare harț.* ȚICHINDEAL, F. 32.

3°. Războiu. *Vrând a se scula cu harță asupra Persilor.* ȘINCAI, HR. I 32/31. *În casă plâns și răsfățare Ça și la un harț mare.* MÂNDRESCU, P. 202/9. (După germ. *Kriegskommisär, Kriegskanzlei*) *Împărătescul comisariu de harțu Ioan Huber.* ȘINCAI, HR. III 171/9. *Bunăvoința cantelariei noastre cei de harțu,* idem, 171/37.

4°. Rezmiriță. ȚICHINDEAL, F. 159.

5°. P. gener. Încăierare, sfadă mare. PAMFILE, J. II. (Construit cu verbele: a se apucă de, a se luă la, rar: a se pune în) *Pe uliți, poduri, certuri și harțuri.* ZILOT, CRON. 350. *Când doi artiști mari se iau la harță, tabloul e frumos.* I. NEGRUZZI, I 229. *Se apucară la harță întâi așà, știi, în șagă, apoi la sfadă și bătaie.* ȘEZ. VIII 66. *Se puseră în harță și prinseră a-l zguduì... nevoind a-i votà budgetul.* SBIERA, F. 328.

[Forma mai veche eră **harț** s. a. (plur. *harțuri*), din care *harță* s'a format subt influența lui *luptă.*

| Și: hánță s. f. ION CR. IV 305. | Derivat: hărțáș s. m. și adj. = (subst.) soldat care deschide harța (1⁰); (adj.) † războinic, bătăuș. *Trei pâlcuri... de arcași ...se'nșiră'n grupe de hărțași.* ALECSANDRI, P. II 221, cfr. P. P. 69. *Samoil acesta fiind hărțaș și neodihnit bărbat.* ȘINCAI, HR. I 185/$_{32}$.]

— Din ung. (s. polon.) harc „luptă." Cfr. (h)arțag.

HÂRȚĂ s. f. v. harți.
HARȚÁG, HÁRȚÁG s. a. (ș. d.) v. arțag.
HARȚAGÁN s. a. v. iatagan.

HÂRȚÂÍ vb. IV^a 1⁰. *Racler (du violon).* 2⁰. *Scier.* — (Bucov.)

1⁰. A scârțâi, a cântà rău din vioară. Com. A. TOMIAC.

2⁰. A tăià cu ferăstrăul, a trage ferăstrăul încoace și încolo. idem.

— Onomatopee.

HARTÁL s. a. v. hartan.
HĂRȚÁLÍ vb. IV^a v. hărțuì.
HARTÁM, HĂRTÁM s. a. } v. hartan.
HARTÁMÁ s. f. }

HARTÁN s. a. *Morceau. Lambeau.*—Bucată (tăiată s. ruptă), partal, huchium. *Un hartan de friptură.* GHICA, S. 285. *Cu hartane* [de purcel fript]*-i îmbiià.* TEODORESCU, P. P. 482. || Spec. Zdreanță. *Și-l înhățà de hartanele zăbunului* [zdrențăros]. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

[Și: artán s. a. DICȚ., hărtân s. a. *Un hărtan de mămăligă.* VLAHUȚĂ, D. 88, (cfr. *partal*) hartál s. a. ION CR. II 79, (cu schimb de sufix) hârtău s. a. = bucată lungă de pământ, cfr. fășie (1). [I]*-a dat.. un bun hârtău în Asia, pe malul Mării-negre.* GHICA, S. 28, (cfr. *partam*) hartám (hărtám CONTEMPORANUL III 784) s. a. = o bucată mare, dintr'un lucru de mâncare, șteap. ib. III 219. (P. ext.) *I-o mai dat ginerului, hartam* [= adaos, parte dată pe de-asupra] *pe de-asupra zestrei, încă pe atâta.* ȘEZ. VII 66, hartámă s. f. = bucată de carne. ION CR. IV 60. | Verb: hărtăní (artănì) IV^a = a face bucăți, a rupe, a sfășià, a zdrențuì. (Absol.) *Lupul artănind din turmă.* ZILOT, CRON. 357. (Trans., refl.) *Hainele de pe dînsa se hărtăniseră.* ISPIRESCU, L. 144, cfr. 28, DELAVRANCEA, H. T. 16. *Mi ți-l hărtănirà, de nu se alese nici praful de dînsul.* ISPIRESCU, L. 340. *Strigă ca și cum l-ar fi hărtănit o fiară, sălbatecă.* DELAVRANCEA, S. 207. *Iataganele s'o hărtăneascâ.* id. ib. 263. *Plopi făloși și sălcii gârbove sfătuiau... până ce gura toporului nu le hărtănise încă.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920. *Ca niște tăiușuri fierbinți îi treceau prin inimă și i-o hărtăneau.* VLAHUȚĂ, N. 83. *Desfătarea din jurul mesei creșteà hărtănind din fata Chivului* [știrbind prin vorbe răutăcioase bunul ei nume]. DELAVRANCEA, S. 44. (Cu adjectivul) hărtănít, -ă = făcut bucăți, rupt, sfășiat, (p. ext.) în haine zdrențăroase, zdrențuit. *Armăsarul sfășiat, hărtănit de sus până jos.* ISPIRESCU, L. 28. [Copii] *jigărițì și hărtăniți.* id. ib. 174. *Eram slab și hărtănit, par'că întinseseră toți câni din lume de mine.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 336; cfr. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 74. || Variante: (+*harta-parta*): hărtăpălì IV^a = a îmbucătăți, a face hara-para. *Te hărtăpălesc toți: unu-ți ia un petic de pământ, altu-ți ia graiu', altu'...* JIPESCU, O. 24, hărtăpănì IV^a = a îmbucà. *Unul singur înghițeà dintr'odată atât cât ar fi hărtăpănit* [în glosar explicat = a mâncà repede] *douăzeci d'ai noștri într'o zi.* RĂDULESCU-CODIN, L. 22, cfr. 23. (Cu substantivul, întrebuințat adverbial): hartapále s. f. plur. tant. = în bucăți (s. v. II 2⁰), rupt, zdrențuit. *Cămașa hartapale pe el.* MUSCEL, 111.]

— Cfr. partal, partam.

HĂRTĂNÍ vb. IV^a v. hartan.

HARTAPÁLE s. f. plur.
HĂRTĂPĂLÍ, HĂRTĂPĂNÍ vb. IV^a } v. hartan.
HÀRTA-PÁRTA! interj. v. hara.
HARȚÁR s. m. (Bot.) v. arțar.
HĂRȚÁȘ s. m., adj. m. v. hartă.
HÁRTĂU s. a. v hartan.
HÂRTE s. m. (Zool.) v. hârț.
HÂRȚE s. f. plur. v. harți.
HĂRȚELÍ vb. IV^a v. hărțuì.

HARȚI s. m. sing. și plur. Semaines pendant lesquelles il est permis de faire gras le mercredi et le vendredi. — Anumite săptămâni din an, când se mănâncă de frupt Miercurea și Vinerea. Săptămâni de *harți* sânt: a zecea înainte de Paști, săptămâna brânzii (în care nu se mănâncă însă carne), săptămâna Paștilor și săptămâna Rusaliilor (TDRG.), săptămânile din câșlegi, de la postul Crăciunului până în postul-mare (MARIAN, SE. I 114), până'n ajunul Bobotezii și penultima săptămână a dulcelui (MUSCEL, 26), cea din urmă săptămână din câșlegile de iarnă (ib. VII 180). După ȘEZ. VIII 160, *hârța* s. *hârți* e identică cu săptămâna vârstată, adecă săptămâna înainte de cea albă, în cursul căreia se mănâncă de frupt în toate zilele, afară de Miercurea și Vinerea, când se postește. În toate zilele se mănâncă de frupt în săptămâna ce-i premerge, numită cârnileaga. *Va spurcà* [Vinerea] *de voie cu carne sau cu brânză, fără de* (= nefiind în) *harți.* CUV. D. BĂTR. I 156. *Cântare noao voi cântați Domnului... Pururea în post și'n arț.* CORBEA, PS. ap. HEM. *Vei ținea și Miercurea și Vinerea afară de hârțuri.* CATEHISM (Buda 1806), ap. CIHAC II 136. *O săptămână întreagă după Paști și altă săptămână întreagă după Rojdistvo și în harții de carne și ai brânzei.* PRAVILA GOVORA (a. 1640), ap. HEM. 1761. *În săptămâna hărții sau cârneleaga, moș Vasile... aduce feciorului său și trei purcei.* CREANGĂ, A. 107. *Partea boierească are deprinderea să tot dea pîn arț* (= să tot calce postul, să nu postească niciodată). JIPESCU, O. 152.

[Șl: arț (arți HEM. 1761) s. m., hârț s. m. ȘEZ. V 99, VII 180 (la plur. și *hârțuri*), hârți s. m. plur. LB., hârță, harțe s. f. (Moscu, în Covurluiu) HEM. 1761.]

— Legătura etimologică cu *hărțiburie* (v. c.) nu e clară.

HÂRȚI! interj. Numai în locuțiunea *hârți încoace pârți* (s. *scârți*) *încolo,* prin care se indică o încercare neizbutită de a cârnì din loc un lucru greu. Cfr. CREANGĂ, GL. *Hârți! încolo; scârți! încolo; pârți! încolo,... carul se da înapoi.* CREANGĂ, P. 41; cfr. MÂNDRESCU, L. P. 143/$_4$, TEODORESCU, P. P. 193^b.

— Formațiune onomatopeică.

HÂRȚI s. m. plur v. harți.

HARȚIBÚRIE † s. m. (D'après une croyance orientale) Chien sacré chez les Arméniens. — Grecii au stârnit asupra Armenilor o mulțime de fabule calomnioase,... că ei s'ar fi închinând unui câne, *Harțiburie,* care ar fi zugrăvit în bisericile lor. MELCHISEDEC, ap. HEM. [Și: Arți-úrți † s. m. ibid. 1764, Arțivúriu s. m. [Sectarii armeni] *ajună de trei ori în săptămâna aceasta, așà numitul „ajunul lui Arțivuriu"* [tip. Artivuriu]. MARIAN, SE. I 114, (Mold.) arțibúr s. m., arțibúră s. f. = nume ce se dă la câne sau la haită (Buhalnița, în Neamțu), ap. HEM. 1763, arțivúr(ț) † s. m. = poreclă cu care se înjură Armenii, din cauza pretinsei lor credințe în cânele Arțiburie. *Armenii..., de trei ori blăstemați* [fie] *arțivurii, procleții...; post fac unui câine oarecăruia arțivurții Armenii.* PRAVILA GOVORA (a. 1640), ib.]

— După HEM. 1764, din m. -grec. ἀρτζῃβούριον' n.-grec. ἀρτζιβουρτζι = săptămâna a doua înaintea

păresimilor, în care Grecii mănâncă în fiecare zi carne (CIHAC, II 136), care ar derivà din armenescul *aračavork* = postul care se ține înainte de postul cel mare. Cfr. harți.

HÂRTICEÁ s. f. v. hârtie.

HÂRTÍE s. f. I-II. *Papier; (lettre; acte; document; pétition; lettre de change; billet de banque).* III. *Papyrus.*

I. Foaie făcută dintr'o pastă produsă, cu ajutorul morii de hârtie, din diverse fibre vegetale (de in, cânepă, lemn, etc. sau din zdrențe), pe care se scrie, se tipărește, cu care se împachetează, etc. O foaie de hârtie de anumită mărime se numește coală de hârtie. *Hârtie de scris, de tipar, de scrisori* (format mai mic decât al celei de scris), *de desemn* (coala neîndoită și mai groasă), *de muzică* (cu portative lineate), *comercială* (liniată), *sugătoare* (care absoarbe cerneala scrisă), *de împachetat, de țigară* (foarte subțire), etc. Hârtia poate fi de felurite formate și calități. Hârtia mai fină se chiamă velină, și mai fină e cea de Olanda, China s. Japonia; cfr. carton, mucavà, pergament, țiplă. 24 de coale de hârtie de scris se cheamă testeà s. conț, 20 de testele s. 480 de coale, top; cfr. teanc. Prăvălia unde se vinde hârtie și alte lucruri de scris se zice: papetărie. *Cu condeiul hârtia au muruit.* D. CANTEMIR, ap. GCR. I 363. *Nu puteà ca să ajungă hârtia, nici vremea ca să le scrie cinevà.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $281/_{32}$. *1 răs* (= germ. Ries = top) *hârtie de poștă* (a. 1771). IORGA, S. D. XII 86, cfr. VIII 32. *4 rizuri flispapir* (= germ. Fliesspapier = hârtie sugătoare) *și 2 rizur[i] hertie dye czkris* (a. 1804). ibid. XII 151. *Un bilet scris pe o hârtie roză.* C. NEGRUZZI, I 22. *Mâinile cele albe ca o coală de hârtie.* ISPIRESCU, L. 234. *Coif de hârtie.* CREANGĂ, A. 39. *Copiii fac cornuri de hârtie.* PAMFILE, J. II 333. *Hârtie albastră.* idem, B. 41. *Scrisă-i fața ta'n hârtie* (= fața ta e ca și zugrăvită pe hârtie). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 20. *De-ar fi lumea de hârtie, Ĭ-aș da foc într'o mânie!* ib. 221, cfr. 27, 39, 142, 176, 221, 254, 393, 510, HODOȘ, P. P. 55, FUNDESCU, B. $172/_{12}$, MÂNDRESCU, L. P. $92/_4$, GCR. II 298, 303, PAMFILE, C. Ț. 188. | Spec. *Hârtiile medicinale: hârtia antispasmodică, nitrată, chimică.* BIANU, D. S. *Hârtie timbrată,* cu timbrul Statului, pentru contracte, hârtii judiciare, etc. # *Zidul alb e hârtia nebunilor,* se zice de cei care mâzgălesc zidurile cu scrisul lor. ZANNE, P. III 433. (Modern) *A pune* s. *așterne pe hârtie* = a scrie, a redactà. *Promisiunile existau numai pe hârtie* = erau date în scris, dar n'au fost ținute.

II. P. ext. Orice hârtie scrisă sau tipărită.

1°. Tipăritură, scrisoare, etc. [Pe masă erau] *hârtii, versuri, ziare rupte, broșuri efemere.* EMINESCU, N. 38. *Fă ordine în hârtiile tale!*

2°. Scrisoare, epistolă, răvaș. *Fă-mi o hârtie la fecioru'-mio.* PAMFILE, J. II. *Tu să-mi mai trimiți hârtie.* idem, C. T. 148, cfr. 48, ALECSANDRI, P. P. 179^b.

3°. Scrisoare scrisă într'o cancelarie, scrisoare oficioasă, act. *Unul va ține registrele, iar celalalt* [scriitor] *va scrie hârtiile curente.* URICARIUL V $27/_5$. *Vine jăndaru' c'o hârtie* (= ordin) *în care se poronceà să...* ALECSANDRI, T. 694.

4°. Uric, hrisov, document, cfr. hartă (2°), carte; (la plur.; sens modern) piesele autentice (pașaport, certificat, etc.), cu care se poate legitimà cinevà. *Nime din ruda mea ca să n'aibă a părî... înaintea cestii hârtii a noastră* (a. 1597). CUV. D. BĂTR. I 77. *Dându-le hârtii că sânt moșiele a lor, vândute de veci.* URICARIUL I $262/_2$. *Fă hârtie de dănuire, s'o iscălesc și să mergem s'o întărim la judecătorie.* C. NEGRUZZI, I 302. # *Răzăș c'un sac de hârtie ș'un petic de moșie,* se zice, mai ales în bătaie de joc, de proprietarii răzeși care, pentru o mică răzeșie, posedă un vraf de hârțoage și se tot judecă cu ele. ZANNE, P. IV 562.

5°. Cerere, petițiune. *Se înțeleg odată să dea la tribunal Hârtie ca să curme această legătură.* I. NEGRUZZI II 66. *Eră hotărît... să dea hârtie de divorț.* I. BASARABESCU, CONV. LIT. XLII 27. *A dat hârtie (= plângere) la trebunal.* PAMFILE, J. II.

6°. † (Mold.) Foaie personală de impunere cu semnalmentele contribuabilului, dată de vistierie; serveà titularului ca dovadă că e trecut între contribuabilii dintr'o anumită localitate. Au fost introduse de Dumitrașcu Cantacuzino în întâia lui domnie. P. ext. Bir scos pe temeiul acestor hârtii. GIURESCU. *Făcut-au acest Domn Dumitrașco-vodă un obiceiu spurcat, în țară, care n'au mai fost până atunce, de au dat hârtii, de scriu fețele oamenilor, de la mic până la mare.* NECULCE, LET. II $231/_{35}$. *Scoasĕ orânduele multe și satarale și hârtii și fumărit.* id. ib. $314/_{14}$, cfr. $238/_{33}$.

7°. Cambie, poliță, sinet; cfr. asignație. (Cfr. fran. *papier long, court*) *Hârtii lungi (scurte)* = cambii cu scadență lungă (scurtă). PANȚU, PR. 47. || *Hârtii de Stat, hârtii (de valoare)* = titluri. *Toată averea sa este în hârtii :* în titluri, acțiuni, etc. COSTINESCU.

8°. (Și subt forma: *hârtie-monetă*) Bilet de bancă, bancnotă; cfr. băncută, băncuță[2], asignat, asignație, bumașcă, bancă[2] (3°). *Aurul, argintul și chârthiele, adecă bancele.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 215. *Dacă îi plac unuia, știe că trebue să-mi dea hârtia.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *El puse la o parte trei hârtii de câte o mie..., dar teancul hârtiilor de douăzeci îl lăsà în portofel.* SLAVICI, N. II 298.

III. † (Bot.) Papyrus. *Hârtie* = papir (Glosar de plante slavono-român ca. 1705). GCR. I 357.

[Și: hârtíe s. f., artíe s. f. VICIU, GL., (variantă grafică?) cârtíe s. f. (ad II 8°). *Una din cârtiile de o mie.* SLAVICI, N. II 298. | Diminutive: hârtioáră (pronunț. *-ti-oară*) s. f. (ad I) *Hârtioare scrise.* I. VĂCĂRESCU, P. 356. *Doaozeci de o potrivă hârtioare.* PISCUPESCU, O. 216. *Face-te-ai neagră cernealà... Să te scriu pe-o hârtioară.* MAT. FOLC., cfr. ȘEZ. IX 93 (unde e tipărit *hârțioară*); (ad II 1°) *Scoase chărtioarele cu iscălitura lui.* MAG. IST. V 144; (ad II 2°) *Să mai scriu o hârtioară La draga mea surioară.* PAMFILE, C. Ț. 220; cfr. ȘEZ. $47/_{12}$, $173^b/_{18}$, SEVASTOS, P. P. $275/_{18}$, hârtiúță (pronunț. *-ti-u-*) s. f. (ad II 2°) *Să mai scriu o hârtiuță Și la draga mea măicuță.* PAMFILE, C. Ț. 220, (rar, în poezia pop., în rimă) hărticeà s. f. (ad II 8°) *Bagă* [mâna] *și'n cureà Și scoate o hărticeà.* MARIAN, NU. 674. | Derivate (rare): hârtiér (pronunț. *-ti-er*) s. m. = fabricant sau negustor de hârtie DICȚ., hârtieríe (pronunț. *-ti-e-*) s. f. = fabrică s. prăvălie de hârtie; marfă de hârtie, cfr. papetărie DICȚ.; (neobicĭnuit) moară de hârtie, unde se macerează zdrențele (LB.), hârtierít (pronunț. *-ti-e-*) s. m. sing. = (neobicĭnuit) mulțime de hârtii. *Fu nevoit a răscolì hârtieritul din sipet.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Din paleosl. chartija (m.-grec. χαρτί, plur. χαρτιά). Cfr. dubletele hartă și carte.

HÂRTIÉR s. m., **HÂRTIERÍE** s. f. } v. hârtie.
HÂRTIERÍT s. m. sing., **HÂRTIOÁRĂ** s. f. }
HÂRȚÍȘ s. a. v. hățiș.
HÂRTIÚȚĂ s. f. v. hârtie.

HÂRȚOÁGĂ s. f. *Paperasse.* — (Aproape numai la plur.) Hârtie (scrisă) fără valoare, veche, hârtie de lepădat. COSTINESCU. *Să-ți arăt ispisoacele din pod?... Am, ian așà, un teanc de hârțoage afumate.* ALECSANDRI, T. 256. *Masa, de hârțoage încărcată.* VLAHUȚĂ, P. 83.

— Derivat (neregulat) din hârtie, prin suf. peior. *-og.*

HÂRȚOÂICĂ s. f. v. hârț.

HÂRŢOÁLĂ s. f. v. hărţuì.
HÂRTOÁPĂ, HÂRTOÁPĂ s. f. v. hârtop.
HARTOFÓR † s. m. cartofor.

HARTOÍ, HÂRTOÍ (ION CR. IV 122) vb. IV[a] v. fărtoì.

HARTÓIU s. a. *Lieu glissant et en pente sur une route, dangereux pour les traîneaux.* — Drum la loc costiș; în timp de iarnă, dacă nu-i omăt, săniile se răstoarnă dacă merg pe acolo (jud. Neamțu). ION CR. v 183. Cfr. fărţoaie.
— Postverbal din hartoì (= *fărtoì*).

HÂRŢÓIU s. m. v. hârţ.
HARTOMANDÍE s. f. † v. cartomanție.

HÂRTÓP s. m. și a. 1°. *Grotte.* 2°. *Ravin.* 3°. *Mare.* 4°. *Fondrière.* 5°. *Petit bois sur le penchant d'une montagne.* 6°. *Andain.*
1°. Vizunie, grotă, cfr. bârlog. *Vârtop de tâlhari.* CORESI, ap. TDRG. *Varuh s'au închis într'o vârtoapă.* DOSOFTEIU, V. S. 34. *Umblà prin pustie și prin vârtoape și peștere.* id. ib. 187$_{2}$. *Vârtoapă de peșteră.* id. ib. 81$_{2}$. *În mică vârtopă petrecând.* id. ib. 36, cfr. 74. *Vârtopile zmeilor și bârlogurile leilor.* CANTEMIR, IST. 55, cfr. 73, 159. | P. ext. Grajdul în care s'a născut Isus Hristos. *Într'un vârtop oarecare au grajd întrară.* DOSOFTEIU, V. S. 237^{b}/$_{32}$.
2°. Crăpătură adâncă săpată de apă, formând râpi prăpăstioase, ponor (H. I 96). *Hârtopi* = groape pe unde se scurge apa. H. XVIII 15. *Vârtoape* = gropi mai mari și naturale, gropi foarte vechi într'o livede, etc. SIMA, M. *Văile și munții și pietrile, vârtoapele.* MOXA, 345/$_{24}$. *Rătăcindu-să prin munți și vârtoape.* DOSOFTEIU, V. S. 4. *Caprile prin văi și prin vârtopi au izgonit.* CANTEMIR, IST. 241. *Prăpăști, hârtoape și pohârnituri groznice erà, atâta cât căutării ameţeală aduceà.* id. ib. 253; cfr. 159, 308. *Râpi și hârtoape vestite 'ntre vânători.* CONTEMPORANUL, VI II 299. *Pământul... este foarte accidentat și frământat... de dealuri, ponoară și hârtoape adânci.* I. IONESCU, D. 250. *Satul Vornicenii este într'o hârtoapă plină de ponoare și izvoare.* ibid. 400, cfr. P. 362. *În marginea unei păduri și pe muchea unui hârtop.* ODOBESCU, II 174. *Luna... umpleà hârtopul de lumină.* N. REV. R. II 227, cfr. 225. *Să puse la cale preste râpe, preste gropi, preste hârtopi, preste munți și surupături.* RETEGANUL, P. V. 66. *Crângurile și toate vârtoapele.* TEODORESCU, P. P. 516^{b}, cfr. *(hârtoapele)* 154.
3°. Groapă adâncă în care s'a adunat apă; mlaștină (LB.). *Un vârtop (=groapă, lac), unde se crede că în vechime a fost un pravăț (= ocnă, fântână).* LIUBA-IANA, M. 43. *Omeții de nea de prin vârtoape* (Ban.). MARIAN, SE. II 17.
4°. Adâncătură în drum, groapă (MARIAN, SA. 21), gaură într'un drum, un hop în care cade roata căruței (Com. S. POPESCU). *Hârtopuri în care pocnesc roatele.* IORGA, N. R. B. 49. *Vârtopuri pe care trebuià să le ferească.* CONV. LIT. XLIVI 42. *O șoseà desfundată cu hârtoape ce mă făceau să mă cred pe valuri.* SANDU-ALDEA, A. M. 128. *Dând căruța prin toate hârtoapele și coclâurile.* SEVASTOS, N. 317/$_{27}$. | P. ext. (mai ales la plur.) Loc înfundat cu gropi (PĂSCULESCU, L. P.), teren cu gropi, d. ex. locurile pe unde se fac cărămizi (ŢARA OLTULUI, III nr. 24). | Fig. Năcaz, dificultate, greu, impas, păs. *Tu le chinui* [dobitoacele], *și ele te scot din hârtoapă.* JIPESCU, O. 48.
5°. P. ext. Poiană așezată costiș (Com. A. TOMIAC), groapă 4°. *Dând în munți la hârtop, Vădzuiu o zare de foc.* VASILIU, C. 168. *Pe hârtop i bună iarbă.* H. I 54.
6°. *Vârtop* = atât cât se poate luà cu coasa, jur împrejur, de un coșaș. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. brazdă 5°.

[Plur. *-topi, -toape* și (ad 4°) *-topuri.* | Șl : hârtoápă, hărtoápă, hotroápă s. f.=afundătură, groapă naturală încrescută cu plante. VICIU, GL., (ad 2° greșală de tipar ? cfr. bulg. *hralop* „scorbură") hârloápă s. f. I. IONESCU, D. 279, vârtóp s. a., vârtoápă, † vârtópă s. f. || Adjectiv: hârtopós (hotropós WEIGAND, B. B. 96), -oásă = plin de hârtoape (4°). *Drumul... devenise cam hârtopos.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]
— Din paleosl. **vrъtъpъ** „spelunca".

HARTUÍ, HÂRTUÍ (PAMFILE, A.) vb. IV[a] v. fărtoì.

HĂRŢUÍ vb. IV[a]. 1°. *S'engager dans une escarmouche* ou *dans une lutte, en venir aux mains.* 2°. *Exciter.* 3°. *Harceler.*
1°. Refl. A se încăierà, a se luptà (CREANGĂ, GL.), a se luà la luptă s. la ceartă aprinsă. *Se hărțuiau și se luptau cu dușmanul.* BĂLCESCU, M. V. 541. *Să hărțuește îndârjit ceata călăreață cu fugarii pedestri.* ODOBESCU, III 574/$_{13}$. *Pe subiectul acesta se hărțuiau vecinic.* VLAHUȚĂ, D. 322. *Cu nimeni nu se hărțuià așà de tare cum se hărțuià cu noră-sa.* MARIAN, SE. II 113. *Sămânță de oameni de aceia care s'au hărțuit odinioară cu Sobieștchi.* CREANGĂ, A. 71.
2°. Trans. A nu-i da pace cuivà, a zădărî, a întărâtà; spec. a sumuțà cânii. *Să nu hărțuiască cânii.* SEVASTOS, N. 11/$_{31}$.
3°. Trans. A urmărì, a necăjì s. a obosì pe cinevà fără de milă, făcându-i fel de fel de neplăceri, etc. *Poliţaiul de oraș hărțuise revoltanții și... îi legase.* ALECSANDRI, T. I 115. *Prea am fost hărțuiți din toate părțile, prea au căzut pe capul nostru nevoi peste nevoi!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *El a hărțuit-o, n'a lăsat-o 'n pace.* COȘBUC, F. 99. *Turcii te-a hărțuit ?* TEODORESCU, P. P. 640^{b}, cfr. 603^{b}.
[Și: hârțuì, (< ung. *harcolni* „a luptà") hărțelì (hărțălì) vb. IV[a] = (trans.) a necăjì, a ostenì pe cinevà ; (refl.) a se bate, a se trântì, a se luptă, a se ostenì. LB. *Românii îi hărțăliră în toate părțile.* C. BOLLIAC, ap. DDRF., (cfr. polon. *hercować*, rus. *garcobatь* „faire manœuvrer un cheval") hereți vb. IV[a] refl. *Un tânăr se heretește p'un sirep armăsar.* C. NEGRUZZI, I 121. | Adjectiv: hărțuitór, -oáre. *La războiul hărțuitor, sprintenimea să nu iasă înainte să dea harță.* BĂLCESCU, M. V. 617. | Abstracte: hărțuíre s. f. MARDARIE, L. 4301. *Hărțuire și loviri unii cu alții.* DIONISIE, C. 174. *Creșterea sau hărțuirea* [=stimularea] *spre bine.* URICARIUL, IV 25, hărțuiálă s. f. SEVASTOS, N. 91/$_{31}$, hărțoálă s. f. (postverbal din **hărțolì* = hărțălì) = harță, luptă. VAIDA.]
— Derivat din hart(ă).

HĂRTULÍE † s. f. v. hărțulie.

HĂRŢULÍE, HÂRŢULÍE s. f. *Papier.* — Hârtie scrisă, scrisoare (mică). *Hărțulia ce părintele-i dăduse.* DULFU, ap. TDRG. *Pe această hârțulie s'află scris ce mi-ești dator.* id. ib. [Șl: † hărtulíe, (+ *mărturie*) hărturíe † s. f. = act, document; cfr. hartă 2°. *Să dea nește hărtulii săbornice asupra lui Leon iconabovețului.* DOSOFTEIU, V. S. 227. *Deaderă hărturiile.* ibid.]
— Forma *hărtulie* e un derivat din *hartă* 2° (pentru sufix, cfr. m.-grec. χαρτουλάριος „uricar"); prin apropiere de *cărțulie* s'a născut forma *hărțulie.*

HARŢÚN adv. *Tout droit devant soi.* — (Bucov.) De-a-dreptul (în legătură cu verbe care exprimă o mișcare, indicând repezeala s. hotărîrea cu care se face aceà mișcare). *Și nici una nici două, mă duc harțun la el și-i dau două palme.* Com. G. TOFAN. [Și: hărțún adv. Com. COVAȘĂ, arțúu adv. = drept înainte. MARIAN, harțúna adv. *Voios și plin de bucurie au alergat, harțuna la frate-său.* SBIERA, P. 266/$_{13}$.]

— Cfr. pol. *harcem* „repede, iute“.

HARȚÚN s. m. *Brave.* — (Bucov.) Viteaz, voinic. MARIAN. [Și: arțún s. m. idem.]
— Pentru etimologie, vezi cuvântul precedent.

HARȚÚNA adv. v. harțun[1].
HĂRTURÁR s. m. † v. cărturar.
HĂRTURÍE † s. f. v. hărțulie.

HARÚNC s. a. *Arc* (?). — *Luà haruncu' de-a drepta Și săgeata de-a stânga Și prinse a săgetà!* VICIU, GL.
— Probabil, o contaminare din *(h)arc* și *aruncà*.

HÁRVĂ s. f. *Vignoble (situé au bas d'une colline* ou *dans la plaine).* — (Munt.) Vie (situată la poalele unei coline sau în șes). CIHAC, II 723, cfr. HEM. 1779-80. [Și: árvă (cfr. satul *Arva*, în Putna), hărvă s. f. = vie izolată, (în Prahova) vie la șes. BRĂESCU, H.]
— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 723, îl derivă din ung. *árva* „orfan“).

HARZ s. a. † v. arz.
HÂRZOÁBĂ, HÂRZOÁPĂ s. f. v. hârzob.

HÂRZÓB s. a. 1°. *Treuil.* 2°. *Cordage, corde.* 3°. *Lustre.* 4°. *Clisse.* 5°. *Sandales* (pour marcher sur la neige). 6°. *Mauvaise sandale* (en cuir). 7°. *Panier (de sapin, dans lequel on conserve des poissons séchés).* 8°. *Enflure (sur les bois d'un cerf).* 9°. *Gaule (fendue en quatre pour cueillir les fruits d'un arbre).*
1°. Vârtej, cu ajutorul căruia se scoboară s. se ridică ceva din adâncimi. *Din gura puțului ciutura cu hârzobul slobozind, după ce cât erà funia de lungă au mers...* CANTEMIR, IST. 287. *Pre săracele dobitoace... în tot fealiurile de vârteaje și de hârzoabe învârtindu-le...* id. ib. 346. *La care* [munte] *se suià numai cu hărzobul.* ARHIVA R., ap. CIHAC, II 136. ‡ (S)coborît cu hârzobul (hârzoba ZANNE, P. VI 508) din cer = mândru, îngâmfat (RUSSO, S.), de un neam mai ales (ZANNE, P. VI 508), cu stea în frunte. *Învățat, literat și scoborît cu hârzobul din cer, domnul D. G. socoate că băcalii vorbesc ca profesorii de Academie.* RUSSO, S. 8. *Da noi ce sântem? Împărați cu steaua 'n frunte?... Scoborîți cu hârzobu' din cer?...* ALECSANDRI, T. 463, cfr. 1087. *Cu hârzobul din cer n'a căzut nimeni.* I. NEGRUZZI, IV 240; cfr. MAT. FOLC. I 719.
2°. *Vârzob* = frânghie. RĂDULESCU-CODIN, cfr. *(vârzov)* BARCIANU.
3°. (Un cerc atârnat cu o funie de tavanul bisericii; pare a fi una din formele primitive ale policandrului la Români, și astfel cuvântul primește înțelesul de:) policandru (Mahala, Marginea, Roșa, în Bucov.). *Sub iconostas... sâmburul de foc al unei candele spânzurate într'un hârzob cu lănțușoare aurii.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 75.
4°. Unealtă de ciobănie (H. VI 16, 50, X 5, 77, 465, 505, XII 288, XIV 436, XVI 133; CONTEMPORANUL, I 92), cerc de alun cu o împletitură de teiu (*vârzob* H. XVIII 25) sau de cânepă, care se așează de-asupra unor coveți sau budăci, unde picură (din strecătoare H. XVI 105) zerul din caș (PAMFILE, I. C. 33; cfr. ȘEZ. II 24 $^{b}/_{19}$, 210/$_{35}$, DAMÉ, T. 69, ZANNE, P. VI 508), cerc de lemn, țesut la mijloc în forma unui sac de prins pește, cu ață de fuior (sau și de teiu) de grosimea unei sfori (s. cu o rețea de 5-6 sfori, Mahala în Bucov.), pe care se pune strecurătoarea cu cașul de curând închegat, ca să se strecoare (MARIAN, com. A. TOMIAC).
5°. (Transilv.) *Hârzoabă* = potcoavă de lemn, în formă de cerc, întrebuințată de vânători spre a nu se scufundă în zăpadă și spre a călcà mai sigur (BUGNARIU, N.), un fel de tălpi late și foarte lungi, împletite la mijloc cu coajă de mesteacăn și sfori, spre a nu lunecà pe zăpadă (ZANNE, P. VI 508. Cfr. CIHAC, II 136). *Vârzob* = un oval de mesteacăn cu o suprafață mai mare decât talpa piciorului, pe care se împletesc niște sforicele ce sânt prinse la mijloc de o bucată de piele; se întrebuințează la munte, putând să împiedece cufundarea piciorului în zăpadă. PĂCALĂ, R. 78, 80.
6°. *Hârzoabă* = opincă rău croită, broască II 7°. Cfr. PAMFILE, I. C. 45, VICIU, GL. *Hârzobul .. nojița... curaua.* TEODORESCU, P. P. 105/$_{14}$. | P. ext. *Vărzoabă* = sfoară cu care se leagă opincile. ION CR. IV 121. || Fig. Lucru s. vită slabă, mârțoagă (SIMA, M.), cfr. haram, hârștioagă, bijoagă, gloabă, școarlă, hoiop, ciorop, cioropină, cioloagă, drăgă. *Hârzob, -ă* = cal slab și bătrân. H. XVII 269. *Ce mai hârzoabă de cal* = bun numai de opinci! VICIU, GL.
7°. Un fel de paneraș făcut din cetină de brad (ZANNE, P. VI 508), în formă de elipsă, în care locuitorii de la munte usucă lostucă și păstrăvi (ȘEZ. VIII 2; cfr. ALECSANDRI, T. 1760, 1779, I. IONESCU, M. 66). *Hârzoabe de păstrăvi.* ALECSANDRI, T. 1356, cfr. 527. ‡ *A legà hârzob* = a legà (d. ex. flori) în formă de elipsă s. elipsoid. Com. A. TOMIAC.
8°. (Bucov.) Formațiune anormală la vârful coarnelor de cerb, provenită din creșterea a două sau mai multe raze, având forma unei ploscuțe, ploscă. Com. A. TOMIAC.
9°. O nuia, despicată în patru, cu care se dau merele sau perele jos din pomi. ZANNE, P. VI 508.
[Și: hârzoábă s. f., hârzoápă s. f. ZANNE, P. VI 508, hărzób s. a., hârzóbă s. f., hârzóp s. a. MAT. FOLC. 719, (formele care urmează, după ZANNE, P. VI 508) vărzób, vârzób, vârzóp, vârzóv s. a. | Plur. și: (ad 1°) *vârzobi* CIHAC, II 136, *hârzoburi* PAMFILE, I. C. 73. || Diminutiv: hârzobáș s. a. TDRG. | Adjectiv: (în)hârzobát, -ă. *Cu picioarele 'ncălțate În opinci înhârzobate.* TEODORESCU, P. P. 105. *A fi opincă hârzobată* = om de nimic, o secătură. ZANNE, P. III 262.]
— Din bulg. vrzop „legătură“. TDRG.

HÂRZÓBĂ s. f., **HÂRZOBÁT, -Ă** adj. } v. hârzob
HÂRZÓP s. a. }

HARZOVÁL s. a. † v. arzihal.

HÂȘ! interj. Strigătul cu care se alungă găinile Cfr. halea. MARIAN, O. II 375. *Hesh* = vox gallinas pellentis. ANON. CAR. *Hâș, cucurigu' dracului!* ALECSANDRI, T. 175; cfr. MARIAN, O. II 195, SBIERA, P. 215/$_{10}$. || P. ext. Strigătul cu care se alungă orice zburătoare, și (în bătaie-de-joc s. în glumă) și oamenii. *Hâși, cârâitoare!* ALECSANDRI, T. 392; cfr. 678, 1303, MARIAN, Î. 17, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171, ION CR. III 152. [Pronunțat de obiceiu hș, cu -ș lung, sau repetat, în unele regiuni cu -ș palatal: hâși. | Și: câș! (și pentru a chemà, mânà s. alungà oile s. mânjii. Com. I. PAVELESCU, ȘEZ. III 189/$_{4}$) *Ian cată colea, câșșșș...* ALECSANDRI, T. 896. *Câș* se zice puilor de pasăre, când copiii vor să le deschidă gura spre a le da mâncare. PAMFILE, J. II, hâci! ȘEZ. III 189/$_{15}$. *La naiba, hâci cobaie!* CONTEMPORANUL, II 13. *Hâci ulitură!* MARIAN, O. I 122, (Mold.) hâcea! TDRG., hacioa! ȘEZ. III 189, huci! H. I 59, X 498, hucea! TDRG., huș! MARIAN, O. II 375, hușî! H. I 59, GOROVEI, C. 397. *Ea țipă cât o luà gura.: Uti, uti! Bii, bii, bii. Huși, cucoș, [ar]ză-te focu'!* ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII 917, uș! PAMFILE, C. Ț. || Verbe: (Mold.) cășăì IV[(a)] = a face câș, a alungà (o pasăre). *Mă cășăești acù, ca pe lăstuni?... Așteaptă să-ți arăt eu, câș..!* ALECSANDRI, T. 896, hâcià I (pronunț. -ci-à) *Stăi, și nu mă hâcià.* SEVASTOS, C. 29/$_{19}$; cfr. 215/$_{24}$, hâcìì IV[(a)] *Pe cuc mi-l hâcìì.* MARIAN, O. I 127; cfr. NU. 54, ȘEZ. I 288/$_{28}$. *Găini hâciind.* VASILIU, C. 97; cfr. 157, hâcilì IV[a] ION CR. III 152, hâciuì IV[(a)]. *Începù a zvârlì în el cu țărînă și a-l hâciuì, ca pe o cioară nespălată.* ȘEZ. I 282/$_{25}$; cfr. V 10/$_{30}$, hâșâì, hâșâì

(hâșeì RETEGANUL, P. III 26/16) IV(a) LB. *Tata mnieu m'a hâșăì: Hâș, păsăruică ghe acì!* VAIDA, hâșì IVa POMPILIU, BIH. 1011; cfr. B. 35/5, hâșìì IV(a). *O hâșiì cât o hâșiì. Dar sarca... cu cât erà mai des hișiită...* MARIAN, O. II 51. *Din cuib i-oiu hâșiì.* POMPILIU, B. 35/15, hușăì IV(a) (Bucov.) Com. A. TOMIAC, hucìì IV(a) VASILIU, C. *Ia fugi fuga și hucie-l dracului!* ION CR. II 180, huciuì IV(a) CONTEMPORANUL, I 803, (Bucov.) hușcăì IV(a). *Maică, nu mă hușcăì!* POP.]

— Onomatopee.

HASÁ s. f. *Calicot, madapolam.* — (Mold.) Un fel de pânză de bumbac, mai puțin fină. *Cămeși și pantaloni de hasà.* URICARIUL, VIII 181; cfr. XIV 234/16. *Îmbracă* [mortul] *într'o cămașă de hasà sau în altă cămașă nouă, însă din pânză supțire.* MARIAN, Î. 60. *Oameni clăcași... mai târgoveți, se îmbracă cu cămeși și izmene de americă, de hasà ori de cit.* ȘEZ. IX 139. ‡ *Cămeșă de hasà, ține, căne, nu lăsà!* se zice despre pânzătura care nu-i de casă. ION CR. III 341.

— Din turc. hassa, idem (cfr. arom. *hasè* = olandă. DALAMETRA).

HAȘÁ † s. f. v. harșà.

HÂSĂÍ vb. IV(a) v. sâsâì (despre gâscan). H. XVII 334.

HÂȘĂÍ, HÂȘÂÍ vb. IV(a) v. hâș.
HASÁP s. m. v. casap.

HÁSCĂ s. f. (Cism.) — (Mold.) Mai multe piei ce se pun spre a lărgì căputa de-asupra, la ciuboată. CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 159. *Mușcheă, piedecă, hască și clin,... și tot ce trebuie unui ciubotar.* CREANGĂ, A. 81.

— Din pol. haska, idem.

HÁȘCĂ s. f. *Tronc d'arbre (creux).* — (Mold. și Bucov.) Trunchiu de copac găunos înăuntru (ION CR. II 21), ruptură dintr'un copac (ib. 276), copac bătrân (Com. A. TOMIAC), uscat, de regulă înalt, gros și chiar găunos (SBIERA, P. 2, cfr. ȘEZ. V 98), spec. brad (mare și găunos pe dinăuntru ȘEZ. II 24b/14), molid uscat și rupt la vârf (MARIAN, INS. 96). Cfr. bușteан, butură, buturugă. *Hașca, clătinată de vânt, mai face iarăș scârț, scarț! Comoara aceea nu este averea dreaptă a haștii, ci... niște fugari... au ascuns-o acolo.* SBIERA, P. 2, 4. [Plur. *haști.*]

HÁȘCĂ s. f. † *Bassinet (d'arme à feu).* — Tigaie la pușcă sau pistol. LB. [Și: áșcă s. f. DICȚ.]

HÁȘCĂ s. f. v. hărșie.

HÂSCA! interj. Când se strigă gâsca, se zice *hâsca, hâsca.* H. I 59; cfr. halea, pui, uti, gâle-gâle.

HÂȘCÁLĂ s. f. v. hărșie.

HÂȘCĂNÍ vb. IVa refl. A te mișcà cu șezutul a nu-ți găsì locul pe scaun când șezi. Com. I. CORBU

HĂȘCĂU s. a. Măturice de brad cu care se mestecă zărul, când fierbe în căldare, până se alege urda. H. XVII 310; cfr. PĂCALĂ, R. 63.

HÂȘCHIE s. f. (ș. d.) v. aschie.
HAȘEÁ † s. f. v. harșà.
HASÉC † s. m. v. hasichiu.
HÂȘEÍ vb. IV(a), **HÂȘÌ** interj., **HÂȘÍ** vb. IVa. v. hâș.
HÂȘIÁT, -Ă adj. v. hărșie.
HASICHI-AGÀ † s. m. v. hasichiu.

HASÍCHIU † s. m. *Soldat turc (de la garde du corps).* — (Turcism) Soldat din garda seraiului; cfr. bostangiu 2°, baltagiu. *Hasichii i-au spus poronca împăratului.* M. COSTIN, LET. I 282/23. *Au luat și un hasichiu de la bostangi-bașa.* AXINTE URICARUL, ib. II 136; cfr. MAG. IST. 31/11, ȘIO. [Și †: aséc, aséchiu, haséc, haséchiu s. m. ap. ȘIO. | Compus: (cfr. turc. *hasseki-aga*) hasichi (hasechi)-agà † s. m. = al doilea comandant al baltagiilor, mai mare peste 300 de hasechi, executorul sentințelor de moarte rostite de sultan. ȘIO. *Au trimis împăratul pre hasichi-aga.* MAG. IST. III 321.]

— Din turc. hasseki, idem.

HÂȘIE s. f. v. hărșie.
HÂȘÍÍ vb. IV(a) v. hâș.

HAȘÍȘ s. a. *Hachich.* — Un preparat extras din foile plantei *cannabis indica*; fumat s. mestecat în gură, are efecte excitante, amețitoare și narcotice, ducând, cu timpul, la tâmpenie s. chiar la nebunie; foarte obicĭnuit în Orient. *Pipă de hașiș.* MIREA, C. I 37. *Tolănit pe un divan, îmbătat de hașișul unei nerghelele.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 369.

— *N.* din arab. hašiš „iarbă, fân".

HÁSLĂ † s. f. *Cri de joie.* — Strigăt de bucurie. *Ferice de-aceaia breaslă Ce ț-au știutu-ți de ghaslă* (: fericit norodul carele știe clicul BIBLIA, 1688). DOSOFTEIU, PS. 303.

— Din pol. hasło „lozincă, deviză, parolă". Cfr. TDRG.

HAȘLEÍȚĂ s. f. v. hașleu.

HAȘLÉU s. m. sing. *Soufre.* — (Transilv.) Pucioasă; spec. o rudă de pucioasă pe pânză lată ca de un deget, pe care o aprind sub coșnițele stupilor, când îi ucid (Șpring, în Transilv.). VICIU. [Derivat: hașleíță s. f. *Hașleițe* = chibrituri. ibid. 103.]

— Poate, din germ. Einschlag. VICIU, GL.

HÁSMĂ s. f. (Bot.) v. hașmă.

HÁȘMĂ s. f. (Bot.) *Échalote; civette.* — (Mai ales la plur.) Nume dat mai multor specii de ceapă (în unele regiuni confundat cu arpagicul), cultivate pentru trebuințe culinare. Cfr. (un fel de ceapă în tufă) ION CR. II 153. *Fură hașme, aiu și ceapă, ca să poată postì.* ȘĬNCAI, HR. III 142/30. *Hașmă turcească* = alium Schœnoprasum. POLIZU. [Și: hágimă (ájimă Com. LIUBA), hágĭmă (hájmă VAIDA, POMPILIU, BIH. 1011, ALEXICI, L. P. 225/18) LB., H. I 33, 56, X 205, XVI 320, MARIAN, D. 197, Com. G. TOFAN, ágimă (hájimă H. X 419), agĭmă CUV. D. BĂTR. I 267, LEON, MED. 21 (la plur. *agime* și *agimi* LIUBA-IANA, M. 102), hágiumă ION CR. II 153, hácĭmă MARIAN, NA. 377, hásmă PANȚU, PL.]

— Din ung. hagyma „ceapă".

HAȘMACIÚCĂ s. f. (Bot.) v. asmațuchi.
HASMÁN, HÁSMÁN (H. XVI 151) s. m. (Zool.) } v. asman.
HASMAȚÚCHI(U) s. m. (Bot.) v. asmațuchi.
HASNÁ s. f. v. haznà.

HÁSNĂ s. f. sing. tant. = (Ungurism) folos ANON. CAR., POMPILIU, BIH. 1011, VAIDA, JAHRESBER. VI 75, GRAIUL, II 37, Com. A. TOMIAC, ȚIPLEA, P. P., ION CR. I 114. Construcții: *A aveà (s. a-i fi cuivà) hasnă de (s. din) cinevà (s. cevà)* = a trage, a aveà folos; cfr. a se bucurà de cinevà (s. cevà); *hasna cuivà (s. a cevă)* = folosul cuivà s. a cevà; *n'am nici o hasnă* = n'am nici un folos. ȘEZ. II 24b/16; *de hasnă* = de folos; *ce hasnă de...?* = ce folos de...?; *a(-i) luà hasna* = a aveà folos din..., a folosì bine, a se servì de... *Iani să grăim despre hasna celor*

zeace cuvinte ale lui Dumnezeu. CUV. D. BĂTR. I 101. *Hasna lui Mihaiu-vodă au fost arhangelul Mihail.* MAG. IST. IV 317/17. *Despre hasna cailor.* ECONOMIA, 74. *Nici nepoată-sa n'aveà hasnă din averea ceea.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.; cfr. CONTEMPORANUL, VII 492. *Ce haznă ai de o şcoală, Dacă n'ai o drăguţioară?* BUD, P. P. 31. *Cu ibovnică'n vecini Nu ţi-i hasnă de ce cini.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 373. *Am lăsat... părinţii fără de hasnă.* BIBICESCU, P. P. 142. *Când am fost să-ţi fiu de haznă, M'au luat Neamţul de-acasă.* RETEGANUL, TR. 65/30. *Ce hasnă, badeo, de tine, Ce hasnă, că tot slujeşti Şi nimic n'agoniseşti?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 409, cfr. DOINE, 281, 282. *Şi de nu mi-i învăţă, Hasna nu-mi vei mai luà!* RETEGANUL, TR. 25; cfr. ŢIPLEA, P. P. 32, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 479. *Altă hasnă nu mai iau.* DOINE, 203/4. || Spec. *Da-voiu voao ploae în vreame destoinică şi pământul va da hasna sa* (BIBLIA 1688: va da roadele lui). CUV. D. BĂTR. I 6.

[Şi: háznă s. f. | Adjectiv (rar): (< ung. *hasznos*, idem) hásnăş, -ă = folositor. *Bine ar fi... şi hasnăş* (Blaj, a. 1779). IORGA, S. D. XII 291.]

— Din ung. haszon (cfr. sârb. *hasna*), idem.

HÁSNĂ s. f. v. casnă.

HĂSNUÍ vb. IV[a] = folosì.

I. Intrans. A fi de folos, a folosì (1°). *Hesnuiesk* = prosum. ANON. CAR.

II. Trans. 1°. A aveà folos, a se folosì. *Ochii miei de te-or zărì, Mama-ţi nu te-a hăznuì.* ŢIPLEA, P. P. 73.

2°. A folosì, a uzà, a luà folosul (ŢIPLEA, P. P.), spec. (despre păduri) a exploatà; cfr. folosì (3°). *Pădurile să se taie, să se hăznuiască şi să se cultiverisască.* COD. SILV. 29.

3°. † A da naştere, a cauzà. *Tăindu-i ca neşte mădulări putrede..., i-a scosu-i afară, să nu hăsnuiască vro boală la partea cea sănătoasă.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. („probabil plănuit de autor spre a traduce pe grec. γεννᾶν, de-oare-ce γεννήματα = *hasnă*". TDRG.)

[Şi: hăznuì vb. IV[a]; (< ung. *használni*, idem) hăznălì vb. IV[a] VAIDA, hăznăluì vb. IV[a]. DDRF. | Abstract: hăznuiálă s. f. (ad II 2°) *Prin nesocotită şi făr'de măsură hăznuială (folosire) a pădurilor.* COD. SILV. 10.]

— Derivat din hasnă[1], prin suf. *-uì*.

HÁŞPOR s. m. 1°. *Rigole.* 2°. *Espace non labouré séparant deux champs.*

1°. (Transilv.) Părău adânc săpat de puhoaie de apă pe munte în jos. *Să nu te duci cu caru' prin haşpor.* VICIU, GL.

2°. (Agric.) Răzor, dungă de pământ între două locuri vecine. ib. Cfr. hat, mezuină, dorjincă, hotar, mejă, călugire, răzor, mejdină, forgaşă.

[Şi: háşpură s. f. LB., DICŢ.]

HÁŞPURĂ s. f. v. haşpor.
HĂST, HÁSTĂ pron. v. ăst.
HĂŞTIOÁGĂ s. f. v. hârştioagă.
HÁSTRA, HĂSTRA pron. v. ăst.

HÁSUR † s. m. *Natte de jonc.* — Rogojină. LB

[Şi: † hásură s. f. DICŢ.]

— Din sârb. hasura (= turc. *hasyr*).

HÁSURĂ † s. f. v. hasur.

HAT s. a. (Agric.) 1°. *Bande de terre non labourée ou signe de démarcation séparant deux champs.* 2°. *Jachère.* 3°. *Lit (de rivière).*

1°. Fâşie (sirincă) de pământ nearat s. cărare (s. brazdă, cfr. PAMFILE, I. C. 246, J. II, VICIU, GL.) care desparte două ogoare (ŞEZ. VIII 159, cfr. PAMFILE, A. 24, 52, 54, VAIDA, H. III 26); p. restr. bolovan, lespede, leasă de mărăcini, ori alt semn pus ca hotar între două proprietăţi (SIMA, M., FRÂNCU-CANDREA, M. 101, H. XIV 431, PAMFILE, A. 25). Cfr. brazdă 3°, călugire, dorjincă, forgaşă, haşpor, hotar, mejă, mejdină, mezuină, răzor. Dacă pe fâşia de pământ ce serveşte de hotar este loc de umblat, se zice că este o *cărare pe hat.* CREANGĂ, GL. *Copilul... să nu mâie sau să doarmă... pe haturi, în cornurile gardurilor, în unghere...* MARIAN, NA. 289. *O plantă... care creşte pe priloage şi pe haturi.* ib. 280. *Sufletele strâgilor şi strigoilor... se întâlnesc mai întâiu pe haturi de joacă împreună.* SBIERA, P. 316/16; cfr. 317/6. *Hatul este locul dracului.* PAMFILE, A. 82. *Floricică de pe hat.* SEVASTOS, N. 316/7. || P. ext. *Haturi* = porţiuni mici de pământ arător. POMPILIU, BIH. 1011, cfr. hotar. ‡ **Într'un hat** (s. hat în hat) cu = situat lângă olaltă, mărginaş, vecin. *Care vie este într'un hat cu altă vie a me[a], pe din gios.* URICARIUL, VII 55/8. *O vie care este într'un hat cu Lupul Voicăi.* ib. XXIV 434/1. *Vecina ta, Cu grădina hat în hat.* VASILIU, C. 120. **Din hat** = vecin. *Moşia din hat* = moşia vecină. PAMFILE, C. Ţ. | (Despre femei) *A umblà haturile* = a umblà în curvie, a umblà hăturèle (lăturile, lăturèle). ibid. *A nu ieşì la hat cu cinevà* = a nu ieşì bine, la capăt cu cinevà. Cfr. id. J. II.

2°. P. ext. Câmp (pământ H. XI 373) nelucrat (H. III 71); cfr. pârloagă, ţelină. *Pe un hat buruienos... doborîse cu baioneta una din santinelele păgânilor.* SADOVEANU, LUC. III 232. *Se tolăniră într'o margine a drumului, într'un hat cu dudău mare.* ŞEZ. VII 26. | Spec. *Haturi* = crânguri mărăcinoase. RĂDULESCU-CODIN.

3°. P. anal. Matcă. *Hatul apei* = matca apei. Com. I. CORBU. Cfr. brazdă 2°.

[Plur. *haturi* | Diminutiv: hăturél s. a. (Numai la plur. în locuţiunile) *a umblà (a se luà) pe hăturèle* = a umblà haturile, cfr. JAHRESBER. IX 211, ŞEZ. III 61/13. | Alt derivat: háteş s. m. = vecin. SIMA, M. | Verb: hătuì IV[a] intrans. = a se mărginì, a fi într'un hat. *Livada care hătuiaşte cu apa* (a. 1802). IORGA, S. D. XIII 151.]

— Probabil, din rut. hat „Damm", hatul fiind mai înalt decât ogoarele pe care le desparte.

HAT † s. a. *Ordre (provenant de la chancellerie du Sultan).* — (Turcism) Ordin s. decret ieşit din cancelaria Sultanului; cfr. firman, iradeà. *Împărătescul hat.* URICARIUL, XIV 132/30, cfr. TES. II 305.

[Plur. *haturi.* | Compuse (turceşti): (< turc. *hatti humayun* „decret imperial") **hatihumaiúm** (plur. *-iumuri*), **hatihumăiu**, (scurtat) **humăiu** (plur. *-iuri*) † s. a. *Să scoaţă hatihumaiul de la împărat.* E. KOGĂLNICEANU, ap. ŞIO. *După noima împărăteştei mele porunci ce s'au dat prin hatihumaium* (a. 1792). URICARIUL, III 166. *Condicele de humaiuri ce se află în divan* (a. 1792). ib. IV 133. *Vechile hattihumaiumuri ale ţării nu pomenesc nimic despre aceasta.* ODOBESCU, I 325; (< turc. *hatti şerif* „autograf al Sultanului", propriu „ordin sfânt") † **hatişerif** (**hatişirif** MAG. IST. II 350, **atişerif** M. COSTIN, LET. I 223/23, MAG. IST. IV 318; plur. *-rifuri*) = autograf al Sultanului, ordin imperial. *Au scos hatişeriful de l-au cetit.* NECULCEA, LET. II 164/25. *Domnul luând întâi hatişeriful cel împărătesc, sărutându-l, îl pune la cap şi apoi îl pune la sân.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, ap. ŞIO. *Şi împăratul... neştiind încă carte..., însuşi şeichislamul i-a luat mâna dreaptă, şi puind condeiul în degete, i-a povăţuit scrierea hatişerifului de moartea tătâne-său.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/8. *Stefan vel-portarul împărăţiei aduse hatişeriful ce întăreà Domn pe fiul ei Pătru.* ODOBESCU, I 119/9. *Făgăduielile făcute de Turci în hatişeriful ce confirmà privilegiile ţerilor.* IORGA, L. II 15, cfr. I 533. (Încercare de traducere românească) *Sfinte haturi* (a. 1792). URICARIUL, III

136, cfr. I 169/13, V 30/18. *Cuprinderea... sfântului hatat* (a. 1822). LET. III² 465 *(hattat* e pluralul turcesc al lui *hatt*).]

— Din turc. hatt „ordin, firman, edict".

HAT † s. m. = **at.** [Plur. și *hazi. Călări pe trei pui de hazi.* ION CR. III 33. Pentru forma *hat* cfr. și: CREANGĂ, GL., PĂSCULESCU, L. P., GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.]

HAȚ! Interjecțiune care indică o mișcare repede, bruscă, făcută pentru a prinde s. apucă (cuvântul însoțește verbe ca a apucà, a prinde, etc., sau le înlocuiește). Cfr. hap, hâț, înhățà. *Haț! pune vulpea gheara pe dînsa și o prinde.* ISPIRESCU, L. 345. *Și nici una nici două, haț! pe ied de gât.* CREANGĂ, P. 23; cfr. ȘEZ. I 258/5. *Haț! dracul subsuoară, și-l strânge.* CREANGĂ, P. 53. *Eu atunci haț! de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea.* id. A. 57. *El se face foc și pară, Hați de cap!* MARIAN, SA. 101. *Haț toporu', și taie capul balaurului.* ȘEZ. II 142/18; cfr. 154/12. *Prostul, haț cu cleștele de nas!* ibid. III 24/4; cfr. GOROVEI, C. 194. ‡ *Azi hăr, mâne haț* = azi ceartă, mâne bătaie. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. [Pronunțat și cu *ț* palatal: hați!]

— Onomatopee.

HAȚ! interj. (Bucov., Mold.) Strigăt cu care se alungă porcii. Com. I. GRĂMADĂ; hâideà, huideâ; cfr. ȘEZ. III 189/2. [Și hăța. MARIAN, SE. I 126, hați! Cuvânt cu care se alungă caprele. Com. I. GRĂMADĂ.]

— Și Rutenii întrebuințează interjecția **hac!** când alungă porcii.

HĂT adv. *Très, fort, bien, extrêmement.*—(Mold., Bucov., Transilv. nordică) Adverb de măsură, arătând că intensitatea noțiunilor exprimate este de tot mare. Cfr. foarte, mult, tare, bine, rău, de tot.

1°. (Pe lângă adjective, adverbe și locuțiuni adverbiale, cfr. hei) *Am avut, hăt* (= de mult) *în vechime O viteză boierime.* ALECSANDRI, T. 59. *Și mănâncă fata la plăcinte și mănâncă, hăt bine.* CREANGĂ, P. 290. *Până hăt târziu noaptea.* MARIAN, NA. 306, cfr. NU. 652, CONTEMPORANUL, III 27, SBIERA, P. 140/24, 312/29. *Înnoptase acuma hăt binișor.* MARIAN, T. 44, cfr. SBIERA, P. 67/10, 249/27, 251/37, 295/3. *Erà hăt bătrân.* SBIERA, F. S. 7. *Mai hăt* (= mult) *după aceea.* id. P. 35/2. *Erà tăiați copacii până hăt depărtișor.* ib. 67/26; cfr. 273/20, SEVASTOS, N. 2/34, 82/24, RETEGANUL, P. V 43/8, ȘEZ. I 240/22, IV 179/20. *Hăt încolo de la cărare.* SBIERA, P. 89/36. *Au fost strâns hăt mulți bani.* ib. 131/28; cfr. 202/37, 280/33, MARIAN, Î. 543, LEON, MED. 89, ȘEZ. IV 231/11. *Până hăt afund în pădure.* SBIERA, P. 170/10. *O babă hăt de treabă.* ib. 319/27. *Să făcù stogul hăt mare.* RETEGANUL, P. IV 76/34. *Am pățit-o hăt bine.* ȘEZ. I 264/18; cfr. 248/14, IV 1/11. *Hăt de departe.* ib. IV 116/30. *Hăt de mult.* ib. 159/4, VI 109. *Fu hăt rău păcălit.* ib. V 80/34. *Să plece hăt de noapte.* ION CR. IV 5. (Repetat, mai intensiv) *Las' că mă duc eu, hăt, hăt sus, hăt.* ibid. III 706. *Hăt, hăt într'un târziu.* MARIAN, T. 293. | (Une-ori se omite adjectivul sau adverbul, dacă se înțelege din determinarea ce urmează) *Limba, hăt* [sc. lungă] *cât un cot.* ALECSANDRI, T. 58. *Oiu să merg tocmai... hăt* [sc. departe]... *la București... să mi se piardă urma...* ib. 928; cfr. 1728.

2°. (Pe lângă verbe) *S'au cam hăt înspăimântat.* SBIERA, P. 181/35. *Mâinile îi hăt înțepeniseră.* ib. 285/28. | (După verb, urmat și întărit de și bine) *Împodobiți-vă hăt și bine! Dar geaba vouă.* CONTEMPORANUL, IV 502. *M'am prins hăt și bine să-i dau grâul în girezi.* CREANGĂ, P. 157. *Am să te țiu la pastramă, hăt și bine.* ibid. 318.

[Și: hăpt = chiar. *Codrule, Măria Ta, Lasă-mă su poala ta, Hăpt nimica n'oiu strică.* VAIDA.]

— Din rut. het, idem. WEIGAND, B. B. 96.

HĂȚ! HÂȚ! Interjecțiune care indică o mișcare bruscă și repede, cu care se smucește s. se trage (înlocuește adesea aceste verbe); cfr. haț. *Nevasta, hăț un șumuiag de fân!* SEVASTOS, N. 50/12; cfr. 70/21. *Hât un par!* CONTEMPORANUL, III 294; cfr. VII 229. || Spec. Semn cailor să apuce la dreapta, în opoziție cu har. POLIZU. *De el* [de hăț] *se apucă și se zice trăgând: „Hăț, hăț", și calul merge într'acolo.* ION CR. IV 218. || *Hât încolo, hât încoà* arată o mișcare zmucită care se repetă în mod ritmic, d. ex. când stativele sânt puse în mișcare. Cfr. GOROVEI, C. 354. *Hi în sus, hât în jos* s. *hât în sus, hât în jos* s. *hât în dreapta, hât în stânga:* locuțiuni care arată sforțările s. încercările zădarnice, făcute de cinevà, spre a scăpà (prin mișcări smucite de tot felul) dintr'o situație neplăcută (cfr. apucà V). *Hi! în sus, hăț în jos; să se miște din loc calul, ba!* ISPIRESCU, L. 374, cfr. 212. *După ce mâncară... smochine, se făcură măgari. Hât în sus, hât în jos. Ba că o fi una, ba că o fi alta, nimic. Rămaseră măgari ca toți măgarii.* id. ib. 282; cfr. 372. *Hât în dreapta, hât în stânga, până descuie ușa.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. ‡ (Cor.) **Hât cumetre 'ncoà la joc** e numele unui danț țărănesc. JIPESCU, O. 52. [Și: **hâța!** (în cimilituri, rimând adese cu bâța, pâța) arată mișcări ritmice, legănate. *Hâța la deal, hâța la vale, hâța spre vremea de sară?* (= Ușa.) SBIERA, P. 319/26. *Hâța bâța, țup la pământ?* (= Mătăniile.) GOROVEI, C. 222, cfr. 354. *Unu' ară, Doi se miară, patru se coțobănesc, Unu'* [= coada] *face hâța, pâța?* (= Porcul.) ibid. 303. Repetat arată o înaintare zmucită și greoaie, încetă și apăsată. [Ursul] *se scoală în picioare Și, hâța! hâța! până sus La scorbure se urcă.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Trebue să mânăm chestia înainte; căci dacă mergem hâța hâța, o vârîm cu oiștea 'n gard.* CARAGIALE, N. S. 56.]

— Onomatopee.

HĂȚ s. a. 1° *Guide, rêne.* 2°. *Corde.*

1°. (De obiceiu la plur.) Parte a hamurilor: curele (s. frânghii) mai lungi, cu ajutorul cărora se conduc caii înhămați; sânt prinse cu un capăt de căpețeală, iar celălalt capăt al lor se ține în mână. Cfr. PAMFILE I. C. 49, ION CR. IV 218, H. III 140. Cfr. frâu, dârloagă. *Hamuri de cai... cu frine și hetzurj de matase* (a. 1816). IORGA, S. D. XII 174. *Slobozind hățurile cailor săi, îi lasă ca în voia lor să meargă.* BELDIMAN, N. P. I 35. *Apuc hățurile în mâna stângă, și m'arunc pe șăoaș.* ALECSANDRI, T. I 52. *Mână* [caii] *cu hățuri coperite cu ținte de argint...* C. NEGRUZZI, I 37. *Coman strânse hățurile.* SADOVEANU, P. S. 34. | P. anal. Frânghie legată de căpăstru la falca calului sau de resteul ori jigla jugului, cu ajutorul căreia se mână calul s. boul. ION CR. IV 218. ‡ *Cal din hăț* = din stânga oiștii. Com. I. PAVELESCU. *A umblà cu patru în hățuri* = a umblà cu patru cai. BARONZI, L. 42/16. *A nu da hățurile din mână* = a păstrà pentru sine conducerea unei afaceri. ZANNE, P. I 486. *I-a venit iapa la hăț* = s'a împuternicit, îi merg treburile bine (ibid. V 326), i-a venit apa la moară.

2°. Laț prins de gâtul cuivà; spec. funia cu care spânzură gâdea oamenii (Com. A. TOMIAC). *Să-l scoață de gât cu ghățului.* DOSOFTEIU, V. S. 383. *Te duc la spânzurătoare, chiar dac'ar trebuì să merg și eu de hăț cu tine.* SLAVICI, N. II 156.

[Plur. *hățuri.* | Și: hât s. a. Com. A. TOMIAC. || Derivate: hațăș (hățăș DICȚ.) s. m. = cal care se mână cu ajutorul hățurilor, când alăturea de el mai este înhămat cel puțin un lăturaș (= cal fără hățuri). [Surugiul] *bate cu harapnicul înainte, ca și când ar vroì să lovească hațașul.* ALECSANDRI, ap. TDRG. | Verb: hățuì IV[a] = a cârmuì, a îndreptà cu hățurile caii prinși la trăsură. MARIAN. *Voiu hățuì caii tăi.* BELDIMAN, N. P. I 57. *Am hățuit caii până în târg.* SBIERA, P. 235/22; cfr. 235/9. (Fig.)

Mă duc să-i hăţuesc pe creditori. ALECSANDRI, T. 1252, cfr. 556. | Adverb: **hăţiş** = morţiş. **A ţineà hăţiş** = a ţineà morţiş, în ruptul capului. PAMFILE, A.]

— Probabil, din interj. **hăţ** (cfr. *calul se mână la dreapta cu hăţ*, în care construcţie *hăţ* „zmucitură“ a putut fi considerat ca „ham“; *gâdele a înhăţat pe cinevà* „l-a prins de gât“, a putut fi analizat: „i-a pus laţul în gât“).

HATÁ † s. f. *Dommage.* — (Turcism) Pagubă, neajuns, beleà (1⁰). *Am făcut atâta hatà şi pradă pământului.* MAG. IST. V 112/19. *Îi va venì şi lui şi ţerei vreo hatà.* ibid. 175/26. *Se fac atâtea hatale la oameni şi la vite.* DOC. (a. 1782), ap. ŞIO.

— Din turc. hata „greşală, nenorocire“.

HÁŢA! interj. v. **haţ.**
HÂŢA! interj. v. **hăţ.**

HÂŢĂ s. f. *Petit traîneau.* — (Ban.) Săniuţă cu care se joacă copiii; săracii aduc lemne din pădure cu ea. VICIU, GL. Cfr. cioaclă. [Derivat: **hăţâicà** = sanie cu picioare (Lancrăm, comit. Sibiiu). Com. T. L. BLAGA.] — Cfr. **hăţ(ă)i.**

HÂŢĂ s. f. *Troupeau de 50 à 200 porcs.* — (Ban.) Turmă de 50 până la 200 de porci, cfr. ciurdă. VÂRCOL, V. *Porcii veniţi de la hâţă.* LIUBA-IANA, M. 4.

HĂŢĂGÁN s. m. v. **haţegan.**
HATAÍ † s. f. (Comerţ) v. **hataià.**
HĂŢĂÍ, HÂŢĂÍ, HÂŢÂÍ vb. IV(a) v. **hăţi.**

HATAIÁ † s. f. sing. tant. (Comerţ) Étoffe de soie. — (Turcism) Stofă scumpă de mătasă. *7 coţi hataià cu flori de fir... pentru zovon.* CONDICÀ (a. 1693), ap. ŞIO. *Rochie de hataià cu flori de mătase.* DOC., ap. ODOBESCU, I 421. *Asta este hataià de Veneţia sadeà.* FILIMON, II 598. [Şi: **hataí** † s. f. sing. *O giubè de hataì verde.* DOC. (a. 1790), ap. ŞIO., **hetaì** † s. f. sing. *Hetaì cu fir, frânceascâ, hetaì cu fir de la Hio* (a. 1792). ŞIO.]

— Din turc. hatayi, hetayi, idem (propriu: stofă de China).

HÂŢÂICĂ s. f. v. **hâţă**[1].
HATÁL, HĂTÁL s. a. v. **hatalm.**

HATALĂU, HĂTĂLĂU s. m. *Coureur de femmes.* — (Mold., cu înţeles peiorativ) Flăcău care umblă după fete (ION CR. IV 85), amant (PAMFILE, J. II). Cfr. dandur. *Fa, hăi, se ţin hătălăii după tine ca lumea după urs.* ION CR. IV 85. — Cfr. handralău, harhatău.

HÂTÂLBÂC! interj. v. **hâltâbâc.** TDRG.

HATÁLM s. a. 1⁰. *Force.* 2⁰. *Amende.* — (Ungurism)

1⁰. Forţă, silă, putere. VAIDA. # **Cu hatalm** = cu forţa, cu sila.

2⁰. † Amendă. *Să-i fie certare cu bani, ce să zice să plătească hatalmù.* PRAVILA MOLD. 22. *100 lei ce-au pus hatalm... la visterie gospod* (a. 1755). IORGA, S. D. VI 5.

[Plur. (neobicinuit) *-muri.* | Şi: **hătálm** s. a. VAIDA, † **hetalm** s. a. *Nu cu hetalmù, ce ca moşia sa dreaptă...* IORGA, S. D. XII 234, (ad 1⁰) **hatál (hătál)** s. a. (Numai în locuţiunea:) *cu hatal* = de silă, cu inimă grea, cu părere de rău. *Cu hatal vrei să-mi vinzi calul?* URICARIUL, X 402/16: *Îi dat cu hatal* = nu-i cu toată inima, îi dat cu inima îndoită. ION CR. II 247. *A muncì cu hătal* = cu ruptul, cu ghiotura, cu bucata. *Eu muncesc cu ziua, nu cu hătal.* PAMFILE, A. | Adjectiv: (Ungaria) **hătălmáş, -ă** = inspirând respect, avan[1] (I 1⁰), straşnic. *Mă, da hătălmaş mai eşti!*]

— Din ung. **hatalom** „putere, forţă“.

HĂTĂLMÁŞ, -Á adj. v. **hatalm.**

HÂŢÂNÁ vb. I. 1⁰. *Secouer.* 2⁰. *Branler.*

1⁰. Trans. A zgudui, a zgâlţâì, a scuturà puternic, (fact.) a face să se clatine s. să se cutremure un lucru greu (PAMFILE, J. I). *Scoală..., grăì Sandu Lungu către nevastă şi prinse a o hâţânà.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *De mâna dreaptă îl luà Şi-l hâţânà.* MAT. FOLC. 571. || Refl. A se cutremurà, a se zgudui, a se scuturà. *Când bate vântul, se hâţână ferestrele.* PAMFILE, J. I. *Badea pe el s'a aruncat, Pământul s'a hâţânat.* ION CR. III 197. | Fig. *Cin' nu să hâţână din încremeneala văcuită, înţepeneşte dè ghiu!* JIPESCU, O. 15.

2⁰. Refl. A se mişcà încoace şi încolo, a se clătinà încetişor (ŞEZ. IX 154). *I-a scos dintele care se hâţână.* ION CR. II 188.

[Şi: **hăţânà** vb. I, **hăţâni** vb. IV DICŢ., **hâţinà** vb. I. (ad 1⁰) *Vântul hâţinà uşa şi fereştile.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *A hâţinà* (= a agità, a mişcà, a clătinà, a legănà încoace şi încolo) *picioarele.* COSTINESCU. (ad 2⁰) *A se hâţinà* = a se clătinà, a se mişcà într'o parte şi alta. ib.]

— Onomatopee înrudită cu **hăţì, hâţâì, hâlţânà, huţa, huţânà.**

HĂŢĂNÍ vb. IV v. **hâţânà.**

HATÂR s. a. 1⁰. *Faveur.* 2⁰. *Égard.* 3⁰. *Intérêt.* 4⁰. *Protection illicite.* 5⁰. *Plaisir.* — (În România)

1⁰. Favoare, graţie (II 1⁰). *Mă pizmuiesc pentru hatârul şi trecerea ce am la Măria ta.* FILIMON, ap. ŞIO. *Când erà micuţ, dezmierdatul ei erà pentru dînsul culmea fericirii; acuma o singură sărutare e pentru mă-sa un hatâr.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. # **A face un hatâr** = a acordà o favoare (s. un privilegiu); a face un serviciu cerut. *I s'au făcut şi hatârul acesta de către stăpân, lăsându-l încă 60 de zile de au rămas aice la odihna sa.* LOG. GHEORGACHI, LET. III 296/34. *Asemenea hatâruri sau chiverniseli se făceau numai pe seama unui om şi pe timpul vieţii sale.* ODOBESCU, II 33. *Acest hatâr i-l făcuse D[umne]zeu.* ŞEZ. IV 1/5; cfr. II 74/30.

2⁰. † Consideraţie (în expresia:) **A căutà hatârul cuivà.** *Se va pedepsì cum are pedeapsă, necăutându-i nici pic de hatâr, de va fi boier ori şi rudă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III2 201.

3⁰. † Interes (în expresia:) † **A păzì hatârul cuivà.** *Am avut cu toţi elciii Franţiei dragoste şi prieteşug, păzând unul altue hatârul ori la ce s'ar fi întâmplat.* id. LET. III 256/35. *Hatâr la unii păzeşte, nu luà nici o parà.* BELDIMAN, T. 401.

4⁰. Spec. Favoare s. protecţie acordată pe nedreptul, în mod nelegal, de către un slujbaş sau funcţionar. *Hatâr la aceastâ slujbă nu încape..., şi pe care-l va simţì că au făcut cât de puţin hatâr, cu capul va da samă.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 223/14. *Ca să aib şi cu dreptate, însă nu cu hatâr.* URICARIUL, XXI 352/10. *Intrigi, furături, dispărţănii, hatâruri, nedreptăţi.* ALECSANDRI, T. 1337. [Sânt judecători] *care fac hatâruri unui prieten sau unui puternic al zilei de care se tem.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.; cfr. IORGA, S. D. VI 265. *Hatârurile dărăpănă cele mai mari împărăţii.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 633; cfr. VI 350.

5⁰. Plăcere, poftă, plac (în expresiile:) # **Pentru (s. de, mai rar: în) hatârul cuivà** = pe placul s. de dragul cuivà. *Pentru voia şi hatârul lui Nicolaevodă au făcut.* MAG. IST. IV 146/22. *Să-şi întoarcă puţin calea pentru hatârul lor.* DRĂGHICI, R. 24. *În hatârul dumneavoastră, Iacă m'arunc pe fereastră.* PANN, P. V. II 151; cfr. 152. *N'am să şez*

aici toată noaptea pentru hatârul tău! ALECSANDRI, T. 399; cfr. 420, C. NEGRUZZI, I 76, ODOBESCU, III 61/9. *Se hotărî să vie ...mai mult de hatârul lor.* ISPIRESCU, L. 270. *Să-mi dau eu liniștea mea, pentru hatârul nu știu cui?* CREANGĂ, P. 252, cfr. 112. **De hatârul unui lucru** = mulțumită (s. grație) unui lucru. *S'a făcut vornic de hatârul unei plăcinte ce a trimis la masa domnească.* ALECSANDRI, T. 141. **A strică hatârul cuiva** = a-i stricà pofta, a-l lipsì pe cinevà de plăcerea la care se așteaptă. *Se mânie 'mpăratul, hatârul dacă-i stricăm.* PANN, P. V. III 60. *Spânul neputându-le strîcà hatârul, cheamă pe Harap-alb.* CREANGĂ, P. 231; cfr. ISPIRESCU, U. 47/24. *Capul ți l-oiu sparge, dar hatârul nu ți l-oiu stricà!* arată prietenie prefăcută. ZANNE, P. II 45.

[Plur. *-târuri.* | Derivat: **hatârgíu** s. m. = cel ce face hatâruri. *Razele soarelui se resfrâng numai asupra câtorva cunoscuți hatârgii.* JIPESCU, ap. ȘIO.]

— Din turc. **hatyr**, idem.

HATARÁG s. a. v. hădărag (1°) ȘEZ. VII 186.

HATÂRGÍU s. m. v. hatâr.
HĂTĂRÍ vb. IV[a] v. hotărî.
HAȚÁȘ, HĂȚÁȘ s. m. v. hăț[3].

HAȚÁȘ s. a. *Sentier.*

1°. Locul pe unde trec fiarele sălbatice de repetite ori (MARIAN), cărare prin pădure făcută de sălbătăciuni (Com. A. TOMIAC). *Hățașul căprioarelor* = drumul căprioarelor la păscut, sau chiar locul unde pasc. CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 159; cfr. SADOVEANU, SĂM. VI 338. (Fig.) *Filioara, hățașul căprioarelor cu sprincene* (explicat: cărarea călugărițelor duse de simțiri lumești prin pădure), *scăpate din mânăstire.* CREANGĂ, A. 72. *În urmă dă de hățașul balaurului.* MARIAN, T. 323.

2°. Drum de munte, făcut de oi, pe coastă, unde se isprăvește pădurea (Voila, comit. Făgărașului, Com. D. VASU); locul pe unde se duc oile la stână (H. XVI 271); drum pentru venitul și dusul cirezii la păscut, care e mai lat decât un drum obicinuit. PAMFILE, C. Ț.

3°. Potecă prin pădure (Bran, în Transilv.), spre vârful muntelui (ȘEZ. V 98). *Prin cel des și lung hățaș* (jud. Iași). GRAIUL, I 523.

4°. (De oare-ce locurile pe unde trec vitele se spală de ploi și se prefac în văgăuni) Drum râpos. *Ia rèpede pe hudița ce dădeà pe din dosul grădinei popei, sare un hățaș, și la fugă!* CONTEMPORANUL, VII II 7. *Ea-l duse până la un hățaș, și-l împinse afară din grădină.* EMINESCU, N. 123.

[Plur. *-țașuri* și *-țașe.* | Și: (dial.) *hațaș*, (+ *hat* s. greșală de tipar?) **hătáș** (hataș) s. a. = plaiu (ȘEZ. II 137/35), drum prin pădure pe coasta unui munte (ib. III 84/28), (cu alte sufixe:) **hățoágă** (hațoágă) s. f. = cărare bătută de sălbătăciuni (ION CR. II 22) s. făcută de vite (Com. A. TOMIAC), **hătíș** s. a. = drum prin pădure, pe coasta unui munte: *Putem merge la Sinaia, c'am aflat un hătiș peste Omul* (Bran, în Transilv.). VICIU, GL., **hățău** s. a. = locul pe unde se slobod lemnele din pădure la vale, urma săpată de lunecarea lemnelor. Com. I. CORBU.] — Cfr. hățiș.

HAȚÁȘ s. m. = (Bucov.) tâlhar. ION CR. IV 306.

— Ar puteà fi derivat din **haț* (primitivul lui *hățaș* [1], *hățoagă*, *hățiș*), prin suf. *-aș*, deci; „unul care ține potecile în codru".

HĂȚĂU s. a. v. hățaș.

HAȚCADÁU s. m. *Grand jars, grand coq.* — (Munții Sucevii, în Mold.) Gânsac, cocoș, etc. mare și voinic. ȘEZ. V 98.

— Cfr. ung. *acogató* „certăreț".

HÂTCÂÍ vb. IV[(a)] trans. *Chasser.* — (Mold.) A huiduì, a pune pe fugă, a alungà. *Dar noroadele tot îl suduià și-l hâtcâià, și aruncà cu pietre și cu lemne după dînsul.* NECULCE, LET. II 252/23. *Oamenii văzându-i, începură a-i hâtcâì și mai tare.* ȘEZ. V 41/6. *De s'ar fi însemnat cu sf[ânta] cruce, l-ar fi hâtcâit pe moroiu.* ION CR. III 107. [Și: **hitcâì** vb. IV[(a)]. *Hitcâit* = ocărît și alungat ca un câne. ȘEZ. IX 154.] — Cfr. hăicăi.

HAȚEG s. a. v. hățiș.

HAȚEGÂN, -Ă adj. și **-CĂ** subst. I. *(Habitant) de Haței.* II. 1°. Vent. 2°. Danse paysanne.

I. Adj. (De fel) din Haței. | Subst. Locuitor din Haței.

II. 1°. S. m. *Hățăgan* = vânt de nord (Borlova, în Ban.). H. XVIII 29. *Ațegan* = vânt de răsărit (Isverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2082.

2°. (Cor.) S. f. *Haței gana* = dant țărănesc. PAMFILE, J. II 266, PÂRVESCU, C. 13. O parte din dantul „romana" (H. XVII 70).

[Și: **ațegán, hățăgán** s. m.]

— Derivat din **Haței**, prin suf. gent. *-an* (= *-ean*).

HÁTEȘ s. m. v. hat[1].

HĂTÍ vb. IV[a]. *Tirer, arracher.* — A trage, a scoate. ȘEZ. VII 181.

— Cfr. paleosl. *chytiti* „a rupe, a zmulge".

HĂTÍ vb. IV[a] trans. 1°. *Barricader.* 2°. *Jeter.* 3°. *Jeter au hasard; verser* ou *mettre maladroitement.* — (Bucov.)

1°. A grămădi (a aruncà) cevà de-a curmezișul unui drum, spre a-l baricadà. *Începură... să taie copacii... ș să-i hătească de-a curmezișul plaiului.* MARIAN, T. 235/1.

2°. P. ext. A aruncà. *O apucă* [pe baba care se uità în fântână] *repede de picioare și o hătì în fântână.* SBIERA, P. 278/22.

3°. Fig. A trântì cevà unde nu-i este locul, a turnà prostește, a pune mai mult decât trebue. *Aici ai hătit-o bre, n'ai unde să-ți pui mantaua?* Com. G. NISTOR. *Mama către fata care a pus prea multă sare în supă: Ai hătit ca o nesocotită.* idem.

— Din rut. **hatyty** „a întârì printr'un dig". Cfr. hătul.

HAȚI! interj. v. haț[1].
HAȚI! interj. v. haț[2].

HĂȚÍ vb. IV[a] trans. *Lancer, exciter* (des chiens). — A asmuțà (cânii). PAMFILE, C. Cfr. amuțà, sumuțà.

— Din germ. hetzen (cfr. ung. *hecelni*), idem.

HĂȚÍ vb. IV[a]. *Tirailler.* — (Trans.) A se apucà de cinevà, a-l prinde și trage (LB.), a zgâțâì, a smu(n)cì. *Antița însă i-a sărit din dos în spate și, coprinzându-l cu brațele, a început să-l hățească.* SLAVICI, N. I 66. *Și mi ți-l apucară pe bietul lup și mi ți-l hățiră și tot mii de bucățele-l făcură.* RETEGANUL, P. III 41/14. | (Despre lucruri) *Și hățeà* (glosat: a prinde, a apucà, a înhățà, a luà) *dèjea de toartă.* BIBICESCU, P. P. 293. | (Recipr.) *A se hăți cu cinevà* = a se îmbrâncì, a se împinge încoace și încolo. LB. [Și: **hățâì** vb. IV[(a)] = a apucà, a trage, a împinge (LB.), a înhățà. *Să nu cumvà să-l simtă* [cânii] *și să-l hățâie, că-i piere și chief și tot.* ION CR. II 193, hâțâì vb. IV = a mișcà [încoace și încolo.] BOCEANU, GL. *Hâțâiu masa, așà de florile mărului.* ibid., hâțâì vb. IV = a zgâțâì, a zmucì. *Hâțâì copaciul până ce-l scoase din rădăcină.* ISPIRE-

SCU, ap. TDRG. | Abstract: **hățuială** s. f. = joc, zbeguială. *Ție nu-ți arde decât de hățuială!* BOCEANU, GL.]

— Derivat din **hăț**[1] s. din **hăț**[1].

HATÍC s. a. Loc de șoseà. REV. CRIT. IV 290. [Plur. *-curi?*] — Cfr. **hățaș**.

HÁTIE s. f. *Fascine.*—(Bucov.) Construcție făcută din nuiele și pietre, al cărei scop este de a regulà cursul unei ape; fașină. *A rupt Suceava astă noapte toate hatiile.* Com. G. TOFAN.

— Derivat din rut. **hat**, idem; cfr. **hat**[1].

HATIHUMAIÚ(M) † s. a. v. **hat**[2].
HÂȚINÁ vb. I v. **hâțânà**.
HÂȚIÓN, -OÁNĂ adj. v. **hition**.
HĂȚÍȘ adv. v. **hăț**[2].
HĂȚÍȘ s. a. v. **hâțaș**[2].

HĂȚÍȘ s. a. *Broussailles.* — Tufiș de mărăcini, loc greu de străbătut (PĂSCULESCU, L. P.), desime mare, nepătrunsă, într'o pădure de arbori sau de mărăcini (COSTINESCU), desiș. Cfr. H. IV 82, XVI 39. *Până să-i iau de veste, [lupul] s'a făcut nevăzut prin hățiș.* GHICA, S. 284. *Hățiș felurit de arbori ce se 'ndeasă și se 'mpletecesc.* ODOBESCU, I 147/18. *Trecù prin hățișul grădinei.* EMINESCU, N. 38. *Un pustiu cu scăieți și hățișuri.* COȘBUC, Æ. 157/3. *Armăsarii neastâmpărați învăltorau hățișurile de buruiene.* CONV. LIT. XLIV1 204; cfr. XXXVI 965. *Li se urîse a mai mâneà seara prin scorburi și prin hățișuri.* ISPIRESCU, L. 336. *Să crească 'n drum Un verde hățiș, Un mare stufiș.* TEODORESCU, P. P. 464b. *La hățiș, La hățiș de cărpeniș, Nu mai e loc de cârmiș.* ib. 507b; cfr. ALECSANDRI, P. P. 208/11, MATEESCU, B. 14, 59, MAT. FOLC. 21, PĂSCULESCU, L. P. 176, 237.

[Înțelesurile „copac tânăr" și „crescătură tânără în arbore (=vlăstar), nuieluș", date de LB. sânt suspecte. | Plur. *-țișuri.* | Și: **hațiș** s. a. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 80, **hârțiș** s. a. *Aici nu ești la hârțiș, La curpiniș.* MAT. FOLC. 160, (cu alt sufix) **hațeg** s. a. = pădure măruntă, tânără, tufiș, lăstar des. H. IX 162.] — Cfr. **hățaș**.

HATIȘERÍF, † HATIȘIRÍF † s. a. v. **hat**[2].

HÁTMAN † s. m. *Hetman, chef des armées.*

1°. Titlu al marilor generali sau comandanților oștirilor polone, p. gener. comandant al unei puteri armate. Cfr. stratornic, arhistrateg, cinonacealnic. *La Leși lipseà hatmanii amândoi, că Jolcovschi, hatmanul cel mare, perise, iară Conețpolschi, al doilea hatman, erà rob la Țarigrad.* M. COSTIN, LET. I 245/36-37. *S'au rădicat Hmil hâtmanul cu Căzacii asupra Leașilor.* id. ap. GCR. I 200; cfr. 201. *Hatmanii ce aveà Râmlenii.* N. COSTIN, LET. I 85/26. *Vitejiile și izbândile hatmanilorĭ.* DOSOFTEIU, V. S. 6 pr. *Hatmanulŭ împăratului.* ibid. 105; cfr. 47, 167, VARLAAM, C. 43. *Stratig preste oști, cum zîcem noi ghatmanŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 121; cfr MARDARIE, L. 113. *Șapte hatmani, de războiu purtători și a gloatelor povățuitori.* CANTEMIR, IST. 170; cfr. 186.

2°. (În Moldova, începând din a doua jumătate a veacului XVI) Unul dintre cei dintâi boieri de divan, însărcinat de Domn cu grija întregii puteri armate, al cărei comandant erà în timp de pace și războiu, și care aveà și atribuțiile pârcălabului s. portarului Sucevei, pe care îl înlocuì mai târziu, purtând și titlul de *Mare-hatman;* cfr. mare-spătar. *Hatman, pârcălab și portar de Suceavă, și ispravnic pre toate oștile țării.* URECHE, LET. I 104/18. *Aŭ sosit și Șendrea hatmanul, cumnatul lui Ștefanvodă, cu o samă de oști.* id. ib. 127/14, cfr. II 259/28. (Dacă Ureche vorbește de *hatmani*... subt Ștefancel-mare,..., subt Ștefăniță,... subt Petru Rareș și... Despot..., el e consecvent cu cele spuse la domnia lui Alexandru-cel-bun, căruia îi atribue înființarea tuturor boierilor ce existau pe la sfârșitul sec. XVI, prin urmare și a hătmăniei. De aceea el numește pe foștii „pârcălabi și portari de Suceava" hatmani. BOGDAN, O. 387). *Oare hatmanul acela ar puteà să-și cunoască urmașii în Moldovenii de astăzi?* RUSSO, S. 33, cfr. BĂLCESCU, M. V. 644. (Reminiscență în poezia pop., dacă nu-i cumvà adaosul lui Alecsandri) *Curtea-i plină de boieri, Vornici, hatmani, vistieri.* ALECSANDRI, P. P. 175.

3°. P. anal. (În Muntenia) Comandant al zapciilor de divan. TDRG.

[Accentuat *hátman* (DOSOFTEIU, V. S. 121, 105), alături de *hatmán* (id. ib. 47,2). | Și: (forma polonă) † **hétman** s. m. *Cinonacialnic sau hétmanŭ.* id. ib. 4pr. *Un covor galbin de la hetman.* CUV. D. BĂTR. I 192; cfr. ODOBESCU, I 437, LB. | Feminin: † **hătmăneásă** = nevastă de hatman. (Pop.) *Ce doamnă, Ce cucoană? Ce împărătească, Ce hătmăneasă?* MARIAN, V. 170. | Abstract: † **hătmănie** *(hatmanie* C. NEGRUZZI, I 29) s. f. = funcțiune, demnitate s. rang de hatman. *Scos-au atunce și pe Velicico din hătmănie.* NECULCE, LET. II 259/27. *Au gătat cătăva oaste și subt hătmăniia* [=comanda supremă a] *frățineséu... au trimis-o.* CANTEMIR, HR. 476/24. *Hătmănia țărăi căzăcești.* MAG. IST. II 25/3; cfr. URICARIUL, VIII 100/7. *Îl orândui mai întâiu sameș la hătmănie* [=ministeriul de războiu]. FILIMON, ap. TDRG. | Adjectiv: † **hătmănésc, -eáscă** = de hatman, al hatmanului. *Simeni hătmănești.* URICARIUL, VII 377; cfr. BĂLCESCU, M. V. 645. | Verb: † **hătmănì** IV[a] = a fi hatman, a îndeplini funcțiunea de hatman; (construit cu dativul) a stăpânì, a fi domnitor, cfr. oblăduì. *Rădicat-au craiul șvezesc hatman... pe Filip Orlic, care de atunce tot hătmănește pe loc la Tighinea.* N. COSTIN, ap. TDRG. [Isus Navi] *au hătmănit Izrailteanilor.* DOSOFTEIU, V. S. 2.]

— Din pol. **hetman** (< germ. *Hauptmann*), idem; cfr. dubletele **ataman** și **vătăman**.

HĂTMĂNEÁSĂ † s. f.
HĂTMĂNÉSC, -EÁSCĂ † adj.
HĂTMĂNÌ vb. IV[a] †,
HĂTMĂNÍE † s. f.
} v. hatman.

HAȚMAȚÚCHI(U) s. m. (Bot.) v. **asmațuchi**.
HAȚOÁGĂ, HĂȚOÁGĂ s. f. v. **hățaș**[2].
HATOÁICĂ † s. f. v. **atoaică**.

HĂTRĂCĂLÍ vb. IV[a]. refl. *Remuer* (l'eau dans un vase). — A se scutură apa într'un vas. H. XVII 179. — Cfr. clătărì.

HÂTRÍE † s. f. v. **hâtru**.

HÁTRU, -Ă adj. *Rusé, finaud.* — (Mold., Bucov.) Deștept, ajuns de cap, cuminte (CREANGĂ, GL., MARIAN, ION CR. I 121, PAMFILE, J. I), priceput, isteț (adese cu o nuanță care apropie înțelesul cuvântului de cel al adjectivelor viclean, șiret, putând devenì chiar sinonim cu aceste (MARIAN, Com. A. TOMIAC). *Atila... bărbat tare la minte, hâtru, la inimă îndrăzneț.* N. COSTIN, LET. I 85/30. *Oare ce gândește hâtrul* [de motan]...? EMINESCU, N. 43. *Un popă hâtru și de carte nu prea prost.* CONTEMPORANUL, I 715. *Altele, mai istețe și mai hâtre...* MARIAN, SE. II 4. *O țigancă foarte hâtră și înșălătoare.* SBIERA, P. 108/23. *Hâtrul moșneag.* id. ib. 302/15, SEVASTOS, N. 337/24, 57/26. *Băietul în ruptul capului nu vrea să învețe carte, nefiind tocmai hâtru.* ȘEZ. I 88/35; cfr. 90/1, 100/6.20. *Baba erà proastă și fata, iar flăcăul erà hâtru.* ib. 187/21; cfr. 188/8, 190/24. *Sturzu' nu erà tocmai hâtru.* ib. III 185/8. | (Substantivat) *Un hâtru bun de glume.* ALECSANDRI, P. II 437, cfr. T. 1605. *Un hâtru din cei crestați.* id. ib. 201.

[Și: **hătru, -ă** adj. *Un hătru dĕ moș.* JIPESCU, O.

115. | Derivat: † hâtríe s. f. = vicleşug. *Cunoscù gândul lui şi hâtriile.* DOSOFTEIU, V. S. 166b/26, hitríe s. f. (în expresia:) *a umblà a hitrie* = ţanţoş. Com. I. CORBU.]
— Din paleosl. chytrъ, idem.

HĂTUÍ vb. IV[a] v. hat[1].
HĂŢUÍ vb. IV[a] v. hăţ[2].
HĂŢUIÁLĂ s. f. v. hăţi[2].
HĂTURÉL s. a. v. hat[1].

HÂŢÚŢ s. m. *Cochonnet sevré.*—Purceluş înţărcat numaí de câteva zile. REV. CRIT. IV 144. — Cfr. hâţă[3], haţ[2].

HĂU! Interjecţiune prin care ne adresăm cuivà, hei! *Auzit-am, puică, hău, Că te bate mă-ta rău!* ŞEZ. V 98. || (Întrebări) Aud? Ce este? ib.

HĂU s. m. sing. *Gouffre.* — Genune I 3°, abis; cfr. fără-fund. *Sai din hău făr' de lumină Tu, al cerului duşman!* ALECSANDRI, P. I 12. *Ochii ei, un hău căscat.* EMINESCU, N. 7. *Se scufundă'n hăul duşilor de veci.* VLAHUŢĂ, N. 94. *Nu e nici o punte Să lege-albastrul slăviicu hăulmării crunte.* CERNA, P. 113. *Jos la talpa hăului* [din iad] *Am văzut pe mândra mea.* MARIAN, Î. 469. ## *Eu duc în casa aceasta hăul şi greul* [= tot năcazul, tot greul]. PAMFILE, J. III. | Cât (e) hăul=niciodată, în nici un caz, cu nici un preţ, cât (e) lumea. Cfr. ZANNE, P. I 195, IX 478, PAMFÍLE, J. III, ION CR. III 341. *Cine ştie ce încurcătură vei face p'acolo, de să nu-i dea nimeni de căpătâiu, cât hău'!* ISPIRESCU, L. 13, cfr. SADOVEANU, P. S. 8. *Nu mai vezi pe preot ţinând coarnele plugului, câtu-i hăul.* CONTEMPORANUL, III 651. *Nici feciorul nostru de'mpărat nu mai da el, cât îi hăul, de-o aşà minune de fată!* ION CR. III 325. Cu acelaşi înţeles şi: *Cât e hăul şi dudăul.* PAMFILE, J. II. s. *Cât (e) hăul şi pârâul.* TDRG. [Şi: hóie s. f. = gol, deşert. ION CR. V 152.]
— Etimologia necunoscută (cfr. alb. *haús* „prăpastie").

HAURÍŢĂ † s. f. (Armată) *Mortier.* — Tun cu ţeava scurtă ca săcăluşile şi cu calibru mare, destinat a arunca ghiulele şi bombe la înălţimi mari, mortieră; cfr. havan, bombardă. *80 de puşte huşniţe (haubiţe).* URECHE, LET. I 195/10, cfr. II 73/42. [Azi, în Transilv. (din germ.): hubiţă s. f. BIBICESCU, P. P. 151.]
— Din polon. haubice (<germ. H(a)ubitze), idem. Cfr. BOGDAN, O. 427.

HAÚC s. a.=vreasc, hăbădic. ŞEZ. VII 181. [Pronunţ. *ha-úc.*]

HĂUC s. a. Sorte de *pic.* — (Transilv.) Un fel de târnăcop. *Hăuc* = un instrument ca ţapina, însă cu două braţe; unul e prelungirea osiei, şi celălalt e încovoiat; are coadă de lemn lungă şi ţeapănă. VICIU, GL.
— Din germ. *Hacke?*

HĂUCĂÍ vb. IV(a). *Aboyer.* — (Bucov.) A lătrà. [Prepelicarul] *începe apoi a alergà tot ţiflind şi hăucăind.* MARIAN, O. II 284.
— Din rut. haukati, idem.

HAUGÁŞ, HĂUGÁŞ s. a. = făgaş, şanţ făcut de puhoaie pe drumuri, când plouă (H. X 353), urma rămasă în glod după ce trece o roată de căruţă cu greutate (H. XVI 238, cfr. ALECSANDRI, T. 1775). || P. ext. Jghiab. Com. A. TOMIAC. [Pentru înţelesul de „jghiab la moară", cfr. şi DAMÉ, T. 82, unde e tipărit greşit *hângaş*, greşală care a trecut şi la PAMFILE, I. C. 222.] Cfr. văugaş.

HAUÍ, HĂUÍ vb. IV(a) (ş. d.) v. auì ş. d.

HÁULĂ s. f. *Masure vide.* — Casă goală, casă mare şi goală, căsoaie mare şi proastă. REV. CRIT. III 156.

HĂULÍ vb. IV[a]. 1°. *Pousser des cris d'allégresse.* 2°. *Hurler.*
1°. Absol. A da expresie unor sentimente de plăcere sau bucurie prin chiuituri, a chiuì. *Plugarii... Haulind pe lângă juguri se întorc.* ALECSANDRI, P. II 42. *Omul cântă haulind.* ibid. 151. *Vine astfel haulind: „Dup'atâta lungă cale..."* ibid. 401, cfr. I 302, P. P. 17/3, 59/23. *Flăcăii vin pe luncă hăulind.* COŞBUC, B. 5. *Trece hoţul hăulind.* ŞEZ. I 11/15. *N'am glas să hăulesc.* ibid. IV 219b/27, cfr. IX 5.| Trans. (poet.) [Privighetoarea] *hăuleşte o plăcere ce dragostea îi aprinde.* KONAKI, P. 291. *Când Românul doina hăuleşte.* DONICI, ap. TDRG.
2°. A urlà. (Despre câni) *Câne le latră şi hăuleşte.* H. XVII 232.
[Şi: (ad 1°) haulì, aolì vb. IV[a]. *Aoleşte-un păcurar.* REV. CRIT. I 556, holì vb. IV[a]. *Şi când voiu holì, Oile-or porni.* POP., ap. GCR. II 329, (ad 2°) hăunì vb. IV(a) = a urlà. *Lupii hăunesc.* VICIU, GL. *Lupul haune.* H. XVII 255. *Vulpea hăuneşte.* H. V 103. | Derivate: hăulíre s. f. (ad 2°) *Urlarea sau hăulirea cânilor.* MARIAN, Î. 3/1, hăulít s. a. (ad 1°) *Hăuleşte, fiiculiţă, Cât vei fi la mă-ta 'n gâţă, Că dacă te-i mărită, Hăulitul ţi-i uită.* id. NU. 246, (ad 2°) *Hăulitul vijeliilor.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Pronunţ. *hă-u-, ha-u-.*]
— Onomatopee.

HĂULÍ vb. IV[a] v. aolì[1].
HĂUNÌ vb. IV[a] v. hăulì[1].

HAÚT s. m. (Iht.) *Carrelet (Aspius rapax).* — (Mold.) Peşte cu solzi mici, pe spinare verde albăstriu, pe laturi argintiu, pe burtă alb, de o lungime de 35-40 cm ; trăieşte în râuri ; pescarii îl numesc şi lupul-peştelui (căci mănâncă peşti mici), vrespere, vâlcan, vâigan, vâlsan, boulean, peşte-ţigănesc, peşte-cu-şapte-nume. ANTIPA, F. 167 ş. u., cfr. H. X 363, 356, III 290, 488, VI 29, 227, XII 415, XVI 132, 151. [Şi: avát, havát, havút s. m. ANTIPA, F. 169, haútă s. f. H. VI 171.]
— Din turc. haut, idem. HEM. 2153.

HAÚTĂ s. f. (Iht.) v. haut.

HAVADÍS † s. a. *Nouvelle.* — (Turcism) Noutate, veste. *Triimesése om în ţara leşească... ca să-i scoată havadisuri, să dea de ştire Porţei turceşti.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 265/9. [Plur. *-disuri.* | Şi: (după suf. *-iş*) † havadíş s. a. (pl. *-dişuri*). *Vorbesc puţin şi ascult mult, adecă îmi fac capul ceaslov de havadişuri.* FILIMON, ap. TDRG.]
— Din turc. havadis, idem.

HAVADÍŞ † s. a. v. havadis.
HAVAÉT † s. a. v. avaet.

HAVAÍU,-ÍE adj. *Azuré.* — Albastru, azuriu. *O faţă giubeà havaiu* (a 1793), ap. ŞIO. *Cu vitriol se face coloarea verde, havaie, fistichie şi sărarie.* IONESCU, ibid. *Mătase havaie.* ZEITSCHRIFT, XVIII 92. [Şi: † avaíu(-íe) adj. *1 rând haîne avaiu* (a 1796). IORGA, S. D. XII 123.]
— Din turc. havayi, idem.

HAVALAGÍU † s. m. v. havaleà.

HAVALEÁ s. f. I. 1°. *Ordre de la Porte relatif au payement du tribut.* 2°. *Tribut.* II. 1°. *Corvée.* 2°. *Besoins.* III. *Pic de montagne.*
I. † 1°. Ordin, mandat al Porţii, prin care se

cer Principatelor contribuții, în bani sau natură și în socoteala haraciului, care nu se vărsà dintr'odată în întregime și nici numai de cât la Constantinopole, ci la locul și data prescrisă de Poartă. GIURESCU. *Începură a venire și poronci de la Poartă, havalele, a cerere... de la Țară, că nu vrea să le ierte* [datoriile] *ca la Cantemir-vodă.* NECULCE, LET. II 273/33. *Au venit de la Poartă multe havalele asupra țării; la Vozia au trimes* [=li s'a poruncit să trimeată] *800 salahori, 150 care cu câtevà mii chile grâu le au trimes la Poartă. Lui Casap-başa i s'a dat câtevà pungi bani.* CANTA, LET. III 178/38; cfr. II 461/15.

2°. P. ext. Contribuția, în bani s. natură, cerută prin ordinul Porții, în socoteala haraciului. *Havalelele ce sînt orânduite la Cameniță nu le da* [Duca-vodă], *și este cetatea flămândă.* NECULCE, LET. II 275/20. *Haraciul anului... să se dea aici la Țarigrad la sfârșitul fieșcăruia an, și să nu se rânduiască în havalele.* CONDICA LUI IPSILANTI, TEZ. II 311. *Cai la menzil, zaherè, salahori și alte havalele ca acestea* (a. 1786). URICARIUL, II 46.

† **A face havaleà (la cinevà)** = a da în sarcina, în grija cuivà. *Ocârmuirea spitalurilor, a școlilor și a drumurilor... să se facă havalè la boierii pământului* (a. 1802). URICARIUL, III 202.

II. P. ext. 1°. Îndatoririle ce aveau mai de mult sătenii, pe vremea clăcii și a boierescului: podvezi, clăci, zile de meremet ș. a. CREANGĂ, GL. Cfr. angarà. *Înălțimea Ta, arată-te noă pentru fericirea țării... lipsirea havalelilor.* URICARIUL, I 7/16. *Mazilii... să vor împărtăși la havalelile pământești după obiceiul de mai înainti a Moldaviei* (a. 1818). GCR. II 220; cfr. 221. *Fiind scutiți de celelalte havalele.* CONV. LIT. X 79. *Bir n'aveți a da, și havalele nu faceți.* CREANGĂ, A. 108. *Cine v'au scăpat pe voi de zapcilîc, de bir, de havalele?* GANE, ap. TDRG.

2°. (Sens modern) Nevoi zilnice, griji materiale (CREANGĂ, GL.), beleà.

III. † Pisc de munte (ȘIO.), pripor, ponor (TDRG.). *În căpătâiul cetății de la deal sânt șapte cule... pentru straja cetății, fiind havaleà.* ARHIVA R. II 34. *Tabia cea din muchea cea de sus, unde vine havaleaoa muntelui.* ibid. 80.

[Și: (ad II 2°) **avaleà** s. f. *Avalele* = afaceri. ȘEZ. IX 150. *Îmi plătesc avalelele* = îmi plătesc contribuțiile. ib. | Derivat: (cfr. turc. *havalaği*) † **havalagíu** (**havalegíu**) s. m. = slujbaș trimis de Poartă în țările românești, pentru a luà în primire havalele (I 2°). *Havalagii cereà îndată banii când veneà, și da mare supărare Domnului.* AMIRAS, LET. III 127/9. *S'au întrebuințat și scutelnici spre ajutorul havalegiilor.* URICARIUL, V 184/18.]

— Din turc. **havale** „ordin de plată; pisc," etc.

HAVALEGÍU † s. m. v. **havaleà.**

HAVÁN s. a. I-II 1°. *Mortier.* II 2°. *Machine à couper le tabac.* — (Turcism)

I. † (Armată) Mortieră de aruncat bombe, † bombardă, piuă, haubiță. *Au așezat balghemezurile și havanurile* (a. 1715). ARHIVA R. II 64.

II. (Sens modern) 1°. (Mold.) *Avan* = vas de alamă s. de tuciu, cu un mic pilug s. bătoiu, în care piseză bucătarii semințele; vas de marmoră groasă s. de piatră, cu un pilug de lemn, în care se piseză carnea tocată pe-un fund; piuliță. H. XV 85.

2°. (Munt.) Mașină de tăiat tutun. ȘIO.

[Plur. *-vanuri.* | Și: (ad II 1°) **aván** s. a. || Compus: (cfr. turc. *havan topu*, idem) † **(h)avantóp** s. a. (plur. *-topuri* și *-tope*) = havan I. *Aruncà și cumbarale în cetate din havantopuri sau piole.* DIONISIE, C. 181. *Aruncând din avanŭ-topŭ și gumbarale în cetate.* id. 178. *Cu tunuri mari, cu gephânele și cu avantopŭ.* id. 199, cfr. 219-20. *2 havantope sau pioă.* STOLNICUL DUMITRACHE, 26. *6 tunuri și un havantop.* ib. 92.]

— Din turc. **havan**, idem.

HAVÁNĂ s. f. *Havane.* - Țigară de foi importată din Havana; p. ext. țigară de foi (de calitate superioară). *Fumul de țigări și havane.* DELAVRANCEA, S. 131. *Pufăià dintr'o havanã.* VLAHUȚĂ, D. 40.

— *N.* din fran.

HAVANTÓP † s. a. (Armată) v. **havan.**

HAVARICÁ s. f. *Coquillages* (de mer). — (Mai ales la plur.) Delicatese constând din animale mici de mare, în afară de pești. *Alvaoa, icrele, caracatițele și celelalte havaricale de post.* I. NEGRUZZI, I 129.

— Din n.-grec. χαβαρικά, idem. TDRG.

HAVÁT s. m. (Iht.) v. **haut.**

HÁVRĂ s. f. *Synagogue.* — Sinagogă. *Când pornesc toți să vorbească, Parcă-i havra evreiască.* PANN, P. V. III 9. *Ne certăm ca prin havre.* ALECSANDRI, T. 60. *Jidanii... au, drept în mijlocul Capitalei, havra lor.* EMINESCU, N. 154, cfr. IORGA, N. R. B. 69.

— Din turc. (bulg.) **havra**, idem.

HAVÚT s. m. (Iht.) v. **haut.**

HAVÚZ s. a. *Bassin.* — (În România) Basin sau rezervor de apă, construit din piatră, ciment, etc., cu sau fără cișmeà. Cfr. basin 1°. *Făcuse acest Domn... în grădină... havuzuri..., și apa îmblà din havuz în havuz pe piatră, prin toată grădina.* AMIRAS, LET. III 163/28-29. *Așijdere acel loc au avut un havuz* (a. 1702). IORGA, S. D. I 86. *Aduce în târg încă două măsuri de apă la o ciușmeà nouă și un havuz.* I. IONESCU, P. 314. *Casă cu... grădină de flori și un havuz mare.* CARAGIALE, M. 103. | *Havuz de pește.* COSTINESCU. | P. restr. Fântână țișnitoare. *Vâjâiala havuzului din lac*[ul Cișmigiului]. CARAGIALE, S. U. 47/11. [Plur. *-vuzuri.* | Și: **avúz** s. a. TDRG. **habúz** s. a., ANGHEL, Î. G. 30.]

— Din turc. (bulg.) **havuz**, idem.

HAZ s. a. I. 1°. *Plaisir.* 2°. *Charme, attrait.* II. 1°. *Gaîté, amusement.* 2°. *Esprit.* — (Mai ales la sing.)

I. Plăcere.

1°. Plăcere, bucurie, pe care o simte cinevà. *Acolo... am trăit în fericire, Am gustat hazul din lume, cu plac și cu mulțămire.* KONAKI, P. 101. *Să se mai veselească, privind la dînsul cu haz.* PANN, E. II 66. *Căutătura dulce Haz de dragoste ne-aduce.* ZANNE, P. I 506. # **A aveà haz** = a simți plăcere, bucurie. *Ce haz am să merg acasă, Când n'am nevastă frumoasă?* ȘEZ. VI 125. **A face haz** pe (mai rar de) cinevà (s. cevà) = a simți plăcere s. bucurie, a se bucurà (de cinevà s. cevà); p. ext. a iubi (pe cinevà s. cevà). *Unul îi viteazul care făceam haz ca să-l privesc.* BELDIMAN, O. 50. *Nu fac haz nici de cum postul.* PANN, P. V. III 143; cfr. E. II 58. *Chilipir nu prea face haz de* (= nu simte o deosebită atracție spre) *obiecte de lux; acele prezenturi îi plac, care aduc un folos real.* I. NEGRUZZI, I 299. *Ea nu-l făceà haz, și... îl lăsà cu buzele umflate.* ISPIRESCU, U. 11/18.

2°. Plăcere pe care o faci altuia, calitate de a plăceà, de a atrage, de a captivà, cfr. farmec, grație, har. *Pre al ei obraz... o roșață revărsată prea cu haz.* PANN, E. I 65. *Te iubiiu, cunoscuiu gustul, de hazul tău mă'mbătasem.* KONAKI, P. 245, cfr. 277, 278, 302. *Cu haz la sărutat.* ȘEZ. I 212b/26, SEVASTOS, C. 46/2. # **A aveà** (s. a fi cu) **haz** = a aveà farmec, a fi nostim, a aveà pe vino'ncoace, a nu aveà (s. a fi fără) haz = a fi lipsit de farmec, a fi

nesărat. *Cât să te dregi pe obraz, Te-ai trecut, nu mai ai haz.* PANN, ap. ŞIO. *Vărul d-tale n'are nici un haz cu poştele d-sale!* ALECSANDRI, T. 405. *E frumoasă...; ca copiii are haz.* EMINESCU, P. 304. *Cât e Argeşul de mare, Haz ca Săbărelul n'are.* ŞEZ. V $93/_{7}$; cfr. TEODORESCU, P. P. 304^{b}. *Nuntă fără lăutari şi ceartă fără bătaie nu au haz.* ZANNE, P. IV 526. (Ironic) *Ştii că are haz şi asta? Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iar eu să crăp de frig!* CREANGĂ, P. 252. *Ştii, zău, c'ar aveà haz să-mi tragă o bătaie?* ALECSANDRI, T. 612, cfr. 637. (În imprecaţiuni glumeţe) *Erà şi frumoasă, bat-o hazul s'o bată!* CREANGĂ, A. 96, cfr. ŞEZ. I $104/_{6}$.

II. Veselie.

1°. Veselie pe care o simte cinevà. *Jocuri şi jucării pline de hazul şi farmecul copilăresc.* CREANGĂ, A. 33. *Îi puţin haz în noaptea asta.* ŞEZ. III $180/_{8}$. *Dintr'un car cu minciuni scoate o mulţime de haz.* ib. $182/_{1}$.

2°. Veselie produsă de cinevă, calitatea cuivă de a înveseli printr'o fire plină de voie-bună s. de umor, prin glume s. prin vorbe spirituale; cfr. spirit, umor, duh. *Dar din toţi cine erà mai cu haz, erà domnu' Agachi Flutur.* ALECSANDRI, T. 75. *Un moşneag fără căpătâiu, însă de tot hazul.* CREANGĂ, A. 82. *Hazul lui... e cevà rar.* VLAHUŢĂ, D. 280. *A spus hazuri de la procese.* IONESCU-BOTENI, S. N. 250. *Vorbe de haz* = vorbe spirituale, glume.

‡ **A face haz** = a se veseli, a petrece glumind, a se amuzà; p. ext. (construit cu prep. de) a luà în râs, a-şi bate joc (de cinevà s. cevà). *Fiind ciocoiu de curte, făceà haz de saltanat.* BELDIMAN, TR. 349. [Publicul] *făceà un haz nespus, râdeà de se prăpădeà.* GHICA, S. 217. *Auzi privighetorile ce haz fac?* CREANGĂ, P. 129. *Se uitară la stârvul smeoaicei şi făcură haz de dînsul.* ISPIRESCU, L. 26; cfr. U. $105/_{3}$, FUNDESCU, L. P. $37/_{2}$. *Ce mai de haz nu fac oamenii!* SEVASTOS, N. $304/_{31}$. *Amărîtă-i viaţa mea, Amărîtă-i de necaz, N'am inimă să fac haz.* ŞEZ. I $10b/_{4}$. *Pe când acesta răcneşte să-l lase de cap; ceilalţi fac haz.* ib. $272/_{23}$. *A face haz de necaz* = a înghiţi amarul necazului făcând glume s. simulând voie bună.

[Adjective: hazlíu, -ie (hazlâu, -âie, hazulíu, -íe) şi hăzós (hazós), -oásă = plin de haz, atrăgător, nostim, simpatic; vesel, spiritual; ridicol, caraghioz. *O prea dulce şi hazlie fericire!* KONAKI, P. 151. *Acel farmec care face viaţa aşà de hazlie.* ib. 286. *Esti tineră, esti nurlia, esti hazlia.* ALECSANDRI, T. 1552, cfr. 187. *Baba nu ştià ce să facă de bucurie, că are un băiat aşà de chipos, de hazliu şi învălit ca un pepene.* CREANGĂ, P. 76. *Unii-mi zic ritor hazliu, Alţii-mi zic palavragiu!* ALECSANDRI, T. 34. *Hazliul Paicu.* MAIORESCU, CR. II 338. *Starea cea hazlie a opiniei publice.* ibid. I 329. *Întâmplarea lui hazlie, ca să nu zic caraghioasă.* MARION, ap. TDRG. *Fiţi mai hazlii, că doar' nu v'a tors mama pe limbă!* CONTEMPORANUL, V 297. *El cu holerca bate, căci mai în grabă îl face cu chef şi hazliu.* ŞEZ. I $39/_{10}$. *Om chipeş, hazlâu, năzdrăvan, de te ţii cu mâna de inimă.* DELAVRANCEA, S. 12. *Şi focu-i hazuliu, dar tare rău te pârjoleşte câteodată.* CREANGĂ, P. 164. *Nu-i frumoasă, da-i hazoasă.* MAT. FOLC. 717. *Bongoase, palotii, istorioare sau poveşti hăzoase, palavre, glume.* CREANGĂ, GL. 417, cfr. CREANGĂ, A. 89. *Jocul este hăzos, când se fuge mult şi în una.* PAMFILE, J. III 2.]

— Din turc. **hazz**, idem. Cfr. grec. χάζι.

HAZÁICĂ s. f. 1°. *Maîtresse de maison.* 2°. *Famille.* 1°. Stăpâna casei. CIHAC, II 137. Cfr. femeie II 1°. 2°. Familie. *Fiecare familie (omul cu hazaica lui) şede la masă.* H. XIV 450.

— Din rus. **hozjaĭka**, idem (1°). (Pentru raportul dintre 1° şi 2°, cfr. evoluţia semantică a lui femeie).

HÂZÁNIE s. f. v. hâd.

HĂZÁP s. m. *Gros mangeur.* — Bun mâncător, păpău. VICIU, GL.

HAZÁRD s. a. *Hasard.* — Întâmplare (norocoasă s. nu); cfr. zar. *Prin un azardŭ fericit... ne-au rămas...* HASDEU, I. C. 28. *Nu învoeşte supuşilor săi să joace jocuri de hazard* [= de noroc : în cărţi, etc.]. C. NEGRUZZI, I 326. [Verb: **hazardà** vb. I^{a} = a face un pas ale cărui urmări atârnă de întâmplare; a riscà, a pune în joc. *Calcă pe un teren care nu este tocmai solid... şi se hazardează într'o chestie... foarte discutabilă şi discutată.* MAIORESCU, D. IV 506. | Adjectiv (învechit): **hazardós, -oásă** = hazardat. *Întreprindere hazardoasă.* C. NEGRUZZI, I 346. | Şi: **azard-**.]

— *N.* din fran.

HAZÁŞ s. a. v. haizaş.
HÂZDEÁ! interj. Strigăt vânătoresc. H. IV 146.
HAZDRÁN † s. a. v. hazran.
HÂZÉNIE s. f., **HÂZÍ** vb. IV^{a}, **HÂZÍME** s. f. } v. hâd.
HAZLĂU,-ĂIE, HAZLÍU,-ÍE adj. v. haz.
HAZMÁN s. m. (Zool.) v. asman.
HAZMAŢÚCHI s. m. (Bot.) = asmaţuchi. H. XII 300.

HAZNÁ s. f. I. 1°. *Trésor.* 2°. *Caisse.* II. *Réservoir. Fosse.*

I. 1°. Tezaur (public, cfr. fisc, erariu; al domnitorului s. al unui înalt demnitar; cfr. sameşie, cassă, tarapă; destinat pentru acoperirea cheltuielelor unui războiu, unei armate, etc.). *Mazilii vor plăti la hazneoa împărătească dare supt numire de dajdie* (a. 1818). GCR. II 220, cfr. 219, 221. *Să cumpere otcupul ocnelor... cu preţ destul de folositor pentru haznà.* ALECSANDRI, T. 1388, cfr. 226. *Beizadeaua are bani mulţi... din haznaua lui...* I. NEGRUZZI, IV 494. *Treceà paşi la Cameniţă cu haznèle şi cu zaharèle.* NECULCE, LET. II $248/_{113}$, cfr. $231/_{33}$, $285/_{12}$, $285/_{27}$, N. COSTIN, ibid. 29, MAGAZ. IST. III $26/_{14}$. *Turcii nu aveà gătire de oaste..., nici de haznèle.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 295, cfr. 296, DIONISIE, C. 211, cfr. 198. *Banii triimişi la Ţarigrad... cu poliţă şi haznè* [în numerar] *de... boierii Caimacami* (a. 1784-5). IORGA, S. D. VI 185. *Să fure bani din haznaua Statului.* ŞEZ. IV $2/_{24}$. ‡ *Cu mărunţeaua, Cu mărunţeaua Se face hasnaua.* ZANNE, P. V 325.

2°. Clădire, cassă, ladă, sac, etc. în care stă depus s. se transportă un tezaur, o sumă mai mare de bani s. alt lucru de preţ; cfr. comornic, vistierie, vistiernic, casierie. *Diamantul cel mare.., l-au dat în hazneaoa cea împărătească.* NECULCE. LET. II $210/_{34}$. *Carte foarte scumpă.,. să o păstrezi în hasnaoa împărătească.* GORJAN, H. I 52, cfr. ISPIRESCU, L. 371. *O culă... în care se aflau... paraclisul, haznaoa sau comoara şi patul domnesc.* ODOBESCU, I 128. *Întinde epingelele, Ca să vărs hasnalele, Să 'mpărţim paralele.* PĂSCULESCU, L. P. 249, cfr. 238, 241, 242, 243, 247, 248, 290, 291, TEODORESCU, P. P. 588^{b}, 645, ŞEZ. III $213^{b}/_{16}$, 214^{b}.

II. 1°. † Rezervor de apă. *Au adus şi apa de la haznà... slobozind apa pe trei ţăvi cu şuruburi.* AMIRAS, LET. III $163/_{37}$. *Haznaua apelor ce se împrăştie în oraşul Bucureşti.* DOC. (a. 1793), ap. ŞIO.

2°. Cişmeà. *Au făcut o haznè mică în trei colţuri... cu trei şuruburi.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $235/_{21}$. *Apă proaspătă de la haznà.* N. REV. R. II SUPL. II 95.

3°. Locul unde se depune funinginea prin coşurile sobelor şi de unde se scoate apoi printr'o deschizătură. [Conductele de fum] *având din distanţă în distanţă mici haznale pe unde se poate curăţà.., de funingine.* DATCULESCU, ap. TDRG.

4°. Rezervor subt latrină, în care intră, printr'un tub, materiile fecale, s. construcţie la fel în care se toarnă lăturile şi alte murdării, se scurge murdăria cailor, în grajd; cfr. cloacă. Se deosebesc *haznale*

stabile s. *fixe*, în formă de gropi bine zidite, şi *haznale mobile*, care sânt lăzi s. butoaie transportabile. Cfr. BIANU, D. S. *O hasnă unde se aruncau lăturile şi bucatele cele rămase.* FUNDESCU, L. P. 134/26; cfr. TDRG. *Turnà pe gât ca într'o haznà.* MARION, ap. ŞIO.

[Şi: aznă s. f. (ad I) POP., ap. ŞIO., hasnă s. f., háznà s. f. (ad I 1°) ION CR. IV 278, hazneà s. f. | Derivate: (Numai în poezia populară) hasnagíu s. m. = harabagiu însărcinat cu transportul hasnalelor (I 2°). *Hasnalele mi-şi soseau, Hasnagii mi-şi strigau: „Ia deschideţi porţile"...* ŞEZ. III 214b/8, (cfr. turc. *haznadar*, idem) hasnatár (hasnatór CONV. LIT. XVI 196), haznadár (*hasnadár* MAG. IST. V 97), haznatár, (haznătár GORJAN, H. II 40), haznetár s. m. = vistier, tezaurar. ŞIO. *Vezirul... au şi chemat pre haznetarul lui.* NECULCE, LET. II 208/33; cfr. 275/9. *Şi înaintea Domnului şi a agăi împărătesc se aduceà de haznătariul şi de alţi oameni a lui semnile ale Domniei nouă.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 295/36. *Haznatarul...* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 116. *Slujba de haznadar.* BĂLCESCU, ap. ŞIO. *Dând şi porunca hasnătarului să dea... bani.* FUNDESCU, L. P. 120/24, hàsnătár s. m. = cel ce deşartă hasnaua II 4°; cfr. căcănar, budar. BIANU, D. S.]

— Din turc. haznà, haznè „tezaur, cassă, depozit, rezervoriu de apă, etc".

HÁZNĂ s. f. v. hasnă.
HAZNADÁR s. m. v. hasnà.
HĂZNĂLÍ, HĂZNĂLUÍ vb. IV^a v. hăsnuì.
HAZNATÁR, HAZNĂTÁR s. m. } v. haznà.
HAZNEÁ s. f., **HAZNETÁR** † s. m. }
HĂZNUÌ vb. IV^a v. hăsnuì.

HAZÓS, HĂZÓS, -OÁSĂ adj. v. haz.

HAZRÁN † s. a. *Bâton.* — (Turcism) Baston pe care îl poartă, ca un semn al demnităţii lor, dignitarii turci, iar în ţările româneşti îl aveau boierii de rang mai mare şi episcopii, primindu-l de la Domn; cfr. buzdugan, cârjă. Cfr. FOTINO, III 245, 262, 268. [Şi: hazdrán † s. a. *Episcopii cu cârjile (însă la sărbătorile cele mari), iar la cele mai mici cu hazdrane.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III 298/17.]

— Cfr. turc. *hazuran*, „bambù".

HAZULÍU, -ÍE adj. v. haz.
HE! interj. v. hei.
HEÁBA adv. v. heba.
HEAC s. a. v. hac^3.

HEASC s. a. = vreasc, surceà. LB. [Plur. *heascuri* SIMA, M.]

— Pare a fi o fuziune între *heac* şi *vreasc*.

HEÁŢĂ s. f. *Verge.* — Nuià subţire ca degetul şi lungă cam de un metru: *Am adus din pădure un car de heţe. De-oiu luà o heaţă, te fac eu de te duci cum nu-ţi place!* ŢARA OLTULUI, III nr. 24.

HÉBA adv. *En vain.* — (Ungurism, în Transilv; une-ori în legătură cu prep. de) În zadar, (de)geaba. POMPILIU, BIH. 1011. *Heba-i pipă cu ciutură, Dacă nu-i mălaiu la gură.* DOINE, 286/12, cfr. 65, ZANNE, P. IV 248. *De hebă te mai trudeşti cu el!* VICIU, GL. [Şi: heába adv. = în dar, de geaba. VAIDA. *Heaba am sămănat grâu în locu' ista păduref, că nu s'o făcut.* ŢARA OLTULUI, nr. 19-20, † heiábă adv. *Şi cercei şi gherdane brăţări care le porţi pre tine în deşert şi în heiabă.* CAZANIA (a. 1642), ap. CCR. 156.]

— Din ung. hiába, idem. Cfr. dubletul geaba.

HEBÉT s. a. *Poursuite, chasse.* — Goană. *Făcù gură la ai câini Şi luă vulpea la hebet.* MAT. FOLC. 99. [Plur. *-beturi* ?.]

HEBETÍC s. a. v. hăbădic.

HEC! Interjecţie care imită sughiţul unui om beat. *Hec! M'am îmbătat şi eu odată—ei şi? Hec!* SADOVEANU, ap. TDRG.

HECATÓMBĂ s. f. *Hécatombe.* — (La cei vechi) Jertfă de o sută s. de un mare număr de victime. Fig. Măcel. [Şi: ecatómvă † s. f. GCR. II 88, ecatómbă s. f.]

— *N.* de origine grec. (ἑκατόμβη, idem).

HÉCELĂ s. f. (Transilv.) = dărac (*ragilă*). PAMFILE, I. C. 207. *Hécelă* = pieptene cu dinţi de formă patrată, pentru trasul fuiorului. VAIDA. *O babă... cu nişte dinţi ca hecela.* RETEGANUL, P. III 36/25. [Şi: héhelă s. f. = o scândură lungă cam de 1 m, lată de 1 dm, având la mijloc un rotogol de dinţi de fier prin care se trage fuiorul când se heheläcânepa; în dinţii *hehelei* rămân cârlţii. BREBENEL, GR. P., cfr. H. XVIII 307, héhel = LB., héihel (Muscel) DAMÉ, T. 142, éhel (Argeş, Ilfov) s. a. ib. | Verb: (cfr. ung. *héhelni*, germ. *hecheln*, idem) hehelà I = dărăcì.]

— Din ung. ecselő, héhel (< germ. *Hechel*), idem.

HÉCNĂ s. f. v. hegnă.

HÉCTO- *Hecto-.* — Element de compoziţie, în sistemul metric, însemnând 100. **Hectar**, hectogram, hectolitru, hectometru s. m. şi a. = 100 de ari, de grame, de litri, de metri.

— *N.* modern scos din grec. ἑκατόν „o sută".

HEDIÁ † s. f. *Don.* — (Turcism) Dar, cadou, prezent, cfr. peşcheş. *6 părechi metanii mărgăritar cu zmarand ci s'au trimes hedié Mării Sale.* IORGA, S. D. VI 186. *Răman vistieriei domneşti într'un an numai 785 mii [de] lei şi pentru haraciu şi pentru idie şi rechiame şi pentru toate celelalte cheltuieli a ţării* (1812). URICARIUL, IV 350/27. [Pronunţ. *-di-à*. | Variante: † hedié, hidié, idié, idighé, idicté, edighié s. f. ap. ŞIO.]

— Din turc. hediyè, idem.

HÉFTICĂ s. f. (Med.) v. oftică.

HÉGHEŞ, -À adj. *À cornes retournées. Çourbé.* — (Transilv., ungurism) Cu coarnele înalte, ascuţite şi date pe spate cam ca ale caprelor. ŢARA OLTULUI, III 183. *Fereşte-mă, drăguţ Doamne, De juninca hegheşă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 432; cfr. MÂNDRESCU, L. P. 133/13. (Substantivat) *Am-fost la stavă după boi, da n'am găsit pe hegheşu'.* ŢARA OLTULUI, III 183. || P. ext. Încovoiat. *Jugul are două scândurele, de regulă hegheşe (încovoiate) şi chindisite ori săpate cu flori.* BREBENEL, GR. B.

— Din ung. hegyes, idem.

HEGÍRĂ s. f. *Hégire.* — Era mahometanilor; datează de la fuga lui Mahomet la Meca (622 d. H.).

— *N.* de origine arabă (hedjra „fugă").

HÉGNĂ s. f. *Machine à molettes.* — (Băicoiu, jud. Prahova) Aparat, mânat de cai, de lăcărit ţiţeiul. [Şi: hécnă s. f.] — Cfr. hegnì.

HEGNÍ vb. IV^a. *Reculer, se retirer.* — (Despre vite) A da înapoi, a se retrage. Com. I. CORBU. *Calul lui nu numai că nu merge înainte, fără încă heicneà, adicè da înapoi ca racul.* MARIAN, INS. 561. | P. ext. (Şi despre oameni; refl.) *Domnii ţării se heignescŭ de către împărăţie.* ŞINCAI, HR. III 101/30. [Şi: heicnì, heignì, heini vb. IV^a = dau vita într'o parte. VAIDA.]

HEHÉ, HE-HÉI! interj. v. hei.
HÉHEL s. a., **HÉHELĂ** s. f. } v. hecelă.
HEHELÁ vb. I }

HEI! Interjecțiune prin care pregătim pe ascultător la cele ce urmează, dându-i să priceapă că ceea ce avem să-i spunem nu-i tocmai așa desine-înțeles precum și-ar puteă închipuì cinevà (cuprinde adesea și o nuanță de regret că e așà cum spunem), sau prin care apostrofăm pe cinevă, mustrându-l ușor (în cazul acesta vocativul următor de obiceiu se repetă). *Hej:* particula pellentis. ANON. CAR. *Bre, hei, porc pescit și pește porcit, Dulfe! aceste pufnete cui lăudându-te le arăți?* CANTEMIR, IST. 156. *Hei, fârtate! nimenea nu va păzì mai bine de cât mine.* ȚICHINDEAL, F. 99, cfr. 18. *Hei!... în vremea boierilor cu işlic... ce de mai veselie!* ALECSANDRI, T. 80, cfr. 47. *Hei, luminate crăișor, Cel-de-sus varsă darul său și peste cei neputincioși.* CREANGĂ, P. 190, cfr. 209, 119. *Popa însă îi răspunse: „Hei, că nu-i așà, dragul mieu!“* SBIERA, P. 284. *Hei Dunărei! Dunăre, Dunăre, Drum fără pulbere!* PĂSCULESCU, L. P. 61. *Hei ficuță, fica mea, Eu nu te pot mărità.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 447, cfr. 15, 240, 321, 402. *Hei dragoste, dragoste, Tu uști mândra pajiște.* ib. 15. *Hei, dară când îi mai vedeà și p'astea!* ISPIRESCU, L. 268. | (Munt.) Pus înaintea sau după un adverbial, exprimă o gradație a lui: foarte, cfr. hăt. *Ajungând, hei! tocmai în vârful dealului.* DELAVRANCEA, S. 249. *Tocmai târziu hei! ajunse și ciobănașul.* ISPIRESCU, L. 248, cfr. 161. [Și: **he!** *Căsuța mea e bunișoară. Patru odăițe,... chiar la uliță... — He, așà ș'așà. Nu e tocmai comodă.* C. NEGRUZZI, I 302. *He! nu e aceea, nici aceasta.* ȚICHINDEAL, F. 182. *He! Trăsnea, mă, scoală!* CREANGĂ, ap. TDRG. | Adesea repetat, subt formele: **hei-héi, he-héi, hehé, ehei, ehé, ehehei.** *Hei, hei, babele întru acest sat unele vorbesc și altele gândesc.* ȚICHINDEAL, F. 43. *He-hei, unul e Galibardi!* CARAGIALE, T. 80/15. *De unde vii? — Hehè, de departe!* id. T. I 23/4. *Hei, hei! Nu știți d-voastră ce poam'a dracului e Harap-alb.* CREANGĂ, P. 230, cfr. 202, 254. *E hei, căluțul mieu!* ȘEZ. II 54/4. *Trebue să știi cum să învârți treburile, să te pui bine cu cutare... — E-he!* (=lasă că) *cunoaște domnu' Samson lumea!* SADOVEANU, M. 164. *De n'ar fi fost el, ehe! tot satul încăpeà...* N. REV. R. I 32. *Mă duc... departe...—Ehei! că mai departe decât mine nu ti-i fi ducând tu, frate!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Ai făcut ceea ce ți-am poruncit? — Ehehei! grăi Păcală, ba de când am isprăvit!* P. DULFU, ib. *Când mă vedeà... ziceà cu chef: „He he! bine-ai venit!“* CREANGĂ, A. 46. | Ca exclamare de compătimire și admirare se aude, la Moți: **héite focu'!** FRÂNCU-CANDREA, R. 53.]
— Și bulgărește **he! hei!**

HEIÁBĂ † adv. v. hebă.
HEICNÍ, HEIGNÍ vb. IV[a] v. hegnì.
HEI-HÉI! interj. v. hei.
HÉIHEL s. a. v. hecelă.
HEINÍ vb. IV[a] v. hegnì.
HEIS! interj. v. hăis.

HEIȚ s. m. sing. *Viande maigre.* — Carne slabă (mai ales de miel). ȘEZ. III 15/12.

HEIU s. a. 1°. *Place, lieu (attenant à une maison).* 2°. *Appartenances, dépendances.* 3°. *Outils.* — (Transilv., Mold.; mai ales la plur.)
1°. *Heie* s. *heiuri* = locurile de lângă casă. ION CR. V 374. *Cunoscând lipsa strimtorii împrejurul bisericii, mai vârtos de către curtea și grădina dumnealui,... au dat în lungul heiului, din uliță până în fundul grădinii... încă doi coți* (a. 1791, Făgăraș). IORGA, S. D. XII 188. # (Cfr. ung. *helyes* = cu cale) *A fi om pe heiu* = a fi om cum se cade, om ce își ține locul cu onoare. VAIDA.
2°. P. ext. Clădiri (com. A. TOMIAC), acaret, dependență în jurul casei. ȘEZ. III 15/12, CREANGĂ, GL. *Face numai bordeae cu cuptoare în pământ, iar nu heaiuri sau case ridicate de la pământ.* COD. SILV. 33. *Heiurile, îngrăditurile.* URICARIUL, X 401. *Heiurile gospodăriei.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 290. *Făceà heiuri pe lângă casă din acel lemn.* SBIERA, F. S. 20.
3°. P. ext. Unelte de gospodărie: plug, sapă, greblă, coasă, sfredel, gealău, etc.: *Pila trebue să fie în șopron, între heiurile mele* (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR. Cfr. halat[1], hinteu (2°).
[Cuvântul se pronunță cu e deschis, deci avem și scrierea *heaiu.* | Plur. *heiuri* și *heie.* | Prin Hațeg și cu forma mai apropiată de etim., **heliu** s. a.=loc. *Mânce-te focul Ardelì, Mare ești și eu n'am helì!* RETEGANUL, CH. 133.]
— Din ung. hely „loc“.

HEIZĂȘ s. a. v. haizaș.

HEL s. m. (Iht.) *Anguille.* — (Munt.) Țipar; cfr. fusar. DAMÉ, T. *Îi alunecà pielea întocmai ca de helì.* GORJAN, H. IV 101/30. [Și: **hélă** s. f. | Plur. *heli* GOLESCU, Î. 81.]
— Din n.-grec. χέλυ (<grec. ἐγχέλυς> arom. *uhéle),* idem.

HÉLĂ s. f. (Iht.) v. hel.
HELALÍU † s. a. (Comerț) v. halaliu.

HELBE s. f. plur. = hâlbe. ION CR. V 183, 374.

HÉLBET! interj. *Certes, certainement, cela va sans dire.* — (Turcism, mai ales în Mold.) De sigur, se înțelege, adevărat; las' pe mine (ALECSANDRI, T. 1750), om îs eu! (CREANGĂ, GL.) *Să-ți faci o pomană și cu mine să mă pui în pensie... că helbet!... poate să ai și d-ta vr'odată nevoie.* ALECSANDRI, T. 100. *Despre traiu?... helbet!... fiți logofeți de soiul nostru!* id. 402. *Pân'atunci, helbet! avem credit destul.* CARAGIALE, S. N. 38. *Helbet! vom puteà veni de hac și spânului celuia.* CREANGĂ, P. 213, cfr. 129, A. 155. *Helbet, m'oiu face eu sănătos, ți-oiu mai scurtà eu cărările.* CONTEMPORANUL, VII[II] 5, cfr. V[I] 2, 290, VI[I] 501. *Spune că-i datoresc zece franci? helbet (= lehamite)!* PAMFILE, J. II. *Încă un popas, și-i helbet* (=gata de tot). ION CR. V 183. *Helbet! picior de rac! De-oiu murì să nu ți-o fac!* = a răsplăti răul ce ni s'a adus. ZANNE, P. I 632. [Și: **élbet,** (+ *aferim, mulțumim,* etc.) **helbetim** interj. ȘIO.]
— Din turc. **elbet** „de sigur“.

HELBETIM! interj. v. helbet.
HELCIU s. m. (Zool.) v. helge.

HELEȘTÉU s. a. *Étang, vivier.* — (La origine) Un fel de lac mic, săpat în mod artificial sau făcut prin iezirea unei ape curgătoare, pentru păstrarea și prăsirea peștilor, pescuină; p. ext. lac (cu pești) s. iaz. *Sate... pline... de heleștee cu pește și cu mori.* NECULCE, LET. II 369/29. *Să radză nește heleșteae* (a. 1646). IORGA, D. B. I 78. *Prin ispisoace și documenturi vechi, heleștee sânt acele făcute de oameni, care acum se zic iazuri.* URICARIUL, I 393/31. *Pește, atât de heleșteie, cât și de bălți.* ib. IV 133/5. *Ca dintr'un halașteu ca pre stavila morii apa cu mare repegiune se slobozeà.* CANTEMIR, IST. 125. *Au avut avuție înecată... în heleșteul de la Dobreni.* MAG. IST. I 318/16. *O fântână Curând face heleșteu.* I. VĂCĂRESCU, P. 12/16. *Heleșteu cu pește.* I. IONESCU, D. 346. *Domnia-ta ai... heleștaie.* FILIMON, C. II 66. *Un eleșteu plin de lipitori.* ALECSANDRI, T. 745. *Heleșteu cu zăgaz de taraci.* ODOBESCU, III 160/9. *Eleșteu mare.* ISPIRESCU, L. 34, cfr. 37. *Acest împărat aveà o pescuină, adecă un heleșteu de pește.* SBIERA, P. 117/32, cfr. 5/13. *Armata lui Hamza-pașa*

fu trasă lângă Heleşteaiele-domneşti, în judeţul Dâmboviţa, în ţepi. H. IV 52.

[Variante: **eleştéu**, † **halaştéu**, **hălăştău** (LB., VICIU, GL. 97, GCR. I 74/30), † **hăleştéu** (IORGA, S. D. VI 64, MARDARIE, L. 1556), † **hăliştău** (GCR. I 103). | Plur. *-şteie* († *-şteaie*) şi *-ştaie*.]

— Din ung. **halastó**, idem.

HÉLGE s. f. (Zool.) *Belette.* — (Mold.) Nevăstuică (ŞEZ. II 24b, VIII 159, CREANGĂ, GL.) albă (ŞEZ. III 204/10, H. XII 287). *Guziul orb..., cu frumuseţea feţii sale, helgii, în dragostea a multor jiganii înfrase.* CANTEMIR, IST. 106. *O dehanie numită helgea* (=*un fel de nevăstuică*). I. IONESCU, D. 352. *Alexiile se ţin pentru ca să nu muşte şerpii şi helgele vitele.* MARIAN, SE. II 194. *Mă duseiu pe ici, coleà, după ciubuc de luleà;... helgea mă văzură, pe fugă mă luară?* (= Cântarul) GOROVEI, C. 58. # (În multe regiuni cuvântul e cunoscut numai în expresia:) **Alb ca (s. cum e) helgea** = alb cum e zăpada, cum e ghiocul. CREANGĂ, GL., ZANNE, P. IX 624. *Mirele îmbrăcat cu cămaşă albă ca helgea.* SEVASTOS, N. 90/3. *Cămeşuice cusute cu bibiluri şi albe cum îi helgea.* CREANGĂ, A. 75. *Părenţii albi ca helgea.* CONTEMPORANUL, V 99. [Şi: **hélgie** s. f. Com. A. TOMIAC. *Of, dalbă ţi-i faţa Cum îi helgiia.* VASILIU, C. 106, **helciu, elciu** s. m. (numai în legătură cu „alb"). *Alb s. curat helciu* (Braşov). *Argintul e alb ca elciu'.* H. II 251.]

— Din ung. **hölgy** „hermină" (propriu „doamnă", cfr. **nevăstuică**).

HÉLGIE s. f. (Zool.) v. **helge.**

HÉLIO-. *Hélio-*. —Element de compoziţie în câţivà termeni tehnici însemnând „soare": **heliocéntric, -ă** adj. *Coordonate heliocentrice* (Astr.) a căror origine este în centrul soarelui; **heliografíe** s. f. = fixarea imaginilor date de camera obscură, cfr. **fototipie**; (şi cu sensul de) **heliogravúră** s. f.=gravură obţinută cu ajutorul fotografiei. *Pe pereţi... stau agăţate câtevà tablouri şi... heliografii.* DELAVRANCEA, S. 121; **heliométru** s. m. (Astr.)=micrometru cu două imagini, cu care se determină diametrul aparent al soarelui, paralaxa stelelor, etc. Cfr. CULIANU, C. 144; **heliostát** s. a. (Fiz.) = instrument care permite îndreptarea într'o direcţie fixă a razelor soarelui care, altfel, şi-o schimbă necontenit, din cauza rotaţiunii pământului.

— *N.* modern din grec. ἥλιος „soare".

HÉLIŞTE s. f. v. **velişte.**
HÉLIU s. a. v. **heiu.**

HÉLIU s. a. (Chim.) *Hélium.* — Corp simplu, gazos; se găseşte în gazele extrase din unele minerale, ca *samarschita, cleveita,* etc.

— *N.* modern din grec. ἥλιος „soare", în atmosfera căruia i s'a constatat prezenţa pentru întâia oară.

HELÓB s. a. v. **halubă.**
HELTÉIE s. f. plur. (Plug.) v. **hinteu.**
HELTIÚGĂ s. f. (Cul.) v. **hâltiugă.**
HEMEÍ vb. IVa
HEMÉIU s. a. (Bot.)
HEMEIÚGĂ s. f. (Bot.) } v. **hămeiu.**

HEM... HEM... conj. Şi... şi, tot... tot, ori... ori, une-ori... alte ori. *Voià... hem să meargă, hem să nu-şi prea osteneascà caii.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Hem el nepriceput, hem el cu pismă.* id. U. 83/15. *Hem tu trăeşti, hem tu mori, tot una-i.* PAMFILE, J. III.

— Din bulg. **hem... hem**, idem.

HEMESÍ vb. IVa v. **hămesì.**

HEMETUÍ vb. IVa refl. *Se rassasier.* — A se săturà. ION CR. II 84. — Cfr. **lehamite.**

HEMI-. *Hémi-*. —Element de compoziţie, de origine greacă, în câţivà termeni tehnici, însemnând „jumătate": **hemicíclu** s. a. (plur. *-cicluri*) = semicerc. *Decoraţiile emiciclului.* CARAGIALE, N. F. 108, **hemisféră** s. f., (învechit) **emisfér** s. a. (cu derivatul **hemisféric, -ă** adj.) = jumătate de sferă. *Noaptea, cu umbrele sale Emisferul nostru l-a învăluit.* ALEXANDRESCU, M. 141, **hemistíh** s. a. (plur. *-stihuri*) = jumătatea unui vers mai lung, împărţit în două, printr'o cezură. [Şi: **emi-**.]

— *N.* din grec. ἡμι- „jumătate".

HEMO-. *Hémo-*. —Element de compoziţie, de origine greacă, în câţivà termeni medicali, însemnând „de sânge": **hemoptízie** s. f. = vărsare s. scuipare de sânge, din plămâni. *A murit... în urma hemoptiziei ce i se pricinuise de loviturile de paturi de puşcă în piept.* GHICA, S. 686; **hemoragíe** s. f. = scurgere de sânge din vase ai căror pereţi pot fi rupţi ori nu; **hemoroíd** s. a., s. m. = trânji.

— *N.* din grec. αἷμα „sânge".

HENDÉC(HIU) † s. a.
HENDÍC(HIU) s. a. } v. **hindichiu.**

HENGHÉR s. m. *Écorcheur.* — Om care se ocupă cu prinderea şi omorîrea câinilor fără stăpân, din oraşe, **hoher**; p. ext. calău, gâde. *Hengher, hingher* = gâde. CUV. D. BĂTR. I 284. *Sul-başà carele e mai mare preste hingheri.* ŞINCAI, HR. III 10/35. *În chip ca engherii.* ZILOT, CRON. 349. *A trebuit negreşit ca dintr'o aşà de numeroasă prăsilă* [căţeaua fătase unsprezece căţei] *să fac şi partea enghérului.* ODOBESCU, III 42/22. *Ca hengherii, când omoară câni.* PANN, Ş. I 81. *Se ia untură de câne (de la hingheri).* MAT. FOLC. I 702. *Măcelarul Turcilor, Hingherul Tătarilor.* TEODORESCU, P. P. 574, cfr. 594. || (Termen de ocară) Fig. *Copiii se uită pe subt căciulă şi zic încet: „hingherule!"* SLAVICI, N. I 251, cfr. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV11 550. [Şi: **hinghér**, (Mold.) **henghír** DDRF., **enghér** s. m. | Feminin: **henghereásă** s. f. GOROVEI, C. 127, (în Bucureşti) **hingheroáică** s. f. | Diminutiv: **hăngheráş**=calău. POMPILIU, B. 38/20, **hingherél** s. m. (Ornit.) = pasăre din familia şoimului. MARIAN, O. I 119. | Abstract: **hengherie** s. f. = meseria hingherului. TDRG., (concret) locul unde hingherii aduc şi omoară câni. Com. I. PAVELESCU. | Verb: **hengherì** IVa = a fi hingher. TDRG., JAHRESBER. X 193.]

— Din săseşte hœngêr (=germ. *Henker*), idem, poate prin mijlocire ungurească (*henger*), în Bucureşti hingherii fiind Ţigani ungureşti. Com. I. PAVELESCU).

HENGHEREÁSĂ s. f.
HENGHERÍ vb. IVa
HENGHERÍE s. f.
HENGHÍR s. m. } v. **hengher.**
HENTÉIU s. a. (Plug.) v. **hinteu.**

HEP s. a. *Serpette.*—Cosor, cuţit încovoiat cu care se curăţă viile. *Te junghiu cu hepu'* (expresie glumeaţă către copii). ŢARA OLTULUI, III 32. [Plur. *hepuri?* | Şi: **hiep** s. a. *Hiep* = cosor mare cu care se despoaie arinii de coajă. VICIU, GL.]

HEP! HEP! interj. Strigăt cu care vânătorii s. excursioniştii se cheamă unul pe altul, când sânt departe. *Îi strigă după obiceiul vânătorilor: Hep! hep! Şi tot astfel îi răspunse şi glasul.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. || Strigăt cu care ţăranii îşi bat joc de Evrei. [Ţăranii către Moisi] *Hep, hep!* ALECSANDRI, T. 1557.

HÉPSĂ adv. *Tout entier, entièrement.* — (Țepu, în Tecuciu; turcism) Tot, peste tot, cfr. heriș, safit. *Trupul lui e tot numai hepsă bube* = e tot, cu desăvârșire plin de bube. ION CR. II 207.
— Din turc. hepsì, idem. CAPIDAN.

HÉPTICĂ s. f. (Med.) = oftică. VAIDA.
HE-PTI-HÁ! interj. v. hapciu.

HERÁGRĂ † s. f. (Med.) *Goutte aux mains.* — Gută la mâni. *Boleac... și de mâni și de picioare, care boală podagra și heragra se zice.* M. COSTIN, LET. I 259/10.
— *N.* din grec. χειράγρα, idem; cfr. podagră.

HERÂIE s. f. (Jur.) — (În vechiul nostru drept neexistând prescriere) taxă fixată de Domn pentru reluarea unui proces, cu scop de a garantă stabilitatea lucrului judecat; (în doc. slavone) zavescă. GIURESCU. *Ce vor hi gloabe feriĭ să aibă treabă* [= să le încaseze] *Vlădica* (a. 1621). DOC. ap. Melchisedek, *Chronica Hușilor*, 32. *Ș'au pus lor fereon 12 zloți* (a. 1604). DOC. ibid. 71. *Ș'a pus heria 12 taleri în visteria domnească* (a. 1646). DOC. ibid. [Și: ferâie, ferie, herie s. f., (eroare?) fereon s. a.]

HERÁLDIC, -Ă adj. *Héraldique.* — Relativ la blazon. *Îndeletniciri... heraldice.* MAIORESCU, D. IV 39. *Arta heraldică.* C. NEGRUZZI, I 192. [Substantivat: heráldică s. f. = știința blazonului. | Și: eráldic.]
— *N.* din fran.

HERĂSĂU s. a. PAMFILE, I. C. 102
HERĂST(R)ĂU s. a. } v. ferăstrău.
HERÁTIC, -Ă † adj. v. fieratic.

HERB s. a. *Blason.* — (Învechit; Mold.) Stemă, marca unei țări, cfr. armoarii, blazon. *Stihuri la luminatul gherb a țărîi Moldovei.* DOSOFTEIU, PS. (Titlu, verso). *Herbul țărîi noastre, carele cap de bou ține.* CANTEMIR, HR. 249. *Originea... herbului țării.* IORGA, L. I 282, cfr. II 196, 593. (Arhaism) *Lună, soare și luceferi El le poartă'n a lui herb.* EMINESCU, P. 111. [Scris și: *gherb.* | Plur. *herburi.* | Și: hierb s. a. ODOBESCU, II 210, † herghie (scris *gherghie*) s. f. *Stihuri pe gherghia Moldovei.* DOSOFTEIU, V. S. (Titlu, verso).]
— Din polon. herb, idem (<germ. *Erbe*); cfr. hereghie[1-3].

HERBATÉIU † s. a. = ceaiu. LB.
— *N.* din lat. medic. herba theae, idem. Cfr. harbată.

HERBEGÍCĂ s. f. (Bot.) = arpagic, ceapă mărunță. H. XVII 438.

HERDELÍ vb. IV[a] v. heredie[1].
HERDELÍE s. f. v. herghelie.
HEREÁN s. a. (Bot.) v. hrean.

HERÉDE s. m. = moștenitor, latinism, intrat (la Moți) și în limba poporului. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. [Familia: hereditár, -ă adj. = cu drept de moștenire. *Domnia hereditară.* MAIORESCU, D. III 314, cfr. *(ereditar)* id. CR. II 294, III 116, ALEXANDRESCU, M. 171, hereditáte s. f. = moștenire, herezì vb. IV[a] = a moșteni. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. | Și: ered-.]
— *N.* din lat. heres, -ēdem, idem.

HEREDÍE s. f. *Occupation.* — (Transilv.) Lucru, ocupațiune. VICIU, GL. [Verb: herdelì IV[a]. *Ce herdelești* = ce lucri? ib.] — Cfr. hereghie.

HEREDÍE s. f. *Bruit sourd.* — Huruială. Com. I. CORBU.

HEREGHÍE † s. f. *Palais de la monnaie.* — Monetăria statului. DDRF., NISTOR, H. W. 115; cfr. IORGA, B. R. 13.
— Poate, înrudit cu *herghie* = herb.

HEREGHÍE † s. f. *Origine.* — (Mold.) Origine, neam. *Iară dintr'altă parte scrie hereghia de Moldova.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Corbul... tirăneaște...*, *nici din hereghie pre drept stăpânește.* CANTEMIR, IST. 275, cfr. 41, 116. *Lăsând ghereghia* (lemma: *neamul) legii tătâne-său...* DOSOFTEIU, V. S. 101,,. [Scris și: *ghereghie.*]
— Poate, identic cu cuvântul precedent sau din ung. *eredni* „a-și trage originea".

HERESÉU s. a. v. ferăstrău.
HERESTĂIETOÁRE s. f. (Bot.) v. ferestrăietoare.
HERESTEÁ s. f. v. cheresteà.
HERESTÉU, HERESTRĂU s. a. v. ferăstrău.
HERESTUÍ vb. IV[a] v. ferăstruì.

HERÉTE s. m. (Ornit.) *Épervier.* — (Munt., Transilv). Diverși uliĭ din speciile *astur palumbarius, cerchneis Naumanii, c. tinnucula, c. vespertina, falco aesalon, f. subbuteo,* numiți și: cobaț, vânturel, porumbar, găinar, uliul-găinilor, boaghe, coroiu (curuiu), hulubej, cfr. MARIAN, O. I 122, JAHRESBER. XII 157, H. IV 196. *Când amoruri monstruoase... vor unì... porumbii cu hereții.* OLLĂNESCU, H. O. 381. *Ziua eră primejdios din pricina hereților, care dădeau târcoale pe de-asupra miriștei.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 90.
[Și: aréte s. m. MARIAN, O. I 123, † hărăț s. m. PRAVILA GOVORA, ap. TDRG., † hăreț s. m. (= καταράκτης) BIBLIA (1688) 77, 137, CANTEMIR, IST. 26, haréte s. m. VÂRCOL, V., hăréte s. m. ib., MARIAN, O. I 123, H. IX 122, hâréte s. m. VÂRCOL, V., H. I 383, II 117, XVIII 261, hărău s. m. LB., MARIAN, O. I 122, 123, TICHINDEAL, F. 324, RETEGANUL, P. III 44/21, hârău s. m. MARIAN, O. I 122, 123, H. XVII 229, heréu s. m. MARIAN, O. I 122, hiréte s. m. VÂRCOL, V., hirău s. m. ib., eréte s. m. MARIAN, O. I 122, 123. *Să lase codrii ereților.* DELAVRANCEA, S. 171, cfr. PANN, E. IV 64. *Uliu sau erete?* — *Erete, zise Ionel.* TAFRALI, S. 102.]
— Etimologia necunoscută. (Forma mai veche pare a fi *hărăț*, care amintește pe ung. *harács* „Fischadler, Meeradler". Din plur. *hăreți* s'a putut naște noul sing. *hărete* și, după suf. *-ău, hărău*).

HEREȚÍ vb. IV[a] refl. v. hărțuì.
HERETÍC, -Ă adj. v. eres.

HERETISÍ vb. IV[a]. 1°. *Saluer.* 2°. *Féliciter.* — (Grecism, în România)
1°. † A salutà. *Și heretisindu-se împărații, după obiceiul împărătesc, și ospătându-se câtevà zile...* DIONISIE, ap. TDRG. *Tamerlan... găsì cu cale ca... să heretisască pe Suleiman.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/15. *Cel cu perucă nu cam heretisește,* cel vinovat nu cam grăește, ca să nu fie prins [propriu: nu-și scoate pălăria spre a salutà]. ZANNE, P. III 293.
2°. (Învechit) A felicità. *Au heretisit pe Pasvand.* DIONISIE, C. 185. *Întrunirea de astăzi în scopus de a ne hiritisì.* URICARIUL, VIII 195/7. *Toți l-au heretisit.* DONICI, F. II 19. *Alexandru și..... se heretisesc.* DRĂGHICI, R. 92. *Îl heretisĭu.* GORJAN, H. I 135. *Cu politică mare l-a heretisit.* PANN, E. II 53. *Hai să-l hiritisim pentru fericirea lui.* ALECSANDRI, T. 589. *Te hiritisesc, cucoane Nastase!* I. NEGRUZZI, I 26. *Mergeà... la soacra mică de-i hiritiseà.* PITIȘ, N. REV. R. I 155. *Începù... să heretisească pe împărat.* ISPIRESCU, L. 257.
[Și: hiritisì, (hiperurbanism) firitisì vb. IV[a] TEODORESCU, P. P. 620/b. | Abstracte: hiritisíre, hiritiseálă, (firtiseálă) s. f. = felicitare, petrecere la care se aduc felicitări de ziua cuivâ. *La sfârșit se face*

mare cinstire și hiritisire în biserică. ION CR. III 244. *Firtiseală nepomenită ține Nea Nicola... de ziua sa.* DELAVRANCEA, S. 6, (< n.-grec. χαιρέτισμα, χαιρετισμός „salutare") † **heretísmă** s. f. = salutare, † **heretismós** s. a. = felicitare (ALECSANDRI, T. 1777), urare. *Au făcut cu mâna selamlichiul sau heretisma către capigiu.* DIONISIE, C. 188. *Făcându-i heretismos pentru buna venirea lui.* id. ib. 190.]

— Din n.-grec χαιρετίζω „a salută".

HERÉTISMĂ † s. f. } v. heretisi.
HERETISMOS † s. a. }
HERÉU s. m. (Ornit.) v. herete.
HEREZÍE s. f. v. eres.
HERGHELEGÍU s. m. v. herghelie.

HERGHELÍE s. f. *Haras.* — Grupă mare de cai (CREANGĂ, GL.), stavă; spec. grupă de iepe și de armăsari, ținuți spre a prăsi și a crește rasa cavalină; cfr. preucă. *Au aflat toată țara pre acasă cu dobitoace, cu herghelii.* M. COSTIN, ap. ȘIO. *Aveà câtevă herghelii de iape.* CANTEMIR, IST. 75. *Herghelii, cirezi și turme.* BELDIMAN, TR. 376. *Cârduri, cirezi, herghelii.* I. IONESCU, C. 219. *Cai... se aflau în herghelii.* PANN, E. II 25. *Să se îmbunătățească soiul herghelilor.* C. NEGRUZZI, I 36. *Iese din mijlocul hergheliei o răpciugă de cal.* CREANGĂ, P. 194, cfr. 185, 192, 196, 291. *Herghelia de iepe.* ISPIRESCU, L. 26. *Câmpii Păscute de herghelii.* ALECSANDRI, P. P. $165^{b}/_{16}$. *La herghelii alergà.* PĂSCULESCU, L. P. 258, cfr. ȘEZ. I $8/_{9}$, III $213^{b}/_{4}$. | (Fam., în batjocură către o femeie) *Ei, taci, taci! ajungă-ți de-amù, herghelie!* CREANGĂ, P. 40.

2°. P. ext. Locul unde se află prăsilă de cai. *Herghelia de la Rădăuți.*

[Și: **erghelíe, ierghelíe** s. f. ALEXICI, L. P. $66/_{14}$, **herdelíe** s. f. VASILIU, C. 18, **hârghílă, hărghilíe** s. f. VÂRCOL, V. | Derivat: (< turc. *hergeleğ*, idem) **herghelegíu** (**arghelegíu** MAT. FOLC. 58, **hergheligíu**) s. m. = păzitor de herghelie. *Aveà la iape și un herghelegiu.* CANTEMIR, IST. 75. *Hergheligii pentru păscutul cailor.* URICARIUL, XIX $353/_{19}$. *Și negăsînd pe herghelegiu la herghelie.* IORGA, S. D. VI 264. *Întâiu au fost herghelegiu.* MAG. IST. II $202/_{13}$, cfr. ALECSANDRI, T. 1236, ISPIRESCU, U. 41.]

— Din turc. hergelè, idem. Cfr. dubletul arghelă.

HERGHELIGÍU s. m. v. herghelie.
HERGHÍE † s. f. v. herb.

HÉRIE s. f. = ferie. *2 vrăjmaș mi i-au tăiat viia de 60 de hieri, 3 mi i-au vărsat 100 de heri de vin noaptea.* IORGA, S. D. XIII 85. *Ne-m împăcat... ș'am dat și heria: vr'o patru-cinci herii de mied.* id. D. B. I 99.

HERÍNCĂ s. f. (Ihț.) v. hering.

HERÍNG s. m. (Ihț.) *Hareng.* — (Transilv., Ban.) Scrumbie. ANON. CAR. (tradus prin „halix" = allex). [Și: (Banat) **heríncă, hiríncă** s. f. JAHRESBER. X 193, **aríngă** s. f. BARCIANU, **aríng** s. m. HEM. 1663, **arâng** s. m. MARIAN, **haríng, hăríng** s. m., **haríngă** s. f. LB.]

— Din germ. **Häring**, idem.

HÉRIȘ adv. *Tout à fait, entièrement.* — (Turcism, în Mold.) Numai; cfr. hepsă, safit. *Pădure heriș stejar.* PAMFILE, J. II. *Trupul lui e tot numai heriș bube* = e tot, cu desăvârșire plin de bube. ION CR. II 207.

— Din turc. her-iš „orice lucru". CAPIDAN.

HÉRLEȘ, -Ă adj., subst. *Bancal.* — (Om) cu picioarele strâmbe: *Om herleșiu* (Hunedioara). Com. CUGERIU. Cfr. haitiș.

HERMAFRODÍT, -Ă adj., subst. (Bot., Zool.) *Hermaphrodite.* — Cu organe de reproducere pentru amândouă sexele; cfr. androgin.

1°. (Plantă) care are staminele și pistilul pe aceeași floare. *Flori obicinuit ermafrodite.* C. NEGRUZZI, I 102.

2°. (Animale) care posedă, la același individ, o glandă masculină și una feminină s. o singură glandă, masculină și feminină în același timp. | (Despre oameni) feteleu, fătălău, fătărău, feteloiu, fitincău, fetelușcă. *Persoane... care sânt totodată și de un sex și de altul (hermafroditii).* I. NEGRUZZI, I 240.

[Și: *ermafrodít, -ă.*]

— *N.* de origine grec. (Ἑρμαφρόδιτος, un feteleu mitologic).

HERMÂSÍU, HERMÂZÍU, -ÍE adj. v. cârmâziu.
HERMELÍN s. m. (Zool.) v. hermină.

HERMENÉUTICĂ s. f. *Herméneutique.* — Explicare s. tălmăcire de texte; cfr. tâlc. [Pronunț. *-neu -tică.* | Și: † **erminíe** s. f. *Erminiile sau tâlcovaniile svintei scripturi.* CCR. 229.]

— *N.* din grec. ἑρμευτική, idem.

HERMÉTIC, -Ă adj., adv. *Hermétique.*

1°. (Adj.) *Capac, astupuș hermetic* = care închide cu desăvârșire, așà ca să nu mai pătrundă nimic în vasul pe care l-astupă.

2°. (Adv.) *N'aveți nimica să-l astupați hermetic?* MIREA, C. I 13.

[Derivat: **hermeticéște** adv. *Ermeticesce închisă din toate părțile.* HASDEU, I. C. 190. | Și: **erm-**.]

— *N.* după fran.

HERMÍNĂ s. f. (Zool.) *Hermine.*

1°. Nevăstuică din țările nordice, prețuită pentru blana ei cea albă și strălucitoare, cacom. *12 piei de ermelin.* ȘINCAI, HR. I $168/_{33}$.

2°. Blana acestui animal. *Hermina cea albă a zăpezilor.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 210. *Hermina domnească.* ibid. 233.

[Și: (Transilv.) **ermelín(ă), armelín(ă)** subst.]

— *N.* din fran. **hermine**, idem.

HERNÉU s. a. = arneu. VAIDA. *Cu herneu acoperit.* MARIAN, Î. 501.

HERNÍE s. f. (Med.) = vătămătură, surpătură.

— *N.* din fran. **hernie**, idem.

HEROTONÍ †, **HEROTONISÍ** † vb. IV^{a} v. hirotonì.
HERÓU s. m. v. erou.
HEROVÍM s. m. v. heruvim.
HÉRȚEG † s. m. v. herțog.

HERTÍU s. m. *Toile ordinaire.* — (Transilv.) Pânză ordinară nenălbită. LB. | Sacul în care se stoarce uleiul de sămânță: *Murdară ca hertiul.* VICIU, GL.

HÉRȚOG † s. m. *Duc.* — Duce, voivod. *Pre Ladislav numai herțog vrea să-l lase.* ȘINCAI, HR. I $288/_{4}$. *Herțog al Burgundiei.* ȚICHINDEAL, F. 174. *Herțog din Raihstat al crucii cei mari al sfântului Ștefan.* CALENDARIU (1844) 26. [Și: (< ung. *herceg*, idem) † **hérțeg** s. m. *Radul-negru, voevod mare, herțeg pre Almaș și pre Făgăraș.* MAG. IST. IV $231/_{25}$.]

— Din germ. **Herzog**, idem.

HERUVÍM s. m. (Bis.) *Chérubin.* — Înger care, în erarhia cerească, vine imediat după arhangheli; cfr. serafim; în artele plastice e reprezentat ca un cap de copil cu aripi; cfr. „despre cetele îngerești" ap. GCR. I 245. *Cu heruvimii și cu serafimii.* CUV. D. BĂTR. II 314. *Heruvimii cei câte cu ochi mulți.*

VARLAAM, C. II 22. *De 5 coți aripa unui heruvimŭ.* BIBLIA (1688) 246/b. *Mai cinstită în ceriu decât heruvimii și mai slăvită făr' de asămănare decât serafimii.* ANTIM, P. 33. [După germ. **Cherub**, idem și: **Herúbi** *ce n'adoarme.* I. VĂCĂRESCU, P. 28. | Familia: **heruvimésc, -eáscă** adj. MARDARIE, 4119, **heruvimicésc, -eáscă** adj. *Ceata heruvimicească* (= a heruvimilor). GCR. II 192; (< grec. χερουβικόν, idem) **heruvíc** (plur. *-vicuri*) s. a., **heruvíco** s. a. invar. = imn în onoarea heruvimilor, cântat la liturghie, înainte ca preotul să se cuminice. *Mainte de cântarea heruvicului.* ap. TDRG. *La heruvico... se aduc sfintele moștii.* GHEORGACHI LOGOFĂTUL, LET. III $318/_{35}$. *Glasul heruvicului.* IONESCU-BOTENI, S. N. 13, **herovicár** s. a. = cartea în care e heruvicul. TDRG. | Și: **herovím** s. m. ŞEZ. II 157, **herovíc** s. a.]

— Din paleosl. **cheruvimъ**, grec. χερουβίμ, idem.

HERVANEÁ † s. f. Mantie domnească (introdusă în 1832 în locul cabanițeî). ȘIO. [Și: † **hervaníu** s. a. (plur. *-niuri*). TDRG.]

— Din turc. **harvany**, idem.

HERVANÍU † s. a. v. hervaneà.
HÉSPĂ s. f. (Entom.) v. viespe.
HETAÍ † s. f. sing. (Comerț) v. hataià.
HETÁLM † s. a. v. hatalm.

HETERO-. *Hétéro-.* — Element de origine greacă; intră în compoziția câtorvà cuvinte: **heteroclít, -ă** adj. = ciudat, bizar. *Lume mai puțin heteroclită.* MIREA, C. I 67; **heterodóx, -ă** adj. = care nu e ortodox. *Ministrul cultelor poate să fie chiar heterodox.* MAIORESCU, D. I 391. *În Chiev era puterea regelui eterodox al Poloniei.* IORGA, L. R. 150. *Episcopat eterodox.* HEM. $1697/_{21}$; **heterodoxíe** s. f., **heterogén, -ă** adj. v. eterogen. [Și: **etero-.**]

— *N.* din grec. ἕτερος „alt".

HETEȘÁR s. m. (Ban.; ungurism) = argat. *Și ai mei văcari Și-ai mei bireșari Și-ai mei heteșari.* POP., în CONV. LIT. XXXVI 901.

— Din ung. **hetes** „angajat cu săptămâna".

HETLEANȘÚG † s. a. v. vicleșug.
HÉTMAN s. m. v. hatman.

HEUCÍS adv. *De travers.* — Într'o parte. Com. A. TOMIAC.

HEUGNÍ vb. IV^{a} v. hegnì.

HEXA- *Hexa-.* — Element de origine grecească; intră în compoziția câtorvà cuvinte și însemnează „șase": **hexagón** s. a. = suprafață închisă de șase laturi. *Muchile unui exagon.* IORGA, C. I. II 8; **hexagonál, -ă** adj. *Abside... exagonale.* id. N. R. B. 101; **hexamétru** s. m. = vers de șase picioare. [Și: **exa-.**]

— *N.* din grec. ἕξ „șase".

HFÁLĂ † s. f. v. falà.

HI- v. fi-

HI! Interjecțiune cu care se îndeamnă caii la mers. *Hi... la imaș copii... hi, gloabă..!* ALECSANDRI, T. 45. *Hi!!! zmăoaicele tatei, îndemnați înainte!* CREANGĂ, P. 119. *Hi! în sus, hăț! în jos; să se miște din loc calul, ba.* ISPIRESCU, L. 374, cfr. CONTEMPORANUL, I 851, RETEGANUL, I $23/_{13}$. || Interjecție prin care se alungă câinii, cfr. țibă, hugi, nihiu, ni, nii. ŞEZ. III 189. *Strigă țibei, țibă, hii de acole.* ib. II $61/_{33}$. | **Hi căteaua** e numele unui joc cu lăutari. SEVASTOS, N. $281^{b}/_{21}$. [Și: **hii!**, pentru alungarea câinilor, în Ban., și **híc!** LIUBA.]

HIÁSPĂ s. f. v. viespe.

HIÁT s. a. (Gram.) *Hiatus.* — Întâlnire a două vocale, dintre care cea dintâi e finala unui cuvânt s. silabe, iar a doua inițiala silabei s. cuvântului următor. *Prosodia latină... observă cu... luare aminte hiatul.* MAIORESCU, CR. III 206. [Pronunț. *hi-at.* | Plur. *-ate* și *-aturi.*]

— *N.* din lat. **hiatus** „căscătură, deschizătură".

HÍBĂ s. f. 1°. *Faute, défaut.* 2°. *Besoin.* 3°. *Souci.* — (Ungurism)

1°. Greșală, defect, cusur (VAIDA); p. ext. cauză (Com. A. TOMIAC), vină. *Da, scumpii mei, dar nu aceasta e hiba întreprinderii noastre!* VLAHUȚĂ, VIAȚA II nr. 28. *Oare ce hibă are calul lui Vasile că nu-l poate vinde?* Com. G. TOFAN.

2°. Lipsă, nevoie, neajuns. *N'am hibă cu el.* GR. BĂN.

3°. Grijă, habar (ŞEZ. III $15/_{14}$, N. REV. R. 1910, 86), baiu. *Nici de pită n'ar fi baiu, Dar nu știu face mălaiu; Nici de mălaiu n'ar fi hibă, Nu știu face mămăligă!* POP., ap. MÂNDRESCU, UNG. 80.

[Adjectiv: (ung. *hibás,* idem) **híbaș, -ă**=cu defect. VAIDA, POMPILIU, BIH. 1011. | Verb: (cfr. ung. *hibázni,* idem) **hibălì** IV^{a}=a greși, a da greș. VAIDA.]

— Din ung. **hiba** „defect".

HIBĂLÍ vb. IV^{a}, **HÍBAȘ, -Ă** adj. v. hibă.

HIBERNÁ vb. I^{a} (Zool.) *Hiberner.* — (Despre unele animale) A petrece iarna în amorțire. Fig. *O fericiți aceia ce pot să hiberneze!* MIREA, C. I 13. [Derivate: **hibernánt, -ă** adj. *Animale hibernante.* MEHEDINȚI, G. F. 189; (abstract) **hibernáție** s. f.]

— *N.* din fran. Cfr. dubletul iernà.

HÍBRID, -Ă adj. (Șt. nat.) *Hybride.* — Provenind din două specii deosebite; corcit, d. e. *catârul. Trifoiu hibrid.* I. IONESCU, M. 359. *Cuvinte hibride* = compuse din elemente luate din limbi deosebite, d. ex. *sociologia* din lat. *socius* și grec. λόγος. *Nu au vrut să ție seamă de planul primitiv și au făcut.... un adaos de construcțiune hibridă, contrară concepțiunii artistice primitive.* MAIORESCU, D. IV 250. [Și: **íbrid, -ă** adj. RUSSO, S. 86.]

— *N.* din lat. **hibrida**, idem.

HICĂÍ vb. IV^{a}. *Maltraiter, chasser.* — (Despre câni) A maltrata, a bate, a chinui, a da în tărbacă. *Este datină în cea dintâi Luni a postuluimare de a da pe câni în tărbacă, adică a-i hicăi, a-i bate și a-i chinui grozav.* MARIAN, SE. II 9, cfr. O. II 378. | P. ext. (despre oameni) A alungà cu sfadă și injurii. ŞEZ. III $15/_{16}$. *Ca pe câni mă hicăiă.* MARIAN, NU. 13.

HÍCHIRIȚĂ s. f. (Ornit.) v. hiribiță.

HICI adv. *Pas du tout.* — (Turcism; după negațiune) De loc, nici de cum. PĂSCULESCU, L. P. *Hiciu* = hîlum, nihil. ANON. CAR. *N'ai bani, ferit-a sfântu', turme de loc, case și livezi, hici!* JIPESCU, O. 34. *Mălaiu nu e hici.* ION CR. V 376. *O să-ți dau hici* = nimic. BOCEANU, GL. (Prin contaminare cu *nici-de-leac*) *Să nu mai aibă (cutare) Dor de cap Hici-de-leac!* TEODORESCU, P. P. 397^{b}.

— Din turc. (bulg., sârb.) **hič**, idem, cfr. hâciu[1].

HICIU s. a. v. huciu.
HICLEÁN, -Ă adj. (ș. d.) v. viclean.
HICNÍ vb. IV^{a} v. icnì.

HICTÁL s. a. *Chemin bornant une propriété.* — Când hotarul [unei moșii mari] este arătat printr'un drum, se numește *hictal.* PAMFILE, A. 23.

HIDEÁTIU † s. a. = adet(iu). *Oferă a li împlinì „ce va fi hideatiul și pofta".* IORGA, D. B. I 56.

HIDÉC † s. a. v. **hindichiu.**
HIDIDÍȘ s. m. v. **highidiș.**
HIDIÉ † s. f. v. **hedià.**

HÍDRĂ s. f. *Hydre.* — Șarpe mitologic cu șapte capete, în locul cărora, dacă erau tăiate, creșteau mai multe. *Idra... prindeà [broaștele] și le mâncà.* ȚICHINDEAL, F. 135. | Fig. *Căzù în brațele idrei acestei cu multe capete* [= poporul răsculat], *care întru o clipală îl făcù bucăți.* C. NEGRUZZI, I 156. *În zadar hidra* [năvălitorii în Dacia] *turbează.* ALECSANDRI, P. I 269. *Puternica hidră, tirania.* I. NEGRUZZI, V 386. [Și: **ídră** s. f.]
— *N.* de origine grec. (ὕδρος, idem).

HIDRÁULIC, -Ă adj. (Mec.) *Hydraulique.* — Care funcționează cu ajutorul apei. *Presă, morișcă hidraulică.* PONI, F. 45, 50. | Spec. *Var hidraulic* = var negru. | **Hidráulica** s. f. = partea mecanicii care studiază legile de mișcare a lichidelor. [Pronunț. *-drau-lic.*]
— *N.* de origine grec. (ὑδραυλικός, idem).

HIDRO-. *Hydro-.* — Element de compoziție, de origine greceacă, într'un număr mare de cuvinte; mai obicinuite: **hidrát** s. a. (Chim.) = corp compus din apă în care se înlocuește un atom de hidrogen printr'un alt corp simplu ori compus. *Hidrat de pucioasă.* C. NEGRUZZI, I 317; **hidrocarbúră** s. f. (Chim.) = corp compus din carbon și hidrogen; **hidrocefál, -ă** adj. = cu hidropizie la cap; **hidrofób, -ă** adj. = turbat (propriu care se teme de apă), **hidrofobíe** s. f. = turbare; **hidrogén** s. a. (plur. *-genuri*) = corp simplu, gazos; combinat cu oxigenul, în proporție de doi atomi de hidrogen și unul de oxigen, produce apa; **hidrografíe** s. f. = totalitatea apelor dintr'o regiune; știința care le studiază. *Insist... asupra hidrografiei districtului.* ODOBESCU, II 167; **hidropát** s. m. = (medic) care tratează toate boalele prin întrebuințarea internă s. externă a apei. *M'am căutat cu alopații, cu omeopații, cu electro-omeopații, cu hidropații și — băbește.* I. NEGRUZZI, I 105; **hidrópică** (pop. **dropică**) = **hidropizíe** s. f. = îngrămădire anormală de lichid seros într'o parte a corpului (mai des în abdomen) s. în țesutul celular; (boală-de-)apă; cfr. apă III 1°. *Au murit... de boală ce-i zic hidropică.* N. COSTIN, LET. I 78. *Bolnav de dropică.* LET. II 282/$_{22}$, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 217. *Căzuse 'n dropică.* ALECSANDRI, T. 99, cfr. GORJAN, H. IV 219, CONTEMPORANUL, VII 18, H. I 11, 271, 440, IX 475, X 402, GRAIUL II 505. *Murit-au din idropisie.* ȘINCAI, HR. III 18/$_{38}$; cfr. C. NEGRUZZI, II 156, cu derivatul **hidropicós** (pop. **dropicós**), **-oásă**, † **idropicésc, -eáscă** adj. *Înflătură idropicească.* DOSOFTEIU, V. S. 203/$_{3}$. *Piciorul dropicos.* CANTEMIR, IST. 110; cfr. GORJAN, H. IV 221, OLLĂNESCU, H. O. 124, ZAMFIRESCU, R. 68. *Mergând... cum puteà, fiind idropicos.* MAG. IST. II 13; cfr. C. NEGRUZZI, II 244; **hidrostátică** s. f. = partea mecanicei care studiază echilibrul lichidelor și presiunea lor asupra vaselor; **hidroterapíe** s. f. = tratarea unor boale prin întrebuințare de apă (băi, dușuri, aburi, etc.). [Și: **idro-.**]
— *N.* din grec. ὕδωρ „apă".

HÍE! interj. v. **hi.**

HÍE s. f. *Besoin.* — (Ungurism, în Transilv. de nord, Bucov.) Lipsă, trebuință, nevoie. *Cui-i hia de 'nsurat, Să vie la noi în sat, Că sânt fete de măritat.* VAIDA. *De te-a ajunge hiea, Mă mai cearcă undevà.* BUD, P. P. 15. || Treabă, folos, seamă. Com. A. TOMIAC.
— Din ung. hi „lipsă" *(valaminek hija* = „lipsește").

HIÉNĂ s. f. (Zool.) *Hyène.* — Mamifer carnivor din Asia și Africa; seamănă cu un câne și se hrănește cu cadavre pe care le desgroapă din morminte. | Fig. *Locul hienei îl luă cel vorbareț, Locul cruzimii veche...* EMINESCU, P. 120. [Pronunț. *hi-e-*]
— *N.* din fran.

HIEP s. a. v. **hep.**

HIER s. m. *Lettre H de l'alphabet cyrillique.* — Numele literei H din alfabetul cirilic (Х).
— Din paleosl.

HIERARHÍE s. f. v. **ierarhie.**
HIERB s. a. v. **herb.**

HIERO-. *Hiéro-.* — Element de compoziție de origine greacă; intră în mai multe cuvinte și înseamnă „sfânt": **hierodiácon** s. m. = primul diacon, unde sânt mai mulți. *Dajdea preoților și hierodiaconilor.* URICARIUL, XIV 188; **hieroglifă** s. f. = în scrierea vechilor Egipteni, semn sfințit care exprimă în chip simbolic ideile, prin reprezentare de obiecte naturale. *Ieroglifele templelor egiptene.* ODOBESCU, III 79, **hieroglífic, -ă,** † **hieroglificésc, -eáscă** adj. = scris cu hieroglife, fig. fam. indescifrabil, greu de înțeles. *Scrisori ieroglifice și.* CANTEMIR, IST. 128; cfr. GCR. II 163. *Scrisoarea... ieroglifică.* C. NEGRUZZI, I 11. *Ortografia acelei foi ne păreà cam hieroglifică.* I. NEGRUZZI, I 200. [Pronunț. *-hi-e-.* | Și: **iero-.**]
— *N.* din grec. ἱερός „sfințit".

HIÉSTRU adj. m. v. **fiestru.**

HÍGĂ s. f. (Ihț.) Un soiu de pește (nedefinit; poate, cegă). H. III 290.

HIGHÉGHE s. f. v. **highidiș.**

HIGHIDÍȘ s. m. *Violoniste.* — (Ungurism, în Ungaria și Transilv.) Violonist, scripcar, ceteraș, lăutar. ȘEZ. VII 181, POMPILIU, B. *Hididișul cere plată, Sus e Dumnezeu, să-l bată.* DOINE, 286/$_{14}$. *Zîce hididișul, dar nu joacă pe nime cu hățul.* ZANNE, P. IV 378. *Highidiș pe, lângă Criș?* (= Țințarul) ȘEZ. VII 181. [Și: (cu transcriere greșită) *hididiș* s. m.; (cu alt sufix) **highidúș** s. m. ȘEZ. VII 181. | În părțile mai ungurite se aude și: (< ung. *hegedü*, idem) **highéghe** s. f. = violină. ȘEZ. VII 163.]
— Din ung. **hegedűs,** idem.

HIGHIDÚȘ s. m. v. **highidiș.**

HIGIÉNĂ s. f. (Med.) *Hygiène.* — Partea medicinii care studiază mijloacele de conservare a sănătății. *Igienă publică.* URICARIUL, XIV 146. [Derivate: **higiénic, -ă** adj., adv. *În bune condițiuni igienice.* MAIORESCU, D. II 150. *Trăește higienic;* **higieníst** s. m. = care se ocupă cu higiena. | Și: **igien-.** | Pronunț. *-gi-e-.*]
— *N.* din grec. ὑγιεινά „mijloace pentru conservarea sănătății".

HIGIU s. a. v. **huciu.**

HIGROMÉTRU s. m. (Fiz.) *Hygromètre.* — Aparat cu care se măsoară cantitatea de vapori de apă din atmosferă. [Derivat: **higrométric, -ă** adj. *Stare higrometrică.* PONI, F. 137; **higrometríe** s. f. = partea fizicii care studiază starea higrometrică a aerului.]
— *N.* modern din grec. ὑγρός „umed" și μέτρον „măsură".

HIHĂÍ vb. IV^{a} v. **chihăi.**
HÍHOT s. a. v. **chicot.**
HII! interj. v. **hi.**
HIJĂLÍE s. f. v. **vijelie.**
HIL s. a. (Șt. nat.) v. **chil.**

HILĂU s. a. Unealtă de dulgherie (nedefinită). H. VI 17.

HÍLDIȘ s. m. sing. v. fildeș.

HILÉR s. a. Mesure. — *Hileriul* sau *filerul* este de două prăjini și trei palme; prin urmare patru *hilere* fac o hirtă. PAMFILE, A. 234. — Cfr. filer[1].

HILÉR s. m. v. filer[2].

HILIÁRH † s. m. *Commandant à la tête de mille hommes.* — (Grecism) Comandant peste o mie de oameni, cfr. miaș, căpitan-de-mie, polcovnic. *Vasili... eră hiliarhŭ.* BELDIMAN, TR. 16, cfr. id. ib. 14. [Pronunț *-li-arh.*]
— *N.* din grec. χιλίαρχος, idem.

HILÍBĂ s. f. v. hribă.

HILÍCI! Interjecție prin care se oprește vițelul de la vacă. N. REV. R. (1910), 86. [Verb: hilici IV[a] = a opri vițelul să mai sugă. ib.]

HILICÍ vb. IV[a] v. hilici.
HILIMÍCĂ s. f. (Bot.) v. filimică.

HILIMOÁCĂ s. f. (Bot.) = iennpăr-pitic *(Juniperus nana)* (Transilv.). PANȚU, PL. — Cfr. filimică; fior[2].

HILÍNȚĂ s. f. *Balançoire.* — Scrânciob. POMPILIU, BIH. 1011.

HÍLIȘTE s. f. v. veliște.
HILOSCÓS, -OÁSĂ adj., subst. v. firoscos.

HÍLTĂ † s. f. *Méchanceté.* — Răutate. *Pre tot ceas mă 'ntreabă și grăesc cu hiltă.* DOSOFTEIU, PS. 141.
— Cfr. paleosl. *hyla* „răutate".

HIMEÍ vb. IV[a] v. hămeiu.

HÍMEN s. a. (Anat.) *Hymen.* — Membrană care închide, în parte, vagina fecioarelor. [Derivat: **Himenéu** s. m. = zeul căsătoriilor, la cei vechi; p. ext. poet. s. a. (plur. *-néuri*) căsătorie. *Una... demnă de sfânt hymeneu.* OLLĂNESCU, H. O. 216.]
— *N.* din grec. ὑμήν „membrană".

HIMÉRĂ s. f. *Chimère.*
1°. (Mitol. greco-rom.) Monstru mitologic, având capul de leu, trupul de capră, coada de balaur. *Hirișă himera jiganiilor, irmafroditul pasirilor.* CANTEMIR, IST. 93.
2°. P. ext. Închipuire fără temeiu, nălucire. *Unele tim himere și tot felul de plăsmuiri.* MARCOVICI, C. 79. *Părere! himeră! nebunie! Dovezile le ai?* C. NEGRUZZI, III 321. *Ai alergat după o himeră.* VLAHUȚĂ, D. 275.
[Adjectiv: **himéric, -ă** = (despre oameni) care trăește cu himere; (despre lucruri) închipuit, fără temeiu și realitate. *E vis al neființei universul cel chimeric.* EMINESCU, P. 223. *Amor himeric.* VLAHUȚĂ, P. 119.]
— *N.* din grec. χίμαιρα, idem.

HIMÍE s. f. v. chimie.
HIMILÍCĂ s. f. (Bot.) v. filimică.
HIMISÍ vb. IV[a] v. hămesi.

HÍNĂ s. f. *Arrière d'un radeau.* — Partea dindărăt a plutei. VICIU, GL. 101.
— Din ung. **hinua** „leagăn".

HÍNĂ s. f. (Med.) v. chinină.

HINÁG s. m. (Bot.) Un fel de mărăcini cu ghimpi tari ce cresc orizontal. H. II 218.

HINCIU † s. a. v. huciu.
HINCOTÍ vb. IV[a] v. chihoti.
HIND s. m. v. Ind.

HINDÍCHIU s. a. 1°. *Fossé.* 2°. *Rigole* (de pressoir). — (Mold.)
1°. † Șanț de întărire, cfr. meterez. *Au făcut hendechiu împregiurul taberii.* NECULCE, LET. II 435/4. *Hotarul Moldovei... să începe de la hindichiul lui Traian.* AMIRAS, LET. III 129/35, cfr. 195/22. *În giur împregiur cu hendec... să se încungiure.* CANTEMIR, IST. 201. *O casă cu ziduri împregiur, cu ușe de fier, cu hândic.* DRĂGHICI, R. 44, cfr. 191. | (Azi, în lit. pop.) Șanț (PAMFILE, J. II, JAHRESBER. IX 226), șănțuleț (ION CR. II 22). *Un hândichiu care despărțeà grădina de ogorul de cartofe.* CONTEMPORANUL, III 782. *Pe malul hândichiului creșteau niște tufare de corn.* ib. | Fig. Adâncime, taină. *D-zeu care știe toate handicurile babei și cum se înțelesese cu mama dracilor...* SEVASTOS, ap. ȘIO.
2°. Jghiabul teascului de struguri. PAMFILE, I. C. 222.
[Plur. *-dichiuri.* | Variante: †**hendéc**, †**hendéchiu**, **hendíchiu** s. a. JAHRESBER. IX 226, **hândíc**, **hândichiu**, **handíc**, † **hidéc** s. a. *În hidecul cetăției.* IORGA, D. B. I 87, **hidíc** s. a. JAHRESBER. IX 226.]
— Din turc. **handak**, (și bulg., sârb.) **hendek**, idem.

HINEZĂRÍE s. f. v. Chinez.
HINGHÉR s. m.
HINGHERÉL s. m. (Ornit.)
HINGHEROÁICĂ s. f.
} v. hengher.
HINGIU † s. a. v. huciu.
HÍNTA! interj. v. hintà.

HINTÁ vb. I. *Balancer.* — A legănà. LB. [Interjecție: **hínta, hínta!** *O huhuță* [pe copilă] *pe picior cântându-i: „hinta, hinta!"* MARIAN, NA. 347.]
— Cfr. ung. *hinta* „leagăn", *hintálni* „a legănà".

HINTĂU, HINTÉȚ s. a. v. hinteu.

HINTÉU s. a. 1°. *Carrosse.* 2°. *Attirail.*
1°. (Transilv.) Trăsură, caleașcă, rădvan. *Am fost dat pentru frate-mieu... un hinteu* (a. 1778). IORGA, S. D. XII 98. *Cu hinteauă sau rădvane mergeà comitul.* ȘINCAI, HR. III 199/25. *Rădvane (hinteae, carpente sau carĕ do[m]nești).* ȚICHINDEAL, F. 246. *Floare mândră pe hinteu.* MARIAN, NU. 44, cfr. ION CR. III 194, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 23. *Domnii au... hinteie.* HODOȘ, P. P. 179. *Merse cu hinteul.* RETEGANUL, P. IV 13/13. *Nu vin ca carele Făr' cu hinteaiele.* BIBICESCU, P. P. 150. *Doamnă 'n hinteu.* MĂNDRESCU, L. P. 199/22, cfr. BUD, P. P. 21, ȚIPLEA, P. P. 43. *Și'n hinteu* (tip. *hĭuteu*) *ni se puneà* MAT. FOLC. 1069.
2°. (Plur.) *Hinteie* = toate uneltele, ca: plug, tânjală, cârceie, ce slujesc la înjugatul boilor în patru (mai cu seamă la plug). Cfr. halat[1], tacâm, călaiu, ciopoc, ciocâltău. VASILIU, C. *Plugarii se strângeà, Boii s'apropià, Hinteiele se 'ntindeà, Cârceile pocneà.* ib. 176.
[Plur. *-teie, -teaie.* | Și: (ad 1°) **hintău** s. a. ANON. CAR., (ad 2°, mai ales la plur.) **hâlteiu** s. a. Părțile din care se compune plugul sânt: grindeiul, plazul, bârsa, cormâna, coarnele, oticul, fierul cel lat, fierul lung, cotiga, prepeleagul, schimbătoarea, cârligul și în fine tânjalele, cu toate ale lor, care la un loc se chiamă *hâlteie.* H. XV 307, cfr. 264, 329, VI 30, 50, 82, *(hâltei)* 209. *Mână boii mai încet, că rupi toate hâlteile!* H. III 498, **haltéiu** s. a. H. VIII$_{II}$, 16 (plur. *halteie* H. XV 90, REV. CRIT. IV 290), **hăltéiu** s. a. H. VIII$_{I}$ 289, VIII$_{II}$ 260, **heltéiu** s. a. (plur. *helteie* H. VI 44, VIII$_{I}$ 215, VIII$_{II}$ 117, XII 553),

hentéiu s. a. (plur. *henteie* H. X 317), **hâitéiu** s. a. (plur. *hâiteie* H. VIII$_{II}$ 119), **hăitéiu** s. a. H. VIII$_1$ 78 (plur. *hăiteie* H. XII 416, 520). *Hăiteile, boii giugari şi argaţii să fie gata a se apucà de muncă.* I. IONESCU, C. 29. *Înjghebatul hăiteilor şi a harabalelor.* id. ib. 125, **haităéie** s. f. plur. = toate uneltele câte aparţin unui car s. căruţe: *Şed haiteele'nşirate Şi boii legaţi de roate.* BUGNARIU, NĂS. | Diminutive (ad 1°): **hinteúş** (pronunţ. *-te-uş*), **hintéţ** s. a. LB.]
— Din ung. **hintó** „trăsură, leagăn".

HINTEÚŞ s. a. v. hinteu.
HIOALĂ s. f. v. hiolă.

HIOLĂ s. f. Numai în expresia (Mold.): *în hiolă* = târînd după sine, împingând cu sine. *Maldările de scânduri, ducând pe cai în hiolă, îi repezì de vale printre călăreţii noştri.* VLAHUŢĂ, D. 81. *Copiii nu sânt lăsaţi printre pepeni, căci... îi rupe, luându-i cu picioarele în hiolă.* PAMFILE, A. 178. [Şi: **hioală** s. f. *A luà în hioală* = a împinge pe cinevà fără voie (Covurluiu). ION CR. II 80.]

HIOLDÁŞ s. m. = ghioldaş. *Să fie... hioldaşi şi prieteni.* DIONISIE, C. 187.

HIP s. a. Celor neastâmpăraţi s. nervoşi li se zice: *Că doar nu eşti cu hipuri, de nu mai ai stare!* LIUBA.

HIPER- *Hyper-*. — Prefix care intră în compoziţia unor cuvinte de origine greacă; mai obicinuite sânt: **hipérbolă** s. f. (adj. **hiperbólic,-ă**) = (Ret.) figură de stil care constă în exagerarea expresiunii ; contrar: **lítotă**; (Geom.) curbă care este locul geometric al punctelor a căror distanţă de la două focare fixe au o diferinţă constantă; **hipertrofíe** s. f. = creşterea peste măsură a unui organ s. unei părţi de organ, fără altă schimbare.
— *N.* din grec. ὑπέρ „peste, pe de-asupra".

HIPNÓZĂ s. f. (Med.) *Hypnose.* — Somn provocat prin mijloace artificiale, d. ex. prin privirea atentă a unui obiect strălucitor. [Familia: **hipnótic, -ă** adj., **hipnotizà** vb. I^a; **hipnotísm** s. a. = totalitatea fenomenelor caracteristice somnului hipnotic şi persoanelor care se pot hipnotizà.]
— *N.* derivat din grec. ὕπνος „somn".

HIPOCÓNDRU, -Ă adj. v. ipohondru.
HIPOCRÍT, -Ă adj. v. ipocrit.

HIPODRÓM s. a. *Hippodrome.* — (La cei vechi) Circ pentru cursele de cai şi care; (la moderni) circ s. teatru pentru exerciţii cu caii; câmp pentru alergările de cai. *Toate-alergă ca pe-un hipodrom.* MIREA, C. I 150.
— *N.* din grec. ἱππόδρομος, idem.

HIPOHÓNDRU, -Ă adj. v. ipohondru.

HIPOPOTÁM s. m. (Zool.) *Hippopotame.*—Mamifer pahiderm, foarte mare, cu pielea groasă şi fără păr şi cu picioarele scurte; trăeşte în fluviile cele mari din Africa.
— *N.* din grec. ἱπποπόταμος, idem, propriu „cal de fluviu".

HÍPOTĂ s. f. v. pipotă.
HIPOTÉCĂ s. f. v. ipotecă.

HIPOTENÚZĂ s. f. (Geom.) *Hypoténuse.* — Într'un triunghiu drept-unghiu, laturea opusă unghiului drept; cfr. catetă. [Şi: **ipotenúză** s. f.]
— *N.* din grec. ὑποτείνουσα, idem.

HIPOTÉZĂ s. f. v. ipoteză.

HIR! Interjecţiune prin care se imită sunetul produs de bibilică. *Bibilica hirâe: hir, hir!* H. VII 483. [Verb: **hirâì** IV$^{(a)}$.]

HIR s. a. *Nouvelle.*—(Transilv.; ungurism) Veste. *Ce hiriu e la noi în sat?* RETEGANUL, TR. 17/$_{10}$, cfr. 115/$_1$. *Ce hir i la mamă-mea?* ŢIPLEA, P. P. 16, cfr. MARIAN, O. II 55, ALEXICI, L. P. 150, VAIDA. [Şi: **hiriu** s. a. | Adjectiv: (<ung. *híres* „vestit, fudul") **híreş** (**hírìş**) = vestit, renumit, faimos ; p. ext. frumos (VAIDA, ION CR. II 247); p. ext. fudul, dârz (Com. A. TOMIAC). *Pe deluţ, pe colnicel Trece hireş voinicel.* BUD, P. P. 5. *Îi hirişă* = îi stă bine, are stambă. ION CR. IV 26, **hiriclít, hiruclít, -ă** = faimos, celebru. VAIDA. | Abstract (de la *hireş*) **hirişéţă** s. f. = frumuseţă. *Să 'nşeli... Holteii cu hirişeţa.* BUD, P. P. 34.]
— Din ung. hír, idem.

HIRÂÌ vb. IV v. hir^1.
HIRÁN s. a. (Bot.) v. hrean.
HIRÂU s. m. (Ornit.) v. herete.
HÍRAV, -Ă adj. v. firav.

HÍRCĂ s. f. (Bot) = ghircă. H. XI 267 (citat între numirile de grâne).

HÍRE s. f. sing. v. hârâ.
HIREÁN s. a. (Bot.) v. hrean.
HÍREŞ, -Ă adj. v. hir^2 şi fireş.
HIREŞÉŢĂ s. f. v. hir^2.
HIRESLUÍ vb. IV^a v. ferăstruì.
HIRESTÉU s. a. v. ferăstrău.
HIREST(R)UÍ vb. IV^a v. ferăstruì.
HIRÉTE s. m. (Ornit.) v. herete.
HIRÍB s. m. (Bot.) v. hrib.
HIRÍBĂ s. f. (Bot.) v. hribă.

HIRIBÍŢĂ s. f. (Ornit.) *Perdrix.* —Potârniche. H. IX 71, BOCEANU, GL. [Şi (în ghicitori): **hîchiriţă** s. f. ION CR. II 182.]
— Din bulg. érebica, idem.

HIRICLÍT, -Ă adj. v. hir^2.
HIRÍNCĂ s. f. (Ihț.) v. heringă.
HÍRIŞ, -Ă adj. v. hir^2 şi fireş ş. d.
HIRISĂU s. a. v. ferăstrău.
HIRÍŞCĂ s. f. (Bot.) v. hrişcă.
HÍRIŞTE s. f. v. veliste.
HIRISTÉU s. a. v. ferăstrău.
HIRITISÍ vb. IV^a v. heretisì.
HIRIU s. a. v. hir^2.

HIROGRÁF † s. a. *Chirographe.* — (Grecism literar) Act cu iscălitură autografă. *Hirograful de mâna tuturor se va iscălì.* CANTEMIR, LET. 96, cfr. 27, 165, 176.
— Din grec. χειρόγραφον, idem.

HIROMANCÍE, HIROMANDÍE, HIROMANTÍE, HIROMANŢÍE s. f. } v. chiromanţie.

HIROTESÍ vb. IV^a (Bis.) *Imposer les mains.* — A ridicà o persoană din cler la o dregătorie sau serviciu bisericesc (anagnost, arhimandrit, etc.) prin punerea mânilor arhiereşti în formă de binecuvântare, fără însă a-i împărtăşì prin aceasta şi darul (ca la hirotonie). Cfr. ENCICL. ROM. [Abstract: (cfr. n.-grec. χειροθεσία, idem) **hirotesíe** s. f. *Prezbiterii toţi, fără deosebire de hirotesie,... sânt egali între sine în privinţa slujbelor sacramentale şi rituale.* ŞAGUNA, ap. TDRG.]
— Din n.-grec. χειροθέτω (viit. -θέσω), idem. Cfr. hirotonì.

HIROTÍC s. m. *Spre Iad mă uitaiu, Ce văzuiu*

mă minunaiu: Văzuiu popi și hirotici, Cu dascăli, cu gramatici (Colindă din Mehedinți). MAT. FOLC. 1484.

— Pare a fi o formație spontană din verbul *hirotonì*, dacă nu-i cumvà o formă pop. în loc de eretici.

HIROTONÍ vb. IV^{a}. (Bis.) *Ordonner (un prêtre).* — A ridicà la o treaptă ierarhică (diaconie, preoție, episcopie) prin punerea sacramentală a mâinilor arhierești și prin împărtășirea darului. *Pre Ipatie l-au hirotonit episcop.* DOSOFTEIU, V. S. 23, cfr. *(patriarh)* 3. *Pre la toate besearicile au hirotonit păstori și propoveduitori.* MINEIUL (1776) 23$^{2}/_{1}$, cfr. *(mai mare păstoriu)* 134$^{2}/_{1}$, *(diacon)* 77$^{2}/_{1}$. (Refl. = pasiv) *Să hirotonì preot.* ib. 179$^{2}/_{2}$. *Când ne hirotonim.* ANTIM, P. XXVII/$_{5}$. [Și: † **herotonì** IV^{a}. *Preotul neherotonit.* GCR. II 61, ȘINCAI, HR. I 179/$_{36}$, (grec. χειροτονῶ, paleosl. *herotonisati*) **hirotonisì** († **herotonisì** GCR. I 141/$_{1}$, VARLAAM, C. I 84/$_{2}$) IV^{a}. *Unchiu-său îl hirotonisì de-l puse popă.* VARLAAM, C. II 29. *Îl hirotonisì preot.* MINEIUL (1776) 12$^{2}/_{1}$. *Pre acel arhiereu îl hirotonisì... fericitul Nicolae.* GAVRIL, NIF. 16. *Și acel ce au hirotonisit, și acel ce s'au hirotonisit, să fie caterisiți.* URICARIUL, I 310/$_{7}$. *Un preot când se hirotonisește...* ȘEZ. III 14/$_{15}$; cfr. I 154/$_{11}$. (Ironic) *Te-ai hirotonisit om de stat, nitam nisam.* ALECSANDRI, T. 1235. | Abstracte: **hirotoni(si)re** s. f., **hirotoni(si)t** s. a. *Vor fi în țeara ta unii de hirotonit.* ȘINCAI, HR. I 237/$_{5}$. (Fig.) *Veniți, veniți, cad'asupra voastră Hirotonirea razelor de soare.* GOGA, P. 58.]

— Derivat din **hirotonie**.

HIROTONÍE s. f. (Bis.) *Ordination* (d'un prêtre). — Ridicare la treaptă ierarhică prin hirotonire. *Obrazul cel călugărit... să aibă asupra sa hirotonie.* PRAV. MOLD. 81. *Să supuse a primì hirotonia episcopiei.* MINEIUL (1776) 18$^{2}/_{2}$. *Nu putù primì chirotonia episcopale.* URICARIUL X 377/$_{3}$. [Și: **chirotonie** s. f.]

— Din grec. χειροτονία (paleosl. **hirotonija**), idem. Cfr. **hirotesie**.

HIROTONISÍ vb. IV^{a} v. **hirotonì**.
HÍRTĂ s. f. v. **firtă**.
HIRUCLÍT, -Ă adj. v. **hir** ^{2}.
HIRÚRG s. m. v. **chirurg**.

HIS ! interj. = **hăis**. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 333. — Cfr. **hois**.

HÍSA s. f. Numele unui danț țărănesc. H. XVIII 284. — Cfr. **hoisa**.

HIȘPÁN † s. m. v. **Spaniol**.
HIȘTEÁG s. a. v. **huciu**.
HISTERÍE s. f. (Med.) v. **isterie**.

HISTÍRE s. f. (Dulgh.) O rândeà: *Histirea* e o unealtă pentru îndreptat și lămbuit. H. IV 255.

HISTOLOGÍE s. f. (Șt. nat.) *Histologie.* — Știința care studiază țesuturile organice. [Și: **istologíe** s. f.]

— *N.* modern format din grec. ἱστός „țesut" și λόγος „știință".

HIȘTOR s. m. (Mor.) v. **șiștor**.
HISTÓRIC † s. m. v. **istoric**.

HIȚÁL s. m. = **calău**. Com. A. TOMIAC.

HITCĂÍ vb. IV$^{(a)}$ v. **hâtcâi**.
HITEOÁN, HITEUÁN, HITIOÁN, -Ă adj. v. **hition**.

HITIÓN, -OÁNĂ adj. *Maigre, décharné, chétif.* — (Ungurism, în Mold., Bucov., Transilv. de nord, Ungaria; cu deosebire despre vite) Slab, care n'are carne pe dînsul (MARIAN); p. ext. plăpând, becisnic (PAMFILE, A.). *De nimic, proști, hitioni* (traduce pe paleosl. *chudz* „mic, plăpând, șubred"). CUV. D. BĂTR. I 285. *Nici de grasa în samă băgând, nici de vitioana cevași milă având...* CANTEMIR, IST. 174, cfr. 45, 78. *O viță vitioană și picată.* I. IONESCU, C. 39. *Vaci hitioane.* MARIAN, Î. 465. *Oile lui slăbiseră și se făcuseră numai abià calde de hitioane.* SBIERA, P. 9/$_{11}$. [Și: **hâtión, -oánă.** *Vitele... erau hâtioane.* SBIERA, P. 14, **hiteoán, -ă** *Juncan... hiteoan.* MARIAN, **hitioán, -ă** id., **hiteuán, -ă** = slab la trup. POMPILIU, BIH. 1011, **hitiuán, -ă** VAIDA, (+ *vită?*) **vition, -oánă, viteuán, -ă** POMPILIU, BIH. 1011, (dial.) **gitioán, -ă** = slăbănog, care nu se mai îngrașă. ȘEZ. II 229/$_{5}$. | Verb: **hitionì** († **vitionì**) IV^{a} intrans. și refl. = a slăbì. *Un porc sau un viței care, din cauza păduchilor, hitionește.* MARIAN, ap. HEM. 2831. *De post trupul vitionindu-se.* CANTEMIR, IST. 63, cfr. 238, (cu abstractul) **vitionire** s. f. *De multă vitionire și boală uscăcioasă, toate vinile i s'au întins.* id. ib. 121. | Pronunț. *-ti-o(a)n*, etc.]

— Din ung. **hitvány**, idem.

HITIONÍ vb. IV^{a}, **HITIUÁN, -Ă** adj. v. **hition**.
HÎTLEÁN, -Ă † adj. (ș. d.) v. **viclean** ș. d.

HLAD s. a. Lemnul (talpa) ce se pune pe din dosul colibii, ca să nu intre în ea apa de la deal. BUGNARIU, NĂS. [Plur.?]

HLADNIC † s. a. *S'au pârît de față înaintea noastră boierul nostru, Andronic comisul, cu sluga noastră, cu Albotă... pentru un hladnic ce iaste împrotiva satului Vlădeanilor, preste Jijia, la matca Jijiei cea bătrână... Albotoaie cea bătrână au dat patru cai lui Pătru-vodă și au scos acel hladnic pre sama ei... Au trimes hotarnic pre Pătrașco... de i-au ales hladnicul pre sama ficiorilor lui Albotă... Să aleagă șesul despre hladnicul lui Albotă...* (Mold., a. 1668) URICARIUL, XXV 275-276. (Însemnează, poate, „răchitiș, lângă un râu" și va puteà sta în legătură cu paleosl. *chladz* „răcoare, umbră", deci: „un loc umbros". Cu greu există o legătură între acest cuvânt și termenii topografici *hlabnic, hlăbnicel*, care se găsesc în documentele slavone de la Ștefan-cel-mare și al căror înțeles de asemenea e neclar. Cfr. BOGDAN, D. ȘT. II 35, 165.)

HLĂDUÍ vb. IV^{a}. *Échapper; se rétablir; réussir.* — (Bucov.) A scăpà (Com. G. TOFAN) teafăr (Com. A. TOMIAC); p. ext. a se însănătoșà, a izbutì, a terminà (id.). *Mulțămesc lui Dumnezeu c'am hlăduit și de aici!* Com. G. TOFAN.

— Variantă a lui *hălăduì*.

HLAMÍDĂ s. f. 1°. *Chlamyde.* 2°. *Manteau impérial.*

1°. (La Greci și la Romani) O bucată dreptunghiulară de stofă care se arunca pe umărul stâng și se prindeà pe cel drept cu o agrafă și serveà ca mantà de călătorie s. de război; cfr. **togă**. *Hlamide consulare.* ALECSANDRI, P. II 93. *Hlamide de purpură.* ANGHEL și IOSIF, C. L. 35.

2°. (La Bizantini) Mantie împărătească (STAMATI) s. arhierească. *Tămăduiri făceà aceà sfântă hlamidă.* MINEIU (1776) 160$^{2}/_{2}$, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 86. *Hlamida cea albă erà închietă.* GCR. II 90/$_{6}$. *Hlamida-i erà pestriță.* PANN, E. II 15. *Hlamida și zeghea, palatul... și colība... sânt niște împrejurări întâmplătoare.* MARCOVICI, D. 215. *Trimite Domnitorului ei hlamidă.* C. NEGRUZZI, I 271. *Hlamidă de sevaiu roșu.* ODOBESCU, I 133/$_{8}$. || Fig. *Gândăceii în hlamide smălțuite.* ALECSANDRI, P. II 56. *Noaptea... mișcând... hlamida ei de stele.* CERNA, P. 13.

— În înțelesul 1°, neologism din fran.; în înțelesul 2°, din paleosl. **hlamida** (< m.-grec. χλαμύδα), idem.

HLANDÁN (PAMFILE, A. 169), **HLĂNDÁN** s. m. (Bot.) } v. hăldan.

HLĂNDĂNÓS, -OÁSĂ adj.—*Hlăndănoasă* se zice pânii (=bucatelor) mărunțică, cu paiul gros, buiac. ȘEZ. IX 144.
— Derivat din hlăndan (=*hăldan*), prin suf. adj. *-os*.

HLANDÁR (H. III 260, VI 25), **HLĂNDÁR** s. m. (Bot.) } v. hăldan.

HLAP, -Ă † adj., subst. *Débauché, dévergondé.*— Adj. Desfrânat, curvar. *Află nește oameni hlapi.* MOXA 382. | Subst. *I-erà viața cu hlapii și cu curvele.* id. $362/_{21}$, cfr. $372/_{24}$, 387. *Hlape* = meretrix, scortum. ANON. CAR. [Derivat: † **hlăpíe** s. f. = desfrânare, curvăsărie, lăcomie. *Hlepiĕ* = scortatio. ANON. CAR. *Că asemenea erà și el cu Neron și cu Domitian în tirănii și în alte hlăpii.* STOLNICUL CANTACUZINO, LET. I² 106. *Pentru hlăpie.* N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. $1931/_{9}$: (cu lăcomie BIBLIA 1688).]
— Cfr. paleosl. *hlapŭ* „sclav", sârb. *hlaptati* „a face chefuri", polon. *chłapać* „a fi lacom".

HLĂPÍE † s. f. v. hlap.

HLEAB s. a. *Débris.* — (Mold., Bucov.; atributiv) Lucru rău, stricat, hârbuit, hrentuit. CREANGĂ, GL. (d ex. casă veche, trăsură stricată, etc. Com. A. TOMIAC). *Mergând de șagă cu un hleab de pușcă, împrumutat la un vânat de urși.* GANE, ap. TDRG. | (Și despre persoane) Mosneag (Com. A. TOMIAC), babalâc, bacceà, babă. *Așà numai să se mute de pe vatră pe cuptior știe și hleabul de baba mea de acasă.* CREANGĂ, P. 130. *Un hleab cum sânt, m'ar primì la ospițiu?* CONTEMPORANUL VI_{II} 387. [Verb: hlebuì vb. IV[a] refl. = a stricà. *Lucru hlebuit* = aproape spart, care nu mai are multe zile, hleab. ȘEZ. V 99.]
— Cfr. rus. *chljabatь*, rut. *chljabati* „a se clătinà, a fi hodorogit".

HLEAMP s. a. *Attenance.* — Acaret, heiu (d. ex. grajd, șură, coteț, etc.) Cfr. BUGNARIU, NĂS. [Plur. *hleampuri.*]

HLEBUÍ vb. IV[a] refl. v. hleab.
HLEIÓS, -OÁSĂ adj. v. hleiu.

HLEIU s. a. *Glaise, argile.*—(Mold.) Pământ lutos prefăcut în noroiu; cfr. cleiu, clisă. *În fundul șanțului vom da de lut, hleiu.* I. IONESCU, C. 236. *Dorobanții stăteau până la genuchi în hleiul noroios și rece.* SADOVEANU, SĂM. III 437. *Vasile se plecă asupra hleiului jilav.* id. ib. VI 336. | Fig. *Barba și mustățile atârnau în jos în hleiu, îngreuiate de apă.* id. ib. VI 166. [Plur. (rar) *hleiuri.* | Adjectiv: hleiós, -oásă. *Un loc hleios, plin de mlaștine.* C. NEGRUZZI, I 184, cfr. CONTEMPORANUL, III 774.]
— Din rut. hłej, idem; cfr. cleiu.

HLENTUÍ, HLENȚUÍ vb. IV[a] v. hrentuì.
HLEOÁPĂ s. f. v. leoapă.
HLEPȘÍT, -Á adj. v. lepșit.

HLIBÁN s. a. = (Rutenism) pâne. *S'au strâns băieții să mănânce hliban și borș.* CONTEMPORANUL, III 618. *Dă-i bulearcă și hliban.* TEODORESCU, P. P. 259.
— Derivat din rut. chlib „pâne", prin suf. aug. *-an.*

HLIDÍ vb. IV[a]. *Attendre.* — (Bucov.; rutenism) A se uità cu jind; p. ext. a așteptà, a pândì, a păzì (Com. A. TOMIAC). *Pe Gavril l-am găsit în tindă, hlideà și el și așteptà ca doară-doară l-ar chemà cinevà și pe el la masă* (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR.
— Din rut. hľaďiti „a se uità, a privì". CAPIDAN.

HLIJÍ vb. IV[a] v. hlizì.
HLINȘÚG † s. a. v. vicleșug.
HLINZÍ vb. IV[a] v. hlizì.
HLÍPĂT † s. a. v. hlipì.

HLIPÍ † vb. IV[a]. *Sangloter.* — A suspinà, a se văietà. *Acmù bogații! plângeți-vă hlipindu de chinurele voastre.* COD. VOR. $131/_{5}$ (=văetându-vă. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Plângând și hlipind cu dureare de la inemă.* DOSOFTEIU, V. S. 27. [Derivat: † hlipăt s. a. = suspin. *De suspini, de hlipăt inima să stînge.* DOSOFTEIU, PS. 127. | Familia (cfr. slovăcește *chlipeť* „a pofti, a fi pofticios") hlipit, -ă (dial. *hlichit* ȘEZ. IX 152, *hlipchit* ib. V 99) *de foame* = lihnit, slăbit de foame, hămesit. *Lupii... hlipiți de foame.* CONTEMPORANUL I 686, hlipiciós (dial. *hlipchicios*), -oăsă subst. = om mâncăcios, care nu se mai satură (BUGNARIU, NĂS.), peste măsură de lacom, de flămânjos (ȘEZ. V 99).]
— Din paleosl. chlipati (rus. *chlipatь*, rut. *chłypaty*, bulg. *hlipam*), idem.

HLIPICIÓS, -OÁSĂ, HLIPÍT, -Ă adj. v. hlipì.

HLIPÚȘ s. a. *Fruit vert.* — *Hlipușuri* = poame necoapte. Com. A. TOMIAC.

HLÍSĂ s. f. v. clisă.

HLIÚPCĂ s. f. *Chapeau abîmé.* — (Bucov.) Pălărie veche, pleoștită. *Nu ți-i rușine cu hliupca ceea?* (Vicovul-de-sus) Com. G. NISTOR. — Cfr. c(o)lop.

HLÍZĂ s. f. *Bande* ou *langue de terre.* — (Mold.) Petec s. fâșie de pământ de 2-3 ha (JAHRESBER. IX 226) foltan (PAMFILE, J. II), o parte dintr'un lan (id. A. 24), proprietate lungă și îngustă (BRĂESCU, M.); cfr. tarlà, sfoară, răstav, tabuneà. *Au cerșut judecată Ilia pentru acel pomet a Bârzului ce au rămas pe hliza lui Ilia.* URICARIUL XII $326/_{27}$. *Două hlize de loc de pe valea Tărăcenilor.* ib. XXII $238/_{12}$. *Hliza din mijloc, din trei hlize ce are.* ib. X $265/_{2}$, cfr. II $3/_{13}$. *Aici sînt două hlize despărțite prin o sfoară.* I. IONESCU, P. 506, cfr. 283, H. III 140, ION CR. III 37. [Diminutiv: hlizișoáră s. f. JAHRESBER. IX 226. | Verb: hlizì IV[a] = a împărți hlizele (cuivă). *După hlizele lor ce s'au hlizit siliștei, s'au venit livezile unora.., pe hlizele altora.* URICARIUL XIX $37/_{13}$.]

HLIZÍ vb. IV[a] v. hliză.

HLIZÍ vb. IV[a] refl. *Ricaner.* — (Mold.; se zice în batjocură s. cu dispreț) A zâmbì (cu anume gând PAMFILE, C.), a râde (Com. A. TOMIAC) mereu, prostește și fără rost, a se rânji (CREANGĂ, GL., Com. CORBU). *Privește, mă rog... pe duduca Lența cu domnișorul Radu, cum se hlizesc împreună.* ALECSANDRI, T. 1432, cfr. 940, 766. *Ia mai tăceți mă, ce dracu' vă tot hliziți?* VLAHUȚĂ, C. 110. *Se hlizeà cu ceilalți băieți.* CREANGĂ, P. 163. [Și: *(+rânji)* hlinzì IV[a]. *Cartea cum mi-o zărește, La ea se hlinzește.* MARIAN, SA. 271; hlijì IV[a] ALECSANDRI, ap. TDRG.] — Cfr. blizì.
— Cfr. bulg. *hlězja se* „a se hârjoni, a glumì", s. ceh. *liziti se* „a zâmbì".

HLIZIȘOÁRĂ s. f. v. hliză.
HLOÁBĂ s. f. v. hlobă.

HLÓBĂ s. f. *Brancard.* — (Mold., Bucov.) Fiecare din cele două rude la trăsura s. căruța cu un cal (cfr. oiște, la căruța cu doi cai). ȘEZ. VII 187, cfr.

H. III 4, 38, 140, 195, XII 276, 386, Com. G. TOFAN. *Ghiocîul de un cal sau ghiocușorul are două hlube legate de osie. De hlube și de capetele osiei sânt legate postorâncele.* PAMFILE, I. C. 144. *Cu drugi, cu hlube și cu sinețe de țiișI au împins pre Nemți.* M. COSTIN, LET. I $321/_{30}$. *Diaconul puse iarăși murgul în hlobe.* CONTEMPORANUL III 657. *Ian auzi, Bălan cum bate cu picioarele în hlube?* DUNĂREANU, CH. 8; cfr. H. XII 301, XVI 105, 143, 209. *Luă hublele în mâni și începù a trage* (Covurluiu). GRAIUL I 338, cfr. H. III 171. *Bate hlobile, să se priceapă calul*=face aluziuni, bate șaua să priceapă iapa. ZANNE, P. V 326. || P. anal. *Hloabe* s. *holoabe* = brațele scrânciobului. PAMFILE, I. C. 470.

[Și: **hloábă, holoábă, hlúbă, húblă** (la H. XVIII 104 citat între uneltele de zidărie), **húbă** H. XVI 97, **hulóbă** II. XII 480, **hulúbă, ulúbă** (DAMÉ, T., COSTINESCU) s. f. | Verb: **hlobănà** I(a) refl.=a se legănà (ca hlobele unei căruțe), a se clătinà. *În marginea pădurei se hlobănà 'ncet... o fúnie atârnată de o creangă de stejar.* N. REV. R. II 231. *Intră pe ușă... hlobănându-se de boală.* CONTEMPORANUL, VII 490. *Hlobănat* = zguduit, clătinat. ȘEZ. IX 154.]

— Din rut. **oh(o)loblja** (pol. **hołoble**), idem (<v.-germ. *chlobo* > *Kloben*). CIHAC II 139, TDRG.

HLOBĂNÁ vb. I(a) v. **hlobă.**

HLOPIȚ s. m. *Enfant.* — (În batjocură) *Hlopiți* = copii, danci (jud. Neamțu). ION CR. V 183. Cfr. puradel.

— Din rut. hlopec „băiat".

HLOR- v. **clor-.**
HLÚBĂ s. f. v. **hlobă.**

HLUCHIUM s. a. *Morceau.* — O bucată de mălaiu, dărab. [Și: **huchium** s. a.] ION CR. IV 158.

HLUDÉȚ s. a. v. **huludeț.**
HLÚGEN, HLÚGER s. m. v. **hluj**[1].

HLUJ s. m. și a. *Tige* (de maïs). — (Mold.) Tulpina (bățoasă a) unor plante mai mari. *Mătura... se face din coceanul sau hlujul plantei numite mălaiu-tătăresc.* PAMFILE, I. C. 246. *Buruiana-deguștер are hlujul de 1.50 m.* H. XII 136. *Mutătoarea are hlujul ca vița viei.* H. III 116. *Hlujul de boz.* ION CR. IV 211. || Spec. Coceanul popușoiului (după ce s'au culeș știuleții) PAMFILE, J. I, id. A. 87, B. 56, DAMÉ, T. 63, H. III 38. [Plur. *hluji* și (rar) *hlujuri* (RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.).| Și: (Transilv.) **hulúgi** s. m. plur.=tuleie de porumb, bălii: *Câte carĕ de hulugi ai?* VICIU, GL., (Mold.,+ *cocean, strujan, tujlean, dudulean,* etc.) **hluján** s. m. (plur. *-jani* N. REV. R. I 27 și *-jeni* ȘEZ. II $44/_{23}$). *O buruiană a cărĭa hlujanul erà ațos.* DRĂGHICI, R. 52. *Între hlujanii marilor ierburi uscate, turmele erau... subt adăpostul cerului.* MEHEDINȚI, R. 10. *Hlujan de in* (I. IONESCU, C. 43), *de mazăre* (ib. 24), *de păpușoiu* (ib. 59, cfr. PAMFILE, A. 87, CREANGĂ, GL.), (singular nou din plur. *hlujeni*) **hlujén** *(hlugen)* s. m. *Hlugenul* [tutunului]. I. IONESCU, D. 211, (cfr. *lujer*) **hlújer** *(hlúger)* s. m. *Ploile... hlugerile răcoresc.* CANTEMIR, IST. 86. *Hlujerul crește înalt.* DRĂGHICI, ap. TDRG., **hlujár** s. m. PAMFILE, A. 87.] — Cfr. luger.

HLUJ s. m. sing. *Boue.*—Tină cleioasă. PAMFILE, A.

HLUJÁN, HLUJÁR, HLUJÉN, HLÚJER s. m. } v. **hluj**[1].
HLÚPAV s. m. v. **hâlpav.**
HLUZÍE s. f. v. **liude.**

HM! Interjecție care trădează că vorbitorul are un moment de îndoială, că stă pe gânduri, fie că e surprins de o întrebare neașteptată sau că i se dă un răspuns în care nu poate avea încredere și bănuește că i se ascunde ceva. *Ce poftești? — Ce poftesc? Hâm... (în parte) Apoi dă... (tare) Ian spune-mi.... n'ai văzut vr'un domnișor și vr'o duducă?* ALECSANDRI, T. 226. *Nu se poate! Ba se poate! — Aud?... Hmm!* ib. 962. *Hm! moțpan de soiu umblă pe la case!* ib. 209. *Hâm, hâm! Aici miroase a carne de om!* ISPIRESCU, L. 86. *„Hm, hm!" zise ea suspinând și dând din cap.* SBIERA, P. $29/_{25}$. [Adesea repetat s. pronunțat cu nazală lungă; scris și hâm, hum!]

HO! Interjecție prin care oprim vitele pe loc. ANON. CAR. *Ho! ho! frate calule.* ȚICHINDEAL, F. 55. *Ho! vacă roșă!* MARIAN, NA. 46. *Din când în când strigà la ei: ho, bourean, cea, surilă!* RETEGANUL, P. IV 26, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 32. *Ho haram!* se strigă spre a opri și a alungà vitele când dau năvală. ȘEZ. III $189/_{19}$. || P. ext. Interjecție prin care voim să oprim pe cineva: destul, stai! oprește-te! ajungă-ți! de-ajuns! ajunge! *Ho! muritoriule mândru și 'ngânfat de a ta ființă!* KONAKI, P. 275. *Ho!... ce te spargi așà în calea boierilor?* ALECSANDRI, T. 141. *Ci ca ho, voinice, prea o iei repede!* DELAVRANCEA, S. 199. *Ho, țară!* = oprește-te, stai bine! *Ho, țară!... că te-or vedeà oamenii și m'or face de vorbă 'n sat.* ALECSANDRI, T. 720, cfr. 1049. [Adesea repetat: Cu **ho ho!** s. *ho, ho, hoo!* se opresc boii din mers. ȘEZ. III $189/_{19}$, FURTUNĂ, 3, 22, 49. *Ho, ho, Stane! unde pleci? Stăi să vedem câte fac.* PANN, ap. GCR. II $360/_{25}$. *Lăutari sânt? — Ho, ho!* (=*hei!*) *câți poftești.* CREANGĂ, P. 309. *Ho, ho!* strigăt vânătoresc. H. IV 86.|Și subt forma (h)ahò! (la vite) ALECSANDRI, T. 45, 97. *Aho, aho, copii argați, Stați puțin și nu mânați* (Plugușorul). id. P. P. 387.]

HOÁGĂ s. f. *Fosse pleine d'eau.* — Groapă cu apă. VÂRCOL, V. [Și: (h)ógă s. f.=vâlceà. ION CR. IV 188.]

— Reconstruit din *(h)ogaș?*

HOÁLĂ s. f. (Ornit.) *Aigle.* —Vultur (H. XVII 255, XVIII 103), pasăre mare, precum e corbul, etc. (SIMA, M.). Românul zice că națiile streine, cu deosebire Jidovii și Țiganii, sânt *hoale.* id. —Cfr. hală[2], holă, holie.

HOÁLĂTĂ s. f. v. **holotă.**
HOÁLBĂ s. f. v. **halbă.**

HOÁNCĂ s. f. *Vieille femme* (terme de dédain). — Termen de batjocură dat muierilor (JIPESCU, O. 56), mai ales babelor. *Întrebă de soacră-sa, numind-o, ca de obiceiu, hoanca.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. [Și: *(+ hârcă)* **hoárcă** s. f. = **bâbârcă.** I.B. *Erà o hoarcă bătrână.* FRÂNCU-CANDREA, M. 281, **hoánghină** s. f. *Nici mai spun lui Dumnezeu despre tine, hoanghină bătrână ce ești!* CREANGĂ, P. 318, cfr. 99, **hoáșcă** s. f. = **babă** (com. S. POPESCU), moșneag care nu mai e bun de nimic (com. I. PAVELESCU). *Știi..., mizerabila aia de hoașcă... Domnule, de ce-i capabilă o bestie!* VLAHUȚĂ, SĂM. I 26. *La noi popi și hoașcili scornirĕ sute de sărbători pe an.* JIPESCU, O. 76. *O hoașcă bătrână.* DOINE, $194/_{10}$, cfr. RETEGANUL, CH. 69, **hoșcotín, hoșcotínă** subst. = **babalâc.** *Ajungi hoșcotină din cruce de voinic ce ești.* JIPESCU, O. 76. *Hoșcotinu' de unchiaș.* ION CR. II 286.] — Cfr. hoantă.

HOÁNCĂ s. f. (Topogr.) *Vallon.* — (Transliv.) O adâncătură în formă de vale mică între dealuri (Bran), afundătură naturală mai mare sau mai mică, lipsită de apă, între două dealuri (FRÂNCU-CANDREA, R. 53), așezătură dintre dealuri și coline (SIMA M.),

gaură mare în pământ (comit. Sibiiu, Com. T. L. BLAGA). Cfr. hobaie.

HOÁNDRĂ s. f. v. handră.

HOÁNDRĂ s. f. *Querelle; tapage.* — Ceartă; gălăgie. REV. CRIT. III 156. — Cfr. cioandră.

HOÁNGHINĂ s. f. v. hoancă[1].

HOÁNTĂ s. f. Termen injurios dat unei ființe netrebnice, bătrâne, hodorogite, etc.: lepădătură. RĂDULESCU-CODIN, Î. *Unde e... iapa? A murit hoanta naibii!* ib. 273, cfr. 26, 28, 74, 140, 228, 274. — Cfr. hoancă[1].

HOÁRĂ s. f. v. oară[3].
HOÁRĂ † s. f. v. horă.

HOĂRĂ s. f. Lâna ce rămâne de la piuă. ŞEZ. VI 99.

HOÁRBĂ † s. f. v. vorbă.
HOÁRCĂ s. f. v. hoancă[1].
HOÁRDĂ s. f. v. ordie.
HOÁRE s. f. v. horă.
HOÁRNĂ s. f. v. horn.

HOÁRȚĂ s. f. 1°. *Vieux chariot abîmé.* 2°. *Violon.* 1°. Car vechiu, stricat. ŞEZ. IX 151. 2°. Violină (în batjocură). Com. A. TOMIAC. [Şi (ad 1°): **horțóg** s. a. ŞEZ. IX 151.]

HOÁȘCĂ s. f. v. hoancă[1].

HOÁSPĂ s. f. 1°. *Gousse.* 2°. *Peau de raisin.* 3°. *Copeaux.* 4°. *Fleurs* (à la surface du ‚borș'). 1°. Pojghița în care e învălit grăuntele cerealelor și a unor legume ca fasolea, mazărea, etc. Cfr. REV. CRIT. III 156, Com. A. TOMIAC. *Grâul numit ciacâr are mustăți, paiul este sec și bobul, învălit în hoaspă, mic.* I. IONESCU, P. 239. *Se cerne făina întâi prin sită rară ca să rămâie hoaspa.* ŞEZ. V 53, cfr. PAMFILE, I. C. 241. *Se ia păsat, se dă în chiuă* [= piuă], *ca să se cureţe de hoaspă...* ŞEZ. VI 68. 2°. (Transilv.) Pelița bobului de strugure. REV. CRIT. III 156. *Mustul se stoarce într'alt vas; iară hoaspele se tescuesc.* ECONOMIA, 166. 3°. (Transilv.) Strujèle, fășii de lemn ce le ia tâmplarul cu gealăul, talaşi (Sălişte). Com. A. BANCIU. *Aştern pe fundul sicriului geluituri adecă surcele numite... hoaspe de gealău.* MARIAN, Î. 239. 4°. (Mold.) Spuma ce stă de-asupra în putinele cu borș. ION CR. III 377. Cfr. floare (II 2°). [Şi: **hóspă** s. f. LB., H. XVII 179, ŞEZ. I 277/4, **vóspă** s. f. LB., **voáspă** s. f. | Adjectiv: **hospós (vospós), -oásă** = plin de hoaspe (LB.), tărâțos: *Făină, pâne hospoasă.* REV. CRIT. III 157.] — Cfr. hospi, hostoape, hostopină.

HOÁȚĂ s. f. v. hoț.
HOÁTRĂ s. f. v. voatră.

HOBÁC s. a. *Précipice.* — Prăpastie pe un drum repede ce coteşte (ION CR. II 109), groapă, adâncitură pe drumuri. PAMFILE, J. II. [Plur. *-băcuri?*] — Cfr. hobaie.

HOBÁG s. m. (ş. d.) v. iobag.

HOBÁIE s. f. (Topogr.) *Vallon.* — Vale (H. XI 388) prea mică și puțin adâncă (H. XI 321), vale înfundată, groapă între două dealuri în formă de șa (Bran, în Transilv.; VICIU, GL.), cfr. hoancă[2]. *Pornì Costea oile Pè toate hobăile* (= văi înfundate). GRAIUL I 120.

HÓBĂT s. a. v. hohot.
HOBLÁNC s. a. v. oblânc.
HÓBOD s. a. v. hobot.
HOBORÓC s. a. v. oboroc.

HÓBOT s. a. I. 1°. *Nez grand et difforme.* 2° Traverse de l'avant d'un traîneau. II. *Voile (de fiancée).* I 1°. (Transilv.) *Hobod* se zice în batjocură la un nas mare și diform: *Şterge-ți hobodu', că pică!* ŢARA OLTULUI, III nr. 13-14. 2°. (Bacău, Covurluiu, Teleorman, Fălciu, Tulcea) Aceà parte a saniei, care stă cruciș peste pisc, numită și bot, botniță, cruce. DAMÉ, T. 22, PAMFILE, I. C. 154. *Hobod* = partea de de-asupra de la capul proțapului, prin care se bagă cuiul ce trece prin jug și prin proțap în jos. ŢARA OLTULUI, III nr. 13-14. *Obót* = bucată de lemn, care împreună vârful tălpicilor la sanie, botniță. RĂDULESCU-CODIN. II. (Mold., Bucov., Transilv.) Tulpanul, cu care se îmbrobodește mireasa (FRÂNCU-CANDREA, M. 101) după cununie, când e înhobotată (Com. G. TOFAN); cfr. balț, broboadă, nemeteț, potilat, procov, savon (saon, zvon), zăbranic, tulbent; p. ext. văl. În timpul nunții *hobotul* e pus numai pe umeri; îmbrobodită e mireasa la sfârșitul mesii celei mari. Înainte vreme, *hobotul* se punea pe capul miresei așa fel, că-i acopereà fața și nu puteà vedeà pe nimeni. CREANGĂ, GL. Când prinde fratele mirelui sau vornicelul a jucà cu vărgușele spre a rădicà miresei *hobotul*, una dintre nevestele de față... cântă...: *Rădică hobotul tău Şi-i vedeà pe socru-tău.* MARIAN, NU. 637, cfr. 531. *Nu hobot, ci albă pânză pe obraz să mi se' ntinză.* KONAKI, P. 147. *Învăluită într'un hobot alb.* CREANGĂ, P. 192. *Au ramas toată casa deşartă de oaspeți şi numai mireasa într'însa cu hobotul rupt.* SBIERA, P. 202, cfr. ŞEZ. IV 233[b]/28, VII 65. | Fig. *Domnul acoperind cu un des hobot duioasa zugrăveală ce făcuse de starea țării.* URICARIUL, VIII 129/27. *Niște nourași... acopereà ceriul cu un hobot întunecat.* DRĂGHICI, R. 9. *Noaptea își întindeà pe încetul tristul său hobot.* C. NEGRUZZI, I 236, cfr. II 288/16. [Plur. *hobote.* | Şi: (ad I) **hóbod**, (ad I 2° Brăila, Dâmbovița, Prahova, Muscel) **obót** DAMÉ, T. 23, (ad I 2°, R.-Sărat) **obăd** ib.; (ad II) **hóbăt** s. a. *Ia rădică-ți hobâtu', De vezi pe bărbatu-tău* (jud. Neamțu). MAT. FOLC. 1398.]

— Slav. **chobotъ** însemnează (bulg., rut.) „bot, râț" — sensul I al cuvântului românesc — și (v.-rus., ceh.) „coadă, lucru atârnat, apendice" — și din acest înțeles derivă sensul figurat II al cuvântului românesc. Cfr. TDRG.

HOBOTÍ vb. IV[a] v. înhobotà.
HOBRÂNCĂ vb. I v. hodrânc.

HOBRIDRÁG s. m. (Bot.) = **condurul-Doamnei** (Tropaeolum maius). DAMÉ, T. 185.

HOCÁ † s. f. *Gobelet.* — (Turcism) Vas de băut, rotund și înalt, fără picior și fără toartă. *12 zarfuri cu felegenile lor și o hocă și un ibric de ceaiu* (a. 1792, Mold.). URICARIUL, XIX 42/15.

— Din turc. **hokka**, idem.

HOCHI! interj. v. hoci[2].

HOCHÍM † s. a. *Ordre.* — (Turcism) Ordin în scris din partea sultanului. *Au trimes Împăratul hochim la Petru-vodă ca să meargă cu credință și să nu se teamă.* URECHE, LET. I 66/12. [Plur. *-chimuri.* | Şi: **hochiúm** s. a. *S'au umilit și ne-au dat un agă... cu hochiumuri împărătești* (a. 1669-1671).]

— Din turc. **hüküm** „ordin".

HOCHIÚM † s. a. v. **hochim.**

HOCI! (Munt.) Interjecție cu care se îndeamnă boii să o ia spre dreapta, c e a. Com. I. PAVELESCU.
— Din **ho cea!** id.

HOCI! interj. (Mold., numai în expresia:) *hoci napoi!..* pentru a da boii să meargă cu înapoia înainte. ȘEZ. III 189/$_{20}$, cfr. II 132/$_{25}$. *Ho, haită de fată mare, Hochi înapoi să te 'ntorci.* MARIAN, NA. 47. [Și: **hochi!** | Derivat: **hocni** vb. IV^{a} = a da o leacă vita înapoi (să i se slăbească hamul s. jugul). ȘEZ. V 99.]
— Din rut. **hoč** s. **hotý** (imperativul verbului slav *chodyty* „a merge").

HOCNÍ vb. IV^{a} v. **hoci**^{3}.

HOD s. a. s.ng. *Marche.* — (Rusism) Mers, curs. *Osebită socotință după hodul delei.* C. NEGRUZZI, I 304. *Hod în pod?* (= Fumul). GOROVEI, C. 157.
— Din rus. **chodъ**, idem.

HÓDĂ s. f. (Ornit.) *Poule d'eau, foulque.* — (Transilv.) Găină de apă (LB.), pasăre de apă cu penele negre și picioarele lungi; fuge prin stuh și trestie foarte iute; carnea îi este foarte căutată. VAIDA. *O hodă sălbatică De pe tăul Bandului prinsă.* MARIAN, NU. 666, SEVASTOS, N. 325/$_{2}$.
— Din ung. **hóda**, idem.

HODÂC! interj. v. **hodâcâi.**

HODÂCÂÍ vb. IV^{a} intrans. *Boiter.* — (Transilv.) A șchiopăta. Când cinevà merge șchiopătând, face *hodâc, hodâc,* merge *hodâcâind,* par'că dă în gropi (Vâlcea). ION CR. V 280. *Sfarmă-piatră... și-a fost scrintit și un picior și umblà hodăcăind.* CĂTANĂ, P. B. I 92/$_{19}$. [Și: **hodăcăi** vb. IV^{a}. | Interjecția: **hodâc!** cfr. șontâc, hontâc, hojmâc.]
— Pare a sta în legătură cu slav. *chodz* „mers, umblet".

HODÁIE s. f. *Illumination à l'occasion du mardi gras* — (Transilv.) Luminația ce se face la prinderea postului de Paști. *Hai să facem hodăi!* (Uifălău l. Aiud) VICIU, GL. [Diminutiv: **hodáiță** (**hodánță** MARIAN, SE. I 273) s. f. = lemnul crăpat în care se bagă și se înfășură paie, apoi aprinzându-le pe un deal de-asupra satului, „sîlesc" („aulesc" se zice în Cisteiul-rom.) în seara lăsatului de brânză. În Tilișca și aiuri se numește tot *hodaiță* o roată umplută și înfășurată cu paie care se aprinde și așà „sîlesc". VICIU, GL., cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 125. Cfr. alimori, citirite.]

HODÁIE s. f. **v. odaie.**
HODÁIȚĂ, HODÁNȚĂ s. f. v. **hodaie**^{1}.

HODÂR! Interjecție cu care se alungă cânii (PAMFILE, J. II) și, mai ales, cățeii (Com. I. PAVELESCU), cfr. nii, țibă. — *Nea... hodââr!* — *Asta e cățeaua.* IONESCU-BOTENI, S. N. 261. — Cfr. codâr.

HODÂRLOÁGĂ s. f. (Cul.) *Soupe à la farine.* — Zeamă acră cu făină. H. XVII 175.

HODÍLĂ s. f. (Bucov.) Obiect mare, halaoiu, care te împiedecă: *Măi, femeie, gătește mai iute de țesut și scoate odată hodilele cele de stativi din casă!* Com. G. NISTOR.
— Din rus. **chodíli** „picioroange".

HODÍNĂ s. f. (ș. d.) v. **odihnă.**
HODNÓGHIU †, **HODNÓGIU** s. m. v. **hotnog.**

HODOBÁIE s. f. Pe cât se pare, *hodobaia* eră odinioară o măsură de capacitate (VASILIU, C.) cu care se măsură fânul; azi are înțelesul vag de: cevà mare, grămadă mare (PĂSCULESCU, L. P.) și se întrebuințează numai în poezia pop., în rimă cu c l a i e. *Din snop claie, Din claie hodobaie.* PĂSCULESCU, L. P. 21, cfr. VASILIU, C. 185, MAT. FOLC. 1493.

HODOLÁN s. a. v. **bodolan.**
HODOLÁN, HODOLEÁN s. m. (Bot.) v. **odolean.**
HODÓR s. a. v. **odor.**
HODOROÁBĂ, HODOROÁGĂ, HODOROÁNCĂ s. f. } v. **hodorog**^{1}.
HODORÓB s. a. (Pesc.) v. **hodorog**^{2}.
HODOROBĂȚ s. a. v. **hodorog**^{1}.

HODORÓG interj. s. a. I. *Patatras!* II 1°-2°. *Patraque, vieille baderne.* 3°. *Personne bavarde.*
I. Interjecție imitând zgomotul produs de căderea s. lovirea unor obiecte tari, de mersul carului, etc. CREANGĂ, GL. *Hodorog încolo, hodorog pe dincolo: carul se strică.* CREANGĂ, P. 31. *Boii... pornesc ca niște zmei; însă de-odată, hodoronc, dăm într'un șanț cu toții, tronc!* ALECSANDRI, T. 958, cfr. 442. *De odată numai ce hodorog! leagănul cu piatra jos!* ȘEZ. II 54/$_{36}$. *Hâța bâța, boca, boca, hodorog?* (= Stativele) GOROVEI, C. 351. ‡ **Hodorónc-** (s. **hodorog-**) **tronc** se exclamă când cinevà face o acțiune sau spune o vorbă nepotrivită, la care nu se așteptă nimeni, sau când cinevà îndrugă verzi și uscate. Cfr. ZANNE, P. VI 197. *Trântește vorba hodorog-tronc.* PANN, P. V. I 9. *Îi căderà hodoronc-tronc* (=nitam-nisam) *la picioare suspinând... „te ador".* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 264. *Un fel de nuvelă... care se isprăvea printr'un „Adio", ce căderà așà, hodoronc-tronc, fără nici un motiv.* VLAHUȚĂ, ap.TDRG. *Hodoronc tronc, ca moara neferecată!* ZANNE, P. III 237.
II. Subst. 1°. Lucru (instrument, mecanism, etc.) învechit, dorovăit, hârbuit, hrentuit, ale cărui părți constitutive, ne mai îmbinându-se exact, fac zgomot la orice mișcare. *Hodoroagă* = car vechiu care hodorogește. PAMFILE, J. II. *Mai cumpără și o odoroagă de căruță și un butoiu de rachiu.* ISPIRESCU, L. 373. *Orologiul lui este o hodoroagă.* COSTINESCU. *Te-au lăsat toți și-ai rămas Ca un odorog de vas* (vas cu doagele slabe). ROMÂNUL GLUMEȚ, I 36.
2°. Fig. *Hodoroagă* = persoană de constituție slabă (COSTINESCU), spec. bătrân, moșneag ramolit și uricios (PAMFILE, J. II), hârb, hoșcotină, căzătură, tombateră. *Din bărbat verde, ajungi babă bătrână, căzătură, hodoroagă.* I. NEGRUZZI, I 107. *Ah, hodorog șiret, că n'am știut! întâi pe tine te-aș fi răpus!* DELAVRANCEA, S. 250. *Și un hodorog ca socru-său aveà să i se împotrivească!* GÂRLEANU, N. 31. *Hodoroagă de cal, de bou,* etc. = mârțoagă, căzătură, hoantă. Com. I. PAVELESCU.
3°. Fig. *Hodoroagă* = flecar, palavragiu, gură care nu mai tace. LB., PAMFILE, J. II. *Oh! vai ce om cicălos, Hodoroagă, flecăros!* MARIAN, NU. 621. SEVASTOS, N. 207/$_{14}$.
[Și: (ad I, + *tronc!*) **(h)odoronc!**, (+ *trosc!*) **hodorosc-trosc!** ZANNE, P. III 658; (ad II) **odoróg**, s. a., **(h)odoroágă** s. f., **hodoroáncă** s. f. = babă TDRG., **hodoroábă** s. f. = obiect (de lemn) stricat = **hodorobăț** s. a. MARIAN.]
— Înrudit cu *hădărag* (cfr. ung. *hadarni* „a da în dreapta și 'n stânga; a flecări"). CIHAC, II 503.

HODORÓG s. a. (Pesc.) *Nasse en osier qui sert à pêcher.* — Un coș înalt și fără fund care se întrebuințează la prinderea peștelui prin jepcile cu apă mică (Tulcea). Com. G. CÂRNU. [Și: **hodorób** s. a. DDRF.]

HODOROGEÁLĂ s. f. v. **hodorogi.**

HODOROGÍ vb. IV[a]. 1°. *Faire du tapage.* 2°. *Fouiller qqch. en renversant des choses.* 3°. *S'abîmer.* 4°. *Bavarder.*

1°. Propriu. A face vuiet (Com. A. TOMIAC) s. zgomot ca de un lucru dorovăit, cfr. huruì. *Tigrul simțeà și auzeà polobocul rostogolindu-se și hodorogind în urma lui.* ODOBESCU, III 256/$_{7}$, cfr. DONICI, F. 27. *Moara tot hodorogeà Și prin apă tot fugeà.* ALECSANDRI, P. P. 103. *Găleata hodorogeà.* TEODORESCU, P. P. 689[b].

2°. A căută, lovind cu mâinile s. răsturnând obiectele. *„S'aștepți puțin, că mă îmbrac" — strigà dînsa hodorogind la dulapul în care-și țineà haĭnele.* SLAVICI, N. II 294. *Hodorogind prin niște străchini și ulcioare.* CONTEMPORANUL, III 651.

3°. Refl. A se stricà, a ajunge într'un hal foarte rău, a se dorovăì, a se dărăpănà, a se hrentuì, a se hârbuì; (despre persoane) a se ramolì, a înbătrânì. *Daradaică* (ALECSANDRI, T. 531), *moară* (CREANGĂ, P. 252), *căruță* (ANGHEL și IOSIF, C. L. 179), fig. *poezie* (C. NEGRUZZI, I 266) *hodorogită. Tron odorogit.* ISPIRESCU, L. 10. *Hodorogitule!* ȘEZ. II 47/$_{51}$.

4°. A vorbì mult, tare și fără înțeles (MARIAN, Com. A. TOMIAC), a tocà verzi și uscate, a spune nimicuri, minciuni (ȘEZ. IX 145). *Din gură hodorogește, Chiar ca o moară de vânt.* ALECSANDRI, T. 104. *Vorba ceea, cucoane: țăranul când merge tropăește, și când vorbește hodorogește.* CREANGĂ, A. 163. *Mai tacă-vă lioarba! răcnì Vătașa! Eu pierd și voi hodorogiți.* DUNĂREANU, CH. 46. *A lui bunică Ce cu neîncetare hodorogeà minciuni.* C. NEGRUZZI, II 265/$_{24}$.

[Și: **odorogì** vb. IV[a] ZANNE, P. II 40. (Forma, *hodorosì* vb. IV[a] LB. — poate, prin amestec cu *bolborosì* — e suspectă.) | Abstract: **hodorogeálă** s. f. = zgomot mare. *Face o hodorogeală și un tărăboiu de-ți ia auzul.* CREANGĂ, A. 39, cfr. ZANNE, P. V 103, **hodorogitúră** s. f. LB., TDRG.]

— Derivat din **hodorog**[1].

HODORÓNC (-TRONC)!
HODORÒSC-TROSC! interj. } v. **hodorog**[1].

HODÓS, -OÁSĂ adj. *Tacheté* (au front.) — (Transilv., despre animale) Pătat pe frunte cu altă culoare de cât cea a corpului, breaz. LB.

HODRÂNC s. m. și a. (Transilv.) *Hodrâncuri* s. *hodrânci* = uneltele de lucrat la fân: furca, grebla, etc. (Suciul-sup., Soln.-Dob.) VICIU, GL. [Verb: **hodrâncà** I = a scuturà. BUGNARIU, NĂS., *(+brânci?)* **hobrâncà** I = a hurducà. Com. A. TOMIAC.] — Cfr. hodrobeie.

HODRÂNCÁ vb. I v. **hodrânc.**

HODROÁGE s. f. plur. (Termen de dispreț) Ciobote mari (purtate de un om mic) s. vechi, cfr. șotoroage, șotroage, târâitoare. PAMFILE, I. C. 348. [Și: **hroșcoroáge** s. f. plur. ib.] — Cfr. hodorogi.

HODROBÉIE s. f. plur. v. **hodrobeie.**

HODROBÉLE s. f. plur. *Bagages.* — (Transilv.) Obiecte, lucruri trebuincioase la drum, bagaj, catrafuse. *Și-au luat hodrobealele sale ceale de drum și s'au cam mai dus.* BARAC, T. 56, cfr. GOROVEI, C. 179. [Și: **ordobéle** (Brașov.) | Cu alt sufix: **hodrobéie** s. f. plur.: termen general pentru toate obiectele de care se servesc ciobanii la lucrul brânzii (jud. Iași) HEM. 2839/$_{17}$.] — Cfr. hodrânc.

HODULÉȚ s. a. v. **hudulețe.**
HÓGĂ s. f. v. **hoagă.**

HOGÁȘ s. a. = făgaș, adâncătură ce se face, mai ales pe un drum îngust, prin rotile carului sau prin tălpile săniei, când se cară greutăți mari (Bucov., Com. PITICARIU), vălceà croită din curgerea unei ape (RĂDULESCU-CODIN, L.), văgăună mică (H. X 42), șanț (ȘEZ. III 15/$_{25}$), săpat spre a face o scurgere apei; crestătură în lemn în formă de șănțuleț (Bucov., Com. G. NISTOR); drum de vite când merg la păscut (PAMFILE, J. II); petec de pământ pe o costișă (ȘEZ. VIII 25), hătaș, dar cevà mai mic (PAMFILE, C. Ț.). *Mai la vale, pe hogaș, Crește iarba.* ib. 239, cfr. 104. *Vitele și-au făcut hogaș peste ogorul nostru, de-amù greu să le desveți.* Com. G. NISTOR.

HÓGE s. m. I 1°. *Maître d'école turc.* 2°. *Prêtre musulman.* II 1°. *Perche* (personne). 2°. *Diable.* — (Se întrebuințează mai ales articulat)

I. (Literar) 1°. Dascăl (numai la Turci). *Deosebi de dascălii elinești și deosebi de hogii turcești, aveà fiii lui Ipsilant și dascăli evropei și de limba franțiozească și de limba talienească.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. *Nastratin erà un hogea.* PANN, H. 3.

2°. (Prescurtat din „hoge imam") Preot la mahomedani. *Zic atunce să fie strigat și hogea în clopotnița la sfântul Nicolai în Iași.* NECULCE, LET. II 220/$_{5}$. *O dispută înfocată se aprinse între Muftiul și hogea.* BĂLCESCU, ap. ȘIO. *Rage hogea din cetate Că nu-s vacile toate Și viței jumătate?* (= Clopotul) GOROVEI, C. 87. *Hogea spătaru' și Gheorghe lăutaru'* = se răspunde celui care întreabă „cine vine?" ZANNE, P. VI 142.

II. (Pop.) 1°. Om înalt, prăjină. PAMFILE, J. II. 2°. (În imprecațiuni) Drac, naibă, focul negru. *Ce hogea mai caută pe la mine?* ib.

[Compus (ad I 2°, cfr. imam): **Hoge-imam** = dascăl turc, fiind în același timp și preot. *Au ucis Turcii pre un Hoge-imam al lor.* MAG. IST. I 170/$_{32}$. | Verb: **hogì** = a răcnì (ca un hoge când strigă din minaret). *Se apucau cu mâinile de torțile cerului și, când hâțânau și hogeau, se cutremurà pământul.* RĂDULESCU-CODIN, L. 28.]

— Din turc. **hoğa** „dascăl, predicator".

HOGEÁC, HOGEÁG s. a. v. ogeac.
HOGEAGHEÁN † s. m. v. hogeghean.

HOGEGHEÁN † s. m. *Fonctionnaire turc.* — (Turcism literar) Funcționar de clasa a doua, la Turci. *Pe una au dăruit-o hogeagheanului din Iași.* BELDIMAN, TR. 406. *Fiind de față la îst sfat toți ulemalii, toți pașii, toți hogeagheanii și ogiaclâii.* E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. [Și: † **hogeaghleán** s. m.]

— Din turc. **hoğegian**, idem.

HÓGET † s. a. *Acte authentiqué.* — (Turcism) Act autentificat, adeverință. *I-au mai dat și alt zapis cum că este țara datoare cu acii bani și au făcut și hoget după zapis.* ACSINTE URICARUL, LET. II 181/$_{33}$. *Au scris hogetul și l-au așezat în tabla divanului împărătesc.* ALEXANDRU AMIRAS, ib. III 129/$_{18}$. *Nisce saraiuri... le-au făcut hoget pre numele lui Ștefanvodă.* MAG. IST. V 183/$_{4}$.

— Din turc. **hoğğet** „act de proprietate".

HOGÍ vb. IV[a] v. **hoge.**
HOGNÓGHIU †, **HOGNÓGIU** s. m. v. **hotnog.**

HÓHA s. f. art. *Jeu de balle.* — Joc de copìi cu mingea. H. X 482. *Hoha 'n sus și hoha 'n jos, Coada hohei cât hoha?* (= Fântâna) GOROVEI, C. 143.

HOHÁMNEC, HOHÁMNIC, -Ă † adj. v. **ohabnic.**

HOHĂNÍ vb. IV[a] = nechezà, *Calul hohănește.* H. IX 283. [Și: **hohonì** vb. IV[a] ib.]

— Onomatopee. Cfr. hohotì.

HOHÂRCĂ s. f. Cuvânt de batjocură pentru o femeie cârnă, care vorbește pe nas. ION CR. II 302.
— Formație spontană din *hohăni* și *hârcă*.

HOHÉR s. m. 1°. *Chasseur et écorcheur de chiens errants.* 2°. *Bourreau.* 3°. *Perche* (personne).
1°. (Transilv.) Hengher. *Hoheru' omoară câni.* BIBICESCU, P. P. 379. *Tălharii calea i-o ție, Hoherii fie-i soție.* MÂNDRESCU, L. P. 107/15. (În imprecațiuni) *Bată-te, mândră, hoheriul!* BUD, P. P. 62, cfr. IORGA, S. D. XII 216.
2°. (Transilv., Mold.) Calău, gâde. *După ce s'au giudecat a fi vânzătoriu patriei, l-au spânzurat hoheriul în Făgăraș.* ȘINCAI, HR. III 89/31. *Țiganul care era hoheriu.* id. II 245/15. *De frica unui hoher* (jud. Neamțu). MAT. FOLC. 1441, cfr. CONTEMPORANUL, VII 267.
3°. (Bucov.) Om înalt, mașnică'u. Com. A. TOMIAC.
[Diminutiv: **hoheráș** s. m. POP., ap. MÂNDRESCU, UNG. 82. | Verb: **hoherì** IV[a] trans. = a chinul pe cinevà până la moarte. ib.]
— Din ung. *hóhér*, idem.

HOHERÁȘ s. m., **HOHERÍ** vb. IV[a] v. **hoher**.

HOHLĂU s. a. (Agric., Transilv.) Cuiu de lemn la tânjală. VICIU, GL.
— După VICIU, GL., din ung. *fogló* (neatestat în dicționare).

HO HO! interj. v. **ho**.

HÓHONĂ adj. f. (Transilv.) *Casă hohonă* = pustie (Balșa, Secărâmb, Băița). VICIU, GL.

HOHONÍ vb. IV[a] v. **hohăni**.

HOHORITÓR, -TOÁRE adj. (Transilv.) Urît, neplăcut (BIBICESCU, P. P. 96; mai de grabă: rățăcitor). *M'ai lăsat... Să fiu, maică, călător, La lume hohoritor.* ib.

HÓHOT s. a. *Éclat* (de rire), *crise* de larmes. — Izbucniri zgomotoase de râs s. de plâns. *Râdeà cu hohot în mare glas.* MUSTE, LET. I 53/8, cfr. C. NEGRUZZI, I 75, CREANGĂ, P. 190. *Se umflară de râs și de hohot.* GORJAN, H. IV 29. *Demonii râseră; o ce de hohote!* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Râzând în hohot.* ȘEZ. III 235/8. *Râsuri cu hohot.* ODOBESCU, III 19/2. *Un hohot de râs.* C. NEGRUZZI, I 79. *A început a plânge cu hohot.* CREANGĂ, A. 158, cfr. COȘBUC, B. 26. *Un lung hohot de plâns.* VLAHUȚĂ, D. 166. | Fig. *Poiana clocotește 'n hohot mare.* ALECSANDRI, P. II 56.
[Verb: (cfr. slav. *chochotati*, idem) **hohotì** IV[a] = a râde cu hohot, a izbucnì în hohote de râs (mai rar: de plâns); p. anal. a necheză. *Cu chicote hohotiră.* CANTEMIR, IST. 39, cfr. PANN, P. V. III 20, C. NEGRUZZI, II 123/9. *Să râdem... Ba chiar să și hohotim.* ALECSANDRI, T. 885. *Hohotesc ca niște nebune.* COȘBUC, F. 127. *Zise vulpea hohotind...* SBIERA, P. 185/30, cfr. MÂNDRESCU, L. P. 180/24. *Calul hohotește.* H. I 35, X 356. (Fig.) *Un ochiu de sânge în care hohoteà nebunia.* SANDU-ALDEA, A. M. 112, (cu abstractele) **hohotíre** s. f., **hohotít** s. a. *Să râdem... Să fie-un hohotit și-un chiu.* COȘBUC, F. 118.]
— Din slav. (rus.) **chochotŭ** (și ung. *hahota*), idem. Cfr. **chicoti**.

HOHOTÍ vb. IV[a] v. **hohot**.

HOI! Interjecție cu care ne adresăm cuivà, cfr. hei. *Hoi săracul! ce voinic! Abià-l vezi din pipirig* DOINE, 145/1. *Hoi, leliță!* MAT. FOLC. I 470. *Hoi, Ioane!* POMPILIU, BIH. 1011.

HOÍ vb. IV[a] refl. *Se lutiner.* — (Transilv.) A se drăgosti răsfățat, feciori cu fete, a se honcăli (Jiu, Someș). VICIU, GL. Cfr. **hârjoni**.

HOIDRÉȚ s. m. *Guide* (d'aveugle). — (Munții-apuseni) Purtătorul orbului, de mână sau de bâtă. FRÂNCU-CANDREA, M. 101.

HOIDULEÁN s. m. (Bot.) v. **odolean**.
HÓIE s. f. v. **hău**.
HOILOILEÓ! interj. v. **oleo!**

HÓINĂ s. f. *Jeu de balle.* — (Mold., Bucov., acuma introdus în școli, în toată țara) Joc cu mingea (descris la) PAMFILE, J. II 285, cfr. III 5 H. X 378. [Și: **óină** s. f. H. III 51, **oină** s. f., **húină** s. f. *De-a huĭna:* joc de copii. H. X 586. | Derivat: **hoinár (oinár) -ă** adj., subt. (la origine, despre copii: care nu stau acasă, ci joacă hoina; p. ext.) vagabond, fără căpătâiu (PAMFILE, J. II). *Vânător hoinar.* ODOBESCU, III 113/14. *Bătеà... hoinar drumurile.* CARAGIALE, N. 53/6, (cu verbul) **hoinărì (oinărì)** IV[a]=a umblà hoinar, a bate drumurile. *Să-ți faci și tu rost aici, ca toți megieșii; nu mai hoinări prin à lume.* ISPIRESCU, L. 231, (cu abstractul) **hoinăreálă (oinărie** DICȚ.) s. f. *Vara cu zilele ei de vacanță,... cu hoinăreala pe deal.* IONESCU-BOTENI, S. N. 25.]
— Din turc. **ojun** „joc", **ojnamak** (cu prez *-oinar*) „a se juca". LACEA.

HOINÁR, -Ă adj., **HOINĂREÁLĂ** s. f. } v. **hoină**.
HOINĂRÍ vb. IV[a] }

HOINÁTĂ s. f. Un danț popular. H. XIV 347. — Cfr. **hoină**.

HOIÓB, -Ă subst. *Rosse.* — Cal (iapă) bătrân(ă), slab(ă), cfr. **hârzob, ciorop, mârțoagă, bijog**, H. XVII 269.

HOIS! interj. = **hăis**. H. X 498. [Și: **hóisa** interj., s. f. ib. *Hoisa* e și numele unui danț. H. XII 120. | Derivat: (Agric.) **hoisár** s. a. = clinul, colțarul ce rămâne nearat. PAMFILE, A. 54.]

HÓISA interj., s. f. } v. **hois**.
HOISÁR s. a. (Agric.) }
HÓIȘTE s. f. v. **oiște**.

HOIT s. a. *Charogne.* — Cadavru (leș) de animal (mai rar) de om mort de mai mult timp și descompus, mortăciune, stârv, hanț. *Lupii s'au dulcit la hoit.* ZILOT, CRON. 339. *Somnul, șalăul, știuca mănâncă pești mici și trag la hoituri.* I. IONESCU, M. 88. *Puțeà a hoituri.* C. NEGRUZZI, II 229/13, cfr. I 157. *Corbii... sfâșià-vor lepădate Hoiturile-vă spurcate.* OLLĂNESCU, H. O. 357, cfr. ALECSANDRI, P. II 199. *Putrezì-i-ar hoitul când o putrezì sticla!* SANDU-ALDEA, D. N. 199. *Hoit de cal.* MARIAN, O. II 3, cfr. ȘEZ. I 245/6, IV 198/1. *Hoit de carne.* H. IV 54, cfr. SBIERA, P. 104/11. *Lupii se țin după oi și corbii după hoit:* se zice spre a arătà năravurile firești. ZANNE, P. I 527. || P. ext. (sing. tant.) Cantități mari de carne. *Nu se mulțumì să-i aducă... jertfă o vită; cerù să-i aducă câte zece de-odată.... Când vedeà atâta hoit, luà tot și oamenilor nu le lăsà nici măcar cât să puie p'o măseà.* ISPIRESCU, U. 84/9. | Fig. Corp omenesc mare, om gras peste măsură. ȘEZ. III 15/27. *Apoi dă, bade, închircit... cum mă vezi, aista sânt; am văzut eu și hoituri mari și nici de-o lume: la treabă se vede omul ce poate!* CREANGĂ, P. 149.
[Plur. *hoituri.* | Derivat: **hoitină** s. f.=hoit; (în batjocură) carne multă: *Pentru oștire se taie multă hoitină.* PAMFILE, C.]
— Din ung. dial. **holt** (= *halott*) „cadavru".

HOITÍNĂ s. f. v. hoit.

HÓJDII s. m. plur. (Atributiv) Cu crestături adânci şi plin de sânge: *I se făcuseră mânile vinete de ger şi picioarele hojdii de sânge prin nămeţi.* RĂDULESCU-CODIN, L. 11.

HOJÍNĂ s. f. v. ojină.

HÓJMA adv. *Sans cesse, toujours.* — (Mold., Bucov.) Mereu (BARONZI, L. 162/3), într'una (ŞEZ. IX 154), fără contenire (CREANGĂ, GL.), necontenit (ION CR. I 64, ALECSANDRI, T. 50), neîncetat, totdeauna (PAMFILE, J. II). *Mâna mea hojma scrie.* KONAKI, P. 248, cfr. 287, 275, 202, etc. *Lucrând hojma, de dimineaţă până în sară.* DRĂGHICI, R. 124. *Ochii lui hojma clipeau.* C. NEGRUZZI, I 140, cfr. 86, 22, II 98/21. *Tu... o îndemnai hojma să se facă prinţesă.* ALECSANDRI, T. 1234. *Hojma tolocăneşte pentru nimica toată, curat ca un nebun.* CREANGĂ, P. 252, cfr. 251, 122. *Tot hojmă se căină şi strigă aşà.* SBIERA, P. 243/33. *Însurăţeii hojma se vor ciondăni.* SEVASTOS, N. 232/15, cfr. VASILIU, C. 74, ŞEZ. II 183/21, III 145/14, IV 224/23.

— Din rut. hožma, idem.

HOJMÂC adj. Scurt şi cu mersul şchiopătând. # *A făcut hojmâc:* a căzut fără sine. ŞEZ. III 16/2. — Cfr. hodâc, hontâc.

HOJMĂLĂU s. m. *Personne grande (et sotte), grand gaillard.* — (Mold., Bucov.; termen de batjocură) Om mare la trup şi cu mintea copilărească (ŞEZ. IX 154), om mare (Com. A TOMIAC), înalt, lungău (CREANGĂ, GL.), om, mai ales, fecior mare de statură, încălat şi totodată cam prostălău (MARIAN), neghiob, telelău, blendău (PAMFILE, J. II), flăcău care bate drumurile, băietan crescut prea de vreme (Com. G. TOFAN). *Cercă moşneagul să se împotrivească, dar hojmălăul se răstì la el, gata să-l lovească.* DUNĂREANU, GH. 30. *Când mă uit înapoi, doi hojmălăi se şì luase după mine.* CREANGĂ, A. 6. [Feminin: **hojmăláucă** s. f. = fată mare, încălată, dar cam într'o doagă. *Ian caută la dînsa! ce hojmalaucă!* MARIAN.] — Cfr. hajmandău.

HÓLĂ s. f. *Roquet.* — (Transilv.) Javră, potaie. *O holă de câne, o holă de ţigan, taci holă!* REV. CRIT. III 156. *Bată-te D-zeu, holă spurcată şi latină rea.* RETEGANUL, P. I 23/19, cfr. 48/3. — Cfr. hoală[2], hală, holie.

HOLĂLĂÍ vb. IV[a] v. olălăi.
HOLÁN s. a. v. olan.

HOLÁTIE s. f. *Dépendance.* — Acareturi. VAIDA. Cfr. heiu.

— Probabil, acelaşi cuvânt cu halat[1].

HOLBÁ vb. I[a] v. înholbà.
HÓLBĂ s. f. v. halbă.
HOLBOĂCĂ s. f. v. bolboacă.
HOLBOÁNĂ s. f. v. bolboană.
HÓLBORĂ, HÓLBURĂ s. f. (Bot.) v. volbură.

HÓLCĂ s. f. *Clameur, tumulte, tapage, vacarme, querelle.* — (Mold., Bucov., Transilv.) Zgomot, gălăgie (VICIU, GL., ŞEZ. III 15/28), larmă (FRÂNCU-CANDREA, M. 101) făcută cu gura, toiu (SIMA, M.), vuiet, tumult (Com. A. TOMIAC); sfadă (Com. I. CORBU). *Eră holcă mare şi nu s'au mai auzit ciocanele ce spărgeà zidiul.* DOSOFTEIU, V. S. 159. *Mulţ[i] la dînsul năzuind, i să supără de gholcă.* id. 69. *Nu mai face atâta holcă!* RETEGANUL, CH. 163. *Am trecut pe la casa lor într'o vreme de noapte şi eră o holcă.* Com. TOFAN. [Scris şi: † *gholcă.* | Verbe: **holcì** IV[a] = a face gălăgie. ŞEZ. III 15/29. *Porunceaşte celora ce holcesc...* DOSOFTEIU, V. S. 46. *Holcind şi gâlcevindu-să...* id. ib., cfr. 292/14. *Că de holca ce-ai holcit Capul tot ţi-o pleşugit.* RETEGANUL, CH. 164. *Tăceţi c'aţi holcit destul!* Com. TOFAN, **holcăì** IV[a] = a face holcă. LB.]

— Dintr'o formă ruteană, corespunzând rusescului *golka* „răscoală".

HÓLDĂ s. f. (Agric.) *Champ cultivé; semailles.* — (În înţelesul cel mai larg:) câmp (lucrat H. IX 438, XVII 17); spec. o fâşie de pământ (prin Ardeal, cam de un iugăr de mare) lungă cât ţine moşia, pe care se seamănă un singur fel de bucate (cfr. lan, tarlà, hliză, sfoară, răztav); p. ext. (mai ales la plur.) semănăturile de pe un astfel de câmp lucrat. *Spune... că-l tremite în holdele lui de paşte porcii.* VARLAAM, C. 14,2. *Holdele... sânt plăviţe amù cătră seacere.* id. ib. 160. *Să samene grâu curat în holda lui.* ANTIM, P. 126. *S'au sfădit cu un vecin pentru o holdă.* BARAC, T. 52. *Holda... ce am semănat-o eu.* PANN, H. 22. *Slobozì vulpile în holdele vrăjmaşilor.* CALENDARIU (1814) 112/3. *Porniră, noaptea, cu carul la holde.* ŢICHINDEAL, F. 18. *Într'o plugărie bună bobul trebue să fie socotit ca o holdă* (= semănătură) *pregătitoare.* I. IONESCU, C. 69. *Într'un clip în praf preface ţarini, hoalde, ogoare.* C. NEGRUZZI, I 118. *Iarba rea din holde piară!* ALECSANDRI, P. I 387. *Pe „Faţa" sânt holde.* SLAVICI, N. I 7. *Calea printre holde rătăcită.* COŞBUC, F. 57. *Rămân... holdele fără jitar.* CREANGĂ, A. 72. *Băteà piatra holdele.* ISPIRESCU, L. 206. *Aşezându-se subt copacul din mijlocul holzii, pune fluierul la buze şi-i trage...* MERA, B. 120. *O holdă de arătură.* RETEGANUL, P. I 27/9. *Creşteau holdele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 158. *Sânt holdele 'n pârgă.* ib. 58. *Nouă holzi înverzite.* PÂRVESCU, C. 68, MARIAN, V. 92. *Strânsul holdelor de pe câmp.* PAMFILE, A. 115. *Ca ciuha între holde.* ZANNE, P. I 420.

[Plur. *holde,* (neobicinuit) *hoalde* şi (rar) *holzi.* | Şi: (greşală de scris s. combinat din *o holdă?*) † **ohóldă** s. f. *Mi-au dat şì pământul schimb, trei oholde* (a. 1700). IORGA, B. R. 324. | Diminutiv: **holdíţă** s. f. *Badiu care-mi place mie N'are... Nici o brazdă în holdiţă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 39, cfr. BUD, P. P. 17, ŢIPLEA, P. P. *Până-s holdiţele verzi.* MÂNDRESCU, L. P. 30/1, cfr. BIBICESCU, P. P. 322. MARIAN, SA. 76.]

— Din ung. **hold** „iugăr". CIHAC, II 506.

HOLDÁN s. m. (Bot.) = haldan. DAMÉ, T. 62.
HOLDÁN, -Ă subst. (Bot.) v. goldan.

HOLDINĂ s. f. (Băieş.) (Transilv.) Piatră nefolositoare („rămlaş") de la o baie veche părăsită: *Englezii au cumpărat holdina de pe poiană* (Săcărâmb). VICIU, GL. Grămadă de piatră nefolositoare. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

— Cfr. polon. *hołda* „grămadă de pământ în care se află încă metal", germ. *Halde* „grămadă de piatră care conţine metal, cărbune, zgură".

HOLDÍŢĂ s. f. v. holdă.

HOLEÁC, -Ă † adj. *Débauché.* — Desfrânat. *Să adună către leftae oameni holeaci.* BIBLIA (1688) 182.

— Cfr. rus. *guljaka* „om chefliu" (cfr. guleaiu, holteiu) TDRG.

HOLÉRĂ s. f. I. 1°. *Choléra.* 2°. *Vilaine peste.* II. *Xanthium spinosum.*

I (Med.) 1°. Boală epidemică, caracterizată prin grozave dureri de stomah; bolnavul de *holeră* se încârligă, are diaree şi varsă într'una. GRIGORIU-RIGO, M. P. 186. *În prevederea năvălirei holerei împuse monastirelor închinate o somă de zăce mii galbeni.* URICARIUL, IV 440/17. *Holera începuse a secerà.* C.

NEGRUZZI, I 291. *Nu e choleră.* CARAGIALE, S. N. 17. *A venit în vara aceea, pe la August, și cinstita holeră de la 48.* CREANGĂ, A. 14. *Vâlcul bea se veselește... De holeră nici gândește.* ALECSANDRI, P. P. 38/5. *Holerile când or trece.* ib. 233b/1, cfr. H. II 48, 246, 367. | *Holera găinelor:* boală de găini (vezi descrierea, pe larg, în) ȘEZ. III 203/10. | (Mitol.) Ființă mitologică care produce boala numită holeră. MARIAN.

2°. Fig. (În batjocură) Femee urîtă sau rea. ZANNE, P. II 581. *Să scape lumea de o ciumă și de o holeră ca tine.* ISPIRESCU, L. 48. *Holeră ce ești:* adică urîtă și rea ca holera. ION CR. III 341.

II. (Bot.) Plantă ierboasă, având tulpina prevăzută la baza frunzelor cu spini trifurcați; se mai numește și: cătină, cornuță, dracilă, ghimpe, lipiciu, pălămidă, scaiu-rusesc, scăiete-muscălesc, spin-muscălesc (PANȚU, PL., cfr. H. I 25, 66, 306, 408, II 79, 87, 122, 130, X 3, 205, 464, 534, XI 327, 416, XII 20, XIV 374); zeama rădăcinii ei, pisată, o bea poporul nostru ca medicament împotriva holerii (LEON, MED. 41, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 86, cfr. ȘEZ. II 190/19). *O buruiană care este atât de rea... și de vătămătoare, cât Românii o au numit holeră.* I. IONESCU, M. 330. *Îi rămăsese ogoarele pârloagă, pline de holeri și buruiene.* ȘEZ. VII 139.

[Și: **hóleră** s. f. | Plur. *-leri.* | Și: (la Românii din A.-U., ad I) **coléră** (cóleră) s. f. | Derivate (ad I 1°): (< fran. *cholérine*) **holerínă** s. f. (Med.) = diaree violentă, **holéric, -ă** adj. = bolnav de holeră; **coleric** (temperament).]

— *N.* de origine latină, răspândit în toate limbile europene.

HOLÉRCĂ s. f. *Eau-de-vie, riquiqui, tord-boyaux; piquette.* — (Mold., Transilv.) Rachiu (CREANGĂ, GL., ȘEZ. II 24b/24), pliușcă (ȘEZ. I 37); p. ext. orice băutură spirtoasă (rachiu, vin, bere) slabă, rea, apătoasă s. clocită (ȚARA OLTULUI, III nr. 19-20). *Se scornise... în Nemți mai mult boală de vintre, învățați cu bere și cu horilcă.* M. COSTIN, LET. I 250/7. *Au îmbătat cu holercă pre Căzaci.* NECULCE, LET. II 233/10, cfr. 463/6. *Bea horelcă de la marchitani.* DIONISIE, C. 222. *Trei lei pentru toată vadra de horilcă.* URICARIUL, I 214. *Avaetul horelcii ce vine de peste hotar.* ib. *Venitul horelcii ce intră în țară.* IORGA, S. D. VI 201. *De-a fi păharul de holircă, Nu mi-ar mai fi nemică.* MARIAN, NU. 501. *Buți de holercă.* id. 172. *S'a apucat... de tras la mahorcă și de chilit la țuică și holercă.* CREANGĂ, P. 325. *Ziceà ca s'o numească țuică, iar alții... holercă.* SBIERA, P. 306/36. *Cheful și cinstea cu hurelcă.* ȘEZ. I 36/2, cfr. II 24b/32, IV 1/20. *Dau ocol unei glăjuțe plină cu horincă (palincă) de bucate.* RETEGANUL, P. III 83/10. *Horincă de drojdii.* id. ib. 84/16. *Ulcior plin de holircă.* ȘEZ. III 3/7. *Te-așteaptă hâda 'n drum... Tot cu vin și cu holircă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 243. *N'am băut nimică Num'o cupă de horincă.* DOINE, 191/4, cfr. ȚIPLEA, P. P. 91, VAIDA, POMPILIU, BIH. 1011, H. XVIII 77. *Am băut o țâr de rachiu, da-i numai holercă! ȚARA OLTULUI, III nr. 19-20. Și vin și holercă tot într'o balercă?* (= Oul) GOROVEI, C. 262. *Horincă îndulcită* = țuică îndulcită cu miere s. zahăr; *horincă verde* = țuică neîndulcită. BUD, P. P. *Horincă pipărată.* ib. 31.

[Și: **halércă** s. f. = rachiu. ȘEZ. V 99, **holírcă**, **hulércă** s. f. = rachiu. ȘEZ. V 99, **hulírcă** s. f. = rachiu. H. XII 289, 302, **horélcă**, **horílcă**, **hurélcă** s. f. = rachiu. ȘEZ. V 99, *(+palincă)* **horíncă**, *(+boală)* **boleárcă** s. f. = vin, rachiu rău. PAMFILE, J. II, **buleárcă** s. f. = rachiu (Com. A. TOMIAC). *Dă-i bulearcă și hliban.* TEODORESCU, P. P. 259. | Diminutiv: **holercúță** s. f. *Un păhar de holercuță.* MARIAN, NU. 669, cfr. NA. 245, RETEGANUL, CH. 109, GOROVEI, C. 263. | Local: **horíncie** s. f. = velniță. VAIDA.]

— Din rus. **horĕlka**, rut. **horiuka** „rachiu" (< *hority* „a arde", cfr. vinars).

HOLERCÚȚĂ s. f. v. holercă.
HOLÉRIC, -Ă adj. v. holeră și coleric.

HÓLGOȘ! interj. *Assez!* — Destul, de ajuns! (jud. Neamț). ION. CR. V 374, 183. [Și: **ólgoș**! = taci, destul! Com. I. PAVELESCU.]

— Din ung. **hallgass** „taci!" (imperativul verbului *hallgatni* „a tăceà").

HOLÍ vb. IVa v. hăulì[1].

HÓLIE s. f. (Mitol. pop.) *Esprit impur.* — Duh necurat, spirit rău-făcător, boală ce hălăduește prin locuri neumblate: *Că sânt tari pădurile Și v'or mâncà holile.* PĂSCULESCU, L. P. 280, MATEESCU, B. 83. — Cfr. **hală**[2], **ho(a)lă**.

HOLÍRCĂ s. f. v. holercă.

HOLÍSTURI s. f. plur. În expresia: **a umblà holisturile** = haimanà, a bate drumurile fără nici o treabă (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR.

HÓLIȚĂ s. f. *Morceau de peau.* — Bucățică de piele fără păr; se întrebuințează mai mult la cârpitul cojoacelor. Com. A. TOMIAC.

— Din rut. **hulícja** „piele argăsită" (propriu: „goală, fără păr").

HOLM s. a. (Ș. d.) v. gâlmă.
HOLOÁBĂ s. f. v. hlobă.

HOLOÁNGĂR s. m. (Băieș.) Băieș care cunoaște foarte bine toate știoalnele băii (mai ales ale celor părăsite); el nu lucrează cu ceilalți; noaptea se strecoară cu 2-3 soți *„holoangări"* și aceștia, percurgând adesea căi de chilometri pe subt pământ; trăesc din furt, sânt risipitori și îndrăzneți. VICIU, GL. [Și: **horlángăr** s. m. ib.]

— Pare a fi germ. **Handlanger** „pălmaș".

HOLOÁTĂ s. f. v. holotă.

HOLOBOÁCĂ s. f. *Eau-de-vie.* — (Transilv.) Rachiu, holircă, stropșală, țuică. BUGNARIU, NĂS.

HOLOBOÁCĂ s. f. *Femme bavarde.* — (Transilv.) Femeie guralivă (Suciul-sup., comit. Soln.-Dob.). VICIU, GL.

HOLOCÁUST s. a. *Holocauste.* — Jertvă în care victima se ardeà în întregime, † **ardere-de-tot** (BIBLIA 1688 307/2), † **întreg-de-ars** (DOSOFTEIU, PS., ap. HEM.), † **arse** (CORESI). [Și: **olocáust** s. a. ODOBESCU, III 410. | Pronunț. *-ca-ust.*]

— *N.* de origine grec. (ὁλόκαυστον, idem).

HOLODRÁGĂ subst. *Personne de haute taille.* — Om înalt. Com. A. TOMIAC. Cfr. **horghidan**.

HOLOMOCÍ vb. IVa. *Embrouiller.* — A încurcà, a ghemui astfel ca să se încurce, a **gomoloți**, a **gomolozì**. *De ce ai holomocit așa?* VICIU, GL.

— Pare a fi o variantă a verbului *gomolocì* (etc., cfr. **golomoz**), ceea ce ar indicà un împrumut din rutenește (unde slavului *g-* îi corespunde *h-*).

HÓLOTĂ † s. f. (Mold.) = gloată. *Prindeà limbă din holota Leșilor.* M. COSTIN, LET. I 239/26, cfr. id. LET. I[2] 271, 274. [Și (azi): **holoátă** = mulțime (zgomotoasă). Com. A. TOMIAC. *Văzându-se atâția holoată (= mulțime, adunare, gloată) la un loc, au mai prins la nălucă...* (Dorohoiu). FURTUNĂ, V. 38, **hólută** s. f. *Nu mai dau cârlanii în holută (= în*

oile cele multe ale satului). ŞEZ. V 99, **hoálătă** s. f. = mulţime, grămadă. JAHRESBER. IX 228.]
— Din polon. s. rut. **hołota.** Cfr. dubletul gloată.

HOLOTÍ vb. IV[a]. *Bavarder.* — (Transilv.) A flecări (Suciul sup. Soln.-Dob.). VICIU, GL.
— Probabil, derivat din **holo(a)tă.**

HOLOVIŢĂ s. f. *Drêche.*—Drojdii de rachiu amestecate cu borhotul din care s'a extras berea. DRĂGHICI, ap. TDRG.

HOLŞTÍ vb. IV. *Écarquiller les yeux.* — A (în)holbà, a bleojdi. *Deocamdată începù să tremure, îşi holştì ochii sfios spre paşă.* ION CR. IV 126.

HOLT! interj. *Halte-là!* —(Transilv.) Stai pe loc! *El atuncea strigă: holt! C'aş mai fugì şi nu pot.* MARIAN, NU. 625, SEVASTOS, N. 208/33. *Holt! Cine-i? Dar nu-i răspunde nime nici o vorbă.* RETEGANUL, P. II 71/28.
— Din săseşte họit (= germ. halt!), idem (cuvânt intrat din terminologia militară).

HOLTEÍ vb. IV[a], **HOLTEIÁŞ** s. m.
HOLTEÍE s. f.
HOLTEIÉSC, -EÁSCĂ adj.
HOLTEIÉŞTE adv., **HOLTEÍME** s. f. } v. holteiu.

HOLTÉIU s. m. *Garçon, célibataire.* —Bărbat tânăr neînsurat (CREANGĂ, GL.), flăcău până la însurătoare (VASILIU, C.), fraşcău (RETEGANUL, P. II 73/25), cfr. burlac 1°, becher[1], celibatar. *Iar holteii cei cu părinţi să dea câte cinzeci şi cinci de părale.* NECULCE, LET. II 459/3. *Carii vor fi holtei, să nu se supere cu birul.* URICARIUL, II 40/22. *Rădnic Şimon, holteiu, fecioru' lui Fer Ioană.* IORGA, S. D. XII 248. *Sânt holteiu şi n'am gând să mă însor.* C. NEGRUZZI, I 199. *Holteiu bătrân.* id. I 109. *Vere Sandule,... ai trăit tot holteiu.* ALECSANDRI, T. 1641, cfr. 330, 190. *Se hotărîse să se însoare, că erà holteiu.* ISPIRESCU, L. 399, cfr. MARIAN, NA. 171. *Erà holteiu cam stătut.* RETEGANUL, P. IV 29/20. *Holteiu tomnatec.* ALECSANDRI, T. 873. || (Atributiv) **Fecior holteiu** = un băiat când a ieşit la joc sau a dat în „bere". MARIAN, NU. 5. *Fechete Vasilie de Chelinţa, fecior holteiu.* IORGA, S. D. XIII 189. *Este datină, când moare un fecior holteiu, ca să se adune mai multe fete mari...* MARIAN, Î. 117. | P. anal. **Borş-holteiu** = fără legume (MARIAN, SE. II 3), numai cu ceapă, sare şi piper (PAMFILE, I. C. 192) s. cu puţine buruiene: mărar, pătrunjel, lobodă sau frunze de sfecle (H. I 107). ‡ **Holteiu de câne** = câne fără stăpân. *Presfirându-se slujbaşii... şi mergând prin sate ca nişte lupi flămânzi şi ca nişte holtei de câni leşinaţi, să fi văzut cinevà nemilostivirea lor şi ce făceà cu creştinii!* DIONISIE ECLES., C. 193.
[Şl: **holtér** s. m. LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VICIU, GL. | Diminutiv: **holteiáş** (**holteráş** LB.) s. m. *Când eram holteiaş.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 168, cfr. MARIAN, Î. 131. *Tânăru' holtiieş.* VASILIU, C. 164. *Dragostea de holteraş.* VICIU GL. | Adjectiv: **holteiésc, -iáscă** DICŢ. | Adverb: **holteiéşte** (**holteréşte** LB.) DICŢ. | Colectiv: **holteíme** s. f. ALEXI. | Abstract: **holteíe** (pronunţ. *te-i-ie*) s. f. = starea s. calitatea de holteiu. RUSSO, S. *Nerod acel ce laudă holteiia.* C. NEGRUZZI, I 74. *Să pui capăt holteiei.* ALECSANDRI, T. 807. *De pe vremea holteiei sale.* SADOVEANU, P. S. 158, cfr. MARIAN, NU. 413, RETEGANUL, P. II 9/17, CH. 176. | Verb: **holteì** (**holterì** LB.) IV[a] = a trăi s. a petrece ca holteiu. *Holteesc toată viaţa lor.* MARIAN, NU. 10. *Spală şi naframa mea, Care-am holteit cu ea.* ŞEZ. IX 59, cfr. V 64/30, VASILIU, C. 193.]
— Din rut. **holťjaï** „om desfrânat, care se ţine numai de chefuri şi duce o viaţă dezordonată, haimanà". Cfr. TDRG.

HOLTÉR s. m. (ş. d.) v. **holteiu.**
HOLÚBĂ s. f. v. **hrubă** şi **hulub.**

HOLÚM s. a. (Transilv.) Ridicătură de pământ de vreo 1/2 m între două holde, cfr. hat. JAHRESBER. XIX-XX 73. [Plur. *-lumuri?*]
— Din ung. **halom** „dâlm, grămadă". Cfr. dubletul gâlmă.

HÓLUTĂ s. f. v. **holotă.**

HOMÂLTÓC s. a. = **folomoc.** (Predicativ) *Îşi adună giolgiul homâltoc.* AGÂRBICEANU, LUC. IV 108. — Cfr. şomoltoc.

HOMÁN s. m. (Bot.) v. **oman.**

HOMEÁZ s. m. (Bot.) Buruiană care creşte mai mică decât iarba-mare, dar cu frunzele ca ale scăietelui şi cu un fel de bobiţe galbene pe lujer. H. I 186. — Cfr. omeag.

HOMEOPATÍE s. f. *Homéopathie.* — Sistem terapeutic în care boalele se tratează cu medicamente în cantităţi infinitezimale care ar fi producând, asupra unui individ sănătos, simptome analoage boalei de vindecat. [Pronunţ. *-me-o-.* | Familia: **homeopát(ic), -ă** adj.; **homeopát** s. m. = medic care tratează prin homeopatie.]
— *N.* modern, din grec. ὅμοιος „asemenea" şi πάθος „boală".

HOMÉTE s. m. v. **nămete.**
HOMNÓG, HOMNÓGIU s. m. v. **hotnog.**

HOMO- v. **omo-.**

HOMOÁCE s. f. plur. *Cheveux longs* ou *touffus.* — Păr mare, stufos: *A luà de homoace* = a apucà de păr (Vâlcea). ZANNE, P. II 198.

HOMÓC s. m. sing. *Sable.* – Nisip. ANON. CAR., cfr. HEM. 1661/11. [Adjectiv: **homocós, -oásă** = nisipos. ANON. CAR.]
— Din ung. **homok,** idem.

HOMOCÓS, -OÁSĂ adj. v. **homoc.**

HOMONÍŢĂ s. f. *Monstre.* — (Sălagiu) Namilă, mătahală. VAIDA.

HONCĂÍ vb. IV. *Branler.* — (Munt.) A clătină, a hâţână: *Această masă şchioapă se honcăe. Nu honcăì masa!* A. SCRIBAN, ARHIVA (1912) nr. 7.
— Cfr. ung. *hánkódni* „a se zbuciumà, a se agità grozav". id. ib.

HONCĂLÍ vb. IV[a] refl. = **hoì.** VICIU, GL.

HONDOÁLĂ s. f. (Topogr.) *Trou sur le penchant d'un coteau.* — Gaură naturală pe coasta unui deal. H. XVII 176.

HONDRĂÍ vb. IV(a)
HONDRĂLĂU s. m.
HONDRĂNÍ vb. IV[a] } v. handră.

HONDROÁCĂ s. f. (Îmbrăc.) = **androc,** rochie. H. I 423.

HONDROBÓS, -OÁSĂ adj. *Raboteux.* — (Mold.) Aspru (opusul lui neted). ŞEZ. III 16/4, MAT. FOLC. 1209.

HONDRÓC s. a. (Îmbrăc.) v. **androc.**
HONDROMÂNÍ vb. IV[a] v. **handră.**

HONIPSÍ vb. IV[a]. *Supporter.* — A suferì, a su-

portà. *Să nu-l mai văz în ochii miei, că nu-l pot honi*psì. CARAGIALE, S. N. 57.

— Din n.-grec χωνεύω (aor. ἐχώνευσα), idem. A. SCRIBAN, ARHIVA (1913) nr. 7-8.

HONT s. a. (Băieș.) *Chien.* — (Munții-apuseni) Roabă (de transportat, în mine). FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VICIU, GL. [Plur. *honturi?* | Derivat: hontár s. m. = băiaș care scoate piatra din baie. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.]

— Din germ. **Hund**, idem. TDRG.

HONTÁC! interj. *Clopin-clopant.* — Cuvânt prin care arătăm că cinevà șchioapătă când umblă. RĂDULESCU-CODIN, Î.—Cfr. hodâc, hojmâc, șontâc.

HONȚĂNÍ vb. IV^{a}. *Courir; travailler.* — A alergà; a lucrà. BOCEANU, GL. [Abstract: **honțăneálă** s. f. = mers săltat; alergătură, muncă. *Mergeà la honțăneálă. Nu știu când oiu mai isprăvì odată cu honțăneala asta!* ib.]

HONTÁR s. m. (Băieș.) v. hont.

HONVÉD s. m. (Armată) *Territorial hongrois.* — Soldat din miliția teritorială ungară, cfr. schimbaș. *În cazarme la honvezi.* MÂNDRESCU, L. P. 165/$_{11}$, cfr. MAT. FOLC. 1013. [Și: *hónved*, **hónvid** s. m. BUD, P. P.]

— Din ung. **honvéd**, idem (propriu: apărare a patriei).

HOP interj., adv., s. a.

I. Interjecție care întovărășește:

1°. O săritură (peste o groapă, peste un șanț) s. o săltare (la joc). *Hop:* vox saltantis. ANON. CAR. *Ia adu mâna, sco[a]l[ă], hop! Ai să sărim în galop!* PANN, E. V 137. *Bem, cântăm și veselim... Și sărim în hop și'n trop.* ALECSANDRI, P. P. 384^{b}/$_{1}$. *Nu zice hop până a nu intrà (s. sărì) în joc!* = nu te bucurà înainte de a vedeà sfârșitul. ZANNE, P. IV 403. || Adesea ca îndemn la joc, în chiuituri ardelene. *Hop, leliță lelișoară!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 42, cfr. 20. *Hop așà, mă!* ib. 362, cfr. 370, DOINE, 79, 83, 109, etc. || *Hop, hop!* se exclamă către copii, când îi săltăm pe genunchi s. în brațe.

2°. O ridicare (a unei greutăți mari). *Plec a ridicà de trei ori în sus pe oameni..., zicând hooop! la fiecare ridicătură.* H. IV 67. || *Hop!* se zice copiilor când voim să se ridice de jos.

3°. O cădere, cfr. buf, poc! *Numai ce, hop! cade pe ea o cioară.* ȘEZ. III 187/$_{11}$.

Hop de- (s. într')o parte = apucat, țicnit, fără toate mințile. ZANNE, P. II 581.

II. Întrebuințat aproape adverbial. De-odată (pe nepregătite), hait, numai ce..., iată! *Auzi nătărăii! pentru că mi-e drag să șed la vorbă, hop! li se nazare nu știu ce.* C. NEGRUZZI, III 15/$_{22}$. *Ți-arată dinți frumoși, Ochi aprinși... Hop! te scoate la covrigi.* ALECSANDRI, T. 145, cfr. CONTEMPORANUL, I 715. *Când soacra cea mare râde mai cu haz, hop! îi atârnă și ei în gât o traistă!* SEVASTOS, N. 331/$_{17}$. *Unde-i bine, nu-i de mine; unde-i rău, hop și eu!* PAMFILE, J. II.

III. Substantivat. 1°. Săritură (peste cevâ), salt. *Trăsura face hopuri pe un amestec de bolovani.* IORGA, N. R. A. I 293. *Nu-i făcut cu hopuri, nici cu jocuri.* MÂNDRESCU, L. P. 116/$_{25}$.

2°. (Cauza care pricinuește săritura:) Ridicătură s. groapă în drum, peste care trăsura trebue să salte; ridicătură de pământ ca un prag (VICIU, GL.). *De-i vr'o carâtă închisă bine Cu o duducă și un coconaș, Dămol* [mână] *la hopuri.* ALECSANDRI, T. 46. *Mergeam cu sania pe un drum plin de hopuri și de viscolituri.* SADOVEANU, P. S. 27. *Mergând noi în pasul cailor din hop în hop tot înainte...* CREANGĂ, A. 128. *Drumul cel mare e plin de hopuri în care se cufundă căruța.* Com. TOFAN. *Am trecut peste multe hopuri.* VICIU, GL. || Fig. Piedecă, greutate, dificultate. *Un mic hop mai e de trecut la bacalaureat.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Trecurăm cum trecurăm până acì, stăpâne; mai avem un hop.* ISPIRESCU, L. 6, cfr. JIPESCU, O. 101.

[Și: (ad I-II; adesea în legătură cu onomatopeele zup, țupa, lupa): **hup! up!** (este și strigăt al vânătorilor, când se chiamă unul pe altul H. III 17, X 499, cfr. hep-hep). *Slugile, văzând acest câne strein, unde ți-l și înflară de coadă și de picioare, apoi cu dînsul hup!* (= l-a aruncat) *pe fereastră afară!* ȚICHINDEAL, F. 199. *Hup* (= iată) *și altul!* ALECSANDRI, T. 356. *Hup, zup, zup, D'abià mă duc!* SEVASTOS, N. 321/$_{22}$, **hopa!** (se zice și copiilor mici, când vrem să șadă jos. Com. I. GRĂMADĂ). *A zis hopa și a sărit groapa.* PANN, P. V. II 160. *Ho...pa! la acum te văd și eu că ești voinică!* CREANGĂ, P. 123. *Opincă neroasă Joacă hopa prin casă?* (= Pisica). PĂSCULESCU, L. P. 95. *Hopa, hopa lângă horn!* MARIAN, NU. 351. *Hopa hopa c'a zis popa!* id. NA. 264. *Hopa țupa, țupa lupa, Amândoi cântăm.* C. NEGRUZZI, III 12/$_{15}$, cfr. ALECSANDRI, T. 5. *Hopa țupa Danilache! Haide, taică, hopa țupa!* CARAGIALE, S. 44/$_{24}$. *Hopa-țupa pe podele, Că cismele nu-s a mele.* DOINE, 74. *Hopa țupa cât ține nunta!* MAT. FOLC. I 707, **hupa!** ȘEZ. V 100. *Hupa țupa, iac'așà!* DOINE, 66/$_{3}$. *A și picat De-a hupa, de-a țupa.* MARIAN, SA. 279, (substantivat:) **húpa** s. f. art.: numele unui danț. H. XVI 373, **hăpa!** *Hăpa'n sus!* ZANNE, P. II 101, **hópai!** *Copacul cel gros are să pice hopai durai în balta cea mare.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Hopai țupai!* TDRG., **hopaidă!** *Opincă nerasă hopaida prin casă?* (= Mătura). PĂSCULESCU L. P. 89, **hopâc!** = tronc! huști, țuști! ION CR. III 219. | Diminutiv (ad III): **hopurél** s. a. *Câte hopuri, hopurèle...* ȘEZ. III 181/$_{4}$, **hopița** interj. = se zice copiilor când încep să se ridice în picioare. Com. I. PAVELESCU. | Verb: **hopăì** (hupăì LB.) IV^{a} = (intrans.) a face hop, a sări; a chiuì, a strigà hop, (fact.) a săltà; cfr. țopăì. *Hopăește, bade, bine, Că hâda e lângă tine.* BUGNARIU, NĂS. *Se duce'n sat după lapte. Mă miram ce zăbăveà, Ea ședeà și-l hopăià.* ȘEZ. V 15. | Alt derivat: **hopinà** s. f. = *Hopínă* = asperitate. LB. *Hópini* = gropi mari pe șoseà. N. REV. R. (1910) 86, GR. BĂN. (cu adjectivul) **hopinós, -oásă** = cu ridicături, cu hopuri, cu asperități. LB. | Adjectiv: **hopurós, -oásă** = cu hopuri (III). *Drumul... este foarte rău, hopuros și ostenicios.* MARIAN, TR. 334, (în poezia pop. și) **hopurát (hoporát), -ă (hopuroată)** adj. ȘEZ. III 181/$_{3}$, PĂSCULESCU, L. P. 161, ION CR. III 106.]

— Onomatopee, care se găsește în cele mai multe limbi. (La desvoltarea înțelesului III a contribuit, poate, și ung. *hopor(j)* „ridicătură“, *hoporjas* „cu asperități, hopuros“).

HÓPA, HOPÁC, HÓPAI interj. } v. **hop.**
HOPÁÍ vb. IV^{a}, **HOPAIDÁ** interj. }

HOPÁIE s. f. *Flamme.*—Flacără. *Din copite schintei dând, Din gură hopaie lăsând* (Descântec). MAT. FOLC. 1602, cfr. 1593. [Și: **hopăiță** s. f. (Plur. *-iți*) *Hopăiți de foc vărsà* (Descântec). ib. 1576, cfr. 1593, **hopăriță** s. f. = flacără mare. VÂRCOL, v., *(+ bobotaie, vălvătaie)* **hopătáie** s. f. = flacără mare care fâlfâe. POMPILIU, BIH. 1011.]

— Pare a fi o variantă a cuvântului *văpaie*, cfr. opaiț.

HOPÁIȚ s. a. v. opaiț.
HOPĂIȚĂ, HOPĂRIȚĂ, } v. **hopaie.**
HOPĂTÁIE s. f. }
HOPINÀ s. f., **HOPÍȚA** interj. v. hop.
HOPLEÁN s. a. v. oplean.
HOPÓIU s. a. v. puhoiu.
HOPORÁT, -Ă adj. v. hop.

HÓPȘĂ s. f. *Viande découpée en morceaux.* — (Ardeal) Carne de vită, tăiată în bucăți (de 1, 2... kg) care se dă în sat cât vrea să ia fiecare. VICIU, GL.

HÓPȘĂ s. f. = furcărie. Com. I. PAVELESCU.

HOPURÁT, -Ă adj., **HOPURÉL** s. a. } v. hop.
HOPURÓS, -OÁSĂ adj. }

HOR! Interjecție care imită:

1°. Zgomotul produs prin vibrarea vălului palatin în timpul inspirațiunii (mai rar a expirațiunii), în somn, la unele persoane (mai ales când dorm cu gura deschisă). *Noapte bună,... Fă hor, hor!* ALECSANDRI, T. 835.

2°. Zgomotul produs de porci când grohăe. *Scroafa zice: hor, hor, hor!* TEODORESCU, P. P. 349b.

‡ *Hor, hor, hor, Pentr'un topor* = a se certă pentru un lucru de nimic, fără noimă. ZANNE, P. V 635.

[Șl: horc! interj. (în ghicitori) PAMFILE, C. 31. | Verbe: **horăì** IV(a) = a hârcăi (1°), a respirà greu, cu zgomot, pe gât (ȘEZ. IX 156) s. pe nas (ION CR. VI 30), a horcăi (ib. VII 181); a sforăi (LB., ALECSANDRI, T. 1760), a dormì dus, cu gura deschisă, făcând hor hor (CREANGĂ, GL.), cfr. a suflà în borș; (mai rar, despre grungunitul porumbului) *Porumbul horăe.* H. VI 105. *A horăì boierește la moșie.* ALECSANDRI, T. 462, cfr. 204. *Acufundat în pufuri, sălbatic horăești.* C. NEGRUZZI, II 189/13, cfr. I 225, 252, CONTEMPORANUL, III 344. *Soacra horăiă.* CREANGĂ, P. 6, cfr. 132, 225, A. 15, SBIERA, P. 142/1, ȘEZ. II 47/3, 103/3, 33, 41, (cu abstractul:) **horăitúră** s.f. LB.; **horcăì** IVa = hârcâi (1°), a horăì; a sforăì. *Ultimul suspin horcăit al unui asasinat.* VLAHUȚĂ, D. 153. *Să-mi horcăe, când i-oiu fi pus Pe piept genunchii amândoi.* COȘBUC, F. 142. *Polițaiul horcăe cu capul pe masă.* CARAGIALE, M. 281. *Nu mai horcăiți cu atâta poftă!* JIPESCU, O. 83, cfr. ISPIRESCU, L. 370, MERA, B. 235. *Țiganul începù a horcăi, dând să cunoască că el a adormit.* RETEGANUL, P. I 76/31, (cu abstractele:) **horcăíre** s. f., **horcăít** s. a., **horcăiálă** s. f., **horcăitúră** s. f. *Horcăitura în somn, ca o cântare pe nas.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 183, (cu adjectivul verbal) **horcăitór, -oáre,** (și cu derivatul) **horcăílă** s. m. = unul care horcăe tare în somn. DDRF. | Variante: **horcoì** IVa = (impropriu) chiorăì. *Mațele îi horcoiă.* PANN, E. II 49, **horcotì** IVa = a suflà greu, a-și trage sufletul, a horăì (Com. A. TOMIAC, LB.), a respirà greu cu hârcâială în gât (ȘEZ. IX 147), a hârcăì. [Bătrânul] *vine horcotind.* MÂNDRESCU, L. P. 119/1. *O mătușă cu gușă, Toată ziua horcotește...* GOROVEI, C. 272. *Noaptea, într'un târziu, băiatul începù a horcotì.* CONTEMPORANUL, VI 293, (cu abstractul:) **horcoteálă** s. f. ȘEZ. V 99; **horcànì** (**horconì**) IV(a) = a sforăì (despre om, când doarme, și despre cal). Cfr. ION CR. V 280. *După ce adormì, horcăneà.* GORJAN, H. II 32. *Începând să horcănească, par'că n'ar fi mai dormit.* DELAVRANCEA, S. 245. *Începù a horconì ca și omul care doarme dus.* SLAVICI, ap. DDRF. *Calul a început a horcănì și a se aruncà în două picioare.* id. ib. *Calul horcăne.* H. V 4. *Nu horcănì ca morile!* MAT. FOLC. 1596, (cu abstractul) **horcăneálă** s. f. *Răsună horcăneala sa până...* GORJAN, H. II 32.]

— Onomatopee înrudită cu hâr(c)âi (v. c.), care se găsește și la Slavi (cfr. rut. *chórkaty* „a vorbì răgușit") și la Unguri *(horkanni, horkolni, hortyanni* „a sforăì (despre om și cal)", *horkintanni* „a-și trage sufletul").

HOR † s. a. v. cor.

HÓRĂ s. f. 1°. *Danse, ronde paysanne.* 2°. *Air* ou *mélodie de* „horă". 3°. *Poésie populaire.* 4°. *Couronne boréale.* 5°. *Cercle.* 6°. Foin éparpillé pour sécher. 7°. *Chœur* (d'église).

1°. Danț național cu ritm domol; jucătorii se prind de mână, formând un cerc mare. *Hora* este de mai multe feluri: **hora națională** (ION CR. I 155), **moșnenilor** (ib.), **în bătaie** (H. I 270, II 290, PÂRVESCU, C.), **boierească** (H. II 33), **țigănească** (ib.), **înainte** (ib.), **înapoi** (ib.), **de doi** (ib.), **de la Câmpina** (ib.), **într'o parte** (H. II 312, cfr. SEVASTOS, N. 281/25), **a Plevnei** (H. III 38, PÂRVESCU, C. 12), **a Izvoranului** (H. IV 285), **a mirelui** (ib.), **dreaptă** (H. IV 159), **în două părți** (ib., SEVASTOS, N. 281/28, PÂRVESCU, C.), **a Grecilor** (H. V 294), **tare** (H. V 421), **mazilească** (H. X 262), **a gării** (H. XI 203), **de mână** (H. XVI 14), **domoală** (ib.), **iute** (ib.), **nouă** (ib., H. IV 45, PAMFILE, J. III 12, 14), (de) **brâu** (H. II 276, XVI 14, SEVASTOS, N. 281/34, PAMFILE, J. II 265, 303), **a Jianului** (H. VII 158), **a lui Cuza** (H. IV 45, PÂRVESCU, C.), **săltată** (ib.), **de-a mână** (SEVASTOS, N. 281b), **de la Bobeni** (ib.), **moldovenească** (ib.), **'n dreapta** (ib.), **'n stânga** (ib.), **peste picior** (ib.), **țesută** (ib., PAMFILE, J. III 9), **țărănească** (PAMFILE, J. II 275), **țărancă** (ib.), **a Unirii** (ib. 283), **a lui Băluță** (ib. 272), **a lui Livente** (ib. 264), **la pas** (PAMFILE, J. I 289), **repede** (ib., PÂRVESCU, C.), **de la Bacău** (PÂRVESCU, C. 42), **a Nuții** (MUSCEL, 29, H. IX 205, 397), **a miresei** (H. IX 484, ION CR. I 155), etc. (cfr. numirile înșirate la MUSCEL, 29). *Toți în hore saltă.* BARAC, A. 81. *A să învețe a jucà polca și a să uite hora.* C. NEGRUZZI, I 299. *Trei fecioare... în veselă horă ușoare săltă.* ALECSANDRI, P. I 190. *Toate fetele... ar fi voit să joace lângă el în horă.* ISPIRESCU, L. 185. *La bordeiu cu crucea naltă... Joacă hora încheiată.* ALECSANDRI, P. P. 347/3. *În hore jucau.* TEODORESCU, P. P. 217, cfr. DOINE, 3/2, 194/13, 200/9, BIBICESCU, P. P. 178, MUSCEL, 29, JIPESCU, O. 51, H. II 65, 82, 120, 168, 257. *A pornì hora* = a începe hora; *a se prinde în horă* (ISPIRESCU, L. 39) = a intrà în horă. *Dacă ai intrat în horă, trebue să joci!* (PAMFILE, J. I) = dacă te-ai apucat de un lucru, trebue să mergi înainte. ‖ P. ext. Dant, joc. (În texte vechi, traducând pe grec. χορός) *Când se apropiè de tabără, văzù... horile.* BIBLIA (1688) 63/9, cfr. 50. *Dumineca viitoare... Să mergem în sat la horă!* CREANGĂ, P. 163. *Nu i-a venit rândul la horă* = este încă copilă. ZANNE, P. IV 378. *Duce* (s. *poartă* Com. I. PAVELESCU) *hora* = e flăcău de frunte. PAMFILE, J. I. *A ieșì la horă* = a aveà vârsta potrivită spre a merge la joc. Com. I. PAVELESCU. *Te-ai gătit de horă?* = te-ai îmbrăcat cu hainele curate, de sărbătoare? ib.

2°. P. ext. Melodia s. cântecul ce se cântă la hore. *Un fluier de doine și altul de hore.* EMINESCU, N. 5. *Îmi arde câte o horă din fluier.* ȘEZ. III 180/24. *După ce se isprăveà cu masa,... se cântà „hora miresei".* MARIAN, NU. 187. *Hora-desgovelei* = un fel de cântec de joc ce-l cântă lăutarii după ce mireasa a fost îmbrobodită. id. ib. 712.

3°. (Prin Transilv. de nord, Maramureș și Bihor și subt formele *hoară, ho(a)re*) Cântec popular, mai ales de jale, doină; (pe alocuri) cântec scurt cu ascuțiș epigramatic, care, se strigă în cursul jocului, chiuitură, strigătură (MARIAN, NU. 519, cfr. ALECSANDRI, P. P. XII). *Hore* = cântec, cântec de jale (LB.), cântec, doină (POMPILIU, BIH. 1011), doină s. baladă (BUD, P. P.), *hore mare* = cântec lung (ib.), orice soiu de poezie ce cântă poporul (VAIDA), cântec, doină, baladă; poporul din Maramureș nu face deosebire între baladă și doină; cântecele mai lungi (baladele), de obiceiu le numește *hori* (sing. *hore*), cele mai mici (cântecele, doinele): *hore* și **dârlaiu**; acest cuvânt din urmă, de regulă înseamnă „melodia". ȚIPLEA, P. P. *Zi, țigane, horea mea.* RETEGANUL, CH. 74. *La ce foc cântă de jele, C'a lui hoare nu mai mere.* MÂNDRESCU, L. P. 16/3. *Eu de mi-aș ști horì, De dor mare m'aș topì; Dar cu gura horì îmi spui, Cu inima legi îmi pui* (Transilv.). POP. ap. TDRG.

4⁰. P. anal. (Astron.) Coroana boreală. OTESCU, CR. 19. *Horă:* un grup de stele. H. XI 390, XVIII 309. *Hora cu lăutarii în mijloc:* o constelaţiune. H. XII 142.

5⁰. Fig. Roată, cerc, cearcăn. *Luna erà acum sus, înconjurată de o horă de aburi.* SANDU-ALDEA, D. N. 203. (Predicativ) *În pădure născuiu, În pădure crescuiu, Acas' dacă m'aduseră, Horă 'mprejur mi se puseră?* (= Masa de lemn). TEODORESCU, P. P. 234ᵇ.

6⁰. (Bran, în Transilv., Muscel) Fânul adunat (cu grebla) pe un loc de câtivă metri patraţi, în mijlocul căruia are să se clădească claia. Şi căpiţele se ‚siripesc' în *hore* pentru ca să se usuce bine. Cfr. horì II.

7⁰. Naosul unei biserici, spaţiul cuprins între pronaos (tindă) şi altar, având de o parte şi de alta sânurile (absidele) în care se află şi stranele cântăreţilor; p. ext. sânurile bisericii. *Zic călugării să fi fost făcut* [Ştefan-vodă] *şi sfeşnicele cele mari şi cele mici şi policandru şi hora, tot prisne de argint.* NECULCE, LET. II 198/₁. *Cele două hori formate din extremităţile crucii... sânt deşerte şi fără de altare.* CONV. LIT., ap. TDRG. | P. ext. *Puindu-i şi ceasnic sus în clopotniţă, făcându-i şi horă împrejur.* MAG. IST. II 196/₃₀.

[Şi: † hoáră s. f. = horă, danţ. *Îmbe aceastea pornind o hoară.* DOSOFTEIU, V. S. 12, cfr. (în rimă) TEODORESCU, P. P. 248, **hóre, hoáre** s. f. (ad 3⁰), **húră** s. f. H. XVI 23, GRAIUL, I 16. | Diminutive: (ad 1⁰-2⁰) **horiceà, horişoárà** s. f. *Cântă-mi tu o horiceà.* ŢIPLEA, P. P. 25, cfr. BIBICESCU, P. P. 320. *Ia sculaţi, boieri, la joc Să vă fac d'o horişoară.* H. XI 308. | Local: **horíşte (horíşte)** s. f. = locul pe care se face o horă (6⁰) de fân. *În horîştea căpiţelor, la podina stogului.* I. IONESCU, C. 110.]

— Din bulg. **hóro** (n.-grec. χορός), idem.

HÓRĂ † s. f. *Ville.* — (Grecism literar) Oraş. *Au găsit cu cale ca să încungiure hora* [e vorba de oraşul Iaşi] *cu şanţ împrejur.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195/₂₃. *Şi ceasornic de bătea toate ceasurile zilei, de se auzià peste toată hora.* id. ib. 174/₂₆, cfr. 193/₁₈. *Împăratul Romanilor... trecând prin horele* (tip.: *horale*) *Ardealului, au venit şi la Braşov.* I. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 269.

— Din n.-grec. χώρα „oraş".

HORĂÍ vb. IV(a) v. **hor** şi **horì**.

HORĂÍŢĂ s. f. *Chemin.* — (Sălagiu) Drum, stradă, uliţă. *Calul bun... te duce şi te-aduce Şi-ţi poartă păcatele Pe toate horaiţele.* MARIAN, SE. I 22. *A umblà pe horaiţă* = a umblà fără scop, bătând în lung şi în lat străzile. LB., VAIDA.

HORÁTIC s. a. sing. (Mold.; numai în expresia:) *A-şi venì în horatic* = a-şi venì în fire, a se restabilì. ION CR. III 377.

HÓRBĂ s. f. v. **vorbă**.
HÓRBOT s. a. v. **vorbă** şi **horbotă**.

HÓRBOTĂ s. f. *Dentelle.* — (Mai ales în Mold.) Dantelă; cfr. bagatelă 2⁰. *Horbotele,* numite şi cipte (cipce, şpiţuri în Ardeal) se fac cu igliţa; ele se cos la marginile prosoapelor, la încheietura pernelor, la mânecile cămeşilor, etc. PAMFILE, I. C. 319. Dantela va remânè poate numele lucrărilor celor fine de acest soiu, pe când *horbota* va însemnà pe cele mai de rând. I. NEGRUZZI, I 488. *Doi coţi de orbote albe, faine* (a. 1781). IORGA, S. D. VIII 7. *O basmà de orbot[ă] albă de gât.* ib. 11. *Horbote împletite.* VLAHUŢĂ, D. 31. *Câţi ochi frumoşi nu-şi pierd vederea în horbotă de-odăjdii sfinte.* ANGHEL, I. G. 49. *Simţii pe obraz fluturarea horbotelor.* SADOVEANU, P. S. 170. *Cămaşa* (SLAVICI, N. II 273), *batista* (N. REV. R. II 225), *prostire... cu horbotă* (SEVASTOS, N. 46/₂₉). *Un cot de horbotă.* CONTEMPORANUL, III$_{II}$ 196. *Ploscà... are cănaţi de piele şi falduri sau horbote tot de piele.* PAMFILE, I. C. 171. | Fig. *Buceciul care poartă un horbot lung de nori.* ALECSANDRI, P. II 504. *Păişul ţesut în horbotă sură.* DELAVRANCEA, S. 60.

[Şi: (+ *hobot* II) **hórbot** s. a., **órbotă** s. f. | Diminutiv: **horboţícă** s. f. (plur. *-ţele*) = danteluţă. *Feţele de perne, care constituesc podoaba zestrei, sânt legate prin horboţele.* PAMFILE, I. C. 284. *Mâneca* [baschinei] *e... terminată cu horboţică de casă.* ŞEZ. IX 44.]

— Din pol. **forbot**, idem.

HORBOTÁT, -Ă adj. v. **înhorbotà**.
HORBOŢÍCĂ s. f. v. **horbotă**.
HÓRBURĂ s. f. (Bot.) v. **volbură**.
HORC! interj. v. **hor**.
HORCĂÍ vb. IV(a) v. **hor** şi **horhăì**.
HORCĂIÁLĂ s. f., **HORCĂÍLĂ** s. m., **HORCĂNEÁLĂ** s. f., **HORCĂNÍ** vb. IV(a) } v. **hor**.

HORCÉGI s. m. plur. (Bot.) Variété d'*oignon.*— (Mold.) Un fel de ceapă mică. ŞEZ. II 24ᵇ/₂₈. Cfr. arpagic, haşmă.

HORCIŢĂ † s. f. (Bot.) *Sénevé.* — (Slavism) Muştar. *De aţi aveà credinţă ca un grăunţ de horciţă, aţ[i] zice acestui munte: treci, şi are treace.* VARLAAM, C. 263.

— Dintr'o formă ruteană, corespunzând rus. gorčíca, idem.

HORCO(N)Í vb. IV^a, **HORCOTEÁLĂ** s. f. **HORCOTÍ** vb. IV^a } v. **hor**.
HÓRDĂ s. f. v. **ordie**.

HORDĂU s. a. = hârdău, poloboc. ŢIPLEA, P. P.

HÓRDIE s. f. v. **ordie**.
HORDOÁ interj. v. **hârdoà**.
HÓRE s. f. v. **horă**.
HOREĂLĂ s. f. v. **horì**.
HORÉLCĂ s. f. v. **holercă**.

HORÉŢ s. a. (Pesc.) *Panier d'osier* (de pêcheur). — Coş mare de răchită în care se păstrează peştele viu (Com. ANTIPA); se mai numeşte şi: juvelnic (DAMÉ, T. 125). [Şi: **horéz** s. a.]

HORÉZ s. a. (Pesc.) v. **horeţ**.

HORGHIDÁN s. şi adj. m. 1⁰. *Homme de haute taille.* 2⁰. *Célibataire.*

1⁰. S. m. (Bucov.) Om înalt. Com. A. TOMIAC.

2⁰. Adj. m. (Năsăud) *Prunc horghidan* = holteiu, junişan. VICIU, GL.

HÓRHA adv. v. **horhăì**.

HORHĂÍ vb. IV(a). *Errer.* — (Mai ales prin Mold. şi Bucov.) A umblà în neştire, a rătăci (CREANGĂ, GL.), a umblà fără rost (PAMFILE, J. II), a umblà degeaba; a căutà cevà (prin întunerec) şi a nu găsì (ŞEZ. III 16, com. A. TOMIAC), cfr. a orbecăì, a bâjbâì II 2⁰. *Şi tot horhăind el când pe o cărare, când pe un drum părăsit...* CREANGĂ, P. 201, cfr. A. 54. *Să nu îmblaţi... horhăind în colo şi'ncoace prin munţi.* MARIAN, T. 42. *Am horhăit toată noaptea şi n'am putut nimerì acasă, aşà erà de întuneric.* Com. G. TOFAN. *Un ceas am horhăit până am dat unde şede avocatul.* Com. G. NISTOR. *Îmblà pribag, horhăind în toate părţile, că nu ştià încotrò s'apuce.* ŞEZ. VIII 72.

[Şi: **orhăì** vb. IV(a). *Mergând el orhăind prin văgăuni de munţi şi colţi de piatră.* ISPIRESCU, ap.

TDRG., **horhotì** vb. IV[a] = a umblà fără nici un rost, la întâmplare: *Nu ştiu ce tot horhoteşti pe acolo!* ION CR. III 376. | Abstracte: **horhăít** s. a. = umblet rătăcit. H. XVI 267, **horhăiálă** s. f. DDRF. | Adverb: **hórha**. *Umblă horha* = fără nici un rost. PAMFILE, A.]

— Cfr. ung. *horholni* „streifen".

HORHĂIÁLĂ s. f. v. horhăì.
HORHOÁNE s. f. v. gorgună.

HORHOLÁ vb. 1[a]. *Se parer, s'embellir.* — (Transilv.) A se împodobì, a se chitì, a se înfrumuseţà. *Nu te, bade, horholà, Că cămeşa nu-i a ta, Că-i din sat de căpătat, Mulţămeà cui ţi o-a dat.* BUGNARIU, NĂS. [Derivate: **horholină** s. f. = femee cochetă, desfrânată, cocotă. REV. CRIT. III 156. *Mărită-te horholină, Nu şedeà fată bătrână.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 449, H. XVIII 91, cfr. ION CR. III 281. *A ta lege, horholină, Eu bătrân şi tu tânără!* BIBICESCU, P. P. 191, cfr. RETEGANUL, TR. 181/$_{65}$, (+ **horhotì**) **horhotină** s. f. *Mărită-te, horhotină, Nu şedeà fată bătrână* (explicat prin: „femeie groasă, urîtă, greoaie; se zice în batjocură şì despre fetele urîte, bătrâne, leneşe"). PAMFILE, C. Ţ. 319.]

HORHOLÍNĂ s. f. v. horholà.

HÓRHOT s. a. *Bruit.* — Zgomot. PAMFILE, J. II. — Onomatopee.

HORHOTÍ vb. IV[a] v. horhăì.
HORHOTÍNĂ s. f. v. horholà.

HORÍ vb. IV[a]. I. 1°. *Danser la danse nommée h o r a.* 2°. *Chanter* ou *jouer* (des airs populaires). II. *Rateler le foin* (là où l'on fera la meule).

I. 1°. Intrans. A jucà hora. PAMFILE, J. I.

2°. Intrans. şi trans. (cu complementul horă s. doină). A cântà (din gură s. din fluier) o horă s. de horă (PAMFILE, J. I); (în Transilv.) a cântà de dor s. de jale (POMPILIU, B. 40), a doinì; spec. (Maramureş) a petrece la groapă pe un fecior s. pe o fată tânără cu cântece duioase (h o r i), cântate de fete tinere (ŢIPLEA, P. P.). *Horia... tare bine „horeà" sau cântà din gură doinele... Moţilor.* ODOBESCU, III 526/$_{6}$, cfr. 553/$_{24}$. *Treceà păstoraşul... doinind şi horind.* EMINESCU, N. 5. *Hori-ţi, fată, horile, Că dacă te-i mărità Ai horì, Nu-i cutezà!* MARIAN, NU. 293. *Horeşte de supărare, de drag.* H. XVIII 22. *Ce horeşti şi chiueşti?* BIBICESCU, P. P. 301, cfr. TEODORESCU, P. P. 84, DOINE, 191/$_{1}$, 203/$_{1}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 253, RETEGANUL, TR. 51/$_{3}$, 61/$_{16}$, 126/$_{7}$, etc, MÂNDRESCU, L. P. 106/$_{15}$, REV. CRIT. III 257. *Pagubă c'am amorţit, Rămâi, mândruţ, nehorit.* BUD, P. P. 47. || P. gener. (Maramureş, unde cântà = bocì) A cântà. BUD, P. P.

II. Trans. (Bran, în Transilv., Muscel; complementul e fânul, otava, trifoiul) A strânge fânul, etc. în h o r e (6°); (complementul e c ă p i ţ a de fân) a risipì (siripì) căpiţele de fân în h o r e. În căpiţi, iarba după ce stă până se usucă şì mai mult, apoì se *horăşte* la locul în care are să se clădească stogul. I. IONESCU, C. 113, cfr. 108. *Este silit să horească căpiţele.* ib. 115. *Când se uscà iarba pe brazde de dogoreala soarelui,... îndemnà pologarii, cărând pele mari la horitul clăiţelor.* IONESCU-BOTENI, S. N. 129.

[Şì: (ad II) **horì** vb. IV[a], (ad I 2°) **horăì** vb. IV[a]. *Văd o dalbă de cătană Ce horăià şi chiuià; De cântecele lui, Picà frunza codrului.* BIBICESCU, P. P. 301. | Derivat: **horitór, -oáre** adj., subst. (ad I 2°) *Pân' sfinţeşte sfântul soare Nu se află horitoare; Dacă soarele-a sfinţit, Horitoare s'au găsit.* RETEGANUL, TR. 79/$_{20}$. | Abstracte (adesea concretizate; ad II): **horitúră** s. f. Adunătorii întorc fânul, apoì fac *horituri*, adecă îl adună în patrate, în mijlocul cărora se vor face clăile (Muscel). Com. LACEA, **horeálă** s. f. *Când erà pe isprăvite fânul din horeală..* IONESCU-BOTENI, S. N. 92.]

— Derivat din horă.

HORICEÁ s. f. v. horă.
HORÍLCĂ, HORÍNCĂ, HORINCÍE s. f. v. holercă.
HORIŞOÁRĂ, HORÍŞTE, HORÍŞTE s. f. v. horă.
HORIU † s. f. v. cor.
HORIZÓN(T) s. a. (ş. d.) v. orizont.
HORJ s. a. v. horjì.
HORJ s. m. (Topogr.) v. horşc.

HORJÍ vb. IV[a]. *Frotter, gratter. Faire un canal à l'échandole.* — A frecà. BUGNARIU, NĂS. | Spec. A scobì şind(r)ilele. *Şindrile nehorjite.* DDRF. [Abstract: **horjíre** *(horjíre)* s. f. = frecare, frecătură. id. | Alte derivate: **horj** s. a. = instrument cu care se curăţă unghiile boilor MARIAN, **horş** s. a. = instrument pentru scobitul şindrilelor FRÂNCU-CANDREA, M. 101, **horjóc** s. a. = mătură de pănuşe (= foi de cucuruz), cu care se curăţă hornul, numită şì şterţ; coada de la cociorbă (unealta cu care se scoate jăratecul din cuptor). VICIU, GL..

— Cfr. ung. *horzsolni* „a frecà". Cfr. h o r ţ ă ì.

HORJÓC s. a. v. horjì.
HORLÁNGĂR s. m. (Băieş.) v. holoangăr.

HORLÍ vb. IV[a]. *Passer de main en main.* — A umblà din târg în târg, a trece din mână în mână. BUGNARIU, NĂS.

HORLIŞTE s. f. *Endroit stérile.* — (Munţii-apuseni) Loc steril. FRÂNCU-CANDREA, R. 53.

HORLÓIU s. a. v. horn.
HORMÉGHE s. f. (ş. d.) v. varmeghe.
HORMÓS, HORMÓZ s. a. v. hurmuz.
HORMURÓS adj. v. holmuros.
HORMÚZ s a. şi m. v. hurmuz.

HORN s. a. 1°. Partie supérieure d'un poêle (de paysan). 2°. *(Tuyau de) cheminée, souche.* 3°. *Four.* 4°. *Grange en clayonnage pour serrer le maïs.* — (Mold. şi Transilv.)

1°. Partea (de zid) de-asupra vetrii ţărăneşti (sprijinită pe stâlpi) în care se prinde fumul spre a ieşì apoì pe c o ş; p. ext. şì alte părţi ale vetrii s. de lângă vatră; cfr. b u d u r o i u (5°), b u d u l e ţ. *Ne punem iarna pe lângă horn.* C. NEGRUZZI, II 57/$_{2}$. *Lângă horn toarce ne'ncetat O sprintenă feticà.* ALECSANDRI, P. II 139. *Sacul... îl pun într'o căsoaie pe cuptior, după horn.* CREANGĂ, P. 176, cfr. 5. *Rachiul îl... lasă să steie... pe horn.* MARIAN, NA. 4. *A vorbit şi Ion după horn, că şi el e om!* ZANNE, P. VI 160.

2°. Coş (PAMFILE, I. C. 235) prin care iese fumul, h o g e a c (H. II 89), b a g e a c (H. VII 425), fumar, b u d u r o i u (4°), b u d u r e ţ. *Le-au eşit peste toată ţara şi fumărit, de tot hornul căte doi ughi* (= galbeni). NECULCE, LET. II 64/$_{3}$. *Măturătoriul de coşuri (hornuri).* ŢICHINDEAL, F. 117. *Lipsindu-i... hornul, trebuià să-l înăduşascà fumul.* DRĂGHICI, R. 76. *Măturatul hoarnelor.* I. IONESCU, P. 111. *Vântul şuieră prin hornuri.* ALECSANDRI, P. II 8. *Mândra... Ar fi bună dup'un domn, Dar cenuş' ajunge 'n horn.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437. *Când hueşte hornul, e semn că se strică vremea.* ŞEZ. III 149/$_{14}$. *Scrie cu cărbunele de pe horn* = este începător la scris, scrie prost. ZANNE, P. V 586. *Abià a ieşit din horn* = e nevrâstnic. ib. III 186, cfr. H. II 89, VII 425.

3°. (Ardeal) Cuptor de pâine. VICIU, GL.

4°. (Sălagiu) Coşar s. porumbar. *Nu mai am nici un cucuruz în horn.* ib.

[Plur. *hornuri* şi *hoarne* (cu nou singular:)

hoárnă s. f. H. X 161, ŞEZ. VI 91; **hórnă** s. f. H. III 38. *Horna* e de cărămidă; ea îşi reazămă un colţ de vatră, printr'un pop de lemn, iar acuma este legată de o coardă a casei printr'o bară de fier; *horna* are mai multe prichiciuri pe care stau diferite obiecte, sub *hornă* se face mămăliga şi se fierb bucatele. PAMFILE, I. C. 406. *Bâjbâi cu mâna pe brâul hornei.* N. REV. R. I 41. | Diminutiv: (< *horn*) **hornéţ** s. a. = horn mic (BUD, P. P.); locul pe unde iese fumul din sobă şi dă în ogeag (MARIAN). *Ninsese atâta, cât... abiă hornéţele mai sta în afară.* SBIERA, P. 250/$_{23}$. *Drăguţul ţi-e albeneţ Ca şi gura la horneţ.* BUD, P. P. 56, (< *ho(a)rnă*) **horneáţă** s. f. (urneáţă s. f. Com. I. PANŢU) *Volbura de fum ce năvăleşte prin horneaţă...* G. STOICA, SĂM. III 821. | Augmentativ: **hornóiu** s. a. = fumar ECONOMIA 57, (cu disimilare: **hornoiu* > **horloiu*) **horlóiu** s. a. H. XI 365. *Cade din coş sau horloiu funinginĕ.* CALENDARIU (1814) 87/$_3$, (Ban., Munt., Transilv. de sud) **hurlóiu** (Ban. *hurlóńu*) = ţeava, tubul de la cuptor, care duce fumul în pod (VICIU, GL.), horneţul care leagă hornul cu cuptorul (H. XVIII 60). *Această sobă mai are hurloaie în faţă, în care se preumblă fumul cald.* MANOLESCU, I. 59, **urlóiu** s. a. = coş, horn (LIUBA, LB.); burlan (de tinicheà prin care se conduce fumul în coş s. de fontă, olane, beton, etc. prin care se conduce apa); spec. (Ban., subt formele *(h)urloń)* o firidă, la casele vechi, cam de 60 cm de înaltă, din lăuntru în părete, cu o gaură de 30 cm care duce până afară şi prin care iese fumul: în *hurloń* se făceá foc de vreascuri ca să se lumineze casa (VICIU, GL.), ursoaie, capră 14° (REV. CRIT. III 86). *Să aibă grije de şunci în urloiu.* BARAC, T. 68. *Am destupat urloaiele sobei.* CARAGIALE, T. 147/$_{10}$. [Cuiburile codobaturei] *găurite ca nişte urloaie într'aceà coastă râpoasă.* ODOBESCU, I 140/$_9$. *În fruntea tinzii e vatra cu căminul...; fumul de la focul din vatră iese prin un urloiu larg.* PITIŞ, ŞCH. 107. *Au adus apă cu urloaie, ca de două mile de loc de departe.* MAG. IST. IV 257/$_{18}$, cfr. DIONISIE ECL. C. 175. | Nom. agent.: **hornár** s. m.: cel ce curăţă coşurile, măturător de coşuri, coşar = (Braşov < *urloiu*) **urloiér, urlăiér, hornăríţă** s. f. = femeia hornarului. MARIAN. | Abstracte: **hornăreálă** s. f. = treabă, ocupaţie grea şi cu necaz. ŞEZ. III 16/$_6$; **hornărít** s. a. (într'un document fals GIURESCU): *Scriem... de globnici, de olăcari, de hornărit, să nu aibă treabă acolo.* URICARIUL, VII 9/$_{15}$.]

— Din rut. **horn** „coş, vatră".

HÓRNĂ s. f., **HORNÁR** s. m.
HORNĂREÁLĂ s. f., **HORNĂRÍT** s. a.
HORNĂRÍŢĂ, HORNEÁŢĂ s. f.
HORNÉŢ, HORNÓIU s. a.
} v. horn.

HORODÍNCĂ s. f. (Cor.) Danse paysanne. — Joc cu lăutari, la care jucătorii se ţin cu mânile de braţ şi joacă, câte doi, înainte şi înapoi. H. X 378, cfr. XII 359, XIV 353, PAMFILE, J. II 227, 262. *Şi unde nu începe a chiuì... şi a jucà horodinca.* CREANGĂ, P. 310, cfr. A. 52.

— Din rut. **horodjánka** „orăşancă" (deci: „danţ orăşenesc").

HORODRÁGĂ subst. v. holodrăgă.

HOROIÁG s. a. *Cheminée mal faite.* — Cuptor făcut rău. Com. A. TOMIAC.

HORÓIU s. m. (Ornit.) = ciocănitoare.
— Onomatopee?

HOROPSÍ vb. IV^a v. oropsì.
HOROTÉNII s. f. plur. v. oară^2.
HOROVÍ vb. IV^a v. vorovì.

HORP! interj. (Mold.) Zgomotul ce-l face cineva când soarbe dintr'odată şi repede. CREANGĂ, GL. *Setilă, dând fundurile afară la câte o bute, horp! ţi-o sugeà dintr'o singură sorbitură.* CREANGĂ, P. 261. [Verb: **horpăì** IV^a = a sorbì cu zgomot, a mâncà fără cuviinţă (Com. A. TOMIAC). *Şi cărând cu atâtea linguri [copiii] Horpăiau mâncarea singuri.* SPERANŢĂ ap. TDRG., **horpotì** IV^a = a bea ca un câne. BUGNARIU, NĂS. *Şede'n drum şi horpoteşte.* RETEGANUL, CH. 118. | Abstract: **horpăiálă** s. f. ŞEZ. I 85/$_{32}$.]

— Onomatopee (cfr. ung. *körpölni, körpögni* „a sorbì").

HORPĂÍ vb. IV^a, **HORPĂIÁLĂ** s. f.
HORPOTÍ vb. IV^a
} v. horp.

HORŞ s. a. v. horjì.

HORŞÁF s. a. *Compote de pruneaux.* — Ciorbă de prune afumate s. de vişini; un fel de compot cu zeamă lungă; cfr. chisăliţă. *Ciorbă de horşaf.* PISCUPESCU, O. 234, cfr. TEODORESCU, P. P. 124^b.

— Din turc. **khošab**, idem.

HORŞC s. m. (Topogr.) *Ravin, gravier.* — Râpă, pietriş. [Plur. *horşti.* | Şi **horj** s. m.] VÂRCOL, V.

HÓRSTĂ s. f. *Petit paquet de chanvre.* — (Bucov., rutenism) Snop mic, mănuşă (de cânepă sau in). *Am scos cincizeci de horste de cânepă de vară, le-am dus la topitoare şi cred că în trei săptămâni se vor fi topit.* Com. TOFAN. [Plur. *horste* şi *horstii.*]

— Din rut. **horstь**, idem.

HORŞTI s. m. plur. (Bot.) *Luzula maxima; luzula pilosa.* — Plantă ierboasă cu frunzele păroase şi cu flori brune sau verzi, numită şi: mălaiul-cucului. PANŢU, PL. [Diminutiv: **horştíţă** s. f.: o plantă ca de 2 dm de înaltă, cu flori violete; creşte pe fânete; se întrebuinţează în medicina pop.; rădăcina ei e veninoasă. Com. A. TOMIAC.]

HORŞTÍŢĂ s. f. (Bot.) v. horşti.

HORŢĂÍ vb. IV$^{(a)}$. *(Se) gratter.* — A frecà cevà, a scărpinà. BUGNARIU, NĂS. *Auzim pe'ntinsele fânaţe... o voce scârţiitoare... ca şi când cinevà ar horţăì c'un beţişor peste dinţii unui pieptene.* MARIAN, O. II 348. | Refl. A se scărpinà tare şi zgomotos, cfr. ciorsăì. Com. G. NISTOR. — Cfr. horjl.

HORŢÍ vb. IV^a. *Déplacer qqch., sans en changer la position.* — (Mold.) A mutà cevà din loc, fără a-i schimbà poziţia. PAMFILE, J. II.

[Şi: hortíre = schimbare bruscă de direcţie. Com. M. OLMAZ. | Adjectiv-adverb: **horţíş, -ă** = pieziş (Com. A. TOMIAC), curmeziş (Com. I. CORBU), de-a curmezişul. Adj. *Are pe de amândouă laturile câte o dungă horţîşă de coloare albastră.* MARIAN, INS. 272. *Logica horţişă.* RUSSO, S. 116. Adv. *Se uità horţiş la dînsul.* SBIERA, P. 177/$_{37}$. *Şi mergeà aşà... horţiş.* CONTEMPORANUL, I 457. *Oare ce se uità Vasile horţîş la mine? Ce mergi horţîş şi nu mergi drept, ca oamenii?* Com. TOFAN.]

HORŢÍŞ adj., adv. v. horţi.
HORŢÓG s. m. v. hoarţă.

HORTÚM s. a. 1°. *Proboscide.* 2°. *Pompe à incendie.*

1°. † (Turcism literar) Trompă de elefant, proboscidă. *Subt hortumul filului a trăì mai bine a fi socotì.* CANTEMIR, IST. 364.

2°. Tulumbă. A. SCRIBAN, ARHIVA (a. 1912), nr. 7.

[Şi: (ad 2°) **furtún** s. a. id. ib.]

— Din turc. **hortum**, idem.

HORVÁT s. m. (ş. d.) v. Croat.

HOSÂNCÍ vb. IV[a]. A se trudì (?) *Când hi-ta ar ști condeiu, ți-ar socotì iute și curând d'ai să dai, d'ai să iei, nu ca acù, că moșmândești și hosâncești trei conace pân' să scrii la răboj.* JIPESCU, O. 118.

HÓȘBOT s. a. *Vase.* — (La plur.) Hoșboturi = vase, precum: bărbinte, găleți, etc. BUGNARIU, NĂS.

HOȘCOTÍN, -Ă subst. v. hoancă[1].

HOSMÁN s. m. Nom de chien. — (Mold.) Nume de câne ciobănesc. DAMÉ, T. 181, H. III 18.
— Din numele turcesc Osman.

HOȘMÉIE s. f. plur. v. hoșmuri.

HOȘMOÁGĂ s. f. *Maison chétive, baraque.* — Acaret prost (mai ales casă). PAMFILE, C.

HÓȘMURI s. f. plur. *Viande de porc fumée.* — (Transilv.) Cărnuri de porc puse la fum. VICIU, GL. Cfr. ciapături. [Și: hoșméie s. f. plur. PAMFILE, I. C. 55.]
— Din ung. (dial.) husmi „(feluri) de carne".

HÓSPĂ s. f. v. hoaspă.

HOSPÍ vb. IV[a]. *Dormir toute la journée.* — (Cu pronunț dial.) *Hospcesc* = dorm dus, ziulica întreagă, stau a nu mă mai trezì. BUGNARIU, NĂS. — Cfr. hoaspă și dospì.

HOSPODÁR s. m. v. gospodar.
HOSPÓS, -OÁSĂ adj. v. hoaspă.
HÓȘTE s. f. plur. v. huște.
HOȘTÍNĂ s. f. (ș. d.) v. boștină.

HOSTOÁPE s. a. plur. *Résidu, marc.* — Rămășițe, drojdii (Zagra). Com. I. CORBU. [Și: (Mold.) hostopínă s. f. (dial. *hostochină*) = comină. ION CR. IV 159. *Turtele de oloiu, adecă hostochina de malaiu, de cânepă, de in,... ce rămân în teasc.* I. IONESCU, C. 2.] — Cfr. hoaspă, boștină (hoștină), huște, boască.

HOSTOPÍNĂ s. f. v. hostoape.

HOSTOPOÁCĂ s. f. (Transilv.) *Charretée de foin.* — Furcitură, claie de fân. BUGNARIU, N.

HOT s. a. *Trompe en écorce de saule.* — (Comit. Târnavei-mari) Bucium făcut din coajă de salcie. Cfr. hurgoiu, hurnoiu, dârlă, drâmboiu. VICIU, GL. [Plur. *hoturi*?]

HOT s. a. *Morceau.* — (Neamțu și Putna) Bucată. MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. III 16/9.

HOȚ, HOÁȚĂ subst. *Voleur, voleuse, filou; malin, rusé compère.* Nom de chien, de jeu d'enfants *et* d'insecte.

1°. Persoană care fură (înlocuind aproape cu totul pe vechiul) fur, cfr. bojogar, borfaș, coțcar, găinar, potlogar. *Hocz* = latro, fur. ANON. CAR. *Când ți se va tâmplà... să pierzi... averea ta, au de hoți au de altă întâmplare...* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Hoții și ucigașii* (a. 1747) ap. GCR. II 39/33. *Ghiță Hoțu'* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII 145. *Să află hoții... La palaturile tale.* BARAC, A. 25. *Și mă scoate, dacă poți, De prin mâni de pe la hoți.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 318. *Armele hoțului.* ib. 288. *Te pradă hoții.* ȘEZ. III 116/4. *Iese hoț.* ib. III 121/14. *Hoață ca o vulpoaică.* ib. IV 219/2. *Hoțul jură Și iarăși fură.* ZANNE, P. VIII 601. *Omul de hoțul de casă nu se poate ferì.* ROMÂNUL GLUMEȚ 35/12. *Hoțul are un păcat [că fură] și păgubașul o mie [că bănuește pe mulți].* PAMFILE, J. II. *Hoțul neprins e negustor cinstit.* id. J. I. || Spec. *Hoț de codru* = tâlhar. *Hoț de cai.* ZANNE, P. VI 203. || Nume de câne. DAMÉ, T. 181, H. II 3, 88, III 18, 71, VII 6, XI 505, XVIII 103. ## **De-a hoții:** un joc de copìi. PAMFILE, J. I 286, II 261, III 5, TEODORESCU, P. P. 200[b].

2°. (Înțelesul original e adesea șters cu totul și, fără a voì să afirmăm că cinevà fură, îi zicem *hoț*, ca o mustrare ușoară, une-ori chiar ca o laudă, voind să arătăm că sântem încântați de calitățile lui, precum isteține, șiretenie, etc.; mai ales la vocativ ori apoziționál, atributiv s. predicativ) *Hoțule!* = strengarule, hoțomane! PAMFILE, J. I. *Hoțul de vezir...* GORJAN, H. II 155. *Moțule, Măi hoțule!* ALECSANDRI, P. I 274. *S'a pus la pândă hoața.* CONTEMPORANUL III 292. *Rada-i mare hoață; Poate satul tot să-l scoață Din sărit.* COȘBUC, B. 81. *Rață de baltă mi-erà Știà oțu' d'a'notà.* MAT. FOLC. 51. *Aoleo, măi hoț de dor!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 93. *Uite hoața ce făceà...* VASILIU, C. 75. *Iarà hoața de moarà...* MARIAN, SE. I 35. *Păcat de dragostea noastră, Că e lumea rea și hoață.* ALECSANDRI, P. P. 278/3.

3°. (Entom.) *Hoață:* numele unei insecte cu mirosul urît, care se ține prin locuințele oamenilor. H. IX 122.

[Și: oț, oáță. | Feminin și: hoțoáică (și ca nume de căței DAMÉ, T. 181, și cu înțelesul de: unealtă în formă de lingură, de obiceiu de trestie, cu care copiii fură poame. Com. I. PAVELESCU). *O hoțoaică de șerpoaică Pe mine m'a înșelat.* MAT. FOLC. 192. | Adjectiv: hoțésc, -eáscă. *Să nu mai facă acèle hoțești lucruri.* MAG. IST. I 308/3. *Cu hoțescul meșteșug... au adus pre feciorul lui Șărban.* ib. II 142/16. *Lumea hoțească.* ȘEZ. I 11[b]/17. *Neam hoțesc.* ZANNE, P. IV 271; (substantivat subt forma feminină) hoțeáscă s. f.: danț țărănesc. H. XI 290. | Adverbe: hoțéște, (rar) hoțiș. *Să ia pre Domn hoțește să-l ducă rob.* MAG. IST. IV 58/31. *Ne luați hoțește moșia.* ALECSANDRI, T. 1441. *M'ai junghiat hoțește.* TEODORESCU, P. P. 583[b]. *O frunză de fag smuncià Și 'ntre buze o punea Și sunà hoțiș din ea.* ALECSANDRI, P. P. 208[b]/26. | Verb: hoțì IV[a] = (intrans.) a duce viața de hoț, cfr. haiducì; (rar, trans., absol.) a furà. *Acei ce hoțesc... se dovedesc.* GORJAN, H. IV 60. *Am furat și am hoțit.* PANN, P. V. I 76. *Toate câte le hoțirà.* id. I 70. *Hoțind ei amù cât au hoțit, li se urîse.* SBIERA, P. 266/32. *Codrene, voinicele, Spune tu Domniei mele, Mulți creștini ai omorît Cât în țară ai hoțit?* ALECSANDRI, P. P. 89[b]/7. *Voi știți să hoțiți.* TEODORESCU, P. P. 499[b]. *Cu drag vă voiu cinstì... Cât în codru voiu hoțì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 289, cfr. SEVASTOS, C. 326/1, VASILIU, C. 64, MAT. FOLC. 190, ȘEZ. II 40/30, VII 57, (cu abstractul) hoțít s. a. *Și prin mintea ei trecù un gând amar: s'a apucat de hoțit.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 1072. *Și de-a fi dus la hoțit, Să-l aducă prigonit.* MARIAN, INS. 40. | Abstract: hoție s. f. = meseria (H. II 118), ocupația hoțului; fapta săvârșită de hoț, furtișag. *Oțiile mele care am făcut* (a. 1729). IORGA, S. D. XII 33. *Hoția este un meșteșug.* ISPIRESCU, L. 377. *Hoțu 'nvață la hoție și bețivul la beție.* ZANNE, P. III 473. | Colectiv: hoțíme s. f. *Și hoțime multă de Unguri la munte se făcuse.* MAG. IST. II 220/18.] Cfr. hoțoman.

HOTÁC s. a. v. otac.

HOTÂCÂÍ vb. IV[a]. *Boiter.* — A șchiopătà. *Iacă vede pe diavolu' cum umblă hotâcăind pe o cărare lăturință, dus pe gânduri* (Transilv.). MARIAN, INS. 131.
— Onomatopee. Cfr. șontâc, hodâc.

HOTĂNÍ vb. IV[a]. *Travailler de ci de là.* — A trebălul, a face câte cevà pe lângă casă, a robotì. PAMFILE, A.

HOTÁR s. a. I. 1°. *Limite, borne.* 2°. *Frontière.* 3°. *Limite, bout; fin.* II. *Propriété; région, contrée, pays. Terrain minier exproprié.* III. *Décision.*

I. 1°. Linie de demarcaţiune s. semn care desparte o proprietate, moşie, un sat s. un oraş de altul. Astăzi, *hotarele* moşiilor mari sânt simple drumuri sau fâşii înguste nelucrate, de lăţimea unei cărări, numite şi tarlale; când hotarul este arătat printr'un drum, se numeşte hictal. *Hotarul* unei mici proprietăţi se numeşte, după regiuni, hat, mezuină, dorjincă, mejă, călugăriţă, haşpor, răzor, mejdină, forgaşă. Cfr. PAMFILE, A. 23, 25. *De va fi schimbat hotarul cându s[i]-au sămănat sămânţa, atunce să-şi piarză şi sămânţa şi arătura.* PRAVILA MOLD. ap. GCR. I 119/31. *Oraşe cu ghotare largi.* DOSOFTEIU, PS. 263. *Puneă hotar pământului dăruit culmele dealurilor.* C. NEGRUZZI, I 273. *Hotarul satului.* ŞEZ. III 203/19. *Cine sparge hotarele..., e păcat mare.* ib. 100/18. † **Piatră-hotar**= piatră hotarnică. Cfr. PAMFILE A. 21-22. *Au statornicit pietre-hotară, adecă: întâi au pus un stâlp în colţul dughenilor.* URICARIUL, II 15/9.

2°. Linie de demarcaţiune s. semn care desparte o ţară de alta, graniţă, frontieră. *Ţara Moldovii, cu Nistrul să-i fie hotarul.* NECULCE, LET. II 337/17, cfr. 84/13, 363/23. *Gonaşii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul.* C. NEGRUZZI, I 158. *Toţi duşmanii or să piară Din hotară în hotară.* EMINESCU, P. 163. *Îşi întinsese hotarele împărăţiei.* ISPIRESCU, L. 11. **Peste hotar s. dincolo de hotar(e)** = în ţară streină; spec. la Românii care locuesc în altă ţară. *Vai! cu jale, cu amar Plânge el peste hotar.* ALECSANDRI, P. I 29. *Badea mi-i peste hotar.* HODOŞ, P. P. 46. **Între hotare** = în regiunea unde se mărgineà Muntenia cu Moldova. *La Focşani, între hotară...* ŞEZ. I 12b/10.

3°. Fig. Margine, limită, capăt, sfârşit. *Pohtele Domnilor... n'au hotar.* M. COSTIN, LET. I 277/19. *Nu se puneà ţenchiu sau hotar supărărilor.* ACSINTE URICARUL, LET. II 152/12. *Ştiinţa lui nu trece a simţirilor hotară.* KONAKI, P. 263. *Omul trece neapărat printr'aceste două hotară ale vieţii.* MARCOVICI, C. 25/14. *Nu se cade să pui hotar la cele'n somn visate.* PANN, E. IV 9. *Vină de pune cu-a ta iubire Durerii crude vecînic hotar.* ALECSANDRI, P. I 152. *Mânia grădinarului trecù orîce hotare.* ISPIRESCU, L. 152. *Toate au un hotar în lume!* ZANNE, P. IV 151. ‡ **Hotarul vederilor** = orizont. *Peste întinderile de la hotarul vederilor jucau valurile apeimorţilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 57.

II. (Din expresiuni ca: *a călcà hotarul, a ieşì din hotar,* etc., s'a putut naşte p. ext.—ca şi la lat. fines s. la alb. sinuar — înţelesul de:) Locul mărginit de hotare, (deci:) moşie (PAMFILE, A. 16), proprietate (mare); regiune, ţinut, ţară. Ogor e fâşia de moşie care e proprietatea unui om: o falce, două s. trei; la moşiile mari se zice *hotar.* Com. v. CARAIVAN. În comit. Mureş-Turda şi Bistriţa-Năsăud, *hotar* însemnează „câmp, teritoriu aparţinând unei comuni", *între hotare* = limita dintre teritoriile diferitelor comune. MÂNDRESCU, UNG. 166. *O muiare arapcă dintr'acealea hotară strigà şi grăiià.* VARLAAM, C. 303. *Lovesc toate hotarăle tale cu broaşte.* BIBLIA (1688) 44. *Le-au dat hotar şi olat Bugeacul.* NECULCE, LET. II 197/9. *Un boier cu 100000 de pogoane într'un hotar.* EMINESCU, I. V. 16. *Iar la ospăţ! Un râu de vin! Mai un hotar tot a fost plin De mese.* COŞBUC, B. 21. *Toţi nelegiuiţii, ce-mi calcă hotarul, cad în robia mea.* ISPIRESCU, L. 42. *Acum sântem în hotarul tatii.* RETEGANUL, P. III 16/15. *Mi-a pierit iarba'ntre văi Şi bucatele'n hotară.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 369, cfr. DOINE, 25/16, SEVASTOS, C. 41/13, ŞEZ. III 160b/25. ‖ Spec. (Munţii-apuseni) Teritor de băi expropriat. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

III. † Hotărîre, pravilă. *Şi-i erà hotarul şi dereptariul de nu eşiià din chilie, până nu cetiià psăltirea toată.* DOSOFTEIU, V. S. 110,3. *De n'am ferì hotariul* (glosa: *pravila*) *ne-ar hi dat şi scaunul său nouă.* id. ib. 41,2. A pune hotar = a se hotărî. *Pusè hotar să nu mai mănânce măr.* id. 199.

[Plur. *-tare* şi *-tară.*]

— Din ung. **határ** „graniţă; ţinut" (trecut şi în limbile slave subt formele *hatar,* (c)*hotar* şi cu înţelesurile de „graniţă, ţinut, ţară, district, păşune". cfr. BERNEKER, SL. WB. 386).

HOTĂRÎ vb. IV^a. I. 1°. *Fixer la ligne de frontière* (d'une région *ou* d'un pays), *délimiter.* 2°. (Refl.) *Être limitrophe (de), confiner (à).* II. 1°. *Établir, fixer.* 2°. *Destiner.* 3°. *Décider.* 4°. *Se terminer.*

I. Propriu. 1°. Trans. A pune hotar sau graniţă unei regiuni sau unei ţări, a hotărnici, a delimità. *Hotarăle lor de la mare, marea cea mare va hotărî.* BIBLIA (1688) 164. *Au trimes Turcii de au hotărît ţinutul Hotinului.* NECULCE, LET. II 396/15. *Locul popuşoiului nu este hotărît la noi.* I. IONESCU, C. 63. *Eu pe Vidra mi-am lăsat Într'un codru depărtat, Hotărînd moşiile.* ALECSANDRI, P. P. 101b/3. *Aveţi moşii de'mpărţit Au livezi de hotărît?* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 4.

2°. Refl. A fi în hotar cu..., a se mărgini cu... *Cetăţile celor ce se hotărăscu cu ei.* BIBLIA (1688) 338. *Cării ţeri îi zic Leşii Slonca; se hotăreşte cu dînşii aceà ţeară.* M. COSTIN, LET. I 220/10. *Numai cu malurile Dunării, spre amiazăzi să hotărîià.* CANTEMIR, HR. 66/17. *La Dorna unde se hotăresc Câmpulungenii cu Ardealul.* ACSINTE URICARUL, LET. II 152/38. *Judeţul Putna se hotăraşte spre Apus şi cu Transilvania.* I. IONESCU, P. 12. *Brazilia... despre Apus să hotărăşte cu Amazone.* DRĂGHICI, R. 29. | P. ext. (despre stăpânitorii unor regiuni). A aveà împărăţia lângă a lui... *Elezvoiu să hotărà cu păgânul Dunaan.* MINEIUL (1776) 145c/2.

II. Fig. (nefiind vorba de o moşie, ţară, etc.)

1°. A stabilì, a stipulà, a fixà, a determinà, a definì; a dispune, a decretà. *Dete mulţime de bani lui Vodă şi se hotărî mitropolit.* ZILOT, CRON. 74. *Numărul... să fie mărginit, de odată hotărît în 20 indivizi.* URICARIUL, IV 418/14. *Pământul hotărit de pravile.* I. IONESCU, C. 33. *Ţinta hotărîtă de dînsa mai denainte.* BĂLCESCU, M. V. 3/22. (Gram.) *La Români mai tare se hotăreaşte seau mărgineaşte lucrul punând articulu' după nume.* P. MAIOR, IST. 243. *Articolul nehotărît e „un, o".*

2°. A destinà, a menì. *Zilele mele ţie ţi le-am hotărît.* BELDIMAN, O. 64. *S'a dus la locul hotărît spre locuinţa sa.* DRĂGHICI, R. 53. *Tu eşti zidit şi hotărît pentru o altă lume.* MARCOVICI, D. 15/28. *Pre dînsa boierii... o hotăriseră a fi soţie unui... Jolde.* C. NEGRUZZI, I 144. *Antica mănăstire Snagovul... este hotărîtă de condica penală a ţării spre a servì ca loc de închisoare.* ODOBESCU, I 373. *Are să lupte... până ce ajunge la locul ce i se hotăreşte.* MARIAN, Î. 294. ‖ Spec. † A destinà morţii, a condamnà. *La moarte fu hotărît.* PANN, P. V. III 116. *Un fiu ce am... să-l las morţii hotărît.* BELDIMAN, O. 23. *Cel ce pentru vinovăţie s'a hotărît morţii, poate să-şi facă diată.* PRAVILA (1814) 130. *Or să mă hotărască la moarte.* ALECSANDRI, T. 609. *Ca unul ce ar fi fost hotărît spre moarte.* DRĂGHICI, R. 23. *Sultanul se îngrijeà Şi de moarte-l hotăreà.* ALECSANDRI, P. P. 210/5. *Doftorul a hotărît pe bolnav.* POLIZU.

3°. A decide, a pune gând (LB.), a proiectà. (Absol.) *Mintea... îşi dă sfat şi hotăreşte.* KONAKI, P. 277. *Noi toţi sântem hotărîţi.* MARCOVICI, D. 17. *Femeia hotăreşte şi Satan împlineşte.* ALECSANDRI, T. 319. (De obiceiu, întregit prin să... s. a...) *Au hotărît să facă această călătorie.* DRĂGHICI, R. 154. *O iubeşte şi... este hotărît a o luà.* C. NEGRUZZI, I 47, cfr. 139. *Hotărîrà să mai facă o încercare.* ISPIRESCU, L. 20. (Trans.) *Le făgăduì toate câte mai nainte prin soli le hotărîse.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/14. *Cucoanele... hotăresc ceasul... de ducă.* KONAKI, P. 294. | A fi deciziv s. hotăritor pentru...

Poate lovirea aceasta [de suliță] *ar fi hotărît soartea lui Leo.* BELDIMAN, N. P. I 122. *Ceea ce zici tu îmi hotărește soarta.* EMINESCU, N. 62. | A rezolvì în mod deciziv. *A hotărî întrebările controversate.* MAIORESCU, CR. I 351. *A hotărî o pricină.* POLIZU. | (Fact.) A face pe cinevà să se decidă, a-l determină, a-l convinge. *Mintea la bine ne hotărește.* KONAKI, P. 295. *Ne hotărește a face binele.* MARCOVICI, C. 5. *Și fiind-că el e mai sărac de cât mine, l-am hotărît să primească leafa mea pe timpul cât m'o înlocuì.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 222. || Refl. A se decide, a luà o hotărîre. *Fă în viață o minune Hotărîndu-te a-mi spune.* ALECSANDRI, P. I 211. *Mă hotăresc a rămâne[à] și în viitor din ceata acelora...* ODOBESCU, II $13/_{23}$. *S'a hotărît a se duce în toată lumea.* CREANGĂ, P. 89. *Se hotărî să-și răzbune asupra împăratului.* ISPIRESCU, L. 31.

4⁰ † Refl. A se terminà, a se sfârșì (cu... s. în...). *Cetățile și orașele* [Dații]*lor,... se hotărăscu tot în slovele -Dava, cumu-i Gherghi-Dava, Deți-Dava, Marți-Dava, adecă Dava lui Gherghie, Dava lui Dație...* N. COSTIN, LET. I $58/_{24}$.

[Și: (în liter. modernă, greșit) **hotărî.** | Abstracte: **hotărîre** s. f. = (†) delimitare; deciziune, rezoluțiune, sorocire (ȘEZ. III $88/_{21}$); *a luà* (s. *a face, a venì la,* † *a pune) hotărîre* = a (se) hotărî, a (se) decide, a luă o deciziune, a venì la convingerea s. concluzia...; (învechit) *a încheià hotărîre* = a decide; *cu hotărîre* = hotărît, sigur, în mod neîndoios; (Jur.) *hotărîre (judecătorească)* = sentință; **nehotărîre** s. f. = nedeciziune, șovăire. *Cea veache a Dachiiĭ hotărîre... curat să înțeleage să fie cuprins atâta loc cât astăzi ține Olatul Temișvarului.* CANTEMIR, HR. $69/_{24}$. *S'au întors acasă fără vreo hotărîre.* DRĂGHICI, R. 144. *Hotărîre de a nu vorbì rău de ceilalți.* MARCOVICI, D. $10/_{1}$. *Aceste adunări se convocau de Domn... pentru hotărîre de războiu sau pace.* BĂLCESCU, M. V. $9/_{28}$. *Pornesc ei la drum cu hotărîrea să se judece.* CREANGĂ, A. 146. *N'a fost putință să-l întoarcă din hotarîrea sa.* ISPIRESCU, L. 3. *Și ai putut luà o asemenea sumeață hotărîre?* C. NEGRUZZI, I 45, cfr. CREANGĂ, P. 3. *Au făcut hotărire pe Lințul să-l omoare.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $257/_{29}$. *Hotărîrea ce făcuse eră foarte ră.* DRĂGHICI, R. 163. *Aș călcà hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul.* C. NEGRUZZI, I 38. *Au venit... în hotărîre... ca să strice toate acele ce... făcusă.* DRĂGHICI, R. 162. *Am pus hotărîre să mă lupt cu aști eroi.* PANN, E. II 4. *Au adunat pre vlădicii și arhimandriții... să închee hotărire.* C. NEGRUZZI, I $226/_{5}$. *Să știe cu hotărîre că-i va da de soție pe cea mai frumoasă muiere.* ISPIRESCU, U. $9/_{2}$. *Judecătorul să cetească hotărîrea.* PRAVILA (1814) 6. *Hotărîrile judecătorești.* MAIORESCU, L. 45. *Se grăbì a da hotărîrea* (= condamnarea) *de moarte.* ISPIRESCU, M. V. $7/_{7}$. [Moart]*ea a curmat zilele lui Persevs... de vreame ce hotărîrea cea înaltă* (= providența) *...au voit.* BELDIMAN, N. P. I 38, **hotărît** s. a. = (†) delimitare; (†) deciziune; *pe hotărîte* = cu deciziunea. *35 lei... ar fi cheltuit ei la hotărît.* URICARIUL, X $198/_{30}$. *Hotărîtul moșiilor.* ib. II $280/_{2}$. *Auzind ea.. hotărîtu-i.* PANN, P. V. III 40. *Soldații... liberi la minte și la inimă, ca omul pornit pe hotărîte să nu dea înapoi.* ZAMFIRESCU, R. 222, † **hotărîtură** s. f. = delimitare; (ceea ce s'a fixat printr'un) hotar; hotărîre, deciziune; sentință. *O livadă din marginea ce este în hotărîtura Ciocârlieștilor.* URICARIUL, XXV $195/_{13}$. *Să fie cumpărat o parte de moșie din hotărîtura lui Serghie.* ib. XXII $469/_{6}$. *Carte de hotărîtură.* ib. II 189. *Îndreptare a fiesce pricini de hotar ce va naște, urmând hotăriturile întocmai după rânduiala divanului.* ib. I $199/_{14}$. *Această hotărîtură de mult o așteptat.* IORGA, S. D. VI 51. *O hotărâtură obștească.* URICARIUL, II $218/_{33}$. | Adjective: **hotărît,-ă** = stabilit, fixat, determinat; menit, condamnat; decis, **nehotărît,-ă** = nedecis, șovăitor; care nu te obligă la nimic, vag, **(ne)hotărîtór, -toáre** = (ne)deciziv. *Om hotărît* = rezolut. DDRF. *Păreri nestatornice și nehotărîte.* MARCOVICI, D. $8/_{4}$. *Nădejdi nehotărîte.* id. ib. $3/_{27}$. *Mihaiu le dete drumul cu vorbe nehotărite.* BĂLCESCU, M. V. 436. *Precum întru toate, postelnicul... eră și întru aceasta neotărit.* C. NEGRUZZI, I 71. *Se vor bate pân'la unul, cu un chip hotărîtoriu.* BELDIMAN, TR. 409. *Argumente nehotărîtoare;* (cfr. ung. *határos,* idem) **hotărîș, -ă** = care se hotărăște (I 2⁰) cu..., care cade într'o mezuină, mărginaș, hotarnic (LB., VAIDA), limitrof. *Eră hotărîși cu împerăția Romanilor.* P. MAIOR, IST. 184. | Adverbe: **hotărît** (**hotărîș** VAIDA) = în chip sigur, precis, fără îndoială. *Ca să se poată ști hotărît, care câtă pâne a mâncat...* CREANGĂ, A. 147; (+ *de sigur*) *Ucigă-l crucea a fost, de hotărît.* IONESCU-BOTENI, S. N. 212.]

— Derivat din **hotar** (cfr. ung. *határozni* „a delimitâ; a stabilì, a determinà; a decide").

HOTĂRÎȘ, -Ă adj., adv. } v. hotărî.
HOTĂRÎTÚRĂ † s. f. }

HOTÁRNIC, -Ă adj., subst. I. 1⁰. *Limitrophe.* 2⁰. *Relatif aux frontières.* II. 1⁰. *Arpenteur, géomètre.* 2⁰. *Acte d'arpentage.*

I. Adj. 1⁰. (Rar) Care se hotărăște (I 2⁰) cu..., mărginaș cu..., hotărîș.

2⁰. Care privește s. fixează hotarele unei moșii. **Mărturie hotarnică** = act prin care se stabilesc, din oficiu, hotarele unei moșii. *Facem înștiințare cu această mărturie hotarnică.* URICARIUL, II 189. *Mărturia hotarnică ce au dat la mâna prefectorilor.* ib. $15/_{5}$. **Piatră hotarnică** = piatră-hotar, **stâlp hotarnic**: prin care se indică un hotar. TDRG.

II. Substantivat. 1⁰. S. m. Persoană (oficială) însărcinată cu măsurarea moșiilor și stabilirea hotarelor, geometru, (astăzi) **inginer-hotarnic.** *Din poronca gospod, mă aflu rânduit hotarnic...* URICARIUL XXI $322/_{4}$. *S'au orânduit hotarnic pe șatrarul I. Iliescu.* ib. III $21/_{8}$. *Trimițând... cu hotarnici ca să aleagă moșiia.* ZILOT, CRON. 83. **Boier hotarnic** = boier însărcinat a stabilì hotarele. *24 dă boieri hotarnici* (a. 1784). IORGA, S. D. I 236.

2⁰. S. f. (prescurtat din *mărturie hotarnică* URICARIUL, II $15/_{5}$). *Este statornicit acel colț cu hotarnică din anii 7263.* ib. $15/_{21}$. *Puind și petre-hotară cum mai pre larg arată hotarnica.* ib. V $322/_{5}$, cfr. IV $92/_{1}$. *Hotarnică la târgul Bărladului* (1752). IORGA, S. D. VI 45, cfr. 9.

[Verb: **(h)otărnicì** IV^{a} = a pune hotar, a (se) hotărî (I), a delimitâ (o moșie s. o regiune). *Fata se furișă în grădină, alunecând ușoară pe lângă gardul de stuf, ce hotărnicea proprietatea lui Crivăț.* SANDU, D. N. 184. | Abstract: **(h)otărnicíe** s. f. = stabilirea, fixarea (din oficiu a) hotarelor unei moșii, delimitare. *Când se face otărnicie, să fie de față toți vecinii cu toate scrisorile lor.* PRAVILA IPSIL. ap. TDRG. *Hotărnicia săvârșită... privește raiaua Giurgiului.* IORGA, CH. I. II 101.]

— Derivat din **hotar,** prin suf. *-nic.*

HOTÉL s. a. v. otel.
HOȚÉSC, -EÁSCĂ adj. }
HOȚÉȘTE adv., **HOȚÍ** vb. IV^{a} } v. hoț.
HOTÍC s. a. (Agric.) v. otic.
HOȚÍE, HOȚÍME s. f. v. hoț.

HOTNÓG s. m. (Mil.) I. 2⁰. *Chef militaire.* 2⁰. *Lieutenant.* II. 1⁰. *Officier commandant cent hommes.* 2⁰. *Homme méchant.*

I. (Transilv.) 1⁰. † Comandant al oștirilor. *Domn de steag* [= chevalier banneret] *și vestit viteadz Ghesti Freanți* (Geszty Ferencz), *alesu hotnogiu Ardelului și Țării-ungurești.* PALIA (a. 1582) ap. GCR. I 37.

2⁰. *Hodnogiu* = locotenent. LB. *Căpitanului Mailat i-am dat gioldoși împrotiva oamenilor crăiesei*

Isabelei, ai cărora hotnogi au fost... ŞINCAI, HR. II 180/34.

II. (Mold.) 1. † Comandant peste o sută de oameni (instituţia aceasta s'a introdus la noi pe la sfârşitul sec. XVI BOGDAN, O. 420), sutaş, sotnic, bulucbaşă. *Eră svântul Loghiŋ hotnog pre aceà sută.* VARLAAM, C. 127, cfr. 51/2, 229/2. *Au împărţit oştii sale steaguri, şi au pus hotnogi şi căpitani.* URECHE, LET. I 118/17, cfr. *(hodnogi)* ŞINCAI, HR. II 34. *Pre mulţi din căpitenii, căpitani, hotnogi.* NECULCE, LET. II 218/29. *100 [oameni] sub hotnogi, sutaşi sau bulucbaşi.* URICARIUL, XXII 432/10, cfr. BĂLCESCU, M. V. 644. *Hotnogi... comandă călăraşii.* ALECSANDRI, P. II 220. **Biv-hotnog** = fost hotnog. *Mihălachi biv-hotnog.* URICARIUL, XXIII 380/3. *Cinstită cartea Mării Tale, domnule Zăicul Andraş, biv-hognoghi[u].* IORGA, S. D. XII 221. || La VARLAAM, C. II 58/2 găsim explicaţia greşită: *Ceata ce se chemà tironi, adecă cum zicem noi hoţnogii* (lat. *tiro, -onem* = soldat tânăr, recrut). La IORGA, S. D. XIII 111 e vorba de un *Dimitrie Danci, hodnogi[u] la peanzion.*

2°. (Astăzi) *Hotnogiu* = om rău la inimă. ŞEZ. III 16.

[Şi: † **otnóg** s. m. *Jupânului Gheorghie otnogu.* IORGA, S. D. XII 236; **hotnógiu** (Braşov, 1755) IORGA, S. D. I 307, † **hognógĥiu, hodnógiu, homnógiu** s. m. = locotenent. VAIDA (formele *hodnegiu* ŞINCAI, HR. II 301/10 şi *hodnigiu* ib. 301/9 sânt greşeli de tipar). | Feminin: † **hodnogíţă** s. f. = soţia hotnogului. *Zamfira Betleni, hodnogiţă* (a. 1799). IORGA, S. D. XII 129, (aceeaşi persoană e numită în acelaşi document *hodnogeală*, probabil, greşit pentru *hodnogeasă*).]

— Din ung. **hadnagy** „comandant al oştirilor în războiu, (sub)locotenent".

HOTNÓGIU s. m. v. **hotnog.**
HOŢOÁICĂ s. f. v. **hoţ.**

HOTOÁNĂ s. f. Trudă? *În sfârşit după multă hotoană, ajunseră la casa bâbârcii.* MERA, B. 112.

HOŢOMÁN, -Ă subst. *Voleur, voleuse, filou; malin, rusé compère.* — Hoţ mare, ştrengar mare. *Şi împreună toţi hoţomanii.* ZILOT, CRON. 350. *Marţafoi pornici* (sic!) *spre rele şi de faţă hoţomani.* PANN, P. V. I 62. *Ia m'am bătut c'un ţăran C'un ţăran, c'un hoţoman.* MARIAN, SA. 175. *Ortomane, Hoţomane!* ALECSANDRI, P. P. 11b/11. *Şi de inimi hoţoman.* TEODORESCU, P. P. 322b. *Numai că hoţomanul de Pavăl mi-a făcut-o.* CREANGĂ, A. 112. *Ieşi d'acolo, hoţomanule!* ISPIRESCU, L. 45, cfr. 337. *Hoţomana de căprioară.* id. ib. 289. *Cât pe ce de nu ne-a ucis, hoţomanul.* CONTEMPORANUL, III 829. *„Hoţomane" îl făceà.* ŞEZ. IV 133/14. [Vocativ: *-mane* şi *-manule!* | Feminin şi: **hoţomâncă** s. f. TDRG. | Abstract: **hoţomănie** s. f. *Aleşi dintre corifeii ciocoismului şi ai hoţomăniilor bucureştene de pe atunci.* FILIMON, ap. TDRG. | Adverb: **hoţomăneşte.** *Şi 'ncepeà De mi-şi vâsleà 'Ntâia oară voinicește, A doua hoţomăneşte.* TEODORESCU, P. P. 570.]

— Pare a fi derivat din **hoţ.**

HOŢOMÂNCĂ s. f. }
HOŢOMĂNEŞTE adv. } v. **hoţoman.**
HOŢOMĂNÍE s. f. }

HOTROÁPĂ s. f. (ş. d.) v. **hârtop.**

HOTROCÓI s. a. *Vacarme.* — Vuiet, larmă. Com. A. TOMIAC, cfr. GOROVEI, C. 33, 125.

HOTROPÓS, -OÁSĂ adj. *Raboteux.* — Hopuros. WEIGAND, B. B. 96.

— În loc de **hârtopos** (din *hârtop*).

HÓTRU, -Ă † subst. (ş. d.) v. **votru.**

HOZÁTE s. f. plur. *Effets* ou *outils appartenant à qqn.* — (Transilv.) Lucrurile (haĭnele) cuivà, spec. uneltele măiestrului (SIMA, M.), obiecte, lucruri, unelte de casă (VICIU, GL.), calabalâc, bagaj: *Rău mă doare maică 'n spate De puşcă şi de hozate.* MÂNDRESCU, L. P. 34/21. Cfr. treancote, catrafuse.

HOZMÓZ s. a. v. **hurmuz.**

HOZÚN s. a. Pat cu picioarele prelungite în sus, formând un baldachin (Comit. Făgăraşului). VICIU, GL. [Plur. *-zunuri.*]

HRĂBÉTE s. m. (Ornit.) v. **vrabie.**
HRABOL adj. m. v. **hrăbor.**

HRĂBÓR, -OÁRĂ † adj., adv. *Vaillant, courageux, fort.* — Adj. Viteaz, curajos, bărbat; tare, voinic. *Hrĕbor* = audax. ANON. CAR. *Bărbaţi buni eşiră... şi alţi mulţi viteaji hrăbori de se loviră de faţiş cu Grecii.* MOXA, 353/10. *E mai hrăboară urîciunea şi pizma.* id. 399. *Viteaz şi hrăbor.* DIONISIE, C. 180. *Înţelepţi şi hrabori viteaji Machedoneani.* ALEXANDRIA, 114. || Adv. *Hrĕbor* = audacter. ANON. CAR. [Şi: **hrábor, -ă** adj. DOSOFTEIU, ap. TDRG.; (cu disimilare) **hrabol** adj. m. *Dragii miei viteaţi hraboli Machedoneani.* ALEXANDRIA, 166. *Cal neînvăţat şi hrabol.* ib. 16, (azi, prin Ungaria) **hărábor, -ă** = sănătos (LB.), sprintenel, vioiu (mai ales despre copii POMPILIU, BIH. 1011). *Numai cu una cu două, hrana pentru o sută de copii hărăbori nu se câştigă!* SLAVICI, ap. TDRG. | Verb: † **hrăborì** IV^a refl. = a se îmbărbătà. *Hrăboriţi-vă şi învârtoşaţi-vă inema voastră toţi upovătorii în Domnul.* CORESI, PS. 76 (= **îmbărbătaţi-vă** PSALT. SCH.). *Hrĕboresc* = conforto, *hrĕborĕsku-mĕ* = confortor. ANON. CAR. | Abstract: † **hrăboríe** s. f. = vitejie, bărbăţie, curaj (ANON. CAR.), tărie. *Domnul... învăţă mâinile meale în hrăborie.* CORESI, PS. 389. *Cu tărie şi cu hrăborie... să ne potrivim lor.* id. E. 76, cfr. 69. *Se întoarseră cu mare hrăborie asupra lui Mihaiu.* MAG. IST. IV 290/23, cfr. 282/27. *Svedu s'a întărâtat tare şi cu hrăborie mare vine asupra Petresburgului.* DIONISIE, C. 164, cfr. 170.]

— Din paleosl. **chrabъrъ** (bulg. **hrábър**), idem.

HRĂBORÍ † vb. IV^a refl. }
HRĂBORÍE † s. f. } v. **hrăbor.**
HRAIŢĂ s. f. v. **hraiu.**

HRAIU s. a. *Grande maison vide.* — Casă mare şi goală. ŞEZ. III 16/13. [Plur. *hraiuri.* | Derivat: **hráiţă** s. f. = casă, odaie, clădire mare. PAMFILE, A.] — Cfr. vraişte.

HRAM s. a. (Bis.) 1°. *Église consacrée à un saint.* 2°. *Patron d'une église.* 3°. *Anniversaire d'une fête patronale.*

1°. Biserică, în raport cu patronul ei. *Au săvârşit Măria-sa mănăstirea ce se chiamă Mamul den sud Vâlcea, care este hramul celui dintru sfinţi părintele nostru Nicolae.* MAG. IST. II 330/17. *Această mănăstire mare, hramul Sântei Treimi, fu zidită din jos de Bucureşti.* BĂLCESCU, ap. TDRG.

2°. P. ext. Patronul unei biserici. Fiecare biserică, când se sfinţeşte, se pune subt scutul vreunui sfânt sau misteriu al legii creştine, numit *hram.* ENCICL. R. *Biserica are 2 hramuri.* I. IONESCU, P. 455. *Şi sfinţi de hram Şi mucenici.* COŞBUC, B. 106. *Sfântul Nicolai... hramul bisericii din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 3, cfr. ISPIRESCU, M. V. 7/13.

3°. Serbarea patronului bisericii în oficiul divin. *Stihiile hramului.* MINEIUL (1766) 67. || P. ext. Serbare populară în ziua patronului bisericesc din localitate, cfr. chirvaiu. *Când este hramul vreunii mănăstiri.* GHEORGACHI, LET. III 310/34. *Mulţămesc sfântului Dimitrie... al cărui hram se pră-*

znueşte la biserica ce noi i-am făcut. C. NEGRUZZI, I 147. *Să-i duci .. în toate părţile, pe la hramuri.* CREANGĂ, P. 109.

[Plur. *hramuri.*]

— Din paleosl. **hramъ**, idem.

HRAM s. a. *Couverture.* — (Turcism) Învălitoare de pat. *Lucruri de mână, adică: cusuturi, hramuri, chilimuri.* URICARIUL, VII $133/_{30}$. *În odaia aceea au aflat hram aşternut peste rogojini.* BELDIMAN, ap. ŞIO. [Plur. *hramuri.* | Şi: **hrámă** s. f. *O masă pe a cării învălitoare de hramă sta aşezată... pecetia.* ODOBESCU, ap. TDRG., **hream** s. a. *Aşternuturi de hreamuri.* SEVASTOS, N. $51/_{19}$.]

— Din turc. **ikram** „covor".

HRÁMĂ s. f. v. **hram**[2], **maramă şi cramă.**

HRÁNĂ s. f. 1°. *Nourriture.* 2°. *Sol qui produit la nourriture.* 3°. *Occupation, profession qui fait vivre.* 4°. *Frein.*

1°. Nutriment: mâncare, bucate, alimente (la om), nutreţ (la vite). Cfr. **vipt, pişte, merinde.** *Hrană* = frumentum, alimentum. ANON. CAR. *Deci rogu voi să luaţi hrană.* COD. VOR. $92/_{11}$ (= bucate N. TESTAMENT 1648; de mâncat BIBLIA 1688). *Împărţiia ghrană văduvelor.* DOSOFTEIU, V. S. 223, cfr. CANTEMIR, IST. 191. *Eră norocul la sporul hrănei, că eră belşug de toate în zilele lui.* NECULCE, LET. II $274/_{25}$. *Un dobitoc nu ştie că omul l-au pus pe hrană.* KONAKI, P. 292. *Hrana verde de pe imaşuri.* I. IONESCU, C. 1. *Câştig hrana în dureri.* ALEXANDRESCU, M. 22. *De hrană-ţi voiu aduce.* ALECSANDRI, P. I 205. *A dat drumeţei un corn de prescure şi un păhăruţ de vin, ca să-i fie pentru hrană, la drum.* CREANGĂ, P. 91. *Rădăcini şi alte verdeţuri... pentru hrană.* ISPIRESCU, L. 190. *De cât roabă Turcilor, Mai bine hrană peştilor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 496. *Furnica-şi strânge hrană De cu vară pentru iarnă.* ZANNE, P. I 462. || Fig. *Duhovnicească hrană a credincioşilor.* BIBLIA (1688)$_{pr.}$ $8/_{39}$. *O carte... pentru a aprinde nişte creieri superstiţioşi dispuşi la o asemenea hrană.* EMINESCU, N. 45. ‡ **Pământ (s. loc) de hrană** = pământ arabil (H. III 144), pământ lucrat (H. IV 132). *Vrând „un loc de hrană" pe Vasluieţ* (a 1761). IORGA, S. D. VI 61. | (Bot.) **Hrana-vacei** = *Spergula arvensis:* plantă ierboasă cu florile albe. PANŢU, PL.

2°. (Scurtat din *pământ de hrană*) Locul după care se poate hrăni cinevà (s. recoltă?). *Şi să strice toată hrana lui* (a. 1669-1671). CIPARIU, ARH. 537.

3°. Fig. (Rar) Ocupaţiune, profesiune de pe urma căreia se întreţine, trăeşte cinevà, cfr. **pâne.** *Mulţi* [dintre tâlhari] *s'au lăsat de acea hrană şi s'au făcut oameni buni.* N. COSTIN, LET. II $41/_{23}$.

4°. † (Slavonism) Pază, frâu (fig.). *Puşu rostului mieu hrană.* CORESI, PS. 102, PSAL. SCH. 121. Cfr. **hrăni** 7°.

[Plur. (rar): *hrăni,* (mai vechiu) *hrane.* | Şi: **hărână** (**haránă, hâránă, arână** Olt. TDRG.) s. f. (însemnează, prin Ardeal, şi „secară" LB., H. XVIII 102, VICIU, GL., JAHRESBER. IV 325). *Hârana peştilor.* FRÂNCU-CANDREA, M. 233. *Umblând să-şi facă hărana lui...* (Vâlcea). GRAIUL, I 45. | Diminutiv (în poezia pop.): **hrănúţă** s. f. *Hrănuţa peştilor.* GRAIUL, II 41, ŢIPLEA, P. P., **hrăniceà** s. f. ap. TDRG. | Adjective: **hrănáciu, -e** = mâncăcios (LB.); care mănâncă bine şi îi prieşte hrana, pune carne pe el (Braşov); spec. (Agric.) cel s. cea care nutreşte batoza cu bucate (TDRG.) = (în înţelesul dintâi) **hărănátic, -ă,** (în înţelesul din urmă) **hrănár** s. m. (TDRG.). *Hrănaci sântem cu dobitocul.* (= ne agonisim pânea din păstorit) BIBLIA (1688) 36. *Vaca poate fi: plăpândă, sperioasă... hrănace.* DAMÉ, T. 29. *Îi băiat hrănaciu.* ZANNE, P. III 576. *Copila Domnica aflându-se la câmp ca hrănace la o batoză...* TDRG. *Vită hăranatică.* RĂDULESCU-CODIN.]

— Din paleosl. (bulg., sârb.) **chrana,** idem.

HRĂNÁCIU, -E adj., **HRĂNÁR** s. m. v. **hrană. HRÂNGHEL** s. m. (Bis.) v. **arhanghel.**

HRĂNÍ vb. IV[a]. 1°. *(Se) nourrir; (s')entretenir, élever.* 2°. *Jouir.* 3°. *Alimenter.* 4°. *Engraisser.* 5°. (En parlant de vin) *Devenir fort.* 6°. *Se rassasier, en avoir assez.* 7°. *Préserver, garder, protéger.*

1°. Trans. (Complementul e o fiinţă; hrana se arată prin prep. cu) A da cuivà de mâncare, a întreţineà viaţa cuivà prin alimente, a-l nutrì; p. ext. a purtà cheltuielile necesare pentru traiul cuivà, a întreţineà pe cinevà, a creşte (copiii). *Sânt Jidovin... hrănitu întru aceasta cetate.* COD. VOR. 37 (= crescut N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Căutaţi spre pasările ceriului... tatăl vostru den ceriu hrăneşte eale.* TETRAEV. ap. GCR. I $8^*/_{24}$. *O ghrăniià îngerul lui D[u]mn[e]zău.* DOSOFTEIU, V. S. 138. *Să lăcuiască pre pământ şi să hrănească pre dînsul.* BIBLIA (1688) 25. *Douăzeci de mii de oaste să erneze ţara şi să o hrănească.* NECULCE, LET. II $450/_{24}$. *Dărămarea copacilor ce se făceà până acum spre a-şi hrăni dobitoacele.* URICARIUL, IV $47/_{24}$. *Bărbatul hrănià ţiitoare.* CARAGEA, L. $48/_{11}$. *Au doar Dumnezeu muncit-au numai ca să te hrănească?* KONAKI, P. 290. *Un paingăn... hrănindu-l cu muşte.* DRĂGHICI, R. 80. *Îl voiu hrăni cu miez de nucă.* EMINESCU, N. 27. *Să-mi lai copilaşii... şi să-i hrăneşti.* CREANGĂ, P. 289. *N'are cine să mă hrănească ca el.* ISPIRESCU, L. 15. *Murgul şi-l hrăneşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 51. *Cine purcei hrăneşte, porci va aveà!* ZANNE, P. I 627. || Fig. A nutrì, a întreţineà. *Să nu hrănească vrajba în inima lui.* ANTIM, P. 171. *Hrăneà în inima ei o dragoste tăinuită.* BELDIMAN, N. P. II 11. *Unirea Ce le hrăneà curajul... din inimi, a lipsit.* ALEXANDRESCU, M. 32. *Inima hrăneşte o tainică dorinţă.* ALECSANDRI, P. I 133. *În mintea-i hrăneşte deşănţate chimere.* I. NEGRUZZI, VI 257. *Doru-i... creşteà, de presimţiri hrănit.* COŞBUC, F. 158. *Hrănind... o singură conştiinţă, aceea a datoriei de împlinit.* ZAMFIRESCU, R. 236. || Refl. A se nutrì, a se întreţineà, a trăì. *Împărţì ocine den pământ oamenilor să se hrănească.* MOXA, 356. *Oamenii sânt păstori... ce să hrănèscu cu dobitocul* (= trăesc din păstorit). BIBLIA (1688) 36. *Şăd prin satele boiereşti şi se hrănesc pe moşiile lor.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III $220/_{18}$. *Să fie volnici a così, a arà şi a se hrănì pe locul şi pe ţarina Sucevei.* URICARIUL, XX 134, cfr. X $117/_{23}$. *Hrănindu-se numai cu poame.* DRĂGHICI, R. 140. *Nu mă hrănisem de cât cu borş de puiu.* C. NEGRUZZI, I 220. *Numai cu vaci mă hrănesc* (= trăesc din venitul ce l-am de la ele). CONV. LIT. XLIV, I 655, cfr. ISPIRESCU, L. 160. *Să laşi lingura pe blid Şi pita lângă cuţit Şi să zici că te-ai hrănit!* RETEGANUL, TR. $140/_{13}$. *Te-aş întrebà... Cu ce hrană te hrăneşti?* ALECSANDRI, P. P. $314/_{3}$. *A se hrănì cu vânt* = a nu aveà ce mâncà. ZANNE, P. III 577. || Fig. A se întreţineà, a trăì, a-şi face iluzii. *Mă hrăneam cu zadarnica nădejde.* MARCOVICI, C. $16/_{4}$, cfr. C. NEGRUZZI, I 248.

2°. † Spec. (Jur.) A luà folosul de la o avere. *De vreame-ce Petru... şi-au lăsat avuţiia lui Pavel să se hrănească câtăva vreame şi atuncea să o moştenească Ioan...* PRAVILA MOLD. $28,_{2}$.

3°. P. anal. *A hrănì batoza* = a-i rândul snopii la val, atât cât trebue. PAMFILE, C. Ţ. *Alţii stau pe batoze şi hrănesc maşina, care le smulge snopii.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

4°. A nutrì bine, a îngrăşà. *Hrĕnit* = pinguis, tractatus. *Viţelul cel hrănit.* BIBLIA (1688) 178. *Ţap hrănit.* DOSOFTEIU, PS. 165. *Cai hrăniţi.* ALEXANDRIA 87. | Fig. [Noi cerem roduri de la pământ] *fără ca să-l hrănim şi fără ca să-l mai îngrăşem.* I. IONESCU, C. 39.

5°. Refl. (fig., despre vin) A se face tare prin vechime. *În toţi anii să hrănească* [vinul] *şi din ce*

în ce mai tare se învecheşte. I. IONESCU, C. 201. *Vin de cel hrănit, de care cum bei... ţi se taie picioarele.* CREANGĂ, P. 260. *Gustă vechiul hărănit, Gustă vinul pritocit.* TEODORESCU, P. P. 673b.

6°. Refl. (fig., Mold.) A se sătură, a-i fi deajuns, cfr. a se îngrăşà. *Maică-sa... s'a hrănit de atâta muncă şi acuma cere nora.* SADOVEANU, SĂM. V 566. *M'am hrănit de-atâta drum!* ŞEZ. VI 9. *Se hrănise şì Noe de stat la cuşcă.* ŞEZ. II 3/33. *Că m'am hrănit de a trăì.* ib. 182b/15. (Joc de cuvinte) *M'am hrănit ca de hrean!* Com. G. TOFAN.

7°. † (Slavonism, în vechile traduceri biblice) A ferì, a păzì. *Hrăneaşte Domnul sufletele prepodobnicilor săi.* CORESI, PS. 267 (= fereaşte PSAL. SCH.). *Hrăneaşte tinerii Domnul.* ib. 325 (= fereaşte. PSAL. SCH.), cfr. 85, 97, 108, 152, 245, 350, 353, 395, 396. *Hrănì el ca lume ochiului.* PSAL. SCH. 490/19. *Turma cu minunile hrănindu-o, în veac nevătămată păzeaşte-o.* MINEIUL (1766) 165²/1.

[Şì: hărănì (arănì) IV(a). *Te-ai hărănit cu noi.* DELAVRANCEA, S. 206. *Mănâncă, te hărăne!* T. CERCEL, SĂM. IV 769. *Pânea să-mi agonisesc, Copiii să-mi hărănesc.* TEODORESCU, P. P. 290b, cfr. 567, 575b, MARIAN, Î. 321, JIPESCU, O. 35, MAT. FOLC. 659, ION CR. II 262, III 280, GRAIUL, I 121, ALEXICI, L. P. 207/12, 197/19, 252/6, FUNDESCU, L. P. 127/6. *Nu se mai puteà arănì.* ŞEZ. III 29/23. *Cu furca să se arăneascâ.* ib. III 32/7–8, cfr. 100/13, VII 199. *Zestrişoara mea, Care mi-a dat-o maica, Să m'arânesc eu cu ea.* MAT. FOLC. 96, cfr. 64. | Abstracte: hrănire s. f. († şi cu înţelesul de „pază, streajă"). *Pune, Doamne, hrănire rostului mieu.* CORESI, PS. 384 (= ferirea... PSAL. SCH.), hrănitúră s. f. = tractatio. ANON. CAR. | Adjective: nehrănit, -á = căruia nu i se dă hrană, hrănit în mod neîndestulător; hrănitór, -toáre = care hrăneşte, nutreşte, întreţine, nutritiv. *Ţâţa hrănitoare.* BARAC, A. 32, VASILIU, C. 42. *Pământul tuturora de-opotrivă hrănitoriul.* KONAKI, P. 301, cfr. 261. *Cât e el de hrănitor.* ALECSANDRI, P. P. 246b/6. (Substantivat) *Hrănitoriu mişeilor.* DOSOFTEIU, V. S. 204. *Colibele celor hrănitori de dobitoc.* BIBLIA (1688) 3,,, 57. *Hrănitorii fiilor lui Ahab.* ib. 273. *Ai hrănit cu lapte pre hrănitoriul tuturor.* MINEIUL (1766) 73²/1, cfr. 7²/2.]

— Din paleosl. chraniti „a păzì", bulg. hranja „nutresc, alimentez; păzesc, păstrez".

HRĂNICEÁ s. f. v. hrană.
HRĂNICÉL s. m. v. hrănicer.

HRĂNICÉR s. m. = grănicer (Mold.) *Frumos doarme-un hrănicer.* ŞEZ. II 8/11. [Şl: (cu disimilare) hrănicél s. m. VASILIU, C. 115.] Cfr. hraniţă.

HRANÍLNIŢĂ † s. f. *Phylactère.* — (Slavism literar) Advar, fruntar. *Toate lucrurele fac să fie văzuţi de oameni, lărgesc şi hranilniţele lor.* TETRAEV. (1574) 240.

— Din paleosl. chranilьnica „conditorium".

HRÁNIŞTE † s. f. *Nourriture, entretien.* — Hrană, întreţinere, traiu. *Ajungându-l vreame de lipsă şi de nevoe, el se-au dus încătroo au putut, pentru hranişteа lui* (a. 1591). CUV. D. BĂTR. I 58.

— Derivat din hrană, prin suf. *-işte* (cfr. paleosl. *chranište* „custodia").

HRÁNIŢĂ s. f. = graniţă (Mold.) *Trec hraniţa.* VASILIU, C. 165.

— Din rut. hranyća, idem.

HRĂNÍŢĂ s. f. (Bot.) = urda vacei *(Lepidium Draba).* PANŢU, PL.

— Poate, derivat din hrană, poate, din hrean, prin suf. dim. *-iţă* (cfr. hreaniţă).

HRĂNÚŢĂ s. f. v. hrană.

HRÁPĂ s. f. *Talus escarpé, ravin.* — (Mold., Bucov.) Coastă de deal (ION CR. II 22) prăpăstioasă (ŞEZ. II 24b/30), răpă (Com. A. TOMIAC) mare (ŞEZ. V 99), loc pripor (Com. A. TOMIAC), mâncătură de apă, prăpastie (PAMFILE, A.). *Cădeà rău pe o hrapă, de-a roata.* ŞEZ. III 82/23. *Tăt pământu-i de hrană, da nu hrăpuri ca pe la noi.* CONV. LIT. XLIVI 647. [Plur. *hrăpuri.* | Şi: răpă s. f. = prăpastie, adâncime râpoasă. H. XII 354.]

— Cfr. ruten. *hrapa* „bulgăr de pământ îngheţat", *răpa* „stâncă".

HRĂPĂNÓS,-OÁSĂ adj. } v. rapăn.
HRÁPCHINĂ s. f. }

HRĂPÍ vb. IVa. 1°. *Respirer difficilement.* 2°. *Crier.* 3°. *Aboyer.* — (Bucov., Transilv. de nord, numai subt formele dial. *hrăpchì, hrapcì, hrăpcì*) 1°. *Hrapcì* = a suflà din greu (Straja). Com. A. TOMIAC.

2°. *Hrăpcì* = a zbierà în faţa cuivà. BUGNARIU, NĂS.

3°. (Despre câne) *Hrăpchì* = a lătrà fără veste. ŞEZ. III 16/14.

[Şl: hrepì vb. IVa. *Hrepchì* = a scuipà într'una, după ce aì mâncat cevà neplăcut. ION CR. IV 86.]

— Din rus. chrapětь „a sforăì".

HRĂPÍ vb. IVa (ş. d.) v. răpì.
HRÁPŞĂ, HRÁŞPĂ s. f. v. raşpă.

HRAŞTI! interj. = harşti! *Smăul, hraşti! îi taie capul cu paloşul.* ION CR. II 203.

HREÁDĂ s. f. *Gué.* — Locul pe unde se poate trece cu picioarele şi cu trăsura prin apă (Com. A. TOMIAC), vad; vale mică, părău (BUGNARIU, NĂS.).

— Din rut. hrjada „loc puţin adânc, într'un râu".

HREAM s. a. v. hram².
HREÁMĂT † s. a. v. freamăt.

HREAN s. a. (Bot.) *Raifort* (*Cochlearia Armoracia* ou *Armoracia rusticana*). — Plantă care se cultivă, ca legumă, pentru rădăcina ei cărnoasă, cu gust pişcător; se mai numeşte: rădăcină-sălbatică, usturoiu. PANŢU, PL. *Patru castronaşe de hrean* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143, cfr. CALENDARIU (1814) 166/10. *Un tăier de porţelan Să pună în el hrean.* MARIAN, NU. 666. *Turtă de hrean ras... se pune la gât pentru gâlci.* LEON, MED. 41. *I-arde inima ca hreanul.* TEODORESCU, P. P. 120b. *De vei mâncà de şapte ori hrean...* ŞEZ. I 127/18. *Gândaci de hrean.* PAMFILE, B. 32. *A trăì ca viermele în hrean:* o viaţă amărîtă. Cfr. ZANNE, P. I 691.

[Plur. *hreanuri.* | Şl: (variantă grafică) *chrean* s. a., hăreán s. a. LB., hereán s. a. ib., POMPILIU, BIH. 1011, ZANNE, P. V 374, hireán LB., GCR. II 228, MARIAN, SE. II 282, BIBICESCU, P. P. 380, SEVASTOS, N. 325/22, 288/37, CALENDARIU (1814) 183/13, H. XVIII 6, 168, hirán s. a. (Bihor) VAIDA, ireán s. a. PANŢU, PL., BIANU, D. S., rean s. a. H XI 326, ahreán s. a. BIANU, D. S.]

— Din paleosl. (bulg.) hrěnъ.

HREÁNIŢĂ s. f. (Bot.) *Bunias Erucago.* — Plantă ierboasă, aspră la pipăit, cu florile galbene. PANŢU, PL., cfr. H. XVI 320.

— Derivat din hrean, prin suf. dim. *-iţă.* Cfr. hreniţă.

HREÁPĂ s. f. v. hreapcă.

HREÁPCĂ s. f. 1°. *(Faux à) ramassette.* 2°. *Rameaux placés en tas.* 3°. *Jeune forêt.*

1°. (Agron.) O piedică s. o grebluță care se aplică la coasă, ca s'o împiedece, adecă să așeze în brazde bucatele, când le cosim; p. ext. coasa la care s'a aplicat hreapca; cfr. coasă-împiedecată, coasă cu grebluță, coasă cu grumaz, coasă cu cârlig, criveă. CREANGĂ, GL., ION CR. III 226, DAMÉ, T. 37, PAMFILE, A. 128, I. C. 142, Com. A. TOMIAC, H. XIV 436. *Holdele tăiete cu hreapca au paiele mai lungi.* I. IONESCU, C. 127. *Dar... coasă, hreapcă, țepoiu, greblă... nici că se aflau la casa acestui om nesocotit.* CREANGĂ, P. 38.

2°. Maldări sau snopi de ramuri și crengi care se întocmesc și se pun în parii gardurilor ca un fel de streașină. PAMFILE, I. C. 145, J. II.

3°. Pădure de un an (de lăstar): *Este la noi și o leacă de pădure de nuiele și de hreapcă.* GRAIUL I 396. *Hreapcă (hreapă), codru, pădure, huciu, zăvoiu.* H. X 419.

[Plur. (ad 1°) *hrepce* MARIAN. | Și (ad 3°): hreápă s. f. | Verb (ad 1°): hrepcuì IV^a = a così cu hreapca. CREANGĂ, GL., ION CR. III 226, Com. A. TOMIAC. *Hrepcuind ...orzul și ovăsul...* I. IONESCU, C. 127, (cu abstractul) hrepcuít s. a. PAMFILE, A. 128.]

— Din rut. hrabkí „grebluță". JAHRESBER. XIX-XX 87.

HREASC s. a. v. vreasc.
HREÁSPĂ s. f. v. raspă.
HREAST s. a. v. vreasc.

HRÉBĂN s. a. 1°. *Garrot.* 2°. *Carde, peigne de cardeur.* — (Bucov., rutenism)

1°. Greabăn. Com. A. TOMIAC.

2°. Instrument pentru scărmănatul lânii. id. (probabil: dărac).

— Din rut. hrebinь „greabăn, dărac". Cfr. dubletul greabăn.

HRÉMET s. a. v. freamăt.

HRENÍȚĂ s. f. (Bot.) 1° = urda-vacii PANȚU, PL. || 2° = gălbeneà ib. || 3° = năsturél ib. [Și: hrăníță s. f.]

— Derivat din hrean, prin suf. dim. *-iță.* Cfr. hreaniță.

HRENOÁSĂ s. f. (Bot.) = mușlar-de-câmp PANȚU, PL., cfr. H. X 353, XII 281, 428, XVI 280, MARIAN.

— Probabil, derivat din hrean, prin suf. adj. *-os.*

HRENTUÍ vb. IV^a. *Détériorer, abîmer. Exténuer.* — (Mold.) A stricà cevà, dar nu de tot (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 159), (mai ales refl.) a se stricà (învechindu-se), a se dărăpănà, a se hodorogì, a se hârbuì. *Pedeapsa lui va fi de a se pune într'o hrentuită felucă și a se slobozì în mare.* DRĂGHICI, R. 304. *Descinge brâul de pe lângă sine și le* [lemnele] *împrejură, legându-le frumușel să nu se hrentuiască.* CREANGĂ, A. 83. Hleab = lucru rău, stricat, hârbuit, *hrentuit.* CREANGĂ, GL. || Fig. (despre oameni) A obosì peste măsură. *Așà-s de hrentuită că nu mă pot mișcà.* Com. G. TOFAN. *De muncă grea, tot trupul mi-i hrentuit.* PAMFILE, C.

[Și: hrintuì = a hârbuì. Com, A. TOMIAC, cfr. ȘEZ. III 16/$_{17}$, hrențuì PAMFILE, C. III, hlentuì, hlențuì id. J. II. | Abstract: hrentuitúră s. f. [Unui țăran îi e destul] *hrentuitura ce o pătimește într'un an, pentru ca să boleascđ starea lui.* I. IONESCU, C. 213.]

HRENȚUÍ vb. IV^a v. hrentuì.

HRENUÍ vb. IV^a. *Causer du chagrin.* — A amărì. ȘEZ. II 24^b/$_{35}$. *Of, urît posomorît, Tare m'ai mai hrenuit* (= tare m'ai înnădușit, mi-ai amărît zilele, încât am dus un traiu greu, de mi-a ieșit fum pe nas, ca de hrean). VASILIU, C. 151.

— Derivat din hrean, prin suf. *-uì.*

HREPCUÍ vb. IV^a v. hreapcă.
HREPÍ vb. IV^a v. hrăpì [1].
HREȘC s. a. v. vreasc.

HRIB s. m. (Bot.) 1°. *Champignon comestible.* 2°. *Cèpe* (Boletus edulis).

1°. (Mold., Bucov., Ardeal) Burete bun de mâncat, foarte aromatic; în comerț se găsește uscat. *Hribii* sânt bureții cei mai aleși; cresc pe la stejăriș și se usucă pentru iarnă. PAMFILE, I. C. 248. *Borșul cu hribi.* ȘEZ. VI 71; cfr. H. XII 397.

2°. (Munt.) Mînătarcă (care în Munt. se numește „burete"). PANȚU, PL. BARONZI, L. 162/$_6$, MARIAN, SE. II 283.

Hrib-țigănesc (numit și hrib-vânăt H. X 531) = *boletus lupinus* s. *b. Satanas:* veninoși. PANȚU, PL.; cfr. H. X 228. | Hrib-alb H. X 531.

[Și: hirib s. m.]

— Din rut. hryb, idem.

HRÍBĂ s. f. (Bot.) = cartof (Bistrița, în Transilv.) Com. N. DRĂGAN. [Și: hîrîbă ȘEZ. IV 44, VICIU, GL., PAMFILE, A. 189, hilíbă s. f. (Sălagiu). VICIU GL.]

— Probabil, identic cu cuvântul precedent.

HRÍCĬCĂ † s. f. (Bot.) v. hrișcă.

HRÍNCĂ s. f. *Gros morceau (de polenta* ou *de pain).* — (Mold.) Felie, bucată mare de mămăligă (ION CR. III 87), (de obiceiu) jumătate prăjită la foc (CREANGĂ, GL., cfr. ȘEZ. III 16/$_{16}$), bucăți de mămăligă tăiate cu ața în pături subțiri ca să se răcească mai repede (ZANNE, P. III 607, cfr. ȘEZ. V 52/$_{11}$), orice bucată de mămăligă rece (ȘEZ. V 7/$_1$) s. de pâne. *Scoțând o hrincă înghețată din desagi, pârpâlind-o pe jăratec și dându-ne și nouă câte o harchină...* CREANGĂ, A. 31, cfr. P. 150. *Pentru o cofă de apă îmi dă... o hrincă de mămăligă.* CONTEMPORANUL, VIII 101. *Hrincă și cu usturoiu.* ȘEZ. IX 96. *Taie hrinci* [din mămăligă] *și-adu aici!* ZANNE, P. III 607. *Hrinca cea de pâne.* CONTEMPORANUL, III 621. [Plur. *hrinci.*]

— Din rut. hrinka „felie de pâne prăjită".

HRÍȘCĂ s. f. (Bot.) *Sarrasin, blé noir (Fagopyrum esculentum).* — Plantă ierboasă cu grăuntele mic, ce se cultivă la noi pentru hrană; cu *făina de hrișcă,* numită și bulgur, se face mămăligă; se mai numește și: tătarcă. PANȚU, PL., cfr. H. X 43, PAMFILE, A. 196-197. *21 mirțe de hrișca.* CUV. D. BĂTR. I 209. *Au dat o ferdel[ă] de hrișcă la popa* (a. 1774). IORGA, S. D. XII 267. *Se face: mazăre, fasole, linte, bob, hrișcă.* URICARIUL, VI 168, cfr. ECONOMIA, 36, 43, I. IONESCU, D. 151, C. NEGRUZZI, II 299/$_{7}$, ALECSANDRI, P. II 122. *În vremuri grele... se face mămăligă și din făină de hrișcă.* ȘEZ. V 6/$_{28}$.

[Și: hirișcă s. f. LB., H. XVII 226, XVIII 102. *Hirișcă-deasă:* Polygonum dumetorum. PANȚU, PL., † hrícĭcă s. f. (BIBLIA 1688, ap. TDRG.), rișcă (GOLESCU, Î. 7, MANOLESCU, I. 256, 260), hărișcă s. f. (TDRG.), aricĭcă s. f. (ib.) | Derivate: hrișcórniță s. f. = loc bun pentru hrișcă. H. I 35, hrișcár s. m. (Entom.) = *Rhizotrogus solstitialis:* un gândac, ca un cărăbuș mic, care iese primăvara, când e timpul de semănat hrișca, numit și cărăbuș-de-hrișcă, cărăbușel, gândac-de-hrișcă. MARIAN, INS. 17, PAMFILE, A. 196.]

— Din rut. hrička (JAHRESBER. XIX-XX 94) și (în Transilv.) din ung. haricska, idem.

HRIȘCÁR s. m. (Entom.) v. hrișcă.
HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcașă.
HRIȘCÓRNIȚĂ s. f. v. hrișcă.
HRISM † s. a. v. hrismos.

HRÍSMĂ † s. f. = **mir.** *Să se poată sfinți hrismă și oleu.* ȘINCAI, HR. I 241/17. [Și: † **hrizm** s. a., plur. *hrizmuri* ap. HEM. 1916.]
— *N.* din grec. χρῖσμα „unsoare".

HRISMÓS † s. a. *Prophétie.* — (Grecism) Proroție, oracol. *Hrismos minunat... au ascultat.* CANTEMIR, IST. 137, cf. 124, 143 (tip. *hrimos*). *Întreabă a ta simțire Ca un hrismos de-a mea parte* KONAKI, P. 26. [Și: (formă românizată): **hrism** s. a. *Tâlcuitoriul hrismurilor.* CANTEMIR, IST. 142, cfr. 44, 47, 146.]
— Din grec. χρησμός, idem.

HRISÓV s. a. *Charte.* — (Învechit) Act emanat de la un suveran, prevăzut cu pecetea acestuia și servind ca titlu de proprietate, ca diplomă de boierie, ca titlu pentru un privilegiu, etc., carte (domnească). *Hrisoave de domnie.* GCR. I 144. *Hrisoavele țării.* ibid. 190. *Hrisoavilorŭ domnești.* ibid. II 220. *Zapise... urice... hrisovuluri.* CANTEMIR IST. 175, cfr. ibid. 181. *Preveleghiuri și hrisoave* (a. 1790). IORGA S. D. VIII 18. *Hrisovul... lui Bella.* ȘINCAI HR. I 267/7. *Hrisoave și alte adiveriri.* ZILOT CRON. 67, cfr. ibid. 85. *Hrisoave, pe piei de oaie scrise.* ALEXANDRESCU M. 349. *Hrisoavele... sânt puse într'o cutie de argint.* ISPIRESCU L. 196. [Și: **hrisovúl** s. a., plur. *-vuluri;* (barbarism popular) **hristóv** s. a. MAT. FOLC. 68, *(+ hârțoagă)* **hristoágă** s. f. ib. 71, **cristóv** s. a. VÂRCOL V., PONTBRIANT. | Adjectiv: **hrisovolít, -ă** = privilegiat printr'un hrisov domnesc. *Birul... negustitorilor hrisovoliți.* URICARIUL I 27, cfr. ibid. IV 113. *Clasele plătitoare de dări erau... bejinarii hrisovoliți.* I. IONESCU D. 117. *Dajdea negustorilor hrisovoliți* (cu hrisov, cu privilegii) IORGA C. I. II 203.]
— *N* din grec. χρυσόβουλον „bulă de aur".

HRISTOÁGĂ s. f. v. **hrisov.**
HRISTOITÍE † s. f. v. **Hristos.**
HRISTOMATÍE s. f. v. **crestomație.**

HRISTÓS s. m. *Christ.*
1°. † Uns, închinat lui Dumnezeu. *Împărații din legea veche cu unsoare din cornul unsorii să ungeà... și pentr'aceea să chemà hristoși.* ȘAPTE TAINE ap. TDRG.
2°. Isus Hristos, fiul lui Dumnezeu, mântuitorul lumei, Mesia. *Iubitor de Hristos.* ANTIM P. XXIII, cfr. ibid. XXVI, XXVIII. *Hristosulŭ mieu.* MINEIUL (1776) 199²/1. *Până la Hristos, Iese pielea lui Bedros.* ZANNE P. VI 19, cfr. ibid. III 464. *Luminat ca fața lui Hristos.* PAMFILE, B. 49.
[Și: † **Hrist** s. m. *Lepădași Hristulŭ tău.* PSAL. SCH. 293, **Cristós** s. m. (după ung. *keresztes vitéz,* † și cu înțelesul de „cruciat" TDRG.) *Biruì lancul pre Mahamet cu cristoșii.* MOXA, 406/3. | Familia: **hristián, hristoseán, -ă** adj. = creștin; **hristianísm** s. a. = creștinism; (< grec. χριστοϋθεια) † **hristoitíe** s. f. = viață creștinească, evlavie, frică de Dumnezeu. *Om cu... hristoitie.* ALECSANDRI, T. 1388. *Pătruns de filotimie și de hristoitie... adevărat om de omenie.* CARAGIALE S. N. 22.] Cfr. **creștin.**
— Din grec. χριστός, idem.

HRISTÓV s. a. v. **hrisov.**
HRIZM s. a. v. **hrismă.**
HROCOTÍ vb. IV[a] v. **hropot.**
HROM s. a. (Chim.) (ș. d.) v. **crom.**

HRON- v. **cron-.**

HRÓPOT s. a. *Ronflement, râle.* — (Transilv.) Horcăit, hârcăit, hârâit. LB. [Verb: **hropotì** IV[a] ib., *(+ horcotì)* **hrocotì** IV[a]. *Răsuflă greu, tușește și hrocotește.* CALENDARIU (1814) 186/19.]
— Onomatopee (cfr. sârb. *hropiti,* idem, bulg. *hropótina* „guturaiu", etc.).

HROPOTÍ vb. IV[a] v. **hropot.**

HROPSÍ vb. IV[a]. *Rudoyer* ou *maltraiter (en paroles).* — (Mold.) A sperià pe cineva cu vorba, mai ales pe copìi; a vorbì tare și mânios la adresa cuivà (ȘEZ. III 16/18), a întrebà s. a vorbì răstit (ib. v 99), a se stropșì. [Și: **hropșì** vb. IV[a]. *Nu fii hropșit, bre omule!*] Com. G. NISTOR.

HROPȘÍ vb. IV[a] v. **hropsì.**
HROȘCOROÁGE s. f. plur. v. **hodroage.**

HRÚBĂ s. f. 1°. *Souterrain, caveau, cave.* 2°. *Cabane, hutte.* 3°. *Souche* (de cheminée). — (Mold.)
1°. Gaură pe subt pământ, peșteră (ȘEZ. IX 154), cotlon subteran (ION CR. V 152); pivniță mare, cu multe cotituri, nezidită (ION CR. I 60), cfr. beciu, subterană. Cfr. H. III 38, 132, XVI 407. *Pivniță cu hrube de piatră.* URICARIUL, XI 315/3. *O hrubă de la peștira lui până dispre partea muntelui.* DRĂGHICI, R. 164, cfr. 113, 88. *Se pogoară cătevà scări,... ajunge la hrubă.* BELDIMAN, N. P. I 27. *În coasta dealului cu mine, se făceà o hrubă săpând în linie dreaptă.* I. IONESCU, M. 51. *Beciuri, hrube și cămări.* C. NEGRUZZI, II 117/18, cfr. I 215, III 459. *Chiriță:.. o hrubă lungă care-i zic tunel.* ALECSANDRI, T. 72, cfr. 1495. *Scoboară în pivniță și ia un șip din hrubă.* CONTEMPORANUL, II 217.
2°. Un fel de casă primitivă, cu acoperișul de pământ; cfr. bordeiu. *Hruba se aseamănă întru cât-và de construcția căsoaiei și s'ar puteà zice că hruba este căsoaia omului sărac.* PAMFILE, I. C. 427, cfr. ȘEZ. II 40/18.
3°. Partea hornului de de-asupra acoperemântului casei. Com. A. TOMIAC.
[Și: (ad 2°) **hurúbă** s. f. *Nici nu-i gazdă nice slugă, Ci ședе într'o hurubă.* DOINE, 145, **holúbă** = bordeiu. VAIDA, † **grúbă** s. f. PAMFILE, I. C. 427. | Derivat: **hurubáș** s. m. = cel care locuiește într'o hrubă. LB.]
— Din ung. **huruba, hurba** „colibă, bordeiu subt pământ" (legătura cu germ. *Grube,* polon. *gruba* „groapă", rut. *hruba* „gaura sobei" nu-i sigură).

HȘ! interj. v. **hâș.**

HU! Interjecție prin care își strigă vânătorul cânii. H. III 17. [Și: **hui!** se strigă la vite (porci) când se mână în staul (cocină). LB., **hugi!** se strigă cânilor, când îi alungăm. Com. LIUBA.]

HÚBĂ s. f. v. **hlobă.**
HUBÍȚĂ s. f. (Armată) v. **haubiță.**
HÚBLĂ s. f. v. **hlobă** și **hulubă.**

HUC s. a. *Rebut, balayures.* — (Mold., Transilv. de nord, Bucov.) Rămășiță, brac (Com. A. TOMIAC), gunoiu (cfr. bucluc 1°, gogleze, goz, huimată), felurite mărunțișuri netrebuincioase (Com. G. NISTOR), precum: fân mărunt și fărâmițat (Com. N. DRĂGAN), bucățele de lemn și așchii care rămân unde s'au tăiat lemne (Com. G. TOFAN), pleavă ce rămâne de la vânturatul sămânței de cânepă, fasolii, bobului ori grâului (ION CR. III 346), curățituri de nuiele, vreascuri mici (ib. IV 158). *Adă hucurile cele de la tăietor în casă!* Com. TOFAN. *Mă, nu face huc, că te-a bate mama!* Com. G. NISTOR. ‡ *A (se) face (tot) huc* = a (se) sfărâmà (Com. N. DRĂGAN), a snopì (în bătăi): *L-am bătut de l-am făcut tot huc!* VICIU, GL. | P. ext. (Loc. adv.) **Tot huc** = peste tot (Com. A. TOMIAC), chiar tot (ȚIPLEA, P. P.), de tot. *Ție să-ți aduc Sărăcia toată huc.* BUD, P. P. 62, ȚIPLEA, P. P. [Plur. *hucuri.* | Colectiv: **hucării** s. f. plur. = cevà hăcuit foarte mărunțel. ȘEZ. v 99.] — Cfr. buc (2°), huce (= huște).

HUCĂRÍI s. f. plur. v. **huc.**
HÚCE s. f. plur. v. **huște.**

HÚCEA! interj. v. hâș.
HUCEÁG s. a. v. huciu.
HUCHÍ vb. IV[a] v. hupì.
HUCHIÚM s. a. v. hluchium.
HUCI! interj., **HUCII** vb. IV[a] v. hâș.

HUCIU s. a. *Forêt de basse futaie, hallier; buisson.* — (Mold.) Pădurice odrăslită din rădăcinele rămase în pământ, pe urma unei păduri tăiate, cfr. rădiu, crâng (CREANGĂ, GL., ȚIPLEA, P. P.); pădure măruntă (GRAIUL), pădure mică și deasă (ION CR. III 73), loc cu multe tufe de diferiți arbori, crescute una lângă alta (MARIAN). *Ar fi cuprins o bucată de loc cu huci[u].* URICARIUL, XIV 231/2. *Păduri, huciuri, lunci.* I. IONESCU, C. 247. *Pornirĕ peste dealuri și prin huciuri, stuhării.* CONTEMPORANUL, I 685. *Fetele pe la Dumbravă Sămănă cânepa'n huci[u],* MÂNDRESCU, L. P. 158/133, cfr. MARIAN, SA. 163. *În huci[u] sânt născută, În huci[u] sânt crescută...?* (=Cociorva). GOROVEI, C. 92. | **Tufiș** des. *Au sărit un iepure sălbatic de subt un huciu.* SBIERA, P. 145/15, cfr. 21/9, 145/26, 168/11, 203/25. # (A umblà) **huciu-marginea** (**hușmargina** ZANNE P. II 789) = fără rost, hoinar, derbedeu, vagabond (CREANGĂ, GL.), cfr. frunza lelii, frunza-frăsinelului. *Și așà, de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umblà huciu-marginea.* ION CR. II 310, cfr. ȘEZ. II 151/15. **Mama-huciului** = mama pădurii. *Du-te la mama hăciului!* MARIAN, O. II 166.

[Plur. *huciuri.* | Și: **hâciu** s. a. = crâng de spini (ALECSANDRI, T. 1754), tufiș tânăr și des (de mărăcini) Com. I. PAVELESCU. *Acolo într'un hăciu, în desime, intră acel zimbru ostenit.* M. COSTIN, ap. GÂDEI, **hângiu** s. a. VICIU GL., **higiu** s. a.=pădure deasă și tufiș, prin care nu poate străbate omul s. animalul. ȚARA OLTULUI, III nr. 21-22, cfr. VICIU, GL., H. XVII 14, 423 (e și numele unui danț țărănesc H. XVIII 27). *Căprioara... e culcată... în higiul (=pădure tânără și foarte deasă) dintre plaiuri.* RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 87/22, **hinciu** s. a. *Șeapte văi adânci pline de hinci[u].* CANTEMIR, IST. 316, **hingiu** s. a. *Niște hingiuri dease și înghimpoase.* ib. 250, **hugiu** s. a. *E moara pe subt hugi[u].* MAT. FOLC. 955. | Derivate: **huceág** s. a. (plur. *-ceaguri* MARIAN) = huciu (CREANGĂ, GL.), pădure mică, ciotoroasă. H. X 353, cfr. 464, XVI 238. *Pădurea este un huceg apărat de vreo 7 ani.* I. IONESCU, D. 420, cfr. 282. *Huceagul plin de mure.* ALECSANDRI, P. II 404, 33. *Din huceag de aluniș.* EMINESCU, P. 39. *Dumbrăvi, lunci și huceaguri.* CREANGĂ, P. 316. *A fugit iepurele în huceag.* H. I. 54, **histeág** s. a.=pădure mică și deasă. VÂRCOL, V.]
— Din rut. **hušča** „desime", **huščak** „tufiș" (cfr. rus., sârb. *gušta*, v.-ceh. *hušč(ě)*, polon. *gąszcz* „desiș"). Cfr. **hâns, hățiș.**

HUCIU s. a. *Machine à carder.*—(Transilv.) Mașină de scărmănat lână. VICIU, GL. [Plur. *huciuri?*]

HUCIUÍ vb. IV[a] v. hâș.

HUCIÚM subst. *Épidémie.*—(Mold.) Boleșniță, epidemie. PAMFILE, A. [Și: **hușúm, hurșúm** subst. ib.]

HUCNÍ vb. IV[a]. *Vomir.*— A vărsà, a turnà (Com. TOMIAC), a borî. — Cfr. (h)icnì.

HÚDĂ s. f. *Ouverture, trou (dans une clôture).* — Deschizătură (între uluci), spărtură (în zid), gaură (în gard, în pod). LB., GR. BĂN., N. REV. R. (1910) 86, Com. I. STRÂMBULESCU. *Voiu aflà un stupuș ca să astup huda.* RETEGANUL, P. III 87/18, cfr. id. LUC. II, 70. [Și: **húdră** s. f. LB., POMPILIU, BIH. 1011. | Diminutiv: **hud(r)úță** s. f. LB.]

HÚDĂ s. f. *Maison.* — Casă: *Umblă din hudă în hudă.* RĂDULESCU-CODIN. *Acum de când iubesc, N'am pat să mă odihnesc,... Că-mi sar din hudă'n hudă.* DOINE, 241/7. — Cfr. **hudiță.**

HUDEOÁ! interj. v. huideò.
HUDICIOÁRĂ s. f. v. hudiță.

HÚDIȚĂ s. f. 1°. *Galerie déserte. Grande maison.* 2°. *Ruelle, cul-de-sac.*
1°. (Buzău) Galerii pustii. Com. S. POPESCU. || P. ext. Casă mare. id.
2°. Uliță (CREANGĂ, GL., com. A. TOMIAC), cale strimtă și lăturalnică (VASILIU, C.); spec. ulicioară care se înfundă, înfundătură, impas (Țara-Oltului). *Au lasat un stânjen și jumătate loc de hudiță.* URICARIUL, XX 394, cfr. III 258/29. *Hudița unei mahalale.* C. NEGRUZZI, I 70, cfr. III 406. *La colțul hudiței.* I. NEGRUZZI, I 327. *Ieși dintr'o hudiță și o oprì în mijlocul drumului un om.* SADOVEANU, P. S. 46. *Dau între hudiți pe drumul care duceà la noi acasă.* CREANGĂ, A. 67.
[Plur. *hudițe* și (Mold.) *hudiți.* | Diminutiv: **hudicioáră** s. f. *Cotind pe hudicioare.* ANGHEL și IOSIF C. L. 183. *Dacă se poate numì stradă o hudicioară dosnică...* CREANGĂ, ap. DDRF. | Adjectiv: † **hudițós, -oásă** adj. = care dă în hudiță. *Pădurile urechi și hudițoși păreții de piatră... ascuțiți ochi au.* CANTEMIRIR, IST. 73.]
— Derivat din **hudă**[3], stă, poate, în legătură cu paleosl. *chodz* „umblet, (p. ext.) drum" (CIHAC, II 139).

HUDIȚÓS, -OÁSĂ † adj. v. hudiță.
HÚDRĂ s. f. v. hudă[1]

HUDÚBĂ s. f. (Ornit.) *Oiseau de proie.* — Pasăre răpitoare. H. IX 122. [Și: **hudubleájă** s. f. = pasăre răpitoare (H. XI 267), pasăre mare, uliu (RĂDULESCU-CODIN), uli de cei mari de tot (VÂRCOL, V.), cfr, bleandă.] — Cfr. **hulubej.**

HUDUBÂȘT! Interjecțiune onomatopeică, prin care se imită sunetul produs de o căzătură în apă; *Hudubâșt în apă!* RĂDULESCU-CODIN, Î. Cfr. **bâldâbâc.**

HUDUBLEÁJĂ s. f. (Ornit.) v. hudubă.

HUDUDÓIU s. a. (Topogr.) *Vallée étroite et profonde.* — Vale strâmtă și adâncă, pe unde curge o apă zgomotoasă (ȘEZ. VII 121, cfr. JAHRESBER, VII 88), râpă (VÂRCOL, V., cfr. H. XVI 39). *Niște înălțimi... brăzdate de cele mai prăpăstioase văgașe și așà numitele hududoaie, care mai de care adânci.* REV. ȘTIINȚ. VIII 173. # A curge **hududoiu** = iute și cu zgomot. ȘEZ. VII 121. [Și: **huduróiu** s. a. *Huduroaie* = lucuri sălbatice. POMPILIU, BIH. 1011.]

HUDULÉȚ, HUDUMÁC s. a. v. huludeț.
HUDURÓIU s. a. v. hududoiu.
HUDÚȚĂ s. f. v. hudă[1].
HUGI! interj. v. hu.
HUGIU s. a. v. huciu.

HUGIÚM † s. a. *Assaut.* — (Turcism literar) Năvală, asalt, atac. *Această satisire făcù încetare iurușurilor și hugiumului.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 270/42. [Plur. *-giumuri.*]
— Din turc. huğum, idem.

HÚHA adv. *Ouvert.*—Deschis. *Am aflat casa huha* = deschisă. REV. CRIT. III 157.

HUHÁI vb. IV[a]. *Huer.* — (Despre cucuvaie). A produce țipetul caracteristic acestei păsări.
— Onomatopee. Cfr. **huhurà.**

HUHUIÁT, -Ă adj. v. cucuiat.

HUHURÁ vb. I(a). 1°. *Pousser des cris d'allégresse.* 2°. *Hennir.* 3°. *Huer.*

1°. A strigà de bucurie, a da chiote, a chiotì, a hăulì. *Lăutarii cântă, fătăii huhură.* SEVASTOS, N. 231/38. *Fetele din satul nost Tot a dracului au fost: Toată vara huhurează, Iarna scaldă şi botează.* HODOŞ, C. 83.

2°. (Despre cal) A nechezà. *Calul huhurează.* H. I 188, 286.

3°. (Despre *huhurez;* in ghicitori) A produce tipătul caracteristic, cfr. huhăì. *Huhurezul huhurează.* MARIAN, O. I 221, GOROVEI, C. 373.

[Şì: (< *huhurez*) **huhurezà** I = a chiuì, a uì. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. | Abstracte: **huhurát** s. a. = chiuit. *Eu n'am de lucru, m'apuc de huhurat, şi unde-o pleacă, giupâne, cu mine...!* GRAIUL, I 388; (postverbal) **húhură** s. f. = chiot. *Mirele iese întru întâmpinare cu lăutarii... şi ce mai huhură...!* SEVASTOS, N. 82/25.]

— Onomatopee, cfr. huì, huhăì.

HUHURÉŢ, HUHURÉTE s. m. (Ornit.) v. **huhurez.**

HUHURÉZ s. m. (Ornit.) *Chat-huant cornu (Asio otus).* — Pasăre de noapte răpitoare din familia bufniţelor. MARIAN, O. I 217 ş. u., LB., H. VII 481, X 465, XI 437, 517, XII 287, 301, (= bufniţă) XVI 445, (= noctua) ANON. CAR., (= buhă, ciuvică, cucuvaie) FRÂNCU-CANDREA, M. 101, (= ciuf) LEON, MED. 95, (= ciuhurez) GRIGORIU-RIGO, M., (nume de local.) CUV. D. BĂTR. I 247. *Când cântă huhurezul în pădure, îi a vreme rea.* ŞEZ. VI 36, cfr. IV 120/28, SEVASTOS, N. 285/5, GRIGORIU-RIGO, M. I 145, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 53, DOINE 287/18. *Păsări fel de fel: vulturi, uli, găi, buhe, huhurezi.* RETEGANUL, P. V 65/19. || Specie: **huhurez-mic** = strigă. MARIAN, O. I 235. # *A sta ca un huhurez* = singur, părăsit. ION CR. III 218, cfr. VLAHUŢĂ, D. 255. *A se face huhurez* = a se tupilà. VICIU, GL.

[Şì: (numai la ALECSANDRI) **huréz** s. m. *Sus în turn, ca un hurez. Un bătrân pândind...* P. II 88, cfr. I 838, (cu schimb de sufix) **huhuréţ** s. m. TDRG., **huhuréte** s. m. COSTINESCU, (+ *buhă*) **buhuréz** s. m. MARIAN, O. I 218, (+ *ciuf, ciuvică,* etc.) **ciuhuréz** (**cihuréz** MARIAN, O. I 218, **ciuréz** ib., H. XI 97, XIV 279) s. m. = huhurez, bufniţă (H. XVIII 43), cucoşul-pustietăţii (H. V 53, Muscel). *Puiul vulturelui ochiè... un ciuhurez.* ŢICHINDEAL, F. 392. *Ciuhurezii, te apucă răcori de groază când îi auzi.* ISPIRESCU, L. 287, cfr. 348/31. *Ciu(hu)rezului coada îi lipseşte!* ZANNE, P. IX 593. *Ciurezul urează.* H. XVIII 140, (cu schimb de sufix) **ciuhuréte** s. m. COSTINESCU, H. V 53. *Când şi când câte un ciuhurete înflorà singurătatea cu buciumul lui jalnic.* SANDU-ALDEA, A. M. 10.]

— Derivat din **huhurà**, prin suf. *-ez.* (Cu greu, există vreo legătură cu bulg. *hohorja* „mă umflu în pene").

HUHUREZÁ vb. I v. **huhurà.**
HUI! interj. v. **hu.**
HUÍ vb. IV[a] v. **vuì.**

HUÍ vb. IV[a]. *Grogner* (en parlant du porc). — A grohăì. *Porcul hueşte.* H. X 356.

— Onomatopee.

HUÍ vb. IV[a]. *Gronder.* — (Mold., Transilv.) A ocărì, a certà, a cicălì; a huiduì (LB.). *Are ce mă huì femeia.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

HUIÁLĂ s. f., **HUIÁN** s. m. v. **vuì.**

HUIB s. m. *Fou.* — Nebun (de supărare), năuc, chearand. PAMFILE, J. II, id. B.

HUIDEÁ! interj. v. **huideò.**

HUIDEÓ! interj. Strigăt cu care se alungă porcii; p. ext. cu care gonim pe cinevà, batjocorindu-l (injurându-l, insultându-l). *Se luară după dînsul cu chiote şi cu uideo!* ISPIRESCU, L. 79. *Când vezi vârtej..., să zici huideò, că dracu' este în vârtej.* ŞEZ. II 194/12. # A luà pe cinevà (s. a da cuivà) cu **huideo** = a huiduì. *Cui are să-i fie milă? Te-or luà cu huideo!* CONTEMPORANUL, VI 3. *Cum văzù dar [lumea] pe hatmanul, negru ca un bivol şi cu coarnele 'n cap, începù a-i da cu huideo.* FILIMON, ap. TDRG. [Şì (strigăte porcilor): **hăideà!** H. III 130, **huideà, hudeoà!** MARIAN, SE. I 126-127, **huideoà (brâncă)!** H. X 498. | Şì: **huidù!** DICŢ., **uideò!** etc.]

— Interjecţia **uid(e)à, uidò** se găseşte în acest înţeles şi la Bulgari, la Sârbi şi la Turci.

HUIDEOÁ, HUIDÚ! interj. v. **huideò.**

HUIDUCÁ vb. I. *Faire du bruit.* — A face zgomot (mai ales despre care), cfr. **hurducà, huruì.** POMPILIU, BIH. 1011. — Cfr. huì (= vuì).

HUIDUÍ vb. IV[a]. *Huer.* — A alungà porcii (lupii, etc.) s. pe un om cu strigăte de **huideò!** p. ext. a gonì, a alungà pe cinevà (cfr. duduì); a se ferì de el (cfr. a boicotà), a prigonì, a persecutà (ŞEZ. IX 147, PĂSCULESCU, L. P.). *Îşi petrecù viaţa... huiduit şi batjocorit de toţi.* ODOBESCU, III 246. *Lumea... se împrăştie huiduindu-ne.* CREANGĂ, A. 113. *Toate satele de prin prejur îl blăstămau şi-l huiduiau.* CONTEMPORANUL, III 700. *Poruncì slugilor... să-l huiduiască, ca p'o găgăuţă.* ISPIRESCU, L. 280. *Fetele la horă îl huiduia[u] şi fugeau de dînsul, ca de-o lepră.* id. ib. 386, cfr. 155, M. V. 50/18. *Să ne huiduiască de la poarta lui.* ŞEZ. I 262/8, cfr. VII 91, REV. CRIT. V 95. *Mai bine sărac cinstit de cât bogat huiduit.* ZANNE, P. V 567. [Şì: (+ *hăituì*) **huituì** vb. IV[a]. *Începură toţi a mă huituì* (tip. *hutuì*). GORJAN, H. I 122. | Abstracte: **huiduiálă** s. f. COSTINESCU, **huiduitúră** s. f., **huituiálă** = hăituială, goană. H. III 144.]

— Derivat din **huideò.**

HUIDUIÁLĂ s. f. v. **huiduì.**
HUIDÚMĂ s. f. v. **huium.**
HÚIET s. a. v. **vuiet.**

HUIJÍ vb. IV[a]. *Voler.* — A furà. RĂDULESCU-CODIN.

HÚIMĂ s. f. v. **huium.**

HUIMĂCEÁLĂ s. f. = **buimăceală.** *Îmi vine aşà o huimăceală (ameţeală).* PAMFILE, J. II.

HUIMÁTĂ s. f. *Balayures.* — Gunoiu, hucărie de surcele intrate în putrefacţie. ŞEZ. V 100. — Cfr. **huc, gozomat.**

HÚINĂ s. f. v. **hoinà.**

HUÍŢ s. m. *Balançoire. Nom de jeu d'enfants.* — (Transilv.) Scrânciob; cfr. **huţa.** *La cele două capete ale rudei, se dă câte unul ca în huiţ.* PAMFILE, I. C. 472. | Numele unui joc de copii. id. J. III 41. [Verb: **huiţă** I refl. (pronunţ. *hu-i-*) = a se legănà. *Iac'aici, moşule. Mă huiţ aici!* AGÂRBICEANU, LUC. III 105.]

— Cfr. germ. *Hutsche,* idem. Cfr. **hâţânà.**

HÚITĂ s. f. v. **hurtă.**
HUIŢÁ vb. I v. **huiţ.**
HUITUÍ vb. IV[a] (ş. d.) v. **huiduì.**

HUIÚM s. a. *Tas, quantité.* — Grămadă, stol. *Un huium de pasări.* PAMFILE, J. II. *Mititel, cu huiumul* (= ghemul) *după el?* (= Acul). PĂSCULESCU, L. P. [Variante: **húimă** = **huidúmă** s. f. = femeie

mare și diformă. *O șterge huima* (e vorba de un monstru feminin) *în fundul pădurii.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 45. *Ce să vezi? O huidumă de muiere cât o claie de fân.* STOICA, SĂM. III 824.] — Cfr. d u i u m.

HÚLĂ s. f. 1°. *Médisance, calomnie.* 2°. *Blasphème.* 3°. *Misérable, vaurien.*

1°. (În opoziție cu l a u d ă) Vorbe prin care se hulește, critică injurioasă, defăimare, bârfeală; p. e x t. clevetă, calomnie. *Întru sărăcie și întru fărăde-cinste au fost și în hule și în ocări.* CORESI, E. $31/_{4}$. *Aceste lucruri de hulă trăgându-se până la urechile vrăjmașilor...* LET. I $190/_{11}$. *Gura i-i plină... De blăstăm, de hulă și de 'nșelăciune.* DOSOFTEIU, PS. 33, cfr. BIBLIA (1688) 7, ALECSANDRI, T. 1339. *Ce eri lăudă, astăzi în hulă iau.* CANTEMIR, IST. 85. *Când... ghula se naște și ocara, atuncea... cinstea-și piiarde.* id. ib. 216. *Ar fi fost... de pomenire Grigori-vodă în Domnii cei de frunte..., iar nu cu cei de hulă* (= cei vrednici de defăimare). LET. II $413/_{28}$, cfr. MAG. IST. IV $150/_{10}$. *Făr de nici o hulă și întinăciune.* ANTIM, P. 12. *Nu putem arată câtă hulă au luat Sufletul de la toți.* LET. III $258/_{13}$. *Gâtlejurile lor căscate, dintru care izbucneà mulțimea hulelor.* URICARIUL, I $69/_{13}$. *Toată hula cade asupra lui.* ZILOT CRON. 340. *Câtă hulă și defăimare voiu trage asupră-mi?* DRĂGHICI, R. 15. *Băgà multe hule asupra lui Terhat în capul despotului.* BĂLCESCU, M. V. 101. *Vei fi oamenilor de hulă..* MARCOVICI, C. $52/_{15}$. *Gândești că prin hulele... tale sparii pe astă femeie nevinovată.* C. NEGRUZZI, I 161. *O, culmea hulii și a batjocurii!* id. ib. 229. [Mircea Ciobanul] *numai hulă... își ridicase asupră-și prin năpăstuirile sale.* ODOBESCU, I $106/_{9}$. *Nu voiu să aud pic de hulă.* RETEGANUL, P. I $51/_{22}$, cfr. ȘEZ. III $16/_{22}$, IV $231/_{18}$. *Mai bună e hula din satul tău de cât lauda din satul străin.* ZANNE, P. VI 303.|P. e x t. Obiect de hulă. *Gafița-i a noastră hulă.* DACIA LIT. 143.

2°. Spec. Blasfemie. *Atunce întâiul preoților rumpeà veștmintele lui, grăi că hulă grăiaște.* TETRAEV. (1574) 249. *Începù a grăi cuvente de hulă asupra lui D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 188. *Rugăciunea voastră e o hulă!* I. NEGRUZZI, V 323.

3°. P. e x t. Persoană vrednică de hulă; (deci:) om păcătos, rău, de nimica. GR. BĂN. *Măi bădiță, nu fii câne, Io tot vin, tu fugi de mine; De vii mai fugì vrodată, Să fii hulă blăstemată!* HODOȘ, P. P. 114. *Vai de mine, ce trag eu C'o hulă și c'un bețiu.* ib. 152. *Nici nu te-[i] puteà 'nsură Cu hula ce-i căpătă.* VASILIU, C. 163. *Că ș'asear 'aș fi venit... La o hulă de nevastă.* HODOȘ, C. 70.

[Scris și: † *ghulă.* | A d j e c t i v: (< paleosl. *chulьnikъ*, idem) † **hulnic, -ă** = care face o blasfemie, hulitor. *Hulnicii svintelor icoane.* DOSOFTEIU, V. S $198/_{18}$.]

— Din paleosl. **chula,** idem (1°-2°).

HÚLĂ s. f. *Éboulement. Chemin sur un coteau.* — (Transilv., Muscel) Surpătură (hâitură) de munte s. deal (LB.); p. e x t. drum printr'o scobitură de deal, drum pe subt coastă (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Aceasta e „hula Amlașului", drumul de costișe ce duce în vale la orășelul care, pe vremuri, și-a înscris numele în titlul voievozilor români.* IORGA, N. R. A. I 188. *Când, după graiul de aici, ai „urlat" până în fundul „hulei", ești în Tilișca.* id. ib. 221.

— Din ung. **hulla** *(hulló)* „surpătură".

HULBĂRÍI s. f. plur. v. **hulub.**

HULBOÁCĂ s. f. = **bolboacă,** apă adâncă cu maluri repezi (H. X 353).

— Cuvântul pare a derivà din rut. **hłubokyj** „adânc", iar forma *bulboacă* poate să se fi născut din *hulboacă* prin asimilare, subt influența lui *bulbuc;* formele *bulboană, hulboană,* etc. pot fi influențate de *știoalnă.*

HULBOÁNĂ s. f. v. **bolboană.**
HULBURÍ vb. IV^{a} v. **volburì.**
HULC(H)Í vb. IV^{a} v. **hulpì.**

HULEÁIU s. a. = **guleàiu,** cheí, beție (ȘEZ. V 100). *Odată... a făcut o petrecanie cu muzica militară; cu lume multă și de tot felul, mă rog, huleai domnesc, nu fleac.* ȘEZ. VII 38. *Capul te doare și când ai făcut vreun huleai (chef) cu prietenii.* ib. III $14/_{17}$.

— Formă ruteană, corespunzând rusescului *guljaj.*

HULÉIU s. a. (Apic.) v. **uleiu.**
HULÉNIE † s. f. **hulì.**
HULÉRCĂ s. f. v. **holercă.**

HULÍ vb. IV^{a}. 1°. *Médire, calomnier, décrier, blâmer.* 2°. *Blasphémer.* 3°. *Mépriser, dédaigner.*

1°. (În opoziție cu a lăudà) A vorbì de rău, a spune vorbe de ocară s. de batjocură la adresa cuivà (cu intenția de a-l înjosì în ochii altora), a d e f ă i m à, a bârfì; p. ext. a c a l o m n i à, a clevetì. (Complementul e persoana împotriva căreia se îndreaptă hula) *O amar celue ce cleveteșe și hulește pre(a) alții!* CUV. D. BĂTR. II 463, cfr. BIBLIA (1688) 34, ARHIVA R. I 60. *Una pre alta hulește și defaimă.* LET. I $106/_{22}$. *Au început a le face și stihuri... cu care îi hulescu.* LET. III $282/_{20}$. *Nu conteneză a hulì pre cei de sus.* ZILOT, CRON. 335. *Nu trebue... să hulim persoanele cele bogate.* MARCOVICI, D. 138. *El singur pe sine... se hulește.* KONAKI, P. 285. *Prieteni mult huliți.* I. VĂCĂRESCU, P. $75/_{8}$, cfr. ALECSANDRI, T. 1457. *Satul o hulește.* CONTEMPORANUL, VI$_{II}$ 4, cfr. COȘBUC, F. 36. *Nemții te batjocoresc și ciocoii te hulesc.* ALECSANDRI, P. P. $246/_{6}$, cfr. TEODORESCU, P. P. 314^{b}, DOINE $190/_{10}$, MÂNDRESCU, L. P. $131/_{12}$. || (Complementul e obiectul care se relevă prin hulă) *Să să rușineaze carii hulesc bună-viiața noastră.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 157 (: ceia ce d o d e e s c BIBLIA 1688). *Sălașul sfântului tău nume Îl ghuliră păgânii în lume.* DOSOFTEIU, PS. 245. *Pre mormântul ce hulește... să-l arunce.* BELDIMAN, O. 9 | (Figură etimologică) *Arie astupă gura tuturor cu hula ce huliià.* VARLAAM, C. II $32,_{2}$. || A b s o l. *De te-ating, să feri în lături, De hulesc, să taci din gură.* EMINESCU, P. 133.

2°. (Complementul e Dumnezeu s. cele sfinte) A blasfemà. *Bărbații aceștia... hulindu D[um]nedzeaia voastră.* COD. VOR. $12/_{11}$ (=**hulitori** N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). *Arie iaste eretic și huleaște pre D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 189. *Propoveduià pre Hristos... și pre Mah[o]met îl huleà.* MAG. IST. I $171/_{1}$. || A b s o l. *Ziseră întru ei: „Acesta huleaște".* TETRAEV. (1574) 213. || I n t r a n s. *Hulește în contra lui Dumnezeu.* I. NEGRUZZI, VI 98.

3°. † A vorbì cu dispreț despre cevă; p. ext. a disprețuì, a nu pune nici un preț pe... *Au hulit ceale pământești.* BIBLIA (1688) 7. *Toate dulcețile ceale trupești le-au hulit.* ȚICHINDEAL, F. 192.

[Scris și: † *ghulì.* | A b s t r a c t e: **hulire** s. f., **hulít** s. a. *Vorbe de hulire.* C. NEGRUZZI, II $86/_{10}$. *Hulirea măgulitoare.* ALECSANDRI, P. II 469, † **hulitură** s. f. = persecutio. ANON. CAR., (< paleosl. *chuljenije,* idem) † **hulénie** = hulă, blasfemie. *Ereticii bârfiià hulenie asupra Domnului H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. $18/_{30}$, cfr. $77,_{2}$, 146, etc. Cfr. **hulă**[1]. | A d j e c t i v e: **nehulít, -ă.** *Puse nehulită calea mea.* BIBLIA (1688) 238. (Substantivat) **hulita** s. f. art.: joc copilăresc. H. XVI 373, **hulitór, -oáre.** *Limbi hulitoare.* MINEIUL (1776) $68^{2}/_{1}$, $58^{1}/_{1}$. (Substantivat) *Svetnicii și hulitorii.* CUV. D. BĂTR. II 342. *Hulitoriul de H[risto]s.* MINEIUL (1766) $63^{1}/_{2}$. *Amândoi hulitorii.* C. NEGRUZZI, II $85/_{24}$. *Niște pamfletari, niște hulitori publici.* ALECSANDRI, T. 1711.]

— Din paleosl. **chuliti,** idem.

HULIGÁN s. m. = **g(ă)ligan,** om mare, bine fă-

cut, voinic (ION CR. III 345); băiat îndrăsneț (COM. A. TOMIAC). || Spec. (modern) Bătăuș, în Rusia, la revolte de stradă, mai ales la progromuri.

HULÍRCĂ s. f. v. **holercă.**
HULITÚRĂ s. f. v. **hulì** și **ulitură.**
HULIU s. m. (Ornit.) v. **uliu.**
HÚLNIC, -Ă † adj. v. **hulì.**
HULÓBĂ s. f. v. **hlobă.**
HULPÁN s. m. (Zool.) } v. **vulpe.**
HULPĂRÍE s. f., **HULPĂU** s. m. }
HÚLPAV, -Ă adv. v. **hâlpav.**
HÚLPE s. f., **HULPÉSC, -EÁSCĂ,** } v. **vulpe.**
HULPÓS, -OÁSĂ adj. }
HULTÁN s. m. (Ornit) v. **vultan.**
HULTENIOÁLĂ, } v. **vulturică.**
HULTENIOÁRĂ s. f. (Bot.) }
HULTOÁN s. a., **HULTOÁNĂ** s. f. (Hort.) v. **altoiu³.**
HULTOÁRE s. f. v. **vâltoare** și **vultur.**
HULTOÍ vb. IV[a] v. **altoì.**

HULTOIÁN s. a. (Hort.) = **altoiu²,** arbore altoit (VASILIU, C.).

HULTUÁN s. a. (Hort.) v. **altoiu³.**
HULTUÍ vb. IV[a] (Hort.) v. **altoì.**

HULTUIÁLĂ s. f. = **fuituială,** ceea ce se pune la o încărcătură de pulbere de vânat (cârpe, hârtie), ca să nu lase praful să curgă. PAMFILE, C. Ț. *Se bate hultuială de hârtie sau petică peste prav.* id. I. C. 153.

HULTUITÚRĂ s. f. v. **altoitură.**
HÚLTUR s. m. (Ornit.) v. **vultur.**

HULÚB s. m. (Mold.) = **porumb(iel).**
1°. (Ornit.) Pasărea *columba palumbus.* MARIAN, O. II 180, LEON, MED. 95, H. X 15, 465, XVI 112. *Bine ne potrivim... Ca doi hulubi la zburat.* SEVASTOS, P. P. 106/12, cfr. 134/22-23, 323/10. *Din hulub se naște scorpie:* se zice despre copii răi, născuți din părinți cum se cade. ZANNE, P. IX 624. || Specii (une-ori deosebite numai după coloarea penelor): **Hulub de pădure** (s. **de codru, sălbatic**), **de câmp, de casă** (MARIAN, O. II 180, 181), **jucător** (H. XVI 160) s. **jucăuș,** berc (H. XVI 160), **pag** (ib.), **popesc,** etc. *Căptușeà... vr'un hulub popesc și-și astâmpără foamea.* CONTEMPORANUL, III 705. *Îngrijindu-și de sănătate și de hulubii jucăuși.* SADOVEANU, P. S. 189.
2°. Numele unui viței s. bou care este la păr cenușiu s. suriu deschis ca gușa porumbului (mai ales în partea de dinapoi). MARIAN, DAMÉ, T. 28, cfr. H. I 58, X 85, XII 274. (Femininul) *hulubă* = numele vacilor porumbe la păr. ȘEZ. III 16/26.
[Și: (Mold.) **hurlúb** s. m. COSTINESCU, H. X 31, 187, 377, (Ban. <paleosl. *goląbz,* idem) **gălúmb, golâmb** s. m. JAHRESBER. III 316, (< sârb. s. rus. *golub(ъ),* idem) **gulúb** s. m. DOMBROWSKI. | Femininul: (ad 2°) **hulúbă (holúbă)** = vacă porumbă la păr. ȘEZ. III 16/26, MARIAN, (ad 1°) **hulubiță (holubiță** MARIAN) s. f. = porumbiță (MARIAN, O. II 181, MAT. FOLC. 910, ȘEZ. III 239/13, SEVASTOS, P. P. 134/23). | Diminutive: **hulubáș** s. m. = porumbel (și ca termen desmierdător dat oamenilor tineri); (ad 2°) viteà cenușie (MARIAN); p. anal. (Bot.) un fel de ciupercă *(Russula aurata)* comestibilă, numită și **pâniș oară, vineț ică.** PANȚU, PL., PAMFILE, I. C. 247, H. I 97, XII 397, MARIAN, O. II 181, CREANGĂ, GL. *Sânt tineri și se iubesc ca doi hulubași.* VLAHUȚĂ, D. 231, cfr. CREANGĂ, P. 168. *Bună ziua, hulubașii moșului.* CONTEMPORANUL, VI 1 484. *Fă-mă hulubaș de-argint Cu aripele de vânt.* ALECSANDRI, P. P. 410, cfr. ȘEZ. I 104b/11, VI 15, SEVASTOS, P. P. 136/21, 106/10, VASILIU, C. 91; **(h)ulubél** s. m. (ad 1°) *Fă-mă, Doamne, un hulubel.* SEVASTOS, P. P. 170/8, MARIAN, Î. 258. *Ca doi ulubei la pene* (Tulcea). PĂSCULESCU, L. P. 58, (ad 2°) *Hulubél* = viței de coloare cenușie, **hulubícă** s. f. = viteà de coloare cenușie. MARIAN. | Augmentativ: **hulubán** s. m. = hulub (2°). MARIAN. | Colectiv-local: **hulubărie** s. f. (**hulubării** s. f. plur. WEIGAND, B. B. 98) = porumbărie, porumbar. BARONZI, L. 160/13, ALECSANDRI, T. 1755. *Ograda... înlăuntrul căreia se vedeà o fântână... și o hulubărie.* GANE, ap. TDRG.]
— Din rut. **holub,** idem.

HULÚBĂ s. f. v. **hlobă** și **hulub.**
HULUBÁN s. m., **HULUBĂRÍE** s. f. } v. **hulub.**
HULUBÁȘ s. m. (Zool.) }

HULUBÉJ s. m. (Ornit.) = **uliu.** *La uliu îi zic hârete sau hulubej.* H. I. 383. — Cfr. hulub și hudub(leaj)ă.

HULUBÉL, -BÍCĂ, -BÍȚĂ subst. v. **hulub.**

HULUDÉȚ s. a. 1°. *Cannette* (de navette). 2°. *Cheville.*
1°. (La războiu) Beținașul (numit și fus, lemnuș, surcel, sfârcel) pe care se învârte țeava suveicii. DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 277, cfr. H.X 512, XII 282, 289, 375, 386, VICIU, GL.
2°. (La car) Cuiul care leagă proțapul de piscul carului, numit și cuiul din urechi. DAMÉ, T. 9, 14.
[Înțelesul de „soupape d'une pompe" dat de CIHAC II 144 nu se poate atestà. | Și (ad 1°): **hludéț** s. a. VICIU, GL., Com. A. TOMIAC, **hodulét** s. a. PAMFILE, I. C. 277, **hudulét** s. a. H. X 261 (mai însemnează și: „vargă cu care se scoate măduva din țevi de soc, cu care se încarcă pistoalele și puștile" CREANGĂ, GL., ȘEZ. III 16/20; după DDRF. ar însemnà și „făcăleț"), (+ *ciomag,* formație glumeață la origine) **hudumác** s. a. = ciomag. *Să iei hudumacul!* (Covurluiu). ION CR. V 182.]
— Poate, dintr'un paleosl. **chludъcъ,* diminutiv din *chludъ (chlądъ)* „vargă" (CIHAC II 144 citează un cuvânt rusesc *cholodecъ* „tige", pe care însă nu-l găsesc în dicționare, cu acest înțeles).

HULUGI s. m. plur. v. **hluj¹.**

HULUÍ vb. IV(a) refl. *S'écrouler.* — A se dărâmà, a se năruì; p. ext. a cădeà într'o parte. *Lasă că nu se huluește (dărâmă) carul pe tine!* PAMFILE, C. *Ileana stă cu suveica în mână; par'că s'a huluit casa asupra ei.* SLAVICI, N. I 55. *Nevastă, dalbă nevastă! Ce ți-i conciu huluit?* DOINE, 351/11.
[Și: (cfr. sârb. *urvati* „a dărâmà") **huruì** vb. IV(a) refl. *O casă, care erà să se hurue, de veche.* RETEGANUL, P. IV 54/11. *Bordeie huruite.* POMPILIU, B. 30/18, *(huluì + huruì)* **hurluì** vb. IV(a) refl. = a se surpà. FRÂNCU-CANDREA, M. 42, cfr. VICIU, GL. | Abstracte: **huluiálă** s. f. COSTINESCU, **huluitúră** s. f. ib., **hurluíre** s. f. = surpare. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.]
— Din ung. **hullani** „a cădeà (ca poamele din pom) risipindu-se". Cfr. **hulă².**

HULUIÁLĂ s. f. v. **huluì.**
HULUMÁLE s. m. v. **hulumare.**

HULUMÁRE s. m. *D'a hulumarele* e un joc de copii, care, încopciați, formează ca un zid în formă de potcoavă, pe care apoi cei ce n'au fost „robiți" îl hâlțăne, până cad copiii jos. Cfr. H. IV 70, 57. [Și: **hulumále** s. m.] — Cfr. huluì.

HULÚZ s. m. *Perche* (avec laquelle on presse le foin). — (Transilv.) Parul (sulul, drugul) carului, cu care se apasă fânul. VICIU, GL.

HUM! interj. v. **hm.**

HÚMĂ s. f. *Argile.* — Nume care se dă la diferite roce argiloase moi; se întrebuințează, la țară, pentru spoitul caselor, în locul varului, și pentru trasul brăielor; după coloare, este de mai multe feluri: *humă albă*, care are aceeași întrebuințare ca și *maiul*; *humă vânătă*, numită și *humoaie* (se găsește în coastele dealurilor și ale râpilor) și *huma neagră* (cfr. *mal, lut, argilă, hleiu*). Când gospodina vrea să văruiască sau să „dea cu *humă*", sfărâmă acest *sloiu* de *humă*, îl pune în apă ca să se facă *terciu* subțire și acest terciu îl întrebuințează ca și laptele de var. PAMFILE, I. C. 382-383, CREANGĂ GL., MARIAN, ȘEZ. III $14/_{6}$, II $42/_{6}$, H. X 109, DOC. (a. 1556) CUV. D. BĂTR. I 244. *În Ieș..., unde sânt gropile de humă* (a. 1805). IORGA, S. D. XI 66. *În humă se află var, iar huma poate fi amestecată cu nisip sau lut.* I. IONESCU, M. 54. *Pe cuptorul uns cu humă... Zugrăvit-au c'un cărbune... Purcelușî cu coada sfredel.* EMINESCU, P. 192. *Nu se aduce în ziua aceasta lut, humă și năsip și nu se unge.* MARIAN, SE. II 197. *Subt păretele de humă vânătă și de pământ roșietec...* IORGA, N. R. A. I 255. *Pământ amestecat cu humă.* CREANGĂ, P. 247. *Făcù din humă niște oameni.* ISPIRESCU, U. $82/_{25}$. *Mănânc turtă ca huma.* ȘEZ. III $60^{b}/_{6}$. *Mi-i fața ca huma.* ib. I $213^{b}/_{6}$, cfr. VASILIU, C. 35, LEON, MED. 115. || Fig. (în glumă) Dres pentru față, suliman. *Aste târgovețe Ce se dau hojma cu humă.* C. NEGRUZZI, III $51/_{28}$. || Spec. (în Munții-apuseni). Plumbul și sfaleritul ce urmează aurului în „șaitroc", când se spală mineraiul de aur. FRÂNCU-CANDREA, M. 42, cfr. VICIU, GL.

[Augmentativ: **humoáie** s. f. = humă vânătă, PAMFILE, I. C. 382, ȘEZ. V. 100. | Adjectiv: **humós, -oásă** = ca huma, care conține humă, cfr. *argilos, lutos, hleios. Pământurile humoase.* ECONOMIA, 5. *Nisipul humos L-alegeà frumos.* TEODORESCU, P. P. 38^{b}. | Local: **humăríe** s. f. = locul de unde se scoate humă. MARIAN. *Cântă cucu'n humărie, Eu gândesc că-mi cântă mie.* ION CR. II 103. | Verb: **humuì** IV^{a} = a da cu humă, cfr. *muruì. Lipì cuptiorul, îl humuì și-l grijì.* CREANGĂ, P. 287. cfr. A. 33. | Alt derivat: **humérniță** s. f. = vasul în care se subțiază huma cu apă, cfr. *varniță*; fig. om cu fața searbădă, bolnav. Com. A. TOMIAC.]

— Din bulg. **huma**, idem.

HUMAÍU † s. a. v. **hat**^{3}.
HUMÁN, -Ă adj. v. **uman.**
HUMĂRÍE s. f. v. **humă.**

HUMÉLNIC s. m. *Gardien* (de magasin de blé). — Păzitor la o standoală, căsoaie s. coșare. ION CR. V 375. [Și: **hamélnic** s. m. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 11.]

— Cfr. rut. *chmel'ník* „loc semănat cu hămeiu". Cfr. SCRIBAN ib.

HUMÉRNIȚĂ, HUMOÁIE s. f. v. **humă.**
HUMÓR s. a. v. **umor.**
HUMÓS, -OÁSĂ adj., **HUMUÍ** vb. IV^{a} v. **humă.**

HUMULTUÍ vb. IV^{a}. *Repiquer la vigne (là où elle a dépéri).*—(Transilv.) A butoși (= butăși) via pe unde este rară. [Și: **humutuì** vb. IV^{a}. SIMA, M.]

HUMUTUÍ vb. IV^{a} v. **humultuì.**

HUNI s. m. pl. *Huns.* — Popor barbar, înrudit cu Ungurii, care a năvălit din Asia în Europa în sec. IV d. H.; (în batjocură) Unguri. *Horia bea la făgădău, Hunii fug făr' de hintău.* ZANNE, P. VI 151.

HÚNIE s. f. *Entonnoir.* Vas de lemn în forma vedrei, cu țâța în fund; în *hunie* se toarnă vinul la cules și din ea, pe țâță, se scurge în butoiu (RĂDULESCU-CODIN), *leică* (DAMÉ, T. 81, 85). || Fig. *Este ca o hunie vale strâmtă, care hunie poyoară în marginea mării.* (a. 1715), ap. ȘIO. I 405. # *Am făcut unie* = am făcut cale. Com. A. COCA. [Și ca nume topogr.: *Hunia* e o coastă foarte accidentată între comunele Hinova și Broscari din jud. Mehedinți. ZANNE, P. VI 153. | Și: **únie** s. f. H. IV 246, DAMÉ, T. 81 (înțelesul: „bâton portant en son milieu un anneau et un crochet et qui sert à transporter à deux une tinette pleine" DDRF. e suspect).]

— Din bulg. (sârb.) **hunija** (<n.-grec. χωνί, turc. *huni*), idem.

HÚNSFUT s. și adj. m. *Coquin.* — (Ungurism; în Transilv. și Mold. mai ales ca termen de ocară) Om de nimica (LB.), viclean, hâtru (POMPILIU, BIH., VAIDA), ciuf, om făr de căpătâiu, curvar (ȘEZ. V 100), mișel (Com. A. TOMIAC). [Și: **húnțfut, húnțut.**]

— Din ung. **hunc(f)ut** (< germ. *Hundsfott*), idem.

HÚNȚ(F)UT s. și adj. m. v. **hunsfut.**
HUP, HÚPA! interj. (ș. d.) v. **hop.**

HUPÍ vb. IV^{a}. 1°. *Être affamé.* 2°. *Ne pas mûrir.*

1°. Intrans. (Transilv., Munt.) A flămânzi, a fi lihnit de foame: *Bietul copìl, se vede pe față că hupește!* (comit. Sibiiu). Com. T. L. BLAGA. *Hupit* = lihnit de foame, leșinat. RĂDULESCU-CODIN, Î., VÂRCOL, V.

2°. Refl. (Mold., subt forma dial. **huclì**; despre cereale, legume, fructe) A nu legà, a nu se coace s. a se coace fără vreme, pripit, a aveà bobul sec, zbârcit. *Mai bine e să se rupă de tineri copchileții, spre a nu se face în grădină hălăciugă și care să facă a se huchì fasolele.* ION CR. IV 248. *Grâul e huchit.* ib. III 225. *S'au copt fasolele, dar îs mai mult huchite.* ib. II 277, cfr. PAMFILE, J. II. *Zmeură hupchită* = prizărită, slab desvoltată. ȘEZ. V 100. *Când fasolele să seamănă printre popușoiu..., aceștia nu trebue să fie prea deși, căci în acest caz fasolele se huchesc, adecă înfloresc fără să lege.* PAMFILE, A. 183, cfr. 215.

[Și: **hulpì** *(hulchì, hulcì* ȘEZ. IX 154) vb. IV^{a} DAMÉ, T. 55, **opì, upì** PAMFILE, A. 115, DDRF. (cu abstractul) **hulpíre** *(hulchire)* ib. 58.] — Cfr. **hulpav** (**hâlpav**).

HUPOÁRE s. f. *Hâle.* — Năplăială, zăpuc, căldură foarte mare, fără vânt, arșiță. Cfr. ION CR. V 345.— Cfr. *buhoare, dogoare, friptoare, prigoare.*

HUR! interj. v. **huruì.**

HÚRA! interj., s. a. *Hourra.* — Exclamație de bucurie, de îmbărbătare s. de aclamare. „Să trăiască!" înlocuește la Românii de peste munți căzăcescul nostru *hurra!* ODOBESCU, I 475. Εὖγε! *bravo!* Εὖοῖ! *hura!... strigară toți.* C. NEGRUZZI, I 12. *Uraaa!... să trăiască Escelența sa!* ALECSANDRI, T. 1348. || Substantivat (mai ales la plur.) *Ura! 'n ceruri se ridică.* id. P. I 36. *Uralele mulțimii nu mai conteneau. Un hura general izbucnì din piepturile tuturor.* [Și: **úra!** (ca subst., cu plur. *urále*).]

— *N* din fran. (< rus. *urá*), idem.

HÚRA! Interjecție, prin care scoală porcii din bârlog. MARIAN, cfr. id. SE. I 127.

HÚRĂ s. f. 1°. *Querelle.* 2°. *Tas, quantité.*

1°. (Muscel) Ceartă, dușmănie, cicăleală și gură multă: *Îmi pare rău c'o să-mi fac de hură cu tine!* RĂDULESCU-CODIN. *Femeia, tot cu ceartă și cu hură.* id. Î. 230, cfr. 316.

2°. (Broscăuții-vechi, în Bucov.) Grămadă, mulțime. *O hură de bani.* Com. T. SMOLINSCHI.

HÚRĂ s. f. v. **horă.**

HURĂTUÍ vb. IV^{a}. *Chasser* (la volaille, les bes-

tiaux, etc.).—(Transilv.) A alungà pasările sau vitele dintr'o holdă, a duduì. SIMA, M. — Cfr. orătănii.

HURC s. a. *Chasse (au rabat).* — Vânătoare cu gonaci (cfr. hăitaș (1⁰), hăituială, goană): o ceată de vânători înconjoară o bucată de pădure, iar alta, îndoită sau întreită la număr, intră în pădure și dă alarmă ca să iasă animalele sălbatice la câmp, spre a le împușcà cei care înconjoară locul. H. V 337. *Eu merg la hurc ca să vânez vr'un vânat.* ib. XVIII 140, cfr. 25. [Verb: **hurcuì** IV[a] = a căutà vânat. ib. XVIII 140, (cu abstractele:) **hurcuìálă** s. f. = vânătoare. VÂRCOL, V., **hurcuítoáre** s. f. *Se face hurcuitoare, ...se face vânătoare.* MAT. FOLC. 205.]

HÚRCĂ s. f. (Băieș.) Tablă de lemn acoperită cu pânză albă și așezată pieziș, cu ajutorul căreia băieșii aleg aurul de pietriș, turnând apă peste acesta până când se duce tot cu apa, iar aurul, fiind mai greu, se așează pe pânză (Munții-apuseni). VICIU, GL. 97.

HURCUÍ vb. IV[a] v. **hurc.**

HURCUÍ vb. IV[a]. *Vider* (en une seule fois).—(Bucov.) A vărsà dintr'o dată. *A hurcuit cofa cu apă.* Com. I. PRISCORNIC.

HURCUIÁLĂ, HURCUITOÁRE s. f. v. **hurc.**

HURCULÁȘ s. a. *Broderie à festons.* — (Ungurism, în Transilv.) Broderie cu colțuri cusute pe margini în felul cum se cos cheutorile. *Poalele cămeșilor au tăieturi mai late de o palmă și altele sânt cu hurculaș, iar pe mâneci cu table late de arniciu negru și cu fodori mari.* MOLDOVAN, Ț. N. 68.

— Din ung. **hurkolás,** idem.

HURDÁIU, HURDĂU s. a. v. **hârdău.**
HURDOÁ interj. v. **hârdoà.**
HURDÓIU s. a. v. **hârdău.**

HURDUBĂIÁLĂ s. f. *Hurdubăiala Paștelui:* Miercuri, în ajunul Ispasului. MUSCEL, 64.

HURDUBÍE s. f. v. **hardughie.**
HÙRDU-BÚRDU interj. v. **hurducà.**

HURDUCÁ vb. I. 1⁰. *Secouer, ébranler, cahoter.* 2⁰. *Faire du bruit* ou *du tapage.*—(Mold., Transilv.)

1⁰. Trans. A mișcà încoace și încolo cu putere, a clătinà s. a scuturà tare, a zdruncinà, a zgâțâi, a zgudui. *A hurducà ciubeare.* ECONOMIA, 76. *Nu mă hurducați așà, că de-abià am mâncat!* ALECSANDRI, T. 889, cfr. 1644, 471. *Furà tingirile... și le ascundeà în lădița trăsurei, fără a se gândì că va fi trădat de... zinghenitul tingirilor urducate pe paveà.* GHICA, S. 76. *Numai țucă ș'o hurducă Și-i dă drumu' să se ducă.* ȘEZ. IV 234. | Refl. *Furtuna năvălește,... cortul se urducă.* ALECSANDRI, P. II 209. *Când harabaua se hurducà ori treceà prin apă, copiii săltau de bucurie.* SLAVICI, N. I 336. *Baba din pod hurducându-se atâta, numai ce se auzì un dureț.* SBIERA, P. $10/_{31}$. (Refl. = pasiv) *În fiecare zi se urducă șipul.* ib. IV $183/_{12}$. | (Absol.) *De la mine până la Vereni sânt vreo trei ceasuri bune și la vrâsta mea trăsurile hurducă.* I. NEGRUZZI, III 10. || Spec. A mișcà încoace și în colo berbânța pentru-ca să se aleagă untul. JAHRESBER. XVI 216.

2⁰. Intrans. A face zgomot (FRÂNCU-CANDREA, R. 53), a lărmuì. *Au prins a hurducà la ușă, ca să intre.* SBIERA, P. $314/_{2}$. *Vine marea mare, Vine'n turburare, Greu urlând și urducând.* MARIAN, Î. 107. *Strigoii hurducă în pod* (= umblă prin pod, făcând zgomot). Com. V. CIOBAN.

[Și: **urducà** vb. I, **(h)urducăì** vb. IV[(a)] = a clătinà tare: *Căruța asta mi-a hurducăit toate mațele!* PAMFILE, C. Când se lovesc două buți goale, *urducăe;* în pod *urducăe* mâțul (= cotoiul) cevà. LIUBA. *Vântul... începù să le* [= oalele] *clatine și să le hurducăe.* T. CERCEL, SĂM. IV 770, **urduì** vb. IV[a] = a risipì, a azvârlì încoace și'n colo lucruri puse în ordine: *Patul urduit.* PĂSCULESCU, L. P. 213. | Abstract: **hurducătură** s. f. *Auzì hurducături de căruță.* RETEGANUL, P. II $71/_{26}$. *Legănat de hurducături..., adormise.* CONTEMPORANUL, III 656, cfr. SBIERA, P. $38/_{19}$, $203/_{22}$, MARIAN, SA. 190. | Interjecție-adverb: **(h)urdùc-burdúc** = rostogolindu-se s. clătinându-se cu larmă mare. *(H)urduc-burduc, De barbă-l duc, De barbă l-aduc?* (= Fedeleșul) GOROVEI, C. 145, cfr. 29, 313, PAMFILE, C. 7, J. III 28, (cu variantele:) **hurdùg-burdúg** cfr. GCR. II 369, **hurdùf-burdúf** PAMFILE, C. 30, **hurdùji-burdúji** GOROVEI, C. 28, **hurdùz-burdúz** PAMFILE, C. 35, GOROVEI, C. 28, ȘEZ. IV $66/_{128}$, MARIAN, D. 81 (cu explicație greșită), SBIERA, P. $320/_{37}$, $321/_{21}$. *Umflă-l în spinare și-l adă aici, hurduz-burduz!* ALECSANDRI, T. 964, cfr. 530, **(h)úrdu-búrdu** BARCIANU.]

— Onomatopee.

HURDUCĂÍ vb. IV[(a)]
HURDÙC-BURDÚC,
HURDÙF-BURDÚF,
HURDÙG-BURDÚG interj. } v. **hurducà.**
HURDUÍ † vb. IV v. **huruì.**
HURDÙJI-BURDÚJI interj. v. **hurducà.**

HURDUZĂU s. a. 1⁰. *Grosse corde.* 2⁰. *Câble de bac.* 3⁰. *Bac.* — (Ungurism)

1⁰. Funie (H. XVII 236) groasă (LB., cfr. VÂRCOL, V.), ștreang mai rău (VICIU, GL.), odgon; spec. funia cea lungă cu care se leagă sulul (ib.). *M'au bătut cu hurduzău' și m'au trântit jos* (a. 1821). IORGA, S. D. XII 210.

2⁰. Spec. Odgonul întins de-asupra unui râu, cu ajutorul căruia se pune în mișcare podul umblător. *Un flăcău mână podul pe hurduzău.* IORGA, N. R. A. 246.

3⁰. P. ext. Pod umblător (ION CR. II 219); cfr. brod (2⁰), brudină (2⁰), dubas.

[Și: (ad 1⁰) **hârdăzău** s. a. VICIU, GL., H. XVII 236. | Plur., probabil, *-zaie* și *-zauă.*]

— Din ung. **hordozó** „cu care se cară, se poartă".

HURDÙZ-BURDÚZ interj. v. **hurducà.**
HURÉLCĂ s. f. v. **holercă.**
HURÉZ s. m. (Ornit.) v. **huhurez.**

HURGÓIU s. a. *Trompe.* — (Transilv.) Buciumul făcut din scoarță de salce. [Și: *(+ hornoiu)* **hurnóiu** s. a. VICIU, GL.]

HURHÚZ, -Ă adj. v. **ursuz.**

HURÍE s. f. *Houri.* — (Turcism literar) Fecioară promisă de Mahomet în paradis musulmanului credincios. ȘIO. *Murind, pe noi ne-așteaptă huriile din raiu.* ALECSANDRI, P. II 352, cfr. I 148.

— Din turc. **hurì,** idem.

HÚRIȘTE s. f. *Petit traîneau.* — (Transilv.) Sanie mică trasă de om, pentru căratul lemnelor din pădure; p. ext. însești lemnele. *Am adus o huriște de lemne* (Gura-râului, Sibiu). VICIU, GL.

HURLIGÁN s. m. (Ornit.) v. **uligaie.**
HURLÓIU s. a. v. **horn.**
HURLÚB s. m. (Ornit.) v. **hulub.**
HURLUÍ[(a)] vb. IV v. **huluì** și **urluì.**

HURLÚP s. m. (Bot.) *Prune dégénerée par suite*

de maladie. — Prună tânără diformată și transformată de ciuperca *exoascus pruni,* gurlup, chirlucă, cocoșel, corlat, ghirtoc (PANȚU, PL.), fruct nefolositor al prunilor numiți strâmbi ori vineți, birtoc (H. XI 330), prună seacă, verde, fără sâmbure (Com. S. POPESCU), alișoiu, cocoș (LB.). *Are un nas ca un hurlup.* H. XVII 179. [Și: **urlúp** s. m. VAIDA, PANȚU, PL.]

— Variantă a cuvântului *gurlup, golop.*

HURMÁL s. m., **HURMÁLĂ** s. f. (Bot.) v. **curmal.**

HURMETÍ vb. IV[a] refl. *Rouler, culbuter.* — A se rostogoli. VÂRCOL, V.

— Cfr. turc. *hörmet* „reverință, închinăciune". CAPIDAN.

HURMÚZ s. a. și m. 1°. *Fausse perle.* 2°. *Arbre aux perles (Symphoricarpus racemosus).* — (Mold.)

1°. S. a. Mărgăritar imitat din sticlă, servind ca podoabă, cfr. mărgea, cfr. H. III 328, X 130, 261, 436, 540, XI 518, XII 300. *Șase șiruri mărgăritar hurmuz.* DOC. (a. 1669) ap. ȘIO. *Un fir mărgăritar hormuz* (a. 1745). URICARIUL, XI 225/10. *O boabă de hurmuz.* VLAHUȚĂ, P. 25. *Își potrivea șiragul de hurmuz la gât.* N. REV. R. I 34. | (Fig.) *Hurmuzul negru al porumbrelelor brumate.* IORGA, N. R. A. I 345. | **Hurmuzul pământului** *ardeà în salba ei de mărgăritare.* EMINESCU, N. 70. | P. ext. Șirag, salbă de mărgele. *Vine nuna de la fân, Cu hurmuz lăsat pe sân.* SEVASTOS, N. 321/16.

2°. S. m. (Bot.) Arbust frumos, originar din Canada, cultivat ca plantă ornamentală; florile trandafirii; fructele lui sânt boabe (de mărimea cireșilor) albe ca zăpada. Se mai numește și: corale-albe. PANȚU, PL., cfr. H. XII 170, XVI 103, 287.

[Spre a arătă (ad 1°) unitatea se zice o boabă s. un fir de *hurmuz.* | Și: **hormúz** s. m. (și nume de câne ciobănesc H. X 32, CREANGĂ, P. 147), **hormós** s. m. (ad 1°) WEIGAND, B. B. 96, **hormóz** s. m. (ad 1°, Bucov.) com. P. CÂRSTEAN, **ormúz** s. m. BIBICESCU, P. P. 71, **urmúz** s. m. (ad 1°) H. I 368, X 357; (ad 2°) *La poartă, un stuf bătrân de urmuz.* I. A. BASARABESCU, CONV. LIT. XLII 25, cfr. GRAIUL I 160, H. II 125, IV 194, IX 306, 472.]

— Din turc. **Hurmuz, Hormuz** (numele unui oraș situat lângă Golful Persic, de unde a fost adus hurmuzul în comerț).

HURNÍ vb. IV[a] v. **urnì.**
HURNÓIU s. a. v. **hurgoiu.**
HUROÁIE s. f., **HURÓIU** subst. v. **uruiu.**
HURȘÚM subst. v. **hucium.**
HURSÚZ, -Ă adj. (ș. d.) v. **ursuz.**

HÚRTĂ s. f. (Mold., Bucov., în expresiile:) *(A vinde* s. *a cumpărà)* cu **hurta** = pe de-a'ntregul, cu ghiotura, cu toptanul (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 159, PAMFILE, J. II), cu arsa, în bloc, cu grosul, cu ridicata. *Vinul ce se va vinde sau cu vurta, sau pe la crâșme.* URICARIUL VI 476/11. *Orzu'... îl iau cu vurta.* ALECSANDRI, T. 1541, cfr. 1338. *Și-apoi ce mi-i cere, așà cu hurta?* CREANGĂ, P. 156. *Nu le vinde cu bucata, ci numai cu hurta!* SBIERA, P. 230/29. *Cum lucri, cu ziua ori cu hurta?* Com. TOFAN. | **La hurtă** = cum se întâmplă, cum vine, la întâmplare, fără alegere, pe necântărite. *El nu prea știe multe: slujește câte trei liturghii pe zi și pomenește la hurtă: pe monahi... pe stariți, pe mitropoliți...* CREANGĂ, A. 78. *Tu omori pe toți la hurtă, fie ei săraci sau bogați.* SBIERA, P. 194/22. *O bucată de carne la hurtă (necântărită).* ȘEZ. II 187/6; cfr. SEVASTOS, N. 154/19. [Și: **vúrtă** s. f., **húită** s. f. *Cu huita* = cu grămada. VICIU, GL.]

— Din rut. **hurt,** idem (*na hurt* s. *hurtom* = cu hurta, *vhurt* „împreună").

HURTÚM subst. v. **hortum.**
HURÚBĂ s. f., **HURUBÁȘ** s. m. v. **hrubă.**
HURUÍ vb. IV[(a)] (ș. d.) v. **huluì** și **uruì.**

HURUÍ vb. IV[(a)] intrans. 1°. *Faire entendre un bruit de roues sur le pavé,* etc. 2°. *Roucouler.* 3°. *Glouglouter.*

1°. A face un zgomot ca acela ce se aude când umblă o căruță, când se rostogolește un poloboc sau când cad mai multe obiecte tari, unul peste altul, dintr'odată, cfr. dur(d)uì, bubuì. *Vânturătoarea hurue ca o trăsură.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 680. *Pe afară mai huruià când și când câte o trăsură.* id. D. N. 252. *Urue trăsuri și care.* IOSIF, P. 37, cfr. COȘBUC, B. 86. *Prin pod șoarecii huruiau: dăduse de nuci.* SADOVEANU, P. 105. *Huruià apa, izbindu-se de maluri.* CONTEMPORANUL, III 825. *Hurue trenul.* PAMFILE, C. (P. ext.) *Orașul... dudue și hurue.* IONESCU-BOTENI, S. N. 83. (Despre un pistol) *Și să huruì la pistoale* = se descărcară pistoale, făcându-se zgomot mare. VÂRCOL, V. | *O strachină cu chiroști... făceà pe țigan să-i huruiască beregata.* ION CR. II 248. || P. ext. A cădeà unul după altul, cu zgomot, dintr'o înălțime mare. *Dracii... huruiau din cer pe pământ, ca frunza.* ȘEZ. III 78/15.

2°. (Despre porumb) A grungurì, a gur(l)uì, a turuì. *Hulubul hurue (hurește).* H. I 35, VIII[I] 215, VIII[II] 182, XIII 415. *Porumbeii uruesc.* H. III 48.

3°. (Despre curcan) A bolborosì, a chiorâì. *Curcanul hurește.* H. VIII[I] 165.

[Și: **uruì** vb. IV[a], (+ *durduì*) † **hurduì** vb. IV[(a)]. *Glasul... carului ce hurduește.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Abstracte: **huruít** s. a. *Ascultă huruitul trăsurii.* VLAHUȚĂ, D. 121. *Săgeți de fulgere și un huruit înăbușit.* N. REV. R. I 28, **(h)uruitúră** s. f. *Un fulger... se svârcolì în sânul nuorilor... ș'o uruitură se prelungì în depărtare.* DELAVRANCEA, S. 168, **hurduitúră** † s. f. = hodorogeală. *Neputându-să ști ce poate fi acealea hurduituri și sunete.* CANTEMIR, HR. 416. | Instrument: **hurultoáre** s. f. = jucărie de copii care produce un zgomot mare când se învârte. | Interjecția: **hur!** (despre porumbi) *Hur, hur, hur, Tătuca tăiatu-m'a, hur, hur, hur!* POP. (Mold.), ap. TDRG.]

— Onomatopee.

HUȘ! interj., **HUȘÁÍ** vb. IV[(a)] v. **hâș.**

HUSÁR s. m. (Milit.) *Hussard.* — Soldat din cavaleria ungurească; cfr. călăraș, roșior. (Se pare că, după modelul unguresc, au existat *husari* români un timp oarecare și în armata lui Ștefan-cel-Mare. BOGDAN, O. 401). *Au orânduit Leșii husari carii sânt cu fier îmbrăcați.* LET. III 146/30. *Chivere negre de husari* (a. 1789). IORGA, S. D. VIII 83. [Mustățile] *ar fi fost de față celui întâi husar ungur.* C. NEGRUZZI, I 206, cfr. 120. *Un regiment de husari.* VLAHUȚĂ, D. 194, cfr. IORGA, N. R. A. I 335. *Decât să fiu la husari, Mai bine'n furci de stejari.* ALECSANDRI, P. P. 294[b]/14. *Badea'nalt ca ș'un husar.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 431, cfr. RETEGANUL, TR. 59/36, DOINE, 205/2, MÂNDRESCU, L. P. 139/16, ȘEZ. VII 146.

[Și: † **usár** s. m. *30 usarii, 26 dragonii* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 167. | Adjectiv: **husărésc, -eáscă.** *Haîne husărești.* GOLESCU, Î. 101. | Adverb: **husărește.** *Să mănânce cosașul din fugă, adecă husărește (à la houssarde).* I. IONESCU, C. 110. | Colectiv: **husăríme** s. f. *Năpădește'n husărime și începe a tăià.* C. NEGRUZZI, I 126.]

— Din ung. **huszár,** idem (< *husz* „douăzeci", odinioară recrutându-se în Ungaria din fiecare sat s. târg tot al douăzecilea fecior în acest corp de cavalerie).

HUSĂRÉSC, -EÁSCĂ adj.
HUSĂRÉȘTE adv., **HUSĂRÍME** s. f. } v. **husar.**

HÚSĂȘ † s. m. *Pièce de monnaie, valant 100 paras en Moldavie et 20 kreutzers en Transylvanie.* — Monedă veche, având o valoare de 100 de parale în Moldova (CREANGĂ, GL.) și de 20 de creițari în Transilvania (VAIDA), cfr. sorocovăț, sfanț, icosar, irmilic. *Un husoș și o groșiță* (a. 1811). IORGA, S. D. XII 227. *Cât cei pe car, bade...? — Trei husăși, dascăle.* CREANGĂ, A. 82, cfr. 16. *Trei husăși plăteà acum tata pe lună pentru mine.* ION CR. II 311. *Tot mânzu', husoșu', Tot calu', taleru'.* MARIAN, SA. 192. *Bani de argint, taleri și husoși (sfanți).* RETEGANUL, P. IV $12/_{1}$, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 395, 396, 478, MÂNDRESCU, L. P. $147/_{20}$, POMPILIU, P. P. $25/_{16}$. [Și: (Transilv.) **húsoș** s. m.]

— Din ung. **huszas**, idem (din *husz* „douăzeci").

HÚSCĂ s. f. *Sel sauné produit par évaporation.* — (Transilv., Bucov.) Bucată de sare dobândită, prin fierbere s. evaporare, din apă sărată (cfr. slatină, salamură). PAMFILE, C., ȘEZ. III $16/_{27}$. *Pentru a căpătà husca, se pune slatină în ceaune mari; ceaunul se atârnă de o cujbă, iar dedesubt arde focul... astfel se fierbe necurmat până ce sarea se depune pe fundul ceaunului ca omătul.* PAMFILE, I. C. 397. *Fabrică de huscă ce s'au hotărît a se face aice în Moldova...* (a. 1815) URICARIUL, I $226/_{30}$. | P. ext. O bucată de astfel de sare albă (ca o căpățână mică de zahăr, fără vârf), pusă în comerț. *O huscă de sare.* MARIAN, NA. 179, cfr. T. 312, SEVASTOS, N. $87/_{22}$.

— Din rut. **huska**, idem (propriu „gâscă"; tertium comparationis e coloarea albă; cfr. ghicitoarea: *Vine gâsca De la husca.* PAMFILE C. 32). Cfr. dubletul gâscă.

HUȘCĂÍ vb. IV(a), **HUȘI!** interj. v. **hâș.**

HUȘÍT adj. *Toqué.* — (Bucov.) *Hușît* = care-i cu gândurile aiurea, umblă speriat, nu-i sânt toate gândurile concentrate asupra unui lucru (G. NISTOR), prost, tehuiu (A. TOMIAC).

HUȘMÁRGINA adv. v. **huciu.**

HUSMÉTE s. m. (Zool.) *Bélier.* — Berbece prost. RĂDULESCU-CODIN. [Și: **huzmét** subst. = piele de miel cu lâna mare. VÂRCOL, V.] — Cfr. (h)asman, arete.

HUSMÍ vb. IV^{a} refl. *Se donner de la peine.* — A se căsni. *E greu de tot; ce să mă husmesc cu el până acolo?* ION CR. III 119. [Și: **huzmì** IV^{a} refl. = a se încrede mult în puterile sale sau în altul; a năzui: *Ce nu făceà? Furà și se huzmeà omul la ale mai mari răutăți.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 282, **usmì, uzmì** IV^{a} refl. = a se căzni. *Se usmì să-l scoață* [din pământ] *și nu izbutì.* T. CERCEL, SĂM. IV 768. *Eu mă uzmesc cu tine... să te scot afar' din casă.* H. V 145.] — Cfr. usmeti.

HÚȘNIȚĂ † s. f. (În expresia) **Pușcă hușniță** = mortieră. *Aveà și 80 de pușce hușnițe (haubițe).*

— Cfr. ceh. *houfnice* „Steinschleuder". BOGDAN, O. 427.

HÚȘNIȚĂ s. f. *Femme dépravée.* — Femeie stricată, depravată. Com. A. TOMIAC.

HÚSOȘ s. m. v. **husăș.**

HUST adv. (Numai în loc. adv.) **De hust** = dintr'odată, de tot. *L-a omorît de hust* (= dintr'odată). ȘEZ. II $24^{b}/_{33}$. *Și-a tăiat piciorul de hust* (= *cu desăvârșire, de tot*). ION CR. II 218.

HÚȘTE, HUȘTI s. f. plur. *Son qui a servi à faire le ‚borș'; résidu de ‚borș'.* — (Mold.) Tărâțele ce rămân de la un borș, înăcrit de mai nainte (MARIAN, SE. II 6, cfr. ȘEZ. V $4/_{15}$, VI 65), drojdii de borș (Com. S. POPESCU), foloștină (GRIGORIU-RIGO, M. I 158). *Ea-mi dă borș nestrecurat, Tot cu huște-amestecat.* MARIAN, SA. 78. *Huștele de la borș nu se dă la vite a-fătà, că leapădă.* ȘEZ. VI 61. *Durerile de reumatism se potolesc dacă bolnavul leagă la încheieturi huști de borș.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 158. *Borș de pe husce.* SEVASTOS, N. $287/_{14}$, cfr. $257/_{7}$. *Dacă s'a gătit borșul, huștile s'aruncă afară.* Com. TOFAN. [Și: **hóște** VICIU, GL., **húce** s. f. plur. *Te speli cu huce.* PAMFILE, B. 26.]

— Din rut. **hušča** „zeamă groasă, drojdii". — Cfr. hoștină.

HUȘTILIÚC! interj. v. **hușțiuliuc.**

HÚȘTIU! Interjecțiune prin care se exprimă ieșirea, dispariția, strecurarea repede de undevà țâști! țuști! PAMFILE, J. III.

— Onomatopee.

HUȘTIUCÁ vb. I, **HUȘTIUCÍ** vb. IV^{a} refl. } v. **hușțiuliuc.**

HUȘTIULIÚC! (Mold.) Interjecție prin care se exprimă zgomotul produs prin căderea repede a unui corp greu în apă (cfr. CREANGĂ, GL.); cfr. bâca, bâltâc, bâldâbâc, hâltâc, hâldâbâc, hâltâbâc, știobâlc. *Boierii s'o cam chefăluit și-ar puteà foarte lesne să facă hușțiuliuc* [în iaz]. ALECSANDRI, T. 554. *Dracul neavând ce-i face, hușțiuliuc în iaz!* CREANGĂ, P. 48. *Cum rostì cuvintele acestea, hușțiuliuc!... s'a și cufundat în apă.* MARIAN, Î. 49. *Hușțiuluc cu toatele în gârlă!* ION CR. III 158, cfr. 326, ȘEZ. II $103/_{6-7}$, IV $204/_{23}$. || P. gener. Exprimă o cădere s. o introducere repede. *Când să se așeze..., hușțuliuc jos!* SEVASTOS, N. $70/_{30}$. *Hușțiuliuc în sac, s'acasă, La copìi poclon pe masă.* CONTEMPORANUL II 153. *Vrăbiuță încărcățică Hușțiliuc în poiețică?* (= Lingura) GOROVEI, C. 203. [Și: **hușțiliúc, hușțiulúc!** | Verbe: **hușțiucà** I, **hușțiucì** IV^{a} refl. = a cădeà de-odată în apă. Com. A. TOMIAC.]

— Onomatopee.

HUȘȚIULÚC! interj. v. **hușțiuliuc.**

HUSTUCĂU s. a. *Baratte.* — Putineiu în care se alege untul. ȘEZ. VII 187.

— Poate, din ung. **hosszukó** „lungăreț".

HUȘTUPÍNĂ s. f. *Personne difforme.* — Persoană mare și diformă. RĂDULESCU-CODIN, Î. 36, 229. *Întră aici, hușțupină bătrână!* MUSCEL 25. — Cfr. huțupină.

HUȘÚM s. m. sing. *Epidémie* (attaquant les volatiles). — (Mai mult la pasări) Molimă, epidemie. *S'a încins hușumu'. A dat hușumu' în găini.* ION CR. III 187.

HUȘÚM subst. v. **huciuni.**

HUTÁ vb. I refl. *Se balancer.* — A se da în scrânciob. Com. A. TOMIAC. [Substantiv: **hútă** s. f. = scrânciob.] — Cfr. huța.

HÚTĂ s. f. v. **hută.**

HÚȚA interj., adv. Strigăt care întovărășește datul în leagăn, în scrânciob, pe gheață. Cfr. PAMFILE, J. I. [Învârtind scrânciobul] *Uța, uța, căpitane!* ALECSANDRI, T. 385, cfr. 399. *Huța, huța cu căruța, Pân' la lelea Măriuța.* MARIAN, NA. 342. ⌗ **A (se) da (de-a) huța** = a (se) legănà (copiii pe genuchi), a (se) hâlțânà, a (se) balansà (în scrânciobul copi-

lăresc, sau prins de o creangă, înainte și înapoi. ȘEZ. IX 154). *Te dam huța.* VLAHUȚĂ, P. 113. *„Ia lasă-i și tu, măi nevastă!"... ziceà tata, dându-ne huța.* CREANGĂ, A. 38, cfr. CREANGĂ, GL.

[Și: **úța!** | Substantive: **húță** s. f. = scrânciob mic. PAMFILE, J. II, **húțână, húțună** s. f. PAMFILE, I. C. 472, **huțunătoáre** s. f. = scrânciob mic. id. J. II, I. C. 472, (cu diminutivele) **(h)uțúț** s. a. (plur. *-țuțuri*) = leagăn. VICIU, GL., POLIZU, **huțuțúlu** s. a. (plur. *-țuiuri*) TDRG. | Verbe: **(h)uțà** I = a legănà, a balansà, a hâ(l)țânà. *Nuieluță, huță-mă!* ȘEZ. III $92/_{18}$. *Când stai la masă, să nu huți picoarele, că huți pe dracu'.* ib. VI 50, **huțânà (huținà, huțunà** MARIAN) I = a legănà, a da în scrâncioàe; a face să tremure cevà, a zguduì (Com. A. TOMIAC). *Nu vrea să mă huțăne.* ȘEZ. III $92/_{26}$. *Se huțină în toate părțile.* SBIERA, P. $265/_{36}$, **huțuțà** I = a legănà. VICIU, GL. *Mama..., ținându-l de mânuțe* [pe copil]*..., începe a-l huțuță în sus și în jos.* MARIAN, NA. 342, cfr. 347, 314, O. II 132, PAMFILE, J. III, **huțăì** IV TDRG.]

— Onomatopee (cfr. germ. *hutschen* „a legănà"). Cfr. **hutà, huiță, hâțânà, hâlțânà, țuțulà.**

HUȚÁ vb. I v. **huța.**
HÚȚĂ s. f. v. **huța.**

HÚȚĂ s. f. (Transilv.) *Huțele* sânt două fete care gătesc mireasa s. femeile care o îmbrobodesc (învăluesc) (VICIU, GL.) s. femeile (înrudite cu mireasa) care duc, Sâmbătă seara, înainte de cununie, la mire ‚cămașa de mire' și ‚culmea' (H. XVII 339). [Augmentativ: **huțóiu** s. m. *Huțoi* se numesc doi feciori care îngrijesc cununa miresei și lada cu veșminte. ib.] — Cfr. **goțoiu.**

HUȚÁÍ vb. IV v. **huța.**

HUȚÁN s. m. *Huțanii* — ei își zic **huțuli** — sânt o populație din munții Bucovinei și ai Galiției mărginași cu Ungaria, care azi vorbesc rutenește, dar se deosebesc de ceilalți Ruteni ca tip, obiceiuri și port, întrucâtva și ca limbă (au și o seamă de împrumuturi din românește) și despre care se admite în general — poate pe nedrept — că sânt de origine cumană sau de alt neam, slavizat în urmă. *Într'o zi, mergând câțivà din acești hoți la prădat, ...deteră de o copilă de huțan.* MARIAN, T. 289. || P. ext. Cal **huțănesc.** MARIAN. || Fig. Om înalt și voinic. ȘEZ. V 100.

[Feminin: **huțáncă** s. f. *Huțanca însă nu se duse cu dînșii.* id. ib. 290. | Adjectiv: **huțănésc, -eáscă** PAMFILE, A. 69, (substantivat) **huțăneáscă** s. f.: numele unui dans. PAMFILE, J. III 9, ȘEZ. V 100, H. X 378, XII 302.]

HUȚÂNÁ vb. I, **HÚȚÂNĂ** s. f. v. **huța.**
HUȚÁNCĂ s. f., **HUȚĂNÉSC, -EÁSCĂ** adj. v. **huțan.**

HUȚÍE s. f. *Tonnelet.* — Butoiaș pentru țuică. VÂRCOL, V.

HUȚINÁ vb. I v. **huța.**
HUȚÓIU s. m. v. **huță[3].**

HUTRUPÍ vb. IV[a]. *S'écrouler.* — A se surpà, a se huluì. LB.

— Pare a fi derivat din *hotroapă* (= hârtoapă).

HUȚUNÁ vb. I, **HÚȚUNĂ, HUȚUNĂTOÁRE** s. f. } v. **huța.**
HUTUPEÁLĂ s. f. v. **hutupì.**

HUTUPÍ vb. IV[a]. *Dévorer.* — (Transilv. de nord, Bihor; despre porci) A mâncà, a înghiți cu lăcomie (Com. I. CORBU); p. ext. (și despre oameni) a înfulicà (LB.), a mâncà lacom ca porcii (ȘEZ. VII 181, H. XVIII 76), a îmbucà cu nesaț (ȚIPLEA, P. P.), cfr. **huzdopà, hălpăcăì.** *Da scoate, mamo, mălaiu Că, de-i copt de nu-i copt, Noi îl hutupim pe loc.* ȚIPLEA, P. P. 92. *La mâncare hutupì, Iar la lucru nu grăbì.* DOINE, 289. [Derivat: **hutup(e)ălă** s. f. = un om mâncăcios. ȘEZ. VII 181.]

HUTUPÍ vb. IV[a] v. **huțupì.**

HUȚUPÍ vb. IV[a] refl. *Faire un grand effort.* — (Muscel) A se opintì (spre a ridicà un lucru greu). *Nu te huțupì așà, că-i rupi inima.* RĂDULESCU-CODIN. *Până nu te-i huțupì cu spinarea...* id. L. 4, cfr. MUSCEL 33. *Îl băgă într'un sac, legă sacul la gură, se huțupì țapăn...* ION CR. II 192; cfr. 264. [Derivat: **huțupínă** s. f. = fată ori muiere voinică. Com. M. OLMAZU, cfr. **huștupină**; iapă mare și slăbuță Com. I. PAVELESCU. | Și: **hutupì** vb. IV[a] trans. = a îmbrâncì. *În casă di speti m'a hutuchit.* GRAIUL, I 299. *Se smuncì din ghiarele lor, hutuchì (zbrâncì) vreo câțivà din fața lui.* ION CR. IV 167, cfr. III 87.]

HUȚUPÍNĂ s. f. v. **huțupì.**
HUȚÚȚ s. a., **HUȚUȚÁ** vb. I v. **huța.**

HUTUTÚIU, -IE adj. *Bête, toqué.* — Bătut la cap, prost, într'o doagă, apucat (Com. TOMIAC), zărghit, prost, surd și cam cu totul (ȘEZ. V 100), într'o ureche (PAMFILE, J. II), năuc (ION CR. I 121), care nu vorbește blând, ci tot cu ho și tio (ȘEZ. IX 149). *Pe o femeie... o purtase lumea'n gură, C'ar fi, știți, cam hututuie.* CONTEMPORANUL, III 292.

— Cuvânt onomatopeic. Cfr. **tuiș, tehuiu.**

HUȚUȚÚIU s. a. v. **huța.**

HÚZĂR s. m. *Partie inférieure de tronc d'arbre.* — (Bucov., rutenism) Butuc gros la un capăt (Com. A. TOMIAC); partea despre rădăcină a unui trunchiu de copac (brad) tăiat, din care nu se face nimica de preț, ci se fac numai druci (răzlogi) de gard (Com. G. NISTOR); p. anal. partea unui snop de la legătoare în jos (A. PROCOPOVICI). [Și: **húzur** Com. G. NISTOR.]

— Din rut. **huzer,** idem.

HUZDOÁPĂ s. f. = **hârtop.** *Vânturile... se văietau în huzdoapele întunecate, în prăpăstiile ametitoare.* LUC. III 361. — Cfr. **huzdup.**

HUZDOPÁ vb. I v. **huzdup.**

HUZDÚP! (Transilv., Muscel) Interjecțiune prin care se exprimă căderea s. alunecarea repede a unui lucru în jos. VICIU, GL., RĂDULESCU-CODIN, Î. *Și lună calul... și-l sui în vârful dealului și acolo huzdup! cu el pe pământ. Și se ridică calul de jos.* RETEGANUL, P. V $37/_{20}$. *L-a băgat în gură și huzdup! piperul pe grumaz la vale.* id. ib. $74/_{19}$, cfr. IV $27/_{18}$, III 62. [Verb: **huzdopà** I = a înfulicà, a înghiți cu lăcomie, a hutupì: *Așà huzdoapă, de gândești că fug Turcii după el!* VICIU, GL. *Îndată huzdopă (= mâncă lacom) amândouă merele.* RETEGANUL, P. II $78/_{20}$.]

— Onomatopee. Cfr. **zdup!**

HUZMÉT s. a. 1°. *Emploi, fonction.* 2°. *Revenu, impôt.* 3°. *Cadeau.* — (Turcism învechit, în România) 1°. Slujbă, funcțiune (productivă ALECSANDRI, T. 1776); p. ext. rang. *L-ai miluit cu huzmet și boierie.* FILIMON, C. II 61. *Ia-i huzmetul din mână și vei vedeà cum va veni țara întreagă în jălbi în potriva lui.* id. I 739. *Să ieie un huzmet și-i vedeà cum te-a iubì!* ALECSANDRI, T. 1240.

2°. Venitul unor dări (precum dijmăritul, oieritul, vinăritul) s. al ocnelor și vămilor. Cfr. FOTINO, III

271. *Huzmétu' cămării să nu aibă smintează* (a. 1813). TEZ. II 365. *Veniturile celelalte, otcupurile sau huzmeturile, precum oieritul, vinăriciul... şi altele se vindeau la mezat de marele-vizir.* GHICA, S. XV. || P. ext. Dare, sarcină, angară. *Să scoaţă văcăritul, un huzmet prea blestemat.* ZILOT, ap. ŞIO.

3°. † Dar. *Constantin-vodă cu multe feluri de meşteşuguri se nevoià... dând huzmeturi sute de pungi.* MAG. IST. IV 44/13. *Au muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un uzmet, şi să-l lase în ţara lui.* ib. IV 23/20.

[Plur. *-meturi.* | Şi: **uzmét** s. a. | Derivat: (cfr. turc. *hyzmetkiar* „slujbaş") † **huzmetár** s. m. = cel ce a luat în arendă un huzmet. *Povestea huzmetarilor* (Comedioară de) IORD. GOLESCU. *Goana ce dădeau huzmetarilor.* DELAVRANCEA, S. 165.]

— Din turc. **hyzmet**, idem. Cfr. usmet.

HUZMÉT subst. v. **husmete.**
HUZMETÁR † s. m. v. **huzmet.**
HUZMÍ vb. IV[a] v. **husmì.**

HUZÚR s. a. *Vie commode* et *paisible, bien-être, tranquillité, repos.*—(Turcism, mai ales în Mold.) Traiu comod, mulţumit, stare bună, viaţă liniştită; linişte, pace; bine, belşug. COSTINESCU, PAMFILE, J. III. *Trăiam cum trăiam... greu, dar în oarecare huzur.* ALECSANDRI, T. 113, cfr. 1031. *Trăià acuma Negoiţă în huzur ce cu gândul nu gândise.* CARAGIALE, S. N. 53. *Casa lui erà plină stup de bogăţie şi cu muierea şi copiii lui duceà o viaţă de huzur.* V. A. URECHE, ap. TDRG. *De huzur i-s roşi obrajii.* GOGA, C. P. 81.

[Verb: (cfr. sârb. *uzuriti,* n. -grec. χουζουρεύω) **huzurì** IV[a] (**huzurá** I[a] PAMFILE, J. III, **huzurui** IV[a] Com. A. TOMIAC) intrans. = a trăì comod, mulţumit, pe plac (CREANGĂ, GL.), a trăì răsfăţat (CHIRIŢESCU, GR.), în tihnă, a duce o viaţă fără griji, a o duce bine, a-i fi trebile pe plac (ŞEZ. V 100). *Orbilor li se va dà vederea; Cei slabi şi obidiţi şi singuri mâine Vor huzurì în slavă.* VLAHUŢĂ, SĂM. I 327. *Nu că mă laud, slava Domnului, la mine are să huzurească.* CONTEMPORANUL, VII[2] 14, cfr. IV 506, VII[2] 6. *Scutiţi de griji şi de nevoi, huzureau, nu se 'ncurcau.* ib. IV 506. *A huzurì de (cevà)* = a nu mai şti ce să mai facă (de bine, de belşug, de stare bună). PAMFILE, J. II. *Voi să vă lăfăiţi şi să huzuriţi de căldură, iară eu să crăp de frig.* CREANGĂ, P. 252, cfr. 153. *Îmi ţin socoteala ban cu ban şi huzuresc de bine.* id. A. 18. *Soacra huzureà de bine.* id. P. 7. (Fig.) *La îmbucătura Argeşului, în faţa Turtucăei pe-o postaţă cât trei bătăi de puşcă în susul Dunării huzureà odată pădurea Vidroiului.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII 920.]

— Din turc. **huzur** (cfr. sârb. *uzur,* n. -grec. χουζούρι), idem.

HUZURÁ vb. I[a], **HUZUR(U)Í** vb. IV[a] v. **huzur.**
HVÁLĂ † s. f. v. **fală.**

I.

I s. m. inv. *I.* — A noua literă din alfabet şi sunetul pe care-l reprezintă: vocală palatală şi, în diftongi, semivocală s. semiconsoană.
— *N.* din lat. **I.**

I v. **el** şi **fl.**

I † conj. *Et.* — (Slavonism literar; întrebuinţat mai ales în stilul vechiu de cancelarie) Şi. *Veseleaşte-se îrema mea i bucură-se limba mea.* PSAL. SCH. 39 (=şi bucură-se...CORESI, PS.). *Eu,... Coste... i Nicoare... i Dumitru...* HRISOV (a. 1620) ap. GCR. I 62. *Gavrilaş... i Ureche..., i Dumitru Buhuş visternic, i Toma* (a. 1641) ib. 91/15–17. *Ştefan... arhiepiscop i mitropolit.* MAG. IST. I 126/6. *Alexandru Ipsilant Voevod i Gospodar.* DIONISIE ECLES. C. 166. *Tunuri i prăfării.* id. 175. *Obraze... din negoţime, i preoţime... i ciocoime.* ZILOT, CRON. 350. *Pământul unui deosebit ţinut* [este] *muma burienilor i a pământenilor lui.* PISCUPESCU, O. 14. *Mai multe giuvaieruri i argintării.* ALECSANDRI, T. 1353, cfr. 400, 770.
— Din paleosl. **i**, idem, cfr. **iproci.**

I! Interjecţiune primară, care exprimă un sentiment de surprindere plăcută, de mulţumire, de bucurie, de admiraţie, de dezaprobare. *I, Doamne! mulţi cuconaşi zăresc eu aici, cărora le-aş face de dragoste cu ulcica.* ALECSANDRI, T. 10, cfr. 896. *I, tătucă! mare mândră o fi oastea românească!* id. 152. *I!... Cumătră! Doamne, Doamne!* CONTEMPORANUL, I 687. *I... tată, şi D-ta... iar îi răzgăi... o să ţi se sue în cap!* DELAVRANCEA, V. V. 236. [Pronunţ. adesea cu *i* lung.] Cfr. **ihà.**

IA conj. *Ou, soit.* — (Mold.; repetat) Sau... sau, ori... ori. *Să aducă răspuns cum a fi: ia pace, ia nepace.* NECULCE, ap. TDRG. *Din două una ţi-alege: Ia la muncă, ia la ducă.* ŞEZ. V 30.
— Tot astfel la Turci, Bulgari, Sârbi, Albanezi.

IA! interj.
I. Interjecţie demonstrativă prin care atragem atenţia ascultătorului, arătându-i ceva.
1°. Iată! iacă! uite! VAIDA, BUD, P. P., ŢIPLEA, P. P. *Anul vechiu, ia, se sfârşeşte.* SEVASTOS, N. 21/37. | (În legătură cu că) Cfr. **iacă.** *Ia pe Ionaş, că vine!* MÂNDRESCU, L. P. 176/10.
2°. Corespunde unui gest demonstrativ. *Te-ai dus copilaş, ia atâtica* [vorbitorul face un gest corespunzător] *şi te întorci mare şi frumos.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Du-te, ia pe aice.* CONTEMPORANUL III 578. *Are să zică... să iei băietul şi să-l dai ia încolo, la baba cea de-alături.* CREANGĂ, P. 173. *Să şezi ia acolo, în fundul căruţii.* SBIERA, P. 73/14.
3°. Înaintea unui pronume demonstrativ s. unui adverb, spre a atrage atenţia ascultătorului asupra lor. *Apoi ia* (= tocmai) *asta-ţi spun şi eu!* CREANGĂ, P. 152. *Ia aista-i om* (= acesta da, e om odată), *zic şi eu.* id. A. 20. *Ia de-acum am păţit-o!* CONTEMPORANUL, III 773. *Ia de-atunci e rău în lume, de când a ajuns coada să fie cap.* CREANGĂ, P. 23. *Ia acum să te văd!* id. ib. 56, cfr. 21, 29, 188, 253, 262. ## **Ia aşà** = numai aşà, iac'aşà, uite aşà. *Nu vreau ca s'o ştiu, de cât numai ia aşà, ca s'o ştiu.* EMINESCU, N. 18. *Am zis şi eu, ia aşà, o vorbă în vânt.* CREANGĂ, P. 133. *Ia aşà, numai ca să zică şi el că face ceva.* ISPIRESCU, L. 34.
4°. Înaintea unui imperativ, spre a atrage atenţia ascultătorului asupra pornirii s. îndemnului ce i se va da, ian! *Ia caută tu!* DOSOFTEIU, V. S. 102. *Stano, ia ne spune, că vrem să ştim.* PANN, P. V. I 84. *Ia ascultă, băiete!* ODOBESCU, III 45/21. *Ia, fă'ncolo, poznaşule!* ALECSANDRI, T. 187. *Ia vezi, ce mare te făcuşi!* VLAHUŢĂ, P. 113. *Ia deschide..., zise Ivan, bătând... la poartă.* CREANGĂ, P. 315. *Ia lasă, lasă, moş Nichifor, că aşà sânteţi d-voastră, bărbaţii!* id. ib. 123. *Ia uraţi flăcăi!* ŞEZ. V 21/13. *Ia ieşi până afară!* TEODORESCU, P. P. 18. *Ia te uită acolo!* POLIZU. *Ia băieţi, zice cel mai mare, săriţi şi deschideţi uşa!* CREANGĂ, P. 22. *Ia fugi, urîte!* TEODORESCU, P. P. 326. || (Adesea *ia* se poate redà prin cuvinte ca:) Hai! (une-ori *ia hai!*) *Pare-mi-se să se fi întâmplat vreo minune, ci ia să meargem...* MINEIUL (1776) 131¹/₁. *Ia fă o şagă, vino să călătorim împreună!* DRĂGHICI, R. 6. *Ia acum hai la luptă!* EMINESCU, N. 10. *Hai, ia daţi-vă de-o parte, măi păcătoşilor!* CREANGĂ, P. 260. | Mai (une-ori: *ia mai!*) *Ia las', cată-ţi de treabă!* EMINESCU, P. 271. *Ia tacă-ţi gura, măi Gerilă!* CREANGĂ, P. 252. *Ia mai spune, călugăraş, ia mai spune!* FUNDESCU, L. P. 25/25. | Ci, dar. *Ia lasă-mă încolo, măi omule, pe semne tu ai să mă înveţi pe mine ce-i plugăria!* CREANGĂ, P. 160. | Mai bine (adesea: *ia, mai bine*) *Nici acasă n'am de coasă..., ia să mai odihnesc o leacă aste bătrâneţe.* id. ib. 24, cfr. 116. *Ia, mai bine hai la culcuş, că se face ziuă acuş!* id. ib. 268, cfr. 82, 179, 253. | (Imperativul e o propunere) *Ia să apucăm noi...* (= ce ar fi dacă am apucâ?) *în două părţi!* ISPIRESCU, L. 95. || Spec. (cu înţeles condiţional) *Ş'apoi ia să-l fi pus* (= aş fi vrut să văd să-l fi pus) *păcatul să se întreacă cu de deochiul!* CREANGĂ, P. 285. *Îţi leagă şi mânile şi picioarele, şi pe urmă ia mai fă ceva dacă poţi!* CONTEMPORANUL VI 48. [După imperativ: *Căutaţi, ia cum vine călare cel Grec!* DOSOFTEIU, V. S. 88,2. | În legătură cu *ian, iacă*, etc.: *Ia ian caută la obiele!* DOINE, 136. *Măi Păsărilă, iacăt-o, ia colo, în dosul pământului!* CREANGĂ, P. 267. | În legătură strânsă cu pronumele pers. *Ia-l căţaţi în degeţel!* TEODORESCU, P. P. 70. | În legătură cu un verb care începe cu o vocală, *ia* — ca şi *nu* — după ce formează un singur cuvânt cu imperativul următor, primeşte accentul: *I'auzi, măi, leneşule, ce spune cucoana!* CREANGĂ, P. 330. *I'ascultă!* TDRG. Despre † *iămblà* v. **umblà.**]
II. Avem următoarea situaţiune: Unul a fost prins furând un puiu de găină. *Ce-ai în traistă? — Ia, un puiu!* Prin acest *ia*, rostit în momentul când

hoțul deschide traista, el vra să zică „uite! iacă!“ — dar în același timp el dă să se înțeleagă că n'a luat „mai nimica“, că toată afacerea „n'are nici o importanță“. Astfel interj. demonstrativă *ia* ajunge — mai ales în răspunsuri — să arăte lipsa de însemnătate a celor următoare s. indiferența față de ele. *Încotrò, până unde? — Ia, pân'acì.* PANN, P. V. I 69. *Codrule, codruțule, Ce mai faci drăguțule?... — Ia, eu fac ce fac de mult, Iarna viscolu' l-ascult.* EMINESCU, P. 155. *Ce mai știi de pe la târg? — Ia, nu prea bune vești!* CREANGĂ, P. 77, cfr. 27, 300, etc. *Ce să am? Ia niște păcate de la Dumnezeu!* ISPIRESCU, L. 192, cfr. MARIAN, O. I 27, ȘEZ. II 199^{b}/$_{8}$. *Ia, fierb și eu un bour în căldare!* SBIERA, P. 81/$_{22}$, cfr. ^{3}/$_{4}$. | (Și în afară de răspunsuri) Numai, așà... *Spuneți și voi, ia, ce vă veți pricepe!* ISPIRESCU, L. 68. *Eu sânt, ia, un păcătos!* SBIERA, P. 8/$_{4}$. *Nici Turc, nici Turleac, Ia, un fleac!* ZANNE, P. VI 424.

— Această interjecție se găsește și în limbile balcanice. (Cfr. și sard. log. *eà* „ecco“, *eati, eallu, eanos* „eccoti, eccolo, eccoci“).

IABÁ s. f. (Agric.) Unealtă de plugărie (citată, fără explicare, în legătură cu „furca“ și „grebla“), probabil, furcoiu. H. II 271, 282, III 140, XIV 398. [Diminutiv: **iabălúșă** s. f. H. XIV 398.]

— Din bulg. **jabá** „furcă de lemn cu patru coarne“ (cfr. turc. *yabà* „vânturătoare“).

IABĂLÚȘĂ s. f. (Agric.) v. **iabà.**

IABANGÍU † s. m. *Étranger.* — (Turcism literar) Strein, venetic. *Turcii iabangii se imponcișază cu cei de loc.* STOLN. DUMITRACHE, ap. ȘIO.

— Din turc. **yabanǧi**, idem.

IABAȘÁ s. f. *Morailles.* — (Turcism) Clește de lemn s. de fier cu care se apucă nasul cailor nărăvași când se potcovesc. *A-i atârnà cuivà iabașaua de nas* = a-l stăpânì cu totul, a-l purtà de nas. Cfr. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. V 327. Cfr. belciug, cinghel. [Și: **iavașà**, **ievașà** s. f. DICȚ.]

— Din turc. **yevašà**, idem.

IABRÁȘ, -Á adj. = **abraș**, răutăcios, al dracului. *Da mult, ai mai crescut..., de când nu ne-am văzut! — L-a plouat, boierule! — I-a pierdut dracul măsura! — Mă, da ce Rumâni iabrași sânteți!* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 909.

— Cuvântul întrebuințându-se, în unele părți, mai mult despre cai, pare a se fi născut din **iapă** + **abrașă**, cfr. cabraș.

IÁCA! interj. v. **iacă.**

IACÁ s. f. *Collet, col.* — (Turcism) Guler de haină. *Iacale de blană căptușite.* TARIF (1870) ap. ȘIO. # *A rupe (cuivà) iacaoa* = a-l rugà cu multă stăruință (cfr. a rupe mâneca s. pulpana). POLIZU. *Mi-a turtit (s. feștelit) iacaua (s. fesul)* = mi-a făcut-o bună, m'a umplut de brânză (s. de Filipești).

— Din turc. **yaka**, idem *(yaka silmek* „a cere protecția cuivâ“, propriu „a scutură gulerul cuivâ“ ȘIO.).

IÁCĂ! interj. 1°. *Voici, voilà.* 2°. *Soudain, tout à coup.* 3°. *Par exemple!*

1°. (Interjecție demonstrativă) Ia^{2} (I 1°)! iată! uite! vezi! *Și Dumnedzeu dzise: iaca, am dat voao toată iarba ce face sămânță.* PALIA (1582) ap. GCR. I 35/$_{9}$. *Ia că vă dzîc, de acmù nainte să fiți robi!* DOSOFTEIU, V. S. 148. *Ia că mă duc!* id. ib. 158. *Ia că ți-am gătat și casă!* id. ib. 82. *Eu știu... că de boierie nu iaste; iară* (= cu toate acestea) *iacă, l-oiu boierì pentru voe dumilor voastréa.* M. COSTIN, ap. GCR. I 199. *Cine se hârjonește aici?... Iaca bălaurii* (= Țiganii)! ALECSANDRI, T. 940. *A crezut că nu se poate, Și iacă poți!* COȘBUC, B. 66. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor!* CREANGĂ, P. 119, cfr. 45, 178, etc. *Iaca în ce încurcătură am întrat!* id. ib. 201, cfr. 212. *Nici el, iacă, nu știa.* ISPIRESCU, L. 33. *Dar iacă, în pragul morii doi oameni se opresc.* MARIAN, SE. II 48. *Iacă și noi am sosit!* PĂSCULESCU, L. P. 66. *Iacă badea iară vine!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 145. | (Urmat de că) *Iaca că am început a grăì.* PALIA (1582) ap. TDRG. *Iacă Turcii că-l pândeà.* PĂSCULESCU, L. P. 280. | (În legătură cu pron. pers. complement) *Iacă-mă!* = uite, am venit! LB. ‖ (Spre a introduce o povestire s. spre a nu o mai repetà) *Iaca ce-mi ziceà el...* C. NEGRUZZI, I 247. *Iacă cum, și iacă cum, moșule Iuga!...* MARIAN, T. 157. *Iacă, iacă, iacă ce mi s'a întâmplat.* ISPIRESCU, L. 77. | (Scurtat din: *iacă am greșit!* spre a îndreptà o greșală în vorbire) *Oiu să capăt o nevăstuică frumușică și cu avere... Ce de mai colivi!... Iaca... vreu să zic, ce de mai benchetur!* ALECSANDRI, T. 928. # *Fir'ar el iacă cui!* = al dracului. ION CR. III 119. *Iacă și Adam!* se zice unuia care începe să spună lucruri cunoscute de mult. ZANNE, P. VI 467. **Iac'așà** = așà, în felul acesta, cum vă spuseiu; simplu de tot. *Școalele cele mari nu se fac numai iac'așà, mergând și venind!* SLAVICI, ap. DDRF. *Și iaca așà, oameni buni, s'a izbăvit Ipate și de dracul și de babă.* CREANGĂ, P. 179. *Frunză verde, iacă așà, Temnița-i numai coleà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 101.

2° (În povestirea vioaie, după numai(ce) s. când) De-odată, pe neașteptate, iată (2°). *Cum vorbeau ei, numai iaca intră și Chirică pe ușă.* CREANGĂ, P. 177. *Numai iaca la capătul podului îl și întâmpină un urs mormăind.* id. 185. *Și cum sta ea în preajma fântânii, numai ce iaca pe slujnica știută.* id. 99. *Când, iacă, se întâlnește cu un corb.* ISPIRESCU, L. 43.

3° (Exprimă mirare în fața unei întâmplări s. vorbe neașteptate) Auzi acolo! Uite, uite! *Iaca mă!... Nu cumvà s'o boierit țopârca?* ALECSANDRI, T. 913, cfr. P. II 458. *Iți sânt drag, Tițo? Nu mă'nșeli? — Iaca! Da n'o știai?* id. T. 638.

[Și: (Mold., mai de mult și în Transilv.) **iáca!** (cfr. *dacă-daca*), **iáhâ!** *Iahâ! comedie mare!* GRAIUL I 545.]

— Pare a fi compus din **ia**^{2} + **că** (cfr. și sard. log. *eaccà* „uite, vezi, iacă“ < *eia quam*).

IÁCĂTĂ, IÁCĂTĂLĂI, IÁCĂTĂOI! interj. } v. **iată.**

IACÍNT s. m. *Jacinthe.* — (Învechit)

1°. (Bot.) = **zambilă.**

2°. (Min.) Varietate de topaz. *Pavăză de yakint piiatră.* ALEXANDRIA 52.

— *N.* de origine grec. (ὑάκινθος, idem).

IACNÁIE, IACNÍE s. f. (Cul.) v. **ialnie.**

IACOBÍN s. m. *Jacobin.* — Partizan al unei doctrine politice, din vremea revoluției franceze, care recunoaște poporului o putere absolută.

— *N.* din fran.

IAD s. a. (Bis.) *Enfer.* — (În credința creștină) Loc de chin și de suferințe în care se vor munci, după moarte, cei ce au săvârșit păcate multe în viața lor, infern, tartar; cfr. raiu, paradis, purgatoriu. *Iadul,* după credința poporului, se găsește în fundul pământului, în locul cel mai întunecos (cfr. MARIAN, Î. 457). *Nu lăsași sufletul mieu întru iadù.* PSAL. SCH. 39/$_{6}$. *Adul iaste plin de amar fierbinte și dureare fără seamă.* CUV. D. BĂTR. II 228, cfr. 227, etc. *Și tu Capernaum, ce până în ceri înnalți-te, până la ad deștinge-veri.* TETRAEV. (1574) 218. *Puterea adului fu zdrobită.*

VARLAAM, C. 123, cfr. 112,$_{3}$, etc. *Cu dorori iadul... mă ocoleaște.* DOSOFTEIU, PS. 49, cfr. 31, etc. *Păgânii lipsesc departe de la D/umne/zău, cât e iadul de raiu.* BIBLIA (1688) 6. *Dar n'au fost decât femeie din iad, subt chip îngeresc.* KONAKI, P. 221. *Ele se păzesc De iezme, tauri negri, ce iadul locuesc.* ALEXANDRESCU, M. 11. *De-a iadului urgie Vecînic să fie-alungat!* ALECSANDRI, P. I 9. *Ah! atei, nu tem ei iadul și-a lui duhuri?* EMINESCU, N. 44. *Smei din iaduri scoși.* COȘBUC, B. 22. *Și prin iaduri mi-l purtà.* ALECSANDRI, P. P. 28/$_{6}$. *Să se ducă iadului.* TEODORESCU, P. P. 336. *Dat-am trupul dracului Și sufletul iadului!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 11; cfr. ȘEZ. II 160/$_{25}$, III 77/$_{3}$, ZANNE, P. VIII 35. *Mâncà-te-ar iadul!* PAMFILE, J. I. *Iadul te-așteaptă!* ib. **Talpa** (v. c.) **iadului. Piatra** (v. c.) **iadului.** || Fig. Despre un traiu rău din pricina certurilor continue: *Casa mea e un iad!* PAMFILE, J. I, cfr. ZANNE, P. III 76. | Despre un zgomot asurzitor, infernal, se zice: *(zgomot ca'n) iad.* PAMFILE, J. I. | Despre o întunecime mare, beznă. ib. | (Neobicinuit) † Foc mare. *Ioan să aprinză iadul feredeului. iar Prohon să pornească apa la feredeu.* DOSOFTEIU, V. S. 28. [Plur. *iaduri.* | Și: † **ad** s. a. | Verb (Transilv.): **iedui** IV^{a} = a torturà, a chinui, a munci. VICIU, GL.]

— Din paleosl. **(j)adъ** (< grec. ᾅδης), idem.

IAD † s. a. *Poison.* — (Slavism literar) Venin, otravă. *Iadul aspideei supt usnele lor.* PSAL. SCH. 454/$_{2}$ (= veninulŭ CORESI, PS.)

— Din paleosl. **jadь**, idem.

IÁDĂ s. f. (Zool.) v. **ied.**

IÁDEȘ s. a. 1°. *Philippine.* 2°. *Fourchette* (de l'estomac).

1° Rămășag ce se face cu osul pieptului de la găini: îl apucă doi inși de capete și-l rup; cel care rămâne cu hârletul (partea mai lungă) în mână, a câștigat. Se joacă însă și ca germ. „Vielliebchen" (de unde fran. „Philippine"): după ce doi inși au pus iadeș, când unul va uità să zică „știu" în momentul când primește cevà de la celălalt, acesta zice „iadeș" și câștigă rămășagul. Cfr. PAMFILE, J. III 45-46. *Poftim cheia..., deschide și vezi... Iadeș! am câștigat rămășagul.* ALECSANDRI, T. 1027. *Am pus iedeș amândoi.* id. ib. 1020, cfr. CONV. LIT. XLIV$_{II}$ 77.

2° P. ext. Osul crăcănat, în forma unei furci, din capul pieptului găinii. *Osul de la pieptul găinii (iedeșul) tras de doi, la care rămâne hârletul în mână, are să-l îngroape pe celalt.* ȘEZ. I 152.

[Și: (Mold.) **iédeș** s. a.]

— Din turc. **yades**, idem (1°) (din *yad-est* „îmi aduc aminte").

IÁGĂ s. f. v. **ulagă.**

IÁGĂR s. m. (Armată) *Chasseur, veneur.* — (Azi, numai prin Transilv.) Vânător (în armata austro-ungară). *Un maior cu 30 iagheri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 281/$_{15}$. *Se întâmplase de au rămas 10 iagheri moldovenești în cetate.* ȘINCAI, HR. III 142/$_{36}$. [Plur. *iagări* și *iagheri.* | Și: **iégăr** s. m. IORGA, S. D. VIII 19 (cu plur. *iegheri* CALENDARIU 1844, 26). | Diminutiv: **iagărél** s. m. = vânător, pădurar: *Și eu numa că m'oiu fa' Un iăgărel tânerel.* ȚIPLEA, P. P. 27. | Verb: **iegărì** (**iagărì** ȚIPLEA, P. P. 27) IV^{a} = a face serviciul de iagăr, a vână. *Eu numai că m'oiu fa' Un iăgărel tânerel Ș'atâta mi-oiu iegărì...* GRAIUL, II 46.]

— Din germ. **Iäger**, idem.

IAGĂRÉL s. m., **IAGĂRÍ** vb. IV^{a} v. **iagăr.**

IAGMALADISÍ † vb. IV^{a}. *Piller.* — (Turcism literar) A prădà, a jăfui. *Tătarii în urma vizirului au iagmaladisit urdiea.* STOLN. DUMITRACHE, ap. ȘIO.

— Din turc. **yagmalamak** (aor. *yagmalady*), idem.

IAGNÍE s. f. (Cul.) v. **iahnie.**
IAGÓD s. m. (Bot.) v. **agud.**
IAGUÁR s. m. (Zool.) v. **jaguar.**
IÁHÂ! interj. v. **iacă.**
IAHNÂIE, IAHNEÁ s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

IAHNÍE s. f. (Cul.) Sorte de *ragoût.* — (În România) Mâncare turcească scăzută, făcută din carne (pește) s. bureți tocați, cu legume și ceapă; se gătește cu unt-de-lemn și se mănâncă rece, cfr. mâncărică (tocană), plachie. Cfr. H. II 301, III 328. *Vase de cositor pline cu iachnii, cu plachii.* FILIMON, C. 336. *Îi plăceà cu deosebire ciorba de știucă fiartă în zeamă de varză acră cu hrean, iacniile și plachiile.* GHICA, S. 66. *Iehnelele și cataifurile.* C. NEGRUZZI, I 286. *Ihneà cu ceapă.* ALECSANDRI, T. 1260. *Iahnia de mistreț pe care tu o descrii în cartea ta.* ODOBESCU, III 22/$_{25}$. *Iacnâie făcută cu legume, carne și ceapă.* H. II 255. *Fă o iahnie cu carne de vită!* H. II 290. [Și: **iahneà** (H. II 275), **iehneà, ihneà** (H. III 4, 38, 109, XI 518), **ihnie** (H. II 282, XII 174), **iahnâie, ianâie** (H. II 282, XIV 351, 378), **iacnie** (H. I 208, 301, II 119, 262, IV 12, 57, XI 341, XIV 187, 210), **iacnâie** (H. VII 373, 486), **icneà** (H. X 436, XII 386, 392) **icnie** (H. XI 507), **iagnie** (H. V 375), **igneà** (H. III 119), **ignie** s. f. = slănină proaspătă fiartă înfundat. H. IX 89, cfr. III 211. | Diminutive: **ihnelúță** s. f. H. X 454, (fig.) C. NEGRUZZI, III 87/$_{27}$, **icnelúță** s. f. H. X 97, XII 555, **igneoárà** s. f. (pronunț. *-ne-oa-*) H. III 402.]

— Din turc. **yahni**, idem.

IAHT s. a. *Yacht.* — Corabie s. vapor de plăcere ori de paradă. [Plur. *iahturi.*]

— *N.* de origine olandeză (**jacht**, idem).

IAI! interj. *Hélas.* — Exprimă o durere, vai. ANON. CAR. *Dimineața iai și vai: Nici cocie nici trei cai.* ALEXICI, L. P. I 217/$_{8}$.

— Din ung. **jaj!** idem.

IAIÉCĂNIȚĂ † s. f. *Œufs brouillés.* — (Slavism) Păpară (de ouă); cfr. scrob, papă. *Și-ți voiu aduce o iaecăniță bună.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Și: (Bucov.) **iésniță** s. f. Com. G. TOFAN.]

— Din polon. **jajecznica**, idem.

IAINĂ † s. f. (Zool.) = **hienă.** *Venì o iainà sau ienă, cu țâncul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 19,$_{3}$. [Pronunț. *ia-i-.* | Și: **iénă** (pronunț. *i-e-*) s. f. *Iéna-ș[i] luă țâncul.* id. ib. 19,$_{2}$.]

— Împrumut literar, din grec. ὕαινα, idem.

IÁLĂ! Interjecție adresată boilor ca să ia jugul în gât sau să-l lepede la dejugare. PAMFILE, J. II.

— Cfr. gheal! (subt ghelai!)

IALÉI! interj. v. **elei.**
IÁLOMIȚĂ s. f. (Zool.) v. **ialoviță.**

IALOVÁȚ s. m. (Bot.) = (Bucov.) **iuniper** (Iuniperus communis) PANȚU, PL.

— Din rut. **jałovécь**, idem.

IÁLOVIȚĂ s. f. (Zool.) 1°. *Vache engraissée.* 2°. Impôt.

1°. Vacă mare și grasă. CREANGĂ, GL., *(ialogiță)* ȘEZ. III 16/$_{28}$. *Ialovicè* = vacca. ANON. CAR. *Le-au dat Mihai-vodă gazde bune... și câte o ialoviță de boier.* LET. II 76/$_{15}$. *Pe zi numai o merță de pâne se mâncà și doi berbeci și o ialoviță la curtea domnească.* ib. 203/$_{34}$. *Câtevà mii de ialoviță să cumpere den țară.* MAG. IST. III 341/$_{22}$, cfr. 13/$_{28}$. *20 ialoviță ce-au luat Petriceico-vodă de la Prodan.* IORGA,

S. D. VI 247. *Orânduleli de ialoviți și de oi.* BELDIMAN, TR. 394. *80 de vaci pe care le-au îngrășat pe suhat și făcând aceea ce se numește... ialovițe.* I. IONESCU, D. 383. *Li se aduc 12 harabale cu pâne, 12 ialovițe fripte și 12 buți... cu vin.* CREANGĂ, P. 260. *Să ne gătiți... Ialoviți groase.* SEVASTOS, N. 105/38. || Fig. (în batjocură) *Ialoghiță, ialoiță* = femeie mare. PAMFILE, J. II.

2°. † Bir plătit în vaci. *Viind vezirul la Dunăre la Cartal, eșit-au grele ialovițe pe țară.* LET. II 426/28. [Scutire] *de sulgiu, de unt, de miare, de ialoviți, de bou* (Iași, a. 1700). IORGA, S. D. I 84.

[Plur. *ialovițe* și *ialoviți.* | Și: **iálomiță** (†) s. f. *Să vă'ngrijiți De buți de vin, De... ialomiți groase* (Râmnicul-sărat). SEVASTOS, N. 100/38. *Cu trei șteanguri de mătase De mi-l curmă pân la oase; Și cu trei de ialomiță* (= cu care se leagă vacile?) *De-i ieșeà sângele'n față.* MATEESCU, B. 73. (Ca nume topogr. *Ialomița* are înțelesul „loc nelucrat"), **íloghiță, íloiță, íloviță** s. f. = femeie mare. PAMFILE, J. II.]

— Din slav. (bulg., sârb., rus.) **jálovica** „vacă stearpă", „loc nelucrat".

IÁMA s. f. În expresiile: **A face s. a da iama** († **iamă**) în ceva = a da năvală; a prădà, a jăfui; a risipi (o avere), a isprăvì fără a țineà multă socoteală (ION CR. III 369, ZANNE, P. IV 385). *Au dat Turcii iamă într'înșii.* ISTORIA (a. 1715), ap. ȘIO. *Armele, după ce iama câte au fost le-au făcut...* BELDIMAN, TR. 410. *Te-am lăsat să dai iama în averea mea.* ALECSANDRI, T. 1264. *Face iama în economiile visteriei.* id. 1338. *Vodă... da... iama prin ianicerime.* COȘBUC, F. 114. *A dat iama la poamă* = au năvălit de au furat aproape tot. PAMFILE, J. II. **A umblà iama**: călcând tot. *Se dă drumul luncii și țarinilor, când vitele umblă „iama"* (= peste tot). MUSCEL 86. | (Eliptic) *Iama!* strigăt la bâlciu s. la panoramă. PAMFILE, J. II. [Și: † **iágma** s. f. ap. ȘIO., **iámăt** s. m. sing. *A dat iamăt* = a făcut stricăciuni mari în semănături. RĂDULESCU-CODIN.]

— Din turc. **yama (yagma)** „năvală, pradă, jaf".

IAMÁC † s. m. *Aide; recrue.* — (Turcism) Ajutor (al cuivà într'o meserie); spec. oameni recrutați spre a completà o trupă de militari. *Răspuns-au* [Ienicerii că] *nu este vina lor, ci este a emacilor, că n'au vrut să se bată.* AXINTE URICARUL, ap. GCR. II 18, cfr. LET. III², 253. *Două ortale, emaci.* IORGA, S. D. VI 187. *L[ei] 45 tulumbagiul cu emacul lui.* URICARIUL V 444/12. *S'au dat hotărîre câți iamaci să aibă fieșcare ogeac* (a. 1814). TES. II 385, cfr. 312. *Calemgii și iamacii... cu iș̦lice în patru colțuri.* FILIMON, C. I 744. [Și: † **iemác** s. m.]

— Din turc. **yamak**, idem.

IAMÁȘ s. a. v. **imaș.**
IÁMĂT s. m. sing. v. **iama.**

IAMB s. m. (Metr.) *Iambe.* — (La Greci și la Romani) Picior (de vers) compus dintr'o silabă scurtă și una lungă; (la noi) picior compus dintr'o silabă neaccentuată și una accentuată. *Iambii suitori,... săltărețele dactile.* EMINESCU, P. 228. [Adjectiv: **iámbic, -ă,** † **iamvicésc, -eáscă.** *Stihuri iamvicești* DOSOFTEIU, V. S. 60₂, MINEIUL (1776) 63¹/₂.]

— *N.* de origine grec. (ἴαμβος, idem).

IÁMBLĂ! †, **IAMBLÁȚI!** † vb. I v. **umblà.**
IAMURLÚC † s. a. (Îmbrăc.) v. **imurluc.**

IAN! interj. = **ia²**.

1°. **Ia²** (I 1°), iacă! iată! uite! *Iani amù, io* (= unde) *-ți sânt ție mândriile tale?* CUV. D. BĂTR. II 228. *Ian așà te vreau!* C. NEGRUZZI, I 222. | (În legătură cu că) *Când, la urma tuturor, Ian că veneà 'ncetișor... Dolca.* ALECSANDRI, P. P. 55/20. *Ian că se ẽăreà plutind...* ib. 124/4, cfr. 134.

2°. (Înaintea unui imperativ) **Ia²** (I 4°). *Savle frate, iane caută!* COD. VOR. 40. *Iani să grăim despre hasna celor zeace cuvinte.* CUV. D. BĂTR. II 101, cfr. I 440. *Ianŭ căutați!* ib. I 440. *Iani deșchide svânta evanghelie!* VARLAAM, C. 378, cfr. II 57,2 *Iani socotiți ce preaslăvit lucru au socotit D[umne]dzău!* DOSOFTEIU, V. S. 43, cfr. 11,33, 31, 42, 59,22, 74,2. *Ian căutați acum greșala lui Cernat!* LET. II 284/32. *Ian uită-te! ziceà.* C. NEGRUZZI, I 100. *En să ieșim puțin până afară.* id. I 89, cfr. 188. *Ean vezi, soro, ce minune!* ALECSANDRI, P. I 47, cfr. 101, 206, T. 896. *Ian veniți încoace!* CREANGĂ, P. 59, cfr. 56, 164. *Ian să cerc să văd!* CONTEMPORANUL, I 198. *Ian ieși afară!* RETEGANUL, P. III 3/23, cfr. I 62/36, MARIAN, Î. 114, NA. 112. *Ian să te mai văd!* SBIERA, P. 33/34, cfr. 147/21. *Ean vezi cât e de frumoasă!* ALECSANDRI, P. P. 114/6. *Ian ieși, mândră, pănă'n drum!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 411, cfr. 420, etc. *Ia ian caută la obiele.* DOINE, 136/14. *En spune!* LB. || (Înaintea unui condițional) *Și ian să nu-l fi ascultat, atunci, ceea ce-ar fi căpătat, n'ar fi putut împărți cu nime!* MARIAN, T. 305.

3°. **Ia²** (II). *Biata Moldova noastră o fost drumu' cel mare a' străinilor... Ian, o țeară de jac, satu' lu Cremene!* ALECSANDRI, T. 47.

[Și: † **iane!** † **iani!** (azi, prin Mold., Bucov., Transilv.) **en!**]

— Compus din **ia²** și **ni** (**ne**).

IANÁIE s. f. (Cul.) v. **iahnie.**
IANÁT s. a. v. **inat.**
IANE † interj. v. **ian.**
IANGINÉR s. m. v. **ianicer.**
IANI † interj. v. **ian.**

IANICÉR s. m. *Janissaire.* — (La Turci) Soldat pedestru din garda sultanului; corpul ianicerilor erà alcătuit, la început, din copii creștini turciți și formà elita armatei turcești; a fost înființată de sultanul Murat (1326) și desființată de sultanul Mahmud (1826). *Ca și ienicerii cum sânt acum la Turci, la Râm pretorienii, adică pedestrime de Divan le ziceà.* M. COSTIN ap. ȘIO. *Osman... erà iute... și pre eniceari țineà foarte scurt.* HRONOGRAF (sec. XVII), ap. GCR. I 150/2. *Să se bată Ungurii și Frâncii cu ianicerii și cu spahisii.* ȘINCAI, HR. I 367/38. *Fugiseră care încotrò de groaza ianicerilor.* C. NEGRUZZI, I 206. *Multe am văzut în viața mea!... c'am văzut ieniceri și răsmeriți.* ALECSANDRI, T. 40. *Ieniceri, copìi de suflet ai lui Allah... Vin de'ntunecă pământul.* EMINESCU, P. 238. *Voești, pe ianiceri să-i pun Să te dea cânilor?* COȘBUC, B. 102. *Erà Suliman Agà Cu cincizeci de eniceri.* ALECSANDRI, P. P. 134. *O să-ți sluțești ienicerii!* TEODORESCU, P. P. 534. || Fig. Om crud, tâlhar. *Da ai botezat pe fiică-mea, eniceriule!* ALECSANDRI, T. 1233. *Bre, ce ienicer!* id. 535. [Și: † **ienicéar, inicér** s. m. MAG. IST. I 148, GCR. II 18, I. NEGRUZZI, IV 495, **ianginér** s. m. MAT. FOLC. 57, **nicén** s. m. ib. 85, **ienigél** s. m. ȘEZ. III 213⁵/6. | Compuse: † **i(e)nicer-aga(si)** = comandantul ienicerilor. ȘIO., **inicer-efendi(si)** = superintendentul ienicerilor. ib. | Derivat: (< polon. *janczarka,* idem) † **inicércă** s. f. = pușcă de ianicer. *Inicercile Turcilor erau mai lungi și de fier mai bun și băteau mai departe decât flintele.* LET. II 360/27. | Adjectiv: **ianicerésc (ienicerésc, inicerésc), -eáscă** = de ianicer, în felul ianicerilor. *Ianicereasca năvală nu s'au dat.* BĂLDIMAN, TR. 399. *Sălbătăcia ienicerească.* N. GANE, ap. ȘIO. *Haine inicerești* (a. 1715), ap. TDRG. | Colectiv: **ianicerime** (**ienicerime** MAG. IST. IV 97) s. f. *Vodă... da... iama prin ianicerime.* COȘBUC, F. 114.]

— Din turc. **yeni ĕeri**, idem (propriu „oaste nouă").

IANICERÉSC, -EÁSCĂ adj. } v. **ianicer.**
IANICERÍME s. f. }

IANUÁRIE s. m. sing. *Janvier.* — Întâia lună a

anului, Ghenarie. [Pronunț. *-nu-a-*. | Și: **Ianuár,** mai rar: **Ianuáriu.** COSTINESCU.]
— Împrumut literar din paleosl. **januarii.**

IÁPĂ s. f. (Zool.) 1 1°. *Jument.* 2°. *Quantité de maïs qu'une jument peut porter.* II 1°. Châssis de bois sur lequel on transporte la charrue. 2°. *Manche* (de charrue). 3°. *Pédale* (de métier à tisser). 4°. *Bielle* (de scierie mécanique). 5°. Une des parties d'un radeau. 6°-7°. *Poutrelle* (dans la construction d'un moulin *ou* d'un toit). 8°. Bâton qui retient les cordes d'un filet.

I 1°. Femela calului (de la trei ani în sus. H. II 59). (Pentru terminologie cfr. cal; de remarcat că țăranul nostru nu întrebuințează termenul cal ca nume generic și când e vorba de o femelă, căreia îi zice totdeauna iapă) *21 iape mare sterpe.* CUV. D. BĂTR. I 208. *Herghelie de iape.* CANTEMIR, IST. 75, cfr. ISPIRESCU, L. 23. *Numai armăsari și iepe sânt primiți să alerge.* C. NEGRUZZI, I 36. *Păzește bine iepele...* EMINESCU, N. 18. *Două iepe albe ca zăpada și iuți ca focul.* CREANGĂ, P. 106. *O iapă sireapă* (id. ib. 101), *înșelată* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 421), *împiedicată* (ib. 424). *Când cu biciu' ș'o pocnì, Șapte iepe s'or stârpì.* DOINE, 237/20. # (În batjocură) *Nechează ca o iapă* = caută dragoste. ZANNE, P. IX 626. *A avea burtă de iapă* = a nu se mai sătură mâncând. ib. II 24. (În glumă) *Sânt neam cu el după iapa popii* (PAMFILE, J. II): foarte depărtat, încât nici nu se mai poate considerà ca rubedenie. (Înjurătură) *Du-te unde și-a dus mutul iapa!* TDRG., cfr. ZANNE, P. VI 215. *Când îi dai îi fată iapa, când îi ceri îi moare mânzul:* se zice celui rău de plată, celui nerecunoscător. ZANNE, P. V 243. *Popa era călare pe bălana și întrebà de iapă:* se zice (în glumă) unui uituc s. prost. id. IV 289. *Desleagă-ți iapa de la gard!* = deslușește-ți vorbele! ib. III 165. *Cine trage, trage! da cel cu iapa trage de-i rupe coada,* adică cel cu pricina sufere mai mult decât toți. ION CR. III 174. **Bate șaua să priceapă (s. înțeleagă) iapa:** face aluzie la cevà. C. NEGRUZZI, I 251, cfr. ISPIRESCU, L. 271, PAMFILE, J. II. **Dă-ți, popo, pintenii și bate iapa cu călcâiele,** se zice când cinevà a dat împrumut un lucru de care el însuși are nevoie. C. NEGRUZZI, I 249, cfr. CREANGĂ, P. 39. | **Iapă prăpădită,** nume de joc la copii. PAMFILE, J. I 287, II 292. | (Entom., rar) **Iapa-dracului** = calul-dracului (Libellula). CONV. LIT. III 243. || Fig. Ca termen de ocară pentru o femeie grasă, ori prea voinică. PAMFILE, J. I.

2°. P. ext. Cantitatea de porumb ce se poate încărcà pe o iapă. *Ai făcut porumb mult? — Abià am făcut șapte iepe și-o mărie* (cât pot duce șapte iepe și o femeie în spinare). RĂDULESCU-CODIN.

II P. anal. 1°. (Une-ori plur. tant.: *iepe* PAMFILE, A. 39, 55) Cobilă (la plug). VICIU, GL., VAIDA. Plugul se duce la câmp așezat pe două lemne triunghiulare, numite *iapă.* H. XVIII 20.

2°. *Iepe* = coarnele plugului. H. XIV 417, cfr. XI 517, PAMFILE, J. I 326.

3°. (La războiul de țesut; une-ori plur. tant.: *iepe*) Sforile împletite de care atârnă potnogii; p. ext. potnogii. CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 135, RĂDULESCU-CODIN, H. III 4, 73, IV 11, 56, 87, 156, 256, V 375, VI 32, XIV 377, XVIII 307, ȘEZ. VIII 147. *Dă prea aspru cu suveica; apasă prea tare asupra iepelor.* SLAVICI, N. I 55. *Și e vina și din iepe De e pânza toată țepe.* ȘEZ. VIII 187. *Iapă cu tălpigi.* H. X 539.

4°. Mâtca (joagărului). DAMÉ, T. 176.

5°. Ciocârlia plutei (ȘEZ. III 16/29), lemnul în chingă, de care se leagă mânzul (CIUPALĂ, PL.).

6°. (Mor.) Întreaga construcție din moară e așezată pe niște grinzi puternice, numite talpa morii; pe acestea sânt așezate *iepele.* Com. A. BANCIU. Cfr. amnar (II 1°).

7°. (Construcț.) [Scaunul podului] îl compun *iepele,* de aceeași grosime cu căpriorii, fixate de-alungul, tot subt al patrulea căprior. PĂCALĂ, R. 59.

8°. (Pesc., Ialomița) Băț de care se leagă sforile de la plasă când e tare frig, pentru ca să nu înghețe mânile pescarilor. DDRF.

[Plur. *iepe,* rar: *iepi.* | Diminutive: **iep(u)șoáră, iepúță** (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 162), **iepșúnă** s. f. *Gata!... numai s'adăp iepușoarele iestea.* CREANGĂ, P. 113, cfr. 109. *Iepșoara ieșise și ea din grajd.* ISPIRESCU, L. 160, cfr. RĂDULESCU-CODIN, Î. 54, MAT. FOLC. 435, ZANNE, P. VI 375, ȘEZ. III 37/3, MÂNDRESCU, L. P. 135/5. *Iepșuna* [născù] *un mânzuleț gingaș.* ISPIRESCU, L. 161. | Nom. agent.: † (cfr. lat. *equarius*) **iepár** s. m. = păzitor de iepe (ANON. CAR.) | Instrum.: **iepár** s. a. = iapă (II 3°) H. XVIII 307, (+ *cobilă*) **iepilă** s. f. = cobiliță (prăjină care să vâră prin urechile unor vase, când acestea se duc pe umeri). Cfr. LIUBA-IANA, M. 101. | Colect.: **iepărie** = herghelie de iepe. CDDE. No. 795. | Peiorative: (+ *baborniță*) **iapórniță** s. f. = termen de ocară dat la femei. PAMFILE, J. I, **iepoștínă** s. f. = fată care nu-i la locul ei. Com. M. OLMAZU. | Adjectiv: **iepésc, -éască** (în descântece:) *Râie iepească.* ȘEZ. VII 91.]
— Din lat. equa, -am, idem (I 1°). (În înțelesul II 1°, e traducerea lui *cobilă* = slav. *kobyla* „iapă"; pentru înțelesul II 5°-7°, cfr. v.-fran. *poutre* „iapă nedată încă la armăsar").

IAPÂNGEÁ † s. f. (Îmbrăc.) v. **ipângeà.**

IAPRÁC adj., s. m. (Comerț) *Silure.* — Somnul cevà mai mic poartă în comerț numele de *somn iaprac,* sau numai *iaprac.* ANTIPA, F. 98. Cfr. pană, iarmà, somoteiu, moacă.
— Cfr. turc. *yaprak* „foaie, frunză".

IAR s. a. *Bras sec d'une rivière.* — (Comit. Arad) Un crac (= braț) sec al unei ape: *Iaru' ni-e hotaru', nu apa.* Plur. *iare.* Com. M. ITTU.
— Cfr. turc., bulg., rut. **jar** „mal râpos". Cfr. iarc, ierugă.

IÁR(Ă) adv., conj. I 1°. *De nouveau.* 2°-3°. *Encore, (de)même.* 4°. *Pourtant.* II 1°-3°. *Or, alors.* III 1°. *Enfin, et, quant à.* 2°. *Tandis que, néammoins, mais.*

I Adv. 1° (Pe lângă verb, *iară* arată că acțiunea se repetă) Încă odată, din nou, de isnoavă, iarăși. *Și iară zise apoi...* CUV. D. BĂTR. II 148. *Domnind iară împărăteaște.* BIBLIA (1688) 7/pr. 40. *L-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfetnic.* LET. II 210/35, cfr. 308/85, 370/1, etc. *S'au lăsat iar întru stăpânirea Turcilor pentru Crim.* DIONISIE ECLES. C. 165. *Cade și se rădică și iar cade în greșale.* KONAKI, P. 275. *S'a fost iar noapte făcut.* PANN, E. III 136. *Bucurați-vă pururea întru Domnul; și iară zic, bucurați-vă.* MARCOVICI, D. 1. *Ai îndrăznit a crede că iar mă vei puteà înșelà.* C. NEGRUZZI, I 141. *Aud că te gătești să vii iară în Besarabia.* id. I 62. *Ziua ninge, noaptea ninge, Dimineața ninge iară!* ALECSANDRI, P. II 9. *Bătrânu-și pleacă geana și iar rămâne orb.* EMINESCU, P. 214. *După ce se împlinesc trei ani în capăt, iar pornește la Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 313. *Dumnezeu mi-a dat, eu dau, și Dumnezeu iar mi-a da, că are de unde.* id. ib. 299. *Se duseră, se duseră și iară se mai duseră.* ISPIRESCU, L. 6. *Pe pământ îngenunchea Și de Turci iar se rugà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495. *Du-te, zău, dar iară vină.* ib. 109.

2°. (Pe lângă altă parte a propoziției) De asemenea, și el (ea, etc.), tot. *Au do/a/ră poate mâncà omu iară carne de om?* CUV. D. BĂTR. II 324. *Ghicavodă... au purces de la casa lui la Țarigrad să-și găsească un stăpân să slujească, și cu dînsul s'au mai luat un copil de Turc, iar sărac.* LET. II 208/7. *Nevoința craiului șvezesc nu este pentru folosul împărăției, ce iară pentru folosul său.* ib. 156/18.

Pentru om este iar omul adânca învățătură. KONAKI, P. 274. *Moșneagul aveà o fată și baba iar o fată.* CREANGĂ, P. 283. *Oala și cu căldarea nu poate să se lovească, căci de s'ar lovì, iară oala se va stricà.* ACSINTE URICARUL ap. ZANNE, P. IV 7. *El chiar singur a stricat Și iar el s'a mâniat.* ZANNE, P. V 610. | (Înaintea unui cuvânt care se repetă) *Omăt și iar* (= tot, numai) *omăt!* CONTEMPORANUL, II 213. *Ba s'a însurà la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară, ba la vară, ba iar la toamnă...* CREANGĂ, P. 141. *Frunză verde și iar verde...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 158. | (În legătură cu negațiunea) Nici (chiar) el (ea, etc.). *Soarele, și iar nu poate să le încălzească pe toate.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I $42/_{14}$.

3°. (Avem de a face numai în aparență cu o repetire; de fapt enunțăm cevà nou s. subiectul se schimbă) Pe de altă parte, de asemenea, și, (în legătură cu negațiunea) nici așà. *În ziua de azi, dacă nu-i fi și cu draci o leacă, apoi ci-că te furà sfinții, și iar nu-i bine!* CREANGĂ, P. 163. *M'aș lăsà și, iar, nu-mi vine!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 419. *Dacă rămâi nu-i bine, dacă pleci, iară va fi rău!*

4°. (După și s. dar) Acum, în același timp, cu toate acestea. *Dar vorba ceea: la unul fără suflet, trebue unul fără-de-lege... Dar iar mă întorc și zic...* CREANGĂ, P. 248. *Cât e de simplu, dar, iară, cât e de complicat une-ori sufletul unui copil!*

II. (Ocupând un loc intermediar între adverb și conjuncțiune: e mai mult adverb din punct de vedere al înțelesului și mai mult conj. din punct de vedere formal, stând totdeauna la începutul propoziției celei nouă. Cu un înțeles aproape temporal s. consecutiv)

1°. (În legătură cu un adverb temporal, corespunde adesea neologismului „or"). *Grăind lor D[umne]zău, nu ascultà, iară acum sfânta scriptură cunoscută să face.* BIBLIA (1688) $8/_{pr.\ 8}$. *De la o vreme încoace... erà tot galeș... Iar când fuse într'o zi, tocmai când... împlineà cincisprezece ani...* ISPIRESCU, L. 2.

2°. Apoi. *Să-mi dai de mâncare... cât mi-a trebuì, iar când mi s'or împlinì anii, să...* CREANGĂ, P. 151. *Împăratul... nu se puteà săturà mâncând. Iară ducă chemă pe bucătar..., el spuse cine a gătit.* ISPIRESCU, L. 32.

3°. Atunci (care poate și lipsì). *Pentru mulțimea năroadelor, căci că nu puteà încăpeà să o vază, iară patriarhul Macarie să suì pre amvon.* VARLAAM, C. II $11_{,2}$. *Vin și grâu să-m[i] prisosască, Oloiul să nu lipsască, Iară eu cu pace bună Voiu adormì depreună.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Aici stătură ei să odihnească. Iară calul îi zise: „...Avem să dăm peste o primejdie mare".* ISPIRESCU, L. 6. ‖ † (În corelațiune cu de = (chiar) dacă) *De vă pare că nu veți puteà acestea să le tocmiți, iară voi nu eșiți, ce ședeți în cetatea Ierusalimului.* VARLAAM, C. 180. *De vor tăceà oamenii, iară pietrile vor răspunde.* LET. II $27/_{20}$. *De voiu perì eu acolo, iară voi tocmiți împărățiia bine și frumos.* ALEXANDRIA, 70. | (În corelațiune cu cândai = dacă cumvà) *Cândai năvăleaște vrun hitlean sau vro fiară la tată-tău de pripă, iară tu să aibi cu ce-l prijonì.* MOXA $390/_{18}$. | (În corelațiune cu când) *Când dusĕră pe H[risto]s părinții lui în besearecă, iară Simeon luă-l în brațele sale.* VARLAAM, C. II 53. | (După un gerundiu) *Într'acestea nevoindu-se, iară vicleanul diavol nu mai părăsiià de a o supărarea.* id. ib. II $13/_{2}$. *Minunându-să nunta și neștiind oare a cui să fie* [mâna], *iară muiarea unui lăutari[u] strigă...* DOSOFTEIU, V. S. 48. *Făcând împăratul voroavă cu sfinții, iară sfinții să cuprinseră ca de un somn.* MINEIUL (1776) $131^{1}/_{2}$, cfr. $120^{1}/_{2}$. | (În corelație cu de-vreme-ce s. în-vreme-ce = când) *De-vreame-ce veți vedeà cartea domnie[i] meale, iară voi să avăți a vă ferì.* CUV. D. BĂTR. I 129. *În-vreame-ce să războiì Lazar, iară surorile lui și tremiseră oameni la H[risto]s.* VARLAAM, C. 78.

III. Conj. Conjuncțiunea *iar(ă)* exprimă propriu zis numai că pe lângă cele spuse s. cunoscute se mai adaogă cevà „nou". După cum enunțarea acestei note nouă însemnează numai un adaus față de cele precedente sau stă în opoziție cu ele, *iar(ă)* se apropie mai mult de conj. copulativă *și* sau de conj. adversativă *dar* s. *însă*, ocupând de obiceiu un loc intermediar între ele și având cam aceeași funcțiune cu vechiul *ie*.

1°. (Aproape copulativ)

a) (Ca elementul din urmă într'o enumerare) În sfârșit. *Pioa-i în căsoaia de alătură, fusele în oboroc sub pat, iar furca după horn.* CREANGĂ, P. 5.

b) (Trecere la alt subiect) Și, cât despre... *Alalți toți alergà, iară împăratul l-au lovit nevedeare.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Baba Cloanța geme, plânge, Căci fuiorul s'au sfârșit, Iar voinicul n'au venit.* ALECSANDRI, P. I 11. *În gura Bărăganului... găsești câte o mică dumbravă... sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori...* ODOBESCU, III $17/_{2}$. *Încalecă și ea... Iară Harap-alb luându-și oamenii săi, încalecă și el.* CREANGĂ, P. 274. *Căzù mort și îndată se și făcù țărână. Iar eu încălecaiu p'o șea și vă spuseiu dumneavoastră așà.* ISPIRESCU, L. 10. *Turcii mult nu așteptà, Ci... capul îi retezà. Iar Chiruța, vai de ea, Roabă la păgâni cădeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 494.

c) (Se exprimă o acțiune paralelă, cu același s. cu alt subiect) Și când, și în același timp, pe când... *Că sânt viteaji preste viteaji și cai preste cai, iară tu te-ai spăriiat, ci nu te teame...* ALEXANDRIA, 4. *Lung se uità la cornul lunei..., Iar glasu-i jalnic așà cântà.* ALECSANDRI, P. I 23. *Arald zburà... Movili de frunze'n drumu-i le spulberă de sună, Iar steaua cea polară i-arată a lui cale.* EMINESCU, P. 204. *C'o mână acul țineà, Cu alta lacrimi ștergeà, Iar din graiu așà grăià...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 171. *Pe când... se chefuiau, iară Gheonoaia gemeà de durere, deodată el îi scoase...* ISPIRESCU, L. 5.

2°. (Mai mult sau mai puțin adversativ) Însă.

a) Pe când... *La cei grijnici să atâțe pofta, iară de la cei leneș[i] să scuture trândăviia.* BIBLIA (1688) $3/_{pr.\ 19}$. *Mai nainte... s'au... scris de Miron logofătul. Iar mai departe nu se găsește scris.* LET. II $195/_{19}$. *Mulți au căzut, iar eu am rămas.* MARCOVICI, D. 1. *Aveà doi feciori, din care cel dintâi se numeà Aidin, iar cel d'al doilea Shazinan.* GORJAN, H. I 20. *Patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni.* C. NEGRUZZI, I 138. *Căci vulturului cerul a dat aripi să zboare... Iar ție ți-a dat farmec.* ALECSANDRI, P. I 137. *Iubitul tău să fiu, iar tu iubita mea.* COȘBUC, F. 157. *Vița de vie tot învie, iară vița de boz tot răgoz.* CREANGĂ, P. 210. *Pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte pârlită.* ISPIRESCU, L. 5. *Tu-i mere pe sus cântând, Iară eu pe jos plângând.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 301. *Din banii drepți ia dracu' pe jumătate; iar cei strâmbi îi ia cu stăpân cu tot.* ZANNE, P. V 61. *Frate-mieu din gură, iar de la inimă foc și otravă.* ib. II 168.

b) (Restrictiv) Numai că..., atâta că... *Și așà au scăpat Duca-vodă cu zile, de n'au perit; iar mazil tot au rămas.* LET. II $216/_{38}$.

c) † Totuși, cu toate acestea. *Învățăturile lui H[risto]s greale-ț[i] par, iară sânt de folos.* VARLAAM, C. $217_{,11}$, cfr. II $15_{,2}$. *Mulți sânt mari despre buna credință, iară nu se cunosc.* BIBLIA (1688) $6/_{pr.\ 39}$. *Îl socoteà de-amână, iar boierie nu-i da.* LET. I $257/_{17}$. | (Mai ales după un condițional, în corelațiune cu să, săvai, deși, măcar că) *S'ai și scăpà de vrăjmașul tău, iară de D[umne]zău nu vei scăpà.* VARLAAM, C. 378. *Săvai ești și păcătos, iară pentr'aceà tot să te rogi.* id. ib. 306, cfr. $81_{,2}$. *De s'are pune și în price cu dînș[i], iară să nu-i vatăme.* PRAVILA MOLD. $64_{,2}$. *Cu aceastea de să și tâlcuiaște cuvântul lui Dumnezău, iară încăș mai cu cuviință decât toate să arată când să numeaște*

taland. BIBLIA (1688) 4/pr. 15. *Macar că s'au el lăsat mai mic, iară nu va puteà răbdà.* PRAVILA MOLD. 83/2. *Macar şi slujiia lui, iară şi... de multe ori-l supără.* VARLAAM, C. 183,22, cfr. 214,23, 289,13. *Măcară că însuşi Dumnezău le lucrează toate întru toate, iară şi noi trebue să lucrăm.* BIBLIA (1688) 4/pr. 19, cfr. 4/pr. 48, etc. *Măcar că eră om înţălept, iară firea îi eră de Grec.* LET. II 302/14.

d) † (După o propoziţie negativă) Ci. *De va găsì vreo comoară acolo, nu să va chemà a stăpânului, iară a celuia ce o au găsit.* PRAVILA MOLD. 43. *Răpitoriul nu să va certà cu moarte, iară mai puţin.* ib. 105,2.

e) (În legătură cu negaţiunea) Dar (care poate şi lipsi). [Dracu-] *ţ[i] zice: ertà-te-va D[umne]dzău şi fără ispovedanie. Iară nu te va ertà.* VARLAAM, C. 266. *Vama Ocnei... să fie venitul Domnilor, iară altă dare să nu fie.* LET. II 337/25. *Cheltuià mult ca să-şi facă nume, iar nu să strângă.* ib. II 260/23. *Am făcut şi am adaos, iar n'am stricat.* ANTIM, P. XXIV/32. *Cinstesc şì mulţi sfinţi ai noştri, iar mijlocitori cătră D[umne]zeu nu-i cred a fi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/48. *Prin fapte, iar nu cu vorbe.* KONAKI, P. 84. *Pune temeiu... pe munca ta, iar nu pe ajutorul altuia.* MARCOVICI, D. 11/1. *Lupul părul schimbă, iar naravul ba.* C. NEGRUZZI, I 248. *La soare te puteai uità, iár la dînsa ba!* CREANGĂ, P. 276. *Ai fost bun de călugărit, iar nu de trăit în lume.* id. ib. 47. *Cine are bani, bea şi mănâncă, iară cine nu, se uită şi rabdă.* ZANNE, P. V 18. *Bani au şì Ţiganii, iar omenie n'au!* ib. V 36. *Sarea e bună, iar nu peste măsură!* ib. IV 106. | (În alternative) *Înduplecă-ţ[i], bătrână, ficiorul, iară de nu, da-te-voiu pre mâna a neşte ruşinători.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Dacă-i gâcì-o, ferice de tine a fi; iar de nu, luaţi-vă catrafusele!* CREANGĂ, P. 270, cfr. 187, etc.

f) (Urmat mai ales, în vechime, şì de: şì, însă, încaile, etc.) Dar. *Voi sânteţi episcopi creştinilor pre den lăuntru lucrând tainele, iară şi eu însumi episcup sânt.* BIBLIA (1688) 8/pr. 43. *De moşie şi de oraş prost, iară însă în facerea lucrurilor iaste luminat.* DOSOFTEIU, V. S. 124,12. *Iar încă şi eu pohtesc să...* ANTIM, P. XXVII/23. *Iar încailea am eşit cu cinste.* id. ib. XXIV/30. *Totdeauna supără pe alţii, iară mai ales pe frate-său.* CREANGĂ, P. 38, cfr. 219.

g) † (Introduce o întrebare care se rapoartă la cele precedente) Dar. *Bunătăţile... ne dobândeaşte talandul. Iară care să fie şi talandul acesta?* BIBLIA (1688) 3/pr. 51.

h) † (Desparte două predicative cu înţeles opus) Dar. *Acest Dabijă-vodă au fost om de ţară, om bun, iară beţiv.* LET. II 5/14. *Iaste de trup de cinci coţi, ci iaste putred, iară bun viteaz iaste.* ALEXANDRIA, 122.

[În PSAL. SCH. întâlnim şi formele **ere, erì:** *Apropiară-se gonitorii-mi fărăleage, erè de leagea ta delungară-se.* 416. *De multe ori izbăvì ei; eri ei măniară el cu sveatul său.* 355, cfr. 250.]

— Presupune un cuvânt lat.-pop. ***era,** despre care cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gram.* III § 495.

IÁRĂ s. f. (Bot.) Sorte de *blé.* — (Scurtat din *grâu-iară* „grâu de primăvară") Grâu (H. XI 115, XIV 65, 93) care se samănă odată toamna, odată primăvara (H. XI 5), grâu de primăvară (H. XI 192).

— Din slav. (rus.) **jara** „primăvară" (cfr. rus. *jarovoj chlĕbъ,* sârb. *jaro žito* „Sommerkorn"). Cfr. ieriţă.

IÁRĂŞI adv. = **iară**[1].

1 1°. Din nou. *De Dumenecă să postiiă preste toată săptămâna până iarăşi Dumenecă.* VARLAAM, C. 2. *S'au dus în ţara leşească iarăşi.* LET. II 37/26. *Şi i-au supus iarăşi să fie supt ascultarea Moscului.* ib. 428/21. *Să venim iarăş la prochimen.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/32. *Mă duc şi vin iarăşi.* KONAKI, P. 104. *Au căzut iarăş la pocăinţă.* DRĂGHICI, R. 116. *Se întoarse iarăşi la cortul său.* GORJAN, H. I 3/29. *Doamna Ruxanda ieşì, după ce iarăşi îi sărută mâna.* C. NEGRUZZI, I 147. *Să ridice iarăşi pe omul cel căzut.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Alungă'n depărtare cumplitul negru nor, Să văd lumina iarăşi.* ALECSANDRI, P. II 109. *La codru pleacă iarăş.* EMINESCU, P. 102. *Iarăşi a început cuvânt străinul.* COŞBUC, F. 71. *Iarăşi le dă de lucru.* CREANGĂ, P. 8, cfr. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495, ZANNE, P. VI 649. | Tot. *Ne urmarăm călătoria, venind până iarăşi în câmpia de unde plecasem.* ISPIRESCU, L. 302.

2°. De asemenea, şi. *Când mirarea mă cuprinde..., când, iarăşi, spaima mă stăpâneşte...* MARCOVICI, C. 12/4. *Când sărutându-te mă'nclin, Tu iarăşi mă sărută.* EMINESCU, P. 273.

3°. În acelaşi timp, cu toate acestea. *Cât de prost, şi, iarăşi, cât de înalt este omul!* MARCOVICI, C. 11/14. *Tot este mic la suflet! — Şì eu sânt de această socotinţă... Dar, iarăşi, trebuie să ne fie milă de dînsul.* DRĂGHICI, R. 73.

[Şì: † **iárăşile.** LB. *Iarăşile cu învăţătura ighemonului fu pus gios.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Şi iarăşile, cine în lume aceasta dovedit nu-şi va aveà...* CANTEMIR, IST. 57, † **iárăşite** = iterum. ANON. CAR.]

— Din **iară**[1] + **şi.**

IÁRĂŞILE †, **IÁRĂŞITE** † adv. v. **iarăşi.**

IÁRBĂ s. f. I 1°. *Herbe. Gazon.* 2°. *Plante.* 3°. *Remède.* II 1°. *Poudre.* III. *Écheveau.*

I (Bot.) 1°. Nume colectiv al plantelor nelemnoase (adesea în opoziţie cu buruiană, floare, grâne, legume, etc.), între care mai ales gramineele (afară de cereale), cu tulpina subţire, moale şi mlădioasă, care se usucă după câtevà luni de vegetaţie; ea formează podoaba verde a grădinilor, livezilor, păşunilor *(iarbă de păşune),* etc., şi este hrana principală a rumegătoarelor şi altor animale care o pasc. *Iarba* răsare, încolţeşte s. dă, când începe a se desvoltà din sămânţa ei, şi se numeşte crudă (s. verde), dacă este tânără şi bogată în sucuri, iară după ce a înflorit şi s'a desvoltat pe deplin, este coaptă; ea e deasă (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10) s. rară, mare (ib. 253) s. măruntă (mică), etc. Din fiecare vârf de *iarbă încolţită* se desvoltă un *fir de iarbă.* Anumite specii, care ajung o înălţime mai mare, se cultivă prin fânaţe, spre a se così şi uscà, făcându-se astfel fânul; cfr. fân. *Cumu e froarea* (= floarea) *erbiloru ce treace; deca străluce soarele cu zăduhul, seacă iarba, şi froarea ei cade şi dulcea frumseaţe a feaţeei ei piare, aşà şì bogaţii întru îmbletele sale veştedzescu.* COD. VOR. 101; cfr. 144, GCR. I 96, 324, II 94, 185. *Şi zise Dumnezeu: Rodească pământul iarbă vearde (:buruiană de iarbă* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 265, BIBLIA 1688, ib. 281; herbam virentem), *făcându sămânţă, şi pomi..... Şi rodì pământul iarbă şi vearze (:buruiană de iarbă* ibid.), *şi pomi.* PALIA (1582) ap. GCR. I 34; cfr. II 157, 35. *A treia zi..... tocmì.... pomii, erbile, sămănăturile, legumite, florile.* MOXA, 345/23. *Acolo eră iarbă, de o chemà sealină, multă.* id., ap. GCR. I 58; cfr. H. XI 5. *Au fost pârjolit earba peste tot locul, de au slăbit caii Turcilor.* LET. I 126. *Cumu-i primăvara începătură tuturor florilor şi a erbilor...* (a. 1661) GCR. I 179. *Nice frundze, nice pai, or de iarbă, ori de sămănătură nu rămâneà.* M. COSTIN, ib. 201. *Să nu pască turmele şi herghelìile iarba.* N. COSTIN, ap. GCR. II 11. *Primăvara friguroasă, înfloritura şi iarba târzìie* (a. 1733). ib. 26. *Ca să-i fie mai moale culcuşul, au aşternut nişte iarbă uscată ce o gătise de mai înainte.* DRĂGHICI, R. 54; cfr. 41, 101, KONAKI, P. 114. *Pîntre iarbă se strecoară O suflare.* ALEXANDRESCU, M. 13. *Iarba nu se clătinà, Frunza nu se legănà.* ALECSANDRI, P. I 263; cfr. 190. *Iată-un fir de iarbă verde.* ib. II 25; cfr. JARNÍK-

BĂRSEANU, D. 81, 152, 322. *Ierburile şi bălăriile.* ODOBESCU, III 14/6. *Adierea vântului prin ierburi.* id. III 17/15. *O câmpie frumoasă, pe de o parte cu iarbă înflorită, iar pe de altă parte pârlită.* ISPIRESCU, L. 5. [În pădurea de argint] *iarba pare de omăt.* EMINESCU, P. 193; cf. 251. *Se dă jos şi vine pe iarbă, lângă moş Nichifor.* CREANGĂ, P. 133; cf. 158, 238. *Prin iarbă el şi-a pipăit Toiagul.* COŞBUC, F. 77. *Când fânul are fire de ierburi înalte şi groase...* PAMFILE, A. 149. *Până-i iarba toată'n pârgă.* DOINE, 218/21; cf. 25/16. *Frunză verde, iarbă crudă.* ŞEZ. I 107/12; cf. 166/17. *Bate vântul, iarba 'nspică.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. *Găsiiu iarba tăvălită.* ib. 278. *Mi-a pierit iarba 'n poiană.* ib. 369. *Mâncatu-s de nevoi, ca iarba de cele oi.* ib. 191; cf. 10, 24, etc., MAT. FOLC. 818, SEVASTOS, N. 171/19, MARIAN, V. 82. *Căderă toţi... ca vara ierbile, Când le taie coasele.* RETEGANUL, TR. 71/19. *Pânze luă, Pe ierburi că le'ntindeă.* TEODORESCU, P. P. 562 b; cf. 211. # *Iarbă'n curte, sărăcie'n casă.* ZANNE, P. III 142. | † P. anal. Cerealele în cel dintâiu stadiu al desvoltării lor, când planta, înainte de a-i da spicul, se aseamănă cu iarba. *Că pământul den elu-ş[i] rodeaşte, întâiu iarbă* (: herbam), *după aceaia spic, după aceaia deplin grâu în spic.* BIBLIA (1688), 775, cf. GCR. I 128. || P. ext. Loc acoperit cu iarbă, pajişte. [Năroadele] *erà tocmiţi coriu, câte o sută şi câte cincizeci pre iarbă vearde.* VARLAAM, C. 254. *Pe iarbă s'aşezau.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312. # *A da vitele la iarbă* = a da vitele la păscut, la câmp (primăvara, când începe să răsară iarba, — după ce iarna fuseseră ţinute în coşar). | În privinţa vrâstei se numesc [boii]: *de iarba întâia, de a doua* etc. H. XVIII 71 | **Aşteaptă, murgule, să paşti iarbă verde** = mai rabdă, până-ţi vine apa la moară, până dă norocul peste tine, (mai totdeauna cu înţelesul) trage nădejde, ca spânul de barbă. | *Când mi-o creşte iarbă'n barbă* = niciodată. ZANNE, P. I 199. | *Nu avusese nevoie să se împrumute, «să vânză grâul, de iarbă»* (= înainte de a se coace). CONV. LIT. XLIV$_{II}$ 80. | *A călcà pe iarbă verde* = a întreprinde cevà sigur de reuşită. COSTINESCU. | **Din pământ, din iarbă verde** = oricare ar fi greutăţile, cu orice preţ, negreşit. *Din pământ, din iarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia.* ISPIRESCU, L. 27. | *Pe cărarea bătută nu creşte iarbă*, adecă foloase nu poţi dobândì decât dacă întreprinzi afaceri în direcţiuni necercetate de alţii. ZANNE, P. VI 47. | *Îi creşte iarba pe sub el:* de leneş. ib. IX 480. | *A paşte iarba pe care o cunoşti* = a păzì (s. a te ţinea de) lucrul cu care te-ai obişnuit, pe care-l cunoşti (s. înţelegi), care e aproape de tine. *Decât umblai să iai fata dintr'alt sat, mai bine păşteai iarba pe care o cunoşteai.* PAMFILE, A. | **Câtă frunză, câtă (s. şi) iarbă** s. **ca frunza şi ca iarba** (ISPIRESCU, L. 111) v. frunză.

2°. P. gener. Nume generic pentru orice plantă ierboasă (cf. buruiană, floare). Se face deosebire între *ierburi rele* (= buruiene rele) s. *stricăcioase* (KONAKI, P. 280) şi *ierburi de leac* (= buruiene de leac). *Mâncarea* [sfinte]*i erà de erbile ce creşteà acolo.* VARLAAM, C. II 13; cf. MINEIUL (1776), 87^{1}/$_{2}$. *Mici şi strâmte* [sânt] *chichiţele erbilor doftorii*[*i*] *meale, Căci doftorul bun ştiinţa în cap, iar erbile în câmp le are.* CANTEMIR, IST. 115. *Yssopŭ* = *o iarbă carea Jidovii o muià în sânge, de să stropiià şi se curăţiià.* MARDARIE, L. 4574. *Aicea* [în glosarul de plante slavo-român, a. 1705] *scriem erbile, sloveneaşte otveatom.* GCR. I 355. *Care esti acè iarbă* (cf. ce buruiană este, a. 1799, GCR. II 171) *ce o cunoscu şi orbii? [Urzica]* (a. 1779) GCR. II 120. [Părintele Luca] *din erburile ceale ce să află acolo hrănindu-să...* (a. 1809). ib. 203. *Culege ierburi... Dar în zădar, că amoriul doctorii nu priimeşte.* KONAKI, P. 86; cf. MINEIUL (1776) 105^{2}/$_{2}$. *A pus prin bălţi nişte ierburi veninoase, de care, cum bea, crăpà.* C. NEGRUZZI, I 171. *M'ai fermecat Cu trei ierburi de la munte: Una-i floare ilileac,...* HODOŞ, P. P. 95. *Foaie verde, iarbă rea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172, 179, 210, 218, 247, 316. | † (Cul.) *Carte întru care să scriu mâncările de peaşte i raci, stridii, melci, legumi, erburi, şi alte mâncări* (a. 1749). GCR. II 42. *O mână de ierburi tocate.* ib. 44. # **A căutà ca iarba de leac** = a căutà cu multă grijă, cu multă râvnă, ca pe un lucru foarte rar. ZANNE, P. V 375; cf. ALECSANDRI, T. 99.

3°. † P. ext. (cf. paleosl. *bylьje* = *βοτάνη, φάρμακον*) Medicament (preparat din ierburi de leac), leac. *Puteà-va face iarbă ca aceaia să biruiască putearea otrăvei.* PRAV. 416. *Vraciulŭ adapă bolnavul cu erbi dulci.* VARLAAM, C. I 244. *Ierbi împotriva otrăvii.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Vracii ce[i] ştiutori, când dau bolnavului erbi amarĕ se be* (= să bea), *ei ung pre den afară usnele păharului cu dulceaţă* (a. 1710). GCR. I 363. *Vraciul va să te otrăvească cu ierburile lui.* ALEXANDRIA, 54. *Are ierbi de feciori* (= medicamente în contra sterilităţii). ib. 6. | Fig. *Acestŭ dumnezăescŭ cuvântŭ... lăudându-se să arată... iarbă care ne vindecă toate vătămăturile ceale sufleteşti.* BIBLIA (1688), pr. 4$_{10}$. *Voiu pune asupra* [oameni]*lor ispravnici şi doftori pre voi..., să slujim cu iarbă mântuitoare zidirea ce este în nevoi.* ANTIM, P. 3/18.

4°. Compuse: **iarbă-albă** (Transilv.) = *Phalaris arundinacea*, iarbă cu frunze vărgate cu linii verzi şi albe-roşietice, cultivată mai ales prin grădini, numită şi: ierbăluţă, panglicuţă. PANŢU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 54. Cf. iarbă-ghilană.

iarbă-albastră = *Molinia coerulea*, plantă ierboasă cu frunze plane, îngrămădite la baza tulpinei; creşte prin locuri umede. PANŢU, PL.

iarba-apelor (Mitol. pop.) Locurile unde sânt izvoare, se crede că-s arătate printr'un fel de *iarbă*, numită *iarba-apelor*, dar pe care rari oameni o cunosc. PAMFILE, I. C. 461.

iarba-asinului = luminiţă. PANŢU, PL.

iarbă-aspră = ţăpoşică. ib. | La I. GOLESCU, C. I identificată cu pir sau troscot.

iarba-babei = iarba-cocoşului. I. GOLESCU, C. I.

iarba-bălaurului = iarba-şarpelui. PANŢU, PL.

iarbă-băloasă = tătăneasă. ib., cf. H. IX 509.

iarba-bălţii = păiuş *(Aira coespitosa)* PANŢU, PL.

iarbă-bărboasă = *Panicum crus-galli*, plantă ierboasă cu frunze late, lineare şi flori verzîi sau roşietice, care creşte prin locuri cultivate, numită şi: costreiu, costreie, iarbă-ghimpoasă, mohor(-gros). ib.

iarba-băşinei, o buruiană ce vatămă, supără pe băşinoşi. I. GOLESCU, C. I.

iarba-beţiei, buruiană împotriva beţiei. ib.

iarba-bobului = iarbă grasă. ib.

iarba-boierului = a) (Transilv.) ierbăluţă. BULET. GRĂD. BOT. V 54| b) căpuşă (BARCIANU, DAMÉ, T., cf. H. II 310, III 116, 226, 261, IV 83, XVI 412), numită şi:

iarba-boilor. LB., BARCIANU. | *Iarba-boilor* sau iarba-minunată, buruiană sau copăcel dintr'al cărui rod iese o zeamă, un must urdinător. I. GOLESCU, I. 161.

iarba-broaştei s. **-broaştelor** = *Hydrocharis Morsus ranae*, mică plantă acvatică cu flori albe, numită şi: limba-broaştei, muşcatul-broaştelor. PANŢU, PL., cf. broască.

iarbă-broştească = iarba-prunelor. I. GOLESCU, C. I.

iarba-bubei (Mehedinţi) = păpălău. PANŢU, PL.

iarbă-bună = *Euphorbia dulus?* PĂCALĂ, M. R. 19.

iarbă-ca-frunza-frasinului = iarba-fiarelor (d.). I. GOLESCU, C. I.

iarba-cailor = floc o ş i c ă (1°). PANŢU, PL. Aceeaşi plantă pare a fi:

iarba-calului. PAMFILE, A. 94.

iarba-câmpului = *Agrostis alba*, plantă ierboasă cu tulpinele noduroase, ascendente sau culcate, frunze plane şi flori de un verde-alburiu sau violet-deschis, numită şi: iarba-vântului, păiuş. PANŢU, PL. O buruiană ce are miros de miere. I. GOLESCU, C. I.

iarba-cănăraşului = *Phalaris canariensis*, plantă ierboasă cu flori verzii, a cărei tulpină ajunge o înălţime cam de 1 m., numită şi: meiu-lung, meiul-canarilor. PANŢU, PL.

iarbă-cânească = b u c ă ţ e l. BARCIANU, cf. H. IV 9, IX 472, XI 246. | Identificată de I. GOLESCU, C. I. cu coaiele-popii: «buruiană cu rădăcina ca ceapa, ca coaiele, şi întăritoare spre împreunare cu muiere, şi care omoară pe câni, cum o mănâncă».

iarba-cânelui = pir-gros. PANŢU, PL., cf. H. I. 235, V 279, X 354, XII 218, XVI 103. | Identificată de I. GOLESCU, C. I. p. 156 b cu iarba-cucului s. lupului: o buruiană lăptoasă, eforbiie.

iarba-caprei, buruiană cu frunze lungi, spicuite şi cam încreţite, din care, dacă se rupe, iese un suc alb, şi care creşte prin livezi pietroase; o mănâncă, crudă, copiii. H. IX 141; cf. 509, II 3.

iarba-căprioarei = iarba-ciutei a) şi b) DDRF., cf. BARCIANU.

iarba-cerbului = iarba-splinei. I. GOLESCU, C. I.

iarba-ciumei = ciumăreà. PANŢU, PL.

iarba-ciutei = a) *Doronicum austriacum*, plantă ierboasă cu flori galbene, care creşte în munţi, prin păduri umede, numită şi: iarba-lupului, iarba-căprioarei; cf. JIPESCU, O. 73, ODOBESCU, III 173/17, MARIAN, NA. 24, TEODORESCU, P. P. 379b/2, PAMFILE, D. 246, S. V. 47, H. XI 327, (întrebuinţată contra tusei) 326, (se linge din palmă de femei, când nasc, pentru a li se înlesni naşterea) V 374, (şi iarbă-sălbatică, buruiană întocmai ca ceapa) I. GOLESCU, C. I. | b) urechelniţă *(Sempervivum tectorum)* PANŢU, PL., LEON, MED. 14.

iarba-cocoşului = a) cocoşei-de-câmp (Transilv.). PANŢU, PL. | b) stupitul-cucului. DDRF., cf. iarba-babei.

iarba-codrului (Transilv.) = mătrăgună. PANŢU, PL., LEON, MED. 50, LB., VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 17, I. GOLESCU, C. I. 161 (:buruiană ce aduce somn, ameţeală şi greotate la cap), DR. IV. 1504.

iarba-coifului s. iarbă-înveninată s. iarba-lupului, buruiană otrăvicioasă, ce creşte pe pietriş de cremene. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-crăcoasă s. -cu-multe crăci. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-creaţă (Transilv., Ban.) = a) ierbăluţă. BULET. GRĂD. BOT. V 45. | b) ismă-creaţă. DICŢ., cf. H. XVI 4, XVII 7, XVIII 302, I. GOLESCU, C. I. *Iarbĕ-kraczĕ* = mentha. ANON. CAR. *Aniţă, chică de aţă, Ce miroas' a iarbă-creaţă.* HODOŞ, P. P. 63, cf. BULET. GRĂD. BOT. V 56.

iarba-creaţă-a-broaştei, se face prin locurile mlăştinoase pe lângă garduri, creşte oblu, face floare violetă, are miros înnecăcios. H. XVIII 302.

iarba-crucii s. iarba-pământului, ginţiană. I. GOLESCU, C. I.

iarba-cucului. H. IX 509. | = iarba-cânelui. I GOLESCU, C. I. 156 b. | = *herminium monorchis?* PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-cu-foaia-lată. H. XI 259.

iarbă-cu-multe-crăci s. -crăcoasă. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-cu-multe-viue s. -vânoasă. ib.

iarba-curelii = nagară *(Stipa capillata)*. PANŢU, PL.

iarba-datului-şi-a-faptului (Ban.) = feciorică 2°. ib.

iarbă-deasă = *Poa nemoralis*, plantă ierboasă cu tulpini subţiri, frunze înguste şi flori verzii, care creşte prin păduri, în locuri umbroase şi umede. ib., PĂCALĂ, M. R. 25. *Frunză verde iarbă-deasă* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 10.

iarbă-de-baltă s. pufăneaţă. H. V 10. *Epipactis microphylia.* PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-de-boale = usturoiţă. PANŢU, PL.

iarbă-de-bou-sălbatică = miruţă. ib.

iarbă-de-călbează = germ. Egelkraut. CALENDARIU (1814), 189/14.

iarbă-de-cheag: cu care se încheagă laptele. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-cositor = barba-ursului *(Equisetum arvense)*. PANŢU, PL., LB., LEON, MED. 33. (Cu această plantă se curăţă obiectele de cositor).

iarbă-de-curăţenie s. -şerpească s. strecurătoare, o buruiană ce se întrebuinţează de dohtori spre tămăduirea nebuniei; curăţă şi dinţii boţoţel, cutcurigu, [greceşte] ἐλλέβορος. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-curcă = fumăriţă. PANŢU, PL., LB. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-desfăcut. H. III 242, cf. BARONZI, L. 133/6.

iarbă-de-desumflat, buruiană, a cărei sămânţă se întrebuinţează la bucate, ca muştarul. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-durori (Ban.) = coada-cocoşului. PANŢU, PL.

iarbă-de-ficat, buruiană ce se aseamănă cu cimbrul. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-friguri = traista-ciobanului. ib., LB., | = iarbă-roşie s. punga-ciobanului s. muştar-sălbatic, buruiană în chipul muştarului, ce se întrebuinţează tot ca muştarul. I. GOLESCU, C. I.

iarba-degetelor = cinci-degete. PANŢU, PL.

iarbă-de-grădină = iarbă-grasă *(Portulaca oleracea)*. BARCIANU, DDRF.

iarbă-de-înierbat = spânz. GR. S. I 190.

iarbă-de-izvor. H. XVI 146.

iarbă-de-lângoare (s. **lingoare** s. **lungoare**) = a) *Lysimachia punctata*, plantă ierboasă cu frunze păroase şi flori galbene, numită şi: floare-de-lingoare, gălbenele, mărul-cucului, rădăcină-de-lingoare. PANŢU, PL. | b) gălbăşoară. ib. | c) usturoiţă. ib., LB. d., rapiţă-de-câmp, brunçuţă. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-lac s. muşchiu-de-lac, buruiană cu foi late şi lungulete, ce se face prin lacuri, prin limanuri şi se întrebuinţează în loc de suliman la obraz. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-lut, buruiană ce se face prin locuri băltoase, bună de păşunea cailor, un soiu de trifoiu şi de ghizdeiu. id.

iarbă-de-mare = *Zostera marina*, plantă ierboasă acvatică, cu flori verzii, care creşte pe fundul mării, formând adese întinse livezi submarine, numită şi: iarba-mării. PANŢU, PL.

iarbă-de-margine, buruiană a cărei rădăcină serveşte la vopsit roşu lâna sau pânza (jud. Tutova). cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 107.

iarbă-de-mesteacăn. H. IX 153.

iarbă-de-munte = fr. *hellébore noir.* DDRF. *Sterigoae..., iarbă-de-munte* = cemeriţa (Glosar de plante slavo-român, ca. 1705). GCR. I 355.

iarbă-de-negi = rostopască. PANŢU, PL.

iarbă-de-orbalţ (s. **orbanţ**) = orbalţ. ib.

iarbă-de-pe-marginea călii = timoftică *(Phleum pratense)* PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-de-perină = floare-de-perină. PANŢU, PL.

iarbă-de-peşte = iarba-peştelui. I. GOLESCU C. I. 162.

iarbă-de-piatră (Transilv.) = sulfină *(Melitotus officinalis)*. PANŢU, PL.

iarbă-de-rană (s. **-de-rane** PANŢU, PL. s. **-de-răni** LEON, MED. 23) = vindecea. DAMÉ, T. 186.

iarbă-de-săpun s. săpunioară, buruiană a cărei floare se întrebuinţa la conciuri sau cu care puteai spălă ca şi cu săpun. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-şoaldină = a) *Sedum acre*, mică plantă ierboasă cu flori galbene, care creşte prin locuri năsipoase şi pe ziduri vechi; numită şi: buruiană de trânji, oloisă, şerpariţă, şerpânţă, şoaldină, şupariţă, trânji. PANŢU, PL., LEON, MED. 65. | b) *Sedum neglectum*, plantă ierboasă, totdeauna verde, cu flori aurii, care creşte prin regiunile stâncoase de pe lângă Dunăre. PANŢU, PL.

iarbă-de-strănutat = potoţele albe. ib.

iarbă-de-surpătură = feciorică (2°) DAMÉ, T. 187.

iarbă-de-tăietură = vindeceă. ib.

iarbă-de-toate-boalele = usturoiţă. PANŢU, PL.

iarbă-de-tufă = sadină. H. V. 10.

iarbă-de-ureche (s. **-de-urechi**) = a) urechelniţă *(Sempervivum tectorum)*. PANŢU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 67. (buruiană ce stă verde totdeauna) I. GOLESCU, C. I. | b) *Sedum maximum*, plantă ierboasă cu frunze cărnoase şi dinţate şi flori galbene-verzii. PANŢU, PL.

iarbă-de-vătămătură = vătămătoare. PANŢU, PL.

iarbă-de-vopsit (-văpsit) buruiană cu care văpseşte văpseà vânătă. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-zăvoiu. H. IX 153.

iarbă-de-zgaibă (s. **-de-zgăibi**) = zgrăbunţică. PANŢU, PL.

iarba-dintelui = dunţură. ib.

iarbă-domnească. *Cununi de iarbă-domnească.* HODOŞ, P. P. 117.

iarba-drumurilor = frunză-de-potcă. PANŢU, PL.

iarbă-dulce = a) fereguţă (Bucov.) ib., (buruiană cu foile ca ale bradului, mici; are gustul dulce) H. X 496, numită şi **iarbă-dulce-de-munte.** PANŢU, PL. | b) lemn-dulce. ib. | c) rourică. ib. — Fără definiţie: H. II 142, IV 84, IX 188, 509, Com. A. TOMIAC.

iarbă-englezească (s. **inglizească**) = zizanie. PANŢU, PL.

iarba-fecioarei (s. **feciorilor**) = feciorică. ib.

iarba-fetei-fecioarei s. pomul-fetei-fecioarei, ce se zice şi fugi-de-la-mine, o plantă ce, cum o atinge o fată ce nu e fecioară, ea îndată se trage înapoi, ca să nu o atingă, fata fiind prihănită. I. GOLESCU, C. I.

iarba-fiarelor = a) roua-cerului. PANŢU, PL. | b) sporici. BARCIANU, DDRF., cf. LB., LM. | c) *Vincetoxicum laxum* (PĂCALĂ, M. R. 16) s. *officinale*, plantă ierboasă veninoasă, cu flori albe-gălbui, numită şi: brilioancă, rânduniţă (PANŢU, PL., GOROVEI, CR., cf. H. XVI 207), **iarba-fierului** (ibid., LEON, MED. 42, PAMFILE, COM. 14, 15, 58). | d.) iarbă-ca-frunza-frasinului sau iarba-usturoiului, şi: franţinelă, frasinelă, dictumă, buruiană ce are miros de usturoiu şi vindecă la răni. I. GOLESCU, C. I. 161. | În credinţa poporului, *iarba-fierului* (ION CR. II 239, ŞEZ. I 84, 153, 287/7) s. *iarba-fiarelor* este o plantă misterioasă (cf. H. II 92), cu puteri supra-naturale (GOROVEI, CR.), răsărită din picătura de sânge care a curs din buricul lui Isus Hristos, când a fost răstignit, şi care se arată ca o lumânare aprinsă, pe rouă, mai cu seamă dimineaţa (H. II 108); e un fir de iarbă de coloare aurie sau argintie (H. I 195), sau roşie (ION CR. II 239), care are puterea de a învià (cf. ION CR. III 100) s. de a descuià orice încuietoare de care se atinge (H. II 5, 70, 84, 92, 233, III 39, cf. PAMFILE, COM. 14), mai ales fiarele cu care-s împiedecaţi caii (noaptea, pe câmp la păşunat sau în grajd — ca să nu-i poată fură hoţii): de aci numele; cf. fier (3°). Din cauza aceasta este foarte căutată de hoţi, care o introduc adese subt pielea unui deget, spre a nu o mai pierde (H. I 195, II 38, 247), căci nu se găseşte uşor; o poţi aflà mai ales cu ajutorul ariciului (H. II 70, 84, cf. HEM. 1645, ION CR. II 239, ŞEZ. I 84, 153) sau, mai rar, cu ajutorul ciocănitoarei (MARIAN, O. I 75). Cf. PAMFILE, COM. 14, 15, 58 ş. u. *Iarba fyerelor.* ANON. CAR. *Cu iarba-fierelor, care eră pusă sub pielea din palma mânei drepte..., de-ar fi fost sute de uşi (în)ferecate şi fiecare uşă cu sute de lăcăţi încuiată, ei totuşi le descuià.* MARIAN, T. 297. *Iarba-fierului Din codrul neferului.* ALECSANDRI, P. P. 142/6.

iarba-ficatului = orvală (I. GOLESCU, C. I. 243), ormină (ib. 245), buruiană bună de boala ficatului (ib. s. v.)

iarba-fierului v. iarba-fiarelor.

iarbă-flocoasă = a) talpa-gâştii *(Leonurus cardiaca)*. PANŢU, PL. | b) căţuşnică. ib., LB. | iarbă-lânoasă. I GOLESCU, C. I.

iarba-găii = *Picris hieracioides*, plantă ierboasă cu tulpina dreaptă, frunze părloase şi flori galbene; numită şi: amăruţă. PANŢU, PL.

iarba-găinii = reco(v)ină, minteuţă, buruiană ce creşte prin locuri umbroase şi umezoase; foarte amară; se întrebuinţează la dohtorii. I. GOLESCU, C. I.

iarba-găinilor = gălbenuşi *(Crepis setosa)*. PANŢU, PL.

iarbă-ghilană. H. XII 286, (cu vrâste verzi şi albe) 300. Probabil aceeaşi plantă cu iarba-albă; cfr. ghelană.

iarbă-ghimpoasă = a) ghimpariţă. PANŢU, PL. | b) iarbă-bărboasă ib. | c) scaiul-dracului. BARCIANU.

iarbă-grasă = a) *Portulaca oleracea*, mică plantă ierboasă cu tulpina ramificată şi flori galbene, numită şi: **iarba-grasă-de-grădină** (LB., LM.), grăşiţă, porcină. PANŢU, PL., cf. LEON, MED. 42. I. GOLESCU, C. I | b) iarbă-de-urechi. PANŢU, PL., LB., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 67. | c) (Transilv.) urechelniţă *(Sempervivum tectorum)*. PANŢU, PL. — Nedefinite: H. II 3, (bună la boale de vaci şi la femei care nu fac copii) 125, 142, 243, (are hlujul gros şi se întinde pe pământ, frunza groasă, lungă şi îngustă, floarea ca a cătinei, buruienile mărunţele; rădăcina seamănă cu a meiului) III 117, 226, IV 268, VII 48, IX 153, 188, XI 73, 95, 246, XII 412, XVI 146. *Iarba-grasă* = zaeăe capusta (Glosar de plante slavono-român, ca. 1705). GCR. I 355. *Foaie verde iarbă-grasă.* ŞEZ. I 103/15, III 156/20, cf. II 199/23, PAMFILE, B. 34, A. 72.

iarbă-grecească, o buruiană cu păstăi, căreia rodul [îi] este dulce şi cu miros. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-groasă (Ban.) = iarbă-de-urechi. PANŢU, PL.

iarba-Hristoforului (Transilv.) = orbalţ. ib.

iarba-iepurelui = tremurătoare. ib., (buruiană sălbatică) I. GOLESCU, C. I.

iarba-ieretei = vulturică. PANŢU, PL.

iarbă-îmbătătoare, buruiană care, bând-o sau mâncând-o, aduce ameţeală şi greotate la cap. I. GOLESCU, C. I.

iarba-împăratului = *sempervivum montanum*, PĂCALĂ, M. R. 21; urechelniţă *(sempervivum tectorum)* ib.

iarbă-în-cinci-foi, I. GOLESCU, C. I.

iarbă-înfăinată (Trans.) = spanacul-ciobanilor. ib.

iarbă-înghimpoasă = scaiul-dracului. DDRF.

Iarbă-înghimpoase (în chipul păl[ă]midei) =[slav.] oset. (Glosar de plante slavono-român, ca. 1705) GCR. I 355.

iarbă-înnodată = golomăţ *(Dactylis glomerata)* PĂCALĂ, M. R. 25.

iarbă-înveninată = iarba-coifului. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-iute = a) dintele-dracului. PANŢU, PL. | b) răculeţ. *Culegi şapte fire de iarbă-roşie, iarbă-iute, iarba-piperului (Poligonum bistorta), îl* (sic) *pisezi bine într'un căuşel şi mujdeiul îl pui pe rană* (Valea Bistriţei în Moldova). ION CR. III 148.

iarbă-lânoasă s. -flocoasă, şi părpiană s. laba-pisicii; se întrebuinţează spre a umpleà pernele cu ea, în loc de lână. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-lăptoasă = amăreală 2°. PANŢU, PL. | laptele-câinelui. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-lată. (Transilv.) = stânjin(e)i *(Iris germanica)*. BULET. GRĂD. BOT. V 59, cf. H. II 193, VII 120, IX 188, 472, X 3, 205, XI 73, XVI 4, 146, 159. *Foaie verde iarbă-lată.* ŞEZ. I 235/$_8$.

iarbă-lipitoare = limba-cerbului. I. GOLESCU, C. I.

iarba-lni-Dumnezeu (Transilv.)=Lemnu'-Domnului *(Artemisia Abrotanum)* BULET. GRĂD. BOT. V 53.

iarba-lui-sfântu'-Ioan=a) pojarniţă. PANŢU, PL. | b) şerlaiu *(Salvia aethiopis)* ib.

iarba-lui-Tat = tătănească. MARIAN. Şi: **iarba-lui-Tate** id., PISCUPESCU, O. 273, **iarba-lui-Taten** H. II 3, XVI 79, **iarba-lui-Tatin** PANŢU, PL., LB., MARIAN, SE. II 39, H. II 125, 310, *(Symphytum officinale şi Lithospermum purpureo-weruleum)* PĂCALĂ, M. R. 17, (creşte pe pietre şi pe pereţi, trebuincioasă la dohtorii) I. GOLESCU, C. (cu frunza ca a tutunului) H. III 116, 226, (creşte în locurile băltoase în forma steghiei, cu floarea albastră; rădăcina sa o întrebuinţează babele contra vătămăturii) 360, V 10, XI 230, XVI 42, **iarba-lui-Tatină** (se întrebuinţează, prăjită în lapte, la diferite boale) H. XVI 9, **iarba-lui-Tătine** MARIAN, **iarba-lu-tate.** Com. AR. TOMIAC, **iarba-lu-tati** (= iarba-voinicului, cu foaia în forma limbii şi lujerul pătrat, creşte mai obicinuit pe lângă izvoare şi se întrebuinţează la vindecarea ranelor). H. V 374, **iarba-lotatinului** DR. I 338, **iarba lui Lotatin** ib.

iarba-lui-Timofteiu = timoftică. PANŢU, PL.

iarbă-lungă = păiuş *(Aira caespitosa)*. PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-lungă-de-lac sau cardamă-sălbatică, cu frunzele ca de pătrunjel. I. GOLESCU, C. I.

iarba-lumii. ib.

iarba-lupului= a) iarba-ciutei *(Doronicum austriacum)* PANŢU, PL. | b) osul-iepurelui *(Ononis spinosa)* MARIAN. | iarba-câinelui I. GOLESCU, C. I. 156 b, aconit ib. 37 b., iarba-coifului ib. s. v. Fără definiţie: H. V. 402.

iarbă-mare = a) *Inula helenium*, plantă ierboasă cu tulpina păroasă şi ramificată, frunze mari şi flori galbene (PANŢU, PL., cf. PĂCALĂ, M. R. 15, BULET. GRĂD. BOT. V 60); (h)oman, holman, (h)omag, toaie. Planta aceasta se adaogă la tărâţele cu care se hrănesc vacile, ca să dea lapte mai **mult** (H. XVI 9); cu rădăcina ei se afumă casele, ca să se curăţească aerul (BIANU, D. S., cf. I. GOLESCU, C. I, H. XVI 103), mirosul ei e plăcut (cf. ŞEZ. VI 160), fiind lecuitor de ameţeli şi dureri de cap (H. IX 141); rădăcina aceasta se mai întrebuinţează pentru prepararea unor leacuri în contra tusei, a năduşelii şi a ofticei (BIANU, D. S., LEON, MED. 42, MAT. FOLC. 700, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 134); cu rădăcina fiartă în apă îşi spală ţăranii capul, mai ales în ajunul sfântului Toader, femeile purtând-o apoi şi în păr, iar bărbaţii, cosând-o, o pun în căciulele lor, ca părul să le crească frumos (ION CR. II 295, MARIAN SE. II 39, BIANU, D. S., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 40, H. IV 52, 311, V 374); cf. H. II 3, 26, 99, (cu frunza ca a tutunului, mirosind ca tămâia) III 116, IV 9, IX 447, 472, X 3, 464, 476, 534, XI 230. *Iarbă-mare* = omanŭ (Glosar de plante slavo-român, ca. 1705) GCR. I 356. *Un miros de iarbă-mare, sita-zinelor şi alte ierburi uscate îţi gădileà nasul.* CONTEMPORANUL, V[1] 291. b) mătrăgună (Atropa belladonna) DR. IV 1504.

iarba-mării = iarbă-de-mare. PANŢU, PL.

iarbă-măruntă. H. IV 84.

iarba-mâţii = cătuşnică. PANŢU, PL., cf. ANON. CAR.

iarbă-mirositoare = viţelar. PANŢU, PL.

iarba-mlaştinei (s. **mlăştinilor** DDRF.) = rugină *(Iuncus effusus)*. ib.

iarbă-moale = *Stellaria holostea*, mică plantă ierboasă cu tulpina cu patru muchi şi cu florile albe. ib., (ce se poate linge). I. GOLESCU, C. I.

iarbă-nălbitoare, buruiană cu a căriia rădăcină [se] spală, albeşte, curăţă lâna şi pânzele. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-neagră = a) *Scrophularia alata*, plantă ierboasă cu tulpina patrunghiulară şi flori brune-purpurii pe din afară, galbene-verzîi pe din lăuntru, care creşte prin locuri umede. PANŢU, PL., PĂCALĂ, M. R. 17, (bună de scrofule) I. GOLESCU C. I | b) *Calluna vulgaris*, mic arbust cu flori trandafirii, mai raalbe, care creşte prin munţi, numită şi: erica. PANŢU, PL. ib., LEON, MED., 38, PĂCALĂ, M. R. 16. *Podoaba umilită a plantelor pitice: afine (myrtilus), iarbă-neagră (erica)...* MEHEDINŢI, R. 8. | c) buberic. PANŢU, PL., LB., ION CR. IV 153, DAMÉ, T. 188. | d) busuioc-sălbatic *(Brunella vulgaris)* PANŢU, PL. — Fără definiţie: H. IV 9, 84, IX 153, (creşte prin grădini, întrebuinţată pentru durere de cap) 135. *Foaie verde iarbă-neagră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152, cf. 321, ŞEZ. I 46/$_4$, 106 b/$_{22}$.

iarba-nebunilor = a) spânz *(Helleborus purpurascens)* PANŢU, PL., MARIAN. | b) *Helleborus niger*. MARIAN, BARCIANU.

iarbă'n-trei-fire = *Carex Davallina*, PĂCALĂ, M. R. 24.

iarba-oii = spânz. GR. S. I. 190.

iarba-osului (-omului DAMÉ, T.) = a) *Helianthemum vulgare*, mic arbust cu flori galbene, care creşte prin regiuni muntoase, numit şi: ferestrău, herestăietoare, mălăoiu, ruje, ruja-soarelui. PANŢU, PL. | b) mălăoaie. ib.

iarba-ovăsului = obsigă *(Bromus secalinus* şi *sterilis)*. ib.

iarba-păiangenelui, buruiană ce vindecă muşcătura păiangenelui. I. GOLESCU, C. I.

iarba-pământului = iarba-crucii, gintiană. id.

iarba-părului = a) perişor *(Elymus crinitus)*. PANŢU, PL. b) brustur (1°). DAMÉ, T. 186.

iarba-peretelui, buruiană ce se întinde, ce creşte pe pereţi, pe ziduri în sus, pe pomi, pe pari. I. GOLESCU, C. I.

iarba-peştelui şi iarbă-de-peşte = coada-vacii. I. GOLESCU, C. I, cf. p. 162.

iarba-piperului = răculeţ. ION CR. III 148.

iarba-pisicii H. II 243, (are un miros foarte plăcut) 310, (buruiană ce [o] mănâncă pisicile) I. GOLESCU, C. I. (Pare a fi aceeaşi plantă ca şi iarba-mâţei = cătuşnică.)

iarba-plumânei = cuscrişor. PANŢU, PL.

iarbă-porcească = buruiană porcească *(Hypohoeris radicata)* PAMFILE, DUŞM. 1; după I. GOLESCU, C. I.: buruiană cu rădăcină rotundă, dintr'a căriia floare făceà odată muierile conciuri; [numită şi:] pita-porcului, talpa-porcului şi

iarba-porcului = brâncă[2] I 2°. PANŢU, PL.

iarbă-prăfuită = iarba-sfântului-Ioan, sunătoare. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-prăsitoare, buruiană cu multe semințe. id.
iarba-prunelor = iarbă-broștească, floarea-broaștelor, dedețel, piciorul-găinii, brebenel, berbenel, buruiană ce mai nainte o întrebuința spre curățenie sufletească și spre pază, apărare de ori-ce rău; se găsește prin locuri băltoase și sporiș. id.
iarbă-pucioasă = coriandru. ib.
iarba-purecelui (s. **-purecilor**) = a) iarbă-roșie *(Polygonum persicaria)*. PANȚU, PL. | b) puricariță. ib. | c) ochiul-lupului DDRF. | purecioaică s. capul-cânelui, buruiană ce omoară purecii. I. GOLESCU, C. I.
iarbă-puturoasă = a) (Transilv.) *Bifora radians*, plantă ierboasă cu flori albe, care crește prin sămănături, numită și: buruiană-pucioasă. PANȚU, PL. | b) coriandru LB., BARCIANU. | c) fr. *arroche puante*. DDRF.
iarbă-râioasă, buruiană cu care se vindecă râia. I. GOLESCU, C. I.
iarba-raiului = vetrice PANȚU, PL., cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 103.
iarba-rândunelei (s. **-rândunicii** GRIGORIU-RIGO, M. P. I 107) = rostopască. PANȚU, PL., I. GOLESCU, C. I.
iarba-rândunelei-mici = untișor. PANȚU, PL.
iarba-ranei = vătămătoare. ib.
iarbă-rea = spânz GR. S. I. 190.
iarba-roilor (Bucov.) = roiniță *(Melissao fficinalis)*. ib.
iarbă-roșie = a) (Transilv.) *Bidens cernua*, plantă ierboasă cu tulpina roșietică și flori galbene; crește prin locuri umede; se numește și: cârligioară. ib. | b) *Polygonum persicaria*, plantă ierboasă cu flori albe-roșietice sau roșii-purpurii, care crește prin locuri umede, numită și: iarba-purecelui. ib. | c) dentiță. ib. | d) dintele-dracului. ib. | e) pungulițâ. ib., LB., LM. | f) răculeț. PANȚU, PL., ION CR. III 148. | g) năprasnică *(Geranium robertianum)*. DDRF. — Fără definiție (în cazurile cele mai multe, se pare că avem de a face cu năprasnica): JIPESCU, O. 73, (buruiană cu hlujul roșu, floarea, frunza roșie, rădăcina cu coaja roșie, înăuntru albă) H. III 117, IV 9, 84, (are un trunchiu noduros alb și cam roșu, foile seamănă cu ale ardeiului și se întrebuințează la ranele cu viermi ale animalelor) 311, V 49, IX 153, 338, 472, X 205, XII 281, 385, XVII 7, (crește pe lângă locurile mlăștinoase, are floare roșie, tulpina noduroasă) XVIII 303.
iarbă-sălbatică = iarba-ciutii, buruiană întocmai ca ceapa. I. GOLESCU, C. I.
iarbă-sărată = a) (Transilv.) brâncă[2] (I 2°). PANȚU, PL. | b) săricică. ib.
iarba-șarpelui = a) *Echium vulgare*, plantă ierboasă, păroasă și cu flori albastre, rar roșii sau albe, care crește prin locuri pietroase și uscate, numită și: ochiul-mâții, viperină. ib., LB., PĂCALĂ, M. R. 16. *Iarba-sherpêluj* = colubrina. ANON. CAR. | b) armurar (1°) LB. | c) mama-pădurii *(Lathroea squamaria)*. PANȚU, PL. | d) (Ban.) *Veronica urticifolia*, plantă ierboasă cu tulpina păroasă și flori albastre-deschis sau roșietice cu linii mai închise. ib., MARIAN. | e) *iarba-șărpelui* = feregă (1°). PANȚU, PL. | f) = iarba-bălaurului sau piciorul-viețelului sau barba-lui-Aron, buruiană căruia lemnul este pestriț ca pielea șarpelui. I. GOLESCU, C. I 161-161 b. — Nedefinit. H. III 243.
iarbă-scăioasă = *Tragus racemosus*, mică plantă ierboasă cu numeroase tulpini ramificate, întinse pe pământ; flori verzii, adesea violete. PANȚU, PL.
iarbă-șerpească = iarbă-de-curățenie. I. GOLESCU, C. I 143, cf. BULET. GRĂD. BOT. V 54.
iarba-șerperii (Transilv.) = ierbăluță. BULET. GRĂD. BOT. V 54.
iarbă-sfântă = lemnul-Maicei-Domnului. PANȚU, PL. Aceeași plantă pare a fi **iarba-sfintei-Mării**. ANON. CAR.
iarba-sfântului-Hristofor = orbalț. PANȚU, PL.
iarba-sfântului-Ioan = a) (Transilv.) *Salvia sclarea*, plantă ierboasă cu miros foarte tare, tulpină ramificată și flori albastre-deschis, numită și: șerlaiu. ib. | b) = răscoage. ib. | c) = iarbă-prăfuită. I. GOLESCU, C. I.
iarba-sfintelor. ȘEZ. IV 29.
iarbă-spărgătoare-de-pietre, buruiană cu care [se] sfărâmă pietrele. I. GOLESCU, C. I.
iarba-splinei, buruiană bună de splină, și iarba-vacii, iarba-cerbului. id.
iarba-spurcilor. *Iarba-spurcsilor*. ANON. CAR.
iarbă-stearpă = spânz, cf. cutcurig. GR. S. I 190.
iarbă-strecurătoare = iarbă-de-curățenie. I. GOLESCU, C. I.
iarba-stupilor = roiniță *(Melissa officinalis)*. MARIAN, INS. 163. Și: **iarba-stupului.** PANȚU, PL., DAMÉ, T. 187.
iarbă-subțire. H. IX 153.
iarba-surpăturei = feciorică (2°). PANȚU, PL.
iarba-surzilor (Transilv.) = *Saxifraga Aizoon*, mică plantă ierboasă cu tulpina dreaptă și flori albe-gălbui; crește prin regiuni stâncoase. ib.
iarba-tăieturii (Transilv.) = vindecea. ib. = betonică. I. GOLESCU, C. I.
iarba-tâlharului (-tâlharilor) = a) orbalț. ib., GRIGORIU-RIGO, M. P. II 19. | b) feregă 1° MARIAN. — Nedefinite: (seamănă cu lăptuca și este bună pentru vindecarea tăieturii) H. X 259, cf. 420, XVI 216. || (Mit. pop., Bucov.) Plantă minunată, cu cap de om, fără rădăcină, cu aripi în loc de frunze, crește pe piatră; dacă iai o bucățică în gură, mori; o vâră tâlharii în palmă. cf. PAMFILE, COM. 59 s. u.
iarba-tămâiei = tămâioară, tămâiță, buruiană mirositoare ca tămâia. I. GOLESCU, C. I.
iarba-țapului sau pimpinetă, buruiană ce miroase a țap.
iarbă-tărcată = iărbăluță. BULET. GRĂD. BOT. V 54.
iarbă-tare = *Euphorbia dulus?* PĂCALĂ, M. R. 19.
iarba-tunului = urechelniță *(Sempervivum tectorum)*. PANȚU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 64. Prin Bucovina cresc unii în grădină *iarba-tunului*, numită și borșișor. PAMFILE, VĂZD. 81.
iarba-tusei = rădăcina-ciumei. I. GOLESCU, C. I.
iarba-untului = verigel. ib.
iarbă-urdinătoare, de curățenie, buruiană a cărei rădăcină aduce vărsături și urdinare. Se zice și pipăruș și lavantă-sălbatică. I. GOLESCU, C. I.
iarba-urechii = a) iarbă-de-urechi *(Sedum maximum)*. PANȚU, PL., I. GOLESCU, C. I. | b) urechelniță *(Sempervivum tectorum)*. PANȚU, PL. — Fără definiție: H. III 243.
iarba-ursului (H. X 3) = cuscrișor *(Pulmonaria officinalis)*. PĂCALĂ, M. R. 17.
iarbă-usturoasă = *Teucrium scordium*, mică plantă ierboasă, păroasă și cu flori roșii-purpurii, care crește prin locuri umede, numită și: dumbăt, usturoiu-de-lac. PANȚU, PL.
iarba-usturoiului = iarbă-ca-frunza-frasinului. I. GOLESCU, C. I. 161.
iarba-vacii = iarba-splinei. id.
iarba-vânoasă = iarbă-cu-multe-vine. id.
iarba-vântului = a) *Agrostis spica-venti*, plantă ierboasă cu frunze lineare și flori violacee sau verzii. ib. | b) iarba-câmpului. ib. | c) cătușnică. ib. | d) obsigă *(Bromus secalinus* și *sterilis)*. ib. | e) unguraș *(Marrubium vulgare)*. POLIZU, BARCIANU, DAMÉ, T. | f) capul-cânelui, berbenel sau dădățel. I. GOLESCU, C. I. — Fără definiție: ȘEZ. IV 29/24, H.

XVII 61, XVIII 40, 102, (o buruiană de leac, mai ales la friguri şi catar) 33.

iarba-vătămăturii = ghimpariţă. PANŢU, PL.

iarba-veninului, buruiană ce vindecă veninul. I. GOLESCU, C. I.

iarba-viermelui = punguliţă. LM.

iarbă-voinicească = varga-ciobanului *(Dipsacus silvestris)*. PANŢU, PL.

iarba-voinicului v. iarba-lu-Tati. H. V 374.

iarba-vrăjitoarei = tilişcă. PANŢU, PL. *(Circaca intermedia)* PĂCALĂ, M. R. 21.

iarba-vulturului (-vâlturului PĂCALĂ, M. R. 15) = *Hieracium umbellatum*, plantă ierboasă cu flori galbene. PANŢU, PL.

iarba-zgaibei = sgrăbunţică *(Lapsana communis)*. ib.

II. Spec. 1°. **Iarbă(-de-puşcă)** = praf-de-puşcă, (†) barut. *De rândul erbii-de-puşcă şi plumbu* (a. 1612). IORGA, B. R. 285. *S'au aprins erbăriia, de au ars şi el cu iarba cea de puşcă.* LET. III 14. *Zece măji de prav sau iarbă-de-puşcă.* ŞINCAI, HR. II 78/10; cf. DRĂGHICI, R. 20. *Pocnetul ierbei-de-puşcă.* ODOBESCU, III 37/21. *Iarba-de-puşcă se bea în apă, pentru mătrice* (jud. Dâmboviţa). LEON, MED. 115. *Potira arnăuţească, Cu iarbă vânătoreasscă.* ALECSANDRI, P. P. 88b. *Puneà iarbă cu mâna Şi gloanţe cu chivăra.* ŞEZ. II 77/26; cf. ALECSANDRI, P. P. 131b/2, TEODORESCU, P. P. 293b, 589b.

2°. (Miner.) **Iarba-acului** = stibiu-sulfurat *(sulfuretum stibicum)*. LEON, MED. 115, cf. BARCIANU; cf. antimoniu.

3°. (Miner.) **Iarba-băii** = auripigment. BARCIANU, DDRF.

4°. (Miner.) † **Iarbă-pucioasă** = pucioasă. *Va ploà Domnulŭ cu iarbă-pucioasă.* DOSOFTEIU, PS. 36; cf. V. S. 4,2, 61,2, MINEIUL (1776), 74¹/1. *Răsipì-se-vorŭ ceale bine cuvioase ale lui, cu iarbă-pucioasă.* BIBLIA (1688), 370b. *Cu iarbă-pucioasă focul vru să potolească.* CANTEMIR, IST. 54; cf. 185, HR. 121.

III. (Prin confuziune cu *vierbă*. Ţes.) Trei năvădiri (firele care trec prin cocleţii iţelor) luate ca unitate, vierbă; cf. jurubiţă. *Numărul firelor depinde de lărgimea pânzei, care e de 10 până la 30 de iarbe; o iarbă numără câte 3 fire.* ŞEZ. VIII 147.

[Cuvântul se întrebuinţează mai ales la sing., cu înţeles colectiv = *nişte iarbă;* spre a exprimà unitatea se zice: *un fir de iarbă*. Plur. vechiu *ierbi*, e rar astăzi (RETEGANUL, TR. 71/19) şi înlocuit (de pe la mijlocul sec. XVIII) prin *ierburi*, care însemnează mai ales «feluri, soiuri de iarbă»; ad III e atestat plur. *iarbe*. || Diminutive: **ierbălúţă** s. f. = a) *Thalaris arundinacea*, plantă mare ierboasă, cu frunze late, ale cărei flori formează ca un spic, de coloare verde-albăstrie sau violetă; creşte prin locuri umede. PANŢU, PL., b) iarbă-albă. ib; — **ierbşoáră, ierbuşoáră** (TDRG.) s. f. *Picioarele... în toate ierbşoarele se învălătucesc.* CANTEMIR, IST. 194; — **ierbulíţă** s. f. *Să văd... Ierbuliţa'n şesuri dând.* ALECSANDRI, P. P. 287b/8; cf. I. VĂCĂRESCU, P 338/; — **ierbúţă** s. f. (însemnează şi iarba-canarauşului BARCIANU) *Merge mândra... Prin ierbuţa până'n brâu.* ALECSANDRI, P. P. 49/3; cf. MATEESCU, B. 6. | Colective: **ierbărie** s. f. = (ad I, atestat numai la plural, cf. bălărie) fel de fel de ierburi; (ad II 1°) proviziune, muniţiune, magazie s. fabrică de praf-de-puşcă. *Un zid alb, care închideà ierbării mirositoare.* SADOVEANU, P. 85. *S'au aprins ierbăria, în Iaşi.* LET. II 255/33; cf. III 14/12. *Au luat tunurile şi erbăriile şi le au scos afară den târg.* MAG. IST. I 303/21; cf. ISPIRESCU, M. V 25/12. *O ladă de ierbărie.* BELDIMAN, TR. 346, cf. 408; — (ad I) **ierbotăcínă, ierbotínă** s. f. = ierburi nefolositoare, buruieni, în semănături, în ţărine). *Tot felul de erbotăcini buruiene...* ECONOMIA, 70. *Să se scoată dudeţii şi orice fel [de] erbotină.* ib. 154. | Abstract: **ierbărít** s. a. = impozit pentru păşunat, pe care îl plăteau păstorii din ţinuturile vecine, când treceau cu turmele lor în ţările româneşti; taxă pentru păşunat plătită proprietarului islazului; (drept de) păşunat; locuri destinate pentru păşunat, islaz, imaş, păşune; hrănirea vitelor cu ierburi proaspăt cosite, neuscate. *Plătiià Bărseni[i] erbăritŭ a toate vitele, de vaci şi de cai, câte bani 40* (a. 1753). IORGA, B. R. 386; cf. 375, 356-358. *Pă lângă plata ierbăritului, mai făceam şi şasè zile clacă.* GRAIUL, I 220; cf. 195. *Dând* [pe moşia Câmpurile]... *câte 7 lei de capul de vită pentru ierbărit.* I. IONESCU, P. 322. *Ierbăritu' iereà ieftin.* GRAIUL, I 230. *Aceste pământuri se zic prisoase, dacă sânt în ogoare, şi ierbărit, dacă se iau pentru vite.* I. IONESCU, M. 285. *Hrişca cosită... este o hrană de ierbărit foarte bună.* id. C. 104; cf. 41. | Instrum.: (cf. fr. *herbier*, span. *herbera*, idem) **ierbár** s. a. = a) cea dintâiu dintre cele patru părţi ale stomahului rumegătoarelor, cf. ciur, ghem, chiag. DAMÉ, T. 32. b) caiet cu flori, frunze s. plante presate, pentru studiu s. colecţie [scris şi **erbár, herbár(iu)** s. a.] | Adjective: **ierbár, -ă** (în expresiunea:) *Timp ierbariu* = primăvara prin Mart şi April. H. XVI 103; — (lat. *herbosus, a, um*, idem) **ierbós, -oásă** = (despre pământuri) care produce s. care este acoperit cu iarbă multă; (despre plante, în opoziţie cu lemnos) care se aseamănă cu iarba, având o tulpină moale şi mlădioasă ce se usucă după câtevà luni de vegetaţie (în ştiinţă se întrebuinţează în acest sens şi neol. *erbaceu*). *O zăpodie erboasă.* DOSOFTEIU, V. S. 46, MINEIUL (1776) 28°/2. *Câmpi ierboşi.* TEODORESCU, P. P. 391; cf. MARIAN, Î. 83. *Plantă ierboasă.* C. NEGRUZZI, I 102. | Verb (Ban.) **ierbà** 1a = a tratà un animal bolnav cu rădăcină de helleborus (CDDE), a-i da spânz.]

— Din lat. **herba, -am**, idem (I). Cf. neologismele erbar, erbivor.

IARC s. a. *Fossé.* — (Timişoara, sârbism) Şanţ mare de hotar (aşà se zice şi şanţurilor romane). Com. M. ITTU. [Plur. *iarcuri*.]

— Din sârb. **jarak** (genit. *jarka)* «groapă adâncă şi lungă». Cf. iar², ierugă.

IARD s. a. (Comerţ) *Yard.* — Măsură engleză de lungime, mai mică decât metrul: are 0,914 m. *Un «bal» de bumbac de opt «yarzi».* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV2, 552.

— *N.* din engl. **yard**, idem.

IARLÂC † s. a. *Ordre écrit du khan tartare.* — Ordin s. permisie în scris (din partea unui han tătăresc). *Scos-au şi de la Hanul iarlâc, asemine cu fermanul împărătesc.* LET. II 145/17. *Necercat de Mihaiu-vodă, de-i trebue... oaste, au dat iarlâc la bei-Mârza.* ib. III 120/5. *Aducând Domnului iarlâc şi o ţidulă.* MAG. IST. IV 170/5. [Şi: **erlâc** † s. a. ap. ŞIO. | Plur. *-lâcuri*.]

— Din tătăreşte **yarlyk** (rus. *jarlyk, erlyk*), idem. ŞIO.

IARMÁ adj., s. m. (Comerţ) *Silure.* — Somnul mijlociu poartă, în comerţ, numele de *somn iarmà*, sau numai *iarmà*. ANTIPA, F. 98, PESC. 730. Cf. pană, iaprac, som teiu, moacă.

— Cf. turc. *yarma* «spintecat în două».

IARMARÓC s. a. *Foire, marché.* — (Mold.) Bâlciu, târg (anual), cf. zbor (adesea se spune numai numele sărbătorii când cade iarmarocul: *Ai fost la Drăgaică? la Sâmzene?* PAMFILE, J. I); p. ext. zi de târg. GOROVEI, CR. *Cirezile de boi de negoţ... mergeà la iarmaroace.* LET. III 50/13. *La*

vremea iarmarocului. ib. 245/17. *Desăgarii... de la iarmaroace să nu fie opriţi, ce să aibă voie a duce şi a vinde marfa lor.* URICARIUL, II 43. *Erà iarmaroc pe şesul Frumoasei.* C. NEGRUZZI, I 285. *Boii tăi sânt mari şi frumoşi; ie-i şi-i du la iarmaroc, vinde-i şi cumpără alţii mai mici.* CREANGĂ, P. 39. *Dobitocu-i dobitoc, Are zi de iarmaroc.* SEVASTOS, P. P. 153/7; cf. ŞEZ. I 13/30, 98/30, V 40/15. # *A face iarmaroc* = a face târg, a se învoi din preţ, la o vânzare. PAMFILE, J. I. *A venì la spartul iarmarocului* = la spartul târgului, prea târziu (ZANNE, P. V 328), după ce s'a isprăvit (afacerea, petrecerea etc.) la care vine cinevà. *Iarmarocul Ţiganului*=(în bătaie de joc) bâlciu prost. ib. VI 395. *S'au strâns oamenii ca la iarmaroc!* PAMFILE, J. I. || P. ext. *Un iarmaroc de oameni* = foarte mulţi. ib. | O gaură mare în pământ în care se «mână» mingea (s. osul) în jocul «de-a poarca», gaură; cf. jir. [Şi: **ermaroc** s. a. ŞEZ. V 72/19.]

— Din rut. **jarmarok** (< germ. *Jahrmarkt)*, idem.

IÁRNĂ s. f. I. 1°. *Hiver.* 2°. *Hiver* (fig.). *Neige. Tempête.* II. *En hiver.*

I. 1°. Anotimpul cel mai rece şi cu zilele cele mai scurte, urmând după toamnă şi ţinând, după calendar, de la 22 Decemvrie până la 21 Martie. *Iarna* poate fi grea (când e ger mare; proverbiale, ca ierni grele, au rămas *iarna lui Barnovschi.* ZANNE, P. VI 18 şi *a lui Hangerliu* DDRF.) s. uşoară, apoi lungă (când începe de timpuriu şi sfârşeşte târziu) s. scurtă. *Iarnă* = hiems. ANON. CAR. *Iarna s'au stricat* (= s'a sfârşit), *vino, trandafirul au înflorit!* MINEIUL (1776) 159½. *A iernei ghiaţă.* ALECSANDRI, P. I 125. *Iarna-i grea Şi neaua-i mare.* HODOŞ, P. P. 59, cf. ŞEZ. I 152/16. *A venì iarna curând.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 411. *Andreiu, cap de iarnă.* PAMFILE, S. T. 125. *În miezul iernii.* POLIZU. *Iarna să nu te cuprinză Fără pânză, fără brânză.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 35. # *Face din iarnă vară,* se zice despre omul harnic. ib. IX 408. *Haine de iarnă:* călduroase. POLIZU. *Mere de iarnă:* care ţin până iarna târziu, iernatice. Com. LIUBA. *Timpul sta de* (s. *a*) *iarnă* (= se pregăteà să vie iarna). DONICI, F. II 38. || Fig. (Din cauza zăpezii — albe — care acopere pământul iarna, se zice) *Amândoi bătrânii aceştia erau albi ca iarna.* CREANGĂ, F. 73. (P. ext.) *Preoţi bătrâni ca iarna.* EMINESCU, P. 203. # **La iarnă** = când va venì iarna, la s. în iarna viitoare. *Ba s'a'nsură la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară...* CREANGĂ, P. 141. *Să mai iubesc... pân'la iarnă, De la iarnă încoleà, Mă iubească cine-a vrea!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44. **De cu iarnă** = fiind încă iarnă. *Macul se seamănă cât se poate mai de cu iarnă.* I. IONESCU, C. 10/8. **Astă iarnă** = iarna trecută. *E dus de astă iarnă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 321. *Astă iarnă am iernat Aproape de Calafat.* MAT. FOLC. 1320. **Iarna asta** = iarna prezentă.

2°. Fig. (rar)

a) An (când vorbeşte un bătrân, luând anotimpul cel mai greu pentru anul întreg). *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu, omul veacului, care port două sute de ierne în spate?* C. NEGRUZZI, I 245.

b) † Zăpadă, nea(uă), omăt. *Au căzut iarnă prea mare, până la brâu.* LET. II 454/28.

c) † (Numai la DOSOFTEIU; grecism) Furtună, viscol. *Potoleaşte iârna aceasta, carea învăluiaşte besearica.* V. S. 159,2, cf. 37,2.

II. (Forma articulată se întrebuinţează în funcţiune adverbială) În timpul s. în cursul iernii. *Au... venit, iarna, ferman de la Poartă.* LET. II² 266. *Sămânţa doarme, iarna, ascunsă în sânul pământului.* MARCOVICI, D. 3/24. *E ger iarna.* C. NEGRUZZI, I 246. *Aici petreceà el, vara şi iarna.* EMINESCU, N 41. *Când paserile se izbesc, iarna, în fereşti...* ŞEZ. I 67/15. *Umblă, vara, desculţă şi, iarna, cu opincuţă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437. *Adună vara, ca să ai iarna.* ZANNE, P. V 10. *Stă, iernile, la mare.*

[Plur. *ierni,* † *ierne,* rar: *iernuri* (DOINE, 132/12). | Diminutiv: **iernìţă** s. f. ap. CDDE. nr. 800. | Adjective: **iernăréţ, -eáţă** = iernatic, de iarnă. H. XVIII 136, ANON. CAR. *Mere* s. *pere iernăreţe:* tari, care se păstrează bine peste iarnă, până târziu. REV. CRIT. III 157. (Substantivat) *Iernăreaţă:* o specie de struguri albi şi tari, care se păstrează bine peste iarnă. ib; — **iernós, -oásă** = de iarnă; rece ca iarna. DICŢ., (cu verbul) **iernoşà** Ia refl. *S'a iernoşat, a început a se iernoşà,* se zice când toamna dă în iarnă de timpuriu. REV. CRIT. III 157.]

— Din pluralul lat. **hibernum** (scil. *tempus*) «(timp de) iarnă». Cf. iernà, iernatic.

IARTAGÁN s. a. v. **iatagan.**

IARVÁNT s. m. (Bot.) v. **arvùne.**

IASÁC † s. a. *Défense, prohibition.* — (Turcism) (Ordin de) oprire, (de) interzicere, (de) prohibiţiune. *Poprise cu iasac tutunul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 264/25. *Pentru ochi iasac nu este. Gustul şi ochii nici un iasac au.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 331. [Derivat: (<turc. *yasakčy*) † **iasacciu** († **azaghiu** ŞINCAI, HR. I 367/37, † **iesacciu**) s. m. = soldat păzitor (cf. cavas) ce se da, de obiceiu, streinilor care mergeau în Turcia. *Necutezându-ne să ieşim pe afară singuri, ci cu paznici iasaccii.* STOLN. DUMITRACHE, ap. ŞIO. *Luni din Silistra purceg Cu iesaccii şi cu pază.* BELDIMAN, TR. 425.]

— Din turc. **yasak**, idem.

IA SACCIU † s. m. v. **iasac.**

IÁSCĂ s. f. (Bot., Comerţ) *Amadou (Fomes igniarius* ou *Fomes fomentarius).* — Ciupercă ce creşte pe copaci, cunoscută de poporul nostru subt numirile de babiţă (Munt.), băcălie (Mold.) sau copită (Transilv.). Partea moale de subt stratul scorţos al acestei ciuperci se separă, se bate bine şi apoi se fierbe cu leşie de cenuşă, se usucă şi, subt această formă, se întrebuinţează la aprins, iar în medicină spre a opri emoragiile uşoare; cf. plotogină. PANŢU, PL., cf H. II 207, III 321, IV 71, XVIII 169. *Iaskĕ* = fomes. ANON. CAR. *Cremine, amnariu şi iască.* DRĂGHICI, R. 66, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 361. *O bucăţică* (PONI, CH. 43/7, CREANGĂ, P. 246), *un bulgăr* (ZANNE, P. I 196), *o viţă* (SADOVEANU, P. S. 10) *de iască. Îi dă foc cu o bucăţică de iască aprinsă.* CREANGĂ, P. 264. *Iască n'aveau, să scapere.* RETEGANUL, P. III 42/21. *Arde inima ca iasca.* HODOŞ, P. P. 48. # **A (se) face iască** = a (se) uscà; a slăbì tare. *Daţi-mi de grabă un pahar de apă..., că mi s'o făcut gâtiţa iască.* ALECSANDRI, T. 601. *Te bagă'n boala cânească Şi te face numai iască.* ŞEZ. III 235 b/7, cf. I 111/22, DOINE. 55/20, BIBICESCU, P. P. 209 etc. | Fig. Se zice despre un lucru de mâncare fără gust. PAMFILE, J. II.

[Cuvântul se întrebuinţează aproape numai la sing.; mai rar plur. *ieşti* (din care s'a format un nou sing.) **iáşcă** s. f. SBIERA, P. 323/20. | Şi: **iaţcă** s. f. *Tutun aprins cu iaţcă mirositoare de sulfină.* ŞEZ. XII 7. | Diminutiv: **ieşculiţă** s. f. *Un mic de amănărel Şi o arsă ieşculiţă.* CORCEA, B. 127. | Adjectiv (rar): **iescós, -oásă** = ca iasca. LB.]

— Din lat. **esca** «hrană» (în limbile rom. şi cu înţelesul de «amadou»).

IÁŞCĂ s. f. v. **iască.**

IÁŞCHIE s. f. v. **aşchie.**

IÁ-SEÀRĂ adv. v. **seară.**

IÁSELE s. f. plur., **IÁSLĂ** s. f. v. **iesle.**

IÁSMĂ s. f. *Fantôme, spectre, monstre.* — (Mai mult prin Munt.) Arătare stranie şi monstruoasă, cf. nălucă, stafie, strigoiu, monstru, fantomă, hală[2]. *Iazmă* = un lucru mare şi grozav la vedere şi urît la făptură, ca o fiară grozavă, ce vede omul cu mintea lui, în formă numai, iar nu şi în fiinţă, adică ceea ce vede că prin vis. I. GOLESCU, C. *De turburare multă, iazme i se năluceà.* PANN, E. V 49. *O femeie fără cucernicie este o iazmă înfiinţată* (= personificată). MARCOVICI, D. 167. *Este o iasmă, un obiect de spaimă.* ib. 180. *Schelet fantasmagoric, fiinţă infernală, Geroasa, trista-ţi climă, ea încă n'a produs Jiganie mai crudă, o iazmă mai fatală.* ALEXANDRESCU, M. 213, cf. 11, 12, 94. *Uscat ca o iasmă.* GORJAN, H. IV 160. *Doi cai slabi ca niştе iesme.* FILIMON, C. II 631. *Iazma neîncrederii o urmăreà pretutindeni.* ODOBESCU, I 171/2, cf. III 186/19; *(iesme)* III 269. *Să-i ajute a scăpà de iasma de smeu.* ISPIRESCU, L. 25, cf. 47. *Să vie o iasmă din mare şi s'o mănânce.* id. U. 54/3, cf. 5/11, 55/16. *Tu, proclet, ucigaşe!... iazmă, ce a născut păcatul.* ALECSANDRI, P. II 304. *Tu ai în loc de suflet o iazmă neagră, care Pe cruntul satan însuşi l-ar pune în mirare.* ib. 326. | Fig. Om slab (ca o arătare), femeie grozav de slabă şi urîtă (H. XI 443, cf. JIPESCU, O. 56, cf. znamenie. *O iazmă ajunsese; când mergeà, nu făceà mai mult zgomot decât umbra ce însoţeşte paşii omului.* DELAVRANCEA, S. 48. *Iezmele* sânt niştе pociturі; se obicinueşte a se da această numire la un copil, sau chiar la un om mare, care din cauza vreunei boli a slăbit prea mult şi s'a făcut urît. H. XI 63, cf. IV 162. || Spec. Zână, ştimă, duh rău (PAMFILE, J. III) *Iezmele* = ielele H. IV 91, IX 9. | Pocitură, om schilod. Fiinţa şoimănită sau schilodită de Iele rămâne *iazmă*, adecă are mânile sau picioarele moi, subţiri şi în neputinţă de a le întrebuinţà. H. XI 9. [Şi: **iázmă.**]

— Etimologia necunoscută (CIHAC, II 146 îl compară cu slav. *jazva* «rană», care în rusește înseamnează şi «ciumă, molimă»; Skok, *Zeitschr. f. rom. Phil.* 1923, p. 193 îl derivă din serbo-cr. *jêzna [bàba]*, «babă îngrozitoare»; C. Diculescu, DR. IV 1552, crede cuvântul de origine germană: v.-germ. *ethma* «spirit» şi tot din germ. îl derivă G. Kisch, DR. IV 1556, care-l aseamănă cu v. -engl. *jâes-t*, got. *gais-jan* «a înfricoşà», v.-island. *geiska-fullr* «plin de groază» [cf. lituan. *is-gastis* «groază», ung. *jeszteni* «a îngrozì»]; la această tulpină s'ar fi adăogat *-ma*, ca în got. *ahma* «spirit». Ar puteà fi şi slav. *jasna*, femininul lui *jasen* «luminos», înţelesul original fiind cel de «arătare, nălucă»).

IÁSMĂ s. f. v. **aghiasmă.**

IAŞMÁC s. a. *Voile* (dont les femmes turques se couvrent le visage). — (Turcism literar) Văl cu care turcoaicele îşi acoperă faţa.

— Din turc. **yašmak**, idem.

IASMÍN s. m. (Bot.) v. **iasomie.**

IÁS-NOAPTE adv. v. **noapte.**

IASOMÍE s. f. (Bot.) 1°. *Jasmin (Iasminum officinale).* 2°. *Philadelphus coronarius.*

1°. Mic arbust, originar din India, din lemnul căi ruia se fabrică în Turcia ciubuce; se cultivă la no- pentru florile sale frumoase (albe s. galbene), cu un miros îmbătător; p. ext. lemnul s. floarea acestui arbust. PANŢU, PL. *O mulţime de ciubuce de antep şi de iasomie.* FILIMON, C. I 603, cf. ALECSANDRI, T. 1327. *Floare de iasomie albă.* PISCUPESCU, O. 300, cf. C. NEGRUZZI, I 101, ALECSANDRI, P. II 376, P. P. 134b/16. *Cununa raiului... Împletită'n iasomie.* TEODORESCU, P. P. 9. *Frunzuleană iasomie.* SEVASTOS, C. 24/24, cf. ŞEZ. IV 139/23, V 89/9, VII 36, IX 61. || **Iasomie-sălbatică** = *Iasminum fruticans.* PANŢU, PL.

2°. = **sirinderică.** PANŢU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 65.

[Pentru arbust s. lemn se găseşte, mai rar, şi forma: **iasomiu** s. m. LM. *Chioşc... lucrat... în săpături de chiparos şi de iasomiu.* ODOBESCU, I 139/1. | Şi: (<germ. *Jasmin*, la Ardeleni şi Bucovineni) **iasmín** s. m. LB.; LIUBA, **iasmin-de-grădină** = sirinderică. PANŢU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 65, **asmonie, asonie** s. f. ap. HEM. 1869.]

— Din n. -grec. *(γ)ιασουμί*, idem.

IASOMÍU s. m. (Bot.) v. **iasomie.**

IASP s. a. (Miner.) v. **iaspis.**

IÁSPIS s. a. (Miner.) *Jaspe.* — Piatră preţioasă tare şi opacă, de coloare verde, galbenă s. roşie. *Iaspis.* BIBLIA (1688) 59. *Un păhar... este de iaspis ce erà în chipul marmurei albe şi a farfuriei.* LET. II 198/7. [Şi (azi, ca neol. din fr.): **iasp** s. a.]

— *N.* din grec. *ἴασπις*, idem.

IAST, -Ă pron. v. **ăst.**

IÁSTĂ-DATĂ loc. adv. v. **astă-dată.**

IÁTĂ! interj. 1°. *Voilà, voici.* 2°. *Voilà que* (soudain).

1°. (Interjecţie demonstrativă, întrebuinţată spre a atrage luarea-aminte asupra celor exprimate în propoziţiunea sau cuvântul ce urmează; înlocueşte, începând de pe la sfârşitul sec. XVI, pe adecă 1°) iа[2]! iacă! i(n)ga! uite! vezi! vedeţi! *Iată, amù plata voastră multă e la ceriure.* TETRAEV. (1574) ap. GCR. I 9*/4. *Iată păgânii încordară arce.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Văzut-am toate ceale ce-s făcute supt soare şi iată toate-s deşertare.* BIBLIA (1688) 3/24. *Iată înfricoşatul minut a pieirii noastre.* DRĂGHICI, R. 34. *Iată se pogorî un alt arap.* GORJAN, H. I 5/13. *De-vreme-ce este aşà, iată, făgăduesc a nu iubì niciodată.* C. NEGRUZZI, I 45. *Iată oardele avane, Iată limbile duşmane.* ALECSANDRI, P. I. 266. *Iată, vine-un sol de pace.* EMINESCU, P. 238. *Iată, mă sfârşesc de dragoste pentru tine.* ISPIRESCU, L. 29. *De ţi-s dragă, bade dragă, De nu, iată, lumea-i largă* (= poţi plecà)! JARNÍK-BÂRSEANU, D. 232. | (Spre a arătà conţinutul unei scrisori s. spre a introduce o povestire) *Iat'o! plină de spre munte Iese luna din brădet.* COŞBUC, B. 7. *Iată ce-mi scrie frate-mieu...* CREANGĂ, P. 184. | (Urmat de că) *Iată că ne lăsăm întru a ta voinţă.* MARCOVICI, D. 17/5, cf. C. 7/23. *Iată, mări, că deodată...* ALECSANDRI, P. I 342, cf. 362. *Iată că din codru şi Călin... iese.* EMINESCU, P. 195. *Iată că se pomenì cu dânsul.* ISPIRESCU, L. 42, cf. 23, 41 etc. *Iată că'ntr'o dimineaţă...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 491. | (Urmat de ce) *Numai iată ce le iese înnainte un om spân.* CREANGĂ, P. 199, cf. 274. (În unire cu pron. pers. complement) *Iată-mă în genuche.* MARCOVICI, C. 9/3. *Un punct se mişcă... Iată-l cum din haos face muma...* EMINESCU, P. 222. *Iată-ne şi aproape de vârful codrului!* CREANGĂ, P. 123.

2°. (După când, numai (ce), în povestirea vioaie) De-odată; pe neaşteptate, iacă (2°). *Când iată că o broască... ieşise pe luciul apei.* ISPIRESCU, L. 34.

[Şi: **iétă!** RĂDULESCU-CODIN, L. 75, î. 206. | Din *iatù că*, cu metateză, s'a născut forma: **iácătă!** *Iakĕtĕ-l* = ecce. ANON. CAR. *Iacătă-o, dovada, adaoseră ticăloşii.* C. NEGRUZZI, I. 230. *Măi Păsărilă, iacătă-o, ia! colo în dosul pământului.* CREANGĂ, P. 267. *Iacătă curtea, pe costişa ceea!* id. ib. 330. *Iacătă-ne teferi cum ne-a născut maica.*

ISPIRESCU, L. 70. *Iacătă c'am scăpat!* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Iacătă, câtu-i de mare!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 391. *Numai ce iacătă...* ŞEZ. II 44/35. || În legătură cu pron. pers. complement, se găsesc câteva forme remarcabile: (în Bucov.) **iată-te** se poate întrebuinţà şi când e vorba de alte persoane, cu înţeles general. *Iată-te că au ajuns.* SBIERA, P. 142/21. *Dară ce folos, că iată-te sara, şi cei doi fârtaţi au sosit de la vânat.* id. ib. 82/1. | La pers. 1. şi: **ia(că)tă-mă-s**! *Mamă iacătă-mă-s* (= am ajuns, precum vezi) *feciorii mare; trebuie să mă gândesc la însurat!* MERA, B. 7. | Variante: **ia(că)tă-l-ăi** (Mold. **ia(că)tă-l-ăi**)! = iată-l. *Iată-l-ăi* (= iată, a sosit) *la lăcaşurile sale, fără dodeială.* CANTEMIR, IST. 325. *Vino de grabă, iacă-tă-l-ăi!* SADOVEANU, SĂM. II 262. *Nu că zic eu, dar chiar vine, iacă-tă-l-ăi!* CREANGĂ, P. 121; **ia(că)tă-o-i**! = iată-o; **ia(că)tă-mă-i**! = iată-mă; † **iată-vă-i**, † **iată-vă-l-ăi** = iată-vă; † **iátă-ţâ-i**! = iată-ţi; † **iată-tă-l-ăi**! = iată-l, priviţi-l! *Iátă-o-i* DOSOFTEIU, V. S. 38. *Iacătă-o-i* [păsărica] *măi, colo în vârful muntelui!* CREANGĂ, P. 268. *Eu sânt Evdosie, iátă-mă-i!* DOSOFTEIU, V. S. 9, cf. 6, 211,2, 205,2. *Iátă-vă-i, acum vă sămănaţ[i] cu tatăl vostru.* id. ib. 148. *Iată-vă-l-ăi pre mână!* id. ib. 104,2. *Iátă-ţâ-i fiiu-tău, iată-l-ăi şi cine l-au ucis!* id. ib. 31, cf. 102. *Iátă-ţâ-l-ăi, că-i un om!* id. ib. 41.]

— Din bulg. **jato,** idem (*eto, ete* etc., *eto če* «iată că»).

IATÁC s. a. I. 1°. *Lit.* 2°. *Chambre à coucher, boudoir* II. *Receleur* III. Instrument agricole.

I. 1°. † Pat. Î. GOLESCU, C. I, POLIZU. *Un iatac pe el* [pe murg] *legă,... Şi'n iatac frumos puneà Tot pe Bâcul adormit.* TEODORESCU, P. P. 607.

2°. Odaie (mică) de culcare, dormitor. *Capigiul cu arapul au intrat în iatac la Vodă.* DIONISIE, C. 196. *Case cu pridvoare,... odăi mari de musafiri, sofragerie,... iatacuri şi cămări.* GHICA, S. 494. *Din dalb iatac de foişor Ieşì Zamfira.* COŞBUC, B. 20, cf. 24. *Sus, la fereastra din iatac,* [Doamna] *stà nemişcată.* IOSIF, P. 61. *Şi'n iatac că mi-şi găseà Leagănul copilului.* TEODORESCU, P. P. 535b. *Iatacul de dormit, cu chipuri frumoase să-l aibi împodobit.* ZANNE, P. VIII 35. *În iatac zac ascunse cele mai mari răutăţi, dar fără iatac lumea s'ar sfârşì.* ib., cf. GORJAN, H. I 3/24, CONTEMPORANUL, IV 301, SLAVICI, N. II 313, EMINESCU, P. 184.

II. † Gazdă de hoţi. *Sclavonului, ca unui ciarşit, şi imanului, ca unui iatac, au poruncit de le-au tăiat capetele* (a. 1715), ap. ŞIO.

III. P. anal. Unealtă de plugărie (H. II 271, 282), de cărat paie (H. XIV 398).

[Plur. *-tácuri.* | Şi: † **atác** s. a. (ad. I 2°) *S'au făcut mare sfat la atacul prea înaltului vizir.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 390/2; — (Mold.) **ietác** s. a. (ad I 1°) [Grecii] *În biserică ietacuri făcând, s'au statornicit.* BELDIMAN, TR. 402, (ad I 2°) *Văzură copila ieşind din ietac în capot de noapte.* C. NEGRUZZI, I 227, cf. 73, ALECSANDRI, T. 351, 771, 1145. [Maria] *dispăreà iar în parfumatul ei ietac.* EMINESCU, N. 59, cf. SBIERA, P. 43/1, ALECSANDRI, P. P. 111 b/2; (ad III) H. III 140, XIV 351. | Diminutive: (ad I 2°) **ietăcél** s. a. *Te odihneşte în ietăcelu' tău.* GORJAN, H. I 105, cf. CONTEMPORANUL, III 821, SLAVICI, N. II 307; — **ietăcúţ** s. a. *Marioara... s'a culcat în ietăcuţul despre grădină.* CONTEMPORANUL, VII 487].

— Din turc. **yatak** «pat; gazdă de hoţi» (*yatak odasse* «dormitor»).

IATAGÁN s. a. *Yatagan.* — Armă turcească de atac în forma unei săbii încovoiate, cu două tăişuri, purtată la brâu. Cf. H. II 31, 168, 223. *Dând [Turcii] năvală în Nemţi, i-au început a secerà, cu sabiile şi cu iataganele, ca pe verze şi cumplit tăià, de rând.* DIONISIE ECLES., C. 180. *Veneà tot iuruş, cu iataganul în dinţi.* GHICA, S. 16. *Iataganele ies(e) din teacă.* C. NEGRUZZI, I 286. *Înarmaţi... cu iatagane de Horasan şi cu sâneţe.* ODOBESCU, I 133. *Îi fulgerà'n cap ochii Şi'n mână iataganul.* COŞBUC, B. 15. || P. ext. (În legătură cu verbul da) Lovitură de iatagan. [Şi **ietagán** s. a. *Că ţi-oiu da un ietagan.* ŞEZ. V 94/7; (Mold.) **iartagán, (iertagán, iertăgán** H. XVI 339) s. a. H. X 22. *Turcii umblau... înarmaţi cu pistoale şi ertăgane.* URICARIUL, XIV 245/14. *Am luat îndată vr'o câţivà jandarmi cu mine, mi-am pus pistoalele şi iartaganul la brâu...* ALECSANDRI, T. 227. *Când ţi-oiu da un ertagan...* SEVASTOS, C. 324/24. *Dacă videà şi videà, Iartaganul apucà, Printre Turci se aruncà.* ALECSANDRI, P. P. 131 b/25, cf. 87 b/22 etc. *Dacă am pus şaua pe cal Şi mâna pe iartagan.* SEVASTOS, C. 276/9, cf. ŞEZ. VI 151, MAT. FOLC. 1280; (formă scurtată) **iatán** = cuţit mare (armă veche). H. XIV 353. *De iatane spintecaţi* (Romanaţi). PĂSCULESCU, L. P. 273, cf. 274, 282, MAT. FOLC. 72, 73, 1227; (+ **harţă**, formaţie glumeaţă, în gura unui Evreu) **harţagán** s. a. ALECSANDRI, T. 23, 49. Forma *atagan*, citată de ŞIO. după MAT. FOLC. 156 e rău citită şi trebue deci scoasă de la pag. 343a, vol. I.]

— Din turc. **yatagan**, idem.

IÁTĂ-L-ĂI, IÁTĂ-MĂ-I! interj. v. **iată.**

IATÁN s. a. v. **iatagan.**

IÁTĂ-O-I, IÁTĂ-ŢÂ-I †, **IÁTĂ-ŢÂ-L-ĂI** †, **IÁTĂ-VĂ-I** †, **IÁTĂ-VĂ-L-ĂI** † interj. } v. **iată.**

IÁŢCĂ s. f. v. **iască.**

IATMÁN s. m. = **hatman** (Tulcea). PĂSCU LESCU, L. P. 202.

IAURGÍU s. m. v. **iaurt.**

IAÚRT s. a. *Lait caillé, yogourt.* — Lapte prins, închegat cu maià (s. cu cuib DAMÉ, T. 31), servit de obiceiu în blidişelele (= castronaşele) în care s'a închegat. Cf. PAMFILE, I, C. 26, JAHRESBER. XVI 219. Cf. lapte acru, -gros, -covăsit, chişleag, *Caimac, gugoaşe, alivenci, iaurt, seralii,... se îngropau în stomahul lui.* C. NEGRUZZI, I 286, cf. 288. *Cu iaurt, cu plăcinţele, Te făcuşi vornic, mişele!* ALECSANDRI, T. I 142 # *Cine s'a ars cu ciorba, suflă şi în iaurt* = cel păţit e întotdeauna cu frica în sân. ZANNE, P. II 476, cf. 557, GCR. II 376, MAT. FOLC. I 720. *A turnà iaurt peste smântână*, arată nepriceperea unei rele gospodine. ZANNE, P. III 577. *Cine are piper mult, pune şi în iaurt* = cine are prea mult, îşi bate joc de ce are. ib. IV 76.

[Pronunţ. *ia-urt;* plur. *- urturi.* | Şi: **igúrt** s. a. H. XIV 65. || Nom. agent.: (cf. turc. *yoghurtğu*) **iaurgíu** († **iugurgíu** FOTINO, III 286) s. m. = vânzător de iaurt. *Iaurgiul (purtând în cobiliţă găleţile cu iaurt): Iaurt, iaurt...!* TEODORESCU, P. P. 120. | Abstract: **igurţeálă** s. f. (Numai în locuţiunea *din* (s. *la*) *igurţeală*) *Urdă din igurţeală* = care e preparată moale ca iaurtul. ib. 513a. *Brânză albă la'ntâreală Şi urdă la igurţeală.* ib. 516.]

— Din bulg. **iaurt** (= turc. *ioghurt*), idem.

IAVLÉNIE † s. f. (Bis.) *Apparition.* — (Slavism literar) Arătare, apariţie. *Iavleniia îngerului.* DOSOFTEIU, V. S. 15,2, cf. 263 b/24.

— Din paleosl. **javljenije**, idem, cf. blagoiavlenie.

IAZ s. a. 1°. *Digue, barrage, bâtardeau.* 2°. *Fascine.* 3°. *Étang; bief.* 4°. *Canal.*

1°. Zăgaz făcut spre a abate s. opri o apă din cursul ei, cf. d i g, v a l, z ă g a z, z ă t o n, h a t i e; s p e c. zăgazul unui heleşteu. *Iaz* = agger. ANON. CAR. *Mulţi au dat şi de pre iaz în heleşteu.* LET. I 348/1. *Trece o babă bătrână pe iazul pescuinei, păşind cătinel.* SBIERA, P. 118/5. | F i g. *Să vezi vărsare de sânge de oameni! Erà trei iazuri de trupuri, cum au stătut trei rânduri de pedestrime unul peste altul, de supt mal până în Bahluiu.* LET. I 347/32.

2°. P. a n a l. Gardurile făcute pentru apărarea ţărmului unei ape (Arad). Com. M. ITTU. Cf. f a ş i n ă.

3°. P. e x t. Apă stăvilită, formând un lac artificial mai mic s. o bolboacă mai mare, h e l e ş t e u (ALECSANDRI, T. 1762), cf. g h i o l, i e z e r, t ă u, b u l ă t ă u; s p e c. bolboacă făcută prin stăvilirea apei în albia râului, la locul de unde începe conducta spre o moară etc. (cf. LIUBA-IANA, M. 103); heleşteu artificial, făcut prin închiderea cu iezătură a unei văi prin care curge un mic părău. ANTIPA, P. 49. *Draganeşti cu iazuri* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 211. *Prin ispisoace şi documenturi vechi, heleşteie sânt acèle făcute de oameni, care acum se zic iazuri.* URICARIUL, I 393/31. *Casa-i zidită chiar pe malu' iazului.* ALECSANDRI, T. 553; cf. C. NEGRUZZI, I 195, ISPIRESCU, L. 180, CREANGĂ, P. 242. *Dacă ploua, Bujor îşi aduceà aminte de iazul de la ţarina Boarului şi se întrebà, dacă este stăvilit ori nu.* SLAVICI, N. 53. *Toate moşiile îşi aveau lacurile lor, iazuri de peşte.* PAMFILE, I. C. 64; cf. SBIERA, P. 247/10, ŞEZ. I 177/31, II 205/18. # *A fi cu borşul la foc şi cu peştele în iaz*, se zice despre cei care făgăduesc şi dispun de un lucru care nu le stă în mână sau care se laudă înainte de izbândă. ZANNE, P. III 480. *Iazuri să fie, broaşte se găsesc* (cf. l a c să fie, că broaştele se adună). ib. IX 479.

4°. P. e x t. (Prin Munt. şi Transilv. de sud) Derivaţie dintr'un râu, spre a duce o parte din apa lui la o moară, o piuă, un fierăstrău (ANTIPA, P. 49). Com. ITTU, LB., g â r l a m o r i i, i e r u g ă, v i r u g ă, cf. r ă s t o a c ă, c a n a l.

[Cu un înţeles neprecizabil: *Duca-vodă... au eşit din Curtea domnească cu toată casa lui şi au purces în gios pre iaz* (= pre malul iazului?) LET. II 218/20. *Leagă de malul ierbos sosite corăbii la iazuri* (: religavit ab aggere classem). COŞBUC, Æ. 131/29. *A crescut Mureşu' mare, De nu-i iaz* (nu-i ca la iaz, apă puţin adâncă?) *şi nici pârlaz, Să trec la mândra acas'.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 309. | Plur. *iazuri.* | D i m i n u t i v: **iezuşór** s. a. (ad 3°) *Pe iezuşor, la ţară, Abià te sui în luntre şi te întorci la mal.* C. NEGRUZZI, II 192/17.]

— Din slav. (paleosl., bulg., sârb, rus.) **jazъ**, idem. Cf. i e z ì.

IAZACGÍU † s. m. v. **iazagiu.**

IAZAGÍU † s. f. *Secrétaire, copiste.*— Scriitor, secretar (turc s. pentru actele turceşti); cf. d i a c, g r ă m ă t i c, l o g o f ă t, p i s a r, u r i c a r. *Ieşind în spătărie Nicolai-vodă,.., unde acolo întrând şi Turcii, chemând şi pre iazagiul, de le-au cetit fermanul împărătesc.* LET. II 87/36, cf. III 144/21. *Au făcut şi cărţi turceşti iazagii[i], de mărturiseală, cu peceţi şi cu nume multe.* MAG. IST. V 121/17. *Lei 10 leafa iazagiului pe Aprilie* (a. 1760, Mold.). IORGA, S. D. XXII 110.

[Şi †: **azagíu, iazacgíu, iezagíu** s. m. ap. ŞIO. | C o m p u s: **iazigi-efèndi** † s. m. = logofătul marelui vizir. [Împăratul] *aveà pe un Ahmed-efendi..., pe care-l făcù iasigi-efendi, şi mai sus numitul aveà toată puterea la împărat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 285]

— Din turc. **yaziği** «scriitor, secretar».

IÁZĂR, IÁZER s. a. v. **iezer.**

IÁZMĂ s. f. v. **iasmă.**

IÁZMĂ s. f. (Bot.) v. **izmă.**

IÁZMĂ s. f. = **aghiasmă.** *Să-l izmuieşti cu iazmă de la Bobotează.* ŞEZ. III 35/21; cf. IV 153/33.

IÁZ-NOÁPTE adv. v. **noapte.**

IBĂNĂ s. f. v. **ibâncă.**

IBÂNCĂ s. f. *Schabrague.* — (Prin Munt., uneori plur. tant.) Ţol, pătură ce se aşterne pe spinarea calului, subt şa, cf. ş a b r a c ă. *Pecini de carne... le aşterne sub şea, în loc de ebâncă.* DIONISIE ECLES., C. 222. *Unde... ajungeà, Şăuliţa că-i luà, Ibâncile c'aşterneà.* MAT. FOLC. 39, cf. 47, 64, 140, 370. PĂSCULESCU, L. P. 51. *Până'n ziuă ţi-aduc trei* [cai], *Cu iebâncile pe ei.* TEODORESCU, P. P. 299b, cf. MAT. FOLC. 370. [Plur. *-bânci.* I. GOLESCU, C. I. | Înţelesul «cureaua de la şa, cea care vine pe subt coada calului», dat de VICIU, GL., din Bran, e greşit, căci partea aceasta a hamului se numeşte prin Bran «pofil», iar *iebâncă* e «pătura de subt şa». | Şi: **iebâncă** s. f., **ibână** = pătură de lână, care se pune pe cal când călăreţul n'are şa şi nu voeşte să călărească de-a-dreptul pe cal. ION CR. IV 291; (+ *obânc*) **obâncă** s. f. = pătura peste care se pune şaua (Buzău). Com. ŞT. POPESCU, BARCIANU. *Şaua de pe cal luă, Obâncile-şi aşterneà* MATEESCU, B. 120; (cu v e r b u l) **obânci** IVa refl. = (despre o haină s. stofă) a se zgârci, a se boţi: *Mi s'a obâncit cămaşa.* Com. A. BANCIU.]

IBÁTIC s. a. v. **embatic.**

IBÍ vb. IVa v. **iubì.**

ÍBIDEM adv. *Ibidem.* — (Latinism, în limba cărturarilor. Despre un text care a fost citat) În acelaşi loc, tot acolo.

[Şi: (prescurtat) **ibid.**]

— *N.* din lat.

ÍBIS s. m. (Ornit.) *Ibis* — Pasăre din ordinul picioroangelor (pasărilor cu picioarele lungi). O specie din aceste pasări erà venerată la vechii Egipteni. *Ca şi cum ar fi trecut pe cer stoluri de ibişi.* I. TEODOREANU, M. II 119.

— *N.* din lat. (<v.-gr. *ἴβις*).

IBNÉU † s. m. v. **ipneu.**

IBÓHNIC † **IBÓMNIC,-Ă** subst. (ş. d.) **IBOMNICÚŢĂ** s. f. } v. **ibovnie.**

IBOSTÁBEŢ,-Ă †, **IBOSTÁRNIC,-Ă** † adj. v. **iboste.**

ÍBOSTE † s. f. *Amour.* — (Azi, numai în descântece) Iubire. *Iboste* = amor. ANON. CAR. *Trecură în ibostea inimiei.* CORESI, PS. 192. *În iboste desăvârşită trecut-au din această lume.* CUV. D. BĂTR. II 225. *Cu drogoste şi cu iboste.* ib. II 50. *Pornindu-să cu iboste spurcate asupră-i.* DOSOFTEIU v. s. 31,2, cf. 42,2, 52,1. *Dragostea înnoindu-şi, liubovul şi ibostele îşi adevereaşte.* CANTEMIR, IST. 264. *Să arză toate dragostile, Toate iboştile.* MAT. FOLC. 679, cf. 1160. *Trag dragostele, ibostile.* ION CR. III 110. *Apă de ibosti.* PĂSCULESCU, L. P. 130. *Cu brâu de ibos[ti] te-oiu încinge.* MARIAN, V. 94, PĂRVESCU, C. 68. | F i g. † **ibostea banilor, argintului** DOSOFTEIU, MOL. 80a, 92b = zgârcenie, lăcomie de bani, a r g h i r o f i l i e. [Plur. *iboste, ibosti, iboşti.* | Şi: † **iúboste** s. f. *Întru fraţi iuboste nefăţarnică.* COD. VOR. 143/18 (= d r a g o s t e a N. TESTAMENT 1648; i u b i r e BIBLIA 1688). *Iubostea lumiei vrajbă lu Dumnedzeu iaste.* ib.

127/13 (= prietiniia N. TESTAMENT 1648; priiteşugul BIBLIA 1688). *Cu iuboste făgăduiră noi fraţii.* COD. VOR. 29 (bucuroşi priimiră N. TESTAMENT 1648; cu bucurie ne-au priimit BIBLIA 1688). *Dumnezeu... puse iuboste tare vârtutea sa.* CORESI, PS. 423, cf. 310. *Unde ţi-su mese(a)lea cu be(a)uturile şi cu mâncările şi iuboste ta?* CUV. D. BĂTR. II 451. *Cântări de iuboste.* MOXA, 387/382, cf. 395/28, VARLAAM, C. II 45. *Sufleteasca iuboste frăţască.* DOSOFTEIU, V. S. 216,2. *Boala iubostelor.* CANTEMIR, IST. 288, cf. 109, 261; **liboste** s. f. = iubire, dragoste, amor: *Împarte... Libostile ca buzile.* MĂNDRESCU, L. P. 214/1. *Cu dragostea m'a îmbrăcat, Cu libostea m'a încălţat.* ŞEZ. VII 108. *Toate libostile.* PĂSCULESCU, L. P. 133, cf. 124. | Adjective şi substantive †: **ibóstnic** s. m. = ibovnic, amant. *Chiprian, ibostnicul featii.* DOSOFTEIU, V. S. 40,2; **ibostárnic, -ă** † adj. = iubitor. ANON. CAR.; **ibostáreţ, -ă** † adj. = îndrăgostit; plin de iubire. LB.]

— Din paleosl. * **ljubostь**, idem (cf. rut. *l'uboščі* (plur.) «plăcerile dragostei»).

IBÓSTNIC † s. m. v. **iboste.**

IBÓVNIC s. m. *Amant.* (Învechit şi pop., înlocuit prin) Amant, cf. iubit, drăguţ. *Ibovnik* = amatorius. ANON. CAR. *El nu iaste cel dintâiu ibovnicul giupânesei.* CANTEMIR, HR. 113/34. *Aceşti ibovnici unul pentru altul piere.* KONAKI, P. 87. *O îmbrăţişă, ca un ibovnic al ei.* GORJAN, H. I 5/12. *De mă-i pune pe-un cărbune, Ibovnicul nu ţi-oiu spune.* ALECSANDRI, T. 937. *Tu vrai să omori pe tatăl ibovnicei tale.* I. NEGRUZZI, III 292. *Ibovnic tânăr mi-am prins.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 51, cf. 297 etc. *Ce-i vine în minte?... să fugă cu ibovnicu din tinereţe.* ŞEZ. VI 15, cf. I 11 b/27, 192/25, GOROVEI, CR. 334.

[Feminin: **ibóvnică** = amantă, cf. iubită, drăguţă, ţiitoare, metresă. (Prin jud. Tecuciu, începe să se facă distincţia între «amantă» — cuvânt intrat şi în graiul de la ţară — = fata dragă unui flăcău, pe care vrea s'o ia de nevastă, şi «ibovnică»=femeie măritată cu care se ţine cinevâ. Cf. PAMFILE, C. Ţ. 27) *Când are pune scări la ferestri, să să suie să între la ibovnică-s[i]* PRAVILA MOLD. 158. *Fiecare îşi ţinea ibovnica sa de mână.* GORJAN, H. I 5/11. *Mai toţi au o mamă, o soră, o ibovnică, care plânge şi suspină de dorul lor.* DUNĂREANU, CH. 57. *Când cu baba m'am luat, Opt ibovnice-au oftat.* CREANGĂ, P. 108. *Ibovnică părăsită, Nu gândi că mi-eşti urîtă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 157, cf. REV. CRIT. I 552, EPURE, P. 78, PAMFILE, C. Ţ. 27. | Şi: † **iubóvnic** s. m. CANTEMIR, IST. 262, † **ibóhnic** s. m. DOSOFTEIU, V. S. 51, 52; **ibómnic, -ă** subst. *L-aş prinde d'un ibomnic.* ŞEZ. IV 139/10. *Nu-i de dus la ibomnică.* HODOŞ, P. P. 54 etc. *La ibomnică mergeă.* MAT. FOLC. 29, 84 etc., cf. PĂSCULESCU, L. P. 180 etc. GRAIUL, I 95, BREBENEL, GR. P., ŞEZ. I 144 b/18, II 184/4, RĂDULESCU-CODIN, Î. 279, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 190, etc. PAMFILE, C. Ţ. 121, H. XVIII 150. | Diminutive: **ibovnicél** s. m. *Un drag de ibovnicel.* TEODORESCU, P. P. 339b. *Foaie verde, ghiocelul, M'întreabă ibovnicelul.* MAT. FOLC. I 459, etc. cf. GRAIUL, I 288, HODOŞ, P. P. 136, ŞEZ. I 115 b/24, IV 140/3, ZANNE, P. IV 255; **ibovniceà** s. f. *Şi pe mine m'o luă, Că i-am fost ibovniceà.* MAT. FOLC. 173, cf. TEODORESCU, P. P. 315b, 323b, MĂNDRESCU, L. P. 103/10, ŞEZ. I. 115 b/33; **ibovnicúţă** s. f. *Nimenea nu-l auzeà Afară de mândruţa Şi de ibovnicuţa.* TEODORESCU, P. P. 684b, cf. MAT. FOLC. 998; **ibomnicúţă** s. f. *Ibomnicuţa mea, Şedeà dracul lângă eà!* TEODORESCU, P. P. 339b. | Verb: **ibovnicì** IVa refl. (Mold.) = a se iubi, a face dragoste (cu...). *Fata dragă flăcăului, cu care... se ibovniceşte.* PAMFILE, C. Ţ. 27.]

— Din paleosl. **ljubovnikъ**, idem. Cf. libovnic.

IBÓVNICĂ, IBOVNICEÁ s. f.
IBOVNICÉL s. m., **IBOVNICÍ** vb. IVa
IBOVNICÚŢĂ s. f. } v. **ibovnic.**

IBRÁ † s. f. (Turcism.) *Accord.* — Act de învoială. *Făcându-se ibra şi aşezământ între âmbe părţile.* AMIRAS, ap. ŞIO., cf. LET. III 169/2.

— Din turc. **ibra**, idem.

IBRÁŞ,-E adj. 1°-2°. *Porte-malheur, malchanceux.* —

1°. (Oltenia) = **(i)abraş.**

2°. Din înţelesul «însemnat» (cf. abraş II 1°.) s. a. desvoltat acela de «piază-rea, nenorocos». CONV. LIT. LIV 365.

— Pentru etim., cf. abraş, iabraş, cabraş.

IBRÍC s. a. 1°. *Aiguière.* 2°. *Tasse.*

1°. Vas de metal (aramă, tinichea), sau (mai rar) de sticlă s. de pământ (PAMFILE, I. C. 390), în forma unui urcior subţiat la gât şi cu un cioc lung şi încovoiat, de obiceiu cu toartă; se întrebuinţează (împreună cu ligheanul) la Turci, mai ales la spălarea mânilor înainte sau după masă. *1 ibric poleit.* CUV. D. BĂTR. I 203. *Ibricile cu care toarnă.* BIBLIA (1688) 96. *Lighean, cu ibric de argint.* LET. II 220, cf. URICARIUL, X 254/27, CREANGĂ, A. 134. *I-au dat un ibric cu apă.* LET. III 233/3. *Erau buni pentru asemenea trebi, ca ţinerea ibricului de spălat.* IORGA, C. I. II 159. *Mătuşa Safta... caută un ibric... că să facă cafeà.* DUNĂREANU, CH. 106, cf. PĂSCULESCU, L. P. 235, GOROVEI, C. 187. || P. anal. (Tip). Vas mic de tinicheà, cu o ţeavă subţiată la vârf, care serveşte la ungerea maşinelor. G. IONESCU, C. T.

[2°. (Mold.) Ceaşcă. ŞEZ. XXXII 110.

[Diminutiv: **ibricél** s. a. *Un ibritsel de arame.* IORGA, S. D. XII 146. *Ia apă de izmă patru feligene, pune-le într'un ibricel la foc...* PISCUPESCU, O. 272. | Derivat: (<turc. *ibriktar [agà]*) **ibrictár** † s. m. = slujbaşul Curţii care da Domnului de spălat cu ibricul. **Vel-ibrictár** † s. m. = mai-marele peste ibrictari. *Ibrictarul, carele dă Domnului de spălat, capătă 20 [de] lei pe lună.* FOTINO, III 310, cf. IORGA, S. D. XXII 15. *240 lei pe an vel-ibrictar.* URICARIUL, XIX 390/27.]

— Din turc. **ibrik**, idem.

IBRICÉL s. a., **IBRICTÁR** † s. m. v. **ibric.**

IBRÍD, Ă, adj. v. **hibrid.**

IBRIŞÍM s. a., **IBRIŞIMGÍU** s. m. v. **ibrişin.**

IBRIŞÍN s. a. 1°. *Fil de soie torse.* 2°. Nom de plante.

1°. (Comerţ) Fir de mătasă răsucită, de diferite colori, întrebuinţat la cusut şi la împletit. *Ibrishin*= filum sericeum. ANON. CAR. *Mănuşi... de piele roşie închise, 1 părech[e] deto de ibrişim* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII 81. *Învăluindu-l cu zabreà de ibrişîn.* DIONISIE ECLES. C. 191. *Cănaci* [= canafi] *de ibrişin.* ŞINCAI, HR. I 184/33. *Cămaşă frumoasă de in Cusută cu ibrişin.* SEVASTOS, N. 143/34, cf. VASILIU, C. 22, PĂSCULESCU, L. P. 288, ALIXICI, L. P. I 28/29. *Peptariu de piele de oaie, garnisit cu flori de ibrişin.* MOLDOVAN, Ţ. N. 399. *Fir şi ibrişim Şi postav d'ăl bun.* TEODORESCU, P. P. 86. *Ciucuri d'ibrişim.* ib. 45. *Ca să târguiască Fir şi ibrişim.* BIBICESCU, P. P. 385, cf. MAT. FOLC. 87. # **A-i trage (cuivà) un ibrişin (pe) la nas** = a aminti cuivà pe departe şi într'un mod sarcastic cevà; a batjocori. ZANNE, P. III 187. *Ne şi trage câte un ibrişin pe*

la nas. CREANGĂ, A. 94, cf. ION CR. IV 263, ŞEZ. II 73/23. || Fig. (Tertium comparationis e subţirimea firului de ibrişin) *Ibrişimul de fum ce poate ieşì pe aceà microscopică găurică.* ODOBESCU, II 296. | (Cu funcţiune adverbială) **A merge lucrul ibrişin** = a ţă, drept înainte şi fără greutate. Cf. ZANNE, P. III 187. *Şleahul mergeà neted, ibrişim, până la bariera Lehniţei.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, I 42. *Cuţitul taie ibrişim* = ca briciul; (atributiv) *vânt ibrişim* = rece, care te taie în faţă. POLIZU, ap. ŞIO. || P. ext. (Bucov.) Aţă albă s. neagră de târg (Com. G. TOFAN), fir de bumbac (Com. A. TOMIAC).

2°. (Bot.) Nume de plantă, nedefinită. H. I 187, III 130, VII 27, XII 237.

[Şi: **ibrişim** s. a., **ebrişin** † s. a. (a 1694) ap. GCR. I 313. | Plur. *-şinuri* «feluri de ibrişin». | Nom. agent.: (< turc. *ibrišimği*, idem) **ibrişimgiu** † s. m. = fabricant sau negustor de ibrişinuri. *Calpacul de blană al Armeanului ibrişimgiu.* FILIMON, C. II 325.]

— Din turc. **ibrišim**, idem.

IC s. a. *Coin.* — Bucată de lemn (mai rar de fier) în formă de prismă ascuţită spre baza inferioară, numită şi pană, (Ban.) găvozd, ţintă. Se întrebuinţează la crăpatul lemnelor (bătându-se cu maiul într'o despicătură făcută cu toporul) s. la înţepenitul unor construcţii de lemn. *Cu icul... se deslipeşte coaja trupinei.* ECONOMIA, 129. *În pădure crăpà cu icuri vârîte stejarii.* COŞBUC, Æ. 141/11. *Podul erà întreg întreguţ din aur curat, cu cuiu, cu grindă, cu icuri şi cu toate cele.* MERA, L. B. 261. # *Umblă ca icu' în căldare:* fără nici un rost. ZANNE, P. V 328. || Spec. Pană de lemn care ţine înţepenite aripile în amnarele morii. HEM. 1669, cf. ŞEZ. VII 189. Pană de lemn cu care se reglează măcinişul la râşniţă. PĂCALĂ, M. R. 436. | Pană de lemn (de carpen) cu care se înţepeneşte cuţitul în corpul gealăului. APOLZAN, U. 7. | Nişte ţinte prin care e înţepenit războiul coasei de cojocar. LIUBAIANA, M. 123. [Plur. *icuri.* | Diminutiv: **icúţ** s. a. LB., cf. ECONOMIA, 129. | Verb: **icuì** IVa = a despicà, bătând icuri (într'un trunchiu de lemn); a înţepeni cu icuri; (refl.) a se vârî ca un ic. *Lemnele... se icuesc cu ţinte în care se dă cu maiul.* LIUBA-IANA, M. 101. *Prin chingi[le plutei] se bat cuie de lemn, care treç prin fiecare bârnă. Atunci chingile sânt icuite.* VICIU, GL. 100. *Dacă nu se icuiau Slavii în corpul roman de la răsărit...* ap. TDRG. *Au plecat la munte. La tine-au plecat, De mi te-au tăiat Şi te-au icuit.* DENSUSIANU, Ţ. H. 258.]

— Din ung. **ik** *(= ék)*, idem.

ICĂLÚŢĂ s. f. *Petit ruban fait au crochet.* — Cordeluţă croşetată ce se pune la gâtul fetelor pe subt mărgele. RĂDULESCU-CODIN ; cf. PĂSCULESCU, L. P. 75.

— În loc de *iecăluţă*, derivat din **iacă** (plur. *iacale*) cu suf. dim. **-uţă.** RĂDULESCU-POGONEANU.

ÍCE vb. v. **zice** şi **duce.**

ÍCEA adv. = **aicea.** Cu înţeles local. *Icsa* = hic. ANON. CAR. *Icea am nişte ciocane* [vorbeşte un Ţigan]. PANN, P. V. I 52. *Ţine icea* (= poftеşte, ia)... *aţa aceasta!* ISPIRESCU, L. 54. *Icea'n ceaste curţi.* TEODORESCU, P. P. 23b, 25, 30, PĂSCULESCU, L. P. 44. | (Repetat) *Icea banc, Icea ţanc, De vale ninge.* PAMFILE, CIM. 32. | *Icea, icea!* e un strigăt obicinuit la vânători. H. II 88. || (În corelaţie cu *colea*) *Foaie verde ş'o laleà, Icea, măre, ba coleà...* MATEESCU, B. 130. *Icea, Doamne, colea, Doamne, 'N ceaste curţi...* TEODORESCU, P. P. 81.

— Pentru etimologie, cf. aci.

ICHILÍC † s. m. 1°. *Monnaie de deux piastres.* 2°. *Mesure de capacité d'environ 100 grammes.*

1°. Monedă turcească în valoare de doi piaştri; cf. beşlic, iusluc. *Beşlici, rubiè, iusluci, ichilichi, crontaleri* (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 91.

2°. Măsură de 50 de dramuri. FILIMON, C. II 608.

[Şi: (ad 1°) **echilâc** s. m. *O tavă plină de lei, de iusluci, de echilâci şi de parale mărunte.* GORJAN, H. IV 6.]

— Din turc. **ikilik**, idem (1°).

ICHIU s. a. *Osselet plombé.* — (La jocul cu arşice) Arşicul mai mare (soalba) căruia i s'a târşiit pântecele şi spatele; de obiceiu e plumbuit; ca să fie mai greu, şi cu el se lovesc celelalte arşice, (Mold.) ţap (cf. PAMFILE, J. II 293); se mai face din plumb s. zinc topit şi turnat într'o formă de pământ. (Com. I. PAVELESCU). *Dacă intrà odată cu ichiul în armean, se puneà pe lenghiu, de nu mai lăsà oscior pentru ceilalţi băieţi.* GHICA, S. 300. # *A lovì (pe cinevà) la ichiu* s. *a-i da la ichiu* = a-l bate, cf. a-i da la mir. Com. I. PAVELESCU. || Spec. (Tip.) *Ichiuri* = rondelele cu trese care servă la închiderea formelor la maşină. G. IONESCU, C. T. [Plur. *ichiuri.*]

— Din turc. **yek** «lovitură în arşice» ŞIO. (cf. *yekden* «dintr'odată»).

ICI adv. = **aici.** Cu înţeles local. *Ici, umbre de noroade le vezi ocârmuite De umbra unor pravili,* ALEXANDRESCU, M. 5. *Oliolo, ciocoiu bogate, Ici de-ai trece, din păcate, Să-ţi arunc doi glonţi în spate!* ALECSANDRI, P. I 60. *Nu mă lăsà ici străină!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 109. | (Precizat mai de aproape) *Vârâ-te ici, în sacul acesta!* CREANGĂ, P. 176, cf. 143, ALECSANDRI, P. P. 114/5. *Ici, în vale.* ŞEZ. I 10/5. | (Repetat) *Ici e tină, ici e glod, Ici e bărbatul mieu mort.* MARIAN, SA. 21, ZANNE, P. IV 254. | «*Ici, ici, ici!*» îşi strigă vânătorul cânele. H. II 12; cf. icea. || (În legătură cu prep.) *Apucă pe ici, tot înainte!* CREANGĂ, P. 215, cf. 123. # **Pe ici ţi-i drumul!** = s'a făcut (s. fă-te) nevăzut. *Încălecă... şi pe ici ţi-e drumul!* ISPIRESCU, L. 30, cf. CREANGĂ, P. 159, ŞEZ. II 154/12. || (Repetat sau în legătură cu colo s. *colea* poate avea şi înţeles temporal) **Ici şi ici** = din când în când, cât de cât. PAMFILE, C. Ţ. 37. **Ici..., colo** (s. **colea**) s. **ici (şi) colo (colea)** = în unele locuri... în alte locuri, pe alocuri; din când în când. *De ici, de colea,* (= de pretutindeni câte cevà) *au adunat.* MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I 290. *Ici... îşi sapă pe'n pământ case, Colo spânzură în aer.* KONAKI, P. 298. *Semănătura trebue să fie potrivită, nu ici aruncată mai des şi colo mai rar.* I. IONESCU, C. 20. *Ici-colo, se văd cete în luptă încleştate.* ALECSANDRI, P. II 289, cf. II 30. *Ici şi colea a ei haină s'a desprins din sponci.* EMINESCU, P. 184. *P'ici pe colo mai străbate câte-o voce mai curată.* id. ib. 257. *Tot mai cercând el, ba ici, ba coleà, ...numai ce dă de-o pârtie...* CREANGĂ, P. 144. *Prind cocoşii a cântà Şi de ici şi de coleà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163, cf. 486. *Burcea ici, Burcea coleà* (= pretutindeni), *Burcea'n deal la Casandra.* ZANNE, P. VI 28. **De ici încolo** = de azi înainte. BARCIANU.

— Din lat.* **hīc-ce**, idem. Cf. aci.

ICI- † Element de compoziţie (rostit *iĭ-*) cu înţelesul originar de «interior», în cuvinte turceşti care însemnau diferite demnităţi la Curtea Sultanilor, trecute în parte şi la Români, în epoca Fanarioţilor.

iciagà s. m. (turc. *iĭč agasy*) Slujbaş la Curtea domnească. *Iciagalele, toţi cu ìdeclii, călări şi înarmaţi.* DOC. (a. 1787) ap. ŞIO.

iciciaúş s. m. (turc. *iĭč čauš*) = icioglan-ciauş. *Icìciauş, 10 lei pe lună.* CONDICĂ (1776) ib.

iciciohodàr s. m. (turc. *iĭč čohadar*). *Iciciohodarul* îngrijeşte de încălţămintele Domnului. Toţi cismarii

şi vânzătorii de cisme sânt supuşi lui şi de la fiecare capătă dare de un leu. FOTINO, III 309-310, cf. IORGA, S. D. XXII 14. Cf. ciohodar.

icio[g]lán s. m. (turc. *iç oglany*). *Icioglanii*, numiţi în limba ţării copii de casă, erau gardienii personali ai Domnului; aceştia purtau şi stindardul domnesc, cf. paj. *Iciolanii* umblă înaintea Domnilor numai cu antirie, fără giubele, ca şi când ar fi fost despuieţi. I. GOLESCU, C. I 153_b, ib. III 208. *Un şir de odăi..., în care şedeau idicliii, nefcrii şi iciolanii.* FILIMON, C. I 609, cf. II 678, C. NEGRUZZI, I 287. Căpetenia lor se numeà:

icio[g]lan-ciaúş s. m. *10 lei leafă pe lună lui iciolan-ciauş.* CONDICĂ (a. 1776) ap. ŞIO.

icirlíu s. m. = om din lăuntrul palatului. *Icirlii împărăteşti.* LET. III $260/_7$.

ICLEÁN, -Ă adj. v. **viclean.**

ICLEŞÚG s. a. v. **vicleşug.**

ICNEÀ s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

ICNEÁLĂ s. f. v. **icnì.**

ICNELÚŢĂ s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

ICNÍ vb. IV^a. 1°. *Avoir des nausées. Vomir.* 2°. *Avoir le hoquet.* 3°. *Roter.* 4°. *Gémir.*

1°. Intrans. A face sforţările caracteristice celui căruia îi vine să verse, cf. înv o a l b e. *Atunci Muma-pădurii icnì de vr'o trei ori şi dete afară dintr'însa pe Busuioc.* ISPIRESCU, L. 384. || P. ext. Trans. A vărsà. *Icnì corabia dintr'însul* (= din chit). GORJAN, H. II 12. *Şi v'aţi ales drept ideal Pe prostul tombateră, Pe care l-a icnit un val În vremuri dè holeră.* D. ZAMFIRESCU, POEZII NOUĂ 30.

2°. A sughiţà. FRĂNCU-CANDREA, M. 101, cf. GRIGORIU-RIGO, M.

3°. A râgâì. LB.

4°. A suspinà, a geme înăduşit (= înnăbuşit) cu ciudă şi necaz (CREANGĂ, GL.), a răsuflà greu şi cu gemete (ŞEZ. XXXI 11), a scoate un gemăt scurt de durere, d. ex. când a căzut cinevà rău (ŞEZ. IX 156); a nu mai puteà răbdà şi a scoate ţipete înnăbuşite (ŞEZ. V 101). *Simţeà pe dascăl tropăind şi icnind după el.* SADOVEANU, P. S. 111. *Căţeaua... cu urechile ciulite, de abià icnind, îi ieşeà înainte.* CONTEMPORANUL, VI 105. *Moartea atunci, neavând încotrò, se bagà în turbincă şi acuşi icneşte, acuşi suspinà, de-ţi veneà să-i plângi de milă.* CREANGĂ, P. 312. *Plăieşii numai icneau şi-şi muşcau buzele, de frig şi necaz.* ib. A. 30, cf. ŞEZ. II $156/_{32}$.

[Şi: **hicnì** IV^a. *Apoi, gemând şi hienind, păşeşte.* SBIERA, P. $302/_{21}$;—**ihnì** IV^a TDRG.;—**ignì** IV^a LM. | Abstracte: **icnire** s. f. = râgâire. LB.;— **icnitúră** s. f. (ad 1°). *Leacuri de icnituri şi de vărsături.* PISCUPESCU, O. 207, cf. 233, 244. *Icnituri grele... ieşeau din piepturile lor.* DUNĂREANU, R. 68;— **icneálă** s. f. (ad 1°). *Aşà să se potolească junghiurile, Icnelele, ameţelele.* MAT. FOLC. I 624.]

— Din bulg. **iknahъ** (aoristul lui *ikamъ* «sughiţ»).

ICNÍE s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

ICOÁNĂ s, f. 1°. *Image sainte, icone.* 2°. *Image, portrait.*

1° (Bis.) Tablou (spec. pe o placă de lemn) pe care sânt zugrăvite figuri (Sf. Treime, Sf. Fecioară, îngeri, sfinţi) sau scene din Biblie şi din istoria bisericei creştine şi la care se închinà credincioşii. *1 icona pantocrator, ferecat.* CUV. D. BĂTR. I 195. *Au lăcrămat icoana Maicei Preciste.* LET. II $219/_{21}$. *Pentru polele iconi[i] de la biserica...* (a. 1750). IORGA, S. D. XII 54. *Omul acesta, care-l vedeam jurându-se dinaintea icoanei... este un trădător.* C. NEGRUZZI, I 51. *A candelei lumină... Luceşte înaintea icoanei.* ALEXANDRESCU, M. 46. *Credinţa zugrăveşte icoanele'n biserici.* EMINESCU, P. 18. *Icoana îmbrăcată în [s. ferecată cu] argint.* id. N. 4. *O fată..., Icoană 'ntr'un altar s'o pui.* COŞBUC, B. 16. *Icoană făcătoare de minuni.* CREANGĂ, A. 74. *Vorbele sale, tată, sânt pentru noi ca o icoană la care ne închinăm.* ISPIRESCU, L. 33. *Cu mânile la icoane, Cu ochii după cucoane.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 471, cf. (credinţe deşerte) ŞEZ. III $44/_{14}$, $150/_{30}$. *În dimineaţa Ajunului avem «umblarea cu icoana».* ap. TDRG. *Frumos ca o icoană.* PAMFILE, J. I. *Înjurături de icoană.* ib. *Scoaterea icoanelor, pentru ploaie.* ib. *Închinarea unui prunc la icoană:* întâia dată când îl duci la biserică. ib. # *Casa plină de icoane şi podul de ghioage*, se zice despre cel rău care se arată drept-credincios. id. J. III 335. *Icoane împărăteşti:* icoana Maicii-Domnului şi a Mântuitorului aşezate de o parte şi de alta a uşilor împărăteşti ale altarului. *Icoane prăznicare*, ale celor 12 sărbători mari ale Mântuitorului şi ale Maicii-Domnului. *Icoana hramului bisericei.* # **A purtà pe cinevà (pe) la icoane** = a-l purtà cu vorba (PAMFILE, J. I), a-l duce de nas, a-l înşelà, a-l purtà prin judecăţi (ION CR. III 369), pe la cei mari. *Păcatul răzăşului este să umble în judecăţi sau, cum se zice, pe la icoane.* I. IONESCU, D. 205.

2°. P. ext. (în limba literară) Chip, înfăţişare, tablou, imagine, portret, schiţă, cadră. *Să neştine ţi-ar sudui icoana obrazului, i-ai face greà certare.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Nu puţină cinste... să socoteşte... mulţimea icoanelor moşilor şi strămoşilor.* CANTEMIR, HR. $86/_1$. *Icoana zilelor noastre celor trecute.* MARCOVICI, D. $3/_{15}$. *Nobila-i icoană în unde şi-a privit.* ALEXANDRESCU, M. 106. *Icoana mult slăvită Acelei ce în lume au fost îngerul meu!* ALECSANDRI, P. I 242. [Propunerea sa e o] *icoană a caracterului său.* ODOBESCU, I 488. *Icoana stelei ce-amurit Încet pe cer se suie.* EMINESCU, P. 287. *Icoana Anei i se lămureà deplin.* VLAHUŢĂ, D. 193. *Văd pe Ştefan... Bogdan, icoană a tatălui său.* IORGA, B. 91. *Această icoană cam palidă a literaturii italiene.* id. L. I 24. *Istoria Românilor, în chipuri şi icoane* (titlul unei cărţi de) IORGA. *Icoane ale vieţii omeneşti.* CREANGĂ, A. 133.

[Diminutive: **iconiţă** s. f. = icoană mică (adesea purtată la sân). *Un lanţ de aur a iconiţei ce purtà în sân.* LET. III $193/_{34}$. *Dinaintea iconiţei Maicii Domnului.* MAIORESCU, CR. III 28. *Banii ce se pun pe iconiţă.* MARIAN, Î. 144, cf. CREANGĂ, P. 307, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 381, 508, ŞEZ. VIII 58;— (rar) **iconúţă** s. f. LB.;— (în rimă) **iconícă** s. f. *Sfântă iconică, Fă-te păsărică.* ALECSANDRI, P. P. $9b/_7$, cf. ION CR. III 74. | Nom. agent.: **iconár(iu)** s. m. = zugrav s. vânzător de icoane, MARDARIE, L. 152. *Agenţi ai poliţiei ruseşti, ascunşi sub înfăţişarea de iconari, jugănari.* MAIORESCU, D. III 63; (cu abstractul) **iconărie** s. f. = meşteşugul iconarului. H. XVIII 75. || Neologisme: **icónic, -ă** adj. = exprimând prin imagini, icoane (1°). *Când egipteanul... voià să zică arbore, desemnà sau sculptà... un arbore... Acest fel de scriere se numeşte iconică.* MAIORESCU, CR. III 280. *Statue iconică* = reprezentând persoana în mărime naturală; — (< fr. *iconoclaste* < gr. εἰκονοκλάστης < εἰκών «portret, icoană» şi κλάειν «a sfărâmà») **iconoclást,-ă** adj., subst. = membru al unei secte religioase din imperiul bizantin care proscrià cultul icoanelor; iconoboreţ, iconomah. *Iconoclastul împărat Leon.* C. NEGRUZZI, I 265. *Timpul Iconoclaştilor.* ODOBESCU, I 451, cf. MAIORESCU, D. IV 590; — (< fr. *iconographe* < gr. εἰκονογράφος «pictor de portrete» din εἰκών «portret, icoană» şi γράφειν «a descrie») **iconográf** s. m. = cel care se ocupă cu ştiinţa imaginilor produse prin artele plastice; — (< fr. *iconographie* < gr. εἰκονογραφία «pictură de portrete») **iconografíe** s. f. = ştiinţa imaginilor

produse prin pictură, sculptură şi celelalte arte plastice; lucrare în care sânt reproduse opere de acest fel. *Odobescu a scris o monografie «Iconografia lui Traian;* — (< fr. *iconographique*) **iconográfic, -ă** = de (s. relativ la) iconografie; — (< fr. *iconolâtre* < gr. *εἰκονολάτρις* din *εἰκών* «portret, icoană» şi *λατρεύειν* «a adorà») **iconolátru** s. m. = adorator al icoanelor; **iconolatríe** s. f. = adorare a icoanelor; — **iconológ** s. m. = cel care ştie să explice icoanele (1°) şi monumentele figurate; (< fr. *iconologie* < gr. *εἰκονολογία* «limbaj figurat») **iconologíe** s. m. = explicare a monumentelor figurate; **iconológic, -ă** adj. = de iconolog; — (< gr. *εἰκονομάχης* < *εἰκών* «icoană» *μάχεσθαι* «a combate») **iconomáh** s. m. = iconoclast. *Leon iconomahulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 240; (< gr. *εἰκονομαχία*) **iconomahíe** s. f. = lupta în contra cultului icoanelor; — (< fr. *iconostrophe* < gr. *εἰκονοστρόφιον* < *εἰκών* «imagine» şi *στρέφειν* «a întoarce») **iconostróf** s. a. = instrument care răstoarnă imaginile, utilizat de gravori.]

— Din paleosl. **ikona** (<grec. *εἰκών, -κόνα*), idem.

ICONÁR s. m., **ICONĂRÍE, ICONÍCĂ, ICONÍŢĂ** s. f. } v. **icoană.**

ICONOBORÉNIE † s. f. *Combat contre le culte des saintes images.* — (Slavonism literar) = Iconomahie. *Pentru pre ce vreme scornit iconoborenie, şi care împăraţi v'au făcutu iconobornici...* (a. 1754) CAT. MAN. I 95 (nr. 34).

— Cf. paleosl. *ikonoborĭnŭ* «simulacra evertens».

ICONOBÓREŢ † s. m. *Iconoclaste.* — (Slavonism literar) Iconoclast. *În zilele lui Leon iconoboreţului.* DOSOFTEIU, V. S. 63, cf. 1, 59, 109. [Şi: **iconobórnic** † s. m. (a. 1754). CAT. MAN. I 95 (nr. 34).]

— Din paleosl. **ikonoborьcь**, idem, propriu «luptător contra icoanelor».

ICONOBÓRNIC † s. m. v. **iconoboreţ.**

ICONÓM, -OÁMĂ subst. (ş. d.) v. **econom.**

ICONOMÁH s. m. **ICONOMAHÍE** s. f. } v. **icoană.**

ICONOSTÁS s. a. 1°. *Iconostase.* 2°. (Dans les églises roumaines) Pupitre sur lequel est placée l'icone auprès de laquelle on reçoit la sainte onction.

1°. (Înţeles cărturăresc, în cărţi de teologie) Catapeteasmă, tâmplă.

2°. (Înţeles popular) Pupitru (tetrapod s. proschinitariu) aşezat în naos (în dreapta, între altar şi strana dreaptă), pe care se află o icoană, la care se duc să se închine credincioşii când intră în biserică şi apoi, după sfârşitul slujbei, la miruit. *I iconostas.* CÛV. D. BĂTR. I 169, cf. IORGA, S. D. XIII 38. *Un iconostas d'asupra căruia spânzură o cruce.* C. NEGRUZZI, III 427. *Mihnea sărută prestolnicul şi icoana Adormirii Maicii Domnului ce sta pe inconostasul din dreapta.* ODOBESCU, I 72/9. *Pe... iconostas Abià conture triste şi umbre au rămas.* EMINESCU, P. 18. [Plur. *-stase* şi (rar) *-stasuri.*]

— Din paleosl. **ikonostasъ** (grec. *εἰκονοστάσιον*), idem.

ICONÚŢĂ s. f. v. **icoană.**

ÍCOS s. a. (Biser.) *Hymne religieux.* — Imn bisericesc care urmează după un condac. *Icos.* MINEIUL (1766) 4²/2, cf. CAT. MAN. I 343 (nr. 153). *Cu glasul după icoase, Cu ochii după frumoase.* TEODORESCU, P. P. 314: [Accentuat şi *icós.*]

— Din slav. **ikosъ** (gr. *οἶκος*), idem.

ICOSAÉDRU s. a. (Geom.) *Icosaèdre.* — Corp solid cu douăzeci de feţe, triunghiuri echilaterale.

— *N.* din fr. (< grec. *εἰκοσάεδρον*, idem).

ICOSÁR † s.m. *Pièce d'argent ou d'or de 20 piastres.* — Veche monetă turcească de argint s. (mai rar) de aur (H. II 89, MARIAN, NA. 214, CHIRIŢESCU, GR. 250) având aceeaşi valoare de 20 de piastri ca şi i r m i l i c u l (v. c.); conform deciziunii din 1864 = 4,44 franci = 12,10 lei (vechi) cursul fiscului = 14 lei cursul pieţii în Muntenia = 17,20 lei cursul pieţii în Galaţi (BRĂESCU, M. 80); în unele timpuri valorà, la noi, 6 lei (RĂDULESCU-CODIN, L.), alte ori 12½ lei (vechi) (COSTINESCU). *Câte un icosar de pogon.* I. IONESCU, P. 312. *Cu toată sărăcia mea, aş da un icosar acelui care mi-ar spune încotrò rătăceşte acum biata Săftică.* ALECSANDRI, T. 112. *În vârtejul jocului, salbele de galbeni împărăteşti şi icosari turceşti zornăiau la gâtul celor avute.* DELAVRANCEA, S. 55. *Un icosar, trei lei în loc de patru.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV$_{II}$ 659. *Numa'n sfanţi Şi'n icosari.* TEODORESCU, P. P. 306, cf. VASILIU, C. 72, ŞEZ. I 141/32, 143/17, V 13b. *Salbă de icosari.* H. V. 72.

[Şi: **icusár** s. m. *Doi icusari... pentru ciubote.* CREANGĂ, A. 103, cf. REV. CRIT. II 382, H. IX 511, XIV 353; — **icuşár (icoşár)** s. m. JIPESCU, O. 58, GRAIUL, I 324, PĂSCULESCU, L. P. 38, H. XII 262, MAT. FOLC. 235. | D i m i n u t i v: **icosaráş** s. m. SEVASTOS, N. 299/33.]

— Din grec. *εἰκοσάρι*, idem (tradus din turc. *irmilik* «monetă de 20 de piastri»); cf. s f a n ţ (i h).

ICOŞÁR, ICOSARÁŞ s. m. v. **icosar.**

ÍCRĂ sf. v. **icre.**

ICRÁM † s. a. *Bon accueil, honneurs.* — (Turcism) Cinstire, primire bună. *Nerecunoştiinţa ce arătară la atâtea icramuri.* GORJAN, H. I 99, cf. BELDIMAN, TR. 128. [Plur. *-crámuri.*]

— Din turc. **ikram**, idem.

ICRÁN, ICRÁNĂ s. f. (Iht.) v. **icre.**

ÍCRE s. f. plur. I. 1°. *Oeufs de poisson. Caviar.* 2°. (Fruit) *blet(te).* 3°. (Maïs) *vert.* 4°. (Terre) *très fertile.* II. *Gras de la jambe.*

I. 1°. Ouşoare de peşte (s. de rac); s p e c. icre negre. *Ikre* = ova piscium. ANON. CAR. *Plăcintă de icre de nisetru* (a. 1749). CARTE DE BUCATE ap. GCR. II 43/2. *I-am gătit-un hulodnoiu minunat, blinee cu icre fierte în unt.* C. NEGRUZZI, I 58. *Păscoiul are lapţi, peştioaca are icre.* CONV. LIT. XLIV$_2$ 268. *Are să scadă preţul icrelor.* CONTEMPORANUL, VII 105. *Icrele se spală în apă rece şi se frig pe jăratec, ori se fierb.* ŞEZ. VIII 3. *Icre de cheflal* (ANTIPA, F. 76), *de ştiucă; negre (moi,* s. *dulci, tescuite* ANTIPA, PESC. 708) = de morun; *roşii:* de crap. *Salată de icre.* # **Icre verzi** = lucru închipuit, care nu există, imposibil; (pe aiurea) salată de pătlăgele verzi, tocate şi preparate cu ceapă, oţet şi untdelemn. *Îl trimeţi la icre verzi.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 6/6. *Să nu mai umble, ca un pierde-vară, după icre verzi.* ISPIRESCU, L. 281. || (În glumă) Măruntaie (la om). *Când te-oiu trânti odată, ies icrele din tine!* PAMFILE, J. II.

2°. P. a n a l. L o c. a d j. (Despre fructe, mai ales despre pere) **cu icre** = a cărui carne, fără să fie stricată, e răscoaptă, moale şi întunecată la coloare. *Pere cu icre* (Braşov).

3°. P. a n a l. (Ban.) L o c. a d j. **În icră.** = crud: *Cucuruzul e în icră.* NOVACOVICI, C. B. 12.

4°. P. a n a l. (În funcţiune atributivă, despre pământ) Foarte bun, de calitate superioară. *Pământ în ogor-icră!* = bun de tot. Com. FURTUNĂ.

II. Moalele de la pulpa piciorului. PAMFILE, J. II. *Când i se deschise pulpa în două, sări din icrele lui o fată cu părul de aur.* DELAVRANCEA, S. 252. *Aseară... m'a muşcat căţeaua... de mi-a rupt icrele de la piciorul drept* (Ialomiţa), ap. HEM. 16/32.

[Singularul **ícră** s. f. se întrebuinţează în locuţiunile citate subt Γ3°-4°. | Diminutiv: (ad I°) **icrişoáre** s. f. plur. = icre delicioase. *Icrişoare moi, cât se poate de multe şi altcevà, de gustare.* CREANGĂ, A. 121. | Adjectiv: (ad I°, rar) **icrós, -oásă** = ou icre multe, plin de icre. COSTINESCU. | Derivat (din limba Lipovenilor; ad I°): **icrán** s. **icráncă (icreáncă)** = femela morunului. ANTIPA, F. 270, PESC. 366. *Au adus opt torpaci şi două icrene, care dădură peste treizeci de chilograme de icre.* TAFRALI, S. 17.]

— Din slav. (bulg., sârb., rut., rus.) **ikra**, idem (I şi II), în limbile slave, două cuvinte etimologiceşte diferite.

ICREÁNĂ s. f., **ICRIŞOÁRE** s. f. plur., v. **icre.**

ICTÉNIE s. f. (Bis.) v. **ectenie.**

ICTEO - v. **ihtio -.**

ÍCTER s. a. (Med.) = **gălbenare** 1°. [Adjectiv: **ictéric, -ă** = cu gălbinare, bolnav de gălbenare.]

— *N.* din fr. (lat. icterus <gr. ἴκτερος, idem).

ICTÉRIC, -Ă adj. (Med). v. **icter.**

ICTIOSÁUR s. m. (Şt. nat.) v. **ihtiosaur.**

ICUÍ vb. IV^a v. **ic.**

ICUSÁR. ICUŞÁR s. m. v. **icosar.**

ICÚŢ s. a. v. **ic.**

ÍDE s. f. plur. *Ides.* — (Antic.) A cincisprezecea zi a lunilor Martie, Maiu, Iulie şi Octomvrie, a treisprezecea a celorlalte luni, în calandarul roman. *Cesar a fost asasinat la idele lui Martie.*

— *N.* din lat. **idus**, idem.

IDEÁL, -Ă adj., s. a. *Idéal. Idéalement.*

1°. (În opoziţie cu real) Care are existenţă numai în mintea noastră, în idee. Cf. fantastic, himeric, imaginar, închipuit; abstract. *Regiunile ideale* [mitologice] *ale vânătoriei.* ODOBESCU, III 52. *Orice emoţiune estetică... face pe omul stăpânit de ea... să se uite pe sine... şi să se înalţe în lumea ficţiunii ideale.* MAIORESCU, CR. II 185, cf. ib. I 58, L. 23, D. III 250, IV 521.

2°. Care corespunde ideei ce ne facem noi despre perfecţiune, putând servi ca model, ca tip, cf. desăvârşit, perfect. *Zea Venus... frumosul ideal.* ALECSANDRI, P. II 4. *Contese ideale, Umflate de pretenţii şi vrednice de jale.* ALEXANDRESCU, M. 269. *Denaturează poezia, această pâine ideală.* MIREA, C. II 9. | Substantivat (plur *-ale* şi *-aluri*). *Vr'un ideal prin somn spune-mi nu ai visat...?* C. NEGRUZZI, II 20/$_9$. *Credincios idealului din tinereţe.* MAIORESCU, CR. II 156, cf. id. D. I 470. *Toate idealele* [de femeie] *sânt blonde.* EMINESCU, N. 37, cf. ib. *Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este.* id. P. 41. *Atâtor idealuri depărtarea le dă preţ.* CERNA, P. 55. | Adverb. *O operă ideal de frumoasă. Vorbeşte ideal.*

[Pronunţ. *-de-al.* | Familia: **idealísm** s. a. (Filos.) în opoziţie cu realism): doctrină care consideră lumea sensibilă ca o reprezentare a subiectului; (în opoziţie cu materialism, naturalism etc.) credinţa într'un ideal (moral), urmărirea idealului (în operele de artă), în convingere şi în fapte. *O suflare de idealism în existenţa de toate zilele.* MAIORESCU, CR. I 82, cf. ib. 170; — **idealíst, -ă** adj. subst. (în opoziţie cu materialist, realist, naturalist, une-ori cu pozitivist) = adept al idealismului, însufleţit de idealism. *Ideologi sau idealişti.* id. D. III 283; — **idealitáte** s. f. = existenţă ideală, însuşirea de a fi ideal; — **idealizà** vb. I^a = a împodobi cu însuşiri ideale. *Geniul... au ştiut... să idealizeze instinctele şi faptele... omului.* ODOBESCU, III 51; (cu abstractul) **idealizáre** s. f., (part. -adj.) **idealizát, -ă.** *Splendide idealizări plastice ale artei vânătoreşti.* ib. 53.]

— *N.* din lat. **idealis**, idem.

IDEALÍSM s. a., **IDEALÍST, -Ă** adj., subst. **IDEALIZÁ** vb. I^a } v. **ideal.**

IDECLÍU † s. m. v. **iedecliu.**

IDÉE s. f. *Idée.*

Idea, într'un înţeles larg, este orice produs unitar al conştiinţei noastre, în partea intelectuală a acestor produse: *În fiecare om sânt cel puţin doi oameni: omul ideilor şi omul simţirilor (minte şi inimă).* MAIORESCU, CR. II 159. După împrejurări, poate să aibă înţelesul termenilor filosofici: reprezentare, imagine, concept, noţiune, judecată. | Spec. (În filosofia lui Plato) Prototip, tip desăvârşit şi etern (într'o lume suprasensibilă) a ceea ce percepem în lumea reală.

1°. Reprezentare, concepţiune a unui lucru în mintea noastră; gând, cuget(are). *Singura idee a acestor chinuri mă doboară.* MARCOVICI, C. 116, cf. ib. 13. *Hotărîiu să-mi răsbun şi ideea asta mă mai liniştì.* C. NEGRUZZI, I 7, cf. ib. 45, 48, 75, 169. *Vedem idea de unitate arătându-se.* BĂLCESCU, M. V. 8, cf. ib. 1. *Adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în formă sensibilă.* MAIORESCU, CR. I 7.

2°. Gând (2°), inspiraţie. *Inima sa uneşte nădejdea bună cu ideea cea cumplită.* KONAKI, P. 292. *O idee satanică venì unuia în minte.* C. NEGRUZZI, I 12. | (Construcţie din limbă de mahalà) *Ştii că eu nu íntru la idee cu una cu două.* CARAGIALE, T. I 78/$_{14}$.

3°. Judecată. *Asemenea cărţi ajută şi întăresc sufletul prin frumuseţa ideilor.* MARCOVICI, D. 26. *Idei drepte şi înalte.* (ALEXANDRESCU, M. 23), *mici* (ib. 5), *bune* (C. NEGRUZZI, I 72).

4°. Cunoştinţă sumară. *Am găsit cu cale a da idee şi de Maomet.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/$_{49}$. *Adevărată Idee, cunoştinţă sau chiară ştiinţă.* ŢICHINDEAL, F. 290. *Dacă vechii noştri boieri... ar fi avut idee de arta heraldică...* C. NEGRUZZI, I 192, cf. ib. 77, KONAKI, P. 299, E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/$_{22}$. *Aceste exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice.* MAIORESCU, CR. I 26.

5°. Părere, opinie, credinţă, fel de a judecà s. concepe, convingere. *Au fost de o idee cu noi.* URICARIUL, IV 306, cf. ib. X 368. *Ideea nouă au năvălit în ţară odată cu pantalonii.* RUSSO, S. 16., cf. 53. *Idea... că lumea moştenire despoţilor s'a dat...* ALEXANDRESCU, M. 7. *Lasă pre oameni în ideile lor.* C. NEGRUZZI, I 249. *După ideea noastră.* ib. 70, cf. 77. *În aşà împoncişare de idei se aflau boierii bătrâni cu tineretul.* CREANGĂ A. 153. *Câte capete, atâtea idei.* ZANNE P. II 43. # *A-şi face (o) idee* = a-şi închipui, a-şi imaginà, cf. KONAKI, P. 264, C. NEGRUZZI, I 30, 62. *Fiind greşită ideea ce v'aţi făcut de dînşii.* URICARIUL, XIV 307. *Să-şi facă o idee lămurită de sine însuşi.* MARCOVICI, C. 11. *Împăratul... nici ideie nu-şi făceà* [= habar n'aveà] *despre aceasta.* H. IV 59. | *Idee fixă* = gând imagine pe care nu ţi-o mai poţi scoate din minte

[Familia: **ideografíe** s. f. (cu adj. **ideográfic, -ă**) = reprezentarea ideilor prin semne grafice care figurează obiectul. *Limbele monosilabe... nu au alfabet, ci numai însemnări ideografice.* MAIORESCU, CR. III 401; — **ideológ** s. m. = care se ocupă cu ştiinţa originii şi formării ideilor; (în nume de rău) care se conduce mai mult după teorii decât după fapte reale, care trăeşte în lumea ideilor, a

abstracţiilor, v i s ă t o r. *Ideologi sau idealişti.* MAIORESCU, D. III 283; (cu abstractul) **ideologíe** s. f. *Sistemele Ardelenilor, aceste închipuiri... care în lipsă de realităţi s'au aruncat în ideologii.* RUSSO, S. 163. | Pronunţ. *-de-o-.*]

— *N.* din fr. (lat. *idea* <gr. *ἰδέα*, idem).

ÍDEM adv. *Idem.*—De asemenea, tot aşà, la fel. *Cu capul gol şi cu punga idem.* EMINESCU, I. V. 23.

— *N.* din lat. **idem** «acelaşi».

IDÉNIE s. f. *Épreuve.* — (Mănăstireni, jud. Botoşani) Încercare. *L-a pus împăratul la idenie.* ION CR. III 251.

— Pare a fi o rostire dialectală a cuvântului *vedenie* (cf. *a băgà pe cinevà în vedenii* = a-l sperià).

IDÉNTIC, -Ă adj. *Identique.*—La fel, întocmai aşà, asemenea în totul cu altcevà, acelaşi, a i d o m a 3⁰. *Câteşi trele puterile dau Porţii un sfat identic.* GHICA, S. 128. *A înţelege pe altul... însemneazà a avea.. în sine o parte identică sau analoagă cu gândirea lui.* MAIORESCU, CR. II 125. Cf. L. 36. [F a m i l i a: **identificà** vb. I = (t r a n s.) a face ca două lucruri să devină identice; a recunoaşte că două lucruri sânt identice; r e f l. a se simţi întocmai ca..., a primì cu totul ideile şi felul de a vedeà al cuivà. *Omenirea ajunge-va vreodată a-şi identificà în tot esenţa sa în esenţa divină?* BĂLCESCU, M. V. 3. *S'a întâmplat ca acel Şef ales... din o Dinastie străină să se fi identificat cu ţara.* MAIORESCU, D. III 284. Cf. D. II 54. *S'au deprins a identificà concepţiunea de patrie cu ideea de munte.* HASDEU, I. C. 49; (cu a b s t r a c t e l e) **identificáre** s. f., **identificát** s. a. (şi part.-adj.) **identificát, -ă.** *Libertatea sufleteascà... izvoreşte din identificarea noastră absolută, prin cugetare, cu ordinea universală.* NEGULESCU, F. R. I 277. *Identificarea Românilor cu Obotriţii.* IORGA, L. II 186. *Fiind pentru moment identificat cu el.* MAIORESCU, D. IV 42; — **identificábil, -ă** adj. care se identificà, care poate fi identificat. *Acesta n'ar fi mai identificabil cu popa Florea.* IORGA, L. I 241; — **identitáte** s. f. = caracterul a două lucruri identice. *O egalitate poartă numele de egalitate identică sau identitate când cantităţile legate prin semnul = sânt invederat egale.* CULIANU, A. 73. *Identitatea mişcărilor.* MAIORESCU, CR. I 50; cf. II 166, D. III 315.]

— *N.* din lat. scolast. **identicus, -a, -um,** idem, derivat din lat. **idem** «acelaşi».

IDENTIFICÁ vb. I.
IDENTIFICÁBIL, -Ă adj.
IDENTITÁTE s. f.
} v. **identic.**

IDEOGRÁFIC, -Ă adj.
IDEOGRAFÍE s. f.
IDEOLÓG s. m.
IDEOLOGÍE s. f.
} v. **idee.**

ÍDERE s. f. (Ungurism în Maramureş) = **vadră.** *Să cari cu idera apă.* ŢIPLEA, P. P. 71.

— Din ung. **vider** *(=veder)* «vadră».

IDICCÍU † s. m. v. **iedec.**

IDICTÉ †, **IDIÉ** †, **IDIGHÉ** † s. f. v. **hedià.**

IDÍL s. a. v. **idilă.**

IDÍLĂ s. f. (Poetic) *Idylle.* — Mică poemă (în genere de iubire) pastorală sau bucolică, cf. e g l o g ă. *Un păstor ca în idile, un cioban de pizmuit.* ALEXANDRESCU, M. 261. | F i g. Viaţă pacinică şi tihnită (la ţară); dragoste naivă. *Ne arată omul din popor în pacinica idilă săteană.* MAIORESCU, CR. III 14. *Idil liniştit şi candid între doi oameni, ce n'au conştiinţa frumuseţii... lor.* EMINESCU, N. 103. *O idilă dulce se urzeà sub ochii lui.* VLAHUŢĂ, D. 78. [Şi: (< germ. *Idyll*), **idíl** s. a. | A d j e c t i v: (după fr. *idyllique* s. germ. *idyllisch*) **idílic, -ă** = care e s. se întâmplă ca într'o idilă. *Viaţă idilică.*]

— *N.* din fr. (< grec. *εἰδύλλιον*, idem).

IDIÓM s. a. v. **idiomă.**

IDIÓMĂ s. f. *Idiome.*

1⁰. † Însuşire. *Acea idiomă aveà şi cu acea politie se politià.* MAG. IST. V 179/₂₀. *Între celelalte idiomata adecă al-săuri ce are luna.* ANTIM, P. 205.

2⁰. Limba proprie a unei naţiuni, provincii etc., consideratà subt aspectul ei caracteristic, g r a i u. *Toate idiomele, toate dialectele germane.* RUSSO, S. 53, cf. 94, 96. *Idiomele locale.* ODOBESCU, I 350, cf. II 396. [Pronunţ. *-di-om.* | Şi: **idióm** s. a. Plur. *-ome* şi *-omuri;* † (după grec.) *-ómata.* | A d j. **idiomátic, -ă** = aparţinând unei idiome. *Expresie idiomatică,* cf. i d i o t i s m.]

— *N.* luat, mai de mult, din gr. *ἰδίωμα*, «însuşire»; în timpul mai nou, din fr.

IDIOPATÍE s. f. (Med.) *Idiopathie.* — Boală care există prin ea însăşi, nu este urmarea unei alte boale. [A d j.: **idiopátic, ă.**]

— *N.* din fr. (< grec. *ἰδιοπάθεια*, idem).

IDIOSINCRASÍE s. f. (Med.) *Idiosyncrasie.* — Dispoziţie particulară a temperamentului unui individ care face ca o substanţă să producă asupra sa alte efecte decât asupra celorlalţi; p. e x t. la unii indivizi, repulsiune înnăscută pentru anumite lucruri. *A trece peste idiosincrasiele individuale.* HASDEU, I. C. 171.

— *N.* de origine gr. (*ἰδιοσυγκρασία*, idem), din *ἴδιος* «propriu» şi *σύγκρασις* «temperament»).

IDIÓT, -OÁTĂ adj. *Idiot.*— Cu creierul nu de ajuns de desvoltat, foarte m ă r g i n i t (la minte), cf. t â m p i t, s t u p i d, i m b e c i l, n e g h i o b, n e r o d, p r o s t. *Mânia lui... idioată eràatât de ridiculă.* DELAVRANCEA, S. 126. *Idioată nesimţire.* VLAHUŢĂ, P. 53. | S u b s t a n t i v a t. *Ce idiot!* ALEXANDRESCU, M. 266. [Pronunţ. *-di-ot.* | A b s t r a c t: **idioţie** s. f. = starea celui idiot; faptă de om idiot. *Tu eşti zăpăcit până în starea asta de idioţie.* CARAGIALE, T. II 195.]

— *N.* din fr. (lat. *idiotes* < gr. *ἰδιώτης* «om particular, de rând, incult»).

IDIOTÍSM s. a. (Gram.) *Idiotisme.* — Construcţie particulară unui idiom. *Idiotismul adevăratei limbii noastre.* RUSSO, S. 93, cf. 54. *Idiotismele unei limbi.* MAIORESCU, CR. I 164. [Pronunţ. *-di-o-* | Şi: † **idiotísmă** s. f. E. VĂCĂRESCUL, ap. ODOBESCU, I 299.]

— *N.* din fr. (lat. *idiotismus* < gr. *ἰδιωτισμός*, idem), < din *ἴδιος* «propriu, particular»).

ÍDIŢĂ s. f. *Serpent.* — (În descântece) Şerpoaică. TEODORESCU, P. P. 394ᵇ, MARIAN, D. 226. *Idiţă pestriţă.* ŞEZ. II 89/₁₂. [În unele descântece cuvântul e înlocuit prin **iediţă** (MARIAN, D. 283) şi *(+ iederà)* **iederiţă** (ib. 227).]

ÍDOL s. m. 1⁰-2⁰. *Idole.* 3⁰. *Diable.*

1⁰. Divinitate păgână (reprezentată printr'o statuie), cf. (†) f ă p t u r ă (II 1⁰), c h i p (c i o p l i t), (†) b o l o v a n (1⁰). *Ale idolilor slujbe.* COD. VOR. 158/₃. *Închinător de idoli.* BIBLIA (1688) 6/₃₂, cf. ANTIM, P. 1/₁₂. *Învinserà pe idoli în Capitol slăviţi.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Idolul nu l-ai sfărmat?* CERNA, P. 53.

2°. Fig. Persoană sau lucru care formează obiectul unui cult s. unei iubiri foarte mari. *Trotuşul e odorul cel mai preţios... El este mângăierea lor, panacea lor universală, idolul lor.* C. NEGRUZZI, I 316. *Idol, tu! răpire minţii, cu ochi mari şi părul des! Pentru-o inimă fecioară mândru idol ţi-ai ales.* EMINESCU, P. 186, cf. 230.

3°. (Pop.) Diavol, drac, necuratul (JIPESCU, O. 114). *Idolii, unde-au aflat, Drept la raiu năval'au dat.* TEODORESCU, P. P. 33ᵇ. | P. ext. Om rău. *Vino, de mă scapă pe mine de idolul ăsta de vrăjmaş.* ISPIRESCU, L. 19.

[Plur. *-doli* şi *-doluri* = statui reprezentând divinităţi păgâne. MAIORESCU, CR. I 254. | Feminine: **idoloáică** = drăcoaică. *Ş'am văzut nouăzeci şi nouă de idoli cu idolaicele lor.* PĂSCULESCU, L. P. 138; — **idoliţă** s. f. *Pentru fete mai ales să nu hie învăţătura idoliţă* (= spirit rău care îndeamnă la...) *de stricăciune, de 'nţoţonare şi de spoieli.* JIPESCU, O. 120. | Diminutiv: **idoláş** s. m. *Mici idolaşi.. lucraţi în lut.* ODOBESCU, II 145. | Adjectiv: (cf. paleosl. *idoliskŭ*, idem) **idolésc, -eáscă** (†) = de idol, ce ţine de idol, ce se raportă la idoli. *Închinarea idolească.* VARLAAM, C. 335. *Popă idolesc.* DOSOFTEIU, V. S. 97. *Lauda idolească.* LET. I 48/₈. *Uşile capiştilor idoleşti.* CANTEMIR, HR. 251. *Idoleasca credinţă.* MINEIUL (1776) 124¹/₁. *Idoleştile oltare.* BARAC, A. 19. *Templu idolesc.* DONICI, F. II 41. | Substantiv: **idoleán** † s. m. = închinător la idoli, idolatru. *Fugind denaintea idoleanilor.* DOSOFTEIU, V. S. 158, cf. 244,₂. | Local: **idólniţă** † s. f. (<paleosl. *idolŭnica*, idem) = templu de idoli, capişte. *O duseră în idolniţă să o silească să s'închine.* DOSOFTEIU, V. S. 92. *Ocărîră sv[â]nta besearică, făcându-o idolniţă.* id. ib. 60, cf. 11, 94, 132, 134; (cu adjectivul) **idolniciár** † s. m. = idolatru, închinător la idoli. *Răbdând năpăşt[i] de la idolniciarii împăraţi.* id. ib. 97. | Compuse: **idoloslujénie** † s. f. (< paleosl. *idosluženije*, idem) = idololatrie. DOSOFTEIU, MOL.; **idoloslujítel** † s. m. (< paleosl. *idolo-služitelĭnŭ*, idem) = idolatru. *Veni la locul unde făcea bulciul idoloslujitelii.* idem, V. S. 77, cf. 15, 21,₂, 58, 117; — **idoloslujébnic** † s. m. (<paleosl. *idolo-služĭbĭnikŭ*, idem) = idolatru. *Idoloslujebnicii.* id. ib. 74; — (forme românizate) **idoloslujitóriu** † s. m. id. ib. 204, **idoloslugáş** † s. m. id. ib. 25, 273/₁₈; cf. idolatru.]

— Din paleosl. **idolъ** (<grec. *εἴδωλον* propriu «imagine, chip»; pentru înţelesul 3°, cf. rut. *idól* «drac». Acelaşi înţeles există dialectal şi în n.-gr.).

IDOLÁŞ s. m., **IDOLATRÁ** vb. I^a, **IDOLATRÍE** s. f., **IDOLATRIZÁ** vb. I^a } v. **idolatru.**

IDOLÁTRU, -Ă subst. *Idolâtre.* — Cel care se închină la idoli, (†) idoloslujebnic, (†) idoloslujitel, (†) idoloslujitoriu, (†) idoloslugaş. *Acela nu se chiamă creştin, ci să chiamă... idolatru.* NEAGOE, ÎNV. 255. *Toţi aceştia erà idolatri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/₇. *Numai tu nu, idolatre, Ticălosule 'mpărate.* TEODORESCU, P. P. 105ᵇ. [Şi: † (fără haplologie, ca în greceşte): **idololátru, -ă** subst. DOSOFTEIU, V. S. 142ᵇ/₂₆, CANTEMIR, HR. 251, MINEIUL (1776) 53¹/₁. | Abstract: **idolatríe (idololatríe)** s. f. = închinare la idoli (propriu şi figurat). *Cu... amăgituri vrea să-i tragă la idololatrie.* CANTEMIR, HR. 252. *Idololatrie Să nu-ţi aduci tu ţie.* ALECU VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, III 122. *Bolţile gotice curăţite de idolatrie.* IORGA, N. R. A. I 234. | Verb: **idolatrà, idolatrizà** I^a = a adorà idolii; (fig) a iubì cu foc. *Idolatrând păr, chip, flori...* I. VĂCĂRESCU, P. 356/₂₅. *O Fridolino! te iubesc, te ador, te idolatrez, sânt nebun.* CARAGIALE, T. II 203. *Trebuinţa.. de a idolatrizà cevà.* ANGHEL şi IOSIF, C. L. 44.]

— Din grec. *εἰδωλολάτρης*, paleosl. **idololatrŭ**, fr. **idolâtre.**

IDOLEÁN, -Ă † subst., **IDOLÉSC, -EÁSCĂ** † adj., **IDOLIŢĂ** s. f., **IDOLNICIÁR** †, s. m., **IDÓLNIŢĂ** †, **IDOLOÁICĂ** s. f. } v. **idol.**

IDÓLOLATRÍE † s. f., **IDOLOLÁTRU** † s. m. } v. **idolatru.**

IDOLOSLUGÁŞ † s. m., **IDOLOSLUJÉBNIC** † s. m., **IDOLOSLUJÉNIE.** † s. f., **IDOLOSLUJÍTEL** † s. m., **IDOLOSLUJITÓRIU** † s. m. } v. **idol.**

ÍDOMA adv. v. **aidoma.**

ÍDRĂ s. f. v. **hidră.**

IDRIŞÁIU † s. m. (Bot.) v. **indruşaim.**

ÍDRO- v. **hidro-.**

IE adv. *Oui, si.* — (Prin Ardeal) Cuvânt cu care afirmăm cevà: da, aşà e! VAIDA, ALEXI. *Tu eşti Român? — Iè.* IORGA, N. R. A. I 131. [Rostit de obiceiu cu *e* foarte deschis. Prin Bihor: e! = da, aşà. POMPILIU, BIH. 1009.]

— Din germ. **ja,** idem.

ÍE s. f. v. **iie** 1-2.

IEA- v. **ia-**

IEBÂNCĂ s. f. v. **ibâncă.**

IED s. m. (Zool.) 1°. *Chevreau, cabri, biquet.* 2° Constellation.

1°. Puiul de sex bărbătesc al caprei, până la un an (H. II 49, III 68, IX 339, cf. III 226, IV 9); cf. cârţar. *Mie nece dinioară-mi dedeşi un ed.* CORESI, E. 1²/₁₀. *Carne de iezi.* PISCUPESCU, O. 191. *Să taie un ied.* C. NEGRUZZI, I 82. *Se făgăduieşte a le jerfì un ied.* ODOBESCU, I. 38/₁₂. *Capra cu trei iezi.* CREANGĂ, P. 19. *Am un drăguţ ca ş'un ied.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 461, cf. RETEGANUL, TR. 160/₇. *Când ţi-a ieşì, noaptea, ied înainte...* ŞEZ. I 278/₂₄. # *Pe unde a sărit capra trebue să sară şi iedul.* ZANNE, P. I 396. || Pan al. (Complinit une-ori prin *sălbatic*) Puiul caprei negre s. al căprioarei. *Cânele... se ia după un ied sălbatec.* C. NEGRUZZI, I 59.

2°. (Astron. pop.) Capra este steaua «capella», iar *iezii* caprii sânt cele trei stele mai mici. PAM. FILE, CERUL 169.

[Feminin: **iádă** s. f. H. II 252, VII 183, X 497. *Pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada.* C. NEGRUZZI, I 251. *Capra sare masa şi iada sare casa.* CREANGĂ, P. 250. | Diminutive (masculine): **iedişór** (cu plur. *iedişori* şi **iezişori**) s. m. *Iezişorii mei.* CREANGĂ, P. 32. *Spusese şi iezişorilor.* SBIERA, P. 202/₂₈, cf. PĂSCULESCU, L. P. 81; — **iedúţ** s. m. MARIAN; — **iedulét** s. m. POLIZU; — (feminine): **iedíţă** s. f. H. XVI 225, MARIAN (plur. *iedíţe* şi **iezíţe** IORGA, S. D. VII 235); — **iedúţă** s. f. DONICI, ap. CDDE, nr. 805. | Derivat: (dial.) **iezár** s. m. *Iedzari* = cârd de iezi. ŞEZ. V 72/₁₄.]

— Din lat. **haedus, -um,** idem.

IEDÉC s. a. v. **edec.**

IEDÉC s. a. 1°. *Cheval de main.* 2°. *Tout ce qui appartient à une maison.* 3°. *Corde de halage. Remorque.* — (În vechiul Regat).

1°. Cal de paradă condus cu mâna, cf. falaitar. *Înaintea Domnului şi înaintea oamenilor lui cei aleşi erà edecurile Paşii.* LET. III 326/₅. *După*

aceasta urmează trei edecuri, adică cai cu frâie înfirate şi cu arşale strălucite, fără călăreţi. FOTINO, III 248. *Văzuiu... povolnici, iedecuri cu harşale.* ODOBESCU, I 291.

2°. Toate cele trebuincioase unei case, tot cuprinsul unei gospodării. *Am voì să vedem toată Curtea Măriei-tale, adică tot iedecul de slugi, bărbaţi, femei şi copìi.* BASME ap. ŞIO. || S p e c. (Mold.) Obiect de valoare, odor păstrat din vechime (ŞIO.), lucru vechiu (CHIRIŢESCU, GR.), scump, preţios, moştenit. *Moş Dumitru erà omul mieu de încredere în curte, edecul casii.* SANDU-ALDEA, A. M. 33. *Un soiu de tèjgheà ce păstrà acolo ca edec, de pe când ţineà prăvălie.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV$_{11}$ 546. || F i g. *Femeile să meargă acoperite şi nu cu desfrânări, ca să poată păzì iedecul şi cinstea fiecăreia.* DOC. (a. 1788) ib.

3°. S p e c. (Mar.) Odgon lung cu care se trage un vas în susul apei. H. I 140, 300, II 300, 323. | P. e x t. Remorcarea unei luntri s. locul unde se remorchează o corabie sau o luntre. *Cam greu acù, dar nu-i mult până om ieşì din oraş şi atunci, la iedec, va merge mai uşor.* CONTEMPORANUL, VII 37. | F i g. *S'au găsit la noi oameni care să ne spună că locul Statului român trebue să fie astăzi la edecul, la remorca politicei turceşti!* ODOBESCU, III 430/$_{14}$. # **A trage la iedec** (turc. *yedeyè vermek* şi *almak*) = a trage luntrea împotriva cursului apei, cu o funie (CONTEMPORANUL, VII 37, CHIRIŢESCU, GR.); (f i g.) a aduce pe cinevà aproape de tine, spre a te răfuì cu dînsul (ZANNE, P. V 229). Când cinevà voeşte să tragă vasul de-a lungul malului, legat la un capăt c'o funie şi tras de 2 — 3 oameni pe uscat, se zice că-l *trag la edec.* H. II 254. *Ei duc pre apă productele şi vitele lor la Turnu, trăgând luntrele la edec.* I. IONESCU, M. 532. *Un pescar turc trăgeà la edec, în tăcere, caicul său încărcat.* ODOBESCU, I 140/$_4$. *Din susul Dunării, pe prund... trag pescarii cu ercherurile la edec.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV$_1$ 206.

[Plur. *-decuri.* | Şi: **edéc** s. a. | D e r i v a t (<turc. *yedekği)* † **iedecciu (idicciu)** s. m. = servitor însărcinat cu conducerea cailor de paradă. CANTEMIR, ap. TDRG. şi ŞIO.]

— Din turc. **yedek**, idem.

IEDECCÍU † s. m. v. **iedec.**

IEDECLÍU † s. m. *Officier de la Cour princière.* — Slujitor (având rangul de boierinaş) la Curtea domnească. *Plata haraciului, idicliilor.* URICARIUL, IV 350. *Douăzeci şi cinci idiclii, sub comanda marelui satârgi-başa.* FILIMON, C. II 66, cf. I 609, DELAVRANCEA, S. 166. *Eram edecliu şi aveam odaie în Curtea domnească.* GHICA, S. 3, cf. IX. *Un edecliu intrând, îi dete o scrisoare.* C. NEGRUZZI, I 179. [Şi: † **edecliu,** † **idecliu,** † **idicliu** s. m.]

— Înţelesul e prea depărtat de turc. *yedekli* «muni d'un objet pareil qui sert à le remplacer en cas d'accident» şi se apropie mai mult de turc. *gedikil* «slujbaş în casele boiereşti». LÖBEL, CONTR. 249.

IÉDERĂ s. f. (Bot.) 1°. *Lierre (Hedera helix).* 2°. *Rhododendron Kotschyi.* 3°. *Pervenche, violette-de-serpent (Vinca minor).*

1°. Plantă agăţătoare cu frunze verzi-închise şi strălucitoare; se fixează puternic pe ziduri sau pe trunchiul arborilor, urcându-se câte-odată la înălţimi considerabile. Se numeşte şi: i e d e r a - c e l o r - f r u m u ş e l e, i e d e r a - z â n e l o r. PANŢU, PL., cf. ANON. CAR., H. II 26, IV 83, IX 447, X 496, (leac contra tusei) MAT. FOLC. 700, ŞEZ. IV 29/$_4$, PAMFILE, CRĂC. 167, idem, DUŞM. 190, BULET. GRĂD. BOT. V 69. *Zidiuri cu iaderă acoperiţi.* CANTEMIR, IST. 87. *Iederă fragilă* (C. NEGRUZZI, III 64/$_5$), *stufoasă* (ODOBESCU, I 148/$_1$), *bătrână* ALEXANDRESCU, M. 9). *Viaţa 'ntreagă, Ca şì iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă.* EMINESCU, P. 224. *Cerdacul cu perdelele de iederă.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 24. *Iederă 'nfloritâ.* TEODORESCU, P. P. 25 b/$_4$. *Castraveţi ca iedera* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 74, DOINE, 36/$_8$, cf. HODOŞ, P. P. 162. *Colăcel bolăcel, într'un vârf de muncel?* (= *Iedera*) SBIERA, P. 323/$_{33}$. | S p e c i i: **Iedera-cu-cinci-foi** = viţă de Canada. PANŢU, PL. **Iederă-cu-spini** = ruscus aculeatus. LIUBA. **Iederă căprească** = hedera arborea. id.

2°. = **smirdar.** PANŢU, PL.

3°. = **saschiu.** BUL. GRĂD, BOT. V 69.

[Şi: **iédere** s. f. VICIU, COL. (dial.) *iadără.*]

— Din lat. **hĕdera,** idem (1°).

IÉDERE s. f. (Bot.) v. **iederă.**

IEDERIŢĂ s. f. v. **idiţă.**

IÉDEŞ s. a. v. **iadeş.**

IEDIŞÓR s. m. v. **ied.**

IEDÍŢĂ s. f. v. **ied** şi **idiţă.**

IEDUI vb. 1V^a v. **iad.**

IEDULÉŢ s. m., **IEDÚŢ, -Ă** subst. v. **ied.**

IEFCÀ s. f. (Cul.) v. **iofcà.**

IEFTÀ vb. I v. **ieptà.**

IÉFTEN, -Ă adj., (s. d.) } v. **ieftin.**
EFTENŞÚG s. a. }

IÉFTIN, -Ă adj., adv. I. *A bon marché.* — II. *Miséricordieux.*

I 1°. A d j. (În opoziţie cu s c u m p) Ce nu costă mult, ce se poate avea fără de cheltuială multă s. pentru un preţ relativ mic. *I eftin* = vilis pretii. ANON. CAR. *Peaşte primăvara eftin, vara scump* (a. 1733). GCR. II 26. *Boii tăi sânt mari frumoşi;... cumpără alţii mai mici şi mai ieftini.* CREANGĂ, P. 39. | P. e x t. Cu preţuri mici sau moderate. *Un hotel ieftin.* | F i g. *Muieri stârpite şi altele asemenea ereau foarte ieftine* (= multe, uşor de găsit). GORJAN, H. IV 198. *Şi apoi la vârsta ei, e aşà de eftin* (= uşor) *râsul.* VLAHUŢĂ, D. 113. || A d v. *O moşie cumpărată ieftin.* ALECSANDRI, T. 251. *Toţi căpătà uşor şi ieftin voia de a vânà.* C. NEGRUZZI, I 330. | F i g. *Mă deaderă eftin în preţ de vândzare, N'avuiu să mă scoaţă nime din pierdzare.* DOSOFTEIU, PS. 298. # **A scăpà ieftin** = uşor, fără de greutăţi sau neplăceri (prea mari). Cf. PAMFILE, J. II. **Scump la tărâţe şi ieftin la făină** (s. **la mălaiu**), se zice despre cei ce dau uşor banii când e vorba de cheltuieli mari şi se calicesc când e să dea sume mici. Cf. ZANNE, P. IV 141, I. IONESCU, C. 244, C. NEGRUZZI, I 248, ŞEZ. II 47/$_{20}$. *Vânatul e mai ieftin în piaţă decât în şes* = lucrurile se găsesc mai multe acolo unde au căutare. ZANNE, P. IV 682. *Vrea să fie şi grâu' scump şi făina ieftină:* cere lucruri peste putinţă. ib. III 545. *Ieftin iei, ieftin porţi,* se zice despre cei ce se bucură să cumpere lucruri proaste cu preţ mic. ib. V 288.

2°. F i g. (A d j., sens modern) Lipsit de originalitate, comun, b a n a l. *Manoperă devenită prea ieftină, prin mulţimea celor ce au întrebuinţat-o înaintea d-sale.* MAIORESCU, CR. II 101, cf. I 314, 252. *Minunată judecată, dar ieftină scuză!* CARAGIALE, S. N. 22/$_{15}$.

II. † F i g. (A d j.) Îndurător, milostiv, darnic (LB.). *Multu iaste* [Domnul] *milostivu şi eftinu* (misericors Dominus est et m i s e r a t o r). COD. VOR. 133/$_{13}$, cf. CORESI, PS. 236, 279, 316, 318, 393, DOSOFTEIU, PS. 390.

[Şi: (ad I 1°) **iéften, -ă** adj. CONTEMPORANUL, III 206, CREANGĂ, P. 116, ŞEZ. II 47/20. Scris şi: **éftin, -ă; éfştinŭ, -ă** adj. † (ad. II) CUV. D. BĂTR. II 215. | Diminutiv (ad I 1°): **ieftiór, -oáră** (pronunţ. *-ti-(ior)* adj. *Un lucru* (JIPESCU, O. 72), *han* (CONTEMPORANUL, III 658), *vin* (CARAGIALE, S. N. 241) *ieftior*. Cf. PANN, P. V. III 82, GORJAN, H. II 203. | Verb: (ad I 1°) **ieftenì (ieftinì)** IVa = (ad I, trans.) a reduce preţul, a vinde ieftin; (refl.) a devenì ieftin; (ad II †) a milui, a se îndurà. *Dumnedzeul nostru... eftinì-va.* PSALTIREA VOR. 271/18 (miluì-nă-va. SCH., ne va cruţà. HURM., î s'a face milă de noi. DOSOFTEIU) *Ieftenesk* = vilesco. ANON. CAR. *Că ficiorii s'o scumpit, Fetile s'o ieftinit.* MÂNDRESCU, L. P. 152/17. *S'a ieftenit pânea* = nu mai e chilipiru' care a fost! ZANNE, P. IV 64. *Concurenţa a ieftinit toate;* (cu abstractele) **ieftenire** s. f., **ieftenít** s. a. *Ieftinirea sau scumpirea capitalurilor în piaţă.* PANŢU, PR. 137. | Abstracte: (ad II) † **ieftenşúg,** † **ieftinşíg** (plur. *-şuguri, -şiguri)* = (faptă pornită dintr'un sentiment de) milă s. îndurare, cf. miluire, milosârdie. *Miluiaşte-mă, Doamne, după mare milă ta şi după multe eftenşugurele* (= *ieftinşigurele* PSAL. SCH. 158) *tale* (secundum magnam misericordiam tuam et secundum multitudinem miserationum tuarum). CORESI, PS. 134, cf. 393, 340. *Eftenşugurile* (: misericordiae) *tale multe, Doamne.* ib. 349; (ad I 1°) **iefteşúg (ieftişúg)** s. a. (plur. *-şuguri)* = putinţă de a cumpără ieftin, preţ scăzut. *Au fost mare eftişug de bucate* (a. 1741). IORGA, S. D. XIII 206; — **ieftinătáte** (s. **ieftenătáte)** s. f. = (ad I 1°) iefteşug, belşug; († ad II) îndurare, milă, dărnicie, belşug, ieftenşug. *Iată, 7 ani vine eftenătate multă* (ecce septem anni venient fertilitatis magnae). BIBLIA (1688), 31. *Sta târgul... ezit de pâne din toate părţile, ieftinătate şi bivşug în toate bucatele.* LET. II 99/9. *În anul acesta va fi eftinătate în toate.* CALENDARIU, (1814) 64/18. *Pentru a ta ieftinătate* (= miseratio) *Să mă curăţăşti de răutate.* DOSOFTEIU, PS. 168; cf. 260, 76. *Cunoscu-ţi, Doamne, eftinătăţile,* id. v. s. 88; — † **ieftineáţă** s. f. = (ad II) ieftenşug. *Cu ale tale eftiniaţe Să cauţi către mine cu blândiaţe.* id. PS. 224, cf. 76, 230, 253, 268; — **ieftinie** s. f. † (ad II) = îndurare, milă. *După mulţimea eftinirilor tale* (miluire ata SCH., milostivătăţilor tale. DOSOFTEIU, mângâeturilor tale. HURM.) *caută spre mere* [= mine]. PSALTIREA COR. 133/26.]

— Din m.-grec. *εὐθηνός* (>bulg., sârb. **jévtin)** «ieftin, îmbelşugat».

IEFTINĂTÁTE s. f.
IEFTINEÁŢĂ † s. f.
IEFTINÍ vb. IVa,
IEFTINŞÍG † s. a.
IEFTIÓR, -OÁRĂ adj.
IEFTIŞÚG † s. a.
} v. **ieftin.**

IEGĂRÍ vb. IVa v. **iagăr.**

IÉHOVA s. m. *Jéhovah.* — Numele lui Dumnezeu, la vechii Evrei.

— De origine evr. **(Iahve).**

IEI interj. v. **ei.**

IEL pron. v. **el.**

IEL s. m. *Le diable.* — Cei mai mulţi Români..., când vine vorba despre spiritul cel necurat, adică despre diavol s. dracul, nici când nu vor să-i rostească numele cel adevărat, ci mai totdeauna îl numesc prin circumscriere..., mai ales prin pronumele personal: *Cine ţi-a făcut aceasta? — Iel! — Care el? — Cel mititel sau cel cornurat.* MARIAN, D. 266. — Cf. Iele, Dânse.

— Înlocuire eufemistă prin pronumele personal **el.**

IELCHÉME s. f. plur. *Voiles* (d'un navire). — (Turcism) Pânze (de corabie). GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. *Fuge Mica corăbioară, Cinzăci di ielcheme, Cinzăci de catarge.* ib. 130.

— Din turc. **yelken,** idem.

IELCOVÁN s. m. (Ornit.) *Alcyon* (Alcedo hispida). — (Turcism literar) *Ielcovan* = gonitor de vânt, se cheamă un fel de pasiri carile nepărăsit în sus şi în jos pe mare zboară. CANTEMIR, IST. 12; cf. 180, 399. *Caice... Se'ntrec cu elcovanii Ce'n faţa apei zboară.* ALECSANDRI, P. II 383, cf. I 148, 237. [Şi: **elcován** s. m., **alcován** s. m. BOLINTINEANU, ap. ŞIO.]

— Din turc. **yel kovan,** idem.

IÉLE s. f. plur. tant. (Mit. pop.) *Génies malfaisants.* — Fiinţe mitologice, închipuite ca nişte zâne (H. IV 91), femei sau fete (H. II 21, 34, IV 13) mari (H. II 15, 177), sfinte (H. II 83, IV 76), foarte frumoase (H. II 170, RĂDULESCU-CODIN, Î. 289), voinice la corp şi îmbrăcate în veşminte albe (H. IV 76), zburătoare (H. II 121), cu aripi (H. II 15) şi invizibile, devenind vizibile numai în timpul nopţii (H. IV 91), în număr de trei (H. II 90) cu numele Savatina, Mărgălina şi Rujalina (MARIAN, D. 268) s. şase (H. II 15) s. nouă (H. IV 91, MAT. FOLC. 1145) s. mai multe, care cutreieră lumea (cf. PAMFILE, B. 49), însoţind de multe ori vânturile rele (ŞEZ. V 142/18) şi umblă nevăzute (H. II 83) prin văzduh în timpul nopţii (s. în zori H. II 126), jucând şi cântând (H. II 21, 170, IV 13) foarte frumos (H. II 34), din cimpoaie şi din fluiere (H. IV 76) făcute din mâna sau piciorul luat de la vr'un tânăr pe care l-au întâlnit dormind (H. II 170). Câteodată pogoară cu cântecele şi jocurile lor în câte un loc (H. II 121) pustiu şi părăsit (H. II 15) şi acolo nu mai creşte iarba (H. II 121, 177, IV 13). Sânt fiinţe foarte răutăcioase, care spurcă cu scuipatul lor lacuri şi izvoare (H. IV 91) şi au puterea de a pocì oamenii, apele şi animalele pe care le întâlnesc (H. II 15, 34, IV 14, 46, 76, 91); chiar a călcà numai în balele sau pe urmele lor este primejdios (H. II 90, 121, 177, IV 13); trebue să se ferească de ele mai ales cine cântă frumos (H. II 21, 126, cf. însă RĂDULESCU-CODIN, Î. 289). *Ielele* joacă (vântuesc ŞEZ. V 142/20) sau iau adese oamenii s. părţi din trupul lor (gura, picioarele CREANGĂ, P. 15, ochii FUNDESCU, L. P. 131/3), iar omul călcat de s. luat din s. de *Iele* se îmbolnăveşte greu, de diferite boale (cf. MAT. FOLC.), dar mai cu seamă simptomele paralitice sânt o urmare a influenţei lor (H. II 34, 90, III 5, 134, 294, IV 46; cf. DICŢ., GRIGORIU-RIGO, M. P. I 46, MARIAN, D. 265-273). Apărător în contra *Ielelor* e măceşul (MARIAN, NA. 58). Se numesc şi Dînsele (H. II 83, 111, III 5, 134, IV 91), Şoimane, iesme (H. IV 91), Rosalii (MARIAN, D. 267), Rusalii (PAMFILE, S. V. 20), cf. Vântoase. *Trec zgomotoase, Scârşniri dintoase, Fluieră relele, Danţeră Ielele!* I. VĂCĂRESCU, P. 342/6. *Atunci îmi zice nevasta: «Să ştii că eu sânt o măiastră, adică una din Ielele şoimane».* GORJAN, H. I 37. *Când te găteşte madam-de-doaletă..., credeţi-mă că par'că sânteţi luate din Iele, adică parc'că v'a luat mâinile, mijlocul şi gâtul.* ib. II 165. *Par-că-i e gura 'ncleştată Şi de Ielele luată.* PANN, P. V. I 105. *Dracii toţi să-l prindă, Ielele să-l ieie.* CONTEMPORANUL, II 729. *Umbre, stafii despletite, Cucuveici, Iele zburlite, Şi Rusaliile pocite Îl urmează ca un nor!* ALECSANDRI, P. I 374. *Să se ducă la fântâna-Ielelor, să aducă două urcioare de apă.* ISPIRESCU, L. 323. *Lutul gol, purtat par'că de Iele.*

GORUN, F. 76. *Începuse să-i fugărească* [Dunărea] *luntrea, de pără luată din Iele.* CONV. LIT. XLIII 929. *Voi Ielelor, măiestrelor, Duşmane oamenilor! Stăpânele vântului, Doamnele pământului, Ce prin văzduh zburaţi, Pe iarbă lunecaţi Şi pe valuri călcaţi.* ALECSANDRI, P. P. $10^{b}/_{18}$; cf. MARIAN, Î. 228, GCR. II 341. *De-a fi* [deochiat] *de Iele.* PAMFILE, B. 31. *Să nu te duci pe la lacul cu lapte, că-ţi fură Ielele ochii.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 284. *Boleşte din Iele.* H. II 122. # **Luăt-(s. luare-) din-(s. de-** H. VII 491) **Iele** (PAMFILE, B. 26) s. **luatul-Ielelor** (ib. 44) = damblà. **Lepădătură-de-Iele** = buboaie mici care se fac pe pulpe. DDRF. **Coarda-Ielelor** (Bot.) v. c o a r d ă. *Bărbatul fără muiere, ca când ar fi luat de Iele* = e ca un trup fără suflet. ZANNE, P. II 15.

[D e r i v a t: **ielít** s. a., citat între boale, fără definiţie. H. IV 91.]

— Femininul plur. al pronumelui personal de persoana a treia (= *ele*), poporul evitând astfel, prin eufemism, a numì aceste spirite răufăcătoare cu numele lor, spre a nu le invocà. Cf. I e l, D î n s e.

IELÍT s. a., v. **Iele.**

IÉLIŢĂ s. j. *Vent froid.* — Vânt rece: *Trage ieliţa* = suflă un vânt rece. BARCIANU.

— Din turc. **yel** «vânt».

IEMÁC † s. m., v. **iamac.**

IEN interj. v. **ian.**

IENÁCHE, IENÁCHI s. m. } v. **Iene.**
IENĂCÍ vb. IV^{a} }

IENÁT s. a., v. **inat.**

IÉNE s. m. (În expresia:) **A venit moş Iene pe la gene,** se zice când îţi vine somnul, când moţăi. ZANNE, P. VI 110. [Şi: **Iéni** s. m. (ŞEZ. II $51/_{3}$, ZANNE, P. VI 110). | D i m i n u t i v: **Ienáche (Ienachi)**: nume dat somnului sau beţiei personificate (cf. CREANGĂ, GL.), mai ales în locuţiunile: **a-i veni cuivà Ienache pe la ochi** s. **a i se pune pe gene** = a i se face somn cuivà (PAMFILE, J. II), **a i se sui cuivà Ienache la cap** (ION CR. III 287) s. **a luà pe Ienache în cap** (ZANNE, P. VI 109) = a se îmbătà. *Dacă Ienachi se puneà pe gene-i, ea îndată luà apă rece şi-şi spălà faţa.* CREANGĂ, P. 6. | V e r b: **enăcì** IV^{a} refl. = a se smintì, uluì, zăpăcì, pierde. PAMFILE, B.]

— Din n. grec. *'Iάννης, 'Ιανάχης* «Ion, Ioniţă».

IÉNI s. m. v. **Iene.**

IENIBAHÁR s. m. sing. (Bot., Cul.) Sorte de condiment. — Fructele unei plante (Myrtus pimenta) care se întrebuinţează ca dres în bucate, mai ales de cârnăţari (cf. ŞIO.). *Am dovadă pe ienibaharul, chimenul, molotrul, cimbru[l] şi mărarul.* PANN, ap. TDRG. *Ienibahar şi alte mirodii.* FILIMON, C. II 341. *Mărfuri felurite:... anason, enibahar.* M. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV^{II} 659.

[Şi: **enibahár, inibahár** (însemnează şi «jneapăn» PANŢU PL., BIANU, D. S.), **inipaár** ŞIO., **inipahár** = jneapăn. PANŢU, PL., GRIGORIU-RIGO, M. P., BIANU, D. S., **nipár** s. m. sing. = aromă de cârnaţi (ŞIO.), specie de piper ce se pune în cârnaţi (LM.).]

— Din turc **yenibahar** «soiu nou de dresuri».

IENICÉR, IENIGÉL s. m. v. **ianicer.**

IENÍPER s. m. (Bot.) v. **iuniper.**

IENIŢĂ s. f. (Bot.) Citat între numirile de ierburi, fără definiţie. H. VI 104.

IÉNŢĂNĂ adj. f. plur. Sorte de poires. — *Pere enţăne* = pere mari frumoase, galbene, cu pete mari roşii, seci la gust; ţin toată iarna (Braşov). DR. II 706.

— Din germ. **Hinzel(birnen),** idem. LACEA (DR. IV 1557).

IENÚPĂR, IENÚPER(E) s. m. } v. **iuniper.**
IENÚPĚRĂ s. f. (Bot.) }

IEPÂNGEÀ s. f. (Îmbrăc.) v. **ipângeà.**

IEPÁR (†) s. m. şi a., **IEPĂRÍE** s. f } v. **iapă.**
IEPÉSC,-EÁSCĂ adj., }

IEPINGEÀ s. f. (Îmbrăc.) v. **ipângeà.**

IEPOŞTÍNĂ, IEPŞOÁRĂ, IEPŞÚNĂ s. f. v. **iapă.**

IEPTÁ vb. I.: *S'élancer, prendre son essor.* — (Transilv.) A-şi luà avânt, a se avântà; cf. a i e p t à^{2} (2°), a r u n c à (IV). *Cealealalte* [albine] *încă ies, se iaptă în aier, şi acolo zboară...* ECONOMIA 184. [Acelaşi cuvânt (cu *ct* rămas la stadiul *ft)* pare a fi: **ieftà** vb. I = a se aflà, a se ivì (Mehedinţi). N. REV. N. (1910), 86. (Cf. a i e p t à^{2} 4°). *Nu s'a ieftat pân'acù cu nimic.* ib. *Într'al mijloc de Ţăligrad Ieftatu-să s'a ieftat* (= s'a ivit) *Mare hală de arap.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 31.]

— Din lat. **jectare** «a aruncà»; cf. a i e p t à^{2}.

IÉPURĂ, IEPURÁMĂ s. f. }
IEPURÁR s. m. **IEPURĂRÍE,** } v. **iepure.**
IEPURÁRIŢĂ s. f. **IEPURÁŞ** s. m. }

IÉPURE s. m. (Zool.) I. *Lièvre; lapin* II. 1°. Jeu d'enfants. 2°. Sorte de raisin. 3°. *Filet de porc. Cuisse de porc.* 4°. Partie de la charrue. 5°. Soupape du soufflet (de forge). 6°. Maladie (de la bouche des bestiaux).

I. 1°. Animal rozător cu picioarele de dinainte mai scurte decât cele de dinapoi şi cu urechile lungi; trăieşte prin vii, pe coline şi pe câmpuri, este foarte fricos şi fuge repede; carnea lui este gustoasă. După credinţa poporului, când un *iepure* îţi iese înainte s. îţi taie drumul, e semn rău (cf. ŞEZ. I $18/_{5}$, ROMÂNUL GLUMEŢ $9/_{13}$). Cf. ş o l d a n, v ă t u i u. *Epurilor scăpare le-ai dat s'aibă.* DOSOFTEIU, V. S. 356, cf. BIBLIA (1866) 136. *Iară hatmanul cu oastea... s'au întors înapoi, fiind Grec cu piele de epure la spate* (= fricos). LET. II $438/_{30}$. *Epur[i] negri.* IORGA, S. D. XII 68. *Dormeam noaptea somnul iepurelui* (= cu grijă şi uşor; poporul zice că iepurele doarme cu un ochiu deschis). N. GANE, ap. TDRG. 267. *Într'o zi, se luă după un iepure.* ISPIRESCU, L. 8. *Un iepure şchiop.* ALECSANDRI, P. P. $47^{b}{}_{016}$. *Culcuş de iepure.* TEODORESCU, P. P. 374^{b}. *Gândeai că a prins pe Dumnezeu de picior, aşà erà de voios; puteai prinde iepuri cu el.* RETEGANUL, P. V. $11/_{9}$. *Şi iaca ne trezim cu popa Buligă... tămâiat şi aghezmuit... Dumnezeu să-l iepure!* (în glumă, în loc de «să-l ierte!») CREANGĂ, A. 94. *Ulceluşă mică* (variantă: *unsă*) *în buruieni ascunsă?* (= *Iepurele*). FUNDESCU, L. P. $174/_{18}$. *Pui de iepure; blană de iepure.* # *Cine goneşte doi iepuri, nu prinde nici unul.* C. NEGRUZZI, I 248. *Mai repede poţi păzì un cârd de iepuri decât o femeie.* PAMFILE, J. II. *Departe-i Griva* (s. ogarul) *de iepure!* cf. g r i v. *A ajuns Griva iepurele:* s'a apropiat timpul ca să dai samă de cele făptuite. ZANNE, P. VI 139. *A prinde iepurele cu carul* s. *cu mâna* = a face o încercare zadarnică. ib. X 628, cf. C. NEGRUZZI, I 249. *A căutà iepuri în biserică* = a umblà după lucruri zadarnice. BARONZI, L. $68/_{11}$. *Căţi iepuri la biserică* = de loc, nimic. PAMFILE, J. *Brânză de iepure:* ceea ce nu se poate găsì, ce nu există. ZANNE, P. V 63; cf. PAMFILE, J. II. *Iepure de hotar* (BARONZI, L. $125/_{10}$) se zice de unul care ar vrea să stea bine cu toată lumea. TDRG.

cf. PAMFILE, J. II. *Iepure de două hotare* se ziceà celor ce locuiau pe lângă vechea frontieră şi se aşezau când într'o ţară, când într'alta, după cum le venea la socoteală (ca să scape de serviciul militar, să poată face contrabandă etc.). # *Nu ştii de unde sare iepurele!* = de unde îţi vine cevâ pe neaşteptate. || **Iepure de casă** s. de **mosc** (Lepus cuniculus) = iepure domestic, a cărui carne e bună, dar nu se prea mănâncă pe la noi.

II. P. anal. şi fig. 1°. Numele unui joc de copii. H. I 190.

2°. (Bot.) O specie de struguri. H. XIV 150.

3°. (Ardeal, Muscel). Fâşie de carne de lângă şira spinării, la porc. Se despică [porcul] pe şira spinării, i se scoate greabănul, muşchii, «muşchiuleţii porcarului», «iepurele», toate mărunţaiele. MUSCEL, 104. | Şalele porcului tăiat. H. IX 84.

4°. O parte a plugului. H. V. 356.

5°. *Iepuri* se numesc supapele prin care intră aerul în foiul fierarului. H. XVII 152.

6°. (Med., prin asemănare cu buza de sus a iepurelui) O boală de gură la vite: le crapă una din buze. Cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. II 10.

7°. Mănunchiul de fire nesecerate care se lasă în mijlocul lanului. ŞEZ. VIII 101, PAMFILE, A. 121.

[Cu schimb de gen: **iépură** = nume de vacă (JIPESCU' O. 49), de oaie (DENSUSIANU, Ţ. H. 82), de capră (H. VI 233, IX 60, 220). | Feminin: **iepuroáică** (însemnează şi un fel de struguri. H. I. 381). *Iepuroaicele îşi spălau mustăţile.* DELAVRANCEA, S. 240, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 367, 415, GOROVEI, C. 190. # *Iepuroaica fată şi iepurele de inimă se vaită.* ZANNE, P. I 495; (Ban.) **iepuroáie** (pronunţ. *-roane)* ŢICHINDEAL, F. 209, LB., RETEGANUL, CH. 48. | Diminutive: **iepuráş** s. m. = iepure mic; puiu de iepure (cf. şoldan, vătuiu); p. anal. nume de cal cu urechile ca ale iepurelui. *Iepuraşu-i bun de zeamă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 367; cf. CATANĂ, P. B. I 46, SBIERA, P. 320/5, GRAIUL, I 535, GOROVEI, C. 132. *D'a iepuraşul* e un joc de copii. H. XI. 117. (La căruţă): *Iepuraşii* ţin loitrele. ib. XVIII 306. (La porc) *iepuraşii* = cei doi muşchi ai spinării (PAMFILE, CRĂC. 202), iepure (II 3°); — **iepurél** s. m. MARIAN, SA. 235; cf. GOROVEI, C. 167; (la plur. Bot.) sparanghel. LB.; — **iepurícă** s. f.: se zice unei fetiţe zburdalnice. PAMFILE, J. I 365; — (rar) **iepurúţ** s. m. LB. | Augmentativ: **iepuréiu** s. m. *Ia! am căptuşit nişte iepuroi şi am de gând să-i jumulesc.* CREANGĂ, P. 304. | Adjectiv: **iepurésc, -eáscă** = de iepure. *Viaţa cea epurească.* ŢICHINDEAL, F. 189. *Cotitură iepurească.* MUSCEL, 98. *Mere iepureşti:* cu faţa roşietică şi cu gust sălciu. ŞEZ. V 42. (Substantivat sub forma feminină) **iepureáscă** s. f. = joc ţărănesc (ANON. CAR., SEVASTOS, N. 281 b/61, PAMFILE, J. III 9); varietate de struguri (DAMÉ, T.). | Adverb: **iepuréste** = ca iepurii. *Mi-l adă... Peste câmpuri, epureşte.* MARIAN, NU. 25. *Şezând el epureşte.* id. SA. 236. *Şi ieu fuga iepureşte prin cânepă.* CREANGĂ, A. 49; cf. MAT. FOLC. 81. *Şi-mi coteşte iepureşte.* PĂSCULESCU, L. P. 172; cf. ALECSANDRI, P. P. 81/1. *Dormeà iepureşte* (= foarte uşor, cu ochii pe jumătate deschişi; cf. în dial. abruzz. *durmì lebbreñe* = a dormi uşor). SLAVICI, N. I 327; cf. CREANGĂ, P. 5. *A înnotà iepureşte.* PAMFILE, J. I 330. | Nom. agent.: (cf. lat. *leporarius)* **iepurár** s. m. = câne de vânat (H. XI 496) cf. copoiu; (Ornit.) pasăre răpitoare (Aquila fulva) din familia pajurei, numită şi vultur (-mare), hultan-de-piatră. MARIAN, O. I 153. *Iepurar gălbuiu* = Aquila chrysaëtus. ib. | Colective: **iepurime** s. f. PONTBRIANT; (Ban.) **iepurámă** s. f. CDDE. nr. 807. | Alte derivate: **iepureán** s. m. = nume de câne (JAHRESBER. XII 152) s. de bou (DAMÉ, T. 181); — **iepurăriţă** s. f. = umflătură la piciorul calului (după germ. Hasenspat?) ap. TDRG.; — (formaţie personală) **iepurărie** s. f. = frică, laşitate, poltronerie. *Nu ştiu până la ce punct iepurăria poate degradà pre om.* C. NEGRUZZI, I 212. | Verb.: † **iepurí** IV^a = a vânà iepuri. ANON. CAR., LB., (cu abstractul) **iepurít** s. a. (citat între cuvintele privitoare la vânătoare). H. V 122.]

— Din lat. **lĕpus, -ŏrem,** idem.

IEPUREÁN, IEPURÉL s. m.
IEPURÉSC, -EÁSCĂ adj.
IEPURÉŞTE adv., **IEPURÍ** † vb. IV^a
IEPURÍME s. f. **IEPUROÁICĂ** s. f.
IEPUROÁIE s. f., **IEPURÓIU** s. m.
IEPURÚŢ s. m.
} v. **iepure.**

IEPUŞOÁRĂ, IEPÚŢĂ s. f. v. **iapă.**

IERÁRH s. m. (Bis.) *Hiérarque.* — Cap bisericesc, arhiereu, arhipăstor (episcop s. mitropolit). *Stai înaintea lui Hristos ca un ierarh îndumnezeit.* MINEIUL (1776) 188^2/1. *Lacrimile acestui mare erarh* (= mitropolit). URICARIUL, VII 85/1. *Sfinţii Ierarhi Aftanasie şi Chirilă.* ib. XIX 96/18. *Să nu se mai încredinţeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.* C. NEGRUZZI, I 241. *Sfântul Ierarh Nicolai.* CREANGĂ, A. 4. *Biserica Trei-Ierarhi* s. *Trisfetitele din Iaşi.* [Pronunţ. *ie-*, mai rar *i-e-*. | **Şi:** (rar) **hierárh** s. m. | Plur. *-rarhi* şi (†) *-rarşi.* MINEIUL (1776) 68^2/1. Vocat. *-rarhe* MINEIUL, (1776) 60^1/2 şi (†) *-rarşe! Părinte Ierarşe Nicolae, roagă-te lui H[ristos]s.* CALENDARIU (1814) 13/12. | Abstract: (< grec. *ἱεραρχία*) **ierarhíe** s. f. = autoritate, putere, stăpânire; (p. ext.) regiunea stăpânită de ierarh; rânduiala şi subordinarea deosebitelor trepte ale cârmuirii bisericeşti; spec. subordinarea treptelor îngereşti; p. ext. orice subordinare prin care sânt legaţi funcţionarii unii de alţii. *Te-ai arătat pre sine-ţi lăudat întru ierarhie.* MINEIUL (1766) 13. *Alexandru I... înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică.* C. NEGRUZZI, I 271. *Ierarhia magistraturii.* MAIORESCU, D. III 141; cf. id. IV 362, *(ierarchie)* id. I 478, *(hierarchie)* id. 52, L. 32, *(hierarhie)* id. III 457. | Adjectiv (modern): **ierárhic, -ă.** *În legătură ierarhică cu diecesele vecine.* SBIERA, F. S. 251. *Legarea de relaţii ierarhice cu episcopia.* IORGA. L. II 158. *Superioritatea sa ierarhică.* id. ib. 168. | Adverb: **ierarhicéşte.** COSTINESCU.]

— Din paleosl. **ijerarŭhŭ** (grec. *ἱεράρχης*), idem

IERÁRHIC, -Ă adj.
IERARHICÉŞTE adv.
IERARHÍE s. f.
} v. **ierarh.**

IERBÁ vb. I^a
IERBĂLÚŢĂ s. f. (Bot.)
IERBÁR s. a., adj. m.
IERBĂRÍE s. f., **IERBĂRÍT** s. a.
IERBÓS, -OÁSĂ adj.
IERBOTĂCÍNĂ s. f.
IERBOTÍNĂ s, f., **IERBŞOÁRĂ** s. f.
IERBULÍŢĂ s. f., **IERBUŞOÁRĂ** s. f.
IERBÚŢĂ s. f.
} v. **iarbă.**

IÉBE † conj. v. **iar.**

IEREÁSĂ s. f. v. **eres.**

IERÉC s. a. Petit cours d'eau qui conduit au Danube les eaux d'un marécage. — Gârlişoarele care din mlaştini şi lacuri curg în Dunăre. Primăvara, peştele, prin aceste gârliţe, intră în lacuri unde-i apa mai caldă şi lasă icrele, când însă vreasă se întoarcă înapoi, gurile *ierecilor* fiind îngrădite.

e silit să rămână pe loc. *Pe unde sântem? — Pe la ierecul lui Ioan Mihailovici.* CONTEMPORANUL, VII 38. Cf. i e r u g ă.

— Cf. rus. *erikŭ* «albie de râu, cu băltoace», turc. *yarek* «crăpătură, văgăună».

IEREMIÁDĂ s. f. *Jérémiade.* — Plângere care nu se mai isprăveşte, tânguire, văicăreală. [Pronunţ.-*mi-a-*.]

— *N.* modern derivat din numele proroculuí Ieremia, vestit prin tânguirile sale.

IERÉS s. a. v. **eres.**

IERÉTE s. m. v. **erete.**

IERÉU s. m. (Bis.) *Prêtre.* — Preot. *Sfântul... s'au arătat... credincios iereu.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Nu folosiră nici rugăciunile iereilor.* IRINEU, S. B. II.

—Din paleosl. **jerei** (grec. *ἱερεύς*). Cf. a r h i e r e u, i e r o d i a c o n, i e r o m o n a h.

IERGĂLÁŞ s. a. (Ungurism, Sângiorz-Băi) Larmă mare. Com. I. SOHORCA.

— Din ung. **nyargalás** «galop». N. DRĂGANU, DR. IV 1553.

IERGHELÍE s. f. v. **herghelie.**

IÉRHĂ s. f. *Peau de veau mégie.* — (Transilv. Mold.) Piele de oaie (com. N. DRĂGANU) s. de viţel, subţire, foarte bine tăbăcită, care se aplică la bondiţă şi pe care se cos florile, t a s m à (ŞEZ. V 72/17, cf. L.B.), cf. m e ş i n ă. *Punga... cu baieri din făşii de piele (ierhă) frumos împletite.* FRÂNCU-CANDREA, M. 23. || Burdujel. Com. A. TOMIAC.

— Din ung. **irha** s. din slav. (sârb., rut.) **irha, jerha,** idem (<v.-germ. *irch, erch* <lat. *hircus*).

IERI adv. *Hier,* (datant) *de peu.* — Ziua care a precedat imediat ziua de azi. *Va ucide pe aproapele său, neurînd pre dînsul mai nainte de eri.* BIBLIA (1688) 129. *Astăzi nu sântem atât de osteniţi ca eri.* DRĂGHICI, R. 83. *Ieri numai am venit şi mâne mă duc.* C. NEGRUZZI, I 39. *Femeia cea de ieri are acum o vârtelniţă.* CREANGĂ, P. 98. *Ieri am fost la popa 'n clacă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 391. *Ziua de ieri. Ieri dimineaţă. Ieri seară.* | (Substantivat) *Din sânul vecînicului ieri Trăeşte azi, ce moare.* EMINESCU, P. 278. # **Ieri-noapte** = în noaptea dinaintea celei din urmă. *I-a dat în gând ieri-noapte...* CREANGĂ, P. 75. *Astă-noapte şi ieri noapte Mă strigă cu blânde şoapte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152. **De ieri, (de alaltăieri),** (mai rar) **de azi, de ieri** (cu întrebuinţarea atributivă) = nou, de curând; tânăr, necopt, ageamiu, neexperimentat. *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu, omul veacului?* C. NEGRUZZI, I 245. *Oameni... mândri de vechimea lor de eri.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Nu-s harabagiu de ieri, de alaltăeri.* CREANGĂ, P. 115, cf. 160. *Doar nu de azi, de ieri, ţin lucrătoarea!* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. **Mai ieri (alaltăieri)** = de curând, nu-i mult de-atunci. *Doar eră nepoţelul ei, pe care ea însăşi îl legănase mai ieri.* ap. TDRG.

— Din lat. **heri,** idem. Cf. a l a l t ă i e r i.

IERI † conj. v. **iar.**

IERIÁSĂ s. f. v. **eres.**

IÉRIŢĂ s. f. *Blé de printemps.* — Grâu de primăvară (ANON. CAR., PAMFILE, A. 103, VICIU, GL., H. IV 176, IX 40, XVIII 25, 138, 276) s. de vară (H. XVIII 302), mai mărunt şi mai roşu (H. XVIII 40).

— Din slav. bulg. **erica** (rus., sloven, etc. **jarica),** idem. Cf. i a r ă².

IERITÍC, -Ă † adj. v. **eres.**

IERLÍU, -ÍE † adj. *Indigène.* — (Turcism) Indigen, pământean. *Întru ei străin nici unul, decât numai cei erlii.* BELDIMAN, TR. 361, cf. 375.

— Din turc. **yerli,** idem.

IERMELÍC s. m. v. **irmilic.**

IERNÁ vb. I[a]. 1°. *Passer l'hiver, hiverner.* 2°. *Garder pendant l'hiver (des bestiaux).*

1°. I n t r a n s. A petrece timpul lunilor de iarnă. *Întrămu întru corabie şi ernămu întru ostrovul alexăndrescu.* COD. VOR. 98/14 (= ... e r n a s e. N. TESTAMENT 1864; a u e r n a t. BIBLIA 1688). *Au ernat şi au şi vărat.* LET. II 263/13. *Mergând ca să erneze Paşa...* MAG. IST. I 227/24. *Merse şi iernă la Amasia.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/5. *Iernând... împăratul Constanţie în Sirmium.* MARCOVICI, C. 180. *Pasările... zise «litorne» iernează în Austria-de-jos.* ODOBESCU, III 28/2. *Ş'astă iarnă am iernat.* TEODORESCU, P. P. 289; cf. BUD, P. P. 58, SBIERA, P. 319/36, ŞEZ. IV 136/23, VII 147, GOROVEI, C. 117, ZANNE, P. III 563, VI 120.

2°. T r a n s. A ţineâ cevà peste iarnă (LB.); s p e c. a hrăni în cursul iernii. [Oastea] *o ernà şi o grijeà.* LET. II 333/27. *Da aici, de pe 2½ fălci nu poţi iernà cum se cade o vită mare.* CONV. LIT. XLIV[I] 647. *Şi-a iernat ea caprele cum şi-a iernat...* MARIAN, SE. II 107.

[Şi: vb. I LB. | A d j e c t i v e: **iernát, -ă** (cu negativul **neiernat**) = ţinut, îngrijit peste iarnă. (În batjocură) *Fetele din Ungureni Îs iernate cu strujeni, Îs vărate cu tărâţe...* ŞEZ. IV 239[b]; **iernătór, -oare** = care iernează. | A b s t r a c t e: **iernáre** s. f. *Nu bură pristanişte către ernare.* COD. VOR. 86/4 (= a e r n à. N. TESTAMENT 1648, de e r n a t e c. BIBLIA 1688). *Prăpădeà ţara prin iernarea soldaţilor săi.* IORGA, L. II 633; — **iernát** s. a. *Eră locul pustiu încă din ernatul Tătarilor.* LET. II 236/20. *Să-mi fac bani de iernat.* ALECSANDRI. P. I 63. *La omuţul blăstămat Merge dracul la iernat.* BUD, P. P. 58; — **iernătúră** s. f. = iernare. LB.]

— Din lat. **hibernare,** idem. Cf. î n i e r n à, d e s i e r n à, i e r n o ş à.

IERNĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj. v. **iarnă.**

IERNÁTEC, -Ă adj., s. a. v. **iernatic.**

IERNÁTIC, -Ă adj., s. a. I. *Hivernal, d'hiver.* II 1°. *Hivernage, séjour pendant l'hiver, quartiers d'hiver.* 2°. *Entretien des bestiaux pendant l'hiver.* 3°. Présent qu'on demande au jeune marié avant qu'il n'entre avec sa jeune femme dans la chambre nuptiale. — (Adesea în opoziţie cu v ă r a t i c).

I. A d j. De iarnă, care se face s. trăieşte iarna (LB.), care ţine până iarna târziu; (f i g.) friguros. *Iernatec* = hiemalis. ANON. CAR. *Corbi iernatici.* ALECSANDRI, P. II 8. *Şi de-ai fi băut din unda Tanaisului iernatec.* OLLĂNESCU, H. O. 212. *Prin vine-mi trec iernatice fiori.* GORUN, F. 176. *Mere iernatice* (Braşov). || (S u b s t a n t i v a t) Varietate de păr altoit. H. XVI 40.

II S. a. 1°. (Mai ales despre oştiri s. turme de vite) Şedere, petrecere, adăpostire în timpul iernii, i e r n a t. *Mare urgie... eră pe lăcuitorii ţării ernaticul acelor oşteni.* LET. II 148/18, cf. 229/14, 367/5, CANTEMIR, HR. 221. *Pân'la ernatecul Tătarilor am şăzut ş'am plătit dajde curteneascâ.* URICARIUL, XXIV 419, cf. I 91/17. *Oştile s'au răsipit în ernatic.* MAG. IST. II 28/26. *Le-au luat... cheltuiala acelor vite de un an, ernaticul şi văcăritul.* IORGA, S. D. IV 232. *Orânduind celelalte oşti spre iernatic.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 262/4. *Ostaşii.. veniseră la iernatic în Moldavia.* C. NEGRUZZI, I 179. *Şi-a luat oile şi s'a pornit... la munte,... de unde aveà să se întoarcă*

abià spre toamnă, la iernatic. MARIAN, SE. II 109. *Vitele rămân la tatăl fetii, cu iernatecul.* SEVASTOS, N. 341/4. *Cârdul de cocoare ce vin de la vărătec și merg spre iernatec.* PAMFILE, VĂZD. 48.

2°. Hrană, nutreț (Com. A. COCA) s. adăpost (perdele, șuri, viteлării I. IONESCU, C. 220) pentru vite în timpul iernii. *În Brumar începe gospodariul a se îngriji de ernaticele vitelor.* I. IONESCU, C. 220. *Grajduri de ernatice.* id. D. 174. *Și-a ernat ea caprele, cum și le-a ernat, până către sfârșitul lunii lui Faur, iar atunci, sfârșindu-i-se ernaticul...* MARIAN, SE. II 107. *Oamenii erau bucuroși în sat, că mai cruță iernaticul vitelor.* SADOVEANU, P. S. 93.

3°. Fig. (jud. Bacău) Vama care se cere de la mire înainte de a părăsi, împreună cu mireasa, ospățul nunții. MARIAN, NU. 561.

[Și: **iernátec** adj., s. a.]

— Derivat din **iarnă**, prin suf. *-atic.*

IERNÍȚĂ s. j., **IERNÓS, -OÁSĂ** adj. } v. **iarnă.**
IERNOȘÁ vb. Ia }

IEROÁGĂ s. f. v. **ierugă.**

IERODIÁCON s. m. (Bis.) *Diacre.* — Diacon călugăr; (impropriu) cel dintâiu între mai mulți diaconi. *Feace pre Xena ierodiacon.* DOSOFTEIU, V. S. 30$_1$. *Ierodiiacon Ignat.* IORGA, S. D. XIII 135. *Răposatul Ioan erodiacon.* URICARIUL, XII 266/$_{19}$. [Feminin: † **ierodiáconă** (DOSOFTEIU, V. S. 30), **ierodiáconiță** (IORGA. S. D. XIII 105) = (în biserica primitivă) femeie (în genere văduvă) consacrată serviciului bisericii, îngrijirii bolnavilor, etc. | Și: **hiero-** v. c. | Pronunț. *(h)i-e-... -di-a-* și *ie-...*]

— Din n.-grec. *ἱεροδιάκονος* (> paleosl. *ijerodijakonŭ)*, idem.

IERODIĂCONĂ † s. f. } v. **ierodiacon.**
IERODIÁCONIȚĂ s. f. }

IEROMONÁH s. m. (Bis.) *Moine revêtu de la prêtrise.* — Călugăr care a primit darul preoției, preot călugăr. *Smeritul între ieromonáhi Climent ieromonahul.* MINEIUL (1776) 1 pr., cf. MAG. IST. IV 331/$_3$, URICARIUL VII 19/$_4$, CREANGĂ, A. 76. [Și: **hieromonáh,** † **(h)ieromonác** s. m. *Eromonacul Atanasie.* URICARIUL, X 377/$_2$. | Plur. *-nahi* și † *-nași. Au scos pe eromonași... de prin mănăstirile cele mari.* LET. III 198/$_{21}$. | Pronunț. *(h)i-e-* și *(h)ie-...*]

— Din n.-grec. *ἱερομόναχος* (> paleosl. *ijeromonahŭ)*, idem. Cf. hiero-.

IEROSÍ † vb. IVa. *Consacrer.* — A da darul preoțesc cuiva. *Nu se cuvine cei ierosiți să împrumute și să ia dobânzi.* PRAVILA, ap. TDRG. [Pronunț. *i-e-*].

— Din n.-grec *ἱερόομαι* «a se face preot», cf. v.-grec. *ἱερόω* (viit. *-ῥώσω*) «a consacrà». Cf. afierosì.

IEROSÍ vb. IVa (ș. d.) v. **irosí.**

IEROSILÍE † s. f. (Bis.) *Sacrilège.* — (Grecism literar) Sacrilegiu. Toate fealiurile de greșeale cu câte să atinge omul de besearică să chiamă *ierosilii.* PRAV. MOLD. 106. [Derivat: **ierosiliós, -oásă** † subst. = sacrileg. *Ierosilios* să cheamă fur de besearică. ib. 107,$_2$. | Pronunț. *ie-* s. *i-e-*]

— Din grec. *ἱεροσυλία*, idem.

IEROSILIÓS, -OÁSĂ † subst. (Bis.) v. **ierosilie.**

IERTÁ vb. I. *Affranchir, mettre en liberté.* II. *Exempter, dispenser* (de...). III. *Permettre.* IV 1°. *Pardonner, remettre.* 2°. *Excuser.* V. 1°. *Se réconcilier.* 2°. *Prendre congé.* 3°. *Renoncer à, abandonner.*

I. † (Înțelesul etimologic) Trans. A liberà pe cinevà din robie, a pune în libertate, a slobozì. *Robii și-au ertat.* DOSOFTEIU, V. S. 101, cf. MINEIUL (1776) 168^2/$_2$.

II. P. ext. (Nu mai avem a face cu o «robie», ci cu o servitute, o sarcină, o datorie s. făgăduință apăsătoare, etc.)

1°. A liberà, a scuti, a scăpà, a dispensà (de...).

a) Trans. (Complementul e ființa scutită; prin de (la) se indică sarcina) *Cerșù, dar nu altă, fără numai să-l iarte de la vòinicie* (= miliție). DOSOFTEIU, V. S. 73. *Care erà bătrân, la vârstà neputincios, se iertà de la slujbă.* LET.^{2} III 323/$_5$. *Ertà-mă-vei de plată.* BARAC, T. 14. *Să ierți feciorul mieu de la oaste.* RETEGANUL, P. III 8/$_6$.

b) (Construit cu să nu) *Să-mi ierți feciorul, să nu meargă la oaste.* id. ib. III 7/$_{18}$.

c) (Construcția schimbată: sarcina devine complement) *Birul țării erà ertat* (= nu se mai cereà) *de la Împărăție.* LET. II 259/$_4$, cf. 256/$_9$.

d) Intrans. (cu dativul persoanei interesate) *Din zestre că-i mai iertà* (= nu i-o cereà întreagă), *Din cerut îi mai lăsà.* TEODORESCU, P. P. 88^b.

2°. Trans. A deslegà (de o făgăduință, jurământ, etc.). *M'ați ertà de făgăduința ce v'am dat eri.* DRĂGHICI, R. 108.

3°. Trans. A nu mai persecutà, a slăbì pe cinevà. *Mai mergem ce mai mergem, mă uit iar.., mă iertase* (= nu se mai luase după noi) *bagabontul!* CARAGIALE, T. 9/$_{16}$.

4°. Spec. **Femeie iertată (de Dumnezeu):** care nu mai are menstruație (propriu: care a scăpat de neplăcerile ei), în vârstă. *A iertat-o Dumnezeu,* adică i s'a tăiat, i s'a poprit firea, nu-și mai vine la soroc I. GOLESCU, C. I. *Așà i-au grăit o bătrână ertată.* BARAC, T. 73, cf. JIPESCU, O. 21. *Țintesc a se însurà cu zestrea unei cuconiți iertată de Dumnezeu și de oameni.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Două muieri iertate fac mătănii.* MARIAN, I. 34, cf. FRÂNCU-CANDREA, M. 112. *Muieri iertate* = care nu mai au relații sexuale. GOROVEI, CR. *Iertat* = persoană care din pricina vârstei sau dintr'un legământ nu mai are legături trupești. PAMFILE, C. Ț.

III. P. ext. (E vorba numai de ridicarea unei opreliști) A da drumul, a da voie, a îngădui, a permite, a lăsà.

a) Trans. (Complementul e persoana căreia i se îngădue cevà; construit cu (ca) să s. (de) -a) *Pre mine m'au iertat să lăcuesc aicia.* DOSOFTEIU, V. S. 14. *Rugă pre Daniil ca să-l iarte să mai meargă să se închine la sfintele locuri.* MINEIUL (1776) 51^2/$_2$. *Nu se iartă* (= nu i se dă voie) *ca să stea la jărtveanic.* ib. 93^2/$_2$. *Iartă-mă să adaog vreo trei cuvinte!* ODOBESCU, III 32/$_{12}$. || (Construit cu prep. cu) *Drept mulțumită că o iertase cu viață* (= că i-a lăsat viața, că n'a omorît-o)... id., ap. TDRG. || Intrans. (absol.) *Rugat fiind Pilat de un Iosif bogătaș, au ertatŭ* (= a permis) *și i l-au dat de l-au îngropat.* id. ib. 125. *Să iertați, boieri, ca nunta, s'o pornim și noi alături!* EMINESCU, P. 196.

b) Fig. (Subiectul e «sănătatea, vremea, putința», etc.) *Venitul școalelor nu ne iartă a face asemenea cheltuieli.* URICARIUL, III 37/$_{13}$. *Conlucrează și tu, pe cât te iartă putința.* MARCOVICI, D. 250. *Ar vrea să fugă, dar inimă n'o iartă* (= n'o rabdă). ALECSANDRI, P. II 319. *De m'a iertà vremea să pot venì și eu mai pe urmă, bine!* CREANGĂ, P. 169 || Absol. *Îndeletnicindu-ne cu tot chipul, prin cât putința au ierta.* URICARIUL, IV 26/$_{19}$, cf. I 197/$_2$. *Muște cât îi iartă gura* (= cât pot) *și cu cât au puteri.* id. ib. 261. *Trebile împărăției nu-l iartă* (= nu-i dau răgaz). ISPIRESCU, L. 42. *Nu mă iartă puterile* (= nu pot). PAMFILE, J. II 301. *Întinde-ți picioarele pe cât pătura te iartă!* ZANNE, P. II 590. # **Nu-i iertat!** (înlocuit azi prin) nu-i permis, e oprit, interzis. *Aceasta nu-i ertat!* KONAKI, P. 181.

c) (Obiectul interesat e în dativ) *Nu mi-i ertată* (= nu mi-e dată) *nici atâta mângâiere.* KONAKI, P. 83. *Pentru ce nu ne este ertat a şti?* DRĂGHICI, R. 107. *Ţineà mânile tinerei dame... cu o familiaritate neertată altui, decât unui bărbat.* C. NEGRUZZI, I 37. *De mi-ar fi ertat... să trăesc...* ALEXANDRESCU, M. 113. *Legi, care... nu le iartă a âmblà cu sabia.* BĂLCESCU, M. V. 315. *Surâsul să ne fie iertat.* MAIORESCU, CR. I 231. *Nu ţi-e iertat să vorbeşti!* EMINESCU, N. 82.

IV. Spec. 1°. A nu pedepsì s. a ridicà pedeapsa pentru păcatul, vina s. greşala cuivà, (†) a lăsà.

a) (Complementul e omul; construit cu de) *Veţi ertà pre oameni de greşealele lor.* VARLAAM, C. 316. *Iartă-mă de ce-am făcut!* RETEGANUL, P. II $30/_{11}$. *De păcate m'o iertà.* TEODORESCU, P. P. 279. *Iartămă, mândro, de glume!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 363.

b) (Absolut) *Matiaş Corvinul să iarte pre Ladislav Gara.* ŞINCAI, HR. II $31/_{17}$. *Se rugà cu lacrimi ca să o ierte.* ISPIRESCU, L. 6.

c) (Construit cu că...:) *Mă iartă, tată, că n'oiu mai zice aşà.* DRĂGHICI, R. 63. *Eu te-aş iertà, zău, Că m'ai luat de-acasă...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 503. *Iartă, mândro, c'am fost beat.* ib. 229.

d) (Complementul e greşala; construit cu dativul persoanei interesate) *A mea vină... veçinic n'o să mi-o mai iert.* EMINESCU, P. 97. *Vină, zău, şi-mi iartă Greşala!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 503.

e) Spec. (Dumnezeu e cel ce iartă) *O, amar ceia ce să sfădesc şi mor neiertaţi!* CUV. DIN BĂTR. II 464. *Dumnezeu să mă ierte şi pre mine şi pre aceşti... limbuţi autori!* C. NEGRUZZI, I 61. *Dumnezeu să ierte păcatele sale!* ALECSANDRI, P. I 44. *Iartă-mă, Doamne, că nu ştiu ce mi-a ieşit din gură!* CREANGĂ, P. 191. *Şi ne iartă greşelile noastre, precum iertăm şi noi greşiţilor noştri.* ‡ **L-a iertat Dumnezeu!** = (cu deosebire despre unul care s'a chinuit mult) a murit. I. GOLESCU, C. I, ŞEZ. III $114/_{20}$, MARIAN, Î. 45. **Dumnezeu să-l ierte!** se zice despre cei morţi. *A murit? Domnul să-l ierte!* ALECSANDRI, P. I 358. *De-o fi murit, să-l ierte Dumnezeu!* COŞBUC, F. 73. *Bărbatu-mieu — Dumnezeu să mi-l ierte — nu s'a putut plânge că l-am înşelat.* CREANGĂ, P. 4. (Transilv.) **Fie-iertat** = (tatăl, bărbatul etc.) răposat, mort. BARCIANU. *Fie iertat taică-mieu* (SLAVICI, ap. TDRG.) = tatăl mieu răposat. **Doamne iartă-mă!** exclamă Românul imediat după ce-i scapă din gură o înjurătură; o vorbă necuviincioasă s. chiar când ele i-au trecut numai prin gând. *Da ce* [scil. *dracu*, s. *naiba*], *Doamne iartă-mă, par'că eşti din neamul lui Iţic!* CREANGĂ, P. 130. *Aice-i? Unde, Doamne iartă-mă, să fie?* ALECSANDRI, T. 99.

2. A scuzà. *Dar aud chemându-mă. Mă iertaţi, mă rog!* C. NEGRUZZI, I 40. *Mă iertaţi, Domnul mieu, că sânt cam bolnavă, şi nu pot* [cântà]. ALECSANDRI, T. 876. *De-i aveà vreme să te duci,... iară de nu, să te ierte!* CREANGĂ, P. 169. (Expresii de politeţe s. locuţiuni stereotipe prin care se cer scuze pentru cutezanţa de a spune s. de a contrazice pe cinevà, corespunzând, adesea în popor, neologismului «pardon!» şi vechiului «să vă fie faţa Dumnea-voastră cinstită») *Cum te chiamă? — Suzana, să ierţi.* ALECSANDRI, T. 720. *A prins nişte iepuroi şi vreà să-i jumulească, să iertaţi D-voastră!* CREANGĂ, P. 304. *Să ierte cinstita faţa D-voastră, dar aista e un leneş.* id. 330.

V. Refl. (= reciproc) 1°. A se împăcà cu cinevà (într'un moment solemn, mai ales înainte de moarte s. de împărtăşanie, cerându-şi iertare). *Să ertară.* DOSOFTEIU, V. S. 12. [Bolnavul pe patul de moarte] *se iartă, până şi cu de aceia cu care n'a avut nemică în toată viaţa sa.* MARIAN, Î. 19. *Veniţi se ne ertămu, că dzacu înainte voastră.* CUV. D. BĂTR. II 449. *Sfădiţii se duc de se iartă.* GOROVEI, CR. 279. || Trans. A sărutà pe cinevà când te desparţi de el, a da mortului sărutarea de pe urmă. *Pe soţie o sărută, Trei copii apoi iertă.* CORCEA, B. 50.

2°. Pext. A-şi luà rămas-bun, ziua-bună, înainte de a părăsi pe cinevà (Com. I. CORBU). *Să ertă de la dînsul din mănăstire.* DOSOFTEIU, V. S. 42. *Stareţul... ertându-se de cătră dînşii, purciase să se ducă.* MINEIUL (1766) 52. *Ertându-se unul de cătră altul.* ib. $19^1/_2$. *Eşiră din Ostrov şi se ertară cu el.* ALEXANDRIA, 105.

3°. † (Construit cu de s. despre) A se lăsà de cevà, a părăsi cevà, a renunţa la... *Ertându-să de egumenie fericitul acesta de egumen...* DOSOFTEIU, V. S. 119. *Până nu să va ertà de tot despre dînsa* (ţiitoare)... ŞAPTE TAINE, ap. TDRG. *Să se spovedească, Să mărturisească, Că ia s'a iertat De trup de bărbat.* PAMFILE, C. Ţ. 55.

[Abstracte: **iertáre** s. f. = acţiunea s. faptul de a iertà; scutire; scuză, graţie (III). *Ertare de greşale să dăruiască.* MINEIUL (1766) $43^2/_2$. *Iertarea păcatelor sale.* DRĂGHICI, R. 54. *Îţi cer o mie de iertări* (= scuze). C. NEGRUZZI, I 47. *Cereau iertare.* BĂLCESCU, M. V. $413/_8$, cf. MARIAN, NU. 316, CREANGĂ, P. 204, ISPIRESCU, L. 305. *A se rugà de iertare* = a-şi cere scuze. Cf. MARIAN, T. 113. (Formulă de politeţ; adesea ironic) *Să avem iertare!* = să iertaţi. *Să avem iertare, Luminarea-Voastră, că acesta mi-i flăcăul.* CREANGĂ, P. 83. † *Iertare de vamă* = scutire de a plătì vamă (sec. XVII). IORGA, D. B. 14; — **iertát** (cu negativul **neiertat**) s. a = iertare. *E de neiertat!* = nu se poate iertà; — († şi pop.) **iertăciúne** s. f. = iertare; (†) rămas-bun (când te desparţi de un mort s. te desparţi pentru totdeauna de cinevà) (LB.); (†) voie de a plecà; (spec., la nuntă) oraţie în versuri ce se spune în faţa nuntaşilor şi părinţilor miresii de către un vornicel sau oricare altul dintre nuntaşi, imediat după ce zestrea miresii á fost scoasă şi aşezată în trăsură; în tot timpul acestei cuvântări, mireasa stă în genuchi dinaintea părinţilor ei care şed pe scaun, iar nuntaşii strângându-se împrejurul acestora, ascultă cu mare luare-aminte (MARIAN, NU. 573, 581, H. X 506); (la înmormântare, în Transilv.) cuvântare, în proză sau în versuri, ţinută la înmormântarea unei femei evlavioase, a unui fecior sau a unei fete-mari, în care se reamintesc faptele celé mai însemnate şi demne ale mortului (MARIAN, Î. 310). *Nemică nu foloseşte aceà ertăciune.* PRAV. MOLD. 28. *Căzu la picioárele svântului, de-şi cereà ertăciune.* VARLAAM, C. 34. cf. DOSOFTEIU: V. S. 147, MAG. IST. I $174/_{24}$, MINEIUL (1776) $104^2/_1$, ALEXANDRIA, 58, DRĂGHICI, R. 47, BELDIMAN, N. P. I 55, C. NEGRUZZI, III $78/_{27}$, ALEXANDRESCU, M. 314, BĂLCESCU, M. V. 256, CREANGĂ, P. 47, ISPIRESCU, L. 42. *Va luà, prin pocăinţă, ertăciune păcatelor.* ANTIM, P. 77, cf. VARLAAM, C. 21, DRĂGHICI. R. 31. *Să ne daţi ertăciune.* LET. III $282/_4$, cf. E. VĂCĂRESCUL, IST. $257/_{30}$, PANN, Ş. II, 15, PĂSCULESCU. L. P. 208. *Să fie cu iertăciune* (= să iertăţi, să scuzaţi). GORJAN, H. IV 78, ODOBESCU, III $45/_{10}$. *Luându-şi iertăciune* (= rămas-bun) *de cătră toţi...* MINEIUL (1776), $180^1/_2$. *Să-mi dăruieşti, pentru simbria ostenealii meale, ertăciune* (= voie de a plecà). DOSOFTEIU, V. S. 193. | Adjective: **iertát** (cu negativul **neiertat**), **-ă**=liberat; scutit, scăpat, dispensat; îngăduit, permis, lăsat; scuzat; împăcat; — **iertătór** (cu negativul **neiertătór**), **-toáre** = care iartă. *Născătoare de Dumnezeu, ceia ce eşti ertătoare.* MINEIUL (1766) $79^1/_2$. *Cine-şi va căutà ale lui greşale, ertătoriu m[i]l[os]tiv fi-va de greşalele altora.* CORESI, E. $8/_{20}$. *Melancolia iertătoare a vremii ce trece.* ZAMFIRESCU, R. 281. *O boală crudă şi neiertătoare l-a doborît.*]

— Din lat. pop. **liberto, -are** (derivat din *libertus, -a, -um* «liberat din sclavie»).

IERTĂCIÚNE s. f. v. **iertà.**

IERTAGÁN, IERTĂGÁN s. a. v. **iatagan.**

IERÚGĂ s. f. Canal qui conduit l'eau au moulin. — Braţ de râu ce duce apa la moară (H. XVIII 266), canal prin care se abate apa la moară (H. XVIII 143), cf. iaz, gârla morii; braţ sec al unei ape (Ban., com. ITTU), vână de apă, izvor latent (id.), pârău mai mare (Arad, id.). Spre a se conduce apa la moară, să face o *ierugă* (= canal), iar în albia râului să face un iaz. LIUBA-IANA, M. 103. Peştii se mai prind şi cu răstoaca, adecă se abate apa pe *ierugă* săpată, iar albia văii rămâne seacă. id. 130. *Canalul (eruga) ce duce apa la mori.* I. IONESCU, M. 393. *Frunză verde din ierugă.* RETEGANUL, TR. 166/3. [Şi: **irúgă** s. f. = canal (WEIGAND, B. B. 95), locul unde se strânge apa ce cade de pe roata morii (FRÂNCU-CANDREA, M. 101). *Apa veneà pe o irugă (=canal), care este săpat[ă] în piatră.* I. IONESCU, M. 51. *S'a oprit trudita moară, Doarme apa la irugă.* GOGA, P. 61; **ieroágă** s. f. = loc neted şi cufundat: *Am cosît la ieroaga aceea.* VICIU, GL.] Cf. ierec.

— Din sârb. s. rus. **jaruga** «canal» (<turc. *jaryk*), cf. virugă, viroagă.

IERÚNCĂ s. f. 1°. *Gelinotte* (Bonasia betulina). 2°. Nom de brebis.

1°. (Ornit. Mold.) = **găinuşă.** MARIAN, O. II 214. *În judeţele de munte ale Moldovei... acèle pasări, mai mari de cât un sitar şi împodobite cu sprincene roşii, ca cocoşii sălbateci, poartă numele de ierunci.* ODOBESCU, III 34/6. | *Ierunc*ă = fugău. ŞEZ. II 211/5.

2°. Nume de oaie. DAMÉ, T. 182, JAHRESBER. XII 143.

[Plur.-*runci*. | Şi (ad 1°): **irúncă** s. f. DICŢ.; **rierúncă** s. f. BARONZI, L. 118/20, MARIAN, O. II 214; (+ *creieri?*) **crierúncă** s. f. ŞEZ. IV 136/9, GRAIUL, I 467; (Bucov.) **ierúşcă** (*eruscă* TEODORESCU, P. P.) s. f. MARIAN, O. II 214, NU. 506.]

IERÚPEN s. m. (Bot.) v. **iuniper.**

IERÚŞCĂ s. f. (Ornit.) v. **ierunc**ă.

IESACCÍU † s. m. v. **iasacciu.**

IESCÁ vb. v. **iscà.**

IÉŞCHIE s. f. v. **aşchie.**

IEŞCHIŢĂ s. f. v. **aşchiţă.**

IESCÓS, -OÁSĂ adj. } v. **iască.**
IEŞCULIŢĂ s. f. }

IEŞÌ vb. IV intrans. I 1°. *Sortir.* 2°. *Aller à la selle.* 3°. *Être en saillie, ressortir.* 4°. *Sortir, s'en aller.* II 1°. *Sortir, jaillir.* 2°. *Apparaître.* 3°. *Paraître, être à la mode, avoir cours.* 4°. *Se répandre.* 5°. *Naître, sortir de, éclore, pousser.* 6°. *Venir de, sortir de.* 7°. *Sourdre, jaillir.* 8°. *Pousser, venir.* III 1°. *Sortir de.* 2°. *Échapper à.* 3°. *Quitter.* 4°. *Outrepasser.* 5°. *Être hors de (soi).* 6°. *Déteindre, passer.* IV 1°. *Arriver.* 2°. *Réussir. Parvenir.* V 1°. *Résulter.* 2°. *Émaner, venir* (à qqn.) 3°. *S'accomplir.* 4°. *Se terminer.* 5°. *Disparaître.* 6°. *Périr.*

A ieşi stă în opoziţie cu «a intrà» şi exprimă, ca verb intransitiv, idea cuprinsă în verbul transitiv «a scoate».

I. (În înţeles propriu numai despre fiinţe).

1°. A părăsi locul (încăperea) în care te afli, mergând (plecând) afară, a trece din lăuntru afară.

a) Absol. *Şi eşimu* (= ieşirăm), *doară vrem vedeà undevà vr'u[n] om.* CUV. D. BĂTR. II 189. *I să dezlegară ciolanele de prin încheieturi, de au eşitŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 100. *Cum dar erà să iasă şi să între, neavând uşă?* DRĂGHICI, R. 53. *Hai, ieşi răpede şi porneşte!* CREANGĂ, P. 212. *Cei chemaţi ieşiţi!*

b) (Complinit prin afară) *Nice au eşit afară Preacista.* VARLAAM, C. 27. *Ualent, eşitŭ din calea lui Dumnedzău, afară.* DOSOFTEIU, V. S. 35. *Au ieşit afară, ca să vadă ce huet erà acèla.* DRĂGHICI, R. 74. *Iese afară în grădină.* CREANGĂ, P. 189. *Ia-ţi porcul de-aici şi ieşi afară!* id. ib. 83. *Iese mândra pân'afară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 123.

c) (Prin prepoziţii se indică locul de unde s. prin care iese cinevà) *Din râu... ieşeà zimbrul.* ALECSANDRI, P. I 345. *Ieşi, ca din pământ, un palat.* STĂNCESCU, B. 122/4. *După ce au ieşit [copiii]... din pelinci.* MARIAN, NA. 331. *Să nu iasă de prin culcuşurile lor.* ISPIRESCU, L. 288/28, cf. *de acolo* (id. ib. 169/34), *de după cosul...* (id. ib. 334/20), *de subt pod* (id. ib. 13/33), *din curte* (id. ib. 13), *din baie* (id. ib. 38), *din adunare* (KONAKI, P. 268), *din lurmă* (id. ib. 262), *din cetate* (GORJAN, H. I 3/12), *din cort* (ALECSANDRI, P. I. 21), *din cărare* (COŞBUC, B. 14), *din codru* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286), *din casă* (CREANGĂ, P. 4), *dintr'o peşteră* (ALEXANDRESCU, M. 13), *dintre munţi* (FUNDESCU I. P. 36/28), *de la tine* (TEODORESCU, P. P. 112), *din albie* (TDRG.), *din găoace* (ib.), *din tact* (ALEXI). *Plumbul... a ieşit prin spate.* C. NEGRUZZI, I. 29. *Ieşi pe poartă* (ISPIRESCU, L. 4/11), *pe uşă* (CREANGĂ, P. 47/21), *pe horn* (RETEGANUL, P. V 25/35). *La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta.* C. NEGRUZZI, I 248. *Îi iese părul prin cuşmă.* DOINE, 292/18. *Lumea iese din teatru prin fund.*

d) (Prin prep. sau printr'un adv. local se arată locul, — fig. ţinta s. scopul — la care ajunge cinevà). *Ieşam seara la poartă* (DOINE, 111), *în prag* (ib. 150), *în uliţa mare* (C. NEGRUZZI, I 31), *la lună* (ALECSANDRI, P. I 14), *la scară* (ISPIRESCU, L. 188), *la fereastra palatului* (id. ib. 279/3), *pe luciul apei* (id. ib. 34), *pe tărâmul celălalt* (id. ib. 116/35), *pe un prund de gârlă* (STĂNCESCU, B. 260/25). # **A ieşi la** (ISPIRESCU, L. 96/30) (s. **între**) **oameni** (MARIAN. V. 88) s. **la** (ISPIRESCU, L. 162/32, 136/12) (s. **în**) **lume** (id. ib. 273/9, CREANGĂ, P. 87/14) = a se arătà în (s. la) lume. **A ieşi cu dosul la oameni** = a nu se purtà cum trebue în lume. ZANNE P. II 119. **A ieşi la lumină** s. **la iveală** = a se ivi, a se arătà, a se da pe faţă, a apăreà. *Până acum la ivală n'au eşit.* LET. II 195/21, cf. RETEGANUL, P. I 58/14. *Va ieşi la lumină mişelia ţigăncii.* RETEGANUL, P. II 31/10. † **A ieşi de faţă** = a apăreà, a se prezentà, a se înfăţişà. *Ieşind fata de faţă la divanul vezirului...* LET.2 III 78. **A ieşi la pensie** = a părăsi o funcţie (după un număr de ani obligatoriu) şi a primì pensie pentru serviciul făcut. **A ieşi de-asupra** v. asupra I 3°.

2°. Spec. A-şi face trebuinţa, necesitatea (adesea complinit prin *afară* s. *la scaun* s. *la poiană* POLIZU), a se căcà; (complinit prin *cu udul*) a urinà, a se pişà. *Când copilul mic... se îmbolnăveşte de strâns, iese verde.* PAMFILE, B. 63. *E încuiat şi nu poate ieşì afară.* LM. *Calul... are nevoie de a sta şi a ieşì cu udul.* I. IONESCU, C. 39.

3°. (Despre părţile unui întreg) A fi proeminent s. în relief. *Streşinele ieşite erau suspendate de stâlpi albi.* EMINESCU, N. 57. *Învelişuri cu streaşină ieşită ca o umbrelă.* GHICA, S. 55. *Figura iese bine din fondul portretului.*

4°. P. gener. A plecà (de acasă), a se duce, a pornì; p. ext. a plecà la pirmblare, (fiind vorba de un bolnav) a nu mai sta în casă. *Nevoiaşte-te şi eşi curundu dintru Ierusalim.* COD. VOR. 42/1. *Eşi* (= du-te) *pre căi şi pre cărări.* VARLAAM, C. 359. *Eşiiam de la Eghipet.* BIBLIA (1688) 48. *Dimitraşco-vodă, văzând atâta omor, au eşit în deal la Galata cu boierii şi acolo şedeà.* LET. II 231/31. *Se aude că au eşit* (= au pornit din ţara lor) *Leşii.*

ib. II 241/17. *Ieşì îndată cu doctorul.* C. NEGRUZZI, I 53. *Să nu ziceţi că aţi ieşit din casa mea ca de la o casă pustie.* CREANGĂ, P. 257. *Preotul... când iese cu învierea...* MARIAN, NA. 79 *A ieşit călare, cu trăsura.* POLIZU. || (Prin prep. la s. după se indică ţinta s. scopul) *Să iasă la luptă* (DOSOFTEIU, V. S. 86, MINEIUL (1766) 102), *la războiu* (MUSTE, LET. III 19/18, ISPIRESCU, L. 169/22), *la vânat* (MINEIUL (1766) 169²/1), *a vânat* (DOSOFTEIU, V. S. 22), *după pradă* (ALECSANDRI, P. II 13), *la vânătoare* (ISPIRESCU, L. 42/9), *la pustie* (MINEIUL, 174¹/1), *la pustietate* (ISPIRESCU, L. 84/4), *la câmp* (ib. 79/36), *la arat* (C. NEGRUZZI, I 246), *la plimbare* (ISPIRESCU, L. 52/22), *la promenadă* (EMINESCU, N. 43), *la coasă* (PAMFILE, A. 152). (Complinit prin înaintea, în calea, în drumul, întru s. † spre întâmpinarea cuivà = cu scopul de a-l întâlnì) *Eşind nainte cu lumini şi cu tămâi.* DOSOFTEIU, V. S. 65, cf. KONAKI, P. 178. *Ne-au fost ieşit un lup înainte.* BARAC, T. 32, cf. ISPIRESCU, L. 113/18, RETEGANUL, P. I 8/5, TEODORESCU, P. P. 16, HODOŞ, P. P. 186. *Eşì duhul sf[â]nt în tâmpinare.* CUV. D. BĂTR. II 423. *Nevestele lor le ies întru întâmpinare.* CREANGĂ, P. 14, cf. ISPIRESCU, L. 51/27. *Îi ieşì spre întâmpinare.* GORJAN, H. I 2/26, cf. TEODORESCU, P. P. 152b. *Să nu-mi ieşi tu în cale.* ALECSANDRI, P. II 352, cf. MARIAN, SE. II 35, ALECSANDRI, P. P. 35 b/5, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 44, DOINE, 274/10, HODOŞ, C. 180, RETEGANUL, P. V 40/37. *Ieşi, tu, mândră, 'n drumul lui.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113, cf. STĂNCESCU B. 281/12, ŞEZ. I 127/32. # **A ieşì cu vorba înaintea (cuivà)** = a deschide vorba. ZANNE, P. II 833. *Cum erau să iasă ele cu vorba înaintea tatălui lor?* CREANGĂ, P. 231/3. **A-i ieşì cuivà cu ocaua înainte** = a-i da s. a-i face rost să bea. *Beţivului şì dracul îi iese cu ocaua înainte.* C. NEGRUZZI, I 250, cf. ALECSANDRI, T. 741.

II. P. anal. 1°. (Subiectul nu este o fiinţă). A se produce şi a putea fi perceput, a se ivì, a se înălţà, a se urcà. *Veade fum că iase tare.* BARAC, A. 35. *Aburi groşi ieşeau din el.* C. NEGRUZZI, I 42. *Fulgeri ies din ochii săi!* ALECSANDRI, P. I 268. *Fumul iese din ogeaguri.* CONTEMPORANUL, I 131, cf. STĂNCESCU, B. 331/9, ISPIRESCU, L. 178/35. *Glasul Domnului iase cu multă vârtute.* DOSOFTEIU, PS. 87. *Şi plângere mare ieşiìà din ei.* CUV. D. BĂTR. II 318. *Faci să iasă* (= scoţi) *urlet jalnic.* ALECSANDRI, P. II 22. *De sfiiciune-mi iese* (= mi-se urcă) *sângele 'n obraz.* EMINESCU, P. 187. *De unde a ieşit acel glas?* CREANGĂ, P. 79. *Auzì un orăcăit de copìl ieşind dintr'însul.* ISPIRESCU, L. 146/9. # **A nu-i mai ieşì (cuivà cevà) din cap** = a nu puteà uità cevà. *Nu-i puteà ieşì din cap nemulţămirea fraţilor săi.* RETEGANUL, P. V. 34/2. **A-i ieşì (cuivà vorba) din gură** = a rosti s. a scăpà o vorbă. *N'apucă să-i iasă bine vorba din gura voiniculuì...* ISPIRESCU, L. 126/8, cf. CREANGĂ, P. 9/17. *Zbierà cât din gură îi eşiìà* (= cât îl ţineà gura, cât puteà). DOSOFTEIU, V. S. 74. **A-i ieşì cuivà un sfânt din gură** = a spune o vorbă nimerită. *Ce bine zici, dascăle Zaharie, par'că ţi-a ieşit un sfânt din gură!* CREANGĂ, A. 126. **A-i ieşì (cuivà) pe nas** = a se întoarce în rău binele de care se bucură (se mândreşte, se laudă) cinevà. *Vă vor ieşì ele toate acestea pe nas!* CREANGĂ, P. 260, cf. PANN, E. I 52. **A-i ieşì cuivà ochii (din cap)** = a i se bulbucà ochii. (Fig.) *Ai s'aştepţi, până ţi-or ieşì ochii din cap:* foarte mult. Cf. ZANNE, P. IV 45. **A-i ieşì cuivà sufletul** = a muri; a nu mai puteà. *Eşind sufletul de la trup, îi es nainte... draci.* DOSOFTEIU, V. S. 96, cf. ISPIRESCU, L. 195/22. *Să bată caii şi să-i gonească, până să le iasă sufletul.* MARIAN, SE. II 36, cf. ŢICHINDEAL, F. 8, CALENDARIU (1814) 110.

2°. A se arătà, a se ivi. *Ca un înger dintre oameni În calea vieţii mele ieşi.* EMINESCU, P. 95. || Spec. (Despre soare, lună, stele) A apăreà, a răsări. *Ieşind soarele despre amiazăzi.* DRĂGHICI, R. 151. *Iese dulcea lună, dintr'o rarişte de fag.* EMINESCU, P. 7, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 127. *Au ieşit stele pe cer.* ŞEZ. IV 20/12.

3°. (Despre o carte, o operă artistică, un obiceiu, o greşală, etc.; adesea complinit prin *la lumină*). A apăreà, a vedeà lumina zilei; a fi la modă. *Nu ieşeà nici un calendar* [pe] *care să nu-l aibă.* C. NEGRUZZI, I 4. *Slova astă nouă, care a ieşit.* CREANGĂ, A. 87. *Poeziile ei· când vor ieşì la lumină.* C. NEGRUZZI, I 76. *Când a murit boierii aceia, ieşise şì un cântec.* id. ib. I 185. *Un feliu de co[n]tradanţ... care ieşise atunci.* GORJAN, H. IV 33. *Cămeşi cu platcă... n'o ieşit di mult.* CONV. LIT. XLIV1 658. *A ieşit obiceiu ca mirele să poarte beteală la cununie.* ŞEZ. VII 67. || (Despre bani) A se pune în circulaţie, a aveà curs. *Iar bani ieşiseră mulţi în ţară.* LET. II 248/20.

4°. (Despre o veste, faimă, etc., cf. lat. *fama exiit*) A se răspândi. *Eşì veaste d'ins în toată jidovimea.* VARLAAM, C. 320, cf. DOSOFTEIU, PS. 57, V. S. 29, MINEIUL (1776) 107¹/1, 91¹/1, 47²/1, SBIERA, P. 266/36, 154/13, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 173, 341. *Eşì cuvântul acesta.* DOSOFTEIU, V. S. 32,2. *Şi-i eşise numele de om rău.* LET. II 333/13, cf. ISPIRESCU, L. 273. *Că ţi-a ieşit vorbe multe.* ŞEZ. I 287 b/19, cf. ALECSANDRI, P. P. 267/3, RETEGANUL, TR. 92/9, HODOŞ, P. P. 184.

5°. (Despre fiinţe) A se naşte, a-şi trage originea, a proveni; (despre semănături) a se face, a răsări, a da, a creşte. *Cel ce au strălucit din tatăl, acelaşì din tine au eşit.* MINEIUL (1776) 196¹/1. *Ce iese din mâţă, şoareci prinde!* C. NEGRUZZI, I 248. *Une-ori* [inul] *nu iesă.* I. IONESCU, C. 44. *O ieşit. numaì secară* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 163), *linte* (ib. 173), *macul* (ib. 169). *Ce-am sămănat, n'a ieşit.* ALECSANDRI, P. P. 228.

6°. (Despre produse ale solului, etc.) A se produce, a se extrage. *Madera...*, *de unde iesă vinul cel bun.* DRĂGHICI, R. 28. *Sare ce iesă din pământ.* id. ib. 98. *Bate apă, să iasă unt.* ZANNE, P. IV 161.

7°. (Despre apă) A izvorî. *Eşind o fântână, unde sta...* DOSOFTEIU, V. S. 55. *Apă'n fântână-o ieşit.* DOINE, 103/17. # *Lucrul ieşeà gârlă* (= mult, cu spor) *din mânile lor.* CREANGĂ, P. 7.

8°. **Cuiva îi iese cevà** = îi apare, i se face, capătă, îi dă. *Ce blândă mi-a ieşit pe trup!* CREANGĂ, P. 265. *Să-ţi iasă vărsatul.* LEON MED. 153. *Nu-i ieşise penele.* STĂNCESCU, B. 280/15. # *Dinţii minţìà la muiere tocmaì după moarte ies(e).* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. *I-a ieşit brânza'n barbă* = perì albi, a încărunţit. ZANNE, P. III 491.

III. Fig. (Nu mai e vorba de un loc pe care îl părăseşte cinevà s. cevà, ci de o situaţiune, stare sufletească, etc.).

1°. A nu mai fi în... *Şì noi am eşit dintr'acel prepus de către stăpân...* URICARIUL, IX 157/26. *Să ieşim din amăgire!* MARCOVICI, C. 18/18. *E vremea ca să ieşi din amorţire.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580/19. *Şi-a ieşit din obiceiuri.* TDRG. *A ieşit din încurcătură.* # (Neobicinuit) **A ieşì din lume († către Dumnezeu)** = a muri. *Eu mă junghiu şi es din lume.* BARAC, A. 67. *Au eşit către Dumnedzău.* DOSOFTEIU, V. S. 24. **A ieşì din** s. **de la modă** = a nu mai fi la modă.

2°. A scăpà (dintr'o primejdie, dintr'o situaţie grea, etc.). *Cu mare greutate au scăpat, de au eşit din mânile lor.* LET. II 263/11, cf. IORGA, CH. I. II 96. *Pre urmă, eşind Mihaiu-vodă din tot greul...* LET. III 44/23. *Stupi, câţi or ieşì în primăvară.* URICARIUL, XV 347/21 *Tot cânele iese din iarnă, dar numai pielea lui ştie!* ROMÂNUL GLUMEŢ, 44/20. *A ieşit din puşcărie.* POLIZU.

3°. A părăsì (un loc, o slujbă, stăpânirea unei moşii, etc.). *Să-mi las scaunul* [de mitropolit], *să es.* ANTIM, P. XXIII/10. *Aşa are să-ţi fie, până ce-i ieşì din slujba spânului.* CREANGĂ, P. 222. *A ieşit de la stăpân.* POLIZU.

4°. A nu ţineà seama (de o poruncă, etc.), a trece peste (un hotar, o hotărîre, etc.). *Plugarul să nu cumvà îndrăznească a eşì den hotarul său.* PRAVILA MOLD. 1. *El nu-şi ieşea din măsură.* DRĂGHICI, R. 219. *Vra să iasă din canonul şi măsura lui prescrisè?* KONAKI, P. 272. *Au giurat... că din cuvântul lui nu va eşì.* LET. II 250/26, cf. III 186/18. GORJAN, H. I. 20, DUNĂREANU, CH. 199, ISPIRESCU, L. 12/9. *Nu voiu eşì afară dintru zisa lui.* VARLAAM, C. II 70,2. *Nu ieşì din hotărîrea maică-sa.* CREANGĂ, P. 4. *Să-şi iasă stăpânul său din astă părere.* GORJAN, H. IV 4, cf. PANN, E. II 117. *Au hotărît să nu iasă din legalitate.* URICARIUL, X 5/6. *Care dintre noi eşind din datoria sa şi călcând legătura credinţei...* ib. VI 461/27. *Au eşit din tocmala moşilor săi şi din credinţa noastră.* VARLAAM, C. II 17,2. *Nu ieşeà c'o iotă din asprimile regulamentului.* VLAHUŢĂ, N. 184.

5°. A-şi pierde (cumpătul, mintea, răbdarea, etc.). *Împăratul eşindu-şi din minte... îşi mâncà însuşi carnea.* DOSOFTEIU, V. S. 38, cf. BIBLIA (1688) 251, GORJAN, H. II 147, MARIAN, SE. II 218, ISPIRESCU, L. 72/17, TEODORESCU, P. P. 115b. *Erà a-şi ieşì din simţirile ei.* BELDIMAN N. P. I 13. *Să-şi iasă din sărite* (= să-şi piardă cumpătul). RETEGANUL P. II 54/27. *Îşi eşì din fire* MINEIUL (1776) 272/2. *Au ieşit cu totul din răbdare.* DONICI, F. 44, cf. C. NEGRUZZI, I 77, RETEGANUL, P. I 7/31. *Să mă faci... să-mi ies din răbuş afară* (= să-mi pierd sângele-rece). CREANGĂ P. 152/22 (Fam.) *A(şi) ieşì din pepeni* s. *din ţâţâni* = a-şi pierde cumpătul, răbdarea. *Numai ţiganul îşi ieşeà din piele* (= nu mai ştià ce să facă), *de vesel ce erà.* MERA, B. 111, cf. RETEGANUL, P. IV 25/14.

6°. (Despre pete, coloare, p. ext. şi despre obiecte colorate) A se decolorà, a-şi pierde faţa s. coloarea, a se spălăcì. *Par'că l-a furat somnul lângă perniţa de nisip ce-i stă de straje, albăstruie, ieşită la soare.* BASARABESCU, SĂM. II 88. *Iese la spălat.* TDRG. *Petele n'au vrut să iasă nici cu săpun, nici cu benzină.*

IV. (Urmat de la s. de un predicativ).

1°. A ajunge (la o ţintă, la un loc de debarcare), a nimerì, a răzbi, a da. *Îndată cum eşimù* (= ieşirăm) *în ostrov, mearsăm cine unde i-au fost drag.* DOSOFTEIU, V. S. 152. cf. 150. *O scărişoară eşiià într'un foişor.* MINEIUL (1776) 292/1. *Au dat de agiuns hrană.. ca să le fie până vor ieşì la vreun ostrov.* DRĂGHICI, R. 27. *Au ieşit la un sat.* SBIERA, P. 7/31. *Iese... la drum.* CREANGĂ, P. 135. *Calul porneşte la pas, până ce iese mai încolo, departe.* id. ib. 220. *Ieşiră la uscat.* ISPIRESCU, L. 24. *După cum mi se arată, mai nu cred că vom puteà ieşì mâne pe Moldoveanul, căci este vremea prea întunecată.* TURCU, E. 137. # **A ieşì la liman** = a ajunge la ţărm, a scăpà teafăr; **la covrigi** = a ajunge rău de tot, a calicì (ZANNE, P. III 535).

2°. A reuşì, a ajunge, a izbuti, a deveni, a se alege, a se face. *Nime nu mai gândeà că vor mai eşì feciorii lui Cantemir-vodă la domnie.* LET. II 271/6, cf. 294/22, 220/35. *Dabija... au eşit Domn ţării.* LET. III 7/20, cf. II 317/6. *Un Oltean să iasă mai filosof de cât atâţia?* GORJAN, H. IV 228. *Puica pe creastă se cunoaşte ce neam o să iasă.* PANN, P. V. I 85, cf. ROMÂNUL GLUMEŢ, 5/20. *O să ieşi un nesdrăvan.* PANN, H. 66. *Cum să facă să iasă şi de astă dată biruitore?* ISPIRESCU, L. 18. *Cum o ieşì, să iasă!* TEODORESCU, P. P. 111. *Vreo cinci sute de mioare, ce ies vara fătătoare.* ib. 474b. *Din fiul-său n'are să iasă nimic de seamă. A ieşit întâiul la examen, la alegeri. A ieşit deputat. Ne-am fotografiat şi am eşit bine. Portretul n'a ieşit bine.* # **A ieşì la văpseà** = a izbutì, a reuşì, a sfârşì bine (ZANNE, P. V 653). **A ieşì la obraz(e)** = a se deosebì, a se înălţà la o treaptă socială mai mare (ib. II 326), a ajunge între persoane («obraze») însemnate. *Îl trămit la domnia-ta, ca să se mai roadă, să poată ieşì şi el, mâne, poimâne, la obraze.* FILIMON, C. I 602. **A ieşì (cu cevà s. cu cinevà) la căpătâiu** s. **la capăt bun** = la sfârşit bun, a sfârşì cu bine, a răzbì, a se înţelege cu cinevà. *N'a putut ieşì cu ea la căpătâiu.* STĂNCESCU, B. 40/15. *Nu ies la capăt bun.* ŞEZ. I 127/2. **A ieşì la larg(ul)** = a ajunge la câmp deschis; fig. a se simţì liber, nestingherit de nimic. *Acuşi o să ieşim la largul, unde apoi cred că dăm de mai bine.* RETEGANUL, P. I 45/36, cf. 46/10, II 72/14, V 60/18. *Erà acuma ieşit la larg.* id. V 70/6. **A ieşì de minciună** (s. **mincinos** POLIZU) = a rămânea de minciună, a fi proroc mincinos. *Toate prorocirile... ieşiră de minciună.* BĂLCESCU, M. V 83. **A-i ieşì cuivà (de s. înde) bine** (în opoziţie cu: **rău** s. **de-a'ndoaselea**) = a-i merge bine, a reuşì. *Toate învăţăturile lui îi ies(e) în de bine.* ISPIRESCU, L. 18/11, cf. 106. **A ieşì basmà** (v. c.) s. **batistă curată; tobă** (v. c.) **de carte.**

V. Alte înţelesuri:

1°. A rezultà. *Din patimi fapte bune ies(e).* KONAKI, P. 283. *Noi aşà ne dăm solia, Ca să ne iasă simbria.* TEODORESCU, P. P. 180, *Zi-mi, părinte, condacul..., Că nu ne iese colacul.* ib. 130, cf. 136b. || Spec. (La măsurători, la operaţiuni aritmetice, la socoteli). A rezultà, a rămânea, a da. *Mai mult* [de] *doi galbeni pe zi nu eşeà.* LET. II 203/35. *Măsurând toate pământurile..., au eşit 380 pământuri.* URICARIUL, XXV 68/11. *S'au măsurat şi au eşit 1.044 stânjeni.* ib. X 220/6. *Ieşind... la număr tocmai.* PANN, H. 28. *Are să ne iasă şi de cheltuială.* CREANGĂ, P. 161/6. *N'au ieşit la vânzare decât zece mii de lei.* DDRF. *Nu iese socoteala* = nu dă un rezultat, nu-i exactă.

2°. † A se emite, a se da, a căpătà. *Eşindu răspunsul să-i taie capul...* DOSOFTEIU, V. S. 33, cf. LET. II 212/5, III 7/5. *I-au eşit mare laudă de la Turci.* LET. II 258/8. *Nu puteà dăjdiarii să stringă orânduielele ce eşià din visterie.* LET. II 150/13. *Când s'ar întâmplà să iasă hârtie, atunci vor da şi ei.* URICARIUL, VIII 237/22.

3°. A se împlinì, a se realizà. *Şi apoi aşà au ieşit cuvintele Leahului, cum au zis.* M. COSTIN, ap. GĂDEI.

4°. A se alege, a se sfârşì, a se terminà. *Aşteptând... cum va eşì lucrul.* LET. II 126/17. *Stau încremeniţi, neştiind unde o să iasă aceasta.* GORJAN, H. IV 190. || Spec. (Băieş.) *A ieşit vâna* = a dispărut. FRÂNCU-CANDREA, M. 42. | (Gram., după germ, «ausgehen») *Toate cuvintele ieşeà* (= se terminau) *în vocală.* P. MAIOR, IST. 274.

5°. † A dispăreà, a nu mai aveà. *Şi atunce îi va eşì grija.* LET. II 205/12. *Eşindu-mi frica, întrebam.* MINEIUL (1776) 282/2.

6°. A pierì. *Dacă n'au dat... vreun capăt de vită de sufletul celui mort, atunci de sigur trebue să iasă, adică să piardă vreo vită.* MARIAN, Î. 293.

† (Jud.) **A ieşì pârâş (asupra cuivà)** = a pârî pe cinevà. *Eşind pârâş Ioniţă Talpă asupra lui Ghervasie...* URICARIUL, XIX 10/1.

[Se conjugă: *ies, ieşi, iese, ieşim, ieşiţi, ics* (necorect: *iese, iesă*); *să iasă*. La scriitorii aparţinând regiunilor care prefac pe *se* în *să*, se întâlnesc şi formele: *el iasă* s. *iesă*. Imp. *ieşi*. | Şì: (dial.) **işì** vb. IV ŞEZ. III 234/7, IV 23/5, ZANNE, P. II 274, GCR. I 165, II 68, etc. (prin Bucov., ca la Aromâni, şi) **însì** vb. IV (*i* şi *in* numai în formele accentuate pe terminaţiune). | Abstracte: **ieşire** s. f. = acţiunea s. faptul de a ieşì; locul prin care iese lumea dintr'o clădire, cetate, etc.; părăsirea unei funcţiuni; năvală, atac (din interiorul unei fortificaţii); † capăt, sfârşit, izbucnire, exod. *Veseleaşte-te Zavoloane întru eşirea*

ta. BIBLIA (1688) 152: *Ieşirile în lume.* GORJAN, H. IV 201. *Găleata de ieşire.* BĂLCESCU, M. V. 11. *Jurase credinţă... la ieşirea din fântână.* CREANGĂ, P. 232. *Ieşire cu plin* s. *cu sec.* (H. II 5) = faptul de a întâmpina pe cineva cu plin, cu sec. *Ieşire afară* = scaun; diaree, urdinare, pârţuică. ŞEZ. IV 24/21. *Ieşire afară cu sânge* = disenterie. BIANU, D. S. *Ieşirea dinţilor* = dentiţiune. ib. *Ieşirea şezutului:* a rectului. ib. *Bată-te Domnul, cu eşire den minte* (= nebunie). BIBLIA (1688) 146. *Eşire din fire.* GCR. II 80. *Ieşirea mustei* = a albinelor, în căutarea unui nou locaş, cf. roire, roit. MARIAN, INS. 146. *Eşirea mea de acolo n'a fost cu voia mea.* ANTIM, P. XXV/14. *În această vreme eşirea arendarilor de pe moşii.* I. IONESCU, C. 66. *Buna ieşire a mieilor atârnă foarte mult şi de la hrana...* I. IONESCU, C. 69. *Ieşirea sufletului.* MARIAN, Î. 26. *Toate prăzile ei vei aduna la eşirile ei* [cetăţii]. BIBLIA (1688) 136. *Toate ieşirile acestui palat* [sânt] *păzite!* C. NEGRUZZI, III 476. *Dacă inimicul ar fi încercat să facă vreo ieşire...* ZAMFIRESCU, R. 233. *Eşirea anului.* BIBLIA (1688) 55. *În zioa a opta, eşire va fi voao.* ib. *Ieşirea drumului* (= sfârşitul; grecism) BIBLIA (1688) 55,2. *Oratorul a avut câteva ieşiri* (= atacuri; franţuzism) *violente împotriva guvernului. Ieşirea* (= plecarea) *opoziţiei din cameră.* † *Cartea eşirii* = (Bis.) Exodul (a doua carte a lui Moise, din vechiul testament). GCR. I 331; — † **ieşit** s. a. = ieşire; exod (azi, numai în legătură cu anumite prep.). *Hi-va ca lemnul răsădit lângă eşitul apee[i].* PSAL. SCH. 2. *Duceţi-vă amù la eşitul drumurelor* (= răspântii). TETRAEV. (1574) 238. *Eşitele apelor.* CORESI. PS. 305. *Eşitul Izraililor den Eghypet.* MOXA, 350/2. *Eşitul sufletului.* DOSOFTEIU, V. S. 96. *Eşitul lui Barnovschi-vodă în ţeara leşească.* LET. I 262/14. *La eşitul din Curtea domnească.* LET. II 252/21. cf. URICARIUL, XXIII 186, BĂLCESCU, M. V. 476. *Buni... de ieşit cu dînşii în lume.* CREANGĂ, P. 38; — **ieşitúră** s. f. = (†) ieşire; (astăzi) proeminenţă (la edificii), partea ieşită în afară de zid. *Şi va fi ca lemnul răsădit lângă eşiturile apelor.* PSALT. (a. 1680), ap. GCR. 230. *Aceste ţigle sânt agăţate de leaţurile acoperişului prin nişte eşituri.* GAZ. SĂT. ap. TDRG. | Adjective: **ieşít, -ă** = (care a) plecat de acasă; care nu mai este (undeva, într'o situaţie), care a părăsit (ceva); care a pierdut (cumpătul, mintea, răbdarea). *Aflară fetişoarele eşite să ia apă.* BIBLIA (1688) 48. *Domnul se află eşit din Iaşi.* LET. III 192/29. *Alexandru-vodă iaste eşit la oaste, depreună cu Tătarii de la Bungeag.* IORGA, D. B. I 39. *Din strămoşii lor sânt eşiţi din moşie.* URICARIUL, X 141/7. *Demoazela Agapiţa, de curând ieşită din pensionat, are zestre.* C. NEGRUZZI, I 72. *Nişte ieşiţi din minte* (DRĂGHICI, R. 21), *din gând* (DOSOFTEIU, V. S. 153), *den fire* (PRAV. MOLD. 146,2); — (rar) **ieşitór, -oáre** = care iese. | Substantiv: **ieşitoáre** s. f. = † ieşire, poartă; (astăzi) privată, umblătoare. ANON. CAR. *Arie întră într'una de eşitorile cetăţei.* VARLAAM, C. 196. *Să curăţască eşitorile cu mănule sale.* DOSOFTEIU, V. S. 196. *Trupurile le-au aruncat în eşitoare.* LET. I 241/26, cf. ALEXICI, L. P. 215/6, BUCUŢA, R. V.]

— Din lat. **exire**, idem.

IÉSLĂ s. f. v. **iesle.**

IEŞITOÁRE s. f. v. **ieşi.**

IÉSLE s. f. plur. *Crèche.* — Jghiabul (uluca) uneori şi grătarul (II) în care se dă nutreţ vitelor în grajd. Unele *iesle* au bază dreptunghiulară, compusă din doi drugi lungi şi doi scurţi, cu beţe s. pretce bătute şi îngrădite cu nuiele; altele sânt suspendate pe pereţi; altele au secţiune transversală. PAMFILE, I. C. 428. *L-au culcatu-l în iaslea cailor.* DOSOFTEIU, V. S. 237. *Au făcut iasle la tot dobitocul.* BIBLIA (1688) 330; cf. GOLESCU, Î. 123. *Iasclile pentru cai nu se fac ca pentru boi.* ECONOMIA, 78, cf. 82. *Fânul se dă în iesle portative.* I. IONESCU, D. 173. *Mă duc să fur calul de la iesle.* ALECSANDRI, T. 489. *Ieslea grajdului pe paie.* COŞBUC, F. 94. *Se duc fetele la ieslele vitelor.* MARIAN, SE. II 55. *Caii erau la iesle.* ISPIRESCU, L. 301. *S'a născut şi D-zeu Tot din ieslea boilor.* BIBICESCU. P P. 238, cf. ŞEZ. I 292/11. # *Nu ieslea merge la bou, ci boul la iesle* = mâncarea nu vine singură, trebue să munceşti ca să o capeţi. ZANNE, P. IX 631. *Unde nu sânt boi, ieslele sânt curate.* ib. I 334. **L-a legat la iesle** (despre un bărbat) = i-a pus coarne, l-a înşelat (cu un altul). **Iesle st(e)arpă** = spaţiul gol dintre părete şi iesle sau dintre două iesle, în care se ţine fânul. VICIU, GL. [Mai de mult şi azi în Transilv., la singular (articulat): *ieslea.* | Şi: **iáslă** s. f. GOROVEI, CR. 336; † **iasle** s. f.; **iáscle** s. f. plur.; — (în Ţara Haţegului): **iéscă** s. f. *Du-te'n stava cailor sau in iesca boilor.* DENSUSIANU, Ţ. H. 122; — **iéscăle** s. f. *Prin iescălea boilor.* ib. 268. *În această parte se află ieslea (iescălea)* VUIA, Ţ. H. 101.]

— Din paleosl. **jasli**, idem.

IESM † s. a. (Miner.) v. **iezm.**

IESMUÍRE s. f. v. **aghesmuire.**

IEST s. m. sing. Le nom de la sixième lettre dans l'alphabet cyrillique. — Numele literei a şasea din alfabetul chirilic (ѕ) având şi valoarea cifrei 5.

— Din paleosl. **estŭ**, idem.

IEST, IÁSTĂ; IÉSTA, IÁSTA pron. v. **ăst.**

IESTÍMP adv. v. **estimp.**

IETÁC, IETĂCÉL, IETĂCÚŢ s. a. v. **iatac.**

IETAGÁN s. a. v. **iatagan.**

IÉTE ! interj. *Tiens!* — Interjecţie de mirare: uite, ia(n) te uită! *Iete-al dracului!* PAMFILE, D. 107.

— Contras din **ia te uită!**

IÉTERĂ s. f. (Pesc.) *Nasse d'osier.* — Instrument de pescuit (CHIRIŢESCU, GR. 50), o vârşă de plasă cu trei sau cinci cercuri şi cu aripi, întrebuinţată prin Moldova-de-sus. ANTIPA, P. 61, cf. 157, 66. *Peştele ce se prinsese prin coteţe şi ieteri.* CONTEMPORANUL, VII 28. *Aveà... nişte ieteri şi trebuià să vază de n'a căzut cevà peşte.* ib. 20. [Mai ales la plural: **iétere, iétre** id. 61, 66, **iéteri** CHIRIŢESCU, GR. 50. Şi: **éteră** s. f. ANTIPA, P. 157.]

IÉTERI, IÉTRE s. f. plur. (Pesc.) v. **ieteră.**

IEVANGHÉLIE † s. f. v. **evanghelie.**

IEZAGÍU † s. m. v. **iazagiu.**

IEZĂR s. m. v. **ied.**

IÉZĂR, IÉZÂR, IEZĂRÉL s. a. / **IEZĂRÍ, IEZĂRÎ** vb. IVa } v. **iezer.**

IEZĂTÚRĂ s. f. v. **iaz.**

IÉZER s. a. *Lac.* — *Iezăr* = lac, tău (H. XVIII 7); spec. lac adânc (MATEESCU, B. 16), pe care sătenii îl cred fără fund şi în care locuesc balaurii (ŞEZ. V 72/22), ochiu de mare (com. A. TOMIAC), *iezer* = lac de munte (MOLDOVAN, Ţ. N. 149. Com. M. ITTU); cf. iaz, ghiol, heleşteu, baltă. *Înto[a]rse piatră în ezeru de apă.* PSAL. ŞCH. 380/10. *Tremeseşu isvoare în iazere.* CORESI, P. S. 283, cf. 306, PSAL. ŞCH. 362/8, MOXA, 345/21. *Un iazerŭ foarte mare aruncà valuri ca de mare.*

DOSOFTEIU, V. S. 132, cf. ŢICHINDEAL, F. 189. *Iazerul Gazurului* (a. 1675). GCR. I 221, cf. DOSOFTEIU, V. S. ib. 120, LET. I 200/24, ŞINCAI, HR. II 232/3. *Din ezer cură apă prin mijlocul oraşului.* LET. I 150/40; cf. GCR. II 168. *Un ezăr cu nişte apă dulce şi limpede.* GCR. 134. *Prin ispisoace şi documenturi vechi, heleştee sânt acele făcute de oameni, care acum se zic iazuri, iar iazăre* (tip. *iazărie*) *şi bălţi sânt acele din fire.* URICARIUL, I 393/2. *Ezer de peşte.* ib. XVII 224/17, cf. XVI 312/12. 223/9, GCR. II 199. *Toate târlele, toate iezerele, toate chirhanalele le cunoşteà omul acesta.* SANDU-ALDEA, A. M. 5, cf. MATEESCU, B. 14, 16. *O punte foarte lungă... care duce peste un iazăr fără de fund.* MARIAN, Î. 452, cf. T. 192, GCR. II 199, ALEXANDRIA, 107, ŞEZ. II 206/29. | P. a n a l. *Iezăr* = un loc adânc într'o apă, unde nu poţi să dai de fund. Com. G. NISTOR. | P. e x t. Loc băltos, mocirlos. Com. I. CORBU. | † F i g. Gheenă. *Iazere de muncă pline.* DOSOFTEIU, V. S. 47, cf. MINEIUL (1784) 29 1/2. *Un iazeru de focu.* CUV. D. BĂTR. II 350, cf. TETRAEV. (1574) 231, 241, GCR. II 218. *Iazărul iadului* (a. 1808). GCR. II 199. [Şi: **iázăr, iázer** (plur. şi: † *iázeri* GCR. II 52, 147), **iézăr, iézâr** s. a. | D i m i n u t i v: **iezărél** s. a. *Dintr'o stropitură faplu-mi-s'a... Un lac mititel, Frumos iezărel.* TEODORESCU, P. P. 58b. | V e r b: (Mold.) **iezărí** (ŞEZ. I 169/26), **iezărí, iezerì** s. **izărí** IVa = (t r a n s). a face ca ceva să dispară subt apă, a i n u n d à, a î n e c à; (r e f l.) a se scufundà dispărând în adâncul apei, a se prăbuşì cu pământ cu tot (ŞEZ. III 17/11); a se pierde, a dispăreà (de pe faţa pământului), a se ascunde. *Cu gând ca, oprind cursul Bistriţei, să izărască lumea.* ib. III 241/13. *Un loc adânc într'o apă,.. unde s'a izărît o bucată de pământ:* adecă s'a cufundat în abis şi a rămas loc adânc. Com. G. NISTOR, *Nime nu ştià nimic, par'că se iezerise moş Toader.* CONTEMPORANUL, V2 392. *Să te duci să te prăpădeşti, Să te izăreşti Unde cucoş negru nu cântă.* MARIAN, D. 73. *Ca voi să periţi, Să vă izărîţi, Ca scuipatul în cărare, Ca roua la soare!* TEODORESCU, P. P. 384, cf. ŞEZ. III 137/15. *Par'că s'a iezărît* = pare că a intrat în pământ. MARIAN. *Unde te-ai izărît* = unde te-ai ascuns? id.; (cu abstractele) **iezărire** s. f., **iezărít** s. a. (şi cu p a r t. - a d j.) **iezărít,-ă.** *Sate înecate* (= *iezărîte*). ŞEZ. I 136/10.

— Din paleosl. **jezero,** «lac».

IEZERÍ vb. IVa v. **iezer.**

IEZÍ vb. IVa *Barrer, endiguer. Barricader.*— T r a n s. (cu complementul «apă» s. «iaz») A stăvilì apa prin ridicarea unui dig, cf. t ă u i, r ă s t o c i; (f i g.) a grămădì, a baricadà. *Apa o ezeşti şi o abaţi pe altă parte.* LET. II 253/12. *Gârla Nilului în trii zile ezesc.* CANTEMIR, IST. 138. *Năroiul de pe Pietrosul... o tăuit apa Bistriţei (a iezit-o, oprit-o, a făcut-o tău, baltă).* CONV. LIT. XLIV2 131; cf. ŞEZ. VI 131. (R e f l.) *Se rupseră sloii şi se ezì marea lângă cetate şi se nălţară sloi pre sloi, până covârşiià turnurile.* MOXA, 386/8. *Apa i se'mpiedecă... Se iezeşte'n mândru lac.* EMINESCU, L. P. 117. *Este şi Jijiea ezită, căci erà şi morile unei mănăstiri, Hrişcăi, care măcinà făină.* LET. III 263/14. *La o moară.., când ar trebuì a se ezì, să iasă cu toţii să tocmească.* URICARIUL, X 191/28. *Începură boierii a-şi facere curţi şi a ezire iazuri.* LET. II 294/4. *Să-l ezească* [heleşteul] *cu această socoteală ca să mănânce şi Dumitraşco hatmanu' peşte dintr'însul.* URICARIUL, XVI 309. (F i g.) *Lungul val de năvălire pe-ale Daciei hotare E menit să se iezească contra altor năvăliri.* ALECSANDRI, P. II 94. [Şi: **izì** vb. IVa S. NĂDEJDE, ap. TDRG. | A d j e c t i v e: **iezít, -ă** = zăgăzuit; grămădit, baricadat. *Tabăra ezită toată înaintea curţii şi pren pregiur.* LET. I 306/25. *Sta târgul făinii ezit de pâne din toate părţile.* ib. II 99/8. *Văzù calea iezită de un car prea încărcat şi răsturnat.* V. A. URECHE, ap. TDRG. | A b s t r a c t e: **iezíre** s. f., **iezít** s. a. **iezătúră (iezitúră, izitúră;** (+ zid): **iezidúră,** (Com., M. ITTU) s. f. = stavilă în calea unei ape, z ă g a z; s p e c. zăgazurile între care curge apa abătută (la o moară cf. I. IONESCU, D. 400, URICARIUL X 404/5), baraj mare de pământ, susţinut une-ori de piloţi cu împletituri de nuiele, care trece perpendicular peste albia pârâului, formând o stavilă pe întreaga vale (ANPTIPA, P. 56); ieruga unei mori, canal de apă. *Izvoarele ce cură Cu neoprită pornire, Rumpând orice iezătură Le stă cu împotrivire.* KONAKI, P. 42. *Apa sură... între stúf la iezătură.* EMINESCU, P. 191. *Oprirea apei din râuri şi pâraie, de a intrà în pământul ce are a se cultivà, se face prin baraje, iezituri.* I. IONESCU, M. 323. *Moara se aşază pe o apă sau o iezătură.* DAMÉ, T. 147. *Gârla dă în Milcov, de unde tot acolo, prin altă iezitură, se scoate iarăşi spre a udà grădinele.* I. IONESCU, P. 269.]

— Din sârb. **jaziti** «a abate apa».

IEZIDÚRĂ s. f. v. **iezì.**

IÉZINE, IÉZIRE s. m. (Zool.) v. **viezure.**

IEZITÚRĂ s. f. v. **iezì.**

IEZM † s. m. (Min). *Jaspe blanc.* — (Turcism) Iaspis alb, cf. m a t o s t a t. *Contoş de coloarea verde deschisă a iezmului (iasp alb).* ODOBESCU, I. 263. *Toporaşe... de iesm.* id. II 264. *Dălţiţe... de iesm (jade).* id. 152. [Şi: **iesm** s. a.]

— Din turc. **yešem,** idem.

IEZUÍT s. m. *Jésuite.* — Membru al «Societăţii lui Isus», ordin religios al bisericii apusene, fondat de Ignatius de Loyola la 1534; p. e x t. (une-ori a d j., întrebuinţat mai mult în batjocură) ipocrit, puţin scrupulos în alegerea mijloacelor. *Camarilă de femei şi de iezuiţi.* BĂLCESCU, M. V. 413. *Să facem pe iezuitul à la Metternich.* CARAGIALE, T. I 193. [Şi † **ezovit** s. m. LET2. I 440, † **iesuvít** ŞINCAI, HR. I 11/32; (după fr.) **jezuít** s. m. | D e r i v a t e: **iezuític, -ă** adj. = de iezuit; **iezuitísm** s. a. = caracter, purtare, morală iezuitică.]

— *N.* modern, derivat din lat. **Iesus** «Isus».

IÉZUNE, IÉZURE s. m. (Zool.) v. **viezure.**

IEZUŞÓR s. a. v. **iaz.**

IFIFLÍU, -ÍE, adj. *Sans le sou, panné.* — (Munt.) Uşor la pungă, fără parale, fără o leţcaie, lefter. *Erâ om de seamă, însă cam ififliu pe potriva greutăţilor casei lui, fiind împovărat de trei fete.* CARAGIALE, S. N. 22. *Este ififliu, lefter de parale.* ISPIRESCU, ap. ŞIO.

— Din turc. **hafifli** «uşor» ŞIO. Cf. a f i f, f i r f i r i u, p i r p i r i u.

ÍFOS s. a. *Dignité, rang; style. Pose* (péjor.) — (Mai de mult) Demnitate, ţinută în conformitate cu rangul sau poziţia socială. *Evghenia ce are ca un ifos de'ndurare.* KONAKI, P. 32. *Nu cred să-ţi poţi ţinca ifosul şi ighemoniconul cu un venit de 500 de galbeni.* ALECSANDRI, T. 1271, cf. 450. | (Muz. biser.) Stil, colorit. *Cântări nouă şi ifos de Ţarigrad.* MACARIE IEROMONAHUL, IRMOLOGHION (în introducere), 1823, Viena. || (Astăzi, cu o nuanţă despreţuitoare) Ţinută încrezută şi semeaţă, aer (II). *De ce creşteà dragostea dumnealui, de-aia-i creşteà şi ifosul dumneaei.* CARAGIALE, S. N. 24. *Mersul, căutătura, ifosul arată pe desăvârşitul funcţionar austriac.* IORGA, B. 118. (Traducând pe fr. «air») *C'un ifos de sfidare.* VLAHUŢĂ, N. 203. # **A-şi da ifose** = a-şi da aere. *Se credeà un personaj oficial... îşi dădeà ifose de diplomat.*

id. ap. TDRG. **A cântà cu ifos** = cu foc, patetic. *Cântau la psaltichie, coleă, cu ifos.* CREANGĂ, A. 84, cf. I. NEGRUZZI, IV 525.

— Din n.-grec. *ὕφος* «stil, fel de a se exprimà, ton, limbagiu arogant».

IFTIRÁ s. f. † *Calomnie.* — (Turcism) *Iftirale, năpăşti multe pe boieri, pe târgoveţi.* BELDIMAN, TR. 412, cf. 413. [Şi: **eftirá** s. f. † ap. ŞIO., TDRG.]

— Din turc. **iftira,** idem.

ÍGA interj. v. **inga.**

IGHEMÓN † s. m. *Gouverneur.* — Stăpân, p. ext. Domn, domnitor, ocârmuitor, guvernator, deregător, (†) despuitor. *Cunoscù ighemonul ne'nduplecatul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 42; cf. 5, 852. *Scoţându-o ighemonul din temniţă.* MINEIUL, (1776) 1462. *Căzù ig[h]emonul Radul într'o boală groaznică şi cumplită.* MAG. IST. IV 242/21. *Mării[i] -sale ighemonului ţării.* ZILOT, CRON. 69.

[Şi † (Despărţindu-se cuvântul, care n'a prea fost înţeles, în *i* «şi» + *ghemon*) **ghemón** s. m. COD. VOR. 54/6. *Duseră-l şi-l deaderă el lu Pilat den Pont şi ghemonù* (Pontio Pilato praesidi). TETRAEV. (1574), 250., **ghiemón** s. m. *Sculă-se împăratu şi ghiemonu şi Vernichie* (exsurrexît rex, et praeses, et Bernice). COD. VOR. 82/3; cf. 54/3, 56/8, 57/4—5, 59/8—9., **ighemún** s. m. *Deaderă cartea lu ighiemunu* (= *lui ghiemunu ?*) COD. VOR. 56/5—6., **ighimón** s. m. *Pre unii însă spre lucrurile cele politiceşti au rădicat, ca să fie ighimonii şi boeri şi purtătorii de grije.* URICARIUL, I 306/25; cf. GCR. I 320. | Adjective †: **ighemonicésc, -eáscă** = de ighemon, distins, nobil, ales. *Stăpăneasca şi părinteasca noastră îngrijire întru ighemoniceasca datorie, fiind fără preget către toate bunele alcătuiri...* (a 1815.) URICARIUL, I 237/28. [Înălţimea-ta] *din ighemonicească râvnă ai binevoitu a le sporì veniturile* (a. 1823.) ib. V 56/5. (cf. grec. *ἡγεμονικός*) **ighemonicós, -oásă** = de neam mare. ALECSANDRI, T. 1746. *Pân'acuma... Noi ne-am burzuluit creasta; Noi am fost simandicoşi, Mari şi ighemonicoşi.* ib. 38. | Abstracte: (învechit) **ighimonicón, ighemonicón** s. a. = a.) (de obiceiu cu o notă de ironie) demnitate sau înfăţişare boierească (de ighemon), mărire îngâmfată (ALECSANDRI, T. 1748, cf. ifos. b.) fast, lux boieresc. (Ad a.) *Mi-a făcut curte, berbantu',... dacă nu mi-ar fi fost de ighemonicon, mai că... mai că...* ALECSANDRI, T. 70, cf. 422. *La un «volum de poezii» nu se puteà gândì nimeni; tipărirea lui ar fi jignit «ighemoniconul» boieresc al autorului.* IORGA, C. I. II 134. (ad b) *Arendaşul trăieşte bine şi cu un oare-care confortabile* (= confort), *cu ecvipagiul şi cu ig[h]imoniconul său.* I. IONESCU, D. 309. *Să şăd cu dinşii la taifasuri pe divan, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniconul boieresc.* ALECSANDRI, T. 39., (< neo-gr. *ἡγεμονεία,* idem) **ighemonie** † s. f. = demnitate de ighemon. DOSOFTEIU, V. S. 136. *Un efendi... frumos la faţă, vesel şi cu mare ighemonie.* BELDIMAN, ap. TDRG.]

— Din grec. *ἡγεμών* (paleosl. **ighiemonŭ**), idem; cf. neol. [h]egemonie.

IGHEMONICÉSC, -EÁSCĂ † adj.
IGHEMONICÓN s. a.
IGHEMONICÓS, -OĂSĂ † adj.
IGHEMONÍE † s. f.
} v. **ighemon.**

IGHÍ vb. IVa v. **iubì.**

IGHIEMÚN † s. m.
IGHIMÓN † s. m.
} v. **ighemon.**

IGIÉNĂ s. f. v. **higienă.**

ÍGLĂ s. f. *Aiguille à tricoter.* — (Rar, mai ales la plural) Undreà. *Cinci ţigănci trec pe drum, patru se încaieră ? [Iglele].* PASCU, CIMIL. 169.

— Din slav. (bulg., sârb. rus.) **igla,** «ac».

IGLÍCE sf. (Bot.) v. **aglică.**

IGLICÉL s. m. (Bot.) = **aglicel.** (Banat) Com. M. ITTU.

IGLIGEÁ † s. f. v. **eglengeà.**

ÍGLIŢĂ s. f. — 1°. *Crochet.* 2°. Divers engins employés pour la pêche.

1°. (Munt.) Ac (mai mare) s. undreà (de fier, lemn s. os) cu vârful în formă de cârlig, cu care se fac diferite împletituri de lână (bumbac, aţă, etc.), cârligel. *Tărtanaş conabiu, făcut cu igliţa.* CARAGIALE, M. 308. *Iarba ce-şi arată, pe imaşul satului, colţul îndoit ca vârful igliţei.* N. REV. R. II2 122. *Cu cămaşa fir beteà, cusută cu igliţa.* MAT. FOLC. 261.

2°. P. anal. (Pesc.) Instrument de împletit plăşile, numit şi suveică de plasă s. de împletit năvodul (Mold.) s. undreà (Munt. şi Oltenia). ANTIPA, P. 170, DAMÉ, T. 126. | (Mold. şi Dobrogea) Prăjină de 10-12 paşi cu care se împing pe subt ghiaţă frânghiile năvodului, numită (de la Călăraşi până la Brăila) şi undreà. ANTIPA, P. 62, 251, cf. H. VI 116. | (Turtucaia, Tulcea) Scândurică îngustă, până la 35 cm., scobită la amândouă capetele spre a se depănà aţa pe ea; cu ea se formează şi se înnoadă ochiurile. ANTIPA, P. 528. | (Jud. Buzău). O furculiţă fixată de capul unei prăjini, cu care se pescuieşte (iarna H. II 28), ca cu ostia. ib. 781.

[Şi: (ad 1°) **igliţe** s. f. (Atestat numai în rimă) *Cămaşa de altiţe Făcută cu o igliţe.* MAT. FOLC. 480, (ad 2°) **ingliţă** s. f. DAMÉ, T. 126.]

— Din slav. **iglica** (sârb. **iglica,** «ac mic»; bulg. **iglica,** «undreà»); cf. iglă.

ÍGLIŢE s. f. v. **igliţă.**

IGNÁT s. m. sing. *St. Ignace,* jour férié (20 Décembre) dans le peuple. — *Ignatul s. Ignatul porcilor* e ziua de 20 Decembre (a sfântului Ignatie), zi în care ţăranii obişnuiesc a-şi tăià porcii îngrăşaţi în vederea sărbătorilor Crăciunului; cf. ZANNE, P. I. 609, GOROVEI, CR. 1286, PAMFILE, CR. 197, DUŞM. 126, 245, (credinţe) S. T, 197, ş. u. RĂDULESCU-MIHALACHE, S. 93 ş. u. *Unii abià aşteaptă, Ignatul să-şi taie grăsunul cât malul.* DELAVRANCEA, S. 7. *Pe tine te-o vindecà... cu untură de la Ignat.* MAT. FOLC. 1521. # *Nu se* (mai) *îngraşă porcul în ziua de Ignat!* se zice, în batjocură, celor ce se apucă prea târziu de un lucru. Cf. ZANNE, P. I 609, VI 157. *I-a venit (îşi aşteaptă) Ignatul,* adică moartea. ib. VI 158.

[Şi: (Gorj) **Părintele Ignaţi.** PAMFILE, CRĂC. 206, cu rostire malorusească, prin Mold. şi Bucov. **Ihnát** s. m. PAMFILE, S. T. 197.]

— Din paleosl. **Ignatie** (= grec. *Ἰγνάτιος*).

IGNEÁ s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

IGNEÁZ s. *m. Tzigane nomade.*—(Jud. Neamţ.) Lăieş, ţigan. ION CR. III 156.

IGNEOÁRĂ s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

IGNÍ vb. IVa v. **icní.**

IGNÍE s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

IGNÓBIL, -Ă adj. *Ignoble..* — (Franţuzism) Lipsit de nobleţă, josnic, ordinar, infam. *O, Doamne! Ce vremuri ignobile!* MIREA, C. II 149. [Rostit greşit, ca în franţuzeşte, şi cu *n* muiat, în loc de *gn.*]

— *N.* după fr. (lat. **ignobilis**), idem.

IGNOMINÍE s. f. *Ignominie.*—Desonoare (mare), insultă, infamie.
— *N.* după fr. (lat. **ignominia**), idem.

IGNORÁ vb. Ia. *Ignorer.* —Trans. A nu şti, a nu cunoaşte, a nu avea ştiinţă s. cunoştinţă despre cevà. *Toate* [naţiunile] *recurg la una din... acele limbi pe care nu le pot ignorà oamenii ce vor să se ţină în curentul propăşitor al ştiinţelor moderne.* ODOBESCU, III 643. *Alţii nu ne-au urmat şi au ignorat proiectele în lupta electorală.* MAIORESCU, D. IV 298. *Aceasta ar fi cu atât mai însemnat, cu cât ne-am forma o părere despre lucruri pe care le ignorăm cu totul.* IORGA, L. I 69. | (Complementul e o persoană) A nu băgà în seamă pe cineva, a trece cu vederea, a nesocotì, a desconsiderà. *In asemenea ocaziune..., când nu le dă mâna a te ignorà, atunci te îndeamnă să iai un titlu.* I. NEGRUZZI, I 98. *Unele reviste şi ziare... l-au ignorat câtă vreme erà în toată vigoarea lui.* MAIORESCU, CR. II 295. [Adjectiv: **ignorát, -ă** = care este necunoscut, nebăgat în seamă, trecut cu vederea, neconsiderat. *Mormântul şi aniversarea* [lui C. A. Rosetti] *au rămas ignorate.* MAIORESCU, D. IV 96. *Popor până atunci prea ignorat.* id. ib. II 132;— (mai puţin întrebuinţat, < lat *ignorabilis, -e.*) **ignorábil, -ă** = care poate fi ignorat, trecut cu vederea, de care nu e nevoie să se ţină seama. | Abstracte: **ignoráre** s. f. = acţiunea de a ignorà, necunoaştere, nebăgare în seamă, trecere cu vederea. *Din ignorarea* [acestui adevăr] *multe din poeziile noastre nici nu intră în categoria opurilor de artă.* id. CR. I 11. *Nu este mai mare greşeală în politica practică, decât ignorarea fazelor treptate prin care trebue să treacă evoluţiunea unui popor.* id. D. IV 525; **ignorăţie** † s. f. = ignoranţă, («tonţie, prostie, neştiinţă totală, dobitocie». STAMATI, D.)].
— *N.* din lat. **ignoro, -are,** idem. Cf. ignorant, ignoranţă.

IGNORÁBIL, -Ă adj. v. **ignorà.**

IGNORÁNT, -Ă adj., subst. *Ignorant.* —Adj. (Despre oameni.) Fără ştiinţă, fără cunoştinţe, neînvăţat, incult, cf. prost, tont, dobitoc. *Şi poate că unul dintre profesorii vechi dintr'o şcoală să fie slab, altul ignorant.* MAIORESCU, D. IV 412. *Aceste cărţi încăpând pe mâna unor şarlatani ignoranţi, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni ca sfinţii.* CREANGĂ, A. 142. || Subst. *Advocatul ce l-aţi avut erà un ignorant.* C. NEGRUZZI, I 281. *Ignorantul crede că o cometă este accidentală.* BĂLCESCU, M. V. 4/31. *A doua zi au să trâmbiţe[ze] pretutindenea că-i un ignorant.* I. NEGRUZZI, I 95.
— *N.* după fr.

IGNORÁNŢĂ s. f. *Ignorance.* —Neştiinţă, lipsă de cunoştinţe (elementare), de învăţătură, de instrucţiune; prostie. *Românul... ajunse în acea demoralizaţie şi ignoranţă.* C. NEGRUZZI, I 200. *Locuitorii se plâng în contra sarcinelor comunale pe care, în ignoranţa lor, le confundă cu dările statului.* I. IONESCU, M. 209. *Mixtum-compositum de fantasie, nelealitate şi ignoranţă.* HASDEU, I. C. XI. *Căci adevărata lui piedecă nu erà ignoranţa, ci ignorarea.* MAIORESCU, CR. II 123. *Vă trimit la Căcaina, ca să vă curăţiţi de lepra ignoranţei şi a trândăviei.* CREANGĂ, A. 136.
— *N.* după fr. (lat. **ignorantia**), idem.

IGNORĂŢIE † s. f. v. **ignorà.**

IGRASÍE s. f. *Humidité.* — (Prin Ţara-românească). Umezeala din zidurile s. păreţii unei clădiri; umiditate. *Se trezesc vorbind despre igrasia odăiţelor, în care locueşte el peste drum.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 96. *I se păreà că răutatea îmbâcseà aerul, ieşià din pereţi cu egrasia.* SANDU-ALDEA, A. M. 48. # *A trage igrasie* = a deveni umed, igrasios. **A avea igrasie la cap** = a fi prost, tâmp, într'o doagă. ZANNE III 189. [Şi (prin hiperlatinizare) **egrasie** s. f. | Derivat: **igrasiós, (pronunţ. -si-os) -ă,** adj. = (despre părelii unei case) umed, care are igrasie. *Propriile noastre şcoli sânt igrasioase.* MAIORESCU, D. I 296].
— Din n. gr. *ὑγρασία,* idem.

IGRASIÓS, -Ă adj. v. **igrasie.**

IGRÉŢ s. m. *Ménétrier.* — (Munţii Apuseni.) Lăutar. *Cântecele igreţilor (lăutarilor) asurzesc pădurile.* FRÂNCU-CANDREA, R. 69, cf. PAMFILE, S. V. 154.
— Din slav. (bulg. **igréc,** idem), poate prin mijlocire ungurească (**igrec,** idem).

IGRÉTĂ s. f. v. **egretă.**

IGÚCIU s. m. Bélier qui marche à la tête d'un troupeau. — (Jud. Teleorman) Berbec cu clopot. care conduce toată turma. Com. OLMAZU.

IGÚMĂN, IGÚMEN s. m. (ş. a.) v. **egumen.** ş. d.

IGÚRT s. a. } v. **iaurt.**
IGURŢEÁLĂ s. f. }

IHÁ! Interjecţiune primară exprimând:
1°. Mirare. ŞEZ. V 101.
2°. Bucurie. *I-hà, ce veselie!* (Cântec studenţesc în Bucov.)
3°. Regret (identic cu un oftat). PAMFILE, S. II.
4°. Strigăt cu care se alungă uliul de la găini. ib.
[Accentuat une-ori pe amândouă silabele: *i-hà.* | Şi (ad 1°) **iihá!** (bisilab) ŞEZ. V 101, (ad 2°) **ihái! ihaná!** *Văzând o fată frumoasă: I-ha-na, S'o strâng pe asta'n braţe!* CONV. LIT. XLIVI, 661; (ad 3°) **ihoà,** PAMFILE, J. II].
— Pare a fi compus din **i!** şi **ha!** (Există şi la Ruteni subt forma **ihà,** SCRIBAN, ARHIVA 1914, p. 134).

ÎHÂ! înterj. (Mold.) Interjecţiune care serveşte spre a afirmà cevà: da, aşà, vezi bine, cf. hâ. *Gândesc că* [fata] *s'a da după mine şi s'a face şi ea bună. — Î...hâ! da, cum nu?* CREANGĂ, P. 164. [Silaba î- se pronunţă de obiceiu lung, câte odată cu o nuanţă de nazalizare; astfel se explică forma *îîhă,* citată în ŞEZ. V 102 şi însoţită de observarea: între cei doi î de la început pare a se auzì o nuanţă de *n.*]

IHÁI! interj. v. **iha!**

IHANÁ! interj. v. **ihà.**

IHÍ! interj. (Bucov.) Înjurătură întrebuinţată de cel surprins de o situaţie neplăcută. *Ihi! haită neagră, Poneagră!* MARIAN, ÎN. 17.
— Din rut. **ihi,** idem.

IHNÁT s. m v. **Ignat.**

IHNEÁ s. f. (Cul.) } v. **iahnie.**
IHNELÚŢA s. f. (Cul.) }

IHNÍ vb. IVa v. **icnì.**

IHNÍE s. f. (Cul.) v. **iahnie.**

IHÓ! interj. = **ho!** destul! stai! opreşte-te! *Se opresc... şi zic toţi de odată: «Iho!... Măi băieţi! Ce se fie asta pe vreme de noapte?...»* PAMFILE, J. II 303.

IHOÁ! interj. v. **ihă.**

IHOHÓ! interj. v. **mihoho!**

IHOTÍ vb. IV^a = **hohoti** (Bucov.) Com. A. TOMIAC.
— Onomatopee.

IHTÉNIE s. f. v. **ectenie.**

IHTIOLOGÍE s. f. *Ichthyologie.* — Partea istoriei naturale care tratează despre peşti [Familia: (< fr. *ichtyologique*) **ihtiológic, -ă** adj. = care priveşte, se referă la ihtiologie; (cf. *ichthyologiste*) — **ihtiológist** s. m. = cel care se ocupă cu ihtiologia; — (< lat. *ichthyophagus*) **ihtiofág, -ă** adj. = care se hrăneşte cu peşte; — (<lat. *ichthyosaurus* din gr. *ἰχθύς* «peşte» şi *σαῦρος* «crocodil») **ihtiosáur** (pronunţ. *-sa-ur*) s. m. = reptilă fosilă cu vertebre de peşte].
— *N.* din lat. ştiinţ. **ichtyologia** (din gr. *ἰχθύς* «peşte» şi *λόγος* «cuvânt»), idem.

II! (Bucov.) Interjecţiune de plictiseală. *Ii, lasă-mă'n pace!*
— Din rut. **ii,** idem.

II! interj. = **i!** *Iii, păcat!* CARAGEALE, T. II, 12/$_5$. *Ii, tată,... cum mă osândeşti!* ISPIRESCU, L. 367. *Ii, bucuria Ilenei!* ION CR. II 174. [Pronunţ. *ii*, monosilab]. — Cf. i^4.

ÍI † vb. IV def. *Aller.* — (Păstrat numai la Istroromâni şi în unele texte vechi) A merge, a se duce. *Şi acmu după tire imu cu toată înrema.* PSALT. 328/$_{17}$. *Îndereaptă-me, Doamne, pre calea ta şi voiu i întru adevărulu tău.* ib. 177/$_{35}$. *I-vorŭ diin puteare.* ib. 173/$_{38}$ cf. 288/$_{35}$, 296/$_{30}$, 169/$_{19}$ [Scris *i*].
— Din lat. **īre,** idem.

ÎI v. **el, fi,** şi **vrea.**

ÍIE s. f. 1°. *Bas-ventre, aine; entrailles.* 2°. *Paturon.* — (Cuvânt ce iese din uz şi al cărui înţeles nu mai e acelaşi în diferitele regiuni).
1°. Moalele foalelui la vite (REV. CRIT. III 157), cf. flămânzare, deşert, stinghie; partea dintre pântecele şi armul calului (DAMÉ, T. 49); pielea ce atârnă subt pieptul boului, numită şi guşă, salbă (ib. 32); (la om) măruntaie, cf. cimt, rărunchi. *Iile meale* (cimţul PSAL. SCH., ilia, viscera) *împlură-să de fierbinteală.* PSALTIREA (1651), ap. CCR. 106. *Lupul... de ii îl apucă* [pe armăsar] *şi îndată bârdahanul spărgându-i maţile la pământ îi vârsă.* CANTEMIR, IST. 80. *Bălaurul cu celălalt cap rănì* (tip. *răpì*) *pe elefant în iie, adică în deşertul pântecului.* GORJAN, H. II 26. *Boi bourei, La coadă codâlbei, La ii prinei.* CONV. LIT. XVII 287; cf. GOROVEI, C. 311.
2°. P. anal. Chişiţa calului. *Ariciul la vite cornute se face la iia picioarelor şi la pântece.* HEM. 1656/$_{17}$. *O iapă.., o gâlcă la iia piciorului drept după urmă.* MON. OF. (1906) 5962.
[Plur. *ii* şi (rar) *iiuri.* | Scris şi: *ie.* | Şi: (Ban., reconstruit din plur.) **iu** s. a. CDDE].
— Din lat. **īlia,** «foale, măruntaie».

ÍIE s. f. (Îmbrăc.) *Chemise* (de paysanne roumaine). — (Munt., Transilv.) Cămaşă femeiască ale cărei p o a l e ajung până dincolo de genunchi, purtată de ţărance şi făcută de ele din pânză, adesea cu cusături alese (cf. a l e s ă t u r ă) la grumaz, piept (cf. c i u p a g) şi mâneci (cf. a l t i ţ ă) şi împodobită une-ori cu fluturi; cf. c ă m a ş ă. Iile frumoase sânt o mândrie a fetelor mari şi o podoabă a zestrei lor. Cf. PAMFILE, I. C. 369, MOLDOVAN, Ţ. N. 57, ODOBESCU, I 418, H. II 31, 132, 168, IV 45, 57, MANOLESCU, I 224. *4 ii, 2 cămăşi, 7 mărămi ce să dă la nuntă.* (a. 1760) IORGA, B. R.; cf. S. D. XII 91; XIII 3. *Ancuţa ...învălită numai într'o iie subţire şi într'o fustă de albă mătase.* ODOBESCU, I 141/$_5$. *Fete... îmbrăcate cu cele mai luxoase veşminte,... cu ii de borangic şi de zăbranic, bogat cusute.* ib. 292/$_3$. *Tăcând a şters femeea o lacrimă cu iia.* COŞBUC, B. 145. *Să poarte şi iie neagră, Mă duc la ea, că mi-e dragă.* ŞEZ. II 221b/$_9$. *Să-şi cârpească iia'n poale.* ib. VIII 178. *Mândra mea, de mândră mare, Nici o iie bună n'are.* MARIAN, SA. 157. *Iie albă ca laptele, împănată cu flori galbene, roşii şi vinete, de mătase.* RETEGANUL, P. V. 46/$_2$, cf. TR. 166, ALECSANDRI, P. P. 349/$_7$, TEODORESCU, P. P. 81, 302. *Iese mândra la portiţă, Numa'n iie şi cretinţă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 72. *Iie albă mi-oiu cerni,... Şi pre tine te-oiu jeli!* ib. 110. *Iia cea de sărbători.* ib. 443; cf. 34, 111, 245, 427, 442. *Iie de ghiolci.* BIBICESCU, P. P. 180; cf. PĂSCULESCU, P. L. 283. *Alesături de ii.* H. IV 75. # *Ca o iie fără bâzări,* se zice despre un lucru care nu este împodobit. cf. ZANNE, P. III 188.
[Plur. şi: *iie.* ISPIRESCU, L. 349. | Scris şi: *ie.* | Diminutive: **iişoáră** s. f. *Ce duci, mândră, pe sub salbă, Colea'n iişoara albă?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 399. *O iişoară pe ea luă.* PĂSCULESCU, L. P. 290b, **iiúţă** s. f. [Românceie] *din Transilvania... fac pentru băeţi cămeşuţe, iar pentru copile iiuţe.* MARIAN, NA. 331].
— Din lat. (*vestis*) **līnea** «(îmbrăcăminte) de pânză».

IIHÀ! interj. v. **ihà!**

IIŞOÁRĂ s. f. (Îmbrăc.) }
IIÚŢĂ s. f. (Îmbrăc.) } v. **iie** ^{2}.

IJDĂNÍ vb. IV^a }
IJDĂRÍ, IJDĂRÎ † vb. IV^a ş. d. } v. **ijderì** ş. d.

IJDERÍ † vb. IV^a 1°. *Inventer.* 2°. *Exciter.* 3°. *Venir de, sortir de, naître de.*
1°. (Trans.) A află, a descoperi ceva nou (LB.), a inventa, a scorni, a iscodì. *De vrea ijderì cineva cevă pre lume, ei-l făceà că e Dumnezeu.* MOXA, 349. *Acesta tocmì 12 luni întru an..., şi alte bunătăţi multe ijdărì.* ib. 356/$_1$. *Nişte măiestrii ale lui Arhimid Rymleanul, de ijderîse când băteà Rymleanii, de demult pre Siracusi.* ib. 375. *Munci... elu... ijdârîià şi slutiià pre creştini.* ib. 380. *Au fost început a filosofi şi a ijderă multe bârfeale şi hule împotriva pravoslaviei* (a. 1652), ap. HEM. 2370.
2°. (Numai la CANTEMIR, trans.) A scormoni, a răscolì, a aţâţà, a stârnì, a zădărî. *Pomenirea asuprealelor înnoesc şi ijdăresc nepriéteniia.* CANTEMIR, IST. 382. *Supt răcită cenuşea zavistiii învălită scânteae, într'a urâi şi clevetii pojar să o aţiţăm şi să o ijdărîm.* id. HR. 10/$_6$. | (Refl.) *Întâi oarece vrajbă şi pre ascuns împoncişiri scornindu-se între dînşii, apoi ca vapaiia tot de odată izbucnind, şi din zi în zi, şi din ceas în ceas mai mult şi mai mult, lăţindu-se şi ijdărîndu-se.* ib. 205/$_{15}$; cf. IST. 300.
3°. (Refl., construit absolut sau cu prep. de la s. din.) A-şi luà obârşia, a purcede, a se naşte, a se ivì, a provenì, a se trage, a se iscà. *Păcatul să ijderă de la diavolul.* VARLAAM, C. 11/$_2$. *Canoanele, zic, a sfintei şi dumnezăeştii pravile, carele au încolţit şi au răsărit şi se-au ijderîtŭ, cum am zice, de la întruparea şi înomenirea cuvântului pre lume* (a. 1652). GCR. I 158/$_5$. *Însă mai adevărat nu-l arată* [pe Despot] *de unde s'au ijderit şi cum şi-au scos numę de Domn.* LET. I A 55/$_{17}$. *Despot-vodă de unde s'au ijdărătu.* CAT. MAN. 59 (140). *Cealea de carile grija purtà, de se vor ijdărî, cu cât mai reale... răscoale... vor âduce.* CANTEMIR, IST. 190; cf. 32, 209, HR. 174/$_{25}$.

[Şi: **ijdări, ijderî** † vb. IV^a; **ijdănì (işdăni)** vb. IV^a (ad 1° refl. = pasiv) *Românii din Ardeal... să fie asemenii* [Unguri]*lor, precum au şi fost, până când s'au ijdănit Approbata Ardealului.* ŞINCAI, HR. I 170/$_2$. [Mielul-cel-de-aur] *s'au işdănit de argonautele greceşti.* id. ib. II 265/$_{30}$. (ad 3°) *Când şi de unde s'au ijdănit Dacii nu se ştie.* MARIAN, T. 5; **işdănì** † vb. IV^a; **izdănì** † vb. IV^a. CIHAC, II 90. (ad 1°) *Neamul românesc au fost numerat între staturile din Ardeal mai 'naainte de a se isdănì legile aceste nouă.* ib. III 59/$_6$. (P. ext., izol.) *Să se cumpere residenţia în Făgăraş pentru episcopul cel atuncì isdănit* (e vorba de întâiul episcop al nou înfiinţatei episcopii). ib. 265/$_3$; **izdărî** † vb. IV^a. (ad 3°) *Dintr'aceştea să să fie izdărît neamurile tătăreşti.* CANTEMIR, HR. 61/$_8$; **izderì** † vb. IV^a. (ad 1°) *Izderesk* = creo. ANON. CAR. *Se iuţì Vladul-vodă.., drept care tocmise şi isderise Bogdan.* MAG. IST. IV 248/$_{27}$; **jidărì** şi **jidărî** vb. IV^a (prin Braşov)= a întărâtà, a asmuţà, a zădărî. *Nu mai jidărì câinele, că te muşcă!* || Adjective: **ijdărît, -ă** † = născut, provenit, iscat. *Aceastea din vreamurile Focâi... ijdărîte amestecături.* CANTEMIR, HR. 332; **izdănít, -ă** = fugărit (Bihor). REV. CRIT. IV 144; — **izderitór** † s. m. = creator; cf. ANON. CAR. *Kredz entr'un Dumnedzeu, Tatul preste tot puternikul, izderitorul cierului, szij pementului* (a. 1677). GCR. I 227. | Abstracte: **ijdănire** s. f. = naştere (în înjurătura): *'tu-mi-ţi ijdănirea!* ŞEZ. III 16/$_{31}$; — † **ijdăránie** (LET.^{2} I 108, 109), **ijdărănie, ijderánie** (ib. 99/$_1$), **ijderénie** (LET. I A, 3), CAT. MAN. 103 (233) s. f. = obârşie, naştere, origine. *Aşeà dară fiind ijdăréniia şi începătura Romanilor dela Grecii troadeni...* CANTEMIR, HR. 99/$_{21}$. *Pentru ijderenia Moldovenilor.* EUSTRATIE ap. GCR. I 234/$_1$; — **izderitúră (izdăritúră)** † s. f. = creaţiune. ANON. CAR. *Izdăritura* (*ἐγχείρημα* = începutul) *inimii lui.* BIBLIA (1688), ap. TDRG]. — Cf. zădărî.

ÍJE subst. Le nom de la lettre *i* dans l'alphabet cyrillique. — «I», numele literei a zecea a alfabetului chirilic (и),

— Din paleosl. **ize,** idem.

IJÓG s. a. *Balai* pour le fourneau. — (Bihor) Mătură cu coadă lungă, făcută dintr'o buruiană cu numele iarbă-roşie (M. POMPILIU, BIH. 1012), cu care [se] mătură cuptorul de cenuşă, după ce [s'a] scos jăraticul cu dârlu'. (REV. CRIT. IV 144).

— Stă, probabil, în legătură cu paleoslav. *žegǔ* «ard», cf. sârb. bulg. *ožeg* «vătrar, cârlig de scos jarul».

ILÁC adj. m. v. **ilăciu.**

ILÁCIU, -Ă adj. *Aux cornes courtes.* — (Despre vite) Cu coarne scurte (H. XI 5); (despre coarnele vitelor) scurte şi crescute în lături (DAMÉ, T. 28). *Un bou... coarnele ilace.* MON. OF. (1906) 5573. [Şi: (singular refăcut din plur.) **ilăc** adj. m. H. IX 5; (prin despărţire falşă din *Hi ilaciu!*) **laciu, -ă** adj. H. VII 27.]

— Poate, prin schimb de sufix, din *ilău: corn ilaciu* ar fi deci «corn în forma ilăului».

ILÁM † s. a. *Sentence.* — Sentinţă scrisă, prin care se dă cuivà câştig de cauză (de către cadiu). *Cu cadiul să se caute aceà judecată, şi având dreptate să-i se deie ilamù şi după ilame să împlinească de la Domnul şi de la Cantacuzino.* LET. III 205/$_{17}$. *Fetfa de la care au luat ilam.* DUMITRACHE, ap. ŞIO.

— Din turc. **ilam** «sentinţă judecătorească».

ÍLĂR s. m. (Med.) v. **iler.**

ILARIÁNT, -Ă adj. v. **ilaritate.**

ILARITÁTE s. f. *Hilarité.* — Râs (obştesc), veselie (neaşteptată). *Lista de bucate... eră redactată întocmai după sistema de latinizare totală a limbei româneşti...; ea deşteptă atunci printre meseni... o ilaritate şi o curiozitate destul de mari.* ODOBESCU, II 337. *Ce este aceasta? Este călcare de lege?* (*Ilaritate*). MAIORESCU, D. IV 274; cf. 312, 588. [Familia: (cf. fr. *hilarant*, lat. *hilarans*) **hilariánt** (pronunţ. *-ri-ant*), **-ă** = care provoacă râsul.]

— *N.* după fr. (lat. **hilaritas, -atis**), idem.

ILĂU s. a. 1°. *Enclume.* 2°. Nom d'une danse populaire. — (Mold.)

1°. Nicovală. LB., CREANGĂ, GL., H. III 4. *Ciocanul lovì în ileulù gol.* DOSOFTEIU, V. S. 75; cf. 34$_2$. *Ilăile gemeau toate sub cel mai vrednic ciocan.* BELDIMAN, TR. 346; cf. N. P. I 44. *Povestea-i a ciocanului ce cade pe ilău.* EMINESCU, P. 121; cf. MARIAN, SA. 233, TEODORESCU, P. P. 262 b, ŞEZ. II 210/$_{33}$. # (A ajunge, a fi) *între ciocan şi ilău,* se zice când cade omul în cea mai mare strâmtoare s. nevoie, când nu ştie cum să mai facă. ZANNE, P. V 178.

2°. P. anal. (Cor.) Danţ ţărănesc. H. III 313.

[Plur. *-lăie* şi *-leie* MARIAN. | Şi: **ilĕu** † s. a. (azi numai în DICŢ.) **ghilău** s. f. DDRF.]

— Din ung. **ülö** = idem.

ILEÁNĂ s. f. 1°. *Hélène.* 2°. *Cétoine dorée* (*Cetonia aurata*).

1°. Nume de femeie. || (Mitol. pop.) *Ileana Cosânzeana* v. Cosânzeana.

2°. (Entom., Bucov.) Gândac mai mic decât cărăbuşul şi de coloare aurie-verde, cărăbuş (gândac)-verde, gândac-de-trandafir. MARIAN, INS. II.

[Diminutiv: (Entom., Bucov.) **ilenúţă** s. **ilenuţa-cea păduchioasă** s. f. = băligar^2 ib. 32, 33.]

— Din grec. *Ἑλένη* «Elena».

ILEÁNDRU s. m. (Bot.) v. **leandru.**

ILÉC s. a. (Îmbrăc.) **ILÉCHIU** s. a. (Îmbrăc.) } v. **ilic.**

ILÉCTRU † s. m. *Ambre jaune.* — Chi(h)limbar. *Strălucirea ei omofor străluciia mai vârtos decât ilectrulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 140.

— Din grec. *ἤλεκτρον*, idem.

ILEGÁL, -Ă adj. *Illégal.* — Nelegal, contrar legii, care nu e în conformitate cu legea; în afară din lege. *Va face a se revocà toate numirile ilegale făcute la Instrucţiune.* MAIORESCU D. IV 408. [Accentuat şi *ilegal;* scris şi *illegal.* | Familia: (< fr. *illégalité*) **ilegalitáte** s. f. = caracterul unui lucru sau al unei fapte ilegale; p. ext. act ilegal.]

— *N.* după fr. (lat. med. **illegalis** < *in-legalis* «ne-legal»), idem.

ILEGALITÁTE s. f. v. **ilegal.**

ILEGÍBIL, -Ă adj. *Illisible.* — Care nu se poate cetì (din cauza scrisului rău sau a stilului greoiu, a limbei neînţelese), neciteţ. *Dar, pe lângă ele, elevul lui Cacavela a compus în cea dintâiu tinereţă a sa şi nişte compilaţii ilegibile.* IORGA, L. I 273. *Dacă... Dimitrie Cantemir n'ar fi fost... de cât un pedant greoiu,... cartea ar fi ieşit ilegibilă.* id. 357. [Şi (printr'o hiperlatinizare a formei franceze) **iligibil, -ă;** (franţuzism) **ilizibil,-ă**].

— *N.* după fr.

ILEGITÍM, -Ă adj. (Jur.) *Illégitime.* — (Întrebuinţat numai în expresia:) Copil ilegitim = nelegitim, născut în afară de căsătorie, cf. copil din flori, (†) nepravilnicesc. [Accentuat şi ca în lat.: *ilegítim*].

— *N.* după fr. (< lat. **illegitimus** < *in*+*legitimus* «ne-legitim»).

ILENÚȚĂ s. f. (Zool.) v. **ileană.**

ÍLER † s. m. (Med.) *Rougeole.*—(Grecism, ieșit din uz.) Pojar. DICȚ. *Iler*, și p o j a r și s c a r l a t i n ă, o boală ce scoate omul pe trup și mai ales copiii, bășicuțe mici, ca vărsatul, ca o spuzeală... cu pete roșii. I. GOLESCU, C. I. *Vărsatul cel mic și ghinduros, ce-i zice pojar* (*iler*). PISCULESCU, O. 243. [Plur. *ileruri*. I. GOL. C. I. | Și: **ílăr** s. m. TDRG. | Forma *ilez* la LEON, MED. 125 și BIANU, D. S. se explică printr'o greșală de scris. Cihac citează cuv. sub forma *ilére* s. pl.]

— Din grec. *ἤλερι*, *ἴλερη*, idem.

ILÉR s. m. (Îmbrăc.) v. **filer** [2].

ILÉU † s. a. v. **ilău.**

ÎLÉU! interj. = **aoléu.** *Îleu! fată, năzarnică mai iești.* CONTEMPORANUL, VI [2] 7.

ILHÁC † s. a. *Annexion.* — (Turcism). Numai în locuțiunea: *a face ilhac* = a anexà. *Ne rugăm ca să se facă ilhac sub stăpânirea Moldovei locul acesta ce se numește Câșlă* (a. 1803), ap. ȘIO.

— Din turc. **ilhak** «anexiune». ȘIO.

ILÍC s. a (Îmbrăc.) *Veste* ou *manteau* de paysan. — (În vechiul Regat.) Haină purtată astăzi numai de țărani, făcută din abà sau altă materie (pentru femei și din catifeà etc.), un fel de pieptar sau mintean fără mâneci, care ajunge până dincolo de mijloc, încheiat pe piept de sus până jos cu găitane, nasturi sau copci (cf. H. II 136, PĂSCULESCU, L. P., MANOLESCU, I.; ȘEZ. IX 39, H. II 118, 132, 204, 214, 223, 323, III 19, 141, 145, IV 236, X 453, 585, XII 8, XIV 351), purtat în unele locuri numai de bărbați (H. II 89, III 4, 268, IV 45) în altele numai de femei (H. II 4, 31, 63, 208, V 5) sau numai de copîi (Țepu în Tecuci, PAMFILE, I. C. 356);—haină scurtă cu mâneci, m â n e c a r (H. V 129), s u r t u c (H. X 280); un fel de cojoc lung, mai până la pământ și pe margini cusut cu piele de dihor, de asemenea pe la mâneci și pe la brâu, iar pe la poale împestrit cu niște postav roșu (MARIAN, NU. 142). *Surugiul intră pe scenă îmbrăcat cu... ilic de postav cusut cu găitanuri.* ALECSANDRI, T. 46. *Ginerele se'mbrăcà cu ilic și peste el cu zăbunel.* PITIȘ, SCH. I 110. *Fetele erau gătite de sărbătoare... peste cămăși, ilice înflorite.* SANDU-ALDEA, SĂM. V 17. *Câte-un țigan uscat, cu ilic petecit.* SADOVEANU, LUCEAFĂRUL, VI 98. *Grec voinic cu pistoale sub ilic.* ALECSANDRI, P. P. 135[b]; cf. TEODORESCU, P. P. 132[b]. *Este unu' cu un ilic Și mi-l ia dracu' de frig.* ȘEZ. III 244[b]/[2]. # *Crapă pietrele de frig și țiganii în ilic*, se zice celui lipsit. ZANNE, P. VI 363. [Și: (ad 1°) **ilèc** s. a. I. GOLESCU, C. I (Plur. și *-lecuri* ȘIO.) [Hogea] *rămasă numai în cămașă și într'un ilec.* GORJAN, H. IV 74. *Pe Golea mi-l loveà... Sus la capu' pieptului Prin foaia ilecului, La Casa sufletului.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 27; cf. 109; **ilécliu** s. a. ȘIO.; **ilièc** s. a. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 3. || D i m i n u t i v: **ilicél** s. a. PĂSCULESCU, L. P. 256. | N o m. a g e n t. **ilicár** s. m. = croitor de ilice: cf. H. V 17, 381.]

— Din turc. (> bulg., sârb.) **jelek** «jiletcă».

ILICÁR s. m.
ILICÉL s. a. (Îmbrăc.) } v. **ilic.**

ILICHÍE † s. f. *Âge.* — (Grecism, la clasele culte din România veche) Vârstă. *Bà, să mă iertați,... La ilichia mea... un om bătrân.* ALECSANDRI, T. 1230. *Fiul mieu... a ajuns în ilichie...*, *îl trămit la d-ta ca să se mai roadă, să poată ieși și el mâne poimâne la obraz.* FILIMON, C. I 602.

— Din n.-grec. *ἡλικία*, idem.

ILICÍT, -Ă adj. *Illicite.* — Oprit, nepermis de lege, nelegal; p. e x t. necinstit. *Clasa dominantă din Moldova nu și-ar fi făcut din introducerea Evreilor în ținuturile de peste Milcov un izvor de foloase ilicite.* ODOBESCU, III 477/[22]. *Amoruri ilicite.* id. I 289.

— *N.* după fr. (lat. **illicitus, -a, um** < *in*+*licitus* «ne-permis»); idem.

ILIÉC s. a. (Îmbrăc.) v. **ilic.**

ILÍE-PĂLÍE s. m. sing. (Mitol. pop.) Ziua de 21 Iulie, care se ține de țăranii români în unele regiuni, de teamă ca sf. Ilie să nu le p ă l e a s c ă holdele. TDRG.

— Formație spontană din numele sfântului **Ilie** și din verbul **păli.**

ILIGÍBIL, -Ă adj. v. **ilegibil.**

ILILEÁC s. m. (Bot.) v. **liliac.**

ILIMITÁT, -Ă adj. *Illimité.* — Nelimitat, fără limită, fără margini, nesfârșit, fără hotare. *Puteri ilimitate.*

— *N.* după fr. (lat. **illimitatus, -a, -um** <*in* + *limitatus*), idem.

ILÍȘ † s. a. Sorte d'*impôt.* — (Cuvânt atestat în documentele slave de pe la mijlocul sec. XV-lea, cf. [a. 1448]) ARHIVA ROM. I 153.. Dare (a cărei natură nu o cunoaștem mai de aproape). I. BOGDAN, D. S. *Nici iliș să dea, nici sulgiu, nici untu... nici lup, nici o angărie* (a. 1629), ap. HEM. 1193; cf. URICARIUL, V 251/[16], VIII 237/[18]. *Pecetea ilișului* = c a t a s t i h u l d ă j d i e i (a. 1685), ap. I. BOGDAN, D. S. *Pentru sulgiu și pentru iliș și răsuri veți da de ug. câte 3 p*[o]*t*[ronici] (a 1714). IORGA, S. D. XI 71. *Le av azuns* [carelor] *poronche empereteaske se marge cu ilișuri* (a. 1789). ib. VIII 83; cf. VI 85, I 84. *Nu se luà... nici sulgiu sau iliș pentru vitele tăiate.* id. C. I. II 163. [Plur. *-lișuri*. | D e r i v a t: **ilișár** † s. m. = cel ce adună ilișul. BOGDAN, D. S.]

— Cf. tătăr. **ülüš, üläš** «parte», ung. **élés** «proviant». BOGDAN, D. S.

ILIȘÁR † s. m. v. **iliș.**

ILITÓN s. a. (Biser.) Couverture qui protège le corporal. — Pânză de învălit antimisul. IORGA, S. D. XIII 128 (din Ludoș).

— Din paleosl. **ilitonŭ** = grec. *εἰλητόν* «antimis».

ILIZÍ vb. IV[a], r e f l. = (Mehedinți) **hlizí** [2], a râde (Com. IZVERNICEANU) mereu (arătând dinții). N. REV. R. (1910), 86. *Ce te ilizăști așà?* ib.

ILIZÍBIL, -Ă adj. v. **ilegibil.**

ILOÁVE s. f. plur. *Blagues.* — (Jud. Someș) Palavre, spuse, vorbe ce nu se prea cred: *Nu mai vorbi atâtea iloave!* VICIU, GL. Cf. b r a ș o a v e.

— Cf. rut. **jalovyj** «sterp, netrebnic, fără de folos».

ÍLOGHIȚĂ s. f. v. **ialoviță.**

ILÓGIC, -Ă adj. *Illogique.* — Nelogic, contrariu logicei.

— *N.* după fr.

ÍLOIȚĂ s. f. v. **ialoviță.**

ILÓT s. m. *Ilote.* — (În vechime, la Spartani). Un fel de i o b a g i, sclavi ai statului, dați parti-

cularilor ca să le lucreze pământul; cf. șerb, rob. | (Azi, fig.) Om din ultima clasă socială, om despreţuit de toată lumea, cf. paria. *Acest buget este produs de obolul săracului, acelui sărman asuprit și nenorocit, pe care cad toate sarcinile!... acelui ilot ce geme de secoli.* ALECSANDRI, T. 33; cf. 1776. *Tot Fanarul, toți iloții, Toți se scutură, aicea și formează patrioții.* EMINESCU, P. 247. [Și: **hilót** s. m.; (după germ.) **helót** s. m. | Familia: (< fr. *ilotisme*) **ilotism** s. a. = starea socială a ilotului; stare de sclăvie, de servitudine, de incultură. *Drepturile țării erau încălcate și sfășiate, poporul era redus la o stare de ilotism.* STURDZA, E. 62].

— *N.* după fr. (v.-grec. εἵλως, εἱλώτης, la origine, locuitor din orașul Helos, subjugat de Spartani).

ILOTÍSM s. a. v. **ilot.**

ÍLOVIȚĂ s. f. v. **îaloviță.**

ÍLTIS s. m. (Zool.) = **dihor.** DDRF.
— *N.* din germ. **Iltis**, idem.

ILUMINÁ vb. Ia. 1°. 2°. *Illuminer, éclairer.*
1°. A răspândi, a revărsă lumină (multă) peste ceva. | Fig. A lumina mintea sau spiritul cuiva.
2°. Spec. (la o serbare sau la o zi însemnată). A împodobi un oraș sau un edificiu cu lumini multe.

[Adjectiv: **iluminát, -ă** = care este luminat; (despre un corp ceresc) care primește lumină de la un alt corp; (despre un oraș sau un edificiu) care este împodobit cu multe lumini. *Biserica eră iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat.* C. NEGRUZZI, I 254. *Sărăcia, iluminată de razele unei lumânări de seu.* EMINESCU, N. 41. *Sânt... corpuri care nu pot să fie văzute decât când primesc lumina de la un corp luminos; astfel sânt deosebitele obiecte de pre pământ, luna, planetele ș. a.; ele se numesc iluminate.* PONI, F. 335. (Substantivat) **iluminát, -ă**=cel s. cea care se crede inspirat(ă) de divinitate, care are viziuni, cf. halucinat, inspirat, vizionar. | Abstracte: **iluminăre** s. f. = acțiunea de a ilumină; — (fr. *illumination*, rus. *illjuminacija*, rus. pop. *ljuminacija*). **iluminăție** (rar: **iluminațiúne**) s. f. = împodobirea unui oraș sau a unei clădiri cu lumini multe (în acest înțeles, pop: **luminăție** s. f.); p. ext. luminile dispuse în mod simetric în asemenea ocazii; fig. lumină divină, inspirație. *Mâne... va fi iluminație strălucită.* C. NEGRUZZI, I 329].

— *N.* după fr. (lat. **illumino, -are** < *in* + *lumino* «luminez complet»), idem. Cf. lumină.

ILUMINĂȚIE s. f. v. **iluminăție.**

ILUSTRÁ vb. Ia. 1° *(S')illustrer* 2° *Éclairer.* 3° *Illustrer.*
1°. Trans. și (mai cu seamă) refl. A (se) face ilustru, a se distinge, a se remarcă, a deveni celebru, vestit (în lume). *Mai în urmă unii au fost trimeși în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris și s'au ilustrat ca profesori și ca înalți funcționari.* GHICA, S. 57.
2°. A lămuri, a clarifică, a elucidă, a explică. *Îmi veți da voie, Domnilor, să ilustrez chestia în practică și să las teoriile.* MAIORESCU, D. II 202. *Cele zise se vor ilustră și mai mult prin următoarele citațiuni.* id. CR. I 179.
3°. A împodobi cu ilustrații (o carte, un text).

[Adjective: **ilustrát, -ă** = care a devenit ilustru, renumit, celebru; care a fost lămurit, clarificat, explicat; (despre un text, un ziar, o revistă, o carte postală) care este împodobit cu ilustrații, (pop.) cu chipuri. *Am cumpărat o ediție ilustrată a poeziilor lui Eminescu.* | Substantiv: **ilustrátor, -oáre** = desenator, pictor, gravor etc. care ilustrează (3°) cărți. | Abstract: **ilustráre** s. f. = acțiunea de a ilustră; lămurire, clarificare, explicare; împodobire (cu ilustrații). *Noi deocamdată ne îndeplinim datoria de a-i mulțumi pentru îmbelșugata culegere de exemple, ce ne ofere... spre ilustrarea tratatului de față.* MAIORESCU, CR. II 7.]

— *N.* după fr. (lat. **illustro, -are**), idem.

ILUSTRĂȚIE, ILUSTRAȚIÚNE s. f. 1°.—3°. *Illustration.*
1°. (Rar) Acțiunea s. faptul de a (se) face ilustru, celebru, renumit, vestit; ilustrare.
2°. (Azi, mai ales subt forma *ilustrațiune*). Personagiu ilustru, autoritate (într'o materie), celebritate. *Oare ilustrațiile literare de acolo nu fac o fruntăşie ce va rădică fruntăşia socială...?* RUSSO, S. 165. *Multe ilustrațiuni literare au discutat... asupra întrebărilor.* CARAGIALE, N. F. 5/13.
3°. (Azi, mai ales subt forma *ilustrație*) Desen, gravură etc. (care împodobește s. explică un text), (pop.) chip. *Carte cu ilustrații.*
— *N.* după fr. (lat. **illustratio, -onis**), idem.

ILÚSTRIE † adj.
ILUSTRÍSIM adj. m.
ILUSTRITÁTE s. f.
} v. **ilustru.**

ILÚSTRU, -Ă adj. *Illustre.* — Strălucit, celebru (prin merite, virtuți, origine), renumit, vestit. *Ordine strașnice în toate părțile... puind pe toți prefecții și ofițerii de pe granița Dunării la dispoziținea ilustrului turist.* GHICA, S. 161. *Ilustrul architect și sculptor grec Apolodor.* ODOBESCU, III 72/5. *Sub pseudonimul Carmen Sylva se ascunde... Regina României Elisabeta... Poate această ilustră proveniență a cărții a contribuit... și a făcut-o așa de răspândită.* MAIORESCU, CR. III 7. *Ilustrul voiajor ne vorbește în numele umanității.* GOGA, T. N. VI 1537.

[Și: (latinism la DOSOFTEIU) **ilústrie** † adj. *Așijdere un illustrie protospathari, om dumnedzăesc, ședeă lângă besearica sfântului.* v. s. 88/1. | Familia: **ilustritáte** s. f. Titlu ce se dădeà în Ardeal (corespunzând germ. «erlaucht») personalităților înalte bisericești, judecătorilor de la Curtea de casație, rectorului universității etc. (cărora nu li se cuveneà totuși titlul de «excelență»). *Ilustritatea sa canonicul Moldovàn.* Când cinevà li se adresà în mod direct, le ziceà: **ilustrisime.** *Ilustrisim* apare mai întâiu, ca atribut dat arhiepiscopului Atanasie din Blaj, în Catehismul din 1703, tradus de *G. Buitul.*]

— *N.* după fr. (lat. **illustris, -e**), idem. Cf. ilustrà, ilustrație.

ILÚZIE s. f. *Illusion.* — Arătare înșelătoare, închipuire falsă, greșală a simțurilor sau a spiritului, în urma căreia luăm lucrurile altfel decât sânt în realitate; fig. amăgire, nălucire, închipuire deșartă. *Toată lumea doreà numai îmbunătățiri pe viitorime; dar toate aceste au fost numai o ilúzie.* URICARIUL X 12/12. *Iluziile juneței... făcù pre improvizații impresari a se apucà cu tot dinadinsul de lucru.* C. NEGRUZZI, I 342. *Treci cum au trecut iluziunile noastre!* id. 97. *Întorc acum asupră-ți privirea-mi dureroasă, Ca cel din urmă adio, la tot ce am pierdut:... Iluzia mă lasă...* ALEXANDRESCU, M. 72. *Frunzele... de crengi se deslipesc, Ca frumoasele iluzii dintr'un suflet omenesc.* ALECSANDRI, P. III 7. *Iar în lumea cea comună a visà e un pericul, Și de ai cumva iluzii, ești pierdut și ești ridicul.* EMINESCU, P. 232. *Am... s'o rog să nu surâdă, să nu-mi împle sufletul de o vană, dureroasă iluziune!* id. N. 72. *Ideea panslavismului este o iluziune abstractă și fără de folos practic.* ODOBESCU, III 417. *Iluziile demagogice și republicane sânt astăzi înmormântate.* MAIORESCU, D. IV 329. *S'ar părea din capul*

locului că noua compilaţie reproduce numai pe a lui Mustea,... dar această iluzie dispare îndată. IORGA, L. I 471. # **A-şi face iluzii** = a se lăsà amăgit de lucruri irealizabile, a crede în închipuiri deşarte, în speranţe zadarnice, a nădăjduì lucruri greu de realizat. *Am văzut că Dimitrie... nu-şi făceà iluzii asupra sentimentelor vecinului său, faţă de dânsul şi familia lui.* id. 331. | **A-şi pierde iluziile** = a rămâneà desamăgit, decepţionat, a nu mai crede în realizarea unui plan frumos. *Iluzii pierdute — iaca semnul timpului, în care trăim.* MAIORESCU, CR. I, 111. [Şi: **iluziúne** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **illusio, -onem**), idem. Cf. iluzoriu, iluzionà.

ILUZIONÁ vb. Ia refl. *S'illusionner.* — (Franţuzism). A se amăgì, a-şi face închipuiri deşarte. [Adjectiv: **iluzionát, -ă** = amăgit. PONTBRIANT.]

— *N.* după fr.

ILUZIÚNE s. f. v. **iluzie.**

ILUZÓR, -Ă adj. } v. **iluzoriu.**
ILUZÓRIC, -Ă adj. }

ILUZÓRIU, -IE adj. *Illusoire.* — Care există numai prin iluzie, printr'o aparenţă falsă, amăgitor, înşelător; care nu se poate realizà, himeric, zadarnic, deşert. *Mai este oare cu putinţă, ca o energică reacţiune... să deştepte voinţa de a pune fundamentul adevărat, acolo unde se află astăzi numai pretenţii iluzorie?* MAIORESCU, CR. I 247. *S'au destituit epitropii de atunci, s'au chemat în parte la răspundere — răspundere iluzorie — şi s'au numit alţi epitropi.* id. D. IV 153.

[Şi: (la Românii din foasta Austro-Ungarie) **iluzór, -ă;** (la aceiaşi, după germ. *illusorisch*) **iluzóric, -ă** adj. = iluzoriu. *S'ar dovedì... ca iluzoric un... drept fundamental.* SBIERA, F. 269].

— *N.* după fr. (lat. **illusorius, -a, -um**), idem.

IM s. m. sing. tant. *Saleté, boue.* — (Transilv). Murdărie (H. IX 89), mai ales pe corp, cf. lip, jeg, zoioşie (Com. A. BANCIU, REV. CRIT. III 157) sau supt unghii, cf. slim (REV. CRIT. III 157). || P. ext. Noroiu, tină, glod. [Şi: (Ban.) **ímă** s. f. DDRF. | Adjectiv: (< lat. *līmosus, -a, -um* «noroios») **imós, oásă** (mai ales prin Ban.) =murdar (JAHRESBER. III 317), mânjit, necurat, nespălat, nelăut (H. XVIII 174); cf. imălos. *Poartă haine sparte şi imoase.* ŢICHINDEAL, F. 63. *Hainele de pe dânsul erau imoase..., ca de văcar.* ISPIRESCU, L. 232. (Adverbial) *A umblà imos* = cu haine murdare. REV. CRIT. III 157; — cu derivatul verbal: **imoşà** Ia (**imoşì** IVa DICŢ.) refl. = a se murdărì. REV. CRIT. III 157 — iar acesta cu abstractul: **imoşálă (imoşeálă)** s. f. = murdărie DICŢ.]

— Din lat. **līmus** «murdărie, noroiu subţire». Cf. imà.

IM † s. a (Mold.) Măsură de cereale? *Doă jimble pe zi şi opt pâini proaste, şi doă imuri de orz, cum şi tainul de carne să ia de la sulgerie* (a. 1741). URICARIUL, V $35/_{10}$.

IMÁ vb. Ia. *Crotter, souiller, salir.*—(Ban., mai de mult şi în Mold.) Trans. A murdărì, a mânjì (cu noroiu, balegă, etc.) a întinà. *Măturà* [ieşitorile] *şi începù a-şi imà mânule, cealea ce oarecând mirosâia de mirosuri scumpe.* DOSOFTEIU, V. S. 196_3 | Fig. A întinà cu vorba, cu înjurături. *Botezul lui Hristos sus ceriul descuie, pre carii nu-l imă, într'însul îi suie.* DOSOFTEIU, V. S. 5. | Refl. A se murdărì, a se mânjì, a se mâzgălì. *Coarda se întinde preste nişte scaune mici, ca să nu ajungă la pământ, să se ime* (=mânjască). LIUBA-IANA, M. 119. | A se feştelì, a se umpleà, făcându-şi treaba. *Copronim, aşeà s'au poreclit, căci s'au imât în scăldătoarea sfântului botez.* CANTEMIR, HR. $345/_{24}$. [Participiu-adj.: **imát, ă** = murdar H. IX 92 (cu negativul) **neimát, -ă** †. *Mărturia lui asupra Vidrii de păcura zavistiii neimată şi neîntinată să se socotească.* CANTEMIR, IST. 52. — Adjectiv verbal: **imătór, -oáre.** id. HR. $114/_{17}$. — Abstract: **imáre** † s. f. *Imarea trupului şi sufletului.* DOSOFTEIU, MOL. 71. | Alte abstracte: **imăciúne** † s. f. = murdărie, pată. *Feriià trupul său nentinat, fără nici o imăciune de păcatc.* DOSOFTEIU, V. S. 34, cf. 151. *Imăciunea carea astăzi pre obrazele noastre au căzut.* CANTEMIR, IST. 309, cf. 213, 217, 246, HR. $110/_4$; — (şì azi în Mold. şi Ban.) **imálă** s. f. = murdărie; lut; noroiu, tină (GR. BĂN., H. XVIII 276), pământ muiat, mocirlă (H. XVIII 137), (spec., zid.) lut amestecat cu paie, pentru lipitul caselor (PAMFILE, J. III); cf. muruială. *Argăsitorul încă pune peile în amoiu, ca să se moaie şi cureţe de imală.* LIUBA-IANA, M. 123. *Imalĕ* = lutum. ANON. CAR. *Ca orbul, când fuge prin imală (tină).* ŢICHINDEAL, F. 24; cf. 123. *Ce înseamnă acest lut, această imală?...* MARIAN, NA. 95. *Trecând printr'un loc cam gloduros, i s'au înfipt carul în imala aceea.* SBIERA, P. $199/_{27}$. *Cismele-s de imală tari.* DOINE, $128/_{20}$. *Fierele plugului, când sânt prea încărcate de imală (=tină)...* H. XVIII 268. *E mare imala pe drum.* Com. COCA; cf. REV. CRIT. IV 89. *Un cuptor de imală, cu prispa bătrânească.* SLAVICI, N. I 9. *Luă un ţigan, îl puse să frământe imală şi-şi lipì casa.* id. ap. TDRG. *Casa de lemn se lipeşte cu imală făcută din lut şi apoi se spoieşte.* H. XVIII 145; — cu verbul: **imălà** I, refl. = a se intinà. H. XVIII 276, — şi cu adjectivul: **imălós, -oásă** = murdar (JAHRESBER. III 317), lutos (ANON. CAR.); cf. imos.]

— Din lat. **līmo, -are,** «a murdărì, a stropì cu noroiu».

ÎMĂ † s. f. *Mère.* — (În nordul Ardealului şi în Mold. până în sec. XVII) Mamă, maică. *Tatăl mieu şi îma* (: mater) *mea lăsară-mă.* PSAL. SCH. $79/_{13}$. *Îma Sionului* ib. $281/_3$, cf. $159/_{14}$, 379_7. *Cela ce-şi va ucide pre tată-său şi pre îmă-sa* (Munt.: muma-sa)... PRAV. 350, cf. 356, 357, 529, 1030. *S'au împreunat trupeaşte cu maică-sa sau cu îma maică-sa* (Munt.: muma mâini-sa) ib. 839. *Îma* (Munt.: muma) *de-ş[i] va da feciorul sau fata la giudeţ...* ib. 1117. *Dentr'un tată şi dentr'o îmă.* ŞAPTE TAINE, ap. TDRG. *Să-ş[i] lase pentru dâns tatăl şi îma.* VARLAAM, C. $383,_2$, cf. $373,_2$, $341,_2$, $312,_2$, $115,_2$. *Anna, îma Preacistei.* id. ib. II 27, cf. I $146,_2$. *De goneşti roaba, goneaşte şi feciorul ei, să n'aibă îma a să întoarce la fecior.* id. ib. I 268, cf. II $27,_2$, 68. *Alt fiu n'au născut îmă-sa.* id. ib. II $28,_2$, cf. II 29, $47,_2$, 53, 339. *Au ars idolul îmei dumnădzăilor.* DOSOFTEIU, V. S. 71. *Chemară pre îmă-sa.* id. ib. 16. *Biseárica... de îmă-sa făcută.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Au grăit îmei, zicând...* id. ib. *L-au scos îma Împăratului şi l-au dat la maică-sa.* LET. II $384/_{25}$. *Au rămas epitropi împărăţiei Mosculuì îma (muma) acelui copil.* LET. II $457/_8$. [Scris de obiceiu ѧмѫ, dar şi ѧмꙗ (PSAL. VOR. $242/_{28}$, VARLAAM, C. II 68, DOSOFTEIU, V. S. 71). În cazul oblic găsim — în texte rotacizante — forma *îmăriei* (cf. *mămânii, mumânii*): *Păcatul îmăriei lui* (ѧмѣрїй = *mumâniei* CORESI, *mâre-sai* HUR. mâne-sa DOS.) *nu cure-se.* PSAL. SCH. 368. În unire cu pronumele posesiv găsim odată (DOSOFTEIU, V. S. 16) accentuarea *îmă-sa*, care arată că forma *îmă* nu poate fi despărţită de actualul **mă-ta** şi **mă-sa** (în PSAL. SCH. $434/_3$ odată **ma-sa**), răspândit, în graiul vulgar (totdeauna în înjurături) şi în cel familiar, pe tot teritoriul dacoromân. Formele acestea se întrebuinţează şi în

genitiv-dativ, precum, invers, forma cazului oblic **mâne-, mâni-** (Munt. **mâini-**, cf. varianta citată din Prav. Munt.), **mân'-** (**mâi-** CIPARIU, ap. TDRG.) se aude incidental şi în nominativ-acuzativ. În textele rotacizante găsim formele **măriei, mării, mâre-**. Adesea forma *mă-* rămâne neschimbată şi în cazul oblic şi se declină numai pronumele posesiv: *tei* (*-tii*) şi *-sei* (*-sii*), mai rar: *mânii tale* şi *sale*. În legătură cu *mea* formele scurtate nu se întrebuinţează. *Ţiţele măriei* (: m u m â n i e i. CORESI) *meale*. PSAL. SCH. 63/4, cf. 157, 215, 451. *Străin fuiu fiilor mării* (: m u m â n i e i. CORESI) *mele*. ib. 207. *Boraşte-ţi şi tu laptele mâni-ta în palmă*. CUV. D. BĂTR. II 289. *Frate mâne-sa, de-l chemă Varda*. MOXA 387. *Nu vor moştenì nemică dentru avearea mâne-sa*. PRAV. 759, cf. 778, 1075. *Casa mâne-mea*. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Lăsat-au domnia... pe sama frăţinesău... şi a mâne-sa*. LET. I 173/21. *Cine şi-a găsì pe dracu', măi Sârbule? — Mă-ta. — Mama?* ALECSANDRI, T. 1532. *Pe mă-sa n'a apucat-o*. VLAHUŢĂ, N. 181. *Aveà bunătate de suflet, ca al mâne-sa*. CIOCÂRLAN, LUC. V 124. *Rămăsese cum îl fătasè mă-sa*. ISPIRESCU, L. 3. *Sub ascultarea mâne-sa*. id. U. 28/13. *Sărutară mâna mâne-si şi plecară*. MERA, B. 88. *Cum ai fost la mă-ta acasă*. MARIAN, SA. 35. *Fără voia mânii-sa*. TEODORESCU, P. P. 623. *Zi mă-tii să vie*. ib. 191b. *Spune, mândră, mâne-ta*. MĂNDRESCU, L. P. 87/19. *Au spus mâni[i] sale ce au aflat*. SBIERA, B. 23/4. *Hătu-i scafa mâni-sa*. ŞEZ. III 243/31. *Şì mă-ta-i femeie rea*. SEVASTOS, C. 192/4. *S'aducem noră mâne-ta*. RĂDULESCU-CODIN, Î. 100. *Mă-ta* (mai des: m o a ş ă - t a) *pe gheaţă!* PAMFILE, J. II. *Nici în pântecele mă-sei nu i-a fost aşà*. ZANNE, P. IV 479.]

— După T i k t i n, *Dicţ. germ.-rom.* 1020, forma *îmă* s'a născut, cu proteza lui *î* (ca în *îmi*), dintr'o formă mai veche **mmă* (păstrată în *mă-ta* etc.), scurtată din *mamă* (mai întâiu în formele cu accentul pe silaba finală: *mămâni, mamă-tà, mamă-sà*). După W e i g a n d, *Balkanarchiv* III, 205, *îmă* e împrumutat din alb. (tosc.) **ema** «mamă». Cuvântul *îmă* se găseşte şi la Aromâni, însă numai în graiul copiilor, pe când formele *mă-ta, mă-sa* sânt uzuale şi în graiul adulţilor (alături de *mu-mea*), une-ori şi fără pronumele posesiv (*mă ş cu tată* JAHRESBER. XIII 78).

IMĂCIÚNE † s. f. v. **imà.**

IMACULÁT, -Ă adj. *Immaculé*. — Fără pată sufletească, fără prihană; nepătat, neprihănit. *O acvilă albă, emblemă de imaculată putere*. ODOBESCU, I 252. | Curat. *Pe uriaşul câmp al mesei, imaculaţi ca luciul lunii, Se împânzise «Funigeii», scăpaţi din stativele Runii*. MIREA, C. II 80.

— *N.* după fr. (lat. **immaculatus, -a, -um** <*in* + *maculatus* «ne-pătat»), idem.

IMAGINÁ vb. Ia. *Imaginer*. — T r a n s. (mai ales p r o n o m i n a l) A(-şi) închipui, a(-şi) reprezentà cevà cu mintea (s. în minte), a creà cevà prin cugetare, cf. n ă s c o c ì, s c o r n ì, i n v e n t à. [A d j e c t i v: **imaginát, -ă**=închipuit, reprezentat în minte prin puterea imaginaţiei. | A b s t r a c t: **imagináre** s. f. = acţiunea de a(-şi) imaginà, de a(-şi) închipuì cevà; imaginaţie, închipuire. *Ea va trebuì să ne ferească de a ocupà cu fantome şi ficţiuni ale imaginării subiective tot locul gol*. MAIORESCU, CR. II 166].

— *N.* după fr. (lat. **imaginor, -ari**), idem.

IMÁGINĂ s. f. v. **imagine.**

IMAGINÁBIL, -Ă adj. *Imaginable*. — Care se poate imaginà, închipuì, născocì, inventà, gândì, scornì. *Toate torturile imaginábile*. CARAGIALE, N. F. 28/18. [N e g a t i v: **inimaginábil, -ă,** (rar) **neimaginábil, -ă** (COSTINESCU) = care nu se poate imaginà, închipuì, inventà, gândì, scornì.]

— *N.* după fr. (lat. **imaginabilis**), idem.

IMAGINÁR, -Ă adj. *Imaginaire*. — Care există numai în imaginaţiune, în minte; care este lipsit de realitate, închipuit, născocit, plăsmuit, fictiv, cf. f a n t a s t i c, h i m e r i c. *Eu vorbesc d'o ţară De tot imaginară*. ALEXANDRESCU, M. 383. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumeşti imaginare*. EMINESCU, N. 45. *Nişte charte geografice imaginare*. HASDEU, I. C, XI. | (Aritm.) *Cantitate imaginară* = care are o existenţă fictivă (ca rădăcina pătrată a unei cantităţi negative).

— *N.* după fr. (lat. **imaginarius, -a, -um**), idem.

IMAGINÁŢIE, IMAGINAŢIÚNE s. f. 1°-2°. *Imagination*.

1°. Puterea minţii (s. funcţiunea sufletească) de a-şi închipuì sau reprezentà lucrurile văzute, auzite sau simţite, î n c h i p u i r e. *Nu voiu întreprinde a descrie frumuseţile doamnei B., pentru că simţ că acum, după trecere de cinci ani,... suvenirea ei ar silì imaginaţia mea să galopeze fără voie*. C. NEGRUZZI, I 38. *Mi s'a părut însă c'am auzit vorbind; imaginaţia m'a amăgit*. id. III 189.

2°. Puterea sufletească de a-şi închipuì, de a inventà, de a creà cevà ce nu există în realitate; p. e x t. imaginea produsă de această facultate; închipuire, părere, idee, gând (3°). *În fine, cu firul cauzalităţii în mână, mulţi vor gândì a fi ghicit sensul întâmplărilor lui, reducându-le la simple vise a unei imaginaţii bolnave*. EMINESCU N. 84. *Vânătorile cu acompaniament de orchestră nu sânt, precum s'ar puteà crede, o deşartă închipuire a imaginaţiunii mele puţin vânătoreşti*. ODOBESCU, III 101/25. *S'a gândit a transmite rezultatul observaţiilor sale în forma atrăgătoare a unei povestiri de imaginaţie*. IORGA, L. II 100.

— *N.* după fr. (lat. **imaginatio, -onem**), idem.

IMAGINATÍV, -Ă adj. adv. *Imaginatif. Par la pensée*. — (Franţuzism) Cu aptitudinea de a-şi imaginà cevà cu mare uşurinţă, cu imaginaţie vie. *În liniştea dimineţii, când închipuirea slăbeşte, şi cu dânsa slăbesc trecătoarele avânturi de voinţă, oamenii imaginativi, mai mult decât ceilalţi, au nevoie de soare şi lumină*. ZAMFIRESCU, R. 37. || A d v. Cu imaginaţia, în gând. *O compuneam imaginativ, cu tot ceea ce mă fermecase în Dan*, I. TEODOREANU, M. II 516.

— *N.* după fr.

IMÁGINE s. f. 1°—5°. *Image*.

Sensul prim al cuvântului *imagine* este acela al latinului *imago*, înrudit cu *imitor* şi *aemulus* = ceea ce imită sau seamănă cu...

1°. (Fizică) Reprezentarea unui obiect în apă, într'o oglindă etc.; reunirea razelor luminoase emanate de la un corp şi reflectate de altul, c h i p. *Imagine reală* = care se formează din reunirea directă a razelor reflectate pe un ecran. Cf. PONI, F. 350. *Imagine virtuală* = care pare formată dincolo de suprafaţa unei oglinzi, prin prelungirea razelor luminoase. Cf. id. iq. 345.

2°. Reproducerea formei unui obiect sau mai ales a unei persoane prin desen, pictură sau alte arte plastice (aşà erau în antichitatea romană acèle *imagines maiorum*, chipuri de ceară ale strămoşilor, păstrate în a t r i u m), cf. c h i p (A. II 8°), e f i g i e, p o r t r e t, f i g u r ă, i c o a n ă, s t a m p ă; p. e x t. scenă, tablou, privelişte. *Întreprinsesem, pe cât ţin minte, a căutà în cercul literelor şi al artelor imagine vânătoreşti asupra cărora să ne potrivim în gusturi*. ODOBESCU, III 60/18.

3°. Reprezentarea obiectelor şi a persoanelor în mintea noastră, pe baza impresiilor primite prin simţuri: *Ţii tu minte câte 'n lume-ai auzit? Prea puţin; pe ici pe colo de imagini o fâşie, Vre o urmă de gândire sau un petec de hârtie.* EMINESCU, P. 225. *Mintea noastră păstrează imaginea unui lucru văzut.* | P. ext. Reprezentarea unui obiect în mintea noastră, independent de o impresie primită prin simţuri, ci numai prin puterea închipuirii noastre şi mai ales pe temeiul unei comparaţii sau a unui simbol. *Divinul Dante a întrevăzut* [în cârdurile de cocori] *graţioasa imagine a stolului de suflete duioase.* ODOBESCU, III 18/3. *Apoi el pleacă fruntea şi cade în visare, Iar munţii albi ca dânsul se 'nchină 'n depărtare, Ai timpilor eroici imagine-augustă.* ALECSANDRI, P. III 281. *Persoana mea îţi insuflă idei frumoase, imagini superbe?* CONTEMPORANUL, VIII 118.

4°. (Stilistică) Expresiune figurată, care face ca ideea pe care voim s'o sugerăm în mintea altora să apară mai vie, mai sensibilă, cf. figură, metaforă, trop. *Prima condiţiune... pentru ca să existe o poezie... este: ca să se deştepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantazia auditorului.* MAIORESCU, CR. I 10.

5°. (Logică) Idee. *Cuvântul «idee» se poate întrebuinţă în patru înţelesuri: sau arată impresia produsă asupra inteligenţei noastre prin nervi, sau imaginea acestei impresii rămasă în memorie, sau...* MAIORESCU, L. 17.

[Şi: **imágină** s. f. | Plur. *imagini* şi (rar) *imagine*] — *N.* din lat. **imago, -inem** «chip». Cf. imagină, imaginabil, imaginar, imaginaţie, imaginativ.

IMÁLĂ s. f. } v. **imà.**
IMĂLÁ vb. I refl. }
IMĂLÓS, -OĂSĂ adj. }

IMÁM s. m. *Prêtre mahométan.* — Preot turcesc; cf. hoge. *Atunce le-au dat* [pe roabe] *în sama unui imam.* LET. III 249. *Au ucis Turcii pre un hoge, imam al lor.* MAG. IST. I 170/32. *De mult imamul din minareà cântase.* ALECSANDRI, P. I 238. *Poruncì de ieşì ulemalele (vlădicii) şi imamii cu toţi hogii şi dervişii.* ISPIRESCU, M. U. 32/3; cf. GORJAN, H. IV 20.

[Şi: **imân** s. m. ALECSANDRI, P. III 377, ODOBESCU, I 476. | Compus (din turc. *imam* şi *bayelmak* «a leşinà» deci: mâncarea din care imamul a mâncat până a leşinat): **imám-baialdì** s. m. sing. (Cul.) = mâncare rece, pregătită din pătlăgele vinete împănate.]

— *N.* din turc. **imam,** idem.

IMĂM-BAIALDÍ s. m. sing. (Cul.) v. **imam.**

IMAMEÁ s. f. *Bouquin* (d'une pipe). — Vârful ciubucului (de chihlimbar) prin care se trage fumul. *Imamelile de chihlibariu, care să vor găsì pe la dugheni* (a. 1826). URICARIUL, XXII 312. *Două călăfuri de imamele cu muşunachi, tij, cusute cu fluturi.* ALECSANDRI, T. 433; cf. 1392, FILIMON, C. I 603. *Un ciubuc cu o mare imameà de chilimbar.* I. NEGRUZZI, III 268. | (P. anal., cu funcţiune adjectivală) *Pere imamèle,* lungăreţe, faţa roşie, gust dulce sălciu. ŞEZ. V 68.

[Şi: **imaneà** s. f. ib. IV 478; **imomeà** s. f. POLIZU; **imumeà** s. f. I. GOLESCU, C. I.]

— Din turc. **imamè,** idem.

IMÁN s. f. v. **imam.**

ÎMÂNDRÌ vb. IV^a v. **mândrì.**

IMANEÁ s. m. v. **imameà.**

IMANÉNT, -Ă adj. *Immanent.* — (Filos.) Care se află (şi lucrează) în sine însu-şi, în fiinţa unui lucru, cf. intrinsec. *Este în lume o dreptate imanentă.* [Familia: **imanénţă** s. f. = starea a ceea ce este imanent.]

— *N.* după fr. (lat. **immanens** de la **immaneo, -ēre**) «a rămâneà în...»

IMANÉNŢĂ s. f. v. **imanent.**

ÎMĂRITÁ vb. I v. **mărità.**

IMARMÉN † s. a. *Sort, fatalité.* — (Grecism literar) Soartă. *Cela ce crede imarmenul şi nărocul.* PRAV. MUNT. (1652), ap. TDRG.

— Din n.-grec. *εἱμαρμένη.*

IMÁŞ s. a. *Pré, pâturage communal.* — (Mold.) Loc sau câmp nelucrat, destinat pentru păşune (cf. H. II 168, III 4, 18, X 5, 90, 108, 499), păşune comună a locuitorilor unui sat (Com. M. ITTU), câmpul... unde pasc vitele (cu deosebire oile, în opoziţie cu suhat, locul de păşune pentru vite mari. Com. T. NAUM), vara (MARIAN), islaz; cf. păscătoare, păscăciune, păşune, toloacă, pârloagă, suhat. *Să ştie şi stăpânul moşiei cât fân şi imaş să dea săteanului său* (a 1805). URICARIUL, II 129/17; cf. 23/6, I 204/17. *Hrana verde de pe imaşuri.* I. IONESCU, C. 1; cf. 33. *Întinderea târgului dimpreună cu imaşul dimprejurul lui.* id. D. 217. *7 fălci de imaş pentru văratic.* ib. 242; cf. 303. *Un mândru flăcăuaş... paşte* [boii] *la imaş.* ALECSANDRI, P. III 42; cf. T. 45. *În jurul moşiei cuconului Iorgu sânt tot sate răzeşeşti, fără pământ de arat, fără imaş, fără pădure.* CONTEMPORANUL, III 922, cf. VI^1 121. *Am să torn chiatră pe prund (locul de imaş dintre sat şi malul drept al Moldovei).* ŞEZ. II 141/6. *Locu' cela din vale şi până în zarea dealului, imaşu'..., pentru care judecata ni-o dat odată dreptate.* N. REV. R. I 32. *Eu cu lelea duce-m'aş Prin ţarină şi imaş.* RETEGANUL, TR. 190/6; cf. DOINE, 120/10.

[Plur. *-maşuri,* rar *-maşe.* Com. M. ITTU | Şi: **iamáş** s. a. H. XII 31, TDRG.; **emáş** s. a. COSTINESCU, DAMÉ, T., MÂNDRESCU, UNG. 166. *S'o pornească spre emaş.* N. REV. ROM. II Supl. II 122, cf. 123; **nimáş** s. a. COSTINESCU, H, X 90, 108, com. M. ITTU, MÂNDRESCU, P. P. 128/18.]

— Din ung. **nyomás,** idem. (Pierderea lui *n* iniţial se explică prin despărţire greşită în locuţiuni ca *în nimaş, un nimaş*).

IMATERIÁL, -Ă adj. *Immatériel.* — (Filos.) Care nu e alcătuit din materie, nematerial, cf. spiritual, sufletesc, psihic. *Sufletul este imaterial.* [Pronunţ. *-ri-al.*] Familia: (după fr. *immatérialité*) **imaterialitáte** s. f. = calitatea de a fi imaterial.]

— *N.* după fr. (lat. **immaterialis, -e** < *in* + *materialis* «ne-material»).

IMAŢERIALITÁTE s. m. v. **imaterial.**

ÎMBĂBUŞÁ † vb. I^a *Chausser de babouches.* — (Rar, formaţie personală). A încălţà cu babuşi. *Părinţii noştri, prefăcuţi în Greci îmbabuşeţi şi înşalvaraţi.* RUSSO, S. 109.

— Derivat din **babuşi,** cu ajutorul prefixului **în.**

ÎMBÂCSÍ vb. IV^a *Emplir de..., garnir de.* — A umpleà cevà îndesând, ticsind s. înghesuind, a băgà s. a îndesà cu forţa s. mult de-odată. (Se întrebuinţează, ca şi *bâcsì,* mai mult subt forma adjectivului-participiu). *Părul vâlvoiu, îmbâcşit de praf.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2831. [Árapilor] *le e părul îmbâxit, pâslos şi des.* ISPIRESCU, L. 398. *Arapę ciudat... Cu păr îmbâcsit Şi încârlionţit* (Orlea, în Romanaţi). PĂSCULESCU, L. P. 289. *Astă pernă tescuită, cu pietre scumpe 'm-*

bâcsită. TEODORESCU, P. P. 524b. *I se păreà că răutatea îmbâcseà aerul.* SANDU-ALDEA, A. M. 48. *Orz îmbâcsit* (= prea des). LM. *Odaie îmbâcsită cu colb; hornă îmbâcsită de funingine.* PAMFILE, C. (Auzit în Braşov). *Cusutură îmbâcsită* [=îndesată.]

[Şi: **îmbâcsì** vb. IV a, scris şi: **îmbâxì, îmbăxì.**]

— Compus din **în** şi **bâcsì** (după analogia lui *înfundà, îndesà, înghemuì* etc.) Cf. (î m) b e g s ì, b u c ş ì 2.

ÎMBADÉU, -ÉIE adj. v. **îmbadiu.**

ÎMBADÍU, -ÍE adj. (Cuvânt ieşit din uz, al cărui înţeles nu se poate preciză. Se găseşte în câteva poezii populare). Frumos? *Papuci îmbadii* [scris: în badii] *Aduşi din Indii.* ALECSANDRI, P. P. 121b/11. [Şi: **îmbadéu, -éie** adj. *Jderuri şi papuci îmbadii* [recte: *îmbadei?*], *Perechea lor cinci lei.* SEVASTOS, N. 126. *Ciuboţele îmbadei* [scris *'n badei*]. ibid. 160/13.]

— Ar puteà fi o corupţie a turc. *abeden* «bun, frumos». Cf. şi HEM. 2310.

ÎMBĂGIUĂ vb. Ia. 1°-2°. *Payer de mots; entortiller, enjôler.* — (În Transilv. de nord şi Mold. de nord).

1°. A purtà cu vorba, a încurcà pe cineva. *Ce mă îmbăgiuezi atâta? Spune-mi drept, cum s'a 'ntâmplat!* DACOROMANIA, I 297. *L-o îmbăgiuat cât l-o îmbăgiuat, dar n'o mai avut încotrò, o trăbuit să-i deie banii.* ib. *Nu mă mai îmbăjuà, că nu te cred.* VICIU, GL. | A stingherì, «a turburà (în lucru): *Nu mă mai îmbăgiuà».* Com. I. CORBU.

2°. A amăgì, a înşelà (ŢIPLEA, GL.), a (s)momì, a ademenì (CONV. LIT. XLIV2, 132 şi 268), a luà cu vorba şi a face să cedeze (ŞEZ. III 17/14), a seduce. *O fată... îmbăgiuată de drăguţ îşi omoară doi fraţi.* ŢIPLEA, P. P. 29. *L-o 'mbăgiuat în felul pe slugă.* G. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV2, 132 şi 268.

[Şi **îmbăgioà** vb. IVa, dialectal şi *îmbăjuà, îmbăjoà.* Tipărit greşit: *îmbăjnà* la VICIU, GL.; cf. DACOROMANIA I 297 şi *îmbăginà* CONV. LIT. XLIV2, 132, cf. ibid. 268. | Participiu-adjectiv: **îmbăgiuát, -ă** (fig.) *Astăzi vremea e îmbăgiuată,* adecă nesigură, nu se ştie dacă va fi timp frumos sau urît. REV. CRIT. II 96.]

— Derivă, poate, dintr'un substantiv pierdut **îmbăgea(uă)*, care ar puteà corespunde unui latin **ambagella,* diminutiv din *ambages* «încunjur, subterfugiu». N. Drăganu, DR. I 297-299.

ÎMBĂÍ vb. IVa (ş. d.) v. **îmbăià,** ş. d.

ÎMBĂIÁ vb. Ia *Faire prendre un bain* (à qqn). *Se baigner.* — (Munt.) Trans. A scăldà (în baie). *A scos pe nevasta sa din haznà şi a îmbăiat-o.* FUNDESCU, L. P. 139/32. *La curţi o duceà, Frumos mi-o scăldà, Frumos mi-o 'mbăià, cămaşă că-i da, Bine c'o 'mbrăcà.* TEODORESCU, P. P. 419. || Refl. A se scăldà într'o baie, a face o baie. *Nu se cade a se îmbăià cu muierile păgânilor.* PRAVILA (1652), ap. TDRG. *Omul, a intrà în baie şi a nu se îmbăià, nu se poate.* PANN, P. V, I 117. *Înainte de a merge la cununie, să ne îmbăiem.* ISPIRESCU, L. 37, cf. 38. *La baie să ne'mbăiem, Trupşorul să uşurăm* (Lipov în Dolj). ŞEZ. VII 62. *Se scăldà şi se 'mbăià.* PĂSCULESCU, L. P. 7, cf. H. III 82. *Văd în mijlocul unei odăi puţul... de marmoră, în care se îmbăiază.* H. IV 65. [Şi: (rar) **îmbăì** vb. IVa PONTBRIANT. | Participiu-adj. **îmbăiát, -ă** = scăldat. *Copilul..., după ce erà îmbăiat, doica îi ungea buzele...* MARIAN, NU. 96. | Abstract: **îmbăietúră (îmbăitúră)** s. f. *După 'mbăietură Şi-o gustare bună.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 116. *Se plăteşte pentru o îmbăitură... treizeci de creiţari.* GOLESCU, I. 16.]

— Din **băiá,** derivat cu pref. **în-.**

ÎMBĂIBĂRÁ vb. Ia (Cu sens neprecizabil) *Nu vă daţi voi somnului... Ia sculaţi, vă 'mbăibăraţi Şi voi bine vă 'narmaţi. Se sculà, se 'mbăibărà Şi că bine se armà.* H. XI 306.

— Însemnează, poate, «a se sculà, a sărì în picioare» fiind acelaşi cuvânt ca *îngăibărà;* cu asimilarea *g-b* > *b-b.* I. A. RĂDULESCU-POGONEANU.

ÎMBĂIERÁ vb. I. 1°-2°. *Attacher.*

1°. A legà cu băieri; spec. a-şi legà (o haină, o cămaşă la gât) cu băieri (LB., BUD, P. P.). *Pielea pardosului pe de-asupra scutului îmbăierând...* CANTEMIR, IST. 197. (Refl.) *Cămăşuţa nu se 'mbaieră.* PĂCALĂ, H. R. 167. | Fig. A pune în legătură, a legà împreună. *În loc de a îmbăierà cu anevoinţă eu însumi descrieri rău nimerite..., mă văd silit a cere de la alţii...* ODOBESCU, III 156/4, cf. 314/21.

2°. (Mehedinţi) A pune baieră. Com. N. IONESCU.

[Participiu-adj.: **îmbăierát (îmboiorát), -ă** = legat cu băieri (la gât); atârnat cu o băieră (pe după gât); împodobit (ŞEZ. VII 181.) *Trec fetiţele la lapte, Cu oalele 'mbăierate.* MAT. FOLC. 260, cf. H. IV 159, V 225. *Geanta îmbăierată de gâtu-i.* ODOBESCU III 157/8. *Şade bunul Dumnezeu, Cu fluier înfiinţelat, Cu suman îmbăierat.* BUD, P. P. 70, cf. MÂNDRESCU, L. P. 213/31, HODOŞ, P. P. 48. *Cu ghioaga îmbăierată.* ALECSANDRI, P. P. 510, cf. (îmbăirată) 105/7, 384/2. *Cu dăsagi îmbăieraţi.* DOINE 117/23. *Vine lelea de la baltă, Cu bondiţa 'mboiorată.* MARIAN, NU. 674. (Fig.) *Urs îmbăierat.* BIBICESCU, P. P. 182, 184. *Drac îmbăierat.* ib. 188. *Loază îmbăierată.* PANN, P. V. I 102, cf. GORJAN, H. 176. | Abstracte: **îmbăieráre** s. f., **îmbăierătúră** s. f. DICŢ.]

— Derivat vechiu (cf. arom. *mbairu, mbăiredzu* «leg») din **baieră,** cu prefixul **în-.** Cf. b ă i e r i, d e s b ă i e r ă.

ÎMBĂLÁ vb. Ia. 1°. *Mouiller de salive.* 2°. *Baver* (sur qqn. — Fig.) *insulter, calomnier.*

1°. Trans. A umpleà cevà cu bale, a udà sau a unge cevà cu scuipat. *Ar ieşì o sută de jigănii uricioase..., răpezindu-set oate să mă muşte şi să mă îmbăleze cu veninul lor.* I. BÂRSEANU, SĂM. IV 429. *Sufletele acestor copìi se prefac în câni turbaţi, îmblă... de muşcă sau îmbală.* SBIERA, P. 318/26. *Pregăteà, cu degetul îmbălat, puţină tină din colbul adunat pe opsasul încălţării.* CREANGĂ, A. 35. *Îmbălez tortul* = îl ud cu bale (scuipat). ca să fie mai lesne de tors sau de învârtit. CREANGĂ, GL.

2°. Fig. A umpleà de bale, a spune cuvinte necuviincioase la adresa cuivà; a vorbì măscări, spurcăciuni (LB.); a spune minciuni, a pârî, a înjurà, a ocârî, a insultà, a calomnià. *Dăndu mie, reu pentru de bire, îmbălà-mă* (= vădià-me SCH., pârâ-mă cu minciuni DOS.), *drip-ce goniiă dulceaţă.* PSALT. COR.2 73/31. *Când te îmbală oarecine, arată-ţi dosul, ca să-l faci să crape.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII, 116. | A repetà. vorbele altuia, în glumă s. în batjocură, a îngânà. *Îngână pe cinevà şi îmbală* se zice, când vorbind unul, cellalt, vrând să-şi bată joc de altul, sau să glumească cu el, se ia după vorba lui, şi zice tot acele vorbe, ce zice şi acela, însă întunecat, ca gângavii. I. GOLESCU, C. I 323.

[Prez. *-bălez* şi *-bal* (LB.), *-băl* (TDRG.) | Adjectiv-part.: **îmbălát, -ă** = plin de bale, udat cu scuipat. *Cu degetul îmbălat, adică udat cu scuipatul sau saliva...* CREANGĂ, GL. *Cu gura căscată, Cu limba 'nbălată.* MARIAN, V. 174, cf. MAT. FOLC. I 601 | Abstracte: **îmbăláre** s. f. = udare cu bale, cu scuipat; (fig.) înjurătură, ocară, insultă, calomniare. *Nepăsarea către el, şi-a lui ghiaţă pacinică..., purtarea neomenoasă şi îmbălarea (ocările)... toate au pus staghilă 'nfrăţiri*[i].

JIPESCU, O. 11; **îmbălătură** s. f. = ceva lucru plin cu bale, îmbălat, spurcat (ŢIPLEA, P. P.), vorbă porcoasă, pornografie (CREANGĂ, GL.), înjurătură, insultă, calomnie, minciună (ŞEZ. III 86/28). *Scrise hule reale spre Hs. şi alte î*[m]*bălături* MOXA, 363/17. *Aceastea câte-m zâsăş*[i] *sânt îmbălături.* DOSOFTEIU, V. S. 146. | Derivate: **îmbălorà** vb. I = a umpleà gura de bale: (fig.) a spune vorbe de ocară; a mustrà pe cinevà fără ca el să se ştie vinovat (CREANGĂ, GL.), **îmbălorí** vb. IVa = a spune lucruri neplăcute, triviale (ŞEZ. IX 146). *«Doamne, milostiv fii mie păcătoasei, care-mi tot îmbălorez gura pe bărbat de geaba».* CREANGĂ, A. 17. (Refl.) A se fălì. *Ce te tot îmbălorezi că erà să te ieie un fecior de popă?* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Ce te mai îmbăloreşti?* ŞEZ. IX 146; (*îmbălà* + *bălos*) **îmbăloşà**, (în derivatul adj.) **îmbăloşát, -ă** = plin de bale. *Junghiu veninat, Junghiu spurcat, Junghiu 'mbăloşat.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 94; (*îmbălà* + *bălăcărì*) **îmbălăcărì** vb. IVa = îmbălà LB. (cu abstractul) **îmbălăcăritúră** s. f. = îmbălătură ib.]

— Derivat din **bale,** cu pref. **în-.**

ÎMBĂLĂCĂRÍ vb. IVa (ş. d.) v. **îmbălà** ş. d.

ÎMBĂLIGÁ vb. I = **băligà.** (Trans.) *Nu le-oiu îmbăligare.* MARIAN, NU. 47. (Refl.) *Foarte puţin sau nicidecum nu se îmbalegă.* CALENDARIU, (1814) 168.

ÎMBĂLORÁ vb. Ia
ÎMBĂLORÍ vb. IVa
ÎMBĂLOŞÁT, -Ă adj. } v. **îmbălà.**

ÎMBĂLŢÁ vb. Ia. *Mettre son voile à la mariée.* — A pune balţul s. vălul pe capul miresei, cf. înhorbotà, îmbrobodì. *În ţinutul Năsăudului... unde se întâmplă îmbălţarea, adică înhobotarea..., copilul care o îmbălţeşte când îi aruncă întâia oară balţul pe cap, strigă...* MARIAN, NU. 546. *Balţul cu care are să se îmbălţeze mireasa.* id. 251. [Şi **îmbălţì** vb. IVa | Abstract: **îmbălţáre** s. f. = punerea balţului pe capul miresei, cf. MARIAN, NU. 524, 247. | Part.-adj.: **îmbălţát, -ă** = acoperit(ă) cu balţul s. cu vălul pe cap; (despre o haină) «îmbăiera t, adecă netras pe mâneci, ci numai acăţat în baieră». *Îmblă cu şuba îmbălţată.* REV. CRIT. III 157. *Sub barbă 'nbălţată.* MARIAN, NU. 247].

— Derivat dela **balţ,** cu pref. **în-.**

ÎMBĂLŢÍ vb. IVa v. **îmbălţà.**

ÎMBĂRĂCĂT, -Ă adj. *Couvert de gelée blanche.* — Acoperit cu brumă, brumat. LB.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) *îmbărăcà,* derivat din **băracă** (= *buracă*), cu pref. **în-.**

ÎMBĂRBĂTÁ vb. Ia. 1°. *Devenir homme.* 2°. *Animer, encourager; prendre courage.*

1°. † Refl. A creşte mare, a se face bărbat. *Să îmbărbătă copilaşul.* BIBLIA (1688) 267[2].

2°. Trans. A înşufleţi pe cinevà cu vorba, a-i înşuflà bărbăţie, curaj, a încurajà; (refl.) a se înşufleţi, a-şi face s. a. prinde curaj, a îndrăznì. *Îmbărbătaţi-vă* (= hrăboriţi-vă COR.) *şi învârtoşaţi îremile voastre toţi upuvăindu în Domnul.* PSALT. SCH. 54/6. *Şi îmbărbăteadză... cu bune cuvinte.* CORESI, E. 12/22. *Îmbărbătează-te..., fiică.* MINEIUL (1776) 180[2]. *L-au îmbărbătat tare să nu-şi lase legea.* LET. II 384/23. *Şi foarte se îmbărbătă* [Mihaiu]. MAG. IST. IV 289/27. *Aceasta... pe dânşii mai mult i-au îmbărbătat.* BĂLDIMAN, TR. 86. *Nu uitá pre Dumnez*[e]*ii, cei ce te îmbărbăţesc.* id. O. 47, cf. 89. *Vă va îmbărbată ca să puteţi suferì.* DRĂGHICI, R. 110. *Până l'adânci bătrâneţe pe Românì înbărbătaşi.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Cu arma în mână îmbărbătează norodul.* C. NEGRUZZI, I 290. *Nu erà zi de la Dumnezeu fără d'a înregistrà evenimente de acelea cari emoţionà şi îmbărbăţià.* GHICA, S. 702. *Îmbărbătându-se şi-a mai venit puţin în fire.* CREANGĂ, P. 27; cf. SBIERA, P. 186/3; MERA, B. 6; ŞEZ. VI 13.

[Şi: (rar, învechit) **îmbărbăţì** vb. IVa PONTBRIANT. | Abstracte: **îmbărbătáre (îmbărbăţire)** s. f. *Aceà veste... au însuflat cu un duh de îmbărbătare până şi pe cei leşinaţi.* DRĂGHICI, R. 33. *Câte o vorbă de mulţămire şi îmbărbăţire.* DACIA LIT. 269. | Part.-adj.: **îmbărbătát, -ă.** *Peleneşul... îl face îmbărbătat.* PANN, E. I 40. *Malca, îmbărbătată de Moş Nichifor, se suie în căruţă şi se culcă.* CREANGĂ, P. 130. *Fata, îmbărbătată de cal, se năpustì.* ISPIRESCU, L. 17; cf. RETEGANUL, P. II 13/18.]

— Derivat din **bărbat,** cu pref. **în-.**

ÎMBĂRBĂŢÍ vb. IVa v. **îmbărbătà.**

ÎMBĂRBURÁ vb. Ia (ş. d.) v. **bărburà,** ş. d.

ÎMBARCÁ vb. I (Mar.) *Embarquer.* — Trans. A pune în barcă, p. ext. în corabie sau în orice vas de călătorit pe apă. | (Mai ales despre persoane) Refl. A se urcà pe un vas pentru un drum pe apă; p. ext. a plecà cu barca, p. gener. cu orice vas plutitor.

[Şi: (cu formă franţuzească) **ambarcà** vb. Ia (cu sufix grecizant) **ambarcarisì** † vb. IVa. *Mai înainte de a se ambarcarisì...* DRĂGHICI, R. 281. | Adjectiv: **îmbarcát (ambarcát, ambarcarisít †), -ă.** *Recruţii din Chişinău au fost îmbarcaţi la Odessa.* CONTEMPORANUL, III 774 | Abstract: **îmbarcáre, (ambarcáre, ambarcarisíre †)** s. f.; — (Comerţ, după fr. *embarcation*) **îmbarcáţie** s. f. **îmbarcaţiúne** s. f. = marfa îmbarcată pe un vas plutitor.]

— *N.* după fr. Cf. ambarcader.

ÎMBÂRCÁ vb. I = **aburcà** (2°). *Faire la courte échelle.* — (Râuşor şi Mărgineni în Făgăraş) A ajutà pe cinevà să se suie. VICIU, GL. (În Braşov) *Îmbârcă-mă* = pleacă-te cu spatele, ca să pun piciorul pe spatele tale, (şi) să mă pot urcà undevà.

— Din **aburcà,** cu schimbare de prefix (şi apropiere de *cârcà*).

ÎMBARCÁŢIE s. f.
ÎMBARCÁŢIÚNE s. f. } (Comerţ) v. **îmbarcà.**

ÎMBÂRFÍ vb. IVa v. **bârfì.**

ÎMBÂRGĂLEŢÉL, -EÁ adj. v. **îmbârligà.**

ÎMBÂRLIGÁ vb. I *Recourber, retrousser.* — A bârligà. [Întrebuinţat ca Part.-adj.: **îmbârligát, ă.** *Încârligate, îmbârligate, Pe vârful dealului aşezate.* PAMFILE, C. 21, cf. MAT. FOLC. I 537. — Cu diminutivul: **îmbârligăţél,** (cu metateză) **îmbârgăleţél, -eà** adj. *Şi făcură nouă secerèle îmbârligăţele.* ŞEZ. VIII, 110. *Şi făcură pe loc nouăsprezece secerèle îmbârgăleţele.* PĂSCULESCU, L. P. 26.]

ÎMBÂRLIGĂŢÉL, -EÁ adj. v. **îmbârligat.**

ÎMBÂRNÁ vb. Ia. *Mettre les poutres à une maison.* — A pune bârnele la o casă. *Ajunse a-şi clădì o casă, dar nu putù înaintà mai mult, de cât atâta încât a îmbârnat-o şi a încornat-o.* G. CĂŢANĂ, P. B. II 61. [Participiu-adjectiv: **îmbârnát (îmbârnít), -ă** (în descântece şi urături, cu înţeles greu de precizat) *Sculatu-m'am... Gras şi frumos, Bun sănătos, Cu mânecile suplecate, Cu mânule albe 'mbârnate.* GRAIUL, 229 (explicat în glosar prin «încrucişate ca două bârne»; mai de grabă are sensul de «umflate, groase ca două bârne», sens care reiese din exemplele următoare:)

Jupâneasa sta în prag Ca un brad... Cu niște mâini albe, îmbârnate, Par'că ierau de albini mușcate. MAT. FOLC. 1490. *Gazda... în poartă ieșeà, Mânecile-și sùflecà, Mânile își arătà, Niște mâni negre 'mbârnite, Ca niște tânjeli pârlite.* TEODORESCU, P. P. 155b. (În exemplul din urmă, poate avem alt cuvânt, în legătură cu ung. *barna* «întunecat, brun»).]

— Derivat din **bârnă,** cu prefixul **în-.** Cf. desbârnà.

ÎMBÂRNÍT, -Ă adj. v. **îmbârnà.**

ÎMBÂRZOIÁT, -Ă adj. *Hérissé* (prop. et fig.). — (Cu pronunțare dialectală) *Îmbârzoiet* = zburlit; supărat din pricina unui necaz (com. FURTUNĂ), burzuluit.

— Pentru etimologie, cf. bârzoià.

ÎMBĂTÁ vb. I. 1°. *Griser, enivrer; (se) griser.* 2°. *Avoir le vertige.* — (În graiul familiar se întrebuințează — mai ales la refl. — o mulțime de expresii figurate, în special spre a arătà starea premergătoare beției desăvârșite, precum: a se afumà, a se aghesmuì, a (se) ameți, a se amnărì, a se călì, a se cârpì, a se cherchelì, chirchilì, s. cherchezì, a face pe cinevà cuc, a se flecnì s. flecuì, a se învinoșà, a luà apă la cap s. luleaua neamțului, s. purceaua (s. prepelița) de coadă, a se rătutì, a se sfințì, a se tămâià, a se trăsnì, a se turtì, a-l mușcà pe cinevà albinele de limbă etc.; pentru ajungerea într'o stare de beție desăvârșită se zice: a se îmbătà cuc s. luleà s. tun, crup s. turtă, a fi cleiu s. criță).

1°. Trans. (Complementul e o ființă; subiectul e o băutură alcoolică, p. ext. un miros, un sentiment puternic, un farmec etc., sau — factiv — subiectul e omul, iar băutura, mirosul etc. este instrumentul, indicat adesea prin prep. cu) A turburà mintea (cuivà), a(-l) ameți, a(-l) face (să fie) beat. *Au îmbătat cu holercă pre Cazaci.* NECULCE, LET. II 239/10, cf. 267/29, (cu Cotnar) C. NEGRUZZI, I 186. *Cu înșelăciune... când va meșterguì cinevà să-l înbeate...* PRAV. 1034. *Mirosul m'au îmbătat.* KONAKI, P. 177, cf. EMINESCU, P. 102, ISPIRESCU, L. 6. *O nimfă... atrage călătorii, Și-i încântă și-i îmbată și-i aduce la uitare.* ALECSANDRI, P. III 49. *Miros, lumină și un cântec... îmbătau grădina și casa.* EMINESCU, N. 8. *Când o vezi, te'mbată gândul.* COȘBUC B. 80. *Și-l îmbată cu gurița.* ALECSANDRI, P. P. 157/1. # **A îmbătà (pe cinevà) de cap** s. **cu apă rece** = a-l zăpăcì, a-l înșelà, a-l amăgì cu vorba. Cf. îmbăgiuà. Cf. ZANNE, P. III 447. || Refl. (Băutura, mirosul etc. se indică prin prep. de s. cu) A deveni beat. *Fiì[i] oamenìlor îmbătă-se* (: inebriantur). CORESI, PS. 91. *Beù, de se'mbătă.* CUV. D. BĂTR. II 481, cf. JARNIK-BÂRSEANU, II 288, 489. *Când să îmbată, iaste rău la beție.* PRAV. 1036. *Să va îmbătà în deadins.* ib. 1037. *Noe s'au îmbătat de vin.* LET. I 47/9, cf. ȘEZ. I 142/16. *Albinele se îmbată de fumul cel de piatră pucioasă.* ECONOMIA 198. *Să mă 'mbete acel miros.* EMINESCU, P. 252. *Se 'mbătă până 'ntr'atâta, încât nu mai știà dacă-i fată sau băiat.* ISPIRESCU, V. 104/21. *S'au îmbătat cuc.* SBIERA, P. 256/8. *Ti-i îmbătà și mi-i bate.* DOINE 77/2. *Eu am băut și tu te-ai îmbătat!* ZANNE, P. III 452. *Se îmbată lesne* (PONTBRIANT) s. *ușor* = nu ține la beție, nu suportă băutura.

2°. P. anal. (refl.) A fi cuprins de amețeli. *Un vârf de râpă piezișă, de te îmbătai uitându-te din vârful ei în jos.* PAMFILE, S. T. 107.

[Participiul-adjectiv: **îmbătát, -ă**=amețit de băutură etc. *Sculă-se ca îmbătat de vin.* CORESI, PS. 216, cf. (*de pofte urîte*) ARHIVA R. I 38, (*de dragoste*) BELDIMAN, N. P. I 13, (*de amor*) EMINESCU, P. 281, (*de foame*) RETEGANUL, P. III 26/18. *Ochii-i se făcură grei, Ca celui îmbătat* (= beat). COȘBUC, F. 75. — Adjectivul-verbal: **îmbătătór, -oare** (mai ales despre arome, mirosuri) = care îmbată, amețește. *Spìrtul, o esență îmbătătoare.* C. NEGRUZZI, I 256. *Farmec viu, aprins, îmbătător.* ALECSANDRI, P. III 264. *Aroma îmbătătoare a unei cafele.* EMINESCU, N. 35. *Ghioceii... răspândeau un miros îmbătător.* ODOBESCU, III 279/20. (Substantivat) **îmbătătoáre** s. f. (Bot.), numele unei plante (nedefinite) H. XI 436. | Abstracte-verbale: **îmbătáre** s. f. *O privea cu îmbătare.* EMINESCU, P. 178. *Bea până la 'mbătare.* ZANNE, III 455 (Impropriu) *Să nu beaì vin și îmbătarea* (= băutură amețitoare, μέθυσμα) BIBLIA (1688) 184,; — **îmbătătúră** s. f. = (impropriu și) băutură. DOSOFTEIU, V. S. 205b/18; — (rar) **îmbătăciúne** s. f. *Copilul... capătă amețeală, îmbătăciune sau stropșeală.* MARIAN, NA. 226.]

— Din lat. ***imbĭbĭtare** (derivat din *bibĭtus* «beat»). Cf. desbătà.

ÎMBĂTĂCIÚNE s. f. v. **îmbătà.**

ÎMBĂTĂTOÁRE s. f. (Bot.) v. **îmbătà.**

ÎMBĂȚOȘÁ vb. I refl. *Durcir.* — A se facetare, bățos, a se învârtoșà. *Vremea potrivită pentru cosit e atunci când fânul stă gata să-și scuture floarea... Dacă se scapă, fânul se coace, se trece, se îmbățoșează, adecă se face tare, bățos.* PAMFILE, A. 152.

— Derivat din **bățos** cu pref. **în-.**

ÎMBĂTRÂNÍ vb. IVa. *Vieillir, s'user.* — (În opoziție cu întinerì; despre ființe). A ajunge bătrân; fig. (rar, despre obiecte) a se învechì, a se uzà. Intrans., mai rar refl. *Tărăru* [=tânăr] *fuiu și adecă* [=iată] *bătrâriiu.* PSAL. SCH. 114 (=îmbătrâniiu CORESI, PS.). *O muiare bătrânisă.* VARLAAM, C. 54. *Matca stupului îmbătrânește.* ECONOMIA, 177. *De-ar fi îmbătrânit, nu puteau să se ajute una pe alta.* DRĂGHICI, R. 66. *Însoară-te, până a nu îmbătrânì.* C. NEGRUZZI, I 251. *Să mănânc lapte numai de la o vacă, ca să nu îmbătrânesc de grabă.* CREANGĂ, P. 116, cf. 154, ISPIRESCU, L. 12, (*bătrânit*). MARIAN, O. II 19, cf. ALECSANDRI, P. P. 78/13, DOINE, 3/16, RETEGANUL, TR. 11/20, MĂNDRESCU, L. P. 18/15, cf. ALEXICI, L. P. 138/5, BUD, P. P. 51. *Dacă oiu îmbătrânì, Toți oamenii m'or urî.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 45. *Îmbătrânești fără vreme.* ȘEZ. I 221/4. *Primăvara 'ntinereștì, Apoi toamna 'mbătrânești... Dar eu dac'oiu bătrânì, Nu mai pot întinerì.* RETEGANUL, TR. 111/20. *Nu trebue a ști toate, căci îmbătrânești de grabă.* ZANNE, P. V 582. *A îmbătrânì în vatră* = în casa părintească. ib. III 430. *De când m'am bătrânit, Fetele m'au părăsit.* ALECSANDRI, P. P. 305/7. *Bătrânii s'o bătrânit, Dar la minte-o 'ntinerit.* MĂNDRESCU, L. P. 153/13. *Până-i sita nouă, măturâ bine, iar dacă se 'mbătrânește, se țipă* (= se aruncă) *pe jos.* ZANNE, P. V 597. || Trans. A face pe cinevà să devină bătrân (prin supărărì, griji, necazuri etc.) *De ce m'ai îmbătrânit?* TEODORESCU, P. P. 277. *Pe mine m'a 'mbătrânit mândra mea.* DOINE, 43/11, cf. *(bătrânit)* MĂNDRESCU, L. P. 116/18. *Mă 'mbătrânește cu zile.* DOINE, 80/15. *Nu m'a îmbătrânit calea bisericii!* ZANNE, P. VI 492. *Nu suferì în ochi fum și muiere rea, căci te îmbătrânește de timpuriu.* ib. IV 464. *Muierea a 'mbătrânit pe dracu.* TDRG.

[Și: (în literatura veche de obiceiu, în cea populară și azi adesea) **bătrânì** vb. IVa | Participiul-adjectiv: **(îm)bătrânít** (și negativul: **ne(îm)bătrânit**), **-ă.** *Bătrânit și obosit de vârtute.* LET. I 220/5. *Îmbătrânit, nu așa din vârstă, cum de ostenealele slujind Porții...* LET. II 82/5. *Viața cea*

neîmbătrânită (= care nu îmbătrânește). MINEIUL (1776) 176. *Curci îmbătrânite.* ALECSANDRI, P. I 206. *Un leu îmbătrânit.* EMINESCU. N. 3. *Minţile îmbătrânite.* MAIORESCU, CR. I 54. — Adjectiv verbal: **(îm)bătrânitór, -oáre** (mai ales subt forma negativă): **ne(în)bătrânitór, oáre** † = care nu îmbătrânește. LB. *Nembătrânitoare viaţă.* DOSOFTEIU, V. S. 245. *Viaţa cea nebătrânitoare.* id. 70. | Abstract-verbal: **(îm)bătrânire s. f.** PĂSCULESCU, L. P. 13.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bătrân.**

ÎMBÂZOÍ vb. IV^a *Lever la queue.* — (Despre coada animalelor) Trans. A o ţinea drept în sus (ca muşcat de streche), a o ţinea bâzoiu. *Coadele le 'nbâzoiă.* PĂSCULESCU. L. P. 296.

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bâzoiu.**

IMBECÍL, -Ă adj., subst. *Imbécile.* — (Rar) Adj. Slab de minte, nerod, neghiob, becisnic, cf. inept, stupid, idiot, cretin. *Nu... cel ce-a spus că marile dureri sânt veşnic mute, A fost de sigur un cretin, Cu minte imbecilă!* MIREA, C. I 61. | (De obiceiu) Subst. *Ce te uiţi aşà la mine? Eşti un imbecil!...* SADOVEANU, P. S. 180. [Familiar: **imbecilitáte** s. f. = slăbiciune de minte, nerozie, neghiobie, becisnicie, cf. inepţie, stupiditate, idioţie; faptă de om imbecil. *Majorele care este în o stare obicinuită de imbecilitate, de smintealà sau de nebunie cu furie, trebue a fi interzis, chiar şi când are intervale lucide.* HAMANGIU, C. C. 112.]

— *N.* după fr. (lat. **imbecillus, -a, -um),** idem.

IMBECILITÁTE s. f. v. **îmbecil.**

ÎMBEGSÍ vb. IV^a refl. = **begsì.** *A se îmbegsì* = a se înghiodì. FRĂNCU-CANDREA, M. 98.

ÎMBELCIUGÁT, -Ă = *Recourbé.* — Belciugat. *Coarne îmbelciugate* = încovrigate. H. XI 5. PĂSCULESCU, L. P. 83. DAMÉ, T. 28.

ÎMBELŞUGÁ vb. I^a. *Féconder, fertiliser, répandre en abondance.* — (Rar) A face să fie plin de belşug. [Pământul] *lucrează-l şi îmbilşughează-l cu mâinile tale.* MARCOVICI, D. $12/_{13}$. [Şi: **îmbilşugà, îmbielşugà** vb. I^a. | (De obiceiu subt forma infinitivului şi participiului, întrebuinţate ca abstracte verbale şi adjective): **îmbelşugáre (îmbilşugáre, bilşugáre, îmbielşugáre)** s. f. = belşug, abundanţă. *Spiritul... vărsat... cu... multă 'mbelşugare.* KONAKI, P. 280. *Îmbielşugarea... stăpâneà întru toţi câmpii lor.* BELDIMAN, N. P. I 43, cf. (*îmbilşugarea*) id. ib. 9. *Desfătări şi îmbilşugare de toate.* MARCOVICI, C. $23/_1$, cf. 68, (*îmbielşugare*) 103. *Frumuseţile ce natura le răspândeşte... cu atâta îmbelşugare...* C. NEGRUZZI, I 315, cf. (*cornu 'mbilşugării*) II $184/_{14}$. *Bilşugarea varsă avuţiile sale peste câmpii.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 554. *Gingăşia acestei îmbelşugări de cuvinte.* MAIORESCU, CR. II 16. *Va fi îmbelşugare în toate.* ŞEZ. II $65/_{10}$; — **îmbelşugát (îmbilşugát, îmbielşugát), -ă** = din belşug, abundant. *Ţara... o lăsase tocmită şi îmbelşugată.* LET. II $144/_{13}$. *Nevoile ce apasă asupra îmbielşugatului Arsenal* (a. 1835). IORGA, S. D. XI 28. *Îmbilşugat despre toate fericirile.* GORJAN, H. I 103. *Roade îmbelşugate.* I. IONESCU, C. 62. — Adjectiv verbal: **îmbelşugătór, -oáre** = îmbelşugat, din belşug. *Furaj foarte îmbelşugător.* ap. TDRG.]

— Derivat din **belşug,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBÉR s. m. v. **ghimber.**

ÎMBÉRB, -Ă adj., subst. *Imberbe.* — Căruia nu i-a răsărit încă barba; fără barbă. *La aceste academii de ştiinţi a zinei Vineri; Tot mai des se perindează şi din tineri în mai tineri, Tu le vezi primind elevii cei imberbi în al lor clas.* EMINESCU, P. 230. | Fig. Om foarte tânăr care-şi dă aiere de om matur.

— *N.* după **fr.** (lat. **imberbus, -a, -um** «fără barbă, spân» < *in* + *barba*).

ÎMBERBECÁ † vb. I. *Pousser brusquement.* — A azvârli, a împinge cu putere (ca un berbece). LB. [Prez. *îmbérbec.*]

— Derivat din **berbece,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBERDOSÍT, -Ă adj. *Surchargé.* — Încărcat peste măsură, îngrămădit, învăluit, împovărat cu prea multe lucruri. *Să vie fătarea* [oilor] *într'un timp, în care... nu ne aflăm îmberdosiţi de multe lucruri.* FILIP. DASC. ap. TDGR.

— Etimologia necunoscută. (După TDRG., poate în legătură cu germ. *Bürde* «povară»).

ÎMBETÍ vb. IV^a 1°. *Plier* (un mouchoir). 2°. *Ajuster, arranger.*

1°. (Mehedinţi) A îndoì o batistă. ap. CDDE.

2°. (Gorj) A chitì, a aşezà. ION CR. III 119.

— Derivat din **bată,** cu ajutorul prefixului **în-** (după *îndoì*).

ÎMBEŢÍT, -Ă adj. *Étourdi.* — (Mold.) Ameţit. *Dară Niţă nu erà mort, Numa cât erà 'mbeţit Şi di minti zaludzît.* VASILIU, C. 111.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) *îmbeţì,* derivat din **beat,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBEZNÁ † vb. I^a. *Précipiter* qqn. dans l'abîme. — Trans. A prăbuşi s. a azvârlì (pe cineva) în beznă. *L-au îmbeznat în prăpăstiile cele mai adânci ale iadului.* ANTIM, P. 175. cf. 94. [Şi: **îmbeznì** vb. IV^a (judecând după abstractul-verbal): **îmbeznire** s. f. (întrebuinţat numai de R. TEMPEA ap. CCR.) = întunecare: *Îmbeznirea minţii.*]

— Derivat din **beznă,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBI, -E num. *L'un et l'autre, tous les deux.* — (În textele vechi ardelene şi moldovene; azi numai în Munţii apuseni; în limba literară învechit sau arhaizant. Se puneà mai totdeauna în mod atributiv, înaintea substantivului, care avea forma articulată; rar întâlnim forma nearticulată şi aşezarea după substantiv. Adesea în legătură cu prep. de şi din). Amândoi, ambii, şi unul şi altul. *Într'ă[m]be parţile.* PSALTIRI, $284/_{21}$. *Îmbe mânule.* VARLAAM, C. 193, cf. (*frânturile*) DOSOFTEIU, V. S. 125, (*cucoanele*) 84_2, (*herile*) 85_2, (*palme*) 234_2, (*suliţe*), 25_2 (*părţile*) 179_2, LET. I $125/_1$, II $262/_{31}$, ŞINCAI, HR. I $27/_{24}$, URICARIUL, I $322/_1$. *Cu mânule îmbe da milostenie.* DOSOFTEIU, V. S. 66. *Uşile să închisără îmbe de sine.* id. ib. $1/_2$. *Sărì sănătos într'îmbe picioare.* id. ib. 118. *Dintru aceste îmbe limbi iasă Italia.* LET. I $7/_{20}$. (Arhaism) *O poartă în faţă şi alta... în dos, îmbe legate cu fier.* BĂLCESCU, M. V. 134. *Cu âmbe mâni împrăştii un bine-agonisit.* C. NEGRUZZI, II $191/_3$. | (Substantival) *Trăim cu multă lipsă, îmbe.* DOSOFTEIU, V. S. 152_2. [Genitivul şi dativul se formează prin prep. *a: Acela care a îmbe raiurile este Sultan.* LET. I A. $44/_{35}$. *Cap a îmbe neamuri.* DOSOFTEIU, V. S. 69_2. La feminin, azi (la Moţi) **îmbe.** *Prinde-mă cu îmbe mânile.* FRĂNCU-CANDREA, M. 101. În textele vechi, numai în forma con trasă **d'îmbe** = de îmbe. *Spate d'îmbe părţile ascuţite.* PSAL. SCH. 480. *Sfântul Sava pre d'îmbe părţi însuliţat.* DOSOFTEIU, V. S. 92_2. *Au asurdzît d' îmbe urechile.* id. ib. 126_2.]

— Din lat. ***ambi** (= ambo), **ambae,** idem. Cf. dubletul ambi.

ÎMBIÁ vb. I. 1°. *Prier, inviter; faire des cérémonies.* 2°. *Offrir* (*s'*)*offrir.* — (Complementul este

omul; înlocuit astăzi în Țara-românească, în cea mai mare parte, prin «pofti»).

1°. Trans. (Construit cu (ca) să). A invită, a pofti, a îndemnà (pe cinevà) cu stăruință și cu rugăminți repetate să facă cevà. *Îmbiiară soțiile ce erà într'alte corabii, ca să vie să le agiute.* VARLAAM, C. 308_2, cf. 359. *Sv[ă]ntul îmbiià și pre alții să vie.* DOSOFTEIU, V. S. 136_2, cf. 123_2, 137_3, 147. *Mult mă îmbieà să mai șez.* LET. II $373/_{17}$, cf. RETEGANUL, P. I $4/_8$. *Îmbiindu-l să vie la împărăție...* LET. III $122/_{38}$. *Îmbiară pre cetățeanii cei din Adrianopol ca să se dea și ei subt stăpânirea lor.* P. MAIOR, IST. 226. *O tot îmbià să mai beie.* SBIERA, P. $36/_{27}$, cf. (*ca să sugă*) MARIAN, NA. 425. | (Urmat de prepoziții) *O rugà și o îmbiià către botez.* DOSOFTEIU, V. S. 54_2. *Îmbiind și pe crâșmar... la masă...* SBIERA, P. $197/_{13}$, cf. ODOBESCU, III $647/_1$. *Din pahare-i îmbiià.* TEODORESCU, P. P. 504b. (Fără complinire) *N'am mers... când ne îmbià Șerban-Vodă* [scil. să mergem]. LET. II $242/_8$. *Nevasta nu așteaptă s'o mai îmbie încă odată.* MARIAN, SE. II 100, cf. NA. 12. *De la nimeni n'a luat, Pân' mireasa l-a 'mbiat.* DOINE, $272/_2$. *Ce te lași atâta poftit și îmbghiat? L-am îmbghiat atâta, și n'o vrut să vie.* Com. G. TOFAN. *De nu-i merge und' te 'nghiu...* ȘEZ. V 44. || Refl. (cu sens reciproc). A se pofti, a se îndemnà cu rugăminți stăruitoare (la băut, la trecut înainte etc.) *Începură a se îmbià unul pe altul.* SBIERA, $22/_7$. *Se îmbie, ca Grecii la temniță!* ZANNE, P. VI 135, în Țara-românească «se poftesc ca Grecii la pușcărie» (aluzie la anecdota cu cei doi Greci, care, fiind condamnați, în momentul când să intre în închisoare, se pofteau unul pe altul a intrà cel dintâiu). | A se lăsà poftit. *Zise către Ioaneș să o urmeze. Ioaneș nu se îmbie mult și merse fără frică după zână.* RETEGANUL, P. III $11/_{32}$.

2°. Trans. (construit cu prep. cu). A rugà (pe cinevà) stăruitor să primească cevà, a oferì cuivà (cevà s. pe cinevà). *Domnul îi îmbiează cu uitare și cu o iertare deplină.* BĂLCESCU, M. V. 474, (*cu iurme de oi*) I $3/_{25}$, (*cu de toate*) III $16/_{35}$, (*cu mâncare*) IV $11/_{25}$, (*cu cina*) IV $72/_{30}$, (*cu scaunul*) SEVASTOS, N. $55/_7$, (*cu de mâncat*) MĂNDRESCU, L. P. $111/_{15}$. | Spec. A propune unui flăcău să ia în căsătorie o fată, a-i face propuneri de căsătorie. *Îmbiară pe flăcău cu fata babei.* SBIERA, P. $215/_{32}$, $210/_8$, RETEGANUL, P. IV $13/_{25}$. *Una se plecà și șopteà alteia în ureche, că... mama culărei fete a îmbiat ea însăși pe feciorul cutare.* PITIȘ, N. REV. R. I 152. || Refl. (Construit cu (ca) să) A-și oferì serviciile, a se oferì. *Se îmbiià să-i facă... ospățul.* SBIERA, P. 396, cf. 7, $155/_8$. *Toate se îmbiau să le ia.* RETEGANUL, P. V $39/_2$. (Complinit prin slugă s. de slugă) A se oferì ca slugă. *Luându-și inima în dinți... se îmbiè slugă la băbârcă.* MERA, B. 158, cf. RETEGANUL, P. III $27/_8$. *Ajunse la împăratul și acolo se îmbiè de slugă.* CĂTANĂ, P. I 9. (Fără complinire) A se oferì, ca nevastă s. ca noră. *Înainte însă de intrare în casa socrilor,* [mireasa] *se proptește în prag și nu vrea să între, până după multe rugăminte, prin* [ceea] *ce arată că ea nu s'a îmbiat lor.* MARIAN, NU. 628.

[Pronunț. *-bi-à*. Prez. *îmbiu* și (rar) *îmbiez* I. GOLESCU, C. I, ZANNE, P. VI 135. | Dialectal: *înghià*. KONAKI, P. 261, ȘEZ. I $258/_{22}$, IV $17/_5$, *îmbghià*. | Abstracte verbale: **îmbiáre** s. f. SBIERA, P. $141/_{28}$; **îmbiére** PANN, P. V. I 118; **îmbiát** s. a. *Nu așteptară mult îmbiat.* RETEGANUL, P. III $4/_6$, cf. JIPESCU, O. 5; **îmbietúră** s. f. SBIERA, P. $252/_{38}$; **îmbiálă** s. f. *Smeul îl înțețișe cu îmbiala.* ISPIRESCU, L. 339. *N'au stătut mult la îmb ală.* SBIERA, P. $22/_{10}$. | Adjective: **îmbiát**, (cu negativul: **neîmbiát, -ă** CANTEMIR, IST. 184). *Luați dar și mâncați, Îmbiați nu așteptați!* SEVASTOS, N. $287/_{19}$, MARIAN, SE. II 104; **îmbietór, -óare** = care îmbie; care invită. ODOBESCU, II 244; **îmbiecióș, -oasă** = care se lasă mult îmbiat. LB. | Pronunț. *-bi-a, bi-e.*]

— Probabil dintr'un lat. **in-vīo, -are** (de la aceeași tulpină ca *vīs* «putere» și *vīs* «tu vrei» *invītus* «fără voie» — cu *in* negativ — și de la care *invitare* ar fi un derivat cu prefixul *in-* «în». Înțelesul originar al lui **inviare* ar fi putut fi «a împinge spre cevà, a îndemnà (cu forța)», de unde — ca germ. drängen, nötigen — «a îmbià»). DR. IV 1319.

ÎMBIÁLĂ s. f. v. **îmbià**.

ÎMBIBÁ vb. I. *Imbiber. S'imbiber.* — Trans. și refl. (Construit cu prep. cu, de) A (se) pătrunde de un lichid, a (se) muià absorbind cât mai mult lichid. *A imbibà un burete, un teren, cu apă.* | P. anal. (despre corpurile care atrag materii gazoase) A absorbì. *Toi felul de nutreț, care se imbibă de exalațiunile mefitice ale vitelor bolnave.* IONESCU, D. 476. | Fig. (Obiectul este o idee, o învățătură sau o doctrină) A (se) pătrunde, a (se) îndopà (cu). *De ieri dimineață, de când Mecena s'a însănătoșat... noi l-am îmbibat cu principiile noastre de frățietate, și acum casa lui e a noastră.* ALECSANDRI, T. 1655.

[Și: **îmbibà** vb. I, | Adjectiv: **imbibát (îmbibát), -ă** = care este plin înlăuntru de un lichid, pătruns de cevà. | Abstract: **imbibáre (îmbibáre)** s. f. = acțiunea s. faptul de a îmbibà.]

— *N.* după fr. (<lat. **imbibo, -ĕre**) «a sorbì în sine».

ÎMBIBÀ vb. I v. **imbibá**.

ÎMBIECIÓȘ, -OASĂ adj. v. **îmbià**.

ÎMBIELȘUGÁ vb. IVa (ș. d.) } v. **îmbelșugà**
ÎMBILȘUGÁ vb. IVa (ș. d.) } ș. d.

ÎMBILȚOȘÁ vb. Ia (Cu sens neprecizabil). *Acum Miu ce făceà? Din flueraș că cântà, Din cojoc să 'mbilțoșà, Din picioare stofloșeà.* MAT. FOLC. II $1076b/_{15}$. Cf. ghilț.

ÎMBINÁ vb. I. (*S'*)*unir, [se) joindre, s'entremêler.* — Trans. și refl. A (se) unì, a (se) împreunà la olaltă (H. XVIII 314). *Aceaste doao porunci una cu alta să îmbineză și împreună stă* (sec. XVIII) ap. GCR. II $22/_{12}$. *Un răsunet tânguios se îmbină cu strigătele de veselie.* ODOBESCU, I 184. | Refl. A se amestecà. *Nu l-am pierdut, tată, ci s'a îmbinat oile mele cu ale altui copil.* CĂTANĂ, P. B. III 12. # *Se 'mbină ziua cu noaptea* = se îngână ziua cu noaptea.

[Și: vb. Ia | Și: **înghin** vb. I. | Abstracte verbale: **îmbináre (înghináre)** s. f. *Evenimentele se alungau unele pe altele, grave sau glumețe, după îmbinarea cauzelor.* ZAMFIRESCU, R. 130; **îmbinătúră** s. f. LM. | Participiu-adjectiv: **îmbinát (înghinát), -ă.** *Țineà Dachia împărăției Romanilor îmbinată.* P. MAIOR, IST. 32. *Prin geamurile rău îmbinate, se strecurà vântul.* ZAMFIRESCU, R. 74. *Petrecerile îmbinate cu joc.* MARIAN, I. 401. *Plasa... este în-tot-deauna compusă din mai multe bucăți împreunate — «înghinate» — numite plasele năvodului.* ANTIPA, PESC. 461. *Sprâncene îmbinate* = împreunate, crescute împreună. *Pentru sprâncene 'mbinate, Umblu țara jumătate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 18, cf. VLAHUȚĂ, D. 217, MARIAN, NA. 352, RĂDULESCU-CODIN, I. 94, EPURE, P. 28, MĂNDRESCU, L. P. $221/_{19}$, (*înghinate*) JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375, SEVASTOS, P. P. $199/_{20}$. Negativul: **neîmbinát, -ă** I. GOLESCU, ap. DDRF. — Adjectiv verbal: **îmbinătór, -óare** POLIZU. | Alte derivate: (Brașov) **înghinărat** (Dâmbovița: **înghinorát**), **-ă** adj. crescut împreună. *Cine are sprâncene înghinărate, zice că deoache*

lesne. PITIŞ, CONV. LIT. XXXVII, 716. *Prune, alune înghinărate.* Com. I. PANŢU. *Doi meri mari, înghinoraţi.* PĂSCULESCU, L. P. 23.]

— Etimologia necunoscută (Împotriva etimologiei curente — propusă mai întâiu în LB. — din lat. ***im-bino, -are,** cu înţelesul lui *combino*, ca în friul *imbinà*, se opune forma aromânească *dizgl'inà*, al cărei *gl'* se reduce la *gl* latin, încât şi la Dacoromâni formele *dezghinà* şi *înghinà* par a fi etimologice, iar *desbinà* şi *îmbinà* datorite unui hiperurbanism. I. A. Candrea propune în CDDE nr. 482, pentru opusul *desghinà* (*dejghinà*) şi *răşghinà* etimologia *disglutinare*, iar G. Giuglea DR. III 621 *un *disglinare* «a deslipi» din grec. γλίνη «cleiu». Poate există o legătură etimologică cu ghin, ghinui, ghinitoare, ghinărăr, gheunoiu, (ghionoiu) şi ghinătură).

ÎMBÍNDE vb. III (Într'un descântec popular din Vlaşca, cu înţeles neprecizabil). *Tu bubă pripită, cu 99 de junghiuri, Nu junghià, Nu cuţità, Nu îmbinde ca şarpele, Nu umflà ca broasca.* MAT. FOLC. 1527.

ÎMBÍR(IU) s. m. (Bot.) v. **ghimber**.

ÎMBISERICÁ vb. I^{a} v. **îmbiserici**.

ÎMBISERICÍ vb. IV^{a} refl. *Entrer dans l'Église.* — A fi primit în biserică, a se introduce în rândul credincioşilor. *Du-te la biserică şi te îmbisericeşte.* PANN, A. 8. [Femeia, după 40 de zile de la naştere, duce copilul la biserică] *ca să i se îmbisericească.* MARIAN, NA. 285. [Şi: **îmbisericâ** vb. I^{a}, MARIAN, NA. 285.]

— Derivat din **biserică**, cu ajutorul prefixului **în-** (cf. paleosl. *vŭ-crŭkŭviti* «a duce în biserică»). Cf. biserică.

ÎMBIZUÍ vb. IV^{a} **bizuì**. PAMFILE, J. III 3.

ÎMBLÁ vb. I (ş. d.) v. **umblà**, ş. d.

ÎMBLĂCÉI s. m. plur. (Agric.) v. **îmblăciu**.

ÎMBLĂCÍ vb. IV^{a} (Agric.) ş. d. v. **îmblătì**.

ÎMBLĂCÍRI s. m. plur. (Agr.) v. **îmblăciu**.

ÎMBLĂCÍU s. a. (Agric.) 1°. *Fléau.* 2°. *Manche du fléau.* 3°. *Sorte de couteau.*

1°. Unealtă primitivă pentru îmblătit cerealele, cu deosebire pănea albă şi trifoiul (MARIAN), dar şi ovăzul, secara, cânepa (CREANGĂ, GL.), fasolea, mazărea. Constă dintr'o prăjină lungă de lemn (numită dârjală s. odârjă), de capătul căreia este legată cu o curea de piele (numită oglăji), uneori cu o verigă (numită tiuz), o scurtătură de lemn (numită hădărag, hădărog, hădărău), care joacă pe arie, lovind bucatele; când serveşte la îmblătitul porumbului, se numeşte şi ciomag de bătut păpuşoiu. Cf. PAMFILE, I. C. 145. *Grâul nu-l bagă în jitniţe, până nu-l curăţăsc cu mblăcie într'are* [= în arie]. DOSOFTEIU, V. S. 55. *Făceà năvală ţăraniì cu îmblăcie şi cu coase.* LET. I 185/$_{31}$. *Au sărit să-l bată cu fecioru' lui, el cu îmblăcii, fecioru' cu un topor.* IORGA, S. D. (a. 1767) XIII 261. *Îmblătitul bucatelor se face cu... îmblăcii.* ECONOMIA, 54. *Făcând două îmblăcie, au îmblătit, fără zăbavă, tot grâul.* DRĂGHICI, R. 253. *Hăcuiau în şiruri dese, ca cu îmblăciile.* SADOVEANU, SĂM. IV 219. *Ai dat de vreo două trei ori cu îmblăciul în arie.* SBIERA, P. 253/$_{10}$. *Vă croesc vr'o două, cu îmblăciul. ăsta, de vă sar stele verzi din ochi.* CĂTANĂ, P. B. 84. *Hădăragele îmblăciilor.* MARIAN, T. 36. # *Măsură-i vorba cu îmblăciul* (prin Braşov: *cu gătejelul*): nu alegi nimic din ce spune. Cf. ZANNE, P. II 833. *Apoi na, zise Ipate, Măsură-i vorba cu îmblăciul.* CREANGĂ, P. 151.

2°. P. restr. (Dorohoiu) Dârjala s. odârja îmblăciului (1°). PAMFILE, A. 198.

3°. P. anal. (În Sălaj, sub forma *îmblăcei*). Un fel de briceag primitiv cu prăsele de lemn colorat şi cu limba atârnând ca hădăragul îmblăciului, cf. bulicher, buricaş. Cf. VAIDA.

[Plur. *-cie* şi *-cii*. | Adesea plur. tant. LB., RETEGANUL, P. IV 77/$_{21}$, MAT. FOLC. 1030. | Şi: **îmblătíu** s. a. PAMFILE, I. C. 145; **îmblăcéi** s. m. plur. tant. (şi cu sensul 1°) VAIDA; (+ *umblà*) **umblăciu** s. a. PAMFILE, A. 198; **umblăcíi** s. a. plur. tant. *Măciuliile se bat cu' umblăciul.* I. IONESCU, C. 151, cf. (*cu umblăciile*) 162; **mlăciu** s. a. (Muntenia) TDRG.; (suspect) **blăcie** s. f. | (Cu alte terminaţii: **îmblăcíri** s. m. plur. tant. *Trierà cu îmblăcirii* (Răchita, jud. Caraş-Severin). VICIU, GL. 86. — (ad 2°) **îmblăciúg** s. a. (Dorohoiu). PAMFILE, A. 198.]

— De aceeaşi origine cu *îmblătì*, fără ca formaţiunea să fie clară.

ÎMBLĂCIÚG s. a. (Agric.) v. **îmblăciu**.

ÎMBLĂNÍ vb. IV^{a} v. **blăni**.

ÎMBLÂNZEÁLĂ † s. f., v. **îmblânzì**.

ÎMBLÂNZÍ vb. IV^{a} trans. I. *Caresser.* II. 1°. *Apaiser, calmer.* 2°. *Dresser, apprivoiser.*

I. † (Sens etimologic) A mângâià. *Domnul o îmblânzì pr'insă şi frica de la inima ei gonì.* VARLAAM, C. 340. *Înblânzeaşte cela ce au venit în al usprăzeacele ceas.* CUV. D. BĂTR. II 79. *Pre H*[risto]*s cel ce s'au născut din tine îmblânzeaşte-l..., fecioară.* MINEIUL (1776) 197 ^{2}/$_{2}$.

II. (Printr'o nouă apropiere de adjectivul «blând»).

1°. (Complementul e un om s. animal furios, excitat, pornit, mânios etc., fig. furia, spaima, supărarea etc., p. ext. furtuna, glasul, marea etc.) A face să fie blând, a aduce din nou la o stare de blândeţe, a îndulci, a alină, a domoli, a linişti, a potoli, a stâmpărà. *Turburatulŭ undelor.., tu îmblândzişi.* PSAL. SCH. 287. *Îmblânzit-ai toată mânia ta.* CORESI, PS. 232. *Cum au înţeles... că... este domn Nicolai-vodă, s'au şi spăriat... şi au început a fugire,* [dar] *văzând cărţile lui Nicolai-vodă, s'au mai îmblânzit.* NECULCE, LET. 324/$_{37}$. *Începù cu cuvinte mângâioase să îmblânzească inimile lor.* MINEIUL (1776) 144. *A împărţit* [colaci] *la fiecare, de ne-au îmblânzit.* CREANGĂ, A. 4. *Glasu-şi îmblânzeşte.* ALECSANDRI, P. P. 58^{b}/$_{7}$. *Foamea să 'mblânzească.* TEODORESCU P. P. 445. *Cu* [o] *vorbă bună şi pe dracul îmblânzeşti.* ZANNE, P. II 811. A face pe cineva să fie binevoitor, a câştigà de partea... *Daruri ce au cerut... au dat, ca să-i îmblânzească pentru apărarea ţării.* LET. III 154/$_{15}$. | Refl. A devenì blând (milos, bun etc.), a se domolì. *Astăzi... năravurile s'au îmblânzit.* C. NEGRUZZI, I 284. *Căpitanul se 'mblânzeà, Braţele-i le slobozeà.* ALECSANDRI, P. P. 58^{b}/$_{7}$, cf. 175^{b}/$_{15}$. *Vremea se îmblânzise.* N. XENOPOL, ap. TDRG.

2°. Spec. (Complementul e un animal sălbatec) A domestici, a face să-şi piardă sălbătăcia naturală (COSTINESCU). *Papagalii..., după ce se îmblânzesc, mănâncă de toate.* DRĂGHICI, R. 149, cf. 87.

[Şi: **blânzì** † vb. IV^{a}. CDDE. | Abstracte: **(îm)blânzíre** s. f. (şi cu înţelesul de:) blândeţe. purtare blândă faţă de cineva; corectare, rezerve (de făcut), rectificare. *Văzù u*[*n*] *om într'un scaun înaltu, şizându întru blânzirea raiului.* CUV. D. BĂTR. II 194. *Trăai toţi foarte cu bună îmblânzire de către Domnie.* LET. II 409/$_{10}$, cf. 40^{1}/$_{4}$. *Sântem datori a constată în privinţa conduitei atâtea îmblânziri la teoria expusă.* MAIORESCU, CR. III 95;

îmblânzeálă † s. f. ÇDDE. | Adjective: **îmblânzit, -ă.** *Aduse pe acest taur, îmblânzit ca un miel.* ISPIRESCU, L. 7. (Negativul) **ne(î)mblânzit, -ă** (are mai ales sensul:) «care nu se poate îmblânzi, îndupleca, supune, domoli. *Neîmblânzita moarte.* DRĂGHICI, R. 9. *Viața ta e luptă grozavă, ne'mblânzită.* ALEXANDRESCU, M. 67. *Mergeà în războiu, cu inima neîmblânzită.* EMINESCU, N. 3. *O aprigă și neîmblânzită furtună.* ODOBESCU, III 34/12. *Caracter neîmblânzit, neînduplecat.* SADOVEANU, M. 119. *Dușman ne'mblânzit.* ALECSANDRI, P. P. 260b/10; — **îmblânzitór, -toáre** adj. (adesea substantivat) Cel s. cea care are puterea s. darul de a îmblânzi, spec. persoană care are meseria de a domestici animale sălbatice pentru circuri sau menajerii. *Rugăciunile... ciale... îmblânzitoare.* MINEIUL (1776) 2 2/2.]

— Din lat. ***blandio, -ire** (= *blandior, -iri*) «a mângâià».

ÎMBLĂTÍ vb. IVa. (Agric.) 1°. *Battre (au fléau).* 2°. *Battre, rosser.*

1°. A bate cerealele, păstăioasele, trifoiul etc. cu îmblăciul, spre a scoate din ele grăunțele (semințele). Cf. a treierà. Spre acest scop se așază pe aria bine prășită, udată și măturată, snopii nedeslegați, în două rânduri, spic la spic. Îmblătitorul, ținând îmblăciul de dârjală, lovește cu toată puterea cu hadaragul, mai întâiu un rând de spice, apoi, la întoarcere, celălalt. Apoi bate sau ucide spicele care n'au căzut, în urmă, desfăcând snopii, bate și paiele, scoțându-le afară cu lovituri piezișe sau aruncate. După terminarea îmblătitului, rămâne vrăvul, care se vântură. În regiunile în care desfacerea grăunțelor se face prin treierat, îmblătitul se reduce la baterea snopilor cu un băț. Prin unele părți ale Banatului, în loc de «a îmblătì» se zice «a treierà cu îmblăcirii». Cf. PAMFILE, A. 199-200, VICIU, GL. 86. *Snopii se vor îmblătì cum sânt legați.* ECONOMIA, 32. *Am îmblătit fără zăbavă tot grâul.* DRĂGHICI, R. 253. *Cum îmblă hădăragele îmblăcilor, când îmblătești trifoiu...* MARIAN, T. 36. *Nici vara nu munceștì, Nici iarna nu îmblătești.* ALECSANDRI, P. P. 314/5. *Eu, de drag, te-aș băgà 'n sân... Și te-aș face stog în prag, Și te-aș îmblătì cu drag.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. Cf. BIBICESCU, P. P. 16, ȘEZ. II 19/6. PĂSCULESCU, L. P. 145. *Într'un vârf de spin, Îmblăteà iepurele in?* (= *Luleaua*). GOROVEI, C. 206, cf. (*bob*) 296.

2°. Fig. A mișcà repede bătând pământul. *La urmă vine și rândul Țiganilor la joc, cari așà îmblătesc cu picioarele și pocnesc în pământ, de par'că bat cu ciocanele.* ȘEZ. III 182/12. | A bate rău pe cinevà. ZANNE, P. V 330. *Cu niște frânghii groase... și udate... prinseră a-l îmblătì din răsputeri pe spete.* CONTEMPORANUL, VI1 101. *Au prins să îmblătească pe bietul țigan.* SBIERA, P. 288/4.

[Și: **îmlătì** vb. IV. *Nu poate să-l îmlătească.* GRAIUL, II 120; — (din îmblăciu, umblăciu) **îmblăcì (umblăcì)** vb. IVa. *Să 'mblăcim la secară.* ALECSANDRI, P. P. 316b/3. | Abstracte: **îmblătíre** s. f. *Îmblătire*=[slav.] mlačenije. MARDARIE, L. 1826. *Despărțirea sămințelor din paie se face... prin îmblătirea cu umblăciile.* I. IONESCU, C. 182, cf. PAMFILE, A. 198; — **îmblătít (umblătít, umblăcit)** s. a. *Îmblătitul bucatelor.* ECONOMIA, 54. *Ropotul îmblătitului în patru trece drept cel mai frumos.* PAMFILE, A. 199. *Să-mi stai la îmblătit.* HODOȘ, C. 44. *Puind la umblătit... snopii.* I. IONESCU, C. 161. *Te apuc la umblăcit.* ALECSANDRI, T. 634. | Adjective: **îmblătit** (cu negativul **ne(î)mblătit** LB.), **-ă.** *Un snop îmblătit se numește vup sau pâș.* PAMFILE, A. 200; — **îmblătitór, -oáre** (mai ales substantivat). *Se îmblătește în doi, trei, patru sau mai mulți îmblătitori.* PAMFILE, A. 199. *Îmblătitorilor puțin grâu.* GCR. II 59/2. *Îmblătitorii și trierătorii.* I. IONESCU, C. 5. *La aria cu 'mblătitori o duceți.* TEODORESCU, P. P. 362. *Doi dau, doi stau, doi se miră, doi se'nchină? (Îmblătitorii).* SBIERA, P. 323/13.]

— Din paleoslav. **mlatitl,** idem.

ÎMBLĂU s. a. — *Fléau* pour battre le blé — Biciul cu care se bate grâul, în loc de a fi treerat. I. GOLESCU, C. I., cf. îmblăciu. [Plur. *-blaie?*]

ÎMBLĂZNÍ vb. IVa v. **săblăznì.**

ÎMBLEZNÁ vb. Ia *Regarder longtemps.*—(Ban.) A se uità, a căutà la cevà cu gura căscată, până-ți pierzi vederea. H. XVIII 174.

— Cf. bulg. *blazn'a* «ispitesc, amăgesc». Cf. săblăzni.

ÎMBLOJÍ vb. IVa. v. **îmboldorì.**

ÎMBOBOCÍ vb. IVa. *Donner des boutons. Bourgeonner.* — Intrans. (Despre plante) A face boboci, a înpupi, cf. înmuguri, încolți, înflorì. *Mugurii pe creangă se văd îmbobocind.* ALECSANDRI, P. III 24. *Creșteți flori și 'mbobociți, Bobociți și nu 'nfloriți.* SEVASTOS, C. 10/18. *Mi s'au prins și-a 'mbobocit.* ȘEZ. V 13. *Trandafir să 'mbobocească.* ib. 239b/5, cf. PĂSCULESCU, L. P. 71, TEODORESCU, P. P. 288b, MAT. FOLC. 293, ION CR. 132. || Trans. A face să se umple cu umflături ca niște mici boboci (fig. despre inflamațiile produse pe piele de mușcături). *Înțepăturile țânțarilor... pe la amurg, când ne îmbobocesc pielea în blânde sau noduri cât nuca.* F. R. ATILA, P. 85.

[Abstracte: **îmbobocíre** s. f.; **îmbobocit** s. a. | Participiu-adjectiv: **îmbobocít, -ă** = care are boboci, care a scos boboci. *Crinul îmbobocit.* KONAKI, P. 53. *Obrazii tăi sânt rumeni, ca roza 'mbobocită.* C. NEGRUZZI, II 37/8. *Văzuiu lunca 'mbobocită.* ION CR. II 53, cf. ȘEZ. I 73b/32, VI 171, H. XVI 40. (Fig.) *Merge o fată 'mbobocită.* ALECSANDRI, P. P. 48.]

— Derivat din **boboc,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBOBOROJÁT, -Ă adj.
ÎMBOBOROJÍ vb. IVa
ÎMBODOLÍ vb. IVa
ÎMBODROJÁ vb. IV
} v. **îmboldorì.**

ÎMBOGĂȚÁ † vb. Ia v. **îmbogățì.**

ÎMBOGĂȚÍ vb. IVa *S'enrichir; enrichir.* — (Mai de mult, intrans., (azi) refl.) A (se) face bogat, a (se) înavuți. *Carii vor să îmbogățască, ei cad în griji.* VARLAAM, C. 325. *Să nu him lacomi să îmbogățim aicea.* id. 334, cf. 349, 352, 361. *Repertoriul se îmbogățeà.* C. NEGRUZZI, I 344. *Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit.* CREANGĂ, P, 153. *Îmbogățindu-se el, goni sărăcia din satul lui.* ISPIRESCU, L. 269. # *Cine cârpește, Nu se îmbogățește* = cu treburi mici nu faci nici o ispravă bună. ZANNE, P. V 138. || Trans. A face bogat, a înavuți. *Den sărăcie elu ne îmbogățeaște.* CORESI, ap. GCR. I 27/32. *Pre Decheval din zi în zi îmbogățindu-l* (tip. *înbocățindu-l*). CANTEMIR, HR. 81/6. | Fig. A amplificà. [Bocetele] *Le îmbogățesc cu improvizații potrivite.* MARIAN, I. 118. [Și (cu schimb de conjugare): **îmbogățà** † vb. Ia. *Brodesc să facă și mai multă avuție, ca să se îmbogățeaze* (a. 1642). GCR. I 92; — († și pop.) **bogățì** vb. IVa. *Bogățește-se omul.* PSAL. SCH. 153. *Domnul... bogățește.* CORESI, PS. 420, cf. 165. *Cu bănet îl bogățim.* TEODORESCU, P. P. 539, cf. 676. | Abstract: **îmbogățíre** s. f. =înavuțire. *Un mijloc de îmbogățiri particulare.* URICARIUL, X 10/15. | Adjective: **îmbogățít** (cu negativul **ne(î)mbogățit**), **-ă** = înavuțit. *Besearica*

Românilor... îmbogăţită de bărbaţi învăţaţi. P. MAIOR, IST. 258. (Substantivat) *Îmbogăţiţii de războiu*; — **îmbogăţitór, -toáre** = care face ca cevà să se îmbogăţească, să se mărească. (Substantivat) *Aici zace Matei Basarab... îmbogăţitor al ţerii sale* (a. 1654) ap. IORGA, C. I. I 23.]

— Derivat din **bogat**, cu ajutorul prefixului **în-**.

ÎMBOÍ vb. IV refl. *Se précipiter.* — A se da peste cap (de-a 'n boulea), a se prăvăli, a se rostogoli, a veni de-a rostogolul, de-a dura. *De pe coastă se 'mboià, În fundul văii căděa.* ŞEZ. IV 131/8. [Derivate (dintr'un adverb neatestat, de altfel, *îmboiş*): **de-a îmboişelè** (DAMÉ), s. **de-a -m' boişul** (TDGR.) s. (+ *hoisa?* sau greşală de tipar?) **de-a 'mboisele** = (despre un ciomag azvârlit) care nu merge drept, ci în capete (ca la jocul de-a 'n boul(ea) cf. bou 1°). *Lucrul nu are să meargă gâitan, ci cam d'a 'mboisele, ştii, după icoane...* REV. CRIT. I 83. *Asvârle unul ciomagul pe pământ, ca să meargă de-a 'mboişele, în capete. Altul aruncă cu al lui în el. De-l loveşte, zice că i-a băgat un bou.* PAMFILE, J. III 36].

— Derivat din **[de-a] 'n boul(ea)**. Cf. îmbonghinà.

ÎMBOIORÁT, -Ă adj. v. **îmbăierà**.

ÎMBOJORÁ vb. Ia v. **îmbujorà**.

ÎMBOLBOJÍT, -Ă adj. v. **îmboldorì**.

ÎMBOLDEÁLĂ s. f. v. **îmboldì**.

ÎMBOLDÍ vb. IVa 1°. *Aiguillonner.* 2°. *Frapper.* 3°. *Pousser; exciter.*

1°. Trans. (Complementul e un animal) A împunge, a înţepà un animal cu boldul, cu strămurarea, spre a-l îndemnà la mers, la tras. *Îmboldeà coastele calului său.* BELDIMAN, N. P. I 158; cf. C. NEGRUZZI, II 232/24. *Elefanţi mânaţi de cornacii ce-i... îmboldesc.* ODOBESCU, III 110/2. *Să 'mboldim Cel bouşor.* TEODORESCU, P. P. 156. || P. ext. A împunge (cu coarnele, cu sulița). *Ţapul... a început a-l gonì şi a-l boldì cu coarnèle.* ŢICHINDEAL, F. 172. *Cu sulița te-or îmboldì.* TEODORESCU, P. P. 62. || P. ext. *A îmboldì* = a lovì, a împinge cu putere. BUGNARIU, NĂS.

2°. P. ext. Trans. (Complementul e omul) A ghiontì, a lovì (cu piciorul). *L-au îmboldit cu toiagul, de l-au deşteptat.* MSS. (a. 1747) ap. GCR. II 41. *Gruia... la faţă se duceà, Adormità o găseà, Cu piciorul mi-o boldeà.* POP. (Ban.) LUC. III 136. | Refl. A-şi da cu coatele, a-şi da ghionturi sau brânci. *O gloată... îndesată, împingându-se, îmboldindu-se, strivindu-se unii într'alţii.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Fetele, văzând ce e, se boldeau* (= îşi dădeau ghionturi) *una pe alta.* CĂŢANĂ, P. B. I 108. || Spec. *A boldì* = a atinge încet şi pe ascuns pe cinevà, spre a-l face atent. Com. LIUBA.

3°. Fig. Trans. (Complementul e omul) A îndemnà, a aţâţà, a stimulà, a împinge. *Azi... totul ne îmboldeşte a afirmà..., că voim şi că putem.* ODOBESCU, III 446/25, cf. I 32/2. *Mergeà, pentru că-l boldeà la inimă un junghiu.* MERA, B. 257. *«Atunci te-oiu şti voinic»...— zice Ducipal..., mai îmboldindu-l o lecuţă — «şi atunci voiu crede că eşti cu adevărat fratele meu».* id. ib. 213. *Afară mă 'mboldeà frica.* TEODORESCU, P. P. 641b.

[Şi: (Prin Transilv. şi Ban.) **boldì** vb. IVa | Abstracte: **(îm)boldire** s. f. *Lancea...* [amorului] *Îi... a temutului boldire.* KONAKI, P. 6. *Fireasca îmboldire, Ce vrând-nevrând mă 'ndeamnă a scrie la satire.* I. NEGRUZZI, II 22; **(îm)boldeálă** s. f. LB. COSTINESCU. *Mă învârteam prin St. James's Square..., împins încotro mă duceà îmboldeala* (= înghesuiala). GHICA, ap. TDRG; **(îm)bolditúră** s. f. *De a nepriatinilor lovituri şi boldituri... mă feream.* CANTEMIR, IST. 156. *Cu îmboldituri şi meşteşuguri rău a vicleanului au început ca să strice.* URICARIUL, I 308/7. | Adjective: **(îm)boldit, -ă**. *Boul trândav, îmboldit de strămurare...* KONAKI, P. 261. *Silită şi boldită de măţuşă-sa* [să se mărite]..., *au răspuns la obicinuita preotului întrebare* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 194. *Îmboldiţi de trebuinţă, ei au scuturat jugul sărăciii.* MARCOVICI, D. 237. *Ne simţim îmboldiţi a serbà.* URICARIUL, XIII 341/29, cf. XIV 188/4; **(îm)bolditór, -oáre** adj. subst. LB., COSTINESCU. *Cu vorbe îmbolditoare* (= înţepătoare) *îl atinge.* PANN, P. V. I 5. *Curgeà prin vinele acelui... viteaz... un sânge... tot aşà de îmbolditor, tot aşà de patriotic.* ODOBESCU, III 545/22].

— Derivat din **bold** cu ajutorul prefixului **în-**.

ÎMBOLDORÍ vb. IVa trans. şi refl. (*S'*)*envelopper*, (*s'*)*emmailloter.* — (Transilv., Munt.) A învăli, a înfăşurà bine, de multe ori s. în haine multe sau groase, spre a feri de frig, a înfofolì, încroşnà, încotoşmănà. Cf. H. XVII 179. *Iacă, iţi dau şi fundra mea, îmboldoreşte-te bine.* AGÂRBICEANU, LUC. III 104. *O îmboldoreşte bine şi o duce la foc.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 177. *Îmboldorit* = bine învălit şi îmbrăcat (Sălişte). Com. A. BANCIU. | Fig. A aşterne pe de-asupra, a acoperì cu un strat gros, a înfăşurà (spre a ferì de frig). *Coteţele porcilor... trebue pre iarnă bipite sau îmboldorite cu gunoaie.* ECONOMIA, 140. *Toate potecile... le-au întărit cu lemne, şi le-au îmboldorit cu surcele.* ŞINCAI, HR. I 146/24. [Şi: **îmboldorî** vb. IVa. *De frig se apără pomii, îmboldorîndu-i, iarna, cu paie.* ECONOMIA, 140, (forma etimologică) **îmbondorì** vb. IVa. *Îmbondorit până peste cap, cu o blană de vulpe.* REBREANU, ION II 78; (Bucov.) **îmbondoli** vb. IVa. *N'ai văzut-o pe Nastasia? A trecut de dimineaţă, îmbondolită* = învălită cu tulpane, îmbrăcată cu multe haine. Com. G. TOFAN; (Mold.) **îmbodoli** vb. IVa. *Alţi vr'o doi..., fiind îmbodoliţi în surtuce şi jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stângaci.* C. NEGRUZZI, I 105. *Şi când eră tot gata, ce să mă pomenesc? Cu Ilinca, îmbodolită de drum.* VLAHUŢĂ, CL. 20. *Îmbodolit peste obraz cu un brâu de lână.* IORGA, L. II 405, cf. I 107. *S'au îmbodolit bine pe faţă.* SBIERA, P. 21/12. *Gâlci... fac cei ce umblă îmbodoliţi* (= legaţi) *la gât cu basmale.* PAMFILE, B. 35. *Îmbodolesc copilul* = îl învălesc, înfăşur în petece. id. J. II. *Foc, focuşorule, Eu te învelesc, te îmbodolesc, Tu să te desveleşti, Şi să te desbodoleşti.* (Descântec din Huşi). PĂSCULESCU, L. P. 135. | La aceeaşi familie par a aparţinè: **îmbodrojà** vb. Ia. *Îmbodrojat la faţă* = învălit, încroşnat; ca să nu se vadă. Com. FURTUNĂ; **îmbondroji** vb. IVa = a învăli toată faţa în cârpe (Năsăud). Com. N. DRĂGANU; (+ *oblojì* sau din slav. *vŭ-ložiti* «a aşezà în cevà») **îmbloji** vb. IVa = a învălui (H. XVII 179), a înfăşurà, a pune cataplasme (PĂCALA, M. R. 139), s. oblojele, a înfăşurà, ca să nu mai poţi cunoaşte cine e, a mascà (LB.); (+ *îmbolmojì?*) **îmbolbojít, -ă** adj. = înfăşurat. *Toate cele sfinte sânt îmbolbojite în mănunchiu de busuioc.* DELAVRANCEA, S. 8; (+ *băbărujă?*) **imboboroji** vb. IVa = a înfăşurà, a îmbrăcà cu cevà larg într'un mod ridicol. LM.; **îmbroborojít, -ă** adj. *Umblă cu gâtul îmbroborojit.* ISPIRESCU, ap. TDRG.; **îmboboroját, -ă** = cu gâteală la gât (se zice, prin Buzău, mai ales de găinile care au la gât o creştătură mai mare de carne). Com. ST. POPESCU. *Gătise pe Arap, învălit şi îmboborojat.* GORJAN, H. I 77.]

— Forma originară pare a fi *îmbondorì*, derivată din **bondă** (= bundă), cu sufixul **-urì** şi prefixul **în-**. DR. I 231-232.

MBOLDORÎ vb. IVa v. **îmboldorì**.

ÎMBOLDOȘÍT, -Ă adj. *Chargé de liasses.* — (Teleorman) *Înboldoșît* = încărcat cu boldoașe, cu sânul plin de petece, legăturele, etc. ION CR. VII 251.
— Derivat din **boldoașe**, cu ajutorul prefixului **în-**.

ÎMBOLMĂJÍ vb. IV^{a} (ș. d.) v. **bălmăji** ș. d.

ÎMBOLMOJÍ vb. IV^{a} = **bălmăji**. Com. T. NAUM.

ÎMBOLNĂVÍ vb. IV^{a} (ș. d.) v. **bolnăvi**.

ÎMBOLZÍ vb. IV^{a} v. **îmbulzi**.

ÎMBONDOLÍ vb. IV^{a}
ÎMBONDORÍ vb. IV^{a}
ÎMBONDROJÍ vb. IV^{a}
} v. **îmboldori**.

ÎMBONGHINÁ vb. I^{a}. *Lancer la tête en avant.*— (Teleorman). A azvârli un obiect [astfel încât să cadă] cu capul în pământ. ION CR. VII 251.
— Legătura semantică cu *boanghen* nu-i clară. Cf. **îmboi**.

ÎMBONȚÁ vb. I^{a} **îmboța**.

ÎMBORĂSCĂÍ vb. IV^{a} v. **îmbroșcăi**.

ÎMBORBOÍ vb. IV^{a}. *Faire la moue.* — Refl. și intrans. A se bosumflà, a se înbufnà. *Noaptea să-mi trebălueşti Şi să-mi tot îmborboeşti.* PAMFILE, C. Ț. 225. [Și **îmborborà** vb. I^{a} = a [se] posomorî. ION CR. III 119.]

ÎMBORBORÁ vb. I^{a} v. **îmborboi**.

ÎMBORDÁ vb. I v. **îmburdà**.

ÎMBOROȘCĂÍ vb. IV^{a} refl. v. **îmbroșcăi**.

ÎMBORȚOȘÁ vb. I^{a} v. **borțoșà**.

ÎMBOȘÂNTÁT, -Ă v. **îmbosoiat**.

ÎMBOSOIÁT, -Ă adj. *Fâché, maussade.* — (Teleorman) Supărat (ION CR. VII 251), înbufnat. [Și: (cf. ung. *boszontani* «a necăji») **îmboșântát, -ă** adj. = bosumflat, botos, închiorchioșat, «mâniat pentru un lucru de nimic, făcând o față proastă și urîtă, bârzoiat: *El stă boșântat, n'ai cu cine vorbi*» (Vicov, în Bucov.). Com. G. NISTOR.]
— Cf. ung. *boszú* «răzbunare, necaz», *bösz* «turbare; turbat, furios». Cf. și bosnat, îmbuznat.

ÎMBOȚÁ vb. I^{a} refl. *Faire la moue.* — A se bosumflà, a se înbufnà. *Nevasta mi s'a 'mboțat, Că m'am luat cu alta 'n sat.* MAT. FOLC. I 496. [Și: (Mehedinți, Banat) **îmbonțà** vb. I^{a} refl. = a se supărà, bosumflà (H. IX 91). *Ce te-ai îmbonțat?* = ce ți-ai umflat buzele? H, XVIII 174. *De ce ești îmbonțat?* Com. A. COCA. *Copiii când se mânie și nu vreau să mănânce, se schincesc a plânge: atunci s'au îmbonțat.* Com. LIUBA.]

ÎMBOTFORÁ vb. IV^{a}. *Chausser de fortes bottes.*—A încălță cu botfori. *Neculai... se legănà dârz pe piciorarele sale înbotforate.* GANE, ap. TDRG.
— Derivat din **botfor**, cu ajutorul prefixului **în-**.

ÎMBOȚÎ vb. IV^{a} v. **boți**.

ÎMBOTÍT, -Ă adj. (Într'un descântec din Transilv.) *M'am văzut rău îmbotită, De gură legată.* PÂRVESCU, C. 77. [DDRF. dă, tot din Transilv., înțelesul — suspect — de «răsfățat»: *Un copil îmbotit* = un enfant gâté. Poate trebue înțeles «bosumflat, botos, care face gura ca botul».]
— Probabil, derivat din *bot*.

ÎMBOURÁ † vb. I. 1°. *Marquer au fer rouge.* 2°. *Prendre la forme des cornes de l'aurochs.* 1°. † Trans. A înfierà cu bourul (II 2°). CDDG. 2°. Refl. = bourì 2°. *Țâțele ți s'or îmbourà, Ugerul ți s'o umpleà.* ION CR. IV 232.
[Participiul-adjectiv: **îmbourât, -ă** (ca sens, apropiat de *bură* sau *înnourat*) = întunecat: *Vremea de ploaie... se chiamă vreme îmbourată.* PAMFILE, VĂZD. 107].
— Derivat din **bour** (ca derivațiune, cf. înfierà).

ÎMBRĂCÁ vb. a.
I 1°—4°. *(S') habiller, (se) vêtir, revêtir, endosser.* II 1°. *Couvrir, revêtir; mettre des draps au lit, envelopper; couvrir, garnir.* 2°. *S'engager à, se faire fort de...* 3° (*Se*) *revêtir de* (fig.) 4°. *Placer* (un capital). 5. *Répartir* (un impôt). — (Mai adesea în opoziție cu desbrăcà).
I. 1°. Trans. (Complementul e omul; haina se arată prin prep. cu s. în) A acoperì corpul cuivà cu (rufe s.) haine, spre a-l ferì de frig s. a-i ascunde goliciunea; refl. a se acoperì pe corp cu (rufe s.) haine, intrând în ele, cf. învești, încălță. *Cu veşminte luminate îmbrăcându-mă...* CORESI, EV. $4/_{11}$. *Ai îmbrăcat vr'un om mişel* (= sărman)? CUV. D. BĂTR. II 453. *Duca-vodă, dacă auzì,... se îmbrăcă cu cămeşă de ghiață.* LET. II $297/_{21}$, cf. *(cu toate straiele)* DRĂGHICI, R. 166, *(cu hainele)* ISPIRESCU, L. 33. *Să te îmbraci în haina de carea s'au dezbrăcat... Adam.* MINEIUL (1776) 165, cf. LET. II $261/_{15}$, *(în zale)* EMINESCU, P. 239, *(în straie nemțești)* CREANGĂ, P. 147, *(în douăsprezece piei)*. GOROVEI, C. 67. *Au alergat la tatăl lor, ca să-l îmbrace mai de grabă.* DRĂGHICI, R. 107. *După ce ieşiră din baie..., se îmbrăcară.* ISPIRESCU, L. 38. *Dimineața, când mă 'mbrac...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 94. *În negru se 'mbrăcà.* ȘEZ. II $34/_{5}$. *Vin şi rachiu cui îi place, N'are cu ce să se 'mbrace.* ZANNE, P. IV 185. (Modern, după fr. s'habille bien) *O doamnă care se îmbracă bine* = cu haine bune, fine, la modă. | P. ext. (Complementul e haina) A pune o haină (intrând în ea). *Aduceți vesmântul de'ntâiu şi îmbrăcați el.* CORESI, EV. $11/_{30}$. *Să îmbrace o cămaşă cu gura la spate:* ȘEZ. II $66/_{35}$. *Îmbraci haina pe dos.* ib. I $52/_{8}$. *Poale albe şi-o 'mbrăcat.* ib. I $108^{b}/_{1}$. *Copilul numai ce mănâncă e halal, Ce îmbracă e haram.* ZANNE, P. II 79. | P. anal. [Viermuleții] *îşi pierd pielea... şi se îmbracă în piele... vânătă.* ECONOMIA, 217.
2°. A cheltuì dintr'al său spre a procurà cuivà hainele trebuincioase. *Munciți-au numai ca să te îmbrace?* KONAKI, P. 290. *Eu îi dau de mâncare, eu îl îmbrac.*
3°. Trans. şi refl. A (-şi) lucrà hainele necesare (cuivà). *Mai bine iau o săracă, Ce cu mâna ei se 'mbracă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 436, cf. 438.
4°. (Modern, după fr.). A furnisà îmbrăcămintea necesară cuivà. *Odesa, fiind port-franc, se însărcinează a îmbrăcà pe Chişineence.* C. NEGRUZZI, I 36.
II. P. anal. şi fig. 1°. Trans. A învălì, a acoperì (precum învăleşti corpul cu o haină). *Cel ce îmbracă ceriul cu nori.* MINEIUL (1766) 175. *Firea... câmpii cu verde îmbracă.* KONAKI, P. 265. *Şi 'n negru 'mbracă toate al nopții palid domn.* EMINESCU, P. 210. *Coman îşi îmbrăcase nepăsarea.* SADOVEANU, P. S. 43. || Fig. *Pădurea se îmbracă* = înverzește (Brașov) Com. I. PANȚU. || Refl. a îmbrățișà o credință religioasă. *Câți în Hristos v'ați botezat, în Hristos v'ați şi 'mbrăcat.* | P. ext. (după fr.) A se prezentà subt altă formă. *Apofonia vocalică constă în diferitele nuanțe vocalice pe care le poate îmbrăcà o silabă.* || Spec. *A îmbrăcà patul (plapoma, perina)* = a-l așterne cu rufe curate, a înfățà (plapoma s. perina). *A îmbrăcà o carte* = a-i acoperì scoarțele cu hârtie, ca să nu se murdărească. *A îmbrăca o icoană* = a o ferecà (3°); a o încadrà (Bucov.). ION CR. V

279. *A îmbrăcà o armă* = a-i împodobì mânerul cu metal preţios. # **A îmbrăcà pe cinevà** = a-l îmbogăţi (Braşov Com. I. PANŢU, cf. desbrăcà); a-l împovărà cu o sarcină, a-i face un rău (LM.). *Aşà de bine mi ţi-i îmbrăcà prin cametele sale cele mari..., că-i aduceà la sapă de lemn.* MARIAN, O. I 420. **A îmbrăcà cu uşa** = (Covurluiu) a luà uşa în spate, a plecà. *L-oiu rugà Să te îmbrace cu uşa.* I. NEGRUZZI, VI 7. **A îmbrăcà păşunile cu vite** = a scoate atâtea vite la păscut, cât ajunge iarba ca să le hrănească. *De oarece nu se îmbrăcau toate păşunile cu vitele locuitorilor, parte din munţi se închiriau Domeniilor.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 73. **A îmbrăcà un lan** (s. **o moşie**) = a-l împărţì tot, la locuitori, fie în arendă, fie pentru muncă. Com. T. NAUM. **A îmbrăcà ziua** = a o petrece ocupându-te cu ceva util. *Cu ce-ai îmbrăcat ziua de ieri?* = ce-ai făcut, cum ai întrebuinţat-o? (Auzit la Sibiiu).

2°. Refl. (Construit cu să...) A luà un angajament, o obligaţiune, a se legà, a se prinde să..., a se obligà, a se angajà. *Se îmbracă să bată toată oastea Împăratului-Verde.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 156.

3°. † Trans. şi refl. A (se) înzestrà cu ceva, a se pregătì; cf. a învestì cu... *Îmbracă-mă cu virtutea.* MARCOVICI, C, $9/_{14}$. *Spre chinuire bărbăteaşte te-ai îmbrăcat.* MINEIUL (1776) 100.

4°. (Braşov; cf. neol. a învesti un capital în) A pune, a plasà (un capital în ceva). *Care de vreo speculaţie s'au apucat şi capitalu' rău în multe mărfuri l-au îmbrăcat...* PRAV. COM. (1837; citat după DREPTATEA a. 1906, nr. 11). *Am îmbrăcat banii într'o grădină* (Şchei). Com. PANŢU.

5°. † (Mold.) A împărţi, a repartizà o dare (pe luni, la mai mulţi indivizi). *Iară pe urmă, neputându-se stringe banii atâţa cât să-şi plinească lăcomia, ieşise poroncă... să se îmbrace toţi banii după somele care ieşise din visterie.* LET. II $82/_{31}$. *Au primit... a da câte o sută de pungi, carii se îmbracă în cinci luni.* NECULCE, ib. II $331/_{29}$. *Scos-au nişte hârtii pe ţară... şi câte n'au îmbrăcat pre feţe, le-au dat năpăşti prin sate.* id. ib. $238/_{34}$. *Cu toţii într'un cuget am socotit că poate ţara să dea fără de prea simţitoare greutate, 1.600.000 lei, îmbrăcându-să pe toate stările ţării ce dau bir.* URICARIUL I $11/_{24}$, cf. $13/_{18}$, X $258/_{19}$, III $7/_{20}$.

[Dialectal se conjugă şi: *îmbrăc, îmbrăci, să îmbrece* (RETEGANUL, TR. $116/_{5}$). | Abstracte: **îmbrăcáre** s. f. (mai de mult şi cu sensurile de:) veşmânt; îmbrăcăminte; repartizarea unei dări. *Îmbrăcarea veşmintelor.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 153 (îmbrăcămintele hainelor. BIBLIA 1688). *Cine va descoperì faţa îmbrăcării* (= îndumenti) *lui?* BIBLIA (1688) $381/_{1}$. *Să se facă şi îmbrăcarea banilor trebuincioşi.* URICARIUL I $236/_{25}$; **îmbrăcát** s. a. *Nu întârzià mult cu îmbrăcatul!* **îmbrăcăciúne** s. f. † *Puşù îmbrăcăciunea* (HURM. = înveştirea. SCH. = îmbrăcămânţul. DOSOFTEIU) *mea sac.* PSALT. $132/_{22}$; **îmbrăcătúră** s. f. = îmbrăcare; spec. (Agric.) cuibul îmbucăturei de fier a cormanelor la rariţă. PAMFILE, A. 78. *Trecù... vreme la mijloc, ca de-o îmbrăcătură de femeie.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; îmbrăcăminte, v. c. | Adjective: **îmbrăcát, -ă,** cu negativul **ne(î)mbrăcát, -ă** şi cu diminutivul (în poezia pop.) **îmbrăcăţél, -eà** (MAT. FOLC. II 21, MARIAN, SA. 398, PĂSCULESCU, L. P. 42) (ad I 1°.) *Văzându-l aşà ciudat îmbrăcat cu piei...* DRĂGHICI R. I 167. *Arapi... îmbrăcaţi muiereşte.* GORJAN H. V 10. *Să umble frumos îmbrăcat.* EMINESCU, N. 36. *S'a tologit aşà îmbrăcat, cum eră, pe un ţivan.* CREANGĂ, P. 302. *Îmbrăcată ca o împărătească.* RETEGANUL, P. V. $28/_{24}$. *Îmbrăcată c'o ţundriţă.* DOINE $15/_{9}$. *S'a învăţat desbrăcat şi-i e ruşine îmbrăcat.* ZANNE, P. III 143. *Curtea lui pofteà să fie tot îmbrăcată* (= purtându-se în haine luxoase). LET. II $413/_{7}$, cf. CREANGĂ, P. 249. *Cine-şi ţine hainele neîmbrăcate* (= nepurtate); *Ale lui sânt numai pe jumătate.* ZANNE, P. III 184. (Spec.) *Cea mai groasă pătură de zăpadă s'a măsurat în anul 1895..., care a avut iarna cea mai îmbrăcată* (= cu zăpadă mare). POPOVICI-KIRILEANU, B. 36. *Cătană îmbrăcată* (scil. în haine militare = înrolată) DOINE $90/_{5}$. (Ad II 1°). *Imaşul... îmbrăcat cu... iarbă.* I. IONESCU, C. 68. *Dealurile îmbrăcate cu vii.* DRĂGHICI, R. 28. *Un... salon îmbrăcat în doliu.* C. NEGRUZZI, I 60. *Urechile... îmbrăcate cu o piele subţire.* ODOBESCU, III $64/_{18}$. *Părepii... îmbrăcaţi cu rogojini.* CREANGĂ, A. 134. *Pilotă îmbrăcată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 421. *Icoana îmbrăcată în argint.* EMINESCU, N. 4. *Armele... cu aur îmbrăcate.* ALECSANDRI, P. P. $67^{b}/_{13}$. *Paloş ferecat, Numa'n aur îmbrăcat.* TEODORESCU P. P. 517^{b}; **îmbrăcătór, -toáre** = (cu sens activ) care îmbracă; (cu sens pasiv) care trebue îmbrăcat. *Nu vând pânza, că am mulţi îmbrăcători* (Auzit în Bran).]

— Din lat. pop. ***imbracare.** Cuvântul poate să fi însemnat la început «a (se) îmbrăcà în pantaloni s. izmene (= lat. *braca, bracae,* cf. *bracatus* «îmbrăcat cu pantalonii») şi apoi, prin generalizare, «a (se) îmbrăcà cu orice fel de haină». Cum însă *brăcie, brăcinar, brăcire, brăcele, brăcier, brăcinăriţă* se leagă toate de sensul de «cingătoare, brâu subţire» şi cum şi în italieneşte aflăm înţelesuri analoage (*imbracare* «a înfăşà», *imbracarsi* «a se încinge», *imbracatura* «brâu»), se poate ca înţelesul lui **imbracare* să fi fost a «înfăşà» şi să fi însemnat deci, la început, «vêtir» numai când erà vorba de copii mici.

ÎMBRĂCĂCIÚNE s. f. v. **îmbrăcà.**

ÎMBRĂCĂMÂNT s. a. v. **îmbrăcăminte.**

ÎMBRĂCĂMÍNTE s. f. 1°. *Vêtemnet.* 2°. *Placenta.*

1°. Veşmânt, haină, straie, cf. port, costum. *Să ne îmbrăcăm întru îmbrăcământul cela luminatul.* CORESI (1581), ap. GCR. I $29/_{30}$. *Au nu este... mai mare... Trupul decât îmbrăcămintele?* VARLAAM, ap. TDRG. *Îmbrăcământul lui eră de păr.* DOSOFTEIU, V. S. 216, cf. 282, 19_{2}. *Făcù Dumnezeu lui Adam îmbrăcămінţi de piale.* BIBLIA (1688) $3/_{44}$, cf. 180. *Voiu da voao treizeci de îmbrăcăminte de haine.* ib. 185. *Îmbrăcămintea acestor slujitori eră în sama Agăi.* LET. III $316/_{4}$. *Strălucitoarele ei îmbrăcămінţi.* BĂLCESCU, M. V. 479. *După îmbrăcăminte..., îmi pari de muncă bun.* C. NEGRUZZI, II $230/_{17}$. *Ce îmbrăcăminte ciudată!* EMINESCU, N. 40. *Frumuseţea îmbrăcământului său.* MARIAN, O. I 248. *Îmbrăcămintea nu face pe om.* ZANNE, P. III 190. | Spec. *Îmbrăcămintea unei cărţi* (POLIZU) = hârtia cu care e îmbrăcată.

2°. Placentă, cf. cămaşă (II, 1°), casă, sălaş, căiţă, obială, perdeà. *Se prinde un cucoş, şi se îmbracă în îmbrăcământul cu care a venit cel nou născut pe lume.* GOROVEI, CR. 2400, cf. MARIAN, NA. 103.

[Şi: (învechit) **îmbrăcământ** s. a., cu pluralul *îmbrăcăminte,* care, fiind luat drept singular, (*o îmbrăcăminte*) are noul plural (*nişte*) *îmbrăcăminte* sau *îmbrăcămінţi*].

— Derivat din **îmbrăcà,** cu suf. abstr.-col. **-ăminte.**

ÎMBRĂCĂŢÉL, -EÁ adj. v. **îmbrăcà.**

ÎMBRĂCINÀ vb. I. *Ceinturer, attacher, lier les caleçons.*—A-şi legà brăcinarul, a-şi legà ismenele cu brăcinarul (LB., MARIAN), a încinge (LB.), cf. îmbrânà. [Prez. ind. *îmbrăcin* LB.]

— Derivat din **brăcinà** (cf. brăcire), cu ajutorul prefixului **în-**; cf. desbrăcinà.

ÎMBRÂNÁ vb. Ia. *Ceindre, serrer la taille avec une ceinture.* — (Rar) A încinge cu brâul, cf. îmbrăcinà. PONTBRIANT. [Part. -adj. **îmbrânát, -ă.** *Voi îngrânate, îmbrânate, Cu rochii înrotate.* MARIAN, D. 322.]

— Derivat din **brâu** (plur. *brâne*), cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBRÂNCÁ vb. Ia intrans. *Tomber de* (vieillesse, fatigue etc.) — A da în brânci (de bătrâneţe, slăbiciune, p. ext. de sărăcie). *A 'nbrâncat de tot* =a slăbit, a sărăcit (ŞEZ. IX 146), umblă pe brânci. [Prez. ind. şi *îmbrâncez* la PANN, E. II 138, unde are sensul de «a îmbrânci»: *Nu puteà să-l îmbrânceze jos.* | Part.-adj. **îmbrâncát, -ă.** *Un mosneag îmbrâncat* = care de-abia merge, de bătrân (jud. Putna). CONV. LIT. XLIV$_2$, 267.]

— Derivat din **brâncă**[1] (I 2°), cu ajutorul prefixului **în-**; cf. îmbrâncì.

ÎMBRÂNCEÁLĂ s. f. v. **îmbrânci.**

ÎMBRÂNCÍ vb. IVa. *Pousser, rejeter, (se) bousculer, conduire, repousser.* — Trans. A da brânci, a împinge pe cinevà izbindu-l (repede şi fără veste), a da afară împingând, a respinge în mod brusc. *Ducându-l pe poarta curţii mai mult mort de cât viu, îl îmbrâncirà în mulţime.* C. NEGRUZZI, I 156. *Îl brânceşte cât colo.* CREANGĂ, P. 277. *Îl îmbrâncesc pe nesimţite şi ţup! viteazul mieu în adâncime.* MERA, B. 102. *Pe Oprişanu l-apucà Şi pe scări îl îmbrânceà.* ALECSANDRI, P. P. 204/$_{27}$. *Toţi o îmbrâncirà, zicându-i să iasă afară.* ŞEZ. VI 175. *Fată mare, moş bătrân Cerea fetii măr din sân. Fata tot îl îmbrânceà.* EPURE, P. 25, cf. TEODORESCU, P. P. 327. | Refl. (cu sens reciproc) A-şi da brânci, a se ghiontì, a se împinge. *Arnăuţii se'mbrânceà, Pe Iordachi s'aruncà.* ALECSANDRI, P. P. 182^b/$_{11}$. || Fig. A împinge, a mânà spre cevà, a stimulà; a alungà. *Neîncetat o îmbrâncesc spre moarte.* MARCOVICI, C. 74. *Spre a îmbrâncì barbaria turceascà.* BĂLCESCU, M. V. 612.

[Şi: **brâncì** vb. IVa, **zbrâncì** vb. IVa. *Se zmuncì din ghiarele lor, hutuchì (sbrâncì) vre-o căţivà din faţa lui...* ION CR. IV, 167. | Abstracte: **îmbrâncíre** s. f. (a. 1794) GCR. II 153; **îmbrâncít** s. a.; **îmbrâncitúră** s. f. = brânci, împinsătură violentă; ghiont. *O îmbrâncitură aruncà pe ucigaş pe o canapeà.* C. NEGRUZZI, I 21. *Glumeşte numai cu gura, iar nu şi cu 'mbrâncitura.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 52/$_{31}$; **îmbrânceálă** s. f. *Eu nu voiam s'o las, ea nu se lăsà şi'n îmbrânceala asta, a luat portofelul de la mine.* SLAVICI, N. II 326. | Adjective: **îmbrâncít, -ă.** *Îmbrâncità de la uşa bogatului...* C. NEGRUZZI, I 253. *Şedinţa fiind suspendată, e îmbrâncità până la uşă de lumea care dă năvală să iasă.* BRĂTESCU, L. D. 80; **îmbrâncitór, -oáre.**]

— Derivat din **brâncă**[1] (I 2°), cu ajutorul prefixului **în-**; cf. îmbrâncà.

MBRÂNZÍ vb. IVa = **brânzì.** (A se adaoge la acel articol: Ţanc = un lemn crestat, cu care măsură ciobanii laptele când *îmbrânzesc* oile. H. XVII 95. *Îmbrânzì* = a adunà oi pentru stână (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.)

ÎMBRĂŢÁRE s. f. } **ÎMBRĂŢĂŞÁ** † vb. Ia } v. **îmbrăţişà.**

ÎMBRĂŢIŞÁ vb. Ia. *Prendre dans ses bras, embrasser.* 2°. *Accueillir, adopter.*

1°. Trans. şi refl. (cu sens reciproc) A (se) luà, a (se) cuprinde, a (se) strânge în braţe. *Îmbrăţişându-lu pre el, l-au sărutat.* BIBLIA (1688) 24/$_2$, cf. LET. II 144/$_{28}$. *Cu drag o îmbrăţişază.* BARAC, A. 20. *Au îmbrăţoşat picioarele Mânuitorului.* DRĂGHICI, R. 168. *O îmbrăţişà ca un ibovnic al ei.* GORJAN, H. I 5/$_{14}$. *I se părea că... vede pe o femeie sângerată că-l îmbrăţoşează.* C. NEGRUZZI, I 33. *Apoi se îmbrăţişară, de bucurie.* ISPIRESCU, L. 61. (Figură etimologică) *Se îmbrăţişă îmbrăţişarea cea mai după urmă.* GORJAN, H. IV 128.

2°. Fig. A luà, a primì (cu iubire) la sine; a alege. *Hs... îmbrăţişază pre cei ce s'au înşălat.* MINEIUL (1766) 102. *A cărora... metodul am îmbrăţoşat.* URICARIUL, IV 307/$_{13}$. *Această fabulă... Eder îmbrăţoşind-o...* P. MAIOR, IST. 189. *Îmbrăţişară o asemenea soartă.* MARCOVICI, D. 159. *Iliaş... îmbrăţoşă mahometismul.* C. NEGRUZZI, I 144. *N'a îmbrăţişat... nici o carieră.* SBIERA, F. S. 324. | A cuprinde. *Mintea atunci... le... îmbrăţoşează.* KONAKI, P. 278.#(După fr.) *Cine îmbrăţişează multe, puţine adună.* ZANNE, P. II 585.

[Şi: (cu rostire dialectată a grupei *ţi* > *ţâ*) **îmbrăţâşà** † vb. Ia CANTEMIR, HR. 7, (Craiova, 1821) IORGA, S. D. XXII 45; (după analogia unor verbe ca *învârtoşà* etc.) **îmbrăţoşà** vb. Ia. | Abstracte: **îmbrăţişáre (îmbrăţoşáre)** s. f. = *Îmbrăţişare cu căzuta cinste făcându-vă.* MINEIUL (1766) 3. *Se cuvine a mulţămì... călduroasei îmbrăţoşeri a patrioţilor.* URICARIUL, XIII 342/$_{35}$. *Îmbrăţoşare obştească.* KONAKI, P. 294. *Dulce 'mbrăţişare.* ALECSANDRI, P. II 95. *Desfăcându-se de îmbrăţoşerile ei.* EMINESCU, N. 13. *Îmbrăţişarea te încălzeşte, ca cloşca când cloceşte.* ZANNE, P. VIII 117;—(formaţie personală) **îmbrăţâre** s. f. *Putrezind în scârboasa îmbrăţare.* COŞBUC, Æ. 160/$_{16}$;—**îmbrăţişát (îmbrăţoşát)** s. a. | Part.-adj. **îmbrăţişát (îmbrăţoşát), -ă.** *Găsirà pe tinerii amanţi dormind mbrăţoşaţi.* C. NEGRUZZI, I 108. *Prin codrii apucară amândoi, îmbrăţişaţi.* ALECSANDRI, P. II 92, cf. OLLĂNESCU, H. O. 38. *În braţe îmbrăţişaţi.* PĂSCULESCU, L. P. 156.]

— Derivat din **braţiş,** cu ajutorul prefixului **în-** (după expresia «a luà în braţe).

ÎMBRĂŢOŞÁ vb. Ia v. **îmbrăţişà.**

ÎMBRĂZDÁ vb. Ia v. **brăzdà.**

ÎMBRĂZDÁR s. a. (Agric.) = **brăzdar.** Pe la noi s'au înmulţit mereu ranţurile (= plugurile de fier)...; totuşi sânt şi mulţi care-şi fac arătura cu *îmbrăzdarele* cele vechi de lemn, care se mai numesc şi videşe. PAMFILE, A. 39.

ÎMBREÁNĂ s. f. (Iht.) v. **mreană.**

ÎMBREBENÁ vb. Ia. *Parer de fleurs.* — A împodobì, a împistrì (cu flori). [Part.-adj. **îmbrebenát, -ă.** *Fânul de leandră, de mărgărintă... se mişcà uşor în valuri, ca o pânză îmbrebenată cu flori.* DELAVRANCEA, S. 59. *Să-i vedem fagu' 'ncărcat Şi de arme 'mbrebenat.* TEODORESCU, P. P. 500^b.]

— Derivat din **breabăn,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBREDELÍ vb. IVa. I 1°. *Garrotter.* 2°. *Faire qch. d'une manière provisoire.* 3°. *Faufiler.* II 1°. *S'enchevêtrer, s'embrouiller.* 2°. *Avoir une liaison amoureuse.* — (Transilv.)

I Trans. 1°. A strânge (un lanţ sau o funie) împrejurul unui obiect cu ajutorul unui bredel (Braşov.) Com. LACEA.

2°. Fig. (*Îmbredelirea* fiind considerată ca o legare provizorie, făcută în pripă, ca să ţină câtvà timp.) *Ai îmbredelit-o* = ai lucrat cevà fără temeiu, de mântuială, în mod provizoriu (Braşov).

3°. P. anal. A coase iute, rău, a însăilà, a împletì rău. REV. CRIT. III 157.

II Refl. 1°. *Mi s'au îmbredelit băierile* = mi s'au încurcat, înnodat, de nu le mai pot desface (Braşov). Com. LACEA.

2°! *A se îmbredelì (cu cinevà)* = a legà relaţiuni de amor, cf. a se îngurluì cu cinevà. *Trăesc îmbredelit* = trăesc în concubinagiu. REV. CRIT. III 157.

— Derivat din **bredel,** cu ajutorul prefixului **în-;** cf. dezbredelì.

ÎMBREZÁ vb. Ia. *Tacheter.* — Trans. A face cuivà o patà în frunte ca la un animal breaz. *Unele femei nu ung toată faţa copiilor, ci numai îi îmbrezează în frunte, în obraz şi în bărbie.* PAMFILE, S. T. 151.

— Derivat din **breaz,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBREZĂIÁ vb. Ia = **brezăià.** [Part.-adj. **îmbrezăiát, -ă** = împodobit ca o brezaie. [*Femeile sulemenite*] *parcă-s nişte paparude 'mbrezăiate.* JIPESCU, ap. TDGR., cf. HEM. 868/16.]

— Derivat din **brezaie,** cu ajutorul prefixului **în-.**

IMBRIHÓR s. m. v. **imbrohor.**

ÎMBROBODEÁ s. f.
ÎMBROBODEÁLĂ s. f. } v. **îmbrobodì.**

ÎMBROBODÍ vb. IVa. *(Se) couvrir d'un fichu, (s') envelopper.* — Trans. şi refl. (Complementul e omul sau capul) A (se) acoperì pe cap cu o broboadă, p. ext. şi cu altă învelitoare de pânză (văl, ştergar, testemel etc.); p. gener. a (se) acoperì, a (se) învelì (cu deosebire pe cap). *Îl îmbrobodeşti... chiar ca pe o muiere.* PANN, ap. GCR. II 362/25. *Acuma, cu vrute cu nevrute, ai să te îmbrobozi cu tulpan.* CONTEMPORANUL, IV 44. *S'a îmbrobodit cu ele* [cu ismenele] *pe cap.* SBIERA, P. 270/2. *Îl înfăşase şi-l îmbrobodise ca pe copìi.* ŞEZ. II 200/10. *Îmbrobodeşte-te* (= învăleşte-te bine, că e frig!) FRÂNCU-CANDREA, R. 54. # *L-a îmbrobodit* (femeia pe bărbat), adesea complinit prin *la ochi* = l-a fermecat, l-a orbit, l-a făcut să nu vadă, l-a 'nhobotat (ŞEZ. IX 147), l-a înşelat, l-a legat la gard, i-a pus corniţe (ZANNE, P. II 354, PAMFILE, J. III). || (Complementul e broboada sau cârpa) A legà pe cap. *Baba... Testimel îmbrobodeà.* TEODORESCU, P. P. 52. || Fig. *Lacrămile îmbrobodirà... fulgerarea ochilor lui.* BĂLCESCU, M. V. 394. A învăluì, a ascunde. *Pâcla deasă îmbrobodeşte munţii nalţi.* ALECSANDRI, P. III 642. *Degeaba se sileşte... a îmbrobodì adevărul.* MAIORESCU, D. I 362. *Vălul ce 'mbroboade misterul.* I. NEGRUZZI, VI 459. [Prez. *îmbrobodésc* şi *îmbróbod, îmbróbód.* | Şi: **brobodì** vb. IVa; (forme mai apropiate de etimologie) **împrobodì** vb. IVa LB., FRÂNCU-CANDREA, R. 54; **împropodì** vb. IVa LB., H. XVIII, 146. | Abstracte: **îmbrobodíre** s. f. (şi cu înţelesul fig.) învăluire, ascundere, împodobire. *Îmbrobodire de adevăr.* DONICI, F. II 60. *Îmbrobodirea cu aparenţele deşerte ale eruditiunei.* MAIORESCU, CR. III 47. *Părerea ta... fără îmbrobodiri şi şuvăeli.* SBIERA, F. S. 280; **(îm)brobodít** s. a.; **(îm)brobodeálă** s. f. (plur. *-deli* şi *-dele,* cu noul singular) **îmbrobodeà** s. f. = broboadă; îmbrobodire. *Broboada, îmbrobodirea sau îmbrobodeala se face în trei feluri.* PAMFILE, I. C. 363. *Ştergar... să-l aibă de îmbrobodeală.* MARIAN, Î. 302. *Colacii pre carii îi acopăr cu o îmbrobodeà sau cu un tulpan...* id. NU. 767. | Adjective: **îmbrobodít** (cu negatibul **neîmbrobodít**), **-ă** adj. = învelit la cap cu o broboadă, acoperit, (fig.) fermecat. I. GOLESCU, C. I. *Ccriul... îmbrobodit cu nori.* CONTEMPORANUL, VI, 290 *Îmbrobodiţă cu tulpan.* ŞEZ. III 21b/1. *Mierla 'mbrobodită.* PĂSCLESCU, L. P. 84; **îmbroboditór, -oáre.** | Substantiv: **îmbroboditoáre** (**împropoditoáre** LB.) s. f. = broboadă, învelitoare de cap. BARCIANU.]

— Derivat din **broboadă,** cu ajutorul prefixului **n-;** cf. desbrobodi.

ÎMBROBODITOÁRE s. f. v. **îmbrobodì.**

ÎMBROBOROJÍT, -Ă adj. v. **îmboldorì.**

ÎMBRÓC s. m. v. **uncrop.**

IMBROHÓR † s. m. *Intendant des écuries du Sultan.* — (Turcism) Comisul împărătesc, mare sau mic, care erà trimis cu înalte misiuni politice, uneori ca să mazilească pe Domni şi să dea învestitura noului venit. ŞIO. *Imbrohorul împărătesc cu mulţime de ianiceri şi oaste turcească călărime, să ducă pe Petru-vodă Domn la scaunul ţărei.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Cerchez Mehmet-Paşa, imbrihorul, carele erà mare prieten cu Dumitraşco-beizadea de la moartea tătâne-său, lui Cantemir-vodă,* NECULCE, ap. ŞIO. *Iată că vine un imbrihor al împăratului.* MAG. IST. IV 21/21. [Cai daţi] *la conacul imbrihorului ce-au adus pe Măria Sa în scaun.* IORGA, S. D. VI 251. *Începù... a trămite la... imbrohori împărăteşti ca să-i ceară capul.* FILIMON. C. II 584. *Imbrohorul sau comisul împărăţiei.* ODOBESCU, I 256. [Şi **imbrihór** s. m. MAT. FOLC. 68, 80; **imirahór** † s. m.; **miriahór** † s. m. CANTEMIR, ap. ŞIO.; **mirahór** † s. m. VĂCĂRESCU, ap. ŞIO. | Compus: **buiùc-imbrohór** = marele comis al Sultanului subt a cărui poruncă steteau salahorii şi hasahârliii. ŞIO. *Buiuc-imbrohorul fiind prieten Brancovanului-vodă, au zis vezirului...* NECULCE, ib.]

— Din turc. **imbrohor** (din arab. *emir-i ahor, mirahor*) «mai marele peste grajdurile sultanului». ŞIO.

IMBRÚC † s. a. v. **ghiumbruc.**

ÎMBRUJÍ vb. IVa v. **bruşì.**

ÎMBRUJÍ vb. IVa refl. *Se battre avec des boules de neige.* — (Borgo-Joseni, în Transilv.) A se bate cu bulgări de zăpadă. *Ce ne-am îmbrujit cu N. N.!* = VICIU GL.

— Derivat din **bruj,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎMBROŞCĂÍ vb. IVa. *Se donner des coups de cornes. Mugir.* — Intrans. şi (mai des) refl. (În Teleorman, despre vitele cornute) A se împunge şi a zbierà a luptă. ION. CR. VII 251. [Şi: **boriscăì** vb. IV refl. *Boul se boriscăe, când vede sânge.* H. XVII 94; **îmborăscăì** vb. IVa. *Boul zbiară şi îmborăscăie.* H. XI 146; **îmboroşcăì** vb. IVa. *Boii când sânt groşi boncăesc sau se îmboroşcăesc.* H. I 7. *Boul se îmboroşcăe.* V 4. Formele cu *s* ar puteà fi scrise greşit în loc de *ş.*]

— Din bulg. **boričkam ce** «mă lupt (mai mult despre copìi, când se iau la trântă în glumă)». În limba română cuvântul se simte ca onomatopee, înrudit cu *borăì, bornăì.*

ÎMBRUMÁT, -Ă adj. = **brumat.** PĂSCULESCU, L. P. 54.

ÎMBUBÍ vb. IVa v. **împupà.**

ÎMBUCÁ vb. I. 1°. *Avaler, manger, engloutir.* 2°. *Emboucher.* 3°. *Mâcher les aliments avànt de les donner aux enfants.* 4°. *(S')engrener, (s')adapter.*

1°. Trans. A băgà s. a vârî în gură cevà de mâncare; a mâncà câte o bucată; a înghiţì dintr'odată, a înfulecà; a mâncà la repezeală, a gustà; p. gener. a mâncà. *Vre-o bucată să mai îmbuce nu are.* CANTEMIR, IST. 115. *D'amiazi cevà să îmbuc.* PANN, P. V. III 10. *Ar vrea să 'mbuce câte cevà* ALECSANDRI, T. 896. *Sandu..., bătut de gânduri, îmbucà rar.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Până-i îmbucà d-ta cevà,... eu am şi pus capătul.* CREANGĂ, P. 24. *Unde deschisese o gură, de să mă îmbuce!* ISPIRESCU,

L. 14. *Să 'mbuce... din plăcintele acestea.* RETEGANUL, P. I 44/23. *Pe mine nu mă poftiți să îmbuc cevà.* ȘEZ. II 189/26. *Îmbuc de o îmbucătură.* ib. IV 1416/19. *Treceam cu oile... pe lângă drum și oițele mai îmbucau câte cevà de ici de colo.* TURCU, E. 159. *N'apucaiu să 'mbuc odată, Ciocoiul își face plată.* ALECSANDRI, P. P. 259b/7. *O smeoaică-l îmbucă.* TEODORESCU, P. P. 441, cf. CĂTANĂ, P. 46, PĂSCULESCU, L. P. 172. *Ce e dulce, foarte dulce Și nu poate să se 'mbuce? (= Somnul).* GOROVEI, C. 348. # *Îmbucă ca lupul* (s. *lupește.* ISPIRESCU, L. 101) = mănâncă repede, cu lăcomie. ZANNE, P. I 528. *Tilu, fiind flămând, îmbucà găluștele ca lupul.* BARAC, T. 16. *Cât ai îmbucà odată:* arată un timp scurt. ib. III 580. | Absolut. A mâncà. *Nu află alt adăpost spre a îmbucà sau a dormì ziua.* ODOBESCU, III 17/4. *Cei doi prieteni îmbucau în grabă, grăind.* SADOVEANU, SĂM. V 908. *Băiatul îmbucă repede ce îmbucă și apoi se duce după trebi.* CREANGĂ, P. 153. *Se puseră de îmbucară și se veseliră.* ISPIRESCU, L. 337. *Cu lăcomie începù să 'mbuce.* CONTEMPORANUL, II 418, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 263, BIBICESCU, P. P. 68.

2°. (Neobicinuit, după franțuzește) A pune la gură un instrument de vânt spre a suflà în el. *Unchiașul obosit nu se știù a îmbucà bărbățește trâmbița vânătorească.* ODOBESCU, III 95/1.

3°. (În jurul Brașovului, despre mamele care dau de mâncare copiilor mici) A mestecà mâncarea copiilor în gură, înainte de a o da copilului, ca s'o poată digerà mai ușor. *Îmbucă-i pânea, înainte de a i-o da!*

4°. (Tehn.) Trans. și refl. A (se) unì, a (se) îmbinà două lucruri, prin extremitățile lor, care intră una în alta; cf. a (se) angrenà. *A îmbucà două țevi* = a le vârì de un capăt una 'ntr'alta. COSTINESCU. *O coadă de sapă lungă și având în vârv o custură latà și tăietoare, îmbucată în coadă.* I. IONESCU, C. 81. *Niște bolte ogivale ce se îmbucau între ele.* ODOBESCU, I 442. *Fălcelele la capu' alalant îmbucă tânjala de care trag boii.* BREBENEL, GR. P. || (Fiind vorba despre o rană) A (se) închide, cf. a se cicatrizà, a se trece. *Untul de cicoare astfel preparat se mai pune la tăieturi, că îmbucă carnea tăiată (o împreună și o vindecă).* LEON, MED. 31.

[Abstracte: **îmbucát** s. a. *Frații săi de cruce se puseră la îmbucate, căci erau flămânzi.* CĂTANĂ, P. B. I 93. *Când oala este cu gura spre tine, e rău de îmbucat.* GOROVEI, CR. 2827; **îmbucáre** s. f. (cu derivatul) **îmbucărì** vb. IVa = (trans.) a da de mâncare vitelor (Năsăud, com. N. DRĂGANU), a hrănì vitele (Mănăstireni-Botoșani, ION CR. III 345), (refl., despre vite) a se hrănì, a se săturà. *Și țăranul nostru are mare grijă... de boulii lui. Îi îmbucărește și zi și noapte.* ION CR. IV 130. *Are numai o vită două la casă și să mieară cum le-a îmbucărì.* CONTEMPORANUL, VIII 97. *A auzit boii vorbind: — Măi, să ne 'mbucărim bine 'n astă seară.* PAMFILE, CER. 10. *L-am tot îmbucărit, ca să se capete.* Com. N. DRĂGANU. | Adjective: **îmbucát, -ă; îmbucătór, -oáre.**]

— Din lat ***im-bucco, -are** (de la *bŭcca*).

ÎMBUCĂRÍ vb. IVa v. **îmbucà.**

ÎMBUCĂTĂRÍ vb. IVa v. **îmbucătură.**

ÎMBUCĂȚĂȚÍ vb. IVa v. **îmbucăți.**

ÎMBUCĂȚÍ vb. IVa = **bucăți.** *Linia norocului* [de pe palmă] *îmbucățită, tăià în mai multe părți linia vieții.* OLLĂNESCU, ap. TDGR. [Și: (+ *jumătăți*) **îmbucătăți** vb. IVa].

ÎMBUCĂTORÍ vb. IVa **v. îmbucătură.**

ÎMBUCĂTÚRĂ s. f. 1-2°. *Bouchée.* 3°. *Plat.* 4°. *Engrenage, emboîtement.*

1°. Îmbucare, băgare în gură a unei bucăți de mâncare; cf. înghițitură, sorbitură. *Cum intrà cinevà la ea în casă, îl îmbucà într'o îmbucătură.* MERA, B. 32. *Să-mi pun piclea la pază... și apoi oiu vedeà eu cum i-o merge îmbucătura.* ȘEZ. IX 67.

2°. Bucată de mâncare, cât se poate îmbucà deodată, bucata de mâncare din gură; p. ext. bucată (I), bucătură (2°). *Embukĕturĕ* = bolus. ANON. CAR. *De la o vreme nici o îmbucătură macar* [nu] *voià să mai mănânce.* DRĂGHICI, R. 27. *De leneș ce erà, nici îmbucătura din gură nu și-o mestecà.* CREANGĂ, P. 329. *Am înghițit repede îmbucătura cu un ciolănel.* SBIERA, P. 80/7; cf. MARIAN, SA. 226, O. II 207, V. 176, MAT. FOLC. 305. *Îmbucătură mare să 'nghiți și vorbă mare să nu zici.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 3/7. *După cum ți-e gura, să-ți fie și îmbucătura.* BARONZI, L. 65/4. *Nu luà îmbucătura din gura altuia.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 116.

3°. (Neobicinuit). Fel de mâncare, bucătură (3°), bucată (III 2°). [Grangurul] *este socotit în Francia ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice.* ODOBESCU, III 32/23.

4°. Împreunare, îmbinare a două obiecte care se îmbucă (4°), cf. angrenaj. *Așează fie-care lemn la îmbucătura lui și clădì foișorul din nou.* ISPIRESCU, L. 378. *Acestea se învârtesc, prin balamale, într'o îmbucătură de fier ce le îmbracă pe amândouă.* PAMFILE, A. 78. | Spec. (la râuri, fluvii). Locul unde se varsă un râu într'altul, gură. *La îmbucătura Argeșului în fața Turtucăei.* CONV. LIT. XLIII 920. *Marea... își... domolise năpraznicele ei asalturi împotriva îmbucăturii fluviului și a țărmului dobrogean.* TAFRALI, S. 13.

[Diminutiv: **îmbucătură** s. f. LB. | Verb: **îmbucăturì** vb. IVa = **îmbucătorì** POLIZU, PONTBRIANT (**îmbucătărì** MAT. FOLC. I 565) = (trans.; complementul e omul sau animalul) a-i da cuivà câte o îmbucătură (LB.), a-i da adese de mâncare, a-l ținea bine, a-l hrănì, a-l întreținea; (refl.) a mâncà, a se înfruptà. [Turcii] *prăsesc mulți câini în curte, și-i îmbucăturesc, că câinele e tata lor.* ȘEZ, III 76/1—2. *Cum e Românul, vrea să mai îmbucătorească pe cinevà.* RĂDULESCU-CODIN, I. 43. *Nu s'a îmbucăturit nici cu o sfărmătură oarbă și slăbise într'atâta, de abià se mai ținea pe picioare.* MERA, B. 264.]

— Derivat, cu suf. abstr. **-ătură,** din **îmbucà.**

ÎMBUCĂTURÍ vb. IVa
ÎMBUCĂTURÚȚĂ s. f. } v. **îmbucătură.**

ÎMBUCȘÍT, -Ă adj. = **bucșit.** *Portițele îmbucșite sau înfundate cu întăriturì cioplite cu multă măiestrie, cu stâlpii și fruntarele încrestate și înflorite.* PĂCALĂ, R. 75.

ÎMBUCURÁ vb. Ia = **bucurà.** Trans. *Poarta dinlăiu i-au îmbucurat.* NECULCE, LET. II 268/23. *Au trimes soli... la Ștefan V, Domnul Moldovei, ca să-l îmbucure* ȘINCAI, HR. II 53/26. *Ea nu-l îmbucurase nici cu un rod.* SBIERA, P. 225/16. | Refl. *Aveau la cine să se îmbucure.* RETEGANUL, P. IV 36/25. *Când o cumperi, Te îmbucuri.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 79. [Adjectiv-verbal: **îmbucurătór, -oáre** = care te umple de bucurie. *Iată o veste îmbucurătoare!*]

ÎMBUFNÁ vb. Ia refl. *Être de mauvaise humeur. Faire la moue, bouder.* — A se bosumflà. *Se îmbufnà pe mine și trânteà tot prin casă.* GORJAN, H. II 203. *Fii de împărat... se îmbufnară de rușinea ce păție.* ISPIRESCU, L. 154. Și: (neobicinuit)

îmbunfà vb. I. BARCIANU. | A d j e c t i v şi a d v e r b: **îmbufnát** (**îmbuvnát** H. IX 91), **-ă** = bosumflat, supărat foc (RĂDULESCU-CODIN, î.), cf. b o s n a t, î m b u z n a t, d r â m b o i a t, î m b o ş â n t a t, î m b o n ţ a t, ş t r o l i m b a t. *Cucuvaie îmbufnată, să nu te fi aflat de unde te-ai aflat!* MARIAN, Î. 5. *Grecul se ţinea îmbufnat şi nu vorbea cu el.* I. ADAM, R. 200. *Ca un copil 'nbufnat, când la întărâtare leapădă ce ţine în mână.* JIPESCU, O. 12. *Vorbea îmbufnat către cocoana Frosinica.* SANDU-ALDEA, V. P. 148, cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 11,75; **îmbufnătic, -ă** = care se îmbufnează uşor. (Numai la) PONTBRIANT. | A b s t r a c t: **îmbufnáre** s. f.].

— Din lat. pop. ***in-bufonare** «a sta (h)ursuz ca:o bufniţă» (derivat de la *bufo* «bufniţă», care a dat în arom. *bufă*, megl. dacor. *buf*, *bufniţă*, sau de la *bufo* «broască»), păstrat la Aromâni supt forma nesincopată (*î*)*mbufunare*, cu acelaşi înţeles. Cf. b u f n ă, b u f n i ţ ă, H. TIKTIN, DRG., TH. CAPIDAN, DR. III 758, V. BOGREA, DR. IV 824.

ÎMBUFNĂTIC, -Ă adj. v. **îmbufnà.**

ÎMBUIBÁ vb. I[a]. *Remplir, surcharger (l'estomac); rassasier, (se) bourrer, (se) gorger, (se) gaver. Pousser avec exubérance. Se multiplier.* — T r a n s. (Obiectul este, de obiceiu, stomahul sau pântecele) A umpleà, a încărcà peste măsură (cu mâncări). *Câţi săraci am puteà face fericiţi... cu chelţuiala unui ospăţ ce ne îmbuibă pântecele şi ne strică sănătatea.* C. NEGRUZZI, I 253. | P. e x t. (Obiectul e o persoană) *Îi îmbuibase cu bani, ca să-i aibă prieteni.* ZILOT, ap. DDRF. *Îl îmbuibă somnul* = se îmbuibă de somn. DR. II 635. *Spre a nu-i îmbuibà* [pe peşti cu mâncare]... F. R. ATILA, 55. || R e f l. (Obiectul este o mâncare, o băutură; p. e x t. un prânz, o cină; f i g. un traiu bun etc.) A mâncà sau a bea mult, umplându-şi stomacul peste măsură, a se îndopà. *Dacă s'au îngrăşat şi s'au îmbuibat, cu sfetnicii lui..., s'au vicleníit de către stăpânul său.* LET. II 64/$_{30}$. *S'a îmbuibat cu băutură — nu-i nimic că are de unde.* DR. II 634. *Fiţi condamnaţi şi vă îmbuibaţi de prânzuri bogate.* I. NEGRUZZI, V 187. *Aceste jivine* [vulturi] *se răped la stârvuri şi se îmbuibă cu mortăciuni.* ODOBESCU, III 16/$_{7}$. *Se îmbuibară de bunul traiu.* GORJAN, I 147. | (Despre plante care cresc într'o regiune umedă). A se îndesi şi a se înmulţi, a se îngroşà, a b u i e c ì, cf. l u x u r i a n t. *Iară în locul grânelor pe lângă bălţi, cresc răchite şi se îmbuibă sălcişul.* SLAVICI, N. 8. | (F i g.) A se înmulţi peste măsură. *Nenumărate rele... în suflet se 'mbuibează.* I. VĂCĂRESCU, P. 52/$_{18}$. [Prez. *îmbúib*, (mai rar) *îmbuibéz*. | A d j e c t i v e: **îmbuibát, -ă** = cu stomacul încărcat peste măsură; plin, sătul, îndopat. *Maţele să-i chiorăiască, toţi îi zice că e 'mbuibat.* PANN P. V. II 115. *De vrei să fii Episcop, c'o mantie vărgată... Supt mitră strălucită ascunde-ţi capul sec, Şi supt o barbă lungă stomahul îmbuibat.* C. NEGRUZZI, I 180. *Bucatele ce se întoarseră din îmbuibatele cetăţi turceşti.* ODOBESCU, I 326. [Peştii] *îmbuibaţi de hrană.* F. R. ATILA, 57. *Ochi îmbuibaţi* = împăienjiniţi, osteniţi de fum, oboseală şi nesomn (Vestul şi câmpia Ardealului.) DR. II 635. (S u b s t a n t i v a t) *Atunci lumea se împarte în săraci şi bogaţi, în stăpâni şi robi, flămânzi şi îmbuibaţi.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 559; **îmbuibătór, -toáre** = care umple peste măsură, îndoapă, îndestulează, satură. *Îmbuibătoarea cină a părintelui Egumen.* C. NEGRUZZI, I 319; **îmbuibăcióş, -oásă** †=care îndoapă. *Measele ciale cu cheltuiale scumpe şi mbuibăcioase.* DOSOFTEIU, V. S. 223.|A b s t r a c t: **îmbuibáre** s. f. = mâncare peste măsură; îndopare, (f i g.) lux; (prin apropiere de neologismul *imbibare*) muiare, străbatere cu un lichid, imbibare; (greşit în loc de?) îmbinare. *Colica din înbuibare (preste măsură mâncare).* CALENDARIU (1814) 170. *Îmbuibarea şi zgârcenia sânt ciumele care răstoarnă toate împărăţiile.* BĂLCESCU, M. V. 336. *Irigaţiunea se face în trei feluri: sau prin curgere continuă, sau prin subversiune, sau prin îmbuibare.* I. IONESCU, M. 325. *Pentru ca plugul să fie mai stabil, trebue ca vârful cuţitului să fie îndreptat puţin la stânga brăzdarului, sau, tot puţin, să fie îndoit la îmbuibarea limbii cu coada lui.* PAMFILE, A. 42].

— După G. Giuglea, DR. II 632 ş. u. (unde se arată că lat. *bubia* şi deci **imbubiare* nu există), sensul originar a fost «a imbibà, a face să soarbă, a umpleà cu un lichid» şi p. e x t. «a îndopà cu o mâncare», iar prototipul lat.-vulg. **imbuviare* (din **imbuvies* s. **imbuvia*, de la *imbuere*, «impregnà, imbibà»). Se pare că cuvântul de origine latină a fost apropiat semantic de familia reprezentată prin *buì*, *buiac*, *buiecì* (cf. paleosl. *bujǫ sę* «in deliciis vivere»).

ÎMBUIBĂCIÓS, -OÁSĂ † adj. v. **îmbuibà.**

ÎMBUIECÍ vb. IV[a] v. **buiecì.**

ÎMBUIÉSTRU,-IÁSTRĂ adj. (ş. d.) v. **buiestru.**

ÎMBUIGUÍ † vb. IV[a] refl. *S'égarer.* — A se rătăcì. *Preuţii şi poporul tău ne-am îmbuiguit depreună.* DOSOFTEIU, MOL. 83[b].

— Pentru etimologie cf. b â i g u ì.

ÎMBUIMĂCÍ vb. IV[a] v. **buimăcì.**

ÎMBUJORÁ vb. I[a]. *Rendre* ou *devenir rouge* (comme une pivoine), *s'enflammer.* — T r a n s. şi r e f l. A (se) înroşì, a (se) face roşu ca bujorul; (s p e c. despre obrajii cuivà) a se aprinde. *Obrajii fetei se îmbujorară.* SANDU-ALDEA, D. N. 221. *Buba se îmbujorează, se înflamă şi se roşeşte.* REV. CRIT. III 157. *Nu-l înfocaţi, Nu-l îmbujoraţi.* MARIAN, D. 33. [Şi: **îmbojorá** vb. I[a]; **bujorà** vb. I[a]; (rar) **bujorì** vb. IV[a] DICŢ. | A d j e c t i v: **îmbujorát (îmbojorát, bujorát), -ă** = roşu ca bujorul. *Bushorat.* ANON. CAR. *De abià scăpat din mâinele jupânesei cu chica topor şi cu obrajii bujoraţi de palme...* GHICA, S. 71. *Îmbujorat de vin şi aprins.* COŞBUC, F. 91. *Veniţi În ceasul dimineţii... supt clipirea bolţii 'mbujorate.* GOGA, P. 58. *Erà şi îmbojorată Malca.* CREANGĂ, P. 114. *Să fie totdeauna înflorite şi îmbujorate, adică drăgălaşe ca florile.* MARIAN, SE. II 56. *Bărbânocu din pădure, Mâncà-v'ar morţii smulture, vă ţineţi îmbojorate.* ŞEZ. III 51/$_{17}$; cf. II 91/$_{10}$. *Latà peste latà, Peste latà Îmbojoratà...* GOROVEI, C. 142; cf. CREANGĂ, P. 150; PAMFILE, C. 22. *Roşaţă îmbujorată.* ŞEZ. II 91/$_{10}$.]

— Derivat cu pref. **în-**, din **bujor.**

ÎMBULGĂRÍ vb. IV[a] v. **bulgărì.**

ÎMBULUCÍT, -Ă adj. = **bulucit,** strâns grămadă, îngrămădit. *Căruţele trăseseră cam îmbulucite, şi la o margine făcuseră focul.* VISSARION, FL. 230.

ÎMBULZEÁLĂ s. f. v. **îmbulzì.**

ÎMBULZÍ vb. I[a]. 1°. *Serrer, presser; chiffonner. Se serrer, s'entasser, se presser. Monter à la tête.* 2°. *Assaillir qqn., combler.*

Înţelesul originar: «a face (din ceva) bulz, a-i da forma unui cocoloş» nu s'a păstrat, ci numai cele derivate:

1°. T r a n s. A strânge cu putere la un loc, a îndesà, a înghesuì, a bulucì (cu deosebire despre o mulţime de oameni). *Enbulzesk* = comprimo,

obruo. ANON. CAR. *Într'o noapte făcându-se spaimă în tabăra lor, au dat toţi, ca oile, la podul cetăţii, şi acolo îmbulzind cei de pre urmă pre cei denainte, au căzut de pre pod în şanţuri.* LET. I 321/18. *Şi i-au îmbulzitŭ pre Moldoveni şi pre Cazaci lângă Prutŭ.* MAG. IST. II 29/82. *Pe'ncetu îi îmbulziiă, până i-au înghesuitŭ la Jurvana cetate.* ib. 12/2. *Cazacii îi bulzeà* [pe Franţuji] *de se călcà unii peste alţii.* DIONISIE, C. 225. *Ca când i-ar îmbulzì dinapoi Românii..., fugirà mâncând pământu.* P. MAIOR, IST. 220. *Hora iute se 'nvârteşte, Gloată multă-o îmbulzeşte.* ALECSANDRI, P. III 574. | A boţì, a mototolì. *Ce-ai făcut de-ai bulzit toată cămeşa?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. || Refl. A se îndesà (prin mulţime), a se înghesuì, a se vârî, a se strânge la un loc, a se îngrămădi, (spec. despre oì) a se strânge una lângă alta, când dogoreşte soarele verii (ION CR. VII 251); a da năvală printr'o mulţime, a năvălì. *Iară bieţii dărăbani... s'au bulzit la o râpă... şi se apărà.* LET. I 232/32. *Îmbulzindu-se oamenii, se loveà ei în de ei.* ib. II 291/10. *Fieştecare se îmbulzeà să-şi scoaţă mai întâiu laptele.* BARAC, T. 37. *Vreo gintă varvară pre aceiaşi înadins să-i fi îmbulzit.* P. MAIOR, IST. 30. *Părăsiţi de călăreţi se bulziserà la o râpă... şi se apărà.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 653. *Mari şi mici se îmbulzeà.* PANN, E. II 69. *Cumpărătorii se vor îmbulzì la dânşii.* ODOBESCU, II 109. *Şi frunzele ei lăbărţate ca talpa gâştii, se înmulţeau, se îmbulzeau, se înghesuiau.* CONV. LIT. XLIII 1148. *Gloatele se îmbulzeà şi da unul peste altul.* ISPIRESCU, L. 198. *Nu vă îmbulziţi, că vă dau la toţi* (strigăt obicinuit al vânzătorilor). *Nu i se îmbulzesc piţulele în buzunar*, adică e sărac. ZANNE, P. V 496. | (Subiectul este sângele) A se suì, a se urcà zvâcnind (la cap). *Ochii bătrânului se împăingeniră, sângele i se îmbulzì spre cap.* SLAVICI, N. II 37.

2°. Fig. A se ţinea de aproape de cinevà (pentru a obţinea cevà), a da năvală (cu o cerere s. o rugăminte) la... *Toţ îmbulzindu-mă cu cererile şi poftele sale, n'am avut de la o vreme încoro.* SBIERA, P. 147/15. *Vestea că rugăciunile lui Daniil sânt primite înaintea lui D-zeu... îi merse adecă prin întreaga ţară a Moldovei, de aceea îl şi îmbulzeau creştinii.* ŞEZ. VI 134. | A împresurà, a năpădì. *Alte nevoi te 'mbulzesc.* PANN, P. V. I 141. | A încărcà, a umpleà, a da din belşug. *Dv. aveţi aerul de a voì să îmbulziţi pe ţărani cu drepturi.* MAIORESCU, D. II 169. *Nu mă mai îmbulzì cu dragostea!*

[Şi: **bulzì** vb. IVa. | Abstracte: **îmbulzíre (bulzíre)** s. f. = înghesuire, îngrămădire, năvală, năpădire, insistenţă, stăruinţă; (despre oi) strângere la olaltă din cauza căldurii şi a zădufului (Măgurele în Teleorman, com. OLMAZU). *Amoriul... potoale şi împacă îmbulzirea.* KONAKI, P. 4. *Vin pă toată ziua cu mari îmbulziri la curtea ta.* GORJAN, H. II 104; **îmbulzít** s. a.; **îmbulzitúră** s. f.; **îmbulzeálă** (dial. *îmbulzálă* LB., MARIAN) s. f. = înghesuială, năvală, îngrămădire, aglomeraţie. *Prea multă îmbulzeală la muncă.* MAIORESCU, L. 100. *Îmbulzeala era mare, vrea să scape fiecare.* RETEGANUL, TR. 74/7. *Şi vor fi seamne în soare, şi în lună şi în steale, şi pre pământ îmbulzeală* (glosa marginală: sau necaz) *pagânilor întru nedomirire.* GCR. II 22/33. | Adjectiv: **îmbulzit (îmbolzít) -ă** = înghesuit, strâns, îngrămădit, făcut grămadă, năpădit; împins, îmboldit; spec. (despre cal) mărunt şi cărnos (H. II 116), (despre om) cocoşat (Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud, com. I. CORBU). *Cuprins de multe păcate şi îmbulzit.* MINEIUL (1776) 196²/2. *Înbolzit* (= îmbulzit + îmboldit?) *de plăcerea răzbunării.* MARCOVICI, D. 412. [Din cauza] *gerului... să ţine sângele şi toate umezelile* [trupu]*lui îndesite şi îmbulzite întru adâncurile trupului.* PISCUPESCU, O. 188. *Îmbulzit de afacerile bibliotecei.* SBIERA, F. 207; **îmbulzitór, -oáre.** PONTBRIANT.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bulz.**

ÎMBULZITÚRĂ s. f. v. **îmbulzì.**

ÎMBUMBÁ vb. I. 1°. *Coudre des boutons, orner de boutons.* 2°. *Boutonner.* — (Mold. şi Transilv.). 1°. (Mai rar) A coase s. a pune nasturi (bumbi), a împodobì cu nasturì (bumbi), a bumbì (1°). *Zadii răsfăţate, Cârpe împănate, Cojoace 'mbumbate.* MARIAN, NU. 607.

2°. (Mai ales) Trans. A încheià (o haină), vârînd nasturele (bumbul) în cheotoare. *Este bine a luà o cămaşă... şi a îmbumbà gura cămeşii până sus* (Bucov.). GOROVEI, CR. 517. *Caiere îmbumbate* (= prinse cu bumbi). BARONZI, L. 110/8.

[Şi: (Mold.) **îmbumbià** (dial. *îmbunghià*) vb. I TDRG. | Adjectiv: **îmbumbát, -ă** = încheiat; fig. (modern după franc. *boutonné* s. germ. *zugeknöpft*) neapropiat, închis, neabordabil, inaccesibil. | Abstracte: **îmbumbáre** s. f.; **îmbumbát** s. a.; **îmbumbătúră** s. f. | Instrumental: **îmbumbătoáre** s. f. = (la îmbrăcăminte) pojiţa albă (de pe marginea bituşcăi, unde se încheie), prevăzută cu bumbi. PĂCALA, M. R. 513; **îmbumbătór** s. a. = aparatul (în formă de cârlig) cu care închei nasturii de la ghete (Sibiiu), croşet.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bumb.** Cf. bumbì, desbumbà.

ÎMBUMBÁ vb. I v. **îmbumbì.**

ÎMBUMBĂCÁT, -Ă † adj. *Rempli de coton?* — Astupat cu bumbac? *Urechea de pizmă îmbumbăcată şi de zavistie astupată.* CANTEMIR, IST. 87. [Ar puteà aveà însă şi înţelesul de «instigat» sau «ameţit», cf. îmbumbicà.]

ÎMBUMBĂCÍ vb. IVa v. **îmbumbicà.**

ÎMBUMBĂTOÁRE s. f.
ÎMBUMBĂTÓR s. a.
ÎMBUMBĂTÚRĂ s. f.
} v. **îmbumbà.**

ÎMBUMBÍ vb. VIa. *Bourgeonner.* — A înmugurì. *Livezile au îmbumbit şi-i semn.., că frigu-i pe ducă.* PAMFILE, A. 247. [Şi **îmbumbà.** vb. I PONTBRIANT.]

— Stă în legătură cu ung. **bomb-** «mugur» (cf. *bombovalni, bombozni* «înmugurì» *bimbó* «boboc»). Cf. bumbì, bombì, desbumbì.

ÎMBUMBIÁ vb. I v. **îmbumbà**[1].

ÎMBUMBICÁ vb. I. *Instiguer.* — (Oraviţa, în Banat) A îndemnà, a instigà: *L-a 'mbumbicat.* Com. A. COCA. [Cu schimb de conj.: **îmbumbăcì** v. IVa = a îmbătà, a ameţì pe cinevà de cap (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.]

— Din lat. **in** + **bombĭco, -are** «bâzâì (despre albină)», cu aceeaşi trecere de sens ca la rom. *bâzâì* (2°). DR. III 676.

ÎMBUNÁ vb. I(a). I 1°. *Apaiser, calmer, améliorer; s'améliorer, s'apaiser, se radoucir.* 2°. *Faire du bien.* 3°. *Consoler, encourager.* 4°. *Convaincre.* 5°. *Egayer, (se) réjouir.* 6°. *Promettre.* 7° *Se promettre.* 8°. *S'améliorer.* 9°. *Se rendre agréable, se concilier la faveur, s'insinuer.* 10°. *S'accommoder, se réconcilier.*

1°. Trans. A face pe cinevà să fie (mai) bun, a împăcà, a liniştì. *Nedireptatea-i aduce de laudă şi fălesc omul, pentru să-l îmbuneaze.* VĂRLAAM, C. 306/2. *Fiii oamenilor spre a îmbunà pe zei, închipuise un soiu nou de înjunghieri şi de sacrificii.* ODOBESCU, III 483/16. *Scăpaţi de lătratul*

cânelui..., pe care-l puteți foarte lesne îmbună. id. III 483/16. *Copiii miei cum să-i îmbun? Nevestei mele ce să-i spun Când va 'ntrebà de El-Zorab?* COȘBUC, B. 99. *Ai avut și afaceri, zise nevastă-sa, ca să-l îmbuneze.* ZAMFIRESCU, R. 109. *Eu caut să mi-l îmbun, Și bucate 'n masă-i pun.* MARIAN, SA. 5. | (Despre un obiect neînsuflețit) A aduce în stare mai bună, a îmbunătăți. *Averile Ne-om întremà, Stările Ne-om îmbunà.* TEODORESCU, P. P. 552b. || Refl. A se face mai bun, a se îndreptà, a se corectà. *Să iară nici cu aceasta nu vă veți îmbunà și veți hi îmblându în aleanul mieu, eu încà voiu îmblà în aleanul vostru.* CUV. D. BĂTR. I 10. *Sorțile-i au să se 'mbune.* COȘBUC, Æ. 22/3.

2°. † A face bine cuivà, a ferici pe cinevà. *Îmburară oamerii ceia ce acește sămtu, ferice de omerii lorŭ* (: Fericară PSALT SCH.). PSALT. (HURM.) 299, cf. 65, 100.

3°. Trans. A mângâià, a consolà, a încurajà (LB). *Și s'au împreunat cu beizadea, feciorul lui Cantemir-vodă, anume Dimitrașco, și i-au îmbunat Dumitrașco cu cuvânt bun.* LET. II 269/10. *Atuncea Domnul Costandin-vodă... s'au împreunat și cu Haizler* [prins în războiu], *cu carele... voroavă făcând, îl îmbună cu cuvinte de mângâiere pentru ale vremii și ale lumii întâmplări.* MAG. IST. II 163/13. *Și-i îmbună că iaste sfântul întru ajutoriu cu dânșii, și-i adeveriià că cu rugăciunea sf[â]ntului vor fi păziți.* MINEIUL (1776) 162^{1}/$_{2}$. *Calul, dacă văzù așà, începù să-l îmbuneze, ba că o să facă cutare lucru, ba că cealaltà.* ISPIRESCU, L. 162. || Refl. A se mângâià, a se consolà. *Într' acest chip Erotocrit cântà, făr' a să 'mbunà, Cât de a sa tânguire crângurile răsunà.* PANN, E. I 77.

4°. † A înduplecà pe cinevà cu vorba, a convinge. *Ilie Frige-vacă spatar, și cu alți mulți boieri... îl îmbunară* [pe Bogdan] *cum vor să fugă... și fugì și Bogdan cu dânșii.* LET. II 298/9.

5°. Trans. A face pe cinevà să fie bine dispus, în toane bune, a înveseli. *Mai bună-i întristarea decât râsul, că prin* [în]*tristarea obrazului, îmbună-se-va sufletul omului.* SICRIUL DE AUR ap. GCR. I 271/10. *...Nu puteà o minută inima a-și îmbunà.* PANN, E. I 52. [Vinul] *când îl beai, te îmbună.* id. P. V. I 116. || Refl. † A rămâneà încântat. *Amândoi stătură pe cai ca niște voinici, de care se îmbunară toți.* PANN, E. II 86.

6°. (Banat) Trans. A promite, a făgădui (o parte din avere, zestre). *Tata mi-a îmbunat 200 lei parte și până acum nu mi-a plătit-o.* Com. COCA.

7°. (Mehedinți) Trans. A gândì, a sperà să obțină, să dobândească (prin procedări amabile, prin purtare bună cu cinevà). *Amarîtă turtureà... Pune cuibu 'ntr'o nuià, Bate vântu și i-l ia. Când soțioara-i răpune, Nici alta nu-și mai îmbunà.* GRAIUL I 6.

8°. Refl. (Cu deosebire despre vreme). A se face mai bun, a se îmbunătăți, a se îndreptà, a se răzbunà. *Îmbunezu-me*=corrigo me, emendo me. ANON. CAR., cf. LB. *Vremea se va îmbunà.* PAMFILE, VĂZ. 2.

9°. Refl. (Construit cu înaintea, între, către, pe lângă, s. cu dativul) A se luà cu binele s. binișorul, a se face plăcut, a plăceà, a intrà în grațiile cuivà prin lingușiri, a se linguși. *Se va îmbunà sluga ta înaintea ta.* BIBLIA (1688) 344^{2}. *Îmbunându-se nește clevetnici către bogoboreful, îl pârâră* [*pre sfântul*]. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *La vrăjitorii locului mergând, cu multă milă li se îmbunară.* CANTEMIR, IST. 144. *Atunci, zice Acropolita, că împăratul și săborul patriarhesc, pentru ca să se îmbuneze către Asan Ioan...* P. MAIOR, IST. 230. *A se 'nbunà către dânșii, ceea ce puteà făceà.* BELDIMAN TR. 360. *Cozma... cercà să se îmbuneze pe lângă soția sa, care... ședeà mânioasă.* N. GANE, ap. TDRG.

10°. Trans. și Refl. A legà din nou raporturi bune, a se împăcà (cu cinevà). POLIZU, PAMFILE, J. III, MARIAN. *Când aveam nădejde să mă 'mbun cu tine, te-am pierdut de-odată.* PANN, E. III 114. *Noroc să deie Dumnezeu!... Care vra să zică, v'ați îmbunat băieți?* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

[Prez. *îmbunéz* și (Transilv.) *îmbún.* | Și: **îmbunì** vb. IV^{a} (BIBLIA, 1688, ap. TDRG.) *Dar iar singuri se 'mbuneà.* I. VĂCĂRESCU, P. 456/11. *Te-am văzut la casa mea, Mi-ai îmbunit inima!* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 141. | Adjectiv: **îmbunát** (și cu înțelesul) împodobit. *Fiele lor îmbunate* (: podobite DOSOFTEIU. PS.) CORESI, PS. 391. *Eră îmbunat cu boierii* (= se bucurà de favoarea boierilor). URICARIUL, X 403/7; **îmbunătór, -oare** † adj. subst. = care îmbună, care împacă, împăciuitor; lingușitor. *Pururea tinerii se pleacă și cred cuvintele rele a pohlibuitorilor (îmbunătorilor).* LET. I 154/17. *Cu înbunători către corb... priința a-i vână a se ispiti începù.* CANTEMIR, IST. 351. (ad 4°) *Vina boierilor carii sânt îndemnători și îmbunători spre strângerea unui altuia.* LET, II 54/30. *Ca pre ciuma de prejur sene giambașii și îmbunătorii să-i izgonească.* MAG. IST. III 80/27. | Abstracte: **îmbunáre** s. f. = încurajare, îmbărbătare; lingușire; (Ban.) ajungere din zestre (cf. H. XVIII 284), înțelegere cu privire la zestre. [Prietenul la necaz] *să ne deaie bună mângâiare și îmbunare.* CALENDARIU (1848) 61. *Stroici este un copil..., nu știe ce este îmbunarea și minciuna.* C. NEGRUZZI, I 141. *Îmbunarea lui nu-i plăceà.* CONTEMPORANUL, VII 485; **îmbunát** s. a. = îmbunare; (în Ban.) înțelegere asupra zestrii. *Embunatul* = emendatio. ANON. CAR. *Mamă când m'ai mărîtat, În fântân' să mă fi dat, N'ai aveà nici un păcat. Cu banii de la 'mbunat Să fii luat scânduri de brad.* HODOȘ, C. 78; **îmbunătúră** † s. f. = îndemnare, făgăduială; lingușire. *Nu-ți paie că cu une îmbunături și menciuni ca aceasta veri birui mentea mea.* VARLAAM, C. II 63$_{2}$. *Să scrie Moldovenii la Leși cu rugăminte și cu îmbunături.* LET. II 222/14. *Grecii... care sânt deprinși... a veni în țară, să se desfăteze, unii pentru agoni[si]ta, alții pentru îmbunăturile.* MAG. IST. III 331/27. *De îmbunăturile lui Calochir înflându-să.* CANTEMIR, IST. 370; **îmbunăciúne** † s. f. = lingușire. *Nice cu îmbunăciunile nice cu măguliciunile cneajiului nu s'au duplecat* [sfântul]. DOSOFTEIU, V. S. 8$_{2}$.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bun**.

ÎMBUNĂCIÚNE † s. f. } v. **îmbunà.**
ÎMBUNĂTÚRĂ † s. f. }

ÎMBUNĂTĂȚÁ vb. I^{a} v. **îmbunătăți.**

ÎMBUNĂTĂȚÍ vb. IV^{a}. 1°. *Rendre ou devenir meilleur, (s')améliorer.* 2°. *Approuver, admettre.*

1°. Trans. și refl. A face ca cevà să fie (mai) bun, a aduce în stare mai bună, a ameliorà. *Și zise D[o]mnul către Inu, pentru căci ai îmbunătățat afacerea?* BIBLIA (1688) 274. *Fecioară îmbunătățează sufletul mieu.* MINEIUL (1776) 183^{2}/$_{1}$. *Viețele ceale stearpe... se pot îmbunătățà prin altuit.* ECONOMIA, 159. *A îmbunătăți pământul.* IONESCU, C. 40. *Robinson... cântà... un cântec spre laudà înaltului împărat care l-au îmbunătățit.* DRĂGHICI, R. 153. *Nu este vrednic de a i să îmbunătățì soarta.* MARCOVICI, D. 11/18. *Duhul sfinției curățà și îmbunătățează toate.* id. ib. 31. *Să facem grădini, fabrici, să 'mbunătățimu codrii.* C. NEGRUZZI, II 261/8. *Prin această încurajare să se îmbunătățească soiul hergheliilor.* id. I 36. *O an... Începi, prefă, răstoarnă și îmbunătățează.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Acest regim i-a îmbunătățit starea sănătății.* TDRG. *Vinul se îmbunătățește stând în pivniță.* DDRF.

2°. (Impropriu) A aprobà, a admite, a consimți. *Acest svat măgăresc Magarii cu un glas îl îmbunătățesc. Și-odată toți pornesc.* DONICI, F. 17.

[Și: **îmbunătățà** vb. Ia; (prin haplologie) **îmbunățì** † vb. IVa. *Ai îmbunățit mila ta.* BIBLIA (1688) 193$_2$. | Adjectiv: **îmbunătățít** (cu negativul: **ne(î)mbunătățit**), **-ă** = care este adus în stare (mai) bună, ameliorat; (mai vechiu) înzestrat cu calități bune, cu virtuți. *Râvnind vieții ceii îmbunătățite.* MINEIUL (1776) 123^1/$_1$. *Avem a săvârși... îmbunătățite fapte.* URICARIUL, II 268/$_{24}$. *Iusuf Paşa, Serascherul, un om îmbunătățit.* BELDIMAN, TR. 359. *Au hotărît îmbunătățitul căpitan... să-și întoarcă puțin calea pentru hatârul lor.* DRĂGHICI, R. 24. *În zadar căutăm pe îmbunătățiții strămoși în nevrednicii lor moștenitori.* MARCOVICI, C. 123. | Abstracte: **îmbunătățíre (îmbunătățáre** †) s. f. = acțiunea de a face s. de a aduce un lucru în stare mai bună, ameliorare, aprobare. *Când te vei află într'o stare desnădăjduită, nu-ți pierde îndrăzneala, căci va venì vremea îmbunătățirei.* MARCOVICI, D. 14/$_{13}$. *Veți sporì încet în îmbunătățire și fericire.* DRĂGHICI, R. 153. *Când a fost vorba de vr'o îmbunătățire obștească...* C. NEGRUZZI, I 313. *De 'mbunătățiri rele, cât vrei sântem sătui.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Să zicem... îmbunătățire în loc de ameliorare.* MAIORESCU, CR. 258; **îmbunătățit** s. a.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **bunătate.**

ÎMBUNĂTĂȚIMÁRE † s. f. / **ÎMBUNĂTĂȚÎMÁT, -Ă** † adj. } v. **bunătate.**

ÎMBUNĂȚÍ † vb. IVa v. **îmbunătățì.**

ÎMBUNFÁ vb. I. v. **îmbufnà.**

ÎMBUNÍ vb. IVa. v. **îmbunà.**

ÎMBURÁ vb. Ia. *Couvrir de bruine, de frimas, de givre.* — A acoperì cevà cu ceață s. cu brumă (v. burà). LB. [Prez. *îmbur* și *îmburéz* LB. | Adjectiv: **îmburát, -ă** ib.].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **burà.**

ÎMBURDÁ vb. I. *(Se) renverser, (s')abattre, (se)jeter â bas.* — (Transilv. și Ban.) Trans. și refl. A (se) răsturnà (FRÂNCU-CANDREA, R. 54, VAIDA), a (se) da peste cap (REV. CRIT. III 157), a doborî, a (se) prăvălì (LB.), a (se) trântì (la pământ), a hulul (Com. M. ITTU), a (se) prăbușì. *Să se ducă deci fiecare la bradul și molidul său.... și când vă voiu da eu semn, atunci fiecare să-l îmboarde la pământ.* MARIAN T. 193. *Îl apucă pe feciorul nostru un fior și cască... până se îmboardă la o parte și adoarme dus.* MERA, B. 120, cf. *(se imburdă)* 121. *Mândra... o murit, Pământu s'o'nțelenit; Și vântu o aburat, Și brățariu i-o'mburdat.* DOINE, 46. *S'a îmburdat carul.* DDRF. *Gardul cu proptele nu să'mburdă* = cel cu buni ocrotitori nu piere. ZANNE, P. III 159. *Îi îmburdat cu leagănul* = e scrintit la minte. ib. III 205. [Ind. Prez. *îmbúrd* și *îmbórd* LB.].

— Etimologia necunoscută. (După G. Giuglea, DR. III 595, ar fi un derivat din *bord* «bolovan», iar sensul originar ar fi fost «a se rostogolì ca un bolovan» sau «a se împiedecà, izbì (căruța) de bolovani». Ar puteà fi, ca și *zburdă* — cf. DR. III 838 — un derivat din lat.-pop. ***imburdo, -are,** din *burdus* «catâr»; după N. Drăganu, cuvântul, întrebuințat numai în Transilv., a însemnat la început «a răsturnà pe o latura, a da pe o coastă» si ar fi derivat din ung. *borda* «coastă).

ÎMBURICÁ vb. I v. **buricà.**

ÎMBURTOȘÁ vb. Ia / **ÎMBURȚOȘÁ** vb. Ia } = **(îm)borțosà** DICȚ. (modelat după *burtos*)

ÎMBURUIENÁ † vb. Ia refl. *S'emplir de mauvaise herbe.* — A se umplea de buruieni, cf. buruienà. [*Ogorul*] *țelenì-se-va și se va înburuenà tot.* BIBLIA (1688) ap. TDGR.

— Derivat din **buruiană**, cu pref. **în-.**

ÎMBURZOIÁT -Ă adj. = **(îm)bârzoiat.** *Câți mistreți îmburzoiați și colțoși... pot să ne mulțumească nouă că i-am ușurat de povara zilelor.* AGÂRBICEANU, LUC. III 176.

ÎMBURZULUÍ vb. IVa = **burzului.** *Ele* [zânele] *s'o îmburzuluit, De jos s'o sculat, La (cutare) a alergat...* MAT. FOLC. 1539.

ÎMBUTÁ vb. I refl. *Contrarier.* — (Bucovina) A face în ciudă (com. A. TOMIAC), în butul cuivà.

— Derivat din loc. adv. **în but(ul cuivà).**

ÎMBUTOIÁ vb. Ia *Mettre en fût.* — A turnà, a așezà vin în butoaie. COSTINESCU.

— Derivat din **butoiu,** cu pref. **în-.**

ÎMBUTUCÍ vb. IVa v. **butucì.** DICȚ.

ÎMBUTUȘÍ vb. IVa *Faire bouger de place, pousser, rejeter.* — (Transilv.) A împinge pe cinevà s. cevà (LB.), a urni pe cinevà din loc cu de-a sila, cu forța. (SIMA, M.). [Și: **îmbutușà** vb. Ia *Anița îl îmbutușă.* I. SLAVICI, ap. TDGR.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **butușì.**

ÎMBUVNÁT, -Ă adj. v. **îmbufnà.**

ÎMBUZNÁT, -Ă adj. v. **bosnát.**

ÎMBUZUNĂRÍ vb. IV *1°. Empocher, mettre dans sa poche. 2° Voler, dérober.* — (Neobicinuit).

1°. (După franc. *empocher*) A pune, a băgà în buzunar, a umplea buzunarele. DICȚ.

2°. A scoate pe ascuns din buzunare, a furà, a șterpelì, a buzunărì. DICȚ.

— Derivat din **buzunar,** cu pref. **în-.** Cf. buzunărì.

IMDÁT † s. a. 1°. *Troupes de secours* 2°. *Impôt, contribution extraordinaire.*

1°. Trupe de ajutor. *Prinse de veste că vine Rusciuculuì imdat.* DUMITRACHE ap. ȘIO. *Călcase pe Iusuf-Paşa care veneà cu imdat Vizirului.* ib.

2°. Dare în bani la Poartă pentru întreținerea trupelor trimise în ajutor; dare extraordinară. *Banii imdatului țării Românești, care s'au fost rânduit prin... înaltă împărătească poroncă.* URICARIUL I 26/$_6$. *Pentru birul țării și pentru imdat, care să istovăsc la viitoarea lună Septemvrie.* ib. 25/29.

— Din turc. **imdad** «ajutor» (*imdadiyè* «dare în bani») ȘIO.

ÍME interj. *Vois, regarde un peu,* — (Ungurism în Munții apuseni). Uită-te, privește! *Ime, măi, ce mirure* (= privește, mă, ce minune)! FRÂNCU-CANDREA, R. 54.

— Din ung. **ime,** cu același sens.

IMEDIÁT, -Ă adj. adv. *Immédiat. Immédiatement.* — Adj. Care se produce fără mijlocirea altuia, nemijlocit. | Care este s. se întâmplă fără interval de timp s. de loc, îndată, numai decât lângă s. după... *Răspuns imediat. În imediata apropiere de...* | (Mai ales) Adv. Nemijlocit, îndată, numai decât, pe loc, (pop.) acușica, acuș-acuș. *Vino imediat!* [Pronunț. *-di-at* și *-diat.*]

— *N.* din fr. (lat. **immediatus, -a, -um** «nemijlocit» *‹in + medius*).

IMENÍ † s. m. v. **iminei.**

IMÉNS, -Ă adj. 1°.—2°. *Immense.*

1°. Care nu se poate măsură, fără măsură, fără margini, nemăsurat, nemărginit. *Unde se întindeau, nu de mult, imense păduri, acum sânt vii şi livezi de pruni.* MEHEDINŢI, R. 16.

2°. Fig. Care este peste măsură de mare, foarte vast, enorm. *Diversele specii de vase barbare ce d-lui a avut imensul merit de a descoperi în aceşti din urmă ani.* ODOBESCU, II 305. *În imensa literatură liturgică a Budiştilor există trei feluri de Yama.* id. 201. *Aceasta este eminenta administraţie a unui om aşa de experimentat, care are imensul avantagiu în contra noastră a celor tineri...* MAIORESCU D. IV 313. *A avut pentru acea proclamare a Regatului un mare merit şi opoziţia de atunci din Cameră şi din Senat un imens merit.* id. ib. 463.

[Familia: (fr. *immensité*, lat. *immensitas, -tatem*, idem) **imensitáte** s. f. = mărime nemăsurată, excesivă, întindere mare, fără margini, vastă, extraordinară].

— *N.* după fr. (lat. **immensus, -a, -um** «nemăsurat» < *in* + *metior*).

IMENSITÁTE s. f. v. **imens.**

ÍMEŞ s. m. *Nom de chien.* Nume de câne. H. IX 37.

— Sensul originar pare a fi «vigilent»; în acest caz ar puteà derivà dintr'un ung. **émes** «treaz» (cf. adverbele ungureşti *émen, émett*, dial. *imett* «treaz»).

ÎMF- v. **înf-.**

ÎMFIERÁTEC, -Ă † adj. v. **fieratic.**

ÎMFLÁ vb. I v. **umflà.**

IMICLÍC s. a. v. **emiclic.**

IMIGRÁ vb. I[a]. *Immigrer.* — (Opusul lui emigrà). Intrans. A se duce într'o ţară streină cu scopul de a se aşezà acolo pentru totdeauna. [Familia: **imigránt, -ă** subst. = cel s. cea care imigrează.]

— *N.* din fr. (lat. **immigro, -are** < *in*+*migro*).

IMIGRÁNT, -Ă subst. v. **imigrà.**

ÎMIÍT, -Ă adj. v. **înmiit.**

IMINÉI s. m. plur. (Îmbrăc.). *Sorte de chaussure* (en cuir noir). *Gros souliers de paysan.* — (În vechia Românie). (În înţelesul mai vechiu) Pantofi boiereşti făcuţi din piele (de obiceiu de marochin) colorată în negru sau roşu, mai rar în galben. (Astăzi mai ales) Jumătăţi de ghete (DAMÉ, T. 169, VASILIU, C.), un fel de pantofi (H. II 118) mai groşi purtaţi de ţărani, botine (H. X 557) din piele groasă fără gumă (ŞEZ. III 155/29), opinci cu talpă de lemn (I. GOLESCU, C. I 181), numiţi pe alocuri şi cipici (H. I 253), cf. H. II 223, III 38, IV 45, X 86. *Ciubotarii... să nu aibă voie a lucrà tiletin sau iminii.* URICARIUL, XIV 4/25. *Iminii[i] se port şi fără meşi şi sânt la faptură ca nişte meşi împreunaţi cu papucii şi [au] talpă ca papucii.* I. GOLESCU, C. I. *Cu picioarele goale băgate în nişte iminei de saftian.* FILIMON, C. I 600. *Să mă laşi cu salbă de galbeni frumoşi, cu naframă albă şi iminii roşi.* ALECSANDRI, P. II 22. [Grecul] *purtà... iminii mici şi roşii.* ODOBESCU, I 132/15. *Miu... sărută iminei ceauşului.* DELAVRANCEA, S. 206. *Se încaltă apoi cu iminei galbeni sau cu meşi negri de mort.* MARIAN, Î. 62. *Bluza albastră şi iminei din picioare îi schimbă odată cu începutul toamnei.* DUNĂREANU, CH. 65. *Iminei sânt încălţămintea de vară pentru sat şi sărbătoare; pe câmp, nimeni nu-i duce, decât doar la tăiet ori râdicat via... Se fac tot din piele de iuft, cu acelaşi călcâiu şi talpă, ca şi ciobotele, ţintuiţi şi potcoviţi.* ŞEZ. IX 34. *Încălţaţi cu iminii, Gătiţi de codru pustii.* ŞEZ. III 154/29. *Încălţaţi cu iminii, Iar în cap cu pălării Şi cu brâi[e] narangii.* ib. VII 21. *Cu chitii cu iminii.* PĂSCULESCU, L. P. 218. *Mândra mea e-o teleleică. Că popă îi ia scurteică Şi primaru' iminei.* MAT. FOLC. I 433, cf. SEVASTOS, H. 137/22. [Singularul foarte rar: *Dascălul Chiosea... scoteà imineul din picior şi-l azvârleà după dânsul.* GHICA, S. 51. | Şi: **iminii** s. m. plur.; (turcism vechiu, neasimilat limbei) **imenì** s. m. = un fel de pânză vărgată pentru macaturi de divanuri. *Imenì, bucata 44 bani* TARIF ap. ŞIO. | Diminutiv: **imineúşi** s. m. plur. = iminei mai mici pentru copii. [Imineii] copiilor se chiamă *imineuaşi*, putându-se «tocmì» sau «porunci» şi din piele de vax. PAMFILE, I. C. 349. | Nom. agent. (< turc. *yemeniği*) † **iminigíu** s. m. (H. XIV 436) = cizmar de iminei. *Isnafui cizmarilor, pantofarilor, iminigiilor şi papugiilor.* DOC. (după 1820). ap. ŞIO.]

— Din turc. **jemeni** «pânză colorată din Iemen; un fel de ghete scurte din piele roşie şi neagră». Cuvântul există la toate popoarele balcanice. Cf. ŞIO.

IMINÉNT, -Ă adj. *Imminent.* — Care stă gata să se producă, să se întâmple numaidecât; p. ext. care nu se poate împiedecà, înlăturà, cf. inevitabil; (când e vorba de ceva rău) ameninţător. *Schimbarea păstoriei prin ţinerea vitelor cu furage artificiale... este iminintă.* I. IONESCU, D. 225. *Când vor voì să vorbească de un pericol iminent, vor puteà alege din aceste imagini pe aceea ce le va părea mai plastică.* I. NEGRUZZI, I 389. *Primejdia cea iminentă astăzi este pentru [Unguri] întinderea împărăţiei Ţarului asupra întregei Peninsule Balcanice.* ODOBESCU, III 365/28. *Necesitatea... se anunţă ca iminentă.* MAIORESCU, D. II 62. *Războiul devenise atât de iminent, încât regele Ludovic Filip nu l-a putut înlătură.* GHICA, S. 180.

[Şi: **iminínt, -ă** † adj. | Familia: **iminénţă** s. f. = starea unui lucru sau a unei situaţiuni iminente; ameninţarea unui lucru (mai des rău) care trebue să se producă, să se întâmple cât de curând. (Med.) *Iminenţă morbidă* = ameninţare de boală, adică starea organismului care nu este boala, ci care pregăteşte boala, predispune la ea. BIANU, D. S.]

— *N.* din fr. (lat. **imminens, -entis,** idem < *in* + *mineo*).

IMINÉNŢĂ s. f. v. **iminent.**

IMINEUÁŞ s. m. plur. **iminei.**

IMINIGÍU s. m. v. **iminei.**

IMINÍI s. m. plur. (Imbrăc.) v. **iminei.**

IMIRAHÓR † s. m. v. **imbrohor.**

IMIŞ s. m. Nom d'une chanson. — Numele unui cântec din popor. H. II 82.

IMITÁ vb. 1°.-2°. *Imiter.*

1°. Trans. A face sau a încercà să faci la fel ceea ce face altul; a voi să fii la fel cu cineva în vorbă, în faptă, în port, în maniere; a măimuţări, cf. a strâmbà, a îngânà pe cineva. | P. ext. A luà pe cineva sau ceva ca model; pildă; exemplu. *Să imităm... p'acei ce-i vedem făcând bine.* PANN. P. V II 21. *Ca să înlăture intrigile şi să-şi facă favorabili pre miniştrii Porţii, imitau politica Grecilor care consistà a da bani.* C. NEGRUZZI, I 277. *Voiu pune a mea silinţă Adevăru-a imità.* ALEXANDRESCU, M. 224. | Spec. (în liter. şi artă) A luà ca model opera sau felul de a lucrà al unui artist sau al unui scriitor. *Să ne dispensăm cu totul... de a desfigurà pe autorii lor, de câte ori binevoim a-i traduce, a-i imità sau a-i localizà.* ODOBESCU, III 21/5.

2°. Trans. A face ca cevă să semene foarte bine cu altcevă. cf. a contrafface, a plăsmui; a copiă. *A imită scrisul, semnătura cuivă.*

[Adjectiv: **imitát** (cu negativul: **neimitát**, pronunț. *ne-i-*) **-ă** = care este făcut așă, încât să semene cu altul, care este contrafăcut. *Cărțile... au fost traduse în cea tibetană și scrise cu niște litere imitate.* ODOBESCU, II 200. *Acele tonuri neimitate, Glasul acela mlădietor.* ALEXANDRESCU. M. 317. *Noi credem că au rămas necitiți — un mijloc foarte sigur pentru a rămâneă neimitați.* MAIORESCU, CR. II 223; — **imitatór, -oare** adj. subst. = cel care imită, care caută să facă cevă după altul. (Substantivat) [Am cetit versurile] *lui Marcu Aureliu Nemesianul Cartaginezul, imitatorul lui Opian.* ODOBESCU, III 62/4. (Diminutiv cu înțeles disprețuitor; formație personală) **imitatorâș** s. m. *Lecocq, un imitatoraș parizian al caricaturistului operei.* id. ib. 102/20. | Abstract: **imitáre** s. f. = acțiunea de a imită, de a face cevă după altul, de a contrafface. || Familia: (fr. *imitable*, lat. *imitabilis*, *-e*, idem) **imitábil** (negativ: **neimitábil**, pronunț. *ne-i-*), **-ă** adj. = care se poate imită. *Ne arătau în scrierile lor neimitabila frumusețâ a limbei.* C. NEGRUZZI, I 334;—(fr. *imitatif*, lat. *imitativus*, *-a*, *-um*, idem) **imitatív, -ă** adj. (întrebuințat mai mult în muzică și în poezie) = care imită (sonurile naturii). *Armonie imitativă*, cf. onomatopee; —(fr. *imitation*, lat. *imitatio*, *-onem*, idem) **imitáție, imitațiúne** s. f. = acțiunea de a imită; fapta sau lucrul făcut prin imitare sau imitat; contrafacere; cf. copie. *S'ar puteà scrie* [o carte] *luând de subiect vânătoarea... și analizând... toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii... prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice.* ODOBESCU, III 50/19. *Inscenări de imitație jacobină.* MAIORESCU, D. II 41. *Sânt multe boale care se pot produce prin imitațiune, mai cu seamă la copii, la femei și la bărbați impresionabili.* BIANU, D. S.]

— *N.* după fr. (lat. **imitor, -ari**, idem).

IMITÁBIL, -Ă adj.
IMITÁȚIE s. f.
IMITAȚIÚNE s. f.
IMITATÍV, -Ă adj.
IMITATORÂȘ s. m.
} v. **imită.**

ÎMLĂDIÁ vb. I v. **înmlădia.**

ÎMLĂTÍ vb. IVa (Agric.) v. **îmblătì.**

ÎMM- v. **ÎNM-**

IMN s. a. 1°-2°. *Hymne.*

1. Cântec de laudă (în onoarea cuiva: a lui Dumnezeu, a unui erou etc.), cântec de preamărire, cântec festiv cf. odă. *Îndarn Scăvinschi scriă imne asupra fericirii patrici.* C. NEGRUZZI, I 206. *Văd par'că în foiletonul Zimbrului imnul următor: Erou ilustru...* RUSSO, S.12. *Își înalță cântărețul zburător Imnurile armonioase l'al naturei creator.* ALEXANDRESCU, M. 261. *Un lung caic de abanos în aur prelucrat, Cu imnuri din Coran frumos pe margine săpat.* ALECSANDRI, P. I 147. | Fig. *Păduri și lacuri și mări și flori și stele întoană pentru mine un imn nemărginit.* id. III 6.

2°. Cântare bisericească: doxologie, heruvic, chinonic și orice odă sacră care se cântă în biserică.

[Plur.: *imnuri*, (rar) *imne*. | Derivate (neobicinuite): (formație personală după fr. «louangeur») **imnátór, -oáre** adj. = care preamărește cu imnuri s. în felul imnului. *Zgomot... gigantic, imnător.* ALECSANDRI, P. III 197; — **imnár** † s. a. = carte (bisericească) în care se cuprind imnuri (heruvice). COSTINESCU].

— *N.* din fr. (lat. **hymnus** din gr. *ὕμνος*), idem. Cf. imnodie.

IMNÁR † s. a.
IMNĂTÓR, -OÁRE adj.
} v. **imn.**

IMNODÍE s. f. *Louange.* — Cântare de laudă, șir de imnuri. *Ei încep a cântà o «imnodie» în care se cuprinde istoria nașterii mântuitorului.* GAZETA SĂTEANULUI ap. TDRG.

— Din n.-grec. *ὑμνῳδία.*

IMÓBIL, -Ă adj. s. a. (Jur.). 1°.-2°. *Immeuble.*

1°. Adj. Care nu poate fi mutat dintr'un loc în altul, nemișcător. *Avere imobilă.*

2°. Subst. m. Avere nemișcătoare, care nu se poate transportà dintr'un loc în altul (precum case, moșii etc.). *Femeia poate... să dea immobilul său dotal.* HAMANGIU, C. C. 316.

[Accentuat, după fr., și: *imobil*, *-ă*.]

— *N.* după fr. (lat. **immobilis**, **-e** < *in* + *mobilis* «ne-mișcător»).

IMOMEÁ s. f. v. **imameà.**

IMORÁL, -Ă adj. *Immoral.* — Care este împotriva moralei. *Purtare imorală.* [Familia: (fr. *immoralité*, idem) **imoralitáte** s. f. = caracterul a ceea ce este imoral; purtare, ținută, faptă imorală.]

— *N.* din fr., cf. amoral.

IMORALITÁTE s. f. v. **imoral.**

ÎMORMÂNTÁ v. **înmormântà.**

IMÓS, -OÁSĂ adj. adv. v. **im²**.

IMOȘÁ vb. Ia refl. (ș. d.)
IMOȘÍ vb. IVa refl. (ș. d.)
} v. **im² ș. d.**

ÎMPĂCÁ vb. Ia. 1°. *Apaiser, s'apaiser.* 2°. *Contenter.* 3°. *Calmer.* 4°. *(Se) réconcilier.* 5°. *Concilier, accorder, mettre d'accord; tomber d'accord.* 6°. *S'entendre, s'accorder, accepter.* 7°. *Se faire à une idée.*

(Prin prepoziția cu, mai rar prin se arată mijlocul împăcării; persoana cu care se face împăcarea se indică prin prep. cu s. † prin dativ).

1°. Trans. A face (pe cinevà) să-și capete (din nou) pacea s. liniștea sufletească: a liniștì, a domoli, a potolì, a pacificà. *Cu greu, amù iaste noao... cândù ne înfrângemù inema și ne împăcămù sufletulù.* CORESI, EV. 46/28. *Împacă cu rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu viața noastră..., milostive Doamne!* MINEIUL, (1776) 209 2/2. *Să petreacă și inima-și va 'mpăcà.* PANN, E, I 17. *Durerea mea s'o 'mpac, Înseninându-mi gândul.* EMINESCU, P. 10. *Desgustul mieu din suflet să-l împac prin a mea minte.* id. ib. 229. *Dacă ți-am făgăduit atunci, a fost numai ca să te împac.* ISPIRESCU, L. 2. *Se puse pe un plâns, de n'a putut nici un vraciu să-l împace.* id. L. 2. *Se încercă să o împace, mângâind-o.* id. V 54/1. *Cel ce împacă pă altul pacea de el se ține.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 441. || Refl. A-și căpătà (din nou) pacea s. liniștea sufletească, a se liniștì, a se domolì, a se potolì. *Mintea atunci se împacă.* KONAKI, P. 278. *Ce să fac și ce-aș mai face Inima să mi se 'mpace?* MARIAN, SA. 55.

2°. Trans. A face pe cinevà să fie satisfăcut: a satisface, a mulțumì, a împlinì pofta cuivà, a face cuivà pe voie. *Să-și împace nesațiul ce aveà de a se uità la dânsele.* ISPIRESCU, L. 72. *Dumnezeu e atotputinte, și încă nu împacă pe toți!* ZANNE, P. VI 674. *Dar cât de înțelept ar fi omul aista, tot nu poate împacă pe toți de o potrivă.* ȘEZ. V 135/24. || Refl. A-și procurà o satisfacție (pentru o nedreptate suferită), cf. răzbunà. *Ca să mă 'mpac, Eu din funie am să fac Colan mândru pentru Turci, Ca să mi-i ridic în furci.* ALECSANDRI, P. P. ap. TDRG.

3°. Trans. A face pe cinevà să nu mai fie supărat sau mânios: a îmbunà, a îmblânzì, a împăciuì. *Împăcând cu daruri pre împăratul aceii țări...* MINEIUL (1776) 143³/₁. *Priiatenii... să grijească cu vorbe domoale a-l împăcà* [pe cel mânios]. CALENDARIU (1844), 59. *Ispitești și înfrunți pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici, îl poți împăcà.* C. NEGRUZZI, I 146.

4°. Spec. Trans. A face pe cinevà să nu mai fie supărat cu altul, să se înțeleagă din nou, să lege din nou raporturi de prietenie, a împăciui, a reconcilià. *Mai apoi au hotărît sfatul, că de-i vor împăcà cu Petru-Vod*[ă], *să domnească împreun*[ă]. GCR. I 191/₆₂. (În vechime, construit și cu dativul) *Acesta Hristosŭ... dereptă pre noi pentru credința ce e către elŭ și împăcă noi lu Dumnezeu și părintelui.* CORESI, EV. 489/₃₄. *Hiarăle vor împăcà ție.* BIBLIA (1688) 362,₂. || (Mai ales) Refl. A încetà supărarea cu cinevà, a legà din nou raporturi de prietenie (după ce ți-ai cerut iertare), a se reconcilià cu cinevà. *Pasă de te împacă cu fratele tău.* CORESI, EV. 48/₃₈. *Apoi să împăcară și împărățiră loc de țară.* MOXA, ap. GCR. I 59/₃. *Mergeà la gazda lui Iordache Ruset furiș, de s'au împăcat.* LET. II 316/₁₅. *După ce au făcut Mircea-vodă aceste.., s'au împăcat cu ei* [cu Turcii]. MAG. IST. I 95/₂₈. *Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii.* C. NEGRUZZI. I 150. *Vină mândră 'mpacă-te, Că de nu te-i împăcà Foarte rău te-oiu blestemà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 256. || † (Rar, construit cu dativul) Intrans. *Hiarăle vor împăcà ție* (= se vor împăcà cu tine). BIBLIA (1688) 365,₂.

5°. Trans. A pune de acord, a concilià, a potrivi (cevà ce nu erà în potrivire s. în înțelegere); cf. a aplanà. *S'au lămplat de au perit un Turc, de Moldoveni; deci Vodă au stătut de au împăcat lucrul pentru acel Turc.* LET. II 340/₈. # *A împăcà și capra și varza* (s. *capra cu varza*) = a aduce armonie între două contraste; a nu se stricà nici cu unul nici cu altul (ZANNE, P. I 391). || Refl. A se înțelege, a cădeà de acord, a se ajunge, a nu se certà. *Ne împăcăm noi din zestre!* SEVASTOS, N. 45/₅.

6°. Refl. A trăi bine s. în armonie (cu cinevà) a o duce bine cu cinevà, a ieși la cale (cu cinevà), a se învoì, a se suferi (unul cu altul), a fi învoit (cu cevà s. să facă cevà), a primì (să...), a acceptà (să...). *Muiarea de bărbat să nu se împarță* (= despartă)..., *să se împac*[*e*] *cu bărbatul.* GCR. I 46/₁₀. *Un pețitor care se 'mpăcà cu toate.* ȘEZ. I 284/₃. *Nimene nu se împăcà cu ea.* ib. IV 159/₁₀. *Nu se prea împăcà cu maică-sa.* ib. V 135/₂₅. *Flăcăuașul acesta se împăcă să aducă apă unui Jidov.* PAMFILE, S. T. 41. (Absolut). *Mă Chirică, știi una? Rămâi la mine, și ne-om împăcà* [subînțeles: unul cu altul] *noi atunci!* CREANGĂ. P. 152. *Zece Români pot ședeà într'o casă, că se împacă, da doauă femei ba.* ZANNE, P. II 292.

7°. Refl. (Azi, de obiceiu complinit prin *cu gândul* s. *în gând*). A se deprinde, familiarizà (cu un gând), a se convinge. *Când amù împăcămu-ne de spargerea adevărului, prea greșitŭ iaste și necuviosŭ foarte.* CORESI, EV. 205/₁₉. *Stă la îndoială, nu se împăcà, Nu crede așa lucru.* PANN, P. V. I 47. *În gând nu se puteà împăcà, cum de-a putut scăpà.* RETEGANUL, P. I 19/₃₅. *Nu mă pot împăcà cu gândul c'a murit!*

[Adjective: (cf. lat. *pacatus, -a, -um*) **împăcăt, -ă** = care trăește în pace cu cinevà, în liniște sufletească; mulțumit, satisfăcut (mai ales negativul) **ne(î)mpăcăt, -ă** = care nu este împăcat s. nu se poate împăcà, nemulțumit, nesatisfăcut, implacabil. *Cu inimă bună și cu duhul împăcat.* PANN, E. I 106. *Să facem cum e mai bine; ...să rămâi și tu împăcat cu sufletul.* ODOBESCU, III 45/₂₉. *Și în sine împăcată, stăpâneà eterna pace.* EMINESCU, P. 221. *Îți și încredințez fata cu cuget împăcat.* SBIERA, P. 190/₂₀. *Se învrăjbiră și stătură multă vreame nempăcați.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *Omul este pentru om vrăjmașul cel mai cumplit și neîmpăcat.* MARCOVICI, C. 74. *Cheamă pe mumă-sa, în grabă, o'ntreabă neîmpăcat.* PANN, E. I 102. *Ura lor e ne'mpăcată.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Vremea răstoarnă cu coasa-i ne'mpăcată...* ALECSANDRI, P. I 156. *O critică neîmpăcată* (nemiloasă). MAIORESCU, ap. DDRF. *Cu o ură ne'mpăcată mi-am șoptit atunci în barbă...* EMINESCU, P. 240... *Erà duh neastâmpărat și neîmpăcat chiar cu sine însuși.* CREANGĂ, A. 135. *Cu inimă ne'mpăcată.* TEODORESCU, P. P. 171. *Că pe noi ne-a 'nconjurat Pașa cel neîmpăcat.* ALECSANDRI, P. P. 210/₄. — (cf. lat. *pacatorius, -a, -um*) **împăcătór** (cu negativul: **ne(î)mpăcătór), -oáre** = care împacă, care aduce pace și liniște. *Empakator* = pacificator. ANON. CAR. *Nebună, ne'nțeleasă și ne'mpăcătoare.* VĂCĂRESCU, P. 34/₂. (Subst.) *Între sfezele* (= certele) *urmate el erà împăcătoriu.* BELDIMAN, TR. 424. *Acum văzând Sasul una ca asta, se mâniè foc pe Român și pe împăcător.* RETEGANUL, P. IV 32/₂₅; — **împăcăciós,** (cu negativul **ne(î)mpăcăciós) -oásă** = care se împacă, se mulțumește ușor, conciliant. *Părintele Gavril are un caracter foarte împăcăcios.* I. NEGRUZZI, I 15, cf. 150. *Fără minte, neîmpăcăcioși.* ANTIM, P. 29. | Abstracte: **împăcáre** (cu negativul **ne(î)mpăcáre)** s. f. = acțiunea de a împăcà, împunà, liniști, mulțumì, satisface; pacificare, reconciliare. *Plodul dereptății întru împăcare seamără-se făcându pace.* COD. VOR. 126/₁₃. *Hristosŭ, împăcarea noastră.* CORESI, E. 300/₁₆. *Alinează mânia stăpânului cu împăcările tale.* MINEIUL, (1776) 164²/₂. *Nici un fel de împăcare sufletul mieu nu găsește.* KONAKI, P. 82. *Imi dete o mângâiere și împăcare de gânduri.* GORJAN, H. II 60. *El din împăcarea aceasta nu asteptà vreun bine.* C. NEGRUZZI, I 160. *Am să-i cânt și eu un cântec de împăcare.* CREANGĂ, P. 134. *Du-te... și te apucă de lucru; oiu vedeà eu ce treabă-i face și ne-om împăcà noi.* — *Împăcarea* (= înțelegerea), *cum ți-am spus, cucoane.* id. ib. 157. *Mai bine o împăcare strâmbă decât o judecată dreaptă.* ZANNE, P. V 331. [Omul e] *Pururea în ne'mpăcare cu-a sa slabă inimioară.* KONAKI, P. 275; — **împăcát** s. a. *Biserica va osebì pre muiere de bărbat... cu nădejde de împăcat.* CARAGEA, L. 47/₃₉; — **împăcătóare** † s. f. = jertfă de împăcare. *Și zidì acolo D*[*a*]*v*[*i*]*d jărtăvnic Domnului și au adus ardere-de-tot și împăcătoare* (: et obtulit holocausta et pacifica). BIBLIA (1688) 240,₂; —**împăcătúră** = împăcare, pace, liniștire, pacificare, iubire de pace, fire de om împăcător. *Că oile amu chiamă-se sf*[*i*]*nții, dereptŭ blânziea lorŭ și linîia și împăcătura.* CORESI, E. 38/₃₇. *Empĕkaturĕ* = pacificatio. ANON. CAR.; — (lat. *pacatio, -onem*) **împăcăciúne** s. f. = împăcare, reconciliare. [Păgânii] *de împăcăciune nu gândesc nimică.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Împăcăciunea lui Ștefan-vodă cu Craiul Leșesc.* LET. I 141/₁₇. *Începù a se sătură de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni.* C. NEGRUZZI, I 21].

— Din lat. **paco, -are**, compus cu pref. **în-**, cu care se derivă factitive. (Numai limba română și cea albaneză păstrează înțelesul latin: «a face pace», în celelalte limbi romanice desvoltându-se sensul: «a satisface plătind» — «a plăti»). Cf. împăciuì, împăceluì.

ÎMPĂCĂCIÓS,-OÁSĂ adj. } v. **împăcă.**
ÎMPĂCĂCIÚNE † s. f. }

ÎMPĂCĂLUÍ † vb. IV[a] v. **împăciuì.**

ÎMPĂCĂTOÁRE † s. f. v. **împăcă.**

ÎMPĂCĂTÚRĂ s. f. v. **împăcà.**

ÎMPĂCELUÍ † vb. IV[a] v. **împăciuì.**

ÎMPACHETÁ vb. I[a] *Empaqueter.* — Trans. A pune în pachet, a strânge, a adunà, a legà cevà în pachet; a înfășurà (în hârtie). *Și-a împachetat lucrurile și a plecat.*

[Și (Ardeal): **pachetà** I[a] | Adjectiv: **(îm)pachetát** (cu negativul: **neîmpachetat**), **-ă** = care este pus, strâns, adunat, înfășurat, legat în pachet. | Abstract: **(îm)pachetáre** s. f. = acțiunea de a împachetà].

— Derivat din **pachet** cu pref. **în-.**

IMPACIÉNT, -Ă adj. *Impatient.* — Care nu are pacienţă, răbdare; nerăbdător. [Pronunţ. *-ci-ent.*] | Familia: (fr. *impatience*, lat. *impaticntia*, idem) **impaciénță** (**impaţiénţă** † ARISTIA, PLUT.) s. f. (cu plur. *-enţe* și, prin Mold., *-enți*) = lipsă de răbdare, de pacienţă; nerăbdare. *Ana erà într'o fierbere continuă, pregătirile acestui bal o umpleau de griji, de bucurii, și de impacienți neobicinuite.* VLAHUȚĂ, D. 274; — **impacientà** vb. I[a] (refl.) = a (-și) pierde răbdarea, a fi, a deveni nerăbdător. *Acuma ascultă cele ce urmează fără să te impacientezi.* TEODOREANU, M. II. 148.]

—*N.* după fr. (lat. **impatiens, -entem** < *in* + *patiens* «ne-răbdător»).

IMPACIENTÁ vb. I[a] }
IMPACIÉNȚĂ s. f. } v. **impacient.**

ÎMPĂCIUÍ vb. IV[a] *Faire la paix; (se) réconcilier.* — Trans. A împăcà, a pacificà, a silì s. convinge să facă pace; refl. a încheià pace, a se împăcà (cu cinevà); (în Transilv. și ca termen juridic) a (se) împăcà (într'un proces cu partea adversă). *Au împăciuit pe Leși.* DIONISIE, C. 163. *S'au împăciuit cu tatăl său.* ȘINCAI, HR. I. 254/[36]. *Împăciuindu-se cu toți prin tractaturi.* E. VĂCĂRESCU, IST, 256/[20]. *El se gândì a se împăciuì cu dușmanii săi.* BĂLCESCU. M. V. 422. *Eu lumea o împăciuesc și o învrăjbesc.* GOROVEI, C. 98. [Și: **păciuì** vb. IV(a) LB. *Amù iară, de se va păciuì țara noastră și a Măririlor Voastre, deci lesne va hi să păciui și hotarăle care ce-au fost luat Dornenii* (sec. XVIII). IORGA, D. B. I. 91; — † **păcelui** vb. IV[a] DDRF.; † **împăceluì** vb. IV[a]; (+ *împăcà*) † **împăcăluì** vb. IV[a] CDDE. | Adjective: **împăciuit, -ă** POLIZU; † **păciuít, -ă** = împăcat; pacînic, (cu negativul **nepăciuít, -ă** = tulburat, neliniștit de războaie). *Iubind păciuita viață.* DOSOFTEIU, V. S. 79/[2]. *Pre noi într'o preună de gând și păciuită tocmală fereaște.* id. ib. 47. *Cu ceia ce urăsc viața eram păciuit.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Acest bun hotar, unde viața păciuită s'află mulțumită.* I. VĂCĂRESCU P. 126/[4]. *Intr'aceaste vremi nepăciuite multă scădere[a] și lipsă s'au făcut sv[i]ntelor mănăstiri* (Iași, a 1700). IORGA, S. D. V. 97; † **păceluit, -ă.** DDRG., **împăceluit, -ă** = împăcat, mulțumit. *O moarte, cât de amară este pomenirea ta omului împăceluit în supusele sale.* CANTEMIR, ap. TDRG.; — **împăciuitór, -oáre** = care împacă, care face s. pune pace, împăcător, pacificator; mijlocitor, mediator. *Reforme împăciuitoare.* MAIORESCU D. II 49. *Partidul n'avu prilej să se manifeste în luptă, câtă vreme trăì, împăciuitor și bătrân, blajinul Postelnic.* IORGA, L. II 615; † **păcluitór, -oáre** LB. | Abstracte: **împăciuíre** s. f. = împăcare, pace, pacificare. *Vorbește bine de toți, ca să aducă împăciuire.* MARCOVICI D. 110. *După un războiu, leagă împăciuire.* PANN, E. III 8. *Noi voim buna rânduială prin dreptate..., împăciuirea prin știință.* STURDZA M. 44. *Cele două comune... au făcut o împăciuire, în care s'au statorit... hotarele posesiunei.* TURCU E. 58. *Orice dai pentru împăciuire, nu se înțelege de pierdut.* ZANNE, P. VIII 440; † **păciuire** LB (cu negativul **nepăciuíre** LB) s. f. *S'au băut și aldămaș de păciuire* (Făgăraș, a. 1776). IORGA, S. D. XII 92. *Am ales, mai spre folosul mieu, a cere și a cădeà cu dumnealor la păciuire* (Sibiiu. a. 1761). ib. XII 73; † **păceluíre** s. f. *Voroava spre începătura păciuilirii* (sic!) *am întors.* CANTEMIR, IST. 353; † **împăceluíre** s. f. *Poarta turcească au trebuit să așeze* (= potolească) *răscoala ce o făcuse Galga și Devleg în Țara-tătărească, la a cărora împăceluire au trebuit să meargă și oști moldovenești și muntenești.* ȘINCAI, HR. III 207/[32]; † **împăcăluíre** s. f. *Cu amăgelnice tocmeale și cu chip de împăcăluire.* CANTEMIR, HR. 23/[24]. *Să se facă duhovnicească povățuire.... spre împăcăluirea* [soților]. PRAVILA (1814) 106; — **împăciuiálă** s. f. = împăciuire, împăcare. COSTINESCU; † **păciuiálă** s. f. IORGA S. D. XIII 306].

— Derivat din **pace,** cu suf. **-uì** (și compus cu pref. **în-,** după analogia lui *împăcà*).

ÎMPĂCIUIÁLĂ s. f. v. **împăciuì.**

ÎMPÂCLÍT, -Ă adj. *Couvert de brouillard, obscurci.* — Acoperit cu pâclă, întunecat. *Care țară... cu întunearecul turbării idolești împâclâtă (!) eră, spurcată de tot și nevoitoare spre lucrurile păgânești.* GCR. I 130. *Să potolească vântul cu vihor ce se lăsase pe Dunăre, la aceeași împâclită și viforoasă Rahovă.* ODOBESCU, III 608.

— Participiul unui verb (neatestat) **împâclì,** derivat, cu pref. **în-,** din *pâclă.*

ÎMPĂCURÁ vb. I[a] *Empoisser, enduire de poix.* — (Rar) A unge s. umpleà cu păcură. DICȚ.

— Derivat, cu pref. **în-,** din **păcură.** Cf. păcurì.

ÎMPĂDURÍ vb. IV[a] *Boiser.* — (Modern) Trans. (Complementul e locul) A semănà, a sădì s. a plantà o pădure (în locuri în care nu există păduri), a acoperì cu păduri. *Să facă a se împădurì unele locuri.* I. IONESCU, M. 131. [Abstract: **împădurire** s. f. CRĂINICEANU, I 17. | Adjectiv: **împădurít, -ă**].

— Derivat, cu pref. **în-,** din **pădure.** Cf. despădurì.

ÎMPĂGÂNÁ vb. I[a] *Convertir au paganisme.* — Trans. (În opoziție cu *a (în)creștinà*). A silì pe cinevà să treacă la păgâni, a face păgân. [Atestat numai subt forma part.-adj. **împăgânát, -ă** = având credință păgânească. *Ca să mor în legea mea, Că-s Moldovean creștinat Și nu-s Turc împăgânat.* PAMFILE, C. Ț. 71].

— Derivat din **păgán,** cu pref. **în-.**

ÎMPĂIÀ vb. I[a] refl. (Păst.). (En parlant de la brebis) *Changer de laine.* — (Despre oi). In timpul primăverii oile *se împăiază,* adică începe să le crească lână nouă numită paiu, pe dedesuptul celei vechi. Dacă oile nu *s'au împăiat* primăvara, atunci lâna cea veche cade și rămâne pielea golașă, fără păr. Lucrul se întâmplă mai ales la oile care au eșit rele, slabe din iarnă. De aceia păstorii se îngrijesc să fie bine ținute vitele lor pentruca *să se împăieze,* de oarece altfel ar păgubì lâna cea veche, care, neavând dedesupt sprijinul «paiului», se smulge, se rupe de buruieni. G. GIUGLEA, CERCETĂRI LEXICOGRAFICE, 19. *Au împăiet oile:* primăvara, înainte de a le tunde (Valea Someșului). Com. S. POP. Lâna la oi, înainte de a se tunde, *se împaiază.* Com. MARIAN. [Adjectiv: **împăiăt** (dial. *împaiat, împăiet*), **-ă** = (despre oaie) cu «paiu»; (despre lână) = care nu se desprinde (Com. S. POP). Lâna de oi numai atunci e bună de tuns, când e *împaiată.* Com. MARIAN. *Îs împăiete oile, își pierd lâna* [cea veche]. Com.

S. POP. *Oile astea încă nu le-am tuns, pentrucă nu-s împăiate* (Muscel).. Com. C. LACEA. | Fig. (Despre om în epoca pubertăţii). *Cu barba împăiată* = începând să-i dea tuleiele de barbă. Com. T. NAUM. | Abstract: (concretizat) **împăiálă** s. f. = lână scurtă şi moale ce creşte când oile încep să se împăieze. *Lâna* [oilor ţigăi] *e scurtă, dar moale şi creaţă, arareori netedă şi nu are păr, ci numai împăială.* PĂCALĂ. M. R. 293.]

— Din ***impalliare** (derivat din *pallium* «tout ce qui sert à envelopper, couverture»). G. Giuglea, o. c. Cf. paiu[2].

ÎMPĂIÁ vb. Ia *Empailler.* — (Modern) Trans. A umpleà cu paie (spec. despre păsări s. animale, spre a fi conservate în forma lor naturală). [Abstract: **împăiére** s. f. | Adjectiv: **împăiát** (dial. *împăiét*), **-ă.** *În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărţi vechi legate în piele, crane de oameni şi păsări împăiete pe poliţele din părete.* EMINESCU, N. 52. *Saltele împăiate.* RALET, ap. TDRG].

— Format, după franc. *empailler*, din **paiu** şi pref. **în-.**

ÎMPĂIAJENÁ vb. Ia v. **împăienjenì.**

ÎMPĂIÁLĂ s. f. v. **împăià**[1].

ÎMPĂIEJENÁ vb. Ia
ÎMPĂIEJENÍ vb. IVa
ÎMPĂIEJINÁ vb. Ia
ÎMPĂIENJĂNÍ vb. IVa
ÎMPĂIENJENÁ vb. Ia
ÎMPĂIENJENEÁLĂ s. f.
} v. **împăienjenì.**

ÎMPĂIENJENÍ vb. IVa 1°. *Être couvert de toiles d'araignées; moisir.* 2°. (En parlant des yeux) *(se) voiler, (se) troubler, (s')obscurcir.*

1°. (Propriu; întrebuinţat aproape numai ca part. adj.) A se acoperì cu fire de păianjen; a se prinde păianjenii pe ceva; p. ext. a se mucegăì; fig. a se acoperì de fire subţiri (ca un paianjiniş); a fi prins (ca într'un paianjiniş). *Boltile umede şi împăiejenite ale vechilor noastre mănăstiri.* ODOBESCU, II 236. *Foliole împăienjănate c'un păr alb bumbăcos.* GRECESCU, FL. 338. *Casa lui de pustnic, un colţ întunecos şi painjenit din arhiva unei cancelarii.* EMINESCU, N. 36. *Pâne împânjănită (împăigenită)* = mucedă. VICIU, GL. *Iară omul cu suflet cuvântătoriu,... aşa să se înţelepţească şi întru acest chip de obiceiuri împângenit bătrâne să se ţină.* ŢICHINDEAL, F. 385.

2°. Fig. Intrans. şi refl. (mai ales despre ochii sau vederile cuivà) A (se) acoperì cu o pânză ca de paianjen, cu o negură, ceaţă, care te împiedecă a vedeà limpede; a i se turburà s. întunecà cuivà vederea, de lăcrămi, mânie, etc. *S'au împăiajenatŭ ochii lor.* MAG. IST. IV 340/21. *Patima... împăiejinează vederea.* PISCUPESCU, O. 109. *Ochii îi sânt împăinginaţi.* CALENDARIU, (1814) 188/15. *Păinjenit e ochiu-i de al morţii glas etern.* EMINESCU, P. 213. *Gerul... îi painjeneà ochii.* id. N. 42. *Ochii ei painjeniţi de lacrimi.* id. N. 76. *Nu ştiu ochii mi-a 'mpăiejenit, Ori murgul mi-a nebunit?* ap. ODOBESCU, II 431. *Cu ochii painjeniţi de atâta uitat...* CREANGĂ, A. 54. *Alei! dragul mieu voinic! Ochi-mi se painginesc, Norii sus se învârtesc.* ALECSANDRI, P. P. 74/6. *De pe cal descălică, Ochiul se 'mpăiejenà, Capul i se învârteà.* TEODORESCU, P. P. 584. *Faţa i-o îngălbenit, Ochii i-o păinginit.* MARIAN, I. 13. *El când mi-auzeà, De tot se turburà, Ochii 'n cap se 'mpoijineà.* MAT. FOLC. 28. *Ochii mi-or păinginit.* HODOŞ, P. P. 316. *Ochii paingănitu-i-au.* ŞEZ. V 146/31.

[Şi: **împângenì, împănjănì, împăiejenì, împăienjănì, împoijinì; painjinì, păinjenì, painjenì, paingănì: păinginì, painginì** vb. IVa; **împăiejenà, împăienjenà, împăinginà, împăiajenà, împăiejinà** vb. Ia | Adjectiv: **împăienjenít,-ă** (cu toate variantele derivate de la formele de mai sus). | Abstracte: **împăenjenire** (cu toate variantele) = acţiunea de a se umpleà cu păianjeni; (fig.) ceaţă, negură (MARIAN, II 17), tulburare, întunecare a vederii. *O piroteală a minţii, o 'mpăinjinire a ochilor începură a o cuprinde.* ODOBESCU, I 139/14. *Ziua aceasta... îi adusese o turburare mare, o ferbinţeală, o împăienjenire a ochilor.* SADOVEANU, M. 179; **împăienjeneálă** s. f. = împăienjenire. POLIZU].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **păianjen.** Cf. despăienjenì.

ÎMPĂINGINÁ vb. Ia v. **împăienjenì.**

ÎMPĂIVĂNÁ vb. Ia v. **împăivănì.**

ÎMPĂIVĂNÍ vb. IVa *Attacher* (un cheval) *par une longe à un piquet.* — Trans. A legà calul de păivan (pripon), spre a-l oprì, la păscut, să iasă din raza unui anumit loc, a priponì. *Împăivăneam calul.* PAMFILE, I. C. 213. *Voinicu că-mi soseşte, Murgu păivăneşte.* VULPIAN, ap. ŞIO. *Merge el cât mergere... Şaua căpătăiu punere Şi murgu că-mi paivanere.* ALEXICI, L. P. 38/29, cf. 265/29. *El murgu împăivăneà, Cu fata 'n luptă se da.* VULPIAN, ap. 510. [Şi: **împăivănà** vb. Ia; **împoivanà** vb. Ia. (explicat — greşit? — prin «a acoperì cu ţoale» VICIU, COL.); **păivănì** vb. IVa; **poivănì** vb. IVa = priponì. LB. *Că fu calul poivănit.* POMPILIU, B. 75/8. | Adjectiv: **împăivănát, -ă.** *Ţi-o aduc eu împăivănată, Cum mai mândru 'nproponată, Cu paivane de argint, Cum nu mai sânt pe pământ, Şi n'am văzut de când sânt.* BIBICESCU, P. P. 308; **poivănít, -ă** = priponit. POMPILIU, BIH. 1015.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **păivan.** Cf. despăivănà.

ÎMPĂJEŞTÍ vb. IVa refl. *Se couvrir d'herbe.* — (Maramureş) A se acoperi cu iarbă, «a se umpleà de pajişte, de iarbă, de verdeaţă». BUD, P. P.

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pajişte.**

ÎMPĂJURÁT, -Ă adj. v. **pajurà.**

ÎMPĂLĂIÁ vb. Ia v. **pălăì.**

ÎMPĂMÂNTÁ vb. Ia v. **pământ.**

ÎMPĂMÂNTENÍ vb. IVa 1°. *Naturaliser.* 2°. *(S)'introduire, (se) généraliser.* — (Literar).

1°. Trans. A face pe cinevà să fie pământean, a-i acordà drepturile de care se bucură un pământean, a naturalizà. *Să-şi împământenească pe Domnitorul până atunci strein.* MAIORESCU, D. II 132. | Refl. *S'a împământenit la noi.*

2°. Fig. (despre o inovaţie) Trans. şi refl. A (se) introduce, a prinde, a (se) generalizà. *Încetul cu încetul* [literele] *începuseră a se împământenì în limba noastră.* C. NEGRUZZI, I 261. *O asemenea instituţiune s'ar puteà împământenì şi la noi.*

[Şi: (popular) **pământenì** vb. IVa refl. = a primì pământ, a se împroprietărì. *Acù se chiamă că neam pământenit. Noi nu eram răzeşi, noi sântem de la Cuza încoace pământeniţi* (Tutova). GRAIUL, I 422. | Adjectiv: **(îm)pământenít** (cu negativul **ne(î)mpământenit**) **-ă** = care a ajuns să fie pământean, naturalizat. | Abstract: **împământenire** s. f. = naturalizare. *Streinul fără osebire de religiune, supus sau nesupus unei protecţiuni străine, poate dobândi împământenirea cu condiţiile următoare...* HAMANGIU, C. C. X].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pământean**; cf. împământà, pământà.

ÎMPĂNÁ vb. Ia I 1°. *Mettre ses plumes.* 2°. *Empenner.* 3°. *Boucher.* 4°. *Orner* (de plumes, fleurs etc.); *Se couvrir de fleurs.* II. *Coincer.* III 1°. *Larder, farcir, barder.* 2°. *Emplir, garnir de.* IV. *Décamper, filer.* — (Întrebuințat mai adesea ca part.-adj.)

I. (*Pană* = franc. «plume»; p. ext. «podoabă»). 1°. Refl. (Despre paseri) a se acoperì cu pene, a le crește penele. *Vânatul împănat asupra căruia m'am întins...* ODOBESCU, III 37/9. *Par'că-i buha împănată.* BIBICESCU, P. P. 184, MARIAN, NU, 37. *Am o pasăre 'mpănată Și pe apă lăsată?* (Moara) GOROVEI, C. 231.

2°. (Despre săgeată) Trans. (refl. = pasiv) A pune pene (la partea de jos, ca să poată zbură mai ușor). *Aiasta n'ar fi fost de nu s'ar fi împănat săgeata cu peanele vulturului.* CANTEMIR, HR. 107/17. *Cuvântul slobozit mai iute decât fierul împănat se duce.* id. IST. 54. *Pe cine amenință ea* [Diana] *cu darda împenată, ce ea atinge cu degetele-i delicate?* ODOBESCU, III 55/24. | Fig. A înaripà. *Împenate ghicitori sânt aceste.* P. MAIOR, IST. 240. *Iară de ceale pemințești, nici una la sine lipind, ce petreceà cu totul împănată* (= zburând cu sufletul, înălțându-se) *către Dumnedzău.* DOSOFTEIU, V. S. 65/24.

3°. Trans. și refl. A (se) astupà cu pene, cârpe s. cu altcevà (un lucru, într'o gaură, ca să nu poată fi văzut ori ieșì afară). *Il duse într'o scorbură și-l împănă acolo cu pene.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 34. *Dacă un mort este lunatic... i se împănează ochii nasul, gura, și urechile cu meiu.* MARIAN, Î. 83.

4°. Trans. și refl. A (se) împodobì cu pene sau cu alte ornamente (mai ales flori), p. gener. a (se) împodobì. *M'am împănat* = m'am împodobit (cu flori în pălărie). MARIAN. *Mers-au și ei acolo foarte împenați și mândri.* ȘINCAI, HR. III 1/16. *Un colac frumos, Împănat și 'mpodobit.* TEODORESCU, P. P. 180. *Iie... împănată cu flori.* RETEGANUL. P. V 46/2. *Mândra mea... Împănată cu scumpie* (= liliac). JARNÍK-BÁRSEANU, D. 36. *Dragă mi-i puica 'mpenată* (glosa: *împodobită cu flori*). MÂNDRESCU, L. P. 170/15. | Fig. (Despre pădure, livadă, etc.) A (se) umpleà de flori și de verdeață. MARIAN. *Pământul... începe... a se împănà cu mii și mii de floricele.* MARIAN, O. I 1. [Vântul de Aprilie] *este, ca să împăneze codrul, pomătul.* PAMFILE, V. 55. *Mândru-i codru și 'mpănat, Eu tânăr și supărat.* BUD, P. P. 24, cf. DOINE 115/4, JARNÍK-BÁRSEANU, D. 129. | P. anal. *Cu lână împănate căciuli.* COȘBUC, Æ. 164/24.

II. (*Pană* = fr. «coin»). Trans. A bate pene în ceva, spre a strânge sau întărì mai bine, a înțepenì cu pene, p. ext. a încheià două bucăți făcându-le să se îmbuce una într'alta, a încătărămà. *Făcură pietrile zmaragdului împănate* (συμπεπορπημένους). BIBLIA, (1688) 68. *Pentru a-i da roții o soliditate cât mai mare, colacul... se leagă de osia roții... prin o cruce din lemne bine împănate.* PĂCALĂ, M. R. 461. *Coasa merse câtevà obrațe și odată sări din toporâște cu o mare putere. O împănez din nou și... iarăși sări.* ȘEZ. I 85/6. *Să nu împănezi capacul* = să nu bați pene în capac. GOROVEI, CR. 852.

III. (*Pană* = «morceau de lard») 1°. (Bucăt.) A străpunge carnea spre a introduce în ea pene de slănină, p. ext. a umpleà cu usturoiu, ceapă etc. *Piepturi de pui de găină în zalatină... mușchiu de căprioară împănat cu truffe...* ALECSANDRI, T. 1260. *Patlagele împănate* (cu tocătură de verdeață în năuntru). PAMFILE, T. I. | Fig. (După franc. *larder*) *Murad se duce să 'nvingă 'n arcășie pe Ild-Tozcoporan, De nu, să-l împăneze cu o săgeată 'n piept.* ALECSANDRI, P. III 378.

2°. P. anal. (cf. germ. «bespicken», cu același sens) Trans. și refl. A ocupà un loc așezând în diferite părți paznici; a (se) umpleà peste tot (cu oameni). *Grigore-vodă împănase pretutinderea cu paznici, ca să-l prindă.* MAG. IST. IV 165/13. *Mult norod... se strânsese, cât toate ulițele erà împănate.* ib. V 122/5. *Malurile cu mreje și cu silțe aveà împănate.* CANTEMIR, IST. 204. *Am mers și am împănat codrii și așà... am prins numai 2 sălașe de Țigani.* URICARIUL, XIX 27/23. *Trâmbele de care curg de pe toate ulițele, împănând drumul munților, drumul mântuirii.* SANDU, D. P. 38. *Cum s'a împănat masa cu oaspeții, pun lùminile.* MARIAN, NU. 654. *Ca să prind hoțul, am împănat pădurea cu poterași.* PAMFILE, C. T. 41. *Să 'mpănăm așà dară orașili noastre 'nstreinite cu Rumâni neaoși.* JIPESCU, O. 85. *Te-or jeli neamurile, Împănând pădurile.* ION CR. I. 13; cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 67; VICIU, COL. 6. || Spec. Când se înșiră oile pe-o pășune și pasc, *s'au împănat.* MARIAN. **A împănà un lan (cu secerători)** = a așezà pe secerători la locurile lor, cf. a îmbrăcà. *Și'ndată lanu c'o 'mpanat, De săcerat că s'o apucat.* ION CR. IV 6. | Fig. *Enigme mitologice și istorice, cu care cărturarii împănează scrierile lor.* ODOBESCU, III 312/29. | P. ext. *Pământuri împănate cu o mare dozà de humus* (= care au un strat gros de humus). I. IONESCU, D. 142.

IV. *A împănà o fugă* = a o luà la fugă, a o tulì, a o șterge, a împunge fuga. *Fuguță, Doamne, ce-a mai împănat!* TH. SPERANTIA, CONTEMPORANUL, III 629.

[**Și: împenà** vb. Ia MARDARIE, L. 594 (cu prezînteleîmpén LB); —**împănuí** vb. IVa (ad II)| Adjectiv: **împănát (împănuít), -ă.** *Stau împănuite capetele unui băț.* ȘEZ IV 114/23. | Abstract: **împănáre** s. f.].

— Dintr'un lat.-vulg. * **împenno, -are** sau * **impĭnno, -are** (cf. *pĭnnatus*), sau derivat din *pană*. Cf. despănà.

ÎMPÂNDĂRÁ vb. Ia 1°. *Répandre.* 2°. *Ensemencer* (complètement).

1°. Trans. A răspândì. *Dascălecii copiilor dă la țară umblă cu nimicuri și 'mpândără vorbe că limba românească curată nu e cilibiie.* JIPESCU, O. 54.

2°. A umpleà un loc cu semănături. RĂDULESCU-CODIN. *Când și aceste locuri sânt arate, când prin urmare în toată țarina nu se află un pic de loc nearat, țarina se spune că este împândărată.* PAMFILE, A. 21.

[Prez. *împândăr* și *împândăréz.* | Și: **împăndrà** vb. Ia = a prădà, a stricà, a cheltuì fără treabă (LB = fără trebuință, fără a fi necesar), a risipì (LM.).]

— Etimologia nesigură. (LM. propun un * *impendulo, -are*, de la *impendo, -ere* «a întrebuința», derivat ca *pendulus* și cu același înțeles ca lat. *impensa* «cheltuială» și *expensa* «spese». TDRG. îl aduce în legătură cu *răspândì*, deci cu paleosl. *põditi* «a mânà», fără a explicà formațiunea cuvântului. Dacă sensul 2° e cel originar, am puteà aveà a face cu o variantă a lui *împănà* III 2° și deci cu un lat.-vulg. **impĭndulare* pentru **impĭnnulare*, ca în arom. *pendură* = *penură*, alb. *pendul*, veron. *pendola* «pană», despre care cf. CDDE, nrii 1315-1316).

ÎMPÂNDÍ vb. IVa v. **pândì.**

ÎMPĂNDRÁ vb. Ia v. **împândărà.**

ÎMPÂNGENÍ vb. IVa
ÎMPÂNJĂNÍ vb. IVa } v. **împănjenì.**

ÎMPĂNUÍ vb. IVa v. **împănà.**

ÎMPĂNUȘÁ vb. Ia refl. *S'envelopper de feuilles* (se dit de l'épi du maïs). — (Despre porumb) A se învălì în pănușă. MARIAN. [Adjectiv: **împănușát, -ă.** *Păpușoiul e acuma împănușat.* MARIAN —Derivat, cu pref. **în-**, din **pănușă.** Cf. pănușì.]

ÎMPÂNZÍ vb. IV[a]. (*S'*)*étendre* (comme une toile), (*se*) *couvrir* (comme d'un voile), (*se*) *répandre*. — Trans. şi refl. A (se) întinde ca o pânză (pusă la uscat), a (se) acoperì, a (se) învălì (ca o pânză s. cum ai acoperì cu o pânză); a (se) răspândì s. aşezà pe o întindere (precum desfaci o pânză pusă la nălbit). *Sutele de cosaşi ce-i împânzisem pe întinsele fânaţe.* I. IONESCU, C. 45. *Umbra curgeà pe şes, se împânzeà ca o apă.* VLĂHUŢĂ, D. 314. *Vezi un rege ce'mpânzeşte globu 'n planuri pe un veac.* EMINESCU, P. 220. *O moleşală pluteà în văzduh, se împânzeà pe ape, se lăsà în mădulare.* SANDU, SĂM. VI 325. *Aerul de sară e răcoros... şi pe toată valea să 'mpânzesc umbre ce curg dinspre munţi.* LUC. III 344. *Mi s'au împânzit ochii* s. *vederile* = mi s'au împăienjenit. [Adjectiv: **împânzit, -ă.** *Răsăritul rumân şi împânzit de razele roşietice ale soarelui.* CONTEMPORANUL, VI[1] 107].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pânză.** Cf. pânzuì.

ÎMPĂPUŞÁ vb. I[a] (En parlant du maïs) *Avoir des épis.* — Intrans. (Mold., despre porumb) A da sau a legà păpuşi. *Păpuşa sau puica* [porumbului] *se numeşte astfel până ce nu are mătasă. Când păpuşa începe să se ivească, se zice că popuşoiul dă sau sloboade (lasă) păpuşi, ori că leagă sau împăpuşează.* PAMFILE, A. 88. [La BARCIANU şi cu sensul de «a îmboldorì, a înfofolì (= germ. verpuppen, verhüllen)»].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **păpuşă.**

ÎMPĂRÁ vb. I. 1°. *Planter des piquets.* 2°. *Piquer.* 3°. (*S*)'*empaler*, (*se*) *piquer.* 4°. *Publier.*

1°. Trans. A bate, a înfige s. a implântà pari n pământ, (spec. la vie) a înfige pari s. haraci ispre a sprijini vita de vie, a hărăcì, a părui (o vie). LB. DICŢ.

2°. P. anal. (Ban.) A împunge cu un ac gros (cu care se cos sacii). Com. LOICHIŢĂ.

3°. Refl. A intrà fără voie (cu o parte a corpului) s. a da într'un par ascuţit s. într'o ţeapă, a se înţepà, a se împunge. *Dobitocul să va împărà în gard şi va murì.* PRAV. MOLD. 9. *Atunci torc cu furca aplecată, ca să nu se împăreze caii.* MARIAN, SE. II 44.

4°. Trans. A face cunoscut, a publicà (prin afişare pe un par?). *Un boier... Pierduse un ceasornic Şi... satul L-a 'mpărat prin vornic.* SEVASTOS, ap. TDRG.

[Prez. *împár* şi *-rez.* LB. (*emperedz* ANON. CAR.). | Adjectiv: **împărát, -ă.** = împuns; fig. rănit, îndurerat. Paleosl. napranъ = împuns, *împărat.* MARDARIE, L. 1979. *Împărat Cu nouă ace Împungătoare.* TEODORESCU, P. P. 373[b]. *Mi-e inima împărată* (Ban.). Com. LOICHIŢĂ.]

— Din lat. **impalo, -áre** (compus din *palo* «a hărăcì» (o vie) şi pref. *in-*) LB. Cf. părui.

ÎMPĂRÁT s. m. 1°. *Empereur* (*sultan, roi, shah, tsar*). 2°. *Créateur, Dieu.* 3°. (Dans les cérémonies nuptiales) *Fiancé.* 4°. *Chef.* 5°. *Étoile polaire.*

1°. Şef suprem, domnitor, suveran al unui imperiu s. al unei ţări, cf. chesar; (popular şi în literatura religioasă se întrebuinţează şi cu înţelesul de) sultan, rigă, rege, craiu, ţar, şah. *Agripa împăratu şi Vernichie descinseră-se întru Chiesariia* (= Agrippa craiu. N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 68/5. *Înainte stătură împăraţii pământului, şi boiarii adunară-se depreună.* PSALT. 2/3. *Într'însa lăcuià u[n]mparat mare.* CUV. D. BĂTR. II 146. *Vorovindu-se... răspunse, pre împăratul te-ai luat* (= chiesariu COD. VOR. 69; pre chesariu BIBLIA 1688). N. TESTAMENT 1648. *Patriarşii, vlădicii, preuţii au destonicie mai mare decât împaraţii, domnii, boiarii.* VARLAAM, C. 299[2]. *Voi împăraţii vă luaţi sama.* DOSOFTEIU, PS. 15. *Lăudăm pre marele Costantin, căci au fost dentru împăraţi.* BIBLIA (1688), pr. 6/34. (Fig.) *Împărat grădinei mele..., părule cu vârfu'n nouri.* KONAKI, P. 204. *Istoria lui Sofi Aidiu, împăratul Indiei.* GORJAN, H. I 1/7. *Cei mai vechi împăraţi ai Persiei.* id. ib. I 1. *Sânt oştean de-a împăratului Traian.* ALECSANDRI, P. II 12. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat...!* COŞBUC, B. 22. *Chiar împăratul rusesc a venit cu ghinărari şi cu oaste.* SADOVEANU, SĂM. III 801. *Nici tu nu eşti de împarat, nici împărăţia pentru tine!* CREANGĂ, P. 186. *Feciorii craiului şi fetele împăratului.* id. P. 183. *Împărăţia se făleà că o să aibă un împărat înţelept.* ISPIRESCU, L. 2. *Înţelept ca Solomon-împărat.* id. L. 2. *Împăratul că-i împărat, dar cu el nu se puteà măsurà.* RETEGANUL, IV 61/22. *Înălţate împărate, Pune pace, nu te bate.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 316. *Trăesc ca ş'un împărat* (=bine) ib. 394. *În ţara orbilor cel c'un ochiu e împărat.* C. NEGRUZZI, I 248. *Omul la casa lui e împărat.* PAMFILE, J. II. *Ţiganul, când s'a văzut împărat, întâiu pe tat'so l-a spânzurat.* ib. (În basmele populare împăratul este însoţit de calificativele: verde, roşu, galben, negru, alb). *Şi împăratul, fratele craiului, se numeà Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 123, cf. (*Împăratul Verde*) 183, RĂDULESCU-CODIN Î. 7, 13, 29. *Împăratul Roşu cu împărăteasa..: erau la biserică.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 19. *Se porneşte un războiu straşnic între Împăratul Roşu şi Împăratul Galben.* ib. 24. *Împăratul negru.* ib. XV. *Alb-împărat.* PAMFILE, J. II. (După germ. *Kaiserstrasse*) **Drumul-împăratului** = şosea naţională, ap. TDRG. | (Joc de copii) **De-a-împăratu'** (descris la) PAMFILE J. II 291; cf. ŞEZ. II 60/50, H. X 163. (La jocul cu arşice) Beiu. TDRG. | (Ornit.) **Împăratul pasărilor = împărăţel.** | (Iht.) **Împăratul băbuşcăi:** varietate a peştelui băbuşcă, de coloare roşie-cărămizie, din bălţile Dunării... ANTIPA F. I 182, cf. F. R. ATILA, P. P. 330. **Împăratul cegăi:** varietate de cegă. ANTIPA, F. I 250, F. R. ATILA, P. P. 402. **Împăratul crapului** (numit şi) boierinaş. ANTIPA, F. I. 103. **Împăratul plăticăi.** ib. 141. | (Bot.) **Barba-împăratului** v. barbă.

2°. P. anal. (în stilul bisericesc) Stăpânul lumei, Dumnezeu. *Ca în tine, împărate şi D-zeulă nostru, veselindu-ne să te proslăvim.* CORESI, EV. 491/2. *Împăratul a tolu iaste tatălu nostru den ceriu.* CUV. D. BĂTR. II 125. *Împăratul împăraţilor, Hristos.* ANTIM, P. 1/10. *Doamne îndurate, Cerescule Împărate.* BARAC, A. 52. *Robinson.. cântà.. un cântec spre lauda înaltului împărat.* DRĂGHICI, R. 153. *Mă duc să slujesc pe Dumnezeu, împăratul tuturor.* CREANGĂ, P. 307.

3°. Fig. (în oraţiile de nuntă) Mire. MARIAN, NU. 100. *Când se va sculà împăratul şi împărăteasa de la masă şi vor ieşì cu danţul afară.* id. ib. 219. Se mai numeşte şi: *împăratul-mare.* id. ib. 177.

4°. Fig. (la anumite datini din sărbătorile Crăciunului, cum este brezaia) Vătav. *Prin unele părţi ale Ţării-Româneşti de către Dunăre, colindătorii cu brezaia alcătuesc o ceată de 30-40 inşi, şi chiar mai mulţi încă. Unul dintr'înşii este ales vătav pe 2-3 ani şi se numeşte împărat.* PAMFILE, CRĂC. 181.

5°. Fig. (Astr.) *Împărat* s. *Stelele împăraţilor* = Steaua polară, numită şi candela cerului, stâlp, steajăr. PAMFILE, CER. 163.

— [Scris (mai ales după *în, din, un, cum* etc.) une-ori şi rostit şi: **părát** s. m. *Ridicară un părat.* MOXA, 379. *Au trimes Batăr Andreiaş la păratul turcec pântru pace.* HURMUZACHI, D. III 322. *S'o dus la birtu' păratului.* ALEXICI, L. P. I 15/11, cf. 4/17, 4/22. | Augmentativ (incidental):

împărătóiu s. m. *De ce nu zici încai că tata-i împărătoiu?* RETEGANUL, P. I 34/6.]

— Derivat din lat. **imperator** «împărat» (de sigur înțelegându-se acela al Imperiului roman de răsărit, cu reședința în Constantinopol). Cf. împărățel, împărătesc, împărăteşte, împărătească, împărătiță, împărăți, împărătuș.

ÎMPĂRÁT s. m. v. **părătuș.**

ÎMPĂRĂTEÁSĂ s. f. 1°. *Impératrice, reine.* 2°. (Dans le style ecclésiastique) *la Sainte Vierge.* 3°. (Dans les cérémonies nuptiales) *fiancée.* 4°. *Bryone-blanche* (Bryonia alba). *Belladone* (Atropa Bella-donna). 5°. *Reine des abeilles.*

1° Soția legitimă a unui împărat s. femeie care domnește peste o țară mare; cf. regină, crăiasă, doamnă. *Că ruşine amu iaste împărătesei să facă aceasta cu necuviință.* CORESI, EV. 546/4. *Şi Sofiia o dedease împărateaseei lui Iustin.* MOXA, 373. *Între acestea eră şi împărăteasa.* GORJAN, H. I 4/35. *Un paj ce poartă pas cu pas A'mpărătesei rochii.* EMINESCU, P. 270. *Tânăra împărătească... s'a dus să-şi mai vadă părinții.* CREANGĂ, P. 86. *Doar lenea-i împărătească mare!* id. ib. 332. *Peste câteva zile împărăteasa s'a simțit însărcinată.* ISPIRESCU, L. 1. *Să ne trăiască doamna şi împărăteasa noastră.* id. ib. 39. *Împărăteasa lui nu făceà copii.* ŞEZ. I 225/4.

2°. P. anal. (în stilul bisericesc) Mama lui Isus Christos, Născătoarea de Dumnezeu, Maica Precista. *Doamna noastră, împărăteasa, născătoarea lui Dumnezeu.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/32.

3°. Fig. (în orațiile de nuntă) Mireasă. *În decursul nunții se mai numeşte... mireasa: împărătească şi crăiasă nouă.* MARIAN, NU. 177.

4°. (Bot.). Plantă ierboasă, veninoasă şi agățătoare, cu flori albe-verzui, care creşte pe gardurile viilor şi prin grădini, numită şi: breiu, cucurbeţeà, curcubeţeà (Banat), mutătoare, mutătoare-cu-poame-negre, tidvă-de-pământ (PANȚU, PL.), a cărei rădăcină se întrebuințează ca purgativ (BIANU, D. S.). || Mătrăgună (*Atropa Belladonna*). PANȚU, PL. cf. H. IV 268, (bună pentru tifos) IX 153, 493. Se mai numeşte şi: împărăteasa-buruienilor. PANȚU, PL. DAMÉ, T. 185. | *Acum se culeg de pe câmp avrămeasa, împărăteasa, muşeţelul, leuşteanul.* PAMFILE, S. T. 5

5°. (Mehedinți) Matca s. regina albinelor. *Albina împărătească.* LB. Cf. HEM. 473; MARIAN, INS. 144.

[Şi: † **părăteásă** s. f MOXA, 386.]

— Derivat din **împărat** cu suf. moțional **-easă** (cf. lat. de mai târziu *imperatrissa.* Densusianu, Hist. de la langue roum. 160) Cf. împărătiță.

ÎMPĂRĂȚÉL s. m. (Ornit.) *Roitelet* (Troglodytes parvulus). — Pasăre foarte mică, isteață şi îndrăsneață, ale cărei pene sânt pe spate ruginii, iar pe pântece roşietice, şi coada mică pe care o ține de obiceiu ridicată în sus (Troglodytes parvulus), numită şi: şofrac, şofrăcuț, gâtejel, cioclejel, bourel, ochiul-boului; (în Moldova) ochii-boului; (în Muntenia) srfedeleac, sfredelaş, sfrediac, sfredeluş; (în Transilvania) sfedeluş, împăratul-păsărilor, Pâț-împărătuş; (în Banat) panciaruş, parantuş, țanțaruş, păntăruş, curtubeş. MARIAN, O. I 304. [Cu alt sufix: **împărătúş** MARIAN, O. I 304, REV. CRIT. III 157.]

— Derivat din **împărat** cu suf. dimin. **-uş** (cf. franc. *roitelet*, diminutiv din *roi*).

ÎMPĂRĂȚÉL s. m. v. **părătuș.**

ÎMPĂRĂTÉSC,-EÁSCĂ adj. *Impérial, d'empereur.* — A(l) împăratului s. împărătesei, de împărat, cf. imperial, suveran, crăiesc, regal, regesc, domnesc. *E voi, sămânță aleasă, împărătească sfenție.* COD. VOR. 146/11. *Rob* (CORESI, EV. 228/29), *neam* (BIBLIA 1688, pr. 6/36), *patul* (GORJAN, H. I 3/25), *om împărătesc* (CREANGĂ P. 301); *porfiră* (CREANGĂ, P. 277), *curtea* (ib. 277), *poruncă* (ISPIRESCU, L. 23), *cătană împărătească* (JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322); *casele* (CORESI, EV. 522/8), *veşmintele* (ib. 37/24), *lucrurile* (138/17), *fapte* (URICARIUL I 277/22), *rude mari împărăteşti* (EMINESCU, P. 259). *Masă d'alea împărăteştile.* ISPIRESCU, L. 39 || Spec. *Pravilă împărătească* = a împăratului bizantin. *Carte românească de învățătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeațe... Iaşi 1646* .(Titlu). *După pravila împărătească, nu va puteà nimeni să fie ispravnic...* PRAV. 811. *Uşile împărăteşti:* cele din mijlocul altarului (de-asupra cărora e icoana Domnului Hristos). *Sărbători* (s. *praznice*) *împărăteşti:* domnești, în legătură cu viața Domnului Hristos. † *Boală împărătească* = pe care o capătă împărații: gălbinare (?). *La chip veştedă şi gălbăgioasă, ca cei ce în boală împărătească cad.* CANTEMIR, IST. 135. *Pere împărăteşti*: turcești, rotunde. BARONZI, L. 93$_{8-9}$. *Galbeni împărăteşti:* austriaci (cu efigia împăratului Austriei). TDRG. (După ung. országos bolond) *Nebun împărătesc* = nebun mare. LB. *Beţiv împărătesc* = beţiv de frunte. ZANNE, P. III 474. Dumineca e *zi împărătească.* ŞEZ. III 201/23. || † (Substantivat supt forma femin. plur.) Lucruri împărăteşti. *Toate lucrurile besericiei şi împărăteştile turburară-se.* CORESI, EV. 13/23.

— Derivat din **împărat** cu suf. adj. **-esc.**

ÎMPĂRĂTÉŞTE adv. *Comme un empereur. Princièrement.* — În chip împărătesc, ca împărații; p. ext. foarte bine, în fericire. *Împărăteaşte zise şi cuvântul lucru fu.* CORESI, EV. 326/19 *Domnind iară împărăteaşte.* BIBLIA (1688), PR. 7/40. *Petreceà împărăteşte.* MAG. IST. 156/23. *Oameni mari care calcă împărăteşte, vorbesc tare.* IORGA, B. 203. *Ce iaste împărăteşte împăratului, iară ce iaste a lui Dumnezeu lui Dumnezeu.* ZANNE, P. VI 53.

— Derivat din **împărat** cu suf. adv. **-eşte.**

ÎMPĂRĂȚÍ vb. IV^a. 1°. *Créer, proclamer qqn. empereur.* 2°. *Régner sur* (un pays).

1°. † Trans. (factitiv: complementul e omul) A face, a pune pe cineva împărat. *Domnul puterilor au venit la tine, omule, ...să te 'mpărățască.* DOSOFTEIU, PS. 75. *Împăratul David au împărățit pre Solomon.* BIBLIA (1688) 242/2, cf. 180,2. *Tamerlan... au adus pe... Musa-celebi... şi l-au împărățit în Brusa.* E. VĂCĂRESCU, IST. 254/21.

2. Trans. (complementul e o țară) A stăpâni în calitate de împărat (sultan sau rege) o țară, o cetate; a domni peste cineva s. ceva. *Şi împărățieà ... Bretania şi Galiea.* MOXA, 364. *Marea cetate Rymul o au împărățit Romil.* ib. 367. *Au doară împărățind, vei împărăți pre noi?* BIBLIA, (1688) 27^2. *Domnul puterilor, cel ce împărățeaşte veacurile.* MINEIUL, (1776) 13^1/2. *Pe orin l-a miruit în frunte, lăsându-i hlamida regeaseă, Să poată 'mpărăți cu fală norodu-i de mironoşițe.* ANGHEL I. G. 11 || Intrans. (mai ales în stilul bisericesc şi pop.) A stăpâni, a domni, a guverna, a conduce. *Cu frumseaţea ta şi cu burătatea ta, şi întinde şi stejaşte şi împărățeaşte.* PSALT. 86/12. *Domnul H[risto]s... tuturor în toată lumea împărățeaşte.* VARLAAM. C. 109,. *Numai să facem bine... şi vom împărăți în veci.* NEAG. BAS. ÎNV. 7. *Tu... l-ai însemnatu-l cu unsoare sfântă să împărățască.* DOSOFTEIU, PS. 56. *Născut-ai pre cel ce împărățeaşte preste toți.* MINEIUL (1776) 142/1. *Au început a împărăți din 17 Fev. (1792).* CALENDARIU (1814) 93/8. *Împărățeà la răsărit în India marele Por împărat.* ALEXANDRIA, 1. *Osman... l-au sfătuit* [pe fiu-său

sultan Orchan] *întâiu cu multă înțelepciune... să împărățească.* E. VĂCĂRESCU, IST, 251/4. *Veacul cel aurit întru carea a împărățit Astreu.* BELDIMAN, N. P. II 136. *Baiazit II care a împărățit până la 1512.* ODOBESCU, II 222. *Se simte destoinic a împărăți peste o țară așà de mare.* CREANGĂ, P. 184. *Puse pe fiul său în locu-i, care... împărățește și până azi.* ISPIRESCU, L. 305, cf. RETEGANUL, P. I 9/26, FUNDESCU, L. P. 27/16. *În țara orbilor chiorii împărățesc.* ZANNE, P. II 657. | Fig. *De-aciia amù să nu mai împărățească păcatulù întru moartele noastre trupuri.* CORESI, EV. 529/21. *Eu cer a ta inimioară peste care 'mpărățisem...* KONAKI, P. 233. *Tăcerea cea mai adâncă împărățește peste tot pământul.* MARCOVICI D. 35/6. *Cum ai crezut că o proastă fetișoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărățește în inima mea?* C. NEGRUZZI, I 22. *Ca într'un ținutrim împărățește adânca tăcere.* VLAHUȚĂ, N. 140. | P. ext. A trăi bine. POLIZU. *Cel cu puțină minte împărățește.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. || †Refl. și pronominal. A fi împărat. *Mearge a se împărăți împărăției.* CORESI, EV. 81/23, cf. 92/2, PSALT. 303/3. *În veci este Domnul de-și împărățeaște.* DOSOFTEIU, PS. 34.

[Adjective (rare): **împărățit, -ă; împărățitór, -oáre.** *Să ne rugămù împărățitoriului.* CORESI, EV, 179/35. *Împărățitoriul oraș.* MINEIUL (1776) 145. | Abstracte: **împărățíre** s. f. DICȚ.; **împărățít** s. a. TEODORESCU, P. P. 671.]

— Derivat din **împărat.**

ÎMPĂRĂȚÍE s. f. 1°. *Empire, royaume, domaine* (d'un souverain). 2°. *Règne, domination, gouvernement, la Sublime Porte.* 3°. *Empereur, sultan, prince régnant, seigneur. Majesté.*

1°. Țara unui împărat, imperiu, regat, crăie, p. ext. orice ținut supt stăpânirea unui suveran. *Empereție* = imperium, regnum. ANON. CAR. *Și rog derept mene, doar mi s'ar deschide ochii mie să fiu creștinu și eu... și ținutul împărății mele.* CUV. D. BĂTR. II 150. *Sfeatnici împărății[i] grecești.* BIBLIA (1688), pr. 7/1. *După moartea tatălui acestora se dete împărăția la Aidin.* GORJAN, H. II 2/21. *Împărăția romană trebuì să cază.* BĂLCESCU, M. V. 6/20. *Sultanul de Maroc Are'n împărăție O sută și o mie De armasari cu foc.* ALECSANDRI, P. II 66. *An cu an împărăția tot mai largă se sporește.* EMINESCU, P. 237. *Îi dă fata, ba, ci că-i mai dă și jumătate din împărăția lui.* CREANGĂ, P. 78. *Toată curtea și toată împărăția erà plină de jale.* ISPIRESCU, L. 4. *Slujbașii împărăției.* id. ib. 2. *Cel ce întemeiază împărăția, acela știe să o și păzească.* IORD. GOLESCU, ib. VIII 104.

2°. Persoana împăratului, demnitate de împărat s. împărătească; domnie, stăpânire. *Certare va să aibă, devreame-ce iaste fără de știrea împărății[i] sau a domniei.* PRAV. 288. *Împărăția ei* (= demnitatea de împărătească) *să o dea împăratul la o muiare mai bună.* BIBLIA, (1688), 356. *Împărățești... cu împărăție nesurpată.* MINEIUL (1776) 163^{1}/2. *Tamerlan găsi cu cale ca... să heretisască pe Suleiman de împărăție.* E. VĂCĂRESCU, IST. 254/15. *Se lasă și el de împărăție.* CREANGĂ, P. 187. || Fig. (în stil bisericesc) Domnie, stăpânire, imperiul lui Dumnezeu. *Deci spureà loru și lă mărturisieà împărăției d-zeului.* COD. VOR. 3/8. *Că a Domnului iaste împărăția și elu e volnicu spre limbi.* PSALT. 38/11. *Împărăției de vecie.* CORESI, EV. 41/27. *Dumnezeu să-l pomenească întru Împărăția sa.* LET. III 250/4. *Aceștia au să moștenească împărăția ceriurilor.* CREANGĂ, P. 298. *Vie împărăția Ta, fie voia Ta.* | P. restr. Guvern (mai ales guvernul imperiului otoman), Înalta Poartă. *Și îndată au trimis Radul-vod[ă] la împărăție. de au cerșut pre acest păstor mare* [Sf. Nifon]. GCR. I 192/31. | Fig. Putere (mare). *Apa e împărăție mare* (Auzit în jud. Neamțu). T. NAUM.

3°. Împărat, sultan, domn. *Un Agă... sosește... la Domn viind, ca să gătească Domnul den țară 100 de chile de zaherea... să fie de treaba oștilor, având împărăția gând să vie pre aicea prin țară să treacă la Ardeal.* MAG. IST. II 325/21. *Amù erà Împărăția la Țuțora.* M. COSTIN, ap. GĂDEI, 488^{1}. *Mergând Împărăția la Hotin.* ib. 502^{14}. || (Vechiu și pop.; în legătură cu pronumele posesiv, mai ales când se adresà cinevà unui împărat) Majestate, Sire. *Să pui împărăția ta împărat de la tine, că el iaste sterp și feciori nu are.* ALEXANDRIA, 3. *Ieșì... cu toată parada împărății sale.* GORJAN, H. I 3/13. *Văz... că și 'mpărăția ta... te temi de soția ta.* PANN. H. 87. *Să ne 'nfățișăm Împărății sale.* TEODORESCU, P. P. 103.

[Și (mai ales după *în* și *din*) † **părățié** s. f. *În părăția Rimului.* MOXA, 364, cf. 379. 386/32. *Întro* (= întru) *părăției tatălui.* CUV. D. BĂTR. II 459. *Oameni(e) din părăției lui.* ib. II 150, cf. COD. TOD. 60 v/31 26/2, 106 v/16, 113/9 etc.]

— Derivat din **împărat,** cu suf. abstr. și loc. **-ie.**

ÎMPĂRĂTÍȚĂ s. f. 1°. *Impératrice, reine.* 2°. *Fille d'empereur, princesse.* — (Popular).

1°. Împărătească (1°). *Intră Oromoz în casă și merge către împărățiță.* GORJAN, H. IV 14. *A doua zi împăratul l-a dus de mână înaintea împărățitei.* PAMFILE, V. 42. *Cum îl văzù pe fereastră, împărățița îl cunoscù că-i tatăl său.* ȘEZ, VI 176. *Taci, domniță 'Mpărățiță, Nu te iau Roabă să-mi fii.* TEODORESCU, P. P. 82. *Moș Troian àsta aveà sor și o împărățiță și cu toți ședeau la un loc.* JIPESCU, O. 23. Cf. GRAIUL, II 180. 181; GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 366, 372; RĂDULESCU-CODIN, Î. 252.

2°. Fată de împărat, prințesă, domniță. *Împărățița strălucea între dânsele ca soarele între planeții cerului.* GORJAN, H. II 98. *Eu nu voiu puteà face pe mărita Împărățiță să râdă.* ȘEZ. I 209/10. *Știu fetiță 'mpărățiță, dar nici frică n'am, nici teamă.* EMINESCU, L. P. 131.

— Derivat din **împărat,** cu suf. moțional și dimin. **-iță.** Cf. împărăteasă.

ÎMPĂRĂTÓIU s. m. v. **împărat.**

ÎMPĂRĂTÚȘ s. m. v. **părătuș.**

ÎMPĂRECHIÁ vb. Ia I. *Se diviser, être en désaccord,* II. 1°. *Unir une chose à une autre, associer.* 2°. *Accoupler.* 3°. (*S'*)*accoupler.*

I † Refl. A se despărți, a se-desuni, a se desbină, a se învrăjbì (LB). *De vă veț(i) împărechià, eu voiu răsipì pre voi întru noroade.* PRAV. MOLD. 334. *Se împărechiară boierii și cu dânșii și țeara.* LET. I 228/1. *Iar au început a se împărechiare și a fugire de la Mazepa.* ib. II 320/3. *Erà Leșii pre atuncea împărecheți, unii țineà cu craiul... alții cu...* ib. 150/36.

II Trans. și refl. 1° A (se) unì cu cinevà s. cevà formând o pereche, a (se) asocià. *Se vor împărechià* [συμφορᾶσονσιν] *unul cătră allul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Impresiile din urmă... împrăștiindu-se și împărechindu-se* [în mintea lui] *bizar, ca niște alice pe o farfurie care se mișcă.* VLAHUȚĂ, ib.

2° Spec. A cumpără doi viței, junci s. boi din diferite părți și a face dintr'înșii o pereche. *L'au împărechiat cu boul său.* SBIERA, P. 190/4, cf. IORGA, S. D. II 259.

3°. (Despre bărbat și femeie; despre animale) A se împreunà (trupește). *Nu știm ce a gândit* [ea], *de s'a împărechiat cu așà o coadă de biciu.* GANE, ap. TDRG. *Und*[e] *s'a pomenit... Să se 'mperecheze, Să se 'mpreuneze Porumbița albă Cu porumba neagră?* TEODORESCU, P. P. 648.

[Şi: (Munt.) **împerechià** vb. Ia | Part.-adjectiv: **împărechiát (împerechiát), -ă**=(†) dezbinat, învrăjbit; (azi) împreunat, unit, făcut păreche (cu negativul: **neîmpărechiat, neîmperechiat, -ă**). *Mamonul şi D*[u]*m*[ne]*dzău împărecheate lucruri învaţă.* VARLAAM, C. 228. *Fiind ei împărechiaţi.* GCR. I 171/3. *Împărechete inimi.* ALECSANDRI, P. I 165. *Cu fiecare din aceste scene vânătoreşti se află împărechiată câte o scenă religioasă.* ODOBESCU, III 75/2. *Văzându-se vite împărechiate...* PRAV. COM. 44. *Cai bine împărechiaţi,* bine potriviţi (la păr, înălţime, etc.). T. NAUM. ‡ *Lucru împărechiat* (†) = îndoios. *Va fi lucrul împărechiat, oare nebun au fost au ba.* PRAV. MOLD. 147, cf. 177. | Abstracte: **împărechére (împărechiáre, împerechére,** în poezie, după prep. *în,* şi **părechére**) s. f. = (învechit) neunire, dezbinare, vrajbă; (azi) împreunare a două lucruri, a două vite, a bărbatului cu femeia. *Grecilor se tâmplă împărecheare.* MOXA, 353/13. *Mulţă împărecheare... să făcù întru beséareca lui Hs.* VARLAAM, C. 189. *Să nu se facă vreo împărechere între boieri.* LET. III 7/18. *Împărechierea ce eră la Tatari.* MAG. IST. I 293/30. *Tot atunci Moscali au fost prin toate satele... şi multe împărecheri mincinoase au fost întru acel an 1829.* CEAUŞEANU, ap. PAMFILE, VĂZD. 87. *Turburări, împerecheri şi tot felul de nelegiuri.* MARCOVICI, C. 129, cf. 21/13. *Împărecherile din casă aduc pe duşmanul de afară.* BĂLCESCU, M. V. 549, cf. 571; (*împerechierilor*) 75. *Vrajbe între fraţi, neunire, împărechieri!* ALECSANDRI, T. 1479. *Fluturii se 'ndrăgesc în părechere pe sân alb de lăcrămioare.* id. P. III. 48. *Printr'o măiestrită Împărechere vei puteà o vorbă învechită într'alta nouă s'o prefaci?* OLLĂNESCU, A. P. 5. *Imperecheri înceste.* id. ib. 53; **împărechetúră** † s. f. = dezbinare. *Diavolul... au îndemnat vrăjmaşii lui Hs. să facă împărechetură întru credincioşii besearecei lui Hs.* VARLAAM, C. 191,2, cf. 228,2.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **păreche.** Cf. despărechià.

ÎMPĂREÁ vb. II v. **păreà.**

IMPARISILÁBIC, -Ă adj. (Gram.) *Imparisyllabique.* — Nume care are în cazurile oblice de la singular o silabă mai mult decât la nominativ. *Cuvântul latin soror, sororis este imparisilabic.*

— *N.* după fr. Cf. parisilabic.

ÎMPĂROŞÁ vb. Ia. (*Se*) *couvrir de poils.* — (Rar) Trans. şi refl. A (se) acoperi cu păr. DICŢ. [Şi: **împăruşà** vb. Ia. PONTBRIANT; **împăroşì** vb. IVa = a umpleà cu păr lăsat să crească în voie. *Pustnicii... împăroşindu-şi capetele.* ÎNDREPTAREA LEGII ap. TDRG. | Part.-adj. **împăroşát (împăruşát** PONTBRIANT), **-ă.** *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget, Cu privirea 'mpăroşată.* EMINESCU, P. 246. *Când aripile-şi monstrul deschise, S'a prins de perii coastei sub aripă Şi-apoi, aşa 'ntre pielea 'mpăroşată....* COŞBUC, INFERNUL XXXIV.]

— Derivat din **păros,** după analogia unor verbe ca *vârtos-învârtoşà* etc.

ÎMPĂROŞÍ vb. IVa v. **împăroşà.**

ÎMPĂRŢĂLÍŞTE s. f.
ÎMPĂRŢÁNIE † s. f.
ÎMPĂRŢĂRE s. f. } v. **împărţì.**

ÎMPĂRTĂŞÁ vb. Ia
ÎMPĂRTĂŞÉNIE s. f. } v. **împărtăşì.**

ÎMPĂRTĂŞÍ vb. IVa. 1°. *Partager avec, à; avoir part, participer, partager.* 2°. *Communier.* 3. *Communiquer, faire part.* 4°. *Attribuer.* 5°. *Se transmettre* (par contagion); *se contaminer.* 6°. *Partager.* 7°. *Partager.*

1°. Trans. (cu acuzativul persoanei; construit cu din s. de) A face pe cineva părtaş de (s. la) ceva. *Nu e nici un rău că vrei să împărtăşeşti din ceea ce ai mai bun pe mama Stana.* CARAGIALE, ap. TDRG. (Fig.) *Razele soarelui au împărtăşit de a sa... lumină până şi cele mai nepătrunse desimi a codrilor.* DRĂGHICI, R. 154, cf. 116. || Refl. A se face, a deveni părtaş la cevà, a luà s. aveà parte la s. din cevà, a participà la..., a primì din... *Că toţi dintr'o pâine ne împărtăşim* (= de uno pane participamur). APOSTOL (a. 1683), ap. TDRG. *Nu lăsà pe slujnicile sale a să împărtăşì şi ialè din fericirea aceaia.* BELDIMAN, N. P. I 13. *Nepoţii se împărtăşesc din moştenirea unchiului.* PRAV. COM. 157. *Din stăpânirile lui Baiazid nu va să se împărtăşească nimic.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/18. *Împărtăşindu-ne de nenorocirile lor.* MARCOVICI, C. 25/25. *Să cădeà să mă împărtăşesc şi de întristarea ta.* GORJAN, H. I 6/31. *De frumuseţile stăpânii mele să mă 'mpărtăşesc.* PANN, E. I 117. *Supărarea sa de care şi ei se împărtăşeau.* C. NEGRUZZI, I 168. *S'au împărtăşit de toate bunătăţile.* GOGA, T. N. III 1537. *Să se împărtăşească de bucuria poporului său.* ISPIRESCU, L. 297. | (Mai rar construit cu dativul s. cu prep. întru şi cu). *Să ne împărtăşim măririi lui.* MINEIUL (1776) 46, cf. 86½, 116½, 125²/₂, 159½. *Domnul... fiind dorit a să împărtăşì cu sărutarea sfintelor moşti.* LET. III 317/31. *Boierii cu nemîcă nu puteau să se împărtăşească, de răul Grecilor.* ib. III 186/29. *Cu cele drepte şi orânduite venituri, cu care au să se împărtăşască,... să se învrednicească a se folosì.* URICARIUL I 337/18, cf. IV 13/6, MINEIUL (1776) 147²/₂. *Na, flecăi, împărtăşiţi-vă cu pâne românească de peste Prut.* ALECSANDRI, T. 153.

2°. Spec. (decalcat după slav. *pričęštati* «participem esse» — *pričęštovati* «communicare», de la *čęšti* «pars»). Trans. şi refl. *A (se) împărtăşì (cu sfintele taine,* mai rar: *sfintelor taine*) = a (se) cuminecà, a da (a primì) împărtăşenie. *Popă că mi-i aducè, Creştineşte-l spovedè, Cu taină-l împărtăşeà.* TEODORESCU, P. P. 581. *În ziua de Gioe-mare, când vor să se împărtăşască sfintelor, înfricoşatelor taine.* LET. III 311/21. *Te cureţi de păcate, ca cum te-ai împărtăşì.* ŞEZ. I 127/19.

3°. Trans. (Cu dativul persoanei) A comunicà cuiva cevà, a-i face cunoscut, a-i da de ştire. *Epitropia... au împărtăşit acea anaforă Logofătului.* URICARIUL, III 45/7. *Câte mi-a spus..., le-am împărtăşit prietenului său.* MARCOVICI, C. 107. *Maistrului Ruben... i împărtăşeşte* [Dan] *toate îndoielile, dar şi toate descoperirile lui tăinuite.* EMINESCU, N. 52. *Un răspuns.. pe care îl împărtăşesc aice.* SBIERA, F. S. 79, cf. P. 152/22.

4°. Trans. A da (şi altuia). *Numele Vlahilor să fi fost cândva împărtăşit şi Bulgarilor.* P. MAIOR, IST. 140.

5°. Refl. A se comunicà, a se transmite (altuia) prin contagiune, a se contaminà, a se luà, a (se) molipsi. [Cei ce se ating de puroaiele acelor bube] *să împărtăşesc îndată.* PISCUPESCU, O. 286.

6°. Trans. A primì, a acceptà. *Hotărîrea cea biruitoare pentru... frumuseaţea tânărului, Toţi o împărtăşeà după datorie* (a. 1773). GCR. II 91/2. *Nu puteau împărtăşì ironica indiferenţă.* MAIORESCU, D. II 31. *Nu-ţi împărtăşesc părerea.*

7°. Trans. (Refl.=pasiv.) (După fr. *partager avec...*) *A împărtăşì cevà cu altul* = a împărţì. *O plăcere ce nu să împărtăşeşte cu alţii, înceteză de a fi plăcere.* MARCOVICI. D. 158. *Un înger... cu care împărtăşesc toate bucuriile şi fericirile vieţii.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

[Şi: † **împărtăşà (împărtoşà** POLIZU) vb. Ia. *Aerul... ni se împărtăşază mai lesne din toate.*

PISCUPESCU, O. 68. *Arhistratigul se împărtăşează de slava ce dobândesc ostaşii lui biruind.* E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 302. | Part.-adjectiv: **împărtăşit** (cu negativul **neîmpărtăşit** PANN, H. 20), **-ă.** *Şi-apoi nu-s împărtăşit* (=cuminecat) *De câte-am păcătuit.* ŞEZ. VIII 26 | Abstracte: **împărtăşire (împărteşire)** s. f. (cu negativul **neîmpărtăşire** s. f.) = parte (pe care o are s. ia cineva); comunicare; comunitate; participare. *Dintru această sporire să aibă împărtăşire şi casa răsurelor.* URICARIUL, I 228/26. *Se vor da sama legiuită... la toţi alţii, câţi se cuvin să aibă împărtăşirea aceasta.* URICARIUL, I 41/22, cf. II 5/2, 2/10. *Împărtăşire multă la soartă i-a luat.* C. NEGRUZZI, II 295/14. *Să desluşim îndoirile noastre prin împărtăşirea ideilor.* MARCOVICI, C. 40/1. *Scopul vorbirei... este împărtăşirea gândirii.* MAIORESCU, CR. I 37. *Ghiţă alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărteşire* (= să-i facă comunicare, să-i comunice) *despre cele petrecute între el şi Lică.* SLAVICI, N. II 95. *Românii sau Romanii cei din Dachia nici o împărtăşire n'au avut cu Italianii.* P. MAIOR, IST. 241. *Au unirea şi împărtăşirea neamului şi a rudeniei cu noi.* PRAV. COM. 108. *Ce împărtăşire avem cu tine ca să ne şi împărtăşim de bunătăţile tale?* EMINESCU, N. 145. *Împărtăşirii ceii de sus mă învredniceaşte.* MINEIUL (1766), 49¹/2. *Cu împărtăşirile ceale prea frumoase... împodobindu-vă.* ib. 90, cf. 112¹/2, 118. *Foloasele ce va trage România din împărtăşirea ei la Expoziţiunea universală.* ODOBESCU, II 97, cf. 50/18; **împărtăşit** s. a. = cuminecare. *Venì-vei... mâine la împărtăşit.* CONTEMPORANUL, III 428; **împărtăşénie** s. f. = cuminecare. *Împărtăşenia în azimă şi fără vin.* IORGA, C. I. II 56. *Nici sfânta 'mpărtăşenie n'o cinsteşti.* GORUN, F. 155. *A fi aproape de... ca Turcu de împărtăşenie,* adică foarte departe. ZANNE, P. VI 422].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **părtaş.**

ÎMPĂRŢÁŞTINĂ s. f.
ÎMPĂRŢEÁLĂ s. f.
ÎMPĂRŢÉNIE † s. f.
} v. **împărţi.**

ÎMPĂRŢÍ vb. IVa I 1°. *Partager* 2°. *Diviser.* II. 1°. *Séparer.* 2°. *Divorcer. Abandonner.* 3°. *S'éloigner.* 4°. *Séparer.* III *Partager.* IV 1°. *Distribuer, donner.* 2°. (pass.) *Être destiné à.* 3°. *Répandre. Se dissiper, se disperser.* 4°. *Gaspiller.* 5°. *Partager* (une idée etc.) 6°. *Communiquer.*

I 1°. Sensul fundamental e: a desface un lucru sau o colectivitate în părţi. Trans. *D-zeul dzise...: rădicu-me şi împarţu Sichimă şi valea fsatelor măsuru.* PSALT. SCH. 233/17 (: je partagerai Sichem et mesurerai la valée). *Cinci oameni cum pot împărţi cinci oao?* BARAC, T. 27. *Să-i împarţi în două cete: în smintiţi şi în mişei.* EMINESCU, P. 249. *Să 'mpărţim calea în două,* [făcând tu jumătate şi eu jumătate]. HODOŞ, P. P. 32/3. *Cu sabia sa te 'mparte.* MĂNDRESCU, L. P. 214/20. | (Refl.=pasiv.) *Limba românească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri.* C. NEGRUZZI, I 8.

2°. Spec. (Aritm.) A vedeà de câte ori un număr se cuprinde într'altul, a divide. *O sumă de mai multe părţi se împarte prin un număr.* CLIMESCU, A. 60.

II † Când ideea «separării» predomină, *împărţi* poate deveni sinonim cu «despărţi».

1°. Trans. A despărţi (un lucru de altul s. o persoană de alta), a separà, a alege. *Cela ce va ucidc pre cela ce va intrà la mijloc să-i împarţă...* PRAVILA MOLD. 62. *Un păstoriu ce-şi împarte oile din capre.* VARLAAM, C. 22, cf. 333. || Refl. *De-acii au avut sfadă multă maica cu fata, de au întrat între iale sabia de s'au împărţitŭ şi s'au tăiat.* MOXA, 382/17. *Să va prilejì de să vor împărţì acei oameni.* PRAVILA MOLD. 12.

2°. (Jur.) Spec. (Construit cu prep. de, mai rar cu) Refl. (Despre doi soţi căsătoriţi) A se despărţi, a divorţà. *Căsarii să vor împărţì.* (Munt.: despărţì) *de fămeile sale pentru preacurvii.* PRAV. 551, cf. 569, 615, 618. *După ce se vor fi împărţit cu besearica...* ib. 578, cf. (*cu leage*) 586, (*cu ştire şi voia giudeţului*) 595, (*sângur cu voia lui şi fără ştirea giudeţului*) 632. || Trans. (Complementul e «nunta») A desface. *De se va prilejì să se împarţă nunta ce s'au făcut cu fata...* ib. 793. | (Complementul e «femeia») A părăsì, a lăsà. *De va vrea bărbatul o va împărţì.* ib. 793.

3°. Refl. A se îndepărtà de cineva. *D[oamn]e nu împărţì-te de mere* (= mine)! PSALT. SCH. 106. *Ce se împart de tine, pier.* CORESI, PS. 194.

4°. A scoate dintr'o mulţime, a izolà. *Boul nu se va ţineà în cireadă cu alte vite, ci se va împărţì.* PRAVILA MOLD. 7.

III. De obiceiu separarea în părţi se face cu scopul de a da părţile persoanelor cărora li se cuvin.

1°. Trans. şi absol. A despărţì un lucru în două s. mai multe părţi spre a le distribuì şi a luà (fiecare) partea ce i se cuvine dintr'un întreg. (Adesea complinit prin *cu cineva*). *Ceia ce vor împărţì roada ce vor fi sămănat în parte...* PRAV. 21. *Să împarţă în doo cu stăpânul locului.* ib. 302. *Hotărì să-şi împărţească împărăţia cu acest frate.* GORJAN, H. I 2/10. # **N'am ce împărţì** (s. **de împărţit**) **cu...** = n'am nici o legătură, nimic comun (cu cineva). *Nu-ţi vreau nici rău nici bine, N'am ce împărţì cu tine.* ALECSANDRI, P. P. 42, cf. 269b/8. MĂNDRESCU. L. P. 188/22. (La fel în limbile balcanice, cf. PAPAHAGI, P. A. 160). || † Refl. A face averea părţi şi a o distribuì între sine (cf. diviziune). *Se va prilejì de să vor împărţì acei oameni.* PRAVILA MOLD. 12. *Să vor împărţì în doo cu comoara.* PRAV. 305.

2°. † Trans. (Jur.) A emancipà un copil. *Cine-ş[i] va împărţì fata de la sine* (: quia fuerit emancipata) *şi-i va da dzeastrele toate şi va lăcuì sângură de sine...* PRAV. 359.

3°. (Tipogr.). Spec. A distribuì literele după tipărire la locurile respective în casă. CĂL. TIP.

IV. Ideea separării în părţi devine accesorie şi pe planul întâiu se iveşte aceea de «a da fiecăruia».

1°. Trans. şi absol. A distribuì, a da la alţii. *Împărţiră spre tine rău* (: declinaverunt in te mala). CORESI, PS. 49. *De ţi-e voia să aibi de la aur slavă şi laudă, împarţi-i measerilor.* CCR. 156. *Doamne, dă ca din binele ce ne-ai împărţit să agiutorim şi noi fraţii noştri.* VARLAAM, C. 311. *Când veri hi tu împărţitoriu, să împarţi cu direptul.* id. C. II 57. *Casa răsurilor unde se împart lefile.* URICARIUL, I 228/27. *Averi, cinsti, care odată se împărţeau drept răsplătiri.* ALEXANDRESCU, M. 23. *Împărţind bogdaprostele în dreapta şi în stânga.* C. NEGRUZZI. I 252. *Părintele... aducând pitaci şi colaci din biserică, a împărţit la fiecare.* CREANGĂ, A. 4. *Îşi împărţì toată avuţia pe la ostaşi.* ISPIRESCU, L. 4. *Tot grămezi de bani făceà, Şi la feciori împărţeà.* RETEGANUL, TR. 43/5. *Ei să 'mparţă lefile.* TEODORESCU P. P. 52b. *Bată-l maică Precista... P'ăl de-a'mpărţit dragostea.* BIBICESCU, P. P. 21, cf. DOINE, 243/13. # *Cine împarte, parte-şi face.* BARONZI, L. 51/6. *A-i împărţi cuivà colacul* = a-l vedeà mort. ZANNE, P. VI 522. *Nu te pricepi să împărţi trei paie la doi măgari,* se zice de omul prost. ib. I 255.

2° Unipers. A-i fi cuivà hotărît de soartă, a-i fi sortit, ursit, predestinat. *Poate că asta ni-a fost împărţită, să nu fim aproape de olaltă.* RETEGANUL, P, IV 66/11. *Şi dacă nu mi-a fost împărţită de la D-zeu să trăesc...* id. T. 219. *Doamne Dumnezeule, Trimite ursitoarele.. Lui N. bine să'mpărţească* (nota: *să ursească*). PAMFILE, D. 5.

3°. Trans. A răspândi, a împrăștia. *O boare... care mirezme împărțeaște.* BARAC, A. 79. *Cornul.. sună... Blându-i sunet se împarte Peste văi.* EMINESCU. P. 105. | Refl. A se răspândi, a se risipi, a se răsfirâ, a se împrăștia. *Se împărți gloata* (: să răsfiră. N. TEST. 1648). COD. VOR. $48/_{1}$. *Împărțiră-se* (: dissipati sunt) *și milcuiră-se.* CORESI, PS. 88. *S'au împărțit în toată lumea acest lucru.* DOSOFTEIU, V. S. 72. *Părul ei, după moda de atunci, se împărțeà despletit pe umeri.* C. NEGRUZZI, I 145.

4° Absol. A risipi, a cheltui. *Aduni cu țârâita și împarți cu nemiluita.* ZANNE, P. V 11.

5° (După franc. «partager», germ. «teilen») A împărtăși (cu cinevà) cevà (o părere, idee etc.). *Această argumentare nu este însă împărțită de întreaga comisiune.* MAIORESCU, CR. III 442. *Luă în brațe pe această... fată... cu care împărțise soarta sa.* C. NEGRUZZI, I 26.

6° A comunicà cevà cuivà. *Ai grijă de 'mparte vorb'asta și altor Români întâlnitori.* JIPESCU, O. 33.

[Prez. ind. *împart*, conj. *să împartă*, imper. *împarte!* † și dial. *împarț*[*u*] PSAL. $233/_{17}$, $311/_{3}$, $114/_{11}$, MARDARIE, L. 3047, LB. *să* [se] *împarță* PSAL. $127/_{10}$, PRAV. 455, 585, 591 etc., *împarți!* VARLAAM, C. II 66_{2}, BIBLIA (1688), DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG.; azi și *împărțesc* (*împărțăsc* DOSOFTEIU, V. S. $63/_{2}$), *să împărțească, împărțește!* | Adjective (substantivate une-ori): **împărțit** (cu negativul **neîmpărțit**), **-ă**. *Vor hi răschirați de venirea lui H*[*risto*]*s întru întuncarecul împărțitu.* VARLAAM, C. 235, cf. 282, 234. (ad I 1°) *Toate faptele lumiei ...împărțite le deade oamenilor.* VARLAAM, C. 299. *Humuleștii..., sat mare și vesel, împărțit în trei părți.* CREANGĂ, A. 1. (ad I 2°) *Împărțit prin* este semnul : (două puncte). CLIMESCU, A. 50. (ad II 2°) *Muiare împărțită de bărbat.* PRAVILA MOLD. 99. (ad III 1°) *De va socoti un om un pom și-l... va face mare de roadă, într'un loc neîmpărțit...* [= stăpânit în comuń] PRAV. 69. (ad IV 2°) *Nu sunt banii aceia împărțiți* (*sortiți, rânduiți*) *de la Dumnezeu să fie ai lui.* RETEGANUL, P. IV $78/_{5}$. *Se'ntoarse... la grădina aceea unde-i erà împărțit să moară.* MARIAN, O. II 229; — **împărțitór, -oare** = care împarte; care trebue să fie împărțit; (spec. subst.) factor poștal care distribuie scrisorile; (despre boale) care se ia repede, contagios; (Aritm.) divizor. *Împărțitoriu să împarți cu direptul.* VARLAAM, C. II 57. *Împărțitori de cerești tainе.* BIBLIA (1688) $4/_{22}$. *Care țigani fiind de la părinții lor împărțitori ș'au venit acum la împărțâre.* URICARIUL, XXI, 386. *Averea rămăsese... «împărțitoare»* (= să fie distribuită) *fetelor* (a. 1722). IORGA, S. D. VI 98. *Împărțitorul... trecând lăsă o scrisoare.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Împărțitor de afișe, de jurnale.* PONTBRIANT. *Frântura și sfrenția... sânt... foarte împărțitoare* (= molipsitoare). PISCUPESCU, O. 285. *Dintre doi numeri dați, cel mai mare se numește de împărțit, cel mai mic împărțitor.* CLIMESCU, A. 49. | Abstracte: **împărțire** s. f. (ad I 1°) *Ceriul au întărit și pământul întemeiat fu și apeei împărțire puse.* CORESI, E. $V/_{14}$. *Împărțirea florilor în familii.* C. NEGRUZZI, I 99. (ad I 2°) *Înmulțirea și împărțirea* (= diviziunea) *le considerăm ca niște cazuri particulare ale adunării și scăderei.* CLIMESCU, A. 16. (ad II 1°) *Împărțirea* (= separarea) *cea veacinică a dreptilor din cei păcătoși.* VARLAAM, C. 332. *Nu s'ar fi biruit Sârbii... de nu s'ar fi întâmplat.. împărțire* (= desbinare), *împărechere.* DIONISIE ECLESIARHUL, 232. (ad II 2°) *Nu va puteà bărbatul să-i ia zeastrele... până a nu isprăvì judecătoriul împărțirea* (= despărțirea, divorțul) *lor.* PRAV. 136. (ad IV 1°) *Prin împărțirea* (= distribuția) *funcțiilor, națiunile... produc armonia totului.* BĂLCESCU, M. V. $3/_{25}$; (cu accent schimbat) **împărțăre** s. f. = împărțireà averilor rămase de la părinți. RĂDULESCU-CODIN. *Ce zici la împărțăre?* id. I. 245; — **împărțit** s. a. = împărțire; diviziune; despărțire, margine, hotar. *Puse împărțitul* (: terminos) *limbilor după măsura îngerilor.* CORESI, PS. 411. *Și au purces la Țarigrad. Atunce multă jâle și plângere la împărțitul lor.* LET. I $166/_{18}$. *Dintre doi numeri dați, cel mai mare se numește de împărțit* (= dividend). CLIMESCU, A. 49. *La împărțit le-au venit greu să numere ei atâția bani.* SBIERA, ap. DDRF.; — **împărțitúră** s. f. = (†) divorț; împărțire; partea împărțită, ceea ce a fost împărțit. *Fără dăjdiile preușești nemică n'au arătat, nece veritul de osfeștenii, nece de împărțituri* (= divorțuri), *nece de frății, nece de cuscrii* (a 1628). IORGA, D. B. I 43. *Împărțitura de fân* se face pentru vite, câte de o mâncare (Zagra). Com. I. CORBU.; — **împărțeálă** (dial. *împărțálă*) s. f. = împărțire; diviziune; lucrul împărțit; (†) despărțire, divorț. *Având între dânșii vrajbă de împărțeala pământului.* MAG. IST. I $136/_{28}$. *Și strămoașile lor l-au avut de împărțală.* URICARIUL IV $335/_{18}$. *Împărțele bătrâne a moșinașilor pământeni.* ib. IV $330/_{13}$, cf. (*împărțeală cu pahar*) ib. X $107/_{24}$, (*împărțele cu domnia*) I $302/_{22}$. *Sânt trei scule de 'mpărțală.* BARAC, A. 69. *În împărțeala mormântului nu va aveà mai mult loc decât săracul.* C. NEGRUZZI, I 243. *Mai dreaptă împărțeală decât aceasta...* CREANGĂ, A. 145. *Act de împărțeală.* BRĂTESCU, L. D. 54. *Pe 'mpărțeală se tocmesc.* TEODORESCU, P. P. 442. *Împărțeala* (= despărțirea, divorțul) *acestor căsari.* PRAVILA MOLD. 83, cf. 76; — † **împărțâni(i)e** (**împărțénie** POLIZU) s. f. = împărțire, împărțeală. *Împărțaniia moștenirei.* PRAV. COM. 170; — **împărțălíște** s. f. = împărțire, împărțanie. LB.; — **împărțíște** s. f., VAIDA. **împărțăștină** s. f. = împărțire. *Ne-o făcut împărțaștină la loc.* T. PAPAHAGI, M.]

— Din lat. **impartio, -ire** (= *impertio*) «a da partea cuvenită, a comunicà, a dărui».

IMPARȚIĂL, -Ă adj. *Impartial.* — Care nu ține partea nimănui, care nu părtinește pe nimeni; nepărtinitor. [Familia: (după fr. *impartialité*) **imparțialitáte** s. f. = nepărtinire. (Pronunță *-ți-a-*).]

— *N.* după fr.

ÎMPĂRȚÍȘTE s. f. } v. **împărți.**
ÎMPĂRȚITÚRĂ s. f. }

ÎMPĂRUȘÁ vb. I v. **împăroșà.**

IMPÁS s. a. 1°.—2°. *Impasse.* — 1°. Mic drum s. străduță deschisă numai la una din extremitățile ei; ulicioară fără ieșire, înfundătură, fundac, hudiță.

2°. Fig. Situațiune încurcată, încurcătură din care nu se poate ieși. *Ca să mai uite, luă condeiul și numerotă toate scrisorile..., dar nu-i veneà nici o idee cum să scape din acest impas.* I. NEGRUZZI, I 178. *Guvernul pândește cu nerăbdare prilejul de a scăpà din impas.* MAIORESCU, D. II 46. *Ajută-mă, că sânt într'un impas...* MIREA, C. II 91.

— *N.* după fr.

IMPASÍBIL, -Ă adj. *Impassible.*—Nesimțitor la dureri s. emoțiuni.

— *N.* după fr. (lat. **impassibilis, -e**).

ÎMPÂSLÍ vb. IV^{a}. Refl. *S'emmêler, s'embrouiller.* — A se face ca pâsla. DICȚ.; (fig.) a o băgà pe mânecă: *A împâslit-o rău de tot, nu știu cum o ieși la căpătâiu.* BOCEANU, GL. [De obiceiu subt forma participială: **împâslit, -ă** = (despre păr) încurcat, des și neîngrijit, ca pâsla, pâslos; (despre urechi) astupat, înfundat; (despre plante) cu peri

mici şi deşi, pâslos. *Barba şi mustăţile aspre şi împâslite* CARAGIALE, S. 139/24. *Cu părul căzut pe ochi şi împâslit, de nu crà pieptenat, socotesc eu, de când se născuse.* ISPIRESCU, ap. TDGR. *Se ia gogoaşe de pe tufă şi se stoarce în ureche, dacă urechea e împâslită.* MAT. FOLC. I 702. *Planta... diferă... prin indumentul său mai împâslit.* GRECESCU, FL. 67. | Şi: **pâslít, -ă** adj. *Sub un cort mare, pâslit.* ALECSANDRI, P. P. 113/6.]

— Derivat, din **pâslă**, cu pref. **în-**.

ÎMPĂSOIÁ vb. I † *Peser.* — A apăsà. (Atestat numai în Psaltirea Hurmuzachi subt forma *împăsonà*): *Dzua şi noaptea împăsone pre mene măra ta.* PSALT. HUR. 54/38. (: p ă s ă SCH., s ă ' n g r e u i e DOS.).

— Din **păsà** «apăsà», modelat după **îngreoià**.

ÎMPACIÉNŢĂ s. f. † v. **impacienţă**.

ÎMPĂTIMÍ vb. IVa. (*Se*) *passionner.* — (Rar) T r a n s. şi r e f l. A (se) pasionà, a (se) umplè de patimă. COSTINESCU. [A d j e c t i v: **împătimít, -ă** = pasionat, plin de patimă. *Cugetarea ei erà împătimită.* EMINESCU, N. 132. | A b s t r a c t: **împătimíre** s. f. = pasiune, patimă. *Sărut cu 'mpătimire ai tăi albi şi netezi umeri.* id. P. 188. *Aş strânge-o în braţe cu împătimire.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **patimă**.

ÎMPĂTRÁ vb. Ia. *Avoir des mécomptes.* — A o păţì, a da de beleà, de dracu, de bucluc, a o băgà pe mânecă. *Ei, araca'n de mine, am împătrat-o cu asta!* (Oltenia). ION CR. III 119 (tradus, neexact, prin: «n'o mai isprăvesc»). *A împătrat-o cu tine, credeà că e gluimă.* BOCEANU, GL. *Dacă ştiam, nu făceam cutare lucru! — De ce? — Păi, nu vezi, Mă chiamă la judecată! Am împătrat-o!* (Ialomiţa). DR. I 258. [La ŞINCAI, HR. se găseşte de repetite ori şi: † **pătrà** vb. I = a face, a săvârşì. *I-au răspuns Paul V că se bucură pentru acelea care le-au pătrat spre mărirea lui Dumnezeu.* III 12/4. *Câte au pătrat Krum, autorul cel necunoscut aşà le scrie.* I 148/10. *Acele lucruri patrà* (traduce pe «patrant» din originalul latin) *care se împotrivesc numelui creştinesc.* I 925/2.]

— Dacă la Şincai cuvântul nu-i un latinism, ci un cuvânt popular, precum are aparenţa, e urmaşul lat. **patro, -are** «săvârşesc». Forma *împătrà* derivă din ***impatrare** (refăcut din *impetrare* «a face, a săvârşì prin sforţări, a obţineà»); trecerea de sens de la «am făcut-o (bună)» la «am păţit-o» nu oferă nici o dificultate. Cf. V. B o g r e a, *Dacoromania* I 258—259 (care pleacă de la *impetro* şi compară trecerea semantică cu «a se căpătà, a se procopsì, a se alege cu ceva»).

ÎMPĂTRÁT, -Ă, v. **împătri**.

ÎMPĂTRÍ vb. IVa 1°. *Quadrupler* 2°. *Couper en quatre.*

1°. A face un lucru de patru ori mai mare. *Inorogul... întreì şi împătrì ţeremoniile.* CANTEMIR, ap. TDRG.

2°. † A tăià în patru. *Au măniat pre Ştefan-Vodă, de pre feciorul Hanului l-au împătrit înaintea trimişilor, apoi pre toţi solii i-au tras în ţapă.* ŞINCAI, HR. II 55/7.

[A d j e c t i v (a d v e r b): **împătrít, -ă** = de patru ori mai mare, mai mult. *Să se plătească lucrul îndoit sau împătrit.* PRAV. COM. 178. *Aveà deci un împătrit câştig.* BRĂTESCU, L. D. 33 | Şi: † **împătrát, -ă** adj. LB. *Ciata cea împătrată a purtătorilor de chinuri* (este vorba de patru mucenici). MINEIUL (1766) 902/1. *A mucenicilor... împătrată... cinstită pomenire.* ib. 85¹/2, cf. 85²/1; — **împătricát, -ă** adj. *Am mâncà întreit şi împătricat ca altă dată.* ŞEZ. VII 8].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **patru**.

ÎMPATRONÍ vb. IVa † *S'emparer.* — (Rar) A se face stăpân (patron) pe ceva, a luà în posesiune. *Se împatroniră Ruşii şi de Moldavia şi de Valahia.* E. VĂCĂRESCU, IST. 279/50. *Câte trele aceste puteri se împatroniră în Polonia de câte un loc.* id. 282/27.

— *N.* după ital. **impadronirsi**, idem. TDRG.

ÎMPĂTURÁ vb. I(a) 1°. *Plier, empiler par couches.* 2°. *S'enfuir.*

1°. (Despre o pânză, stofă etc.) A îndoì, a face pături, a aşezà în păturì. *Ungem cu aceasta o pânzătură... şi în trei o împăturăm.* CALENDARIU (1814), 181/15. *Împătură servieta cea curată şi o pune pe tavă.* SLAVICI, N. I 286. *O foae de hârtie o împătură în patru şi-o dete lui moş-Gligor.* RETEGANUL, P. I 16. *Frumos i-am împăturat-o.* POMPILIU, B. 26/24.

2°. În expresia: **a o împăturà** = a fugì, a o luà la sănătoasa. LM.

[Şi: **păturà** vb. I(a) refl. LB.; **împăturì** vb. IVa. *Moaşa.., împăturşte mânecele bine, le strânge şi le pune de o parte.* MARIAN, NA. 279.; **păturì** vb. IVa = a îndoì (hainele), a face păturĭ; a bate (spre a se întinde). *Păturşte-ţi straiele.* SEVASTOS, N. 9/25. *Nevasta cea tânără îşi păturşte rochia de mireasă.* id. ib. 340/15. *Ia o bucată de hârtie,... pică pe dânsa o picătură de cerneală, îndoaie apoi hârtia şi se păturesc ambele părţi.* PAMFILE, J. I 328. *Se seceală boul sau calul şi părul scărmănat se păturşte (se bate) cu palmele.* id. ib. 297. *Păturesc mămăliga cu lopăţica.* id. II 260. | A d j e c t i v e: **împăturát (împăturít, păturát, păturít**, cu negativele **neîmpăturat, neîmpăturit**), **-ă** = îndoit, aşezat în pături; învălit (Ropcea în Bucov. Com. S. URSULEAN). *Împăturate frumos, altiţele ei de borangic cele cusute în fir şi mătase...* SLAVICI, N. I 244. *Stăteau păturite lăicere şi scoarţe.* S. NĂDEJDE, CONTEMP. VI 99. *Două late, păturate, Două scurte, cârligate?* (= Foarfecile). GOROVEI, C. 155. | A b s t r a c t e: **(îm)păturáre, (îm)păturíre** s. f.; **(îm)păturát, (îm)păturít** s. a.; **împăturătúră** s. f. LB.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pătură**. Pentru sensul 2°, cf. «a plecà», franc. «plier bagages», «a-şi luà catrafusele» etc. Coincidenţa de formă şi sens cu arom. *ampatur* «fug (călare)» e întâmplătoare, căci acesta e derivat din *an-patru* (*chicioare*) «în patru picioare», după model albanez (cf. DR. II 515). — cf. d e s p ă t u r à.

ÎMPĂTURĂTÚRĂ s. f. }
ÎMPĂTURÍ vb. IVa } v. **împătură**.

ÎMPĂUNÁ vb. Ia 1°. *Mettre des plumes* (à un chapeau). *Bigarrer.* 2°. *Se pavaner.*

1°. A pune pene de păun sau şi de alte pasări la pălărie. LM. || P. e x t. A împestriţà. *Cutii de chibrituri, creioane, împăunate cu cel mai ciudat mozaic de roşu, verde, galben şi albastru.* CONV. LIT. XLIV 1 312.

2°. R e f l. A se umflà în pene, a-şi da aiere, a se făli, a se mândrì, fudulì cu lucrul altuia. [Polonii] *voiau a-i răpì... gloria... împăunându-se ei înşişi cu mizerabilul plagiat de pene strălucite.* B. P. HAŞDEU, ap. TDRG. *Obiceiul ce-l căpătase unii de a se împăunà... cu titluri străine.* IORGA, L. R. 182.

[Şi: (rar, învechit) **păunà** vb. Ia refl. (ad 2°), BARONZI, L. I 100/1. *Îi vezi de-odată păunându-se* (= cocoţându-se) *pe treptele cele mai înalte.* C. BOLIAC, ap. DDRF.; **păunì** vb. IVa refl. = a se răsfăţà, a se fudulì, a se îngâmfà ca păunul (MARIAN, O. II 266). *Apoi, dar ce înveţi tu? — Elineşte, am răspuns păunindu-mă.* C. NEGRUZZI,

I 4. *Oamenii în minteni...: cu cordele la pălării, fâlfâind în vânt, se păunesc prin ograda măturată.* RUSSO, S. 103. | Adjectiv: **împăunát,-ă.** (ad 1°) *Cei o mie de oameni* [= dorobanți], *chipoși, împăunați.* ap. TDRG.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **păun.** (În sensul 2°, literar, după franc. *pavaner*).

ÎMPĂVĂRÁT, -Ă adj. v. **împovărà.**

ÎMPĂVĂZÁT, -Ă adj. *Muni d'un écu.* — (Rar) Înarmat cu o pavăză. BARCIANU.

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *împăvăzà*, derivat din **pavăză,** cu pref. **în-.**

IMPECÁBIL, -Ă adj. adv. *Impeccable.* — Adj. Care nu poate păcătui, incapabil de a comite o greșeală, de a greși. | Fig. Desăvârșit, perfect. *Un vers impecabil.* || Adv. Fără nici o greșeală; în mod desăvârșit, perfect. *Când regimentul defilà impecabil în fața unor «ochi de vultur»...* TEODOREANU, M. II 91. [Familia: (după fr. *impeccabilité*) **impecabilitáte** s. f. = starea sau calitatea persoanei s. lucrului impecabil].

— *N.* după fr. (lat. **impeccabilis,** idem).

IMPECABILITÁTE s. f. v. **impecabil.**

IMPEDIMÉNT s. a. *Entrave, obstacle, difficulté.* — (În Țara veche mai ales ca termin juridic). Piedecă, obstacol, greutate (de învins), dificultate. *Erà și interesul de a nu se întinde prea mult rudenia duhovnicească, care constituià un impediment de căsătorie.* MARIAN, NA. 167. *Impediment la contractarea unei căsătorii.*

—*N.* după fr. (lat. **impedimentum** «piedecă»).

IMPEGÁT s. m. v. **impiegat.**

ÎMPELECÁ vb. I v. **împiedecà.**

ÎMPELINÁ vb. Ia *Rendre* ou *devenir amer.* — Refl. rar trans. A deveni s. a face cevà amar ca pelinul, a (se) amărî. *Cu pelinul îl împelinaiu, Cu pietrile îl împetriiu.* MAT. FOLC. I 560. *Că de când te-am așteptat, Gura mi s'a 'npelinat.* BUD, P. P. 6.

— Derivat, cu pref. **în-,** din **pelin.**

ÎMPELIȚÁ vb. Ia *S'incarner.* — (Învechit) A se întrupà, a se încarnà, a luà chip de om. *Deadins s'au împelițat, ca să scoață rodul omenesc din toată răutatea.* VARLAAM, C. II 41. *Acmù.., să împeliță cuvântul lui D*[u]*m*[ne]*dzău.* ib. II 53, cf. COD. TOD. 120. *Se împeliță cu trup cum fu voia sfinției sale.* GCR. 182/10. *Apoi, o să te 'mpelițezi din cap până 'n călcâie în chip de om muritor.* CARAGIALE, S. N. II. [Abstracte: † **împelițáre** s. f., † **împelițát** s. a. = întrupare, incarnare. *Împelițarea cuvântului cel nainte de veci în firea omenească.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Împelițatul Domnului nostru.* PSAL. SCH. 526. | Adjectiv: **împelițát (împelețát** POGOR, HEN. 235), **-ă** = (neobicinuit) prevăzut cu o peliță (LB); (de obiceiu) întrupat, încarnat. *Copilă îngemănată și, ca gâștele, pe de desupt împelițată.* CANTEMIR, IST. 89. *Poezia 'mpelițată cumcăești am priceput.* C. NEGRUZZI, III 95/2. **Drac împelițat** s. **împelițatul** s. m. = dracul întrupat, diavolul; p. ext. om al dracului, posnaș, isteț și obraznic, rău (ZANNE, P. VI 616), copil îndrăcit, rău (com. COCA), om sau femeie cu apucături rele, care nu se mai îndreaptă (RĂDULESCU-CODIN, Î.); (în batjocură) țigan (ȘEZ. I 214/37, III 36/24). *Împelițatul se face iar om.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 204, cf. ȘEZ. VI 132. *Ești dracul împelițat.* PANN, P. V. II 122. *Slujitorul Domnului este dracul împelițat.* C. NEGRUZZI, I 235. *Drace 'mpelițat!* ALECSANDRI, T. 278, cf. ROMÂNUL GLUMEȚ, I 48/14. (Din această expresie se explică întrebuințarea lui *împelițat*, adjectiv și substantiv, cu înțelesul de) posnaș, al dracului (isteț și obraznic), îndrăcit, drac. *Ascultă, modistă împelițată.* ALECSANDRI, T. 1095. *Cuibul... de care nici cel mai împelițat băiat nu se poate apropià.* MARIAN, O. II 132. *Spuneau ghicitori, care mai de care mai împelițate.* DELAVRANCEA, S. 258. *A izbândit împotriva împelițaților vrăjmași ai omenirei.* ISPIRESCU, L. 224. *E grec împelițat.* HODOȘ, P. P. 177. *E ca naiba 'mpelițat.* BIBICESCU, P. P. 302. *Tot Corbea împelițatul, Care e frate cu dracul.* MAT. FOLC. 191. *Minciună împelițată.* BARONZI, L. I 126/20. (= *a dracului, cu coarne*); — **împeriițát, -ă** (Maram.) = «măreț, care se ține, se scotoară». T. PAPAHAGI, M. 126/74.]

— Derivat, cu pref. **în-,** din **peliță** (și cu înțelesul de «trup»).

ÎMPELMÁ vb. Ia v. **împielmà.**

ÎMPENÁ vb. Ia v. **împănà.**

IMPENETRÁBIL, -Ă adj. (Fizică) *Impénétrable.*—Care nu e penetrabil, nu poate fi pătruns, (de) nepătruns. [Familia: (fr. *impénétrabilité*, idem) **impenetrabilitáte** s. f. = calitatea de a fi de nepătruns; spec. (Fizică) imposibilitatea ca două molecule să ocupe în același timp același spațiu.]

N. după fr. (lat. **impenetrabilis, -e,** idem).

IMPENETRABILITÁTE s. f. v. **impenetrabil.**

ÎMPÉNGE vb. III † v. **împinge.**

ÎMPENÍT, -Ă adj. *Coincé.* — Fixat cu ajutorul unei pene. *Pluguri cu săgeata 'npenită* (Mănăstireni, jud. Botoșani) ION CR. III 305.

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *împenì*, derivat din **pană** cu pref. **în-.** Cf. împănà.

IMPERATÍV, -Ă adj. s. a. *Impératif.*

I. Adj. Care impune un ordin s. o poruncă; care ordonă s. poruncește să se facă cevà; poruncitor. | (Gram.) *Modul imperativ* = care exprimă un ordin, o poruncă, p. ext. un sfat, o rugăciune. *Un verb la modul imperativ.* | Adv.: Poruncitor. *Vorbele Olguței răsunau imperativ și nerăbdător în mintea lui Mircea.* TEODOREANU, M. II 166.

II. Substantivat. (Gram.) Modul imperativ. *Imperativul verbelor de conjugarea a patra.* | (Fil.) *Imperativul categoric al lui Kant.*

— *N.* după fr. (lat. **imperativus, -a, -um,** idem).

IMPERÁTOR s. m. 1°-2°. *Empereur, tsar.*

1°. (Învechit) Împărat, spec. țar al Rusiei. *Înștiințare pentru moartea marelui Petru Imperatorului a toată Rusiia.* ISTORIA ROȘILOR, ap. GCR. II 53/15. *Iar' împăratul Țarigradului... n'au primit nici să audă, necum să meargă la încoronație, numindu-se pre sine împăratul împăraților... și ei* [împărații Rușilor] *imperatori stăpânitori, iar nu împărați.* DIONISIE, C. 170.

2°. (Azi) Împărat al Romanilor. *Fenomenale redingote, tăiate dintr'un tricolor, Lavaliere montmartreze, hlamide de imperator.* MIREA, C. II 119.

[Accentuat și: *imperatór.* | Feminine: (< rus. *imperatrica*, idem) **imperatriță** † s. f. = împărăteasă a Rușilor, țarină. *Elisaveta... au stătut Imperatriță a toată Rusia.* LET. II 179/12; (azi < it. *imperatrice*, lat. *imperatrix, -icem*) **imperatrice** = soția unui imperator roman.]

— *N.* (ad 1°) din rus. **imperátorŭ,** idem, și (ad 2°) din lat. **imperator, -oris,** «comandant general, stăpânitor, domnitor».

IMPERCEPTÍBIL, -Ă adj. *Imperceptible.* — Care nu e perceptibil, nu poate fi perceput s. prins (de mintea s. inteligența cuivă s. de simțuri). [Familia: (după fr. *imperceptibilité*) **imperceptibilitáte** s. f. = caracterul sau calitatea lucrurilor imperceptibile.]

— *N.* după fr. (lat. scolastic **imperceptibilis, -e** idem).

ÎMPERCIUNÁ vb. Ia. *River* (un clou). — (Mold.) Trans. A îndoi cu ciocanul vârful cuiului, care a ieșit de cealaltă parte a lemnului, și a-l bate apoi lățindu-l, ca să nu mai poată fi scos. TDRG.

— Derivat, cu pref. **în-**, din **perciune** (cu înțelesul primitiv: «a îndoi ca un perciune»).

ÎMPERECHIÁ vb. Ia. v. **împărechia.**

IMPERFÉCT, -Ă adj. subst. I-II. *Imparfait.*

I. Adj. Care nu este perfect, care nu este desăvârșit, care are defecte, nedesăvârșit. *Lucrare imperfectă.*

II. Subst. (Gram.) Timp verbal, a cărui acțiune trecută, însă neisprăvită, este considerată ca prezentă în raport cu alt timp trecut: Tu citeai, când eu am venit acasă. *Imperfectul indicativului de la verbele de conjugarea întâia se termină în: -am, -ai, -a, -am, -ați, -au.*

— *N.* din lat. **imperfectus, -a, -um,** idem.

IMPERFECȚIÚNE s. f. *Imperfection.* — Mic defect s. cusur care face ca un lucru să nu fie perfect. *Această poemă are unele imperfecțiuni.*

— *N.* după fr. (lat. **imperfectio, -onem,** idem).

IMPERIÁL, -Ă adj. s. m., s. a.
IMPERIALÍSM s. a.
IMPERIALÍST, -Ă adj. subst.
IMPÉRIE † s. f.
} v. **imperiu.**

ÎMPERINÁT, -Ă adj. *Garni de coussins.* — Acoperit cu perini. *Mie un pat împerinat, Ție un ștalog măturat.* DOINE, 240, cf. HODOȘ, P. P. 47.

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *împerinà*, derivat cu pref. **în-**, din **perină.**

IMPERIÓS, -OÁSĂ adj. adv. *Impérieux. Impérieusement.* — Adj. Poruncitor, căruia nu i te poți opune, pe care trebue să-l urmezi, cf. inexorabil. *Nu crede necesar să mai adaoge cevà, spre a dovedì imperioasa trebuință ce este pentru o națiune...* ODOBESCU, II. 60. *Nu este bine, fără o foarte imperioasă necesitate, a zdruncinà totul din temelie.* MAIORESCU, D. IV 560. || Adv.: *Unirea tuturor Românilor... este... o necesitate imperios cerută de spiritul secolului.* I. NEGRUZZI, I 119. *Reforme ce imperios trebue a fi introduse.* MAIORESCU, D.II 239. [Pronunț. *-ri-os*, mai rar *-rios.* | Familia: (după fr. *impérieusement*, franțuzism ieșit din uz) **imperiozaménte** † adv. = în mod imperios; imperios. *Răspunsul Bulgaro-serbilor imperiosamente dictat prin propriul lor punct de vedere.* HASDEU, I. C. 106.]

— *N.* după fr. (lat. **imperiosus, -a, -um**), idem.

IMPERIOZAMÉNTE † adv. v. **imperios.**

IMPÉRIU s. a. 1°.-2°. *Empire.*

1°. Autoritate, dominațiune, stăpânire suverană, împărăție. *Imperiul divin.* | Spec. (în Transilv., pe timpul Unirii din 1918) Stăpânire românească. *După Alba Iulia Românii ardeleni au preluat imperiul.*

2°. Țara s. țările supuse autorității, dominațiunii, stăpânirii unui împărat; împărăție. *Recunosc... principiul european al integrității imperiului otoman.* URICARIUL, XI 365. *Brasilia, o imperie a Americei.* DRĂGHICI, R. 29. *Ce frumos ar fi... de a vedeà pre vechea Romă înviind în una din coloniile ce ea întemeiase în capătul imperiei sale!* C. NEGRUZZI, I 204. *Dușmănia lor asupra imperiului roman.* BĂLCESCU, M. V. 7/11. *Atunci el pricepe visul că-i trimis de la Profet... Că din dragostea-i lumească un imperiu se va naște.* EMINESCU, P. 237. | Fig. *Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze.* id. ib. 223.

[Pronunț. *-ri-u* și *-riu.* | Și (< rus. *imperija*): **impérie** † s. f. | Familia: (< fr. *impérial*, lat. *imperialis*) **imperiál,-ă** adj. (pronunț. *-ri-al* și *rial*) = cu privire la împărat sau la imperiu, împărătesc. *Alteța Voastră... să recomandați țara noastră, și credinciosul serviciu ce cu supunere au făcut învingătoarelor oștiri imperiale.* URICARIUL, I 171. Substantivat (< rus. *imperiалъ*, idem) **imperiál** (sub-înțelegându-se: *vultur;* ieșit din uz) s. m. = monetă rusească de aur, în valoare de zece ruble (STAMATI, D.); (< germ. *Imperial*) specie de brânză moale pusă în comerț în bucăți mici învălite în staniol. (Învechit, întrebuințat numai la pl.) **imperiáli** = ostașii împăratului Germaniei; (< fr. *impériale*) **imperiálă** s. f. = locul de pe acoperișul unui omnibus, cu bănci pentru călători; — (< fr. *impérialisme*, idem) **imperialísm** s. a. (plur. rar: *-lismuri*) = doctrină politică tinzând la mărirea puterii unui stat prin lărgirea hotarelor (prin cuceriri și subjugări) sau prin extinderea influenței unui stat asupra altora. *Imperialismul britanic. Imperialismul economic al Germaniei;* — (< fr. *impérialiste*) **imperialíst, -ă** adj., subst. = partizan al imperialismului; partizan al politicei napoleoniene, al imperiului (cf. legitimist). *Politica imperialistă a Germaniei. Partidul imperialist.*]

— *N.* din lat. **imperium, -ii,** idem.

ÎMPERLIȚÁT, -Ă adj. v. **împelițat.**

IMPERMEÁBIL, -Ă adj. I-II *Imperméable.*

I. Adj. Prin care nu poate trece un lichid sau un gaz. | Spec. (despre anumite țesături preparate așà, încât apa să nu poată trece prin ele) *Mușamaua este impermeabilă.*

II. Substantivat (s. a.) Mantà, pardesiu de ploaie, făcute din stofă impermeabilă. *Mi-am cumpărat un impermeabil.*

[Pronunț. *-me-a-.* | Familia (după fr. *imperméabilité*) **impermeabilitáte** s. f. = calitatea lucrului impermeabil.]

— *N.* după fr. (lat. **impermeabilis, -e,** idem).

IMPERMEABILITÁTE s. f. v. **impermeabil.**

IMPERMUTÁBIL, -Ă adj. *Impermutable.* — Care nu poate fi permutat, strămutat.

— *N.* după fr. (lat. **impermutabilis, -e,** idem).

IMPERSONÁL, -Ă adj. 1°-2°. *Impersonnel.* — 1°. Care nu este personal, care nu se rapoartă s. nu are în vedere o persoană determinată (cf. obiectiv); care n'are personalitate, lipsit de originalitate: *stil impersonal.*

2°. (Gram.) Formă verbală care exprimă o acțiune, fără ca aceasta să fie atribuită unui subiect determinat. Cf. unipersonal. *«Ninge», «plouà» sânt verbe impersonale.*

[Familia: (după fr. *impersonnalité*) **impersonalitáte** s. f. = caracterul a ceea ce este impersonal.]

— *N.* din lat. **impersonalis, -e,** idem.

IMPERSONALITÁTE s. f. v. **impersonal.**

IMPERTINÉNT, -Ă adj., subst., adv. *Impertinent. Impertinemment.* — Cu purtări prea cutezătoare și insultătoare, lipsite de bunăcuviință

s. de respect, neruşinat, neobrăzat, obraznic, cf. insolent, arogant. *Om impertinent, persoană impertinentă.* || Substantivat: *Un impertinent care caută toate chipurile să mă ieie în râs.* C. NEGRUZZI, III 60/9. *Radu-i un impertinent ambiţios.* ALECSANDRI, T. 1412. *Vă rog să chemaţi la ordin pe acest impertinent!* I. NEGRUZZI, I 153, cf. TEODOREANU, M. II 71. || Adv. Cu obrăznicie. *A răspunde impertinent.* [Familia: (< fr. *impertinence*, idem) **impertinénţă** († **impertinénţie** STAMATI, D.) s. f. = purtare s. vorbă impertinentă, faptă de om impertinent, lipsă de bună cuviinţă, neruşinare, obrăznicie, neobrăzare, cf. insolenţă, aroganţă. *Ah! ce n'aş face ca să-mi răzbun de impertinenţele ei!* ALECSANDRI, T. 1384.]

— *N.* după fr. (<lat. **impertinens, -entis,** «care nu se rapoartă la..., nu priveşte...»).

IMPERTINÉNŢĂ s. f. } v. **impertinent.**
IMPERTINÉNŢIE † s. f. }

IMPERTURBÁBIL, -Ă adj. *Imperturbable.* — Care nu poate fi turburat, care nu se turbură de nimic. [Familia: (după fr. *imperturbabilité*) **imperturbabilitáte** s. f. = calitatea celui imperturbabil.]

— *N.* după fr. (lat. **imperturbabilis, -e,** idem).

IMPERTURBABILITÁTE s. f. v. **imperturbabil.**

IMPESTÁ vb. Ia. *Empester.* — Trans. A umple cu miasme; p. ext. cu miros greu; fig. a otrăvi spiritele. *Hoitul a impestat locul* s. *aerul. Bolşevismul a impestat Rusia.* [Şi (rar) **impestì** vb. IVa.]

— *N.* după fr. Cf. pestă.

IMPESTÍ vb. IVa v. **impestà.**

ÎMPESTRÍ vb. IVa v. **împistrì.**

ÎMPESTRIŢÁ vb. Ia. *Bigarrer, moucheter; mêler.* — Trans. şi refl. A (se) face pestriţ; p. ext. a (se) amestecà colori diferite, ornamente variate, elemente streine, neaşteptate etc. *Timpul cald se împestriţează cu ploi mici.* I. IONESCU, C. 75. *Movilele... ce împestriţează întinsele noastre câmpii.* ARHIVA ROM. I, VI. *Slavul, adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împestriţà cu felurite semne.* C. NEGRUZZI, I 347. *Pun bradul jos, îl împistriţează la coajă.* DENSUSIANU, Ţ. H. 245. [Şi: **împistriţà** vb. Ia, **pestriţà** vb. Ia, **împestriţì** vb. IVa = a împistrì. PAMFILE-LUPESCU, CR. 189. | Adjectiv: **(îm)pestriţát (împistriţát), -ă.** *Pielea calului erà împestriţată.* PANN, E. II 23. *Pare că e un covor... împestriţat de dediţe pulsatilla.* C. NEGRUZZI, I 96. *Stilul multor scriitori s'ar face adevărat românesc din prea împestriţat, şi străin ce este astăzi.* MAIORESCU, CR. II 258. *Roata horei erà împestriţată cu flăcăi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Râurile, ca un brâu pestriţat, ocolesc câmpurile.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 554. *Atunci erà de bun ton a vorbì numai greceşte sau o românească pestriţată.* C. NEGRUZZI, I 337. *Potere ...cu Unguri pestriţate.* TEODORESCU, P. P. 507b/327. (Substantivat) *Împestriţatule şi împeliţatule!* ib. 125. || Abstracte: **(îm)pestriţáre (împistriţáre)** s. f., **(îm)pestriţát (împistriţát)** s. a., **(îm)pestriţătúră (împistriţătúră)** s. f. *Toată astă pestriţătură de marfă* (= marfă de toate soiurile, colorile). CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV2 659. *Simţurile lui biciuite de noianul împestriţăturilor* (= întâmplări felurite) *prin care trecuse.* id. ib. XLV 365.]

— Derivat, cu pref. **în-,** din **pestriţ.** cf. împistri.

ÎMPESTRIŢĂTÚRĂ s. f. v. **împestriţà.**

ÎMPESTRIŢÍ vb. IVa v. **împestriţà.**

ÎMPETELÁT, -Ă adj. *Garni de fils d'or.* — Împodobit cu beteală. *Sânt doi feciori cu beţele împetelate.* SEVASTOS, N. 84/16. *Bade, clop împetelat, Multe suflete-ai stricat.* MÂNDRESCU, L. P. 71/11.

— Participiul unui verb (neîntrebuinţat) *împetelà,* derivat, cu pref. **în-,** din **peteală** (= beteală)

ÎMPEŢÍ vb. IVa v. **peţì.**

ÎMPETICÁ vb. I v. **petec.**

IMPETUÓS, -OÁSĂ adj. *Impétueux.* — (Despre vânt, furtună, torent etc., p. ext. despre temperamentul s. purtarea cuivà) Nestăpânit în mişcări, care lasă frâu liber pornirilor violente, cf. vehement. *Impetuos* = «ager, iute, furios în ţăria sa». (ARISTIA, PLUT.), «aprig, amarnic, aprins, înfocat» (STAMATI, D.), «iute, violent, furios» (COSTINESCU). *Aşà sânteţi bărbaţii, impetuoşi, pripiţi, Sânteţi fără milă.* I. NEGRUZZI, IV 190. *Pornirile impetuoase ale lui Snyders se preschimbară în mişcare, sub penelul lui Desportes.* ODOBESCU, III 137/20. *Pe baza istorică s'a desvoltat bărbatul... impetuos, care a avut o parte atât de largă...* STURDZA, E. 51. [Pronunţ. *-tu-os.* | Familia: (< fr. *impétuosité,* lat. *impetuositas, -atem,* idem) **impetuozitáte** s. f. = purtare s. faptă de om impetuos.]

— *N.* după fr. (lat. **impetuosus, -a, -um,** idem).

IMPETUOZITÁTE s. f. v. **impetuos.**

ÎMPICÁ vb. I v. **picà.**

ÎMPICIOROGÁ vb. Ia refl. *Se remettre sur pieds, se rétablir* (après une maladie). — (Despre un puiu de animal) A se pune pe picioare, a începe să meargă; (despre un bolnav) a se pune iar pe picioare, a se scula de pe boală, cf. întrămà; (fig.) a ajunge la oarecare bunăstare materială, devenind independent. *Să se împiciorogeze mânzul.* RĂDULESCU-CODIN, 59. *Până ce mielul se împiciorogează bine.* MANOLESCU, I 70. *Uite-l că s'a împiciorogat, câtu-i de bătrân, deşi a bolit trei luni* (Braşov). [Şi: **împiciorogì** vb. IVa. *Toate leşinăturili le năpustesc la noi să se împiciorogească şi i-ai văzut pe urmă... că ne sug aşà de frumos, că ei se fac fruntaşi din spinarea noastră.* JIPESCU, O. 157. | Abstract: **împiciorogáre** s. f. | Adjectiv: **împiciorogát** (cu negativul **neîmpiciorogat), -ă.** *Că e mic şi necrescut, Nempiciorogat de mic mult.* PAMFILE, D. 253.]

— Derivat, cu pref. **în-,** din **picioroa(n)gă.** (Cf. *întrămà* din *întrarmà,* din *întru* + *arm* DR. I 237 şi ung. *lábadni, lâbadozni* «se rétablir», derivat din *láb* «picior»).

ÎMPIEDECÀ vb. I 1° *Entraver. Donner un croc en-jambe.* 2° *Caler, enrayer.* 3° *Empêcher.* 4° (*Se heurter, faire un faux pas, trébucher.*

1° Trans. A pune cuivà piedeci la picioare, a-i legà picioarele (cu lanţuri, obezi, cătuşi), spre a nu puteà fugì; spec. (despre cai) a-i legà de picioare, spre a nu puteà fugì, cf. priponì. [Diavolul] *mânule* [omului] *leagă... picioarele împiadecă.* VARLAAM, C. 267. *Împiedecând pre Isaac... îl puse... preste jârtăvnic.* BIBLIA (1688) 15. *După ce ajunse 'n hotar, împiedecă caii şi se puse cu capul pe un muşinoi şi aţipì.* RETEGANUL, P. III 28/28. *Şi se aruncà Cal de 'mpiedicà.* TEODORESCU, P. P. 447. || A pune piedecà (un picior de-a curmezişul lângă picioarele altuia), ca să cadă la pământ. LB. MARIAN.

2°. Trans. şi absol. (Despre car, căruţă, roate) A pune piedeca subt o roată, ca să nu se învârtească (MARIAN) s. a legà roatele (cu o funie, lanţ s. cu un mecanism), spre a le oprì să se învârtească («să fugă»), când carul merge la vale. *Împiedică la deal şi despiedică la vale*, se zice de omul prost, care face lucrurile pe dos. ZANNE, P. I 154.

3°. P. ext. (Despre oameni, fig. despre acţiunile lor) Trans. A oprì (prin orice mijloace) pe cinevà să facă cevà, a-i pune piedeci în cale, a-l ţinea pe loc, a i se pune în drum, a oprì pe cinevà de la lucru, cf. a pune cuivà beţe în roate. *Împiedecat-ai toţi ce se scùlară spre mine subt mine.* CORESI, PS. 41. *Tot îi împedecà la trebi pe Cantemireşti.* LET. II 279/31. *Au început a se batere..., ca să împedice pre Neamţ.* ib. 394/9. *Trecerea lordului Durham pe la Odesa — împedecându-l* (= reţinându-l), *alergarea rămase a se face numai în fiinţa D. guvernator civil.* C. NEGRUZZI, I 35. *A împiedecà fabricuirea rachiului.* URICARIUL, VIII 127/6. (Fig.) *Umezeala... împiedecă den destul roadele.* CALENDARIU (1814) 89/25. | († Cu complementul în dativ) *Învie, Doamne, întreci-i, împiiadecă lor.* CORESI, PS. 34, cf. 97.

4°. Refl. (Despre oameni, animale; construit cu prep. de s. în, în vechime şi cu dativul). A ajunge cu piciorul în cevà ce te opreşte din mers, a te izbì, lovì de cevà ce-ţi stă în cale, cf. poticnì; fig. a te oprì în cale din cauza unui obstacol, a da mereu în drum peste cevà s. cinevà. *Se împedecă de trupurile confraţilor săi.* C. NEGRUZZI, I 156. *Se împedecă în nişte metănii de lână.* id. ib. 160. *Întreg Aliotmanul să se 'mpiedece de-un ciot?* EMINESCU, P. 239. *Se împiedică de cevà şi cade jos.* CREANGĂ, A. 50. *Li se părea că tot de el se împiedică.* ISPIRESCU, L. 337. *La uşă dacă mergeà, Dă Tudor se 'mpedică.* ŞEZ. III 213. *S'au împiedicat unul în altul.* SBIERA, P. 242/31. *În poale se 'mpedică.* HODOŞ, P.P. 180. | *Şi cu negrija leaneei de ne biruim şi vrajmaşului împiedecămu-ne.* CORESI, EV. 17/2. | (Fig.) *Ochii ei se împedecară... de acest tronişor.* ISPIRESCU, O. 94/6. # **A se împiedecà în picioare** = a i se încurcà picioarele. *Unii, ameţiţi numai, se'mpiedică 'n picioare.* C. NEGRUZZI, II 229/21. **A i se împiedecà cuivà limba** = a nu puteà articulà sunetele uşor şi bine (mai ales din cauza beţiei sau a unei boale). Cf. ZANNE, P. II 227.

[Şi: **împiedicà,** (scris mai mult decât pronunţat) **împedecà, împedicà** vb. I, (+ *împilà;* în Mold., Bucov. şi Ardealul de nord-est) **împ(i)elecà** vb. I = (trans.) a împiedecà, a împilà un cal; p. gen. a împiedecà, a pune piedecà (VASILIU, C.); (refl.) a se împiedecà, a umblà rău (VICIU, GL.). *Şi ti fă a'mpcelecà, Că tu galbìni îi vărsà.* ŞEZ. VI 120. *Şi 'nnapoi si 'nturnà, Di Tudorel si-'mpcelecà.* VASILIU, C. 33. *M'am împcelecat şi am căzut* (Rici, pe Câmpie). VICIU, GL. | Abstracte: **împiedecáre (împiedicáre)** s. f. = piedecà, obstacol. *I-au dat pentru să facă Nemţilor împedecare.* LET. II 301/18. *Cam sta împedecare aceşti boieri, ca să strice această socoteală.* ib. II 459/20. *Pe urmă acel sfat au căzut cu împedecare.* ib. II 331/21. *Şerban-vodă, văzând împedecarea lui Cantemir-vodă...* ib. II 260/14. *Lăpuşneanul nu întâlnise nici o împedicare în drumul său.* C. NEGRUZZI, I 142. *De acum cred că nu mi-ţi face nici o împiedecare.* CREANGĂ, P. 272. *Ale ritmelor, voios împiedecări zdrobind, Luat-a vânt spre căi senine.* OLLĂNESCU, H. O. 28; **împiedecát (împiedicát)** s. a.; **împiedecătúră (împidicăţúră)** s. f. = piedică. *Multe şi împleticite înpidicături, înaintea paşilor ni să aruncă* CANTEMIR, HR. 297/13; † **împiedecământ** s. a. (formaţie savantă din lat. *impedimentum* + *împiedecà*) PONTBRIANT. | Adjective: **împiedecát (împiedicát,** cu negativul **neîmpiedecat, neîmpiedicat), -ă** = care are piedici la picioare, care are picioarele legate cu cătuşe, care se împiedecă, (despre limbă s. gură) legat, cf. îngăimat, gângav; (despre stil) încurcat, necurgător. *Călcà ţarinile cu caii săi ce-i lăsase slobozi, neîmpiedecaţi.* LET. II 86/30. *Printre iţe, printre spată, paşte o iapă 'mpedecată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 424, cf. (*curca 'mpiedecată*) DOINE, C. 76/10, cf. 235/4, ŞEZ. II 80/17, (*ursu 'mpedecat*) BIBICESCU, P. P. 184. *Găini împiedecate* = cu picioarele legate. GOROVEI, CR. *Mama... să nu-şi înoade pletele, că face copilul cu limba împiedecată.* MARIAN, NA. 17. *Copil cu limba 'mpiedecată* = cu greutate la vorbă, cu frâu la limbă. GOROVEI, CR. 2572. *Fraze româneşti mult mai împiedecate şi mai puţin elegante.* ODOBESCU, II 352. *A aveà gura împiedecată,* se zice despre acei care numai cu greu pot vorbì. ZANNE, P. II 183; **împiedecătór, -oáre** adj. subst. = (cel) care împiedecă, † diavolul. *Ca un împedecător de binele creştinilor.* LET. II 353/2. *Să nu mă sminteascà împiedecătoriul.* DOSOFTEIU, V. S. 53. *Laudele... zavistniculuì şi împiedecătorului.* ap. IORGA, L. II 169. | Instrument: **împiedecătoáre (împielecătoáre)** s. f. = târşă, piedică ce se pune la roată, spre a o oprì de a se învârtì (COSTINESCU), funie cu care se împiedecă calul.]

— Din lat. **impĕdĭco, -are** (pentru sensul 1°, pe care-l are şi alb. *pengoń*, cf. lat.: «si autem *impedicato caballo* ingenuus pedicam tulerit...» în Lex. Burgund. 45,1; pentru sensul 3°, cf. franc. *empêcher*). Cf. despiedecà.

ÎMPIEDECÁ vb. I. *Plier.* — (Răşinari, în Transilv.) A îndoì în două, în lungime, şi a coase: *Postavul odată ţăsut, se-împiedecă.* PĂCALĂ, M. R. 310.

— Pare a se fi născut, prin schimb de sufix, din *împiedenà*, derivat din *piedin* (cf. v. span. *apedgar* «vermessen»).

ÎMPIEDECĂMÂNT † s. a.
ÎMPIEDECĂTOÁRE s f.
ÎMPIEDECĂTÚRĂ † s. f.
ÎMPIEDICÁ vb. I ş. d.
} v. **împiedecà[1].**

ÎMPIEGÁ vb. I v. **închegà.**

IMPIEGÁT s. m. *Employé.* — Slujbaş, funcţionar inferior de Stat, administrativ s. la o întreprindere particulară, cf. amploiat. *Acest impiegat public îi plăteşte foarte rău chiria.* C. NEGRUZZI, I 301. *Lefile împiegaţilor comunali.* I. IONESCU, D. 101. *Sânt împiegat... permutat.* ALECSANDRI, T. 111. *Aier şi maniere de mic impiegat.* CARAGIALE, S. V. 42/1. *Prin deciziunea aceluiaşi d. ministru... d. Nicolae Dumbravă se numeşte în funcţiunea de impiegat auxiliar clasa III în serviciul...* MON. OF. (a. 1906) 5. [Şi: (ieşit din uz) **împiegăt, impegát,** s. m.]

— *N.* din it. **impiegato,** idem. Cf. dubletul amploiat.

ÎMPIEGÁT s. m. v. **impiegat.**

ÎMPIELMÁ vb. Ia. 1°. Saupoudrer la pâte d'une couche de farine. 2°. Mélanger de la farine de blé avec de la farine de maïs, pour en préparer un gâteau. *Mêler.* 3°. *Unir, cimenter. Se rétublir.* 4°. *Attiédir (l'eau); adoucir.*

1°. A învăli aluatul (de pâne) cu pielm, cf. pielmuì. *Închelm (mălaiul), ca să nu se lipească de lopată* (Braşov). Com. C. LACEA.

2°. *Împelmà* = a amestecà făinà de grâu cu mălaiu, ca să fie mai dulce (BOCEANU, MEH.); din acest amestec se prepară un fel de turtă. POPOVICI, R. D. 166. || P. ext. A amestecà (ION CR. V 345).

3°. Fig. A închegà, a legà (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU), a unì, a întărì (Brașov, com. LACEA). | Refl. A se întrămà. *Prea ești slab; aș vrea să te văd mai închelmat.* Com. LACEA.

4°. A încălzì apa puțin, cât rabdă mâna în ea (cf. încropì). *Împielmezi* apa și când pui rece, dacă e prea fierbinte (Teleorman). ION CR. VII 251. || Fig. A îndulcì o situație grea. ib.

[În Banat și *împelmà* vb. Ia. Dial.: **închelmà** vb. Ia.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pielm.**

ÎMPIERCÍ vb. IVa ș. d. v. **chircì.**

IMPIETÁ vb. Ia. *Empiéter.* — (Construit cu prep. asupra; în înțelesul propriu însemnează: a te stabilì dincolo de terenul tău propriu, pe terenul altuia; de aci înțelesul fig.) A ieși din sfera ta de activitate, din domeniul tău, spre a te face stăpân pe dreptul altuia, a-ți arogà drepturi pe care nu le ai, a încălcà s. a uzurpà proprietatea altuia. *Să căutăm dar, domnule prefect, atât eu ca ministru, cât și d-voastră, să nu impietăm asupra drepturilor...* I. NEGRUZZI, I 237. [Pronunț. *pi-e-*. | Și: **impietà** vb. Ia.]

— *N.* după fr. (compus din «en» și «pied»).

IMPIETÁTE s. f. *Impiété.* — Dispreț, lipsă de respect față de cele sfinte; p. ext. fapta unui om lipsit de respect față de cele sfinte nelegiuire, pângărire, sacrilegiu. | P. ext. Dispreț, lipsă de respect față de ceea ce legea morală te obligă să respecți: *impietate față de memoria cuivà. Impietate* = «necuviință contrà sentimentului de amor pentru cele sacre, spurcăciune de inimă contra principiului de religie». ARISTIA, PLUT. [Pronunț. *-pi-e-*.]

— *N.* după fr. (lat. **impietas, -atem,** idem).

ÎMPIETRÁ vb. Ia v. **împietrì.**

ÎMPIETRÍ vb. IVa. 1°. *Changer en pierre, pétrifier. Se pétrifier, s'endurcir.* 2°. *Être figé de stupeur.* 3°. *Teindre en jaune* (en parlant des œufs).

1°. Trans. și refl. A (se) preface în (stan de) piatră. *Despre paloș ziceà că poate cu el să împietrească orice lucru.* FUNDESCU, L. P. 117/6. *La locul unde se împietrise fratè-său, păți ca dânsul.* ISPIRESCU, L. 296. *Aș vrea să se împietrească lumea așà cum e acum.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 16. | P. gener. A se întărì, a se învârtoșà, a devenì tare ca piatra. *Ugerul vacii s'a 'mpietrit. Mamelele verginelor sânt împietrîte.* H. XI 324. *Altèle* [din aceste larve] *...prin... materia secretată..., își împietresc o ghioace de adăpost.* ANTIPA, F. R. 64. *Țâța i s'a zgârcit, Ugerul vacii s'a 'mpietrit.* PAMFILE, B. 72. | Fig. (Despre inimă, simțire) A (se) face tare ca piatra, a devenì nesimțitor, a nu mai simțì nimic. *Păcatul... întru carele iaste împietrită inima lui.* VARLAAM, C. 325. *Sâmt împietrite inimile.* id. 324. *Dumnczeu a împietrit inimile mai marilor noștri.* URICARIUL, XIV 306. *Inima voastră s'a împietrit.* MARCOVICI, C. 23/14. *Inima lui să împietrească.* BELDIMAN, N. P. II 76. *După suferiri multe, inima se împietrește.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Chinul și durerea simțirea-mi a 'mpietrit-o.* EMINESCU, P. 22.

2°. (Intrans.) Fig. A rămâneà nemișcat, ca un stan de piatră, a încremenì, a înlemnì, a înghețà (de spaimă, mirare). *El de mirare a 'mpietrit.* COȘBUC, Æ. 23/22.

3°. Spec. (Crom.) A întărì s. a nutrì culoarea cu o specie oarecare de piatră (MARIAN, CH. 52), spec. cu piatră acră (id. 16). *A împietrì ouă* = a îngălbenì ouă. id. 22. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 26.

[Și: (mai mult variantă grafică) **împetrì** vb. IVa; († și dial.) **împietrà** vb. Ia. *Susioara ta se împietreadze-se* (: să să împietrească DOS., fiant immobiles quàsi lapìs) *pără treacevor oamerii tăi.* PSALT. SCH. 312/2. *Un smeu a împietrat orașul cu oameni și toate... împrejurimile.* ȘEZ. VI. 145. | Abstracte: **împietrire** s. f. = prefacere în piatră, întărire, învârtoșare, nesimțire. *Luminează... sufletul mieu... și-m*[i] *strică împietrirea.* MINEIUL (1766) 85. *Sfârșește... duhul tău cel de 'mpetrire.* KONAKI, P. 28. *În locul fericirii capătă pismă și împietrire.* C. NEGRUZZI, I 56. Spec. (Med. pop.) *Împietrirea vinelor* = aterom, boală a arterelor, când s'au infiltrat cu săruri calcare. BIANU, D. S. (Crom.) Acțiunea întăririi unei culori. MARIAN, CH. 52. | Adjectiv: **împietrit (împitrit, împietrát), -ă** adj. = prefăcut în piatră, pietrificat, întărît, învârtoșat, tare, vârtos, (fig.) tare, nesimțitor, fără inimă, cf. încremenit. *Afin... se făcù cu totul de piatră,... apoi luară trupul cel împietrit.* ISPIRESCU, L. 118. *Și cum sta baba împietrită...* CREANGĂ, P. 174. *Un uriaș împietrit ca spaima.* EMINESCU, N. 23. *Scursori împietrite.* ODOBESCU, I 341. *Mearele... mari și împietrite.* BARAC, A. 16. *Spumă împietrată cu țandări de piatră.* PAMFILE, C. 124. *De aice neamul cel împetrit și îndărăpnic s'au înmulțit.* LET. I 48/34. *Omul cel împietrit de barbarie.* MARCOVICI, D. 219. *Ascultare dau și cei mai împietriți.* BELDIMAN, O. 83. *Moldovenii* [stau] *împietriți.* ALECSANDRI, P. III 161. *Împietrit îi rămase și pasul și glasul.* COȘBUC, Æ. 38/31. *Inimă* (mai rar) *suflet împietrit* = tare, nesimțitoare, nemiloasă, care nu se înmoaie. *Greșiții să-și moae inemi împietrite.* DOSOFTEIU, PS. 51. *Împetrita... lui inimă.* LET. II 27/25. *Împietriți la inimă.* ANTIM, P. 169, cf. DRĂGHICI, R. 21, PANN, E. I 37, BELDIMAN, O. 38, CREANGĂ, A. 12. *Ah suflete împetrite!* KONAKI, P. 86. *Bați robul fără milă cu suflet împetrit.* C. NEGRUZZI, II 194/13.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **piatră,** cf. împietroșà.

ÎMPIETROȘÁ vb. Ia = **împietrì.** *Inima mea de cuvenul bun s'au împietroșeat.* CANTEMIR, IST. 246. [Și: **împietroși** vb. IVa. | Abstract: **împietroșíre** s. f. = împietrire. *Nu... dintr'a inimii împietroșire.* CANTEMIR, IST. 94. | Adjectiv: **împietroșát, -ă.** *Cei împietroșeați la socoteală.* id. ib. 72.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pietros** (după modèle ca *vârtos* - *învârtoșà*).

ÎMPIETROȘÍ vb. IVa v. **împietroșà.**

ÎMPIEZIȘÁT, -Ă adj. *De travers, en biais.* — Care este (făcut) pieziș. *Uliți... tot... împiezișate.* ISPIRESCU, U. 117/5.

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *împiezișà*, derivat, cu pref. **în-**, din **pieziș.**

ÎMPILÁ vb. I(a) I. 1°. *Fouler* (aux pieds). 2°. *Être rabougri.* II. 1°. *Presser.* 2°. *Entraver* (un cheval en lui liant la tête au pied). 3°. *Peser sur* (qqn.), *fléchir.* 4°. *Pressurer, opprimer.* 5°. *Combattre, mépriser.* 6°. *Fouetter.*

Sensul fundamental, care pare a fi fost «a bate în piuă» (cf. ital. *follare*, fr. *fouler* «a bate în piuă», apoi «a călcà în picioare» și grec. πιλέω «bat în piuă», apoi «apăs»), nu s'a păstrat, ci numai următoarele înțelesuri derivate din acesta:

I. (Transilv. numai supt forma *împilì*, dial. *împcilì*).

1°. A călcà (în picioare). *Împilită-i iarba 'n cale, C'o calcă mulți în picioare.* REV. CRIT. IV 144.

2°. P. ext. (Intrans. și refl.) A rămâneà nedesvoltat, a nu (mai) crește, a nu se desvoltà,

a fi mic, pipernicit, (în)chircit. LB., REV. CRIT. IV 144. *De vor fi ploi multe pe vremea săpatului..., cucuruzul îngălbeneaşte şi împileaşte.* ECONOMIA, 41. *Un copil, un animal, din necăutare, rămâne împilit* = tot mic, necrescut. LIUBA. *Jita* (=vita) *se 'mpcileşte:* nu creşte din pricină că e rău nutrită (Zagra, jud. Someş). Com. N. DRĂGANU.

II. Trans. (Subt forma *împilà*, dial. *încilà*).

1°. (Despre fân). A îndesà, a presà. *Fânul erà dus şi aruncat într'o groapă adâncă şi, când se făceà grosimea fânului de două sau trei palme, se aşezau peste dânsul scânduri, pe care se puneau după aceea bolovani de piatră şi orice alte greutăţi, de apăsà fânul... Acesta se numeşte fân încilat.* GHICA, S. 543-544.

2°. Spec. (Dâmboviţa, Prahova, Dolj, Muscel, Ardealul sud-estic, sporadic prin jud. Someş; despre cal). A-l împiedecà legându-i capul de un picior de dinainte, ca să nu poată fugi. R. F. II 66 ş. u. *Un cal ne'mpilat, când îi pune bunul călăreţ frâul în gură.* GORJAN, H. IV 120.

3°. Fig. A apăsà, a face să se plece, à îndupleca. *Mi-au împilat* (= *κατέκαμψαν; zgârcirà* PSAL. SCH., *deşélarà* PSAL. HURMUZAKI) *sufletul mieu.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Soarta-mi împilează viaţa la pământ.* PANN, ib.

4°. (Sensul cel mai obicinuit; numai în scrieri literare). A împovărà peste măsură (cu dări), a apăsà, a asupri, a oprimà (pe cinevà, un popor, o ţară). *Pe cei căzuţi din slavă împilează.* DIONISIE, C. 32. *Înţăleptele oblăduiri feresc pe noroade..., nici le împilează cu povoară* (a. 1802). URICARIUL, I 12/17. *Să nu îngăduiască ca să împileaze pre cei slabi.* PRAV. (1814) 6. *Nici bogatul împilează pe văduva apăsată.* KONAKI, P. 45. *Un fiu pe a sa maică nu poate a împilà.* BELDIMAN, TR. 431. *Trebuesc tinerii împilaţi şi împovăraţi mai mult.* PISCUPESCU, D. 38. *Ai săi totdauna l-au împilat!* C. NEGRUZZI, I 279. *Pre vrăjmaşi au împilat.* ARHIVA, I 67. *Să binecuvinteze pe cel ce mă împilă.* EMINESCU, P. 21. *Pe popor... îl împilă.* I. NEGRUZZI, I 47. *Urmă iarăşi a împilà ţara.* ODOBESCU, I 447.

5°. (Neobicinuit) A combate, a dispreţuì. *Pompa cea din afară* (= luxul extern)... *să împilează de filosofii cei străşnici.* MARCOVICI, D. 139.

6°. † Fig. (Prin apropiere de *pil*, instrumentul cu care se băteau oamenii) A biciuì. *Căzând la grea slăbiciune şi împilându-mă cu dureri cumplite* (= fiind biciuit de dureri), *nu suferì bolnăvirea leneviriì meale.* MINEIUL (1776) 72¹/₂.

[Prez. *împiléz, împil.* | În regiunile care palatalizează labialele, se rosteşte — în sensurile cunoscute de popor — *împchilà, împcilà, închilà, încilà.* || În înţelesul II 4° şi **împilà** vb. I(a) (cu prefixul **îm-**, ca în neologisme). | În înţelesul I 1°-2°, cu trecere la conj. IV^a, **împilì** (*împcilì, încilì etc.*) | Abstracte: **împiláre (împiláre)** s. f. (mai rar) **împilát (împilát)** s. a. = apăsare, presiune, asuprire, oprimare, impunere (BARONZI, L. 110/10) excesivă. *Împilarea dreptăţii.* PRAV. (1814) 16. *Împilarea tiranului.* URICARIUL, I 180/1. *Întrebuinţà creditul ce aveà la Domn spre împilarea gloatei.* C. NEGRUZZI, I 50. *Apoi vine împilarea streină, robirea şi zdrumicarea naţiei.* BĂLCESCU, M. V. 549. *Mai bine prigonire, necazuri, împilare...* I. NEGRUZZI, II 93. *Pe calea unei împilări indirecte.* HAŞDEU, I. C. 55. | Adjective: **împilát** (cu negativul **neîmpilát**), **-ă** = (fân) presat; apăsat, asuprit, oprimat; **împilit** = neajuns la desvoltare deplină, pipernicit, (în)chircit (cu acelaşi sens: arom. *pilicios*). *Un neam... împilat de duşmani.* BELDIMAN, TR. 385. *În numele ţărănimei împilate.* IORGA, L. I 543. (Substantivat) *Asupriţii şi împilaţii atât de mulţi la număr...* C. NEGRUZZI, I 244/12. *Răbdarea împilaţilor.* BĂLCESCU, M. V. 47; — **împilătór** (cu negativul **neîmpilător**), **-oáre,** = asupritor, vexatoriu. *Au câştigat un hrisov împilător norodului.* URICARIUL, V 9/7. *Măsuri economice împilătoare.* I. IONESCU, M. 195. (Substantivat) *Îi ocroteà împotriva împilătorilor.* ISPIRESCU, M. V. 5/15.]

— Din lat. pop. ***impillare** «a bate în piuă» (**pillare* pentru *pilare*, ca în alte limbi romanice şi ca în **pilla* <**pilula* pentru *pila*). CIHAC, I 119; TDRG. s. v.; *Revista Filologică*, II 66 ş. u. Cf. piuă, pil.

ÎMPILDUÍ vb. IV^a v. **pilduì.**

ÎMPILÍ vb. IV^a v. **împilà.**

ÎMPILÍ vb. IV^a. *Attacher ou fixer avec des clous, clouer.* — (Rar). Trans. A prinde s. a strânge cevà cu cuie la olaltă. LB.

ÎMPILOSTRÍ vb. IV^a v. **prilostì.**

ÎMPINDÍ vb. IV^a v. **pândì.**

ÎMPINGĂTOÁRE s. f. (Plug.) } v. **împinge**[1].
ÎMPINGĂTÚRĂ s. f. }

ÎMPÍNGE vb. III. I. 1°-2°. *Pousser.* 3°. *Peiner* (en marchant). 4°. *Pousser.* 5°. *Prouver.* II. 1°. *Repousser, renvoyer, rejeter.* 2°. *Pousser.* 3°. *Amener.*

I. 1°. Trans. (Une-ori în opoziţie cu «trage»; adesea precizat prin adverbele locale înainte, înapoi, într'o parte, în jos, în sus, afară, înnăuntru etc.) A mişcà în mod violent cevà sau a urni cu putere pe cinevà din loc (silindu-l să înnainteze s. să se dea înapoi ori într'o parte). *Cela, ce să va atinge de trupul cuivà cu mănie de-l va împenge...* PRAV. 907. *Au început a pune pre Moldoveni de împingeà carele.* LET. II 440/8. *Vântul, începând a împinge corabia...* DRĂGHICI, R. 7, cf. BELDIMAN, N. P. II 102. *Pământul îl împinge înapoi ca o greutate.* MARCOVICI, C. 19/11. *Picior după picior iute împingând, naintà.* PANN, E. II 73. *Înainte mergeau suitarii călări... împingând pe norodul ce se înghesuià.* C. NEGRUZZI, I 29. *Românii grabnic cară tunuri, în şanţuri le împing.* ALECSANDRI, P. III 223. *Cu picioarele-l împinge.* MARIAN, V. 31. *Cinci de mână mă trăgeà, Cinci de spate mă 'mpingeà.* id. SA. 12. *Şi împinse munţii în dreapta şi în stânga.* ISPIRESCU, V. 56/6. *Şi-l împinge pe uşă afară.* RETEGANUL, P. IV 12/33. *Împing, nu intră, trag, nu iasă, ce e de făcut nu ştiu.* ZANNE, P. II 775. || P. ext. A mişcà, a mutà din loc (fără violenţă s. fără a întrebuinţà puterea). *El ştergarul i-l desprinde şi-l împinge lin la vale.* EMINESCU, P. 193. || Absol. (Cu sens pornografic). PAMFILE, J. II. || Refl. (= reciproc). *Samniţii şi Marsienii să împingeà între ei.* BELDIMAN, N. P. I 148. *Şi pe gios se tăvăleà, Unul pe-altul se 'mpingeà.* ALECSANDRI, P. P. 146 b/18. # *A se împinge cu vorba* = a se îndemnà. BARONZI, L. R. I 41/17.

2°. Intrans. A se lăsà cu toată greutatea s. puterea, spre a urni cevà din loc. *În poartă am împins.* ŞEZ. II 9 b/9. # *A împinge la roată cu cinevà* = a-i da ajutor. ZANNE, P. V 540.

3°. P. ext. A face un drum greu. *Am împins o poştă în ziua aceea* (= am mers din greu). PAMFILE, J. II.

4°. Fig. A ajutà pe cinevà să ajungă la o situaţie. *Aveà pe cinevà care să-l împingă.* PAMFILE, J. II.

5°. (Traducere greşită). A adeverì, a dovedì. *Vine multe... ce nu le puteà împenge.* COD. VOR. 66 (= ce nu le puteà adevărà. N. TESTAMENT 1648; carele nu le puteà să le dovedească. BIBLIA 1688).

II. Fig. 1°. (Uneori completat prin «înapoi»; învechit). A respinge, a nu primi, a goni, a îndepărtà de la sine. *E tu împenseşi şi defăimaşi... Hristosulŭ tău.* PSALT. SCH. 186/6. *Împenşi furĕ* (: expulsi sunt) *şi nu se putură sculà.* CORESI, PS. 92. *Ajutoriu-mi fii şi nu împinge mine.* id. 65. *Nu împenge* (: ne nous rejette) *până la cumplit.* id. 117. *După ce Ştefan-vodă s'au fost împâns de către mumă-sa Elena de dinaintea zidurilor Neamţului...* ARHIVA, I 94. *Ştefan, împingând aceste condiţii înjositoare...* ib. 106. *Dacă moartea ne întinde o mână, noi o împingem înapoi.* MARCOVICI, C. 56.

2°. A îndemnà la s. spre cevà, a îmboldì. *Se simţi... înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.* C. NEGRUZZI, I 23. *Legea evangelică... împinse mintea omenească la demonstrarea...* BĂLCESCU, M. V. 2/20. *Ea nu dete în clapca în care o împingeà spurcatul.* ISPIRESCU, L. 128. *Eu te voi împinge tot spre adevăr.* id. V 23/24. # **A împinge păcatul** (s. **păcatele** s. **dracul** s. **Mititelul** CREANGĂ, P. 250) **pe cinevà să facă cevà** = a-l îndemnà, a-l pune să facă cevà. *Să mi te împingă păcatul să te clatini!* ALECSANDRI, T. 4. *Să nu cumvà să te împingă păcatul să-i faci vr'un neajuns.* CREANGĂ, P. 87. *Ce păcate te-au împins, Paloşul de ţi-ai încins?* ALECSANDRI, P. P. 208b/11.

3°. (Despre vreme, soartă) A face să fie, a aduce într'o stare bună s. rea. *Îi scrisăse şi prietenii... să nu-şi facă inimă rĕ* [= rea]... *căci aşà... au împins vremile.* LET. II 97/37.

[Prez. *împing* († şi dial. *împâng* MARDARIE, L. 2514, 2565), aor. *împinseiu* († *împinşu*), part. *împins*, imper. *împinge*. | Şi: † **împénge** vb. III; dial. *împânge* vb. III; (cu aferezà din *mpinge*, ca la Aromâni) **pinge** vb. III. *Pre hiară pinge, De cireadă nu s'atinge.* ZILOT, CR. 338. *Tingu-ţi, pingu-ţi periniţe.* BIBICESCU, P. P. 83. | Abstracţe: (rar) **împíngere** s. f. *Împingerea fiind cu mare silnicie, s'a frânt* [suliţa]. BELDIMAN, N. P. I 151. *Împingere şi luptă.* EMINESCU, N. 106; — **împíns** s. a. = trusio. ANON. CAR.; — **împinsătúră** s. f. = ghiont. *Şi dădù acestuia o împinsătură şi se puse el să tragă clopotul.* CĂTANĂ, P. I 41, cf. RETEGANUL, P. III 63; — **împingătúră** † s. f. = trusio. ANON. CAR. | Adjective: **împíns** (*împensu* †, *impă[n]su* †, *împí[n]sŭ* † PSALT. 248/9, 117/15, 248/30), **-ă**. *Plânsori sfâşietoare împinse de blestem.* EMINESCU, P. 207. *Firea Ovreilor împinşi la rău.* COŞBUC, B. 21. *Împinsă din loc în loc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 205; — **împingătór, -óare** adj. = care împinge, care sileşte, care îndeamnă. *Daco-Românii pentru ce în Dachia să nu fie lăcuit, pricină împingătoare sau gonitoare n'a avut.* CANTEMIR, HR. 201/7. (Substantivat subt. forma masculină) *Opt împingători, doi fluierători.* GOROVEI, C. 297, cf. ŞEZ. I 149b/8. (Subt forma feminină) **împingătóare** (**pingătóare** H. II 271) = unealtă de plugărie (nedefinită mai de aproape) H. XIV 417.]

— Din lat. **impĭngo, -ngĕre**, idem. cf. respinge.

ÎMPÍNGE vb. III. *Dépenser. Graisser la patte.* — A plătì. *Ce crezi, domnule, ce crezi, că, daeă-mi împingi acolo o mie de lei, m'ai procopsit?* CAZABAN, ap. DR. III 734. | (Pe la Braşov) A cheltuì; p. ext. a mituì, a unge: *Mult a trebuit să împing cu băiatul ăsta până l-am trecut prin şcoli.* Com. C. LACEA. [Se conjugă: *împing, împinseiu, împins, împinge!*]

— Din lat. **impendo, -ĕre** «a cheltuì» (confundându-se cu *împing*[1], cu care aveà aceeaşi formă participială, cf. *încing, purceg, tung* etc.). G. Giuglea, *Dacoromania* III 734; cf. prepinge.

ÎMPINSĂTÚRĂ s. f. v. **împinge**[1].

ÎMPINTENÁ vb. Ia. *Éperonner.* — Trans (Complementul e calul) A da pinteni. [Şi: **(îm)pintenì (pintinì)** vb. IVa. *Şi-l încoardă, împintineşte.* ŞEZ, II 33/33. *Calu-şi pintineà, Cumplit îl loveà.* MARIAN, INS. 343, cf. ALEXICI, L. P. 106/31. | Adjectiv: **împintenát, -ă** = lovit cu pintenii. *Iată-mă împintenat şi încravaşat.* ALECSANDRI, T. 1319.]

— Derivat, cu pref. **-în,** din **pinten.**

ÎMPINTENÁT, -Ă adj. v. **împintenà** şi **pintenat.**

ÎMPINTENÍ vb. IVa v. **împintenà.**

ÎMPIRÍT, -Ă adj. v. **pierì.**

ÎMPIRONÁ vb. Ia v. **pironì.**

ÎMPISTREÁLĂ s. f. v. **împistrì.**

ÎMPISTRÍ vb. IVa. *Barioler, bigarrer, moucheter; broder, dessiner en couleurs.* — A împestriţà; spec. a brodà, a chindisì (BUD, P. P.), a săpà în lemn, a desenà, a colorà s. a încondeià (ouă de Paşti) cu fel de fel de figuri şi în colori diferite. Trans şi refl. *Cu multe picături negre pe dedesupt împistrind-o.* CANTEMIR, IST. 143. *S'au împestrit şi s'au împodobit.* ŢICHINDEAL, F. 155. *Aceste măciuce se împistresc prea frumos cu cuţitul.* DAN, P. 105. *Unele ouă se închistresc (împistresc) foarte frumos.* ŞEZ, VII 116. (Fig.) *Unii împestresc istoria aceasta.* ŞINCAI, HR. III 178/13. | Absol. A încondeià ouă de Paşti. *Ce mai lucrà? Împistreşte, popistreşte.* BUD, P. P. 68. [Şi: **împestrì** vb. IVa; (< *pestriţ*) **împestriciì** vb. IVa. | Abstracte: **împistríre** s. f. *Prăzile văpsealelor a împistririi (ποικιλίας).* BIBLIA (1688) 177; — **împistrít** s. a. *S'a apucat de împistrit ouă;* — **împistritúră** s. f. = varietate de culori, ornament, podoabă, zugrăveală. *Erà o cetate, căriia frămseaţea şi 'mpistritura şi înşirătura... nu să poate povestì.* DOSOFTEIU, V. S. 46. *Aşternuturi... cu împistrituri înflorite.* BIBLIA (1688) 355. *Împistriturile croitorului.* ib. 58. *Împistritura zidurilor.* MINEIUL (1766) 29. *Ştiinţa împistriturii.* BIBLIA (1688) 380; — **împistreálă** s. f. = ornament, broderie. *Lucru ţesut cu împistreale.* ib. 68. | Adjective: **împistrít (împestrít, împistricít,** cu negativul **neîmpistrit), -ă** = zugrăvit, brodat, încondeiat (cu împistrituri); împestriţat. *Vai de voi, cărturari..., vă semănaţi mormintelor împistrite.* TETRAEV. 241. *Oile albe şi împistrite.* BIBLIA (1688) 22. *Îmbrăcăminte împistrită, bună.* ib. 157. *Cu aur îmbrăcată, împistrită.* ANTIM, P. 35. *Jucării cu farbe împistrite.* CALENDARIU, (1844) 69. *În coliba împistrită.* EMINESCU, P. 191. *Până amù eră numa împchistrit cu Jîdani şi cu Nemţi, da amù-i negru di dînşii.* CONV. LIT. XLIV I 651. *La poale împistrit cu nişte postav.* MARIAN, NU. 142. *Ouă roşi, împestrite şi muncite.* MARIAN, O. II 253, cf. GOROVEI, CR. 2908, SBIERA, F. S. 104. *Ploscele... împestrite foarte frumos.* SBIERA, P. 68/40. *Am o botă împistrită şi în pod svârlită?* (= păpuşoiul). GOROVEI, C. 277; — **împistritór, -oáre** = care împistreşte. (Substantivat). *Văpseala a împistritorilor.* BIBLIA (1688) 177, cf. 67.]

— Sau derivat românesc, cu pref. **în-,** din adj. **pistru, -ă** (păstrat în numiri de animale), sau dintr'un paleosl. **pĭstriti** (derivat din adj. *pĭstrŭ*, cf. bulg. *pъstrja*) «împistresc». Cf. împestriţà, popistrì, pistruie.

ÎMPISTRICI vb. IVa v. **împistrì.**

ÎMPISTRIŢÁ vb. Ia v. **împestriţà.**

ÎMPISTRITÚRĂ s. f. v. **împistrì.**

ÎMPIZMÁ vb. Ia
ÎMPIZMÍ vb. IVa
ÎMPIZMOȘÁ vb. Ia
ÎMPIZMUÍ vb. IVa
ÎMPIZMULUÍ vb. IVa
} v. **pizmă**.

IMPLACÁBIL, -Ă adj. *Implacable.* — Care nu se poate potoli, îmblânzi, înduplecà; care nu iartă, neînduplecat, neîmblânzit, neîmpăcat. *Intrând în Cameră, să facem o implacabilă opoziţiune la actele guvernului.* ALECSANDRI, T. 1734. *Vin... să afirme... dogma pe care se bazează implacabilul crez.* GOGA, Ţ. N. VI 96.

— *N.* după fr. (lat. **implacabilis, -e,** «neîmpăcat» din *in* + *plăcabilis*).

IMPLANTÁ vb. Ia. *Implanter.* — (Întrebuinţat numai în sens fig.) A sădì. *Roseti a fost, ca toţi adevăraţii bărbaţi de stat, un realist, căci ţinta lui erau faptele; însă rădăcinile realismului lui erau adânc implantate în cel mai înalt ideălism.* STURDZA, E. 40. [Abstracte: **implantáre,** (<fr. *implantation*) **implantáţie, implantaţiúne** s. f. = acţiunea de a implantà].

— *N.* după fr.; cf. dubletul împlântà.

ÎMPLÂNTÁ vb. I. I. *Planter.* II. 1°. *Ficher dans la terre.* 2°. *Fixer, implanter.* III. 1°. *Planter (dans...), enfoncer.* 2°. *Enfoncer, planter.* 3°. *Fixer.* IV. *Plonger, tremper.*

I. † Trans. (Astăzi înlocuit prin sădì s. prin neologismul plantà).

1°. A pune o plantă cu rădăcinile în pământ, ca să se prindă şi să crească, a plantà, a (ră)sădì. [Chedri] *împlântaţi* (: *răsădiţi* CORESI, PS.) *în casa Domnului... înfluresc.* PSAL. SCH. 304, cf. CORESI, PS. 391. *Un priiaten împlântasă un migdal lângă covrul lui.* DOSOFTEIU, V. S. 80, cf. MOL. 53a. *Buruiana... în ţărnă împlântată.* KONAKI, P. 276. || Fig. (Probabil numai o românizare a lat. *plantare*). A sădì. *Omului îi iaste din fire împlântată iubirea de sine.* ŢICHINDEAL, F. 253.

II. P. ext. (Complementul «plantă» şi scopul «ca să se prindă» dispar; rămâne însă nota «vârîrii în pământ»).

1°. Trans. A înfige, a vârî în pământ. *Curechiul se păstrează... şi se împlântă în năsip.* I. IONESCU, C. 239. *Coarnele şi le împlântă în pământ.* RETEGANUL, P. IV 42/31. *A împlântà pari, nuiele, din distanţă în distanţă.* COSTINESCU. *A împlântà steagul.*

2°. Fig. A fixà, a aşezà. *Să-şi împlânte corturile în mijlocul ţării noastre.* BĂLCESCU, M. V. 43. | Refl. *S'a împlântat la noi.*

III. P. gener. (Dispare şi nota «în pământ», fiind înlocuită prin «în orice corp tare»; esenţială rămâne nota «vârîrii, înfigerii»).

1°. Trans. A vârî un lucru (cu vârful) în ceva, fixându-l. *Cheptenii... făcuţi din lemn, în care sânt împlântaţi două rânduri de dinţi.* BREBENEL, GR. P.

2°. Spec. A băgà cu putere o armă ascuţită, o ţeapă, în corpul cuivà, a străpunge, a vârî lovind, a înfige. *Au scos sabiea şi'au împlântat în coaste sv[i]ntei muceniţe.* DOSOFTEIU, V. S. 244. *Un cuţit prin piept îmi trece, împlântat de mâna ei.* COŞBUC, F. 21. *Paloşul se împlântă în părete.* RETEGANUL, P. III 11$_{35-36}$, cf. IV 73/$_{32}$. *Ia toporu şi-l împlântă la mine.* ŞEZ. III 111/$_{18}$. *Unde buzduganul s'a 'mplântat.* BIBICESCU, P. P. 304. *Unde-i ţapa împlântată.* ŞEZ. II 35 b/$_{29}$. | P. ext. (Cu intervertirea complementului). *O broască o împlântă în frigare.* RETEGANUL, P. IV 51/$_{24}$.

3°. Fig. A fixà, a pironì. *Împlântându-mi ochii în întunerec...* KONAKI, P. 239.

IV. P. anal. 1°. A introduce, a vârî într'un lichid. *Apucă lopeţile, se apleacă împlântându-le în apă.* DUNĂREANU, CH. 240. *Imaginea nuielii împlântate în apă.* MAIORESCU, CR. II 400.

2°. A muià, a scăldà; a întinà, pângărì. *Nu voiu să-mi împlânt mânule în spurcat sângele lui.* LET. II 93/$_2$. *Sabinencile..., cu ochii împlântaţi în lacrimi.* BELDIMAN, N. P. I 21, cf. 66. *Te-au adus împlântat în sânge.* DACIA LIT. 280. *Oraş grozav, care-ţi împlânţi haina sărbătoarei în sânge.* C. NEGRUZZI, I 383.

[† Şi vb. Ia: *Să-l împlântedzŭ* [toiagul] *în ghizdealele aghiazmei.* DOSOFTEIU, V. S. 129. | Şi: (ca la Aromâni; vechiu şi în poezia pop.) **plântà** vb. I. DOSOFTEIU, MOL. 58a. *Plântă secerea 'n pământ.* BIBICESCU, P. P. 387. (La scriitorii de la mijlocul secolului trecut, formă românizată a neologismului *plantà* v. c.); (+ *înfige*) **înflintà** vb. I. = a împlântà (Mehedinţi). N. REV. R. a. 1910, p. 86. | Abstracte: **împlântáre** s. f. = plantare, sădire, înfigere, sădire. *Vara... folositoare pentru împlântarea şi alţuirea pomilor.* CĂLENDARIU (1814) 66; **împlântát** s. a. | Adjectiv: **împlântát, -ă** = sădit, vârît, muiat, scăldat.]

— Din lat. **planto, -are** «plantă» şi pref. rom. **în-**. Cf. dubletul (i m) plantà.

ÎMPLĂSĂLÁT, -Ă adj. v. **plăselat**.

ÎMPLĂȘCÁ vb. I. *Jeter un vêtement sur l'épaule, sans l'enfiler.* Trans. (Braşov, despre o haină) A o luà numai pe unul sau pe amândoi umerii (aşà cum se purtà plaşca), fără a o îmbrăcà pe mâneci. [Adjectiv: **împlăşcát, -ă** = (despre o haină) îmbrăcată numai pe umeri; (despre om) cu haina luată numai pe umeri. [Tivilichiile] *erau cu mâneci lungi, de le luà împlăşcate.* G. I. PITIŞ, CONV. LIT. 923, cf. JAHRESBER. VIII 85. *Niţă mergeà iute, iute, numai împlăşcat.* Com. I. C. PANŢU.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **plaşcă** «umărar».

ÎMPLĂTOȘÁ vb. Ia. *Cuirasser.* — A (se) îmbrăcà, a (se) înarmà cu o platoşă. *După aceea agiunsără la Eghipet, şi, împlătoşindu-să, ieşiră la uscat.* HERODOT, 137. [Şi **împlătoşì** vb. IVa. (Fig.) *Împlătoşindu-te... cu armele bunei credinţe.* MINEIUL (1776) 91 ^{2}/$_1$. *Împlătoşindu-se... cu arma crucii.* ib. 190^2/$_2$, cf. 53^2/$_1$. | Adjectiv: **împlătoşát, -ă.** *Împlătoşaţi.* MOXA, 403/$_5$. *Cu piept împlătoşat.* CANTEMIR, HR. 93/$_{23}$. *Alexandru eră împlătoşat şi încoifat.* ALEXANDRIA, 67. *Şapte mii de oameni împlătoşaţi periră.* HERODOT, 260. *Împlătoşat cu un piept de aur.* ISPIRESCU, L. 389/$_7$.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **platoşă**.

ÎMPLEÀ vb. III v. **umpleà**.

ÎMPLETECEÁLĂ s. f.
ÎMPLETECETÚRĂ † s. f.
} v. **împletecì**.

ÎMPLETECÍ vb. IVa. 1°. *S'enrouler, serpenter.* 2°. *Se tordre les mains.* 3°. *S'entraver.* 4°. *(S')embrouiller.* II. *S'enchevêtrer, s'entrelacer.*

I. 1°. Refl. (despre şarpe s. plante acăţătoare) A se încolăcì (în jurul unui obiect). *Un bălaur împleticit de la picioare până la capul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *În vârvul fietecărui stâlp... patru zmei începeà a se împletecì.* CANTEMIR, IST. 126. *Şarpele se 'ncovăià Şi pe loc se 'mpleticeà.* TEODORESCU, P. P. 443b. *Vezi cu ce iscusinţă stau împleticite ipomeile* (rochiţa rândunelei) *pe zebrelele acestei ferestre.* C. NEGRUZZI, I 322. || Trans. (Subiectul e şarpele, complementul coada s. trupul lui) A încolăcì (în jurul unui obiect). *Şarpele se necăjeà Şi coada şi-o 'mpleticeà.* ŞEZ. III 65b/$_{11}$.

2°. P. anal. Trans. (Subiectul e omul, complementul mânile s. braţele lui) A-şi frânge mânile (de desperare). *Chiruţa... pe podele 'ngenunchià, Mânile împleteceà Şi Turcilor le grăià...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 494.

3°. Refl. (Despre picioarele s. limba omului) A se împiedecà unul de altul în mers, a se încurcà (în vorbă). *Picioarele ei să împletecesc de ameţeală.* BELDIMAN, N. P. II 22. *Limba i se 'mpleticeà.* TEODORESCU, P. P. 599b. | (Despre om) A se împiedecà în mers, a şovăi, cf. a se poticni. *Împletícindu-se pe scară, chemă pe nume pe băieţi.* COŞBUC, B. 85. *Apoi trecù împletecindu-se un om beat.* TEODOREANU, M. II 50. *El de vin împleticindu-se...* BARAC, T. 6. || Intrans. *Umbli din picioare împletecind.* BIBICESCU, P. P. 210. || Trans. *Mai mult limba a-ţi împleticì.* CANTEMIR, IST. 153.

4°. Fig. (Complementul e vorba s. vorbitorul) A (se) încurcà, a (se) zăpăcì. Trans. *Tânărul împleticì vorba, fiind cu totul aprins.* PANN, E. III 29. | Refl. *Mă 'mpletecesc la întâia zăpăceală.* I. VĂCĂRESCU, P. 355/2. *Cu atâta nechibzuinţă se împleticise... discutarea chestiei.* MAIORESCU, D. I 33.

II. (Prin apropiere de verbul *împletì*). Refl. A se amestecà, încurcà s. încâlcì, înlănţuindu-se (unul pe altul), încolăcindu-se (unul pe altul), etc. *Doi şărpi de apă... punându-i întru un vas strâmpt, se împleticeaşte unul cu altul.* BELDIMAN, N. P. I 152, (cf. lat. angues inter se cratium modo implexi). *Cu părul despletit, Tot cu şerpi împleticit.* ALECSANDRI, P. P. 38b/10, (cf. lat. implexae crinibus angues Eumenides). *Arborii ce se 'ndeasă şi se'mpletecesc.* ODOBESCU, I 147/18. *Undrelele nu mai ştiau s'apuce iţele împletecite.* ODOBESCU, I 130/6. *Armatele... împleticite înfricoşat se luptau.* PANN, E. IV 54.

[Şi: **împleticì** vb. IVa; (greşală de tipar?) **împreticì** vb. IVa. *Plecă, împreticindu-se şi el ca mine.* VISSARION, FL. 91; **împletucì** vb. IVa. | Adjective: **împletecít (împleticit, împletucit,** cu negativul **neîmpletecit, neîmpleticit), -ă.** *Două coarne împletucite una în alta.* DAN, P. 48. *Lungi şi împletecite voroave.* CANTEMIR, HR. 73/21, cf. 39, 397/13; — **împletecitór (împleticitór), -oáre.** | Abstracte: **împletecíre (împleticíre)** s. f. (şi cu înţelesul de) uneltire, urzire. *Cu împleticirile vicleniei şi cu sila grăbirieì.* URICARIUL, I 260/30. *Împleticiri spre întunecarea dreptăţii.* ib. 268/16. *Meşteşugitele împleteciri cu care au neguţitorit supt fătărie numitul mieu nepot* (a. 1701). IORGA, S. D. XXII 226. *Din încurcătură în împleticire* = din rău în mai rău. ZANNE, P. V 338; — **împleteceálă (împleticeálă)** DICŢ.; — **împletecitúră († împletecetúră)** s. f. = încurcătură. *Împletecitura cuvintelor.* CANTEMIR, IST. 42. | Formaţiuni spontane (în ghicitori): **împletecínă, împletucínă** subst. atributiv = încurcat. PĂSCULESCU, L. P. 76. *Rădăcină 'mpleticină, ales voinic o dezbină?* (=Cartea). GOROVEI, C. 44, cf. SBIERA, P. 322/9. *Rădăcină 'mpletucină, Rar voinic ce te desnină?* (= Cartea). id. ib.]

— Cu schimbare de conjugare, din ***împletecă,*** iar acesta din lat. ***implectico, -are,*** derivat din *implecto, -ere* «a împletecì». DR. III 677-678.

ÎMPLETECITÚRĂ s. f. v. **împletecì.**

ÎMPLETÍ vb. IVa. 1°. *Tresser.* 2°. *Natter, tresser, mettre en forme de tresse, croiser.* 3°. *Tricoter, ourdir.* 4°. *Ourdir, tramer des intrigues.* 5°. *Gigoter.*

1°. (Despre lână, in, cânepă, mătase s. alte materii textile) A aşezà împreună mai multe fire sau jurubiţe, încrucişându-le sau băgându-le unele în altele după un sistem anumit. Trans. (refl. = pasiv) *Mătase împletită.* BIBLIA (1688) 68. *Să se împletească ca inul.* DRĂGHICI, R. 52. *În aceste zile nu-i voie... să se împletească lâna.* PAMFILE, S. T. 116. *A împletì în două, trei, patru* etc. # *Caută să împletească lână pe supt mătase* = ameştecă viclenii în vorbă. ZANNE, P. V 333.

2°. P. anal.

a) (Despre păr) A legà în cozi (= plete, în Ardeal). *De vei împletì ceale şeapte şuviţe ale capului.* CĂLENDARIU (1814) 114/12. *Părul ei de aur erà împletit în cozi.* EMINESCU, N. 8. *Cosiţele ei împletite cu meşteşug şi date pe spate.* IŞPIRESCU, L. 185. *Păru'n flori şi-l împleteşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286. # **A împletì cosiţă** s. **coadă** (Mold. **gâţă**) **albă** = a îmbătrânì, rămânând fată; a face o muncă nefolositoare. ZANNE, P. II 89, 69. *Intraşe la grije că... o să împletească cosiţa albă, fără să puie pirostriile în cap.* ISPIRESCU, L. 233. *Eşti ca floarea cea de nalbă, Dar împletişi coada albă.* ALECSANDRI, P. P. 340b/4. *Când o fată are păr frumos, nu împleteşte gâţe albe.* SEVASTOS, A. 4/11.

b) (Despre sfoară, funie, biciu) *O şfară de mătasă... 'mpletită'n şase.* ŞEZ. IV 9/15. *Un drăguţ de biciuşor împletit frumos.* CREANGĂ, A. 3. *Moş Nichifor aveà o biciuşcă de cele de cânepă, împletită de mâna lui.* id. 107.

c) (Despre colaci) A-i prepară, dându-le forma cosiţei împletite. *Colacii... se 'mpletesc.* MARIAN, NA. 293. *Suflecă mânice largi Şi'mpleteşte la colaci.* ALECSANDRI, P. P. 97b/14.

d) (Despre făclii) *Făclia Domnului, a Doamnei... se fac împletite şi poleite.* LET. III 302/17.

e) (Despre flori s. ornamente) A le legà astfel, încât să formeze cununi; (despre cununi) a le face din flori legate ca nişte cozi (= plete, în Ardeal). *Mi-ai împletit cunună cu podoabă depreună.* DOSOFTEIU, PS. 16. *Cu coroane de trandafiri împletite.* KONAKI, P. 261. *Şi mirtul ce stă trândav împletit împrejurul cununei sale.* C. NEGRUZZI, II 42/9. *Norii vineţi... Se 'mpletesc într'o cunună.* ALECSANDRI, P. II 123. *Să 'mpletim cununi voioase.* ALECSANDRI, P. P. 165/26. | (Prin schimbarea complementului) A împodobi cu cununi, ghirlande s. ornamente de flori. *Via înflorită... fruntea şi-o 'mpleteşte c'o boltă de lungi flori.* ALEXANDRESCU, M. 158. *Un băţ... împletit cu tot felul de ierburi şi flori.* ISPIRESCU, L. 114.

f) (Despre mlădiţe flexibile de răchită, salcie etc.) *Au împletit mlădiţe de răchită.* DRĂGHICI, R. 57. | (Despre leasă, coşniţă, gard etc.) A le face din mlăzi (mlădiţe) s. nuiele. *Au pus lease împletite bine.* LET. I 44/22. *Aş voì să învăţ cum se împletesc panerii.* DRĂGHICI, R. 105. *Să înveţe a împletì coşniţe.* id. 105. *La un gard împletind.* PANN, P. V. III 10. *Ci-mi împletiţi un pat Din ţinere ramuri.* EMINESCU, P. 164.

g) (Despre băieri, braţe, mâni) A le pune unele peste altele, în formă de cruce, a le încruciş à. *Corăbiarii stau cu mânule mpletite pregiur genunche.* DOSOFTEIU, V. S. 37. *Crepidele-i împletite pe picior ca opincile plăieşilor noştri.* ODOBESCU, I 55/22.

3°. P. anal. A lucrà diferite obiecte s. veşminte (de ex. năvoade, plase, covoare, dantele, ciorapi) din fire răsucite s. toarse (de lână, sfoară etc.), înnodându-le în anumite chipuri sau dispunându-le în «ochiuri» (cu undreaua, igliţa s. alte unelte), a tricotă. *Năvodul... cel de D[u]mnezeu împletit.* MINEIUL (1776) 110²/2. *Volocul... de prins peşte se face în două feluri: ţesut şi împletit în ochiuri.* ŞEZ. IV 113/4. *Măieştrit împletite covoare.* COŞBUC, Æ. 26/25. *Mi-am pierdut o undreà şi nu mai pot împletì ciorapul.*

4°. † Fig. A urzi, a uneltì. *Limba ta împletiià gâmbosiri* (= vicleşuguri). PSALT. SCH. 97/8, cf. 110/5. *Să 'mpletească năpasta asupra învierii.*

DOSOFTEIU, V. S. 125. *Au împletit mreji hiclene asupra tânerului.* MAG. IST. IV 247/29. *Nici se cuveneà să-l povățuesc spre a împletì alcătuiri.* E. VĂCĂRESCU, IST. 245/14. *Lisandru... împleteà un meșteșug ascuns, volnicia patriei să strice.* ARHIVA, I 161 || A (se) întreține, a se îmbinà strâns cu cevâ. *A cărui întreagă viață publică a fost împletită cu soarta acestei țări.* MAIORESCU, D. 180.

5°. Intrans. (Neobicinuit) A mișcà repede (din picioare), a jucà. *Mata știi să 'mpleteșți din picioare (= să gioci).* ALECSANDRI, T. 446.

[Și: (prin pierderea inițialului *m* din *mpletì*) **pletì** vb. IVa. *Cu sfoara pletită 'n șase.* TEODORESCU, P. P. 541; **împreti** vb. IVa. *Tineri... își împretesc cununi.* ISTORIA RUȘILOR (sec. XVIII), ap. GCR. II 51. | Adjectiv: **împletít** (cu negativul **neîmpletit), -ă** adj. (și cu înțelesul) împodobit. *Turnurile cu cornure împletite* (= ornate) *cu mărgăritariu.* CUV. D. BĂTR. II 461, (cu diminutivul, în vers) **împleticél** adj. masc. *Ș'a făcut un colăcel, Ruminel și 'mpleticel.* ION CR. IV 163, cf. TEODORESCU, P. P. 153b, MARIAN, ȘE. I 43; — **împletitór, -oáre** = care împletește. *Am cumpărat... o roabă și iaste împletitoare, numai nu avem aici izvoade de peteare și să faci dumneatabi ne să ne dai cevà izvoade de peteare, și mai mari și mai mici, și de călți și de tot fealiul* (a. 1649, Munt.). IORGA, S. D. X 111. (Substantivat) **împletitoáre** s. f. panglică care se împletește în păr. LB. | Abstracte: **împletíre** s. f.; — **împletít** s. a. *S'apucă de 'mpletit niște horbotă.* CONTEMPORANUL, VI II 197. *Vinerea... nu-i bine de tors, nici de 'mpletit, nici de lăut.* PAMFILE, D. 117; — **împletitúră** (↑ **pletitúră** COD. VOR. 169/7) s. f. = felul de a împleti s. forma obiectului împletit; obiectul împletit (care slujește ca ornament), ornament, tricotaj; (fig.) strâmtorare, încurcătură. *Împletiturile părul[u]i.* COD. VOR. 151/10 (= Impletirei părului BIBLIA 1688). *Veți pune pre sângifurile aripilor împletitură vânătă.* BIBLIA (1688) 107. *Te-au împodobit cu împletituri făcătoare de bucurie.* MINEIUL (1766) 26. *Peronul gării decorat cu împletitură de brad.* CARAGIALE, M. 290. *Colacii... se 'mpletesc... în opt împletituri.* MARIAN, NA. 293. *Câtevà împletituri de nuiele.* IORGA, N. R. A. I 344. *În împletitura în care se află, un singur bancher îi mai rămăsese devotat.* GHICA, S. 362. *Caier... cu împletitură 'n șase.* TEODORESCU, P. P. 31b.]

— Din paleosl. **pleta, plesti,** idem, cu pref. **în-** de la *împletecì*. Cf. despletì, pleată.

ÎMPLETICÉL adj. v. **împletì.**

ÎMPLETICÍ vb. IVa (ș. d.) v. **împletecì** ș. d.

ÎMPLETICÍNĂ subst. atributiv, v. **împletecì.**

ÎMPLETITOÁRE s. f. } v. **împletì.**
ÎMPLETITÚRĂ s. f. }

ÎMPLETOȘÁT, -Ă adj. *Chevelu.* — Pletos, cu plete mari. (Despre oameni) *Tot soldați împletoșați.* PĂSCULESCU, L. P. 213 (glosat prin «zdravăn, țapăn, puternic, lat în spate»). | (Despre păr) În (formă de) plete mari. *Tot voinici velenți, Cu căciule nălți, Coade 'mpletoșate, Date la o parte, Cam a strinătate.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 64. (glosat prin «împletite»).

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *împletoșà*, derivat, cu pref. **în-,** din **pletos.**

ÎMPLETUCÍ vb. IVa v. **împletecì.**

ÎMPLETUCÍNĂ subst. atributiv v. **împletecì.**

IMPLICÁ vb. I. 1°-2°. *Impliquer.*

1°: A conține, a cuprinde în sine: *Dreptul implică (în sine) și datorii.*

2°. A amestecà (băgà, vârî, încurcà) cevà s. pe cineva într'o afacere, acuzație etc. *Cum? vin oamenii în Parlamentul țării, serioși, care știu ce vor, și implică într'o asemenea chestie, în așà contrazicere, două din chestiile cele mai mari de natură politică...* MAIORESCU, D. IV 227.

[Adjectiv: **implicát, -ă** = amestecat, băgat, vârît, angajat), încurcat într'o afacere. *Implicat într'un proces fără sfârșit.* | Abstracte: **implicáre** s. f. = acțiunea de a implicà; vârîre, amestec.]

— *N.* după fr. (lat. **implico, -are,** idem, propriu: «înfășurà, învălì, împletì»).

IMPLICÍT, -Ă adj. adv. *Implicite. Implicitement.* — (În opoziție cu explicit) Adj. Cuprins în cevà (într'o propoziție, într'o afirmare etc.), fără a fi exprimat în mod formal, ci subînțelegându-se prin inducție. | Adv. În mod implicit. [Familia: (<lat. *implicite*) **implicite** adv. = în mod implicit. *Judecata analitică arată dar explicite ceea ce este implicite conținut în subiect.* MAIORESCU, L. 51.]

— *N.* după fr. (lat. **implicitus,- a, -um** «înfășurat»).

IMPLÍCITE adv. v. **implicit.**

ÎMPLIMBÁ vb. I v. **plimbà.**

ÎMPLINEÁLĂ s. f. v. **împlinì.**

ÎMPLINÍ vb. IVa. I. 1°. *Remplir. Compenser. Racheter.* 2°-3°. *Compléter, achever.* 4°. *Accomplir, échoir; achever* (une période de temps). 5°. *Prendre des formes pleines* (en parlant du corps). 6°. *Acquitter* (une dette). *Forcer à payer.* 7°. *Remplir.* II. 1°. *Remplir, accomplir, tenir.* 2°. *Achever, s'acquitter.* 3°. *Exécuter.* 4°. *(S')accomplir, survenir.* III. *Accomplir, achever* (un travail).

I. (Cf. germ. «füllen, anfüllen») 1°. Trans. A face să fie plin, a umpleà (o lipsă, un gol, un recipient numai în parte plin, etc.) *Lipsele să-și plinìască.* CANTEMIR, HR. 180/31, cf. MINEIUL (1776) 187²/1, 30²/1, ZILOT, ARON. 336. *Împlinì un gol lăsat în mica noastră mișcare literară.* MAIORESCU, CR. I 209, cf. ODOBESCU, III 73/22. *Vah păhare împlineaște, care vinul îndulceaște.* BARAC, A. 80, cf. (*plinesc păharele*) id. ib. 80. *Paharul... cu catran să-l cătrănești Și cu spirt să-l împlinești.* TEODORESCU, P. P. 664 b, cf. 667 b. || (Impropriu) A înlocuì, a compensà. *Lacrimele noastre... vor împlinì 'n locul ploii timpul cel însecetat.* PANN, E. III 126. | A răscumpărà. *Cel ce prin sânge au plinitù curgerea pătimirii.* MINEIUL (1776) 166¹/1.

2°. (Complementul e locul s. partea rămasă neocupată din cevà) A completà. *Ca să se împlinească masa, se rânduià și din boierii al doile.* LET. III 303. *Dar numai cu-atâta număr... Falangile Eteriei... nu se 'mplinesc. Le trebue oaste încà.* BELDIMAN, TR. 343. *Alte două strofe, dispuse într'același chip, împlinesc partea vânătorească* [a baladei]. ODOBESCU, III 89/17. *Acest munte, împreună cu M[area] Caspică... și Munții Urali, împlinesc granița Europei spre miază-zi și răsărit.* MEHEDINȚI, P. 7. *De multe ori, unde nu se ajunge pielea de leu, împlinește pielea vulpei:* unde nu poate puterea, viclenia izbutește. ZANNE, P. I 504.

3°. (Complementul e un număr) A face să fie întreg, a întregi, a ajunge la numărul cerut, a completà. *Cu preasfințità ceata ucenicilor te-ai împreunat, plinind numărul celor doisprezeace.* MINEIUL (1776) 48²/1. *Am pus o piatră... unde s'au împlinit cincizăci și opt de pământuri.* URICARIUL, XXV 67/4. *Împlinindu-se șapte dungi, însemnà pe copaciul al doilea altà dungă.* DRĂGHICI, R. 55. *Până s'o împlinì numărul...* ISPIRESCU, U. 29/25. *Ți-om plinì până la trei.* TEODORESCU, P. P. 522.

4°. (Complementul e un număr de zile, de ani etc., o bucată de vreme, un termin dat. Construit: omul a *împlinit* anul; anul *s'a împlinit;* omului *i s'a împlinit* anul). A trăi un număr de ani, a fi atins vârsta (anii de domnie, de slujbă etc.) *Deci Mihnea, plinind în domnia a doua cinci ani...* MAGAZ. IST. I 221/8. *Mânzii, până nu plinesc trei ani...* ECONOMIA, 77. *Al doilea an plineşte.* PANN, P. V. II 17. *Tocmai când copilul împlinea 15 ani...* ISPIRESCU L. 2. || A se scurge vremea până la un termin dat, până la încetarea unui angajament, a ajunge, a sosì la un soroc, la scadenţă. *Începură a venire datornicii... şi a-şi cere datoriile, că li se plinisă ziua.* LET. II 273/33. *Plinindu-se o mie de ani...* ŞINCAI, HR. I 21/9. *Mâne ţi-se 'mplineşte anul.* EMINESCU, N. 21. *Iar când a fost de s'a 'mplinit Ajunul zilei de nuntit...* COŞBUC, B. 18. *Nu se 'mplineşte bine anul, şi femeia lui Ipate face un băiat.* CREANGĂ, P. 169. *Cum se împlinesc trei zile de la naştere, merge moaşa la nepoată-sa... şi... Acesta se chiamă ospăţul, când îşi plineşte moaşa serile.* MARIAN, NA. 282-283. *Când zile-şi plineà, Iată că vedeà...* POP. (Sălagiu). GAZETA TRANSILV. a. 1900, nr. 279. *S'a împlinit sorocul* = terminul de plată, scadenţa. ALEXI. | (Eliptic) *A împlinì anul* = a terminà serviciul militar (GOROVEI, CR.) s. o. slujbă la care cinevà s'a angajat pe un an. (Construcţie neobicinuită). *La oaste c'am slujit Nouă ani şi nouă luni... Şi la oaste c'am plinit.* SEVASTOS, C. 246/21, cf. ŞEZ. II 7 b/11. *A i se împlinì cuivà,* adecă anul de slujbă. *Până s'a duce de la noi un ticălos de argat care-l avem, că chiar azi i se împlineşte.* CREANGĂ, P. 176. # **A i se împlinì cuivà** s. **a o împlinì cu cinevà** = a terminà, a o isprăvì; a o păţi cu cinevà (PAMFILE, J. III). *Ian ascultă, măi bade, poartă-te bine cu boierii, c'apoi o împlineşti cu mine!* ALECSANDRI, T. 142. *Dac'aş împlinì-o cu dânsa înainte de soupé, n'ar fi mai nimerit? Fiindcă... nu se cade să mai am relaţii de mâna stângă.* id. ib. 757. *Haìt! I s'a împlinit lui Tache... Nenea e supărat foc.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

5°. Refl. (Despre corpul omului) A se rotunjì, a se face dolofan, durduliu. *Să se împlinească copilul ca oul* (MARIAN NA. 85) = să se încăleze, să se îngraşe (GOROVEI, CR.)

6°. (Învechit; termin juridic; complementul e suma de bani care constitue datoria cuivà) A achità, plătind şi rămăşiţa pentru completarea sumei, a restituì o sumă împrumutată, a plătì un bir. *Să aştepte acolo, să-i împlinească zlotaşii banii.* LET. II 322/20. *Nu aveà cu ce plinì* [suma de bani], *că erà om mai scăpat.* ib. II 267/28. *Aşteptà Vezirul să plinească cele 500 de pungi.* ib. II 334/36. *Au plinit atunce tustrele birurile.* ib. II 204/1. *Şi de la voi să împlinesc toată paguba săracilor.* ib. III 224/15, cf. URICARIUL, IV 52/16. *Ne-au plinit dumnealui banii deplin întru mânile noastre.* URICARIUL, XXV 60. *Ne-au giudecat dumnealui şi mi-au plinit opt lei noi de la N. Negruşi.* ib. XXII 377. *Aveţi a plinì Ursului ce au dat de au răscumpărat ispisocul.* ib. VI 350/20. *Să deie jalubă şi i se va împlinì împătrit.* ib. IV 397/26. *Dejma... să-i împliniţi.* ib. XVII 268/4. *Zestrea ei câtă va fi lipsit se va împlinì dintru ale bărbatului.* PRAVILA (1814) 123. *Ceea ce s'a scăzut, va împlinì orândatoriul şi va pune la loc.* ib. 61, cf. 20, 166. *Iar Golanul ce sta faţă* [la bătaie], *...«Daţi, mă», zise către dânşii, că ce-o fi, eu împlinesc* (= plătesc paguba). PANN, P. V. I 113. || Pext. (Complementul e omul dator) A incasà în mod forţat (pe cinevà, mai ales de o dare), a executà pe cinevà. *Agiutorinţa dughenilor şi a crăcimilor s'au împlinit ca şi mai nainte.* URICARIUL, IV 114/19. *Să nu ne mai împlinească! Să nu ne mai jăfuiască!* C. NEGRUZZI, I 154. *Mâni e vadeaua birului şi vine să ne împlinească.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Când n'a plătit cinevà darea, apoi vine şi-l împlineşte* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

7°. (Complementul e un formular) A umplea, a completà cu datele cerute. *Am împlinit adeverinţa, formularul.* Cf. TDRG.

II. Fig. (Ca germ. «erfüllen, in Erfüllung gehen»).

1°. (Despre o datorie morală, însărcinare, poruncă, lege, prescripţie, slujbă, trebuinţă; promisiune, cerere; dorinţă, dor, voie, poftă, plăcere, chef, capriciu, curiozitate, lăcomie, gând, vis, etc.) A aduce la îndeplinire, a ţinea, a executà, a îndestulà, a satisface, a realizà. *Împlinì cu fapte bune şi datoria mulţumirii către Dumnezeu cel vecinic.* URICARIUL, I 104/10. *Când bărbatul... nu-ş[i] va împlinì datoria căsătoriei sale până în trei ani...* CARAGEA, L. 42. *El şi-au luat acum a împlinì sarcina de bucătariu.* DRĂGHICI, R. 75. *Însărcinarea asta plinind, de multe ori spinarea gârbovisem.* C. NEGRUZZI, II 233/28. *Cum să-şi împlinească sarcina mai bine?* ISPIRESCU, L. 43. *Cugetă bine şi cearcă de Domnul, plinindu-i porunca.* DOSOFTEIU, PS. 40, cf. MAG. IST. I 375/5, LET. II 333/33, CANTEMIR, IST. 28, (*li se plinià*) 27. *Că-i poruncă 'mpărătească, Trebue să se 'mplinească.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322, cf CREANGĂ, P. 265. *Lenevirea celor ce n'au plinit legea.* ANTIM, P. 13. *Căutatu-mi-au a plinì pravila şi învăţătura lui Platon.* CANTEMIR, HR. 179/16. *Să plinească cele orânduite de sihastru.* ŞEZ. V 35/32. *Ai plinitŭ apostoleaşte slujba ta.* DOSOFTEIU, V. S. 159, cf. 95,2, CALENDARIU (1814) 17/1, TEODORESCU, P. P. 474b. *Slujba cu care m'ai însărcinat, o voiu împlinì-o.* ISPIRESCU, L. 24, cf. 17, DONICI, F. II 30. *Se împlineşte norodului alte trebuinţe mai de folos.* PISCUPESCU, O. 199. *Plineaşte ceaia ce mi-ai făgăduit.* MINEIUL (1776), 192 1/2. *Râde,... nu 'nplineşte* (= nu se ţine de cuvânt). PANN, E. I 62. *Să împlinim cu toată inima vorba.* I. IONESCU, C. 29. *Ştiţi că-mi împlinesc juruinţele.* C. NEGRUZZI, I 24. *Veneà Cuvân[t]ul de-şi împlineà.* ALECSANDRI, P. P. 107 b/4. *Plinitu-ţi-s'au cearerea.* MINEIUL (1776) 115 2/2, cf. (*mi s'a împlinit*) ISPIRESCU, L. 29. *Să nu-şi plinească dorinţele ei.* GORJAN, H. I 11, cf. (*a să împlinì*) MARCOVICI, D. 8/2, ALECSANDRI, P. I 81, CREANGĂ, P. 189, ISPIRESCU, L. 23. *Nu poate să-şi plinească voia.* BARAC, A. 53, cf. CALENDARIU (1844) 76, GORJAN, H. II 137, IV 195, (*împlinesc*) I 6/12. *Îi împlineam toate voinţele.* DRĂGHICI, R. 3, cf. 110, CREANGĂ, P. 184, ISPIRESCU L. 31. *Plinì pofta mucenicului.* MINEIUL (1776) 160 1/2, cf. GORJAN, H. I 80, (*împlineascĕ*) I 10, KONAKI, P. 112, ISPIRESCU, L. 39. *Nu-ţi împlinesc plăcerea.* PANN, E. II 101. *Un drăcuşor mititel... ce împlineà slujba de jocheu* (= făceà pe jocheul). C. NEGRUZZI, I 88. *Ca să-mi împlinesc cheful.* RETEGANUL, TR. 162/18. *Îi împlineà cele mai mici capriţuri de copilă.* C. NEGRUZZI, I 73. *Ca să împlinească curiozitatea fratelui său.* GORJAN, H. I 6/34, cf. (*li plinì*) IV 64. *Îi împlineau... gândirile.* EMINESCU, N. 68. *Fericit care 'mplineşte Visul său pe-acest pământ.* ALECSANDRI, P. I 172, cf. EMINESCU, P. 203, (*fericirea visată*) CREANGĂ, P. 14. *Ei şi-au plinit chemarea lor.* COŞBUC, B. 155. *Socotind a împlinì dreptatea numitului cin.* URICARIUL, I 220/27. *Acest sfat să împlinească* (= să urmeze). BARAC, A. 57. *Să-şi împlinească* (= să-şi ajungă) *scopul.* DRĂGHICI, R. 146. *Dragostea către cel de aproape nu să poate plinì* (= exercità), *fără numai în temelia şi izvorul dragostii duhului.* CANTEMIR, HR. 3/8.

2°. (Despre o misiune, osândă, etc.) A face până la sfârşit, a executà, a îndeplinì, a se achità (de...). *Plinindu-şi mucenicia, s'au petrecut către cereştile*

lăcaşuri. MINEIUL (1776) $4^2/_2$. *A tot neamului osândă singur tu vei s'o 'nplineşti.* BELDIMAN, O. 48. *După ce-şi plinesc urîta solie...* C. NEGRUZZI, I 274. *Marcu robia-şi plineşte Şi de plecat se găteşte.* CĂTANĂ, B. 35. *Vin acasă şi... hodineşte şi somnul mi ţi-l plineşte* (= coace). MARIAN, NA. 362, cf. D. 201. *Badea'n cănţelărie... Scrie două, trei rânduri Şi-l ajung nişte gânduri... Lasă, bade, gândurile Şi-ţi plineşte* (= scrie-le până la urmă) *rândurile!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 120.

3°. (Despre o hotărîre, o formalitate) A aduce la îndeplinire, a execută. *După hotărîrea judecăţei, se dă împlinitoriu, ca să împlinească ceale ce s'au hotărît.* PRAVILA (1814) 13. *Eu cercetez, eu hotărăsc, judec, condamn şi împlinesc.* ALECSANDRI, T. 711. *Împlinind formulele...* EMINESCU, N. 54.

4°. (Despre o prorocie, prevestire, etc.) A (se) realizà, a (se) adeverì. *S'au plinitŭ prorocia Isaiei.* MINEIUL (1776) $20^1/_1$, cf. ŞEZ. VIII 44. *La Rumâni s'au plinit cuvântul apostolului Filip.* BIBLIA (1688) 8/pr. 3, cf. CANTEMIR, HR. $206/_{23}$. *S'au plinit atunce un cuvânt prost ce zice: cu iarba cea uscată, arde şi cea verde.* LET. II $375/_{25}$. *S'a împlinit vorba mamei, sărmana, iute şi de grabă.* CREANGĂ, A. 51, cf. P. 188. || (Despre evenimente prevăzute s. prevestite) A se întâmplà. *Aceasta şi la Rumâni s'au plinitŭ.* BIBLIA (1688) 8/p. 8. *Ieşirea lui, care vrea să se plinească în Ierusalem...* ANTIM, P. 18.

III (Cu aceeaşi generalizare de sens ca la *a săvârşì* = a face până la sfârşit, devenit «a face») A săvârşi, a executà, a face. *Plinirĕ lucru apostolesc.* DOSOFTEIU, V. S. 60, cf. MINEIUL (1776) $63^2/_1$. *Longhin... cârma oştilor purtà şi toate lucrurile lui Troian, după vreare le plinià.* CANTEMIR, HR. $82/_{30}$. *I s'au împlinit treaba.* MINEIUL (1776) $161^1/_1$. *S'au dat desmierdărilor şi toate blăstămăţiile le-au plinit.* ŞINCAI, HR. I $13/_{36}$. *Vei împlinì numai cele ce-m[i] vor fi de folos.* MARCOVICI, D. $7/_5$. *Dumnezeu... toate le plineşte.* DRĂGHICI, R. 200. *Femeia hotăreşte Şi Satana împlineşte.* ZANNE, P. II 148. *E lesne bogatului de a poruncì, dar greu săracului de a împlinì.* ib. V 86.

[Şi: (învechit şi pop.) **plinì** vb. IV^a. | Adjective: **(îm)plinit** (cu negativul **neîmplinit**),**-ă** (ad I 4°) *Fata... cu anii împliniţi.* COŞBUC, Æ. $130/_{18}$; (ad I 5°) *Nu e mică, nu e mare, nici subţire, ci 'mplinită* (= franc. fausse-maigre). EMINESCU, P. 304. *Rămăsese aceeaşi copilă de odinioară, cu trupul tot împlinit, cu carnea tot tare.* VISSARION, FL. 13; (ad II 1°) *Din trebuinţi împlinite vine buna cunoştinţă.* KONAKI, P. 295. *Chibzuirile neîmplinite... lasă după dânsele în inima noastră mâhnire.* MARCOVICI, D. $8/_4$. *Dorul nostru împlinit.* ALECSANDRI, P. I 45; (ad II 2°) *Misia îi e împlinită.* C. NEGRUZZI, I 289; (ad II 3°) *Găsind toate formalităţile împlinite, dete semnalul.* id. I 40; (ad III) *Aceste împlinite, pacea fu neapărată.* KONAKI, P. 300. *Oricum să scriu, e ne'mplinit.* COŞBUC, B. 20; — **(îm)plinitór** (cu negativul **neîmplinitor**), **-oáre** = care împlineşte, execută, etc. (şi substantivat, cu sensul învechit de) om însărcinat să execute o poruncă, executor, încasator, portărel. *Te-ai arătat împlinitoriu dumnezeieştilor porunci.* MINEIUL (1776) $126^1/_2$, cf. $53^2/_1$. URICARIUL, I $262/_5$. *Puind împărăţia plinitor pe Hanul...* LET. III $159/_{13}$. *Să fim într'un bun gând şi cuvântului nostru să-i fim marturi şi jurământului să-i fim plinitori.* MS. ap. IORGA, L. II 243. *După hotărîrea judecăţii, să dă împlinitoriu, ca să împlinească ceale ce s'au hotărît.* PRAVILA (1814) 13. *Divanului împlinitor* (= executiv). POPOVICI-KIRILEANU, B. 13. *Nu să se facă dumnealui împlinitori[u] şi să mă iaie în bagiocură* (a. 1835, Mold.). IORGA, S. D. XXI 224. *Judecători prin sate şi de bani împlinitori.* BELDIMAN, TR. 414. *Împlinitori de lipse.* I. VĂCĂRESCU, P. $53/_{29}$. | Abstracte: **(îm)plinire** (cu negativul **neîmplinire**) s. f. (în vechime şi cu înţelesul de) incasare, execuţie; stadiul (lunei) când e plină; adeverire. *Rodul pântecelui tău iaste plinirea prorocilor.* MINEIUL (1776) $209^2/_2$, cf. $199^1/_1$. *Să se facă împlinirea şi trimeterea acestei dări anuale.* URICARIUL, I $169/_{10}$. *După împlinirea aceştii al doilea vade[à].* ib. II $4/_{20}$. *Să facă urmare întocma cu împlinirea venitului.* ib. V $20/_{21}$. *Arătarea despre schimbarea şi plinirea lunii.* CALENDARIU (1814), $1/_9$. *A legii împlinire.* KONAKI, P. 266. *Împlinirea poftelor.* MARCOVICI, C. $24/_{13}$. *Împlinirea unor... datorii.* DRĂGHICI, R. 152. *Pe atunci se luà zeciuială de la împlinirile de bani.* GHICA, S. 38. *Plinirea poruncilor lui Dumnezeu este... dragostea.* STURDZA, N. 7. *Agenţii de împlinire au tantiemele lor.* EMINESCU, N. 155. *Dator eu mă judec să-ţi duc în plinire porunca.* COŞBUC, Æ. $13/_4$. *Împlinire di bani* = plătire de datorii. BARCIANU. *Împliniri* = (fr.) remblais. DDRF. *Împliniri* = soroace, scadenţă; — **(îm)plinit** s. a. *Am cevà de împlinit.* BARCIANU. *Plinitul lunei.* DDRF.; — **(îm)plineálă** s. f. = (în vechime mai ales ca termin juridic, cu sensul de) sumă încasată în mod forţat pentru o datorie, un impozit; amendă, gloabă, etc. *Ce ar fi drept... cu zi să-i plătească, iar nu cu plineală sau cu înfricoşare.* LET. II $87/_{20}$. *45 lei împlineala pe 450 lei, ce i-au împlinit de la Bănia sa.* IORGA S. D. VI 195. *Prin aşezarea şi plineala ce le veţi face şi o mărturie...* URICARIUL, VI $350/_{28}$. *Orice pricină de judecăţi şi de împlinele...* ib. I $287/_1$. *Leafa şi legiuitele împlinele să nu cuteze a luà...* ib. I $258/_4$. *Să dea împlineală la una sută lei.* ib. II $41/_{23}$. *Pricinile de giudecăţi şi împlinele şi pripasuri...* id. IV $57/_2$. *Gloaba şi împlineala... a mai da n'aveà de unde.* BELDIMAN, TR. 345. (Azi în Bucov.) *N'a plătit darea. A fost azi juratul la împlinealà.* Com. G. TOFAN.]

— Din lat. **plenesco, -ire,** cu adăogarea prefixului **în-** (*duc în plinire* = *împlinesc*). Cf. îndeplinì.

IMPLORÁ vb. I. 1°.-2°. *Implorer.* Trans. A rugà pe cineyà cu umilinţă, în acelaşi timp însă cu stăruinţă; a chemà în ajutor. || A cere ceyà cu umilinţă, cu lacrimi, cu stăruinţă. [Prez. pers. 3 sing. *imploră.* | Adjectiv: **implorát, -ă** adj. = rugat, cerut cu umilinţă, cu insistenţă; — **implorătór, -oáre** = care imploră. | Abstract; **implorâre** s. f. = rugăminte, cerere stăruitoare. *Glasul lui tremură de-o implorare sfiicioasă.* VLAHUŢĂ, D. 202. *Ieşi afară! — răspică Dănuţ c'un fel de straniе implorare în glas.* TEODOREANU, M. II 18.]

— *N.* după fr. (lat. **imploro, -are,** idem, propriu: «a chemà cu lacrimi»).

IMPLÓUR v. **împrourà.**

ÎMPOÁNCĂ adv. v. **poancă.**

ÎMPOCIÁ vb. I^a. *Jalonner.* — Trans. (Complementul e un loc). A bate poci (= ţăruşi), ca semn că este oprit să treci s. să calci pe un loc. *Am împociat locul mieu* = am făcut semnul că locul mieu e oprit, nu-i iertat a umblà cu marva (= vitele). (Oraviţa în Banat). Com. COCA.

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pociu.**

ÎMPODHODÁT, -Ă adj. v. **podhod.**

ÎMPODOBÁ vb. I^a. v. **împodobì.**

ÎMPODOBÌ vb. IV^a. I. *Orner, décorer, parer.* 2°. *Embellir, doter.* II. *Juger digne, daigner.*

I. 1°. Trans. şi refl. A (se) gătì cu podoabe, cf. garnisì, decorà. *O amar cela ce-şi podobeşte trupul.* CUV. II 464. *Unii să să podobească şi să să înfrămşeadze.* VARLAAM, C. 99.

Râmleanii podobiră toate uşile cu podoabe scumpe. DOSOFTEIU, V. S. 12/2. *Au... podobit toate porţile şi dughenele.* LET. II 236/1. *Cu lanţ de aur... îl podobim.* ŞINCAI, HR. III 199/1. *Vrând ca să-l împodobască, un zurgălău la gât... i-au legat.* DONICI, F. I 37. *Să-ţi împodobeşti urechile.... cu aripi şi os de peşte.* DRĂGHICI, R. 158. *Se îmbrăcă, împodobindu-se ca pentru o sărbătoare.* C. NEGRUZZI, I 27. *Culmea [dealuri]lor o împodobesc... ulmii.* COŞBUC, F. 124. *Puse de împodobì palaturile.* ISPIRESCU, L. 36. *Podobeam o pălărie, Cu păun şi cu hârtie.* MARIAN, O. II 267, cf. Î. 512, VR. 229. *Eu frumos m'oiu podobì.* MĂNDRESCU, L. P. 62/5, cf. RETEGANUL, TR. 96/2. *Să-mi podobească şoldul.* TEODORESCU, P. P. 628, cf. 38b, 528b, 85b. *Frumos m'aş împodobì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 115, cf. 31, 110. *Cât de mult împodobeşti cu aur şi cu argint pă cel mai frumos măgar, tot măgar să socoteşte.* ZANNE, P. I 539. | *A se împodobì la părţile ascunse* = a-i creşte părul. POLIZU.

2°. Fig. A înfrumuseţà; fig. a înflorì, a înzestrà, a dotà, a amplificà (completând lipsurile unei opere literare etc.). *Să ne podobimŭ sufletele noastre cu podoabele ceale sufleteşti.* VARLALM, C. 322, cf. DOSOFTEIU, V. S. 25. *Însă mult l-au mai împodobit mai frumos* [letopiseţul] *şi Miron Logofătul.* LET. II 195/15. *Minciuna cu multe împuţicioase flori împodobind* (tipărit: *îmbodobind*)... CANTEMIR, IST. 219. *Şi-au împodobit condeiul cu înfrumuseţate alcătuiri.* E. VĂCĂRESCU, IST. 245/8. *A ne împodobì... cu o nouă virtute.* MARCOVICI, C. 52/6. *Dacă firea... l-ar fi împodobit cu vreun osebit dar...* DRĂGHICI, R. 5. *Cu care* [bucăţi teatrale] *el împodobì scena noastră.* C. NEGRUZZI, I 334. *Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune şi frumoase.* CREANGĂ, P. 283.

II. † (Prin apropiere de *spodobì*) A învrednicì. *Să ne podobească [Domnul] să stăm de-a dreapta cu direpţii.* VARLAAM, ap. TDRG. *Is[use], H[ristoa]se, podobeaşte-mă să tălnesc om să mă poldzuiască* (= să-mi folosească). DOSOFTEIU, V. S. 42,2.

[Şi: (vechiu şi dialectal) **podobì** vb. IVa. (În rimă şi): **împodobà** vb. 1a. *Scoase un murg înşelat, Înşelat şi 'mpodobat.* BIBICESCU, P. P. 304. | Abstracte: **(îm)podobíre** s. f. (mai ales cu sensul figurat de) înfrumuseţare, înzestrare. *Urmează împodobire şi lauda patriei.* URICARIUL, I 198/1. *Podobirea cetăţilor şi a oraşelor.* ib. I 73/5. *Împodobirea năravurilor voastre.* DRĂGHICI, R. 4. *Altă 'mpodobire pe frunte n'aş vrea.* ALECSANDRI, P. II 30. *Hainele... fără 'mpodobiri.* COŞBUC, F. 49. *Ritoricească împodobire a cuvintelor.* PRAVILA (1814) XVI; — **(îm)podobít** s. a. *Că-i vremea de podobit, Cu podoabe de argint.* MĂNDRESCU, L. P. 209/26. *Mie floare de iubit, Ţie de împodobit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 286; — **podobitúră** † s. f. = podoabă. *Plânsĕ, ca şi când ar fi fost podobitura ei osânda lui.* DOSOFTEIU, V. S. 52. | Adjective: **(îm)podobit** (cu negativul **ne(îm)podobit**), **-ă** = cu podoabe, cu ornamente, (fig.) înfrumuseţat, înzestrat, înflorit. *Pământul eră nepodobit.* MOXA, 345/13. *Făcù pre Adam cu toate darurile podobitŭ.* VARLAAM, C. II 36,2. *Eră peştera grijită şi podobită.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Era podobítŭ* (lemma: *plin*) *la falcă.* id. ib. 17,2. *Împodobit la cuvinte, dulce-i eră vorba lui.* LET. II 39/29. *Giucà ...toţi boierii şi giupânesele, împodobiţi.* ib. II 238/3. *Împodobit cu talente.* PANN, E. II 39. *Cu flori împodobite păduri.* DRĂGHICI, R. 61. *Cu coroane 'mpodobiţi.* ALECSANDRI, P. 179. *Armă din cele împodobite cu nestimate.* ISPIRESCU, L. 21. *Veştitul Setilă..., împodobit cu darul suptului.* CREANGĂ, P. 242. *Şi ciollarul podobit, Numa 'n aur şi 'n argint.* TEODORESCU, P. P. 88, cf. 205b. *Că nu-i cireş înflorit, Că-i mirele podobit.* RETEGANUL, TR. 177/23, cf. CĂTANĂ, B. 64. *Viaţa ticnită ca o fată împodobită.* ZANNE, P. II 802; **împodobitór, -oáre** adj., subst. = (cel) care împodobeşte, (în vechime şi traducând pe grec. στολιστής = garderobier, cel care are grija hainelor). BIBLIA (1688) 273.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **podoabă**.

ÎMPOGODÍ vb. IVa ş. d. v. **pogodì**.

ÎMPOHORÁT, -Ă v. adj. v. **împovărà**.

ÎMPOIJINÍ vb. IVa v. **împăienjenì**.

ÎMPOIVANÁ vb. Ia v. **împăivănì**.

ÎMPOLÁT, -Ă adj. (Despre păr sau măr) Încărcat de fructe pe poale. *Aproape de raiu, acolo va fi un măr a lui Sfântu Petru; e de vârvărat, de poale împolat* (Dintr'un bocet din Gârhovăţ în Fălticeni). ŞEZ. XXXII 111. [Şi: **împolărít, -ă** adj. *Iest-un pom mândru-nflorit, Pă la poală-npolărit, Pă la mejloc leagă mere, Pă la vârv le culejà* (Colindă). ALEXICI, L. P. 145/4.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **poală**.

ÎMPOLOGÁT, -Ă, ÎMPOLOGÎT, -Ă adj. v. **pologì**.

ÎMPOMCIŞÁ † vb. Ia v. **împoncişà**.

ÎMPOMCÍT, -Ă † adj. v. **împonci**.

ÎMPONCÍ vb. IVa refl. *Se disputer.* — A se pune în poancă cu cinevà. *A se împoncì* = a se certà, a se sfădì puţin, a venì în conflict, a-şi aruncà vorbe: *S'au împoncit o ţârà* (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU. *Împoncindu-se cu vorba mai dinainte vreme...* LET. II 266/2. [Şi: **ponci** vb. IVa = a se împotrivì, a se certà. BUD, P. P., **împongì** vb. IVa trans. = a o luà de-adreptul (tăind drumul) spre cinevà, în goană. *Când l-a văzut taurul, ca un fulger a împongit-o spre dînsul şi 'ntr'o clipeală l-a trântit la pământ.* PAMFILE, CRĂC. 243. | Adjectiv: **împoncít (împomcít †), -ă** = opus, venind din partea opusă, protivnic. *Smintindu-ne vânturi împomeite.* DOSOFTEIU, V. S. 150/24.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **poancă** (cf. loc. adv. **în poancă**). Cf. împoncişà.

ÎMPONCÍŞ † adv. v. **ponciş**.

ÎMPONCIŞÁ vb. Ia. 1°. *S'opposer.* 2°. *Croiser, tourner* (une arme). 3°. *Regarder* qqn. *de travers.*

1°. Refl. A se împotrivì, a sta împotriva cuivà. *Cei ce să împoncişadză.* PSALT. 23/26. [Dracii] *nu numai pre oameni... iubăsc să-i strice..., ce şi pre dobitoace, carile cu nemica lor nu să împomcişadză.* VARLAAM, C. 237, cf. 238. *Nu se cade voaă, dreptilor miei, fii ai Pravoslaviei, să vă înponcişaţi şi să vă scârbiţi în potriva păstorului vostru* (a. 1651). B. V. I 182/23. *Şi ceia ce să împomcişiază.* GCR. I 47/33. *Şoimul lucrurilor noastre se împoncişiază.* CANTEMIR, IST. 273. *Iară Constantin-vodă nu voià, ci tot se împoncişà.* ŞINCAI, HR. III 150. || A venì în conflict. *Prejudecăţi de boierie... de multe ori se împoncişau cu dreptele sale cugete şi fapte.* DEMETRESCU, ap. TDRG.

2°. Trans. A încrucişà (o armă), a pune cuivà o armă în piept. [*Î*]ş[*i*] *poncişà suliţele Greci spre Greci.* MOXA, 397/34. *Se alease unul den Turci cu sulița şi o împoncişià asupra pântecelui lui Michaiu-vodă.* MAG. IST. IV 290/25, cf. (*o împonţişă*) BĂLCESCU, M. V. 290, (*işi împoncişase sulița*) ODOBESCU, III 607/11. *Sinuozităţile [ţărmuri]lor care, respingând apele din o parte în alta, le fac a-şi împoncişà direcţia.* ap. TDRG.

3°. Refl. A se uità ponciș (cf. chiorîș), urît la cinevà.

[Și: **împomcișà** † vb. Ia; **împoncișì** vb. IVa refl. = a se contrazice. *În rânduiala... faptelor istorice sânt principuri ce se împoncișesc la întâia vedere.* RUSSO, S. 90. | Abstracte: **împoncișáre (împuncișáre, împoncișíre)** s. f. = împotrivire, dezbinare, coliziune, disensiune, discordie (LB). *Nefiind nici o împoncișare de misiuni între aceste două îndatoriri.* I. IONESCU, P. 186. *În așà împuncișare de idei se aflau boierii bătrâni cu tineretul... Moldovei.* CREANGĂ, A. 153. *Vrajma și împoncișerile dintre creștini.* ISPIRESCU, M. V. 18/22. *Vrajbă, și pre ascuns înponcișiri scornindu-se între dânșii.* CANTEMIR, HR. 205/13, cf. IST. 53; — **împonceșitúră** † s. f. = sfadă, desbinare. *Vorbele de împonceșiluri aducătoare.* CANTEMIR, IST. 147. | Adjective: **împoncișát, -ă** adj. = contrariu, opus; încrucișat. *Unirea interesurilor ce în faptă totdeauna stau împoncișate.* I. IONESCU, C. 253. *Ce de mai lucrări împoncișate unele altora.* id. D. 445. *Atâtea uliți și ulicioare, poteci și potecuțe... tot împoncișate și împiezișate.* ISPIRESCU, V. 117/5; — **împoncișitóriu (împonceșetóriu, pomcișitóriu) -oáre** † adj., subst. = (cel) care se opune, care contrazice, care este contrariu; protivnic. *De va fi cinevà sfatului acestuia împoncișitoriu.* CANTEMIR, IST. 95. *În capul împoncișetoriului voiu noastre.* id. ib. 99. *Ai și tu poncișitoriu pre diavol.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.]

— Derivat din **în ponciș.** Cf. împoncì.

ÎMPONCIȘÍ † IVa v. **împoncișà.**

IMPONDERÁBIL, -Ă adj. *Impondérable.* — Care nu e ponderabil, nu se poate cântări. *Electricitatea este imponderabilă.*

— *N.* după fr. (< **imponderabilis, -e**) idem.

ÎMPONGÍ vb. IVa v. **împoncì.**

ÎMPONTORÍ vb. IVa. *Railler, lancer des pointes.* — (Bucov.). Refl. (= reciproc). A-și aruncà (unul altuia) ici coleà câte o vorbă scurtă, dar împungătoare (Com. G. NISTOR), a se înghimpà cu vorba (Com. A. TOMIAC).

— Derivat, cu prefixul **în-**, din **puntură** «împunsătură».

ÎMPOPISTRÁT, -Ă adj. v. **popistrì.**

ÎMPOPLICÍ vb. IVa refl. *S'embrouiller.* — A se încurcà. *Funia s'a împoplicit* (Oravița, în Banat). Com. COCA.

— Probabil, rostire dialectală pentru *împopletì*, iar acesta din sârb. **popletem (poplesti)** «a mai împletì cevà».

ÎMPOPONÁ vb. Ia (*S'*)*attifer.* — Trans. și refl. A (se) îmbrăcà gătindu-se, împodobindu-se peste măsură, a (se) împopoțonà, a (se) înțoțonà. [Și: (+ *cocoțà*) **poponățà** vb. Ia = a se cățărà, a se suì într'un pom: *Ce te-ai poponățat acolo?* MARIAN. | Adjectiv: **împoponát (împroponát), -ă.** *Împărățița ședeà împoponată și nepăsătoare pe scaunul ei.* ȘEZ. IX 117. *Ți-o aduc eu împaivanată, Cum mai mândru 'mproponată, Cu paivane de argint.* BIBICESCU, P. P. 308.]

— Pentru etimologie, cf. *poponete.*

ÎMPOPOȚÁ vb. Ia v. **împopoțonà.**

ÎMPOPOȚĂNÁ vb. Ia v. **împopoțonà.**

ÎMPOPOȚONÁ vb. Ia (*S'*)*attifer.* — Trans. și refl. A (se) îmbrăcà gătindu-se peste măsură (ca un măscăriciu I. GOLESCU, C. I), a (se) împodobì peste măsură, a (se) împoponà, a (se) înțoțonà. *Ia spune-mi, mă rog, ce te-ai împopoțonat așà?* C. NEGRUZZI, III 75/17. *Toți se gătiseră, împopoțănaseră careși cum îi erà gustul.* N. REV. R. III 141. *Să aibă cu ce se împopoțonà.* CREANGĂ, A. 138. *Apoi împopoțonează pe fiecare cu darul lui.* SEVASTOS, N. 303/23. *Nu te tot împopoțonà și sta 'n calea ciocoiului.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 108. [Și: **împopoțănà** vb. Ia; **împopoțà** vb. Ia; **împoțonà** vb. Ia POIENARU, ap. TDRG.; **împupuțà (împopuțà)** vb. Ia. (Zagra l. Năsăud) Com. N. DRĂGANU, S. POP; **împupăzà** vb. Ia = (trans.) a împestrițà; (refl.) a se gătì ca o pupăză (despre nevestele tinere care se gătesc foarte curat, se împodobesc cu ștergare foarte curate și frumoase). MARIAN, O. II 178. *Să n'o împupezeze* [limba] *cu cuvinte streine.* JIPESCU, O. 55. | Abstracte: **împopoțonáre** s. f. *Mănăstirea Sf. Gheorghe se vădește... prin strălucirea sticloasă a țiglelor nouă roșii-închis, cu dungi nesăbuite de albastru și galben, ceea ce pentru o biserică e o împopoțonare.* IORGA, B. 19. | Adjective: **împopoțonát (împopoțát), -ă** adj. = gătit peste măsură, împodobit, înțoțonat. (ION CR. I 42), îngâmfat (NOVACOVICI, C. N. 11), îmbrăcat de sărbătoare (ib. III 251). *Toate ghilosite, gătite, împopoțonate.* ALECSANDRI, T. 421. *Împopoțonate cu broboade... cântă și joacă.* SEVASTOS, N. 152/1. *Mândră și 'mpopoțonată.* TEODORESCU, P. P. 372b. *A fi împopoțonat ca o soacră* = îmbrăcat într'un mod caraghios. ZANNE, P. IV 615. *Fata babei erà împopoțată și netezită pe cap, de par'c'o linsese viței.* CREANGĂ, P. 284.]

— Forma cea mai veche e *împupăzà*, derivată din **pupăză,** cu pref. **în-** (cf. a se împăunà, a se rățoi). Prin înlocuirea lui *z* prin *ț* — poate și prin apropiere de *cocoțà, înțoțonà* — s'au născut formele *împupuțà, împopuțà*, iar prin contaminare cu *împoponà: împoțonà* și *împopoțonà.* Cf. TDRG., Capidan, DR. II 626-627.

ÎMPOPUȚÁ vb. Ia v. **împopoțonà.**

ÎMPORNEÁLĂ s. f. v. **porneală.**

IMPÓRT s. a. v. **importà**[1].

IMPORTÁ vb. Ia (Comerț). *Importer*—Trans. și absol. (în opoziție cu exportà). A introduce în țară produse (în special mărfuri) dintr'o țară streină. *România importează mai puțin decât exportează.* | Fig. A introduce obiceiuri, mode, purtări streine. [Pers. 3 sing. *importează* și *importă.* | Adjectiv: **importát, -ă** (în opoziție cu exportat s. cu indigen) = introdus din afară, dintr'o țară streină. *Mărfuri importate.* | Abstracte: **importáre** s. f., **importát** s. a. = acțiunea s. faptul de a importà. || Familia: (<germ. *Import*) **impórt** s. a. (plur. *-porturi;* în opoziție cu export) = introducerea într'o țară a produselor din afară, streine. *Societate de import și export;* — (<fr. *importation*, idem) **importáție, importațiúne** s. f. = acțiunea de a importà produse sau mărfuri streine; introducere din afară, import; lucrul importat. *Importația rachiului din Austria.* URICARIUL, VIII 134/2. *A se cercetà cu tot dinadinsul dacă este un ce local sau o importațiune din streinătate.* ODOBESCU, II 231. *Obiect de importație;* — (< fr. *importateur*, idem) **importatór, -oáre** subst. = (în opoziție cu exportator) = cel (cea) care se ocupă cu comerțul de import; — **importábil, -ă** adj. (în opoziție cu exportabil) = care poate fi importat.]

— *N.* după fr. (din engl. **to import,** iar acesta din lat. *importo, -are* «port, aduc înăuntru [din streinătate]»).

IMPORTÁ vb. I unipers. *Importer.* — Unipersonal (în legătură cu acuzativul pronumelui pers.) A fi important, a avea importanţă, a fi de folos pentru cineva, a privi pe cineva, a-i arde cuiva de ceva. *Mă importă foarte puţin cauza primară.* CARAGIALE, N. 82/21. *Asta mă importă pe mine, cine ce treabă are!* id. T. II 29/13. | Absolut. *Să importe* = să fie de folos, să producă ceva bun. ARISTIA, PLUT. *Am socotit că mai mult importă pentru noi, Românii,* [dovedirea acestui lucru]. ODOBESCU, III 384. *În privinţa aceasta, ceea ce importă să ştiţi d-voastră, ca senator,...* MAIORESCU, D. IV 187. *Nu importă* = n'are importanţă! [Prez. ind. pers. 3: *importă*, prin Ardeal *impoartă*.]

— *N.* după fr. (< lat. **importo, -are** «a purtà înăuntru»). Cf. important, importanţă.

IMPORTÁBIL, -Ă adj. v. **importà**[1].

IMPORTÁNT, -Ă adj. *Important.* — Care importă, care interesează pe cineva, care are oarecare însemnătate, însemnat, însemnător. *Obiectul cel mai importante în studiul economic... al unei ţări...* I. IONESCU, D. 65. *Am să-ţi vorbesc ceva important.* ALECSANDRI, T. 1386. *Un muzeu deslușitor al adevărurilor enunciate într'aceà importantă lucrare.* ODOBESCU, II 85. *Fiindcă această chestie se agită şi este o lucrare foarte importantă...* MAIORESCU, D. IV 197. *Sânt şi necesităţi ale unor situaţiuni importante.* id. ib. IV 200.

2°. (Despre o persoană) Care, prin poziţia ce ocupă, joacă un rol însemnat, se bucură de mare influenţă, însemnat, cf. marcant. *Cred că ar fi bine să aşteptaţi ca însuşi Sinodul, ai cărui membri mai importanţi îi avem în senat...* id. ib. 187.

[Şi: **importánte** † adj. | Familia: (< it. *importantissimo*) **importantísim, -ă** adj. = foarte important. *Acest importantisim text are nevoie de următoarele lămuriri...* HAŞDEU, I. C. 68. (Ironic) *Importantisima persoană a lui Iordachi Ruset, stâlp de Domnie, adunător şi mâncător al averilor Vistieriei Moldovei...* IORGA, L. I 35.]

— *N.* după fr.

IMPORTÁNŢĂ s. f. *Importance.*

1°. Caracterul unui lucru important; ceea ce face ca un lucru să fie de mare interes, însemnătate. *Mănăstirile aceste, clasificate după importenţa lor în patru categorii, căpătară o retribuţie statornică* (a. 1855). URICARIUL, IV 438/24. *Un şef cu amploiaţii dau inportanţiă slujbelor numai prin jacuri.* ib. X 4/4. [În vechime] *schimbarea producturilor nu avea importanţa de astăzi.* I. IONESCU, C. IV. *Cei vechi puneau în cuvântare o înaltă importanţă.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Cele ce mi le spui n'au nici o importanţă.*

2°. Autoritate, influenţă mare. *Om cu importanţă.*

[Şi: **importénţă** † s. f. (STAMATI, D.), **importánţie** † s. f.]

— *N.* după fr.

IMPORTÁNTE † adj. v. **important.**

IMPORTÁNŢIE † s. f. v. **importanţă.**

IMPORTANTÍSIM, -Ă adj. v. **important.**

IMPORTÁŢIE, s. f.
IMPORTAŢIÚNE s. f.
IMPORTATÓR, OÁRE subst. } v. **importà**[1].

IMPORTÉNŢĂ † s. f. v. **importanţă.**

IMPORTÚN, -Ă adj., subst. *Importun.* — (Contrarul lui oportun, care are şi negativele inoportun, neoportun). Care face cevà sau care se întâmplă la timp ori la loc nepotrivit, care cade beleà; spec. care stânjeneşte s. supără pe cinevà cu vizite prea dese s. făcute la timp nepotrivit, cu vorbă multă, cu întrebări, cu cereri exagerate, repetate cu stăruinţă; cf. incomod, supărător (ARISTIA, PLUT.), uricios, nesuferit, plictisitor, neplăcut. [Familia: (după franc. *importuner*) **importunà** Ia = a supără (ARISTIA, PLUT.) pe cinevà cu vizite, cu vorbărie multă, cu întrebări, cu cereri exagerate, cu rugăminţi repetate cu stăruinţă, cf. incomodà, a stingheri, plictisi, a sâcâi, a sta ciocan pe capul cuivà. *Interesul ce... aţi luat pentru binele... ţării noastre, ne obligă şi ne încurageză a vă importuna şi acum... rugându-vă...* URICARIUL, I 178/19; (cu part.-adj.) **importunát, -ă.** [Puţinii oameni de ştiinţă care văzuse Cloşca cu puii de de aur erau] *minunaţi şi poate chiar speriaţi şi importunaţi de neobicinuitele-i forme.* ODOBESCU, III 627/22; (după franc. *importunité*) **importunitáte** s. f. = faptul de a fi importun. DICŢ.]

— *N.* din franc. (lat. **importunus, -a, -um**).

IMPORTUNÁ vb. Ia v. **importun.**

IMPORTUNITÁTE s. f. v. **importun.**

ÎMPOSESUÍ vb. IVa. *Affermer.* — (Mold.) A da în posesie, a arendà o moşie. ŞĂINEANU, D. U., SEVERIN, S. 24. [Abstract: **împosesuire** s. f. = dare în posesie, arendare; punere în posesie, înstăpânire. *Dispre împosesuire[a] părţilor răzăşeşti.* CAT. MAN. 94 (211)].

— Derivat, cu pref. **în-** şi suf. **-uí,** din **posesie.**

IMPOSÍBIL, -Ă adj. *Impossible.* — Ceea ce nu e posibil, ce nu se poate. *Soluţia acestei probleme este imposibilă.* | P. ext. Nesuferit. *Acest om s'a făcut imposibil în cercul nostru.* || (Cu funcţiune adverbială) Foarte greu, cu neputinţă. *Mi-e imposibil să mai aştept.* || Substantivat. *Încerci imposibilul.* [Derivat: (< franc. *impossibilité*) **imposibilitáte** s. f. = caracterul lucrului imposibil; lucru imposibil. *Mă găsesc în imposibilitate de a te ajutà.*]

— *N.* după franc.

IMPOSIBILITÁTE s. f. v. **imposibil.**

ÎMPOSPĂIÁ vb. Ia v. **pospăi.**

ÎMPOSTÁTELE? (Într'un descântec din Huşi). *Sculatu-mă Dumineca dimineaţa, Grasă şi frumoasă, Purcesai (!) prin livezi, Văzuiu meri, peri înfloriţi; Căutaiu printr'însii Şi văzuiu dragostele Împostatele, Trântindu-se, Buşindu-se, Muşcându-se.* PĂSCULESCU, L. P. 137 (glosat: «împostat, -ă adj. = mândru, înalt, frumos, chipeş, care e mai pre sus de alţii». Probabil trebue cetit: *în postatele*, cf. postată, deşi forma articulată e neregulată).

IMPOSTÓR s. m. *Imposteur.* — Cel care vrea să se impună atenţiei altora prin minciuni sau prefăcătorie; p. ext. înşelător, amăgitor, mincinos, defăimător, calomniator.

— *N.* după fr. (it. **impostore,** lat. **impostor, -orem** idem, derivat din *imponere*). Cf. impostură.

IMPOSTÚRĂ s. f. *Imposture.* — Înşelătorie, amăgire; p. ext. minciună, defăimare, calomnie. *Ungurii — falsari politici — scoaseră la iveală nişte derizorii bănuţi de aur, în ale căror inscripţiuni româneşti se văd* [= se vede] *cât colo grosolana impostură.* ODOBESCU, III 538/21.

— *N.* după fr. (ital. **impostura,** lat. **impostura,** idem). Cf. impostor.

ÎMPOTÁ vb. I v. **mputà.**

ÎMPOTCOVÍ vb. IV^{a} v. **potcovì.**

IMPOTÉNT, -Ă adj. 1°.-2°. *Impotent, impuissant.*

1°. Cel care nu are puterea de a face cevà, fără putere, slab, neputincios (ARISTIA, PLUT.); p. ext. debil. DICŢ. | Fig. *Fantasmagorii impotente.* MAIORESCU, CR. III 380. *Erà o stagnaţiune în toată ţara şi o încercare senilă, slabă, impotentă, din partea dv., de a face cevà, fără ca să izbutiţi întru cevà.* id. D. IV 460.

2°. Spec. (Med., adesea substantivat) Incapabil a (mai) îndeplini actul sexual, neputincios. | Fig. *El pe impotenţii intelectuali nu-i considerà ca oameni, ci ca fameni.* CARAGIALE, N. 30/$_{26}$.

[Şi: (apropiat de *puteà*), **imputént, -ă** † adj. COSTINESCU.]

— *N.* după fr. (lat. **impotens, -entis,** idem).

IMPOTÉNŢĂ s. f. 1°.-2°. *Impotence, impuissance.*

1°. Lipsă de putere, neputinţă; p. ext. slăbiciune, debilitate. DICŢ.

2°. Spec. (Med.) Incapacitatea, pentru bărbat s. pentru femeie, de a îndeplini actul sexual, neputinţă. BIANU, D. S.

[Şi: (apropiat de *puteà*) **imputénţă** † s. f. COSTINESCU.]

— *N.* din ital. **impotenza,** idem.

ÎMPOTMOLÍ vb. IV^{a} refl. *S'embourber; s'engraver, s'ensabler.* — A rămâneà (cu picioarele, cu roatele cufundate şi înţepenite) în potmol, cf. înnomolì, înglodà; spec. (despre o corabie) a se înţepeni în potmolul (nomolul, nisipul) din fundul unei ape. *Sai, fine, Drăgane, Calu' mi s'a potmolit.* MAT. FOLC. 66. *Mi s'a 'mpotmolit carul.* Com. G. GIUGLEA. *Din cauza depunerii unei mari cantităţi de nomol în basinul docurilor, vasele maritime încărcate s'au împotmolit.* TDRG. [Şi: **potmolì** vb. IV^{a}. | Abstract: **(îm)potmolíre** s. f. *Astăzi braţul acesta [al râului] are puţină importanţă, căci, din cauza împotmolirilor de la gură, nu e navigabil.* MON. IST. I 85. *Un înnec cu potmoliri sau mălire.* PAMFILE, A, 105].

— Derivat, cu pref. **în-,** din **potmol.** Cf. despotmolì.

ÎMPOŢONÁ vb. I^{a} v. **împopoţonà.**

ÎMPOTRÍVA, ÎMPOTRÍVĂ adv., prep., adj. f. I. 1°. *De même que, comme.* 2°. *En comparaison* (avec), *par rapport* (à...). 3°. *Vis-à-vis* (de...), *envers.* 4°. *En échange, à la place* (de...), *pour.* 5°. *Conformément, selon.* II. 1°.-2°. *En face, vis-à-vis, devant.* III. 1°. *Contre.* 2°. *Contraire.* 3°. *Au contraire.*

Împotrivă e o locuţiune adverbială, compusă din prep. *în* şi substantivul *potrivă.* Când acest substantiv e urmat de pronumele posesiv sau de un genitiv, el apare subt forma articulată şi are funcţie de prepoziţie: *împotriva mea, împotriva râului.* În loc de *împotriva mea* găsim şi construcţia *împotrivă-mi.* Puţin obicinuită e construcţia cu prep. de şi cu; în vechime se găseşte şi construcţia cu acuzativul. Învechită e funcţiunea adjectivală (numai la feminin însă).

I. Prep. În sensul etimologic, *împotrivă* exprimă un raport modal.

1°. (Şi astăzi, mai rar) Asemenea cuivà, de o potrivă cu (cinevà s. cevà), ca. *Împotriva* [ochiu]*lui nemică altă în samă nu socotim.* VARLAAM, C. 227. *Şi unul şi altul din schimbători, să socoteşte însuşi vânzătoriul şi cumpărătoriul împotrivă.* CARAGEA, L. 21/$_{24}$. *Alta 'mpotriva ei nu găseşti în sat.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 500.

2°. † În comparaţie cu... în raport cu... *Frămseaţele lumiei ca-o nemica le socoteaşte împrotiva frămseţei ceii veacinice.* VARLAAM, C. 319. *Nemică erà zarva aceasta de aice împotriva faptei care s'au făcut curând.* M. COSTIN, ap. TDRG.

3°. † (A fi, a se purtà) faţă de..., către. *H[risto]s.. ne arată... cum ni să cade să him împrotiva celora ce greşesc noaă.* VARLAAM, C. 269. *Mila lui D[u]m[ne]dzău împrotiva noastră şi a noastră nemilostivire împrotiva fraţilor noştri.* id. ib. 207,$_{2}$, cf. 272.

4°. † În loc de..., în schimbul..., (ca răscumpărare) pentru. *Le va face altă nevoie împrotiva ce le va fi făcut.* PRAVILA MOLD. 180. *Trebuiaşte să-l svătuiască alt svat împrotiva celuia dentăiu.* ib 170. *Nemulţumita oamenilor împrotiva atâta usteninţă.* VARLAAM, C. 79,$_{2}$. *Împotriva căzuteĭ mulţumiri... ĭi dăm.. danie şi miluire.* URICARIUL, I 145/$_{1}$. *Au luat aur împrotiva lucrurilor ce adusese.* DRĂGHICI, R. 273.

5°. † Potrivit cu..., în conformitate cu..., conform, după. *Unuia amù deade cinci galbeni, altuia doi, altuia unul, cineşi împrotiva silcei lui* (: căruiaşi împrotiva puterei sale. VARLAAM, C. 297,$_{2}$; à chacun selon ses forces). TETRAEV. (1574) 245. *Şi amândoi aceştia împrotiva vieţeei priimì-vor plată.* GCR. I 32/$_{4}$. *Să nu mă judece împotriva lucrului meu în locul cela de muncă, ce să mă ducă unde este luminată viaţa de veac.* CUV. D. BĂTR. II 450.

II. Din sensul modal «în comparaţie cu» s'a născut sensul: «pus faţă în faţă, spre a fi asemănat», iar prin pierderea ideii scopului, «faţă în faţă», exprimă numai un raport local.

1°. Adv. În faţă s. în faţa, faţă în faţă. *Două oşti stau împrotivă cu arme înfrarmaţi.* VARLAAM, C. 212. *Văzând măgăriţa pre îngerul lui D[u]m[e]zău stând împotrivă pre cale...* BIBLIA (1688) 113. *Şezi, mă rog, împotrivă şi vezi de joacă bine.* ALEXANDRESCU, M. 265. *Acolo am o căşcioară Pe un vârf de deluşor... Împotrivă, zmălţuite... dealuri se văd.* I. VĂCĂREŞCU, P. S.

2°. Prep. În faţa, în dreptul, faţă 'n faţă, «vis-à-vis» de..., înaintea... *Împrotiva feaţeei gerului lui cine va sta?* CORESI, PS. 399. *De nu s'are m[i]l[o]stivì Domnul D[u]m[ne]dzău,... nime împrotiva giudeţului său... n'are puteà sta.* VARLAAM, L. 271. *Sosîrà împotriva Ţarigradului dincolea.* DOSOFTEIU, V. S. 37. *O ciută venì împrotiva noastră.* id. ib. 79. *Aceale toate grăì Isus împotriva nărodului.* CCR. 2. *Şi l-au pus într'un car împrotiva cetăţii.* LET. I 218/$_{19}$. *Au sosit Ianăş... împrotiva gurii Sărăţii lângă o baltă.* ib. II 354/$_{12}$. *Mitropolitul şede în strana cea din sus ce este împotriva scaunului Mitropolitului.* ib. III 297/$_{18}$. *Până în potriva turnului ce-i zic Turnul Severinului...* CANTEMIR, HR. 230/$_{7}$. *S'au pus împrotiva focului.* MINEIUL (1766) 26^{2}/$_{2}$. *Un vladnic ce este în protiva sulului Vlădenilor.* URICARIUL, XXV 284/$_{2}$. *S'au făcut şi alt bour, în protiva acelui vechiu.* ib. XIX 34/$_{13}$. *Care moşie este la ţinutul Cărligăturei, în protiva podului.* ib. XVII 25. *Unul* [loc] *în potriva mitropoliei peste uliţă.* E. VĂCĂRESCU, IST. 255/$_{36}$. *Îi orândui un palat foarte frumos împrotiva palatului său.* GORJAN, H. I 4/$_{8}$. *Împotriva de aceasta o magazie erà.* PANN, E. III 18. *Împotrivă cu dânsul, alt pom.* ib. id. II 20.

III. Din sensul indiferent şi local, după anumite verbe, care cuprind în sine ideea unei atitudini duşmănoase, s'a răsfrânt şi asupra lui *împotrivă* această nuanţă de sens, încât raportul local «faţă în faţă» a devenit:

1°. În opoziție, în dușmănie unul cu altul, contra, încontra, cf. în aleanul..., † către, † spre, † asupra. (În legătură cu verbele «a fi», «a sta», «a se pune», corespunde ideii «a (se) împotrivì, a (se) opune, a rezistà»; în legătură cu «a zice», «a răspunde», corespunde ideii «a contrazice»).

a) Adv. *Tutindirea împrotivă grăiaște-se.* COD. VOR. 52/13. (= împotrivă-i grăesc. N. TESTAMENT 1648; se price aște. BIBLIA 1688). *Să nu ne cumvà aflăm puindu-ne lui împrotivă.* VARLAAM, C. 244. *Ca nu, slujindu-le împrotivă, să-i mâniem.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Li se puneà protivă.* id. ib. 227. *Bărbați și muieri și tineri oștesc împotrivă.* BIBLIA (1688) 31pr. *Voiu fi împotrivă împotrivnicilor tăi.* ib. 56. *De ar hi răspuns cu blândeațe, ar hi ieșit de la închisoare, ce au răspuns împrotivă, cu semeție.* LET. II 92/24. *Văzând că... n'are cine să le steie împrotivă...* ib. II 258/33. *Se puseră ei... împrotivă cu războiu.* ib. II 53/32. *I-au stătut norocul, săracul, tot împrotivă.* ib. II 428/7. *Fiind împotrivă și cu călcarea hotărîrii.* URICARIUL, II 21/3. *Să nu răspunză împrotivă nicì cum la divan.* ib. V 375/4. *Mintea... împotrivă cutează.* KONAKI, P. 293. *A început multe lucruri împotriv'a cugetà.* PANN, E. I 103. *Mândrului îi stă Dumnezeu împrotivă.* C. NEGRUZZI, I 250, cf. (*împotrivă*) CREANGĂ, P. 254, (*împotrivă*) ISPIRESCU, L. 15, 24, 60, ȘEZ. I 284/1. *Mai ai ce zice cevà în protivă?* SBIERA, P. 247/18. | (Pleonastic) *Asupra Măriei Tale împotrivă.* ANTIM, P. XXVI/22.

b) Prep. *Au stătut împrotiva oamenilor celor domnești.* PRAVILA MOLD. 25,2, cf. 61. *Sânt astădz împrotiva ta.* DOSOFTEIU, V. S. 95. *Au scris... unii dascali... împotriva minciunii păngăritului aceluia.* BIBLIA (1688) 7 pr. 12. *Au băut doftorìi împrotiva otrăvii.* LET. II 275/25. *Să vă sfătuiți împotriva sfatului solului.* NEAG. BAS. ÎNV. *Au mers... împrotiva unor Turci.* MAG. IST. I 92/24. *Se arădicase împotriva împărăției.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/28. *Burzuluite în potriva slujbei.* KONAKI, P. 271. *Un soldat viteaz pășește măreț în potriva vrăjmașului.* MARCOVICI, D. 9/17. *Apărare împotriva frigului iernei.* DRĂGHICI, R. 67. *Împotrivà obiceiului său, Lăpușneanu în zioa aceea....* C. NEGRUZZI, I 148. *Scrisori secrete... împotriva lui Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 413/19. *Împotriva țerei mele făptuit-am multe rele.* ALECSANDRI, P. II 125. *Cine poate stà împotriva lui Dănilă?* CREANGĂ, P. 39. *Împotriva datinelor noastre, eu n'am nici o putere.* ISPIRESCU, L. 76. *Boierii și 'n potriva ursitoarelor vor să se pună.* RETEGANUL, P. I 17/30. | (Construit cu acuzativul) *Propozuind și ei multe cuvinte împrotiva cela ce...* DOSOFTEIU, V. S. 227.

2°. † (Prin despărțirea adverbului de verb și legarea lui de substantiv, în propoziții ca: *Să-i grăiască vreun cuvânt împrotivă.* LET. II 311/13, s'a putut naște funcțiunea de) Adj. (acordat numai la feminin) Împotrivitor, potrivnic, contrar, opus, dușmănos. *Din ceale 'mprotivă să folosească neștine.* DOSOFTEIU, V. S. 51/2. *Împotriva voroavà ciacalului.* CANTEMIR, IST. 52. *Cuvântul împotrivă* (= contrazicerea) *sabia ascute.* id. ap. TDRG. *Fără 'n potrivă vânt.* ZILOT, CRON. 337. *O așà împotrivă sculare fără veste.* PANN, A. 33. *Începù cu semeție a-i da 'mpotrivă răspuns.* id. E. II 67. [Pământul este] *rătund și apăsat la ccle doao în potrive căpătâiuri.* PISCUPESCU, O. 55. *Tot felul de împrotivă întâmplare* (= contrarietate). DRĂGHICI, R. 189.

3°. † Adv. Dimpotrivă, din contra. *Unii dzîceà că-i sufletul nemuritoriu, alți dzîceà împrotivă.* DOSOFTEIU, V. S. 149,2 (*ziceà împotrivă* ar puteà însemnà și «contraziceau»). *Nici unul nu s'au aruncat asupra tovarășilor mei, ce, împrotivă, au început a se cuciurà ca niște câni de casă.* MSS. (S. XVIII) GCR. II 84. *A nopților veselie... și, împotrivă, el ziua cu chinuri o petreceà.* PANN, E. I 32. | (Prin contaminarea dintre *dimpotrivă* și *împotrivă*) **Din împotrivă.** *Soiul acesta de vite:.. se poate desface fără nici o pagubă, când din împotrivă accle proaste... cu anevoie se pot vinde.* ap. TDRG.

[Și: (mai ales în Mold.) **împrotivă, împrotiva** adv.]

— Compus din prep. **în-** și subst. **potrivă**. (Și în limbile slave în întâlnim cu funcțiune adverbială și prepozițională: bulg. *protiva* «gegen, gegenüber, wider», rus. *protiva nasa* «împotriva noastră» etc.). Cf. dimpotrivă, deopotrivă.

ÎMPOTRIVEÁLĂ s. f. v. împotrivì.

ÎMPOTRIVÍ vb. IVa. I 1°. *S'opposer, se mettre en travers, tenir tête, contredire.* 2°. *Opposer, mettre obstacle, résister.* II 1°. *Se comparer, se mesurer* (avec qqn.). 2°. *Mettre d'accord. Imiter.*

I 1°. Refl. (Construit absolut, cu dativul s. cu prep. la). A sta sau a se pune împotriva (cuivà s. la cevà), a se opune; a fi contra, împotrivă..., a contrazice. *Și firii să împotrivește.* CAT. MAN. II 343 (54). *Grecii... se împotrivèà, cât erà cu putință.* E. VĂCĂRESCU, IST. 258/9. *Instinctul... învață pe dobitoace... a se 'mpotrivì la valuri.* KONAKI, P. 293. *Începù a apărà târgul, începù a se 'mprotivì.* BĂLDIMAN, TR. 358. *Să se răsboiască... să i se 'mpotrivească.* PANN, E. I 62. *Unele* [capitule] *către altele împotrivindu-se la hotărîre.* PRAVILA (1814) XVIII. *Boierii... surprinși... cădeau fără a se mai împrotivì.* C. NEGRUZZI, I 152. *Nu mă împotrivesc ție niciodată.* EMINESCU, N. 18. *Tată-tău s'a împotrivì și n'a vrea să te lase.* CREANGĂ, P. 191. *Se mai împotrivì tată-său, se mai codì...* ISPIRESCU, L. 15. *Să nu mai întrebi nimică, nici să nu te împrotivești.* SBIERA, P. 49/1. *Burulean să 'mpotriveà.* ȘEZ. II 77b/6. *Frații se 'mpotriveà.* TEODORESCU, P. P. 89. *La nici unul să nu te împotrivești, când vremea nu te iartă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 103. | (Neobicinuit) Trans. *Toate celea m'au gonit, toate m'au împotrivit.* KONAKI, P. 125. *În zadar răii vreau, în orbire, Cerească lege a 'mprotivì.* ALECSANDRI, P. II 118.

2°. (Rar) Trans. A pune față în față. *Mi-l bătèà, mi-l canuneà, cu moartea-l împotriveà.* MATEESCU, B. 8, cf. 65. || A opune (cevà cuivà s. unui lucru). *La o temere covârșitoare împotrivește o nădejde binecuvântată.* MARCOVICI, D. 13. || A opune o rezistență, a fi piedecă la cevà. *Bate un vânt foarte mare... carele ne împotrivește mergerea.* DRĂGHICI, R. 108.

II. 1° Refl. A se potrivì, a se măsurà (cu cinevà), a se luà la întrecere. *Măi, tu cui te 'mpotrivești? — Ție că mă 'mpotrivesc.* PAMFILE, CRĂC. 102. *Cine s'ar puteà împotrivì cu aceea bidiganie spurcată?* RETEGANUL, P. IV 44/35.

2°. (Rar) Trans. A potrivì, a face să se potrivească. *El știe la nevoie sumeț să 'mpotrivească cuvinte nencâlcite.* I. NEGRUZZI, II 112. | † A imità. *Au poroncit logofeților să împotrivască slova Sfântului Ioan; carii slova avidoma potrivind, au scris... carte, ca cum ar fi a Sfântului Ioan.* CANTEMIR, HR. 344/21.

[Și: **împrotivì** vb. IVa | Abstracte: **împotrivire (împrotivire),** cu negativul **neîmpotrivire, neîmprotivire** s. f. = opoziție, rezistență, contrarietate, adversitate, piedecă. *Câte odată s'au obicinuit a se face Iordanul și în divanul curții..., ori pentru împotrivirea vremii* [= timp nefavorabil], *ori pentru gingășia gerului.* LET. III 309/32. *Tare împrotivire împrotiva luptelor ai arătat.*

MINEIUL (1766) 156²/₂. *Nesupuindu-se şi stând cu împotrivire de războiu.* DIONISIE ECLES. C. 332. *Orice împotrivire mai tare o zădăreşte.* KONAKI, 282. *Aţâţaţi de 'mpotrivire, ei se luptă nencetat.* DONICI, F. II 56. *Fără cea mai mică împotrivire au trecut.* DRĂGHICI, R. 19, cf. C. NEGRUZZI, I 339. *Ai vrut să mă cerci de-oiu puteà învinge toate împotrivirile, ca să ajung până la tine?* ALECSANDRI, T. 205, ALEXANDRESCU, M. 23. *A face împotrivire* s. *a sta în împotrivire* s. *a fi cu împotrivire* (*cuivà*) = a sta, a se pune împotrivă, a se opune. *Cum aş face eu din fire Dragostei împrotivire?* BARAC, A. 22. *Să facă împotrivire.* RETEGANUL, P. 32/₃₁. *Omor pe toţi cei ce le sta în împrotivire.* BELDIMAN, N. P. I 15. *Îi ştià că sânt cu împrotivire lui Mihaiu.* LET. II 315/₁₀; — **împotrivitúră (împrotivitúră)** s. f. = opunere, opoziţie, contrarietate, contrazicere, rezistenţă. *Cu toate împotriviturile lor, ce s'au arătat către Domn.* MAG.-IST. IV 151/₃₂. *Văzând... atâta împrotivitură.* SBIERA, P. 152/₂; — **împotriveálă** s. f. = acţiunea de a se împotrivì, opunere, rezistenţă. *După câtevà şoptiri, îmbrăţişări şi împotriveli, zăpada scârţâì subt nişte paşi deşi şi apăsaţi.* DELAVRANCEA, S. 32. | Adjective: **împotrivít, (împrotivít,** cu negativul **neîmpotrivit, neîmprotivit), -ă** adj. = opus, contrar, deosebit; † potrivit, acomodat. *Părerile furà împotrivite* (= se deosebeau). BĂLCESCU, M. V. 357. *Dachia, fiind ţară mai de câmp şi împotrivită firii şi vieţii tătăreşti...* CANTEMIR, IST. 256/₁₃; *Nempotrivită dorinţei, dete din cap.* COŞBUC. Æ. 69/₂₅; — **împotrivitór, împrotivitór,** (cu negativul **neîmpotrivitor, neîmprotivitor) -oáre** adj. subt. = (cel) care se opune, (cel) care este împotrivă; opus, opozant, contrar, refractar, contrazicător, în dezacord cu..., duşmănos, dusman, nefavorabil, potrivnic, care rezistă (la cevà). *La această cerire a paşii, nici Domnul împotrivitor... n'au fost.* LET. III 324/₁₈. *Acei ce se vor arătà împrotivitori, poruncim să-i supuneţi.* URICARIUL, I 148/₁₆. *Fiindu-le vântul împrotivitor.* DRĂGHICI, R. 20. *Două socotinţe împotrivitoare una alteia.* id. ib. 145. *Împotrivitoare întâmplări.* MARCOVICI, D. 9/₁₄. *Faptele lui cele neîmpotrivitoare pravilelor.* ib. id. 163. *Tendinţe împrotivitoare ale Românilor şi ale Ungurilor.* BĂLCESCU, M. V. 90. *Cele împotrivitoare una pe alta tămăduesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 103. *A se face împotrivitor* = a se împotrivi, a se opune. *Gazeli... făcându-se împotrivitor împărăţiei, fu bătut.* E. VĂCĂRESCU, IST. 260/₄₆. *Anafemă să aibă parte cu toţi împrotivitorii lui Christos.* URICARIUL, I 53/₂₅. *Împotrivitorii... vieţii tale.* BELDIMAN, N. P. I 29, cf. PANN, E. IV 84. C. NEGRUZZI, I 267.

— În sensul 1, derivat din **împotrivă,** în sensul II = **potrivì,** cu adaosul pref. **în-.**

ÎMPOTRÍVNIC, -Ă adj. subst. (ş. d.) v. **potrivnic.**

ÎMPOVĂIÁLĂ s. f. v. **povoială.**

ÎMPOVĂLÁT, -Ă adj.? (Într'un descântec) *Dar tu cum ai plecat..., La cap nepieptănată, Cu cămaşa neschimbată, Şi la faţă împovălată?* PĂSCULESCU, L. P. 116 (glosat prin «nespălat, necurat, murdar»). — Cf. povălì.

ÎMPOVĂRÁ vb. Ia. 1°. *Charger, surcharger, accabler.* 2°. *Rendre enceinte.*

1°. A încărcà cu o povară; p. ext. a îngreuià, a apăsà peste măsură, a copleşì. *Acela ce va luà cal cu chirie... şi-l va încărcà sau-l va împovărà greu.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDGR. *O leafă potrivită cu datoriele ce-l împovorează.* URICARIUL, VII 101/₁₂. *Împovorându-mă cu bogăţii.* MARCOVICI, C. 85. *Un stăpân... a cărui jug... o va împovărà.* BĂLCESCU, M. V. 412/₆. || Fig. A însărcinà (cu o misiune grea). *Slujba cu care te-a împovărat împăratul.* ISPIRESCU, L. 27.

2°. Spec. (Despre o femeie) A lăsà grea, a îngreunà, a îngrecà, a însărcinà. *O a şì împovărat-o.* IORGA, S. D. 212.

[Şì: **povărà** † vb. Ia POLIZU; **împovorà** vb. Ia. | Abstracte: **împovăráre** s. f., **împovărát** s. a. | Adjective: **împovărát (împovorát, împăvărát,** cu negativul **neîmpovărat, neîmpovorat), -ă** = încărcat cu poveri, îngreuiat, copleşit; (despre femeie) însărcinată, gravidă, grea. *Împovoratele sume de împrumutarea stăpânirei.* URICARIUL, VII 94/₂. *Albinele împovărate* [cu polen]. ECONOMIA, 203. *Ochi... de gene 'mpovoraţi.* KONAKI, P. 20. *Un lăcaş... împovărat cu mormânturi.* MARCOVICI, C. 64, cf. PISCUPESCU, O. 92, PĂSCULESCU, L. P. 16. *Locuitorii... sânt foarte împăvăraţi.* I. IONESCU, D. 379. *Împovoraţi de vreme, se darmă stâlpii vechi.* C. NEGRUZZI, II 188/₂₃. *Din robie scapă un neam împovărat.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Sosì... cu... cară, Aşà de 'ncărcat Şi împovărat.* TEODORESCU, P. P. 155. *Elisabeta, rămâind împovărată... gândeà că va naşte fată.* ŞINCAI, HR. II 1/₅. *Simţì că ea este împovărată.* RETEGANUL, P. V 68/₁₅. *M'ai lăsat cu trupuşoru 'mpovărat.* BIBICESCU, P. P. 63, cf. 50, MARIAN, NA. 10, (*împovorată*) GOROVEI, CR. 2535; — (< *pohoară* = povară) **împohorát, -ă.** *Ş'o 'ncărcat doau-sprădzăci cară 'mpohorati... Când o văzut atâtia cară Cu pohoară..... O plecat.* VASILIU, C. 174; — **împovărătór, -oáre** adj. = care împovărează, care copleşeşte, apăsător. *Îndatoriri împovărătórie.* I. IONESCU, D. 104. *O tristă şi împovărătoare realitate.* ODOBESCU, III 479/₁₉. *Munca împovărătoare.* SADOVEANU, P. S. 201.]

— Derivat, cu pref. **în-,** din **povară.** Cf. despovărà.

ÎMPOVÂRNÍ vb. IVa v. **povârnì.**

ÎMPOVOIÁ vb. I. *Entrelacer* de lattes les pieux d'une claie; *plier.* — (Ban.) A împletì nuiele printre parii gardului; p. ext. a îndoì un lucru. *Am împovoiat gardu.* N. REV. ROM. (1910) 86; cf. GR. BĂN.

— Din sârb. **pòvoi** «legătură, faşă» (cf. *povijatì* «a înfăşà, a îndoì».)

ÎMPOVORÁ vb. Ia v. **împovărà.**

IMPOZÁ † vb. Ia. *Imposer.* — (Franţuzism ieşit din uz şi înlocuit prin) A impune II 3°. [Adjectiv: **impozát, -ă** † = impus. *Romanii însuşì se foloseau de monopolul sărei, căci nu este materie mai lesne de impozat ca sarea.* I. IONESCU, P. 36. | Derivat: (< fr. *imposable*) **impozábil, -ă** adj. = care poate fi impus (II 3°), obligat a plătì impozite.]

— *N.* după fr. Cf. impune, impozit, impostor, impozant.

IMPOZÁBIL, -Ă adj. v. **impozà.**

IMPOZÁNT, -Ă adj. *Imposant.* — Care atrage atenţia, respectul, admiraţia altora prin înfăţişarea s. faptele sale mari; măreţ, falnic, arătos, impunător, cf. majestos. *Un monument impozant.* (În ironie) *Atunci când nici publicul, nici el, nici chiar cel ce a tradus piesa nu înţelege nimic, atunci el e mare, atunci e impozant.* I. NEGRUZZI, I 225. | Care se impune prin mărime s. prin număr. *Forţe impozante* (= mari, considerabile). [Negativul: (neîntrebuinţat) **neimpozánt, -ă** adj. COSTINESCU.]

— *N.* după fr. Cf. impune.

IMPÓZIT s. a. *Împôt.* — Contribuţia în bani cerută cetăţenilor unui stat, pentru acoperirea cheltuielilor publice, d a r e, d a j d i e, cf. c o n t r i b u ţ i e, d i j m ă. *Impozitul* este o parte din venit, ce fiecare cetăţean este dator a plăti statului. PRETORIAN, DR. C. 103. *Impozit fonciar, direct, indirect, proporţional, progresiv. Orice impozit este aşezat numai în folosul statului, judeţului sau comunei.* HAMANGIU, C. C. XXXV. | P. e x t. Totalitatea dărilor. *Impozitul e votat de Corpurile legiuitoare.* ŞĂINEANU, D. U. | F i g. *Impozitul sângelui*=obligaţiunea serviciului militar. ib.

— *N.* după lat. **impositum** «ducru impus». Cf. i m p u n e.

IMPRACTICÁBIL, -Ă adj. *Impraticable.* — (Drum) pe care nu se poate umblà.

— *N.* după fr.

ÎMPRĂFOŞÁ vb. I[a]. *Couvrir de poussière.* — A umpleà de praf; a preface în praf. COSTINESCU. [Şi: (dial.) **împrăoşà** vb. I[a]. *Ia cămăşile de acolo, că se împrăoşează.* BOCEANU, MEH. | A d j e c t i v: **împrăfoşát, -ă** = plin de praf, acoperit cu praf. *O grădiniţă mică cu iarba împrăfoşată.* VISSARION, FL. 25].

— Derivat, cu pref. **în-**, din **prăfos** (ca *învârtoşà* din *vârtos*).

ÎMPRĂFUÍ vb. IV[a] v. **prăfuì.**

ÎMPRÂNDÁ vb. I[a]? *Tatà-său îl cam fereà de întâlnirile cu băieţii cu care învăţase el carte. «Ce vrei să înveţi de la ăia, numai ce te hăimăneşti de geaba şi-ţi împrândezi gândurile».* G. VIFOR, LUC. IV 309.

ÎMPRĂSCHIÁ vb. I v. **împrăştià.**

ÎMPRĂSÍ vb. IV[a] v. **prăsì.**

ÎMPRĂSILÍ vb. IV[a] refl. *Se multiplier.* — A se înmulţì, a se reproduce, a s e p r ă s i. *Da brânza lor, laptili, caşcavalu,... ce foloase nu ţi-ar da, d'ai cunoaşte bine cum să 'mprăsileşte oaia?* JIPESCU, O. 48.

— Derivat, cu pref. **în-**, din **prăsilă.**

ÎMPRĂŞTIÁ vb. I. I 1°. *Mettre en fuite; (se) disperser.* 2°. *Envoyer de toutes parts, (se) répandre.* II 1°. *(S')éparpiller, (se) dissiper.* 2°. *(Faire) disparaître.* 3°. *(Se) dissiper.* III 1°. *(Se) répandre, (se) propager.* 2°. *Distribuer, jeter au vent.*

La origine termin militar, *a împrăştià* însemnà «a luà în praştie, a lovì cu praştia în duşman, spre a-l silì să fugă». Acest sens nu s'a mai păstrat azi, când p r a ş t i a a ajuns o simplă jucărie de copii, ci numai sensul cel generalizat:

I 1°. (E vorba de o mulţime de fiinţe). A alungà, a gonì, a pune pe fugă risipind în toate părţile. *I-au bătut pe Hânceşti şi i-au împrăştiet.* LET. II 218/$_{27}$. *Ţine-te, cerbule cu coarnele cele boure, ce ne împrăştiai.* ib. II 317/$_{29}$. || R e f l. A se risipi în toate părţile (în urma unui atac, panici etc.). *S'au împrăştiet Tătărimea, care încotrò au putut.* ib. III 278/$_{19}$. *Bate-voiu păstorul şi se vor împrăştià oile.* C. NEGRUZZI, I 149. *Risipite se 'mprăştie a duşmanilor şiraguri.* EMINESCU, P. 242. *Dracii s'au împrăştiet iute, ca fulgerul, în toate părţile.* CREANGĂ, P. 144. *Roabele de spaimă se împrăştiară ca puii de potârniche.* ISPIRESCU, L. 78.

2°. (Ideea àtacului, a panicei dispare). T r a n s. A trimite în toate părţile. *Îşi strânse în grabă oastea pe lângă dînsul şi împrăştiè călăreţi în toate unghiurile ţării.* BĂLCESCU, M. V. 59. || R e f l. A se duce plecând în toate părţile. *Neputând ca să-i gonească, au pofilit pe căpiteniile lor că să nu se împraştie aşà fiecum.* LET. II 147/$_{22}$. *Voi împrăsciaţi-vă care încotrò şi vă duceţi acasă.* ISPIRESCU, L. 318.

II. (E vorba de o colectivitate s. grămadă).

1°. T r a n s. A strică răspândind în toate părţile, a risipì, a răsfirà. *Să margă să 'mpraştie cenuşa.* DOSOFTEIU, V. S. 21. [Moşinoaiele] *le vom împrăştiè la vreme.* I. IONESCU, C. 45. || R e f l. A se risipì, a se întinde răsfirându-se; a se strică (o gospodărie). *Nu se dă nimic din casă, ca să nu se împrăştie gospodăria.* GOROVEI, CR. 928. *Răsfiratul păr de aur peste perini se 'mprăştie.* EMINESCU, P. 185.

2°. P. a n a l. (Despre o umflătură) A face să se desumfle, a (se) desumflà. *Cum am puteà face ca gâlcile de la grumaţi să le împrăştiem?* CALENDARIU (1814), 166/$_{13}$. *Dacă umflătura nu se va împrăştiià...* ib. 178/$_{20}$.

3°. F i g. (Despre ceaţă, tristeţe, gânduri, etc.). A (se) risipì, a (se) răsfirà; p. e x t. a alungà. *Mintea... a împrăştià putut-au o plăcută nălucire?* KONAKI, P. 287. *Ca să-şi împrăştieze turburările din gând.* PANN, E. II 44. *Să împrăştiu tristeţa de care eram cuprins.* C. NEGRUZZI, I 293; cf. (*melancolia*) 60. *Ceaţa cea adeseori înşelătoare se împraschie şi basmele se înlocuesc cu adevăruri.* I. CHENDI, SĂM. II 3.

III. (Predomină numai ideea plecării în toate părţile de la un centru comun).

1°. A (se) răspândì, a (se) lăţì (o faimă, veste, etc.). *Frumuseţa... împrăştiiază din căutăturile ei raze înfocate şi săgetoase de dragoste.* PISCUPESCU, S. 148. *Îndată ce vestea sosirii lui s'a împrăştiat..* C. NEGRUZZI, I 84. *Hristos mântuitorul... Fiori de nemurire în lume a împrăştiat.* ALECSANDRI, P. II 173. *S'au împrăştiet prin ţară auzire.* DONICI, F. 30. *Se împrăştiè faima venirei lui.* EMINESCU, N. 27.

2°. (Despre avere). A (se) cheltuì, a (se) risipì, a împărţì. *Şi împrăştiè avearea toată la săraci.* DOSOFTEIU, V. S. 51. *Averea... cheltuită şi-o împrăştieră.* LET. III 60/$_{34}$. *Să care bărbatul cu carul şi femeia să împrăştie cu poala, că tot se isprăveşte.* ZANNE, P. IV 251. *Am o găină neagră şi una albă; cea neagră strânge, iar cea albă împrăştie?* (= Ziua şi noaptea). GOROVEI, C. 138. *Împrăştie ca găina* = cheltueşte fără socoteală. ION CR. III 157.

[Pronunţ. *-şti-â*. Prez. *împrăştiu*, (rar) *împrăştiu*, (învechit) *împrăştiéz* (LB.), (†) *împrăştiu* (LB.). | Şi: (variantă grafică) **împrăschià** (*împrăscià*) vb. I; — (traducând pe grec. *σφενδονάω*) † **prăştià** vb. I = a lovì cu praştia. *Sufletul vrăjmaşilor îţi vei prăştiià în mijlocul praştiei.* BIBLIA (1688) 215,$_2$. | A b s t r a c t e: **împrăştiére (împrăştiáre)** s. f. = răspândire, propagare; (după germ. Z e r s t r e u u n g) distracţie. *Împrăştierea prin ţară a uneltelor de prăşit.* I. IONESCU, C. 55. *Puii..., unii fug, alţii zboară, doriţi de împrăştiere.* KONAKI, P. 295. *Eram pentru tine o împrăştiere, o trecere-de-vreme.* C. NEGRUZZI, III 497. *De aci înainte împăratul îmblà tot posomorît..., numai când mergeà la vânat mai găseà împrăştiare.* SBIERA, P. 110/$_{39}$. *A semănà prin împrăştiare* = semer à la volée. *Se acoperă cu pământul semînţele semănate prin împrăştiare.* DAMÉ, T. 36; —**împrăştiát** s. a. | A d j e c t i v e: **împrăştiát,** (dial. *împrăştiét;* cu negativul **neîmprăştiat**) **-ă** adj. = răspândit, risipit. *Cu ochii împrăştiiaţi l-a căutat.* CANTEMIR, IST. 158. *Să nu fie slobozi lăcuitorii a face împrăştiete arături.* URICARIUL, II 141/$_9$. *Printre florile ce vă trămit veţi găsì împrăştiete mai multe florìcele albastre.* C. NEGRUZZI, I 103. *Blându-i sunet se împarte Peste văi împrăştiet.* EMINESCU, P. 105. *Afară-i toamnă, frunza 'mprăştiată.* id. P. 46. *Pene împrăştiete pe jos.* CREANGĂ, P. 11, cf. HODOŞ, P. P. 160, ŞEZ. III

63/9. (Adverb) În toate părțile, neoprindu-se nicăiri, fugând încoace și încolo. *Ce împrăștiet se uită!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pe deal vântul totdeauna bate mai împrăștiet.* CONTEMPORANUL, I 586; — **împrăștietór, -oáre** adj. = risipitor, mână-spartă. *Nu eră om împrăștietor.* LET. III 262/28, cf. GOROVEI, CR. 2034.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **praștie.**

ÎMPRĂURÁ vb. Ia v. **prourà.**

ÎMPREÁJMĂ loc. adv. v. **preajmă.**

IMPRECÁȚIE, IMPRECAȚIÚNE s. f. *Imprécation.* — Invocarea răzbunării divine împotriva cuiva, blestem, afurisenie; spec. figură de retorică prin care i se dorește cuiva o nenorocire. Versul lui Alexandrescu «*Pământul să te 'nghită și dracul să te ia!*» este o imprecație. *Alții înturnându-și ochii lăcrimați de la scena ingrată ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecație: vade retro! și căutau a găsi vreo altă carieră.* C. NEGRUZZI, I 346.

— *N.* după fr. (lat. **imprecatio, -onem,** idem).

IMPRECÍZIE, IMPRECIZIÚNE s. f. *Imprécision.* — Lipsă de precizie, neprecizie.

— *N.* după fr.

ÎMPREGETÁ vb. I v. **pregetà.**

IMPREGNÁ vb. Ia. *Imprégner.* — A face ca un corp să fie pătruns, pe cale mecanică s. chimică, de o substanță străină; spec. a imbibà corpuri solide cu lichide, spre a le da anumite însușiri, de ex. a imbibà țesăturile cu grăsimi, spre a le face impermeabile; p. ext. a udà, a infiltrà, a pătrunde, a saturà, a umpleà; fig. a umpleà, a împuià capul cuiva cu cevà; cf. a infiltrà, inculcà. [Și: (mai de mult, păstrând grafia și pronunțarea franceză cu *n* muiat) **impregnià** vb. Ia. | Abstracte: **impregnáre, impregnáție, impregnațiúne** s. f. DICȚ. | Adjective: **impregnát, -ă.** *Lunca Siretului este... foarte impregniată cu tărâm vegetal.* I. IONESCU, D. 308; **impregnábil, -ă** = care poate fi impregnat.]

— *N.* după fr. (< lat. **impraegnare** «a fecundà, a însărcinà»).

IMPREGNÁBIL, -Ă adj. } v. **impregnă.**
IMPREGNIÁ † vb. Ia }

ÎMPREJMUÍ vb. IVa. *Entourer, clôturer.* — A înconjurà, a pune împrejur, a închide de jur împrejur un loc (cu gard, spini, etc.), a îngrădi, cf. a ocolì. *Juru-i împrejmuește un crâng de lemn câinesc.* I. VĂCĂRESCU, P. 163/5. *Alte babe împrejmuesc buba cu un cerc făcut cu piatra iadului.* GRIGORESCU-RIGO, MED. I 29. [Și: (neobicinuit) **prejmuì** vb. IVa. DICȚ. | Abstracte (concretizate une-ori): **împrejmuíre** (scris mai de mult și: *împreșmuire*) s. f. = ceea ce îngrădește, înconjoară cevà, îngrăditură; (după fr. *environs*) împrejurime. *Mănăstirea Văcărești... o au văzut săvârșită și cu toate împreșmuirile ei împodobită.* MAG. IST. IV 152/24. *Fac împrejmuiri de garduri.* I. IONESCU, M. 331. *Cui îi place liniștire, Să-și facă împrejmuire.* PANN, H. 38. *Asediè Brăila, după ce prădă și arse împrejmuirile.* BĂLCESCU, M. V. 63. *Împrejmuirile acestui loc erau pustii.* ODOBESCU, III 297/16. *În toată împrejmuirea un miros greu.* id. III 18/12. *O împrejmuire lunguiață de scânduri.* IORGA, I. C. II 6, cf. (*de plasă de sârmă*) BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 18. *Găsiră într'un loc ruptă împrejmuirea.* SANDU-ALDEA, A. M. 230, cf. HAMANGIU, C. C. 137, ISPIRESCU, L. 76; — **împrejmuít** s. a. = împrejmuire, îngrădire. *Drumurile vicinale... împrejmuitul.* I. IONESCU, M. 317. | Adjective: **împrejmuít** (negativul: **neîmprejmuit**), **-ă** adj. = închis (cu gard) de jur împrejur, înconjurat, îngrădit. *Un mic platou verde, împrejmuit de pomi roditori.* I. NEGRUZZI, III 367. *Palatul împrejmuit cu zid d'argint.* COȘBUC, B. 37. *Spre Apus și Miază-noapte e împrejmuit cu munți.* MEHEDINȚI, P. 39. *Ogradă neîmprejmuită.* DUNĂREANU, CH. 116; — **împrejmuitór, -oáre** adj. = înconjurător, care este împrejur. *Cei mai frumoși bărbați din tot plaiul împrejmuitor.* ODOBESCU, I 172/17.]

— Derivat din loc. adv. **în preajmă.**

ÎMPREJÚR adv., prep., s. a. I 1°. *Autour.* 2°. *Vers.* II. *Autour de.* III. *Alentours, environs.*

Împrejur indică spațiul care înconjoară cevà; se întrebuințează ca adverb, ca prep. și ca subst.

I Adv. 1°. Cu înțeles local. În (s. pe) locul înconjurător. *Zidì preste el* [Ierusalim] *zid, împrejur, pregiur el.* BIBLIA (1688) 286,2. *Și împrejur iaste ca o coronă frumoasă.* GEOGRAFIA ARDEALULUI, ap. GCR. I 178/17. *În lăuntru tăriei, și împrejur, stă toate puterile cerilului.* CR. I 228/27. *Întunearicile... ce cad împrejur asupra mea.* ib. II 17/16. *O casă cu ziduri împrejur, cu ușì de fier.* DRĂGHICI, R. 44. *Tot e alb pe câmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare.* ALECSANDRI, P. III 10. *Împrejur gard nu eră, ci numai niște lungi țeruse ascuțite.* EMINESCU, N. 19. *Cine nu crede, să facă bine să se uite împrejur.* ISPIRESCU, L. 351. *Omul șade lângă un gard și tot mătură împrejur.* ZANNE, P. III 161. # *Stânga 'mprejur!* (Comandă militară). **A luà (pe cinevà) împrejur** = a-l zorì cu vorba, cerându-i socoteală (ZANNE, P. II 99), cf. a-l luà repede, din scurt, la zor, la trei parale. **A crește împrejur** = (despre plante) a se face tufă. *Fasolea... se seamănă printre popușoaie... E foarte păstăioasă și crește împrejur.* PAMFILE, A. 185. **A umblà pe 'mprejur** = pe căi laterale. POLIZU. **A tăià împrejur** v. tăià. || (În legătură cu prep.) *Zugrăveam toate lucrurile dup' (= de pe) împrejur.* MARCOVICI, C. 15/12. **Prin prejur († pen(î)mprejur)** = prin apropiere (arătând locul care înconjură pe cinevà s. cevà). *Fundurile curții penîmpregiur.* BIBLIA (1688) 68. *Căpețealele [stâlpi]lor ferecate penpregiur cu argint.* ib. 67,. *Pen pregiur mai mulți nepriiatini având.* CANTEMIR, IST. 159/26. **De prin** (s. **de pe**) **împrejur** = din împrejurime. *Sfărâmă Domnul cetățile depe împrejur.* ib. 13. **(De) jur-împrejur** (s. **roată împrejur**) = (mai intensiv și determinând cu mai multă minuțiozitate decât simplul împrejur) peste tot locul în spațiul înconjurător. *De jur împrejur cu toate în ochi tăi se înghină.* KONAKI, P. 259. *Și prin casă se primblà Și jur-împrejur cătà.* JARNÍK-BĂSREANU, D. 488. || Compuse (la scriitorii vechi, după modèle streine, neputându-se încetățeni în graiu): **Prejur-gură** † s. f. = gura hainei, care înconjoară gâtul (după grecescul *περιστόμιον*). *Și gura hainei cei până jos, în mijloc țesută împletită, cu carele țiind împrejur, cel prejur-gură eră nedeslegat.* BIBLIA (1688) 68,2. **Prejur-piept** † (după gr. *περιστήθιον*) = partea hainei care înfășură pieptul, care se găsește împrejurul pieptului. *Și aceaste veșminte carele vor face cel prejurpieptu și cea preste umăr și haina până la picioare.* ib. 59. **Împrejur-stanție** † (formă hibridă după lat. *circumstantia*) s. f. = împrejurare, circumstanță. DOSOFTEIU, MOL. 63b. **Împrejur-stare** LB. **(stare-împrejur)** † s. f. = împrejurare. *Lumea aceasta, și toate plinirile, adecă toate împregiurstările ei, de cine făcute a fi, a ști întâiu ți se cade.* GCR. I 325/9. *Jăluitoriul datoriu iaste a arătà toate dovezile lucrului cerșut cu toate stările*

împrejur. PRAVILA (1814) 9, cf. 18. *Această folositoare stare-împregiur a prietenului nostru.* DRĂGHICI, R. 186.

2°. † În unire cu noțiuni temporale: aproape, cam, pe la, aproximativ, cf. circa. *Eră pregiur miază-noapte.* DOSOFTEIU, V. S. 41. (Cf. lat circa eandem horam).

II. Prepoziție locală relativă, arătând spațiul încunjurător pe care cinevà (s. cevà) îl ocupă față de altcinevà (s. altcevà); acest altcinevà (s. altcevà) stă: a) în cazul acuzativ; b) complinirea se indică prin pronumele posesiv sau se construește cu cazul genitiv sau cu prep. de s. a; c) în dativ.

a) † (Numai în limba veche) *Trei zile dvorbiră prejur dins nemâncați.* VARLAAM, C. 251. *Eră pușì de straje pregiur groapă.* id. ib. 145. *Vor fi fost oameni mulți strânși pregiur acel vrăjmaș.* PRAV. MOLD. 47. *Ziduri nalte se vor face pregiur Ierusalim.* DOSOFTEIU, PS. 171. *I s'au colăctt pregiurĭ dânsul un bălaur mare.* id. V. S. 50_2, cf. (*pregiurŭ trupul fericitului*) 98_2, (*grumaz*) 104. *O porumbiță zburà împregiurŭ dînsul.* id. ib. 52; cf. PS. 79, 47. *Avram au lăcuit pregiur stejariul de la Mamri.* BIBLIA (1688) 9, cf. (*prejur ușăle*) 149_2, (*tine*) 193, (*grumazul lui*) 31_{12}, (*brațile lui*) 19_2. *Și vor cântà pregiurŭ ca cinure de îngeri.* CUV. D. BĂTR. II 455. || (Adesea corespunzând azi altor prepoziții) La. *Vasilie... purtà arme greale în tot ceasul prejur el.* MOXA, $395/_8$. | De. *Țăranii numai pregiŭrŭ agonisită și pregiurŭ vită ce grijesc.* VARLAAM, C. 362. *Aceștia aveà grijea și slujba pregiur ospeț.* DOSOFTEIU, V. S. 60. | Lângă. *Pregiurŭ dânșii sta priiatenii.* VARLAAM, C. 213. | În privința, cu privire la... *Pregiurŭ post eră nevoitoriu.* DOSOFTEIU, V. S. 3_2, cf. 112_2. | (În unire cu prep. de) De la, de lângă. *Ca pre ciuma de pregiuru sene, giambașii și îmbunătorii să-i izgonească.* MAG. IST. III $80/_{27}$.

b) *Nu mă tem de înturearecì de oameni ce cadu pregiurul mieu.* PSALT. SCH. 7. *Să margă în prejurul satelor să cumpere lor hrană.* TETRAEV. (1574) 224. *Că mprejurul nostru sânt gata s'alerge cu rău necuraților.* DOSOFTEIU, PS. 38. *Înconjura[i] împrejurul împăratului...* BIBLIA (1688) $274,_2$. *Iar pre supt straşină... împrejurul a toată biserica făcù...* (a. 1654). GCR. I $172/_{30}$. *Se aflau... împregiurul unui foc mare ca la 30 de sălbateci.* DRĂGHICI, R. 116. *Desrădăcinează împrejuru-ne toată sădirea.* MARCOVICI, C. $17/_{25}$; cf. PANN, E. II 92. *Mi se păreà că... niște luciri scânteioase umblau împregiurul mieu.* C. NEGRUZZI, I 54. *Împregiuru-i, ca o roată, Șede argățimea toată.* ALECSANDRI, P. II 106. *Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul.* CREANGĂ, P. 306. *Toată herghelia se adună împrejurul lui.* ISPIRESCU, L. 28. *Și 'mprejurul poalelor Luceau stele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 512. *Codrul negru clocoteà... Ș'împregiuru-le de-odată Se iveà o mândră ceată.* ALECSANDRI, P. P. $209/_3$. *Se învârtește ca mâța împrejurul oalei cu smântână.* ZANNE, P. IV 123. | (În unire cu prep.) **Prin prejurul...** († **pren prejurul,** † **pen împrejurul**). *Bucatele ce eră peimprejurul ei* [cetății] *au pus întru dânsa.* BIBLIA (1688) 31_2. † **Depe împrejur.** *Dumnezeii limbilor celor de pe împrejurul vostru.* ib. 136. † (Numai în textele vechi). *Pasări căzură împrejur de sălașele lor.* CORESI, PS. 211. *Pâlcuiră-se îngerii Domnului împrejur de ceia ce se tem dins.* ib. 83. **Scriere împrejur de...** v. a scrie. **Demprejur de** †=de prin prejur. *Aduse găteaje uscate demprejur de besearecă.* MOXA, $380/_{19}$.

c) † (Construit cu dativul) *Au vândut o prisacă cu pomi și pren pregiur prisecei loc în toate părțile* (a. 1619), ap. HEM. $1766/_{40}$.

3°. S. a. Împrejurime. *Lot văzù tot împrejurul țărâi Iordanului.* BIBLIA (1688) 9. *Împrejurele Ierusalimului.* ib. 284_2. *Sihem* [cetatea] *și împrejururile ei.* ib. 292. *Au apucat* [Turcii] *porțile și împregiurul zidului.* LET. II $304/_{36}$. *Starea și împrejurul unui loc de pământ.* PISCUPESCU, O. 73. || Circumferență. *Împrejurul stâlpului.* BIBLIA (1688) 247_2. || (În legătură cu prep.) *Cetăți și* **penprejurile** (= penprejururile?) *lor.* BIBLIA (1688) 168, cf. 127.

[Și: **prejúr** (dial. (*îm*)*pregiur*). | Ca substantiv, are plur. *-jururi* și † *-jure.* | Derivate: **împrejurâș** († **prejurâș,** † **pemprejurâș**) adj. și subst. = (locuitor) de prin prejur, care e mereu în jurul cuivà: din apropiere, vecin, megieș. *Se tind să supuie pre toți împregiurașii săi.* LET. III $62'_{33}$. *Viind și întrebând și pre unul și pre altul din pregiurași.* AMIRAS, ap. TDRG. *Nu vor aveà a se teme de globnici și împrejurași* (a. 1707). IORGA, S. D. VI 128. *Și, viind Goian aicea la Iași, el și cu alți oameni, împrejurași de acolo, au făcut multă cheltuială* (a. 1723). ib. VI 130, cf. XI 63, (*alți împregiurași*) VI 46 (*bătrâni împrejurași*) XIX 32. *Cu mare jele și durere inimii și prăpădenia împregiurașilor.* CANTEMIR, HR. $170/_{29}$, cf. $175/_{16}$. *Am mers la numita moșie și strângând pe toți răzeșii și împregiurașii* (a. 1781). URICARIUL, X $174/_{11}$. *La acest zapis s'au tâmplat mulți oameni buni, bătrâni... împrejurași.* ib. XXIV $430/_{91}$, cf. X $160/_{11}$, VIII $2/_{19}$, XI $302/_{18}$. *Alții pemprejurași, megieși din sus și din jos* (a. 1721). ib. $301/_2$. *Numa ajunge în locurile Romii, cu lesnire îi eră a cunoaște, din deosebirea ce[a] mare de a împrejurașilor.* BELDIMAN, N. P. I 41. *Creșterea copiilor... este ajunsă la noi de scârbă și de bajocura... slujilor, ale doicilor și dadacilor, ce sânt împrejurașii lui.* PISCUPESCU, O. 8, cf. 113. *Ascultați, cinstiți nuntași Și meseni împrejurași!* MARIAN, NU. 578, cf. SEVASTOS, N. $109/_7$. TEODORESCU, P. P. 166, ȘEZ. XXX 12; — (Munt.) **împrejureán** † s. m. = împrejurâș. *Va aleage adunarea aceasta pre toți cei împrejureanii noștri.* BIBLIA (1688) 112_2. *Cu mare blestem și groaznică afurisanie asupra tuturor delenilor și moșnenilor și împrejurenilor de acolo de la Topoloveni.* DOC. (a. 1696), ap. HEM. 473. *Au scris o carte a Mării Sale la orașani bătrâni și la împrejureani să adeverească* (a. 1636), IORGA, S. D. V 482. | Abstract (concretizat): **împrejuríme** s. f. = locul s. ținutul din prejur, din apropiere, aret (ȘEZ. II $126/_6$). *Orașul și împrejurimile erau luminate.* C. NEGRUZZI, I 107. *I se pare că s'a trezit din niște vise lungi, obscure, fără de înțelcs și el privește, fără de 'ncredere în realitate, la împrejurimea lui.* EMINESCU, N. 81.]

— Compus vechiu din prep. **pre** și **jur.** Forma *împrejur* e contaminată din *în jur* și *pre jur.* Cf. în jur, din jur.

ÎMPREJURÁ vb. Ia. 1°. *Entourer; errer.* 2°. (*Se*) *ceindre.* 3°. *S'asseoir autour d'une table.*

1°. Trans. (în limba literară învechit și înlocuit prin «înconjurà») A sta împrejurul cuivà s. a cevà, a înconjurà, a împrejmuì, a ocolì, a cuprinde din toate părțile. *Nu mă tem de mii de oameni cari m'au împregiurat pe mine* (= ce cad spre giurul mieu SCH.). PSALT. (1651), ap. JAHRESBER. III 176. *Cari împregiurară spre mine* (= die ummich sind). ib. III 176. *Împregiurară-mă durori de moarte.* PSALT. (DOS.) $245/_{23}$. *Împregiurându pământul și umblând pre supt ceriu...* BIBLIA (1688) 363. *În fundul cotiturii, unde* [țara] *munții o împregiură... găuri se văd.* CANTEMIR, IST. 139. *Pre un papagaiu l-au adus din India... Alte paseri împrejurându-l, se mieră.* ȚICHINDEAL, F. 298. *Toate dealurile ce împregiură orășelul, sânt încununate de grădini.* C. NEGRUZZI, I 315. *Se lăsase pe un scaun, unde îl împrejuraseră copiii.* id. I 6. *Intrând nunta acasă, împrejură masa de trei ori.* SEVASTOS, N.

219. *Se ia o căţuie..., se pune în ea... tămâie, se împrejură cu ea casa.* ŞEZ. I 192/5. *Am împrejurat grădina cu un gard* (Bacamezeu în Banat şi Zagra, lângă Năsăud). Com. L. SIRCA şi N. DRĂGANU. | Absol. A umblà împrejur. *Şi tu singur, în putreziciunea viermilor şăzi mâind descoperit, şi eu rătăciŭă... den loc în loc împrejurând şi den casă în casă aşteptând soarele când va apune, pentrucu să mă odihnesc.* BIBLIA (1688) 364.

2°. Trans. şi refl. (vechiu şi pop.) A (se) învălì de jur împrejur, a (se) încinge, a (se) legà împrejur. *Cu aceastea lanţure sânt împregiuratŭ* (= înfăşatu sânt COD. VOR. 103; iaste prejur mine. BIBLIA 1688) N. TESTAMENT 1648. *Oşlobanul ia lemnele..., descinge brâul de pe lângă sine şi le împrejură.* CREANGĂ, ap. TDRG. *Au venit oameni la dânsa în peţite şi au aflat-o desprejurată. Cúm i-au văzut ea întrând pe uşă, au sărit ca friptă pe cuptoriu şi, împrejurându-se iute, le zise...* SBIERA, P. 220/19.

3°. Trans. A se aşezà împrejurul mesei. *Aşezându-se dar masa şi bucate aducând, Şezură, o 'mprejurară. puind şi plosca în rând.* PANN, P. V. III 83.

[Dial.: *împregiurà*. Prez. *împrejúr* LB., *împréjur* CIPARIU, ELEM. 80, *împrejuréz* I. GOLESCU, C. 224b şi *împrejór* (Ban.) (Verbul întrebuinţându-se mai mult la part., conjugarea la prezent e nesigură). | Adjectiv: **împrejurát, (prejurát) -ă,** (cu negativul **neîmprejurat, -ă**) înconjurat, înfăşurat, încins. *Împregiuratŭ cu o cingătoare.* DOSOFTEIU, PS. 101,2. *Un lighian de aur şi împrejurat pe buze cu nişte brilianturi.* GORJAN, H. 140. [Ochii] *acum stinşi şi împrejuraţi de un cerc purpuriu.* C. NEGRUZZI, I 6. *Paftale de matostat împregiurate cu pietre scumpe.* id. ib. 145. *Erà masă rotilată de îngeri împrejurată.* MARIAN, SAT. 11. *Unde văz Săbăreanca Prejurată cu fota, Cu fotiţa de mătase...* TEODORESCU, P. P. 304b.]

— Din lat.-vulg. **pergyro, -are.** Cf. împrejurare, desprejurà.

ÎMPREJURÁRE s. f. 1° *Etau* (fig.). 2°. *Environs.* 3°. *Circonstance; conditions.* — Infinitivul verbului **împrejurà,** devenit subst. verbal.

1°. Împresurare. *Iată în ce împrejurări de năcazuri stau eu.* SBIERA, P. 59/34. | *Împrejurare cu oştire* = asediu. POLIZU.

2°. † Împrejurime. *Mihaiu-vodă auzind de această biruinţă, trece şi el la Nicopoia, arde, fărâmă, robeaşte toate împrejurările.* MAG. IST. I 234.

3°. Situaţiunea s. condiţiunea în care se află cinevà. s. cevà, fapt, întâmplare; ocazie, (redă neologişmul) circumstanţă. *Împregiurările stărei sale l-au făcut a iscodì multe lucruri.* DRĂGHICI, R. 79. *Cercelează cu scumpătate toate împrejurările.* MARCOVICI, D. 16/25. *Erà unul dintr'acei oameni... care-şi prefac sufletul şi portul după vreme şi împrejurări.* C. NEGRUZZI, I 71. *Trebuesc căutate împrejurările sub care s'a întâmplat.* MAIORESCU, CR. II 273. *Vei fi băgat de seamă o împrejurare: cartea mea citind-o în şir rămâne neînţeleasă.* EMINESCU, N. 55. *Am acolò un hambar plin de posmagi; ia aşà pentru împrejurări grele, Doamne fereşte.* CREANGĂ, P. 330. *Începù a spune împrejurarea din capăt.* id. 146. *În împrejurările de faţă...* (Jur.) *Împrejurări uşurătoare*=circumstanţe atenuante. TDRG. **După împrejurări** = după cum se întâmplă, se potriveşte. *A se folosì de împrejurări.* DDRF. (Impropriu) Ocazie, prilej. *Împrejurarea face pe hoţul.* BARONZI, L. I 69/24.

[Dial. *împregiurare.*]

ÎMPREJURÁŞ s. m.
ÎMPREJUREÁN † s. m,
ÎMPREJURÍME s. f.
ÎMPREJÙR-STÁNŢIE † s. f.
ÎMPREJÙR-STÁRE † s. f.
} v. **împrejur.**

ÎMPRELÚNG adv. (ş. d.) v. **prelung** ş. d.

ÎMPREMIEZÁ vb. Ia. † 1°. *Séparer par une cloison.* 2°. *Couper en deux.* — (Prin Ardeal şi Banat, rar şi regional).

1°. *Împrimezà* = a despărţì cu un zid, cu un gard, cu un primez. DENSUSIANU, Ţ. H. 321.

2°. † A înjumătăţì. *Bărbaţi strâmbi şi hilleni nu împremiezază* (împremidzeadză SCH., premiezază COR., vor îngiumătăţì HUR.: dimidiabunt) *zilele sale.* CORESI, PS. 144.

[Şi: **împrimezà** vb. Ia; **premiezà** † vb. Ia. | Abstract: **(îm)premiezáre** s. f. = † jumătate. *Nu ridicà mine în premiezare* (: in dimidio) *zilelor mele.* CORESI, PS. 277. | Adjectiv: (azi în Ban.) **împrimezát, -ă** = învecinat, alăturat. CDDE. no. 1113.]

— Derivat, cu pref. **în-,** din **prîmiez (primez).**

ÎMPREÓR loc. adv. **ÎMPREORÁ** vb. Ia v. **proor.**

ÎMPRESĂDÍT, -Ă adj. v. **presădì.**

ÎMPRESÁRĂ loc. adv. v. **preseară.**

ÎMPRESĂRÁ vb. Ia v. **presărà.**

ÎMPRESĂRĂTÚRĂ † s. f. v. **împresurà.**

ÎMPRESÁRIO s. m. v. **împresariu.**

ÎMPRESÁRIU s. m. *Impresario.* — Cel care mijloceşte şi aranjază (în mod profesional) reprezentaţii teatrale, concerte, etc. *Impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie.* C. NEGRUZZI, I 343. [Pronunţ. *-sa-ri-u.* | Şi: (cu formă italiană) **impresário** s. m.]

— *N.* din ital. **impresario,** idem.

ÎMPRESCRIPTÍBIL, -Ă adj. (Jur.) *Imprescriptible.* — Care nu se poate prescrie, nu e supus prescripţiunii. *Drepturi imprescriptibile.*

— *N.* după fr.

ÎMPRESCURTÁT, -Ă adj. v. **prescurtà.**

IMPRÉSIE s. f. *Impression.* — Efect produs asupra simţurilor noastre s. asupra spiritului nostru de o cauză din afară; p. ext. întipărirea ce o lasă în suflet efectul acelei cauze. *A face impresie* = a face efect, a atrage atenţiunea asistenţei asupra sa, a mişcà. *A face impresia că...* = a face pe cinevà să creadă, să i se pară că... **A face, a produce, a lăsà, a cauzà o impresie bună** s. **rea** = a obţineà prin înfăţişare, prin gesturi, prin vorbă, etc. un efect bun s. rău. *A avedà impresia că...* = a i se părea cuivà că..., a-i veni să creadă că..., a bănui. *A fi supt impresia unui lucru*=a sta supt influenţa lui, a-simţì emoţiunea produsă de el, a fi stăpânit de amintirea lui. *Impresiile* rămân, se întipăresc; se produc, se primesc, se culeg. *Trei luni în străinătate, o descriere de călătorie plină de spirit şi de impresiuni juste.* GHICA, S. 63. *Maiorul se oprì în spunerea lui, sau pentru a se mai răsuflà, sau pentru a depărtà vreo împresie puţin veselă.* RUSSO, S. 31. *Aceà impresie a tinereţii, care rămâne pururea în sufletul omului.* C. NEGRUZZI, I 68. *Eram încă sub plăcuta impresiune a peirecerii.* id. I 95. *Noi... să ne vedem*

de treabă şi să urmăm a culege chiar şi din vânătorie cugetări serioase şi impresiuni plăcute. ODOBESCU, III 49/17. *S'ar puteà scrie* [o carte], *luând cinevà de subiect vânătoarea, spre exemplu, şi analizând pe rând toate impresiunile ce ea produce asupra imaginaţiunei.* id. III 50/16. *Culegeţi cu ardoare impresiuni vii din tot ce poartă, subt o formă estetică, o înfăţişare adevărat românească.* id. II 244. *A desemnà o parte de loc după impresiunea cea mai elementară a aspectului său: deal sau vale.* HAŞDEU, I. C. 49. *El, cu totul în prada impresiunei sale...* EMINESCU, N. 47. *Impresia proprie a lucrării de artă.* MAIORESCU, CR. I 8. *Miile şi sutele de mii de impresii... ce au trecut şi trec prin capul unui om.* id. ib. II 140. *Mărturisesc — n'am dreptul de a aveà acì impresii personale ca om particular — dar am găsit procedura neobişnuită ca raport oficial.* id. D. IV 261. *Dv. ştiţi cu toţii, cu ce putere, mai ales în frageda copilărie, se întipăresc primele impresii.* id. ib. IV 498. *N'am asistat la întrunirea Dv. de la Iaşi de acum vr'o două săptămâni, dar impresia ce rămâne din citirea manifestului este că aţi tratat auditoriul Dv. cu mare dispreţ.* id. ib. IV 586. *Ce, vă face d. Carp impresia unui om, care se sfieşte, se codeşte, se dă înapoi, când e vorba de a spune opiniile sale?* id. id. IV 642. *Am toată încrederea în impresia ta.* TEODOREANU, M. II 132. [Şi: **impresiúne** s. f., (ieşit din uz, formă românizată) **impréşie** s. f. | Verb: (după franc. *impressionner)* **impresionà** Ia= (trans.) a face impresie, a face efect asupra cuivà; spec. a înduioşà, a mişcà, a atinge (II 3°), a emoţionà; (refl. cu înţeles pasiv) a fi afectat, atins, mişcat, emoţionat. *Şi ce puternic impresionează o aşà primă lectură!* MAIORESCU, D. IV 498. *Domnilor, pe mine m'a impresionat foarte mult vorbirea d-lui Rosetti-Tescanu. Nu este orator d-sa, se vede că este aşà de sfiicios, aşà de penibil impresionat, când vorbeşte în public, încât de abià se aude, şi totuşi cu vorbirea sa, pe cât am văzut, a impresionat pe toţi, nu numai pe mine.* id. ib. IV 652. | Adjective: (part.-adj. al lui *impresionà*) **impresionát** (cu negativul **neimpresionat**) **-ă** = mişcat, emoţionat. *Liberalii impresionaţi de propriele lor cuvinte...* id. ib. IV 105. *Povestind pe larg împrejurările căderii lui Constantin-vodă,... cronicariul, impresionat de măreţia tragică a spectacolului, ţine de rău pe Cantacuzini pentru purtarea lor.* IORGA, L. I 232; — (< fr. *impressionnant*) **impresionánt** (cu negativul **neimpresionant**) **-ă,** = care face impresie, mişcă, emoţionant; — (< fr. *impressionnable*) **impresionábil** (cu negativul **neimpresionabil**) **-ă** = care se impresionează uşor, simţitor, sensibil, susceptibil, nervos. Cf. ARISTIA, PLUT., BIANU, D. S. *Un popor este mai puţin impresionabil prin sensuri.* MAIORESCU, CR. I 171. *Constantin Filipescu e...: un temperament impresionabil şi un foarte bun povestitor.* IORGA, L. II 622; — (după franc. *impressionniste;* în opoziţie cu expresionist) **impresionist, -ă** adj., subst. = (pictor s. scriitor) adept al şcoalei care pretinde că artistul trebue să redeà cu deosebire impresia pe care o produc în sufletul său cele văzute. *Şcoala impresionistă franceză.* | Abstracte: **impresionabilitáte** s. f. = faptul s. aplecarea firească de a fi impresionabil. *Modul de impresionabilitate.* MAIORESCU, CR. II 148. *Impresionabilitatea... pe de o parte predispune la boale nervoase precum şi la boale de inimă, iar pe de altă parte ea este mărită prin aceste boale, aşà că ea poate să devie în acelaşi timp şi cauză şi efect.* BIANU, D. S.; — **impresionism** s. m. sing. = şcoală, procedeu impresionist (în pictură şi literatură).]

— *N.* după franc. (lat. **impressio, -onem** „întipărire") cf. imprimà, expresie.

IMPRESIONÁ vb. Ia
IMPRESIONÁBIL, -Ă adj. ş. d.
IMPRESIONÁNT, -Ă adj.
IMPRESIONÍSM s. m. sing.
IMPRESIONÍST s. m.
IMPRESIÚNE s. f.
} v. impresie.

ÎMPRESÚPT † loc. adv. v. subt.

ÎMPRESURÀ vb. I. 1°. *Peser sur, presser, fouler.* 2°. *Etouffer.* 3°. *Enterrer.* 4°. *Envahir.* 5°. *Cerner.* 6°. *Entourer, environner, presser.* 7°. *Tomber sur, accabler.* 8°. *Opprimer; ravir.*

1° † A apăsà aşezându-se s. aşezând cevà pe..., a strivì subt greutatea proprie s. a unui lucru, a bătucì, a bate (pământul, cu maiul, etc.) (Refl. = pasiv). *Bucatele voastre se vor împresurà cele vechi de cele nouă.* MAG. IST. IV 236, cf. GCR. I 193$_{39}$. *O îngropară* [crucea] *Jidovii afund şi 'mpresurară locul.* DOSOFTEIU, V. S. 17$_2$.

2°. † Spec. (Jur.) A înnăbuşì, cf. a sugrumà. *Ori bărbat ori fămeae, de-şi vor împresurà cuconul lângă sine într'aşternut, să se cearte.* PRAVILA MOLD. 52. *Cu mânule-l zugrumă sau-l năduşeşte, împresurându-l cu cevà până creapă.* ib. 46, cf. 157. *Această vecină şi-au împresurat copilul ei dormind noaptea şi l-au omorît.* NEAG. BAS. ÎNV. 42.

3°. † A acoperì cu pământ, a îngropà, a astucà. *Luară capul sv[ă]ntului şi-l împresurară în gunoiu.* DOSOFTEIU, V. S. 68. *L-împresurară până la genunchi cu ţărână.* id. ib. 32, cf. PS. 47.

4°. P. anal. A acoperì crescând, a cuprinde, a înnăbuşì, a năpădì, a umpleà, cf. a cutropì. *Spiniĭ o împresurară* [sămânţa]. VARLAAM, C. 323. *Au ieşit pe fiica Măriei Tale o mulţime de... bube... şi au împresurat-o din creştet până 'n tălpi.* SBIERA, P. 301/21. *Vezi că barba te 'mpresoară.* RETEGANUL, TR. 154/20, cf. GIUGLEA-VÂSLAN, R. S. 156.

5°. (Mil.) A încunjurà din toate părţile, (pe cinevà s. o cetate, cu oaste, spre a o luà), a asedià. *Cetatea o împresură pizmaşii.* DOSOFTEIU, V. S. 87. *Simţind că-i împresoară vrăjmaşii...* LET. I 158/1. *Să împresoare Roma...* BELDIMAN, N. P. II 180. *Făcù semn ostaşilor ce împresurase pe Dragomir.* C. NEGRUZZI, I 108. *Mare oaste vă 'mpresoară.* TEODORESCU, P. P. 175^5. *Când potera veneà... Gazda le împresură.* ib. 588, cf. MAT. FOLC. 355.

6°. P. gener. A se adunà împrejurul cuivà, a încunjurà din toate părţile, a îngrămădì, cuprinde, cf. a năpădì. *Mergeà cu nus* (= cu el) *năroade multe şi-l împresură.* VARLAAM, C. 338. *O luntrişoară ce de valuri se împresoară.* KONAKI, P. 132. [Fă totul la timp, ca să nu] *te împres[o]are lucrurile.* ECONOMIA 65. *Aerul pământului este abureala trupului lui, cu care să împresoară.* PISCUPESCU, O. 66. *Vântul, frigul şi furtuna Pre copii împresură.* C. NEGRUZZI, II 58/4. *Iubirea dulce inima 'mpresoară.* ALECSANDRI, P. I 190. *Pământul ce o împresoară.* ODOBESCU, III 293/23. *Noaptea iese, mă 'mpresoară.* ALEXANDRESCU, M. 13, cf. I. NEGRUZZI, II 196. *Copilaşi te-o 'mpresură.* TEODORESCU, P. P. 270.

7° Fig. (Subiectul e o povară de orice natură) A apăsà, a cuprinde, a copleşì. *Ne va împresură moartea.* VARLAAM, C. 21, cf. 92. *Împresurându-l multe nevoi...* MAG. IST. I 171/9. *Ce boală te împresoară?* BARAC, A. 29. *Au început să-l împresoare feliuri de gânduri.* DRĂGHICI, R. 86, cf. (întristarea) MARCOVICI, C. 24/25, (*mulţimea primejdiilor*) id. D. 4/15, (*toate nefericirile*) C. NEGRUZZI, I 62, (*mare greu*) TEODORESCU, P. P. 676, (*cumplitele nevoi*) ŞEZ. VIII 49.

8° † Fig. (Asuprirea e închipuită ca o apăsare) A apăsà, a împilà, spec. (Jur.) a pune mâna, a luà cu sila, în mod abuziv averea cuivà, a încălcà, a uzurpà. *Vor face asupreale şi*

vor împresurà săracii fără ştirea domniei. PRAV, 261. *Egumenul le împresoară o bucată de loc.* URICARIUL, X 174/4. *Are moşie şi fiindcă rezeşii... de prin prejur o împresoară cu strâmbătate...* ib. XVI 127, cf. II 14/3. *Cea mai multă şi mai bună moşie au împresurat-o, ei făcându-să stăpânitori şi moşteni* (a. 1794). IORGA, S. D. I 241, cf. XIV 67.

[Prez. *împresór* şi (mai rar) *împrésur*. | Şi: (arhaizant) **presurà** vb. 1, (în rimă) **împresurì** vb. IVa intrans. (ad 4⁰) *Nici barba nu 'mpresureşte, Nici mustaţa nu-i mijeşte.* ŞEZ. VII 60; (prin confuzie cu p r e s ă r à) **împresărà** vb. I (cf. î m p r e s ă r ă t u r ă). | A d j e c t i v e: (**îm**)**presurát** (cu negativul **neîmpresurat**), **-ă.** (ad 3⁰) *Groapa... cu lut nu erà împresurată.* VARLAAM, C. 144; (ad 4⁰) *Căsuţa cea... împresurată de mărăcini.* SBIERA, P. 156/37; (ad 5⁰—6⁰) *Fiind împresurat de păgâni, au pierit de suliţă.* LET. II 101/32, cf. (*de duşmani*) BELDIMAN, N. P. II 20. *Presuraţi de dânşii, ei... se învoiesc de bună voie cu cel mai puternic...* BĂLCESCU, M. V. 16. *Împresurat de lucru* = foarte cuprins, ocupat. LB. (ad 7⁰). *Ţara nu erà împresurată cu dările.* LET. II 212/20, cf. (*de datorii multe*) DOSOFTEIU, V. S. 32, (*de atâtea nevoi şi scârbe*) ANTIM, P. 4/15. *Farmecul de care eşti împresurată.* EMINESCU, P. 198. *Împresuraţi de copii.* ISPIRESCU, L. 160. (ad 8⁰) *Bucata aceasta* [de pământ] *se vede foarte bine a fi împresurată în partea monastirei.* I. IONESCU, D. 421. *Să cerceteze de este acel loc... neîmpresurat de către megieşi.* URICARIUL, IV 171/3. (Formulă juridică ieşită din uz). *De nime nesilite, nici împresurate... am vândut a noastră ocină şi moşie.* URICARIUL, XXV 48/5, cf. HEM. 1937/16. *De a noastră bună voie, de nime siluiţi şi neîmpresuraţi, am vândut a noastră direaptă ocină* (a. 1608). IORGA, S. D. XI 276. *Impresurat de diavolul* = îndrăcit, obsedat. LB.; — **împresurătór, -oáre** adj. subst. = care împresoară. *Morţii... au fost mai număroşi la împresuraţi decât la împresurători.* ODOBESCU, ap. DDRF. | A b s t r a c t e: **împresuráre** s. f. (ad 5⁰—6⁰). *Împresurarea iconoboreţilor.* DOSOFTEIU, V. S. 137. *Nu s'au spăimântat de împresurarea hiarălor.* MINEIUL (1776) 193²/1. *Împresurarea cea diavolească* = obsessio. LB.; (ad 8⁰) *Să ieie pământul ce-l arată ei că-i împresurare, să-l lipească la Hotin.* LET. III 127/34. *Pentru cercetarea împresurării moşiilor...* CAT. MAN. XIII 60. *Pentru împresurarea ce s'ar cunoaşte a aveà locul bisericii...* URICARIUL, II 18/26. *Având putere cumpărătorii... moşiei... a trage şi împresurări, dacă vor fi.* ib. II 9/22. *Să se scoată de supt împresurare Pit. Gheorghie* (a. 1787). IORGA, S. D. VI 167. *Din partea celorlalţi vecini, moşia n'a suferit nici o împresurare.* I. IONESCU, D. 445; — **împresurătúră** (**împresărătúră**) † s. f. = împilare, nedreptăţire, încălcare, luare în mod abuziv, răpire de pământ, uzurpare. *Ţin Murgeştii* [un sat] *cu împresurătură.* HRISOV (a. 1657) ap. GCR. I 174/2. *În trecutele zile au fost jăluit boierii noştri că au împresurătură* [pentru satul Peletincii] *despre călugări.* URICARIUL, XIV 214. *Să nu facă... ca să ia de la dânşii puteare să ţie această ocină cu împresărătură* (a. 1674). N. IORGA, S. D. XI, 78, cf. 55].

— Din lat. pop. ***pressuro, -are** (din *pressura* «apăsare») cu pref. **în-**. C i p a r i u, *Gramatica* I 140. Cf. d e s p r e s u r à.

ÎMPRESURĂTÚRĂ † s. f. | **ÎMPRESURÍ** vb. IVa } v. **împresurà.**

ÎMPRETENÍ vb. IVa v. **împrietenì.**

ÎMPRETÍ vb. IVa v. **împletì.**

ÎMPRETICÍ vb. IVa v. **împletecì.**

ÎMPREUNÁ vb. Ia. 1⁰ *Unir, réunir, joindre; (s') unir, (se) rassembler; se mêler; s'accorder.* 2⁰. *Réunir.* 3⁰. (*S'*) *allier.* 4⁰. (*Se*) *marier; (s')accoupler.* 5⁰. (*Se*) *rencontrer.* 6⁰. *Recevoir* (qqn.).

(Construit cu prep. c u; mai de mult şi cu prep. a, c ă t r e, î n, î n t r u, s u b t s. cu dativul, mai rar complinit prin l a u n l o c).

1⁰. T r a n s. A pune împreună, la olaltă, a adună la un loc, a uni, a împbină (contrariul: a d e s p ă r ţ ì, d e s b i n à, d e s u n ì, s e p a r à). *Pre toţi întru un trup cu s[â]nta botejune împreunând:...* CORESI, E. III/9. *Şi-i adusă lui ca o nevastă sufletul credincioşilor...: şi-l împreună lui cu credinţa şi cu liubovul.* VARLAAM, C. 287. *Ţi-ai împreunatu-t[i] cuvântul tău cu rea înşirătură.* DOSOFTEIU, V. S. 145. *În anul 6940... s'au făcut sobor în Florentina, ca să poată împreunare biserica răsăritului cu a apusului.* LET. I 165/36. *Iageto... au împreunat cnezia Litvei către crăia leşască.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Firea noastră... o ai izbăvit... împreunând-o cu tine.* MINEUL (1776) 99²/1. *Dumnezeu s'au împreunat cu trup* (= s'a întrupat). ib. 23²/1. *Cu urgia împreună neştiinţa.* P. MAIOR. IST. 139. *Numa... împreună mâna lui cu a Tatianei.* BELDIMAN, N. P. II 21. *Adunându-şi în grabă oştile sale..., Mihaiu le împreună cu armia sa şi cu a Ardealului.* BĂLCESCU, M. V. 428. *Ea îşi împreună mânile.* EMINESCU, N. 67. *Ce vânt dulce vă adună Şi cu mine vă 'mpreună?* ALECSANDRI, P. P. 198b/12. | A legà. *Aveà împreunată* (= legase) *dragoste cu sveti Athanasie.* MOXA 393/30. *A împreunat cele două moşìi cu un drum.* | A combinà, a potrivì. *Am împreunat toate şi din toate unul acesta leatopiseţ.* LET. I 39/7. *Voiam să împreun lucruri nepotrivite.* MARCOVICI, C. 15/15. | A împăcà. *Pofta şi tragerea firii a-şi împreună nu poate.* CANTEMIR, IST. 69. || R e f l. A se adunà, a se unì. *Oştile... nu vrură să se împreune,* MOXA, 378/27. *După ce s'au împreunat cu toţii la un loc, s'au împărţit în trei polcuri.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Cei ce nu să împreună cu sobornicească besearică, nu sânt vreadnici a să închinà crucii.* MINEIUL (1776) 174²/1. *Împreunându-se oştile..., au dat mare năvală.* MAG. IST. I 148/10. *Gurile 'nsetate 'n sărutări se 'mpreun[ă].* EMINESCU, P. 212. | A se amestecà, a se contopì. *Nime nu iaste den pământ să să împreune* (μιγῆναι) *cu noi.* BIBLIA (1688) 13. *Împreunându-se cu focul cu carele nu s'au ars...* MINEIUL (1776) 64²/1. *Să fim destoinici a ne împreună trupului şi sângelui Domnului.* MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 284. *Picioarele lui... cu piatra se 'mpreună.* EMINESCU, P. 214. | A (se) împăcà. *Şi au înpreuna(ta)tù toţi într'o înpreunare.* COD. TOD. 9 r⁰. *Foamea şi ruşinea nu se pot împreună.* ZANNE, P. III 560.

2⁰. T r a n s. A întrunì, a cuprinde (în sine). *Acesta pre toţi i-au împreunat supt o stăpânire.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Tu... împreuni câte sânt simţiri înalte.* I. VĂCĂRESCU, P. 87/3. *Pe lângă autoritatea mireană împreunau şi pe cea bisericească.* BĂLCESCU, M. V. 53.

3⁰. (Învechit, construit cu dativul s. cu prep. c u, mai rar î n t r u). T r a n s. şi r e f l. A (se) întovărăşì, alià, însoţì, asocià, a (se) face părtaş. *Împreuraţi-vă chinureloru lu Hristosu.* COD. VOR. 160/6 (: p ă r t a ş i s â n t e ţ i p a t i m i l o r BIBLIA 1688). *Jeluiaşte să se împreuneaze năiemnicilor.* CORESI, E. 20/10. *Chemă pre Gherman patriarhul şi vru să-l împreuneze a rău sfatul lor.* MOXA 379/36. *Oştile nu vrură să se împreune întru atâta spurcăciune a lui.* id. 378/27. *Cămila cu helgea se împreună!* CANTEMIR, IST. 108. *Cu chitara şi gura* (= cântecul din gură) *împreună.* PANN, E. I 15. *Cu loviri de suliţi şi glasuri a 'mpreunat.* id. ib. II 154. *Moldovenii se 'mpreună cu Dobrogenii revoltaţi.* BĂLCESCU. M. V. 154.

4°. Spec. (Mai ales refl. despre bărbat şi femeie) A (se) însoţi (în căsătorie), a se căsători, (PARACLIS a. 1639, 58 r° 5), a trăi împreună (în aceeaşi căsnicie), a duce traiu comun; (şi despre animale de sex diferit; adesea complinit prin trupeşte) a se uni trupeşte, a se împărechia. *De va fi fămeaia numai logoditǎ şi încă nu să va fi împreunaţ[i] şi el o va răpì şi să va împreună cu dînsa, să va cerǎ.* PRAVILA MOLD. 89. *Muiarea vădună cum să va împreună cu un bărbat trupeşte, piarde-ş[i]-va zeastrele toate.* ib. 73. *Să nu să împreune cu fămeaia-ş[i] cumu-i firea, ce prespre fire...* ib. 78. *Să va aflà cum bărbatul nu să împreună cu muiarea-ş[i] deplin...* ib. 78,$_2$. *Cînd părinţii lor în căsătorie s'au împreunat...* CĂRARE PRE SCURT, ap. GCR. I 277. *Să împreună un mire cu nevasta-ş[i].* VARLAAM, C. 287, cf. MINEIUL (1776) 138^2/$_1$. *Mureşu-i apă bună, Căţi beau toţi se împreună. Hai, mândro, să bem şi noi, Să ne luăm amândoi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 62, cf. RETAGANUL, TR. 78/$_{12}$. *Că s'a 'mpreunat Corbi cu turturele, Şerpi cu floricele.* ALECSANDRI, P. P. 117/$_{10}$. *Să se 'mpreuneze Porumbiţa albă Cu porumba neagră.* TEODORESCU, P. P. 648.

5°. † Refl. A se întâlnì. *S'au împreunat şi s'au lovit cu Maxentie la Râm.* DOSOFTEIU, V. S. 17, cf. MINEIUL (1776) 19. *Legătura ce făcuseră... cînd s'au fost împreunat la Galaţi...* LET. I 334/$_5$. *Deci, împreunându-se boierii cu vezirul, rugatu-s'au vezirului...* ib. II 215/$_6$. *La cetatea Deltii se împreunară.* CANTEMIR, IST. 124. *Pe trei drumuri osândite toţi ne vom împreunà.* BELDIMAN, O. 65. | Trans. (= fact.) A face să se întâlnească. *Nu vom zăbovì cu venirea într'acolo şi, împreunându-ne Dumnezeu sănătoş[i], foarte voiu mulţămì dragostei dum[i]tale* (a. 1723). IORGA, S D. XII 22.

6°. † Trans. A întâmpinà, a primì pe cinevà. *H[risto]s nu o împreună* [pe arăpoaică] *în oile sale.* VARLAAM, C. 304. *Împreunându-l ca pe un mitropolit şi frate de Domn.* E. KOGĂLNICEANU, ap. TDRG. *Au chemat serascherul pre craiul..., l-au împreunat şi i-au cetit fermanul.* AMIRAS, ib. | A vorbi cu cinevà. *Însuşi Domnul... cu cinstita ceata ucenicilor pre tine fericitul te-au împreunat.* MINEIUL (1776) 49^1/$_2$.

[Şi: (în textele rotacizante) *împreurà.* | Prez. *împreún* (DOSOFTEIU, V. S. 91/$_{14}$.) şi *împréun* (DOSOFTEIU, V. S. 44/$_{34}$), (mai rar) *-néz* (LB.). | Abstracte: **împreunáre** (cu negativul **neîmpreunare** = discordie. CANTEMIR, IST. 84) s. f. = unire, concordie; întâlnire, contact, adunare; înţelegere, amestec; contact sexual, împărechere; locul unde se împreună cevà. *Împreunarea între bărbat şi între muiare... iaste credinţa cea tare.* VARLAAM, C. 287. *Şi dentru o împreunare a credinţeei ce erà lăcuind ei se întorc.* CORESI, E. III/$_{20}$. *În loc de împreunare mai mare despărţire s'au făcut.* LET. I 106/$_6$. *Cu dirceptate a lăcuì, cu dragoste şi cu împreunare.* COD. TOD. 2 v°. *Nimica nu te-au despărţit de cătră împreunarea lui Hs.* MINEIUL (1776) 96, cf. ANTIM, P. XXVII/$_{20}$, KONAKI, P. 270, MARCOVICI, C. 11/$_5$. *Solii au avut împreunări între dânşii de opt ori.* MAG. IST. IV 100/$_{24}$. *Să n'aibă împreunare cu dânşii.* ib. II 145/$_4$. *Iată bună 'mpreunare Cu cinci voinicei călare.* ALECSANDRI, P. P. 198^b/$_6$. *Au adunat o împreunare de boieri acei mai mari.* E. VĂCĂRESCU, IST. 280/$_{19}$. *Ce împreunare are lumina cu întunearecul?* VARLAAM, C. 96. *Mai mare dragoste nu iaste de* (= decât) *împreunarea, cându-ş[i] lasă omul tatăl şi maica şi să lipeaşte către muiarea sa.* id. ib. 289,$_2$. *De vór fi având împreună împreunare rea.* PRAVILA MOLD. 27. *Din împreunarea fără lege să fie luat în pântece.* CANTEMIR, HR. 97/$_7$. *Să meşteşugì cum ar face să aibă spurcată împreunare.* MINEIUL (1776) 10^2/$_2$. *Sânt bucureştencele iubitoare de împreunări.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 194. *Împreunare trupească.* ANTIM, P. XXVII/$_{17}$. [Fiii] *din curvie sânt căţi din împreunare fără de lege să nasc.* CARAGEA, L. 1/$_{20}$. *Pe ea o iubeà cu toată putrea inimii necheltuită în împreunări desfrânate şi prefăcute.* BRĂTESCU, L. D. 216. *O înţapă... în şira spinării la împreunarea picioarelor de dinapoi.* HEM. 1713/$_{29}$; — **împreunăciúne** † s. f. = împreunare trupească. *S'au născut din împreunăciune de bărbătească sămânţă.* DOSOFTEIU, V. S. 204, cf. 82; — **împreunătúră** s. f. = locul unde se împreunează, se unesc două lucruri. *Alături cu împreunătura găoacelor* [nucii]. ISPIRESCU, ap. TDGR. | Adjective: **împreunát** (cu negativul **neîmpreunat**), **-ă** = unit; puş la un loc, legat; amestecat; întovărăşit, acompaniat; unit trupeşte. *Noroade împreunate cu catholiceasca besearică.* BIBLIA (1688) 8/pr. 27. *Fapta cea rea şi cea bună sânt... împreunate.* KONAKI, P. 284. *Acolo* [în mormânt] *trupurile ambilor fraţi fură împreunate.* BĂLCESCU, M. V. 395/$_{18}$. *Cetăţi împreunate cu drumuri minunate.* id. ib. 6/$_9$. *Picioarele lui... cu piatra 'mpreunate.* EMINESCU, P. 205. *Un dobitoc în două firi împreunat.* URICARIUL, I 306/$_{16}$. *Sub balcon şopteà astfel un glas tânăr de o ghitară 'mpreunat.* ALECSANDRI, P. II 153. *Să va fi cel rănit împreunată cu muiare trupeaşte...* PRAVILA MOLD. 68,$_2$. *Mama cea neîmpreunată cu bărbat se minunează de rodul pântecelui său.* ANTIM, P. 104; — **împreunătór, -oáre** adj. subst.= care uneşte, leagă etc.; tovarăş. *Făcură împreunătóri* (κοινωνούς). BIBLIA (1688) 279. *Păzind la scrisoare ortografia, adecă la cuvinte: lovitoarea, apăsătoarea, împreunătoarea* (= trăsura de unire?) (a. 1810, Sibiiu). IORGA, S. D. XII 201.]

— Derivat din **împreună.** Cf. despreună.

ÎMPREÚNĂ adv. 1°. *Ensemble.* 2°. *En même temps.*

1°. Unul cu altul, în unire cu altcinevà, la un loc, laolaltă. *Boiarii adurară-se împreună.* PSAL. SCH. 3 (= depreună CORESI, PS.). *Noi... irebue să lucrăm împreună.* BIBLIA (1688) 4. *Vino să călătorim împreună.* DRĂGHICI, R. 6. *Bulgarii..., Românii..., înfrăţiţi împreună, întemeiară un stat.* BĂLCESCU, M. V. 7/$_{15}$. *Bătrânii, stând împreună...* ALECSANDRI, P. I 2. *M'au luat împreună şi ne-am dus călare.* CARAGIALE, S. N. 15. *S'au aşternut pe mâncate şi pe băute, veselindu-se împreună.* CREANGĂ. P. 34. *Merg drăguţii împreună.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 311. *Fericirea şi sărăcia nu pot stà împreună.* ZANNE, P. V. 575. (În unire cu conj. cu s. şi, spre a determinà mai de aproape persoana s. lucrul care ia parte la acţiunea verbului). *Voiu cântà împreaună cu îngerii.* CUV. D. BĂTR. II 462. *Împreură cu toţi sfinţii tăi să fim.* ib. II 123. *Îmi fac voia bună, cu inemă cu limbă 'mpreună.* DOSOFTEIU, PS. 44. *Călătorind... împreună încă cu Cleopa.* MINEIUL (1776) 107/$_2$. *Să cinstim... pre Zinovie, împreună şi pre... Zinovia.* ib. 185^1/$_2$. *Pornise pă drum... împreună cu vezirul.* GORJAN, H. I 3/$_{32}$. *Chinuri ce se zămislesc împreună cu noi.* MARCOVICI, C. 7/$_{11}$. *Luase şi arcul împreună cu el.* PANN, E. II 43. *Domnul... cârmuià ţara împreună cu un svat.* BĂLCESCU, M. V. 918. *Graure din cei care zboară... împreună cu ciorile.* ODOBESCU, III 23/$_{13}$. *Merge împreună cu dracul în nişte porumbrei.* CREANGĂ, P. 51. || (Cu funcţiune adjectivală) *Norul nevoinţelor... celor împreună şi usebite.* MINEIUL (1776) 165^2/$_1$. *Petrecerea împreună îi-aduce dragoste mai bună.* I. GOLESCU, ap. ZANNE. P. VIII 446.

2°. (Adesea urmat de şi) Tot odată, în acelaşi timp. *Pravile pentru toţi lucrătorii pământului, arătând împreună tuturor giudeţul şi certarea.* PRAVILA MOLD. 1. *Deschide braţul milostivii Mării tale şi o cuprinde înpriună osârdie* (a. 1726), B.

V. II 27. *Patimile sufletului... şi ale trupului împreună le vindecă.* MINEIUL (1776) 109. *L-ai născut... ca pre un D[u]mnezeu împreună şi om.* ib. 189²/₂. *Chioşcul... vra... să-l darme de istov, împreună şi gardul.* DRĂGHICI, R. 162. *Dimitrie Cantimir, carele foarte mare învăţătură au avut... şi împreună au fost vodă.* P. MAIOR, IST. 251.

[În textele rotacizante: *împreură.* | În legătură cu prepoziţii: **d(e-)a împreună (de-a 'mpreuna)** adv. = împreună. *Şi Dumnezeu-i trimeteà Pe Maica Precista Şi pe Sfânta Vinerea Şi pe Sfânta Dumineca, Pe toate trei de-a 'mpreuna.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 215. *Şi cu noi toţi d'a 'mpreună.* TEODORESCU, P. P. 43; **de(i)mpreună** adv. v. d mpreună. | Simplul: **preúnă** (*preúră*) † adv. = împreună. *Toţi uclonirà-se preură* (: ferirà-se depreună CORESI = declinaverunt simul) *şi nu fură op.* PSAL. SCH. 164. (Cu funcţiune substantivală, în legătură cu prep.) *Pre noi într'o preună de gând fereaşte.* DOSOFTEIU, V. S. 47. Cf. depreună, adepreună, îndepreună. | Compuse (literare, la traducătorii vechi, ieşite din uz şi înlocuite azi mai adesea prin compuse cu pref. co(n)-): **împreună-fiinţă** s. f. = aceeaşi fiinţă. *Iaste fiul cu părintele de o 'mpreunăfiinţă.* DOSOFTEIU, V. S. 146; **împreună-formă** s. f. = aceeaşi formă, identitate. *I-au rânduit* [pe Apostoli] *într'o 'mpreunăformă a icoanei fiului său D[umne]dzău.* id. ib. 4; **împreună-lăcuitór(iu), -oáre** adj. = conlocuitor. *A împreună lăcuitoarei mănăstiri.* CALENDARIU (1844) 36; **împreună-lucrà** vb. IV^a = conlucrà, colaborà; **împreună-lucráre** s. f. = conlucrare, colaborare; **împreună-lucrătór, -oáre** adj. subt. = conlucrător, colaborator. *Să împreunălucrez cu dânsul.* DRĂGHICI, R. 252. *Ajutorul şi împreunălucrarea dumitale.* GORJAN, H. IV 23. *Marele Constantin să află împreunălucrătoriu la cvanghelia lui H[risto]s.* BIBLIA (1688) 8/pr. 42, cf. MINEIUL (1776) 66; **împreună-sunătoáre** s. f. (Gram.) = consonantă. LB.; **împreună-vre(a)me** s. f. = contemporaneitate. *Dzîc cum fiiul iaste mai pre urmă decât părintele, dară voi a ce-l faceţi de o 'mpreunăvreame?* DOSOFTEIU, V. S. 145; **împreună-vorbitor(iu), -oáre** adj.-subst. = convorbitor. *Cu soarele cel înţelegătoriu... împreunăvorbitoriu ai fost.* MINEIUL (1776) 49²/₂.]

— Compus din **în** şi **preună** (iar acesta din *pre* + *ună*, cf. vegliot *indjóin*, sârb. bulg. *za jedno* «in einem»); cf. depreună.

ÎMPREUNĂCIÚNE † s. f. } v. **împreună.**
ÎMPREUNĂTÚRĂ s. f. }

ÎMPREVEŞTÍ vb. IV^a v. **preveşti.**

ÎMPRICÍ vb. IV^a v. **pricì.**

ÎMPRICINÁ vb. I^a refl. *Avoir un litige.* — A se certà ajungând la proces. *Iar dacă ne'mpricinam, La vornicul ne duceam Şi-acolo ne împăcam.* MARIAN, SA. 65. *Ei să 'mpricinară, Pricea lor ce-a fost?* PĂSCULESCU, L. P. 42. [Abstract: **împricináre** s. f. | Adjectiv: **împricinát (pricinát), -ă** (mai ales substantivat, Jur.) = acuzat, parte (într'un proces), prevenit. *Fiindcă între D-lor, împricinaţii, mai de o îndelungată vreme urmează prigonire...* URICARIUL, XIV 216/₁₂. *Judecătorul de 'mpricinat s'ascunde.* C. NEGRUZZI, II 202/₁₂. *Când un advocat ori împricinat vrea să consulte vreun... dosar...* I. NEGRUZZI, I 167. *Vorbe de ale împricinaţilor.* VLAHUŢĂ, D. 251. *Când veniră împricinaţii la înfăţişare.* ISPIRESCU, L. 277. *Stăruind împricinaţii tare pe lângă dânsa.* SBIERA, P. 218/₂₀₋₁. *Judecătorii mănâncă miezul şi împricinaţii coaja nucii.* ZANNE, P. V 368. *Nimeni nu poate fi şi judecător şi împricinat.* DDRF. *Văzând împărăteasa cearta, uită că n'are drept să facă judecată şi zice către cei doi pricinaţi* (= cei doi care căutau dreptate)... RETEGANUL, P. IV 32.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pricină.** Cf. împricì, pricinuì, pricinì.

ÎMPRICINÁŞ † s. m. v. **pricinaş.**

ÎMPRICINÁT, -Ă subst. (Jur.) v. **împricinà.**

ÎMPRIETENÍ vb. IV^a. (*Se*) *lier d'amitié* avec qqn. — (Construit cu prep. cu) Trans. A şi-l face pe cinevà prieten, p. ext. a-l atrage de partea sa. *Începù baba adese să meargă la acea femeie... s'o 'mprieteneascà cu una cu alta, ca să o momească.* GCR. II 362/₂. || (Mai ales) Refl. A intrà în legături de prietenie cu cinevà, a devenì, a se face prieten cu cinevà; p. ext. a se deprinde, obicinuì (cu un gând, obiceiu etc.), a se familiarizà, a se împăcà (HERODOT 21). *Un prietinu ce nu l-ai ştiut veni-ţi-va şi le vei împrietenì.* GCR. II 123/₃₁. *Zile lungi mi le-am pierdut, Să mă 'mprietenesc cu tine.* COŞBUC, B. 12. *Sta aproape, Se împrietenise cu Patroceanu de la nişte altoaie.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. *Se împrietenirà şi se duserà la palaturile împărăteşti.* ISPIRESCU, L. 371. *Când se va împrietenì şoarecele cu pisica,* adică niciodată. ZANNE, P. I 663. [Şi: **împrietinì** vb. IV^a, **împriitenì** † vb. IV^a GCR. II 143, (Transilv.) **împretenì** vb. IV^a ap. TDRG; — **prietenì** vb. IV^a; — (< *prietnic*) **împrietnicì** † vb. IV^a (Construit cu dativul) *Amman... împrietnicindu-se noao, aflat-au cea ce aveam... iubire de oameni.* BIBLIA (1688) 361; — (<*prietenos*) **împrietenoşà** † vb. I^a. *Şi cum s'ar fi aşà de tare împrietenòşat Ştefan, tatăl lui Nicolae Olahul, cu dânsul?* ŞINCAI, HR. II 116/₁₁, **împrietenoşì** (**împrietinoşì**) † vb. IV^a. *S'au împrietinoşit cu Alexandru, Prinţul Moldovei.* id. ib. 208/₂₁ | Adjectiv: **împrietenít** (cu negativul **neîmprietenit**), **-ă.** | Abstract: **împrietenire** (**împriitenire**). GCR. II 17/₂₀]

— Derivat, cu pref. **în**, din **prieten.**

ÎMPRIETENOŞÁ vb. I^a }
ÎMPRIETENOŞÍ vb. IV^a }
ÎMPRIETINÍ vb. IV^a } v **împrietenì.**
ÎMPRIETNICÍ † vb. IV }
ÎMPRIITENÍ vb. IV^a † }

ÎMPRILĂSTÍT, -Ă adj. v. **prilostì.**

ÎMPRILEJÍ vb. IV^a v. **prilejì.**

ÎMPRILOSTÍT, ÎMPRILOŞTÍT, -Ă v. **prilostì.**

IMPRIMÁ vb. I. *Imprimer.* II. *S'imprimer.*

I. Trans. 1°. A face ca (prin apăsare) să rămână urma unor figuri, unor desenuri (colorate) pe stofă, hârtie, etc.; a face să rămână întipărit. Cf. COSTINESCU. || P. anal. A lăsà o urmă, a întipărì. *Să-şi scoată şapca, fiindcă şimţeà bine că-i imprimase o dungă roşie pe frunte.* TEODOREANU, M. II. 168. || P. ext. A comunicà a transmite. *A imprimà o mişcare unei maşini.*

2°. Spec. A tipărì. *Guvernul a ordinat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului.* C. NEGRUZZI, I 336.

II. Refl. (Despre cuvintele cuivà, despre o impresie, etc.) A se fixà, a se gravà, a se întipărì (adânc) în mintea s. inima cuivà.

Prez. ind. *imprím*, rar *impriméz* (STAMATI, BARCIANU). | Part.-adj.: **imprimát, -ă.** (ad I 1°) *Mătase imprimată cu flori galbene.* (ad I 2°)

Am pus a se face după dânsele [= după vasele și podoabele din tezaurul de la Pietroasa] *frumoase desemnuri în colori și chiar o chromolitografie cu titluri imprimate.* ODOBESCU, III 638. *Raport de 946 pagini imprimate.* MAIORESCU, D. II 30. | Abstracte: **imprimáre** s. f. = acțiunea de a imprimà; **imprimát** s. a. = imprimare; (după fr. *imprimé*) tipăritură (de ex. broșură, formular etc.) *Trimite broșura prin poștă ca imprimat.* | Alte derivate: (după fr. *imprimerie*) **imprimerie** s. f. = (ad I 2°) arta de a imprimà cărți, tipar; atelierele în care se tipărește, tipografie. *Literele bine regulate ale unei castie de imprimerie.* ODOBESCU, II 63. *Imprimeria Statului;* — **imprimátur** s. m. sing. = bun de tras (la mașină; propriu: «să se imprime», cuvânt prin care autorul indică tipografului că corectura e definitivă și zațul cules poate fi pus în mașina de tras).]

— *N.* după fr. (lat. **imprimere,** din *in* și *premo* «apăs»). Cf. impresie și exprimà.

ÎMPRIMÁTUR s. m. sing. v. **imprimà.**

ÎMPRIMĂVĂRÁ vb. Ia *Arriver* (en parlant du printemps). — Unipers. (refl., mai rar intrans.) A se face primăvară. *Așteptà vara cu mare nerăbdare și acum se bucurà văzând că se împrimăvărează.* BRĂTESCU, L. D. 249. *Încă nu se împrimăvărase cum se cade.* SBIERA, P. 311/32. *Când să împrimăvărează, să nu te scalzi la râu.* ȘEZ. VI 55. *Împrimăvărează* = (lat.) vernat. LB. [Și: (rar) **primăvărà** vb. IVa unipers. LB.]

— Derivat din **primăvară,** cu pref. **în-.** Cf. desprimăvărà.

ÎMPRIMBLÁ vb. I v. **plimbà.**

ÎMPRIMEJDUÍ vb. IVa v. **primejduì.**

ÎMPRIMENÍ vb. IVa v. **primenì.**

IMPRIMERÍE s. f. (Tip.) v. **imprimà.**

ÎMPRIMEZÁ vb. I(a) v. **împremiezà.**

ÎMPRÍNDE vb. III. 1°. *Prendre.* 2°. (*Se*) *prendre,* (*s'*)*accrocher.* 3° *S'éprendre.* — (Transilv.).

1°. Trans. A prinde. *Bine răspunseși, Bine ne spuseși, dar te-om mai împrinde, Poarta n'om deschide.* MARIAN, NU. 606.

2°. Refl. A se acățà (POMPILIU, BIH. 1012), a rămâneà prins. *Împrinse-să piciorul lor.* PSALT. (1651), PS. $9/_{16}$ (: legă-se. SCH. COR.) *Nemerind în locul a două mări, să împrinse corabia.* N. TESTAMENT (1648), ap. CP. 162.

3°. Refl. A se îndrăgostì. *Nu-i eră destul sărmanului voinic, că trebuià să trăiască prin găurile pământului, ca cârtițele și ca hârciogii, dar de când s'a împrins în acea zancă afurisită, nu s'au îmbucăturit nici cu o sfăr[ă]mătură oarbă și slăbise într'atâta, de abià se mai țineà pe picioare.* MERA, B. 264.

— Din lat. pop. ***imprendo, -ere** (cf. *imprensibilis*). cf. desprinde.

ÎMPRIPONÍ vb. IVa v. **priponì.**

IMPRÓB, -Ă adj. *Improbe.* — (Franțuzism ieșit din uz) Necinstit, viclean. ARISTIA, PLUT.

— *N.* din fr.

IMPROBÁBIL, -Ă adj. *Improbable.* — Care nu e probabil, neprobabil. *Eventualitate improbabilă.* [Derivat: (fr. *improbabilité*) **improbabilitáte** s. f. = caracterul lucrului care nu e probabil; lucru improbabil.]

— *N.* din fr.

IMPROBABILITÁTE s. f. v. **improbabil.**

ÎMPROBODÍ vb. IVa **îmbrobodì.**

ÎMPROCESUÁ vb. Ia (Jur.) *Intenter un procès.*—(Transilv.) A acționà, a face proces, a da în judecată. [Pronunț. *-su-à.* | Abstract: **împrocesuáre** s. f. = acțiune, proces, judecată. | Adjectiv: **împrocesuát** (cu negativul **neîmprocesuát**), **-ă**=acționat, dat în judecată; (substantivat) pârît.]

— Formație literară din pref. **în** și **proces,** după germ. *prozessieren.*

ÎMPROCICÁ † vb. I v. **mproșcà.**

ÎMPROHITÁ vb. Ia † (*Se*) *moquer* (de qqn).— A-și bate joc (de cinevà), a face de râs, a luà în prohită. *Mă'mprohită* (: deriserunt me) *cineși mă zărește.* DOSOFTEIU, PS. 65. [Și: **(îm)prohìti** † vb. IVa. *Să nu lași nebunul să mă ia'n ocară, Să mă prohitească tutinderea'n țară.* id. ap. TDRG.]

— Derivat, cu pref. **în,** din **prohită.**

ÎMPROHITÍ † vb. IVa v. **împrohità.**

ÎMPROMÚT † adv. subst. v. **împrumut.**

ÎMPROÓR s. a. v. **prour.**

ÎMPROORÁ vb. Ia v. **prourà.**

ÎMPROPIÁ vb. Ia † = apropià? *Aleagerea sfatului la un săvârșit se împropiià și se lipiià.* CANTEMIR, IST. 30.

ÎMPROPODÍ vb. IVa (ș. d.) v. **îmbrobodi.**

ÎMPROPONÁT, -Ă adj. v. **împoponà.**

ÎMPROPRIETĂRÍ vb. IVa *Donner aux paysans la propriété des terres.* — Trans. A împărți (țăranilor) proprietăți (rurale), a(-i) pune în stăpânirea pământurilor expropriate; cf. împământenì. [Pronunț. *-pri-e-.* | Adjectiv: **împroprietărít** (cu negativul **neîmproprietărit**), **-ă.** *Țăranii împroprietăriți după războiu au primit în medie 5 hectare de pământ.* | Abstracte: **împroprietărire** s. f. **împroprietărít** s. a].

— Derivație nouă din **proprietar,** cu pref. **în-.**

IMPRÓPRIU, -IE adj. *Impropre.* — Care nu e propriu, nu se potrivește, nu redă exact o idee. *Termin impropriu.*

— *N.* după fr.

ÎMPROPTÍ vb. IVa v. **proptì.**

ÎMPROȘCÁ vb. I. 1°. *Percer* (en parlant d'un abcès), *jaillir* (en parlant du pus). 2°. *Crever, jaillir; asperger; éclabousser.* 3°. *Lancer* ou *tomber* en quantité; fig. *lancer des injures.* 4°. *Lancer des projectiles,* 5°. *Mettre en pièces.*

1°. Intrans. (Sens etimologic; despre o bubă plină de puroiu s. despre puroiul din ea). A țâșnì cu putere, stropind în toate părțile. *Buba a spart și puroiul a împroșcat.*

2°. P. anal. (Despre un fruct copt, apoi despre orice obiect s. instrument care cuprinde un lichid, spec. despre tulumbe, furtun, pușcociu, proașcă, p. ext. despre omul care le mânuește) A aruncâ s. împrăștià un lichid stropind; p. ext. (despre lichidul însuși) a țâșnì, a stropì cu putere în toate părțile. *Bobul de strugure eră așà de copt, încât a împroșcat îndată ce l-am apucat.* Com. N. DRĂGANU. *Sosiră două tulumbe care începură să împroaște în mulțime.* N. XENOPOL, ap.

TDRG. *La muls... să aibă ciobanu și cupă în găleată..., că fără aceasta laptele împroașcă și se istrăvește.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Apa de la roata morii... împroașcă.* TEODORESCU, P. P. 375. *Curte nouă a măturat, Cu lacrimi a împroșcat.* BIBICESCU, P. P. 273, cf. ȘEZ. I 43/15. *Proașca* [copiilor] *nu-i altceva decât o pompă aspirătoare respingătoare... Dacă apăsăm feleșteul, apa țîșnește cu putere. Atunci băieții zic că împroașcă.* PAMFILE, J. I 344. || Trans. (Complementul e omul s. lucrul atins de lichidul ce stropește) A umple, uda s. murdări stropind cu un lichid, a stropi tare (pe cineva s. ceva). *Bălțile de noroiu ce împroșcau pe cutezătorul.* EMINESCU, N. 33. *Picăturile* [*de ploaie*] *se întețeau și le împroșcau* [*copiilor*] *obrazul din ce în ce mai repezi.* VLAHUȚĂ ap. TDRG. *Apoi zise repede, cu limba moale, împroșcând* [*cu bale*] *pe crâșmar.* SADOVEANU, ap. TDRG.

3°. P. ext. (Despre alte obiecte pe care le poți aruncă împrăștiindu-le, fig. despre invectivele cu care acoperi, murdărești pe cineva) Intrans. A cădea cu putere, în mare număr, a curge. *Din toate părțile împroșcau pietrele ca ploaia.* DRĂGHICI, R. 112. || Trans. (Cu acuzativul obiectului aruncat și dativul persoanei) A aruncă cuivă invective multe. *Îl amuțau cu câinii, ori că-i împroșcau vorbe necălite.* RETEGANUL, P. III 27/13. | (Cu acuzativul persoanei sau absolut) A stropi, a umple stropind; fig. a atacă cu vorbe urîte, a batjocori, a insultă. *Împroșcă pe bietul tâlhar cu cenușă drept în ochi.* ȘEZ. I 280/29. *Împroșc cu fel de fel de vorbe urîte.* PAMFILE, J. I. (Eliptic) *Începură a-l împroșcă prin unele ziare.* SBIERA, F. S. 278, cf. ZANNE, P. V 333. *Împroșcându-te cu supărările.* MINEIUL (1776) 91¹/₂.

4°. Spec. Trans. și absol. A aruncă în cineva cu pietre (lemne etc.) multe (una după alta, din toate părțile, într'una). *Luară pietri de-l împroșcă.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Cu pietrile fu împroșcat.* id. 34, cf. 24, 117. *Smei împroșcând cu pietri.* BIBLIA (1688) 220. *L-au împroșcat cu pietri.* MINEIUL (1776) 18¹/₂, cf. 77²/₁. *Începură a-l împroșcă cu pietre.* C. NEGRUZZI, I 225/8. || A bombardă cu tunul. *Așà, așà, să-i împroaște cu tunurile.* C. NEGRUZZI, I 153/25. *El împresurase palatul și îl împroșcà cu două tunuri.* BĂLCESCU, M. V. 55. *Pedestrimea deasă ce 'mproașcă foc fioros.* ALECSANDRI, P. II 159. (Eliptic) *Da Turcii... năvală la obuz, dar îi împroșcà Muscalii.* LET. II 355/21.

5°. † Trans. (Prin apropiere de *împrăștià*) A risipi, a împrăștià (gonind în toate părțile) *Împroașcă toată diavoleasca facere.* DOSOFTEIU, MOL. 103b.

[Și: † **împrocĭcà** vb. I. *Că-i împrocĭcà și Francii den cetate cu tunurile, de-i delungà departe.* MOXA, 404/4. | Abstracte: **împroșcáre** s. f. *Împroșcările pietrilor.* MINEIUL (1776) 76¹/₂; — **împroșcătúră** s. f. = aruncare (cu pietre); (fig.) ocară, înjurătură, invective. *Te voi omorî cu amară împroșcătură de pietri.* DOSOFTEIU, V. S. 126. *Au înghițit, în tăcere, împroșcăturile spălătoreselor.* SBIERA, P. 45/18. | Adjective: **împroșcát, -ă.** *Ucis, împroșcat cu leamne.* DOSOFTEIU, V. S. 15. *Mistreții colțați, căzeau împroșcați.* ODOBESCU, III 189.]

— Din slav (rus.) **proč(i)katĭ** „a sparge (despre un abces)". DR. III, 681 ș. u. Cf. pro(a)șcă.

ÎMPROȘCĂTÚRĂ s. f. v. **împroșcà.**

ÎMPROSPĂTÁ vb. I v. **prospătà**[1].

ÎMPROSPĂTÁ vb. Ia. *Raviver, ragaillardir, réconforter, renouveler;* part. *rafraîchir,* (des couleurs, la mémoire). — Trans. și refl. (Sensul etimologic «a face proaspăt» se recunoaște în înțelesurile actuale:) A (se) reînnoi, p. ext. a (se) înviorà, recreà. *Întinzându-l iară, îl bătură cu vine de bou și împrospătându-i* (= făcând să se redeschidă) *ranele cele de mai nainte, îl făcură peste tot trupul tot rane.* MINEIUL (1776), 187. *Vânătorul, împrospătat prin somnul, prin mâncarea..., se aprinde din nou de ispita norocului.* ODOBESCU, III 17/13. *Florile împrospătate ridicau în soare cochetele capete.* EMINESCU, N. 71. *Mintea lui îi păreà împrospătată.* id. ib. 81. *Împrospătat și cu avere destulă cum erà, au purces drept acasă.* SBIERA, P. 229/13. *După baia rece ce-am făcut, m'am împrospătat.* || P. anal. *A împrospătà colorile* = a le reînnoi, a le face iarăși vii. DICȚ. || Fig. A aduce aminte (din nou), a repetà. *Îi scrià de împrospătà pâra.* MAG. IST. IV 361/29. *De aceea, să cuvine să împrospătez sătenilor noștri parimia veche că...* I. IONESCU, C. 67. *Și acum pe'rcă i se împrospătaseră acèle timpuri.* DDRF. [Și: **prospătà** † vb. Ia. = a începe din nou. *De iznoavă războiul prospătându-se...* CANTEMIR, HR. 288/29. | Abstracte: **împrospătáre** s. f., **împrospătát** s. a. | Adjectiv: **împrospătát** (cu negativul **neîmprospătat**), **-ă.**]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **proaspăt.**

ÎMPROSTÍ vb. IVa v. **prostì.**

ÎMPROȚĂNÍ vb. IVa refl. *Se roidir.*—(Bucov.) *Împroțănì.* A se înțepeni, a se îndârji (Straja). Com. A. TOMIAC.

— Roate, din germ. **protzen** («a se fudulì» și) «a se împotrivì, a se îndârjì».

ÎMPROȚĂPÍ, ÎMPROȚIPÍ vb. IVa v. **proțăpì.**

ÎMPROTÍVA, ÎMPROTIVĂ adv. prep., adj. f. v. **împotriva.**

ÎMPROTIVÍ vb. IVa v. **împotrivì.**

ÎMPROTÍVNIC, -Ă adj. subst. v. **potrivnic.**

ÎMPROTOCOLÁ vb. Ia (Jur.) *Enregistrer.* — (Transilv.) A înscrie, înregistrà, transcrie (într'un protocol). [Adjectiv: **împrotocolát** (cu negativul **neîmprotocolat**), **-ă.** | Abstracte: **împrotocoláre** s. f. **împrotocolát** s. a.]

— Formație literară după germ. **improtokollieren,** idem.

ÎMPRÓUR s. a. v. **proor.**

ÎMPROURÁ vb. Ia
ÎMPROURÍ vb. IVa } v. **prourà.**

IMPROVIZÁ vb. Ia *Improviser.* — Trans. și absol. A compune (în anumite ocazii) repede și fără pregătire (un discurs, versuri, etc.). *Nici odată nu va câștigà dreptul de împământenire în sânul unui neam ce au improvizat minunatele balade* (*cântice bătrânești*) *culese... de V. Alecsandri.* RUSSO, S. 43. *Marele Zamoyski... erà un bărbat foarte cult... care improvizà versuri latine și aprecià frumusețea operelor antice.* IORGA, L. XVIII/23. | P. ext. A face, a aranjà cevà la repezeală, a pune repede cevà la cale pentru nevoile momentului. *Improvizaiu îndată un bal.* C. NEGRUZZI, I 99. *Îndeplinerea acestei lipse nu se poate improvizà.* MAIORESCU, CR. I 330. *Îndată improvizarăm din bastoanele noastre de munte un fel de scaun.* I. NEGRUZZI, III 422. || Refl. A îndeplinì ocazional o slujbă cu care nu te îndeletnicești de obiceiu. *El s'a improvizat actor.* [Și: (formă românizată, neobicinuită) **improvizà** vb. Ia DICȚ. |

Abstracte: **improvizáre, improvizáție,** (după fr. *improvisation*) **improvizațiúne** s. f. = compunerea (în anumite ocazii) repede și fără pregătire (a unui discurs, a unor versuri, etc.); aranjarea repede și fără pregătire (a unei solemnități, petreceri etc.); îndeplinirea unei slujbe cu care cinevà nu se îndeletnicește de obiceiu; p. ext. ceea ce compune cinevà în aceste împrejurări. *Nu e vorba aice de vre-o improvizare orală.* MAIORESCU, CR. II 73. *Cânticel... cu mult mai pre jos de ingenioasa improvizațiune a vânătorului de curci.* ODOBESCU, III 10/11. | Part.-adj.: **improvizát, -ă** = (discurs, vers, etc.) compus repede și fără pregătire, de ocazie, (despre cinevà) ajuns pe nedrept și fără a avea chemarea, talentul s. destoinicia necesară, ne-la-locul lui. *Poezie improvizată ad-hoc.* ALECSANDRI, T. 252. *Desbaterile improvizate ale tribunei.* ODOBESCU, III 331/6. *Făcù pre improvizații impresari a se apucà... de lucru.* C. NEGRUZZI, I 342. *Afacerile-l zăpăcesc cu desăvârșire și bietul voievod împrovizat se tânguește în cuvinte care-i destăinuesc numele: «Rău, ah! capul, oh! vai!»* IORGA, L. I 365; — **improvizatór, -oáre** (adesea substantivat = (cel) care improvizează, care are talentul de a improvizà.]

— *N.* după fr. (<lat. *improvisus* «neprevăzut»).

IMPROVIZÁȚIE, IMPROVIZAȚIÚNE s. f. v. **improvizà.**

IMPRUDÉNT, -Ă adj. *Imprudent.* — Nesocotit, nechibzuit, neprevăzător. *O încercare imprudentă.* [Derivat: (fr. *imprudence*) **imprudénță** s. f. = lipsă de prudență, faptă nesocotită, nechibzuință, neprevedere. *Imprudență pe care o regretà...* TEODOREANU, M. II 225.]

— *N.* după fr.

IMPRUDÉNȚĂ s. f. **imprudent.**

ÎMPRUJÍ vb. IVa v. **prujì.**

ÎMPRUMÚT adv. s. a. I. *En emprunt.* II. *Empruntà.*

I. Adv. (Mai ales în legătură cu verbele da, luà, cere, fiind vorba mai ales de bani, une-ori în opoziție cu de tot) Cu condițiunea de a restituì (după un anumit timp și subt anumite condițiuni) tot ce ai dat, ai luat s. ai cerut de la cinevà. *Le dați împrumut și nemica n'așteptareți să luați.* VARLAAM, C. 314. *Cine va luà niscare bani de va da altuia împrumut...* PRAV. 137. *Priiatene, dă-mi împrumut trei pâini.* GCR. II 37/1. *Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dușmani.* C. NEGRUZZI, I 249. *Toți îi dau bani împrumut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 415. *Că mi-am dat doru 'mprumut.* DOINE, C. 78/2. *Acul când îl dai împrumut...* ȘEZ. 19/17. *Au luat bani împrumut.* MAG. IST. I 321/24. *Veșmintele luate împrumut nu țin de cald.* ZANNE, P. III 431. *Cinci sute de pungi de bani... ce le cerusă vezirul împrumut.* LET. II 334/36. | (Predicativ) Împrumutat. *Și-ți va fi împrumut praznicul tău.* VARLAAM, C. 4. *El o râde, tu nu-i râde... Și va fi râsu 'mprumut.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231. *Dar la dar merge și cinstea împrumut,* după cum te vei purtà tu cu alții, astfel se vor purtà și ei cu tine. ZANNE, P. V 248. # **De împrumut** = care nu este al cuivà, ci aparține altei persoane; fig. (după fr. *d'emprunt*), imitat, luat de la alții. *Care e Meleli? — Acel mic acolo cu un straiu unguresc larg, în cât pare că e de împrumut.* C. NEGRUZZI, I 40. *Apoi începù decăderea neapărată a culturilor de împrumut.* IORGA, L. I 414. || Compus: † **împrumut-deatór** (s. **dătătóriu**) s. m. = cel care dă împrumut, împrumulător. *Să ispitească împromut-deatorul toate câte-s ale lui.* PSAL. SCH. 368 (= împrumut-dătătorul CORESI, PS.: foenerator).

II. Subst. Acțiunea de a da s. a luà împrumut, darea s. luarea (cu) împrumut; p. ext. obiectul dat s. luat împrumut. *Împrumutul este un contract prin care una din părți dă celeilalte oarecare câtime de lucruri cu îndatorire pentru dânsa de a restituì tot atâtea lucruri de aceeași specie și calitate.* HAMANGIU, C. C. 399. *Una din daraverile cele mai frecvente dintre oameni este împrumutul cu bani.* CLIMESCU, A. 264. *Na-ți împrumutul înnapoi.* CREANGĂ, P. 300. *Împrumutul se dă cu vârv.* ȘEZ. I 220/38. *Împrumut cu dobândă,* pentru care se cere dobândă. *Împrumut forțat, de stat.* # **Cu împrumut** = împrumut (I). *Am luat bani cu împrumut.* [Plur. *-muturi.*]

[Și: (variantă grafică) **împromút** † adv.; — **împrumútă** † adv. *Că didcse bani împrumută și nu apucasă să ia.* LET. II 401/37; — **împrumútă** † s. f. *Au luat o samă de bani din împrumuta ce didese.* LET. II 84/19. *Puneà pe boieridăjdi și împrumute peste putința lor.* ib. 239/3. cf. 314/10, 83/8; — (neobicinuit) **(îm)prumút, -ă** adj. *Toată fapta e 'mprumută și cea rea și cea plăcută.* PANN, P. V. I 73. *Darurile... prumute.* GORJAN, H. II 83.]

— Din lat. **in** + **promutuum** și **in** + **promutua,** cu același sens. Cf. împrumutà, aprumutà.

ÎMPRUMUTÁ vb. Ia. 1°. *Prêter.* 2°. *Emprunter.*

1°. Trans. *A împrumutà pe cinevà (cu cevà)* s. *cuivà cevà* = a da cuivà cevà (cu) împrumut. *Și amù păcătoșii păcătosul împrumutează* (= les gens de mauvaise vie prêtent aussi aux gens de mauvaise vie). CORESI, ap. GCR. 34. *Cela ce dă săracului, acela împrumuteadză pre D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. II 7. *De va împrumutà neștine pre altul...* PRAV. 203. *Să împrumutezi pre el.* BIBLIA (1688) 137, cf. CREANGĂ, P. 300. *Cine n'are dor în trup, Să vină să-l împrumut.* HODOȘ, P. P. 36. *Fost-au poftit pre Nicolai-vodă să-l împrumutezze cu o sumă de bani.* LET. II 86/21. *Să împrumutezze Poarta cu cinci sute de pungi.* ib. II, 331/26. *Te voiu împrumutà cu... cu câtevà gonce.* DRĂGHICI, R. 14. *Nu treceau două trei zile... și se trezeà la ușa ei cu Dănilă..., cerând să-i împrumute carul.* CREANGĂ, P. 38. *Nu mai vede ce a împrumutat.* ȘEZ. II 28. *Tăgârța a împrumutat și sac nou acuma cere,* se zice pentru cei ce cer mai mult decât ceea ce au dat. ZANNE, P. III 390. *Trei lucruri nu se împrumută: calul, nevasta și pușca.* ib. IV 493.

2°. Trans. *A împrumutà cevà de la cinevà* = a luà cevà (cu) împrumut. *Când împrumuți sita de la cinevà...* ȘEZ. II 66/12. || Refl. *A se împrumutà (de) la cinevà (cu) cevà* = a cere (primi, luâ) împrumut. *Să împrumutezi la limbi multe, iară tu să nu te împrumutezi.* BIBLIA (1688) 146. *Banii ce să întâmplă de se împrumutează...* URICARIUL, I 301/31. *Datoriu cine se împrumutează...* CARAGEA, L. 28. *De la mârșăva jivină să te 'mprumuți cu știință.* KONAKI, P. 297. *Te împrumuți nuiele.* PANN, ap. TDRG. *S'a împrumutat la Umbră cu câtevà paralc.* ȘEZ. I 287/12. *Să nu e împrumuți de la omul sărac.* ZANNE, P. V 334.

[Prez. *împrumút* și (mai de mult) *împrumutéz* | Și: **prumutà** † vb. IV. *Prumută dereptul.* PSALT. DOS. 69/5 (= împrumut dă SCH. împrumută dă COR.) | Abstracte: **împrumutáre** s. f. = acțiunea de a da s. luà (cu) împrumut. (ad II). *I-au pus câțivà bani de au dat împrumutare.* LET. II 217/28. *Trimiteà la dânșii de le luà împrumutări mari pungi de bani.* îb. II 297/3. *Artele fac împrumutări norocite de la măiestrii câmpene și primitive.* ODOBESCU, II 107. *Fă împrumutări și te așteaptă la supărări.* ZANNE, P. V 336. **Cu împrumutare** = (cu) împrumut. *Luați cu împrumutare* [bani]. BELDIMAN, TR. 395. *I-ai dat cu împrumutare.* PANN, P. V. III 121. *Vei să dormi*

fără odihnă, dă bani cu împrumutare. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 105 (Plur.) **împrumutări** = zilele babei care trec peste numărul 12; se mai numesc şi: zile împrumutate. MARIAN, SE. II 134; —**împrumutát** s. a. = împrumut. *Par'că-i de împrumutat,* se zice când nu grijim de un lucru. ZANNE, P. V 337; — **împrumutătúră** s. f. = împrumut. POLIZU. | Adjective: **împrumutát** (cu negativul **neîmprumutat**), **-ă** adj. = care a fost luat s. dat împrumut; care nu este al nostru, ci aparţine altuia; imitat, luat de la altul; p. ext. mutual, reciproc. *Acele ziceri sânt sau româneşti uitate, sau împrumutate de la limbile surori.* C. NEGRUZZI, I 257. *Frumuseaţa ei nu eră din ceale împrumutate.* BELDIMAN, N. P. II 38. *Au făcut împrumutata făgăduinţă unul altuia că vor ţinea toate câte au aşezat statorile.* ŞINCAI, HR. III 89/3. *După multe crunte bătălii şi împrumutate pierzări...* P. MAIOR, IST. 6. *Zile împrumutate* (s. *lăturaşe*) sânt zilele de la 12—24 Martie. MARIAN, O. I 276. (Substantivat) **împrumutát, -ă** = cel care a luat cu împrumut, debitor, datornic. CLIMESCU, A. 265 *Se naşte o relaţie de drept între împrumutător sau creditor şi între împrumutat sau debitor.* PANŢU, PR. 29, cf. 54; — **împrumutătór, -oáre** adj. = care dă cevà s. ia s. primeşte împrumut, (ca substantiv, azi) creditor. CLIMESCU, A. 265. *Împrumutătoriulă.* PSALT. HUR. 235/38. (= împromutdeatoriul SCH.; împrumută-dătătoriul COR.; datornicul DOS.).]

— Din lat. ***impromutuo, -are** (*in* + *promutuor*), idem.

ÎMPRUMÚTĂ † adv. subst. v. **împrumut.**

ÎMPUCHIŢÁT, -Ă adj. *Chatoyant.* — Cu haina împodobită cu puchiţei. *Nici odată nu m'a văzut ea aşà împuchiţat şi stropit cu aur şi argint.* ION CR. IV 91.

— Participiul unui verb (neatestat) **împuchiţà,** derivat, cu pref. **în-,** din **puchiţă.**

ÎMPUCICIÚNE † s. f. } v. **împuţì.**
ÎMPUCIUCIÚNE † s. f. }

ÎMPUDRÁ vb. Ia, **ÎMPUDRĂTÚRĂ** s. f. v. **pudrà.**

ÎMPUFÁT, -Ă adj. *Duveté, brumeux.* — (Formaţiune personală) Plin de puf, fig. aburos, ceţos, înnegurat, cf. pufos. *Nuorii posomoriţi burniţau peste toată mahalaua, înecând casele într'o atmosferă grea, fumurie şi împufată, asemuită cu aburii ce plutesc a lene pe deasupra bălţilor.* DELAVRANCEA, S. 107.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **împufà,** derivat din **puf,** cu pref. **în-.**

ÎMPUÍ vb. IVa v. **puì.**

ÎMPUIÀ vb. Ia. I. 1°. *Faire scs petits.* 2°. *Se multiplier* (en parlant de boutons). 3°. *Naître* (en parlant d'un sentiment). 4°. *Rabattre les oreilles* de qqn., *étourdir.* II. *Orner de dessins.*

I. (De la *puiu* în înţeles de «fât de animal»).

1°. Trans. şi absol. (Despre animale) A fătà, a scoate pui (LB.), cf. a cătelì; (despre pasări) a face pui, a se înmulţì. *Puiédz* = pullos pario. ANON. CAR. *Căţeaua puiase... şase căţei.* RETEGANUL, P. IV 36 34. *Barza puiază prin sate.* H. XVI 46. *Rândunica puiază în apropiere de casă.* H. XVI 45. *Şoimul puià ani întregi în ăl copac* (Târnava). ION CR., IV 46. *Cocorii... se duc pe câmpul Băraganului... de împuiază.* H. IV 275. *O jurată de şerpoaică, Mi-a 'mpuiat, măicuţă, 'n poală.* MATEESCU, B. 39. *O năpârcă foarte rea A 'mpuiat în barba mea.* TEODORESCU, P. P. 533; cf. 528, *(mi-a puiat)* CĂTANĂ, B. 18. *Să 'nverzească richita, Să 'mpuieze ursoaica, Să dau eu cu flinta 'n ea.* PAMFILE, C. Ţ. 288

2°. P. anal. (Despre bube) A se întinde, a se înmulţi. *Bubă veninată... Nu puià.* MAT. FOLC. 1588.

3°. Fig. (Despre dragoste, gânduri, etc.) Intrans. A încolţì, (refl.) a se încuibà. *Dar Novacii mitilei A'mpuiat dragostea 'n ei.* MAT. FOLC. 422, cf. JIPESCU, O. 38. *S'a 'mpuiat dragostea 'n el.* MARIAN.

4°. Trans. **A împuià urechile** (s. **capul**) **cuivà** = a umpleà urechile s. capul cuivà cu cevà; a ameţì, asurzì, a bate capul. *Deşì îi spuneam că erau cam din topor lucrate, el tot stăruià să ne împuie urechile, cilindu-ne odele şi satircle sale.* GHICA, S. 656. *Împuiază urechile lui bietul Dan cu atâtea istorii ce nu mai au sfârşit?* VLĂHUŢĂ, D. 279. *Baba, care-i împuià urechile cu «jupâneasa Lenţa»....* CONV. LIT. XLIV, II 78. *Auzì ţăcăitul copiilor de-i împuiase urechile.* ISPIRESCU, L. 325. *Haide, nu ne mai împuià capul.* CARAGIALE, S. 54/22. *Toată ziua cântà... glasul al 8-lea, că împuiase capu' preotesii şi-l învăţase şi ea.* N. REV. R. III 155. *Alor de-ţi împuie capu' că limba rumânească n'are 'ndestulare de cuvinte, du-le din parte-mi asle douo prube.* JIPESCU, O. 55.

II (De la *puiu* cu sensul de «înfloriturì, picăţele») Trans. A desenà s. coase pui pe cevà, a săpà în lemn, a împodobì cu diferite ornamente, a împestriţà. *Dacă-l duc la casa mortului, îl razimă au pă şură au pă casă..., îl pun în jos şi-l împuie.* GRAIUL, I 110. *Să duc nouă feciori după brad de l-aduc de la munte, îl împuie frumos cu cuţitele.* DENSUSIANU, Ţ. H. 96.

[Prez. indic. *impuiéz* şi *impúiu.* | Şi: **puià** vb. Ia. | Adjectiv: **împuiát** (cu negativul **neîmpuiat**), **-ă** (ad II) *Unineaua e aşà de mare, e la făptură rotundă... la pene împuiată (împestriţată) cu alb şi cu galbăn.* MARIAN, O. I 436. *El ne-a poruncit Să-i aducem brad De meşteri lucrat, Cu barda 'mpuiat.* DENSUSIANU, Ţ. H. 259. *Au cârpă (batistă) împuiată, legată de chiotoare.* MOLDOVAN, Ţ. N. 64. *Cojoacele mai lungi şi cojoacele mai scurte... sânt împuiate şi ele, pe dinainte şi pe la tivituri, cu mătasă roşie şi neagră.* PACALĂ, M. R. 120. | Abstracte: **împuiére (împuiáre)** s. f. (ad I 1°.) *În apropierea sorocului împuierii sau învierii plodurilor...* F. R. ATILA, P. 162; — **împui(e)túră** s. f. = cusutura cu pui a cămăşii. *Să zbor... Din războiu pe 'mpuitură, Să-mi dea mândra câtă gură.* HODOŞ, C. 46].

— Derivat, cu pref. **în,** din **puiu.** Cf. (*îm*)*puì.*

ÎMPUJĂICÁ vb. I refl. *Rivaliser.* — A se întrece, a se luà la întrecere, a rivalizà: *Ne împujăicăm* (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU. [Abstract: *A se da pe* **împujăicate** = a se da pe întrecute. Com. N. DRĂGANU.]

— Etimologia necunoscută (Cf. rus. *pužatì* «a băgà frică în cinevà, a intimidà», rut. *pužati sja* «a lua la goană», *pužak, pužalo* «codoriştea biciului»).

ÎMPULĂÍ vb. IVa. A strigà pe cinevà din depărtare cu «pu» (Zagra. Com. I. CORBU), a alungà cu urlete (T. PAPAHAGI, M.)

— Probabil, contaminare între strigătul **pu** şi strigătul **tuloaie** «tulai». S'a derivat apoi un verb cu pref. **în-.** N. DRĂGANU.

ÎMPULBERÁ vb. I *Remplir de poussière.* — A umpleà de pulbere, cf. prăfuì, colbăì. [Luna] *Cuptor, el cu zăduhul Împulberă văzduhul.* MAT. FOLC. 1197. [Adjectiv: **împulberát (†** **împulbărát), -ă** = plin de pulbere. *Vădzù pre acest*

arzându-să în soare şi împulbărat (= într'un nor de praf?) DOSOFTEIU, V. S. 102.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pulbere**. Cf. s p u l b e r à.

ÎMPULPÁ vb. I. refl. 1°. *Se remettre.* 2°. *Prendre courage; braver.* 3° *Faire un grand effort.* 4°. *Ambitionner.* — (Transilv. şi Banat, rar în Mold.)

1°. A prinde putere, a se întremà după o boală, după o stare rea materială. REV. CRIT. III 157.

2°. P. e x t. A prinde curaj, a-şi face inimă, a cutezà. *S'au împulpat şi Teoctist a sta de Alexandru-Vodă ca...* P. MAIOR, IST. 255. | A înfruntà pe cinevà, a da piept (cu cinevà). *Erà ei în stare de a se mai împulpà asupra lui Tuhutum.* id. ib. 79.

3°. R e f l. A se opintì, a-şi pune toate puterile. *Unor oameni care trebue să ridice o piatră li se spune: Împulpaţi-vă!* (Mititei, jud. Bistriţa-Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

4°. R e f l. A se îndesà, a râvnì. PAMFILE, J. III.

[Adjectiv: **împulpát, -ă** = (despre legume) plin de miez; (despre oameni) instigat (= zădărît). Com. A. COCA. *Legumele se împart în cele cocenoase..., în cele rădăcinoase..., în cele cepoase..., în cele păstăioase..., în cele împulpate şi cărnoase, precum sânt: pepenii, lubeniţele, castraveţii, cucurbetele...* ECONOMIA, 125.

— Din lat. ***impulpo, -are** (de la *pulpa*, cu înţelesul de «carne, partea cărnoasă a corpului, a unui fruct», cf. *pulpamentum*). Sensul etimologic trebue să fi fost acelaşi ca în expresia *vaca are pulpă* = are ugerul umflat, plin de lapte, şi în ital. *impolparsi* = a pune, a prinde carne. S'a spus apoi s p e c. despre cei slăbiţi de o boală. Cf. d e s p u l p à.

IMPÚLS s. a.
IMPULSÁ † vb. Ia
IMPÚLSIE s. f.
IMPULSIONÁ vb. Ia
} v. **impulsiune.**

IMPULSIÚNE s. f. *Impulsion.* — Mişcare comunicată de cinevà s. cevà altei persoane s. altui corp; (mai ales f i g.) mobil, excitare, stimulent, î n d e m n, î m b o l d (i r e) spre cevà. *A urmà impulsiunilor inimii sale.* COSTINESCU *Au căpătat alte idei, aplecări şi impulsie* (plur. în loc de i m p u l s i i). RUSSO, S. 89. [Goethe.] *poetul înţelept a dat numai o impulsie gândirii.* MAIORESCU, CR. I 75. *Dar pe atunci nu erà vorba de gust, ci de o impulsie iresistibilă spre manifestare cu orice preţ şi în orice împrejurări.* id. ib. II 226. *Erà vorba de puternica impulsiune ce trebuià dată activităţii economice generale.* id. D. I 16. *Energica agitare în contra Turciei din partea opoziţiei liberale sub impulsiunea lui Gladstone nu puteà rămâne fără efect asupra politicei engleze.* id. ib. II 21. *Întreg statul a căpătat o impulsiune nouă.* STURDZA, M. 15. [Şi: (învechit) **impúlsie** s. f., (lat. *impulsus*, ital. *impulso*) **impúls** s. a. (cu plur. *-pulsuri*). *Îşi propuseră a da un impuls literaturei lâncezânde.* C. NEGRUZZI, I 334. *Vei adăogà un nou şir de cuvinte şi-l vei continuà, până când te agità acest impuls iresistibil.* MAIORESCU, CR. I 61. *Fără a fi un mare povestitor ca Neculce, Axintie are mai multă libertate în mişcarea stilului decât Costin, şi e mai supus decât acesta impulsului sentimentelor.* IORGA, L. I 135. *Din ce impulsuri de rasă s'a plămădit acest om?* GOGA, Ţ. N. VI 1379. | A d j e c t i v: (fr. *impulsif*) **impulsív, -ă** = care lucrează cu impulsiune, care se aprinde uşor, care nu se stăpâneşte pe sine, care izbucneşte numai decât, g r a b n i c (I 4°) la..., i u t e la... *Fire impulsivă.* | V e r b e: (ne mai întrebuinţate) (numai la COSTINESCU) **impulsà** † Ia, **impulsionà** Ia = a împinge, a îmboldì, a da impulsiune; (cu p a r t.-a d j.) **impulsionát, -ă** = îndemnat, îmboldit. *Ceailaltă parte* [a tinerimii şcolare] *să fie impulsionată spre studiul naturei.* MAIORESCU, D. IV 553.]

— *N.* după fr. (lat. **impulsio, -onem**, ital. **impulsione**, idem).

IMPULSÍV, -Ă adj. v. **impulsiune.**

ÎMPUNCIŞÁRE s. f. v. **împoncişà.**

IMPÚNE vb. III. I. *Imposer* (les mains). II. (*S'*)*imposer* (une peine, une contribution). III. (*S'*)*imposer.*

I. T r a n s. (Bis. În ritul catolic) *A impune mânile* = a pune mânile pe capul cuivà spre a-l binecuvântà.

II. T r a n s. (În limba de toate zilele; prin dativ se arată persoana căreia i se impune, prin acuzativ obiectul ce se impune).

1°. A cere (cuivà), a silì, a constrânge, a obligà pe cinevà să accepte s. să urmeze (o părere, o idee, o datorie, o însărcinare etc.), a face pe cinevà să primească cevà fără voia sa sau împotriva dorinţei sale. *A impune tăcere.* COSTINESCU. *Terminaţiile şi schimositurile combinate şi complicate ce ne împun şcoalele.* RUSSO, S. 77. *Între Moldoveni, colaboratorii «României literare» sânt singuri ce nu au împus Românilor nici gramatice, nici altă scriere după iscodirile închipuirei lor.* id. ib. 79. *E aspră datorie Ce o naţie impune.* ALEXANDRESCU, M. 166. *Fără a aveà pretenţie de a impune cuivà ideile noastre...* C. NEGRUZZI, I 349. *Ministrul cultelor însă impune parlamentului abrogarea citatului articol.* MAIORESCU, D. IV 79. *Spre a se trage de la îndatoririle ce i se impusese.* URICARIUL, IV 427/4. | P r o n o m i n a l. A se supune la cevà (neplăcut, la o datorie, la condiţii grele, etc.). *Să ne şi impunem datoria de a...* ODOBESCU, III 21/4. *Fieşcine are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, când aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau vătămătoare pentru institutul sau pentru societatea ce şi-a impus-o.* ODOBESCU, II 332. | R e f l. A fi recomandabil, necesar, a se cere. *Se impune discreţie.*

2°. A aplicà (o pedeapsă). Cf. LM. [Când vânatul e oprit], *vânătorilor li se impune pedeapsa poprelei.* ODOBESCU, III 37/24.

3°. S p e c. T r a n s. (Fin.; cu acuzativul persoanei). A obligà pe cinevà (printr'o încheiere scrisă, proces-verbal) să plătească un impozit. *A fost impus anul acesta la zece mii de lei impozit global.* | A silì un popor învins să plătească o despăgubire de război sau un tribut.

III. R e f l. şi a b s o l u t. A produce, a stârnì, a insuflà (cuivà) (prin înfăţişare, gesturi, talent, inteligenţă, etc.) respect, teamă, admiraţie. *Prezenţa sa impune.* COSTINESCU. *Ştie să se impună* = ştie să se facă apreciat, temut. *Omul nu aveà nimică din cele ce împune o persoană soţietăţei Iaşului.* RUSSO, S. 27. *Demoralizaserà oştile care acum nu mai impuneau Turcilor.* C. NEGRUZZI, I 277. *Cu câtevà luni înainte străbătuse Ardealul... Visarion Sarai, care impuneà populaţiei prin haina de purpură în care se înfăşurà şi prin figura sa de schimnic depărtat de lume.* IORGA, L. II 65.

[Se conjugă ca *pune*. | Şi: (formă românizată, din ce în ce mai rară) **împúne** vb. III. | A b s t r a c t e: **impúnere** s. f. (ad I) *S'au învrednicit a primì împunerea mânelor cu obicinuitele rugăciuni.* ŞINCAI, HR. I 48/7. (ad II 1°) [Când partizanii întunerecului vor izbuti], *atunci cestiunea israelită îşi va aflà prin impunere o soluţiune.* ODOBESCU, I 480/3. (ad II 3°) *Impunerile din partea statului, cele comunale şi cele judeţene.* (ad III) *Impunere* = însuflare de respect. STAMATI; | A d j e c t i v e: **impús, -ă.** (ad II 1°) *În fine a*

apucat să păşească pre calea ce-i eră împusă. ODOBESCU, II 327. *Datoria împusă junimei române.* MAIORESCU, CR. I 279; — **impunătór, -oáre** (ad III) = care stârneşte admiraţia generală (prin înfăţişare, talent, număr), măreţ, falnic, arătos, impozant; considerabil. *Operele de artă* [din timpul lui Traian] *au ştiut şi ele să păstreze un aspect cu totul împunător.* ODOBESCU, I 76/3. *Frumosul şi împunătorul Vasile Lupu.* IORGA, L. I 94. *Marele patriarh Dosoftei de Ierusalim, deopotrivă de impunător prin cunoştinţele, vârsta şi maiestatea ce-i eră întipărită în figură.* id. ib. 32. *Spectacol impunător. Forţe militare impunătoare.* ŞĂINEANU, D. U.

— *N.* din lat. **împonere** (din *in* şi *ponere* «a pune»).

ÎMPUNGÁCIU, -E adj.
ÎMPUNGÁŞ, -Ă adj. } v. **împunge.**
ÎMPUNGĂTÚRĂ s. f.

ÎMPÚNGE vb. III. 1°. *Piquer.* 2°. *Piquer, (se) piquer; enfoncer la pointe* (d'une arme). 3°. *Piquer au vif.* 4°. *Donner un coup de corne; piquer* (en parlant d'un insecte). *Cuire* (en parlant d'un point douloureux).

1°. (Despre obiecte cu vârf ascuţit, mai ales despre unelte şi arme) Absol. (intrans.) A intrà cu vârful în ceva (rănind s. producând durere), a înţepà. *Acul, barba nerasă împunge.*

2°. (Raportat la om; construcţii: intrans. *omul împunge cu acul în pânză s. pânza cu acul;* trans. *acul împunge pe om în deget;* refl. *omul se împunge cu acul în deget*). Trans. A înţepà. *Acul nu împunge decât pe cel ce nu ştie coase.* || (Cu acuz. persoanei sau absol.) A înfige un obiect cu vârf (o armă) în... *Cu sulita împunseră-l în coastele lui.* CUV. D. BĂTR. II 156, cf. GCR. I 9/8. *Cu tăioşi pinteni Hojma-i împung.* C. NEGRUZZI, II 98/21. *Da poţi, fată, coasă? — Pot! Mama 'mpunge şi eu scot.* MĂRIAN, SA. 68. *Unde 'mpunge ea cu acu' Mâţa-şi poate băgà capu'.* DOINE, 242/1, cf. ZANNE, P. II 330. | A îmboldì. *I-au fost împungând cu strămurările ca pre boi să tragă.* LET. II 200/18. || Refl. A-şi înfige (mai ales fără voie) un obiect ascuţit într'o parte a corpului, a se înţepà. *Am cusut fără degetar şi m'am împuns în deget.* | Fig. † A se cufundà. *Vulpea... tare în ascunsul ştiinţii sale se împunse.* CANTEMIR, IST. 54.

3°. Fig. (Despre vorbe care produc durere). Trans. şi absol. A înţepà (cu vorba), a pişcà, rănì, ofensà (prin aluziuni înţepătoare). *Cu astă vorbă îl împunse.* PANN, P. V. I 8. *Cuvintele cele bune ung, iar cele rele împung.* BARONZI, 61/2.

4°. (Despre animale înarmate cu coarne s. ac). Trans. şi absol. A lovì (cu coarnele), a înţepà (cu acul). *De tire dracii noştri împungem cu coarne.* PSALT. SCH. 83/9. *Să-i dea boul cela ce l-au împuns de l-au stricat.* PRAV. 63. *Cu cornul vom împunge.* GCR. II 110/12. *Dobitoc ce voiu a 'mpunge mă vor socotì pre mine.* C. NEGRUZZI, II 290/9. *Numai de coarne sânt vrednic, să împung ca vitele.* RETEGANUL, P. II 77/17. *Împunge ca o viespe.* ZANNE, P. IX 34. || Refl. (= reciproc) *Sufletul cu trupul să împung ca doi junci.* ALEXANDRIA, 149. | Fig. A se ciocnì, a se bate în capete. *Nu este exact a crede că interesele se împung unele cu altele.* GHICA, ap. TDRG.

5°. (Despre o durere «acută») Unipers. refl. A simţì într'o parte a corpului o durere vie (dar nu atât de intensivă ca junghiul), care vine pe neaşteptate şi adesea se repetă. *Mă împunge în dreapta.* # (Despre cal, p. ext. despre om). **Îl împunge** (s. **înţapă**) **orzul** (s. **ovăsul**) = n'are astâmpăr, e îmbuibat, îi merge prea bine (cf. germ. der Hafer sticht ihm.) Cf. ZANNE, P. I 231.

(Mold.) **A (o) împunge la** (mai rar: **de**) **fugă** s. **a împunge fuga** = a fugì, a luà fuga, a o şterge, a o tulì. *Auzise gardul pârâind ş'o împunse la fugă într'acolo.* SADOVEANU, P. S. 111. *După dânsul... la fugă unde o 'mpunge.* CONTEMPORANUL, III 261. *Apoi la fugă am împuns spre a Turcilor redută.* ALECSANDRI, P. III 442. *Îşi luă ştlicul şi o împunse de fugă pe uşă.* C. NEGRUZZI, I 13. *Eu când o văd, împung fuga.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482.

[Aor. *împunséiu* († şi Banat *împunş*), part. *împuns*, imper. *împunge.* | Şi (rar): **púnge** vb. III LB. *Gura-i pute, barba-i punge.* DOINE, 269/20. | Abstracte: **împúngere** s. f. *Împungerile şi pătrunderea coastei* [lui Hristos]. MINEIUL (1776(92. *Despre-fuind a lancci împungeri.* C. NEGRUZZI, II 83/3; — **împúns** s. a.; — **împungătúră** s. f. = împungere. POLIZU; — **împunsătúră** s. f. = împungere, înţepare, îmboldire, (fig.) înţepătură cu vorba, aluzie răutăcioasă. *Empunsĕturĕ* = punctura. ANON CAR. *Iar eu eră mai să mor De 'mpunsăturile* [bârzăuni]*lor.* MARIAN, INS. 208. *Cusătură fără împunsătură?* (= Scrisoarea) GOROVEI, C. 341. *De boala de splină... se vindecă prin împunsături în coaste cu sula.* DAMÉ, T. 30. *Satirile lui sânt înarmate cu împunsături de felul lui Boileau.* GHICA, S. 672. *Nu scapă de împunsăturile cam în şagă... ale feciorilor.* MARIAN, Î. 409; — **împunsúră** (**punsúră** BARCIANU) s. f. = împunsătură; junghiu (LB.) (astăzi întrebuinţat în Transilv. la cusături). *Împunsura suliţei ce m'au împuns.* VARLAAM, C. 136a. *Zăluţe cu optişoru' la mijloc de 7 împunsuri... Păunşoru de 5 împunsuri.* PĂCALĂ, M. R. 518; — (din lat. *punctura*) **(îm)puntúră** † s. f. = împunsătură. *Dcaca-l vor împunge cu o 'mpuntură de ac, să face de nemică.* DOSOFTEIU, V. S. 142. *Ş'au întins picioarele la cinci împunturi.* id. ib. 135. *Şi va fi ca o puntură îndată.* BIBLIA (1688), ap. CP. 202; — **împunsoáre** † s. f. = împungere LB. | Adjective: **împúns** (cu negativul **neîmpuns**), **-ă.** *Empuns* = punctus. ANON. CAR. (ad 1°-2°). *Slove împunse să nu faceţi* [pe trupul vostru]. BIBLIA (1688) 85. *Vulpea de sula zavistiii împunsă...* CANTEMIR, IST. 66. *Par'că eră împunsă cu acul.* SLAVICI, N. II 158, cf. GOROVEI, C. 122. *Legătură cu coale împunse pe de-asupra* = ordinară, care nu permite deschiderea uşoară a cărţii. CĂL. TIP. (ad 3°) *Moşneagul s'au cam sîmţit împuns de vorbele babei.* SBIERA, P. 274/7. (ad 4°) *Cine-şi bagă mâna în uleiu dă miere..., mâna împunsă o scoate.* ZANNE, P. III 671; — (lat. *punctum*) **împúnt, -ă.** *Măr împunt* = cu puncturi pe coaja fructului (Poienari, în Muscel). H. IX 389; — **împungătór, -oáre** = care împunge. *Sulije 'npungătoare.* ŞEZ. I 45/12. *Cu 24 limbi împungătoare.* MARIAN, D. 287. *Taur împungătoriu.* BIBLIA (1688) 54, cf. (*buhaiu*) ŞEZ. IV 238b/20. *Seamnele cuvintelor împungătoare.* CANTEMIR, IST. 51, cf. MARIAN, T. 148; — (cf. sârb. *bòdač*, idem, din *bòdem* «împung») **împungáciu** (cu schimb de sufix: **împungáş, -ă** DAMÉ, T. 68, şi **pungáciu**), **-e** LB. = (despre vite) care are năravul de a împunge cu coarnele. H. IV 53, PAMFILE, D.]

— Din lat. **(im)pungo, -nxi** (= **pupugi**), **-nctum, -ngĕre,** cu acelaşi înţeles. Cf. străpunge.

IMPUNITÁTE s. f. sing. *Impunité.* — Lipsă de pedeapsă, neaplicarea pedepsei, nepedepsire. *Impunitatea este garantată tuturor delictelor şi tuturor crimelor...* MAIORESCU, D. I 58.

— *N.* după fr. (lat. **impunitas, -tatem,** idem).

ÎMPUNOIÁ vb. Ia v. **puroià.**

ÎMPUNSĂTÚRĂ s. f. }
ÎMPUNSOÁRE † s. f. } v. **împunge.**

ÎMPUNSÚRĂ s. f. v. **împunge.**

ÎMPÚNT, -Ă adj. v. **împunge.**

ÎMPUNTÚRĂ † s. f. v. **împunge.**

ÎMPUPĂZÁ vb. Ia v. **împopoțonà.**

ÎMPUPÍ vb. IVa *Bourgeonner; fleurir.* — I n t r a n s. A face muguri, a înmugurì (H. XVIII 301); a înboboci; p. e x t. (despre flori) a înflorì. *Trandafirul împupește.* H. XVIII 109. *Au împupit florile* («au înflorit»). BARONZI, L. 110/11. *Creșteți flori și împupiți* (înfloriți). ȘEZ. XXXII 111. *Căci câte flori împupesc, Toate pe una jălesc.* MARIAN, Î. 227. *De ploaie am răsărit, De rouă am împupit.* HODOȘ, P. P. 108. [Prez. *împupésc*, mai rar *împúp* (BARCIANU). | Și: (+ *bubă*) **îmbubì** vb. IVa. | A d j e c t i v: **împupít (îmbubít), -ă.** *Nu știu, porobii-s înfloriți, Ori macii sânt împupiți.* MAT. FOLC. 1248. *Răchită împupită.* MARIAN, Î. 175; cf. DENSUSIANU, T. H. 282. *Măr mare rotat... Pe vârf e înflorit, Iar pe poale împupit.* REV. CRIT. I 62, cf. ALEXICI, L. P. 46/12. *Ea că se făceà Iedere 'mbubită* (nota: *împupilă*), *Iedere 'nfloriltă.* VICIU, COL. 112.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **pup.** (Cf. sârb. *pupiti* «înboboci».

ÎMPUPUȚÁ vb. Ia v. **împopoțonà.**

IMPÚR, -Ă adj. *Impur.* — Care nu e pur, necurat, murdar; amestecat cu altă substanță. [În Transilv. **impur** s. a. (plur. *impururi*) = ciornă, caiet în care nu se scrie în c u r a t$_2$ | F a m i l i a **impuritáte** s. f. = starea a ceea ce este impur; murdărie sufletească, vițiu. *N'aveà sufletul... nici o viclenie, nici o impuritate.* TEODOREANU, M. II 290.]

— *N.* după fr.

IMPURITÁTE s. f. v. **impur.**

ÎMPURPURÁ vb. Ia v. **purpurà.**

ÎMPUȘCÁ vb. I. I. 1°. *Tirer un coup de feu.* 2°. *Blesser, ou tuer d'un coup de feu.* 3°. (*Se*) *tuer d'un coup de feu.* II. 1°. *Attrapper* (avec un projectile). 2°. *Faire explosion.* 3°. *Gaspiller* (l'argent.).

1°. I n t r a n s. (Arma se arată prin prep. c u s. d i n; direcția prin prep. î n, d u p ă, sau, când e vorba de țintă, prin prep. l a). A da s. t r a g e cu pușca, p. e x t. cu orice armă de foc, a slobozì arma de foc, a da drumul armei de foc. *Pușcașii Radului... au început a pușcà.* ȘINCAI, HR. II 198/23. *Pușcați, feciori, fără frică.* HODOȘ, P. P. 226. *Se comandă... să puște.* RETEGANUL, P. I 10/5. *Eu mă duc să pușc la șaibă* (= țintă). BIBICESCU, P. P. 136. *Pe când cuscrii uiesc și nuntașii pușcă, se află în curte o masă pusă.* MARIAN, NU. 638. *Eu pușc tocmai într'acolo.* id. T. 194. *Sf. Ilie pușcă după dracu'.* SEZ. I 242/29. *Pușcă 'n gâște.* ib. II 218/16. *Cine pușcă și omoară...* ib. III 19/3. *Vine... din pistoale pușcând.* SEVASTOS, N. 103/24, 108/28. *Arme... Pușc mereu... cu ele.* VASILIU, C. 63 *Să împușți acolo, unde vezi că curge sânge.* ZANNE, P. IV 387. *Am patru frați și-și împușcă într'un brad?* (Țâțele vacii). GOROVEI, C. 373, SBIERA, P. 322/30, cf. (*pușcă*) GOROVEI, C. 374. # **(Îm)pușcă 'n lună** s. m. (invariabil la plur.) = om nesocotit și cutezător, care face lucruri pe care un om așezat nu le-ar face, care «dă cu barda în Dumnezeu», e x t r a v a g a n t. *Spune-mi despre... năzdrăvăniile noastre de împușcă 'n lună.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Bre, ce 'mpușcă 'n lună!* ALECSANDRI, T. 535, cf. (*pușcă 'n lună*) ZANNE, P. IV 558, 559.

2°. T r a n s. A nimerì (cevà s. pe cinevà) cu glontele, a rănì s. ucide (pe cinevà) cu o armă de foc; s p e c. a ucide pe un osândit cu focuri de armă. (Rar, complinit de adverbul j o s). *Astăzi împușcă-i porcii, mâne vacile și boii.* CREANGĂ, A. 159. *Acolo mi-aflà 'ngropat, Unde Neamțul m'a pușcat.* MARIAN, Î. 353. *Pușcă alt cerb.* RETEGANUL, P. III 63/17. *Ai să pușți pe oricine ar venì.* id. I 19/10. *Mă tem că te-or pușcà.* id. CH. 163. *Să nu pușți cuci.* GOROVEI, CR. 975. *Am să ți pușc.* ȘEZ. VI 105. *O roagă să puște lupii.* ȘEZ. IV 226/32. *Nu mă pușcà.* ib. IV 136/15. *El ia pușca să mă 'mpușce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 462.... *Care ulcică nuntașii trebue să o împusce jos.* SEVASTOS, N. 322/32. *Să mă pusce puscele.* DOINE, 265/19. *E bine să fi stângaciu, ca să împușți pe dracu* (credința fiind că omul are pe umărul stâng pe dracul, iar pe cel drept un înger; stângaciul vrând să tragă în om, nimerește la stânga). Cf. ZANNE, P. VI 562. *A împușcat pasărea din zbor.*

3°. R e f l. A se nimeri (din întâmplare), trăgând cu o armă s. a se ucide (cu voie). *Câțivà oameni s'au împușcat, slobozind focul să-l lovească, și îmbulzindu-se oamenii, se loveà ei înde ei.* LET. II 291/10. *Ai să te împușți!* ȘEZ. I 278/14. *S'a împușcat aseară.* DDRF. *S'a slobozit pușca și s'a împușcat în picior.* | (Reciproc) A trage cu pușca unul în altul, a se duelà cu o armă de foc. *Ce vrei, întrebă zmeul,... din pușcă să ne pușcăm ori din trântă să ne trântim?* ȘEZ. II 53/6.

II. P. a n a l. 1°. T r a n s. A nimerì țintind cu cevà într'un lucru. *Ostașii... iau câte o bucată de lemn și nu se lasă până nu împușcă cu dânsul oala cu cenușă.* MARIAN, N. 486.

2°. I n t r a n s. A țâșnì s. împroșcà cu putere (dintr'un receptacol închis hermetic), a e x p l o d à, a î m p r o ș c à. *Păsatu' tare clocotind o pușcat pân* (= prin) *casă.* ALEXICI, L. P. I 250/2. *Să-i crepe țițele, Să-i pusce laptele.* MARIAN, V. 138, D. 178.

3°. F i g. T r a n s. A cheltuì (bând), a împrăștià banii. *Am împușcat într'o oră trezeci de lei* (la cârciumă). PONTBRIANT.

[Și: (Transilv., Ban., în parte și în Mold.) **pușcà** vb. I. Prin unele părți, unde se întrebuințează a mândouă formele, dar mai mult individual, *pușc* e imperfectiv (de aceea mult mai des întrebuințat în funcțiune intransitivă), corespunzând germanului «schiessen», iar *împușc* e perfectiv (de aceea mai des întrebuințat și în Transilv. în funcțiune transitivă), ca germ. «erschiessen»: *A pușcat după el și l-a împușcat în mână.* | Prez. *pușc, pușți, pușcă... să puște*, dial. *pușci... să pușce* (scris și *pusci, pusce*). | A d j e c t i v e: **(îm)pușcát** (cu negativul **ne(îm)pușcat), -ă** = (despre glonț) slobozit dintr'o armă de foc; (despre om, vânat etc.) nimerit de glonț; f i g. (adverb) ca din pușcă, repede și drept înainte, cf. g l o n ț. *S'au nimerit tunul cel mai mare al lui Bogdan de o gloanță din cetate împușcată.* ȘINCAI, HR. II 117/16. *Căzù împușcat însuși comandantul artileriei.* C. NEGRUZZI, I 173. *Jumătate-s împușcate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 317. *Am văzut fărlat pușcat.* DOINE, 107/11. *Ce rău vrei măicuții mele: ori junghiată, ori pușcată, ori de grindă acățată?* (Transilv.) MAT. FOLC. 1068. *Nu scapă nepușcat.* RETEGANUL, P. I 19/29. *Ucigă-l-crucea, cuprins de usturime,... se tot duceà împușcat.* CREANGĂ, P. 306, cf. (*rupse fuga ca împușcat*) ap. TDRG.; **—(îm)pușcătór, -oáre** = care împușcă. | A b s t r a c t e: **(îm)pușcáre** s. f. *Răsună codrul de 'mpușcări.* ALECSANDRI, P. III 138; — **împușcát** s. a. *Erà o mulțime de cătane la pușcate 'n țăl* (semn). RETEGANUL, P. III 18/4. *Au vânat doi pușcași câte cevà, dar al treilea nu află de împușcat nimic.* SBIERA, ap. DDRF.; — **(îm)pușcătúră** s. f. = descărcătură, pocnet (dintr'o armă de foc); distanță până la care poți împușcà. *Fiecare împușcătură oboreà unul din vrăjmași.* C. NEGRUZZI, I 173. *Neîncetat se părea că aude împușcături.* id. ib.

33. *Se vor slobozi trei împușcături de tun.* id. III 372/8. *Pușcături am auzit.* RETEGANUL, P. IV 12/31. *Au mers ei... cale ca de trei pușcături.* MERA, B. 167. | Verbe derivate: **pușcălui** vb. IVa = a pușcà mereu, des. LB.; — **pușcări** vb. IVa (cu adjectivul **pușcărít, -ă** și cu abstractul **pușcărire** s. f.) = a da din pușcă (GRAIUL II); a bombardà; a umblà (cu pușca) la vânat. *Începură mereu tunurile a bubui și pușcăriră cetatea.* BĂLCESCU, M. V. 173. *Dorobanții..., pușcărind și pușcăriți fără preget,...* ODOBESCU, III 587/3. *Vede Turcii tot venind, Cu puștile pușcărind.* ALEXICI, L. P. I 70/17, cf. CĂTANĂ, B. 141. *Începù bătălia printr'o furioasă pușcărire din îmbele părți.* BĂLCESCU, M. V. 507. *Prin vârtejurile de fum ale aprigei pușcăriri, se zărește comandantul Turcilor.* ODOBESCU, III 590/20. | Substantiv: **pușcău** s. a. = dinamită (Abrud). VICIU, GL.]

— Derivat (cu sau fără pref. **în-**) din **pușcă.**

ÎMPUȘCÁT, -Á adj. v. **împușcà.**

ÎMPUȘCÁT, -Ă adj. (Bot.). *Buruiana împușcată* are niște frunze mici, lungărețe; florile sânt de o culoare albastră; crește prin livezi. Ramurile sale sânt în număr de trei, dintre care două cresc; cea din mijloc nu mai crește și e pe jumătatea celorlalte. Poporul ci-că a tras Sf. Petru în ea (Miluțe, Mehedinți). GOROVEI, CR. 1762.

— Forma veche poate să fi fost *împuscată*, cu sensul de «cu gust de oțet», din lat. *posca* (cf. arom. *puscă* «oțet») și apropiată numai în urmă, prin etimologie populară, de *pușcă.*

ÎMPUȘCĂTÚRĂ s. f. v. **împușcà.**

ÎMPUSTIÁT, -Ă adj. v. **pustiâ.**

IMPUTÁ vb. Ia v. **împutà.**

ÎMPUTÁ vb. Ia. 1°. *Imputer.* 2°. *Imputer, reprocher. Se disputer.* 3°. *Imputer.*

1°. Sensul originar «a ținea în socoteală» se desvoltase chiar în latinește în acela de: «a socotì în rău, a luà în nume de rău, a ținea socoteala și a atribuì cuivà responsabilitatea pentru faptele sale rele». Înțelesul vechiu se mai cunoaște — deși palid — în unele din exemplele citate subt 2°. El reiese însă mai bine din unele expresii populare. Astfel, în Brașov: *nu hie împutat* zice, din modestie, cel care a dat cevà de pomană și e silit să o spună (Com. C. LACEA), iar în unele regiuni din Moldova, *se zice că împutezi* (= faci socoteala), *când faci pomenire după morți și-ți cam pare rău că prea mult ai cheltuit.* VASILIU, C. 195. Tot astfel: *ia din masă nemputat* (= fără să ții socoteala; nota culegătorului: *neînvitat, neîmbiat, nepoftit*). TEODORESCU, P. P. 31b; la acest înțeles s'a adăogat și ideea: «dau expresie nemulțumirii din cauza acestor fapte rele».

2°. (Construit cu dativul persoanei, rar cu prep. asupra) Intrans., mai rar trans. (cu acuzativul faptei reprobate sau cu o propoziție obiectivă, rar cu acuzativul persoanei) A dezaprobà faptele rele ale cuivà, a învinuì; a găsì de rău pe cinevà pentru faptele sale, a-l certà, dojenì, mustrà (cu blândețe), bănuì (II 3°), cf. blamà; a acuzà fără dovezi (COSTINESCU). *Până când, Doamne, împută* (: improperabit) *ție dracul?* CORESI, PS. 196. *Împutară* (: murmuraverunt) *în satele sale.* id. ib. 297. *În deșert împutară* (: exprobraverunt) *sufletului.* id. ib. 86, cf. 111, 178. *Să ne bucurăm când împută noao.* id. E. 10/10. *Fericați seți când împută-vor voao și gonì-vor pre voi.* TETRAEV. (1574) 206. *Protivesc i împută cu amar.* MOXA, 352/31. *Își arătă uriciunea, Imputându-i schimbăciunea* (: exprobraverunt commutationem). DOSOFTEIU, PS. 310. *I-au împutat că au venit la războiu cu carâta, ca muierile.* DIONISIE ECLES., C. 179. (Refl. = pasiv) *Întâmplările acestea... se împută lui Leon-vodă și Grecilor.* ȘINCAI, HR. III 23/37. *Păcatul nu poate fi imputat neștiinței și mărginirii naturii noastre.* MARCOVICI, D. 413. *Imputà-mă-va oară* (= oare) *pentru greșalele ce a iertat?* id. ib. 407. *O făceà lenoasă și îi împută.* PANN, P. V. II 64. *Nu e un provințialism moldav — precum ni se imputà de alți Români — ci o deprindere.* C. NEGRUZZI, I 263. *Destule am eu singur asupra-mi a 'mputà.* ALEXANDRESCU, M. 154. *Dacă cumvà ni s'ar imputà că aceste considerațiuni...* ODOBESCU, III 330/11. *Ne imputați că vorbim de armonie.* MAIORESCU, D. I 201. *Imputà pasiuni personale adversarilor săi.* id. II 206. *De sigur nu i se poate imputà nemic.* CONTEMPORANUL, II 248. *Temându-se că-i vor împută pentru lemne.* RETEGANUL, P. IV 71/23. || Trans. A atribuì cevà cuivà (s. unui fapt) învinuind. *Neînțelegerea Italianilor în vorbă cu Românii o împută stricăciunei limbei românâ.* P. MAIOR, IST. 268. || Refl. † (Construit cu prep. cu) A se certà învinuind pe cinevà de cevà. *Acolo n'aveà nărodul apă de-a berea și se împută cu Moisi.* PALIA (1582), ap. CP. 220. *Zic unii cum și cu acel Bechir Aga și-au fost împutat Lupul Costachi Vornicul.* LET. II 129/12.

3°. (Fin., neologism, după fr. *imputer sur*). A trece (o sumă, o cheltuială, o datorie) în socoteala altei sume. *Plata parțială făcută pe capital și dobândă se impută mai întâiu asupra dobândei.* HAMANGIU, C. C. 265. *Împrumutatul care a apucat de a plăti dobânzi ce nu s'au stipulat... nu mai poate a le repetì nici a le imputà asupra capitalului.* id. ib. 401.

[Prez. *împút*, mai rar *împutéz*. | Și: † (variantă grafică?) **împotà** vb. I; (la scriitorii moderni, care-l simt ca neologism): **imputà** vb. Ia. | Abstracte: **împutáre** s. f. = socoteală; dojană, mustrare, învinuire, cf. reproș. (ad 1°) *După credința sătenilor mei, este păcat să împutezi, căci pomana făcută cu împutare nu-i primită de Dumnezeu.* VASILIU, C. 195. (ad 2°) *Cu împutare și cu multă deșertie...* COD. VOR. 86 (cu dosadă N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). *Izbăvi-mă de împutarea omenească* (= de contradictionibus populi). CORESI, PS. 42. *Derept tine priimii împutare* (= opprobrium) id. ib. 178, cf. *Nici să ne scârbim derept împutarea și de clevetire.* id. EV. 10/23, cf. 30, 51, 74, 103, 198, 217, 247, 356. *Foarte cu greu putem strânge dajdiile, cu multă împutare.* IORGA, S. D. XIII 266. *Domniile să fie hotărîte numai pentru patru familii, asupra cărora nu urmează vreo împutare.* URICARIUL, I 127/20. *Aveau... prilej de a-și face imputări unul altuia.* SANDU-ALDEA, D. N. 255. *Taci, om bun, nu-ți da 'mputare.* PĂSCULESCU, L. P. 43; — **împutát** s. a. *N'a găsit nimic de împutat.* DDRF.;—(< lat. *imputatio, -onem*) **împutăciúne** † s. f. = mustrare, ceartă. *Să ia înputăciunea* (: micșurarea N. TESTAMENT 1648; ocara BIBLIA 1688) *mea dentru oameni.* CORESI, ap. CP. 220. *Dumnezeu au luat de pre mine împutăciunea.* PALIA (1582) ib. *Avură împutăciune cu Michaiu-vodă.* MAG. IST. IV 280/7. *Fum de rușine și de împutăciune vecinilor noștri.* ap. ODOBESCU, I 431. *Nici o împutăciune nu i-am aruncat.* CAT. MAN. 165 (370). *I-au venit împutăciune de la împărătească.* DIONISIE ECLES. C. 176. *Au scris o carte craiului leșesc cu împutăciune.* E. VĂCĂRESCU, P. 266/14. *Aceeași împutăciune de răsipire să poate face și lor.* MARCOVICI, D. 67. *Având oarecare împutăciune cu capii trupelor... îi trămise înapoi.* BĂLCESCU, M. V. 55; — (ad 3°, Fin., neologism, după fr. *imputation*) **imputațiúne** s. f. = trecerea unei sume de bani în socoteala alteia. *Imputațiunea și reportul nu pot fi*

cerute de succesibilul în linie dreaptă, care a consimțit la aceste înstreinări. id. ib. 200. | A d j e c t i v e: **împutát** (cu negativul **neîmputat**), **-ă.** *Și mâniară elu la apă împutată.* PSAL. SCH. 353 (la apă o c ă r î t ă. CORESI, PS.). *Vai de omul cela ce duce prescurea la besearecă cu uritu sau-i împotat* (= certat) *cu altul.* CUV. D. BĂTR. II 51. *Ei cu împutată stricăciune... bucurie... le prieinuesc.* ȚICHINDEAL, F. 33; — **împutătór** (cu negativul: **neîmputător**), **-oáre** adj., subst. = (cel) care face împutări. *Reacele feațeei meale coperì-mă de glasul împutătoriului* (: exprobrantis). CORESI, PS. 116. *Să arătăm păcatele noastre neîmputătoriului și nemâniosului despuitoriului nostru.* CORESI, E. $10/_{27}$.; — (neologism, după fr., ad 2°) **imputábil, -ă** (cu negativul neîntrebuințat **neimputábil, -ă.** COSTINESCU) adj. = ceea ce se poate imputà. *Când delictul... este imputabil mai multor persoane, aceste persoane sânt ținute solidar pentru despăgubire.* HAMANGIU, C. C. 239;—(neologism, după fr., ad 2°) **imputatív, -ă** = care învinovățește; ceea ce are ca urmare o imputare.]

— Din lat. **impŭto, -are,** idem; în parte neol. după fr.

IMPUTÁBIL, -Ă adj.
IMPUTAȚIÚNE s. f. (Fin.)
IMPUTATÍV, -Ă adj. } v. **împutà.**

ÎMPUȚEÁLĂ s. f. v. **împuți.**

IMPUTÉNT, -Ă † adj.
IMPUTENȚĂ † s. f. } v. **impotent.**

ÎMPUTERÁ vb. I^a † v. **împuteri.**

ÎMPUTERÍ vb. IV^a. *Donner des forces;* (refl.) *prendre des forces* — T r a n s. A da cuivà putere, a întàrì; r e f l. a prinde putere, a căpătà putere. LB. *La Dumnezeu se rugà, Dumnezeu îl puterea.* TEODORESCU, P. P. $568^b/_1$. *N'au ieșit din casă ca să să împutereze.* BARAC, ap. TDGR. [Și: **puterì** vb. IV^a, **împuterà** vb. I^a.]

— Derivat din loc. adv. **în putere.** — Cf. î m p u t e r n i c ì.

ÎMPUTERNICÍ vb. IV^a. 1°. *Fortifier. Se remettre* (d'une maladie), *reprendre des forces.* 2°. *Donner pleins pouvoirs.*

1°. T r a n s. A întàrì (cf. a f o r t i f i c à); p. e x t. a reface. *Cela ce pre toate puterniceaște, Dumnezeu...* BIBLIA (1688) 361. *Sprijinirea sfântului duhului... împuterniceaște neputința* [omu]*lui* (a. 1775). GCR. II $108/_{27}$. *Înțeleptul Solomon ziceà că vinul împuterniceșteși înțălegerea.* I. IONESCU, C. 207. *Trebuiră a mai ședeà pe loc... spre a împuternicì oastea muncită.* BĂLCESCU, M. V. 156. || R e f l. A se întàrì, a prinde putere. *Văzând Turcii că s'au împuternicit Mateiu-vodă cu bani și cu oști...* MAG. IST. I 298. *Împuternicindu-se la învățătură.* URICARIUL, III $30/_2$. [Vinul] *mult să împuterniceșteș.* I. IONESCU, C. 201. *Dafiniì creșteau și se împuterniceau ca prin minune.* ISPIRESCU, L. 235. | A întrece în putere. *Trifoiul se va împuternicì peste eale* [= buruiene] *și nu va mai trebuì plivit.* ECONOMIA, 70. | A-și strânge puterile, a se opintì din toate puterile. *Scoate pistolu... și trase 'n ea. Ea se împuternicì — că n'o lovì bine — să saie pe el.* GRAIUL, II 45. | A se însănătoșì (JIPESCU, O. 56), a se întremà.

2°. (Jur.) A da cuivà puteri depline, a da procurà, a autorizà. T r a n s. *Prin această carte a domniei mele împuternicim pre D-lui Căminariul Theodorachi Ciurea... asupra alcătuirii fabricei.* URICARIUL, I $227/_{21}$, cf. X $239/_6$. | R e f l. *Acei cc s'ar împuternicì de sine într'o urmare ca aceasta.* b. VI $478/_4$.

[Și: **puternicì** vb. I^{Va} †. | A b s t r a c t: **împuternicíre** s. f. (ad 2°). *Aceasta-i o împuternicire dată de dumneata lui Varner.* C. NEGRUZZI, III $160/_7$. | A d j e c t i v: **împuternicit** (cu negativul **neîmputernicit**), **-ă** (ad 1°) *Pune fluierița la gură, soarbe din ea puterea și zice voios și împuternicit...* MERA, B. 70. *Se sculà împuternicit din nou.* ISPIRESCU, U. $62/_1$. (ad 2°) *Împuternicit cu aceste recomandații...* BĂLCESCU, M. V. 31. (Substantivat) *Opoziținile la căsătorie...* [vor fi] *semnate amândouă de însuși oponenții sau de împuterniciții...* HAMANGIU, C. C. 27. *Plata trebue să se facă... împuternicitului său.* id. ib. 261; — **împuternicitór, -oáre** = care împuternicește; întremător. *Medicament împuternicitor.* COSTINESCU (subt c a r d i a c).]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **puternic.**

ÎMPUȚÍ vb. IV. 1°. *Pourrir, puer, empester.* 2°. *Croupir dans l'oisiveté.* 3°. *Péter.*

1°. I n t r a n s. și r e f l. (mai ales) u n i p e r s. A începe să intre în putrefacție, să se strice și să miroase rău; p. e x t. începe să pută, capătă un miros rău. *Împuțiră-se și putredă ranele meale.* PSAL. SCH. 118. *Se stricà și se împut oalle.* NEAG. BAS. ÎNV. 195. *Dacă s'a împuțì sarea, bucatele nu s'ar sarà.* LET. II $428/_{10}$. *Apa ce aveà acolo... se împutise.* DRĂGHICI, R. 138. *Peștele de la cap se împute.* C. NEGRUZZI, I 250. *Oastea de la munte... A pierit... Și acolo se 'mpute.* TEODORESCU, P. P. $425^b/_{15}$. *Maica Domnului se îngrețoșă atât de mult, încât stupì asupra broaștei, zicând: Să nu te împuțești! Și blestemul... s'a și prins de broască, că broasca... pierind... nu se împuțește de loc, ci carnea și pielea ei se usucă și apoi se preface în pământ* (Bucov.). ȘEZ. V 36-37. *Să te sărz, ca să nu te împuți,* se zice despre cei fără gust la vorbă; mai însemnează și: te voiu bate. ZANNE, P. IV 103. # *Brânza a împuțit* (ȘEZ. IX 408) = *s'a împuțit* (ZANNE, P. III 490 : se zice despre o prietenie la cataramă care începe să se strice). || T r a n s. (f a c t.) A face să intre în putrefacție, a infectà, a face să pută. [Aspida] *să sufle pre dânsele și de duhul ei să le strice și să le împuță* (a. 1654), ap. GCR. I 168. *Răii să mulțîră, De stricară lumea și o împuțîră.* DOSOFTEIU, PS. 40. *Stanislav...*, *Mulți Turci ai măciulărit, Multe văi ai împuțît.* ȘEZ. V $85/_{20}$, cf. VASILIU, C. 24. *Pute a ceapă, de a împuțit toată casa.*

2°. R e f l. (p e r s o n a l, cf. *puturos* și germ. *faul* = trândav) A fi trândav. *Se împuțește omul în lenevire.* ȚICHINDEAL, F. 164. *Eu mă muncesc și mă rup vânând, iară tu te împuți de dormit acasă.* id. ib. 93.

3°. R e f l. (p e r s o n a l; trivial) A se băși. LB. *Capra se 'mpute și oaia trage rușine.* ȘEZ. I $218/_{17}$.

[Ind. prez. sing. *împút* (LB.), (regional) *împúț* (LB.) și *împuțésc* (LB.) | A d j e c t i v: **împuțit** (cu negativul **neîmpuțit**), **-ă** = care a intrat (a ajuns) în putrefacție, care începe să pută, stricat, puturos,)și cu sensul de) leneș peste măsură (ȘEZ. II $47/_{25}$, PAMFILE, C. Ț. 332), lenevos (LB.). *Fu Lazar... mort și putred și împuțit de patru dzile.* VARLAAM, C. 77. *Stârv împuțit.* CUV. D. BĂTR. II 229, cf. PRAV. 977. *Denafară... pom înflorit, iară denlăuntru lac împuțit.* LET. I $173/_8$. *Vin... împuțit.* MAG. IST. I $361/_{12}$. *Stricăciunea cea împuțită.* MINEIUL (1766) $64^1/_2$, cf. CANTEMIR, IST. 51. *Mort..., carele zace împuțit în groapă.* ANTIM, P. 165. *Fagurii cei împuțiți.* ECONOMIA, 199. *Carnea... din pricina căldurii au găsit-o împuțită.* DRĂGHICI, R. 84. *Câni împuțiți.* MARIAN, V. 227. *Scapă-mă de bubele astea urîcioase și împuțite.* ISPIRESCU, L. 387. *A aveà gura împuțită* = a fi un mincinos. ZANNE, P. II 184;—**împuțicíos, -oásă** † = care pute, puturos. *Minciuna cu multe împuțicioase*

flori îmbodobind... CANTEMIR, IST. 219. *Închiși în temniță împuțicioasă și întunecată.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. | A b s t r a c t e: **împuțíre** s. f.; — **împuțít** s. a. — **împuțitúră** s. f. = împuțire; lucru împuțit; (personificat) ființă leneșă. *Fa împuțitură, fa...* ION CR. II 175; — **împuțeálă** s. f. COSTINESCU; — **împuțicénie** s. f. PHILIPPIDE, PR. 152; — **împuțiciúne** (cu asimilare: **împuciciúne** †, **împuciuciúne** †) = împuțire; putoare, miros greu; lucru intrat în putrefacție, împuțit, care pute. *În groapă nu era apă, ci numai împuciciunc.* BIBLIA (1688), ap. CP. 221. *Spurcară văzduhul și pământul cu împuciuciunea* GCR. I 289/13. *Un săhastru..., de mare împuțiciune, nu puteà lăcui.* VARLAAM, C. II 14. *Să vedem de unde iasă atâta împuțiciune.* id. 2. *Și va fi în loc de mirosală bună, împuțiciune.* CCR. 155. *Împuțiciunea păcatelor ce înfășură sufletul.* ANTIM, P. 211. [Peștii] *nu se dau înapoi de la nici un fel de spurcăciuni și împuțiciuni.* F. R. ATILA, P. 55. *Groapă plină de împuțiciuni.* MINEIUL (1776) 104. *Și să te îndestulești cu oase și cu împuțiciuni.* CĂTANĂ, P. B. II 18. *O spală dă toate împuțiciunile.* ȘEZ. III 101/9].

— Din lat. ***imputesco, -ĭre** (cf. *imputrĕsco, exputesco*). Cf. d e s p u ț i.

ÎMPUȚICÉNIE s. f.
ÎMPUȚICIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎMPUȚICIÚNE s. f.
} v. **împuți.**

ÎMPUȚINÁ vb. Ia *Diminuer, réduire;* (r é f l.) *diminuer, baisser.* — T r a n s. A luà din cevà, ca să rămână mai puțin, a scădeà, a reduce, a diminuà, a micșorà. *Poate giudețul să mai împuțincaze certarea boiarinului.* PRAVILA MOLD. 160. *Avură prilej ca să împuțineze oastea lui Despot.* LET. I 182/17. *Încă din cele drepte* [pâri] *să le mai împuținați.* ib. II 2?6/2. *Pre voi vă voiu împuțină.* MAG. IST. IV 236/31. *Împuțină răul printr'o purtare regulată.* MARCOVICI, D. 13/21. *Vei împuțină neamul.* BELDIMAN, N. P. II 154, *Am vrut să 'mpuținez Beției.* C. NEGRUZZI, II 214/5. || R e f l. A se face mai puțin; a se reduce la mai puțin, a descrește, a diminuà, a se micșorà. *Împuținară-se și reiră-se de griji și de reale dureri.* PSALT. SCH. 232/9. *Li să împuțineadză sângele și putearea.* PRAV. 1015/2. *Cei buni să 'mpuțînară.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Începând a i se mai împuțină frica.* DRĂGHICI, R. 160. *Se 'mpuțin faptele bune.* EMINESCU, P. 68. *Vinul din vas se tot împuținează.* MARIAN, SE. I 57, cf. (*neamul*) RETEGANUL, P. II 71/16, (*oastea*) ȘEZ. VIII 169. # *A i se împuțină* (*cuivà*) *sufletul* s. *a se împuțină cu inima* = a pierde curajul, a se descurajà, a se înfricoșà. *Amà împoțină-se sofletol meu în mere* (=mine). CUV. D. BĂTR. II 190. *Ia las jupâneșică, nu te 'mpuțină cu inima, că tot mai am o leacă de nădejde.* CREANGĂ, P. 125. [Indic. prez. *împuținéz*, rar: *împuțín* (LB.) | A b s t r a c t e: **împuținâre** s. f. = scădere, micșorare, diminuare. *Împuținarea iraturilor.* URICARIUL, I 228/27. *Zilele lor să fie cu totul întru împuținare.* ib. 337/4. *Amoriului vor aduce scădere și împuținare.* KONAKI, P. 84. | A d j e c t i v: **împuținát, -ă** adj. = care s'a făcut mai puțin, mai mic, care a scăzut ca număr s. cantitate. *Tinerii împuținați prin vițiî părintești.* OLLĂNESCU, H. O. 29, (cu negativul) **neîmpuținat, -ă** = care nu a scăzut (ca număr s. cantitate); care nu poate fi scăzut, nepuizat. *Faceți-vă visteare neîmpuținate în ceriu.* VARLAAM, C. 334, cf. MINEIUL (1776) 85, GCR. II 147.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **puțin.**

ÎMPUȚITÚRĂ s. f. v. **împuți.**

IMRÉC pron. † *Tel* (*el tel*). — (Slavism). Cutare (reprezentant al numelui care nu se exprimă). *Te iert și eu pre tine, fiiul mieu cel sufletesc imr[e]c, ca să fii iertat.* MOLITVELNIC (1669) ap. GCR. I 183, cf. 82, 83, 186.

— Din slav. **imrekъ** (= *imerekъ, imjarekъ*) «zi-i pe nume».

IMUMEÁ s. f. v. **imameà.**

IMÚN, -Ă adj. 1°. *Exempt* d'impôts, de charges. 2°. *Immunisé* contre une maladie.

1°. (Rar) Scutit de sarcini, îndatoriri, impozite. DICT.

2°. P. e x t. (Med.) Cel care nu ia o boală contagioasă, care nu se molipsește.

[A b s t r a c t: (fr. *immunité*, lat. *immunitas, -tatem*) **imunitáte** s. f. = (ad 1°) drept (natural s. câștigat) în baza căruia o clasă socială e scutită de sarcini, îndatoriri, impozite, etc.; (Med.) însușire firească s. câștigată mai ales în urma unei boli sau produsă pe cale artificială (prin injecții), de a nu se molopsi de unele boale contagioase. *Valachia și Moldova... adăogându-se la Polonia... cu priviligie și immunități* (a. 1776). URICARIUL, I 179/13. *Să aibă tocma acele cădințe, privilegiuri, scutințe și immunități, care le au preoții romano-catoliceșți.* ȘINCAI, HR. III 182/24. *Immunitățile și privilegiele monastirii Tismeana.* HASDEU, I. C. 64, cf. 170. *Legile, drepturile și imunitățile politice.* ODOBESCU, II 8. | V e r b: **imunizà** Ia trans. = (Med.) a face pe cineva să fie imun; (cu p a r t. - a d j.) **imunizát** (cu negativul **neimunizát**), **-ă** = făcut imun; **imunizánt, -ă** = care imunizează. *Serum imunizant;* (și cu a b s t r a c t u l) **imunizáre** s. f. *Imunizarea s'a făcut cu ser anticoleric.*]

— *N.* din lat. **immunis,** idem.

IMÚND, -Ă adj. *Immonde.* — Murdar, spurcat. *În clocote noroiul negru joacă Și groaznică-i figura lor imundă.* MIREA, CAL. I 183.

— *N.* după fr. (lat. **immundus,** idem.)

IMUNITÁTE s. f. v. **imun.**

IMUNIZÁ vb. Ia
IMUNIZÁNT, -Ă
} (Med.) v. **imun.**

IMURLÚC s. a. (Îmbrăc.). *Manteau de paysan;* gilet que les paysans portent sous leur manteau. — (Turcism) Mantă de postav de țară, d u l a m ă de abă (CONV. LIT. XLIV2 396), i p i n g e à (H. I 8), haină bărbătească (ib. XIV 161, XVI 11, 22), mai mică (Oltenia, DAME, T. 169), g h e b ă (IORD. GOLESCU, C. 1) [Paleosl.] *chlěmisъ* = *epângeà sau imurluc.* MARDARIE, L. 4077. *Iamurlucele ce se fac aici de postav de țară și merg la țara turcească sau la Moldova.* TARIF (1792), ap. ȘIO. *Plașca și emurlucul lui Solomon.* ALEXANDRIA, 49. *Și mai fă-mi de-un imurluc, Verde ca frunza de nuc.* ION CR. IV 247. *Și-mi croește imurluc... Că cu el oiu să mă duc.* MAT. FOLC. 384, cf. RĂDULESCU CODIN. *Mai croiește-mi imurluc, Verde ca frunza de nuc.* ȘEZ. XII 78.

[Și: † **iamurlúc,** † **emurlúc,** † **ermulúc,** † **irmulúc** s. a. *Ermulucul de pre Alexandru-vodă.* M. COSTIN, ap. ȘIO.]

— Din turc. **jamurluk,** idem. ȘIO.

IN interj. = **ian.** (Prin regiunile nordice, înaintea unui imperativ). *Hei tu, sorulica mea, In ĕ* (=ia) *boi[i] de tânjeà... Și eu oi luà plugu' de grindciu.* PAPAHAGI, M. 89/51. *Da in adă traista!* (Dorohoiu) GRAIUL, II 547, cf. 552. *In vino!* (Bucovina).

IN s. a. (Bot.) *Lin.* — Plantă ierboasă, cu flori albastre s. albe, cultivată pentru a extrage din ea fibrele textile, care se torc și se țes. Din *semințele de in* coapte (cf. j u f ă) se prepară *uleiul*

de in; semințele se mai întrebuințează ca nutreț de păsări, iar în medicina populară pentru cataplasme. | P. ext. Câmp semănat cu in; firele lucrate de in topit, melițat și tors; pânză de in; sămânță de in. Se mai numește flos și (ca termin științific) **in adevărat** și **in de cultură** (*Linum usitatissimum*). PANȚU, PL. Specii: **in-de-câmp** = ineață (*Linum austriacum* și *perenne*); **in galben** = *Linum flavum*, crește sălbatec prin fânețele uscate, pe coline și prin tufișuri și poienile de prin păduri și face flori galbene; **in mare** s. **in păros** = *Linum hirsutum*, crește sălbatec prin fânețele uscate, prin poieni și pe marginea pădurilor și înflorește în Iunie și Iulie, făcând flori mari liliachii, spre bază alburii; **în sălbatec** = inăriță; **in-de-munte** = *Linum tenuifolium*. Cf. PANȚU, PL., PĂCALĂ, M. R. 20. *Inul*, folosit la țesutul pânzei mai întâiu de Egipteni, a fost mai târziu împrumutat de toate popoarele ce duceau o viață mai înlesnită. *Inul* era al bogatului, cânepa, cu pânza ei mai aspră, era a săracului. MEHEDINȚI, G. F. 177. *Inul* se seamănă mai ales de proprietarii mari... pentru sămânța lui, din care se scoate uleiul... La culesul *inului*, proprietarii cheamă oamenii satelor învecinate..., dându-le în schimbul lucrului *firele de in*. PAMFILE, A. 165. *Se va face stricăciune în inuri* (: *ἐν λινοῖς*). BIBLIA (1688) 7. *Depănând lână și in*. ib. ap. TDRG. *Au deprins toate torcălurile de lână, de in*. LET. I 44/13. *300 coți pânză in*. URICARIUL, XI 219/20. *Inul, cânepa, de să va semăna când crește luna...* CALENDARIU (1733), ap. GCR. II 26. *Tortul... se face... din in sau cânepă*. DRĂGHICI, R. 77. *Nu știm bune decât a toarce la in*. C. NEGRUZZI, III 95. *Dacă-i coaptă* [udma], *ca să dea înapoi, legătura se face cu sămânță de in și lapte dulce*. PAMFILE, B. 65. *Îi dă inul pe foc*. ȘEZ. IV 238/11. *Părul ei: mătasă moale, Ca și inul când înfloare*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 35. *De când în ai sămănat, Boală 'n oase mi-ai băgat*. ib. 457. *Mă topesc ca inu 'n tău* (= lac). HODOȘ, P. P. 11/4. *Nevastă cu brâu de in*. ib. 109/1. *Și-mi cosește inurile*. ALEXICI, L. P. I 96/16. *Cine-și mănâncă sămânța de in, își mănâncă cămașa*. ZANNE, P. I 199. **Pasărea-inului** v. pasăre.

[Cuvântul se întrebuințează la singular; plur. *inuri* însemnează «specii de in» sau «lanuri de in». | Diminutive: **inișór** s. m. = in (în sens desmierdător). *Toarce furcă binișor, Că-ți voiu pune inișor*. MARIAN, NU. 257. (Bot.) **inișor-de-alior** = linăriță; — **iniță** s. f. = (Ban.) turtă de semințe de in, din care s'a scurs uleiul. CDDE no. 830; (Bot.) întorțel (BARCIANU), torțiel (PANȚU, PL.), cf. H. I 19, X 205, DAMÉ, T. 185. *Răsărind inul, merg femei... de-l plivesc de iniță și de alte buruiene*. DRĂGHICI, R. 78; — **inușór** s. m. (Bot.) = ineață. PANȚU, PL.; — **inúță** s. f. (Bot.) = scânteiuță. DAMÉ, T. 184. | Cu alt sufix: (presupune un lat.-pop. **linícea*) **ineáță** s. f. (Bot.), numită și in-de-câmp, inișor = *Linum austriacum* și *Linum perenne*, specii sălbatece de in, cu flori albastre. PANȚU, PL. | Colectiv-local: **iníște** s. f. = locul unde au fost semănate cânepă și in (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN, cf. H. VII 155. *Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei iniști*. EMINESCU, P. 232.]

— Din lat. **līnum**, idem. Cf. iie, inar.

ÎN prep. *En, dans; à (sur, de, chez, par, pour, avec, selon.)*

I. Local. Răspunde la întrebarea *unde?* sau *încotro?* și arată stare și acțiune sau intrare în interiorul unui spațiu, ori mișcare într'o direcție oarecare (cf. lat. *esse in Sicilia; mittere in Asiam*).

A. Stare și acțiune în interiorul unui spațiu:

a) În legătură cu substantive concrete: *Erà văzduți Trufimu Efescianinul în cetatea cu rusul*. COD. VOR. 33/6. *Câți erà în Damasc... și întru Ierusalim și în toate laturile iudeești*. id. 78/12; cf. și 165/3. *Doară poate dzeul a gătà masă în pustinie*. PSALT. 156/17 și 41 (*în* PS. SCH.). *Derept aceaia în multe părți am întrebat ș'am căutat până o am aflat în Țara-rumânească, la arhimitropolitul Serafim, în cetate în Târgoviște*. CORESI, EV. 5/32. *Cealea ce-s în Chesariia Palestinei și Antiohiia Siriei și întru însăși cetatea Rimului*. id. ib. 333/34—35. *Află mutarea Elina în Eghipet în cetate în Memfa*. CUV. D. BĂTR. I 354. *Spurcăciuni de obiceiuri ce se trag până astăzi, în tine, Moldovă*. LET. II 249/20. *Șeade în ceriu, unde odihnește*. DOSOFTEIU, PS. 14. *Vor ședeà în casă*. BIBLIA (1688) 3 pr. 14. *Am grăit... în biserică*. ANTIM, P. XXIV 18. *Aici în țară*. id. XXIV 24. *De acești... tineri... nu se află mulți în lume*. DRĂGHICI, R. 6. *Chibzuirile neîmplinite... lasă... în inima noastră mâhniri*. MARCOVICI, D. 8/15. *Vă voiu mulțămi în mormânt*. MARCOVICI, C. 8/21. *În acel echipagiu dinapoi erà o tânără damă blondă*. C. NEGRUZZI, I 37. *Un duh fierbe în lume*. ALEXANDRESCU, M. 5. *De-aș aveà o puiculiță Cu flori galbine 'n cosiță, Cu flori roșii pe guriță*. ALECSANDRI, P. I 3. *Sta în fereastră neliniștit*. EMINESCU, N. 75. *Și în toată împărăția se ținù veselie mare*. ISPIRESCU, L. 2. *În cinci, șese sate, abià, abià putù nemerì una după placul ei*. CREANGĂ, P. 4. *Mergi sănătoasă, mămucă, zise cel mic cu lacrimi în ochi*. id. ib. 20. *N'am văzut verde frunzuță, Ca la mândra 'n grădinuță*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21. || (Când nu se fixează un punct precis în spațiul înlăuntrul căruia se întâmplă acțiunea, și în legătură cu verbe care arată o mișcare, *în* este echivalent cu prin, cu care uneori se coordonează): *Luna... se legănà în văzduh*. CREANGĂ, P. 56. *Cât în lume am umblat*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 19. *Tunc 'n tindă și prin casă, Tunc 'n tindă și pe-afară*. ib. 307. | (Substantivul concret e întrebuințat în sens figurat) *Dacă ar fi fost în banii lor*. CUV. D. BĂTR. I 210/10. *Îmblând în noaptea deșărtării*. BIBLIA (1688) 4 pr. 6. *Sămânța doarme iarna ascunsă în sânul pământului*. MARCOVICI, D. 3/24. *De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în Papa Gobsec*. C. NEGRUZZI, I 49. *Că ei sânt în mare foc*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 216.

b) (P. anal.) În legătură cu substantive abstracte (cf. și întru): *E ceaia ce e de sus preamândrie, ainte iaste curatu, după aceaia în pace*. COD. VOR. 126/9. *Află-se întru laudă și în cinste și slavă*. id. 140/1. *Ia amente rugarile meale în deadevărul tău, ascultă-me în dereplatea ta*. PSALT. 295/6 (PS. SCH. 461). *Cu cutremur sta-vor, în vedeare de văpaie*. CORESI, 35/23. *Și l-au avut Cantemir Vodă în milă și în cinste*. LET. II 254/33. *Au rămas numai doamna singură... în pază*. ib. II 261/17. *Robinson de aceste, pe cât se vede, nici aveà în cuget*. DRĂGHICI, R. 5. *Bucuria în care te afli acuma*. GORJAN, H. I, 6/28. *Ah! prieteșugul... mă ține în jalnica stănjenire*. KONAKI, P. 84. *A ședeà... în tovărășia unui... comandant plin de reumatismuri*. C. NEGRUZZI, I 39. *Face-m'aș privighitoare, De-aș cântà noaptea 'n răcoare Doina cea desmierdătoare!* ALECSANDRI, P. I 4. *A coprinde istoria lumii în narațiunea unei scurte expediții*. HAȘDEU, I. C. VIII. *Trăià în pace și liniște*. ISPIRESCU, L. 8. *El numără în gându-i*. EMINESCU, P. 214. *Aia-mi cântă 'n pribegie*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 198. | (Foarte obișnuit în legătură cu *a fi* și *a sta*) *Fie masa lor... în săblazmă*. CORESI, PS. 180. *Mi-i capul în primejdie*. CUV. D. BĂTR., I 212/12. *Cându-i în toată vrâsta*. PRAVILA MOLD. 70/2. *Fiindu-i nepot lui Șerban... și în cinste la*

dânsul. LET. II 261. *Eră în mare grije pentru acel olac a lui.* id. II 287. *În temniță te-au băgat cel fără de leage, ca să fii în pază.* MINEIUL (1776), $102^{1}/_{1}$. *Priviți și stați în gânduri.* BELDIMAN, O. 77. *Nu am vreme... d'a sta 'n sfaturi cu tine.* PANN, E. II, 92. *Viața ți-i în primejdie.* DRĂGHICI, R. 41. *Sufletul mieu... ce-i pururea în clătire.* KONAKI, P. 103. *Ei nu încetară de a fi în cele mai bune relațiuni.* C. NEGRUZZI, I 111. *Politica adâncă stă în fanfaronadă.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Acel monument ce el, în viață fiind, zidise pentru frate-său.* BĂLCESCU, M. V. $395/_{17}$. *Voi, ce stați în adormire...* ALECSANDRI, P. II 5. *Din nevoia în care mă aflu...* ISPIRESCU, L. 12. *Aceasta eră mai în vârstă.* CREANGĂ, P. 7. *Vidro, fie-ți calea 'n bine.* SEVASTOS, C. $302/_{13}$. *Că ei sânt în mare jele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 296. *Eri am fost la popa în clacă.* ib. 391.

B. Intrare sau mișcare.

a) În legătură cu substantive concrete. *Ție grăesc, scoală și ia patul tău și te du în casa ta.* CORESI, EV. $55/_{11}$. *Nimărui nemica nu vrea să ierte... și... cine ce aveà haine, odoară,... moșii, lepădà în ce puteà.* LET. II $26/_{37}$. *Slobozi Doamne 'n urechi sfinte graiuri cu jale.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Vin dulce care pică în inimile celor ce-l beau.* BIBLIA (1688) pr. 5. *Supuindu-le la consulat în depozit.* URICARIUL, I $263/_{13}$. *Râul Elba se varsă în mare.* DRĂGHICI, R. 7. *S'a pogorît de viu în mormântul prietenilor săi.* MARCOVICI, C. $4/_{9}$. *Își așează scaunul în cetatea Smaranda.* GORJAN, H. I $2/_{15}$. *Să mă ducă 'n ceea lume.* KONAKI, P. 83. *Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde.* C. NEGRUZZI, I, 45. *O! suflet fericit! înalță-te în ceruri, și sbori cântând la soare.* ALECSANDRI, P. I 124. *Îl duseră în templul cel mic.* BĂLCESCU, M. V. $395/_{2}$. *Căzuți în cap sânt ochii.* EMINESCU, P. 200. *Apoi... se duse în grajdurile împărătești.* ISPIRESCU, L. 3. *Se suie iute în pod.* CREANGĂ, P. 5.

b) În legătură cu substantive abstracte. *Și nu intrà în giudețu cu șerbul tău.* PSALT. $295/_{7}$. (SCH. 462) *Pasâ sfântă maica me[a] în bucuria Domnului.* CUV. D. BĂTR. II 461. *Pasă în bucuriia Domnului tău.* CORESI, EV. $7/_{6}$. *Nici amù să fie desfârșit spre rău, nice adâncat în păcate.* ib. $99/_{31}$. *Se mirà cum a face ca să le poată intrà în voie tuturor.* LET. II $309/_{6}$. *Îți dau țara în sama ta.* LET. II $125/_{33}$. *Și l-au luat iară în dragoste și în milă.* ib. II $210/_{35}$. *Nici un boier n'am văzut... din cei ce se pun în price cu domnul.* ib. II $387/_{32}$. *Vezirul nimică nu i-au ținut în samă vorbele lui.* ib. II $334/_{11}$. *S'au și pus în lucrare...., vânzarea sării cu 5 lei suta de ocă.* URICARIUL, I $229/_{10}$. *Viindu-mi în simțire ce am câștigat?* MARCOVICI, C. $7/_{13}$. *Întrând în vorbă cu Robinson...* DRĂGHICI, R. 16. *Acì îi venì în gând să se mai întoarcă.* GORJAN, H. I $3/_{18}$. *Ce-ar ajunge lumea, dacă fetele de boier s'ar da în dragoste cu ciobanii?* ALECSANDRI, P. I 631. *Nu știu cum se întâmplă, de căzù iar în ispită.* C. NEGRUZZI, I 79. *Și'n nesimțire cade.* EMINESCU, P. 208. *Căzând în zăcare.* CREANGĂ, P. 184. *Dragul mamei, drag! Nu-ți pune viața în primejdie.* id. ib. 79. *Și-a pus în gând să descopere vicleșugul babei....* id. ib. 98. *Atunci își mai venì puțin în fire.* id. ib. 159. *Apoi dă, nu știu cine ți-a mai puteà intra și ție în voie.* id. ib. 169. *Întrând în vorbă cu dânsa, fata, bună mehenghe, îi întoarce capul.* id. ib. 165. *Iaca în ce încurcătură am intrat.* id. ib. 201. *Vezi d-ta, colo departe, niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copt?* id. ib. 155. *Toată pădurea se puse în mișcare.* ISPIRESCU, L. 7. *A dat în fapt de zori.* COȘBUC. B. 18. *Și 'n fire deacă-și veneà...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 490.

C) În legătură cu adverbe s. prepoziții locale, ori în unire cu substantive, formând locuțiuni adverbiale locale (cf. lat. in dextrâm, in latus): înafară, înainte, înapoi, încoace), încolo, încotro, înlăuntru, în jos, în jurul, în jur de, împrejur, în preajma, în sus, în cruciș, în curmeziș, în lungiș, în dreapta, în stânga, în a dreapta, în a stânga, în față, în dos, în laturi, în cap, în frunte, în mijloc, în față, în fund, în lung, în lat, în lung și 'n lat (= «de-a lungul și de-a latul»), în o parte, în altă parte, în spre, până în, în loc, în locul, în loc de, în urma, etc. s. v. *În afară-i cu mânjală.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. *Haimanii n'au perit, precum 'nainte în rând istoria va arătà.* LET.^{2} II 355. *Și au adus boerii darurile înaintea jârtvănicului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Înainte se ridicà zidul verde al pădurii.* SADOVEANU, POV. 78, ap. TDRG. *Toarnă-se dracii mièi îrapoi în dzi ce chiemu-te.* PSALT. $108/_{2}$. (SCH. 166). *Rămâsese și Muntenii și Moldovenii cam înapoia lui.* LET.^{2} I 372, ap. TDRG. *Ado 'ncoa, să vedem acea scrisoare.* FILIMON, C. 15, ap. TDRG. *De când trecuiu dealu'ncoace.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 193. *El se făcù că n'o cunoaște, întoarse capul încolo.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Vorba zice: «fugi încolo», râsul zice: «vino 'ncoace».* EMINESCU, P. 216, ap. TDRG. *N'ai încotro să te întorci de postelnici, logofeți și vistieri.* FILIMON, C. 56. ap. TDRG. *Iară aorea stau în lăuntrul adăpostului.* CORESI, EV. $56/_{3}$. *Să zacă înlăuntru în casă fără strajă...* id. $71/_{37}$. *În lăuntru-i otrăvită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. *Căzuse Hatmanul într'un răzor cu fața în sus.* LET. II $230/_{16}$. *Două caice se luptau cu valurile în sus și în jos.* DRĂGHICI, R. 9. *Corabia se purtà în sus și în jos.* id. ib. *În jos plecat-am ochii.* EMINESCU, P. 201. *Când erau să se lase în jos.* ISPIRESCU, L. 7. *Să te văz întorcându-te cu nasul în jos.* id. ib. 15. *Să-mi trimit la badea 'n jos.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 157. *Mă dusciu pe sat în jos.* ib. 180. *Mai în jos pe rămurele, Cântă două păsărele... Mai în jos la rădăcină, Cântă-o turturea bătrână.* ib. 192. *Drum în sus și drum în jos.* ib 206. *Colo 'n jos, la perișori, De-au dus apă la feciori.* ib. 403. *Iea de la brâu în jos.* ib. 427. *Mai în sus mai mititele, Mai în jos mai măricele.* ib. 512. *Semn îi face ca'n sus să îl urmeze.* EMINESCU, P. 205. *Se urcară în sus.* ISPIRESCU, L. 7. *Măghiran cu creanga 'n sus.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 55. *Câte flori în jurul mieu,...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 189 *Nu mă tem de mii de oameni ce cad împrejurul mieu.* GCR. I 10, (CORESI, PS. $3,_{6}$). *În curmedziș îmblând viremu* (= venirăm) *întru loc.* COD. VOR. $24/_{6}$. *După ce umblară lumea în cruciș și curmeziș.* ISPIRESCU, L. 117. *Au scris locul... în lungiș cale de 32 ceasuri.* LET. III $129/_{16}$. *Se întunrnă spre norod în față, în dreapta și în stânga.* C. NEGRUZZI, I 149. *Muncea în dreapta și în stânga.* CREANGĂ, P. 140. *Așà amù cugetând ucenicii Iacov și Ioan, ei cerșură în a dereapta și în a stânga scaune, să șazâ.* CORESI, EV. 26. *M'oiu arătà- mă 'n sfânta ta față.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Când moartea... se arată... în fața bietului bolnav.* KONAKI, P. 83. *În fața ta frumoasă o să ție o oglindă.* EMINESCU, P. 183. *Pietre nestimate, de sclipeau în fața soarelui.* ISPIRESCU, P. 38. *Se pusăse Turcii în dosul unor spini.* LET. II $357/_{26}$, # *În față mumă, în dos ciumă* (despre fățarnici). ZANNE, P. IV 476. *Vreau să-ți spun verde 'n ochi.* ALECSANDRI, T. 707. *El îi zice «dragă, stă!» Ea în lături tot se dă.* ALECSANDRI, P. P. 240. *Dacă nu se da în laturi lupul.* ISPIRESCU, L. 17. *Baba și moșneagul.., pe cari i-a pus în capul mesei.* CREANGĂ, P. 102. *Una 'n capul satului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 95. *Țiindu-l mai în frunte decât pre toți boierii săi...* NECULCE, LET. II, $350/_{21}$. *Corabia eră în mijlocul*

măriei. CORESI, EV. 262/18. *Văzuiu besearică... şi în mijlocul ei ca chip de jărtvenic.* DOSOFTEIU, V. S. 80/1. *În mijloc pară de foc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 135. *Cântă puiul cucului în mijlocul codrului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 220. *Moarte-mi fac cu mâna mea În zioa Crăciunului, În mijlocul târgului.* ib. 274. *În mijlocul raiului.* ib. 173. *Colo 'n fund, în fund la zare, se iveşte-un negru nor.* ALECSANDRI, P. II 14. *Te-am pierdut şi te-am aflat Chiar în fundul codrului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52. *Să alerg în lat şi 'n lung.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 381. *Să n'ai bine 'n nici o parte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 264. *De gândeşti în altă parte.* ib. 279. *Spune... până în sfârşit toată urmarea întâmplărei.* DRĂGHICI, R. 26. *Muritoriule,... vără-te până în sinu-i.* KONAKI, P. 275. *M'am săturat până'n gât de mucegaiul de babă.* CREANGĂ, P. 122. *Departe-i până 'n sat?* COŞBUC, F. 70. *Din cer până 'n pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 512. *În loc ce-ar hi să-mi priiască, Vor de rău să mă grăiască.* DOSOFTEIU, PS. 382. *Eu de-aş fi în locul dumitale, aş căutà s'o mângâiu.* C. NEGRUZZI, I 45. *În locul moşneagului... mă întâmpină un neamţ sarbăd.* id. ib. I 67. *Şi noiţi să fim în locu de vechi.* CORESI, EV. 87/13. *Să nu mi să ţie strigarea mea 'n loc de nebunie.* DOSOFTEIU, PS. 64. *Mirosul... în loc de a face bine, ar fi adus ameţală.* KONAKI, P. 268. *În loc de şese boi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 317. *În urma războiului, mulţi voinici se arată.* C. NEGRUZZI, I 250.

D. Ideea de «spaţiu înlăuntrul căruia se întâmplă sau intră cinevà s. cevà» o trezesc în mintea Românului şi unele cuvinte, care pentru alte popoare cuprind mai de grabă ideea de suprafaţă; astfel *în* stă adesea în concurenţă cu prep. *pe*, mai rar cu *de: Ies în stradă*, dar: *s'a plimbat pe străzile capitalei; n'are păr în cap* sau *pe cap; stau în prag*, dar: *umblă un gândac pe prag.* Aceste construcţii sânt explicabile prin originea lor. *Mâna* şi *palma* pot fi aşezate aşà, încât să ia forma unui vas. În cazul acesta putem *pune, ţinea* etc. *în* ele deosebite lucruri, dar acţiunea poate fi înţeleasă şi numai ca rămasă la suprafaţă, cf. *i-a pus în palmă un ban*, dar *ţine banul pe palmă, îl ţine ca pe palmă*, adică bine. Şi *braţele* pot lăsà între ele un loc gol, în care să poatà intrà cevà; se zice deci *a ţinea în* s. *pe braţe. Patul, pomul* etc. au fost considerate ca un tot, constând din mai multe părţi înlăuntrul cărora poţi să intri. Astfel s'a putut zice: *s'a băgat în pat*, alături de: *şade pe pat*, unde s'a simţit mai mult ideea suprafeţei; *s'a suit în pom*, alături de: *s'a suit pe casă.* Şoptirea se face sau direct *în urechea* ascultătorului, sau numai în apropierea acestuia, deci *la urechea* cuivà. După analogia unor exemple ca: Aveà *în frunte* numai *un ochiu mare cât o sită* (CREANGĂ, P. 242), se poate spune despre cinevà că *are* s. *e cu stea în frunte* (id. ib. 152, 217) ş.a. *Domnul agiută lui în patul lăngoriei lui.* PSALT. 78/9 (PS. SCH. 138). *Bucură-se vor în straturele sale.* ib. 307/14. *Că gonì dracul sufletul mieu, smerit-au în pământ viiaţa mea.* PSALT. 295 (PS. SCH. 461). | *Răstignì-o-vrem în cruce.* CUV. D. BĂTR. II 147. *S'au întors în cai de olac înapoi.* LET. II 287/25. *Au căzut* [calul] *în cur.* LET. III 218/36. *Venì un porumb de-i şăzù în cap.* DOSOFTEIU, V. S. 24$_2$. *Şi-i scopì în obraz.* id. ib. 26/1. *Numărând în mânile credincioşilor... talantul.* BIBLIA (1688) 3 pr. 10. *În cale văzuiu, împărate, din ceriu mai vârtos de lucoarea soarelui.* COD. VOR. 76/8. *Eşi tu, mândră 'n drumul lui.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113. *Nu eşì seara 'n uliţă!* ib. 246. *Stârvurile 'n câmpuri zăcând aruncate.* DOSOFTEIU, PS. 55. *Fiul paşei din Ianina sare 'n şa.* COŞBUC, B. 29. *Buciumul vueşte 'n munte.* ALECSANDRI, P. I 32. *Colo 'n deal la Huiedin, Merg carele după vin.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 53. *Au gonit în urma lor.* MINEIUL (1776), 66$_1$. *Iliaş urmând în tronul părintelui său, după o scurtă... Domnie, se duse la Constantinopol.* C. NEGRUZZI, I 143. *În negru zid s'arată venind... ea.* EMINESCU, P. 208. *Cântă puiul cucului în vârfuţul nucului.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 192. *Sta în loc uimită.* ISPIRESCU, L. 17. *Una 'n poală mi-l ţineà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52. *Cu tine 'n braţe... petreceam.* KONAKI, P. 101. *În pălărie cu flori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 102. *Peana... aş purtà-o în cosiţă.* ib. 397. *Atunci... cumătrul lup se şì arătà în prag.* CREANGĂ, P. 27. *Vrei să ne-aprindem paie în cap?* id. ib. *Să te fereşti de omul roş, căci e lişiai dracul în picioare.* id. ib. 263. *Tot cu mânile 'n şolduri.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 461. *O tulbă de aur strălucea în umerile ei.* BELDIMAN, N. P. I 82. *Pipăruş Petru... îşi puse traista în umăr.* MERA, B. 111. *Amândoi* [boiì] *cudalbi, ţintaţi în frunte, ciolănoşi şi graşi.* CREANGĂ, P. 38. *Până-şi ia buhaiu 'n spate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 174. *Nu pot să sufăr să stea un chelner în spinare.* ALECSANDRI, T. 750. *În puşcuţă răzimat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 308. *Li s'au adus mai la urmă în masă şi nişte sălăţi.* CREANGĂ, P. 210. *S'a sculat cu nepus în masă.* id. ib. 264. *N'au scânteie de foc în vatră, sărmanii.* id. ib. 45. *Scrisă-i faţa ta 'n hârtie... Scrisă-i faţa ta 'n icoană.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 20. *Fă-mă, Doamne, ţântă 'n grindă... fă-mă, Doamne, ţântă 'n poartă.* ib. 397. *Pădureţul luà mânzul de căpăstru, sărutà pe Mama Pădurii în mână...* MERA, B. 167. *Tot în gură mă săruţi.* DOINE, 3/9.

E. Ideea de intrare într'un spaţiu (loc s. localitate) lărgindu-se, *în* a început să arate numai *direcţia* spre locul sau ţinta mişcării; el a ajuns astfel în concurenţă cu *la* (care şi-a lărgit înţelesul tocmai în direcţie opusă) şi anume, când sensul e indiferent; apoi, cu *asupra, spre, către, faţă de, împotriva, încontra*, când sensul e duşmănos, şi cu *spre, pe, către, la* (şi cu construcţia cu dativul), când sensul e prietenos. *De-aici nutăm în Crit.* COD. VOR. 84/13. *Aruncà această în trei părţi.* CORESI, EV. 14/12. *Vântul pe o parte băteà asupra corăbiei, iar pe alta în coasta din potrivă.* DRĂGHICI, R. 19. *Apucând spre sat în vale.* EMINESCU, P. 85. *Să te îndreptezi tocmai în fundul Forului roman, la stânga de Coliseu, în capul stradei San-Gregorio.* ODOBESCU, III 70/4. *Ci pune capu 'n pământ.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 67. *Ea pune capu 'n pământ.* ib. 242. | Foarte des în legătură cu verbele ce înseamnă *a privì, a se uità, a căutà*, etc. *Ochii să puseră plecaţi în pământ.* PSALT. 23/12 (PS. SCH. 41). *Şi căutà în ceriu şi blagoslovì.* CORESI, EV. 256/13. *Ce priveam... în zare.* KONAKI, P. 102. *Las' să mă uit în ochi-ţi.* EMINESCU, P. 209. *Blemaţi iară în Jidovi.* VARLAAM, C. 78$_2$. *Fata îi pune... mâna în piept, îl brânceşte cât colo.* CREANGĂ, P. 277. *Îi sar în cap.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 437. | Foarte obişnuit după verbele care însemnează *a lovì, a bate, a da, a trântì, a pocnì, a plesnì, a trage, a ţintì, a nimerì*, etc. (cf. *asupra, la, pe*): *Nu le puteà nice-socoti, la fariseiul, ce se ucideà în piept şi inima-ş răniiâ.* CORESI, EV. 17/17. *Deodată, aruncând voinicește cu toporul, l-au lovit în cap.* DRĂGHICI, R. 65. *La urma urmelor năpădiră asupra lui şi-i mai trântiră în cap cu bolovani.* CREANGĂ, P. 33. *Începe a bate în poartă, cât puteà.* id. ib. 308. *Iar slujitorii deteră în timpine şi în surle.* ISPIRESCU, L. 2. *Să nu loveşti în el!* COŞBUC, B. 15. *Multe dau cu lemnu 'n mine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 69. *Şi pocneşte 'n boi.* id. ib. 83. *Vaca care dă cu piciorul în doniţă, poate să nu fie lăptoasă.* ZANNE, P. III 145. | După verbe care înseamnă *a crede, a se încredè, a se bizuì, a nădăjduì*, etc. *Ceaia ce e în Hristos credinţă, de proroci vestì-se.* COD. VOR. 136/12. *Nărodului celuia ce creade în Hristos deaderă.* CORESI, EV.

3/1. *Nu nădăjdui cu prisos în viitorime.* MARCOVICI, D. 7/23. *Înerede-te în noi.* C. NEGRUZZI, 141. *Încrede-te lui, cum te-ai încrezut în mine.* ISPIRESCU, L. 21. *Mai mult se bizuià în drughineaţă decât în sfânta cruce.* CREANGĂ, P. 55.

F. Ideea de «a pune, a aşezà cevà, înlăuntrul unui lucru», evoluiază la «a pune, a aşezà cevà, undevà, ca să stea bine»; aceasta se întâmplă chiar când imaginea sufere o intervertire completă, precum: *Îţi înfundă căciula în cap* (cf. lat. *coronam habere in capite*); *îşi vârî inelul în deget* (cf. ital. *metter un anello in dito*); *acăţă haina în cuiu*, etc. *Au pus pe Leşi în plug de au şi arat.* LET. II 200/13. (cf. *a pune boii în jug*). *Şi au şezut amândoi în scaune.* LET. II 269/31 (e vorba de scaune cu braţe, tronuri). *M'au oprit, arătându-mi un cap ţintuit în poarta curţii.* C. NEGRUZZI, I 143. | (P. anal. în legătură cu substantive abstracte) *Hristos mai tare-i întăreaşte cu cuvintele şi cu învăţăturile lui în credinţă...* CORESI, EV. 3/15. *Viaţa adevărată se întemeiază în lucrarea lui D-zeu asupra zidirilor sale.* BĂLCESCU, M. V. 5/1. *Şi curura* (= cununa) *ceaia sfânta ce stă în capul mi[e]u cela preacuratul.* CUV. D. BĂTR. II 48. *Tabachere în brilanturi.* BELDIMAN, TR. 24. *Tulba cu săgeţile spânzurată în* (= de) *gâtul ei.* BELDIMAN, N. P. II 38. *Şi-au spânzurat traista în* (= de) *umere. DRĂGHICI, R. 60. Luându-şi traista în* (= pe) *umere, au găsit într'însa nişte cartofle.* id. 84. *Friptura... erà pusă în frigare.* id. ib. 75. *Capul vinovatului se spânzură în* (= de) *poarta curţii.* C. NEGRUZZI, I 143. *Vede viind un om dinnainte, cu traista în băţ.* CREANGĂ, P. 126. *În belciugul de la carâmbul dcdesupt, — din stânga — erà aninată o bărdiţă.* id. ib. 106. *Acuşi trec cu picioarele prin păreţi şi ies afară cu acoperemântul în cap, zise Lăţi-Lungilă.* id. ib. 254. *O pungă de cele pe talger, cu baierile lungi, de pus în gât.* id. ib. 43. *În degete cu inele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 23. *Cu cisme roşii 'n picioare.* id. ib. 151. *Să viu cu hainele 'n spate.* id. ib. 273. *Şi în cap cu căciuliţă.* id. ib. 471. *Şi tu ţi-ai lăsat inelusul tău în degetul mieu.* id. ib. 502. *Leo să arunce în grumazul lui* [Numa]. BELDIMAN, N. P. II 31. *De la poartă s'aruncă în gâtul bărbaţilor şi încep a-i luà cu vorba şi a-i dezmierdà.* CREANGĂ, P. 14. *S'au şi slăbozit să-i ia în unghii... pre acei... căzaci.* LET. II, 429/38. *Banii miei şi ai tăi stau în cuiu* («sânt puşi bine», de nu se pot atinge de ei). ZANNE, P. V 62. *A venì cu jalba în protap.* ib. P. V 360.

G. Uneori *în* se întrebuinţează numai în mod *hiperbolic* spre a exprimà locul sau distanţa, sensul lui fiind de fapt numai: aproape de, (aproape) până în s. la... *Părule cu vârfu 'n nouri...* KONAKI, P. 204. *În nori corbii croncănesc.* ALECSANDRI, P. I 10. *Ca trei rândunele... se pierdură 'n stele* id. I 192. *Săreà colbul în naltul ceriului.* CREANGĂ, P. 126. *S'aruncà în slava cerului.* ISPIRESCU, L. 1. *De-ajung crengile 'n pământ.* MARIAN, Î. 105. *S'ajungă cu vârfu 'n grindă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 269. | (Foarte obişnuit în corelaţie cu *din, dintru, de la*). *Mă rătăceam din nenorocire în nenorocire!* MARCOVICI, C. 7/10. *Acest împărat... lasă inima nestătătoare, Ce ca sburătorul flutur dintr'o floare 'n altă floare, Gustă numai...* KONAKI, P. 81. *Pre mine care înţelegeam pe Erodian din scoarţă în scoarţă!* C. NEGRUZZI, I 7. *Din transformaţii în transformaţii, omenirea merge într'un progres continuu.* BĂLCESCU, M. V. 3/11. *Tunetul se poartă vuind din loc în loc.* ALECSANDRI, P. I 193. *De la Turnu 'n Dorohoi.* EMINESCU, P. 161. *Din hotare în hotare.* id. ib. 163. *Din ce în ce mai vie o simte 'n a lui braţe.* id. ib. 209. *Al mieu nume o să-l poarte secolii din gură 'n gură.* id. ib. 224. *Din vorbă 'n vorbă, din una 'n alta, ajung până acasă la cumătra.* CREANGĂ, P. 32. *Tot îmblà din babă în babă, cu descântece şi cu oblojele.* id. ib. 111. *Din vorbă în vorbă au şi ajuns la poarta lui... Iţic.* id. ib. 135. *Nu-s deprins a îmblà... din stăpân în stăpân.* id. ib. 151. *El îşi căutà de drum, întrebând din om în om, unde şede Dumnezeu.* id. ib. 307. *Trecù muntele, căţărindu-se din colţ în colţ.* ISPIRESCU, L. 25. *Să umblu din sat în sat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 196. *De-ai călcà din piatră 'n piatră.* id. ib. 203. *De-ai călcà din urmă 'n urmă.* id. ib. 203. *Aş sburà din cracă 'n cracă.* id. ib. 136. *Munţii noştri aur poartă, Noi cerşim din poartă 'n poartă.* POP.

H. Spec. (adesea în concurenţă cu alte prepoziţii):

Din. *Adăpate 'n tău cu miere.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 28.

Întru. *Câţi erà în Damascu... şi întru Ierusalimă şi în toate laturile iudeeşti.* CORESI, EV. 78/12. *Întâiul venitulu-i a lu Hristos, fraţilor, când au venit spre pământ să spăsească noi, întru sărăcie şi întru multă fără-de-cinste au fost, şi în hule şi în ocări.* id. ib. 38/18. *Şi Hristos întru meserătate şi în sărăcie viià.* id. ib. 41/8. *Răposă în Domnul.* MINEIUL (1776), 52[1]/1. *Bun'zise el în gândul său.* CREANGĂ, P. 21. *Împăratul locului acestuia a răposat în Domnul.* ISPIRESCU, L. 141. | Se întrebuinţează des după verbele care înseamnă *a (se) obicinui, îndeletnici, dedà, învăţà* etc. (cf. şi cu) nu numai în legătură cu substantive concrete (cf. *a (se) învăţà în ham, în jug* etc. alături de *la ham, jug* etc), ci şi cu cele abstracte şi în sens figurat. *Ce în leagea Domnului voia lui, şi în leagea lui învaţă-se dzua şi noaptea.* PSALT. 1/7 (PSAL. SCH. 2). *Petru au învăţat pre to[ţi]... în înşelăciunea sa.* DOSOFTEIU, V. S. 154$_2$. *În răbdare inimà mea s'a dedat.* PANN, E. III 134/3. *Câţivà boieri, ruginiţi în românism.* C. NEGRUZZI, I 3. *Sfetnicii 'nvechiţi în legi.* COŞBUC, B 22. | Adesea după verbe care înseamnă *a (se) prefface, a (se) schimbà*, având, în acelaşi timp, sensurile «întru» şi «ca». *Voiu fi vouă în părinte.* DOSOFTEIU, MOL. 71b. *Îţi întoarce mântuirea în bucurie.* GORJAN, H. I 6/25. *Trupul mieu prefăcându-se în ţărână.* MARCOVICI, C. 8/22. *Acum... Robinson... s'au prefăcut în mai bun.* DRĂGHICI, R. 54. *Toate celea în mine, s'au prefăcut în durere.* KONAKI, P. 85. *Colnicile..., în râpe largi s'au schimbat...* id. ib. 212. *Amorul meu se prefăcù în compătimire.* C. NEGRUZZI, I 47. *Al ei păr în galben bate.* ALEXANDRESCU, M. 339. *Să 'nchege apa 'n sânge.* EMINESCU, P. 207. *Luna... preschimbată în fecioară.* id. ib. 234. *Pădurile se schimbaseră în câmpii.* ISPIRESCU, L. 9. *A fost s[f]inţit frate-mieu în diacon.* SBIERA, F. S. 179.

Între, la. *Pusu-n'ai prece în limbi, clătire capului în oameni.* PSALT. 84/10 (PS. SCH. 78). *În Ovreaii nu erà mai fără-cinste decât moartea crucei.* CORESI, EV. 69/29. *Mai multe asupreale... sânt întru noi... decât în păgâni.* VARLAAM, C. 273/2. *Ar fi fost... de pomenire Grigori Vodă, în domnii cei de frunte şi de laudă.* LET. II 413/28. *Şi ţipete în fetele şi nurorile lui.* LET. III 61/20. *Să judece lumea nealegând în feţe.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Un om... a căzut în tâlhari.* MARCOVICI, D. 477/14. *Toată lumea se aruncase în dasii şi perispomeni ca babele în căţei şi motani.* C. NEGRUZZI, I 3. *Visă că picase în nişte turme de ţapi furioşi.* BĂLCESCU, M. V. 392/6. *Nu departe stă Pepelea tupilat în flori de maiu.* ALECSANDRI, P. III 20. *S'atunci scobeşte-te fata babei în dinţi.* CREANGĂ, P. 294. | (În legătură cu până) *Şi nu altă ce erà prins un năravu rău de toţi oamenii şi de muieri şi de copii şi de toţi câţi se scârnăvesc şi se pişe, până în robi şi 'm mişei.* CUV. D. BĂTR. I 370.

I. După verbele a căror acțiune exprimă o întindere în spațiu, sensul lui *în* s'a desvoltat (din întru, între) în peste, asupra, spre. *Să-i faceți veste de tocmele bune în limbile toate.* DOSOFTEIU, PS. 30. *În tot pământul au ieșit vestirea voastră.* MINEIUL (1776) 190/1. *Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea.* CREANGĂ, P. 77. (Foarte obișnuit în acest sens, după verbele care înseamnă *a domni, a împărăți, a stăpâni, a oblădui* etc.) *Și nu ca ceia ce despuru* (= stăpânesc) *în rându.* COD. VOR. 162/10. *Batărŭ Crișlovŭ, cu mila lu Dumnezeu Voevodă în toată țara ungurească și în Ardeal și în toți Săcuii.* CORESI, EV. 1/3. *Vei domni 'n tot pământul.* DOSOFTEIU, PS. 14. *Eu-s pus de Domnul craiu în muntele Sionul.* id. ib. 14. *Țara în care împărățeà fratele cel mai mare.* CREANGĂ, P.

J. Limitativ (cf. la, asupra): *Vedere oprită în mărunțișuri.* KONAKI, P. 268. *Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvașe a Doamnei B.* C. NEGRUZZI, I 61. *Cel mai mare ospăț se cuprindeà în câteva feluri de bucate.* id. I 151.

K. Uneori *în* local a avut la origine sensul de «în dreptul» s. «înaintea»: *Haină roasă 'n coate.* (= în dreptul coatelor). EMINESCU, P. 221. *Până-dind... când eră soarele în cruce* (= în dreptul punctului de încrucișare) *...se răpede ca prin foc și ia trei smicele de măr dulce.* CREANGĂ, P. 273. *Și te-aș face slog în prag.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 8. *Mi-i îngropà... în ușa altarului.* ib. 173.

II. Din sensul local s'a desvoltat, în legătură cu substantive concrete,

1°. sensul instrumental (în concurență cu prep. cu, prin, pe, de, din. Expresii ca *duc mâncare în traistă, prind în clește, iau* sau *cuprind în brațe* etc. au fost considerate ca echivalente cu «duc mâncarea cu traista», «prind cu cleștele», «iau s. cuprind cu brațele» ș. a. m. d. Tot astfel se întrebuințează: *zic în fluier* s. *din fluier.* Adeseori e foarte greu de deosebit sensul instrumental de cel modal, cu care e înrudit de aproape, s. chiar de cel local: *duc nisip în poală*). *Se laude numele lui în 'zboru, și în tămpănă și psaltire se cânte lui.* PSALT. 9 (PS. SCH. 479). *Am plătit în aspri.* CUV. D. BĂTR. I 170. *Ce zici în fluier dumneta Logofete?* LET. II 206/17. *Și se giucă în cărți cu dânsul.* id. II 209/32. *Și-i eră uriți feciorii de boieri, să nu-i vază în ochi.* id. II 265/30. *Se boceà în gura mare.* id. II 280/36. *Numele tău cel sfânt l-înalț în tot glasul.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Plângeà în glasul mare.* id. V. S. 157. *Israil să va izbăvi, nu cu războiu, nici... cu toată întrarmarea, ci în domnul dumnezeu.* MINEUL (1776) 100$_2$. *Bătând în palme, strigă...* GORJAN, H. I 5/12. *Mai bine să moară, să nu cunoască pe tatăl său, care mă calcă în picioare.* C. NEGRUZZI, I 28. *În vârful degetelor* [picioarelor], *cătinel... au trecut prin un șir de odăi.* id. I 78. *Îi găsì pe amândoi adormiți și strânși în brațe.* GORJAN, H. I 3/25. *Acest psalm... începând a-l cântà în glas mare.* DRĂGHICI, R. 46. *Răsplătind în el dreptatea dumnezeeștilor pravili.* KONAKI, P. 259. *Fiul craiului, văzându-se prins în clește..., îi jură credință.* CREANGĂ, P. 207. *Se băteau urșii în coade.* ISPIRESCU, L. 1. *Și-mi adă năsip în poală.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 107. *Ș'am uitat de a zice 'n frunză.* id. ib. 178. *Cămila iaste dobitoc în patru picioare.* CANTEMIR, IST. 88. *Bătlanul printre nuferi stă 'n labă neclintit.* ALECSANDRI, P. IV 83. *Prea puține ziduri mai erau în picioare.* ISPIRESCU, L. 100/26. *A cântà în* (s. *din*) *fluier, în vioară* etc. *A strânge în balamale.* ZANNE, P. III 17. *A strânge în chingi.* id. V 168. | P. anal. (în legătură cu substantive abstracte). *Să facă o... mănăstire în cheltuiala lor.* DOSOFTEIU, V. S. 59^1/15. *Venise să se spăscască în urîtul... Chișinăului.* C. NEGRUZZI, I 44. *În predicele sale de pe amvoanele bisericelor, înțepà ca vespea.* CREANGĂ, A. 136. *Îl cuprinde... în privirea ei.* VLAHUȚĂ, N. 10.

2°. Din instrumental, *în* a ajuns să arate materia

a) cu care se învălește s. îmbracă cevă: *Încă în fașe* [scil. fiind] *pierduse pe maică-sa.* C. NEGRUZZI, I 20. *Femei în catrință.* ALECSANDRI, P. III 588. *Iată-l îmbrăcat în pielea draculni.* ALECSANDRI, T. I 61. *E'ntinsă 'n haine albe... logodnica lui Arald.* EMINESCU, P. 199. *O căruță fercată în aur.* ISPIRESCU, L. 38. *Regii 'n purpur s'au încins.* COȘBUC, B. 17. *Iese mândra la portiță, numai 'n ie și 'n cretință.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 72. *Fata crescută 'n mătasă.* ib. 436. *Înfășețel în scutec de bumbăccl.* ib. 516. | P. ext.: *A legà o carte în piele.*

b) cu care s. în care se udă, scaldă, fierbe, înnecă etc. cinevà ori cevà: *Adunarea lor cea cruntă 'n sânge.* DOSOFTEIU. PS. 43. *Această cumplită pagubă a înnecat în lacrămi inima licălosului bătrân.* MARCOVICI, C. 4/5. *Corturi înmuiele în aur.* GORJAN, H. I 3/3. *În sudori, lacrimi scăldată.* KONAKI, P. 86. *Icre fierte în unt...* C. NEGRUZZI, I 58. *Orzul să mi-l dai fiert în lapte.* ISPIRESCU, L. 3. *Udă cârpa 'n apă rece.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 14. *Că te scald în lapte dulce.* ib. 312.

c) *în* (cu s. de) care *ne îmbuibăm, desfătăm* etc.: *Îmbuibatu în* (= «de» s. «cu») *mâncare.* DOSOFTEIU, MOL. 80a. *A se desfătà în mâncări.*

d) obiectul de care ne împiedecăm s. ne încurcăm etc. [Arma] *răstoarnă în ce se opreșle.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Vedem neamul omenesc... împletecindu-se în mii de... învăluiale.* BIBLIA (1688), 3 pr. 22. *Se împiedecă în niște metanii de lână.* C. NEGRUZZI, I 160. *Așà-i că ne-am încurcat în slăbăciune?* CREANGĂ, P. 187.

III. Temporal. Acest sens s'a desvoltat din cel local, în legătură cu noțiuni de timp. (cf. *târziu în noapte* [= înlăuntrul nopții] *abià plecà și fata la ai săi.* COȘBUC, F. 158) și răspunde la întrebările când? până când?, arătând momentul sau durata unei întâmplări, timpul după s. către, spre și până la care se întâmplă cevà, în concurență 1° cu la, mai rar cu de; 2° cu pentru (cf. și în cursul, în timpul...); 3° cu după și peste; 4° cu spre și către și 5° cu până la (cf. lat. *in tempore, in tuli tempore, in multis annis, in diebus paucis; in multos annos praedicere; aliquem invitare in posterum diem; dormire in lucem*).

1°. Arată momentul: *Nevoiià-se, se ară puteare fi lui în dzua cindzecilor să fie întru Ierusalim.* COD. VOR. 18/4. *Și fi-va ca lemnul răsădit lângă ieșitul apeei, ce rodul său dă în vreamea sa.* PSALT. 1/10 (PS. SCH. 2). *Dată bisericei lu Dumnezeu, în toate Dumineci a se-celì.* CORESI, EV. 1/4. *În anii și în zilele Măriei lui Batăr Crișlov.* id. 1/8. *Cum nu te pocăiși în vremea ta.* CUV. D. BĂTR. II 451. *În anul 7006 Mart în 11, au întrat Malcoci în țara leșească cu multă mulțime de Turci.* LET. I 140/24. *Au ars Brăila, Marți în săptămâna albă.* LET. I 123/6. *Și în faptul zilei așà i-au lovit Moscalii pre Turci.* LET. II 429/19. *Purces-au în zi întâi a lui Avgust.* LET. II 464/7. *Îl răsbiià duhul cel necurat tot în lună noaă.* VARLAAM. C. 67/2. *Spăl în nopțile toate perinile mele cu lacrimile mele.* DOSOFTEIU, PS. 23. *În primăvara anului 1515... ieșì din Amasia.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/5. *În revărsatul zorilor au zărit... că două caice... se luptà cu valurile.* DRĂGHICI, R. 20. *Aceà... zi... în care virtutea se va îmbrăcă cu strălucitoare haina a nemuririi.* MARCOVICI, C. 14/25. *Slujba militărească are mai multe neplăceri. ...Și mai vârtos în vreme de răsboiu.* C. NEGRUZZI

I 39. *O cometă... nu vine în fiecare an.* BĂLCESCU, M. V. 4/31. *Așà zice tot omul ce 'n viilor trăește.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Pleacă în mândre nopți cu lună.* EMINESCU, P. 211. *Chiar în aceà zi, cătră sară, baba începù să puie la cale vieața nurori-sa.* CREANGĂ, P. 5. *În clipa aceasta este cu copiii ei.* ISPIRESCU, L. 4. *În cele mai de pe urmă calul îi zise...* id. ib. 9. *În Rusalii acum veni pe la mine.* VISARION, F. 73. *Viie în altă dată.* SBIERA, P. 114/15. *Dorul plânge în zori de ziuă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 104. | În legătură cu p â n ă, spre a se arătà momentul până la care ajunge acțiunea. *Nu părà în cumplit mânie-se.* PSALT. 211/12 (păși în cumplit. SCH. 332; în sfârșitŭ. DOS.). *Am dormit somn cu odihnă—până'n zuă de la cină.* DOSOFTEIU, PS. 17. *Până în sară abià au ajuns... la lăcașul său.* DRĂGHICI, R. 160. *Se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise până în luna lui Septemvrie.* C. NEGRUZZI, I 35. *Nu-i de mers la ibovnică până 'n luna lui Brumariu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 95. | În corelație cu *din: Așteptà din ceas în ceas să-i vie om de la Poartă.* LET. II 334/28. *Vin din sară în sară.* DOSOFTEIU, V. S. 8/2. *Ca prin vis trecând, s'auzià din când în când vuet surd.* ALECSANDRI, P. II 11. *Amână, din zi în zi și de Joi până mai de-apoi.* CREANGĂ, P. 141. | (În legătură cu nume și adverbe de timp, *în* formează adverbe și adverbiale care pot exprimà atât momentul cât și durata în timp) *Îr* (= în) *amiadzăzi.* PSALT. 67/27 (PS. HURM., ps. 36,6). *În lungu rebătoriu.* PSALT. 211/10. (PS. SCH. 332). *Că 'n curând, bade, te 'nsori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 251. | În expresiunile adverbiale *în sfârșit, în fine, în*, putându-se înlocuì cu *la*, se pare că arată tot momentul (la origine locul) în care se face acțiunea exprimată de verb; altă dată are numai sens conclusiv. *În sfârșit, dacă oricare ș'ar fi făcut năcaz mare de a se plecà la mintea căriea sânt slujitoare, ce-ar fi, Doamne!* KONAKI, P. 271. *În sfârșit, ea se apropie de horă.* SLAVICI, N. 139. *În sfârșit auzind împăratul...* ISPIRESCU, L. 1. *În sfârșit, își iea... inima în dinți și se duce la curte.* CREANGĂ, P. 156.

2°. Arată durata, uneori cu sens temporal-final (cf. în t i m p u l... s. t i m p d e..., în c u r s u l, alături de p e n t r u, dar niciodată nu se poate înlocui cu *la*). *Prebândim acolo în 7. dzile.* COD. VOR. 25/5 (rămasem acolo șeapte zile. N. TEST. 1648; am rămas acolo zile șapte. BIBLIA 1688). *Ca în doao ceasure strigară.* id. 11/9 (până la doao ceasure strigând. N. TEST. 1648; ca v r o doao ceasuri strigând. BIBLIA 1688). *Și șe întru în casa Domnului în lungi dzile.* PSALT. 39/15. (PS. SCH. 69). *S-au întunecat soarele... în trei ciasuri.* VARLAAM, C. 105/2. *Că în puținică vreame să îndulceaște, iară întru veaci munceaște.* CORESI, EV. 27/25. *În șease luni... apă n-au băut.* DOSOFTEIU, id. V. S. 3/2. *În cât va îndelung răbdà Dumnezeu să trăesc pre pământ.* ANTIM, P. XXIV 13. *În veac ești fecioară.* MINEIUL (1776), 124¹/1. *Și în toată a sa viață acolo va rămâneà.* PANN, E. I 98. *În curgere de două sau trei ceasuri putem ajunge acolo.* DRĂGHICI, R. 8. *Momente rari în cursul scurtei noastre vieți...* C. NEGRUZZI, I 78. *Această desvoltare... în timp și în spațiu.* BĂLCESCU, M. V. 3/20. *Românu'n veci nu piere!* ALECSANDRI, P. II 13. *Nu se puteà domirì el cum de în câlevà zile s'au schimbat astfel lucrurile.* ISPIRESCU, L. 9. *Iei, mătușă, cine-o murit în an, atunci s'a îngropat.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 297. *Și în mulți ani să trăiască.* TEODORESCU, P. P. 180. *Cine moare în săptămâna luminată...* ȘEZ. II 66. | (Echivalent cu p e) *Postescu-mă de doao ori în săptămână.* CORESI, EV. 11/8, 16/15, 24. | Spre a însemnà d u r a t a în care se petrece o acțiune, *în* se pune adeseori înaintea substantivului abstract care exprimă durata, alcătuind astfel o sintagmă care poate fi înlocuită cu o propoziție secundară de timp sau cu un participiu (cf. î n t r u). *În fsatul lui întors-ai în lângoarea* (= în timpul când sufereà de lângoare) *lui.* PSALT. SCH. 78/9—10, 138/9. *În bucurie scârba o uità.* CORESI, EV. 266/8. *L-au găsit în faptă* (= când făptuià, făptuind). BARAC, T. 69. *Parada... ce erà să-l petreacă în toată călătoria sa.* GORJAN, H. I 3/14. *În dureri cunosc viața și în viață tot durere.* KONAKI, P. 104. *Nu apucasc s'o afle în viață.* C. NEGRUZZI, I 32. *Pe țara mea iubită mângâeți-o 'n lipsa mea.* ALECSANDRI, P. II 73. *Părea că 'n somn un înger ar trece prin infern.* EMINESCU, P. 208. *N'am pățit eu asta numai odată în viața mea.* CREANGĂ, P. 124. *Malca, în vorbele iestea, iar a adormit.* id. ib. 133. *Să nu mă zăticnești în zborul mieu.* ISPIRESCU, L. 7.

3°. Din sensul d u r a t i v al lui *în* s'a desvoltat acel de d u p ă s. p e s t e. *Că în moarte nu-i nime să te pomenească.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Sosîm în 40 de zîle la loc cu pomăt.* id. V. S. 79. *Dinăsară în săptămână ieșiià de-și[i] luà apă.* id. ib. 102₂. *Priimind sânul mării trupul tău... în cătăvà vreame.* MINEIUL (1776), 94¹/2. *În puținele zile ajungând aproape de capitala Indiei.* GORJAN, H. I 4/3. *Să vestească tatălui său, că el au purces... la Londra, și că în puțină vreme iarăși se va întoarce înapoi.* DRĂGHICI, R. 6. *În două săptămâni după Sâmedru, se dau și berbecii.* IONESCU, CAL. 222/20. *De azi în trei zile plecăm.* ISPIRESCU, L. 4.

IV. Sensul l o c a l și d u r a t i v ia uneori o nuanță c a u z a l ă (= «pentru», «din pricina», «în urma», «de», cf. î n t r u, d i n) mai ales în legătură cu substantive abstracte. *Să nu șază soarele în mânia ta, nece să răsaie.* CUV. D. BĂTR. II 467. *Să vindece și să întărească sufletele și trupurele noastre ce sânt slăbite în păcate.* CORESI, EV. 64/8. *Va fi făcut uciderea în greșală.* PRAV. MOLD. 48/2. *Și în pizmă pre mulți i-au omorîl și el.* LET. II 8/28. *Voiu strigà 'n grijă multă.* DOSOFTEIU, PS. 18. *Bucurându-se în posturi, și bdenii, și în toată altă patimă rea.* MINEIUL (1776), 98. *Așà de dureri cuprinsă, în necazul ei cel mare, nemângâieta Zulnie...* KONAKI, P. 83. *Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B...* C. NEGRUZZI, I 65. *În a mea râvnă, pe locul părintesc, Fii al acestor ruine, țărâna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Când... broaște... în hor orăcăesc* [când răsare luna], *atunce în credință a mea inimă saltă.* ALECSANDRI, P. I 203. *Dar ochii-i ard în friguri.* EMINESCU, P. 210. *Începe a face un tărăboiu, de s'a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. *Dară nefericitul, în învălmășeală, nu băgase de seamă că, alergând după iepure, trecuse în valea plângerii.* ISPIRESCU, L. 8. *Saltă 'n vânt a ei altiță.* COȘBUC, B. 8. *În nădejdea slugii, Dai de fundul pungii.* ZANNE, P. IV 595.

V. *În* are sens f i n a l (cf. p e n t r u, s p r e, î n t r u, d e, după). *De la elu-s tremiși spre vrăjbirea reilor făcători și în lauda birefăcătorilor.* COD. VOR. 148/5. *Jăluii și ded de le tipării în lauda tatălui și fiului și duhului sfânt.* CORESI, EV. 1/18. *Întru frica și în isprăvirea celor ce vor auzì, spune Hristos Dumnezeul nostru, înfricoșatul lucrul venitului lui.* ib. 38/14. *Luați și mâncați, că acesta e trupul mieu, ce se dă și se frânge derept voi și derept mulți, în iertăciunea păcatelor.* ib. 112/2. *Cum s'au îndurat a da țara în pradă.* LET. II 229/18. *Mers-au în primblare la un sat.* LET. II 238/23. *Au și purces Hanul în pradă spre apa Donului.* LET. II 334/37. *Și o purtà în vedeală între toată boierimea.* LET. II 249/5. *S'au tuns în călugărie.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Vi să dă în știre.* URICARIUL, I 258/11. *În cinste să-ți fie ție coarnele.* ȚICHINDEAL, F. 221.

Cinstesc pe bătrâne în amintirea trecutei lor frumuseți. C. NEGRUZZI, I 38. *Îți vin codri'n ajutor.* EMINESCU, P. 163. *După ce s'a sfârșit nunta, feciorii s'au dus în treaba lor.* CREANGĂ, P. 5. *Plecase în pețit.* ISPIRESCU, L. 34. *Asta să fie în norocul mieu.* id. ib. 219. *Ș'a plecat în vânătoare.* TEODORESCU, P. P. 20. *Face multora 'n necaz.* id. ib. 314b. *Spunând părinților 'n ce umblă.* SEVASTOS, N. 40/5. *Măi, bădiță, 'n ciuda ta.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 236.

VI. Arată prețul sau echivalența (cf. pentru, cu, în loc de, ca). *Slujitorii în lefe.* LET. II 243/21. *Pre zaharà de vite și de pâne a da bani, n'a luoà în dar.* id. II 338/19. *Că-l vânduse Andronic... în 50.000 de galbeni de aur.* MAG. IST. I 99/27. *Câtă iarbă au fost... au vândut-o... unui Turc în 20 lei.* URICARIUL, XVII 24/15. *Am luat de la dumnealui în datorie de 550 lei.* ib. XX 370. *Femeia dacă va luà bani în datorie...* PRAV. COM. 22. *Ți-o vând* [vorba pe care am auzit-o] *în* (= cu) *cât am cumpărat-o.* ALECSANDRI, T. 954. #**În cinste** s. **în dar**=gratuit, fără plată. *Cine bea în cinste ori în dator, să îmbată de două ori.* GCR. II 374. *Să cumpere cu bani, iar nu în dar.* LET. II 287/4. *În dar a venit, în dar s'a dus.* ZANNE, P. V 248. | Înrudit cu acest sens este acela al interesului din locuțiunile *a da în* (s. *cu*) *camătă* s. *împrumut* (= *în* + **prumut*): *Să nu dai în camătă.* CORESI, EV. 344/14. *Prietene, dă-mi împrumut trei pâini.* GCR. II 37/1.

VII. Înrudit cu *în* care exprimă echivalența, e și *în* consecutiv din: *în urmare, în urma..., în consecință* etc. (cf. drept, ca).

VIII. Arată măsura, cantitatea (cf. de, pe, cu). *În cevà cu inima să nu scădeți, vă poftesc.* CANTEMIR, IST. 99, (cf. încâtvà, întru câtvà, încât). *În* (= pe) *ğumătate mort.* DOSOFTEIU, MOL. 80a. *Când... am... văzut țintariul în însutită câtime...* KONAKI, P. 268. *Această situațiune să explică în parte, prin istorie.* URICARIUL, X 373/18. (După fr. *en gros, en detail*) *A vinde în marc, în mic.* | (În corelație cu *din* s. *de*) *Locurile li erà tot de ce în ce mai necunoscute.* SBIERA, P. 67.

IX. Din sensul local (= întru) și din cel durativ s'a născut sensul «în privința», «cu privire la». *Iliia erà seamerea în chinu noao.* COD. VOR. 135/6. *Vânzare în vite nu erà.* LET. II 239/29. *Bișuguri n'au fost nici în pâne, nici în stupi.* id. II 418/36. *Ce duhul câtă de sarac și slobod, decât împăratul de poftă robit, mai bogat este și robul drept, decât tiranul strâmb, mai tare este, că cela în trup, iară cesta în suflet biruiaște.* CANTEMIR, IST. 152. *În ce le va porunci, să asculte.* MAG. IST. I 312/7. *Au socotit prea înalțatul nostru Domn împreună cu tot sfatul, în pricina adaosului ce s'au fost făcut... ca iarăși să se păzască acea din vechiu luare a banilor.* URICARIUL, I 336/13. *Trebue să sporim în bine.* ARHIVA, I 5/12. *Va fi îndestulare în grâu.* CALENDARIU (1814), 64/6. *Tinerețile nu sânt atât de bogate în zile.* MARCOVICI, C. 51/19. *În orice lucru pune temeiu numai pe blagoslovenia lui Dumnezeu.* MARCOVICI, D. 10/27. *Altul... nemulțămit în toate, par'că nu cunoaște prețul minței...* KONAKI, P. 259. *Arsenie T... e frumos în felul lui.* C. NEGRUZZI, I 64. *Omenirea ajunge-va a-și identificà în tot esența sa în esența divină?* BĂLCESCU, M. V. 3/9. *A fost numa 'n durere varietatea lor.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Un bondar rotund în pântec.* EMINESCU, P. 196. *Această poznașă trebușoară și gingașă în multe privinți.* CREANGĂ, P. 141. *Mi-e murgul sprintenel În picioare subțirel.* ALECSANDRI, P. P. 17/14. *Grâul... Erà 'n spic cât vrabia, Erà 'n paiu ca trestia.* TEODORESCU, P. P. 145. *La mândruța 'n joc bărbată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 420. *Din nainte lungă 'n șurță, Din dărăt lungă 'n cretință, Din nainte scurtă 'n poale.* ib. 426. *Scurt în gât și lung în trup.* ib. 506. *A fi tare în rânză.* ZANNE, P. II 426. *A fi tare în brăcinar.* id. III 30 (cf. ieftin la făină și scump la tărâțe). *Îi slab în cataramă.* id. III 91. *Cu bogatul nici calul să nu-l încerci, nici în pungă să te măsori.* id. V 88. (După fr. *étudiant en droit* etc.) *Student în drept. Doctor în medicină.* | (În numeroase exemple nu se poate spune dacă *în* are acest sens sau e local, durativ, instrumental ori modal). *Cea neputredă bunătate să dobândim în Hristos Isus.* CORESI, EV. 54/19. *Într'aceà vreme Tamerlan... înfloreà în puterea armelor sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/41. *De vei păgubì în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură.* C. NEGRUZZI, I 251.

X. Distributiv. Din cazurile în care *în* arată o direcție, el a ajuns să se întrebuințeze distributiv, după verbe care însemnează o «împărțire» (cf. lat. *Gallia est omnis divisa in partes tres*). *Să împarță în doo cu stăpânul pământului.* PRAV. MOLD., 42. *I-au tot tăiat câte în patru bucăți.* LET. II 258/25. *L-au întins în patru.* DOSOFTEIU, V. S. 128/1. *Soldatul... fu... făcut în bucăți.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/46. *Fii Român verde și rupe mâța în două.* C. NEGRUZZI, I 251. *Boi plăvani în câte șese.* ALECSANDRI, P. 41. *A ei catapiteasmă de-un fulger drept în două e ruptă.* EMINESCU, N. 208. *Măcar fă pe dracul în patru..., dar numai decât să-mi aduci pielea Cerbului.* CREANGĂ, P. 218. *Dacă nu fugeà leul..., în patru îl făceà.* ISPIRESCU, L. 17. *Fă, bădiță, piatra 'n zece.* ALECSANDRI, P. P. 51/1. *Cu inimà ruptă 'n două.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 113.

XI. În legătură cu *rânduri*, sensul lui *în* devine multiplicativ (cf. de două ori). [Omul este] *un... haos de patimi urîte... primite și lepădate pe un ceas în mii de rânduri.* KONAKI, P. 275. *Slujnica ne-au chemat în două rânduri.* DRĂGHICI, R. 212. *Pentru că mi s'a jurat, doamnă, în mii de rânduri.* C. NEGRUZZI, I 51. *Lăpușneanu, după înfrângerea sa în două rânduri, de oștile Despotului...* id. I 137.

XII. Din *în* local și instrumental s'a desvoltat *în* cu sens modal, arătând felul cum se întâmplă, se face s. este ceea ce se exprimă prin predicat. *În pace depreună adurmiiu și răpaus.* PSALT. 5/11 (PS. SCH. 11). *Când va veni fiiul omenesc în slava lui, și toți sfinții îngeri cu nusul.* CORESI, EV. 33/27. *Iară cela ce va posti în fățărie, nici un folos nu iaste lui.* id. 49/23. *Închinu-mă către beseareca sf[â]nta a ta în frica ta.* GCR. I 11/5. *La moartea părintelui ei,.. Rucsanda rămăsese în fragedă vrâstă.* C. NEGRUZZI, I 143. *Bată-te pârdalnicu, ș'ai ajunge în* (= cu) *traista goală.* ALECSANDRI, T. 836. *În calitatea mea de academic mi s'au aprins călcâiele de focul clasicității.* ODOBESCU, III 62/7. *Să fumege 'nainte-mi orașele 'n ruine.* EMINESCU, P. 203. *Să se înțeleagă în scris.* SLAVICI, N. 153. *Bătrânii văzând astă nenorocire și pe nora lor în așà hal, au început a o mustrà.* CREANGĂ, P. 89. *Când îi omul în doi peri, să te ferești de dânsul.* id. ib. 166. *Rămâneți cu toții 'n pace.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 322. *Puteau îmblà în tihnă prin pădure.* ISPIRESCU, L. 7. *Cine vine 'n* (= cu) *patru boi.* ALECSANDRI, P. P. 347/3b. *Examen oral și examen în scris.* | (În multe locuțiuni, precum: *în toată mintea, în adevăr, în ascuns, în deșert, în grabă, în taină, în zadar*) *Da bine, moșnege, când ai venit în cela rând, parcă erai în toată mintea.* CREANGĂ, P. 83. *Cânele în adevăr te latră și te muște, dar și este în adevăr cea mai bună slugă.* ZANNE, P. I 368. *În adevăr, numai un amor poate avè cinevà.* C. NEGRUZZI, I 55. *Ce cleveti în ascunsu-ți sufletul său, acesta mânaiu.* PSAL. SCH. 324/10. *Au pare-vă că în deșertu scriptura grăiaște...?* COD. VOR. 128/3. *În deșertu mă laud, și, ca un mândru, iarăș*

în deşertu mă laud. CORESI, EV. 14$_6$. *Le-ai dat bătaia 'n grabă a pizmaşi.* DOSOFTEIU, PS. 17. *Atunce, în grabă,... l-au bătut cu buzduganul.* NECULCE, LET. II 266/$_4$. *Mai în grabă îşi va rupe inima din piept, decât să o facă să mai sufere.* AGÂRBICEANU, LUC. V 372. *Şi aceasta zise, mearse şi strigă Mariia soru-sa, în taină, zise...* CORESI, EV. 95/$_{29}$. *Am grăit... în taină.* ANTIM, P. XXIV/$_{19}$. *Dragoste ruptă 'n zadar.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 156.

Spec. *a*) În formă de, ca, cu. *Au făcut un băţ în opt muchi.* LET. II 239/$_2$. *Un cal cu părul în faţa aghistinei.* ŞINCAI, HR. II 302/$_{13}$. *Păr în aur îi străluce.* BARAC. A. 47. *Să-mi paie drumu 'n plimblare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 111. *Ploi ce în torente... s'au vărsat.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Ai voit, amice,... să citesc eu, în manuscript, cartea românească ce tu ai compus.* ODOBESCU, III 9/$_2$. *Fumul ţigaretei... zboară în spirale.* ALECSANDRI, P. III 5. *Curg duşmanii în puhoiu.* EMINESCU, P. 161. *Perişorul... îi cădea pe umeri în unde.* ISPIRESCU, L. 20. *Vin cântând în stoluri fete de la grâu.* COŞBUC, B. 6. *Casa-i e în trei pereţi şi cu uşa p'in pod.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 23/$_{23}$. *Acoperemânt în două ape:* de pe care apa, când plouă, se poate scurge în două părţi. Com. T. NAUM. (Mai ales în locuţiuni ca: *în chipul cuivà* s. *a cevà, în tot chipul, în (tot) felul, în chip de..., în ce chip, în ce fel* etc.) *Întru pildă şi chipul oamenilor carei se dereptează de sineş... pre fariseiul puse Domnul...* CORESI, EV. 14/$_{24}$. *Feciu Adam în chipul meu şi-l puş în raiu.* CUV. D. BĂTR. II 362. *Doamne, fă piatra aciasta în chipul şi sămănarea mea.* DOSOFTEIU, V. S. 107/$_2$. *Îl strigă croitorul în chip de batjocură zicându-i...* MINEIUL (1776). 120^2/$_1$. *Hlujanul erà aţos în chipul inului de la noi.* DRĂGHICI, R. 52. *Lângă scârbi fuseiu în totu chipul în năpasti.* COD. VOR. 139/$_{11}$. *Purtà fel de fel de arme şi flori în tot chipul la straie.* LET. III 273/$_5$. *Dumnezeu în tot felul ne ispiteşte.* DRĂGHICI, R. 36. *Se ccreà în tot felul să-i taie pofta.* ISPIRESCU, L. 14. *Să face slobozire de toate lunurile, în chip de bine-ai-venit.* LET. III 322/$_{35}$. *L'au sfătuit... în ce chip se cuvine,... să viepuiască.* E. VĂCĂRESCU, IST. 251/$_3$. *Spuindu-le tot anume, cum şi în ce fealiu erà.* MINEIUL (1776) 161^1/$_1$.

b) Echivalent cu prin, cu ori cu un participiu prezent. *În lu[n]gă rebdare se ascultì mire.* COD. VOR. 73/$_{14}$. (Cu răbdare să ascultì pre mine. NOUL TEST. 1648. Cu multă îngăduială să mă auzi. BIBLIA 1688). *El au răspuns în pildă.* LET. II 206/$_{18}$. *Acei oameni- i calcă iarba de pe moşie în silă.* URICARIUL, VIII 9/$_9$. *Fugiià 'n băjenii.* DOSOFTEIU, V. S. 26/$_2$. *Îl priveà 'n mare plăcere.* PANN, II. 52. *Sufletul.. se înalţă în zbor.* MARCOVICI, C. 13/$_{12}$. *Să puteà zice fără sfială şi în cuget curat.* id. ib. 482. *După ce s'au frecat lemnele cătvà în toată puterea, au început a slobozì puţin fum.* DRĂGHICI, R. 69. *Petreceà viaţa... în vaete.* KONAKI, D. 84. *Cât mă simţeam de mic în asemănare cu băietul.* C. NEGRUZZI, I 6. *Tustrei feciorii babei umblau în cărăuşie şi câştigau mulţi bani.* CREANGĂ, P. 4. *Ieşì Zamfira 'n mers isteţ.* COŞBUC, B. 20. *Tot în silă şi 'n putere.* ALECSANDRI, P. P. 113/$_8$. *Eu cu mândra râd în şagă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 80.

c) După, potrivit cu...: *Că vin să judece pământului, să judece lumiei în dereptate.* CORESI, EV. 37/$_{33}$. *Veneà care cum puteà în puterea cailor.* LET. II 354/$_{34}$ *Unii din clevetnici făcând în voia luptătoriului de Dumnezeu, îi ziserà...* MINEIUL, (1776), 78^1/$_1$. *Cresc în voie.* KONAKI, P. 85. *Şi-şi tocmì oştile... cum ştià el în legea lui.* ISPIRESCU, L. 103. *Mi-o fost drăguţă 'n dreptate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 152.

d) Uneori *în* arată autoritatea, baza, temeiul din care porneşte o acţiune (mai ales în construcţiile: *în numele* cuivà, *în baza, în temeiul...*) *Şi-ţi spală păcatele zise, în numele Domnului.* COD. VOR. 41/$_{10}$. *Întru o sfântă besearecă a lui puse-l, cu mare cinste, ce erà zidită în numele lui.* CORESI, EV. 98/$_4$. *În virtutea acestui canon apostolic.* URICARIUL, X 344/^{b}. *Oare D-zeu va suferì să se calce astfel jurămintele făcute în numele său?* C. NEGRUZZI, I 51.

XIII. *În* se întrebuinţează în mod expletiv, putând şi lipsì. *Sau cum s'ar mai zice la noi în ţărăneşte, erà frumoasă de mama focului.* CREANGĂ, P. 276. — Tot aşà se zice *în ungureşte, în nemţeşte* etc. (Greşit) *Rânduiala ce să păzăşte dintru în vechime.* URICARIUL, I 188/$_6$. || (În legătură cu prep.) **înde** v. înde^2, **înspre** v. spre, **până în** v. până.

[Şi: (mai ales după vocale) *n*, (în textele rotacizante) *(î)r;* înainte de labiale) *(î)m*].

— Din lat. **in**. Cf. din, prin, întru.

ÍNĂ † s. f. *Fibre.* — (Grecism) Fibră. | *Ine*, după asemănare se zic şi aţele de ghiaţă ce se fac când începe apa a se 'nghiţà. I. GOLESCU, C. I.

— Din n.-grec. *ἴνας*, idem.

ÎNĂBOÌ vb. IV^a v. **înnăboì**.

INABORDÁBIL, -Ă adj. *Inabordable.* Care nu se poate abordà (1^0), de care nu te poţi apropià; neapropiat. *Ţărm inabordabil.* ŞĂINEANU, D. U. | P. ext. *Prunul utilizează... cele mai inabordabile preţipişuri.* I. IONESCU, M. 124. | Fig. (Om) de care nu te poţi apropià, cu care nu poţi începe vorba (fiind fudul, mândru, supărăcios sau fiindcă nu poţi ajunge la el, etc.) *Ioana Pallă* [erà] *inabordabilă.* TEODOREANU, M. II 403.

— *N.* după fr.

ÎNĂBUŞÍ vb. IV^a ş. d. v. **înnăbuşì**.

INACCEPTÁBIL, -Ă adj. *Inacceptable.* — Care nu se poate acceptà, primì.

— *N.* după fr.

INACCESÍBIL, -Ă adj. *Inaccessible.* Care nu e accesibil, la care nu ai acces, nu poţì ajunge, căruia nu-i poţi vorbì, neatins (2^0), neapropiat, cf. inabordabil. *Stare sufletească inaccesibilă egoismului.* MAIORESCU, CR. II 188. [Abstract: (< fr. *inaccessibilité*) **inaccesibilitâte** s. f.]

— *N.* după fr.

INACCESIBILITÁTE s. f. v. **inaccesibil**.

INACCÍU s. m. } v. **inat**.
INACÍU, -E adj. }

ÎNACOÁCE adv. † v. **încoace**.

ÎNACÓLO adv. † v. **încolo**.

INACOMODÁBIL, -Ă adj. *Inaccommodable.* — Care nu se poate acomodà, deprinde, împăcà, obicinuì (în alt mediu, cu o situaţie, cu cinevà s. cevà), cf. ina-daptabil.

— *N.* după fr.

ÎNACOPERÍ vb IV † = **acoperì** (= ascunde). *Că mă înacoperi-mă* (ascunse-me SCH.) *în acoperemântul său.* PSALT. HUR. 45/$_{37}$.

— Din **acoperì**, cu ajutorul pref. **în-**.

ÎNĂCREÁLĂ s. f. v. **înăcrì**.

ÎNĂCRÍ vb. IV[a] (*S'*)*aigrir*. — Intrans. şi refl. A se face acru, a se acrì; trans. (fact.) a face acru, a acrì. *Adună niște notreț..., ce se zice măzăriche...; totuşi nu trebue mai mult odată decât cât e de lipsă a le da să mânce, căci altminterea se înăcreaşte.* CALENDARIU (1814) 181/22. *Lapte[le]... nu s'o fi 'năcrit?* CARAGIALE, S. 6. *Curechiu, numa l-am băgat să se năcrească.* ŞEZ. I 275/19. ib. II 195/9. *Precum omului îi este acru, când îl tragi de cap sau de urechi, aşà şi borşul să se înăcrească.* MARIAN, SE. II 9. *Înăcreşte borşule, înăcreşte!* GOROVEI, CR. 305. | P. restr. A pune borş, să se facă acru, a umpleà borş. *Partea cea mai mare a Românceior de la țară au datină... Luni de a înăcrì sau a umpleà borş.* id. ib. 6. # **A i se înăcrì (cuivà) s. a-i înăcrì sufletul (cuivà)** = a (se) supărà (PAMFILE), a (se) amărî; (mai ales) a se săturà, cf. a-i fi (cuivà) lehamite (de cevà). ZANNE, P. II 441. *Ducă-se dracului gramatica! Mi s'a înăcrit sufletul de dânsa!* CREANGĂ, A. 92. *Un beciu... trebue să aibă o temperatură răcoroasă şi constantă, ca generoşilor prizonieri* [= butoaielor de vin] *să nu li se înăcrească cu viața de închisoare:* ap. TDRG.

[Şi: **năcrì** vb. IV[a], **înnăcrì** vb. IV[a].] Adjective: **înăcrít** (cu negativul **neînăcrit**) **-ă** = făcut s. devenit acru, acrit, pătruns de un miros acru; (fig.) acru, dureros; răutăcios, rău. *Să moi un băț în scuipat, şi apoi să-l pui în furnicar, şi pe urmă, înăcrit* (=îmbibat cu mirosul de furnicar)... GOROVEI, CR. 1472. *Ce m'ameninți tu 'năcrite duşman?* COŞBUC, Æ. 207/10. *Bătaie înnăcrită* (=amară). PAMFILE; — **(î)năcritór, -oáre** = care înăcreşte. | Abstracte: **(î)năcrire** s. f. *Jintița... o fac într'adins pentru a o întrebuința în loc de oțet la înăcrirea bucatelor.* HEM. 212; — **(î)năcrít** s. a. *A pus borşul la 'năcrit;* — **(î)năcreálă** s. f. = acreală; substanță cu care se înăcresc bucatele, bună-oară borşul (MARIAN); spec. oțet (VICIU, GL.), cuib de lapte acru (PAMFILE, I. C. 33). *Din zărul scurs din chişleagul scopt se face înăcreală.* ŞEZ. VII 98. *Caş dulce se mai poate obține, punând în lapte, în loc de chiag, năcreală.* ib. 100, cf. 113. *Adu năcreala, că-i prea dulce curechiu'* (Brad). VICIU, GL. *Brânză zburată de vaci se capătă luând lapte dulce... În el se adauge puțină înnăcreală (zăr din chişleag înnăcrit) sau orice soiu de acrituri.* PAMFILE, I. C. 27.]

— Derivat din **acru**, cu pref. **în-**. Cf. acrì.

INACȚIÚNE s. f. *Inaction*. — Lipsă de acțiune (1°), încetare a oricărei activități, neluerare, cf. inactivitate. *Seara s'a adunat comitetul. În comitet discutări vagi; s'au neutralizat părerile, unii pentru, alții contra... În definitiv, inacțiune.* MAIORESCU, D. IV 333. *Aşà numiții junimişti ne-am dat demisia din rețeaua partidului conservator, pentrucă am fost convinşi că cu acest fel de compunere a comitetului conducător,* [acesta] *are să fie într'o inacțiune, într'o balansare vecinică, din care nu o să poată ieşì nimic.* id. ib. IV 343.

— *N.* după fr.

INACTÍV, -Ă adj. *Inactif*. — Care nu e activ, neactiv, (om) care stă cu mânile în sân, nu lucrează, nu face nimic, leneş (dar mai puțin expresiv decât acest cuvânt). *Locaşuri de retragere, excluziv consacrate unei vieți monahale inactive.* ODOBESCU, II 41. [Abstract: (după fr. *inactivité*) **inactivitáte** s. f. = lipsă de activitate, neactivitate, nelucrare, cf. inacțiune.]

— *N.* după fr.

INACTIVITÁTE s. f. v. **inactiv.**

INADAPTÁBIL, -Ă adj. *Non adaptable*. — Neadaptabil, care nu se poate adaptà, deprinde, obicinui, împăcà (cu cevà nou), cf. inacomodabil. [Abstract: **inadaptabilitáte** s. f. = neputința de a se adaptà.]

— Formație literară din **în** şi **adaptabil.**

INADAPTABILITÁTE s. f. v. **inadaptabil.**

ÎNĂDÍ vb. IV[a] ş. d. v. **înnădì**, ş. d.

ÎNADÍNS adv. v. **adins.**

INADMISÍBIL, -Ă adj. *Inadmissible*. — Care nu e admisibil, nu se poate admite, nu poate fi primit, neadmisibil, cf. inacceptabil. *Este inadmisibil să se facă o legc organică pentru fixarea salariilor.* MAIORESCU, D. IV 132. *O asemenea cerere adresată ministrului este inadmisibilă.* id. ib. IV 263. [Abstract: (după fr. *inadmissibilité*) **inadmisibilitáte** s. f. = neputința de a admite s. de a fi admis. *Greutatea, inadmisibilitatea unei asemenea interveniri mai provine din faptul că...* id. ib. IV 617.]

— *N.* după fr.

INADMISIBILITÁTE s. f. v. **inadmisibil.**

ÎNĂDUŞÍ vb. IV[a] ş. d. v. **năduşì**, ş. d.

INADVERTÉNȚĂ s. f. *Inadvertance*. — Lipsă de atenție, nebăgare de seamă, neluare aminte, p. ext. greşală (făcută din nebăgare de seamă).

— *N.* după fr.

ÎNAFÁRĂ adv. v. **afară.**

ÎNĂGĂRÍ vb. IV[a] v. **înnăgărì.**

ÎNAGERÍ vb. IV[a] † = **agerì.** LB.

INÁGHIE s. f. *Ambition*. — Ambiție. *Îşi pune împăratul în inagie de strânge toată cânipa şi lâna din țară.* RĂDULESCU-CODIN. *S'a pus cu toată inaghia să mă bată.* PAMFILE, A. [Şi: **inágie** s. f.]

— Pare a fi acelaşi cuvânt ca *ananghie* (v. c.).

INÁGIE s. f. v. **inaghie.**

INĂGÍU, -ÍE adj. v. **inat.**

ÎNAGURIDÁ vb. IV[a]. *Rester vert, ne pas mûrir*. — (Rar; despre struguri) A rămâneà aguridă. PONTBRIANT.

— Derivat din **aguridă**, cu pref. **în-.**

ÎNÁHT adv. v. **naht.**

ÎNAINTÁ vb. I[a]. — 1°. (*S'*)*avancer*. 2°. *Avancer; faire avancer.*

1°. Intrans. A merge înainte, p. ext. mai departe (spre cevà s. cinevà). *Sluta moarte către noi înaintează.* C. NEGRUZZI, II 8, cf. ALEXANDRESCU, M. 21. *Vaporul înaintează.* ALECSANDRI, P. III 74. *Căruța înaintează pe căi fără de urme.* ODOBESCU, III 15/20. *Lunirea... înaintează în lovire de lopeți.* EMINESCU, P. 253. *Trăsura înaintà de-alungul Dunării.* ZAMFIRESCU, R. 82. *Văzură că dâra de sânge nu mai înaintà.* IŞPIRESCU, L. 84. || Refl. (După fr. *s'avancer*) A merge înainte, a ieşì înainte. *Iată că se 'năintà Şi pe prag se arătà.* ALECSANDRI, P. P. 131/7. *Un sanț se 'naintează spre groaznica redută.* id. P. III 487.

2°. Fig. Intrans. A merge înainte (în timp), a merge mai departe în desvoltarea sa, a progresà, a face progrese. *Cu cât însă înaintez în vârstă, cu atât mă pătrund...* C. NEGRUZZI, I 296. *Un progres continuu, a cărui mişcare e cu atât*

mai repede, cu cât mai mult înaintează. BĂLCESCU, M. V. 3/13. *Cu cât înaintează însă limba...* MAIORESCU, CR. I 12. || Trans. A face ca un lucru să meargă înainte, să se desvolte, să progreseze. *Ea crede că înaintează literatura.* id. ib. 278. | *A înaintà un act* (petiţie, cerere, plângere) = a adresà. *A-şi înaintà demisia* = a demisionà. *După cinci zile de frământări şi-a înaintat demisia.* BRĂTESCU, L. D. 40. *A înaintà* (*o părere*) = a emite s. exprimà o părere. *Când Kopitar înaintà că noi n'am avut nici o literatură înainte de Biblie, Maior puteà să-i prezinte o listă întreagă de tipărituri.* IORGA, L. II 257. | *A înaintà pe cinevà* (*într'o funcţiune*) = a-l numì într'o funcţiune mai înaltă decât aceea pe care o ocupă, a avansà. *Herăscu, verificator-ajutor... este înaintat ca verificator de măsuri şi greutăţi la Râmnicu-Vâlcea.* MON. OF. 6.

[Şi: **înnaintà** vb. I[a]; **naintà (năintà)** vb. I[a]. *Năintând cu timpul şi vârsta anului...* MARIAN, SE. I 23; **înaintì** vb. IV[a] †. *Spre a se înaintì lucrarea.* URICARIUL, III 249/25. *Să găsiţi mijloace de a vă înaintì cătră nişte slujbe ca acèle.* DRĂGHICI, R. 276. Cf. ŞEZ. XII 45. | Abstracte: **înaintáre (înaintíre** †) s. f. = mergere înainte, progresare, progres, avansare. *Bucurându-se foarte mult pentru înaintarea* [*şcolarì*]*lor.* GORJAN, H. IV 66. *Boala făcù repezi înaintări.* C. NEGRUZZI, I 159. *Înaintările făcute în gospodăria altor ţări.* I. IONESCU, C. IV. *Înaintirile ştiinţelor.* id. ib. V, cf. DACIA LIT. IX 268, ALECSANDRI, T. 1004. *Nici o înaintare fără împiedecare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102. | Adjectiv: **înaintát (înaintít, năintát,** cu negativul **neînaintát), -ă** adj. = care a mers s. a ieşit înainte s. în afară, care a progresat, a avansat. *Şcolarii cei mai năintaţi...* GORJAN, H. IV 239. *Sacnasiul cu yeamlâo înaintat pe grinzi, care erà obicinuita şedere a Doamnei şi a femeilor sale.* ODOBESCU, I 128/4. *Cerdacuri înaintite sub şandramale lungi.* EMINESCU, N. 50. *Primăvara fiind foarte înaintată... cereà să-i deschizà fereastra.* BRĂTESCU, L. D. 230. *Noaptea este înaintată.* ISPIRESCU, L. 376. *Vornicul Ioan Paladi cuprins de damlà şi înaintit în vârstă.* URICARIUL, VIII 126/26. *Trăsnea erà înaintat în vârstă.* CREANGĂ, A. 89. *Înaintat la învăţătură până la genunchiul broaştei.* id. ib. 5.]

— Cuvânt literar, plăsmuit de scriitorii sec. al XIX-lea din **înainte,** spre a redà ideea cuprinsă în neologismele *progresà* şi *avansà.*

ÎNAINTÁŞ, -Ă subst., adj. I. 1°. *Cheval de volée.* 2°. *Prédécesseur.* II. *De devant.*

I. Subst. 1°. Cal înhămat (s. bou înjugat) înaintea rotaşului. *Caii de la roate erà cel puţin de trei stânjeni depărtaţi de naintaşii...* C. NEGRUZZI, I 37. *Naintaşii trecuse apa prin vad.* ODOBESCU, I 161/23. *Plesnind voinicește pe naintaşi.* DELAVRANCEA, S. 215. *Se auzeà gârbaciul rotaşului pocnind, iar glasul lui strigând la înaintaş.* ZAMFIRESCU, R. 240. *Harabalele... trase de... rotaşi cu înaintaşi.* CONV. LIT. XLIV vol. II 71. *Când sânt trei părechi de boi înjugaţi la un car sau plug, părechea dinainte se numeşte năintaşi.* MARIAN. | Adj. Înhămat unul înaintea altora (spre deosebire de alăturaş). *Se obicinueşte, pe lângă doi boi, să se pună şi un cal, înaintaş, la vargă, înhămat c'o gură de ham.* PAMFILE, A. 40, cf. 50. *Trăsura erà trasă de patru cai înaintaşi.*

2°. (Cuvânt literar, întrebuinţat spre a înlocuì neologismul:) Predecesor, antecesor. *Urmează şi tu pe frumoasa cale ce înaintaşii tăi ţi-au deschis.* CARAGIALE, M. 96/3. *Nu ţi-a fost deajuns că ai lucrat din răsputeri la surparea înaintaşului meu.* MARIAN, T. 287.

II. (Neobicinuit) Adjectiv. Dinainte, de dinainte. *Baionetele ce ar răsturnà şirurile naintaşe.* V. A. URECHIĂ, ap. TDRG. *Cu lânjala năintaşe.* DELAVRANCEA, S. 197.

[Şi: **înnaintáş, naintáş (năintáş), -ă** s. m., adj.].

— Derivat din **înainte,** cu suf. nom. agent. *-aş.*

ÎNAÍNTE adv., prep., adj., s. f. I. 1°. *En avant, devant.* 2°. *Devant, en face de.* 3°. *Au devant de.* 4°. *Tout droit.* 5°. *Plus loin;* (s'emploie dans les cas où le français dit: continuer à). 6°. *En tête.* II. *Avant.* III. *Avant, auparavant;* (s'emploie dans les cas où le français dit: à partir de). IV. *D'auparavant, antérieur.* V. *Le devant.*

I. *Înainte* exprimă un raport local relativ, arătând că cevà (s. cinevà) se mişcă într'o direcţie s. ocupă o poziţie, care, de la punctul din care privim, e la oarecare distanţă în faţa noastră; stă deci în opoziţie cu *înapoi, îndărăt, în urmă* (cf. *în lături, în stânga, în dreapta, la o parte*).

1° *a*). Adv. *Prăpăstii privesc ochii şi 'napoi şi înainte.* KONAKI, P. 109. *Cu muzica înainte sunând marş, Meneli intră în oraş.* C. NEGRUZZI, I 43. *În lături, înainte, în urmă-i totul moare.* ALECSANDRI, P. III 290. *Fac o săritură înapoi şi una înainte.* CREANGĂ, P. 199. *La plăcinte înainte Şi la războiu înapoi.* ZANNE, P. IV 90.

b). Prep. *Foc înaintea lui aprinde-se-và.* CORESI, EV. 30/9. *Pusă* [pânile] *nainte-ne şi să dusă.* DOSOFTEIU, V. S. 82,2. *Anul... acum se deschide înnainte-ţi.* MARCOVICI, D. 12/24. *Corabia cufundându-se, s'au făcut nevăzută înaintea lor.* DRĂGHICI, R. 12. *Puţin mai înnaintea lui mergeà din întâmplare... Dumnezeu şi cu sfântul Petre.* CREANGĂ, P. 297. | (În vechime, rar, construit cu prep. de). *Lăcueşte cu soarele şi ainte de lună* (= permanebit cum sole et ante lunam). CORESI, PS. 188.

c). (În strânsă legătură cu anumite verbe). **A merge (plecà, se duce** etc.) **înainte, a o luà înainte (la drum)** = a înaintà, a continuà drumul. *Părăsit... cu totul de puteri a merge mai înainte.* DRĂGHICI, R. 161. *Iară el, supărat, plecà înainte.* ISPIRESCU, L. 9. *Bun rămas!... şi s'a tot dus înnainte.* CREANGĂ, P. 127. *Hi! zmăoaicele tatei, îndemnaţi înnainte!* id. ib. 119. (Învechit) **A pune înainte** = a opune, a aduce drept motiv, a motivà, a aduce dovadă, cf. a pretextà. *Ştiu c'ai să-mi pui înainte prieteşugul.* KONAKI, P. 86. *Rugând să-i dea voie să călătorească..., puind înainte că prin aceasta s'ar puteà înzestrà cu învăţături.* DRĂGHICI, R. 4. **A (o) apucà înainte şi a (o) apucà cu gura înainte** v. apucà V 2°. **A-i da cuivà înainte** (la jocuri, întreceri etc.) = a-i oferì un avantaj; a fi mai deştept, mai priceput (ZANNE, P. V 426); (despre bani) a da avans, acont; (neobicinuit) a oferì. *Iubeşte-mă drăguţ drag... Dacă nu, silă nu-ţi fac. Ţi-am dat lumea înainte, Să iubeşti un om cuminte, Şi tu ţie ţi-ai ales... Un urît...* DOINE, 112/9. **A luà cuivà înainte** (s. **pe dinainte)** = a-l întrece. **A o luà înainte** v. luà. **A ieşi înainte** = a fi cel dintâiu, a întrece, a rămâneà, a învinge. *La luptă să iasă înaintea tuturor.* PANN, E. II 1. † **A vedeà (în)ainte** = a prevedeà. *Domnul ainte veade* (= prospicit). CORESI, PS. 94, cf. 32. *Vedeà mai naînte ceale ce erà să fie.* MINEIUL (1776), 146[1]/1.

2°. Prep. În faţa, în prezenţa (cuivà). *Iară ceia ce sta îrainte dziseră.* COD. VOR. 46/13–14. *Şi-l băteà îraintea giudecătoareei* (= *înaintea* divanului BIBLIA, 1688). COD. VOR. 1/12. *Să o ducem înaintea celui zmeu.* CUV. D. BĂTR. II 151. *Căzură gios înainte[a] sfinteei Veneri.* ib., II 148. *Veţi hi duşi înaintea a domni şi a împăraţi.* VARLAAM, C. 221. *O adusără naintea sa.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *De faţă, înaintea Măriei Tale.* ANTIM, P. XXIV/20. *Stătut-ai înaintea divanului celui tirănesc.* MINEIUL (1776) 177[2]/2. *El se oprì înaintea unei case.* EMINESCU, N. 51. *Spânul se înfăţişază înnaintea*

împăratului. CREANGĂ, P. 208. *Apoi dă, măi babă, ce putem noi face înnaintea lui Dumnezeu?* id. ib. 74. | S p e c. **Înaintea ochilor:** *Nu vor hi în leage călcătoriu raintea ochilor tăi* (î n t r e ochii tăi CORESI). PSALT. SCH. 11. *Învățătură neclătită înaintea ochilor.* BIBLIA (1688) 3 pr. 16. *Nu mai vedeà înaintea ochilor.* ISPIRESCU, L. 27. *Când dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înnaintea ochilor.* CREANGĂ, P. 317. || De față cu..., față de..., în comparație cu..., pe lângă... *Am înfruntat pre împărat naintea a tot sfatul.* DOSOFTEIU, V. S. 109,2. *Înaintea acestora, tu ascunde-te, Apollo!* EMINESCU, P. 245. *Rușinea ce-i făcură frații înaintea tatălui său...* ISPIRESCU, L. 36. *Cel ce plânge înaintea judecătorului, își pierde lacrămile.* ZANNE, P. 368. || Pentru, (adesea *înaintea cuivà* corespunde dativului *cuivà*, arătând numai persoana interesată). *Ei părinte, așà fu bună vreare înaintea ta* (=oui, mon Père, cela est ainsi, parce que tu l-as trouvé bon). TETRAEV. (1574) 218. *Care lucru iaste de ireabă înaintea lui D[umned]zău?* VARLAAM, C. 316,2. *Cinstită-i naintea Domnului moartea cuvioșilor lui.* DOSOFTEIU, V. S. 2 pr. *Așà au fost plăcut înaintea stăpânului.* ANTIM, P. XXV/21. *Pare c'am făcut tot rău Înaintea tată-mieu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 11. *A cântà înaintea cuivà* = a se plânge cuivà. ZANNE, P. IV 295.

3°. A d v. (Când persoana sau lucrul spre care ne îndreptăm, se mișcă și el spre noi, *înainte* corespunde germanului «entgegen») Împotrivă, în întâmpinare (mai ales în expresia) **a ieși înaintea cuivà** = a-l întâmpinà, a-i răsărì în cale, a-l întrece și a-i ieși în drum. *Ieșind sufetul, îi ies nainte ceate de draci.* DOSOFTEIU, V. S. 96. *Îi sar pureci înainte, cu potcoave de oțel.* EMINESCU, P. 195. *Ceilalți... îi ieșiră înainte și o întâmpinară.* ISPIRESCU, L. 22. *Poate să-ți iasă înnainte vrun iepure.* CREANGĂ, P. 187. *Pe semne păcatele mi te-au scos înnainte, măi Chirică.* id. ib. 164. *Cum erau să iasă ele cu vorba înnaintea tatălui lor?* id. ib. 231. *Dragii mămucuței, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie și-mi râd înnainte când mă văd!* id. ib. 25. *Când va Domnu cu omu, dracu îi iese înainte cu colaci.* ZANNE, P. VI. || (Din acest sens s'a născut cel de) Împotrivă. *Gătit-ai între mine masă ainte dodeiaște-mi* (parasti in conspectu meo mensam a d v e r s u s eos qui tribulant me). CORESI, PS. 56. † **A sta înaintea cuivà**=a i se împotrivi, opune. *Atunce se sculă multă mulțime de Turci..., că nu aveà nime puteare să stea înainte.* MOXA, 402/12.

4°. A d v. În linie dreaptă. *Ia-o la stânga și apoi du-te tot înainte!*

5°. A d v. Mai departe; în continuare; (în anumite împrejurări — depinde de punctul de vedere al vorbitorului — poate însemnà și) mai la vale, mai jos (cf. lat. i n f r a), în urmă. (Une-ori precedat de m a i). *Veni și la dânșii zorba, precum înainte arată.* LET. II 301/37. *Să ascultăm mai înainte!* DRĂGHICI, R. 7. *Dumnezeu să ne ție, că cuvântul din poveste înnainte mult mai este.* CREANGĂ, P. 199. *Flăcăul plecă mai înainte.* ISPIRESCU, L. 43. *Ceasornicul bătea înainte* (=continuà să bată) *zuruind.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Spune, zi înainte! Cei mulți (ani), cele multe înainte!* TDRG.

6°. A d v. În frunte, în locul dintâiu, cel dintâiu (adesea precedat de m a i). *Și mainte và merge preacinstita' Maica lu H[risto]s.* CUV. D. BĂTR., II 460. *Îngerul lui D[umned]zău mergeà naintea taberii.* BIBLIA (1688) 49/2. *Eu să fiu în tot locul mai nainte.* MARIAN, VR. 180.

II. (Din sensul din urmă se explică schimbarea raportului local, într'un raport c a l i t a t i v, însemnând un r a n g, cf. lat. *ante alios, ante omnes* etc.; adesea precedat de m a i). Mai presus de... *Nu ainte puseră tine întru sine* (= p r o p o s u e r u n t). CORESI, PS. 236. *Acela va hi mai înaintea voastră și mai mare decât voi.* VARLAAM, C. 74,2. *Elefantule..., decât alte dobitoace, o cât ești tu înainte!* KONAKI, P. 270. *Înaintea tuturor e Dumnezeu; înainte de toate, credința!*

III. Exprimă un raport t e m p o r a l relativ, indicând precedare în timp, în raport cu altcevà. Se construește în mod a b s o l u t (adverbial) sau r e l a t i v (prepozițional) în legătură cu pronumele posesiv, cu genitivul sau cu d e s. (când se indică limita) cu p â n ă (a, s ă, c â n d, n u) și (când se indică măsura de timp) cu prep. c u: *înainte de amiaz*, dar *cu trei ani înainte.* Foarte adesea precedat de m a i, care îi dă un înțeles mai puțin hotărît.

A d v. și p r e p. **Mai** de vreme, mai de grabă, mai vechiu, mai de mult; întâiu, cel dintâiu. *Ainte tre(i)meș o carte(a) la voi, iară voi nu o crezut; tremeșu și a doa carte(a).* CUV. D. BĂTR. II 44, cf. 45, 51. *Intră înainte Iamvlih în peșteră, de-aciia* (=după aceea) *episcopul.* MINEIUL (1776) 131²/1. *Avraam... a fost înaintea și a legii vechi și a legii nouă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/40. *Se întorsese înaintea ei.* ISPIRESCU, L. 14. *De nu i-ar murì mulți înainte!* CREANGĂ, P. 122. *El a plecat înainte și numai după aceea au plecat ceilalți.* | (În legătură cu m a i) **Mai (î)nainte,** († și regional) **mainte** = mai de mult, până atunci. *Acel împărat lumină mai bine și mai vârtos decât mainte* (= până atunci, până la el). CUV. D. BĂTR. II 150. *Nește Sârbi ce-[a]u fost la Mihaiu-Vodă mainte și s'au închinat apoi la Leși* (a. 1601). IORGA, D. B. I, 5. *Până nu vom vedeà mainte seamne minunate, nu vom creade.* MOXA, 390/3. *Mainte au fost curvă.* PRAV. MOLD. 26,2. *Părintele luà fiiul său pre brațele sale, unde au fost și mainte.* VARLAAM, C. 182,2, cf. 17,2, 84,1. *Iarăși începù ca mainte.* DOSOFTEIU, V. S. 89,1, cf. PS. 138, 94. *Mănăstirea lui Danco, carea au fost mainte biserică de mir...* LET. II 51/25, cf. II 103/20. *Mai nainte au trebuit să faceți aceasta.* MAG. IST. I 163/19. *Au rămas, ca mai nainte* (= ca și până atunci), *preacurată.* MINEIUL (1776) 175¹/2. *Mai nainte, nu puține ghinte slovenești venind cu Avarii...* P. MAIOR. IST. 185. *Pricina întristării ce aveà mai înainte...* GORJAN, H. I 5/35. *Același loc ca și mai înainte văzuse.* DRĂGHICI, R. 160. *Întrec pe ceilalți, ajungând mai nainte ținta.* C. NEGRUZZI, I 36. *Eroi ce mai, nainte mult zgomot au făcut.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Mai nainte, calea-valea, erai deprins a trăì singur...* CREANGĂ, P. 161. *Totul rămâneà ca mai nainte.* ISPIRESCU, L. 34. *Zmeii... cădeau mainte din nouri.* H. MI 23. *Când ai fost la mine? — Mainte!* MARIAN. *Curăță-ți mai nainte sticla de în lăuntru și blidul după aceea de în afară.* ZANNE, P. IV 128. | (Urmat de d e s. d e c â t). *Dumnezeu ce e ainte de veac* (= qui est a n t e saecula). CORESI, PS. 144. *Venit-ai încoace ainte de vreamè* (= avant le temps) *a muncì noi.* TETRAEV. (1574) 212. *Eràmainte de cruce.* VARLAAM, C. 60,1. *Mainte decât alții au văzut.* id. ib. 143,2. *Au fost mainte de săborul din Nichea.* DOSOFTEIU, V. S. 5,2. *La anul mainte de H[risto]s 253.* CANTEMIR, HR. 120/6. *S'au bătut de mainte de apusul soarelui până au înoptat.* LET. I 115/3. **(Mai) înainte** (s. **mainte**) **de a** (s. **de** s. **să,** rar **decât a**) = **mai înainte** (s. **mainte**) **de ce (nu)** = **(mai) (în)ainte** (s. **mainte**) **până a** (s. **să,** mai rar **până când**) s. **până nu** = până a nu... *Iarba câmpului, mai înainte de a să face...* BIBLIA (1688) 2¹/37, cf. 4 pr./37. *Și-l văzură mai nainte decât a să apropiià el.* ib. 28,1, cf. 7,2; 12,2, 19,1, 150,1. *Mai înainte de a răsărì soarele...* DRĂGHICI, R. 84. *Să-i vină rău gând de a lepădà cartea ta din mână, mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei.* ODOBESCU, III 11/4. *Mai nainte de a-l suì.* BARAC,

T. 24: *Firul zilelor să se taie mai nainte de a se sfârşì anul.* MARCOVICI, D. 17/24. *Înainte de a merge la cununie, să ne îmbăiem.* ISPIRESCU, L. 37. *De-i vedeà mânz înainte de să fi văzut miel...* ŞEZ. ap. TDRG. *S'au cununat cu creştina mainte de ce s'au fost despărţit.* PRAV. MOLD. 80,2, cf. 72,2. *Tămâiază bozii mainte de ce nu te muncesc.* VARLAAM, C. II 63, cf. II 65,2, II 16,2. *Mainte de ce sosise iale, fu un cutremur mare.* id. I 145. *Să te blagoslovească sufletul meu mai înainte de ce voiu murì.* BIBLIA (1688) 19. *Mai înainte de ce nu vei cercà, nu hulì.* LET. II 62/11. *Noi, ainte, pârâ cându nu se voru apropiià de elu* (= mainte de ce se vor apropiià N. TESTAMENT 1648; mai nainte de ce să va apropiià BIBLIA, 1688 = avant qu'il arrive), *gata semu a-lu ucide elu.* COD. VOR. 10/14. *Nădeajde fuseşi nouă ainte, până* (= priusquam) *codri nu furâ.* CORESI, PS. 249, cf. 338, 104, (*până să se facă*) 249. *Sodomleanii, mainte încă, până nu-i vor ruşinà înaintea giudeţului, nu sânt volnici cu avuţia sa.* PRAV. MOLD. 114,2, cf. (*mainte încă până a-i ocărî*) 114,2. *Să nu moară mainte, până nu va vedeà pre Domnnl H[risto]s.* VARLAAM, C. II 53. *Mai nainte, până a nu ajunge la porţile morţii...* MINEIUL (1776) 38²/2. **De acum** (s. **acù, aici, azi, mâne**) **înainte** (cf. ital. *de qui innanzi*) = de acum s. acî încolo, în viitor, începând cu azi, mâne etc. *Caută de acum înainte de vezi ce s'au lucrat din zavistie.* LET. II 259/8. *Fii de acum înainte singurul mieu povăţuitor.* MARCOVICI, D. 2. *Ţine-te bine şi de acì înainte.* ODOBESCU, III 63/2. *Îl rugau să locuiască de acì înainte cu dînsele.* ISPIRESCU, L. 7. *Iei lasă, ticăloaselor, că v'oiu dobzălà eu de acù 'nnainte!* CREANGĂ, P. 12. *De azi înainte Să fiu mai cuminte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 502. *De aici înainte, Ciobu', şi lumânarea!* ZANNE, P. VI 512. | **Cu... (mai) înainte** s. **(mai) înainte cu...** (urmând o noţiune de timp) arată cât timp a trecut de la întâmplarea de care e vorba. *Făcusă o năvală... cu trei zile mai nainte de ce se rănisă Timuş.* LET. I 321/23. *Cu două zile înaintea sfinţilor apostoli Petru şi Pavel..* ib. II 320/6. *Mai naínte cu puţineale zile, până a nu venì aici...* MINEIUL (1776) 137²/2. *Cu un ceas mai nainte.* ZANNE, P. III 94. (Şi fără prep. cu) *Gându-l duce mii de veacuri înainte.* EMINESCU, P. 223.

IV. Adj. (La începutul sec. XIX, cu funcţiune atributivă; precedat de mai) Anterior, prealabil. *Proorismul sau mai înainte hotărîrea.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/42. *O mai înainte judecată la începerea unui lucru..* DRĂGHICI, R. 146. || (Mai ales la traducătorii vechi, ca element de compoziţie, corespunzând adesea neologicului:) Ante- s. pre-. † **Înainte-alergătoriu** s. m. (după paleosl. prěditeča, grec. *πρόδρομος*) = precursor. *Adevăr predtece... întrecut-au pre Hristos, derept aceaia nu numai glasul cuvântului cheamă-se, ce şi prooroc şi înainte-alergătoriu.* MS. (sec. XVII), ap. HEM. 836/40; † **înainte-cuvântare** s. f. = prefaţă, cuvânt înainte, cf. predoslovie. POLIZU; † **mai-nainte-grăitoriu** s. m. (după paleosl. proroka, grec. *προφήτης*) = proroc, profet. *Mai-nainte-grăitoriule de ceale dumnezeeşti.* MINEIUL (1776) 117¹/19; **înaintemergător** s. m. (întrebuinţat de unii scriitori moderni, în locul neologismului) precursor (în Ardeal «antemergător»). *Ultimii reprezentanţi ai culturii slavone şi înnainte-mergători ai timpurilor nouă.* IORGA, L. I 415, cf. I 188, II 74; † **ainte-născut** s. m. = copil născut cel dintâiu între fraţi, întâiunăscut (cf. numele propriu Pârvan). *Ucise tot ainte-născutulŭ* (= întâniu-născutulŭ SCH.; omne primogenitum) *în ţara lor.* CORESI, PS. 292; † **nainte-veaste** s. f. = prevestire (?). *Care plăzmuituri şi naínte-veşti aducându-le...* DOSOFTEIU, V. S. 204,2; (şi azi) **(mai) (î)nainte vreme** loc. adv. = mai de mult, în vremea veche, odinioară. *L-au ştiut cum iaste de mai nainte vreame* (Munt.) PRAV. 643. *Eră ţara stricată mai înainte vreme.* LET. II 333/34. *Lehia* (= Polonia) *fost-a crăie cu multe prinţipaturi înainte vreme..* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 227. *Călugărul... mai nainte vreme îţi păreà că-i mânios.* BELDIMAN, TR. 10. *Cam cu 50* [*de*] *ani înainte vreme* (= cu 50 de ani înainte, cf. III), *erà... un olar.* ŞEZ. V 8/15.

V. † S. f. plur. Parte anterioară. *Vei pune lanţurile împletite peste pevecioare după înaintile umerilor lor den nainte* (= şi vei pune lănţişoarele împletite preste pavăze pre umerii lor din nainte BIBLIA, 1914). BIBLIA (1688) 59, cf. 57. *Fieştecarea vită patru obraze având... cât a nu să înţeleage de cinevaşi înaintile sau dosurile* (a. 1775). GCR. II 106.

VI. Precedat de prepoziţiunea de (cu care formează de obiceiu un compus, cf. dinainte):

† **(mai)deinte** adv. = înainte II; (mai) dinainte. *Şi zise preasfânta Mariia să cadză întunerecul ca şi deinte, şi căzdză pre ei.* CUV. D. BĂTR. II 322. *Mai deínte H[risto]s i-au spus că va fi în iscuşenie grea.* DOSOFTEIU, V. S. 29,2.

† **(mai) de ainte** = (adv.) (mai) dinainte, dintru început; (adj.) dinainte, vechiu. *De ainte* (= initio) *cunoscuiu de mărturiile tale, că în veac urzitu-leai.* CORESI, PS. 349. *Va fi fost mai de-ainte acel lucru a lŭi.* PRAV. MOLD. 29, cf. 17,2. *Zilele de ainte* (= antiqui). PSALT. SCH. 239, cf. 461. *Mai de-ainte vreame.* CUV. D. BĂTR. I 114.

† **de mai nainte** s. † **de mainte (de...)** = (adv.) înainte II, mai de mult; (adj.) dinainte, de mai nainte, anterior. *Să-mi aibi de grijă ca şi de mainte.* DOSOFTEIU, PS. 142, cf. 19, 43, 219, 244, 336. *Unul iaste D[u]mn[e]dzău văcuitoriu de maintea începăturilor.* id. V. S. 163,2. *Mărturisişi pre H[risto]s, D[u]mn[e]dzău de mainte de veaci.* id. V. S. 119,2. *De mainte cu treidzăci de dzîle de acel spurcat praznic, alegeà pre un voinic tânăr.* id. V. S. 137. *Asta o ştiam eu de mai nainte!* TDRG.

[Pronunţ. *-na-in-* | Scris (şi rostit) şi: **înnainte** şi (mai ales după vocale) **naínte** (scris mai de mult 'nainte, în texte vechi şi *naite* CUV. D. BĂTR. II 154), în textele rotacizante: **(î)rainte.** În unele regiuni **înăínte** ŞEZ. III 76/20, 191/18, în altele (cf. între), cu intercalarea unui *r:* **înaintre** CUV. D. BĂTR. II 154, IORGA. S. D. XII 233, (*înaintre*) JAHRESBER. V 190, **înántre** ib. În textele vechi şi simplul **ainte** (adesea urmat de între, cf. CORESI, PS. 236), păstrat până azi (dar numai în sens temporal) în regiunile nordice în compusul **mainte** (*mainti* ŞEZ. V 104, **măinte** ib. I 167/15), care s'a compus din nou cu mai: **mai mainte** = mai nainte. MARIAN, VICIU, GL. şi cu a: **amainte** = mai nainte. FRÂNCU-CANDREA, M. 97. Simplul *inte* apare numai în compusele **deínte** şi **adínte** (*ad'int'e*) = mai nainte. JAHRESBER. VI 75.]

— Latinescul **ante** a dat ***inte*, păstrat numai în compoziţia mai nouă cu *de:* **deínte** şi în compusele străvechi ***ad-ante** > *adínte*, **ab-ante** > *ainte*, **magis-ante** > *mainte* (cf. istror. *mâńće*), **in-ante** > (*î*)*ninte* (cf. arom. *nânte, ninte, dininte*). Forma literară *înainte* e o contaminare între *ainte* şi *înînte*. Cf. între, dinainte.

ÎNĂÍNTE adv., prep.
ÎNAÍNTE-ALERGĂTÓRIU † s. m.
ÎNAÍNTE -CUVÂNTÁRE † s. f.
ÎNAÍNTE -MERGĂTÓR † s. m.
} v. **înainte.**

ÎNAINTÍ vb. IVa v. **înaintà.**

ÎNAÍNTRE adv., prep. v. **înainte.**

ÎNALBĂSTRÍ vb. IVa v. **albăstrì.**

ÎNĂLBÉALĂ s. f. v. **înălbì.**

ÎNĂLBÉL, -ÍCĂ adj. v. **albel.**

ÎNĂLBÍ vb. IV[a] v. **albì.**

INALIENÁBIL, -Ă adj. (Jur.) *Inaliénable.* — Care nu se poate înstrăinà (prin vânzare, donaţie, etc.). *Venitul proprietăţilor inalienabili.* I. IONESCU, D. 123. *Suveranitatea fiind inalienabilă...* PRETORIAN, DR. C. 8. [A b s t r a c t: (după fr. *inaliénabilité*) **inalienabilitáte** s. f. = caracterul lucrului inalienabil, calitatea unui lucru de a fi inalienabil... *Imobilul dotal este inalienabil; el îşi conservă natura sa de inalienabilitate pe tot timpul cât ţine căsătoria.* HAMANGIU, C. C. 316.]
— *N.* după fr.

INALIENABILITÁTE s. f. v. **inalienabil.**

ÎNALJÓS adv., s. a. Forma originară a fost (cf. *nălde alului, nălvaleì*) *în al josului*, expresiune adverbială, conservată până azi în Mehedinţi: **năljosului** = în jos, cu coborîş, repede. N. REV. ROM. (1910). 87. | Construcţia aceasta puţin obicinuită a dat naştere unor analize greşite, ca: [*Partea de sus a roatei*] *spre înalgiosului parte* (= πρὸς τὸ κάτω μέρος) *cu mare răpegiune se povârneşte.* CANTEMIR, ap. TDRG. (în loc de «partea de sus înaljosului se povârneşte»). | De asemenea s'a născut un adverb **naljosul** †, care într'un glosar slavo-român din sec. XVII, e tradus prin paleosl. *izbrъdo* (CUV. D. BĂTR. I 295), adecă «pe pantă la vale, scoborînd» şi stă în opoziţie cu *nalsusul.* | Acest adverb se găseşte, la scriitorii vechi, în câtevà locuţiuni, în care înţelesul originar are întrebuinţarea figurată: «dintr'o situaţie înaltă într'una joasă, de la bine la rău»: † **a face** s. **aduce cuivà înaljosul** = a-l micşorà, a-l surpà, a-l nedreptăţì. *Iar de au făcut cuivaşi şi înalgiosul, tot pentru Turci au făcut.* LET. I 192/37. *N'au voie să facă cuivă înalgiosul.* ib. I A. 31/30. *Când s'au rădicat ţara de au scos din domnie pre tată-său... le-au făcut înalt giosul.* LET. III 10/32. *Şi la o samă de boiari... le-au făcut înalgiosul.* MAG. IST. III 9/25. *De la carele poate cevă prin neştiinţă înalgiosul să mi se facă.* CANTEMIR, IST. 291. *Scriitorii pomeniţi... scris ne-au lăsat, că ceale ce au scris împotriva Papei mai denainte, până a nu se face el Papă, cu carele multe înalgiosul şi peste hotarul adevărului scaunului şi cinstei Papii adusease...* id. HR. 116. | Din asemene construcţii s'a putut scoate un substantiv **înaljos** (plur. *-josuri*) = nedreptate, jignire. *Ale tale multe înalgiosuri ce ţi s'au făcut jelind.* id. IST. 161. *Aceastea înalgiosuri a răbdă...* id. ib. 162. *Spre folosul, iar nu înalgiosul lui* (= înalgiosului?) *să silesc.* id. ib. 272. [Prin etimologie populară despărţit (de editorii cronicarilor) în *înalt-jos*, precum explică şi Tiktin cuvântul, crezând că *a face cuivà înalt josul* ar fi «Jdm. das Untere — etwa durch Hängen od. Pfählen — hoch machen»].

ÎNĂLSÚS † adv., s. a. 1°. *En haut.* 2°. *Montée.* 1°. Adv. (Pe pantă) în sus, urcând. *Nalsusul* = paleosl. izbrъdo. CUV. D. BĂTR. I 295
2°. Urcuş, suiş. *Un stâlp s'au pus iar lângă drum în preajma înălsu[su]rilor hârtopului* (Huşi, a. 1703). URICARIUL, XVI, 46/1. — Cf. înaljos.

ÎNÁLT, -Ă adj., adv., s. a. I. 1°. *Haut, élevé, grand.* 2°. *Haut* (en parlant d'un son); *à haute voix.* 3°. (Fig.) *Haut, élevé, grand; hautain.* II 1°. *Grand* (subst.). 2° *Hauteur.*
I. 1°. Mai mare, mai lung, mai ridicat, mai sus (decât de obiceiu; în opoziţie cu m i c, s c u n d, j o s, a d â n c, a f u n d, m ă r u n t). *Picioarele meale... să salte... preste măguri nalte.* DOSOFTEIU, PS. 54, cf. (*ziduri nalte*) 53. *Să te mai văz, 'naltă stâncă!* KONAKI, P. 210 *Munte prea înalt.* DRĂGHICI, R. 112, cf. (*nalt*) 103. *Zidu-i cel înalt Se 'ntinde împrejuru-i.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Înaltele coloane* [ale] *unui templu.* ALECSANDRI, P. III 17, cf. (*stâncă naltă*) II 15. *Subt bolta cea înaltă a unei vechi biserici.* EMINESCU, P. 199, cf. (*scări nalte*) N. 51. *Plopii cei înnalţi.* CREANGĂ, P. 316. *Munţi mari şi înalţi.* ISPIRESCU, L. 19, cf. (*copaciu nalt*) 17. *Nalt ca casa, Verde ca mătasa.* SBIERA, P. 321/18. *Trestie mândră din baltă, Subţire, verde şi 'naltă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 47. | S p e c. (Despre o persoană) De statură mai mare decât cea obicinuită, lung (în trup, picioare etc.). *El înalt şi ea înaltă.* EMINESCU, P. 252. *Înalt şi tras ca prin inel.* COŞBUC, F. 157, cf. (*cu trupul nalt*) 20. *Aveà trei feciori nalţi ca nişte brazi.* CREANGĂ, P. 3. *Badiu 'nalt şi subţirel, Parcă-i tras printr'un inel.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 41. (În ironie) *E înalt, de-i mănâncă câinii din traistă.* BARONZI, L. I 86/9. *Nalt în picioare.* ZANNE, P. III 368.
2°. P. e x t. (Despre un sunet sau o voce) Ascuţit (şi de obiceiu şi) sonor, tare. *Cu cât un corp vibrează mai repede, cu atât sunetul produs este mai înalt sau mai ascuţit.* PONI, F. 319. *D'alde aceste şi alte înşirà cu glasuri 'nalte.* PANN, P. V. II 156. *O ceteşte cu voce înaltă.* MARIAN, NU. 139. *Au auzit cum vorbeşte de înnalt?* DUNĂREANU. CH. 22. | A d v. (Rar, în rimă) Cu voce ridicată, *Ciobanul strigă înalt: Ăst ţap îi dau, nu-i dau alt.* PANN, P. V. III 11.
3°. F i g. (Despre un rang, demnitate, slujbă, funcţiune, misiune etc.) Aşezat sus, superior, important, mare, distins, nobil; (despre calităţi sufleteşti, fire, talent etc. sau manifestări ale acestora) mare, măreţ, cf. sublim, generos, eminent. *Numelui tău cel naltù cânt cu bunătate.* DOSOFTEIU, PS. 26, cf. (*nâltă bunătate*) V. S. 97, (*lucrul nâltù*) V. S. 133,2. *Gânduri înalte.* LET. II 27/38. *Pe Domnul Mavrogheni l-au tăiat vezirul cu ferman înalt* (= venind de la o autoritate superioară). DIONISIE ECLESIARHUL, C. 181. *Cavalériile* (= decoraţiile) *cele mai înalte.* id. ib. 176. *Eşti mai înăltù decât îngerii.* MINEIUL (1776) 201[1]/1. *Ce fire naltă, măreaţă!* KONAKI, P. 274, cf. (*proniei nalte*) 264, (*acestei nalte ştiinţe*) 302, (*puterea prea înaltă*) 262, (*voinţa înaltă*) 260, (*înaltelor gânduri*) 282, (*a voiei înalte*) 260. *Cântă şi saltă cu bucurie înaltă.* BARAC, A. 78. *De la învăţături înalte nici odată nu lipseà.* PANN, E. I. 4. *Aceà plină de bunătate înaltă fiinţă.* DRĂGHICI, R. 152. *Fiinţă prea înaltă şi a tot puternică!* MARCOVICI, C. 9/2. *Cât de prost şi iarăşi cât de înalt este omul!* id. ib. 11/5, cf. (*cântători înalţi*) 33/6, (*mărirei cei prea înalte*) 11/14, (*înalta şi nemuritoarea poemă*) 4/19, (*înalte Omere, slăvitule Milton*) 33/11, (*geniu înalt*) D. 139. *Oricare simţiminte înalte, generoase, Ne par ca nişte basme.* ALEXANDRESCU, M. 5, cf. (*idei drepte şi înalte*) 23. *Oh! când ar voì femeile să ştie ce înaltă solie au primit de la cer!* C. NEGRUZZI, I 56. *Poate, vei cântà cu mult mai nalte strune.* OLLĂNESCU, O. 282. *Ode nalte.* EMINESCU, N. 43. *În clipe aşà de înalte, inspiraţia nu trebue căutată la un kilometru.* CARAGIALE, S. 77/23. *Un viteaz care merge la o slujbă înaltă.* ISPIRESCU, L. 13. *Stil înalt.* POLIZU. | (În titlul dat Mitropoliţilor şi Regenţilor) *Înalt Preasfinţia Ta. Înaltă Regenţă.* | (Une-ori, ca şi lat. *altus*, poate însemnà) Adânc, profund, greu de înţeles. *Cărţi lăsă minunate şi nălte foarte.* DOSOFTEIU, V. S. 41. *Tâlcuri înalte.* KONAKI, P. 266. *Înaltul visător Eminescu.* MAIORESCU, CR. II 339. *Aceasta rămâne la înalta înţelepciune a Măriei Tale.* C. NEGRUZZI, I 138. *Cu cea mai înaltă stimă şi cel mai profund respect.* || † Măreţ, mândru, trufaş. *Ochii cei nalţi îi*

va smeri Domnul. DOSOFTEIU, PS. 53. *La hire eră nalt, cu mândrie vra să se arăte.* LET. II 419/8. *Cei înalți cu hirea.* MINEIUL (1776), 69²/₂.

II. Subst. 1°. S. m. Cel înalt(3°). *Îmblaiu cu nalții* (= ambulavi in magnis). CORESI, PS. 363, cf. 320.

2°. S. a. Înălțime. *Suit-ai în raltu* (= in altum). PSAL. SCH. 201. *Plecă-se den náltulŭ sfinției sale* (= de excelso sancto suo). CORESI, PS. 277, cf. 40. *Înaltele* (= altitudines) *codrilor ale lui sânt.* id. ib. 261, cf. 377, 420, 429. *Până la nalturi Se știe 'n toate laturi.* DOSOFTEIU, PS. 233, cf. 394. *De 30 de coți náltulŭ.* BIBLIA (1688) 5. *Caută către mine din înaltul Olimpului.* BELDIMAN, N. P. I 103. *Dar nu mai cade, ca'n trecut, În mări din tot înaltul.* EMINESCU, P. 282. *Ce s'au arătat În naltul înseninat?* TEODORESCU, P. P. 103. # **Înaltul cerului** = înălțimea cerească, bolta cerului; văzduhul (PAMFILE, VĂZ. 1). *După înaltul cerului* (= altitudo) *de pământ învârtoșă milostea sa.* CORESI, PS. 280. *Nu poți ajunge naltul ceriului.* MOXA, 399/23. *În naltul cerului țipă vulturul cu fală.* ALECSANDRI, P. II 19. *Cade din înnaltul cerului.* EMINESCU, N. 23. *Săreà colbul în naltul cerului.* CREANGĂ, P. 126. *Sus în naltul ceriului.* ȘEZ. I 13b/4, cf. III 160b/11, MARIAN, VR. 78, 230, D. 89, Î. 37. [Plur. † *-te* și *-turi.*]

[Scris (și rostit) și: **înnált, -ă, nalt, -ă,** (în texte rotacizante) **(î)ralt, -ă;** în PSALT. SCH. 320 scris odată *analtu;* (cu asimilație, în Mold.) **nant, -ă.** ȘEZ. IV 195/27, H. III 261. | Diminutive, cu sensul «cam înalt, nu tocmai înalt de tot, potrivit de înalt»: **(î)nălțișór, -oáră.** *Măr Nălțișor și verzișor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 82, cf. (*mândra... nălțișoară*) 76, ALECSANDRI, P. P. 176b/20, 335/5; **nălticél, -cică.** *În mijlocul unor pomișori, eră unul mai nălticel.* ISPIRESCU, L. 244; **năltúț, -ă.** *Năltuța odoleană.* ALECSANDRI, P. III 55. *Nici micuță, nici năltuță, Numai bună de drăguță.* id. ib. I 91, cf. id. P. P. 301/5, GOROVEI, C. 225, MARIAN, SA. 215. | (În vrăji pop., în rimă cu «împărătească») **(î)nălteáscă** adj. f. *Ce nălteasă Împărătească?* MARIAN, V. 236, PÂRVESCU, H. 75. | Abstracte: **(î)nălțime** s. f. = (Geom.) dimensiunea unui corp socotită de la bază până la vârf (în opoziție cu lungime, lățime, adâncime sau grosime. Cf. MELIK, G. 1); p. ext. loc înalt, lucru înalt; (despre voce) calitatea de a se ridicà până la notele cele înalte; fig. rang, demnitate înaltă; persoana care ocupă o asemenea demnitate; stare de superioritate, măreție; (ca termin de reverență) Alteță. *Munții, marea, înălțimea, adâncul.* VARLAAM, C. 266. *Zidì înălțimi.* BIBLIA (1688) 330. *Gios sau la nălțîme?* DOSOFTEIU, PS. 53. *Nălțîmea cuvintelor.* PRAV. 46. *Nălțime de 150 stânjini.* LET. I 30/21. *Înălțimile cerești.* MINEIUL (1776) 15¹/₂. *Îi ridică la o strașnică înălțime.* C. NEGRUZZI, I 233. *Prin nălțimile văzduhului zboară...* ODOBESCU, III 17/29. *N'ai puteà să faci cu ochii înălțimilor ocol.* EMINESCU, P. 190. *Norii călătoresc în depărtarea înălțimilor.* SADOVEANU, SĂM. V 1010. *Să mă țin la înnălțimea de slujbaș.* CONTEMPORANUL, I 685. *Înălțime!... nu lipsim d'a prezentà Alteței Voastre cuvenitele închinăciuni din parte-ne.* URICARIUL, I 177/29. *Neavând... îndrăzneală... a ne rugà înălțimei tale.* MINEIUL (1776) 159. *Strămoș al înălțimii tale.* MARCOVICI, C. 130. *Murì Înălțimea sa.* C. NEGRUZZI, I 188. *Are Înnălțimea sa atâta purtare de grijă.* CREANGĂ, P. 258. *Și-i spuse ce dorește Înălțimea sa.* MERA, B. 11. *Înălțimea ta prea mare, Multe mii de roabe are.* TEODORESCU, P. P. 117. *Înălțimea triunghiului.* MELIK, G. 14. *Înălțimea sau tonalitatea sunetelor... atârnă de la numărul de vibrațiuni efectuit de către corpul sunător în unitatea de timp.* PONI, F. 319.#(Literar, după franc. *être à la hauteur*, s. germ. *auf der Höhe sein*) **A fi la înălțime (a cuivà s. a cevà)** = a se purtà (într'o împrejurare) așà cum o cere situațiunea s. rangul cuivà, a se prezentà tot așà de bine ca și... *Execuția nu e la înălțimea planului total.* IORGA, L. II 181; — † **(î)nălție** s. f. = înălțime; (la LB. și cu înțelesul de) Alteță, Majestate. *Și spre nălții face-mă-va a sta.* PSALT. (1650) ap. JAHRESBER. III 178 (= întru înaltu pusă-mă PSAL. SCH., CORESI, PS.). *Poftele înălțiilor cestii lumi.* GCR. I 36/33.]

— Din lat. **in alto** s. **in altum** «în înălțime», locuțiune adverbială, întrebuințată apoi ca adjectiv.

ÎNĂLȚÁ vb. I. — I. *Elever, lever; s'élever, se lever, mônter, s'élancer.* II. 1°. *(S')élever. Louer, glorifier.* 2°. *S'élever, se vanter.* 3°. *Élever, agrandir.*

I. Trans. (fact.) A face să fie înalt, a ridicà; refl. a se ridicà, cf. a se urcà, a se suì. *Îrălță Isacu... spre giunghietoriu.* COD. VOR. 124/4. *Ceriul să înalță subt picioarele lui H[risto]s.* CUV. D. BĂTR. II 336. *Se nălțară sloi pre sloi.* MOXA 386/8. *Ridică-te de-ți înalță mâna.* DOSOFTEIU, PS. 34. *Din gunoiu să înalțe measer.* ANTIM, P. XXV/8. *Marea... înălțându-se...* MINEIUL (1776) 115¹/₁. *Cela ce te-ai înălțat pre cruce* (= te-ai răstignit). CALENDARIU (1814) 6/23. *Valurile se înălță până la nouri.* DRĂGHICI, R. 31. *Sufletul... se înalță în zbor.* MARCOVICI, C. 13/12. *Șoimul de pe stâncă se nalță.* ALECSANDRI, P. 17. *O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i.* ODOBESCU, III 55/13. *De te înalț de subsuori, Te 'nalță din călcâie.* EMINESCU, P. 272. *Înnălțându-se tot mai sus...* CREANGĂ, P. 192. *Îl răpește... și se înalță cu dînsul în sus.* ISPIRESCU, L. 99. *În scări de aur s'a 'nălțat.* TEODORESCU, P. P. 163b. *Nalță-te 'n două picioare.* ȘEZ. IV 219/31. *A înălță un zmeu* = a-i da drumul să se ridice în aer. TDRG. | Refl. (Despre soare, lună, p. anal. zi) A se ridicà pe cer. *Luna... se 'nalță 'ncet încet.* COȘBUC, B. 7. *Până soarele se-'nalță, Ioniță abià se'ncalță.* ZANNE, P. VI 164. *Te scoală, ziua pân' nu s'o 'nălță.* PANN, P. V. II 8. | Refl. (Despre un obiect care îți apare de-odată înalt înaintea ochilor, ca și când ar crește din pământ). *Zări înălțându-se dinaintea lui Cetatea Neamțu.* C. NEGRUZZI, I 168. *În urma lor se înalță un munte de piatră.* ISPIRESCU, L. 25. | Fact. (Despre un obiect pe care-l faci să stea drept în sus) A ridicà. *Să înalțe o prăjină și în vârful ei să puie o mahramă roșie.* ISPIRESCU, L. 127. # **A-și înălță ochii** = a-și ridicà privirile (spre cer, spre o persoană). *Doamne, nu rădică-se îrema mea, nece îrălțară-se ochii miei.* PSALT. SCH. 277/5. *Își înalță mai mult ochii.* URICARIUL, I 181/3. **A înălță din umeri** s. **umerele** (TEODORESCU, P. P. 657) s. **cu umerele** (ib. 654) = a strânge s. da din umeri (în semn că nu poți răspunde la cevà s. că nu poți face ce ți se cere). *Au început să înalțe din umere: n'aveà pară chioară.* RĂDULESCU-CODIN, L., cf. ZANNE, P. II 452. **A se înălță la preț** = a se scumpì, a se mărì prețul (la cevà). *Se înălță la preț toate celea.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 204.

II. Fig. 1°. Trans. și refl. A (se) ridicà (sufletește), a (se) înnobilà. *[Î]și înalță duhul prin mijlocirea faptelor.* DRĂGHICI, R. 156. *Chinurile vieții îl înalță.* MARCOVICI, C. 11/25. *Mintea înălțându-se prin umilință.* BĂLCESCU, M. V. 5/6. *Tot ce'n lume... înalță și preface.* ALECSANDRI, P. I 144. || (Despre glas) A ridicà (vocea de teamă, durere, bucurie etc. s. spre a fi înțeles mai bine s. spre a apăsà asupra celor spuse), a strigà, țipà, urlà. *Cu brațele deschise înălțând strigările ceale mai înfricoșate.* BELDIMAN, N. P. I 21. [*Marea*] *nalță gemet îngrozitor.* ALECSANDRI, P. I 150. (Despre glas, p. ext. cântări, mulțumiri etc.) A se îndreptà (cu vocea, cântările, mulțumirile sale)

spre cer. *Înalță mulțămiri către Dumnezău.* DRĂGHICI, R. 116. *Mii de glasuri... s'au înălțat la cer.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Ierusalim renaște, vers vesel înălțați!* I. VĂCĂRESCU, P. 137/13. || (Despre Dumnezeire, om s. faptele sale) trans. A lăudà, a preamărì, a slăvì, a glorificà. *Măriți Domnul cu mere* [= mine] *și înălțămu numele lui de preură.* PSAL. 59/3. *Numele tău cel sfânt l-înnalță în tot glasul.* DOSOFTEIU, PS. 29. *A cântà lui D[u]mnezeu și a-l prea înălță întru toți veacii.* MINEIUL (1776) 105. *Toți îl lăudau și-i înălțau meritele.* I. NEGRUZZI, I 40. *Fu înălțat la cer prin laudele entuziaste.* MAIORESCU, CR. II 114.

2°. Refl. A se mândrì, a se sumeți. *Cela ce se va înălță însuși plecà-se-va* (quiconque s'élèvera, sera abaissé). TETRAEV. (1574) 240. *Cine se înalță, pleacă-se.* CORESI, EV. 1/18. *Până când s'a înalță-să vrăjmașul?* DOSOFTEIU, PS. 39. *Omule,... de te 'nalți...* KONAKI, P. 109. *Cine se înalță, se smerește.* C. NEGRUZZI, I 250, cf. ZANNE, P. VIII 102. || (În Banat) A se fălì, a se lăudà (cu cevà). *Dușmanii așà se 'nalță, Pe noi doi să ne despartă. Dar, de-o vrea și Dumnezeu, oiu trăì cu badea mieu.* HODOȘ, P. P. 135.

3°. Trans. A face să progreseze, a perfecționà. *Unele din ele* (= opere) *au înălțat limba.* MAIORESCU, CR. I. VI. *Eminescu înalță rimele poeziei române.* id. II 314.

[Scris (și rostit) și: **înnălță** vb. I, **nălță** vb. I, (în textele rotacizante) **(î)rălță** vb. IVa. | Adjective: **înălțát, -ă** = ridicat, înalt; (ca termin de reverență, mai ales pentru domnitori și prelați) mărit; (substantivat) mândru, fudul. *Palaturi înălțate.* BARAC, A. 74. *Înălțat la ceriuri până a nu se răstigni.* E. VĂCĂRESCU, IST. 248/23. *Brazii înălțați până unde tună.* KONAKI, P. 260. *Mâinile înnălțate către ceriu.* DRĂGHICI, R. 86. *Mi s'au întâmplat și dispută cu înălțatul vezir.* E. VĂCĂRESCU, IST. 249/7. *O craiule înălțate!* BARAC, A. 12. *Prea înălțate Domnule!* URICARIUL, I 178/16. *Înălțate împărate!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 316, cf. CREANGĂ, P. 257. *Traian... toți înălțații subt sabiea Rymului... plecă.* MOXA, 361/3; **înălțătór, -oáre** (și substantivat) = care înalță. *Grigore Alexandru Ghica e arătat,.. ca un înălțător de clădiri.* IORGA, L. I 494. *Versuri înălțătoare.* | Abstracte: **înălțáre** s. f. = ridicare; mărire; trufie, mândrie, înaintare (în rang), ridicare (pe tron); progres. *Tu... ești măriia mea și înălțarea capului mieu.* PSAL. SCH. 6. *Marele Costandin... n'au vrut să să laude... de înălțarea cea împărătească.* BIBLIA (1688) 8/40. *Înălțarea celor ce se țin cu mintea prea sus.* CORESI, EV. 2/20. *Să se îndoiască înălțarea ta.* LET. II 174/2. *Mândria lui Lie și înălțarea.* MINEIUL (1776) 165², cf. KONAKI, P. 81. *Căderea d'opotrivă cu înălțarea a fi!* ALEXANDRESCU, M. 10. *Înălțarea lui Mahomed al III-lea* [pe tron]. BĂLCESCU, ap. TDRG. *Atuncea se făceau și înălțări în ranguri.* id. ib. *Viitor de aur țara noastră are Și prevăz prin secoli a ei înălțare.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Înălțare morală.* MAIORESCU, CR. II 186. **Înălțarea sfintei** (s. **cinstitei**) **cruci** = sărbătoare (14 Septemvrie), în amintirea arătării de pe amvon a sfintei Cruci în biserica din Ierusalim la a. 355. ENCICL. ROM. *Înălțarea cinstitei Cruci.* CALENDARIU (1814) 6/15. **Înălțarea (Domnului)** = sărbătoare (care cade la 40 de zile după Paști), întru aducerea-aminte a înălțării lui Isus Hristos la cer, Ispas. Cf. PAMFILE, D. 139. *O biserică mare de piatră cu hramul Înălțării.* C. NEGRUZZI, I 214; — **înălțát** s. a. = † înălțare. *Mirurate ârălțatele mariei.* PSALT. 195/1. *Înălțatul lui Hristos.* CUV. D. BĂTR. I 430; — **înălțătúră** s. f. = (cu sens concretizat) ridicătură, înălțime. *În marginea pădurii,... pe o înălțătură, stau trei rânduri de șanțuri vechi.* ODOBESCU, II 224.]

— Din lat. pop. ***inaltio, -are,** idem (derivat din *altus*).

ÎNĂLȚĂTÚRĂ s. f. v. **înălță.**

ÎNĂLTEÁSĂ adj. f. v. **înalt.**

INALTERÁBIL, -Ă adj. *Inaltérable.* — Care nu se poate alterà, schimbà în rău, denaturà, stricà, corupe. *Aurul e inalterabil.* [Abstract: (după fr. *inaltérabilité*) **inalterabilitáte** s. f. = calitatea unui lucru de a fi inalterabil.]

— *N.* după fr.

INALTERABILITÁTE s. f. v. **inalterabil.**

ÎNĂLȚÍE † s. f.
ÎNĂLȚÍME s. f.
ÎNĂLTIȘÓR, -OÁRĂ adj.
} v. **înalt.**

ÎNALTJÓS adv., s. a. v **înaljos.**

INÁM † s. a. *Permis de voyager (avec des chevaux de poste).* — (Turcism) Permis de călătorie (cu cai de menzil). *Inamurile cu pecetea domnească, după care urmează a se da cai de menzil.* URICARIUL, I 208/10. *Acei ce vor umblà întru săvârșire de poronci după inamurile ce se vor da, să se caute de către D-lui boieriul nazir la sfârșitul fiește cărei luni.* ib. I 205/20, cf. 42/21, 247/2. [Plur. *inamuri*].

— Din turc. **inam** «grație, favoare, privilegiu». ȘIO.

ÎNAMIÁZ, ÎNAMIÉZI adv. v. **nămiaz.**

INAMÍC subst., adj. (ș. d.) v. **inimíc** ș. d.

ÎNĂMOLÍ vb. IVa v. **înnomolì.**

ÎNAMORÁ vb. Ia refl. *Tomber amoureux, s'éprendre de qqn.* — (Franțuzism răspândit) A se îndrăgostì (de...), a îndrăgì (pe...), a începe să iubești (pe...), a se aprinde de dragoste (după...), a se amorezà (de...) (Obiectul amorului se indică prin prep. «de», neobicinuit prin «cu»). *Frà atât de frumoasă, încât văzând-o cineva, trebuià, dacă nu s'ar fi inamorat, cel puțin...* C. NEGRUZZI, I 38. *Cutezase a se inamorà cu fiica lui Radu Mihnea.* id. I 184. *El se 'namorase de-o stea zimbitoare.* ALECSANDRI, P. II 132. [Și: **inamorà** vb. Ia || Abstract: **înamoráre (inamorare)** s. f. *O înamorare de tot ce e al tău.* EMINESCU, P. 198. | Part.-adj. (substantivat uneori) **înamorát, -ă** = îndrăgostit, amorezat; de dragoste. *Întru podoaba îmbrăcămintelor preste măsură e înamorat (îndrăgostit).* ȚICHINDEAL, F. 305. *Lăutarii îl vor pomeni, căci mulți din ei vor fi câștigat laude și bani de la inamorați nefericiți.* I. NEGRUZZI, I 191. *Lumea 'namorată și de doruri plină O slăvea în taină ca pe o regină.* ALECSANDRI, P. II 26. *Fanții umblau înamorați.* EMINESCU, N. 67. *Ochii-mi triști, înamorați de-a ta ființă.* id. P. 147. *Dulce șoaptă 'namorată prin văzduh încet zburà.* ALECSANDRI, P. I 49.]

— *N.* după fr.

INAMOVÍBIL, -Ă adj. *Inamovible.* — (Funcționar) care nu poate fi mutat din funcție, nici destituit, revocat, înlocuit (în afară de cazurile prevăzute de lege); p. ext. (despre o funcție) din care nu poți fi destituit, mutat, revocat, înlocuit. *Profesorii titulari de facultate sânt inamovibili.* MAIORESCU, D. IV 278. *Vom face... pe magistrați inamovibili.* MIREA, II 63. [Abstract: (după fr. *inamovibilité*) **inamovibilitáte** s. f. = caracterul a ceea ce este inamovibil; dreptul de a fi inamovibil. *Am propus inamovibilitatea și pentru membrii din învățământul primar.* MAIORESCU, D. IV 278].

— *N.* după fr.

INAMOVIBILITÁTE, s. f. v. **inamovibil.**

INANÍȚIE, s. f. (Med.) *Inanition.* — Slăbiciune fizică, debilitate extremă, cauzată de lipsa de hrană s. din cauza unei alimentațiuni neîndestulătoare, cf. s f â r ș e n i e, (BIANU. D. S.) leșin (la inimă) DICȚ.
— *N.* după fr.

ÎNÁNTRE adv., prep. v. **înainte.**

ÎNĂPÂRLÍ vb. IV[a] v. **năpârli.**

INAPETÉNȚĂ s. f. (Med.) *Inappétence.* — Lipsă de apetit, de poftă de mâncare.
— *N.* după fr.

INAPLICÁBIL, -Ă adj. *Inapplicable.* — Care nu se poate a p l i c à, nu se poate pune în practică, nu e aplicabil, n e a p l i c a b i l. *Lege inaplicabilă.* ȘĂINEANU, D. U.
— *N.* după fr.

ÎNAPÓI adv., prep., s. a. I. 1°. *En arrière, à reculons.* (S'emploie dans les cas où le français dit: renvoyer, retourner, reculer). 2°. *Plus haut* (à propos d'un texte). II. *Derrière.* III. *Dos, derrière.*

I. A d v. *Înapoi* exprimă un raport l o c a l relativ, indicând locul ce se găsește la oarecare distanță în dosul nostru; exprimă deci aceeași idee ca *îndărăt* (cf. *în dos, în urmă*) și stă în opoziție cu *înainte* (în față).

1°. (Aproape exclusiv în legătură cu verbe ale mișcării, sau singur, ca exclamație) Îndărăt. *Au fugit preste munți înapoi.* LET. II 263/$_{8}$. *Valurile ne aruncă tot înapoi.* DRĂGHICI, R. 23. *Pământul îl împinge înapoi.* MARCOVICI, C. 19/$_{11}$. *Un pas înapoi.* BĂLCESCU, M. V. 4/$_{17}$. *El cearcă 'napoi să-și ducă stăpânul, în foc, la războiu.* ALECSANDRI, P. III 247. *Făt-frumos se uită înapoi.* EMINESCU, N. 23. *Face o săritură înapoi și una înainte.* CREANGĂ, P. 199. *Strigă: «Înapoi, scroafă rușinoasă!»* ISPIRESCU, L. 130. *Scoate gresia... și o aruncă înapoi.* id. ib. 25. *Cu spatele înapoi să nu mergi.* ȘEZ. I 125/$_{6}$. *La plăcinte înainte, la războiu înapoi.* CREANGĂ, P. 189. *A pornit înapoi cu alți mușterii.* id. ib. 136. *Du-te, maică, înapoi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 295. *Rămas înapoi* = întârziat în desvoltare. *Dă-te* (s. *fă-te*) *înapoi!* = fă un pas îndărăt. COSTINESCU. || (În strânsă legătură semantică cu unele verbe ale mișcării, exprimă ideea pe care le-o dă prefixul neolog *re-*) *A da înapoi* = a redà, a înapoià, *a se trage înapoi* = a se retrage, *a trimite înapoi* = a retrimite, *a veni înapoi* = a revenì, a se întoarce, *a se întoarce* († *turnà*) *înapoi* = a se reîntoarce, *a-și întoarce* (*cevà*) *înapoi* = a-și reîntoarce, a-și recâștigà. *Frații iubitori... nedătători... împutare dereptu împutare îrapoi* (= care nu plătesc ocară cu ocară). COD. VOR. 153/$_{7}$. *Să se toarne înapoi* (= s e t o a r n e - s e î r a p o i SCH.) *și să se spământe.* CORESI, PS. 86. *De sârg să-l întoarcă înapoi la satul lui de unde iaste.* PRAV. 18, cf. 99. *Își întoarse înapói toată avearea tătâne-său.* MINEIUL (1776) 24^{1}/$_{1}$. *Au trimis bățul acel sfredelit, cu cărți cu tot, înapoi la Ștefăniță.* LET. II 210/$_{1}$. *Le-au dat moșiile înapoi.* ib. II 207/$_{22}$. *Fură... trămiși înapoi cu mare cinste.* BĂLCESCU, M. V. 413/$_{11}$. *Cereau iertare, voind a se întoarce înapoi.* id. ib. 413/$_{9}$. *Răul înapoi se trage.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Na-ți împrumutul înnapoi!* CREANGĂ, P. 300. *Ș'o venit carte 'napoi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 433. *Vină 'napoi, vină!* ib. 501. *Când s'o 'ntoarce Oltul înapoi:* niciodată. ZANNE, P. VI 242. *Mi-a trimis dorul din țară Pe trei fire de săcară, Io napoi i l-am trimăs Pe trei fire de ovăs.* HODOȘ, C. 40. *Napoi când mi-am înturnat, Aflaiu holdele secerate.* BUD, P. P. 38. # **A da înapoi** = a face câțivà pași îndărăt; (f i g.) a regresà; a nu mai susținea cevà s. pe cinevà. *Calul... începe... a sări în două picioare și a da înapoi.* CREANGĂ, P. 187. **A se da înapoi** = a se codì, a căutà să scapi. **A-și luà vorba înapoi** = a-și retrage vorba, a revenì asupra celor spuse. *Își luă vorba înapoi... și reduse coada vulpei până la vreo doi stânjeni.* ODOBESCU, III 46/$_{26}$. *Plin de mâhnire iarăși își luă vorba înapoi.* ISPIRESCU, L. 154. (Despre soare) **A se uità înapoi.** *Soarele... după alte credințe, va străluci senin sau se va uità înapoi.* PAMFILE, V. 5.

2°. (Când, într'un text, se trimite la un pasagiu anterior) Mai sus. *După cum am zis mai înapoi.* LET. III 269/$_{32}$, cf. II 425/$_{9}$. *Pentru acest domn se face arătare înapoi, că au mai domnit.* ZILOT, CRON. 65. *Sinan-pașà fu apoi chemat la Constantinopole..., după cum am văzut înapoi.* BĂLCESCU, M. V. 88.

II. (Rar) P r e p. (Subt forma *înapoia*). Îndărătul cuivà s. a cevà. *Intrà-voiu îrapoiu* (= în fundul SCH.) *mariei.* PSALT. 288/$_{42}$. *Rămăsese și Muntenii și Moldovenii cam napoia lui.* LET. I 353/$_{30}$. *Se puneà pe un scaun înapoia tarabei sale.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Înapoia oamenilor.* LM. **A se aruncà înapoia capului** = a se aruncà în spre spate, în dosul omului. GOROVEI, CR. 619.

III. (Neobicinuit) S. a. Dos, spate. *Însă înapoiul crucii scrie așà.* URICARIUL, XII 90/$_{4}$. *Umblă ca să prinză roiul Și-și întoarce înapoiul.* PANN, P. V. I 81.

[Scris (și rostit) și: **înnapói, napói,** (în textele rotacizante) **(î)răpoi,** păstrat până azi prin Bucov. și nordul Moldovei în *fă rapoi! nea rapoi!* interj. întrebuințată la mânat; (în Ban.) **(î)năpoi.** | D e r i v a t: † **înapoișurea** (Ban. **năpoișilea** CDDE no. 1424) = cu dosul înainte. *Și purceasără înapoișurea cu fața* (= cu dosul înainte BIBLÍA (1688), DOSOFTEIU, ap. HEM. 1334.]
— Compus din **în** + **apoi** (după *înainte*). Cf. a p o i, d i n a p o i.

ÎNAPOÍ vb. IV[a] v. **înapoià.**

ÎNĂPÓI adv. prep. v. **înapoi.**

ÎNAPOIÁ vb. I[a]. 1°. *Rendre, renvoyer. Retarder. Humilier.* 2°. *Être en retard, en recul; rétrograder.*

1°. T r a n s. (Complementul e un obiect) A da cevà înapoi, a întoarce, a restituì. *Puteà înapoià cursul râurilor.* MARCOVICI, C. 113. *Să zicem... «a înapoià» în loc de «a restituì».* MAIORESCU, CR. II 258. *Fă bine, de înapoiește un leu ștuielalt care spui c'a avut trei pâni.* CREANGĂ, A. 146. *Dragostele ți-oiu înapoì.* SEVASTOS, N. 13/$_{34}$. *I-a înapoiat datoria tot cu aceeași baniță.* ZANNE, P. V 75. || (Complementul e o persoană). A face să se întoarcă, a întoarce (din drum). *[Î]n cale i-au, ieșit Și 'ndărăpt l-au napoit.* ALECSANDRI, P. P. 204b/$_{26}$. *A înapoià pe cinevà în lucru* = a-l întârzià, a-l împiedecà. LM. | T r a n s. A da pe cinevà îndărăt, a-l pune la urmă, a-l nesocotì, a-l disprețuì, a-l umilì. *Fata babei care... căutà în tot chipul ca s'o tot înapoiască* [pe fata mosneagului], *au rămas acuma nemăritată.* SBIERA, P. 215/39.

2°. R e f l. (Tinde a înlocuì în România veche tot mai mult pe) A se întoarce; (f i g.) a da înapoi, a regresà. *Cu un veac se înapoì* [țara] *în toate.* C. NEGRUZZI, I, 277. *Se înapoiè.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 372. *De le va ieșì cu sec, mai bine să se înapoiască acasă.* H. XVI 99. *Înaintează și se înapoiesc în regulă.* ODOBESCU, ap. DDRF.

[Scris (și rostit) și: **înnapoià** vb. Ia, **napoià** vb. Ia, **(î)napoi (înnapoi)** vb. IVa. | Adjective: **(î)napoiát, -ă** = dat înapoi, restituit; întors; rămas în urmă (în desvoltare, cultură etc.); retrograd, tratat rău. *Națiа noastră este... înapoiată.* URICARIUL, VIII 107/27. *Locuința țăranului, în... stare înapoiată.* MANOLESCU, ap. TDRG. *Bani înapoiați.* DDRF. [Țiganca] *văzându-se acum înapoiată cu totul, căută... cum s'ar puteà curăți de împărătească.* SBIERA, P. 108/2. | Abstracte: **înapoiére (înapoire)** s. f. = dare înapoi, întoarcere, restituire; regres. *Nu admitem comparare de înapoiere cu timpurile vreunui alt stat.* MAIORESCU, D. I 145. *Să ne lămurim până unde merge înapoierea noastră.* id. jb. 144. *După înapoierea mea, nu l-am mai găsit.*]

— Derivat din **înapoi.**

ÎNAPOÍȘUREA † adv. v. **înapoi.**

INAPRECIÁBIL, -Ă adj. *Inappréciable.* — Care nu e apreciabil, nu poate fi (în deajuns de) prețuit, neapreciabil, p. ext. foarte valoros, cf. nestimat. *Diferență inapreciabilă. Merit inapreciabil.* ȘĂINEANU, D. U. [Și: (mai rar): **inaprețiábil, -ă.**]

— *N.* după fr.

INAPREȚIÁBIL, -Ă adj. v. **inapreciabil.**

INÁPT, -Ă adj. *Inapte.* — Care nu e apt, neapt, nepotrivit (pentru o sarcină, o slujbă etc.), incapabil. DICȚ. [Abstract: (după fr. *inaptitude*) **inaptitúdine** s. f. = nepotrivire (pentru o sarcină, slujbă, etc.), incapacitate.]

— *N.* după fr.

INAPTITÚDINE s. f. v. **inapt.**

INÁR s. m. *Ouvrier qui travaille le lin, cultivateur* ou *marchand de lin.* — Lucrător s. cultivator de in, negustător de in (I. GOLESCU, C. I). *Dau de lucru oloierilor, inarilor și femeilor, ca să nu-și piardă vremea iarna.* I. IONESCU, C. 42. *Inar[i]lor, dup[ă] cum îi va ajunge cisla, le va ținea în sam[ă] to[ți] banii* (Mold. 1741). IORGA, S. D. VI 366/1. [Derivate: **inărie** s. f. = câmp semănat cu in (COSTINESCU), **iniște**; **inăríță** s. f. (Bot., Bucov.) = linariță (linaria vulgaris). PANȚU, PL.; **inăríță** s. f. (Ornit.) = pasăre mică (acanthius linaria), care se hrănește cu sămințe oleioase și mai ales cu sămânță de in; se mai numește și: pasărea inului (MARIAN, O. I 398), țâuțar; cu specia: **înăriță-verde** (serinus hortulanus) = păsărică foarte mică, vioaie, care vine în părțile noastre pe la sfârșitul lui Martie; are culoarea verde-inchis. id. 418; **inăríță** s. f. (Bot., Ilfov) = plantă ierboasă care crește cufundată în apă, prin lacuri, șanțuri sau bălți (PANȚU, PL.) și seamănă cu inul (ȘEZ. XXXII 111). *Foaie verde inăriță, Trăiască Lulu Loichiță.* ib.]

— Din lat. **līnarius, -um** «țesător de in», sau formație românească din **in** + suf. nom. agent, **-ar.**

ÎNĂRĂVÍ vb. IVa v. **nărăvi.**

ÎNARCÁT, -Ă adj. *Arqué, cintré.* — În forma arcului, arcat. *Să uită la sfintele icoane Și luă un arc înarcat De nouă meșteri lucrat.* ȘEZ. VIII 109. *Balconul ce 'narcat [crâ] cu frunze.* EMINESCU, ap. TDRG.

— Derivat din **arc** după modelul participiilor-adjective în **-at.**

ÎNARENDÁ vb. Ia = **arendà.** (Numai în DICȚ.).

ÎNARGINTÍ vb. IVa *Argenter.* — A poleì sau a suflà cu argint, a argintì, argintà, argintuì. *Cu pistoale ghintuite Și frumos înargintite.* POMPILIU, B. 70/9. (Fig.) *Cine e fericitul pentru care se înarginteșe ochiul unui ânger?* I. NEGRUZZI, V 284.

— Derivat din **argint,** cu pref. **în-.**

INĂRÍCĂ s. f. (Bot.) } v. **inar.**
INĂRÍE s. f. }

ÎNARIPÁ vb. Ia. *Donner des ailes, du cœur. Dégourdir.* (Refl.) *Prendre son essor.* — Trans. A pune (cuivà) aripi, a înzestrà (pe cinevà s. un obiect) cu aripi; (mai ales în sens fig.) a da avânt, a însufleți, a desmorți. *Să ne înaripăm mintea și să ne suim în ceriuri.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *O credință nestrămutată înaripează pe soldat.* MARCOVICI, D. 260. *O noapte-a fost de-ajuns Să 'naripeze cursul trândavilor mei ani.* I. NEGRUZZI, VI 438. *Vulturul roman și-a dat pana pentru a înnaripà săgeata care trebuià să-l rănească.* IORGA, L. I 279. || Refl. A face, a prinde aripi; (mai ales în sens fig.) a-și luà avânt, a se trezi. *Domnii... erau buni și poporul erà fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stând între popor și ocârmuitor, nu începuseră a mușcà când pre unul, când pre altul.* C. NEGRUZZI, I 272. *Se 'naripează neîmpăcatu-mi dor.* ALECSANDRI, P. III, 100. [Prez. *înaripéz,* (mai rar, în poezie) *înarip: Calul se 'naripă, fuge ca negura vijelioasă.* BOLINTINEANU, ap. DDRF. | Scris (și rostit și): **înnaripà** vb. Ia; † **înaripì** vb. IVa. MARDARIE, L. 3042. | Adjectiv: **înaripát, -ă** = cu aripi, (într)aripat. *Zmei înaripați.* ALECSANDRI, P. III 276. | Abstract: **înaripáre** s. f.]

— Derivat din **aripă,** cu pref. **în-.** Cf. aripà, întraripà.

ÎNARIPÍ † vb. IVa **v. înaripà.**

INĂRIȚĂ s. f. (Bot.) } v. **inar.**
INĂRÍȚĂ s. f. (Ornit.) }

ÎNARMÁ vb. Ia. (*S'*)*armer.* — (A înlocuit din cele mai vechi timpuri pe armà, fiind până pe la mijlocul s. XIX, în concurență cu întarmà 1°. s. v.). Trans. A înzestrà cu arme, a da arme, (mai des) refl. a luà armele la (sau: cu) sine, a se încinge cu armele; (rar) intrans. a face pregătiri de înarmare (contra cuivà). Adesea cu sens figurat. *În același cuget vărmați-vă.* COD. VOR. 157/5 (=cu același cuget vă întarmați. N. TESTAMENT, 1648; într'același gând vă înarmați. BIBLIA, 1688: «soyez armés de cette même pensée»). *La leat 1711 înarmă împărăția Otomanilor asupra Rusiei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 273/20. *Numa aleargă... ca să înarmeaze pe Sabinenii săi.* BELDIMAN, N. P. I, 141. *Vrăjmașii toți, într'un sfat, Asupra mea s'o 'narmat.* KONAKI, P. 184. *Dè-ți vor trebuì oști, ne vom înarmà noi, cu femei și copii.* C. NEGRUZZI, I, 141. *Ei brațul tău înarmă, ca să lovești în tine.* EMINESCU, P. 117. *Mane cu stânga luà, Cu dreapta se înarmà, Paloșul din sân scoteà.* ALECSANDRI, P. P. 73/24. *Dar fata..., înarmându-se cu sabia tătâne-său, s'au băgat în temniță.* SBIERA, P. 276/24. *Frumos se gătеà, Bine se 'narmà Și singur plecà.* TEODORESCU. P. P. 419b. [În textele rotacizante: *înărmà.* | Prez. *înarméz,* rar (în poezie), *înárm.* || Abstracte: **înarmáre** s. f. **înarmát** s. a. | Adjectiv: **înarmát, -ă.** *Vremea, înarmată cu pătrunzătoarea-i coasă...* MARCOVICI, C. 17/20. *Amândoi călări pe armăsari turcești și înarmați din cap până în picioare.* C. NEGRUZZI, I, 138. *Își luară ziua bună, după ce-l văzură înarmat.* ISPIRESCU, L. 331. *Și poruncă grea-i-oiu da, Ca, cu oastea înarmată, Să*

porneasc' acolo 'ndată. TEODORESCU, P. P. 115. *Înarmat din cap până 'n picioare.* POLIZU. *Înarmat până 'n dinți.*]

Derivat din **armă,** cu pref. **în-.** Cf. a r m à.

ÎNARTICULÁ vb. Ia. (Jur.) *Introduire dans le code un article de loi.* — (În Ardeal; pe cale de a ieși din uz). A introduce în codul unei țări un articol de lege. [A b s t r a c t: **înarticuláre** s. f.; a d j e c t i v: **înarticulát, -ă**].

— *N.* după germ. (austr.) **inartikulieren,** idem.

INÁȘ s. m. 1°. *Valet.* 2°. *Apprenti.* — (Ungurism, în Transilv.).

1°. Slugă (tânără), băiat (3°), fecior (4°). POPOVICI, R. D. 165, ALEXICI, L. P. I 166/15.

2°. Ucenic. IORGA, S. D. XII 215,

[D i m i n u t i v: **inășél** = fecior în casă, servitor. VICIU, COL.].

— Din ung. **inas,** idem (1°-2°).

ÎNĂSCOCÍ vb. IVa v. **născocì.**

ÎNĂSCÚT, -Ă v. **înnăscut.**

INASEDÍ † vb. IVa. *Assiéger.* — (Numai la E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/27). A asedià. *Inascdii Vanul și-l luă.*

— Formație personală din pref. **in-** și **asediu.**

INĂȘÉL s. m. v. **inaș.**

ÎNĂSLITÚRĂ † s. f. v. **năslitură.**

ÎNASPRÍ vb. IVa v. **înăsprì.**

ÎNĂSPRÍ vb. IVa. 1°. *Rendre ou devenir âpre, rugueux, rude, dur, rêche, aigre, âcre, sévère* etc. 2°. *Empeser.*

1°. T r a n s. A face (să fie) aspru; r e f l. a se face, devenì aspru. [*De la 15 Iunie*] *înainte să pișcă penele* [*păunilor*] *și să înăspresc.* DRĂGHICI, ap. TDRG. || (Mai ales f i g., cf. a s p r u 2°-3°) (Despre glas) R e f l. A i se face cuivà glasul aspru, cf. r ă g u ș i t. *De când strigă atâta, i s'a 'năsprit glasul.* | (Despre unele mâncări și băuturi) R e f l. A căpătà un gust iute. *Jintița... e mai bună înăspriă, adică lăsată până se acrește.* JIPESCU, ap. TDRG. *Vin înăsprit* (H. II 87, 261) = înțepat (H. XI 326), care înțeapă la limbă (H. II 141), când începe să fiarbă (H. III 399). | (Despre vreme) R e f l. A se face mai rece. *Toamna se duce și vremea prinde a se 'năsprì.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | (Despre soartă, o poruncă etc.) T r a n s. A face (și) mai grea, mai neîndurată. *Eră de suferit soarta Românilor, de nu o ar fi născut sfântul Ștefan.* P. MAIOR, IST. 102. *Și-i mai înăsprește încă odată poronca.* SBIERA, P. 119/35 | (Despre oameni s. firea, gândul omenesc) *Nu cumvà să-l înăspresc.* PANN, Ș. I 9. *Cuget înăsprit* (= crud). ALECSANDRI, P. III 346. *Gândul că soră-sa ar privì-o de sus... îi înăspreà inima.* VLAHUȚĂ, D. 223. | (Despre relațiile dintre oameni) R e f l. A devenì încordate, reci, rele.

2°. T r a n s. A scrobì (o rufă), cf. a s p r ì (2°). LM.

[Și: **înasprì, năsprì,** (scris și rostit și) **înnăsprì** vb. IVa. | A d j e c t i v e: **înăsprít, -ă; înăspritór, -oáre.** | A b s t r a c t e: **înăsprire** s. f. *Înăsprirea raporturilor dintre prietenì;* **înăsprít** s. a.; (neobicinuit) **înăspríme** s. f. = asprime. *Cu înăsprime zicând...* PANN, Ș. I 63.]

— Derivat din **aspru,** cu pref. **în-.** Cf. a s p r ì.

ÎNĂSPRÍME s. f. v. **înăsprì.**

ÎNASTÂNGA adv. v. **stâng.**

ÎNĂSTURÁ vb. IVa v. **înnăsturà.**

INÁT s. a. *Rancune.* — (Sârbism, în Banat). Ciudă, necaz (HODOȘ, P. P. 287), pizmă, invidie, ură (Com. LIUBA), dușmănie (Com. IZVERNICEANU), sfadă (ȚICHINDEAL, F. 457). *Pentru vreun inat, pentru mânia cea cu totul dobitocească... își pierde viața.* ȚICHINDEAL, F. 316, 457, 455. *Cine are inat pe noi...* HODOȘ, P. P. 123. *Poartă inat pe mine, de aceea mă vorbește de rău* (Măidan). Com. LIUBA. *Are inat pe mine* (Oravița) Com. COCA. [După A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, no. 1, cuvântul ar fi răspândit, ca împrumut din turcește, și în Muntenia subt forma **ianát** și în Moldova de sud **ienát** = ciudă, necaz, regret, neplăcere, inimă rea, în locuțiunea: *a da, a vinde, a face cu ianat.* | D e r i v a t: (turc. *'inadğy* «încăpățânat») (Ban.) **inăgíu, -íe** adj. = invidios: *Om inăgiu.* Com. COCA; (în Munt.) **ina(e)ciu** = încăpățânat, îndărătnic. *Împăratul inaciu întru hotărîrea sa, porunci... să-i taie capul.* GORJAN, H. I 52. *Anicuța se oprise acum la un gând vechiu: De ce n'o cere domnul Dionisie? Ce om inacciu!* CONV. LIT. XLIV vol. I 310.]

— În Banat, din sârb. **inat** «încăpățânare», iar acesta din turc. **'inad** «încăpățânare».

INATACÁBIL, -Ă adj. *Inattaquable.* — Care nu e atacabil, nu poate fi atacat, n e a t a c a b i l, n e a t a c a t. *Camerile anterioare au fost prorogate și apoi dizolvate de Rege... și în această privință este în drept inviolabil și inatacabil.* MAIORESCU, D. IV 571.

— *N.* după fr.

INÁTE s. f. (Bot.) = **mărăraș.** BARCIANU.

INĂTOÁRE s. f. (Mit. pop.) Fée malveillante.— *Înătoarea* — nume care se dă Ignatului — e o femeie lacomă și urîtă, care mănâncă lumea. PAMFILE, DUȘM. 126. *Ci-că o creștină, în loc să fie ziua asta, s'a apucat să toarcă. Înătoarea, fiindcă erau ușile încuiate, s'a lăsat pe coș și a intrat la femeia în casă.* id. S. T. 200.

— Poate, contaminare între *in* și *torcătoare* (cf. exemplul din urmă, unde e vorba de torcătoare).

ÎNĂUCÍ vb. IVa v. **năucì.**

INAUGURÁ vb Ia. 1°-2°. *Inaugurer.*

1°. A începe, printr'o ceremonie (religioasă), activitatea s. funcționarea unui așezământ, a deschide în mod solemn un curs etc.; s p e c. a deschide în mod solemn un curs etc.

2°. F i g. A marcà, a face începutul (unei epoci); p. e x t. a începe. *Oamenii de la 1835, carii inaugurează generația de față, au răsărit în larma ideilor nouă.* RUSSO, S. II. *Ministerul de la 11 Martie 1871... își îndeplinise cu succes prima misiune de a... inaugurà epoca unei stabilități relative în afacerile publice.* MAIORESCU, D. II 2.

[Prez. ind. *inaugaréz* și (după STAMATI) și: *inaugúr.* || Și: **înaugurà** vb. Ia. || A b s t r a c t e: **inauguráre,** (din ce în ce mai rar) **inaugurățíe,** (după fr. *inauguration*) **inaugurațiúne** s. f. = acțiunea de a inaugurà; p. e x t. ceremonia (religioasă) ce se face la o asemenea ocazie COSTINESCU. (ad 1°) *Inaugurarea podului* [de la Cernavoda] *terminat după planurile... inginerului Saligny.* MAIORESCU, D. IV 84. *Curs de inaugurare la Universitate;* — **inaugurát** s. a. (ad 1°) *Să pregătească pentru acele școale programele de studiu, proiectele de metoade pedagogice ce ar fi de inaugurat într'însele.* ODOBESCU, II 62. || A d j e c t i v e: **inaugurát, -ă** = care a fost inaugurat; — (după fr. *inaugural*) — **inaugurál, -ă,** (în Bucov.) † **inauguratív, -ă** = de inaugurare, relativ la inaugurare. *Cuvântare inaugurativă.* SBIERA, F. 301. *Discurs inaugural.*]

— *N.* după fr. Cf. a u g u r à, a g u r à.

INAUGURÁL, -Ă adj.
INAUGURÁȚIE s. f.
INAUGURAȚIÚNE s. f.
INAUGURATÍV, -Ă † adj.
} v. **inaugurà**.

ÎNAULMÁ vb. I(a). *Louer* (?) — (Numai la GORJAN, H. II 93, unde se explică prin) Închirià. *După ce îmi adunaiu toate lucrurile și mă gătiiu de plecare, înaulmaiu (închirieiu) o corabie și o încărcaiu.*

— Sensul originar — care se potrivește chiar în exemplul citat — pare a fi «a căutà, a-ți da silința să găsești ceva» și deci cuvântul pare a fi un compus din **aulmà** și pref. **în-**.

ÎNĂÚNTRU adv. I. 1°. *Dedans, en dedans, au dedans, à l'intérieur.* 2°. *A l'étranger.* II. 1°. *Intérieur.* 2°. *A l'intérieur de...*

I. (În opoziție cu a f a r ă) A d v e r b relativ local, care arată că ceva este, se întâmplă s. se mișcă în interiorul unui lucru.

1°. În interior. *En luntru* = intus. ANON. CAR. *Toată slava fiei lu împărat lontru* (= î n l ă u n t r u CORESI, 120) PSAL. SCH. 143. *Una le erà lor înlăuntru, e cu alta den nafară închipuiià-se.* CORESI, EV. 411/4. *Întră sufletul pre porta ceriului înlăutru cu tărie.* LEVITICUS ap. GCR. I 3/13-14. Cf. CUV. D. BĂTR. II 423. *Stau... denafară de curțile împărătești,... împăratul... nu-i bagă înlóntru.* VARLAAM, C. 323/2. *Fură oarecine... un scriiaș cu bani și găsește acolo înlontru (în lăuntru* MUNT.) *niște cărți.* PRAV. 1103. *Vino în lăuntru la sluga ta.* PROPOVEDANIE ap. GCR. I 137/4. *Iarbă pucioasă să o arunce înòntru.* DOSOFTEIU, V. S. 7, cf. 19,2. *Cine va 'ntrà 'n lontru, n'a puteà să tacă.* id. PS. 149. *Avram... întrà înlăuntru.* BIBLIA (1688) 10,2. [Soră] *născută înlăúntru* (= în casă, traduce pe *ἐνδογενής*) ib. 84. *Iar Vezirul se dusesă la altă cetate, mai înlăuntru.* ib. II 213/26. *Din Spătărie în colo, mai înlăuntru, nimene nu puteà întrà.* ib. II 326/27. *Întrând în lontru, pre câți au mai aflat vii, pre toți sub sabie i-au pus.* CANTEMIR, HR. 94/20. *Împotriva... celor din afară ... să întăreaște în lăúntru.* GCR. II 87/34. *Să nu treacă nimeni mai înlăúntru.* MINEIUL (1776) 137^1/2. *Inima noastră 'n nuntru totdeauna împărțită...* KONAKI, P. 285. *Stelele.., drepți ferestuică stau Și 'n lăuntru se uitau.* ALECSANDRI, P. I. 103. *Dară ochiu 'nchis afară înlăuntru se deșteaptă.* EMINESCU, P. 234. *Călări ei întră 'nuntru.* id. P. 214. *Apoi iar dispare 'n luntru.* id. P. 252. *Să nu răzbată soarele și ploaia în lăuntru.* CREANGĂ, P. 239. *Întră cam cu greu în lontru, căci slugile nu voiau să-l lese.* REV. CRIT. V, 51. *Dar ce să vază în năuntru? Mărgăritare, pietre nestimate.* ISPIRESCU, L. 349. *Căci casa avutului Din afară-i văruită, În lăuntru-i otrăvită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. *Drumu 'n nuntru mi-a dat.* MARIAN, SA. 70. *La față frumos și 'n lăuntru găunos, ca mărul cel frumos*, se zice despre cei ce la vedere se arată de ispravă, iar pe din năuntru sânt scârnavi și cumpliți ca fățarnicii. ZANNE, P. II 138. Cf. (*năuntru*) 564. *Am o grădină din patru pereți, împărțită 'nuntru în mai multe părți și deasupra pusă o pălărie* [= Casa]. GOROVEI, C. 48. | (Urmat de în...) *Nu le se cădeà lor înlăuntru în cetate să lăcuiască.* CORESI, EV. 123/29, cf. (*în casă*) 71/32, (*în lac*) 145/91, (*în pustie*) 372/25. *Și va fi ședzând înlontru (înlăuntru* MUNT.) *în mănăstire.* PRAV. 750. *Și în nuntru m'am vârît, În târgul Odriului, La curtea Subasului.* POP. ap. GCR. II 294/1. | L o c. a d v. și a d j. **Din năuntru** = (adv.) din interior; (une-ori exprimă același lucru ca) înăuntru; (adj.) interior, intern, intrinsec; mijlociu, central; (s u b s t a n t i v a t) **cele dinăuntru** † = organele interne, măruntaiele. *De-are fură și den lontru* (= lăuntru MUNT.) *den besearică.* PRAV. 1025. *Decât să strică omul... den afară..., cu atâta să înnoiască cel dinlóntru.* VARLAAM, C. 244/2. *Să vărsară toate mațele lui dinlóntru* (= din năuntru) *de ieșiră pre gios.* id. ib. 196/6. *După opt dzile iară erà ucenicii lui dinlóntru* (= înăuntru). id. ib. 133/2. *Mearsă să vază India cea mai dinnontru* (= centrală). DOSOFTEIU, V. S. 185. *Ferecă pre dânsul* [= chivotul] *cu aur curat, den lăúntru și den afară.* BIBLIA (1688) 66^2. *Atunci erà un Turc... și erà om de casa Împăratului, credincios, din cei din lăuntru.* LET. II 330/27. *Îi poprește la masa din lăuntru, despre harem.* LET. III 310/29. *Deci, cercând locurile ceale mai din nontru...* COZMA, ap. GCR. I 299/18. *Adunarea... cetățenilor din luntru.* CANTEMIR, IST. 84. *Rumpându-i-să ceale dinŭ lăúntru.* MINEIUL (1776) 101^2/1. *Patima ta arde ceale din lăúntru ale mcale.* id. 140^2/2. *Grumazii din nontru* (= partea interioară a grumazului) *de să vor clătì, spre o țară vei merge și mulți ți să vor închinà.* TREPETNIC, ap. GCR. II 122/29. *Să i se coacă ceale din lăuntru ale lui, din pisma ce aveà asupra lui Traian.* MAIOR, IST. 39. *Și le-au lipit den lăuntru, pre părete, ca ori când a merge, să le vază.* EROTOCRIT, ap. GCR. II 178/38. *În cele mai din lăuntru părți a[le] Ostrovului.* DRĂGHICI, R. 154. (Învechit) *Ministerul (trebilor) dinăuntru* = de interne. TDRG. *Organisarea din lăuntru* (ortografiat: *lăîntru*) *a Societății.* BĂLCESCU, M. V. 9/14. *Se aude din lăuntru un glas de femeie bătrână.* CREANGĂ, P. 90. *Dar casa săracului În afară-i cu mânjeală, Din lăuntru-i cu țâncneală.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 275. *Din afară smălțuit Și din lăuntru mânjit*, se zice despre omul mojic și fățarnic. ZANNE, P. V 600. | (În legătură cu prep. *pe*) **Pe 'năuntru (p'înăuntru)** (de obiceiu) **pe dinăuntru.** *Și pre din lăuntru și pre din afară.* NECULCE, ap. GCR. II 33/1. *Iată dar că se deschise o poartă chiar de rubin... Doi salcâmi pe din lăuntru... Înșirà printr'a lor frunze zefirii măgulitori.* KONAKI, P. 180. *Vesel și pă din lăuntru, precum se vede pe din afară.* GORJAN, H. IV 11. *Mulți copaci pe din afară se văd frumoși Și pe din lăuntru sânt putrezi scorboroși.* ZANNE, P. I 147. *Se îmbracă numai pe dinlăuntru*, se spune despre cei bețivi, care sânt rău îmbrăcați. ib. III 190. || (În vechime, în Mold., se găsește și forma articulată) **înlăuntrul (înlontrul)** = înăuntru. *I-au întâmpinat cu multe daruri și rugăminte, ca să nu mai margă înlontrul.* HERODOT, 44/29. *Iar de la Dunăre, acolo înlontrul, către Maria, iaste Țara Tătărească.* ib. 239/19. *După ce au luat Muscalii cetatea Orul, au intrat înlăuntrul.* LET. II 429/22.

2°. (Țara proprie fiind considerată în afară de lumea civilizată, *înăuntru* a ajuns într'o vreme să însemneze) În streinătate; s p e c. în centrul Europei. (Învechit). *Iară ce se va fi lucrat în lontru, sau în țară la noi, despre partea giudecaților și a dreptății nu aflăm.* LET. I 153/6. *Se întoarse și Romanțov la Iași și de acolo se duse înlăuntru.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 286/11. *După ce sfârși de scris căpitanul, îl mai întrebă: De unde veniți? «Din Italia...» Ei, ați stat mult înnuntru? Ce mai veste pe acolo?* I. NEGRUZZI, III 53. [Papistașii] *o fi învățat-o «înlăuntru», la pansion.* id. I 128. *Doi copilași care acum se află «înnuntru» la învățătură.* N. GANE, ap. TDRG. *Pandispanuri și alte bunuri... din năuntru.* JIPESCU, ap. TDRG.

II. S u b s t a n t i v a t.

1°. S. a. Interior, mijloc, centru. *Șade în lăuntruri, cu bogății.* CORESI, PS. 22. *Întorcu luontrulŭ mariei.* PSALT. 129/23 *Deschise înlăuntrul sufletului.* id. EV. 253/32. *La mai înóntrurile pustiei au cutezat de au întrat.* DOSOFTEIU, V. S. 14,2. *Înluntrurile și denafarăle împărății.* CANTEMIR, HR. 243/19, cf. 20/4. *Omule... te bizuești să afli*

înuntrul pe din afară. KONAKI, P. 276. *Lăuntrul odăii e dereticat, de ţi-e drag să te uiţi la el.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Compus cu prep. *de*, fără să-i modifice sensul) *Toate de nonturile meale* (DOS.; *den lootrulŭ* mieu. HURM.) PSALT. 210/35. [† Plur. *-turi*].

2°. Loc. prep. **Înăuntrul,** mai rar **lăuntrul** (urmat de un pronume posesiv, un genitiv sau, mai de mult, şi de o construcţie genitivală cu *de*) = în interiorul..., în mijlocul...; **pre lăuntru**[1]...=prin mijlocul...; prin. *Veriu* (= veniiu) *în lontrulu mariei* (= mării), *şi vihorul necă-mă.* PSALT. (HURM.) 135/24. *În vreamea aceaia mergeă* [Domnul] *sâmbătă pre lăuntrul semănăturiei* (; passait par les blés). TETRAEV. (1574) 218. *Împărăţiia ceriului înlăuntru de voi iaste.* CORESI, EV. 195/1. *Lăcuiiă înlóntrulŭ pustiei.* DOSOFTEIU, V. S. 57. *Întrând în nóntrulŭ unii peştere.* id. ib. 60. *Murind înlăúntrulŭ peşterii...* MINEIUL (1776) 133[2]/1. *Iaste părete de fier, şi mai înlăuntru păreate de aramă, şi dinŭ lăuntrulŭ aceluia sânt... oameni.* ib. 137[1]/2. *Au mers şi el înlăuntrul casii Divanului.* BERTOLDO, ap. GCR. II 169/28. *Nu puteă să bage înlăuntrul ogrăzii şi dobitoacele,* DRĂGHICI, R. 101. *Boul... va merge înlăuntrul acestei brazde.* I. IONESCU, C. 58. *Pune să îmbrace cu negru altarul şi lăuntrul Bisericii.* C. NEGRUZZI, III 458, cf. (*înăuntru Romanului*) I 194. *Ş' ascunde în lăuntrul unui fag.* ALECSANDRI, P. III 358. *Racla ce-i deşartă lăuntrul ei, răsună.* id. ib. III 153. **De lăuntru** † (azi) **dinăuntru** (urmat de genitiv) = din interiorul..., din mijlocul..., (adesea având sensul lui) înăuntrul... (Une-ori precedat de *pe*...) *Blagosloveaşte sufletulŭ mieu Domnulŭ şi toate de lontrulŭ* (= de lăuntrul COR.; de lăutrulŭ COR.[2]) *miu, numele sfântu a lui.* PSALT. (SCH.) 210/12-13. *Zăbăvindu-se preutul dinlontrulŭ* (= înăuntrul) *altariului...* VARLAAM, C. II 87[2]. *Întră H[risto]s dinlontrulŭ* (= înăuntrul) *nostru şi nu să spurcă.* id. I 46. *De ai vedeà ceale den lăuntrul trupului...* GRECEANU, ap. GCR. I 292/16. *Roma maica, din lăuntrurile sale născându-i, i-au aplecat.* CANTEMIR, HR. 15/23.

[Şi: **înnăúntru,** (mai de mult şi regional aproape numai) **(în)lăúntru** LB., **înlăútru** †, **înlăúntu** † BIBLIA (1688) 5; (forme contrase:) **(în)lúntru** DENSUSIANU, Ţ. H. XXX, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 35, 45, **(în)lóntru** LB., CABA, ŞĂL., T. PAPAHAGI, M. 154/36, BUD, P. P., **(în)lântru** MARDARIE, L.; (cu asimilarea *l-n* > *n-n*) **în(n)óntru** †, **nóntru** †, **în(n)úntru, núntru** adv. | Derivate: (modern, spre a redà neologismul «interior») **lăúntric, -ă** adj. = interior; **înluntroşà** Ia † = a se afundà înăuntru, a se cufundà (în interior). *Bucurà-ne-vom de scoaterea ta; înluotroşară* (= *înluntroşară*: cufundară-se COR., afundară-se DOS., întinară-se SCH.) *limbile în pagubile ce le feaceră.* PSALT. (HURM.) 13/27.]

— Din lat. **illac intro** «acolo înăuntru». În dialectul dacoromân forma *lăuntru* e mai veche, aşà încât dacorom. arom. *năuntru* pare a se fi desvoltat din ea (prin asimilarea lui *l-n* în *n-n*). În dialecte avem însă istror. (*ă*)*nuntru*, megl. *anuntru*, care, ca *înuntru* al nostru, par a derivà din **in+intro.** Cf. întru.

ÎNAURÁ vb. Ia = **aurì** (2°) (Formaţiune literară, aproape neîntrebuinţată). *A sale ceruri se 'naurează.* C. NEGRUZZI, II 129. [Şi: (rar) **înaurì** vb. IVa. [Amoriul] *înaureşte cu raze nourii de desfătare.* KONAKI, P. 287; cu part.-adj. **înaurít, -ă** = aurit. *Oamenii veacului celui înaurit.* CONDICĂ (a. 1773), ap. GCR. II 86. *Am un pom înaurit, Cu flori dalbe-acoperit...* (= Anul). GOROVEI, C. 13. *Am avut un puiu iubit..., Ca un măr înaurit.* POP. (Bucov.), ap. HEM. 2135.]

— Format, ca şi *aură*, după modelul fr. *dorer*, din **aur** şi pref. **în-** (ca lat. *inaurare*). Cf. aură, întrauri, destrauri.

ÎNAURÉL, -ÍCĂ adj. v. **aurel.**

ÎNAURÍ vb. IVa v. **înaurà.**

ÎNĂVĂDÍ vb. IVa v. **năvădì.**

INAVUÁBIL, -Ă adj. *Inavouable.* — (Franţuzism) Care nu se poate mărturisì; p. ext. care nu se poate justificà. *Purtare inavuabilă.* [Pronunţ. *-vu-a-*].

— *N.* după fr.

ÎNAVUŢÍ vb. IVa. (*S'*)*enrichir.* — (Cuvânt nou) Trans. şi refl. A (se) îmbogăţì, a (se) face avut. *Cine munceşte nu numai se hrăneşte şi trăieşte, dar se şi înavuţeşte.* I. IONESCU, M. 195. [Scris (şi rostit) şi: **înnavuţì** vb. IVa; (rar) **avuţì** vb. IVa. *Jidovu'... se poate lesne avuţì.* JIPESCU, O. 82. | Adjective: **înavuţit, -ă** = îmbogăţit. *Fie cât de înavuţite şi frumoase.* STAMATE, ap. HEM. 2187; **înavuţitór, -óare**= care înavuţeşte, care face pe cinevà avut. *O spoliaţiune înavuţitoare.* I. IONESCU, D. 262, cf. 225, M. 311. | Abstract: **înavuţire** s. f., **înavuţít** s. a.]

— Derivat din **avut** şi compus cu pref. **în-** (după *îmbogăţì*).

ÎNB- v. **ÎMB-**

INC s. a. *Rire étouffé; envie de jouer; lubie.* — (Mold.) Cuvântul *inc* cuprinde în sine ideea de «râs înfundat, chicot» (ION CR. II 110) şi în acelaşi timp «poftă de joc, de a face zburdălnicii, de a se hârjoni» (la copii şi la animale tinere, cf. CREANGĂ, GL., ŞEZ. V 101), une-ori şi «poftă, trebuinţă de contact sexual» (ŞEZ. V 101). *Incurele, săltăturile, cântecele.* CUV. D. BĂTR. II 230. *Ei, las că vă judec eu acuşi, necuraţilor; voiu scoate incul din voi, zise Ivan tulburat.* CREANGĂ, P. 304. *Copila părintelui, cum eră sprinţară şi plină de incuri, a bufnit de râs.* id. A. 3. *Nu puteam adormì de incuri.* id. 40. *Mama Pădurii zice voinicului: Frigu mi-i, Zgribu mi-i, Dar mai mult a incu mi-i.* ŞEZ. V 101. # **A umblà de-a incului** = de-a jocului. ŞEZ. 101. [Plur. *incuri.*] | Şi: **hinchiu** s. a. TDRG. | Derivat: **încot** (**încot**) s. a. = chicot. *Nici noaptea nu mă pot odihnì de încotele voastre.* CREANGĂ, A. 40; (cu verbul) **incotì** IVa = a râde pe înfundate (ION. CR. II 110; ŞEZ. XXI 11), **hincotì** IVa = a râde provocat de lucruri de nimic (ION CR. VI 30), a chicotì, a blizì (REV. CRIT. III 88).]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o onomatopee înrudită cu chicot; o legătură etimologică cu paleosl. ѫкотъ «cârlig» nu este însă exclusă). Cf. incaciu.

ÎNCĂ adv. I. 1°. *Encore, en outre, aussi.* 2°. *Aussi, de même.* 3°. *Pourtant.* II. 1°. *Encore, de nouveau.* 2°. *Encore.* 3°. *Déjà.* 4°. *Puis, aussi; peut-être.*

Încă arată că la cele exprimate sau cunoscute se mai adaugă cevà.

I. 1°. Modal (uneori cuprinzând o gradaţiune). În plus, şi mai mult, pe deasupra, în afară de aceasta, pe lângă aceasta, mai, mai mult decât atâta, chiar. *Aceaste* [rane] *încă de sânt vreunele şi cu grijă...* PRAV. MOLD. 67. *Şi încă să plătească precât va fi preţul aceii vii.* PRAV. 195. *Încă-m*[i] *va fi cinste căce-mi voiu lăsà batgiocurite oasele.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Ce peane frumoase are; încă de-ar aveà şi glas.* ŢICHINDEAL, F. 73. *Aveà încă multe de spus moş Tândală.* C. NEGRUZZI, I 252. *Trecut-au ani de lacrimi şi mulţi vor trece încă.*

ALECSANDRI, P. I 120. *Te-ai plimbat în străinătate? Du-te şi te plimbă încă!* MAIORESCU, D. 541. *Înc'o gură şi dispare.* EMINESCU, P. 85. *Ba zău, încă mă mier c'am avut răbdare.* CREANGĂ, P. 118. *Acolo găsì încă două femei.* ISPIRESCU, L. 7. *Aşà ţi-i treaba? Încă mă iei la trei parale?* CREANGĂ, P. 315. | (În unire cu negaţiunea). Nici aşà. *De le-ai da cu lingura, Şi 'ncă nu le-ai sătură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 389. | (Înaintea unui comparativ, adesea unit cu *şi*) Şì (mai...) *Fratele său încă mai mult se sileà.* GORJAN, H. I 6/13. *Ea păreà că încă mai mult se retrăsese din lume.* C. NEGRUZZI, I, 47. *Posteritatea este încă şi mai dreaptă.* EMINESCU, P. 226. *Fu predicată cu încă mai multă credinţă.* IORGA, L. II 4. *Năframa surorii tale celei mijlocii, care încă-i şi mai frumoasă.* SBIERA, P. 131/35. **Încă şì** s. **încă mai** s. **mai încă** s. **numai încă.** *Mircea este silit a părăsì concvistele sale şi a primì încă şì suzeranitatea Porţii.* BĂLCESCU, M. V. 8/17. *Încă mai avem de ascultat.* DRĂGHICI, R. 14. *Aşà paseri desfrânate mai văzut-aţi încă voi?* ALECSANDRI, P. I 206. *A ţinut veselia ani întregi şi acum mai ţine încă.* CREANGĂ, P. 279. *Şi mai fost-au poftiţi încă: crai, crăiese şi împăraţi.* id. ib. 279. *Mi-au mai ieşit înainte încă doi spâni.* id. ib. 283. *Să mai faci încă o încercare.* ISPIRESCU, L. 21. *Ba mai e încă unu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 149. *Badiul încă mai ziceà...* ALECSANDRI, P. P. 129b/6. *Un pas numai încă, — eram fericit!* id. P. I 192. | **Ba încă** s. **şi încă** = (chiar) mai mult decât atâta.. *Ba încă află multă poezie în forma şlicului.* C. NEGRUZZI, I 69. *Este fată, şi încă de cele mai prefăcute.* ISPIRESCU, L. 21. *Aşà mi se cade, ba încă şi mai rău decât aşà.* CREANGĂ, P. 253. *Aduce piatra la mine şi i-o plătesc cât nu face, ba încă sânt bucuros că o pot căpătà.* id. ib. 218. | **Încă(odată) pe atâta.** *Scurteica fusese încă pe-atât de lungă, dar o scurtase mereu.* DELAVRANCEA, H. T. 13. **Dar încă** s. **încă-mi-te** = cu atâta mai (mult s. puţin) *Nu pot nici la casele lor trăì, să nu se sfădească, dar încă în ţară străină!* LET. II 370/11. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om!* CREANGĂ, P. 192. *Cum ai ajuns p'aici, pe unde nu se vede pasăre..., dar încă-mi-te om cu picioare?* ISPIRESCU, L. 358. **Încă cum!** = foarte mult, în mare măsură. *Preotul nu se bucură? — Încă cum!* ŢICHINDEAL, F. 188.

2°. (Având accentul frazei; des în literatura veche, azi în Transilv. şi în Mold.) Şì. *Acesta încă să chiamă furtuşag.* PRAV. 174. *Pasări încă am eu cârduri.* DOSOFTEIU, PS. 165. *Eu încă-s om pemintean.* id. V. S. II. *Dosofteiu Mitropolitul încă acolo au murit.* LET. II 257/22. *El încă au mers derept la Amurat.* MAG. IST. I 94/6. *Sf[â]ntul încă slobozì glas.* MINEIUL (1776) 162²/2. *Baba încă tăgăduind că n'au vândut...* URICARIUL, XXI 220. *Şi ei încă aveà... sfetnici de judecă Râmul.* ALEXANDRIA, 39. *În oraşele Tatta şi Şimlău încă erau nişte cete de Nemţi.* BĂLCESCU, M. V. 412/5. *Florile încă o videà.* ALECSANDRI, P. I 107. *Aici încă trebue să fie un drac la mijloc, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 266. *De luat încă-i păcat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 61. *Hreanul încă e bun de leac.* ZANNE, P. V 374. (În legătură cu şì.) *Aşijdere şi de pâne încă erà lipsă.* LET. II 333/35. || (În unire cu negaţiunea) Nici. *Să va acolisì un om de altul, va vrea să-l ucigă, cela încă nu se va da...* PRAV. MOLD. 66,2. *Precum avuţia nu iaste avuţie, aşà încă talanduríle nu se zic talanduri.* BIBLIA (1688) 4/pr.25. *Harap-Alb este în primejdie, şi de noi încă n'are să fie bine.* CREANGĂ, P. 274. *Dar cu încă nu-l întreb.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 165.

3°. (Exprimă o concesiune, chiar când propoziţia precedentă nu e introdusă printr'o conjuncţie concesivă) (Şi) tot, totuşi, (şi) cu toate aceste. *Noi semu îngeri, încă ne mirăm de răbdare[a] lor.* CUV. D. BĂTR. II 417. *Măcar să s'are şì întoarce şi să hie iertat, încă nu poate... să caute liturghie.* VARLAAM, C. 195, cf. 192. *De s'ar hi deschis porţile ceriului, încă n'ar hi sosînd în Vavilon aşeà 'n pripă.* DOSOFTEIU, V. S. 106. *Dumnezeu e atotputinţa, şi încă nu împacă pe toţi.* ZANNE, P. VI 647.

II. Temporal. 1°. (Arată că acţiunea exprimată prin verb se repetă) Din nou, iarăşi. *Apoi dar scris au fost încă să te mai văz.* KONAKI, P. 210. # **Încă odată** († **deodată**) = din nou, a doua oară, iarăşi, (dial.) mai odată. *Voiu grăì încă de-odată.* BIBLIA (1688)12. *Încă odată de vei venì...* C. NEGRUZZI, I 62. *Tot nu te-am auzit. Încă odată (= repetă)!* CREANGĂ, P. 54. (Complinit prin m a i) *După aceea mai zboară încă odată.* id. ib. 191.

2°. (Arată că acţiunea exprimată prin verb e in continuare) Şi acuma, şi mai departe, mereu, tot (*eră încă* = continuà să fie; *trăià încă* = tot trăià; *fiind încă* = pe când eră, până eră; după negaţiune: *nu plecà încă* = mai stai; *nu cântà încă* = mai aşteaptă cu cântatul; *nu face încă asta* = întârzie cu făcutul) *E Pavelu încă lăcuì dzile* (= rămâind acolea dzile multe N. TESTAMENT 1648) COD. VOR. 2/1. *Mehmed, încă trăind, dedese sangiacul Anisiei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/2. *Braţul morţii a izbit pe fraţii miei, iar eu încă trăesc.* MARCOVICI, D. 1. *Încă lumină ziua şi aburea un vântişor dulce.* DRĂGHICI, R. 80. *Călugărenii încă păstrează pomenirea vitejilor.* ALEXANDRESCU, M. 31. *Moldavii au şì acest obiceiu, rămas dela Daci încă, a crede...* C. NEGRUZZI, I 73. *Încă pe cale fiind, calul zise fetei...* ISPIRESCU, L. 21. **Încă tot** = tot... până acuma. *Încă tot nu sântem lipsiţi de simţul auzului.* C. NEGRUZZI, I 245. *Încă tot e mire..* ZANNE, P. IV 449. **Încă până.** *Blagoslovescu Domnul ce... încă până în noapte arătă zgăul micu.* PSALT. 21. *Acolo-i duse Pr[e]cista, încă până eră... vie,.. un omohor.* VARLAAM, C. 85. || (Desprins de verb) *Ea deschise ochii încă plini de visuri.* EMINESCU, N. 12. || (În legătură cu negaţiunea, adesea cu sensul de) Până acuma s. atunci. *Zori de ziuă se revarsă şi ochii încă n'am închis.* KONAKI, P. 106. *De nu eşti încă fericit, cine te opreşte de a fi?* MARCOVICI, D. 10/11. *Nu văz încă cum aceste întâmplări... au slujit la a mea fericire.* id. ib. 4/27. *Încă n'am ajuns acasă.* DRĂGHICI, R. 14. *N'am încă 30* [de] *ani.* C. NEGRUZZI, I 49. *Ploi s'au vărsat, Sângele dupe pietre încă nu l-au spălat.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Alexandru cel Bun... domneà nesupărat încă de Turci.* BĂLCESCU, M. V. 9/8. *Suzano, nu te duce încă, că am să-ţi spun un ce misterios.* ALECSANDRI, T. 704. *De când sântem noi, încă nu ne-a zis nimeni tată şi mamă.* CREANGĂ, P. 74. *O pădure pe unde nu ajunsese toporul încă.* ISPIRESCU, L. 58. *Badea încă n'o vint.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 142. *Drac mort n'am văzut încă!* ZANNE, P. VI 593. **Până încă nu...** = înainte de a... *Având pismă pe Grigorie Vodă... încă până a nu fugì la Muscali...* LET. III, 195/10. *Instinctul... învaţă pe dobitoace a-şi prefăce locuinţa până încă nu ninge.* KONAKI, P. 293. *Cum n'am ştiut eu încă până a nu pornì?!* DRĂGHICI, R. 13. **Încă nu... bine** = până a nu... de tot. *Încă nu te vei supune bine desfătărilor acestora, şi îndată vei simţì clevetirea cugetului tău.* BELDIMAN, N. P. I 32. *Încă bine n'au apucat a da din tunuri, când de-odată au văzut cufundându-se corabia.* DRĂGHICI, R. 20. *Bine încă nu se depărtaseră..., şi corabia... s'au făcut nevăzută.* id. ib. 12.

3°. (Corespunde neologismului) Deja. *Încă cât eraţi în faşă, săraci de maic'aţi rămas.* KONAKI, P. 49. (Mai ales desprins de verb, în legătură cu o noţiune temporală). *Încă din copilărie se deprinsese a înotà.* DRĂGHICI, R. 90. *Încă din anul 137, Ladislau... se opune acestor barbari.* BĂLCESCU, M. V. 8/12. *Încă de mic te cunoşteam pe ţine.* EMINESCU, P. 273.

4°. (Alte sensuri care rezultă din context) De asemenea. *Încă de să va află că aceà casă iaste a vreaunii muiari sărace, nu va fi domnească.* PRAV. MOLD. 41. *Se 'nălță a Griviței redută... Dar și noi încă o pândeam, cum se pândește-o fiară.* ALECSANDRI, P. 440. || Poate, măcar. *Domnul casei tremise pre unul-născut fiiul său, doară încă așeà să vor rușină.* VARLAAM, C. 283.

[În sensul 1 4° și **încă-mi-te.** | Compus cu *și:* † **încăși** (**încășile**) adv. (în propoziția principală, urmând după o propoziție cauzală, concesivă sau condițională, de obicei în legătură cu *dar* sau *iar*) încă și; și atunci, și tot, (după negațiune) nici atunci; de asemenea, totuși, cu toate acestea. *Măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor... iară încăși... le-au lăsat pre cum să citesc la cea elinească.* BIBLIA (1688) $^{4}/_{48}$, cf. 6/pr. $_{20}$. *Cât greu și supărare eră..., dar încăși văzând atunci slujba mazililor, au făcut milă cu dânșii.* LET. II 382/$_{37}$, cf. II 98/$_{13}$, 161/$_{12}$. *Măcar că au fost amestecat și Constantin Basarab vodă la socoteala Moscalilor..., iară încăși negraba și chiverniseala cea bună trece primejdia cea ră, precum s'au văzut și aici.* ib. II 126/$_{13}$. *Și de vor și fi istorici ca aceia, încăși nu îndată trebue crezuți.* CANTEMIR, HR. 185/$_{16}$. *Pre tine bun și adevărat priiatin... avându-te..., eu încășile... numai cu trupul de tine despărțită... mă știu.* id. IST. 162, cf. 177. *Însă încăși de vreame ce iaste meșterul de față, și-l ia.* MINEIUL (1776) 35. *Turcii... s'au turburat văzând că lipseà și atâta călărime, iar încăși tot au început a ieși și oastea lor din ordie.* MAG. IST. IV 97/$_{8}$. *Fă Măria-Ta socoteală... de iaste cu dreptate... să îndemne pe... un arhiereu să-și lase eparhia...; iar încăși eu pohtesc să fac voiu Măriei Tale.* ANTIM, P. XXVII/$_{23}$. *Tâmplându-se și alți oameni care mai gios să vor iscăli, noi încăși, pentru mai adevărata credință ne-am iscălit* (a. 1751). URICARIUL, XXIV 448/$_{5}$, cf. XXI 168.]

— De sigur același cuvânt ca ital. *anche* (vechiu *anco*, cors. *ancu*), v.-fr. *ainc*, v.-prov. *anc*, astur., galiz. *anque*, surselv. *aunk(a)*, al cărui prototip comun e greu de stabilit. Etimologia dată de S. Pușcariu, *Etym. Wörtb.* nr. 804, din lat. **unquam** este admisă acum și de Leo Spitzer, DR. V 468-471, care arată că sensurile actuale romanice și române se explică din cel temporal al cuvântului latin și că *a* din formele romanice (alături de forme cu *o*, ca v.-fr. *onc*), întrucât nu sânt împrumutate, pot să se datorească unei contaminări cu adverbe începătoare cu *a*.

INCABLÚRĂ s. f. (Mar.) *Encâblure.* — Lungimea mijlocie a unui cablu, servind ca măsură (în medie 200 m., mai exact 185 m.) de lungime. *Îndată ce vei zări un vas pe mare, vei porni drept asupra-i și când vei ajunge la o depărtare de două incabluri* [glosat neexact prin «800 de metri»], *vei slobozì un tun încărcat cu iarbă.* GHICA, S. 405. [Plur. *-bluri.*]

— *N.* după fr.

INCÁCIU, -E adj. *Agité, turbulent.* — *Uiuiu babă incace, Bărbat n'ai, copii știi face* (glosat prin «zburdalnic, neastâmpărat»). MÂNDRESCU, L. P. 150/$_{3}$, 242.

— Pare a fi derivat, cu suf. **aciu,** din **inc.**

INCADRÁ vb. Ia. 1°-2°. *Encadrer.*

1°. A pune (un tablou, o oglindă, etc.) în cadru, în ramă. | P. ext. A mărgini cu linii, ca într'un pervaz. *Aici, Duca-vodă... a întins brâie..., a lipit flori, a încadrat în linii întretăiate ferestrele...* IORGA, C. II 39.

2°. P. anal. A introduce pe cineva, cu toate drepturile și obligațiile, în cadrele unei corporațiuni, partid, etc., a primi într'o tagmă.

[Și: (formă românizată) **incadrà** vb. Ia. | Abstracte: **incadráre** s. f. **incadrát** s. a. | Part.-adj. **incadrát, -ă** (cu negativul **neincadrat), -ă.** (ad 2°) *Profesor încadrat;* — (substantivat) **incadratór** m. = cel care face rame, care incadrează; (cu același înțeles, după fr. *encadreur*) **incadrór** s. m.]

— *N.* după fr.

ÎNCADRILÁT, -Ă adj. = **cadrilat.** *I covor încadrilat* (a. 1853). IORGA, S. D. VI 139.

INCADRÓR s. m. v. **incadrà.**

ÎNCÁI adv. *Au moins, du moins.* — (Adesea introducând — împreună cu *dar* — propoziția principală ce urmează după una condițională, concesivă sau cauzală). Cel puțin, barem, măcar, batăr (II). *Iară să văm orbì noi de ceaia lume..., încai pre ceastă lume să ne sfiim și să ne rușinăm!* CORESI, EV. 108/$_{33}$, cf. 437/$_{16}$. *Deaca ne lenim a slujì lui, D[u]m[ne]dzău, încâi să nu-l mâniem.* VARLAAM, C. 313, cf. 186, 98,$_{2}$. *Încai acmù să creadeți.* DOSOFTEIU, V. S. 30, cf. 69. 102. *Încai de voi să nu auzim a face toată răutatea.* BIBLIA (1688) 354. *Nu se silì încai să facă iurușurile grabnice.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 267/$_{49}$. *Nu strică încai pre ceale mai de frunte a le pomeni.* ECONOMIA, 20, cf. 163. *Dacă ajutorul lumei nu v'au putut mângâiè..., încai glasul unui frate străbată... lăcrămatul vostru piept.* KONAKI, P. 51, cf. 55, 211, 54. *Veveriță îmi este vechiu dușman, dar încai nici odată nu s'a ascuns.* C. NEGRUZZI, I 141. *Fie-ți milă de părinții tăi încai!* PANN, E. I 51. *Să-ți iei încai ziua bună.* GORJAN, H. IV 124. *De aș aveà 'ncai darul să scriu de porunceală!* ALEXANDRESCU, M. 255. *De-au pierdut cârmuirea țărei..., încai să caute a-și păstrà starea și viața lor.* BĂLCESCU, M. V. 396. *Dacă este să fim hoțma strămutați..., încai avem acum mijloace de comunicație.* ALECSANDRI, T. 117. *Acești ce fug nu sânt încai slugi, ci sânt însuși fii ai Domnului.* ODOBESCU, I 279. *Dară încai fă bunătate de ne dă hainele.* ISPIRESCU, L. 150. *Vină, vin' încai acum.* ALECSANDRI, P. P. 280/$_{12}$, cf. TEODORESCU, P. P. 288^{b}, FUNDESCU, L. P. 66/$_{8}$. [Accentuat (pe la Brașov, cf. și la VARLAAM, C. 313) și: *încai* (după *încă?*). | Și: **incáile** adv. *Mai apoi cu mare meșterșug scârbă-i aduse, ca încaile cu aceasta să prinză pre el.* CORESI, EV. 465/$_{28}$, cf. 141/$_{32}$, 437/$_{15}$. *De nu alta, încaile să-l tânguiască.* CANTEMIR, IST. 307, cf. 31. *Nu intrarăm colea 'ncaile!* PANN, P. V. I 17, cf. ODOBESCU, I 110/$_{6}$; **incáilea** adv. *Încailea el la groapă s'au aduș.* BIBLIA (1688) 372. *Încailea pe partea creștinească priiatini și cu milă spre noi să facem.* LET. I. A. 50/$_{33}$. *Cu voia-ți fie 'ncailea.* I. VĂCĂRESCU, P. 181/$_{13}$. *Iar încailea am ieșit cu cinste.* ANTIM, P. XXIV/$_{30}$, cf. PAMFILE, D. 39, RĂDULESCU-CODIN, Î. 1, 5, 17 etc.; **incále** adv. *Dă-mi încale viorica ce stă ascunsă sub spin.* KONAKI, P. 177, cf. RUSSO, S. 13,$_{91}$; **incálea** adv. *Ori s'o 'ndreptà, ori o murì, încalea să i se aleagă din două una* (Tecuciu), ap. HEM. 803/$_{34}$; **incáleai** adv. I. GOLESCU, C. I; **incálte** adv. (În Bucov. și cu înțelesul de «apoi» Com. A. TOMIAC). *Bine încalte că de acești tineri... nu să află mulți în lume.* DRĂGHICI, R. 6. *Încalte mă mângâiu că m'o învrednicit Dumnezeu.* ALECSANDRI, T. 85. *De nu m'ai uità încalte, Sufletul vieții mele!* EMINESCU, P. 82. *Și apoi de am fi știut încalte de ce lege e!* AGÂRBICIANU, LUC. III 176. *De v'ați gândì la mine-o clipă 'ncalte.* GORUN, F. 139. *Fă-te 'ncalte-o mănăstire.* ALECSANDRI, P. P. 306^{b}/$_{8}$. *Să fie încalte o învoială.* SBIERA, P. 8/$_{17}$; **încáltea** adv. *Încaltea* (= dacă stă lucrul așà, apoi) *să-l mânânc eu.* SADOVEANU, P. S. 109. *De-am aveà încaltea, le-am mâncà.* SANDU-ALDEA, D. N. 250. *Încaltea* (= dacă e pe aceea, apoi) *ce-a fi a fi, dar de geaba n'are să fie.* CREANGĂ, P. 321. *Când ai*

aveà în caltea un cal bun! id. ib. 203. *Da ai gustat încaltea şi din moarea lui!* ŞEZ. VII 41, cf. I 98/7, III 17/16, V 131/22; (Transilv.) **încálete** adv. LB. *Încalete să fi venit, bade.* REV. CRIT. IV 338, cf. JAHRESBER. IV 333. *Încalete cu oarecâtă ceaţă să învălească strălucirea viţei Românilor.* P. MAIOR, IST. 12. **încáltelea** adv. *Da încaltelea avem o căruţă de peşte.* ION CR. II 284; (după *îndelete?* cu schimbare de accent; Transilv.) **încălété** adv. *Încălete de mi-ai plăti datoria* = măcar de mi-ai... FRÂNCU-CANDREA, R. 54; **încălétea** adv. ŞEZ. III 17/16; **încálte, încáilete** adv. GHEŢE, DICŢ. ROM.-MAGHIAR.]

— Avem, probabil, a face cu două cuvinte diferite. *Încale* este *în* + *cale*, iar *încai* este *în*+*cai* (vechiul plural al lui *cale*, păstrat în această locuţiune adverbială), despărţite din construcţii ca: *dacă ai voit să te duci, pleacă în cale* (= pe drum), *înainte* sau *dacă treci prin sat, intră în cale* (= în drum, în treacăt) *şi pe la mine* (Philippide, *Principii* 93, cf. DR. III, 1091). *Încalte* este *încă* + *alte*, extras din exemple ca: *l-aş iertà, dacă n'ar aveà înc'alţe* (= şi alte) *păcate! Înc'alte* (= de altă dată) *n'are să mă mai bată!* DR. III, 1091.

ÎNCĂIBĂRÁ vb. Ia. 1°. *En venir aux mains, se prendre aux cheveux.* 2°. *(S')empoigner.* 3°. *(S')accrocher.*

1°. Refl. A se luà la luptă (COSTINESCU), a se încăierà. *Mă încaibăr* (= *mă încaier*) *la bătaie.* PAMFILE, J. III 25.

2°. Trans. A apucà cu mânile şi a strânge tare (COSTINESCU), a înhăţà. *De veacuri îl încaibără [pe ţăran] trei stăpâni neruşinaţi.* IIPESCU, ap. TDRG. | Refl. A se apucà cu mânile unul pe altul şi a se strânge tare. COSTINESCU.

3°. Refl. A se acăţà. *Găibără* (şi *ghibără*) = a se căţărà, a se urcà. ION CR. II 109. *Îngăibărat* = acăţat (Mehedinţi). H. IX 92.

[Şi: **îngălbără** vb. I COSTINESCU, **găibără** vb. I. | Adjectiv: **încăibărát** şi **(în)găibărát, -ă** (şi cu înţelesul de) tulbure, mare (despre un râu): *Iar Vidra se necăjeà, Prin năvoade că intrà, Peştele că-l răscoleà, Peştii din coadă băteà, Mare talaz că-mi scoteà: Veneà* [pârâul] *Vidrosu îngăibărat, Cu nisip amestecat, Toţi năvodarii i-a 'nnecat.* MAT. FOLC. 51. | Postverbal: **gáibără** (la origine: «pasăre cu ghiarele înfipte în pradă», întrebuinţat azi numai ca adverb:) Cătărat, agăţat. *Numai şi-aruncă păscarul ochii în căruţă şi zăreşte pe popă gaibără în căruţă. — Ei părinte, ce ţi-ai înfipt labele în peşte?* (Tutova). ION CR. III 295. | Despre formele contaminate cu gaidă s. v.].

— Din lat. pop. ***(in)caviolare** «a închide în colivie». Cf. încăierà (unde se explică trecerile de sens). DR. III 672. Cf. încheibără.

ÎNCÁIER s. a. v. **încăierà.**

ÎNCĂIERÁ vb. I. 1°. *En venir aux mains.* 2°. *Inciter à..., venir aux mains; battre.*

1°. Refl. A se apucà cu cinevà la păruială, la harţă, a se prinde la luptă (adesea complinit prin «la bătaie», «în războiu» etc.). *Dincolo un sfadnic se 'ncaieră la pumni Cu cine se 'ntâlneşte.* C. NEGRUZZI, II 230/3. *Austro-Ungaria este lăsată a se încăierà în războiu.* ODOBESCU, III 413/19. *S'au încăierat pe mal, om cu om.* COŞBUC, F. 115. *Erà cât pe ce să se încaiere la bătaie,* CREANGĂ, A. 107. *Se încăierară la luptă, la trânteli.* RETEGANUL, P. V 30/26. *S'au încăierat toţi nuntaşii.* SBIERA, P. 202/3, cf. ŞEZ. I 30/8, III 5/12. (Neobicinuit, după *a se legà de cinevà*, construit cu prep. de). *Nu se putură stăpânì de a nu se încăierà de dânsul.* MARIAN, T. 293.

2°. Trans. A face să se încaiere. *Ai încăierat copiii.* | (Neobicinuit) A luà la bătaie, a luà de gât. *Bani! că te încaier îndată.* PANN, P. V. I 12, cf. id. H. 42.

[După COSTINESCU şi cu sensul — suspect —: trans. «a face caier din in, cânepă, spre a-l pune în furcă». | Adjective: **încăierát, -ă** = prins la ceartă, la sfadă, la luptă. *Am crezut în multe rânduri a-i vedeà încăieraţi.* BELDIMAN, TR. 423. *Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmăşu 'ncăieraţi.* C. NEGRUZZI, I 123. *Se pomeniră, pe nesimţite, încăieraţi la sfadă.* VLAHUŢĂ, D 318. *Văzând pe ai săi încăieraţi cu vrăjmaşii....* ISPIRESCU, L. 170;—**încăierătór, -oáre.** | Abstracte: **încăieráre** s. f. = luare la ceartă, la luptă, la trântă, etc. *Spăimântătoarea încăierare a luptătorilor.* ODOBESCU, III 124/12. *Gâlceava fără încăierare nici un haz nu are.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 41/15;—**încăierát** s. a. *Până la împăratul rabzi încăieratul.* ROMÂNUL GLUMEŢ, 3/10; **pe încăierate** loc. adv. = gata să se încaiere. *Copiii... cei mai mari acum, din sfadă stau pe 'ncăierate puşi.* COŞBUC, F. 63;—**încăierătúră** s. f. = încăierare. *A zugrăvit cu penelul său energic şi realist o încăierătură înfuriată de oameni.* ODOBESCU, III 130. *Încăierătura fu gata.* RETEGANUL, P. III 60/28. (Postverbal; formaţie personală) **încáier** s. a. = încăierare. *Dar pe 'ncet din încaier se 'nlătură Turnus.* COŞBUC, Æ. 185/1.]

— Etimologia nesigură. (Ar puteà fi un derivat din *caier*, dar s'ar puteà să vină şi dintr'un lat.-pop. ***încavellare,** din *cavella* «coş», însemnând la origine «a închide într'un coş» şi întrebuinţându-se despre animale, în special despre păsări. Sub influenţa opusului *descăierà*, «a scoate din cuşcă s. din coş,» spre a despărţi pasările, când se iau la bătaie, s'a putut naşte, în funcţiune refl., înţelesul actual: «a se luà la bătaie, la harţă». DR. III 670 ş. u.).

ÎNCĂIERĂTÚRĂ s. f. v. **încăierà.**

ÎNCÁILE(A) adv.)
ÎNCÁILETE adv.) v. **încai.**

ÎNCÂ(I)NÁ vb. Ia)
ÎNCÂ(I)NÍ vb. IVa) v. **încâinì.**

ÎNCĂLÁ vb. Ia refl. *(S')engraisser considérablement.* — A prinde s. a pune carne (pe sine), a se îngrăşà (A. TOMIAC, cf. LB.) tare (ŞEZ. VII 181), a deveni corpolent, «a căpătà faţă sănătoasă», (REV. CRIT. III 157). *Îngrăşarea se începe de pe acum şi ţine până să încălează vitele cu desăvârşire.* I. IONESCU, C. 93. [Cu rostire dialectală: *încalà* vb. Ia. | Adjectiv: **încălát, -ă** = corpolent (LB.), cărnos, musculos, gras, învălit, butucănos, robust (com. A. TOMIAC) şi **îngălát, -ă** = gras, frumos, bine făcut (PĂSCULESCU, L. P.). *Nişte vaci mari şi frumoase, care de abià se mişcau... de încălate şi grase ce erau.* MARIAN, I. 465. *Calul căruia-i curgeà grăsimea pe nas, de 'ncalat şi zdrăvăn ce erà....* id. O. II 166. *Erà şi încălat şi frumuşel.* SBIERA, P. 313/1. *Are trup aşà 'ncălat.* TEODORESCU, P. P. 135. *Baharaucă = femeie groasă, încalatà.* ŞEZ. II 126/16. *Macrină = încălatà, groasă, că de-abià se învârte.* ib. III 70/3. *Ce-ai băut şi ce-ai mâncat, D'ai un trup aşà 'ngălat?* (Bucureşti). PĂSCULESCU, L. P. 36. *Sprâncenele... îngălate* (Ialomiţa). ib. 54. | Abstracte: **încăláre** s. f., **încălát** s. a.]

— Ar puteà fi lat.-pop. ***incallare** «a face să fie umflat, tare», din **callum (callus)** «umflătură, piele îngroşată, şoriciu, carnea unor fructe». LM. Forma cu *g* ar puteà fi şi ea de proveniență străveche prin amestecul lui ***incallare** cu *galla* «gogoaşă de ristic» (în limbile romanice şi) «umflătură», deci ar fi să presupunem un lat.-pop. ***ingallare.**

(Derivarea din alb. *galε* «vioiu, vârtos, gras», *ngal, ńal* «înviu, însănătoşez, îngraş», propusă de CIHAC, II 718, nu-i posibilă din cauze formale; cu atât mai puţin cea din *cal*, propusă de Philippide, *Principii* 148),

ÎNCĂLĂCÍ vb. IV^a ş. d. v. **încâlcì** ş. d.

ÎNCĂLÂFÁT, -Ă adj. v. **calâf.**

ÎNCĂLĂRÁ † vb. I^a. *Faire monter qqn. à cheval. Monter à cheval.* — (În vechime, ca termin militar: Când călărimea descălecă de pe cai, se ziceà că *se pedestreşte*, iar când pedestrimea încălecà pe cai, se ziceà că *se încălăreazà*. În adevăr, pe Moldovenii din sec. XIV şi XV trebue să ni-i închipuim ca pe vechii Germani, care se luptau cu aceeaşi îndemânare, după cum cereau nevoile războiului, când pe jos, când călare. BOGDAN, O. 423). Trans. (fact.) A urcà pe cineva pe cal, a-l face călăreţ. *Încălăraţi pre fiiul mieu Solomon pre muşcoiul mieu.* BIBLIA (1688) 241. [Tătarii] *de frica Moscalilor fugisà la partea Tătarilor,... pre care încălărându-i hanul, i-au luat cu sine.* LET. II 101/$_5$. || Refl. A se suì călare, a se face călăreţ, a încălecà. *Câţi au putut a se încălărare... s'au încălărat.* LET. II 313/$_{35}$. *Şi aceişi ai noştri s'au încălărat.* ib. 107/$_6$. *N'au apucat să se încălăreze.* ib. II 244/$_7$. *Den câţi s'au şì încălărat, cine fără arme, cine fără şăle...* MAG. IST. III 48/$_4$. [Şì: † **încălerà** vb. I^a. *Au încălerat pre Solomon pre muşcoiul împăratului.* BIBLIA (1688) 242.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **călare** (cf. arom. *ncălar* «călare»).

ÎNCĂLCÁ vb. I. 1°. *Forcer.* 2°. *Fouler, empiéter* (sur), *envahir.*

1°. † Trans. A silì, a obligà (?). *A încălcat pe Brătiianul a-i face pomenirile.* IORGA, S. D. VII 44.

2°. (Modern). Trans. A călcà IV 3° (hotarul, ţara sau moşia cuivà), a da năvală (într'o ţară), trecând graniţele cu forţa; fig. a călcà (drepturile cuivà), a nesocotì. *Împiedecă pe Turci, ce voiau să încalce pământul ţării, să lupte pentru a păstrà Moldovei Hotinul.* IORGA, L. I 127. *Ca să nu mi-o calce alţii şi să mi-o prede!* SBIERA, P. 42/$_{23}$. *Toate acestea erau semne de biruinţă asupra vrăjmaşilor ce încălcau ţara din când în când.* ISPIRESCU, ap. TDGR. [Abstracte: **încălcáre** s. f. *Să vie un om împărătesc cu dreptul de a face să se dea înapoi încălcările dese şi neapărate ale vecinilor.* IORGA, C. I. II 100. | Adjective: **încălcât, -ă** = care este călcat pe nedrept, cu forţa. *Ei au aflat o patrie umilită şi încălcată. Ei ne lasă o patrie liberă şi neatârnată.* STURDZA, M. 58; — **încălcătór, -oáre** = (cel) care încalcă. *Au bătut pe nişte oameni ca încălcători.* IORGA, S. D. VI 177.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din **călcà** (în sensul 2°, modern, după fr. *envahir*, s. lat. *invadere* TDRG.)

ÎNCÂLCEÁLĂ s. f. v. **încălcì.**

ÎNCÂLCÍ vb. IV^a. *S'embarrasser, s'emmêler.*— (Despre sfoară etc. fig. despre limbă, vorbă, stil, afaceri etc.) Trans. şi refl. A (se) încurcà (împletecindu-se în cevà). *În faptul mânilor sale încălcie vinovatul.* PSALT. (1651) ap. JAHRESBER. III 175 (= întru lucrul mărilor sale leagă-se păcătosul. PSALT. SCH., CORESI, PS.: der Gottlose ist verstrickt in dem Werk seiner Hände). *Albinele care... cad, să nu se încâlcească în iarbă.* ECONOMIA, 203. *Tot îmblă pe-acea cale, Ce s'a 'ncâlcit subt paşii lor.* C. NEGRUZZI, II 117/$_8$. *Lumea se face mai sumeaţă şi trebile se încâlcesc mai urît.* ALECSANDRI, T. 1088. *Îşi încâlceà degetele în barba lor albă şi ascultà la graiul lor înţelept.* EMINESCU, N. 47. *Atâta tort mi-am încâlcit...!* COŞBUC, B. 74. *De cumvà peteala s'a încâlcì, de casa aceea n'are să mai fie Doamne-ajută.* SEVASTOS, N. 224/$_{14}$. *Nu ştiu cum se încâlceşte prin cânepă.* CREANGĂ, A. 50. *Împăratul se făcù ca sfecla roşu.... şi zice* încâlcindu-se [la vorbă] *de ciudă...* ISPIRESCU, L. 356. *Mreana fugì; el după ea, şi aruncând plasa, o încâlcì într'însa şi o trase la margine.* id. ib. 280. *Şi cânepa cea de vară O încâlcesc cânii p'afară.* BIBICESCU, P. P. 186. *Îi bun să încâlcească fuioare:* e prost, nu e de nici o treabă, încurcă lucrurile. ZANNE, P. V 298. | (Plut.) Când ajunge pluta în şugău, se opreşte pe pietrele râului şi *se încâlceşte*, adică plutele se duc una peste alta. VICIU; GL. 103. # **A încâlcì iţele cuivà** = a-i încurcà planurile. BARCIANU. [Şì: **încălcì** vb. IV^a. LB. (şi, după el, şì în celelalte dicţionare) şì: **încălăcì** vb. IV^a = implico, intrico, confundo, (per)turbo. | Adjective: **încâlcít, -ă** = încurcat, întortochiat, complicat, confuz. *Sfatul celor mult încâlciţi.* BIBLIA (1688) 305. *Prăsirea... albinelor atâta iaste de încâlcită...* ECONOMIA, 176. *Barbele... stufoase şi încâlcite.* BELDIMAN, N. P. II 176. *Scrisoarea erà atât de încâlcità.* C. NEGRUZZI, I 11. *Ardă-l focu fuior, că încâlcit îi!* ALECSANDRI, T. 907. *Cărarea* (id. P. III 296), *iarbă* (id. P. III 69), *pânză* (id. P. III 153) *încâlcită. Cu limba sa cam încâlcită.* ODOBESCU, I 288. *Şi încâlcit e părul negru.* EMINESCU, P. 200, cf. ŞEZ. III 226/$_{18}$. *Drumurile cele încâlcite printre vii.* ŞEZ. III 184/$_5$. *Pânză încâlcită:* un fel de joc. SEVASTOS, N. 282/$_{30}$; — **încâlcitór, -oáre** = care încâlceşte. | Abstracte: **încâlcíre** s. f.; **încâlcít** s. a., **încâlcitúră** s. f. = încurcătură, complicaţie, confuzie, dezordine. *Multe încâlcituri de meşteşuguri.* BIBLIA (1688) 361. *Din încâlcitură le descurcă.* CANTEMIR, IST. 146. *Bărbile cu încâlcitură.* COŞBUC, F. 113. *Ca o încâlcitură de linii.* SADOVEANU, P. S. 28, cf. TEODORESCU, P. P. 239, GOROVEI, C. 288; — **încâlceâlă** s. f. = încâlcitură, confuzie. *De acì... luptă pentru deosebitele moduri de a înţelege:... libertatea: o încâlceală care nu se poate descurcà de seculi.* GHICA, ap. TDRG. *Tuiet mare, foc şi vânt. Şi 'ncâlceală pre pământ.* RETEGANUL, TR. 71/$_{22}$.]

— Din paleosl. **klъčiti** (din *klъka* «urzeală» şi la plur. «câlţi», cf. compusul *sъ-klъčiti* «a încreţì părul») şi compus cu pref. **în-** (după *încurcà*). Cf. câlţi, descâlcì.

ÎNCÂLCITÚRĂ s. f. v. **încâlcì.**

INCALCULÁBIL, -Ă adj. v. *Incalculable.* — Care nu se poate calculà, socotì, care nu e calculabil; p. ext. foarte mult, numeros; foarte important. *Numere incalculabile. Efecte incalculabile.*

— *N.* după fr.

ÎNCÁLEA, ÎNCÁLEAI adv. v. **încai.**

ÎNCĂLECÁ vb. I. *Monter à cheval, enfourcher, monter, chevaucher* (fig.). 2°. *Mettre qqn. à cheval.* 3°. *Partir en masse à cheval.* 4°. *Monter à cheval.* 5°. *Saillir, couvrir.* 6°. *Surmonter* (une difficulté). *Avoir le dessus, surpasser, dominer.*

1°. A se suì călare pe cal (p. ext. pe alt animal), cu gândul de a plecà. Intrans. (absol.). *Vite să aducă cum* [= ca] *se încalece Pavelu şi se-lu petreacă.* COD. VOR. 54/$_1$. *Au încălecat.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Încălecând, se întunà la palat.* C. NEGRUZZI, I 149. *Genarul încălecă şi zburà... în urma fugiţilor.* EMINESCU, N. 15. *Încalecă şi porneşte cu bucurie.* CREANGĂ, P. 185. *Dacă poftesti să mergi şi d-ta, încalecă îndată!* ISPIRESCU,

L. 9. (Complinit) *Puni chingă muiereşti Şi 'ncalică voiniceşti.* MAT. FOLC. 1257. | (Prin prep. p e, † în se arată animalul pe care se urcă cinevà). *Încălecaşi în caii tăi.* PSALT. 321/17. *Hai încalecă iute pe cal şi te du la nuntă.* CREANGĂ, P. 170. *Fata împăratului încălecă apoi pe Galben-de-soare.* ISPIRESCU, L. 22. *Şi-a încălecat Pe-un cal învăţat.* ALECSANDRI, P. P. 387/7. *Şi pe murg a 'ncălecat.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 486. † **A încălecà în oaste** = a plecà la războiu. *Că ţara pizmuind lui Alexandru-vodă, n'au vrut să încalece în oaste.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. || (Cu acelaşi sens) R e f l. (în Mold., Banat, Bihor, Serbia; după «a se urcà călare»). *Stăpâne, stăpâne, încalecă-te şi hai!* ION CR. II 255. *Pe cal s'a 'ncălecat.* SEVASTOS, N. 119/19. [Calul zice:] *Tu te 'ncaleci pe mine.* HODOŞ, C. 52. *Toţi trei fraţi se 'ncalecă pe cai şi fuga!* ALEXICI, L. P. 258/28, cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 43, 45 etc. || T r a n s. (Complementul e animalul). *Aduseră lui Mihail un bidiviu prea bun... şi nu se află nime să-l poată încălecà.* MOXA, ap. TDRG. *Calul ce el încălicase în bătălie...* BĂLCESCU, M. V. 412/30. || P. e x t. (Obiectul pe care se suie cinevà e şaua, scările, genuchii etc.) A se suì şi a sta pe cevà astfel, încât picioarele să atârne de amândouă laturile, ca la călăreţ. *Am încălecat... pe-o şa..., de v'am spus povestea aşà.* CREANGĂ, P. 34, cf. ISPIRESCU, L. 10. *Încalecă pe-un biet lemn.* ŞEZ. III 192/12. *M'am încălecat pe un paiu de săcară.* SBIERA, P. 80/13. *În scări de-argint a 'ncălecat.* SEVASTOS, N. 169/13. *Unii [din copii] îi încălecară pe genuchi.* TELEOR. ap. TDRG. *Gâlcuţă, gâlcuţă, Încalică-ţi pi-o drăguţă* (Botoşani). MAT. FOLC. 1518. *A încălecà făgaşul* = a-l luà între roatele trăsurii în lung. COSTINESCU. || P. a n a l. (Subiectul nu trebue să fie omul, cómplementul nu trebue să fie un animal). A (se) suprapune trecând s. stând unul peste altul (ca omul călare pe cal). *Când să încalică un lucru peste altul...* I. IONESCU, C. 127. *Norii, jos de tot se mişcau în palii lungi, încălecându-se unii peste alţii.* D. ZAMFIRESCU, R. 254. *De-o parte şi de alta, munţii... se încălecà până departe.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Buzele supte se 'ncălecară.* TEODOREANU, M. II 26. *Se încalecă vinele* = die Muskeln überspannen sich. POLIZU.

2°. † T r a n s. (= f a c t.; complementul e omul). A pune, a aşezà călare. *Încălecat-ai pre cai apostolii tăi, D[oa]mne.* MINEIUL (1766) 108²/1. *Pe un cal l-încălecà, La Brăila-l trimeteà.* TEODORESCU, P. R. 575b. *Pe-un murg o încălicat-o.* ŞEZ. II 138/223, cf. IV 222b/7.

3°. I n t r a n s. (Despre popoare şi armate călăreţe, cf. d e s c ă l e c à) A se pornì călare, a părăsì un loc şi a se duce călare în altà parte. *S'au burzuluit..: Sultanul de Bugeag asupra lui Mcddigeri, Hanul din Crâm, şi au încălecat cu tot Bugeagul... Au şi încălecat atunci toţi Bugegenii cu zorba şi au scris la Poartă cerând han... Atunce s'au făcut mare spaimă în toate ţările de prinprejur... de încălecarea acelui Sultan cu tot Bugeagul.* LET. II 403.

4°. (După fr. «monter») A călărì. I n t r a n s. *Erà un tânăr elegant şi frumos, încălecà bine.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIV2, 138. | T r a n s. *El purtà platoşa ostăşească şi încălecà un cal negru.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Iapa sură pe care o încălecà un jocheu a nu ştiu cărui domn.* I. NEGRUZZI, I 42.

5°. P. a n a l. (t r a n s., despre armăsar, r e f l. = p a s i v, despre iapă) A săvârşì actul sexual, cf. a sărì, a b a t e. *Dobitoacele tale să nu le încaleci* (= goneşti) *cu alt jug.* BIBLIA (1688) 85. *Armăsarul a încălecat iapa.* | F i g (despre femei). *Cu bărbat să nu dormi culcare fămeiască... şi la tot cu-patru-picioare să nu-ţi dai patul în semeţie, ca să nu te pângăreşti într'însul şi muiarea să nu stea cătră tot cela cu patru picioare să să încalece.* BIBLIA (1688) 84,2. *Acesta cu faţă au îndrăznit a zice că şi Olimpiada, muma marelui Alexandru, de smeu că a fost încălecată, când l-au zămislit pre el.* ŞINCAI, HR. I 35/9.

6°. F i g. I n t r a n s. A răzbì, a ieşì de-asupra. *Munceà în dreapta şi în stânga, ca doar-doar a încălecà pe nevoi.* CREANGĂ, P. 140. | T r a n s. A se face stăpân, a se înstăpânì pe cinevà, a-l stăpânì, a-l dominà (ca pe un cal, pe care te-ai urcat călare). *Iordachi Ruset vornicul âmblà să-i supuie şi să-i încalece* [pe boieri], *dar tot nu puteà.* LET. II 319/3. *L-a încălecat satana.* GORJAN, H. IV 8. *Încălecând pre Români cu steamătul legei Grecii şi Sârbii.* P. MAIOR, IST. 253. *Când trupul încalecă sufletul.* ŞEZ. III 237/2. *L-a încălecat de-a binele*, adică îl poartă cum vrea, îl stăpâneşte cu totul; ascultă numai de el; l-a prostit. ION CR. III 369.

[Şi: **încălicà** vb. I, († şi în Transilv.) **călecà** vb. I. *Au şi călecat Ştefan-vodă .. cu nişte seimeni.* LET. II 244/19. *Pre-un cal alb am călecat.* RETEGANUL, P. II 40/37, ALEXICI, L. P. 39/7. | A d j e c t i v e: **încălecát, -ă** = care stă sau este pus călare, călare, călărind unul peste altul (cu negativul) **ne(î)ncălecat, -ă** = (despre cal) pe care nu s'a urcat (încă) niméni călare. *De-aş aveà vre-o şapte fraţi, Toţi... pe smei încălecaţi.* ALECSANDRI, P. I 4. *Încălecaţi pe schelete de cai.* EMINESCU, N. 25. *Spicele... încălecate unele peste altele.* I. IONESCU, C. 135. *Doamna Chiajna, încălecată* (= călărind) *bărbăteşte...* ODOBESCU, ap. DDRF. *Trei cai să-mi aduceţi... Buni de 'ncălecaţi.* TEODORESCU, P. P. 58, cf. ŞEZ. I 77⁶/2. *Cal alb ne'ncălecat.* ALECSANDRI, P. I 28. *Are dinţii dinnainte încălecaţi* (= crescuţi unul peste altul); — **încălecătór, -oáre** († şi substantivat cu sensul de) «călăreţ». *Caii şi încălecătorii aruncară-se în mare.* CORESI, PS. 407. | A b s t r a c t e: **încălecáre** s. f., **încălecát** s. a., **încălecătúră** s. f. *Încălecarea ta.* PSALT. 321/17. *Cal bun de încălecat.*]

— Din lat. **caballico, -are** «a călărì», compus cu pref. **în-**. Cf. d e s c ă l e c à.

ÎNCĂLECĂTÚRĂ s. f. **v. încălecà.**

ÎNCĂLERÁ † vb, Ia **v. încălărà.**

ÎNCÁLETE adv. } **v. încai.**
ÎNCĂLÉTE(A) adv. }

ÎNCĂLÍ vb. IVa **v. călì.**

ÎNCĂLICÁ vb. I **v. încălecà.**

INCALIFICÁBIL, -Ă adj. *Inqualifiable* — Care nu se poate calificà; necalificabil; p. e x t. foarte rău. *Faptă, purtare incalificabilă.*
— *N.* după fr.

ÎNCĂLŢÁ vb. I. 1°. *Chausser.* 2°. *Mettre des fers à une roue.* 3°. *Mettre* qqn. *dedans.*

1°. T r a n s. (Complementul e încălţămintea) A (o) trage pe picior, a intrà cu piciorul în (ea). *Să'ncălţăm opinci.* ALECSANDRI, P. P. 316/8. *Încalţă păpucel.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 313. | (Complementul e omul s. piciorul lui) A(-l) îmbrăcà cu o încălţăminte; p. e x t. a-i procurà încălţăminte (construit a b s o l. sau cu prep. c u s. în, care indică felul încălţămintei). *A da săracilor hrană, a încălţà desculţii, a îmbrăcà golii.* CORESI, EV. 123/9. *Să 'ncalţe piciorul său.* ALECSANDRI, P. P. 363/12. *L-a 'ncălţat c'o păreche de ciobote.* MARIAN, SA. 233. *Dorul mieu şi-a mândrii mele L-aş puteà 'ncălţà 'n obiele.* DOINE, 55/6. || R e f l. (Despre om) A-şi trage încălţămintea pe picior. *Ne-am încălţat cu opincile binişor.* CREANGĂ, A.

25. *Femeile să se încalțe cu acel condur.* ISPIRESCU, L. 187. *Cu cisme roșii se 'ncalță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 333, cf. (*cu hârtie*) 393. *Că se 'ncalță frumușel.* ib. 384. *Că se 'ncalță pe picior.* ib. 384, cf. (*la picior*) 174. *Și 'n cisme te-ai încălțat.* HODOȘ, P. P. 49. *Când te 'ncalți în pat...* ȘEZ. III 44/11. *Până soarele se 'nalță, Ioniță abiă se 'ncalță.* ZANNE, P. VI 164. # **A se încălță cu cinevà** = a face o cunoștință neplăcută, de care nu te mai poți desbără. ib. III 193.

2°. P. anal. A legà o roată, punându-i obezi de fier (COSTINESCU), a îmbrăcà talpa plugului s. a săniei cu fier (cf. PAMFILE, A. 42). (Refl.= pasiv). *Doau[ă] roati s'au încălțat, cu spiți cu tot* (Mold., a. 1827). IORGA, S. D. XXII 193.

3°. Fig. (cf. înșelà, potcovi). A înșelà, a păcălì, a pune bine pe cinevà. *Reușește... să-i încalțe pe toți.* CARAGIALE, N. 59/4. *Acum puiu opt* [de cupă] *peste șapte și dumnealui găsește mijloc să mă 'ncalțe și cu asta.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Și: (+ descultà) **înculțà** † vb. I. ANON. CAR. | Adjective: **încălțát, -ă** = (despre om s. piciorul lui) care are încălțăminte în picioare, cu încălțăminte; (despre pasări) care au picioarele acoperite cu pene până la degete (MARIAN, O. I 79); (despre roata carului și talpa plugului) îmbrăcată în fier; (cu negativul) **ne(î)ncălțat, -ă** = fără încălțăminte, desculț. *Trăgându-i ciubotele, numai cu colțunii au fost încălțat.* LET. II 200/28. *L-au spânzurat îmbrăcat, încălțat.* ib. 268/34. *Nu îmblà cu un picior încălțat.* ȘEZ. II 196/18. *Drac încălțat* = om rău ca dracul, care umblà cu șiretenii. ZANNE, P. VI 615. **Bou** (s. **vită** PANN, P. V. I 102 s. **vacă** BAROZZI, L. 42/21) **încălțat(ă)** = prost, dobitoc. ZANNE, P. I 334. *Cal încălțat:* cu pete albe pe picioare, de la genunchi în jos. DDRF. *Găină încălțată* = cu ismene. H. XVII 229, H. III 307. *Porumb încălțat.* H. III 307. *Puii de gâscă... sânt: roșii... încălțați.* H. III 244. *Cocoși încălțați cu crestele ca niște bujori.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 97. *Talpa plugului... e făcută din lemn tare... și este încălțată sau tălpită... cu o talpă de fier, ca să alunece ușor pe pământ.* PAMFILE, A. 42; — **încălțătór, -oáre.** | Abstracte: **încălțáre** s. f. **încălțát** s. a. = acțiunea de a încălțà. *Curele de încălțat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 306. *Căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și o unsoare.* CREANGĂ, P. 113; — (cf. lat. *calciatura*) **încălțătúră** s. f. = încălțăminte. | Alte derivate: (< lat. *calceamentum, calceamenta*, cu prefixul verbului *încălțà*) † **(în)călțământ** s. a. (cu plur. *-mânturi*) și **(în)călțămínte** s. f. (întrebuințat ca singular: *încălțămintea mea* s. ca plur. tant. *încălțămintele mele*) = tot ceea ce servește la încălțarea piciorului, spre a-l feri de frig, de umezeală și de lovituri: gheata, cizma, opinca, pantofii, papucii, botinele s. cipicii, apoi călțunii, ciorapii, obielele etc. *Pre Idumea punevoiu încălțământul* (zgarbura SCH. călțunul COR., călțământul DOS.) *mieu.* PSALT. 234/19. *Desculță-ți încălțămintele tale.* PALIA (1582), ap. CP. 122. *Lepădà-voiu încălțământul mieu.* PSALT. (1651) ib. *Voiu pune călțământul mieu.* PSALT. (1651) ib. *Dați... încălțăminte în picioarele lui.* VARLAAM, C. 18. *Încălțăminturi de fer.* DOSOFTEIU, V. S. 62. *Și să școpăteaze 'n călțăminte sparte.* id. PS. 55. *Legătura încălțămintei.* BIBLIA (1688) 9. *De ce cinste este acest fel de călțăminte...* LET. I 28/15. *Tu vei vedeà baronii... Legând... smerita 'ncălțăminte Cucernicilor pustnici.* C. NEGRUZZI, II 134/18. *Îmbrăcămintea noastră, încălțămintea, hrana sânt cu zece părți mai ieftine ca ali orășanului.* JIPESCU, O. 35. *Eu nu-s demn* (sic!) *oa să m'aplec, Călțămintea să-ți desleg* (Banat). MARIAN, SE. II 197; — (< lat. *calceare*, cu prefixul verbului *încălțà*) **încălțáre** s. f. = încălțăminte. *Sfântul fu cu încălțări de fier încălțat.* DOSOFTEIU, V. S. 10, cf. 50, 215. *Colbul adunat pe opsasul încălțării.* CREANGĂ, ap. TDRG.; — **încălțíe** = încălțăminte (MARIAN). *L-am socotit cu bucate și cu încălții* (a. 1635—45). IORGA, D. I 56. *În viața lor n'au purtat astfel de încălții.* MARIAN, I. 62; — **încălțéi** s. m. plur. = încălțăminte. *Încălței de București, Ca cu ei să dănțuești.* SEVASTOS, N. 393b/7. *O găseà dormind, iar hainele și încălțeii rupți.* SBIERA, P. 139/24; — **încălțámă** = încălțăminte. LB. (Cugeriu, jud. Huniedoara, com. T. L. BLAGA). | Nomen agentis: (din *încălțà* + *curelar*) **încălțelár** s. m. (Bucov.) = cizmar, ciobotar. *Trebuià părinții să țină... mulți croitori și încălțelari* (*ciobotari*). id. 139/78.]

— Din lat. **incalcio, -are** «încălțà».

ÎNCĂLȚÁMĂ s. f.
ÎNCĂLȚĂMÂNT s. a.
ÎNCĂLȚĂMÍNTE s. f.
ÎNCĂLȚÁRE s. f.
ÎNCĂLȚĂTÚRĂ s. f.
} v. **încălțà.**

ÎNCÁLTE adv.
ÎNCÁLTE(A) adv.
} v. **încai.**

ÎNCĂLȚÉI s. m.
ÎNCĂLȚELÁR s. m.
} v. **încălțà.**

ÎNCÁLTELEA adv. v. **încai.**

ÎNCĂLȚÍE s. f. v. **încălțà.**

ÎNCĂLUȘÁ vb. Ia
ÎNCĂLUȘÍ vb. IVa
} v. **căluș.**

ÎNCĂLZEÁLĂ s. f. v. **încălzì.**

ÎNCĂLZÌ vb. IVa. (*Se*) *chauffer*, (*se*) *réchauffer*. (*S'*) *échauffer*, (*s'*) *animer* — Trans. (și absol.) A ține, a face să(-i) fie (cuivà) cald, a da s. a împrăștià căldură; refl. a se face cald, a primì căldură dela cevà, a-și sporì căldura corpului. *Focul încălzește și arde.* CORESI, EV. 192/16. *Nu se porneà, până nu se încălzeà soarele bine spre prânz.* LET. I 324/9. *Cine pe unde au putut ca să se 'ncălzească.* ib. III 115/24. *Un roiu de păsărele... la soare se 'ncălzesc.* ALECSANDRI, P. III 27. *Ca un soare ce 'ncălzește, Încălzește și rodește.* ALECSANDRI, P. P. 81b/1. *Peste zi se prea încălzește.* DOINE, 9/2. *Apa 'n vase s'a 'ncălzit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 197. *De-abià te-i mai încălzì mergând la drum.* CREANGĂ, P. 241. *Poruncì să încălzească baia.* ISPIRESCU, U. 31. *Numai soarele poate să 'ncălzească toată lumea.* ZANNE, P. I 74. | Spec. (Despre bucate) A le pune la foc, ca să aibă temperatura necesară, spre a fi bune de mâncat; (despre o locuință) a face foc în sobă, pentru ca să fie o temperatură plăcută. **A-și încălzì locul** = a ședeà mult într'un loc. PAMFILE, CRĂC. **A-și încălzì măseaua** = a bea. ib. II 267. *Și-a încălzit măseaua.* ISPIRESCU, U. 103/20 || Fig. A se aprinde, a se înflăcărà. *Glasul Majorului se încălzise încetul cu încetul și acum vibrà ca în comandă, la cetirea rândurilor următoare.* ZAMFIRESCU, R. 163. | A simți o sensație analoagă cu căldura, a se simți atras, însuflețit pentru cevà. *Și se simți încălzit de milă; pieptul i se umflă cu putere.* ZAMFIRESCU, R. 76. *Simți o nouă putere încălzind sufletul său.* C. NEGRUZZI, II 11. *Podoabele... acestei odăi nu mă încălzeà câtuși de puțin.* GORJAN, H. II 120. *Nu mă încălzește averea altora* (*ce folos am eu?*) PAMFILE, T. II. *Străinul nu te încălzește* (= nu-ți ține de cald). ZANNE, P, VI 328. [Prin Transilv, se aude la prez. ind. și:

apa se încălze. | Adjectiv: **încălzít** (cu negativul **neîncălzit**), **-ă.** *Ciorbă încălzită.* DDRF.; — **încălzitór, -oáre** = care încălzește, care face s. dă căldură. *Acel soare... varsă lumină încălzitoare.* KONAKI, P. 265. *O rază încălzitoare.* ALECSANDRI, P. III 25. (Fig.). *În relație armonică și oarecum încălzitoare.* MAIORESCU, CR. II 152. | Abstracte: **încălzíre** s. f. **încălzít** s. a. = acțiunea de a încălzi; cantitatea de combustibil necesară pentru un timp oarecare. *Încălzitul mă costă 1000 de lei pe lună;* — **încălzitúră** † s. f. *A trupului încălziturí.* CANTEMIR, IST. 262; — **încălzeálă** † s. f. = încălzire, căldură. POLIZU.].

— Presupune o formă lat.-vulg. **incaldesco, -ire** (din *in-calesco* + *caldus*)

ÎNCĂLZITÚRĂ s. f. v. **încălzì.**

ÎNCĂMĂTÁ † vb. 1a refl. = **cămătà,** a se face cămătar, a face cămătărie. (Fig.) *Să ne încămătămŭ nevoinței de sus.* CORESI, EV. 308/9.

ÎNCÂNÁ vb. Ia v. **încânì.**

INCANDESCÉNT, -Ă adj. *Incandescent.* — (Lucru) încălzit până a devenit alb, aprins, ars (II). *În tot timpul cât ține arderea, cărbunele este incandescent.* PONI, CH. 130/12. [Familia: (după fr. *incandescence*) **incandescénță** s. f. = starea în care se găsește un corp incandescent. *În lampele cu incandescență, curentul trece prin un corp puțin conductor.* id. E. 309.]

— *N.* după fr. (lat. **incandescens, -tem,** idem).

INCANDESCÉNȚĂ s. f. v. **incandescent.**

ÎNCÂNÍ vb. IVa. *Devenir méchant, s'entêter.* — Trans. și (mai ales) refl. A (se) face câ(i)nos, rău (ca un câne), a (se) împietrì la inimă; a se încăpățânà în răutate. *L-au mâniatu-l prin pustie Și l-au încânat prin apă vie.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Dacă văzură... așà, că se încâinase și nu vrea să dea inelul, îl puseră jos.* ISPIRESCU, L. 107. *S'a câinit cu totul* = s'a făcut rău. MARIAN, *Nu-l mai zgândărì, că tot mai rău îl încâinești!* (Brașov). [Și: **încâinì** vb. IVa, † **încânà** vb. Ia, **câ(i)nì** vb. IVa LB. | Adjectiv: **încâ(i)nít, -ă** = afurisit, al dracului. *Om încânit și 'ndărătnic.* COȘBUC, Æ. 31/5. *Păgânul încânit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 485. *Am o încânită de capră, de nu mai are cum de a dracului!* PAMFILE. (În exemplul: *Și mi-l bat și mi-l cânesc Și cu toții-l ispitesc.* TEODORESCU, P. P. 94, pare a fi sau scurtare din «canonesc» sau greșală de tipar în loc de «căznesc».]

— Derivat din **câ(i)ne,** cu pref. **în-.**

ÎNCĂNÍT, -Ă adj. = **cănit** (1°). *Fire-ai, codru, afurisit, Nu vezi vara c'a venit, Copacii toți a 'nverzit Și tu șezi negru 'ncănit* (variantă: cănit s. v.). MAT. FOLC. 373.

ÎNCÂNTÁ vb. I. 1°-2°. *Charmer, enchanter, ravir.*

1°. (Popular) A fermecà (prin cântarea s. enunțarea unor formule magice, cf. descântà). *Contra limbricilor se dau mai mult leacuri și buruieni decât descântece; dar totuși sânt babe care încântă limbricii și cu descântece.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 100.

2°. (Literar, după fr. *enchanter*) Trans. A captivà (pe cinevà s. mintea, sufletul cuivà) printr'un farmec, a fermecà, a fascinà, a vrăjì. *Ce fel de păsări plăcerea-i încânt?* PANN, P. V. I 39. *Nopțile tale încântă auzul.* BĂLCESCU, C. R. 554. *O nouă epopee, poemă strălucită, Creștină Iliadă pământu-ar fi 'ncântat.* ALECSANDRESCU, M. 27. *Vrei să afli taina ce mă 'ncântă?* ALECSANDRI, P. I 127. [*Î*]*l încântă cu-a lui vrajă.* id. ib. II 108. *Mă ia de braț, îmi vorbește de Italia..., și, într'un cuvânt, mă încântă.* id. T. 314. *Au încântat lumea spectatorilor.* MAIORESCU, CR. II 189. *Nu mă 'ncântă azi, cum mă mișcară, Poveștí de doine, ghicitori, eresuri.* EMINESCU, P. 53. *Drag îmi e numele Ană, Că te 'ncântă auzindu-l.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 35. *Și prin raiu încă-l purtà, Doară că l-ar încântà.* ALECSANDRI, P. P. 28. || Refl. (Literar, construit absol. s. cu prep. de). A rămânea încântat; a se fermecà, amăgì pe sine însuși. *El cu gura voastră râde, el se 'ncântă.* EMINESCU, P. 256. *S'a încântat de glasul ei.*

[Abstracte: (ad 2°) **încântáre** s. f. = farmec. *Pe atunci nu erà cluburi, presă, bulevard și grădini cu cântări și încântări.* GHICA, S. 86. *Eram trist... cu toată încântarea der erwachenden Natur, cum zice Schiller.* C. NEGRUZZI, I 95. *Nopți venețiene și pline de 'ncântări.* ALECSANDRI, P. I 121. *Zile... pline de încântările nădejdei.* DACIA LIT. 270. *Palate cu mii de încântări.* ODOBESCU, III 14/9; — **încântát** s. a.; — **încântătúră** s. f. (ad 1°) = farmec, vrajă. *Gâlcele... cu încântături și jelituri.* MAT. FOLC. 1552; — (post-verbal, formație personală după *(des)cântec*) (ad 2°) **încântic** s. a. = farmec, vrajă, cf. descântec. *Ce încântic de fală și de vitejie trebue să fi fost pe voinicul fecior.* ODOBESCU, III 198/2. | Adjective: (ad 2°) **încântát** (cu negativul **ne(î)ncântat**), **-ă** = fermecat, vrăjit, p. ext. entuziasmat. *De cine-i încântat nemernicul amor?* DONICI, F. II 60. *Rămase încântată, văzând că se înfățișează o astfel de partidă.* C. NEGRUZZI, I 72. *Toți, încântați, o 'nconginră.* ALECSANDRI, P. III 265. *Poporul român nu se arată în proverbii săi așà tare încântat.* ODOBESCU, III 67/19. *O poveste încântată, Care e întunecată.* EMINESCU, P. 144; — (ad 2°) **încântátor** (cu negativul **ne(î)ncântător**), **-oáre** adj. = fermecător, care farmecă, încântă. *Aveà un aer așà de dulce, așà de încântător.* C. NEGRUZZI, I 64. *Lun' așà încântătoare n'am avut a admirà.* ALEXANDRESCU, M. 19. *Ai glas încântător.* ALECSANDRI, P. I 211. *O încântătoare simfonie vânătorească.* ODOBESCU, III 95/15.]

— Din lat. **incanto, -are** «a fermecà». Cf. descântà.

ÎNCÂNTĂTÚRĂ s. f. } v. **încântà.**
ÎNCÂNTIC s. a. }

ÎNCĂNUNÁ vb. Ia v. **canonì.**

ÎNCĂNUNȚÍ vb. IVa v. **încărunțì.**

INCAPÁBIL, -Ă adj. *Incapable.* — Care nu este în stare (să facă cevà); (mai ales în sens rău) care nu-i capabil, e fără pregătire (pentru cevà), nedestoinic; spec. (Jur.) care nu are capacitatea legală, (†) nevolnic. *Incapabil de lașitate.* ȘĂINEANU, D. U. *Clasa de acum mult prea numeroasă a aspiranților incapabili la lefurile din budgetul statului.* ODOBESCU, II 67. *Dacă am fi cum zice manifestul, atunci am fi fost și am fi și astăzi incapabili de forma constituțională.* MAIORESCU, D. IV 580.

— *N.* după fr. Cf. incapacitate.

INCAPACITÁTE s. f. *Incapacité.* — Starea celui ce nu e capabil, nu e în stare să facă cevà, nedestoinicie; spec. (Jur.) starea celui declarat de lege incapabil (nevolnic) și lipsit, din cauza aceasta, de anumite drepturi. *D. Sturdza voià să ne încurce pe toți într'o atmosferă de dușmănie, de incapacitate și nevoință de a face cevà.* MAIORESCU, D. IV 467.

— *N.* după fr. Cf. incapabil.

ÎNCĂPĂSTRÁ vb. Ia. *Metire un licou. Fermer la bouche à qqn.* — A pune căpăstru calului, a legà calul cu căpăstru. LM. DICŢ. *Frumuşel înşăuà, Înşăuà, încăpăstrà.* ALECSANDRI, ap. TDGR. || Fig. A legà cuivà limba, a-l face să nu mai vorbească, a-i astupà gura. CDDE. [Adjectiv: **încăpăstrát, -ă** DICŢ.]

— Din lat. **incapistrare,** cu acelaşi sens, sau, mai probabil, format pe teren românesc, din **în** şi **căpăstrà.**

ÎNCĂPĂTÁ vb. I v. **căpătà.**

ÎNCĂPĂŢÂNÁ vb. Ia refl. *S'entêter, s'opiniâtrer.* — (Pare a fi cuvânt literar, format după fr. *s'entêter*). A ţinea la cevà cu multà stăruinţă, cu îndărătnicie, a stărui în îndărătnicia sa, a n'o luà din loc. *Dă-te în lături! — strigà apoi hotărît, când văzù că Pintea se încăpăţânează.* SLAVICI, N. II 124. [Abstracte: **încăpăţânáre** s. f. | Adjectiv: **încăpăţânát** (cu negativul **ne-(î)ncăpăţânat), -ă** = care ţine la cevà cu multă stăruinţă, cu îndărătnicie, îndărătnic, cu capul mare, cf. înţestat. *Amuţire încăpăţânată.* DELAVRANCEA, S. 111. *Baba rea şi încăpăţânată umblà pe vârful Carpaţilor.* MARIAN, SE. II 132.]

— Derivat din **căpăţână,** cu pref. **în-.** Cf. descăpăţânà.

ÎNCĂPĂTOÁRE † s. f. } v. **încăpeà.**
NCĂPĂTÚRĂ s. f. }

ÎNCĂPEÁ vb. II. A. I 1°. *Contenir, renfermer, comprendre.* 2°. *Avoir de la place;* (avec la négation) *ne plus avoir de place, déborder.* B. I 1°. *Trouver place* (dans qqch), *entrer* (dans). 2°. *Être à son aise, se plaire, se convenir.* 3°. *Occuper et prendre possession.* 4°. (Avec la négation) *Ne pas être à sa place, ne pas convenir.* II 1°. *Passer* (à travers..., par...), *rentrer* (par). 2°. *Arriver* (à...); *tomber* (dans les mains de qqn). 3°. *Parvenir.*

A. I 1°. Trans. A aveà destul loc, ca să poatà intrà cevà în (cevà), a cuprinde, a conţineà. *Calea... nu poate să încapă pre bogatul pentru strimtura ei.* CORESI, EV. 294/12. *Nu te pot încăpeà ceriurile, cătu-s de largi.* VARLAAM, C. 231,2. *D[u]m-[ne]dzău iaste necuprins, loc nu iaste să-l poatà încăpeà.* id. 80,2. *Cofe de piatră şease..., de încăpeà ciubare câte doaă şi câte trei.* DOSOFTEIU, M. 40. *Nu-i încăpeà... pământul a lăcuì într'un loc.* BIBLIA (1688) 8. *Tu ai născut pre D[u]mnedzeu cel ne'ncăput, încăpându-l în pântecele tău.* MINEIUL (1766) 22²/2, cf. (*cu pântecele tău*) 189²/2. *Acel câmp nu-i încăpeà.* PANN, E. II 55. *Pre cel care lumea nu-l încăpeà.* C. NEGRUZZI, I 243, cf. ODOBESCU, III 293/9, EMINESCU, P. 240. *Nu-l încăpeà lungul văilor.* VLĂHUŢĂ, N. 123. [Haina] *care abià îl mai încăpeà.* id. ap. TDRG. *Cămara este mare: vă încape pe toţi.* ISPIRESCU, L. 376. *Sânt mulţi... de nu-i mai încape locul.* TEODORESCU, P. P. 294b. *Hainele, cizmele nu mă s. nu-mi încap* = sânt prea mici, înguste, strimte. | Fig. A cuprinde, a înţelege. *Minunate cuvintè... carile mintea noastră nu le încape.* VARLAAM, C. 119. *Nici pot să le încapă cinevà cu mintea.* CANTEMIR, HR. 432. *Pe cât nu poate încăpeà mintea omenească.* GORJAN, H. I 141. *Repede, cât nu-l încape gândul* (= n'are timp să se gândească). ALECSANDRI, III 442. *Erà muncità d'un dor ce n'o mai încăpeà.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Neobicinuit). Refl. (= pasiv). *Cel neîncăputù în pântece s'au încăputù* (= a fost cuprins, conceput.) MINEIUL (1776) 201¹/1. # **Nu-l încape cămaşa** = este neliniştit; este foarte ocupat. ZANNE, P. III 65. **Nu-l încape locul de bucurie** (s. **de veselie**)= nu mai poate (găsì destul loc) de bucurie. *Jucà de bucurie, de nu-l mai încăpeà locul.* ISPIRESCU, U. 110/18, cf. L. 298. **A (nu)-l încăpeà (pe cinevà) vreme(a)** s. **a (nu) încăpeà cu timpul** = a (nu) aveà, a (nu) găsì destulă vreme, spre a face cevà. *Nu l-au încăput vremea de frică să meargă în ţara muntenească.* LET. II 311/18. *Când nu încape vreme pe un gospodar ca să strângă la gireadă...* I. IONESCU, C. 133. *Le făceà numai pe apucate, când încăpeà cu timpul!* SBIERA, P. 307/9, cf. 307/19.

II. Absol. A fi destul de mare (spre a cuprinde), (după negaţiune) a nu fi destul de mare, spre a cuprinde..., a debordà. *Mânăstirea nu încăpeà de* (= din cauza) *mulţi.* DOSOFTEIU, V. S. 93,2. *Bătătura nu mai încăpeà de vite, păsărimi şi lighioi.* DELAVRANCEA, S. 17.

B. Intrans. (Raportul dintre subiect şi obiect e intervertit: lat. *totus orbis id non capit* > *id non capit toto in orbe,* cf. span. *non caber en toda la casa;* mai adesea după negaţiune).

I. 1°. (Locul se arată de obiceiu prin prep. în, pe, supt; cauza neîntrării prin de) A aveà loc (îndeajuns) undevà, a intrà undevà. *În pântecele feateei încăpuse neîncăputul.* CORESI, EV. 209/22. *N'ar fi putut oamenii şi dobitoacele încăpeà în ţară.* LET. II 295/18. *Toată grădinuţa mea... încape într'o singură plat-bandă a grădinei D-voastră.* C. NEGRUZZI, I 96. *Murad... nu încape în vastul orizon.* ALECSANDRI, P. III 379. *Să-l bag în sân, dac'ar încăpeà de urechi.* id. T. 860, cf. CREANGĂ, P. 253, ŞEZ. II 75/10. *Încap bine 'n patru scânduri.* EMINESCU, P. 225. *Pe sub fereşti nu încapi de lume.* COŞBUC, B. 60. *A răbdat la bătăi cât i-a încăput sub piele.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *O peşteră în care ar încheape toţi locuitorii Banatului.* LIUBA-IANA, M. 61. *Atâta avere, cât ar încăpeà într'o căruţă.* RETEGANUL, P. IV 33/16, cf. (*pe o căruţă*) IV 33/9. *Mare-i lumea, eu nu 'ncap.* ALECSANDRI, P. P. 409/11. *Turtă latè, Să nu 'ncapă pe lopată.* ib. 310/14, cf. TEODORESCU, P. P. 58b. *Căruţele-s mititele Şi nu 'ncheapi, dorule, 'n ele.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 90. *I-o pus de-asupra* [temniţei] *pe coperiş, O piatră de nouă măji... Şi câţi Turci pe piatră încăpeà, Toţi îi străjuià.* ŞEZ. IV 9b/28. # *Nu pot încăpeà două săbii într'o teacă.* ZANNE. P. IV 345. *Nu-i încap colacii în sân* (ib. VI 519): în loc să primească mulţumind, îşi bate joc de cel ce i-a făcut darul. | Fig. *Întâmplări atât de minunate, încât nu mai pot încăpeà în mintea omenească.* GORJAN, H. IV 86. # **A nu-şi încăpeà în piele** (cf. span. *non caber en sí,* germ. *aus der Haut fahren*) = a nu mai puteà de vanitate s. mândrie (ZANNE, P. II 417); a fi gras şi trândav (cf. ION CR. III 218); a-l înţepà ovăzul. **Nu-mi încap strigările** = sânt atât de ocupat şi într'atâtea părţi, că nu ajung la toate (Zagra, jud. Bistriţa-Năsăud). Com. I. CORBU.

2°. A-şi găsì locul undevà, a se simţì la largul său, p. ext. a trăì bine alături de alţii şi în societatea altora, a se tolerà unii pe alţii, a se împăcà unul cu altul. *Să încapă toţi împreună* (=să aibă fiecare parte din ea, să fie toţi mulţumiţi), *să ţie frăţeaşle acea moară.* PRAV. 282. *Domni mari şi slugi plecate, frumoşi şi urîţi, toţi au trăit împreună şi au încăput unii lângă alţii.* RETEGANUL, P. IV 61/9. (Mai ales după negaţiune) *Ţiganul nu-i privit de Român ca om. Un profesor din Transilvania ne spuneà că numai odată i s'a întâmplat să vadă un Român însurat cu o Ţigancă, şi încă şi atuncea nu încăpeau în sat.* SEVASTOS, N. 29/7. *Copiii fără tată, Nu 'ncap' nici în lumea toată.* MARIAN, Î. 129. *De belele nu mai scap, Nicăiri nu mai încap.* TEODORESCU, P. P. 290. || (După negaţiune, construit cu *de* = din cauza) A nu-şi găsì rostul din pricina cuivà, a fi oprit în cale, a se împiedecà de cinevà (PAMFILE, J. II). *Însă ceì*

străini sta în laturi, că nu încăpeà de Cupăreşti. LET. II 309/7. *Da bine, Domnule, ce ţi-a făcut răzeşia mea, de nu poţi încăpeà de dînsa?* ALECSANDRI, T. 255. *Mihaiu!... Sigmund Bator nu 'ncăpeà de tine în lume.* id. P. III 253. *Fata babei... tot nu încăpeà de fata moşneagului.* SBIERA, P. 215/39. *Cine n'a 'ncăput de noi, Să n'aibă noroc de boi.* DOINE, 13/16.

3° † A intrà undevà şi a luà în stăpânire. *Venì cu oşti şi încăpù în Râm.* MOXA, 382/15, cf. 399/8, 405/19. *Cu a cărora ajutoriu, încăpù Tuhutum în Ardeal.* P. MAIOR, IST. 94.

4°. Unipers. (După negaţiune, în întrebări oratorice). A (nu) se potrivì, a (nu) se puteà face, a (nu) merge, a (nu) puteà fi (vorbă, îndoială), a (nu) se trece. *Unde este frică, nu încape dragoste.* LET. I 231/25. *Pre un om dacă-l boiereşte Domnul, nu încape să-l suduiască.* ib. I 257/13. *Hatâr la această slujbă nu încape.* ib. III 223/15. *Cu acest fel de gătire ce ispravă mai aştepţi? Ce încape bărbăţia acelor mai îndrăsneţi?* BELDIMAN, TR. 379. *Gâlceavă şi vorbă multă de loc la mine nu 'ncap.* PANN, E. II 58. *Acum încalte nu mai poate încăpeà vorbă, erà în completă mizerie.* CARAGIALE, N. 24/14, cf. S. 64/11, ISPIRESCU, U. 58/10. *Nu încape nici o îndoială, că:..* PANŢU, PR. 92. *Unde e gust, nu încape ceartă.* BARONZI, L. I 62/25. *În dragoste şi 'n domnie Nu încape tovărăşie.* ZANNE, P. IV 354. *Nu încape discuţie, glumă.* TDRG. | (Cu acelaşi sens, în Mold.) Refl. *Între oameni nici este, nici se 'ncape osebire.* KONAKI, P. 233, cf. 51, 109, 127, 145. *Dacă de casnicii noştri ne vedem a fi prădaţi, ce se 'ncape a mai zice vr'un cuvânt de ceilalţi?* BELDIMAN, TR. 345, cf. O. 23. *Tocmala sfârşită, nu se mai încape vorbă.* ALECSANDRI, T. 901. *La banc se încap* (= se pot multe întâmplà) *multe şulerii.* C. NEGRUZZI, I 88.

II. 1°. (Deschizătura prin care poate intrà cevà se arată de obiceiu prin prep. pe, prin, printre) A aveà loc spre a intrà, străbate, pătrunde, răzbì (printr'o deschizătură, printr'o mulţime), a trece (prin...). *Nu poate încăpeà cămila prin urechile acului.* CORESI, EV. 294/10. *Nu puteà încăpeà pre porţi.* ib. 57/35. *Nu puteà face borta atât de mare, încât să poată încăpeà mâna măcar.* DRĂGHICI, R. 148. *Ivan desleagă turbinca... numai cât poate să încapă mâna.* CREANGĂ, P. 306. *De nu-i încăpeà pe fereastră...* MARIAN, VR. 175. *Nu încăpeà pe uşă.* ŞEZ. III 231/3. *Şoarecele nu încape pe gaură.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 26/3. *Apa, focul şi muierea încape prin orice crăpătură.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102.

2°. P. ext. (Mai întâiu în legătură cu negaţiunea, sensul «a nu aveà loc spre a străbate printr'o deschizătură» se preface în:) A (nu) puteà străbate, pătrunde, răzbì; p. ext. a (nu) ajunge (undevà, la s. în cevà s. să faci cevà), a (nu) venì la rând; † (Jur.) a (nu)-i revenì cuivà, a (nu) aveà cinevà dreptul la cevà. *Nice el, nice feciorii lui nu vor încăpeà să moştenească aceale ocine.* PRAV. MOLD. 49. *Nu puteà încăpeà să o vază.* VARLAAM, C. II 11,2. *Svântul încăpuse la cinste.* id. ib. II 16,2. *Să îndesă care de care va 'ncăpeà mai nainte.* DOSOFTEIU, V. S. 54,2. *De atunci s'au stins caselе boiereşti mai toate şi au încăput la mari datorii.* LET. II 26/24. *La alte boierii nu încap feciorii unora ca acestora.* ib. II 273/34. *Moscal, Grec... să nu încapă nici la o diregătorie în ţară.* ib. II 450/32. *Să nu încapă la închisoare.* ib. III 205/1. *Au încăput şi la robie.* MAG. IST. IV 93/18. *Zicând că... nu încape nime altul înaintea lui, ca să le ţie sau să le cumpere.* URICARIUL, XXII 362, cf. XVI 324. *Încăpându el la muncă, venì soru-sa la mijloc.* MINEIUL (1776) 57 1/1. *După* [creditorii cu zălog]... *încap ceilalţi creditori.* PRAVILA COM. 52. *Muierile mărturisesc unde nu încap bărbaţii.* CARAGEA, L. 98/14. *O să 'ncapi în mare foc.* PANN, E. 2. *Să încapă iarăşi în dragostea boierului.* SBIERA, P. 175/27. *În nevoie să nu 'ncap?* ALECSANDRI, P. P. 306b/3 *Vai de mine, 'n ce 'ncăpuiu... Şi de basm mă făcuiu!* TEODORESCU, P. P. 332. *Mă plănuesc încotro să 'ncap Şi unde să scap.* ib. 59b. *În beleà o fi 'ncăput Ori vr'un rău o fi văzut?* ib. 505. *Fetele... sânt multe... Şi nu 'ncap să mă sărute.* JARNÎK-BÂRSEANU, D. || A se vârî subt pielea cuivà, a se pune bine cu cinevà; a-şi face loc s. culcuş în..., cf. a se încuibà. *Săracii de noi, iară au încăput Iordachie Vornicul şi la acest Domn.* LET. II 90/20. *Şi-a căzut Un şarpe rău, Ce-a 'ncăput în sânul mieu.* TEODORESCU, P. P. 684b # **A încăpeà pe** († **în, la mâna**) (s. **mânile** s. **voia**) **cuivà** = a ajunge, a cădeà în mâna, (†) în competinţa, în puterea, în posesia, la discreţia cuivà. *De va încăpeà* [vinovatul] *în mânele vreunui scaun crăiesc, ca să aibă a-i tăià capul.* PRAV. MOLD. 153. *Cât, puţin au fost să încapă în mânele vrăjmaşilor săi.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Nu va puteà să încapă în voia nemănui, pentru să fie certat.* ib. 282. *Sărmane cărăbuş, pe ce mâni încăpuşi!* ALECSANDRI, T. 234. *Încăput pe mâna oricui, te vor drege.* EMINESCU, P. 226. *Dacă n'ar fi fost el, ehe! tot satul încăpeà pe mânile...* N. REV. R. I 32. *Aceste cărţi încăpând pe mâna unor şarlatani...* CREANGĂ, 141, cf. SBIERA, P. 232/7, ALECSANDRI, P. P. 138b, ZANNE, P. I 398.

3°. (Urmat adesea de un substantiv predicativ) A ajunge (într'o slujbă), (la domnie, la un rang), a se căpătuì, a-şi face rost de (o cinste); cf. parvenì, († eliptic) a ajunge la domnie, a ajunge domn, a se suì pe tron (ca Domnitor). *Nu va încăpeà, numai ce-şi va pune nume şi va perì.* MOXA, 383/8. *De 'ncăpù domn şi stăpânitoriu a multă avuţie.* DOSOFTEIU, V. S. 186,2. *Au stăpânit tot Românii pân' acum ce-au încăput dumnealui Ştefan.* URICARIUL, XIV 267/14. *În anii 1743 au încăput domn Ioan Mavrocordat.* LET. III 180/2. *Alţi boieri... aşteptau pre Grigorie-vodă cu bucurie, ca să încapă şi ei.* NECULCE, ap. TDRG. *Au încăput slujnică la un boier cu nevastă tânără.* SEVASTOS, ap. TDRG. *S'a linguşit, până ce a încăput prefect.* DDRF.

[Prez. *încáp* (dial. *încắp*. ANON. CAR.), aor. *încăpúiu*, part. *încăpút*. | Şi: (Transilv.) **închépe** vb. III | Abstracte: **încăpére** s. f. = acţiunea de a încăpeà, de a cuprinde; (spec. †) zămislire, concepţie (din partea femeii) LB.; (concretizat) cuprins, spaţiu, despărţitură, apartament, piesă, odaie, cameră (într'o locuinţă). *Ai fost încăpearea D[u]mnezeirii ceii neîncăpute.* MINEIUL (1766) 139 1/2. *Ne pună 'n încăperea aceluiaşi sicriu.* EMINESCU, P. 99. *A frumuseţii haruri... Încăperile gândirii mai nu pot să le încapă.* id. ib. 185. *Încăperi pentru serviciile publice.* I. IONESCU, D. 49. *Jos are o încăpere mare, care a fost magazie.* C. NEGRUZZI, I 311. *În tindă da, de toate părţile, uşile deosebitelor încăperi.* ODOBESCU, I 127/16, cf. IOSIF, P. 46, SANDU-ALDEA, D. N. 230. *Cu treanţa aceea să se afume... casa şi curtea, coşarele şi grajdurile, precum şi toate celelalte încăperi.* MARIAN, SE. II 168. *Cu loc de încăpere mare.* TEODORESCU, P. P. 172; **încăpút** s. a.; (rar) **încăpătúră** s. f. POLIZU; (rar) † **încăpătoáre** s. f. = capacitate. *Arătarea încăpătoarei unei corăbii.* CODICA COM. (1840), ap. TDRG. | Adjective = **încăpút, -ă** (cu negativul) **ne(î)ncăput, -ă** = care n'a încăput, n'a avut loc, † care nu poate încăpeà, necuprins. *În pântecele feeatei încăpuse neîncăputului.* CORESI, EV. 209/22, cf. MINEIUL (1776), 105 bis 1/2. *Spre sălăşluirea maicelor... neîncăpute în Văratec şi Agapia.* URICARIUL, I 374/33; **încăpătór** (cu negativul **ne(î)ncăpător**) **-oáre** adj. = care (nu) încape, care (nu) poate cuprinde; (ne)spaţios, mare (negativ: mic, strâmt). *Teofane... te-ai făcut... încăpătoriu*

de D[u]mnezeu. MINEIUL (1766) $62^{1}/_{1}$. *Peştera lui... încăpătoare.* DRĂGHICI, R. 119. *Portice 'ncăpătoare.* OLLĂNESCU, H. O. 157. *Căruţe mari, încăpătoare.* IORGA, N. R. B. 38, cf. CREANGĂ, P. 106. *Că e lumea 'ncăpătoare Pentru-o pasăre şi-o floare.* ALECSANDRI, P. P. $31^{b}/_{14}$.]

— Din lat. **capio, *-ēre** (*capĕre*) «a cuprinde etc.», compus cu pref. **în-** (prin atracţie din construcţii latineşti: *capit in...*).

ÎNCĂPÉRE s. f. v. **încăpeà.**

ÎNCĂPUÍ vb. IV^{a} v. **căpuì.**

ÎNCĂPUŞÁ vb. I^{a} / **ÎNCĂPUŞÍ** vb. IV^{a} } v. **căpuşă.**

ÎNCĂPUTÁ vb. ^{a} v. **căputà.**

ÎNCĂRBUNÁ vb. I^{a} / **ÎNCĂRBUNÍ** vb. IV^{a} } v. **cărbune.**

ÎNCĂRCÁ vb. I.—II. *Charger.* III. *Surcharger, accabler.* IV. 1°. *Accabler* (de *coups*). 2°. *Être chargé, se charger* (de dettes) 3°.-4°. (Se) *charger.*

I. Trans. 1°. A pune s. (aşezà) într'un car spre a transportà (cevà). *Au încărcat pâne* (=bucate) *de a lui...*, *de au dus-o la Cameniţă.* LET. II $248/_{14}$. *Mă duc în pădure să încarc lemnele.* ALECSANDRI, T. 1588. *Walter îl* [= sacul] *va încărcà în căruţă.* CONTEMPORANUL, II 213. *Au încărcat şi grâu cât au putut, iar pânei rămase i-au pus foc.* SADOVEANU, SĂM. V 1008. *Au încărcat la lucruri cât numai au putut duce.* SBIERA, P. $262/_{23}$. *Şi hainele din fetie... Să le 'ncarce 'n patru cară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. $375/_{7}$. (Refl. = pasiv). *Porumbul se culege... Se fac grămezi de câte un car pe câmp şi apoi se încarcă în care cu scoarţă.* DAMÉ, T. 62. | Absol. *Viind un popă la fân să încarce...* LET. I $183/_{38}$. *Încep şi neguţitorii fâţiş toţi a încărcà, Care unde-i erà voia într'acolo apucà.* BELDIMAN, TR. 353.

2°. A plecà cu o încărcătură. *Se duce taman la locul de unde Stan încărcase lemnele.* CREANGĂ, P. 144.

3°. P. restr. Absol. A aşezà (fânul, lemnele etc.) în car astfel, ca să încapă cât mai mult(e). *Unul... zvârle fânul în car, iar altul stă în car şi încarcă, adecă aşază fânul.* PAMFILE, A. 160.

4°. (Cu schimbarea mijlocului de transport în complement; construit cu prep. de s. cu). A umpleà carul cu... (spre a transportà). *Să-şi încarce cărăle cu lemne.* URICARIUL, IV $44/_{27}$. *Aho! car nebun, aho! Când te-oiu încărcà zdravăn cu saci de la moară ori cu fân din ţarină, atunci să mergi aşà!* CREANGĂ, P. 41. *Cu caru 'ncărcat de lemne.* HODOŞ, C. $116/_{3}$. | Absol. (refl. = pasiv) *Un car se încarcă, altul se descarcă.* ZANNE, P. V 128.

II. P. ext. Trans. (Ideea etimologică de «car» dispare).

1. A umpleà (orice vehicul s. mijloc de transport, de ex. o corabie cu marfă) spre a duce (cevà) dintr'un loc într'altul; a pune pe spinarea unui animal de povară (s. a unui om) obiecte de transportat. (Complementul e obiectul de transportat s., mai ales, mijlocul de transport; construit cu prep. cu s. de). *N'avem să trimitem corăbiile... ca să le încărcăm de aur curat.* BIBLIA (1688) 3 pr./$_{42}$. *Se transportă luntri pline, încărcate cu de acest vânat.* ODOBESCU, III $28/_{8}$. *Cum gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă.* ISPIRESCU, L. 24. *Departe-mi zăreşte Neagră corăbioară, Cărcată de Greci, Greci neguţători.* TEODORESCU, P. P. 85. *Un dobitoc încărcatŭ cu negoţ.* PRAV. MOLD. 25. *Prinse pre ursul de-l încărcă cu leamnele.* DOSOFTEIU, V. S. $26,_{2}$. *Să-mi încarce dobitocul.* PANN, P. V. I 90. *Încărcând pe o lamă mâncare trebuincioasă pe patru zile.* DRĂGHICI, R. 154. *Ca cel cocoşat, pururea 'ncărcat* (cocoaşa fiind asemănată cu o sarcină dusă în spinare): se zice celor ce se apleacă subt povară. Cf. ZANNE, P. II 528. | Refl. (Despre om) A-şi luà în spate o sarcină. *Pe măgar să-l încarci după a lui putere, dacă nu vrei să te încarci tu în locul lui.* ZANNE, P. I 534.

2°. P. anal. (La origine se spuneà numai despre tun, care, cu roatele lui, semănà cu un car, pe când sacii cu praf şi ghiulelele semănau cu obiectele cu care se umple carul; p. ext. apoi s'a spus şi despre alte arme de foc sau aparate care produc o explozie. Imaginea aceasta e împrumutată, împreună cu terminul, din alte limbi, cf. fr. *charger*, germ. *laden* etc.) A băgà într'o armă de foc materiile necesare spre a puteà trage cu ea, a o umpleà. *S'a spart vreo 20 de puşti... încărcându-le mai mult peste măsură.* LET. II $439/_{31}$. *Oare-s încărcate? Şi căută pistoalele.* C. NEGRUZZI, I 28. *Puşte 'ncărcate.* ALECSANDRI, P. I 58. *Şi-şi încarcă puştele.* ŞEZ. IV $224^{b}/_{21}$. *Tunuri încărcate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 34. | P. anal. *Când oxidarea plumbului nu se mai face..., noi zicem că acumulatorul au fost încărcat.* PONI, F. 305.

III. P. ext. Trans. (Şi ideea de «transport» se întunecă sau dispare cu totul, spre a se accentuà aceea de «cantitate mare» s. «lucruri grele», cu care «se umple tare» s. «se împovărează» cevà s. cinevà).

1°. A pune, a aşezà în cantităţi mari s. în număr neobicinuit s. prea mare, a umpleà tare, peste măsură, a împovărà, a îngreuià, a copleşì. (Mai ales ca part.-adj.) *Enkark* = onero. ANON. CAR. *Casa e încărcată de chipuri pre păreţi.* BARAC, T. 9. *Racu, broasca şi o ştiucă, Într'o zi s'au apucat De pe mal în iaz s'aducă Un sac cu grâu încărcat.* DONICI, F. 28. *Table încărcate de scule şi merinde.* ALECSANDRI, P. III 207. *Lacul codrilor albaştri nuferi galbeni îl încarcă.* EMINESCU, P. 78, cf. 184, 251, N. 48, 58. *Ieşì, ca din pământ, o masă încărcată cu de toate bunătăţile.* ISPIRESCU, L. 238. *Moşul, încărcat de zile cum erà, se puse jos.* id. ib. 96. *Părul erà încărcat de pere galbene ca ceara.* CREANGĂ, P. 290. *Când pomii au prea multă promoroacă, se zice că-s încărcaţi.* PAMFILE, VĂZD. 66. *Peste zi şed deşartă; seara mă încarcă, dimineaţa mă descarcă* (Grinda cu straie). GOROVEI, C. 120. | Spec. *Dacă pământul este moale, lutul se prinde de sape şi le umple, le încarcă şi le face prin aceasta foarte grele.* id. A. 81. (Modern, după fr. *charger*) *Mi-am încărcat stomacul:* am mâncat lucruri grele s. prea mult. *Limbă încărcată:* acoperită cu un strat alb, din cauza stomacului stricat. DICŢ. (Pop.) Este obiceiul ca fiecare gospodar să dea de pomană câte o *masă încărcată* (cu faţă de masă, blide de bucate) mai ales celor de curând însuraţi. PAMFILE, I. C. 147. || Fig. *Nae* (*încărcând tonul*): *O să le plăteşti!* CARAGIALE, M. 197.

2°. Fig. (Complementul pasiv este omul) A pune în sarcina cuivà, a împovărà, copleşì. *I-ar fi încărcat pre unii cu năpastă.* LET. II $326/_{15}$. *Să nu se încarce asupra lor acest mare păcat.* URICARIUL, IV $13/_{3}$. *O, de necaz încărcate!* BARAC, A. 56. *Ponosul păcatelor cu care domnia-ta îţi încarci de bună voie sufletul...* ODOBESCU, I $45/_{13}$, cf. ISPIRESCU, L. 43, CREANGĂ, P. 134. *De ură descărcatu-o, De dragoste încărcatu-o.* MARIAN, VR. 81. *Că mult sânt eu vinovat, De păcate încărcat.* ALECSANDRI, P. P. $79/_{1}$. *Încărcat de grijă, nevoi, copii, păduchi.* MARIAN.

IV. Fig. (în această funcţiune şi refl.).

1°. (Cu sarcina ce-o iai în spate se pot asemănà loviturile ce le primeşti; complementul e instrumentul cu care cinevà e bătut) A lovì (tare, mult) cu..., a cărà, a turnà cuivà lovituri cu... *Încarc făcăleţul în spinarea ta.* PANN, P. V. I 22, cf. (*cată*

pe tine) III 144. | (Complementul e omul) *Îi încarcă cu bătăi.* ib. E. I. 46. # *A-l încărcà pe cinevà de Doamne-ajută* = a-l bate. ZANNE, P. VI 554. *A încărcà pe cinevà de cap, de păr.* LB.

2°. (Cu sarcina din spatele cuivà se aseamănă o datorie apăsătoare, o sumă de bani ce trebue plătită etc.) A luà (sarcina) asupra-şi, a (se) adăogà, a (se) mărì, a (se) sporì, a (se) adunà (o datorie); a împovărà cu...; a repartizà, a trece ca sarcină asupra cuivà... *Şi cu datoria a domniei cei dintâiu se încărcă.* LET. II 296/26. *Maică-sa... cu atâte fete au încărcat mulţime de datorii.* ib. II 271/34. *Se încărcase multă sumă de rămăşiţă asupra ţării.* MAG. IST. IV 121/12. *La sama casei răsurilor încărcându-se tot iratul hotărît a-l avea această casă şi încă 280.000 lei...* URICARIUL, I 194/9. *Partea acelora* [a scutelnicilor şi breslaşilor] *să se încarce pe ceilalţi locuitori.* ib. I 42/4. *145.10... ce au rămas din anul 1771 să se încarce la suma aceasta pe 5 luni.* ib. XXI 353. *Să mai încarce ţara cu 658.721 lei.* ib. I 11/31. *La chelţuială însuşi încărcându-se...* MINEIUL (1776) 4 pr. *M'ai încărcat la socoteală:* mi-ai socotit prea mult. TDRG. || (Comerţ) *A debità* sau *a încărcà* însemnează a trece în debitul unui cont. PANŢU, PR. 84.

2°. (După fr. *charger* s. ital. *caricare;* învechit) A (se) însărcinà. *Să încarce cu această treabă pe solul nemţesc.* I. VĂCĂRESCU, ap. TDRG. *A se încărcà cu cinevà, cu o treabă* = a luà asupra-şi. POLIZU.

3°. Refl. (Neobicinuit; poate, apropiat de *cârcă*) A se urcà, a sărì în cârca, în spatele cuivà. *Dulăul... de nepriiatenul din dos nicicum ştire având, cu lupul din faţă vrăjmăşeaşte se luptà; în vreme ce cu cel din faţă tare se apucà, atunci şi celalalt în spate i se încărcà.* CANTEMIR, IST. 74. || A se umpleà (de...), a primì din belşug. *Voioasă că o să se încarce de parale de la Ioaneş...* RETEGANUL, P. IV 9/24. || A se acăţà (de cinevà), a sărì la cinevà. *Când se 'ncarcă mai mulţi gureşi de capul unuia, fie acela cât de tare în ale sale, tot îl învinge.* MARIAN, O. II 380. # *A se încărcà de calubalâc* = a-şi aprinde paie în cap. ŞEZ. II 151/33. *A se încărcà de bogdaproste* = a-şi găsì beleaua. Cf. ZANNE, P. VI 496.

[Şi: (dial.) *încarcà;* (numai în poezia populară, prin scurtare): **cărcà** vb. I. *Printre caicèle Mai în jos de schele, Carcă-mi-se 'ncarcă, Două-trei sandale.* TEODORESCU, P. P. 643. | Adjective: **încărcát** (cu negativul **ne(î)ncărcat),-ă** (mai ales cu înţelesul) prea plin, împovărat; spec. (ca la Aromâni, despre femeie) împovărată, îngreunată, însărcinată, grea, gravidă, (despre animale) de-a făta(re). MARIAN, NA. 10, GR. BĂN., N. REV. R. a. 1910, 86; — **încărcătór, -oáre.** | Abstracte: **încărcáre** s. f. *Încărcarea fânului se face cu grijă;* — **încărcát** s. a. *Încărcatul carului;* — **încărcătúră** s. f. = acţiunea de a încărcà; cantitatea încărcată; tonaj; sarcină, povară; lemnele încărcate pe plută... şi lemnele prea groase (CIUPALĂ, PL.); dobândă, camătă, adaos (la o dare); cantitatea de explozibile şi alice cu care se încarcă o armă de foc, cf. cartuş(ă). *Dacă albinele de pe câmp, cu încărcătura lor, nu intrà în urdiniş...* FILIPESCU, ap. TDRG. *Ici coleà câte un şlep; hamalii isprăvesc încărcătura.* DUNĂREANU, CH. 70. *Şlepurile şi caicele... Având o încărcătură de cel puţin câte o mie de chile...* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 212. *Pentru ce îi iei* [tu] *atâta încărcătură?* ANTIM, ap. TDGR. *Vinăricerii în toţi anii urmà de făceà încărcături la zece două.* DOC. (1803) ib. cf. IORGA, S. D. VI, cf. 199, I. IONESCU, C. 221. *O încărcătură ca pentru lup.* CONTEMPORANUL, 780. *Încărcături* [de tun]. BELDIMAN, TR. 346. | Local-instrumental: **încărcătór** s. a. (Mil.; după ital. *caricatore*) = cutia (de tinicheà) în care sânt cartuşele cu care se încarcă puşca. *«Omuşorul» se naltă ca un încărcător de carabină.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 545; *Soldaţi cu armele în mâini, cu încărcătoarele între degete.* VISARION, FL. 152; — **încărcătoáre** s. f. (Banat) = locul unde se încarcă lemnele, în pădure, pe vagonete, cu ridicăturile în acest scop. Com. M. ITTU. | (În cimilituri) **încărcăţícă** adj. f. = încărcată. *Vrăbiuţă 'ncărcăţică, hai, seara, la poetică.* (= Lingura) GOROVEI, C. 203, cf. SBIERA, P. 320/3.]

— Din lat. ***in-carrĭco, -are** (care în limbile romanice înlocueşte pe clasicul *onerare*). Cf. descărcà.

ÎNCĂRCĂŢÍCĂ adj. f.
ÎNCĂRCĂTOÁRE s. f.
ÎNCĂRCĂTÓR s. a. (Mil.)
ÎNCĂRCĂTÚRĂ s. f.
} v. **încărcà.**

ÎNCÂRCEIÁ vb. Ia v. **cârcel.**

ÎNCARCERÁ vb. Ia. *Incarcérer.* — A băgà în carceră, a întemniţà.

— *N.* după fr. (m.-lat **incarcerare,** compus din **in-** şi **carcer**).

ÎNCÂRCÍ vb. IVa
ÎNCÂRCIÁ vb. Ia
} v. **cârcel.**

ÎNCĂRDĂŞÍ vb. IVa
ÎNCÂRDOŞÁ vb. Ia
ÎNCĂRDOŞÍ vb. IVa
} v. **cardaş[2].**

ÎNCÂRDUÍ vb. IVa v. **cârd[1].**

ÎNCĂRÍ † vb. IVa refl. *Se chauffer.* — A se încălzì, a se înfierbântà. *Încăreaşteţi-vă* (încălzeasce-te. N. TESTAMENT 1648) *şi săturaţi-vă.* COD. VOR. 120/2 *Încărescu-se irema mea în mere.* PSAL. SCH. 121 (= încălzi-se inema mea. CORESI, PS.). *Enkereskumĕ* = calefatio [= calefacio]. ANON. CAR.

— Din lat. **incalesco,-*ĭre** (în loc de *lescĕre*), idem.

ÎNCÂRJOIÁ vb. Ia refl. v. **gârjob.**

ÎNCÂRLIBÁ vb. I
ÎNCĂRLICĂŢÉL, -ÍCĂ adj.
} v. **încârligà.**

ÎNCÂRLIGÁ vb. I (*Se*) *recourber* (en crochet), (*se*) *tordre* (en vrille), (*se*) *replier,* (*s'*)*entortiller.* 2°. (*Se*) *renverser.*

1°. Trans. şi refl. A (se) îndoì, a (se) strâmbà (ca un cârlig), a (se) încovoià. *Îi ia în spate şi iese cu dânşii afară... încârligându-se, ca şi când ar aveà să-i scape jos, de grei ce sânt.* MARIAN, NU. 569. *Un deget de mi-oiu întinde, Cinci şi şase mi-oiu cuprinde. Unul l-oiu încârligà, Cinci şi şase mi-oiu aflà.* HODOŞ, C. 65. *Vara cine îşi câştigă, Iarna nu se încârligă.* PANN, P. V. I 135. || A (se) încolăcì. *Îşi încârligă coada de o spiţă.* CARAGIALE, S. 55/27.

2°. A se răsturnà. *S'a cârligat carul cu fân.* VICIU, GL., cf. ION CR. II 22, VI 315.

[Şi: **cârligà** vb. I; (cf. variantele cu *b* ale cuvântului *cârlig*) **încârlibà** vb. I LB.; († *cloambă*) **încârlombà** vb. I MAT. FOLC. 1212. | Adjective: **(în)cârligát** (ca negativul **ne(î)ncârligat), -ă** adj. = îndoit, încovoiat, coroiat, coroit (ŞEZ. II 225/1), adus ca un cârlig (PĂSCULESCU, L. P.); cocoşat, strâmb. [Oile bune trebue să fie] *cam cârligate sau cârnite.* ECONOMIA, 85. *Această slovă întortochiată şi cârligată.* C. NEGRUZZI, I 261, cf. (*nas cârligat*) I 5. *Babă încârligată.* COŞBUC, B. 93. *Partea cea dinainte, cârligată în sus, a unei tălpi*

de sanie. MARIAN. *Ne-am întâlnit pe calea cârligată.* SEVASTOS, N. 327/17. *Are un destin încârligat.* TEODORESCU, P. P. 131. *Spate rău încârligate, Buze mari şi lăbărţate.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 169. *Ghiarcle lor erau încârligate.* ISPIRESCU, U. 43/10. *Cu picioare 'ncârligate.* ŞEZ. IV 232b/22; cf. III 244/3, (*cârligate*) V 23b/15. *Fată de după cap cârligată, În spate ca şi o covată.* RETEGANU, TR. 165/1. *Săceruica cârligată.* VASILIU, C. 180. *Două late, alăturate Şi la capăt cârligate.* (Foarfecele). GOROVEI, C. 155. *Încârligate, îmbârligate, Pe vârful dealului aşezate?* (Coarnele boului). PAMFILE, C. 21; (cu diminutivul) **încârlicăţél, -icĕă** adj. (numai în poezia pop.). *Făcù nişte secerele Încârlicăţele.* TEODORESCU, P. P. 154b; (substantivat; Bot.) **cârligát** s. m. (mai ales plur. tant. PANŢU, PL.), **cârligátă** s. f., (mai des diminutivele) **cârligăţeà** s. f. (H. X, 30, XII 355), **cârligăţícă** (PAMFILE, DUŞM., cf. H. X, 420, XII 598) = răculeţ (Polygonum bistorta); — **(în)cârligătór, -oáre.** | Abstracte: **(în)cârligáre** s. f.; — **(în)cârligát** s. a.; — **(în)cârligătúră** s. f. = încârligare; locul unde se încârligă, unde coteşte calea. *Şi alte 2 locuri de supra, dă vin de dau capul în cârligătură şi cu cela cap dau în părul cel pădureţ* (a. 1719). IORGA, S. D. I 231.]

— Derivat din **cârlig**, cu pref. **în-**.

ÎNCÂRLIGĂTÚRĂ s. f. v. **încârligà**.

ÎNCÂRLIONŢÁ vb. Ia
ÎNCÂRLIONŢÍ vb. IVa } v. **cârlionţ**.

ÎNCÂRLOMBÁ vb. I v. **încârligà**.

INCARNĂ vb. Ia v. **încărnà**.

ÎNCĂRNÁ vb. Ia. 1°. *Engraisser.* 2°. *(S')incarner.*

1°. Intrans. şi refl. (Pop. în Banat) A prinde s. a pune carne, a se îngrăşà. *S'o încarnat binişor.* GR. BĂN. *S'a mai încarnat puţin.* N. REV. R. (1910) 86. *Un glonţ... cam prin corp şi cam prin şele, Ca să încărneşti din ele.* POMPILIU, B. 69/20.

2°. (Literar) Trans. şi Refl. A (se) întrupà. [Şi: **încărnì** vb. IVa, (ad 2°) **incarnà** vb. Ia. | Adjectiv: **încarnát** (cu negativul **neîncarnat**), **-ă** = cu carne; întrupat. | Abstracte: (modern, după fr. *incarnation*) **încarnáre** s. f., **încarnáţi(ún)e** s. f. = întrupare, personificare; spec. întruparea († împelițarea) lui Dumnezeu în corp omenesc. *Hugo este incarnarea geniului francez al timpului său.* MAIORESCU, CR. II 214; — (rar, după fr. *incarnat*, ital. *incarnato*) **incarnát** s. a. = coloare roşie ca a cărnii s. vişinie (STAMATI). *Frumosul incarnat pe faţa ta cea albă.* BOLINTINEANU, ap. ŞĂINEANU, D. U.]

— În înţelesul 1° derivat românesc din **carne** cu pref. **în-**; în înţelesul 2°, neologism după fr. Cf. descărnà.

INCARNÁT s. a.
INCARNÁŢIE s. f.
INCARNAŢIÚNE s. f.
ÎNCĂRNÍ vb. IVa } v. **încarnà**.

ÎNCARPUÍ vb. IVa refl. *Envelopper la tête (d'un fichu).* — (Transilv.) A îmbrobodì pe cinevà cu o cârpă. *Mîresei nu-i este iertat a intrà în odaia în care se află oaspeţii, până ce nu se încârpueşte sau îmbrobodeşte.* MARIAN, NU. 704. *La uncrop este datina de a se îmbrobodì sau încârpuì fiecare nevastă.* REV. CRIT. I 193. [Adjectiv: **încârpuit, -ă** = cu cârpă în cap. *O femeie milităcă... înfăşurată până supt gâtiţă într'o cârpă... sosì.... «Am venit» răspunse baba încârpuită.* RUSSO, S. 26. | Abstract: **încârpuíre** s. f. MARIAN, NU. 704].

— Derivat din **cârpă**, cu pref. **în-**.

ÎNCARTIERÁ vb. Ia *Loger.* — A pune militari în cartier (2°); p. ext. a da cuivà (prin rechiziţie) o locuinţă. [Şi: **încartirà** vb. Ia; — (< *cvartir*, Transilv.) **încvartirà** (scris mai de mult şi *înquartirà*) vb. Ia; — (cf. rus. *kvartirovati*) **încartiruì** vb. IVa. | Adjectiv: **încartierát (încartirát, încvartirát, încartiruít,** cu negativul **neîncartierat** etc.), **-ă** = aşezat într'un cartier s. într'o locuinţă (rechiziţionată). *Plutonul mieu... erà încvartirat înt'o părăsită casă turcească.* CONV. LIT., ap. TDRG. | Abstracte: **încartierâre (încartirâre, încvartirâre, încartiruíre)** s. f. *Biuroul de încartiruire;* — **încartierát (încartirát, încartiruít)** s. a.].

— Derivat din **cartier**, după modelul germanului *einquartieren.* Cf. dubletul încortelà.

ÎNCARTIRUÍ vb. IVa v. **încartierà**.

ÎNCĂRUNŢÍ vb. IVa. *Grisonner.* — Intrans. (Despre părul capului) A începe să albească, a se face cărunt, sur. *N'am vreme de pierdut, îmi încărunţeşte părul.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Acesta se vedeà a fi mai tânăr decât cel dintâiu, căci atuncea începeà a cărunţì.* GORJAN, H. IV 121. *Ţi-a cărunţat părul.* C. NEGRUZZI, III 271/2. *Prins-a faţa să 'negrească Şi părul să-mi cărunţească, Că-s cătană 'mpărătească! Cărunţească şi 'negrească, Numai mândra să-mi trăiască!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 323. || P. ext. (Despre om) A începe să albească, a se face cărunt. *Deşi ai cărunţit, tot îţi zburdă inima mai pe sus decât mintea.* ALECSANDRI, T. 1484. *Toader diaconul Ala bătrânul, Când a cărunţit, Când a 'mbătrânit...* TEODORESCU, P. P. 34. | Fig. A se face sur. *Ceriul încărunţì de nouri, vântul începù a geme.* EMINESCU, N. 10. || Trans. (Subiectul e o grijă sau o altă împrejurare îngrijitoare; complementul părul s. omul). A face părul cărunt. *Grijile i-au încărunţit părul. Nopţile nedormite l-au încărunţit.* [Şi: **cărunţì** vb. IVa, **cănunţì** vb. IVa PONTBRIANT, (rar) **căruntà** vb. Ia. | Abstracte: **(în)cărunţíre** s. f. = înălbire (a părului); **încărunţít** s. a. | Adjectiv: **(în)cărunţít** (cu negativul **ne(în)cărunţit**) **-ă** adj. = care a început să albească, care este cărunt, sur. *Perii cărunţiţi ai numismatului.* ODOBESCU, II 152. *Lenca răspundeà... sfioasă, cum se cuvine să vorbească cu o femeeie încărunţită.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Să se spele ruşinea ce adusese ca părului cărunţit.* ISPIRESCU, L. 353].

— Derivat din **cărunt**, cu pref. **în-**.

ÎNCĂRUŢĂ vb. Ia v. **căruţă**.

INCASÁ vb. Ia (Fin., Comerţ) *Encaisser.* — A primì (şi a pune în casa de bani) o sumă de bani, a obţineà valoarea unui efect, unei poliţe, etc.; împlinì (I 6°). [Şi: (formă românizată foarte des întrebuinţată) **încasà** vb. Ia; scris şi *incassà* (*încassà*). | Abstract: **incasáre** s. f., **incasát** s. a. | Substantiv verbal: **incasatór (încasatór)** s. m. = cel ce încasează, slujbaş însărcinat cu încasările.]

— *N.* din ital. **incassare**, idem. Cf. incasso.

ÎNCĂSĂTORÍ vb. IVa v. **căsătorì**.

ÎNCĂŞI adv.
ÎNCĂŞILE adv. } v. **încă**.

INCÁSSO s. m. sing. (Fin., Comerţ) *Encaissement.* — Incasarea efectelor, poliţelor, etc. (din partea unei bănci).

— *N.* din germ. **Inkasso**, idem (< ital. **incasso**).

ÎNCÂȘTEGÁ vb. I } v. **câștigă.**
ÎNCÂȘTIGÁ † vb. I }

INCASTRÁ vb. Ia (Arhit.). *Encastrer.* — A fixà capetele unei grinzi în cuibul alteia, a încheià (I 1°). [Abstract: **incastráre** s. f. | Adjectiv: **incastrát, -ă** = încheiat. *Găurile în cari erau incastrate grînzile de lemn ale tavanelor.* GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. 71.]
— *N.* după fr.

ÎNCÁT, ÎN CÂT adv., conj. I. *Combien, à quel point, autant que, comme, quant à...* II. *(Tant...) que, ainsi que, de sorte que.*

I. Adv. (născut, prin contaminare, din *cât* și echivalentul său *în ce măsură*). În ce măsură, în ce grad, (azi mai ales) întru cât. *Să vază până în cât sânt Leșii de simeți la războiu.* LET. I 223/32. *Știu spaima din tine, știu în cât te înfrijășți.* BELDIMAN, O. 78. *Năvălesc după ei Turcii, cu iuțeală în cât vrei.* id. TR. 378. || Cu ce preț, cu cât. (Întrebuințat azi mai ales când în prețul cumpărăturii intră și un obiect în natură, despre care se poate întrebà: «*în cât* l-ai prețuit? *în cât* l-ai socotit?») *De la cine i-au cumpărat și în cât i-au cumpărat.* LET. III 200/9. || Cât, pe cât. *Și în urmă nu vom contenì a urmà purtare-de-grijă în cât se va puteà spre agiutoriul stării boierești* (a. 1804). URICARIUL, I 18/12. *Neamul tău, în cât se poate să-l rădici, să-l sprijinești.* BELDIMAN, O. 35, cf. N. P. II 92. *Nevoia l-au silit a se ajutà în cât îi erà la putință.* DRĂGHICI, R. 132. || În felul, în împrejurările în care..., așà cum. *După ce se mântue..., lumea ne lasă în cât ne-a găsit și se împrăștie.* CREANGĂ, A. 113. || Cât, în ceea ce... *În cât privește...* = cât despre...

II. (Ca și *cât* (A. II 3°), *încât* se întrebuințà în corelație cu *într'atât*, ca o determinare a acestuia: *strigà într'atâta, în cât îl țineà gura.* Cu timpul însă, propoziția a doua n'a mai fost considerată ca o determinare a celei dintâiu, ci ca o urmare a ei, iar *încât* devenì conjuncțiune consecutivă sau explicativă) Cât (B 1°), de, (așà de mult) că, (în așà măsură) ca.

1°. (În corelație cu *într'atât*). *Fizicul lui sufere într'atât, încât pare că e un bătrân trecut.* C. NEGRUZZI, I 40, cf. 60. | (În corelație cu simplul *atât, așà, astfel*). *Atâta erà pătrunsă de dureri, încât a vorovì nu puteà.* MS. (s. XVII), ap. GCR. II 85. *Acel bine le loveșce cu atâta ferbințeală, încât pe șin le porneșce.* KONAKI, P. 278. *Atâta au rănit pe unul, încât îndată au căzut jos.* DRĂGHICI, R. 167. *Studiile nu erau atâta de multe, încât să-l sature.* id. ib. 44. *Mă întrebi atâtea lucruri de odată, încât nu știu la care să răspund mai întâiu.* C. NEGRUZZI, I 63, cf. 37. *Atâta de frumoasă, încât să uit pământul...* ALEXANDRESCU, M. 58. *E atât de rea, încât nimeni nu calcă pe moșia ei.* ISPIRESCU, L. 4. *Vorbì astfel, încât robì toate inimile.* id. ib. 38, cf. 2. *Sânt așà împreunate, încât n'ar fi cu putință...* KONAKI, P. 284. *Sânteți așà de țigăriți și gingași, încât... ar plânge de jale.* C. NEGRUZZI, I 245. *Marmură adusă din meșteșug așà, încât închipuià fel de fel de flori.* ISPIRESCU, L. 38. *S'a făcut în casă o duhoare așà de grozavă, încât bărbatul pe loc s'a trezit.* CREANGĂ, P. 88.

2°. (Fără corelativ). *S'au dat o mare bătălie, încât se întunecase lumea.* LET. III 280/38. *Musa... a prăpădit pe oștile Ungurilor, încât numai un om au scăpat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/37, cf. 260/15. *Patima... s'adaoge..., încât nimică pe lume să mă mângâie nu poate.* KONAKI, P. 82. *Soarele... stătù pe loc, încât trei zile n'a fost noapte.* EMINESCU, N. 4. *Baba... începù a îrântì și a plesnì prin casă, încât biata noră... trebuì să se scoale.* CREANGĂ, P. 7. *Eu strig, încât capul mi se descleiește.* ZANNE, P. II 747.

[Ca adverb e scris în două cuvinte; în funcțiune de conjuncțiune, e scris într'unul. | Derivat: (Munt.) **de-a'ncâtele(a) (d'a'ncâtele(a))** adv. (în legătură cu verbe ale mișcării) = din răsputeri, cât se poate mai mult, cu ori ce preț, fără astâmpăr. *O s'alerge d'a'ncâtelea pe la Soare-răsare.* DELAVRANCEA, S. 44, cf. 226. *Sfetnicul umblà d'a'ncâtelea, zorind să se facă mai curând nunta.* ISPIRESCU, L. 227, cf. U. 5/4. *Muma zmeilor... ne căutà d'ancâtele să ne piarză.* POP. ap. HEM. 1164.]
— Compus din **în** și **cât.**

ÎNCĂTĂRĂMÁ vb. Ia } v. **cataramă.**
ÎNCĂTĂRĂMBÁ vb. Ia }

ÎNCĂȚELÁ vb. Ia } v. **căței.**
ÎNCĂȚELÍ vb. IVa }

ÎNCATIFELÁ vb. Ia } v. **catifea.**
ÎNCATIFELÍ vb. IVa }

ÎNCĂTINÉL s. m. v. **cătinel.**

ÎNCĂTRĂMÍ vb. IVa } v. **cătrăni.**
ÎNCĂTRĂNÍ vb. IVa (ș. a.) }

ÎNCĂTRĂU, ÎNCĂTRĂUVA adv. }
ÎNCĂTRÓ †, **ÎNCĂTRÓO** † adv. }
ÎNCĂTRÚĂ † adv. } v. **încotrò.**
ÎNCĂTRÚO † adv. }
ÎNCĂTRÚOVA † adv. }

ÎNCĂTUȘÁ vb. Ia. *Enchaîner.* — (Lipsește în literatura mai veche). A pune pe cineva în cătuși, a-l legà (de cevà) cu cătuși sau cu lanțuri; (fig.) a țineà strâns pe cineva. *Să-l încătușeze pe muntele Caucaz.* ISPIRESCU, U. 88/12. *Și 'n cătuși o 'ncătușat-o.* ȘEZ. I 138/21. [Și: **cătușà** vb. I (COSTINESCU, ȘEZ. V 55/2); **cătuși** vb. IVa. *Drăguțul fu cătușit în clipă.* SBIERA, P. 236. Cf. 136, ȘEZ. V 35/29. | Adjective: **încătușát** (cu negativul **ne(i)ncătușat**), **-ă.** *Capii unui alt partid... erau încătușați.* MAIORESCU, D. II 207. *Țiindu-i așà încătușați.* ib. IV 17/35. *Aceste toate sânt fructele acțiunii libere, neîncătușate a poporului român.* STURDZA, M. 46; **cătușít, -ă.** *Aici au aflat un smeu răslignit, priponit și cătușit bine pe părete.* SBIERA, P. 51, cf. 136, 236. | Abstract: **încătușâre** s. f. = legare cu cevà, pentru a nu mai scăpà (Tulgheș). Com. M. ITTU.]
— Derivat din **cătușă,** cu pref. **în-.** Cf. descătușà.

ÎNCÂTVÁ adv. v. **câtvà.**

ÎNCAZARMÁ vb. Ia (Mil.) v. **cazarmă.**

ÎNCELUÍ vb. IVa ș. d. v. **celuì.**

ÎNCENCHÍ vb. IVa refl. v. **cimpì.**

INCENDIÁ vb. Ia } v. **incendiu.**
INCENDIÁR, -Ă adj., subst. }

INCÉNDIU s. a. *Incendie.* — Foc mare (care distruge o casă, o pădure, un oraș, etc.); cf. pârjol, pojar. *Ca fumul incendiului, încotrò bate vântul.* TEODOREANU, M. II 124. [Pronunț. *-di-u-* și *-diu.* | Familia: (după fr. *incendier*) **incendià** (pronunț. *-di-à* și *-diă*) vb. Ia = (trans.) a pune, a da foc (unei clădiri, păduri etc.), a aprinde (II 1°); fig. a aținà la, revoltă; (refl.) a se aprinde, a luà foc (despre clădiri, păduri etc.); | Abstract: **incendiáre** s. f. = aprindere, (†) aprinsură. | Part.-adjectiv: **incendiát, -ă**=căruia i s'a pus foc, aprins, ars; (substantivat) căruia

încendiul i-a distrus averea, cf. sinistrat. | Alte derivate: (după fr. *incendiaire*) **incendiár, -ă** (pronunț. *-di-ar* și *dĭar*) adj., subst. = care dă (de bună voie) foc unei clădiri etc., autor al unui incendiu; (mai ales fig.) turburător al ordinei publice, cf. agitator. *Proiectile incendiare.* ȘĂINEANU, D. U. *Privește împrejurul tău, incendiarule!* I. NEGRUZZI, V 233. *Manifeste incendiare.*] — *N.* din lat. **incendium,** idem.

ÎNCENUȘÁ vb. I[a] (ș. d.) v. **cenușă** ș. d.

ÎNCENUȘÍ vb. IV[a] v. **cenușă.**

ÎNCEPĂTÓR, -OÁRE adj.
ÎNCEPĂTORÉSC, -EÁSCĂ † adj.
ÎNCEPĂTORÍE † s. f.
ÎNCEPĂTÓRNIC, -Ă † adj.
ÎNCEPĂTÚRĂ s. f.
} v. **începe.**

ÎNCÉPE vb. III. *I. Commencer; débuter.* II. *Commencer à, entreprendre. Entamer. Commencer* (à dévorer ou à décomposer un cadavre). III. *Concevoir.*

I. (Adesea în opoziție cu a sfârși, a săvârși, a termină, a isprăvi, a mântui, a înceta), *a începe* arată că, la un moment dat, o acțiune s. o stare se realizează întâiu și 'ntâiu, este adică în momentul ei inițial.

1°. Absol. A luà ființă, a plecà s. pornì (de la...), a devenì perceptibil. Intrans. *Un an să sfârșaște și altul începe.* MARCOVICI, D. 3/7. *Urmează precum ai început, ca să te faci om bun.* DRĂGHICI, R. 92. *O luptă... începù atunci.* BĂLCESCU, M. V. 8/15. *O literatură falșă și urîtă este cel dintâiu pas spre degradarea culturei începânde.* MAIORESCU, CR. I 114. *Este sară 'n asfințit Și noaptea o să 'nceapă.* EMINESCU, P. 280. *Începând la talpa... mulțimei omenești și suind în susul scării...* id. ib. 224. *Unde începù o ploaie...* ISPIRESCU, L. 28. || (Complinit printr'un adverb) A debutà. *A început rău.* PONTBRIANT. || (Prin prepoziții ca din, de(la), la, cu, se precizează ideea). *Den* (azi: cu) *cei mai de jos începe Domnul.* COREȘI, EV. 345/21. *Să înceapem de grija sufletelor* (= să începem a ne îngriji de suflete). ib. 480/16. *Mijlocul lanțului cel nemărginit al ființelor... începe de la zidítor.* MARCOVICI, C. 11/11. *Văd însă că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B.* C. NEGRUZZI, I 63. *Unul ca nici unul, că de la doi încep cei mulți.* ib. IV 232. *Spectacolul va începe cu muzică și se va sfârși cu dans.* # **A începe la (cevà)** = a se apucà de... *Dânșii la ceartă începură.* COȘBUC, F. 83. *Când la furcă începeam...* RETEGANUL, TR. 164/24. *Când la foc am început, Nici apă n'am avut.* DOINE, 106/1. *Cine la multe începe, nici una săvârșește.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 114. || (Cu același sens, dar cu funcțiune reflexivă, după opusul a se sfârși; în parte cu înțeles pasiv). *Amù, fraților, că trecù iarna, și primăvara începe-se.* COREȘI, EV. 87/3. *Și se-au început această carte a se tipărì.* id. I/20, *Din tine s'au început.* GCR. I 64/17. *Locul... de unde se începe a intrà în besearică.* MINEIUL (1776) 161[r]/2. *Unde una se sfârșește... cealaltă se începe.* KONAKI, P. 284. *Un psalm... carele se începeà într'acést chip...* DRĂGHICI, R. 46. *Curgerea anului astăzi să înceapă.* MARCOVICI, D. 17/8. *Se începù mazurca.* C. NEGRUZZI, I 64. *Valea s'a sfârșit și s'a început un deal.* CREANGĂ, P. 41, cf. 29, A. 140. # **A se începe (cu cinevà)** = a se luà la ceartă cu cinevà. *Nu te începe c'un țăran.* MARIAN, ap. TDRG.

2°. (Ideea e complinită printr'un verb la infinitiv sau — în vremurile mai nouă — la conjunctiv, care arată în ce consistă începutul). A pornì, a prinde, a se apucà să... *Frânse și începù a mâncà.* COD. VOR. 93/3. *Acesta începù a flămânzì.* COREȘI, EV. 21/3, cf. 21/22, 85/39 etc. *Vor începe a se stricà.* PRAV. 194. *Încep a aveà scârbă trupească.* GCR. I 23/25. *Au început a se mai stârpire tâlharii:* LET. II 258/28. *Eresul lui Arie începù a mestecà pre mulți.* MINEIUL (1776) 40[2]/2. *Inima începe a-i dărui și simțire.* KONAKI, P. 284. *Să înceapă a da roadă.* DRĂGHICI, R. 146. *Au început să facă zidul.* id. ib. 105. *Am început și eu a plânge.* C. NEGRUZZI, I 52. *Murgul serii începe a se destinde.* ODOBESCU, III 17/22. *Am început să traduc.* id. III 20/3. *Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface.* EMINESCU, P. 221. *La ce-aș începe să încerc...?* id. ib. 229. *Vremea trece, flăcăul începe și el a se trece.* CREANGĂ, P. 142. *De cum îl ochì, începù să-i tâcâe inima.* ISPIRESCU, L. 24. *Începură a-l luà cam peste picior.* id. ib. 36. *Au început botica pe amândoi să-i îmblătească.* SBIERA, P. 198/35. *Îl prind și-l încep a-l netezì.* ȘEZ. I 147/25. *Și 'ncepù a se jurà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 241.

3°. (Ideea e complinită printr'un substantiv la acuzativ) Trans. A face ca cevà să se realizeze întâiu și 'ntâiu, a pornì cevà. *Vreame e a începe giudețul din casa lu D[um]n[e]dz[e]u* (: vreame ieaste să începi judecata... N. TESTAMENT, 1648; vreame e a să începe judecata... BIBLIA, 1688) COD. VOR. 161/7. *Vremea începe țările, vremea le sfârșește.* LET. III 79/18. *Iarăși au început obicinuitele sale slujbe.* DRĂGHICI, R. 139. *Sântem hotărîți a începe... o viață no[u]ă.* MARCOVICI, D. 17/17. *Mii de glasuri slabe încep Un cânt.* EMINESCU, P. 206. *Tu să fi 'nceput iubitul, Că-i făceam eu isprăvitul.* COȘBUC, B. 13. *Și-a început cariera.* IORGA, L. I 253. *Orice lucru să-l începi lunea.* ȘEZ. I 126/39. *Să 'ncepem dragoste nouă.* HODOȘ, P. P. 40.

II. Eliptic (prin omiterea infinitivului, de sine înțeles, prin care se precizà ideea).

1°. A prinde să faci cevà, a pornì un lucru. *Acù începeau una, acì lăsau alta.* ISPIRESCU, L. 35. *De la vârf se începe stogul.* SEVASTOS, ap. TDRG.

2°. A prinde să zici, să vorbești. *Deșertă plosca, își drese glasul și începù...* C. NEGRUZZI, I 245. *Nu caut vorbe pe ales, nici știu cum aș începe.* EMINESCU, P. 269. *Începù la el: «nărodule și prăpăditule...»* RETEGANUL, P. I 7/21, cf. II 65/1. *Au început cu gura la dânsul.* SBIERA, P. 9/27.

3°. A face începutul, safteaua unui lucru, a luà din... *A începe o bute* (= a-i da cep POLIZU), *o lumânare* (= a o aprinde, a-i face muc POLIZU), *o pâne* (LB.), *o bucată de postav, o pungă cu bani* (COSTINESCU).

4°. Spec. (Complementul e un mort) A se atinge de un cadavru, cu intenția de a-l mâncà; (despre pământ) a pornì acțiunea de descompunere, de prefacere în țărână a unui cadavru. *Alungă atât câinii cât și mâțele din casă, ca nu cumvà..., cât stă mortul așezat, să-l înceapă și schimonoseascà.* MARIAN, Î. 88. *De-aș puteà eu m'aș rugare La pământ așà de tare, Să nu te 'nceapă din față, Să te 'nceapă dintre spate.* POP. ib. 136.

III. † A concepe (un gând) a zămislì; spec. (despre femeie, adesea complinit prin *în pântece*) a concepe, a purcede grea. *Și știù de la înger că Elisavtha, muiarea Zahariei, început-au în pântece.* COREȘI, EV. 492/19. *Au început împăratul turcesc Sultan Mehmet gânduri înalte asupra creștinilor.* LET. II 27/38. *Vara ta... au început pruncul la bătrânețele sale.* VARLAAM, C. II 88. || Refl. *Dentr'aceasta ce se născù Domnul nostru I[su]s H[risto]s, însuși, fără sămânță, începù-se.* COREȘI, EV. 520/25. *Nu se va spurcà preacuratul, începându-se întru mine.* ib. 496/5.

[Aor. *începuiu*, part. *început*, imper. *începe* (neobicinuit, din cauza ritmului, *începi: O an... Începi, preță, răstoarnă, și îmbunătățează.* ALEXANDRESCU, S. 5. | Și: († și în poezia pop.) **cépe**

vb. III. *De acolo şi Vasile-vodă au ceput lucrurile sale.* CARTE CU ÎNV. (a. 1643), ap. VB. I 139/4. *Această sfântă şi dumnezeiască biserică... care s'au ceputŭ în leatu 1827* (a. 1831). IORGA, S. D. XV 37. *Încă o roată de mai da, Cepeà Corbea d'a striga.* TEODORESCU, P. P. 535, cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 84, 338. | Abstracte: **începút** s. a.; † **începútă** s. f. v. început; — **începére (începére)** s. f. = faptul de a începe, început; origine; concepţie. *Cu începere* loc. adv. = începând cu...; † *a face începere* = a începe, a porni (cevă). *Am făcut începire la scris.* CAT. MAN. XXV (36). *Începerea lui Despot-vodă, cum au fost de au ajuns de au fost Domn.* LET. II 202/9. *Se făcù* [o] *începere şi părinte 'mpăraţilor d'acù.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/11. *La o începere de istorie.* ZILOT, CRON. 338. *Începerea anului.* MARCOVICI, D. 2. *La 'ncepere trebue stins* [amorul]. PANN, E. I 47. *Boierii... socotesc începerea lor de la Râmleni.* EMINESCU, N. 153. *Orice începere cu anevoie să pare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 144. *Şi duhul sf*[ânt] *vine, ca să fie sfântă înceapere* (= concepţie). CORESI, EV. 496/7. *Cu începerea anului...* BARCIANU. *Fac începere de unde au părăsit... N. Costin.* LET. II 133/2; — († şi pop.) **începătúră** s. f. = început; origine; paragraf; exemplu, pildă. *Merge-vor după începăturile sale.* CORESI, PS. 225. *Începăturile lucrurilor... părăsindu-le.* id. EV. 480/21. *Somnul cel amar, începătura căderiei.* MOXA, 446/31. *Începătura vieţei noastre... iaste... pâinea şi apa.* VARLAAM, C. 352. *Endiction, adecă începătura anului nou.* id. ib. 3/pr.2. *Unul iaste Dumnăzău văcuitoriu demaintea începăturilor.* DOSOFTEIU, V. S. 163. *Începătura păreasemilor* (= lunea din săptămâna dintâiu a postului mare). id. ib. 59. *Aceasta iaste începătura zidirii D*[o]*mnului.* BIBLIA (1688) 381. *Începătura* (: prémices) *grânelor noastre.* ib. 351,2. *De la dânsul avem începătură.* LET. I 38/31. *Începătura bătăliei au fost întâiu despre Turci.* ib. II 289/4. *Neamul acesta a Goţilor, de unde le iaste începătura.* CANTEMIR, HR. 259/14. *Făcându-se numai începătură de vrajbă.* MAG. IST. I 288/17. *Începătura de viaţă lui Alecsandru* (a. 1755). IORGA, S. D. XVII, 113. *Începătură întâiu a celor buni te-ai arătat.* MINEIUL, (1776) 2[1]/1. *Se făcù numai o începătură de viaţă.* BĂLCESCU, M. V. 53. (Figură etimologică). *Să 'nceapă 'ncepătură.* SBIERA, P. 321/13, cf. ŞEZ. IV 79, GOROVEI, C. 73, 46, PAMFILE, C. 28. *Rădăcina şi începătura tuturor răutăţilor.* TEODORESCU, P. P. 381. *Pravile... rânduite pre 252 de începături.* PRAVILA MOLD. 1/1. *Fiece glavă cu toate începăturile sale.* id. 1[1]/1. *Luând de la maică-sa începătură.* DOSOFTEIU, V. S. 55; — († şi pop.) **începénie** s. f. = început, origine. *Începeniia* (: începutul PSALT. SCH.) *cuvântului tău adevăru-i.* PSALT. (1651) 175. *Începeniia ceştii sf*(*i*)*nte cărţi.* CCR. 4. *Începeniile... lucrării.* PISCUPESCU, O. 108, cf. 123. *Nu este începenie de la această odraslă.* MARIAN, NU. 318; — (< *începător;* traduce pe grec. ἀρχή) **începătorie** † s. f. = stăpânire, putere. *Acela pre carele începătoriile* (= cele mai înalte în ierarhie) *ceatelor îngereşti a-l vedeà nu pot.* MINEIUL (1776) 206[1]/1, cf. 123[2]/2. *Nici moartea, nici viiaţa, nici îngerii, nici începătoriile* (: începăturile BIBLIA 1688) *poate pre noi să ne osăbească.* MS. (a. 1698), ap. GCR. I 318/29. *Dacă vreun prezviter... va înfiinţà alt jertfelnic..., iubitor de începătorie se socoteşte.* PRAV. BIS., ap. TDRG.; — (Maramureş) **cepătoáre** s. f. *Mă duceai* (= duseiu) *la 'mpărătească, Să-mi înceapă cepătoare* (= să facă începutul?). *Fără leac de chizitoare.* PAPAHAGI, M. 148/19; — (Maramureş) **cepélniţă** s. f. început. *Mă rog la sfânta Luni, cepelniţă de post.* PAPAHAGI, M. 84/67. | Adjective: **începút, -ă** = care a luat fiinţă, care a devenit perceptibil; căruia i s'a făcut safteaua; (mai ales negativul) **ne(î)nceput, -ă** = care n'a fost început; † fără început; spec. *apă neîncepută* = scoasă din fântână s. isvor înainte de revărsatul zorilor, până n'a scos s. n'a băut încă nimeni. *Un lucru început trebue sfârşit. O bute începută. Neîncepútul* (= fără început) *tău părinte.* DOSOFTEIU, V. S. 170, cf. GCR. I 257. *Să mă spele cu apă neîncepută.* ISPIRESCU, L. 15, cf. ŞEZ. III 104/15; — **începătór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care începe, cap, iniţiator, iniţial; care se apucă de învăţătura unui lucru (LB) şi este încă neexperimentat, neînvăţat, agiamiu, debutant; elementar; † (după gr. ἀρχός) stăpânitor, maimare. *Prinseră toţi Elenii Sostena, începătoriul zborului* (: mai marele sinagoghei. N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 1/10, cf. 10, 271. *Slavă începătoriului şi svârşitoriului Dumnezeului.* PSALT. SCH. 530. *Mai-marii şi începătorii.* CORESI, EV. 281/16. *Începătoriul realelor* (id. ib. 212/35) s. *de rău* (id. ib. 239/39) = diavolul, dracul. *Şi va fi şi ocărîrea începătoare trufiei.* id. ib. 15/17. *Dumenecă începătóare altor dumeneci.* VARLAAM, C. 135. *Nu iaste glas începătórilorŭ de vârtute, nici glas de începătóri de fugă, ce glas de începătóri de vin* (gr. ἐξαρχόντων). BIBLIA (1688) 63. *Judecătoriului i se cade să-şi aducă aminte de ceaste trei lucrure: întâiu că e pre leage începătoriu;... a treia, că în vecie nu e începătoriu, ce şi el că un om va să moară.* PRAVILA TÂRGOVIŞTE, ap. CCR. 168. *Ca un începător şi cap răutăţilor ce erà.* MAG. IST. II 204/22. *De viaţă începătorul tău duh.* ANTIM, P. 24. *Dreapta cea dumnezeiască şi începătoare de viaţă.* MINEIUL (1776) 23[2]/1. *Pomenirea începătóriului păstorilor, Ananiei.* ib. 2[1]/1. *Cartea... prea grea pentru începători.* MAIORESCU, L. 164. *Substantivi începători cu a-.* HASDEU, ETYM. MAGN. 1639. *Acest curent grecesc... erà menit să distrugă... şi cartea slavonă veche şi începătoarea carte românească.* IORGA, L. 163. *Clasele începătoare* = elementare. DDRF.; — (cu derivatele rare:) **începătorésc, -eáscă** † şi **începătórnic, -ă** †. *Începătoréscŭ drac.* DOSOFTEIU, V. S. 18,2. *Sânt ceate de draci doă; una luptă pre oameni la chinuri streine, alta, începătornică, face înşelăciune oamenilor.* id. ib. 18,2.]

— Din lat. **incipio, -ere,** idem. (Cuvântul s'a păstrat numai la Români şi Retoromani). Cf. prencepe.

ÎNCEPÉNIE s. f. v. **începe.**

ÎNCEPÚT s. a. adv. 1°. *Commencement, début, principe, origine.* 2°. *Au commencement.*

1°. S. a. (Adesea în opoziţie cu sfârşit s. capăt) Faptul de a începe cevà; momentul iniţial, punctul de la care începe cevà (şi căruia nu-i precede nimic, ci totul îi urmează în timp sau în spaţiu), cap; întâiul pas ce-l face cinevà (LM.), debut; origine, obârşie. *Cu tine începutŭ în dzua sileei tale în lumina sfinţilor tăi* (= începătura DOS.) PSALT. 238/11. *Începutulŭ... spăseniei noastre.* CORESI, EV. 25/29. *Prea puternicul şi marel*(*e*) *D*[umne]*zău carel*(*e*) *n'are nici început nici svârşit.* CRONICĂ (a. 1680), ap. GCR. I 312/7. *De începutul Rimleanilor.* MOXA, ib. 58/11. *Şi l-au scris* [*letopiseţul*] *din începutul lumii, arătând cine au trăit pe acest pământ.* LET. II 195. *Omule,.. care ţi-i începutul şi sfârşitul?* KONAKI, P. 276. *Sârguinţa este maica tuturor faptelor bune, precum şi trândăvirea începutul tuturor răutăţilor.* DRĂGHICI, R. 141. *Începutul* [scrisorii] *erà original.* C. NEGRUZZI, I 26. *Zguduind din pace-adâncă ale lumii începuturi.* EMINESCU, P. 239. *Începutul Spiritiştilor în Iaşi.* CREANGĂ, A. 142. *Începutu anului, zilei, călduri, boalei, războiului, nefericirí.* (LM). *În orice lucru începutul e greu.* PONTBRIANT. *Începutul* [reprezentaţiei] *e la 8.* (Învechit).

Începuturi = noțiuni elementare (ale unei învățături). POLIZU. *A aveà începuturi bune* = a aveà pregătire, școală bună. id. (Personificat) *S'a stârnit Începutul, Cu glas mare până 'n cer, Cu lacrimi lungi până 'n pământ.* PAMFILE, S. T. 134. # **Fără-de-început** † = faptul de a nu-și fi luat naștere s. început, ci de a datà de totdeauna. *Că alalți apostoli nemică de fără-de-începutulŭ lu Hristosŭ nu ziseră.* CORESI, EV. 98/12. **De sus și de început** † loc. adv. = din capul locului, mai nainte de toate. *Că de susu și-e și de începutŭ, întâi, mai rea, iubîrea dulceției, că nu lasă nici cuvântul lu Dumnezeu să asculte.* ib. 358/29. | În unire cu prepoz. **la, de, de la, din (den), dintru, întru,** s'au născut diferite locuțiuni adverbiale temporale, în care *început* arată momentul inițial s. timpul care precedă imediat o acțiune. *O iubeam și eu la început* (în opoziție cu mai târziu). C. NEGRUZZI, I 47. *Clerul, ca și mănăstirile, n'aveau la început* (= când au fost înființate) *privilegii deosebite.* BĂLCESCU, M. V. 10/8. *La 'nceput, pe când ființă nu era...* EMINESCU, P. 221. *Cuvintele lui de'ncepută* (azi: la început) *aveà chip de om bun.* CORESI, EV. 15/22. *Denceputŭ au făcut D[umnez]ău ceriul.* BIBLIA (1688), 1. *Au hotărît... să mă poarte de'nceput păn' la sfârșit.* KONAKI, P. 144. *Caimacanul, fiindu-i prieten denceputŭ, den zilele Ghicăi-vodă...* MAG. IST. I 372/21. *Gândul cel bun ce pusăse din început* (azi mai des: de la început) *pentru dânșii.* LET. II 151/18. *Dinceputul* (= la început) *descălecatul țării așà eră.* LET. III 322/7. *Acesta au fost... din începutŭ... dascal.* MINEIUL (1776) 160¹/1. *Acest sfânt Pinticostarŭ dinŭ ceputŭ* (=la început) *au fostŭ al besearicii Curălarii* (a. 1784). IORGA, S. D. XV 178. *Principatul... cu obiceiurile... sale cele d'început.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/28. *Întru început tu D[oa]mne pământul ai intemeiat.* ACATHIST, ap. GCR. II 186. *Cu drept cuvânt, te așteptai să fii răsplătit chiar de la început* (= din primul moment). ODOBESCU III 10/14. *Am jurat de la 'nceput Pe Hristos să-l iei de mire.* EMINESCU, P. 100. *L-am cunoscut de la* (s. *dintru*) *'nceput că e om rău.*

2°. † Adv. (Contras din *în început*) La început. *Începutŭ făcù Domnedzeu ceriul și pământul.* PALIA (1582), ap. GCR. 46.

[(Ad 1°) Plur. *-puturi.* | În unire cu prep. *în, den, din, prin,* scris adesea în textele vechi **ceput.** | La CORESI, PS. 214: **denceput** † s. a. = întâiele fructe. *Și ucise toate întâie născutele în țara Eghipetului, den ceputulŭ* (: începutul H.; pârga D.; primitias) *tot trudul lor în satele lui Hamu.*]

— Participiul verbului **începe** în funcțiune de abstract verbal. Cf. începută.

ÎNCEPÚTĂ † s. f. 1°. *Commencement.* 2°. *Conception.* — (Mai ales la plural).

1°. Începere; început. *Cântați Domnului vietorii în Sionu, spuneți în limbi începutele* (: începuturile HURM.; începerile DOS.) *lui.* PSALT. 12/12. *Curvie feaccră întru începutele sale.* CORESI, PS. 299, cf. 204, 271, 298, 277, 420. *Începutele hitlenici* (id. EV. 459/10), *hulelor* (id. EV. 472/27). *Din răsărite ziua și de pre începute fapta se cunoaște.* CANTEMIR, IST. 110. # **Dencepută** † adv. = la, din, de la, (dintru) început. *Dencepută amù eră dereptatea.* CORESI, EV. 23/31, cf. 141/19, 193/10. (Substantivat) *Denceputa* (= începutul) *veaculuì.* id. ib. 58/29.

2°. Faptul de a fi conceput, concepere. *Întru a șasea lună den ceputa lu Preadilece* (=Precursorul). CORESI, EV. 498/19.

— Participiul (în forma feminină) a verbului **începe,** în funcțiune substantivală. Cf. început.

ÎNCERÁ vb. I v. **înfirà.**

ÎNCERCÁ vb. I. 1°. *Examiner, essayer, tâter.* 2°. *S'efforcer (de...), chercher (à), tâcher (de).* 3°. *Essayer.* 4°. *Essayer, éprouver.* 5°. *Essayer, goûter.* 6°. *Eprouver, endurer.*

Sensul originar al lui *încercà* erà: «a încercuì, a cuprinde într'un cerc». Cu timpul, verbul a suferit schimbări analoage cu ale verbului simplu *cercà,* înlocuindu-l din ce în ce mai mult, fără a se substitui însă în toate accepțiunile acestuia. Deși formația trebue să fie străveche, căci o găsim și în alte limbi romanice, cuvântul românesc nu se poate atestă în scrieri anterioare sec. XIX.

1°. A cercà (I 2°), a examinà, a supune unei cercetări, a cercetà, a sondà. *Cuțitu' din brâu scoteà, Toate crăcile 'ncercà... Alegeà p'ale uscate.* ȘEZ. IV 131/23. *Încearcă marea cu degetul.* ZANNE, P. I 211.

2°. (Construit cu să... s. a...) A cercà (IV 1°), a umblà să..., a-și da osteneala s. silința să..., a se străduì, sili, trudì să..., a face sforțări, a căutà să... *Cărările vieții... ei încearcă să le treacă prin protecție de fuste.* EMINESCU, P. 229. *La ce-aș începe să încerc... a turnà în formă nouă limba veche...?* id. ib. 229. | (De obiceiu) Refl. A se cercà (IV 1°). *Ladislau... se încearcă a pune o stavilă furiei lor.* BĂLCESCU, M. V. 8/14. *Descrierea Bărăganului m'am încercat a o face în românește.* ODOBESCU, III 20/19, cf. 23/2, (*m'aș încercà să împac*) 67/1. *În probleme culinare te încerci a fi isteț.* EMINESCU, P. 255, cf. (*s'o încercà s'arate*) 226. *Când se încercà De-a se aruncà...* ALECSANDRI, P. P. 192/8.

3°. Absol. și refl. A cercà (IV 2°), a face o încercare s. o probă, încercări s. tentative, a probăluì (ȘEZ. III 86/2), a căutà. *Ori ce încercare... a fost deșartă. Încearcă-te tu!* EMINESCU, N. 13. *De-l vei puteà trântì pe dânsul, atunci să te încerci și cu mine.* CREANGĂ, P. 52, cf. 193 *Pe loc s'apucà De se încercà.* ALECSANDRI, P. P. 122b/2. *Să te 'ncerci la bătrânețe Cât puteai la tinerețe.* TEODORESCU, P. P. 583b. *Se 'ncercă lì zbor, Ca puii de cocor.* ZANNE, P. I 422.

4°. Trans. A cercà (IV 3°), a pune (pe cinevà) la încercare, la probă. *Cu ce tertipuri umblă să-i încerce bărbăția.* ISPIRESCU, L. 16. *Cu bogatul nici calul să nu-l încerci, nici în pungă să te măsori.* ZANNE, P. V 88. # **A (-și) încercà norocul** = a-l cercà, pune la încercare, a vedeà dacă ai noroc. *Ei, Cătălin! Acù-i acù, ca să-ți încerci norocul.* EMINESCU, P. 271, cf. CREANGĂ, P. 192, ISPIRESCU, L. 14, 35.

5°. Trans. A cercà (IV 4°), a căutà să te convingi de cevà, făcând proba unui lucru, a probà (o haină, o armă), a gustà (o mâncare etc.). *Își încercă sabia, dând cu dânsa într'un drug de fier.* ISPIRESCU, L. 139. *Încearcă biciul la capul mieu.* ZANNE, P. III 31. *Vinul bun nu se încearcă, ci peste cap se dă.* ib. IV 186.

6. Trans. A cercà (VII). (Subiectul e omul) A trece prin felurite încercări s. greutăți ale vieții, a suferì, a îndurà, a aveà parte de..., a fi expus la..., a gustà, a simți. *Nici un necaz nu încearcă, ci rămâne odihnit.* PANN, E. I 98, cf. V 102. (După fr. «éprouver»). *Am încercat un fel de simțimânt dureros.* ODOBESCU, III 86/28, cf. 58/9. | (Omul e obiectul pasiv, subiectul e sensația) A fi cuprins, obsedat de... *Tresăream de fiecare deluințură și simțeam că par'că mă încearcă niște friguri.* ap. TDRG. *Suferințele cari au încercat-o de vreo cinci ani încoace.* CONTEMPORANUL, IV, vol. I 22.

[Adjective: **încercát** (cu negativul **ne(i)ncercat, -ă**) = cercat, examinat; pus la încercare; experimentat, priceput, pățit, trecut prin multe greutăți. *Să împărechezi câni de o bărbăție încercată.* ODOBESCU, III 65/6. *În privința relei administrări* [a lui Cuza], *se cuveneà mai multă răbdare, oricât de încercată ar fi fost prin camarila Librecht.* MAIORESCU, D. I 4. *Încercata mamă.*

TDRG. *Spre folos neîncercaţilor pătimaşi.* I. VĂCĂRESCU, P. $33/_{10}$; — (neobicinuit) **încercătór, -oáre** adj.; subst. = hazardos. PONTBRIANT. | Abstracte: **încercáre** (cu negativul **ne(î)ncercare**) s. f. = cercare, examinare, cercetare, experimentare; probă (ŞEZ. III $86/_{27}$), tentativă; experienţă, practică, experiment (POLIZU), primejdie, suferinţă, îndurare. # *A face o încercare* = a face o probă, o tentativă, experienţă; *a pune la încercare* = a examinâ calităţile, puterea de resistenţă (a unui lucru); (mai rar) *a ţinea la încercare cu cinevà* = a se măsurà (cu cinevà); (învechit) *din încercare* = din experienţă (POLIZU); (ieşit din uz) *încercare de omor* = atentat (COSTINESCU). *Am făcut destule încercări şi băgări-de-seamă* (= experienţe şi observaţii) *la lucrurile cele lumeşti.* GORJAN, H. I 89. *Ştià din încercare că raiul... pământesc nu se poate deschide decât prin femei.* FILIMON, ap. TDRG. *O! Francie iubită, avut-ai o 'ncercare de moarte!* ALECSANDRI, P. III 136. *Înzestrat cum eram cu atâtea cunoştinţe, nimene... nu puteà să ţie la încercare cu mine.* GANE, ap. TDRG. *Apoi hotărîră să mai facă o încercare.* ISPIRESCU, L. 20, cf. 14, $82/_{27}$, $219/_{4}$, CREANGĂ, P. $127/_{20}$. *Întâiu încercare, apoi urmare, ca să nu-ţi aducă mare vătămare.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 114; — **încercát** s. a. *S'a pus pe încercate*; — (rar) **încercătoáre** = punere la probă, încercare. *Împăratu s'a vorbit Ca să vă facă o încercătoare, Să te ducă la umblătoare.* MAT. FOLC. 132.]

— Din lat. pop. ***in-circare** (din *in circum*) «încercui», păstrat şi în alte limbi şi dialecte romanice.

ÎNCERCĂTOÁRE s. f. v. **încerc.**

ÎNCERCELÁT, -Ă adj. v. **cercel.**

ÎNCERCETÁ vb. Ia v. **cercetà.**

ÎNCERCUÍ vb. IVa **cercuì.**

INCÉRT, -Ă adj. *Incertain.* — Care nu e cert, nesigur. *Origine incertă.* [Familia: (<lat. *incertitudo, -inem*) **incertitúdine** s. f. = lipsă de siguranţă, nesiguranţă.]

— *N.* din lat. **incertus, -a, -um** «nesigur».

INCERTITÚDINE s. f. v. **incert.**

INCÉST, -Ă adj. s. a. *Inceste.*

1°. (Rar) Adj. Incestuos. *Au oprit împărecheri inceste.* OLLĂNESCU, H. A. P. 53.

2°. (De obiceiu) S. a. Împreunare nelegiuită, contact sexual între rude (consângeni) (COSTINESCU), (†) (a)mestecare de sânge, (†) sânge amestecat, (†) spurcăciune de sânge. [Adjective: (<lat. *incestuosus, -a, -um*) **incestuós, -oásă** (pronunţ. *-tu-os*) = vinovat de incest, (†) prea-curvar cu ruda sa (COSTINESCU).]

— *N.* din lat. **incestus, -um,** idem.

INCESTUÓS, -OÁSĂ adj. v. **incest.**

ÎNCÉT, -EÁTĂ adj. adv. s. a. sing. I. 1°. *Lent, calme.* 2°. *Lentement, doucement, peu à peu.* II. 1°. *Bas.* 2°. *Tout bas, doucement.* III. *Calme.*

I. (Despre mişcări s. acţiuni; în opoziţie cu iute, repede, curând) Liniştit, fără grabă, domol; p. ext. (în opoziţie cu aspru, tare) lin, blând, delicat, pe nesimţite, cătinel, binişor.

1°. Adj. *Cu înceată călcare şi cu furească îmblare pe pântece furişându-se...* CANTEMIR, ap. TDRG. *După cum* [apăsarea] *este... mai repede sau mai înceată...* DATCULESCU, ap. TDRG. *Hora e înceată.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Fac mişcări încete.* ŞEZ. III $203/_{13}$. | (Despre timp) Care trece greu. *Venì... încete clipe numărând.* COŞBUC, F. 158. || (Despre fiinţe; prin prep. la se arată în ce consistă încetineala) Liniştit, greoiu. *E încet la vorbă, la minte, la cap, la lucru.*

2°. (De obiceiu) Adv. *Încsĕt* = paulatim. ANON. CAR. *Aleargă... când mai încet, când mai tare.* KONAKI, P. 261. *Spre munţi încet porneşte.* ALECSANDRI, P. II 20, cf. (*zburà*) I 49, (*se urcà*) III 25. *Tablourile toate se şterg, dispar încet.* id. ib. III 5. *Încet plutind se 'nalţă mireasa-i, o fantasmă,* EMINESCU, P. 208, cf. (*se pleacă*) 208, (*cobori*) 52. (*plutesc*) 251. *Mâncă mai încet!* LM. *Care cu poveri de muncă vin încet.* COŞBUC, B. 5. *Înhamă iepele, iese încet... la drum.* CREANGĂ, P. 135. *L'al nostru măr mă voiu duce Şi încet l-oiu scutură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 82, cf. ZANNE, P. V 399, VI 421. *Mergi încet şi-ajungi departe.* BARCIANU. || (Eliptic prin omiterea verbului subînţeles, se întrebuinţează ca o exclamaţie) **Încet!** *Încet, domnule!* = nu te înfurià. LM. *Încet* (= nu da!), *mă doare!* CONTEMPORANUL, I 235. *Şi încet, dorule, 'ncet!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 340. *Mai încet, doar nu vin Turcii, nici Tătarii!* ZANNE, P. VI 421. | (Adesea în unire cu prep. sau repetat, spre a da o notă de intensitate sensului, cf. n.-gr. σιγὰ σιγὰ, bulg. leka poleka. PAPAHAGI, P. A. 144) **Încet-încet** s. **cu încetul** s. **încetul cu încetul** s. **cu încetul, cu încetul** s. **cu încetul, încetul** = foarte încet, treptat, puţin câte puţin, cu mare băgare de seamă; tiptil; pe nesimţite, cu timpul. *Încet-încet se dă spre credinţa cea creştinească.* P. MAIOR, IST. 198. *Toarnă încet-încet apă caldă preste iale.* CALENDARIU, (1814) $174/_{10}$. *Hotărîrile lui sporeà încet-încet.* BELDIMAN, N. P. II 15. *Pierd încet-încet simţirea.* DRĂGHICI, R. 29. *Încet-încet simţirea în mine amorţeşte.* ALECSANDRI, P. III 108. *Încet-încet ulităle adorm.* EMINESCU, N. 51. *Luna... se 'nalţă 'ncet-încet.* COŞBUC, B. 7. *Încet-încet nora s'a dat la brazdă.* CREANGĂ, P. 7. *Încet-încet se deprinseră unii cu alţii.* ISPIRESCU, L. 8. *Oţetul cu încetul se face oţet.* ZANNE, P. IV 33, cf. I 328. *Părintele Pafnuti... se lăsă încetul cu încetul de şcoală.* CONV. LIT. ap. TDRG. *Cu încetul, încetul agurida se face miere.* ZANNE, P. I 96. (Cu aceleaşi sensuri) † **Pre încet(ul)** s. † **pren încet** (**-încet**) s. † **prin cet(ul)** s. **prin cet prin cet** s. **pe încetul.** *Pre încet supuindu-se.* MINEIUL (1776) 18, cf. 181. *Şi pre încet adăogându-se, creşteà.* GCR. I $131/_{5}$. *Pre încétŭ încétŭ voiu scoate pre dânşii de la tine.* BIBLIA (1688) 56. *Un mădulariu cu netămăduită boală pătimind, prin cet prin cet tot trupului moarte priciueşte.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Prin cetul a le aduce în starea ce s'ar puteà mai bună* (a. 1826). URICARIUL, I $383/_{2}$. *Iar cealaltă pre 'ncetul... trage miere.* KONAKI, P. 278.

II. P. ext. (Despre sunete, în opoziţie cu tare, zgomotos). Fără zgomot, cu glasul coborît, molcom.

1°. Adj. *Strigă cu glas încet şi linişor.* DOSOFTEIU, V. S. 133. *Miros, lumină şi un cântec nesfârşit, încet, dulce...: îmbătau grădina.* EMINESCU, N. 8. *O mierlă fluerà o melodie înceată.* SADOVEANU, SĂM. II 601.

2°. Adv. *Ce poezii cântă inima-ţi încet?* ALECSANDRI, P. I 127. *Încet, adânc răsună cântările de clerici.* EMINESCU, P. 199. *Un bondar... glăsueşte 'ncet un cântec.* id. ib. 196, cf. 104, 273. *Vorbeşte mai încet, că te aud vecinii!*

III. † Substantivat. Linişte, acalmie. *Nădejdea Domnului este ca săninul cerului şi ca încetul mării.* LET. II $374/_{7}$.

[Şi (în limba veche şi azi regional şi în poezia populară cu caracter mistic): **cet** adv., s. a. = (adv.) încet, liniştit, lin; (subst.) linişte, pace (în natură) şi **ceátă** s. f. = vreme liniştită, linişte. *E vremea cet* se zice, când e vremea frumoasă, nu adie nici vântul, nu e nici un nor, nici frunza nu

clăteşte (Văidei, Oltenia). CONV. LIT. LIV 165. *Soare, dacă-şi d'auzeà, Mândră rază slobozeà, Cet, încet că se luà, Cet, încet prin cel nucet, Linu, lin prin cel melin.* VICIU, COL. 106. *E ciet (timpul), că nu se mişcă frunza. Că ciet umblă!* LIUBA. *A vrut să facă cet.* DDRF. *Bată vântul, fie cet, Frunza ta 'n loc să nu steie.* VICIU, COL. 41. *Fire-ai, ploape, blăstămat!... Bată vântul, fie-şi ceată, Frunza ta să se tot bată.* VICIU, COL. 48. | Derivat: **cetós, -oásă** adj. = liniştit (numai despre vreme). *Vreme cetoasă* (Ţara-Haţegului). DENSUSIANU, T. H. 54. | Diminutive: **încetinél (cetinél), -eà** şi **-icà** adj., adv. = încet-încet, încet de tot, foarte încet, tiptil, cătinel; cu glas încet de tot. *Calul rinchează încetinel cu blândeaţe.* ALEXANDRIA, 15. *Îl pleacă 'ncetinel.* ALECSANDRI, P. III 25. *Căruţa înaintează încetinel.* ODOBESCU, III $16/_{11}$. *Strecurându-ne încetinel prin tot felul de cotituri...* id. ib. $76/_{25}$. *Un biet funcţionar încetinel.* IORGA, N. R. B. 11. *Porniră toţi şireag, Încetinel.* COŞBUC, B. 20. *Hora e încetinică.* DELAVRANCEA, V. V. 177. *Obosit... îşi luà cetinel drumul spre gazdă.* CREANGĂ, A. $133/_{16}$. *Mergi cetinel (cătinel) = încetişor.* ŞEZ. III $157/_{35}$. *Cum mere de 'ncetinel.* DOINE, $7/_5$. *Fiul bucătăresei îi zise încetinel...* ISPIRESCU, L. 116; — **încetişór** adv. = încetinel. *Acesta încetişor pre ascuns... cercà pre Mateiu Vodă.* MAG. IST. IV $365/_{21}$. *Puneà mâna încetişor... pe grumazi.* KONAKI, P. 19. *Grăesc încetişor.* ALECSANDRI, P. III 325. *Vede luceafărul... şi 'ncetişor dorinţele-i încrede.* EMINESCU, P. 281. *Le zice 'ncetişor.* CREANGĂ, P. 249. *Se apropie încetişor.* ISPIRESCU, L. 83. *Duceţi caru 'ncetişor.* ALECSANDRI, P. P. $315/_{10}$. *Şi te roagă 'ncetişor.* HODOŞ, P. P. 180. *Cu încetişorul* = cu binişorul. *Dar să ne lăsaţi cu încetişorul.* PĂSCULESCU, L. P. 68. SEVASTOS, N. $109/_{19}$. *O luaţi cu 'ncetişorul.* TEODORESCU, P. P. 170; — **încetúţ, -ă** LB. | Adjectiv: (neobicinuit) **încétnic, -ă** = încet, grav. *Progresul studiului artelor este mai cu seamă la început foarte încetnic.* STĂNCESCU, ap. TDRG. | Verb: (de la **înceten*, presupunând un lat. **quietĭnus*, cf. încetinel) **încetenì (încetinì)** vb. IV^a, (rar) **încetinà** vb. I^a = a face (să fie) mai încet, a domoli (mersul, mişcarea), a înfrână (graba). *Duioasa lui cântare Încetineà râul din curs şi-a vântului mişcare.* OLLĂNESCU, H. O. 53. *Capul şi urechile vâjiau, inima îşi încetinise zvâcniturile.* TAFRALI, V. D. 156. *Vaporul îşi încetineà mersul.* GAZ. TRANS. (1907 din 5 August). | Abstracte (de la *încetinì*): **încetinire** s. f. = acţiunea de a face s. cevà încet; — **încetineálà** s. f. = manifestare înceată, lipsă de iuţeală (în mişcări), lipsă de vioiciune (în aptitudini spirituale). *Domnul cellalt... dà cărţile cu încetineala jucătorului de meserie.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *O încetinealà a activităţii în opera de traduceri.* IORGA, L. I 416.]

— Din lat. **qu(i)etus, -a, -um** «liniştit» (participiul lui *quiescere* «a linişti»), compus mai în urmă cu pref. **în-**.

ÎNCETÁ vb. I^a. 1°. *(Se) calmer, (s')apaiser, s'arrêter.* 2°. *S'arrêter, se reposer.* 3°. *Cesser, s'arrêter, terminer.* 4°. *Disparaître.* 5°. *Baisser, diminuer.* 6°. *Ralentir.* 7°. *N'en pouvoir plus.*

În înţelesul cel mai larg, *încetà* stă în opoziţie cu «a se mişcà, a fi agitat, a fi activ», însemnând: «a fi liniştit, a sta neactiv».

1°. Absol. (intrans.) A se linişti, a se potoli, a se domli, a se ogoi, a se astâmpărà, a se calmà. (Despre elemente s. fenomene ale naturii). *Hristos... toate făpturile opriià-le;... cătrà mare grăiià: încetà mâlcom!* CORESI, EV. $254/_6$. *Şi încetară valurile mării* (cf. încetul mării) *şi se veseliră ucenicii derep'ce încetà* [marea]. id. ib. $375/_{24}$. *Fulgerele... nu încetau nicicum.* DRĂGHICI, R. 73. *Ninsoarea încetează.* ALECSANDRI, P. III 10, cf. CREANGĂ, A. 32. *Ploaia încetase.* EMINESCU, P. 37. *Bate vântul şi nu 'nceată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 143. | (Despre boale, nelinişte sufletească, griji etc.). *Cea boală... încà înceată.* CORESI, EV. $82/_{18}$. *Până când înceată frigurile...* CALENDARIU (1814) $166/_7$. *Să-i încete gândurile.* RETEGANUL, TR. $105/_2$. | (Despre omul cuprins de nelinişte etc.). *Copilul plânge şi 'nceată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 114. *Înceată!* (mai des: *încetează!*) = astâmpără-te, nu mai face atâtea nebunii. MARIAN. | (Precizat prin prep. din). A se oprì, a sta (pe loc). *Nici râurile din curgere n'au încetat.* GCR. II 148. *Din plâns încetà.* TEODORESCU, P. P. 466^b. # **A încetà din viaţă** = a murì (propriu: a nu mai fi tulburat de neliniştea vieţii). || Trans. A linişti, potoli, stâmpărà, ogoi, calmà. *Această cunoştinţă... poate să potolească gândul şi să-l încete.* MARGĂRITARE, ap. TDRG. *Încetează plânsul tău!* ALECSANDRI, P. III 157. | Fact. A face să se liniştească, potolească, stâmpere, ogoiască, calmeze. *Încetează turburarea patimilor cu mijlocirea ta cea cătrà Dumnezeu.* MINEIUL (1776), $60^2/_2$. *Pe adevărata-mi sete Nectar nu pot s'o 'ncete.* I. VĂCĂRESCU, P. $263/_5$.

2°. Absol. (intrans.). A face o pauză (întrerupând o acţiune începută), a (se) odihnì, a nu mai acţionà. (Mai ales în propoziţii negative). *Obştescul vrăjmaş* [= diavolul] *nici odată nu încetează.* MINEIUL (1776) $58^1/_1$. *Instinctul nu 'ncetează.* KONAKI, P. 293. | (Prin prep. des. se arată în ce consistă repaosul sau ce acţiune s'a întrerupt). *D[umne]zău într'însa* [= în ziua a şaptea] *încetà de toate faptele lui.* BIBLIA (1688) $2/_{30}$. # **A încetà din gură** = a tăceà. *Din gură nu mai încetà.* ŞEZ. III $159^b/_{26}$. **A încetà de la cevà** = a nu mai perseverà, a nu mai insistà. BARCIANU.

3°. Absol. (intrans.) A nu mai continuà un lucru, (deci:) a se oprì, a contenì; a sfârşì, a terminà. *Şi învăţând de pocaanie... nici dinioară înceată, ce cu cuvinte şi cu pilde... îmbărbătează noi spre pocaanie.* CORESI, EV. $23/_{15}$. *Împăratul Alexie... porneşte cu războiu asupra lui. Criş la cetatea Prosaca. În carea cu multă ostenealà bătând, pe urmà înceată.* P. MAIOR, IST. $222/_7$. *Norocul vostru să nu încete.* I. VĂCĂRESCU, P. $146/_8$. *Cetele române făr'a încetà de loc, Păşesc tot înainte sub viscolul de foc.* ALECSANDRI, P. III 222. *Muzica încetase de mult.* EMINESCU, N. 47. *Ceasornicul mieu a încetat* = s'a oprit. PONTBRIANT. *Izvorul a încetat* = a secat. id. | (Prin prep. cu se arată — mai de mult se arătà şi prin de — ceea ce se termină). *Încetez de tânguire* (= nu mă mai tânguesc). MINEIUL (1776) $61^2/_2$. *Să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete.* C. NEGRUZZI, I 147. *Cu plânsul nu încetam.* ALECSANDRI, P. P. $379^b/_6$. *Când înceată cocoşul cu cântatul.* RETEGANUL, P. I $12/_{27}$. | (De obicei u complinirea ideii se face printr'un infinitiv introdus prin (de) a s. printr'un conjunctiv: *încetez (de) a face* = «nu mai fac»; *nu încetez de a face* = «fac mai departe»). *Deci nu-şi înceată el a grăì iară.* CORESI, EV. $406/_{37}$. *Şi aşà au încetat Turcii de a fugì.* LET. II $354/_{29}$. *Nu încetà a-l rugà.* MINEIUL (1776) $195^2/_1$. *Încetează de a te mai plânge.* MARCOVICI, D. $10/_{20}$. *Când Roma încetà de a mai naşte Bruţi şi Catoni...* C. NEGRUZZI, I 201. *Inima 'ncetà-va să batà 'n pieptul mieu.* ALECSANDRI, P. III 283. *Ochii ei încetase de a mai vărsà lacrimi.* EMINESCU, N. 28. *N'oiu mai încetà de a plânge.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 159. *Vaca străină înceată de a da mult lapte.* GOROVEI, CR. 1831. *A încetat de a vedeà* = a pierdut vederea. PONTBRIANT. | (Construcţia cu gerundiul e învechită). *Dirept-ee... nu încetà Ioan oblicind pre el şi împutându-i...* CORESI, EV. $515/_3$. *Nu mai înceată turburând şi murguindu-ne.* id. ib. $56/_{15}$. *Până în sfârşit n'ai*

încetátŭ mustruind pre împăratul. MINEIUL (1776) $61^{2}/_{1}$. *Nu înceată mulţemind făcătoriului celui vecinic.* ŢICHINDEAL, F. 68. || Trans. (= fact.) A nu lăsà să continue, a face să contenească, a întrerupe, a opri, a curmà. *Înceată* (grec. *παῦσον*) *limba ta de rău.* BIBLIA (1688), ap. TDRF. *Cu ploile cuvântului... văpaia rătăcirii o aţi încetátŭ.* MINEIUL (1776) $193^{1}/_{1}$. *Pre ceia ce lăcuiià întru adâncimea necunoştinţei i-ai arătat fii luminii, încetând taberile dracilor.* ib. $190^{2}/_{1}$. *Veselia nu 'ncetaţi!* TEODORESCU, P. P. 621b. *Pentru ce aţi încetat* (= întrerupt) *partida?* PONTBRIANT.

4°. Intrans. A dispăreà, a se pierde. *Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze, Mii de fire viorie ce cu raza încetează, Astfel...* EMINESCU, P. 223. *Acest obiceiu încetează din zi în zi.* PONTBRIANT.

5°. Intrans. (Eliptic) A scădeà din valoare s. din număr, a nu avèà preţ, a se devalorizà. *A doa dzî* [morţii] *mai încetară* [de a fi aşà de mulţi] *puţântel.* DOSOFTEIU, V. S. 3_{2}. *Când banul cutează, Cuvântul încetează* = banul biruèşte orice cuvânt. ZANNE, P. V 42.

6°. Trans. A rărì, a domolì (iuţeala), a încetinì. *Mai înceală-ţi paşii, că de nu, plesnesc!* RETEGANUL, P. III $55/_{13}$.

7°. † Intrans. A (se) obosì tare. *Şi lovì întru zioa aceaia dentru cei striini de fealiu mai mulţi decât în Mahmas, şi au încetátŭ* (: grec. *ἐκοπίασεν*; şi a ostenit BIBLIA 1914) *norodul foarte.* BIBLIA (1688) 205.

[Prez. ind. *încetéz* (literar) şi *încét* (dialectal). | Şi (în poezia pop. cu caracter mistic): **cetá** vb. I. *Ceată oaie de zbierat Şi cioban de fluierat; Ceată junghiurile Şi săgetăturile Din beşica cea rea* (Mold.). ŞEZ. III 156. | Abstracte: **încetáre** s. f. = acţiunea s. faptul de a încetà; sfârşit; (cu negativul) **ne(î)ncetáre** s. f. = continuitate, neoprire, neîntrerupere; (mai ales în loc. adv.) *fără* (*de*) *încetare*, (mai rar) *cu ne(î)ncetare* = necontenit, neîncetat, într'una, fără întrerupere. *Ceriurile spun fără 'ncetare de slava ta.* DOSOFTEIU, PS. 57. *Jărtva neîncetării* (grec. *ἐνδελεχισμοῦ*). BIBLIA (1688) 61, cf. 337, 351. *A toată zidirea lui D[u]mnezeu... au fost încetarea... în zioa a şaptea.* MINEIUL (1776) $67^{2}/_{2}$. *Neîncetarea ierarhiei.* ib. $16^{2}/_{1}$. [Cişmeaua zice:] *Cu sunetu-mi închipuesc nădejdea 'n nencetare.* I. VĂCĂRESCU, P. $391/_{6}$. *Toate... se prefac făr' de 'ncetare.* KONAKI, P. 66. *Luceà acea văpaie şerpuind cu nencetare.* C. NEGRUZZI, II $86/_{22}$, cf. $265/_{24}$. *Ei merg fără 'ncetare.* ALECSANDRI, P. III 268. *Încetarea mandantului din viaţă.* HAMANGIU, C. C. 62—73, 1552—1531; — **încetát** s. a. = încetare. *E mai uşor încetatul decât începutul.* | Adjectiv: **încetát, -ă** = care nu mai continuă; trecut, expirat, (cu negativul) **ne(î)ncetát** = care nu încetează, care dăinuèşte, nu se sfârşeşte, nu se trece, vecinic, nesfârşit, (întrebuinţat mai ales adverbial) = fără încetare, necontenit, continuu, perpetuu, mereu, într'una, în permanenţă, permanent, fără întrerupere, constant, necurmat. *Darurile ce ne-au dăruit D[u]m[ne]dzău... sămt neîncetáte şi netrecute.* VARLAAM, C. 148. *Veselindu-să în veaci nencetaţi...* DOSOFTEIU V. S. $175,_{2}$. *Şi-l măresc cu neîncetate glasuri.* MINEIUL (1776) $204\,^{1}/_{1}$. *Ele nencetat lucrează.* KONAKI, P. 279. *Plânge neîncetat.* MARCOVICI, D. $13/_{5}$. *Plouă neîncetat.* DRĂGHICI, R. 67. *Neîncetat i se părea că aude împuşcături.* C. NEGRUZZI, I 33. *Tot fuge nencetat.* ALECSANDRI, P. I 12. *Se întoarnă..., zburând neîncetat.* CREANGĂ, P. 95, cf. MARIAN, O. II 30. *Nencetat se tot alungă.* TEODORESCU, P. P. 225b.]

— Din lat. **qu(i)eto, -are** (derivat din *quietus*), care s'a substituit clasicului *quiesco, -ēvi, ētum, -ĕre* (cf. quiescebant voces hominumque deumque. Ovidiu = au încetat glasurile...; venti quiescunt. Verg.; quiescentes aquae. Plaut.; tu quiesce hanc rem modo petere. Plaut. = încetează a cere).

ÎNCETÁ vb. I v. **încetì.**

ÎNCETĂŢENÍ vb. IVa. *Naturaliser* (*citoyen*).— (Modern) A acordà (unui strein) drepturile de cetăţean, cf. împământeni, naturalizà. [Adjectiv: **încetăţenít** (cu negativul **ne(î)ncetăţenit**), **-ă** = care a primit drepturi de cetăţean. | Abstract: **încetăţenire** s. f. = acordare de drepturi cetăţeneşti, cf. naturalizare, împământenire, indigenat.]

— Derivat din **cetăţean**, cu pref. **în-.**

ÎNCETELÁ vb. Ia. (Oltenia) Întrebuinţat numai ca adj. verbal. Se spune despre ugerul vacii, când are pulpă, «când e umflat şi întărit din cauza abundenţii laptelui: *Vezi ce uger încetălat are.*» CONV. LIT. LIV 365. [Şi **încetărà** vb. Ia ib.]

— Poate, derivat cu pref. **în-**, din **ceteră** (cu care s'a asemănat ugerul plin de lapte al vacii; disimilaţia *r-r > r-l* s'a putut produce mai întâiu în infinitivul *încetărare > încetălare*).

ÎNCETENÍ vb. IVa v. **încet.**

ÎNCETÍ † vb. IVa. (*Se*) *mêler*, (*s'*)*associer*, (*s'*)*unir.* — (Construit cu prep. cu, la, în s. întru ori absolut) Trans. A aduce (pe cinevà) în ceata altora, a face tovarăş cu..., a întovărăşì, a însoţì, a îngloti; (refl.) a întrà în ceata s. tagma (cuivà), a se asocià (cu...), a se întovărăşì, a se îngloti, a devenì egal cu... [*Episcopul vinovat*] *să se înceteze* [= să fie pus în ceată], *adecă să fie în ceata şi în rândul preoţilor.* ÎNDREPT. LEGII, ap. TDRG. *Bogaţii şi mişeii soţ cu soţ să vă încetaţi.* CUV. D. BĂTR. II 80. *Te va încetì în ceata sveanţilor.* VARLAAM, C. $234,_{2}$. *Să încitì* (: să amestecă MINEIUL 1776) *pre sine cu călugăraşii cei mai de gios.* DOSOFTEIU, V. S. 63. *Despuitoriul H[ristoţs... să te încitească cu sfintele fecioare.* id., ap. TDRG. | P. ext. (refl.) A se unì cu cinevà într'o acţiune de protest s. revoltă, a murmurà (împreună) în potriva cuivà. *Încetiră-să* (: rânjiră CORESI, PS.; fremuerunt) *limbile.* PSALT. SCH. 3. [Şi: **încetà** † vb. Ia, **încitì** † vb. IVa, **încità** † vb. Ia. | Adjectiv: † **încetít (încitít, încetát, încitát), -ă** (construit cu prep. cu s. † cu dativul) = intrat în ceata s. rândul (cuivà), aşezat împreună (cu...), asimilat (cu...), tovarăş (cu...). *Cu sfinţii şi cu derepţii şi cu aleşii încetiţi să fim.* CORESI, EV. $540/_{3}$. *Regi încetitŭ să-ţi fiu.* ib. ib. $328/_{10}$. *Sânt înceliţi întru fiii lui D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 363.]

— Derivat din **ceată**, cu pref. **în-.**

ÎNCETINÁT, -Ă adj. v. **cetină.**

ÎNCETINÉL adv. }
ÎNCETINÍ vb. IVa } v. **încet.**

ÎNCEŢOŞÁ vb. Ia v. **ceaţă.**

ÎNCHEABURÍ vb. IVa v. **cheabur** [1].

ÎNCHEGÁ vb. I. 1°. (*Se*) *cailler.* 2°. (*Se*) *coaguler*, (*se*) *figer*, (*se*) *geler.* 3°. (*Se*) *raffermir*, (*se*) *souder*, (*se*) *réunir*, (*se*) *cimenter.* 4°. *Se former, prendre naissance.*

1°. (Despre lapte). Trans. (= fact.) A face (cu ajutorul cheagului) să se strângă s. să se grămădească (la un loc), întărindu-se, a coagulà, cf. brânzà, serbezì; refl. a se coagulà. *Închegă-se ca laptele inima lor.* CORESI, PS. 338. *Se încheagă ca laptele.* ZANNE, P. IX 32. *Cheagul încheagă laptele.* COSTINESCU.

2°. P. anal. (Despre sânge) Trans. şi refl. A se strânge, întărindu-se, a (se) coagulà. *I-au tăiat calăul nasul... După aceea Nicolai Cârnul... au găsit... un doftor de-i tot slobozeà sângele din obraz şi-l botrà la nas, şi aşà, din zi în zi, sângele se închegà, de i-au crescut nasul la loc.* LET. II 210/9. *În mine simt că sângele se 'ncheagă.* DACIA LIT. 147. *Lunecà pe sângele ce se închicgase pe lespezi.* C. NEGRUZZI, I 156. *Sângele în trup i se încheagă.* ALECSANDRI, P. P. 131b. *Veninul viperii închcagă sângele.* COSTINESCU. (Fig.). *Ş'aşà di tari-o şuierat, Că munţi s'o detunat... Luna 'n sânge s'o 'ncegat.* ŞEZ. IV 195/2. | (Despre untura topită) A (se) învârtoşà, a (se) slei, a se solidificà, a (se) prinde. *Aerul închcagă grăsimea.* COSTINESCU. | (Despre apă, căci, după credinţa populară, vrăjitoarele pot face prin farmece, ca şi apa să se închege, adică să devină solidă, cf. înghe ţà). [Hristos] *au închegatŭ marea roşie.* VARLAAM, C. 260,2. *Închegându-se picătura.* MINEIUL (1776) 191 2/2. *Cel A-tot-puternic ce apele încheagă...* ALECSANDRI, P. III 216. *Să 'nchege apa 'n sânge.* EMINESCU, P. 207. *O vrăjitoare straşnică, care închegà apa.* CREANGĂ, P. 96. cf. ISPIRESCU, L. 60. *Nistrul se 'nchiegà.* TEODORESCU, P. P. 450. *Farmece de încheagă apele.* ŞEZ. III 32/26. # (*Meştcr, şmecher, mincinos*) **de încheagă apele** (s. **apa**) = foarte mare. CONTEMPORANUL, V, vol. II 502, ZANNE, P. VI 480. || Intrans. (despre aburi). *Aburii închegascră împrejurul lui.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | Fig. (factitiv) A face să secc, să nu mai fie, să înceteze. *Odinioară, când soseà în toiul horei, închegà zarva, şi muierelul se despicà în două.* id. S. 56/10.

3°. Fig. A (se) legà şi unì strâns (LM.), a (se) împreunà, a (se) adunà, a (se) strânge (la olaltă), a (se) consolidà, a (se) cimentà. *Hristos... zise bolnavului să-şi ia patul şi aciia se închegară nodurile şi se întăriră şi-şi purtà patul lui şi îmblà.* CORESI, EV. 146/29. *Felurimi de flori încheagă.* KONAKI, P. 284. *S'o închegat lumina vieţii cu apusul cel de moarte.* id. ib. 96. *Sub frunte-i viitorul şi trecutul se încheagă.* EMINESCU, P. 221. *Durerea încheagă gândurile.* MAIORESCU, CR. II 398. *Turnă apă moartă peste toate rănile şi se închegă carnea.* ISPIRESCU, L. 330, cf. 131. *Se încheagă* (= se aglomerează) *mulţimea de oameni.* BARCIANU. *A închegà* (= a întărì) *o prietenie.* ALEXI. *A închegà cevà bani* = a strânge, a pune la o parte, cf. cheag (II 1°). [*Gospodarii*] *or închegà paralele şi nu-i rămâneà păgubità.* NĂDEJDE, ap. TDRG.; *Cercà să vorbească şi nu putcà închegà* (= legà) *vorbele.* DDRF.

4°. Fig. (Refl.) A luà fiinţă, a se naşte, a se ivì, a se înjghebà, a se înciripà. *Întru acele stihii va să se topească omul până la* [*a*] *doua venire a lui Hristos..., dintru carele iar va să se închege.* ANTIM, P. 115. *Din a haosului văi, Un mândru chip se 'ncheagă.* EMINESCU, P. 226. *Deabià se 'ncheagă 'n tine asemenea credinţă.* I. NEGRUZZI, II 23.

[Scris şi: *închiegà*. Cu hiperurbanism: **împiegà** vb. I. *Se împiagă caşul.* H. XII 275. | Adjective: **închegát** (cu negativul **ne(î)nchegat**], **-ă.** (Ad 1°) *Laptele... închegat se bate cu o roată numită brighidău.* DAMÉ, T. 69; (ad 2°) *Sânge închegat.* C. NEGRUZZI, II 123/2, cf. CREANGĂ, P. 227, ŞEZ. I 47b/16, 106b/7. (Fig.). *Când iaste credinţa închegată* (= întărită)... CORESI, EV. 269/2. *Vinul... dulce s'au făcut venin amar şi... bogăţia sărăcie... şi osândă vecinică neuitată şi neînchegată.* LET. II 451/10. *Comisia, închegată* (= compusă, alcătuită) *supt cuvânt de a se îndeletnici...* URICARIUL, VIII 129/13. *Limba ungurească, mai a treia* [*a*] *ei parte, e închegată* (= compusă) *din cuvinte slăveşti.* P. MAIOR, IST. 128. *Ispita ne arată a strânge mai tare dragostea 'nchegată.* KONAKI, P. 295. *Raportul între Domn şi Ţară nu erà dar închegat* (= consolidat). MAIORESCU, D. II 131. *Et însă, de spaimă apucat, Cercà să spuie-o vorbă, dar glasu-i închegat* (= înmărmurit) *N'ajunge pân' la buze.* I. NEGRUZZI, II 44. *Lampa... sta între Dan şi umbra închegată.* EMINESCU, N. 60; — **închegătór, -oáre** = care încheagă; spec. (Mitol. pop.) *apă închegătoare* (în opoziţie cu *apă învietoare*) = apă-moartă, cu ajutorul căreia se pot lipì (dar nu şi invià) bucăţile unui corp omenesc ciopârţit; *cuţit închegător* = cu care se încheagă untura râncedă întrebuinţată la descântatul de «mătrichiu». Cf. MARIAN, NA. 7. (Substantivat subt forma fem.) **închegătoáre** s. f. = (Bot.) plantă (H. VII 480): năprasnică (Geranium Robertianum) (Banat). PANŢU, PL.; (Păst., şi **chegătoáre** TEODORESCU, P. P. 593) = vas de mulsal ciobanilor (H. XII 7), în care se pune caşul la închegat (cf. H. II. 28), budac (H. III 325). Cf. H. I 206, II 145, IV 86, 118, XII 29, XIV 247. *Nici căşuţ la 'nchegătoare.* TEODORESCU, P. P. 511, cf. ALECSANDRI, P. P. 55/9. | Abstracte: **închegáre** s. f. *Apele stătură, o închegare fiind..* BIBLIA (1688) 154,2. *De la închegarea locuinţei sale.* URICARIUL, I 259/22. *Memfis... Închegare măestrită din suflarea vijeliei.* EMINESCU, P. 71. *Zburau amândoi... ca două abià văzute închegări ale văzduhului.* EMINESCU, N. 14. *Închegarea laptelui, sângelui* etc.; — **închegát** s. a. *A pus laptele la închegat;* — († şi pop.) **închegătúră** s. f. *Primăvara... moaie, topeşte toată închegătura* [pământului]. PISCUPESCU, O. 182. *Oile la strungă le da, Nu veneà lăptile la măsură, Nici brânza la 'nchegătură.* MAT. FOLC. 117.]

— Din lat. pop. **in-coagulare** (cf. *incoactus*) «a închegà» (*lac, aquam*, fig. *pacem, amicos coagulare*). Cf. cheag, deschegà şi dubletul coagulà.

ÎNCHEGÁTOÁRE s. f. (Bot., Păst.) | **ÎNCHEGĂTÚRĂ** s. f. } v. **închegà**.

ÎNCHEI- v. **ÎNCHEIE-**

ÎNCHEIÁ vb. I. 1°. *Encastrer, joindre.* 2°. *Souder, articuler.* II. 1°. *Finir, (s')achever, (se) terminer.* 2°. *Délimiter.* 3°. *Se limiter, se borner; comprendre.* 4°. *Fixer, établir.* 5°. *Conclure.* 6°. *Clore* (un compte). 7°. *Conclure* (un traité, un contrat, un marché)); *faire* ou *signer* (la paix), *dresser* (un acte). III. *Fermer, boutonner.*

I. 1°. Înţelesul etimologic este «a bate în cuie», «a fixà cu ajutorul unui cuiu». Acest sens s'a păstrat în terminul nostru de dulgherie: *a încheià grinzile* (*bârnele, căpriorii unei case*) = a le potrivì una într'alta, vârînd călcâiul s. limba din capătul uneia în cuibul celeilalte (şi fixându-le uneori printr'un cuiu de lemn). *Patru grinzi... să le închiem la capete.* I. IONESCU, C. 46. *Casele de lemn se fac din bârne în pădure, unde se cioplesc şi se încheie:* id. M. 152. *Teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid şi le aşază, încheindu-le una cu alta.* DRĂGHICI, R. 44. || P. ext. (Despre un car s. despre ori ce alt obiect, alcătuit din două s. mai multe bucăţi) A alcătuì, închelbà (1°), a legà împreună. *Făcusă un car şi-l încheiasă în casă.* ŞEZ. I 189/32. | (Despre plute) A legà (a întărì) trunchii în plută (Topliţa. Com. M. ITTU). | (Despre o casă de lemn) A (o) construì din bucăţile de lemn confecţionate. *Feace şi încheiè... case.* DOSOFTEIU, V. S. 49. *Se îngrijise de cele trebuincioase la facerea unei case. Îi aduc de la pădure ori îi cumpără lemnul, îl cioplesc şi i-o încheie jos.* PAMFILE, I. C. 401. *Când, după ce s'a sfârşit de roşu, s'apucă dulgherul de o casă, se zice* [că] *o încheie.* H. VI 43. | Fig. (Despre om, traducând pe paleols.) sŭzídati).

A zidì, plăzmuì. *Tu me încheiaşi* (HUR.; feaceşi SCH.; zidişi VOR.; plăzmuişi DOS.) *şi puseşi spre mere măra ta.* PSALT. 288/29.

2°. P. anal. (Despre oasele omeneşti, care se îmbucă unul în altul, ca lemnele unei construcţii, cf. încheietură). A (se) fixà prin capetele lor. *Pe la... treizeci de ani... sânt toate mărginile... oaselor fierte şi încheicte.* PISCUPESCU, O. 135. || † P. ext. (Despre graiu, cf. (†) încheiat). A articulà, a rostì precis. *Încheind mult cuvintele.* DOSOFTEIU, V. S. 122/2.

II. Fig. (Pentru un dulgher, *încheierea* unei construcţii de lemn este identică cu terminarea ei).

1°. (Despre o muncă, acţiune, operă; p. anal. durată de timp, călătorie etc.). A (se) sfârşì, a (se) terminà, a (se) isprăvi. Trans. şi refl. (Prin prep. cu s. prin se arată în ce consistă sfârşitul). *Şi 'ncheind* (= sfârşind de scris) *multe poslanii şi glavizne...* DOSOFTEIU, V. S. 121. *A încheiat cuvântul, predica.* LB. *Cu aceste lucrări încheiu dară periodul întâiu al îndeletnicirilor mele agricole.* I. IONESCU, C., VII. *Cu aceşti mari domni, Mircea şi Alexandru, se încheie această epohă.* BĂLCESCU, M. V. 9/11. *Se încheie* [bâlciul] *cu o beţie grozavă.* MANOLESCU, I. 301. *Veselia nu s'a închiet numai cu atâta.* CREANGĂ, A. 93. *Oratorul îşi încheiè discursul cu cuvintele...* TDRG. *După ce se încheie anul...* ib. *Şi-a încheiat viaţa* (s. *zilele*) *într'o mănăstire.* # *S'a încheiat!* = s'a isprăvit! nu mai merge! nu mai pot răbdà! *S'a încheiat, trebue să vorbesc!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *I s'a încheiet* (*calea în*) *codru* = i s'au curmat drumurile, i s'au închis plăcerile. ZANNE, P. I 142. *A încheiat-o* = a renunţat. ib. III 527. || A se terminà. *Vârful* [piramidei făcute din capetele tăiate] *se închidè prin capul unui logofătmare.* C. NEGRUZZI, I 156.

2°. (Despre o întindere de pământ). Trans. A însemnà s. marcà hotarele, a tărmurì, a hotărnicì, a limità, *Încheind tot satul împrejur cu semne.* URICARIUL, VIII 3/3. *Şi aşà s'au închiet tot satul Trudeştilor în pregiur măsurând toate pământurile.* ib. XXV 68/6. *Ogorul va fi încheiat.* I. IONESCU, C. 36. (Poet.) *Sprincenele arcate fruntea albă i-o încheie.* EMINESCU, P. 185. | Refl. A se mărginì, a se hotărî. *Până unde se încheie lumea cu ochianul.* LET. I 19/17. *Treace peste apele Tiras..., Boristenis... şi să încheie la capul hotarului în Don.* CANTEMIR, HR. 60/27.

3°. Refl. (Construit cu prep. în s. întru). A se mărginì, a se limità, a se reduce la... *Întru aceastea* [scripturi] *se încheaie toată cunoştinţa.* BIBLIA (1688) 5 pr./6. *Familia lui Gheorghe toată se încheià în mama lui şi în cele două surori.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Şi apoi chiliţi că numai în arc se încheiă tot meşteşugul... aceluia?* CREANGĂ, P. 245. || † A cuprinde (în sine), a constà (din...) *Cracovia se încheià peste tot în şapte mii şi mai bine de case.* ZILOT, ap. DDRF.

4°. A fixà, a determinà, a hotărî (printr'un act). *Tot venitul cât cuprinde şi încheie într'aceste două ispisoace...* URICARIUL, XIX 95. *Pravili... care de ceriuri fusese nestrămutat încheiete.* KONAKI, P. 299. || A stabilì în mod definitiv. *Rămâne dar închiat, că Românii sânt Romani adevăraţi.* P. MAIOR, IST. 201. (Literar, după lat. concludere, cf. încheiere) A conchide, a trage concluzii. *Prinţul Cantemir încheie fără nici un alt temeiu, că ei trebue să fi fost odată husari.* BĂLCESCU, M. V. 647. *După consfătuire încheiară că n'ar fi sosit încă nici timpul.* ŞEZ. XII 64. *Din aceste tradiţiuni putem încheià...* ib. 43.

5°. A întregì, a complinì, a completà. *Au răpezit de îndată la paşa de Tighinea, de i-au trimis alte teschcrele, de au încheiat birul dat dinu domnia sa la vistieria împărătească.* LET. II 97/34. *Iar obuzul împăratului tot păzeà de întrà în celalalt obuz în pedestrime. Ce n'au apucat a întrà toate carele împăratului în celalalt obuz în pedestrime, să se încheie părcanele, şi au lovit Turcii şi cu Tătarii denapoi obuzul.* ib. II 356/18. | A se acoperì peste tot. *La ziua sfântului Gheorghe, dacă este câmpul închiet cu iarbă..., să scoată caii domneşti la ceir.* LET. III 316/33. (Tot aşà se zice despre codru, că la Sf. Gheorghe trebue să fie *încheiat*, adică înfrunzit peste tot. Com. T. NAUM).

6°. (Despre o socoteală) A terminà, a sfârşì, a închide. *Badea Niculae,... îşi ia răboajele..., pleacă să-l găsească, ca să-şi încheie socotelile.* GHICA, S. VII. *Când se ridică întregul capital cu interese cu tot, se încheie socoteala deponentului, trăgându-se o linie de încheare.* PANŢU, PR. 62. *Dacă, în decursul unei perioade de afaceri, se schimbă procentul, atunci se încheie contul la epoca schimbării.* id. ib. 137. # *A încheià catastihul* = a i se înfundà (cuìvà). ZANNE, P. V 159.

7°. (Despre un tratat) A stabilì s. a fixà, în scris, condiţiunile referitoare la raporturile dintre două ţări. *Tratatul ce el încheie cu Baiazet...,* BĂLCESCU, M. V. 8/28. *Călcând condiţiile tratatului de protecţie ce încheiese cu Moldovenii.* C. NEGRUZZI, I 274. | P. ext. (despre pace, înţelegere) A face înţelegere, a pune pace, a face să înceteze ostilităţile, a se împăcà. *Au încheiet pace.* LET. III 281/18. *Basarab încheie pacea, cum vrăjmaşii lui o cer.* ALEXANDRESCU, M. 1120. *Încheie c'o privire amoroasele 'nţelegeri.* EMINESCU, ap. TDRG. | (Jur.; despre o hotărîre s. o sentinţă) A luà (o hotărîre), a da (o sentinţă). *Au adunat pre vlădici şi arhimandriţi... să se încredinţeze de toate împrejurările acestei pricini şi să se încheie hotărîre.* C. NEGRUZZI, I 226. *Deapurure cu frică sentinţile să 'nchei.* id. II 253/24. | (Despre un proces-verbal) A dresà. *După ce judecătoriul şi asistenţii vor fi făcut observaţiunile lor... grefierul va încheiă proces-verbal.* HAMANGIU, C. C. 72. *S'a încheiat cuvenitul proces-verbal.* VLAHUŢĂ, N. 175.

III P. anal. (Despre o îmbrăcăminte s. o podoabă, ale cărei părţi se împreună una cu alta prin copci, nasturi, şireturi etc.; p. ext. despre copcă, nasture, şiret etc.) A închide, a îmbumbà, (Ban.) a încheptură. *Eră încinsă cu un colan de aur, ce se închià cu mari paftale de matostat.* C. NEGRUZZI, I 145. *Îşi încheie haina plină de şireturi.* EMINESCU, P. 196. *La piept şi 'ncheie tremurând halatul vechiu.* id. 221. *Un vânăt giulgiu se 'ncheie nod pe umerele goale.* id. 263. *A încheiat catarama.* POLIZU. *Îşi încheiè haina în toţi nasturii.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

[Şi: (Mold.) *închià* vb. I, *închiè* vb. II. | Abstracte: **încheiére (încheiáre)** s. f. = acţiunea s. faptul de a încheià, a terminà, a sfârşì, a conchide; sfârşit; concluziune; † (Gram.) articol (DDRF.). *Din toate acestea fac încheierea următoare....* I. IONESCU, C. 55. *Reîncepuiu cetirea, care acum merse până la închierea ce se sfârşeà cu obicinuita formulă.* C. NEGRUZZI, I 305. *Încheiarea oaselor* = articulaţiune. PONTBRIANT. *Încheiarea unui târg.* ib. *Încheiarea scrisorii, registrelor, păcii, anului.* TDRG. *Încheierea unei catarame.* POLIZU. *Încheiere judecătorească.* BARCIANU; — **încheiát** (dial. *încheiét, închiét*) s. a. (Ad I 1°) *Se plăteşte numai încheietul unei case... până la 30 sfanţi.* I. IONESCU, M. 152; (ad II 1°) *Slujba eră pe încheiat.* T. SPERANŢIA, ap. TDRG. Cf. încheietură. | Adjectiv: **încheiát** (dial. *încheiét, închiét;* cu negativul **ne(î)ncheiat,** dial. *ne(î)ncheiét, ne(î)nchiét*), **-ă**=(Ad I 1°) fixat, legat (unul într'altul); (ad I 2°) † rostit precis, articulat; (ad II 1°) sfârşit, terminat, isprăvit; (despre o durată de timp) împlinit, întreg, deplin, în cap, tocmai; (ad II 2°) delimitat, hotărnicit, † încunjurat; (ad II 4°) fixat, determinat; (ad II 5°) întregit, completat, ocupat, întreg; (ad II 7°) terminat,

închis; (ad II 8°) stabilit, fixat, luat, dresat; (ad III) îmbumbat. *Patru păreți din patru marmuri de porfiră încheiați eră.* CANTEMIR, IST. 131. *Este-un pat mare încheiat, De scânduri nouă de brad.* MARIAN, Î. 179, cf. HODOȘ, P. P. 198/7, TEODORESCU, P. P. 77. *Un sicrinel încheiat și smolit bine.* ISPIRESCU, L. 189. *Două scânduri încheiate cu cepuri.* ap. TDRG. *Să auzi limpede și 'ncheiátŭ graiu.* DOSOFTEIU, V. S. 58. *Un tropariu bine alcătuit și 'ncheiatŭ.* id. ib. 196. *Cuvinte neîncheiate și neînțelease.* MINEIUL (1776) 272/2. *Tabăra fără șanțuri, numai încheiată cu căruțele.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Lazar... 30 de ai încheiați lăcuì pre lume.* VARLAAM, C. 85. *Un an încheiet.* LET. I 308. *Patru săptămâni încheiate.* ECONOMIA, 108. *O lună 'ncheiată.* GORJAN, H. I 121. *Joacă hora încheiată.* ALECSANDRI, P. P. 347/3, cf. TEODORESCU, P. P. 331. *Odată încheiată masa..., încep din mai multe părți a curge paharele.* ȘEZ. IX 77. *Masă 'ntinsă și bogată, Tot din lume încheiată.* I. IONESCU, C. 15. *Ai venit cu nasturii neîncheiați;* — **încheietór, -oáre** adj. = care încheie; (substantivat, s. m.) † constructor de case (de lemn); (s. a.) cârlig cu care se încheie nasturii (la ghete), îmbumbător (DDRF.), croșet. *Mută* [la Vavilon]... *tot teslariul și încheietoriul* (grec. *συγκλείοντα*). BIBLIA (1688) 286.]

— Din lat. pop. **in + clavo, -are** (din *clavus* «cuiu») «a bate cu cuie». Cf. încheietoare, încheietură, cheotoare, descheià.

ÎNCHEIBĂRÁ vb. Ia v. **închelbà.**

ÎNCHEIETOÁRE s. f. 1°. *Entaille, coche.* 2°. *Articulation.* 3° (Bot.). *Crapaudine-des-montagnes* (Sideritis montana). 4°. *Lacet, boutonnière.* 5°. *Loquet.*

1°. Locul cioplit într'un trunchiu de lemn, pentru a-l încheià (I 1°) cu altul în părete (Agriș, jud. Arad). Com. M. ITTU. Cf. cheotoare, încheietură, mușcătură, cuib, prescură.

2°. Incheietură, articulație, cf. cheotoare. *La toate încheietorile mânilor și picioarelor.* MARIAN, NA. 275.

3°. (Bot., cf. germ. Glied). Mică plantă ierboasă, lânos-păroasă, cu flori galbene și cu pete brune, rău mirositoare, numită și urechea-șoarecelui. PANȚU, PL.

4°. Cheotoare, butonieră; gaura prin care trece șnurul, găitanul ori șiretul, spre a strânge s. a încheià cevà. COSTINESCU. *Închictori și bumbi auriți.* ODOBESCU, I 419. *Unde sânt șapte surori, Nici coji pe cârpător, Nici câlți pe închietori.* ZANNE, P. IV 615.

5°. (Numai la DDRF.) Clanță (la ușă).

[Și: **închietoáre** s. f.]

— Derivat din **încheià** cu suf. instr. **-ătoare.** Cf. cheotoare, încheietor.

ÎNCHEIETÓR s. m. și a. v. **încheià.**

ÎNCHEIETŬRĂ s. f. 1°. *Jointure des solives d'une maison.* 2°. *Articulation.* 3°. *Article.* 4°. *Boutonnière.* 5°. *Créature.* 6°. *Conclusion.*

1°. Partea cu care se încheie s. locul unde se împreună bârnele la colțurile caselor (ȘEZ. VII 187), unde se încheie o construcție de lemn, cheotoare (B. I 2°); p. ext. locul unde se împreună, formând un unghiu, zidurile unei case; p. anal. legătură. *Închietura zidurilor.* MINEIUL (1776) 291/2. *Vântul începù a scutură casà în toate încheieturile căpriorilor ei.* EMINESCU, N. 10 *Rădvanele gemeau din încheieturi.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Strânse foișorul, desfăcându-l din toate încheieturile.* ISPIRESCU, L. 369. *Încheieturile grinzilor* = chiotorile de la casă. GOROVEI, CR. *Închietura (cheitoarea) casei.* MARIAN, Î. 432. || Fig. Legătură, baieră. *Să rupseră închietúrile inemii meale.* BIBLIA (1688) 370,2. *Pizmașul... dejghină toată închietura a milii și a dragostii.* PISCUPESCU, O. 112.

2°. Locul unde se împreună, îmbucându-se una într'alta, capetele oaselor, articulație; p. ext. partea corpului unde e o articulație. *Atunce se va trage sufletul din toate încheieturile.* CUV. D. BĂTR. II 451. *Numai oasele cu pialea învăscute, de-i să țîneà încheietúrile.* DOSOFTEIU, V. S. 114. *Sv[ă]ntul tocmì bucățealele toate... la loc și la încheietúră.* id. ib. 117,2. *Au nemerit un glonț... pre Mateiu aproape de încheietura genunchiului.* LET. I 313/14. *Încheiturile osului tidvei... i-au deschis.* CANTEMIR, IST. 59. *I-au deznodat mâinile și picioarele de prin închieturi.* MINEIUL (1776) 1862/2. *Închietura degetului mic.* DRĂGHICI, R. 55. *Vezi pe acest flăcău îmbrăcat cu un frac abià înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă?* C. NEGRUZZI, I 238. *Gropițe face... la orice închieturi.* EMINESCU, P. 304. *Încheieturile feței îi ieșise afară.* id. N. 25. *Mâneci... strânse la încheietura mânii.* IORGA, N. R. B. 32. *Îl trage frumușel pe la toate încheieturile cu untură.* CREANGĂ, P. 76. *Junghiu pe la 'nchieturi.* TEODORESCU, P. P. 302b, cf. ȘEZ. III 137/28.

3°. † (Gram.) Articol. *Neamuri la încheietură sânt trei.* I. GOLESCU, ap. DDRF. | Capitol, paragraf, articol. *Încheieturile în mărturisirea credinții.* LB. *Acestea se chiamă capete și încheeturile credinței noastre.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. | (Muz.) Tact(?) *Cântări cu 'ncheietúri socotite.* DOSOFTEIU, V. S. 194,2. | (Gram.) Silabă. *Încheietura din urmă a cuvântului.* SBIERA, F. S. 46. | Grad. *Leacul d-sale aveà patru grade sau încheieturi, cum îi ziceau bursacii. Încheietura întâia...* ST. BESARABEANU, CONTEMP. V, vol. I 194.

4°. *Închietură* = gaura în care intră bumbacul de la veșminte, butonieră, cheotoare (B. I 4°). VICIU, GL.

5°. † Creatură (cf. încheià I 1°), plăzmuire. *Cunoscù încheietura* (HUR.; făptura SCH.; zidirea COR.; plăzmuirea DOS.) *noastră.* PSALT. 22/23.

6°. † Concluziune (cf. încheiere). *Condițiile și încheieturile sale le vom aveà primite și plăcute.* ȘINCAI, HR. II 101/31.

[Plur. *-turi.* | Și: **închietúră, încheitúră** s. f., după prep. în și din, scris și *cheietură* † s. f. *Și-i scoasără, învârtind o mână din cheieturi.* DOSOFTEIU, V. S. 45. | Diminutiv: (ad 2°) **încheieturèa (închieturèa** MARIAN, VR. 144, **închetureà** GRAIUL, 460). *Din mii și sute de încheieturèle.* MARIAN, D. 21.]

— Din lat. pop. ***clautura** (= *clavatura*). Cf. cheotoare.

ÎNCHELBÁ vb. Ia. 1°. (*Se*) *rassembler; amasser* (*peu à peu*). 2°. *Joindre, arranger.* — (Prin Oltenia și Muntenia).

1°. Trans. și refl. A (se) adunà la un loc (GRAIUL), a (se) strânge. *Ne 'ncherbam copiii, câți se puteà..., și dacă... nu ne găseà, ne 'ncherbam alt'dată* (Mehedinți). GRAIUL, I 4. *Încherbat* = adunat, strâns (Dolj și Vâlcea). ION CR. V 345. *A încherbelà* = a strânge de ici și de colo (Măgurele, Teleorman). | P. ext. *Încherbărà* = a dobândì oarece câte puțin. I. GOLESCU, C. I.

2°. A împreună, a încheià (hora, o construcție de lemn), a alcătuì (RĂDULESCU-CODIN, Î.), a construì, a reușì să faci, să întocmești cevà. *Cu minciuna ori prânzești ori cinezi, pe amândouă nu le închelbezi.* PANN, P. V. I 28. *Ai să dăm mână cu mână, Să 'ncherbăm de-o horă bună* (Gorj). MAT. FOLC. I 455. *Pe poiana din dreapta cârciumei se încherbase o horă.* G. VIFOR, LUC. V 310. *Când a încherbălat carul în casă, nu-l puteà*

scoate afară (Priboeni, în Muscel). RĂDULESCU-CODIN, I. 61. *Arată-mi, cucoană Moarte, cum să fac lemnul* (= cosciugul)... — *Uite așà! Și-i arătă blănile și cum să le încherbăleze.* ib. 264. | P. ext. A înjghebà, a înciripà, a face rost de ceva, cf. înciocălà, închipà. *După ce-și închelbără un rând de haine...* ISPIRESCU, L. 136. *Mai venirăm să ne încheibărăm câte cevà... și pe nevastă aș vrea s'o 'mbrac cu scurteică și să-i cumpăr și de un pamboiu.* JIPESCU, O. 143. *Ceri de la rumân câte dări toate și nu-l lași să-și încheibere și el un venit.* id. ib. 33.

[Și: (cu asimilarea lui *l-r* în *r-r* în forma infinitivală *închelbare*): **încherbà** vb. I^a; — (Ban., Dolj) **închiorbà** vb. I^a = a complectà minimul de care are omul nevoie (PLOPȘOR-DOLJ, CONV. LIT.) LIV 366. (Cf. germ. zusammenbringen) *Abià am închiorbat* (= am făcut) *banii.* Com. COCA. | Și: **închelbără** vb. I^a, (cu asimilare) **încherbără** vb. I^a, (cu disimilarea *r-r* > *r-l* din *încherbără* sau cu metateza *l-r* > *r-l* din *închelbără*): **încherbălà, încherbelà** vb. I^a; (+ *încheià* s. *încăibără*) **încheibără** vb. I^a. | Ispirescu întrebuințează odată și forma **închelbășì** vb. IV^a: *Dacă văzură că este vânat mult și bun, se așezară acolo și își închelbășiră și un adăpost.* CONV. LIT. XIX 393. Această formă pare a fi o formațiune personală, născută prin confundarea verbului *chelbășì* cu *închelbără*.]

— Poate din lat. pop. ***încalvare*** și ***încalvariare*** (din *calva* și *calvaria*« craniu, scăfârlie», fig. «oală, hârb»), cu *l* propagat în întâia silabă (**inclalva-(ria)re*, cf. chelbe < **clalvia*). Desvoltarea semantică a putut fi aceeași ca la *înciripà* (= *înfiripà*) < slav. *čerěp* «hârb, scăfârlie», cf. *Dacoromania*, IV 710—720.

ÎNCHELBĂRÁ vb. I^a } v. **închelbà.**
ÎNCHELBĂȘÍ vb. IV^a }

ÎNCHEPTÁ vb. I v. **piept.**

ÎNCHEPTURÁ vb. I v. **cheotoare.**

ÎNCHERBÁ vb. I^a
ÎNCHERBĂLÁ vb. I^a
ÎNCHERBĂRÁ vb. I^a } v. **închelbà.**
ÎNCHERBELÁ vb. I^a

ÎNCHERCÍ vb. IV^a (ș. d.) v. **chircì** ș. d.

ÎNCHETORÁ † vb. I v. **cheotoare.**

ÎNCHEZĂȘLUÍ vb. IV^a (ș. d.) } v. **chezășuì**
ÎNCHEZEȘLUI vb. IV^a (ș. d.) } ș. d.

ÎNCHÍDE vb. III. I. 1°.—3°. *Fermer.* 4°. *Clôturer. Renfermer. Assiéger. Conclure* (la paix). 5°. *Barrer.* (*Se*) *terminer. Fermer, interdire.* 6°. *S'assombrir, se foncer.* II. (*S'*) *enfermer, serrer, emprisonner.* III. *Finir, conclure.*

I. Trans. (Complementul este un obiect; în opoziție cu deschide).

1°. A strânge marginele unui obiect astfel, ca el să nu mai prezinte o deschizătură. *Am închis* (= legat) *punga.* (Refl.) *Zorelele se închid seara.* || (Despre gură, cf. lat. *os claudere*) A împreunà buzele. *Închide gura, că-ți intră musca în ea!* # **A închide gura cuivà** = a-i astupà gura, a-l face să nu mai zică nimic, să tacă, să nu mai protesteze. «*Pardon*» — *talisman care închide gura ghiontiților.* C. NEGRUZZI, I 38. *Gura lumii nimeni n'o închide decât pământul.* ZANNE, P. II 176. | P. anal. **A i se închide cuivà glasul** = a amuțì. *Că nu știi ziua nici ceasul, Când vi s'a închide glasul.* MARIAN, I. 312. **A-și închide urechile** (cf. lat. *aures claudere*) = a nu voì să audă cevà, a-și astupà urechile. || (Despre o rană) Refl. A se cicatrizà. *Se 'nchide ca o rană.* EMINESCU, P. 223. *Linse, până ce se închise* [rana] *și se vindecă.* ISPIRESCU, L. 345.

2°. A mișcà (din țâțâni) partea mobilă a unui obiect, astfel ca să se acopere deschizătura lui. (Despre poartă, ușă, ferestre, obloane, perdele, capace etc., cf. lat. *ianuam, fenestras claudere*). *Că-și închid ușile împărăției.* CORESI, EV. 344/$_2$. *Perdeaua cea de porfiră... închideà ușa cortului.* BELDIMAN, N. P. I 137. *Domnule, să închid fereastra; vremea e turbure.* C. NEGRUZZI, I 58. *Dracii tronc! închid poarta după Ivan.* CREANGĂ, P. 311. *Rèpede închizi ferestrele.* G. VĂLSAN, CONV. LIT. XLII 145. *A închide* [*ușa*] *cu cheia* (POLIZU), *cu zăvorul* (ALEXI) = a încuià. | Refl. *Obloanele se închid.* EMINESCU, N. 51. *Ușa nu se închide bine* (COSTINESCU) = nu se potrivește bine în loc (în ușori). | (Despre pleoape s. ochi, cf. lat. *pupulas, ocellos claudere*) A(-și) împreunà pleoapele trăgându-le de-asupra pupilei. *Simțind picioarele-mi slăbind, am închis ochii.* C. NEGRUZZI, I 54. *Ochii tăi pe jumătate îi închizi.* EMINESCU, P. 188. *Închise ochii, ca să nu vază acea groază.* ISPIRESCU, L. 134. *Și pisicii îi place peștele, dar, când trece puntea, închide ochii.* ZANNE, P. I 601. # **A închide ochii (pentru totdeauna)** = a încetà din viață. **A închide ochii** s. (Transilv. după germ. *ein Auge zudrücken*) **a închide un ochiu** = a te face că nu observì cevà, a trece cu vederea. **A nu închide ochii** = a nu puteà adormì, a nu puteà dormì de loc. *Zori de ziuă se revarsă și ochii încă n'am închis.* KONAKI, P. 106. *N'am închis ochii nici cât ai scăpără din amănar.* CREANGĂ, A. 15. **A închide cuivà ochii** = a fi lângă cinevà în ceasul morții, a-i da îngrijirile de pe urmă. *Să ne despărțim..., dară bine, cine să* [*ne*] *închiză ochii în ceasul cel de pe urmă?* ISPIRESCU, L. 95. *Să dea Dumnezeu să n'ai pe nimeni să-ți închidă ochii* [la moarte]! (Blestem). || P. anal. *A închide foarfecile, briceagul, o carte,* (modern) *un robinet, o paranteză* (POLIZU).

3°. (Prin înlocuirea complementului poartă, ușă, capac etc. prin curte, odaie, ladă etc., cf. lat. *domum claudere*) A împiedecà, prin acoperirea deschizăturii, intrarea într'un interior s. pătrunderea la conținutul unui obiect. *Închide grajdul, după ce îi fură calul.* ZANNE, P. III 124. *Închide lada, geamantanul, cutia.* || Fig. *Raiulŭ au deschisŭ ce l-au închisŭ strămoșu nostru Adamŭ.* CORESI, EV. 136/$_{14-15}$. || P. ext. (Despre localuri și instituțiuni publice). Trans. A face să nu mai fie frecventate de lume, să înceteze a funcționà; refl. a încetà să funcționeze, să fie deschise. *Și-a închis prăvălia. Ministrul a închis școala. Biserica, teatrul s'a închis. Bursa, ministerul se închide la 12.*

4°. A îngrădì (spre a oprì accesul s. spre a marcà posesiunea) un loc neîmprejmuit. *Copaci, cari-i puneà împrejurul grădinii, ca s'o închidă ca cu'n gard.* DRĂGHICI, R. 151. || † A cuprinde. *Ce Schitia cuprinde loc mult, nu numai al nostru, ce închide și Ardealul.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. || Spec. (Pesc.) A îngrădì, într'o apă, locul în care se prind pești. *Când apele în scădere ajung la un anume nivel... atunci se fac mai întâiu gardurile transversale* (*garduri sterpe sau oarbe*), *cu care se închid gârlele care alimentează aceà baltă.* ANTIPA, P. R. 574. *La un semn al vătafului, lotcele pornesc una spre alta, spre a se împreunà și, încrucișându-se, a «închide toana».* ib. 473. || (Mil.) † A încunjurà o fortăreață, a asedià. *Să se adune careși cu oastea lui la cetatea Diiului și să o închiză vârtos cu oștile împrejur.* DIONISIE ECLES., ap. TDRG. *Nicopoli au închis-o cu încunjurare prin sumă mulță de oaste.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/$_{22}$. *Merse împăratul la Beciu și închise cu*

asediu. ib. 261/25. | (Vânăt.) A strâmtorà (vânatul) într'un loc, din care să nu mai poată ieşi. *Neamţul* [= nume de câne] *bate..., a 'nchis capra În colţanul cel din vale.* RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 92. || P. anal. (Despre o îngrăditură, cerc etc.) A (se) încheià. *Iar după-ce s'au închis obuzul, au luat cerezile.* LET. II 364/1. | † (Despre un tratat de pace) A încheià, a face (pace). *Solii închiseră pacea cu Paleologul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/36. | (Despre o vorbire etc.) A încheià. *Pentru ca să închidem toate câte s'au zis până acuma...* N. COSTIN, ap. GCR. II 14. *Să se închidă discuţia!*

5°. (Despre un drum, cf. lat. *viam claudere*) A pune o barieră s. o piedecă, spre a nu lăsà (lumea) să treacă, spre a împiedecà comunicaţia (cf. barricadà); p. ext. a împiedecà, a opri pe cinevà (în drum). *Să fie* [*el*] *de paza ţării şi a şleahului Cameniţii, ca să nu închidă Leşii drumul neguţătorilor.* NECULCE, ap. TDRG. *Închid drumul Ungurilor spăimântat.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Mă, cel cu trăsura... fă înaînte... ce-ai închis şoseaua?* ALECSANDRI, T. 899. *Oameni răi... Îmi tot închid cărarea.* COŞBUC, B. 110. *Duşmancele Mi-au închis cărările.* ŞEZ. I 79b/1. *A închide uliţa.* POLIZU. | Refl. (Despre un drum) A se înfundà, (despre un loc, o poiană) a se acoperì cu pădure. *Ni s'au închis calea.* DOSOFTEIU, V. S. 79,2. *De la un loc se închide calea.* CREANGĂ, P. 201. *Poiana s'a închis* = a crescut în ea mlada s. pădurea şi nu se mai poate così iarba. Com. T. NAUM. # *I s'au închis cărările* = nu mai are nici o ieşire, nu mai poate face nimic. || P. ext. (ne mai fiind vorba de un drum) A încetà, à (se) încheià, a (se) sfârşì (cf. lat. *opus, epistolam claudere*). *N'au nici o hrană, închizându-li-se hrana din pricina streinilor.* URICARIUL, II 30/23. *Să nu 'ntrebi ce-a mai urmat, Când s'a 'nchis povestea.* COŞBUC, F. 127. *Când am văzut atâta murdărie, mi s'a închis* (= mi s'a tăiat) *pofta de mâncare* (Braşov). (Modern) *S'a închis stagiunea teatrală, sesiunea parlamentară.* TDRG. *A închis adunarea* (LM.) *lista, votarea. Scrutinul s'a închis.* | (Despre o durată) A se împlinì, a se încheià. *Astăzi pe-acea crimă* [răpirea Bucovinei] *un secol s'au închis.* ALECSANDRI, P. III 338. (Despre vânătoare, păşune etc.) A (se) oprì, a (se) interzice. *Vine un moment al anului când d'odată vânătoarea se închide.* ODOBESCU, III 37/19. *Aceste locuri se pasc cu vitele până la Sf. Gheorghe, când se închid, adică se opresc din partea vilelor.* PAMFILE, A. 151. | (Jur.) † A (se) stinge, a (se) prescrie, a (se) perimà. *Jalobele cele personaliceşti cu treacere de zeace şi douăzeci de ani nu se închid.* PRAVILA (1814) 18, cf. 33, 83. *Piarderea zapisului nu închide judecata.* ib. 72.

6°. Fig. (Refl.) (Despre coloare, sunet, vreme etc.) A nu mai fi deschis, viu, sonor, senin, a se întunecà. *Coloarea s'a închis.* POLIZU. *De ieri vremea s'a închis.* Cf. închis, închidere.

II. Trans. (Complementul e o fiinţă) A pune la închisoare, a duce pe cinevà într'un spaţiu împrejmuit s. într'o încăpere încuiată, de unde să nu poată ieşì, a-i luà libertatea (cf. lat. *in cella, in carcere includere*), spec. (despre vite) a pune la opreală (COSTINESCU) s. a le băgà în ocol; refl. a se izolà (de bună voie) de lume într'un spaţiu, în care alţii nu pot pătrunde, p. ext. a se ascunde, a sta ascuns. *Şi mulţi de sf[i]nţi în temniţă închişu...* (am închis N. TESTAMENT. 1648), COD. VOR. 75/12. *Nu le va strânge* [dobitoacele] *să le închiză.* PRAV. MOLD. 10. *Să-l globască sau să-l închidză în temniţă.* PRAV. 206. *Mă 'nchisără la 'mpreunăciune cu mireasa.* DOSOFTEIU, V. S. 82. *L au închis* [pe copil] *într'o cămară.* MINEIUL (1776) 192²/2. *Închid o vită din arină.* LB. *A închide la închisoare, la gros, la temniţă.* POLIZU. *L-au închis pentru datorii.* PONTBRIANT. (Refl.) *Varuh s'au închis într'o vârtoapă.* DOSOFTEIU, V. S. 34. *Să duse de să închise într'o chilioară.* MINEIUL (1776) 179²/2. *Coconul Andronache s'a închis în cabinetul său.* C. NEGRUZZI, I 79. *S'a închis într'o grădină.* EMINESCU, N. 27. || Fig. Ext. (Complementul e un lucru) A pune, a aşezà într'un spaţiu dat (LB.), a încuià, a pune bine. *A închide în dulap.* TDRG. (Fig.) *A închide* [*o propoziţie*] *în paranteză.* BARCIANU.

III. Intrans. (După lat. concludere) † A conchide, a trage concluzia, a încheià că... *De acè totuşi nu închide că S. Teotim n'au fost Român.* ŞINCAI, HR. I 68/3.

[Prez. ind. şi conj. *închid, să închidă* (regional *închiz, să închiză*), aor. *închiseiu* († şi băn. *închiş(u)*), part. *închis*, ger. *închizând*, imper. *închide.* | Adjective: **închis** (cu negativul **ne(i)nchis**), **-ă.** (Ad I 1°) *Gura 'nchisă-i tace.* EMINESCU, P. 205; (ad I 2°) *Sub pleoapele închise, globii ochilor se bat.* id. ib. 185. *A văzut cu ochi închişi.* ALECSANDRI, P. II 109. *Cu ochii închişi* = orbeşte. COSTINESCU. *L-am găsit la poartă 'nchisă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 52; (ad I 3°) *Deschide ferestrele, căci e aerul închis* = greu. *Are o fire închisă* = necomunicativă; (ad I 4°) *Grădină închisă.* BIBLIA (1688) 4 pr./26; (ad I 6°) *Culoarea roşie închisă* (= întunecată, sumbră). H. IV 71. *Vreme închisă* = cu ceaţă s. cu nor. ib. 51. *Dar el erà vecinic închis* (= întunecat, tăcut, necomunicativ, cf. lat. *clausus*) *şi vecinic fără de voie.* MERA, L. B. 142. *Mi-i inima 'nchisă* (în opoziţie cu «deschisă»). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 130; (ad II) *Le rămân vacile Închise.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 422. (Fig.). *Avuţia cea închisă.* (= ţinută încuiată, ascunsă) *nu iaste avuţie.* BIBLIA (1688) pr./24. *Taine ascunse şi închise.* ib. 5 pr./3. *Se umflă aerul cel închis* (= comprimat) *în pământ atâta de tare, încât... cutremură pământul.* DRĂGHICI, R. 113. (Substantivat) *Un închis* = prizonier, deţinut. PONTBRIANT. *A doua zi* [*m'am împrietenit*] *cu păzitorii temniţii şi'a treia zi cu închişii.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.; — (rar) **închizătór, -oáre** (după PONTBRIANT, şi substantivat, cu înţelesul de «păzitor de închisoare»). | Abstracte: **închidere** s. f. (Ad I 3°) *Închiderea bursei;* (ad I 4°) *După închiderea gârlelor, când apele mai scad... se face închiderea generală a bălţii, îngrădind-o de jur împrejur cu un gard zispleter.* ANTIPA, P. R. 574; (ad I 6°) *Leac pentru închiderea feţei părului.* PISCUPESCU, O. 317; (ad II) *Închiderea prizonierilor;* — **închis** s. a. *Închisul porţii;* — **închizătúră** s. f. = împrejmuire cu gard, cu zid, cu şanţ (COSTINESCU); locul unde se închidè cevà; — **închisătúră** † s. f. = clausio. ANON. CAR.; — **închisúră** † s. f. = «întuneceală, starea lucrului închis, întunecat». COSTINESCU. *În propastile codrilor, deştinşu în pământu, ce-i erà verigile şi închisurile* (= locuri închise, poate greşală grafică în loc de închişorile SCH.) *în veacu* PSALT. | Instrumental-local: **închizătoáre** s. f. = cataramă; coteţ, poiată. *Cartea legată cupiele, cu colţuri de alamă pe la vârfuri, cu închizătoare la fel.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Un şopron pentru care şi pluguri şi două închizători pe seama grăsunilor erau înşiruite pe lângă nătăvala de gard.* AGÂRBICEANU, LUC. III 175.]

— Din lat. **includo, -si, -sum, -dĕre** «închide (II)» (care s'a substituit, în înţelesul I, lui *cludere* = *claudere;* pentru înţelesul III, cf. *concludere*). Cf. închisoare, deschide şi neol. conclude.

ÎNCHIE- v. **ÎNCHE-** s. **ÎNCHEIE-**

INCHIETÁ vb. Ia. *Inquiéter.* — (Franţuzism). Trans. A pricinuì cuivà (s. refl. a fi surprins de) nelinişte, neastâmpăr, tulburare s. supărare; a

(se) neliniștì. [Pronunț.: *chi-e-* | Adjectiv: **închietát, -ă** = neliniștit; — (după fr. *inquiétant*) **închietánt, -ă** = neliniștitor. | Abstract: **închietáre** s. f. = stare de neliniște, neastâmpăr, turburare, supărare. | Familia: (după fr. *inquiétude*, idem) **închietúdine** = stare sufletească de neastâmpăr, turburare, neodihnă, nerăbdare].

— *N.* după fr. (lat. **inquieto, -are**), idem. Cf. dubletul încetà.

ÎNCHINÁ vb. I. I. (*S')incliner*. II. 1°. *Faire sa prière, faire le signe de la croix.* 2°. (*Se*) *vouer, (se) consacrer; vouer (au diable)* 3°. *S'incliner, se soumettre; faire hommage.* 4°. *Saluer.* 5°. *S'incliner.* 6°. *Faire hommage* (de présents), *offrir; laisser par testament; dédier.* 7°. *Boire à la santé de qqn.; boire.*

I. Trans. și refl. A (se) aplecà s. a (se) plecà (spre pământ), a (se) înclinà. *Ne închirămu genunchele* (: îngenuchind N. TEST. 1648, BIBLIA 1688) *lângă mare.* COD. VOR. 25/11, cf. CORESI, EV. 7/6. *Afară mare frig iaste și... vihor, n'am capul unde-mi închinà.* CUV. D. BĂTR. II 286. *Pravednicului Avram îi păreà că dereptu el se închiră lemnul.* ib. II 190. *Mă 'nchin cu capul la pământ.* ib. I 176, cf. DOSOFTEIU, V. S. 79,2. *Codrii deși... se 'nchinau voioși în cale.* ALECSANDRI, P. II 109. *Copila râde și se 'nchină peste gratii.* EMINESCU, P. 252. || Spec. (Obiceiuri pop.) *Steaua* [colindătorilor] *se închină* astfel: cel ce o ține în mână... îngenunche în fața celeilalte stele... Apoi o pleacă cu turnul — cornul din vârf — de trei ori spre pământ. PAMFILE, CRĂC. 135.

II. (În legătură cu anume complemente; aplecarea se face cu un scop precis, servind ca simbol pentru anumite sentimente).

1°. Refl. (Construit cu dativul, cu prep. la s. absol.; une-ori în legătură cu *a cădeà*) A-și aplecà genunchii și capul (mai ales înaintea divinității) în semn de venerație, săvârșind acte creștinești, precum rugăciuni, mătănii, cruci etc.; p. ext. a face rugăciuni, a se rugà (la Dumnezeu), a-și spune rugăciunea. *Așà-i erà lui.... de a se închinarea icoanelor.* CUV. D. BĂTR. I 148. *Mergu să să închine(a) la scaunul tatălui.* ib. II 417. *Închinà-ne-vream și noi ei și Dumnezeului ei.* ib. II 151. *Făcătoriul* (= creatorul) *măresc și se închinà lui.* CORESI, EV. 24/25. *Căzură de se închinară.* id. ib. 179/13. *Se 'nchină sv[i]ntelor moștii.* DOSOFTEIU, V. S. 101,5. *M'oiu închinà cu rugă.* id. PS. 21. *Rușinează fața celor ce nu să închină.* MINEIUL (1776) 200. *Unii se închină, alții strigà.* DRĂGHICI, R. 33. *S'a 'nchinat pe la icoane.* C. NEGRUZZI, I 148. *Sara, când mă închin...* RUSSO, S. 6. *S'a închinat după obiceiu, apoi s'a tologit așà îmbrăcat.* CREANGĂ, P. 302. *Ție, Doamne, mă închin.* ȘEZ. IV 3/11. *Să-mi fac cruce, să mă 'nchin, Ca să mor ca un creștin.* ALECSANDRI, P. P. 90b/22. *Rusu' se închină, dar cu ochii pe subt pat.* ZANNE, P. VI 292. || P. ext. A-și face semnul crucii. *Nevasta l'acea 'ntâmplare 'ncepù a se-'nchinà.* PANN, P. V. I 99. *De oameni răi să te închini și să fugi ca dracul de tămâie.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 5/4. *Să te ferească Dumnezeu de dracul botezat; căci de dracul nebotezat te închini și fugi, iar de dracul botezat te închini și el dă peste tine.* ZANNE, P. VI 595. || Trans. (= fact.) A face să se roage. *Sosind nănașul cu finul său acasă, îl închină mai 'ntâiu pe la icoane.* MARIAN, NA. 194. *Fiind'copilul slab și nefiind speranță de viață, i se dă un nume, închinându-l la o icoană din chilie.* ib. 198. | (În descântece) A invocà, prin rugăciuni, ajutorul ceresc împotrîva unui spirit necurat. *Ieși izdate, ieși drace..., Cu crucea te 'nchin, Cu tămâie te tămâiu,* ȘEZ. III 196/19.

2°. Refl. A se plecà înaintea cuivà în semn de devotament; p. ext. a se devotà, a se consacrà. *Din pruncie te-ai închinat lui D[umne]zeu.* MINEIUL, (1776) 178 1/1, cf. 2 1/2. *În vecinică frăție, Sufletu-mi se 'nchină ție.* ALECSANDRI, P. I 211. *A se închinà pântecelui* = a fi lacom la mâncare, a trăì numai pentru gură. ZANNE, P. II 292. || Trans. A consacrà. *Viața noastră sântem datori a i-o închinà.* MARCOVICI, D. 263, cf. ALEXANDRESCU, M. 72. *Soarta ne-a închinat pe vecie unul alluia.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 264. # **A se închinà dracului** = a se promite, a se devotà dracului; **a închinà pe cinevà dracului** (și, deoarece cuvântul «drac» nu se exprimă bucuros, eliptic:) **a închinà pe cinevà** = a-l da dracului, a-l lăsà în pace, a se desinteresà de el, a nu-și mai face de lucru cu el. *Închină-te dracului, până ce-i trece podul:* în primejdie te slujești de ajutorul oricărui, chiar de acei cari nu-ți sânt pe plac. ZANNE, P. VI 549. *Să fi fost mândră 'nchinată* (= dată dracului, afurisită), *Par'că nu mi-ai fost curată, Ți-a fost gura fermecată.* HODOȘ, P. P. 95. *Închină-l dracului! Nu vezi ce buclucaș e?* (Brașov). *De-acù nu mai am treabă eu el; l-a închinat!*

3°. Refl. A se plecà, a se închinà în semn de supunere; p. ext. a se supune, a face declarații de supunere; a capitulà; † a fi obligat. *Să ne închinămù voiei lui ceaia sfânta.* CORESI, EV. 19/22. *Să-i ție așà închiși, până i-ar strânge foamea... să se închine.* M. COSTIN, ap. TDRG. *Unii s'au închinat la Moscali.* LET. II 428/34. *Cene s'a(a)r sculà cu vreo pâr[ă] sau vreo gâlceavă... să fii* [= fie] *închinat florinți 100 să de[a] județului ot Sibii* (a. 1694). IORGA, S. D. XII 5. *Măria sa... vă face cunoscut ca să vă închinați și să cuceriți cetatea.* C. NEGRUZZI, I 172. *Cetatea s'au închinat.* ALECSANDRI, T. 1518. *Am venit să mi te 'nchini, Să nu schimb a ta coroană într'o ramură de spini.* EMINESCU, P. 238. || Trans. A predà (cevà) în semn de supunere, a predà (pe cinevà) ca prizonier. *L-au dus [pe Vișnovețchi] la Tomșa, de l-au închinat.* GR. URECHE, ap. TDRG. *Vrei tu la picioare-ți lumea s'o închin?* ALECSANDRI, P. II 29. | Spec. **A închinà cuivà o cetate** = a o predà în semn de supunere. *Au închinat cetatea Moscalilor.* LET. II 429/1, cf. C. NEGRUZZI, I 173. *Să nu fie silit a închinà cetatea din pricina setei și foamei.* DRĂGHICI, R. 165. **A închinà o țară (cheile țării)** = a face, în numele țării, declarații de supunere. *I-au ieșit înainte Mitropolitul și cu Caimacanii... și i-au închinat cheile țării și steagurile slujitorilor.* LET. II 449/34. *A închinat țara Turcilor.* MAG. IST. 107/7, cf. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/16. **A închinà armele** = a capitulà. *Oastea lui Ieremia închină armele lui Mihaiu.* ISPIRESCU, L. 47/15. **A închinà steagul** = a capitulà, a se declarà învins; fig. a murì (MARIAN, Î. 92). *Cine scăpà cu fuga într'o parte, în cealaltă închinà steagul.* MARIAN, T. 117, cf. 270. (Fig.) *După ce îmbrăcaiu surtucul... rămăseiu încredințat că frumoasa văduvă numai decât trebue să închine steagul.* ap. TDRG.

4°. Refl. (Adesea complinit prin *cu plecăciune* sau printr'o formulă de salutare; construit cu dativul persoanei, cu prep. (de) către, la sau absol.) A-și pleca capul s. a se înclinà cu partea de sus a corpului în semn de reverență, p. ext. a salutà, a-și luà ziua-bună, bun-rămas. *În vreamea aceaia un om neștine vine către Isus, închină-se lui și grăì...* CORESI, EV. 76/13. *Închinându-ne de către femeaea aceaia... i-am dat o mie de drahme.* DOSOFTEIU, V. S. 153. *Te 'nchină de la mine* (= salută-l din partea mea). id. ib. 11. *Închinându-se unul către altul, ca îl cunoscù pre el.* MINEIUL (1776) 51 1/2. *Cu căzută plecăciune închinându-mă..., toate cele fericite... pohtesc sfinției-tale.* URICARIUL, XXIV 445/7. *Mă închin cu*

plecăciune. C. NEGRUZZI, I 199. *M'am închinat cu sărut-mâna, cucoană Zamfiriță*. ALECSANDRI, T. 325. *Atunci fata... se închină și ieși*. ISPIRESCU, L. 27. *Cum ți se închină, așà mulțumește*. ZANNE, P. N. 209. *Mă închin de sănătate* = salut pe cineva, îi trimit salutări. LB. (Formulă în scrisori). *Cu frățească dragoste mă închin dumitale, lele Zoițo*. URICARIUL, XXI 322/1. | A face un compliment (înainte de a începe o vorbire). *Un greier... Ridicat în două labe, s'a 'nchinat bătând din pinteni*. EMINESCU, P. 196.

5°. Refl. A da din cap s. a se plecà cu partea de sus a corpului în semn de aprobare; p. ext. a aprobà, a acceptà, a se lăsà convins, a se da bătut. *Bine, Doamne, zise Ivan, închinându-se până la pământ*. CREANGĂ, P. 316. *Mă închin înaintea argumentelor sale*.

6°. Refl. (Construit cu prep. cu) A se înfățișà (plecat) înaintea cuivà, cu daruri sau cu oferte s. după îndeplinirea unei slujbe s. porunci; a oferì. *Auzind și el de făgăduința împărătească..., plecă și el la împăratul, să se închine cu slujba*. ISPIRESCU, L. 218. *Se închină finii cu niște colăcei*. ȘEZ. I 37/7. *Tu să mă duci la împărat și să-i spui lui: Poftim fata, 'nălțate 'mpărate. M'am închinat cu poronca ce mi-ai dat*. ȘEZ. IV 175/17. || Trans. A se lăsà de o slujbă; a da cuivà în dar, a oferì, a dărui; a dedicà; a testà, a lăsà după moarte. *Iată-ți închin boieriia-mi* (= îmi dau demisia). MOXA 372/23. *Scrisoarea ce o închin pentru înțeleapta socoteală Măriei Tale*. ANTIM, P. XXIII/19. *I-au închinat multe daruri*. LET. II 219/38. *Silesc pre cei mai săraci a le închină danie*. URICARIUL, II 76/26, IV 33/10. *Închinând ale lor versuri la puternici*. EMINESCU, P. 229. *A închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului*. CREANGĂ, A. 21. *Au întrat la boier și i-au închinat vânatul*. SBIERA, P. 68/20. *Noi umblăm și colindăm și la gazdă o* [= urarea] *'nchinăm*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 516. (Refl. = pasiv) *53 de lei, pe patru râși, ce s'au închinat colaci; 78 de lei pe 6 covoare algimești, tiș ce s'au închinat; 186 de lei, pe 22 coți de urșinic cu fir, ce s'au închinat la Vodă și Doamnei; 85 de lei, un șahmarand s'au dat Doamnei*. URICARIUL, XVI 202/21. | Spec. † **A închinà o mănăstire** = a o hărăzi unei patriarhii s. Sfântului Munte, împreună cu toate veniturile. *Au închinat mănăstirea Hangul* [patriarhiei Alexandriei). LET. II 463/16.

7°. Trans. (Mai de mult se pare că, înainte de a bea în sănătatea cuivà, erà obiceiul de a plecà paharul, vărsând cevà din conținutul lui, obiceiu înlocuit azi prin) A ridicà paharul în sănătatea cuivà; p. ext. a toastà. (Construit cu dativul pesroanei s. cu prep. la; complementul — *paharul, cupa* etc. — poate fi înlocuit prin instrumentalul *cu paharul*, p. ext. *cu vin* etc.) *Închină pahar pentru sănătății a prietinilor*. LET. I 29/23. *Încă nu uitase cu ce păhar i-au fost închinat*. ȘINCAI, HR. II 9/17. *Amândoi ... paharele închinând și cu dragoste zicând ...* ALECSANDRI, P. I 105. *Cu păharul plin în mâni ... El a 'nchinat*. COȘBUC, B. 23. *Cu păharele să-i închinăm*. MARIAN, VR. 126. *Paharu închinați*. TEODORESCU, P. P. 25b. *Trei cupe de vin aș beà, La nime n'aș închină*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. || Absol. (Complementul — *paharul* etc. — e omis) A bea închinând în sănătatea cuivà; p. ext. (la origine în glumă) a bea (mult), a chefuì, cf. a ciocnì paharele. a cinstì. *Au mâncat ... și i-au cinstit Împăratul prea bine și frumos și mai pre urmă ne-au închinat* (= a băut în sănătatea noastră) *singur Împăratul cu niște vin a lui de la Franțuji*. LET. II 352/12. *La cine va Domnul, ori din Arhierei, ori din boieri iarăși mai închină*. LET. III 304/21. *Boierii închinau și urau pe Domn*. C. NEGRUZZI, I 151. *Atât de mult a închinat, Încât pe loc a rămas lat*. ALECSANDRI, I 304. *Închinară pentru guvern, pentru prefect*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Zaharia a închinat cu cinevà peste drum, la neica Fridel*. CONTEMPORANUL, V 142. *Poftiți de închinați odată!* TEODORESCU, P. P. 171b, cf. D. 141, DOINE, 159/9. (Aluzie la obiceiul de a bea în amintirea morților:) *Unuia care moare îndată după altul* [i se zice:] *uite cui i-a închinat!* MARIAN, Î. 45.

[Și: (în poezia pop.) **chinà** vb. Ia. *La icoane t'ei chinà, Domnul că te-o ascultà, De păcate m'o iertà*. TEODORESCU, P. P. 279. | Adjective: **închinát** (cu negativul **ne(î)nchinat**), **-ă**. (Ad I) Aplecat, adus, înclinat. *Când am plecat Și am mânecat, Din dos închinată...* MARIAN, V. 186; (ad II 1°) Adorat; (în sensul activ) care și-a făcut rugăciunile. [*Isus*] *iaste cinstit și închinátŭ*. VARLAAM, C. 258,2. *Dumnezeul cel mare și înalt, carele este închinat de toate făpturile*. ANTIM, P. 5/27. *Mâncă nespălată Și se culcă ne 'nchinată* (= fără să-și fi făcut rugăciunile). MAT. FOLC. 1429, cf. ȘEZ. IV 234/26. Spec. *Femeie închinată*, care a fost la Sf. mormânt, hagiță; (ad II 2°) *Popă... închinat ființei care, După chip și-asemănare, A creat mâțescul neam*. EMINESCU, N. 44; (ad II 3°) *Țara... voià să rămână închinată Turcului*. ISPIRESCU, M. V. 35/4. *Moșiile mănăstirești, închinate și neînchinate*. I. IONESCU, M. 131, cf. MAIORESCU, D. II 196. *Mitropolia Moldovei, care până atunci erà închinată la Ohrida*. C. NEGRUZZI, I 240. *Nu 'ntrà 'n casă nechemat, Nu bea pahar ne 'nchinat*. GCR. II 293, cf. ȘEZ. IV 8/9. (În loc de *înghinat* = îmbinat). *Are sprâncenele închinate*. N. REV. R. I. 35; — **închinătór, -oáre** adj., subst. = (cel) care se închină, adorator; (despre zile) în care lumea se închină. *Închinătorii de idoli*. CORESI, EV. 216/18. *În loc ce erà închinători idolilor, să face închinători Domnului H*[*risto*]*s*. DOSOFTEIU, V. S. 132. *Dați-mi voie acum și mie, umilit închinător* (= adorator), *al marelui nostru istoric, să ...* ODOBESCU, III. 526. *Zile rugătoare, zile închinătoare*. ȘEZ. V 145/13. (Ornit.) **închinătór** s. m. = un fel de șoim, cf. vânturel (Falco tinnunculus), care, după credința populară, când plutește în aier, se închină lui Dumnezeu; cu speciile: *închinător-ruginiu* și *închinător-mic*. MARIAN, O. I 120; — (rar) **închinăciós, -oásă** = care se închină (II 1°) mult, cuviòs, cucernic, bigot. *Călugării închinăcioși*. JIPESCU, ap. TDRG. | Abstracte: **închináre** s. f. = adorare, rugăciune; salutare; supunere; ridicarea paharului (în sănătatea cuivà). *Lăcomia este închinare idolească*. VARLAAM, C. 335,2. *Închinarea Troiței s'au arătat*. CALENDARIU, (1814) 16/2. *Tocma 'n timp de închinare*. ALECSANDRI, P. P. 169/17. *Alexandre..., de-ți va fi voia, vom ieși la închinarea ta*. ALEXANDRIA, 32. *Despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierți*. EMINESCU, P. 239. *Se întorceà de la închinări de păhare*. SADOVEANU, P. S. 48. *Închinarea unui oraș* = capitulare. PONTBRIANT; — **închinát** s. a. (ad II 1°) *Închinatulŭ ce e dentru oameni, și acelui* [= lui Isus Hristos], *ca lu Dumnezeu, a se închinà tocmeală nespusă e*. CORESI, EV. 163/22. *În biserică, cu frații, la metănii și la închinat*. CONTEMPORANUL, I 405. *Și aveà o fată..., Icoană 'ntr'un altar s'o pui La închinat*. COȘBUC, B. 16. *Să-mi fii ziua de 'nchinat*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 381; — **închinătúră** † s. f. = închinare (ad II 1°) *Credincioșilor... închinătură și măria ta iaste și propoveduire*. CORESI, EV. 519/8; — **închinătoáre** s. f. = închinare (ad II 1°). *La biserică... m'am dus, la 'nchinătoare, În zile de sărbătoare*. TEODORESCU, P. P. 502; — (< lat. *inclinatio, -onem*) **închinăciúne** s. f. = plecare, plecăciune, temeneà; adorațiune, venerațiune, rugăciune; supunere; salutare, compliment; ridicarea paharului în sănă-

tatea cuivà, toast. (Ad I 1°) *Făcând închinăciune la pragul uşii.* DOSOFTEIU, V. S. 11,$_{3}$. *Mitropolitul... mergând până în mijlocul bisericei, face trei închinăciuni.* URICARIUL, VIII 185/$_{20}$. «*Temeneà*», *cuvânt turcesc ce însemnează închinăciune.* ALECSANDRI, P. P. 110; (ad II 1°) *Domnului nostru Isus Hristos... se cuvine toată cinstea şi slava şi închinăciunea.* CORESI, EV. 43/$_{27}$. *Is. Hs., căruia să cade cinste şi închinăciune.* VARLAAM, C. 29. *Cu ruga sfărâmă toate închinăciunile idolilor.* DOSOFTEIU, V. S. 218. *N'ai dat închinăciune la idolii cei morţi.* MINEIUL (1776) 96. *Închinăciunea idolească.* ANTIM, P. 3,$_{12}$, cf. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/$_{23}$. *Nici odată lipseà de a-şi aduce aminte întru închinăciunea* [sa] *şi de părinţii săi.* DRĂGHICI, R. 89. *Cartea de închinăciune.* EMINESCU, N. 59. *Fac fetele închinăciuni.* HODOŞ, P. P. 180, cf. ZANNE, P. 101. *De prescuri te apucai Şi de mari închinăciuni.* VICIU, COL. 82; (ad II 2°) *Soli de închinăciune şi de plecăciune au trimes.* CANTEMIR, HR. 105/$_{2}$, cf. 255/$_{10}$; (ad II 4°) *Enkinecsúne* = salutatio. ANON. CAR. *Scriem închinăciune şi slujbă... pan Simion pârcălabu ot Bistriţă.* ap. IORGA, L. R. 28. *A căruia sosire înţălegând, Nicolai-vodă... trimis-au pre Nicolai vornicul.. cu închinăciunea şi cercetarea venirii lui.* LET. II 86/$_{2}$. *Sf[ă]ntul... le deate închinăciunea sănătăţii.* MINEIUL (1776) 162. *Nu lipsim d'a oferì... cuvenitele închinăciuni Alteţei voastre.* URICARIUL, I 176/$_{21}$. *L'amândoi prieteneşte închinăciune le-au dat.* PANN, E. I 39. *Salutare, umbră veche! primeşte închinăciune de la fii (ai) României, care tu o ai cinstit.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Spune-i dela mine închinăciune* (LB.), *multe închinăciuni* (POLIZU); (ad II 7°) *La masă face şi Doamna închinăciune, că întâiu doamna ridică pahar pentru domn.* GHEORGACHI LOGOF., ap. TDRG. *Când vine vremea paharelor de închinăciune...* LET. III 303/$_{32}$.]

— Din lat. **inclino, -are** «a aplecà, a înclinà», cf. dubletul înclinà. Desvoltarea semantică a verbului românesc pare a se datori bisericii orientale, căci ea se găseşte şi la Greci (*κλίνω* «aplec, înclin» şi *κλίνομαι, ὑποκλίνομαι* «mă închin») şi la Slavi, unde *klanjati* şi *kloniti* «a (se) plecà» ajunge la înţelesurile: «a adorà, a se rugà» (v.-bulg. (*po*)-*klanjati se*, bulg. *klaňam*, sârb. *klanjati*, pol. *klaniać się*), «a salutà, a face plecăciuni» (cf. poclonì, rus. *klanjatь sja*, bulg. *klaňam se*), «a dăruì» (cf. poclon), «a dedicà» (rut. *poklonyty*). Unele din aceste înţelesuri se găsesc şi pe teren romanic (cf. cat. *enclinar* «a salutà»).

ÎNCHINĂCIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNCHINĂCIÚNE s. f.
ÎNCHINĂTOÁRE s. f.
ÎNCHINĂTÓR s. m. (Ornit.)
ÎNCHINÁTÚRĂ † s. f.
} v. **închinà.**

ÎNCHINDÍ vb. IV^{a} v. **chindisì.**

ÎNCHINGÁ vb. I. 1°. *Sangler.* 2°. *Ceindre.*

1°. Trans. (Complementul e calul s. măgarul) A legà cu chinga, a pune (calului) chinga, a strânge în chingi. *Se sculă şi închingă asinul.* PALIA (1582) 81/$_{3}$. *Caii şi-au închingat.* PANN, E. II 103. *Închingându-şi calul cu putere...* SBIERA, P. 28/$_{6}$. *Cal bun să mi-l înching.* ALECSANDRI, P. P. 290/$_{10}$. *Mihnea calu-şi închingà.* TEODORESCU, P. P. 657^{b}, cf. REV. CRIT. II 265, ŞEZ. III 60^{b}/$_{25}$, ALEXICI, L. P. I 115/$_{6}$. *Calul că'nchingà, Bine'n chingi că-l strângeà.* MAT. FOLC. 110. || Pan al. A pune chingi, de ţesătură sau de lemn, la un pat. COSTINESCU.

2°. Pext. A strânge, a legà (cu o cingătoare), a încinge. *Drept şa, închingă-i perna de piele.* I. VĂCĂRESCU, P. 331/$_{29}$. | Refl. *În trei brâne să 'nchingà.* PĂSCULESCU, L. P. 251.

[Şi: (rar, în rimă) vb. I^{a}. *Cu şaua te şăiază, Cu chinga te 'nchingheză.* ION CREANGĂ, II 207; — (cu rostire dialectală şi apropiat de *încinge*) **încingà** vb. I. *Cu brâu de dragoste l-a'ncingat.* MARIAN, VR. 213; — (în poezia pop.) **chingà** vb. I. *Şi la cal că-mi alergà, În şapte chingi că mi-l chingà.* MAT. FOLC. 63; — **închingì** vb. IV^{a}. *Şi mi-o 'nchinge voiniceşte.* SEVASTOS, C. 309/$_{18}$; — **închinguì** vb. IV^{a} DDRF. (+ *schingiuì*) **închingĭuì** vb. IV^{a}. *Tot cai potcoviţi Bine 'nchingiuiţi, Eu nepotcovit şi nechingiuit.* TEODORESCU, P. P. 57. | Adjectiv: **închingát** (cu negativul **ne(î)nchingat, -ă** adj. = legat cu chinga, strâns în chingi. *Vârf încingat de vuite brădeturi.* COŞBUC, Æ. 72/$_{29}$. *Atunci, mări, s'a culcat Cu lelica într'un pat Mândru, mare şi 'ncingat, Cu scândurile de brad* (Bucovina). MARIAN, SE. I 38. *Închingat şi 'ntărniţat.* ŞEZ. I 44/$_{20}$. *Înfrânat şi închingat.* TEODORESCU, P. P. 533^{b}. | Abstracte: **închingáre** s. f. **închingát** s. a. **închingătúră** s. f. (POLIZU). *Taftur de închingat cai.* STAMATI.)

— Derivat din **chingă,** cu pref. **în-.** Cf. încingà, deschingà.

ÎNCHINGÍ vb. IV^{a}
ÎNCHINGIUÍ vb. IV^{a}
ÎNCHINGUÍ vb. IV^{a}
} v. **închingà.**

ÎNCHIONDORÁ vb. I^{a}. refl. *Regarder de travers.* — A se uità la cinevà posomorît, încruntat, urît, chiondorîş. *Când eram cu ei* [boii] *la iarbă, eu rupeam curpeni tari şi, făcând o funie, îi legam de coarne. Să fi văzut atunci, cum fluşturau din cap şi cum se închiondorau la mine.* I. BOTENI, SĂM. IV 729. *Mă închin şi mă'nchiondorez la tine, că te văz căscând gura la el, ca la un cireş copt.* JIPESCU, O. 123. [Şi: **închiondorî** vb. IV^{a}. *Nu... să ne închiondorîm ăla la ăla pentru nimicuri.* JIPESCU, ap. TDRG. | Adjectiv: **închiondorát, -ă** = posomorît, încruntat. *Pe drum stătù tot închiondorat, nu îndrăzniiu să-l întreb nimic.* VISARION, FL. 93.] Cf. chiondoreală, chiondorîş.

ÎNCHIONDORÎ vb. I^{a} v. **chiondorà.**

ÎNCHIORBÁ vb. I^{a} v. **închelbà.**

ÎNCHIORCHIOŞÁ vb. I^{a} refl. 1°. *Se gonfler, se pavaner.* 2°. *Regarder de travers.* — (Mold.).

1°. A se umflà în pene. ALECSANDRI, T. 1758. *Bondici:... Feţi logofeţi de soiul nostru, cu meseria stosului şi a bancului, nu pier în Iaşi.* — *Pungescu: Se poate, nenişorule,... dar mai bine m'aş închiorchioşà eu în Bucureşti.* ALECSANDRI, T. 402.

2°. (Apropiat de «chior»). A se uità chiorîş. Cf. închiorchioşat.

[Adjectiv: **(în)chiorchioşát, -ă** = (ad 2°) «cu ochi suciţi» (PAMFILE, J. I), uitându-se chiorîş sau cu ochii aproape închişi (CREANGĂ, GL.). *Râzi tu, râzi, Harap-Alb, zise atunci Ochilă, uitându-se închiorchioşat.* CREANGĂ, P. 244. *Sânt în primejdie să rămână cu gura strâmbă sau cu ochii închiorchioşaţi,* PAMFILE, S. V. 35.

ÎNCHIOTOÁRE s. f.
ÎNCHIOTORÁ vb. I
} v. **cheotoare.**

ÎNCHIPÁ vb. I^{a}. 1°. *Former; représenter.* 2°. *Construire.*

1°. A da o formă, a întruchipà, a formà, a reprezentà. [*Boerii cei vechi*] *nu să sfiiră a păstră cu credinţă toate firele ce închipă viaţa României.* JIPESCU, ap. TDRG.

2°. (Mold.) A construì, a închipuì (II 2°), a-şi face rost de... *Mi-am închipat un car.* Com. T. NAUM.

[Abstract: **închipáre** s. f. = întruchipare. *Pământ clisos şi anevoie la închipare.* id. ib.].

— Derivat din **chip**, cu pref. **în-**. Cf. închipuì, întruchipà.

ÎNCHIPUÍ vb. IV[a]. I. *Peindre, dessiner. Représenter.* II. 1°. *Créer.* 2°. *Faire, fabriquer, construire, (se) procurer.* 3°. *Prendre la forme de, s'incarner.* 4°. *Se déguiser, se métamorphoser en.* III. 1°. *Se donner l'aspect, ressembler.* 2°. *Imiter.* IV. 1°. *(S')imaginer.* 2°. *Représenter, signifier.* 3°.-4°. *(S)imaginer.* 5°. *Se croire, être vaniteux.*

Închipuì exprimă, ca verb, ideea cuprinsă în expresiunea *în chip*, deci: a fi (intrans.), a face (trans.), a-şi face (pronominal), a se face, a deveni (refl.) în chipul cuivà s. a cevà.

I. (*Chip* cu sensul concret de «tablou, icoană, desen»; vechiu şi pop. Trans. (s. absol.) A zugrăvì, a desenà, a reprezentà printr'o icoană. *Întâiu au chipuit ş'au semnat... Moysi cinstita cruce dumnezeiască.* CORESI, EV. 65/13. *Alegând teslariul lemn... au închipuit pre el cu condeiu.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Pre ceaia ce l-au născut... închipuind-o* (= făcând icoana Născătoarei), *o sărut.* MINEIUL (1776) 68²/₂. *Nu să închină chipului Domnului, care erà închipuit cu văpseale de materie.* ib. 59²/₂. *O icoană a lui Hercules, unde erà închipuit omul, cum sugrumà pre un leu.* ŢICHINDEAL, F. 30. *Uite, cum o 'nchipuit-o de frumos!* a exclamat o femeie din Bran, văzând pe un pictor făcând portretul unei femei. || P. ext. A face, a da planul s. schiţa unei ziditi, a schiţà. *Ea însemnà şi închipuià, iară meşterii zidià.* MINEIUL (1776), 169¹/₂. *Planurile ce închipuise, pierdute* [erau]. DRĂGHICI, R. 114. | Fig. A zugrăvì, a arătà, a descrie. *Nu pot să vă închipuesc cât s'au bucurat.* DRĂGHICI, R. 27.

II. (*Chip* cu sensul concret de «făptură, fiinţă»).

1°. (Vechiu şi pop.) Trans. A înfăptuì, a creà. *Cela ce numai cu voia cea dumnezeiască au închipuitŭ toate...* MINEIUL (1776) 123¹/₁. *După ce a închipuit Dumnezeu pe om din pământ...* ŞEZ. III 28/15. (Pleonastic, complinit prin «în faptă») *Pravoslavnica credinţă în faptă închipuind* (= schimbând). I. VĂCĂRESCU, P. 147/7.

2°. (Pop. în Mold.). P. ext. (trans. şi absol.). A face, a întocmì (CREANGĂ, GL.), a alcătuì, a înjghebà, a înciocălà, a înciripà, a închelbărà; p. ext. (poate prin apropiere de «a căpuì») a face rost de cevà (PAMFILE, J. II), a procurà. *Tu ai boi, de ce nu-ţi închipueşti şi-un car?* CREANGĂ, P. 39. *Cu greu închipuì trei bucheţele.* ION CR. III 67. *Preoteasa, văzând atâta lume, spune preotului să mai închipue, că n'o s'ajungă pentru atâtea guri.* ib. II 250. *Fetele şi-au închipuit câte un colac.* ib. III 182/30.

3°. † Refl. A luà chip de..., a se întruchipà, a luà fiinţă, a se întrupà, † a se împeliţà. *Îngerii au dat dela D[u]mnedzău de să închipuescŭ în ce chip le iaste dzis de D[u]mnedzău.* VARLAAM, C. II 22. *De multe ori s'are închipuì dracii în trupuri de oameni morţi, s'ar smentì pre mulţi.* id. C. 332,2. *Se urcă în muntele Tavopului şi află locul unde se închipuì Domnul nostru Isus Christos.* N. BASARAB, ÎNV. 84. *S'au închipuit din sângiurile tale ceale fecioreşti.* MINEIUL (1776) 23¹/₁. *Te-ai închipuitŭ într'însa* (= în firea omenească). ib. 38²/₁. || † P. ext. A îndeplinì, a aduce la îndeplinire. *Fără pierdere de vreme puteà să-şi închipuiască scoposul.* DRĂGHICI, R. 71.

4°. (Pop.) Refl. (construit cu un substantiv predicativ s. cu comparativul cà). A luà chip de..., a se preface, a se schimbà în, a se transformà, travestì, metamorfozà în... *Băieţii... se închipuesc câni, sar la babă şi o trântesc jos.* ŞEZ. II 61/31. *Alţi flăcăi..., schimbaţi în straie, se închipuiau mai din toate breslele: boier, jidan, cioban...* ib. III 184. *Împărăteasa îşi încleştă dinţii într'un măr... Dar... nu-i fu d'a bună îmbucătura. Pe dată îi sărì inima din loc şi... se închipuì o măgăriţă.* ib. IX 121. *Că el la târg că mergeà, Ca boier se'nchipuià, Şi-şi luà haine 'n porunceală...* MAT. FOLC. 180.

III. (*Chip* cu sensul de «înfăţişare, aspect, exterior»).

1°. † Refl. (Construit de obiceiu cu dativul, dar şi cu ca, cu etc.). A se face în chipul cuivà, a fi ca cinevà s. cevà, a se asemănà, a se comparà cu cinevà s. cu cevà. *Să mă închipuescŭ celor ce deştingu în groapă.* PSALT. 47. *Mâncărilei acea porcească păcatul se închipuiaşte.* CORESI, EV. 27/24, cf. 107/18, 209/21 etc. *Cine împarte şi dă din dobânda ce nu e strânsă pre derept.... acela se închipuiaşte de face ca ceia ce fură.* id. ib. 449/33. *Noao a câţi vor vrea să se închipuiască în năravul ucenicilor lui.* id. ib. 475/6. *Milostivii amù milostivului..., lu Dumnezeu chipuescu-se.* id. ib. 41/36. *Această lume se închipuiaşte măriei* (= se aseamănă cu o mare). VARLAAM, C. 222, cf. 324. *Dragostea se închipuiaşte cu beţiia.* PRAV. 1085. *Să înfocà să să închipuiască lor.* DOSOFTEIU, V. S. 26. *Vreamea anului să împarte în... primăvară, în vară, în toamnă şi în iarnă: care acestea să închipuesc şi într'o zi şi să aseamănă: dimineaţa cu primăvara...* PISCUPESCU, O. 180. || (Mai rar) Trans. A asemănà. *Cu a cerului podoabe faţa ta închipuesc.* KONAKI, P, 167. | † (Rar) Intrans. (cu înţeles reflexiv; construit cu dat.). A se asemănà, (†) a se podobì. *Pietriei chipuiaşte ceia ce fără păreare priimesc cuvântul dumnezeiesc.* CORESI, EV. 357/17. *Masa ceaia ce nu are cuvântul lui Dumnezeu, închipuiaşte unei iesle de dobitoc.* PRAVILA GOVORA, ap. TDRG.

2° † Refl. (Construit mai adesea cu dat.) A face ca cinevà, a se luà după cinevà, a urmà pe cinevà, a imità. *Să se spăsească omul, închipuindu-se lu Hristos.* CORESI, EV. 506/8, cf. 383/18, 384/28. *Pre credinţa lui închipuescu-se.* id. ib. 229/24. *Ca în chip de durmitare închipuiaşte-se.* id. ib. 235/1, cf. (*chipuiaşte-se*) 375/17. *Cu alta... închipuià-se şi se arătà.* id. ib. 411/5. | Trans. *Luând învăţătură de la dânsul, închipuià obiceale lui.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Luà învăţul marelui Antonie, de-l închipuì.* id. ib. 75,2, cf. 40,2.

IV. (*Chip* cu înţelesul de «imagine, simbol»).

1°. Trans. (Sens literar) (Uneori complinit prin «în minte», «în gând») A imaginà, a inventà, a născocì, a plăzmuì, a alcătuì (cu ajutorul fantaziei), a produce (o imagine), a face (un plan), a proiectà. *A duhului sv[â]nt dar îl demainte însămnà de acealea ce erà să i să izbândească, închipuindu-lŭ şi plăzmuindu-l.* DOSOFTEIU, V. S. 66. *Această tipărire... s'au fost închipuit a se face în litografie.* URICARIUL, VIII 202/10. *Romul închipuiaşte întru sine un fel de părcane* [pentru apărarea cetăţii]. BELDIMAN, N. P. II 24. *Îţi voroveam cu inima curată, când închipuiam cugetările meale a-ţi hărăzì toată viaţa mea.* id. ib. I 66. [Planurile] *ce vei închipuì pentru buna ta vieţuire...* MARCOVICI, D. 7/22. [Omul] *cel vesel îşi închipueşte nădejdi bune.* id. ib. 3/19. *Poşta cu care au mâncat nu se poate închipuì.* DRĂGHICI, R. 99. *Să închipuim în mintea noastră, ca cum am fi în locul lui.* id. ib. 115. *Îndepărtând răul, plan ce... închipuise, au luat o mai înţeleaptă hotărâre.* id. ib. 163. *Socotinţa mea este să închipuim nişte întrebări atât de grele, încât să nu le poate tălmăcì.* C. NEGRUZZI, I 12. *O frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase.* id. ib. I 28. *Bărbatumieu... sânt sigur că-şi închipueşte planuri, ca să mă înşele.* ALECSANDRI, T. 313, cf. 298. (Mai

ales pronominal) *Numai pe-o părere ce-ţi închipueşti.* KONAKI, P. 284. *Închipuindu-şi în minte ce va fi mai înainte.* BARAC, A. 45. *Fericirea ce ş'o închipuise omul...* MARCOVICI, D. 8/18. *Îşi închipuià în gând cu mare frică, că...* DRĂGHICI, R. 39. *Închipueşte-ţi, Iliescule, asară, când m'am dus acasă, ce să văd?* C. NEGRUZZI, I 30. *Fiecare îşi închipuise o ortografie.* id. I 349. *Îşi închipuise... cât de trişti vor trece anii.* EMINESCU, N. 36. *Vă puteţi închipuì ce vra să zică a te scăldà în Bistriţa... tocmai în postul mare!* CREANGĂ, A. 28, cf. P. 245. *Chin mai mare decât traiul fără tine nu pot să-mi închipuiesc în mintea mea.* MERA, L. B. 29.

2°. (Învechit şi pop.) Trans. A reprezintà, a simbolizà, a caracterizà, a însemnà, a echivalà. *Botezatulŭ, cu trei afundări şi scoateri, ce-au fost întru mormânt trei zile şi trei nopţi a Domnului închipuiaşte.* CORESI, EV. 513/13, cf. 394/1. *Ispăsitoriul Isus Hristos, cela ce el arătà şi chipuì pre sineş.* id. ib. 110/6. *Putearnicul* (= pe cel puternic) *putearea-l închipuiaşte.* PRAV. IV, 4. *Cade să a şti ce închipuéscŭ veşmentele cealea ce pusără apostolii pre asini.* VARLAAM, C. 95/2, cf. 98, II 39,2. *Sclipul..., giumătate din sfera ceriului închipuià.* CANTEMIR, IST. 132. *Strigat-au, închipuindŭ îngroparea cea de trei zile, Iona.* MINEIUL (1776) 191²/1, cf. 92²/1, 113¹/1, 201¹/2. *Amoriul... altă nu 'nchipueşte decât numai nălucire.* KONAKI, P. 152. *Vorbele copilei ce o să 'nchipuiască?* PANN, P. V. II 140. *Semeţ trandafiraş... Al Mimei îndrăzneşti chip să 'nchipueşti.* I. VĂCĂRESCU, P. 437/4. *Neunire... între mădularii aceliiaşi familii închipueşte iadul.* MARCOVICI, D. 37. *Un fecior ia o secure şi leagă de muchea acesteia două linguri, care au să închipuiască urechile şi coarnele caprei.* MARIAN, INS. 204.

3°. † Intrans. A se gândì la ceva. *Închipuindŭ piroanele şi junghiarea ta, Doamne, durearea rabd.* MINEIUL (1776) 26²/2. | (Construit cu să) A se gândì să..., a-i veni cŭivà în minte să... *Pentru mai multă siguranţie, au închipuit să mai facă şi alte lucruri.* DRĂGHICI, R. 164.

4°. Trans. şi refl. A (se) socotì, a (se) crede, a (se) considerà. *Închipuindu-să în toate bunătăţile lui Petru.* DOSOFTEIU, V. S. 156. *Ce închipuiţi* [tip. închiputiţi] *să fi fost?* DRĂGHICI, R. 98. *Închipuind că această buruiană puteà să lucreze ca inul...* id. ib. 52. *Privitor ca la teatru tu în lume să te 'nchipui.* EMINESCU, P. 131. *Vorbind şi răspunzându-şi singur, închipuindu-se pre el în luptă cu ceilalţi...* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

5°. Refl. A-şi face despre sine o idee prea bună, cf. închipuit. *Omul ăsta prea se închipue!* Auzit în Braşov).

[Şi: † **chipuí** vb. IVa | Adjective: **închipuit** (cu negativul **ne(î)nchipuit**), **-ă.** (Ad I) *Crucea, închipuită pe colivă, înseamnă că răposatul a fost creştin.* MARIAN, Î. 162. *Planul... închipuit mai în urmă în 2 exemplare de către inginerul...* URICARIUL, III 255/2; (ad II) *Iară de se vor sfădì doi bărbaţi şi vor lovì fămeaia ce are în pântece şi va ieşì copilul ei neînchipuit* (= neformat). BIBLIA (1688) 54; (ad III) *Închipuiţi fi veţi* (= vă veţi asemănà) *lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 343/16. *Închipuitŭ mie fii* (= fii ca mine). id. ib. 434/22; (ad IV, corespunzând adesea neologismelor, «imaginat, imaginar, fictiv, inventat, ideal, himeric, extraordinar», iar în forma negativă lui «neimaginabil»). *A întrunirei lor forme fel de fel închipuite pururea le vei cunoaşte.* KONAKI, P. 298. *Îl convinge de închipuitele lui drepturi la tronul Moldovei.* ALECSANDRI, ap. DDRF. *Dudaş a pierit în luptă c'un curaj ne'nchipuit.* A. NAUM, P. V. 12. *Un spaţiu închipuit ca fără margeni.* EMINESCU, N. 32. *O închipuită şi mistică sistemă.* id. ib. 45. *Obosit de-atâta luptă închipuită...* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Răsucindu-şi închipuitele mustăţi...* CONTEMPORANUL, V, vol. II 483; (ad IV 5°). *E un închipuit* (= îngâmfat) *şi jumătate!*; — **închipuitór, -oáre** (adesea substantivat)=(cel) care zugrăveşte, reprezintă, simbolizează, se aseamănă etc.; † reprezentant. *Închipuitoriulŭ Domnului Hristos.* DOSOFTEIU, V. S. 180,2. *Epitropii ţării şi bătrânii veliţi, închipuitorii reprezentanţiei pământeşti...* URICARIUL, I 262/30. *Şi cei mai întâi închipuitori ai neamului nostru... se pot pildul de la marchizul Ridolfi.* I. IONESCU, C. VII | Abstracte: **închipuíre** s. f. (la scriitorii mai vechi redă adesea, ca şi «chip», idei exprimate azi prin neologisme) (Ad 1) Reprezentare prin zugrăvire, sculptură s. desen, icoană, efigie; plan, construcţie. *Aceia carii nu cinstesc închipuirile* (a) *lui H[risto]s şi al[e] Născătoarei de Dumnezeu...* MINEIUL (1776) 68²/1. *Te-ai închinat la închipuirea lui.* ib. 101 ¹/2, cf. 15 ²/2, 99 ¹/2. *Banii... având închipuirea celui ce au împărăţit mai 'nainte.* ib. 130 ¹/2. *Piramida... am văzut-o zugrăvită cu închipuirea* (= planul) *în istoria ei.* DIONISIE, C. 227. *Căpitanul... luând harta ce aveà închipuirea mărei, au făcut socoteala.* DRĂGHICI, R. 19. *Pilduindu-se de la închipuirea umbrelei, au isprăvit a face două coşniţe.* id. ib. 105. *Feluri de închipuiri îşi făceà el, ca să poată scăpà de primejdia sălbaticilor.* id. ib. 162. *Omul face planuri şi feluri de închipuiri.* MARCOVICI, D. 3/28; (ad II 2°) *Închipuire de socoteală* (DOC. 1814), ap. TDRG. = întocmire, specificare de socoteli; (ad III 1°) † Asemănare, aspect. *Această jigănie den fire are închipuirea duhului sfânt.* CORESI, EV. 510/28. *D[u]mn[e]dzău m'au cinstit cu închipuirea* (= chipul şi asemănarea). DOSOFTEIU, V. S. 164; (ad III 2°) *A lui Hristos închipuire* (= imitare a pildei lui Hristos). id. ib. 506/11; (ad IV) *Moartea... face o înfricoşată închipuire* (= înfăţişare) *la cele mai frumoase obraze ale firii.* GCR. II 130/33. *Vicleşugul, trufia,... acestea toate lăcuesc împrejurul scaunului împărătesc, ascunse supt o închipuire* (= înfăţişare) *mincinoasă.* BELDIMAN, N. P. II 153. *Câte sălтări şi alte închipuiri* (= manifestări) *de bucurie arătà el!* DRĂGHICI, R. 100. *Unde este frumuseţea aceia a închipuirei* (= chip, înfăţişare) *cei dumnezeeşti?* ANTIM, ap. TDRG. *Numa... pretutindeni vedeà închipuirea* (= imaginea) *războiului.* BELDIMAN, N. P. I 44. *Zile, nopţi, petrec cu gândul la dulcea închipuire.* KONAKI, P. 82. *Tot aceea ce închipuirea* (=imaginaţia) *ne arată mai strălucitor.* C. NEGRUZZI, II 49/4. *Închipuirea* (= fantazia), *îşi strânge a sa aripă.* ALECSANDRI, P. III 5. *Puternica închipuire* [a lui Dante]. ODOBESCU, III 34/16. *Înzestrat cu o închipuire urieşească.* EMINESCU, N. 66. *O lume întreagă de închipuiri* (= fantasmagorii). id. ib. 42. *Moş Nichifor nu-i o închipuire* (= ficţiune) *din poveşti, ci e un om ca toţi oamenii.* CREANGĂ, P. 105. *Închipuire* = halucinaţie. BIANU, D. S. *Când se veade în vreme de vară de tot feliul de închipuiri* (= figuri fantastice, fantome) *pre nori, ploaie avem.* CALENDARIU (1814) 82. *De la închipuirea* (= inventarea, născocirea) *banilor, 3564 ani.* ib. 3/10. *Fără nici o zăbavă..., supt nici un fel de închipuire* (= motiv (inventat), pretext). URICARIUL, I 375/26. *Închipuire zadarnică* = himeră. PONTBRIANT. *Îmi fac închipuire* (= îmi închipuesc, îmi imaginez) *de durerea şi necazul care vin din despărţire.* KONAKI, P. 104; (ad IV 3°) Idee, gând, părere, opinie. *În cea dintâiu dintr'aceastea să cuprindă pentru idei sau închipuiri, adică pentru goala cuprindere a minţii.* GCR. II 253/21. *Pricina care-l îngrozise eră închipuirea lui* (= interpretarea ce le-o dădeà) *asupra acestor semne.* DRĂGHICI, R. 156. *Greşeşte însă bunul bătrân în astă închipuire.* I. NEGRUZZI, I 194. *Îşi făceà fel de fel de închipuiri.* VLAHUŢĂ,

D. 129; (ad. IV 50). *Închipuire* = îngâmfare. BARCIANU; — **închipuít** s. a. = închipuire; (mai ales în locuţiunea) **de neînchipuit** = peste putinţă de imaginat. *Fată, frumoasă de neînchipuit, de douăzeci şi trei de ani.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 214; — **închipuitúră** † s. f. *Vădzum închipuitúră de podoabă de bărbat groznic.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Au făcut şi o carte. Luat-au dinăr' însa închipuituri* (= exemplificări?) *sv[â]ntul Teodorit la a sa istorie.* id. ib. 97. Cf. PARACLIS (1639) 21 v° 6. — **închipuiciúne** † s. f. = simbol; asemănare; figură. *A ei* [= a crucii] *închipuiciune* (la margine: figuratio). DOSOFTEIU, V. S. $17_{,2}$. *Mărturisindu-i har mulţi pentru închipuiciunea şi sămănăciunea...* id. ib. 184; — **închipuínţă** † s. f. *Din închipuinţele mele.* SBIERA, F. S. 184. *Cu oarecare închipuinţă despre sine.* id. ib. 300. Cf. I. VĂCĂRESCU, P. $14/_{7}$].

— Derivat din **în** + **chip,** cu suf. **-uì.** Cf. închipà, închipu(r)luì, întruchipà, chibzuì.

ÎNCHIPUICIÚNE † s. f.
ÎNCHIPUÍNŢĂ † s. f.
ÎNCHIPUITÚRĂ † s. f. } v. **închipuì.**

ÎNCHIPULUÍ vb. IV^{a} v. **închipurluì.**

ÎNCHIPURLUÌ vb. IV^{a}. *Fabriquer, arranger,* — A drege cevà cu ce-ţi stă la îndemână (GRAIUL, I), a pregăti, a înch i p u ĭ (II 2°) înch i p à (2°) a înjghebà cevà (mai ales din mai multe bucăţi), cum poţi şi pentru trebuinţa momentului. *Păr' şi-am* (= până ce am) *închipurluit ieu caru,' ni s'o făcut foami.* GRAIUL, I 546. *Traistele sau toştele pentru adunat colacii, covrigii şi poamele trebuesc închipurluite din vreme.* PAMFILE, CRĂC. 38. [Şi: **închipulùi** = închipuì (II 2°). PAMFILE, J, II.]

— Din ung. **képelni** «a formà, a modelà» (apropiat, ca formă, de pluralul *chipurile*).

ÎNCHIRCÍ vb. IV^{a} (ş. d.) v. **chircì,** ş. d.

ÎNCHIRIÁ vb. I. *Louer. Prendre* ou *donner en location.* — A da s. a luà cu (s. în) chirie (un imobil), a n ă i m i. *Du-te de-i spune că sânt gata să-i închiriez* (= să-i dau cu chirie) *rândul ist de sus* [*din casa mea*]. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Am închiriat* (= am luat cu chirie) *o vilă doi ani la Sinaia.* | P. e x t. *A închirià o corabie, un piano, o trăsură, un cal* etc. | (Impropriu) A arendà, a da s. luà în arendă. *Închiriară câtevà pogoane de pământ şi-l semănară.* POP. GCR. II $365/_{21}$. [A d j e c t i v e: **închiriát** (cu negativul **ne(î)nchiriat), -ă.** *I-a rămas casa neînchiriată;* — **închirietór** († **chiriatór**), **-oáre** (une-ori substantivat) = care dă în chirie (în opoziţie cu c h i r i a ş). *Chiriatorul, acel ce dă în chirie o casă, dugheană sau alt cevà.* CONDICĂ ŢIV. $4/_{21}$. | A b s t r a c t e: **închiririére (chiriére** DDRF.) s. f. *Se cheamă închiriere locaţiunea edificiilor şi aceea a mişcătoarelor.* HAMANGIU, C. C. 359. *Închirierea sau arenda este tocmeală, şi se zice, când zidirea noastră (sau rodurile) şi veniturile pământului nostru le dăm altuia, cu cutare preţ, în cutare soroc, ca să le stăpânească.* CARAGEA, L. (1818) 22. *Nu-mi este de vânzare, ci de închiriere.* ISPIRESCU, L. 116; — **închiriát** s. a. *Are cu contract de închiriere o cameră de închiriat.*]

— Verb derivat din locuţiunea [*a da* s. *luà*] **în chirie.** Cf. s u b î n c h i r i à.

ÎNCHÍS, -Ă adj., subst. v. **închide.**

ÎNCHISNOVÁT, -Ă adj. v. **chisnovat.**

ÎNCHISOARE s. f. I. *Détention, captivité.* II. 1°. *Maison de détention, prison.* 2°. *Clos, parc; bordigue.*

I. La origine, *închisoare* erà un substantiv abstract, însemnând faptul de a fi închis, p. e x t. captivitate, robie (LB.): *Sv[â]ntul, împlând 20 de ai cu închisorile, să sfârşì.* DOSOFTEIU, V. S. 23. *A ţinea pe cinevà la* s. *în închisoare* însemnà «a ţinea închis». *L-au ţinut la închisoare mulţi ai.* DOSOFTEIU, V. S. $25._{2}$. În limba veche erà deci nevoie să se precizeze, prin întregiri ca «în temniţă», locul unde erà ţinut cinevà închis: *Când va răspunde leagea să fie muiarea la închisoare în temniţă,... atunci bărbatul nu iaste datoriu să o hrănească, de vreame ce iaste la închisoare pentru vina ei.* PRAV. 629. || P. e x t. Pedeapsa pentru care se închid persoanele osândite (COSTINESCU).

II. P. e x t. *A fi în închisoare* (= a fi închis) a fost înterpretat ca: «a fi într'un loc închis» şi prin urmare *închisoare* a primit înţelesul concret de «locul în care se închide cinevà s. cevà».

1°. Locul, clădirea în care se închid şi se ţin închişi cei vinovaţi, cf. p r i n s o a r e, t e m n i ţ ă, p u ş c ă r i e, a r e s t, g r o s, p e n i t e n c i a r. Cinevà e s t e, z a c e, stă, s e b a g ă, s e p u n e, s e t r â n t e ş t e, s e ţ i n e l a s. în *închisoare;* s e s c o a t e, s e s l o b o a d e, i s e d ă d r u m u l, i e s e, s c a p ă d e l a s. din *închisoare. Erà pline închisorile de boieri.* LET. II $239/_{6}$. *Scoate moartea de la închisoare şi-i zice...* CREANGĂ, P. 303. *Mă-sei nu-i va da drumul, până nu se va istovì de tot în închisoarea unde este băgată.* ISPIRESCU, L. 142. *Ieşi soare Din'chisoare!* TEODORESCU, P. P. 190. *Vinde-ţi cârpa de la poale, Mă scoate de la'nchisoare.* HODOŞ, P. P. 89. *Te topeşti în închisoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 506. *Gruie zâce la'nchisoare De trei ani.* ALECSANDRI, P. P. 145.

2°. Loc închis s. îngrădit din toate părţile, (mai ales) unde se vâră vitele. S p e c. (Pesc.) *Închisorile* sânt nişte coteţe închise din toate părţile, în care se păstrează peştele viu. PAMFILE, I. C. 70. Cf. DAMÉ, T. 125. *Închisorile* sânt de mai multe feluri: *Închisori cu garduri şi coteţe* (ANTIPA, P. 64), *închisori cu pleter* (id. 617 cf. şi 639). Despre *închisorile gârlelor,* pentru prinderea peştelui, v. ANTIPA, P. 619 | (La plutit) *Închisoarea* este oprirea plutelor în aşà fel, încât se împiedică trecerea altor plute. *Închisoarea* se face din cauza scrutarilor, unde pluta rămâne de multe ori pe grind, alta lângă ea şi aşà mai departe; se mai face şi în vremea puhoaielor. CIUPALĂ, PL.

[După prep. *în* şi *din,* în poezia pop., şi **chisoáre** s. f. PAMFILE J. II 352.]

— Derivat 'din **închis** (participiul lui *închide*). cu suf. abstr. **-oáre.** Cf. p r i n s o a r e.

ÎNCHISTRÍ vb. IV^{a} v. **împistrì.**

ÎNCHITÁ vb. IV^{a} v. **chità.**

ÎNCHITINÉL adv. = **cătinel.** *Iară eu nu sânt vinovat cu nimica; căce că eu am tot supărat la Domnie să-mi po[a]rte de gând, iară domnii au zis să las(ă) pe 'nchitinel* (= s'o las domol, să nu mai insist) (Maramureş, 1751). IORGA, S. D. XII 236.

ÎNCHITUÍT, -Ă adj. Împodobit cu chite de flori? *Mă duc maică 'n miliţie, C'am ajuns în vârsnicie, Să port puşca 'nchituită.* MAT. FOLC. 353.

ÎNCHIVĂRÁT, -Ă adj. v. **chivără.**

ÎNCHIZĂŞLUÍ vb. IV^{a} v. **chezăşuì.**

ÎNCHIZĂTOÁRE s. f.
ÎNCHIZĂTÚRĂ s. f. } v. **închide.**

INCHIZÍȚIE, INCHIZIȚIÚNE s. f. 1°-2°. *Inquisition.*

1°. Cercetare, anchetă, perchiziție riguroasă (adesea vexatorie și arbitrară).

2°. Tribunal eclesiastic, instituit altă dată în unele țări din Apus și mai cu deosebire în Spania, ca să urmărească și să cerceteze pe ereticii care se abăteau de la credința catolică.

[Și: (< rus. *inkvizicija*, idem) **incvizíție** † s. f. | Familia: (după fr. *inquisiteur*, idem) **inchizitór,** (< rus. *inkvizitor*, idem) **încvizitór** † s. m. = membru în tribunalul de inchiziție; fig. cel ce face anchete, cercetări minuțioase (și vexatorii). *Ei, ca niște incvizitori, știă de faptele tuturor.* C. STAMATI, ap. ȘEZ. XII 63; — (după fr. *inquisitorial*, idem) **inchizitoriál, -ă** (pronunț. *-ri-al*) adj. = care se referă la inchiziție; fig. care are caracterul unei cercetări sau unei percheziții riguroase și vexatorii.]

— *N.* după fr. (lat. **inquisitio, -onem,** idem).

INCHIZITÓR s. m. }
INCHIZITORIÁL, -Ă adj. } v. **inchiziție.**

ÎNCHIZNOVÁT, -Ă adj., subst. v. **chiznovat.**

INCIDÉNT subst., adj. I-II. *Incident.*

I. S. a. 1°. Întâmplare neașteptată produsă în cursul unei întreprinderi.

2°. Acțiune s. eveniment intercalat în acțiunea principală a unei drame, epopei s. roman. *Lesne se explică în Cântul Nibelungilor nu numai incidintele episcopului Peregrin de la Passau...* HASDEU, I. C. 100.

3°. Chestiune (de însemnătate accesorie) ridicată (pe neașteptate) în cursul unui proces, a unei discuții, a unui joc. *Deabia începuseră... să se ocupe cu discutarea proiectelor de legi, când se văd împiedecate prin tot felul de incidente.* MAIORESCU, D. IV 34.

II. Adj. 1°. (Gram.) *Propoziție* s. *frază incidentă* = propoziție accesorie, intercalată într'o frază s. propoziție principală. Cf. incidental.

2°. (Fizică) *Rază incidentă* = rază solară ce cade pe o suprafață într'un punct dat. Cf. PONI, F. 146.

[Și: **incidínte** † s. m. | Familia: **incidentál, -ă** adj., adv. = întâmplător, din întâmplare. *De voiu pomeni uneori de dânșii... o voiu face-o numai în mod incidental.* GHICA, S. 91. *Comite o eroare incidentală.* HASDEU, I. C. 153. (Gram.) *Propoziție* (*frază*) *incidentală* = propoziție (frază) incidentă. *Se vorbește între punctele de acuzare acolo formulate, se vorbește, ce e drept, sub o formă mai acoperită, oarecum ca o frază incidentală, de chestia Basarabiei.* MAIORESCU, D. IV 226; — (după fr. *incidence* idem) **incidénță** s. f. (Fizică) = întâlnirea unei raze solare cu o suprafață; întâlnirea unui corp elastic cu o suprafață. *Punct de incidență* = punctul în care o rază solară cade pe o suprafață. Cf. PONI, F. 146. *Unghiu de incidență* = unghiul ce face raza solară care cade pe o suprafață cu perpendiculara dusă de la punctul de incidență. *Unghiul de incidență este în totdeauna egal cu unghiul de reflecțiune.* id. 147].

— *N.* după fr. (< lat. scolastic *incidens, -entem,* de la *incidere* «a cădea în..., a se întâmplă», cf. germ. *Zu-fall*).

INCIDÉNȚĂ s. f. }
INCIDENTÁL, -Ă adj. } v. **incident.**
INCIDÍNTE † s. m. }

ÎNCIFRÁ vb. Ia v. **cifră.**

ÎNCILÁT, -Ă adj. v. **împilă.**

ÎNCIMPÌ vb. IV }
ÎNCIMPÍT, -Ă adj. } v. **cimpì.**

ÎNCINÁ vb. Ia. *Faire paître les moutons vers le soir.* — A paște oile în timpul serii. H. XII 7. *Ciobanii seara le 'ncinează* [pe oi] *la iarbă.* ib. II 28. [Abstract: **încineálă** s. f. = mâncarea de seară, ducerea la iarbă a oilor. H. XII 30].

— Verb derivat din **în cină** (= spre cină).

ÎNCINÁT, Ă † adj. *Entré dans un ordre monastique.* — Intrat într'un cin călugăresc. *Căci părinții mici și eu sântem încinați Sfintei Monastiri Hușilor.* DOC. (1758), ap. TDGR.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neatestat **încinà** (derivat din *cin*).

ÎNCINCHÍ vb. IVa refl. v. **cimpì.**

ÎNCINCÍ vb. IVa. *Quintupler.* — Trans. și refl. A (se) înmulți cu cinci, a (se) repetà de cinci ori. *Veniturile s'au încincit.* DDRF. [Și: **încinciuì** † vb. IVa | Adjectiv: **încincít** († **încinciuit), -ă.** *Cine va furà ceară,... acela să o întoarcă încinciuită.* PRAVILA (1652), ap. TDRG.]

— Formație literară din **cinci,** cu ajutorul pref. **în-.**

ÎNCINCIUÍ vb. IVa † v. **încinci.**

ÎNCÎNDE vb. III. 1°. (*S'*)*allumer,* (*s'*)*embraser.* 2°. *Brûler,* (*s'*)*enflammer; se propager; s'engager.* 3°. *Rendre incandescent.* 4°. *S'échauffer, moisir.*

1° (Despre foc) Trans. A aprinde, a cuprinde cu flăcări; refl. a se aprinde (bine). *Încínde-se foc* (: exardescet ignis). CORESI, PS. 102. *Încínse-se foc în zborul lor, Văpaie arse păcătoșii.* ib. 296. *Domnul sulițe și scuturi cu focul le încinge.* DOSOFTEIU, PS. 152. *Arzătoare materii* [din interiorul pământului]... *să încing și să aprind între dînsele.* PISCUPESCU, O. 58. *Focul când se încinge, Anevoie se stinge.* PANN, P. V. III 12. *Flacăra începù a se încinge.* ODOBESCU, I 21/10. *În curând lemnul trosnì și focul le încinse.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 193. *Arde focul, mă încinge.* TEODORESCU, P. P. 322b, cf. (*și cu flacări mi-o încinde*) 322b. *Foc la inimă mă 'ncinge.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 22. *Mă încinseră căldurile* = m'au apucat frigurile. DDRF. *Din mititele scântei, de nu se vor stânge, mare pojar se 'nc inge.* ap. TDRG.

2°. Fig. (Despre un sentiment, pasiune etc.; cf. lat. *incendi amore, desiderio, ira, dolore,* etc.) Trans. și Refl. A (se) aprinde, a (se) excità, a (se) întărâtà, a (se) inflamà, a (se) consumà, a (se) mistuì. *Nu încinde toată mânia sa* (: non accendit). CORESI, PS. 212. *Amoroase porumbițe... zboară către... cuib, purtate prin aier de dorul ce le încinge.* ODOBESCU, III 35/2. *Înțepându-l și încingându-l dorul de părinți...* ISPIRESCU, L. 103, cf. (*dragostea*) 78. *Sete mare-i încindeà.* TEODORESCU, P. P. 440. | (Despre oameni s. părți ale corpului) A se aprinde, a se înfierbântà. *În trufa necuratului încinde-se* (să aprinde DOSOFTEIU; incenditur) *mișelul.* CORESI, PS. 20. *Încínse-se inima mea* (: inflammatum est cor meum). CORESI, PS. 194. *Inimioara că mi-a'ncins.* TEODORESCU, P. P. 439. *Te(a) încinde[a]li și dzua și noapte[a] în curvie.* CUV. D. BĂTR. II 451. *Obrajii îi ardeau, capul i se încinsese.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. # *Iar s'a'ncins pielea pe Pavel* = caută bătaie. ZANNE, P. VI 258. | (Despre boale molipsitoare) Refl. A se lățì, a se răspândì, a luà proporții mari, a bântuì. *În ordia muscălească se încinsese boala, de mureau câte două trei suie de soldați pe zi.* GHICA, S. 24. | (Despre bătăi, lupte, certe, discuții, etc.) Refl. A se începe cu înflacărare. *Lăutarii începură să cânte și balul se 'ncinse.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Se încinse un râs școlăresc.* TEODOREANU, M. IL

163. *Mi se încinse o bătălie între aceşti crai.* ISPIRESCU, U. 10/19. *Unde nu se încinse între dânşii o bătaie crâncenă.* CREANGĂ, A. 112, cf. (*o luptă*) RETEGANUL, P. V. 43/26. *După masă se încinse o convorbire între trei.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. (Despre un obiect) Trans. şi refl. A da foc, a aprinde, a (se) înfierbântà tare, a (se) încălzì până la incandescenţă. *Fiecare încinge* (= aprinde s. întinge?) *în apa* (tip. apă) *aceea trei fire de păr de lup turbat, zicând unele cuvinte magice.* MARIAN, O. II 29. *Se ia cuţitul şi se încinde în foc: Cuţit alămat, plăsălat, Nu te încind, Nu te aprind pe tine...* MAT. FOLC. I 576. *Nu încind şi aprind Ast pietroiu bălţat, Şi încind şi aprind Inima scrisului (cutăruia), Încind şi aprind Capul... trupul.* MAT. FOLC. 692-693. *Tu sare... Cum te'ncinzi, Cum te-aprinzi, Aşà să se încinză, Aşâ să s'aprinză Cutare.* MAT. FOLC. 1561. *Untura se încinge* = se înfierbântă tare. COLUMNA LUI TRAIAN, IV 246. *Soba se'ncinsese.* DDRF.

4°. Spec. (Despre făină, bucate, fân, etc.) Refl. A începe să fermenteze în urma căldurii produsă de umezeală, a se aprinde. Despre făină, grâu etc., când stă mult într'un loc astupat, zicem că *să încinge.* LB. *Să încinde*, adică să aprind bucatele, capătă miros greu, cum grâul, orzul, făina şi celelalte, când stau multă vreme închise, astupate, cu umezeală. I. GOLESCU, C. I. *De-aciia se vor încinde a arde clăile.* PALIA (1582), ap. CC. 69. *Se repezì asupra fânului, care se încinsese, de pocneà în sus.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Porumbul are multe racile: se încinge, face gărgăriţe...* CHIRIŢESCU, CONV. LIT., XLIV, vol. II 657. *S'a încins făina în lădoiu, trebue scoasă şi pusă la un loc* (Frata, Câmpie). Com. V. BUCUR. *Dacă se întâmplă ca bobii de fasole să nu fie bine uscaţi..., este de neapărată trebuinţă ca fasolea să se usuce, întinzându-se la soare..., căci altfel se aprinde, se încinge, se înnegreşte şi prinde mucegaiu.* PAMFILE, A. 187. (Trans. = fact.) *Aborul de la dobitoace... încingând bucatele, le face duhoase.* ECONOMIA, 57.

[Verbul *încinde* avea la aorist (*încinseiu*) şi la participiu (*încins*) aceleaşi forme ca *încinge*; uneori şi sensul era atât de asemănator, încât aceste două omonime au putut fi confundate: o propoziţie ca *flăcările au încins casa* = «au aprins, au incendiat casa» a putut fi înterpretată ca însemnând: «au cuprins (ca 'ntr'o cingătoare) casa din toate părţile». Rezultatul a fost că, în cele mai multe regiuni, vechiul prezent *încind* (*încinz* MARDARIE, L. 4526, CUV. D. BĂTR. I 285), imper. *încinde*, gerund. *încinzând* şi inf. *încinde* au fost înlocuite prin *încing, încinge, încingând*, **încinge** vb. III. | Adjectiv: **încins** (cu negativul **ne(î)ncins**) **-ă** = aprins; cuprins de căldură; înfierbântat foarte tare. *Foalele iaste întins, umflat şi încins de durere.* CALENDARIU (1814) 170/23. *Grâu încins, fărină încinsă.* LB. *Apolon încins de o turbată arşiţă, strigă în gura mare Niobei...* ODOBESCU, III 301/26. *Turnă dintr'o ulcică 'n alta laptele prea 'ncins.* CARAGIALE, S. 6/16. *Cap legat, inimă 'ncinsă Şi de minte necoprinsă.* ZANNE, P. II 38. | Abstracte: **încindere** (**încingere**) s. f. = aprindere. CUV. D. BĂTR. I 285. *Nu vă mirareţi ce e întru voi încind[e]re* (: care e cu foc întru voi N. TESTAMENT 1648; aprindere BIBLIA 1688; *πύρωσις*). COD. VOR. 160/4; — **încins** s. a. = aprindere, foc, patimă. *Încinsulŭ* (: furor) *mâniei tale să prinză ei.* CORESI, PS. 180; — **încinsă** † s. f. *Turnatu-te-ai de mânie încinsa ta* (: avertisti ab ira indignationis tuae). CORESI, PS. 232.]

— Din lat. **incendo, *-ensi** (= *-endi*), **-ensum, -endere**, idem. Cf. deştinge, încintà. Gr. Creţu, *Columna lui Traian*, IV 246.

ÎNCINEÁLĂ s. f. v. **încinà.**

INCINERÁ vb. Ia. *Incinérer.* — Trans. A preface în cenuşă; spec. a arde un cadavru (în crematoriu). [Abstract: **incinerâre** s. f. | Adjectiv: **incinerát, -ă.** *De este-aşà, mai bine să fiu incinerat!* MIREA, C. II 114. | Familia: **incinerâţie,** (după fr. *incinération*, idem) **incineraţiúne** s. f. = acţiunea de a preface un corp în cenuşă; arderea sau cremaţiunea cadavrelor.]

— *N.* după fr. (lat. **incinero, -are,** idem, din *cinis* «cenuşă»).

INCINERÂŢIE, INCINERAŢIÚNE s. f. v. **incinerà.**

ÎNCINGÁT, -Ă adj. v. **încinge** şi **închingà.**

ÎNCINGĂTOÁRE s. f. v. **încinge**[1].

ÎNCÍNGE vb. III. 1°. (*Se*) *ceindre, mettre une ceinture.* 2°. *Ceindre (les armes); (s')armer.* 3°. *Investir, assumer (le pouvoir).* 4°. *Entourer.*

1°. Trans. (adesea pronominal) A(-şi) înfăşurà (strângând) mijlocul corpului cu un brâu (cingătoare s. alt obiect analog, care se indică prin prep. cu). *Şi-a încins mijlocul cu un brăcinar.* || P. ext. (Complementul e altă parte a corpului, omul s. haina). A legà înfăşurând cu brâul etc. *Ce moşneag bătrân! Încinge barba cu brâu.* ŞEZ. III 64/9. *L-am încins peste cojoc cu o sfoară.* | (Subiectul e brâul) A legà împrejur, strângând (peste mijloc). *Mlădiul trup i-l încingeà Un brâu de-argint.* COŞBUC, B. 20. | Fig. *Încingeţi-vă maţele cugetelor voastre* (: succincti lumbos mentis vestrae). COD. VOR. 40. || Refl. A se înfăşurà peste mijloc cu un brâu (etc.), a-şi strânge brâul. *Te scoală de te 'mveaşte şi te 'ncinge.* DOSOFTEIU, V. S. 116,2. *S'au încins cu frânghia ce făcuse.* DRĂGHICI, R. 97. *Se încinse pe de-asupra şalului cu o cureà latà.* C. NEGRUZZI, I 22. *Nu te 'ncinge, mândro, lat... Ci te 'ncinge strâns şi bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 254. *Cu brâu roşu se 'ncingeà.* ib. 244. *Când ia brâul şi se 'ncinge...* HODOŞ, P. P. 48. *Vlad până se 'ncalţă, Soarele se 'nalţă; Vlad până se 'ncinge, Soarele se frânge.* ZANNE, P. IV 422.

2°. Spec. (despre arme). Trans. (Complementul e o armă) A-şi prinde arma împreună cu cingătoarea, p. ext. a se înarmà (cu o armă purtată la brâu; p. ext. cu orice armă). *Îi încinge sabia.* MAIORESCU, D. II 169. *Chiar omul cel mai pacinic încinge-atunci o armă.* I. NEGRUZZI, II 16. *Paloşul de şi-ai încins...* ALECSANDRI, P. P. 208b/12. *Încinse sabia... la brâu.* RETEGANUL, P. I 9/11. *Dacă n'am arme să 'ncing...* ŞEZ. I 9/21. *N'are cine le* [= armele] *'ncinge.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 288. | (Complementul e omul s. mijlocul lui) A înarmà (cu o sabie etc.). *Cu arme-i încinge.* CORESI, EV. 202/4. *Mă încingi cu armă.* DOSOFTEIU, PS. 53. *Patria mea... Cinge-ţi coapsa... Ziua dreptăţii se apropie!* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 577/21. || Refl. A se înarmà cu o sabie etc.; p. ext. † a se înarmà. *Se încinge cu sabia.* CREANGĂ, P. 307. *Spre toată slujba şi primejdia a ne încinge gata sântem.* CANTEMIR, IST. 163. *Cu buna faptă încingându-se...* MINEIUL (1776) 138[1]/1. # (În glumă) *A încinge pe cinevà cu o bâtă* (s. *a încinge o bâtă pe cinevà* s. *bâta încinge pe cinevà*) = a bate. *Bâta nu glumì, mi-o încinse cum e data, de... fugì la părinţii şi fraţii ei.* RETEGANUL, P. I 7/34. *Apucă un măcăuş (băticuţă) şi prinde a o încinge pe spate.* id. II 80/5. *Mi-l încinge cu o bâtă.* id. III 30/8.

3°. † Fig. (Trans.) A învestì pe cinevà cu o putere, a da cuivà o putere; (refl.) a-şi asumà, a luà asupra sa o putere. *Învesti-se Domnul, în*

sila (= puterea) *sa încinse-se* (: p r a e c i n x i t s e; l'Eternel est revêtu de force). CORESI, PS. 257. *Dumnezeu încinse-mă cu vârtute*-id. ib. 40. *Tu mi-ai încinsŭ vârtute.* DOSOFTEIU, PS. 54. *Constantin, încingându toată stăpânirea Rămleanilor...* id. V. S. 73. *Tu pus hatman şi încins de împăratul...* id. V. S. $57_{,2}$.

4°. P. anal. A încunjurà (din toate părţile), a împresurà. *Din cinci părţi, cu foc şi cu sabie îi încinse.* BĂLCESCU, M. V. 54. *De trei zile-acum pe mare... Vântul suflă şi ne'mpinge, Orizonul ne încinge, Ca un cerc nemărginit.* ALECSANDRI, P. II 41. *Îndeamnă pe soţii năvalnici s'o 'ncingă.* COŞBUC, Æ. $168/_{1}$.

[Aor. *încinseiu* († şi dial. *încinş(u)*), part. *încins*, imper. *încinge*, ger. *încingând*. | Şi: † **cinge** vb. III. *Dealurile nalte Bucurie le-a cinge* (sau *le 'ncinge?*) *să salte.* DOSOFTEIU, PS. 208. | A d j e c t i v e: **încins** (cu negativul **ne(î)ncins**), **-ă.** (Ad 1°). *Să fie mijlocul vostru încisŭ* (sic!). VARLAAM, C. 334. *Preste fieştecare cojniţă trebue pus câte un jup de rogoz... şi încins* (= legat) *jupul pre lângă cojniţă, ca să nu-l sufle vântul.* ECONOMIA, 207. *Eră încinsă cu un colan de aur.* C. NEGRUZZI, I 145. *Atunci ea de-odată s'a văzut încinsă cu un cerc zdravăn de fier peste mijloc.* CREANGĂ, P. 88. *Ţine chimiraşul ăsta. Când vei fi încins cu el, ce vei voi te faci.* ISPIRESCU, L. 315. *Încinsă cu brâuţ verde.* ŞEZ. II $8/_{2}$, cf. (*cu paftale*) II $198/_{17}$, (*bine*) DOINE $157/_{1}$, (*rău*) $157/_{3}$, (*prea strânse*) $88/_{11}$. *Am doi fraţi încinşi într'o cureà.* (Parii). GOROVEI, C. 273. *Boierul e tot boier, măcar de-ar fi încins cu teiu.* ZANNE, P. IV 282. (ad 2°) Înarmat. *Un om va fi încinsŭ cu arme.* PRAV. $60_{,2}$. *L-am văzut încins cu sabia peste giubeaoa...* C. NEGRUZZI, I 70; (ad 3°) *Putearea vrăjmaşului o ai surpat, fiind încinsŭ cu putearea cea dumnezeiască.* MINEIUL (1776) $117^{1}/_{1}$; (ad 4°; în funcţiune a d v e r b i a l ă) *Pe sub colină râul curge 'ncins pe lângă ea.* COŞBUC, F. 124; — **încingătór, -oáre** = (cel, cea) care încinge. (Substantivat, cu sens instrumental) **încingătoáre** s. f. (LB.) = brâu (COSTINESCU, ŢIPLEA, P. P.), cingătoare, centură, bandaj (PONTBRIANT), suspensor (id.). *Încingătorile lor sânt de păr ţesut.* DOC. (a. 1799), ap. C. A. 789. *Lelca cu 'ncingători.* MĂNDRESCU, L. P. $88/_{2}$, cf. DOINE, $88/_{10}$. *Trupuşor de 'ncingătoare.* ŞEZ. II $199/_{13}$, cf. I $111^{b}/_{4}$. | A b s t r a c t e: **încingere** s. f. = acţiunea s. faptul de a încinge; † (traducând pe grec. *περίζωμα*) *încingere-împrejur* = cingătoare. *Şi-şi făcură lor încingeri împrejur*: (ils s'en firent des ceintures). BIBLIA (1688) $3^{1}/_{1}$; — **încins** s. a. *Încinsul brâului, De-asupra buricului.* ALECSANDRI, P. P. $73^{b}/_{2}$. *Încinsul* [a lucrarea viei] se face strângând coardele din toate părţile şi legându-le cu teiu; în alte părţi se zice p l e v i l ă. H. II 58; — **încinsătúră** † s. f. PONTBRIANT, POLIZU. *Cu 2 încinsături, din faţă şi din dos.* DOSOFTEIU, V. S. 172; — **încinsătoáre** † s. f. = cingulum. ANON. CAR. | C o m p u s: (formaţie personală) **încinsăbià** † vb. IV^{a} = a se încinge cu sabia. *Mă încinsăbieiu* (*mă încinseiu cu sabia*). GORJAN, H. I. 148.]

— Din lat. **[in]cingo, -nxi, -nctum, -ĕre,** idem. Cf. c i n g ă t o a r e.

ÎNCÍNGE vb. III v. **încinde.**

ÎNCINIÁ vb. IV^{a} *Harnacher.* — (Jud. Năsăud) A pune pe cal toate cele necesare, spre a-l face gata de încălecat (Zagra). Com. N. DRĂGANU. [Pronunţ. *-ni-à.* | A d j e c t i v: **înciniát** (dial. *înciniét*), **-ă** = (despre cal) gătit cu toate cele necesare. | A b s t r a c t e: **înciniáre** s. f., **înciniát** (dial. *înciniét*) s. a. = întârniţat. H. XVIII 276].

— Derivat din **cinie**[1] cu prefixul **în-.**

ÎNCÍNS, -Ă adj., subst. v. **încinde** şi **încínge.**

ÎNCINSĂTOÁRE † s. f.) v. **încínge**[1].
ÎNCINSĂTÚRĂ † s. f.)

ÎNCINTÁ vb. I^{a} (*S'*)*échauffer.* — (Banat, Romanaţi, Mehedinţi, Vâlcea) T r a n s. A aprinde, a încinge. *Cum veţi săcà bălţile... şi care cu vapura lor ce împuţită otrăvesc şi cu epidemie încintă aerul...* (a. 1807). OBRADOVICI, ap. VB II 496. | R e f l. A se înfierbântà, a se aprinde de căldură sau de mânie (CONV. LIT. XXXIX, 1128, H. XVIII 174), a se înfocà (Com. LIUBA), a se încălzi în discuţiune (Com. V. BRANISCE). *Carnea când se încintă, începe a se frige.* H. XVIII 174. *Omul se încintă de mânie, de joc.* Com. LIUBA. *Cum să 'ncintă Vatra de foc..., Aşà să se încinte Inima'n cutare.* MAT. FOLC. 1561.

— Confuzia de înţeles dintre *încinge* şi *încinde* pare a fi produs o confuzie a participiilor **încint* (păstrat în arom. *ţimtu*) <*incinctum*' şi *încins* <*incensum*, aşà încât s'a întrebuinţat *încins* şi ca participiu al lui *încinge*, iar *încint* şi ca participiu al lui *încinde*. De la acest **încint* s'a derivat verbul *încintà*. Cf. I. A. C a n d r e a, *Conv. lit.* XXXIX, 1128 (care presupune o formă latină **incento, -are*, crezând că şi lat. *incentivum* «bold, stimulent» *incentivus* «animator, excitant», *incentor* «instigator» ar fi derivate de la un participiu **incentum* în loc de *incensum*).

ÎNCÍNTĂ s. f. *Enceinte.* — Spaţiu (într'o sală mai mare) închis de jur împrejur; p. e x t. sala însăşi. *Incinta Camerei Deputaţilor.*

— *N.* după fr.

ÎNCIOCÁ vb. I v. **cioacă.**

ÎNCIOCĂLÁ vb. I. *Lier ensemble, mettre en ordre, mettre à sa place.* — (Transilv., Vâlcea) A legà la olaltă (VICIU, GL.), a împreunà cevà, cf. î n j g h e b à, î n c i r i p ì, î n c h e ļ b ă r à. *Luca începù... a pune pe hârtie slovă de slovă, până ce înciocălă vorba: «Iubite».* I. URBAN-JARNÍK, ap. TDGR. *Lemnarul înciocolează lemnele.* H. XVII 237. *A-i înciocolà* [pe tineri] s. *a-i face cioc la loc* = a-i face să se ieie în cununie. VICIU, GL. | A pune cevà în ordine, a pune la loc. *Carul e înciocolat* (Braşov). Com. I. PANŢU. *Înciocălă şi omul nostru plugul şi pornì cu argatul la 'ntors mirişti* (Faureşti, în Vâlcea). PAMFILE, D. 92. [Şi: **înciocolà** vb. I^{a}.]

— Din săseşte **tschachel** «zală de lanţ». C. L a c e a, *Dacoromania* III 744.

ÎNCIOCOLÁ vb. I v. **înciocălà.**

ÎNCIORECÁ vb. I) v. **cioareci.**
ÎNCIOROCÁ vb. I)

ÎNCIPCÁT, -Ă adj. v. **cipcă.**

INCIPIÉNT, -Ă adj. (Med.) *Commençant.* — (Latinism) Începător.... *Catar incipient.* [Pronunţ. *-pi-ent*].

— *N.* din lat. **incipiens, -entem,** idem.

ÎNCIPIT s. a. sing. Se dit des premiers mots d'un manuscrit. — Primele cuvinte dintr'un manuscript. *Epilogul vorbeşte numai în numele tipăritorului,... de titulatura lui Alexandru-vodă, d împărăţescul incipit: «cu-mila lui Dumnezeu».* IORGA, L. R. 87.

N. din m.-lat. **incipit** «începe» (a treia pers. sg. ind. prez. de la *incipio, -ere*).

ÎNCIRIPÁ vb. Ia. 1º. *Ramasser, racommoder.* 2º. *Prendre consistance, se former.* 3º. *Se procurer.* 4º. *Se remettre.*

1º. Trans. A adunà din toate părţile şi a înjghebà cevà (iute, în grabă, de mântuialà), a înciocălà, a închelbărà, a închipà, a închipuì (II 2º). *A înciripà* sau *înfiripà* = a face cevà iute, a săvârşì cevà în grabă (Straja, în Bucov.) Com.A. TOMIAC. *Înfiripez* = alcătuesc. CREANGĂ, GL. *Şi-apoi, încetul cu încetul mi-am înfiripat iar gospodăria.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Acestora le-au poruncit căpitanul să prindă cum şi cu ce vor puteà şi să înfiripe carul şi să-i ajute a-l duce până în ogradă.* SBIERA, P. $11/_{32}$. *Cel[l]alt eră peste măsură de leneş, ca să poată înciripà cevà.* PAMFILE, D. 67. | A-şi strânge hainele şi a se îmbrăcà: *Înciripează-te încetişorul şi ne-om pornì* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

2º. Refl. A luà fiinţă, a căpătà forme reale, a se face, a se înjghebà (din nou), a luà naştere. *Visul său se 'nfiripează şi se 'ntinde.* EMINESCU, P. 237. *Nu peste mult însă* [Alba-Iulia] *s'a ridicat din ruine; cetatea a fost zidită de nou şi lângă ea, spre apus, s'a înciripat şi oraşul.* MOLDOVAN, Ţ. 364. *Ce mândră serbătoare se 'nfiripă!* IOSIF, P. 31. *Din doru-i nestins şi 'n veci călător, O doină domol se 'nfiripă.* GOGA, P. 50.

3º. *A* (*se*) *înciripà* = a agonisi cevà (FRÂNCU-CANDREA, M. 101), cu mare greu (VICIU, GL.) s. încetul cu încetul, a-şi câştigà, a-şi face rost de cevà (LB.). *Pipăià cu grijă după curea, să vadă dc stà tăbacul; îşi făceà vânt până în tindă, să-şi mai înciripe câtevà lemnuşe de pe solniţă.* AGÂRBICEANU, SĂM. III 177. *De unde să mă înciripà de bani?* VICIU, GL.

4º. Refl. «*Mă încirip din boală la sănătate*, adecă mă întrăm». LB. *Înciripà* = însănătoşì. JIPESCU, O. 55. *A se înciripà* = a prinde la putere după un morb. VICIU, GL. *Înciripatu-te-ai?* = însănătoşatu-te-ai? FRÂNCU-CANDREA, R. 54. *Mă înfiripez* = îmi vin în fire, mă însănătoşez. CREANGĂ, GL. *Abià-abià s'o 'nciripat şi iarăşi s'o îmbolnăvit. Abià s'o înciripat puii* (= *s'au făcut mai mărişori*) *şi trebue să-i vând* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Cultura tutunului, încetată în timpul monopolului, începe iarăşi a se înfiripà în satele unde locuitorii sânt deprinşi cu dînsa.* I. IONESCU, M. 356. *Ce-a făcut de atunci încoace? A progresat în desvoltarea lui? S'a înfiripat?* MAIORESCU, CR. II 156. *Nu se mai putù înfiripà de pe leuzie, şi murì.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 104. *Cu cojiţe, cu tărâţe, purcelul începe a se înfiripà.* CREANGĂ, P. 76. *Nu apucau bine... a se mai înfiripà şi întrarmà, şi numai ce se trezeau că iarăşi au venit asupra lor.* MARIAN, T. 256. | A se aieptà. *De-odată mi se înfiripă zmeul, rădică pe Sucnă-Murgă în sus şi-l trânteşte... în jos.* SBIERA, P. $103/_{5}$.

[Prin Mold. şi în regiunile care rostesc pe *fier* şi pe *cer* de o potrivă (*şer*), *înşiripà* a fost redat, prin hiperurbanism, în forma **înfiripà** vb. Ia, formă pătrunsă apoi în limba literară. | Adjectiv: **înciripát (înfiripát), -ă.** (Ad 4º) *De te-aş mai vedeà odată înfiripat, toată lumea ar fi a mea.* CONTEMPORANUL, V vol. I 292. | Abstract: **înciripáre (înfiripáre)** s. f. (ad 2º) *Nu pot iubì în lume, adică în afară, tocmai pentrucă acolo nu se poate face înfiriparea din nou a creaţiunii mele sufleteşti.* D. ZAMFIRESCU, R. 155.]

— Derivat din slav. (rus. rut. bulg.) **čerep** «oală, hârb, ţeastă, scăfârlie». Înţelesul vechiu trebue să fi fost: «a adunà hârburile unei oale sparte şi a căutà să refaci din ele oala». DR. IV 710 ş. m.

INCITÁ vb. I *Inciter.* — Trans. A aţâţà, a întărâtà, a înteţì, cf. excità, instigà, stimulà. [Abstract: **incitáre** s. f. | Adjective: **incitát, -ă** = aţâţat; **incitatór, -oáre** = aţâţător. | Familia: (după fr. *incitation* idem) **incitaţiúne, incitáţie** s. f. = aţâţare, întărâtare, înteţire, cf. excitare, instigaţiune, stimulare].

— *N.* după fr. (lat. **incito,-are** idem). Cf. excità.

ÎNCITÁ † vb. Ia v. **încetì.**

INCITÁŢIE, INCITAŢIÚNE s. f. v. **incità.**

ÎNCITÍ vb. IVa v. **încetì.**

ÎNCIUCURÁ vb. Ia v. **ciucure.**

ÎNCIUDÁ vb. Ia refl. *Se fâcher.* — A se umpleà de ciudă, a se supărà, a se mânià, a se înfurià. *Boierul se 'nciudează că nu-i în slujbă pus.* C. NEGRUZZI, II $182/_{21}$. *Ea cu firea se 'nciudă.* PĂSCULESCU, L. P. $256/_{13}$. *Ba să vă ia aghiuţa de unchiaşi! se înciudă podarul...* CONV. LIT. XLIV, vol. I 40. [Şi: **înciudì** vb. IVa. *Dar tocmai când se 'nciudiră ei mai tare, când se apropiară de Plaiul Moldovei...* MARIAN, T. 227. | Adjectiv: **înciudát** (cu negativul **ne(î)nciudat**), **-ă** şi **înciudít** (cu negativul **ne(î)nciudit**), **-ă** = plin de ciudă, înfuriat. *Îi răspunse înciudată.* S. ALDEA, U. P. 170. «*Măi anapăda lucru ş-aista*» *zic eu înciudat.* CREANGĂ, A. 53. *Răspunde fata cam înciudată.* ION CR., II 195, cf. ŞEZ. I $206/_{1}$, $260/_{36}$, II $52/_{34}$.]

— Derivat din **ciudă** cu pref. **în.**

ÎNCIUDÌ vb. IVa v. **înciudà.**

ÎNCIUMÁ vb. Ia v. **ciumă.**

ÎNCIURÁ vb. Ia v. **ciur.**

ÎNCIUTÁT, -Ă adj. v. **ciută.**

INCÍZIE s. f. v. **inciziune.**

INCIZIÚNE s. f. *Incision.* — (Mai ales ca termin medical) Tăietură (metodică în părţile moi ale corpului) făcută cu un instrument ascuţit (cuţit, bisturiu, foarfeci etc.) [Şi: **incízie** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **incisio, -onem,** idem).

INCIZÍV, -Ă adj., s. m. *Incisif.* — Care taie. *Dinţi incizivi* şi (substantivat) *incizivi* = dinţii tăioşi (aşezaţi în partea de dinainte a celor două maxilare). || Fig. *Discutarea unei legi... aşà de incizive* (= care taie în carne vie), *se face numai pe apucate.* MAIORESCU, D. II 137.

— *N.* după fr. (lat.-med. **incisivus, -a, -um,** idem, din *incīdo, -ĕre* «a tăià în cevà»).

ÎNCLĂÍ vb. IVa v. **claie.**

ÎNCLEÍ vb. IVa. *Coller,* (*s'*) *empâter.*—Trans. A lipì cu cleiu. *De bătrân, dinţi în gură nu aveà; dimineaţa îi încleià, de-i puneà în gură.* LET. II $249/_{16}$. *Încleind bucăţică de bucăţică, ca să se poată întregì o icoană distrusă.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Patru doage îşi alege, Le 'ntocmeşte, le 'ncleiază.* IOSIF, P. 73. | P. anal. Refl. (Despre fălci) A se încleştà; (despre scuipat, limbă) a se îngroşà, a devenì vâscos, a se legà. *Valeu, că mi s'o încleiat fălcile!* ALECSANDRI, T. 342. *Cu gura friptă, de i se încleià scuipatul.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Vin... de care, cum bei câte o leacă, pe loc... ţi se încleie limba în gură.* CREANGĂ, P. 260. [Şi: **încleià** vb. Ia; — (Transilv.) **cleì** vb. IVa TDRG. | Adjectiv: **încleít** (cu negativul **ne(î)ncleit**), **-ă; încleiát** (cu negativul **ne(î)ncleiat**), **-ă.** *Cu sufletul*

cu tine la un loc lipită și încleită să fiu. CANTEMIR, IST. 162. *Un sicriaș smolit și încleit bine.* ISPIRESCU, L. 146. *Servește... la potrivirea lemnelor mai mari, când vin încleite.* APOLZAN, U. 11. *Mușchele încleiate pe spirala atârnată de lampă, murmurau cu o surdă frenezie.* TEODOREANU, M. II 15. | Abstracte: **încleire** (cu negativul **ne(î)ncleire**); **încleiáre** (cu negativul **neîncleiare**) s. f.; **încleít, încleiát** s. a.; **încleitúră** s. f. DICȚ.]

— Derivat din **cleiu** cu pref. **în-**. Cf. descleiĭ, încleioșà.

ÎNCLEIÁ vb. Ia v. **încleiĭ.**

ÎNCLEIOȘÁ vb. Ia. *Gluer, engluer.* — Trans. A mânji, a spoi, a unge cu cleiu cevà, spre a prinde pasări sau pentru altă trebuință. COSTINESCU. *Acest sirop mi-a încleioșit mânile.* ib. | Refl. A se face ca cleiul. *Fierbe-le, pân' să va încleioșè carnea.* ap. TDRG. [Și: **încleioși** vb. IVa COSTINESCU. | Abstracte: **încleioșáre (încleioșire** COSTINESCU) s. f.; **încleioșâlă** s. f.]

— Derivat din **cleios** cu pref. **în-.**

ÎNCLEIOȘÁLĂ s. f. }
ÎNCLEIOȘÍ vb. IVa } v. **încleioșà.**

ÎNCLEITÚRĂ s. f. v. **încleĭ.**

ÎNCLEȘTÁ vb. Ia. 1°. *Pincer (fortement); encastrer.* 2°. *Etreindre, (se) serrer, (se) prendre, (se) coincer.*

1°. Trans. A prinde ca într'un clește; p. ext. a prinde strâns din toate părțile, a apucà bine și a strânge cu putere, a încocleță, spec. a încheià (două grinzi etc.) înțepenindu-le prin crestături una într'alta (COSTINESCU). *Au încleștat legătura cu leamne de chedru.* BIBLIA (1688) 246. *Să 'ntâlnì... cu strigoiu cu strigoaica...; pă cutare îl deochiară, capu-i turburară, oasele îi încleștară, inima i-o mâncară.* ȘEZ. IV 192, cf. (*pieptu și spatele*) IV 27/24, (*plămâii*) TEODORESCU, P. P. 390b. | Refl. A se prinde strâns, a rămânea prins în cevà. *Când dinții fierăstrăului se încleaștă într'un lemn verde...* NĂDEJDE, ap. TDRG.

2°. Fig. (Cu privire la om) Refl. și pronom. A se ținea îmbrățișat, împreunat strâns (cu mânile, brațele etc.) de..., a se acățà cu putere de..., a rămânea înfipt undevà. *Despot... fiind nemerit la țara leșască și între slujitori la războaie îmblând, având și viață între Soțini, s'au încleștat între niște Evangheliști (că și el nu erà pravoslavnic) și s'au făcut că este fecior de Domn.* LET. I 178/6. *Egist aflându-se încleștat cu maicăsa* [= a lui Orest], *a omorît-o și pre ea.* BELDIMAN, O. 4. *Țipă, se încleștă de pietre.* C. NEGRUZZI, I 203. (Fig.) *Se încleaștă teama de omor cu furia.* COȘBUC, F. 143. *În setea arzătoare de iubire, Se încleștează unul de pământ; Pe când cellalt se zmulge cu 'ndârjire Spre 'nalții lui strămoși să-și ia avânt.* GORUN, F. 47. *Atunci bravul tânăr a luat pe la spate în brațe trupul lui Mihaiu Bravul și s'a încleștat de el cu putere.* CARAGIALE, M. 185. *Se încleștă de lecție.* VLAHUȚĂ, N. 32. # **A se încleștà (la** s. **în luptă)** = a se înhățà la luptă și a luptà cu îndârjire, corp la corp, a se încăierà; p. ext. **lupta se încleștează** = se începe cu îndârjire, corp la corp, într'o încăierare generală, se încinge. *Românii s'o întâlnit cu Leșii și'acum s'o încleștat la luptă.* ALECSANDRI, T. 1485. *Ei se'ncleștează 'n luptă cu-a Nemților armată.* id. P. II 159. *Ercule se încleștà la luptă cu Achelou.* ISPIRESCU, U. 72/22. *Lupta urlă, se'ncleștează.* ALECSANDRI, P. II 16. *Lupta se'ncleștase acum crâncenă și stăruitoare.* ODOBESCU, III 585/27, cf. ALECSANDRI, P. P. 125b. *Și războiul se 'ncleștează mai ucigaș.* C. NEGRUZZI, I 122. *Ercule, dacă îl chemà la luptă Anteu, nu se dete înapoi, ci se încleștară amândoi.* ISPIRESCU, U. 61/14. | **A-și încleștà mânile** = a le împreunà strâns, vârînd degetele unele în altele. Cf. GOROVEI, CR. 4277. **A-și încleștà brațele** s. **a se încleștà (cu brațele) de gâtul cuivà** = a înlănțuì strâns cu brațele, a cuprinde pe cinevà pe după gât cu mânile strânse. *S'au încleștat de grumazul tătâne-său.* DRĂGHICI, R. 302. *Unii, deși răniți, se încleștau cu furie de gâtul ucigașilor.* C. NEGRUZZI, I 152, cf. CREANGĂ, P. 120. *Încleștându-ți peste cap brațele goale.* VLĂHUȚĂ, P. 101. *Că de-ai ști tu cum trăesc, Cum trăesc, cum mă muncesc, Ți-ai încleștà mânile* [în semn de mirare, milă, desperare] *Și ți-ai plânge zilele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 318. | **A ì (se) încleștà cuivà fălcile** (s. **gura**) = a ì (se) înțepenì astfel, încât să nu le mai poată deschide (spre a vorbì). *Îmi împiedecà limba, îmi încleștà gura.* BELDIMAN, N. P. II 46. *O emoțiune... îi încleștà fălcile.* VLAHUȚĂ, D. 197. *I s'a încleștat gura pe vecie* (= a murit). RETEGANUL, P. V 81/5. | **A-și încleștà dinții** s. **a se încleștà cu dinții** = a muscà cu putere din cevà. POLIZU, BARCIANU. | **A ì se încleștà inima cuivà** s. **a-l încleștà pe cinevà de inimă** = a avea sensația că inima i se strânge ca 'ntr'un clește (de frică, durere, groază etc.) *Dorul de acasă mă încleștà de inimă cu așà tărie...* N. GANE, DDRF.

[Adjective: **încleștát** (cu negativul **ne(î)ncleștat**), **-ă** = prins ca într'un clește, înțepenit. *Albinele...* [la coadă] *au un ac încleștat cu rădăcina de două beșicuțe... de venin.* ECONOMIA, 174. *Mânile lor ceale pline de sânge și îneruntate le aveà încă încleștate.* BELDIMAN, N. P. I 175. [La ciumați sânt] *vinele încleștate.* id. N. P. II 130. *Cu mânule încleștate de ale tale picioare Așteptam... răspunsul.* KONAKI, P. 100. *Par'că-i gura încleștată.* PANN, P. V. I 105. *Dinți de lup încleștați.* C. NEGRUZZI, II 81/2. *Toți la luptă-s încleștați.* ALECSANDRI, P. I 37. *Încleștați apoi de chică, se rădică în sus.* CONTEMPORANUL, I 774. [Balauri] *De coadă 'nodați, La gură 'ncleștați.* TEODORESCU, P. P. 92b; cf. (*în guri încleștați*) ȘEZ. IV 191/18, (*din gură 'ncleștați*) MATEESCU, B. 19. *Ana rămase cu inima încleștată* (= strânsă, înghețată). SLAVICI, N. II 97, cf. I 241; — **încleștătór, -oáre** = care (se) strânge ca 'ntr'un clește. | Abstracte: **încleștáre** s. f. = strângere (ca 'ntr'un clește); înțepenire; încăierare la luptă; spec. (Med. pop.) *încleștarea* (s. *înțepenirea*) *gurii* = un fel de boală de cai, care se manifestă prin înțepenirea fălcilor (CALENDARIU 1814, 174/24), probabil tetanos. *O încleștare de moarte s'au încins* [între soldați]. ALECSANDRI, P. III 353. *Strângându-și goarna cu 'ncleștare...* NENIȚESCU, ap. DDRF. *Încleștarea brațelor sale.* DDRF.; — **încleștát** s. a. = încleștare; spec. (Med. pop.) o boală de copii (MARIAN, NA. 376), poate epilepsia. *A plecat... De 'ncleștat să se tămăduiască.* TEODORESCU, P. P. 363b; — **încleștătúră** s. f. = (Med. pop.) o boală (MARIAN, NA. 376, TEODORESCU, P. P. 363). *Trupul îl ușură de apucături, de încleștături.* MAT. FOLC. I 571; — (derivat de la un verb *încleștì*, neatestat) **încleștitúră** † s. f. *Avăm noi oamenii încleștitură, de ce ne vine noao de la nepriitoriul.* CORESI, EV. 222/15].

— Derivat din locuțiunea **în clește.** Cf. descleștà.

ÎNCLEȘTĂTÚRĂ, ÎNCLEȘTITÚRĂ † s. f. v. **încleștà.**

ÎNCLICOȘÍ vb. IVa refl. *Devenir gluant.* — (Transilv.) A se face clicos, cleios. *Pământurile... în tâmpul ploios se prea înclicoșesc.* ECONOMIA, 26.

— Derivat din **clicos** cu prefixul **în-.**

ÎNCLIMĂTÁRE † s. f. = **aclimat(iz)are.** — *A face cunoscut prin toate satele din țeară aceste cunoștințe a gospodăriei, a cărora practicească sancționare și înclimătare în țeara noastră rămâne de acum înainte.* I. IONESCU, C. VIII.
— Formație personală în loc de *aclimatare.*

ÎNCLINÁ vb. I. *Coudre une pièce à une chemise, à une robe.* (pour l'élargir). — (Numai la COSTINESCU) A pune clini la o cămașă, la o haină.
— Derivat din **clin,** cu pref. **-în.**

ÎNCLINÁ vb. I. 1°. *(S')incliner.* 2°. *Approcher.* 3°. *Entrer en relations amoureuses* (avec qqn.). 4°. *S'incliner.* 5°. *Incliner.*
1°. Trans. și refl. A (se) plecà, a (se) încovoià, a (se) îndoi ușor (spre pământ). *Îmi înclin capul, corpul* etc. *Floarea smulsă din tulpină,. Se usucă și se 'nclină.* ALECSANDRI, T. 1514. *El în brațe prinde fata, peste față i se 'nclină.* EMINESCU, P. 185. *Copilița se înclină, Ca o floare din grădină.* ALECSANDRI, P. P. 206.
2°. Refl. † (Neobicinuit, construit cu prep. lângă) A se apropià de cineva, a se da pe lângă cineva. *Toți, de când sânt băieței, Înclinează lângă ei: Oameni care îi lingușesc, Care-i laud și-i slăvesc.* MUMULEANU, ap. GCR. II 247/31.
3°. † Refl. (Construit cu prep. cu) A intrà în relațiuni amicale cu cineva (COSTINESCU), a se da în dragoste cu cineva, cf. a se îngurluì. *Lăsă toate ce aveà și se înclină cu un ibovnic.* GORJAN, H. II 121. *Oh, cât eram de liniștită, până a nu mă înclină cu tine.* FILIMON, C. I 768.
4°. Refl. A se plecà înaintea s. în fața cuiva, în semn de admirațiune sau de devotament, cf. închinà. *Ochi-ți vii, raze de soare, Atragi inimi simțitoare, Ce se 'nclină și te-ador.* ALEXANDRESCU, M. 411. *Străinu 'n cale-i se înclină și pe genunchi cade cu dor.* ALECSANDRI, P. III 334.
5°. Intrans. (Construit cu prep. spre) A aveà, din fire, aplecare s. dispoziție pentru ceva, a se simțì atras spre... *Înclinat spre rău. Înclină spre ideea aceasta.*
[Prez. ind. *înclin,* (rar) *înclinéz.* | Și: **inclinà** vb. I. | Adjectiv: **înclinát (inclinát),** **-ă** = plecat, aplecat, încovoiat; (fig.) șubred, fără bază solidă. *Dece bătrâna frunte stă astfel înclinată? Ce ți-am greșit noi oare, de nu ne mai vorbești?* C. NEGRUZZI, II 63/9. *Aceste 4 sisteme de oameni* (clase sociale) *sânt înclinate, și când una cu alta nu să va îndreptà și nu să va ajutà, peste puțință este de a câștigà toți de obște folos statornic.* GOLESCU, Î. 108. | Abstracte: **înclinare (inclinare)** s. f. = acțiunea de a se înclinà, plecare, (fig.) tendință, dispoziție naturală, pornire s. aplecare spre ceva; simpatie, afecțiune, dragoste, iubire față de cineva. *Orice înclinare și datorie au fiii cei fireștì cătră părinții lor...* CARAGEA, L. 81. *Deosebirea părerilor strică cele mai vechi înclinări.* MARCOVICI, D. 159. *Aveà multă înclinare pentru juna Cnejină.* C. NEGRUZZI, II 152/3. *Ea cu un tânăr are înclinare.* PANN, P. V. I 56. *Regina a aflat de această înclinare?* I. NEGRUZZI, VI 178; — (după fr. *inclination,* idem) **înclinație (inclinație), înclinațiúne (inclinațiúne)** s. f. = înclinare. (Fizică) *Unghiu de inclinațiune:* format de acul busolei cu orizontul.]
— *N.* după fr. (lat. **inclino, -are,** idem), cf. dubletul închinà.

ÎNCLINÁȚIE, ÎNCLINÁȚIE s. f. v. **înclinà.**

ÎNCLINCÍT, -Ă adj. *Accouplé* (en parlant des chiens). — (În)cățelit, (în)cățelat. *Cânele înclincit cu cățeaua.* PASCU, C. 170.
— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neatestat *înclincì,* derivat din **în+clenciu.** PASCU, C. 170.

ÎNCLINCIURÁT, -Ă adj. 1°. *Courbé, tordu.* 2°. *Indécis.*
1°. Îndoit, sucit. LUNGIANU, CL. 227.
2°. (Fig.) Nehotărît, nestatornic. id.
— Derivat din **clinciură,** cu pref. **în-.**

ÎNCLOȘNÁT, -Ă adj. (În descântece, fără înțeles precizabil). *Să rămaie înglodate Cloște încloșnate De găini găinățate, În pod aruncate.* PÂRVESCU, H. 79.

INCLUZIÚNE s f. (Min.) *Inclusion.* — Corp strein care se găsește închis în interiorul unui mineral. Cf. MURGOCI-LUDWIG, M. 64. [Sarea] *are un aspect sticlos, limpede și este incoloră, iar când nu e cu totul pură, se prezintă colorată prin substanțe streine, inclusiuni, în cenușiu, galben, roșu sau chiar albastru și verde.* ib. 64.
— *N.* din lat. **inclusio, -nem,** «închidere».

INCLUZÍV adv. *Inclusivement.* — Cuprins în cele precedente, în cele ce s'au spus mai înainte. (Contrariul: exclusiv). *Proprietarii de moșii, al căror câștig anual este de la șapte sute galbeni în jos până la două sute galbeni «inclusiv».* MAIORESCU, D. I 63. *Vacanța Crăciunului ține până la 7 Ianuarie incluziv* (adică și ziua de 7 Ianuarie).
— *N.* din lat.-med. **inclusivus, -a, -um,** idem.

ÎNCOÀ adv. = **încoace.** POLIZU, PAMFILE, J. H. *Curând! O văd venind pe scări încoà.* GORUN, F. 120. *Un om... a apucat încoà, spre răsărit.* ISPIRESCU, L. 89. *În partea asta, încoà, drept înainte, mi se alicește albind cevà.* id. ib. 336. *Vino 'ncoà!* N. REV. R. II 72. *Ia poftiți la mine 'ncoà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 35, cf. 108, 147, 356, 357. # **Încoà și încolo** = în toate părțile, (cf. *încolo și încoà* s. încolo). *Rătăci încoà și încolo prin pădure.* ISPIRESCU, L. 121.
— Compus din **în** și **coa** (păstrat la Megleniți), din lat. **eccu[m]-[i]llac.** Înțelesul originar de «încolo» s'a modificat printr'o apropiere etimologică de *încoace. Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXII 479. Cf. dincoà.

ÎNCOÁCE adv. *Par ici, en deçà* (În opoziție cu încolo, *încoace* arată mișcarea sau direcția spre vorbitor, fără să exprime atât de precis ca *aici* locul unde este vorbitorul).
1°. (Local și fig. modal) În partea aceasta, în această direcție. *Vino încoace* (: aicea BIBLIA 1688). CORESI, EV. 152/11. *Aduceți-i încoace* (: acicea BIBLIA 1688). id. ib. 413/9. *Au scăpat din Chiov încoace, de au venit în Moldova.* LET. II 369/18. *Aici capete fără trupuri..., mai la vale picioare, mai încoace mâni.* MARCOVICI, C. 24/13. *Fă-i semn să se coboare de pe zid și să vie încoace.* C. NEGRUZZI, I 171. *Cunoști pe tânărul ccla care se uită 'n coaci cu ochianul?* ALECSANDRI, T. 963. *O, ascultă numa'ncoace!* EMINESCU, P. 254. *Să fi văzut încoace, în partea stângă...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 228. *Ia vină 'ncoace la nănășelul, să te pupe el!* CREANGĂ, P. 21. *Fugi de-acolo, vină 'ncoace, Șezi binișor, nu-mi da pace!* id. ib. 276. *Ieși pe ușă afară, grăbindu-te încoaci.* MERA, L. B. 32. *Dă-ți oile 'ncoace.* ALECSANDRI, P. P. 1b/16. *De când trecuiu dealu 'ncoace...* JARNÍK-BÂRSEANU, P. 193. # **Încoace și încolo** (s. **încoleà**) s. **încoace... încolo** (cf. *încolo și încoace* s. încolo) = într'o parte și într'alta, (pe) ici și colo, în toate părțile (fără țintă), rătăcind. *Featele vor îmblà încoace și încolo.* GCR. I 36/24. *Umblând ei încoace și încolea, eu ieșiiu singur afară.* MINEIUL (1776) 137²/1. *Albinele ceale ce stau înaintea vrenei întâiu aleargă încoace și încolea.* ECONOMIA, 183. *Se vedeà o mulțime de ceameți de ciumă alergând... încoace și încolea.*

BELDIMAN, N. P. II 130. *Case împrăştiate încoace şi încolo.* id. ib. I 3. *S'au sfătuit încoace şi încolo* (= în tot chipul). SBIERA, P. 166. *Medicinile vor fi scumpe. «Scumpe 'ncoaci, scumpe 'ncolo* (= ce mai la deal la vale, ce tot spui că-s scumpe?)..., *doar nu o să-ţi laşi faţa aşa!»* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Ce mai încoace încolo?* = ce mai umbli cu explicări, ce mai faci vorbă degeaba, când lucrul e evident? **Mai încoace de...** = dincoace de... *Mai încoace de timpii fabuloşi ai păţitului amant al Euridicei...* ODOBESCU, III 101/13. **A avea pe** (s. **altoiu de**) **vino'ncoace** = a avea cevă atrăgător, seducător, simpatic, captivant. *Asta nu însemnează că logodnica eră slută ori n'aveà pe vino'ncoace.* SADOVEANU, P. 176, cf. ZANNE, P. I 97.

2°. (Temporal; prin de se arată data de la care socotim). **De... încoace...** = începând cu, socotind de la... *Cele întâmplate de 11 ani încoace.* I. IONESCU, C. 212. *De la anul acela încoace, avem a consemnà cercetări adesea repeţite.* ODOBESCU, II 412. *De trei zile 'ncoace, Gura nu-ţi mai tace.* ALECSANDRI, P. P. 1b/5. #*A spune de la Negru-Vodă încoace:* începând prea de sus. ZANNE, P. VI 225. **De atunci încoace** = de atunci până în zilele noastre, până în prezent. *Au rămas obiceiu de dă ţara bairamlâc de atunce în coace în toţi anii.* LET. II 204/6. *De atuncea în coaci s'au tot tras din neam în neam.* URICARIUL, XIV 267/12. **De la o vreme** (s. **de câtvà timp**) **încoace** = de câtăvà vreme, în timpul din urmă, de curând. *Acest obiceiu de la o vreme în coace s'au făcut.* LET. II 78/5, cf. URICARIUL, I 48/16, CREANGĂ, P. 73/111. *De câtvà timp încoace îţi stau gogoaşele în gât, fătul mieu.* ALECSANDRI, T. 135. *De la o vreme încoace nu ştiu ce aveà.* ISPIRESCU, L. 2. **Mai încoace** = în timpul din urmă. *Mai pe urmă, mai încoace, îndreptatu-s'au Persul şi au început a batere pre Mirveiz.* NECULCE, ap. TDRG.

[Şi: **încoáci** adv.; — **acoáce (acoáci)**, păstrat numai în legăturile: **înacoáce** adv. LB. şi **într'acoace (într'acoaci)** adv. = (în opoziţie cu *într'acolo*) încoace, în direcţia vorbitorului. *Eu sânt Rafail ce ţ-am îndereptat calea într'acoace.* DOSOFTEIU, V. S. 83,2. *Văzut-ai cevă mai adinioare într'acoace?* ALECSANDRI, T. 180. *Se scoală flăcăul de la masă şi vine 'ntr'acoaci.* id. ib. 1006.]

— Compus din **în** şi (a)**coace**, din lat. **eccu[m]-hocce**. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXII, 478. Cf. dincoace.

INCOATÍV, -Ă adj. (Gram.) *Inchoatif.* — (Despre verbe) Care exprimă începutul unei acţiuni. [Pronunţ. *-co-a-*].

— *N.* din lat. **inchoativus, -a, -um.**

ÎNCOCÂRJÁ vb. I v. **cocârjat.**

ÎNCOCINTRÁ vb. Ia v. **concentrà.**

ÎNCOCLEŢÁ vb. Ia. *Serrer avec force.*—(Munt.) A apucà strâns (cum se apucă cocleţii), a înhăţà, a încleştà. *Încocleţează pe cel mijlociu.* RĂDULESCU-CODIN, I. 43. *Îl apucă peste mijloc, îl încocleţează zdravăn şi-l ţine strâns.* MUSCEL, 42. **A se încocleţì o luptă** = a se încinge o luptă. *Şi unde mi se încocleţì o luptă...* ISPIRESCU, U. 52/7. [Şi: **încocleţì** vb. IVa].

— Derivat din **cocleţi** (plur. de la *coclete*), cu prefixul **în-.**

ÎNCOCLEŢÍ vb. IVa v. **încocleţà.**

INCOERCÍBIL, -Ă adj. v. *Incoercible.* — Care nu poate fi constrâns. | Spec. (Fiz.) Care nu poate fi închis. *Gaz incoercibil.* [Pronunţ. *-co-er-*]

— *N.* după fr.

INCOERÉNT, -Ă adj. *Incohérent.* — Lipsit de coerenţă, legătură; nelegat, neunit, mai ales (fig.) fără legătură, şir, urmare. *Dar aceste sânt visuri izolate şi incoherente.* MAIORESCU, D. I 297. *Dar el... n'a făcut filosofie, nici acea filosofie incoherentă, acea jonglare cu banalităţi abstracte.* IORGA, L. II 504. [Pronunţ. *-co-e-* | Şi: **incoherént, -ă** adj.]

— *N.* după fr. Cf. incoerenţă.

INCOERÉNŢĂ s. f. *Incohérence.* — Lipsă de coerenţă, de legătură, de şir (în idei, păreri etc.). *Va face să-şi îndrepteze mai curând greşelile ce şi le-a însuşit tocmai în şcoala magistrului: incoherenţa părerilor, publicarea pripită a unor cercetări fără rezultat.* MAIORESCU, CR. III 47. [Pronunţ. *-co-e.* | Şi: **incoherénţă** s. f.]

— *N.* după fr. Cf. incoerent.

INCÓGNITO adv. *Incognito.*—(Mai ales despre personalităţi importante, în cursul călătoriilor lor) Fără a se arătà cine este, fără a-şi da numele adevărat, cf. pesupt ascuns. [Rostit de unii, ca în italieneşte, *incoñito.* | Şi: **inconit** † adv. *Au mers însuşi inconit, sub nume de conte de Finkenstein.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 287/24.]

— *N.* din it. **incognito** (m.-lat. *incognito* de la *incognitus, -a, -um* «necunoscut»).

INCOHERÉNT, -Ă v. **incoerent.**

INCOHERÉNŢĂ s. f. v. **incoerenţă.**

ÎNCOIFÁ vb. Ia v. **coif.**

ÎNCOJÁ vb. Ia v. **coajă.**

ÎNCOLĂCEÁ vb. Ia
ÎNCOLĂCEÁLĂ s. f. } v. **încolăci.**

ÎNCOLĂCÌ vb. IVa. *(S)enrouler, entourer, (s')entortiller, (se) lover, serpenter. Plier.* — Trans. A aşezà, a învârtì cevà în formă de colac, a înfăşurà cevà s. pe cinevà în formă de colac s. de cerc, a încovrigà; a strânge ca într'un cerc, a încercuì, a înconjurà. *Venì un şarpe de-i colăcì toată besericucea.* DOSOFTEIU, V. S. 209. [*Unchiaşul*], *în loc să se dea jos de pe mine, ş'au încolăcit picioarele împrejurul grumazilor miei.* BARAC, ap. TDRG. *Foarte trudit, omul încolăceşte braţele pe masă.* CARAGIALE, S. 138/10. *Încolăcind biciul pe de-asupra cailor.* DELAVRANCEA, ap. DDRF. *Betele-i încolăcesc mijlocul de patru ori.* DDRF. *Ronul încolăceşte muntele pe la apus în chipul unui şarpe.* MEHEDINŢI, P. 8. *O pustie de şerpoaică... Cu coada mă încolăceşte Şi cu capul mă ciupeşte.* TEODORESCU, P. P. 528. *Şi arcanul colăceà, Cam cu dreapta mi-l ţineà.* ib. 683. *A încolăcì o funie* = a o îndoì făcând-o cercuri şi aşezând-o cerc peste cerc. PAMFILE, J. I. || Refl. (Cu deosebire despre şerpi şi ape, drumuri şerpuitoare) A se învârti în formă de cerc s. făcând cercuri împrejurul unui obiect, a se mişcà şerpuind. *Şearpele se colăcì.* VARLAAM, C. p. 592. *I s'au colăcit pregiur dânsul un bălaur mare.* DOSOFTEIU, V. S. 502. *Să încolăcì preste dânsul un şarpe.* MINEIUL (1776) 402/1. *Şerpii lungi se 'ncolăcează sub a nufărilor floare.* ALECSANDRI, P. III 63. *Hidra turbează..., împrejur se 'ncolăceşte.* id. II 17, cf. T. 1466. *D'a stânga albiei în care se încolăceşte râul Doamnei.* DELAVRANCEA, S. 3. *Văzù un balaur care se încolăcise pe un copaciu.* ISPIRESCU, L. 89. *Se încolăceà împrejurul focului.* SBIERA, P. 34/33. | (Despre lemn) A se îndoì, a se încovoià; cf. scovârdà. *Până este lemnul crud, lesne se încolăceşte.* PANN, E. III 13.

[Şi: (mai vechiu şi în poezia pop.) **colăcì** vb. IV^a; (rar) **încolăceà** vb. 1a. | A b s t r à c t e: **încolăcíre** s. f. = acţiunea s. faptul de a (se) încolăcì, încovrigare, încercuire, şerpuire. *Frumuseţa... este însă în ciubucele care tivesc, împodobind toate liniile cu încolăcirile lor.* IORGA, B. 73. *Oamenii legaţi de cârma ţării cu 'ncolăciri de şarpe.* ALECSANDRI, P. III 477; — **încolăcít** s. a.; — **încolăceálă** s. f. COSTINESCU; — **încolăcitúră** PAMFILE, C. 166. | A d j e c t i v e: **(în)colăcít** (cu negativul **ne(î)ncolăcit**), **-ă.** *Un bălaur colăcit dela picioare până la capul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 79,$_2$. *Un câne de vânat şedeà încolăcit la picioarele sale.* FILIMON, ap. TDRG. *Trubaci găităna̧ţi cu cornul de vânătoare încolăcit subt umere.* ODOBESCU, III 144/$_{11}$. *Un uriaş mare încolăcit pe lângă foc ca un şarpe.* RETEGANUL, P. V 60/$_{19}$. *Cale 'ncolăcită.* MARIAN, INS. 343. *Scări încolăcite* = (germ.) Wendeltreppe. BARCIANU; — **încolăcitór, -oáre** = care (se) încolăceşte. | V a r i a n t e: (+ *împletecì*, în Mold.) **încolătăcì** vb. IV^a = încolăcì; împletecì. *Ca un smeu se încolătăceşte împrejurul oraşului.* C. NEGRUZZI, I 270. *Se încolătăcesc firele şi pe urmă ard.* SEVASTOS, N. 7/$_{28}$. *Se lipeà de Nicu şi-şi încolotăceà mânele de gâtul lui.* CONTEMPORANUL, V 495; — (cu metateză sau contaminare între *cotoc* «cotoiu» şi *încolăcì*) **încotolocì** vb. IV^a = a învârtì pe lângă cevà, a încolăcì; r e f l. a se învârtì, cuprinde (Straja). Com. A. TOMIAC.]

— Derivat din **colac,** cu pref. **în-.**

ÎNCOLĂCITÚRĂ s. f. } v. **încolăcì.**
ÎNCOLĂTĂCÍ vb. IV^a }

ÎNCOLEÁ adv. = **încolo.** LB. (Mai ales în corelaţie cu *încoace*, mai rar cu (*a*)*cia*). *Caută încoace şi încoleà, împrejurul târgului.* GCR. I 352/$_7$. *Mărgând ciia şi 'ncoleà.* DOSOFTEIU, V. S. 209,$_2$. *Mai încoleà de acel masliniş.* id. ib. 46,$_2$. *Fiind râsipiţi încoace şi încolea.* MAG. IST. 103/$_{13}$. *Umblând ei încoace şi încoleà, eu ieşiiu singur afară.* MINEIUL (1776) 137^2/$_2$. *Albinele... aleargă încoace şi încolea.* ECONOMIA, 183, cf. CALENDARIU (1814) 187/$_{23}$, BELDIMAN, N. P. II 130. *Mă duseiu mai încoleà Şi găsiiu pe mândra mea.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97. *De la iarnă încoleà Mai iubească cine-a vreà.* ib. 44, cf. 42. *Plângeţi-mă floricele, Că v'am purtat cu plăcere, Dar d'acuma încoleà Să vă poarte cine-o vrea.* BIBICESCU, P. P. 126. [Accentuat şi: *încólea* adv.]

— Din **în** + **coleà.**

ÎNCOLIVÁT, -Ă adj v. **colivă.**

ÎNCÓLO adv. 1°. *Là, au delà. Excepté, sauf, à part cela.* 2°. (*Plus*) *tard.*

În opoziţie cu î n c o a c e, *încolo* (corespunzând unui gest care arată în mod vag îndepărtare) exprimă direcţia s. mişcarea care pleacă dela vorbitor, fără să arăte locul atât de precis ca *acolo: «du-te acolo* e mai precis decât *du-te încolo.»* HEM. 201.

1°. L o c a l. În partea aceea, în direcţia aceea, într'acolo. *E tu stă încolo sau şedzi cicea.* COD. VOR. 117/$_3$. *Treci de acicea în colo* (în tâlc: î n c e a i a p a r t e; în BIBLIA 1688: c o l o). CORESI, EV. 272/$_6$. *Hăi în colo la sprafcă.* ALECSANDRI, T. 1137 *Du-te încolo spre răsărit.* ISPIRESCU, L. 121. | La o parte. *Da lasă gluma încolo!* JIPESCU, O. 149. (Eliptic) *Încolo!* = la o parte! în lături! *Încolo, dancilor, încolo, le strigă ea.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. | (În legătură cu m a i şi cu prep.) *Mergeţi sănătos, moş Vasile, zicem noi petrecându-l până încolo.* CREANGĂ, A. 109. # **Mai încolo...** = mai departe. *Calul porneşte la pas, până ce ieşă mai încolo, departe.* CREANGĂ, P. 220. *Când mai încolo, numai iată fântâna.* id. ib. 290. **Încolo şi încoace** s. **încolo... încoà** (cf. *încoa(ce)* şi *încolo* s. î n c o a (c e)) = în toate părţile, dintr'o parte în alta. *Începe a purtà caii încolo şi încoace.* CREANGĂ, P. 195. *Umblă Teleleu şi Trifon încolo şi încoace,* se zice celor ce-şi pierd timpul în zadar. ZANNE, P. 341. *Hâţ în colo, hâţ în coa; la judecată te cheamă; tu ce ştii tot aia spui.* [Stativele]. GOROVEI, C. 354. **Încolo pe dincolo** = în toate părţile (arată nesiguranţă, lipsă de orientare etc) *Iese afară, dă încolo, dă pe dincolo, şi când intră în bordeiu, ce să vadă?...* CREANGĂ, P. 11. *Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo; carul se strică.* id. P. 39. **A luà pe cinevà încolo:** = a-l luà la vale, în râs, peste picior, în bătaie de joc. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II 602. **A lăsà pe cinevà încolo** = a-l lăsà în pace, a-i da pace. *Ia lasă-mă 'ncolo, măţuşă, nu mă supărà.* CREANGĂ, P. 189. *Ia lasă-mă încolo, măi omule!* id. P. 160. **Şi 'ncolo (nu)...** = şi mai departe (nu...), în afară de aceasta (nu...) *Aveà doar o fată şi 'n colo nu mai aveà nici un copil.* ŞEZ. III 73/$_8$. *Luceferi în umeri şi 'ncolo înfrumuseţată cu toate stelele.* SBIERA, P. 79/$_{30}$. *De-abià căţivà plugăraşi cu clopoţelul. Încolo? Pace bună!* ŞEZ. III 180/$_{11}$.

2°. T e m p o r a l. Mai departe, mai mult, mai târziu, mai pe urmă. (La fel în bulg. *natatъkъ* «încolo», *po natatъkъ* «mai departe, mai târziu»). *Trântorii... nu se lasă a trăì mai încolo de August.* ECONOMIA, 179. *Poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine.* CREANGĂ, P. 199. *Dacă n'ar fi stat mai încolo să-şi aştepte boierii...* ISPIRESCU, L. 13. **De-aici** (s. **d'acilea** s. **de acu(m)**) **încolo; de astăzi** (*de mâine, etc.*) **încolo; de atunci încolo** = de aici, de astăzi etc., de atunci înainte, după aceea, mai departe, începând cu ziua de azi etc., în viitor... *Am scăpat până acum! Sfinte Andreiu, scapă-mă şi de acù încolo!* CARAGIALE, ap. TDRG. *Că cuvântul din poveste ce d'acilea în colo se găteşte...* ISPIRESCU, L. 116. *Pot să întâmpin patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?* EMINESCU, P. 245. **Mai încolo** = mai departe, mai târziu. *Să auză ce s'au făcut mai încolo.* BARAC, ap. TDRG. *Nu-i nădejde de ploaie până mai încolo.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

[Accentuat şi: *încolò.* | (Prin contaminare cu *acolo*) şi: **înacólo** adv. = într'acolo POLIZU].

— Din **în** + **colo.** Cf. î n c o l e à, d i n c o l o.

INCOLÓR, -Ă adj. *Incolore.* — Care n'are coloare, care nu este colorat; p. e x t. fără caracter, monoton, searbăd. *Cristal incolor. Stil incolor.*

ÎNCOLŢÁT, -Ă } v. **încolţì.**
ÎNCOLŢEÁLĂ s. f. }

ÎNCOLŢÌ vb. IV^a. I. *Mordre.* II. *Empoigner.* III. *Germer, pousser.*

I. (Din *colţ* = dinte; despre animale, mai ales despre lup s. câne) T r a n s. A înfige colţii în..., a luà în colţi, a muşcà (rănind, fără a omorî însă), cf. m u r s e c à. *O poamă... foarte păzită..., ca nu cumvà cărăbuşul viind să o încolţească.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Tâmplându-se de au încolţit lupchii aceà gonitoare...* IORGA, S. D. VI 263. *Lupii i-au încolţit o vită.* CONTEMPORANUL, III, vol. II 287, cf. TEODORESCU, P. P. 437. *Pe un băieţel... l-a încolţit de mai multe ori un câne de cap, l-a muşcat de o ureche.* LEON, MED. 413. (F i g.) *Dar când îl* [pe cal] *încolţeam din pinteni, se aşterneà la goană ca vântul.* SANDU-ALDEA, U. P. 64. || P. e x t. A înhăţà, a apucà de... *Unul o încolţì de piciorul drept.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1073. || R e f l. *Mă încolţesc* = mă încleştez. PAMFILE, J. III. *Atunci a zburat anghira în părcanul ferestei, încolţându-se cu doi colţi.* CONV. LIT. ap. TDRG.

II. (Din *colţ* = unghiu). A înfundà pe cinevà (PAMFILE, J. I), a prinde, a înghesuì la strâmtoare,

a strâmtorà, a strânge cu ușa. *Ciobanul... pune mâna pe moacă și 'ncolțește pe lup într'o leasă.* ION CR. III 168. *Pe mine mă încolțise un autor într'un ungher și-mi spuneà viața și operele lui.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Acù și subprefectul... a început a-l încolți.* SADOVEANU, P. S. 66. *Românii că m'au văzut, După mine s'au luat... cu topoarele..., cu cleștele,..., cu gurile, Toți pe mine m'a încolțit,* TEODORESCU, P. P. 136b. *Mă încolțesc creditorii.* PAMFILE, J. I. *Mă încolțesc nevoile* = nu mă lasă, îmi dau ghies. id. J. III.

III. Intrans. (Din *colț* = germene; despre plante) A da colț, a răsări din pământ. *Încolțește cucuruzul.* ECONOMIA, 41. *Pe pământ iarbă și flori să nu mai încolțească.* PANN, E. V. 37. *Viitorul României dat-au mugur ce 'ncolțește!* ALECSANDRI, P. III 467. *Iarbă încolțind din nou...* ISPIRESCU, U. 42/13. *Sămânța a încolțit.* ALECSANDRI, P. P. 328/4, TEODORESCU P. P. 145. *Frunza verde încolțește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 291, cf. ȘEZ. III 232/24. | Fig. *Canoanele carele au încolțit și au răsărit.* GCR. I 158/5. *Destinele au voit ca, în timpii moderni, această ramură a artei... să încolțească pe rând și să poarte rod treptat.* ODOBESCU, III 131/7. *[Î]n piepturile păstorilor... încolțeà un dor mai adânc.* EMINESCU, N. 5. *Am văzut amorul acesta încolțind.* I. NEGRUZZI, VI 380. *Planuri mai mari încolțise de mult în mintea sa cultivată și ageră.* IORGA, L. II 586. || Trans. (= fact.) A face să încolțească, să germineze, a zămislì. *În voia ploilor ce le* [= holdele] *încolțește și le mucegăiază.* I. IONESCU, C. 124. (Fig.) *Iar legea căsniciei de Senatori dictată Ajut-o ca să 'nceapă femeia măritată, Copii a încolți.* OLLĂNESCU, H. O. 400.

[Adjective: **încolțít** (cu negativul **ne(î)încolțit**), **-ă** = luat în colți, mușcat; strâmtorat; răsărit, germinat; prevăzut cu colțuri (în acest sens și **încolțát, -ă**). *Carnea unui animal încolțit de lup.* PAMFILE, I. C. 57. *De la 1538 începe răpedea scădere a hotarelor Moldovei. Ele fusese încolțite* (= stîrbite) *însă și mai de mainte.* IORGA, CH. I. II 98. *Mustețile și barba încolțite.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Castelul încolțit al Genarului.* EMINESCU, N. 26. *Dacă se văzù încolțit, spuse tot adevărul, precum erà.* ISPIRESCU, L. 179. *Iarbă... încolțită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 406. *Topoare 'ncolțate.* MARIAN, NU. 607; — **încolțitór, -oáre** = care încolțește, face să încolțească. *Puterea încolțitoare a semințelor.* I. IONESCU, C. 19. | Abstracte: **încolțíre** s. f.; **încolțít** s. a.; **încolțitúră** s. f. LB. *Încolțitura fragedă a mălaiului* (= porumbului) *împungeà prin țărîna grasă.* AGÂRBICEANU, P. M. 20; — **încolțeálă** s. f. = strâmtoare *Apucà fiecare încotrò puteà, or[i], la încolțeală, da cu ce răgăduià.* ION CR. II 3.]

— Derivat din **în** + **colț(i)**.

ÎNCOLȚITÚRĂ s. f. v. **încolți.**

ÎNCOLȚORÁT, -Ă
ÎNCOLȚURÁT, -Ă } adj. v. **colț.**

ÎNCOMÁT, -Ă adj. v. **coamă.**

INCOMBUSTÍBIL, -Ă adj. *Incombustible.* — Care nu e combustibil, nu arde, nu se poate consumà prin foc, necombustibil. *Amiantul este incombustibil.*

— *N.* după fr.

INCOMENSURÁBIL, -Ă adj. 1°.—2°. *Incommensurable.*

1°. Care nu se poate măsurà, nemăsurat; fig. foarte mare.

2°. (Mat.) Care n'are o măsură comună cu altă mărime. Cf. CULIANU, A. 61.

[Familia: (după fr. *incommensurabilité*, idem) **incomensurabilitáte** s. f. = starea sau caracterul lucrului incomensurabil].

— *N.* după fr. (lat. **incommensurabilis, -e** idem).

INCOMENSURABILITÁTE s. f. v. **incomensurabil.**

INCOMESTÍBIL, -Ă adj. *Non comestible.* — Care nu este comestibil, nu este bun de mâncat, care nu se mănâncă, nu slujește la hrana omului.

— Compus din **comestibil** și pref. negativ **in-**.

INCOMÓD, -Ă adj. *Incommode.* — Care nu este comod, care supără, stinghirește, neplăcut, nepotrivit, greu de folosit, necomod, supărător. *Prima ediție erà împărțită numai în trei lungi rubrici foarte incommode.* HASDEU, I. C. XII. *Spre a depărtà atenția publică de la o critică poate incomodă.* MAIORESCU, CR. II 101; cf. D. I 122. [Verb: (după fr. *incommoder*, idem) **incomodà** Ia = a face cuivà o supărare, o turburare, un necaz, o strâmtorare, o încurcătură; a turburà, a supărà, a strâmtorà, a deranjà, a stingherì. *Incomodând lăcomia administrativă a Domnilor.* HASDEU, I. C. 54; cf. MAIORESCU, D. III 408. | Abstracte: **incomodáre** s. f. = acțiunea de a incomodà; strâmtorare, supărare, turburare, stingherire; **incomodáție** † s. f. = incomodare. *Cu aceasta viu și fac incomodația dumital[e] și înștiințez* (a. 1749). IORGA, S. D. XII 51. *Lângă aceasta, supăr cu această incomodație, ca să iai osteneală...* (a. 1771). id. ib. 86; — (după fr. *incommodité*) **incomoditáte** s. f. = lipsă de comoditate, necomoditate, neînlesnire; supărare, turburare, neajuns, necaz pricinuit de un lucru incomod].

— *N.* după fr. (lat. **incommodus, a, -um,** idem).

INCOMODÁ vb. Ia
INCOMODÁȚIE † s. f.
INCOMODITÁTE s. f. } v. **incomod.**

INCOMPARÁBIL, -Ă adj. adv. *Incomparable. Incomparablement.* — Care nu se poate compară s. asemănà, căruia nimic nu i se poate alătură, neasemănat; p. ext. care nu-și află părechea, fără păreche. *Până aci Coriolan erà mare, erà incomparabil; dar aici, la statua eroului de la Călugăreni, erà prodigios.* CARAGIALE, M. 182. | Adv. Neasemănat. *Este incomparabil mai mare decât...*

— *N.* după fr. (lat. **incomparabilis, -e** idem).

INCOMPATÍBIL, -Á adj. *Incompatible.*—Care nu este compatibil (cu alt cevà); care nu se potrivește, nu se unește, nu se îngădue, nu se împacă, nu se sufere, nu poate să existe simultan cu alt cevà. *Profesori și directori de licee... care au o atitudine incompatibilă cu misiunea lor.* MAIORESCU, D. I 102. *În contra acestei participări incompatibile...* id. ib. II 6. *Funcțiuni incompatibile*=care nu pot fi ocupate de aceeași persoană în mod simultan. [Familia: (după fr. *incompatibilité*) **incompatibilitáte** s. f. = starea s. caracterul lucrurilor incompatibile; nepotrivire, neîmpăcare între două persoane sau două lucruri; (Jur.) incapacitate relativă aplicată unei persoane dintr'o cauză determinată (PRETORIAN, DR. C. 23); (Med.) nepotrivire între două medicamente care lucrează în sens contrar (BIANU, D. S.). *Incompatibilitatea ministrului de justiție... și a partizanilor săi.* MAIORESCU, D. IV 214. *Dar sânt părți așà de bătătoare la ochi pentru chestia ce ne preocupă, încât legea... le-a precizat sub forma de incompatibilități.* id. ib. IV 305. *Legea electorală determină incompatibilitățile.* HAMANGIU, C. C. XXI.]

— *N.* după fr.

INCOMPATIBILITÁTE s. f. v. **incompatibil.**

INCOMPETÉNT, -Ă adj. *Incompétent*, — Care nu este competent, necompetent, care nu are dreptul sau căderea de a se amestecă în ceva; (Jur.) care nu are puterea legitimă de a tratà sau judecà ceva; fig. care nu posedă cunoştinţele neapărat trebuitoare, spre a puteà judecà despre un lucru. *Pe cât de bun cunoscător sânt în muzică, pe atât de incompetent sânt în pictură.* [Familia: (după fr. *incompétence*) **incompeténţă** s. f. = necompetenţă, lipsă de competenţă, de căderе, de pregătire, spre a puteà decide s. judecà ceva].
N. după fr.

INCOMPETÉNŢĂ s. f. v. **incompetent.**

INCOMPLÉCT, -Ă adj. v. **incomplet.**

INCOMPLÉT, -Ă *Incomplet.*— Necomplet, care nu este complet, întreg, deplin, căruia îi lipseşte una din părţile sale. [Şi: (formă incultă, dar des întrebuinţată, mai ales în Mold., născută după analogia unor cuvinte ca *defect*, *perfect*) **incomplect, -ă** adj.].
— *N.* după fr.

INCOMPREHENSÍBIL, -Ă adj. *Incompréhensible.* — Care nu este comprehensibil, care nu poate fi cuprins, înţeles cu mintea, care trece peste puterea noastră de înţelegere, neînţeles, necuprins cu mintea. [Familia: (după fr. *incompréhensibilité*) **incomprehensibilitáte** s. f. =caracterul s. natura lucrurilor incomprehensibile.]
— *N.* după fr.

INCOMPREHENSIBILITÁTE s. f. v. **incomprehensibil.**

INCOMPRESÍBIL, Ă adj. *Incompressible.* — Care nu este compresibil, necompresibil, care nu se poate comprimà; p. ext. care nu poate fi redus la un volum mai mic. [Familia: (după fr. *incompressibilité*) **incompresibilitáte** s. f. = caracterul s. natura lucrurilor incompresibile.]
— *N.* după fr.

INCOMPRESIBILITÁTE s. f. v. **incompresibil.**

ÎNCOMUNÁRE † s. f. *Incorporation* (dans une commune). — (Formaţiune personală) Încorporarea cătunelor şi satelor în comune. *La aplicarea legei comunale s'a făcut aglomerarea cătunelor şi a satelor în comune* [*încomunarea.*] I. IONESCU, M. 100.
— Infinitiv, devenit abstract verbal, derivat din **comună** cu pref. **în-.**

INCOMUTÁBIL, -Ă adj. *Incommutable.*— Care nu e comutabil, nu se poate mutà, care e stabil; spec. care nu poate fi trecut de la un proprietar la altul, care nu se poate strămutà din stăpânirea unuia în stăpânirea altuia. (Jur.) *Proprietate incomutabilă* = care, după legi, nu poate fi luată de la cel ce o are şi dată altuia. [Familia: (după fr. *incommutabilité*) **incomutabilitáte** s. f. = caracterul, starea lucrului incomutabil; proprietate, posesiune, stăpânire fără temere de turburare legitimă (COSTINESCU).]
— *N.* după fr. (lat. **incommutabilis, -e,** idem).

INCOMUTABILITÁTE s. f. v. **incomutabil.**

ÎNCONCENTRÁT, -Ă adj. v. **concentrà.**

INCONCILIÁBIL, -Ă adj. *Inconciliable.* — Neconciliabil, care nu se poate concilià, împăcà, neîmpăcat. *Principii inconciliabile. Vrăjmaşi inconciliabili.* [Pronunţ. *-li-a-*].
— *N.* după fr.

ÎNCONDEIÁ vb. I^{a}. 1°. *Dessiner, tracer* (au crayon). *Peindre* (les œufs de Pâques). 2°. *Dénigrer, diffamer.*

1°. A desenà (cu o singură trăsătură de condeiu); spec. a(-şi) vopsì (cu «condeiul», sprincenele, ochii). *Te scăldai şi-ţi încondeiai ochiĭ.* BIBLIA, (1688), ap. TDGR. *Sprincenele... Ce o singură trăsură măestrit le încondeie.* EMINESCU, P. 185. | Spec. (despre ouăle de Paşti) A le desenà cu ceară (înainte de a le băgà în văpseală), p. ext. a le văpsì, a le împistrì. *În vinerea dinaintea Paştilor se încondeie ouăle şi se roşesc cu băcan.* TEODORESCU, P. P. 585 (Nota 1).

2°. Fig. *A încondeià pe cinevà* (s. *ceva*) = a-l înnegrì, a-l ponegrì, a vorbì de rău pe cinevà (ZANNE, P. V 337), a-l defăimà (POLIZU), a-l calomnià. *Dar Olteanu simţi că doamna Mărăcine îl încondeiase în ochii bărbatului ei...* SANDU-ALDEA, A. M. 99. *La 'mpăratul se duceà, Pe Deliu-l încondeià.* TEODORESCU, P. P. 580^{b}. *Apoi* [Dimitrie Cantemir], *neîmpăcatul vrăjmaş al lui Brâncoveanu, se întoarce* [în scrierea sa] *la acesta, pentru a-i încondeià înşelăciunile.* IORGA, L. I 322. *Las întunecatei uitări durerile şi bucuriile de până acuma şi 'ncep să mă încondeez de acì încolo.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

[Şi (rar): **condeià** vb. I^{a}. | Adjective: **(în)-condeiát** (cu negativul **ne(î)ncondeiat**), **-ă** = desenat (cu condeiul), văpsit; ponegrit, defăimat. *Geni, sprâncene 'ncondeiate.* TEODORESCU, P. P. 87^{b}. *Carpena... Condeiată, linsă, unsă.* ib. 529^{b}. *Şi-are Sârbu două fete De frumoase 'ncondeiete.* MAT. FOLC. 36. *O casă, albă ca laptele, cu jurul geamurilor încondeiat în roşu şi 'n albastru.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ou de raţă 'ncondeiat.* PĂSCULESCU, L. P. 38. *Ou roşu 'ncondeiat.* ALEXICI, L. P. 180/$_{19}$. *Ou condeiat*, adică zugrăvit cu condeiul. I. GOLESCU, C. I 213; — **încondeietór, -oáre** = care încondeiază. | Abstracte: **încondeiáre (încondeiére)** s. f. = văpsirea sprâncenelor, a ouălor de Paşti (descriere: MUSCEL 48, 49, 50, 151); zugrăvire; ponegrire. *Încondeiere îndrăznind n'o scoate om la cale.* I. VĂCĂRESCU, P. 285/$_{16}$; — **încondeiát** s. a. *Încondeiatul* [ouălor], *făcându-se pe vatră, la căldură, femeia moaie ciocul chişiţii într'un hârb.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 190; — **(în)-condeiálă** s. f. = văpseă neagră (pentru sprâncene): *Bagă-ţi faţa 'n rumeneală, Părul în căneală, Sprincene 'n încondeială.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 169/$_{3}$, cf. H. XII 148. *Faţa albă 'n condeială.* MAT. FOLC. 67. *Sprincenele la căneală Şi le dă cu condeială.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 196; — **încondeietúră** s. f. = văpsirea ouălor (cu desenuri); vrăji spre vindecarea unui bolnav (care nu se fac pe bolnavul însuşi, ci pe altă persoană, legată sufleteşte de el. DDRF.). *Încondeieturile se fac cu condeiul.* MUSCEL, 48.]
— Derivat din **condeiu,** cu prefixul **în-.**

ÎNCONDEIÁLĂ s. f. }
ÎNCONDEIETÚRĂ s. f. } v. **încondeià.**

ÎNCONDURÁ vb. *(Se) chausser d'escarpins. Se gonfler, faire le beau.* — A (se) încălţà în conduri. *Pe glezne goale îl taie rugii pentru picioare încondurate.* DELAVRANCEA, ap. TDGR. || Fig. A se umflà (în pene), a se mândrì: *Armăsaru' să 'ncondură şi nechează pe lângă fomei.* GRAIUL, I 71. *Şalupele, cu două pânze, alunecă, să întrec ca lebedele, când îşi încondură aripele şi vâslesc adânc cu picioarele lor cenuşii.* DELAVRANCEA, V. V. 161.
— Derivat din **în** + **condur(i).**

INCONGRUÉNT, -Ă *Incongru.* — Necongruent, care nu este congruent, care nu se adaptează, nu

se potrivește, nu este în concordanță cu ceva, n e p o t r i v i t. [Pronunț. *-gru-ent.* | F a m i l i a: **incongruénță** s. f. (pronunț. *-gru-en-*) = caracterul s. natura lucrului incongruent, n e p o t r i v e a l ă. *Incongruența sferelor cuvântului original și a celui tradus.* MAIORESCU, CR. I 167. *Incongruență între sonurile auzite și semnele văzute.* id. ib. III 334.]
— *N.* derivat din **congruent** cu pref. **in-**.

INCONGRUÉNȚĂ s. f. v. **incongruent**.

ÎNCONJURÁ vb. I v. **încunjurà**.

INCONSCIÉNȚĂ s. f. v. **inconștiență**.

INCONSECVÉNT, -Ă adj. *Inconséquent.* — Neconsecvent, care nu este consecvent, care nu urmează desfășurarea firească și logică; (despre o persoană) care lucrează în contra principiilor enunțate. [Scris și: *inconsecuent.*]
— *N.* după fr. (lat. **inconsequens, -entem,** idem).

INCONSECVÉNȚĂ s. f. *Inconséquence.* — Neconsecvență, lipsă de consecvență. *Am auzit criticându-se această atitudine a d-sale ca îndoioasă sau ca inconsecventă.* | P. e x t. Faptă, acțiune s. vorbă lipsită de consecvență. [Scris și: *inconsecuență.*]
— *N.* după fr. (lat. **inconsequentia,** idem). Cf. c o n s e c i n ț ă.

INCONSISTÉNT, -Ă adj. *Inconsistant.* — Neconsistent, care nu e consistent, n'are consistență, care este lipsit de soliditate, de tărie, de rezistență. *Sentimentul obștesc e inconsistent și capricios.* GOGA, Ț. N. VI 1265.
— *N.* după fr.

INCONSISTÉNȚĂ s. f. *Inconsistance.* — Neconsistență, lipsă de consistență, de soliditate, de tărie, de rezistență.
— *N.* după fr.

INCONSOLÁBIL, -Ă adj. *Inconsolable.* — Neconsolabil, neconsolat, care nu poate fi consolat, care nu se poate consolà, mângâià, n e m â n g â i a t.
— *N.* după fr. (< lat. **inconsolabilis, -e,** idem).

INCONSTÁNT, -Ă adj. *Inconstant.* — Neconstant, care nu este constant; s c h i m b ă c i o s, s c h i m b ă t o r, n e s t a t o r n i c (într'o hotărîre), n e a ș e z a t (cf. a ș e z a t II 30); p. e x t. zburdalnic, ușurel (COSTINESCU), ușor la minte (LM.), flu(ș)turatec; cf. n e s t a b i l.
— *N.* după fr. (lat. **inconstans, -antis,** idem).

INCONSTÁNȚĂ s. f. *Inconstance.* — Caracterul s. natura lucrurilor inconstante, n e s t a t o r n i c i e.
— *N.* după fr. (lat. **inconstantia, -am,** idem).

INCONȘTIÉNT, -Ă adj. *Inconscient.*
1°. Care nu este conștient, care n'are conștiință de sine, nu se simte pe sine; f i g. lipsit de conștiință, rău, blestemat. LM. *Aceà rădăcină uniiară a rămas ascunsă în întunerecul formărilor ante-conștiente și inconștiente.* MAIORESCU, D. II 160 | (Substantivat) *Filozofia inconștientului și sub-conștientului.*
2°. (Despre o acțiune) Care este făcută fără conștiință, fără ca cinevà să-și dea seama de ceea ce face. *Faptă inconștientă.*
[Pronunț. *ști-ent.* | Și: (prin Ardeal, după ital. *inconscio*) **incónștiu, -e** adj.]
— *N.* după fr.

INCONȘTIÉNȚĂ s. f. *Inconscience.* — Lipsă de conștiință; stare sufletească în care omul nu-și poate da seama de actele sale. [Și: **inconsciénță** s. f. (Pronunț. *ști-en-, sci-en-*).]
— *N.* după fr.

INCÓNȘTIU, -E adj. v. **inconștient**.

INCONTESTÁBIL, -Ă adj. *Incontestable.* — Necontestabil, necontestat, care nu este contestabil, care nu se poate contestà, tăgăduì, negà, contrazice; «care nu se poate surpà cu vorbire sau argumente» (ARISTIA, PLUT.), n e t ă g ă d u i t. *Până atunci dreptul meu individual este incontestabil.* MAIORESCU, D. IV 296. *Și el denunță pe Domnul grec ca dușman al boierilor, contra cărora, prin acte de incontestabilă dreptate, adăogim noi, îndârjește și sumețește pe țărani.* IORGA, L. I 263. | A d v. Într'un mod care nu se poate contestà, tăgăduì; de netăgăduit. *Incontestabil, a fost o hotărîre virilă a d-lui Ioan Brătianu, că a intrat în războiu.* MAIORESCU, D. IV 461.
— *N.* după fr.

ÎNCONTINÁ vb. Ia v. **contenì**.

INCONTINÉNȚĂ s. f. (Med.) *Incontinence.* — Lipsă de continență; neputința de a opri sau de a reținea cevà. *Incontinența urinei s. a materiilor fecale.* BIANU, D. S.
— *N.* după fr. (lat. **incontinentia, -am,** idem).

ÎNCÓNTRA adv. v. **contra**.

ÎNCONTRÁ vb. 1a refl. *Se révolter, lutter contre.* — (Popular, neliterar) A se împotrivì, a se răzvrătì, a se opune, a se luà la harță (cu cinevà). *Când l-au desgropat* [pe strigoiu]... *și când au vrut să-l scoată, s'a(u) încontrat cu ei.* PAMFILE, DUȘ. 207. *Jidovii... se încontrau cu Dumnezeu* (Ștefănești, jud. Vâlcea). ȘEZ. III $104/_{24}$.
— Derivat din neologismul (pătruns în popor) **în contra**.

INCONVENIÉNT s. a. *Inconvénient.* — Ceea ce nu convine, n e a j u n s; p. e x t. urmare s. consecință neplăcută s. rea a unei măsuri, a unei legi, a unei păreri, a unei idei, a unui obiceiu etc. (COSTINESCU). *Odobescu urmează arătând că lipsa de uniformitate în proiect nu i se pare a fi un inconvenient.* ODOBESCU, II 324. *Grămădirea prea multor elevi... are multe inconveniente.* MAIORESCU, D. I 469. *Inconvenientul devine mai simțitor, dacă admitem, împreună cu încetarea mandatului Camerei, și schimbarea regimului.* id. ib. IV 109. [Pronunț. *-ni-ent.*]
— *N.* după fr. (lat. **inconveniens, -entem,** idem).

INCONVERTÍBIL, -Ă adj. *Inconvertible.* — Care nu este convertibil, care nu poate fi convertit, nu se poate schimbà (ușor), care nu poate fi câștigat ușor pentru alte principii, n e s c h i m b a t, n e s t r ă m u t a t. | S p e c. (Finanțe) *Titluri de rentă inconvertibile.*
— *N.* după fr.

ÎNCOPCÁ vb. Ia (ș. d.) v. **încopcià** ș. d.

ÎNCOPCEÁ vb. Ia s. **încopcià**.

ÎNCOPCIÁ vb. Ia *Agrafer, boutonner. Unir.* — (La haine) A pune copcă, a prinde în copci, a încheià (cu copci). *Este datină ca după cununie să i se încopcie miresei iarăși cămeșa.* MARIAN, NU. 483. *Au pieptare* [care]... *se încopcie subsuoară.* MOLDOVAN, Ț. N. 158. || F i g. A unì. *Voià de mult să-l încopcie cu nepoată-sa* (Brașov). # **A-și încopcià mânile (pe piept)** = a și le încrucișà. *Când*

Huțu cântà sau citeà apoștolul, Budulea își încopceà mânile pe piept, priveà odată la dascăl și rămâneà cu capul plecat. SLAVICI, N. 155. [Pronunț. -*ci-à*, cu prez. *încópciu, încopciu* LB. și *încopciéz.* | Și: **încopceà** vb. I^a, cu prez. *încopcéz* LB.; — (derivat din *copcă*) **încopcà** vb. I^a, cu prez. *încopchéz.* BARCIANU; — (Transiv.) **copcià** vb. I^a BRACIANU. | Adjectiv: **încopciát (încopceát), -ă** (cu negativul **ne(î)ncopciat, (ne(î)ncopceat), -ă;** — (cu trecere la conj. IV) **copcit, -ă**= prins, încleștat. *Cu mânile copcite în creștet, înfiptă în loc, cată într'una în sus.* I. ADAM. *Acestea sânt... încopciate de acelea.* DENSUȘIANU, Ț. H. 231; — **încopcietór, -oáre.** | Abstracte: **încopciére (încopcére, încopciáre)** s. f., **încopciát (încopceát)** s. a.; **încopcietúră (încopcetúră)** s. f.]

— Derivat din **în** + **copcie** (= *copcă*); cf. ung. (*bé*)*kapcsolni*, idem. **Cf.** descopcià.

ÎNCOPC(I)ETÚRĂ s. f. v. **încopcià.**

ÎNCOPERÍ vb. IV. v. **coperì.**

ÎNCORĂJÁ vb. I^a v. **încurajà.**

ÎNCORCIOVEÁ adj. f. *Flexible.* — (În ghicitori) Mlădioasă. *Nuielușă 'ncorcioveà, Înconjurai lumea cu ea.* PĂSCULESCU, L. P. 84.

— Derivat din **cociorvă.**

ÎNCÓRD s. a. v. **încordà.**

ÎNCORDÁ vb. I^a. 1°-2°. *Tendre, bander* (un arc), *armer* (un fusil), *accorder* (un violon etc.); *garrotter; lier la vigne.* 3° — 5°. *Tendre* (les muscles, l'esprit). *Faire un effort, se raidir.* 6°. *Tirailler* (l'estomac, les entrailles). 7°. *Regarder avec horreur, de haut.*

1°. Trans. A aduce (un arc, p. ext. altă armă) în stare de tensiune prin întinderea coardei sale. *Arcului său încordà și gătă elu.* PSALT. 10/$_4$. *Domnul arcul întins încoardă.* DOSOFTEIU, PS. 26, cf. 35, ALECSANDRI, P. I 33, POMPILIU, B. 19/$_{23}$. *Luo pușca amână, încordându-o.* ȚICHINDEAL, F. 171. *Își încordau arcurile și puștile.* RETEGANUL, P. V 70/$_{22}$. | (Despre un instrument cu coarde) A acordà prin întinderea coardelor, cf. instrunì. *Încordà-voiu a mea liră să cânt dragostea?* EMINESCU, P. 230, cf. I. NEGRUZZI, II 98. | (Neobicinuit) A arcui. *Niște sprincene, pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atâta delicateță.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2°. P. anal. Trans. A strânge întinzând s. răsucind funia care leagă ceva, a legà strâns, a cetluì, a îmbredelì; spec. a întinde membrele cuivà prin instrumente de tortură. *Fu... atâta încordat, cât s'au deșcheiat din toate încheieturile ciolanelor.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Gujba se numește în Transilvania o împletitură de nuiele de carpăn, cu care se leagă leucile de rudele carălor și cu care se încoardă săniile.* MARIAN, O. II 395. *Iată Nedea c'à legat... Pe un stăpân nevinovat, L-a legat, nu l-a legat, Că de mâni l-a încordat, De picior l-a 'mpiedecat.* TEODORESCU, P. P. 554^b. || Spec. (Vitic.) A legà via spre a o expune mai bine soarelui. TDRG. *După rădicatul viei la un harag, se sapă tot pământul și apoi se încordează.* I, IONESCU, P. 249. *Butucii de vie... primăvara scoțându-se din pământ..., se ridică la harag, legându-se cu mleji, se încordează, după aceea se sapă.* H. III 13.

3°. P. anal. Trans. A (-și) aduce mușchii corpului în stare de tensiune, spre a atacà ori apărà, sau spre a puteà face o mișcare repede. *În zadar hidra turbează, Trupu-i groaznic încordează...* ALECSANDRI, P. II 17. *Brațul acum li se 'ncoardă din nou, apărându-și palatul.* COȘBUC, Æ. 40/$_{19}$. *Dumnezeu... încordează brațul* (= dă vigoare brațului) *celor ce se ridică întru numele lui.* ISPIRESCU, M. V. 22/$_{28}$. | (Complementul e calul) A-l pregătì de plecare (strângându-l între pulpe și din frâu). *El pe suru se chiteșe Și-l încoardă, împintenește...* ȘEZ. II 33/$_{33}$, cf. ALEXICI, L. I 15/$_6$. || Fig. *A-și încordà puterea, mintea, memoria* etc. = a-și adunà, printr'o sforțare, toată puterea, a face un efort spre a înțelege, spre a-și aduce aminte etc. *Își mai încordă... și cele de pe urmă puteri ale sale.* SBIERA, P. 227. *Îmi dădeam câte-odată osteneala să-mi încordez memoria... și nu puteam.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Va depune cu atât mai multă silință spre a desvoltà... inteligența ageră a junimei noastre, încordând* (= întețind, excitând) *tot odată în inimile tinerilor nobilul simțimânt al patriotismului.* ODOBESCU, III 327.

4°. Refl. A-și aduce mușchii în stare de tensiune, p. ext. a face sforțări, a se înteți, a se opintì. *Calul falnic se 'ncordează.* ALECSANDRI, P. II 179, cf. P. P. 130 b/$_9$, SBIERA, P. 92/$_{20}$. *Încordându-se și scuturându-se odată voinicește...* CREANGĂ, P. 220. *Strânse Șmeul pe Grăuceanu; dară acesta se umflă și se 'ncordă în vine.* ISPIRESCU, L. 223. [Fata] *se 'ncordă, se 'nțepenì în prăjina lungă și pornì luntrea.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Și Bogdan se încordă, Sabia o ridică, Vrând dărabe a-l tăià.* CĂTANĂ, B. 70. *O femeie îngreunată..., dacă se încordă și se întinde prea sus..., naște fără vreme.* MARIAN, NA. 73. *Când un copil se 'ncordă, bate din picioare și plânge foarte mult.* id. ib. 389.

5°. Spec. Refl. A-și întinde mânile și picioarele, înțepenindu-se, a se înțepenì; trans. (= fact.) a înțepenì. [Oaia] *peste cap întoarce ochii, Se 'ncordează și'apoi moare.* T. SPERANȚIA, CONTEMPORANUL I 685. *Sângele otrăvitu-i-au, Spatele 'ncordatu-i-au, Pieptișoru' rădicatu-i-au, Și 'n chip de mort lăsatu-l-au* (Descântec). ȘEZ. V 146/$_{32}$, cf. (*trupu i-o 'ncordat*) MARIAN, D. 201, (*vinele 'ncordatu-i-o*) TEODORESCU, P. P. 390. [Către un Țigan, care făceà pe mortul:] *Ieși din groapă, măi Țigane...; ori te 'ncord cu biciul aiesta, de ți-a trece de dor!* SBIERA, P. 287/$_{39}$.

6° Unipers. *Mă încordă* (*în pântece*) = mă strânge, mă pișcă. LB.

7°. Refl. *Mă încord către cinevà* = mă uit cu groază. LB. *Mă încord* = mă grozăvesc, mă fudulesc («den Stolzen spielen»). BARCIANU.

[LB. mai dă și sensurile suspecte: *încord carul:* îmburd, prăvăl, și *încord* [*o*] *pălărie* = intorqueo, replico, umwerfen, umstossen. | Prez. *încordéz* (ALECSANDRI, P. II 17) și *încórd* (id. ib. I 33). | Adjective: **încordát** (cu negativul **ne[î]ncordat), -ă** = întins (tare), acordat; legat, cetluit; cu mușchii întinși, întețit, opintit, atent, vigilent, treaz (PĂSCULESCU, L. P.); fălos, fudul. (Ad 1°) *Arc bine încordátŭ.* MINEIUL (1776) 82 $^1/_1$, cf. ALECSANDRI, P. II 16, PĂSCULESCU, L. P. 64. *Beșica cea încordată... foarte încet să o strângi.* CALENDARIU (1814) 174/$_{18}$. *Să nu crezi că a mea liră... a rămas Ne 'ncordată.* C. NEGRUZZI, II 171/$_9$. *Porumbițe... cu aripele întinse și încordate zboară.* ODOBESCU, III 34/$_{21}$. (După fr. «une situation tendue» etc.) *O situație încordată. Relațiuni încordate:* gata să dea naștere la conflicte; (ad 2°) *Cu legături nescăpate sânt încordatŭ de inimă.* DOSOFTEIU, MOL. 104^b; (ad 3°) *Brațe lungi..., încordate.* ALECSANDRI, P. III 347. *Cal ager și încordat.* ODOBESCU, III 289/$_{27}$. *Orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligențelor libere.* ap. TDRG.; (ad 7°) *Îi gătesc, îi fălesc și îi îndrăznesc părinții pe feciori..., în podoaba hainelor celor falnice și scumpe, și îi scot încordați și semeți.* PISCUPESCU, O.

10;— **încordătór, -oáre** MARDARIE, L. 1968; (substantivat supt forma masculină) **încordătór** = (s. m.) diavol, ucigă-l crucea (Bucov.) MARIAN, D. 171; (s. a.) instrument cu care se încoardă şi se ţine pânza întinsă la rost sau la sulul dinainte al războiului (REV. CRIT. IV 144), lemnul cu care se ţine încordată sfoara ferăstrăului, cf. b r e d e l (DAMÉ, T. 66, PAMFILE, I. C. 121); (substantivat supt forma feminină) **încordătoáre** = drăcoaică. MARIAN, D. 171. | A b s t r a c t e: **încordáre** s. f. = întindere, tensiune, strângere, înteţire; impacienţă, nerăbdare. *Încordarea sensaţiunilor.* MAIORESCU, CR. I 103, cf. II 120. *Se desface din încordarea braţelor ei.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Se uită cu încordare.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, V. ROM. II 227. *Încordare de minte* = tension d'esprit. *Aşteptă cu încordare.* DDRF.; — **încordát** s. a. (special ca termin de viticultură) *Încordatul viei.* H. II 261, X 245, 464, XI 468, 502, XII 19, 132; — (învechit) **încordătúră** s. f. (cf. ital. *incordatura*, sard. *inkordadura*) = încordare, tensiune; contracţiune nervoasă a nervilor (LM.), spasm. *Încordătura arcului,* ODOBESCU, III 108/14. *Trupu-i se zgârci şi se întinse în câtevă încordături dureroase.* id. ap. DDRF.; — (învechit) **încordăciúne** s f. = insistenţă. *Şi-l rugai cu 'ncordăciune.* C. NEGRUZZI, III 52/13; — (postverbal, formaţie personală) **încórd** s. a. = sforţare. *Nu cruţă nici timp, nici trudă şi nici o jertfă cât de dureroasă în necurmatul lor încord de întruchipare a unui astfel de ideal...* G. MURNU, ILIADA. Prefaţa, I.]

— Derivat din **coardă,** cu pref. **în-.** (Formaţia poate fi străveche, căci se găseşte şi la Albanezi şi în alte limbi romanice, cf. CDDE. Nr 380). Cf. d e s c o r d à.

ÎNCORDĂCIÚNE s. f.
ÎNCORDĂTOÁRE s. f.
ÎNCORDĂTÓR s. m.
ÎNCORDĂTÚRĂ s. f.
} v. **încordà.**

INCORÉCT, -Ă adj. *Incorrect.* — Care nu este corect, necorect; care nu este în consonanţă cu regulele artei, ştiinţei, gramaticei etc., care nu are o purtare corespunzătoare cu principiile generale de etică socială, cf. i n e x a c t, f a l s, n e c i n s t i t. *Forme gramaticale incorecte.* ODOBESCU, II 352. *Incorecta declaraţiune a d-lui ministru.* MAIORESCU, D. I 190. [A b s t r a c t e: (mai rare) **incorectitáte** s. f., (după fr. *incorrection*) **incorecţiúne** s. f. **incorécţie** s. f., (mai des) **incorectitúdine** s. f. = lipsă de corectitate, purtare s. faptă necorectă; (la plur.) părţi greşite într'o lucrare (scriere, desen etc.). *Ştiind cât de greu este a se feri cineva atât de exagerăţiunile... sistemelor.., cât şi de incorecţiunile consimţite de uzul zilnic al vorbirii.* ODOBESCU, II 360. *Când pedagogul observă unuia vreo incorectitudine în purtare...* MAIORESCU, D. I 474. *Incorectitudine a funcţionarilor.* id. ib. IV 384].

— *N.* după fr.

INCORÉCŢIE s. f.
INCORECTITÁTE s. f.
INCORECTITÚDINE s. f.
INCORECŢIÚNE s. f.
} v. **incorect.**

INCORIGÍBIL, -Ă *Incorrigible.* — Care nu se (mai) poate corija, care nu (mai) poate fi îndreptat, căruia nu-i mai poţi schimbă purtarea rea. *Om încorigibil! exclamă frumoasa Elenă.* I. NEGRUZZI, V 88. *Incorigibila suficienţă, ce o păstrează autorii lor toată viaţa.* MAIORESCU, CR. I 313. [F a m i l i a: (după fr. *incorrigibilité*) **incorigibilitáte** s. f. = calitatea s. natura lucrului s. persoanei incorigibile].

— *N.* după fr. (lat. **incorrigibilis, -e,** idem).

INCORIGIBILITÁTE s. f. v. **incorigibil.**

ÎNCORJOBÁT, -Ă adj. v. **gârjob.**

ÎNCORJUMBÁT, -Ă adj. *Courbé, tordu.* — (Transilv., în Haţeg) Strâmb, îndoit (despre lemn. Com. M. ITTU), scovârdat.

— Contaminare între **încorjobat** şi **jimbat.**

ÎNCORNÁ vb. I^a
ÎNCORNĂRÍ vb. IV^a
} v. **încornorà.**

ÎNCORNĂŢÉL, -EÁ adj. = **încornorat.** *Boii încornăţei.* BÎBICESCU, P. P. 178. [Şi: (+ *cornut*) **încornuţél, -eà** adj. *Inel încornuţel.* VASILIU, C. 12.]

— Derivat din **corn,** după analogia unor cuvinte ca *însurăţel* etc.

ÎNCORNORÁ vb. I^a *Mettre des cornes* (à qqn). — (Rar; de obiceiu numai supt forma participială, v. î n c o r n o r a t) T r a n s. A pune cuivà coarne, a împodobì cu coarne. *Încornorează ţânţarul, de ţi-l face cât armăsarul.* PANN, P. V. I 28. | F i g. (modern, după fr.) A-şi înşelà (bărbatul s. nevasta). PONTBRIANT. [PONTBRIANT mai dă înţelesul «donner des coups de cornes». | Şi: **încornurà** vb. I^a; † **(în)cornărì** vb. IV^a (numai în) LB. — † **încornà** vb. I^a refl. = a căpătà coarne, a-i creşte cuivà coarne. *Veri dobitoacele ar zburà, veri pasările s'ar încornà şi s'ar dobipedestrì.* CANTEMIR, IST. 103. | A b s t r a c t: **încornoráre** s. f. = înşelare în căsnicie. *Singura îndeletnicire a femeilor de azi e încornorarea noastră.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.]

— Derivat din **corn** cu pref. **în-,** după analogia unor verbe ca *îngândurà* etc.

ÎNCORNORÁT, -Ă adj., s. m. I. 1°. *Cornu; pointu.* 2°. *Diable.* II. *Qui présente des angles.* III. *Exagéré, mensonger, bizarre;* (en parlant d'un mensonge) *énorme.*

I. (De la *corn* = fr. corne).

1°. A d j. Care are coarne, cu coarne, cf. c o r n u t. *Hiară încornorată.* PANN, ŞEZ. I 20, cf. ALECSANDRI, P. P. 25, GOROVEI, C. 100. *Vită... Naltă, 'ncornorată.* TEODORESCU, P. P. 259. || P. a n a l. Adus şi ascuţit ca un corn de vită, cu vârf ascuţit. *Feluríte căciuli, care de care mai cornorate sau ascuţite.* C. NEGRUZZI, I 347. [Cătanelor] *vă dă haine... Şi ceacăie* [= căşti] *'ncornorate.* BIBICESCU, P. P. 151. *Pocitori... Cu cuţite încornorate, Cu limbile pe piept lăsate.* ŞEZ. IV 19/17.

2°. S u b s t. Cel cu coarne, dracul (se zice uneori şi la Ţigani ŞEZ. I 214/32, III 36/23). *Omul îi cerù să nu se amestece în trebile lui, nici el, nici cornoraţii lui.* ŞEZ. V 141/23. *V'oiu învăţà eu să puneţi stăpânire pe lucrurile din lume, cornoraţilor!* CREANGĂ, P. 48/20, cf. (*cornurat*) MARIAN, T. 191, (*încornoratule*) TEODORESCU, P. P. 126, (*încornuratu*) ION CR. III 286.

II. (De la *corn* = fr. angle) A d j. În cornuri (LB.), cu (patru) colţuri, colţuros. *Ţi-am adus un hobot Mândru, cornurat.* MARIAN, NU. 824. *Grâu rătund şi 'ncornurat.* MĂNDRESCU, L. P. 217/21. *Or şideà domnii şi-or scrie Cărticică 'ncornorată* (= scrisoare împăturată în patru), *Ca prin ţări să mi-o trimeată.* ŞEZ. I 115/30, cf. (*încornurată*) MARIAN, S. 297. *Largă-i lumea, 'ncornorată.* ŞEZ. II 214/25.

III. (Cf. *minciună cu coarne* = mare, lucru exagerat) A d j. Cu coarne, mincinos, exagerat, bizar, (despre minciună) mare, groasă. *Unul iscoditor trist de termeni încornoraţi,* ALEXANDRESCU, M. 240. *Crezi în adevăr fabula asta cornorată despre ţigani?* C. NEGRUZZI, I 235. *Aţi făcut vreo nebunie,*

ştii una de cele cornurate. MARIAN, T. 158. *O leacă de adevăr poate că erà şi 'n vorbele babelor, fireşte, nu tocmai aşà cornurat.* RETEGANUL, I 51/12. # *A o face prea încornorată* = a spune cevà de necrezut. ZANNE, P. IX 632. *Vorbe încornorate* = minciuni. ib. II 831. *Minciună încornorată* = mare, enormă. *A spune una încornorată* = a exagerà, a adàogà cevà dela sine (în relatarea unor fapte).

[DDRF. mai dă şi înţelesul «fier, vaniteux», iar POLIZU pe cel de «dumm, stolz, aufgeblasen», care nu se pot atestà aiurea. | Şi: **(în)cornurát,- ă; cornorát, -ă** adj.]

— Participiul-adjectiv al verbului (mai puţin întrebuinţat) **(în)cornorà.**

ÎNCORNURÁ vb. Ia v. **încornorà.**

ÎNCORNURÁT, -Ă adj. v. **încornorat.**

ÎNCORNUŢÉL -EÁ adj. v. **încornăţel.**

ÎNCORONÁ vb. Ia. 1°. *Couronner.* 2°. *Investir du pouvoir.* 3°. *Orner, embellir.* 4°. *Mettre le comble, clore.*

1°. Trans. A pune coroana pe cap; spec. a pune coroana, ca simbol al demnităţii suverane, pe capul unui domnitor. *Au coronit pre fiu-său August.* LET. I 156/33, cf. 82/1. *Să coroneascà şi pre Hatmanul Sobieţchi, să le fie craiu.* ib. II 231/4, cf. 301/5. *Care pre acest Domn luminat însuţi l-ai coronatŭ.* EVANGHELIE (a. 1682), ap. VB. I 248. *Ne-au încoronat cu stema acestei binecredincioase ţări.* URICARIUL, I 300/1. *Să le încoroneze cu coroana nemuririi.* MARCOVICI, C. 41/15. *Să mă încoruneze după obiceiu.* GORJAN, H. II 185. *Al nostru tânăr împărat, De D-zeu încoronat, Mare oaste-a adunat.* TEODORESCU, P. P. 163. | (Despre mire şi mireasă, cf. cununà). *Părinţii, luând cununa..., o ţin deasupra capului miresei... şi o încoroneazà.* MARIAN, NU. 299. || Refl. (Adesea cu un predicativ care arată demnitatea) A-şi pune coroana pe cap, proclamându-se împărat, rege etc. *Ficiorul lui Ieraclie încoronindu-sà împărat...* CANTEMIR, HR. 332/10. *Coronindu-se luminaţi şi pravoslavnici domni.* URICARIUL, II 101/1. *Se încoronară şi se proclamară rege şi regină Poloniei.* C. NEGRUZZI, I 178. *Şi 'n aceste clipe se vor face războaie, se vor încoronà regi.* EMINESCU, N. 61.

2°. Trans. A dărui, a înzestrà (cu demnitatea de domnitor). *Basarab-voevod, de când Dumnezeu cu domnia l-au încorunat...* RADU GRECEANU, ap. GCR. I 332/17.

3°. A împodobì cu cevà. *Cu poezii, cu versuri o încorunase.* PANN, P. V. 8. *Noaptea 'nseninată Luceşte 'ncoronată De stele ce iubeşti.* ALECSANDRI, P. I 130. *Nişte sprincene... încoronau ochii ei negri.* C. NEGRUZZI, I 44.

4°. A pune capăt, a încheià (cf. lat. finis coronat opus). *Peste toate nenorocirile vieţii vin şi bătrâneţele ce le încoroneazà,* MARCOVICI, C. 82.

[Şi: (învechit şi pop.) **coronà** vb. Ia, **încorunà** † vb. Ia; **coronì** † vb. IVa, **încoronì** † vb. IVa. | Adjectiv: **încoronát (încorunát** † EVANGHELIE (a. 1742), ap. VB. II 60; **coronát** (LB.), cu negativul **neîncoronat), -ă** = care poartă coroană, care este împodobit cu o coroană, p. ext. care are demnitatea unui suveran. *O, porumbiţă aleasă! Încoronată Crăiasă!* BARAC, A. 21. *Două sau trei fiinţe încoronate.* MARCOVICI, C. 22/2. *Un mormânt se desveleşte, O fantomă 'ncoronată din el iese.* ALEXANDRESCU, M. 14. *În cel vârf încoronat Fierbe-o oală cu păsat.* (= Plugul). SBIERA, P. 321/31. *Să merg... Cu frunte coronată, cu suflet mulţumit.* I. NEGRUZZI, II 289. *Cel Grec mândru, coronat, Ce ţineà cu Vodă sfat...* PAMFILE, C. Ţ. 72. *Cap încoronat* = suveran. *Coronat* = (cal) cu pete albe pe picioare. DDRF. | Abstracte: **încoronáre (încorunáre** †, **coronáre** † DICŢ.) s. f. = acţiunea de a încoronà; ceremonia ce se face la punerea coroanei pe capul unui suveran; încheiere, sfârşit; premiare, recompensă. *Mitropolitul... ceteşte molifta cea orânduită de încoronare.* LET. III 290/35. *Să vie la Crim, la încoronarea ei.* DIONISIE, C. 169. *Din suflet s'a bucurat... De 'ncoronare când a aflat.* ALEXANDRESCU, M. 349; — **încoronáţie** † s. f. (POLIZU), (< rus. *koronacija* s. pol. *koronacya*, idem) **coronáţie** † **(corunáţie** †) s. f. = încoronare. *La coronaţia acestui craiu, să fie fost şi oamenii lui Ştefan-vodă.* LET. I 109, cf. III 179/12. *Al doilea an după coronaţie.* MAG. IST. II 34/16. *Gătire de corunaţie erà.* RADU GRECEANU, ap. GCR. I 334/7, cf. 333/30. *Aciia am avut noroc de a vedeà încoronaţia a Măririi Sale Împărătesii.* GOLESCU, î. 20].

— *N.* din m.-lat. **incorono, -are** (cf. lat. clas. *incoronatus*), intrat de timpuriu în limbă. Cf. cununà.

ÎNCORONÁŢIE † s. f. }
ÎNCORONÍ † vb. IVa } v. **încoronà.**

INCORPORÁ vb. Ia *Incorporer.* — A împreunà două s. mai multe lucruri la olaltă, spre a face din ele unul singur; a adaoge, a unì, a alìpì, a anexà un lucru (o moşie, ţară, provincie, un oraş, sat etc.) la altul, spre a face unul singur; a alipì, cf. anexà. *Se uneşte şi se incorporează cu lucrul ce se cuvine proprietarului lucrului, potrivit regulelor statornicite mai jos.* HAMANGIU, C. C. 125. | Fig. A întrupà. *Din contră, cine vede o pictură indică şi fără a înţelege ideea străină ce a incorporat-o, poate...* MAIORESCU, CR. I 8. | Spec. (Armată) A introduce într'un corp de trupă. *A incorporà recruţii.* [Şi: (formă românizată) **încorporà** vb. Ia. | [Adjectiv: **incorporát** (negativ: **neincorporat), -ă** = adaos sau împreunat cu alt lucru (moşie, ţară, provincie etc.); fig. întrupàt. *Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învălită şi incorporată în formă sensibilă.* MAIORESCU, CR. I 10. | Abstracte: **incorporáre, incorporáţie,** (după fr. *incorporation*) **incorporaţiúne** s. f. = adàogirea s. împreunarea unui corp la altul; întrupare. *Proprietatea se mai dobândeşte prin accesiune, sau incorporaţiune, prin lege şi prin ocupaţiune.* HAMANGIU, C. C. 155].

— *N.* după fr. (lat. **incorporo, -are,** idem).

INCORPORÁL, -Ă adj. *Incorporel.* — Fără corp, care n'are trup; (Jur.) care are numai o existenţă morală. *Drepturi incorporale* (de ex. uzufructul).

— *N.* după fr. (< lat. **incorporalis, -e,** idem).

INCORPORÁŢIE s. f. }
INCORPORAŢIÚNE s. f. } v. **incorporà.**

ÎNCORSETÁ vb. Ia. (*Se*) *corseter.* — Trans. A pune un corset; refl. a se strânge în corset. [Abstracte: **încorsetare** s. f., **încorsetát** s. a. | Adjectiv: **încorsetát, -ă** = strâns în corset; fig. lipsit de libertate în mişcări. *Servitoarele mele mi-au cerut voie să se ducă în satul unde erà horà... şi aşà ferchezuite, încorsetate şi înmalacofate, le-am dat drumul.* C. NEGRUZZI, I 104.]

— *N.* din fr., compus cu pref. **în-.**

ÎNCORTÁ vb. Ia *Transcrire.* — (Mold.; rar) A transcrie. ŞEZ. XXXII 110.

ÎNCORTELÁ vb. Ia (*Se*) *loger.* — (Bucov.). Trans. şi refl. A da cuivà locuinţă, a cartirui, a găzdui. *Duse pre Iuga cine ştie unde, la o ospătărie din mahala, şi acolo îl încortelà peste noapte.* MARIAN, T. 161. *Se încortelà la mine.* SBIERA, F. 408. [Abstract: **încorteláre** s. f. =

«cartiruire. | Adjectiv: **încortelát, -ă**=cartiruit. *Şi la gazda noastră erau încortelaţi trei ostaşi.* SBIERA, F. 98.]

— Derivat din **cortel,** cu pref. **în-.**

ÎNCORUNÁ † vb. Ia v. **încoronà.**

INCORUPTÍBIL, -Ă adj. *Incorruptible.*— Care nu este coruptibil, care nu poate fi corupt, nu este supus corupţiunii, care nu se lasă ademenit prin daruri, bani, mită, făgăduieli etc., spre a face ceea ce nu se cuvine; care nu poate fi cumpărat, care nu se vinde, spre a lucrà în contra datoriei sau convingerilor sale. *Un bărbat demn, nobil, neatârnat, incoruptibil, cu avere...* I. NEGRUZZI, IV 258. *Domnii munteni vedeau în incoruptibilul Nicolae-vodă un spion turcesc.* IORGA, L. I 138. [Familia: (după fr. *incorruptibilité*) **incoruptibilitáte** s. f. = calitatea celui ce nu se lasă corupt].

— *N.* după fr. (lat. **incorruptibilis, -e,** idem).

INCORUPTIBILITÁTE s. f. v. **incoruptibil.**

ÎNCOSORÎ vb. IVa. *Planter son couteau* (dans le corps de qqn.). — Trans. A înfige cosorul (p. ext. orice obiect ascuţit sau tăios) în cinevà. *Cu bicile să-l plesneşti, Cu limbile să-l încosorăşti, Prin coaste, prin maţe...* (Descântec). PĂSCULESCU, L. P. 141. [Înţelesul «a fi în formă de cosor, a fi puţin curbat», dat în Glosar, e greşit.]

— Derivat din **cosor,** cu ajutorul prefixului **în-.**

ÎNCOT, ÎNCOT s. a. v. **inc.**

ÎNCOTÁ vb. Ia. *S'accouder.* — (Refl.) A se rezemà, sprijinì în coate. *Pe masă s'o încotat.* POMPILIU, B. 71/19. [Prez. *încotéz* sau *încót?* | COSTINESCU dă şi un **încoti** vb. IVa = «a izbì, a ghiontì, a lovì cu cotul braţului», care pare a fi o formaţie personală după fr. *coudoyer.*]

— Derivat din **cot,** cu pref. **în-.**

ÎNCOTÍ vb. IVa v. **inc.**

ÎNCOTÍ vb. IVa v. **încotà.**

ÎNCOTÓ adv. v. **încotrò.**

ÎNCOTOLOCÍ vb. IVa v. **încolăcì.**

ÎNCOTOŞMÁ vb. Ia. *S'emmitoufler.*—*Încotoşmez* =îmbrac în grabă, rău, cu ce am (PAMFILE, J.II); *a se încotoşmănì* = a se îmbrăcà cu multe haine (PAMFILE); *a încotroşnà* (*încotroşmà*) = a te îmbrăcà de drum, cu multe surtuce, a te încroşnà (Dorohoiu, ION CR. VI 30), cf. îmboldorì, înfoiolì. *Se încotoşmă cu ce avù şi ieşì în uşă.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 391. [Şi: **încotoşmănà** vb. Ia, **încotoşmănì** vb. IVa, **încotroşmà, încotroşnà** vb. Ia. | De obiceiu subt forma participială: **încotoşmat (încotoşmănát), -ă** adj. *Provinţialul îmblă înco toşmănat într'o grozavă şubă de urs.* C. NEGRUZZI, I 237. *Neculai, încotoşmat bine..., porneşte la tăiat de stuh.* CONTEMPORANUL, VII, vol. II 1. *O ţigancă bătrână... încotoşmată în toate trenţele.* ADAM, R. 169].

— Forma *încotoşmà* s'a născut din **încotočmà*, iar aceasta, cu metateză, din rus. **kotomoč** — din *kotomočka* «legăturiţă în formă de raniţă, purtată pe spate», diminutivul lui *kotomá, kotómka,* de la verbul *kotómitì* «a învălì, a împachetà». Prin apropiere de *cotoşman* s'a născut forma *încotoşmănì,* iar prin apropiere de *încroşnà,* formele *încotroşnà* şi *încotroşmà.* Cf. încotrojì.

ÎNCOTOŞMÁNÁ vb. Ia
ÎNCOTOŞMÁNÌ vb. IVa } v. **încotoşmà.**

ÎNCOTRÒ adv. *De quel côté? où? par où? Du côté où, où.* — În unire cu verbe care arată o mişcare, *încotrò* indică direcţia în care porneşte acţiunea: în ce direcţie, în care parte, în partea în care..., (adesea exprimând. aceeaşi idee ca) unde. *Încătruo veri să mergi?* CUV. D. BĂTR. II 322. *No* (= nu) *veţi şti... încătroo veţi scăpà de faţa mea.* ib. 50. *Şi 'ncătrò purcede, are călărime repede.* DOSOFTEIU, PS. 217. *Le-au dat voie..., încătrò li va fi voia, fără nici o bântuială să se ducă.* CANTEMIR, HR. 94/24. *S'au dus încătrău au putut scăpà.* MAG. IST. 365/10. *Încătrău s'au dus, ce-au păţit, cu amănuntul le scrie.* P. MAIOR, IST. 24. *Nu ştiţi de neagra cetate, Unde, încătrău abate?* BARAC, A. 38. *Nebăgând de samă încotrò mergeà...* DRĂGHICI, R. 160. *Încotrò rătăceşte acum?* ALECSANDRI, T. 112. *Încotrò să ne ducem?* ODOBESCU, I 146/5. *Încotrò s'apuce?* ISPIRESCU, L. 124. *Măcar încătrău m'oiu duce...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 217. | **Dincotrò** = din care direcţie, din ce parte, de unde, din partea din care... *De încătruo-mi fu această bunătate?* CORESI, EV. 494/27, (cf. *de unde mie aceasta?*) id. ib. 494/21. *Mearse den cătróo au venit la pustie.* BIBLIA (1688) 8,2. *Dincătruă-mi fu mie aceasta?* VARLAAM, C. II 88. *Dincătrò te-ai luat, de ai nemerit aicia?* DOSOFTEIU, V. S. 83. *Au trecut muntele înapoi din cotrò venise.* LET. II 438/28. *Au sărit peste şanţ, din cotrò nu se păzeà Tătarii.* ib. II 429/18. *Bătând la cetate, din cătrău erà Tătarii, mergeà săgeţile ca ploaia.* ALEXANDRIA, 35. *De acea parte, dincătrău stă acel nor.* CALENDARIU (1814) 82/2. **Ori încotrò** = indiferent în ce direcţie. # **Care** (s. **cine**) **încotrò** (**poate**) = care pe unde poate, în toate direcţiile. *Fugiià cine încotrò puteà.* GAVRIL, NIF. 18. *Fugit-au toată boierimea care în cotrò au putut.* LET. II 218/18. *Ostaşii lui s'au risipit, carii încătrău au putut.* ŞINCAI, HR. 212/1. *Fugiseră care în cotrò de groaza ianicerilor.* C. NEGRUZZI, I 206. *Mulţi crai şi împăraţi ieşeau înaintea lui Harap Alb şi care din cotrò îl rugà să-i deie.* CREANGĂ, P. 228. *Voi împrăştiaţi-vă care încotrò şi vă duceţi acasă.* ISPIRESCU, L. 318. **A nu (mai) aveà încotrò (face** s. **merge)** = a nu şti ce să mai faci (RĂDULESCU-CODIN, Î.), a nu găsi mijloace să ieşi din încurcătură, a nu (mai) aveà altă posibilitate, a nu aveà ce-şi face capului, a fi constrâns să primeşti... (cf. sârb. *ne imajući kud kamo* SANDFELD, BALKANFILOLOGIEN 91). *De păcate grele n'am încătrò face,* DOSOFTEIU, PS. 126. *Neavând încotrò face, cu câte oşti aveà strânse cu bani...* LET. III 136/4. *Neghiobia e bătrână şi n'ai încotrò face!* GORJAN, H. II 48. *Sânt babă... n'am încotrò face.* ALECSANDRI, T. 1198. *Ceilalţi ne mai având încotrò şovăì, diata rămase bună făcută.* CREANGĂ, P. 15. *Spuneà el că nu vrea, dar n'are încotrò* (= trebue să se supună). RUSSO, S. 23. *N'am încotrò, mort copt, trebue să te iau cu mine.* CREANGĂ, P. 203. *Dacă văzù că n'are încotrò, merserà la grajd.* ISPIRESCU, L. 21/17. *Mere-oi, că n'am încătrău.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 302. **N'ai încotrò** = nici că se poate! nici vorbă! vorbă să fie! vorba vine! nici pomeneală! *Da de onest, n'ai încotrò.* CARAGIALE, T. I 189/5.

[Fazele formale de desvoltare ale acestui cuvânt se găsesc aproape toate atestate în textele vechi: † **încătrúă,** † **încătrúo,** † **încătróo,** † **încătrò;** în Ardeal e uzuală forma **încătrău** adv. | În Banat şi: **încotó** CDDE., 292. În vers popular şi **cotró** adv. *Buzduganu...-l aruncà... Dar cotró mi se 'ndreptà?* TEODORESCU, P. P. 580. *S'arată cu mâna cotrò a luat Chira.* ib. 645. | Compus: **încotrovà** († **încătruovà, încătrăuva** LB.)= într'o direcţie oarecare, undevà într'o parte. *Corabiile... se întorc de mitiutea cărmitoare încătruova din străminare* (încătruo-i voia N. TESTAMENT 1648; ori unde va pornirea celui ce o îndreptează BIBLIA 1688).

COD. VOR. 123/6. *Iar ea... stă şi aşteaptă, ca doară-şi va întoarce stratocam[il]ul ochii, să caute încotrovà, iar ea să sufle spre dânsele.* NEAGOE (1654), ap. GCR. I 168/6. *Să vadă, nu le vine mâncare încotrovà?* CREANGĂ, ap. TDRG. *Când porneşti încotrovà, să nu te întorci, că nu-ţi merge bine.* ŞEZ. I 127/10].

— Din lat. **in-contra** + **ubi.** Cf. ì u o.

ÎNCOTROJÍ vb. IVa refl. *S'envelopper.* — (Munţii Apuseni) A se învălui (FRĂNCU-CANDREA, M. 101), a-şi strânge bine îmbrăcămintea pe cap. Com. ŞT. PAŞCA. — Cf. î n c o t r o ş n à.

ÎNCOTROPÍ vb. IVa v. **cotropì.**

ÎNCOTROŞMÁ, ÎNCOTROŞNÁ vb. Ia v. **încotoşmà.**

ÎNCOTROVÁ adv. v. **încotrò.**

ÎNCOVĂÍ vb. IVa
ÎNCOVĂIÁ vb. Ia
ÎNCOVĂITÚRĂ s. f. } v. **încovoià.**

ÎNCOVÂLTIRÍT, -Ă adj. (Charrette) *recouverte de sa bâche.* — (Despre căruţe) Cu coviltirul ridicat. *Celălalt Muscal s'a culcat într'o căruţă încovâltiritâ... şi s'a băgat sub covâltir.* RĂDULESCU-CODIN, I. 301.

— Participiul unui verb neatestat *încovâltirì*, derivat din **covâltir** cu pref. **în-.**

ÎNCOVÂRLĂCITÚRĂ s. f. = **încolăcitură.** *Nu învârtituri şi încovârlăcituri.* ŢICHINDEAL, F. 66. [Şì: **încovârlocitúră** s. f. = învârtitură. BARONZI, L. I 110/14.]

— Contaminare între **încolăcitură** şi **învârtitură.**

ÎNCOVÂRLOCITÚRĂ s. f. v. **încovârlăcitură.**

ÎNCOVĂŢÍT, -Ă adj. v. **covăţì.**

ÎNCOVEIÁ vb. Ia
ÎNCOVIÁ vb. Ia } v. **încovoià.**

ÎNCOVOIÁ vb. I. (*Se*) *ployer*, (*se*) *courber*, (*se*) *tordre. Plier, s'abaisser.* — (La origine, termin făurăresc, se va fi întrebuinţat numai despre fierul roşu) A îndoì în formă de arc, a plecà s. strâmba cu vârful (s. capul) în jos, a curbà, a arcuì, cf. c o r o i à, c o c â r j à, î n c u j b à. *Inima o doare îneovoind trupul său.* PANN, E. I 86. *Turturica... îşi scutură aripile şi-şi încovoaie guşa argintie.* ODOBESCU, III 35/13. *Spre 'nchinăciune el genunchii-şi încovoaie.* EMINESCU, P. 89. *Şi care arbore vedeà el că e drept, îl încovăià, de-l făceà ca vai de el.* CĂTANĂ, P. I 92. *Capul îşi încovăià.* TEODORESCU, P. P. 443. || (Refl.) *Pomul lesne se 'ndreptează de mic, păn' se 'ncovoiază.* PANN, P. V. I 61. *Râul luciu se 'ncovoaie* (= şerpueşte) *supt copaci ca un balaur.* ALECSANDRI, P. III 50. *Unul* [braţ] *se încovoaie în sus, ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri.* ODOBESCU, III 55/18. *Femeia e însă mlădioasă şi se încovoaie ca şarpele.* SLAVICI, N. II 292. *O sabie... cu fierul ce se încovoià, de se făceà covrig.* ISPIRESCU, L. 21. *Şi-o prins a strigà Şi-a se 'ncovăià.* MARIAN, D. 246, cf. TEODORESCU, P. P. 628, ZANNE, P. I 229, GOROVEI, C. 171. | Fig. A se plecà înaintea cuivà, a se umilì. *Acest Eminescu... nu s'a încovoiat niciodată... erà un om dintr'o bucată şi nu dintr'una care se găseşte pe toate cărările.* CARAGIALE, N. S. 15/19. [Prez. *încovóiu* şi (mai rar) *încovoéz.* | Şì: **încovăià** vb. Ia (cu prez. *încóvăiu şi încovăéz*), (Trans., Ban.) **încoveià, încovià** vb. Ia, **încovăì** vb. IVa. GOLESCU, C. I 337b, 338, † **cohâià** vb. Ia (cf. derivatele). | A d j e c t i v e: **(în)covoiát** (cu negativul **ne(î)ncovoiat**), **-ă,** † (Mold.) **cohâiát, -ă** = îndoit, curbat, arcuit. *La grumazii* (= grumazul) *camilei cel cohâiat capul boului cel buărat prepusease.* CANTEMIR, IST. 174. *Umblarea-i e 'ncovoiată.* PANN, P. V. I 102. *O sabie încovoiată.* C. NEGRUZZI, I 23. *Coada mlădioasă, încovoiată şi la vârf mai stufoasă.* ODOBESCU, III 67/11. *Liră încovoiată.* OLLĂNESCU, H. O. 264. *Caracterul său «neîncovoiat şi mândru».* CARAGIALE, S. 119/5. *Nasul încovoiat.* MEHEDINŢI, P. 15. *Fiare 'ncovăiate.* TEODORESCU, P. P. 291. *D'atuncea omul nu are talpa dreaptă la picioare, ci covoiată.* ŞEZ. V 135/14. *Nuià încovoiată.* GOROVEI, C. 170; — **încovoi(e)tór, -oáre** adj.; — (rar) **încovoiós** († **cohâiós**) **-oásă** adj. = care se încovoaie (uşor), flexibil. *Copaciul pizmei... strâmbe şi cohâioase* (= pline de îndoituri?) *rădăcini... au aruncat.* CANTEMIR, IST. 338/32. *Şerpi încovoioşi.* ODOBESCU, I 161/18. | A b s t r a c t e: **încovoiáre** (**încovoiére** POLIZU) s. f.; — **încovoiát** s. a.; — **încovoi(e)túră (încovăitúră)** † **cohâietúră** v. f. = îndoitură, curbă, cotitură, sinuozitate. *Cu multe şuvăituri şi cohâieturi spre locuri măluroase şi ţărmuroase a fugì luă.* CANTEMIR, IST. 197. *Încovoieturile mlădioase* [ale coadei câinelui]. ODOBESCU, III 67/20. *Pe râu, în sus, în pas, se află vama Buzăului, la încovăitura râului.* MOLDOVAN, Ţ. N. 249. *Urmărì toate încovăiturile* [*drumu*]*lui.* N. REV. R. I 39. *Încovoietura piciorului la genunchiu* = cou-de-pied. PONTBRIANT; — **încovoiciúne** s. f. = mlădioşie, flexibilitate, elasticitate. BARCIANU; — **încovoiálă** s. f. arcuire. COSTINESCU. *Iar când Sofi se întoarse spre el frecându-şi mânele goale în încovăiala corsetului, capul i căzù din nou în pernă.* DELAVRANCEA, S. 110.]

— Presupune un verb slav ***kovaljati*** «a făurì», din (paleosl., rus., rut.) *kovalъ* «faur» (de la *kovatì* «făurì») CAPIDAN, cf. TDRG.

ÎNCOVOIÁLĂ s. f.
ÎNCOVOICIÚNE s. f.
ÎNCOVO(I)ETÚRĂ s. f.
ÎNCOVOIÓS, -OÁSĂ adj. } v. **încovoià.**

ÎNCOVORÁ vb. Ia. *Tendre les murs de tapis.* — T r a n s. (Rar, neobişnuit; despre pereţii casei) A îmbrăcà cu covoare. PAMFILE.

— Derivat din **covor,** cu pref. **în-.**

ÎNCOVRIGÁ (*S'*)*enrouler*, (*se*) *tordre*, (*se*) *mettre en rond.* — T r a n s. şi r e f l. A (se) îndoì în formă de covrig, a se încolăcì. *Uità-te cum mă 'ncovrig.* PANN, P. V. III 36. *Pisica intră miorlăind, încovrigându-şi coada.* VLAHUŢĂ, D. 292. *Dezertorul se zbăteà, se încovrigà, se întindeà ţapăn, urlà, gemeà.* SANDU, LUC. VI 337. *Acest copaciu erà înalt... Se încovrigă el de dânsul şi se urcă.* ISPIRESCU, L. 212. *Un şarpe 'n sân mi-a intrat, De trei orì s'a 'ncovrigat.* MAT. FOLC. 29. *Dălăngat, încovrigat, sfâr în sobă...* (= Vătrarul). GOROVEI, C. 392. [Şì: **încovrigì** vb. IVa GOROVEI, C. 231.]

— Derivat din **covrig,** cu pref. **în-.**

ÎNCRĂCĂNÁ vb. I v. **crăcănà.**

ÎNCRÂNCENÁ vb. I. 1°-2°. *Être glacé, pétrifié* (d'horreur, d'épouvante). *Avoir la chair de poule.*

1°. I n t r a n s. A încremenì, a înmărmurì de frică, spaimă, groază. *Am încrincinit, când am auzit ce s'a 'ntâmplat lui cutare (cevà rău de toì).* ION CR. IV 306.

2°. R e f l. A fi apucat de frică, de fiori de groază, a se îngrozì, a se înfiorà, a i se face cuivà

părul în cap măciucă de frică s. de groază; a se cutremurà de scârbă. (Construcţii: *mă încrâncen, mi se încrâncenă* LB. şi *mi se încrâncenă carnea*). *Ţi s'a încrâncinat carnea pe tine* = ţi s'a încreţit carnea de frică; de groază *te încrâncenì*, te minunezi, te sperii, te apucă fiori. CREANGĂ, GL. *Gemeau uliţele toate, te 'ncrânceneai* (: te'ncreţeai LET. III $357/_{91}$), *când cătai.* BELDIMAN, TR. 26. *Nu te 'nspăimântà, nu te 'ncrâncinà.* MARIAN, NU. 321. *S'o încrâncinat oamenii de frică şi mulţi o părăsit de atunci băutura.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 660. *Te încrâncenai, când te uitai la acèle munci.* SBIERA, F. S. 15. *Moldovanul s'a 'ncrâncinat de treaba asta.* ION CR. II 269. *Când ţi-oiu spune până la sfârşit, cred că ţi s'a încrâncinà şi ţie carnea pe tine.* CREANGĂ, P. 77. *Îşi duce Roşca trompeta încet-încet la gură... şi sună... înfiorător, de să încrâncenă carnea pe soldaţi.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 715. *Carnea ţi s'a încrâncinà.* SEVASTOS, C. $179/_{18}$.

[Şi: **încrâncinà** vb. I, **încrincinà** vb. I, **încrânciunà** vb. I refl. = a se îngrozì (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC; (rar) **încrânceni** vb. IV^a refl. = a se înfiorà, a fi cuprins de groază (Zagra, l. Năsăud). Com. I. CORBU. | Adjectiv: **încrâncenát** (**încrincinít** ION CR. VIII 187), **-ă** = îngrozit, cuprins de fiori de groază. *Încrâncenaţi de cele văzute, martorii acestei scene rămaseră fără graiu.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 470. *Oamenii stăteau încrâncenaţi.* ŞEZ. XXX 196.]

— Derivat din **crâncen,** cu pref. **în-**.

ÎNCRÂNCENÍ vb. IV^a
ÎNCRÂNCINÁ vb. I
ÎNCRÂNCIUNÁ vb. I refl. } v. **încrâncenà.**

ÎNCRĂSTUÍ vb. IV v. **încrestà**[2].

ÎNCRÉDE vb. III. 1°. *Croire* (qqn.), *regarder* (comme). 2°. *Croire* (qqn. ou en qqn.), *se fier* (à) *avoir confiance* (en). 3°. *Confier.* 4°. *(Se) convaincre.* 5°. *Convertir.* 6°.-7°. *Se croire; être plein de soi-même.*

1°. † (Rar) Trans. A crede, a socotì pe cinevà (drept...). *Eu l-am încrezut de om cu judecată.* GORJAN, H. IV 69.

2°. Refl. (Construit cu prep. în, † spre, pre, cu dativul sau în mod absolut) A crede, a avèa încredere în cinevà, a-şi pune credinţa în cinevà, a se bizuì pe cinevà, a se lăsà în nădejdea cuivà; a contà pe cinevà, a se încredinţà (I 2°); spec. (când e vorba de Dumnezeu) a-şi pune credinţa în Dumnezeu. *Nu se încredeà spre vindecarea drăcitului.* CORESI, EV. $276/_{23}$. *Dintr'aceasta să încredzù şi să adeverì în credinţa Domnului.* DOSOFTEIU, V. S. 17_2. *Nu se încreáde spre slugile lui.* BIBLIA (1688) 365. *Au spus Leşilor să nu se încrează.* LET. I $114/_{18}$. *Pre aceste lucruri poate şi alţii să se încreze cu Poarta turcească.* LET. II $270/_{20}$. *Se încrezù în cuvintele Hanului.* MAG. IST. $302/_{23}$. *Ruşinea de-a se 'ncrede într'a hotrului ştiinţă...* KONAKI, P. 285. *Încrede-te în noi!* C. NEGRUZZI, I 141. *Românie, în ceruri te încrede!* ALECSANDRI, P. III 340. *Cutezătorul ce se încredeà perfidelor unde...* EMINESCU, N. 33. *Încrede-te lui, cum te-ai încrezut în mine!* ISPIRESCU, L. 21. *Aşà-i lumea, cum o vezi, Într'însa să nu te 'ncrezi: Când gândeşti c'ai să trăeşti, Atuncea te prăpădeşti.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222. *În muiere nu te 'ncrede!* DOINE, $245/_6$. *Eu ţie m'am încrezut.* ib. $231/_{11}$. *Nu se mai încrede nici în cămaşa lui.* ZANNE, P. III 59. *Oaia nu se încrede lupului.* ib. I 571. | (Pleonastic) A se lăsà în nădejdea..., a avèa încredere în... *Nu se puteà încrede numai în credinţa morarului.* RETEGANUL, P. IV $31/_{35}$. | (Absol. s. construit cu să) A crede spusa s. făgăduinţa cuivà (LB.), a da crezare, a-i venì cuivà să creadă. *Encredu-mĕ* = fido, confido. ANON. CAR. *S'au încrezut şi au venit toţi.* ib. II $145/_{13}$. *Nu s'au mai încrezut să se despartă de doamna-şi.* ib. II $341/_{22}$, cf. $383/_{25}$. *Vezirul, dacă au auzit de venirea lui Grigorevodă, nu se încredeà, de părere bună, ce unul după altul oameni de ai lui trimeteà în întâmpinarea lui.* ib. III $16/_{29}$. *I se pare că visează; Ar zimbì şi nu se 'ncrede, ar răcnì şi nu cutează.* EMINESCU, P. 193. *«Vineri boala o-a lovit, Până Sâmbătă mi-o murit». Mirele nu s'a 'ncrezut. Maica Chirei... i-a vorbit· «Dacă pe min' nu mă crezi, Vino în casă şi mi-o vezi!»* BIBICESCU, P. P. 346.

3°. Trans. A da s. lăsà cevà în seama cuivà cu toată încrederea, a crede pe cinevà vrednic de încredere (şi a-i da, a-i destăinuì cevà), a încredinţà (I 1°). *Mi s'au încredzútŭ această besearică.* DOSOFTEIU, V. S. 159. *Talandul ce ne-au încrezút Domnul...* BIBLIA (1688) 3 pr.$/_{40}$. *Poporu 'ncrede cârmele-i la fiii ce-şi alege.* I. VĂCĂRESCU, P. $75/_{13}$. *Ea... vede Luceafărul şi 'ncetişor Dorinţele-i încrede.* EMINESCU, P. 281. *Nu 'ncrede untura pe mâţă!* ZANNE, P. IV 164.

4°. Trans. (rar) A asigurà, a încredinţà (II 3°). *Cumcă nu are dreptate, Te încrez cu jurământ.* PANN, E. II 65. | Refl. A căpătà o convingere, o credinţă, a se convinge (de cevà), a se încredinţà (II 2°). *S'au încredzútŭ cu deadins.* DOSOFTEIU, V. S. 152_{12}. *Deaca priimì bucurie Maria, vru ea şi însăşi cu vedearea să se încreză, să vor fi adevărate cuvintele.* MS. (s. XVII), ap. HEM. 324. *De-aş puteà ca să-l mai văz, Înc'odată să mă 'ncrez, Cum mai trăiţi voi pe lume.* RETEGANUL, TR. $27/_{36}$.

5°. † Trans. A atrage s. convertì la credinţa cea adevărată, a încredinţà (III). *Încredzúscă pre Ulzan şi-l botezasă.* DOSOFTEIU, V. S. 47_2.

6°. Pronom. (după germ. «sich zutrauen»?) A avèa încredere în sine, a avèa conştiinţă de puterile sale proprii. *Nu ştiu câtu-şi încrede băiatul acela!* SBIERA, P. $77/_{36}$.

7°. Refl. A se crede (prea mult), a se face prea semeţ (LB.).

[Prez. ind. *încréd*, conj. *să încreadă* († şi dial. *încréz, să încrează*), imp. *încrede*, aor. *încrezuiu*, part. *încrezut*, ger. *încrezând.* | Adjective: **încrezút** (cu negativul **ne(î)ncrezut**), **-ă** = (cu sens pasiv şi trecut) care a fost lăsat în seama cuivà cu toată încrederea s. pe credinţă (LM.), încredinţat (cuivà); (cu sens activ şi de prezent, une-ori substantivat) în care îţi pui toată încrederea, pe care te poţi bizuì, în a cărui nădejde te poţi lăsà, (LB.), bizuit (LB.), sigur, devotat, credincios, fidel, (om) de încredere; care se crede, care are o idee prea mare despre sine, fălos, măreţ, fudul, sumeţ (LB.); plăcut (LB.); (ad 2°, în Transilv. şi Bucov., în parte după germ. «Vertrauensmann»). *Să avem oameni noştri încrezuţi.* SBIERA, F. S. 137. [Turnul] *rămas de pe vremea Dacilor... se numeşte Turnul lui Vecel, după numele lui Bicil..., care a fost un fruntaş dac şi om încrezut al lui Decebal.* MOLDOVAN, Ţ. N. 41. *Eu sânt cel mai încrezut slugă al Înălţimei Sale.* MERA, L. B. 50. *Împăratul a trimis pe un încrezut al său, să-i zică ca să vie la dînsul.* MARIAN, SE. II 18, cf. SA. 72; (ad 7°) *Boarul erà bogat şi acum se făcuse leneş şi cam încrezut.* SLAVICI, N. I 50. *Erà foarte încrezut în frumuseţea sa.* RETEGANUL, P. IV $3/_{19}$. — **încrezător** (cu negativul **ne(î)ncrezător**), **-oáre** = (înlocuind pe *crezător*) care crede, se încrede uşor, credul. *Nu fii atât de neîncrezător!* = incredul, bănuitor. | Abstracte: **încrédere** (cu negativul **ne(î)ncredere**) s. f. = simţ de siguranţă faţă de cinevà, confienţă; *încredere în sine* = siguranţă în propriile sale puteri s. aptitudini; *încredere pest*

măsură = credulitate oarbă; *om de încredere* = pe a cărui onorabilitate te poți bazà, căruia i se pot încrede lucrurile cele mai delicate și cele mai secrete; *loc de încredere* = unde se pot da copiii la învățătură și educațiune cu toată siguranța LM.; *magazin de încredere* = unde se pot cumpărà lucruri de calitate bună. *Fața lui tânără și bărbătească insuflà încredere.* C. NEGRUZZI, I 30. *Ne'ncrederea de sine, rușinea... în mine sânt sădite.* id. II 270/29. *Pentru atâta încredere nu am cum să-ți mulțumesc.* ODOBESCU, III 9/6. *Amărît de neizbândă, plin de neîncredere față de cei ce-l înconjurau..., se împotrivì la această întoarcere.* IORGA, L. I 240. *Vot de încredere, de neîncredere* = vot prin care o adunare aprobă sau dezaprobă acțiunile împuterniciților săi (cf. *vot de blam*); — **încrezătúră** † s. f. = credință. *Încrezătura în Isus Hristos.* CORESI, ap. GCR. I 16*; — **încrezământ** † s. a. = credință. *Carele* [cap] *face vindecări de încrezământu adeverit poticăliților să nu să îndoiască a venì spre pocăință.* DOSOFTEIU, V. S. 212,2].

— Din construcția *a crede în cinevà* s'a născut, prin atracție: *a se încrede în cinevà.* Derivația cu prefixul *în-* se găsește și în alte limbi romanice (cf. v.-fr. *encroire*, prov. *encreire*, span. *encréer* «a împrumutà»), așà încât ar puteà fi veche.

ÎNCRÉDET adv. † v. **credit.**

ÎNCREDINCIOȘÁ † vb. Ia, refl. *Se fier.* — A se încrede, a se încredința (I 2°). *Inema lor nu eră dereaptă cu dânsul, nice să 'ncredincioșară* (D.: se încredințară C., crezură H.) *în testamentul lui.* PSALT. (DOS.) 158/37. [Și: **încredincioșì** † vb. IVa, păstrat în abstractul **încredincioșíre** † s. f. = încredere. *Preaiubiților pruncilor noștri încă aceea încredincioșire și dragoste să le-o arătați.* ȘINCAI, HR. II 189/25.]

— Derivat, cu prep. **în-**, din **credincios**, după modele ca *învârtoșà, însănătoșà* etc.

ÎNCREDINCIOȘÍRE † s. f. v. **încredincioșà.**

ÎNCREDINȚÁ vb. Ia. 1°. (*Se*) *confier.* 2°. *Avoir confiance, se fier.* 3°. *Prêter serment.* 4°. (*Se*) *fiancer.* II 1°. *Prouver.* 2°. (*Se*) *convaincre.* 3°. *Assurer, garantir.* III (*Se*) *convertir.* IV *Charger.*

I. 1°. Trans. (construit cu dativul s. complinit prin «în mâna cuivà») A da s. a lăsà cevà în (buna) credință a cuivà, a da cevà s. pe cinevà în grija s. în seama cuivà, având siguranța bunei sale credințe, a împărtăși cuivà (o taină) cu toată încrederea, a pune cuivà la dispoziție cevà, a încrede (3°), a confià. *Creditoriul... ce a încredințat banii săi, pentru ca să se facă casă...* PRAVILA (1814) 52. *Ție încredințez pe toți cei ce-mi sânt iubiți.* MARCOVICI, D. 7/8. *Tatăl mieu chemă pre nașu-mieu Păcală, mă încredință lui, și apoi murì.* C. NEGRUZZI, I 247. *Întrebările s'au alcătuit, s'au aprobat și mi s'au încredințat* (=am fost ales eu ca să le pun). id. I 12. *Florile... încredințară taina lor unui... fluture.* EMINESCU, N. 29. *Iție a adus pe Malca la Neamț, a încredințat-o în mâna părinților lui...* CREANGĂ, P. 114. *Frâul.., să nu-l încredințezi în mâna altuia.* ZANNE, I 461. || Refl. A se destăinuì cuivà, a spune cuivà ceea ce ai pe inimă. [Unui prieten] *să ne încredințăm* [la necaz]. CALENDARIU (1844) 61. *Ție ne-am încredințat.* DOINE, 231/14.

2°. P. ext., refl. (Construit cu dativul s. cu prep. în) A-și pune încrederea, a avea încredere, a se încrede (2°) în cinevà, a se bizuì; a câștigà încrederea cuivà. *În prea scurtă vreme mi se încredințară amândouă foarte mult; nimica nu făceau... fără să mă întrebe.* GORJAN, H. IV 105. *Cu cât omul se poate încredința mai mult în puterile sale...* MARCOVICI, D. 11/5. *Frate, nu mă 'ncredințez Nici în tine, că-mi ești frate... În cine mă 'ncredințez? Numa 'n mândrulița mea.* ȘEZ. III 215/6-13. || A da crezare. *Încredințându-se vorbelor lui...* BARAC, T. 21.

3°. † Refl. A-și jurà credință. *Și așà, unul cu altul s'au încredințat.* NECULCE, ap. TDRG. *Încredințându-să în sfânta evanghelie cu Măria sa în dreptate să ție...* RADU GRECEANU, ap. GCR. I 333.

4°. Spec. (cu aceeași desvoltare semantică ca în ital. *fidanzare*, fr. *fiancer;* azi, mai ales în Transilv., mai de mult și în Moldova; construit cu prep. cu s. după) Refl. A-și jurà credință în căsnicie; trans. a pune pe tineri să-și jure credință, (deci:) a (se) logodì (MARIAN, NU. 167, POMPILIU, BIH. 1012, ȚIPLEA, P. P.). *Ca o curvă ce-și leapădă bărbatul și să încredințadză cu altul.* VARLAAM, C. 288. *Tinerii dau mâna și se încredințează.* MARIAN, NU. 118. *Atunci noi ń-om credință, Amândoi ń-om cununà.* ALEXICI, L. P. I 185/13. *Visam că mă 'ncredințam... Dup'un feciorel de craiu.* HODOȘ, P. P. 76. *Se bucură foarte și-l încredință cu fie-sa.* CĂTANĂ, ap. TDRG. *Cu părinții s'a iertat, Cu mândra s'a încredințat* (Mehedinți). MAT. FOLC. 94. *Nu știu cum o târguit, C'acolo și-o credințît Tăt o fată hâdă...* ȚIPLEA, P. P. 13.

II. (Astăzi înlocuit în limba literară de obiceiu cu neologisme, mai expresive) A face pe ceilalți s. pe tine însuți să capeți convingerea s. credința că...

1° † Trans. (Construit cu prep. cu s. cu o propoziție obiectivă, introdusă prin că) A dovedì, a probà, a adeveri, a atestà, a întărì. *Cu ciudese* (= minuni) *încredință ce grăiià.* CORESI, EV. 331/8. *Fiiul omenesc.., încredințează că adevăr trup au luat.* ib. 251/35. *Femeia va încredință judecata prin jurământ, de nu va fi altă dovadă.* PRAVILA (1814) 124. *Fieștecare neam cu dogmele lor deosăbite, pre care au* (= sau) *le tâlmăcesc împotrivă, au le încredințează mai bine apărându-le...* BELDIMAN, N. P. II 110. | Refl. (= pasiv) A se dovedì, probà, întărì. *Se învierea adeverì și încredință.* CORESI, EV. 98/15. *Organ bine alcătuit fiind, tu te-ai încredințătŭ* (= s'a dovedit că ești). MINEIUL, (1776) 47 2/1.

2°. Trans. A convinge pe cinevà (despre cevà), a persuadà, a(-i). luà (cuivà) îndoiala (LB.). *Spureà lor și le mărturisiià împărăția lu Dumnedzeu și încredință ei* (: îndemnându-i pre ei N. TEST. 1648; adeverind lor BIBLIA 1688) *ceea ce e de Isus.* COD. VOR. 103/5-6. || Refl. (Construit cu că, cu prep. de, despre s. absol.; complinit adesea prin «bine») A se convinge, a căpătà convingerea, a se încrede (4°). *Și de veți să vă încredințați, iată-i locul unde puseră el.* CORESI, EV. 139/31. *Din care răvașe... ne-am încredințat și mai bine, că ei umblă cu vicleșug.* URICARIUL, XVI 330/13. *Ca să te 'ncredințezi de aceste ce-ți ziseiu...* KONAKI, P. 221. *În sfârșit s'au încredințat bine că încă trăià.* DRĂGHICI, R. 139. *M'am încredințat că multe obiceiuri aduc îndestul folos.* I. IONESCU, C. IV. *Te vei încredință că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult de cât tine.* C. NEGRUZZI, I 63. *Ca să se încredineze, își chemă fetele.* ISPIRESCU, L. 52. *Ipate, voind să se încredințeze și despre asta, ascultă pe Chirică..* CREANGĂ, P. 170. *Ca să ni* (= ne) *încredințăm încaltea de adevăr...* ȘEZ. I 98/7. *Răspunsurile servitoarei o încredințară că, zău, copiii trăesc.* RETEGANUL, P. II 36/35.

3°. Trans. A făgădui s. a afirmà cevà în mod solemn, a consfinți, a confirmà, a garantà, a asigurà, a adeverì (2°), a încrede (4°). *Egist, vrând a-și încredință împărăția Argosului, a trimes..: să caute pre Orest.* BELDIMAN, O. 3. *Numa, dupăce a încredințat pace întru toată Italia, mearge*

ca să închiză capiștea. id. N. P. II 201. *Cine ne încredințează că nu o vom petrece în mormânt?* MARCOVICI, C. 30/6. *Au început să-l încredințeze că această călătorie îi va pricinui norocire.* DRĂGHICI, R. 16. *Așà m'o încredințat vărul mieu.* ALECSANDRI, T. 952. *Și, ca să-l încredințeze, îi dete înscris.* ISPIRESCU, L. 6. || † Trans. și Refl. (Jur.) A (se) asigurà, a (se) garantà, a (se) confirmà. *Prin puterea judecății poate cinevà a se încredințà pre sine pentru banii ce are a luà.* PRAVILA (1814) 49. *Epitropul ce se rânduiaște prin diată, trebue să se încredințeaze* (= trebue să fie recunoscut s: confirmat) *de către stăpânire.* ib. 88.

III. (Formație personală). Trans. și refl. (= pasiv) A (se) convertì (la credința creștinească), a (se) încredè (5°). *Se încredințără din învățătura unui părinte,* DOSOFTEIU, V. S. 108.

IV. (Transilv. după germ. *betrauen;* cu acuzativul persoanei și cu prez. cu) A da cuivà o misiune de încredere, a da o însărcinare s. o procură (să...), a însărcinà (cu...) *Directorul a încredințat pe secretar să ridice banii.*

[Prez. ind. *încredințez;* LB. dă și o formă a prezentului: *încredint.* | Și: (Ad II 3°) **credință** vb. Ia, **încredinți** vb. IVa, **credinți** vb. IVa (TIPLEA, P. P., Năsăud, com. N. DRĂGANU). | Adjectiv: **(în)credințát** (cu negativul **ne-(î)ncredințat), -ă;** (ad I 1°) *Matca stupului îmbătrâneaște, de nu mai iaste harnică de a ocârmui soțietatea șie încredințată* (= dată în grijă). ECONOMIA, 177. (Substantivat) *Am venit pe acì și am căzut prins: dar. am încredințat* (= om de încredere, care mă înlocuește) *acasă.* RETEGANUL, P. III 81/12; (ad I 2°) *Fii încredințat, o împărate, cuvintelor mele* (= crede, ai încredere în cuvintele mele). GORJAN, H. I 50; (ad I 4°; une-ori substantivat) *Încredințat de sânge ești tu mie* (: tu m'es un époux de sang). PALIA (1582), ap. CCR. 61. *Când încredințatul și încredințata au să-și serbeze cununia...* MARIAN, NU. 189. *S'o țineà încredințată* (= logodită). RETEGANUL, TR. 112/10; (ad II 1°) *Acele scrisori... nu le-au dat lor, ci numai cópii încredințate.* URICARIUL, X 263/33. *Dându-să Epitropului còpie încredințată după orighinal.* COD. TIV. 39/5; (ad II 2°—3°) *Nici un împărat nu s'au învrednicit, ca Romil, a fi încredințat întru* (= sigur de) *puterea ostașilor săi.* BELDIMAN, N. P. I 49. *Ah, dă-mi o făgăduință încredințată.* id. ib. II 36, cf. I 25, II 24 etc. *Vremea viitoare... totdeauna este neîncredințată* (= nèsigură) *și cele de mai multe ori lucrările iau dimpotrivă sfârșit.* DRĂGHICI, R. 196. *Mintea lui... este un vânt ce se umflă, pre care de o ascultă, toate i se par ne'ncredințate* (= nesigure). KONAKI, P. 275. *Un om încredințat* (= convins) *despre ființa lui Dumnezeu...* EMINESCU, N. 55. **A fi** (s. **a rămâneà**) **încredințat că...** = a fi convins, sigur că... *Eu sânt încredințat că firea nu lucră nimic în zadar.* ECONOMIA, 175. *Fiind încredințați că nu ne vei părăsì...* MARCOVICI, D. 17/15. *Toți gospodarii cei buni sânt încredințați că un lan ce s'a lucrat pe o vreme frumoasă... aduce îndoită roadă.* I. IONESCU, C. 30. *Sânt bine încredințat că nici o procopseală pot să aibă.* DRĂGHICI, R. 7. *Încredințat că acest vis este un semn rău...* BĂLCESCU, M. V. 392/8. *Încredințat fiind că cetitorul îmi va rămâneà mulțămitor...* C. NEGRUZZI, I 43. *Fii bine încredințată că n'are să ne știe nici pământul.* CREANGĂ, P. 171. *Erau încredințați că tatăl lor știà ce spune.* ISPIRESCU, L. 211; — (rar) **încredințătór, -oáre** = convingător, apodictic, persuaziv. PONTBRIANT. | Abstracte: **(în)credințáre** (cu negativul **ne(î)ncredințare)** s. f. = încredere, confiență; credință, bizuire; logodnă (H. XVIII 269, 284), spec. momentul când cei logodiți își dau mâna. (PĂCALĂ, R. 167); adeverire, dovedire, probă (la operațiile aritmetice); convingere; asigurare, siguranță, certitudine, garanție, chezășie. (Ad I 3°) [În Săcele] *se făceà de părinți un fel de încredințare fără popă.* PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 917. *La încredințare — datul mânii — merg mirii, nașii, rudele...* PĂCALĂ, R. 167. *Inel din credințare.* ALEXICI, L. P. I 113/29; (ad II 1°) *Acest lucru s'au săvârșit pentru încredințărea învierii morților.* MINEIUL (1776) 1262/2; (ad II 2°) *Eram în încredințare că biruit voiu picà.* PANN, E. II 139. *Nimic nu poate să slăbească această nemărginită încredințare.* MARCOVICI, D. 17/10. *Creștinii cei slabi, stăpânindu-să de neîncredințare* (= fiind stăpâniți de lipsă de convingere), *să lasă cu totul în voia patimilor.* id. ib. 328. *Mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este mai fericită.* C. NEGRUZZI, I 296. *El rosteà acestea cu cea mai deplină încredințare.* ODOBESCU, III 46/12; (ad II 3°) *Pentru mare încredințare a prietesugului...* LET. II 315/19. *Bunul pașă plecă cu pace, Dând credințare cumcă va... întoarce rezvala țării iarăși în pace.* ZILOT, C. 353b/2. *Cumpărătoriul lui va da prețul sau încredințare pentru preț.* CARAGEA, L. 15. *Chezaș să zice cine către altul, pentru datoria sau obrazul altuia, făgăduiaște încredințare.* ib. 35/11. *Cugetările acestea sânt îndestule spre încredințarea ta.* BELDIMAN, N. P. II 11. *Tu credință-mi juri și-mi dai încredințări.* C. NEGRUZZI, II 18/5. *Ia să-mi facă Nică Oșlobeanu încredințarea.* CREANGĂ, A. 77. *Primiți încredințarea deosebitei mele considerațiuni* (formulă la sfârșitul scrisorilor), cf. TDRG. **Cu (bună) încredințare** = cu siguranță, sigur. *Cu bună încredințare simț că eu jos o să pic.* PANN, E. II 127. *Vrei să știi cu 'ncredințare Dragostea cât cuprins are?* KONAKI, P. 80. *Nu știà cu bună încredințare de obișnuesc... a merge.* DRĂGHICI, R. 88. *Acela să știe cu bună încredințare că va dobândì cal împărătesc.* ISPIRESCU, L. 171; — **(în)credințát** s. a. = (ad I 3°) logodnă. *Noi o încredințarăm de credințat cu un fecior de aici din vecini.* RETEGANUL, P. IV 73/1; — † **încredințeálă** s. f. = adeverire, atestare, asigurare. *Pentru încredințala acestei socoteale, în locul a o mie demarturi, pre unul numai vom aduce.* CANTEMIR, HR. 102/27.]

— Derivat din **credință,** cu pref. **în-.**

ÎNCREDINȚÁLĂ s. f. } v. **încredință.**
ÎNCREDINȚÍ vb. IVa }

INCREDÚL, -Ă adj. *Incrédule.* — Care nu este credul, care nu crede ușor, care se convinge cu greu; căruia nu-i vine să creadă ceea ce i se spune; necredincios, cf. ateu. *Jignită, nemulțumită și incredulă, doamna Deleanu se adresase Monicăi.* TEODOREANU, M. II 421. [Familia: (după fr. *incredulité*) **incredulitáte** s. f. = însușirea de a nu fi credul; lipsă de credință religioasă, necredință.]

— *N.* după fr. (lat. **incredulus, -a, -um,** idem).

INCREDULITÁTE s. f. v. **incredul.**

ÎNCREMENEÁLĂ s. f. v. **încremeni.**

ÎNCREMENÍ vb. IVa. I. *Changer en pierre, pétrifier. Etonner, stupéfier.* II. 1°. *Se changer en pierre. Rester pétrifié, ébahi.* 2°. *Geler.*

I. Trans. A preface ceva în cremene, a împietrì, a petrificà, a întrecletì. *Dumnezeu... o încremeni* [pe Baba Dochia], *spre pedeapsă pentru nesocotința ei, și astfel încremenită, stă ea și astăzi pe culmea muntelui.* MARIAN, SE. II 95. || Fig. A oprì în loc. *Dece n'are omul putere să*

'ncremenească în loc vremea fericită? NĂDEJDE, ap. TDRG. | A uimì, a pune în uimire. *Îl încremeneà prin înțelepciunea, prin puterea și prin focul cu care biruià și stăpâneà pe toți.* ZAMFIRESCU, R. 93. # *A-și încremeni ochii*=a(-și) fixà, a holbà ochii la cinevà s. cevà. *Încremenindu-și ochii, lung la dânsul s'a uitat.* PANN, E. V 68.

II. 1°. Intrans. și (rar) refl. A se preface în cremene, în piatră, a se împietrì, a înlemnì, a înmărmurì; (mai ales fig.) a rămâneà nemișcat, țeapăn ca un stan de piatră (de mirare s. de uimire, de frică, de groază, de grijă, de întristare etc.), cf. a înlemnì, a înghețà, a înmărmurì. Pe când a înlemnì arată mai mult groaza, *a încremenì* arată mai mult mirarea: *Am încremenit, când am auzit asta.* Com. I. CORBU. *Unde-l văzù, numai ce 'ncremenì creștinul.* DOSOFTEIU, V. S. $118_{,2}$. *Domnul și toată boerimea, la mare grijă și întristare au venit, cât au încremenit.* MAG. IST. II $205/_{14}$. *Glasul îmi amorțește, buzele mi se încremenesc.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Se sperie, încremenește.* PANN, Ș. II 9. *Bietul mieu arheolog încremenì la vederea unei asemene[a] barbarìi.* C. NEGRUZZI, I 203. *Toți fac cruce 'ncremenind!* ALECSANDRI, P. II 106. *Zidul negru într'un arc a 'ncremenit* (= a fost zidit în formă de arc și a rămas așà). EMINESCU, P. 184. *Îi plăceau băieții dezghețați și iuți, care nu încremenesc* (= stau în loc uitați, tândălesc) *pe la răspântii, cu legătura de târguieli în mână.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Judele Pălie A încremenit, Când în cărțulie Ochii și-a boldit.* MARIAN, SA. 222. *Când a dat cu ochii de mure, pe loc a încremenit.* CREANGĂ, P. 86. *Când o văzură... venind așà, încremeniră.* ISPIRESCU, L. 179, cf. CONTEMPORANUL, III 576, ALECSANDRI, P. P. $64^{b}/_{14}$, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 496, MAT. FOLC. 211. *Mai d'aproape va trăznì, Dracii s'or încremenì.* PĂSCULESCU, L. P. 17.

2°. † Fig. A înghețà. *Încremenește apa de ger.* DOSOFTEIU, V. S. $21,_{2}$.

[Și: **cremenì** vb. IV^{a} LB. | Adjective: **încremenít** (cu negativul **ne(în)cremenit**), **-ă** = tare ca cremenea, prefăcut în piatră, petrificat, fix, nemișcat; fig. (mai ales în legătură cu verbele «a sta» s. «a rămâneà») cuprins de o mirare foarte mare (COSTINESCU), uimit peste măsură, înspăimântat, îngrozit, înlemnit, înmărmurit, cf. consternat. *Așà i-erà lui Theofil viața încremenită de a se închinarea icoanelor.* MOXA, $385/_{31}$. *Boierii sta încremeniți și-și căutà loc, cine încotrò.* LET. II $26/_{8}$. *Cu trupurile 'nghețate, cu ochii încremeniți.* KONAKI, P. 51. *Au rămas încremenit, l-au cuprins gâlbineala morții.* DRĂGHICI, R. 155, cf. C. NEGRUZZI, I 6, ALECSANDRI, T. 1441. *Lătrătura... răsună... la urechile vânătorului încremenit pe locu-i de pândă.* ODOBESCU, III $42/_{2}$. *El scutură din visu-i moșneagu 'ncremenit.* EMINESCU, P. 205. *Când îi auzì glasul, scroafa rămase încremenită.* ISPIRESCU, L. 130. *Holbând ochii prin casă, o cuprinde spaima și rămâne încremenită.* CREANGĂ, P. 27. *Zmăul se făcù un stan mare de piatră... Care dintre d-voastră... voiți a vedeà pre zmău încremenit, ascultați.* CĂTANĂ, P. B. I 105. *Și astfel încremenită stă ea* [Baba Dochia] *și astăzi pe culmea muntelui.* MARIAN, SE. II 95. *Țiganul a rămas încremenit.* ȘEZ. I $8/_{14}$; — (rar) **încremenitór, -oáre** = care încremenește, amorțitor. COSTINESCU. | Abstracte: **încremenire** s. f. = prefacere în piatră, împietrire; uimire mare, consternare, înlemnire, înmărmurire; spec. (Med.) înțepeneală în vreo parte a corpului (COSTINESCU). *Încremenirea* (= cruzime? cf. inimă de piatră) *inemii lor și neomenia.* DOSOFTEIU, V. S. 55. *Care nu puțină încremenire pricinuì la toți.* ZILOT, ap. DDRF. *Legiuni de zugravi și de pietrari erau osândiți ca să așterne pe ziduri pentru încremenirea viitorimei.* ODOBESCU, III $80/_{1}$; — **încremeneálă** s. f. = împietrire, nemișcare, imobilitate. *Cin' nu se hâțănă din încremeneala văcuită, înțepenește dă ghiu.* JIPESCU, O. 15.]

— Derivat din **cremene,** cu pref. **în-.**

ÎNCREPENÍT, -Ă adj. *Plein, dodu.*—(Ardeal) *Sacul este încrepenit* = plin tare, de stă să crepe (Bucium). VICIU, GL.

— Participiul-adjectiv al unui verb neatestat *încrepenì*, derivat din paleosl. **krĕpĭnĭ** «tare, țeapăn». CAPIDAN.

ÎNCRESCÚT, -Ă adj. v. **crește.**

ÎNCRESTÁ vb. I^{a} 1°. *Faire le signe de la croix.* 2°. *Teindre* (des œufs de Pâques).

1°. † Refl. A se închinà, a-și face semnul crucii. *Ighemonul să minună și să încrestă.* DOSOFTEIU, V. S. 5. (Cf. «să însemnă cu svânta cruce» ib.)

2°. (Astăzi supt forma *încristì*). Trans. A încondeià ouă roșii (propriu: «a pictà cruciulițe pe ouă roșii»). *Când încristeam ouă roșii.* N. REV. R. II 225.

[Și: (+ *împistrì*) **încristì** vb. I^{a}, cu participiul-adjectiv: **încrestít, -ă** = împistrit. *Bordeiușele* (tip. *bordușele*) *noastre... cu căcărează de vrabie încrestite.* GCR. II 334; — **încreștà** vb. I^{a} atestat ca participiu-adjectiv: **încreștát, -ă** = încrucișat. *Cu mânile încreștate ca și șerbii, puțintele au cuvântat.* ȘINCAI, HR. I $4/_{25}$; — **încrăstuì** vb. IV. *Vipera... încrăstue gâtul ei vânăt.* COȘBUC, Æ. $38/_{34}$.]

— Derivat, cu prefixul **în-,** din paleosl. **krĭstŭ** «cruce», cf. bulg. *krъstiti* «a-și face semnul crucii».

ÎNCRESTÁ vb. I^{a} v. **crestà.**

ÎNCREȘTÁT, -Ă ad. v. **încrestà**^{2}.

ÎNCRESTĂTÚRĂ s. f. v. **crestà.**

ÎNCREȘTINÁ vb. I^{a} v. **creștinà.**

ÎNCRESTÍT, -Ă adj. v. **încrestà**^{2}.

ÎNCRÉȚ s. a. / **ÎNCREȚEÁLĂ** s. f. } v. **încreți.**

ÎNCREȚÍ vb. IV^{a}. 1°. *Plisser, froisser* (une étoffe). *Se rider* (en parlant de l'eau). *Froncer* (les sourcils). *Frémir, avoir la chair de poule.* 2°. (*Se*) *friser, boucler* (les cheveux).

1°. Trans. și refl. (Despre stofe, p. ext. piele, spec. pielea de pe frunte, despre ape, etc.) A strânge așà, încât să facă creți, cf. băzări, plisà, zbârci, zgârci. *Cum! așà degrabă ne lași? am adaos încrețind fruntea.* C. NEGRUZZI, I 39, cf. MARIAN, SA. 136, DOINE, $298/_{2}$. *Apele 'ncrețesc în tremur străveziile lor fețe.* EMINESCU, P. 235. *Să-l mai încrețească (pământul), să mai facă văi, dealuri.* ȘEZ. VII 142. || Intrans. **A încreți din sprâncene** = a se încruntà. *Se uità la cuviosul episcop, încreți din sprincenuțe.* C. NEGRUZZI, I 228. *Sfânta Duminecă cam încrețește din sprincene, dar n'are încotrò.* CREANGĂ, P. 290. || Refl. A face încrețituri, creți, a se boți. *Apa 'n vălurele se 'ncrețește.* ALECSANDRI, P. III 278. *Fetele... bătrâne... s'or încrețit pe frunte, Ca ciupercile din munte.* RETEGANUL, TR. $167/_{16}$. *Mi s'a încrețit haina.* | Fig. A i se strânge cuivà pielea de frică, groază, a se încrâncenì (cf. a se crispà), a se înfiorà, a se îngrozì. *Încrețindu-mă de frică, mă deduiu în lături.* DOSOFTEIU, V. S. 46.

Iartă-mă, mă rog, stăpâne, căci văzând mă încreţesc... BELDIMAN, O. 57. *Gemeau uliţele toate, te 'ncreţeai* (te 'ncrâncenai în ediţ. din 1861), *când cătai.* BELDIMAN, TR. 357. *Se încreţeà carnea pe trup, auzindu-se grozăviile şi cruzimile făcute de aceşti tâlhari.* GHICA, ap. TDRG. *Un vis care m'au încreţit din talpă până 'n creştet.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. (Despre părul capului, p. ext. despre omul care se frizează) Trans. A face creţ, a inelà, buclà, încârlionţà, frizà. *Cu ce să-şi încreţească zulufii săi cei mândri?* C. NEGRUZZI, II 179/$_{25}$. *Nu m'ai încreţit destul la tâmple. Adă părul mai pe frunte.* ALECSANDRI, T. 1650. || Refl. (Despre păr) A fi creţ; (despre om) a-şi face pieptănătura cu creţuri. *Perişoru-i pe frunte străluceà Şi 'n mici valuri se 'ncreţeà.* ALECSANDRI, P. I 92. *Încreţeşte-te, că prea eşti linsă la păr!* || Intrans. A i se face (cuivà) părul creţ. *Cătră toamnă, când or încreţi berbecii, să-i vinzi.* SBIERA, P. 217/$_{32}$.

[Şi: **creţi** vb. IV^a DICŢ. | Adjective: **încreţít** (cu negativul **ne(î)ncreţit, -ă** = care are creţuri, îndoituri, cute, zbârciturì, îngurzit, zbârcit, zgârcit, boţit, şifonat; încruntat. *Lungi perdele încreţite, care scânteie ca bruma.* EMINESCU, P. 250. *O frunte... încreţită de gânduri.* id. N. 52. *Nouri încreţiţi.* id. N. 78. *Posomorît... cu sprincenele 'ncreţite.* CONTEMPORANUL, I 234. *Priveam spre un bărbat cu obrazul încreţit.* SADOVEANU, SĂM. VI 1066. *Iie încreţită = cu mâneca încreţită la umăr.* PĂCALĂ, M. R. 176. *În deosebire de munţii încreţiţi* (= cu multe adâncituri şi ridicături), *am puteà numì deci categoria aceasta nouă, munţi de podiş.* MEHEDINŢI, G. F. 121; — **încreţitór** (cu negativul **ne(î)ncreţitor), -oáre.** | Abstracte: **încreţire** s. f. *Din încreţirea lungei rochii Răsai ca marmura...* EMINESCU, P. 96; — **încreţít** s. a. *Un fier pentru încreţit părul pe frunte.* TELEOR, ap. TDRG. *Şi-o cunosc numai pe mers, Pe mersul picioarelor, Pe 'ncreţitul* (= felul cum se încreţesc poalele, cum cad cutele) *poalelor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 34; — **încreţeálă** s. f. DICŢ., **creţeálă** s. f. = creţ; cusutură încreţită. *Baba mai înşiră odată cărţile, ...bolborosì nişte vorbe fără înţeles, apoi îşi înşiră creţelile pe frunte şi în jurul gurii şi astfel cuvântà...* MERA, L. B. 186. *Pe mânecă în jos să coasă un soiu de cusătură măruntă, numită creţală.* MOLDOVAN, Ţ. N. 301; — **(în)creţitúră** s. f. = creţ, cută, zbârciu (LB.). *Floarea... vegheà printre frunzele ei, ca o stea roşie prin încreţiturile unui nor.* EMINESCU, N. 18. *Începù a curge de printre încreţiturile hainei sale mărgăritare.* ISPIRESCU, L. 40. *Lăicez = încreţitură la mânecele cămeşei.* ŞEZ. II 41^b/$_{30}$. *Îngurzitură = încreţitură la cămeşi.* ib. III 17/$_{21}$. *Krecziture* = plicatura, inflexura. ANON. CAR. *Se uità la noi cu un zâmbet în creţiturile ochilor.* CONV. LIT. XLIV, vol. II 138. *Cămeşele erau cu creţitură fără ciupag.* ib. XLIV vol. I 659. | Postverbal: **încréţ** s. a. = partea încreţitä a altiţei. *Altiţa de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur şi încreţul e compus din largi găitane.* ODOBESCU, I 418].

— Derivat din **creţ,** cu pref. **în-.**

ÎNCREŢITÚRĂ s. f. v. **încreţi.**

ÎNCREZĂMÂNT † s. a. } v. **încrede.**
ÎNCREZĂTÚRĂ † s. f. }

ÎNCRILUÍ vb. IV^a v. **crilă.**

INCRIMINÁ vb. I^a. *Incrimineŕ.* — Trans. A acuzà pe cinevà de o crimă, a imputà cuivà fapte criminale, a-i băgâ cuivà vină († a băgà pe cinevà în vină), a-l face vinovat de cevà, a-l învinovăţì; p. ext. a acuzà, a pârî. | Refl. (= reciproc) *A se incrimină unul pe altul* ≅ a-şi face imputări reciproce, a se acuzà, a se învinovăţì unul pe altul. [Şi: (formă românizată) **încrîminà** vb. I^a. | Adjectiv: **incriminát, -ă** = care este acuzat de crimă, căruia i se impută o faptă criminală, învinovăţit; pârît; (substantivat) cel acuzat de crimă s. de o faptă criminală. | Abstracte: **incrimináre** s. f. = acţiunea s. faptul de a incriminà pe cinevà, învinovăţire, acuzaţie. *Aceasta am făcut-o cu gândul de a preîntâmpinà oarecare incriminări.* ODOBESCU, III 340/$_{10}$. *Asemenea incriminări nedrepte nu trebuesc aduse.* MAIORESCU, D. II 265. *Nu vă face nici o incriminare.* id. ib. IV 125, cf. 37; — (mai rar) **incriminăţie,** (după fr. *incrimination*) **incriminaţiúne** s. f. = incriminare].

— *N.* după fr. (din lat. **in** şi **crimen, -inis** «crimă»), idem.

INCRIMINĂŢIE, INCRIMINAŢIÚNE s. f. v. **incriminà.**

ÎNCRINCINÁ vb. I } v. **încrâncenà.**
ÎNCRINCINÍ vb. IV^a }

ÎNCRIŞCÁ vb. I v. **crişcà.**

ÎNCRISTÁ vb. I^a v. **increstà^2.**

ÎNCROJNÁ vb. I^a v. **încrosnà.**

ÎNCRÓP s. m. sing. v. **uncrop.**

ÎNCROPÍ vb. IV^a 1°. *Faire tiédir; attiédir.* 2°. *Rassembler; améliorer.*

1°. (Despre apă şi alte lichide) A încălzì puţin, a face să fie căldicel. *Puţină apă încropeà Şi-n albioară mi-o puneà Şi băiatul că-l scăldà.* ŞEZ. III 64. *Chemă armăsarul ei, ca să încropească laptele.* ISPIRESCU, L. 31. || P. ext. (Despre aier, vânt) *Aburii groşi... se risipesc şi încropesc... aerul trezit al salonului.* DELAVRANCEA, S. 140. | (Cul.) A pune la încălzit. *Odată toate acestea terminate, luăm strachina de icre, le stropim, le udăm, le încropim, le spălăm...* F. R. ATILA, 161. *Se pune câte un pumn de sovârf... şi se lasă să stea trei zile. După trecerea celor trei zile, se încropeşte la foc într'alt vas şi iar se răstoarnă în putină.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 99. || Fig. (Trans.) A potolì, a ajutà (POLIZU); (refl.) *a se încropì la o nevoie* = a se ajutà, a se scoate din necaz (ib.).

2°. (Munt.; pop.) A strânge la olaltă, a înjghebà, înciocălà, înciripà, închegà, închipà, închipuì cevà. *Ce bruma monetă mai rămăsese pe ici pe colo, de abià ajungeà ca să încropească haraciul către poartă.* GHICA, ap. TDRG. *Am cercetat... pe lăutari şi abià am ajuns să-l încropesc* [*cântecul vechiu*]. ISPIRESCU, ib. # **A-şi încropì traiul** = a şi-l îmbunătăţì. *Copilaşii să-mi hrănesc, Traiul să mi-l încropesc.* TEODORESCU, P. P. 351. **A încropì din teiu curmeiu** = a strânge cu ţârâita, cu fărmătura. ZANNE, P. V 621. [DICŢ. dau şi **cropì** vb. IV^a. | Adjective: **încropít** (cu negativul **ne(î)ncropít**), **-ă** = încălzit, călduţ, căldicel, călin. *Apă încropită.* PISCUPESCU, O. 295. *Adierea încropită a zefirului de primăvară.* ODOBESCU, III 41/$_{?}$, cf. DELAVRANCEA, S. 195. *Ies aburi calzi din pajiştea 'ncropită.* VLĂHUŢĂ, P. 69. *Toropeală... adâncă şi încropită.* id. N. 65. *Prin uşa cortului deschisă, intrà o lumină de toamnă palidă, încropită.* ZAMFIRESCU, R. 267. *Frunza de măr... se pune întro putină cu apă caldă — încropită... şi se lasă să steie.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 115. *Fiind băile gata şi apa încropită numai ca laptele, când îl mulge.* ISPIRESCU, L. 38. *Iar dacă voeşte femeia să facă sămânţă, atunci lasă guşile neîncropite.* I. IONESCU, M. 377; — **încropitór, -oáre** DICŢ. | Abstracte: **încropire** s. f., **încropeálă** s. f. DICŢ.]

— Derivat din **încrop** (= *uncrop*).

ÎNCROSNÁ vb. Ia. 1°. *Mettre* ou *prendre sur le dos.* 2°. *(Se) charger de vêtements.*

1°. Trans. A pune cuivà în spate o crosnă, o sarcină, greutate, o povară. *Bieţii săteni nu numai fură jefuiţi de acei tâlhari funcţionari..., dar îi încrosnau cu maldăre de fân.* I. IONESCU, M. 253. || Refl. A luà în spate o crosnă, o sarcină, o greutate, o povară. *Să mă încrosnez cu lemnele şi să le aduc în târg.* GORJAN, H. I 114. *În spinare cu dânsele* [lemnele] *se 'ncrosnă.* PANN, P. V. 156. *Eu trec arsă prin apă..., mă 'ncrozniiu cu mălaiu 'n cârcă, şi pă ici ţi-e drumu'!* JIPESCU, O. 42. *Ion se încroznează cu cărnurile afumate pe care le adunase.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

2°. P. anal. Refl. A se îmbrăcà cu multe straie (cf. înfofolì, înhăimurà, încotoşmà, îmboldorì). *Da ce te-ai încroşnat aşà, frate, că n'ai să te poţi mişcà.* Com. TOFAN. *Se încrosniè ţiganu straşnic cu burfe şi... p'aci ţi-e drumu!* (Muscel). ION CR. III 222. || Fig. A se deghizà (Straja). Com. A. TOMIAC.

[Şì: **încroznà** vb. Ia; **încrosniá** vb. Ia = a luà în spate o sarcină, o crosnie (com. I. C. PANŢU); — **încroznì** vb. IV; **încroşnà** vb. Ia; **încrojnà** vb. Ia. | Adjectiv: **încrosnát, -ă** = cu crosna în spate; **încroşnát, -ă** = îmbrăcat cu multe haine (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), îmbrăcat de iarnă (Neamţ, ION CR. III 378); cu crosna s. altă sarcină în spate. *Să umblu din sat în sat, Cu viţelu* (=raniţa soldătească) *încroşnat.* HODOŞ, P. P. 208; **încrozniát, -ă** = ghebos. ZANNE, P. II 199; **încrosniát** s. m. (scris prin hiperurbanism *încrosmiat*) = poreclă pentru Ţigan. ŞEZ. I 214/36.]

— Derivat din **crosnă** (*croznă, croznie, croşnă* etc.). cu pref. **în-**. Cf. descrosnià.

ÎNCROŞNÁ vb. Ia
ÎNCROSNÍ vb. IV
ÎNCROSNIÁ vb. Ia
ÎNCROZNÁ vb. Ia
} v. **încrosnà.**

ÎN CRUCI loc. adv. v. **cruce.**

ÎNCRUCÍ vb. IVa
ÎNCRUCIÁ vb. Ia
} v. **crucì.**

ÎNCOVRIGÍ vb. IVa v. **încovrigà.**

ÎN CRUCÍŞ loc. adv. v. **cruciş.**

ÎNCRUCIŞÁ vb. Ia 1°. *Disposer en croix; croiser* (les bras etc); *croiser* (le fer). 2°. *Regarder de travers, loucher.* 3°. *(Se) croiser* (en parlant de routes, d'itinéraires etc.); *faire obstacle.* 4°. *Croiser* (des races d'animaux). 5°. *Faire le signe de la croix, se signer.*

1°. Trans. A pune, a aşezà cruciş. *Altele pânza luà, Pe ierburi că le 'nlindeà, Pe câmpuri le 'ncrucişeà..*: TEODORESCU, P. P. 562b/81. || Spec. (despre braţe) A le pune unul peste altul, în formă de cruce, pe piept, (despre picioare) a le aşezà turceşte, în formă de cruce. *Sfinţia sa... încrucişează mânile, după obiceiu, îşi drege glasul şi spune cu smerenie...* CREANGĂ, A. 95. | (După fr. «croiser l'épée, le fer avec qqn».) A ţinea sabia astfel, ca să formeze o cruce cu aceea a adversarului, a începe duelul, lupta. *Scoateţi săbiile, încrucişaţi-le!* MARCOVICI, C. 98. (Refl.) *Săbiile începuse a se încrucişà...* EMINESCU, N. 124/9.

2°. (Despre privire; rar intrans, cf. lat. *transversa tueri*) *A încrucişà la cinevà* (COSTINESCU, mai des refl.) *a se încrucişà* = a se uità cruciş, chiorîş, chiondorîş la cinevà, (fig.) a se uità cu ochi răi, a privì cu mânie. *Copiii ce sânt torturaţi de răul-copiilor, adese-ori se schimoscsc, se încrucişează, li se strâmbă fălcile.* MARIAN, D. 199. (Cf. *încrucişat*).

3°. (Despre drumuri, călători, obiecte în mişcare) Refl. şi (rar) intrans. A se întâlnì venind din direcţii diferite, ca drumurile la răspântii, a se întretăià. *Acolo drumurile se încrucişează.* DDRF. *Trei zile de-arândul se 'ncrucişară, deasupra bătrânului fluviu, ucigătoarele ghiulele.* ZAMFIRESCU, R. 189. *Dacă încrucişau cu vreun călător...* CONV. LIT. XLIV, vol. II 71. || Fig. (Rar, după germ. *kreuzen*) A împiedecà, a oprì (punându-se de-a curmezişul), a contracarà. *Au încrucişat şi contrariat... desvoltarea firească a Românilor.* SBIERA, F. S. 148.

4°. Trans. (Literar, după fr. *croiser* s. germ. kreuzen) A împreunà specii diferite de animale, spre îmbunătăţirea rasei (cf. corcì); fig. a amestecà, încurcà. LM.

5°. Refl. A-şi face semnul crucii (POLIZU, PONTBRIANT), a se (în)cruci (BARCIANU); fig. a se cruci de mirare, a înlemnì, a încremenì (LB). *Când văzură zmeii, se încrucişară.* N. BOGDAN, ap. DDRF.

[Şi (derivat din *cruciş*): **crucişà** vb. Ia. | Adjective: **(în)crucişát** (cu negativul **ne(î)ncrucişat**), **-ă** = aşezat cruciş; cruciş, chiorîş, şaşiu, chiuralim; întretăiat. (Ad 1°) *Cântăreţi cu flautul, care şed turceşte, cu picioarele încrucişate.* ODOBESCU, III 111/20. *Rău mă doare peste spate De curele* (de la puşcă şi raniţă) *'ncrucişate.* HODOŞ, P. P. 204. *De beţele crucişete se leagă un ţăpoiu lung.* ŞEZ. IV 114/11. (Armată, după fr. «feu croisé») *Foc încrucişat* = care, în bătaie, ia pe inimic din două părţi. COSTINESCU. **A sta** (s. şedeà) **cu braţele** (s. **mânile**) **încrucişate** = neactiv, nepăsător, «cu mânile 'n sân». *S'asculte cu mâni încrucişate?* C. NEGRUZZI, II. 211/8. *Sta bietul om cu mâinile încrucişate.* ISPIRESCU, L. 207; (ad 2°, ca atribut la «privire, căutătură, ochiu», sau «om», adverbial în legătură cu «a se uità, a privì, a căutà», une-ori substantivat) *Constantin-vodă eră un om prea mic de stat şi de făptură, prost şi căutătura încrucişată.* LET. II 419. *Cu ochii încrucişaţi.* VLAHUŢĂ, D. 217. *Aceasta eră mai în vrâstă şi cevà încrucişată.* CREANGĂ, P. 7. *Uită-te 'ncrucişat.* BIBICESCU, P. P. 374. *Mândră-ar hi, că-i albă tătă, Ce, că-i tare 'ncrucişeltă.* ŢIPLEA, P. P. 68; (ad 3°) *Pe... zăpadă... au fost... tipărite urme încrucişate ale copoilor.* ODOBESCU, III 41/8. *Sferele a două noţiuni sânt încrucişate.* MAIORESCU, L. 37. *Patru drumuri crucişate.* ŞEZ. I 274/19; — **încrucişătór, -oáre** = care încrucişează; (substantivat Mar., după fr. «croiseur») **(în)crucişătór** s. a. = vas de răsboiu care străbate marea în anumite părţi, spre a supravegheà vasele inimice. | Abstracte: **încrucişáre** s. f. = aşezare cruciş; întretăiere; răspântie. *Încrucişarea sferelor de noţiuni.* MAIORESCU, L. 37. *La o încrucişare de drumuri.* SANDU-ALDEA, A. M. 29; — **încrucişătúră** s. f. = locul unde se încrucişează cevà, unde se întretaie drumurile, răspântie. *Să ies iară la încrucişăturile căilor.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *În locul unde se încrucişează cele două arcuri — la încrucişătura hălăului — se leagă... coada hălăului.* ANTIPA, P. 386.]

— Derivat din loc. adv. **în cruciş.**

(ÎN)CRUCIŞĂTÓR s. a. (Mar.)
ÎNCRUCIŞĂTÚRĂ s. f.
} v. **încrucişà.**

ÎNCRUNTÁ vb. I. 1°. (*S'*) *ensanglanter, (se) remplir, (se) couvrir de sang.* 2°. *Faire saigner; faire une incision.* II. *Regarder d'un air fier, cruel, terrible.*

I. (Vechiu şi pop., mai ales prin Moldova).

1°. Trans. şi refl. (une-ori complinit prin de s. cu sânge) A (se) umpleà s. înroşì, a (se) muià în sânge, cf. cruşì. *Kruntĕdz* = cruento. ANON.

CAR. *Cu care cunună rănire şi încruntare tot capul lui.* VARLAAM, C. 104_{2}. *Tot pământul să încruntă de singe.* id. II 82_{2}. *Au încruntat pământul de sângele lor.* DOSOFTEIU, V. S. 158. *Iară de nu, sabia mea în voi se va încruntà.* LET. I A. $45/_{45}$. *Încruntându-se în sânge, se făcură ca nişte câini turbaţi.* MAG. IST. I $309/_{7}$. *Şi-ţi cruntezi limba ta în sângele lui.* MARGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. *Răbdà... spinii de-l încruntà.* ANTIM, P. 12. *Vierul cu dinţii, leul cu unghiile, unul pre altul se încruntară.* ŢICHINDEAL, F. 32. *Cruntând paloşul nostru într'însul...* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 551. *Valea toată s'a'ncruntat.* MARIAN, SA. 77. *Să se încrunte toată apa cu sânge.* SBIERA, P. $125/_{7}$. *Grecul beat paloşu-i da, Iar Vulcan cum îl luà, Ochi'n sânge-şi încruntà.* ALECSANDRI, P. P. 138. *Oi, sărace paloşel, Eu, de când mi te-am luat, În sânge nu te-am cruntat.* PAMFILE, C. Ţ. 76. *Mi-l întrebà S'aleagă ce va: Paloş să-şi încrunte, Au luptă să lupte.* TEODORESCU, P. P. 499, cf. 675, 107^{b}. || Trans. A bate s. a mușcà (pe cinevà) umplându-l de sânge. *Iară de-l va şi cruntà, să se desparţă de biserică şase luni.* PRAV. GOVORA, ap. TDRG. *Un câne turbat a încruntat zece oameni* (Bucovina). || Refl. A sângerà dintr'o rană, spec. a-i ieşi (cuivà) sânge la un dinte lovit: *Te-ai încruntat, şterge-te!* (Putna). CONV. LIT. XLIV, voi. II 619. || Fig. A se mânjì, a se murdărì, a se pătà (cu o faptă urîtă). *Domnul..., după ce s'au cruntat într'acest[c] lucruri* [scoţând biruri grele, ca să împace pe Turci şi oprind pe boieri de a se plânge la Constantinopol]..., *şi uşile şi-au încuiat şi hirea.* LET. II 418.

2°. (Mai ales subt forma *cruntà*) A tăià puţintel, a face o mică deschizătură (PĂSCULESCU, L. P.), a tăià, a crestà, ca să dea sângele (GIUGLEA-VÂLSAN, R. S.), spec. *încruntà* = a tăià cruce cu cuţitu' în geana ochilor la oi (VÂRCOL, V.). *Săbioara mi-o trăgeà Şi pe şerpe că-l loveà, De două deşte-l cruntà.* MAT. FOLC. 9, cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 273. *La picior că te-aş cruntà.* PĂSCULESCU, L. P. 195. *A cruntà un bou la ureche.* LM.

II. Refl. (Despre ochi, p. ext. despre om) A privì cu ochii sângeraţi, p. ext. aspru, sălbatic, posomorît, cu cruzime, crunt. *Crunt războiu! privire cruntă! Fiul Romei se încruntă... Fulgeri ies din ochii săi.* ALECSANDRI, P. II 16. *Odată-l văd că se încruntă la mine şi-mi zice...* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Drăguţii mei, Nu-mi fiţi duşmănei, Nu vă'ntunecaţi, Nu vă încruntaţi.* ALECSANDRI, P. P. $117^{b}/_{23}$, cf. $107/_{21}$, $211^{b}/_{28}$. *Ochii lui se încruntà.* id. ib. $208/_{25}$. *Ochi 'n cap i s'o-ncruntat.* ŞEZ. V $63/_{27}$. *Ianoş se 'ncruntà Şi mi-l întrebà.* TEODORESCU, P. P. 494. *Popa mi se încruntà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 493. *Mult să încruntà.* PĂSCULESCU, L. P. 290. || Trans. (neobicinuit, complementul e omul) A privì, a fixà cu priviri crunte; (mai des complementul e ochii, p. ext. sprâncenele) a se uità posomorît la cinevà, a-l privì aspru, sălbatic, a încreţì din sprâncene. *Cu ochii urît cruntându-l.* BARAC, A. 57. *Încruntându-şi ochii mi-au răspuns.* URICARIUL, XIV $248/_{3}$. *Ochii să-ţi cruntezi, Veninul să ţi-l verşi.* ŞEZ. VII 90. *Zise el, încruntând sprincenele.* EMINESCU, N. 18. *Încruntà sprânceana.* ISPIRESCU, U. $83/_{11}$.

[Şi (învechit şi pop.): **cruntà** vb. Ia. | Adjective: **(în)cruntát** (cu negativul **ne(î)ncruntat), -ă** = plin de sânge, muiat, scăldat, pătat, umplut în s. de sânge, sângerat, (fig.) doritor de sânge, crunt, sângeros; (despre fiinţe) mușcat, bătut, rănit până la sânge; (despre om) cu privirea cruntă, aspră, sălbatecă, posomorîtă; (despre ochi) scăldat în sânge, cu cearcăne negre pe dedesupt, cu privirea cruntă; (despre sprâncene) încreţit. (Ad I 1°) *Cruntat* = cruentatus. ANON. CAR. *Însă mai mult Moldovenii cu multe rane încruntaţi.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Te văzuiu cruntată în sângele tău.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Alţii* [erà] *cruntaţi de sânge.* MINEIUL (1776) $28^{1}/_{1}$. *Mânile lor ceale pline de sânge şi încruntate le aveà încă încleştate.* BELDIMAN, N. P. I 175. *Vom spălà de sânge braţul nostru încruntat.* C. NEGRUZZI, II $81/_{16}$. *Toţi la luptă-s încleştaţi, Toţi în sânge încruntaţi.* ALECSANDRI, P. I 37. *Pe buzele-ţi însamnă adânc un cearcăn încruntat.* OLLĂNESCU, H. O. 57. *Să se caute cuţitele... şi la care se va aflà cuţitul cruntat, aceea a junghiat copilaşii.* REV. CRIT., I 43. *Paloşu-mi cel încruntat.* TEODORESCU, P. P. 105^{b}. *Cădeà trupu-i încruntat.* ib. 675. *Un câne turbat a încruntat zece oameni; unul şi acum are faţa încruntată* (Bucovina). (Fig.) *Acei lei sălbatici şi lupi încruntaţi.* LET. I $167/_{27}$. *Un hoţ răutăţit, în sânge încruntat.* DONICI, F. II 57. *Vlad Ţepeş încruntatul.* ALECSANDRI, P. III 324. *Ţăranul încruntat face jertfă răzbunării.* C. NEGRUZZI, I 122. *Mihnea-vodă cel cruntat, De boieri încungiurat.* ALECSANDRI, P. P. $201/_{8}$; (ad 1 2°) *O iapă vânătă, cu limba cruntată.* MON. OF., ap. TDRG.; (ad II) *Diana... încruntată, se găteşte a da pradă câinilor pe îndrăzneţul Acteon.* ODOBESCU, III $55/_{29}$. *Un copil... îi încruntat:... se crede că-i bărbat.* COŞBUC, F. 64. *Ochii holbaţi Şi de tot cruntaţi.* TEODORESCU, P. P. 375^{b}; cf. (*încruntaţi*) MARIAN, D. 137. *Dacă văzù pe Greuceanu cu sprinceana încruntată, începù să tremure.* ISPIRESCU, L. 228. (Adverb) *Priveşte puţin cam încruntat.* TELEOR, ap. TDRG.; **—încruntătór, -oáre** = care (se) încruntă; † crunt, însetat de sânge. *Bărbaţii încruntători* (glosat: vărsători de sânge; PSALT. SCH. cruntii) PSALT. (1651), 175. | Abstracte; **încruntáre** şi **cruntáre** LB. s. f.; = însângerare, † sânge, omor, privire cruntă. *Bărbaţii cruntărilor* (=strâmbi SCH., C.) *şi'a 'nşălăciunilor nu-şi vor jumătăţà dzilele sale.* (DOSOFTEIU), PSALT. $106/_{37}$. *Nici la încruntarea unghilor, nici la însingerarea colţilor de agiuns iaste.* CANTEMIR, IST. 159. *Joe... Zguduind făptura 'ntreagă cu o singură 'ncruntare.* OLLĂNESCU, H. O. 177; **—încruntătúră** s. f. = încruntare; urmă, pată de sânge; (Med. pop.) paralizie a mușchilor ochiului, care are drept urmare că omul rămâne cu sprâncenele încruntate (DDRF.). *Îi prinde, îi mănâncă şi pe aceştia, încât n'au lăsat nimică, afară de nişte încruntături pe vatră şi pe cuptoriu.* SBIERA, P. $204/_{37}$.]

— Din lat. **cruento, -are** «a umpleà de sânge». Forma cu pref. **în-** pare a fi mai nouă şi creată pe terenu românesc (din locuţiuni precum: *a cruntà în sânge*). Cf. descruntà.

ÎNCRUNTĂTÚRĂ s. f. v. **încruntà.**

ÎNCRUŞCÁ vb. I. (Transilv.) A rupe în bucăţi şi a presărà pe jos? *Noaptea lui Sân-Văsiu e noaptea felelor. Atunci s'arată norocul... Fetele... numără parii în gard, leagă porţile cu tort, încruşcă canuri de lână în calea feciorilor, le aruncă 'n praguri.* N. REV. R., I Supl. 29.

— Dacă sensul dat e cel adevărat, se pare că avem a face cu un verb, derivat cu pref. **în-,** din slav. (rut.) **kruška** «fărâmitură» (cf. *krušiti* «a sfărâmà», *kruchŭ*, «fărâmă». Berneker, *Sl. Wb.* 628).

ÎNCRUSTÁ vb. Ia. $1°\text{-}2°$. (*S'*)*incruster.*

1°. Trans. A împodobì un obiect aplicând ornamente (de aur, argint, pietre preţioase, sidef, marmoră etc.), care se înfig în scobituri anume făcute în suprafaţa lui.

2°. Refl. A se îmbrăcà, a se acoperì cu o pătură văroasă, care se depune ca o incrustaţiune pe suprafaţa unui obiect.

[Şi: (formă românizată) **încrustà** vb Ia. | Adjectiv: **încrustát, -ă** adj. = acoperit s. împodobit cu tot felul de ornamente (de aur, argint,

pietre prețioase, sidef etc.), care sânt înfipte pe suprafața unui obiect; acoperit cu o scoarță văroasă. *Coana Frosa, însoțită de Păuna, se suì în pod, ca să dea jos o bișacteà veche, un fel de cutie mare de vișin, capacul incrustat cu sidefuri cât aluna.* BASARABESCU, LUC. V 10. | Abstracte: **incrustáre** s. f. = acțiunea de a incrustà; — **incrustáție**, (după fr. *incrustation*) **incrustațiúne** s. f. = acțiunea de a incrustà; podoaba (de aur, argint etc.) aplicată pe suprafața unui obiect; strat pietros s. văros ce se depune pe un corp. *Apele mineralizate* [încărcate cu substanțe minerale] *depunând în anumite împrejurări straturi peste diferite corpuri, alcătuesc incrustațiunile.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 40.]

— *N.* după fr. (lat. **incrusto, -are,** idem).

INCRUSTÁȚIE, INCRUSTAȚIÚNE s. f. v. **incrustà.**

INCÚB s. m. *Incube.* — (La cei vechi) Spirit rău sau demon care se arătà în timpul nopții, așezându-se peste persoana adormită. Vechii teologi credeau în existența acestui spirit, care abuzà mai ales de femei în timpul somnului. Cf. sucub.

— *N.* după fr. (lat. **incubus, -i,** idem).

INCUBÁȚIE, INCUBAȚIÚNE s. m. (Med.). *Incubation.* — Timpul sau perioada care trece din minutul în care a intrat sămânța boalei (virus, microbi) în corp și până la ivirea primelor semne ale ei (BIANU, D. S.). *Perioada de incubațiune poate varià de la câtevà ceasuri (scarlatină) până la mai multe săptămâni (turbare).* BIANU, D. S.

— *N.* după fr. (lat. **incubatio, -onem** «clocire»).

ÎNCUÍ † vb. IV^a v. **încuià.**

ÎNCUIÁ vb. I. I. 1°. *Fermer à clef, enfermer, fermer* (l'entrée de), *barrer* (la route). 2°. *Mettre fin, (se) terminer. Fermer* (la bouche, les oreilles). II. *Boucher* (l'intestin, les voies urinaires).

I. (Mai de mult și în unele regiuni și astăzi) A închide cu un cuiu (de lemn), astfel ca să nu poată descuià decât cel ce are cuiul, p. ext.: 1°. Trans. (Complementul e ușa, poarta, p. ext. lacătul) A închide cu cheia, cu lacătul, cu zăvorul s. cu orice fel de încuietoare. *Cela ce-și va încùià ușa casei sale, pentru să nu între cel asuprit...* PRAV. 488. *La porți, flecăi! încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri!* C. NEGRUZZI, I 171. *Încuind ușa pe din afară...* CREANGĂ, P. 251. (Refl.) *Se-au încuiat ușile.* CORESI, EV. 248/$_4$. *Îndată li s'au încuiat poarta îndărăpt.* SBIERA, P. 148/$_5$. || P. ext. (Complementul este o încăpere, o ladă, dulap etc., p. ext. o regiune). *Ceriul încuiè.* CORESI, EV. 50/$_{35}$. *Au încuiatù greșala lui Adam raiul.* VARLAAM, C. II 47/$_2$. *L-au închis într'o cămară și încuind-o pre dinafară, să suì la Dafne.* MINEIUL (1776) 192^2/$_2$. | (Complementul e o ființă) Trans. și refl. *Și-l încuiără în temniță.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Încuindu-se* (= stând închis și retras de lume) *într'o chilie.* MINEIUL (1776) 45^2/$_1$. *Mână caii în grajdiu, îi încuiè...* EMINESCU, N. 21. *Încuiam pe dracul în fundul știoalnei.* CREANGĂ, A. 65. *Seara, încuind viței...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 392. | (Complementul e un obiect prețios) *Au încuiatù* [avuția]. CORESI, EV. 42/$_{22}$. *De să va aflà cinevà să aibă carte, el o pune în ladă și o încuie.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. | (Complementul e zăvorul) A trage. | (Complementul e un drum) A bară, a astupà. PONTBRIANT.

2°. Fig. A închide (bine, de tot etc.), a încheià, a face sfârșit, a pune capăt, a oprì. *Să încuie minciunile lor.* CORESI, EV. 324/$_{28}$. *Milostârdia ta încuiat-am.* ib. 256/$_{29}$. *Sylloghismul din protase într'acesta chip încuie.* CANTEMIR, IST. 42. *Și ușile și-au încuiat și hirea.* LET. II 482/$_2$. *Câțivà pedanți... ar voì să încuie limba în îngustele saltare ale regulelor lor.* I. NEGRUZZI, I 419. || Spec. (Despre gură, urechi) Trans. și refl. A (se) închide, a (se) astupà; † a tăceà. *Dracul pre ispovedanie încúie gura ta.* VARLAAM, C. 265,$_2$. *Daniil gurile leilor le-au încuiat.* MINEIUL (1776) 139^1/$_1$. *Pentru tânguiri se va 'ncuià urechia-mi.* I. NEGRUZZI, VI 210. *Se încuiè, ce se zice: tăcù.* CORESI, EV. 307/$_4$.

II. (Med.) Trans. și refl. (despre om s. despre scaunul și urina acestuia; în descântece și despre rărunchi; une-ori complinit prin: *la trup* LB. s. *la pântece* LM.) A (se) constipà, astupà (I 1°). *Semnele otrăvirei* [sânt]:... *trupul se uscă, scaunul se încuie.* CALENDARIU (1844) 68. *Șamca... vinele 'ncordatu-i-o, Rărunchii 'ncuiatu-i-o, căutătura stricatu-i-o.* TEODORESCU, P. P. 390, cf. MARIAN, D. 203.

[Dialectal (Banat) *încuńà: Ĕncuny* = obsero, claudo. ANON. CAR. *Scăpai ceile* (= cheile), *Să 'ncuńară țările.* (Noaptea). ALEXICI, L. P. I 215/$_8$. Și: **încuì** † vb. IV^a. *Să ncuiască ceriul.* DOSOFTEIU, V. S. 28,$_2$. | Adjective: **încuiát,** (dial. *încuiél, încuíat,* (cu negativul **ne(î)ncuiat**), **-ă** = închis (cu cheia etc.); constipat (MARIAN, INS. 61, H. X 360), carele nu se poate căcà, carele nu se poate pișà (LB.). *Encunyat* = obseratus, constipatus. ANON. CAR. (Ad I) *Ușile încuiate* (: închise BIBLIA 1688). CORESI, EV. 124/$_{25}$. *Grădină încuiată* (a. 1652). GCR. I 158. *Fântână încuiată.* CAT. MAN. 138, 314. *Iadul rămase încuiat.* C. NEGRUZZI, I 89. *Le ține* [pe fete] *într'o cămară..., încuiate și zăvorîte cu nouă uși de fier.* ISPIRESCU, L. 232. *O ușă... încuietă c'o lacată.* ȘEZ. I 286/$_{19}$. *Astăzi rău cel încuiat* (= închis, intrat în om) *Prin botez s'au descuiat.* ȘEZ. VIII 45. *A rămas lada 'ncuiată.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 424; — **încuietór, -oáre** = care (se) încuie. *Turcul... se 'mpiedecà D'o lădiță 'ncuietoare.* TEODORESCU, P. P. 638^b. | Instrument (adjectivul verbal substantivat supt forma feminină): **încuietoáre** s. f. = tot ceea ce servește la încuiat (o ușă etc.), cf. cuiu, lacăt, broască, zăvor etc. [Pe îngeri] *nu-i ține nice ușe, nice ziduri, nice încuietoare.* VARLAAM, C. II 22. *Să rugă lui D-zău să zdrobască încuietorile.* DOSOFTEIU, V. S. 98. *Începură a destupare încuietorile porții.* LET. III 73/$_6$. *Pune un lăcătuș singur într'o pivniță și zi-i să-ți facă o încuietoare.* C. NEGRUZZI, III 406. *Iat'o lădiță, nu-i tocmai ușoară... S'o punem sub încuietoare.* GORUN, F. 121. *Nu erà încuiat cu vr'o încuietoare meșteșugită.* ISPIRESCU, U. 98/$_{11}$. *Zaru* = *încuietoare la ușă.* ȘEZ. II 44^b/$_{19}$. *Poate-s niște peștitori și stau pe la 'ncuietori.* MARIAN, SA. 105. # *Are două chei pentru o încuietoare* = e șiret. ZANNE, P. III 100. | Abstracte: **încuiére** (*încuiare*) s. f. = închidere cu cheia; închidere, încheiere; constipație, neputință de a urinà, retenție de urină (la om și la vite LEON, MED. 134, GRIGORIU-RIGO, M. II 10, H. X 88, XII 208). *Vor gresì încuiérile* (grec. συγκλεισμῶν) *lor.* BIBLIA (1688) 238,$_2$. *Din încuiarea urmării protasele sofisticează în gândul ascuns lasă.* CANTEMIR, IST. 82. *Încuiarea sau înțepenirea gurii.* CALENDARIU (1814) 174/$_{20}$. *Încuierea porților* = germ. Torschluss. POLIZU. *Încuierea unuì drum* = fr. barrage. PONTBRIANT; — **încuiát** (*încuiél*) s. a. = încuiere. (Ad II) *Tămăduì pre un prolicior de ncuiátù cu straste săci.* DOSOFTEIU, V. S. 29,$_2$, cf. ȘEZ. III 140/$_{21}$. (*încuiat* = boală de vită) H. VII 35, XVII 22, (*încuiet* = boală de om) H. X 548, XII, 368, (*încuiet* = boală de vite) H. X 98, 588; — **încuiálă** s. f. = constipație (la vite H. XVII 439); — **încuietúră** s. f. = încuiere;

† încheietură; constipație, ocluzie intestinală, neputință de a urină (LB.). *Ênkunyĕturĕ* = obseratio, constipatio. ANON. CAR. *Toate încuieturile și pietrele... singure s'au închis.* MAG. IST. IV 254/20. *Colica... se naște din încuietură, astupătura mațelor.* CALENDARIU (1814) 169/18. *Glistir... pentru slobozirea încuieturii mistriei.* PISCUPESCU, 221, cf. ȘEZ. IV 129/4, (boală de om) H. VII 33, (de vită) H. II 122.]

— Din lat. **cuneo, -are** «a fixà cu un cuiu». (Derivarea cu pref. **în-** pare a datà din epoca latină, căci se găsește și în alte limbi romanice, cf. CDDE. No. 427). Cf. descuià.

ÎNCUIÁLĂ s. f. v. **încuià.**

ÎNCUIBÀ vb. Ia 1°. *Faire sŏn nid.* 2°. *Se nicher, s'installer.* 3°. *(S')enraciner, (s')implanter.*

1°. (Despre animale, mai ales despre păsări și șerpi) Refl. și (mai rar) intrans. A(-și) face, a(-și) construl cuibul. *Și păsările să încuibădză, iară fiiul omenesc n'are capul unde-și plecà.* VARLAAM, C. 371,2. *Un zmău în ale ei încuibându-să hotare...* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Acolo pasări vor încuibà.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Câte* [fiare] *sălbatece încuibând aiurea și apoi lăsând acele locuri vor venì la noi spre încuibare...* CARAGEA, L. 6/10. *Niște tufiș sălbatic, pe unde mai totdeauna cuibează șerpii cei veninoși.* ODOBESCU, III 251/26, cf. 16/3. *Că'n mine-a 'ncuibat Și-apoi a puiat Galbenă șerpoane, Ce piere de foame.* MARIAN, Î. 108.

2°. P. anal. Refl. (Despre oameni) A-și face undevà loc de stat, a se așezà (ca un intrus), a se stabilì, a se statornicì (nepoftit), a se aciolà, a se vârî, instalà, a se înlocà. *Într'acest feliu de loc... Grecii au venit să se 'ncuibeze.* BELDIMAN, TR. 404. *Încetul cu încetul însă oamenii se încuibă, se potolesc, și...* SLAVICI, N. II 260. *Să se despartă ușor de aceia la cari s'a încuibat.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 126. *Acela,... viteaz și sănătos, habar n'aveà de puterea smeului, ci se încuibă în casă, porunci...* MERA, B. 98.

3°. Fig. (Despre un rău, vițiu, boală etc.; construit cu în, între, (pe) la s. absol.). Refl. A se vârî pe nesimțite, prinzând cu timpul rădăcini, a se înrădăcinà, a prinde rădăcini, cf. cuibărì. *O patimă mare când se încuibează în om,..* PANN, E. I 47. *O vrăjmășie ieribilă s'a încuibat între țărani și arendași.* I. IONESCU, M. 147, cf. *(nelegiuirea în inimele țăranilor)* C. 100, *(viciu la rădăcina administrațiunei)* P. 138. *Disertație asupra boalelor ce se încuibă în cap.* C. NEGRUZZI, I 33, cf. *(zavistia și clevetirea între Români)* 268, *(ignoranța în inima Românilor)* 276. *Vrajba între frați s'a încuibat.* ALECSANDRI, T. 166, cf. *(mârșava trădare în suflet)* P. III 351. *Urîtul... în inima copilei se prefirà și pe fiecare zi mai adânc o pătrundeà, în ea zilnic se 'ncuibà.* ODOBESCU, III 204/27. *S'a 'ncuibat dragostea 'n el.* TEODORESCU, P. P. 305. *Sărăcia un' s'a 'ncuibat, Anevoie de scăpat.* ZANNE, P. V 571. *Săbărelul, mititel, S'a'ncuibat dragostea'n el.* ib. VI 294. # (Impers.) *I s'a 'ncuibat în cap* = i-a întrat (o idee) în cap. DDRF. || Trans. (= fact.) A face să prindă rădăcini, a sădì. *Sărăcia... încuibează cele mai rĕle moravuri.* PISCUPESCU, O. 176. *Luarea în bătaie de joc..., în loc de a îndreptà pe cel greșit, încuibează în inima lui o ură tainică.* MARCOVICI, D. 149. *Cum poate-o frunte maiestoasă Să'ncuibe-o* (= să facă loc în ea) *cugetare alât de fioroasă?* ALECSANDRI, P. III 346.

[Prez. ind. *încúib* și *încuibéz.* | Și (arhaizant): **cuibà** vb. Ia, (în descântece) **încuibì** vb. IVa. *Nu vă așezați, Nu vă încuibați, Nu vă încuibiți, Nu vă lăcătuiți.* MARIAN, D. 33, cf. 156. | Cu alte sufixe: † **încuibuì** vb. IVa, **cuibuì** vb. IVa LB, † **(în)cuiburà** vb. I. *Acia păsările încuibuíră-se* (: încuibură-se v., cuibúră-se s., încubui-se vor = încuibui-se-vor c., încuibá-să-vor D., cuiubu adură. H. PSALT. 215/18). CORESI, PS. 284. | Adjectiv: **încuibát** (cu negativul **ne-(î)ncuibat**), **-ă** adj. = care își are cuibul, care și-a făcut cuibul, s'a înrădăcinat, s'a introdus, care a prins rădăcini, care s'a întins. (Ad 3°) *Undè este încuibată dreptatea...* URICARIUL, II 145/6. *Boala aceasta... este încuibată și în județul Dorohoi.* I. IONESCU, D. 188. *Începutul sau rădăcina lor, care în însele este încuibată.* MARCOVICI, C. 270. *Neagra dușmănie și lacoma râvnuire... încuibate în inimi.* VLĂHUȚĂ, P. 18. | Abstract: **încuibáre** s. f. = facerea cuibului; înrădăcinare. (Exemplu supt 1°)].

— Derivat cu pref. **în-**, din **cuib** (cf. comasc *kobiá*, milanez *kobbiá* «a dormì» CDDE. nr. 429). Cf. descuibà, cuibărì.

ÎNCUIBÍ vb. IVa
ÎNCUIBUÍ † vb. IVa
ÎNCUIBURÁ † vb. I
} v. **încuibà.**

ÎNCUIETOÁRE s. f.
ÎNCUIETÚRĂ s. f.
} v. **încuià.**

ÎNCUJBÁ vb. Ia 1°. *(Se) plier, (se) courber. Fléchir.* 2°. *(Faire) plier, fléchir, briser.* — (Răspândit prin Mold.)

1°. Trans. și refl. A (se) plecà la pământ, a (se) încovoià, a (se) îndoì, a (se) curbà, a (se) strâmbà. *Carele dintre voi... îl va încujbà* [copacul] *până la pământ, acela va fi voevodul vostru.* BELDIMAN, N. B. 99. *Greutatea lor mă încujbează.* C. NEGRUZZI, III 183/11. *Pe când mă încujbase sub greul jug al său amara bătrânețĕ...* I. NEGRUZZI, II 140. *Compasurile... slujesc rotarului la însemnarea obezilor, spre a le puteà îndoì sau încujbà, adică spre a le puteà da forma arcată.* PAMFILE, I. C. 170. *Acea dumn[e]zăiască armă* [crucea] *să 'ncujbà deasupra capului lui.* DOSOFTEIU, V. S. 23 9,2. *Genunchile meale... s'au încujbat subt mine.* BELDIMAN, N. P. I 54.

2°. Fig. A (se) îndupleca, a (se) convinge. *Văzându-l împăratul că nu-l mai poate încujbà, l-au izgonit.* DOSOFTEIU, V. S. 246. *Răbdând năpăști de la împărați și ne'ncujbându-se* (= neîndupleându-se MINEIUL 1776), *trăì până la marele Constantin...* id. ib. 97. | Trans. A face să se plece, a frânge voința s. mândria cuivà, a înjosì pe cinevà. *Adânc m'ai încujbat, Luiso!* I. NEGRUZZI, VI 132.

[Și: **cujbà** vb. Ia LB.; **încujbì** vb. IVa DOSOFTEIU, ap. TDRG.; (formație nouă în Muscel) **cușbì** vb. IVa = a bate pe cinevà cu cujba, a-l topì în bătaie. RĂDULESCU-CODIN; **gujbì** vb. IVa = a îndoì, a încovoià. *Nuiale... să se gujbească.* ECONOMIA, 220. | Scris și: *(în)cușbà, (în)cușbì.* | Adjectiv: **încujbát, -ă** adj. = curbat, încovoiat, îndoit. *Cu sprânceanele groase și mare încujbate rătund.* DOSOFTEIU, V. S. 17. *Robi încujbați subt sarcina prăzilor.* BELDIMAN, N. P. I 62. *Ca o floare încujbată de-a crivățului suflare.* C. NEGRUZZI, II 7. *Acest favorit... voiu să-l văz încujbat în două.* id. III 334/22. *Fulgerele ceale încujbate* (= în zig-zag?) *nu încetau nici cum.* DRĂGHICI, R. 73. *Un bătrân cu părul și barba albă, încujbat subt greutatea anilor.* I. NEGRUZZI, III 69. *Smicele încujbate de viforniță* (Auzit în jud. Neamț).; — **încujbít, -ă** † = pe care te poți plecà în afară. *Au făcut casii ferestri încujbite* (= grec. παραχυπτομένας) *ascunse.* BIBLIA (1688) 246; — **cujbát, -ă** = încovoiat. LB.; — **cujbít, -ă** = strâmb la spate (H. XVII 175); bătut rău (RĂDULESCU-CODIN). | Abstracte: **(în)cujbáre** = îndoire, încovoiere, șerpuitură, sinuozitate. *Un*

părău de apă vie, ca un şerpe în cujbări. KONAKI, ap. TDRG.; — **încujbătúră** s. f. = încovoietură, îndoitură; partea convexă a unui lucru. *Acel groznic şerpe făcând un chip de încujbătură, ca o coardă de boliă...* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cinevà când află vre-o parte de sferă... de pe încujbătura carea veade în partea cea aflată, pre lesne poate giudecà cât să fie fost sfera.* CANTEMIR, HR. 299/13. *Părăul... să sloboade ca un arpe în multe încujbături.* BELDIMAN, N. P. I 3.]

— Derivat din **cujbă (gujbă)**, cu pref. **în-**.

ÎNCUJBĂTÚRĂ s. f. | **ÎNCUJBÍ** † vb. IVa } v. **încujbà.**

ÎNCUJLUÍ vb. IVa. refl. *Entrer en relations amoureuses avec qqn.* — A intrà în relaţiuni de amor, a se nădăvì (REV. CRIT. III 157), a se îngurluì cu..., «a se apropià prin dragoste un bărbat de o femeie», a se încuibà, a se cuibărì (H. XVII, 179). [Şi: **încuşlùi** vb. IVa. *Mă încuşluesc cu carevà* = einen verliebten Umgang mit einer haben. LB.]

— La baza cuvântului pare a fi ung. **közel** «aproape» (*közeledni* «a se apropià»), cu care s'a amestecat un alt cuvânt, cu *j*, poate *încujbà*.

INCULCÁ vb. I. (*S'*)*inculquer.* — Trans. şi refl. A (se) introduce s. a (se) imprimà cevà în spiritul cuivà prin repeţiri dese. *Asemenea şcoale, într'un curs de patru, mult cinci ani, ar inculcà elevilor principii solide.* ODOBESCU, II 70. *Această teorie... se inculcă în mintea tinerilor.* MAIORESCU, D. I 76. [Abstract: **inculcáre** s. f. | Adjectiv: **inculcát, -ă**].

— *N.* după fr. (lat. **inculco, -are,** idem).

INCULPÁ vb. Ia *Inculper.* — A acuzà pe cinevà de o culpă (faptă rea, vină, greşală, delict etc.) a băgà vină, a învinovăţì. [Adjectiv (substantivat adesea): **inculpát, -ă** = (cel) acuzat de o culpă (faptă rea, vină, greşală, crimă etc.); învinovăţit, pârît. *Procurorul care s'a plimbat d'alungul odăiei, porunceşte aprodului să aducă pe inculpat.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 129.|Abstract: **inculpáre** s. f. = acuzare, învinovăţire, imputare.]

— *N.* după fr. (lat. **inculpo, -are,** idem).

INCÚLT, Ă 1°.—2°. *Inculte.*

1°. Necultivat, neîngrijit. *Un vers încerc cu pana mea incultă.* EMINESCU, P. 296. *Şi degeaba veniţi astăzi şi voi, cei cu gândurile groase, cu forma incultă, cu stilul greoiu... să loviţi cu atâta patimă în direcţia cea nouă.* MAIORESCU, CR. I 296.

2°. Fig. Lipsit de cultură. *El ne înfăţişează, în curs de aproape o mie de ani, o clătire neîncetată de neamuri inculte.* ODOBESCU, II 250.

[Familia: (după fr. *inculture*) **incultúră** s. f. = lipsă de cultură.]

— *N.* după fr. (lat. **incultus, -a, um,** idem).

ÎNCULŢĂ † vb. I v. **încălţà.**

INCULTÚRĂ s. f. v. **incult.**

ÎNCUMĂTÁ vb. Ia refl. v. **încumetà.**

ÎNCUMĂTRÍ vb. IVa v. **încumetrì.**

INCUMBÁ vb. I. *Incomber à...* — (Construit cu dativul persoanei, mai ales de cărturarii din Transilv. şi Bucovina, spre a redà pe germ. «obliegen»). A se impune, a fi de datoria cuivà, a reveni cuivà. *Datoriile ce incumbă naşului.* MARIAN, NA. 164. *Datorinţele ce incumbau societăţii.* SBIERA, F. 371. [Şi: (formă românizată) **încumbà** vb. I].

— *N.* din lat. **incumbere,** idem (propriu: «a se lăsà pe cevà»).

ÎNCUMETÁ vb. Ia refl. 1°. *Oser, se risquer à, avoir le courage de, s'exposer* (à) 2°. *Se reposer* (sur). 3°. *Se décider* (à). — (Munt., Transilv., Bucov.).

1°. (Construit absol., cu inf., cu să + conj. s. cu la cevà) A îndrăznì, a cutezà (SIMA, M., com. A. TOMIAC), a avea curaj, a riscà expunându-se unei primejdii. *Nu se încumetă să saie asupra lui.* ŢICHINDEAL, F. 54. *Să încumeate a să legà cum că el într'o zi poate să facă pre toţi bolnavii sănătoşi.* BARAC, T. 21. *Nu mă voiu încumetà a spune ceea ce aievea n'am văzut cu ochii.* ODOBESCU, III 78/4. *Este un ce copilăresc de a crede că lucrurile vor rămâneà dupe cum se încumeteză majoritatea ...a le regulà.* id. I 483/26. *Şi nici nu visază la câtă perire mă'ncumătă.* COŞBUC, Æ. 173/4. *Nici un Crăsnean nu se încumetă a se culcà şi a dormì... pe locul acela unde a murit şi a stat mortul.* MARIAN, Î. 426, cf. NA. 124, 73. *Vântul mai se 'ncumetà să te prăvală la pământ.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 100. *Eu nu mă încumătă... a prinde pe hoţi.* ISPIRESCU, L. 82. *Mulţi tineri s'au încumes... a face cercare.* id. ib. 102. *Ginerele său cel mic se încumetă şi zice...* id. ib. 172. *Se încumese... şi o întrebă.* id. ib. 124. *Mă voiu încumete să mă însărcinez şi cu cealaltă treabă.* id. ib. 219. *Câţivà nebuni... s'au încumes a o face.* id. ib. 5. *Eu nici odată nu m'oiu încumetà a ţi-i scoate...* RETEGANUL, P. I 28/27. *Prin apă nu s'a încumetà să treacă.* id. III 35/35. *Nu mă încumet a face o calé atât de lungă prin frig ca ăsta.* SIMA, M.

2°. (Construit cu prep. în s. pe) A se încrede, a se bazà, a se bizuì. *Bathori poruncise Secuilor săi ca să nu se încumeteze fără înţelepciune în noroc.* BĂLCESCU, M. V. 140. *Se încumetau în mulţimea lor.* ISPIRESCU, M. V. 21/24. *Îşi luă inima în dinţi, încumetându-se pe ajutorul lui Dumnezeu.* id. L. 218.

3°. (Construit cu inf. sau cu să + conj.) A-l trage s. lăsà pe cinevà inima să... (LB.), a se hotărî, a se decide. *Cum te-ai cumetat să mă părăseşti?* LB. *Puţini se încumet a luà o carte în mână.* N. A. BOGDAN, ap. DDRF.

[Prez. ind. *încumét, încúmet şi încumetéz.* | Şi: **încumătà** vb. I (cu prez. ind. *încumăt* şi *încúmăt*); **încuméte** vb. III (cu aor. *încumeseiu*, part. *încumes*); **încumeţì** vb. IVa = a se măsurà (cu cinevà). *La sat... vechiu' moşnean e frunte de ţăran, încumeţindu-se cu boieru' la multe, ba poate că l-ar şi întrece la câte cevaş.* JIPESCU, O. 137; **cumătà** vb. I LB.; **cumeţì** vb. IVa, ap. CDDE. nr. 434. | Adjective: **încumătát** (cu negativul **nen(î)cumătat**), **-ă** şi **încumés, -eásă** DICŢ.; **încumătătór, -oáre** = care cutează, îndrăzneţ. *O! Încumătătorul!* I. NEGRUZZI, VI 576. | Abstract: **încumătáre** s. f. = îndrăzneală, curaj. *Ce încumătare din partea mea, un pitic!* SBIERA, F. S. 132.]

— Din lat. **committere,** care ca verb reflexiv are acelaşi sens de «a cutezà»: *se committere in aciem, se commitere urbi* şi «a se bizuì pe cinevà»: *eis commisi et credidi.* LB.

ÎNCUMÉTE vb. III refl. | **ÎNCUMEŢÍ** vb. IVa refl. } v. **încumetà.**

ÎNCUMETRÍ vb. IVa refl. *Devenir compère ou commère. S'allier.* — A se face cumetri, a se înrudì prin cumetrie; cf. încuscrì. *Trecut-au atunce... cneazul Dimitrie Galicin şi au botezat un cocon a lui Constantin Ducăi Vodă, de s'au încumetrit.* LET. II 308/12. *Apoi, dacă ne-om încumetrì, cum să nu-l votez?* I. NEGRUZZI, IV 303. [Sf. Petru] *se încumătrì cu un ţăran.* ŞEZ. VII 139. *Îl rugă să se cumetrească, şi ciobanul priimì.* ISPIRESCU, L. 208. | (Rár) Trans. A face cumetri; p. ext. aliaţi. *Luă asupra-şi de a-i încumetrì cu regatul polon.* HASDEU, I. C. 7. || P. ext. A (se) întovărăşì, a (se) asocià cu cinevà.

Cu cinste este din partea dumitale să te încumetreşti cu alde Marin şi Neagu la tâlhăriile lor? RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. [Şi: **încumătrì** vb. IV^a; **cumetrì** vb. IV^a. | Adjectiv: **încumetrít (încumătrít), -ă** = înrudit prin cumetrie. *Erà odată o capră încumătrită cu un urs.* SBIERA, P. 202/$_{19}$. | Abstracte: **încumetríre** s. f., **încumetrít** s. a. *Încumetriri* (= alianţe) *înfrăţitoare.* ODOBESCU, III 320/$_{20}$.]

— Derivat din **cumătru** s. **cumătră,** cu pref. **în-.**

ÎNCUMINȚÍ vb. IV^a v. **cuminţi.**

ÎNCUMNĂȚÍ vb. IV^a refl. *Devenir beaux-frères.* — A se face cumnat s. cumnată cu cinevà. *De toţi s'au poreclit Calo-Ioan, pentru că încumnăţindu-se cu Schitele, pre aceştia nu numai i-au tras la sine, ci şi năravurile lor încă le-au supt.* ŞINCAI, HR. I 248/$_{39}$. *Să-i deie pe soră-sa de nevastă, că, de i-a da-o şi s'or încumnăţi amândoi...* SBIERA, P. 137/$_{21-2}$. [Şi: **cumnăţi** vb. IV^a refl. MARIAN, NU. 66. | Adjectiv: **încumnăţít, -ă** = ajuns cumnat s. cumnată cu cinevà. | Abstract: **încumnăţíre** s. f. = acţiunea de a devenì cumnat. MARIAN, NU. 66.]

— Derivat din **cumnat** s. **cumnată,** cu ajutorul pref. **în-.**

ÎNCUMPLÍT, -Ă adj. v. **cumplit.**

ÎNCUNÁBUL s. a. *Incunable.* — Carte care datează de la începuturile artei tipografice (în Apus, de obiceiu din sec. XV). *Incunabule ale tipografiei româneşti.* ODOBESCU, I 344.

— *N.* din lat. **incunabulum** (propriu «faşă, leagăn», apoi: «început»).

ÎNCUNJURÁ vb. I. I. 1°. *Faire le tour* (de). 2°. *Entourer.* 3°. *Enclore, entourer* (de). 4°. *Assiéger, cerner.* 5°. *Faire un détour.* II. 1°. *Errer, parcourir.* 2°. *Éviter, esquiver.* 3°. *Ménager.* 4°. *Protéger.* 5°. *S'entourer* de. 6°. *Profiter* de.

I. Trans. (La baza cuvântului e noţiunea «jur»). 1°. A se mişcà în jurul unui lucru, a umblà (plutì etc.) de jur împrejur, a face ocolul unui loc, cf. a da târcoale. *Cungiuraiu altariul tău, Doamne.* PSAL. SCH. 76. *Încúngiuraiu şi junghiaiu jărtvă* (: circuivi et immolavi hostiam). CORESI, PS. 64. *Iudeia încungiură-văm.* CORESI, EV. 213/$_3$. *Încungiurându toată besearica...* MINEIUL (1776) 51^2/$_1$. *Ieşì un şarpe mic din ou şi încungiură oul.* ALEXANDRIA, 9. *Câştigând putere, au început iarăşi a încungiurà munţele.* DRĂGHICI, R. 48. *Încungiuri într'o clipă de trei ori acest pământ.* ALECSANDRI, P. I 10. *El tăul l'a'ncunjurat.* RETEGANUL, TR. 17/$_{21}$. *Măciuchiţa glava Cunjură dumbrava.* [Ochii]. GOROVEI, C. 250. | (Rar) Intrans. A face un încunjur, un ocol, a merge împrejur. *De acie încungiurămu şi viremu întru Righia.* COD. VOR. 99/$_5$. | (Prin prep. cu se arată persoana s. obiectul cu ajutorul căruia se face mişcarea) A face un cerc cu..., a ocolì cu.... *Pune capul lui Harap-Alb la loc, îl încunjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce...* CREANGĂ, P. 278. *Scoţând o mână de om mort, au început să încungiure fetele cu dânsa şi să le descânte, ca să doarmă adânc.* SBIERA, P. 276/$_9$. *Să îoţ încungiure, în fuga cea mai mare, satul cu el.* RETEGANUL, P. I 25/$_{21}$. *Este bine a încungiurà casele cu Triţa* = a face ocol în jurul caselor. GOROVEI, CR. 1386.

2°. A fi (a se găsì, a sta, a se adunà etc.) de jur împrejur, a se strânge roată în jurul cuivà s. a cevà). *Te vor încungiurà-le năroade de gloate.* DOSOFTEIU, PS. 25. *Un norod fără de număr în cale-l încungiură.* PANN, E. II 159. *Toţi, încântaţi, o 'ncunjură,-i şoptesc Cuvinte dulci de-amor.* ALECSANDRI, P. II 265. *Stejarii par o strajă de giganţi ce-o încunjoară.* EMINESCU, P. 251. *Dete câtevà târcoale curţii... şi luă aminte la toate amănunturile ce încongiură curtea.* ISPIRESCU, L. 75.

3°. A închide un loc de jur împrejur, a împrejmuì. (Construit cu prep. cu) *Au socotit apoi ca să încungiure acea bortă cu zid.* DRĂGHICI, R. 79. *A înconjurà cu gard, cu şanţ.* POLIZU. | Fig. A cuprinde, a îmbrăţişà de jur împrejur. *Ea încunjură cu amândouă braţele ei goale grumazul lui.* EMINESCU, N. 9.

4°. † Spec. A cuprinde cu oaste de jur împrejur o cetate, a împresurà, a asedià. LB. *Cungiură cetatea.* PSAL. SCH. 180. *Încungiurase păgânii cetatea.* CORESI, EV. 170/$_{12}$. *Petruvodă... au încongiurat pre Alexandru-vodă în curte în Iaşi.* LET. I, ap. TDRG.

5°. Absol. A face un ocol (spre a nu întâlnì pe cinevà), a ocolì; a merge pe cale strâmbă. LB. *Golătatea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul* (CREANGĂ, A. 69) = omul gol se fereşte de lume, dar cel flămând dă busta (ZANNE, P. III 173). *Dacă va încunjurà, vine degrabă; iar de-a da de-a dreptul, are să întârzie.* ŞEZ. I 100/$_{14}$.

II. Fig. (Ideea lui «jur» trece pe planul al doilea).

1°. Trans. şi intrans. (Din sensul «a umblà de jur împrejur» se naşte sensul) A umblà mult (în căutarea unui lucru), a bate drumurile (propovăduind), a străbate s. cutreierà o regiune, a alergà dintr'un loc într'altul. *Lumea să încúngiuraţi.* CORESI, EV. 130/$_{12}$. *Încúngiura pre la besearici* (= mergeà din biserică în biserică). MINEIUL, (1776) 180 ^{1}/$_2$. *Tată-său, căulându-şi copilul, încúngiurà... drumurile şi cărările, ca să-l afle.* ibid. 192 ^{1}/$_2$. *Cunjuraiu ţările toate Şi de bine n'avuiu parte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 191. *M'ai blestemat... Să 'nconjor lumea şi ţara.* DOINE, 148/$_{18}$.

2°. Trans. (Din sensul «a ocolì» s'a născut, ca şi la acest cuvânt, sensul) A evità, a se ferì s. a fugì de cevà s. de cinevà. LB. *Văzând că nu poate încunjurà războiul...* BĂLCESCU, M. V. 426. *Bade, nu mă 'ncunjură.* DOINE, 93/$_{23}$. *Trece badea, mă 'ncunjoară.* ibid. 93/$_{22}$.

3°. † Trans. (Din sensul «a ocolì» se naşte şi sensul) A luà pe departe, p. ext. a cruţà, a menajà. *Nu-i încungiurà nemică cu voroavă Nicolai-vodă, nice le da obraz.* LET. II 87/$_{15}$.

4°. † Trans. (Din sensul «a stà împrejurul cuivà» se naşte sensul) A ocrotì, apărà. [Domnul] *încunjuratu-l-au* (trad. pe grec. ἐκύκλωσεν). BIBLIA (1688), 150,$_2$.

5°. (Modern, după fr. *s'entourer*) Refl. (Din sensul «a se aflà în mijlocul unor oameni» s'a născut sensul) A primì pe lângă sine, a trăì în societatea, în tovărăşia cuivà. *Păcatul lui a fost că nu şi-a căutat colaboratori cinstiţi, ci s'a încunjurat de nişte oameni neserioşi.*

6°. Refl. (Din sensul «a avea în jurul său, a avea mereu pe lângă sine» s'a născut, în Bucov., sensul) A te ajutà cu cinevà cum poţi, a o îngurlui (com. G. NISTOR). *Erà o babă şi un moşneag şi aveà un cucoşel, care le făceà multe toate prin casă; ei se încunjurà hăt bine cu dînsul.* SBIERA, P. 295/$_3$.

[Regional *-giu-.* | Şi: **înconjurà** vb. 1^a, **cunjurà** vb. 1, **conjurà** vb. I. | Prez. ind. *încúnjur* şi (dial.) *încunjór, înconjór.* | Adjective: **(în)cunjurát** (cu negativul **ne(î)ncunjurat), -ă** = împresurat, împrejmuit, asediat. (Ad I 2°; construit cu prep. de, mai rar cu prep. cu) *Encungsurat* = circuitus. ANON. CAR. *Mumă încunjurată de copiii săi.* MARCOVICI, D. 3/$_{11}$. *O bătuţă... încongiurată de căţei şi de motani.* C. NEGRUZZI, I 68. *Bisericuţă congiurată de morminte.* id. ib. I 192. *S'o vezi încunjurată de un roiu de pierdevară.* EMINESCU, P. 257. *Acolo, conjurată de soţul tău iubit, de gingaşe şi blânde şi vesele copile...* I. NEGRUZZI, II

84. *Încungiurate de mulțime de floricele.* ISPIRESCU, L. 18. *Casă încongiurată cu o pădure.* ISPIRESCU, L. 6. *Cucoșul... încunjurat de atâta amar de galițe.* CREANGĂ, P. 68. *Steag... De voinici încunjurat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 308; (ad I 3°) *Înconjurat cu zid* = ummauert; *cu gard* = befriedigt; *cu șanț* = umschanzt, umgraben. POLIZU; (ad I 4°). *Cetate încungiurată* (: civitas munita). CORESI, PS. 76; (fig.) *Având și acum încă încungiurată* (= restrânsă, redusă?) *puterea Sultanului.* URICARIUL, I 175/4; — **încunjurătór, -oáre** = care încunjură, împrejmuește, împrejmuitor; (substantivat) cel ce se află în jurul cuivà, în apropierea cuivà, persoană prezentă; cel ce asediază o cetate (POLIZU). *Înaltele... coperișuri șindilite... se razimă pe stâlpii cerdacelor încunjurătoare.* IORGA, N. R. A. I 343. *Ele șoptesc pe la urechile încunjurătorilor că ești baron de foarte bună familie.* I. NEGRUZZI, I 99. | Abstracte: **încunjuráre** s. f. = cerc, ocol, târcol (în jurul unui loc); stăruire în jurul cuivà (COSTINESCU), spec. (mai ales la scriitorii din întâia jumătate a veacului trecut, spre a redà neologismul «circumstanță») împrejurare, întâmplare; împrejmuire; împresurare, asediu, spec. ispită din partea diavolului, mers îndelungat, umblătură multă. (Ad I 1° și 5°) *Se face încungiurare sfintei biserici cu sfintele moșii.* LET. III 318/25. *Fieștecare* [brâu] *își făceà încungiurarea lui.* MINEIUL (1776) 29¹/1; (ad I 2°) *Plecă 'ntr'acea încunjurare, ca să se plimbe.* PANN, E. II 44. *Lui Robinson, a căruia încungiurări se deosebeau după starea în care se află, un tun i se păreà mai trebuincios decât orice.* DRĂGHICI, R. 240. *Îi spun toată încunjurarea.* ION CR. II 220; (ad I 3°) *Încunjurări de zid.* GOLESCU, î. 15; (ad I 4°) *Au purces... să mântuiască Buda de încungiurarea Nemților.* LET. I 171/28. *Cetatea cea mare o au izbăvit de încungiurárea Varvărilor.* MINEIUL (1776) 160²/2. *Nicopolea au închis-o cu încunjurare prin multă sumă de oaste.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/23. *De ispite și de încungiurări și de toate patimile izbăvește-ne.* MINEIUL (1776) 36²/1, cf. 135¹/1; (ad II 1°) *Încungiurări și umblări ce au umblat.* ib. 33²/2; — **încunjurát** s. a.; — **încunjurătúră** † s. f. = umblătură multă; asediu. *După carii corbul prin munți, vidra prin gârle... fealiu de fealiu de goane și încungiurături de moarte umblà.* CANTEMIR, IST. 345. *Cetatea Solunului de 'ncungiurătura Varvarilor au izbăvit.* DOSOFTEIU, V. S. 87; — **încunjurime** s. f. = împrejurime, cf. mediu ambiant. *Aveți să răspândiți groază prin încunjurime.* I. NEGRUZZI, IV 438. *Violenta rezistență a încunjurimii.* MAIORESCU, CR. II 120. *Noaua încunjurime în care mă aflam.* SBIERA, F. S. 93. *Școli românești nu prea sânt în aceste încunjurimi ale Inidoarei.* IORGA, N. R. A. I 314. | Postverbal: **încúnjur** s. a. [plur. rar *-cunjururi*] = ocolire, ocol. *Du-te, ia pe aici, că-i aproape tare, Pe-acolo e 'ncunjur.* SPERANTIA, ap. TDRG. *Printr'o mișcare de încunjur veni... în ajutorul colegului său.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. *După mult încunjur, ajunseiu pe nesimțite la Ilinca.* GANE, ap. TDRG. *Înconjurul pământului în 49 de zile.* TDRG. *Și ce mai atâta încunjur?... Ioane, știu că ne jupești bine!* CREANGĂ, A. 108. # *Cu încunjur* = pe de departe; *vorbă cu încunjur* = cu multe înțelesuri. PAMFILE. *Fără încunjur* = de-adreptul, fără să te codești, fără subterfugii. Cf. verde. *Am mărturisit fără încunjur toate, așà precum se petrecuse.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.]

— Din lat. **congyro, -are** «a face un cerc».

ÎNCUNOÁȘTE † vb. III v. **încunoștiință.**

ÎNCUNOȘTINȚÁ, ÎNCUNOȘTIINȚÁ vb. Ia. *Avertir; notifier.* — (Cuvânt nou) Trans. (cu acuzativul persoanei) A aduce cevà la cunoștința cuivà, a face cunoscut, a vesti, cf. înștiință. *Iohn încunoștință pe stăpânul său că un domn oarecare îl așteaptă jos.* CONV. LIT., ap. TDRG. | (Rar, cu dativul persoanei) *Basarab nu numai că refuză propunerile spatarului..., dar le și încunoștiință lui Ștefăniță-vodă.* ALECSANDRI, ap. TDRG. [Și: (din *în* + *cunoaște*) **încunoáște** † vb. III. *Să-l încredințeaze să-l încunoáscă.* DOSOFTEIU, V. S. 177,2. | Adjectiv: **încunoști(i)nțát** (cu negativul **ne(î)ncunoști(i)nțat**), **-ă** = pus în cunoștință, înștiințat, căruia i s'a făcut cunoscut, i s'a adus la cunoștință, vestit. | Abstract: **încunoști(i)nțáre** = înștiințare, aviz, comunicare, notificare, avertisment.]

— Contaminare din **înștiință** + **cunoștință.**

ÎNCUNUNÁ vb. Ia I. *Couronner.* II. 1°. *Couronner, orner de.* 2°. *Récompenser.* 3°. *Couronner, achever.* III. *Se marier.*

I. Trans. (cu acuzativul persoanei) † A încorona, a-i pune (cuivà) pe cap coroana de Domn. *L-au încununat spre domnia Moldovei părintele Gheorghie Mitropolitul.* LET. II 402/18. | Refl. A se încorona, a-și așezà pe cap coroana de Domn.

II. Trans. (cu acuzativul persoanei) și refl. 1°. (Mai ales fig.) A (-și) pune (cevà ca) o cunună în cap, p. ext. a (se) împodobi (și cu altcevà decât cu cununi). *Îl încununară cu cununa de spini.* DOSOFTEIU, V. S. 12, 2. *Cu cununa muceniciei te-au încununat.* MINEIUL (1776) 115. *A sa minte și frumsețe de care se 'ncununà.* PANN, E. I 4. *Gerul neagra luncă o 'ncununà c'un văl alb de promoroacă.* ALECSANDRI, P. III 11. *Roza... încununà cupa lui Anacreon.* C. NEGRUZZI, I 101. *Scena se petrece la poalele unei stânci, pe care o încunună un castel feodal și cu metereze.* ODOBESCU, III 59/2. *Soarele apune, Voind creștetele 'nalte ale țării să 'ncunune Cu un nimb de biruință.* EMINESCU, P. 243.

2°. A răsplăti. *Drepții vor hi încununați.* VARLAAM, C. 77.

3°. A termină frumos, a isprăvì bine, a scoate la capăt bun, a face cevà până la capăt. *Vai! n'a iertat soarta să 'ncununi a ta dorință.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Încununà viața sa de vrednic ostaș cu o moarte de erou.* ODOBESCU, ap. DDRF.

III. † (Bis.) Refl. A se cununà. *După cuvântarea ta... nu știm: adevărat încununatu-te-ai, au ba, și de te'i încununat, să ne scrii... ca... să te putem cortenì întru frățască dragoste.* IORGA, S. D. XII 211.

[Prez. ind. *încunún* și (mai rar) *încununéz* (ARHIVA ROM. I 146. | Adjective: **încununát** (cu negativul **ne(î)ncununat**), **-ă** = cu cunună s. coroană pe cap, încoronat; împodobit; terminat cu bine. *Încununáte în slavă.* DOSOFTEIU, V. S. 84,2. *Dealurile... sânt încununate de grădini.* C. NEGRUZZI, I 315. *Amândoi îmbrățișați, Cu flori mândre 'ncununați.* ALECSANDRI, P. II 92. *Un toiag încununat cu trestii.* EMINESCU, P. 263. *Ostenelile încununate cu sfârșit bun.* I. IONESCU, C. 96.; — **încununătór, -oáre** = care încununà. | Abstracte: **încununáre** s. f.; **încununát** s. a.]

— Din **în** + **cunună.** Cf. încorona.

ÎNCURÀ vb. I. I. 1°. *Faire courir* (un cheval). 2°. (Refl.) *Courir.* II. *Se poursuivre.*

I. (Popular în Muntenia și Dobrogea).

1°. Trans. (Subiectul e călărețul, complementul calul) A da drumul să alerge, a face să alerge, a alergà (trans.), a mânà, goni (calul), mai ales cu scopul de a se luà la întrecere (se obicinuește la Sân-Toader — cf. DR. II 239 — mai rar la Botezul Domnului, la nunți etc.). *Repede încurându-și calul, scoboară și suie dealul.* I. VĂCĂRESCU, P. 336/17. *Să încurați cai.* GORJAN, H: I 47. *Au*

încurat caii iute. PANN, E. II 155. *Războinicul voinic... încură armăsarul înaintea bătăliei.* BĂLCESCU, M. V. 569. *Trăsura eră încunjurată de toți flăcăii, rude și amici ai ginerului, carii încurau caii lor.* GHICA, S. 35. *Se învârteà sf. Ilie, încurându-și armăsarii.* ODOBESCU, III 182/3. *Toți râdeau și-și încurau caii la deal, lovindu-i mereu cu varga peste ochi și cu călcâiele 'n pântece.* VLAHUȚĂ, D. 75. *Îi plângeau ochii după colăceri, ce-și încurau caii sprinteni.* SANDU-ALDEA, SĂM. III 743. *Încălecă calul și-l încură prin grădină.* ISPIRESCU, L. 152. *S'a sculat și a încurat mânjii pe câmp, ca să se înfierbânte.* RĂDULESCU-CODIN, M. N. 36. *Noi am venit... Caii încurând.* SEVASTOS, N. 110/35. *Caii încurând, Pe nări flăcări lăsând.* TEODORESCU, P. P. 174b. *Pe roșu mi 'ncălecă, Și 'ncepeà a-l încură, Până spume mi-l făceà.* MATEESCU, B. 43. *Nici calul să ți-l încuri, Nici satul să ți-l măsuri.* PĂSCULESCU, L. P. 107. *Flăcăii pe aici au obiceiul în ziua de Sân-Toader de a încură caii în onoarea lui Sân-Toader, căci el umblà călare, când eră pe pământ* (Zănoaga, jud. Romanați). MARIAN, NU. 77. *Oamenii în ziua de Sân-Toader încură caii* (Petru, jud. Teleorman). ibid. (Bolota, jud. Dolj). CALUL 27. *Oamenii încură caii* (= se iau la întrecere), *când vin de la câmp; îi mai încură și la nunți* (Făurești, jud. Vâlcea). CALUL 61. *S'au dus să 'ncure caii* (Cazil-Murat, jud. Constanța). CALUL 96. # **A-și încurà caii** = a-și alergà caii, a-și face mendrele, a-și face cheful (Făurești, jud. Vâlcea). CALUL 61. | (Refl. = pasiv). *Caii se încură în Sâmbăta Sân-Toaderului, când băieții se iau la întrecere. E bine ca toți caii să se încure în această zi, căci de e vreunul bolnav, și se va încurà, se va face sănătos* (Comoșteni, jud. Dolj; apropiere etimologică de *a (se) curà* = a se vindecà?) CALUL 26. *Caii se încură, când sânt bine îngrijiți și odihniți* (Bănești, jud. Dâmbovița). CALUL 68. [Caii] *se încură la Sf. Toader, când se tund cârlanii* (Cazil-Murat, jud. Constanța). CALUL 96. || P. ext. (Complementul e locul pe care se face încurarea) A străbate (cu caii) în fugă, a alergà (cu caii) prin... *Apucă... unul pe altul de poalele cămeșii și încep a încurà în fugă toată ograda.* MARIAN, I. 220. *A plecat la vânătoare Să 'ncureze, să vâneze Munții.* id. NU. 475.

2°. Refl. (Despre cai; mai rar despre alte animale) A o porni la fugă alergând unul după altul, a o rupe de fugă, gonindu-se unul pe altul, a se întrece alergând; a alergà în voie, a zburdà. *Calu 'n vânt i se 'ncurà.* COȘBUC, F. 114. *Începù primăvar' a da, Ierbulița a se sălțà, Călușeii a se 'ncurà.* MAT. FOLC. 58. *Se încură caii pe izlaz* (Păușești, jud. Vâlcea). CALUL 60. *Caii «se încură» numai când aleargă de voia lor. Se încură însă și măgarii, dar mai rar; când se încură măgarii, trebue să ploaie* (Caracal). CALUL 63. *Calul se încură, când fuge slobod, fără să fie mânat de nimeni* (Regep-Cuius, jud. Constanța). CALUL 84. *Se zice «a se încurge» de un cal tânăr, gras, care zburdă* (Cazil-Murat, jud. Constanța). CALUL 93. *Porcii se încură* (= *aleargă, fug*) *cu paie în gură.* GOROVEI, C. 3263. # *Se 'ncură măgarii:* când se joacă oamenii mari, ca niște copii. ZANNE, P. I 530. || P. ext. (Despre călărești s. despre copii, călări sau nu) A se luà la întrecere; a fugì zburdând. [*Copilul și mânzul de supt el*] *au întins la drum, zbeguindu-se și încurându-se.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Înapoindu-se de la pășune, copiii se iau la întrecere, se întrec, se încură, se gonesc cu caii* (Rudari, jud. Dolj). CALUL 25. || Fig. (Despre oameni) A o porni care încotrò, a o rupe de fugă. *Se încură toți de frica împăratului.* GCR. I 132/32.

II. † (Neologism, format din lat. *incurrere*) Trans. A alungà. *La al doilea an mai lacom încurând pre Goți preste Dunăre..., se înecă.* P. MAIOR, IST. 22. *Până la lăcașurile lor i-au încurs.* id. ib.

[Prez. ind. *încúr* și (rar) *încuréz.* | Și: † **incúre, incúră** † vb. III (cf. *încúrăre*) și (ca currĕre> curge) **încúrge** vb. III. TEODORESCU, P. P. 47. | Adjective: **încurát, -ă; încurătór, -oáre** (sensul de «coursier» dat de BARONZI, L. 99/26 e suspect). | Abstracte: **încurâre** și **incúrăre** † s. f. = alergare, cursă (de cai), întrecere; (ad II, prin apropiere de neologismul «incursiune») năvală, încălcare de hotar. *Carele va privì la încúrărea cailor...* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. *Amenințările și încurările Cazacilor ruseți nu putuse să-i facă să reintre în liniște.* GHICA, S. 629. *Făptuesc o 'ncurare din nou.* COȘBUC, Æ. 97/24. *În Muntenia și mai ales în jud. Romanați există încă și acuma încurarea cailor, numită și «alergare de cai», în ziua de Sân-Toader, la începutul Postului mare.* MARIAN, NU. 77. *Întrecerile cu cai sau încurăturile (încurările) se fac numai de către copiii cari merg cu vitele părinților la păscut* (Rudari, jud. Dolj). CALUL 25; — **încurát** s. a. = alergare (de cai). *Încuratul cailor (spre deprindere).* I. GOLESCU, C. I 156; — **încurătúră** s. f. = alergare (de cai), cursă (de cai), întrecere (de cai). *Încurături de cai.* COȘBUC, N. REV. R. I 164. *Încurături de cai se fac la Sân-Toader. La încurături participă numai flăcăii* (Dăbuleni, jud. Romanați). CALUL 64. *Încurătură:* când se joacă caii pe câmp (Titu, jud. Dâmbovița). CALUL 65. Se zice întreceri, alergări, *încurături,* fugă, rămășală (Bălteni, jud. Dâmbovița). CALUL 67. *Întreceri sau încurături se fac în ziua de Botezul-Domnului, când preotul face sfințirea apei* (Braniștea, jud. Dâmbovița). CALUL 66/1. | Abstract și local: **încurătoáre** s. f. = alergare (de cai); «locul unde se încură caii, ce se zice turcește *atmeidan*» (I. GOLESCU, C. I 15b). *În ziua de Sân-Toader se serbează încurătoarea cailor:... ies flăcăii la câmp și încură caii* (Bolota, jud. Dolj). CALUL 27.]

— Din lat. prop. ***in-curro, -are,*** factitivul lui *curro, -ere.* Dacoromania, IV 687 ș. u.

ÎNCÚRĂ † vb. III v. **încurà.**

INCURÁBIL, -Ă adj. *Incurable.* — Care nu se poate vindecà, lecuì, tămăduì. [Familia: (după fr. *incurabilité*) **incurabilitáte** s. f. = neputința de a se vindecà, lecuì, tămăduì).

— *N.* după fr. (lat. **incurabilis, -e,** idem).

INCURABILITÁTE s. f. v. **incurabil.**

ÎNCURAGIÁ vb. Ia v. **încurajà.**

ÎNCURAJÁ vb. Ia. 1°-2°. *Encourager.*

1°. Trans. A da, a face, a inspirà, a insuflà cuivà curaj, îndrăzneală, inimă, bărbăție; p. ext. a îmbărbătà, a însufleți, a îndemnà la o faptă, cf. animà. *Cât ce intră baba'n casă... răzimată pe o cârje, începe a încurăjà pe Ileana.* RETEGANUL, P. I 53/28. | Refl. A prinde inimă, a-și face curaj; (absolut) a spune vorbe de îmbărbătare. *Liniștește-te, c'oană Fănico, încurajè trecătorul. N'o să fie nici o primejdie.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 448.

2°. A protejà, a sprijinì, a favorizà cevà. *Comisiunea este de părere ca Consiliul general să invite pe d-l Ministru al Instrucțiunii de a încuragià... stabilimente de internate particulare.* ODOBESCU, II 74.

[Și: (mai de mult, mai mult gratic) **încuragià** vb. Ia; (cuvântul pătrunzând și în popor, se aude și cu formele asimilate spiritului limbei) **încorăjà,**

înecurăjá vb. Ia. | Adjectiv: **încuraját,** (cu negativul **ne(î)ncurajat**), **-ă** = îmbărbătat; plin de însufleţire, de inimă, curajos, inimos; protejat, sprijinit. *El cu piept încorăjat, Alergând l-a apărat.* PANN, E. V 23. *Apoi ai lor fraţi şi rude văzându-te luptător, cu putere 'ncorăjat...* id. ib. II 3. *Şi de acolea 'ncurajat...* ŞEZ. IV 11/3; — **încurajatór, -oáre** = care dă s. inspiră curaj, care îmbărbătează. | Abstract: **încurajáre** s. f. = îmbărbătare, curaj; protecţie, solicitudine, sprijin. *Dacă văzù Haridim că fără suliţe a rămas, Cu mai mare 'ncorăjare se arătă 'n acel ceas.* PANN, E. II 73. *Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătăţească soiul hergheliilor.* C. NEGRUZZI, I 36.]

— *N.* după fr.

ÎNCURĂJÁ vb. Ia v. **încurajà.**

ÎNCURĂTOÁRE s. f. } v. **încurà.**
ÎNCURĂTÚRĂ s. f. }

ÎNCURCÁ vb. I. I. 1°—3° (*S'*)*emmêler*, (*se*) *brouiller*, (*s'*)*enchevêtrer*. II. 1°. (*S'*)*embrouiller*. (*se*) *perdre*, (*s'*)*embarrasser*, (*se*) *confondre*. 2°. (*S'*)*embarrasser*. 3°. *Hésiter, balbutier*, (*s'*)*embrouiller* (en parlant de la langue). 4°. (*S'*)*empêtrer* (dans une affaire, dans une liaison). 5°. (*S'*)*attarder*. 6°. *Ourdir*.

I. La origine, *încurcà* erà un termin din graiul torcătoarelor; azi e întrebuinţat adesea în sens figurat.

1°. Trans. (despre om; complementul e firul de tors, iţele la ţesut, aţa la cusut, etc.) A amestecà una 'ntr'alta, a încâlci, a înnodà (fără voie); refl. (despre fire, iţe, aţă) a se amestecà, a se încâlci. *Se încurcă aţa* = se înnoadă, se amestecă, de nu poţi coase. GOROVEI, C. 1446. *Firele când se încurcă, Anevoie se discurcă.* ZANNE, P. 291. *Cine a încurcat pânza, trebue să o descurce.* id. III 269. # **A încurcà iţele** = a produce confuzie, dezordine; a complicà lucrurile; **a se încurcà iţele** = a se complicà (o afacere). *Ţist, fă, nu încurcà iţele babei* (= n'o zăpăci). S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Dracul n'are altă treabă, decât că încurce iţele în lume.* id. V 572. *Îmi pare că s'au încurcat iţele!* CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. P. anal. (despre firele de iarbă, asemănate cu firele de tort, p. ext. despre livadă, fâneaţă) Trans. A încâlcì prin călcare. *Florile mi le-ai călcat..., Livezi verzi mi-ai încurcat.* TEODORESCU, P. P. 582 b. *Să-mi calci tu locurile, Să-mi încurci fâneţele, Să-mi dărăşti livezile.* ib. 627.

3°. (Despre drumuri, urme etc., care se întind ca firele) Trans. şi refl. A se amestecà aşà, încât să nu le mai poţi desluşì. *Iepurile şi vulpea, fiecare după firea sa, se silesc a-şi minţì gonacii şi a încurcà dâra lor printre tulpinele despuiete.* ODOBESCU, III 41/11. *Şi le'ncurc cărările, Tot cu desmierdările.* TEODORESCU, P. P. 148. *A i se încurcà potecile (cuivà).* BARONZI, L. I 41/24.

II. Din graiul torcătoarelor şi ţesătoarelor, cuvântul trecù în limba tuturor, ca termin potrivit pentru a exprimà o mulţime de idei mai mult sau mai puţin abstracte.

1°. (Din ideea de «amestecătură» s'a născut aceea de «zăpăceală, confuzie»). Trans. şi refl. A (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) ameţi. *Pentruce încurci şi ameţeşti pe băieţi?* C. NEGRUZZI, I 9. *Aşà; şi 'n aste locuri căpriţa a sărit. Piciorul ei cel ager m'a încurcat de tot.* ODOBESCU, III 83/4.

2°. («Amestecarea» firelor s. «înnodarea aţei» produce «oprirea» lucrului). Refl. (Construit cu prep. în, prin(tre), de) A nu puteà înaintà din cauza confuziei, a rămâneà prins, fixat pe loc, a te împiedecà, a te împletecì (la vorbă s. în expunere). *Puie-sc piciorul lui în lanţ, în mreajă să se încurce.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *În sâlţa aceia le s'au prins piciorul, de să încurcară.* DOSOFTEIU, PS. 31. *De nu s'are fi încurcat ai noştri în carele crăieşti şi boiereşti...* LET. I 139. *S'a încurcat în datorii.* PONTBRIANT. [*Se ziceà că părintele*] *odată... s'ar fi încurcat în cetirea sfintei evangheliì.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Şi ne coborîm noi cu mare greutate pe nişte povârnişuri primejdioase şi ne încurcăm printre cirtiei de brad...* CREANGĂ, A. 30. *S'au încurcat în nişte găteje.* SBIERA, P. 297/14. *Se încurcau singuri în atâtea picioare.* ŞEZ. III 30/27. *Când merge mreja, peştele vrea să treacă rândul întâiu prin ochii... rari; când colò se încurcă de a doua pânză, mai deasă. Atunci smuceşte 'napoi, dar se încurcă şi mai rău, căci aripele întinse... nu-l mai lasă să se tragă înapoi.* ib. IV 115/1. *De măceşi se încurcă, Mărăcini îl înţepà.* TEODORESCU, P. P. 508 b. *Dacă-i curcă, Ce se încurcă În calea vânătorului?* I. GOLESCU, ap. TDRG. || Trans. A împiedecà, a stânjenì, a oprì în lucru. [Haldanii] *încurcă la prăşit* [pe ţărani]. I. IONESCU, C. 62. | (Trans. = fact.) A face ca cinevà să nu mai găsească o ieşire, a face să rătăcească prin... *Baba Uţa, care-şi încurcase vaca printre carele omeneşti...* DELAVRANCEA, ap. TDRG. # **A încurcà vremea** = a pierde vremea de geaba, fără să lucrezi cu rost; **a încurcà zilele cuivà** s. **a încurcà lumea** = a nu fi de nici un folos; a sta în cale, a stânjenì, a împiedecà pe alţii. ZANNE, P. II 538. *Toată lumea se încurcă de mine* = stau mereu în drumul tuturor). D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Astfel nu-l mai luam după mine, ca să-mi încurce zilele.* CREANGĂ, P. 216. *Decât să mai încurci aşà lumea...* id. P. 186, cf. ŞEZ. II 42/3. *Dragă, dè nu ştii jucà, Vremea n'o mai încurcà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 419. **Mă încurcă** = mă stinghireşte. *Îl încurcà pe el că avcà casa la loc rău.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

3°. (Încâlcirea firelor produce o «stagnare», o «funcţionare rea»). A ezità. **A i se încurcà cuivà limba (în gură)** = a nu mai aveà siguranţa graiului, a i se legà (limba). *S'a îmbătat şi acum i se încurcă limba.* **A încurcà cuvinte** = a îngăimà (din cauza perplexităţii), a bolborosì (neştiind ce să răspundă). *Boierii... fără de temeiu, cuvinte câtevà au încurcat.* BELDIMAN, TR. 354. **A încurcà vorba** s. **a o încurcà** = a vorbì confuz, a da răspunsuri evazive, a nu ştì ce să spui, a spune minciunì. *Băiatul încurcă vorba.* ŞEZ. II 153/20. *Împăratul însă au început s'o încurce în toate părţile şi să-i puie fel de fel de piedicì.* SBIERA, P. 90/29. *O tot încurcă şi ei cum pot.* ISPIRESCU, U. 125/12.

4°. (Din ideea de «înnodare» a firului s'a născut sensul) Refl. (Construit cu prep. cu, în vechime şi cu dativul) A se pomenì (fără voie şi fără putinţă de a se desface) legat cu cinevà, prins în mrejele cuivà, a se înnădì cu cinevà; trans. (complementul e omul) a prinde pe cinevà în mreje, (complementul e viaţa) a-şi legà viaţa cu cinevà. *Pentru muieri cădem de la Dumnezeu şi... încurcându-ne acestora..., vreamea vieţiei noastre răsipimu-o cu rău.* CORESI, EV. 416/10. *Cu dracu s'o fi 'ncurcat.* PANN, P. V. III 57. *Puţin a lipsit să nu se încurce cu fata vezirului.* GORJAN, H. II 173. *Se încurcă aşà de bine, încât se trezì însurat.* C. NEGRUZZI, I 310. *Chiriţoaia... te leagă şi te 'ncurcă, de nici dracu te discurcă.* ALECSANDRI, T. 76. *S'a 'ncurcat cu proasta.* ŞEZ. II 75/18. *Haide, ţaţo, eu mă duc, Viaţă cu tine nu 'ncurc.* ŞEZ. VIII 81. # **A o încurcà cu cinevà** = a o păţì, a da de dracu. *Colindătorii... îşi bat joc de acela care îi lasă să plece cu mâna goală... Apoi îndată îşi iau tălpuţa şi fug..., ca nu cumvà să o încurce cu gazda casei.* PAMFILE, J. II 113. || Refl. A se angajà (fără voie, silit de împrejurări).

într'o afacere, din care nu mai poţi ieşi. *Se încurcă în războaie, în care e învins.* C. NEGRUZZI, I 276.

5°. (În legătură cu o noţiune temporală sau locală) A zăbovi, a întârzia, a pierde vremea fără nici o ispravă. *Moş Bodrângă se încurcase nu ştiu pe unde în sara aceea.* CREANGĂ, A. 110. *Nu mă mai încurc prin prejurul şcoalei, ci o iau la sănătoasa spre casă.* id. ib. 6. (Mai ales după o afirmare, spre a o întări şi mai mult, se întrebuinţează expresia) **Nu se încurcă** = nu se lasă, nu glumeşte, nu stă pe gânduri, nu-şi pierde vremea, nu face un lucru pe jumătate etc. *Spirul, acel falnic Spirul, ce-au prădat Ţara-de-sus, Nu se 'ncurcă, trece Prutul...* BELDIMAN, TR. 382. *Scutite de griji şi nevoi, huzurează, nu se 'ncurcă.* CONTEMPORANUL, IV 506. *Bună ziua, Ivane, zise Dumnezeu. Dar cânţi, cânţi, nu te încurci!* CREANGĂ, P. 299. *Când baţi pe coconaş, ori bate-l cum se cade, ori nu te mai încurcă.* ZANNE, P. IV 310. | **A (o) încurcà** = a duce o viaţă chinuită, ca vai de ea; p. ext. (despre animale) a o duce, a trăi. *O încurcă şi el de azi pe mâne, cum poate. Ai cumpărat o pereche de junci, de-ai avea norocul să încurce* = să trăiască. *Nu-i scump purcelul, de ai avea norocul să încurce* (Merişori, pe Jiu). VICIU, GL.

6°. (Cu aceeaşi trecere de sens ca la terminul ţesătoresc «a urzi») † A unelti. *Aduce Dumnezeu înaintea noastră împuţăciunile şi osândele fără vreame ce osândim vecinii noştri şi hitlenia ce încurcăm unul spre alaltu.* CORESI, EV. $327/_{28}$. *Dară nu eşti tu acela ce-ai împlut de galbeni mânile străjearilor, să împletească şi să încurce năpasta asupra învierii?* DOSOFTEIU, V. S. $125/_{1}$.

[Adjective: **încurcát** (cu negativul **ne(î)ncurcat**), **-ă** = amestecat, înnodat, încâlcit, zăpăcit, uluit, ameţit de cap, scos din fire; confuz, complicat, nelămurit, nedesluşit, critic; prins, înnădit, stingherit, jenat, reţinut, angajat. (Ad I 1°) *Zărcsc pe Statu-palmă încurcat în a sa barbă ca un ghem.* ALECSANDRI, P. III 237. *Zile înşirate, fire încurcate.* BARONZI, L. I $57/_{13}$. *Să-mi porţi coadă piepteănată, Cu beteală încurcată.* SEVASTOS, N. $163/_{2}$. *Copilul* [când se naşte] *cu buricul încurcat pe după gât* (= învălătucit în jurul gâtului. GOROVEI, C. 427)... MARIAN, NA. 21; (ad I 3°) *Cărările încurcate.* ALECSANDRI, P. P. $103^{b}/_{24}$. *Drumurile... erau puţin cunoscute şi foarte încurcate.* CREANGĂ, P. 184; (ad I 1°) *Această feliurime încurcată făcù să iasă un bine.* KONAKI, P. 295. *Cântările preuţilor..., sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor făceau, toate la un loc, un vuet încurcat* (= confuz, nelămurit). ODOBESCU, I $3/_{29}$. *O poveste lungă şi încurcată.* EMINESCU, N. 67. *Stau cup ricina 'ncurcată.* OLLĂNESCU, H. A. P. 10. *Ana, veselă, cam încurcală de privirea ironică a cumnatu-său, se duse...* D. ZAMFIRESCU, R. 65. *Situaţia e încurcată.* TDRG; (ad II 4°) *Încurcat în războiul tău...* BELDIMAN, N. P. I $135/_{2}$. *E încurcat în trebi.* C. NEGRUZZI, I 69. # **A o lăsà încurcată** = a nu mai lămuri o chestiune, a nu se mai ocupà de o afacere neclară, a lăsà un lucru nelămurit. [Controversa] *să o lăsăm şi de data asta încurcată!* ODOBESCU, III $68/_{3}$. *Ei, las'o încurcată!* COŞBUC, F. 14; — **încurcătór, -oáre**=care încurcă. *Şi de ce mult încurcătoare mincină.* CAT. MAN. 163, 164; (substantivat supt forma feminină) **încurcătoáre** s. f. *Luaiu coasa de-a spinare Şi sacu cu demâncare Şi m'apucaiu p'o cărare, Să-mi cosesc încurcătoare* (nota: «un fel de iarbă», poate: iarbă încurcată). ŞEZ. XII 148. | Abstracte: (rar) **încurcáre** s. f. = confuziune, complicare. *În tot ceasul cauţi pricini şi încurcări.* PANN, E. II 4; — **încurcát** s. a. = zăpăcire. *S'o ţinea... Şi la pricini de 'ncurcat.* TEODORESCU, P. P. 351^{b}; — (de obiceiu) **încurcătúră** s. f. = amestecătură, încâlcire, zăpăceală, uluială, confuziune, complicaţie, perplexitate; (med. pop.) *încurcătură de maţe* = ocluziune intestinală (BIANU, D. S., cf. DAMÉ, T. 30). *Prilej ce-ş(i) făcà eră încurcături, făcându-să că i-i rău.* DOSOFTEIU, V. S. $183,_{2}$. *Pătrunsde necesitatea de a nu da... încurcătură Sublimei Porţi.* URICARIUL, X $366/_{17}$. *Ce ciudată 'ncurcătură!* KONAKI, P. 274. *Iacă în ce încurcătură am intrat.* CREANGĂ, P. 201, cf. ISPIRESCU, L. 250. *Vremea încurcăturilor şi meşteşugirilor sătăneşti trebue să încete.* ŞEZ. VI 132. *Aleg vânatul de prin încurcăturile aţelor şi-l pun în traistele pentru peşte.* ib. IV $115/_{10}$. *Încurcătura asta nu i-au făcut-o altu.* ib. IV $2/_{27}$. *A băgà în încurcătură, a scoate din încurcătură. Din încurcătură în împleticire* = din rău mai rău. ZANNE, P. V 338; — **încurcálă** s. f. = (Mold.) încurcătură. *Harap-Alb văzându-se pus în încurcală, nu mai ştià ce să facă.* CREANGĂ, P. 270, 85, A. 62; — (derivat din *încurcare*) **încurcăreálă** s. f. = (Mold.) încurcătură. PAMFILE, J. II. | Compus: **încùrcă-lúme(a)** s. m. invar. = om zăpăcit, de care te împiedeci mereu, care nu e bun de nimica. Cf. ALEXI.]

— Din lat. pop. ***încolicò, -are** (de la *colus* cu înţelesul «caier» şi «fir».) G. Giuglea, *Cercetări Lex:* p. 12. Cf. descurcà. (Etimologia dată de S. Puşcariu, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 680-681, din *de-[ob]scuricare* «a elucidà, a face să fie clar» > *descurcà*, de la care s'ar fi construit, după modele ca *deschid-închid, desbrac-îmbrac* etc. — un *încurcà*, e mai puţin probabilă, cu toată analogia ce există cu fr. *brouillard-embrouiller*).

ÎNCURCĂLĂ s. f.
ÎNCÙRCĂ-LÚME(A) s. m. inv.
ÎNCURCĂREÁLĂ s. f.
ÎNCURCĂTOÁRE s. f.
ÎNCURCĂTÚRĂ s. f.
} v. **încurcà.**

ÎNCÚRE vb. III. v. **încurà.**

ÎNCURELÁ vb. Ia *Ceindre d'une courroie* — Refl. A se încinge cu curele. *Vinele să-mi scoţi, Curele să-ţi faci, Să te 'ncurelezi.* TEODORESCU, P. P. 64. [Abstract: **încurelát** s. a. *Scoate murgul de 'nşelat, De 'nşelat şi 'ncurelat.* BIBICESCU, P. P. 332.]

— Derivat din **curea** (plur. *curele*) cu pref. **în-.**

INCÚRGE vb. III. 1°. *Faire incursion.* 2°. *Rentrer.* — (La cărturarii din Ardeal).

1°. Intrans. şi trans. (Învechit) A intrà cu impetuozitate, cu violenţă în ceva, a năvălì, cf. invadà. *Turcii incurseră ţara.* LM.

2°. Intrans. (Despre banii care se plătesc, despre un act s. o hârtie care se înaintează la o instituţie) A intrà.

[Şi: **încúrge** vb. III. | Adjectiv: **incúrs** (cu negativul **neincurs**), **-ă** = intrat. *Sumele, actele incurse.* | Abstract: **incúrgere** s. f. | Familia: (Numai la P. MAIOR) **încúrsă** † s. f. = năvălire, invaziune, incursiune. *Au înfrânt pre varvari de a face încurse în Dachia.* IST. 22. *Varvarii se cuprindeà cu încurse şi cu prădare prin ţările Împărăţiei Romanilor.* ib. 33; — (pretutindeni) **incúrsie,** (după fr. *incursion*) **incursiúne** s. f. = invaziune, năvălire de duşmani într'o ţară streină; fig. intrare într'un subiect strein de preocupările obicinuite, cf. impietare; excurs.). *Incursia Tătarilor în Moldova.* LET. I $111/_{31}$. *În aceste regiuni, aşà des pustiite de incursiunile Tătarilor...* ODOBESCU, II 227. *Se zice că ar fi servit, în vechime, de streajă pentru pază locuitorilor despre incursiunile inimicilor.* id. ib. 176. *Un poet care a făcut o incursiune în domeniul ştiinţelor exacte.*]

— Formaţiune savantă (în sensul 1° după lat. *incurrere*, în sensul 2°, după germ. *einfliessen*) din **în-** (**în-**) şi **curge**.

ÎNCÚRGE vb. III v. **încurà** şi **incurge**.

INCÚRIE s. f. *Incurie.* — Lipsă (mare) de îngrijire, de grijă, neîngrijire, cf. neglijenţă. *Incuria şi nepăsarea către amintirile strămoşeşti.* ODOBESCU, I 345.
— *N.* din lat. **incuria, -am,** idem.

ÎNCURMEZIŞÁ vb. Ia v. **curmeziş**.

ÎNCURPENÍ vb. IVa refl. v. **curpen**.

ÎNCÚRSĂ † s. f. } v. **incurge**.
INCÚRSIE, INCURSIÚNE s. f. }

ÎNCURŢÍ † vb. IVa refl. *S'établir à la cour* de qqn. — A se aşezà, a se stabilì în s. la curtea cuivà. *În coperimântul Ze(u)lui de ceriu încurţi-se.* CORESI, PS. 252. (: în cuperemântul D-zeului încurţiiu-me. PSAL. SCH.).
— Derivat din **curte,** cu pref. **in-,** după paleosl. *vodvoriti-se.* TDRG.

ÎNCURUNDÁ † vb. Ia v. **curând**.

ÎNCUŞB- v. **încujb-**.

ÎNCUSCRÍ vb. IVa refl. *S'allier* (à une famille). — (Construit cu prep. cu, † către, une-ori complinit prin împreună) A se face cuscru (s. cuscră) cu cinevà, a se înrudì prin cuscrenie, cf. încumnăţì, încumetrì, nemurì, înrudì. *Să vă încuscriţi către ei.* BIBLIA (1688) 131. *Celalalt fecior... să ia fata lui Cantemir..., să se încuscreze.* LET. II 266/24. *Să încuscrise cu Theudoric.* CANTEMIR, HR. 287/17. *Se încuscrise cu Leaşii.* MAG. IST. I 212/24. *S'ar încuscrì cu dracul, numai mirean să fie.* C. NEGRUZZI, II 249/24. *Vrei să ne încuscrim împreună?* ALECSANDRI, T. 954, cf. 791. *Făgărăşenii nu se încuscresc niciodată cu ne-românii.* HASDEU, I. C. 13, cf. MARIAN, NU. 55. *Hai, ne-om încuscrì Şi ne-om nemurì.* MARIAN, NA. 363, MOLDOVAN, Ţ. N. 18, IORGA, C. I. 1/68, ISPIRESCU, U. 34/8. # *Guşaţii cu guşaţi se încuscresc.* BARONZI, L. 67/6. *Pănă nu ne potrivim, Amândoi nu ne 'ncuscrim.* ZANNE, P. IV 391. *Nu m'oiu încuscrà cu el,* se zice când cinevà nu este cruţător faţă de cinevà s. nu vrea să-l ajute. ib. || A se înrudì prin cuscrenie cu cinevà. *Se făcù unealta streinilor, cu care se încuscreà.* C. NEGRUZZI, I 278. [Prez. ind. *încuscrésc,* mai rar *încúscru* (DOSOFTEIU, ap. TDRG). | Şi: **încuscrà** vb. Ia | Adjectiv: **încuscrít** (cu negativul **ne(î)ncuscrit**), **-ă** = înrudit prin cuscrenie (cu cinevà). *Boierii... cei mai mulţi erau încuscriţi cu Polonii şi cu Ungurii.* C. NEGRUZZI, ap. DDRF. | Abstract: **încuscrire** s. f. = înrudire prin cuscrenie. *Să roagă de iertăciune de încuscrirea ce-o cereà.* PANN, E. IV 26. *L'ar fi putut scutì pe dânsul de onoarea unei încuscriri cu Timuş.* IORGA, L. II 579; — **încuscrit** s. a. *Dacă-i vorba pe'ncuscrit...*]
— Derivat din **cuscru,** cu pref. **în-**.

ÎNCUŞLUÍ vb. IVa v. **încujlui**.

ÎNCUTROPÍ vb. IVa v. **cotropì**.

ÎNCUVIINŢÁ vb. Ia. 1°. *Approuver.* 2°. *Accorder.* 3°. *Permettre.*
1°. (Mold., modern) Trans. A aprobà. *Tot satul cuviinţează vorbirea lui cuminte.* I. NEGRUZZI, II 150. *Adevărat, încuviinţă vecinul din dreapta.* C. PETRESCU, C. V. 115.
2°. Trans. A acordà. *Două luni de oprire în străinătate ce bătrânul... mai încuviinţase fiului său.* I. NEGRUZZI, ap. TDGR.
3°. (Construit cu să) A da voie, a permite. *Au încuviinţat fetei sale celei mai mari să se primble cu el.* SBIERA, P. 89/31—32.
[Şi: **cuviinţà** † vb. Ia. || Adjectiv: **încuviinţát (cuviinţát †), -ă** = (†) cu cuviinţă, cuviincios, întemeiat, potrivit; (astăzi) acordat, aprobat, permis. *Cuviinţat şi la frumseaţe şi la stat şi la vârtutea trupului.* MINEIUL (1776) 52½. *Năravuri bine cuviinţate.* CALENDARIU (1814) 128/23. *Foarte încuviinţat s'a plecat la împărat.* PANN, E. II 113. *Încuviinţate documentări.* P. MAIOR, IST. 38. *Încuviinţate datorii.* DRĂGHICI, R. 152. Contrariul: **neîncuviinţát, -ă** adj. (şi cu înţelesul de) necuviincios, nedemn. *Aceste neîncuviinţate ale lui purtări.* DRĂGHICI, R. 4, cf. 153, GCR. II 162. Abstract: **încuviinţáre** s. f. = aprobare, consimţământ, permisiune. *Cere şi încuviinţarea Patriarhului.* C. NEGRUZZI, I 241. [Mirele] *a căpătat de la* [părinţi] *încuviinţare.* MARIAN, NU. 96.]
— Derivat din **cuviinţă,** cu pref. **în-**.

ÎNCVARTIRÁ vb. Ia v. **încartierà**.

INCVIZÍŢIE † s. f. }
INCVIZITÓR † s. m. } v. **inchiziţie**.
INCVIZITORIÁL, -Ă † adj. }

ÎNDÁLB, -Ă adj. v. **dalb**.

ÎNDĂLUÍ vb. IVa v. **andălì**.

ÎNDĂLUNGÁ vb. I v. **îndelungà**.

ÎNDĂMÂNĂ adv., adj., s. f. (ş. d.) v. **îndemână** ş. d.

ÎNDANTELÁT, -Ă adj. v. **dantelat**.

ÎN DAR loc. adv. 1°. *En présent, gratuitement.* 2°. *En vain.*
1°. Ca dar, prezent, cadou; p. ext. fără răsplată, de geaba, în cinste (III 1°), gratis. *Îl vei trimite slobód în dárŭ* (δωρεάν). BIBLIA (1688) 54; cf. 101,2. *A te lăudà nepricepându-ne, în dar miluiaşte-ne.* MINEIUL (1766) 207²/2. *Toţi câţi aveà arme proaste şi le ţineau în zadar, Le trămit la Eterie, şi le dau toate în dar.* BELDIMAN, TR. 344. *El este odorul fără preţ pe care voiu să-l dau în dar.* I. NEGRUZZI, VI 247.
2°. † (Mold., traduce pe slav. *zadar* «zadar») În zadar, zadarnic, în cinste (III 1°). *Ascultă-mă, hiică, şi-ţi uità ruda, Că 'n dárŭ nu ţi-i truda.* DOSOFTEIU, PS. 149. *Sloboziià puştile... şi se gândiià că vor înspăimà pre Tătari numai cu sunet; ce nu se sparie neprietenul numai cu sunetul în dar, fără moarte.* LET. I 347. *Ostenința mea în zadar şi nevoința în dar îmi va ieşì.* CANTEMIR, IST. 218.
— Compus din **în** şi **dar.** Cf. îndarn.

ÎNDĂRĂCNÍ † vb. IVa v. **îndărăptà**.

ÎNDĂRĂMNIC, -Ă adj. v. **îndărătnic**.

ÎNDĂRĂPNÁT, -Ă adj. v. **îndărăptà**.

ÎNDĂRĂPNIC, -Ă adj. (ş. d.) v. **îndărătnic** (ş. d.)

ÎNDĂRĂPNICIÚNE s. f. v. **îndărătnic**.

ÎNDĂRÁPT adv. v. **îndărăt**.

ÎNDĂRĂPTÁ vb. Ia. 1°. *Se retirer, reculer.* 2°. *Repousser.* — (Mold. şi Transilv. de nord, vechiù şi popular).

1°. A da îndărăt, a se retrage, a cedà. Intrans. *Cunoscù Noe c'au îndărăptatŭ apa de pe faţa pământului* (cessavit aqua). DOSOFTEIU, ap. HEM. 490. *Unde eră nevoie, însuşi-se vărià, ca, văzându-l ai săi, să nu îndărăpteze.* LET. I 145/12. *Atunce Turcii au şi început a îndărăptare.* ib. II 361/25. *Boala îndărăptează* = dă înapoi, descreşte. Com. I. CORBU. || Refl. (numai pleonastic, în legătură cu înapoi) *Aşteaptă, Irodiancă, aşteaptă, Şi 'napoi te îndăreaptă, că de nu ti-i 'ndărăptà, Cuţit în mâni ţi-oiu da.* MARIAN, V. 163.

2°. Trans. A respinge. *Cu ruga îndărăptà foamea cetăţii.* DOSOFTEIU, V. S. 3,2. *Acesta îndărăptà războaiele varvarilor.* id. ib. *Atunci îndărăptându-i Leşii, s'au întors Cazacii în tabăra lor.* LET. I 320/29.

[Şi: **îndărătà** vb. Ia (Bucov.) = a da îndărăpt (com. A. TOMIAC); a face să se retragă, (spec. despre lapte) a stârpì. *Dacă nu stârpeşte de grabă ţâţa... freacă cu usturoiu pisat... ţâţele, anume ca să îndărătneze (să stârpească mai degrabă).* MARIAN, NA. 427; — **îndărătnà** † vb. Ia. *Cei mai mulţi boieri, cari priveà mai mult la interes..., pohtcà să vază pe acest boier* [cinstit] *pă dinafară..., ca să nu fie între ei vreunul carele să-i îndărătneze sau cel puţin să le defăimeze faptele.* ZILOT, CRON. 68; —(din *îndărapnà*, cu schimb de conj. şi prefacerea lui *pn* > *cn*) **îndărăcnì** vb. IVa = a respinge. *Dascălii altor limbi, carii... ne îndărăcneà pentru câştigul lor.* LOGHICA, ap. GCR. II 253. | Adjectiv: **îndărăpnát, -ă** = stăruitor, îndărătnic. *Norocul... În jocul său... stă 'n veci îndărăpnat* (traduce pe *pertinax* din textul latin), *Pe plac nesigure favori având la toţi de dat.* OLLĂNESCU, H. O. 268. || Abstract: **îndărăptătúră** † s. f. [plur. *-turi*] = retragere în dezordine. *După această a doua îndărăptătură a oştilor lui Vasile Voevod...* M. COSTIN, ap. GĂDEI.]

— Derivat din **îndărăpt (îndărăt).** Forma *îndărătnà* pare a fi disimilată din *îndărătrà* < ***deretrare,*** sau apropiată de *îndărătnic.*

ÎNDĂRĂPTĂTÚRĂ † s. f. v. **îndărăptà.**

ÎNDĂRẮPTNIC, -Ă adj. (ş. d.) v. **îndărătnic** (ş. d.).

ÎNDĂRẮT adv. I. 1°. *Derrière, en arrière.* (S'emploie dans les cas où le français dit: repousser, reculer etc.) 2°. *Inversement.* 3°. *Ironiquement.* II. *Derrière.*

I. 1°. (Situat) înapoi şi în dosul cuivà s. a cevà (în opoziţie cu în faţă). *Căzură îndărăpt, pe spate.* VARLAAM, C. 103. *Legându-i mânule îndărăpt* (= la spate). DOSOFTEIU, V. S. 50,2. *L-au pus pe un cal, îndărăpt, cu faţa spre coada calului.* LET. II 252/29. *Calul fuge... cardinalul cată îndărăt.* ALECSANDRI, P. III 248. *Mergeà şi se ţot uità îndărăt.* ISPIRESCU, L. 130, cf. RETEGANUL, P. I 20/24. *Două foi înainte şi îndărăpt.* BREBENEL, GR. P. | (În unire cu verbele care arată o mişcare ca: a merge, a se duce, a veni, a porni = a se înapoià, a se întoarce) *N'a vrea muiarea să meargă cu mine îndărăt la pământul acesta.* BIBLIA (1688) 16, cf. C. NEGRUZZI, II 267/3. *Şi 'ndărăpt să să ducă cu multă sâială.* DOSOFTEIU, PS. 24. *Îndărăt am venit.* CĂTANĂ, B. 148. *Îndărăpt el a pornit.* ALECSANDRI, P. P. 21/11. | (În unire cu verbe ca: a trimite, a întoarce, a se întunà, are înţelesul acestor verbe compuse cu prefixul re-) *Se întoarseră iară îndărătŭ.* CORESI, EV. 392/18. *Trimisă îndărăpt pre ceialaltă crăiasă.* ALEXANDRIA, 20. *Au dat poroncă... să se întoarcă îndărăpt.* LET. III 158/25, cf. C. NEGRUZZI, I 139, ALECSANDRI, T. 714. *Îndărăt că se 'nturnà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 515/1. # **A (se) da îndărăt** = a se retrage, (fig.) a se lăsà, a cedà; a regresà. (despre apa unui râu) a scădeà. *S'au dat Tătarii îndărăpt.* LET. II 48/27. *Ei s'au prins cu jurământ să nu dea îndărăt.* ALECSANDRI, P. III 204. *Vai de biet Român săracul, Îndărăt tot dă ca racul.* EMINESCU, P. 161. *Începù adecă a da îndărăt.* ISPIRESCU, L. 393. *Românul par'că e cu capu 'n sac, de ce s'apucă, tot îndărăt dă,* zice ţăranul desnădăjduit, văzând că orice ar face, tot rău merge. ZANNE, P. VI 283. **A da (cevà) îndărăt** = a înapoià, a întoarce, a restitui cevà. *Să-i deie banii îndărăpt numai decât.* CREANGĂ, A. 105. *A fost dară nevoit ca să dee ginerului său îndărăpt toate câte le avusese.* SBIERA, P. 192/32. **A rămâneà îndărăt** = a rămâneà în urmă.

2°. † (Rar) Invers. *De pre numele ţărâi de dînsul supusă l-ar fi numit Ghetianul... iară nu îndărăpt.* CANTEMIR, HR. 118.

3°. † În mod ironic. (În expresia:) **A grăì îndărăpt** = a vorbì în ironie. *Cela ce va grăì omului cuvinte bune, şi le va grăì cu hicleşug, de-l va batgiocurì, ce să dzice va grăì îndărăpt* (hironice, PRAV. MUNT.: peste piezi), *acesta să va certà.* PRAV. 878.

II. Subst. (Rar) Dos. *Stau cu îndărătul în faţă.* LM. | (Mai ales în legătură cu un genitiv; cu funcţiune prepoziţională) **Îndărătul (cuivà** s. **a cevà)** = în dosul (cuivà), după (cevà). *Vor curvì featele tale de 'ndărătul Dumnezeilor lor.* BIBLIA (1688) 64, cf. 31. *Mireasa Viorica i-aşteptà 'ndărătul uşii.* EMINESCU, P. 196. *Eră îndărăptul turmei.* RETEGANUL, P. I 14/1, cf. ALECSANDRI, P. P. 136b/2. # **D(e)-a îndărătele(a) (de-a'ndără(p)tele(a), de-a'ndăretele)** = cu spatele înainte şi cu faţa înapoi, pe dos, invers, întors. *Să zică tatăl nostru şi să meargă de-a 'ndărătelea.* GHICA, S. 55. *Au aflat toate pe de-a 'ndărăptelea.* SBIERA, P. 192/31. *Pernioara de-i schimbà, D'a 'ndăretele-o puneà.* TEODORESCU, P. P. 578b, ŞEZ. I 60/32. *D'a 'ndăratele mergeà.* PĂSCULESCU, L. P. 280.

[Şi: (Mold., Transilv.) **îndărăpt, îndrăpt** † adv. = întors, pe dos; nedrept. *Într'atâta de ascuţit şi îndrăpt giudeţ cade* [acre et sinistrum.., judicium). CANTEMIR, HR. 7, cf. IST. 82; — **înderéte** (cu pronunţare dial. *anğirek'e*) adv. JAHRESBER. XIII 92. | Compus: **dindără(p)t (dendără(p)t)** adv. = dinapoi (şi cu înţelesul adv. simplu) îndărăt, în urmă. *Partea dendărăpt se rumpiià de tăria undelor.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 95. [Femeia bolnavă] *dindărăpt mergeà.* VARLAAM, C. 340. *Craiul s'a văzut cuprins dindărăpt.* LET. II 66/30. *Legându-i mânile dinŭ dărătŭ.* MINEIUL (1776) 401/1. *Macedonenii îi loviră, unii din dărăpt, unii din mijloc.* ALEXANDRIA, 37. *Piciorul de îndărăpt.* LB. *De-odată se simţì tras pe dindărăt de mânica surtucului.* ODOBESCU, III 46/14. *Capul osiei de dindărăt.* ISPIRESCU, L. 226.]

— Din lat. **[in]deretro,** idem. Formele cu *pt* se explică, poate, prin contaminarea lui *îndărăt* cu un ***înderept** din lat. **indirectus.** Expresii ca a *grăì îndărăpt*, forma *îndrăpt* şi înţelesul ei de «nedrept», apoi derivate ca *îndărăptnic* «încăpăţânat» se apropie de sensul latinescului *indirectus*, iar faptul că în texte vechi *înderet(u)* se scrie cu *rr* şi *îndărăpt* numai cu *r* (cf. Candrea, *Psalt. Sch.* glosar) confirmă această părere.

ÎNDĂRĂTÁ vb. Ia
ÎNDĂRĂTNÁ vb. Ia } v. **îndărăptà.**

ÎNDĂRẮTNIC, -Ă adj. subst. *Pervers, obstiné, entêté, rêtif.* — (În texte vechi traduce mai ales pe paleosl. стрѣптивъ = perversus, asper, obstinatus, tortuosus; azi cu înţelesul de) Încăpăţânat, cu capul mare (LB), stăruitor şi neînduplecat, nesâlnic, nătâng (ŞEZ. III 82/25), inacciu; «cel ce iubeşte ca toate lucrurile să meargă îndărăt, să rămâie îndărăt; cel ce se ţine de un gând, de

o părere, adică împotrivitor, neascultător; cel ce la toate găsește împiedecare, nevoință, greotate spre urmare, sanchiu, semeț» (I. GOLESCU, C. I.). *Cu alcșii ales fi-veri și cu îndereținicii* [întorții PSALT. SCH.; îndărăpniculu PSALT. DOSOFTEIU; envers les pervers] *îndărătnică fi-veri* [răsvrătì-te-veri PSALT. SCH., înderretnicì-veri PSALT. HURM., te veri îndărăpnicì PSALT. DOSOFTEIU] PSALT. 1588, ps. 17, 27. *Rudă îndărătnică* [gintu rău PSALT. SCH., sămânță înderretnică PSALT. HURM., génération révêchc] *și mânietoare, rudă ce nu-și dereaptă inema sa.* ib. ps. 77,8. *Eră îndărătnici, că nu înțelegeà dereptul și dereptatea.* CORESI, EV. 80/9. *Eu m'am păzit de cărările îndărăpnicului* («dem Wege des Mörders») PSALT. (1651) 175. *Enderetnic* = haereticus (apostata, retro-abiens). ANON. CAR. *Hulì pre acei răi și îndărăpnici din Greci.* LET. II 442/36. *Noi sântem lupi și îndărătnici la năravuri.* ȚICHINDEAL, F. 185. *De un fiu îndărăpnic nici de cum să-mi vorbești.* BELDIMAN, O. 33. *Păcătos, nătâng și îndărăpnic.* C. NEGRUZZI, I 84. *Pătimaș și îndărătnic, s'o iubești ca un copil.* EMINESCU, P. 257. *Se află vreunul de cei dârji și îndărăpnici...* MARIAN, T. 295. || Substantivat; (Bot., Ban.) **îndărătnică** = clocoței (Clematis integrifolia). PANȚU, PL. [Și: **îndărăptnic, -ă, îndărătmic, -ă** PASCU, SUF. 335, SICRIUL DE AUR, ap. CCR. 124. LB., **îndărăpnic -ă,** adj. subst. || Abstracte: **îndărătnicíe (îndărăpnicíe, îndărăptnicíe)** s. f. = (vechiu) opoziție, opunere, răutate; (azi) încăpățânare, neînduplecare. *Enderetnicsie* = haeresis (apostasia, recessio). ANON. CAR. *Iară de are vrea să facă îndărătnicie, să stea împotivă.* LET. I. A. 124/1. *Scornì-să îndărăpnicie în farisei.* (fu pârâ Saducheilor. COD. VOR.; făcutu-s'au price BIBLIA 1688]. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 49. *Îndărătniciile și vicleniile diavolești.* MINEIUL (1776) 187½. *Părinții cari sânt stricători și răsipesc lucrurile... numai pentru îndărăptnicia lor.* URICARIUL, XVII 51. *Numai bunătatea lui Dumnezeu... poate să precovârșască fărădelegile și îndărătnicia ta.* CREANGĂ, P. 324. *S'au cam supărat de îndărăptnicia ginerului său.* SBIERA, P. 43/3; — **îndărăpniciúne** † **(îndrăpniciúne** †) s. f. = răutate, răzvrătire. *Nemulțumirea și îndărătniciunea oamenilor către D-zău.* VARLAAM, C. 287, cf. II 42,9. *Corbul... atâtea răutăți și îndrăpniciuni... să fie făcut.* CANTEMIR, IST. 242. | Verb: **îndărătnicì (îndărăpnicì, îndărăptnicì)** vb. IVa = (trans. †) a întoarce pe cinevà de la cevà, a-l face să se înapoieze, să plece îndărăt; (azi refl.) a se opune (LB.) din încăpățânare; a se încăpățâna, a stărui cu îndărătnicie într'ale sale (COSTINESCU); (mai rar, trans.) a irità pe cinevà (POLIZU), a-i trezi spiritul de contradicție, a se împotrivi, a nu ascultà (I. GOLESCU, C. I). *Pentru căce Moisi și Aaron îndărătniceaște norodul de la lucru?* BIBLIA (1688) 42. *Îndărătnicì pre toți a fugì.* MOXA, 369/9. *Stăpânul moșiei, îndărăpnicindu-se, nu va voì să le dea.* URICARIUL, II 141/18. *Nu te 'ndărătnicì, bade Gavrile!* ALECSANDRI, T. 1532. *Se îndărătniceà să cânte la... piano.* BASARABEANU, CONTEMP. III 571. *El este zacaș și se îndereținicește a...* ISPIRESCU, L. 11. *Nu făcù nici o mișcare, ca să nu supere ori să îndărătnicească pe zâna a venì după el.* ib. 35. | (Cu adjectivul) **îndărătnicitór, -oáre** † = care se îndărătnicește, se opune, nu ascultă; (și cu adverbul) **îndărătnicéște (îndărăpnicéște, îndărăptnicéște)** = cu îndărătnicie, cu încăpățânare, cu stăruință îndărătnică (LB., COSTINESCU). *Nu osândiței munci să se mâhnească..., nici făgăduinței ceaia buna îndărătnicitori să fie.* CORESI, EV. 214/2].

— Derivat din **îndărăt (îndărăpt)** cu suf. adj. **-nic.** (Pentru înțeles, cf. alb. *prapa* «îndărăt», *prape* «îndărătnic»). Posibil ar fi ca *îndărătnic* că fie numai apropiat de derivatele în *-nic*, fiind disimilat din *îndărătric*, iar acesta să fie un lat. ***in-deretricus.*** Forma *îndărătnà* ar sprijinì această explicare, la care pare a se fi gândit și Laurian și Massimu.

ÎNDĂRĂTNICÉȘTE adv.
ÎNDĂRĂTNICÍ vb. IVa
ÎNDĂRĂTNICÍE s. f. } v. **îndărătnic.**

ÎNDĂRĂTNICITÓR, -OÁRE adj. † v. **îndărătnic.**

ÎNDÂRJEÁLĂ s. f. v. **îndârjì.**

ÎNDÂRJÍ vb. IVa. I. 1°. *Irriter, pousser à.* 2°. (Réfl.). *S'entêter, s'obstiner, se buter.* II. *S'engraisser, prendre de l'embonpoint.*

I. 1°. Trans. A face pe cinevà să fie dârz, a ațâță, a întărâtà, a îndemnà pe cinevà să persiste în cevà. *Dulceața cuvintelor și politica îndârjiră mai mult la obrăznicie pe filosoful nostru.* GORJAN, H. IV 62. *Și pe Turc îl îndârjià.* PĂSCULESCU, L. P. 268.

2°. Refl. A devenì dârz; a luà o poziție ostilă; a se înfurià; a persistà în cevà cu multă încăpățânare; a se încordà (Straja, Bucov. Com. TOMIAC). *Seîndârjaște* [calul]. BIBLIA (1688) 380²/13. *Și atâta se îndârjise în nebunie, cât...* MAG. IST. 303/20. *În ce te bizui, de te îndârjești așà, nepoate?* CREANGĂ, A. 57. *De bătaia muierească, când se îndârjesc ele...* ISPIRESCU, U. 52/11. *Nu te îndârjì* = nu sărì la mine crezând că ești mai tare. ȘEZ. X 150.

II. (Prin părțile Năsăudului) A se îngrășà, a se îmbuibà, a(-și) ieși din piele. *De când trăește bine, a început copilul micu a se îndârjì.* BUGNARIU, NĂS.

[Adjectiv: **îndârjít, -ă** adj. *Supărate îndârjite.* PANN, P. V. III 95. *Trupele... trag mereu cu îndârjită mânie asupra parapetelor.* ODOBESCU, III 589/28. *Apoi se făcuse cam îndârjit Hulu.* SLAVICI, N. 195. *Când e îndârjit Rumânu' pe femeia lui, îi zice...* JIPESCU, O. 56. | Abstracte: **îndârjíre** s. f. *Dar ele cu îndârjire... nu lasă răgaz l'a mea gândire.* I. NEGRUZZI, II 64;—(din *dârjie* + *îndârjì*) **îndârjíe** † s. f. *Jigania aceasta... nu cu îndârjie și cu rău iaste de domolit.* CANTEMIR, IST. 326; — **îndârjeálă** s. f. *Hie că și opincaru' prea are îndârjala răului.* JIPESCU, O. 96.]

— Din v.-bulg. **-dražiti** «a iritâ, a înfurià», apropiat de cuvântul **dârz.**

ÎNDÂRJÍE † s. f. v. **îndârjì.**

ÎNDÁRN adv. *En vain, infructueusement.* — (Italienism învechit la scriitorii moldoveni) În zadar, fără folos (COSTINESCU), cf. † în dar (2°). *În darn au fost lacrimile și rugămințile ei.* C. NEGRUZZI, I 107. *În darn aste nenorocite provinții suspinau după un repaos dorit.* id. I 202. *În darn răsună vocea-mi de eco repetită.* EMINESCU, ap. TDRG.

— *N.* după ital. **indarno,** idem. Cf. în dar.

ÎNDÁT adv. v. **îndată.**

ÎNDÁTĂ adv. *Tout de suite, à l'instant, sur le champ.* — Numaidecât, imediat, acuma și fără întârziere, cf. de-o-dată, dintr'odată, acușì, mintenaș. *Căzuse Hatmanul într'un răzor... de nu se puteà îndată să se scoale.* LET. II 230/16. *De-i vrea, îndată poți.* KONAKI, P. 107. *Îndată au intrat amândoi în corabie.* DRĂGHICI, R. 6. *Îndată porunci să întinză corturile.* GORJAN, H. I 2/30. *Cum vor vedeà că Măria Ta vii cu*

putere, îndată vor alergà. C. NEGRUZZI, I 138. *Mihaiu îi trămise îndată doi soli.* BĂLCESCU, M. V. 412/26. *Nevoia ar cere ca să-l potolesc îndată.* ODOBESCU, III 13/23. *Şi numai cât au gândit..., şi îndată au şi fost de faţă.* CREANGĂ, P. 102. *Îndată se făcù o pădure mare.* ISPIRESCU, L. 25. **Îndată... îndată** = † când... când, une-ori... alte ori. *Acolea unde li se arătà* [Hs. apostolilor] *îndată erà vădzut, îndată crà nevădzut.* VARLAAM, C. 132$_2$. **De îndată** s. **dindată** = îndată, imediat. *De îndată... s'au apropiat.* KONAKI, P. 87. *Boierii... să supun şi de îndată încep în Iaşi a s'adunà.* BELDIMAN, TR. 353. *Răspunsul... nu venì de îndată.* ODOBESCU, II 80/19, cf. MAIORESCU, CR. II 124, CREANGĂ, P. 86. *Cunoscându-se... nevrednicia sa..., dindată depărtându-se din postul său..., se va rânduì altul.* URICARIUL, I 129/9, cf. XIV 245/23. **Îndată ce (de îndată ce..., pe îndată ce...)** = cât ce, imediat ce; când, după ce. *Îndată ce au înţăles că le-au perit capetile, au şi purces la fugă.* LET. I 327/24. *Îndată ce sosise, Lăpuşneanu poruncì.* C. NEGRUZZI, I 142. *Dumnezeu nu pedepseşte, îndată ce omu[l] greşeşte.* ZANNE, P. VI 654. (Bucov., Maramureş, Moldova de nord). **Îndáta màre** (**îndată mare** BUD, P. P.) = imediat, îndată, pe loc, de grabă, repede. *Auzind pricina, îndată mare deterà de ştire.* MARIAN, T. 107. *Să-i faci îndata mare o zeamă de pui.* SBIERA, F. 13, cf. CONTEMPORANUL, V. vol. I 290. *A venit îndată mare (repede).* PAMFILE, J. II. [Şì: **îndát'** adv. *Dar îndat' se stăpâneà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 488. **Îndátăşi** † adv. (astăzi numai dialectal, prin Ţara-Oaşului) = imediat, numai de cât. *Îndatăşi s'au apucat de au făcut mare şi frumoasă nuntă.* LET. II 237/34. *Îndataş biruindu-i de pre locurile sale, i-au gonit.* CANTEMIR, HR. 325/31. *Mândria acelora îndatăşi o au zmult.* MINEIUL (1776) 69^2/2. *Şi 'ndatăş cât s'o pus gios...* GRAIUL, II 61 | Diminutiv: **îndăţică** adv. (Prahova). CDDE nr. 470.]

— Compus din **în** + **dată.**

ÎNDÁTĂ CE conj.
ÎNDÁTA MÀRE adv.
ÎNDÁTĂŞI † adv.
ÎNDĂŢÍCĂ adv.
} v. **îndată.**

ÎNDĂTÍNĂ vb Ia. *Avoir l'habitude.* — (Urmat de inf. s. să + conj.) (Bucov., traducând pe germ. «pflegen») A avea obiceiul, datina, deprinderea, a (se) obicinuì, a se deprinde, a se dedă. *Unele moaşe îndătinează a pune în scăldătoarea primă numai ouă de raţă.* MARIAN, NA. 85. *Epoca, în care îndătinează Românii... a se căsătorì.* id. NU. 4. *Îndătinează femeile a aruncà o lingură.* GOROVEI, CR. 309. [Adjectiv (şi în alte regiuni): **îndatinát** (cu negativul **ne(î)datinat, ne(î)ndătinat**), **-ă** adj. adv. = deprins, moştenit, apucat, obicinuit din vechi. STAMATI. *Maimuţărie... a jocurilor îndatinate la Elinii antici.* ODOBESCU, I 479. *În locul îndătinat al ctitorilor văd pe Ştefan.* IORGA, B. 91. *Limbi îndătinate în ţară.* SBIERA, F. 267. *Ţăranca... îndatinată cu munca.* JIPESCU, ap. TDRG. *Nendatinatul său drum.* COŞBUC, Æ. 103/17. *Când urlă cânii neîndătinat la casă, spun... moartea stăpânului.* ION CR. II 211. *E îndatinat să* (s. ca)... = e datina, obiceiul să... *E îndatinat a se lăsà copilul să sugă...* PĂCALĂ, MR. 167.]

— Derivat din **datină**, cu pref. **în-.**

ÎNDATORÁ vb. Ia v. **îndatorì.**

ÎNDATORÍ vb. IVa. 1°. *Prêter. Emprunter, s'endetter. Grever, mettre en gage.* 2°.—4°. *Obliger, contraindre.* (Réfl.) *S'obliger à.*

1°. Trans. (Complementul e o persoană) A împrumutà pe cinevà cu cevà. *Brâncoveanul... să îndatorească Poarta cu 500 pungi.* LET. II 331/22. | Refl. A se împrumutà cu cevà de la cinevà, a face datorii. *Să va îndatorì cu cevà la altul.* PRAVILA MOLD. 28. *Neavând de unde luà banii, se sărăceà şi se îndatorà.* MAG. IST. I 286/13. *S'au fost îndatorind la boierinaşi de bani.* LET. II 218/6. || (Complementul e un obiect) A contractà o datorie, ipotecând s. punând cevà (ca) amanet. *Am îndatorat casa, de am făcut cele ce am făcut.* ANTIM, P. XXVIII 4. *Îndatorì ţara şi pe baci, şi pe oi şi pe mere.* LET. II 296/26.

2°. Trans. A obligà pe cinevà să dea cevà. *Îi îndatorà cu... dări de bani şi altc dăruieli.* GORJAN, H. I 110.

3°. P. ext. (Trans.) A obligà, a constrânge pe cinevà la cevà. *Ne îndatoreà din poruncă a vinde toate cele... şi a ne desface.* URICARIUL, I 241/14. *Nu ştiu ce cuvânt îi îndatorează a se înfăţişà la judecata de apoi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/43. *Părîtul are voie a îndatorì pre părîş ca să dovedească toate vinovăţiile.* CARAGEA, L. II *Omul cel destoinic iaste îndatorit a răspunde.* BELDIMAN, N. P. II 132/25. *Îl îndatorà să-i spuie tot adevărul.* GORJAN, H. I 6/17. *Lucrările... la care mă îndatorà sarcina mea de deputat...* C. NEGRUZZI, I 220. *Etimologiştii ne îndatoresc să scriem anima.* MAIORESCU, CR. III 394. *Toţi împăraţii cei bătuţi erà îndatoraţi a-i da câte un fiu.* ISPIRESCU, L. 11, cf. RETEGANUL, P. II 65/27. || Refl. A te legà să împlineşti cevà (LB.), a te obligà, a-ţi luà angajamentul să... *Aladin se 'ndatorì să-i facă mulţumire.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/10, cf. CARAGEA, L. 97.

4°. (Modern, după fr. *obliger*). Fig. (Trans.) A face pe cinevà să rămâie dator cu recunoştinţă, să fie recunoscător către cinevà, a obligà; p. ext. a face cuivà un bine, un serviciu. *Sincera favoare... a Excelenţei Voastre ne îndatorează a fi recunoscător.* URICARIUL, I 177/16. *Mult m'aţi îndatorì, dacă m'aţi iertà de făgăduinţa ce v'am dat ieri.* DRĂGHICI, R. 108. *Eu sânt acum îndatorit a-ţi mulţămì.* BELDIMAN, N. P. II 43, cf. C. NEGRUZZI, II 156. *Astă vorbă prea mult îl îndatorà* (= măguleà). PANN, P. V. II 56.

[Şì: **îndatorà** vb. Ia. | Abstract: **îndatorire (îndatoráre)** s. f. = datorie, obligaţiune, angajament. (Contrariul: **ne(î)ndatorire, ne(î)ndatorare).** *Îndatoriri ce se îndatoreaşte unul către altul.* CARAGEA, L. 37. *Au năimit un om cu îndatorire să vestească.* DRĂGHICI, R. 6. *Îndatorirea Românilor catră Turci sta într'un uşor tribut.* BĂLCESCU, M. V. 9/5. *Constantin-vodă şi-a ţinut îndatoririle luate faţă de Şerban.* IORGA, L. I 257. *Ca să scapi de 'ndatoriri, nici odată să nu ceri.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 117. | Adjective: **îndatorát** (cu negativul **ne(î)datorat**) şi **îndatorít** (cu negativul **ne(î)ndatorit**), **-ă.** *Datornicul va cere siguranţie de la îndatòrit.* CARAGEA, L. 21; — **îndatoritór (îndatorătór), -oáre** = (adesea substantivat) datornic; care obligă pe altul, care-i face o îndatorire, cf. prevenitor (cu negativul **neîndatoritor, neîndatorător, -oare).** *Îndatoritoriul ce va aveà moşie sau vii amanet pentru datorie...* URICARIUL, II 80/16. *Tot omul mulţumitor se cuvine să bucure cu cevà pe îndatoritorul său.* DRĂGHICI, R. 9. *Un inginer... a fost aşà de îndatoritoriu, de m'a poftit la dânsul.* CONTEMPORANUL, III 569.]

ÎNDAURÍT, -Ă adj. v. **daurít.**

ÍNDE adv. v. **înde**^{2}.

ÍNDE conj. I. *Où.* II. *Pendant que.*

I. (Prin Ardeal) Unde. LB., VICIU, GL. (Brad), JAHRESBER. IV 327, XIII 92 (părţile Crişului şi Mureşului), FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VAIDA

(Sălaj). *Întreabă: inde-i (unde-i)?* (Vășcău, în Bihor). ȘEZ. IV 227/7, cf. XXXII 112. *Ind'e meref, fet'e nall'e?* ALEXICI, L. P. I 211. | Compus: **d(e)inde** = de unde. VICIU, GL. (Brad). *În ușa biserici[i], D-ind'ĕ-s cântă d'ĭrecĭ[i].* ALEXICI, L. P. I 81/2. *De inde ești?* (Împrejurimea Șimleului). VAIDA.

II. † Când, pe când, unde. *Aflară între mere* (= mine) *ndereptate, înde stătuiu în gloată* (când stă eu în sobor. N. TEST. 1648; stând eu la adunare. BIBLIA 1688). COD. VOR. 62/5.

[În vechime: **înde** adv.]

— Din lat. **inde** «de acolo», care a fost confundat cu *unde*. Vechiul înțeles se mai păstrează în compusul decinde, cf. ainde(re), altinderi, (pre)tutindenea.

ÎNDE † adv. v. **înde.**

ÎNDE prep. 1°. *Vers.* 2°. *De.* 3°. *Entre.*

1°. (În legătură cu cuvinte care arată timpul, s'a născut din *în seară* + *de seară*, prin contaminare: **înde seară** (*îndeseară*) = spre, către seară). *Când va fi în de seară, să aștearnă pe drum șmoală.* ISPIRESCU, L. 186, cf. 187, 310, 322. *Începuse a da în de seară.* id. ib. 216, cf. 395. *Când au fost în de seară...* SBIERA, P. 83/26.

2°. (În mod expletiv, *în* se întrebuințează prin Mold. și nordul Transilv. înainte de prep. *de* în expresii ca): *O ticăloasa 'n de mine!* KONAKI, P. 54, cf. 86. *Nenorocita 'n de mine!* id. ib. 226, 239, ap. TDRG. *Săraca 'n de mine!*

3°. (Tot în mod expletiv, *în* se adaugă înainte de prep. *de*, când aceasta arată un raport de reciprocitate între două pronume) Între (olaltă), unul cu (s. pe) altul. *Cu agiutoriul lui D[u]mn[e]dzău rămasără cu mare ocară biruiți Turcii, cât ei în de ei s'au fost lăind.* GCR. I 192. *Izvoarele... povestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre.* EMINESCU, P. 254. *Au început a vorbi ele în de ele.* CREANGĂ, P. 210. (Întâiul pronume nu se mai exprimă) *Aveți pâră în de noi.* GCR. I 46. *S'au tocmit în de sine.* ib. I 63.

[La Moldovenii vechi, în înțelesul 3°, adesea și **ande** (s. v.), care pare a fi compus din *a* + *[î]nde.*]

— Din **în** + **de.** Cf. îndemână.

ÎNDEADÍNS adv. † v. **adins.**

INDECÉNT, -Ă adj. *Indécent.* — Care nu este decent, lipsit de decență, de cuviință, de sfială, de pudoare, de rușine, «fără sfială la urîtele arătări» (ARISTIA, PLUT.); nedecent, necuviincios, nerușinat, cf. licențios. *Falstaff... râde totdeauna, face glume indecente și ne face să râdem și noi.* MAIORESCU, CR. II 189. *Spectacle indecente.* TEODOREANU, M. II 163. *Fotografia unei femei goale, cu pantofi și ciorapi lungi, e de cele mai multe ori indecentă.* id. ib. 453.

— *N.* după fr. (lat. **indecens, -entem,** idem).

INDECÉNȚĂ s. f. *Indécence.* — Lipsă de decență, de bunăcuviință, de pudoare, de rușine; vorbe, fapte, purtare indecentă; necuviință, nerușinare.

— *N.* după fr. (lat. **indecentia, -am,** idem).

INDECÍS, -Ă adj. *Indécis.* — Care nu este decis, care stă la îndoială; nedecis, nehotărît; (p. ext.) care nu este bine determinat, cf. vag. *Ea se ivi frumoasă... în față cu o expresie indeciză.* EMINESCU, N. 75. *Forme indecise.*

[Și: (ieșit din uz) **indeciz, -ă** adj. | Familia: **indecizie,** (după fr. *indécision*) **indeciziúne** s. f. = lipsă de decizie, de hotărîre; nehotărîre.]

— *N.* după fr. (lat. **indecisus, -a, -um,** idem).

INDECÍZ, -Ă adj. } v. **indecis.**
INDECÍZIE, INDECIZIÚNE s. f. }

INDECLINÁBIL, -Ă adj. (Gram.) *Indéclinable.* — Care nu se poate declină, care nu este supus flexiunii, nedeclinabil. *Cuvinte indeclinabile.* [Familia: (după fr. *indéclinabilité*) **indeclinabilitáte** s. f. = calitatea sau natura cuvintelor care nu se declină].

— *N.* după fr. (lat. **indeclinabilis, -e** «neschimbăcios»), idem.

INDECLINABILITÁTE s. f. v. **indeclinabil.**

INDEFINÍBIL, -Ă adj. *Indéfinissable.* — Care nu se poate defini, determină; p. ext. care nu se poate explică, lămuri. *Ea-și culcă capul într'o mână și privi la acel tânăr călugăr cu o indefinibilă, resignată dorință.* EMINESCU, P. 101.

— *N.* format din negativul **in-** și **definibil.**

INDEFINÍT, -Ă adj. 1°-2°. *Indéfini.*

1°. Care nu este definit, care nu are limite sau margini hotărîte, determinate; nedefinit, nețărmurit, nehotărît, cf. nedeterminat. *Spațiu indefinit.*

2°. (Gram.) Care nu este s. nu se aplică unui obiect definit, nedefinit, nehotărît. *Pronume indefinit. «Oricare» este un pronume indefinit, «un» e articol indefinit.*

— *N.* din lat. **indefinitus, -a, -um,** idem.

ÎNDEGETÁ vb. Ia. *Indiquer.* — (Neologism, aproape ieșit din uz, la cărturarii bucovineni și ardeleni) A indică. *Nu se știi a mă îndegetà pe mine.* SBIERA, F. 277. *Unele doine ne îndegetează că feciorul... ar fi dispus să trăiască cu dânsa și necununat.* MARIAN, NU. 154. [Și: **îndigità** vb. Ia. | Abstract: **îndegetáre** s. f. = indicare, indicație. *O întâmplare... neputându-și-o explică,... fiindcă le lipsesc îndegetările și științele necesare.* MARIAN, O. I 192. | Adjectiv: **îndegetát, -ă** = indicat.]

— Formațiune ibridă din **în** și lat. **digitus,** după germ. *Fingerzeig* «indicațiune».

INDELBINÍ vb. IV. *Cligner.* — (Transilv.) A clipi. MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 392.

INDELÉBIL, -Ă adj. *Indélébile.* — (Franțuzism) Care nu poate fi șters, desființat, neșters. *Să rămâie o pată neștearsă și indelebilă asupra acestui negru regim* (Dintr'un «ziar opozant»). CARAGIALE, N. 71/11.

— *N.* după fr. (lat. **indelebilis, -e,** idem).

ÎNDELEPNICÍ † vb. IVa v. **îndeletnici.**

ÎNDELÉTE adv. s. f. sing. I. *Tranquillement, sans se presser.* II. 1°. *Loisir.* 2°. *Prétexte, motif.* III. *Sous la main.*

I. Adv. 1°. Cu răgaz, încet și tihnit, cu încetul, fără grabă, fără zor, fără pripă, fără silă. *Până-ș[i] va luà de samă îndeleate în ce chip l-a omorî.* DOSOFTEIU, V. S. 183/2. (Astăzi, mai ales) **Pe 'ndelete.** *Cu cofița, pe 'ndelete, Vin neveste de la rîu.* COȘBUC, B. 6. *Pe 'ndelete începi a mi-o descoase.* VLAHUȚĂ, P. 5.

II. † Subst. 1°. Timp disponibil, liniște, răgaz, tihnă. *Neavând nici o îndeleate, nice mai luând odihnă...* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Să o citești când vei avea îndelete.* ANTIM, P. XXIII/21.

2°. Pretext, motiv. *Aflându-și îndeleate din*

cauza aceasta, carea îndeleate de mult o doriià, luă cin călugăresc. DOSOFTEIU, V. S. 216.

III. A d v. (Prin apropiere de cuvântul î n d e m â n ă, în Transilv., în legătură cu verbele a a v e â, a p u n e, a ţ i n e à) Pregătit, îndemână. *A pune cevà cuivà la îndelete* = jemandem etwas zurecht legen, ihm es bequem machen. BARCIANU. *Am eu cevà îndelete din casa noastră cu ce ne vom scăpà... şi aruncă cutea.* POP. ap. TDRG. *Acolo* [în iesle] *ţine îndélete fânul pentru vite.* VICIU, GL. 52.

— Compus din **în-de** şi **lete.** S. P u ş c a r i u, *Dacoromania* I 232 ş. u. (Mai puţin probabil, din alb. geg. *letε*, tosc. *lehetε* «uşor, rar». G. W e i g a n d, *Balkanarchiv* III 218).

ÎNDELETICÍ † vb. } **ÎNDELETNÍ** † vb. IV^a } v. **îndeletnici.**

ÎNDELÉTNIC, -Ă adj. v. **deletnic.**

ÎNDELETNICÁ † vb. I^a = **îndeletnici.**

ÎNDELETNICÍ vb. IV^a. I. *S'occuper* (à...), *employer son temps* (à...). II. 1°. *Faciliter* (qch. à qn). 2°. *Se prêter, consentir* (à...).

I. R e f l. (Construit absol., cu infin., cu să + conj. sau cu prep. c u, mai rar cu l a; mai de mult şi cu prep. d e, p e n t r u şi în). A se ocupà (cu cevà), a-şi face de lucru (cu...), a-şi petrece vremea ocupându-se (cu...), a munci, a desvoltà o activitate într'o direcţie oarecare. *Se îndeletniceşte la oarece*, adică munceşte la oarece. *Mă îndeletnicez la oarece cu mare silinţă*, mă apuc de oarece cu temeiu. I. GOLESCU, C. I. *Datori sântem a ne curăţì... şi a ne îndeletnicì cu veselie.* CORESI, EV. 133/$_{39}$. *Acesta se îndeletniceà cu ogari.* MOXA, 393/$_6$. *Îndeletniciţi-vă a cetì slujbele sfinţilor.* MINEUL (1776) pr. 5. *Ştiinţa cea theologicească să îndeletniceşte pentru D-zeu şi pentru cele d-zeşti.* ION DAMASCHIN, ap. TDRG. *Îndeletnicindu-ne cu tot chipul prin cât putinţa au iertat.* URICARIUL, IV 26/$_7$. *Gospodina se îndeletniceşte cu culesul morcovilor.* I. IONESCU, C. 237. *După 12 ceasuri se îndeletnice*[à] *cu feluri de trupeşte mişcări.* DRĂGHICI, R. 152. *Îndeletnicindu-se la cetirea unei scrieri de moral.* MARCOVICI, D. 21. *N'am avut vreme pentru asemene lucru, cu care numai în ceasuri slobode este cuivà iertat a se îndeletnicì.* C. NEGRUZZI, II 169/$_9$. *Ai să te îndeletniceşti cu războiul.* ISPIRESCU, U. 22/$_{14}$.

II. (Neobicinuit; numai la I. Golescu).

1°. T r a n s. (a b s o l.) *Îndelétniceşte*, adică înlesneşte altuia o treabă. I. GOLESCU, C. I.

2°. R e f l. *Se îndeletniceşte*, adică se înlesneşte la o treabă, la o plată de bani, o urmează cu înlesnire. ib.

[Şi: (cu schimb de conjugare neobicinuit) **îndeletnicà** † vb. I^a. *De să va dovedì.. că...: nu îndeletnicează.* CARAGEÀ, L. 51; **îndeletici** vb. IV^a † VARLAAM, ap. TDRG.; **îndelepnicì** † vb. IV^a DOSOFTEIU, V. S. 298^b/$_{22}$; **îndeletni** † vb. IV. *Mihail se îndeletniià cu jocurile.* MOXA, 387/$_{33}$. || A b s t r a c t e: **îndeletnicíre (îndelepnicíre)** s. f. = ocupaţiune (negativul: **neîndeletnicire** s. f.). *Tămăduirea trândăviei este îndeletnicirea.* MARCOVICI, C. 58. *A căriea îndeletnicire e numai să placă.* C. NEGRUZZI, I 323. *Stranie îndeletnicire!* MAIORESCU, CR. I 64. *Aici petrecù... în mijlocul îndeletnicirilor sale literare.* IORGA, L. II 244. *Îndelepnicirea* (lemma: *tăiearea*) *porcilor.* DOSOFTEIU, V. S. 62$_2$.; — **îndeletnicíe** s. f. † (traducând p. paleosl. *upražděnije* = upražjenije «occupatio»). MARDARIE, L. 3974.]

— Derivat din **deletnic**, cu pref **în-.**

ÎNDELETNICÍE s. f. v. **îndeletnici.**

ÎNDELICÁT, -Ă adj. *Indélicat.* — Care nu este delicat, lipsit de delicateţă în sentimente şi în acţiuni; nedelicat, cf. g r o s o l a n, fără fineţă. [F a m i l i a: (după fr. *indélicatesse*) **indelicateţă** s. f. = lipsă de delicateţă, nedelicateţă, purtare nedelicată, grosolănie.]

— *N.* după fr.

ÎNDELICÁT, -Ă adj. v. **delicat.**

INDELICATÉŢĂ s. f. v. **indelicat.**

ÎNDELÚNG, -Ă adj. adv. 1°. *De longue durée, long.* 2°. *Longtemps, longuement.*

1°. A d j. Care durează mult, care ţine vreme multă; (despre viaţă, timp, ani, etc.) lung. *Avù viaţă îndelungă.* MOXA, 381/$_5$. *Îndelungă vreame.* ib. 355/$_1$. *Fulgerul cel mai îndelung şi roşcat mai adease ori loveaşte.* CALENDARIU (1814) 83. *A urmat... fără a se oprì de îndelunga osteneală.* DRĂGHICI, R. 148. *Biruinţa îndelungă vreame stând în cumpănă.* BELDIMAN, N. P. I 20. *Bătrâneţele grele... Cer şi grijă mai delungă.* KONAKI, P. 295. *Popoare care au lucrat secoli îndelungi la cultivarea lor.* ODOBESCU, III 514/$_4$. *Treizeci de ani îndelungi.* COŞBUC, Æ. 17/$_{28}$. *Nădăjduì îndelungă vreme.* SADOVEANU, M. 125. **Îndelungărăbdare** † (după sl. *dlgo-trъpěnije*) s. f. = răbdare îndelungată. *Îndelungă răbdarea lui D[u]m-[ne]dzău.* VARLAAM, C. 265,$_2$. || (Neobicinuit, în poezie) S u b s t a n t i v a t. Durată lungă. *Nici îndelungul durerei n'o mişcă.* COŞBUC, Æ. 102/$_{15}$. # L o c. a d v. **Cu îndelungul** † = timp îndelungat, ap. TDRG.

2°. A d v. Multă vreme, lung. *În... undele cealce ce sânt, cu multă frică înotăm... şi foarte îndelungù.* CORESI, EV. 56/$_{10}$. [D-zău] *pocăinţa omului îndelung o aşteaptă.* VARLAAM, C. 317. *Să nu petrec delung răutate* (multă vreme în...) DOSOFTEIU, PS. 68. *Nu îndelung au ţinut Mihaiuvodă domnia.* LET. I 221/$_{17}$. *Neputând suferì să ascunză îndelung... veninul său.* MINEIUL (1776) 143^2/$_2$. *De-l vor ţinè îndelung frigurile.* CALENDARIU (1814) 162/$_{11}$. *Când intrară boierii, el îi privì îndelung* (cf. a se uità l u n g la cinevà). C. NEGRUZZI, I 163. *Nu ne mai stă prin puliniţă a şovăì mai' îndelung.* ODOBESCU, III 446/$_{20}$. *Un vânt de biruinţă se porneşte îndelung.* EMINESCU, P. 236. *Nu ne-a lăsà el să suferim îndelung.* CREANGĂ, P. 220. **Îndelung-răbdătoriu, îndelungrăbdare** † s. f. = răbdare mare (după sl. *dlgotrъpělivъ*). *Dumnedzău ìaste îndelung-răbdătoriu.* VARLAAM, C. II 46$_2$, cf. LET. II 171/$_{37}$. *Oamenii din Mehedinţi sânt blânzi şi îndelung-răbdători.* I. IONESCU, M. 247. **Îndelung-rabdà** † vb. I = (după sl. *dlgo-trъpěti*) a răbdà multă vreme. *Dragostea îndelungù rabdă.* CORESI, EV. 338/$_7$. *Inima i grăeşte, căce 'ndelung rabdă Dumnedzău.* DOSOFTEIU, PS. 33. *Nu rabdă îndelung.* MOXA, 365/$_8$. *În cât va îndelung răbdà Dumnezeu să trăesc pe pământ...* ANTIM, P. XXIV/$_{13}$. || P. a n a l. Lung (în înţeles local). *Acea moşie trebue să fie pe un pârâu îndelung, care trece pre mai multe moşii.* URICARIUL, I 391/$_{31}$.

[Şi: † **delúng** adj., adv.]

— Compus din prep. **de** şi **lung** (adăogându-se mai târziu şi prefixul **în-**); cf. p r e l u n g.

ÎNDELUNGÁ vb. I. 1°. *Ajourner, remettre. Persister. Prolonger.* (Fig.) *S'étendre* (sur). 2°. *Chasser, éloigner. S'éloigner.* — (Învechit; în limba literară păstrat numai ca part.-adj.).

1°. T r a n s. A lăsà cevà pentru mai târziu, a amânà (din zi în zi), cf. p r e m â n d à, a p e s t i (LB.). *Mai bine să îndelungi răul până a doa zi, de cât binele.* VARLAAM, C. 336$_2$. *Au tot delungat vreme, până s'au făcut primăvară.* LET. II 148/$_{32}$.

Au mai delungat pacea până la un an. ib. I 160/10, cf. II 68/25. *Te rog, frate, mai îndelungă-ți mânia* (a. 1722). IORGA, S. D. XVI 108. || † Absol. (neobicinuit) A ține (cevà) mai multă vreme, a dură. *Ploaia va mai îndelungà.* CALENDARIU, (1814) 82. || Trans. și refl. (fiind vorba despre vreme, viață) A (se) prelungì. *Tu ai îmbătrânit, ai îndălungat zilele.* BIBLIA (1688) 162$_2$. *Le-au îndelungat vremea de fugit.* LET. I 139/2. *Prin tine s'au îndelungat zilele meale.* BELDIMAN, N. P. II 60. *Vor îndelungì viiața ta.* id. I 161. *Trebuește să se mai delungească și luarea leacurilor.* PISCUPESCU, O. 268. *Masa să nu îndelunge șezând la chef.* PANN, P. V. II 11. *Să nu mai îndelungăm treaba.* SBIERA, P. 242/6. *Noptile s'au delungat.* DOINE, 138/20. **A se îndelungà cu zile** † BIBLIA (1688) 130 = a avea viață lungă, a-și prelungì viața, a trăì mult. || Fig. (refl.) A expune pe larg, a stărui, a insistà prea mult în cevà, asupra unui lucru. *Peristasurile nu mă sufere a mă îndelungì în treaba aceasta.* P. MAIOR, IST. 87. | † Intrans. A persistà în cevà. *Nu voiu trăì în veac, pentru ca să îndelungesc la mânie.* BIBLIA (1688) 366.

2°. † A alungà, a gonì, a îndepărtà. *Că-i împrocìcà și Frâncii den cetate cu tunurile, de-i delungà departe.* MOXA. 404/5. *Vrajbile a ațâță și goanele în veci a le delungà se nevoesc.* CANTEMIR, IST. 340. (Construit cu prep. de) *Nu delungà milostea ta de noi.* CORESI, PS. 432. *Și așcà-i îndelúngă* [pe oameni diavolul] *de faptele ceale bune.* VARLAAM, C. 337. || (Refl.) Absolut. A se îndepărtà. *Delungaiu-mă și sălășuiu întru pustie.* CORESI, PS. 142. *Nu se delungară departe.* BIBLIA (1688) 34. *Și s'au îndelungat și s'au dus în țara sa.* LET. I A. 16/28. | (Construit cu prep. de, mai rar cu de la CORESI, PS. 12) *Se delungară de elu.* COD. VOR. 45/4—5. *Zeul mieu nu te va delungà de mine.* PS. ȘCH. 216. *Iacov se delungă de zeul ce spăsì el.* CORESI, PS. 413. # *Viața de la par nu se delungă.* ALEXANDRIA, 12, cf. ZANNE, P. I 306.

[Și: **delungà** † vb. I; **îndălungà** † vb. I; (cu schimb de conj.) **îndelungì** † vb. IVa (LB.) || Abstracte: **îndelungáre (delungáre)** s. f. = prelungire (de vreme), dăinuire îndelungată. *Ai grăit pentru casa robului tău întru delungare.* BIBLIA (1688) 225. *Într'atâta îndelungare s'au fost mazilit și Scarlat-vodă.* LET. II 256/10; **(în)delungarea vremii** † = zăbavă, trecere de vreme. *Prin delungarea vremii, fiind oști strânse nemțești..., pot să viie.* MAG. IST. V 93/24. *Că, ce graba... nu isprăveaște, aceia dilungare[a] vremii... biruiaște.* CANTEMIR, IST. 168; (învechit) **cu îndelungare** loc. adv. = îndelungat, mult(ă vreme). *Fericirea mea n'a ținut cu îndelungare.* BELDIMAN, N. P. II 78. | Adjective: (întrebuințat des și astăzi) **îndelungát (îndălungát, delungát), -ă** adj. (cu înțeles activ) care ține vreme multă, care durează, dăinuește mult, zăbavnic (DOSOFTEIU, V. S. 4 pr.); lung (despre viață, drum, etc.), mult (despre timp, ani, etc.). *Boală îndelungată.* CORESI, EV. 148/31. *Delungat de ani* (= bătrân). BIBLIA (1688) 53$_2$. *Bătrân îndălungat de zile.* ib. 162$_2$, cf. 53$_2$, 144, (*cu zile*), 170$_2$. *Domnie îndelungată.* LET. II 303/25. *Întristări îndelungate.* MINEIUL (1776) 92^1/$_2$. *Să-i dați o îndelungată ascultare.* URICARIUL, I 176/3. *Prunc[ia îndelungată...* KONAKI, P. 295. *Va luà vreo moșie, pre ani îndelungați.* PRAVILA (1814) 66. *Americanii îndelungat timp aduceau...* I. IONESCU, C. 38. *Îndelungată voroavă ce au avut amândoi.* DRĂGHICI, R. 16. *Îndelungatul războiu al Troadei.* BELDIMAN, O. 3. *Delungată și liniștită petrecere.* PISCUPESCU, O. 26. *O vreme prea delungată.* GORJAN, H. IV 100. *După o îndelungată... tăcere.* C. NEGRUZZI, I 26. *Îndelungatele lui visc.* EMINESCU, N. 78. *Drum îndelungat.* COȘBUC, F. 69. *O ploaie îndelungată.* CREANGĂ, A. 34. *Pe cel deluț delungat, Merge-un căruț ferecat.* ȘEZ. V 91/20, DOINE, 41/17, ALEXICI, L. P. 118/1. *Mânia îndelungată.* ȘEZ. I 238/5; — **îndelungáreț, -ă** † adj. = care ține mult timp, persistent. *Din firea lui eră rău și pismătariu, îndelungareț la mânie.* LET. II 21/11.]

— Derivat din **(în)delung** (cf. lat. *elongare*, ital. *dilungare*, v.-span. *delongar*); cf. alungà, prelungà (prelungì).

ÎNDELUNGÁREȚ, -Ă † adj. } v. **îndelungà.**
ÎNDELUNGÍ † vb. IVa }

ÎNDELURÁT, -Ă adj. v. **deal.**

ÎNDEMÂNÁ vb. Ia. 1°. *Faciliter.* 2°. *Aider, secourir.* 3°. *Aider* (financièrement). *Emprunter.* 4°. *Se fier* à. 5°. *Se présenter* (l'occasion).

1°. Trans. A înlesnì, a ușurà, a facilità. *Apa nu hrănește, ci numai îndămânează mistuirea.* I. IONESCU, C. 229.

2°. Trans. A venì în ajutor, a da mână de ajutor, a ajut(or)à, a încurajà. *Cu îndestulare mare foarte i-au îndemânat.* BELDIMAN, TR. 421. *Încheiu* [lucrările mele] *rostind adâncă mulțămire către acel ce m'a îndemânat și mi-a deschis o carieră plăcută.* I. IONESCU, C. VII. | Intrans. (construit cu dativul persoanei) *Bunele învățături... îndămânează omului și mângâe traiul său.* URICARIUL, III 35/2. | (Refl.) *Mă îndemân cu cinevà* = reciproce securro. LB. *Feciorii lui..., neputându-sc îndemână între sine, lesne s'au putut învinge după accea.* ȘINCAI, HR. I 85/2.

3°. Spec. A ajutà pe cinevà cu bani. *Îi va îndemână cu bani.* BELDIMAN, ap. TDRG. | (Deci:) A împrumutà. Trans. *Să mă îndemâni cu cinci lei* (Mehedinți). N. REV. R. (1910) 89. | Refl. *Dacă n'avcți destule linguri, mai îndemânați-vă:* mai dați unul altuia, împrumutați-vă unul pe altul cu linguri (Muscel). Com. C. LACEA. | A luà (cu) împrumut, a-și procurà. *Au fugit... spre hotarăle Cazacilor, de la carii agiutoriu îndemânându-și, s'au întors asupra lui Filipic.* CANTEMIR, IIR. 342/32.

4°. A avea încredere în cinevà, a se încrede, a se bizuì. *Într'acești doi am credință, pot să mă îndemânez.* BELDIMAN, TR. 418.

5°. † Refl. A se prezentà, ivì (ocazia, prilejul). *Luând vistieria bani... cu... împrumut și neîndemânându-se prilej a-i răspunde...* DOC. 1814, ap. TDRG.

6°. (Neîntrebuințat) A se apucà (de cevà)? *Își ridică capul peste umărul Ioanei, ca s'o vază cum se îndemână* [*la împletit*]. ap. TDRG.

[Prez. *îndemânéz* și *îndemân.* | Și: **îndemănà** vb. Ia. || Abstract: **îndemânáre (îndămănáre)** s. f. = comoditate; înlesnire, ușurință; posibilitate, prilej (de a avea cevà); ajutor, abilitate, aptitudine, iscusință, talent, capacitate; **de îndemănare** = potrivit; *îndemânare de vreme* = vreme potrivită, prilej bun, moment oportun, vreme îndemână; (negativ) **neîndemânare** s. f. *Au lărgit peștera atâta, încât puteà să doarmă în toată îndemânarea.* DRĂGHICI, R. 54. *Și pentru cumpărătura ce au făcut numiții târgoveți... este..., spre cea mai desăvârșită folosință a vânzătoarei și îndămânarea cumpărătorilor.* URICARIUL, II 12/13. *Să ne povățuiască întru aflarea tuturor îndămânărilor noastre.* I. IONESCU, C. 82. *Cătune, care abiă se pot unì prin slujba aceloraș biserici, dar n'au nici o îndemânare de școală.* IORGA, N. R. A. I 356. *Pe om însă l-au făcut Dumnezeu... ca toate ființele să-l cunoască de mai mare... și să-i fie spre îndămânare și folos.* SBIERA, P. 304/12, cf. 304/25. *A înțelegerii n'avcà îndemânare.* DONICI, F. 42. *Cu o îndemânare mare îl tăiè în două bucăți.* GORJAN

H, I 127. *Într'această îndemânare de vreme, de-vletul trimise pe Carà.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 286/46. *Vrăjmaşii se înarmaseră, căci găsiseră îndemânare de vreme de a pârî* [pe Domn]. ODOBESCU. I 278. *Să alcătuiască fabrica la locul ce vor aflà mai de îndemânare.* URICARIUL, I 227/4. *Ajutor... după neîndemânarea de acum.* URICARIUL, IV 30/18, cf. I 218/17. | A d j e c t i v: **îndemânát, (îndămânát), -ă** potrivit, prielnic, convenabil, îndemânatic (Sighişoara). *S'au pregătit îndemânate locuri pe piaţă.* URICARIUL, VIII 183/22. *Un roiu... unde află loc gol şi îndămânat, acolo se aşază.* ECONOMIA, 188. *Stânca... erà de Prut aproape şi locul îndemânat.* BELDIMAN, TR. 363. Negativul: **neîndemânat, -ă** adj. *Legăturile neîndemânate ale patriei.* I. NEGRUZZI, I 85.]

— Derivat din **îndemână.**

ÎNDEMÂNĂ adv. adj. s. f. I 1°-2°. *Sous la main, à la portée de la main.* 3°. *Commode, aisé.* 4°. *Bon, favorable, convenable.* II. *Convenable.* III. *Faveur. Occasion favorable. Aide. Habileté.*

I A d v. (În timpurile mai nouă mai ales cu prep. la, în Transilv. şi Bucov. şi cu de, dând formele **dindămână, de-andemână,** vezi m. jos, şi **pe 'ndemână).**

1°. (În legătură cu verbele a fi, a avea, a cădea) În apropierea mânii, uşor de ajuns cu mâna, la mână, a-mână. *Cela ce au ţinut armele au stătut tot aproape de dîns, ca,. de-i vor trebui, să fie îndemână a le apucà.* PRAVILA MOLD. 175,2. *Să urneaască vasul de la margine, pentru ca să hie îndemână.* VARLAAM, C. 309,2. *La vie, Cu cotărita pe mână, Cu briceaga la 'ndemână.* HODOŞ, P. P. 70. *Să aibă pregătit la îndemână câtevà cazane cu smoală.* ISPIRESCU, L. 186.

2°. Aproape şi uşor de apucat, p. ext. lângă sine, alături, aproape; la dispoziţie, a-mână. *Cum să se suie pe acoperiş în pod, că scări pe 'ndemână n'aveà?* ŞEZ. VIII, 56. *O păsăruică, pe cel dintâiu peştişor ce-i cade dindămână, îl apucă rèpede cu rostul ei.* MARIAN, O. I, 50. # **La îndemâna cuivà** = la dispoziţia cuivà, gata. *O făcut... O arie în malul Prutului, La îndămâna voinicului.* ŞEZ. III, 243. *Mijloacele ce-i stăteau la îndemână pentru a descoperì adevărul.* TDRG.

3°. P. ext. Uşor, lesne; comod. *Unii să prade Chilia..., alţii Moldova, fiindu-le şi mai îndemână.* AMIRAS, ap. TDRG. *Lui Mihaiu-vodă atunce îi vra fi lesne şi îndămână a domnì.* LET. II 387/8. *Mai îndemână îi fu aceaste a le tăcè.* P. MAIOR, IST. 199. *Curăţenia..., când va fi deprinsă şi obicinuită din creştere, atunci este mai îndămână şi mai de ispravă a o păzì.* PISCUPESCU, O. 156. # † **A-i face cuivà îndemână** = a-i înlesnì, a-i uşurà. *Au făcut îndămână Turcilor să poată cuprinde locurile.* LET. I 221/20.

4°. Favorabil, prielnic, potrivit, comod, bine, a ret. *Nu e îndemână lui* (= nu i-e bine, este bolnav). BIBLIA (1688) 210. *Fiind pace.... erà şi ţărâi îndemână.* MAG. IST. III 81/7. *Cum nu-i bine şi 'ndămână Cu ibovnica vecină?* ŞEZ. I 211b/7. *O casă..., unde i-a venit omului îndămână să şi-o facă.* CREANGĂ, A. 26. *Se puse fiecare la pândă pe locul care-i veneà mai dindămână.* MARIAN, T. 235. *Nu mi-e îndemână* = mi-e peste mână, nu mă pot împăcà cu noua stare de lucruri, nu mă simt în voie. Com. I. CORBU. | În caz favorabil. *Într'o lună, Ba, la'ndemână, Şi într'o săptămână.* TEODORESCU, P. P. 184b. # † **A da îndemână (să... s. a...)** = a-i venì bine (cuivà, a-i fi favorabil, prielnic, a oferì un prilej bun (cf. a-i da mâna cuivà să...). *Nu i-au dat îndămână să se batà.* MAG. IST. I 287/5. *Fost-au cerut Nemţii ajutor... şi nu le-au dat îndemână a da.* ib. 229/28. *Se strinsăse prea mulţi dându-le îndămână şi locul.* LET. III 227/20. † **A sta îndemână** = a venì vremea cu prilej, momentul favorabil. *Stătù îndemână acmù.* DOSOFTEIU, V. S. 59.

II (Mold.) A d j. Potrivit, prielnic, oportun, convenabil. *Într'una din nopţi află vrcame îndemână.* VARLAAM, C. II 84. *Aflând vreme îndămână pribegii să vie la moşie în ţară, îndată s'au sfătuit.* LET. I 176/10. *Vremea este îndămână, prilejul favoritor.* C. NEGRUZZI, I 116.

3°. (Învechit) S u b s t. Favoare, înlesnire. *Facem cuivà bine vreodată sau vreo îndămână.* ANTIM, P. 81. | Prilej favorabil. *Îndemâna vremii se cearcă şi se aşteaptă.* CANTEMIR, IST. 45/1. | Ajutor. [*El*] *face necinste celuia ce i-au făcut lui bine şi i-au făcut mii de îndemâne.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. | Îndemânare, dexteritate, aptitudine, iscusinţă. *Doritor de a aflà în sânul... naţiunii noastre toate darurile naturei, toate nobilele instincte, toate măiestreţele îndemânuri, într'un cuvânt toate perfecţiunile...* ODOBESCU, II 238. [Plur. *-mânuri.*]

[Şi: **îndămână** avd.; — (compus din *a* + *îndemână*) **andemână** adv. *Îşi umplù şurţul de tărâţe, neavând cenuşă de-andemînă.* RETEGANUL, P. I 45/4. Negativul: **neîndemână (nendemână)** s. f. = nepotrivealà; indispoziţie. *De nendemâna locului s'au minunat.* DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG. *Slăbiciunea sau nendămâna pe care o simte omul vara, după o căldură prea mare.* ap. HEM. 3024. | A d j e c t i v: **îndemânós (indemnós), -oásă** adj. = care poate fi la îndemână, care se poate aveà, întrebuinţà uşor, comod, potrivit, prielnic, cf. îndemânatec. *Şi le-a pus în cuiu din dos, Ca să fie 'ndămânos Pentru alţi plugari de scos.* MARIAN, SE. I 44, cf. TEODORESCU, P. P. 153b. *Maica Precista o făcut arma asta, ca să fie... măi îndămânoasă.* ŞEZ. III 7/6. *Unde-s vetrile călduroase şi lăiţele îndămânoase...* CONV. LIT. XLIV vol. I 659. *Şi l-o pus la un loc îndemnos, Pentru alţi plugari de scos.* ION CR. III 199.]

— Compus din prep. **în, de** şi **mână.** Cf. a-mână, peste mână, pesubt mână. (O desvoltare analogă de sens are în multe dialecte franceze expresia *à main* «aise», cf. şi ebreul *yad* «main» şi «aise»).

ÎNDEMĂNÁTEC, -Ă adj. I. 1°. *Propice, favorable.* 2°. *Commode.* II. *Habile.*

I. (Mold.) 1°. Potrivit, favorabil, prielnic, convenabil. *S'au aflat... locul îndemănatic pentru fabrică.* URICARIUL, I 227/13. *La vremi mai îndemânatice.* ZILOT, CRON. 333. *Găsindu-se împregiurări îndămânatice,* [buruienele] *cresc.* I. IONESCU, C. 158. *Au început a încunjurà muntele, ca doar va găsì loc îndămănatic de locuinţă.* DRĂGHICI, R. 48. *Ocaziune îndămănatică.* SBIERA, F. S. 256.

2°. Comod. *Căruţa lui... erà o căruţă bună, încăpătoare şi îndemănatecă.* CREANGĂ, P. 106.

II. (Munt., Ban. despre persoane) Priceput (la toate), iscusit, destoinic, abil, apt, capabil, priceput la orice lucru (GOROVEI, CR.). *Spaniolii sânt îndemănatici la otrăvi care omoară.* I. NEGRUZZI, III 264/5. *Mânile-i... pare că pierduse îndemânateca lor agerime.* ODOBESCU, I 130/5. *O babă harnică şi îndemânatecă.* ŞEZ. II 49/4-5.

[LB. mai dă înţelesurile: 'de trebuinţă, util' şi 'gata a slujì, serviabil'. | Şi: **îndemănátic, îndemânátec, îndemânátic, îndămănátic -ă.** | Negativul: **neîndemănatic (neîndemânatec, neîndemănatic, neîndemânatic neîndămănatec), -ă** adj. = nefavorabil, neprielnic; neabil. *Este păgubitoare şi neîndămănatecă pentru amândouă interesurile.* I. IONESCU, C. 66. *Naive şi neîndemănatece încercări de ştiinţă cu scopuri practice.* IORGA, L. I 411.]

— Derivat din **îndemână,** cu suf. adjectival **-atec.** Pentru înţelesul II, cf. v. fr., v.-prov. *manier* «abil» < MANUARIUS.

ÎNDEMĂNÓS, -OÁSĂ adj. v. **îndemână.**

ÎNDÉMN s. a. 1°. *Action de toucher, de conduire* (un attelage) 2°. *Élan, impulsion, encouragement.*

1°. Acţiunea s. faptul de a mână (un animal). *Talpele saniei intră în văgaşele umblate... des; încă... cătevă îndemnuri din biciu...* LUC. III 397. *A 'ndreptat calul peste dealuri... şi cu tot îndemnul, ajunsul i-a fost la amiază.* CIOCÂRLAN, ib. V 125.

2°. Stimulent, îmboldire, pornire lăuntrică, încurajare, curaj (spre a face cevà). *N'avea îndemn să meargă.* DOSOFTEIU, V. S. 144/2. *S'au făcut cu îndemnul Maramorăşenilor.* LET. II 153/9. *Aceste... exempluri mi-au dat şi mie povaţă şi îndemn.* ŢICHINDEAL, F. II. *Sfaturile şi îndemnurile oamenilor celor vicleni.* id. ib. 133. *Multă mângâiere A dat nenorocirei frumosul tău îndemn!* C. NEGRUZZI, II 35/2. *Îndemnul tinereţei tale ascultă-l.* VLAHUŢĂ, P. 126. *Dido... plină de 'ndemn la domnia pe care-o clădeşte.* COŞBUC, Æ. 23/13. *Prin îndemnul său, ce mai de pomi s'au pus în ţinterim!* CREANGĂ, A. 2, cf. ALECSANDRI, P. III 313, MAIORESCU, CR. II 172.

[Plur. *-demnuri.*]

— Derivat postverbal din **indemnà.**

ÎNDEMNÁ vb. I. I. 1°. *Toucher, pousser.* 2°. *Tirer.* II. 1°. *Pousser, exciter,* 2°. *Exhorter.* 3°. *Amener à.* 4°. *Pousser, conduire à; amener.* III. 1°. *Partir.* 2°. *Se décider, se mettre à.* 3°. *S'adonner, s'habituer à.*

I. Înţelesul etimologic este «a mână (un animal) din loc».

1°. (Mold.). Trans. (Complementul este un animal) A sili (un animal, cu biciul etc.) să pornească s. să meargă mai tare. *Călăreţul... Îşi îndeamnă calul înundat de spume.* ALECSANDRI, P. III 151, cf. I 29, III 12. *Ţăranul îndemnă boii şi carul porni scârţâind.* N. DUNĂREANU, SĂM. III 779. | (Complinit prin să, care arată scopul). *Să 'ndemn calu s'o ajung.* ŞEZ. I 142/21. | (Complementul e neexprimat) *Oamenii îndemnau dindărăt cu vergi şi cu beţe şi calul se năpusteà.* SADOVEANU, SĂM. V 908. *În toate satele este obiceiul* [la cei ce umblă cu buhaiul), *ca urătorul să zică la cei alţi «ia mai îndemnaţi flecăi!» Cei alţi îi răspund: «hăi!... i hăi!...»* ŞEZ. III 180/27.

2°. Intrans. (Complementul devine subiect) A înainta trăgând, a sili la drum. *Hi! zmăoaicele tatii, îndemnaţi înnainte!* CREANGĂ, P. 119. *În răcoarea dimineţii boii îndemnau în pas măsurat.* CONV. LIT, XLIV, vol. I 43. *Frunzuliţă ruguleţ, Deamnă, deamnă murguleţ.* MAT. FOLC. 337. (*Îndeamnă 'ndeamnă, murguleţ.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 321). *Îndeamnă, murgule, la drum, Pe puica să mi-o ajung.* ION CR. VI 282.

II. Fig. (Complementul e omul sau altcevà) Trans. şi refl. (se construeşte cu infin. sau cu să + conj., cu prep. la, mai de mult cu spre şi către). «*Îndemn*» însemnează că dau pricină altuia să să pornească la oarece lucrare, la o faptă, însă *îndemn* se zice spre cele plăcute, întărât se zice spre cele urîte. I. GOLESCU, C. I. 327.

1°. A mână, a îmboldì, a stimulà (pe cinevà să facă cevà). *Spre dragoste îndeamnă Dumnezeu.* CORESI, EV. 53/38. *Pravile... pentru ceia ce îndeamnă şi agiută cuivà sau-l svătuesc spre rău.* PRAV. 1134. *Cuvinte carile îndemneadză spre nevoinţa podvigurilor.* DOSOFTEIU, V. S. 121. *Îndemnându-se unii pre alţii la războiu, strigă: dă pe moarte!* P. MAIOR, IST. 182. *Să mă îndemnezŭ şi eu, micului şi nevrednicul robul Mării tale.* ÎNVĂŢĂTURI (1700), ap. VB. I 391. *Stomahul său deşărtându-se, l-au îndemnat a merge iar... să caute stridii.* DRĂGHICI, R. 49. *La amor... inima 'ndemnezi.* PANN, E. I 65. *Amorul în taină mă îndeamnă aice.* ALECSANDRI, T. 315. *Îndemnate de ruşine, Ele lăsă mult mai bine, Să se ude haina lor.* COŞBUC, B. 227. *Şi mă 'ndeamnă la păcat.* ALECSANDRI, P. P. 295b/7. *Susurul apei parcă te îndemnà la somn.* ISPIRESCU, L. 230. *Una pe alta se îndemnà la treabă.* CREANGĂ, P. 7.

2°. A stărui (cu vorba s. cu sfatul) hotărînd pe cinevà (să facă cevà), a încurajà, a determinà. *Îndemnu* = hortor. ANON. CAR. *Îndemnă Hristos ucenicii să între.* CORESI, EV. 256/17. *Stăpânul... vă îndemnează... să fiţi îndrăzneţi către chinuri.* MINEIUL (1776) 76¹/1. *Să îndemne cinevà pe un Arhiereu să-şi lase eparhia.* ANTIM, P. XXVII/19. *Îl îndeamnă să fie virtuos.* MARCOVICI, C. 76. *Toţi... îndemnară pe Mihaiu ca să ţină domnia acestei ţări.* BĂLCESCU, M. V. 412/23. *Pe hoţi să-i îndemneze cu cinste să trăiască.* ALEXANDRESCU, M. 255. *Îl îndeamnă să vie la Iaşi.* C. NEGRUZZI, I 205. *Te îndemn însă a scrie memoriul vieţii tale.* EMINESCU, N. 61, cf. ISPIRESCU, L. 291; MARIAN, S. 115, MÂNDRESCU, L. P. 115/20.

3°. † A convinge, a învità. *S'au îndemnat Alexandru-vodă de sehastru de au făcut mănăstirea Slatina.* LET. II 202/4. *Să spunem pricinele pentru carele să îndeamnă giudeţul de mai micşurează certarea.* PRAV. 982. *Prea alesul Serghie... îndemnează... către ospăţ pre iubitorii de Mucenici.* MINEIUL (1776) 39¹/1, cf. 43².

4°. † A constrânge, a silì, a face să...; a provocà, a pricinuì. *Cela ce face greşală de nevoie, îndemnându-l mesererea...* PRAV. 1135. *Vedem neamul omenesc... împletecindu-se în învăluiale, atâta cât a îndemnà şi pre Solomon să strige...* BIBLIA (1688) 111/23. *Sarea este folositoare dobitoacelor, îndemnând stoarcerea boalelor.* I. IONESCU, C. 4.

III. Refl. 1°. (În Maramureş) A plecà la drum: *Unde... te-ai îndemnat?* BUD, P. P. 4.

2°. A porni, a începe, a se apucà de cevà (în urma unui îmbold), a se hotărî la cevà, a se decide. *De se va deşteptà cela ce au fost lenivos până acmà şi se va însoţì cu ceia ce se-au nevoit, şi se va îndemnà şi va lăsà leanea...* CORESI, EV. 13/33. *Îndemnatu-m'am şi eu, Ion Neculce..., a scriere întru pomenirea domnilor.* LET. II 195/22. *Doar se va îndemnà oastea să meargă cu mare dragoste.* ib. III 276/12. *Spaniolii de acolo se îndemnară a adaoge numelor articulii.* P. MAIOR, IST. 239. *Nici îi merge, nici se 'ndeamnă...* EMINESCU, P. 161. *Nu se preà îndemnà la lucru.* RETEGANUL, P. V 3/9. |'(În poezia pop. exprimă adesea, ca şi «a se apucà», numai începutul acţiunei). *Tu te-ai îndemnat De m'ai întrebat.* TEODORESCU, P. P. 416b. *Noiaş se 'ndemnà Şi se 'ndupleçà...* ib. 461b.

3°. (Mold., Ban.) A se simţì atras (spre cevà), a se dedà (la cevà), a se obicinui (cu cevà). *Va fi o fată fecioară şi să va îndemnà spre pohtă rea pentru cuvintele hotrului...* PRAV. MOLD. 93. *Mai pe urmă mi se îndemnă, frate, la rachie şi băŭ tot ce-au avut.* ŞEZ. I 276/6. *Ipate se îndemnà cu dînsul, uitase acum de urît.* CREANGĂ, P. 153.

[Prez. *îndémn* şi (învechit) *îndemnéz.* | Şi: **demnà** vb. I (numai grafic, în loc de *'ndemnà* în vers şi în literatura veche, după prep. *în* şi compusele lui). | Abstracte: **indemnáre** (negativul: **ne(î)ndemnare**) s. f. (Ad II 2ª) *Pornindu-se din îndemnare drăcească.* MINEIUL (1776) 105²/1. *Îi făceà îndemnare ca să înveţe.* DRĂGHICI, R. 4. *Pildă va fi urmaşilor şi îndemnare.* CARAGEA, L. I. *După îndemnarea babei, se duse.* EMINESCU, N. 22. *Un obraz va face îndemnare şi celuilalt să greşască.* PRAV. MOLD. 88₂. *Furâ scoşi cu 'ndemnarea Arianilor.* DOSOFTEIU, V. S. 109₂. *S'au tâlmăcit... cu îndemnarea dumnealui Constadin Brâncoveanul.* BIBLIA (1688) 1/10. *Cu îndemnarea lui s'au fost făcut.* MAG. IST. II 28/21. *Din demnările lui au fugit.* ib. IV 144/29. *Din îndemnarea cuivà... n'au vrut să vie.* LET. II 151/8;

— **îndemnătúră (demnătúră)** s. f. † [Plur. *-turi*] = îndemnare, îndemn, stimul. *Către cetii cu folos şi cu îndemnătură* [să fie]. CORESI, EV. 6/23. *Îndemnăturile hotrului.* PRAV. MOLD. 93. *Din sfatulu şi din demnătura... măriei tale.* N. TESTAMENT (1648), ap. VB. I 168/42. *Fiind şi cu a Ducăivodă îndemnătură.* LET. II 225/37. *Cu îndemnăturile lui Şărban-vodă... s'au sfătuit boerimea.* MAG. IST. II 21/6, cf. CORESI, EV. VIII/6. | Adjective: **îndemnát, -ă** (cu negativul **ne(î)ndemnat), -ă** = îmboldit, stimulat, decis, hotărît. *Duse-se supt podgorie, de dumnezeescul duh îndemnată ca...* CORESI, EV. 493/4. *Muiarea grăiaşte de la sine, neîndemnată de nime.* PRAV. 723; — **îndemnátór, -oáre** adj., subst. = care îndeamnă, încurajază, provocător. *Rane îndemnătoare spre moarte.* PRAV. MOLD. 67. *Eră şi Duca... îndemnător la Paşa ca să-l puie hatman.* LET. II 232/32. *Alcătuire îndemnătoare.* URICARIUL, I 212/3. *Pilduire foarte îndemnătoare.* PISCUPESCU, O. 107. (Substantivat) *Te-ai arătat... îndemnătoriu către dumnezeeştile nevoinţe.* MINEIUL (1776) 92. *Dumnezeu... spre bine îndemnătoriu.* BELDIMAN, O. 16. *Este îndemnător spre pace.* MARCOVICI, D. 176. *Dumitraşco, socrul şi îndemnătorul său, murise de moarte bună.* IORGA, L. I 267. (Negativul: **neîndemnător, -oare** = care nu se îndeamnă la lucru). *Despre un om care nu-şi treierase grâul până în Octombre, o femeie ziceă: Sânt oameni învăluiţi, oameni răi, oameni neîndemnători.* H. V 145; — **îndemnós, -oásă** † adj. = aplecat, dispus la ceva. *Către rugă e îndemnosŭ.* CORESI, EV. 278/6. *Cu cuvântul cel dintîiu, Domnul Hs. face îndemnoşi pre Jidovi către ascultarea sfintei evanghelii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.]

— Din lat. ***inde-mino** «mân de acolo».

ÎNDEMNĂTÚRĂ s. f. v. **îndemn.**

INDEMNITÁTE s. f. v. **indemnizà.**

INDEMNIZÁ vb. Ia. *Indemniser.* — Trans. A despăgubì pe cinevà de o pierdere suferită, de cheltuieli făcute; a desdăunà (STAMATI); a plătì cuivà paguba ce a suferit. *Stăpânul ale cărui afaceri au fost bine administrate, este dator a îndeplinì obligaţiunile contractate în numele său de gerante, a-l indemnizà de toate acelea ce el a contractat personalmente.* HAMANGIU, C. C. 234. [Şì: (formă apropiată de *îndemn*) **indemnizà** vb. Ia. | Adjectiv: **indemnizát (în-**, negativ: **neîndemnizat, ne(î)n-), -ă** = despăgubit, desdăunat, căruia i s'au restituit s. plătit pagubele suferite sau cheltuelile făcute. | Abstracte: **indemnizáre (îndemnizáre)** s. f. = despăgubire, desdăunare, sumă acordată (de autorităţi) ca despăgubire; restituire de cheltuieli făcute. [Să dăm premiatului nostru însărcinarea de a traduce]... *Istoria romană a lui Dione Casiu, în condiţiunile de îndemnizare ce sânt prescrise prin deciziunile Societăţii Academice.* ODOBESCU, II 383. *Indemnizarea pentru cheltuielile de războiu.* MAIORESCU, D. II 125; — **indemnizáţie** s. f. = indemnizare; — (după fr. *indemnité*, lat. *indemnitas, -atem*) **indemnitáte** s. f. = indemnizare; (mai ales concretizat) sumă acordată cuivà, spre a fi indemnizat, desdăunare, despăgubire. *Îndemnităţile care ar puteà fi alocate la acei ce au suferit acèle pierderi.* I. IONESCU, D. 487. *Să vă dăm un bil de indemnitate.* ODOBESCU, III 428/16. *Corpurile legiuitoare dau un bil de indemnitate pentru violările de legi.* MAIORESCU, D. II 70.]

— *N.* după fr.

INDEMNIZÁŢIE s. f. v. **indemnizà.**

ÎNDEMNÓS, -OÁSĂ adj. v. **îndemână** şi **îndemnă.**

ÎNDEMONÍT, -Ă adj. † *Endiablé.* — Îndrăcit, care este subt stăpânirea diavolului. *Mulţi oameni... îndemoniţi fiind, cu ochii roşii, cu geanile întoarsă şi cu părul împrăştiat...* CANTEMIR, HR. 401.

— Derivat din **demon,** ca sinonimul *îndrăcit.*

INDEMONSTRÁBIL, -Ă adj. *Indémontrable.* — Care nu se poate demonstrà.

— *N.* după fr.

ÎNDEPĂRTÁ vb. Ia v. **depărtà.**

INDEPENDÉNT, -Ă adj., adv. *Indépendant. Indépendamment.* — Adj. Care nu depinde de nimeni, care nu este supus altuia, de-sine-stătător, neatârnat, liber. *România a devenit ca şi un Stat desineşi-stătător, căruia puţin îi mai lipseşte, ca să se asemene cu cele mai multe ţări independinte ale Europei.* ODOBESCU, III 325. *Sântem un stat independent.* MAIORESCU, D. IV 230. | P. ext. (Despre persoane) *Fire* s. *natură independentă* = căreia îi place să lucreze de capul ei, fără să ţină seama de alţii. || Adv. În mod neatârnat, fără nici o dependenţă de alt cinevà s. cevà; p. ext. fără raport s. relaţiune cu altcevà, nestânjenit de alte consideraţiuni. *Dreptul... de a se cârmuì independent.* BĂLCESCU, M. V. 9/2. *Independent de părerea altora, el e hotărît să continue.* [Şì: **indepéndinte** † adj.]

— *N.* după fr.

INDEPENDÉNŢĂ s. f. *Indépendance.* — Starea unei persoane sau a unei naţiuni care nu depinde, nu atârnă de nimeni; neatârnare. *Scrisoarea M. Sale Domnitorului Alexandru Ioan I către... în cauza independenţei bisericei române* (a. 1865). URICARIUL, X 367/17. *Textul canoanelor îmi pare că afirmă mai mult, decât combate independinţa noastră eclesiastică.* ib. 372/27. *Nu cutează a protestà asupra unui abuz ce le sapă independinţa.* C. NEGRUZZI, I 243. *Alexandru cel bun... apără vitejeşte independenţa ţării.* BĂLCESCU, M. V. 9/8. *Cine are să-şi aducă aminte de pământul acesta? De independenţă, de vechi drituri?* RUSSO, S. 114. [Şì: **independínţă** s. f., **indepéndenţie** † s. f. STAMATI.]

— *N.* după fr.

INDEPENDÉNŢIE † s. f. v. **independenţă.**

INDEPENDÍNTE adj. † v. **independent.**

INDEPENDÍNŢĂ s. f. v. **independenţă.**

ÎNDEPLINÍ vb. IVa trans. 1. *Accomplir.* 2°. *Remplir* (la place de qqn.). 3°. *Parfaire.* 4°. *Compléter.*

1°. A împlinì (cevà). *Orice naţie... are o misie a îndeplinì în omenire.* BĂLCESCU, M. V. 3/29. *Cade pe pământ, Ne 'ndeplinind în viaţă grozavu-i jurământ.* ALECSANDRI, P. III 228. *Mă duc să îndeplinesc nelegiuita voastră poruncă.* CREANGĂ, P. 57.

2°. A ţinea (locul cuivà). *În lipsa Agăi din oraş, el îi îndeplineà locul.* BĂLCESCU, M. V. 649.

3°. A desăvârşì, a face desăvârşit. *Să-i lumineze pre fiii Românilor şi să-i deplinească.* P. MAIOR, IST. 258.

4°. A completà. *Boii şi vacile pot să ierneze numai cu 5 ocă de fân pe zi, îndeplinindu-le rămăşiţa cu paie.* I. IONESCU, C. 225.

[La cei mai vechi: **deplini** † vb. IVa LB. | Abstract: **îndeplinire (deplinire** MAG. IST. III 30/11) s. f. = împlinire, completare, desăvârşire, (cu privire la un ordin s. o lege) executare, aplicare. (Negativul: **neîndeplinire** s. f.). *Şi peste acestea toate*

încă, spre îndeplinire se cere... KONAKI, P. 81. *Bărbat cu râvnă ca aceia spre deplinirea neamului românesc.* P. MAIOR, IST. 75. *Neîndeplinirea obligaţiilor.* HAMANGIU, C. C. 1020. **Întru toată deplinirea** † = cu totul, peste tot, cu desăvârşire. *Ucideţi toată partea bărbătească întru toată deplinirea.* BIBLIA (1688) 119². **Aduc la** (s. **întru**) **îndeplinire** = îm'inesc, pun în aplicare, execut. *Am adus întru îndeplinire tot ceea ce neaţi poruncit.* CREANGĂ, P. 272. *Dispoziţiunile prezentului jurnal se vor aduce la îndeplinire.* MON. OF. 5, cf. DRĂGHICI, R. 165. | Adjective: **îndeplinit (deplinit) -ă** = împlinit; desăvârşit, perfect, complet, (negativul: **neîndeplinit, -ă** adj.). *Să aibă acî mai deplinită putere.* ŞINCAI, HR. I 238/₇. *O sămânţă deplinită, coaptă şi curată va da mai bună roadă.* I. IONESCU, C. 181. (Adverb) *Pre pământ nu e nimenea deplinit făcut.* ŢICHINDEAL, F. 208; **îndeplinitór, -oáre** adj., subst. = (cel) care îndeplineşte, completează, (negativul: **neîndeplinitor, -oare** adj., subst.). *Ureche, îndeplinitorul cel mare al lipsurilor pentru perioada obscură...* IORGA, L. II 558.]

— Derivat din **deplin,** cu adaosul mai târziu al prefixului **în-.**

ÎNDEPREÚNĂ † loc. adv. v. **depreună.**

ÎNDEREPTÁ vb. I[a] (ş. d.) v. **îndreptà** ş. d.

ÎNDERÉTE adv. v. **îndărăt.**

ÎNDESÁ vb. I. I. 1°. *Entasser; bourrer.* 2°. *Tasser, serrer.* 3°. *Blesser.* 4°. *Enfoncer.* 5°. *Obséder.* 6°. *S'épaissir.* 7°. *S'entasser, se serrer, se fourrer, se précipiter.* 8°. *S'épaissir.* 9°. *S'enfoncer.* II. 1°. *Multiplier.* 2°. *Se multiplier.*

I. (Cu înţelesul material al lui des, în opoziţie cu rări).

1°. Trans. A îngrămădì (mulţi oameni, obiecte) undevà, a vârî (mai multe lucruri sau părţi ale aceluiaşi lucru ori ceva în cantitate mare) undevà, a băgà cu sila (LB.), cu forţa, a înghesuì. *Au luat un rând de soldaţi din coadă şi i-au mai 'ndesit în fruntea obuzului.* LET. II 361/₁₁. *Galbeni în mână că luà, În buzunare că 'ndesà.* MAT. FOLC. 214. *Le 'ndeasă toate într'o pereche de desagi.* RETEGANUL, P. V 68/₂₆. (Fig.). *Un om aşà 'nvăţat, ce-atât de multă carte în cap ţi-a îndesat.* I. NEGRUZZI, II 72. || (Schimb de complement) A umpleà tare ceva, îngrămădind în el. LB. *Merticul de ovăz trebue să-l îndesim bine.* I. IONESCU, C. 91. *Ţi-ai îndesat buzunarele cu nuci.* || (P. anal.) *Codrul frunza îndeseşte.* ALECSANDRI, P. P. 91ᵇ.

2°. Trans. A apăsà, a bătucì, a bătătorì ceva (ca să încapă undevà în număr s. în cantitate mai mare). *Îndeasă făina în sac.* | Spec. (despre mămăligă) A tepşuì, a tepşi. *O lopăţică cu care se tepşueşte (se apasă, se îndeasă) mămăliga.* ŞEZ. III 69/₁₉.

3°. P. ext. Trans. (Puţin obicinuit, despre şa) A apăsà, a roade, a bate (A. I 1 r), a (în)glodì. *Ori zeaua te-apasă, Ori şeaua te 'ndeasă?* ALECSANDRI, P. P. 63/₂.

4°. P. anal. Trans. A înfundà, a înfige (vârînd). *Îşi îndesă faţa în pernă* (DELAVRANCEA), *sticla* [= monoclul] *în ochi* (GHICA), *briciul în beregată* (VLAHUŢĂ), *vioara sub bărbie* (D. ZAMFIRESCU), ap. TDRG. *Îndesă fetii degetul în gură.* RETEGANUL, P. IV 6/₁₂. | Spec. (despre căciulă, pălărie, etc.) A trage bine pe cap, a tuflì. *Moşneagul... pune cuşma pe cap, o îndeasă pe urechi* [s. pe ochi, pe sprâncene]. CREANGĂ, P. 81. # *A îndesà căciula pe urechi* = a se arătà nepăsător, a se face a nu şti. ZANNE, P. III 44.

5°. Trans. (Numaì subt forma îndesi, construit cu prep. cu, mai rar cu la sau absol.) A da zor (cuivà cu ceva), a nu-l mai slăbì. *Pre mazili îi îndeseà cu dăjdi grele.* LET. II 314/₁₀. *Îndesindu-i cu războaiele.* CANTEMIR, HR. 78/₃₀. *Apoi să ne îndeseascà mai mult cu udeala.* CREANGĂ, P. 258. *Cu paharul îndeseşte, dar cu birul mai răreşte.* C. NEGRUZZI, I 186. *Nu prea 'ndesì la 'njurat, Că e lucru cu păcat.* TEODORESCU, P. P. 476.

6°. Refl. A devenì des. *Creşti, codrule, şi te'ndeasă.* RETEGANUL, TR. 147/₁, DOINE 28/₁₁. *Pădurea nu se mai găteşte, de ce merge, de ce mai tare se 'ndeseşte.* ŞEZ. I 5/₂₂. *Umbra se 'ndeseşte.* TEODORESCU, P. P. 491ᵇ.

7°. Refl. (Despre oameni) A se îngrămădì (mulţi la un loc), a se îmbulzì, a se înghesuì, a se strânge în număr mare; a da năvală (undevà s. la cinevà s. cevà), a tabărì (asupra cuivà); a se vârî (undevà, unde nu i-e locul sau n'are treabă); a se băgà cu sila sau pe furiş (LB.). *Mulţîmea mişeilor îndesându-să la dînsul...* DOSOFTEIU, V. S. 3. *Pe mulţi am văzut îndesindu-se pentru cinste să dobândească.* LET. II 236/₉. *Mulţime... care se îndeasă la porţile spitalurilor.* MARCOVICI, C. 22/₂₅. *Care din care se îndesà, ca să povestească mai nainte.* DRĂGHICI, R. 249. *Toţi însă către dânsa se 'mping şi se îndeasă.* C. NEGRUZZI, II 246/₂₁. *El intră şi se 'ndeasă în gloată.* ALECSANDRI, P. III 290. *Voinicii la codru 'ndrăznesc Şi prin codru se 'ndeşesc.* TEODORESCU, P. P. 344. *Toţi... la daruri se 'ndesesc.* ib. 621. *Nu ştii să torci şi să ţeşi, Numai la horă te 'ndeşi.* PANN, ap. ZANNE, P. 384; cf. TEODORESCU, P. P. 343. *Se 'ndeasă, ca Ţiganu' la praznic.* ZANNE, P. VI 391.

8°. Spec. Refl. (Despre piele) A se învârtoşà, a se îngroşà, a se face tare. *Pielea, dacă o baţi, se îndeasă.* ION CR. I 57.

9°. P. ext. Refl. A se afundà (undevà), a intrà în adâncime. *Când în codru se 'ndeseà, Bietul Costea ce zăreà?* ALECSANDRI, P. P. 56/₁.

II. (Cu sensul temporal al lui des, în opoziţie cu rări).

1°. Trans. A face ca cevà să se întâmple la intervale dese, să se repete des. *Vrăticescu... îndeşì vizitele.* N. REV. R. I Supl. II 188. *Sare, pasurile 'ndeasă.* ALECSANDRI, P. P. 350ᵇ/₁. *Cucoana însă tot îndesà paharele boierului.* ISPIRESCU, L. 181.

2°. Refl. A devenì des, a se repetà la intervale dese. *Se şiruesc nenorocirile şi se îndeasă.* MARCOVICI, C. 67. *Vizitele lui se îndesiră.* C. NEGRUZZI, I 111. *S'or îndesì cutremurile.* ŞEZ. III 9/₂₁.

[Şi: (cu schimb de conjugare, mai ales în Mold.) **îndesì** vb. IV[a], (mai rar) **îndeşì** vb. IV[a]. | Abstracte: **îndesáre (îndesíre** KONAKI, P. 270, **îndeşíre** PANN, E. II 122) s. f.; — **îndesătúră** † s. f. [plur. *-turi*] = condensare (ANON. CAR.), faptul de a se vârî în sufletul cuivà, de a insistà pe lângă cinevà. *Priscus... cu îndesăturile unor nepriiatini ai săi, căzură în oarecare prepus de vicleşug la împăratul.* CANTEMIR, HR. 328/₁₂; — (neobicinuit) **îndeseálă** s. f. [plur. *-sele* şi *-seli*] = îmbulzeală. LB.]

— Din lat. **denso, -are** «a face des, a îndesà prin bătăi (o ţesătură), a îngrămădì», compus cu pref. **în-,** sau din **condenso, -are** «a face des», cu schimb de prefix. Cf. îndesat, condensà.

ÎNDESÁT, -Ă adj. adv. I. 1°. *Entassé.* 2°. *Bourré, plein.* 3°. *Enfoncé.* 4°. *Appuyé* (en parlant d'un mot prononcé avec insistance). 5°. *Epais, compact.* 6°. *Abondant, copieux.* 7°. *Trapu.* 8°. *Resserré.* II. *Répété.* — (Adesea în opoziţie cu rar, înfoiat, afânat).

I. 1°. Adj. Îngrămădit, înghesuit. *În cârduri..., îndesaţi unii într'alţii.* ODOBESCU, III 30/4. *Floricele... îndesate una 'ntr'alta.* ap. TDRG. *Neveste, feciori şi fete, Îndesaţi pe sub părete...* PĂCALĂ, M. R. 170.

2°. Adj. şi adv. Umplut (tare), plin. *Măsură îndesată.* CORESI, EV. 365/27. *Cârnaţ îndesat.* LB. *Un sac îndesat de tărîţe.* MARIAN, SA. 277. # **Plin îndesat** = foarte plin. *Pământul va fi îndesatu de oameni plin.* CUV. D. BĂTR. II 456. **Cu vârf şi îndesat** (la măsuri, în opoziţie cu «ras şi afânat») = bine umplut; (fig.) mult, din belşug. *O ceri rasă şi afânată, O dai cu vârf şi 'ndesată.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 47/6. *Câte nu făceam cu vârf şi îndesate!* CREANGĂ, A. 40. *Împrumutu' se dă cu vârv şi îndesat.* ŞEZ. I 220/38.

3°. Adj. Înfundat. *Un plumb micuţ d'argint Bine 'n armă îndesat.* RETEGANUL, TR. 46/28. *Cu pălăria îndesată pe ochi.* DDRF. (Fig.). *Îndesatul suspin.* PANN, E. I 71. | (Spec., despre lovituri). *Îi mai dete vr'o câtevă lovituri d'alea îndesate.* ISPIRESCU, L. 195. *Cincizeci de nuiele îndesate.* RETEGANUL, P. II 54/22.

4°. Adj. şi adv. (Despre vorbă) Apăsat. LB. *Răspunzând îndesat «sluga dumitale».* CREANGĂ, A. 133. *Răspunse scurt şi îndesat.* RETEGANUL, P. IV 8/16. # **Pe îndesatele** = apăsat. *Ea repetă din când în când pe îndesatele: Mitocanule! Mitocanule!* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

5°. Adj. Condensat (ANON. CAR.), compact, masiv, des, bătut. *Porcii* [hrăniţi bine] *pun slănină îndesată.* ECONOMIA, 101. *Curechiu... a cărue căpăţână nu-i îndesată bine.* I. IONESCU, C. 238, cf. (*îndesită bine*) id. ib. 117. *Cele mai îndesite păduri.* DRĂGHICI, R. 116. *Codrul îndesat.* ALECSANDRI, P. III 368. *Nor negru îndesat.* ODOBESCU, III 31/12.

6°. Adj. Îmbelşugat, încărcat, copios. *Un prânz îndesat şi anevoie de mistuit.* ODOBESCU, III 214/24.

7°. Adj. Mic şi gros (de statură). *Erà la trup durdulie şi îndesată.* DDRF.

8°. Adj. Strâmtorat, înghesuit. *Lacul... este îndesat între munţi înalţi.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

II. (Subt forma *îndesit;* învechit) Adj. Repetat, des. *Îndesite suspinuri.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Răsufluri îndesite.* KONAKI, P. 207. *I-am îndemnat a le ceti de îndesite ori.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/11.

[Şi: (de la *îndesì*) **îndesít, -ă** adj. | Negativul: **ne(î)ndesat, -ă** adj.]

— Participiul lui **îndesà,** devenit adjectiv.

ÎNDESĂTÚRĂ † s. f. v. **îndesà.**

INDESCIFRÁBIL, -Ă adj. *Indéchiffrable.* — Care nu se poate descifrà; (mai ales) p. ext. nu se poate cetì s. descurcà, că e scris rău s. prea mic; ilizibil, neciteţ. *Un criptogram indescifrabil. O scrisoare indescifrabilă.* | Care nu se poate înţelege s. ghicì; de neînţeles.

— *N.* după fr.

INDESCRIPTÍBIL, -Ă adj. *Indescriptible.* — Care nu se poate descrie; nedescriptibil.

— *N.* după fr. (lat. **in-** şi **describere** a «descrie»). Cf. imprescriptibil.

ÎNDESEÁLĂ s. f. v. **îndesà.**

ÎNDESEÁRĂ adv. v. **înde²-.**

ÎNDEŞÉRT adv. v. **deşert.**

ÎNDEŞERTÁ † vb. Ia v. **deşertà.**

ÎNDESÍ vb. IVa
ÎNDEŞÍ vb. IVa } v. **îndesà.**

INDESTRUCTÍBIL, -Ă adj. *Indestructible.* — Care nu se poate distruge, care nu se poate stricà, nedestructibil. [Familia: (după fr. *indestructibilité*) **indestructibilitáte** s. f. = starea s. calitatea lucrului care nu poate fi distrus.]

— *N.* după fr.

INDESTRUCTIBILITÁTE s. f. v. **indestructibil.**

ÎNDESTÚL adv. v. **destul.**

ÎNDESTULÁ vb. Ia. *Satisfaire, contenter; approvisionner.* (Réfl.) *Se contenter de.* — (Construit cu complement drept, absol., cu infinitivul + a, cu conj., cu că, cu prep. cu, mai rar cu de, întru) Trans. A face ca cinevà să aibă destul, în deajuns, a satisface, a mulţumì, a împlinì. *Să-l îndestuleze de învăţături duhovniceşti şi politiceşti.* LET. II 178/32. *Morcovii, napii... au să îndestuleze casa pe iarnă.* I. IONESCU, C. 237. *Voim din toată inima a-l îndestulà şi a dobândì iarăşi dragostea lui.* MARCOVICI, D. 418. *Au socotit de cuviinţă de a îndestulà dorinţa copiilor.* DRĂGHICI, R. 111. *Vrând să îndestuleze Greţoasele lui pofte...* C. NEGRUZZI, II 233/5. *Să aibă cu ce-şi îndestulà patimile.* ALECSANDRI, T. 1718. | Spec. † A da cele necesare în provizii, a aprovizionà. COSTINESCU, POLIZU. || Refl. A se prevedeà cu cevà în deajuns, a aveà destul, a fi deajuns, a se săturà, a se satisface, a se mulţumì. *Lăudăm pe marele Constantin şi alţii mulţi pre carii-i lăsăm, îndestulându-ne că* (= mulţumindu-ne cu aceea că...) *Isus ca o laudă mare ia, căci iaste de împărătesc neam.* BIBLIA (1688) 6/pr.35. *Nu se îndestulà cu atâta.* LET. III 246/6. *Cititoriul de va vrea încă a să mai îndestulà, cerce la Iornaud.* CANTEMIR, HR. 69/30. *S'au îndestulat de tămăduirile tale.* MINEIUL, (1776), 125²/2. *Toţi de obştie să se îndestuleză.* URICARIUL, I 189/14. *Îndestulindu-se că o au zis, nici cu o mărturie nu o razimă.* P. MAIOR, IST. 103. *Nu-ţi voiu spune cine sânt; îndestulează-te a şti numele mieu.* BELDIMAN, N. P. II 44. *Doreâ... ca să se îndestuleză de aur şi giuvaeruri.* DRĂGHICI, R. 30. *Neîndestulându-se cu atâta, au voit ca...* id. ib. 41. *De frumuseţea lui vederea nu se puteà îndestulà.* PANN, E. II 41. *De o pradă aşà bogată încă nu s'a îndestulat.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Curiozitatea mea nu se îndestulà.* C. NEGRUZZI, I 217. *O săptămână să te tot uiţi şi tot nu te îndestulezi.* ISPIRESCU, L. 66, cf. RETEGANUL, P. IV 33/17, SBIERA, P. 7/37, TEODORESCU, P. P. 480b, JARNÍK-BÁRSEANU, D. 485 etc.

[Şi: **îndestulì** vb. IVa, († şi pop.) **destulà** vb. Ia LB., **destuli** vb. IVa LB. *L-au destulatŭ pre el.* BIBLIA (1688) 150,2. [Duşmanii] *nu să destuliră întru amărăciunea robiei noastre.* ibid. 353,2. *Nu s'au destulit Mihaiu-vodă cu atâta.* LET. I 222/1. *Se destuleà Împărăţia.* MAG. IST. II 149/10. *Că şi eu m'am destulit* (= săturat?) *De-a trăì tot cu urît.* POP. ap. TDRG. | Abstracte: **îndestulâre (desluláre** LB., **îndestulíre,** cu negativul **ne(i)ndestulíre)** s. f. = săturare, belşug, abundenţă, satisfacerea, împlinirea unei nevoi; satisfacţie, mulţumire. *În anul acesta va fi îndestulare în grâu.* CALENDARIU (1814) 64/5. *O grădină... este economică pentru îndestularea gospodăriei.* I. IONESCU, C. 11. *Stricând pronomiile patriei... spre îndestularea lăcomiei lor.* LET. II 442/35. *Iubirea de sine... Goneşte orice durere şi cere îndestulare.* KONAKI, P. 276. *Muierile... îndopate cu toate averile şi îndestulările.* GORJAN, H. I 5/28. *De noroc şi 'ndestulire, Inima-i în veci e plină!* COŞBUC, B. 78. *Va aveà îndestulare* (= *va aveà din belşug*) *de pâne şi sare.* GOROVEI, C. 325. # **Cu îndestulare** = în belşug, din belşug;

în mare măsură, în abundenţă, de ajuns, destul. *Timpurile nu dau roadele pământului cu îndestulare.* URICARIUL, I 13/34. *Cu destulare şi cu dulceaţă îndelung să asculte la tine.* ŢICHINDEAL, F. 368. *Să li se deie apă cu îndestulare.* I. IONESCU, C. 3. *Să poată aveà... lapte cu îndestulare.* DRĂGHICI, R. 101. *Erà primit cu dragă inimă şi ospătat cu îndestulare.* CREANGĂ, A. 20. **Din îndestulare** = de ajuns, cât trebue şi cu prisosinţă. *Aur din îndestulare i-au dat.* BARAC, A. 32. *Lasă dacă n'om căpătà noi bani di-ndistulari...* ŞEZ. VIII 56. | Adjectiv: **îndestulát** (cu negativele **ne(î)ndestulat, ne(î)ndestulit**), **-ă** adj. = căruia i s'a dat s. care are de toate, din belşug, în abundenţă; de prisos, din belşug (din) plin, destul; ajuns la saturaţie, săturat; (construit mai ales cu prep. cu) satisfăcut, mulţumit; aprovizionat. *Domnul muntenesc erà îndestulat şi vestit de avut.* LET. III 41/12. *Apă foarte bună şi îndestulată.* MAG. IST. II 331/5. *Te-ai îmbogăţit cu bogăţie îndestulată.* MINEIUL (1776) 48²/2. *Erà un om... îndestulat de minte.* GORJAN, H. IV 97. *Părinţii şi fraţii şi surorile îmi erau sănătoşi şi casa ne erà îndestulată.* CREANGĂ, A. 33. *Fiind limba noastră românească foarte îngustă, iar nu ca alte limbi..., bogate şi îndestulate în cuvinte.* ap. IORGA, L. I 510. *Este o masă rotilată, De bucate 'ndestulată.* MARIAN, SE. I 12. *Ca toamna cea bogată şi îndestulată.* ŞEZ. III 244b/28, cf. ALECSANDRI, P. P. 314b/13, TEODORESCU, P. P. 22. *Şi dă-te la legea noastră, Că e bună şi bogată Şi de toate destulată.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 284. *Erà om neîndestulat cu soarta sa.* P. MAIOR, IST. 191. *Fu omorît de ostaşii cei neîndestuliţi.* ŞINCAI, HR. I 14/21, cf. LB. *Îndestulaţi de darurile ştiinţei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/7. *Boierii nu erau îndestulaţi cu Vodă.* SBIERA, F. 8. *Armia lui erà întru toate îndestulată din ţară.* BĂLCESCU, M. V. 142. # **A fi îndestulat** † = a fi în stare. *Mintea nu iaste îndestulată... a spune... măririle.* MINEIUL (1776) 165²; — **îndestulătór** (cu negativul **ne(î)ndestulător**), **-oáre** adj. = care îndestulează, care ajunge, satisface, mulţumeşte; mulţumitor, satisfăcător, suficient; (substantivat) furnisor (POLIZU). *Această definiţie este îndestulătoare.* MAIORESCU, L. 127. *Pe unde le duceà el, păşunea erâ mai cu gust şi mai îndestulătoare.* ISPIRESCU, L. 230.]

— Derivat din **(în)destul.**

ÎNDESTULÍ vb. IVa v. **îndestulà.**

ÎNDESUÍ vb. IVa v. **înghesuì.**

INDETERMINÁBIL, -Ă adj. *Indéterminable.*— Care nu se poate determinà.

— *N.* după fr.

ÍNDEX s. a. 1°.-2°. *Index.*

1°. Tablou indicator. *Index (indice) de nume proprii, de nume de localităţi* = lista (alfabetică) a numelor proprii, a numelor de localităţi etc., pusă la sfârşitul cărţii, arătând locurile (paginile) în care s'a vorbit despre acestea. | (În biserica catolică) Catalogul cărţilor oprite de către autorităţile bisericeşti de a fi cetite. # *A pune la index* = (despre congregaţiunea indexului de pe lângă Sfântul Scaun din Roma) a introduce într'o carte («index») cărţile a căror publicare sau răspândire este oprită; p. ext. a stigmatizà pe cinevà ca primejdios sau nevrednic. *Turcii erau puşi la indice, ca barbari şi ca apăsători cruzi ai creştinătăţii.* GHICA, S. 92.

2°. (Anat.) Degetul arătător (propriu: care indică, arată).

[Plur. *indexuri* şi (rar) *indexe.* | Şi: (ad 1°, după it. *indice*) **índice** s. a., cu plur. *índice.*]

— *N.* după lat. **index, -icem** «registru, catalog».

INDEZIRÁBIL, -Ă adj., subst. *Indésirable.* — Pe care nu-l doreşti, nedorit; p. ext. importun. *În politică însă e absolut indezirabil.* GOGA Ţ. N. VI 1171. *Amerika interzice indezirabililor intrarea în ţară.*

— *N.* după fr.

INDIÁN, -Ă adj., subst. I. 1°. *Hindou, indien.* 2°. *Indienne* (étoffe) II. *Indien.*

I. 1°. Din s. de (lângă) India. *O[eanul] indian, în care India intră ca o pară, se înfăţişează mai mult ca un golf al Pacificului.* MEHEDINŢI, G. FS. 57. | (Substantivat) Locuitor (s. locuitoare) din India. *De întoarcerea Indienilor pentru mărturia lu s[fân]t[ul] ap[o]s[to]l Thoma.* UDRIŞTE NĂSTUREL, ap. GCR. I 130/5. *Uită-te la indianul a căruia proastă minte N'au învăţat a preface cele din fire urzite.* KONAKI, P. 263.

2°. (Substantivat subt forma feminină, rar) Materie de bumbac în mai multe colori (importată la început din India). || (După germ. *Indianerkrapfen*) Prăjitură în formă de gogoş, umplută cu frişcă pe dinăuntru şi pe de-asupra cu un strat subţire de ciocolată.

II. (În mod abuziv, de-oare-ce America s'a numit la început Indiile occidentale, fiindcă Cristofor Columb a dat de acest continent căutând drumul spre Indii). Adj. şi subst. (Locuitor) indigen din America, cf. piei-roşii.

[Pronunţ. *-dian* şi *di-an.* | Adjective: **indienése, -eáscă** † adj. = indian. (I) *Atunce şi sf[â]ntul Thoma,... trimes fu în laturea indieneascâ, de le propoveduià.* UDRIŞTE NĂSTUREL, ap. GCR. I 130/33; — (cu alt sufix, după germ. *indisch*) **índic, -ă** = din India. *Kamadeva, zeul indic.* EMINESCU, P. 290. *Vechea limbă indică.* | Adverb: **indienéşte** = în felul Indienilor; în limba indiană. POLIZU].

— Neologism asimilat cuvintelor româneşti derivate cu sufixul (care arată originea) *-ean.*

ÍNDIC, -Ă adj. v. **indian.**

INDICÀ vb. I. *Indiquer.* — A arătà (I 2° spre cevà), a face cunoscut unde se află cinevà s. cevà, cf. anunţà, da de ştire, denotà, desemnà, semnalà. *Peste douăzeci,... o sută de ani, poate că s'or găsì publicişti şi istorici, care să arate generaţiilor viitoare în ce parte a fost mai multă şi mai adevărată iubire de ţară şi să le indice drumul cel adevărat ce trebue să urmeze.* GHICA, S. 138. *Regulele estetice au mai multă valoare negativă: nu pot creà bine, dar indică răul şi contribuesc la evitarea lui.* MAIORESCU, CR. I 76. || Spec. (mai ales în Medicină, despre tratamente s. medicamente) A se arătà, a se dovedì că este (cel) mai potrivit, mai eficace, mai la locul lui. *Noi am fi fost fericiţi să-l vedem ca un conducător cu bunul simţ al d-sale..., pe care respectul tuturor şi al nostru îl indică.* MAIORESCU, D. IV 352. | P. ext. A arătà, a da a înţelege. *Proiectul indică intenţia autorului.* [Adjectiv: **indicát, -ă** adj. = arătat; dovedit ca cel mai potrivit, acel pe care împrejurările s. situaţia îl arată ca cel mai potrivit pentru cevà; arătat, cunoscut, anunţat, desemnat, hotărît, menit. *Înaintarea lui Ion Brătianu la prezidenţia Consiliului de miniştri,... erà în toate privirile indicată de situaţie.* MAIORESCU, D. 29. *Să nu depăşească ora indicată de Olguţa.* TEODOREANU, M. II 164. *Medicamentul indicat în contra frigurilor e chinina;* — **indicatór (indicătór), -oáre** = care arată, care face cunoscut; arătător. *Notele indicătoare de autori consultaţi.* ODOBESCU, III 501/2. Substantivat: **indicatór** s. m. = ceea ce slujeşte ca să indice, să arate, să facă cunoscut. *Cercetarea noastră critică*

de acum 25 de ani rămâne dar numai ca un indicator pentru distanța străbătută pe calea evoluțiunii de progres. MAIORESCU, CR. VI (bis). (S. a.) Carte sau jurnal conținând indicațiuni, informațiuni, date, tabele etc. *Indicatorul căilor ferate.* (Fizică) Instrument care indică starea de tensiune a aburilor din cilindrul locomotivei. | Abstracte: **indicáre** s. f. = acțiunea de a indicà, de a arătă; — **indicáție,** (după fr. *indication*) **indicațiúne** s. f. = arătare (I); semn, indiciu; † îndreptare; (Med.) noțiune câștigată prin examinarea unui bolnav și din care reiese tratamentul ce trebue să i se aplice. *Nu este lucru ușor de a grupà... rămășițele ce se ivesc la ochii arheologului din întâmplare și mai adese fără de nici o indicațiune precisă.* ODOBESCU, II 247. *Ar fi cu deosebire necesar să se ceară... indicațiuni mai precise asupra acelui Troian.* id. ib. 181; cf. (*indicație*). MAIORESCU, D. III 322.]

— *N.* după fr. (lat. **indico, -are** «a anunță ceva în public»). Cf. indiciu, indicativ.

INDICÁȚIE s. f. **INDICAȚIÚNE** s. f. v. **indicà.**

INDICATÍV, -Ă adj. *Indicatif.* — Adj. (Rar) Care indică, care arată, indicator, arătător. *Semn indicativ.* | Subst. (s. a.) (Gram.) Modul care indică în mod pozitiv și precis acțiunea verbului, † arătătoriu (1°). *Indicativul verbelor de conjugarea a patra.*

— *N.* după lat. **indicativus, -a, -um,** idem.

INDICATÓR, -OÁRE } adj. s. a., s. m. v. **in-**
INDICĂTÓR, -OÁRE } **dicà.**

ÍNDICE s. m. v. **index.**

INDICÍBIL, -Ă adj., *Indicible.* — (Franțuzism) Care nu se poate spune, nu se poate exprimà, nespus. *O floare, o panglicuță... capătă pentru mine un farmec indicibil.* CARAGIALE, M. 208. *Doamna îmi aruncă un zâmbet indicibil de inteligență.* id. N. S. I 110/$_8$. *Acest lung șirag de versuri, indicibil de plate, sânt de proveniență munteană.* IORGA, L. II 482.

— *N.* după fr.

INDÍCIU s. a. *Indice.* — Semn care dă unele lămuriri asupra unui lucru (ascuns), fapt s. împrejurare, care ne permite să tragem unele concluzii. *Când vor fi oarecari semne sau indicii de moarte violentă sau alte împrejurări lămuritoare, mortul nu se va putcà îngropà.* HAMANGIU, C. C. 32. *Avem indicii care o neagă.* MAIORESCU, CR. III 211. *Pentru a mai aveà un moldovean în minister, Ioan Brătianu s'a adresat la d. Nicolae Ionescu... — indiciu sigur, că evenimente importante...* id. D. II 29. *Un alt indiciu al influenței muntene...* GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 19. || Spec. (Algebră) Semn distinctiv ce se dă unei litere care, într'un calcul, reprezintă diferite mărimi analoage. *În această noțiune numărul n se numește indiciul radicalului.* CULIANU, A. 3. [Plur. *-dicii.*]

— *N.* după lat. **indicium** «arătare, descoperire».

INDÍCT † s. a. (Bis.) v. **indiction.**

INDICTIÓN s. a. (Bis.). *Indiction.* — (Numai în lit. veche). Numele anului calendaristic dintr'o perioadă de 15 ani. *În 30 de zile ale lui Iunie, în Indictionul dintâiu, într'a cincea zi a septămânii.* ȘINCAI, HR. II 140/$_{20}$. || P. anal. Ciclul Paștelor care cuprinde o perioadă de 532 de ani, socotită de la 1 Septemvrie, anul creațiunii 5508. TDRG. *De la Adam... întoarcerea indictionului a 532 de ani a(l) 14[-a].* PSALTIREA (Rîmnic, 1784), ap. TDRG. || Începutul anului bisericesc, 1 Septemvrie, (deci și) Anul nou. *Astăzi zua întâiu iaste începătura indictionului, adecă anului nou au tânăr.* DOSOFTEIU, V. S. 1/$_6$. [Pronunț. *-ti-on.* | Și: **indictiónă** † s. f. MS. (a. 1675), ap. GCR. I 221/$_2$; (< paleosl. *inŭdikŭtŭ* < gr. *ἰνδικτος*) **indict** † s. a. *Începutul indictului, adecă a anului nou* CALENDARIU (1814) 5/$_6$.]

— Din paleosl. **inŭdikŭtionŭ** (gr. *ἰνδικτιών*), idem.

INDICTIÓNĂ s. f. † (Bis.) v. **indiction.**

INDIENÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **indian.**
INDIENÉȘTE adv. }

INDIFERÉNT, -Ă adj. adv. I. *Indifférent.* II. *Indifféremment.*

I. 1°. Adj. (Despre persoane) Care nu face deosebire între lucruri preferind pe unul celuilalt; p. ext. care nu se interesează, nu dă importanță lucrurilor, care le privește cu nepăsare, nepăsător, nesimțitor. *Cât pentru norod, el erà indiferent: el din împăcarea aceasta* [a lui Alexandru Lăpușneanu cu boierii] *nu așteptà vreun bine, nici prepuneà vreun rău.* C. NEGRUZZI, I 150. *O zice o gură indiferentă.* id. I 65 (cf. nepărtinitor). *Cei acuzați au fost foarte indiferenți.* MAIORESCU, D. IV 223 (cf. apatic). || Substantivat: *Vezi mume care nu gândesc decât cum să-și mărite fata, care și-au pus ochiul pe vreun tânăr, deodată... că fac greutăți,... că fac pe indiferentele.* I. NEGRUZZI, I 63.

2°. Adj. (Despre lucruri) Care nu prezintă nici o însemnătate, nici un interes deosebit, care nu interesează. *Numele lor ne-au fost indiferente pentru text.* MAIORESCU, CR. I 241. *Ca toate chestiile personale, e și aceasta foarte indiferentă.* id. D. IV 288.

II. Adv. Fără nici o afecțiune, cu răceală. *Se poartă foarte indiferent cu mine.* || (Cu dativul persoanei) Fără deosebire. *A-i fi* (*cuivà*) *indiferent* (*cevà*) = tot una, egal, «a nu-i face nici cald, nici rece». *Ți-e indiferent? — Dar ție?* TEODOREANU, M. II 119.

[Familia: (după fr. *indifférence*) **indiferență (indiferință** †, **indiferenție** † STAMATI) = nepăsare, nesimțire. *Ele erau o întreprindere hazardoasă... pe care curând o făceà să cadă indiferința Philaminților amoroase.* C. NEGRUZZI, I 346. *În mijlocul indiferenței celor ce l-ar fi putut înțelege...* MAIORESCU, CR. II 123; — (după fr. *indifférentisme*) **indiferentism** s. a. = (în religie sau politică) indiferența ridicată la rangul de sistemă s. doctrină; p. gener. nepăsare, indiferență. *Neputând privì cu indiferentism suferințele țării.* URICARIUL, X 5/$_3$.]

— *N.* după fr. (lat. **indifferens, -entem,** idem).

INDIFERÉNȚĂ s. f. }
INDIFERÉNȚIE † s. f. }
INDIFERENTÍSM s. a. } v. **indiferent.**
INDIFERÍNȚĂ † s. f. }

INDIGÉN, -Ă adj., subst. *Indigène.* — Născut în țară, originar din țară, de baștină, băștinaș, pământean (ARISTIA, PLUT.), cf. aborigen, autohton. *La 1859, dintre candidații indigeni, s'a ales Cuza, Domnitor al amândouă Principatelor astfel unite.* MAIORESCU, D. IV 585. *Acțiunea aceasta aveà de scop răsturnarea Principelui Carol și înlocuirea sa printr'un domnitor indigen.* id. ib. II 9; cf. IV 248. || Substantivat. *Niște indigeni.* [Și: (formă apropiată de derivatele românești în *-can*) **indigeán -ă** † adj. *În locul indigeanului Alexandru Lăpușneanu.* SBIERA, F.

59; **indigéne** † s. m. *Au făcut indigene pre Gheorghie II. Racoţi...* ŞINCAI, HR. III 63/22. | Familia: (după fr. *indigénat*) **indigenát (îndigenát †, indijenát †)** s. a. (Jur.) = calitatea aceluia care este indigen; dreptul de cetăţean într'un stat, cf. naturalizare, împământenire. *Mai nainte de a căpătà indigenatul polonesc...* ŞINCAI, HR. III 18/8. (Fig.) *Cuvântul, fie slav, fie turc... are drept de împământănire şi numai... nevoia poate să-i dea indigenatul.* RUSSO, S. 90; — **îndigenáre** † s. f. = recunoaşterea dreptului de indigen, acordarea indigenatului. *Nici i-au putut almintrelea mântuì, fără prin îndigenarea lor, prin care i-au făcut mădulari ţărei Ardealului.* ŞINCAI, HR. III 21/33.]

— *N.* după fr. (lat. **indigena, -am,** idem).

ÎNDIGENÁRE † s. f.
INDIGENÁT s. a. (Jur.)
ÎNDIGENÁT †
INDIGÉNE † s. m., adj.
} v. **indigen.**

INDIGÉST, -GESTĂ adj. (Med.) *Indigeste.* — Care nu se poate digerà, mistuì; care cade greu la stomah, greu de mistuit. || (Fig. despre scrieri) Care nu se poate asimilà uşor prin cetire (din cauza stilului sau a ideilor încurcate, greoaie, confuze).

— *N.* după fr. (lat. **indigestus, -a, -um** «neordonat, confuz, nedigerat, care n'a digerat»).

INDIGÉSTIE, INDIGESTIÚNE s. f. (Med.) *Indigestion.* — Digestiune rea, mistuire nedesăvârşită a bucatelor în stomac, nemistuire, cf. aplecate, ciumurluială (BIANU, D. S.), dispepsie.

— *N.* după fr. (lat. **indigestio, -onem,** idem).

ÎNDIGITÁ vb. Ia v. **îndegetà.**

INDIGNÁ vb. Ia. (*S'*)*indigner.* — Trans. A produce (din cauza unei fapte nedemne s. injuste) *o* revoltă sufletească; refl. a simţì (din cauza unei fapte s. purtări lipsite de demnitate s. de justeţă) *o* răzvrătire sufletească, în care se amestecă mânie, amărăciune, mâhnire şi dispreţ, cf. a (se) oţărî, a (se) întărâtà, † a bănuì (II 1°). *La plecarea Domnului din Scaun, el se indignează de insultele pe care i le aduce Lupu Costachi.* IORGA, I. L. I 265. [Adjectiv: **indignát, -ă** = revoltat sufleteşte, cf. oţârît, întărâtat *...exclamă indignată cocoana Catinca.* I. TEODOREANU, M. II 57, cf. MAIORESCU, D. III 67. | Abstracte: **indignáre** s. f. MAIORESCU, D. III 458, 462; — **indignaţiúne,** (învechit) **indignáţie** s. f. *O simplă petiţie ce eră pornită numai din indignaţie.* URICARIUL, X 19/15. *Aceste păreri... au deşteptat în mine cea mai legitimă indignaţiune.* ODOBESCU, III 641.]

— *N.* după fr. (lat. **indignor, -ari,** idem).

INDIGNÁŢIE INDIGNAŢIÚNE s. f. v. **indignà.**

ÍNDIGO s. a. 1°-2°. *Indigo.*

1°. Materie colorantă, care dă un albastru frumos (se extrage din frunzele unei plante, *indigofera tinctoria*, care creşte în ţările calde), cf. Iulache; p. ext. culoarea însăşi, cf. Iulachiu, civit. *O soluţiune de indigo.* PONI, CH. 76/3.

2°. Plantă din care se extrage materia colorantă indigo.

— *N.* după fr. (din span. **indigo** «indian» < lat. *indĭcum*).

INDIJENÁT † s. a. (Jur.) v. **indigen.**

ÎNDILÁT, -Ă, ÎNDILÍT, -Ă adj. *Piqué.* — (Despre stofe, haine etc.) Cusut în tighel, ca la maşina de cusut, adecă întorcându-te cu firul în împunsătura precedentă. *La gât se încheie* [cămaşa] *cu bunghi albi cu cheotoare tăiete în guler şi îndilită, ca să nu se distrame* (Ţapu, jud. Tecuciu). ŞEZ. IX 36. *Antereu* = *haină vătuită* (*bumbăcită*) *şi înseilată* (*îndilată*) *ca plapoma* (Tutova). DAMÉ, T. 169. [BARCIANU dă şi: **îndilít** adj. = foarte bătrân, **îndilíre** s. f. = bătrâneţe.]

— Legătura cu rut. *dĭliti* «a despărţi» nu-i clară. Cf. îndrilà.

INDIRÉCT, -Ă adj. adv. I. *Indirect.* II. *Indirectement.*

I. Adj. Care nu este direct, nu se face de-a dreptul, ci pe de lături, lăturalnic, prin mijlocirea altora etc. *Dovedì prin probe indirecte, foarte ponderoase...* HASDEU, I. C. 52. *Schimbul e de două feluri: direct... şi indirect.* CLIMESCU, A. 291. | (Gram.) *Complement indirect,* nedrept, care sufere acţiunea verbului în chip indirect. *Caz indirect* = (la declinare) genitiv, dativ, ablativ. *Vorbire indirectă* = în care nu se reproduc cuvintele altuia aşà cum au fost spuse, ci subt formă de propoziţii subordinate, făcându-le să depindă de verbul «a zice» s. alt verb analog. | (Finanţe) *Contribuţiuni indirecte* = impozite pe obiecte de comerţ şi consumaţie, taxe vamale, timbru etc. pe care cetăţeanul le plăteşte numai în cazurile când cumpără, consumă etc.

II. Adv. În chip indirect, nu de-adreptul. *L-a atins indirect, vrând să atingă pe altul.*

[Accentuat *indirect* şi *indiréct.*]

— *N.* după fr. (cf. lat. **indirecto,** idem (II)).

ÎNDIRÉGE vb. III v. **drege.**

ÎNDIREPTÁ vb. Ia (ş. d.) v. **îndreptà** ş. d.

INDISCIPLÍNĂ s. f. *Indiscipline.* — Lipsă de disciplină; nedisciplină. [Familia: (< lat. *indisciplinatus*) **indisciplinát** (cu rostire fr. **indisiplinát, -ă** † VĂCĂRESCUL, IST. 291/3) = nedisciplinat; — (după fr. *indisciplinable*) **indisciplinábil, -ă** adj. = care nu se poate disciplină, nu se poate supune disciplinii, nestăpânit, cf. neînfrânat, dezordonat.]

— *N.* după fr. (lat. **indisciplina, -am,** idem).

INDISCIPLINÁT, -Ă adj. v. **indisciplină.**

INDISCRÉT, -Ă adj. *Indiscret.* — Care nu este discret, care spune ceea ce trebue să tăinuiască, care nu păstrează taina, «dătător de gol» (STAMATI); p. ext. care n'are măsură la vorbă, nesocotit, uşor la vorbă; fig. care nu-şi poate ascunde dorinţele intime. *Vorbe,* (fig.) *priviri indiscrete.* [Familia: (după fr. *indiscrétion*) **indiscréţie, indiscreţiúne** s. f. = lipsă de discreţie, nesocotinţă s. uşurinţă în vorbe, flecărie; faptă, purtare sau vorbă indiscretă. *Aceasta fu singura indiscreţiă, cinstită şi măsurată.* BĂLCESCU, M. V. 51.]

— *N.* după fr.

INDISCRÉŢIE, INDISCREŢIÚNE s. v. **indiscrét.**

INDISCUTÁBIL, -Ă adj. adv. *Indiscutable. Indiscutablement.* — Adj. Care nu este discutabil, asupra căruia nu se poate discutà, nu mai încape discuţie. *Vedem statistica răspunzând cu cifre indiscutabile.* MAIORESCU, D. I 201. || Adv. Fără discuţie. *Atunci veţi cere o reformă constituţională, dacă Dvoastră vi se pare că drepturile coroanei indiscutabil înscrise în Constituţie... trebue revi-*

zuite. MAIORESCU, D. IV 569. *Sarcina de a o scrie fu încredințată boierului care era, indiscutabil, cel mai învățat printre ai săi.* IORGA, L. I 62.
— *N.* după fr.

INDISOÁRE s. f. (Mod. pop.) *Insolation.* — (În descântece) Insolație, soare-sec. *Indisoarea 'n apă, Sănătatea 'n cap.* MARIAN, D. 117.
— Etimologie necunoscută (Cu *soare* cuvântul pare a fi fost adus în legătură prin etimologie populară).

INDISOLÚBIL, -Ă adj., adv. *Indissoluble. Indissolublement.* — Adj. Care nu este disolubil, care nu se poate disolvà, cf. insolubil; fig. (despre orice unire: contract, căsătorie, prietenie etc.) care nu se poate desface, desființă sau stricà. *Legătură indisolubilă.* || Adv. *Interesele conservatoare ale Statului sânt indisolubil legate de armonia dintre diferitele pături sociale.* MAIORESCU, D. IV 69. [Familia: (după fr. *indissolubilité*) **indisolubilitáte** s. f. = natura sau calitatea lucrului indisolubil.]
— *N.* după fr. (lat. **indissolubilis, -e,** idem).

INDISOLUBILITÁTE s. f. v. **indisolubil.**

INDISPENSÁBIL, -Ă adj. adv. *Indispensable. Indispensablement.* — Adj. De care cinevà s. cevà nu se poate dispensà, lipsì; p. ext. care este de neapărată trebuință, absolut necesar. *În lipsa materialului ce ne erà indispensabil, n'am fi putut ajunge decât la o încercare informă.* ODOBESCU, II 399. *Învățământul superior... este indispensabil.* MAIORESCU, D. I 160. | Mai mult în glumă; substantivat, la plural, cf. inexprimabil) *Indispensabili* = izmene. || Adv. În chip absolut necesar.
— *N.* după fr.

INDISPONÍBIL, -Ă adj. *Indisponible.* — De care nu se poate dispune după voie, cu care cinevà nu poate face ceea ce vrea; spec. (Jur.) de care legea nu permite cuivà să dispună. *Bunuri indisponibile.* [Familia: **indisponibilitáte** s. f. = natura sau calitatea lucrului indisponibil.]
— *N.* după fr.

INDISPONIBILITÁTE s. f. v. **indisponibil.**

INDISPÚNE vb. III. *Indisposer.* — Trans. A-i stricà cuivà buna dispoziție s. cheful, a-l face să nu mai fie (bine) dispus; p. ext. a supărà. *Purtarea lui m'a indispus.* [Se conjugă ca *pune.* | Adjectiv: **indispús, -ă** = care nu este bine dispus, care nu este în apele sale, căruia «nu-i sânt bòii acasă»; spec. (Med.) care nu se simte bine, este puțin bolnav; care are o turburare ușoară și trecătoare a sănătății. | Abstracte: **indispoziție,** (mai rar, după fr. *indisposition*) **indispozițiúne** s. f. = lipsă de bună dispoziție, dispoziție rea; spec. (Med.) turburare ușoară și trecătoare a sănătății. *Bătrânul îi descrià indispozițiile copilei, lipsa ei de poftă de mâncare, tânjirea, amețelile...* VLAHUȚĂ, D. 161. *D[oam]na Bămurea nu poate primì din cauza unei ușoare indispoziții.* SANDU, SĂM. VI 446.]
— *N.* după fr.

INDISTÍNCT, -Ă adj. *Indistinct.* — Care nu se distinge bine. *Sunete, colori indistincte.*
— *N.* după fr.

INDIVÍD s. m. și a. 1°—2°. *Individu.*
1°. Orice ființă considerată ca unitate deosebită, în raport cu specia din care face parte, ins.; p. ext. persoană (considerată în parte). *Numărul monahilor... să fie mărginit acum de odată hotărît în 20 indivizi* (a. 1856). URICARIUL, IV 418/14. *El descoperì fiecărui individ legea libertății.* BĂLCESCU, M. V. 2/5. *Proclamând dreptul comun sau egalitatea pentru indivíde și naționalități.* id. 398, cf. 3/26. *Poate fiecare vorbă sună diferit în urechile diferiților oameni — numai individul, același rămâind, o aude într'un fel.* EMINESCU, N. 32.
2°. Persoană necunoscută sau pe care nu dorim s'o cunoaștem sau o desprețuim. *Cine este individul acesta?*
[Plur. *indivizi,* (vechiu) *indivíde.* | Familia: (după fr. *individuel*) **individuál, -ă** [pronunț. *du-al*] adj. și adv. = (adesea în opoziție cu colectiv) care este propriu unui individ, care privește pe individ; care privește o singură ființă, o singură persoană, cf. personal. *A continuat zdrobirea lumei vechi... nimicind orice domnie individuală.* BĂLCESCU, M. V. 2/26. *Va să zică chestia mea individuală este înlăturată.* MAIORESCU, D. IV 179. *Interpretarea d-lui interpelator e individuală a d-sale și, după părerea mea, greșită.* id. 26/268. *O gândire mai individuală și calități mai palpabile.* id. CR. I 16. (Adv.) *Că individual cinevà să nu știe că sânt și cum să le consulte, aceasta se poate și ați văzut că s'a putut.* id. D. IV 479; — (după fr. *individualisme*) **individualísm** s. a. = sistem filosofic care pune drepturile individului mai presus de acele ale colectivității, societății; sistem de lucru personal, care consistă în a lucrà singur și numai prin sine. *Ne tăvălim în dușmănie, neînțelegere și individualism, despărțiți în 20 de deosebite câmpuri* (a. 1869). URICARIUL, XIV 145/27. *Nici o ginte nu întrece pe Anglezi în persistență, în tărie, în individualism.* HASDEU, I. C. 180. *Acest principiu de individualism comunist este o mare și spornică lege a naturei.* ODOBESCU, II 251. *Aceasta însemnează individualismul poetului.* MAIORESCU, CR. II 210; — (după fr. *individualité*) **individualitáte** s. f. = ceea ce constitue caracteristica unui individ, totalitatea particularităților care deosebesc pe un individ de altul, ceea ce face ca un individ să aibă o existență deosebită de a altuia; p. ext. individ cu însușiri pronunțate; cf. originalitate, personalitate. *Iașul la 1839, ca și astăzi, nu se deosibeà prin vreun entusiasm strașnic pentru nici o individualitate.* RUSSO, S. 27. *Orice individualitate de popor își are valoarea ei.* MAIORESCU, CR. III 24. *Am atins chestia personalității sau mai bine a impersonalității și totuși individualității artistului, în special a poetului.* id. II 363. *Această despărțire a individualității lui...* EMINESCU, N. 58; — (după fr. *individualiser*) **individualizà** vb. Ia = a considerà cevà s. pe cinevà în parte, în mod individual; a-i da un caracter propriu, făcându-l să se deosebească ca ins, ca individ, de ceilalți. *Acest mod de a individualizà o țară sau o națiune, prin numele gentilițiu al principelui sau al dinastiei, nu este izolat.* HASDEU, I. C. 66; (cu abstractul) **individualizáre** s. f. (și part.-adj.) **individualizát, -ă**].
— *N.* după fr. (lat. scol. **individuus, -a, -um,** «indivizibil»).

INDIVIDUÁL, -Ă adj.
INDIVIDUALÍSM s. a.
INDIVIDUALITÁTE s. f.
INDIVIDUALIZÁ vb. Ia
} v. **individ.**

INDIVÍZ, -Ă adj. (Jur.) v. **indivizibil.**

INDIVIZÍBIL, -Ă adj. *Indivisible.* — Care nu este divizibil, care nu se poate divide, împărți, despărți, separà; neseparabil, nedespărțit. *Regatul României cu județele sale din dreapta Dunării constituie un singur stat indivizibil.* HAMANGIU, C. C. IX. [Familia (după fr. *indivis,*

lat. *indivisus*) **indiviz, -ă** adj. = (Jur.) neîmpărțit, care aparține, în devălmășie s. în comun, mai multor indivizi, fără să fie împărțit. *Proprietate indiviză;* — (după fr. *indivisibilité*) **indivizibilitáte** s. f. = natura și caracterul lucrului indivizibil. *Noi credem că în viitor se va adoptà și majoratul în favoarea țăranilor, adică indivizibilitatea pământului.* MAIORESCU, D. IV 83.]

— *N.* după fr. (lat. **indivisibilis, -e,** idem).

INDIVIZIBILITÁTE s. f. v. **indivizibil.**

INDIVÍZIE s. f. (Jur.) v. **indiviziune.**

INDIVIZIÚNE s. f. (Jur.) *Indivision.* — Starea lucrului care se găsește în stăpânirea mai multor proprietari neîmpărțiți, în devălmășie. *Nimeni nu poate fi obligat a rămâneà în indiviziune. Un coerede poate ori când cere împărțeala succesiunei.* HAMANGIU, C. C. 728. [Și: **indivízie** s. f.]

— *N.* după fr.

ÎNDIXÍ vb. IV^{a} † refl. *S'entasser, s'amasser.* — A se îngrămădì, a se îmboțì (LB., cf. boțì 3°). *Să omoare pre Grecii carii se îndixise prin țară.* ȘINCAI, HR. 5/$_{27}$.

— Legătura cu *tixì* nu e clară.

ÎNDOBITOCÍ vb. IV v. **dobitoc.**

ÎNDOBLICÍ vb. IV^{a} v. **doblicì.**

ÎNDOBRÍ vb. IV^{a}. *Amadouer.* — A îmbunà, a face mai bun. *Am să intru în vărbă* (sic!) *cu moșulică și am să prind a-l làudà; poate l-oiu mai îndobrì la inimă o leacă și m'a primi de-a binelea în casă.* FURTUNĂ, VR. 66.

— Derivat, cu pref. **în-,** din slav. **dobrъ** «bun» (cf. bulg. сдобрѫ, сдобрямамъ, cu același sens).

INDOCÍL, -Ă adj. *Indocile.* — Care nu este docil, care nu se lasă învățat, instruit, condus; nesupus, neascultător. [Familia: (după fr. *indocilité*) **indocilitáte** s. f. = lipsă de docilitate, de supunere, nesupunere, neascultare.]

— *N.* după fr. (lat. **indocilis, -e** «care învață greu, greu de instruit»).

INDOCILITÁTE s. f. v. **indocil.**

ÎNDOCTRINÁ vb. Ia. *Endoctriner.* — Trans. și refl. A (se) introduce s. inițià într'o doctrină oarecare; p. ext. a câștigà (pe cinevà) s. a fi câștigat pentru unele păreri. [Adjectiv: **îndoctrinát, -ă.** *Au fost îndoctrinați în această religie a urii.* GOGA, Ț. N. VI 882. | Abstract: **îndoctrináre** s. f.]

— *N.* după fr.

ÎNDOGĂȚÍ vb. IV^{a} refl. *S'entendre, tomber d'accord.* — (Muscel) A se înțelege: *Voinicul a venit și în sara astălaltă și a mas tot acolea. Ba și a treia sară, tot acolea, până s'a îndogățit cu el: «Verișoară, mai am doi frați. N'or vrea surorile tale să le fie neveste?» Și s'au învoit.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 323.

ÎNDOIÁ vb. Ia v. **îndoì.**

ÎNDOÍ vb. IV^{a}. I. 1°. *Doubler, redoubler.* 2°. *Etendre* (un liquide). II. 1°. *(Se) plier, emballer.* 2°. *(Se) plier, (se) ployer, (se) courber.* III. 1°. *Changer* (d'avis). 2°. *Douter.* 3°. *Balancer, hésiter.*

Sensul fundamental e «a face (să fie în două».

I. 1°. Trans. și refl. A face ca cevà să fie de două ori mai mult s. mai mare, a (se) dublà; a da îndoit, a (se) urcà la dublu; p. ext. a înmulți, a îndesì, a mărì, a întărì. *Endoiĕsc* = duplico. ANON. CAR. *Nu voiu îndoì* (= nu voiu da de două ori mai mult s. îndoit) BIBLIA (1688) 216. *Domnul să vă adaugă și să fiți cu miile îndoiți.* MINEIUL (1776) 66^{1}/$_{2}$. *Prețul* (tip. *preuțul*) *sări și avaetul holercii... să se îndoiască.* URICARIUL, I 214/$_{2}$. *Se îndoesc toate strigările.* BELDIMAN, N. P. I 171. *Nădejdea a-l hrănì ea [pe prunc] îndoià dorirea ce aveà a-l naște.* id. ib. I 13. *Am îndoit puterile noastre și mereu am început a vâslì.* DRĂGHICI, R. 22. *Îndoindu-și pașii cătră fugă...* id. ib. 160. *Simt îndoindu-se suferința mea!* C. NEGRUZZI, I 208. *Se îndoește tortul, adică... se iau 2-3 fire de tort (oricâte fire s'ar luà, se zice tot că «se îndoiește»)...* ANTIPA, P. 169. *De ți-e frică c'oiu scăpà..., Îndoiește-ți strejile.* TEODORESCU, P. P. 535. *Pedepsitului pedeapsa a se îndoì nu trebue* = un om nu se poate pedepsì îndoit pentru o greșală. ZANNE, P. V 491. *Și-a îndoit venitul.*

2°. Trans. (Despre materii, bucate, lichide, construit cu prep. cu) A da în două, (prin urmare:) a amestecà (pe jumătate) cu altcevà. (Întrebuințat mai mult subt forma participiului adjectiv). *Am îndoit vinul cu apă.*

II. 1°. (Despre materii textele, țesături, hârtie etc.) A (se) împăturà în două; p. gener. a (se) împăturà (de mai multe ori). *A îndoì rufele* (DDRF.), *o pânză* (POLIZU), *o scrisoare în două, în trei, în patru* (TDRG.). *Un pasaj frumos într'o carte unde am îndoit foaia.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Sfoara 'n nouă că 'ndoià.* TEODORESCU, P. P. 540^{b}. | P. ext. A împachetà. *Ilenuța când soseà, Carul, mărc, încărcà Cu toate câte găseà; Zestrișoara-și îndoià Și'acasă că-mi se 'ntorceà.* ibid. 581.

2°. P. anal. (Despre nuiele și alte obiecte elastice s. mlădioase) Trans. și refl. A (se) încovăià, a (se) încujbà, a (se) curbà; p. ext. a se mlădià, a fi flexibil, elastic, a se da (după...). *I s'a îndoit scara, pe cal când s'a aruncat.* PANN, E. II 113. [Strâmbă lemne] *luà stejarul cât de gros, îl îndoià cu mânile și...* C. NEGRUZZI, I 245. *Frunzele ascuțite se îndoae după vânt.* EMINESCU, P. 236. *Că foamea cumplit mă taie Și pân' la pământ mă 'ndoae.* ALECSANDRI, P. P. 37^{b}/$_{19}$. *Cornule, ce nu te 'ndoi, De-o creangă să te despoiu?* ib. 44/$_{12}$. *Arcu-și îndoește.* TEODORESCU, P. P. 67. *Bâta lui... nu se îndoae.* ȘEZ. IV 130^{b}/$_{12}$. *Va luà coada boului și o va îndoì pe spate.* ib. I 222/$_{13}$. *Deștu' mic își îndoì.* ib. IV 131^{b}/$_{9}$. *Limba nu are oase, se îndoaie după gând.* ZANNE. P. II 219. *Lemnul care se îndoește e mai bun decât cel care se rupe.* ibid. I 204. *Se 'ndoaie ca scoarța:* despre omul nestatornic. ibid. III 369. | (Subiectul e omul, complementul corpul s. o parte a corpului) Refl. (construit cu de s. din) A se plecà, a se curbà; (trans. = fact.) a face să se plece, să se așeze. *Se îndoaie de șale cam cu greu.* CREANGĂ, P. 24. *Și de mijloc mă 'ndoiai.* TEODORESCU, P. P. 598. *În genuche le 'ndoià.* ibid. 628^{b}.

III. Fig. (Omul e asemănat cu un obiect flexibil).

1°. Trans. A face să se aplece într'o parte, a nu mai stărui într'o părere, a-și schimbà părerea. *Fiecare luminat domn... să nu-și îndoiască cugetul.* URICARIUL, I 102/$_{23}$.

2°. Refl. (Absol. s. construit cu de, despre, † pre ori că, dacă, să nu; † și: *a se îndoì cu firea*) A fi nesigur în credința sa, a nu-i veni cuivà să creadă, a nu aveà încredere s. siguranță (în cinevà s. în cevà), a sta la îndoială, a aveà îndoială (LB.); p. ext. a bănuì (COSTINESCU), a teme, a aveà prepus (pe cinevà). *Îndoiescu-mĕ* = dubito, despero. ANON. CAR. [Ucenicii] *de multe ori s'au îndoitŭ și n'au crezut lui cu toată inima.* VARLAAM, C. 183. *De se va îndoì neștine, pentru ce încălecă H[risto]s*

pre asin, cade-să să ştie că... id. ib. 92,2. *Sta de se 'ndoià, să nu fie vreo înşelăciune.* DOSOFTEIU, V. S. 144,2. *Corbul, daca scoate pui, îi hrăneaşte până fac fulgi, şi-i părăşeaşte, unde-s* (=fiindcă-s) *albi, că să 'ndoiaşte pre corbiţă.* id., ap. HEM. 1343. *S'au fost îndoit dintâiu, să nu fi vreun vicleşug.* LET. II 389/38. *Cine se va îndoì cu firea, cumcă [sfântul Costandin] nu are şì mare îndrăzneală către Dumnezeu?* ANTIM, ap. TDRG. *Ne 'ndoim dac'aşà oamenì întru adevăr au stat.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Ce socoţi, Bogdane, izbândì-vom oare? — Să nu te îndoeşti, Măria Ta!* C. NEGRUZZI, I 138. *Nu mă îndoesc că tu te vei silì a învăţà degrabă.* id. ib. 4. *Victoria de dânşii în veci nu se îndoae.* ALECSANDRI, P. II 159. *Nicì nu te mai îndoì despre asta, cumnată Smarandă.* CREANGĂ, A. 56. *Săracul se arătă a fi mulţumit, dară se îndoià.* ISPIRESCU, L. I 77.

3°. Refl. (Construit absol. s. cu să (nu) ori cu a + inf., † cu la) A şovăì, a sta în cumpănă, a sta pe (la) gânduri, a nu cutezà, a nu se hotărî (POLIZU), a pregetà, a ezità, a fi s. a sta la îndoială; a se opune, a refuzà. *I-au dat veste în taină în ce ceas va sosì fermanul..., să nu se îndoiască, ce să pornească.* LET. II 125/4. *Se îndoì a crede una ca aceasta.* GORJAN, H. II 12. *Nu te îndoì, mă rog, l'astă căsătorie.* PANN, E. V 36. *Se îndoià să strice un aşà copaciu.* DRĂGHICI, R. 144. *Fata se 'ndoae puţintel: «N'a fost acesta, tată!»* COŞBUC, B. 15. *Se 'ndoià împăratul să facă o aşà faptă.* ISPIRESCU, L. 394. *Vino, nu te îndoì, Vino acum şi cutează. Şi cu grabă mă botează.* ŞEZ. VIII 43.

5°. (În traducerile vechi une-ori cu înţeles neprecizabil, originalul fiind rău înţeles. *Îndoiră-se şi grăiià* (: premenindu-se ziceà BIBLIA 1688; întoarsără-să şi ziceà N. TEST. 1648) COD. VOR. 97/7. *Mâniară sufletul lui şi îndoiră cu rostul său* (: împărţiră CORESI, PS.; paleosl. разнѣкстворати = distinguere) PSAL. SCH. 353.

[Prez. ind. *îndoésc* şi *îndóiu*; de obiceiu se face şi o deosebire semantică: *nuiaua se îndoae*, dar *omul se îndoeşte de ceva.* | Şi: **îndoià** († **înduià**) vb. Ia = a mărì încă odată pe atâta, a dedublà. *Şì plata să-şi ia de fiecare de ei cu mai mult adaos şi dobândă. Derept aceaia toţi care-i au luat bunătate, datoriu iaste să se nevoiască* [folosul] *să-l înduiaze, că îndoirea este ce e către vecin folosul.* CORESI, EV. 318/12. (cf. îndoiat II). | Adjective: **îndoít** (cu negativul **ne(î)ndoit**), **-ă** (pronunţ. *-do-it*) = care face, preţueşte, cântăreşte, trage, cuprinde încă odată pe atâta, care este compus din două (COSTINESCU), în două chipuri, câte doi, dublu, dublat, întărit, mărit, înmulţit; dat în două cu, amestecat; împăturat; încovăiat, strâmbat, adus; aplecat (spre...); nesigur, stând la îndoială, îndoios, îndoielnic; şovăielnic; bănuitor (adverb) în două chipuri, cu două înţelesuri, din două lucruri (COSTINESCU), pe din două, de două ori, dublu; (substantivat) căsătoriţi care mai nainte fuseseră amândoi văduvi (Toracul Mare, în Torontal, VICIU, GL.). (Ad I 1°) *Sămt îndoitŭ: om şi dumnădzău.* VARLAAM, C. 40. *Tâmplându-să moarte fiiului ei, plângeà jalea îndoită* (= dublă, fiindcă erà şi oarbă). DOSOFTEIU, V. S. 68. *Den măgariu până la oaie îndoite* (= de două ori mai mult) *să le plătească.* BIBLIA (1688) 54,2. *Haine îndoite* (= câte două părechi, trad. pe grec. διπλοΐς). ibid. 35. *Dând războiu îndoit, au dat dos Leşii.* LET. I 21/12. *Scoasă pre ţară desetină ţărănească îndoită: de stupi şi de mascuri.* LET. II 399/1. *Stăpânirea Dachilor îndoită şi în doaă fealiuri să fie fost.* CANTEMIR, HR. 77/6. *Trupul nostru au primit de la Dumnezeu unele mădulări îndoite* (= câte două, părechi). CALENDARIU (1814) 18. *Cu acest chip viaţa lui este îndoită* (= dedublată). MARCOVICI, D. 161. *Firea omului este îndoită în om.* PISCUPESCU, O. 114. *C'o putere îndoită... o zmuncì pe babă.* EMINESCU, N. 10. *Darul dat la vreme e dar îndoit* (cf. lat. bis dat qui cito dat). ZANNE, V 249; (ad I 2°). *Băcanii... vând... orez îndoit cu petricele, ca să tragă mai greu la cântar.* FILIMON, ap. TDRG. *Laptele îndoit cu apă.* TEODOREANU, M. II 240. *Tocană de carne de berbece, îndoită cu* (= gătită cu multă) *ceapă.* RETEGANUL, P. III 83/7; (ad II 1°) *Funia cea îndoită cu mult mai bine ţine decât cea desdoită.* I. GOLESCU, ap. DDRF.; (ad II 2°) *Două nuiele..., îndoite ca un cerc.* ŞEZ. IV 114/9. *Cu fundu 'ndoit înăuntru.* ib. IV 115/17. *Se dădură într'o parte umiliţi, îndoiţi de şele.* SADOVEANU, ap. TDRG.; (ad III 2°) *Ţara îndoită cu urăciune spre dînsul* (= aplecată a-l urî). LET. I 315/16. (ad III 3°-4°) *Are nădeajde neîndoită* (= fără îndoieli, nezdruncinată) *întru D[u]mn[ă]dzău.* VARLAAM, C. 229,2. *Tot datul cel bun de la părintele luminelor celor fără îndoită credinţă li se pugoară.* DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. *Iară, pentru logodnă, au arătat lucru îndoit* (= nesigur). LET. I 146/35. *Aşişdere şi Lupul Vornicul, fiind îndoit, temându-se din jos despre Tătari...* LET. II 117/21. *Cunoscând pre slujitorii săi îndoiţi* (= nevrednici de încredere), *mai mult stăruindu-le inimile spre neprieteni...* MUSTE, ap. TDRG. *Acel fealiu de pricteşug pururea îndoit şi cu prepus ar fi.* CANTEMIR, IST. 249. *Să te fericesc cu cuget neîndoitŭ.* MINEIUL (1776) 115 1/1. *Neîndoit lucru iaste.* P. MAIOR, IST. 251. *«Mulţam frate şi nu frate!» răspunse sora de colo, cam îndoită de vorbele flăcăului.* MERA, B. 96. **Inimă îndoită** = nehotărîre, şovăială, pregetare de a luà o hotărîre; teamă, nesiguranţă (cf. inimă îndoiată). *Au priceput Ştefan-vodă îndată îndoita inimă a lui Constantin-vodă.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Ei ne arată: inimi înduoite, tremurul trupului lor...* BĂLCESCU, M. V. 368. *Cu inima îndoită: oare va găsì copilul ori nu?* ION CR. II 199; (ad III 1°) *Tatăl tău... o cere neîndoit* (= neînduplecat). BELDIMAN, O. 93; (ad III 4°) *Sta îndoitŭ* (= la îndoială), *ce va face?* MINEIUL (1776) 130 1/1. | Adverb: (ad I 1°). *Îndoitŭ răbdà dureare stricatul: într'un chip pre trup, într'alt chip pre suflet.* VARLAAM, C. 365,2. *Să se plătească lucrul îndoit.* PRAVILA (1814) 178. *Am fi fost îndoit câştigaţi.* C. NEGRUZZI, I 244. — **îndoitór, -oáre** (şi substantivat) = care îndoeşte. DICŢ. — **îndoiós** (cu negativul **ne(î)ndoios**), **-oásă** = care se îndoaie, mlădios; care dă prilej la îndoieli, nesigur, îndoielnic, problematic. *Cuibul... ca şi când ar fi o pungă... atârnată... de... rămurele îndoioase.* MARIAN, O. II 132. *S'au zis foarte mult despre îndoiosul testament al lui Petru cel Mare.* ODOBESCU, III 368/24, cf. 94/4. *În lumina îndoioasă a lunii de primăvară...* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. *O izbândă îndoioasă.* DDRF.; — **îndoiciós** (cu negativul **ne(î)ndoicios**), **-oásă** [pronunţ. *-do-i-*] = care se îndoaie lesne; nesigur. DICŢ. *Hârtia aceasta nu e de loc îndoicioasă;* — (derivat din *îndoială*) **îndoiélnic** (cu negativul **ne(î)ndoielnic**), **-ă** = cu îndoială, înîndoios, neîncrezător, nesigur, problematic. *Acest pont neîndoielnic au făcut să osebească pe zidităr de zidire.* KONAKI, P. 301. *Pe senatul îndoielnic în credinţă l-a 'ntărit.* OLLĂNESCU, H. O. 195. *Mai târziu se găsesc dicţionare, dar la început e îndoielnic dacă s'a avut acest ajutor.* IORGA, L. II 119. *Caută ei de două şi de trei ori în alte locuri îndoielnice, dar minunea... nu se arătà.* MERA, B. 177. | Abstracte: **îndoíre** s. f. [pronunţ. *do-i-*] = dublare, împăturare, încovăiare; nesiguranţă, şovăire, îndoială; (cu deosebire în expresiile învechite) *cu îndoire* = cu îndoială, îndoielnic, *fără de îndoire* = fără îndoială, fără ezitare, în mod neîndoios, cu siguranţă. *Fără de*

nici o îndoire mai rău zdrobește [diavolul] *sufletele.* VARLAAM, C. 267,2. *Credeam fără de îndoire.* DOSOFTEIU, V. S. 125,2. *Să nu aibă nici o îndoire de prieteșugul ce l-au legat.* LET. I 164/37. *Nu este nici o îndoire că nu l-au vândut.* MAG. IST. IV 37. *Prin cercetarea judecătorilor dovedindu-se fără îndoire* [acest lucru]... PRAVILA (1814) 120. [Această femeie] *nelegiuită totdeauna cu mândrie, totdeauna cu îndoiri, fără mustrare de cuget... mă muncește.* KONAKI, P. 121. *Să deslușim îndoirile noastre.* MARCOVICI, C. 39/24. *Este oare de cuviință a lăsa cinevà un mic folos sigur, ca să câștige altul mai mare cu îndoire?* DRĂGHICI, R. 147. *Dar și de este adevărată această îndoire a lui Basta...* BĂLCESCU, M. V. 476. *De te afli cu 'ndoire, Mai vin și-alți feciori la tine, Și poți rămâneà de mine.* BUD, P. P. 48; — **îndoit** (cu negativul **ne(î)ndoit**) s. a. [pronunț. *-do-it*] = îndoire; *fără îndoit* † = fără îndoială. *Fără îndoitŭ așà să fie!* DOSOFTEIU, V. S. 59,2. *De îndoit* = (fr.) pliable, ployable. PONTBRIANT. *De neîndoit* = despre care nu se poate îndoì cinevà, care este sigur. COSTINESCU; — **îndoitúră** s. f. [pronunț. *-do -i-*] = îndoire, curbare; (mai des concretizat) creț, încrețitură (LB., COSTINESCU); locul unde cevà se îndoește, curbă; grâu amestecat cu secară. URICARIUL, X 403, POLIZU, PONTBRIANT. (Ad I 2°) *Plugarului român nu-i place faptul că această grânà* [= secara] *răsare ca din pământ în lanul de grâu și astfel îl amestecă..., îl face îndoitură sau serjoană.* PAMFILE, A. 112; (ad II 1°) *Îndoitura sfoarei* (= sfoara, la locul unde e îndoită) *de o parte și de alta se ia pe degetul cel arătător.* ISPIRESCU, ap. TDRG; (ad II 2°) *Nurul covârșește... orice altă mișcare cu fragede 'ndoituri.* KONAKI, P. 54, cf. 179. *Din Azuga șoseaua face o îndoitură* (= curbă) *largă spre dreapta.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pun foile de drum în îndoitura bonetului.* N. REV. R. I 31. *Îndoitură la genunche* = (fr.) cou-de-pied. PONTBRIANT. (După fr. *les replis du cœur*) *Îndoiturile inimii* = ascunsurile inimii. COSTINESCU; — **îndoiálă** s. f. = (rar) îndoire, îndoitură (a corpului); (mai ales) lipsă de siguranță, nesiguranță, neîncredere, nedumerire, bănuială, (adesea în locuțiunea) *fără îndoială* = negreșit, cu siguranță, *cu îndoială* = îndoelnic, nesigur, (și în expresiile) *a nu rămâneà îndoială că...* = a fi sigur, cert că..., *a aveà îndoială* s. *îndoieli* = a nu fi sigur, *a fi* s. *a sta* s. *a cădeà la îndoială* = a se îndoì de cevà, a nu fi sigur, a fi în nedumerire, în nesiguranță, *a trage la îndoială* = a se îndoì, a bănui. (Ad II) *Și să fi văzut îndoiala rotundă a trupului... ai fi crezut că..* DELAVRANCEA, S. 55; (ad III) *Acele întărituri de moșii... pe slovenie, n'au nici o îndoială a nu se crede.* LET. III 322/11. *Pentru ce lasă elc să intre într'o inimă plină de iubire îndoiala și ura?* C. NEGRUZZI, I 56. *Nici o îndoială nu iaste.* CALENDARIU (1814) 102/4. *Tocmealele cele întunecoase și cu îndoială.* PRAVILA (1814) 95. *Împrejurul gurei musculoase se vedeà o dulceață amărîtă de îndoieli.* EMINESCU, N. 52. *Nu rămâne îndoială că...* ODOBESCU, III 31/1. *Mai rămâne îndoială despre asta? zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 258. *Cam cu îndoială întoarse și ea foaia și celà.* ISPIRESCU, L. 50. *Alții pre urma lui prea lesne fac... fără de nici o îndoială.* GCR. II 25/17. *Nădăjduesc spre tine fără de îndoială.* MINEIUL (1776) 185½. *Știi fără îndoială...* KONAKI, P. 103. *Oare cugetà și Robinson aceasta? — Fără îndoială.* DRĂGHICI, R. 38. *Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor!* C. NEGRUZZI, I 61, cf. EMINESCU, N. 79, cf. ODOBESCU, III 24/9. *Că mor cât nu mă vei iubì, nu ești la îndoială.* I. VĂCĂRESCU, P. 285/11. *Erà la îndoială,* DRĂGHICI, R. 154. *Hai nu mai sta la îndoială.* CREANGĂ, P. 203. *Îl vezi 'plin de luminare, căzând în mare îndoiele!* KONAKI, P. 274; — (neobicinuit) **îndoínță** s. f. [pronunț. *-do-i-*] = îndoială. *Oglinda hronicului nostru, de tot pravul îndoinții mai ștearsă și mai curată înaintea privealii cetitoriului să o punem.* CANTEMIR, HR. 55/10, cf. 49/13, 126, 396 etc. *Căutând astăzi a ne da seama despre temerile, despre îndoințele, despre îngăimelele unui... mare număr dintre deputați...* ODOBESCU, III 448; — (formație personală) **îndoiciúne** † s. f. [pronunț. *-do-i-*] = îndoială. *Să ne închinăm lui fără de 'ndoiciune.* DOSOFTEIU, V. S. 130,2; — (formație personală) **îndoíme** † s. f. [pronunț. *-do-i-*] = pereche. *Îndoíme de Dumnezeu fericită* (este vorba de un bărbat și de nevasta lui care s'au făcut amândoi mucenici). MINEIUL (1776) 40 °/2.]

— Derivat din loc. adv. **în două.** Pentru desvoltarea semantică, cf. lat. *dubitare, dubius* (*duo*), germ. *zweifeln* (*zwei*), paleosl. *dvoiti* (*dva*) etc. TDRG. Cf. desdoì.

ÎNDOÍALĂ s. f. v. **îndoì.**

ÎNDOIÁT, -Ă adj. I. *Affligé.* II. *Soupçonneux, sans foi.*

I. (Prin Crișana, cu rostirea *îndoiet;* numai în expresia:) *Cu inima îndoiată* = îndurerată, plină de durere, de jale.

II. † Plin de îndoieli, fără credință, bănuitor. *Numai cu credință nefățarnică și cu înțeles nemutat să cădem la el* (= să ne alipim de el), *nu cu inima îndoiată și cu neînțeles să ne apropiem, derep'ce amù că bărbatul îndoiatŭ neisprăvit e întru toate căile lui.* CORESI, EV. 386/36.

— În înțelesul I se pare că avem a face cu un lat. pop. ***indoleatus*** (ital. *indogliato*) «îndoliat, plin de jale»; acest cuvânt s'a amestecat cu *îndoià* = *îndoì* (cf. expresia *cu inima îndoită* = plină de îndoieli). Cf. S. Pușcariu, *Din perspectiva Dicționarului*, Cluj, 1922 p. 26.

ÎNDOICIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNDOICIÚNE † s. f.
ÎNDOIÉLNIC, -Ă adj.
ÎNDOÍME † s. f.
ÎNDOÍNȚĂ s. f.
ÎNDOIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNDOITÚRĂ s. f.
} v. **îndoì.**

ÎNDOLDORÁ vb. I. *Bourrer, gorger.*—Trans. și refl. A (se) face doldora, a (se) umpleà de tot, a (se) îndesà umplând, a (se) îndopà. *Țara noastră care a îndoldorat-o* [*streinimea*] *de bunuri.* JIPESCU, ap. TDRG. *Să 'ndoldoră cu hanțe.* id. ib. [Și: **îndoldorì** vb. IV[a], **doldorà** vb. I. *Negustorii... -și doldoresc punga din mărfurile lor bune-rele.* id. ib. *Caută numai a-și umpleà căciula, lada și buzunarele, și, după ce s'or doldorà, să plece p'acì încolo.* id. ib. | Adjectiv: **(în)doldorát, -ă,** (cu asimilare) **îndordurát, -ă** = plin doldora. *Punga va fi doldorată de-apururea.* id. ib. *La răchita rămurată, Șede-o fată 'ndordurată.* TEODORESCU, P. P. 372. | Abstract: **doldoráre** s. f. = faptul de a fi umplut doldora. *Doldorarea pungei sale.* DDRF.]

— Derivat din **doldora,** cu pref. **în-.**

ÎNDOLDORÌ vb. IV[a] v. **îndoldorà.**

INDOLÉNT, -Ă adj. *Indolent.* — Lipsit de simțire (pentru durerea altora); p. ext. lipsit de energie, căruia nu-i pasă de nimic, asupra căruia nimic nu face impresie; nesimțitor, nepăsător, cf. indiferent, apatic. [Familia:

fr. *indolence*) **indolénță** s. f. = nesimțire, nepăsare, moliciune intelectuală; cf. apatie, indiferență].

— *N.* după fr. (lat. **indolens, -entem** «nesimțitor la durere»), din *in-* «ne-» și *dolere* «dureà»), idem.

INDOLÉNȚĂ s. f. v. **indolent.**

ÎNDOLIÁ vb. I[a]. *Prendre* ou *porter le deuil.*— Trans. (și mai ales) refl. A (se) îmbrăcà în doliu, a purtà doliu, a (se) cernì. [Pronunț. *-li-à.* | Adjectiv: **îndoliát, -ă** [Pronunț. *-li-at*] = îmbrăcat în doliu, care poartă doliu; îmbrăcat în negru, cernit. *Pe cerul alb se face ...o pată; apare și dispare iar, Și pata asta 'ndoliată E -o siluetă de hornar.* MIREA, I 47. *Seara se lasă ursuză, posomorîtă și îndoliată.* id. C. L. 173].

— Derivat din **doliu** cu pref **în-.**

ÎNDOMOLÍ † vb. IV[a] v. **domolì.**

ÎNDOPÁ vb. I. 1°. *Tasser.* 2°. *Gaver.* 3°. *(Se) gaver, (se) gorger.* 4°. *Bourrer.* 5°. *(Se) gorger.* 6°. *Gorger.*

Sensul originar (dat de PONTBRIANT: «boucher, fermer, engorger, obstruer», dar neuzitat și neatestabil) trebue să fi fost «a băgà în cevà un dop», «a închide s. astupà (o gaură) cu un dop».

1°. P. anal. (Trans.) A vârî împingând cevà (în formă de dop) într'o deschizătură. *Intră 'n pivniță..., se uită,... Și o grămadă de pive* (=piuă) *... având, Bagă aurul prin ele și cu alt lemn le 'ndopă...* PANN, P. V. 85.

2°. Spec. A vârî (de obiceiu de două ori pe zi, dimineața și sara) în gura galițelor (gâște, curcani, claponi, rațe) grăunțe (muiate în apă) sau mămăligă ori pâne (făcută în formă de dopuri) și a le împinge cu degetul pe gât, pentru a le îngrășà. Trans. (Complementul e animalul) *Gâsca și curca, ca să se îngrașe bine, trebue îndopate seara și dimineața.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Să trăiască Bulgăroiul și să tot îndoape curcanii!* CONTEMPORANUL, V 197. | Refl. (Complementul e hrana; cu dativul ființei) *I se îndoapă* [claponului] *pre grumazi o bucățeà de pâne.* ECONOMIA, 105.

3°. P. anal. (despre om; la început se va fi zis numai în glumă și batjocură) Trans. (Complementul e omul, p. ext. stomacul) A umpleà (tare, peste măsură), a ghiftuì cu mâncare (s. băutură), a da să mănânce din belșug. *Am să-l îndop astfel, încât să n'aibă nevoie a mâncà toată ziua de mâne.* ALECSANDRI, T. 775. *Ne-a dat de mâncare ce aveà mai bun și ne-a îndopat bine.* CREANGĂ, A. 32. *Să-și îndoape foalele.* RETEGANUL, P. I 22/1. | (Omul e subiectul, mâncarea e complementul drept, introdus une-ori prin la) A mâncà cu nesaț, cu lăcomie, ca un gămân (COSTINESCU), a înfulecà. *N'o mai rămas nici o chiflă..., toate le-o îndopat oftigosu!* ALECSANDRI, T. 1301. *Îndopà la merindea celuia...* RETEGANUL, P. I 22/1. [Mâncarea] *Cei cu cloape* (= pălării) *Să o îndoape, Cei cu cușme Să o îmbuce.* MĂNDRESCU, L. P. 222/29. || Refl. (Construit cu prep. cu) A-și umpleà stomacul, a se îmbuibà, a se ghiftuì cu de-ale mâncării (și băuturii), a mâncà și a bea din belșug, peste măsură, a se sătură; p. ext. a se umflà (de mâncare). *Cu vin mai mult îndopându-să...* CANTEMIR, HR. 289/13. *Se 'ndoapă toată ziua cu ierburi de tot soiul.* C. NEGRUZZI, II 245/2. *Dacă s'ar îndopà oftigosul numai cu cinci* [chifle], *s'ar cutremurà pământul?* ALECSANDRI, T. 1295. *Voi vă îndopați și cântați!* ALEXANDRESCU, M. 382. *Vrăbete grăsun, care se îndoapă cu fructe de prin grădini.* ODOBESCU, III 32/20. *Ca broasca vrei acù să mi te 'ndopi?* GORUN, F. 149.

4°. P. ext. (Trans.) A înfundà (cu cevà), a umpleà. *Luă vreascuri și îndopă soba.* DUNĂREANU, CH. 77.

5°. Fig. (Trans.) A da din belșug, a împărtăși pe cinevà cu daruri, a-l umpleà de bunătăți. *Au îndopat cu daruri pre miniștri lui Soliman.* ȘINCAI, HR. II 171/22. *Albina, și de ne mușcă, dar cu micre ne îndoapă.* ZANNE, P. I 312. *De-am aveà pâne și sare pentru noi, da nu să-l mai îndop și pe dânsul cu bunătăți!* CREANGĂ, P. 77. || Refl. A se umpleà, a se hrănì. *Lumea nebună... se 'ndoapă zilnic numai cu povești.* ALECSANDRI, T. 136. *O să facă visteria să se 'ndoape cu parale.* I. NEGRUZZI, I 157. *Se îndoapă cu învățătură.* ISPIRESCU, U. 3/6.

6°. Spec. A hrănì un copil, dându-i de mâncare din gura sa (mâncări «îmbucate»?) *Mărio, de pruncul tău Îngrijește Dumnezeu... Zinele pe-aici or trece Și la el că s'or întrece, Și din gură l-a 'ndopà Și cu ap' l-a adăpà.* PAMFILE, C. Ț. 88.

[Adjectiv: **îndopát** (cu negativul **neîndopat), -ă.** (Ad 2°) *Gâscă îndopată*; (ad 3°) *Îndopate cu toate averile.* GORJAN, H. V 25. | Abstract: **îndopáre** s. f. (Ad 3°) *Ingrijitori de ale mesei, de ale îndopărei.* SBIERA, F. S. 43.]

— Derivat din **dop,** cu pref. **în-.**

ÎNDORDURÁT, -Ă adj. v. **îndoldorá.**

INDOSÁ vb. I (Finanțe) *Endosser.* — Trans. A-și pune iscălitura pe dosul unui bilet (poliță etc.), spre a-l transmite la ordinul altuia; cf. girà. [Și: (cu pronunțare franceză) **andosà** vb. I[a].]

— *N.* după fr.

ÎNDOSÍ vb. IV[a] v. **dosì.**

ÎN DÓUĂ loc. adv. v. **doi.**

ÎNDOVIDÍ vb. IV[a] v. **dovedi.**

ÎNDOVIGÁ vb. I. *Courber.* — A îndoì, a încovoià. *Nu pot să îndovig dreava aia de fier, e prea groasă.* BOCEANU, GL. *Taurul își îndovigà spatele în sus.* ȘEZ. XXXII 111. [Și: (Oravița, în Banat) **înduvigà** vb. I = a îndoì (pătura, hârtia). Com. COCA. | Adjectiv: **îndovigát, -ă** = îndoit, încovoiat, curbat. id. ib.].

— Pare a fi o contaminare din *îndoì* și *încovrigà.*

ÎNDRĂCEÁLĂ s. f. v. **îndrăcì.**

ÎNDRĂCÍ vb. IV[b]. 1° (Refl.) *Être possédé du diable;* (d'où) *devenir fou; être épileptique, somnambule.* (Trans.) *Tourmenter.* 2° *Devenir comme un possédé, entrer en fureur; endiabler, enrager, animer.*

1°. † Refl. (Despre oameni; traduce pe paleosl БѢСНѢ сѧ, grec. *δαιμονίζεσθαι*) A fi posedat s. chinuit de draci s. demoni; p. ext. a înnebunì, a fi furios; spec. (epilepsia și somnambulismul fiind considerate ca boale provocate de demoni) a fi bolnav de epilepsie sau somnambulism, a fi epileptic s. lunatic, cf. (†) a se luni. *Fistu... dzise: Drăcești-te Pavle? Că multele cărți întru neistovu te întoarseră. E elu dzise: Ba nu mă drăcescu..., ce de-adevăru vestescu* (: nebunești, Pavle?... n'am nebunit. N. TEST. 1648; nebun ești, Pavle?... nu-s nebun. BIBLIA 1688). COD. VOR. 80. *Miluiaște-mă, Doamne,... că fata mea rău se drăceaște* (: să îndrăceaște BIBLIA 1688, VARLAAM, C. 302,2, est misérablement tourmentée par le démon). TETRAEV. (1574) 226. *Ceia ce se lunesc, spune-se că se drăceaște.* CORESI, EV. 212/1, 271/21. *Izbăvì omul acela ce să i[n]drăciià în luna nouă.* VARLAAM, C. 72,2. *Acest împărat și o biseărică mare au luat-o... Dumnezeu nerăbdând acel*

fără de lege lucru, s'au îndrăcit împăratul şi vizirii care fusese îndemnători. MAG. IST. I 216/25. *Când o parte s'ar îndrăcì,* [divorţul e permis]. PRAVILA (1814), 103. | (Despre draci) A fi apucat de furii. *Ce e întru noi de se drăceaşte şi se nebuneaşte dracul, să-l surpăm.* CORESI, EV. 187/21. || Trans. (= fact. despre drac) A chinuì (pe om). *Va dracul... să zică că sânt steale de fac rău, că păziià luna cându e plină şi atunce împresură pre cel ce-l drăciià, ca să arate pre luna că e vinovată boaleei.* CORESI, EV. 212/3.

2°. Refl. A turbà (de mânie, ciudă etc.), a se înfurià (ca un om posedat de demoni), a se face (ca un drac de) rău, a se face al dracului. *Iar ei toţi se îndrăciră, de se nebuniră, şi începură a nu-l băgà în seamă* [pe Mateiu-vodă]. MAG. IST. 327/21. *De mânie se 'ndrăcescŭ.* BELDIMAN, TR. 363. *Credinciosul împăratului... s'a îndrăcit de ciudă.* CREANGĂ, P. 256. *Iar Ghemiş ca un nebun..., se 'ndrăceà.* ALECSANDRI, P. P. 129b/10 || Trans. (= fact.) A înfurià. *Pe omul rău umbli să-l îmblânzeşti şi mai rău îl îndrăceşti.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 30/12. | A face pe cinevà sprinten, activ, a-l băgà în draci. *L-am îndrăcit* = l-am pus pe treabă. ION CR. III 47.

[Şì: † **drăcì** vb. IVa. | Adjectiv (une-ori substantivat sau adverb): **(în)drăcit, -ă**= stăpânit de diavolul, plin de draci, apucat de duhul necurat, demoniac, lunatec, epileptic; înfuriat, furios, nebun, scos din fire, turbat, rău; (în înţeles simpatic) blestemat, (im)prilostit (LB.), drăcos, al dracului, cu draci, ca dracul. *Tâmpinară el* (=pe Hristos) *doi drăciţi* (: îndrăciţi BIBLIA 1688); *den mormânt ieşiră iuţi foarte, că nu puteà nimea treace pre calea aceaia.* CORESI, EV. 232/5. *Vindecà drăcitulŭ.* id. ib. 81/14. *Gonì dracii din cei doi îndrăciţi.* VARLAAM, C. 48/2, cf. 69/2. *Fata aceaia fu certată de 'ndrăcit.* DOSOFTEIU, V. S. 148/2. *Un copil îndrăcit.* MINEIUL (1776) 18²/2. 209. *Mulţi îndrăciţi... adunară.* P. MAIOR, IST. *Viaţă îndrăcită!* C. NEGRUZZI, II 249/16. *În faţa acestor îndrăciţi Munteni...* HASDEU, IST. CR. 106. *O stâncă de piatră îndrăcită.* EMINESCU, N. 8. *Cel mai îndrăcit comisar de poliţie.* SLAVICI, N. II 308. *Căpitanul se apropie... suflând îndrăcit.* DUNĂREANU, CH. 147. *Lingurarii noştri cântau acum îndrăcit pe ogor.* CREANGĂ, A. 54. *Să se mire de inima cea îndrăcită a mamei tale.* RETEGANUL, P. IV 6/19. *Să o scape de un îndrăcit de mistreţ.* ISPIRESCU, L. 38/9. *Îndrăcitul ăsta de Bucureşti!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 199. # *A fi osul îndrăcit,* se zice celui ce face rău. ZANNE, P. II 384. | Abstracte: **îndrăcire** s. f. = nebunie, furie. *Au lovit pre această doamnă a lui Ştefan Vodă: nevoie, lovitură, îndrăcire, cât s'au spăriatŭ toţi.* MAG. IST. V 183/24; — (rar) **îndrăcitúră** s. f. = om rău, răutate de om. *Nu mai poţi face de îndrăcitura aceasta nemica.* Com. MARIAN; — (rar) **îndrăceálă** s. f. = înnebunealĕ, turbare, înverşunare. COSTINESCU, POLIZU.]

— Derivat din **drac,** cu pref. **în-.**

ÎNDRĂCITÚRĂ s. f. v. **îndrăcì.**

ÎNDRĂGÍ vb. IVa. *Prendre en affection, s'éprendre.* — Trans. A simţì atracţie s. dragoste pentru..., a începe să iubeşti; a se îndrăgostì (de), a se amorezà. *Ceastă lume, cu dulceaţa ei,... să o urîm, şi dulceaţa împărăţiei ceriului să îndrăgimŭ.* CORESI, EV. 54/1. *Înţeleptul te va îndrăgì.* id. ib. 198/2. *Fărtăţia îndrăgiţi.* N. TESTAMENT 1648 (frăţiia iubiţi. COD. VOR. 145). *Lucrurile ciale reale va îndrăgì.* VARLAAM, C. 97/2. *Îndrăgind pre domnul H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. 109. *Îndrăgiiu nevasta.* MINEIUL (1776) 138²/1. *Îndrăgisă* [Radul-vodă] *locul lă Hârlău.* LET. I 259/6. *Şi de se încape vină pentru că te-am îndrăgit, Învinovăţeşte-ţi ochii cu care m'ai biruit.* KONAKI, P. 138. *Îl îndrăgise pe dânsul.* PANN, E. II 126. *Pe omul înţelept să-l îndrăgeşti.* ALEXANDRIA, 38. *Călugăriţa l-a îndrăgit.* C. NEGRUZZI, II 114/2. *Lumea să vă îndrăgească.* ALECSANDRI, P. II 182. *Cine-au îndrăgit străinii, Mâncà-i-ar inima cânii... Îndrăgi-i-ar ciorile Şi spânzurătorile!* EMINESCU, P. 162. *Medea îndrăgì Pe frumosul Iason.* OLLĂNESCU, H. O. 348. *Îşi îndrăgì nepotul şi sfârşì prin a-l iubì mai mult decât pe copilul său.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Îmi pare rău că am îndrăgit cu atâta foc pe o nesimţitoare.* ISPIRESCU, L. 271. *Tu m'ei îndrăgì Şi ne vom iubì.* ALECSANDRI, P. P. 8/15. *Şi păgân n'am îndrăgit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 103. *Pe alta să nu 'ndrăgesc, Numai pe ea să iubesc.* HODOŞ, P. P. 187. *Te-am îndrăgit de pe mers.* ŞEZ. I 49b/7. # *L-a îndrăgit Dumnezeu:* se zice despre un copil când moare s. despre cinevà pentru care moartea e o scăpare de suferinţe. DDRF. || Refl. (Construit cu prep. de, s. — în Ardeal şi Bucov. — în) A începe să iubeşti, a se amorezà de cinevà; (construit cu prep. cu, care arată reciprocitatea sentimentului) a (începe să) facă dragoste cu..., a se iubì cu... *Elenuşa se îndrăgise cu Alexandru Paris.* ALEXANDRIA, 55. *Tudora cu Mihaiu se îndrăgeşte.* ALECSANDRI, P. III 250. *Babaca s'a îndrăgit de păsări, ş'a cumpărat vr'o 30 de canari.* id. ib. 763. *Fata s'a 'ndrăgit de el.* COŞBUC, B. 17. *S'au şi îndrăgit unul de altul.* SBIERA, P. 23/34. *Cel mijlociu se îndrăgise în cea mijlocie.* id. ib. 89/23, cf. 23/34, 139/6. *Cu trei fete se 'ndrăgeşte.* ALECSANDRI, P. P. 38/4. | † (Construit cu dativul) *Mi-am îndrăgit de dânsa.* DOSOFTEIU, V. S. 83. *H[risto]s mirele ei, ce ş-au îndrăgitŭ până la moarte.* id. ib. 19.

[Şì: (în poezia pop.) **drăgì** vb. IVa = (trans.) a prinde drag, a iubì; (refl.) a se drăgostì, a face dragoste cu... *Eu mă duc, puica rămâne, Să n'o mai drăgească nime!* PAMFILE, C. Ţ. 187. *Fete sânt, dar sânt mărunte, De n'ajung să mă sărute; Sânt tot fete mărunţele, Nu mă pot drăgì cu ele.* TEODORESCU, P. P. 329. | Adjective: **îndrăgít** (cu negativul **ne(î)ndrăgit), -ă** adj. = (cu înţeles pasiv şi refl.) iubit (de altul), îndrăgostit, amorezat. *Lebăda ţea îndrăgită de unde.* EMINESCU, N. 12. *Mărturisiră că sânt îndrăgiţi şi se rugară de împăratul să-i căsătorească.* ISPIRESCU, L 391. *Câte numiri ar inventà el, care de care mai îndrăgite.* EMINESCU, N. 74; — **îndrăgitór, -oáre** adj. (substantivat uneori) = care îndrăgeşte pe altul. *Endregsitor* = amator. ANON. CAR. *Narcis... singur fuse îndrăgitul, singur el îndrăgitorul.* EMINESCU, P. 186. | Abstract: **îndrăgíre** s. f. = faptul de a prinde drag pe cinevà, îndrăgostire, pasiune amoroasă pentru cinevà s. cevà. *Să semănăm cu inimi milostivnice blânzie,... şi dragoste şi lungă răbdare, îndrăgirea oamenilor cu dulce milostenie.* CORESI, EV. 174/22; — **îndrăgít** s. a. = început de dragoste; concubinaj (DDRF.). *Frumuseţea fără nuri... Nu 'nghimpă la simţire, nici porneşte la 'ndrăgit.* KONAKI, ap. DDRF. *Îndrăgitul la sate surpă uzul căsătoriei cu cununie.* DDRF.]

— Derivat din **drag,** cu pref. **în-.**

ÎNDRĂGOSTÍ vb. IVa. *S'éprendre; être amoureux; faire l'amour* (avec). — Refl. (construit cu prep. de) A prinde dragoste de cinevà, a îndrăgì, a începe să iubeşti pe cinevà, a se amorezà (de cinevà) s. cevà). *Zâna munţilor... se îndrăgostise de frumuseţea lui.* ISPIRESCU, L. 184. *Se îndrăgostì de cea mai mică.* RETEGANUL, P. II 23/20. || (Construit cu prep. cu) A avea relaţii de dragoste cu cinevà, a se iubi, a se îndrăgì cu cinevà. *Feciorul de împărat este îndrăgostit cu o zână.* ISPIRESCU, L. 186. *Cu toţi să mă 'ndrăgostesc.* TEODORESCU, P. P. 343b. *Băiatul s'a îndrăgostit cu o roabă.* FUNDESCU, L. P.

46. || (Rar, trans.) A începe să iubeşti, a îndrăgi. *Visul să mi se 'mplinească, Puica să mă 'ndrăgostească.* TEODORESCU, P. P. 305b. [Adjectiv: **îndrăgostít, -ă** = amorezat. *E îndrăgostită de vărusău.*]

— Derivat din **dragoste**, cu pref. **în-**. Cf. drăgostì.

ÎNDRĂGULÍ vb. IVa. *S'éprendre.* — (Întrebuinţat numai la PANN, P. V. III 54) A se îndrăgostì. *Amândoi se 'ndrăgulíră, unul altuia plăcând.*

— Pare a fi o contaminare din *îndrăgì* + *gugulì*.

ÎNDRÂNCÍT, -Ă adj. v. **drâncit.**

ÎNDRĂPNICIÚNE s. f. † v. **îndărătnic.**

ÎNDRĂPT † adv. **îndărăt.**

ÎNDRĂSNÍ vb. IVa (ş. d.) v. **îndrăznì** ş. d.

ÎNDRĂZNÉŢ, -Ă adj. v. **îndrăzní.**

ÎNDRĂZNÍ vb. IVa. 1º *Oser, se rassurer, s'enhardir,* 2º. *Oser.* 3º. *Enhardir.* 4º. *S'attaquer* à.

1º. Absol. A cuteză, a aveà curaj, a fi îndrăzneţ, a-şi arătà sentimentele s. părerile fără rezerve, a vorbì pe faţă, a vorbì verde; (exprimă adesea o idee negativă) a nu se teme, a nu aveà frică, a nu se sfiì. *Şi întră în gloată, îndrăzniià* (întrând în sinagoga, cu îndrăznire grăiià. N. TESTAM. 1648; întrând în adunare, de faţă grăiià; grec. παρρησιάζεσθαι). COD. VOR. 3/6. *El* [= bolnavul]... *aşteptà cu... lungă răbdare... vindecare. Iară Hristos grăià către'însul: «Îndrăzneaşte, fiiule, că se iartă ţie păcatele tale!»* CORESI, EV. 59/34. *Petru îndrăznì de a Domnului zisă* (= după cele ce-i zise Domnul), *ieşì den corabie, mergeà către'însul.* id. ib. 268/2. *Îndrăzniţi* (: rassurez-vous), *eu sânt, nu vă teamereţi.* TETRAEV. (1574) 225. *Avut-am nădeajde că va primì, pentru acea am îndrăznitŭ.* PRAV. 186. *Îndrăzneaşte, învăţătoriule, că toţi vom să murim cu tine.* MINEIUL (1776) 145²/1. *Nici sfetnicii lui nu îndrăzneà, când erà mânios.* LET. II 413/10. *Zic cumcă nu îndrăznesc.* ANTIM, P. XXVII/4. *Te-aş iubì şi nu 'ndrăsnesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 383. | (Persoana către care se îndreaptă actul de îndrăzneală s. fapta îndrăzneaţă se exprimă mai de mult prin prep. către, spre, asupra, la s. printr'un dativ). *Nu poate... îndrăznì către Dumnezeu.* CORESI, EV. 48/31. *Îndrăzneaşte spre facerea ciudeselor.* id. ib. 250/30. *Că cum au făcut spre noi diavolul, cu aceaia şi spre Hristos îndrăznì.* id. ib. 465/20. *Dereptul ca un leu nădăjduiaşte-se îmblând, derept aceaia şi cu îndrăznire lăudăroşilor şi minunaţilor îndrăzneaşte* (= li se opune cu curaj). id. ib. 137/19. *Dumnedzeu tuturor le ndrăzneaşte de-i ceartă.* DOSOFTEIU, PS. 321. *Dară cine sânt eu, un prostac, să 'ndrăznesc la lucru ca acesta?* id. V. S. 11. *N'au vrut să lovească noaptea, temându-se să nu răpuie oamenii... Iar neîndrăznindu-le, să va întoarce şi va strânge oaste.* LET. II 244/28. *Spre tine îndrăznim.* MINEIUL, (1776) 67¹/1. *Pravila înfrânează pe creditoriul carele va îndrăznì asupra* (= va cuteză să se atingă de) *famealiia îndatoritului.* PRAVILA (1814) 21. *Deci voesc a vă fi de tată şi vă sfătuesc să îndrăzniţi* (= să veniţi, să-mi cereţi fără sfială) *la mine despre orice păs veţi aveà.* GORJAN, H. IV 171.

2º. (Printr'un infinitiv introdus prin prep. a s. — adesea la aceiaşi scriitori — printr'o propoziţie obiectivă introdusă prin să ori prin de = «şi», se arată în ce consistă cutezanţa) A cuteză, a aveà curajul să faci cevà, deşi e nelegal, interzis, nerespectuos. *Să nu oumvà îndrăznească a ieşì den hotarul său.* PRAV. 1. *Un plugar, de va îndrăznì să-şi care snopii fără de ştirea celuia cu pământul...* ib. 21, cf. 284, 811. *Muma..., dacă va îndrăznì a se măritâ... până a nu cere epitrop fiilor săi...* PRAVILA (1814) 162. *Eu nu îndrăznesc a o mărturisì.* MARCOVICI, D. 6/21, cf. 5/25, 6/16, 7/13, C. 12/18. *Câţi au îndrăznit să-i urmeze...* id. C. 4/16. *Numa... nu îndrăzneaşte... a se aruncà în braţele lui.* BELDIMAN, N. P. I 8. *Au îndrăznit a lăsà pe părinţii săi.* DRĂGHICI, R. 6. *Cum am îndrăznit până într'atâta să vă mâhnesc?* id. ib. 10, cf. 30, 158. *Nime nu îndrăzneà a grăì împotriva lui.* C. NEGRUZZI, I 143. *Ea nu îndrăsnì să intre.* id. I 26, cf. 105. *Pe când nici visul nu-'ndrăzneà, nici dorul, Până lângă dînsa să-şi înalţe zborul, Un poet îndrăzneà a-i zice...* ALECSANDRI, P. II 26. *Eu... îndrăzneam să zic...* CREANGĂ, P. 115. *Să nu îndrăzneşti a mai zice nici o vorbă!* ISPIRESCU, L. 27. *Da 'ndrăzneşte de grăeşte!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 46. *Foamea se uità la poarta omului muncitor şi nu îndrăzneşte să între.* ZANNE, P. III 557. || † (Rar) Refl. *Acei cu barbă au minte şi nu se îndrăznesc a se împotrivì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/40. *Când se va îndrăznì să fugă...* DOC. (a. 1814), ap. TDRG. || (Neobicinuit, cu înlocuirea infinitivului printr'un substantiv abstract) Trans. *Aeneas din nou îndrăzneşte nădejdea* (= a nădăjduì) *scăpărei.* COŞBUC, Æ. 22/2.

3º. † Trans. A face pe cinevà să cuteze, să fie îndrăzneţ, a încurajà. [Doamne,] *pre mine mă îndrăzneaşte!* BIBLIA (1688) 358,2. *Îi fălesc şi îi îndrăznesc părinţii pe feciori.* PISCUPESCU, O. 10. *Curăţenia şi bărbăţiia... îl îndrăzneşte* [pe om]. ib. 157, cf. 277. || Refl. şi intrans. A se face îndrăzneţ, a devenì cutezător, fălos. *Ne învaţă ca nu cumvà să ne arătăm şi a ne drăznì cându-ne postim noi, ce mai vârtos să ne nevoim noi într'ascuns să ne postim şi fără făţărie.* CORESI, EV. 49/8. *Tu vei îndrăznì înaintea Domnului.* BIBLIA (1688) 372,2.

4º. Intrans. (de obiceiu construit cu prep. la) A (se) da la cinevâ, a se atinge de cinevà, a atacà pe cinevà. *Viteaz cu min' să să lovească, La mine să îndrăznească.* ALEXICI, L. I 7/24. *Dacă lupul nu găseşte cevà pe lângă casă, va îndrăznì şi la oameni.* PAMFILE, S. T. 115. *«Îndrăsneşte ca naşul», se zice când o rudă îndrăzneşte la alta.* ZANNE, P. IV 481.

[Şì (une-ori numai deosebire grafică): **îndrăsnì** vb. IVa, † **drăznì** vb. IVa. | Adjective: **îndrăznít, -ă** = (cu sens pasiv) făcut sau rostit cu îndrăzneală; (cu înţeles activ) care are curaj, cutezanţă; (întrebuinţat atributiv) cu curaj, cu îndrăzneală. *Îndrăzniţi* (= cu îndrăzneală) *staţi.* BIBLIA (1688) 49,2. *Limpede şi îndrăznit glas.* DOSOFTEIU, V. S. 93,2. *Scopul schimbării acestea se întemeià pe... faptele şi lucrările îndrăznite de către* (= pe care au cutezat să le facă) *Domnii pământeni.* URICARIUL, I 126/26; — **îndrăznitór, -oáre** adj. = care îndrăzneşte, curajos, îndrăzneţ. MARDARIE, L. 826, 827. *Endrĕznitor(iu)* s. m. = audax, præsumptor, temerarius. ANON. CAR. *Mângâià-i Hristos ucenicii şi îndrăznitori-i feace pre ei.* CORESI, EV. 130/3. *Eşti îndrăznitoare* (= îndrăzneşti). MOLITVENIC (s. XVII) 172/2; — **îndrăznéţ** (cu negativul **ne(î)ndrăzneţ), -eáţă** = cutezător, nesfiicios (COSTINESCU), inimos, curajos, temerar; (adesea în sens rău) nerespectuos, insolent, obraznic, nerușinat (COSTINESCU), semeţ (LB.). *Întru toate mai îndrăzneţ.* CORESI, EV. 383/22. *Erà un om prea învăţat şi îndrăzneţ la cuvânt.* LET. II 60/1. *Să fiţi îndrăzneţi către chinuri.* MINEIUL (1776) 76. *Una mai îndrăzneaţă, ieşind... auzise vorbă.* C. NEGRUZZI, I 157. *Unde-s ochii îndrăzneţi?* ALECSANDRI, P. II 18. *Băiet... îndrăzneţ cu ochii.* EMINESCU, P. 270. *Principi falnici şi 'ndrăzneţi.* COŞBUC, B. 22. *El...*

cu mâna lui viteză, îndrăzneață, Zdrobì-va cartea legilor bătrâne. GOGA, P. 120. *De ți-e sufletu 'ndrăsneț, Cât ți-e graiul de sumeț...* ALECSANDRI, P. P. 99b/12. *La luptă îndrăsneț.* ibid. 175/16. *De ce creșteà, d'aceea se făceà mai isteț și mai îndrăsneț.* ISPIRESCU, L. 2. *Din gură îndrăsneți.* ȘEZ. III 41/10. *O îndrăzneață încercare de înșelăciune.* TDRG. | Abstracte: **îndrăznire** (învechit) și † **drăznire** s. f. = curaj, inimă (mai mult în expresii ca: om de inimă, mai cu inimă etc.); lipsă de sfiiciune, cutezanță, faptă îndrăzneață, înfruntarea unei primejdii, (și în sens rău) obrăznicie, nerușinare; † trecere pe lângă cinevà; (adesea în loc. adv.) *cu îndrăznire* = cu curaj, cu cutezanță, pe față, fără sfială. *Îndrăznirile lor ce-au îndrăznit...* CORESI, EV. 203/35. *Să aibă îndrăznire.* id. ib. 326/13. *Putearnic și cu îndrăznire oblicì-l.* id. ib. 512/27. *Drăznirea lu* (= speranța în) *Dumnezeu.* id. ib. 48/31. *Nici o drăznire nu aveà el dentru viață-și.* id. ib. 443/23. *Au îndrăznire a se rugà dereptu păcătoși.* CUV. D. BĂTR. II 362. *Oarecine den boiari venì înaintea împăratului cu îndrăznire, de zise...* MOXA, 372/9. *Învățând... cu toată îndrăznirea.* N. TESTAM. 1648, BIBLIA 1688 (= cu toată cutedzarea COD. VOR. 107). *Să cheame preoții besericii carii au îndrăznire* (= curajul să se apropie, acces, trecere) *la Dumnezeu, să se roage pentru dâns.* ȘEAPTE TAINE, ap. TDRG. *Luară îndrăznire svenții oteți și începură a se întrebà cu Arie.* VARLAAM, C. 192. *Luând îndrăznire și cutedzare...* DOSOFTEIU, V. S. 3. *L-au îmbărbătat, dându-i îndrăznire.* id. ib. 128. *Are vreo îndrăznire înaintea lui.* BIBLIA (1688), 374. *Acest craiu fiind cu mare sumeție și cu multă îndrăznire...* LET. II 64/17. *Cu îndrăznire toată oastea au purces înainte.* LET. III 74/14. *Nesuferind păgânul îndrăznirea și mustrarea sfântului...* MINEIUL (1776) 58¹/1. *Iroiceasca lor îndrăznire.* ZILOT, CRON. 354. *S'au făcut îndrăznire Gândind: sau traiu, sau perire.* BARAC, A. 35. *Și în muieri se află uneori îndrăznire bărbătească.* CALENDARIU (1814) 110/23; — (rar) **îndrăznít** s. a. = curaj. *Uite-acum se duce și mai cu 'ndrăznit Spre fereastra casei cea din răsărit.* COȘBUC, F. 106; — (azi aproape numai) **îndrăznéálă** (cu negativul **ne(î)ndrăzneală**) s. f. = curaj, cutezanță, neînfricare, lipsă de sfială, faptă îndrăzneață, (în sens rău) obrăznicie, neobrăzare, nerușinare, presumție; † trecere pe lângă cinevà; (adesea în loc. adv.) *cu îndrăzneală* = cu curaj, fără sfială, deschis, pe față. *Endrezneală* = præsumptio. ANON. CAR., cf. MARDARIE, L. 824 etc. *Ai agonisit îndrăzneală către dânsul.* MINEIUL (1776) 196¹/1. *Curtea împăratului acestuia aveà multă îndrăzneală* (= trecere) *la împăratul.* E. VĂCĂRESCUL, ap. TDRG. *Sta cu îndrăzneală, gata să se împotrivească.* DRĂGHICI, R. 262. *Nu ai destulă îndrăzneală.* MARCOVICI, D. 10/22. *Rușinea, ne'ndrăzneala în mine sânt sădite.* C. NEGRUZZI, II 270/29. *Să-mi ierți, domnule subprefect, îndrăzneala.* SLAVICI, N. II 349. *Feciorul cel mai mare ia îndrăzneală și zice.* CREANGĂ, P. 184. *Minte de bătrân, putere de tânăr și îndrăzneală de nebun la războiu se cere.* ZANNE, P. IV 564. *Vicleșugul, îndrăsneala, isteția...*, *să fie uneltele tale.* ISPIRESCU, L. 369.]

— Din paleosl. **drъznąti**, cu același înțeles, și compus cu pref. **în-**.

ÎNDREÁ s. f. v. **undreà**.

ÎNDREÁ s. m. *Décembre.* — Decemvre. PAMFILE, S. T. 148, (*Undreà*) H. IV 163, XII, 133, (*Andreà*) ALECSANDRI, P. P. 34. *Dechemvre, luna lui Andrìà, 31 de dzile.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1171. *Dechemvrie* (*Undrea*)... *cel cu barbă zbârlită, latà și albă.* MAT. FOLC. 1198/3. *Să-mi dai trei zile din Undreà, Trei din Călindar Și cu trei din Făurar.* ibid. 1229/2. *În luna lui Undreà, când îi iarna grea, corbul că ouà.* ib. 179/23. *Te-i pălì, codre, pe poale; Și-o venì luna Undreà, Toată frunza ți-o căderà* (Muscel). PAMFILE, S. T. 148, cf. C. Ț. 288. (Prin apropiere semantică de *undreà* = ac de împletit) *Dechembrie sau Undrea, Care'nțeapă și jilește.* ALBINA, III 871, ap. PAMFILE, S. T. 148. [După JIPESCU, O. 77 ar însemnà «Octobre». *Indreà* ca nume de bărbat. RUSSO, S. | Și: **Andreà** s. m., **Undreà** s. m., (prin apropiere de *îndreà* «ac de împletit») **Îndreále** s. f. plur. LB., (după DDRF. și) **Îndréiu** s. m. = Decemvre (și nume de botez GCR. II 93/16).]

— Din grec. Ἀνδρέας «Andreiu». De sărbătoarea sf. Andreiu, se leagă multe credințe. Deși cade la 30 Nov., ea a servit și în alte limbi pentru numirea lunei Decemvre, astfel alb. *šen-endré*, ung. *szent András hava*, m.-germ: *Sant Andreis maint* (HEM. 1172), slov. *andrejščak, andrejšček* (Miklosich, *Slav. Monatsnamen* 24), pe când în v.-sard. *sant-andria* e numele lunei Noembre. Pentru fonetism, cf. DR. III 391.

ÎNDREÁLE s. f. plur.
ÎNDRÉIU s. m. } v. **Îndreà**.

ÎNDRÉPT loc. adv. v. **drept**.

ÎNDREPTÁ vb. Ia I. 1°. (*Se*) *redresser.* 2°. (*Se*) *rétablir*, (*se*) *réformer*, (*se*) *réparer*; (*se*) *remettre*; (*se*) *corriger.* 3°. *Corriger. Se justifier.* II. 1°. *Guider, conduire*; (*se*) *diriger*, (*se*) *tourner vers.* 2°. *Diriger* (*une arme*); *viser.*

I. («Drept» stă în opoziție cu «strâmb», în accepțiunea proprie și figurată a cuvântului).

1°. Propriu (Trans.) A face drept un obiect care erà strâmb, a obli (LB.); (refl.) a da corpului său o ținută dreaptă. *De ești tu așà de voinic, îndreaptă copacii cei strâmbi, dar nu strâmbà încà și pe cei drepți!* SBIERA, P. 80/30. *Dă peste un om care nu făceà alta decât copacii ce erau drepți îi strâmbà, iar pe cei strâmbi îi îndreptà.* ȘEZ. II 201/12. *Lemnul strâmb focul îl îndreptează*, pe cei răi pedeapsa îi îndreptează. ZANNE, P. I 203. *Ia te'ndreaptă și te scoală!* ȘEZ. III 62/12. *A se îndreptà băț* = a se ținea drept ca un băț. DDRF. # **A îndreptà (cuivà) spatele** = a-i trage o bătaie cu bățul pe spate. *Dar cine e tătâne-to, Să-i îndrept spetele cu cobeletele* (= cobiliță). TEODORESCU, P. P. 121.

2°. Fig. (Ceea ce e «strâmb» e considerat ca «rău», iar ceea ce e «drept» ca «bun») Trans. și refl. A (se) drege, a (se) rânduì, a (se) face rânduială (LB.), a (se) aranjà, a (se) reparà, a (se) aduce în stare bună, a (se) tocmì, a (se) preface în bine (din rău), a (se) îmbunătățì, a(-și) reface (starea materială). *De acolo i se vor îndreptà toate trebile spre bine.* LET. II 169/19. *Au început a-și tocmì și a-și dreptà țara.* MAG. IST. 35/8. *Și așà, Constantin-vodă ș'au îndreptat* (= aranjat) *lucrul despre Turci.* N. COSTIN, ap. TDRG. [Stuparii trebue] *să caute cojnițele... și să le îndrepte, ce va fi de îndreptat.* ECONOMIA, 206. *Toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea.* C. NEGRUZZI, I 85. | Spec. (Despre vreme) A nu mai fi urîtă, a se face din nou frumoasă, a se răzbunà, a se face frumos. *Ieși copile cu părul balan afară și râde la soare, doar s'a îndreptà vremea.* CREANGĂ, A. 34. *Vremea se va îndreptà.* ȘEZ. II 60/7. | † (Armată) A se reface, a se reorganizà. *N'au putut să se mai îndrepte Turcii și au purces în răsipă.* LET. II 224/14. *Îndreptatu-s'au Persul și au început a batere pre Mirveiz.* ib. II 398/10. *Nu erà loc de a-și tocmire oastea, nice de a se îndreptare.* LET. I 126/35, cf. MAG. IST. I 227/30. || (Despre bolnavi) A se face bine, a se întremà (ȘEZ. III

17/28), a se însănătoșă (JIPESCU, O. 56). *Sv[i]nții îl feaccră pre mpăratul mut, și rugându-li-să, îl dezlegară de gură și el nendereptându-să, i-au culcatu-i pre paturi de her.* DOSOFTEIU, V. S. 99. *Gândeà că l-or duce la Iași și se va îndreptà.* LET. II 266/28. *Din care boală... mai pre urmă se îndreptasă.* LET. II 23/3. *De mă voiu îndreptà, pre mulți am să vă popesc și eu.* C. NEGRUZZI, I 161. *Atunci m'oiu îndreptà, Când tu mie mi-i aduce Mure coapte'n postu-mare.* ȘEZ. I 115b/34. *Mă-sa nu se îndreptează, ci găinează și se topește de pe picioare.* ISPIRESCU, L. 128, cf. JIPESCU, O. 56. *Tot prin descântece se îndreptează vacile deochiate.* DAMÉ, T. 30. || A (se) face mai bun, a (se) corijà. *În chipul oamenilor carei se dereptează de sineș.* CORESI, EV. 14/21. *Ceia ce se-au dereptat și se-au spășit.* id. ib. 32/31. *Ești sumăț și nu vei să te pleci și să te îndireptedzi.* DOSOFTEIU, V. S. 116.

3°. Fig. (Despre o greșală, un text greșit, o purtare greșită s. rea) A schimbà în bine, a corectà, a emendà, a rectificà. *Tuturor creștinilor nu le se cuvine... să-și derepteaze poticneala păcatelor.* CORESI, EV. 25/1. *Și unde să veți aflà ceva neisprăvit bine sau greșit, iară voi să dereptați, să nu blăstemați.* id. ib. 6/31. *Îți vei îndereptà greșala.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *Îndreptà cu deosebită îngrijire textul.* MARCOVICI, D. 5/14. *Iulie Chesar... au îndreptat Calendariul.* CALENDARIU, (1814) 100. *De acum înainte își va îndreptà purtările.* DRĂGHICI, R. 54. | (Complementul este o persoană «stricată» = vițioasă). Trans. și refl. *Vedeți amù că de lucru derepteadză-se omul* (: din fapte să îndreaptă. N. TEST. 1648; din fapte să îndirepteză. BIBLIA, 1688). COD. VOR. 121/12. *Poate să îndirepteadze și să cearte bărbatul pre muiare-ș.* PRAV. MOLD. 84/2. *Sv[â]nta la mustrare să mă nderepteadze.* DOSOFTEIU, PS. 54. *Roada morții mi-au adus Eva, iară tu iară m'ai îndreptat.* MINEIUL (1776) 172b/2. *Sânt unii oameni neînvățați, de la care și cei învățați și înțelepți oameni se îndreaptă.* CALENDAR (1842), II 75. *Dumnezeu... iubește ca să se înderepteze oamenii cu ispitile.* DRĂGHICI, R. 37. *Nici socoti că s'a îndreptà; calul bătrân nu mai învață a giucà.* C. NEGRUZZI, I 250. *Copilul ca copaciul: când dă mic să strâmbează, anevoie să îndreptează.* ZANNE, P. II 73. || (Jur.) A se justificà, a-și da îndreptările, a se desvinovățì, a se scuzà. *Zicea să caute țăranul giurători să se îndrepteze.* LET. II 399/10. *Vor cădeà în grea răspundere, de care nici într'un chip nu se vor puteà îndreptà.* URICARIUL, II 25/19. *Vin să mă îndreptez înaintea bărbatului meu.* GORJAN, H. IV 223. [Vânătorul] *își luà vorba înapoi, și îndreptându-se, că, în înfierbințeala vânătorii, nu va fi văzut tocmai bine...* ODOBESCU, III 46/16. # † **A se îndreptà de păcat** = a scăpà, a se mântuì de păcate. *Cela ce-au murit, s'au îndereptatù de păcat.* DOSOFTEIU, MOL. 57a. | † Trans. A scuzà. *El aduceà pricini, ca să îndrepteze pe feciorii lui.* ap. DURF.

II. («Drept» ca direcție).

1°. A face pe cinevà să apuce drept înainte, a arătà drumul drept, a îndrumà, a conduce, a călăuzì, a orientà. *La lumină să dereptați ceia ce-au orbit.* CORESI, EV. 174/26. *Acela nu va puteà hi îndireptat întru împărăția ceriului.* VARLAAM, C. 374. *Fu îndereptat de sv[â]ntul înger și ieși din peșteră...* DOSOFTEIU, V. S. 13. *Îndereptând bine turma ce-i fu încrezută...* id. 119/2. *Îndreptează la cărările ceale dreapte turma ta.* MINEIUL (1776) 165l/1. *Unde mă aflu și cine aice m'o îndreptat?* BELDIMAN, O. 70. *Dumnezeu... oare nu trebue să îndrepteze petrecerea noastră după cel mai bun chip?* DRĂGHICI, R. 36. *Voi, care îndreptați gândurile omului spre înțelepciune...* MARCOVICI, C. 8/16. *A îndreptat-o la sorà-sa cea mai mare, la sfânta Vineri.* CREANGĂ, P. 21. *El... te îndireaptă Pe mâna cea dreaptă.* MARIAN, ÎN. 230. *Calul mi l-oiu îndreptà Iar la d-ta.* RETEGANUL, P. II 11/31. *Oile, toamna, la Sântă Mărie, le dreptăm la țară* (Poiana, jud. Sibiiu). GRAIUL, II 102. [Mânerul] *cu care se îndreptează* (= conduce, mânuește) *coasa* [se numește] *mănunchiu.* DAMÉ, T. 37. # **A îndreptà ochii** (s. **privirile**) **asupra cuiva** (s. **la cinevà**) = a se uità la cinevà. *Ea nu putù decât să'ndrepte asupră-i ochii săi stinși și orbi.* EMINESCU, N. 28. *Ochișorii... la soru-su-i îndreptà.* JARNÍK-BÂRSEANU D. 494. **A(-și) îndreptà pasul** s. **pașii**, p. ext. **calea** s. **cărarea (spre** s. **către,** mai rar, **lângă cevà** s. **cinevà)** = a înaintà, a păși, a o luà spre...; (factit.) a face pe cinevà să meargă spre... *Omul își îndreaptă pasul către desul stejăriș.* ALECSANDRI, P. III 48. *Latina gintă.. mărț îndreaptă pașii săi.* id. 333. *Ea pasul și-l îndreaptă lângă fereastră.* EMINESCU, P. 260. *Să îndrepteze Domnul pașii lui spre tot lucrul bun.* CREANGĂ, A. 140 *Mi-a îndreptat pașii către acest loc.* ISPIRESCU, L. 55. *Într'acolo deci își îndreptă cărările.* ISPIRESCU, L. 215. *T-am îndereptat calea într'acoace.* DOSOFTEIU, V. S. 83/2. | (Despre un vehicul: car, trăsură, corabie etc.; p. ext. despre cursul unei ape) A da o anumită direcție, a pune în mișcare într'o anumită direcție. *Căpitanul îndată au îndreptat corabia către'acea parte.* DRĂGHICI, R. 25. *Având a îndreptà izvorul prin un dumb mare...* id. 155. || Refl. (Construit cu prep. în, spre, către, la, † cu dat.) A porni, a merge s. a duce într'o direcție oarecare, a apucà pe un drum, a se adresà (cuivà s. către cinevà. POLIZU). *Căzù Hristos întru moarte, e noi ne sculăm și ne dereptăm învierei lui.* CORESI, EV. 518/36. *Cine va vrea să să îndereptleadze de-acicia, să ia nastânga.* DOSOFTEIU, V. S. 79/2. *Mergând pe o cărare ce se îndreptà spre locul...* C. NEGRUZZI, I 104. *Ape șerpuind prin văi adânci... Și 'ndreptându-se în cale La biserica din vale..* ALECSANDRI, P. II 34. *Te 'ndreaptă Spre acel pământ rătăcitor.* EMINESCU, P. 279. *Să te îndreptezi tocmai în fundul Forului roman.* ODOBESCU, III 70/3. *Se îndreptară spre Pipirig.* CREANGĂ, A. 20. *Îngerul m'a întrebat Încotrò m'am îndreptat.* MARIAN, S. 71. *El la târg se îndreptà.* ALECSANDRI, P. P. 137/11. *Spre răsărit se 'ndreptà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 491. (Fig.) *Iorgu s'o îndreptat pe calea adevărului.* ALECSANDRI, T. 1052.

2°. (Mold.) Trans. (Complementul e o armă de foc) A ochì, a țintì (com. A. TOMIAC). *Și așà îndreptà pușca de bine, cât nu erà nici odată să nu lovească.* LET. II 357/15. *Au îndreptat puștile de i-au făcut fărîme.* ib. 439/31. *Bun meterez că-și făceà, Flinta 'n Bâca că 'ndreptà.* ȘEZ. II 77b/21. | Intrans. (Arma se exprimă prin prep. cu). *Și zăresc o păsăreà, Ș'îndreaptă cu pușca'n ea.* SEVASTOS, C. 19/36.

[Prez. ind *îndrépt* și *îndreptéz.* | Și: (învechit s. regional) **îndereptà, îndireptà, dreptà** vb. Ia. | Adjective: **(în)dreptát** (cu negativul **ne(î)ndreptat), -ă** = facut drept; dres, reparat, îmbunătățit, (p. ext.) drept, bun, adevărat; corectat; pus pe calea cea dreaptă, îndrumat, ațintit. (Ad I 1°) *Omul neînvățat, ca un lemn neîndreptat.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V 446; (ad I 2°) *Deștinse acesta dereptată în casa lui* (: mai îndreptat BIBLIA 1914; justificatus). CORESI, EV. 11/12. *Căzù la picioarele voievodului zicând: Ce um vrut eu, Doamne, să ceiu de la măria ta, aceaia îmi ziseș[i], fiind îndireptat de la Dumnezeu.* MS. (a. 1691), ap. GCR. I 288/10. *Luați, frați, și 'nchinați, Dacă sânteți frați dreptați!* (= drepți). BIBICESCU, P. P. 57; (ad I 3°) *Viața și pildele... prin acest tipar mai îndreptate.* GCR. II 207/10. *S'au trimis curanul cu coprinderea acestor cărți îndreptate.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 148/8. *Un proiect de lege neîndreptat.* COSTINESCU; (ad II 1°-2) *Mereu am început a vâslì îndreptați spre corabia voastră.*

DRĂGHICI, R. 22. *Patru tunuri stau îndreptate spre poartă.* C. NEGRUZZI, ap. DDRF. *Strigătul de cosmopolitism îndreptat contra noastră...* MAIORESCU, CR. II 100; — **(în)dreptătór ((în)dereptătór, (în)direptătór), -oáre** = care face drept, drege, îmbunătăţeşte, corectează, conduce, învaţă, povăţuieşte; (mai de mult, substantivat) povăţuitor, învăţător (LB.), conducător, ghid, călăuz(ă), cicerone (PONTBRIANT), cârmaciu, corector (tipografic PONTBRIANT); dregător. *Corabiile... se întorcu de miluteà cârmitoare a dereptătoriului încătruova* (: cu o cârmă mică c â r m a c i u l le întoarce N. TEST. 1648; c e l u i c e o î n d i r e p t e a z ă BIBLIA 1688). COD. VOR. 123/5-6. *Să fie învăţătoriu şi îndireptătoriu tuturor oamenilor.* NIFON, 16. *Trebuià firei omeneşti agiutoriu şi îndireptătoriu.* VARLAAM, C. II 23. *Simon zise lui: Îndireptătoriu, toată noaptea m'am trudit.* id. 308. *Zgârcitura mădularilor nu să pot agiutà de la oameni, că îndereptătoriul lor iaste unul...* DOSOFTEIU, V. S. 126$_2$. *Al pravoslaviei îndreptătoriule!* MINEIUL (1776) 60^2/$_1$. *V'aţi arătat îndreptători cătră buna credinţă.* ib. 189^2/$_2$. *Înţelepţi, sfeatnici, învăţători şi îndreptători ai obştei.* ŢICHINDEAL, F. 113. *Împăratul... şi ori care mai mare îndreptătoriu* (= dregător). id. ib. 371. *Îndreptătoriu credinţei şi chip blândeaţelor.* CALENDARIU (1818) 12/$_{23}$. *Merg vr'o câţivà oameni povăţuitori şi îndreptători de drum.* BĂLCESCU, M. V. 652. *Ştim dintr'o scrisoare românească din 1689 că el erà... îndreptătorul Divanului.* IORGA, L. R. I 160. *Pentru a-şi împlinì misiunea de îndreptător al legii, scrise Dosofteiu... prefaţa.* id. ib. I 44; (cu sens instrumental) **îndreptătór** s. a. = semn care arată o direcţie; gealău de dulgherie (H. IX 430). | A b s t r a c t e: **(în)dreptáre ((în)dereptáre, (în)direptáre,** cu negativul **ne(î)ndreptare, ne(î)ndereptare, ne(î)ndireptare)** s. f. = oblire (LB.); dregere, tocmire (LB.), îmbunătăţire, întremare; corectare, rectificare; îndrumare, dirijare; (mai de mult şi cu alte înţelesuri, redate astăzi mai ales prin neologisme) povăţuire (LB.), învăţătură (LB.), desvinovăţire (LB.), mântuire (LB.), sentinţă, drept, dreptate, echitate, justiţie, răspiată, justificare, act justificativ, scuză, pretext; reparaţie, rectificare, indicaţie; orientare, conducere; dispoziţie, directivă. *Dereptare sufletelor şi trupurelor.* CORESI, EV. 2/$_{36}$. *Ori dereptare* (= mântuire), *ori osândă.* id. ib. 37/$_{25}$. *Îndreptarea legii cu Dumnezeu* (titlu) 1652. *Scriind dereptările pravilelor de giudeaţe.* DOSOFTEIU, V. S. 127$_2$. *Mă 'nvaţă să-ţi ţin dereptările* (= poruncile). id. PS. 408. *Aceasta e direptáre* (: δικαίωμα, procedare dreaptă) *înainte întru Israil.* BIBLIA (1688) 194. *Ale mării tale îndireptări* (= dispoziţii, directive). ib. 8/pr. 46. *Orice giudeţe şi îndireptări se fac oamenilor, fără pecetea domnului nu pot fi.* LET. I 105/$_{21}$. *Spre îndreptarea* (= justificarea) *mea le scriu.* ANTIM, P. XXVIII/$_{33}$. *Tu eşti nădejdea mea, lauda mea, limanul mieu, îndreptarea* (= principiul conducător) *mea.* MINEIUL (1776) 68^1/$_2$. *Ştii neputinţa noastră şi neîndreptarea* (= dezorientarea). ib. 163^2/$_2$. *Să-şi caute biserica prin drumul judecăţii îndreptarea* (= dreptul, dreptatea) *sa.* URICARIUL, II 18/$_{30}$. *Să schimbe noima prin răsături şi îndreptări* (= corecturi). ib. VIII 20^2/$_{20}$. *Dară nici o scrisoare, nici altă dovadă de îndreptare* (= justificare) *n'au arătat, că să se poată îndreptà cum sânt şi ei moşteni acolo.* ib. XXI 267. *Căci ne faci ticăloşi numai, dar nu ne faci îndreptare.* KONAKI, P. 281. *Înaltele reguli şi îndreptări* (= directive, maxime) *politiceşti.* ŢICHINDEAL, F. III. *Nu 'ncape îndreptare* (= scuză, justificare), *nu ascult cuvinte!* PANN. P. V. I 58. *Priiatene, iată îndreptările crailor, iată ce mulţămire fac pentru slujbe.* BELDIMAN, N. P. II 30. *Ele începură a-mi pune înainte felurimi de îndreptări* (= pretexte), *adică cum că natura muierească nu poate să trăiască fără de bărbat..., şi alte multe îndreptări ca acestea.* GORJAN, H. I 147. *Una din acele femei ce slujesc de îndreptare* (= scuză) *naturei pentru toate slutele ce a făcut.* C. NEGRUZZI, I 44. *Da cine eşti dumneata? strigă vornicul. Să-ţi arăţi îndreptările* (= actele justificative). *Ce ai á mă întrebà?* SADOVEANU, P. S. 55. *Îndreptarea unui tun* = (fr.) pointage. PONTBRIANT. *Acest om... Are multă îndreptare, Deci să ştie orişicare Că cu totul l-am iertat, Ca p'un om nevinovat.* TEODORESCU, P. P. 119. *Îndreptarea e plăcută, când greşala e adevărată.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 120; — **îndreptát** s. a. *Şi Svezii şi Danii tot Nemţi sânt şi un neam; nu i-au putut supune nici într'un chip, Râmlenii până la îndreptatul acei împărăţii în multe părţi.* LET. I 14/$_{14}$. *Un rău de îndreptat.* GHICA, ap. TDRG. H. IX 439; — **îndreptătúră (îndereptătúră)** † s. f. = îndrumare, refacere; îmbunătăţire, rectificare, scuză. *Îndereptătură* = rectificatio. ANON. CAR. *S'au apucat de altă îndreptătură, scriind un răvaş...* LET. I 298/$_{19}$. *După aceasta a doua îndreptătură a oştilor lui Vasile Vodă...* LET. I 313/$_{21}$. *Strălucind într'atâtea dumnezăeşti îndereptături.* DOSOFTEIU, V. S. 144. *Cu orecare îndreptătură veni la Ţarigrad.* id. 7; — **îndreptăciúne** † s. f. = îndreptare. *Luase cale spre ţara Românească pentru îndreptăciune casii lui.* LET. II 126/$_{32}$.]

— Din lat. pop. ***derecto, -are** (derivat din ***derectus** = *directus* «drept») şi compus mai târziu cu pref. **în-**.

ÎNDREPTĂCIÚNE † s. f. v. **îndreptà.**

ÎNDREPTÁR s. a. v. **dreptar.**

ÎNDREPTĂŢÍ vb. IV^a. 1°. *Rendre justice, (se) justifier.* 2°. *Donner le droit de, autoriser.*

1°. † T r a n s. A da dreptate cuivà (pentru o vină ce i se aduce), a declarà pe cinevà nevinovat (COSTINESCU); (r e f l.) a se desvinovăţì, a se justificà, *Atunce văzând Constantin Vodă că au greşit şi nu se poate îndreptăţì la Împărăţie, scris-au socru-său, lui Basarab Vodă.* LET. III^2 111/$_{16}$.

2°. (Astăzi) A da cuivà dreptul s. voia să facă cevà, a autorizà.

[N e g a t i v: **neîndreptăţì** vb. IV^a = a face nedreptate cuivà, a nedreptăţì. *Vai ce om viclean mai eşti, Că la popa mă păreşti, Că eu te ne'ndreptăţesc Şi de dânsul rău gândesc.* MARIAN, SA. 66. | A d j e c t i v: **îndreptăţít** (cu negativul **ne(î)ndreptăţit), -ă** = (în) drept, autorizat, justificat. *Au găsit dorinţa lor îndreptăţită.* SBIERA, P. 264/$_{31}$. | A b s t r a c t: **îndreptăţíre** s. f. = dreptate, justificare, autorizaţie. *N'au nici o îndreptăţire să vorbească astfel.*]

— Derivat din **dreptate,** cu pref. **în-**.

ÎNDREPTĂTÓR, -OÁRE s. a. } v. **îndreptà.**
ÎNDREPTĂTÚRĂ † s. f. }

ÎNDREPTUÍ vb. IV^a v. **îndrituì.**

ÎNDREVENÍT, -Ă adj. *Raidi, transi.* — (În Haţeg şi Banat) Înţepenit, înlemnit, încremenit, amorţit. *Cu mânile 'ndrevenite, Şi cu buzele rânjite.* VICIU, GL.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb (neatestat) *îndrevenì,* din sârb. **odreveniti** «a înlemnì, a încremenì» (de la *drvo* «lemn») şi cu substituirea iniţialului *u* (o) prin pref. *în-* (după *înlemnì, încremenì* etc.). CAPIDAN.

ÎNDRICÁ vb. I refl. *S'élever* (?). — A se ridicà (?). *Numai peste satul mieu, Mi s'o îndricat un nor greu.* DOINE, 181/$_6$.

— Din *în* + *ridicà* (cu metateză)?

ÎNDRICĂ s. f. În expresiile: *A pune pe cineva la indrică* = a-l aduce în stare să... (cf. a pune la ambiție). *Măiculița vitrigă, Te pune la indrică, S'o descânți sara c'un băț Și noaptea c'un făcăleț.* PAMFILE, C. Ț. 306. *În indrica mea* = în ciuda mea. id. *A sta la indrică* = a fi contra, dușmănì. ION CR. IV 59.

— Pare a fi neologismul *intrigă*, pătruns în popor.

ÎNDRILÁ vb. I[a]. *Raccommoder. Se remettre, aller mieux.* — (În Bucovina) Trans. A face din mai multe lucruri slabe cevà bun (cf. înciocălà, înfiripà, înjghebà). *Am îndrilat un cărucior cu mare greu din lemnele celea.* Com. G. NISTOR, (Vicovul de sus). | Refl. A se îmbunătățì, a se îndreptà, a se întremà: *Gavril s'a mai îndrilat puțin, nu stă în pat și tot mănâncă câte cevà.* id.

— Înțelesul originar ar puteà fi «a prinde din nou ochiurile (scăpate) în undrele» și deci am aveà a face cu un verb derivat din *îndreà* (plur. *îndrele*) «undreà». Cf. îndilà.

ÎNDRISAIÀ s. f. (Bot.)
ÎNDRIȘÁIE s. f. plur. (Bot.)
ÎNDRIȘAÍM s. m. (Bot.)
ÎNDRIȘAÍN s. m. (Bot.)
ÎNDRIȘÁIU s. m. (Bot.)
} v. **îndrușaim.**

ÎNDRITUÍ vb. IV[a]. *Donner le droit de, autoriser.* — (În sec. XIX; la scriitorii moldoveni) Trans. A da cuivà dreptul de a face un lucru, a îndreptățì, a împuternici, a autorizà. *Ce te îndrituește să-mi vorbești astfeliu de Petre?* GANE, ap. TDRG. [Și: (prin înlocuirea streinului *drit* prin românescul *drept*) **îndreptuì** † vb. IV[a] = îndreptățì, autorizà. *Cinovnicul vine..., așterne o otnoșenie pe hârtie..., prin care îndreptuește pe Arbure...* ALECSANDRI, T. 1358. | Adjectiv: **îndrituít (îndreptuít †), -ă** = îndreptățit, împuternicit, autorizat. *Comisiunea* [a dat pământuri] *fără să fie îndrituită de lege.* I. IONESCU, D. 454. *Parlamentul este îndrituit a vegheà la păzirea legilor.* id. P. 84. *Mi-a scris la Saint-Germain, fiind îndrituit de curțile amândouà.* I. NEGRUZZI, IV 343. *Comuna cutare e îndreptuită să primească o zecime.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Abstract: **îndrituíre** s. f. = autorizare, îndreptățire.]

— Derivat din **drit,** cu pref. **în-.**

ÎNDROȘAÍM s. m. (Bot.) v. **îndrușaim.**

ÎNDRUGÀ vb. I. 1°. *Filer grossièrement.* 2°. *Mal ficeler* (un travail, un discours); *parler pour ne rien dire.* 3°. *Manger.*

1° Trans. (Despre tortul de lână sau de cânepă) A toarce sau a răsucì cu druga (un fel de fus mare cu o rotiță la capătul de jos). CREANGĂ, GL.; PAMFILE, C. Ț., BUGNARIU, NĂS. *Fata mosneagului nu se încurcà, ci torceà câte un ciur plin de fuse, iar fata babei îndrugà și ea cu mare-ce câte un fus.* CREANGĂ, P. 284. *Să spele Mărioța lână. Ea mi-o spală, ea mi-o 'ndrugă, Să facă lui Ghiță glugă.* MARIAN, N. 207. *Fetele de la Veza Nu știu toarce cânepa, Făr o 'ndrugă cu lâna.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 452. *Alta din drugă 'ndrugând.* TEODORESCU, P. P. 551[b], cf. PĂSCULESCU, L. P. 61, DOINE, 174/11, MÂNDRESCU, L. P. 139/., ȘEZ. IV 11/26.

2°. Trans. și refl. (Fig.) A unì, a strânge cevà la olaltă prost; (despre o lucrare scrisă, o cugetare sau o vorbire) a (se) expune, a (se) aranjà prost, fără legătură, a (se) exprimà rău; cf. a îngăimâ. *Dintr'acestea* [spuse și auzite] *s'a îndrugat raportul.* ODOBESCU, II 518. *Schimonosind cuvintele și îndrugându-le fără nici o noimă.* CREANGĂ, A. 90. *Vorbește mult și frumos românește, deșì îndrugă și cevà rușește.* IORGA, B. 233. *Femeia îndrugă și ea câtevà vorbe.* ISPIRESCU, L. 227. || (Fam.) A spune palavre (CREANGĂ, GL.), fleacuri, a vorbì nimicuri, a înșirà vrute și nevrute, verzi și uscate. *Știe vorbe să îndruge.* PANN, P. V. I 10. [Cartea ta] *m'a făcut să 'ndrug toate aceste nevoiașe glume.* ODOBESCU, III 170/11. *Îndrugând poveștì și basme...* DELAVRANCEA, S. 203. *Îndrugă, parcă-i apucată.* GORUN, F. 112. *Muierea vru să îndruge câtevà minciuni.* ISPIRESCU, L. 368. *Ei, și mult îi pasă flăcăului de ce îndrugă smeul!* MERA, B. 254. *Luă cu el, pe lângă părinți, și un țigan, care să îndruge la laude în partea flăcăului.* ȘEZ. IV 230/28. *Să îndrugăm ca la moară.* TEODORESCU, P. P. 171[b]. *Sasca-i iese înainte Și-i îndrugă la cuvinte,* MARIAN, S. 187. *Știe vorbe să îndruge, parcă tot la țâță suge.* BARONZI, L. 57/6. # **A îndrugà verzi și uscate** s. **cai verzi pe părețì** s. **ca la moară** s. **moșì pe grosì** = a înșirà vrute și nevrute, a spune nimicuri, minciuni, a spune poveștì, a vorbì de lucruri care nu pot fi. ZANNE, P. I 303, II 275, III 236. *Verzi, uscate îndrugând.* PANN, Ș. I 55. *Să vă tot îndrug la verzi și uscate.* ISPIRESCU, U. 115/1. *Încep a îndrugà la verzi și uscate.* ȘEZ. I 39/1. *Ce-mi tot îndrugai tu cai verzi pe părețì?* RĂDULESCU-CODIN, î. 17. *Să îndrugăm ca la moară.* GCR. II 314[b]/40.

3°. Fig. A mâncà: *Ia, îndrugă mai iute, ce-i îndrugà și pleacă!* ION CR. III 186.

[Adjective: **îndrugát** (cu negativul **ne(î)ndrugat), -ă.** (Ad 1°) *Se pun la vopsit firele de lână toarse subțire, din care se fac postavuri subțiri, iar din cele îndrugate, toarse deslânat și mai gros, se fac așternuturi.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 129; (ad 2°) *Îți aduce vr'un turban vechiu îndrugat de Dominica.* C. NEGRUZZI, I 239. *Cugetări prost îndrugate.* ODOBESCU, III 156/6; — **îndrugătór, -oáre** = care îndrugă. | Abstracte: **îndrugáre** s. f. = toarcere sau răsucire (de tort); înșirare de cuvinte fără mult rost; — **îndrugát** s. a. (Ad 1°) *Am un caier de 'ndrugat.* DOINE, 70/., *Torsul ori îndrugatul.* H. IV 45; — **îndrugătúră** s. f. = îndrugare; tort mai gros. DAMÉ, T. 140. *Când o văd pe bătătură, Parcă-i un ghem de 'ndrugătură.* ION CR. II 18.]

— Derivat din **drugă,** cu pref. **în-.**

ÎNDRUGĂTÚRĂ s. f. v. **îndrugà.**

ÎNDRUMÁ vb. I[a]. *Mettre dans la bonne voie, conduire, guider. Se mettre en route.* — Trans. A arătà cuivà drumul adevărat pe care trebue să meargă, a pune pe cale (a cea bună), a îndreptà; fig. a conduce, a da directive, povețe. *Copiii îndrumau spre casă turmele de vite.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *M'au îndrumat la d-ta.* RETEGANUL, P. V 65/11. *Îngerul m'a îndrumat, De v'am îndreptat.* PĂSCULESCU, L. P. 166/150. | Refl. A plecà la drum, a pornì, a se îndreptà undevà. *Mă îndrumaiu spre moșie cu bățul în mână.* CONV. LIT., ap. TDRG. *S'a îndrumat zmăul după buzdugan.* ȘEZ. II 52/29. *M'am îndrumat până la dumneata* (Oravița, în Banat). Com. COCA. [Prez. ind. *îndrúm* și *îndruméz.* | Și: (rar) **îndrumí** vb. IV[a]. *Se'ndrumeà spre Olt fugând.* ALECSANDRI, P. P. 159[b]/3. | Adjective: **îndrumát,-ă** adj = care este pus pe drum, îndreptat, condus; — **îndrumátór,-oáre** (une-ori substantivat) = (cel) care îndrumează, care conduce, îndreptează. | Abstract: **îndrumáre** s. f. = punere pe cale, îndreptare; directivă, povață. *Și să asculte sufletele noastre Mult înțeleapta firii îndrumare,* GOGA, P. 58. *Dă-mi unele îndrumări.* RETEGANUL, P. II 43/17. *Ceri de la bătrânul tău dascăl câtevà îndrumări, cevà directive, cum ziceți voi la școala normală,* GAZ. SĂT., ap. TDRG.]

— Derivat din **drum,** cu pref. **în-.**

ÎNDRUMÍ vb. IV^{a} v. **îndrumà.**

INDRUŞAÍM s. m. (Bot.) = 1°. **sângele-voinicului** (Lathyrus odoratus) PANŢU, P. L.; 2°. **muşcat** (Pelargonium odoratissimum) ib. *Oale cu maghirani, indruşaimi şi alle flori scumpe după atunci.* FILIMON, C. II 640. *Un mănunchiu compus din foi verzi, din indruşaim şi muşcată.* MARIAN, NA. 403, cf. (citat între numirile de flori) H. II 79, 87, 142, IV 53, VII 4, 182, 480, XI 401. [Pronunţ. *-şa-im.* | Şi: **îndrişaím** s. m. DICŢ.; **indrişaín** s. m. GRECESCU, FL. 191; **indroşaím** s. m. H. VII 48; **indruşaín** s. m. PANŢU, PL., H. IV 84, VII 148; **endrişaím** s. m. FILIMON, ap. ŞIO.; **druşaím** s. m. H. II 26, VII 335, 480, XI 326; **droşaím** s. m. H. IV 153; (+ *mândru*) **mândruşaím** s. m. H. I, 119, cf. DR. I 338 (toate aceste forme se rostesc: *şa-i*); — **indrişáie** s. f. plur. H. XII 281; **indrişáiu** s. m. BARCIANU; **indrisaiă** s. f. BRÂNDZA, FL. 545, (Mold.) PANŢU, PL.; **indrişăiu** s. m. «cuvânt turcesc ce însemnează unt-de-trandafir» I. GOLESCU, C. I; **andrişél** s. m. (Găiceana, jud. Tecuciu) HEM. 1187; **andrişeà** s. f. (Dobrogea) ib.; **andrişie** s. f. (Dobrogea) ib.; **angrişái** s. m. plur. (Muscel) ŞIO.]

— Din turc. **'ytri -šahi** «geranium», propriu «parfum regal» (< arab. *'ytyr* «esenţă» şi pers. *šahi* «regal») ŞIO.

INDRUŞAÍN s. m. (Bot.) v. **indruşaim.**

ÎNDUBITOCÍ vb. IV^{a} v. **dobitocì.**

INDÚCE vb. III. 1°.-2°. *Induire.*

1°. Trans. A duce în..; p. ext. a băgà, a împinge; cf. seduce. *M'a indus în eroare.*

2°. (Filos.) A face o inducţiune, a conchide dela particular la general, dela consecinţe la principii, dela efecte la cauze. *S'ar puteà induce la prima vedere că Vladislav Basarab... ar fi colonizat cu Români ţara Făgăraşului.* HASDEU, I. C. 19. *Oare din această unică menţiune izolată se puteà înduce grecismul cuvântului?* id. 44.

[Şi: **îndúce** vb. III. | Abstract: **indúcere** s. f. = acţiunea de a duce, de a băgà, de a împinge; de a face o inducţiune. | Adjectiv: **indús, -ă**= care este dus în..., băgat, împins, conchis prin inducţiune.]

— *N.* din lat. **induco, -ĕre** «a duce în cevà». Cf. deduce, introduce.

INDUCTÁR † s. m. *Douanier.* — (Se întâlneşte numai o singură dată la N. COSTIN, cu înţelesul) Vameş. *Îndată şi-au rădicat un Hatman dintre dânşii, anume Cunitchie, ce erà Inductar, pus de Ene Hatmanul la Bohoslav despre Nipru la graniţă.* LET. II $30/_{26}$.

— Derivat din pol. **indukt** «vamă de import», cu suf. nom. agent. **-ar.** Cf. TDRG.

INDÚCŢIE, INDUCŢIÚNE s. f. 1°. — 3°. *Induction.*

1°. (Filos.; în opoziţie cu *deducţiune*) Raţionament, cu ajutorul căruia cinevà se ridică de la particular la general, de la consecinţe la principii, de la efecte la cauze. *Inducţiunea... este stabilirea raportului de succesiune necesară între două noţiuni.* MAIORESCU, L. 148. *După ce am constatat că se află identitate între poezie şi între semnele caracteristice ale simţimântului şi pasiunii,... conchidem prin inducţiune....* id. CR. I 110.

2°. Consecinţă obţinută pe baza acestui mod de raţionament. *Aceste inducţiuni nu pot fi primite de toţi.*

3°. (Fizică) Producerea unui curent electric pe baza descoperirilor făcute de Faraday în 1831. *Inducţiune prin curenţi.* PONI, F. 291. *Curenţi de inducţiune,* id. ib.

— *N.* din fr. (lat. **inductio, -onem** «acţiunea de a induce»).

INDUCTÍV, -Ă adj. (Filos.) *Inductif.*—(În opoziţie cu *deductiv*) Care procedează prin inducţiune. *Metodă inductivă,* care procedează de la particular la general.

— *N.* din fr. (lat.-scol. **inductivus, -a, -um**).

INDUCTÓR s. m. (Fizică) *Inducteur.* — Curent electric care produce alt curent, numit curent indus. *Să numim... curent direct, curentul de inducţiune, care merge în acelaşi sens cu curentul inductor.* PONI, F. 292.

— *N.* din fr.

ÎNDUIÁ vb. I^{a} v. **îndoì.**

ÎNDUIOŞÁ vb. I^{a} (*S'*)*attendrir, (s')émouvoir.* — Trans. A face pe cinevà să fie duios, plin de dor, compătimitor, a-l mişcà s. a-l emoţionà; refl. a se lăsà mişcat, a se emoţionà, a i se face milă (cuivà de cevà). *Vorbind se înduioşează aşà de tare, încât îşi şterge o lacrimă.* I. NEGRUZZI, I 19. *Mulţumesc împăratului că s'a fost înduioşat de starea proastă în care ajunsesem.* ISPIRESCU, L. 283. *Frunza' n codru tremură Şi foarte se' nduioşà.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 310. *Marcu iar se 'nduioşà.* ib. 489. [Şi: **înduioşì** vb. IV. *Se înduioşì, când auzì că o sirimană nevoiaşă cere adăpost.* ISPIRESCU, L. 309, cf. U. $78/_{6}$. | Adjective: **înduioşát (înduioşít), -ă** =mişcat, emoţionat, cuprins de duioşie; duios; (cu negativul) **ne(î)nduioşat, -ă** = care nu este s. nu poate fi mişcat, nu e cuprins de duioşie. *La glasul libertăţii văd Moldova deşteptată şi la glasul omenirei o simţesc înduioşată.* ALECSANDRI, T. 201. *Bălcescu... ne descrie adesea simţirile înduioşate ce a încercat inima lui.* ODOBESCU, III $492/_{8}$. *Înduioşat de mila bietelor paseri...* CREANGĂ, P. 246. *Inima lui înduioşată de rugăciunile tatălui său...* ISPIRESCU, L. 93; — **înduioşátor,-oáre** = care înduioşează, mişcător, emoţionant. | Abstracte: **înduioşáre (înduioşíre)** s. f. = emoţi(un)e, duioşie. *Au mulţumit cu înduioşare de suflet... aceluia ce l-au mântuit.* DRĂGHICI, R. 35. *Ofiţerii priveau cu înduioşare această scenă.* C. NEGRUZZI, I 174. *Cât vom trăì în lume, cu multă 'nduioşire şoptivom aste nume.* ALECSANDRI, P. I 241, cf. II 182, III 171. *Îngânat de glas de ape, Cântă-un corn cu'nduioşare.* EMINESCU, P. 102.]

— Derivat din **duios,** cu pref. **în-,** (după modele ca *îngroşà, învârtoşà* etc.)

ÎNDUIOŞÍ vb. IV^{a} v. **înduioşà.**

ÎNDULCÍ vb. IV^{a}. I. (*S'*)*adoucir.* II. 1°. *Adoucir, réjouir; (s')épanouir.* 2°. (*Se*) *réjouir; séduire.* 3°. (*S'*)*adoucir,* (*se*) *radoucir.* III. 1°. (*Se*) *rassasier, jouir. Hériter.* 2°. *Donner* ou *prendre goût à.*

I. Propriu (despre gust; în opoziţie cu «amărî»). Trans. A face (să fie) dulce la gust; spec. (Culin.) a pune zahăr s. miere în mâncări, spre a le da un gust dulce. *Apa... înviază şi hrăneaşte..., îndulceaşte pre smochini, amăraşte pre pelin.* CORESI, EV. $158/_{27}$. *Firea... pe struguri îi îndulceşte.* KONAKI, P. 265. *Când ţi-i gura amară, atunci se caută cine ţi-o îndulceşte, c'apoi când îi dulce, orişicine o sărută.* ŞEZ. I $219/_{31}$. *Am îndulcit mâncarea.* MARIAN. *Gura îndulceşte, gura amărăşte* = vorbele ne pot aduce sau plăcere sau supărare. ZANNE, P. II 169. | Refl. A se face, a devenì dulce la gust; cf. a se zăhărî. *Materia cea groasă, amară şi sărată... se curăţeaşte şi se îndulceaşte.* CANTEMIR, IST. 140. *Ce-i amar se îndulceşte.* ALECSANDRI, P. P. $336^{b}/_{5}$. *Numai «miere» zicând, gura nu se îndulceşte:* nu e deajuns a făgădui, trebue să te şi ţii de cuvânt. ZANNE, P. III 664.

II. Fig. 1°. («Dulce» e întrebuinţat ca simbol pentru «bun», «plăcut», «fericit»). Trans. A face să fie plăcut, mai bun, mai suportabil, mulţumit, fericit, a mulţumì, a satisface, cf. a alinà; (refl.) a se umpleà de plăcere, mulţumire, satisfacţie, fericire. *Inima mea se îndulcì.* CORESI, EV. 6/1. *Nădejdea..., în zilele de scârbă, traiul nostru îndulceşte.* KONAKI, P. 288. *Hotăreşte-te a-mi îndulcì puţinele zile ce mi-a[u] rămas.* C. NEGRUZZI, I 109. *Tu-mi îndulceşti viaţa.* ALECSANDRI, P. II 30. *Numai luna şi c'o stea Îmi îndulcesc inima.* MARIAN, Î. 44. *Singura fiinţă care îndulceşte casa ţăranului e vaca.* ŞEZ. VII 74.

2°. † («Dulceaţa» e întrebuinţată metaforic pentru «desfătare») Refl. († şi intrans.) şi (mai rar) trans. a (se) desfătà, a (se) delectà, a produce s. a simţì o mare bucurie. *Îndulcitu-vă* (: desfătatu-v'aţi BIBLIA 1688) *spre pământu, uspătato-vă şi îngrăşatu-vă îrema voastră.* COD. VOR. 132/4. *Sufletul mieu îndulceaşte* (: delectabitur) *de spăsenia lui.* PSAL. SCH. 103. *Îndulceaşte-te Domnului.* CORESI, PS. 93. *Să va îndulcì de vedearea mirelui său.* VARLAAM, C. II 13. *Caute cetitoriul la sfântul Amvronie, în oraţia ce face la pogrebania lui, şi acolo va aflà cu ce să îndulcì.* CANTEMIR, HR. 258/27. *Arată pre tine, cel tăinuit, cu toţi să ne îndulcimŭ.* MINEIUL, (1776) 13²/2. *Se îndulcesc de înţelesul cuvintelor.* P. MAIOR, IST. 256. *Omul se îndulceà de hazul ce ceriul îi dăruise.* KONAKI, P. 302. *Ai cui ochi el nu 'ndulceşte?* PANN, P. V. II 82. || Trans. A captivà (cu vorba LB.), a momì, a atrage, a seduce, a ademenì. *Inimile fură... după ce le îndulceşte.* BARAC, A. G.

3°. («Dulce» — adesea în opoziţie cu «aspru» «tare» etc. — despre purtare, vorbă, ton etc., exprimă aceeaşi idee ca «blând», «diniştit», «potolit», «domol» etc.; la scriitorii moderni adesea supt influenţa fr. «adoucir») Trans. şi refl. A (se) îmblânzì, a (se) liniştì, a (se) potolì, a (se) domolì, a (se) stâmpărà, a (se) calmà, a se temperà, a (se) îmbunà, a (se) împăcà, a se purtà s. a luà cu binele; (de pre o pedeapsă) a scădeà, a micşorà, a reduce, a uşurà. *Această cinstită cruce... mai vârtos decât mîiurea... îndulceaşte şi mângâe sufletele şi trupurele noastre.* CORESI, EV. 66/16. *Îndulcindu-l cu bine, l-au pus Paşă la Dristor.* LET. I 174. *Legi, năravuri se 'ndulcesc.* ALEXANDRESCU, M. 116. *De venin să fie un suflet, sânt dureri cari trebue să-l îndulcească.* EMINESCU, N. 73. *Dar Nicolae Costin erà acolo, ca să îndulcească lucrurile.* IORGA, L. I 122. *Lucrarea... o îndulceà sau o exagerà în aprecieri, după împrejurări.* id. ib. II 625. *Supt pod negru de ramuri se simţeà numai de-asupra lumina, pe când dedesupt umbra numai se îndulceà.* SADOVEANU, SĂM. V 974. *Cu vorba nu m'aţi îndulcit.* ŞEZ. I 50b/5. *Ca cu miere l-am îndulcit.* MARIAN, V. 95. *Numai una mă 'ndulceşte, Că nevasta mă 'ndrăgeşte.* TEODORESCU, P. P. 272.

III. («Dulce» e în opoziţie cu «post»).

1°. Refl. A se înfruptà (în post LM.), a gustà din cevà (nepermis), a mâncà peste măsură de mult; p. ext. a se împărtăşì, a trage folos din cevà, a se bucurà de cevà, a beneficià de cevà; a trăì după cevà. *Să săturăm săracii, ca de a Domnului masă să ne îndulcimŭ.* CORESI, EV. 539/17. *Ne săturam şi ne îndulciamŭ şi preamâncam.* id. ib. 45 3. *Piiardere fi-va celor ce* [camăta] *o iau, că-şi închid uşile împărăţiei... Puţinu se îndulcescŭ şi a veciei scârbi dobânditori fi-vor.* id. ib. 344/3. *De toate să vă îndulciţi de saţiu, numai ce vă feriţi de pomul preceputului.* CUV. D. BĂTR. I 417. *Masa iaste gata să vă îndulci[i] toţi.* GCR. I 181/6. *Veţi fi cu mine în casă în mult bine îndulcindu-vă.* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Magherul mănăstirii se îndulciià de aceale dulce[ţi].* id. ib. 14,2. *Se îndulcì din poame.* id. MOL. 78b. *Nu pot şì ei a se îndulcì de milele Domnului.* LET. III 201/25. *Mulţi se îndulcirà de multe minuni.* MINEIUL (1776) 160²/2. *N'au măcar să se îndulcească de puţin lapte.* URICARIUL, IV 9/18. *A se îndulcì cu toţi de acel alişveriş.* ib. XIV 12/31. *Hrană corbilor să dăm, ca şì ei să se 'ndulcească.* C. NEGRUZZI, I 129. *O vacă, de la care se îndulceau ei amândoi.* RETEGANUL, P. III 3/5. || Trans. A face pe cinevà, să se înfrupte, să se împărtăşească de cevà a săturà. *Bogatul* [pe Lazăr]... *nu-l îndulcì dentru a lui avuţie.* CORESI, EV. 448/22. *Auzi! găinile ei scurmă în ograda mea şi ea nu-mi dă măcar un ou, să-mi îndulcesc cel suflet.* DUNĂRENU, CH. || † (În vechile traduceri, redând pe paleosl. *nasladiti*) Trans. şi refl. A moştenì cevà (propriu «a beneficià de cevà»). *A blândzilor va fi pământul şi îndulcì-se-vor* (: moştenì-vor CORESI, PS.) *în multe paci.* PSAL. 68/1. *Ferice de blânzii, că accia îndulcì-vor* (: car ils hériteront) *pământul.* TETRAEV. (1574) 205.

2°. P. ext. A da de gustul unui lucru, a se dedà, a se obicinuì cu..., a se învăţà cu..., a se nărăvì (la cevà). *Lupii s'au dulcit la hoit.* ZILOT, CRON. 339. *A îndulcì pre prunci cătră celire.* ŢICHINDEAL, F. V. *Hoţul... la pungi de parale s'a îndulcit.* ALECSANDRI, T. 201. *S'o îndulcit la chilipiruri.* id. ib. 258.

[Şi: (rar) **dulcì** † vb. IVa. | Adjective: **îndulcit** (cu negativul **ne(î)ndulcit**), **-ă** = făcut dulce (la gust); desfătat, delectat; momit, sedus, captivat; îmblânzit, potolit; redus, micşorat; înfruptat, satisfăcut; obicinuit, deprins, dedat; (substantivat supt forma femenină, prin Ardeal) **îndulcítă** s. f. = turtă dulce (preparată cu miere) BARCIANU, cf. PĂCALĂ, R. 184 (şi numele unui motiv de ornamentare la ţăranii din Răşinari. PĂCALĂ, R. 515). (Ad I) *Cuvântul tău iaste cu sare îndulcítŭ.* MINEIUL (1776) 175¹/1. *Rachiu îndulcit cu miere.* CREANGĂ, A. 139. *Vin îndulcit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 120, 224, 243. *Să bem horincă* (= rachiu) *'ndulcítă.* BUD, P. P. 63; (ad II 2°) *Fiecarele îndată Îndulciţi* (= momiţi) *de aşà nadă, Se pornì să facă pradă.* KONAKI, P. 300; (ad II 3°) *Suflarea îndulcítă a nopţii.* EMINESCU, N. 68. *Pe deapsa fu îndulcítă* (= redusă) *pentru amândoi.* IORGA, L. I 507; (ad III 1°) *N'ar ieşì nici un sărac ne'ndulcit* (=nesatisfăcut) *de la mine.* RETEGANUL, P. IV 71/29; (ad III 2°) *Însă lupul îndulcit* [la pradă], *tot zugrumă.* CONTEMPORANUL, I 685;— **îndulcitór, -oáre** = care îndulceşte. *Lasă prostului nemernic îndulcitoarea nădejde!* KONAKI, P. 258. *Poame 'ndulcitoare.* ALECSANDRI, P. I 99. *Na-ţi guriţă 'ndulcitoare.* id. P. P. 339b/2. | Abstracte: **îndulcíre** († **dulcíre**) s. f. = acţiunea de a face dulce, bun, plăcut etc.; desfătare, delectare; liniştire, îmblânzire; înfruptare; obicinuire; (în textele vechi adesea cu sensul de) dulceaţă, bunătate. *Şi derepţii şi bunii de-adereapta pune-i-va... întru dulcirea ce e gătită lor împărăţie chemà-i-va.* CORESI, EV. 38/2. *Cea îndulcire fără de moarte a bunilor.* id. ib. 516/26. *Mâncaţi grăsimi şi beaţi îndulciri.* BIBLIA (1688) 349. *Văzuiu un ostrov la care rugară unii pre Petru să meargem pentru cevà îndulcire.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *Ascultând... pe Neron... ai fi zis că-i ca şi Titus al lumelor îndulcire.* KONAKI, P. 283. *Povăţuitoare spre îndulcirea vieţuirei.* URICARIUL, II 62/24. *Îndulcirea timpului* = schimbare spre bine. COSTINESCU; — **îndulcitúră (îndulcetúră)** † s. f. = dulceaţă. *Au dat* [regina] *lui Solomon îndulcetúri (ἡδύσματα) multe.* BIBLIA (1688) 251,2, cf. (*îndulcitúri*) 252.

— Din lat. **dulcesco, -*ĕre** «a (se) face dulce», compus cu pref. **în-**.

ÎNDULCÍTĂ s. f. } v. **îndulcì.**
ÎNDULCITÚRĂ † s. f. }

ÎNDULGÉNT, -Ă adj. *Indulgent.* — (În opoziție cu *sever*). Care iartă ușor, care trece cu vederea, care se arată bun, blând, dulce cu cei ce au greșit (ARISTIA, PLUT.); iertător, îngăduitor. *Publicul era indulgent; el rîdea și aplauda.* C. NEGRUZZI, I 343. *Unele critice... sînt prea indulgente.* MAIORESCU, L. 102.

— *N.* din fr. (lat. **indulgens, entem,** idem).

ÎNDULGÉNȚĂ s. f. 1°.—2°. *Indulgence.*

1°. Dispoziție sufletească de a ierta greșelile sau vina altora, de a nu fi prea aspru, de a trece cu vederea; îngăduință, bună-voință, blândețe, bunătate, cf. toleranță. *Cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcu... fiasco.* C. NEGRUZZI, I 341. *De indulgența mea acum să profitați.* ALEXANDRESCU, M. 184. *Nu cer alta decât a fi criticat cu indulgență.* I. NEGRUZZI, I 80. *Nu am aveà nici un drept la indulgența lor.* MAIORESCU, CR. II 102.

2°. (Bis.) Iertare totală sau parțială a păcatelor, pe care biserica catolică o acordă credincioșilor ei în anumite condițiuni. *Solul Papei Leon X au vestit în Ungaria indulghențîi sau iertare de păcate acelora care...* ȘINCAI, HR. I 134/33.

[Și (cu pronunțare germană a cuvântului latin): **indulghénție** † s. f.]

— *N.* din lat. **indulgentia, -am,** idem.

ÎNDULGHÉNȚIE † s. f. v. **indulgență.**

ÎNDULÍ vb. IVa v. **andăli.**

ÎNDUMNEZĂICIÚNE † s. f. } v. **îndumnezeì.**
ÎNDUMNEZEIÁ vb. Ia † }

ÎNDUMNEZEÍ vb. IVa. *Diviniser.* — (Cuvânt literar) Trans. A face (pe cineva) să aibă fire dumnezeiască, a considera s. a-l asemăna pe cineva cu Dumnezeu, a preamări, slăvi, adoră ca pe un Dumnezeu, a zeifica, a diviniza. *Cu nașterea ta ai îndumnezeit ființa pământeanilor.* MINEIUL (1776) 128$^{1}/_{2}$. *M'au rădicat către înălțime îndumnezeindu-mă.* ib. 6$^{1}/_{2}$. *S'au îmbrăcat în trup, ca să îndumnezeiască pre cei omorîți.* ib. 8$^{1,2}/_{1}$. *Nici odată nu-l îndumnezeește.* ȚICHINDEAL, F. 306. *Recunoștința i-a îndemnat odinioară a îndumnezeì pe făcătorii lor de bine.* MARCOVICI, D. 131. *Pe el, care o adoră, care o îndumnezeià...* SĂM. IV 448. || Refl. A căpătà fire dumnezeiească, a deveni asemănător lui Dumnezeu, a se adorà. *Se făcù Dumnezeu..., iară omul se îndumnezeì.* CORESI, EV. 497/18. *Îndumnezeindu-se ciuta cu credință...* MINEIUL (1776) 58$^{1}/_{2}$. *Se îndumnezeesc pentru un prânz și s'ar otrăvì unul pe altul.* I. NEGRUZZI, V 159. [Și: **îndumnezeià** vb. Ia † intrans. = a se preface în Dumnezeu, *Viu-i și 'ndumnezeiază Cine bea și te* [= sf. cumineătură] *mănâncă. Cu inemă strecurată.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 242.] | Adjectiv: **îndumnezeit, -ă** adj. = zeificat, divinizat, adorat; dumnezeiesc, divin. *Stai înaintea lui H[risto]s ca un ierarh înd[u]mnezeit.* MINEIUL (1776) 188$^{2}/_{1}$. *Făcându-te pildă de răbdare îndumnezeită.* ib. 141$^{1}/_{2}$. *Îndumnezeitul vostru stăpân.* MARCOVICI, D. 272. *Comoară de zile luminoase și îndumnezeite.* ALECSANDRI, P. I 121. | Abstracte: **îndumnezeíre** s. f. = divinizare, zeificare, adorare. *Eșți pricina îndumnezeirii tuturor.* MINEIUL (1776) 149$^{1}/_{.}$. *Ai nemerit dumnezeiasca îndumnezeire.* ib. 54$^{2}/_{2}$. *O noapte de acèle.. care pun pe frunte raze de îndumnezeire.* ALECSANDRI, P. I 133; — **îndumnezăiciúne** † s. f. = îndumnezeire. *Prilejul de iznoavă plăzmuirii lui Adam ș'a lui sculare și 'nd[u]mn[e]zăiciune.* DOSOFTEIU, V. S. 138$_{2}$.]

— Derivat din **Dumnezeu,** cu pref. **în-.** Cf. dumnezeíre.

ÎNDUNGÍ vb. IVa. *Plisser.* — A face cute, îndoituri într'o materie. (Atestat numai la) COSTINESCU.

— Derivat din **dungă,** cu pref. **în-.**

ÎNDUPĂCÁ vb. I †. *Se gaver. Avaler.*—Refl. A se îndopà. *Lupul... la un mal se duse... și cu atâta lut se îndupacă, cât ca cum ar fi un sac peste tot, tare și de greu se îndesă.* CANTEMIR, IST. 79. || Trans. A înfulecà, a devorà, a înghițì lacom. *Cu colții a mușcà și cu fălcile a îndupăcà* (: faucibus devorare) *n'au putut.* id. 44.

— Pare a fi o formațiune, la origine glumeață, din *îndopà* + *dupac,* deci un fel de «a îndopà cu pumnul». Cf. îndupărì.

ÎNDUPĂCÍ vb. IVa v. **dupăcì.**

ÎNDUPĂRÍ vb. IVa. *Suralimenter, gaver.* — A hrănì bine și 'ncetul cu încetul, pentru a ghiftuì (Nemțișor, jud. Neamțu ION CR. V 183), a supraalimentà.

— Derivat din **îndopare.** Cf. îndupăcà.

ÎNDUPLECÁ vb. I. I. 1°. *Doubler.* 2°. (*Se*) *plier, (se) courber.* 3°. *Parer, éviter.* 4°. (*Se*) *plier* (fig.). II. 1°. *Fléchir. Enlever* à. *Amener* à. 2°. *Fléchir; (s')émouvoir.* 3°. (*Faire*) *céder.* 4°. (*Se*) *décider.* 5°. *Séduire.* 6°. *Pencher* à.

I. Sensul originar este «a îndoì, a face dublu».

1°. Trans. (Foate, latinism) A face îndoit (LB.), a mărì, a sporì încă odată pe-atâta, a îndoì (I 1°). *Au făgăduit, că de va da domnia fratelui său..., îi va îndupleca haraciul sau darea pre an.* ȘINCAI, HR. II 227/15.

2°. (Vechiu și regional) Trans. și (mai ales) refl. A (se) încovoià, a (se) curbà, a (se) încujbà, a (se) aplecà (cu o parte a corpului), a (se) plecà (LB.), a (se) îndoì (II 2°); a (se) împăturà (LB.), a (se) îndoì (II 1°). *N'au îndupleca genunchiu la Vaal.* BIBLIA (1688) 260,2. *Împărăteasa se îndupleca* (= își plecă capul) *pre capul roabei.* ib. 359. *Și duplecându-se în genunchi se închinà lui.* ib. ap. TDRG. *I să îndupleca herîle* (= fiarele). DOSOFTEIU, V. S. 26,2. *Să înduplece nuiaoa, iară să nu o frângă.* LET. I. A. 126/12. *Cel beat... să silește să meargă direpț, iar el să îndupleca* (= să îndoaie). ȚICHINDEAL, F. 108.

3°. † Refl. A se ferì (propriu: a se plecà spre a nu fi lovit), a se da la o parte, în lături. *Duplecă-te* (: fereaște-te SCH.) *de la rreu și fă bire.* PSALT. 60/26, cf. 255/24. *Nuărul după sv[e]nția sa să strângeà, îndupleçându-să din locul sv[e]nției sale.* DOSOFTEIU, V. S. 230,2.

4°. Fig. (Învechit; construit cu prep. supt, mai rar cu în s. la) Trans. A face pe cineva să se mlădieze, să se plece, să se supună; a supune, a aduce supt ascultare; (refl.) a se plecà, a se supune, *Să îndupleçară supt învățătura lui.* DOSOFTEIU, V. S. 138. *Neputându-l îndupleçà în voia tiranului...* id. ib. 127,2. *Îndupleçându-să tot[i] lăcuitorii supt ascultarea sv[e]ntei evanghelii...* id. ib. 31,2. *Fu prins de ighemonul și nendupleçându-i-să să facă jărtve la idoli,.. fu bătut.* id. ib. 115. *Să'nduplece supt picioarele lui tot pizmașul.* id. MOL. 110b. *Cu armele atâta i-au îngrozit și cu pacea atâta i-au îndupleçat* (sibi devinxit)... CANTEMIR, HR. 17, cf. 9, 33, IST. 173. *Să-i înfricoșeze pe boieri, să-i îndupleçe supt voia lui.* LET. II 56/16. *În cea după urmă se îndupleçară creștinii, și se făcù prigioner Lazar.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/30. *Se nevoì cu toate mijloacele a mă duplecà la voința sa.* GORJAN, H. IV 78. *După a sa voie să se'nduplece nevrând...* PANN, E. II 27.

II. (Mai de mult adesea, azi aproape exclusiv, întrebuințat în mod figurat în o mulțime de

sensurĭ care adesea trec unul într'altul şi care toate se reduc la imaginea rezistenţei pe care o opune un corp elastic, când îl îndoeşti).

1°. (Despre voinţa, încăpăţânarea, porniréa, prostia cuivà) Trans. şi refl. A (se) înfrânge, a (se) zdrobì, a (se) îndoì (III 1°), a (se) convertì. *Înduplecă sufletele celor grumbi şi prostaci.* DOSOFTEIU, V. S. 180. *Până când... să nu pot să'nduplec un suflet tiranicesc?* KONAKI, P. 124. *Numai inimioara ta Nu se poate'nduplecà.* id. ib. 30. || † (Construit cu de către) Trans. A forţà să se lase de..., să părăsească pe... *Neputând să o înduplece de către Domnul H[risto]s...* DOSOFTEIU, V. S. 35,$_2$. | † (Construit cu în) A silì să vìnă, a atrage la... *Îl înduplecară în sfatul lor.* id. ib. 209. | † (Construit cu dativul) A se da de partea cuivà. *Sfântul nu să'nduplecà lor spre păgânătate.* id. ib. 35,$_2$.

2°. (Despre firea aspră a cuivà) Trans. A mişcà, a înmuià; (refl.) a se înmuià, a se lăsà mişcat, a-l lăsà pe cinevà inima să... *Milostivirea, ţipetul cel mai amar, nu înduplecă pe duşman.* BELDIMAN, O. 89. *După multe rugăciuni se înduplecă.* ISPIRESCU, L. 73. *Te-ai înduplecat şi ai dat găina s'o taie.* id. ib. 272. *Se înduplecară la rugăciunile lui.* FUNDESCU, B. 64/$_{23}$. *Şi se înduplecă omul nostru, de mila copiilor, şi luă pe văduvă.* RETEGANUL, P. I 43/$_{18}$. *Nu cumvà să te înduplecì de rugămintea lui!* CREANGĂ, P. 225. *Nu numai cu cuvântul, ci mai mult cu mijloc blând să înduplecì pă oricine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 118.

3°. (Despre împotrivirea cuivà) Trans. A face să cedeze, să accepte, să consimtă, să primească, să se învoiască; (refl.) a cedà, a acceptà, a consimţì, a se învoì, a nu se mai împotrivì, a nu se mai opune şi a primì să... *Toată perseverinţa pretendanţilor... nu izbuteau a o înduplecà.* C. NEGRUZZI, I 106. [Vânătorul mincinos, fiind tras de mânecă] *se înduplecă a mai rătezà din coada vulpei.* ODOBESCU, III 46/$_{24}$. *Moş Sandu... se înduplecă la tot ce voim.* ALECSANDRI, T. 663. *De nu s'ar fi înduplecat, lupul nu i-ar fi mâncat.* CREANGĂ, P. 25. *S'au înduplecat să-i cânte.* SBIERA, P. 10/$_{17}$. *Se împotrivì la început părintele, dar de la o vreme se înduplecă şi primì boii.* CĂTĂNĂ, P. II 10.

4°. (Despre gândul, cugetul cuivà) Trans. şi refl. A (se) hotărî, a (se) decide, a convinge, a se lăsà convins. *Înduplecă-ţ[i], bătrână, ficiorul, să tămâiiaze dzăii.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Răbdarea direpţilor pre tiranul au duplecátù de au mânat prin toată lumea scrisori.* id. ib. 37,$_2$. *Pe Manoli Spatariu şi pe Fotachi i-au răpezit la boieri, ca doar îi va puteà înduplecà cu giuruinţă, ca să-i întoarcă.* LET. III 229/$_{33}$. *Mi-a 'nduplecat gândul şi inima mi-a supus.* PANN, E. I 60. *L-a înduplecat să deie pace bisericei.* C. NEGRUZZI, I 170. *Spre ură şi blestemuri aş vrea să te înduplec.* EMINESCU, P. 22. *Atunci baba se înduplecă, căci n'avea încotrò.* CREANGĂ, P. 175. *Umblà cu şoşele cu momele, să înduplece pre fată a-l luà de bărbat.* ISPIRESCU, L. 47. *Oameni cu asemenea daruri rare ori să 'nduplecă în cuget să rămâie pe loc.* ŞEZ. IX 122.

5°. (Despre cinstea unei fete) Trans. A seduce. *Tinerii spun ce furtuni au pridìdit, ce fete din Triest au înduplecat şi câţi delfini au întrecut la înnot.* DELAVRANCEA, S. 65.

6°. (Neobicinuit) Refl. A fi aplecat să... *De aceea şi eu tare m'aş înduplecà a crede că...* ODOBESCU, II 508.

[Şi: **duplecà** † vb. I (scris şi **doplecà** † vb. I. PSALT. 25/$_{30}$); — cu alt prefix: **aduplecà** † vb. I = a convertì, a convinge. *La aceste vorbe mă necăjiiu foarte; însă bătrâna mă îmblânzì cu vorbele ei şi mă aduplecă să crez că sărutarea nu e lucru rău.* GORJAN, H. I 159; — (< *duplicare*+*implicare?*) **îndumplecà** † vb. I = a înfrânge, a muià. *Soru-ta .. a duşmanului pornire a îndumplecă puteà.* BELDIMAN, O. 7. | Adjective: **(în)duplecăt, -ă** = (†) dublat, făcut de două ori mai mare; încovoiat, îndoit, (a)plecat spre...; supus; convertit; înmuiat, mişcat; care a acceptat, s'a învoit; decis, convins; (cu negativul) **neînduplecat, -ă** (care are mai ales înţelesul de) care nu se lasă înduplecat, pe care nu-l poţi zdruncinà în convingeri, nu-l poţi mişcà, convertì. (Ad I 1°) *Aceasta o dăm cu înduplecata* (= pusă de două ori) *pecetea noastră întărită.* ŞINCAI, HR. I 269/$_{29}$; (ad I 2°) *Spinarea lor cu tot duplecată* (: doplecată PSALT. 134/$_{25}$; incurva). CORESI, PS. 180. *Bacchus... Blând primeşte ruga lumei c'o ureche înduplecată.* OLLĂNESCU, H. O. 308. *Unul* [= miel] *s'a aplecat spre supt, cu genuchile din nainte înduplecate.* IORGA, B. 64. *Trestia înduplecată de vifor nu se frânge.* ZANNE, P. II 688; (ad I 4°) *Ce iaste în lăuntru acestui ocol, iaste pământ rumânesc a satului Răşinariului, nimărui înduplecat.* IORGA, S. D. XII 230; (ad II 1°—2°) *Duhul tău n'am să-l văd înduplecat?* BELDIMAN, O. 15. *Icoana... înduplecată de rugăciunile împărătesei...* EMINESCU, N. 4. *Fiara cea ce din voia ei iaste neînduplecată...* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Ar fi voìt să plângă vechile vremi stinse şi credinţele neînduplecate de odinioară.* DELAVRANCEA, ib.; — **înduplecătór, -oáre** = care (se) înduplecă, convingător, conciliant. *Vorba ei îi răsună până în suflet, dulce şi înduplecătoare.* ODOBESCU, III 201/$_{26}$. *Îi va face să fie mai înduplecători.* BĂLCESCU, M. V. 417; — **înduplecăciós** (cu negativul **ne(î)nduplecăcios**), **-oásă** † = care se înduplecă, se moaie, se pleacă la stăruinţi, la oarecare cereri, care acordă lesne ceea ce se cere. COSTINESCU, DICŢ. | Abstracte: **(în)duplecáre** s. f. = acţiunea de a înduplecà; îndoitură; (la scriitorii de la începutul sec. XIX şi cu sensul neologismelor) persuaziune; insistenţă; compasiune; (gram., traducând pe «flexiune») declinare (GOLESCU, ap. DDRF.), (cu negativul) **ne(î)nduplecare** † s. f. = rezistenţă. *Unghiu şi duplecare* (grec. *καμπῆς*). BIBLIA (1688) 343 bis. *Suirea înduplecării* [unui zid = îndoiturii]. ib. 344 bis. *Văzând răbdarea ei şi nenduplecárea...* DOSOFTEIU, V. S. 4/$_2$. *Au stătut de mine cu feluri de vorbe, de înduplecări, ca să merg cu dumnealor.* DOC. (a. 1839, Prahova) FURNICĂ, I. C. 412. *Bărbatul stăpâneşte prin înduplecare şi puterea cuvântului.* MARCOVICI, D. 165. *A luat înduplecare* (= s'a înduplecat) *inima-mi asupra ta.* PANN, E. III 48; — **înduplecát** s. a. = înduplecare; (cu negativul) **ne(î)nduplecat** † s. a. = faptul de a nu se lăsà înduplecat, rezistenţă. *Cunoscù ighemonul neînduplecatul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 4,$_{12}$; — **înduplecătúră** † s. f. = îndoitură, cută («plicatura, plica» ANON. CAR.), (cu negativul) **ne(î)nduplecătură** † s. f. = rigiditate. *Vru iară* [galbenii] *să-i puie în locul unde fusese, şi să greşì printre o înduplecătură a hainei şi... căzură jos.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Şi învaţă cu înduplecăturile degetelor.* BIBLIA (1688) ib. *Nenduplecătura firii lui.* DOSOFTEIU, V. S. 86; — **înduplecăciúne** † (cu negativul **ne(î)nduplecăciune** †) s. f. = mlădiere. DICŢ.]

— Din lat. **duplĭco, -are** «a îndoì». În cuvântul românesc ar puteà să se continue şi un **deplĭco, -are* (compus din prefixul întăritor *de-* şi din *plĭco, -are* «a îndoì», cu prefacerea obicinuită a lui *e* proton în *u* (*o*) între dentală şi labială). Cf. suplecà.

ÎNDUPLECĂCIÓS, -OÁSĂ † adj.
ÎNDUPLECĂCIÚNE † s. f.
ÎNDUPLECĂTÚRĂ s. f.
} v. **înduplecà.**

ÎNDURÀ vb. I. I. *Être impitoyable.* II. 1°. *Bien vouloir, avoir la bonté de.* 2°. *Avoir pitié* (de...).

3°. *Consentir* (à donner). 4°. *Se laisser attendrir, céder, consentir à. Se décider* (à quitter qqn.). III. *Endurer.*

Înțelesul originar al lui *îndură* era «a întări, a face să fie tare (= dur)», în înțeles figurat «a face să fie aspru, nemilos», iar ca reflexiv «a se face s. a fi tare, aspru, nemilos».

I. (Acest sens îl găsim în vechime și până azi în Mold., după negațiune, și pretutindeni în propoziții de obiceiu întrebătoare s. exclamative, care arată în același timp și mirarea sau reprobarea vorbitorului). Refl. (Construit absolut, cu prep. de, cu inf. s. să) A fi s. a se arătà dur, crud, nemilos, insensibil, a-l răbdà (pe cinevà) inima să... *Doamne, nu te îndură de norodul tău.* BIBLIA (1688) 358,2. *Iară bieții oameni săraci erà închiși pe la mănăstiri...; numai Dumnezeu tot nu s'au îndurat de istov, că au sosit oaste... și au început a-i prinde pe cătane.* LET. II 453/3. *Pentru dreptatea mea* [Dumnezeu] *nu s'au îndurat și din toate m'au scos.* ib. II 373/24. *Nu te îndurà a nu ne folosì.* MINEIUL (1776) 28¹/1. *Nu te îndurà de mine, nu mă lăsà!* KONAKI, P. 86. *Dumnezeu să nu se 'nduri* (= îndure) *De oricare autor, Ferindu-i pe toți de furii Și de-a iadului cuptior.* DONICI, F. II 60. *Dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te îndurà de o biată fată nenorocità!* N. GANE, ap. TDRG. *Cum de s'au îndurat părinții miei de mine, de m'au dat pe mâna unui călău?* SBIERA, P. 277. *Cum de te-ai îndurat și m'ai lăsat... singură?* id. ib. 229/17. *Iar tu te 'nduraşi De mă deșteptași.* TEODORESCU, P. P. 686. *Of, cum te înduri de mine Și lași să țip după tine!* ib. 275b. *Ce dracu de se îndură moșneagul ista să poarte băietul pe jos?* ȘEZ. V 41/16.

II. (Într'o limbă ca a noastră, unde există negațiune dublă, opusul de la *Doamne, nu te îndurà!* = «Doamne, nu fii nemilos» puteà devenì *Doamne, îndură-te!* = «Doamne, fii milos»! Astfel *îndură* a ajuns tocmai la înțelesul contrariu celui originar, și acest înțeles nou îl are acum și în propoziții negative: *Nu te îndurà*=«nu fii milos». După diferitele înțelesuri figurate ale lui «dur», variază și sensurile lui *îndură*, întretăindu-se adesea).

1°. (Opusul lui «dur» este «bun, favorabil») Refl. A fi bun, binevoitor, a se arătà favorabil, a-și arătà bunavoință, a se învrednicì (LB.), a binevoì (LB.). *Dar Dumnezeu, cum s'a îndurà, cu mila sa va facc.* LET. II 428/9. *Cerul va dispozà, cum se va îndurà de ea.* C. NEGRUZZI, I 272. *Doar s'a 'ndurà Dumnezeu Ca să-ți mântui neamul tău!* EMINESCU, P. 162. *În toate bisericile dete poruncă ca să se îndure milostivul Dumnezeu a-i trimete un meșter bun.* ISPIRESCU, L. 295. *Iată că se îndură norocul și cu dînsul.* id. ib. 41. *Prefectul cârmue județul, după cum îi spune subprefectul, și subprefectul, după cât se îndură să-i arăte primarul.* CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. (Opusul lui «dur» este «milos») Refl. A fi milos, a aveà milă, a i se face milă, a se înmuià la inimă, a se înduplecà, a se înduioșà (și a acordà). *Enduru-mĕ* = misereor. ANON CAR. *Ne-am îndurătă de chinul sufletului tău.* BIBLIA (1688) 32,2. *Poate să s'ar fi îndurat la nenorocirea mea.* C. NEGRUZZI, I 52. *Se va îndurà de lacrămile slugilor sale.* BĂLCESCU, M. V. 581/5. *Cel a-tot-puternic... s'a îndurat de ne-a scăpat zilele noastre.* ODOBESCU, III 277/16. *Îndură-te plânsului nostru!* COȘBUC, Æ. 23/25. *Dumnezeu să se îndure de noi.* ISPIRESCU, L. 7. *Să te 'nduri de ea, Și-i spune curat, Că...* ALECSANDRI, P. P. 3/15. *Oamenii s'au îndurat și i-au dat drumul.* SBIERA, P. 289/12. *Cât îi trăi, să nu te înduri de șarpe.* ȘEZ. V 50/31. *Cine se 'ndură de cuiu* (variantă: cui e milă de cuiu), *pierde și potcoava.* ZANNE, P. I 613. || (Rar) Trans. A face (pe cinevà) să fie milos, să se înmoaie, a înduioșà pe cinevà. *Când ar voì* [fe-meile] *să știe că sânt lăsate ca... să ne îndure inima.* C. NEGRUZZI, I 56.

3°. (Opusul lui «dur» este «darnic») Refl. A-l lăsà inima (pe cinevà) să dea, a se înlesnì, a da s. dărul de milă, a se milostivì. *Un om de bună-voia sa va lăsà cevà vreunui om sărac dentru ce se va fi îndurătù.* PRAVILA MOLD. 31,2. *Direptul să ndură, dă și miluiaște.* DOSOFTEIU, PS. 123. *Sămi dați și cevà bani de cheltuială, cât vă veți îndurà.* LET. I, A. 56/23. *M'am îndurat de i-am dat hină-mea această pomană, de la mine.* URICARIUL, XXV, 277/4. *Își țineà zilele cu ce se îndurau stăpânii.* ISPIRESCU, L. 63. *Tată-său să se 'ndure să-i dăruiască...* SBIERA, P. 71/32. *Ci m'aș îndurà Și ți-aș cumpărà Niște papucei Cu treizeci de lei.* EPURE, P. 25. *Ar da tămâie și nu se 'ndură de parale.* ZANNE, P. V 474.

4°. (Opusul lui «dur» este «conciliant, învoit»; mai ales după negațiune) A-și călcà pe inimă, a se învinge, a se învoì, a se înduplecà, a se hotărì, a consimți, a-l lăsà inima, a face cevà de bunăvoie, a puteà face, a-i venì cuivà să..., a cedà (cuivà). *Iară de nu se îndură să facă părăsire scaunului său...* PRAVILA MOLD. 152,2. *Cum s'au îndurat a da țara în pradă.* LET. II 229/18. *De nu vă îndurați voi de Alexandru, să-i dați de această iarbă ce vă trimițù...* ALEXANDRIA, 163. *Și mă mir eu cum de vremea Să mai treacă se îndură, Când eu stau șoptind cu draga Mână 'n mână, gură 'n gură.* EMINESCU, P. 5. *Erà o frumusețe, de nu te îndurai să te depărtezi.* ISPIRESCU, L. 109. *Abià despre ziuă s'a îndurat Vasile... de s'a dus în Humulești.* CREANGĂ, A. 15. *Ne-am lăsà, nu ne 'ndurăm.* RETEGANUL, TR. 89/24. *Te-aș mâncà și nu mă 'ndur.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. *O-aș sculà și nu mă 'ndur.* DOINE, 230/20. *Nu mă 'ndur a mă mai duce.* BIBICESCU P. P. 235. *Aș plecà; Nu mă 'ndur de* (= din cauza) *dumneata.* HODOȘ, P. P. 51. *Să te 'nduri, mândro, de el.* ib. 172. *Nu s'au îndurat să-l ucidă.* SBIERA, P. 23/2. *Cât de rău să trăiască omul, tot nu se îndură să moară.* ZANNE, P. II 636. || (Rar) Trans. A lăsà pe cinevà (să facă cevà), a-i da voie cuivà să... *Însură-m'aș să-mi fac șură* (= cu o fată bogată), *Dar inima nu mă 'ndură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. *Am pus gând să fac o șură, Pălincuța nu mă 'ndură.* BIBICESCU, P. P. 356. || Spec. (Când e vorba de o despărțire, după negațiune) Refl. A-i venì cuivà să se despartă, a se decide să plece. *Nu se îndură de craiul, căci le da mult bacșiș.* LET. II 164/20. *«Și alții mulți* [au plecat cu el] *carii nu se îndurau de dânsul».* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Se făcuse un băiat, de să nu te înduri de el.* ISPIRESCU, L. 354. *Puiule, nu te 'ndură, Pân îi fi la maică-ta, Că, dacă te-i depărtà, Multă cale mi-i cătà.* SEVASTOS, N. 164/15. *Cât șezi cu el împreună, Nu te 'nduri de vorbă bună.* ALECSANDRI, P. P. 356b/8. *Mortul care va ține un ochiu mai deschis, nu se îndură de lumea asta.* ȘEZ. III 123/2.

III. (Din înțelesul «a (se) face tare» s'a născut înțelesul «a (se) face rezistent» și deci) A răbdà, a suportà, a suferì cu răbdare. *Numai acum simțeam eu cât frig îndurasem.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Cugetà la ceea ce îndură pentru cea dintâi...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 379. *După ce s'a dus în lume, petrecù mai lung timp printre streini, îndurând fel de fel de necazuri.* MARIAN, SE. II 191. *Când trupul încalecă sufletul, se făptuesc rele, și atunci sufletul... va îndurà pedepsele cele aspre.* ȘEZ. III 237/4.

[Adjective: **îndurát** (cu negativul **ne(î)ndurat, -ă** = (cu sens activ și de prezent, ad II 2°) care îndură, îndurător, milos, milostiv; (cu sens pasiv și trecut, ad III) suferit, răbdat. *Endurat*= misericordia motus. ANON. CAR. *Zachei înainte de ce învățà a creade, stătù de fu îndurătù.*

VARLAAM, C. 382$_1$. *Să fie îndurătŭ către săraci.* DOSOFTEIU, V. S. 120$_2$. *Îl grijeşti la lipsă cu mână ndurătă.* id. PS. 30. *Mă spăimântez, bunule îndurate, de răstignirea ta.* MINEIUL (1776) 37^2/$_2$. *Acest împărat... milostiv şi îndurat.* LET. I 80. *Doamne, îndurate, Cerescule Împărate.* BARAC, A. 52. *Să întorc... către milostivul şi îndurатul lor părinte.* MARCOVICI, D. 5/$_1$. *Fata sa să fie atâta de îndurată şi milostivă?* GORJAN, H. 160. *Dumnezeule!... tu eşti mult îndurat şi milostiv.* DRĂGHICI, R. 47. *După îndurata mijlocire a cuviosului episcop.* C. NEGRUZZI, I 232. *Face pe dreptul judecător îndurat ca să-l ierte.* MARIAN, Î. 77. *Omul, din fire îndurat, nu-l lasă inima să nu ajute şerpelui.* ŞEZ. V 49/$_{20}$. *Unde ai judecătorii, nenduraţii ochi de ghiaţă?* EMINESCU, P. 284. *Om aspru şi neîndurat.* SLAVICI, N. II 55. (Substantivat) *Jărtvele idolcşti, înduráte, le-ai stricat.* MINEIUL (1776) 33^2/$_1$; — **îndurătór** (cu negativul **ne(î)durător**) **-oáre** adj. = care îndură, bun, milostiv, duios, răbduriu, răbdător. *Om îndurător.* MOXA 360/$_3$. *Domnul Dumnezeul cel îndurătóriu.* BIBLIA (1688) 64. *Domn aşà de... îndurător... n'au mai venit altul la Moldova.* LET. II 7/$_{21}$. *Îndurătóriu şi mult milostiv.* MINEIUL (1776) 114^1 $_1$. *Un părinte îndurător.* MARCOVICI, C. 99. *Ceriule, fii îndurător!* DRĂGHICI, R. 10. *Zise Domnul nostru cu un zâmbet îndurător.* C. NEGRUZZI, I 93. *Tu în suflet erai simţitor Şi la-a altor patimi dulce 'ndurător.* ALECSANDRI, P. I 231. *Românul... e îndurător şi ospătos şi darnic.* ODOBESCU, III 550/$_6$. *Vezi că şi el eră drept, îndurător şi viteaz.* ISPIRESCU, L. 111. (Substantivat) *Vru Domnul soţi să fim noi şi adeveriţi iubitori şi îndurători.* CORESI, EV. 363/$_{18}$. | Abstracte: **îndurâre** (cu negativul **ne(î)ndurare** LB.) s. f. = milostivire, milă, clemenţă, graţie, iertare; *a avè îndurare cu cinevà* = a avea milă, a se milostivi; *fără îndurare* = fără milă. *Cine nu să va mirà de îndurarea Domnului?* VARLAAM, C. 240$_2$. *Multe sânt îndurările lui.* BIBLIA (1688) 240. *Unde iaste mulţimea îndurărilor tale?* MINEIUL (1776) 153^1/$_2$. *Dumnezeu învrednicindu-i cu îndurările sale cele bogate.* URICARIUL, I 337/$_{22}$. *Îndurările tale dăruiaşte.* CALENDARIU (1814) 6/$_{25}$. *Este oare cu putinţă să nu simţiţi îndurare?* KONAKI. P. 87. *Răsplătire vei luà la neîndurarea ta.* id. ib. 31. *Sfântul Duh cu îndurare pe un Român însuflând.* C. NEGRUZZI, I 117. *Tu însăţi..., ai voit fără 'ndurare să jertfesc amorului mieu!* ALECSANDRI, P. II 97. *Aleargă fără îndurare* [după urma vânatului]. ODOBESCU, III 41/$_{14}$. *Rugămu-ne 'ndurărilor Luceafărului mărilor.* EMINESCU, P. 302. *Să n'ai îndurare de omul călare, când vezi că-i atârnă picioarele la vale.* ZANNE, P. IV 288. *Îndurarea sparge şi cele mai tari legături de fier.* ib. VIII 119. **Îndurarea Ta** s. **Voastră:** termin de politeţă cu care, mai de mult, se adresà cinevà unei persoane de rang înalt, de care depindeâ. *Batem fără preget la uşa Îndurării voastre.* URICARIUL, I 173/$_{23}$; — **îndurătúră** † s. f. = milă, îndurare. *Dumnezeu învaţă... celor slabi de minte împăcare, trufaşilor bogaţi îndurătură.* CORESI, EV. 352/$_{28}$; — **îndurătáte** † s. f. = îndurare. *Tu dară, Doamne, nu depărtà îndurătăţile tale.* PSALT. DOS. 77. *Prin îndurătăţile a singurŭ născutulŭ tău fiiu.* LITURGHIA DE IAŞI (1679), ap. CIPARIU, P. 30; — **îndurămínte** † s. f. şi **îndurământ** † s. a. COSTINESCU = îndurare. *Te 'ntoarce către noi cu 'ndurăminte.* DOSOFTEIU, PS. 253.]

— Din lat. **induro, -are** «a face tare, a oţeli». Înţelesul I!I, pe care-l are lat. *obduro*, se găseşte şi în fr. *endurer* şi alb. *duroń, nduris* «a răbdà, suferi». Cf. durà.

ÎNDURĂMÂNT † s. a.
ÎNDURĂMÍNTE † s. f.
ÎNDURĂTÁTE † s. f. } v. **îndurà.**

INDURÁŢIE, INDURAŢIÚNE s. f. (Med.) *Induration.* — Învârtoşare. întărire a unui ţesut organic. *Induraţia vârfurilor (plămânilor)* = apicită.

— *N.* după fr. (med.-lat. **induratio, -onem,** idem).

ÎNDURĂTÚRĂ s. f. v. **îndurà.**

ÎNDURERÁ vb. I^a. *Endolorir.* — Trans. A face pe cinevà să simtă o durere (fizică), a provocà, a pricinui cuivà o mare durere (sufletească). *Ca'ntr'un vis oribil, gura lui o arde, braţele lui o îndurerează...* VLAHUŢĂ, D. 153. *Şi-i strângeà mâna, de i-o îndurerà.* id. ib. 150. *Ceea ce însă l-a supărat — l-a supărat nu e bine zis, ci mai bine, ceea ce l-a mâhnit, l-a îndurerat... — erau altele.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 251. [Adjectiv: **îndurerát, -ă** adj. = plin de durere. *Jalnic cântă clopotele... glasul lor e 'ndurerat.* COŞBUC, F. 128. *Privirea lui aiurită căzù în jos, scuturată de acei ochi îndurerаţi [ai Gelinei].* DELAVRANCEA, ap. TDGR. *Şi până în adâncul inimii eră îndurerat Pană Trăsnea.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 216.]

— Formaţiune nouă, cu pref. **în-,** din **durere** (după fr. *endolorir*).

ÎNDURLIGÁ vb. I. 1°. *Filer* alternativement d'une manière fine et grossière. 2°. *Parler beaucoup.* 1°. (Nemţişori, jud. Neamţu) A toarce, când gros, când subţire. ION CR. V 183.

2°. (Oraviţa, în Banat) A îndrugà, a spune fără rost: *A îndurligat cătevà vorbe.* Com. A. COCA.

— Derivat din **durligă,** cu pref. **în-.**

ÎNDUŞMĂNÍ vb. IV^a. *Haïr, être hostile* (à...); *rendre hostile.* (Refl.) *Être hostiles les uns aux autres.* — Trans. A avea sentimente duşmănoase faţă de cinevà, a considerà pe cinevà ca duşman; (fact.) a face din cinevà duşmanul său, a face pe cinevà duşman. *M'a duşmănit şi prigonit multă vreme; abiă m'am apărat de cursele sale.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Îl duşmăneau mai ales de la alipirea lui către boierii munteni.* A. D. XENOPOL, ap. DDRF. *Strămutarea lui C. Mavrocordat din Muntenia în Moldova trebuià să înduşmănească cei doi veri.* id. ap. TDRG. || Refl. A se face duşman cu cinevà, a se învrăjbì, a se certà. *Dragostele Penelopei, care-atât s'a duşmănit cu fătarnica Circee pentru-acelaşi om iubit.* OLLĂNESCU, H. O. 67. [Adjectiv: **(în)duşmănít, -ă** = învrăjbit. | Abstract: **(în)duşmănire** s. f. = învrăjbire. *Înduşmănirea Turciei cu Rusia.* DDRF.]

— Derivat din **duşman,** cu pref **în-.**

INDUSTRIÁL, -Ă adj.
INDUSTRIALÍSM s. a.
INDUSTRIÁŞ s. m. } v. **industrie.**

INDÚSTRIE s. f. 1°—2°. *Industrie.*

1°. Profesiune mecanică, meşteşug exercitat de cinevà, spre a-i câştigà traiul. *Dreptul de folosinţă nu se va întinde asupra averei ce copiii ar puteà câştigà prin deosebita lor muncă şi industrie.* HAMANGIU, C. C. 89. # (< fr. *chevalier d'industrie*) *Cavaler de industrie* = om care trăieşte din înşelătorii şi excrocherii în stil mare, păstrând aparenţele unui om de societate.

2°. Totalitatea operaţiunilor prin care se exploatează bogăţiile unei ţări s. se transformă, spre a fi folosite: *Industria minieră* = care furnizează materii de natură minerală; *industria agricolă* = care furnizează materii prime de natură vegetală şi animală; *industrie naţională* = industria unei naţiuni în opoziţie cu industria altei naţiuni etc. || P. restr. (în opoziţie cu *agricultura* şi, uneori, cu *comerţul*) Totalitatea meseriilor mecanice, a

meşteşugurilor şi a lucrărilor manufacturate. *Ridicarea împiedecărilor desvoltării comerciului şi a industriei* (a. 1834). URICARIUL, V 355/24. *În alte ţări...: negoţul este mai răspândit şi industria mai devoltată.* ODOBESCU, II 109.

[Pronunţ. *-ri-e.* Accentuat (mai ales prin Ardeal, după germ. *Industrie*) şi: *industríe.* | Derivate: **industriáş** [pronunţ. *-ri-aş*] s. m. = cel care se ocupă cu industria, cu o meserie, cu un meşteşug; meseriaş, meşteşugar. *O taxă de patentă... ce vor fi datori a plăti neguţitorii şi industriaşii...* (a. 1831). URICARIUL, II 217/27. *Noutatea lucrului făcù să prospereze întreprinderea acestor industriaşi.* C. NEGRUZZI, I 341. *S'ar fi înlăturat oarecare erori de ştiinţă... la care este totdeauna expus un industriaş.* ODOBESCU, III 632. | Adjective: (după fr. *industriel*) **industriál, -ă** [pronunţ. *-ri-al*] = de industrie, care este produs sau fabricat de industrie; (mai rar substantivat) industriaş. *Aritmetica cu aplicaţiuni la comptabilitatea comercială, agricolă şi industrială.* ODOBESCU, II 73. *Mai ales plantele de ornament şi cele industriale au fost împinse de om la emigraţii îndepărtate.* MEHEDINŢI, G. F. 166. *Osebit de aceasta, mulţi industriali... vor simţì că esploatarea lor... va fi cu mult mai producătoare.* ODOBESCU, II 106. *A treia treime se alege de către proprietarii, comersanţii şi industrialii...* MAIORESCU, D. I 67. *Industriali şi meseriaşi naţionali.* id. CR. I, IV; — (după fr. *industrieux*) **industriós** [pronunţ. *-ri-os*], **-oásă** adj., subst. = (rar) care se ocupă cu industria, industriaş; (mai ales) sârguincios, muncitor, silitor. *Muntenia primeă, la rândul său, mătăsuri... de la industrioşii slavi din Ragusa.* HASDEU, I. C. 103; — (< fr. *industrialisme*) **industrialísm** [pronunţ. *-tri-a-*] s. a. = predominarea industriei preferinţă pentru industrie s. pentru lumea industrială, sistemă ce consideră industria ca scop principal.]

— *N.* din fr. (lat. **industria, -am** «activitate energică»), idem.

INDUSTRIÓS, -OÁSĂ adj., subst. v. **industrie.**

ÎNDUVIGÁ vb. I v. **îndovigà.**

ÎNE- v. **ÎNNE-**

INEÁŢĂ s. f. (Bot.) v. **in.**

INEDÍT, -Ă adj. *Inédit.* — Care n'a fost (încă) editat; cf. nepublicat. *Opere inedite.*

— *N.* după fr. (lat. **ineditus, -a, -um,** idem).

INEFÁBIL, -A adj. *Ineffable.* — (Franţuzism) Care nu se poate exprimà prin cuvinte; nespus, negràit. *Inefabila satisfacţie a dobitocului pe care ai nimerit să-l scarpini tocmai unde-l mânâncă.* CARAGIALE, N. F. 12/22.

— *N.* după fr. (lat. **ineffabilis, -e,** idem).

INEFICÁCE adj. *Inefficace.* — (Franţuzism, mai ales ca termin medical) Care nu e eficace, care nu produce efectul dorit. *Remediu ineficace.* [Familia: (< fr. *inefficacité*) **ineficacitáte** s. f. = lipsă de eficacitate.]

— *N.* după fr.

INEGÁL, -Ă adj. *Inégal.* — Care nu e egal (cu altcevà sau cu sine însuşi), neegal; p. ext. care nu e plan; neregulat. *Împărţirea actuală a plăşilor şi a comunilor... este inegală şi nepotrivită.* MAIORESCU, D. IV 68. *Aceste consideraţiuni se resfrâng neapărat în proporţiuni inegale asupra autorilor puşi la concurs.* ODOBESCU, II 371. *Unghiuri inegale. Puls, caracter, stil inegal. Teren inegal.* [Familia: (după fr. *inégalité*) **inegalitáte** s. f. = lipsă de egalitate, de regularitate, neegalitate. *Interpelare... asupra inegalităţii ce există în aplicarea budgetară a legii.* MAIORESCU, D. IV 131. *Inegalitatea triunghiurilor, condiţiilor, respiraţiei, terenului.*]

— *N.* după fr.

INEGALITÁTE s. f. v. **inegal.**

INÉL s. a. 1°. *Anneau; bague.* 2°.-3°. *Anneau* de divers filets de pêche.

Cerc de metal rezistent (cu care se leagă două obiecte), cf. verigă, zea; spec. cerculeţ de metal (preţios, prevăzut sau nu cu pietre scumpe) care se poartă ca podoabă în degete. *Inel* = anulus. ANON. CAR. *Şi inelù dau de la mânile lorù... celorù ce...* CORESI, EV. 30/5. *I inelù de aur iară de la Constantin Stolnic.* CATASTIH (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I 204. *Au aflat vas de aur, şi gherdan şi cercei şi inelu şi brăţare.* BIBLIA (1688) 120. *4 inele de argint* (a. 1760). IORGA, S. D. X 224. *2 Inele de aur, unul de smarand, altul cu rubin* (a. 1809). URICARIUL, X 254/11. *Inel de formă antică.* ALEXANDRESCU, M. 374. *Inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic.* EMINESCU, P. 181. *Degete cu inele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 242. *Am un bade tinerel, Ca şi-o lună de inel.* DOINE, 52/8. *Fă-mă burme şi inele La mândra pe degeţele.* HODOŞ, P. P. 56. *Că la mândra mea pe grindă, Am inelul de dobândă.* RETEGANUL, TR. 17/3. *Bägă degetul în gaura inelului.* ISPIRESCU, L. 26. (Superst.) *Când ai inel în deget şi-i vremea rea, să nu sudui, că te trăsneşte.* PAMFILE, VĂZ. 80. [Ca să nu se deoache florile], *se pune în flori un inel de aramă, care să nu fie de găsit.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 19; cf. PAMFILE, D. 136, B. 2. *Nu bägà inelul de aur în botul porcului* (cf. lat. anulus aureus in naribus suis) s. *inel de aur în râtul porcului.* ZANNE, P. I 610. | (La plur.) *Inele* = aparat de gimnastică (numit în Mold. verigi TDRG.), constând din două cercuri de fier îmbrăcate în piele, suspendate de nişte funii lungi. | (Astron.) *Inelul lui Saturn* = cerc luminos care se vede în jurul lui Saturn. Cf. CULIANU, C. 344. # **Tras (ca) prin** (s. **printr'un**) **inel,** se spune despre o persoană înaltă şi subţire, svelt. *Trupuşoru-i gingăşel Părea tras printr'un inel!* ALECSANDRI, P. I 91. *Înalt şi tras ca prin inel.* COŞBUC, F. 157. *Parcă-i tras printr'un inel.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 28. **De-a-inelul** s. **cu inelul** e numele unui joc. *În unele sate..., toţi jucătorii căţi voesc a se jucà de-a-inelul, se înşiră într'un cerc.* MARIAN, Î. 201; cf. PAMFILE, J. II 262. || Spec. **Inel de logodnă** (s. **de credinţă** s. **de încredinţare** LB.) = inelul pe care şi-l dau cei ce se logodesc ca simbol al legăturii lor, verigă, verighetă. *Ia inelul de logodnă.* ISPIRESCU, L. 26. *Dă fetei peţite un inel numit inel de credinţă.* MARIAN, NU. 184. **Inel de cununie,** inelul care se schimbă la cununie. *Cine s'ar uità printr'un inel de cununie sau o basmà de mătasă, i-ar vedeà mai bine.* PAMFILE, C. 89. || Fig. (Aproape numai la plur.) Păr frizat s. buclat, cârlionţ, colţişor. *Faţa mi-o voiu da La Turda la rumenele, Părul la făcut inele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 236. *Chica ta-i toată inele, Gura ta-i fagur de miere.* ib. 21.

2°. Spec. (Pesc.) Verigă groasă de fier în formă de inel (1°), de 10 cm. diametru, de care se leagă cu o sfoară cele 60 de ochiuri care formează marginea de plasă a gurii de sus a prostovolului. ANTIPA, P. 402.

3°. Spec. (Pesc.) *Inele* se numesc găurile la lumânările jugurilor de la leasă. Se mai numesc colbe, cerceiı. id. ib. 613.

[Plur. *-nele;* în poezia pop., rar, şi *inei* = părul de pe fruntea boilor crescut în formă de rotogoale.

Boi bourei..., În frunte cu inei. MĂNDRESCU, L. P. 217/17. | Şi: (cu rotacizarea lui *n*) **frélu** † s. a. *Bărbatu cu îrelu de auru.* COD. VOR. 116/10. (Cu asimilarea lui *n-l* în *n-n*) **inén** s. a. *Şi luò împăratul inenul carele au luat de la Amman.* BIBLIA (1688) 360/2. | Adjectiv: **inelát, -ă** = prevăzut cu inele; p. ext. (cu părul) în formă de inele, buclat, frizat, cârlionţat. *Pisicele salbatice sânt... cu coadă inelală.* H. IV 85. | Diminutive: **inelúş** s. a. = inel mic, drăguţ. *Inelush.* ANON. CAR. *Ţine inelușul ista.* C. NEGRUZZI, III 29/19, cf. ALECSANDRI, P. P. 145b/17. *Şi tu ţi-ai lăsat Ineluşul tău În degetul mieu.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 502. **De-a ineluşul** H. I 404; II 32; IV 12, 57, 90; VII 52, 487; XI 61, s. **de-a ineluşu 'nvârteguş** (s. **învârtecuş** s. **învârticuş** I. GOLESCU. C. I.; H. III 312 s. **învârteşug** ŞEZ. IX 10) s. **ineluş-bungheluş** (H. VI 144) = joc de copii (descris la) PAMFILE, J. II 262. Se mai numeşte şi: de-a veriga (MARIAN, I. 201). *După clacă se puneau cu toţi la jocuri: de-a ineluş-învârteguş, de-a baba mija, de-a gaia, de-a cârpa; şi acestea se încheiau printr'o horă mare.* GHICA, S. 35. *«Ineluş învârtecuş», pe al cui deşt te-ai pus?* DELAVRANCEA, S. 225; cf. ALECSANDRI, P. P. 393; — **ineláş** s. a. LB. (întrebuinţat şi cu înţelesul de joc de copii. H. VII 487); — **inelúţ** s. a. LB., PAPAHAGI, M. 60/54. | Alte derivate: (cf. lat. *anularius*) **inelár** adj. şi s. m. = (degetul) pe care se poartă inelul (al doilea, socotind de la degetul cel mic); (rar) fabricant s. vânzător de inele; (Entom.) fluture (Gastropacha neustria) mic, scurt şi gros, de coloare galbenă, prevăzut cu câte o dungă cafenie întunecată de-a curmezişul aripilor de din nainte (MARIAN, INS. 284); (modern, după fr. *annuluire*, adj.) în formă de inel. *Eclipse inelare de soare.* CULIANU, C. 311, cf. MEHEDINŢI, G. F. 70; — (după fr. *annelé*) **inelát, -ă** adj. = cu inele.]

— Din lat. **anellus, -um,** idem.

INELÁR adj. şi s. m. }
INELÁŞ s. a. } v. **inel.**
INELÁT, -Ă adj. }

INELIGÍBIL, -Ă adj. *Inéligible.*—Care nu poate fi ales, nu întruneşte condiţiunile cerute spre a fi ales, neeligibil.

— *N.* după fr. Cf. reeligibil.

INELÚŞ s. a. }
INELÚŢ s. a. } v. **inel.**

ÎNEMĂ † s. f. }
ÎNEMĂ † s. f. } v. **inimă.**

INEMÍC s. m. v. **inimic.**

INÉN † s. a. v. **inel.**

INÉPT, -Ă adj. *Inepte.* — Care nu e apt, lipsit de orice aptitudine, care nu are dispoziţii naturale pentru cevà, nu se pricepe la nimic, face totul pe dos; cf. incapabil, stupid, prost. *Restauratorii inepţi* [ai bisericei Curtea de Argeş] *ai secolilor din urmă.* ODOBESCU, II 503. [Familia: (după fr. *ineptie*) **inepţie** s. f. = natura sau caracterul a tot ce este inept; p. ext. prostie, cf. stupiditate. *Vorbeşte inepţii.*]

— *N.* după fr. (lat. **ineptus, -a, -um,** idem, din *in* şi *aptus*).

INEPŢÍE s. f. v. **inept.**

INEPUIZÁBIL, -Ă adj. *Inépuisable.* — (Franţuzism) Care nu se poate epuizà, nu poate secà. *Izvor inepuizabil de bogăţii.* [Pronunţ. *-pu-i-*].

— *N.* după fr.

INERÉNT, -Ă adj. *Inhérent.* — Care se ţine, e legat, fixat de cevà, fără a se puteà despărţi, nedespărţit, care aparţine în mod firesc la cevà. [Şi: **inherént, -ă.** | Familia: (după fr. *inhérence*) **inerénţă (inherénţă)** s. f. = starea lucrului care e legat, fixat de cevà, cuprins în cevà, cf. aderenţă. *Inherenţa predicatului în subiect.* MAIORESCU, L. 48.]

— *N.* după fr. (lat. **inhærens -entem,** part. prez. dela *inhœrere* «a fi fixat în...»). Cf aderent.

INERÉNŢĂ s. f. v. **inerent.**

INÉRT, -Ă adj. *Inerte.* — Lipsit de activitate, de mişcare, inactiv din fire, zăcaş (STAMATI). *Materie inertă.* | (Fig.) Lipsit de activitate (intelectuală s. morală), de energie, de voinţă, molatec, molâu, amorţit, adormit, cf. apatic, indolent. *Consiliile rurale... sânt inerte.* MAIORESCU, D. I 66. [Familia: (după fr. *inertie*, lat. *inertia*) **inerţie** (accentuat, ca în lat., şi *inérţie*) s. f. = lipsă de activitate proprie, de energie intelectuală s. morală, cf. indolenţă, apatie, zăcăşie. (Fizică) *Inerţie* se numeşte proprietatea ce au corpurile de a nu-şi puteà schimbà nici starea de repaos, nici starea de mişcare fără ajutoriul unei puteri. PONI, F. 7. *Comitetul partidului conservator... se paralizează pro şi contra, rămâne cu inerţia, rămâne fără hotărîre.* MAIORESCU, D. IV 334. *Se ridică împotriva inerţiei morale a claselor stăpânitoare.* ZAMFIRESCU, R. 97.]

— *N.* după fr. (lat. **iners, -tem,** idem).

INERŢÍE s. f. v. **inert.**

ÎNESCÁ † vb. Ia refl. *Naître.* — A se iscà. *De la dânsul s'au înescátŭ boala aceaia.* DOSOFTEIU, V. S. 247.

— Derivat din **iscà,** cu pref. **în-.**

INESTIMÁBIL, -Ă adj. *Inestimable.*— (Franţuzism) Care nu poate fi preţuit, de foarte mare preţ, nepreţuit; cf. nestemat.

— *N.* după fr.

INÉŢ s. m. (Bot.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. H. II 130.

— Probabil, derivat din **in,** cu suf. **-eţ.**

INEVITÁBIL,-Ă adj. adv. *Inévitable. Inévitablement.* — Adj. Care nu se poate evità, nu poate fi împiedecat să se producă; cf. fatal, neapărat. *Mişcarea de jos în sus şi de sus în jos este o condiţiune inevitabilă, fatală a vieţii omeneşti.* GHICA, S. 220. *Războiul inevitabil.* MAIORESCU, D. II 19, cf. IV 19, 39, 308. *Tot aşà de inevitabilă va fi şi reacţiunea.* S. MEHEDINŢI, CONV. LIT. XLII 88. | Adv. De neevitat, neapărat. *Va trebui, inevitabil, să ne împăcăm cu acest gând.*

— *N.* după fr. (lat. **inevitabilis, -e,** idem).

INEXÁCT, -Ă adj., adv. *Inexact. Inexactement.* — Care nu e exact, care nu face lucrurile cum ar trebuì să le facă (COSTINESCU), neexact; care are greşeli s. e redat greşit; p. ext. care nu face lucrurile la timp (COSTINESCU), nepunctual. *O citaţie inexactă. Un om inexact.* | Adv. În mod neexact; p. ext. neadevărat. *Aţi zis, domnule D., că îndată după alegeri s'a schimbat revizorul şcolar din Prahova. Este inexact!* MAIORESCU, D. IV 275. [Rostit de obiceiu *inegzact.* | Familia: **inexactitáte** s. f. = lipsă de exactitate, de punctualitate, neexactitate; p. ext. (termin mai blând pentru) neadevăr, minciună. *Onor. domn S. a întrebuinţat cu această ocazie o procedare de care ar fi bine să ne desvăţăm în discuţiile noastre publice, procedarea inexactităţii ştiute.* MAIORESCU, D. IV 620, cf. 531, III 336, 339].

— *N.* după fr.

INEXACTITÁTE s. f. v. **inexact.**

INEXECUTÁBIL,-Ă adj. *Inexécutable.* — Care nu se poate executà, neexecutabil. [Rostit mai ales: *inegzecutabil*].
— *N.* după fr.

INEXIGÍBIL,-Ă adj. *Inexigible.*—(Franţuzism) Care nu se poate cere, nu poate fi pretins. [Rostit mai ales: *inegzigibil*].
— *N.* după fr.

INEXISTÉNT,-Ă adj. *Inexistant.* — Care nu există; cf. ireal. [Rostit de obiceiu *inegzistent.* | Familia: (după fr. *inexistence*) **inexistènţă** s. f. = lipsă de existenţă, neexistenţă, nefiinţă.]
— *N.* după fr. (lat. **inexistens,-entem,** idem).

INEXISTÉNŢĂ s. f. v. **inexistent.**

INEXORÁBIL,-Ă adj. *Inexorable.* — Care nu poate fi înduplecat, îndoit, convins, potolit, liniştit (prin rugăminţi), neînduplecat, cf. inflexibil, implacabil; p. ext. sever peste măsură; care cere numai decât să fie satisfăcut. *Legea timpului e inexorabilă.* MAIORESCU, D. IV 4. *Îi chemà la Buda... nevoia inexorabilă de pâne pentru trup şi, pentru suflet, de lumină.* IORGA, L. II 216. [Rostit de obiceiu: *inegzorabil*].
— *N.* după fr. (lat. **inexorabilis, -e,** idem, din *in* şi *exorare* = «a obţineà prin rugăminţi»).

INEXPERIÉNŢĂ s. f. *Inexpérience.* — Lipsă de experienţă, de deprindere, neexperienţă. *Aceştia... se scuzară, care cu inexperienţa, care cu hainele sale.* ODOBESCU, I 307.
— *N.* după fr.

INEXPERIMENTÁT, -Ă adj. *Inexpérimenté.*— (Franţuzism) Lipsit de experienţă, fără experienţă, nepăţit (COSTINESCU); care n'a fost încă încercat, cu care nu s'a făcut încă experienţă. *Procedeu inexperimentat.*
— *N.* după fr.

INEXPIÁBIL, -Ă adj. *Inexpiable.*—(Franţuzism) Care nu poate fi expiat, ispăşit prin pocăinţă, îndreptat prin suportarea unei pedepse. *Dacă un asemenea omor..., dacă această crimă inexpiabilă şi imposibilă s'ar fi săvârşit, la ce ar fi putut ea să folosească?* IORGA, L. I 315. [Pronunţ. *-pi-a-*]
— *N.* după fr. (lat. **inexpiabilis, -e,** idem).

INEXPLICÁBIL, -Ă adj. *Inexplicable.* — Care nu se poate explicà, tălmăci, neexplicabil; p. ext. de neînţeles, cf. curios, straniu. *Şi această lacună a vorbirii d-sale este cu atât mai inexplicabilă,... cu cât proiectul... propune îndreptări.* MAIORESCU, D. IV 510, cf. 647, III 277. *Îi apucau uneori momente de nelinişte, de griji, de alarmări surde, inexplicabile.* VLAHUŢĂ, D. 253.
— *N.* după fr. (lat. **inexplicabilis, -e,** idem).

INEXPLOATÁBIL, -Ă adj. *Inexploitable.* — Care nu se poate exploatà, neexploatabil. [Pronunţ. *-plo-a*].
— *N.* după fr.

INEXPLOATÁT, -Ă adj. *Inexploité.* — Care nu este exploatat, neexploatat. [Pronunţ. *-plo-a-*].
— *N.* după fr.

INEXPLORÁBIL, -Ă adj. *Inexplorable.*—Care nu se poate explorà, neexplorabil. *Regiuni inexplorabile.*
— *N.* după fr.

INEXPLORÁT, -Ă adj. *Inexploré.* — Care nu este explorat, neexplorat. *Regiuni inexplorate.*
— *N.* după fr.

INEXPLOZÍBIL, -Ă adj. *Inexplosible.* — Care nu este explozibil, nu poate face explozie, neexplozibil.
— *N.* după fr.

INEXPRESÍV, -Ă adj. *Inexpressif.* — Care nu este expresiv, lipsit de expresivitate. *Trăsături inexpresive ale feţei.*
— *N.* după fr.

INEXPRIMÁBIL, -Ă adj. *Inexprimable.* — Care nu se poate exprimà, care nu poate fi redat prin cuvinte; p. ext. care nu se poate spune s. descrie, de nedescris, nespus. *Un rest inexprimabil al adâncului inimei omeneşti.* MAIORESCU, CR. I 73. (Mai mult în glumă, substantivat la plur.) *Inexprimabili* (cf. indispensabili) = izmene.
— *N.* după fr.

INEXPUGNÁBIL, -Ă adj. *Inexpugnable.* — (Franţuzism) Care nu se poate luà cu asalt, care nu poate fi cucerit; p. ext. inatacabil. *Fortăreaţă inexpugnabilă.*
— *N.* după fr. (lat. **inexpugnabilis, -e,** idem).

INEXTENSÍBIL, -Ă adj. *Inextensible.* — (Franţuzism) Care nu se poate extinde.
— *N.* după fr.

INEXTINGÍBIL, -Ă adj. *Inextinguible.* — (Franţuzism) Care nu se poate stinge, nu se poate potoli, nu poate fi făcut să înceteze.
— *N.* după fr. (lat. **inextinguibilis, -e,** idem).

INEXTRICÁBIL, -Ă adj. *Inextricable.*—(Franţuzism) Care nu se poate descurcà. *Afaceri inextricabile.*
— *N.* după fr. (lat. **inextricabilis, -e,** idem).

INFAILÍBIL, -Ă adj. *Infaillible.* — (Franţuzism) Care nu greşeşte, care nu este supus greşelii, care nu se poate înşelà; p. ext. care se va întâmplà s. se va produce de sigur, negreşit, nesmintit. *Catolicii cred că Papa este infailibil.* [Şi: **infalíbil, -ă** adj. | Familia: (după fr. *infaillibilité*) **infailibilitáte** s. f.=natura sau caracterul a ceea ce este infailibil. *Infailibilitatea va fi totdeauna a lui Dumnezeu.* URICARIUL, V 134/1.]
— *N.* după fr.

INFAILIBILITÁTE s. f. v. **infailibil.**

ÎNFĂINÁ vb Ia. 1°. *Couvrir de farine; rouler* (un aliment) *dans la farine. Se remplir de farine. Poudrer.* 2°. *Battre.*
1°. Trans. A presărà cu făină, a purtà, a tăvăli prin făină. | Spec. (Culin.) A învăli, a tăvăli în făină (diferite bucate, înainte de a le pune la prăjit). *Tăind tigva fălii, o presară cu sare şi o lasă să stea pă o scândură să-şi lase bine apa...; şi dupre ce le vei înfăină, le prăjaşte.* MSS. (a. 1749), ap. GCR. II, 44. || Refl. (Rar) A se umplè de făină. DDRF. || (Învechit) Spec. A pudrà. *Înfărinez părul.* LB. 211.
2°. Fig. (Rar) A bate. *L-a înfăinat* = i-a tras o bătaie zdravănă, de l-a făcut cum e făina de moale. ZANNE, P. III 547. Cf. făinealà.
[Pronunţ. *-fă-i-*. | Şi (prin regiunile unde se pronunţă încă *fărină*): **înfărinà** vb. Ia refl. LB.;—(< *făinos*) **înfăinoşà, înfăinuşà** vb. IVa refl. DICŢ., **înfărinoşà** vb. IVa LB. | Abstract: **înfăinăre** s.

f. DICȚ. | Adjectiv: **înfăinăt (înfăinoșát), -ă**= umplut s. presărat cu făină. *Auriculele... cele englezești pare c'ar fi înfăinate peste tot.* DĂTCULESCU, ap. TDRG. *Cu niște mâini albe și înfăinate* (Sto.cani, în Covurluiu). PĂSCULESCU, L. P. 27.]
— Derivat din **făină**, cu pref. **în-**.

ÎNFĂINOȘÁ, ÎNFĂINUȘÁ vb. Ia refl. v. **înfăină**.

ÎNFĂLÁ vb. I refl. *S'enorgueillir.* — A fi mândru, a se îngâmfà: *Cesta-i domn bogat, Tare s'a 'nfălat.* DENSUȘIANU, Ț. H. 267.
— Derivat din **fală** cu pref. **în-**. Cf. fălì.

INFALÍBIL, -Ă adj. v. **infailibil**.

INFÁM, -Ă adj. subst. *Infâme.* — Adj. și subst. (Om) care merită oprobriul public (propriu: să fie defăimat), care trebuie înfierat de opinia publică; p. ext. foarte rău, urît, rușinos, ticălos. *Spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvârliți cu dispreț zicând: atâta e tot! cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți!»* C. NEGRUZZI, I 48. *Care-i infamul tău amorez?* id. III 191$_3$. *Așà a lăsat Dumnezeu, pe semne, ca un guvern să nu poată fi decât infam.* VLAHUȚĂ, D. 36. [Familia: (după fr. *infamie*) **infamíe** s. f. = faptă, purtare, vorbă infamă. *I se atribue gratuit infamii și fapte nedemne.* GHICA, S. 143. *A fost o infamie ceea ce s'a comis atunci.* MAIORESCU, D. IV 220. *Înfieram infamiile guvernului.* VLAHUȚĂ, D. 36. *Ce infamie!* CONTEMPORANUL, V, vol. II 195;— (după fr. *infamant*) **infamánt, -ă** adj. = care aduce s. merită oprobriul s. înfierarea publică; p. ext. rușinos. *Denunță vreo abatere, sau nu aprobă... conspirații inventate, presupuneri și ocupațiuni infamante.* GHICA, S. 142. *Pedepsile infamante ce suferise...* ODOBESCU. I 447. *Supliciul infamant între doi tâlhari și Moartea.* CARAGIALE, S. N. 103.]
— *N.* după fr. (lat. **infamis, -e** «defăimat, cu nume rău, rușinos»).

INFAMÁNT, -Ă adj. v. **infam**.

INFĂMEIÁT -Ă † adj. v. **înfemeiat**.

INFAMÍE s. f. v. **infam**.

INFÁNT s. m. *Infant.* — (În Spania și Portugalia) Titlu dat fiilor de regi născuți după cel dintâiu prinț. *Are ordinul Calțavetei, ca și infantul Portugaliei.* C. NEGRUZZI, III 265/$_7$. *Nu văd pe al mieu infant.* I. NEGRUZZI, VI 205. [Și: (< span. *infante*) **infánte** s. m. | Femininul: **infántă** s. f.]
— *N.* după fr., cf. dubletul fante.

INFÁNTĂ s. f. v. **infante**.

INFÁNTE s. m. v. **infant**.

INFANTÉRIE s. f. (Armată) *Infanterie.* — Oștire care (se) luptă pe jos, pedestrime. *1345 de cavalerie, infanterie și artilerie uciși.* LET. II 75/$_{21}$. *3 polcuri (regimente) de infanterie.* (Muntenia, a. 1830). URICARIUL XXII 438. *O companie de infanterie* (a. 1834). ib. VIII 189/$_1$. *Fu... trămis la polcul de infanterie.* C. NEGRUZZI. I 332. *Înregistrăm unificarea infanteriei și introducerea armei.* MAIORESCU, D. IV 83. *Comanda infanteriei.* id. ib. II 89. *La infanteriîe a fost cam cu groază, cu frică.* GRAIUL, I 435. [Accentuat (în Ardeal, după germ. *Infanterie*) și: *infanterie.* | Familia: (< germ. *Infanterist*) **infanterist** s. m. = ostaș, soldat din infanterie; pedestru, pedestraș; — (reconstrucție populară) **infantér** s. m. = infanterist. *La umbră de păducel Frumos doarme-un infanter* (Teleorman). MAT. FOLC. 736.]
— *N.* din rus. **infantériia**, idem.

INFANTERÍST s. m. (Armată) v. **infanterie**.

INFANTICÍD, -Ă adj., subst. și s. a. 1°-2° *Infanticide.*
1°. Adj. și subst. Cel ce ucide un copil; spec. cel ce-și omoară copilul propriu. *O mamă infanticidă. Un infanticid.*
2°. S. a. Ucidere de copil; spec. omorîrea copilului propriu, pruncuciderе.
— *N.* după fr. (ad 1°. < lat. **infanticida**; ad 2° <lat. **infanticidium**, idem).

INFANTÍL, -Ă adj. *Infantile.* — De copil (mic), pentru copii (mici), copilăresc. *Aceasta e o infamie, O născocire infantilă.* MIREA, C. I 97. *Holera infantilă* = care atacă pe copii. *Clinică infantilă* = în care sunt îngrijiți copiii mici.
— *N.* după fr. (lat. **infantilis, -e**, idem).

ÎNFĂPTUÍ vb. IVa. 1°. *(S')accomplir, (se) réaliser.* 2°. *Poindre* (en parlant du jour).
1°. Trans și refl. A aduce s. a ajunge la îndeplinire, a (se) îndeplini, a se realizà. *Prorociile lui s'au înfăptuit.*
2°. Refl. (cf. «faptul zilei»; neobicinuit) A se lumină de ziuă. RUSSO, S. *S'a înfăptuit de zi* (s'a luminat).
[Adjective: **înfăptuít, -ă** = adus la îndeplinire, îndeplinit, realizat. *Prin progresele înfăptuite de atunci încoace...* MAIORESCU, D. I 30; — **înfăptuitór, -oáre** = îndeplinitor, realizator. | Abstracte: **înfăptuíre** s. f., **înfăptuít** s. a.= aducere la îndeplinire, realizare. *Cea mai frumoasă înfăptuire până astăzi...* id. CR. II 324, cf. D. IV 593].
— Derivat din **fapt**, cu pref. **-în-**.

ÎNFĂRINÁ vb. Ia v. **înfăină**.

ÎNFĂRMÁ vb. I. 1°. *Revêtir, orner.* 2°. *Mettre la main sur, attraper.* — (Banat).
1°. † A îmbrăcà, a împodobì. *Enfarm* = orno, induo. ANON. CAR.
2°. A pune mâna pe cevà, a apucà, a prinde. *Infarm* = (germ.) anpacken. JAHRESBER. III 330. *Mai pe urmă de aceasta îi părù cu greu covaciului, înfărmă o rudă de fier, și începù cânelui cenușos așà predicații a-i face.* ȚICHINDEAL, F. 331. *L-a înfărmat de păr* = l-a apucat, l-a prins de păr (Oravița). Com. A. COCA.
[Adjectiv: **înfărmát, -ă** adj. = împodobit; apucat, prins. *Enfĕrmat.* ANON. CAR. | Abstract: **înfărmătúră** s. f. = împodobire; apucare. *Enfĕrmetură.* ANON. CAR.]
— Etimologia necunoscută. (După Th. Capidan, DR. III 758, din **in** + **firmo, -are** «a întări», cu desvoltarea semantică: «a ține strâns» — «a apucà» și «a acoperì»).

ÎNFĂRMĂTÚRĂ † s. f. v. **înfărmà**.

ÎNFĂRTĂȚÍ vb. IVa refl. *Devenir amis à la vie à la mort.* — A se face cu cineva fârtat s. frate de cruce. *Acest Marchian... se războiù pre cale de zăceà într'un sat la niște oameni și se înfărtățì cu nunșii.* MOXA, 368. *În comuna Rosa din jud. Gorj aveau mai de mult feciorii și fetele datină în ziua de Dragobete de a se însoți, adică de a se înfărtăți și însurăți.* MARIAN, SE. II 32. | (Mai rar despre două persoane de sex diferit) *Cela ce se va înfărtăți cu o fămeaie...* ȘAPTE

TAINE, ap. TDRG [Și: **înfârtăți** vb. IV^{a}. | Abstracte: **înfârtățire** s. f. Se mai numesc frații de cruce și fârtați din dragoste, iar acțiunea acestei frății sau fârtății se numește înfrățire sau *înfârtățire* și însurățire. id. ib. 84; — **înfârtățíe** s. f. Pentru feciori și fete... mătcălăul este nu numai o zi de serbare, ci totodată și o zi de *înfârtățíe* și însurățíe. id. ib. III 190.]

— Derivat din **fârtat**, cu pref. **în-**. Cf. fârtățî, însurățî.

ÎNFÂRTĂȚÍ vb. IV^{a} }
ÎNFÂRTĂȚÍE s. f. } v. **înfârtățî.**

ÎNFĂȘÁ vb. I. 1°. *Emmaillotter.* 2°. *Bander.* 3°. *Envelopper.* 4°. *Tituber.*

1°. Trans. A pune s. a legà un copil în fașă. *Enfaș* = fascijs cingo, involvo, obvolvo. ANON. CAR. *Pre fiiul tău l-ai băiat și l-ai înfășátŭ și l-ai aplecat.* VARLAAM, C. II (15 August). *Eu te-am înfășat, eu te-am legănat.* ALECSANDRI, T. 943. *O samă de moașe... după ce l-au înfășat... pe copil...* MARIAN, NA. 92. *Ia... copilul în brațe, îl învălește în pelinci..., îl înfașă..., îl adoarme.* ȘEZ. IV 230/$_{12}$. *Mândră mămucă am avut, Frumos copil a făcut, M'a 'nfășat... Ca s'ajung Viteaz de munte.* ALECSANDRI, P. P. 313. *Că te-a știut înfașà, De ți-e dulce guriță.* DOINE, 221/$_{12}$.

2°. P. anal. A legà o parte a corpului cu o fașă, a bandajà. *I-au înfășat piciorul cum se cade.* SBIERA, P. 57/$_{8}$.

3°. P. ext. A înfășurà, învălì, a învăluì (ca într'o s. cu o fașă). *Cu ce pânză voiu înfășeà trupul tău?* VARLAAM, C. 119. *Culegându-i bucățile sfintelor moștii, le înfășară și le astrucară.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Pus-am dară ei nuăr îmbrăcămînt și cu negură ca'n scutec o am înfășat.* GCR. I 267/$_{20}$. *Au întins hoștinile ferbincioase pe o pânzătură și m'au înfășat cu ele peste tot, ca pe un copil.* CREANGĂ, A. 16.

4°. (Neîntrebuințat) A umblà împletecindu-se, a bâjbâì, cf. înfășurà (5°). *La ochi legat, băiatul prin odaie se 'nfașà, A șters-o toți câte unul pe ușă în grab, eșind, L-a lăsat să dibuiască încoaci încolo pășind.* PANN, P. V. 67.

[Prez. *înfâș* și *înfăș, înfeși, înfașă...., să înfeșe.* | Și: (dial.) *înfașà;* — (rar, în poezia pop.) **fășà** vb. I. *În scutece m'ai fășat.* TEODORESCU, P. P. 438^{b}; — (< *fășie*) **înfășiá** (pronunț. *-și-à*, dial. *înfașià, înfășâià,* **înfășuiá**) vb. I. *Fașia e o legătură cu care se înfășie băieții.* Com. LIUBA. *Lapte dulce m'a scăldat, Flori de măr m'a 'nfășuiat.* HODOȘ, P. P. 71 (nr. 136). | Adjective: **înfășát ((în)fășiát, înfășâiát, fășát), -ă** = care este pus în fașă; bandajat; învălit, înfășurat; încunjurat. *Cu verigile aceastea înfășatu sântu* (: cu aceste lanțure sânt împregiuratŭ. N. TEST. 1648; lanțul acesta iaste prejur mine. BIBLIA 1688). COD. VOR. 102/$_{2}$. *Ieșì mortul înfășátŭ preste mânu și preste picioare.* VARLAAM, C. 83,$_{2}$. *Eră mic [copilul] înfășat.* MAG. IST. IV 364/$_{24}$. *Acolo eră un prunc mic înfășat.* ANTIM, P. 111. *Făptura cea din năuntru a adâncimii pământului este înfășâiată cu mai multe fețe de pământ.* PISCUPESCU, O. 58. *Ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfașat piste tot într'un pleaster.* C. NEGRUZZI, C. I 207. *Mititel și frumușel Și la față curățel. Fășiat de-o împărătească În fașoare de mătasă.* MARIAN, O. II 112. *Doi bolovani... înfășați în scutece.* ISPIRESCU, U. 82/$_{2}$. *Apoi mi-l luau De m-il înfășiau 'N fașie de mătasă.* TEODORESCU, P. P. 18. (Cu diminutivul) **înfășățél, (în)fășieț́él, înfășeț́él,** (cu metateză) **înfățășél,** adj. m. = înfășat (despre copilul Hristos, în poezia pop.) *Când s'a născut Domnul bun Mititel, Înfășiățel; Fașiățel în foi de măr.* TEODORESCU, P. P. 26^{b}. *Mititel Înfășeț́el.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 515. *Ci cătăm Ce Dumnezeu Și-aicea că l-am cătat Și-acolo că l-am aflat Mățâțel Și 'nfășățel.* MARIAN, SE. I 16. Cf. SEZ. I 148/$_{28}$, PAMFILE, CR. 52. *Dumnezeu e mititel, Mititel și 'nfășățel.* ION CR. II 47. | Abstracte: **înfășáre** s. f., **înfășát** s. a. = acțiunea de a înfășà. *Înfășarea copilului.* MARIAN, NA. 89. *Când fu la înfășătu* [mortul], *să află că e fămeaie.* MINEIUL (1776) 52^{1}/$_{1}$; — **înfășătúră** s. f. = înfășare; fașă, legătură, pânză cu care se înfașă. *Ca și Lazăr legat de mâini și de picioare cu înfășături.* ANTIM, P., ap. TDRG.]

— Din lat. **in** + **fascio, -are,** idem.

ÎNFĂȘĂTÚRĂ s. f. }
ÎNFĂȘĂȚÉL adj. m. }
ÎNFĂȘIÁ vb. I } v. **înfășà.**
ÎNFĂȘUÁ vb. I }

ÎNFĂȘURÀ vb. I. 1°. (*S'*) *envelopper.* 2°. *Enrouler.* 3°. *Lier, empaqueter.* 4°. *Immobiliser.* 5°. *Rôder.*

1°. Trans. (Complementul este persoana s. obiectul asupra căruia se exercită acțiunea; obiectul cu ajutorul căruia s. în care se face acțiunea se arată prin prep. cu s. în; refl. = pasiv) A acoperì (bine și din toate părțile), a legà (strâns și peste tot), a învălì (ca într'o fașă). *Înfășură tot piciorul, de la degete până supt gleznă.* LET. I 28/$_{9}$. [Tulpina copacului] *se înfășură... cu cârpa.* ECONOMIA, 135. *Au crăpat... tulpina copacului..., au înfășurat apoi borta cu teiu.* DRĂGHICI, R. 102. *Peplul îi înfășoară, că un brâu, talia svelță.* ODOBESCU, III. 55/$_{16}$. *Și de furcă mi-i legà, După ea-i înfășurà, Dar juganii se scuturà Și arcanu' desfășurà.* TEODORESCU, P. P. 689^{b}. *Maică, măiculița mea, Ia din traistă o basmà, Înfășoară mâna'n ea Și o vârà'n sânul mieu.* ib. 683. || Refl. (pronominal) A se învălì s. a-și învăli o parte a corpului, legând-o de jur împrejur, ca într'o fașă. *Femeile își înfășură capul cu un ștergar.* C. NEGRUZZI, I 308. *După aceea s'a desbrăcat în pielea goală, și înfășurându-se cu un sac de pește, s'au pus... călare.* SBIERA, P. 223/$_{6}$. *Pe copil îl înfășoară... într'o cămașă.* MARIAN, NA. 91. *Baba pe loc se și înfășură în țol.* ȘEZ. I 53/$_{28}$. | Fig. A se învălì, a se acoperì, a învăluì. *Înfășurându-te cu platoșa cea înțelegătoare...* MINEIUL (1776) 167^{2}/$_{1}$. *Mă sârguiam să mă înfășur cu pânza cea de nebunia mea țesută.* MARCOVICI, D. 15/$_{28}$. *Noaptea... se înfășură în cel mai adânc întunerec.* id. ib. 7/$_{11}$. *Dan o înfășură într'o privire caldă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | P. anal. *Apoi își înfășură calul în harapnic* [= bătù calul cu harapnicul astfel încât acesta se încolăcì în jurul trupului lui] *și porni.* SADOVEANU, ap. TDRG.

2°. Trans. (Complementul e obiectul cu ajutorul căruia se face acțiunea; construit absolut s. cu pe, după, pe lângă, în(prejurul) A învârti, a încolăci ceva în jurul unui obiect, legându-l (strâns), ca într'o fașă. *Tudor prășcariul își înfășurase praștia înprejurul brâului.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Celălalt capăt al funii l-înfășuri pe lângă grumazul vacii.* RETEGANUL, P. IV 26/$_{18}$. *Ca să poată apoi înfășură gura* [pânzii] *pe sulu' dinainte...* BREBENEL. GR. P.

3°. Trans. A legà cevà (strâns) într'o cârpă, a învăli cevà (bine, din toate părțile, de ex. într'o hârtie), a împachetà. *Ovreiul le 'nfășură* [hainele] *'n hârtie... și i le dete.* SLAVICI, N. II 251.

4°. Trans. (fig.) A face să nu se mai poată mișcà (întocmai ca cinevà care e înfășat), a imobilizà. *Genele, sprâncenele, I-nfășoară brațele.* TEODORESCU, P. P. 523.

5°. Refl. (fig. Cel ce dă târcoale în jurul unui lucru, fără să se atingă de el, e asemănat cu cevà care se încolăcește, cf. înfășà 4). *A se înfășurà*

pe undevà = a alergà încoace și încolo, a rătăci, a hoinări. BARONZI, cf. POLIZU.

[Ind. prez. *înfășur* și *înfășór*. | Și: (în poezia pop.) **fășurà** vb. I. *Pe Ileana o prindeà, Mi-o legà, mi-o ferecà Și cu călți mi-o fășurà.* ALEXICI, L. P. 69/15; — (neîntrebuințat) **fășurì** † vb. IVa. *Fasureszk* = infascio, obvolvo. ANON. CAR. | Adjective: **înfășurát (înfășorát, fășurát,** cu negativul **ne(î)nfășurat), -ă** = învălit ca într'o față; îmbrăcat; legat, învârtit, încolăcit; legat, împachetat; zăbavnic, împiedecat și fără apucătură (2°) la lucru, mototolit, mocăit. (Ad 1°) *Trupurile cele moarte care sânt.... înfășurate cu giulgiuri.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Cine să fie acest blagoslovit creștin încoronat cu căciulă brumărie și înfășurat cu contăș de vulpe?* ALECSANDRI, T. 1114. *Înfășurat în manta-mi.* EMINESCU, P. 37, cf. N. 57. *Stătù acolo, înfășuratà în țoale.* ȘEZ. I. 54/2. (Fig.) *În savoanele* [= vălurile] *vinului tare înfășurat.* CANTEMIR, IST. 77. *Aceasta fu cea întâi cauză a ignoranței, în care se văzù Românía înfășuratà.* C. NEGRUZZI, I 202. (P. anal.) *Istuie piept lat, Lat și'nfășurat* (= musculos, legat). ALECSANDRI, P. P. 64/15; (ad 2°) *Frânghia întreità de la altul înfășuratà.* CANTEMIR, IST. 35. *Mosoraşele... pe care sânt înfășurate* [*ceaprazurile*]. ap. TDRG.; (ad 3°) *C'ăți găsì odoarele, Strălucind ca soarele, Făşurate'nir'o basmà.* TEODORESCU, P. P. 70. *Un pețec de pânză cu un gologan înfășorat într'un colț.* H. II 148; (ad 5°) *Servitoarea asta-i tare înfășuratà, nu dă înainte cu lucrul!* (Auzit în Sibiiu); — **înfășurătór, -oáre** adj. = care înfășură. | Abstracte: **înfășuráre** s. f., **înfășurát** s. a., **înfășurătúră** s. f. (LB.).]

— Din lat. **in-fasciolo, -are** (derivat din **fasciola** «legătură mică»). cf. desfășurà.

ÎNFĂȘURĂTÚRĂ s. f. v. **înfășurà.**

ÎNFĂȚÁ vb. I. *Changer les draps et les taies d'oreillers.* — (Mold.) A schimbà, a primeni învelitoarea de pânză a perinei (fața de perină), a plapomei, a patului etc. [Ind. prez. *înfăț, înfeți, înfață, înfățăm..., să înfețe.* | Abstracte: **înfățáre** s. f., **înfățát** s. a. | Adjectiv: **înfățát** (cu negativul **ne(î)nfățat), -ă** = primenit. *Pe patul cel lung din odaia de primire care se întinde de la sobă și pân' la părețele opus, sânt mai multe saltele, oghialuri și perne curat înfațate în fețe cu horbotă pe la margini.* I. NEGRUZZI, ap. CONV. LIT. III 44. *Așà-i că simțiți potolirea lânură a omului ce intră sub o plapomă înfățată din nou?* I. ADAM, R. 171. *Patul erà înfățat proaspăt.* I. TEODOREANU, M. II 59, cf. 105].

— Derivat din **față**, cu pref. **în-.**

ÎNFĂȚIȘÁ vb. Ia I. 1°. *Mettre sous les yeux, montrer. Présenter, représenter.* II. 1°. *Paraître, comparaître.* 2°. *Apparaître, se montrer.*

I. 1°. Trans. A aduce ceva s. a pune pe cineva în fața cuivà, a pune înainte; p. ext. a arătà, a prezentà. *De va ave[à] niscaivà dovezi, să le înfățoșeze în judecată.* URICARIUL, II. 5/9. *El însă au protestuit Înfățoșind dovez[i] aripile ce are, Că nu-i din neamul șoricesc.* DONICI, F. II 25. *Un loc... care-i înfățoșà o neapărată moarte.* DRĂGHICI, R. 160. *Și ca să-și înfățișeze mulțumirea către ea, Cu cele mai mari supuneri țermonie îi făceà.* PANN, E. I 84. [Moțoc] *îi înfățoșase planul unei nouà contribuții.* C. NEGRUZZI, I 143. | A prezentà, a reprezentà ceva. *Fulgerele cele necontenite înfățoșau o privire, ca cum ar arde ceriul.* DRĂGHICI, R. 112. *Aceștia... înfățișarà mai întâiu împăratului din partea lui Michaiu-vodă, sabia, buzduganul și steagul lui Andrei Bathori.* BĂLCESCU, M. V. 412/2. *În nici un period al ei, sculptura antică n'a fost poate mai în stare de a înfățișà, cu un caracter mai energic și mai adevărat, asemenea scene.* ODOBESCU, III 75/15. *Acel portret înfățișà un chip îmbrăcat.* EMINESCU, N. 39. *Ispirescu țese din nou firul basmelor muntene, și minunatul povestitor Creangă înfățișează satul moldovenesc.* IORGA, I. R. II 81. || Spec. (Teatru) A reprezentà. *Scena care înfățișà omorul regelui n'a fost bine redată.* || (Jur.) (Transilv. Trans.) A pune față în față (pe inculpat cu cel ce-l învinuește), a confruntà (LB.).

II. 1°. Refl. A ieși înaintea s. în fața cuivà, a da ochii cu cinevà, a se prezentà la cinevà s. înaintea cuivà. *S'au înfățoșat cârmaciul la căpitan.* DRĂGHICI, R. 19. *Doamne... niște boieri sosind acum cer(u) voie să se înfățișeze la Măria Ta.* C. NEGRUZI, I 138. *Și Laico sau Vladislav al Țării Românești, de pe aceeași vreme, s'a înfățișat ca fiu ascultător al Bisericii romane și făcut jurăminte pe numele sfinților catolici.* IORGA, I. R. II 59. *Spânul se înfățișează înaintea împăratului.* CREANGĂ, P. 208. *Dracul... erà îngrijit, cu ce obraz să se înfățișeze înaintea lui Scaraoțchi.* id. ib. 145. *A doua zi se înfățișà la împăratul.* ISPIRESCU, L. 22. *Cinstea ne este prea mare Să ne 'nfățișăm împărăției tale.* TEODORESCU, P. P. 103. || (Jur.) *A se înfățișà la judecată* s. *înaintea tribunalului* = a se prezentà la termin, la judecată s. la tribunal, a compăreà; *a se înfățișà procesul* = a se ținea, a se luà în cercetare. *Avocatul Berlescu... încercase toate mijloacele ca să amâie procesul, dar îi fusese cu neputință... procesul se înfățișase.* BRĂTESCU, L. D. 29.

2°. A se arătà, a apăreà, a se ivi. *Umbra lui Tație să înfățișază lui Numa.* BELDIMAN, N. P. II 137. *Când s'au apropiat de acel șes, deodată i s'au înfățoșat o crăpătură... mare ce se deschisese.* DRĂGHICI, R. 112. *În vis i s'au înfățoșat toate întâmplările trecute.* id. 41. *O plăcere nenădăjduită ți să înfățișază.* MARCOVICI, D. 12/20. *După aceasta i se vedeà frumseța și i se înfățișà nobleța.* PANN, E. I 43. *Pasurile lui de umbră nu se auzeau pe stradă...; se înfățoșà înfundat în mantà cu pălăria peste ochi.* EMINESCU, N. 63. *Câmpia i se înfățișează* [vânătorului] *luminată de scânteile strălucitoare ale licuricilor.* ODOBESCU, III 20/1.

[Și: (Mold., după verbele în *-oșà*) **înfățoșà** vb. Ia; **înfățoșì** vb. IVa | Adjectiv: **înfățișát (înfățoșát,** cu negativul **ne(î)nfățișat, ne(î)nfățoșat), -ă** = care este adus sau pus în față, prezentat, reprezentat, arătat; (adv.) fățiș, † fățișat, pe față, evident. *Păcate ascunse și neînfățișate.* MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Să propovăduiască la oameni venirea lui* [Dumnezeu] *cea înfățișată* (= în chip de om). ANTIM, P. 2/5. [Actul cumpărării s'a făcut] *foarte aievea și înfățișat* (a. 1745). IORGA, S. D. I-II 304; — **înfățișătór (înfățișetór), -oáre** adj. subst. = (persoană) care se prezintă înaintea sau în fața cuivà, purtător; care reprezintă pe cineva, reprezentant. *Ei au zidit o mândră sinagogă și lângă dânsa o locuință pentru coborîtorul și înfățișătorul regilor din Iuda și Israel.* IORGA, B. 237. *Aceste cecuri se emit la purtător (la înfățișător).* PANȚU, PR. 81. | Abstract: **înfățișáre (înfățoșáre)** s. f. = fapta de a ieși înaintea s. în fața cuivà, de a prezentà ceva s. a reprezentà pe cinevà; arătare, aspect, aparență, chip (A II 1°); (Jur.) prezentarea în fața s. înaintea judecății, compariție, termin. *Omul... fără bănat așteaptă a morții înfățoșare, Ca un liman mântuelnic după o lungă înnotare.* KONAKI, P. 286. *Cunoscând deci din minunea aceasta și din vorba Apostolului înfățișarea Mântuitorului...* C. NEGRUZZI, I 83. *Harap Alb... are o înfățișare mult mai plăcută.* CREANGĂ, P. 210. *Și înfățișarea și totul într'însul aveà pe vino 'ncoace.* ISPIRESCU, L. 240. *Iar la înfățoșare Țăranul au propus aceste[a].* DONICI, F.

II 47. *La înfățișarea trecută s'au ascultat fără jurământ mama și cumnata.* BRĂTESCU, L. D. 131. *Când veniră împricinații la înfățișare...* ISPIRESCU, L. 2,7. *Înfățișarea martorilor cu pârîtul* = confruntare. PONTBRIANT.]

— Derivat din **fățiș**, cu pref. **în-**. Cf. fățișà.

ÎNFĂȚOȘÁ vb. Ia v. **înfățișà.**

INFÉCT, -Ă adj. *Infect.* — Care răspândește un miros greu, rău, urît, care pute, împuțit, puturos; fig. care inspiră desgust, dăsgustător, stricat. *Să nu-i cruțați, băieți, sânt niște canalii infecte.* VLAHUȚĂ, D. 36. [Familia: (după fr. *infection*) **infecțiúne, infécție** s. f. = miros urît, putoare produsă de un corp organic, care se află în descompunere; spec. (Med.) alterarea sănătății produsă din cauza unei contagiuni, unei miasme, molipsire. *Infecțiune intestinală.* BIANU, D. S.; — (după fr. *infectieux*) **infecțiós** [pronunț. *-ți-os* și *-țios*], **-oásă** adj. = care produce infecție, care infectează, molipsește. *Boale infecțioase.* BIANU, D. S.; — **infectà** vb. Ia, (prin Ardeal, după germ. *infizieren* și) **inficià** vb. Ia = (trans) a face să miroasă greu, a împuți; fig. a conrupe, a stricà; spec. (Med.) a comunică cuiva o infecție, a molipsì, cf. contaminà, contagià; (refl.) a deveni infect, a se împuți; fig. a se stricà; spec. (Med.) a fi atins de o infecție, a se molipsì, cf. a se contaminà, contagià. | Adjective: **infectát** (cu negativul **neinfectat**), **-ă** (cu înțeles pasiv)=împuțit; molipsit; — (după fr. *infectant*) **infectánt, -ă** (cu înțeles activ) = care răspândește un miros greu; care stricà, conrupe, care molipsește. | Abstract: **infectáre** s. f. = acțiunea de a infectà; infecțiune.]

— *N.* după fr. (lat. **infectus, -a, -um,** part. p. p. de la *inficere* «a învenină, a împuți, a stricà»). Cf. desinfectà.

INFECTÁ vb. Ia v. **infect.**

INFECTÁNT, -Ă adj.
INFÉCȚIE, INFECȚIÚNE s. f.
INFECȚIÓS -OÁSĂ adj.
} v. **infect.**

INFECÚND, -Ă adj. *Infécond.* — Care nu este fecund, nu produce (ARISTIA, PLUT.), nu rodește (COSTINESCU); neroditor. cf. sterp, steril. [Familia: (după fr. *infécondité*) **infecunditáte** s. f. = lipsă de fecunditate, de productivitate; neroditate, sterilitate.]

— *N.* după fr. (lat. **infecundus, -a, -um,** idem).

ÎNFELIÁ vb. Ia. *Couper en tranches.* — A tăià în felii ȘĂINEANU, D. U. [Abstract: **înfeliát** [pronunț. *-li-at*] s. a. = tăierea în felii; p ext. în scânduri. *Bușteni de înfeliat în scânduri.* ib.]

— Derivat din loc. adv. **în felii.**

ÎNFELIURÍT, -Ă † adj.
ÎNFELURÍT, -Ă † adj.
} v. **felurit.**

ÎNFEMEIÁT, -Ă † adj. 1°. *Qui a une grande famille.* 2°. *Qui a (beaucoup de) femmes.*

1°. † (Cu familie mare, cu copii mulți, (†) femeiat. *Din Eghipet Israil când mearsă* (=merse), *Iacov cu 'nfemeiată casă.* DOSOFTEIU, PS. 395. (Cuvântul s'a păstrat într'o ghicitoare a usturoiului, care — cu căței lui — e asemănat unui om cu familie numeroasă) *Alb, înfemeiat, Ce-i?* GOROVEI, C. 384.

2°. (Prin apropiere de sensul mai nou al cuvântului femeie) Cu femei (multe). *Vai de nedeșerții și înfămeiații* (: nedeșerții și înfămeiații grealelor. BIBLIA 1688; malheur à aux femmes qui seront enceintes) *în aceale zile.* TETRAEV. (1571) 242.

[Și: **înf. meiát, -ă** † adj.]

— Participiul unui verb (neîntrebuințat) **înfemeià,** derivat din *femeie,* cu pref. *în-.* (La Aromâni se mai păstrează sensul 1° în verbul *nfumil'edzu,* cu part.-adj. *nfumil'at* «cu mulți copii, cu familie numeroasă»).

ÎNFEODÁ vb. Ia v. **înfeudà.**

ÎNFERECÁ vb. I = **ferecà** (Maramureș, Bucov., Transilv. de nord.) *Mi-am înfericat căruța* = am legat-o cu fier. MARIAN. [Și: **înfericà** vb. I. | (Se întrebuințează mai ales) Part.-adj. **înferecát (înfericát), -ă** = ferecat; îmbrăcat s. legat în fier. *Până eram nensurat, Purtam murgu nenvățat Și bățtag înferecat.* MĂNDRESCU, L. P. 113. *Cu flueru 'nferecat* (glosat prin «ferecat, legat cu fier»), *Cu bățtag încolțurat.* BUD, P. P. 70. *Cetate cu ușile 'nferccate.* MARIAN, NA. 186, cf. PAMFILE, D. 46, T. PAPAHAGI, M. $83/_{18}$ (glosat greșit prin «încuiat»). *L-au închis într'o casă toată înferecată cu fier.* id. SE. I 242. *Coate la coate legați, De haiduci înferecați.* ȘEZ. VI 121. *Car înferecat.* RETEGANUL, TR. $31/_{13}$.]

ÎNFERECÁ † vb. Ia v. **înfericà²**.

ÎNFERICÁ vb. I v. **înferecà¹**.

ÎNFERICÁ † vb. Ia = **fericà.** *Înfericeadză, Doamne, dulcilor și dereptilor cu irema.* PSALT. $272/_{16}$. *Nici ați ascultat ievanghelie și scriptura, nece înferecați ucenicii.* CUV. D. BĂTR. II 458, cf. COD. TOD. 216. [Și: **înferecà** vb. Ia.]

INFERIÓR, -OÁRĂ adj. subst. 1°—3°. *Inférieur.* — (În opoziție cu *superior*).

1°. Care este sau se află așezat mai jos, care ocupă un loc mai jos decât altul. *Locurile inferioare sânt supuse a primì apele ce curg firește din locurile superioare.* HAMANGIU, C. C. 143. *Pe marginea stâncă a terasei inferioare se află paraclisul ce stă încă în picioare* (a. 1859). URICARIUL, V $171/_{18}$. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior la Școala Luterană.* I. TEODOREANU, M. II 21.

2°. Fig. Care ocupă un grad mai mic; care este mai jos decât altul prin rang, demnitate sau merit. *Îi este inferior în știință.* | Substantivat: Subaltern. *Se poartă bine cu inferiorii lui.*

3°. Fig. Care nu este așà de bun, care prețuește mai puțin. *Știință de calitate inferioară.*

[Familia: (< fr. *infériorité*) **inferioritáte** s. f.= starea sau calitatea celui inferior; cf. mediocritate.]

— *N.* după fr. (lat. **inferior,** comparativul lui *inferus, -a, -um,* «cel de jos»).

INFERIORITÁTE s. f. v. **inferior.**

ÎNFERMECÁ vb. I v. **fermecà.**

INFÉRN s. a. *Enfer.* — Loc de pedeapsă și de tortură, loc de cazną pentru sufletele păcătoșilor după moarte, iad, tartar. *Umbra străvezie ieșiă din infern.* EMINESCU, P. 213. | Fig. Loc s. stare de tortură (sufletească), de suferință, iad. *Căsnicia lui e un infern.* [Familia: (< fr. *infernal,* lat. *infernalis, -e*) **infernál, -ă** adj. = din infern, din iad; p. ext. diabolic, drăcesc, p. ext. grozav. *Iscodirile cele infernale ale tiranilor.* URICARIUL, X $19/_{22}$. *Tot ce este bun, frumos... pentru unele, este rău, rușinos și infernal.* GHICA, S. 87. *Uitându-se la el cu o bucurie infernală,* C.

NEGRUZZI, I 165. *Schelet fantasmagoric, ființă infernală.* ALEXANDRESCU, M. 213. *În cea pădure veche, grozavă, infernală.* ALECSANDRI, P. III 297. [Dante scrie] *cum spiritele... sânt purtate fără repaos, de suflarea vijeliilor infernale.* ODOBESCU, III $30/_{14}$. *Zgomot infernal* = groaznic, foarte mare. *Maşină infernală,* construită în ascuns şi funcţionând cu praf şi proiectile, în scopul de a ucide oameni, cf. b o m b ă.

— *N.* după ital. **inferno,** idem (lat. **infernus, -um,** propriu «locul cel de jos»).

INFERNÁL, -Ă adj. v. **infern.**

INFESTÁ vb. Ia *Infester.*

1°. T r a n s. A pustii prin năvăliri, incursiuni şi acte de brigandaj, a b â n t u i (o ţară).

2°. A cutropi (pricinuind stricăciuni), (Mold.) a î n n ă d u ş i. *Se curăţă pământul de buruienele ce-l infestă.* I. IONESCU, P. 231.

[Prez. indic. *infestéz,* la pers. 3 şi *infestă.* | A d j e c t i v: **infestát, -ă** = bântuit (de năvălitori); cutropit. *Oprirea iarmaroacelor este deja admisă în locurile infestate.* I. IONESCU, D. 476.]

— *N.* după fr. (lat. **infesto, -are** «a atacă, a neliniştî»).

ÎNFEUDÁ vb. Ia 1°.— 2°. (*S'*)*inféoder.*

1°. T r a n s. A da un pământ, o moşie cu drept de feud.

2°. F i g. (R e f l.) A aderă cu totul la principiile (politice, literare) ale unei direcţii sau ale unui conducător (precum vasalul se angajă faţă de suzeranul său).

[Pronunţ. (şi în derivate) *fe-u-* | Şi: **înfeodà** (*-fe-o-*) vb. Ia | A d j e c t i v: **înfeudát (înfeodát), -ă** = înzestrat, dotat cu pământuri sau moşii cu drept de feud; f i g. care a aderat cu totul la cevà. *E adevărat că în Moldova grecismul pierduse mult teren prin instalarea Movileştilor înfeodaţi politicei şi culturii polone.* IORGA, L. II 28, cf. 56. | A b s t r a c t: **înfeudáre (înfeodáre)** s. f. *Colegiul proprietarilor mari, cu impozit de 120 lei anual..., este pasul spre înfeodare.* MAIORESCU, D. II 146.]

— *N.* după fr. (din med.-lat. **infeodo, -are** idem).

ÎNFIÁ vb. Ia 1°.-2°. *Adopter.*

1°. T r a n s. A luà pe cineva ca fiu s. fiică, a adoptà (cu toate formele legii), a luà (un copil) de suflet. *Îmi propun să iau cu mine în Europa... pe Arabul acest mic. — Vrei poate să-l înfiezi?* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Mama îl înfiează* [pe copil], *ca şi cum ar fi un copil strein.* MARIAN, NA. 104.

2°. F i g. A primì, a-şi însuşì (cuvinte, păreri etc.), a adoptà, a împământeni, a încetăţeni. *Cu începerea reformelor s'au înfiat şi un număr mare de cuvinte luate din limba franceză.* I. NEGRUZZI, I. 427.

[Şi: (învechit) **înfiì** vb. IVa. | A d j e c t i v e (substantivate une-ori): **înfiát (înfiít), -ă** = luat de suflet, adoptat; — **înfietór (înfiitór), -oáre** = care ia de suflet, care adoptă un copil. *Adoptatul fiu nu se poate căsătorì cu aceea ce a fost femeea înfiitorului tată, nici cu fiica lui, nici cu mama lui.* HAMANGIU, C. C. 47. | A b s t r a c t e: **înfiáre** şi (rar) **înfiíre** s. f. = acţiunea de a înfià; — **înfiálă** s. f. = înfiare. *După desfacerea înfielei, iarăşi se întoarce înfiitul sau înfiita sub puterea tatălui născător.* CALIMAH, ap. TDRG. | Pronunţ. *-fi-a, fi-ì, fi-e-.*]

— Derivat din **fiu,** cu pref. **în-.**

ÎNFIÁLĂ s. f. v. **înfià.**

ÎNFIBGE vb. III v. **înfige.**

INFICIÁ vb. Ia v. **infect.**

INFIDÉL, -Ă adj., subst. *Infidèle.* — (Franţuzism) Necredincios (s p e c. despre cei însuraţi, cf. a c ă l c à p e a l ă t u r i, a a l u n e c à, a g r e ş ì, a b a t e l a t u r i l e, a s ă r i g a r d u r i s. p â r l e a z u l); p. e x t. nesigur, lipsit de exactitate. *Soţie infidelă. Memorie, traducere infidelă.* [A b s t r a c t: (după fr. *infidélité,* lat. *infidelitas, -atem*) **infidelitáte** s. f. = lipsă de fidelitate, necredinţă; faptă, purtare necredincioasă. *Face infidelităţi.*]

— *N.* după fr. (lat. **infidelis, -e,** idem).

INFIDELITÁTE s. f. v. **infidel.**

ÎNFIERÁ vb. Ia 1°. *Pousser.* 2°. *Commencer à bouillir.* — (Mold.).

1°. (Despre păr, s p e c. despre mustăţi) A începe să crească, a da, a mijì. *Până începe a înfierà musteaţa, [omul] tot copil se chiamă.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Zmulg părul, când începe a înfierà, de aceasta nu mai creşte.* DRĂGHICI, R. 184. *Întovărăşit de doi flăcăi ţigani, cărora le înfierà mustaţa şi le dedeà puful pe obraz...* SADOVEANU, P. 34. *Aveam şi eu logodnică, pe când îmi înfirà* (tipărit greşit în loc de *înfierà,* precum e tipărit în volumul «Vremuri de bejenie», p. 42) *mustaţa.* id. SĂM. V 905. *Când îi încerà mustaţa.* ION CR. IV 205, cf. ŞEZ. V 102.

2°. P. a n a l. A se ivì întâii bulbuci pe apa pusă la fiert, «a începe a se cunoaşte de fiert» (ŞEZ. V 902). Se zice că *înfierează oala la foc,* când încep a se urcà cei dintâi bulbuci în sus (Vicovul-de-Sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR.

[Cu rostire dialectală: *încerà.*]

— Din lat. pop. ***in-filo, -are** (din *filum* «fir»). Şi alb. *filoj* (< lat. *filare*) are sensul: «a începe». Rostirea cu *ie* în loc de *i* în Moldova, ca în *mier* «mir». Th. C a p i d a n, *Dacoromania,* III 759. Cf. dubletul î n f i r à.

ÎNFIERÁ vb. Ia I. 1°. *Marquer au fer rouge.* 2°. *Flétrir, stigmatiser.* II. 1°. *Enchaîner.* 2°. *Ferrer.*

I. 1°. T r a n s. A aplicà fierul roşu, a pune dangaua pe armul s. pe coapsa vitelor, spre a le deosebì printr'un semn distinctiv; p. e x t. a aplicà fierul pe trupul cuivà, pe un arbore etc., spre a-l însemnà, «a face c i e r (= fier = semn) pe lemne, pentruca să se deosebească de a[le] altora» (ŞEZ. V 102). Astăzi ţăranii numesc «fier» semnul cu care *se înfierează* (însemnează, marchează) de către moşieri vitele sătenilor cari pasc în izlazul lor. PAMFILE, A. 22. *De aceastea stihuri i-au înherat preste obrazul sv[i]nţiii sale.* DOSOFTEIU, V. S. 60_3, cf. MINEIUL, (1776) $63^1/_2$. *Şi au pus seamne dispre Jiiu, în câmp bolovan şi cu pietri deasupra... Pe de la deal s'au înhierat în 2 nuci* (a. 1723). IORGA, S. D. XII 223. *Mânzul se înfereazà... la şold.* I. IONESCU, D. 534. *Calitatea pepenilor atârnă mai puţin de la felul sămânţei şi mai mult de la chipul cum au fost lucraţi sau munciţi... De aceea are grijă ca să-şi însemne cu semnul lui, să şi-i înfiereze (sau înhereze) cu fierul sau herul său.* PAMFILE, A. 178. *Îl înferă la mâna dreaptă.* RETEGANUL, P. IV $37/_{37}$.

2°. (F i g. modern, literar) A stigmatizà pe cineva, a-l desonorà, a-l defăimà în public. *El înfierează pentru acest act de nerecunoştinţă pe Cantacuzini.* IORGA, L. I 179. *Purtarea lui merità a se înfierà.* TDRG.

II. 1°. (Neîntrebuinţat, atestat numai în DICŢ.) A băgà în fiare.

2°. (Rar, cf. î n f i e r a t) A îmbrăcà s. legà în fier, a ferecà.

[Dialectal: *înherà,* (mai mult grafic) *înferà* vb. Ia. Prez. *înfieréz,* (rar) *înfiér.* LB. BARCIANU. | A b s t r a c t e: **înfieráre** s. f., **înfierát** s. a. =

acțiunea de a înfierà; **înfierătúră** s. f. = semnul rămas după aplicarea fierului roș, fierul (2°). | Adjective: **înfierát** (cu negativul **ne(î)nfierat**), **-ă**, (rar) **înfierít, -ă** = (om, animal, arbore) căruia i s'a aplicat fierul roșu, (pată, semn) rămas după aplicarea fierului roș; (vrednic de a fi) stigmatizat; îmbrăcat în fier, ferecat; p. ext. îmbrăcat în zale de fier. (Ad I 1°) *Copitele 'nferite.* C. NEGRUZZI, C. II 93/6. *Pata făr-de-legei în fruntea-mi înfierată.* ALECSANDRI, P. III 295. *Boi bourei... În frunte țintați, În coarne 'nferați.* ALECSANDRI, P. P. 102, cf. TEODORESCU, P. P. 143; cf. DR. IV 810 (Substantivat) *Înfieratule!* (termin de ocară în Șcheii Brașovului). Com. I. C. PANȚU. (Fig.) *Când zice streinul: Rumâne! înțelegem rob înfierat de dajde, iar când zice Rumânul: Rumâne! se înțelege hain.* JIPESCU, O. 6; (ad I 2°) *Jumătate din mănăstirile închinate se află azi supuse la această stare prin acte înferate cu cea mai îndrăzneață nelegalitate.* ODOBESCU, II 23/6; (ad II 2°) *Car nou bine ferecat, Plug ales și înferat.* SEVASTOS, N. 291/17. *Cocoș înfierat, La oaste a plecat; Găinile câscâiau Să meargă și ele.* [Plugul]. GOROVEI, C. 299. *Husari tot înherați.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Trimite... zeace mii de viteji călărași înferați.* ALEXANDRIA, 33; — **înfierătór, -oáre** adj. = care înfierează. DICȚ.]

— Derivat din **fier** cu pref. **în-.**

ÎNFIERÁT, -Ă adj. f. *Ferré.* — (Numai în expresia) *Cale înfierată* = cale ferată. VÂRCOL, V.

— Neologismul *ferat* pătruns în graiul popular și apropiat de vechiul *înfierat* «legat în fier, ferecat» (cf. *înfierà*).

ÎNFIERÁTEC, -Ă † adj. *Changé en bête féroce.* — Schimbat în fiară sălbatică. *Înfieratecul* (: întrând în hiara cea hulitoare MINEIUL, 1776) *împărat.* DOSOFTEIU, V. S. 59.

— Formație personală din **în** + **fiară.**

ÎNFIERĂTÚRĂ s. f. v. **înfierà.**

ÎNFIERBÂNTÁ vb. I(a). 1°. *Chauffer.* 2°. *(S')échauffer, (s')allumer.* 3°. *(S')échauffer. Se griser. S'enflammer.* 4°. *Exciter (un cheval).*

1°. (În sens propriu, la origine despre lichide, p. ext. despre orice obiecte, fig. despre om) A face să fie fierbinte (exprimând de obiceiu un grad mai înalt de căldură decât «a încălzi», dar mai mic decât «a încinde»). *Énfierbent* = calefacio. ANON. CAR. *Fierbântară un coif.* DOSOFTEIU, V. S. 2. *Gura unui cuptioraș..., în care... se înferbântau uneltele schingiu[i]rilor.* C. NEGRUZZI, I 311. *Mândița înfierbântase mașina de călcat.* I. TEODOREANU, M. II 164. *După aceea au înfierbântat un cuptoriu de fier.* SBIERA, P. 33/41. *Înfierbântând o sulă în foc.* ȘEZ. V 131/19. *Înferbânt apa la foc.* LB. | (Impropriu) A arde, a schingiui în foc. *Înfierbântatu-m'ai* (: arseși-mă. DOSOFTEIU, PS.; igne me examinasti) *și nu se află întru mine nedereptate.* CORESI, PS. 33. || Refl. A deveni, a se face fierbinte. *Mâncarea, soba nu s'a înfierbântat încă.*

2°. Fig. Trans. și refl. (Despre vorbă, pasiuni, sentimente) A (se) aprinde (IV), a (se) încinde; (despre oameni) a (se) aprinde (IV), a (se) înflăcărà, a (se) irità, a-și ieși din fire, a-și pierde cumpătul. *Înfierbântà-se-va* (încinde-se SCH.; să va încinge DOS.) *ca focul voroava ta.* PSAL. (HUR.) 163/40. *A ta am înfierbântatŭ urgie.* DOSOFTEIU, MOL. 104b. *Inima mea s'au fierbântátŭ.* BIBLIA (1688) 375,2. *Arghir... cu necaz se înfierbântă.* BARAC, A. 27. *Capetele începuseră a se înferbântà: vinul își făceà lucrare.* C. NEGRUZZI, I 151.

3°. (Complementul e omul; trans.) A face pe cinevà să-i fie cald (propriu și figurat); (refl.) a se încălzì (tare). *Cucul bine cântă, că te înfierbântă.* POP., ap. GCR. II 347/16. *Copilul a alergat prea mult și s'a înfierbântat.* | Fig. A se ameți de băutură, a se afumà, a se cherchelì. | (Med. pop., despre abcese) A se inflamà, a se aprinde (III 5°).

4°. Trans. (Complementul e calul) A îndemnà, «a ațâțà calul la fugă, strunindu-l cu frâul, ațâțându-l cu pintenii și pișcându-l cu cravașa». PĂSCULESCU, L. P. *Calul își înferbântà.* ALECSANDRI, P. P 176/22.

[Prez. 1. *înfierbânt* (rar) *înfierbântéz, înfierbintéz*: (*Înfierbintează zgăul mieu și îrema mea.* PSALT. HURMUZACHI, 43/38), 2. *înfierbânți* și *înfierbinți*, 3. *înfierbântă...*, *să înfierbânte* și *să înfierbinte.* | Și: **fierbântà** † vb. I; (rar) **înfierbinți** vb. IVa. *Când dai să te răcorești, Mai tare te 'nfierbințești.* DOINE, 200/8. Dialectal: *înhierbântà*, (mai mult grafic) *înferbântà* vb. IVa. | Adjective: **înfierbântát** (cu negativul **ne(î)nfierbântat**), **înfierbintát,** † **fierbântát, -ă** = făcut fierbinte, încălzit (tare), aprins, înflăcărat, excitat, iritat; fig. amețit de băutură, afumat, cherchelit (DDRF.); (Med. pop.) cu temperatura ridicată, cu fierbințeală, (despre abcese) inflamat. *Enfierbentat* = fervidus. ANON. CAR. (Ad 1°) *Amestecându-să* [norii] *fiind înfierbântați de aburul pământului..., să lovesc ca oțălul cu cremine* (sec. XVIII), ap. GCR. II 64/22. *Picioarelc lor înfierbântate de nisipul pustiului...* EMINESCU, N. 16; (ad 2°) *Înfierbântatŭ în dragostea lui Dumnezău.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 39 (: revnitoriu lu Dumnedzeu. COD. VOR.; răvnitoriu fiind lui Dumnezău BIBLIA 1688; étant zélé pour Dieu). *Fiind norodul înfierbântátŭ...* MINEIUL (1776) 161²/2. *De mânie înfierbântați.* CONTEMPORANUL, I 774. *Nu-s nici proastă, nici netoată, Fără stau înfierbântată De dragostea de odată.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 156. *A treia zi înfierbântat!* = prea târziu. ZANNE, P. I 22; (ad 3°) *Nu bea apă, când ești înfierbântat!* (Brașov). *Află pre Athanasie trăgând de moarte și nherbântátŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 57. *Bubă înfierbintată, Bubă de 9 feliuri.* POP., ap. GCR. II 340/13; — **înfierbântátor (fierbântátór, fierbintátór), -oáre** = care înfierbântă. *O simțire de iubire în inimă M'au aprins..., dar nu cu focul cel înferbântătoriu Ce-l aprinde numai aprigul amoriu.* KONAKI, P. 120. *Vai! Văzurăm într'o zi soarele strălucitor al libertății a se 'nălța și cu razele sale fierbântătoare a învià pământul.* RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 551. *Vin fierbintător.* ALECSANDRI, P. III 386. | Abstracte: **înfierbântáre (înfierbintáre)** s. f. = încălzire (mare), aprindere, foc, căldură; schingiuire prin foc; zel, ardoare; (Med. pop.) fierbințeală. (Ad 1°) *Înfierbântarea cazanului. Sfărâmându-ți capul... cu înfierbântarea cazanului.* MINEIUL (1776) 26²/2; *Înfierbântările caznelor.* id. ib. 26²/1. *Înfierbântându-te... cu înfierbântarea dumnezeescului duh.* ib. 100²/1; (ad 3°) *Nu se poate calul pișà..., sau pentru că pișatul... se preface în piatră, sau căci înfierbintarea... nu poate răsuflà.* CALENDARIU (1814) 173; — **înfierbântát** s. a. (Ad 1°) *Pune ciorba la înfierbântat;* — **înfierbântátură** s. f. = înfierbântare, căldură, arșiță. BARCIANU; — (+ *fierbințeală, fierbinteală*) **înfierbințeálă** († **înfierbinteálă,** † **înfierbenteálă**) = fierbințeală, aprindere, ardoare; (Med. pop.) temperatură ridicată, arșiță (I), călduri. (Ad 2°) *Cu înfierbințeálă întărind unul pre altul...* MINEIUL (1776) 142²/1. *Au răsipit gerul nedumnezeirii cu înfierbințeala credinței.* ib. 74 1/2, cf. 116 1/1. *În înfierbințeala vânătorii, nu va fi văzut tocmai bine.* ODOBESCU, III 46/17. *A treia zi după înfierbințeală!* = prea târziu. ZANNE, P. I. 23; (ad 3°) *Să te bată Domnul cu înfierbenteală și friguri.* BIBLIA (1688)

146. *O neobicinuită căldură sau înfierbînţeală se lăţeşte preste tot trupul.* CALENDARIU (1814) 162/4.]

— Derivat din **fierbinte**, cu pref. **în-**.

ÎNFIERBÂNTĂTÚRĂ s. f. v. **înfierbântà.**

ÎNFIERBĂZÀ † vb. I. (*S'*)*échauffer*. — A (se) înfierbântà, a (se) înflăcărà, a (se) aprinde. [Atestat — şi fără prefix — cu rostirea dialectală *înherbădzà*, numai la DOSOFTEIU şi numai supt formele infinitivului substantivat şi participiului-adjectiv: **înfierbăzáre (fierbăzáre)** s. f. = înfierbântare, foc, ardoare. *Împăratul Eghiptilor că să pornise asupra Sarrei cu fierbădzare.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Dimonii vă trag çatră aselghie* (= desfrânare), *înfierbădzare de păcate şi pohte spurcate.* id. V. S. 164: — **înfierbăzát (fierbăzát) -ă** = aprins, înflăcărat, înfierbântat, iritat. *Un sămăţ şi dârz purciasă ca un dobitoc fierbădzat.* ib. 24$_2$. *Şi peste puţină [vreame] iarăşi venì [fata] îmbătată şi 'nherbădzată.* ap. TDRG. *Venì îmbătată şi herbădzată.* id. V. S. 236.]

— Din ***(în-)fervidio, -are** (de la *fervidus, -a, -um*). Th. Capidan, *Dacoromania*, III 758-759.

ÎNFIERBENTEÁLĂ † s. f.
ÎNFIERBINTÁT, -Ă adj.
ÎNFIERBINTEÁLĂ s. f.
ÎNFIERBINŢEÁLĂ s. f.
ÎNFIERBINŢÍ vb. IVa
} v. **înfierbântà.**

ÎNFIERÍT, -Ă adj. v. **înfierà**[2].

ÎNFIGĂTÚRĂ s. f.
ÎNFIGĂRÉŢ, -EÁŢĂ adj.
} v. **înfige.**

ÎNFÍGE vb. III 1°. *Enfoncer, ficher, planter, plonger; (se) fixer, (s')incruster; s'embrocher.* 2°. *Enfoncer, plonger; s'enfoncer; s'installer.* 3°. *Percer, embrocher, empaler.* 4°. *S'enfoncer, se fourrer.*

1°. Trans. (Complementul e un obiect ascuţit) A introduce printr'o lovitură un obiect ascuţit (p. ext. tăios) în cevà astfel, ca să rămână fixat acolo, cf. vârî, împlântà. *Să-mi ia săgeata din piept şi să n'o înfigă iar.* KONAKI, P. 62. *Au înfipt în pământ un lemn.* DRĂGHICI, R. 150. *Aducerea aminte... înfige o săgeată nouă în amărîta mea inimă.* MARCOVICI, D. 20/$_{25}$. *Meleli înfipse ambii pinteni în coastele armăsarului.* C. NEGRUZZI, I 42, cf. EMINESCU, N. 26. *Face... o cruce şi-o înfige în pământ.* CREANGĂ, P. 48. *Lupul înfigeà ghiarele într'însa.* ISPIRESCU, L. 14. *Înfipse sabia în pământ.* id. ib. 138. *Înfipse suliţa în Mihaiu.* id. M. V. 58/$_{10}$. *O înfipt cuţitul în pământ.* ŞEZ. III 67/$_{22}$, cf. MARIAN, V. 36. *Înfige toporul în pământ.* ŞEZ. I 126/$_{38}$. *Acul să-l înfigi în cevà.* ib. I 19/$_{17}$. *Înfigeam în pieptul său Un hanger înfricoşat.* TEODORESCU, P. P. 117^b. (Fig.) *Înfipse cu ură ochii lui într'ai săi.* DDRF. (Refl. = pasiv) *Custura se îndreptează bătându-o cu un ciocan mic pe un fel de nicovală, zisă batcă, ce se înfige în pământ.* DAMÉ, T. 37. *Parul se înfige cu căpătâiul în pământ* = partea cea mai tare se pune la temelie. ZANNE, P. III 278. | Refl. (Despre obiecte ascuţite, tăioase s. care pot răni) A pătrunde (şi a rămâneà fixat) în cevà, după ce a fost repezìt cu putere, a rămâneà locului, fără a se mai puteà mişcà. *Că săgeatele tale înfipseră-se în mere* (= mine). PSALT. 71/$_{12}$. *Cuţitul se înfipse tocmai în inima tânărului şi îl rănì de moarte.* GORJAN, H. I 136. *Corabia... au izbit într'un scruntar..., în care s'au înfipt... ca cum o ar fi pironit.* DRĂGHICI, R. 37. *Glonţul... se înfipse într'o cărămidă din părete.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Paloşul să cadă înaintea fiecăruia şi să se înfigă în pământ.* SBIERA, P. 89/$_2$. *Trecând printr'un loc cam gloduros, i s'a înfipt carul în imala* (= noroiul) *accea.* id. ap. TDRG.

2°. Anal. A introduce s. băgà (cu vârful) în cevà, a vârî, a împlântà. *Înger căzut, înfipt-ai piciorul tău în tină.* ALECSANDRI, P. III 185. *Şi când vâsla înfigeà...* TEODORESCU, P. P. 170. *Furca 'n brâu să mi ţi-o 'nfigi.* ib. 641. *Mâna 'n brâu îi înfigeà.* ib. 531. | Refl. (fig.) A se cufundà în..., a se face nevăzut, intrând în... *Înfipşu-mă în pâclă.* PSALTIRE (a. 1680), ap. CP. 169. *Înfigându-se în întunecoasa desime a unei păduri...* MARCOVICI, D. 13/$_{14}$. # † **A-şi înfige corturile (s. tabăra s. şederile) undevà** = a se aşezà, într'un loc, a se instalà, cf. tăbărî. *Au avut vreame să-şi înfigă şederile în Dachia noastră.* CANTEMIR, HR. 260/$_{22}$. *Îşi înfipseră corturile la şes.* P. MAIOR, IST. 211. *Mihaiu îşi înfipse tabăra în locul părăsit de duşman.* BĂLCESCU, M. V. 61.

3°. Trans. şi refl. (Complementul e persoana în care pătrunde obiectul ascuţit) A (se) străpunge. *Cu suliţa 'n piept l-o fipt.* ALEXICI, L. P. I 102/$_7$. *Alţii 'n spada noastră, năvălind, se 'nfig.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. || (Complementul e obiectul în care se introduce obiectul ascuţit) A se împlântà, a (se) fixà în..., a (se) trage în (ţeapă, frigare etc.), cf. împărà, înţepà. *După ce a ucis mistreţul,... îi înfige căpăţâna în copacul sacru.* ODOBESCU, III 75/$_9$. *Hapurile... se înfig în toată îndoitura unghiţei.* F. R. ATILA, P. 57. *Unii zicèà... Să-l cufunde 'n apă, Alţii să-l înfigă 'n ţeapă...* ALECSANDRI, P. P. 136/$_8$. *Dar nu-l frige cum se frige, Ci-l înfige în cârlige.* ibid. 263/$_5$.

4°. Fig. (Despre oameni) Refl. *A se înfige undevà* = a sta undevà nemişcat, neclintit (ca o armă ce a pătruns în corp). Cf. înfipt. | *A se înfige la cevà* = a se apucà cu tot dinadinsul şi a stărui într'o acţiune, a se pune pe... Cf. POLIZU. *Se înfipsese la muncă temeinică.* SANDU-ALDEA, U. P. 82, cf. 147. *Cum să nu te 'nhigi cu tot dinadinsul la negoţ şi la meserii?* JIPESCU, ap. TRDG. | Spec. Refl. (Despre cutezători s. obraznici) A intrà, a se băgà, a se vârî, a se amestecà nepoftit (într'o slujbă, în vorbă, în discuţie). *Când nu ne putem înfige într'însa* [= în slujbă], *atunci, o, atunci! răsturnăm pământul.* PISCUPESCU, O. 14. *Se înfipsă la vorbă atât de frumoasă şi plină de iscusinţă, încât mă miram foarte mult de dânsul.* GORJAN, H. IV 38. *La mult iar ca să câştige Nici odată nu se 'nfige.* PANN, P. V. II 153. *O horă..., singurul joc la care se 'nfig şi cei care nu ştiu jucà...* VLAHUŢĂ, D. 178. *Numai decât trebuià să se înfigă şi mama în vorba aceea.* SBIERA, P. 252/$_6$. *Nu este în lume loc Unde să nu se înfingă şi Arghira Busuioc.* D. OLLĂNESCU, ap. TDRG. | (Absol.) *Omul ăsta se cam înfige* = îşi face loc pe nedrept (în situaţii, demnităţi etc.), se vârà, se bagă, cf. intrus.

[*Înfig, înfipséiu* († şi Ban. *înfipş(u)*, odată — probabil greşală de scris — găsim forma † *înfiseră* PSALT. 71/$_{34}$), *înfipt*, imper. *înfige*. | Şi: (dial.) *înhige*, (vechiu şi în poezia pop.) **fige** vb. III LB. *Fige secerea 'ntr'un loc.* TEODORESCU, P. P. 311^b. *Luă ace d'o parà, Fige ici, fige colea.* MATEESCU, B. 72; — (cu propagarea lui *n*) **înfínge** (**înfimge** †, cu rostire dialectală: *înśinge*) vb. III. PONTBRIANT, PAMFILE, I. C. 195. *Vine zarzara de la India cu acul ascuţit să-l înfimgă în grumazii tăi.* ISTORIA POAMELOR, ap. GCR. II 98/$_{30}$. *Păreau că-mi înfingeau cevà în piept.* CONTEMPORANUL, IV 85. *Un copil înfinge un beţişor în pământ.* ŞEZ. II 59/$_2$, cf. IV 188/$_{20}$. *Înfinge toporu' sau sapa în pământ.* ibid. II 194/$_{24}$. *Cuţitul înfinge-l după uşă.* ibid. III 120/$_{10}$. *De-un purcel aflà... Şi mi-l ciopârţeà, Şi mi-l înfingeà, Pe jar îl puneà.* PAMFILE, C. Ţ. 45. *Să le înfingi la ţâţâna porţii.* GOROVEI, CR. 267. *Lupu' o*

'nceput a se jură că... nu. Hulpea face: Nu te cred..., *că doar te-ai zăpsit când eră să însinghi colţii în cumătra Paraschiva* (Cristeşti, jud. Botoşani). GRAIUL, I 533; — (+ *înfipt* Mold.) **înfípge (înfíbge)** vb. III. *Numa... înfipgeà în vreo crăpătură... sabia.* BELDIMAN, N. P. I 143, cf. 71. *Înfibge cuţitul în sânul patriii sale.* id. ib. II 181. *Să se înfibgă toporul în pragul casii.* PAMFILE, VĂZD. 150. | Adjective: **înfípt** (dialectal *încipt* ŞEZ. V 102, cu negativul **ne(î)nfipt**), **-ă,** (în poezia pop.) **fipt, -ă.** (Ad 1°) Împlântat. *Având înfiptă 'n piept săgeata.* KONAKI, P. 34. *Se va înălţà încă, atâta vreme cât va rămâneà aici un părete în picioare, o scândură înfiptă, un copac din celelalte vremi.* IORGA, B. 235. *La gugiuman aveau înfipte câte-o pană...* ISPIRESCU, M. V. 44/18. *Îmi uit... sapa 'nfiptă 'n curătură.* ALECSANDRI, P. P. 243b. *De la munte pân' la munte Numai blăni înfipte.* [Râpele]. GOROVEI, C. 319. (Fig.) Aţintit, fixat, pironit. *Ochii lui cei înfipţi şi ţintuiţi asupra ei.* BELDIMAN, N. P. I 54, cf. I 27, 150, II 114, O. 94; (ad 3°) Băgat, tras în... *Duceà, înfipt într'o suliţă, sângeratul cap al lui Andreiu.* BĂLCESCU, M. V. 393/27. *O roată de car Înfiptă într'un par.* MARIAN, SA. 230. *Cu saiaua fiptă 'n brâu.* TEODORESCU, P. P. 640; (ad 4°) Ţeapăn şi nemişcat (ca o statuie BARCIANU), neclintit, fix (ca şi când ar fi prins rădăcini); p. ext. având ţinuta dreaptă şi ţeapănă a omului ofensat şi fudul (POLIZU), înţepat (BARONZI, L. I 110/7); foarte serios, dus pe gânduri (ŞEZ. V 102). *Fiecare oştean, înfipt în locul său, ţineà ochii ţintuiţi asupra comandirului.* BELDIMAN, N. P. I 87. *El sta înfipt pe şea.* C. NEGRUZZI, I 42. *Cocostârcii, înfipţi într'un picior...* ALECSANDRI, P. III 39. *Ce stai acolo înfipt ca un butuc şi boldeşti ochii la mine?* id. T. 744. *Nina stă înfiptă în călcâie dinaintea noastră.* CARAGIALE, N. I 170/16. *Iancu... stă înfipt în colţul otelului continental.* id. M. 228. *N'a trebuit să rămân înfipt pe loc?* I. NEGRUZZI, III 4. *Erà... mândru şi sta înfipt înaintea lui.* ISPIRESCU, L. 250. *Răsăritul să găsească pe muncitori înfipţi în frumosul lucru.* I. IONESCU, M. 202. (Adverb) De-adreptul (ca glonţul care se înfige în cevà), direct, săgeată, ţintă, aţă, sfoară, glonţ, împuşcat, puşcă. *Intră în biserică. Aci merse înfipt la mir.* ISPIRESCU, L. 166; — **înfigătór, -oáre** = care (se) înfige; — (nou, mai mult familiar) **înfigăreţ, -eáţă** = (om) care se înfige (4°). | Abstracte (incidentale): **înfígere** s. f. MARDARIE, L. nr. 3692; **înfípt** s. a.; **înfi(n)gătúră** s. f.]

— Din lat. **(in)figo, -xi, -*ctum (= -xum), -ĕre** «a bate în..., a înfige». Cf. înfiptà.

ÎNFIÍ vb. IVa v. **înfià.**

ÎNFIINŢÁ vb. Ia. 1°. *Donner l'existence, créer, établir, fonder.* 2°. *Naître, résulter.* 3°. *Apparaître, se présenter, s'installer.*

1°. Trans, A da fiinţă, naştere s. existenţă la cevà; p. ext. a creà, a fundà, a face, a realizà. *Un punct în valea vieţii îmi este înfiinţat.* I. VĂCĂRESCU, P. 305/4. *Amoriul... cere... de la voi acea iubire care chiar înfiinţează pe două firi într'o fire.* KONAKI, P. 81. *Voiam să împreun lucruri nepotrivite şi să înfiinţez nefiinţa.* MARCOVICI, I. 15/5. *Alexandru I... înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică.* C. NEGRUZZI, I 271. *A înfiinţà planul alianţei între Ardeal, Moldova, Ţara Românească, şi Polonia...* BĂLCESCU, M. V. 425. *Oastea... o înfiinţă tot din oameni unul şi unul.* ISPIRESCU, M. V. 5/25. *Ministrul a înfiinţat câte o şcoală secundară în trei capitale de judeţ.*

2°. Refl. A luà fiinţă s. naştere, a se naşte; p. ext. a se produce, a se face, a se iscà. *Înfiinţându-se cu toată fiinţa noastră cuvântul cel mai presus de fiinţă.* MINEIUL (1776) 60 1/2. *Vânt... ploaie...; din aceste înfiinţându-se o furtună foarte cumplită... s'au turbat marea.* DRĂGHICI, R. 9. *Pânza aşternutului, până a se înfiinţà, socoteşte cât lucru au trebuit?* id. ib. 77. *Din apa mărei se înfiinţează sare prin fierbere şi de cătră soare şi de cătră oameni.* DRĂGHICI, R. 98. *Văzù cum se înfiinţează un boboc de floare, cum creşte.* ISPIRESCU, L. 235.

3°. (Despre o persoană) A apăreà undevà (pe neaşteptate), a se prezentà. *Alăturea în munţi ne 'nfiinţăm.* DONICI, F. II 40. *Se 'nţelege că Niţă n'a lipsit a se infiinţà la vreme.* CARAGIALE, M. 135. *Aveà un scaun sub nuc, scaunul dumnealui, pe care se înfiinţà, de cum se încălzeà timpul.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 310.

[Adjective: **înfiinţát** (cu negativul **ne(î)nfiinţat**) **-ă**=creat, fundat, instituit; real, adevărat; în fiinţă, în persoană, aievea, întrupat, personificat. *Cum că una din voi e fermecătoare, asta-i lucru înfiinţat.* GORJAN, H. II 194. *O femeie fără cucernicie este o iazmă înfiinţată.* MARCOVICI, D. 167. *S'au pricinuit... pentru cele asupra noastră izvodite... hulitoare atingere, şi cu totul neînfiinţate* (= neexistente). URICARIUL, III 61/15. *Regiment nou înfiinţat;* — **înfiinţătór, -oáre**=care înfiinţează (şi substantivat). | Abstracte: **înfiinţáre** s. f., **înfiinţát** s. a.=naştere, creare, fundare, producere; p. ext. fiinţă, existenţă; realizare, executare. *Cea ce iaste de a pururea atot putearnic şi nezidit, de la care noi am luat, cum am luat şi cealelalte zidiri, înfiinţarea* (a. 1794), ap. GCR. II 154/28. *Prin el* [= Dumnezeu] *toată fiinţa îşi câştigă înfiinţare.* KONAKI, P. 272. *Ziditorul soarelui... carele iaste făclia lumii, şi întru căldură dă înfiinţare tuturor.* BELDIMAN, N. P. II 94. *Spune-mi cum este înfiinţarea* (= cum iau fiinţă) *acestor fulgere?* DRĂGHICI, R. 72. *Mihaiu se dete cu totul întru înfiinţarea planului său.* BĂLCESCU, M. V. 259. *Un comitet teatral, care să se ocupe cu... înfiinţarea personalului.* C. NEGRUZZI, I 341. *Ele ni se arată toate ca urmări ale mărginirii radicale în chiar înfiinţarea conştiinţei omeneşti.* MAIORESCU, C. II 164. (Jur.) *Înfiinţare de sechestru*= punere de sechestru. *A cerut şi înfiinţare de sechestru pe partea de avere a băiatului vârstnic.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 78.]

— Derivat din **fiinţă,** cu pref. **în-.** Cf. fiinţà, desfiinţà.

ÎN FIÍNŢĂ loc. adv. şi adj. v. **fiinţă.**

INFILTRÁ vb. Ia *Infiltrer.* — Refl. (Despre lichide) A trece, a străbate, a se strecurà (ca prin filtru), a se introduce puţin câte puţin în porii corpurilor solide. | Fig. Trans. şi refl. A (se) introduce pătrunzând puţin câte puţin şi pe nesimţite, cf. insinuà. *În suflete şi'n inimi el a infiltrat veninul.* ALEXANDRESCU, M. 162. *Aceste începuturi de direcţie radicală se lăţesc pe zi ce merge, se infiltrează.* MAIORESCU, D. IV 526. [Şi: (cu formă românizată) **infiltrà** vb. Ia. | Adjectiv: **infiltrát, -ă** = care a trecut, străbătut, pătruns prin... (corespunzând sensului reflexiv al verbului: *ape infiltrate* = care s'au infiltrat); care a fost introdus, turnat puţin câte puţin în... (corespunzând sensului transitiv al verbului: *venin infiltrat în inimi*); (Med.) care a fost pătruns de... *Ţesut infiltrat* (de un lichid). | Abstracte: **infiltráre** s. f. = acţiunea de a se infiltrà; trecerea, străbaterea, pătrunderea lichidelor în porii corpurilor solide; p. ext. introducere înceată, pe nesimţite, cf. insinuare. *Limba românească trecută printr'o primă infiltrare de slavonism.* ODOBESCU, I 364. *Cărţile religioase... se tipăreau în Ardeal supt presiunea*

oficială a Calvinilor și cu infiltrarea de idei reformatoare. IORGA, L. II 55; — **infiltrát** s. a., **infiltrație,** (după fr. *infiltration*) **infiltrațiúne** s. f. = infiltrare. *Infiltrația apelor în pământ.*]
— *N.* după fr.

INFILTRÁȚIE, INFILTRAȚIÚNE s. f. v. **infiltrà.**

INFÍM, -Ă adj. *Infime.* — Cel mai de jos, mai din urmă (în grad, rang, specie etc.); p. ext. foarte neînsemnat, foarte mic. *Urmași ai celor dintâiu monere, infime fățuri cu viață infimă.* CONTEMPORANUL, VI 19. *De teamă să nu mai fi rămas acolo un germene cât de infim...* CARAGIALE, S. N. 108. *Cine te 'nspiră oare, gânganie infimă, De cânți cu'ntâia rază?* MIREA, C. I. 174.
— *N.* după fr. (lat. **infimus, -a, -um,** idem, superl. lui *inferus, -a, -um*).

ÎNFÍMGE † vb. III v. **înfige.**

ÎN FÍNE loc. adv. v. **fine.**

ÎNFÍNGE vb. III v. **înfige.**

INFINÍT, -Ă adj., s. a. 1°.-2°. *Infini.*
1°. Adj. Care n'are sfârșit, nesfârșit; p. ext. fără margini, fără limite, foarte mare, extrem, nemărginit, nelimitat, nețărmurit. *Mai departe se deschide și îndărătul nostru aceeași linie infinită a timpului.* MAIORESCU, CR. I 53.
2°. S. a. Ceea ce n'are sfârșit, n'are margine; nesfârșit, nemărginit. *Colonii de lumi pierdute Vin... în roiuri luminoase, izvorând din infinit.* EMINESCU, P. 222. *Vedeam valuri verzi de grâne, undoiarea unei liniști, Capul greu căzând pe bancă, păreau toate'n infinit...* id. ib. 232. **La infinit** = la nesfârșit, fără sfârșit, în chip nelimitat, foarte mult. *Aceste exemple s'ar puteà înmulți la infinit.* HASDEU, I. C. | P. anal. (Matem.) Ceea ce este mai mare decât orice cantitate dată. *Când, prin urmare, numitorul unei fracțiuni va primì cea mai mică valoare absolută, adică zero, atunci valoarea fracțiunii va puteà fi considerată ca fiind mai mare decât orice mărime dată. Aceasta se și face, dându-se valoarei corespunzătoare a fracțiunei numele de infinitul și însemnându-se prin notațiunea* ∞. CULIANU, A. 130.
[Familia: (după fr. *infinité*) **infinitáte** s. f. = număr foarte mare, cantitate nemărginită, mulțime nemăsurată. *O infinitate de mici sentimente de cazarmă, grosolane și naive, se frângeau de puterea covârșitoare a realității.* ZAMFIRESCU, R. 71.]
— *N.* din lat. **infinitus, -a, -um,** idem.

INFINITÁTE s. f. v. **infinit.**

INFINITEZIMÁL, -Ă adj. *Infinitésimal.* — Nesfârșit de mic. *O clipă de timp* [se pierde] *în împărțibilitatea sa infinitezimală.* EMINESCU, N. 33. | (Matem.) *Calcul infinitezimal* = care cuprinde calculul diferențial și calculul integral.
— *N.* după fr.

INFINITÍV adj. m., s. a. (Gram.) *Infinitif.* — (Mod verbal) care exprimă acțiunea verbului în chip vag și nehotărît, fără nici o indicațiune de număr sau de persoană. *La Români sânt patru forme ale verbelor, care, precum și la Latini și la Italiani, se cunosc din modul infinitivu.* P. MAIOR, IST. 246. [Plur. *-tive* și *-tivuri.*]
— *N.* din lat. **infinitivus** (*modus*, ca termin gram. idem).

ÎNFIORÁ vb. I(a). 1°. *Donner le frisson, la chair de poule; faire trembler, terrifier. Faire vibrer, tressaillir* (légèrement), *effleurer.* 2°. *Trembloter.* 3°. *Tressaillir d'épouvante, avoir peur* de, *trembler.*
1°. Trans. A face pe cineva să fie cuprins de fiori, a băgà în fiori (de spaimă, frică, groază); pe cineva s. ceva, p. ext. a înspăimântà, a înfricoșà, a îngrozì, a sperià. *Opinia lumei prea slab ne 'nfiorează.* I. VĂCĂRESCU, P. 54/27. *Îngrozeà pe fiecare și trupu-i înfiorà.* PANN, E. II 30. *Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare.* C. NEGRUZZI, I 243. *Vaetele... poporului... îl înfiorară de frică.* BĂLCESCU, M. V. 77. *Albert... se văzù puternic... înfiorând cu spada-i popoare numeroase.* ALECSANDRI, P. III 197. *Într' al mijloc de Țâligrad Ieftatu-s'a* (= arătatu-s'a)... *Mare hală de arap, Toata lumea a 'nfiorat.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 29. || Fig. A atinge ușor și făcând să vibreze, ca și când ar fi cuprins de un fior, a tulburà (tăcerea). *Și văzù... în mijlocul unui salon strălucit, o jună fată muiată într'o haină albă, înfiorând* (tipărit: *înfiorind*) *cu degetele ei subțiri, lungi și dulci, clapele unui piano sonor.* EMINESCU, N. 46. *Buciumul... Înfiorând cu lungi suspine Tăcerea codrilor...* D. ZAMFIRESCU, ALTE ORIZONTURI, 12.
2°. Intrans. (Fig.) A tremurà ușor (ca cel cuprins de fiori). *Stelele înfioreaù vioaie pe aria cerului.* SADOVEANU, P. S. 216.
3°. Refl. A fi cuprins de fiori (în sens propriu și figurat), p. ext. de frică, groază s. spaimă mare; a se înfricoșà, a se îngrozì, a se înspăimântà. *Numa... văzând... trupul lui Tație plin de sânge... s'a înfiorat.* BELDIMAN, N. P. II 3. *Începù a mi se înfiorà trupul.* GORJAN, H. I 32. *Otravă! strigă ea înfiorându-se.* C. NEGRUZZI, I 162. *Lumea se înfiorà.* ALECSANDRI, P. I 111. *Se înfiorează pământul și marea cu toți peștii din ea.* ODOBESCU, III 54/1. *Iubirea de moșie e un zid, Care nu se 'nfiorează de-a ta faimă, Baiazid!* EMINESCU, P. 241. *De vraja ei tresare unda Și 'nfiorează-se nisipul.* GOGA, P. 52. *Alei, oameni buni, zise cucoana înfiorându-se.* CREANGĂ, P. 330. *Se înfiorà, de gândeai că toată țără se face.* RETEGANUL, P. V. 42/30. *Chinul greu de-i povesteà Și de el se 'nfiorà.* TEODORESCU, P. P. 625b. (Med. pop.) *Mă înfioară frigurile* LB. = mă scutură frigurile.
[Prez. *înfioréz* și *înfiór* (LB.), cu rostire dialectală: *înhiorà;* și **înfiorì** vb. IV. | Adjective: **înfiorát** (în poezia pop. și **fiorát**) **-ă** = (cu înțeles pasiv, propriu și figurat) cuprins de fiori, p. ext. (Med. pop.) de friguri; (cu sens activ) care produce fiori, fioros. *Tot trupul* [e] *lânced și înfiorat.* CALENDARIU (1814) 162/2. *Nu m'am simțit atâta de înfiorat ca la privelиștea ce mi se arătà în vis.* C. NEGRUZZI, I 295. *O pădure... înfiorată de un lung freamăt.* EMINESCU, N. 23. *O trase încet spre sine, o sărută cu buze înfiorate.* SADOVEANU, M. C. 114. *Fapt înfocat Și înfiorat.* MARIAN, V. 202. *Găsì vreme să sfârșească duelul înfiorat.* PANN, E. II 73. *Mă loviră niște gânduri, Niște gânduri fiorate.* RETEGANUL, TR. 95/3; — **înfiorătór, -oáre** = (adj. și adv.) care produce fiori, fioros, p. ext. îngrozitor, înspăimântător; (și substantivat) diavol, drac (MARIAN, D. 171). *Începură... a vorbì... despre strigoi și câte alte năzdrăvănii înfiorătoare.* CREANGĂ, P. 14. *Calul au nechezat încă mai vârtos și mai înfiorătoriu.* SBIERA, P. 75/29. *Numai ce aude un glas tremurătoriu și înfiorătoriu.* id. ib. 136. | Abstracte: **înfioráre** s. f., **înfiorát** s. a. = acțiunea s. faptul de a produce s. a fi cuprins de fiori; p. ext. fiori (de friguri COSTINESCU), spaimă mare, groază. *Va umplè sufletul mieu de o sfântă înfiorare.* MARCOVICI, D. 280. *Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?* C. NEGRUZZI, I 202. *Vântul șuerà prin hornuri răspândind înfiorare.* ALECSANDRI,

P. III 8. *Azi moare 'nfiorarea celăților de stele și înțelesul tainic al cântecelor mele.* GOGA, P. 106. *Atunci o înfiorare cuprinde pe fiul craiului.* CREANGĂ, P. 192. | Pronunț. *fi-o-*.]
— Derivat din **fior,** cu pref. **în-.**

ÎNFÍPGE vb. III } v. **înfige.**
ÎNFÍPT, -Ă adj. adv. }

ÎNFIPTÁ vb. Ia = **înfige.** (Mold. cu pronunțare dial. *înciptà*). *Corbul i-o 'nciptat ciocul în piept.* ȘEZ. II 55/10. *Iară dac'o agiuns acasă, Manea o 'ncipta[t] paluşu 'n stâlpu' porții.* ib. IV 195/29. [Adjectiv: **înfiptát, -ă.** *Înciptat* = încipt, dus pe gânduri, foarte serios. ȘEZ. V. 102.]
— Derivat din **înfipt,** participiul lui *înfige.*

ÎNFIRÁ vb. I *Broder, brocher.* — A coase s. a broda în fir (4°). [DICȚ. mai dau și înțelesurile: «a băgà aţa în ac» DDRF. și «a pune în fir» ȘĂINEANU, D. U., probabil, prin confuzie cu *înșirà.* | (Întrebuințat mai ales subt forma part.-adj.) **înfirát, -ă** = cusut cu fir. *Nişte coame... unduioase se răsfirară peste umerli şi peptarul lui înfirat.* C. NEGRUZZI, I 21. *Poartă haine înfirate.* id. II 75/5. *Altița cămeşii înfirată.* ALECSANDRI, P. III 286.]
— Derivat din **fir,** cu pref. **în-.** Cf. dubletul înfierà[1].

ÎNFIRIPÁ vb. I(a) v. **înciripà.**

ÎNFIRÍT, -Ă † adj. *Inhérent à l'homme.* — Inerent firii omenești. *Patima vărsatului* (= boala numită vărsat) *firesc este coprinsă şi înfirită în făptura şi orânduiala vieții şi întinsă de la om şi până la neamul dobitoacelor.* PISCUPESCU, O. 238.
— Formație personală din **fire,** cu pref. **în-,** fără să existe și un verb *înfirì.*

INFÍRM, -Ă adj., subst. (Med.) *Infirme.* — Care este cu totul sau în parte incapabil a împlinì o funcțiune a organismului (ciung, șchiop, surd, chior etc.), neputincios, beteag, obidnic (obirnic), milog. *Un orb, un surd, un idiot, un șchiop, un ciung, toți aceştia nu sânt bolnavi, ci infirmi sau betegi.* BIANU, D. S. | Subst. *Instrumentele cu care se servesc spre căutarea infirmilor.* ODOBESCU, II 94. *Să întrețină spitaluri pentru bolnavi şi infirmi.* id. 42. [Familia: (< lat. *infirmo, -are*) **infirmà** vb. I (cu abstractul **infirmáre** s. f. și adjectivul **infirmát, -ă**), numai fig. = a zdruncinà autoritatea s. valabilitatea unui lucru, a dovedì ca neadevărat; (Jur.) a face nevalabilă o sentință, prin anulare sau reformare din partea unei instanțe superioare, (opusul lui confirmà), cf. abolì, abrogà, revocà, anulà. *Faptele infirmă teoria. Mandatul a fost infirmat;* — (după fr. *infirmité* s. din lat. *infirmitas, -tatem*) **infirmitáte** s. f. = starea individului care, fie din naștere, fie dintr'un accident sau o boală, nu mai are putința de a împlinì o funcțiune oarecare a organismului; neputință, beteşug. *În cazul când unul dintre asociați nu-şi îndeplineşte îndatoririle sale, sau când o infirmitate de toate zilele îl împiedecă...* HAMANGIU, C. C. 388. *O infirmitate... în acea stare fragedă a copilăriei...* MAIORESCU, D. IV 540; — (după fr. *infirmatif*) **infirmatív, -ă** adj. (Jur.) = care infirmă (o sentință).]
— *N.* din lat. **infirmus, -a, -um,** idem. Cf. infirmerie, infirmier.

INFIRMÁ vb. I } v. **infirm.**
INFIRMATÍV, -Ă adj. (Jur.) }

INFIRMERÍE s. f. *Infirmerie.* — Sală s. clădire în care sânt instalați și îngrijiți bolnavii din internate, pensioane, cazărmi etc., † bolniță. *Fiecare cazarmă are infirmeria sa* (1873). URICARIUL, XXII 474. | Fig. *Această infirmerie a literaturei române.* MAIORESCU, CR. I 38.
— *N.* după fr. Cf. infirm, infirmier.

INFIRMIÉR s. m. *Infirmier.* — Cel care are meseria de a îngrijì pe bolnavi, cel care caută pe bolnavi într'un spital, într'o infirmerie, † bolnicer... *Infirmieri cu condici, cu flori şi cu pachete de şocolată...* C. PETRESCU, Î. II 72. [Feminin: **infirmiéră** s. f... *Doamne de caritate şi infimiere purtând coşurile de țigări* id. ib. | Pronunț. *-mi-er(ă).*]
— *N.* după fr.

INFIRMIÉRĂ s. f. v. **infirmier.**

INFIRMITÁTE s. f. v. **infirm.**

ÎNFLĂCĂRÁ vb. I(a). (*S'*)*enflammer,* (*s'*)*embraser,* (*s'*)*échauffer,* (*s'*)*enthousiasmer.*—Trans. și Refl. (întrebuințat mai mult în înțeles figurat) A (se) aprinde, arzând cu flăcări, a bobotì, a (se) încălzì, a (se) pasionà, a (se) înfierbântà, a (se) entuziasmà, cf. (†) înfocà. *Părul ei,... poziția ei cea lenoasă, în sfârşit lumina murindă a unei lampe, ar fi înflăcărat pe Xenocrat.* C. NEGRUZZI, I 17. *Iscusita fată cu a ei căutătură ce înflăcără.* id. II 31/2. *Lăsați-mă, princesă, Îmi pare că în juru-mi se 'nflacără pământul.* I. NEGRUZZI, VI 241. *De ce căută, de ce se înflăcără mai tare.* N. GANE, ap. DDRF. *Eu zic «cucule 'nceteză», El într'alt loc se aşează Şi cântă, în rău urează, Focul îmi înflăcrează.* TEODORESCU, P. P. 346. *Dragostea s'a 'nflăcărat.* ib. 281. *Nu mai aveà pe căpetenia care să-i înflăcăreze.* ISPIRESCU, U. 59/9. || Intrans. A arde cu flăcări. *Văd casa bogatului Din mijlocu' Iadului Tăt arzân[d] şi 'nflăcărân[d]* (glosat prin «a se înălța în flacări»), *Para la vatră bătân[d].* DENSUȘIANU, Ț. H. 121. [Prez. *înflăcăréz* și (mai rar) *înflácăr.* | Adjective: **înflăcărát** (cu negativul **ne(î)nflăcărat), -ă** = în flăcări, plin de foc, aprins, înfocat, înfierbântat, plin de ardoare, entuziasmat. *Înflăcăratele holare ale universului.* MARCOVICI, D. 102. *Prieteşug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor.* C. NEGRUZZI, I 47. *În părul... de aur rubine 'nflăcărate.* EMINESCU, P. 212. *Într'un munte înflăcărat fierbe o oală cu păsat.* (= Furnicarul). GOROVEI, C. 166. *Cuvinte înflăcărate* = vehemente. DDRF. *Ochi înflăcărați* = strălucitori. BARCIANU. | (Adverb) Ca în flăcări. *Nu mă prind de al tău dor, Că-i cu totul înfocat Şi mă arde 'nflăcărat.* BIBICESCU, P. P. 28; — **înflăcărătór, -oáre** = care înflacără. COSTINESCU. | Abstract: **înflăcărare** s. f., **înflăcărát** s. a. = aprindere, ardoare, înfocare.]
— Derivat din **flacără,** cu pref. **în-.**

INFLAMÁ vb. Ia refl. (Med.) *S'enflammer.* — A se produce o inflamațiune, a se umflà, a bobotì, cf. a se tumefià, a se aprinde (III 5°). [Adjectiv: **inflamát, -ă** (Med., despre o parte a corpului) = în care s'a produs o inflamație, cf. umflat, tumefiat. | Abstract: **inflamáre** s. f., **inflamát** s. a. (Med.) = acțiunea de a se inflamà, bobotire. | Familia: (după fr. *inflammable*) **inflamábil, -ă** = (Chim.) care ia foc, se aprinde uşor, aprinzăcios; (fig.) care se înflăcărează, se aprinde, se entuziasmează. *Nu numai tinerimea uşor inflamabilă, toată lumea onestă şi patriotică...* MAIORESCU, D. 113. *Scormonind materia inflamabilă...* GOGA, Ț. N. VI 1170; — (după fr. *inflammatoire*) **inflamatór(iu), -oáre** (Med.) = care produce o inflamație, care se manifestă printr'o

inflamație. *Brâul superior prezintă afecțiuni inflammatorie.* HASDEU, I C. 179; — (după fr. *inflammation*) **inflamațiúne, inflamáție** s. f. (Med.) = stare morbidă caracterizată prin umflarea, înroșirea, căldura și durerea părții bolnave; cf. o b r i n t e a l ă, o b r i n t i r e, a p r i n d e r e. *Și de ce boală a murit Iancul B.? — De o straşnică inflamație de creieri.* C. NEGRUZZI, I 33.]

— *N.* din lat. **inflammo, -are,** idem.

INFLAMÁBIL adj. v. **inflamà.**

ÎNFLĂMÂNZÍ vb. IV[a] v. **flămânzì.**

INFLAMÁȚIE, INFLAMAȚIÚNE s. f. (Med.) v. **inflamà.**

INFLEXÍBIL, -Ă adj. *Inflexible.* — Care nu poate fi îndoit s. încovăiat, n e f l e x i b i l; p. e x t. f i g. care nu poate fi mlădiat s. înduplecat, n e î n d u p l e c a t. *O bară de fier inflexibilă. Un caracter inflexibil.* [F a m i l i a: (după fr. *inflexibilité*) **inflexibilitáte** s. f. = neputința de a fi îndoit; n e î n d u p l e c a r e.]

— *N.* după fr. (lat. **inflexibilis, -e,** idem).

INFLEXIBILITÁTE s. f. v. **inflexibil.**

INFLEXIÚNE s. f. 1°. — 2°. *Inflexion.*

1°. Înclinare (pe nesimțite), îndoire ușoară, încovăiere lină, cf. m l ă d i e r e. | (Fizică) Refracțiune, abatere, deviare a razelor luminoase.

2°. F i g. Schimbare de ton sau de accent în vorbire sau în cântare; trecere ușoară de la un ton la altul, înlesnire de a mlădia vocea (COSTINESCU), cf. m o d u l a r e. *Moalea inflexiune a vorbei moldovenești.* I. TEODOREANU, M. II 55.

— *N.* după fr. (lat. **inflexio, -onem** «îndoire»).

INFLÍGE vb. III. *Infliger.*— (Învechit) T r a n s. A da, a aplică, a impune (o pedeapsă). *Este o pedeapsă... care nu se poate inflige decât în virtutea unei sentințe.* MAIORESCU, D. I 346.

— *N.* după fr. (lat. **infligo, -ere,** idem, propriu «a lovi»), idem.

ÎNFLINTÁ vb. I v. **împlântà.**

ÎNFLOCÓS, -OÁSĂ † adj. *Brâlant.* — (Se întâlnește într'un descântec «de roșeață») Care produce inflamație, care arde. *Roșeață crăpăciosă... Roșeață înflocoasă, Roșeață neagră... Cu foc oiu arde-o, Cu miere oiu unge-o.* PĂSCULESCU, L. P. 143.

— Derivat dintr'un mai vechiu ***flacă** din lat. pop. ***flac(c)a** (= *facula*, cf. f l a c ă r ă), din care avem și în alb. *fl'âkε*, cu suf. **-os.** T h. C a p i d a n, *Dacoromania* V 472. Forma mai veche ***flăcos** a fost apropiată de verbul *înfocà.*

ÎNFLOCOȘÁ vb. I refl. *Se couvrir de duvet.*— A se acoperì cu floci, cu păr (PONTBRIANT, BARCIANU), cf. î n f i e r à, m i j l ì. [P a r t. - a d j. **înflocoșát, -ă** = mițos. BARCIANU. | D i m i n u t i v: (în ghicitori) **înflocoșícă** adj. f. *Golușică înflocoșică.* (Mănușa). I. GOROVEI, C. 221.]

— Derivat din **flocos,** cu pref. **în-.**

ÎNFLOCOȘÍCĂ adj. f. v. **înflocoșà.**

ÎNFLORÁ vb. I[a]. 1° *Parer de fleurs.* 2° *Préparer des couleurs, colorier.*

1°. A împodobì cu flori: *Noi drumul ți l-am gătì, Și calea ți-am înflorà Tot cu flori și viorele, Să nu-ți fie toamna jele, Și calea ți-aș înflorà, Înflorà-o cu ghiorghine, Să vii, drago, chiar la mine.* DENSUȘIANU, Ț. H. 251.

2°. A pregătì colori din plante (cu borș, leșie etc.) și a colorà cu ele, a î n f l o r ì (III 3°). În Bucovina... se pregătește coloarea galbenă într'astfel: se pune în câte o oală drobiță dumicată mărunt și împietrită cu piatră acră și câte un scul... Apoi oalele se umplu cu borș sălciu... (Borșul prisne-acru nu se întrebuințează, căci atunci f l o a r e a sculelor zboară)... După ce fierb cam o jumătate oră, sculele se scot și se moaie în leșie... Aceasta se numește *înflorarea în leșie.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 26.

[Mai ales supt forma a d j. - p a r t.: **înflorát, -ă** = împodobit cu flori, p. e x t. cu alte ornamente (mărgele etc.); s p e c. (despre animale) cu pete mari de altă culoare decât restul părului; (neobicinuit) înflorit, în floare. *Fața ei zâmbeà ca livezile înflorate.* GORJAN, H. IV 14. *Scumpa dulamă de serasir înflorat.* ODOBESCU, I 418. *Se așterneà, întocmai ca un lăicer verde și înflorat, o poiană largă și desfătată.* id. III 174. *Filele cu chenar înflorat.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. *Un viței, în păr înflorat, coarnele...* MON. OF. a. 1907, p. 7598. *Înfloratele sădiri.* PANN, E, I 84. *El în Turci se repezeà, Ca un vânt cam viforat Într'un pom mândru 'nflorat.* PAMFILE, C. Ț. 77. | Și: **înflorilát, -ă.** *Într'un țol negru vărgat, În spărturi înflorilat.* MARIAN, SA. 280.]

— Derivat din **floare,** cu pref. **în-.**

ÎNFLOREÁLĂ s. f. v. **înflorì.**

INFLORESCÉNȚĂ s. f. (Bot.) *Inflorescence.*— Felul particular cum sânt așezate florile pe tulpina unei plante; p. e x t. totalitatea organelor și operațiilor care prepară s. produc înflorirea.

— *N.* după fr.

ÎNFLORÍ vb. IV(a). I. 1°. *Fleurir, s'épanouir, être en fleur.* 2'. *Faire fleurir, orner de fleurs.* II. 1°. *Fleurir (être florissant, prospérer). Faire s'épanouir* (à force de soins). *Rayonner.* III. 1°. *Orner* (de fleurs, de dessins). *Enjoliver, broder* (un récit). 2°. *Fleurir* (en parlant du vin), *moisir.* 3°. *Préparer des couleurs; colorier.* 4°. *Blanchir* (en parlant de la toile).

I. (Sens propriu; despre plante).

1°. I n t r a n s. A da s. a face floare; a da s. a fi în floare. *Înflor* = floreo. ANON. CAR. *Demăreața* (= dimineața) *ca iarba treace-va, demăreața înflurì-va și treace-va; e* (= iar) *seara cade, veștedzaște și usucă-se.* PSALT. 188/11. *Să înflurești, iară poame să nu faci.* CUV. D. BĂTR. II 287. *Vedemă... și pământului răsărindu-i iarbă, și pomii înflurind.* CORESI, EV. 133/32. *Buruiana... se naște, crește, înfloare și cade de tot uscată.* KONAKI, P. 276. *Câte flori împupesc, Toate pe una jălesc, Și câte în lume înflor, Toate lui se 'nchin' cu dor.* MARIAN, Î. 227. *Ca o rujă, când înfloare Și ca sfântul soare, când răsare.* id. V. 106, cf. D. 161. *Văzù că pomul înmugurește, înflorește.* ISPIRESCU, L. 72. *Că floarea mai înfloare odată, Iar tu nu te mai faci fată.* MAT. FOLC. I 477. *E ca floarea din crenguță: Când gândești că înflorește, Ea atunci se veștejește.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 298. *Creșteți flori și nu 'nfloriți.* ib. 209. *Câte flori pe deal înflor...* DOINE, 26/12. *De dragostea noast[r]ă Înflurì un pom pe coastă.* HODOȘ, P. P. 159. *Ce-a fost verde s'a uscat, Ce-a 'nflorit s'a scuturat.* ZANNE, P. I 33. *Ce înfloare și nu se coace Și înfloare și se coace?* (= Cânepa). GOROVEI, C. 57. | (F i g.) A fi ca o floare, a avea înfățișarea unei flori, a semănà cu o floare. *Pe geamurile Hagiului înflorise ghiața cu frunze mari și groase.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Luna limpede înfloreà ca o față de aur pe seninul... adânc al cerului.* EMINESCU, N. 28. | A se acoperì de flori. *Înfloreà cărarea ca de pasul blândei primăveri.* id. P. 235. *Când înflor cărările...*

HODOŞ, P. P. 52. # **Unde înfloreşte** (s. **înfloare**) **tămâia** (s. **piperul**) = în ţări streine şi depărtate, la sfârşitul lumii, foarte departe (cf. germ. «wo der Pfeffer wächst»). *Şi mă duc, maică, mă duc, Unde 'nfloare tămâia, Nu mai vin până-i lumea, Unde 'nfloare şi piperul, Nu mai vin pân'o fi ceriul.* HODOŞ, C. 99, cf. RETEGANUL, CH. 86.

2° Trans. (Rar) A face să înflorească. *Ai înflorit floarea cea neveştejită.* MINEIUL (1776) 204$^{1}/_{1}$, cf. 14$^{1}/_{1}$, 194$^{1}/_{1}$ etc. *Firea grădinile înfloreşte.* KONAKI, P. 265. (Fig.) *Gerul pe feţe de copile înfloreşte trandafiri* (= rumeneşte feţele). ALECSANDRI, P. III 12. || A împodobi, a dichisi cu flori. *Unii... înfloresc* [colacii]... *cu diferite flori.* MARIAN, NA. 293, cf. 270.

II. Fig. (cf. floare III).

1°. Intrans. A se desvoltà (ca o floare) bine şi frumos, a-i merge bine, a-i prii, a fi în stare bună, a fi în floare; p. ext. a prosperà, a creşte (în putere, onoare, stimă). *Dereptul ca finixul înfloreaşte, ca chedrii ce sântu în Livan umnojeaşte-se.* PSALT. 194/$_{1}$. *Sănătatea ta de sârg va înflorì.* VARLAAM, C. 316$_{2}$. *Înflurescu întru cuvântele slăvite a lu Dumnezeu.* ap. CCR. 81. *I înfloriè tinereaţele.* CUV. D. BĂTR. I 410. *Iarăşi înfloreà lucrurile strămoşilor noştri din Dachia.* ŞINCAI, HR. I 11/$_{28}$. *Învăţătura va înflorì şi va cântà.* ŢICHINDEAL, F. 232. *Într'acea vreme Tamerlan... înfloreà în puterea armelor sale.* VĂCĂRESCUL, IST. 253/$_{41}$. *Neamuri mii îi cresc sub poale, Toate înflorind din mila Codrului, Măriei Sale.* EMINESCU, P. 111. || Trans. (Rar, fig.) A face, a îngriji să se desvolte bine şi frumos, să progreseze. *Eu am crescut-o* [pe Adeluţa]..., *eu am înflorit-o ca pe o garofiţă.* ALECSANDRI, T. 949. *Ai de înfloresc limba, negoţu' şi plugăria.* JIPESCU, ap. TDRG.

2°. Intrans. şi refl. A fi ca o floare: frumos, vesel, radios; p. ext. a fi într'o stare sufletească de bună-dispoziţie. *Mi să'nfloreaşte mişelul* (= sărmanul) *de suflet.* DOSOFTEIU, PS. 85. *Faţa-i înfloreà.* PANN, Ş. I 61. *Inima când se 'nveseleşte, Faţa 'nfloreşte.* ZANNE, P. II 200.

III. P. anal.

1°. (Cf. floare II 1° = desen, sculptură, broderie etc.) Trans. A împodobì (spec. a coase s. a brodà) cu desenuri, cu flori, p. ext. cu alte ornamente asemănătoare, cf. înflorà, chitì. *Şi fete vin să le 'nfloreşti altiţa.* GOGA, P. 28. | Fig. A împodobi (şi în sens de a exagerà, a umflà). *Fiind înflorit cu sângele muceniciei.* MINEIUL (1776) 183 $^{1}/_{1}$. *Cel mai mic act al cuivà..., fiecare, spunându-l vecinului său, căutà să-l înfloreascà şi să-i adaoge amănunte.* N. XENOPOL, ap. TDRG.

2°. (Cf. floare II 2° = micoderme; despre vin, borş, moare etc.) Intrans. A prinde floare. *Vinul înfloreaşte.* ECONOMIA, 168. *Vinul se trage din poloboace în butelce... pe o vreme uscată şi senină şi niciodată când înfloreşte sau când se culege viia, ci toamna şi iarna.* I. IONESCU, C. 205. *Ginu* (= vinul) *'n cană i-a 'nflorì, Turta 'n sân a mucezì.* VASILIU, C. 171. *Carnea voastră mucezească, Vinu'n ploscă să 'nflorească* (Berhişeşti, în Bucov.). Com. A. PROCOPOVICI. | P. ext. (Despre pâne LB., mămăligă) A mucezì, a prinde mucegaiu.

3°. (Cf. foare IV 2° = coloare). Trans. şi refl. A preparà colori (MARIAN, CR. 30) din diferite plante şi a colorà cu ele; p. ext. a colorà, boì, văpsì. *Flori din Joia-mare, cu care se înfloresc ouăle.* MARIAN, NA. 387. *A înflorì în leşie* s. *borş*, se spune când se prepară coloarea cu leşie s. borş. *Am să înfloresc sculele cele galbene în leşie.* id. CR. 18. *Prin Bucovina se pune în borşul căldicel puţină scorţiţă şi piatră-albastră (14—20 gr. la cofa de borş) şi apoi vasul se aşează la soare, ca să se înfloare.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 73. *A înflorì florile* = a preparà coloarea din flori. MARIAN, CR. 30.

4°. (Despre pânză) Trans. şi refl. A (se) uscà (pânza) la soare, spre a se face albă şi frumoasă, cf. (î)nălbì, bili. *Fete mari pânze nălbeau Şi pe pietre le 'nfloreau.* TEODORESCU, P. P. 558^{b}. *Pânzele să se 'nflorească Şi frumos să se nălbească, Ştii, ca coala de hârtie.* ib. 558^{b}.

[Şi: († şi în Banat) **înflurì** vb. I^{a}; (în poezia pop. şi) **florí** vb. IV^{a}. *Mustăcioara să-mi florească.* TEODORESCU, P. P. 305^{b}. | Prez. ind. *înflorésc* şi (mai ales în Transilv.) *înflór.* || Adjective: **înflorít** (**înflurít** † şi dial. MARDARIE L. nr. 4033, 4564, cu negativul: **ne(î)nflorít**), **-ă.** (Ad I 1°) În floare. *Înflorit* = floridus. ANON. CAR. *Crângurile înflorite.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Codru 'nflorit.* ALECSANDRI, P. I 197, cf. (*poiană*) id. 16 II 90. *În iarba înflorită somnoros suspină-un greier.* EMINESCU, P. 251. *Vede un păr frumos şi înflorit.* CREANGĂ, P. 286. *O câmpie... cu iarbă înflorită.* ISPIRESCU, L. 5. *Spinii înfloriţi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 492, cf. (*trandafir*) 98. *Şi se dede la hodină Sub un pom mândru 'nflorit, Florile l-or cotropit...* VICIU, S. GL. Plin de flori; (despre părul din cap, prin asemănare cu pomii în floare) pe alocurì alb, cărunt, sur; (despre obraji, prin asemănare cu un trandafir înflorit) îmbujorat, înroşit, rumen. *Având înflorite căruntеaţeale.* DOSOFTEIU, V. S. 55. *De căruntеaţe înfloritù.* id. ib. 46,$_{9}$. *Cararea... înfloritù, pe care o visează o inimă de douăzeci de ani.* C. NEGRUZZI, I 47, cf. (*cale înfloritù*) ALECSANDRI, P. I. 138. *Ţărmuri înflorite.* EMINESCU, P. 220. *Zăpăcilă... şi 'nfloritù de ruşine.* COŞBUC, F. 37. *Îl întinse fetei, care cîtì cu obrajii înfloriţi.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 6; (ad I 2°) Împodobit cu flori. *În haină aleasă... La masă chitità, La masă înfloritù, Şade şi scrie.* MARIAN, I. 175. *Ai, săracii ficiorii... Când să duc, să duc cu flori Şi napoi zin* (= vin) *cu durori, Când să duc, mărg înfloriţ[i] Şi napoi zin tăţi rănit[i].* PAPAHAGI, M. 7/$_{59}$; (ad II 1°) Înfloritor, în floare. *Alte... familii, înflorite, au pierit.* MARCOVICI, D. 39. *Văduvă de doi bărbaţi la 21 de ani, în cea mai înfloritù frumuseţă...* C. NEGRUZZI, I 57; (ad II 2°) Bine dispus, radios, rumen, vesel. *Înfloritù faţă şi veselă.* DOSOFTEIU, V. S. 159$_{12}$. *S'au întors cu înfloritù faţă şi strălуminată.* GCR. I 257/$_{39}$. *Frumuseţea-i cea înfloritù.* PANN, E. II 94. *Inima noastră este... apururea înfloritù?* MARCOVICI, D. 80. *Doi... frăţiori, Cu cosiţe poleite Şi cu feţe înflorite.* ALECSANDRI, P. II 181. *Tu, pe unde mergi şi cânţi, Nu mai vezi ochi înfloriţi.* MARIAN, I. 500. *A pus faţă înfloritù Supt o glie veştejită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 149. *Galbeni înfloriţi.* TEODORESCU, P. P. 135^{b}. Cu desenuri în formă de flori; fig., (despre stil) figurat, cu înfloriturі s. floricele. *Botinele... sticleau radioase pe covorul înflorit.* EMINESCU, N. 82. *Eu n'aş cătà, iubiţi Pisoni, să pun într'o lucrare Satirică, grosolănii şun stil neînflorit.* OLLĂNESCU, H. A. P. 33; (ad III 4°) Care a prins floare (II 2°); p. anal. mucegăit. LB. *O bucată de mămăligă, înfloritù de mucegaiu.* CONTEMPORANUL, V. I 301. (Cf. floare II 5°). *Grăunţele* [de porumb] *pocnesc* [la foc] *şi sar înflorite, albe.* VLAHUŢA, ap. TDRG.; — **înfloritór, -oáre** = (în literatură aproape numai ad II 1°, redând pe fr. «florissant») care înfloreşte, căruia îi merge bine, îi prieşte, e în floare. *Colonia romană ajunse într'o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, M. V. 6-7. *Plecaţi-vă înaintea acestui rege tânăr şi înfloritor.* I. NEGRUZZI, VI 413. *Am menire 'nfloritoare.* ALECSANDRI, P. P. 31b/$_{9}$. | Abstracte: **înflorít** s. a. = acţiunea s. faptul de a înflorì, (şi mai ales) timpul când înfloresc plantele. *Înfloritul începe cam de la mijlocul spicului,*

mergând spre extremități. SANDU, S. 63. *Mândră vreme ți-ai ales... Pe 'nfloritul pomilor.* MARIAN, I. 271; (ad III 4°) Albit, bilit. *Am pus pânzele la 'nflurit.* CIAUȘANU, V.; — **înflorită** † s. f. = podoabă. *Înflorita graiului.* DOSOFTEIU, V. S. 46; — **înflorire** s. f. = acțiunea de a înflori, timpul când plantele sânt în floare; desvoltare înfloritoare, prosperare, progres; pregătirea văpselilor din flori. (Ad I 1°) *Așteptând însă înflorirea [flori]lor.* C. NEGRUZZI, I 104. *Gerul să ne-aducă viu aminte de-ale verei înfloriri.* ALECSANDRI, P. III 12. *Venì să petreacă sărbătorile primăverii acolo, în înflorirea aceia a grădinilor.* SADOVEANU, M. 120. *Șiruri de cireși scuturâ grei omătul trandafiriu al înfloririi lor.* EMINESCU, N. 66; (ad II 1°) *Înflorirea fecioarelor.* MINEIUL (1776) 176²/₂. *La poetica Florența viața curge 'n înflorire.* ALECSANDRI, P. II 152. *Temelia înființării și înfloririi unui asemine institut.* I. IONESCU, C. VII; (ad III 3°) *După o jumătate de zi, florile strânse se stropesc cu zeamă, se resfiră pe vatră, se freacă în mâni...: aceasta se chiamă înflorirea florilor.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 118; — **înfloritúră** (**înfluritúră** LB.) s. f. = (rar) timpul când plantele înfloresc; (mai ales) podoabă, desen, figuri. *Primăvara frumoasă, Înfloritura și iarba târzie.* CALENDAR (a. 1773), ap. GCR. II 26. *Înfloritură graiurilor.* DOSOFTEIU, V. S. 46. *Mijlocul le-i strâns cu... fel de fel de înfloriturì de lână.* SEVASTOS, N. 90/11-2. *După aceste cântece urmează întrebările... mai adaogându-se p'ici-colea înfloriturì* (poate: minciuni, glume, cf. *a înflorì* III 1°) *ca d'alde astea...* MUSCEL, 101. *Bunătatea stofei nu stă în înfloritură, ci în țesătură.* ZANNE, III 385; — **înfluritoáre** † s. f. = înflorire? *Înfluritoarea sfintei evanghelie am luat.* CORESI, EV. 309/16; — (rar) **înfloreálă** s. f. = (ad III 2°) acoperire cu flori II 2° (COSTINESCU); p. ext. mucegeală (BIANU, D. S.).]

— Din lat. **floreo, *-īre** (clasic **-ēre** > *înflor*) și **înfloresco, *-ire** (> *înfloresc*). Cf. înflorà.

ÎNFLORITÚRĂ s. f. v. **înflorì.**

INFLUÉNT, -Ă adj. *Influent.* — Care are influență, cu trecere. *Mândria Națională ploà gratis la toate persoanele influente.* I. NEGRUZZI, I 270. *Mă voiu acățà de funcțiuni gros retribuite, or[i] de vreun rol politic și influent.* ODOBESCU, III 623. *Acest d. profesor erà poate membru influent...* MAIORESCU, D. IV 500. *Unul din deputații cei mai bine văzuți și influenți ai acelei majorități.* id. ib. IV 210. *Singurul pribeag influent care mai rămăsese la Munteni în vara anului 1700, Nicolae Costin...* IORGA, L. I 342.

— *N.* după fr.

INFLUENȚÁ vb. I[a] *Influencer.* — (Construit cu acuzativul s. cu prep. asupra) A exercità o influență, a înrâurì. *Un lucru care ar influență convingerea noastră în desbaterea de astăzi...* MAIORESCU, D. IV 234. [Adjectiv: **influențát** (cu negativul **neinfluențat**), **-ă** = care a suferit o influență, înrâurit. | Abstract: **influențáre** s. f. = acțiunea de a influență; înrâurire.]

— *N.* după fr.

INFLUÉNȚĂ s. f. 1°-2°. *Influence.*

1°. Acțiune fizică sau morală pe care un lucru sau o persoană o exercită asupra altuia. *Temperatura avù pururea o deosebită influență asupra fizicului meu.* C. NEGRUZZI, I 57. *Ori cât de neplăcut să fi fost spectacolul..., el avù o influență salutară asupra eroului nostru.* EMINESCU, N. 35. *Ce fel de influență vor fi având grosimea și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui câne?* ODOBESCU, III 43/7.

2°. Fig. Autoritate, trecere, înrâurire, cf. ascendent, credit. *Cere de la dânșii de a sprijinì prin a lor influență în Adunare...* (a. 1835). URICARIUL, VIII 131/23. *Influența și favoarea Excel[enței] V[oastre] a crescut.* ib. I 177/20. *România... căzù sub influența misionarilor Greci.* C. NEGRUZZI, I 201, cf. 143, 158.

[Șl: **influínță** s. f., **influénție** † s. f.]

— *N.* după fr.

INFLUÉNȚĂ s. f. (Med.) *Influenza.* — O boală epidemică și foarte contagioasă — cunoscută la noi de pe la 1820 — care se manifestă prin temperatură ridicată, dureri în tot corpul, guturaiu, tuse și printr'o stare generală de moleșire; confundată adesea cu grip a.

— *N.* după ital. **influenza,** idem (derivat din lat. *influere* «a curge în cevà, a se revărsà»).

INFLUÉNȚIE † s. f. }
INFLUÍNȚĂ s. f. } v. **influență[1].**

ÎNFLURÍ vb. IV[a] ș. d. }
ÎNFLURITOÁRE † s. f. } v. **înflorì.**

ÎNFLUTURÁT, -Ă adj. *Garni de paillettes.* — Împodobit cu fluturi (3°). *Femeile și fetele... poartă cămeși înfluturate.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 653. *În unda mândrei cămășuți, Înfluturată 'ntreagă.* RĂDULESCU, ap. TDGR.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuințat) **înfluturà,** derivat din **fluture,** cu pref. **în-.**

INFLÚXIE s. f. † (Med.) *Epanchement, dégorgement.* — Scurgere (a unei glande, a fierei etc.) în organism. MOLNAR, ap. DACOROMANIA IV 386.

— *N.* după lat. **influxio, -onem,** idem.

ÎNFOCÁ vb. I. 1°. *Mettre le feu, allumer, enflammer, brûler.* 2°. *S'allumer, s'échauffer, s'enflammer, se passionner.*

1°. Trans. A pune foc la cevà, a da foc (ȚIPLEA, P. P.), a aprinde, a arde (pe cinevà s. cevà) cu foc, a înfierbântà în foc, a încălzi la foc (T. PAPAHAGI, M.), a încălzì până la incandescență. *Înfocară țăpuș de her.* DOSOFTEIU, V. S. 37₃. *Înherbântă o tigae de o înfocă, de-i mergeà scânteaele.* id. 7₂. *Înfocară un bou de aramă.* id. 136₂. *Dacă înfocară vârtos căminul...* id. 5, cf. 234₂. *Și cu foc îl înfocă.* MARIAN, V. 37. | Refl. A se face fierbinte, a se înfierbântà. ȚIPLEA, P. P.

2°. (Fig.) Refl. (pronominal) A se aprinde (de patimă, mânie, indignare etc.), a se înfierbântà, a se înflăcărà; a se pasionà; a se agità, a se excità, a se iritâ, a se surexcità. *Să înfocà vârtos să să închipuiască lor.* DOSOFTEIU, V. S. 26. *Înfocându-ș[i] căldura spre Dumnedzău...* id. ib. 26. *Alaric pentru aceasta înfocându-să, leat 409, au intrat în Italia.* CANTEMIR, HR. 276/3. *De care cuvinte înfocându-se Valens, îndată au ieșit din Țarigrad.* id. 251/11. *Jidanul cel tânăr se înfocă din ce în ce mai tare.* CONTEMPORANUL, III 824.

[La prez. ind. pers. III, la CANTEMIR, HR. 6/19 și forma: *se înfocază.* | Adjective: **înfocát, -ă.** (Ad 1°) Aprins, fierbinte, înfierbântat, cald peste măsură, incandescent. *Să sui în patul cel înfocátŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Smoală înfocátă.* id. ib. 94. *Cămin înfocátŭ groznic.* id. ib. 3. *Jeratic înfocátŭ.* id. ib. 95,2. [Lănci] *arse și 'nfocate.* id. PS. 26. *Focul poftei nu mai gios în stepena arsurii iaste decât metalul înfocat.* CANTEMIR, IST. 29. *Tu care ai locuință în acest cer înfocat.* C. NEGRUZZI, II 9. *Cocoarele... vin... de prin clime înfocate.* ALECSANDRI, P. III 28. *Soarele surâse și el în înfocata lui împărăție.* EMINESCU, N. 4. *Dă poroncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată, ca să*

doarmă pentru veşnicie. CREANGĂ, P. 249. *Armăsarul suflă cu o nară... aer înfocat.* ISPIRESCU, L. 31. (Prin asemănare cu coloarea focului) Roşu aprins, roşu deschis, viu. *Trandafirul cel înfocat.* EMINESCU, N. 29. *Am o pară frumoasă, La un capăt înfocată, La un capăt secerată.* (Cocoşul). GOROVEI, C. 96. *Năfrămuca de la mine... De-i vedeà că-i ponosită, Poţi şti bine că-s murită; De-i vedeà că-i înfocată, Poţi a şti că-s înnecată.* PAPAHAGI, M. 115/38. (Med. pop.) Inflamat. *Băşică înfocată.* ŞEZ. I 57/4. *Roşaţă înfocată.* ib. II 91/4. (Fig.) *Ochi înfocaţi* = de foc, aprinşi, arzători, scânteietori, sclipitori, vii, expresivi, ageri. *Iar sălbaticii oşteni a lui Romil, să arunce... cu ochii lor înfocaţi.* BELDIMAN, N. P. I 15. *Ochii săi negri, mari şi înfocaţi, părul său lung.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 260. *Doi ochi strălucitori şi înfocaţi.* CONTEMPORANUL, III 618. *Lacrimă înfocată* = ferbinte. *Curg lacrimi părău şi vale, Lacrimile înfocate De fete nemăritate.* HODOŞ, P. P. 229; (ad 2°) Aprins, infierbântat, înflăcărat, aţâţat, animat, însufleţit, agitat, excitat, iritat, surexcitat, înfuriat. *Înfocat de mânie, luând buzduganul...* LET. II 96/19. *Valurile înfocate multă vreame ne-au bătut.* BELDIMAN, O. 28. *Dragoş înfocat, O* (= căprioara) *goneşte ne'ncetat.* ALECSANDRI, P. II 90. *Văzând voinicul pe zâna aşa..de înfocată...* SBIERA, P. 36/31. *Aşà îmbli di 'nfocat, Cum ar ci* (= fi) *un om turbat.* VASILIU, C. 67; cf. TEODORESCU, P. P. 518, ŞEZ. I 44b/2, VII 86. (Despre avânt, simţire, fantazie, râvnă, dragoste, amor, inimă etc.) Exaltat, impetuos, pasionat, cu foc, plin de foc, înfierbântat. *Nespus ah şi vah din* [*n*]*focata-i inimă ieşeà.* CANTEMIR, IST. 365. *A mea înfocată şi deşartă fantazie.* MARCOVICI, C. 16/16. *Alergăm cu râvnă înfocată.* id. ib. 100. *Un sărutat lung şi înfocat.* ALECSANDRI, P. P. 15b/16. *Fulgerul ce aprinde o dragoste înfocată.* KONAKI, P. 82. *Nădejdi, viaţă, cinste, simţirile 'nfocate.* ALEXANDRESCU, M. 68. *Suvenir de dragoste înfocată.* ALECSANDRI, P. I 125, cf. P. P. 22b/1. *Acesta e limbajul adevăratului amor! laconic şi înfocat.* C. NEGRUZZI, C. 61. *Cu inimă înfocată.* TEODORESCU, P. P. 170b, cf. MAT. FOLC. 295. | Abstracte: **înfocáre** s. f. (Ad 1°) Foc, ardere; cf. incendiu; cauterizare. *Au ars Ţarigradul cu foarte mare înfocáre.* DOSOFTEIU, V. S. 1$_2$. *Coastele i-au frântu-i cu 'mfocări cu undelemn.* id. ib. 231$_1$. *Pomenirea înfocării* (lemma: arderii). id. ib. 1$_{11}$. *Se topeşte sub arsura soarelui cu înfocare.* KONAKI, P. 83. † Agitaţie. *Apele fugì-vor de rea 'nfocare.* DOSOFTEIU, PS. 51. (Ca termin medical) Aprindere. *Înfocarea, aprinderea plumânilor. Seamnele din care se cunoaşte: calul răsuflă greu, i se bat flămânzările,... şi calul nici de cum nu zace.* CALENDARIU (1814) 164/5. *Înfocarea ochilor.* ib. 176/26; (ad 2°) Foc mistuitor, înflăcărare, ardoare; entusiasm, pasiune, patimă; exaltare; zel. *Cu înfocări fără stâmpărări inima mi s'au cuprins.* CANTEMIR, IST. 161. *Buze arse de-a dragostei înfocare.* KONAKI, P. 99. *Tinerii o priveau cu amor şi înfocare.* C. NEGRUZZI, I 64. *Înfocarea... către învăţătură.* id. II 143/14. *Nume ce 'n înfocarea închipuirei mele, Pe strălucita-i frunte îl văd şi îl citesc.* ALEXANDRESCU, M. 99. *Se puse cu multă silinţă şi înfocare să sfârşească podul.* BĂLCESCU, M. V. 110. *Cu glasul plin de înfocare.* EMINESCU, N. 121. # *Cu înfocare* loc. adv. = cu înflăcărare, cu ardoare, cu pasiune, cu foc (II 1°). *Doi prieteni ce o caută cu înfocare.* MARCOVICI, C. 38/17. *O chemam cu înfocare.* ALEXANDRESCU, M. 106. *Libertatea pe care o doreau cu înfocare.* BĂLCESCU, M. V. 393/11. *Calu-i turbă, muşcă, sare, nechezând cu înfocare.* ALECSANDRI, P. II 15, cf. CREANGĂ, P. 234; — **înfocătúră** † s. f., **înfocăciúne** s. f. (Med. pop.) = aprindere. *Văzù tămăduindu-să îmfocătûri trupeşti.* DOSOFTEIU, V. S. 178/1. *Nu sâmţ nemică de înfocătúra aceştii căldări.* id. 7. *Vaca din înfocăciune se umflă la pulpă.* ŢIPLEA, P. P. 102.]

— Derivat din **foc,** cu pref. **în-.**

ÎNFOCĂCIÚNE s. f. } **ÎNFOCĂTÚRĂ** † s. f. } v. **înfocà.**

ÎNFOFOLĂ vb. I^a v. **înfofolì.**

ÎNFOFOLÍ vb. IV^a. *Emmitoufler.* — Trans. şi refl. (Braşov) A îmbrăcà, a învălì în multe haine (groase şi călduroase), spre a (se) ferì de frig, cf. înhăimurà, blobojì, îmboldorì, încotoşmănà. [Şì: **înfofolà** vb. I^a. ALEXI.] Cf. înfolfoşà.

ÎNFOFOROJÁ vb. I^a. *Malmener?* — A schingiuì (?). *Au tăiat-o, au bucăit-o, au înfoforojat-o, au scâlciat-o, dă nu mai înţălegi, limbă e ori ce brezaie este?* JIPESCU, O. 54.

ÎNFOÍ vb. IV^a. v. **înfoià.**

ÎNFOIÁ vb. I. I 1°. *Ameublir* (la terre) par des façons, labours, etc.; (refl.) *s'ameublir.* 2°. *S'imbiber* (d'eau). *Croître, monter* (en parlant de l'eau). 3°. *Bouffer* (de cheveux). 4°. *Se gonfler* (d'un oiseau). 5°. *S'épanouir* (d'une plante). 6°. *Bouffer* (de vêtements). 7°. *Gondoler* (de la peau, d'une écorce). II *Se couvrir de feuilles.*

I Sens etimologic, în legătură cu cuvântul *foale;* (rar trans. LB.; mai ales refl.) A (se) umflà, a (-şi) mărì volumul (rărindu-se). Spec.:

1°. (Despre pământ; în opoziţie cu a îndesà s. a bate). A face să crească, (refl.) a creşte în volum rărindu-se (prin arare, săpare etc.), a (se) afânà. *Pământul arat se bate şi nu se înfoieşte.* I. IONESCU, C. 7. *Prin tăierea fierului* [de la plug] *şi răsturnarea cormunei, pământul din brazdă se mai înfoieşte, adecă îşi mai răreşte volumul.* PAMFILE, A. 53.

2°. (Despre materii care se pot îmbibà de apă) A se umpleà de apă, a-şi luà apă. CABA, SĂL. *Umple butea cu apă şi după ce s'a înfoià, dă-i sare cu grosul şi până deseară e gata apa sărată... Fata... făcù aşà şi pe când veniră şărpoaicele, sărătura erà gata.* MERA, L. B. 31. | (Despre apă) A creşte, a se umflà. *Se înfoaie apa, de trecù peste ţărmuri.* RETEGANUL, P. 56/1.

3°. (Despre păr) A se zburlì, a se umflà, a se desface (PĂSCULESCU, L. P.) prin pieptănare s. de vântul ce suflă în el, a se face vâlvoiu. *Un vânt mare aburà, Chica lui Gruia înfoià; Şi Turcu' când îl vedeà, De frica lui se înnecà.* ŞEZ. IX 173. *I se înfoiasă barba* (Romanaţi). PĂSCULESCU, L. P. 246/9.

4°. (Despre păsări) A se umflà în pene. *Tutca* (= curca) *se 'nfoaie* (Timişoara). Com. A. COSMA.

5°. (Despre unele plante) A se mărì prin desfacerea frunzelor, a se învoltà; cf. bătut. *S'a înfoiat ca varza Şi s'a îngânfat ca barza.* PANN, P. V. I 161, ZANNE, P. I 303. *Floarea largă, înfoiată.* IORGA, CH. I. II 39. *Paltin înfoiat, Subţire şi nalt.* TEODORESCU, P. P. 459.

6°. (Despre hainele bătute de vânt s. care se fac astfel, ca să nu se lipească de corp) A se umflà. | P. ext. (despre femei care se îmbracă cu asemenea haine s. cu multe fuste) A se purtà cu haine înfoiate; fig. a se fudulì gătindu-se cu haine multe s. nouă. Cf. BARONZI, L. I 110. BARCIANU.

7°. (Despre pielea care se băşică, despre scoarţa pomilor; fig. despre pântece) A se umflà. *De-o mai merge burta părintelui tot înfoindu-se..., apoi n'o să mai poată ieşì cu căderniţa prin derele mici.* V. A. URECHIÀ, ap. TDRG.

II. (Literar, prin apropiere de cuvântul *foaie;* varza s. floarea *înfoiată* a putut fi considerată ca o varză s. floare «cu multe foi») A se acoperi s. umpleà cu multe foi (cf. înfoiat).

[Și: **înfoi** vb. IV^{a}. || Abstracte: **înfoiáre (înfoíre)** s. f.; **înfoiát (înfoít)** s. a. | Adjectiv: **înfoiát, -ă** = umflat, afânat, rărit, imbibat, crescut, zburlit, etc.; cu multe foi, plin de foi. (Ad I 1°) *Pământul înfoiet are mai puțină vreme de a se învârtoșà.* I. IONESCU, C. 6, cf. 25, 26. *Grăpatul... are de scop de a netezì bucata arată..., de a acoperì sămânța... și de a îndesà sau păturì pământul înfoiat prin arare.* PAMFILE, A. 61; (ad I 2°) *Se făcù din ea o apă mare, o Dunăre! dar nu mai erà lată, dar nu mai erà înfoiată!* RETEGANUL, P. I 40/$_{14}$; (ad I 3°) *Fetele care... îmblà cu capul zborșit, înfoiat și dupuros, sânt poreclite... «buhă».* MARIAN, O. I 213; cf. DR. V, 293; (ad I 1°) *Țăranii cu pălăriuțe și haine albe înfoiate.* IORGA, N. R. A. I 245. *Femeile... cu cisme mari supt rochia înfoiată.* id. N. R. B. 38. *Împărăteasa, cum erà ea înfoiată numai cu fuste și cu rochii de mătăsuri și de catifele...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (P. anal.) *Plăcinte înfoiete.* ALECSANDRI, I 139; (ad I 7°) *Pielea de pe spinarea [vite]lor* [bolnave] *e așà de înfoiată, că atingând-o cu mâna, foșcăește, ca și când ar fi deslipită de carne.* MARIAN, ap. HEM. 171^{3}/$_{2}$; (ad II) *Arabescuri formate de ramuri înfoiate.* ODOBESCU, II 188. | Pronunț. *-fo-i(a)-*].

— Dintr'un lat. pop. ***infollio, -are** (din **in-** și **follis,** cf. *folliati* «un fel de încălțăminte largă imitând foalele fierarului»). Cuvântul se găsește și la Aromâni: *mful'are* «a umpleà un burduf cu lapte, cu brânză etc.», *disful'are* «a începe un burduf de brânză». CIHAC, I 97, P. Papahagi, *Notițe etimologice* 35, CDDE. nr. 619. Cf. înfulecà, sufulcà.

ÎNFOLFOȘÁ vb. I^{a}. *Charger.* — Trans. (Complementul e omul) A încărcà pe cinevà cu diferite obiecte, umplându-i brațele, buzunarele etc. *Te înfolfoșează* muma sau un prieten, când îți umple buzunarele, sânul, și-ți mai pune și'n vreo legătură mere, pere etc. (Teleorman). ION CR. VII 252. [Adjectiv: **înfolfoșát, -ă** = încărcat (dar nu la spinare). ib.]. — Cf. înfofolì.

IN-FÓLIO loc. adj., s. a. sing. *In-folio.*— (Formatul unui volum) în care coala de tipar e îndoită în două; p. ext. carte de formatul acesta, foliant. *L-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.* C. NEGRUZZI, I 4. *Manuscripte... de formatele in folio.* ODOBESCU, I 343. *Multe ore plăcute am petrecut împreună, în mijlocul acelor in-folio.* GHICA, ap. DDRF. [Pronunț. *-li-o.* | Fără formă deosebită la plural. | Familia: (< germ. *Foliant*) **foliánt** (pronunț. *-li-ant*) s. a. = volum in-folio. *Două mari foliante despre viețile sfinților.* SBIERA, F. 95.]

— *N.* din lat. **in folio** «în foaie».

ÎNFOLOSÍ † vb. IV^{a} v. **folosì.**

ÎNFOLTÍT, -Ă adj. *Ventru.* — Cu burta mare (vorbind de animale). PĂSCULESCU, L. P. *Este-o mânzuliță Folte și 'nfoltită* (Târgoviște). ib. 40.

— Derivat din **folte,** cu pref **în-.**

ÎNFOMÁT, -Ă adj. *Affamé.*—Înfometat. *Obosit, înfomat, tremurând, fără bani.* DELAVRANCEA, ap. TDRG.

— Cuvânt literar, derivat (după fr. *affamé*) din **foame,** cu pref. **în-.** Cf. înfometà.

ÎNFOMETÁ vb. I^{a}. *Affamer.* — Trans. A lipsì pe cinevà de cele trebuincioase pentru hrană, a face pe cinevà să sufere de foame, a chinuì, a constrânge prin foame s. prin foamete. [Adjectiv: **înfometát** (negativ: **ne(i)nfometat), -ă** = lipsit de cele trebuincioase pentru hrană, chinuit de foame; constrâns prin foame s. foamete; suferind de foame, flămând (tare și mereu). *Ciori înfometate ce hrana 'n țipete își cer.* N. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Împiedecându-se de un bostan scos de purcei, cade mal peste înfometații copilași.* M. FLORIAN, SĂM. I 387. | Abstract: **înfometáre** s. f. = acțiunea de a înfometà.]

— Derivat din **foamete,** cu pref. **în-.** Cf. înfomat.

ÎNFORFOCÁ vb. I^{a} refl. *S'attifer, se pomponner.* — (Ironic) A se împopoțonà, a se gătì. CIAUȘANU, V. [Prez. ind. *mă înforfochéz.* | Și: **înfurfucà** vb. I^{a}. ib. | Adjectiv: **înforfocát (înfurfucát), -ă** = împopoțonat, gătit. ib.] Cf. înforfoiàt.

ÎNFORFOIÁT, -Ă adj. *Exagéré, extravagant.*— (Transilv., despre felul cuivà de a vorbì, de a se îmbrăcà, de a se prezentà) Exagerat, extravagant. Cf. VICIU, GL.

— Derivat din **forfoiu** (*fârfoiu*) Cf. fârfălì și înforfocà.

INFÓRM, -Ă adj. 1°.-3°. *Informe.*

1°. Fără formă (determinată bine. Cf. amorf), cu o formă imperfectă, grosolană, cf. pocit, urît; p. ext. nelucrat, brut. *Ca măiestru vei ști fără îndoială să tragi folos și din acest material inform.* ODOBESCU, II 316. *Se întâlnesc și mici idolași informi, lucrați în lut ori în bronz.* id. 145. *Se așteptà încă omul care să reunească și să dea o formă materialului împrăștiat și inform.* IORGA, L. II 612.

2°. Fig. Nedesăvârșit, imperfect. *N'am putut ajunge decât la o încercare informă, cu mult mai jos de legitimele d-voastră așteptări.* ODOBESCU, II 399.

3°. P. ext. Cu altă formă decât ne-am așteptà, neproporționat, prea mare. *Un prag inform la o sărmană colibă.* CARAGIALE, N. S. 33.

— *N.* după fr. (lat. **informis** «fără formă»). Cf. diform.

INFORMÁ vb. I^{a}. (*S'*)*informer.* — Trans. A pune în curent, a da cuivà informațiuni, a încunoștințà, a înștiințà. *Cel ce v'a informat, a căutat să vă inducă în eroare.* | Refl. (construit mai rar absolut; de obiceiu se arată prin la s. de la persoana de la care s. locul de unde luăm informația, iar obiectul informației prin de, despre s. printr'o propoziție obiectivă) A se pune în curent, a luà informațiuni, a căutà să afli, a cercetà (I 5°). *Informându-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că...* C. NEGRUZZI, I 325. *M'am informat în urmă că cel puțin în Târgu-Jiu s'au îndreptat lucrurile.* MAIORESCU, D. IV 521. *De la o vreme el nu mai are decât izvoarele ungurești pentru a se informà, pe lângă acele care fusese folosite de predecesori: Ureche și Simion Dascălul.* IORGA, L. I 91. *El vine să se informeze.* GOGA, Ț. N. VI 1537. *M'am informat la gară de la impiegat când pleacă trenul.* [Și: **informuí** † vb. IV^{a} = a informà, a lămuri. *Prevorovire. Informuind cetitoriul* (este titlul unui capitol din) CANTEMIR, HR. 215. | Adjective: (după fr. *informé*) **informát** (negativ: **neinformat), -ă** = care a fost pus la curent, căruia i s'au dat informațiuni, care a primit relațiuni (complete), încunoștințat. *Acest jurnal e de obiceiu bine informat;* — (după fr. *informateur*) **informatór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel s. cea)

care informează, dă relații (exacte), pune la curent; p. ext. autor de la care culegem informațiuni. *Informatorii săi se par a-i fi dat... o noțiune confuză.* HASDEU, I. C. 184. *Pe vremea lui, spune același informator, boierii trebuiau să steie în picioare la Divan.* IORGA, L. II 115. (Jur.) (Spre deosebire de martor) Cel chemat înaintea unei instanțe, numai spre a da informații, nu și spre a depune mărturie; — (în Transilv.) **informativ, -ă** adj. = care servește ca informațiune. *Vot informativ*, cf. vot consultativ. | Abstracte: **informáre** s. f. = acțiunea de a informà; — (după fr. *information*) **informațiúne, informáție** s. f. = relațiune (ce se dă, se ia s. se primește) despre **cevà**, cunoștință, cf. cercetare, iscodire, încunoștințare, știre, veste, † auz (I 2°). *Starea informațiunilor noastre arheologice nu este ajunsă la un grad care să ne permită a determinà epoca...* ODOBESCU, II 183. *După lege, comisia de informațiuni trebue să înainteze raportul ei în 10 zile.* MAIORESCU, D. IV 38. *A copiat-o, modificând unele pasaje, și a completat-o cu informații proprii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST., II 301. *Acest autor are o bogată informație* = se servește de multe izvoare.]

— *N.* după fr. (lat. med. **informo, -are,** idem.) Cf. înformuì, înformălui.

ÎNFORMÁ vb. Ia. 1°. (*Se*) *former*, (*se*) *constituer.* 2°. *Se parer, s'embellir.*

1°. (Învechit; în Moldova, apoi prin Mehedinți, Argeș, Vâlcea, pop. și azi) Trans. A formà, a alcătuì, a face, a constituì. *Purtând mulți steaguri, nici unul arme, Doar cu strigarea înformà larme.* ZILOT, C. 353. *Porunci să aducă o piele de bou... o făcù fășii foarte subțiri, cu carele înformă o circumferență de coprindere de 500 de pași.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 257/40. *Am urmărit asemănările noastre cu limba latină..., dar nu ne-am bătut capul cu neasemănările — și tocmai neasemănările înformează... geniul limbilor și desparte o limbă de alta.* RUSSO, S. 87. [Hotarul județului] *apucă pe la Mihaileni..., înformând un cot cu Molnița.* I. IONESCU, D. 10. | Refl. A se formà, a luà forma unui lucru. *Acești patru lei turnă pe gurile lor niște apă întocmai ca cristalul de limpede, care, cu curgerea ei în lighean, se înformă în felurimi de pietre scumpe.* GORJAN, H. I 66.

2°. (La Românii din Serbia) Refl. A luà o formă frumoasă; p. ext. a se gătì, «a se chichì». *Țoalele că și le luà Și mai mândru se 'nformà.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 305. *Din Alexandru Ghica a 'nceput șicoale* (= școala) *în Țara rumânească, venì Cuza și să 'nfurmă șicoalele.* GRAIUL I 8. *În Jina avem școală cu șasă clasă și Unguru leagă cărți ungurești mai cu de-a musai, ca să să 'nfurmeze limba lui.* ib. II 110.

[Și: (< *furmă* = formă) **înfurmà** vb. Ia; — (cu sufixe românești) **înformuì** † vb. IVa = (trans.) a alcătuì, a aranjà, a ticluì; (refl.) a luà forma cuivà, a se transformà în... *Vulpea dară într'acesta chip și socoteală își orândui și cuvintele își informui.* CANTEMIR, IST. 65. *Glasul și aripele corbului dându-i, și cea din moșie a pardosului pestriciune lăsându-i, cu bună seamă pardos-corb sau corb pestriț se va înformuì.* id. ib. 105; — **înformălui** † vb. IVa refl. = a se lustruì, a se fețuì. *Țiteron... mergând în Greția, cei de frunte și aleși filosofi ascultase... Pentruca să se înformăluiască..., pre sama lor să dedease.* id. HR. 87/8. | Adjective: **înformát (înfurmát** VĂLCOV, V.), **-ă** = format; gătit; **înformuít, -ă** † = ticluit; **înformăluít, -ă** † (Jur.) = cu formele făcute, întărit cu formula executorie. *Dulăii, de aceastea cu înformuite doveadele a hamelionului tare deverindu-se și cuvintelor lui încredințându-se, îndată...* CANTEMIR, IST. 277. *Primind... de la sf. Episcopie actul... înformăluit de înalta ocârmuire...* (a. 1852). URICARIUL, III 251/26, cf. 248/15. | Abstract: **înformăluíre** † s. f. = informație, lămurire. *Pentruca să dăm cetitoriului nostru puțină înformăluire în ce chip adică să poată... să înțăleagă.* CANTEMIR, HR. 215/7.]

— Formație cărturărească din lat.-med. **informo, -are** sau din **formo, -are,** cu pref. **în-.**

ÎNFORMĂCÁT, -Ă adj. = **fermecat,** vrăjit. T. PAPAHAGI, M. 99/75.

ÎNFORMĂLUÍ † vb. IVa (ș. d.) v. **înformà.**

INFORMÁȚIE, INFORMAȚIÚNE s. f. v. **informà.**

INFORMATÍV, -Ă adj. v. **informà.**

ÎNFORMUÍ † vb. IVa (ș. d.) v. **informà** și **înformà** ș. d.

INFRÁCȚIE, INFRACȚÍUNE s. f. *Infraction.* — Călcare s. rupere a unui angajament, a unei porunci, reguli stabilite, a unui tratat, a unei legi; cf. violare. *Infracțiune la regulile ceremonialului.* ODOBESCU, I 324. *Se poate transige asupra unei acțiuni civile, ce derivă din o infracțiune.* HAMANGIU, C. C. 426.

— *N.* după fr. (lat. **infractio, -onem** «frângere»).

INFRACTÓR s. m. *Infracteur.* — Cel care calcă s. violează un angajament, o regulă, o lege, un tratat; cf. violator.

— *N.* după fr. (lat. **infractor, -oris** «frângător»).

ÎNFRĂGEZÍ vb. IVa = **frăgezì.** [Adjectiv: **înfrăgezít, -ă** = frăgezit. *Zâmbeau cu buze înfrăgezite de carmin femeile.* C. PETRESCU, S. 192.]

ÎNFRÂIÁ vb. Ia v. **înfrânà.**

ÎNFRÂMÁSEȚÁ † vb. Ia v. **înfrumusețà.**

ÎNFRÂMȘÁ † vb. Ia v. **înfrumușà.**

ÎNFRÂMSĂȘÁ † vb. Ia
ÎNFRÂMSEȚÁ vb. Ia
ÎNFRÂMȘEȚÁ vb. Ia
ÎNFRÂMȚEȘÁ † vb. Ia
} v. **înfrumusețà.**

ÎNFRANÁ vb. I(a) 1°. *Brider* (un cheval etc.). 2°. *Refréner, modérer, maîtriser, dompter, réprimer;* (refl.) *se contenir, se maîtriser, s'abstenir.*

1°. (În înțeles propriu, întrebuințat numai în lit. pop.) Trans. A pune frâu (unui cal, măgar, catâr etc.). *Enfren* = freno. ANON. CAR. *Fătfrumos înșălă și înfrână calul.* ISPIRESCU, L. 4.

2°. Fig. (trans.) A ținea cevà în frâu, a stăpânì, a dominà, a domesticì, a stăvilì, a potolì, a calmà; (refl.) a se stăpânì, a se abținea de la cevà. *Se înfrâre neștiința oameniloru celora nebuniloru* (= să astupați. N. TESTAMENT 1648; *să înfrânați.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 148/7. *Acela e desfârșit bărbat silnic a-și înfrână tot trupul.* PRAXIUL, ap. GCR. I 9/29. *Poftele lumii... să le înfrânezi și să le hățuești.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Căci tinerimea din orice stare... astăzi cutează Rea cugetarea d'o înfrânează.* ZILOT, CRON. 351. *Să înfrânăm și să îndreptăm pe cei neascultători.* URICARIUL, II 28/18. *Dachii nice cum nu se înfrână* (= nu se abțineau) *a treace preste Dunăre.* P. MAIOR, IST. 2. *Acea mare strășnicie pre[a] puțin îi înfrână [pe tineri].* BELDIMAN, TR. 49. *Vei înfrână relele năravuri.* MARCOVICI, II 9/32.

Să le înfrânăm pornirile... noastre. PISCUPESCU, O. 164. *Să înfrâneză* (= îngrădeşte, stavileşte, reduce) *întrebuinţarea* [vinului] *de toate stăpânirile, cu dajdia lui.* ib. 199. *Să-şi mai înfrâneze bucuria acea mare.* DRĂGHICI, R. 211. *Să-ţi mai ţii gura, să-ţi mai înfrânezi condeiul.* ALECSANDRI, T. 1366. *Oamenii... îşi înfrânară resimţimintele.* ODOBESCU, III 468/6. *Dacă dobitoacele n'ar fi fost înfrânate de de mult, ar fi sfăşiat pe om.* CREANGĂ, P. 209. *Se îndârjeà, Dar tot el se înfrânà.* TEODORESCU, P. P. 546b. | † Spec. (Jur.) *Pravila înfrâneză pe creditoriul carele...* PRAVILA (1814) 21. *A înfrânà cu pedepse pe cei vinovaţi.* ib. 2. *Pravila îl înfrâneză pre pârâş.* ib. 11.

[Prez. *înfrânez* şi *înfrân.* COD. VOR. 148/7, GCR. II 235, LB.; — (apropiat de *frâu* şi de verbul *înşăuà*) **înfrâuà** vb. I. (Ad 1°) *Aşà cal îi trebuià... Frumuşel mi-l înşăuà, Înşăuà şi-l înfrâuà.* ALECSANDRI, P. P. 79b; — (apropiat de plur. *frâie*) **înfrâià** vb. Ia (ad 1°). | Adjective: **înfrânát (înfrâiát;** negativ: **ne(î)nfrânat), -ă** = căruia i s'a pus frâu (propriu şi fig.), stăpânit, dominat, domolit, cumpătat, moderat, abstinent; (negativul şi cu sensul de: nedisciplinat, licenţios, nereţinut, fără frâu). (Ad 1°) *Amândoi caii sânt în curte? — Înşelaţi şi înfrânaţi.* C. NEGRUZZI, III 490. *Mai şezi, murgule, legat, Înfrânat şi nemâncat.* TEODORESCU, P. P. 73b. *Veneà... ne'nşăuat şi ne'nfrânat.* ALECSANDRI, P. P. 91b/6. *Şi a scos murgul înşelat Şi înfrâiat.* ION CR. III 196; (ad 2°) *Înfrenat de cunoştinţa micşoririi mele în ştiinţe... nu aş fi îndrăznit... să apuc condeiul.* GOLESCU, Î. 4. *Neînfrânata văpaie a tânărului viteaz.* BELDIMAN, N. P. I 72. *Să se ruşineze omul de a lui voinţi ne'nfrânate.* KONAKI, P. 259. *Mormântul neînfrânatului Hector.* COŞBUC, Æ. 92/21. *Tatarî[i]..., neam neînfrânat şi sălbatec.* IORGA, C. I. II 156. *Trăià înfrânat* (= abstinent) *de toate poftele trupeşti.* RETEGANUL, P. V 79/16; — **înfrânătór, -oáre** adj., subst. = (acela) care înfrâneză, care stăpâneşte, domină, care reţine, opreşte, potoleşte. DICŢ. | Abstracte: **înfrânáre** (cu negativul **ne(î)nfrânare**) s. f. (Ad 2) Acţiunea de a (se) înfrână, cumpătare, abstinenţă, temperanţă, continenţă, moderaţie, represiune; († negativul şi cu sensul de: indisciplină). *Tucidides... zice, cum că nici odănăoară să nu fie istorie osăbită... ca o înfrânare celor desfrânaţi.* LET. I 35/9. *Cu înfrânarea* (= abstinenţa) *zburdarea trupească ai omorît.* MINEIUL (1776) 90¹/2. *Neînfrânarea poftei. Înfrânarea şi iubirea de osteneală.* ŢICHINDEAL, F. 94. *Învăţătoriu înfrânării te-au arătat pre tine turmei.* CALENDARIU (1814) 12/25. *Mintea... opreşte... dând patimilor scădere şi pornirei înfrânare.* KONAKI, P. 276. *O asemene de sine înfrânare* (= continenţă) *vă va face mari la suflet.* DRĂGHICI, R. 110. *Cu înfrânare îşi stăpâneà pofta.* PANN, P. V. I 130. *Înfrânarea plăcerilor, îndelungarea vieţii.* ZANNE, P. VIII 631; — **înfrânát** s. a. (Ad 1°) *D'un cal alb îi aduceà, De'nşelat, de înfrânat.* ŞEZ. III 64; — **înfrânătúră** † s. f. = frenatio. ANON. CAR.]

— Din lat. **înfrēno, -are,** idem. Cf. desfrânà.

ÎNFRÂNĂTÚRĂ s. f. v. **înfrânà.**

ÎNFRÂNGE 1°. *Briser, couper.* 2°. *Briser* (le cœur). *Violer, enfreindre* (une loi, un ordre). *Abattre. Extirper.* 3°. *Contracter une maladie sexuelle.* 4°. *Fléchir, convaincre.* 5°. *Vaincre.* 6°. *Se repentir.*

1°. Trans. şi refl. A (se) rupe, a (se) frânge. *Şi va aduce den turtureale sau den porumbaşi darul lui,... şi va înfrânge* [ἀποκνίζει] *capul lui şi va pune preotul pre jărtăvnic.* BIBLIA (1688) 70/46. *Ţine, dragă suflete, Drumul înainte. Până vei ajunge, Unde se înfrânge Drumul jumătate.* MARIAN, Î. 441. | (Neobicinuit) A-şi pierde forma originară, adaptându-se s. modelându-se după... *Cuvintele nouă rămân aşà cum le introducem, fără a se înfrânge după formele vechi.* MAIORESCU, CR. I 376.

2°. Fig. (Despre inimă) A frânge, a rupe, a zdrobì, a sfărâmà. *Înfrânge-ţi cu foame şi cu seate inima ta.* VARLAAM, C. 19a. *Puica... a înfrânt şi a zdrobit inima poetului.* ODOBESCU, III 85/6. | (Despre voie, lege, ordin etc.) A călcà (în picioare), a nu face pe placul cuivà, a trece peste..., a nu ţineà, a violà o lege, a nu se conformà unui ordin, a nu ascultà o poruncă. *Eu nu ţi-nfrâng voia ta.* MAT. FOLC. 94. | (Despre trup) A zdrobì, a doborî. *Trupul şi-au adăvăsît şi l-au înfrământ.* DOSOFTEIU, V. S. 68. | (Despre cusururi, greşeli, obiceiuri rele, viţii) A face să înceteze, a curmà. *Să vezi pe Andrei cum îşi notează fiecare cusur şi cum discutăm mijloacele prin care le-am puteà înfrânge la copil.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 16.

3°. † Spec. (Med. pop.) Refl. A căpătà s. a aveà scurgere, blenoragie, sculament (POLIZU). [Bărbatul] *s'au înfrânt în curgerea lui* (= a căpătat sculament) BIBLIA (1688) 82¹. | *S'a înfrânt* se spune despre un om care a abuzat de viaţa sexuală; de asemenea şi pentru unul care umblă blegoşat şi adus de la spate: *Cutare s'a însurat bătrân şi a luat o fată tânără. S'a înfrânt.* (Braşov). Com. PANŢU.

4°. Fig. A învinge s. zdrobì rezistenţa cuivà, p. ext. a înduplecà, a convinge, a seduce. *Nici cu daruri nici cu înfricoşări nu-l pot înfrânge.* MINEIUL (1776) 105¹/1. *Să puteţi înfrânge... o femeaie.* DOSOFTEIU, V. S. 164. *La Sânt-Ion... se înfrânge iarna* (= se birue asprimea iernii), *dacă a adus-o Sânicoară cu cal alb.* MANGIUCA, ap. TDRG.

5°. (Despre duşmani) A învinge cu totul, a zdrobì, a nimicì biruind. *Domnul... înfrânt-au* (: confregit) *în zi de mânia sa împăraţii.* CORESI, PS. 315. *Tu mi-ai înfrântu-mi pizmaşii.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Le 'mfrângeà şi le biruià.* id., ap. VB. I 212/2. *Biruì Constantin şi-l înfrânsă.* id. V. S. 17a. *De aceaia dată l-au fost înfrânt iară.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Şi i-au înfrânt Turculeţ pe Turci.* LET. II 264/4. *Ostaşul... îi înfrânge şi-i respinge* [pe barbari.] ALECSANDRI, P. II 15. *Îi ajutase asupra protivnicilor.. de-i înfrânse.* ISPIRESCU, L. 51. (Refl. = pasiv). *Pe şesul acesta s'au înfrânt ambiţioase planuri a unguritului Român Matiaş Corvin.* C. NEGRUZZI, I 193.

6°. Refl. A se căì, a se pocăi, a-i părea rău, a revenì la sentimente mai bune. *Dojăniià-se amù şi se înfrângeà şi se smeriià greşitul.* CORESI, EV. 27/33, cf. 273/34. *Au văzut domnul că s'au înfrânt* [boiarii.] BIBLIA (1688) 316. *Îndestul este să ne înfrângem, ca să înfrângem voia părerilor... şi vom fi... izbânditori de frumuseţea cea adevărată.* PISCUPESCU, O. 168.

[Se conjugă ca *frânge.* | Adjective: **înfrânt (înfrământ †), -ă,** cu negativul **ne(î)nfrânt, -ă,** întrebuinţat cu deosebire în înţelesul de «nebiruit, neînvins, invincibil». (Ad 2°) *Cu inemă înfrântă şi cu ispovedanie rugăciune făcù.* CORESI, EV. 14/27, cf. 428/25, 523/31. *Duh înfrântù.* id. ib. 162/16. *Se rugă... cu inima înfrâmtă.* VARLAAM, C. 306. *Cei înfrânţi cu inema.* DOSOFTEIU, V. S. 1. *Cu o inimă înfrântă şi cu suflet umilit.* PANN, P. V. I 143. *Cu inima înfrântă..., cu sufletul zdrobit de mâhnire.* ISPIRESCU, L. 214; (ad 3°) *Înfrânt* = bolnav de sculament, de o boală venerică, sifilitic, POLIZU. *Gonească afară den tabără tot înfrântulŭ.* BIBLIA (1688) 97; (ad 4°) *Galileu, înfrânt prin chinurile temniţei, fu scos în fine la lumină.* ODOBESCU, III 319/5; (ad 5°) *Răsboiul ţinù neînfrânt de îmbe părţile.* ARHIVA R. I 110. *Şi la războaie neînfrânţi erà într'o vreame.* LET. I 8/27. *Dacă îşi văzù oastea înfrântă.* ISPIRESCU,

U. 4½/8. *Erà mai totdeauna înfrâniți de dânșii.* SBIERA, P. 314/31; — **înfrângătór** (negativ **ne(î)nfrângător**), **-oáre** = care se poate înfrânge. [Pofta sexuală] *să face pornitoare și neînfrângătoare.* PISCUPESCU, O. 110. | Abstracte: **înfrângere** s. f. = rupere, zdrobire, pierderea unei bătălii mari, învingere desăvârșită suferită de cinevà; căință, pocăință, revenire la sentimente mai bune; infracțiune (ȘĂINEANU, D. U.), contravenție, violare (DDRF.). (Ad 2°) *M'au cuprins înfrângeri de moarte.* BIBLIA (1688) 238. *Cu înfrângerea inimii la picioarele lui a mă tăvălŭ așĭ poftì.* CANTEMIR, IST. 134; (ad 6°) *Și cu multă înfrângere și cu milă grăià.* CORESI, EV. 19/32. *Dă-mi... înfrângere sufletului.* MINEIUL (1776) 200¹/1; — **înfrânt** s. a. = boală de om (nedefinită). H. V 198; — **înfrântúră** s. f. = înfrângere, (Med. pop.) scurgere, blenoragie. *Neputând suferì rușinea și înfrântura sa.* DOSOFTEIU, V. S. 53₂. *Pentru înfrântură... să iei terpentin și să pici 10 picături într'un păhărel.* ȘEZ. IX 126.]

— Din lat. pop. **infrango**, **-ĕre** (în loc de *infrĭngo*, *-ere*) «frâng de tot» (cf. DR. IV 692).

ÎNFRÂNGUÍ vb. IVª. *Tirer les rênes.* — A strânge frâul calului și a-l face astfel să se oprească sau să se dea îndărăt. *Ștefan-vodă așà-auzeà Și pe cal încremencà, Calul îndărăt înfrânguià. Iarà Miul ce mi-și făceà? Mâna pe dârlog puneà: «Stăi, domnule, că nu-i așà»!* MAT. FOLC. 212.

— Pare a fi o contaminare între *înfrânà* și *înfrânge*.

ÎNFRÂNTÚRĂ s. f. v. **înfrânge**.

ÎNFRĂȚÍ vb. IVª. I. *Unir en frères. Fraterniser, vivre en frères.* II. *Taller.*

I. Trans. A face pe cinevà frate (de cruce); a-l apropià, a-l legà, a-l unì cu altul prin dragoste frățească. *Dorul învățăturilor nu numai că înfrățește pe locuitorii unei țări...* URICARIUL, VIII 107/6. *Un cuget, o gândire, Pe toți să ne 'nfrățească.* ALEXANDRESCU, M. 204. *Giur să mi te înfrățesc.* ALECSANDRI, P. P. 142/24. | (Refl.) A se face frate cu cinevà, a se legà, a se unì cu cinevà prin dragoste frățească, a se împrietenì ca doi frați, a se întovărăși frățește, cf. fraterniză. *S'au înfrățit cu dânsul.* LET. III 57/2. [Apele] *Se înfrățiseră cu Argeșul, copleșiseră lunca Olteniții...* CONV. LIT. XLIII 927. *Lupii cu mieii... se sărutau înfrățindu-se.* ISPIRESCU, L. 1. *Noi cu toți să ne 'nfrățim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 205. *Și cu toții te 'nfrățești.* PĂSCULESCU, L. P. 259. *Este un frate și o soră: ei îs frați și se 'nfrățesc.* (Soarele și luna). GOROVEI, C. 352. || Spec. (Banat; complinit prin «pre bine») A da cuivà jumătate din avere, făcându-l «frate» (= coproprietar): *M'am înfrățit cu muierea pre bine.* Com. A. COCA.

II. (Despre plante sau cereale). Intrans. A crește înmulțindu-se de la rădăcină; a ieșì, a da mai multe fire de la rădăcină; cf. copili. *Săcara mai mult să fie grăpată de cât aratà, fiindcà așà numai odrăslește și înfrățește (de la o rădăcină ies mai multe spice).* I. IONESCU, C. 180. *Însușirea săcării de toamnă este de a sta mai mult timp în pământ și de a înfrățì mai mult.* id. 179. *Grâul semănat rar înfrățește.* id. P. 538. *Grâul înfrățise nalt de-o șchioapă.* DELAVRANCEA, V. V. 175. *Sămănau câte un pumn de mălaiu, care, dacă da Dumnezeu un veac bun, rodeà așà de tare și se înfrățeà așà de des, încât...* (Transilv.) I. BROȘU, CONV. LIT. XIX, 469.

[Adjectiv: **înfrățít** (negativ: **ne(î)nfrățit**), **-ă** = unit, legat (unul cu altul), întovărășit frățește; (despre cereale) crescut în mai multe fire de la rădăcină, des; cf. înfoiat. *Prin științe și prin arte națiile înfrățite, În gândire și în pace drumul gloriei găsesc.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Bulgarii... Românii... înfrățiți împreună, întemeiară un stat.* BĂLCESCU, M. V. 7/15; — **înfrățitór**, **-oáre** = care înfrățește, care unește, leagă în dragoste frățească. *Lunca înfrățitoare a Milcovului.* ODOBESCU, I 170/11, cf. 320/20. | Abstracte: **înfrățire** s. f. = acțiunea de a (se) înfrățì sau a (se) face frate de cruce; (despre cereale) creștere în mai multe fire de la rădăcină; p. ext. firele crescute astfel. *Cu a căror țărnă în primăvară să acopăr înfrățirile grâului și aceste așà îndămânate cresc.* I. IONESCU, C. 172. *Orice vie simțire m'apropie de tine cu o dulce înfrățire.* ALECSANDRI, P. I 240, cf. 6. [Acești tineri] se mai numesc frați de cruce și fărtați din dragoste, iar acțiunea acestei frății sau fărtății se numește *înfrățire.* MARIAN, SE. II 84. *Să facem sfânta unire, adecă înfrățirea dorită de strămoșii noștri.* CREANGĂ, A. 162. *Li se dă apoi o furcuță de lemn... Peste prag — unul... despică furcuța care este semnul înfrățirii lor până la moarte.* PAMFILE, D. 140. *Nu trebue să rămână de loc pământ printre înfrățirile rădăcinii.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 50. *Popușoii, cu toate că ar fi lăsați rari la prășitură, se îndesesc prin înfrățire sau cochilire.* PAMFILE, A. 183; — **înfrățit** s. a. = înfrățire.]

— Derivat din **frate** cu pref. **în-**.

ÎNFRĂUÁ vb. I v. **înfrânà**.

ÎNFRICÁ vb. I (*S'*)*effrayer*, (*s'*)*épouvanter.* — (Întrebuințat mai mult în limba veche și în lit. pop.) Trans. A vârî s. băgà frica în cinevà (prin amenințări s. speriindu-l), a înfricoșà; refl. a-i fi cuivà frică, a se teme, a se înfricoșà. *Înfricatu fu Filicsu și răspunse* (= spăimatŭ N. TESTAMENT, 1648; înfricoșindu-se. BIBLIA 1688). COD. VOR. 63/13-14. *Se merseru pre mijlocu de umbra morții, nu înfricu-me de reu.* PSALT. (SCH.) 39/9-10. *Cu virtutea sa foarte au înfricat pre Sarvar.* ȘINCAI, HR. I 124/6. *A dușmanului mulțime nimica nu-i înfricà.* BELDIMAN, TR. 52. *Nănașul trebue numai decât să deie ceva, căci moașa îl înfricà, că-i duce băiatul adecă finul acasă.* MARIAN, NA. 239. *Potera... se'nfricà, se'nspăimântà.* id. Î. 10. *Dar el nu se înfricà de loc.* RETEGANUL, P. V. 24/18. *Fata .. nu mai erà înfricată.* id. II 76/8. *Numai tu, Stane, ești unicul care te-ai înfricat.* CĂTANĂ P. B. 45. *Să se'nfrice maicile, Să nu'nstrine fetele.* HODOȘ, C. 77. *Dracu atunci să'nfricà.* ALEXICI, L. P. 187/30. [Adjectiv: **înfricát**, **-ă** = înfricoșat: (cu sens activ) care inspiră frică, care e de temut, îngrozitor, înspăimântător, grozav, strașnic, teribil; (cu sens pasiv) care a fost cuprins de frică, înspăimântat, cf. intimidat; (cu negativul învechit) **ne(î)nfricat**, **-ă** = pe care nu-l poți înfricoșà, nu-l poți face să-i fie frică, nu-l poți intimidà, curajos. *Ca Domnul sus, înfricat, împărat mare prespre tot pământul.* PSALT (SCH.) 90/7. *Dumnezeu cu a sa înfricată socotință și cu mâna ceaia tare a lui.* CORESI, EV. 112/19. *Ziua cea înfricată a giudețului.* VARLAAM, C. 327. *Te veri teme de înfricatulu giudețu.* CUV. D. BĂTR. II 451. *Înfricate, slugile s'au pus pe căutat.* MERA, B. 134. *Înapoi zin* (= vin) *împușcați Și de tunuri înfricați.* T. PAPAHAGI, M. 7/65, cf. DENSUSIANU, Ț. H. *Neînfricatul oștean.* | Abstracte: **înfricáre** s. f. = înfricoșare, spaimă, frică. *Să n'aibă 'nfricare să vadă p'un prieten.* COȘBUC, Æ. 135/20.]

— Derivat din **frică** cu pref. **în-**. Cf. înfricoșà.

ÎNFRICÓS, -OÁSĂ † adj. v. **fricos**.

ÎNFRICOȘÁ vb. Ia. *Faire peur, effrayer; avoir peur.* — Trans. A băgà (amenințând s. speriind) frică în cinevà («în oase»), a înfricà, a intimidà, cf. sperià, înspăimântà, îngrozì. *Ceia ce-i mai înfricoșază.* CORESI, EV. 302/39. *Muncile cu care îl înfricoșază* [pe om] *înțelepciunea.* BIBLIA (1688) P. 3/33. *Aceștii Thrachi... dau cu sulița în sus, când tună și fulgeră, înfricoșind pre Dumnezeu.* HERODOT, 237. *Au trimes de l-au întrebat dându-i strânsoare, înfricoșindu-l că-l vor muncì.* LET. II 22/13. *Dumnezeu... au înfricoșat pe cei ce ocărăsc învățătura.* URICARIUL, I 75/23. *Fiul tău nu vreai să vie, pe mine mă'nfricoșezi.* BELDIMAN, O. 17. | Refl. A-i fi (cuivà) frică, a fi cuprins de frică (mare), cf. a se sperià, a se înspăimântà, a se îngrozì. *Nu le se cădeà lor să se teamă și să se înfricoșaze.* CORESI, EV. 234/10. *Ne-am fricoșat cu frică mare.* DOSOFTEIU, V. S. 8/2. *Nici te-ai înfricoșat de bătăile trupului.* MINEIUL (1776) 167¹/2. *Nu s'au înfricoșat de D[umne]zeu.* LET. 84/20. *Au venit el însuși, înfricoșându-se, și s'au închinat la împărat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/8. *Sufletul... nu se înfricoșează de vreo nouă tulburare.* KONAKI, P. 279. *Înfricoșează-te de pedeapsa ce te așteaptă.* BELDIMAN, N. P. II 17. *Tată, nu te înfricoșà, că eu sânt.* CREANGĂ, P. 79. *Nu te, dragă, 'nfricoșà.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 32, cf. RETEGANUL, P. IV 39/28. ȘEZ. III 29/3. *Se îngrozeà și se înfricoșeà.* ISPIRESCU, U. 97/5. *De oameni cine nu se rușinează, nici de Dumnezeu nu se 'nfricoșează.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 55/23. [Și: **fricoșà** vb. Ia. | Adjective: **înfricoșát** (dial. *înfricoșet* CAT. MAN. 145, 328, **fricoșát;** cu negativul: **ne(î)nfricoșat** DOSOFTEIU, V. S. 9/2), **-ă.** (Cu înțeles activ; în sens rău) Care inspiră frică, îngrozitor, înspăimântător, grozav, strașnic, teribil, înfricat. *Tu înfricoșatù ești.* CORESI, PS. 202. *Păcătoșilor teamăt de înfricoșatulù județ.* CORESI, EV. 4/28. *Toți amu învie-va Dumnezeu într'aceea zi fricoșată și-i va adunà.* ib. 37/1. *Înfricoșată iaste și însăși ruga dracilor foarte.* VARLAAM, C. 69/2. *Cea înfricoșată... judecată.* BIBLIA, (1688) pr. 4/32. *Un războiu foarte înfricoșatù.* MAG. IST. 236/19. *Vor să se împărtășască sfintelor și înfricoșatelor taine.* LET. III 311/21. *Pomenirea marelui și înfricoșatului cutremur.* MINEIUL (1776) 152 ¹/1. *Să făcuseră înfricoșați, plini de tină.* BARAC, T. 7. *Răul ne pare o fiară amarnică 'nfricoșată.* KONAKI, P. 284. *Altă spaimă mai înfricoșată l-au cuprins.* DRĂGHICI, R. 169. *Fața lui eră înfricoșată, privirea cruntă.* EMINESCU, N. 15. *Venind un vârtej înfricoșat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus.* CREANGĂ, P. 89. *O fiară 'nfricoșată.* ALECSANDRI, P. P. 165b/26. *N'a mai rămas nici urmă de înfricoșatul balaur.* RETEGANUL, P. IV 48/5. (Adverb) *Vântul... suflă... înfricoșat.* ALECSANDRI, P. I 48. *Îi iesă și lui ursul înainte, mormăind înfricoșat.* CREANGĂ, P. 198. (În Muntenia în sens bun) Grozav (de mare, de bun etc.), minunat, extraordinar, enorm. *S'au făcut un râs înfricoșat.* BARAC, T. 12. *Florile cele mai înfricoșate și cu miros mai ager.* GORJAN, H. I 86. *Se apucă și ea de dătù niște bucate înfricoșate.* ISPIRESCU, L. 23. *Apoi făcù o nuntă d'alea înfricoșatele.* id. 344. *Chemase... pre toți boerii... la o masă înfricoșată.* id. 152. (Rar, cu sens pasiv) Cuprins de frică, intimidat, p. ext. timid. *Tare eră biruiți și înfricoșați la suflet.* HERODOT, 463; — **înfricoșătór, -oáre** = care sperie, înspăimântă, care bagă frică sau groază în cinevà, înfricoșat, înfricat, îngrozitor, teribil. *Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri... au venit și au sfâșiat biata sa inimă.* C. NEGRUZZI, I 28. *Palatul are un aer înfricoșător.* id. III 460. *E înfricoșător să-l vezi noaptea sus la comandă, cum privește infinitul mării.* DUNĂREANU, CH. 56. | Abstracte: **înfricoșáre** s. f. = acțiunea de a băgà frică în cinevà, amenințare, intimidare; p. ext. frică mare, spaimă, groază. *Înfricoșare.* MARDARIE, L. 3652. *Nici cu daruri, nici cu înfricoșări nu-l pot înfrânge.* MINEIUL (1776) 105¹/1. *Facem pomenire aceii înfricoșări* [e vorba de un cutremur de pământ.] ib. 163¹/1. *Pe unii dobândindu-i cu făgăduieli, pe alții silindu-i cu înfricoșări.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/28. *Dar acea înfricoșare... tot slăbește.* KONAKI, P. 284. *Nu cumvà ești vreun năluc, vreo înfricoșare?* (= sperietoare?) PANN, E. V 70; — **înfricoșătúră (înfricoșetúră)** † s. f.= înfricoșare. *Îngrozături și înfricoșeturi să se zică porunceà.* CANTEMIR, IST. 27.]

— Derivat din **fricos,** cu pref. **în-** (după modele ca *vârtos — învârtoșà*).

ÎNFRICOȘĂTÚRĂ † s. f. }
ÎNFRICOȘETÚRĂ † s. f. } v. **înfricoșà.**

ÎNFRIGĂRÁ vb. Ia v. **înfrigărì.**

ÎNFRIGĂRÍ vb. IVa *Embrocher, mettre à la broche.* — (Rar) A pune în frigare. *Năvălì la noi și răpì pe cel mai gras dintre noi și numai de cât îl înfrigărì, îl fripse și îl mâncă.* GORJAN, H. II 34. [Și: **înfrigărà** vb. Ia COSTINESCU.]

— Derivat din **frigare,** cu pref. **în-.**

ÎNFRIGOȘÁ † vb. Ia *Refroidir.* — A răcì. LB.

— Derivat din **frig,** cu pref. **în-,** după modele ca *frică — înfricoșà.*

ÎNFRIGURÁT, -Ă adj. 1°. *Frissonnant* (de fièvre, de frayeur). 2°. *Glacial.* — (Cuvânt literar). 1°. Apucat de friguri; fig. febril. *Când glasul tinereții moarte și-al viselor înfrigurate, Rătăcitor, fără repaos, La poarta sufletului bate...* GOGA, P. 115. || P. ext. Apucat de fiori de frică, tremurând de frică. *Am primit înfrigurat ordinele...* SADOVEANU, P. S. 135.

2°. (Neobicinuit) Rece, înghețat, glacial. *Ce vrei crivățul să poarte decât vreme 'nfrigurată?* NENIȚESCU, ap. DDRF.

— Participiul unui verb **înfrigurà** (neîntrebuințat), derivat din **friguri** cu pref. **în-.**

ÎNFRIZURÁT, Ă adj. *Frisé.* — Cu părul frizat, dichisit, cu frizură. *Nu văd oamenii aceștia cât sânt de uricioși și de ridiculi, așà linși, înfrizurați și lustruiți?* VLĂHUȚĂ, D. 29.

— Formație personală din **frizură** și pref. **în-** (fără ca verbul *înfrizurà* să fie uzitat).

ÎNFRUCTUÓS, -OASĂ adj. *Infructueux.* — (Franțuzism) Care nu dă fructe, neroditor; p. ext. care nu dă rezultatele așteptate, cf. zădarnic. [Pronunț. *-tu-os.*]

— *N.* după fr. (lat. **înfructuosus, -a, -um.**).

ÎNFRUMEȘEȚÍ † vb. IVa v. **înfrumuseță.**

ÎNFRUMOȘÁ vb. Ia }
ÎNFRUMOȘÍ vb. IVa } v. **înfrumușà.**
ÎNFRUMȘÁ vb. Ia }

ÎNFRUMSEȚÁ vb. Ia v. **înfrumuseță.**

ÎNFRUMUȘÁ vb. Ia. (*S'*)*embellir.* — (Prin Ardealul nordic și azi, mai de mult și în Moldova. Trans. și mai ales refl.) A (se) înfrumuseța, a (se) împodobì. *Așà și de altă oară s[fi]ntele muieri ceale ce upovăiià* (= nădăjduiau) *spre Du[mne]dzeu, și-și înfrumușà sire* (= să podobiià. N. TESTAMENT 1648; să împodobiià pre dânsele. BIBLIA 1688). COD. VOR. 152/4.

Ieșire dimineața și sara înfrumuședzi. PSALT. SCH. 192. *Atâta-ș[i] înfrâmșè sufletul.* VARLAAM, C. 13_2, cf. 318, 157, 205. *Unii să să podobească și să să înfrâmșeadze.* id. ib. 99. *Cu vițele ei chedrii se frâmșadză.* DOSOFTEIU, PS. 271, cf. 401, 52, 207. *Sv[i]nția sa înfrânșeà beseareca atunce.* id. V. S. 185_2. *Se va 'nfrumoșà femeia rămânând mereu frumoasă.* COȘBUC, B. 46. *Copiii... să înfrumoșeau.* RETEGANUL, P. II 35/15-16. [Și: **înfrumoșá** vb. Ia LB.; **frumoșá** vb. Ia LB.; **înfrumoșì** vb. IVa; **înfrumșá** † vb. Ia; **înfrâmșà** † vb. Ia; **frâmșá** † vb. Ia. | Adjective: **înfrum(u)șát (înfrumoșát, înfrâmșát,** dial. *înfrumoșét.* LET, II $103/_{27}$), **-ă** = înfrumusețat, împodobit. *Fiele lor în burătate și [prea] înfrumșate* (: compositæ). PSALT. 298. *Stătù acela chip curat și înfrâmșatŭ.* VARLAAM, C. $202,_2$. *Înfrâmșați în toate bunătățile.* DOSOFTEIU, V. S. 206. | Abstracte: **înfrum(u)șâre (înfrumoșâre, înfrâmșâre)** s. f. = înfrumusețare, împodobire. *Înfrâmșearea sv[i]ntelor icoane.* DOSOFTEIU, V. S. 9.]

— Derivat din **frumos,** cu pref. **în-** ca *vârtos* — *învârtoșà* etc.

ÎNFRUMUSEȚÁ vb. Ia. (*S'*)*embellir,* (*se*) *faire beau.* — Trans. și refl. A (se) face frumos (împodobind, gătind, povestind cu adaosuri, ca să atragă simpatia cuivà, cf. înflorì); p. ext. a (se) împodobì, a (se) gătì, a (se) chitì, a (se) ornà, a(se) decorà. *Mulți den vecini au venit de le-au înfrumusețat* (= au făcut-o frumoasă prin prezența lor, au onorat-o) *masa.* LET. I, A. $101/_{13}$. *Îl înfrumusețează* [orașul] *cu mândre clădiri.* C. NEGRUZZI, I 277. *A înfrumusețat cerul și pământul.* TEODORESCU, P. P. 183. [Și: (mai rar) **înfrumuseți (înfrumeseți** †) vb. IVa. *Mic, mititel, Înfrumusețesc lumea cu el.* (Acul). GOROVEI, C. 3. *S'o înfrumusețească Ca garofa și ca crinul* (Vatra-Dornei). MARIAN, NU. 789. *Enfrumeszetzesk* = exorno. ANON. CAR.; — (cu sincoparea lui *u;* pretutindeni, dar mai ales în Transilv. **înfrumseță** vb. Ia. *Înfrumsețându-te cu podoaba nevoințelor.* MINEIUL (1776) $121^2/_1$, cf. $3^1/_1$. *Numa înfrumsește toate acealea ce amoriul suflà întru inima sa.* BELDIMAN, N. P. II 118; — **înfrâmșeță** † **(înfrâmșeță** †, **înfrâmțeșà** †, **înfrâmsășà** †, **înfrămăseță** †) vb. Ia, **frâmseți** † vb. IVa. *Seara înfrâmșețezi* (: vespere delectabis). CORESI, PS. 165. *De acum și cu bunătăți toți să ne înfrâmseță.* id. EV. $504/_{24}$, cf. $177/_{19}$, $208/_2$, $490/_{16}$. *Și-l frâmseți Dumnezeu.* MOXA, $345/_{13}$. *Traiul lor l-au înfrămseță.* NIFON, 5. *Sufletul nostru să-l înfrâmseță cu lucruri bune.* VARLAAM, C. II $6,_2$, cf. 14. || Abstracte: **înfrumusețáre (înfrumsețắre** LB., **înfrâmsețắre** MARDARIE, L. 3936, 4003) s. f., **înfrumusețát (înfrumsețắt)** s. a. = acțiunea de a face frumos, de a împodobì; împodobire, podoabă; frumusețe. *Au văzut mărirea acestei înfricoșate înfrumusețări.* ANTIM, P. 26. *A procopsì pe oameni cu înfrumusețarea vorbii* (a. 1748). URICARIUL, I $62/_{25}$. *După alcătuirea și înfrumusețarea trupului...* CALENDARIU (1814) $102/_6$. | Adjective: **înfrumusețát (înfrumsețắt, înfrâmșețắt** †, **înfrâmțeșát** †, **înfrâmsășat** † MOLITVENIC, sec. XVI—XVII $12/_{10}$, **înfrâmăsețắt** †, cu negativele: **ne(î)nfrumusețat, ne(î)nfrumsețắt** LB. etc.) **-ă** = făcut frumos, făcut mai frumos; împodobit; frumos. *Și vine și află deșartă și măturată și înfrâmșețată* (: balayée et ornée). TETRAEV. (1574) 220. *Înfrâmșețate ziduri.* CORESI, EV. $312/_{13}$. *Și nu iaste alta mai de folos și mai înfrâmșețată* (= frumoasă), *ca dragostea ceaia nefățarnica.* id. ib. $129/_{34}$. (Cu funcțiune adverbială) *Veseliia-se înfrâmșețatŭ.* id. ib. $364/_{15}$. *Ascultarea minunilor celor înfrămșețate.* NIFON, 4. *Cu cununi luminate și înfrămășețate* (poate, numai grafic, pentru *înfrămșețate*). CUV. D. BĂTR. II 462. *Flori înfrâmsiațate* (= înfrâmșețate). ib. II 61. *Iubiții miei creștini, priimiți această floare prea înfrămșețată.* EVANGH. (a. 1642), ap. VB. I $122/_{11}$. *Cinstitului și luminatului și înfrămșățatului cu destoinicie...* N. TESTAMENT (a. 1648), ap. VB. I 166. *Eră cu toate lucrurile ceale bune înfrămșețătŭ.* VARLAAM, C. II $84/_2$. (Substantivat) *Va mâncă ceale înfrumșețăte ale lui moartea.* BIBLIA (1688) $370,_2$. *Cu tot fealiul de copaci roditori încungiurate și înfrâmțeșate eră.* CANTEMIR, IST. 315. *Au început o zidire, înfrumusețată mănăstire.* LET. I $129/_{11}$. *Mare și prea înfrumusețătŭ pomet de maslini.* MINEIUL (1776) $29^1/_1$. *Cu alte fapte bune înfrumseți.* P. MAIOR, IST. 66. *Și-au împodobit condeiul cu înfrumusețate alcătuiri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $245/_8$. *Apolon și sorusa Diana umblà prin munții Cantiei amândoi înfrumseți.* BELDIMAN, N. P. I 83. *Ce palaturi înălțate și turnuri înfrumseți!* BARAC, A. 74. *Tineri plini de talente și înfrumseți veneau.* PANN, E. II 38. *Schimbate Trăsurile-mi... și înfrumusețate.* ALEXANDRESCU, M. 396. *Palatul..., împodobit cu grădini și apeducte... și înfrumusețat și adăugit pe urmă.* IORGA, L. I 334. *O coroană... înfrumusețată cu stele.* SBIERA, F. $76/_4$; — (rar) **înfrumusețătór (înfrumsețătór, înfrumusețitór** POLIZU), **-oăre** = care înfrumusețează, împodobește, «care are mania de a înfrumusețà, de a împodobì lucrurile, spre a le face mai frumoase» (COSTINESCU). *Cinstitei besearici a lui Hs. înfrumsețătóriu ai fost.* MINEIUL (1776) $3^1/_1$.]

— Derivat din **frum(u)seț**e, cu pref. **în-.** Cf. înfrumușà.

ÎNFRUMUSEȚÍ vb. IVa v. **înfrumusețà.**

ÎNFRÚNT † s. a. v. **înfruntà.**

ÎNFRUNTÁ vb. I. v. **înfrunțì.**

ÎNFRUNTÀ vb. Ia. I. 1°. *Reprocher, lancer au visage. Faire des reproches, gronder, réprimander, invectiver.* 2°. *Avoir honte, rougir.* II. *Affronter, braver.*

I. (Sens vechiu). *A înfruntà* trebue să fi însemnat la început: a-i aruncà cuivà în frunte (= în față) un adevăr, un cuvânt aspru etc., cf. medio-lat. confrontare «a pune pe cinevà față în față (= frunte la frunte) cu altcinevà», franc. affronter etc.

1°. (Complementul e vina, păcatul, greșala, fapta nepotrivită a cuivà) A-i aruncà cuivà în față (o vină etc.), a-i reproșà, a-i luà în nume de rău (cevà), a(-i) dezaprobà (o faptă). *Înfruntându-i păgânia.* DOSOFTEIU, V. S. $15,_2$. *Stă tare împrotiva judecătorului celui fără de leage, înfruntându-i nebunia.* MINEIUL (1776) $60^1/_1$. || (Mai des complementul e cel ce săvârșește fapta) A face cuivà imputări severe, a-l găsì de rău pe cinevà, a-l dojenì s. mustrà cu asprime, cf. a bruftuì, a-l probozì (LB.); p. ext. a batjocorì (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC). *Enfrunt* = rixor, contendo. ANON. CAR. *Vor înfruntà pre cel necurat.* BIBLIA (1688) 144. *Îl înfruntară ca pre un luptătoriu împrotiva lui D[umne]dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 60. *Să nu mă înfruntedzi, Doamne, la ceas de... mânie.* id. PS. 22. *Pre cei ce slujiià fățurii... i-am înfruntatŭ.* MINEIUL (1776) $117^1/_2$. *Iară împăratul înfruntează pre fiul său pentru priimirea credinții creștinești.* CAT. MAN. IX 32. *Pre oaspeți mai întâiu foarte i-au înfruntat, iară după aceea i-au bine dăruit.* ȘINCAI, HR. I $2/_{25}$. *Vulpea au început a înfruntà pre leițà* (= leoaică). ȚICHINDEAL, F. 42. «*Te-ai îmbătat, ticălosule!*» *îl înfruntă ea cu asprime.* SLAVICI, N. II 323. «*Să ne cumpărăm ceva de mâncare*», *zise șolomonariul... Dar avocatul îl înfruntă.* RETEGANUL, P. III $86/_9$. *Te-am înfruntat dinioară la strană.* ȘEZ. VI 138.

Să nu tai mămăliga din frunte, că te înfruntează altul. GOROVEI, CR. 2004. *Tare, maică, mă înfruntă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 175. (Prin cu se arată mijlocul cu care se face mustrarea) *Iară părinteле nu-i deade nice a grăi, ce-l foarte înfruntă rău cu sfintele scripturi.* MOXA, ap. GCR. I 60/13. *L-au înfruntat tată-său cu cuvântul „zicându-i: mai bine să moară în legea creştinească decât să se facă... Turc.* LET. III 62/27. (Prin prep. pentru se arată motivul mustrării) *L-au înfruntat pentru hainie.* LET. II 125/26. *Îl înfruntă pentru fapta mişeleascâ.* ISPIRESCU, L. 77. (Adesea în legătură cu «ocări», «certà», «dojeni», cu care e aproape sinonim) *Înfruntându şi dojenind pre un episcop.* DOSOFTEIU, V. S. 116. *Înfruntă şi ceartă pre aceii carii nu miluesc pre surumani.* SICRIUL DE AUR, ap. CCR. 124. *Mai bine este să nu dai săracului, decât să-l ocărăşti şi să-l înfruntezi.* MĂRGĂRITARE, ap. ŢDRG. *Împăratul ocărî şi înfruntă pre slugile cele vechi.* CĂTANĂ, P. B. I 29. † *M'am mirat, cum... bătrâneţele nu te înfruntează* (= te silesc, îndeamnă, mustrându-te) *să-ţi aduci aminte de moarte.* MAG. IST. I 89/25.

2°. † Intrans. A se ruşina, a se înroşi (= a i se urcà sângele în frunte, cf. în obraz) de ruşine. *Ruşineaze-se şi să înfrunteaze cei ce cearcă sufletul mieu* (: que ceux-là soient honteux et rougissent, qui cherchent mon âme). BIBLIA (1688), ap. CCR. 190.

II. (Înţeles modern, după fr. *affronter*) A luà o atitudine (provocătoare) de opoziţie hotărîtă în faţa cuivà s. de rezistenţă curajoasă în faţa unei primejdii, a se opune (cu fruntea ridicată), cf. a ţineâ piept (cuivà), a bravà. *Cine poate... pe un duşman puternic foarte, cu acest chip a-l înfruntà?* BELDIMAN, O. 42. *Înfruntaseră trufia semilunei.* C. NEGRUZZI, I 30. *Ştie a înfruntà cu bărbăţie chiar furia unui popor turbat.* ALECSANDRI, T. 1454. *Gura ta lâng' a mea gură Pe toţi zeii înfruntând, Îmi făceà... jurăminte dulci.* OLLĂNESCU, H. O. 377. *În luptele ce avusese să înfrunte.* ISPIRESCU, U. 66/14. || A suportà bărbăteşte (o ameninţare, o provocare), cf. a desfide. *El se uità la ea lung; ea îi înfruntă căutătura.* CARAGIALE, T. I 64/3.

[Sensurile «abattre, couper, trancher» date de PONTBRIANT nu se pot atestà şi sânt suspecte. | Prez. indic. *înfrúnt*, (mai de mult aproape numai) *înfruntéz.* MARDARIE, L. 2569, DOSOFTEIU, V. S. 154,2 etc. | Şi (rar, neobicinuit): **fruntà** vb. I (ad 2°) BOLINTINEANU, ap. TDRG. | Adjective: **înfruntát** (cu negativul **ne(î)nfruntat), -ă.** (Ad 1°.) *Eşti acoperemânt... creştinilor şi ajutătoare neînfruntată.* MINEIUL (1776) 152¹/1. *Ţiganul, cam înfruntat, Primi bine acest sfat.* MARIAN, SA. 236; — **înfruntătór, -oáre** = care înfruntă, care dojeneşte, care este aspru la vorbă, cf. violent, brusc. *Acest Antioh-vodă când giudecà la divan, groznic erà; întru tot sământà tătâni-său lui Cantemir-vodă; giudeţul lui ca pe pravilă erà. Numai prea înfruntător.* LET. II 62/7. *Cu vorbe 'nfruntătoare să-l mustri.* PANN, E. I 56. | Abstracte: **înfruntáre** s. f. = acţiunea de a înfruntà, mustrare, dojană severă, probozeală (LB.); insultă publică; ofensă, afront (ad 1°). *Fără înfruntare da-i-să-va lui* (= neponosluindu... da-se-va lui. COD. VOR. 111; şi nu înfrunteză BIBLIA 1688) N. TESTAMENT (1648). *Toată scriptura carea iaste însufleţită de Dumnezeu... foarte iaste de folos, de învăţătură, de înfruntare, de îndreptare...* ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. VB. I 193/28. *Grecii se apucasă de mare înfruntare boierilor.* LET. III 228/5. *El primise o înfruntare grea de la junele Ilfin.* BĂLCESCU, M. V. 322. *Înghiţind înfruntarea, nu zise nimic.* ISPIRESCU, L. 185. *Această osândă, ziceà el, i se cuvine pentru înfruntarea ce i-a făcut oarecând în tinereţe.* ib. ib. 142; — **înfruntát** s. a = înfruntare; — **înfruntăciúne** † s. f. = ceartă, dojană. MOLNAR, ap. CDDE.; — (postverbal, neobicinuit, plăsmuit după fr. *affront*) **înfrúnt** s. a. [plur. *-fruntúri*] = afront. *Erà un înfrunt, care iubirea mea de sine nu-l puteà mistui.* C. NEGRUZZI, I 7.]

— Din lat. pop. ***înfronto, -are** (în celelalte limbi romanice ***af-fronto*). Cf. înfruntì.

ÎNFRUNTĂCIÚNE † s. f. v. **înfruntà.**

ÎNFRUNŢEÁLĂ s. f. }
ÎNFRUNŢITÚRĂ s. f. } v. **înfrunţi.**

ÎNFRUNŢÍ vb. IV^a *Entamer sans achever.* — A începe ceva fără a continuà şi sfârşi, «a începe numai şi a părăsì; a începe o mâncare şi apoi a o lăsà, a muşcà dintr'un fruct şi apoi a-l lăsà (cf. înfruptà. (CIAUŞANU, V.), cf. frunzărì. *Cutare doar înfrunţeşte bucatele şi le lasă* (Măgurele, Teleorman). Com. OLMAZ. *Înfrunţim numa, hine Moţâilă, ştiinţa în spusele mele.* JIPESCU, O. 160. [Sens neclar în: *Vezi-mi au nu-mi vezi Acei munţi cărunţi? Nu-s cărunţi de fel, Ci-s cărunţi de oi. Oile-or pornì... P'a gură de vale, Prin florile tale, Frunţi le-or înfrunţì, Coade le-or dârî. Ce-or mai rămâneà, Ciobanii le-or luà, În sân le-or băgà.* TEODORESCU, P. P. 75b. Sensul «heurter du front (se dit des béliers), battre en brèche, combattre» la DDRF. e suspect). | Şì: **înfruntà** vb. I CIAUŞANU, V. | Abstracte: **înfrunţitúră** s. f., **înfrunţeálă** s. f., **înfrunţit** s. a. CIAUŞANU, V. | Adjectiv: **înfrunţít, ă** = care este început şi neisprăvit. *Un codru de mălaiu abià înfrunţit.* T. CERCEL, SĂM. IV. 408.]

— Derivat, din **frunte,** cu pref. **în-** şi anume în sensul special de *fruntea mămăligii* = partea cea mai de sus a ei (cu care nu e bine să începi mămăliga, cf. GOROVEI, CR. 2004). Cf. înfruntà.

ÎNFRUNZÍ vb. IV(a). *Se couvrir de feuilles, reverdir.* — Intrans. A da, a face s. a slobozì frunză, a începe să se acopere cu frunze, p. ext. a înverzì, cf. odrăslì. *Când amu steblele ei vor fi tinereale şi frundza înfrundzeaşte* (: il pousse des feuilles), *să ştiţi că aproape iaste de secerat.* TETRAEV. (1574) 243. *Mă tot mir, codru, de tine,... Trece-o iarnă — şi 'nfrunzeşti. Doar eu... Nu mai pot întinerì.* RETEGANUL, TR. 111/19. *Când i-a frunzit toiagul în mână.* SEVASTOS, N. 177/1. *Au, Doamne, că mândră-i lumea, Când înfrunde şi pădurea; Au, Doamne, că greu-i doru, Când înfrunde şi bujoru.* HODOŞ, C. 42. *Primăvara când înfrunde, Gura cucului s'aude.* DENSUSIANU, Ţ. H. 200, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 27, 69; ŞEZ. II 81/6. *Copaciul când înfrunzeşte, Pe mai mulţi sub el umbreşte.* ZANNE, P. I 149. [Ind. prez. *înfrunzésc* şi (Transilv., Ban., prin anal. cu verbe ca: *slobozesc — slobod*) şì *înfrúnd.* | Şì: **frunzi** vb. IV^a PONTBRIANT, SEVASTOS, NU. 177. | Adjectiv: **înfrunzít** (cu negativul: **ne(în)frunzit**), **-ă** = care a dat s. făcut frunze, acoperit cu frunze. *Zemuri de ierburi şi de orz înfrunzit.* PISCUPESCU, O. 211. *Codrul înfrunzit.* ALECSANDRI, P. III 157. *Numai un stuf de trandafiri mai-erà înfrunzit.* ISPIRESCU, L. 77. *Mândru-i codru şi 'nfrunzit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 129. | Abstracte: **înfrunzíre** s. f. = acţiunea de a înfrunzì; — **înfrunzít** s. a. = acţiunea de a înfrunzì, timpul când înfrunzesc copacii. *Mândră vreme ţi-ai ales, De la noi de dus, de mers... Pe'nfrunzitul codrilor.* MARIAN, Î. 271.]

— Din lat. pop. ***înfrondesco, -ire** (pentru *frondēre*), sau derivat românesc din **frunză,** cu pref. **în-.** Cf. desfrunzì.

ÎNFRUPTÁ vb. I(a). 1°. *Faire gras* (en temps d'abstinence). 2°. *Goûter, mordre* (au fruit défendu), *profiter* de... 3°. *Faire profiter* de...

1°. Refl. (În înțeles propriu însemnează) A mâncà de frupt 2°, (MARIAN, com. A. TOMIAC, GOROVEI, CR. 1770, CREANGĂ, GL.), a mâncà de dulce în zi de post. *Nemâncând nice dânḍoară brânză, nice Paște..., numai că ce gustà, de să înfruptà.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Sânt o mulțime de țărani, care Dumnezeu știe dacă se mai înfruptă în câșlegi cu carne.* I. IONESCU, C. 40. *Mai de grabă va comite o faptă rea, decât se va înfruptà în post. Cel ce se înfruptă, acela se spurcă.* MARIAN, SE. II 5, cf. I 100. *Să se 'nfrupte 'n posturi.* CONTEMPORANUL, I 291. *Vineri m'am înfruptit* = vineri am mâncat de dulce, adecă am mâncat carne, lapte, etc. FRÂNCU-CANDREA, M. 101, cf. CREANGĂ, GL. # *A se înfruptà în oala cu smântână*, adică a fi greșit unde nu trebue. ZANNE, P. IV 124.

2°. Refl. A gustà cevà bun s. cevà oprit, a se îndulcì cu cevà, a se căpătà (cu cevà), a se împărtășì dintr'un lucru oprit s. fără voie, (CREANGĂ, GL.); spec. (mai mult în glumă), a se atinge de femei s. de banul public. *Susano... nu m'ei lăsà să mă 'nfrupt c'o sărutare.* ALECSANDRI, T. 696 *Fereascà Dumnezeu, să fie preoții noștri așà, că nu te-ai mài înfruptà cu nimica de la biserică.* CREANGĂ, A. 43. *Nu odată se înfruptaseră din masa Măriucăi.* CONTEMPORANUL, V, vol. 301. *Așezându-mă de ceea parte a glugei, începuiu să mă înfrupt și eu din bunătățile ei.* I. CIOCÂRLAN, P. P. 45. *Tu nu ești cununat Și de mulțeri înfruptat.* VASILIU, C. 78. *Nu gândiți că m'am fruptat, ci-i paharul spart.* SEVASTOS, N. 141/13. *Sufletul se înfruptă.* ȘEZ. III 208/18.

3°. Trans. A da cuivà să guste s. să mănânce din mâncări (oprite); p. ext. a face părtaș pe cinevà la cevà. *Să verși la bani cu pumnul, ca să 'nfrupți pe toți.* ALECSANDRI, T. 1376. *De acum să vă înfrupt pe toți din cloșca mea.* SEVASTOS, N. 294/5.

[Prez. ind. *înfrúpt*, (rar) *înfruptéz*. | Și: **fruptà** vb. I; **înfruptì** vb. IVa. | Abstracte: **înfruptáre** s. f.; **înfruptát** s. a. | Adjectiv: **înfruptát** (cu negativul **ne(î)nfruptat**), **-ă** = care s'a înfruptat; p. ext. care a gustat din cevà. *Mă duc s'o mulg* [*oița*], *ca să nu mergeți chiar neînfruptați* [= fără să fi gustat cevà] *de la stână.* RETEGANUL, ap. TDRG.]

— Derivat din **frupt**, cu pref. **în-**.

ÎNFRUPTÍ vb. IVa v. **înfruptà**.

ÎNFRUTÁ vb. Ia † *Se donner un mal inutile.* — (Italienism efemer la E. Văcărescul) A-și da osteneala, a se silì de geaba, în zadar. *Solii Englezilor și a Olandezilor văzând că s'au înfrulat într'atâtea rânduri, nu voia ca să mai facă proclimă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/34.

— *N.* format din ital. *infruttuoso* «neroditor, zadarnic». TDRG.

ÎNFUDULÍ vb. IVa = **fudulì**. PONTBRIANT.

— Din **fudulì**, cu adăogarea pref. **în-**.

ÎNFULĂ † s. f. *Mitre.* — Mitră de episcop. (În descrierea obiceiului încoronării la Poloni:) *Aceste zicând, arhiepiscopul își spală mânule și puindu-și infula, haina, cetește.* M. COSTIN, LET. I A. 28/33.

— Din pol. **infuła** (< lat. **infŭla**), idem.

ÎNFULECÁ vb. I. 1°. *Manger gloutonnement. engloutir.* 2°. *Charger de lourds fardeaux.* 3°. *Retrousser* (*un vêtement*).

1°. Trans. și absol. (Despre vite și p. anal. despre oameni) A îmbucà cu lăcomie (ȘEZ. IX 156), a băgà în gură și a mâncà lacom și mult deodată (MARIAN), a îmbucà îmbucături mari (id.), a înghițì mult deodată (MARIAN), a se îndopà și a înghițì pe nemestecate (Zagra, com. CORBU), a mâncà hulpav și repede (com. A. TOMIAC, I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 192) și în neștire, ca dobitoacele, «de crezi că se bat Turcii la gura cuivà» (LUNGEANU, CL. 227). *La dejun... înfulică bucături mari.* VLAHUȚĂ, D. 333. *Înfulicau cu foame.* id. 88. *Biserica mistue bine, Ea țări întregi a 'nfulicat!* GORUN, F. 125. *Unde nu începe Flămânzilă a cărăbăni deodată în gură câte o harabà de pâne... și răpede mi ți le-a înfulicat și le-a forfăcat.* CREANGĂ, P. 261. *Ți-erà și 'n grijă că s'or înnecà, cu așà poftà mare... le 'nfulecà.* CONTEMPORANUL, II 418. *Da babei o pâne frumoasă. Ea o înfulică repede.* ION CR. II 237. *Ci-că mălaiul nu-i copt, Și el înfulică cât opt.* ZANNE, III 598. || Refl. (Rar, orientat după «a se îndopà») *Da știu că te-ai înfulecat de ajuns!* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

2°. P. anal. (Mold., Transilv.) Trans. A ridicà din greu, a ridicà o greutate prea mare, peste putere (MARIAN, VAIDA), a luà în spate cu mare încordare a puterilor, a cărà (VICIU, GL.). *Toată ziua a înfulicat la fân* = a aruncat fân în car sau pe căpiță (Frata, pe câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *Ostenit erà feciorul de atâta piatră ce înfulicase* (= *ridicase, cărase*) *toată ziulica.* RETEGANUL, LUC. II 69. *Atlas... ce'nfulică cerul pe creștet.* COȘBUC, Æ. 72/22. | A încărcà, a clădì. PAȘCA, GL. | Refl. A se încărcà cu cevà greu. *O femeie, a cărei copil s'a cerut să-l ia în cârcă, zice către alta: «că doar e mare, nu m'oiu înfulecà cu el!»* (Zagra). Com. CORBU.

3°. A îndoì (o haină) ridicând-o, a sumete, a suflecà, a sufulcà.

[Și: **înfulicà** vb. I. | Abstracte: **înfulicáre** s. f.; **înfulicát** s. a. | Adjectiv: **înfulicát, -ă.** (Ad 3°) *Cu mânicele suflicate, Cu rochiile înfulicate.* MARIAN, D. 9.]

— Din lat. **in** + **folliço, -are** «a se umflà și a se strânge ca un foiu (= cimpoiu)». Înțelesul 3°, ca în *suflecà* (*sufulcà*) < **subfollicare*; înțelesul 1° erà, ca la *înfulì*, la început: «a băgà în foale (= burduf)», cf. și *folte* «mâncău» și expresia *a mâncà fuior* (< lat. **folliolus*) «a mâncà mult».

ÎNFULÍ vb. IVa = **înfulecà** (1°). *Și începù a 'nfulì ea cu lăcomie din buchinețul de pâne ce-i dăduse crâșmarul.* N. REV. R. I 225.

— Din lat. pop. **in** + **folleo, *-īre** (lat. clas. **-ēre**) «a se umflà și desumflà ca un foiu (cimpoiu)», cu aceeași trecere de sens ca la **înfulecà** 1°.

INFULICÁ vb. I. v. **înfulecà**.

ÎNFUMÁ vb. I = **afumà**. BARCIANU.

— Derivat din **fum**, cu pref. **în-**.

ÎNFUMURÁ vb. Ia. *Faire monter à la tête les fumées de l'orgueil, rendre* ou *être vaniteux, s'en croire.* — (Mai rar, trans.) A băgà fumuri în capul cuivà, a-l face să se creadă prea mult; (mai des refl.) a fi cu fumuri, a se crede, a fi vanitos, închipuit. *În acea cetate Erà și-o cocoană gheboasă în spate, Ce o amăgise lingăii să creză... Și-a se ținea zână o înfumurase.* PANN, P. V. I 8. *Făptură proastă ce te'nfumurași...* CONTEMPORANUL, I 686. [Mai ales adjectivul: **înfumurát** (cu negativul **ne(î)nfumurat**), **-ă** = cu fumuri, care se crede prea mult, închipuit, vanitos, presumțios. *'S mai toți înfumurați.* ALECSANDRI, T. 478. *Auzise că unii dintr'înșii sânt limbuți,... și înfumurați.* ISPIRESCU, L. 246. *Să le fie judecătorilor înfumuratul de Midas.* id. U. 109/24. *Ciocoi înfumurați.* CREANGĂ, A. 153. *Nu-i ajungi cu strămurarea la nas, de înfumurat ce este.* ZANNE, P. II 308. | Abstract: **înfumurâre** s. f. = mândrie deșartă

(ŞĂINEANU, D. U.), vanitate, presumpţie; **înfumurât** s. a.]

— Derivat din **fumuri** «închipuire», cu pref. **în-**.

ÎNFUNDÁ vb. I. *Foncer* (un tonneau), II. 1°. *Boucher, fermer.* 2°. *Bourrer, accabler; se bourrer.* 3°. *Combler, remplir.* 4°. *Remplir.* 5°. *Enterrer* (une affaire). 6°. *Coudre deux pans d'étoffe.* III. *Se perdre, prendre fin, être sans issue.* IV. 1°. *(S')enfoncer.* 2°. *(S')enfoncer, se perdre.* 3°. *(S')enfermer, (s')ensevelir.* 4°. *S'égarer, rester court.* 5°. *Prendre sur le fait, attraper, pincer; battre.* 6°. *Suffoquer* (en parlant du rire).

I. Trans. (Complementul e un vas) A pune fund la o bute (butoiu, putină etc.) *Enfund* = fundo impono. ANON. CAR. *Buţile şi butlanele se lasă vr'o câtăvà vreme desfundate, ca să se răsufle. După aceea, apropiindu-se culesul, se înfundă, se cercuesc...* ECONOMIA, 161/2. *Au făcut îndată polobocul, l-au înfundat de un capăt şi l-au cercuit bine.* SBIERA, P. 78/35. *Îl băgă într'un butoiu, îl* [butoiul] *înfundă bine şi îl dete pe gârlă.* ISPIRESCU, L. 345.

II. P. ext. (Complementul nu mai e un vas care se astupă cu un «fund», ci orice recipient, p. ext. orice obiect în care se poate vârî ceva).

1°. Trans. A astupà, a închide (ermetic). *Înfund o sticlă* = astup. LB. *A înfundà o uşă, o fereastră* = a o închide cu scânduri s. cu zid. # **A înfundà gura cuivà** = a i-o închide, astupà, a-l face, printr'un răspuns s. replică nimerită, să nu mai poată spune nimic, a-l reduce la tăcere. || Refl. *Mi s'a înfundat nasul* = mi s'a astupat (din cauza guturaiului), nu mai pot răsuflà bine (Braşov, Moldova).

2°. Trans. A îndesà, a umpleà. *I-a dat pâne de l-a săturat şi... traista i-a înfundat.* ŞEZ. III 95/15. *Şi-a înfundat buzunarele cu nuci.* # *Aşà-i când te înfundă sărăcia!*= când te îngrămădesc necazurile toate de-odată (Zagra, l. Năsăud). Com. CORBU. || Refl. A se sătură (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC (propriu: a se îndopà, ghiftuì cu mâncări).

3°. Trans. A umpleà, a acoperì, a invadà. *Atâţia Turci tăià, Dunărea 'n trei locuri înfundà.* BIBICESCU, P. P. 289. *Creşteţi flori cât gardurile Şi 'nfundaţi pârlazurile.* MĂNDRESCU, L. P. 25/19. *Săracii Oltenii noştri, Au înfundat Bucureştii.* TEODORESCU, P. P. 342.

4°. Fig. (Trans.) A umpleà codrii (munţii), refugiindu-se în ei; (despre tâlhari s. condamnaţi) a umpleà temniţele. *Sânt vii bune pe la noi şi pământul bogat; dar prea des vine urgia păgânătăţii şi azi stai la masă în casă şi mâni înfunzi codrii.* SADOVEANU, SĂM. V 905. *Lasă la dracul războiul* [de ţesut], *Hai să înfundăm zăvoiul, Până vaca-o paşte iarbă, Hai să ne vedem de treabă.* TEODORESCU, P. P. 342. *Câţi din ruinaţii cari înfundă temniţele... n'ar fi devenit cetăţeni utili?* GAZETA SĂT., ap. TDRG.

5°. Fig. (Despre o acţiune începută, un act etc.) Trans. A face să se oprească, să se poticnească, să se îngroape undevà; refl. a (se) îngropà. *Aceasta este cauza acelor numeroase chemări de supra-arbitri, în care legea înfundă toate reclamările.* I. IONESCU, M. 150. *În arhivă lucrarea se înfundă, Iar hoţul nici nu are nevoie să se ascundă.* I. NEGRUZZI, II 69.

6°. Spec. (trans.) A coase la olaltă două laturi de cămăşi, a le încheià în mod special cu împunsături p(r)e de o parte şi de alta. VICIU, GL.

III. P. ext. (Complementul e un drum, un ţinut, o trecătoare etc., care se poate «închide»; construit adesea cu dativul persoanei interesate) Refl. A se închide, a nu mai avea ieşire, a se oprì, a se terminà. *Unde se înfundează Tâmpeştii la Bălăşăneşti, punându-se curmeziş pe fruntea locului Bălăşăneştilor...* (a. 1714). URICARIUL, XXI 325. *Hotarul Spărieţilor... se înfundează în piscul lui Iepure.* DOC. (a. 1756), ap. TDRG. *Drumu' că se înfundà Şi 'n codru intrà.* TEODORESCU, P. P. 491. *Unde steaua ni s'a lăsă, Drumul ni s'înfundà.* SEVASTOS, NU. 181/23. *Schelele se 'nfundă în podul grajdului.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Vântul... se înfundà ţiuind pe subt acoperişurile negre.* SADOVEANU, ap. TDRG. *I s'a înfundat pacienţa* (dată cu cărţile): nu mai poate reuşi. | A se încuibà. *O să fie vai de ei, când gerul se va înfundà în ţoalele lor.* CONV. LIT., ap. TDRG. # **A i se înfundà cuivà** (**cevà** s. **cu cevà**) = a nu mai aveà încotrò, a nu mai aveà nici o ieşire, a nu mai puteà izbutì cu expediente, a o păţì. *A umblat cât a umblat, Dar acum i s'a'nfundat.* PANN, P. V. I 29. *Dar li s'a'nfundat şi lor; a secat ţâţa caprei!* ALECSANDRI, T. 138. *Urma alege, soro, să nu i se înfunde mòdele astea.* CONTEMPORANUL, VII 11/6. *De astădată are să i se înfunde lui Ercule.* ISPIRESCU, U. 48/9.

IV. (Cu intervertirea raportului originar: complementul e o persoană s. un lucru; vasul sau locul se arată printr'o prepoziţie locală).

1°. Trans. A băgà, a vârî până în fund, a afundà, cufundà. *Mă rog să mă înfunzi într'o bute şi să mă bagi într'una din chiliile mele.* RETEGANUL, V. 72. *Într'un fedeleş de apă câte trele v'oiu* [= vă voiu] *fundà.* MARIAN, D. 272.

2°. P. ext. (Nu mai e vorba de fund, ci de adâncime) Trans. şi refl. A (se) băgà, a (se) vârî adânc în..., a face să intre în... a cufundà; p. ext. a intrà adânc în..., a se cufundà. *Aceste idei... ţi-au îngălbenit obrajii, ţi-au sorbit fălcile, ţi-au înfundat ochii* [în cap]. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Îşi înfundă gâtu'n guler.* EMINESCU, P. 221. *Ochii fetii se'nfundase în cap.* id. N. 25. *Cizmele lor, înfundându-se mereu în noroiu...* D. R. ROSETTI, ap. TDRG. | Refl. A dispăreà în depărtare, a se afundà în zare. *Sta voinic, încălecà, Şi da dosu', se'nfundà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 14.

3°. (Complementul e o persoană) Trans. A băgà pe cinevà în interiorul unei încăperi (închisoare, temniţă, etc.), din care să nu mai poată ieşì, a închide. *L-am înfundat pe Guliţă într'un pension.* ALECSANDRI, T. 74. *Şi la ocnă-l înfundară.* id. P. P. 230b. *Să mă ducă'n târgurele, Să mă 'nfundi 'n temniţele.* ŞEZ. IV 223b/5. *Te rugăm nu ne 'nfundà În munţii Garalivului.* TEODORESCU, P. P. 383. || Refl. A se închide (undevà), a se retrage, a se ascunde de lume într'un loc dosit, unde nu-ţi poate da nimeni de urmă: cf. a se îngropà. *S'a înfundat într'o mănăstire şi nu mai vrea să ştie de lume. S'a înfundat în casă.*

4°. Refl. A se cufundà, a intrà adânc şi a nu mai puteà ieşì, a se înglodà, a se pierde, a se rătăcì, a se ascunde. *Trimes-au Mihaiu-Vodă şi la păduri... unde să înfundase câţivà din catane.* LET. III 118/27. *Pădurea-i mare, el ştie unde s'o fi înfundat!* CREANGĂ, P. 122. *Au luat-o prin pădure... dar de ce umblau, de aceea să înfundau mai tare.* RETEGANUL, P. II 72/15. *Se înfundà tot mai tare în codrii.* id. V 18/34. *El când se simţeà legat..., Pe fugă că se puneà Prin dudaie se 'nfundà.* TEODORESCU, P. P. 575, cf. 35 | (Fig.) *Milescu se înfundase într'un potop de vaviloane, de vacsuri şi de bombe, de nu-l mai scoteà nici corabia lui Noe.* ZAMFIRESCU, R. 61. *Aveam [la şcoală] o Istorie romană, în care mă înfundam totdeauna la bătălia de la Lacul Trazimen.* id. ap. TDRG. # *S'a înfundat vulpea în sac*, se zice despre cei vicleni ce singuri se prind şi când cinevà e surprins într'o afacere de unde nu mai poate scăpà. ZANNE, P. I. 708.

5°. Trans. A strâmtorà pe cinevà (ŞĂINEANU, D. U.), a-l strânge cu uşa s. în chingi, (construit cu prep. cu) a-l prinde asupra unui fapt, a-l prinde cu şoalda, cu mâţa'n sac. [Turcii] *Mănăstirea 'ncunjurară Şi pe Greci îi înfundară.* MS. (a. 1824), ap. TDRG. *Care va să zică..., am înfundatără pe dracu?* ALECSANDRI, T. 402. *Las'o cucoane Matachi s'o înfund cu minciuna.* id. ib. 964. *Haha, haha! i-a înfundat!* CARAGIALE. T. II $22/_3$. || (Rar) A bate, a juptì. LB.

6°. Unipers. *Mă înfundă râsul* = izbucnesc în (hohote de) râs. BARCIANU.

[Prez. ind. *înfúnd*, (neobicinuit) *înfundéz* † | Şi: **fundà** vb. I(a) (după DDRF. şi ca termen de marină: «mouiller une ancre»). | Adjective: **înfundát** (cu negativul: **ne(i)nfundat), -ă** = (ad 1, despre vase) căruia i s'a pus un fund, închis cu un fund; (despre lăviţi, în Munţii Apuseni) închis cu scânduri de toate părţile, în formă de lăzi cu capac. *Unele* [vase de lemn] *sânt înfundate numai într'o parte, altele au două funduri.* DAMÉ, T. 85. *Fedeleş = un vas mic, făcut din doage de brad... şi la amândouă capetele înfundat.* MARIAN, cf. ŞEZ II $23/_{16}$. *De-alungul peretelui spre uşă sânt aşezate lăviţi simple sau înfundate.* PAMFILE, I. C. 436. (Ad II 1°.) Astupat, închis, spec. (despre sticle de vin) astupat cu dop, p. ext. (despre vin, Munt.) servit în sticle astupate, în butelii; (despre nas) astupat (din cauza guturaiului); fig. (despre sunete) înnăbuşit. *Se coborî din vagon şi îşi cumpără o sticlă de vin înfundat.* SANDU, SĂM. IV 446. (Substantivat) *Mai bem o înfundată* (= sticlă de vin înfundat)?... *Asta o plătesc eu!* CARAGIALE, M. 60. *Zgomote nehotărîte... par'că sânt tropote de cai, bubuituri de maiu înfundate.* id. S. $146/_2$. (Ad II 2°) Îndesat, umplut bine, cf. doldora; spec. (despre corp, statură) bine legat, trupeş. *Ariciu' mic, mic, da înfundat al cioarelor!* ŞEZ. III $27/_{11}$. *Bou înfundat* s. *vacă înfundată* se numesc boii şi vacile mai trupeşe şi cu coarne potrivite (Mehedinţi). DAMÉ, T. 27. *Cal... înfundat.* H. IX 36. (Ad II 6°) *Cojoc înfundat* (H. V 191), *pieptar înfundat* (VICIU, GL.) = care nu se poate încheià cu nasturi, nefiind deschis în nici o parte şi în care, când se îmbracă omul, se vârâ cu capul prin deschizătura de la guler (Criscior, în Munţii Apuseni). Com. ŞT. PAŞCA. (Ad III) Închis, fără ieşire: *Proprietarul al cărui loc este înfundat, care nu are nici o ieşire la calea publică, poate reclamà o trecere pe locul vecinului său.* HAMANGIU, C. C. 616. *Uliţă înfundată* = impas, huditä, înfundătură, fundac. TDRG. (Ad IV 2°) Cufundat, adâncit, (despre ochi) intrat în (orbite). *Capetele înfundate în mantale albe.* EMINESCU, N. 51, cf. 34. *Cu ochii... puţin înfundaţi de suferinţă.* N. REV. R. I 65. (Ad IV 4°) Înglodat, rătăcit, pierdut; dosit, ascuns. *Odăile umede ale unor mahalale înfundate.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Înfundat într'un desiş.* RETEGANUL, P. I $3/_{18}$. | Adverb: (În unire cu verbele: a tăceà, a geme, a strigà, a plânge, a râde etc.) = în sine, înnăbuşit, fără a da prea mult drumul vocii; (în legătură cu «a bate») îndesat. *Aceasta tăcù înfundat.* ODOBESCU, III $300/_{26}$. *Strigà acolo înfundat.* ISPIRESCU, U. $112/_{23}$. *Fata plângeà... biet înfundat.* id. L. 329. *Să mă râdă înfundat.* BIBICESCU, P. P. 26. *Unde mi ţi-l începură a-l răsucì şi a-l buchisì înfundat.* ISPIRESCU, L. 108. (Jur., neobicinuit) *A posedà înfundat* = fiecare cu partea sa hotărîtă, aleasă, fr. «posseder par divis» (COSTINESCU), a fi divizat; — **înfundătór, -oáre** = care înfundă; (substantivat) **înfundătoáre** şi **fundătoáre** [cu plur. *-tori*] s. f. = fund cu care se închide carul în partea dinainte şi în partea dinapoi, ţinut de răscoale. PAMFILE, I. C. 134, cf. H. II 29. | Abstracte: **înfundáre (fundáre)** s. f. = acţiunea de a înfundà. *Înfundarea nasului este un semn al guturaiului.* BIANU, D. S., cf. BARCIANU; — **înfundát** s. a. (mai ales în loc. adv.) **pe înfundate** = fără zgomot, înnăbuşit; — **înfundătúră** s. f. = loc dosit şi închis de toate părţile; loc îngrădit, măginit/ într'o moşie, în stăpânirea altuia, iar nu în a stăpânului moşiei (I. GOLESCU, Î. C.); (propriu şi fig.) drum s. stradă fără ieşire, impas, huditä, fundac. (După LB. şi cu sensul de «zăgaz, dig», germ. «Damm»). *O minunată înfundătură... din munţi.* ODOBESCU, III $172/_5$. *Am ajuns într'o înfundătură de munţi.* CREANGĂ, A. 31, cf. ŞEZ. III $180/_{19}$. *Răsună de se auzeà până în înfundăturile cele mai de jos.* ISPIRESCU, U. $65/_{23-4}$. *Căprioara săreà de pe stâncă pe stâncă căutând prin toate înfundăturile cloşca.* MERA, B. 20.]

— Derivat din **fund** cu pref. **în-** (cf. lat. **infundo, -are** «a vărsà, a turnà într'un vas, a da drumul undevà»). Cf. desfundà, afundà, cufundà.

ÎNFUNDĂTOÁRE s. f. } v. **înfundà.**
ÎNFUNDĂTÚRĂ s. f. }

ÎNFUNIÁ vb. Ia. 1°. *Cordeler.* 2°. *Gréer.*

1°. A face funii; a împletì, a sucì în forma unei funii. DICŢ.

2°. (Mar.) A echipà o corabie cu funii (pânze etc.). DDRF.

[Pronunţ. *-ni-à.*]

— Derivat, din **funie,** cu pref. **în-.**

ÎNFUNINGINÁT, -Ă adj. v. **funinginat.**

ÎNFURCÀ vb. I(a). 1°. *Remuer à la fourche, enfourcher.* 2°. *Ecarter en forme de fourche; se bifurquer.* 3°. *En venir aux mains, se battre.*

1°. A luà (fân sau altcevà) în furcă. COSTINESCU. *Cu furca te-oiu înfurcà.* MARIAN, D. 74.

2°. A desface cevà astfel, ca să aibă doi craci, ca furca. *Îşi înfurcă picioarele ca o gură de cort.* CONV. LIT. XLIV vol. I 38. || Refl. (mai ales despre drumuri) A se desface în două, ca coarnele unui furci, a se bifurcà, a se încrăcì (COSTINESCU). *Merse, merse, până li se înfurcì calea.* ISPIRESCU, L. 226. *Se'nfurcèsc două drumuri.* VÂRCOL, V.

3°. Fig. A aveà de furcă cu cinevà, a se încăierà. *Puşca de ţeavă luà, Cu feciorii să'nfurceà* (Orlea, în Romanaţi). PĂSCULESCU, L. P. 249.

[Prez. ind. *înfúrc şi înfurcéz* TDRG. | Şi: (ad 2° şi 3°) **înfurcì** vb. IVa. | Adjectiv: **înfurcát (înfurcít) -ă.** (Ad 2°.) *Barba înfurcată, sămănând cu a Mântuitorului, lipseşte, ca şi aureola.* IORGA, C. I. I 115. *Se zăresc poteci înfurcate, ca de lăţimea unei lopeţi.* DELAVRANCEA, S. 5. *Ureche înfurcată* s. *înfurcită* = crestată. *Boi cu urechile înfurcate.* H. IV 84. *Cal înfurcit,* dacă are urechea spintecată în două. ib. V 374. *O bivoliţă în păr negru... urechea... stângă retezat vârfu' şi înfurcat.* MON. OF. (1907) 7599. | Abstracte: **înfurcáre (înfurcíre)** s. f. = acţiunea de a înfurcà; — **înfurcát** s. a. = crestarea vârfului urechii (la oi). ŞĂINEANU, D. U.; — **înfurcitúră** s. f. = furcătură, furcitură, locul unde se bifurcă un drum, apă etc., cf. răscruce, răspântie. *Sosirà la înfurcitura Bâscei.* ODOBESCU, III $178/_{21}$. [Să ne ducem] *prin înfurcăturile şi prin colţanii unde se veşte sfieţ sau îngrozitor vânatul de munte.* id. III $90/_{16}$.]

— Derivat din **furcă,** cu pref. **în-.** (Un ***în-furco, -are** se poate să fi fost întrebuinţat în lat. pop., căci derivarea se găseşte şi în celelalte limbi romanice, cf. CDDE. nr. 694). Cf. bifurcà.

ÎNFURCÍ vb. IVa } v. **înfurcà.**
ÎNFURCITÚRĂ s. f. }

ÎNFURIÁ vb. Ia. (*Se*) *mettre en colère.* — Trans. A face pe cinevà să fie cuprins de furie, a face furios, a aţâţà, a scoate din sărite, din ţâţâni, din fire, din răbdări. *Bistriţa vitează apele îşi înfuriază.* ALECSANDRI, P. II 36. *Grabnic aşează căldări şi'nfurie flacăra alţii.* COŞBUC, Æ. $16/_{14}$. || Refl. A se face furios,-a fi cuprins de furie, a-şi ieşì din sărite, din ţâţâni, a-şi pierde sărita, a-i sărì (cuivà) ţandura. *Că s'a 'nfuriat Şi mi-a zgâriat, Zgâriat faţa Şi rupt cosiţa.* TEODORESCU, P. P. 417^b. [Adjectiv: **înfuriát, -ă** = cuprins de furie, furios: *Înfuriat, ordonă să se ridice mic şi mare... şi să bată codrii.* C. NEGRUZZI, I 108. *Poate vr'un buhaiu înfuriat i-a venì de hac.* CREANGĂ, P. 66. *Bătrânul înfuriat de mânie...* RETEGANUL, P. III $13/_{10}$; — (*înfurià* + *furios*) **înfuriós, -oásă** = furios. *Cum nu-i moartea 'nfurioasă, Că ea vine mânioasă.* MARIAN, Î. 269. | Abstract: **înfuriáre** şi (mai rar) **înfuriére** s. f. = acţiunea de a se înfurià; furie, mânie mare, turbare. *Marea se răscoală mugind cu 'nfuriere.* C. NEGRUZZI, II $276/_8$. *Înfurierea ei m'a îngrozit.* id. I 51. | Pronunţ. *-ri-à* şi *-rià.*]

— Derivat din **furie,** cu pref. **în-.**

ÎNFURIÓS, -OÁSĂ adj. v. **înfurià.**

ÎNFURIŞÁ vb. Ia v. **furişà.**

ÎNFURMÁ vb. Ia v. **înformà.**

ÎNFURNICÁ vb. I. *Donner* ou *éprouver des picotements, des fourmillements.* — (Despre piele, refl.) A avea sensaţia ca şi când ar umblà furnicile pe subt ea; (trans.) a face să aibă această sensaţie. *Li se înfurnică pielea de nemica.* ŢICHINDEAL, F. 17, cf. PANN, ŞEZ. II 52, P. V. III 53. *Pielea o cam înurzică Şi rău o înfurnică.* PAMFILE, S. T. 41. [Abstracte: **înfurnicáre** s. f., **înfurnicătúră** s. f. COSTINESCU.]

— Derivat din **furnică,** cu pref. **în-.**

ÎNFURNICĂTÚRĂ s. f. v. **înfurnicà.**

ÎNFURTUNÁ vb. Ia † *Être en tempête.*—(Despre mare) Refl. A fi cuprins de furtună. *Şi marea înfurtunându-să...* CAT. MAN. 257 (567).

— Derivat din **furtună,** cu pref. **în-.** Cf. furtunat.

INFUZÁ vb. Ia. 1°-2°. *Infuser.*

1° Trans. A introduce un lichid într'un corp. *I-a infuzat sânge nou în corp.*

2° Spec. (Farmacie) A vărsà apă fierbinte peste o substanţă vegetală (de obiceiu plantă medicinală), spre a extrage din ea principiile active pe care le conţine.

[Familia: **infúzie,** (după fr. *infusion*) **infuziúne** s. f. = vărsare de apă fierbinte peste o substanţă vegetală; lichidul obţinut în urma acestei operaţiuni, cf. ceaiu, tizană, decoct. *Îmi zâmbì sorbind infuzia copăcelului de China din ceaşca de vermeil.* C. NEGRUZZI, I 49. *Infuzia sau ceaiul se obţine, dacă se opăresc plantele în apă clocotită.* LEON, MED. 157.]

— *N.* după fr. (lat. **infusio, -onem** din *infundere* «a vărsà în ceva»).

INFUZÍBIL -Ă adj. *Infusible.* — Care nu se poate topì. *Dacă tubul... este făcut dintr'o substanţă infuzibilă, precum platină sau porţelană...* PONI, F. 119.

— *N.* după fr.

INFÚZIE, INFUZIÚNE s. f. v. **infuzà.**

INFUZÓRIU s. m. (Şt. nat.) *Infusoire.* — Vieţuitoare foarte mică, (se poate vedeà numai cu microscopul), care trăeşte în lichide (stricate) şi se cultivă în infuziuni vegetale s. animale. *Infuzorii abià văzuţi de ochii lumei.* EMINESCU, N. 65; cf. 32.

— *N.* din lat. stiinţif. **infusorius,** idem (derivat din *infusio, -onis*).

INGA interj. *Voilà, regarde.* — (Mold. Bucov.) Iată, iacă (ŞEZ. V 101), ian caută (MARIAN, NU. 192), uită-te (Com I. PITICARIU), vezi (Bilca în Bucov. Com. G. TOFAN), priveşte! (Straja în Bucov. Com. A. TOMIAC). *Inga, mamă, mişelul, Cum mi-a luat inelul.* MARIAN, NU. 192. *Frunză verde avrămască, Inga scârba de nevastă!* ib. 781. *Inga un ŏm cu o zăgâlnă* (= legătură) *în spate.* CONV. LIT. XLIV 267. [Şi: **iga** interj. *Apoi, dragu' mămuchii, iga ai pe laiţă o bucată de mămăligă.* ION CR. III 55.]

— Poate, formă scurtată din **ian (en)** şi **cată!** (*iga* din *ia*+*cată*). MARIAN.

-INGĂ adv. } v. **lângà.**
-ÎNGĂ adv. }

ÎNGĂDUÍ vb. IVa. I. 1°. *Permettre, laisser.* 2°. *Admettre, consentir; supporter. Se supporter, s'entendre.* 3°. *Céder. Faiblir, mollir.* 4°. *Pardonner, consoler. Accorder des délais.* 5°. *Patienter, attendre.* 6°. *Attendre, tarder.* 7°. *Se contenir, se calmer.* 8°. *S'accommoder* de. 9°. *Se conformer* à. II. *Plaire.*

În limba literară de azi, *îngădui* este înlocuit în cea mai mare parte prin neologisme şi îl întrebuinţează mai mult scriitorii cu limbă arhaizantă şi cei care imită graiul popular. În regiunile mai influenţate de limba ungurească — Transilv. şi Mold. — el erà întrebuinţat — şi se întrebuinţează în parte şi astăzi — şi în accepţiuni necunoscute limbei literare şi celei comune. Construcţiile cele mai obicinuite sânt: *a îngădui* (*cuivà*) *cevà* s. *a îngădui pe cinevà* (*să facă cevà*).

I. Exprimă adesea ideia opusă aceleia a verbului «a oprì, a împiedecà, a rezistà, a se împotrivì, etc.».

1°. Trans. s. absol. A lăsà, a da voie, a încuviinţà, a permite. *Îngăduesc* = dau voie, slubozenie, nu opresc. LB. (Absolut sau cu acuzativul persoanei s. al lucrului, urmat sau nu de să... s. de infinitiv). *Şi aşà l-au îngăduit* (= i-a dat voie să meargă) *împăratul... până la Nistru.* LET. II $220/_{12}$. *De-aş fi spus mai înainte ce voiu să fac, nu m'ai fi îngăduit.* HERODOT, 206. *Cu mai mult să nu îngăduiţi pe egumen sau pe alţii a-i supărà* [pe săteni]. URICARIUL, XXI 224. *Cei mai mulţi... pentru scoaterea şi prăsirea matcelor nu îngădue să să pună ouă dechilin sau deosebi.* ECONOMIA (1806) 177. *Judecătoriul... pre cei sânt în putere să nu îngăduiască ca să împileze pre cei slabi.* CARAGEA, L. 6. *A sfârşì macar cuvântul nime nu-l îngăduià.* BELDIMAN, TR. 73. *Pe... soare tu nu-l vei îngădui multă vreme să împărăţească măreţ asupra universului.* MARCOVICI, C. $19/_{17}$. *N'aş îngădui un lucru care poate da pildă rea.* C. NEGRUZZI, I 94. *Să'ngădue intrarea-mi în vecinicul repaos.* EMINESCU, P. 21. *O stare, ce nu mai îngădue tăcerea.* MAIORESCU, CR. I 137. *Puişorul mieu iubit, De trăit ai fi trăit, Moartea nu te-a 'ngăduit.* MARIAN, Î. 86. *D'alei Doamne Ştefan-vodă, Îngădi-să-ţi spuiu o vorbă.* TEODORESCU, P. P. $530^b/_6$. | (Cu dativul persoanei; refl. = pasiv). *Să va prileji vreun dobiloc să fie a fătà şi va naşte pre locul altuia şi acela cu locul nu-i va îngădui...* PRAV. MOLD. 8_2. *Îngăduiaşte-ţi-să* (: il t'est permis) *ţie de tine însuţi să grăeşti.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 75. *Tu mie îngăduiş[i] a face rău.* CUV. D. BĂTR. II 229. *Şi fiului său, lui Caracalla, îngă-*

due triumf. ŞINCAI, HR. I 15/99. *Iubita mea maică, îngădue-ne ca să ne mai spuie...* DRĂGHICI, R. 32. *Nicidecum să nu le îngădue ca să se culce pe imaşe.* I. IONESCU, C. 68. *În nici o ţară... scriitorilor de rând nu li s'a îngăduit să reformeze limba după placul lor.* I. NEGRUZZI, I 440. *Abiă subt Iosif al II-lea, la 1774, li s'a îngăduit Românilor d-şi face o biserică a lor, fireşte unită.* IORGA, N. R. A. I 246. *Îngăduiţi-mi să spun că...* = daţi-mi voie...

2°. A nu împiedecà: a admite, a consimţì, a tolerà. *Dar îngăduì încă nu pociu cumcă toată colonia o ar fi trecut în Dacia cea nouă.* ŞINCAI, ap. DDRF. *Norodul în care se îngădueşte* (refl. = pasiv) *patima (a) curviei...* PISCUPESCU, O. 111. *N'au îngăduit să-ţi hărăzească o mână de pământ.* MARCOVICI, D. 72. *El n'au vrut să meargă mai departe, până nu i-or da cuvânt că l-or pune în capul mesei... Aceasta i-au îngăduit împăratul.* SBIERA, P. 98/9. | † (Neobicinuit, construit cu prep. de) *Cei dzeace* [apostoli] *începură a nu îngăduì* (= a nu admite purtarea, a murmurà împotriva) *de Iacov şi Ioan.* VARLAAM, C. 7/2. || Refl. (cu sens reciproc) A se tolerà, suferì unul pe altul, p. ext. a se învoì unul cu altul, a trăì în armonie, a se înţelege bine. *După ce isprăveà, le da poveţe ca să se aibă bine, să se îngădue unu cu altu şi să trăiască fericiţi.* PITIŞ, R. N. I 150. *Voinic tânăr, cal bătrân, Greu se'ngădue la drum.* CREANGĂ, P. 193. *Trage surii d'amândoi, Se 'ngăduesc ca doi boi.* MAT. FOLC. 77, cf. PĂŞCULESCU, L. P. 197. *Lupii cu mieii nici cum să'ngăduesc, nici d'apotrivă între ei gândesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 513. *Ai adus o găină între cele vechi şi nu se îngădue* (Braşov). Com. I. C. PANŢU. | † (Construcţie pronominală: *a-şi îngăduì cu... s. unul altuia*). *Roman-vodă neputând... să-şi îngăduiască cu văru său Petru-vodă, pentru domnie.* LET. I 111/14. *Aflându-mă întru căsătorie cu prea frumoasa Gangeada, întru dulceaţa vieţii cei mai fericite..., îngăduind unul altuia...* GORJAN, H. IV 134.

3°. Intrans. (mai de mult, construit cu dativul) A nu opune rezistenţă: a cedà, fig. † a face concesii, † a fi conciliant, împăciuitor. *Să ne teamem de Dumnezeu şi să nu îngăduim pohtei trupului.* CORESI, EV. 109/16. *Părintele mieu, îngăduiaşte-ţi şi vârstei, şi pasă de te odihneşte, nici nu te supără cu băutura.* HERODOT, 281. (Neobicinuit, după fr. l'étoffe cède) *Stofa îngădue* (DDRF.) = se mai dă. || Spec. (despre ger, vânt, ploaie) A nu mai fi vehement, a nu mai ţinea, a se domolì, a mai slăbì, a se micşorà, a mai conteni. *Îngădue gerul* = mai slăbeşte, se trage; ung. enged a fagy. LB. *Ploile s'au olicnit, Vânturile-au îngăduit, Apele s'au mulcomit.* MARIAN, NU. 823.

4°. Trans. A nu luà în nume de rău: a iertà, a absolvì; a mângâià. *Îngăduesc cuivà o greşală sau pedeapsă.* LB. *Căpitanul lăcrimà, Pe catane le îngaduià Să nu plângă, să nu jălească, Că focu' ar' să se potolească.* POP., com. A. PROCOPOVICI. || Spec. (Despre datorii, termene de platà, etc.) A păsuì; a da răgaz, a aşteptà. (Construcţia: *îngăduesc vreo datorie* LB. sau *îngăduesc pe cinevà cu plata.* TDRG). *Până ne îngăduiaşte D[u]m[ne]dzău cu moartea, să ne împăcăm cu D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 139,2, cf. 282,2, 281. *Sfânta, prinzând de veste, îi rugă să o îngăduiască puţintel.* MINEIUL (1776) 44²/2. *Iaste datoriu să îngăduiască încă 2 luni de zile, ca să-şi ia seama stăpânul.* PRAVILA (1814) 66. *Se găteşte să-şi ceară dobânzile grămădite a tuturor soroacclor ce te-a îngăduit.* MARCOVICI, C. 27/15. *Dragă giupâne Iţic..., mai îngădui-mă măcar vro două luni.* ALECSANDRI, T. 1018. *Doamne, rogu-te, să fiu îngăduit macar trei zile:* CREANGĂ, P. 319. *Pân' ce-or ieşì zorile, Să-mi cunosc cărările, Poftim, moarte, şi cinsteşte, Puţin mă îngădueşte.* ŞEZ. II 7b/1.

5°. Intrans. A avea răbdare; p. ext. a aşteptà. *Cu răbdare îngăduiaşte Dumnezău pentru noi.* VARLAAM, C. 317. *Îi caută să îngăduiască până la acea vreame.* PRAV. MOLD. 32₂. *Şi îngăduiaţi puţintel, adică* (= iată) *miros de mir să feace în peşteră.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Mergând tu cu pedestrimea, nu vor puteà ei să îngăduiască aicia vasăle să nu meargă acolò.* HERODOT, 445. *Vei fugì şi nu vei îngăduì.* BIBLIA (1688) 272. *De s'ar şi întâmplà să ploao cu vreo vijelie să-i lovească în obraz, ei* [spectatorii din circ] *îngăduesc* (= persistă să rămână, să aştepte) *ca nişte îndrăciţi.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Poţi puţin să 'ngădueşti.* BELDIMAN, O. 69. *Atâta plouà de foarte, încât... au hotărît ca să îngăduiască până va înceta.* DRĂGHICI, R. 71. *Ce avcţi în car? — Un mort. — Îngăduiţi până va trece alaiul.* C. NEGRUZZI, I 31. *Peste o jumătate de ceas or da bucatele pe masă... Vă rog să îngăduiţi.* ALECSANDRI, T. 536. *Îngădueşte, te rog, un minut, şi... ţi se va arătà îndată.* ODOBESCU, II 537. *Ia mai îngădueşte puţin, nerăbdătorule.* CREANGĂ, P. 272. *Mai sufere şi mai îngădueşte până mâne dimineaţă.* SBIERA, P. 42/39. *Ia mai îngădue, Jupâneasă mireasă.* TEODORESCU, P. P. 165. *Îngădue până Joi.* BIBICESCU, P. P. 285. || (Rar şi învechit) Trans. A aşteptà (să... s. pe cinevà). *Îngădui* (: expecta dominum) *pre Domnulù, Căile-i păzeaşte, Că te va nălţà-te 'n lume, şi te-a creaşte.* DOSOFTEIU, PS. 124. *Elius îngăduì* (: expectavit) *a da răspunsu lui Iov.* BIBLIA (1688) 376². *Îngădi-mă* (în notă: aşteaptă-mă, stai tu!) *calicule, C'am să te spui la tata!* TEODORESCU, P. P. 121.

6°. Intrans. A sta (într'un loc până când...), a zăbovì, a întârzià. *Adusă un creştin neşte făclii şi îngăduì până le aprinsă.* DOSOFTEIU, V. S. 89. *Iar Xerxes au aşteptat până ce au răsărit soarele şi atuncia au făcut jărtve şi au mai îngăduit până la prânz.* HERODOT, 423. *Dacă cu toate acestea femeia bolnavă totuşi nu poate naşte de grabă, dacă îngădueşte şi se chinueşte... atunci...* MARIAN, NA. 44.

7°. † Trans. şi intrans. (construit cu dativul) A nu fi pornit împotriva cuivà s. a cevà: a se domolì, a se stăpânì, a se înfrânà. *Cunoscù Amind că Alixandru va începi alte lucruri de isnoavă şi-i zisă: «Fiiul mieu... să nu faci nimică cătră* (= împotriva) *aceştiia oameni, pentruca să nu ne faci vreun rău; ce* (= ci) *îngăduiaşti-te, văzind* (= aşteptând să vezi) *ce să lucrează».* HERODOT, 281. *D[u]m[ne]dzău... îngăduiaşte puterei lui.* VARLAAM, C. 265₂. *Macar de are şi face muiarea pre bărbat să să porncască asupra ei, trebue să-ş[i] îngăduiască firei.* PRAV. MOLD. 82₂. *De-ş[i] va mai îngăduì firei într'acea dată şi va mai socotì...* ib. 45₂.

8°. † Refl. A nu face opoziţie: a fi mulţumit cu..., a se împăcà cu..., a se învoì cu (cevà, o situaţie etc.). *În vremile acestea, Ştefan-vodă... văzând că Radu-vodă au venit cu Turcii şi au scos pre Laiot-vodă şi l-au gonit, nu s'au îngăduit, ci au cerut ajutoriu de la Leaşi.* MAG. IST. I 106/15. *El... să va îngăduì cu sineşul său.* PISCUPESCU, O. 166.

9°. (Rar) Intrans. (construit cu dativul) A nu face greutăţi cuivà: a se luà după cinevà, a face ca el, a imità. *Trei crai de la răsărit Cu steaua-au călătorit. Când în cale purcedeà, Steaua-înainte mergeà, Când sta de se odihneà, Steaua lor le 'ngăduià.* ŞEZ. VI 167.

II. (Prin confundarea din partea vechilor traducători a slavului *ugoditi* «a plăceà» — cf. ogodì, ugodì — cu *îngăduì*, care aveà înţelesul apropiat de «a fi mulţumit, a se învoì»). Intrans. (construit cu dativul) A fi pe placul

cuivà, a plăceà cuivà. *E mila ta înaintea ochilor miei iaste şi bire îngăduiiu* (= plăcuiu DOS.) *într'adevearele tale.* PSALT. HURM. 38/19. *Să facem d'a pururea cele ce plac lui Dumnezeu şi să îngăduim lui.* NEAG. BAS. ÎNV. 302. *Cu aceastea lucruri să îmblânzeaşte D[umne]dzău, fără de carele cu nevoic va îngăduì neştine lui D[umne]dzău.* VARLAAM, C. 311. *Întru împăraţii... jidoveşti întâiu David îngăduì lui Dumnedzău.* id. 246/2. *Lui D[umne]dzău până la sfârşit îngăduiră.* DOSOFTEIU, V. S. 35/2.

[Prez. ind. *îngăduiu* şi (mai de mult aproape excluziv) *îngăducsc.* Imper. *îngădue, îngădi* şi *îngăduieşte!* | Şi: (neobicinuit) **găduì** vb. IVa. ZANNE, P. I 513. | Adjective: **îngăduit** (cu negativul: **ne(î)ngăduit**) **-ă** = permis, lăsat, încuviinţat, tolerat, etc.; spec. *bou îngăduit* = încet (Munţii Apuseni). STAN, M. 225. (Ad 1°-2°). *Ultimele margini ale unei critici îngăduite.* MAIORESCU, CR. I 176. *Dar de petrecerile Curţii, de plăcerile îngăduite ale ei, nu se vorbeşte nici un cuvânt.* IORGA, C. I. I 148. *La ceafă, părul îngăduit să crească...* I. TEODOREANU, M. II 223; — **îngăduitór** (cu negativul: **ne(î)ngăduitor**) **-oáre** = care permite, încuviinţează etc., care se înţelege, se învoeşte uşor cu alţii, înţelegător, iertător, indulgent, bun, tolerant, împăciuitor, răbdător. *Că eră întru Jidovi unii aşà, îngăduitori(u) oamenilor* (= care făceau concesii de ochii lumii), *ce numai pentru lauda oamenilor ei se postiià.* CORESI, EV. 49/29. *Să cade să fie îngăduitoriu şi cu milă.* PRAV. 1185. *Neîngăduitoriul.* ib. 48. *Dumnezeul cel... îngăduitoriu.* BIBLIA (1688) 64. *Zise către Moise îngăduitoriul său.* MAG. IST. IV 235/15. *Bisearica să înfrumuseţează cu preacuvioşii şi îngăduitorii săi.* NIFON, 6. *Fiţi însă îngăduitori, şi după 4 săptămâni voiu începe a vă învăţà geografia.* DRĂGHICI, R. 151. *Moartea ca o bună şi îngăduitoare persoană...* C. NEGRUZZI, I 91. *Înţelegeà că-l prinde de pe urmă fondul de îngăduitoare tristeţe rămas de la strămoşi.* ZAMFIRESCU, R. 77. *Sfânta Duminecă, blândă şi îngăduitoare.* CREANGĂ, P. 292. *Şi povăţuià să fie mai cu răbdare, mai îngăduitori.* ISPIRESCU, L. 175. | Abstracte: **îngăduíre** s. f. = acţiunea de a îngădui, permisiune, concesiune, toleranţă, indulgenţă, răbdare, iertare (LB). *Fiind aceste 'ngăduiri cu totul ţărmurite.* OLLĂNESCU, H. A. P. 5. *Cu voia şi îngăduirea ţării întregi.* DDRF.; — (rar) **îngăduit** s. a.; — **îngăduiá|ă** s. f. = toleranţă, indulgenţă; păsuire; răgaz; răbdare; loc. adv. *cu îngăduială* = încet (Munţii Apuseni). STAN, M. 255. *Şi la mânia lui, tot cu cinste grăià şi cu îngăduială* (= răbdare, duhul blândeţii). LET. II 274/37. *Să-i apuci să plătească şi să împlineşti fără de nimică altă îngăduială* (= păsuire). URICARIUL, XXI 170. *Dragostea către patrie, îngăduiala* (= toleranţa, indulgenţa) *către semeni.* BĂLCESCU, M. V. 28. *Că orice, cu îngăduială* (= răgaz), *Se face cu rânduială.* TEODORESCU, P. P. 170; — **îngăduínţă** s. f. = voie, plac, permisiune, aprobare, concesiune, răbdare, indulgenţă, bună-înţelegere, toleranţă, clemenţă (cu negativul **neîngăduinţă,** care însemnă şi «neînţelegere» şi «nesocotinţă»). *Ne-am bătut gioc de îngăduinţa lui.* VARLAAM, C. 21/2. *Au murit pentru poftele trupului cu neîngăduinţa* [Munt. nesocotinţa] *sa.* PRAV. 495. *Îngăduinţa omului ai pierdut.* BIBLIA (1688) 369. *Au lăsat să hie pre îngăduinţa lui.* LET. I 114/16. *Văzând Leşii multă neîngăduinţă şi marea zavistie ce este între Domni...* ib. I 160/30. *Dar cu străinul mai multă neîngăduinţă le va fi.* ib. I 137/14. *Dând ştire la împăratul de neîngăduinţa lui Ion-vodă.* MAG. IST. I 214/12. *Trebue să aibă îngăduinţă, îi zise.* CANTEMIR, IST. 71. *Poftim pre cititoriul nostru... să ne fie cu îngăduinţă* (= îngăduitor, indulgent), id. H. 89/30. *S'au nevoit să petreacă viaţa cu îngăduinţa lui D[umne]zeu.* NIFON, 6. *Se cuvine a aveà oareşicare măsurată îngăduinţă.* DRAGHICI, R. 180. *Ea ascultà cu îngăduinţă povestele lor.* C. NEGRUZZI, I 110. *Îi adusese... de la împăratul... îngăduinţa căsătoriei lui atât de mult dorită.* BĂLCESCU, M. V. 68. *Oameni... care se aşezase aici numai din îngăduinţă.* ODOBESCU, II 10. *Trăiră câte trei un traiu plin de fericire şi de îngăduinţă.* ISPIRESCU, L. 132.]

— Din ung. **engedni** «a cedà, a se domoli (despre frig etc.), a permite, a lăsà (din preţ)». Cf. agăduì.

ÎNGĂDUIÁLĂ s. f. } v. **îngăduì.**
ÎNGĂDUÍNŢĂ s. f. }

ÎNGĂIBĂRÁ vb. I v. **încăibărà.**

ÎNGĂIDĂRÁ vb. I. *Suivre de près.* — Refl. (Mehed.) A se ţineà lipcă de cinevà: *S'a îngăidărat de el, nu-i chip să-l înşele.* BOCEANU, GL. Cf. încăibărà.

ÎNGĂIMÁ vb. I(a) 1°. *Embrouiller* (une discussion, un discours, qqn). *Bafouiller.* 2°. *Embrouiller* (qqch.). 3°. *Remettre, traîner en longueur.* 4°. *Hésiter.* 5°. *Embarrasser.* — (Mold., Bucov., Transilv. de Nord).

1°. Trans. A lungì vorba s. discuţia, fără a ajunge la o încheiere lămurită şi precisă, a purtà cu vorba; a vorbì nelămurit, confuz, încurcat; a încurcà, a îndrugà, a îngânà. *Văzând că Sarniţie mai pe larg îngăimà această disputaţie...* CANTEMIR, IST. 127. *Grecii... simţeau prea bine că sânt numai îngăimaţi* [de boeri]. BELDIMAN, TR. 23. *Ceea ce îngăimase alţii, a rostit-o el cu convingere, putere şi mândrie.* IORGA, L. II 584. *Nu, începù el, îngăimând vorbele, nu mă supără — decât — vezi...* VLAHUŢĂ, N. 165 (ap. TDRG.).

2°. Trans. A face cevà de mântuială, pe deasupra, a lăsà un lucru nefăcut cum trebue, a îngălà. *De va fi luat cinevà vreun lucrător, vreo vie de la vreun om sărac, ca să o lucreadze şi să împarţă vinul în dooà, şi acesta de nu se va nevoì să lucreadze toate lucrurile la vreamea lor, ce o va numai îngăimà* (= o va numai îngălà. MUNT.)..., *acesta să-şi piiardză munca şi să nu ia nemică den roada viei.* PRAV. 24.

3°. A lăsà un lucru de azi pe mâne, a amânà, a trăgănà, a ţineà locului, a reţineà (com. TOMIAC, Straja, în Bucov.). *Îngăimez lucrul* = dau nădejde că l-oiu face azi, mâne, caut mijloace să amân o treabă (CREANGĂ, GL.). *Au tot îngăimat războiul, până când a însărat.* BELDIMAN, TR. 58.

4°. Refl. A sta la îndoială, a se codì, a pregetà, a zăbovi. *Lucrul a păzì nu vă îngăimaţi.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Costea mult nu se 'ngăimà, El dulăii toţi chemà, Un caş dulce desvăleà.* ALECSANDRI, P. P. 55/11.

5°. Trans. A pune pe cinevà în încurcătură, în neputinţă de a se pronunţà despre un lucru. [Constantinopoli], *oraşul unde Europa şi Asia seamănă a se întrece în frumuseţe şi te îngăimează, încât nu ştii cui să-i dai preferinţă.* RALET, ap. TDRG. || Refl. A se turburà, a fi în încurcătură, neştiind ce să faci. *În zădar se 'ngăimă tot pământul.* DOSOFTEIU, MOL. 143a. *Până când... o, pasirilor, în glogozală în zadar vă îngăimaţi.* CANTEMIR, IST. 55. *De este cu putinţă, alt chip de chiverniseală să afle* [el] *şi spre aceia a se nevoì să nu se îngaime.* id. ib. 203. *Inteligenţa lor se ajută în toate împrejurările şi nu se îngăimează la trebuinţe zilnice.* RALET, ap. TDRG.

[Prez. ind. *îngăim* (mai rar *îngáim*) şi *îngăiméz.* | Adjective: **îngăimát, -ă** = care stă la îndoială (ŞEZ XXXI, 11), cu îndoială, cam în doi

peri (CREANGĂ, GL.), nehotărît, nesigur (GOROVEI. CR.), încurcat, nedumerit, confuz; (despre un om slab, deşirat) care abiă se ţine pe picioare (com. CORBU, Zagra, jud. Năsăud), (despre un lucru, de ex. o sarcină etc.) slab legat, încât abiă se ţine deolaltă (com. CORBU, Zagra); care este într'o situaţiune nelămurită. *Deci stă de atunce Hotinul aşà îngăimat...; nu ştim de acum înainte ce a vre Dumnezeu să mai lucreze, mai sta-oa, au ba; au poate şi câtă ţară au rămas s'o ia* [Turcii]. LET. II 395/35. [Canaful] *e de la boierul nostru, răspunse Stanca cu un aer cam îngăimat.* CONV. LIT. XII 133, ap. TDRG. *Străjarii... să vedeà stând îngăimaţi.* BELDIMAN, O. 91. *L-am tot trăgănat cu cuvinte îngăimate, până ce a venit barbatu-mieu.* N. GANE, ap. DDRF. *Dar bine am simţit din vorba-i îngăimată...* I. NEGRUZZI, II 42. *Când ai să te duci undevà, sau voieşti să începi un lucru şi eşti îngăimat* (= nehotărît, nesigur), *neştiind dacă îţi va merge bine...* GOROVEI, CR. 2194. *Dragoste i-a arătat, dar cât va ţineà eu nu ştiu, căci chipul îi îngăimat.* BELDIMAN, TR. 99. (Adverb) *A vorbì îngăimat* = cu nehotărîre, fără a puteà înţelege ce vrea să zică, cu nedumerire. *Nici odată nu poţi fi cu totul sigur, atât de îngăimat vorbeşte.* IORGA, L. II 347. *Moşneagul atunci zise îngăimat...* CREANGĂ, P. 79; — **îngăimătór, -oáre** = care îngaimă, confuz, încurcat. *Filosofului... facă tot zisuri îngăimătoare.* KONAKI, P. 277. | Abstracte: **îngăimáre** s. f. = ezitare, nehotărîre, nedumerire. *Ce să răspunză cu toţii în îngăimare sta.* CANTEMIR, IST. 50, ap. TDRG. *În Englitera se vor mirà de prudenta noastră îngăimare* [de a nu ne declarà independenţa]. ODOBESCU, III 450/21; — **îngăimeálă (îngăimálă)** s. f. = vorbe încurcate, confuze; ezitare, nehotărîre, nesiguranţă, nedumerire. *Lucruri de vicleşuguri, îngăimeale de amăgeale.* CANTEMIR, IST. 36. *Boierii cu îngăimală făgăduinţă le-au dat.* BELDIMAN, TR. 23, cf. ODOBESCU, III 448. *Făţarnica de fată nici îl primeà, nici îl respingeà, ci îl ţineà mereu în îngăimeală.* N. GANE, ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (V. Bogrea, DR. IV 825, credeà că avem a face cu un derivat din rut. *gajma, gal'ma* «piedecă (la roata carului)», cf. şi rus. *galïmovâtï povozku* «a împiedecà un car». În cazul acesta împrumutul ar trebuì să fie vechiu, pe când în ruteneşte se rosteà încă consonanta iniţială ca *g*. Cuvântul românesc mai prezintă oarecare asemănare de formă sau de înţeles cu ung. *galiba* «greutate, piedecă»; pentru *b* > *m*, cf. *vrajbă -vrăjmaş, preajmă*). Cf. îngălà, îngăimăcì, îngălmăcì.

ÎNGĂIMĂCEÁLĂ s. f. v. **îngăimăcì.**

ÎNGĂIMĂCÌ vb. IVa refl. *S'embrouiller.* — (Transil.) A se încurcà. BUGNARIU, NĂS. *M'am îngăimăcit în socotelile astea. Mi s'a îngăimăcit limba* (Frata, Câmpia Ardeleană, com. V. BUCUR). [Adjectiv: **îngăimăcít, -ă** = îngăimat, confuz, zăpăcit, încurcat, intimidat. *Om îngăimăcit la minte.* H. XVIII 309. *E îngăimăcit şi nu mai poate răspunde* (Gorj). PAŞCA, GL. | Abstract: **îngăimăceálă (găimăceálă)** s. f. = confuzie, încurcare, rătăcire (BUGNARIU, NĂS.), buimăceală. *Simţì... apucându-l o găimăceală ce-l dovedeà din ce în ce mai tare. El se opintì destul, ca să nu doarmă.* CONV. LIT., ap. TDRG.]

— Pare a fi o contaminare între **a îngăimà** şi **a buimăcì** s. **a zăpăcì.** Cf. îngălmăcì.

ÎNGĂIMÁLĂ s. f. } v. **îngăimà.**
ÎNGĂIMEÁLĂ s. f. }

ÎNGĂITÁNÁ vb. Ia = **găitàni.** [Adjectiv: **îngăităńát, -ă** = împodobit cu găitane. *Un slujbaş îngăităńat din cap până în picioare.* JARNÍK, ap. TDRG.]

— Derivat din **găitan** cu pref. **în-.**

ÎNGAJAMÉNT s. a. † = **angajament.** *Este oare de crezut că împăratul Alexandru se va arătà mai puţin scrupulos în păzirea îngagiamentelor sale?* ODOBESCU, III 426.

ÎNGÁLÁ vb. I(a). 1°. *Salir. Insulter.* 2°. *Travailler sans soin, bousiller.* 3°. *Bafouiller.* — (Munt.).

1°. A murdărì. *Blestemata [fantasmă] Ce 'ngală tot, ca pata de tină verice flori.* DEPĂRĂŢEANU, ap. TDRG. || Fig. A ocărî (Slatina, jud Olt). ZANNE, P. III 195 (propriu: a murdărì cu vorba, cf. ponegrì).

2°. † A lucrà fără îngrijire, de mântuială (propriu: a nu lucrà curat, îngrijit), cf. îngăimà, înciocălà, îmbredelì, cârcălì, închipuì. *De nu se va nevoì să lucreze toate lucrurile [viei] la vremea lor, ce o va numai îngălà* [îngăimà PRAV. MOLD.]... ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG.

3°. A nu rostì (cevà) clar, răspicat, a pronunţà neprecis, a îngăimà, cf. îngânà, bâlbâì, bolborosi, îndrugà. *Muşteriul cel nou îngălează silabele, pe unele, prea slabe, neglijându-le chiar de tot.* CARAGIALE, M. 399.

[Prez. indic. *îngăléz*, mai rar *îngál.* | Adjective: **îngălát** (cu negativul **ne(î)ngălat**), **-ă**=necurat, murdar, neîngrijit; lucrat de mântuială; rostit neclar, îngăimat. (Ad 1°) *Omul cel curat... să mustrează... mai mult în greşeli decât cel îngălat.* PISCUPESCU, O. 156. *Plecară să se schimbe, fiindcă nu mai erà chip a mai sta aşà îngălate la nuntă.* ISPIRESCU, L. 40. *Când e 'ndârjit Rumânu' pe femeia lui, îi zice...: muiere... 'ngălată.* JIPESCU, O. 56; (ad 3°; adverb) *E afumat şi pronunţă foarte îngălat.* CARAGIALE, M. 305; — **îngălátór, -oáre** = care îngălează. | Abstracte: **îngăláre** s. f. = acţiunea de a îngălà; — **îngălăclúne** † s. f. = neîngrijire, necurăţenie (sufletească s. trupească), murdărie. *Cu cât va fi aerul mai curat de toată puterea îngălăciunii...* PISCUPESCU, O. 69. Cf. 35, 94 şi 157. *Îngălăciunea şi spurcăciunea cugetului lor.* id. ib. 150.]

— După Th. Capidan, DR. IV 1551, din paleosl. **galŭ** «sordidus, immundus, impurus» (acelaşi, ca origine, cu arom. *gălescu* «înnour, întunec, înnegresc», din sârb. *galiti*, cu acelaşi înţeles), iar după G. Pascu, *Etimologii* 65, din lat. **galla** «gogoaşă de ristic» (**in-gallare*), având înţelesul fundamental «a înnegrì» (cf. fr. *engaller* «teindre en noir». V. Bogrea, DR. IV 825). Pentru sensul 2°, cf. *cârcălì* cu o desvoltare semantică analogă, de la «a murdărì» la «a face cevà fără îngrijire, de mântuială».

ÎNGĂLÁ vb. Ia v. **încălà.**

ÎNGĂLĂCIÚNE s. f. v. **îngălà[1].**

ÎNGĂLBEJEÁLĂ s. f. = *Pâleur.* — Coloare galbenă a feţii, paliditate. [*Pe*] *alţii... îi apucă îngălbejeala şi zălezirea din pricina bolilor şi a năcazurilor.* PAMFILE, B. 62.

— Derivat din **îngălbejì** cu suf. abstr. **-eală.**

ÎNGĂLBEJÍ vb. IVa v. **gălbejì.**

ÎNGĂLBENÉALĂ s. f. v. **îngălbenì.**

ÎNGĂLBENÍ vb. IVa 1°. *Jaunir.* 2°. *Jaunir, pâlir, blêmir.*

1°. Trans. şi refl. A (se) face, a devenì galben, a da coloare galbenă la cevà, a (se) colorà s. a da în galben; spec. (despre frunze, foi etc.) a (se) uscà, a (se) vestejì (H. III 13). *Apa cea de ploaie... în multe chipuri lucrează pre*

câmpi şi pre codri, în flori şi în pomeţi, de le... albeşte şi ruşeşte, gălbeneşte şi mohorîţeşte. VARLAAM, ap. TDRG. *Câmpii pururea cu mari năsipişuri gălbenesc.* CANTEMIR, IST. 40. *Se îngălbinesc şi se sucesc* (păpuşoii) *mai ales în arşiţile cele mari.* IONESCU, C. 98. *Frunzele însă începù a se îngălbenì.* C. NEGRUZZI, I 330. *Munţii frunzele-şi îngălbineau.* ALECSANDRI, T. 107. *Codru... 'ngălbineşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 212. *Clonţul mi s'a 'ngălbinit.* RETEGANUL, TR. $16/_{16}$. *Holdiţele verzi... dacă s'or gălbinì, Vei venì, nu mì-i găsì.* MÂNDRESCU, L. P. $30/_{2}$, cf. MARIAN, CHR. 52.

2°. (Despre o persoană) Refl. şi intrans. (cu sens reflexiv) A se face galben, palid la faţă; p. ext. a se vesteji, a se ofili, a se trece. *Elena la el priveaşte, Veade că îngălbineaşte.* BARAC, A. 57. *Faţa-i cea luminoasă îndată a 'ngălbenit.* PANN, E. I 114. *Iubito..., pe faţă îngălbeneşti Şi ochii tăi în zare cu dor îi aţinteşti.* ALECSANDRI, P. III 143. *Împăratul... gălbeneà ca ceara.* MERA, B. 195. *La faţă se 'ngălbineà.* ALECSANDRI, P. P. $90/_{4}$. *Cum să nu mă 'ngălbenesc?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 189. *Io m'am gălbenit ca ceara.* MÂNDRESCU, L. P. $18/_{17}$, cf. DOINE, $195/_{22}$, RETEGANUL, TR. $148/_{4}$, VASILIU, C. II. *A îngălbenit ca turta de ceară.* ZANNE, P. I 139. *M'am gălbinit ca socu'.* ŞEZ. I $171^{b}/_{23}$.

[Şi: **îngălbinì** vb. IV^{a}; **gălbenì, gălbinì, gălbănì** vb. 1V^{a}. *Gălbănesc.* ANON. CAR. | Adjective: **îngălbenít (îngălbinít, gălbenít, gălbinít, gălbănít)-ă** = care a devenit s. a fost făcut galben; palid, vestejit. *Feţele îngălbenite de foame.* DRĂGHICI, R. 26. *Ziduri albe şi gălbenite de lună.* EMINESCU, N. 63. *De spaimă îngălbenită.* COŞBUC, B. 15; — **îngălbenitór (îngălbinitór), -oáre** adj. = care îngălbeneşte, (substantivat) omul s. femeia care îngălbeneşte (= colorează în galben). MARIAN, CHR. 52. | Abstracte: **îngălbenire (îngălbinire, gălbenire, gălbinire, gălbănire)** s. f. = acţiunea de a îngălbenì; paloare, paliditate. *Îngălbenire cuprindeà faţa lui.* DRĂGHICI, R. 167; — **îngălbenitúră (îngălbinitúră)** s. f. = materie îngălbenită (colorată în galben). MARIAN, CHR. 52; — **îngălbeneálă** s. f. POLIZU, PONTBRIANT = gălbeneală.]

— Derivat din **galben,** cu pref. **în-.**

ÎNGĂLBINÍ vb. IV v. **îngălbenì.**

ÎNGĂLBÍT, -Ă adj. *Repu.* — (Teleorman) Plin până în gât, săturat de toate. ION CR. VII 251.

ÎNGÂLCEVÍ vb. IV^{a} v. **gâlcevì.**

ÎNGĂLIŞÁT, -Ă adj. *Langoureux.* — Galeş. *Rămâind cu ochii îngălişaţi.* SLAVICI, ap. TDRG.

— Participiul unui verb (neatestat) **îngălişà,** derivat din **galeş** cu pref. **în-.**

ÎNGĂLMĂCEÁLĂ s. f. v. **îngălmăcì.**

ÎNGĂLMĂCÍ vb. IV^{a}. *(S')embrouiller, (s')égarer.* — Trans. şi refl. A (se) amestecà, a (se) turburà (I. GOLESCU, C. I 332), a (se) încurcà (H. XVII 179), a se învălmăşì; fig. a (se) zăpăcì (LB.). *Tătarii... se îngălmăciră âşà de tare, că singuri nu ştiau... unde le stă capul.* MARIAN, T. 37. *Nu mă îngăimăciţi.* RETEGANUL, P. II $65/_{18}$. [Adjectiv: **îngălmăcít, -ă** = deavalma, învălmăşit, încurcat, turburat, zăpăcit. *Printre mulţimea îngălmăcită...* MARIAN, T. 271. | Abstracte: **îngălmăcíre** s. f.; **îngălmăcitúră** s. f. LB., **îngălmăceálă** s. f. = încurcătură, dezordine, zăpăceală, învălmăşeală, confuziune. *Îngălmăceala aceasta ar fi trebuit să o socotească Miron Logofătul.* ŞINCAI, HR. II $145/_{3}$. *Românii... se folosiră de această îngălmăceală a Tătarilor.* MARIAN, T. 38, cf. 222. *Fac o vrajbă şi o îngălmăceală.* RETEGANUL, P. II $57/_{33}$.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, din **îngălămăcì,* iar acesta înrudit cu *gălămoz = golomoz*). cf. îngaimà, îngăimăcì.

ÎNGĂLMĂCITÚRĂ s. f. v. **îngălmăcì.**

ÎNGALOŞÁT, -Ă adj. *Chaussé de galoches.* — (Rar) Încălţat cu galoşi. *Ia te uità colo, fata pândarului cu mănuşi şi ghete 'ngaloşate.* GRAIUL, II 213.

— Participiul unui verb (neatestat) **îngaloşà,** derivat din **galoşi** cu pref. **în-.**

ÎNGÂMBÁ vb. I. 1°. *Empoigner.* 2°. *Tasser.* 1°. Trans. şi refl. (Dolj, Oltenia, Codlea) A înşfăcà (COM. SAT. I 50), a pune mâna, a apucà, a luà la «trei-păzeşte», a pune mâna în ceafă, a pune mâna 'n guler, a se luà la bătaie; a-şi da natrele cu cineva. CIAUŞANU, v. Cf. gâmbà.

2°. A îndesà, înghesuì, cf. agâmbà (2°). *S'a dus femeia şi şi-a îngâmbat poala în sacul cu fasole.* ION CR. II 305.

— Dintr'un lat. pop. ***in-gambo, -are,** pentru care cf. agâmbà şi gâmbà.

ÎNGÂMFÁ vb. I(a). *(S')enfler,* (se) *gonfler.* II. 1°. *Se rengorger, se pavaner* (en parlant de certains oiseaux). 2°. *Se gonfler, être bouffi* (de joie, de prétention), *se faire fort* de.

I. (Vechiu şi în poezia pop. cu caracter mistic) Trans. şi refl. A (se) umflà. *Altora* [din păcătoşi] *le va curà dintro* (= dintru = din) *ochi smrad cu puroi, şi vor fi îngânfaţi.* CUV. D. BĂTR. II 470. *Bubă rea... Nu te îngânfà ca broasca, Nu te lungì ca şarpele.* MAT. FOLC. 1524. *Bubă... nu-l întinde, nu-l cuprinde, nu-l umflà, nu-l îngâmfà.* ŞEZ. III $197/_{10}$. | Intrans. *Fugi isdate, blestemate..., Nu umflà, nu îngâmfà.* MAT. FOLC. 1511.

II. (Astăzi) 1°. Spec. (Despre paseri) Refl. A se umflà în pene. *Şoimul s'a îngâmfat.* TEODORESCU, P. P. 63. *Se roteà pe lângă dânsa şi se îngâmfà ca un curcan.* ISPIRESCU, L. 311. *S'a înfoiat ca varza şi s'a îngânfat ca barza.* ZANNE, P. I 302.

2°. (Despre oameni, cf. megl. *mi anflu* = sânt mândru). Fig. Refl. A se umflà în pene de vanitate, a se crede lucru mare, a fi încrezut, a devenì mândru, fudul, orgolios, trufaş, a fi pretenţios, vanitos; p. ext. a se mândrì, a se făli, a aveà pretenţia să... *Îngâmfu(-mă).* MARDARIE, 1594, 1986. *Cu trei doveade se îngâmfă a adeverì.* P. MAIOR, IST. 52. *El să îngânfează 'n slavă, eu să caz mă poticnesc.* BELDIMAN, O. 19. *De... pătrunzi tainele firei nu te'ngâmfà, că eşti ţărna pe care o poartă vântul.* KONAKI, P. 109. *La fericire ne opreşte de a ne îngânfà.* MARCOVICI, D. $5/_{5}$. *Robinson se îngânfà de bucurie.* DRĂGHICI, R. 103. *Auzind aste vorbe pe loc s'a 'ngâmfat.* PANN, E. II 140. *De vicleşugu-i se îngâmfează, De bucurie el este plin.* ALEXANDRESCU, M. 63. *Ne-am îngâmfat până acum.* MAIORESCU, CR. I 274.

[Prez. ind. *îngâmf* şi (învechit) *îngâmféz.* | Şi: (grafic) = **îngânfà** vb. I^{a}; **îngânfì (îngâmfì)** vb. 1V^{a}. *Îngânfescu(mă).* MARDARIE, 1460. *Se umflă, adică se îngâmfeşte, se mândreşte.* I. GOLESCU, C. I 283. | Adjectiv: **îngâmfát** (cu negativul **ne(î)ngâmfat**), **-ă** = (†) umflat; care s'a umflat în pene, mândru, orgolios, fudul, fălos, trufaş, închipuit, vanitos, pretenţios. *Un norod... îngânfat, c-aveà odată stăpânire şi-mpărat.* BELDIMAN, TR. 2. *Ho! muritorule, mândru şi 'ngâmfat de a ta fiinţă...* KONAKI, P. 275. *Îngânfaţi de chibzuiri şi de nădejdi.* MARCOVICI, C. $30/_{11}$. *Îngânfat şi turbat se aruncă rostogolind pietre şi bolovani.* C. NEGRUZZI, I 316. *Şedeà pe perini cucuiat, fudul şi îngânfat.* SBIERA, P. 127. *Eşti prea îngâmfat. — Şi de ce să nu fiu îngâmfat?* RETEGANUL, P.

21/29. (Substantivat) *Contele de Kildar, un îngâmfat.* C. NEGRUZZI, III 352 (Adverb). Cu îngâmfare, cu fudulie, cu mândrie. *Atunci spânul zise îngânfat...* CREANGĂ, P. 216. *Minți, mojicule, strigă țiganul îngâmfat.* ISPIRESCU, L. 203 | Abstracte: **îngâmfáre** s. f. = acțiunea de a se îngâmfà; mândrie, orgoliu, fudulie, fală, trufie. *Însuși zadarnica fală cu mândra sa îngâmfare... ne umple de 'ndestulare.* KONAKI, P. 287. *Au venit Nicolaie cu o mare îngânfare și mândrie.* DRĂGHICI, R. 59. *Vorba să eră... fără trufie și îngânfare.* C. NEGRUZZI, II 157/1. *Albert... privește cu îngânfare frumoasa lui oștire.* ALECSANDRI, P. III 220;— (rar) **îngâmf(e)álă** s. f.= îngâmfare. *Omule!.. tu cela ce de 'ngămfală crezi că jivinele toate sânt pentru tine zidite.* KONAKI, P. 267.]

— Din **în-** + **gâmfà.**

ÎNGÂMF(E)ÁLĂ s. f. } v. **îngâmfà.**
ÎNGÂMFÍ vb. IVa }

ÎNGÂNÁ vb. I. A. I. *Murmurer, marmotter, fredonner, balbutier.* II. 1°. *Se mêler, se confondre.* 2°. *Être saisi* (d'un sentiment). B. I. 1°. *Répéter, redire* (comme un écho). 2°. *Répondre.* 3°. *Réfléchir, refléter.* 4°. *Imiter.* II. 1°. *Appeler* (un animal à l'appeau). 2°. (*Se*) *leurrer.* III. 1°. *Imiter* (qqn.). 2°. *Égayer, accompagner* (de la voix). 3°. *Se répondre, s'accompagner, s'accorder, s'égayer.* 4°. *Bercer.* IV. *Contrefaire, singer; se moquer* (de qqn.).

A. I. Trans. (Complementul e sunetul, vorba etc.) A articulà sunete nedesluşite s. încurcate, a pronunța cuvinte nelămurite, a rostì s. a cântà cu jumătate de glas, a vorbì mai mult pentru sine, a îndrugà (din timiditate, perplexitate, mânie etc.) cuvinte nepotrivite s. fără sens, a îngăimà, a murmurà, cf. bâlbâi, bolborosì. *Îngânând cu jumătate glas un cântec...* SLAVICI, ap. TDRG. *Glasuri tinere îngânau încet și trăgănat melodii vechi.* SADOVEANU, ib. «*Îmi pare bine*», *începuiu a îngână eu, fără să știu ce zic.* N. A. BOGDAN, ib. «*A venì ea și vremea aceea, voinice*», *zise împăratul, îngânând vorba printre dinți.* CREANGĂ, P. 265. *Se codeà smeul, îngână verzi și uscate...* ISPIRESCU, L. 223. | P. anal. A spune cuvinte mincinoase, a spune lucruri pe care nu le crezi, a îngăimà. *Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul? Nici visezi că înainte-ți stă un stâlp de cafenele, Ce își râde de-aste vorbe, îngânându-le pe ele.* EMINESCU, P. 246. (Neobicinuit) *Îl găsì îngânând plânsul, tremurând și suspinând.* PANN, P. V. II 10. || (Mai rar) Refl. *Ai strâns bietul suflet, de de-abià se 'ngână* (= articulează). DOSOFTEIU, PS. 131.

II. P. ext. Refl. A se manifestà în mod neprecis, nelămurit.

1°. (Despre sunete, p. ext. despre colori, lumini etc.) A se amestecà astfel, încât să nu se mai distingă bine, a se confundà, a trece pe nesimțite dintr'o coloare (s. lumină) într'alta. *Două tinere cântări se îngână.* ALECSANDRI, P. III 400. *Rozele și crinii* (= coloarea trandafirie și albă) *pe față-i se 'ngân*[ă]. BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Alfred de Musset a pus în gura plăieșului un cânt vesel, în care bucuria triumfului la vânătoare se îngână cu dulci amintiri de amor.* ODOBESCU, III 83/16. # **Se îngână ziua cu noaptea** = se crapă de ziuă, începe zorii zilei. PAMFILE, C. T. 164. *Priveghiul, care durează de cum începe a se îngână ziua cu noaptea,... se face după credința poporului, din mai multe cauze.* MARIAN, Î. 192. *Ziua se îngână cu noaptea.* N. REV. R. I 78. *Tocmai se îngână ziua cu noaptea.* ISPIRESCU, L. 248.

2°. (Despre cinevà, în sufletul căruia începe a se naște un sentiment; acesta se exprimă prin prepoziția cu) A se lăsà cuprins s. copleșit de... *Cei gelați... din doi* [copii rămași în viață] *își alegeà Pe cel gingaș mijlociu, Cu păr neted și gălbiu, Și pe scaun îl puneà Și capul îi răpuneà. Brâncovanul greu oftà Și din suflet cuvântà: «Doamne, fie 'n voia ta!» Sultanul se minună Și cu milu se 'ngână.* ALECSANDRI, P. P. 211.

B. A reproduce, a contrafàce, a imità glasul cuivà.

1. Trans. (Fără nici o intenție hotărîtă)

1°. A reproduce, a redà, ca un răsunet (glasul cuivà). *Îi răsunau la ureche blândele rugăminte mereu îngânate de Echo.* ODOBESCU, III 309/2. *Și-a lor jale o îngână cea pădure 'mbătrânită.* N. GANE, ap. DDRF. *Îngerii... îngânau cântările ce lui îi treceau prin minte.* EMINESCU, N. 69.

2°. Trans. și absol. A răspunde. *Cu foc cântă cintesa Și mi-o 'ngână presura.* ȘEZ. II 76b/17. *Badea rage din pârloage, Lelea 'ngână din grădină.* (Clopotul și toaca; cf. varianta franceză: La jument hennit sur la montagne turque, le poulain lui répond sur la montagne de Sion). ȘEZ. IV 82.

3°. P. ext. A redà imaginea cuivà, a reflectà, a oglindì, a răsfrânge. *Oglinjoara cea mică care* [*pe Eleonora*] *o îngână dimineața așà de grațios.* N. GANE, ap. TDRG.

4°. P. gener. A imità. *Stofă de catifeà încărcată de pietre scumpe care îngânau stelele ceriului.* BARAC, ap. TDRG.

II. (Cu intenția de a atrage, a ademenì, a momì).

1°. Trans. A imità glasul unui animal spre a-l înșelà, făcându-l să creadă că este un semen al său. *Ursul iarăși s'au pus lângă uşă și au în eput cu glas mai subțire să îngâne glasul caprei și să rostească...* SBIERA, P. 204/28. *Atunci Frântul... au prins a-i îngână glasul.* id. 263/14. *Rage-un bou într'o grădină Ies-o fată și-l îngână.* ȘEZ. I 236/24. *Cum omul îl dezmierdà* [pe motan]: «*saracu, saracu*» *și-l netezà cu o mână, dracul se holbează la dânsul și cu un glas gros începù a-l îngână: «saracu, saracu».* ib. IV 180/22. *Cântă cucul la fântână, Corbul șade și-l îngână.* TEODORESCU, P. P. 347.

2. Trans. A amăgì. *Nu ești lângă mine, ci numai fața ta mă 'ngână în vis.* POP-FLORENTIN, ap. TDRG. || Refl. A se amăgì, a se lăsà înșelat de o viziune amăgitoare. *Unul* [din exportații în Siberia] *prin vis vede plângând O mamă 'mbătrânită, Altul se 'ngână desmierdând Soția lui iubită.* ALECSANDRI, P. III 271.

III. (Cu intenția de a glumì, de a se jucà, de a petrece, de a alintà s. mângâià).

1°. Trans. A imità glasul (p. ext. gesturile s. mimica) cuivà, spre a face glume. *Făcând glume.... făcându-să că îngână pre episcopul când botează.* DOSOFTEIU, V. S. 103,2.

2°. Trans. A țineà tovărășie (desmierdând, alintând, mângâind); p. ext. a mângâià. *Năluciri scumpe..., veniți de 'ngânați vesel a mele tinerețe.* ALECSANDRI, P. I 124. *Câțivà porumbi sălbateci se răsfățau pe drum, și când trăsura soseà aproape de dânșii, ei zburau mai departe, tot pe cale, și îngânau astfel mersul nostru.* ODOBESCU, I 382. *Vom visà un vis ferice, Îngână-ne-vor c'un cânt Singuratice izvoare, Blândă batere de vânt.* EMINESCU, P. 58.

3°. Refl. A se luà (cu cinevà s. cevà s. unul cu altul), a-și găsì mângâierea în tovărășia cuivà. *Două june păsărele Cântă una după alta Și se 'ngână între ele.* ALECSANDRI, P. II 154. *Și mă lasă pustiit, Pustiit și amorțit, Și cu doru-mi singurel, De mă 'ngân numai cu el.* EMINESCU, P. 16. *La o poartă de grădină... Unde stau cadânele De se 'ngân' cu florile.* ALECSANDRI, P. P. 150/17. *De mă 'ngân cu florile Și privighetorile.* id. ib.

224. *Ian auziţi turturelele cum se 'ngână!* CREANGĂ, P. 129. *În zăvoiu cântă cucii de se 'ngână* = cântă de nú-şi dau rând, cântă cucii, de nu mai auzi în lături, de ţi-e dragă lumea, de ţi-e mai mare dragul. CIAUŞANU, V.

4°. Trans. A mişcà uşor, a legănà. *De-aş fi, iubito, vântul de seară, eu nici o floare n'aş îngână.* ALECSANDRI, P. I 214. | (Refl. = pasiv) *Cu-a sale pânzi umflate o mică luntrişoară pe luciul viu a mării de vânt se îngână.* id. P. I 19. || Refl. A se mişcà uşor, a adià. *La fântână e pustiu, şi nu se 'ngână nici o boare.* COŞBUC, F. 57.

IV. (Cu intenţia de a-şi bate joc de cinevà) Trans. (Complementul e vorba s. persoana care vorbeşte) A imità exagerat şi în bătaie de joc vorbele s. gesturile cuivà, a contrafàce (cu strâmbături) mimica cuivà; p. ext. a-şi bate joc de cinevà. *Îngână pe cinevà şi îmbală*, se zice când vorbind unul, cellalt vrând să-şi bată joc de altul sau să glumească cu el, se ia după vorba lui şi zice tot acele vorbe ce zice şi acela, însă întunecat ca gângavii. I. GOLESCU, C. I 332b. *Engen* = illudo. ANON. CAR. *Dracii noştri îngânară-ne* (: pâşcăiră pre noi DOSOFTEIU; nos ennemis se moquèrent de nous entre eux; subsannaverunt; sl. podražniša ny). CORESI, PS. 221. *De rău ce mi-ar face omul nu gândesc nemică, Mi să strâmbă toată dzua şi stau de m'îngână.* DOSOFTEIU, PS. 184. *Cel scăpătat... este de slugi îngânat şi nebăgat în seamă.* PISCUPESCU, CR. 176. *Ne-am crezut... datori a restabili adevărul faptelor în mijlocul falşificării, cu care jurnalisticei noastre îi place să-şi îngâne publicul.* MAIORESCU, C. I 358. *Vorbim răstit şi ne 'ngânăm răspunsul. Şi 'n sat cred toţi că asta-i vrajă veche.* COŞBUC, ap. TDRG. (Fig.) *Măşti, ce firea omenească o îngână.* VLAHUŢĂ, P. 138. || Refl. «A-şi face unul altuia în derâdere aceleaşi mişcări, a-şi repetà unul altuia aceleaşi vorbe, cu acelaşi ton». COSTINESCU. *Numai copiii rău crescuţi se îngână unul pe altul.*

[Adjective: **îngânát, -ă** = îngăimat, bolborosit; reprodus, reflectat; întovărăşit, mângâiat, legănat, şovăitor. (Ad A I:) *Vorbeşte cu mormăitură, Par'că au mămăligă 'n gură..., Vorbeşte vorba 'ngânată, Par'că-i e gura legată.* PANN, P. V. 105; (ad B III 2°) *O, dormi în pace pe-aceste maluri, Îngânat dulce de glasul mărei.* ALECSANDRI, P. I 219. *Îngânat de glas de ape Cânt' un corn...* EMINESCU, P. 102; (ad B III 4°) *Cu inima îngânată între dor şi bucurie.* ODOBESCU, ap. DDRF.; — **îngânătór, -oáre** = care îngână, imità, contrafàce; îşi bate joc; momeşte; amăgitor. *Engenetor* = illusor. ANON. CAR. *Trei fermecătoare îngânătoare.* MARIAN, V. 190 (şi substantivat LB). | Abstracte: **îngânáre** s. f. = acţiunea de a îngână; îngăimare, bâlbâire; batjocură. (Ad A I) *Tânărul... începe a recità şi a o duce până la sfârşit fără cea mai mică ezitaţiune, fără îngânare şi fără o singură greşală.* I. GHICA, ap. TDRG. *Ascunde toate şovăirile şi toate îngânările rostirii mele.* ODOBESCU, III 562, cf. $402/_{10}$; (ad B IV) *Îngănară-me cu îngânare* (= cu înteritare PSALT. SCH.: subsannaverunt me subsannatione). PSALT. (HUR.) $63/_{30}$; — **îngânát** s. a. (în expresia) *Îngânatul dimineţii* = când se îngână ziua cu noaptea, spre revărsatul zorilor. I. GOLESCU, C. I 333; — (< lat. *ingannatura* CGl. II 576, 582, 591) **îngânătúră** s. f. = contrafacerea vocii s. a mişcărilor cuivà, strâmbătură; amăgire, înşelăciune; (ad B II 2°) *Şi m'am izbândit De toată îngânătura Şi fărmecătura.* MARIAN, D. 291; TEODORESCU, P. P. 373; (ad B IV) *Ghebosul, pre carele [femeile] îl batjocureau cu mii de îngânături.* BARAC, ap. TDRG.; — **îngânăciúne** † s. f. = strâmbătură, schimă. (Ad B IV) *Engenetură* = illusio. ANON. CAR. *Mimuri ce să dzâce îngănăciuni de şeganii.* DOSOFTEIU, V. S. 103_2, cf. (= sl. podrožanije) PSALT. $63/_{30}$, $84/_{29}$.]

— Din lat. ***înganno, -are** (atestate sânt numai formele *gannare* şi *ingannatura*). Înţelesul de «a imità (vocea)» se găseşte încă în unele dialecte romanice, precum bourberain *ẽzené*, norm. *degané*. Ca termen păstoresc sau vânătoresc, acest cuvânt a suferit modificarea de sens de la «a imità glasul spre a atrage la sine», la «a înşelà». Acest înţeles din urmă e cel obicinuit în limbile romanice (ital. *ingannare*, span. *engañar* etc.) La Aromâni, *angan* e încă termin păstoresc cu înţelesul «chem cânele, chem oile prin anumite semne şi sunete» (P. PAPAHAGI).

ÎNGÂNĂCIÚNE † s. f. } v. **îngânà.**
ÎNGÂNĂTÚRĂ s. f. }

ÎNGÂNDORÁT, -Ă adj. v. **îngândurà.**

ÎNGÂNDURÁ vb. Ia refl. *Devenir songeur, pensif.*—A cădeà pe gânduri, a fi cuprins de gânduri, de scrupule, a fi preocupat. *Ia nu te mai gândură Şi nu mi-l mai spânzură.* MATEESCU, B. 32. [Şi: **gândurà** vb. Ia refl. | (Întrebuinţat mai ales ca) part.-adjectiv: **îngândurát (îngândorát), -ă** = dus pe gânduri, plin de gânduri, de scrupule, de temeri, de griji; preocupat, distrat. *Tocmai de aceea însă acum dl Bufnea erà mai îngândorat decât de obiceiu.* SLAVICI, N. 296. *Îngândurată se plimbă visătoarea Fatma.* COŞBUC, B. 14. *El şi-a dus pe tâmple mâna 'ngândurat.* id. B 71. *Nu fi 'ngândurat, că eu te pot scăpà din încurcătură.* RETEGANUL, P. I $31/_4$, cf. II $77/_{10}$, V $68/_3$. | Abstract: **îngândurâre** s. f. = preocupare, gânduri.]

— Derivat din **gânduri** (pluralul lui *gând*), cu pref. **în-.**

ÎNGÂNFÀ vb. Ia v. **îngâmfà.**

ÎNGÂNJUÍ vb. IVa } v. **gânjuì.**
ÎNGÂNJULUÍ vb. IVa }

ÎNGÂRBOVÍT, -Ă adj. v. **gârbovì.**

ÎNGĂRDUÍ vb. IVa = **gărduì.** JIPESCU, ap. TDRG.

ÎNGĂRGĂRIŢÁT, -Ă adj. v. **gărgăriţà.**

ÎNGÂRJOBÁ vb. I refl. } v. **gârjob.**
ÎNGÂRJOVÁT, -Ă adj. }

ÎNGÂRLÍ vb. IVa } v. **îngurluì**[1].
ÎNGÂRLUÍ vb. IVa }

ÎNGĂURÁ vb. I } v. **găurì.**
ÎNGĂURÍ vb. IVa }

ÎNGÂTUÍ vb. IVa. 1°. *Étrangler.* 2°. *Bafouiller.* — (Muscel).

1°. Trans. (Despre lupi) A rupe (oilor) cu gura gâtul (RĂDULESCU-CODIN, î.), a gâtuì (1°). *De atunci a rămas ca să nu zbiere oile, când le ia lupii şi le îngâtue.* MUSCEL, 24.

2°. Refl. A vorbì încurcat şi repede (RĂDULESCU-CODIN, î), ca şi când ţi s'ar opri vorba în gât. *Ce te îngâtui aşà?* id.

— Derivat din **gât** cu pref. **în-** (sau compus din **în-** şi **gâtuì**).

ÎNGEMÂNÁ vb. I(a) 1°. (*S'*) *unir, (se) joindre, (s') accoupler, aller ensemble* (se dit de deux objets ou deux êtres semblables). 2°. *Avoir les pieds fourchus* (en parlant des ruminants).

1°. (Despre două lucruri de acelaşi fel) Trans. şi refl. A (se) unì strânse (ca doi gemeni), a

(se) împreună, a (se) îmbină. *Sicambria iaste ţara pe apa Renului, care se întinde de la Colonia Agripina, până unde să îngeamănă Renul.* CANTEMIR, HR. 287/20. *Despre apus, adecă din către Nilul viniiă şi anapetele bălţilor ingemenându-se se despărţiiă...* id. IST. 125. | Fig. *Ce mult se iubeau şi ce bine trăiau ei..., lipindu-şi inimile şi 'ngemănându-şi gândurile.* VLAHUŢĂ, ap. TDGR. *Şi'n toropeala asta dulce a noastre inimi amândouă Se 'ngemânau de duioşie, ca două lacrime de rouă...* ANGHEL, Î. G. 31.

2°. † Intrans. (Despre copita unor rumegătoare) A avea (copita) spintecată în două. *Şi aceastea să nu mănca[i] dentru ceale ce scot rumăgală, şi dentru ceale ce îngemeneadză copita* (: celles qui ruminent ou qui ont l'ongle divisée)..., BIBLIA (1688) 136/2.

[Prez. ind. *îngeámăn* şi *îngemánéz*, (*îngemenéz*). | Şi: **îngemânà** vb. Ia, **gemănà** vb. I refl. CDDE, nr. 724. | Adjectiv: **îngemănát, -ă** şi (formă scurtată? prin apropiere de cuvântul *geană?*) **îngenát,-ă** = care este unit, împreunat, îmbinat; gemen; (despre drum) bifurcat; (despre fructe) care cresc câte două, lipite s. împreunate la olaltă (Com. I. CORBU, GOROVEI, CR.); (despre crăcile unui arbore) care răsar şi cresc din aceeaşi tulpină; (despre sprâncene) crescut împreună, cf. înghinărat; (despre copita unui animal) (care este) despicată. *Kalé engseminate* = bivium. ANON. CAR. *Dobitocul cu unghe îngemănată.* BIBLIA (1688) 76². *Barba albă şi deasă şi îngemănată* (= crescută împreună cu mustăţile). DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Sprincenele... tufoase 'ngemănate, Ce le numim noi astăzi «sprincene îmbinate».* CONV. LIT. XIII 314, ap. TDRG. *Îngemănatele tronuri din Moldova şi Muntenia...* HASDEU, I. C. 93. *Sânt doi brazi îngemănaţi.* MARIAN, SE. I 223. *Un ştiulete... cu vârful lat sau îngemănat din două ştiulete, se numeşte babă.* PAMFILE, A. 89. O alună să zice *îngemănată*, când este crescută împreună cu alta. VICIU, GL. *Fructe îngemănate de mănânci, faci copii gemeni.* LEON, MED. 5, cf. MARIAN, NA. 16, ŞEZ. I 127. *Faţa ta, hârtie albă, Oc[h]i[i] tăi, cerneală neagră, Sprincenili-s îngenati.* VASILIU, C. 108. | Abstract: **îngemănáre (gemănáre)** s. f. = acţiunea de a îngemănà; împreunare, îmbinare. *Arcul de îngemănare este din două sprincene.* KONAKI, P. 5. *Îngemănarea a două raze de lumină.* VLAHUŢĂ, P. 30].

— Din lat. **ingemino, -are** «a înmulţi, a repetà». Cf. îngemănărat.

ÎNGEMĂNĂRÁT, -Ă adj. *Aux branches fourchues.* — (Despre copaci) Crescut din aceeaşi tulpină în formă de gemănare, îngemănat. *Deci aflându lemnu îngemănărat... să prinde cu capul şi cu coastele* (= coarnele). PHYSIOLOGUS, ap. GCR. II 110/6. *Copaci îngemănăraţi* = îngemănaţi. ION CR. V 277. [Şi: (< *giumănare*) **îngiumănărát, -ă** adj. = (despre crengi) care cresc mai multe la un loc. VÂRCOL, V.]

— Participiul unui verb (neatestat) **îngemănărà**, derivat din **gemănare**, cu pref. **în-**. Cf. îngemănat şi înghinărat.

ÎNGÉME † vb. III v. **geme.**

ÎNGENÁ vb. I(a) *Ralentir.* — Intrans. şi trans. A muià (CONV. LIT. XLIV, vol. II, 396), a micşorà viteza (Teleorman, ION CR. VII 251), a încetinì. *Cernă, cernişoară, Ingeană-ţi umbletul.* ION CR. IV 201. *Ploaia a'ngenat.* CIAUŞANU, V. *Omul îngenează*, când îmbătrâneşte şi d'abiă se mişcă. ION CR. VII 201. [Prez. ind. *îngén* şi *îngenéz.*]

— Etimologia necunoscută. După V. Bogrea, DR. III 732. din lat. pop. * **ingenuo, -are** (cf. *ongenuare, ingeniculare*) «a îngenuchià, a cădeà în genuchi», întrebuinţat mai întâiu despre caii care slăbesc în genuchi, din cauza bătrâneţelor; cf. îngenuchià I 2°. (Din * *ingenuo* am avea însă în româneşte *îngin*).

ÎNGENÁT, -Ă adj. v. **îngemănà** şi **îngenà.**

INGENIÓS, -OASĂ adj. *Ingénieux,* — (Despre o persoană) Care are multă pricepere şi dar de invenţiune, plin de spirit născocitor, de iscusinţă, de agerime, de dibăcie; ascuţit (II) la minte, născocitor, ager, iscusit; (despre o idee, o teorie, o acţiune, o operă etc.) conceput de un spirit născocitor; care dovedeşte agerime şi iscusinţă de minte; care prezintă lucrurile s. dă o soluţie în chip foarte inteligent şi neaşteptat. *Ipoteza e ingenioasă.* HASDEU, I. C. 123. *Autor al ingenioaselor teorii.* id. XI. *Ingeniosul şi măiestritul său raport asupra traducţiunilor de pe autorii latini.* ODOBESCU, II 371. *Cea mai ingenioasă cercetare.* MAIORESCU, L. 176. *Ingenioasa teorie a actualului d. ministru de culte.* id. D. I. 120. *Înainte de războiu. există un sistem ingenios...* C. PETRESCU, Î. II 105. [Pronunţ. *-ni-os* şi *-nios.* | Familia: (după fr. *ingéniosité*) **îngeniozitáte** s. f. = caracterul şi calitatea celui s. a ceea ce este ingenios; pătrundere de spirit, agerime, iscusinţă. *Ele au lăsat mai mult sau mai puţin... dovezi pipăite de ingeniozitatea lor şi de dibăcia lor manuală.* ODOBESCU, II 255.]

— *N.* după fr. (lat. **ingeniosus, -a, -um,** idem)

INGENIOZITÁTE s. f. v. **ingenios.**

INGÉNIU s. m. *Talent, intelligence.* — (Latinism din ce în ce mai rar) Însuşire s. aplecare înnăscută de a înţelege, de a pătrunde cu mintea uşor un lucru, pătrundere, agerime a minţii, cf. perspicacitate, sagacitate, geniu. *Singure monumentele existente încă pe pământ pot să ne desvălue şi să ne afirme şi tendenţa ingeniului lor şi treapta lor de măiestrie.* ODOBESCU, II 255. [Pronunţ. *-ni-u.*]

— *N.* din lat. **ingenium, -ium,** idem. Cf. geniu.

INGENUITÁTE s. f. *Ingénuité.* — Simplicitate firească, care se manifestă prin sinceritate şi naivitate. Cf. MAIORESCU, D. III 24. [Pronunţ. *-nu-i-.*]

— *N.* după fr. (lat. **ingenuitas, -atem** idem, propriu: «starea celui care este născut din părinţi liberi»).

ÎNGENUCHIÁ vb. I(a). I. 1°. *S'agenouiller.* 2°. *Avoir les genoux faibles.* 3°. (fig.) *Être à bout.* II. 1°. *Faire mettre à genoux.* 2°. *Réduire, vaincre, soumettre.*

I. Intrans. 1°. A cădeà în genuchi, a se aşezà s. a se pune în genuchi; cf. prosternà. *Engsenunkju* = genuflecto. ANON. CAR. *Genunchind la prag, feace rugă.* DOSOFTEIU, V. S. 133/1. *L-au chemat Vezirul pe Lupul Vornicul la adunare la cortul său; el îndată au îngenunchiat.* LET. II 125/26. *Îngenunchiau ridicând mânele... către ceriu.* DRĂGHICI, R. 21. *Şi biata femeie îngenunchiase dinaintea mea.* NEGRUZZI, I 52. *Poporul jos, pe vale, umilit îngenunchiază.* ALECSANDRI, P. I 34. *Raiul erà încuiat De trei ori am genunchiat.* MARIAN, SA. 10. *Nenorocita drumeaţă a îngenunchiat lângă patul soţului ei.* CREANGĂ, P. 97. *Îngenuchind, o blestemă zicând...* ISPIRESCU, L. 30. *Şi la Domnu 'ngenunchiază.* ALECSANDRI, P. P. 175b/3. *Genuchiat-a sfânta Vineri, Genuchià şi nu-şi plângeà.* TEODORESCU, P. P. 32b. *De trei ori am genunchiat.* DOINE, 275/4. (Figură etimologică) *Şi 'n genuchi îngenunchiai.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 187. *Ei acolo se duceau, Cum la mănăstire soseau, În gerunchi îngeruncheau.* ŢIPLEA, P. P. 29.

2°. P. anal. *A 'ngenunchiat* = i-au slăbit picioarele. ŞEZ. IX 146.

3°. Fig. *A îngenunchiat cu desăvârşire* = nu mai are nimic. ZANNE, P. II 582.

II. 1°. Trans. (complementul e o fiinţă) A pune pe cineva în genuchi, a-l face, a-l sili să se aşeze, să cadă în genuchi. *Episcopii, aducând pre Domn şi îngenunchindu-l înaintea sfântului pristol...* LET. III 290/$_{38}$. *Genunchiatu-o-am* [ciutalina] *Şi 'njunghiatu-o-am.* TEODORESCU, P. P. 70^{b}. *Unde-oi găsì câte-o babă, Să mi-o îngenuchi ca p'o iadă.* ZANNE, P. IX 231.

2°. Fig. (Despre o persoană care opune rezistenţă, un adversar, o ţară inimică) A supune, a umili. *După aceea, bătaia corăbiilor îngenunchè* (= făcù să capituleze) *cetatea.* HERODOT, 320. *Tare au îngenuchet împărăţia Romanilor.* CANTEMIR, HR. 211/$_{36}$.

[Prez. ind. *îngenuchéz* şi *îngenúchiu.* | Şi: **îngenunchià** vb. I^{a}; **îngerunchià** vb. I^{a}; (< *genuculare* = *geniculare*) **genunchià** vb. I^{a}. | Adjective: **îngenuchiát (îngenunchiát, îngerunchiát, genunchiát,** cu negativul: **ne(î)ngenuchiat** etc.), **-ă** = care stă s. care s'a pus în genuchi; (fig.) supus, umilit. *Naintea lui să ne strângem Şi 'ngenunchiaţi să ne plângem.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Rugăciunile împărătesei îngenunchiate.* EMINESCU, N. 4. *Genunchiată stă pe trepte o copilă.* id. P. 86. | Abstract: **îngenuchiáre (îngenunchiáre, îngerunchiáre, genunchiáre; îngenuchére, îngenunchiére)** s. f. = acţiunea de a îngenuchià; cf. mătanie, (fig.) supunere, umilire. *Noaptea petrecând cu îngenuncheri.* DOSOFTEIU, V. S. 9$_{1}$. *Mărire, adorare, îngenunchiere ţie, gigant din alte timpuri.* ALECSANDRI, P. III 251; — **îngenuchiát (îngenunchiát, îngerunchiát, genunchiát)** = îngenuchiare; — **îngenuchetúră (îngenunchitúră)** = îndoitură, articulaţie (a aripilor). *Îngenunchiturile* [la aripi] *cafenii şi 'mpestriţate cu puncte negre.* MARIAN, O. II 211.]

— Din lat. pop. **îngenuculo, -are** (= clas. *ingeniculo, -are*), idem.

ÎNGENUNCHIÁ vb. I(a) v. **îngenuchià.**

ÎNGER s. m. v. **înger.**

ÎNGER s. m. 1°-2° *Ange.* 3° *Oeillet.* 4° *Nature, caractère, volonté.*

1°. (În religiunea creştină) Fiinţă spirituală superioară omului (cf. demon), închipuită ca mijlocitor între Dumnezeu şi om. *Saduchieii amu dzicu, că nu va fi înviere, nece îngeru, nece duhu.* COD. VOR. 48/$_{3}$. *Şi îngeru Domnului dodè loru.* PSALT. 61/$_{14}$. *Că adecă şi dentru îngeri, carele erà mai mare, trufa-l lepădà den ceriu.* CORESI, EV. 2/$_{31}$. *Şi ziş* (=ziseiu) *către îngeru.* CUV. D. BĂTR. II 420. *Neamul omenesc... iaste... cu oarece mai puţin decât îngerii zidit.* BIBLIA (1688) 3 pr./$_{21}$. *Au văzut pe D[umne]zeu cu mii de îngeri.* LET. II 112/$_{19}$. *Gândeam c'am iubit un înger din cer, sub chip femeiesc.* KONAKI, P. 221. *Ermis, îngerul dumnezeilor.* CALENDARIU (1814) 92/$_{5}$. *Lăcrămioare!... Voi sânteţi lacrimi de îngeri.* ALECSANDRI, P. I 122. *Sfânta armonie a cetelor de îngeri.* id. ib. I 134. *Ca un înger dintre oameni în calea vieţii mele ieşi.* EMINESCU, P. 95. *Glas de înger.* CREANGĂ, A. 12. *Numai îngerilor din cer li-i slobod să străbată văzduhul.* PAMFILE, V. 2. *Fuge îngerul de tine.* ŞEZ. I 125/$_{9}$. # *Omul pe pământ, dar îngerii în cer.* ZANNE, P. II 369. (Cf. fr. *ange gardien*, germ. *Schutzengel*) **Înger păzitor** = înger dat fiecărui om (mai ales fiecărui copil), ca să-l păzească de cele rele. *Am gândit că îngerul păzitor pe care Providenţa l-a dat fiecărui om, nu este de cât femeia.* C. NEGRUZZI, I 56. *Acum îngerul păzitor spune fetei şi flăcăului... partea ce vor avea-o.* PAMFILE, C. 8. (La origine, numire batjocoritoare) **Înger-de-baltă** = drac. DR. IV 876.

2°. Fig. Persoană care, prin frumuseţea sa fizică şi sufletească, prin bunătatea şi virtuţile sale, se apropie de perfecţiune. (Adesea calificativ al fiinţei iubite). *Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă.* C. NEGRUZZI, I 47. *E de prisos a vă descrie ce înger este Zefiriţa.* id. 75. *Ochii unui înger scump au albastrul din cicoare.* COŞBUC, B. 9. # **Ca îngerii** = cuminte, supus, ascultător. CIAUŞANU, V.

3°. (Bot.) Garofiţe de grădină (Dianthus barbatus), plantă de podoabă foarte răspândită (Şalba, jud. Caliacra). BULET. GRĂD. BOT. V, 57.

4°. Fire, caracter. *Ţine-ţi îngerii..., şi ce-i vedeà, să nu te sperii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. # (Cf. şi bulg. *jak mu bil angelăt.* SANDFELD, *Balkanfilologien* p. 91 şi rom. *mare* s. *mic la suflet*) **Tare de înger** = care rezistă, nu cedează, nu se lasă înduioşat sau intimidat, curagios, rezistent, cu voinţă fermă. *Să fii cât de tare de înger şi tot cu greu ţi-ar pică asemenea cumpănă.* NĂDEJDE, ap. TDGR. *Oamenii tari de înger, cari nu se tem de nimică.* MARIAN, O. 217. (Cf. bulg. *slab mu bil angelăt*) **Slab de înger** = lipsit de voinţă, care nu rezistă, cedează uşor, se sperie imediat, se lasă înduioşat s. intimidat, timid, fricos. *Cei mai slabi de înger plângeau.* N. REV. R. I 31. *Nu te-aş fi crezut aşà slab de înger.* CREANGĂ, P. 222, cf. ISPIRESCU, L. 286, ŞEZ. III 98/$_{16}$.

[Şi: (regional) **înger** (Transiv.) DR. V 779, *îngiăr* s. m. ANON. CAR., CUV. D. BĂTR. II 424, (Mold. †) *îngeriu.* DOSOFTEIU, V. S. 16. | Diminutive: **îngeráş** s. m. = înger mic (cu înţeles alintător şi micşurător); fig. copilaş frumos ca un înger. *Înger, îngeraşul mieu.* TEODORESCU, P. P. 188^{b}, cf. MARIAN, D. 296, ŞEZ. III 193/$_{19}$. *Făcù un dolofan de copil, ca un îngeraş.* ISPIRESCU, L. 121. *Creştina a făcut trei îngeraşi.* ŞEZ. III 193/$_{7}$. *Ursitoare în chip de îngeraş.* PAMFILE, DUŞM. 14; —**îngerél** s. m. = îngeraş. *Te-a căutà... ca pe un îngerel în faşă.* ALECSANDRI, P. P. 381. *Îngerel, trezeşte-mă.* ŞEZ. III 193/$_{3}$; — (formaţiune personală, care n'a găsit imitatori fiind împotriva spiritului limbei) **îngerélă** s. f. *Frumoasă îngerelă cu albe aripioare.* ALECSANDRI, P. I 120; — **îngereà** s. f. (Bot.) = plantă ierboasă cu flori albe; creşte prin fâneţele umede din păduri (*Selinum Carvifolia*). PANŢU, PL. | Adjectiv: **îngerésc** (dial. **ingerésc**), **-eáscă** = de înger, angelic. *Engeresc* = angelicus. ANON. CAR. *Şi pâre* [= pâne] *îngerească mâncă omul.* PSALT. 157. *Viaţă îngerească.* CORESI, EV. 3/$_{29}$. *Cinul îngerésc* (= călugaria). PRAV. MOLD. 165$_{5}$. *Ceia ce [a]u purtatù pre pământu obrazu îngerescu şi apostolescu.* CUV. D. BĂTR. II 338. *Toată oarda îngerească.* KONAKI, P. 263. *Feliurimea tagmelor îngereşti.* DRĂGHICI, R. 97. *Amăgeà cu îngerescu-i glas toată fiinţa simţitoare.* MARCOVICI, D. 68, cf. ALECSANDRI, P. I 125. *Viaţa cetelor îngereşti.* EMINESCU, N. 69. *Şi se veselirà veselie îngerească.* ISPIRESCU, L. 70. *Craiu îngeresc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 515. *Haine albe îngereşti.* ŞEZ. II 147/$_{11}$. | Adverb: **îngerésce (îngerésce** DR. V. 779) = în felul îngerilor, ca îngerii. *În viaţa aceasta îngereaşte viem* (= trăim) *şi lăcuim.* CORESI, EV. 179/$_{3}$. *N'au făcutu cumu-i îngereşte şi apostoleşte.* CUV. D. BĂTR. II 338.]

— Din lat. **angelus, -um** (gr. ἄγγελος), propriu «trimis, mesager (al lui Dumnezeu)». (Cuvântul *înger* face parte din cel mai vechiu strat de termini creştineşti în limba noastră, spre deosebire de arhanghel, de origine greco-slavă, intrat în limbă mai târziu).

INGERÁ vb. I^{a}. *Ingérer.* — (Trans. Med.) A introduce (alimente) în stomac, cf. digerà. |

Refl, A se vârî, a se băgà, a se amestecà în cevà, a intervenì fără a fi chemat.
— *N.* după fr. (lat. **se ingerere**, idem, propriu: «a se aruncà»). Cf. ingerinţă.

ÎNGERÁŞ s. m. v. **înger.**

ÎNGERÁT, -Ă adj. v. **geruì.**

ÎNGEREÀ s. f. (Bot.) v. **înger.**

ÎNGERÉL s. m. v. **înger** şi **ingíner.**

ÎNGERÉLĂ s. f. v. **înger.**

ÎNGERÉNŢĂ s. f. v. **ingerinţă.**

ÎNGERÉSC, -EÁSCĂ adj. **ÎNGERÉŞTE** adv. } v. **înger.**

INGERÍNŢĂ s. f. *Ingérence.* — Acţiunea de a se ingerà, a se amestecà în cevà; amestec (nedorit s. nelegal, mai ales în alegeri), cf. intervenţie. *Independenţa bisericii ortodoxe române nu poate fi supusă la nici o îndoială, şi... autocephalia ei nu se poate concilià cu dreptul de supremaţie şi de ingerinţă* (a. 1865). URICARIUL, X 379/15. *Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acuză de ingerinţe în alegeri...* MAIORESCU, D. II 39. *Se voì fi comis poate ingerinţe dintr'o parte şi dintr'alta.* id. IV 607. [Şì: **ingerénţă** s. f. Cf. MAIORESCU, D. III 177.]
— *N.* după fr.

ÎNGERUNCHIÁ vb. I v. **îngenuchià.**

ÎNGETÁ vb. I ? *Mă 'ntâlnii c'o fată mare Cu ţapa 'n spinare. Mă 'nţapă, mă 'ngetă, Eu cu limba le-oiu descântà, Toate ţăpile le-oiu adunà.* ŞEZ. V 48.

ÎNGHEBEJEÁLĂ s. f. v. **înghebejì.**

ÎNGHEBEJÍ vb. IV^{a}. (*Se*) *serrer* (qqn.). — (Vâlcea) Trans. A prinde pe cinevà într'un colţ. (VÂRCOL, V.); refl. a se înghesuì, a se îndesà ca la pomanà. CIAUŞANU, V. [Şì: **înghebujì** vb. IV = a strâmtorà, a încomodà (Gorj). PAŞCA, GL. | Adjectiv: **înghebejít, -ă.** | Abstracte: **înghebejíre** s. f.; **înghebejeálă** s. f. CIAUŞANU, V.]

ÎNGHEBOŞÁ vb. I^{a} b. **gheboşà.**

ÎNGHEMUÍ vb. IV^{a} refl. v. **ghemuì.**

ÎNGHENĂRÁT, -Ă adj. ? *Ieşiră morăreasa: Cu degetele înghenărate, Cu mâinele îmbârnate, Ziceà că-i de Arghir muşcată.* ŞEZ. XIII 126. — Cf. înghinără (s. v. îmbinà).

ÎNGHERÁ vb. I^{a}. *Agriffer.* — «A apucà cu ghearele (fig. cu mâna şi cu lăcomie), a se ţinea cu ghearele, a înfige ghearele». COSTINESCU, [Adjectiv: **ingherát, -ă** adj. = care este prins, apucat în gheare. *Nişte lei îngheraţi.* SLAVICI, ap. TDGR.]
— Derivat din **ghearà,** cu pref. **în-.**

ÎNGHESUÍ vb. IV(a). 1°. *Pousser, presser, resserrer.* 2°. *Bousculer, se presser, s'entasser.*
1°. Trans. A împinge ghiontind, ghemuind, vârînd s. strâmtorând, a îngrămădì într'un loc strâmt, a tixì; p. ext. a strâmtorà. *Şi pe 'ncet îi îmbulziià, până i-au înghesuit la luravana cetate.* MAG. IST. II 12/2. *Înghesuind pre împăraţii Grecilor cu luarea pământului lor de la Anadol...* ib. I 847. *Bârzof... scoate pe Brâncoveanu din caselc de sus, înghesuindu-l cu toată familia în câtevà beciuri.* GHICA, ap. TDRG. *Pe unde trecà, lumea din toate părţile îl înghesuià.* CREANGĂ, P. 228.

2°. Refl. A se vârî în cinevà s. într'o mulţime şi a-şi face loc (cu ghionturi), a se îmbulzì, a se îngrămădì (CREANGĂ, GL.) în număr mare. *Împingând pe norodul ce se înghisuià...* C. NEGRUZZI, I 29. *Ana, zgrebulită de frig, clănţăneà din dinţi şi se 'nghesuià, se lipeà de Dan.* VLAHUŢĂ, D. 205. *Printre lumea ce se înghesuià, cu treabă, fără treabă, iaca se zăreşte o hârtie fâlfâind.* CREANGĂ, A. 157. *Scaraoschi... se înghesuieşte peste ceilalţi demoni.* id. P. 304. (Fig.) *Toţi se înghesuesc la daruri.* LM.
[Prez. ind. *înghésuiu* şi *înghesuésc.* | Şì (Mold.): **înghisuì** vb. IV(a), (+ *îmbulzì*) **înghezuì, înghizuì** vb. IV(a); (+ *des*) **îndesuì** vb. IV(a); (cu hiperurbanism) **îmbisuì** vb. IV(a) RALET, ap. TDGR. | Adjective: **înghesuít (înghezuít, înghisuít,** cu negativul **ne(i)nghesuit** etc.), **-ă** = îmbulzit, aglomerat, îngrămădit, strâmtorat, strâmt; tixit, des (unul după altul); (despre pumni, râs, sunete etc.) înfundat. *Iar Ţarul cu oştile ce aveà s'au pogorît... la uñ loc foarte strâmt şi înghesuit.* MAG. IST. IV 24/8. *Dar şi chiar atunce când vor fi înghesuiţi ii* (= ei, adecă păpuşoii) *între sine...* IONESCU, C. 100. *Cu un râs înghesuit şi prostatec.* FILIMON, ap. TDRG. *Frumos bal, nu-i aşà? — Prea frumos, numai cam înghesuit* (= cu înghesuială mare). ALECSANDRI, T. 773. *Tătăraşii... astăzi sânt înghisuiţi* (= tixiţi, plini peste măsură, încât lumea locueşte îmbulzită) *de lifte pângărite.* id. ib. 1391. *Dar să asculte cu nesaţ cea gloată 'nghesuită.* OLLĂNESCU, H. O. 152. *Şi ei nici nu-şi mai dedeau seamă, cât erau de înghezuiţi şi cum se loveau unii pe alţi.* VLAHUŢĂ, D. 51. *Înghesuiţi ca sardelele.* ALEXI. *Băieţii, înghezuiţi prin clase, asudă grozav.* CONTEMPORANUL, VI 193. (Fig.) *Sunetele năvăleau afară [din cimpoiu] înghesuite, repezi şi jalnice.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Înghisuiţi, de n'ai unde să dai un ac.* ŞEZ. III 109/2. *Ţi-oiu da pumni înghesuiţi.* MAT. FOLC. 153. (Adverb) *A râde înghesuit* = înfundat. *Răzând înghesuit în barba-ţi căruntă.* ODOBESCU, I 436, cf. 80/16; — **înghesuitór, -oáre** = care înghesueşte. | Abstracte: **înghesuíre (înghezuire, înghizuíre, înghisuíre)** s. f.= acţiunea de a înghesuì; — **înghesuít (înghisuit, înghi(e)zuít)** s. a. *Când e vorba de înghesuit, apoi...;* — (mai ales) **înghesuiálă** s. f. = îngrămădire, îmbulzire de oameni sau de lucruri la un loc, aglomeraţie; strâmtoare; p. ext. mulţime, îngrămădire mare de oameni care se îmbulzesc. *Cine ne va osebì de dragostea lui Dumnedzău? scârba au înghesuiala* (= gr. στενοχώρια) *au goana.* MOLITV. SLAVO-ROM., ap. GCR. I 318/24. *Înghesuiala devine prea mare, dar e curând împrăştiată de gârbaciul soldatului.* ALECSANDRI, ap. TDGR.; — **înghesuitúră** s. f. = unghiu în care-şi caută cinevà refugiul. POLIZU.]
— Pare a fi derivat din **ghes** «lovitură ghiont», cu pref. **în-.** (După N. Drăganu, DR. V 363, *ghes* ar fi un postverbal din *înghesuì,* iar acesta ar fi fost la început un termin de croitorie cu înţelesul: «a împinge cu degetarul», derivând din ung. *gyüszü* degetar»; acelaşi autor compară însă în DR. V 908 pe *înghesuì* şi cu ung. *gyeszül, gyeszikel* etc. «apasă, împinge, îmboldeşte»).

ÎNGHESUIÁLĂ s. f. **înghesuì.**

ÎNGHÉŢ s. a. v. **îngheţà.**

ÎNGHEŢĂ vb. I. 1°.-3°. *Geler.* 4°. *Être glacé* (d'épouvante etc.) 5°. *Prendre la raideur cadavérique.*
1°. Impersonal. *Îngheaţă* = e atât de frig, încât unele corpuri lichide se transformă în ghiaţă. *Dacă îngheaţă spre ziua de 40 de sfinţi, atunci au să fie 40 de îngheţuri, până ce se va face primăvară.* MARIAN, SE. II 155.

2°. Intrans. şi (†rar) refl. (Despre apă s. alte lichide) A se preface în gheaţă, din cauza frigului s. a gerului prea mare; (p. ext. despre unele corpuri solide imbibate de apă, precum pământ etc.) a se întări, învârtoşa (de tot sau numai a prinde o pojghiţă de gheaţă pe de-asupra) subt influenţa frigului s. a gerului; (despre plante) a degerà. *Atunce, dacă au înghețat apele după Boboteză, au şi purces Hanul în pradă.* LET. II 334/$_{37}$. *De să va tâmplà svânta cumenecătură să muceazască, să să înghează sau hie în ce chip de cestea...* VARLAAM, C. 462. *Au înghețat pământul în luna lui Ianuarie.* CALENDARIU (1814) 91/$_{7}$. *Eu am puterea să dau un frig şi o geruială... de să înghețe maţele în tine.* ISPIRESCU, L. 130. (Fig.) *Planeţii toţi înghează.* EMINESCU, P. 223. (Prin hiperbolă) *Tu trebue să fii, pentrucă şi focul înghează lângă tine.* CREANGĂ, P. 240. # *A înghețà cenuşa sub foc*, se zice când cinevà ascunde adevărul. ZANNE, I 137. || Trans. (= fact.) A preface în gheaţă. *Gerul îi înghețà pleoapele.* EMINESCU, N. 42. *Un leşin grozav, ca moartea, îi înghețà trupul.* C. NEGRUZZI, I 159. # (*Mincinos, urît*) *de înghează apa* = foarte (mincinos, urît). Cf. ZANNE, P. IV 480.

3°. Intrans. şi (†rar) refl. (Despre fiinţe) A fi cuprins de frig mare; a muri de frig; cf. degerà. *Bogatul amù cu cânfi şi cu firure îmbrăcà-se, iară alţii mulţi erà goli şi degerând de ger şi de răceală înghețându-se.* CORESI, EV. 364/$_{11}$. *Au înghețat dobitoace şi here pen păduri.* LET. I 177/$_{25}$. *Fără foc, în vremea iernei trebue să îngheţ de frig.* DRĂGHICI, R. 70. *Afară îl vedeà că 'ngheaţă.* ALEXANDRESCU, M. 355. *Mi-au înghețat picioârele. I-au înghețat urechile.* LM. # *Se încălzeşte la faţă, Iar spatele îi înghează*, se zice despre cei leneşi. ZANNE, P. II 134. || (Despre plante) Intrans. A se stricà din cauza frigului (prea mare), cf. degerà; trans. (fact.) a face să se strice din cauza frigului. *Au înghețat viile.* POLIZU. *Garoafele... omătul le-a digerà... Ş'apoi brumă le-a înghețà.* ŞEZ. I 15b/$_{5}$.

4°. Fig. (Despre sângele din corpul omului, p. ext. despre om s. inima lui) Intrans. şi (rar, învechit) refl. A fi cuprins de fiori de spaimă, de mirare s. alte emoţii puternice, a rămâneà nemişcat şi ca paralizat (cf. înlemnit, împietrit, încremenit, înmărmurit) de spaimă, groază etc.; trans. (factitiv) a face pe cinevà să fie cuprins de fiori şi ca paralizat (de spaimă etc.). *Care deacă au văzut, au rămas înghețat.* MAG. IST. V 145. *Vederea aceasta au umplut inimile lor de spaimă, înghează cu toţii.* BELDIMAN, N. P. I 148. *Au înghețat de frică.* DRĂGHICI, R. 119. *Ochiul tău mă'ngheaţă.* EMINESCU, P. 265. *I s'a încleştat gura şi a înghețat de frică.* CREANGĂ, P. 178, cf. ISPIRESCU, L. 79, U. 31/$_{15}$. *Vedeà toate cele... şi numai înghețai* (= te minunai) *ce da dintr'însul.* CREANGĂ, P. 247. *Surioara au înghețat numai, pentru că se temeà.* SBIERA, P. 53/$_{16}$. *Când căzù băiatu', îmi înghează inima.* JIPESCU, ap. TDRG. *Când o văzut-o... o-ngeţat.* ŞEZ. IV 199/$_{6}$.

5°. (Despre cadavre) Intrans. A (se) întepenì; trans. (fact.) a face să întepenească.

[Şi (mai mult grafic): **înghieţà** vb. I. | Adjectiv: **înghețát** (cu negativul: **ne(î)nghețat**), **-ă** = prefăcut în gheaţă, acoperit cu (o pojghiţă de) gheaţă; încremenit, înlemnit, înmărmurit (de frică etc.); întepenit, întărit, învârtoşat, ţeapăn; mort (de frig); (după fr. «glacé») *zona înghețată* = unde gheaţa nu se mai topeşte, cf. PONI, F. 176. *Trupul lui cel înghețat rămăsese pe cruce.* MARCOVICI, D. 130. *O găsì rece, înghează, o socotì moartă.* C. NEGRUZZI, I 26. [Râul] *Moldova, înghează pe la margini.* ALEXANDRESCU, M. 116. (Fig.) *Atâtea visuri înghează de vreme.* VLAHUŢĂ, P. 29. (Substantivat, tradus după germ. «Gefrorenes») **(în)gheţátă** s. f. (Cul., plur. *-ţate* şi †*-ţaturi*) = compoziţie preparată din ouă, lapte, suc de fructe şi zahăr şi răcită într'un aparat special, până când se solidifică; (Bucov.) piftii. *Felurimi de băuturi cum: cafeà, lemonade, ponciu, înghează.* GOLESCU, I. 42. *Fereala de băuturi reci şi înghețături.* PISCUPESCU, O. 185. *Spune... ce mai confete şi ghieţate a mâncat.* C. NEGRUZZI, I 240. *La lipsă de înghează, braga ne răcoreşte.* ZANNE, P. III 483; — **înghețátór, -oáre** adj. = care înghează, care transformă în gheaţă; fig. glacial. (Fig.) *Ea însă îmi aruncă atunci o privire rece, înghează-toare.* I. NEGRUZZI, III 445. *Înghează-toarea îmbrăţişare.* id. V 189. | Abstract: **înghețáre** s. f. = acţiunea de a înghează, înghează. *În Martie... nu ne mai temem de înghieţări.* I. IONESCU, C. 41; — **înghețătúră** s. f. (Cul.) = înghează; piftii (BARONZI, L. 98/$_{19}$); — **înghețíş** † s. a. = ger mare. *În zioa înghează-işului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG.; — (Postverbal) **înghéţ** s. a. [Plur. *-gheţuri*], **gheţ**, † s. a. LB. = frig mare, ger, care face să înghează totul; (fig.) rigiditatea morţii. *Stârvul lui va fi lepădat în arsura zilei şi întru înghează-ul nopţii.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Înghează-urile... pot să-i facă* [ovăzului] *multă stricăciune.* I. IONESCU, C. 9. *La foc degerà cu totul, şi la înghează se ardeà.* PANN, E. I 99. *Ce... învaţă pe dobitoace.. A prooroci furtuna, gheţul, arşiţa şi ploaie?* KONAKI, P. 293. *Făceţi din piatră aur şi din înghează văpaie.* EMINESCU, P. 207. *Se înţelesese cu el ca, înainte de înghează, să puie oameni la săpat.* DUNĂREANU, SĂM. IV 370. *Când peste noapte un înghează groaznic, a înghează şi ea dimpreună cu toată turma sa.* MARIAN, SE. II 99. *Apoi dete un înghează.* ISPIRESCU, L. 29. (Fig.) *Aî topit înghează-ul patimilor.* MINEIUL (1776) 100^{2}/$_{1}$. *Înghează-ul morţei inima-mi sleì.* C. NEGRUZZI, II 31/$_{24}$. *Fruntea mea este trezită de a buzei tale 'nghează.* EMINESCU, P. 43.]

— Din lat. ***inglacio, -are,*** idem. Cf. desgheţà.

ÎNGHEŢÁTĂ s. f. (Cul.)
ÎNGHEŢĂTÚRĂ s. f. (Cul.)
ÎNGHEŢÍŞ † s. a.
} v. **înghează.**

ÎNGHEZÁ vb. I = **nechezà.** *Nu 'nghezà ca caii, Nu zbierà ca vacile.* MAT. FOLC. 1508.

ÎNGHEZUÍ vb. IV^{a} v. **înghesuì.**

ÎNGHICITOÁRE s. f. = **ghicitoare.** *Ghici înghicitoarea mea.* N. G.-TISTU, B. 203.

ÎNGHIEŢÁ vb. I v. **înghează.**

ÎNGHILŢĂÍ vb. IV^{a}. *Enfoncer.* — A cuprinde şi a strânge, ca într'un ghilţ, cu degetele mânilor. *Şi unde nu-mi înghilţăesc mâinile în gâtul lui, gros ca de taur.* AGÂRBICEANU, DELA ŢARĂ 87.
— Derivat din **ghilţ,** cu suf. **-ăi.**

ÎNGHILŢÁT, -Ă adj. *Muni de lacets.* — Cu ghilţuri (= laţuri). *O sfoară înghilţată la capete.* PĂCALĂ, R. 73.
— Participiul unui verb (neatestat) **înghilţà,** derivat din **ghilţ** cu pref. **în-.**

ÎNGHÍMP s. a. v. **înghimpà.**

ÎNGHIMPÁ vb. I. (*Se*) *piquer*; (fig.) *aiguil lonner, exciter, piquer, irriter.*—Trans. şi refl. A (se) întepà, a (se) împunge cu un ghimpe, p. ext. cu orice obiect ascuţit. *Turnai-mă spre straste când înghimpă-mă spin.* CORESI, ap. GCR. I 13/$_{16}$. *Grija... mai vârtos înghimpă decât mărăcinii.* CORESI, EV. 358/$_{21}$. *Pre ea o înghimpă*

spinul. BARAC, AR. 27. *A visat că s'a 'nghimpat.* PANN, P. V. I 303. *Marghioliţa... m'o înghimpat cu musteţile.* ALECSANDRI, T. 339. *Ei (perii răi) înghimpă în globul ochilor.* ŞEZ. I 256/3. # *Cine culege trandafiri trebue să se 'nghimpe.* ZANNE, P. 297. *A visat că s'a 'nghimpat şi umblă la picior legat.* id. ib. II 805. *Tu zici că-mi voeşti binele Şi mă înghimpi ca albinele.* ROMÂNUL GLUMEŢ, I 34/8. || Fig. A îmboldì. *Boldul Satanei se vede că-i înghimpase.* CREANGĂ, P. 167. | A îndemnà, a excità, a stimulà. *Alţii... se papistăşesc şi aşà împrotiva ortodoxiei cestorlalţi a îmboldì şi a ghimpà se ascut şi scriu.* LET. II, ap. TDRG. *Pătimirea... înghimpă şi deşteaptă, şi iuţeşte toată firea.* KONAKI, P. 4. *Dragostea îl înghimpase urît!* SBIERA, P. 157/40. | A împunge, a provocà dureri; a înţepà cu ironia s. satira sa. *Zădărît de nemulţămirea ce-l înghimpà...* DRĂGHICI, R. 224. *Iau pana şi în versuri zburdalnice, uşoare, înghimp, lovesc oriunde...* I. NEGRUZZI, II 76. [Şi : **ghimpà** vb. I. | Adjectiv: **înghimpát (ghimpát,** cu negativul **ne(î)nghimpat), -ă** = împuns, înţepat cu un ghimpe; care are s. este plin de ghimpi. *Tâlnindu-să cu un leu înghimpat...* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Acolo, unde intrarea e închisă prin rugii înghimpaţi...* EMINESCU, N. 138. (Spec. Milit.) *Sârmă ghimpată* = împletită astfel, încât capetele ei ascuţite să iasă afară, pentru ca să împungă pe cel ce ar voì să treacă peste (s. prin) gardul (obstacolul) făcut cu asemenea împletituri de sârmă; — **înghimpătór, -oáre** = care înghimpă. | Abstracte: **înghimpáre** s. f. = acţiunea de a înghimpà; — **înghimpát** s. a.; — **înghimpătúră** s. f. = împunsătură, înţepătură cu un ghimpe. POLIZU, PONTBRIANT; — (Postverbal), **înghimp** s. a. † = înghimpare, (fig.) mustrare. *Neputându-se odihnì de înghimpul cunoştinţei sufletului său.* ŞINKAI, HR. I 126/28.]

— Derivat din **ghimpe,** cu pref. **în-.**

ÎNGHIMPĂTÚRĂ s. f. v. **înghimpà.**

ÎNGHIMPÓS, -OÁSĂ adj. v. **ghimpos.**

ÎNGHINÁ vb. I (ş. d.) v. **îmbinà,** ş. d.

ÎNGHINĂRÁT, -Ă adj. }
ÎNGHINORÁT, -Ă adj. } v. **îmbinà.**

ÎNGHIOLDEÁLĂ s. f. *Coup de poing.* — «Lovitură dată altuia puternic cu ghioldul (pumnul) şi ponciş». RĂDULESCU-CODIN, Î. *Şi după mai multe înghioldeli, bătăi şi răbufneli, a început... să se roage.* id. ib. 264.

— Derivat din **înghioldì,** cu suf. abstr. **-eală.**

ÎNGHIOLDÍ vb. IVa v. **ghiontì.**

ÎNGHIORŢ! interj. v. **ghiorţ.**

ÎNGHIORŢÁÍ vb. IVa intrans. *Gargouiller.* — (Despre maţe) A chiorăì, a ghiorăì. *Cu maţele înghiorţăind,* ION CR. II 301. *Înghiorţăe maţele în el* (Gorj). PAŞCA, GL. || A înghiţì cu zgomot (PAŞCA, GL.), lacom (ŞĂINEANU, D. U.). [Dicţionarele mai dau şi formele *înghiorţà* şi *înghiorţì,* care nu se pot atestà].

— Derivat din exclamaţia **înghiorţ!**

ÎNGHISUÍ vb. IV v. **înghesuì.**

ÎNGHIŢĂ vb. I
ÎNGHIŢĂTÚRĂ s. f.
ÎNGHÌTE AGÁCHI! interj.
ÎNGHÌTE-CÂLŢI s. m. } v. **înghiţì.**

ÎNGHIŢÍ vb. IV. 1°. *Avaler, ingurgiter, engloutir, absorber.* 2°. *Dévorer* (terme de tendresse); *manger* (des yeux). 3°. *Dévorer engloutir* (de l'argent, du travail etc.). 4°. *Engloutir.* 5°. *Dévorer* son chagrin, ses larmes, un affront). 6°. *Être attrapé.*

1°. Absol. şi trans. (Despre fiinţe) A face să pătrundă băutura, hrana prin gât (esofag) în stomac; p. ext. a mâncà, cf. devorà. *Engit* = deglutio. ANON. CAR. *Vrăjmaşulu vostru, draculu, ca u[n] leu ricăind* (= urlând) *îmblă, cerându neştire* (= pe cinevà) *se înghiţă.* COD. VOR. 164/14. [Vrăjmaşul] *pohteaşte toată lumea să înghiţă.* CORESI, EV. 459/15. *Unii leşuesc trupul tău să-l înghiţe.* VARLAAM, C. 372. *Datu-i-au de au înghiţit un nemeteţ uns.* LET. II 18/25. *Până şi tulpanuri supţiri îl făceà de înghiţiiă.* ib. II 235/27. *Hameleonul... către toţi minciunile fiarse, coapse, sără, pipără, înghiţi şi borî.* CANTEMIR, IST. 223. *Aveà obiceiu, când se puneà la masă, să înghită... şepte, opt bolovani.* C. NEGRUZZI, I 246. *Unde-i hoitul promis l'a noastre gheare... să-l roadem, să-l înghiţim?* ALECSANDRI, P. III 199. *Caraiman..., puteà să înghiţă în largele sale pântece atâtea vedre cât şi o butie de la Dealul-mare.* ODOBESCU, III 14/22. *Începe a înghiţì la apă: şi înghite, şi înghite, până ce înghite el toată apa din fântână.* CREANGĂ, P. 65. *Mieii zburdalnici... sânt aşà de fragezi şi gustoşi, că, văzându-i frigându-se pe frigare, parcă îţi vine să-i înghiţeşti întregi.* ŞEZ. V 81. *Soarele-l soreşte, Vântu-l răcoreşte, Găina-l înghiţeşte Şi se prăpădeşte?* (= Mălaiul). GOROVEI, C. 220. | P. anal. A absorbì. *Buretele, pământul înghite apa; hârtia înghite cerneala.* COSTINESCU. # *Cine înghite undiţa, fier de corabie borăşte* = după cum faci, ţi se face. (Se zice despre cei ce iau cu sila şi, în urmă, întorc mai mult). ZANNE, P. IV 674. *Cască gura cât poţi înghiţì.* ib. II 166. **Înghite-câlţi** = pehlivan, înşelător, panglicar. ZANNE, P. V 119. (Cf. fr. avaler la pilule) **A înghiţì hapul** (s. **găluşca** s. **gutuia** TDRG.) s. numai **a o înghiţì** = a primì, a răbdà ceea ce nu ne este pe plac, dar nu putem împiedecà. ZANNE, P. V 321. *Fu silit să înghiţă găluşca.* ISPIRESCU, U. 16/22. **A înghiţì în sec** s. **în gol** s. **uscat** (TEODOREANU, M. II 17) = (propriu) a înghiţì aer, a înghiţì fără să ai în gură mâncare sau băutură; (fig.) a nu se puteà împărtăşì, înfruptà din cevà. *Şi ce lucruri bune târguià Domnul Vucea din gura peţei! Cum le mâncam cu ochii înghiţind în sec!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Băiete, mută-ţi gândul!.. Nu iei tu pe Ilinca, cum nu-s eu popă. Pârvu înghiţi 'n sec... se sculă şi ieşì.* VLAHUŢĂ, N. 129.

2°. (În basmele noastre, unor fiinţe supranaturale şi monştri li se atribue obiceiul de a-şi înghiţì copiii sau persoanele iubite, de bucurie, şi a-i vărsà din nou. Aceleaşi pofte se atribue une-ori şi oamenilor) *Mamei îi veneà să mă înghită de bucurie.* CREANGĂ, A. 33. *De te va vedeà mama..., te înghite de bucurie.* ISPIRESCU, L. 89. *Are să te înghită de bucurie!* SBIERA, P. 86/31, cf. 52/17. || P. anal. A mâncà pe cinevà cu ochii, a nu se mai sătură privind la cinevà. *Arald nebun se uità, cu ochii o 'nghiţeà.* EMINESCU, P. 208.

3°. Fig. A mâncà, a consumà, a mistuì, a păpà, a cheltuì, a risipì averea s. munca cuivà. *Nu vor sta... de a înghiţirea munca altuia.* VARLAAM, C. 300$_2$. *Banii mănăstirilor... i-a înghiţit el.* DIONISIE, C. 184.

4°. P. anal. (Subiectul este mormântul, pământul, prăpastia, iadul, apa, marea etc.) A face să dispară cuprinzând în sine, a absorbì, a mâncà. *Când soarele a sfinţit, mormânţelul l-a 'nghiţit.* MARIAN, Î. 137. *Tinseşi direapta ta şi înghiţi ei pământul.* PSALT. 311/10, BARAC, AR. 30, ARHIVA R. I 38, MARIAN, Î. 321, ALECSANDRI, P. P.

226b/4, cf. (*prăpastia*) I. NEGRUZZI, VI 624, (*iadul*) C. NEGRUZZI, I 89, TEODORESCU, P. P. 328, (*valul*) DRĂGHICI, R. 34, (*marea*) id. 20, (*orizonul*) ALECSANDRI, P. III, (*veacurile*) ALEXANDRESCU, M. 15, (*vecinicia*) MARCOVICI, C. 10/20, (*moartea*) id. ib. 86. *Proprietatea mare... înghițind cu încetul proprietățile mici...* BĂLCESCU, M. V. 6/16. *Un seceriș bun de iarnă înghite două trei slabe de vară.* CALENDARIU (1844) 73. *Din toate părțile codrul înghite văile.* IORGA, CH. I. I 24. *Apele cele mari înghit pe cele mici.* ZANNE, P. I 100. *Toate statele mici fură înghițite de acest imperiu formidabil.* COSTINESCU. || Refl. A dispăreà, a fi absorbit. *Feace apelor loc, de să înghițŭ și să amistuesc în pământ.* DOSOFTEIU, V. S. 8,2.

5°. (Când pe cinevà îl podidesc lacrămile și el încearcă să le oprească, «i se pune un nod în gât», pe care are sensația că trebue *să-l înghită*). Fig. **A înghiți noduri** = a suportà cu necaz o durere, o umilință etc. *Nevasta, nemai având încotrò, tăceà și înghițeà noduri.* CREANGĂ, P. 38. *Ascultà cu desgust și numai înghițeà noduri.* id. ib. 260. || P. ext. (Despre lacrămi) A stăpâni, a opri (lacrămile să curgă), a înnecà, a reprimà (isbucnirea unui sentiment). *Îl îmbărbătează, înghite lacrămile sale, înneacă suspinurile.* BELDIMAN, N. P. I 165. *Ea numai înghițeà lacrămile și lucrà.* CONTEMPORANUL, III 650. || P. anal. (Despre insulte, brutalități, necuviințe etc.) A suportà (cu resemnare, cu răbdare, în tăcere, fără a răspunde s. crâcnì). *Silit a fost ca să tacă, a răbdà și a înghiți.* BELDIMAN, TR. 68. *Înghițirà rușinea.* HASDEU, I. C. 227. *Înghițeà toate brutalitățile popei.* VLAHUȚĂ, N. 14. *Asta n'o mai puteà înghiți.* SLAVICI, N. II 326. *Vasile rabdà, tăceà, înghițeà totul.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 200. *Tăcù din gură și înghiți rușinea.* ISPIRESCU, L. 36. *Înghițind înfruntarea, nu zise nimic.* ISPIRESCU, L. 185. *Și-a înghițit necazul.* Cf. DDRF. *Înghite și taci!* = rabdă. PAMFILE, J. II. **Înghite Agachi!** *Vrei nu vrei, înghite Agache aiasmă,* se spune când faci o treabă silit. ZANNE, P. VI 474. *Dacă-i treaba pe 'nghite-Agachi* (= pe băut)... *Helbet! nu te-om da noi de rușine.* ALECSANDRI, T. 1000, cf. 929.

6°. *A o înghiți* = a rămâneà pâcâlit. PAMFILE, J. II.

[Ind. prez. *înghit, înghiț* și (rar) *înghițése;* conj. *să înghilă* și (mai de mult și în regiunile — Ardeal și Mold. — în care la ind. se ziceà *înghit*) *să înghiță,* (rar) *să înghițească;* imper. *înghite!* | Și: **înghițà** vb. I (cf. *sughițà*). *Că p'àsta de l-oiu lăsà, Pe tine te-oiu înghițà.* MATEESCU, B. 121. | Adjective: **înghițit, -ă.** *Vasul... înghițit, se scufundă 'n vălțoare.* COȘBUC, Æ. 14/2; — **înghițitór, -oáre** = care înghite. (Substantivat) **înghițitoáre** s. f. [plur. *-tori*] = gâtlej, gâtiță, (făcându-se mai ales confuzie între) laringe, faringe și esofag. *Înghițitoarea* (*pharynx*) *este un sac cărnos în forma unui tolceriu* (= pâlnie). VASICI-UNGUREANU, ap. TDRG. *Unii îi vără* [porcului] *cuțitul la inimă; alții îi taie gâtița sau înghițitoarea.* PAMFILE, CRĂC. 198. *Dacă vreun copil mic se înneacă* (= *i se oprește în înghițitoare*) *cu vreun fel de mâncare...* GOROVEI, CR. (Glosar, subt *înnecà*). *Zace Mârza în temniță... Cu pranghe la mânișoare, Cu cătușì la înghițitoare.* CORCEA, B. 65. | Abstracte: **înghițire** s. f. = acțiunea de a înghiți; (Med.) deglutinație (BIANU, D. S.); — **înghițit** s. a.; — **înghițitúră** (dial. *înghițătúră;* plur. *-turi*) s. f. = acțiunea de a înghiți, înghițire, înghițit; cantitatea ce se poate înghiți dintr'odată, duşcă (LB. cf. îmbucătură). *Engiciturĕ.* ANON. CAR. *Asemenea este a să păzì această orânduială, și la băutură rece de a să prelungì înghițitura ei.* PISCUPESCU, O. 188. *Din suflet dar, suprema înghițitură, Solemn salut, eu zorilor închin!* GORUN, F. 33. *Rusul o dete din nou prin șampanie, cu «dieu vous bégnisse» după fiecare înghițitură.* ZAMFIRESCU, R. 197. *După ce trag ei o înghițitură de țuică, cismarul își ia traista.* ȘEZ. IX 68. *Înghițitură mare să înghiți, vorbă mare să nu zici.* ZANNE, P. III 585.]

— Din lat. **ingluttio, -ire,** idem.

ÎNGHIȚITOÁRE s. f. } v. înghiți.
ÎNGHIȚITÚRĂ s. f. }

ÎNGHIZUÍ vb. IV v. **îngheșui.**

ÎNGIGÁT, -Ă adj. ? *C'ăștia-s pețitorii mei, Îngigați pe subsuori, Când îi vezi, te ia fiori.* MARIAN, SA. 112. [Poate, rostire dialectală, în loc de *învigat.*]

ÎNGINEÁLĂ s. f. *Eau pour échauder le linge.* — Apă de opărit rufele cele proaste. I. GOLESCU, C. I 189. [Plur. *-neli*]. — Cf. îngenà.

INGINÉR s. m. — *Ingénieur.* Acel care a învățat știința diferitelor construcțiuni (militare, navale, arhitectonice; căi de comunicații, mașini etc.) și poate conduce executarea și funcționarea lor. *Inginer-constructor* = care construește diferite edificii s. fortificații. *Inginer-topograf* = care face diferite lucrări și măsurători pe teren, cf. † geometru. *Inginer-hotarnic* = care stabilește hotarele unei moșii. *Inginer de mine* = care conduce exploatarea minelor. *Inginer de poduri și șosele* = care face planurile și conduce construirea podurilor și a șoselelor. *Inginer-geograf* = care ridică planuri și face hărți geografice. *Inginer-optic* = care construește instrumente de optică. *Planul închipuit... de inginerul ținutului* (a. 1852). URICARIUL, III 255/4. *Dascălul de geometria practică pre carele Franțuzii îl numesc inginer.* id. ib. 21/10. *Acel inginer Muavru poate face niscai planuri.* KONAKI, P. 294. *Iscusitul inginer-constructor al întăriturilor de pământ.* MAIORESCU, D. II 108. *Se pare că inginerii de la societățile petrolifere câștigă acum îndestul de bine...* C. PETRESCU, Î. II 237. | (În limbaj familiar) **Inginer (de poduri)** = vagabond, haimanà. POLIZU. *Plan de inginer-chior* = când unul vorbește una și vrea ca să se înțeleagă alta. ZANNE, P. V 338. [Scris și pronnuțat (mai de mult și astăzi în Moldova) și: *inginériu.* URICARIUL, IV 90/15, GOLESCU, Î. 109. (În Sălaj, prin etimologie populară) **îngerél** VAIDA = geometru, inginer. | Feminine: **ingineriță** s. f. = femeia care profesează ingineria; — **ingineréasă** s. f. = nevastă de inginer. | Abstracte: **inginerie** s. f. = știința s. arta diferitelor construcțiuni (militare, navale, arhitectonice; a construirii căilor de comunicație, a mașinilor etc.); profesiunea de inginer. *Fu înrolat în războiul cu Francezii, și pentru că făcuse studii de inginerie, servì între topografi.* IORGA, L. II 521. *E bursier la școala lui de inginerie.* C. PETRESCU, Î. II 77. — **inginerlâc** † s. a. POLIZU. = inginerie. | Adjectiv: **inginerésc, -eáscă** adj. = care se raportă la știința s. profesiunea de inginer. | Adverb: **inginerește** = ca inginerii, în felul inginerilor.]

INGINEREÁSĂ s. f.
INGINERÉSC, -EÁSCĂ adj.
INGINERÉȘTE adv.
INGINERÍE s. f.
INGINERÍȚĂ s. f.
INGINERLÂC † s. a.
} v. inginer.

ÎNGINGIÁ vb. I[a] 1°. (En parlant du maïs) *Commencer à grener.* 2°. *S'enrichir.*

1°. (Despre porumb) A începe să dea boabele. *Când au început să dea boabele, se zice că porumbul are gingii ca în gura omului...; porumbul se numeşte atunci îngingiat.* ION CR. IV 221.

2°. Fig. (Despre om) A face avere, a prinde cheag. ZANNE, P. II 165, CIAUŞANU, V.

[Pronunţ. *-gi-à.*] | Adjectiv: **îngingiát, -ă.**]

— Derivat din **gingie,** cu pref. **în-.**

ÎNGITÁ vb. I v. **învita.**

ÎNGIUBELÁT, -Á adj. Vêtu de la «giubeà».— Îmbrăcat cu giubeà. *La baluri chiar, unde voiau să joace şi ei numai decât, ceea ce nu puteau să aibă pretenţia a face înişlicaţi, îngiubelaţi, ei se prezentau cu fesuri şi cu scurteice brodate.* IORGA, L. II 49.

— Participiul unui verb neîntrebuinţat **îngiubelà,** derivat din **giubeà,** cu pref. **în-.**

ÎNGIUMÂNĂRÁT, -Ă adj. v. **îngemânărat.**

INGLÉZ, -Ă adj., subst. (ş. d.) v. **englez** (ş. d.).

INGLINDISÍ vb. IV^{a} † v. **eglendisì.**

INGLINGEÁ † s. f. v. **eglengeà.**

ÎNGLIŢĂ s. f. = **igliţă** (DAMÉ, T. 126), croşet (ŞEZ. V. 101), cf. H. IV 57, X 33, XII 140. *Ţinând în mâni, lângă piept, horbota şi ingliţa.* SADOVEANU, P. S. 226.

ÎNGLOBÁ vb. I^{a}. *Englober.* — A face să intre într'un tot. *Cât despre partea dobânzii, iarăşi nu eră cine ştie ce «poliloghie». Cele de mai multe ori eră înglobată în capete şi întreaga sumă eră făcută« în marfă»...* CONV. LIT. XLIV, vol. II 77. *Înglobându-se toate aceste fonduri într'o casă centrală ..* MAIORESCU, D. II 156. *Ei înglobau şi literatura...* id. ib. I 49. *Înglobând în sine elemente de toate nuanţele.* GOGA, Ţ. N. VI 194.

— *N.* după fr.

ÎNGLOBÍ vb. IV^{a}. *Accabler d'impôts.* — A pune dări nedrepte: *Àla ireà (= erà) hain şi 'nglobià nărodu'* (Vispeşti, jud. Buzău). GRAIUL, II 237.

— Din **globi,** cu adăugarea prefixului **în-.**

ÎNGLODÁ vb. I^{a}. (*S'*)*enliser, s'embourber.*—(Mai ales în Mold., în sens fig. şi la scriitori din alte regiuni) Trans. A băgà în glod (şi a nu mai puteà scoate); refl. a se băgà, a intrà, a se cufundà şi a rămâneà vârît în glod, cf. a (se) înnămoli. *Turcii... cum sărià în apă cu calul se şi înglodà.* LET. II 288/$_{18}$. [Pe cărări se pune năsip] *spre a puteà cinevà umblà pe dânsele în orice vreme, fără a se înglodà.* I. IONESCU. C. 13. *Unde mi se înglodaseră roţile.* C. NEGRUZZI, I 184. *Câţi veneà şi îmblà să sară, toţi picà într'accl glod şi se înglodà.* SBIERA, P. 41/$_{20}$. # **A se înglodà (în datorii)** = a se băgà în datorii şi a nu mai puteà scăpà de ele. *Nebunesc cei slabi la minte să 'ngloadă în datorii.* BELDIMAN, TR. 80. *Ajută... proprietarilor ca să-şi conserve moşiile, fără a se înglodà în datorii.* I. IONESCU, P. 201. *M'am înglodat în datorii pân' în urechi.* ALECSANDRI, T. 1016. *În câţivà ani nu s'a făcut nimic, ne-am înglodat la curte pe nişte popuşoi stricaţi.* CONTEMPORANUL, VI. vol. I 506.

[Prez. ind. *înglodéz* şi *înglód* LB. || Adjectiv: **înglodát** (cu negativul **ne(î)nglodat), -ă** = intrat în glod (fără a mai puteà ieşi), (fig.) băgat, vârît în datorii s. necazuri. *A nimerit-o stână în beciu colo 'nglodată.* CONTEMPORANUL, III 293. *Văd în glod un om şezând cu o căruţă şi cu o iapă înglodată.* ib. II 58. *El... se găseşte înglodat în datorii.* ALECSANDRI, T. 1411. *Eră un om foarte sărac, Acestuia-i mergeà totdeauna rău;... numai copii făceà... şi... n'aveà cu ce-i hrăni. Văzându-se aşà de ticăit şi de'nglodat...* SBIERA, P. 195/$_{33}$. | Abstract: **înglodáre** s. f.]

— Derivat din **glod,** cu pref. **în-.**

ÎNGLODÍ vb. IV^{a} v. **glodì.**

ÎNGLOTÁ vb. I^{a} v. **înglotì.**

ÎNGLOTÍ vb. IV^{a}. 1°. *Amasser, concentrer* (des bandes, des troupes). 2°. *S'amasser, se concentrer, se ranger, partir en guerre: faire la queue.* 3°. (En parlant de dettes, de dépenses) *grossir.* 4°. *Répandre* (un usage, des mauvais bruits).

1°. † Trans. A strânge gloatele; p. ext. a adunà, a strânge, a concentrà oştile în vederea unei acţiuni militare, cf. mobilizà. *Şi şi-au înglotit oastea Neamţul... şi au început a se batere... cu Franţujii.* LET. II 301/$_{29}$. (Arhaizant) *Sinan... îşi înglotì oştirile pe lângă sine.* BĂLCESCU, M. V. 118.

2°. (Învechit). Refl. A se strânge în cete, (mai ales) a se adunà, a se îngrămădi în număr mare, a se unì cu alţii (formând o grupă mare), a se pâlcuì, a se încetì; spec. (Mil.) a se concentrà în vederea unei acţiuni militare, spec. (despre pedestrime) a se rânduì în falange sau gloate adânci (BĂLCESCU, M. V. 614, 656), p. ext. a plecà la luptă împotriva cuivà, a porni războiu cu cinevà. *Înglotescu-se* (: pâlcuiră-se SCH., împrejurară-se HUR., oştì-să-va DOS.) *îngerii Domnului împrejur de ceea ce se tem d'ins.* PSAL. (COR.) 59/$_{31}$. *Însuşi Domnul nostru... singur înglotì-se spre toate tăriile drăceşti.* CORESI, EV. 175/$_{24}$. *Derep' ce se înglotiră limbile* (= încetiră-se limbile PSAL. ŞCH.) PSALT. (1651), ap. JAHRESB. III 171. *Mulţi înglotindu-să, veniià la si[i]nţia sa.* DOSOFTEIU, V. S. 203$_{2}$. *Îndată au alergat mulţi den toate părţile de la ţară la Iaşi şi înglotindu-se au mărs.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Pre cine află prin ţară, să se înglotească cât de mulţi.* LET. II 243/$_{18}$. *Iară înglotindu-se Leaşii, au dat dos Hatmanul încet.* MAG. IST. III 48/$_{20}$. *Înglotindu-să mai mult nărod pe uliţe, Foca au trimis să-i potolească.* CANTEMIR, IST. 331/$_{8}$. *Se înglotesc şi răstoarnă pe-ai noştri.* COŞBUC, Æ. 41/$_{22}$. | A stà în luptă cu..., a face cauză comună cu... [Romil porunceşte ostaşilor] *a nu să înglotà cu oamenii aceştia înfricoşaţi.* BELDIMAN, N. P. I 90. | A face coadă (aşteptând să-ţi vină rândul). PONTBRIANT.

3°. † Refl. Fig. (Despre o datorie, o cheltuială) A se înmulţi, a se mărì, a se îngrămădi, a se adunà. *Datoria se înglotià.* LET. III 247/$_{97}$. *Numai înglotindu-se chelluiala, n'au fost numai patru civerturi.* ib. II 461/$_{31}$.

4°. † Trans. (Despre un obiceiu) A face să pătrundă în mulţime, a introduce. *Pentru rândul Tătarilor, adevărat este cum zici Măria Ta. Iară pentr'acela lucru, — precum am şi mai scris Măriei Tale că ei ni sânt păgâni, sintce* (= pentrucă) *ei, unde ieau astăzi un ban, mâne cer zece bani — aşà şi acolea, ei ar vrea a înglotì obiceaiu.* MS. ap. IORGA, I. C. II 242. | (Astăzi, despre faima cuivà) A face să pătrundă în mulţime, a răspândì în public vorbe rele despre cinevà. *Ea-l iubeşte, biata,... toate i le-a dat. Şi-acum el o poartă gurilor prin sat, O 'ngloteşte'n vorbe, ca pe-o vinovată.* COŞBUC, F. 100.

[Şi: **înglotà** vb. I^{a} PSAL. (COR.) 45/$_{26}$. | Adjectiv: **înglotít (înglotát), -ă** = strâns, adunat în gloate ş. cete, în număr mare; unit cu...; aliat cu...; (prin Banat, unde *gloată* = copii) cu familie grea, cu mulţi copii. *Gloanţele răpăesc mai îndesate de cum sânt oamenii noştri înglotaţi.* ODOBESCU, III 586/$_{6}$. *Turmă de râmători înglotaţi.* id. ib. III 565/$_{26}$. *Vin de tutindeni Troieni, înglotiţi cu Sicani.* COŞBUC, Æ. 90/$_{26}$. *Târnavele-s*

înglotate (= împreunate?) ALEXICI, L. P. 136/4. *Sânt muiere înglotată* = cu copii (Oravița). Com. COCA. | Abstracte: **înglotíre (înglotáre)** s. f. = acțiunea de a (se) îngrămădì la olaltă, de a (se) înmulțì; (Mil.) † concentrare. *Înglotirea și înmulțirea lor...* [erà pricinuitoare sărăciei]. PISCUPESCU, O. 31. *Văzù înglotirea oștilor la Stoenești.* BĂLCESCU, M. V. 142. *Mă lăsați să văd înglotirea oștilor.* COȘBUC, Æ. 45|30.]

— Derivat din **gloată,** cu pref. **în-.**

ÎNGLOZÍ † vb. IVa v. **îngrozì.**

ÎNGORZÍ vb. IVa } v. **îngurzì.**
ÎNGORZITÚRĂ s. f. }

ÎN GRÁB(Ă) adv. v. **grabă.**

ÎNGRADÁ vb. Ia. *Avancer (en grade).* — (Cuvânt nou devenit popular) A da un grad (superior) în armată: *Rușii l-a 'ngradat și i-a dat midalii* (Câșla, în Tulcea). GRAIUL, I 355.

— Derivat din **grad,** cu pref. **în-.**

ÎNGRĂDEÁ s. f. } v. **îngrădì.**
ÎNGRĂDEÁLĂ s. f. }

ÎNGRĂDÍ vb. IVa 1°. *Clore, clôturer, renfermer.* 2°. *Fermer* (la bouche), (*se*) *boucher* (les oreilles). 3°. (*Se*) *préserver,* (*se*) *garder.* 4°. *Contenir, brider.* 5°. *S'entendre.* 6°. *Tresser.*

1°. Trans. (refl. = pasiv). A împrejmuì un loc închizându-l cu gard, răzlogi, zăbrele, zăplaz, (uluci, stobor, leasă, p. ext. cu pietre, zid etc.). *Om neștine erà căsătoriu ce-și sădì viia. Și cu gard îngrădì... și zidì turn.* CORESI, EV. 296/4. *Pus-au de au îngrădit cu gard târgul Iașii.* MAG. IST. III 64/26. *S'au și îngrădit via* (a. 1772). URICARIUL, XXI 36/26. *Grădinele... să se îngrădească împrejur.* ECONOMIA, 115. *Te-am răsădit și nu te-am grădit.* TEODORESCU, P. P. 282b. *Să 'ngrădească ulița.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 268. *O floare din grădină... nu-i streină... Are frați de o îngrădesc Și surori de o plivesc.* DOINE, 196/19, cf. ȘEZ. I 239b/8-9. *Să 'ngrădească grădina... cu gard.* ib. I 140/1. *Am un moșneag militel și 'ngrădește frumușel* (Acul). GOROVEI, C. 2. | (Absolut) A face gard s. împrejmuire la casă. *Dă nuiele la cei cari îngrădesc.* ZANNE, P. III 195. *Cu un mărăcine numai nu poți îngrădì* = cu nimic, nimic faci. ib. I 209.

2°. Fig. Trans. și refl. (Despre gură s. urechi) A (se) închide, a (se) astupà, a(-și) înfrânà (gura), a pune frâu (gurii. ZANNE, P. V 183). *Îngrădiră-se rosturele ce dziseră nedereptate* (= s'au astupat DOS.) PSALT. 119/11. *Vădzură drepții și veseliră-se, și toată fără-leagea îngrădește rostulŭ său* (= astupà-va HUR.; îș va astupà DOS.) ib. 232/15. *Urechile au asurzit și cu tăceare se-au îngrădit...* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 184/30. *Balcanul cel fanatic, muncit de ură, Nu știe să 'ngrădească sălbatica lui gură, Și zice...* ALECSANDRI, P. III 433.

3°. Refl. (Construit de obiceiu cu prep. *cu*) A dobândì protecția s. ajutorul cuiva, a se apărà, a se păzì cu ajutorul cuiva de o primejdie. *Cu putere și sila la H*[risto]*s mă îngrădiiu.* CUV. D. BĂTR. II 424. *Duca-vodă trăsăse din boieri pre unii către sine... că se îngrădisă cu dânșii.* LET. II 19/14. *Să vă îngrădească cu sfinții îngerii săi.* ANTIM, P. 6/18 *Oamenii... să sfăluesc, și să îngrijesc, să îngrădesc, și să strejuesc, de stricăciunea... temută.* PISCUPESCU, O. 91. *Cei tari se îngrădiră cu averea și mărirea în cercul lor de legi.* EMINESCU, P. 116. *D-ta te mai îngrădești pe la curte; mai cu buriene, cu una cu alta, tot o urnești.* CONTEMPORANUL, VI 107.

4°. Fig. (Mold.) A mărginì pe cinevà, a nu-l lăsà să facă decât ceea ce trebue. *Nu uità Petru-vodă datoria sa, cu care mai înainte pre toți îngrădià, ce... trimis-au soli la craiul leșesc de-și cereà robii săi.* LET. I 170/7. *Oricare s'ar arătà... călcându-și datoriile, unul ca acela să fie prin obștească socotință giudecat, datori fiind ca toți cialanți... să-l supuie către datoriile ce-l îngrădesc.* DRĂGHICI, R. 280.

5°. Refl. (Despre bărbat și nevastă s. despre îndrăgostiți; construit cu prep. cu) A trăì bine, a fi în termini buni, a se împăcà cu cinevà. *Sf. Ioan-cap-tăiat erà un fecior în casă la Irod împărat și femeia lui Irod tare s'ă îngrădit cu dânsul.* PAMFILE, S. T. 39. *Nu mă îngrădesc bine cu tine* = nu mă împac. id. J. II.

6°. Trans. (refl. = pasiv; despre nuiele) A împletì, a face o împletitură s. leasă; p. anal. (despre o împletitură) a trece un fir gros prin ochiurile împletiturii spre a o întărì mai bine. *Am o nuia lungă, Îngrădesc o poiată Și-o zăhată Și mai rămâne-o bucată* (Ața de la opinci), ȘEZ. I 27. *Coșul, tot ca vârșa, se 'ngrădește din mlajă.* ȘEZ. IV 115/23. *Prin ochii* [volocului de prins pește] *se îngrădește câte o șfară groasă.* ib. 113/22.

[Și: **grădì** vb. IVa; (+ *grădină*) **îngrădinà** vb. I (Ad 6°) *Conciu se face din drot; pe drot se pune fuior și păr, lână; strângi țapăn cu mâna pe drot, pe la coarne, îngrădini cu acu.* DENSUSIANU, Ț. H. 99. | Adjectiv: **îngrădít (grădít,** cu negativul **ne(î)ngrădit), ă** = înconjurat s. împrejmuit de jur împrejur (cu un gard, zid, etc.); ocrotit, protejat; îndrăgostit; împletit; (despre soare s. lună) cu un cearcăn de jur împrejur, gulerat. (PAMFILE, V. 103; GOROVEI, CR. 4950). (Ad 1°) *Erà tabăra leșească numai cu care îngrădită.* LET. I 247/29. *Ograda curții... erà cu bolovani groși îngrădită.* ib. II 3334/. *Noi avem muieri, ci nu lăcuesc cu noi, ci lăcuesc într'alt ostrov, și sânt îngrădite cu zid de aramă.* ALEXANDRIA, 104. *Numa... o vede* [cetatea Romei] *îngrădită cu ziduri mari.* id. ib. I 43. *Toate aceste* [acareturi] *sânt îngrădite... cu nuieli.* I. IONESCU, D. 207. *Ograda lui de toate părțile erà îngrădită.* DRĂGHICI, R. 100. *Grădină Neplivită, Nengrădită.* MĂNDRESCU, L. P. 23/13. *Ținterim... îngrădit cu zăplaz de bârne.* CREANGĂ, A. 2. *Țărmurile... îngrădite cu copaci foarte mari.* BELDIMAN, N. P. II 28. *Ocol îngrădit cu pietre.* id. ib. II 69. *Păduri îngrădite cu zăbrele.* ODOBESCU, III 118/16. *Țarcuri îngrădite cu taraci.* id. ib. III 109/1. Fig.) *Vestita Cetate a Neamțului, îngrădită cu pustiu, acoperită cu fulger.* CREANGĂ, A. 73. *Este o luncă pustiită, cu mult urît îngrădită.* RETEGANUL, TR. 96/14; (ad 3) *Încă nu erà întăritŭ, nici erà îngrăditŭ cu credință,* CORESI, EV. 81/22. *Fiind îngrăditŭ cu puterea crucii...* MINEIUL (1776), 97¹/1. *Nu erà... îngrădit cu statornicie.* DRĂGHICI, R. 209. *Îngrădiți de lege.* ȘĂINEANU, D. U.; (ad 6°) *Fușteii... în două leațe sfredelite băgați, și foarte des țesuți, sau îngrădiți cu papură.* ECONOMIA, 219. *Parale mărunte Pe sârme țesute, Pe fir îngrădite.* TEODORESCU, P. P. 649; — **îngrăditór, -oáre** = (uneori substantivat) protector, ocrotitor. *Dumnezeule... fii... îngrăditoriul neputinciosului mieu suflet.* DRĂGHICI, R. 205. | Abstracte: **îngrădíre (grădíre)** s. f. = împrejmuire; ocrotire, sprijin, margine; restricție. *Pune* (= pune), *Doamne, ferirea rostului mieu și ușe îngrădire* (: slav. ograždenije) *de usnele meale.* PSALT. 29/1. *Oaia pierdută... afară de leagea lui Dumnezeu și den îngrădirea lui afară rămăsease.* CORESI, EV. 325/1. *Luo David îngrădirea* (: grec. περιοχήν) *Sionului.* BIBLIA (1688) 223. *Scăparea și îngrădirea credincioșilor* [este maica Domnului]. MINEIUL (1776) 204²/1. *S'au ținut în îngrădirile spiritului credinței lor.* URICARIUL, X 369/29.

De credeţi, Maiestate, că pot îndeplini această însărcinare, vă rog s'o încredinţaţi în mâna mea, cu totul şi fără îngrădire. I. NEGRUZZI, VI 354; **îngrădit** s. a. = acţiunea de a îngrădi; — **îngrăditúră (grăditúră)** s. f. = împrejmuire; restricţie; (concretizat) loc îngrădit; împletitură (de nuiele) sau alt mijloc (gard, uluci, zăbrele, stobor, răzlogi, zaplaz, zid) de îngrădit; p. ext. † întăritură, fortificaţie. *Nichea... o au tocmit Traian... cu turnuri şi cu îngrăditúră.* DOSOFTEIU, V. S. 179/2. *David era atuncea la îngrăditură* (grec. περιοχῇ). BIBLIA (1688) 239. *Iară făptura şi îngrăditura cetăţii era aşà...* CANTEMIR, IST. 126. *Cu îngrăditură să facă de acum pe imaşi ţarină.* URICARIUL, II 25/7. *Contractul... zice că Vangheli din grăditura veche să nu se mai întindă.* ib. XIV 231/23. *De răzloţi îngrăditura.* BELDIMAN, TR. 397. *Nuiele,...* [pentru] *îngrădituri.* I. IONESCU, C. 249. *Îngrăditura podelei de gard este făcută din nuiele subţiri.* MANOLESCU, ap. TDRG.; — **îngrădeálă** s. f. = acţiunea de a îngrădi COSTINESCU; (singular nou, refăcut din plur. *îngrădele*) **îngrădeà** s. f. = nuiele de gard (Miniş, jud. Arad). Com. ITTU.; — **îngrădiş** † s. a. = îngrăditură. *Dă vreame ce şi chiliile şi părepii şi îngrădişul mănăstirii... s'au surpat* (a. 1695), ap. HEM. 1376. *Şi să stăpânească aceste case şi cu tot pământul curţii şi al grădinii cât ţine îngrădişul* (Bucureşti a. 1701). FURNICA, I. C. 6.]

— Din slav. **graditi** (bulg. *gradʼá*, sârb. *graditi*, rus. *gorodítь*, rut. *horodyty*) «a împrejmui cu un gard» (alături de înţelesul «a zidi»). De sigur că acest cuvânt — înrudit cu grădină, ogradă şi grajd — a fost apropiat prin etimologie populară de cuvântul *gard* — aparţinând aceleeaşi familii indoeuropene — precum arată şi megl. *angărdés*. Cf. desgrădi.

ÎNGRĂDINÁ vb. I
ÎNGRĂDÍŞ † s. a.
ÎNGRĂDITÚRĂ s. f.
} v. **îngrădi.**

ÎNGRĂMĂDÍ vb. IVa (ş. d.) v. **grămădi.**

ÎNGRÂNGONÁ vb. I. *Roucouler.* — (Despre porumbei) A grungunì, a gungurì, gurluì, guruì. *Trei porumbei că-mi zburară... pe zebrele de fereastră Şi-mi cântară 'ngrângonară.* MAT. FOLC. I. 523.

— Onomatopee. — Cf. grunguni.

ÎNGRĂŞÁ vb. I. 1°. *Engraisser.* 2°. *S'endurcir, s'appesantir.* 3°. *Nourrir.*

1°. Trans. şi refl. A (se) face gras; (despre pământ) a (se) face fertil, mănos, roditor (punând pe el gunoiu). *Şi mănca Iacov şi sătură-se şi lepădă-se iubitul; cu grasu îngrăşè-se şi lărgì-se.* PSALT. 314/12. *Omul, când dobândeaşte avuţie şi-şi satură maţele de-şi îngraşă trupul...* CORESI, EV. 73/32. *Pământul cel bun a sufletului îngrăşind să-l dereagem.* DOSOFTEIU, V. S. 110/1. *O amar cela ce gândeşte cumu-şi va îngrăşà trupul său!* CUV. D. BĂTR. 464. *S'au îngrăşet berbecii, buni sânt de junghiat.* LET. I 231/18. *Dacă s'au îngraşat şi s'au îmbuibat cu sfetnicii lui...* LET. II 64/30. *Mâna care... îngraşă cirezi şi turme.* KONAKI, P. 291. *Cei ce se îngraşă în mijlocul soţietăţei.* MARCOVICI, C. 18/24. *Din lăcomia altor şi eu m'aş îngraşeà.* C. NEGRUZZI, II 231/1. *Mai tare m'am îngrăşat.* DOINE, 242/7. *Ca un puiu, când îl îngraşi...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 460. *Câniì... turbă... îngrăşându-se.* ŞEZ. III 205/15. (În ironie) *Să te'ngraşi ca scândura.* HODOŞ, P. P. 309/7. # *Ochii stăpânului îngraşă calul:* unde îngrijeşte şi vede chiar stăpânul, acolo toate sânt bune. ZANNE, P. IV 620. *Nu se (mai) îngraşă porcul* (s. *scroafa*) *în ziua de Ignat* (s. *de Crăciun*), se zice către cei ce voesc să facă o treabă când timpul nu mai îngădue. ib. VI 157. *Boala nu îngraşă pe om.* ib. II 495. *Mojicul, de ce-i place, de aia se îngraşă.* ib. IV 455.

2°. † (Impropriu) A se îngroşà. *Că s'au îngrăşatŭ inimile oamenilor...* (= îngroşea-se înrema... COD. VOR.; s'au îngroşatŭ inema. BIBLIA 1688: car le cœur de ce peuple est appesanti). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 105.

3°. † (Impropriu) A hrăni. *Îndulcitu-vă spre pământu, uspătato-vă şi îngrăşatu-vă înrema voastră* (= hrănit-aţi inimile... N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688), COD. VOR. 132/5-6.

[Ind. prez. *îngraş* (şi *îngrăş*), *îngraşi*, *îngraşă* (*îngraşe*), *îngrăşăm* (*îngrăşem*), *îngrăşaţi*, *îngraşă* (*îngraşe*); conj. *să îngraşe* (dial. *să îngreşe* şi *îngrăşe*); gerund. *îngrăşând* (*îngrăşind*); part. *îngrăşát* (dial. *îngrăşet*). || Şi: **îngreşá** vb Ia. *Engreshedz* = pinguefacio, impinguo; *engreshedzu-mă* = pinguesco; *engreshu-mĕ* = impinguo(r). *Vei şi de aicea a-ţi mai îngreşà cerbicea.* BARAC, AR. 72. | Adjective: **îngrăşát** (cu negativul **ne(î)ngrăşat**), **-ă** = care a fost făcut s. a devenit gras, fertil, mănos; fig. (despre viţi) făcut din strugure gras. *Răsadniţe îngrăşete bine.* I. IONESCU, C. 32. *Cal minunat... Cu lapte dulce 'ngrăşat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 497. *De mâncare i-am făcut Un curcan umplut şi fript, Cinci ocà vin îngrăşet.* ŞEZ. IX 95. (Substantivat) † Vită îngrăşată. *Viţeii miei şi alte îngrăşeáte sânt giunghiate şi toate gata.* VARLAAM, C. 286; — **îngrăşătór** (dial. *îngrăşetór*), **-oáre** = care îngraşă; (substantivat) cel care se ocupă cu îngrăşarea vitelor. *Engreshetor* = impinguator. ANON. CAR. (Substantivat subt forma feminină; Bot.) **îngrăşătoáre** (*îngăşetoare*) s. f. = foaie-grasă (*Pinguicula alpina*). PANŢU, PL.; **grăşătoáre** s. f. = mică plantă ierboasă (*Sagina procumbens* şi *depressa*), cu tulpina întinsă pe pământ, cu flori mici albe, care creşte prin locuri nisipoase şi umede. PANŢU, PL. | Abstracte: **îngrăşáre** (dial. *îngrăşere*) = acţiunea de a (se) face gras, fertil, mănos. *Fără de îngrăşare... nu se pot dobândì roduri multe... din grădină.* I. IONESCU, C. 12. *Îngrăşerea pământului.* id. C. 39. *Creşterea şi îngrăşarea acestui soiu de pasări.* ODOBESCU, III 26/3; — **îngrăşát** (dial. *îngrăşet*) s. a. = îngrăşare. *Îngrăşetul vitelor.* I. IONESCU, C. 3. [Căpcăunii...] *Prind oameni de-ai noştri, îi pun la îngrăşat... şi apoi îi frig în cuptor.* ŞEZ. II 26/9; — **îngrăşătúră** (dial. *îngrăşetură*) s. f. = îngrăşare. *Engreshiture* = impinguatio. ANON. CAR.; — **îngrăşământ** s. f. (*natural* sau *artificial*) şi **îngrăşămínte** s. f. plur. (BARCIANU) = substanţă cu care se îngraşă pământul. *În obţinerea unei recolte mari, sămânţa are acelaşi rol ca şi îmbunătăţirea pământului prin adâncirea arăturilor... şi prin îngrăşăminte.* SANDU, S. 21; — **îngrăşáţă** s. f. = îngrăşat, îngrăşare. *Jos, mai jos m'am pogorît, Apă rece mi-am băut, Apă rece, sloiu de ghiaţă, Priitoare la 'ngrăşiaţă.* TEODORESCU, P. P. 135. *Bună la îngrăşaţă.* PĂSCULESCU, L. P. 36.[

— Din lat. ***in-grassio, -are*** (din *grassus* = *crassus*, cf. lat. clas. *incrassare*).

ÎNGRĂŞĂMÂNT s. a.
ÎNGRĂŞĂMÍNTE s. f. plur.
ÎNGRĂŞÁŢĂ s. f.
ÎNGRĂŞĂTOÁRE s. f. (Bot.)
ÎNGRĂŞĂTÚRĂ s. f.
} v. **îngrăşà.**

INGRÁT, -Ă adj. adv. subst. *Ingrat.* — Adj. Nerecunoscător (ARISTIA, PL., PONTBRIANT), «nemulţămitor (STAMATI) pentru binefaceri, pentru dragoste, pentru o bună voinţă; care uită binefacerile primite» (COSTINESCU). *Jurând a nu mai*

servì o patrie ingrată... C. NEGRUZZI, I 111. *Interpretare ingrată din partea Rusiei.* MAIORESCU, D. II 69. *Atunci mi-a spus că atitudinea noastră... faţă de tine e ingrată.* C. PETRESCU, Î. II 86. || P. ext. Care nu corespunde cu munca ce se depune, care produce mai puţin decât trebue. *O natură de pământ mult mai ingrată decât aceà din văi.* I. IONESCU, M. 42. *A avut fericita idee să îndeplinească această muncă ingrată.* GOGA, T. N. VI 1377. || Adv. *S'a purtat ingrat* (= fără recunoştinţă) *cu mine.* || Subt. *Eşti un ingrat.* [Familia: (după fr. *ingratitude*, lat. *ingratitudo, -inem*) **ingratitúdine** s. f. = nerecunoştinţă. *Această ingratitudine şi lipsă de respect către oameni vine din patimă.* GHICA, S. 200. *Ce neagră ingratitudine!* MAIORESCU, CR. II 63, cf. D. I 28, II 125.]

— *N.* din lat. **ingratus, -a, -um,** idem.

ÎNGRĂTÍ vb. IV^{a}. *Grillager.* — (Neobicinuit) A închide cu gratii, cu zăbrele. BARCIANU, ALEXI.

— Derivat din **gratie,** cu pref. **în-.**

INGRATITÚDINE s. f. v. **ingrat.**

ÎNGRĂUNÁ vb. I^{a} v. **îngreunà.**

ÎNGRĂUNŢÁ vb. I. 1°. *Donner la forme de graîns.* 2°. *Donner de l'avoine* (à un cheval).

1°. A da forma unor grăunţe (cf. *îngrăunţat*).

2°. A da ovăs, grăunţe unui cal, vaci. CIAUŞANU, V.

[Abstracte: **îngrăunţáre** s. f.; **îngrăunţát** s. f.; **îngrăunţeálă** s. f. | Adjective: **îngrăunţát** s. a. = grăunţat. *Praf de storax îngrăunţat.* PISCUPESCU, O. 301.]

— Derivat din **grăunţ,** cu pref. **în-.**

ÎNGREBĂNOŞÍ vb. IV^{a} refl. *Faire le gros dos.* — (Despre pisici) A-şi ridică spatele, astfel ca greabănul să iasă afară mai mult decât de obiceiu; cf. a se gheboşà. *Motănelul,... îngrebănoşindu-se puţin, dădù cu botul drept peste botul stăpânului.* N. REV. R. I (S) II 187. [Şi: **îngreboşí** vb. IV^{a}].

— Derivat din **grebănos,** cu pref. **în-.**

ÎNGREBOŞÍ vb. IV^{a} v. **îngrebănoşi.**

ÎNGRECÁ vb. I. I. *Peser.* II. 1°. *Devenir enceinte. Engrosser.* 2°. *Concevoir.*

I. (Giuleşti în Maramureş) A îngreunà, a apăsà, a împovărà. PAPAHAGI, M. (Tot astfel arom. *angrecare* are încă înţelesul: «a fi greu, a apăsà»).

II. Spec. 1°. Intrans. (Întrebuinţat mai des în limba veche şi în lit. pop.) A rămâneà gravidă, îngreunată, însărcinată, a picà s. a purcede grea. *Are acmu 6 luni de când au îngrecat.* VARLAAM, C. II 70. *Eu cu bucurie am îngrecat.* id. 54. *Vei începe rod, şi vei îngrecà şi vei naşte fiu.* NEAG. BAS. ÎNV. 209. | Trans. A face (o femeie s. o fată) să fie însărcinată, îngreunată, îmborţoşată. *Zic că aŭ umblat cu acea femeie şi au îngrecat-o.* MAG. IST. I 225/$_{2}$.

2°. Trans. A concepe, a zămislì (în pântece). *Pre Dumnădzău adevăr îngrecând în pântece.* DOSOFTEIU, MOL. 142^{b}. | Fig. *Cine umblă cu pizmă îngreacă durere.* DOSOFTEIU, PS. 26.

[Prez. ind. *îngrĕc,* rar (†) *îngrecéz* (ÎNDREPTAREA LEGII a. 1652, ap. TDRG). | Adjectiv (fem.): **îngrecátă,** (cu negativul **ne(î)ngrecată**) = îngreunată, însărcinată, borţoasă, împovărată, tăroasă, groasă, încărcată, în poziţie, în altă stare, grea, gravidă. *Află pre Elisa[ve]tha îngrecată având prunc în zgău.* VARLAAM, C. II 88. *Rămâind Doamna lui îngrecată să se aştepte pe acel prunc până a naşte.* LET. II 115/$_{25}$. *După câtăvà vreme s'au aflat îngrecală.* CANTEMIR, HR. 97/$_{6}$. *Cetăţenii din Trinov, pre Maria îngrecată de Lahana, şi pre Mihail, pruncul ei, i-au trimes la împăratul.* ŞINCAI, HR. I 283/$_{12}$. *Anul acesta e primejdios de muierile ceale îngrecate.* CALENDARIU (1814) 66. *Femeia îngrecată.* MARIAN, N. 10, GOROVEI, CR. 1581, ŞEZ. I 192/$_{8}$. (În cimilituri, joc de cuvinte) *Grec îngreçat, Cu nouă haine 'mbrăcat* (= Păpuşoiul). GOROVEI, C. 277. | Abstract: **îngrecáre** s. f. = faptul de a rămâneà însărcinată, graviditate. *Să umplură 9 luni de la îngrecare.* DOSOFTEIU, V. S. 237. *Îngrecárea sv[i]ntei Annei.* id. ib. 204. *Prin alte părţi, ei se numesc Circovii Marinii... şi se serbează «pentru toate boalele femeieşti, îngrecările»,* etc. PAMFILE, S. V. 170.]

— Din lat. ***îngrevico, -are** (de la ***grevis** pentru *gravis*). Cf. îngreunà, îngreuià, îngrelà, îngreutăţi.

INGREDIÉNT s. a. *Ingrédient.*—Orice substanţă s. materie care intră în alcătuirea unui medicament, unei băuturi, unei preparaţii sau care se pune în mâncare, ca să-i dea gust. Cf. condiment, dresuri. *Iată o cutioară în care se găsesc hapurile necesare.* — *Cum de posezi asemenea ingrediente asupră-ţi?* ALECSANDRI, T. 1713. (Fig.) *Cată să mai deosebească pe o linie secundară un alt ingredient.* HASDEU, I. C. 199. [Pronunţ. *-di-ent.* | Şi: **ingredíint** † s. a. (PONTBRIANT); (< germ. *Ingredienz,* mai ales prin Transilv. şi Bucov). **ingredienţă** († **ingrediénţie** STAMATI) s. f. *Apă cu felurite ingredienţe..* MARIAN, N. 108. *Obiectele* [infectate] *trebue să fie... aerisite cu ingredienţile de mai sus.* I. IONESCU D. 490.]

— *N.* după fr. (lat. **ingrediens, -entem,** part. de la *ingredi,* «a intrà în...»).

INGREDIÉNŢĂ s. f.
INGREDIÉNŢIE † s. f.
INGREDIÍNT † s. a.
} v. **ingredient.**

ÎNGRELÁ † vb. I^{a} = **îngreuià.** *Fu la zidiu spânzurat, şi piatră grea de picioare legat, şi îngrelat, lui D[umne]dzău şi-au dat sufletul.* DOSOFTEIU, V. S. 12$_{2}$. *Tată-tău au îngrelat jugul spre noi.* id. ap. TDRG.

— Derivat din **greu,** cu pref. **în-.** Pentru formaţiune, comp. *înşelà, înstelà,* etc.

ÎNGREOIÁ vb. I^{a}
ÎNGREOIÁLĂ s. f.
} v. **îngreuià.**

ÎNGREONÁ vb. I^{a} v. **îngreunà.**

ÎNGREOTĂŢÍ vb. IV^{a} v. **îngreutăţi.**

ÎNGREŞÁ vb. I^{a} v. **îngrăşà.**

INGRESIÚNE s. f. *Ingression.* — Intrare, invazie, năvală. | Spec. (Geogr.) *Mări de ingresiune,* formate prin invazia apelor Oceanului, cf. MEHEDINŢI, G. F. 60, 61.

— *N.* după fr. (lat. **ingressio, -onem,** de la *ingredi* «a intrà în...»). Cf. digresiune, regresiune, transgresiune.

ÎNGREŢÁ † vb. I. *Se dégoûter.* — A se îngreţoşà. *De toată mâncarea să îngreţă* (= gunoşi-se SCH.). PSALT. 230/22-23. [Derivat: **îngreţălui** vb. IV^{a}. *Fără a se îngreţălui... mânâncă carnea fraţilor lor.* DRĂGHICI, R. 158; (cu a.b. stractul) **îngreţăluíre** s. f. *Oţerindu-se cu îngreţăluire, puţin de nu' au leşinat.* id. ib. 159.]

— Derivat din **greaţă,** cu pref. **în-.**

ÎNGREŢĂLUÍ vb. IV^{a} v. **ngreţă.**

ÎNGREȚOȘÁ vb. Ia. *Avoir ou donner des nausées, (se) dégoûter.* — Refl. A-i fi (cuivà) greață, scârbă, a i se face cuivà greață s. scârbă, a se scârbi, (†) a se îngreță, a se îngrețălui; p. ext. a se desgustà. *Romanii s'au îngrețoșat a se căsătorì cu muieri de alt neam.* P. MAIOR, IST. 62. *Nu te poți oprì să nu te îngrețoșezi.* ISPIRESCU, U. 121/2. *Ca să nu se îngrețoșeze.* SBIERA, P. 206/4. | (Mai rar) Trans. A face pe cinevà să-ì fie greață s. scârbă, a-i pricinuì greață (LB.). *M'au îngrețoșat cuvintele lui.* [Adjectiv: **îngrețoșát, -ă**=căruia îi este greață; de care îți este greață. *Zise Pandora îngrețoșată.* ISPIRESCU, U. 96/12. *În spurcăciuni îngrețoșata lor viață dormitând.* ARHIVA ROM. I 39. | Abstract: **îngrețoșáre** (dial. *îngrețoșére*) s. f. = acțiunea de a se îngrețoșà; greață, scârbă. *Puterii auzului mai mult îngrețoșere aduce de cât plăcere.* CANTEMIR, IST. 93. *Nu știu cum putuiu să te ascult fără să mor de rușine și de îngrețoșare.* C. NEGRUZZI, III 187/27. *Aici sânteți îngrețoșarea firii.* ARHIVA ROM. I 54].

— Derivat din **grețos**, cu pref. **în-** (după modèle ca *vârtos — învârtoșà, gros — îngroșà* etc.)

ÎNGREUIÁ vb. I(a). 1°. *Alourdir, appesantir. Charger de poids.* 2°. *Grever, surcharger* (d'impôts, de travail). 3°. *Compliquer, embarrasser.* 4°. *Appesantir.* 5°. *Peser, charger, alourdir. Être embarrassé.* 6°. *Se fâcher.* 7°. *Engrosser.*

1°. Trans. și refl. (Contrariul lui a (se) ușurà) A (se) face mai greu, a face ca cevà să tragă mai mult la cântar, adăugând încà o cantitate oarecare la greutatea s. povara de mai înainte. *Dacă natura m'a făcut ușor, pentru ce să mă îngreue cât un grosoman ce trage poate 800 de litre?* C. NEGRUZZI, I 40. *Că noi* [cu] *povoara ce aveam, Lesne pe cale mergeam, Dar dumneavoastră ne-ați înșelat, Povoara ne-ați îngreuiat.* SEVASTOS, N. 205/6. | Spec. (Transilv.) *A-și îngreuià stomacul* = a și-l încărcà (mâncând prea mult s. mâncari prea grele BARCIANU), a-i fi greu la stomac, a avea o greutate la stomac. || (Neobicinuit) Absol. A legà, a atârnà greutăți de ... *Îi spândzurară pre amândoi, de picioare îngreuindù cu pietri.* DOSOFTEIU, V. S. 127/2.

2°. Trans. (Contrariul lui a despovărà) Fig. A împovărà (cu dări, cf. grevà). *Iar să îngreue țara cu multe dări.* MAG. IST. II 331/18. *Și pre mazili îi îngreuià cu dăjdii.* LET. II 297/35. | A încărcà cu o lucrare, a da de lucru. *Fost-au rugat ... amândoi episcopii... ca să ne îngreuiaze și pre noi.* MINEIUL (1776) 4 pr.

3°. Trans. (Contrariul lui a înlesnì) A face ca un lucru să fie anevoios, a pricinuì greutăți. *Cei ce nu dau colaci de botez, îngreue trecerea prin vămile văzduhului.* ȘEZ. V 139/5. || Refl. A se face, a devenì greu, anevoios. *Calea se 'ngreuià.* ALECSANDRI, P. P. 98/12. | Fig. (Despre o casă, gospodărie etc.) A (i) se face (cuivà) mai greu (de condus, de hrănit). *Acum are să-ți cadă greu, mai ales că ți s'a îngreuiat gospodăria.* CREANGĂ, P. 161. *Casa s'a mai îngreuiat cu un mâncău.* id. ib. 6.

4°. Trans. (Contrariul lui a înviorà) A face ca cinevà (s. cevâ) să fie greoiu, a molești. *Vrăjita adormire L-au îngreoiat la fire.* BARAC, A. 49. *Somnul domolitor îngreuià trupuri trudite.* SADOVEANU, SĂM. V 977. | Refl. *A se îngreuià* = a-i fi lene (cuivà) să facă cevà.

5°. Trans. (Fig.). A cădeà greu, a părea greu, a fi copleșit de..., a face să se simtă o greutate, o povară, (ca) o apăsare, a apăsà. *Ascultare... caută de la noi Hristos..., macar și vreo nevoie grea s'are îngreoià pre noi.* CORESI, EV. 335/8. *Îl îngreuià durorile.* MOXA, 372/2. *Bucate ce mai multu-i îngreuiadză* [pe oameni] *decâtu-i saturà.* VARLAAM, C. 326,2. *Constantin Brâncoveanu iarăși fără zăbavă s'au învârtejit înapoi la Domnul Șărban-vodă, după a căruia învârtejire spre Șărban-vodă, încă boala îl îngreuiase.* MAG. IST. II 131/7. *Pentruca să nu-l îngreueze mai mult, au aruncat haina de pe dânsul.* DRĂGHICI, R. 160. (Cf. îngreunà 3°). *Acum, îngreuindu-l anii ...* ARHIVA ROM. I 70. *Simți cevà că-l cam îngreuiază pre lângă tâmple.* ISPIRESCU, U. 100/26. | Fig. A face să parà greoiu, a împovărà așà, încât să nu se producă ușor. *Ceea ce îngreuiază efectul, ceea ce poate produce simțimântul de monotonie și de urît într'o lucrare poetică este mai ales mulțimea de cuvinte.* MAIORESCU, CR. I 71. || † Refl. A simți o greutate, povară, apăsare. *Svenții oteți* (= părinți) *să îngreuiară* (= simțiră o dificultate) *a răspunde.* VARLAAM, C. 192,2. *Se îngreue inemà lui.* BIBLIA (1688) 44. *Îngreuindu-mă la suflet, voiu să moriu.* MINEIUL (1776) 352/1.

6°. † Refl. (Construit une-ori cu spre) A se supărà. *Nu vă îngreoiareți nici vă mâniiareți, nici să vă întristați.* CORESI, EV. 470/24, cf. 324/35, 366/5. *Ne îngreoemù spre ceia ce puținel greșăsc noao.* id. ib. 285/26.

7°. Spec. (Munt., Transilv. de sud) *A îngreuià o femeie* = a o lăsà grea, însărcinată (cf. *îngreuiată*).

[Pronunț. *-gre-u-ià.* | Prez. ind. *îngreuéz, îngreuézi, îngreuiázà* și *îngréue*, conj. *să îngreuiéze* și *să îngréue.* | Și: **îngreolà** (dial. *îngreoña* DENSUSIANU, Ț. H.) vb. I(a) LB.; **greuià** vb. I(a) LB. *Și dzioa și nopte să greuià* (= apăsà) *spre mine mâna ta.* PSALT., ap. GCR. I 365/25. | Adjective: **îngreulát** (cu negativul **ne(î)ngreuiat**), **-ă**= făcut greu, împovărat, încărcat, apăsat, supărat, trudit; (despre somn) greu, adânc; (despre femeie) însărcinată; (Med. pop.) † *Îngreuiat la boașe* (MINEIUL din 1776, p. 1201/2) = vătămat, cu hernie. (Ad 1°) *Sv[â]ntul Filadelf* [cu] *piatră de grumaz îngreuiat s'au săvârșit.* DOSOFTEIU, V. S. 4; (ad 2°, mai ales fig.) *De va fi îngreuiat cu haine multe, nu va puteà să alearge.* VARLAAM, C. 97,2. *De eră vreun țăran îngreuiat la bir, nu-l mai scădeà.* LET. II 413/14. *Țara eră îngreuiată cu dările.* LET. III 46/29. *De ce am fost îngreuiat cu astă sarcină a slujeniei?* I. NEGRUZZI, V 154; (ad 4°—5°) *Eram în somnul mieu îngreuiátù.* DOSOFTEIU, V. S. 83. *Îngreoiátù fiind de această boală...* MINEIUL (1776) 1201/. *Un somn îngreoiat tare Face supărare mare.* BARAC, A. 59. *David... îngreuiat de ani...* ARHIVA ROM. I 37. *Nu se dă îngreuiat de somn.* SBIERA, P. 141/14; (ad 6°, substantivat) *Veniți cătră mine toți usteniții și îngreoiații* (: împovărații BIBLIA 1688) *și eu răposà-voiu* (= voiu odihni) *pre voi.* CORESI, EV. 5/8; (ad 7°) [Femeie] *îngreuiată cu bărbat.* BIBLIA (1688) 192, cf. CCR. 87. *Când, bade, m'ai învățat* [a iubì], *Atuncea m'ai și lăsat Cu trupșoru 'ngreuiat, cu obrazu rușinat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 252; — **îngreuietór, -oáre** = împovărător, greu, care produce îngreuiere, oneros (COSTINESCU), agravant (PONTBRIANT). | Abstracte: **îngreuiáre (îngreuiére)** s. f. = acțiunea de a îngreuià, greutate, apăsare, împovărare; trândăvie, lipsă de activitate (COSTINESCU), inerție. *Care bucate nici o îngreuiare, nice o greață nu fac.* VARLAAM, C. 289. *Să fie îndatoriți lăcuitorii a face stăpânului moșiei pe tot anul și una podvoadă,... însă... să nu cadă lăcuitorilor cu îngreuiere.* URICARIUL, IV 29/13. *Ar fi îngreuierea țării suma aceea.* ib. I 10/20. *Au hotărît..., ca fără îngreuiere să-și întoarcă puțin calea pentru hatârul lor.* DRĂGHICI, R. 24. *Să goniți tot feliul de îngreuiere și trândăvie.* id. ib. 157. *La atâta mulțime îngreuiere să aduci.* PANN, E. II 61. *O îngreuiare de prisos.* MAIORESCU, L. 28; — **îngreuiát** s. a. = îngreuiare; — **îngreuiálă (îngreoiálă)** † s. f. = asuprire. *Duhovnicul trebue...*

să ia pre cela ce va să i se ispovedească cu curată față și lină și blândă..., iară nu cu vreo față mâhnită sau îngreoiată. ÎNDREPT. LEGII, ap. TDRG.].
— Derivat din **greoiu**, cu pref. **în-**, cf. îngrecà, îngreunà, îngrelà, agravà, grevà.

ÎNGREUIÁLĂ s. f. v. **îngreuià.**

ÎNGREUNÁ vb. I(a) 1°. *Alourdir, appesantir. Se griser.* 2°. *Surcharger, accabler.* 3°. *Peser sur, grever.* 4°. *Aggraver, embarrasser.* 5°. *Empirer.* 6°. *Engrosser.*
Verbul *îngreunà* se întrebuințează mai mult în Moldova și Transilvania. În regiunile în care se întrebuințează alături de *îngreuià*, s'a specializat mai ales în înțelesul 3°.
1°. Trans. A face ca cevà să fie sau să pară greu (în înțeles propriu și figurat). *A ce-[i] îngreunedzi în zădar inema?* DOSOFTEIU, V. S. 125. *Mădularile trupului în loc să ajute..., se derapănă; hrana le îngreunează, în loc se le ajute.* MARCOVICI, D. 82. *Miroase-adormitoare văzduhul îl îngreun'.* EMINESCU, P. 212. *Când se tămâiază mortul, unele femei se feresc a lăsà cărbuni pe dânsul, căci, cred ele,... îngreunează sufletul mortului.* MARIAN, Î. 341. || Refl. A deveni greu; spec. a se îmbătà. *A venit Petru Dăian Și umblă din stână 'n stână Și gustă brânza de bună, Dar el zău s'a 'ngreunat* (= s'a îmbătat. POP-RETEGANUL) *Și pe el l-au spânzurat.* DENSUSIANU, Ț. H. 298.
2°. A pune greutăți (pe cinevà s. cevà), a încărcà s. împovărà (cu greutăți). *Ș'ap' înuntru că întră, Burduj(i) di galbini luuà, Pi cai că-i îngreunà.* VASILIU, C. 164. *Samarul să nu-l îngreunezi, că rămâi tu în locul măgarului.* ZANNE, P. I 641.
3°. (Despre biruri, servituți etc.) A apăsà, a asuprì, a adăogà o sarcină (angarà, servitute) nouă, cf. grevà. *Îngreunà țara cu nesăturarea ce aveà.* LET. III 91/28. *Când se reclădește un zid comun sau o casă, toate servitutile active și pasive se perpetuă în privirea noului zid sau a nouei case, fără a se puteà însă îngreunà, dacă reclădirea s'a făcut înainte de împlinirea prescripțiunei.* HAMANGIU, C. C. 147.
4°. A face anevoios. *Mi-ai îngreunat* (s. *îngreuiat*) *situația.*
5°. (Despre boale) A se înrăutățì. POLIZU.
6°. A lăsà grea, a însărcinà (o femeie s. fată). Cf. îngreunată.
[Prez. ind. *îngréun* și *îngreunéz.* | Și: **îngreonà** vb. Ia. POLIZU; **îngrăunà** vb. Ia. PONTBRIANT. | Adjective: **îngreunát** (cu negativul **ne(î)ngreunat**), **-ă** = făcut greu, încărcat, împovărat, apăsat; spec. (despre o femeie s. fată) însărcinată, îngrecată, îngeuiată, grea, gravidă, în stare binecuvântată, borțoasă, tăroasă, în poziție. *Pompiliia viind, mă înștiințează că să află îngreunată.* BELDIMAN, N. P. I 13. *Din momentul acela, ea* [împărăteasa] *purcese îngreunată.* EMINESCU, N. 4. *A doua zi se simți îngreunată.* ISPIRESCU, L. 133. *Din minutul acela ea a rămas îngreunată.* RETEGANUL, P. V 74/21. *Ea purcesese îngreunată.* SBIERA, P. 44/22. *Femeiei îngreunate să nu-i grăiești de mâncări bune, că pierde.* ȘEZ. I 126/33. *Mama îngreunată să nu dea cărbuni aprinși cuivà.* ib. VI 25, cf. I 52/20-21. *M'o iubit și m'o lăsat Cu trupșoru 'ngreunat* (însărcinată), *Cu sufletu' la păcat, Cu brațele 'ngreunate* (din cauza copilului purtat în brațe), *Cu sufletu' la păcate.* MÂNDRESCU, L. P. 55. *Sânt multe fete îngreunate* (s. își bate dracul nevasta), se zice când tot de odată plouă și soarele lucește (ZANNE, P. II 132); — **îngreunătór, -oáre** = care îngreunează, care face să fie mai greu, împovărător, agravant. *Cu împrejurarea îngreunătoare încă...* N. XENOPOL, ap. TDRG. | Abstracte: **îngreunáre** s. f. = acțiunea de a face greu; împovărare, încărcare, apăsare; sarcină (BIANU, D. S.). *Îngreunare de stomah* (POLIZU) = încărcare prea mare a stomacului. *În timpul îngreunării* (DDRF.) = gravidității; — **îngreunát** s. a. = îngreunare.]
—, Din lat. pop. ***în-grevĭno, -are*** (derivat din *grevis* = lat. clas. *gravis*); cf. desgreunà; îngrecà, îngreoià, îngrelà, îngreutăți, agravà, grevà.

ÎNGREUTĂȚÍ vb. IVa = **îngreunà.** PONTBRIANT, BARCIANU. [Și: **îngreotăți** vb. IVa. POLIZU.]
— Derivat din **greutate**, cu pref. **în-.**

ÎNGRIJÁ vb. Ia refl. (ș. d.) } v. **îngrijì.**
ÎNGRIJĂLUÍRE † s. f. }

ÎNGRIJÍ vb. IVa. I. 1°. *S'inquiéter, se préoccuper* de... 2. *Inquiéter.* II. *Veiller, surveiller, se soucier* de... III. 1°. *Soigner, veiller* à ou sur... 2°. *Se soigner; être soigneux de sa personne.* 3°. *Penser* à..., *ne pas oublier.*
I. 1°. Refl. și (învechit) intrans. A fi îngrijorat, a aveà grijă, a se teme (că se poate întâmplà cevà rău), a intrà la griji, a-și face griji s. (fel de fel de) gânduri, a-i păsà cuivà de cevà. *Și se mărise numele acelui. Mirveiz prea mult, cât și împărăția aceasta a Țarigradului începuse a îngrijì de dânsul.* NECULCE, LET. II 396. *Gândesc la ale lui daruri și alt nimic nu 'ngrijesc.* PANN, E. I 60. *Egist să îngrijaște, îi cu totul turburat.* BELDIMAN, O. 6, cf. 72. *Cât pentru cheltuiala drumului, nu te îngrijì!* DRĂGHICI, R. 17. *De-a lui viață nengrijind.* ALECSANDRI, P. P. 135/25. *Nu te îngrijì de asta!* CREANGĂ, P. 175. *Despre apă bună nu vă îngrijiți!* id. ib. 204. *Nu te îngrijì defeliu!* id. ib. 204, cf. 56, 80, KONAKI, P. 273, C. NEGRUZZI, I 249. *Am un frate voinicel Și mă tem amar de el, Am un Domn care-l iubesc Și de dînsul mă'ngrijesc.* ALECSANDRI, P. P. 207/1, cf. JARNÍK-BÁRSEANU, D. 80.
2°. Trans. A (-i) face cuivà griji, a băgà în griji. [Dacii]... *îngrijise țare pe împărații Romei.* ODOBESCU, II 279.
II. A-și concentrà atenția asupra unui lucru, a fi cu grijă, cu băgare de seamă, a aveà grijă de cevà, a se preocupà de..., a-și bate capul cu cevà. Intrans. *Când stăpânul nu'ngrijește, Starea i se primejduește.* ZANNE, P. IV 625. | Trans. *Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții, fără a îngrijì datele.* C. NEGRUZZI, I 202. | Refl. *Gospodarii noștri nu se îngrijesc a căutà... la zbicirea* [pământului]. I. IONESCU, C. 31. *Tu, de când ești, nu te-ai îngrijit de toaletă.* C. NEGRUZZI, I 64.
III. 1°. A purtà grijà cuivà (fiind preocupat de binele lui), a aveà grijă de cinevà (procurându-i toate cele trebuincioase); spec. a ținea cevà curat s. în bună stare, a căutà pe cinevà (la boală). Trans. *Cum îl îngrijește când se'ntâmplă să-l doară vreo măseà!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Fântâna... zice: Fată mare..., îngrijește-mă, că ți-oiu prinde bine și eu vreodată!* (mai jos: grijește-mă). CREANGĂ, P. 287. *Iar pe mine să mă îngrijești cu însuți mâna ta* [zise calul]. ISPIRESCU, L. 3, cf. 15. *Oi am îngrijit, Cânii i-am hrănit.* TEODORESCU, P. P. 436. *Fecior... aveà Și cu drag mi-l îngrijeà.* ib. 205b. | Intrans. *Cerul, îngrijind pentru fericirea omului...* MARCOVICI, C. 13/6. *Uite cum îngrijește ea de mine!* CREANGĂ, P. 125, cf. 208. *Fata îngrijì de cal.* ISPIRESCU, L. 16, cf. 3, 60, ȘEZ. IV 195/31. *Rana, cât de mică, dacă nu 'ngrijăști de ea* (= dacă nu o oblojești), *curând să face mai rea.* ZANNE, P. II 686. | Refl. (Construit cu de) *Mă mieram eu să*

nu se îngrijască biata babă de mine! CREANGĂ, P. 133.

2°. Refl. A-şi vedèà de sănătate, a se cruţà, a se menajà; a aveà grijă de exteriorul său.

3°. Refl. A-şi procurà cevà din vreme, a face pregătirile necesare, a-şi luà măsurile din timp pentru... *S'au îngrijit iarăşi a-şi luà armele.* DRĂGHICI, R. 160. *Toderică se îngrijise a mai aveà un joc de cărţi.* C. NEGRUZZI, I 85. *De cu vară, pentru iarnă, de cojoc să te 'ngrijeşti.* ZANNE, P. III 122.

[Întrebuinţat — mai rar — şi în forma negativă **negrijì** † vb. IV^a, spre a redà neologismul «neglijà», cu care a fost adus în legătură etimologică. *Nu vom negrijì ceea ce strămoşii noştri au respectat.* MAIORESCU, D. II 229. | Şi: (derivate nouă din *grijă*) **îngrijà** vb. I^a refl. = a fi turburat de griji (COSTINESCU), a intrà la griji. *Tată-tău... s'au îngrijatŭ pentru voi, zicând: ce voiu face pentru fiiul mieu?* BIBLIA (1688) 201. *Nu te 'ngrijà, Citerea!* COŞBUC, Æ. 17/$_{16}$. *Împăratul se îngrijază de aceasta, că... îi declarase războiu.* H. IV 61; — **îngrijurà (îngrijorà)** vb. I^a refl. *Nu vă îngrijuraţi, numai unire între voi să fie!* DIONISIE, C. 191. *Războiul ce te îngrijorà.* GORJAN, H. II 228. *Ajunşi la vremę de-băiràneţe, începură a se îngrijorà.* ISPIRESCU, L. 95; — † **îngrijui** vb. IV^a = a-i fi cuivà grijă de... *Alt nimic nu 'ngrijuì, Decât oare cum ar face, ţara rău a jefuì.* ZILOT, ap. HEM. 1985/$_7$; — (derivat din *grijliv*) † **îngrijlivì** vb. IV^a refl. = a purtà grijă de... *Pentru prietenul său cât pentru sine se îngrijliveaşte.* CANTEMIR, IST. 295. | Abstracte: **îngrijire** (cu negativul **ne(î)ngrijire**, care corespunde adesea neologismelor «neglijenţă», «incurie» şi «indolenţă») s. f. = grijă (I 1°), îngrijorare; (mai ales în loc. adv. *cu îngrijire*) grijă (I 2°), precauţie, băgare de seamă, luare-aminte; pază, supraveghere; grijă (I 3); purtare-de-grijă, solicitudine; menajare. *Un norod în îngrijire.* BELDIMAN, ap. GCR. II 242, cf. id. N. P. I 30. *Îngrijiri şi îndoiele.* KONAKI, P. 81. *Tot oraşul erà adunat... aşteptând cu îngrijire sfârşitul.* C. NEGRUZZI, I 231. *Un ceas de nengrijire e primejduitor.* id. II 191/$_{27}$. *Îi însuflă îngrijirea nestatorniculuì ocean.* ODOBESCU, III 15/$_{24}$. *A îndreptà cu deosebità îngrijire textul.* MARCOVICI, C. 5/$_{15}$. *Curăţì... cu mare îngrijire.* CREANGĂ, P. 287, cf. 237, ZANNE, P. V 136. *Şoarecele subt îngrijirea pisicei.* ZANNE, P. I 662. *Să fie îngrijire a se aflà... deplin suma.* URICARIUL, I 202/$_{32}$. *Ceriul avù a sa îngrijire.* KONAKI, P. 267. *Privind la viitorime cu nengrijire.* id. ib. 287. *Îngrijirea de livezile încheiate.* I. IONESCU, C. 15. *Părinţii... n'au avut asemene înţeleaptă îngrijire pentru dânsul.* DRĂGHICI, R. 4. *Boii ungureni... cer o îngrijire deosebità.* DAMÉ, T. 27. *Mulţămind... pentru buna găzduire şi îngrijire ce are de el.* CREANGĂ, P. 214. *Îngrijirea sănătăţii.* — PONTBRIANT; — **îngrijáre** s. f., **îngrijuráre (îngrijoráre)** s. f. = grijă (I 1°) mare, nelinişte. *Romil..., turburat de îngrijarea aceasta* [se temeà să nu i se atribue uciderea lui Taţie]... BELDIMAN, N. P. II 7, cf. 151. *Această stare de lucruri pricinuià o mare îngrijare Domnului.* ODOBESCU, I 324, cf. 441. *Cu toate acestea, îngrijorarea erà mare din partea acelora care cunoşteau pe vrăjmaş.* TAFRALI, D. 162; — † **îngrijăluire** s. f. = grijă (I 3°), purtare-de-grijă. *N'a putut deprinde* [a] *Nevoii îngrijăluire.* DONICI, ap. TDRG.; — **îngrijit (îngrijàt, îngrijurát, îngrijorát)** s. a. = îngrijire. | Adjective (şi adv.): **îngrijit, -ă** (cu negativul **ne(î)ngrijit, -ă,** corespunzând adesea neologismelor «neglijat», «neglijent» şi «indolent») = plin de griji, neliniştit (I 1°); (despre haine) curat şi bine croit; (modern, despre ediţii) supraveghiat. *Omul trăià o viaţă nengrijità.* KONAKI, P. 296. *Boierii tremurau; ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi.* C. NEGRUZZI, I 142, *cf.* 157, 179. *Omul neînvăţat e ca un copac neîngrijit.* id. I 8. *Educaţia femeilor la noi... e neîngrijità.* id. I 289. *Cercà a suride, dar atât de dureros şi atât de îngrijit...* EMINESCU, N. 76. *În ediţia îngrijità de Hasdeu, lipseşte...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 20. *Harap-alb, îngrijit de ce i s'ar mai putè întâmplà...* CREANGĂ, P. 237, cf. 145. *Chipuri negre nengrijite.* MARIAN, SA. 12. *Doi... nobili români stăteau lăfăiţi pe perini..., în haine îngrijite-îngrijite.* IORGA, N. R. B. 216; — **îngrijàt, îngrijurát (îngrijorát), -á** = plin de griji (I 1°), neliniştit. *Baş, îngrijat de dânşii, îşi căutase de drum.* BELDIMAN, TR. 355. *Nu fi îngrijat, frate!* RETEGANUL, P. V 41/$_{29}$, cf. II 48/$_{35}$; — **îngrijitór** (cu negativul **ne(î)ngrijitor), -oáre** adj. = care e de natură să te neliniştească, care inspiră griji; (substantivat) cel care îngrijeşte, supraveghează, administrează etc. o casă, o persoană, o avere etc., cf. inspector, intendent, vechil, custode, infirmier(ă); (la PANN, E. I 185) martor la un duel. *Ştiri îngrijitoare* = alarmante. DDRF. *Să scrie îngrijitorului de la moşia lui.* ZAMFIRESCU, R. 58. *Îngrijitoarea de la palatul lui Făt-frumos.* CREANGĂ, P. 96, cf. A. 142. *Îngrijitoare de găini.* ISPIRESCU, L. 309. *Îngrijitor peste curtea sa.* MERA, B. 253.]

— Derivat din **grijă,** cu pref. **în-**, (cf. *a intrà în* (s. la) *grijă*).

ÎNGRIJLIVÍ † IV^a
ÎNGRIJORÁ vb. I^a refl. (ş. d.)
ÎNGRIJUÍ † vb. IV^a
ÎNGRIJURÁ vb. I^a refl. (ş. d.)

} v. îngrijì.

ÎNGROPÁ vb. I. 1°. *Enterrer, ensevelir.* 2°. *Enterrer, voir mourir.* 3°. *Ensevelir, anéantir.* 4°. *Se noyer.* II. *Enterrer, enfouir.* 2°. *Butter.* 3°. *Ensevelir, cacher.* 4°. *S'enfoncer, s'enfouir.* 5°. *Se retrancher.*

I 1°. Trans. A băgà un mort în groapă, a înmormântà, † a astrucà, cf. înhumà. *Engrop* = sepelio, defodio. ANON., CAR. În loc de a zice *să înmormânteze mortul,* zic *să-l îngroape.* H. II 65. *Doamne, spune-mi mainte să mărg să-mi îngrop tatăl mieu.* TETRAEV. (1574) 212. *După învierea lui,* [Lazar] *lăcuì treizeci de ani, şi iară murì. Şi acolo îngropat fu.* CORESI, EV. 97/$_{32}$. *Cine va îngropà pre mort, ce va fi otrăvit şi nu va socoti toate lucrurile...* PRAV. 425. *Îngropaţi pre mine cu părinţii miei.* PALIA, ap. CCR. 58. *Nu-ţi vei îngropà bărbatul.* MINEIUL (1776) 180^2/$_1$. *Voiu fi mort şi îngropat, când vei revenì tu.* EMINESCU, N. 62. *L-or fi 'ngropat.* COŞBUC, F. 71. *Peste două zile o îngropară cu cinste mare.* CREANGĂ, P. 16. *A îngropà de viu.* POLIZU. *Şi-oiu să las cu giurământ... Să mă 'ngrochi tu mai adânc.* MARIAN, Î. 417. *Îngropă copilaşii în băligarul de la grajd.* ISPIRESCU, L. 63. *Eu acolo-i fi îngropat?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324. *Mori, mândro, să mor şi eu... Şi să ne facă-o groapă, Să ne'ngroape tot odată.* ib. 57. *Sub un brad m'a îngropà.* ŞEZ. I 10/$_{31}$, cf. DOINE, 80/$_2$. *Îngrop, desgrop, Aţe 'ntinse, Aţe strânse* (= Ghemul). GOROVEI, C. 173. | Fam. (vulgar, spre a face pe ascultător să creadă cevà, cf. «aşà să mor eu!») *Da ian mai şezi... pentru hatârul mieu...; să mă 'ngropi de te-i duce.* ALECSANDRI, T. 420. *Zău, tătico, parol, să mă 'ngropi!* CARAGIALE, T. II 31/$_{27}$. *Să mă'ngropi, sufletul mieu, Naică, nu citì... stăi s'o ascult şi eu.* id. I 108/$_{13}$. (Refl. = pasiv) *Cela ce se îngroapă cu apă de-şŭ botează trupul.* CORESI, EV. 507/$_5$. *Mă îngrop în adâncime.* KONAKI, P. 104. *P. Rareş... s'a îngropat în Sf. Monastirea Probota zidità de el.* C. NEGRUZZI, I 143. *Cine a murit şi nu s'a îngropat?* TEODORESCU, P. P.

251. *Cine altui groapă va săpà, întâiu el într'însa se va îngropà.* ZANNE, P. I. 191.

2°. Trans. A supraviețuì. *A patra* [femeie] *îl îngroapă și pe el.* ȘEZ. III 45/13. *Și-a îngropat patru copii.*

3°. Trans. A nimici, a distruge. *Fiică-sa însă plângeà de se sfărmà, tot zicând: «Tată și mamă! mă rog nu-mi îngropați zilele ce mi le-a dăruit Dumnezeu».* SBIERA, P. 126/11.

4°. (Neobicinuit) Refl. A se înecà. *Mai bine erà să se fi îngropat în mare, ca ceilalți.* DRĂGHICI, R. II 42.

II. 1°. Trans. A băgà în pământ (ascunzând s. acoperind cu țărână). *Cela ce va întinde lațuri sau va îngropà curse pentru să vineadze jiganii...* PRAV. 61. (Fig.) *Nu-l îngropaiu în pământul cel întunecat al neștiinței.* EVANGHELIE (1642), ap. VB. I 122/2.

2°. Spec. (Despre semințe) Trans. A semănà vârînd adânc în pământ; (despre trandafiri, popușoiu, vie) a acoperì cu o moviliță de pământ. *Mazerea trebue îngropată de trei palmace în pământ.* I. IONESCU, C. 24. *A îngropà via* = a săpà a doua oară, a prăși pământul în jurul butucilor de viță. LB. # *Afară plouà de 'ngroapă* = plouà cu găleata. CIAUȘANU, V.

3°. Fig. Trans. A ascunde (ca și când ai băgà în pământ). *Derep' ce iubirea ta de oameni îngrupat-am...* CORESI, EV. 156/30. (Aluzie la parabola din Noul Testament despre talanții ascunși în pământ) *Faci rău că nu 'nveți pictura... Îngropi talentul, fiule, îngropi talentul.* EMINESCU, N. 97. | P. anal. *Îngrop în palme capul.* COȘBUC, B. 25.

4°. Refl. A intrà în pământ, p. ext. în adâncime s. într'un loc ascuns, a se ascunde, a se cufundà în... *Mă îngrop* (= cufund) *în adâncime.* KONAKI, P. 104. *D-nu Gălușcă s'o îngropat* (= absorbit) *în hârtia cea mânjită cu cerneală.* ALECSANDRI, T. 703. *Am izbutit de m'am îngropat în țărnă, la rădăcina unui popușoiu.* CREANGĂ, A. 6. *Palosul mi-l învârteà... Lângă Mogoș de cădeà Și'n pământ se îngropà.* ALECSANDRI, P. P. 154. *S'a îngropat* (= s'a izolat) *în biblioteca lui și nu mai vrea să știe de nimic. S'à îngropat* (= s'a înglodat) *în datorii.*

5°. Refl. † A se fortificà făcând gropi s. șanțuri, a se retranșà. *Lângă sat, lângă Roșcani... s'au îngropat.* M. COSTIN, ap. GĂDEI.

[Și: (în limba veche aproape excluziv, regional și azi) **îngrupà** vb. I. DENSUSIANU, Ț. H. | Adjective: **îngropàt (îngrupát,** cu negativele **ne-(i)ngropat, ne(i)ngrupat),-ă** = înmormântat, † astrucat; băgat, ascuns în pământ (p. ext. în foc, etc.), acoperit cu țărână. *Minciuni multe îngrupate.* CORESI, EV. 173/23. *Îngrupați până de to(a)t în focu.* CUV. D. BĂTR. II 326. *Rămăsese viile de cu toamnă neîngropate.* LET. II 456/32. *Icoana neîngropatului soț.* COȘBUC, Æ. 19/30. *L-ai lăsat neîngropat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 498; — **îngropătór (îngrupătóriu)** s. m. = cel care sapă groapa și îngroapă pe morți, gropnicer, gropar, cf. cioclu. *Engrupětor* = sepultor, defessor. ANON. CAR. *Vârsară sângele lor ca apa de împrejurul Ierusalimului și nu erà îngrupătoriu.* CORESI, PS. 218. *Groapa se sapă... de ciocli numiți almintrelea gropniceri..., iar în unele părți ale Transilvaniei îngropători.* MARIAN, Î. 319. | Abstracte: **îngropáre (îngrupáre †)** s. f. = acțiunea de a îngropà (I-II), îmmormântare, îngropăciune, † astrucare. *Mortul învise* (= învie) *cătră îngrupare purtându-l.* CORESI, EV. 347/8, cf. 366/23, 506/1, 513/10. *Îngrupării preoțești.* POGRIBANIA (1650), ap. VB. I 177/10. *Răbdând pentru noi cruce și îngropare.* MINEIUL (1776) 119/1. *Sunetul... clopotului de îngropare.* MARCOVICI, C. 16/8. *Îngroparea macului se face... cu o boronă fără dinți.* I. IONESCU, C. 10. *Le-auzeà plângând ca la îngropare.* COȘBUC, F. III. *Cheltuieli pentru îngropare.* ȘEZ. VII 136; — **îngropătoáre (îngrupătoáre †)** = înmormântare; cimitir (WEIGAND, B. B. 98). *Ziua de îngrupătoarea mea* (: îngrupării meale BIBLIA 1688). CORESI, EV. 102/23. *Sfat făcură să cumpere lor un sat de lut de îngrupătoare străinilor* (: le champs d'un potier, pour la sépulture des étrangers). TETRAEV. 250; — **îngropăciúne (îngrupăciúne †)** s. f. = înmormântare, ceremonia s. alaiul înmormântării. *Îngrupěcsuně* = sepultura. ANON. CAR. *Pentru îngrupăciunea morților.* SICRIUL DE AUR (1683), ap. VB. I 270. *Mormântul de îngropăciune.* DOSOFTEIU, V. S. 25. *Prin îngropăciune și prin învierea din morți...* ANTIM, P. 53. *Eu, în loc de botejune, Ți-oiu face îngropăciune.* MARIAN, Î. 134. *Înmormântarea sau îngropăciunea.* id. ib. 248. *E plâns de 'ngropăciune.* COȘBUC, F. 7. *Gătire se făcù de îngropăciune.* ISPIRESCU, L. 253. *Ce cântări oiu cântà La îngropăciunea ta?* ȘEZ. VIII 49; — **îngropát** s. a. = îngropare, înmormântare; prășitul de-al doilea la vii și la porumb, numit și mușoroit (DAMÉ, T. 61-62). *Scoțând în năsălie la 'ngropat pre o femeaie.* DOSOFTEIU, V. S. 18. *Atâta mured, cât nu-i puteà dovedì cu îngropatul.* LET. III 192/35. *Cheltuiala lucrului viilor... într'acest an 1772: 222.18. Pe 8 pogoane de la Odobești, desgropat, hărăgit, prașă, îngropat.* URICARIUL, XXI 363. *Să n'aveți loc de'ngropat.* ALECSANDRI, P. II 120. *Prășitul de-al doilea... se mai cheamă și... mușiroitul, mușoroitul, țărnuitul, ogorîtul, îngropatul sau copăitul.* PAMFILE, A. 76. *Îngropatul viților.* H. XII 19, cf. II 243, X 464; — **îngropătúră (îngrupătúră)** † s. f. = *Engrupětură* = defossio. ANON. CAR. *Isus Hristos..., mergând la muncă, ale îngrupăturiei cuvinte răspunde.* CORESI, EV. 183/23, cf. 98/20. *Îngrupătura morților.* CORESI, ap. VB. I 521; — **îngropământ** † s. a. (plur. *-mânturi*) = îngropare, groapă. POLIZU. | Alte derivate: **îngrópiță** † s. f. = groapă. *Mă pogorîră binișor, fără să-mi răspunză câtuși de puțin... acoperiră gura îngropiței cu acea piatră grozavă.* GORJAN, H. II 52. *Băgam de seamă prin acea îngropiță.* id. ib.; — **îngropélniță** † s. f. = cimitir. PONTBRIANT, COSTINESCU.]

— Derivat din **groapă** cu pref. **în-**. Cf. desgropà.

ÎNGROPĂCIÚNE s. f.
ÎNGROPĂMÂNT † s. a.
ÎNGROPĂTOÁRE s. f.
ÎNGROPĂTÚRĂ s. f.
ÎNGROPÉLNIȚĂ † s. f.
} v. **îngropà.**

ÎNGROPILÁT, -Ă adj. v. **gropilă.**

ÎNGRÓPIȚĂ † s. f. v. **îngropà.**

ÎNGROȘÁ vb. I. 1°. *Grossir, enfler.* 2°. *Épaissir, se condenser, cailler, prendre.* 3°. *Engrosser.* 4°. *Se corser.* 5°. *Se hâter.*

1°. Trans. și refl. (Despre corpuri solide) A (se) face (mai) gros, p. ext. (și impropriu) a (se) face voluminos, mare, gros, des, a (se) îndesì, a (se) umflà, a (se) bulbucà, a (se) îngroșà. *Îngroșè-se îrema oameriloru acelora* (= s'au îngrășatŭ N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 104/7. *Deodată încep* [ochii] *a se îngroșà* (= a se bulbucà) *și a fi turburi.* CALENDARIU (1814) 176/28. *Îngroșam vălul ce se pusese între mine și adevăr.* MARCOVICI, C. 15/24. | P. ext. (Despre glasul omului) A căpătà un registru mai gros. *I s'a îngroșat glasul.* # *Lupul cu slugi nu-și îngroașă gâtul* (variantă: nu se face gros în gât, nu capătă ceafă groasă). ZANNE, P. I 509. **A i sè îngroșà cuivà obrazul** (s. **a îngroșà din obraz**) = a se învățà să rabde, a suferì neajunsurile, insultele. ZANNE, P. II 324.

2°. (Despre lichide) Trans. A întări prin fierbere s. adaos de alte materii; (despre o zeamă) a o drege s. legă cu diferite adaosuri, care o fac mai groasă; refl. a se consolidà (prin adaosul unor materii solide, prin evaporare, închegare etc), (impropriu) a se închegà. *Apele îngroșară-se* (să închegară DOSOFTEIU, PS.) *și undele pre mijloc de mare.* PSALT. 311/1. *Toarnă zeamă de carne peste dânsele și le amestecă... până începe a se înfierbântà și a se îngroșà.* CARTE DE BUCATE (a. 1819), ap. TDRG. *Cerneala s'a îngroșat.* Cf. LB.

3°. Trans. (Despre o femeie s. fată) A îngreunà, a însărcinà, a o lăsà îngreunată. LB. *Un cocon mainte până a se împleà 9 ai, îngroșè* (: îngrecă MUNT.) *pre manca ce-l aplecà.* PRAV. MOLD. 143.

4°. Fig. (Numai în expresia:) **Se îngroașă treaba** (s. **lucrul**) s. **gluma** = ia o întorsătură serioasă, nu mai e glumă. *Să nu se îngroașe între Turci și între Leși lucru de sfadă.* LET. I 236/6. [Au văzut] *că se îngroașă lucrul.* ib. II 123/32. *Lucrurile se îngroșasă cu Moscalii.* MAG. IST. III 337/20. *S'a îngroșat gluma.* PANN, P. V. III 142. *Boieri, treaba se îngroașă, trebue asprime!* ALECSANDRI, T. 1399. *Văzând... că se cam îngroașe trebile...* SBIERA, P. 50/9, cf. TEODORESCU, P. P. 599, 665b, ȘEZ. I 91/24.

5°. (Complinit prin *în drum*) A se grăbi. *Eu îngroșeam în drum.* N. G.-TISTU, B. CXLI 13.

[Prez. ind. *eu îngróș* († *îngroșéz* ANON. CAR.), *el îngroașă* (*îngroașe*); gerund. *îngroșând* (*îngroșind*). | Și: **îngroși** vb. IVa (cf. *îngroșire*). | Adjective: **îngroșát** (cu negativul **ne(i)ngroșat**), **-ă** = (făcut s. devenit) gros, îndesit, îngreunat (și despre femei), împănat; (despre mâncare) căreia i s'a adăogat dresuri, făină etc.; (despre o ceată de oameni) în număr mare, forfotind. *Îngroșate amu inimile lor* (: le cœur de ce pleuple est appesanti) *și cu urechile greu auziră.* TETRAEV. (1574) 221. *Îngroșată* (=însărcinată) *muiere.* IORGA, D. B. II 34. *De va aveà împrejurul* [lun]*ei neagre și îngroșate brâuri...* CALENDARIU (1814) 80. *Limbei proprii românești, nu celei îngroșate de maghiarisme...* MAIORESCU, CR. III 239. *E drumul îngroșat de oameni* (*lume*) = forfotește drumul de oameni. CIAUȘANU, V. *Treç oamenii îngroșați la bâlciu* = roiesc, foiesc, mișună pe drum. id. ib. *Și acele ți-or fi mâncări, Îngroșate cu piper.* BUD, P. P. 55. *Urzici îngroșate* = fiertură de urzici în care s'a pus și mălaiu. CIAUȘANU, V. *Mlești* = *lapte cu tocmagi, ori lapte îngroșat cu făină.* ȘEZ. III 71/8. *A rămâneà cu buzele îngroșate* = cu buzele umflate, păcălit, înșelat. *Rămâneți, mândrele melc,... Cu buzele îngroșate, De mine nesărutate.* HODOȘ, P. P. 205; — **îngroșătór (îngroșetór), -oáre** = care îngroașă. | Abstracte: **îngroșáre** s. f., **îngroșire** s. f. (*de piele.* DR. V 305); — **îngroșătúră (îngroșetúră)** s. f. = lucrul care a fost îngroșat s. care servește la îngroșat. *Tăieței, macaroanele și tot felul de îngroșătură de făină.* PISCUPESCU, O. 196; — **îngroș(e)álă** s. f. = calitatea de a fi gros s. lucrul care servește la îngroșat. LB.]

— Din lat. pop. ***îngrossiare*** (derivat din *grossus*).

ÎNGROȘĂTÚRĂ s. f.
ÎNGROȘ(E)ÁLĂ s. f.
ÎNGROȘETÚRĂ s. f.
ÎNGROȘÍ vb. IVa
} v. îngroșà.

ÎNGROZÍ vb. IVa. 1°. *Frapper d'épouvante,* (*s'*)*épouvanter.* 2°. *Menacer.*

1°. Trans. A băgà s. insuflà groază în cineva; refl. a fi cuprins de groază, cf. a (se) înfricoșà, a (se) înspăimântà, a (se) sperià. *Și dracii încă credu și se înglozcscu* (= să cutremură. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) COD. VOR. 120/13-14. *Și mult... să va fi îngrozit, dacă îl va fi vădzut.* PRAV. 1182. *Scoală-te... de-i îngrozeaște.* DOSOFTEIU, PS. 47. *Se îngrozise boierii a mai mergere cu dânsul.* LET. II 209/15. *Mirându-se ce ar mai face să mai îngrozască pre boiari...* MAG. IST. III 334/19. *Biata Zulnie... se 'ngrozește.* KONAKI, P. 86. *Pricina care-l îngrozisă, éră închipuirea lui asupra acestor semne.* DRĂGHICI, R. 156. *Îngrozise creștinătatea cu armele sale.* C. NEGRUZZI, I 201. *Cine oare poate să fie omul care te-a îngrozit?* ALEXANDRESCU, M. 14. *Munții urlă, Satan râde... lumea se 'ngrozește.* ALECSANDRI, P. II 48. *Ștefan-vodă d'auzeà, De groază se îngrozeà.* TEODORESCU, P. P. 503. *De moarte... se 'ngrozeà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 499. *Aceasta ca să îngrozească pe juni, ca să nu vie în peșit...* ISPIRESCU, L. 102. *Ei se îngroziseră de la o vreme de-atâtea 'cheltuieli.* SBIERA, P. 139/29. *Să 'ngrozește văzând că e chiar boierul.* RETEGANUL, P. I 20/4.

2°. † A amenința. *Cela ce va ucide pre cela ce-l îngrozește că-l va ucide...* PRAV. MOLD. 60, cf. 151 etc. *Să porniră gloate... la casa lui Dioscorid, îngrozând că-i vor da foc.* DOSOFTEIU, V. S. 29v. *Îngrozindu-l totdeauna că-i vor da munci, ca să-și spuie averea.* LET. II 180/5. *Ianicerii... îngrozăsc, să rădice zorbalâc asupra lui.* BELDIMAN, TR. 66. *Cu arma de departe pe Haridim îngrozeà.* PANN, E. II 123.

[Și: **înglozi** † vb. IV. | Adjective: **îngrozít** (în descântece: **îngrozát,** cu negativul **ne(i)ngrozit), -ă** = cuprins de groază. *Gonește pe ciuta cea îngrozită.* KONAKI, P. 269. *Sufle vântul relei soarte pe pământul îngrozit!* ALECSANDRI, P. I 144. *Să iasă grasă, îngrozată, Fricâ înfricoșată, Spaimă înspăimântată.* PAMFILE, B. 43; — **îngrozitór(iu), -oáre** (întrebuințat și ca adverb)=care inspiră groază, teroare, grozav, înspăimântător, înfricoșător; (adesea întrebuințat prin exagerare, în loc de) foarte. *Acel îngrozitoriu lucru mai puțin cumplit se pare.* KONAKI, P. 292. *Îngrozitorul Mihaiu îmbărbătà pe ai săi.* BĂLCESCU, M. V. 167. *Vântul... schimbă a mărei față în munți îngrozitori.* ALECSANDRI, P. 195. *Mircea însuși mână 'n luptă vijelia 'ngrozitoare.* EMINESCU, P. 242. *Cunoșteà vârtejul curbelor acelui trup îngrozitor de alb.* TEODOREANU, M. II 16. *Au trecut... prin codri și pustietăți așà de îngroziтoare...* CREANGĂ, P. 94. *Se auziră niște... bubuituri și duduituri îngrozitoare.* ISPIRESCU, L. 99. *Se ridică balaurul spurcat și îngrozitor.* MERA, B. 63. *Țipà îngrozitor.* | Abstracte: **îngrozíre** s. f. = acțiunea de a îngrozì, groază; † amenințare. *Lăsând îngrozirile, începù a-l lingărì.* DOSOFTEIU, V. S. 221/1. *Nu te-ai temut de îngrozirile vrăjmașilor.* MINEIUL (1776) 232/1. *Stăpânirea va da porunci și îngroziri părții cei vinovate.* PRAVILA (1814) 106. *De 'ngrozirea-i nici de cum nu se sfià.* PANN, E. II 118/22. *Laude și îngroziri de astea am mai auzit.* C. NEGRUZZI, I 172. *Să plângi... de îngrozire.* EMINESCU, N. 73. *Făptura cea neagr' a îngrozirei urâ.* COȘBUC, Æ. 237/23; — **îngrozitúră** † s. f. = îngrozire, groază. *Nu putură sta... naintea certării îngrozâtúrii.* DOSOFTEIU, V. S. 178/1. *Apele fugîvor... de îngrozâtúră.* id. PS, 51. *Îngrozâturi și înfricoșeturi să se zică porunceà.* CANTEMIR, IST. 27; — **îngrozit** s. a. = îngrozire. *Duc veste de 'ngrozit.* ALECSANDRI, P. P. 183; — **îngroziciúne** † s. f. = îngrozire. *Cu îngrozîciune înfrângându-l.* DOSOFTEIU, V. S. 11/2.]

— Derivat din **groază,** cu pref. **în-,** sau împrumutat din paleosl. **groziti** «a amenința» s. sârb. **groziti** se «a se îngrozì, a amenința» și compus în urmă cu pref. **în-.**

ÎNGROZICIÚNE † s. f.
ÎNGROZITÚRĂ † s. f.
} v. îngrozì.

ÎNGRUPÁ † vb. I (ş. a.) v. **îngropà** ş. d.

ÎNGRUZÍ vb. IV[a] v. **îngurzì.**

ÎNGUJBÁT, -Ă adj. *Courbé.* — *Îngujbat de spate* = adus din spate, gârbovit (Bistriţa, com. C. REBREANU), strâmb (PAŞCA, GL.).

— Participiul unui verb — neîntrebuinţat — **îngujbà,** derivat din **gujbă,** cu pref. **în-.** Cf. î n c u j b a t.

ÎNGUNOÍ vb. IV[a] v. **gunoì.**

ÎNGUNOÍT, -Ă adj. *Rempli d'ordures.* — Plin de gunoaie. *Am văzut [la ţară] multe puţuri îngunoite.* MANOLESCU, ap. TDRG.

— Participiul unui verb — neatestat — **îngunoì,** derivat din **gunoiu,** cu pref. **în-.** Cf. g u n o ì.

ÎNGUREÁN s. m. v. **Ungurean.**

ÎNGURÍE s. f. v. **ungurie.**

ÎNGURGÁ vb. I. 1°. *S'associer, s'unir.* 2°. *Avoir une liaison, une attache.* 3°. *(S')embrouiller* (dans une mauvaise affaire). 4°. *Bousiller, saboter.* 5°. *Battre la campagne, parler sans suite.* 6°. *Tourner autour du pot, ne pas parler clair.* 7°. *Exciter.* — (În nordul Transilv.).

1°. R e f l. A se împreunà, a se încărdăşì, a se înhăità, a se asocià, a se întovărăşì. *Când doi se împreună la o afacere, se zice că «s'au îngurgat». Dumnezeu ştie cum se vor «desgurgà»!* (Rodna). Com. M. MUREŞIANU. *Se îngurgă două străiţi goale,* se zice când doi săraci leagă o căsătorie. id.

2°. R e f l. A se înnădì, a se îngurluì, a intrà în legături de dragoste cu cinevà, fără a se mai puteà descurcà. *Se îngurgă un fecior cu o fată* (Poiana-Ilvei). Com. ŞT. BUZILĂ.

3°. R e f l. A se încurcà (într'o afacere). *Când «te îngurgi» undevà, foarte anevoie sau doară nici decum nu te poţi «desgurgà»; când «te îngurgi» în o afacere, şì* (= chiar) *dacă te convingi că e rea, nu te poţi «desgurgà»* (Poiana-Ilvei). Com. ŞT. BUZILĂ. | T r a n s. A încurcà (pe cinevà s. afacerile cuivà). *Când cinevà vrea ca altul să nu ajungă la rezultatul dorit şi îi încurcă lucrurile prin ascuns, se zice că «mi-a îngurgat» lucrurile* (Susenii-Bârgăului). Com. I. FLĂMÂND. *Îngurgă lumea, oamenii* = îi încurcă intenţionat (Ilva-Mare). Com. C. IANUL.

4°. T r a n s. A face cevà de mântuială, fără pricepere, fără rânduială, rău, în mod provizoriu, cf. î n c i r i p à, î n j g h e b à, î n c i o c ă l à, î n d r u g à, î n d r i l à. *Dă-l dracului lucru, că numai l-ai îngurgat. De nu ştii face, mai bine să-l fi lăsat!* (Sângeorz-Băi). Com. I. SOHORCĂ. *Un om care vrea să-şi repare gardul, cheamă un lucrător şi-i zice: Puteà-vei tu îngurgà gardul acesta cât de cât, să ţie barem prin iast' vară, căci acum n'am cu ce-l face din nou?* (Şanţ). Com. M. COTU.

5°. T r a n s. A îndrugà verzi şi uscate, a înşirà lucruri fără înţeles. *Lasă-te, nu mai îngurgà atâtea, spune scurt şi la înţeles! Ce folos îngurgi atâtea de nu ştii omul de ce să se ţîie?* (Şanţ). Com. M. COTU. *Îngurgă la minciuni, poveşti şi vorbe* (Susenii-Bârgăului). Com. I. FLĂMÂND. *Nu-mi îngurgà atâtea verzi şi uscate!* (Maieru). Com. D. BOŞCA.

6°. T r a n s. A ocolì adevărul. *Nu îngurgà lumea,* se spune celui ce încunjură adevărul, fără să mintă însă (Maieru). Com. D. BOŞCA. *Nu umblà să îngurgi nimica, făr' spune drept, că tot om ştii noi* (Sângeorz-Băi). Com. ŞT. SOHORCA.

7°. T r a n s. A încâlcì, a încăierà. *Îngurgă oamenii la bătaie* (Ilva-Mare). Com. C. IANUL.

— Presupune un lat. pop. ***in-gurgare*** (derivat din **gurga,** care în limbile romanice are înţelesul de «gât», cf. MEYER-LÜBKE, REW. nr. 3921). Înţelesul primitiv trebue să fi fost: «a se luà de după gât» şi desvoltarea de sens aceeaşi ca la î n g u r l ù ì. Cf. d e s g u r g à.

ÎNGURGITÁ vb. I. *Ingurgiter.* — (Franţuzism) A înghiţì (cu lăcomie şi mult). [A d j e c t i v: **ingurgitát, -ă**=înghiţit (cu lăcomie). | A b s t r a c t: **ingurgitáre** s. f. = acţiunea de a înghiţì (cu lăcomie). *Arătau mare admiraţie şi respect pentru capacitatea de ingurgitare a lui Ştiubeiu.* C. PETRESCU, Î. II 144.]

— *N.* după fr. (lat. **îngurgito -are,** din **în-** şi **gurges -item**).

ÎNGURGUŢÁ † vb. I. = **gurguţà.** *Oborîtu-i-ai pre înşii îndată ce să 'ngurguţară.* DOS. (= m ă r i r ă - s e SCH.; t r u f i i à - s e COR.[2]; s ă t r u f ă ş i i à HUR.) PSALT. 145/21-22.

— Compus din **gurguţà** cu pref. **în-.**

ÎNGURLUÍ vb. IV(a). 1°. *Avoir une liaison, une attache, un faux ménage. Se marier.* 2°. *Se débrouiller; tourner.*

1°. (Mold. şi Bucov.) R e f l. A intrà în relaţii de dragoste cu cinevà, a se î n c u r c à, î n n ă d ì cu cinevà, a se î n h ă i t à cu cinevà, a se unì spre a duce, în concubinaj, traiu comun, a t r ă ì (î m p r e u n ă) cu cinevà (jud. Fălticeni) COM. SAT. III 79), a se da în dragoste cu cinevà, a se î n t ă l ă l u l (ŞEZ. V 102), cf. î n g u r g à (2°). *Ion Bunghiul ţigan au umblat fugar 4 ani, şi maicăsa, în vremea aceea, s'ar fi îngurluit cu un preut* (a. 1777). URICARIUL, XIX 15/3. *Când vreun moldovan se va îngurluì cu vr'o ţigancă, sau moldovancă cu vreun ţigan, cerând... ca să se însoţească prin cununie...* (a. 1785). ib. I 326/8. *Un Ţigan s'au îngurluit cu fata lui, şi voeşte a să cunună* (a. 1834). IORGA, S. D. XXI 217. *V'aţi îngurluit împreună?* ALECSANDRI, T. 1279. *Trăeşte cu proasta: s'a încurcat cu proasta; s'a îngurluit cu toanta.* ŞEZ. II 75/18-9. || P. e x t. A se întovărăşì, a se căsătorì (jud. Fălticeni). COM. SAT. III 79.

2°. (Banat şi Bucov.) R e f l. A se încâlcì (NOVACOVICI, C. B. 12); t r a n s. a (o) încurcà, «a o duce, după putinţă, bine sau rău» (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), «a te încunjurà cum poţi» (Vicovul-de-sus, în Bucov., com. G. NISTOR); i n t r a n s. a se mişcà împrejur, a rotà (NOVACOVICI, C. B. 12). *Săptămâna asta îi mai îngurluì-o cum vei putè, pe urmă capăt bani şi-ţi dau în de-ajuns, aşà că n'ai ce te teme că-i duce nevoie* (Vicovul-de-sus, Bucov.). Com. G. NISTOR.

[Se mai găsesc atestate următoarele sensuri care nu par a fi redate exact: «a se ţinea bine» (Crasna în Bucov., com. A. TOMIAC), «a împiedecà» (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), «a oprì, a înşelà» (id. ib.). | Prez. ind. pers. 3 *îngúrlue* şi *îngurluéşte.* | Şi: **îngurluiá** vb. I(a), cf. î n g u r l u i a t; — **îngârluì** vb. IV[a] = a intrà în relaţii de dragoste. *Ăl băiat... s'a îngârluit cu fata dracului şi a vorbit să fugă cu ea* (Romanaţi). GRAIUL, I 88; — **îngârlì** vb. IV[a] = a se înnădì, a trăì necununat, în concubinaj (pe Târnave, în Transilv., com. VĂTĂŞAN). *Oglaşenicul carele... se va îngârlì cu o muiere...* ÎNDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. | A d j e c t i v e: **îngurluít** (**îngurluiát,** dial. *îngurluiét* ION CR. IX 125), **-ă** = încurcat, trăind nelegitim (Teleorman, ION CR. IX 125); încâlcit (Oraviţa, com. A. COCA). *Ale lumii desfătări... pre acel cu dânsul îngurluit... îl adorm.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Nu eră om care să n'o ştie că-i îngurluită cu fecioru' vătafului.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; — **îngurluitór, -oáre** = cel care îngurlueşte. | A b s t r a c t e: **îngurluíre** s. f., **îngurluít** s. a. = acţiunea de a îngurluì.]

— Din sl. **gъrljь,** păstrat în forma bulg. *zagъrluvam se* «mă iau de gât cu cinevà, mă îmbrăţişez». Th. C a p i d a n, *Dacoromania* IV 809. Cf. î n g u r g ă.

ÎNGURLUÍ vb. Ia = **grunguní.** (Despre porci) *Porcul îngurlue.* H. V 408.
— Onomatopee. Cf. g u r l u ì.

ÎNGURLUIÁ vb. Ia v. **îngurlui**[1].

ÎNGURUÎ vb. IV v. **grunguní.**

ÎNGURZÍ vb. IVa. 1°. *Plisser, façonner* des săndales. 2°. *Faire un point* à une déchirure. 3°. *Plisser, serrer; (se) froncer. Faire la moue.* 4°. (En parlant du maïs) *grener.*

1°. T r a n s. A confecționà, din pielea udă, opincile, dându-le forma piciorului prin încrețirea cu o curelușă, a marginilor și prin formarea gurguiului. Cf. CREANGĂ, GL., MARIAN, REV. CRIT. III 157. Com. v. BUCUR. *Scoțând o piele de porc sălbatec... și croind câte o pereche de opinci... le-a îngruzit frumos și a petrecut câte o pereche de ață neagră de păr de cal prin cele nojițe.* CREANGĂ, A. 25. *Deseară trebue să-mi îngruzesc opincile cele nouă* (Bilca în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Du-te la cutare om și-l roagă să-mi facă opincile acestea cum va ști el mai frumos, că el știe tare frumos îngurzì opinci* (Șanț, jud. Năsăud). Com. M. COTU. *Îngurzesc gurgoiul și tivesc marginile opincilor* (Ilva-Mare, jud. Năsăud). Com. C. IANUL.

2°. P. a n a l. T r a n s. A coase în mod provizoriu gaura (ruptura) dintr'un sac s. dintr'o albitură, pentru ca să nu se verse conținutul din sac sau să nu fie prea bătătoare la ochi ruptura. *Am s'o îngurzesc* (ruptura) *puțin,* adecă o voiu coase rar și o voiu strânge laolaltă (Ilva-Mare). Com. C. IANUL.

3°. P. e x t. A face crețe, a boți (Rodna, jud. Năsăud, com. N. MUREȘIANU), a încreți, a strânge pe margini (GRIGORIU-RIGO, MED. I). Astfel se *îngruzesc* cămășile, cioarecii (Susenii-Bârgăului, jud. Năsăud, com. I. FLĂMÂND), pânza, teara în stative, pănura la piuă (com. N. MUREȘIANU), plasa s. volocul de prins pești, când se trage prin ochiurile de margine o coardă cu care se strâng marginile și se face la mijloc un pântece (cf. ȘEZ. IV 114, PAMFILE, I. C. 67, ANTIPA, PESC. 142); p. a n a l. *se îngurzește* obrazul cuivà, când se încrețește (ȘEZ. VII 181) sau gura, când o faci pungă (GRIGORIU-RIGO, MED. I 8). || P. e x t. R e f l. «*A se îngurzì*» se zice despre o fată sau nevastă, care, în fața bărbaților, se face a fi mânioasă, indiferentă, chiar disprețuitoare, fâstâcindu-se. Acestea le arată prin priviri peste umăr, prin mișcări de respingere și p r i n s t r ă n g e r e a b u z e l o r î n f o r m ă d e g u r g o i u: *Văzut-ai pe Lucre[i]a cum s'o îngurzit când i-o închinat Vasile? Eu nu știu de ce se îngurzește atâta, că doară și Vasile îi bugăt de bun și din oameni de omenie* (Sângiorz-Băi, jud. Năsăud). Com. I. SOHORCA.

4°. I n t r a n s. (Despre porumb; apropiat de «urzì»). Când grăunțele încep să se ivească pe ciocan, se zice că porumbul u r z e ș t e sau *îngurzește.* PAMFILE, A. 89.

[Și: **îngruzì** vb. IVa (Vicovul-de-sus). Com. G. TOFAN.; **îngorzì** vb. IV, cf. î n g o r z i t, î n g o r z i t u r ă. | A b s t r a c t e: **îngurzíre (îngruzíre)** s. f. = acțiunea de a îngurzì. *Îngurzirea opincilor.* MARIAN; — **îngurzitúră** (dial. *îngurzătúră* MAT. FOLC. 1209, **îngorzitúră**) s. f. = îngurzire; încrețitură (la cămașă MAT. FOLC., la opincă etc.). *Această opincă n'are nevoie de îngurzitură sau încrețitură, căci e făcută gata.* PAMFILE, I. C. 45. *Un fel de îngurzituri, de o parte și de alta a gurii cămeșii* (Suceava); *îngorzituri, însemnând crețuri.* id. 367; — **îngurzeálă** s. f. = încrețire. MARIAN. | A d j e c t i v: **îngurzít (îngorzít, îngruzít),** -ă = încrețit. *Gurguiu înseamnă vârful îngurzit al opincei.* SIMA, M. [Plasele] *sânt îngurzite în Moldova.* ANTIPA, P. 142. *Corzile țin marginile îngurzite (încrețite).* ȘEZ. IV 114/2.]

— Derivat, cu pref. **în-,** dintr'un substantiv **gurz-* (păstrat în derivatul *gurzuiu*), iar acesta dintr'un lat. pop. ***gurgeus** (în loc de *gurges,* cf. **gurgea* păstrat în fr. *gorge,* it. *gorgia,* cat. portg. *gorja*). Sensul-originar erà «a da forma g u r g u i u l u i (țâței)». Cf. d e s g u r z i, î n g u r g à.

ÎNGURZITÚRĂ s. f. v. **îngurzì.**

ÎNGÚST, -Ă adj. *Étroit, mince; étroit, mesquin.* — (*Îngust* se rapoartă la *lat,* ca *strâmt* la *larg*). Care nu e lat, cf. s t r â m t; p. e x t. (rar) subțire, fin. *Cine îmblă acicea pre calea ceaia larga..., în ceaia lume... [î]și găteașe chin... Iară cine va îmblà acicea pre calea ceaia îngusta...* CORESI, EV. 109/14. *Nevoiți-vă de intrați pre poarta cea strâmtă, care duce în viață, ce puțin sânt care o află pre ia; că porții ceii strâmte, și căliì ceii înguste aceastea sânt lucrurile: foamea, setea...* MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 285/16. *De vor fi unghiile lungi și late însăneză* (= însemnează) *împrăștiitoriu de lucruri... De vor fi unghiile lungi și înguste ca la vultur...* CURIOZNIC (1785). ib. II 145/31. *Pe când erà el tânăr, lumea-i păreà îngustă.* ALECSANDRI, P. IV 87. *Canal îngust.* id. ib. III 86. [Câinele de rasă bună trebue să fie] *cu pânticele strânse, îngust la vintre.* ODOBESCU, III 65/11. *Spadă lungă și îngustă.* id. ib. 74/11. *Cărările vieții fiind grele și înguste.* EMINESCU, P. 229. *Simțeà mănuțele-i calde și înguste în mânile lui.* id. N. 37. *Frunză lată, frunză 'ngustă, De la Paști-s tot pe pustă, Fetele-mi zic pui de gâscă.* DOINE, 82/21. *Iia lată că se gată, Iia 'ngustă că mai custă,* adică cu iia lată se gătește averea, cu iia îngustă averea ține mai mult. Ne îndeamnă, prin urmare, a trăi cu păstrare. ZANNE, III 188. | F i g. (modern; despre minte, spirit, suflet) Lipsit de orizonturi largi, incapabil să conceapă lucrurile în mare, meschin. *Un neam îngust la suflet, dar plin de îngâmfare.* I. NEGRUZZI, II 98.

[Și: (dial. în vers) **gust, -ă** adj. *Pita neamțului hei (cea) bună, Câți o mâncă toți suspină... Gustă* (= îngustă) *'n coajă, Lată 'n miez, Cât o capeți, n'o mai vezi.* VICIU, GL. | D i m i n u t i v: **îngusticél, -eă** adj. = destul de îngust, cam îngust. POLIZU. *Petalele îngusticele.* GRECESCU, FL. 29. | A b s t r a c t: **îngustíme** s. f. = însușirea de a fi îngust; loc îngust, cf. s t r â m t u r ă, s t r â m t o a r e; (fig.) lipsă de orizont, incapacitate de a concepe ceva în mare. *În această îngustime a conștiinței, sufletul omului... seamănă unei imense colecții.* MAIORESCU, CR. II 141. *După ce negustorii ieșiseră din îngustimea Câmpulungului...* IORGA, B. 94. *Îngustime de minte.*]

— Din lat. **angustus, -a, -um,** id.

ÎNGUSTÁ vb. I(a) (*Se*) *resserrer,* (*se*) *rétrécir. Amoindrir, diminuer.* — T r a n s. ș i r e f l. A (se) face îngust. *Mai îngustându-se locul, după cum se îngustează toate hotarăle la acest capăt...* URICARIUL, XVII 154. *Astăzi mărim țearinile și îngustăm suhaturile.* I. IONESCU, C. 219. *Să văz frunza cum se 'ngustă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312. (Despre pânză) A intrà. *S'a îngustat pânza de apă.* POLIZU. || F i g. A reduce, a micșorà. *Și când numesc cuiburi de tâlhari așezămintele turcești din aceea parte a malului dunărean, să credeți că nici îngustez, nici defaim rolul Osmanlâilor.* ODOBESCU, III 569/5. [Prez. ind. *îngustéz* și (mai rar) *îngúst.* | A b s t r a c t e: **îngustáre** s. f., **îngustát** s. a., (rar) **îngusteálă** s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a face îngust. | A d j e c t i v e: **îngustát** (cu negativul **ne(î)ngustat**), **-ă** = devenit s. făcut îngust, cf. s t r â m t a t, s t r â m t o r a t. *Hotarul Hotinului nu este cel vechiu a[l]*

ţinutului, ce este mai îngustat. LET. III 127/27; — **îngustătór, -oáre** = care îngustează.]
— Din lat. **angusto, -are,** id.

ÎNGUSTEÁLĂ s. f. v. **îngustă.**

ÎNGUSTICÉL, -EÀ adj. } v. **îngust.**
ÎNGUSTÍME s. f. }

ÎNHÂÍ vb. IV^a. *Renverser.* — A răsturnà (Moci, jud. Cluj). Com. G. MUNTEAN.
— Compus din **în-** şi **hâi.**

ÎNHĂIBĂRÁ vb. I^a v. **haibăr.**

ÎNHĂIMURÁ vb. I^a. *S'emmitoufler.* — (Muntenia, Braşov). Trans. şi refl. A (se) îmbrăcà cu haine multe, a (se) înfofolì, a (se) blobojì, a (se) încotoşmănà. [Şi: **hăimurà** vb. IV^a = a se îmbrăcà. RĂDULESCU-CODIN. | Adjectiv: **înhăimurát, -ă** = îmbrăcat cu (prea) multe haine (Braşov), cu haine nepotrivite pe corp (RĂDULESCU-CODIN). *Când i-ei videà, va să hii înhăimurat, cu opincile ne 'ntinate, cu târsâna nouă.* JIPESCU, O. 101. *N'o să-mi stai tot înhăimurată.* id. 146.] Cf. înhăibărà (subt haibăr).

ÎNHĂINÍ vb. IV^a refl. *S'irriter.* — A se iritâ (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.
— Derivat din **hain,** cu pref. **în-.** Cf. haini (subt hain).

ÎNHĂITÁ vb. I(a) *Se réunir en bande, entrer dans une bande. Se mettre en concubinage.* — (Despre mai mulţi) A se întovărăşì în vederea unei acţiuni comune, a se încetì; (despre unul) a intrà în ceata unor oameni (răi), spre a săvârşì o faptă (rea) în comun. *El dacă s'a văzut strâmtorat, s'a înhăitat cu vreo câţivà flăcăi...* GHICA, S. 288. *S'o înhăitat vreo 2-3 găinari şi de-acù nimeni nu se mai stăveşte cu găini.* ION CR. III 54. || (Despre un bărbat s. o femeie) A se unì cu cinevà spre a trăì împreunà în concubinaj, a se îngurlui. *Să te măriţi, ai? cât o trăì Ghiţă Ţircădău, ori să te 'nhăitezi cu vreunul?* CARAGIALE, T. II 29/15. [Prez. ind. *mă înhăitéz* şi *mă înhăit.* | Abstracte: **înhăitáre** s. f., **înhăitát** s. a. = acţiunea de a se înhăità. | Adjectiv: **înhăitát, -ă** = care se găseşte în ceata unora, cu care s'a întovărăşit la fapte rele (RĂDULESCU-CODIN). *Toată vara fără treabă umblă 'nhăitaţi de geabă.* PANN, P. V. I 19. *Nu umblà prin mahalale, Înhăitat cu haimanale.* TEODORESCU, P. P. 338^b. *Înhăiţat cu Pan.* ISPIRESCU, U. 108.]
— Derivat din **haită,** cu pref. **în-.** S'a zis, probabil, la înc put, despre câni. (Cf. fr. *s'encanailler*).

INHALÁ vb. I^a. (Med.) *Inhaler.* — Trans. A trage pe gură s. pe nas aer, vapori, gazuri s. esenţe medicamentoase (în caz de boale ale căilor respiratorii); cf. absorbì, aspirà, inspirà. [Adjective: **inhalát, -ă** = care a fost tras pe gură s. pe nas; **inhalatór, -oáre**=care inhalează. (Substantivat) **inhalatór** s. a. = aparat cu ajutorul căruia se fac inhalaţii. | Abstracte: **inhaláre** s. f., **inhalát** s. a. = acţiunea de a inhalà. | Familia: (fr. *inhalation,* lat. *inhalatio, -onem*) **inhaláţie** s. **inhalaţiúne** s. f. = (Med.) acţiunea de a inhalà; (Bot.) acţiunea plantelor de a absorbì lichidele în care sânt puse. *Prin inhalaţiune pătrunde cloroformul sau eterul în corpul omului.* BIANU, D. S.]
— *N.* după fr. (lat. **inhalare,** din *in-* şi *halare* «a suflà»). Cf. exalà.

INHALÁŢIE s. f.
INHALAŢIÚNE s. f. (Med., Bot.) } v. **inhalà.**
INHALÁTÓR s. a. (Med.) }

ÎNHĂMÁ vb. I. 1°. *Atteler.* 2°. (*S'*)*atteler* à (fig.). 1°. Trans. (refl. = pasiv) (Complementul e calul) A pune hamul pe cal spre a-l prinde la trăsură s. căruţă, a prinde (calul la trăsură). *Un om s'au rugat să-i dau un cal... eu i l-am dat; el n'au mărs călare, ce l-au înhămat, de au mărs 20 de mile.* PRAV. 138. *Un om având un armăsar, Îl înhamă la jug C'o vită de măgar.* ALEXANDRESCU, P. 375. *Înhamă iepuşoarele, îşi ia cojocul între umere şi biciul în mână şi...* CREANGĂ, P. 114. *Porunci de înhămă caii la butcă.* ISPIRESCU, L. 109. *Au poruncit boierul unui Ţigan să înheme doi cai.* SBIERA, P. 71/37. *Patru cai 'nhamă-oiu, Fat'acasă aduce-ţi-oiu.* RETEGANUL, P. IV 66/17. *De ghiociu se înhamă adesea cai.* DAMÉ, T. 7. *'N grajd de piatră că intrà, Herghelia-şi înhămà.* TEODORESCU, P. P. 90. *Caii la rădvane au înhămat.* SEVASTOS, N. 391/22. *I-a înhămat la o trăsură doi cai.* ŞEZ. I 4/25-6. | Absol. A se pregătì de drum, prinzând caii la un vehicul. *El va înhămà în căruţă şi va trece în Ardeal.* LET. II 304/14. *De la Bucureşti am înhămat, Toată noaptea am mânat.* PĂSCULESCU, L. P. 300/36. || P. ext. (Complementul e vehiculul) *Înhămă Farao carăle lui.* BIBLIA (1688) 49. | (Excepţional, complementul e omul). *Iar când vrea să iasă afară la prinblare... înhamă pre acei împăraţi pre toţi, şi trăgeà carăta Chirei împărat în loc de cai.* GCR. II 72/37.
2°. Fig. şi refl. A (se) angajà la un lucru greu, cf. înjugà (2°). *Acela care se va înhămà* [cu acest important lucru]... *trebueşte să simţă mai întâiu...* PISCULESCU, O. 2. *Piatra mare Sta trântită... Deli-başa se 'ncercà, Dar s'o mişte nu puteà. Ienicerii că-şi chiemà Şi cu toţii se 'nhămà.* TEODORESCU, P. P. 555. *L-am înhămat la lucru.* MARIAN. # **A se înhămà după** = a se luà după..., a goni pe «rudă pe sămânţă», a prigonì; a urmărì. CIAUŞANU, V.
[Prez. conj. *să înham* (Mold. *înhăm*), *să înhami* (Mold. *înhămi* şi *înhemi*), *să înhame* (dial. *înhăme* şi *înheme*). | Adjective: **înhămát** (dial. *înhamat,* cu negativul: **ne(i)nhămat), -ă** = (despre cal) prins la trăsură s. căruţă, (despre trăsură s. căruţă) la care s'au prins caii, trasă (de cai); fig. (despre om) purtat de alţii, după voinţa lor (Bonţ, jud. Arad). Com. v. CUTCAN, *Aşà au stătut cu caii înhămaţi tot la un loc.* LET. II 364/18. *O căruţă la carea erà înhămaţi doi bălauri.* BELDIMAN, N. P. I 37. *Un frumos landau de Viena veneà înhămat de patru telegari.* C. NEGRUZZI, I 37. *Măreţul soare planà şi caru-i înhamat cu nouă cai...* ALECSANDRI, P. IV 128. *Gata sânteţi? Haidem! că eu vă aştept cu caii înhămaţi.* CREANGĂ, A. 122. | Abstracte: **înhămăre, înhămát** s. a. = acţiunea de a înhămà; — **înhămătúră** s. f. = înhămare; caii înhămaţi; apăsare la piept (la locul pe unde trec, la cai, hamurile). *Înhămătură de poştalion* = cai înhămaţi câte două părechi, una după alta. TDRG. *Vai de mine, cum mă ţine o înhămătură în chept.* H. II 25. | Alte derivate: **înhămáciu** (*înhamaciu*) † s. m. = ţăran cu cai, îndatorit să facă corvadă cu caii proprii. DDRF.]
— Derivat din **ham,** cu pref. **în-.** Cf. deshămà.

ÎNHĂMÁCIU † s. m. } v. **înhămà.**
ÎNHĂMĂTÚRĂ s. f. }

ÎNHĂPÁ vb. I. *Happer.* — Trans. (Despre câni) A apucà cu gura, a prinde cu gura iute ceeà ce se aruncă (COSTINESCU); a luà cu lăcomie şi a mâncà (ŞEZ. IX 156). *Căţelul pândind pe la spate înhapă floricelele* [de cucurigi]. SĂM. I 386. *Omul, ca să amăgească pe peşte, s'o înhape în gură...* ŞEZ. IV 116.
— Derivat din onomatopeea **hap,** cu pref. **în-.** (Cf. paleosl. *chapati,* bulg. *hapijà* «muşc», rut.

chapati «a înhăţà», ung. *happolni* «a mâncà repede», germ. *happen* «a prinde cu gura», fr. *happer*).

ÎNHĂRBELÁT, -Ă adj. *Mal chaussé* (?). — (Cu sens neclar) *Mă 'nsuraiu, loseiu muiere, Loseiu muma mamii mele, De 'ncălţată, înhărbelată* («mi s'a explicat prin «încălţată rău»). DENSUSIANU, T. H. 142.

— Pare a sta în legătură cu bulg. *harbel* «hârb». Cf. h a r b e l.

ÎNHÂRHOMÍ vb. IV^a. 1°. *Impliquer.* 2°. *Se lier.*

1°. T r a n s. A implicà, a încurcà pe cinevà într'o afacere (proces etc.). *M'au înhârhomit şi pe mine ca martur.* CIAUŞANU, V.

2°. R e f l. A se luà după cinevà, a se înhăità. *S'au înhârhomit după el.* id. ib.

ÎNHÂRZOBÁT, -Ă adj. v. **hârzob.**

ÎNHĂŢÁ vb. I. *Empoigner, agripper, attraper, saisir. En venir aux mains. (S')engager.*— T r a n s. A apucà s. a prinde cu putere (MARIAN), cu violenţă s. smucind, repede şi fără veste; a pune mâna pe cevà sau cinevà; p. e x t. a smuci, a luà cevà (ŞEZ. IX 156). *De păr te înhaţă.* PANN, P. V. III 23. *Rusaliile se primblă noaptea prin sat; cum le-om zări, amandeà pe ele. Le-om înhăţà cu năvodu'.* ALECSANDRI, T. 723. *O droaie de câni îl înhaţă de gât* [pe lup], *de urechi, de coamă.* ODOBESCU, III 138/$_{15}$. *L-om prinde de barbă 'nhăţându-l.* COŞBUC, B. 161. *Mă 'nhăţà de păr.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 203. *Pe mireasă o înhăţă smeul de mijloc.* ISPIRESCU, L. 258. *Îl înhăţase drăcoaica cu ghearele.* id. ib. 212. *Are să-l înhaţe* [scroafa] *cu colţii ei.* id. ib. 129. *Omul au înhăţat carul de proţap.* SBIERA, P. 232/$_{21}$. *Înhăţaţi-o, cânii miei!* id. ib. 137/$_{10}$. *Au înhăţat toporul.* id. ib. 3/$_{38}$. *Înhaţă mâna fetei şi zmuncind-o...* ŞEZ. III 179/$_{17}$. *Le înhaţă de mână.* ib. III 108/$_{20}$. *Sumeie-ţi mânicele Şi 'nhaţă cofiţele.* TEODORESCU, P. P. 543. *Tu-i dai bună dimineaţă Şi el de păr te înhaţă.* ZANNE. P. IV 201. || R e f l. (cu sens reciproc) *A se înhăţà (la bătaie)* = a se luà la ceartă, la bătaie. *P'aci erau să se înhaţe la bătae.* BĂLCESCU, M. V. 392. | (Neobicinuit) A se legà de... *Mă înhăţaiu de acest cuvânt, ca să spun...* CONV. LIT. VII 85, ap. TDRG. || F i g. A pune mâna pe cevà, a ajunge la cevà. *Hei! când mi-ar ajutà Dumnezeu să 'nhăţ un post ş'un cin.* ALECSANDRI, T. 1328. || T r a n s. şi r e f l. (Cu înţeles impropriu) A (se) începe, a (se) angajà fără veste, pe neprevăzute, prin surprindere. *Refuzând a înhăţà bătaia între dreapta lui şi stânga duşmanului.* BĂLCESCU, M. V. 367. *Lupte mărunte se înhăţau între unii şi alţii.* id. 142. [Prez. ind. *înhát* şi (Mold.) *înhăţ*. | A d j e c t i v: **înhăţát** (cu negativul **ne(î)nhăţat**), **-ă** = prins repede şi fără veste, ţinut bine. *Te vezi încunjurat, înhăţat în braţe şi pus pe un magar.* C. NEGRUZZI, I 329; — **înhăţătór, -oáre** = care înhaţă. | A b s t r a c t e: **înhăţáre** s. f., **înhăţát** s. a. = acţiunea de a înhăţà.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din onomatopeea **haţ.**

ÎNHĂTĂRĂMÁ vb. I^a. = **încălărămà.** *Părţile plugului sânt: grindeiu'... şi cârligu', de care se înhătărămează* (= *se prind*) *tânjelile şi jugurile.* H. XVI 22.

ÎNHEMEÍT, -Ă † adj. *Troublé.* — Zăpăcit. *Parpanghel, cu mintea înhemeită De cele care lui se tâmplase,... zise...* BUDAI-DELEANU, Ţ. 160. [Pronunţ. *-me-it*].

— Participiul unui verb — neîntrebuinţat — **înhemeì,** derivat, cu pref. **în-**, din **hemeiu.** (*Hemeiul*, din care se fabrică berea, are însuşirea de a tulburà mintea celui ce-l consumă).

INHERÉNT, -Ă adj. } v. **inerent.**
INHERÉNŢĂ s. f. }

INHIBÍŢIE s, f. *Inhibition.* — (Med.) Fenomen nervos, care încetinează s. suprimă activitatea unui organ.

— *N.* după fr. (lat. **inhibitio, -onem,** de la *inhibeo, -ere* «a oprì, împiedecà»).

ÎNHLEBÁ vb. I refl. *Se vêtir en hâte; se chausser de grandes bottes.* — (Mold.) A se îmbrăcà în grabă: *Înhleabă te cu ce poţi, răpede!* ŞEZ. XXXI, 11. | A se încălţà cu ciuboate mari, în care se pun obiele multe, ori cu opinci, făcându-şi cu obiele picioarele mari (Bogdăneşti, jud. Suceava). ib.

ÎNHOBOTÁ vb. I(a) 1°. *Mettre le voile* (à une fiancée), *voiler.* 2°. *Captiver.*

1°. T r a n s. A îmbrobodì s. a învălì mireasa (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), după cununie, cu bobotul, cf. î m b ă l ţ à. *După ce vorpicelul a înhobotat-o pe mireasă...* SEVASTOS, N. 270/$_{35}$. | F i g. A acoperì, ca şi când ai învălì cu un hobot. *Să 'mpânzesc umbre ce curg dispre munţi şi înhobotează ţarinile arse.* LUC. III 344.

2°. P. e x t. A atrage, a captivà. ŞEZ. IX 147. [Prez. ind. *înhobotéz* (SEVASTOS, N. 225/$_{25}$] şi *înhóbot* (MARIAN, NU. 532). | Şi: **hobotì** vb. IV^a = a învălì mireasa. FRĂNCU-CANDREA, M. 101. | A d j e c t i v: **înhobotát** (cu negativul **ne(î)nhobotat**) **-ă** = îmbrobodit s. învălit cu hobotul, acoperit; îmbălţat. *Mireasa, de cum a fost înhobotată acasă... tot înhobotată rămâne.* MARIAN, N. 637. | A b s t r a c t: **înhobotáre** s. f. = învălire cu hobotul. *Stau apoi în picioare tot timpul cât durează înhobotarea sau îmbălţarea.* MARIAN, N. 524; — **înhobotát** s. a. = învăliţul cu hobotul. *Un tulpan de lână sau de mătasă... care-i serveşte de înhobotat.* id. 238, cf. SEVASTOS, N. 125/$_{25}$.]

— Derivat din **hobot** cu pref. **în-.**

ÎNHODOROBÁ Ia. *Rafistoler. Se remettre.* — (Bucov.) A însăilà din mai multe lucruri slabe cevà bun, a înfiripà (cf. î n j g h e b à, î n c h i p u i, î n c i o c ă l à) cevà din lucruri mai proaste, din **hodoroabe**: *Cu mare greu am înhodorobat o căscioară* (Vicovu-de-sus). Com. NISTOR. || R e f l. A se îndreptà cu sănătatea, a se întremà, a se însănătoşà (Straja). Com. TOMIAC. *Tată s'a mai înhodorobat, acuma merge la lucru.* Com. NISTOR.

— Derivat din **hodoroabă** şi pref. **în-.**

ÎNHOJDÁ v. b. I^a v. **înhoşdà.**

ÎNHOLBÁ vb. I^a *Écarquiller les yeux, regarder avec effroi, stupeur; regarder fixement.* — T r a n s. (Complementul: ochii) A întoarce ochii (LB.), a-i deschide, a-i căscà, zgâì, a face ochi mari (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a se uità cu ochii mari, (de mirare, curiozitate, surpriză, spaimă etc), cf. b l e o j d ì, b u l b u c à, b o l d ì, b e l i, b l o i, b o b o ş à. *Au adăpat oile şi închizându-le în staul... au început a sta ţapăn pe picioare, a tremură, a înholbà ochii,... şi a picà la pământ.* CALENDARIU, (1814) 190/$_{23}$. *Broaşte... horăcăesc holbind ochii cu ţintire la luceafărul ceresc.* ALECSANDRI, P. III 31. *Capra atunci holbând ochii lung prin casă, o cuprinde spaima şi rămâne încremenită.* CREANGĂ, P. 27. *Înholbă ochii numai la dânsul.* SBIERA, P. 262/$_{22}$. *Eu numai am holbat ochii.* CONTEMPORANUL, IV 135 (B). | I n t r a n s. (construit cu d i n) *Mama pădurii înholbă din ochi, văzând această treabă.* MERA, B. 161. ||

Refl. A se uità cu ochii holbați (la cevà s. cinevà). *Noi ne toț înholbarăm și ne minunarăm de ele.* RETEGANUL, P. V 47/22. *Ce vă holbați?* CONTEMPORANUL, I 292. *Se holbează la dânsa.* ȘEZ. IV 180/22.

2°. (Complementul e o persoană s. un lucru) A se uità la cinevà s. cevà, a fixà cu ochii mari, bleojdiți. *Cum zări Arapul pe omul acesta aice, vrând să scoată apă, îl înholbă grozav și-i zise...* SBIERA, P. 228/5. *Bălaurii nu s'au apucat de dânsul, ci l-au înholbat numai, pentru că și ei se speriaseră.* id. 310/35, cf. 65/30; 177/37; F. 105.

[Și: **holbà** vb. Ia; **holbî** IVa; **înholbî** vb. IVa. *Înholbească... ochii mai bine!* se zice, în batjocură, cuivà, ca să caute mai bine. LIUBA; (< lat. pop. **volvîcare*) **holbocà** vb. I. (PHILIPPIDE, PR. 231); (< *holban*) **holbăni** vb. IVa COSTINESCU. | Adjectiv: **înholbát, holbát, -ă,** = (despre ochi) căscat tare, boldit (ȘEZ. V 99), zgâit; (despre om) cu ochii mari, căscați (de mirare etc.) (ȚIPLEA, P. P.), care are (din fire) ochii mari (LB.). *Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbați.* C. NEGRUZZI, I 6. *Băieții... rămân cu ochii holbați ca niște buhai de baltă.* ALECSANDRI, T. 943. *Un țigan bătrân... Nalt și 'nholbat, cârn și buzat.* MARIAN, SA. 232. *Și s'a uitat la un țigan mai holbat.* id. 243. *Noi, școlarii, am rămas cu ochii holbați unii la alții.* CREANGĂ, A. 3. *Stând ei așà înholbați unul la altul și neștiind cum să mănânce...* SBIERA, P. 117/3. *Cu ochii holbați și negricioși.* ȘEZ. IV 18/13. *Toți au rămas cu ochii holbați la țigan.* ib. VII 38, cf. ALECSANDRI, P. P. 116/8; TEODORESCU, P. P. 275/2. | Abstracte: **înholbáre (holbáre),** s. f. = acțiunea de a înholbà ochii. *Când vorbeam la feții miei, nu observam... decât câte o înholbre.* SBIERA, F. 420; — **holbitúră** s. f. = om cu căutătură ori privire mare (H. XVIII, 174); mare în ochi. (Com. LIUBA.), cf. boldânoș. | Alte derivate: **holbán** s. m., se zice, în râs, celui care holbează ochii când vede sau aude cevà. COSTINESCU. (Și nume de familie); — (diminutivul lui *holbát*, în poezia pop.) **holbățél, -eà.** *Și am rămas numai cu unul Și acela-i din ochi holbățel.* MARIAN, ap. CDDE nr. 781.]

— Din lat. **volvĕre** «a întoarce, sucì, rostogolì». Sensul originar erà deci: «a întoarce ochii (astfel ca să se vadà albul lor)». Pentru schimbul de conjugare și compunerea cu pref. *în-*, cf. DR. IV 705. Cf. desholbà, învolbà, învoalbe, vâlvoiu, vâltoare, vâlvăì, volbură, învolt, desvoltà.

ÎNHOLBÍ vb. IVa v. **înholbà.**

ÎNHOMPÁ vb. I. (*S'*)*empiffrer.* — A mâncà cu lăcomie (cf. înfulicà, halì): *Du-te dă la pui, da grîji, să nu vie gainile, că acealea odată tăt înhoampă* (Bistrița). Com. C. REBREANU.

— Ar puteà fi din forma săsească a germ. *happen.*

ÎNHORBOTÁT, -Ă adj. *Orné de dentelles.* — Impodobit cu horbotă. *Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate.* C. NEGRUZZI, I 6. *Ținci de abecedar..., scoțând din gulerele horbotate un gât subțire ca mâna.* VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: **horbotát, -ă** adj.]

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb (neatestat) **înhorbotà,** derivat din **horbotă,** cu pref. **în-.**

ÎNHOȘDÁ vb. Ia. *Faire un point ou un nœud provisoire.* — (Transilv.) A coase s. a legà cevà rău (REV. CRIT. III 158), cf. înădì, îmbredelì. *Cu chiu cu vai se apucă și ea de tors. După multă piroleală înhoșdase și ea două fuse.* REV. CRIT. I 236. *Înhojdez din nuiele un cărucean.* ib. 231. [Și: **înhojdà** vb. Ia.]

— Probabil, derivat, cu pref. **în-,** din **oajdă** (cu forma mai veche *hoajdă*, cf. DR. III 833).

ÎNHOTĂRÎT, -Ă † adj. *De frontière, limitrophe.* — Care se găsește la margine, la hotar, mărginit, megieșit, limitrof. *Are el de grija țării Moldovei, fiind mai aproape vecină Țării Leșești și mai înhotărîtă.* LET., ap. TDRG.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neatestat **înhotărî,** derivat din **hotar,** cu pref. **în-.** Cf. hotărî.

ÎNHULPÁ vb. I. *Avaler.* — A da pe gât o băutură, a da (de) dușcă. *Vestea asta nu-i căzù bine lui Ion; înhulpă rachiul strângând din ochi.* N. REV. R. II 225.

— Cuvânt onomatopeic, înrudit cu *hulpav* (*hâlpav*).

ÎNHULPÁT, -A adj. *Le col garni d'une fourrure de renard.* — Cu blană de vulpe pe la gulerul hainei (ȘEZ. IX 151). *Toți înhulpați, gătiți și cu niște telegari de vârsau foc.* CONTEMPORANUL, V, vol I, 100.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb **înhulpà,** derivat din **hulpe** (= vulpe), cu pref. **în-.**

INHUMÁ vb. Ia. *Inhumer.* — A pune în pământ cadavrul unui om cu anumite ceremonii religioase, a înmormântà, a îngropà, † astrucà. [Abstracte: **inhumáre** s. f. = punerea în pământ a unui cadavru de om, înmormântare, îngropare; — **inhumát** s. a. = acțiunea de a inhumà. | Adjective: **inhumát, -ă** = înmormântat (cu anumite ceremonii religioase); — **inhumatór, -oáre** = care inhumează. | Familia: (fr. *inhumation*) **inhumáție** s. f., **inhumațiúne** s. f. = inhumare.]

— *N.* după fr. (lat. **inhumo, -are** «a pune în pământ», din *in-* și *humus* «pământ»). Cf. exhumà, deshumà.

INHUMÁN, -Ă adj. v. **inuman.**

INHUMÁȚIE s. f. } v. **inhumà.**
INHUMAȚIÚNE s. f. }

ÎN(I) interj. = **ian.** *Înĭ amu* = iată dară. CUV. D. BĂTR. II 235.

INIBAHÁR s. m. sing. (Bot., Cul.) v. **ienibahar.**

INÍC, -Ă adj. *Inique.* — (Franțuzism) Care nu este echitabil, nu este drept, nedrept, care jignește simțul de dreptate. *Un călugăr... știà să-i vorbească... de trecerea Bucovinei din mânile Mascalilor într'ale Austriei printr'un act inic și fără valoare în drept...* GHICA, S. 621.

— *N.* după fr. (lat. **iniquus, -a, -um** «nedrept»).

INICÉR s. m. (ș. d.) v. **ianicer** (ș. d.).

INICHITÁTE s. f. *Iniquité.* — Lipsă de echitate, acțiune s. faptă nedreaptă, nedreptate, strâmbătate, cf. crimă, păcat, fără-de-lege (COSTINESCU). *Libertatea presei îl supără* [pe ciocoiu], *căci descopere inicuitățile vieții sale* FILIMON, C. I 599. *Pentru a pune vârf inichităților...* MAIORESCU, D. I. 59. *Câte inichități strigătoare nu e silit judecătoriul să săvârșească!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 126. [Scris mai de mult și: *inicuitate.*]

— *N.* după fr. Cf. echitate.

INÍE s. f. *Mince couche de glace. Glaçon (flottant).* — Sleitură care curge pe râuri când apele încep să înghețe (COSTINESCU), apă care a început puțin să înghețe (H. XVI 3), omătul

pe jumătate înghețat ce merge pe. râuri toamna și primăvara (H. XVIII 15), fire, cristale mărunte de gheață, care se formează spre primăvară peste noapte și se topesc după răsăritul soarelui (Zagra, Năsăud, com. A. CORBUL); apă amestecată cu gheață (Obîslav, în Vâlcea, ION CR. II 109); pojghiță subțire de gheață (VICIU, GL.), gheață în formație, moale și sfărămicioasă care plutește pe apă. CIAUȘANU, V., cf. n ă b o i u. *Inie* = glacies soluta. ANON. CAR. *Inii* = bucățele de gheață zdrobită prin ciocnirea sloilor, când e ger mare (Munții Sucevii). ȘEZ. II $41/_{20}$. *Graiurile mele deșting ca iniia* (: stillae) *spre fân.* CORESI, PS. 410. *Blogosloviți ruorele* (= râurile) *și iniile Domnul.* ib. 437. *S'a făcut o țără de inie pe Arieș* (Lupșa). *Nu te duce, că nu-i înghețat, că-i numai inie, și te uzi!* (Cârța-săsească, jud. Făgăraș). VICIU, GL. *S'a pornit inea.* Com. A. CORBUL. *Butoiul s'a făcut tot o inie* = conținutul butoiului (vin etc.) s'a făcut mici sloi de gheață. CIAUȘANU, V. || Bucată, sloiu de gheață (care înnoată în apă). LB. *Căută să pășască preste iniile de gheață de pre una pre alta.* ALEXANDRIA, ap. TDRG. [Accentuat: *inie* și *inie*, rostit pe alocuri *iníe*.]

— Din paleosl. **înĭĭ, înie** «zăpada care cade».

ÎNIEPTÁ vb. I 1°. (*S'*)*élancer*, (*se*) *précipiter.* 2°. *Prendre son élan.* 3°. *S'efforcer.*

1°. A (se) repezi, a (se) împinge, a (se) arunca cu năvală (LB.), a (se) a i e p t à[2]. *Se svârcoliră și să'nieptară.* RETEGANUL, P. III $60/_{32}$.

2°. R e f l. A-și lua avânt (LB.), a s e a i e p t à[2].

3°. R e f l. A se opinti, a s e a i e p t à[2]. *Iniept*= mă încerc, mă ispitesc, mă opintesc (a face ceva). STAMATI.

[A b s t r a c t: **înieptáre** s. f. = opintire. LB. *Androne cu o înieptare strașnică îl aruncă jos în vale, unde de mânie că a fost învins, se făcù stan de piatră.* MOLDOVAN, Ț. N. 385.]

— Din lat. **injecto, -are** «a arunca în ceva». Cf. a i e p t à.

ÎNIERBÁ vb. Ia. I. 1°. *Herber* (terme de maréchalerie). 2°. *Saoûler* (les poissons) *avec une décoction d'herbes.* 3°. *Se fâcher.* II. 1°. *Miner.*

I. (Cf. i a r b ă I. 3°.) 1°. (Med. pop.) T r a n s. A tratà o vită de o boală (bubă în foale, H. XVIII 161), dându-i rădăcină de spânz (Helleborus purpurascens).

2°. (Pesc.) T r a n s. A arunca peștilor în apă un fel de otravă scoasă din buruieni (numită «iarbă»), amestecată cu carne ori cu viermi. Peștii care mănâncă din această otravă amețesc și se ridică la suprafața apei: *Am înierbat peștii* = i-am prins cu «iarbă» (Oravița). Com. A. COCA.

3°. R e f l. A se supără, a se mânià (propriu «a se înveninà»). *S'a înierbat, când i-am spus că am văzut-o ieșind din grădină.* BOCEANU, GL.

II. (Cf. i a r b ă II.) T r a n s. A pune iarbă de pușcă subt un zid s. într'un loc oarecare spre a face explozie (COSTINESCU), a m i n à. *Au înierbat zidurile cetății cu barut și... le-au sfărâmat din fața pământului.* DIONISIE, C. 219. *Înierbară și locul de la mânăstirea Radul-vodă.* ISPIRESCU, U. $30/_{9}$. Cf. PAMFILE, J. III.

[COSTINESCU dă și înțelesul «a da iarba, a ieși, a începe să crească iarba». | Și: **înierbì** vb. IVa. | A d j e c t i v: **înierbát** (ad II și **înierbít**), **-ă** = tratat cu spânz; (despre pește) prins cu «iarbă» (= otravă); minat. (Ad I 1°.) *Îndată se află locul înierbat* (Oravița). Com. A. COCA; (ad I 2°) *Peștii care au mâncat din această materie, se numesc înierbați.* id. *Pod înierbit* = minat cu iarbă de pușcă. PAMFILE, J. III. | A b s t r a c t e: **înierbáre** s. f., **înierbát** s. a. = acțiunea de a înierbà. (Ad I 1°) *Buba în foale se curează cu rădăcină de spânz; se numește înierbare.* H. XVIII 161.

D e r i v a t: (din *înierbare*); **înierbări** † vb. IVa = a minà. *Au sfărâmat zidurile cetății cu barut, înerbărindu-le și dându-le foc.* DIONISIE, C. 219.]

— Derivat din **iarbă**, cu pref. **în-**. (Cf. lat. târziu *inherbo, -are* «a plivi buruienile»).

ÎNIERBĂRÍ † vb. IVa v. **înierbà.**

ÎNIERNÁ vb. Ia 1°. *Hiverner.* 2°. *Commencer à faire froid.* — (Rar).

1°. I n t r a n s. A petrece iarna (undevà), a iernà. POLIZU.

2. I n t r a n s. A începe frigul, a se face iarnă. POLIZU.

[A b s t r a c t: **înierná**re s. f. = iernare. POLIZU.]

— Derivat din **iernà**, cu pref. **în-**. Cf. d e s i e r n à.

ÎNIESCÀ † vb. refl. v. **iscà.**

INIGEÁ s. f. *Tabac fin.* — Tutun tăiat mărunt importat din țara turcească. *Tutun de-al tocat, Tutun inigeà, De-al de bea pașà.* GRAIUL, I 54.

— Din turc. **inğe** «fin, mărunt».

INIMÁ vb. Ia v. **inimà.**

ÍNIMĂ s. f. I. 1°. *Cœur.* 2°. *Cœur, poitrine.* 3°. *Cœur, estomac, ventre.* 4°. *Cœur* (couleur du jeu de cartes) 5°. *Cœur, centre.* 6. *Cheville ouvrière.* II (Au figuré) 1°-7°. *Cœur* (dans les mêmes acceptions qu'en français).

I 1°. (Înțeles propriu) Organ intern musculos, în formă de con răsturnat, așezat în partea stângă a pieptului; el este centrul circulațiunii sângelui și principiul vieții. În știință i se zice și c o r d. Inima b a t e, (t r e) s a l t ă, s a r e, t r e s a r e, p ă l p â i e, î i d ă (cuivà dintr'însul), p a l p i t ă, t â c â e, s v â c n e ș t e etc. (de bucurie, de plăcere, de necaz, de durere, de frică, spaimă, groază etc.). *Da-ți-voi ție 72 de boale, una boală de inemă.* CĂLĂTORIA LUI ȘTIH. (1625), ap. GCR. I. $64/_{7}$. *Ranele unele sânt de moarte... mai vârtos aceste rane ce se aling de inemă sau de crierii capului.* PRAV. 493. *Sabie care junghe inima.* BIBLIA (1688) 4 pr. 7. *Inima începù a mi se bate.* C. NEGRUZZI, I 67. *Să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.* id. 147. *Satan, c'un fier aprins, din piept inima să-i stoarcă și s'o ardă 'n foc nestins.* ALECSANDRI, P. I 7. *Inima-i zvâcnește tare.* EMINESCU, P. 193. *De cum îl ochì, începù să-i tăcâe inima.* ISPIRESCU, L. 24. *L-au spintecat, i-au luat măsura, apoi i-au luat din inimă și ficat, le-au ars...* PAMFILE, D. 207. *Din chept, de supt gât, Din inimă...* MAT. FOLC. $1519/_{13}$. *Mi-a sărit inima din loc* (de spaimă). ȘEZ. II $74/_{24}$, cf. IX 149. *Inima unor animale este bună de mâncat.* LM. **Băierile inimii,** cf. b a i e r(ă).

2°. P. e x t. Partea corpului unde este așezată inima; partea stângă a pieptului, piept. *Când-l va stropși cu picioarele sau-l va ucide cu pumnii poncișì în inimă* (... dans la p o i t r i n e). PRAV. 319. *El strânse... pe Maria la inima lui.* EMINESCU, N. 70.

3°. P. e x t. (Pop. și fam.; acest sens îl are și bulg. *sŭrce*, dar îl aveâ și lat. *cor* și-l are fr. *cœur*) Regiunea epigastrică, vecină cu inimă; stomac, pântece, rânză (LB.) *I-e folos inimiei de cela ce gustă nește pelin amar.* CORESI, EV. $60/_{37}$. *N'am pus nimică la inimă de două zile.* ALECSANDRI, T. 1577. *Mă roade la inimă, de foame ce mi-e.* CREANGĂ, P. 259. *Când spuneà câte una, ori te țincai cu mâna de i n i m ă râzând ori te făceà să-ți sară inima din loc de frică.* id. 120. *Râseră până se*

ținură *cu mâinile de inimă.* ISPIRESCU, L. 248. # (Ca bulg. *na gladno srce*) **Pe inima nemâncată** s. **pe inima goală** (ŞEZ. III 141/9) = pe nemâncate, cu stomacul gol. GOROVEI, CR. 1426. *Zeama să se bea... pe inima goală.* LEON, MED. 56. **A i se pune soarele drept inimă** = a i se face foame. ZANNE, P. II 217. *Când se puse soarele drept inimă, mugetul iadului eră în toiu.* SADOVEANU, SĂM. III 687. *Ar fi trebuit să înceapă a-mi se pune soarele drept inimă.* CREANGĂ, A. 60. | (În med. pop. toate durerile de stomac sânt dureri de inimă). *Toate boalele acestuia* [stomacului] *se cheamă dureri de inimă.* PAMFILE, B. 38. *Sătenii, când îi doare stomacul, zic că au «durere la inimă»..., când le vine greață, zic că au venin la inimă.* LEON, MED. 134. *Mă taie la inimă* = am zgârciuri de stomac. POLIZU. *A mâncat astă vară prea multă miere și acum are le inimă durere,* se zice (în glumă) despre o femeie însărcinată. ZANNE, P. I 85. **A (se) simți greu la inimă** = a-i fi greață, a-i veni să verse, a vărsa. PAMFILE, B. 10. **Mâncărime** s. **mâncătură de inimă** = boală de copii. *Mâncărimea sau mâncătura de inimă este o boală a copiilor mici, de care, dacă nu-s căutați, mor.* id. ib. 45. **A lo(v)i la inimă** = a se îmbolnăvi de diaree. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. **Inimă rea** s. **inimă** = scursoare cu sânge (LB.), disenterie, cf. diaree, scurgere, urdinare (H. XVI 56, IV 49, 91; XII 9; PĂCALĂ, M. R. 261); p. ext. cel ce sufere de această boală (LB.). **A (mai) prinde la inimă** = a scăpa de slăbiciunea pe care o simte cel nemâncat sau cel cu stomacul deranjat, a avea o sensație de satisfacție trupească, după ce ai băut, ai mâncat cu poftă o mâncare gustoasă (iute, tare, fierbinte etc.). *Ai adus bureți? Pune-i la foc, să-i faceți cu usturoiu, poate aș mai prinde la inimă.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 292.

4°. P. anal. Obiecte care au forma inimei. Spec. (după fr. «cœur» s. germ. «Herz») Una din cele patru colori ale jocului de cărți, numită și cupă. *Fiecare are să rădice câte o carte, și dacă unul dintre dânșii rădică o inimă, trebue s'o puie de grabă la inimă...* MARIAN, Î. 198. || (Bot., pe la Blaj) **Inima Domnului** s. f. (la Săcui szívvirág) = plantă (*Dicentia spectabilis*), originară din Japonia, care începe să fie cultivată și prin grădinile noastre, la orașe și la sate. BORZA, BUL. GR. BOT. V 58.

5°. P. anal. Partea din mijloc, partea cea mai din lăuntru, internă, interiorul, partea centrală a unui lucru, centru, cf. dric, măduvă. Cu acest înțeles se spune: *inima pământului, cerului, mării, țarinei, pădurii, drumului* etc. *Că cum Hristos trei zile și trei nopți întru inema pământului făcu, așă și botezatul cu trei afundări.* CORESI, EV. 513/11. *Din inimă-i pământul la morți să deie viață.* EMINESCU, P. 207. *Draci[i] ăi din inima pământului.* ŞEZ. III 79/2. **Inima pământului** = cristal s. diamant de Marmația; îl folosesc babele la farmece. VICIU, GL. *Având margini sau poale, bolta cerului are și un mijloc sau o inimă...* PAMFILE, C. 3. *Vânturi... prin inima mărilor scurmă.* COŞBUC, Æ. 13/11. *Și-a făcut* [un put] *în inima țarinii.* SANDU-ALDEA, U. P. 219; cf. *pădurii* (id. 69). *Care apă* [*Donul*] *din inima țărei Moschicești iese și cade în Marea Neagră.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *Inima țării.* URICARIUL, IV 346/4. *Irima drumului* = mijlocul drumului (Mărgău). VICIU, GL. *Inima gunoiului.* ECONOMIA, 64. | Spec. (la plante): *Inima copaculuí* = măduva copacului. GOROVEI, C. 227, cf. 225, cf. (= vâna din mijloc) H. X 419; *stejarului* (CANTEMIR, IST. 152); *de ridiche* (= mijlocul. LEON, MED. 60), *de varză* (ŞEZ. IV 22/20), *de lăptucă* (COSTINESCU), *semințelor* (= germene LB.); *sadului sau mugurul plantei* (I. IONESCU, C. 191); *vinului* = partea cea mai concentrată, care de obiceiu se scoate, când vinul îngheață iarna (PAMFILE, J. II). **A rupe inima târgului** = a alege, a târgui ce este mai bun; (ironic) se zice... de unul care s'a dus la târg, lăudându-se că va cumpărà multe, și se întoarce cu puțin... sau cevà prost. ZANNE, P. V 628. *Ai rupt inima târgului.* PANN, P. V. II 72. | (Astr.) **Inima scorpionului** s. *Antares* (= o stea). CULIANU, C. 51. || Partea cea mai importantă, mai sensibilă, esențialul unui lucru, cf. floare, lamură, cremă, chintesență. *Iară inima agonisitei lui am trecut-o la Cameniță.* LET. I 301/19. *La Suceava, unde eră casa lui Vasilie-Vod[ă] și inema toată închisă în cetatea Suceavei cu Toma Vornicul.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. *El loveă Moldavia tocma în inima sa.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I 104. || Cel mai mare grad de intensitate, miez, toiu. *În inima iernii.* LM.

6°. Spec. (la car) *Inima carului* s. *a căruții* = lemnul, parul s. ruda care leagă cele două osii (de dinainte și de dinapoi) ale carului s. ale căruții (în Oltenia se numește inimoiu). GOROVEI, CR., DAMÉ, T. 14. *Inima carului leagă osia dinainte cu osia dinapoi.* I. IONESCU, M. 711. *Osia dinainte este legată de osia dinapoi prin inima carului, de care sânt legate mai multe părți.* DAMÉ, T. 9. *Între pod și osie se află rânjitura, unde se vâră capul de la inima carului, care leagă dricurile.* BREBENEL, GR. P. *De dricuri... se prinde inima carului printr'un cuiu lung.* H. III 72; cf. II 3, 13, 29, 50, 62, 81, 132, 146, 176, 186, 194, 203, 207, 221, 244; III 30; IV 11, 44, 75; IX 18; X 46. *De inima căruții atârnau păcorniță cu feleștiocul și posteuca.* CREANGĂ, P. 106. *Cu spirituşul se fac toate farmecele... se ia mana vitelor, se mulge lapte din inima carului.* ŞEZ. I 249/18. *O dat bortă în capătu' inimei carului.* ib. II 17/19. *În privința alegerii locului de ascuns banii, prin jud. Tecuciu se crede că mai de mult se foloseau inimile carelor.* PAMFILE, COM. 2; cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 61; ION CR. III 274.

II. Fig. Principiu al vieții și al simțirii, cf. suflet.

1°. *Inima* se consideră ca sediu al sentimentelor, afecțiunilor, pasiunilor (în opoziție une-ori cu capul, considerat ca sediu al rațiunii: *om cu cap, dar fără inimă* LM.). *Și io* (= unde) *ieste comoara voastră, aciia va fi și inema voastră.* CORESI, ap. GCR. I 29/3. *A treia să ştim încă mai adevărat, în ce chip se cheamă moarte grabnică, când se va prileji doi oameni, să se ia a să prici den cuvinte,... de ce dentr'aceale cuvinte se va rănì unul la inemă.* PRAV. 318. *Cel suduit va face niște seamne... cum dentru adâncul inimii lui arată.* ib. 955. *Să-ți dea Domnul inemii ce-ți place.* DOSOFTEIU, PS. 60. *Ce folos... cu atâtea cuvinte inima Vidrii a omorî?* CANTEMIR, IST. 52. *Ce priveliște de jale pentru inimi simțitoare!* KONAKI, P. 87. *Această umilință a sufletului și a inimei voiu aștepta.* MARCOVICI, D. 6/4. *Simțit-au inima ta vre-o mulțumire...?* DRĂGHICI, R. 152. *Dacă un tânăr întâlnește o inimă* (= o ființă cu suflet) *simplă și nevinovată, el este ferice.* C. NEGRUZZI, I 56. *Inima-mi zboară la raiul vieții mele.* ALECSANDRI, P. III 6. *Tu nici nu știi, a ta apropiere Cum inima-mi de-adânc o liniștește.* EMINESCU, P. 50. *Stând în umbră și cu inima smerită...* id. ib. 224. *Direcția finală o dă inima.* MAIORESCU, CR. II 402. *Începe a plânge în inima sa.* CREANGĂ, P. 189. *Vorbi astfel, încât robi toate inimile.* ISPIRESCU, L. 39. *De dragoste oriunde te-ai ascunde, La inimă tot pătrunde.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 9. *Mi-a înghețat inima de frică.* DDRF. *Mi s'a dus inima* (*din mine*) = n'am mai putut de frică; o sfeclisem, o mâlcisem, o băgasem pe mânecă. CIAUŞANU, V. *Ochii văd, inima cere.* ŞEZ. I 220/7. *Capul le face, inima le trage* = simțirea

suferă adeseori din pricina raţiunii. ZANNE, P. II 42. (*A grăi, a spune, a strigă*) **de la inimă** = din suflet, fără reticenţe, fără ascunzişuri, spunându-şi părerea întreagă, dându-şi pe faţă toate sentimentele. *Drăguţa De la inimă grăia — Nu ţi-o fi, bade, păcat, să mă laşi aicea 'n sat Cu sufletu' sfăşiat.* id. 252. *Eu ţi spuiu de la inimă.* ib. 271. *Şi strigă de la inimă.* ib. 27. **A(-i) merge (cuivà) cevà la inimă** = a-(i) plăceà foarte mult. *Mânc un măr şi două pere, La inimă tot nu mere... Inima nu mi-o alină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 155, cf. 456. **A avèà (cevà) pe inimă** s. **a-i sta (cuivà cevà) pe inimă** = a fi muncit de un sentiment pe care nu vrei să-l arăţi. **A-şi răcorì** s. **sărà inima** = a spune cuivà verde ce doreai să-i spui; a se răzbunà. Cf. ZANNE, P. II 216. **A coace pe cinevà la inimă** = a dorì răul cuivà. ib. II 214. **A da (şi) inima (din sine)** = foarte mult, cât poate cinevà. ib. II 216. *Ba zău, am muncit, de am dat inima din noi.* CREANGĂ, P. 160. **A avèà inimă tare** (s. **inimă de piatră** s. **împietrită**) s. **a i se împietrì (cuivà) inima** = a nu simţì nici o milă s. compătimire, a fi nepăsător. *Greşiţii să-şi moaie inemi împetrite.* DOSOFTEIU, PS. 51. *Vai, Iudo, inimă tare.* BARAC, AR. 62. *După suferiri multe inima se 'mpietreşte.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Cucuzel... scoteà lacrimi din orice inimă împietrită.* CREANGĂ, A. 12. *Bade, inimă de piatră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 143. **Inimă neagră.** PAMFILE, J. II. **Inimă putredă.** ib. **A pune (cevà) la inimă** = a se supărà pentru cevà mai mult decât trebue, a se lăsà prea mult afectat de cevà. *Am pus la inimă toate supărările.* PAMFILE, J. II. **A-şi eălcà pe inimă** = a face ceea ce raţiunea, pudoarea, conştiinţa, demnitatea etc. ar trebuì să te împiedice să faci, a te hotărî, a te decide împotriva convingerii s. după multă şovăire. *Calcă-ţi pe inimă şi cere-i iertare.* **Are cevà pe inimă** = îl apasă cevà, BARCIANU.

2°. Spec. a) *Inima* ca sediu al bucuriei şi al plăcerilor: *Bucură-se ţrema mea de spăsenia ta.* PSALT. $18/_{17}$. *Dereaptele Domnului... veselesc inema.* CORESI, ap. GCR. I 12_{34}. *De aceasta-mi dai bucurie inemii şi veselie.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Vin dulce care picà în inimile celor ce-l beau.* BIBLIA (1688), 4 pr. 5. *Se înveseliră cu inima, când le venì veste.* BĂLCESCU, M. V. 260. *Inimă supărăcioasă, Mor şi nu te văd voioasă. Fă-ţi, inimă, voie bună!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 218. **A creşte inima din** (s. **în**) **cinevà** = a simţì o bucurie mare (cf. creşte). *Când văz faţa-i bălăioară, Dorul ei mai mă omoară; Când la joc se 'mpodobeşte, Inima din tine creşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 31. **A râde inima în cinevà** s. **a-i râde (cuivà) inima** = a se simţì foarte bine (cf. râde). *Te strânge 'n braţe la sine, De râde inima 'n tine!* ib. 13. *Îi râdeà inima babei de bucurie.* CREANGĂ, P. 4. **A unge pe cinevà la inimă**= a-i cădeà cuivà foarte bine, a-i plăceà tare (cf. unge). *Viersul ei plăcut, de pare că te ungeà la inimă.* ISPIRESCU, L. 37. **Cât îi cere cuivà inima** = cât vrea, cât poftèşte. *Mâncară şi se veseliră cât le cerù inima.* ISPIRESCU, L. 39. **După voia inimii** = după voie, netulburat, neîmpiedecat. *Îmblăm după voia inimii.* CORESI, EV. $150/_{6}$.

b) *Inima* ca sediu al durerii şi al necazurilor. (Inima de durere doare, plânge, suspină, geme, oftează, arde etc.). *Dureare sâmţ într' inima mea.* VARLAAM, C. $115/_{2}$. *De necazul inimii glăsuià suspinând.* MINEIUL (1776) $101^{2}/_{1}$. *O voi inimi cu durere!... Este oare cu putinţă... să nu oftaţi, să nu plângeţi?* KONAKI, P. 87. *Oftând din inimă.* DRĂGHICI, R. 34. *Inima-i se umple de un farmec dureros.* EMINESCU, P. 103. *Eu ştiu ce vra să zică durerea de inimă, bat-o pârdalnica s'o bată!* CREANGĂ, P. 172. *Şi îl dureà la inimă, când îl luau în râs.* ISPIRESCU, L. 36. *Spune-mi bade..., Pare-ţi după mine rău? — Zic zău, mândro, că nu-mi pare, Numai inima mă doare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 155. *Copilul plânge şi 'nceată, Inima mea niciodată.* ib. 114; cf. 39, 83, 88, 108, 199, 209. *De n'ar fi ochi şi sprincene, Inima mea n'ar mai geme.* ib. 329. *Badiu mieu... Şede la masă scriind Şi din inimă oftând.* ib. 125. *Năframa-i arde cu pară, Ca şi inima amară.* ib. 124. Cf. 133, 211, 244, 250. **A arde (a încinge, încinde** s. **a frige) la inimă** = a simţì un foc = o durere vie (v. arde, încinge, frige). *Doamne,... încinde zgărul mieu şi îrema mea.* PSALT. $43/_{16}$. *Şi pe noi să ne laşi, tocmai acum, străini, cu inima arsă şi fără nici un sprijin.* CREANGĂ, P. 79. *Foc la inimă mă 'nçinge.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 22. *M'a fript la inimă, nu altă.* ŞEZ. II $74/_{36-37}$. **A secà** (s. **a stricà pe cinevà**) **la inimă** s. **a secà inima (cuivà)** = (mai ales despre durere s. dor) a mistuì, a consumà pe cinevà, (cf. secà). *Dorul de mândră dragă, Rău la inimă te seacă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 126. *Da dorul de ibovnică Rău la inimă te strică.* ib. 125. *Să nu-ţi sece inima, Cum ai secat tu pe-a mea.* ib. 242. **A (i se) rupe** (s. **frânge**) **cuivà inima** s. **a fi cu inima ruptă** s. **frântă** = a i se face milă mare, a simţì o desnădejde, o durere vie (cf. rupe, frânge). *Numai despre feţii de împărat, ce mi-ai spus, mi se rupe inima.* CREANGĂ, P. 78. *Treci, dorule, Târnava, Nu-mi mai rupe inima!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 116. *Vezi badea cum se duce, cu cămaşa lui cea nouă, Cu inima ruptă'n două.* ib. 113, cf. 6, 83, 91, 101, 205, 256, ŞEZ. II $221/_{9}$. **A topì (cuivà) inima** s. **a i se topì (cuivà) inima** s. **a se topì la inimă** = a (se) mistuì, a (se) consumà (mai des despre dragoste s. dor, cf. topì). *Tu, bade, m'ai celuit, Şi inima mi-ai topit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 263. *Inima mi s'a topit.* ib. 158. *La inimă mă topesc!* ib. 246. Cf. 204, 207. **A i se sfârşì inima** s. **a se sfârşì la inimă** = a aveà un sentiment de epuizare, de sfârşală (cf. sfârşì). *Inima mi se sfârşà.* ib. 187. *La inimă mă sfârşesc.* ib. 97. **A se zburà inima cuivà** = a se prăpădì din cauza unor prea mari emoţiuni. CIAUŞANU, V.

c) *Inima*, ca sediu al amărăciunii, tristeţii, revoltei: *Strigăm de suspirarea îremiei mele.* PSALT. $7/_{8}$. *Inema ta, împărate, foarte rău şi amărît se-au ţintuit.* U. NĂSTUREL, ap. GCR. I $131/_{39}$. *Plângeà cu amar suspinând din inimă.* DRĂGHICI, R. 13. *Aducerea aminte... înfige o săgeată nouă în amărîta mea inimă.* MARCOVICI, C. $20/_{26}$. *Numai inima mea erà turburată.* C. NEGRUZZI, I 57. *Cu-a mea inimă amară sufletu-mi s'au învrăjbit.* ALECSANDRI, P. I 9. *Trist mergeà la războiu cu inima neîmblânzită.* EMINESCU, N. 3. *Am să-mi arăt puterile... ca să-i punem venin la inimă.* CREANGĂ, P. 235. *Fata... cu inima zdrobită de mâhnire şi obidă.* ISPIRESCU, L. 28. *Să mestecăm lacrămile ce le varsă inimele.* ib. 112. *Aşà mi-i inima 'nchisă.* ib. 130. # **Inimă rea** = întristare, mâhnire, amărăciune. *Inimă rea:* când cinevà îşi pierde un fecior iubit, nevastă... şi nu-şi poate îndepărtà gândul de la ea, nu poate dormì şi tot suspină, oftează şi îl doare în suflet. LEON, MED. 135. *Otrăvindu-se de inimă rea.* MINEIUL (1776) $41^{1}/_{1}$. *Puţin lipsì ca să moară de inimă rea.* GORJAN, H. IV 34. *Îşi vestejeà faţa de inimă rea.* PANN, P. V. I 42. *Feciorul de împărat se trezì din somn, îngreuiat de lângoare şi de inimă rea.* ODOBESCU, III $206/_{20}$. *Ce stai, bade, cât colea, Cu-atâta inimă rea?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 46. *De-i vedeà negru, ai să ai inimă rea.* ŞEZ. I $278/_{4}$. *Cu inimă rea erà ţinut şi acel om ce-şi vedeà fiul său cu hiteanul drac.* CORESI, EV. $273/_{35}$. **A(-şi) face inimă rea** (s. **amară**) = a se întristà, amărî, mâhnì (cf. face III 2°.). *Stăpânul ei, făcându-s[i] inemă rea, s'au îmbrăcat cu sac.* DOSOFTEIU, V. S. 45. *Să nu-ş[i] facă inemă amară.* id. 54. *Îşi făceà*

inimă rea. MINEIUL (1776)$^{1}/_{1}$. *Inimă rea... nu-ți face.* PANN, E. III 119. *Nu-ți face și d-ta atâta inimă rea, că odată avem să mergem cu toții acolo.* CREANGĂ, P. 31. **Inimă albastră** (cf. albastru 2°.). **A fi cu inima (în)frântă** = a se mâhni tare, a fi foarte îndurerat. **A frânge inima (cuiva)** = a mâhni adânc, până la desperare (cf. frânge 2°.). *Ce faceți plângându de-mi frângeți îrema* (și-mi amarîți inima. T. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 28/$_{1}$. *Iară pre mitariul puse-l întru pilda oamenilor celora ce greșesc și cu inemă înfrântă.* CORESI, EV. 14/$_{27}$, cf. 350/$_{9}$. *Mișei ce se roagă cu inemă frântă.* DOSOFTEIU, PS. 35. **A stricà inima (cuivà)** s. **a fi cu inima stricată** = a stricà fericirea s. buna dispoziție, a (se) întristà, mâhni adânc (cf. stricà). *Nevoind a le stricà inima, nu le spune nici da, nici ba.* CREANGĂ, P. 249. **A rămâneà cu inima friptă** = mâhnit, dezolat. ZANNE, P. II 210. **A-i da cuivà un fier ars prin inimă** (ib. 208) = a-i produce (printr'o veste rea neașteptată, printr'un răspuns nefavorabil) o durere vie.

d) *Inima*, ca sediu al dragostei (amorului, dorului, simpatiei, patriotismului etc.) *Iubește... den toată inima ta.* CORESI, EV. 387/$_{17}$. *De a dragostei plăcere inimile stăpânite.* KONAKI, P. 279. *Toate aceste daruri își vor câștigà inimile* (= simpatiile). MARCOVICI, D. 10/$_{14}$. *Spancioc este încă tânăr, în inima lui este iubire de moșie.* C. NEGRUZZI, I 141. *Relații de inimă.* MAIORESCU, CR. II 153. *Mult, bade, te-am așteptat Aseară pe înoptat: Tot cu foc și cu lumină Și cu dor de la inimă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144, cf. 33. *Inima fără dragoste, întreagă pustietate.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 45. | Cu *Inima mea* ne adresăm une-ori (cf. *viața mea, sufletul mieu*) unei ființe, când voim să-i arătăm marea iubire s. afecțiune ce ne leagă de ea, cf. LM. # **A-i căzè (tronc s. cu tronc) la inimă** = a-i deveni simpatic, a-i deșteptà dragostea (cf. cădeâ). ZANNE, P. 202. *Așà-i că și-a căzut tronc la inimă ?* CREANGĂ, P. 166. *Din ceasu ce te-am văzut, La inimă mi-ai căzut.* MAT. FOLC. 1349/$_{6}$. **A aveà foc la inimă** = a dori foarte mult. ZANNE, P. II 214. **A-i rămâneà cuivà inima la...** = a rămâneà cu gândul la cinevà care ți-a plăcut, a nu-l mai puteà uità, a-i fi dor de... *Și ochii i-au rămas Și inima la el.* COȘBUC, F. 157. *Pe asta o plăceà mai mult Tică. La asta îi rămâsese lui inima.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 365. **A-l trage inima pe cinevà** = a se simți atras către..., a aveà gust, poftă (să...). *Nu-l trăgeà inima a plecà.* ISPIRESCU, L. 33. **Tragere-de-inimă** = atracție, zel, gust, poftă. *De altfel tragere-de-inimă pentru învățătură n'avuséesem nici odată.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. **Inimă fierbinte** = dor mare (cf. fierbinte 1°.). *Foarte cu inimă fierbinte... jeluiià la această luminată carte.* CORESI, EV. 5/$_{39}$. *De la inimă fierbinte zicând astfel de cuvinte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 125. (După fr. *amant de cœur*) *Asta-i ăl de inimă* (= amantul pe care-l iubește, nu cel care o întreține). TEODOREANU, M. II 12.

e) *Inima* ca sediu al bunătății (milei, îndurării), al răutății s. al altor asemenea calități și defecte sufletești: **Inimă bună** = bunătate; veselie, curaj; **cu inimă bună** = bucuros; **bun la inimă** = bun, milos, îndurător (cf. bun 7°.). *Iară noi cu bucurie și cu inimă bună,.. să intrămu întru întâia deschidere.* CORESI, ap. CCR. I 29/$_{16}$. *Bucurie-mi voiu face cu inemă bună.* DOSOFTEIU, PS. 39. *Au dat ocina Ciorbeștii, cu bună inimă.* URICARIUL, XIV 114/$_{6}$. *Puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută.* CREANGĂ, P. 214. *Erà în Iași un tânăr boierinaș... frumos și bun la inimă.* C. NEGRUZZI, I 81. *Nevasta acestui* [*om*] *sărac erà muncitoare și bună la inimă.* CREANGĂ, P. 37. *Toată cetatea răsună făcându-și inimă bună.* BARAC, AR. 77. *Bună vremea, cumătro,... — Bună să-ți fie inima, cumetre, cum ți-i cătătura.* CREANGĂ, P. 30. **Inimă deschisă** = sinceritate, nefățărnicie, (cf. deschid). *Inema ceàia buna și deschisa a sutașului.* CORESI, EV. 226/$_{22}$. **Inimă largă** = dărnicie, mărinimie (cf. larg). *Cu acest prilej constatarăm încă odată inima largă a Românului.* SANDU-ALDEA, A. M. 127. **Inimă dreaptă** = dreptate, om cu dreptate (cf. drept). *Elena, inimă dreaptă.* BARAC, AR. 25. *Bădiță inimă dreaptă, Vino la noi câte-odată.* DOINE, 53. **Inimă curată** = curăție, puritate, sinceritate (cf. curat). *Întru frați iuboste* (= dragoste) *nefățarnică, din curată îremă.* COD. VOR. 143/$_{14}$. *Îremă curată zideaște întru mere* (= mine) PSALT. 99/$_{9}$. *Să proslăvim nu numai..., ce și cu inima curată.* CORESI, EV. 350/$_{4}$. *Dreptățile-ți veselesc inema curată.* DOSOFTEIU, PS. 58. *Mă știam că sânt legată numai... cu inimă curată.* KONAKI, P. 82. **Inimă de aur** = bunătate. (Cf. aur 2°.). ZANNE, P. II 204. **Slab de inimă** (RĂDULESCU-CODIN, Î. 294) = slab (de înger), care nu poate rezistà, n'are bărbăție (cf. slab). **A fi moale la inimă** = fără voință. **A (se) muià de inimă** = a deveni îndurător, milos, bun, a se înduplecà (cf. moale, muià). ZANNE, P. II 211; RĂDULESCU-CODIN, Î. 130, 146. *La inimă m'am muiat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 393. **A-l lăsà (pe cinevà) inima** = a se îndurà, a se înduplecà, a se înlesni. *Miluiți-mă cu cât vă lasă inima. Nu mă lasă inima să-mi vând calul.* TDRG. *Cum te lasă inima să mă lași acum la bătrânețe?* RETEGANUL, ap. TDRG. **Băiat de inimă** = bun, săritor, milos. *Îl roagă pe Iorgu, ca prieten și băiat de inimă, să nu-l lase.* CONV. LIT. XV 114, ap. TDRG. || Răutatea inimei se exprimă printr'o mulțime de calificative: *rău* (s. *cânos*) *la inimă* s. *inimă de fier* (s. *de câne*) s. *inimă haină* (s. *sălbatecă*) etc. *Fata babii erà slută, leneșă și rea la inimă.* CREANGĂ, P. 283. *Baba cânoasă la inimă.* id. 65. *Dacă-i inimă de câne, Tot s'a uità rău la mine.* MARIAN, SAT. 41. *Inima erà de fiere.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 242. *Împăratul Roș având inimă haină, nu se mai sătură de a-vărsà sânge.* CREANGĂ, P. 232. *A izbutit a domoli o inimă sălbatecă.* C. NEGRUZZI, I 47. # *Joacă dracul în inima cuivà:* se gândește la toate relele. ZANNE, P. VI 598.

2°. Sentiment, pasiune. *Copilul ăsta are prea multă inimă* = e prea pasionat s. sentimental.

3°. Fire, caracter, predispoziție naturală. *Cale... ce poate să convie unei inime oneste.* EMINESCU, P. 232. *Toți cu inime ușoare, Toți șagalnici și berbanți.* id. ib. 196.

4°. Instinct, presimțire. *Mâne va venì!... îmi spune inima.* COȘBUC, F. 159. *Pe semne inima le spuneà că spânul nu le este văr.* CREANGĂ, P. 240. *Par'că îmi ziceà inima cevà.* ISPIRESCU, L. 34.

5°. Conștiință, cuget, minte, memorie, amintiri, intenție; p. ext. spirit, isteție, duh (PAMFILE, J. II). *Dzise fărămente întru îrema sa: nu e Dumnedzeu.* PSALT. 19/$_{4}$. *Cugetele îremiei lui.* ib. 57/$_{6}$. *Cugetați în inimile voastre.* CORESI, EV. 55/$_{6}$. *Cela ce inimile tuturor ispitește și socotește.* ib. 2/$_{14}$. *Nice cu inema gândì, nice cu limba a spune.* ib. 89/$_{34}$. *D[u]m[ne]zeu știe însuși carele ispitește tainele inimiei.* EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (1642), ap. GCR. 97/$_{29}$. *Știutoriu de inimi iaste D[umne]dzău.* VARLAAM, C. II 48$_{2}$. *Nice cu urechile au auzit, nice cu inima au gândit.* id. 148$_{2}$. *Nu mi-au trebuit istoric străin să cetesc și să scriu, că au fost scrise în inima mea.* LET. II 196/$_{1}$. *În luna Martie iese din Țarigrad cu inimă asupra Românilor țintită.* P. MAIOR, IST. 216. *Omul beat spune tot ce are la inima sa* = (ce-l preocupă). BARAC, T. 55. *Să lasă.... în voia povățuirilor inimii sale.* MARCOVICI, D. 7/$_{27}$. *Pe mine însă inima nu mă lasă a crede.* C. NEGRUZZI, I 49. *Idei drepte și înalte, Ce în inimile alese ura lor le apăsă, — Voi*

vedeà lumina zilei. ALEXANDRESCU, M. 23. *Din inima lor nu s'a şters purtarea necuviincioasă a spânului.* CREANGĂ, P. 209. || Gând intim al cuivà: *Ţie îmi deschid inima.* ŞĂINEANU, D. U. *Slugei şi femeiei să nu-i spui inima ta* (= tot ceea ce gândeşti). ZANNE, P. IV 588. *Cine-i ştie inima?* = intenţiile ascunse. BARCIANU. **A-l lăsà** (rar: **a-l îndurà**) **pe cinevà inima să...** = a se îndurà. *Îndurà-m'aş, să-mi fac şură, Dar inima nu mă 'ndură.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. **A fi cu inima împăcată** = cu conştiinţa împăcată, liniştită. ZANNE, II 215. (Fam.) **A sta** (s. **şedeà**) **grecește** (s. **călare**) **pe inima cuivà** = a-i cunoaşte toate gândurile tainice, a-i şti toate ascunzişurile sufletului. TDRG. 6°. Curaj, bărbăţie, îndrăzneală. *Întăreaşte îrema ta şi readdă Domnul.* PSALT. 47/$_1$. *Ţineà hătmanii amândoi inime tari* (cf. a ţineà piept), *răspunzând tuturor că vor să tocmească lucrul cu războiul.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Şi-l învăţà să stea tare la inimă* (= să-şi concentreze toată bărbăţia), *ca să poată biruì pe celălalt luptaciu.* ANTIM, ap. TDRG. *Îndemnà pe ai săi dându-le inimă de vitejie.* LET. III 43/$_{19}$. *Numa îi îmbărbătează şi le dà inimă.* BELDIMAN, N. P. I 142. *Mihaiu, fără a pierde inima..., îşi culese puterile din nou.* BĂLCESCU, M. V. 119. *Dimitrie ni prezintă întâiu pe uzurpator stând patru luni la Galaţi... neavând inimă să înainteze către reşedinţa sa.* IORGA, L. I 306. *Da fii mai cu inimă o leacă!* CREANGĂ, P. 130. *Când puterea se sfârşeşte, Inima la ce-ţi slujeşte?* ALECSANDRI, P. P. 125/$_{12}$. *De-oiu fi moartă de beteagă, Mi-oiu face inima 'ntreagă Ş'oiu rugà pe maică-mea Să deschiză fereastra.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 83. *Inima fricoasă, pururea ticăloasă.* ZANNE, P. VIII 45. # **Nu mă trage inima** = nu îndrăznesc, n'am îndrăzneală (I. GOLESCU, C. I), nu am nici un impuls, nici un gust să.... **A-şi luà (o) inimă** s. (mai ales) **inima în dinţi** = a deveni curajos, a căpătà curaj, a se îmbărbătà, a învinge sentimentele de frică s. de teamă, a se hotărî la un pas care cere curaj. Cf. ZANNE, P. II 205. *Luând inemă de la sv[â]ntul, să luptă cu Lie.* DOSOFTEIU, V. S. 86/$_{12}$. *Luând inimă, s'au dus către... Paşa.* MAG. IST. I 227/$_{27}$, cf. BĂLCESCU, M. V. 27. *După o săptămână mi-am luat o inimă şi m'am dus la colonelul H.* I. NEGRUZZI, III 446. *Fata babei atunci şi-a luat inima în dinţi şi a zis.* CREANGĂ, P. 291. *Îşi ia el inima în dinţi şi se duce.* id. ib. 156. **A stricà cuivà inima** = a-i luà cuivà o plăcere pe care se aşteptă s'o aibă. *Nu spuneà toate Leşilor, să nu le strice inimele.* M. COSTIN, ap. TDRG. **A prinde (la) inimă** = a-şi veni în fire, a prinde curaj. ZANNE, P. II 115. *După ce mai prinse niţică inimă, strânse frâul.* ISPIRESCU, L. 18. *Harap Alb mai prinzând o leacă la inimă, încalecă.* CREANGĂ, P. 212. **A-i veni (cuivà) inima la loc** = a prinde (după o spaimă, un moment de descurajare) iar curaj. *Venindu-i inima la loc...* CREANGĂ, C. 192. *După ce dreg* [carul], *le vine inima la loc* (= le vine iar curajul). JIPESCU, ap. TDRG. **A băgà inimă în cinevà** = a-l îmbărbătà. ZANNE, P. II 215. **A-i ţineà cuivà inima** = a-l încurajà, a-l consolà. RĂDULESCU-CODIN, Î. 138. **A se împuţinà cu inima** s. **a i se face (cuivà) inima cât un purece** = a se descurajà, a pierde curajul. *Ia las' jupâneşică, nu te împuţinà cu inima, că tot mai am o leacă de nădejde.* CREANGĂ, P. 125. *Inima se făcuse cât un purice în mine.* ISPIRESCU, L. 304/$_3$. **I-a căzut inima în călcâiu** (s. **jos**) = a se descurajà, a-şi pierde curajul (se zice despre cel fricos şi despre cel amorezat, cf. lat. *animus in pedes decidit*). ZANNE, P. II 216. *Au căzut tuturor inimile gios, cât nime n'aveà nădeajde de izbândă, ce mâhniţi toţii şi înspăimaţi.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. **A i se tăià inima (cuivà)** = a pierde curajul, a fi cuprins de slăbiciune. *Când auzì poruncà asta şi ameninţarea ce-i făcù, i se tăiè inima bietului piciu, p'acì erà să-i vie rău.* ISPIRESCU, ap. DDRF.

7°. Voioşie, energie, însufleţire, putere. *Suflă mai cu inimă, Leano!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Lucrează mai cu inimă! Nu cântă cu inimă.* **Din adâncul inimii** = din tot sufletul, cu tot dinadinsul. *Să suspinăm den adâncul inimiei către cela ce poate spăsì pre noi.* CORESI, EV. 141/$_{36}$. **Cu** (s. **din**) **toată inima** s. **din inimă** s. **cu dragă inimă** = cu tot sufletul, cu toate puterile, cu străduinţă, bucuros, cu mare plăcere. *Întoarceţi-vă către mine cu toată inema voastră.* CORESI, ap. GCR. I 26/$_{12}$. *Să semănăm cu toată inema, ca după aceasta să ne răposăm.* id. EV. 174/$_{12}$. *Mă rog... cu inema toată.* DOSOFTEIU, PS. 29. *Mă supun cu toată inima la slujba Măriei Voastre, stăpână.* CREANGĂ, P. 93. *Se roagă din inimă pentru fericirea părinţilor.* MARCOVICI, D. 3/$_2$. *Spune-mi, bade, din inimă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 271.

[Gen.-dat. articulat *inimei* şi (mai des) *inimii*, plur. şi gen.-dat. nearticulat *inimi* şi (rar şi învechit) *inime*. Şì: (la cei mai mulţi scriitori vechi, adesea — de ex. la CORESI — alături de *inimă*), **înemă** s. f., **înemă** † s. f., **énimă** † s. f. PSALT. 5/$_{30}$, 6/$_{32}$; (în textele rotacizante) **îremă** † s. f. CUV. D. BĂTR. II 120, 123 etc., **íremă** † s. f. CUV. D. BĂTR. II 120, 121 etc., **írimă** s. f. CUV. D. BĂTR. II 121, păstrat până azi în regiunea nordestică (la Apus de Baia-Mare, Zălau, Huedin şi Abrud şi la Miază-noapte de Abrud, Beiuş, Salonta Mare), cf. WEIGAND, LING. ATLAS, nr. 53, VICIU, GL., POMPILIU BIH. 1012, BIBICESCU, P. P. 281, REV. CRIT. IV 144, VAIDA, CABA SĂL., GRAIUL, 58, 63, 65, (la car) H. XVIII 20; **írmă** s. f. şi **érmă** s. f. POMPILIU BIH. 1012, (la car) H. XVIII 20, JAHRESBER. VI 16 (din Pomi şi Cicărlău), IV 264 (din Ponorel). | Diminutive: **inimioáră** s. f. (urmat de *mea, rea*, apare une-ori cu forma articulată *inimioarea*) = inimă mică, fragedă, iubită, vrednică de compătimire; **irimioáră** = ţeavă de soc, care se umple de tort cu ajutorul socalei (= sucalei). H. XVIII 20. *Inimyôră* = corculum. ANON. CAR. *Frageda inimioară se despică de durere.* KONAKI, P. *O inimioară simplă.* PANN, E. I 61. *Albă păsărică... Ce dor greu supune inimioara ta?* ALECSANDRI, P. I 197. *Rău mă doare inimioara.* id. P. P. 197/$_1$. *Taci, mireasă, nu mai plânge, Inimioara nu-ţi mai frânge.* TEODORESCU, P. P. 270^b. *Plânge inimioara 'n mine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 114. *S'au pus* [negură]... *pe inimioara mea.* ŞEZ. I 269/$_8$. *Mult e inimioarea rea.* III 64^b/$_{27}$. *Simţi nu ştiu ce, colea la inimioară.* ISPIRESCU, L. 35. *Bună să-ţi fie inimioarea, sufleţelul mieu.* MERA, B. 292; — **inimúţă** s. f. LB. şi (Banat) **irimúţă** s. f. *Chiar la irimuţa ta, La băgiţa* (= bădiţa) *'n Lipova.* VICIU, GL. *Mi-i inimuţa arsă.* MARIAN, NU. 8. *Plânge-i inimuţa 'n ea.* RETEGANUL, TR. 13/$_5$. *Mândra s'a mâritat... Şi mi-i inimuţa arsă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 99; — **inimiţă** s. f. *Să-i mai vie inimiţă.* PĂSCULESCU, L. P. 171; — **inimúcă** s. f. *Şi vorbeşte cu tătuca, Că rău i-ai rupt inimuca.* MARIAN, Î. 560; — (Banat) **inimúşcă** s. f. = firul pe fucel (bât) de care se leagă cocleţurile. NOVACOVICI, C. B. 11. *Inimuşcă* = «broche de fer qui traverse l'époulin de la navette, fuserole». CDDE nr. 866. | Augmentativ: **inimóiu** s. m. (În Muntenia cu Oltenia) = inima carului. (Cf. inimă I 6°). DAMÉ, T. 9, PAMFILE, I. C. 132, H. XI 283. | Derivate: (< lat. *animosus, -a, -um* «curajos») **inimós (înimós** † LB., cu negativul **neinimos), -oásă** adj. = cu inimă (II 6°), bărbătesc, fără frică, îndrăzneţ, curajos, hotărît, decis; (mai rar) mărinimos, sentimental, cu inimă (II 2°). *Inimos* = cordatus ANON. CAR. *Erà om din firea lui inimos.* LET. I 231/$_2$. *Fiind domn tânăr, desmierdat şi inimos.*

LET. II 209/12. *Românii cei din Dachia... sânt oameni vânoși și inimoși.* P. MAIOR, IST. 34. *Ah! ce voinic inimos!* PANN, E. II 84. *În poporul românesc de rând viază... un inimos avânt de războire.* ODOBESCU, III 559/21. *Vorbele lui limpezi și inimoase.* STURDZA, M. 20. *Ca fată inimoasă ce eră, trebuià să-l apere pe omul năpăstuit.* SLAVICI, ap. TDRG. (Despre o fată care s'a îndrăgostit rău de tot) *Bat'o norocul de fată, prea e inimoasă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Numai el, Teseu, eră inimos.* ISPIRESCU, U. 118/6. *Turma Șalghii cea frumoasă, Ca șoimul de inimoasă.* ALECSANDRI, P. P. 58/7. *Cel inimos cu răbdare biruește orice întâmplare.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 46. (Adverb) *Să muncim mai inimos* = mai cu inimă. DDRF. (Compoziție literară după paleosl. *tęžĭkosrŭdŭ*) **greu-inimós** † adj. = mânios (cu inima). *Fiii oamenilor pără* (= până) *când geru enimoși* (: gravi corde)? PSAL. SCH. 8. Cf. PSALT. 4/16, 4/39; — **inimoșie** s. f. (învechit) = vrednicie, bărbăție (PAMFILE, J. III), curaj. *Cu energică voință și cu inimoșie strămoșească, vom câștigà... dreptur̂ile noastre.* ODOBESCU, III 440/15. *Cu cât nevoile veneau mai grele peste dânsul, cu atât inimoșia lui creșteà.* GANE, ap. TDRG.; — **inimoșește** adv. (neobicinuit) = cu toată inima (II 7°), cu însuflețire, cu curaj. *Mulțumesc prea plecat orcărui pământean și pământence și străinului care s'ar legà să puie inimoșește umăr la greu' nației românești.* JIPESCU, O. 17; — **inimoșà** vb. Ia (rar) = a însufleți, a îmbărbătà, a încurajà, (cu part. adj. **inimoșát,-ă**). *Inimoșați de laudele ce le căpătam.* SBIERA, F. 91; — **inimár(iu), -ă** † adj. = inimos, cu inimă. STAMATI; — (românizare ieșită din uz a lat. *animo, -are, fr. animer*) **inimà** † vb. Ia = a îmbărbătà, încurajà (LB.), animà, (cu part. adj. **inimát,-ă**). *Scopul nostru... nu este de a pune la îndoială nici bunele intențiuni de care se află astăzi inimat corpul nostru profesoral.* ODOBESCU, III 328. Cf. 80, 332, II 404; — **înînimà** vb. Ia = a prinde inimă, curaj; a începe să facă avere (Vâlcea). ZANNE, P. II 206].

— Din lat. **anima, -am** «aer, răsuflare; suflet, viață, spirit». Unele din înțelesurile figurate ale românescului *inimă* continuă sensurile cuvântului latin (cf. și *inimos*, cu înțelesul lui *animosus*), care la noi a înlocuit cu totul pe *cor*, el însuși, în latinește, însemnând și «suflet, sentiment, cuget, curaj» și chiar și «stomac».

INIMAGINÁBIL, -Á adj. *Inimaginable.* — Care nu se poate imaginà, închipuì, neînchipuit. — *N.* după fr.

INIMÁR(IU), -Ă † adj. v. **inimă.**

INIMÁȘ s. a. = **imaș.** PAȘCA, GL.

INIMÉI s. m. pl. v. **iminei.**

INIMÍC, -Ă subst., adj. *Ennemi.* — Subst. Vrăjmaș, dușman, † neprieten. *Inimicii au deschis focul.* | Adj. Dușmănesc, protivnic, cf. ostil. *Idei inimice străinilor.* MAIORESCU, CR. III 110. *Măști rizânde puse bine pe-un caracter inimic.* EMINESCU, P. 180. *Trupele inimice s'au retras.* [Și: (refăcut după amic; adesea în graiul militar, din care a pătruns pe alocuri și în popor) **inamíc** s. m. *Să-i puie cuțitele inamicului.* H. IV 48; **inemíc** † s. m. ARISTIA, PLUT.; — (it. *nemico*) **nemíc** † s. m. *Văzându-l că se alcătuește cu Muscanii și cu alți nemici...* ȘINCAI, HR. 243, 12. | Derivat: (lat. *inimicitia*, idem.) **inimicíție (inamicíție)** s. f. = vrăjmășie, dușmănie; p. ext. ură, rea-voință (COSTINESCU); — (derivat românesc în *-ie*) **inemície** † s. f. = vrăjmășie. ARISTIA, PLUT. POLIZU.]

— *N.* Din lat. **inimicus, -a, -um,** idem.

INIMICÍE † s. f. }
INIMICÍȚIE s. f. } v. **inimic.**

INIMIÓARĂ s. f. }
INIMÍȚĂ s. f. } v. **inimă.**

INIMITÁBIL, -Ă adj. *Inimitable.* — Care nu poate fi imitat.

— *N.* după fr. (lat. **inimitabilis, -e,** idem).

INIMÓIU s. m.
INIMÓS, -Ă adj.
INIMOȘÁ vb. Ia
INIMOȘÉȘTE adv.
INIMOȘÍE s. f.
INIMÚCĂ s. f.
INIMÚȘCĂ s. f.
INIMÚȚĂ s. f.
ÎNINIMÁ vb. Ia
} v. **inimă.**

ININTELIGÍBIL, -Ă adj. *Inintelligible.* — Care nu se poate înțelege, pricepe, neînțeles; cf. obscur.

— *N.* După fr. (lat. **inintelligibilis, -e,** idem).

INIPA(H)ÁR s. m. sing. (Bot., Cul.) v. **ienibahar.**

INÍPĂR, INÍPER s. m. (Bot.) v. **enuper.**

INIȘÓR s. m. }
ÍNIȘTE s. f. } v. **in.**

INÍSTRU s. m. (Bot.) = **drobiță** (Genista tinctoria). PAMFILE, S. v. 96.

— După germ. **Ginster.** TDRG.

INÍȚĂ s. f. v. **in.**

INIȚIÁ vb. Ia (*S'*) *initier.* — Trans. și refl. A (se) introduce în lucruri necunoscute (de ex. în primele noțiuni din domeniul științei, artei etc.) sau în lucruri secrete, oprite (de ex. în practice mistice, în dragoste etc.), cf. a (se) pune la curent s. la punct. *Cu toată sarcina ingrată de a iniția doi copii... în tainele trigonometriei...* C. PETRESCU, Î. I 12. [Pronunț. *-ți -a* și *-ția.*] Adjective: **inițiát, -ă** (cu negativul **neinițiat**) (adesea substantivat) = introdus în lucruri necunoscute, secrete, p. ext. (contrariul lui *agiamiu*) deprins cu cevà, pricepător. *Fusese (Tudor) inițiat de Sava și de Olimpie...* GHICA, S. 100. *Să nu se crează de către public — mai puțini inițiat în ale mișcării literare — că ar fi în citațiunea de mai sus o falsificare.* CARAGIALE, N. S. 30/12. *Este inițiat în diferitele faze ale intrigei...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 12; — **inițiatór, -oáre** = care inițiază. MAIORESCU, D. III 226. | Abstracte: **inițiáre (inițiére)** s. f.; = acțiunea de a iniția pe cinevà; ceremonia prin care cinevà este introdus în misterele unui cult, în secretele unei asociații etc.; — (mai rar) **inițiát** s. a. = inițiare. | Familia: (după fr. *initial*, lat. *initialis, -e,* idem) **inițiál, -ă** adj. = care începe s. cu care se începe cevà, începător, cf. primordial, primitiv; (substantivat) **inițiálă** s. f. = literă cu care se începe un cuvânt, spec. literă (mare) începătoare a unui nume. *Amestecul ajunse la o anumită dată așà de puternic, încât cureniul inițial păreà pierdut.* IORGA, L. II 79. *A iscălit cu inițialele. Inițialele acestei cărți erau scrise ciudat.* EMINESCU, N. 44. *Iuțeală inițială; capital inițial;* — (după fr. *initiative*) **inițiativă** s. f. = facultatea, libertatea de a începe; însușirea de a fi gata să întreprinzi cevà de la sine; spec. dreptul de a face propuneri. *Inițiativa luată de prea fericirea voastră...* URICARIUL, X 369/14. *N'am*

experiență, n'am elocință, n'am inițiativă. ALECSANDRI, T. 1734. *Am câștigat prin buna inițiativă.* MAIORESCU, D. II 133. *D. librar Socec s'a grăbit din propria inițiativă a-mi oferì hârtia.* HASDEU, I. C. IX. *Inițiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramure ale puterii legislative.* HAMANGIU, C. C. XIX. *Proiect de lege din inițiativă parlamentară. Spirit de inițiativă. A luà inițiativa.*]

— *N.* Din lat. **initio, -are** «a începe».

INIȚIÁL, -Ă adj. } v. **inițià.**
INIȚIATÍVĂ s. f. }

ÎNIUTÁT, -Ă adj. } v. **iuți.**
ÎNIUȚÍ ♦ vb. IV^a }

ÎNJÂMBÁ vb. I^a. v. **jîmbà.**

ÎNJÂRDÁ vb. I. *Exciter, pousser* à. — (Transilv.) A aținà, a jidărì. *Dă-le pace, nu-i mai înjârdà, că de loc (= îndată) să bat!* VICIU, GL.

— Sensul originar pare a fi fost «a bate [cânele] cu joarda s. jârdia» și deci se poate să avem a face cu un cuvânt înrudit cu paleosl. *žrŭdĭ* «prăjină».

ÎNJĂRDĂLUÍ vb. IV^a refl. *Reprendre des forces, se remettre.* — A se îndreptà din o boală, a se întremà. *S'a mai înjărdăluit* = s'a mai întrarmat, s'a mai îndreptat de slăbiciunea de boală. ȘEZ. IX. 156.

ÎNJÂRJÍ vb. IV^a (*S'*)*encourager.* — Trans. și refl. *Înjarjî* = a prinde s. da curaj, a (se) încurajà (Straja în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Cu rostire dialectală: *înjarjî.*]

— Pare a fi *îndârjì*, cu asimilarea *d-j > j-j* (poate prin apropiere de *jidărì, înjârdà*).

INJECTÁ vb. I^a. (Med.) *Injecter.* — A introduce, cu ajutorul unui instrument anume făcut pentru aceasta, un lichid medicamentos într'o cavitate a corpului (vână, rană, mușchi) s. sub^t piele. [Adjective: **injectát, -ă** = (lichid) care a fost introdus într'o parte a organismului; (despre ochi) roșu și congestionat din cauza îngrămădirii sângelui. *Erà cu ochii injectați de oboseală.* C. PETRESCU, Î. II 44. | Abstracte: **injectáre** s. f., **injectát** s. a. = acțiunea de a injectà. | Familia: **injectór** s. a. = aparat cu ajutorul căruia se injectează un lichid; — (fr. *injection*, lat. *iniectio, -onem*) **injécție** s. f., (rar) **injecțiúne** s. f. (Med.) = acțiunea de a injectà; lichidul injectat. *S'a vorbit... de injecțiunile d-rului Koch în contra marelui flagel al ofticei.* MAIORESCU, D. IV 482. *Injecțiuni ipodermice* (BIANU, D. S.), *intravenoase, subcutanate.*]

— După fr. (lat. **injecto, are,** din *in* și *jacere* «a aruncà în...»).

ÎNJGHEBÁ vb. I(a) *Arranger, fabriquer à la diable, improviser.* — Trans. A face din mai multe părți (bucăți, fragmente) în mod provizoriu un lucru, a compune s. a construì cevâ din lucruri fără preț (din nimica toată), cf. înciripà, înciocălà, îndrilà, închipà, îmbredelì, îndrugà; p. ext. a alcătuì, a constituì, a pune la cale, a organizà (o societate) la repezeală, din elemente deosebite și cam nepotrivite, a începe (o acțiune), a pornì (o petrecere) fără multă pregătire, mai mult improvizând. *Dolgorucii* [care] *priveau mai mult la partnicul lor interes decât la al patriei, înjghebară o partidă contrarie.* C. NEGRUZZI, II 145/$_{28}$. *În contabilitate, inventarul ne arată cu lămurire toate lucrurile ce înjghebează capitalul cu care ne apucăm de gospodărie.* I. IONESCU, C. 246. *Mai pe urmă și-a înjghebat și o căruță.* CREANGĂ, P. 139. *Acum se vedeà că înjgheabă pereții laterali ai unei cutii.* C. PETRESCU, Î. II 182. *În vreme ce nuntașii au înjghebat danțul...* SEVASTOS, N. 159/$_9$. *În satul Dolhasca, flecăii îmblă cu capra, pe care o înjgheabă astfel...* ȘEZ. III 181$_{15}$. *Cum ține a-și înjghebà nunta.* ib. III 183/$_{30}$. *Tot dracu' lucrase un car în casă; îl înjghebase tot cum trebue, dar nu-l puteà scoate afară, din pricină că nu încăpeà pe ușă.* ib. 24^1/$_2$. *A înjghebat o afacere.* DDRF. [Prez. ind. *înjghéb* și *înjghebéz.*] Abstracte: **înjghebáre** s. f., **înjghebát** s. a. = construire, alcătuire (din mai multe bucăți), constituire (la repezeală, din elemente nepotrivite). *Robinson se află adeseori în strâmtorire la înjghebarea lucrurilor de care aveà trebuință.* DRĂGHICI, R. 78. *Fiecare din public ar puteà contribuì... la înjghebarea desgustătorului mozaic.* GOGA, Ț. N. VI 1378. *Înjghebatul hăiteilor și a harabalelor.* I. IONESCU, C. 125. *Așà-s de cu iscusință la înjghebat palavrele...* SEVASTOS, N. 332/$_5$; — **înjghebătúră** s. f. = alcătuire, constituire; construcție provizorie. *Șura, o înjghebătură din scânduri vechi.* NĂDEJDE, ap. TDRG. | Adjectiv: **înjghebát** (cu negativul **ne(î)njghebat), -ă** = alcătuit, constituit, construit, format; pus la cale (NOVACOVICI, C. B. 11). *Se văzù 'n lume urzindu-se colibi, sate, Cu adunare de oameni și popoare înjghebate.* KONAKI, P. 299. *Plugurile sânt înjghebate.* I. IONESCU, C. 230. *Amice... tu, cel dintâiu, o predai astăzi* [arta vânătoarei] *cetitorilor români, înjghebată în regule mai mult sau mai puțin riguroase.* ODOBESCU, III 13/$_5$; — **înjghebătór, -oáre** = care înjgheabă. | Derivat: **înjghebălui** vb. IV^a refl. = a se căpătuì cu cevà, a-și face rost de cevà, a-și procurà cevà. *Să duce prin sat, doară s'a 'njghebăluì de la cinevà cu boi.* SEVASTOS, P. 102.]

— Derivat din **jgheab** cu pref. **în-.** După TDRG., sensul originar ar fi «a compune din mai multe părți, cum se compune un scoc (jghiab) de scânduri». Mai probabilă e explicarea lui ȘĂINEANU, D. U., care crede că la început cuvântul făceà parte din tehnica morilor, însemnând: «a duce apa în jgheabul de la moară» și deci «a o concentrà».

ÎNJGHEBĂLUÍ vb. IV^a } v. **înjghebà.**
ÎNJGHEBĂTÚRĂ s. f. }

ÎNJITNICÍ vb. IV^a v. **înjitniță.**

ÎNJITNIȚÁ vb. I. *Engranger.* — (Neobicinuit) A duce, a băgà, a înmagazinà în jitniță. DICȚ. [Și: **înjitnicì** vb. IV^a. POLIZU. | Adjectiv: **înjitnițát, -ă.** DICȚ. | Abstract: **înjitnițáre** s. f. DICȚ.]

— Derivat din **jitniță,** cu pref. **în-.**

ÎNJOBENÁT, -Ă adj. v. **joben.**

INJONCȚIÚNE s. f. v. **injuncțiune.**

ÎN JÓS adv. v. **jos.**

ÎNJOSÍ vb. IV^a. 1°. *Abaisser.* 2°. *Diminuer* (le prix). 3°. (*S'*)*abaisser,* (*s'*)*avilir.*

1°. (Rar, învechit) Trans. A lăsà, a coborî în jos. *Ne muncirăm foarte mult ca să josim vetrelile.* GORJAN, H. IV 47. (Cf. și înjosit, înjosat).

2°. Fig. Trans. A scădeà, a micșorà prețul unui obiect. COSTINESCU.

3°. Fig. (În clasele culte, după fr. *abaisser,* germ. *erniedrigen*) (Trans. și refl.) A (se) degradà, a (se) umilì. *Această oaste... e aceea ce a îngiosit de atâtea ori trufia semilunii.* C. NEGRUZZI, I 168.

[Și: (neobicinuit) **înjosà** vb. I = a lăsà, a coborî în jos (cf. înjosat); **josì** vb. IV^a. | Abstract: **înjosíre** s. f. = decădere, degradare, umilire. *Vedem mărirea căzută 'n îngiosire și eroismul sacru plătit cu umilire.* ALECSANDRI, P. III 475. *Înjosirea*

ideilor este întrecută numai de cacofonia limbei. MAIORESCU, CR. I 79. | A d j e c t i v e: **înjosít (înjosát, josít, negativ ne(î)njosít), -ă**= coborît, așezat mai jos, situat în vale; scăzut (în ceea ce privește prețul unui obiect), depreciat, ieftin; decăzut, degradat, umilit, ordinar, trivial. (Ad 1°) *În locurile cele îngiosate de puține ori crește vin bun.* ECONOMIA, 145. *Văzurăm o insulă... prea înjosită.* GORJAN, H. II 6; (ad 2°) *A vinde rachiul cu prețul îngiosit.* URICARIUL, VIII 135/20; (ad 3°) *Această dare a negustitorilor... privind-o josită cu totul.* ib. XIV 15/2. *Nu erau acum decât niște sclavi îngiosiți.* C. NEGRUZZI, I 275. *Multe expresii înjosite.* MAIORESCU, CR. I 324. *Și el singur se simțeà înjosit, murdar, nevrednic de dragoste.* TEODOREANU, M. II 48. *Țiganul — această ființă înjosită.* ȘEZ. I 213;— **(în)jositór, -oáre** adj. =care înjosește, degradează, umilește. *Prindeți la inimă! Lepădați-vă josítoarea slugărie!* ODOBESCU. I 110/7. *Ce situație injositoare se ascundeà sub ele!* IORGA, L. II 607.]

— Derivat din loc. adv. **în jos.** Cf. î n j o s o r ì, d e j o s ì.

ÎNJOSORÁ vb. Ia v. **înjosorì.**

ÎNJOSORÍ † vb. IV = **înjosì** (3°) (la unii scriitori din a doua jumătate a veacului trecut; ieșit din uz). *Iar pildele și cumpătul când omului lipsesc, În viții fac orice talent să se înjosorească.* OLLĂNESCU, H. O. 290, cf. A. P. 30. [Și: **înjosorà** vb. I. D. ZAMFIRESCU, **josorá** vb. Ia; (< **joscior*, diminutiv din *jos?*) **josciorà** † vb. Ia. COSTINESCU. (+ *pogorî*) **înjosorî** vb. IVa; **josorì** vb. IVa. | A d j e c t i v : **înjosorít (josorít), -ă** = înjosit (3°). *Nici virtutea cea măreață când odată e pierdută, Nu se mai întoarce 'n pieptul omului înjosorit.* OLLĂNESCU, H. O. 195. *Cum te-ar răsplăti cel întâiu fiu, cum te-ar scoate la lumină din josorita pulbere, care nu se potrivește cu nobleța ta?* I. NEGRUZZI, V 191. | A b s t r a c t : **înjosorîre (înjosorîre, înjosoráre** POLIZU, **josoráre** BARCIANU) s. f. = umilință, degradare. *Gradul de înjosorîre vazală, la care ajunsese mândra Polonie față cu Poarta vazală...* HASDEU, ap. TDRG.]

— Derivat din **în jos** după modèle ca *ajutorà* (*ajutorì*).

ÎNJOSORÎ vb. IVa v. **înjosorì.**

ÎNJUDECÁRE s. f. v. **judecà.**

ÎNJUGÁ vb. I. 1°. *Mettre au joug.* 2°. (*S'*)*atteler* à un travail. 3°. *S'asservir.* 4°. *S'allier, s'associer.*

1°. T r a n s. (Complementul este — în mod normal — boul; construit cu prep. l a, rar cu î n) A pune boii în (= la) jug, ca să tragă (la plug s. la car). *Cinevà gândacii îngiugând, pământul ca cu boii în plug să are.* CANTEMIR, IST. 93. *Împlu un car plin cu tăvălici... și îngiugă în car doi boi și dau foc tăvălicilor.* HERODOT, 228/20. *Luând de acolo oameni, fie nemeși sau proști... îi înjugau și arau lanuri.* C. NEGRUZZI, I 246. *Nu-l înjugi așà cu buna pe viței.* COȘBUC, B. 78. *Satele Boiștea și... înjugă numai boi ungurești la carele lor.* CREANGĂ, A. 72. *Să-i înjuge* [pe boi] *repede și să s'apuce de arat.* SBIERA, P. 190/23. *Înjugă patru boi la plug și plecă la arat.* CĂTANĂ, P. II 13. *Nici n'am bouleni să 'ngiug.* ȘEZ. IV 135b/10. # *A înjugà boii la car* = a începe o treabă, a se porni. ZANNE, P. V 130. | F i g. *Până când... oarba tirănie... la caru-i de trufie să ne 'njuge?* ALECSANDRI, P. II 7. || P. e x t. (Complementul e carul și plugul). *Și au și îngiugat carele dimineața.* LET. II 201/3. *Plugușorul înjugaiu, Neagră brazdă răsturnaiu.* GCR. II 345. *Un plug mare că prinseiu Și c'un bou îl înjugaiu.* ALECSANDRI, P. P. 160.

2°. F i g. (Despre oameni) T r a n s. și r e f l. A (se) angajà cu tot dinadinsul la un lucru greu, cf. î n h ă m à. *S'a înjugat la un lucru prea greu pentru puterile lui.*

3°. † R e f l. (Construit cu dativul) A se face sclavul cuivà, a se supune. *Iară cine se înjugă grijiei și voroaveei.* CORESI, EV. 401/35.

4°. R e f l. (Construit cu prep. c u) A se unì (precum se unesc doi boi în același jug), a se alià, a se întovărășì; f i g. a se împrietenì (ZANNE, P. V 339). *Schiții îngiugându-es cu H-rulii...* CANTEMIR, HR. 212/15. *Că ca mâne să căutați cu moartea să vă 'njugați.* MARIAN, Î. 312. *Nu te 'njugà cu el*=nu-ți face de lucru (întovărășindu-te) cu el. DDRF.

[A b s t r a c t e: **înjugáre** s. f. = acțiunea de a înjugà. (Ad 1°) *A boilor înjugare.* CORESI, EV. 304/4; (ad 4°) *Și astăzi mare înjugare are o la Italiani cu u.* P. MAIOR, IST. 132; — **înjugát** s. a. (Ad 1°) *Amândoi* [*boii*] *cum sânt mai buni de înjugat la car.* CREANGĂ, P. 38; — **înjugătúră** s. f. = pereche de vite prinse la (același) jug. *Le erà casele pre descălecătura, unde se cheamă a înjugăturii* (: τοῦ ζεύγματος). BIBLIA (1688) 206,2. *Sânt locuri de acèle unde măcar că se află văi, dară sânt foarte strâmte, pietroase și stâncoase, care nici cu un fel de înjugătură nu este cu putință a se călcà.* COD. SILVIC, 45. [A d j e c t i v e: **înjugát** (cu negativul **ne(î)njugat), -ă,** (în poezia pop. și diminutivul) **înjugățél, -eà** = (bou) pus, prins la jug, (car, plug); cu boi prinși în jug; † supus; împreunat, întovărășit. *Că și... această viață a noastră cu mai multă trudă înjugată iaste.* CORESI, EV. 27/29. *Înjugați să fim... acestor doao bunătăți.* ib. 277/36. *Boi... înjugați doi câte doi.* ALECSANDRI, P. II 104. *Se încunjură atât plugul cât și vitele înjugate la dânsul de trei ori cu tămâie.* MARIAN, S. II 175. *Lași boii înjugăței Și mergi în crâșmă să bei.* ȘEZ. III 60/6, cf. MARIAN, NU. 75; — **înjugătór, -oáre** adj. = care poate fi pus la jug; de înjugat. *Boi înjugători* (: couples de bœufs) *cumpăraiu cinci.* CORESI, EV. 414/13, cf. 334/31. *Și o sută de mii de boi înjugători.* ALEXANDRIA, 125. (Substantivat) **înjugătór(iu) (jugătóriu †)** s. m. = bou de înjugat, bou pentru munca câmpului. *Iară de va da neștine aproapelui său înjugătoriu, au viței, au oaie...* BIBLIA (1688) 55. *Călare fiind pe jugătoriu.* ib. ap. TDRG.]

— Din lat. **jugo, -are** «a pune la jug, a unì»; compus cu pref. **în-** (după locuțiunea *în jug*).

ÎNJUGĂȚÉL, -EÀ adj. v. **înjugà.**

ÎNJUMĂTĂȚÁ vb. Ia v. **înjumătățì.**

ÎNJUMĂTĂȚÌ vb. IVa. 1°. *Partager, diviser, couper eu deux. Réduire de moitié.* 2°. *Remplir à moitié. Arriver à la moitié.* 3°. *Mêler par moitié.* 4°. *Manger les mots; interrompre.*

1°. T r a n s. A împărți în două jumătăți; a tăià (desface, rupe etc.) în două, cf. p r e m i e z à. *Să le înjumătățească* [lemnele], *doar va închipuì două măldace.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *A înjumătățit averea și a împărțit-o între cei doi fii ai săi.* | P. e x t. A reduce la jumătate, a diminuà, a decimà (cf. j u m ă t ă ț i t).

2°. T r a n s. (Despre un vas) A umpleà pe jumătate. *Paharul Turcului... Cu catran să-l cătrănești, Și cu spirt să-l împlinești... Păhărelul Marcului Cu miere mi-l îndulcește, Cu apă-l jumătățește.* TEODORESCU, P. P. 664b. *Poloveacul* (= căldarea) *de-l scoteà Și'n hasnà că-l răsturnà, D'abià o 'njumătățeà.* PĂSCULESCU, L. P. 248.

Paharul meu Cu vin să-l înjumătățești, Cu apă să-l împlinești. ib. 267. | Fig. (Despre viață) A împlini pe jumătate, a ajunge la jumătate, a se trece de jumătate. *Nu vor îngiumătăți* (: îngiumătățâ CCR. I 367/4) *dzilele sale.* PSALT. (HUR.) 106/38. *Înjumătățindu-se* (= trecând pe jumătate) *praznicul...* EVANGHELIE (1894), ap. TDRG.

3°. Trans. (Despre bucate) A amestecà pe din două, a îndoì (cf. înjumătățit).

4°. Trans. (Despre cuvinte) A rostì numai pe jumătate, a mâncà cuvintele, p. ext. a întrerupe, (cf. înjumătățit).

[Și: **jumătățì** vb. IV[a]; **înjumătățà, jumătățà** vb. I[a]. PSALT. 106/39, LB. | Abstracte: **înjumătățire (îngiumătățire, înjumătățâre, jumătățire, jumătățâre)** s. f. = acțiunea de a înjumătățì, împărțire în jumătate; jumătate. *Plătind locuitorii birul lor la fiește*care *îngiumătățire a trei luni... știind fiește*care *ce are să dea,... își va pune în rânduială petrecerea sa* (a. 1804). URICARIUL, I 23/13. *Îngrădit cu îngiumătățarea apei Moldovei.* ib. III 268/27. *Înjumătățirea postului* = miezii-păresii. BARCIANU. | Adjectiv: **înjumătățìt (înjumătățât** LB., **jumătățìt), -ă** = împărțit în două părți egale, în două jumătăți; rămas, redus numai la jumătate; amestecat pe din două; p. ext. diminuat; întrerupt. *Va fi omul înjumătățat, a se adauge oare* (= sau) *spre bine, oare spre rău.* CORESI, EV. 99/29. *Țara Moldovii care erà înjumătățìtă și luată de Leși...* LET. II 81/27. *Cuvinte înjumătățite* (= întrerupte) *de suspinuri.* BELDIMAN, N. P. I 135. *Bucate fierte cu apă și înjumătățite* (= amestecate) *pe din două, cărnuri și zarzavaturi.* PISCUPESCU, O. 195. *Ceaiuri calde de izmă, înjumătățite cu lapte dulce.* id. ib. 183. *Din cuvintele cele înjumătățite* (= rostite pe jumătate), *nimic... n'au înțeles.* DRĂGHICI, R. 225. *Vorbe 'njumătățite, rupte.* PANN, E. I 65. *O ceată păgână Scăpat-au peste Nistru Amar jumătățìtă* (= diminuată, decimată). ALECSANDRI, P. III 369].

— Derivat din **jumătate**, cu pref. **în-**.

INJUNCȚIÚNE s. f.. *Injonction.* — Impunere, ordin formal, expres, presiune făcută asupra cuivà. *Alegătorii au respuns injoncțiunilor consulatului, respingând candidaturile oficiale.* GHICA, S. 638. [Și (cu pronunțare franceză): **injoncțiúne** s. f.]

— *N.* după fr.

ÎNJUNGHIÁ vb. I. 1°. *Pointer, égorger, saigner, tuer; trancher.* 2°. *Sacrifier.* 3°. *S'égorger.* 4°. (En parlant d'une douleur. *Poindre.*

1°. Trans. A vârî un junghiu (= pumnal), un cuțit s. altă armă ascuțită în cinevà; spec. în gâtul unui animal, spre a-l ucide; p. ext. a tăià (o vită). *Aduceți viețelul hrănit de-l jungheați.* CORESI, EV. 21/29. *L-au giunghiat paşa cu hangerul în pântece și în gură.* COSTIN, ap. TDRG. *Și pre alții mulți i jungheà ca vitele.* MOXA, 378. *Junghiaiu de-a-rândul și mic și mare.* ZILOT, CRON. 348. *Fieșteșice musulman este dator să junghe berbece la această zi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/37. *Viețuitoarele acele, care le junghem pentru hrana noastră.* ȚICHINDEAL, F. 119. *Oh! înjunghe-mă tu, tu ești mai tânăr.* C. NEGRUZZI, I 164. *Slujitorii îi înjunghe și-i despinteca* [pe mistreții uciși]. ODOBESCU, III 110/21. *A înjunghiat cu cuțitul de la brâu și a culcat la pământ ursul.* id. III 48/12. (Refl. = pasiv). *În vechimea sfântă se junghiau odinioară Virginele.* EMINESCU, P. 306. *Paloșul... În Mogoș îl azvârleà Și prin inimă-l giunghià.* ALECSANDRI, P. P., ap. TDRG. *Genunchiatu-o-am Și 'njunghiatu-o-am... Și tăiatu-o-am.* TEODORESCU, P. P. 70b. | (P. anal.) (Despre bostan, pepene, harbuz, în care se vâră cuțitul cu vârful, ca în gâtul unui animal, înainte de a-l tăià) *Am înjunghiat câțivà harbuji într'ales.* CREANGĂ, A. 127.

2°. † Trans. A sacrificà, a jertfi. *Și îngiunghiară fiii săi și fiele sale dracilor.* PSALT. (SCH.) 226/8.

3°. Refl. A se sinucide, a se omorî (cu o armă ascuțită). *Și îmi dați cuțit în mână să mă înjunghiu de necaz!* KONAKI, P. 55. *Șarlota ta nici a murit, nici s'a înjunghiat.* C. NEGRUZZI, I 63. || (Prin exagerare) *A se (în)junghià de râs* (s. *a râde)* = a zâmbì. *La fiecare vorbă să 'njunghcà a râde* (glosat prin: se zâmbeà a râde). GRAIUL, I 360 (Tulcea).

4°. Refl. (impersonal, ca n.-grec. με κόφτει PAPAHAGI, P. A. 153). *Mă (în)junghe* = simt o durere acută, un junghiu, într'o parte a corpului, spec. în piept.

[Prez. ind. *înjunghiu* (prin Maramureș, cu despalatalizare, *giund* ȚIPLEA, P. P.), *înjunghi, înjunghe, înjunghem...*, *să înjunghe* (Maramureș: *să giundă*). *Iosâp ș'o pus un gând rău, să giundă pe frate-său.* ȚIPLEA, P. P. 28. | Și: (mai mult în limba veche): **junghià** vb. I. | Abstracte: **înjunghiáre (înjunghiére), junghiáre (junghiére)** s. a. = acțiunea de a înjunghià, de a tăià; ucidere, omor; † ospăț după uciderea unei vite; † sacrificiu, jertfă. *Și îngrășatu-vă îrema voastră ca întru dzua giunghierii* (= de ospăț N. TESTAMENT 1648; jungherii BIBLIA 1688). COD. VOR. 132/7. *I fu milă de junghearea lor.* MOXA, 375/6. *Giunghiarea sv[ân]tului Zaharia.* DOSOFTEIU, V. S. 8. (Figură etimologică) *Junghiară în ziua aceaia junghieri* (θύματα = jertfe) *mari.* BIBLIA (1688) 353. *Jărtvă și junghiiare deplin te-ai adus prè tine.* MINEIUL (1776) 119[1]/1. *Nici suspinuri, Nici a inimei junghiere, N'aduc milă, ci tot chinuri.* KONAKI, P. 135. *Îndeletnicindu-se întru junghiarea celuilant.* DRĂGHICI, R. 166. *O înjunghere s'a întâmplat aseară pe strada Radu-vodă* (= un om a înjunghiat pe altul). TDRG.; — **înjunghiát (junghiát)** s. a. = înjunghere, † sacrificiu, jertvă. *Bucatele giunghiatelor idoleşti.* DOSOFTEIU, V. S. 71; — **junghietoáre** s. f. = înjunghiere, sacrificiu. *Cuțit de junghiătoare și streang de spânzurătoare.* TEODORESCU, P. P. 405; — **înjunghetúră** s. f. = înjunghere; junghiu. BARCIANU, (cf. junghetură). | Adjective: **înjunghiát (junghiát), -ă** = lovit, străpuns cu o armă ascuțită; tăiat, ucis, omorît, sacrificat. *Trupul lui Hangerli, înjunghiat și decapitat...* IORGA, R. C. I 60; — **înjunghietór (junghietór), -oáre** = care înjunghie; care ucide, omoară, sacrifică; care produce junghiuri. *Duse cuțitul... în casa Despincăi, ca să cază vina asupra ei,... ca pe una ce se va socoti de junghetoare.* GORJAN, H. IV 207. *Fugi junghiu înjunghietor, că te 'mbrac în haine de fuior.* ȘEZ. VII 55. (Substantivat) **junghietór (junghetór)** s. m. = om a cărui meserie e să înjunghe, să taie animalele, cf. călău, haham (2°) (POLIZU); s. a. [cu plur. *junghetoare*] † altar pe care se face sacrificiul. *Două ființe ce semănau una cu alta, cum seamănă cruntul junghetor cu jertfa nevinovată.* ODOBESCU, ap. DRGF. *Avraamŭ îrălță Isac, fiulu său, spre giunghietoriu* (= oltariu N. TESTAMENT 1648; jârtavnicŭ. BIBLIA 1688). COD. VOR. 121/5.].

— Din lat. **jugulo, -are** «a tăia gâtul», la care s'a adăogat pref. **în-**.

ÎN JUR loc. adv. v. **jur**.

ÎNJURÁ vb. I. 1°. *Injurier, insulter, jurer.* 2°. *Dire du mal* de qqn.

1°. Intrans. și trans. A spune cuvinte profanatoare la adresa celor sfinte; a-și vărsà

mânia pe cinevà insultându-l cu cuvinte grele, (în Mold.) a suduì, cf. ocărî, ofensà, insultà. *El tremease să-l cheame la judecată. Postelnicul nu mearse, ce încă-l înjură.* MOXA, $372/_{12}$. *Cela ce va înjurà* (MOLD. suduì) *sau va vătămà pre soli, acela iaste ca şi furul ce fură besearica.* PRAV. (MUNT.) 265. *Din dinţi strânge şi înjură.* BARAC, A. 62. *Şi tot înjurându-i mereu, îi porniră.* BĂLCESCU, M. V. $393/_{25}$. *Pe mine toţi mă 'njur(ă).* ALEXANDRESCU, M. 286. *De multe ori gluma înjură muma.* PANN, P. V. I 24. *Calicului să-i dai toată săptămâna, şi să nu-i dai sâmbăta, te înjură.* ZANNE, P. V 115. *Când te'njură oarecine, mulţumeşte-i că nu te bate.* I. GOLESCU, ib. VIII 56; cf. II 119; IV 600. | (Prin prep. de se arată persoana s. obiectul care se profanează cu vorbe injurioase) *Ce neam înjură, ca noi, de leage, de cruce... şi de toate tainele Sfintei Biserici?* ANTIM, ap. IORGA, L. I. 430. *Cine înjură de cruce Ca ea o să se usuce,* se spune pentru omul fără frică de Dumnezeu. ZANNE, P. VI 531.

2°. A vorbi de rău, a bârfì pe cinevà. *Unul în dos te-a 'njurat.* — *«În lipsa mea puteà să mă şi bată».* ZANNE, P. II 119.

[Adjective: **înjurát** (cu negativul **ne(î)njurat**), **-ă** = care a fost insultat cu înjurături. (Substantivat) *Cela ce va înjurà pre un om... acela se va pedepsì... ca şi când are înjuratul de faţă.* PRAV. 872; — **înjurătór, -oáre** = care înjură, suduitor. *Cela ce trimite pre altul să îndeamne pre neştine să înjure... se va certà ca şi un înjurătoriu* (MOLD. suduitoriu). PRAV. (MUNT.) 875. | Abstracte: **înjuráre** s. f. = acţiunea de a înjurà; sudalmă, cf. injurie. *Despreţuesc înjurarea.* C. NEGRUZZI, I 211; — **înjurát** s. a. = înjurare. *Dacă-i vorba pe'njurat, apoi ca Românul mai rar cinevà să 'njure;* — **înjurătúră** s. f. = înjurare; vorbele cu care înjuri pe cinevà, sudalmă, cf. injurie, ofensă, insultă. *Pentru zâmbetul copilului său aveà totdeauna o înjurătură şi pentru scâncitul lui o palmă.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Pe 'njurături se puneà, Văile de-mi răsunà.* TEODORESCU, P. P. 602. *Neamţu crede'n băutură Ş'Unguru 'n înjurătură.* ZANNE, P. VI 227.]

— Din lat. **injurio, -are** «a tratà pe cinevà în mod brutal», (apropiat de *a jurà*). Cf. injurie.

ÎNJURĂTÚRĂ s. f. v. **înjură.**

INJURIÁ vb. Ia v. **injurie.**

INJÚRIE s. f. *Injure.* — Vorbă ofensătoare, cuvânt de ocară; cf. înjurătură, sudalmă, insultă. *Violenţa dusă până la injurii.* MAIORESCU, Cit. III 52. *Îi trebuià o frază tare, obraznică, aproape o injurie şi o găsì.* SANDU, D. N. 239. *Injurii grave.* [Pronunţ. *-ri-e.*] | Derivate: (fr. *injurier*, lat. *injurio, -are*) **injurià** [*-ri-à*] vb. Ia = a spune cuivà cuvinte ofensătoare, cf. ocărî, suduì (şi dubletul) înjurà. | Adjectiv: (fr. *injurieux*, lat. *injuriosus, -a, -um*) **injuriós, -ă** [*-ri-os*] = ofensător, insultător, de batjocură. *Cuvinte injurioase*).

— *N.* din lat. **injuria, -am** «nedreptate».

INJURIÓS, -OÁSĂ adj. v. **injurie.**

INJÚST, -Ă adj. *Injuste.* — Care nu este just, nedrept. *Judecată, sentinţă injustă.* [Familia: (fr. *injustice*, lat. *injustitia*) **injustíţie** s. f. = nedreptate. *Idei de injustiţie şi de arbitrar.* MAIORESCU, D. I. 175.]

— *N.* după fr. (lat. **injustus, -a, -um,** idem).

INJUSTÍŢIE s. f. v. **injust.**

ÎNLĂCRĂMÁ vb. Ia v. **lăcrămà.**

ÎNLĂCRÁT, -Ă adj. *Enfermé dans une caisse.* — Închis în ladă: *Câte-i trăbuià, Tăte l-aş aveà În ladă 'nlăcrate* (Dânsuş). DENSUSIANU, Ţ. H. 118.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **înlăcrà,** derivat din **lacră** (= *raclă*), cu pref. **în-.**

ÎNLĂCRÁT, -Ă adj. (Arbre) dont les rameaux s'étendent sur les côtés. *Quadrillé.* — Cu crengile crescute în lături. DENSUSIANU, Ţ. H. 321. | (Despre scoarţe, macaturi, aşternuturi) Ţesut în ochiuri (romburi) s. cadrilat. CIAUŞANU, V.

ÎNLĂCRIMÁ vb. Ia v. **lăcrămà.**

ÎNLĂNTRU † adv. v. **înăuntru.**

ÎNLĂNŢUÍ vb. IV(a) 1°. *Enchaîner.* 2°. *Entourer.* 3°. *Enchaîner; se succéder.* — (Se întrebuinţează aproape numai în sens figurat).

1°. Trans. (Prin asemănare cu sclavul legat în lanţuri) A încătuşà, a nu da voie să se manifeste. *Şi cu ce drit vrei să-mi priveghezi purtările... şi să-mi înlănţueşti voile?* C. NEGRUZZI, III $146/_{14}$. | A captivà, a subjugà. *A înlănţuì inimile.* ŞĂINEANU, D. U.

2°. Trans. (Prin asemănare cu lanţul care cuprinde şi strânge obiectul legat) A strânge bine de jur împrejur. *Şi 'nlănţuindu-mi gâtul cu braţe de zăpadă...* EMINESCU, P. 202. *Las' să-ţi înlănţuiu gâtul cu părul meu bălaiu.* id. ib. 209.

3°. (Prin asemănare cu zalele unui lanţ, prinse una într'alta) Trans. A împreunà (în mod logic), a coordinà. *A-şi înlănţuì ideile.* ŞĂINEANU, D. U. | Refl. A se urmà într'o succesiune necurmată. *Evenimentele se 'nlănţue în mod natural.*

[Prez. ind. *înlănţuésc* şi *înlănţuiu.* | Abstract: **înlănţuíre** s. f. = încătuşare; înşiruire, succesiune (de lucruri care au raporturi între ele). *Legea [fir]ei e 'nlănţuirea Unui şir de nedreptăţi.* COŞBUC, F. 129. *Ideile exprimate de Miron Costin în diferitele sale scrieri despre cronicarii anteriori se prezintă într'o înlănţuire firească.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 116. | Adjectiv: **înlănţuit** (cu negativul **ne(î)nlănţuit**), **-ă** adj. = (băgat, pus) în lanţuri, încătuşat; înşiruit, urmându-se într'o succesiune neîntreruptă. *Îngerul ce stă ţinând înlănţuit sub piciorul său pe Satana.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nu-i tot una leu să mori, ori câne 'nlănţuit.* COŞBUC, F. 117. *Farmecele ce mă ţineau înlănţuită.* ISPIRESCU, L. 35.]

— Derivat (nou şi de provenienţă literară, în parte după modelul fr. *enchaîner*) din **lanţ,** cu pref. **în-.** Cf. deslănţuì.

ÎNLĂPTOŞÁ vb. Ia v. **lăptoşà.**

ÎNLĂRGÍ vb. IVa v. **lărgì.**

ÎNLĂŢÍ vb. IVa v. **lăţì.**

ÎNLĂTURĂ vb. I. *Écarter, éloigner, repousser, éviter; s'écarter.* — Trans. A da în lături, a da la o parte, a îndepărtà, a face să dispară, a alungà, a evità. *Greu e a puteà înlătură cinevà calomnia.* C. NEGRUZZI, I 290. *Mi-ar fi părut mai bine să înlătur gâlceava cu el.* N. GANE, ap. TDRG. *Această privire înlătură grija de pe fruntea bătrânilor.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Dănuţ o apucă de umăr, vroind s'o înlăture.* TEODOREANU, M. II 14. *Înlătură oarecum groaza ce sta gata să-l cuprindă.* ISPIRESCU, L. 100. *Răspunsul blând înlătură mânia, iar cuvântul aspru întărâtă mânia.* ZANNE, P. II 689, cf. V 11. *N'a putut înlătură primejdia* (*boala, întâmplarea nenorocită*). | Refl. A se îndepărtà. *Se iau do peri de porc... şi*

se pun pe vatră, după ce s'a stins focul. Dacă perii se înlăturează unul de altul... ŞEZ. I 145/11. [Abstracte: **înlăturáre** s. f. = acţiunea de a înlătură, îndepărtare. *Însă din înlăturarea (negarea adevărului) judecăţii particulare, rezultă înlăturarea judecăţii universale.* MAIORESCU, L. 57. *Înlăturarea tuturor piedicilor.* DDRF.; — **înlăturát** (cu negativul **ne(î)nlăturat**) s. a. = înlăturare. *Acesta e un lucru de înlăturat.* | Adjectiv: **înlăturát** (— une-ori adverb — cu negativul **ne(î)nlăturat** = nedat în lături; inevitabil), **-ă** = dat (s. stând) la o parte, îndepărtat. *Trăind însă cu totul înlăturat de asemenea crâncene lupte, eu, amice,... scriu mai mult pentru a mea proprie plăcere.* ODOBESCU, III 105/11. *Toată casa par'că se pregăteà pentru o durere ştiută mai dinainte şi neînlăturată* (= inevitabilă). VLAHUŢĂ, ap. TDRG.; — (formaţiune hibridă) **neînlăturábil, -ă** = care nu poate fi înlăturat, de neînlăturat, inevitabil.]

— Derivat din loc. adv. **în lături.** Cf. de-lătură.

ÎN LĂTURI loc. adv. v. **lature.**

ÎNLĂÚNTRU adv.
ÎNLĂÚNTU † adv.
ÎNLĂÚTRU † adv.
} v. **înăuntru.**

ÎNLEGIUÍ † vb. IVa v. **legiui.**

ÎNLEMNÍ vb. IVa. *Se lignifier. Rester comme une souche. Demeurer pétrifié, glacé* (d'effroi, de froid etc.). — Intrans. (Rar în înţelesul propriu:) A se preface în lemn; (mai des, fig.) a rămâneà nemişcat, ca o bucată de lemn, a rămâneà ţintuit locului. *O judecătoreasă la bal, când înlemneşte pe un jilţ uitat, prin colţuri, el sare ş'o potteşte.* I. NEGRUZZI, II 53. *Noaptea par'că înlemnise pe loc, nici se clinteà.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Înlemnise de frig.* DDRF. || Spec. (Întrebuinţare obicinuită) A rămâneà nemişcat, ţeapăn, rigid (de mirare, de uimire, de ciudă, de groază, de frică etc.), a încremeni, a înmărmuri, a îngheţà, cf. împietrit. (Pe când *a înlemni* arată mai mult groaza, *a încremeni* arată mai mult mirarea. Com. A. CORBU). *Atunci Arghir înlemneşte.* BARAC, A. 17. *Au înlemnit de frică.* DRĂGHICI, R. 34. *De mânie O 'nlemnit pe loc.* ALECSANDRI, T. 518. *Când auzì bărbatul una ca asta, mai înlemnì.* RETEGANUL, P. I 43/32. *Auzind tată-său acestea, înlemnise numai, că nu ştià ce să facă.* SBIERA, P. 70/27. [Abstract: **înlemnire** s. f. = acţiunea de a înlemnì; rigiditate; spaimă mare. *Frică,... spaimă, mirare şi înlemnire au cuprins pe bietul... Robinson.* DRĂGHICI, R. 238. *Înlemnirea zugrăvită pe figură îi dădeà o înfăţişare comică.* C. PETRESCU, Î. I 13. | Adjectiv: **înlemnít, -ă** = prefăcut în lemn, ca lemnul; ţeapăn de mirare mare, de uimire, de frică etc. *Care ar fi aşà înlemnit şi nesimţitoriu...* ŢICHINDEAL, F. 375. *Una o văd înlemnită, cealalt'au îngheţat.* KONAKI, P. 50. (Substantivat) *Sta ca un înlemnit.* PANN, E. III 119. *Profesorul rămase înlemnit.* C. NEGRUZZI, I 12. *Tătarii* [văzând pe Ştefan că se aruncă în Dunăre] *înlemniţi stau.* ALECSANDRI, P. III 161. *Noi, când am văzut asta, am rămas înlemniţi.* CREANGĂ, A. 4. *Bietul om rămase înlemnit în loc.* ISPIRESCU, L. 267.]

— Derivat din **lemn** cu pref. **în-.** (Ca formaţiune cf. şi bulg. *zdrъven ot strach* «înlemnit de spaimă», *zdrъvih se ot stud* «înlemniiu de frig», ngr. *ἐξύλιασα ἀπὸ τὸ κρύο.* PAPAHAGI, P. A. 162/400; apoi rus. *kolĕtĭ*, rut. *kol'ity*, pol. *kołczeć* «a înlemni (de frig)», derivate din *kol* «par», sârb. *ušlapiti se* «a înlemnì», din *štap* «băţ».)

ÎNLEMNOŞÁ vb. Ia v. **lemnoşă.**

ÎNLENEVÍ vb. IVa v. **lenevì.**

ÎNLENÍ vb. IVa v. **lenì.**

ÎNLENOŞÁ vb. I. v. **lenos.**

ÎNLESNÍ vb. IV. 1°. *Faciliter, permettre, favoriser.* 2°. *Aider, secourir.* 3°. *Permettre; pouvoir, avoir les moyens* de... 4°. *Aller à la selle.* 5°. *Diminuer* (de prix).

1°. Trans. (cu dativul persoanei) A face ca cevà să fie lesne, uşor de făcut, fără multe greutăţi, a uşurà, a facilità, p. ext. a favorizà, a mijlocì. *Poteca... ne înlesneà* (= dădeà) *prilejul de o furişă sărutare.* KONAKI, P. 102. *Cugetarea aceasta îmi înlesneà toate.* BELDIMAN, N. P. II 35. *Samniţii au lesnit trecerea lor prin Apenini.* id. ib. I 134/2, cf. I 104. *Vrând să scoată pre cei înuntru întraţi, Grecii lesnirà intrarea, căci uşile n'au închis.* id. TR. 399. *Această grabă a lui îi fu folositoare într'aceea că îi înlesnì repede cuprinderea acelei ţări.* BĂLCESCU, M. V. 427. *O scoică... i-au slujit în loc de sapă, înlesnindu-i foarte lucrul.* DRĂGHICI, R. 52. *Acest instinct* [al vânătoarei] *a înlesnit chiar omului primele sale inspiraţiuni artistice.* ODOBESCU, III 78/23. *El poate să vă înlesnească o întâlnire.* PONTBRIANT. *Am înlesnit împăcarea lor.* DDRF. | (Cu acuzativul persoanei) A favorizà. *Încărcându-se... toate aceste în corabie, când şi vântul potrivit îi lesneà, s'au hotărît călătoria pe a doua zi.* DRĂGHICI, R. 304.

2°. Trans. (cu acuzativul persoanei) şi absolut. A veni (cuivà) într'ajutor (mai ales cu bani), a ajutà pe cinevà. [Boierii... cer un caimacan care] *s'alerge, să înlesnească, la nevoi ce vor aveà.* BELDIMAN, TR. 387. [*Ministru îmi*] *dă un bilet către Alleon, ca să-i înlesnească* (să-i avanseze) [*lui Magheru*] *cheltuielele de drum.* I. GHICA, ap. TDRG. *Cu toate că l-am înlesnit la trebuinţă, se face că nu mă cunoaşte.* PONTBRIANT. *Învăţăturile lesnesc pe oameni a fi supuşi pravilelor.* URICARIUL, I 74/28. *Zeiţa Vinerea însă se ţinù de cuvânt, căci înlesnì pe Paris a hrăpì pe... Elena.* ISPIRESCU, U. 10/11. *Să 'nfloreascà, să rodească, Dumnezeu să le plivească, Pe mine să mă 'nlesnească.* PAMFILE, C. Ţ. 206. *Adesea l-am înlesnit* = i-am dat bani. DDRF. | Refl. A se ajutà, a se ajutorà. *Nu aveà nici pânze...—Puteà să se lesnească cu vâsle.* DRĂGHICI, R. 146.

3°. Spec. Trans. A da cuivà putinţa s. mijloacele de a învinge o greutate materială. *Ai lesnit cu păsuire darea birului în ţară.* KONAKI, P. 44. | (Mai ales). Refl. (întrebuinţat absolut ori urmat de să + conj. s. de inf.) A aveà putinţa materială să..., a dispune de (timp, mijloace, bani etc.). *O holdă strânsă în căpiţi poate sta 10 sau 15 zile... până ce se va înlesnì gospodarul sau până ce se va îndreptà vremea.* IONESCU, C. 136. *Biserica a stat... mult timp în ruină, până s'au înlesnit a o drege sătenii.* IORGA, N. R. A. I 338. *Nu mă înlesnesc acum* = nu pot, nepermiţându-mi mijloacele. DDRF. *Mai păsueşte-mă până la vară, când am să mă înlesnesc să-ţi plătesc.*

4°. (Neuzitat) Refl. A se uşurà ieşind la scaun, a-şi face treaba. PONTBRIANT.

5°. (Regional, cf. *lesne* = ieften) *A înlesnì* = a ieftenì (DENSUSIANU, Ţ. H. 61), a scădeà în preţ. *Lesnesc* = vilesco. ANON. CAR. *A (se) lesnì* = a (se) ieftenì. LB.

[PONTBRIANT dă şi înţelesul: *prunele înlesnesc* = ces prunes relâchent. | Şi: **lesnì** vb. IVa. | Abstracte: **înlesnire (lesnire;** cu negativul **ne(î)nlesnire)** s. f. = uşurare, facilitate; ajutor, încurajare, posibilitate, mijloace, uşurinţă (de plată), avantàj; aptitudine, dispoziţie. *Mijlocul cel spre lesnire aduce.* CANTEMIR, IST. 114, cf. HR. 259/12.

Pentru lesnirea sa, şi ca să nu se facă întârziere la săvârşirea acestor... URICARIUL, I 124/17, cf. IV 144/13. *Lesnirea de care se dă pământ înlăuntrul târgului...* I. IONESCU, D. 285. *Omul şi-a izvodit Cinstirea de metaluri Spre înlesnirea lenei.* I. VĂCĂRESCU, P. 48/11. *Dacă nu cumvà vei fi având alte înlesniri...* C. NEGRUZZI, III 231/14. *Între adevărata ştiinţă şi între viaţa practică nu poate fi niciodată antagonism, ci ţrebue să fie din contră, o continuă înlesnire reciprocă.* MAIORESCU, CR. II 134. *Apoi intrând cu înlesnirea firii lui... entuziaste în părerea amicului său, începù a strigà.* ZAMFIRESCU, R. 60. *Când toate de o potrivă una cu alta se preţuesc, atunci o înlesnire la toate curând găsesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102. *Are mare înlesnire la învăţătură* = învaţă uşor. DDRF. *Mi-a făgăduit că-mi va face înlesniri* (= avantagii) *mari de plată.* (Loc. adv.) **Cu (în)lesnire** = lesne, uşor, cu uşurinţă. *Spre a se înţeleage mai cu lesnire tâlcuirea pravilelor...* PRAVILA (1814) XXI. *Să ieie cu lesnire şi fără împotrivire.* URICARIUL, IV 71/31. *Cu aceeaşi lesnire scrie la cap. VI...* P. MAIOR, IST. 77. *Mânile acelea care poartă sabia cu mare lesnire...* BELDIMAN, N. P. I 50. *Pot cunoaşte cu lesnire ce dureri a încercat.* PANN, E. II 95. *Ar fi cu lesnire a-i câştigà.* DRĂGHICI, R. 157. *Să poată ajunge mai cu lesnire aproape de împărătească.* ISPIRESCU, U. 70/25. | Adjective: **înlesnit** (cu negativul **ne(î)nlesnit**), **-ă** = facilitat, uşurat; care nu prezintă greutăţi, lesne, uşor, lesnicios, comod. *Aceste bunătăţi cereşti arătate cu înlesnită înţelegere...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/31. *Petrec o viaţă înlesnită întru toate.* MARCOVICI, D. 232. *Sub această formă nouă şi adimenitoare, miturile religiunei anticilor Eleni vor deveni pentru poporul nostru o învăţătură folositoare şi înlesnită.* ODOBESCU, III 314/11; — **înlesnitór (lesnitór), -oáre** = care înlesneşte, uşurează, ajută; lesne, lesnicios, uşor; † care înţelege uşor. *Partea bărbătească, ca unii ce şi mintea le-a fost mai lesnitoare...* URICARIUL, VII 129/13. *Să vă împliniţi dorinţa cu un chip prea lesnitor.* BELDIMAN, TR. 417. *Nici de cum nu am ştiut găsì vre un înlesnitor chip.* URICARIUL, I 43/14. *Cu cât o limbă are cuvinte şi regule mai temeinic stabilite,... cu atât ea este... mai puţin înlesnitoare la translaţiuni dintr'o limbă rivală.* ODOBESCU, III 360/29; — **înlesnicios, -oásă** † v. lesnicios.]

— Derivat din **lesne**, cu pref. **în-**.

ÎNLESNICIÓS, -OÁSĂ † adj. v. **lesnicios.**

ÎNLIMÀNÍ vb. IVa. *Accoster.* — (Neobicinuit, despre corăbii) Intrans. A trage la liman, la mal, a acostà, cf. abordà. *Văzurăm înlimănind (trăgând la liman) o corabie strină.* GORJAN, H. II 13.

— Derivat din **liman**, cu pref. **în-**. Cf. alimănì.

ÎNLINIŞTÍ vb. IVa v. **liniştì.**

INLIZÍBIL, -Ă adv. v. **ilizibil** s. v. **ilegibil.**

ÎN LÓC adv. v. **loc.**

ÎNLOCÁ vb. I. refl. *S'établir, se nicher.* — A se aşezà într'un loc (COSTINESCU), a se încuibà (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a se instalà, a se stabilì. DR. III 1091.

— Derivat din loc. adv. **în loc.** Cf. înlocuì, întrolocà.

ÎNLOCUÍ vb. IVa. *Remplacer.* — Trans. (Construit adese cu prep. cu sau prin) A pune pe cinevà s, cevà în locul (p. ext. în funcţiunea) altuia, a schimbà. *Cu cine se înlocuià deşertul ce se făceà în rangurile acestor luptători?* C. NEGRUZZI, I 345. *De aceea nici voiu a înlocuì pe Postelnicul, deşì mulţi aspiranţi la zestrea sa...* id. 79. *De când cristianismul a înlocuit religia păgânismului...* ALECSANDRI, ap. TDRG. (Refl.= pasiv) *Ca prin farmec, plânsul s'a înlocuit cu râs.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. | A ţineà locul cuivà, a suplinì. *Şi fiindcă el e mai sărac decât mine, l-am hotărît să primească leafa mea pe timpul cât m'o înlocuì.* BRĂTESCU, L. D. 222. *Învăţatul german n'a cruţat pe predecesorul său, dar cel mai mare rău i l-a făcut nu semnalându-i greşelile dese, ci înlocuindu-l.* IORGA, L. I. 388. [Adjectiv: **înlocuit** (cu negativul **ne(î)nlocuit**), **-ă** = (care a fost) scos din locul s. din funcţiunea sa, căruia i s'a substituit altul, cf. suplinit. *Înlocuit curând după aceea,... încercase timp de un an,... să practice avocătura în Ploeşti.* BRĂTESCU, L. D. 23; — **înlocuitór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care înlocueşte, care ţine locul, care se substitue altuia; supleant, suplinitor, locţiitor. *Înlocuitorul său a fost un Grec foarte nebun, Mihnea al III-lea.* IORGA, C. I. 24. *Înlocuitorul erà găsit.* id. L. I. 343. | Abstracte: **înlocuire** s. f. (MAIORESCU, D. III 433), **înlocuít** (cu negativul **ne(în)locuit**) s. a. = actiunea de a înlocuì, substituire, suplinire. *Pierderea lui e de neînlocuit.*]

— Derivat din loc adv. **în loc** (după fr. *remplacer*). Cf. înlocà.

ÎNLÓNTRU adv. v. **înăuntru.**

ÎNLUMINÁ vb. Ia. I. *Illuminer.* II. *Enluminer.* I. † Trans. 1°. (Cuvânt popular în scrierile vechi din Banat) A luminà. *Înluminĕdz* = illumino. ANON. CAR. *Înlumineazà-ne cu duhul sfânt al tău.* PALIA (1581) 11/6.

2°. (Neologism ieşit din uz) A luminà, a iluminà. *Seara toată politia* (= oraşul) *se va înluminà* (Mold. 1834). URICARIUL, VIII 193/9. *Nepovestită frumuseţă erà acolo, căci vârful acestui preaînalt munte, şi după asfinţirea soarelui câtvà, înluminà razile.* DRĂGHICI, R. 31.

II. (Neologism) A împodobì o carte cu picturi (miniaturi) colorate. *Mulţi secoli, vânătoria n'a avut alţi interpreţi plastici decât pe migăloşii miniaturişti, care înluminau cu poleiele şi cu văpselele cleioase mulţimea de manuscripte.* ODOBESCU, III 131.

[Adjective: **înluminát, -ă** = luminat (şi în titulaturi); iluminat; împodobit cu picturi. (Ad I 1°) *Ĕnluminat* = illuminatus. ANON. CAR.; (ad I 2°) *Numele lui... şi după moarte înluminat şi vecinic îl ţine* (Mold., a. 1765). URICARIUL, I 272/17. *Prea osfinţite şi mărite, vrednice domnule episcope şi cinstite, înluminate, mărite Domnule Viţişpan* (a. 1807, Buda), ap. VB. II 500. | Abstracte: **înluminăre** s. f., **înluminát** s. a.]

— În înţelesul I 1°, compus din **în-** şi **luminà**; în înţelesul I 2°, neologism după fr. *illuminer* (lat. **illumino, -are**); în înţelesul II, neologism după fr. **enluminer.**

ÎNLUNGÍ vb. IVa v. **lungì.**

ÎN-LUNG-RĂBDĂTÓRIU, -OÁRE † adj. v **răbdà.**

ÎNLUNTROŞÁ † vb. Ia, **ÎNLÚNTRU** adv. } v. **înăuntru.**

ÎNMAGAZINÁ vb. Ia. *Emmagasiner.* — A pune, a băgà în magazie (mărfuri, producte etc.); fig. (Fizică) a îngrămădì într'un corp putere s. lumină care stă în stare latentă, ca să se poată întrebuinţà apoi la un moment dat, cf. a acumulà. *Acest aparat funcţionează prin urmare ca şi cum ar acumulà sau înmagazinà o cantitate de electricitate.* PONI, F. 305. [Şi: **inmagazinà** vb. Ia. Scris **şi îmmagazinà, immagazinà** vb. I. | Adjectiv:

înmagazinát, -ă= pus, băgat în magazie; acumulat. | Abstracte: **înmagazinăre** s. f., **înmagazinát** s. a. = acţiunea de a inmagazină (mărfuri, producte); acumulare (de putere s. lumînă într'un corp).]

— *N.* după fr.

ÎNMĂGURÍ vb. IVa. Refl. *S'assombrir.* — A se întunecà. *Odată o sămănat un bărbat un lan de grâu şi când s'o dus pe după Paşti să vadă grâul de-i frumos, i s'a înmăgurit sufletul. Ici şi colo câte un fir* (Jorăşti, în Covurlui). ION CR. II 293.

— Derivat din **măgură** (care are şi înţelesul de «negură, ceaţă»), cu pref. **în-.**

ÎNMALACOFÁ † vb. Ia. *Vêtir d'une crinoline.*— A îmbrăcà (o femeie) cu malacof. [Adjectiv: **înmalacofát (înmalocofát), -ă** = † îmbrăcat cu malacof. *Şi aşà ferchezuite, încorsetate, înmalocofate, le-am dat drumul* [servitoarelor]. C. NEGRUZZI, I 104.]

— Derivat din **malacof** cu pref. **în-.**

ÎNMÂNÁ vb. Ia *Remettre (en main).*—Trans. A da, a remite, a predà cuivà ceva în mână. *Logofătul îi înmână o anaforà.* C. NEGRUZZI, I. 306. *Fă cinste, logofete! — zise hangiul, înmânându-i două hârtii de câte douăzeci de lei.* SANDU, SĂM. VI 884. *Dacă îi da chiria, se temeà că pierde banii, căci logofătul nu i-ar fi înmânat boierului.* id. LUC. VI 448. (Fig.) *Explorațiuni făcute la faţa locului ne vor înmână cheia acestor enigme.* ODOBESCU, II 424. | P. ext. (Neobicinuit) A comunicà, a face să treacă de la unul la altul. *Alte fluerături răspunseră aproape, departe, mai departe... şi îşi înmânară alarma.* M. I. CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLII 447. [Şi: (prin Transilv. şi Bucov., învechit) **înmânuà** vb. Ia. ALEXI. *Moaşa... înmânuiază copilul nou-botezat mamei sale.* MARIAN, NA. 194; — (derivat din *a-mână*) **amânuì** vb. I BARCIANU, ap. TDRG. | Abstracte: **înmânáre** s. f., **înmânát** s. a. = acţiunea de a înmânà. | Adjectiv: **înmânát, ă** = care a fost dat în mână.]

— Derivat din **mână,** cu pref. **în-.**

ÎNMÂNDRÍ † vb. IVa. 1°. *Éclairer, ouvrir les yeux.* 2°. *Faire le fier, s'enorgueillir.*

1°. † Trans. şi refl. A (se) înţelepţì, a (se) deşteptà, a (se) luminà (la minte). *Mai vârtos de vrăjmaşii miei înmândritu-me-ai cu porância ta* (= înţelepţi-tu-me-ai HUR., DOS.; prudentem me fecisti). PSALT. 259. *Înţelegeţi acmù fără de-mente întru oameri şi neburii cânduva înmândriţi-vă* (= înţelepţiţi-vă COR.[2]; fi-vi-ţi înţelepţi HUR.; să priciapeţi DOS.) PSALT. 196/2. *Domnul înmândreaşte orbii* (= deus illuminat cœcos). CORESI, PS. 396, cf. 290.

2°. (Astăzi, rar) Refl. A se fudulì, a se îngâmfà cu mândrie. COSTINESCU.

— În înţelesul 1° după paleosl. **umądriti sę,** cu acelaşi sens; în înţelesul 2°, derivat din **în-** + **mândrì.**

ÎNMÂNIÁ vb. I v. **mânià.**

ÎNMĂNOŞÁ vb. Ia. *Fertiliser.* — (Neobicinuit) Trans. A face mănos, roditor, fertil, productiv, cf. înrodì. *Înmănoşează pământul.* ŞUŢU, ap. TDRG.

— Derivat din **mănos,** cu pref. **în-.**

ÎNMÂNUÁ vb. Ia v. **înmânà.**

ÎNMĂNUCHIÁ vb. Ia. *Mettre en faisceau, en bouquet, enjaveler.* — (Rar) Trans. A strânge, a legà în mănuchiu, «a face snopuşori de orz, grâu şi alte bucate» (COSTINESCU). [Şi: **înmănunchià** vb. I. | Adjectiv: **înmănu(n)chiát, -ă** = strâns într'un mănuchiù. *Sânt încă unii care cetatea castei Minerve Vecinic o' nalţă cu a lor cântare şi-i pun pe frunte De pretutindeni înmănunchiate crângi de măslin.* OLLĂNESCU, H. O. 42. | Abstract: **înmănu(n)chiáre (înmănu(n)chére)** s. f. = acţiunea de a înmănuchià; buchet, mănuchiu. *Formele Monicăi erau lungi alintări de linii întretăiate, cum sânt înmănuncherile jêt-d'eaux-urilor.* TEODOREANU, M. II 70.]

— Derivat din **mănunchiu,** cu pref. **în-.**

ÎNMĂNUNCHIÁ vb. Ia v. **înmănuchià.**

ÎNMĂNUŞÁT, -Ă adj. *Gantè; élégant.* — Cu mănuşi, purtând mănuşi; fig. elegant, (substantivat) fante, filfison. *Eleganţa cu care [ei] erau îmbrăcaţi, înmănuşaţi, pomădaţi.* DEMETRESCU, ap. TDRG. *Când mănuşaţi deaiştilea vorbesc fetelor la ureche, nu-i semn bun.* CONTEMPORANUL, V, vol. II, 485. [Şi: **mănuşát, -ă** adj.]

— Participiul-adjectiv al unui verb neîntrebuinţat **(în)mănuşà,** derivat din **mănuşă,** cu pref. **în-.**

ÎNMĂRITÁ vb. I v. **mărità.**

ÎNMĂRMURÍ vb. IVa. 1° *Se changer en marbre.* 2°. *Demeurer pétrifié, figé (de surprise, d'effroi* etc.); *pétrifier.*

1°. (Neobicinuit) Intrans. A se preface în marmoră, cf. împietri. *Norii cerului înmărmurirà şi se făcurà palat sur şi frumos.* EMINESCU, N. 27.

2°. (De obiceiu fig.) Intrans. A rămâneà nemişcat, ţintuit loculuì (de frică, groază, spaimă, mirare, uimire, ciudă etc.); cf. înlemnì, încremenì, îngheţà; (trans.) a face pe cinevà să rămână ţintuit loculuì (de frică etc.), cf. a uluì. *Iar stăpânu-său numai ce mărmurì de ciudă.* PROLOG (a. 1675), ap. GCR. I 223/19. *Tonul ei înmărmureşte P'ai pădurilor tirani.* ALEXANDRESCU, M. 281. *Ioana... răspunse... cu atâta hotărîre, încât adese înmărmureà pe iscusiţii ei judecători.* ODOBESCU, I 17/25. *Petru, cum o văzù, înmărmurì de frică, temându-se că-l va părăsì.* RETEGANUL, P. II 45/27. *Soarele-mi vedeà Şi înmărmureà.* TEODORESCU, P. P. 414b. *Moş Radul înmărmureà.* ib. 559b. *Cizmarul înmărmurì, când auzì minunea.* ŞEZ. IX 67.

[Şi: **mărmurì** † vb. IVa | Adjectiv: **înmărmurít, -ă** = prefăcut în marmoră, ţintuit loculuì, cuprins de mare mirare etc., uimit. (Ad 1°) *Sufletele nalte... se pierdeau în palatele înmărmurite ale cetăţei din lună.* EMINESCU, N. 25; (ad 2°) *Copila cu sfială rămâne 'nmărmurită.* ALECSANDRI, P. III 390. *Spuse împăratului şi rămase şi el înmărmurit de groază.* ISPIRESCU, L. 133. | Abstract: **înmărmurire** s. f. = acţiunea de a înmărmurì. *Ah, eu vin la 'nmărmurire.* ZILOT, CRON. 69.]

— Derivat din **marmoră,** cu pref. **în-.**

ÎNMĂRUNŢÍ vb. IVa v. **mărunţì.**

INMATRICULÁ vb. Ia. *Immatriculer.* — A înscrie, a trece în matriculă (de ex. pe copii la şcoală, pe recruţi la armată). | Spec. trans. şi refl. (La Universităţile din Cluj şi Cernăuţi, după germ. *immatrikulieren*) A (se) înscrie ca student la o facultate. [Şi: (formă românizată) **înmatriculà** vb. Ia. | Scris şi: **immatriculà, imatriculà**) vb. Ia. | Adjectiv: **inmatriculát** (cu negativul **neinmatriculat**), **-ă** = înscris, trecut în matriculă. | Abstracte: **înmatriculáre** s. f., **înmatriculát** s. a.; (după fr. *immatriculation*) **inmatriculáţie, inmatriculaţiúne** s. f. = acţiunea de a

înscrie, de a trece în matriculă, înscriere, trecere în matriculă.]
— *N.* după fr. și germ. Cf. exmatriculà.

ÎNMATRICULÁȚIE s. f. } v. **înmatriculà.**
ÎNMATRICULAȚIÚNE s. f. }

ÎNMELCUÍ vb. IV[a] *Recoquiller.* — (Neobicinuit) A formà cevà ca melcul, a da la cevà forma melcului, a strânge, a învârtì în formă de melc, de culbec. COSTINESCU.
— Derivat din **melc,** cu pref. **în-.**

ÎNMEȘTEȘUGÍT, -Ă adj. v. **meșteșugit.**

ÎNMIÁ vb. I[a] v. **înmìi.**

ÎNMIASMÁ vb. I[a]. *Infecter de miasmes.* — Trans. A infectà (aerul, un loc) cu miasme. *Străzile conservară gunoaiele, să aibă cu ce înmiasmà aerul primăverii.* C. PETRESCU, Î. II 157. [Adjectiv: **înmiasmát, -ă** = infectat cu miasme. | Abstract: **înmiasmáre** = infectare cu miasme.]
— Derivat din **miasmă,** cu pref. **în-.**

ÎNMICȘURÁ vb. I[a]. v. **micșorà.**

ÎNMÌÍ vb. IV[a]. *Multiplier par mille.* — Trans. și intrans. A (se) face de o mie de ori mai mare, mai mult etc. *Acei doftori... în loc de a ne scădeà rățul, ni-l înșutesc și 'nmieză.* KONAKI, P. 281. *Talantul pe care cel Atotputernic l-a dat în mânile lor, ei l-au făcut să înzecească, să înșutească, să înmiiască.* ȘTURDZA, M. 58. [Și: **înmià** vb. I[a] (pronunț. *-mi-à*). | Adjectiv: **înmiìt, -ă** = de o mie de ori (mai mare, mai mică etc.). *Înmiite bunătăți.* MS. (a. 1713), ap. GCR. II 4. *Sămânța ce vei pune în sânul lui, îți va da rodul înmiit.* MARCOVICI, D. $12/_{15}$. *Plec cete din țara întreagă înmiite.* ALECSANDRI, IV. 8 (Mai ales, cu funcțiune adverbială) *Să ne-o închipuim înmiit de mare.* EMINESCU, N. 31. *Iubita mea, o vino, o, fii tare! Te-oiu îndrăgì de-acuma înmiit.* GORUN, F. 205. *Acum o iubeà înmiit.* BRĂTESCU, L. D. 225. *Să nu spun minciuni, dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit.* CREANGĂ, P. 153. | Abstract: **înmiíre** s. f. = acțiunea de a (se) înmiì, înmulțire de o mie de ori. *O repede înmiire de mici unde.* EMINESCU, P. 253.]
— Derivat din **mie,** cu pref. **în-.**

ÎNMIJLOCÍ † vb. IV[a] v. **mijlocì.**

ÎNMILOȘÁ † vb. I[a]. *Bien vouloir.* — A se milostivì, a-ì fi milă, a se îndurà. *Au do[a]ră în veci va urnì Domnul și nu va adauge să să înmiloșeadze.* PSALT. (DOS.) 152/38
— Derivat din **milos,** cu pref. **în-.**

ÎNMINUNÁ vb. I[a] v. **minunà.**

ÎNMIREZMÍT,-Ă adj. v. **mirezmì.**

ÎNMLĂDIÁ vb. I(a) v. **mlădià.**

ÎNMOINÁ vb. I[a] refl. *Dégeler.* — (Despre timp) A se face moină s. moleșag, din timp uscat s. din ger. PAMFILE.
— Derivat din **moină,** cu pref. **în-.**

ÎNMORMÂNTÁ vb. I[a]. *Enterrer, inhumer.* — Trans. A pune un mort în mormânt, a îngropà, a inhumà, cf. † astrucà; p. ext. a acoperì cu pământ, (nisip etc.) *M'au înmormântat în năsip, și m'au prohodit cum știau ei.* CREANGĂ, A. 61. | Fig. (Despre o afacere) A o considerà moartă, a o socotì ca și când nu mai există; a uità cu totul de ea. *Eră o afacere veche, pe care Negradi o credeà înmormântată.* N. XENOPOL, ap. TDRG. [Prez. indic. *înmormântĕz* și *înmormânt.* | Adjectiv.e: **înmormântát** (cu negativul: **ne-(î)nmormântat),-ă** = pus în mormânt, îngropat, înhumat, astrucat; (p. ext.) acoperit (cu totul) cu pământ, cu nisip; (fig.) trecut, uitat. *Schelete înmormântate de volburele năsipului arzătoriu.* EMINESCU, N. 24. *Își perindà printr'o lumină de vis multe clipe ale trecutului înmormântat.* SADOVEANU, M. 181.; — **înmormântătór,-óare** = care înmormântează; (substantivat) îngropător (BARCIANU). | Abstracte: **înmormântáre** s. f. = punere în mormânt, îngropare, astrucare, inhumațiune; p. ext. ceremonialul religios ce se face în asemenea ocazii. *Făcuse o așà pompoasă înmormântare cerșetorului....* C. NEGRUZZI, I 254. *Or să vie pe-a ta urmă în convoiu de'nmormântare.* EMINESCU, P. 225. *Îi făcură o înmormântare d'ale împărățești.* ISPIRESCU, L. 31; — (+ *îngropăciune*) **înmormântăciúne** † s. f. = înmormântare. *Să nu aibă cheltuială multă cu înmormântăciunile.* SBIERA, P. $13/_{42}$].
— Derivat (relativ nou și literar) din **mormânt,** cu pref. **în-.**

ÎNMORMÂNTĂCIÚNE † s. f. v. **înmormântà.**

ÎNMREJUÍT, -Ă adj. *Pris dans une toile d'araignée.* — Prins în mreajă (de paianjen). *O muscă înmrejuită în mreaja unui păianjin.* PISCUPESCU, O. 6.
— Participiul-adjectiv al unuì verb (neîntrebuințat) **înmrejuì,** derivat din **mreajă,** cu pref. **în-.**

ÎNMUGUREÁLĂ s. f. v. **înmugurì.**

ÎNMUGURÌ vb. IV[a]. *Bourgeonner, boutonner, pointer; germer.* — Intrans. (Despre plante, spec. despre copaci) A face s. a da muguri, cf. încolți, împupì, îmboboci. *Și crește un păr, Crește, crește, înmugurește.* SEVASTOS, P. P. $69/_{25}$. *Într'o zi văzù că pomul înmugurește, înflorește, se scutură florile și roadele se arată.* ISPIRESCU, L. 72. | Fig. A se naște (în conștiință). *O! mi se pare că în momentul acela înmugureà semința unei nesfârșite, nespuse plăceri.* I. NEGRUZZI, VI 155. [Și: **înmugurà** vb. I(a). | Adjective: **înmugurít (înmugurát), -ă** = care a dat muguri. *Ramuri înmugurite.* BARAC, AR. 16. *Mâne îți voiu da un ied a cărui frunte de coarne 'nmugurită...* OLLĂNESCU, H. O. 219. *Copacii înmurați.* N. REV. R. II 69; — **înmuguritór, -óare** = care înmugurește. | Abstracte: **înmugurire** s. f., **înmugurít** s. a., **înmugureálă** s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a da muguri; desvoltarea mugurului; timpul când dă mugurul.]
— Derivat din **mugur,** cu pref. **în-.**

ÎNMUIÁ vb. I (ș. d.) v. **muià** ș. d.

ÎNMULȚÍ vb. I. 1°. *Multiplier, accroître. Enrichir.* 2°. *Multiplier.* 3°. *Agrandir, grandir.* 4°. *Amplifier.* (*Se*) *répandre.*
1°. Trans. A face (mai) mult, a sporì, a mărì numărul, cantitatea; (refl.) a se face mai mult; spec. (despre ființe) a sporì (prin naștere), a se reproduce. *Emmultzesk* = multiplico. ANON. CAR. *Burătate voao și pace mulțească-se* (să să înmulțască. BIBLIA 1688). COD. VOR. $138/_{12}$. *Vinul și untul său mulți-se-va.* PSALT. SCH. 9. *Înmulți-se spre mere* (= mine) *nedreptatea trufașilor.* PSALT. $256/_{13}$. *Și când se înmulțescŭ păcatele...* CORESI, EV. $143/_{20}$. *Deaca se mulțîră limbile pre pământ...* MOXA, I 348. *Zise Dumnedzău: înmulți-să-vor șuspinile tale.* CĂLĂTORIA LUI SITH LA RAIU, ap. GCR. I $64/_{5}$. *Doamne, ce să înmulțâră ceia ce mă trag cu pâră.* DOSOFTEIU, PS. 16. *Creșteți-vă și vă mulțiți* (: și vă înmulțiți GCR. I $35/_{6}$). BIBLIA (1688) 6_{12}. *Turcii... au început a se înmulțire*

preste samă. LET. II 357/14. *Se vor mai strânge Moldoveni, să-şi înmulţească oaste.* ib. II 226/34. *Umezeala aerului şi a pământului se înmulţeaşte.* CANTEMIR, IST. 138. *În toamnă se vor înmulţi* (= vor creşte) *apele.* CALENDARIU (1814) 69. *Blagoslovenia lui Dumnezeu va creşte şi va înmulţi această sămânţă.* MARCOVICI, D. 12/17. *Pe încetul aste feude se înmulţiră.* C. NEGRUZZI, I 273. *Creşteţi şi vă înmulţiţi ca nisipul mării.* TEODORESCU, P. P. 167. *Cu fii şi fete să te înmulţeşti.* ŞEZ. I 222/32. *Dumnezeu să-ţi înmulţească făina în sac.* ib. I 246/32. *Românul... să mulţească stogurile.* ib. II 10/17. # *Grumazul cel dulce înmulţeşte prietenii:* cu cât cineva este mai bun, cu atât are mai mulţi prieteni. ZANNE, P. II 166. *De atunci se 'nmulţesc lotrii, de când se 'nmulţesc şi legile.* ib. V 379. | (Despre plante) A se face din una mai multe. *Sparanghelul se înmulţeşte din seminţe.* || Trans. † A îmbogăţi. [Svântul] *au crescutŭ veniturile şi au înmulţitŭ mănăstirea.* DOSOFTEIU, V. S. 33,3. || (Construit cu un infinitiv) † A spori la număr, a fi mulţi. *Lucrul nu ieste într'o zi nici în doao, căci am înmulţitu a face strâmbătate* (: car nous sommes plusieurs qui avons péché) *întru cuvâniul acesta.* BIBLIA (1688) 342,2.

2°. (Aritm.). A multiplică (două numere), a face operaţia înmulţirii. *A înmulţi un număr prin* (s. *cu*) *altul,* însemnează a adună numărul întâiu de atâtea ori cu el însuşi, câte unităţi sânt în numărul al doilea.

3°. Fig. (Complementul este o greutate, jale, scârbă, mizerie, avere etc.) Trans. A face să fie mai mare, să crească, să se adauge; refl. a se mări, a creşte. *Cu rele cuvinte să mulţască scârba.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Au lăsat... o aveare care s'au înmulţit.* GCR. II 88/7. *I s'a înmulţit nădejdea.* PANN, E. III 99. *Fierbinţeala... creştea şi se înmulţea.* id. I 83. *Ştie înmulţi, iar nu răsipì averea.* SBIERA, P. 218/10.

4°. Trans. (Complementul e o poveste s. o expunere) A expune pe larg, a lungì vorba. *Unii... au înmulţit,... alţii au scris mai scurt.* MOXA, 399/28. *Să nu înmulţim povestea aice.* LET. III 36/19. *Să nu mai înmulţeşti* = să nu mai vorbeşti. PAMFILE, J. II. || † Refl. (Subiectul este cuvântul lui Dumnezeu) A se răspândì, a se lăţì, a se întinde. *Vrum să se înmulţească în multe părţi cuvântul lu Dumnezeu.* CORESI, EV. 6/10. *Lucrând mai mult aceasta, ca cuvântul lui D[umne]zău să să înmulţească spre noroade.* BIBLIA (1688) 45.

[Şi: (învechit sau regional) **mulţì** vb. IVa. | Abstracte: **înmulţíre** s. f. = acţiunea de a (se) înmulţì; sporire, spor; belşug, abundenţă; (Aritm.) una din cele patru operaţiuni fundamentale, prin care un număr dat se înmulţeşte cu alt număr de atâtea ori, câte unităţi se cuprind în al doilea număr, multiplicare. *Înmulţirea durerilor meale.* PSALT. (SCH.) 197/7. *Fie... înmulţire* (: abundanţia) *în stâlpul păreţilor tăi.* CORESI, PS. 355. *Dobitoacelor şi fiarălor înmulţire; iar oamenilor peire.* COLIADNIC, ap. GCR. II 59/3. *Talentul ce i s'au dat spre înmulţire de dobândă.* GCR. I 154/3. *Toată firea... lucrează,... sporind căţră înmulţire.* KONAKI, P. 270. *Înmulţirea şi împărţirea le considerăm ca nişte cazuri particulare ale adunărei şi ale scăderei.* CLIMESCU, A. 16; — **înmulţít** s. a. = înmulţire (Aritm.) *Numărul care se adună se numeşte de înmulţit.* CLIMESCU, A. 24; — (+ *mulţime*) **înmulţíme** † s. f. = mulţime, bogăţie. *Juncii şi grăsimea, înmulţimea peştei, iaste* (= sânt) *darurile sufleteşti ce sânt cinstite.* CORESI, EV. 304/15. *Să mulţiră întru înmulţime.* BIBLIA (1688) 290. | Adjective: **înmulţít** (cu negativul **ne(î)nmulţít, -ă** = repetat de mai multe ori, adăogat, sporit, mărit, îmbelşugat, multiplu, crescut (în cantitate). *Tâţă hrănitoare de suflet înmulţită* (: multiplex). MINEJUL (1776) 164²/1. *Cu norocirea înmulţitului* (=îmbelşugatului) *întru ani, prea înălţului... nostru împărat.* URICARIUL, I 340/2. *Scripturile şi... înmulţitele* (= multiplele) *lor tâlmăciri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/14. (Substantivat, învechit) **înmulţít** s. a. (Aritm.)= numărul pus a se înmulţi cu alt număr, multiplicând (COSTINESCU); (Gram.) = plural LB. [Cuvintele] *le lasă în forma primitivă la înmulţit sau la singuratic.* RUSSO, S. 60; — **înmulţitór, -oáre** = care înmulţeşte, sporeşte, măreşte. *Acestora tuturor iaste făcătoriu şi îmulţitoriu Domnul.* VARLAAM, C. 253,. *Dumnezeu... înmulţitoriul şi începătoriul lucrurilor.* LET. I 42/16. (Substantivat) **înmulţitór** s. m. (Aritm.) = numărul care înmulţeşte sau multiplică, multiplicator. Cf. CLIMESCU, A. 24.]

— Derivat din **mult,** cu pref. **în-.**

ÎNMULŢÍME † s. f. v. **înmulţì.**

ÎNMÚMĂ † s. f. v. **mumă.**

ÎNMUNDIRĂT, -Ă adj. *Vêtu en uniforme* — (Învechit) Îmbrăcat în uniformă (mundir). *Fiinţa funcţionarilor civili şi militari, toţi înmundiraţi, da acestei privelişti o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I 36.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neuzitat) **înmundirà,** derivat din **mundir (mondir),** cu pref. **în-.**

ÎNMURGÍ vb. IVa *S'obscurcir, commencer à faire sombre, tomber* (en parlant de la nuit). — Unipers. (intrans. şi refl.) A amurgì, a fi în amurg, «a scăpătà, a apune soarele, a se face noapte». PĂSCULESCU, L. P. *Ajunseiu la poalele unui munte, pe când se înmurgeà de sară.* GORJAN, H. II 126. *Când a înmurgit...* PANN, E. I 24. *Înmurgeà de însărat.* TURCU, ESC. 136. *Se puseră şi-şi petrecură până înmurgì bine.* RETEGANUL, P. II 56/37. *Când se înmurgì, plecă la socrul său.* id. II 52/36. *Până să plece* [el], *se cam înmurgise.* ISPIRESCU, ap. TDRG. [Abstracte: **înmurgíre** s. f. = acţiunea de a înmurgì; — **înmurgít** s. a. (uneori plur. tant.) = înmurgire; amurg, cf. H. XIV 18. *Înmurgitul zilei* = zorii zilei; *înmurgitul serii* = amurgul de seară. BARCIANU. (Loc adv.) **Pe înmurgite** = în amurg, pe murg. *Tocmai pe când se tânguià mai cu foc, colea pe înmurgite, iată că bate cineva la uşe.* RĂDULESCU-CODIN, I 188; **înmurgít** = pe înserate, într'amurg. *Seara «înmurgit», după ce lumea ajunge acasă...* MUSCEL 29. *Într'o zi, înmurgit, vaiet şi gurăneală pe drum.* ŞEZ. XXXI (XIX) 44.]

— Derivat din loc. adv. **în murg.** Cf. amurgì.

ÎNMUTÁ vb. I v. **mutà.**

ÎNMUŢÍ vb. IVa = **amuţì.** MOLNAR-PIUARU, DR. V 693, BARCIANU.

— Derivat din **mut,** cu pref. **în-.**

ÎNNA-, ÎNNĂ- v. **ÎNA-, ÎNĂ-**

ÎNNĂBOÍ vb. IVa. v. **năboì.**

ÎNNĂBUŞÍ vb. IV(a). I *Étouffer en jaillissant* (se dit des larmes, du sang) II 1°. *Étouffer, envahir.* 2°. *Étouffer, réprimer,* 3°. *Étouffer, suffoquer.*

I (Rar, la scriitorii moldoveni) Trans. (Despre lacrimi, sânge; complementul e omul) A podidi, a năbuşì (I 2°). *Mă lovì cu o piatră în spate, încât... m'a înăbuşit sângele pe gură.* N. GANE, ap. TDRG.

II (Popular în Munt.; literar la scriitorii moldoveni, care de obiceiu întrebuinţează pe *înăduşì* în acest

sens) 1°. Trans. (Complementul e o plantă s. o plantaţie) A acoperì peste tot, a împresurà (4°), a cotropì, a năpădì, a înnecà, a înnădușì, a năbușì (II 1°). *Aceşte buruieni, aproape întotdeauna crescând mai repede decât sămănăturile, le înnecă, le înnăduşă sau înnăbuşă şi astfel le fac să piară.* PAMFILE, A. 94. (Fig.) *Obicinuindu-se cu huetul ce înăbuşeşte oraşele.* ISPIRESCU, L. 148. | Spec. (Neobicinuit) A înfăşurà pe cinevà cu blănì, cu haine multe, ca să se înfierbinte. COSTINESCU.

2°. Trans. A reprimà (o mişcare), a năbușì (II. 1°). *Revoluţia e în aer, datoria noastră s'o înăbuşim în faşă.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. Refl. A nu mai puteà răsuflà (ca atunci când eşti acoperit pe faţă s. strâns prea tare), a-şi pierde răsuflarea, a se înnecà, a se sufocà, a se năbușì (II 2°). *Mă'nnăbuş! Stâlpii împrejur, Mă cuprind, Bolta mă apasă De sus.* GORUN, F. 173.

[Prez. ind. *înnăbuş*, (mai rar) *înnăbuşésc*. | Scris şi rostit şi: **înăbuşì** vb. IVa. | Abstracte: **înnăbuşíre** s. f. = acţiunea de a (se) înnăbuşì; spec. (Med.) sufocare;— **înnăbuşit** s. a. = înnăbuşire. (Loc. adv.) **Pe înăbuşitele** = (fr.) à l'étouffée. DDRF. | Adjective: **înnăbuşít, -ă** = acoperit de tot, cutropit; (despre plâns) înnecat, cu izbucniri reţinute. *Frumoasele lor scrieri erau înăbuşite sub nămolul versificatorilor răi.* I. NEGRUZZI, I 340. *Înăbuşit de sânge, a zis oamenilor să-l aducă la noi.* EMINESCU, N. 125. *Când vreun prunc se svârcoleşte şi plânsul îi este înăbuşit...* MARIAN, NA. 376; — **înnăbuşitór, -oáre** = care cutropeşte, înnecă, cf. sufocant. *Atmosferă înăbuşitoare.*]

— Din **în** + **năbuşì.**

ÎNNĂCRÍ vb. IVa v. **înăcrì.**

ÎNNĂDÍ vb. IVa. 1°. *Abouter, raboutir, rallonger. Mettre une pièce. Ajouter.* 2°. *Se lier, s'accrocher. S'acoquiner.*

1°. Trans şi absol. A adăogà la un întreg o bucată (asemănătoare s. de acelaşi fel); a lungì legând cevà la un capăt, a mărì adăogând s. fixând cevà la o margine, la o parte. *Brâiele îşi înnădiră, De picioare îl legară.* PANN, P. V. 84. *Ba căpestre mi-a 'nădit, Frâu de frâu a tot lungit, Ca un lanţ a 'nchipuit.* TEODORESCU, P. P. 441. # *A umblà înnădind teie putrede* (ZANNE, P. V 622) s. *a nădì din teiu curmeiu* (BARONZI, L. $46/_{23}$), se zice de cel ce o duce greu. || Spec. (Despre uneltele de fier, cf. MARIAN, D. 67) A le adăogà o parte (prin fierbere s. călire). BARCIANU. | (Croitorie) A coase o bucată (de pânză, de stofă) de alta, spre a obţineà o bucată mai mare, cf. cârpì, petecì. || Fig. A adăogà (de obiceiu un lucru nepotrivit s. în mod provizoriu) petecind, cârpăcind. *Izbândirea visului nădind şi cârpind, în scurte cuvinte lungi şi late vicleşuguri acoperiiă.* CANTEMIR, IST. 266. *Leuclavie... precum Ţara-muntenească s'au fost chemând la istoricii latineşti Montana, pe Bonfin mărturie aduce: după aceastea încă mai nădeşte Stanislav Sarmitie.* id. HR. $132/_{31}$. *La ele înădì şease stihuri.* IORGA, L. II. 572. *Un celar de scânduri, la care înnădise cu nuiele şi cu lipituri un loc pentru boi.* RĂDULESCU, ap. TDRG.

2°. Refl. (Despre oameni; construit cu la) A merge împreună cu cinevà, a se luà după cinevà, ţinându-se (scaiu) de el. *Năditu-s'au şi aceştii la ceata cătanelor.* LET. III $65/_{24}$. # **A se înnădì cu cinevà** = a începe relaţii de dragoste (şi a rămâneà încurcat), cf. îngurluì. *Se dete lângă muma copiilor, îi intră pe subt piele şi se înădì cu dânsa.* ISPIRESCU, L. 270.

[Şì: **înnădì** vb. IVa; **nădi** vb. IVa. | Abstract: **(în)nădíre** s. f. = acţiunea de a înnădì; lungire, adaos; cunoştinţă intimă (POLIZU), (despre o lucrare ştiinţifică) compilaţiune. *Din comparaţia lui cu textul lui Nicolae Costin, va reieşì cum lucrà acesta în opera sa de înnădire.* IORGA, L. I 100; — **înnădít** s. a. = înnădire; — **(în)năditúră** s. f. = înnădire (COSTINESCU); cusutură înnădită; bucată înnădită (LB.), adaos; locul înnădirii (POLIZU). *Se îndreaptă spre înnăditura de lângă celar.* RĂDULESCU, ap. TDRG. | Adjective: **(în)nădít** (cu negativul **ne(î)nnădit), -ă** = unit, împreunat, legat s. cusut la un capăt s. la margine. *Se pune peste căpătâie de-alungu 2 tălpoaie sau şì mai multe înădite.* IONESCU, C. 167. *Aristia... cu cearşafuri înădite unele de altele, cu costume croite din rochi lepădate, puneà în scenă câte o bucată de teatru.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Din pielea neargăsită De la trei oi înădită.* TEODORESCU, P. P. 620; — **înnăditór, -oáre** = care înnădeşte.]

— Derivat din **nadă**[1] cu pref **în-.**

ÎNNĂDÍ vb. IVa. I. *Venir à l'appât.* II. 1°. *S'habituer, se faire, prendre goût à.* 2°. *Attirer.* 3°. *Abuser, aller fort.* 4°. *En venir aux mains.* — (Mai ales prin Mold.).

I°. (Pesc.) Refl. *Peştii se înnădesc* = se obicinuiesc să vină la mâncarea ce li s'a dat ca nadă cu câtăvà vreme înnainte.

II. P. anal. 1°. Refl. (Construit mai ales cu prep. la) A venì s. a trage mereu la un lucru (bun), din care ai gustat s. care ţi-a plăcut (com. T. NAUM), a merge de multe orì la un loc (com. AR. TOMIAC), a se obicinuì, a se deprinde (la cevà bun), cf. a se năravì, a se dedà (cf. proverbul: *nu ţi-e de dată, ci ţi-e de nadă* = nu-ţi pasă că dai odată, dar ţi-e teamă că se obicinueşte să ceară mereu). *Şi-şi vor luà giudeţul păgânii, Că li s'or nădì la stârvuri cânii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O vulpe la ţăran se înădis'odată.* DONICI, F. 34. *Nişte porcì, spărgând gardul într'un loc, se înădise în grădină la păpuşoiu.* CREANGĂ, A. 123. *Uliu, ce se cam înădise prin acele locuri...* CONTEMPORANUL, II, vol. I 98. *Muştele ce se nădise la hoitul iepei.* SBIERA, P. $166/_8$. *S'o nădit caprele la curechi*=au dat de curechiu, de acum cu mare greu vei scăpà de ele. ŞEZ. V $113/_{17}$. *S'o nădit băieţii de o bucată de vreme în pomăt, că n'are să rămâie nimic* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN, cf. ZANNE, P. VI 394.

2°. Trans. A deprinde (pe cinevà) să vină, a atrage, a momì. *Şi tu, babă, eşti bătrână şi nebună, ce mai vii să înnădeşti fata?* CONTEMPORANUL, IV. 396. *Ce-ţi tot înădeşti prieteni la casă?* (Auzit la Braşov).

3°. P. ext. Refl. A se întinde (la caşcaval), «a face mai mult decât îi este nasul (= decât se cuvine), a-şi luà nasul la purtare, a se obrăznicì»: *Apoi, Ioane, te-ai cam înnădit!* RĂDULESCU-CODIN.

4°. Refl. (Prin asemănare cu peştii care se reped la nadă?) *A se (în)nădì* = a se aprinde la ceartă sau la bătaie (RĂDULESCU-CODIN), cf. a se încăierà.

[Şì: **nădi** vb. IVa. | Abstract: **înnădíre** s. f. = nadă, deprindere. PAMFILE, C. Ţ.]

— Derivat din **nadă**[2], cu pref. **în-.**

ÎNNADÍNS adv. v. **adins.**

ÎN(N)ĂDITÚRĂ s. f. v. **înnădì**[1].

ÎNNAFÁRĂ ad. v. **afară.**

ÎNNĂGĂRÍ vb. IVa refl. *Être couvert par des herbes charriées par l'eau.* — A se acoperì de năgară, a se pierde în năgară (= frunziş, ierburi şi lemne putregăite aduse de apă). [Şì: **înăgărì** vb IVa. | Abstract: **înnăgărire (înăgărire)** s. f.

(Pesc.) *Sforile se poĭ pune şi pe turbureală* (= când vine apa turbure), *însă riscăm a le pierde prin înăgărire sau prin creşterea neprevăzută a apei.* F. R. ATILA, 180.]

— Derivat din **năgară,** cu pref. **în-.**

ÎNNĂIMÍ vb. IV^{a} v. **năimì.**

ÎNNAÍNTE adv., prep., adj. s. f. (ş. d.) v. **înainte** ş. d.

ÎNNĂMEŢÍ vb. IV^{a} v. **nămeţì.**

ÎNNĂMOLÍ vb. IV^{a} v. **înnomolì.**

ÎNNĂPÂRLÍ vb. IV^{a} v. **năpârlì.**

ÎNNĂRĂVÍ vb. IV^{a} v. **nărăvì.**

ÎNNĂSCÚT, -Ă adj. *Inné.* — Care există în noi din naştere, pe care îl aducem s. căpătăm odată cu naşterea noastră. *Vei vedeà sentimentul Dumnezeirii înăscut în tine.* MARCOVICI, D. 200. *Maniera înăscută a unui popor.* MAIORESCU, CR. I 166. *Asta e cevà înnăscut femeilor.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 208.

— Formaţiune literară după franc **inné** (lat. *innatus*, germ. *angeboren*).

ÎNNĂSTURÁT, -Ă adj. *Paré de boutons.* — (Neobicinuit; formaţie personală) Împodobit cu nasturi. *Atuncea, ca roua vara, pe verdeaţa cea din zori, În mii de mărgărintare, înnăsturate pe flori...* KONAKI, P. 20.

— Participiul-adjectiv al unui verb neîntrebuinţat **înnăsturà,** derivat din **nasture,** cu pref. **în-.**

ÎNNĂUCÍ vb. IV^{a} v. **năucì.**

ÎNNĂÚNTRU adv. v. **înăuntru.**

ÎNNĂVĂDÍ vb. IV^{a} (ş. d.) v. **năvădì.**

INNAVIGĂBIL, -Ă adj. *Non navigable.* — Care nu e navigabil.

— *N.* din **în-** şi **navigabil.**

ÎNNEBUNÍ vb. IV^{a} 1°. *Rendre fou, affoler.* S'emploie familièrement là où le français dit: «vous moquez-vous de moi? Non? sérieusement?» 2°. *Devenir fou.* 3°. *Être fou.*

1°. Trans. A face pe cineva să devină nebun, a-l scoate din minţi. *Curvia amù pre... Solomon spre a idolilor jărtvă nebunì-lù.* CORESI, EV. 543/$_{16}$. *Acealea* [muieri] *multora le-au făcut farmece şi pre ibovnicii lor, pre unii i-au nebunit, iară pre alţii i-au şi omorît.* MĂRGĂRITARE, ap. GCR. I 291/$_{27}$. *Ei, destul acuma, lasă, nu ne mai înnebunì.* CONTEMPORANUL, I 163. *Preotu' m'o spovedit, Bărbatu' m'o nebunit.* ŞEZ. IV 232. *Dragostea te nebuneşte.* RETEGANUL, TR. 119/$_{20}$. *Pe mulţi i-ai nebunit.* DOINE, 171/$_{17}$. | (Fam.) **Nu mă (în)nebunì!** i se zice cuivà care spune lucruri de necrezut, care ne minunează, ne uimesc. *Argaţii mei au făcut vr'o bazaconie la d-ta în casă?... nu mă 'nebunì!* ALECSANDRI, T. 993. *Nu mă 'nebunì, soro!* CARAGIALE, T. I 79/$_{12}$. *Nu mă nebunì, onorabile! Dumneata eşti?* id. ib. 65/$_{20}$.

2°. Refl. (astăzi învechit) A ajunge nebun, a nu mai fi în toate minţile, a-şi ieşì din minţi. *Se nebuneaşte dracul.* CORESI, EV. 187/$_{21}$. *Să se nebunească spre* (= să fie răi ca nişte nebuni faţă de) *părinţi.* id. ib. 434/$_{8}$. *Se nebuniià la uşile cetăţii.* BIBLIA (1688) 212$_{2}$. *Un ţăran se nebunise de cap.* LET. I 137/$_{27}$. *A multora minţi cu frumuseaţea ei se nebunise.* CANTEMIR, IST. 106. *Nebunindu-se întru sine tiranul cel fără de minte...* MINEIUL (1776) 74^{2}/$_{1}$. *Magariul s'au nebunit de trufie.* ŢICHINDEAL, F. 110. *Unul se înebuneà, pe altul îl găseau năbădăile.* GORJAN, H. II, 98. *Se nebuniseră şi îi ţineau ostaşii legaţi.* id. ib. IV 21. *Zbierà de se 'nebuneà.* PANN, E. II 62. | P. ext. A-i plăceà cuivà (cevà) foarte tare, (încât ar fi în stare să-şi iasă din minţi), a nu mai puteà după... *Mă nebunesc după cabazlâcuri.* ALECSANDRI, T. 188.

3°. (Intrans.) A-şi pierde minţile, a ajunge nebun. *De pizma topiià-se şi nebuniià.* CORESI, EV. 416/$_{39}$. *În nebuniia curviei nebunescŭ.* ib. 379/$_{17}$. *El într'acel ceas va nebunì.* PRAV. MOLD. 147. *De va nebunì bărbatul, să să împartă aceà casă.* ib. 82. *Un ţăran ce nebunise de cap, au fost strigând în gura mare.* LET. I 137/$_{28}$. *Iar unii, dintre acele bătăi au şi nebunit.* LET. II 272/$_{26}$. *Aţi nebunit toate?* BARAC, A. 75. *Ea nebunise, au dus-o la Golia.* C. NEGRUZZI, I 32. *Dac'ai murì tu, eu aş nebunì.* EMINESCU, N. 9. *În urm'a 'nebunit.* COŞBUC, F. 72. *Înnebuneşti de urît.* CREANGĂ, P. 325. *Să înebunească zmeul de ciudă!* ISPIRESCU, L. 130. *Împăratul şi împărăteasa nebuniseră.* RETEGANUL, P. IV 49/$_{2}$. *Dară, zău, n'am nebunit, Să fac lucru aşă pocit.* JARNÍK-BÁRSEANUL, D. 405. Cf. RETEGANUL, TR. 119/$_{20}$; DOINE, 137/$_{11}$, 171/$_{17}$.

[Şi: **nebunì** vb. IV^{a}, **înebunì** vb. IV^{a}. | Adjectiv: **(în)nebunit, -ă** = scos din minţi, nebun. *Robinson, nebunit de bucurie, când săltà, când strigà.* DRĂGHICI, R. 225. | Abstract: **(în)nebunire** s. f. = starea celui ce devine nebun, nebunie.]

— Derivat din **nebun** şi compus în vremuri mai nouă cu pref. **în-.**

ÎNNÉC s. a. v. **înnecà.**

ÎNNECÁ vb. I 1°. *Étrangler.* 2°. *Étrangler, étouffer.* 3°. *Étouffer, suffoquer. Bafouiller.* II. 1°. *Noyer, faire déborder, inonder. Se noyer, couler, faire naufrage; être inondable.* 2°. *Inonder* de; *couper* (la soif). *Être noyé, anéanti, submergé, disparaître, se perdre, périr.* 3°. *Perdre.*

I 1°. (Vechiu şi regional) Trans. A ucide, a omorî (fără arme), (cu deosebire) strângând de gât, sugrumând; (refl.) a se omorî (în sens figurat). *Fariseiul cu postul trupulu-şi necà şi-l topiià.* CORESI, EV. 16/$_{22}$. *Ne sugrumăm şi necămŭ.* id. ib. 285/$_{20}$. *Muierile ceale ce ş'au necat şi ş'au lepădat feciorii cânilor...* CUV. D. BĂTR. II 324. *Şi-au necat feciorii mici.* COD. TOD. 206/$_{14}$. *Nu mă învăţà să-mi înec copiii.* ZANNE, P. II 74, cf. IV 541, VI 581. || Spec. (Despre fiare sălbatice) A omorî (muşcând de beregată), a rupe. *Intrară lupii în turma lu H[risto]s, de o spărgeà şi o necà cum e mai rău.* MOXA, 380/$_{2}$. *Lupul... nu numai oile a fărâmà, ce şi boii din plug a înnecà... obicinuit să fie lumii iaste ştiut.* CANTEMIR, IST. 167. *Ne îneacă* (= omoară, sugrumă) *ursul o vită* (Haţeg). VICIU, GL. *Lupul a necat două oi.* REV. CRIT. III 162.

2°. Trans. A strânge de gât, a sugrumà, a sugùşà, a gâtuì, a strangulà. *Deaca apucă* [hoţul] *de prinde* [pe cineva] *de grumazi, e-l* [= şi îl] *înneácă, cum face lupul oilor, pentru să nu poată strigà...* VARLAM, C. 266, $_{2}$. || P. ext. A înnăduşì, copleşi (mai ales figurat, despre porniri sufleteşti etc.). *Mărăcinii necară ea* [= sămânţa]. CORESI, EV. 350/$_{28}$. *De grija... bogăţiei neacă cuvântul* (: étouffent la parole) *şi fără rod fi-va.* TETRAEV. (1574) 222. *Năduşì şi înnecă în mijlocul săborului cu coardele sv[e]ntei sale învăţături pre Arie.* DOSOFTEIU, V. S. 148/$_{2}$. *Puterea patimei îneacă şi năduşeşte.* KONAKI, P. 282. *Înghite lacrămile sale, îneacă suspinurile.* BELDIMAN, N. P. I. 165. *Neputând să înece glasul cugetului...* MARCOVICI, C. 105. *Se duce la crâşmă să-şi înnece ciuda.* ALECSANDRI, I. 1534. *Dorul mândrei să-l înec.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 393. *Boala o să te'nnece.* DOINE, 173/$_{30}$. *Feciorii... necau mânia în sufletul*

lor simțind că nu se puteau măsură cu străinul acela. MERA, B. 129. *Aceste buruieni aproape întotdeauna, crescând mai repede decât sămănăturile, le înnecă,* PAMFILE, A. 94, cf. 181.

3° Refl. A nu mai puteà respirà, a se înnăbuși prin oprirea în gât a unui aliment, a-și pierde răsuflarea, a i se oprì cuivà respirația, a-i sta s. a-i rămâneà cuivà cevà în gât, a se sufocà, a se asfixià. *S'a înnecat cu un os.* LM. *De cum începù să soarbă din cafeà, se înecă, tușì, vărsă jumătate cafeaua pe el.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Poate va înghiți la galbeni, i-a sta vreunul în gât, s'a înnecà și-oiu scapà de dânsul.* CREANGĂ, P. 67. *Dacă vreun copil mic se înneacă cu vreun fel de bucate (= i se oprește în înghițitoare)...* GOROVEI, C. | (Mai rar) Trans. (= fact.) A face să nu mai poată respirà, a asfixià. *Înecâ-l-ar maslinele care le mănâncă!* ALECSANDRI, T. 859. *Tusea mă înneacă.* LM. *Fumul de țigări mă înecà.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. || P. anal. (Despre plâns, lacrămi, suspin etc. refl.) A se sufocà, (trans.) a sufocà, cf. podidì. *Lacrămile mă înecă.* BELDIMAN, O. 30. *Un plâns amar mă'neacă.* EMINESCU, P. 201. *Simțeà c'o înecà lacrămile.* VLAHUȚĂ, N. 69. *Se înecà în lacrimi spunând iarăși cuvintele aceste.* CREANGĂ, P. 100. *Plâns de jale mi-l înecă.* ALECSANDRI, P. P. 145/18. *Dar dorul o să mă'necе.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 92. *Se înneacă de un plâns amar.* RETEGANUL, P. II 56/10. *Plânge mândra de se'nneacă.* HODOȘ, P. P. 80. (Altă construcție) Refl. A se sufocà. *Mă'nec din piept și n'am Puteri de vorbă multă.* COȘBUC, F. 16. || *A se înnecà în vorbă* = a se împiedecà în vorbă, a-i rămâneà vorba în gât. Cf. LB.

II. (Fiind vorba de apă).

1°. Trans. (Despre ființe) A băgà pe cinevà (cu cap cu tot) în apă (fig. în sânge etc.), ca să nu mai aibă răsuflet și să moară asfixiat; (despre obiecte) a cufundà în apă, astfel ca să fie acoperite cu totul de apă, ca să dispară, să piară în apă. — Trans. *Înec* = submergo. ANON. CAR. *Se nu neace mere* [=pe mine] *vihorul apelor, nece se înghită mere* [= pe mine] *adâncatul.* PSALT. (SCH.) 133/3. *Dracii cerșură de la Hristos să se ducă în turma porcilor, ca aceia să-i neace* [aruncându-se în apă]. CORESI, EV. 237/15. *Brațul cel tare cei de pre apă necă.* MOXA, 376/10. *Săvai marea să m'are înecà.* VARLAAM, C. II 63/2. *Întru vărsarea sângelui ați înecátŭ pre vrăjmași.* MINEIUL (1776) 148 1/2. *Eu nu ți-aș dorì vreodată să ajungi să ne cunoști, Nici ca Dunărea să'nece spumegând a tale oști,* EMINESCU, P. 240. *Cât pe ce erà să-l înnece.* CREANGĂ, P. 226. *Nici apa nu mă înecă.* RETEGANUL, TR. 136/21. *Aibi grijă să nu mă 'neci.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 193. *Și pre toți corăbierii i-a'necat.* TEODORESCU, P. P. 164b. *Un' e balta mai mare, Pe Stoian îl necà.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 107. *Când apa te înneacă, ce ceri s'o mai bei?* ZANNE, P. I 105. | A face să se (re)verse. *Picătura cea mai de pe urmă vasul înecă.* ZANNE, P. IV 73. *Din pricina urâtului Înnec apa Prutului.* VASILIU, C. 150. | (Complementul: pământul, arăturile, pietrele etc.) A potopì, a cotropì, a acoperì cu apă, a inundà. *Se jelì că-i neacă pârâul ocina și pământurile necând.* DOSOFTEIU, V. S. 73v. *Păraiele pietre 'neacă.* KONAKI, P. 114. *Înecă fața acestui ticălos pământ cu râuri de sânge.* MARCOVICI, C. 98. *Aștept limbele dușmane... să cuprindă și să înnece tot pământul.* ALECSANDRI, P. II 12. *De veneà apa mare, arăturile lui le înecà.* ISPIRESCU, L. 206. *Sânt ca un izvor de munte, Astăzi curge și înecă Și mâni scadc ș'apoi seacă.* ALECSANDRI, P. P. 416/11. # *Și-a 'necat sufletul* = a băut până nu mai știe de el. CIAUȘANU, V. || (Refl.) (Despre ființe) A murì cufundat în apă; (despre obiecte, spec. despre o corabie) a dispăreà, a pierì în apă, a se scufundà. *Înecu-mĕ* = submergor. ANON. CAR. *Mulți se necară în Dunăre.* MOXA, 403/12. *Socotesc a hi murit sau s'a înnecat în mare.* DOSOFTEIU, V. S. 152. *S'au necátŭ curabia.* id. ib. 35. *S'au necátŭ to[i], numai eu am rămas, m'am apucat pre o scândură.* id. ib. 152. *Înecându-mă de năpădirile întreitelor valuri...* MINEIUL (1776) 119 1/1. *Erà să se înnece.* DRĂGHICI, R. 73. *Am pățit-o chiar ca acela care s'a înecat la mal.* ALECSADNRI, T. 405. *Să dau prin apă, mă tem că m'oiu înnecà.* CREANGĂ, P. 237. *N'ai să mă mai vezi; mă duc să mă înnec!* ISPIRESCU, L. 271. *S'a necat o fată mare.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 151. *S'a înecat ori s'a spânzurat cinevà.* ȘEZ. II 66/9. *Omul nevoiaș se înneacă pe uscat.* ZANNE, P. II 649. *Corabia cu doi cârmaci se înecă.* ib. V 135. *A i se înecà cuivà corăbiile* = a fi trist (în urma unei nenorociri). *Iar te-o apucat năbădăile, vere Ghiftui? Iar ți s'o înecat corăbiile?* ALECSANDRI, I 561. # *A se înnecà (ca Țiganul) la mal* = a stricà o treabă tocmai când ai scăpat de greu și ești la sfârșit. || (Despre un loc) A fi expus revărsărilor de ape. *Dar cu facerea moșiei masĕ, la hotărnicia acestor doi boieri hotarnici din urmă; dintr'aceea pricină să înneacă și nu rămâne mânăstirii a treia parte* (Craiova, a. 1746). IORGA, S. D. XX 332.

2°. Fig. A copleși, a scăldà în..., a inundà, podidì, a potopì; (complementul e setea) a stâmpărà. [Sufletul] *îl înnec pe tot ceasul cu suspinul și cu plânsul.* KONAKI, P. 103. *Cugetările mele năvălesc grămadă asupra inimii și o înecă cu amărăciuni.* MARCOVICI, C. 20/11. *Scumpă Moldovă, cum te înecă amarul greu!* ALECSANDRI, P. II 116. *Își înecă setea unii cu vin, alții cu apă rece.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Că mi-l plâng surorile Cu toate plânsorile, De 'neacă inimile.* TEODORESCU, P. P. 206b. || Refl. A se cufundà, a pierì, a dispăreà, a fi înghițit de o masă mare (ca o corabie de valuri); a fi uitat. *Am cetit cărțile și izvoadele...* [și am scris acest letopiseț], *ca să nu se înnece anii cei trecuți și apoi să nu se poată ști ce s'au lucrat.* LET. I 95/9. *Oștile muscălești se înecă în oștile turcești.* DIONISIE, C. 171. *Vechea zidire se înecă în întuneric.* VLAHUȚĂ, N. 180. *Rămase nemișcat, părea că fața i se lungise, că ochii se 'nnecau în noapte, că viața i se 'nnecă în haos.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 109. *A se înecà în datorii.* TDRG.

3°. (Neobicinuit). P. ext. (trans.) A pierde (pe cinevà), a nenorocì. *Ne-am înnecat singuri fata.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

[Și: (vechiu și regional) **necà** vb. I, **înecà** vb. I. | Adjective: **(în)necát (înecát), -ă** = omorît, sugrumat; strangulat, înnădușit; sufocat, (spec. despre vorba cuivà) împiedecat; mort și ucis prin cufundare în apă (în acest sens adesea substantivat), inundat, cufundat și dispărut subt apă. (Ad I 1°) *Am aflat vaca necată de urs.* REV. CRIT. III 162. *Carne înecată* = de vită care n'a murit prin junghere. *Oricine va mâncà carne de dobitoc mort..: sau carne înecată, ce va fi nădușită, iară nu va hi sângele vărsat cu hier..., să nu să cumînece* (a. 1645). GCR. I 117/1; (ad I 3°) *Acest domn Constantin-vodă erà un om prea mic de stat .., căutătura încrucișată și vorba lui înnecată.* LET. II 419/3. *Glasul ei erà înecat de suspine.* C. NEGRUZZI, I 50. *Înnecată de dorința de a plânge.* EMINESCU, N. 75. *Ghiță se răpezì înainte..., apoi închise ușa și grăì înnecat de spaimă...* SLAVICI, N. II 77; (ad II. 1°) *Iară ceilalți-au pierit toți, cu tăiat, cu înnecat.* LET. II 430/11. *Fiu-său... murì necat.* GCR. I 59. *Un șir de mari corăbii stau înecate 'n port.* ALECSANDRI, P. II 87. *Tot uitându-se la fața înnecatei, trăsăturile i se păreau din ce în ce mai cunoscute,* SANDU-ALDEA, SĂM. VI. 326. *Spuneți să vie primarele..., Spuneți c'am scos un om înnecat.* SADOVEANU, SĂM. VI 167. *Cine*

moare spânzurat, *Nu moare înnecat:* ZANNE, P. V 607; (ad II 2°) *Fata de împărat, Înecată de lumină e întinsă pe crivat.* EMINESCU, P. 184; — **(în)necătór, -oáre** = înnăbuşitor, sufocant. DICŢ.; — **(în)necăciós (înecăciós), -oásă** = care (te) înneacă, produce uşor înnecarea, care ţi se opreşte în gât, te înnăbuşă, sufocant; care are un gust aspru, de par'că te strânge de gât. *Poame necăcioase.* MOXA, 380/29. *Tusă înecăcioasă:* tussis suffocans. LB. *Fum negru şi înecăcios.* ODOBESCU, II 541. *Mirosul necăcios de salitră.* CARAGIALE, S. 100/29. *Nori de praf se înalţă înnecăcioşi şi orbitori.* IORGA, B. 127. *Pepeni... înnecăcioşi:* când nu se pot înghiţi lesne. PAMFILE, A. 175. *Pere înnecăcioase:*... gust dulce, sălciu. ŞEZ. V 68/19, cf. H. X 395, XI 325. | Abstracte: **(în)necáre (înecáre)** s. f. = omorîre, sugrumare, înnăbuşire; sufocare; (omorîre prin) scufundare în apă, naufragiu, cufundarea unei corăbii; inundare, revărsare de ape, potopire, pieire. (Ad I 3°) *Îmbucătura cea mare Se 'nghite cu 'necare.* ZANNE, P. III 580; (ad II 1°) *Suferì în mare necare.* DOSOFTEIU, V. S. 36. *Au fost ploi grele..., cât s'a făcut multă înecare.* LET. I 145/17. *Pământul... ar cădeà... în haos de înnecare.* KONAKI, P. 271; — **în(n)ecát** s. a. (mai ales la plural) = pieire subt apă, moarte în apă; inundare. *Necatulŭ corabiei.* DOSOFTEIU, V. S. 153. *Au scăpat de înnecate.* SBIERA, P. 245/14. *Temându-se de înnecate.* RETEGANUL, P. III. 36; — **(în)necătúră (înecătúră)** s. f. = † sugrumare; sufocare, asfixiere, greutate de a răsuflà după o fugă mare şi iute (COSTINESCU); † naufragiu; † revărsare de apă, inundare (I. GOLESCU, C. I. 241b). *Enekĕlurĕ* = submersio. ANON. CAR. *Se ferească-şi sine de cumândări şi de sânge şi de necătură* (sugrumări N. TEST. 1648; sugrumat BIBLIA 1688) *şi de curvie.* COD. VOR. 31/12. *Nu iaste lesne... celuia ce se chinuiaşte întru o necătură a înnotà bine.* CORESI, EV. 122/31. *De să va face necătură, nu va simţì.* BIBLIA (1688) 381. *S'au tâmplat de corabie necătură.* DOSOFTEIU, V. S. 154. *Frântura şi necătúra volburilor ce au venit asupra bisericii.* id. ib. 37/2. *De nu va face nici o înecătură acea moară...* CARAGEA, L., ap. TDRG. *Simţeà în pieptu-şi înecătură şi leşin.* PANN, E. V 41. *Mai întâiu să-mi omori Frica, lipitura..., înnecătura.* PĂSCULESCU, L. P. 119/46; — **(în)necăciúne (înecăciúne)** s. f. = (învechit) sufocare (BIANU, D. S.); potop, revărsare de ape (COSTINESCU). *Înnecăciune de piept* = esuflare (BIANU, D.), greutate de a răsuflà, germ. Beklemmung (POLIZU). *Se consultară ce fel ar puteà face, Şi prin ce mijloace Stavilă ar pune L'acea înecăciune.* ALEXANDRESCU, M. 389. *Fostul căpitan pătimeà de un fel de înecăciune* (= astmă ?). CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. *În liniştea nopţii auzi... câte v'o înecăciune de bou iute şi fâşneţ la jug.* JIPESCU, O. 154. | Postverbal: **înnéc (înéc)** s. a. [Plur. (în)necuri] = pieire, moarte prin cufundare în apă s. strangulare; sufocare; ploaie mare, puhoiu (PAMFILE, VĂZD. 109), revărsare de apă multă, inundaţie. *Înnecul Turcilor în Dunăre.* SBIERA, F. 5. *Şi zi, te însori, tătucă, luase cuvântul Vlad, cu înnec în glas.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Îţi mai aduci aminte de gospodăria ce-o aveam înnainte de înecul Badalanului?* DUNĂREANU, CH. 69. *Curând or să fie înecuri mari în lume.* ŞEZ. III, 105/31. *Înecul se vesteà cumplit.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIII, 920. *Strigoaicele vor să năboiască înnecurile asupra lumii.* PAMFILE, DUŞ. 191. *Primejdie de înec.* PAMFILE, S. T. 58. | Instrumental: **în(n)ecătoáre** s. f. plur. (Pesc.) = laţuri groase ce se leagă de parii aripilor; grinzile groase de salcie s. de stejar de la aripi, pe care se fixează lesile de ostreţe. Cf. ANTIPA, P. 602 şi 612.] — Din lat. **neco, -are,** compus mai târziu cu **pref. în-.** «Sensul fundamental [al verbului latin] eră, pe cât se pare: a ucide pe cinevà fără întrebuinţarea armelor: *fame necare aliquem* (Cic. Caes.) şi aceasta se adevereşte prin legătura etimologică în *nocere.* La Grigore din Tours cuvântul are de obiceiu înţelesul lui «ertränken»... Că această accepţiune nu eră individuală la Grigore din Tours o dovedeşte fr. *noyer».* (Wölfflin, *Archiv f. lat. Lex.* VII 277). În toate limbile romanice cuvântul are înţelesul mai nou al fr. «noyer»; numai în româneşte s'a păstrat şi sensul vechiu de subt I (la Megleniţi *nec* însemnează şi «omor, sugrum»; la Aromâni numai «noyer»). «De observat că aceste două înţelesuri pe care le are *necà* în româneşte se regăsesc în forme verbale din familia limbilor balcanice, ca alb. *mbit,* n.-grec. *πνίγω,* bulg. *davija* şi sârb. *ydaviti* şi se poate ca în aceste forme dublul înţeles să se fi transmis din cuvântul românesc, într'o epocă veche» (Candrea-Densusianu, *Dicţ. etim.* No. 1262).

ÎNNECĂCIÓS, -OÁSĂ adj. } v. **înnecà.**
NNECĂCIÚNE s. }

ÎNNECĂJÍ vb. IVa v. **necăjì.**

NNECĂTOÁRE s. f. plur. (Pesc.) } v. **înnecà.**
ÎNNECĂTÚRĂ s. f. }

ÎNNEGREÁLĂ s. f. v. **înnegrì.**

ÎNNEGRÍ vb. IVa. 1°. *Peindre* ou *colorer* qqch. *en noir; rendre noir, noircir, brunir, foncer, hâler, (s')assombrir, (s')obscurcir; devenir basané; salir.* 2°. *Parler mal de quelqu'un, noircir, dénigrer, diffamer, calomnier.* 3°. *(Se) noircir, brunir, foncer, devenir noir.*

I 1°. Trans. A face ca cevà să fie s. să parà negru (p. ext. obscur, sumbru), a vărsì un lucru în s. cu negru (cf. cernì); p. ext. a întunecà; spec. (despre soare, vânt etc.) a pârlì; (despre rufe) a murdări, nelăuţì (LB.) *I-au înegrit tot trupul.* MAG. IST. IV 109/31. *Vânturile m'au negrit.* CANTEMIR, IST. 262. *Norii ce negresc văzduhul.* ANTIM, PR. 44. *Funingina negreşte când te atingi de ea.* C. NEGRUZZI, II 221/3. *Înegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi...* EMINESCU, P. 239. *Se necăjì şi şterse versul tot — înegrì bine, ca să nu se mai poată citì.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Cu gogoşi de tufă nu se 'negresc sprâncenele.* BARONZI, L. 58/19. *Sumanul alb se poate înegrì, Iar cel negru nu se poate albì.* ZANNE, P. III 388. *Va s'o înegrească din albă, va şì mâni albe să aibă:* despre cei ce voesc foloasele unei afaceri, dar nu şi neajunsurile ei. ib. V 339. *M'a înegrit vântul şi soarele. Se înnegresc rufele.* | (Refl.) A se face s. a părea negru (cf. a se cernì), p. ext. a se face obscur, sumbru (cf. a se întunecà); spec. (despre piele) a se pârlì (din cauza soarelui, vântului); (despre rufe) a se murdări, a se face negre, a se nelăuţì (LB.). *Negresku-mĕ* = nigresco. ANON. CAR. *Seară fiind, grăiţi: senin e, negreaşte-se ceriul.* TETRAEV. (1574) 227. *Cu cea mai mare repegiune se înroşeşte, se înegreşte* [orzul]. I. IONESCU, C. 131. *Faţa voastră să se negrească ca cărbunele.* C. NEGRUZZI, C. I 233. *Peliţa ochilor lui.... se înegrì şi nu mai văzù nimica.* EMINESCU, N. 26. *Cămeşuica-ţi s'a negrì.* MARIAN, I. 127. *Pânzele să nu albească, Ci la soare să 'negrească.* ALECSANDRI, P. P. 135/2. *Soarele s'a înegrit.* ib. 280b. *Am o mândră ca şo cruce:.. Peste zi se prea 'ncălzeşte, Şi, biata, prea se 'negreşte!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 425. *Mă negriiu ca cerneala.* RETEGANUL, TR. 148/7.

2°. (Fig.) A descrie în colori negre, a vorbì rău despre cevà, a vorbì (de) rău pe cinevà, a denigrà, cf. a poneghrì, a încondeià, a

aşează pe cineva (la cineva), calomnia, defăima, huli. *Negresc* = denigro. ANON. CAR. *Au negrit pe Antonie-vodă că nu e harnic de a domni.* ŞINCAI, HR. III 106/27. *A cărui memorie ei se vor sili a o înnegri cât vor puteà.* BĂLCESCU, M. V. 406. *Cu vorba m'au înegrit.* TEODORESCU, P. P. 317b. *Înegrind pe altu', nu te albeşti pe tine:* dacă alţii sânt răi, nu te face aceasta pe tine mai de treabă. ZANNE, P. V 339.

II. Intrans. A se face, a deveni s. a păreà negru, p. ext. a se face obscur, a se întunecà. *Apa den ceriu... înălbeaşte şi negreaşte, ruşaşte şi mohoraşte, îndulceaşte şi amăraşte.* CORESI, ap. HEM. 1023/37. *Nu numai ce negriră, ce şi gurile li se strâmbară.* DOSOFTEIU, V. S. 148. *Înegrì Prutul îndată de căciule şi de morţi.* BELDIMAN, TR. 380. *Abià noaptea înnegreşte şi vroiu zori să se iveascà.* KONAKI, P. 103. *Şi luna înegreşte şi ceru' ncet se pleacă.* EMINESCU, P. 208. *Mergeam împrăştiaţi, ne adăposteam prin tufele care înegreau ici şi colo prin pâclă.* SADOVEANU, LUC. III 232. *În depărtare se zăreà o pădure ce înnegreà ca o uriaşă pată de păcură.* SANDU, SĂM. VI 445. *Acum stă în faţă un şir de înălţimi înegrind de brazi.* IORGA, B. 127. *Busuiocul a 'negrit, Rozmarinu-a 'ngălbinit.* ALECSANDRI, P. P. 284b. *De nu veţi spune direpţ, Pânzele să vă negrească.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 55. *Văzù cam depărtişor înaintea sa cevà înegrind.* SBIERA, P. 227/20, GOROVEI, C. 30. *Am un bou roşu: Unde paşte, înegreşte* (Focul). id. ib. 153. *Am negrit ca cerneala.*

[Şi: **înegrì** vb. IVa; **negrì** vb. IVa. | Adjective: **înnegrít (negrít,** cu negativul **ne(în)negrit), -ă** adj. = făcut negru; văpsit (cu) negru; calomniat, ponegrit. *Crivăţul aleargă pe câmpul înnegrit.* ALECSANDRI, P. III 3. *Înegrit de dânsul, scrisorile mele falsificate, dosite, ascunse!* I. NEGRUZZI, V 281; – **(în)negritór, -oáre** = care înnegreşte; (substantivat) *Negritor* = denigrator, tinctor. ANON. CAR. | Abstracte: **în(n)egrire (negrire), în(n)egrít (negrít)** s. a., **în(n)egritúră (negritúră), în(n)egreálă** s. f. = acţiunea colorării în negru, Cf. MARIAN, CR. 52. *La întorsul unei arături «te poţi mulţămì numai cu o zgârietură, o cufureală, ori o înnegreală», lucru ce nu se poate iertà la aratul obişnuit.* PAMFILE, A. 55. *Te-a curăţat de toate... funingiturile..., de toate negriturile* (Descântec). MAT. FOLC. 1556. Cf. negreală.]

— Din lat. **nigresco, *-ire** (pentru *nigrescere*), idem, compus mai târziu cu pref. **în-.** Cf. ponegrì.

ÎNNEGRITÚRĂ s. f. v. **înnegrì.**

ÎNNEGURÁ vb. I(a). 1°. (*Se*) *charger de brume, de brouillard; (s')embrumer, se couvrir.* 2°. (*S')assombrir, (s')attrister.*

1°. Trans. A acoperì cu negură. *Aburii înălţându-se de pe apă, începeau a înegurà orizontele amurgit.* ODOBESCU, III 96/13. | Refl. A se acoperì cu negură, a cădeà, a se ivì, a se îngrămădì negura (cf. înceţoşà); (neobicinuit) a se preface în negură. *În aer se'negură tulburii aburi.* COŞBUC, Æ. 140/10.

2°. Fig. Trans. şi refl. A se întunecà (la faţă), a (se) posomorî. *Singurul nor care înegură astă viaţă lină fu peste doi ani... moartea bunicăi.* C. NEGRUZZI, I. 110. *Taci, măicuţa mea, Nu mă 'nnegurà, Că te-oiu blăstămà.* ŞEZ. II 83/8.

[Prez. ind. *înnégur şi înneguréz.* | Şi: **înegurà** vb. I(a); **negurà** vb. I(a). | Adjectiv: **în(n)egurát (negurát), -ă** adj. = acoperit de negură s. ceaţă, întunecat, posomorît. *Împăratul... de mânie negurat să turbà.* DOSOFTEIU, V. S. 168/2. *O lună... înnegurată cu totul, încât abià se vedeà.* PANN, E. II 47. *Viaţa-mi neguratà tu poţi s'o faci senină.* C. NEGRUZZI, II 21/17. *Albăstreala înegurată a cerului.* ODOBESCU, III 195/24. | Abstract: **în(n)egurare (neguráre)** s. f. = acţiunea de a (se) înnegurà; posomorîre, întristare, amărăciune. *E un poet care vorbeşte în versurile lui elineşti, când îşi plânge aşà de bătrân înnegurarea şi străinătatea.* IORGA, L. XVIII 51.]

— Derivat din **negură**, cu pref. **în-.**

ÎNNEGUŢĂTORÍ vb. IVa v. **neguţătorì.**

ÎNNEMERÍ vb. IVa v. **nemerì.**

ÎNNEMURÍ vb. IVa refl. *S'apparenter.*—(Mold. şi Bucov.) A se face, a ajunge, a fi neam, rudă, cimotie cu cinevà, a se înrudì. [Şi: **înemurí** vb. IVa, **nemurí** vb. IVa. *Găsirà că măicuţa se nemureşte cu boierul* (Zorleni, jud. Tutova). ION CR. II 35. *Hai să ne 'ncuscrim! Să ne nemurim: Tu ai fată, eu fecior.* MARIAN, NA. 364. | Adjectiv: **în(n)emurít (nemurít), -ă** = înrudit. *Tot cam aşà umblă şi celelalte neamuri, care nu sânt în prima linie înnemurite cu cel repausat.* id. Î. 401; cf. 400; NA. 268, 565. *Cu unii din ei eram înnemurit.* SBIERA, F. 344. | Abstracte: **î(n)nemurire** s. f., **nemurí(r)e** s. f., **nemureálă** s. f. = înrudire, rubedenie. *Legăturile înemuririi.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nemuria dintre familia noastră şi duduca Zoiţa.* id. ib. [*Din ţigani*] *care de care-l strigà...: «Aoleu, neicuţule, finuţule!» şi aşà mai departe cu nemurelele.* SEVASTOS, ap. TDRG.]

— Derivat din **neam** (plur. *neamuri*), cu pref. **în.**

ÎNNEMURÍ vb. IVa. *Immortaliser.* —(Literar; rar şi învechit) A face nemuritor, a imortalizà. *Concertu-i l-ai înnemurit.* ALECSANDRI, P. III 528.

— Din **în-** + **ne-** + **murì** (decalcat după fr. *immortaliser*).

ÎNNEOÁ † vb. I refl. *Se couvrir de neige.* — A se acoperì de nea, a se înzăpezì, cf. omeţì, nămeţì, troienì. *Când împarte de cer împăraţii spr'insu, înneao-se* (: neoşà-se-vor HURM.; zăpădeaşte-se COR.; omeţi-se-va COR.; omătà-să-vor DOS.) *în Selmon.* PSAL. SCH. 201. [Şi: **neoşà** † vb. Ia].

— Derivat din **nea,** cu pref. **în-.**

ÎNNETEZITOÁRE s. f. (Zid.) v. **netezì.**

ÎNNIMERÍ vb. IVa v. **nimerì.**

ÎNNIMICÍ vb. IVa v. **nimicì.**

ÎNNISIPÁ vb. I refl. (Mar.) 1° *Échouer, se mettre à la côte.* 2° *S'ensabler.*

1°. (Despre un vas plutitor) A se înţepenì în nisip, a da de nisip, a da de fund, cf. împotmolì, înnomolì. *Vaporul englez «Caledonia» s'a înnisipat în Canalul de Suez.* TDRG.

2°. A se umpleà de nisip; spec. (despre un râu, un golf etc.) a se înfundà cu nisip şi a nu mai fi navigabil, cf. înnomolì.

[Şi **înisipà** vb. I; **în(n)isipì** vb. IVa. | Abstract: **în(n)isipáre (în(n)isipíre)** s. f. = împotmolire; înfundare cu nisip. *Înnisiparea a înfundat atâtea golfuri.* CONV. LIT. XLIII 383. | Adjectiv: **în(n)isipát (în(n)isipít), -ă** = împotmolit în nisip; acoperit cu nisip. *Înnisipitele, lespeduitele drumuri.* G. MURNU.]

— Derivat din **nisip** cu pref. **în-** (după fr. *s'ensabler*).

ÎNNOBILÁ vb. Ia. *Anoblir, ennoblir.* — A face nobil, a da (unei persoane s. unui lucru) (un titlu de) nobleţă, demnitate, onoare, strălucire. MARCOVICI, D. 125. *Să vezi cum inobilează el ceea ce spune!* C. NEGRUZZI, III 54. *Titlul de creştin... le... înnobilează coroana lor.* [Şi: **innobilà** vb. Ia, **inobilà** vb. Ia; (grafic) **înobilà** vb. Ia; **înnobilì** vb. IVa;

(prin Ardeal) **înnobilità** vb. Ia. | Adjectiv: **înnobilát (înnobilít),-ă** = făcut nobil, căruia i s'a dat (un titlu de) nobleţă, demnitate, onoare, strălucire. | Abstracte: **înnobiláre (înnobilíre)** s. f., **înnobilát (înnobilít)** s. a. = acţiunea de a înnobilà.]

— *N.* după fr.

ÎNNOBILÍ vb. IVa
ÎNNOBILITÁ vb. Ia } v. **înnobilà.**

INNOC — v. **INOC** —

ÎNNODÁ vb. I. 1°. *Nouer, faire un nœud.* 2°. *Nouer, attacher, lier; (s')attacher, (se) lier, (s')allier.* 3°. *Se nouer.* 4°. *Improviser.* 5°. *Entamer des relations galantes.* 6°. *S'accoupler* (en parlant des chiens).

1°. Trans. (Complementul e aţa, firul, sfoara, funia etc.) A face nod la capătul aţei, ca să poţi coase, (mai ales) ca aţa, firul etc. să nu se destrame s. să ţină mai bine. *Ênod* = nodum facio. ANON. CAR. *Biciul să ţi-l fi 'nodat!* DOINE, 299. *Înnoadă aţa înainte de a începe să coşi! Ai înodat funia prea strâns, de n'o mai pot desnodà.* | (Complementul e nodul; figură etimologică) A face nod. *Ce nod cu gura se înoadă?* (Cununa). GOROVEI, C. 121. | (Absol.) *Cum înozi, aşà disnozi:* după lucru şi rezultatul. ZANNE, P. V 339.

2°. Trans. A legà fixând cu un nod (ca să ţină legătura mai bine). *Enod* = ligo. ANON. CAR. *Prefăcându-se că îi caută în cap, îi înodà două viţe de păr, fără să ştie el.* ISPIRESCU, L. 381. *Ochiurile se împletesc cu suveicuţa de lemn... Cu suveicuţa tot înoadă aţa pe un băţ rotund.* ŞEZ. IV 113/13. *Când se învăleşte pânza pe sul, se înoadă o pană de găină.* ib. III 50/1. *Sfoara'n nouă că 'ndoià, Ca arcanul O'nodă Şi ca lanţul O făceà.* TEODORESCU, P. P. 540b. *Mândro, lasă calu 'n frâu Şi noadă-mi pustiul brâu.* MARIAN, NU. 261. *Ia ascultă-mă, măi frate, Înnoadă-mi cămeşa'n spate.* ŞEZ. I 85/15. *Are neagră mustăcioară, Mustăcioară că de rac, De şi-o'noadă după cap.* ib. 108b/31. || Fig. Trans. şi refl. A (se) împreună, a (se) uni, a (se) legà, a (se) împărecheà, a (se) încărdăşi. *La o iuboste şi la o dragoste a le încleştà şi a le înnodà se nevoiaşte.* CANTEMIR, IST. 109. *Goţii... înodându-se cu Sarmatele... nu încetară...* P. MAIOR, IST. 31. *Sus pe rămurele Două păsărele Ceartă mi-se ceartă, Vorbele-şi înoadă.* TEODORESCU, P. P. 457. *Fata pân' ei măritâ, Zile negre vei nodà:* căci fetele se mărită anevoie. ZANNE, P. II 126. (Fig.) *Doar şi eu am fost tânără, dar când mă întâlneà, să fi fost cel mai mare craiu şi tot i se înnodà tusa 'n gât.* CONTEMPORANUL, VI. vol. II. # **A se înnodà la vorbă (s. la ceartă)** = a se certà. ZANNE, P. I 662. *Dacă ajung la un rău mare, Iar la vorbă se înnod* (= se înnoadă). PANN, ŞEZ. II 42. *Nu se înoadă la ceartă ca mojicul.* id. P. V. I 169.

3°. Refl. A se încurcà (producându-se fără voie un nod). *Li s'au înodat intestinele fiindcă s'au îmbuibat.* C. PETRESCU, Î. II 58. *Mi s'au înodat firele.*

4°. Trans. (Familiar) A improvizà, a închipuì, a închelbărà cevà. *Simion înodà o leturghie ca vai de ea.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG.

5°. Refl. *A se înnodà cu cinevà* = a începe relaţii de dragoste, a se înnădì, a se îngurluì. *Am văzut frumuseţe streină şi ne-am înnodat în dragoste.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG.

6°. Refl. (Despre câni) A se încăţelà.

[Şi: **nodà** vb. Ia. LB. (Scris şi rostit şi): **înodà** vb. I | Abstracte: **în(n)odáre** s. f.; **în(n)odát** s. a. = acţiunea de a înnodà. **De-a în(n)odatelea,** numele unui joc de copii. H. V. 390; —**în(n)odătúră** s. f. = înodare; nod, lucru înnodat. *Ochii rândului de dinainte sânt legaţi de a pânzei de dinapoi prin înodăturile unei alte aţe.* ŞEZ. IV. 114/34. *Cele mai tari înodături mai lesne se rup:* cea mai mare dragoste îndată se pierde. ZANNE, P. V. 340. | Adjectiv: **în(n)odát** (cu negativul **ne(î)n(n)odat) -ă** = care are nod, care este legat cu nod; legat, unit, împreunat. *Ênnodat* = ligatus. ANON. CAR. *Orice înnodat s'ar părea, a dezlegà nu mă voiu sil.* CANTEMIR, IST. 88. *Doi bălăurei De coade 'nodaţi.* ŞEZ. I 113b/30, cf. (*din coade'nnodaţi*) MATEESCU, B. 19. (Cu diminutivul, în ghicitori) **înnodăţél, -eà** adj. *Şerveţel înnodăţel...* (= Gândul) PĂSCULESCU, L. P. 83.

— Derivat din lat. **(in)nodo, -are,** idem; cf. desnodà.

ÎNNODĂTÚRĂ s. f. v. **înnodà.**

ÎNNODURÁ vb. I(a) (Ţes.) *Attacher les fils de la chaîne au bout de la trame.* — A împreunà firele unei urzeli nouă de uriocul vechiu. TDRG.

— Derivat din **nod** (plur. *noduri*), cu pref. **în-**. Cf. înnodà, nodorar.

ÎNNOÍ vb. IVa. 1°. *Renouveler, mettre à neuf. Réparer. Replanter.* 2°. *(Se) renouveler, ressusciter, régénérer, rajeunir.* 3°. *Recommencer, renouveler, répéter.* 4°. *Innover, arriver (du nouveau).* 5°. *Restaurer, consacrer, réconcilier* (une église). 6°. *Renouveler* (sa garde-robe).

1°. Trans. şi refl. A (se) face cevà din nou s. a (se) face nou (înlocuind(u-se) s. reparând(u-se) cele vechi s. stricate; a ajunge din vechiu (uzat) nou, a aduce cevà în starea de noutate de mai nainte. *Ênoesc* = innovo. ANON. CAR. *Şi ale pământului toate se vor înoì.* CORESI, EV. 27/20. *Cel ce să va apucà de vreo vie streină sau de vreo casă pustiità să le înoiascà...* PRAV. MOLD. 29. *Carele e omul ce au zidit casă noao şi nu o au înoit?* BIBLIA (1688) 1402. *Să se noiască morile.* MARIAN, NU. 757. || A reface, a restabilì, a drege, a reparà. *Theofil... păzì de noì acea spărtură de cetate.* MOXA, 386/13. *A înnoì o casă* = a o reparà. COSTINESCU. || A împrospătà, a regenerà; a plantà din nou. *Mărăcinii... den rădăcină-i zmulseră şi noiră pământul ţetenit.* id. 381/20. *A înnoì o vie* = (germ.) einen Weinberg neu anpflanzen. BARCIANU.

2°. Fig. Trans. şi refl. (Complementul este puterea, tinereţea etc.) A (se) reface, a (se) regenerà, a (se) întărì. *Puterile ni se vor înnoì.* CANTEMIR, IST. 100. *Noi-se-va* (:renovabitur)... *tinereaţele tale.* CORESI, PS. 279. *Şi-l sănătoşe de-l înnoì.* DOSOFTEIU, V. S. 72. *Cu cât să strică omul nostru cel denafară, cu atâta să înoiaşte cel din lontru.* VARLAAM, C. 83. *Fiind eu învechit,... Dumnezeu... m'au înoit.* MINEIUL (1776) 75 2/2. *Prea scumpe aduceri aminte, Prin voi al meu suflet fiinţa-mi noeşte.* I. VĂCĂRESCU, P. 83/3. *Desfătări... care înoesc pe tot minutul fiinţa lor.* MARCOVICI, C. 60. *A înnoì o durere trecută* = a deschide o rană (sufletească) închisă. PONTBRIANT. *Dragostea să se 'noiască.* BIBICESCU, P. P. 65. | A redà vechea faimă, a da din nou prestigiu. *Va înoì bunul nume a tătâne-său.* LET. I 174/32. | *A înnoì slugile* = a angajà slugi nouă. POLIZU.

3°. Trans. şi refl. A (se) începe din nou cevà, à (se) repetà. *Durerea mea noì-se.* CORESI, PS. 102. *Înnoià minunea bătrână.* DOSOFTEIU, V. S. 1782. *Să sărute mâna împărătului, să-şi înoiască domniea.* MAG. IST. I 352/28. *Iar pre care va dărui D-zeu a fi Domn... [îl rog... să aibă a cinstì şi a noì... această legătură.* ib. 124/24. *Temându-se nu cumvà să înoiască iarăşi deprinderea acestui rău dar.* DRĂGHICI, R. 247. *Toate acestea înoesc spaima Tatianei.* BELDIMAN, N. P. II 4. *Primeşti a-ţi înoì mărturisirile cu mâna pe Evanghelie?* C. NEGRUZZI, III 341/10.

4°. Refl. A se întâmplà cevà nou, a avea loc un eveniment nou. *Iar de acmu ce s'a mai înnoì la veleat 7245... s'a scrie la rândul său.* LET. II $432/_{1}$. *Într'acest an ce au domnit nemică nu s'au înoit.* ib. III $102/_{34}$.

5°. (Despre o clădire) Trans. (Refl. = pasìv) A renovà, a reparà; † spec. (despre o biserică, tradus după grec. *ἐγκαινίζω* «înnoesc, sfinţesc», din *καινός* «nou»), a sfinţì, a târnosì (după o restaurare). *Şi înnoì (: ἐνεκαίνισε) casa lui Dumnezeu împăratul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Biserica] *curând să va înoì.* MINEIUL (1776) $145^{2}/_{1}$. *Ioan Antoni Ruset Voevod, ce au înoit pe sfeti Neculai, în Iaşi cu zid.* URICARIUL, XV $6/_{21}$.

6°. Trans. şi refl. (compl. e îmbrăcămintea s. omul care o poartă) A-şi cumpărà haine nouă, a se îmbrăcà cu cevà nou. *A cutreierat toate prăvăliile din oraş, ca să se înoiască de sărbători.* R. ROSETTI, ap. TDRG. *Când ai noiţe pe unghii, ai să te înoeşti cu cevà.* ŞEZ. II $67/_{17}$. *Să ne cârpim, că nu putem tot să ne înoim.* ZANNE, P. V 138. *Înnoeşte-ţi hainele!* | *A se înnoì cu haine* = a îmbrăcà, a-şi face haine nouă. POLIZU.

[Rostit şi scris şì: **înoì** vb. IV^{a}; **noì** vb. IV^{a}. *Noiesc* = innovo. ANON. CAR. | Abstracte: **în(n)oíre** s. f. = acţiunea de a înnoì; refacere, restabilire, reparare, regenerare, reîncepere; repetare, inovaţie, restaurare, † sfinţire, † târnosire. *Şi eu însumi episcup sânt lucrând împreună la ceale de afară zidiri de D[u]m[ne]zăeşti bisearici, înoiri, aduceri de lumini.* BIBLIA (1688) pr. $^{8}/_{44}$. *Şi se făceau atunci înoirile* (: gr. *ἐγκαίνια*) *în Ierusalim.* ib., ap. TDRG. *Au primit răstignire de bună-voie spre înoirea noastră.* MINEIUL (1776) $119^{1}/_{1}$. *Au adus altă înnoire* (=schimbare) *domnilor.* LET. II $418/_{31}$. *Această cugetare i-a pricinuit înoire la fapta sa cea bună.* BELDIMAN, N. P. I 173. *Înnoirile* (= inovaţiile) *ce se fac în obiceiuri pornesc din oraşe.* A. LAMBRIOR, ap. DDRF. *Printr'o pripită prefacere... se îngrămădesc înnoirile unele peste altele.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 237; — **în(n)oít** s. a. = înnoire; — **în(n)oitúră** s. f. înoire, inovaţie, restaurare, reparaţie, târnosire, sfinţire, (despre o domnie) schimbare. *Înoiturĕ* = innovatio. ANON. CAR. *Feaceră cu svintele lui moştii înnoitura* (= târnosirea) *acei sv[i]nte besearici.* DOSOFTEIU, V. S. 101_{2}. *Şi firea neamului lacomă la înnoituri.* LET. I $316/_{1}$. *Dintru acea mazilie dentâiu a Ducăi-Vodă s'au tâmplat trei înoituri de domnì.* MIRON COSTIN, ap. TDRG. *În biserica episcopească... am aflat multe înnoituri* (= inovaţii) *în sens romanocatolic.* SBIERA, F. 128. *Înnoitura păcei.* MIRON COSTIN, ap. DDRF. | Adjective: **în(n)oít** (cu negativul **ne(î)n-(n)oit)**, **-ă** = făcut din nou, restabilit, restaurat, renovat, schimbat, primenit, inovat. *Aşternutul* [vitelor] *trebue să fie totdeauna foarte îmbelşugat... şi des înnoit.* I. IONESCU, C. 3. *Unele din aceste familii s'au stâns, iar altele au fost înoite de oameni veniţi din Ardeal.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 28; — **în(n)oitór, -oáre** adj. şi subst. = (cel) care înnoieşte, inovator. *Te-ai arătat înoitoriu dumnezăescului mormânt.* BIBLIA (1688) 7 pr. 48. *Iară cestea numelui au fost înnoitori şi în veci stăruitori.* CANTEMIR, IST. 70.]

— Derivat din **nou**, cu pref. **în-**. Cf. reînoì.

ÎNNOITÚRĂ s. f. v. **înnoì**.

ÎNNOMOLÍ vb. IV^{a} 1°. *Embourber, envaser.* 2°. *S'embourber. S'enfoncer.*

1°. Trans. A umpleà de nomol; p. ext. a umpleà de prundiş (agestru, aluviune) cf. înnoroì, înglodà, întinà. *Două râpe... aduc prundiş în vale, unde nămoleşte casele sătenilor.* I. IONESCU, P. 386. *Nistru mare mi-a venit, Temniţa mi-a nămolit.* MAT. FOLC. 147. | Refl. A se umpleà de nomol; spec. (despre bălţi şi râuri) a se împotmolì, cf. înnisipì. *Ca să nu se nămoleascà bălţile.* URICARIUL, XVI 229. *Heleşteu sec curgând, s'a nămolit.* ALEXANDRESCU, M. 277.

2°. Refl. (Despre oameni, animale, căruţe) A intrà şi a se înfundà în nomol (fără a mai puteà ieşì), a se împotmolì, a se înglodà. *Iară se nomolise.* FUNDESCU, L. P. $72/_{15}$. *Dete drumu unui viţel de se înnomolì în potmol.* ŞEZ. IX 114. *Cine nu va să se 'nnomoleascà De noroiu să se păzească.* ZANNE, P. I 226. (Despre vase plutitoare) *Corabia s'a nămolit.* cf. COSTINESCU. # *A se nămolì ca finul Domnului*, se zice când cinevà a intrat într'un nămol adânc. ib. IV 361. || Fig. A se înfundà în datorii, a intrà într'o afacere rea, din care nu mai poţi ieşì.

[Şi: **(î)nomolì, în(n)ămolì, nămolì** vb. IV^{a}. | Abstract: **în(n)omolíre, (în(n)ămolire, nămolíre, nomolíre)** s. f. = acţiunea de a se înnomolì, cf. împotmolire, înglodare. *Golind... vârfurile munţilor expunem... înămolirei... văile şi câmpiile noastre.* IONESCU, P. 71. | Adjectiv: **în(n)omolít (în(n)ămolit, nomolít, nămolít)**, **-ă** = înfundat în nămol, plin de nomol. *Stau Tătarii jos trântiţi, Vezi, ca buştenii pârliţi, Ca bivolii* (tip. *bivoliţi*) *nămoliţi.* PĂSCULESCU, L. P. 223. (Fig.) [Văd sănătatea şi frumuseţea neamului] *în scârba stricăciunilor înomolite.* PISCUPESCU, O. 1.]

— Derivat din **nomol**, cu pref. **în-**.

ÎNNÓNTRU † adv. v. **înăuntru**.

ÎNNOPTÁ vb. I^{a} 1°. *Tomber* (en parlant de la nuit), *faire nuit.* 2°. *Passer la nuit.* 3°. *Être surpris par la nuit, s'anuiter.* 4°. *Plonger dans l'eau.*

1°. Unipers. (intrans. fără subiect precis s. mai rar cu subiectul «vremea») A se face noapte, întunerec, a se întunecà. *Cela ce va vrea să fure... să va ascunde undevà la vreun loc, până va înoptà.* PRAV. 105. *Cum au înoptat la două, trei ceasuri de noapte...* LET. II. $354/_{24}$. *Înnoptând, de nu s'au mai văzut...* ib. III $68/_{27}$. *După ce va înnoptà vremea, să aprindem focuri multe.* HERODOT, $250/_{27}$. *Romîl..., încà până a nu înoptà...* BELDIMAN, N. P. I. 92. *Îndată ce 'noptà, Amândoi i s'arătà.* C. NEGRUZZI, I. 188. *Când a înoptà de tot..., oiu sărì pe fereastră.* ALECSANDRI, T. 1184. *Liniştea-i acum deplină Şi-a 'noptat.* COŞBUC, B. 6. *Şi merge el şi merge, până ce înopteză bine.* CREANGĂ, P. 198. *Înserează şi 'nopteză*, se zice la cei care sânt înceţi la orice treabă. ZANNE, P. I 39. *Până să-ţi vorbească, înserează şi 'nopteză* ib. II 839. || (Mai rar) Refl. *Începe să se înopteze* = să se facă noapte, să se întunece.

2°. Intrans. A-l prinde pe cinevà noaptea într'un loc şi a rămâneà acolo peste noapte, a petrece noaptea undevà. *Înnoptez pintre prăpastii, pintre râpi, pintre ponoară.* KONAKI, P. 103. *Vai de mine, moş Nichifor, avem să înnoptăm în pădure!* CREANGĂ, P. 124. *Pornind de-aici mai departe spre casă, au înnoptat pe drum.* SBIERA, P. 197. *Unde seara vom noptà.* HODOŞ, P. P. $82/_{26}$. *Într'o seară s'a 'ntâmplat pe la noi d'a înoptat.* TEODORESCU, P. P. 116^{b}. *Să înopteze într'un sat.* ŞEZ. I $263/_{13}$. (Complinit prin adverbialul «noaptea») *Cumuş înnoptam pre mare noaptea într'aceaste părţ[i], să feace turbureală în mare.* DOSOFTEIU, V. S. 152.

3°. Intrans. A-l surprinde, a-l apucà pe cinevà noaptea (pe drum), cu cevà neterminat. LB. COSTINESCU, POLIZU. *Am înnoptat pe cale.* LB.

4°. P. anal. Trans. şi refl. A (se) băgà cu capul în apă, a (se) cufundà, a se corlì în apă (de bună voie, fără a se înnecà). *Nu mă înoptà cu capu 'n apă* (Sălişte). Com. A. BANCIU, VICIU, GL.

[Prez. indic.: *înnopteză*, rar (Transilv.) *înnoaptă* LB., BARCIANU. | Scris şi rostit şì: **înoptà** vb. I^{a}, **noptà** vb. I^{a}. | Abstracte: **în(n)optáre**

s. f. = căderea nopții, faptul că pe cinevà îl apucă noaptea; — **în(n)optát** s. a. = înnoptare, întunecare; rămânere, mas peste noapte (undevà). *Și-i apucă înoptatul taman în satul cismarului.* ȘEZ. IX 66. Loc. adv. **De cu-în(n)optatele** = îndată ce s'a înnoptat, s'a întunecat. *Bănuì numai decât că trebue să fie vreun elev fugit de cu înoptatele.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 373. **Pe în(n)optat s. pe în(n)optate** (DDRF.) = pe vremea când înnoptează, când se întunecă de noapte. *El mi s'a sculat Noaptea pe'noptat.* TEODORESCU, P. P. 444. *A-seară pe înoptat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144. | Adjectiv: **în(n)optát, -ă** = din timpul când s'a întunecat de noapte; fig. posomorît, închis, umbros, sumbru. *Ceasul acesta... e prea 'noptat.* PANN, E. I 39. *Suflet înoptat și trist.* VLĂHUȚĂ, P. 62. (Adverb) În timpul nopții, noaptea târziu. *Am sosit înnoptat* = noaptea. LB. *Ce căutați așà înoptat pe la casele creștinilor?* ODOBESCU, I 68/1.]

— Derivat din **noapte**, cu pref. **în-**.

ÎNNORÁ vb. I(a). 1°. *Faire sombre.* 2°. *Se couvrir, se voiler, s'obscurcir.* 3°. *Obscurcir, assombrir.*

1°. Unipers. (intrans., fără subiect precis) A se acoperi (cerul) de nori, fig. a se întunecà. *Rău e urîtul la casă: Intră'n casă, întunecează, Iese-afară, înorează.* BIBICESCU, P. P. 202. | Refl. *Începù a se înnorà.* RETEGANUL, P. I. 19/6 (Complinit) *Se înnourà a ploaie.* DDRF.

2°. Unipers. (Intrans. și refl. Subiectul: «vremea», «cerul», mai rar «pulberea», «luna», ș. a.) A se întunecà din cauza norilor, a se acoperi cu nori, a luà forma unor nori (cf. învolburà), a se ascunde, a intrà în nori. *Ceriul au nuorátiù.* DOSOFTEIU, V. S. 110. *Când nu gândești, cerul nourează.* LET. II 425/5. *S'a văzut fără de veste o pulbere înorând.* PANN, E. II 39. *Nu știu, luna-a'nourat, Ori puica s'a supărat?* SEVASTOS, C. 27/23. | Refl. *Iar de dreaptă ce erà, Soarele se nourà.* ALECSANDRI, P. P. 313b.

3°. Trans. A acoperì (ca) cu nori, a întunecà, fig. a întristà, a posomorî. *Săgețile ușoare Nourează mândrul soare.* ALECSANDRI, P. II 16. *Da ce-i asta, Caluiene? Că d'atâta lungă vreme Ceru' nu l-ai nourat, Și pământu s'a uscat* (Vădeni, în Brăila). GRAIUL, II 245. *Aceea care trista-mi viață nourează...* C. NEGRUZZI, II 21/5. | † (Neobicinuit; complementul e «norul») A trimite. *Când voiu noorà noor pre pământ...* BIBLIA (1698), ap. TDRG.

[Prez. ind. *înnoreáză* și *înnóurà*. | Și: **înorà, înnourà, nourà, nuorà, noorà** vb. Ia. | Abstract: **în(n)oráre, (în)nouráre** s. f. = faptul de a se acoperì de nori, întunecarea cerului din cauza norilor; **în(n)orát, (în)nourát** = înnourare. | Adjectiv: **în(n)orát, (în)nourát** (cu negativul **neîn(n)orat (neîn(n)ourat), -ă** = acoperit, plin de nori, întunecat; (fig.) sumbru, posomorît, trist. *Poienile înorate... ale Scoției.* ODOBESCU, III 130/17. *Nu-mi place, amice, a-mi repurtà mintea cătră momente... înorate ale trecutului.* id. ib. 96/20. *Fata umblà cu fruntea înoratà.* id. ib. 205/2. *Pe cea vale nourată Vine o fiară 'ncornorată* (Corabia). ALECSANDRI, P. P. 393, GOROVEI, C. 100. *Cumu-i ceriul înorat...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. (Adverb) *Iar dacă afară e înourat...* (= e nour, e vremea înnourată). MARIAN, SE. I 249. Cu nori, fig. întunecat, posomorît, sumbru. *Dacă-i vezi adesea gândind înnourat...* OLLĂNESCU, ap. DDRF. (Substantivat) **nourátă** s. f. = numele unei oi, a cărei lână aduce în câtvà cu culoarea norilor (MARIAN), cf. brumărie.]

— Din lat. **(în)nubilo,-are** «a se acoperì de nori».

ÎNNOROCÍ vb. IVa. v. **norocì.**

ÎNNOROÍ vb. IVa. 1°. *(S')embourber, (s')enliser.* 2°. *(Se) remplir de boue.*

1°. Trans. A băgà pe cinevà, a face să intre în noroiu (glod, nomol), a acoperì cu noroiu (LB.); refl. a intrà și a rămâneà înfundat în noroiu, (glod, nomol), a se înnecà în noroiu; cf. a se împotmolì, a se înnomolì, înglodà. *Intrară în ei... de-i răspândiră și-i noroiră în Bahlui.* MAG. IST. IV 353/19. *S'au noroit într'un loc mâlcos.* DIONISIE, C. 181. *Pe finu' că-l ascultà, Cu calu 'n nămol intrà Și mai răù se 'noroià.* ȘEZ. VIII. 167. || Intrans. (Despre un râu) *A noroì* = a ieșì din albie și a inundà cu noroiu. Cf. LB.

2°. Trans. A umpleà de noroiu, a întinà. *A 'noroit și p'acela ce i le-a adus, de necaz.* PANN, E. V 35. | Refl. A se umpleà, murdărì cu noroiu. POLIZU.

[Scris și rostit și: **înoroì** vb. IVa, **noroì,** vb. IVa, LB., **înnoroià** vb. Ia = a se umpleà de noroiu. | Abstracte: **în(n)oroíre** s. f. DICȚ. **în(n)oroít,** s. a. | Adjectiv: **în(n)oroít-ă.** = înnomolit în noroiu; umplut de noroiu; **înnoroiát,-ă** = plin de noroiu. *Ronul încolăcește muntele... Dupăce coboară din munte, apele sale înnoroiate și le limpezește în marele lac al Genevei.* MEHEDINȚI, P. 8.]

— Derivat din **noroiu,** cu pref. **în-**.

ÎNNOROIÁ vb. Ia. v. **înnoroì.**

ÎN NOT adv. *A la nage.* — Înnotând. *Treceà Nistrul în not.* LET. II 286/6. *Voiu treace apa înot.* BELDIMAN, N. P. I 139. *Cu așà grabă l-au trecut în not, încât fără pierdere de vreme s'au aflat de acea parte.* DRĂGHICI, R. 167. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înnot dincolo la cela mal.* CREANGĂ, P. 237. *Să trecem în not apa Mării-negre.* TEODORESCU, P. P. 57b. *Pân la ea să-l trec în not.* ALECSANDRI, P. P. 411b/12. # *De-a înnoatele* = în not, înotând. *Văzurăm o mulțime... alergând la noi de-a înnoatelea.* GORJAN, II 30/7. *Și trebuià să treacă de-a-înoatele prin apă.* CĂTANĂ, P. B. I 61. [Scris și: **înnot.** Din locuțiunile adverbiale citate s'a putut extrage un substantiv **înnót,** cu plur. *înnoturi,* pe care PONTBRIANT îl traduce prin «nage, natation»). **A o da** (s. **a se da** s. **a-și da calul) în not** = a trece o apă înotând, a înotà. *După ce mergeà, După ce umblà... În not dacă o da...* TEODORESCU, P. P. 416. *Și 'n not mi se da.* ALECSANDRI, P. P. 117/28. *Calu 'n not își da.* TEODORESCU, P. P. 418/b. | (Construit mai rar cu prep. la, cu și (de)-a). *Câți delfini au întrecut la înnot.* DELAVRANCEA, S. 66. *Treceà înapoi Nistrul cu notul calului.* ȘINCAI, HR. II 127/28. *Va scăpà cu înotu.* ȘEZ. VI. 103. *Și-o trecut a notu și cele trei mări.* ȘEZ. IX 20. *Luceafărul... văzù... cum izvorau lumine, cum izvorând, îl înconjor ca niște mări, de-a 'notul.* EMINESCU, P. 276.]

— Compus din **în** și **not,** cu sensul de «înnotare», postverbal vechiu (cf. alb. *not,* it. *a nuoto,* v. = fr. *no, nu* «nage») din *(în)notà.*

ÎNNÓT s. a. v. **n not.**

ÎNNOTÁ vb. I 1°. *Nager.* 2°. *Flotter.* 3°. *Naviguer.* 4°. *Nager, traverser.* 5°. *Nager dans...* II. 1°. *Passer.* 2°. *Naviguer sur, vers.*

I. Intrans. 1°. (Despre ființe) A se ținea întins deasupra apei, înaintând prin mișcări ritmice făcute cu mâinile și picioarele. După felul acestor mișcări se zice că cinevà *înnoată ca broaștele, câinește, voinicește* (= fr. à la brasse), *pe spate* (= fr. faire la planche), «cu stânjenul» etc. *Enot* = nato. ANON. CAR. *Încă din copilărie se deprinsese a înnotà.* DRĂGHICI, R. 90. *Acei doi nu puteau să înnoate cu aceeași grabă ca robul.* id. ib. 167. *El înnoată voinicește.* ALECSANDRI, P. III 162. *Când baba înnotà smintită pe la jumătatea lacului.* EMINESCU, N. 24. *Mulți notară și ieșiră.* RETEGANUL, TR. 74/11. *Noată-și noată-și bou sur, De mi-și noată,*

coarne-şi poartă. MÂNDRESCU, L. P. 212/29. # *Pe dracul înveţi să'noate!* Se zice când dăm povaţă celui cumplit. ZANNE, P. VI 581. (Literar) *A înnota în contra valurilor* = a se împotrivì părerilor sau credinţelor primite de toţi ceilalţi. ib. VI 391. | (Figură etimologică) *Not îmi noată Cerb stretin, Cerbu' noată, Coarne poartă.* TEODORESCU, P. P. 61b.

2°. P. anal. (Despre obiectele mai uşoare decât apa) A plutì. [Pune orzul în apă şi ia-l pe cel ce] *înnoată de-asupra.* ECONOMIA, 40. *Dopul înnoată de-asupra apei.*

3°. † Spec. (Despre vase plutitoare, p. ext. despre cei ce le conduc) A navigà, a merge cu corabia, a plutì, a vâslì. *Şi ca giudecatu... fu se nutămu noi întru Italia* (= să vânslămŭ N. TESTAMENT, 1648). COD. VOR. 82/14. *Ceia ce înoată pre mare cu precepătură...* CORESI, EV. 56/2. *Pentru ceea ce înoată* (= plutesc pe ape) *Domnului să ne rugăm.* CCR. 225. *Enea, cu câţi notase cu nunsul* (= cu dânsul)... MOXA, 354/21. *Au notat către Râm.* DOSOFTEIU, V. S. 137. *Notà cu corăbiile pre sânul mării.* id. ib. 59,2. *Când... cură apa repede, anevoie este împotriva repegiunei ei a notà.* LET. II 77/38. *Fost-ai... celor ce înoată ocârmuitoriu.* MINEIUL (1776) 62½.

4°. Fig. (Aerul, umbra e comparată cu apa) A plutì. *Astă lună 'ce înnoată în tărie, Ca fanal purtat de valuri pe a mărilor câmpie.* ALEXANDRESCU, M. 22. *O ţintă de lumină prin umbră viu înoată.* ALECSANDRI, P. III 94. | A străbate (ca un înnotător s. o corabie prin valuri). *Cu mare greutate înotăm prin troianul de omăt.* CONTEMPORANUL, III 570.

5°. Fig. A fi cufundat şi a plutì în cevà (ca înnotătorul în apă), a fi încunjurat din toate părţile de... (ca o corabie de valuri), a fi făcut (gătit, împodobit, copleşit) din belşug cu..., a abundà. *Cei... neputincioşi... în sărăcie înotând.* VARLAAM, C. 316. *Ochii mei în lacrămi înnoată în tăcere.* ALEXANDRESCU, M. 58. *Sufletu-i acum înnoată în bucurie.* ODOBESCU, III 84/12. *Obosit, înotând în sudori...* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Le-a dat chiroşte calde, Ce'notau în unt topit.* CONTEMPORANUL, I 162. *Şade Neagoe călare, P'un cal galbăn grăngurel, Şaua'noată'n aurel.* MARIAN, O. II 141. *Tristă le e inima, Că le'noată'n voie rea.* TEODORESCU, P. P. 321. # *A înotà în miere* = a sta foarte bine. ZANNE, P. III 675.

II. Trans. (Complementul e apa s. distanţa) 1°. (Despre fiinţe) A trece în not. *Omul înoată marea aceştii vieţi.* VARLAAM, C. 223. *Cine au şi înnotat Prutul...* LET. I 230/25. *Petreceam înotând apele cele mai reapede.* BELDIMAN, N. P. II 35. *Dunărea să'noate.* ALECSANDRI, P. P. 122/8. *Peste munţi treceţi, Marea ajungeţi, Marea înotaţi.* TEODORESCU, P. P. 391. *Şi-mi da Prutul să-l înnot.* ŞEZ. I 47/7.

2°. (Despre vase plutitoare s. conducătorii lor) A trece, a traversà plutind, vâslind, navigând. *Înotându oarecându marea Tiveriadului.* CORESI, EV. 374/23. *Şi undele cealea ce sântŭ, cu multă frică înotămŭ.* ib. 56/9. (Şi astăzi) *Auzind corăbierii răcnetul copilei... au notat spre mal către copilă.* SBIERA, ap. TDRG.

[Scris şi rostit şi: **înotà** vb. I, **anotà** vb. I (CANDREA, Ţ. O. 48), **notà** vb. I, **nutà** † vb. I (prez. ind. *not, noţi, noată, nutăm, nutaţi, noată*). | Abstracte: **în(n)otáre (notáre, nutáre †).** s. f. = acţiunea de a înnotà s. plutì, plutire, † navigare, călătorie pe mare (GCR. I 224). *Nu numai Farului şi corăbiei, ce şi sufletelor noastre va să fie nutarea* (: vânslarea. N. TEST. 1648; meargerea. BIBLIA 1688). COD. VOR. 85/13. *Că, a doa amu înotare iaste după păcate ispovedaniia.* CORESI, EV. 26/20. *Omul... aşteaptă a morţii înfăţoşare, Ca un liman mântuelnic dup'o lungă înotare.* KONAKI, P. 286. — **înnotát (notát)** s. a. = înotare. *Ênotat* = natacio ANON. CAR. *Să înnoate nu e dat Decât la cel ce s'a învăţat la notat.* ZANNE, P. IV 391. *Şcoală de înnotat.* POLIZU; — (vechiu şi pop.) **în(n)otătúră (notătúră)** s. f. = înotare. *Stăpânirea... pre care înţelepciunea... ţi-au dat-o... împotriva... de'notătură...* KONAKI, P. 270. *Lin mai lin Cu'notătura.* TEODORESCU, P. P. 61b. | Adjective: (rar) **în(n)otát, -ă** = care a fost trecut în not s. cu corabia; — **în(n)otătór (notătór), -oáre** adj. şi subst. = (cel) care ştie să înnoate, cel care înnoată, plutește; † navigator, vâslaş. (Ad I 1°) *Pasările de apă, ce-s înnotătoare.* DOSOFTEIU, PS. 28; (ad II) *Şi dacă nu vor mai puteà răbdà înnotătorii bura, atuncea amu cade-ne-se noao a mearge.* CORESI, EV. 376/2. (Literar, după fr. nageurs) *Înnotătoarele* = ordinul pasărilor care înnoată. COSTINESCU; — **notătoáre** s. f. = aripioară (2°), membrană cu ajutorul căreia înnoată peştii şi alte animale acvatice; (Bot.) broscariţă (Potamogeton natans). | Adverb: **în(n)otíş** † = în not, înnotând. *Ênotish* = natando. ANON. CAR.]

— Din lat. pop. **noto,-are* continuat şi în alb. *notoń*, ital. *nuotare*, eng. *noder*, v.-fr. *noer*; pentru explicarea formei, cf. P. SKOK, *Archivum romanicum*, vol. III, seria II, p. 131; compusul *innotare* se găseşte în unele manuscrise latine, în locul clasicului *nato,-are* (it. de sud *natare*, sard., log. *nadare*, friul. *nadà* alături de *nodá*, prov., cat., span., portg. *nadar*), idem. Cf. (în)not.

ÎNNOTĂTOÁRE s. f. v.
ÎNNOTĂTÚRĂ s. f. v.
ÎNNOTÍŞ † adv. v.
} **înnotà.**

ÎNNOURÁ vb. I(a) v. **înnorà.**

ÎNNUMĂRÁ vb. I v. **numărà.**

ÎNNÚNTRU adv. v. **înăuntru.**

INOBSERVÁBIL, -Ă adj. *Inobservable.*—Care nu e observabil, nu se poate observà, neobservabil. [Familia: (după fr. *inobservation*) **inobservaţiúne, inobserváţie** şi (mai rar, după fr. *inobservance*, lat. *inobservantia*) **inobservánţă** s. f. = neobservare, acţiunea de a nu observà, de a nu se conformà (legilor, regulamentelor etc.)]

— *N.* după fr. (lat. **inobservabilis**).

INOBSERVÁNŢĂ s. f.
INOBSERVÁŢIE s. f.
INOBSERVAŢIÚNE s. f.
} v. **inobservaþ.**

INÓC † s. m. *Ane sauvage.*— (Slavonism literar) *Mănâncă pre ea vierul den luncă şi inocŭ sălbatecŭ mâncatu-l-au.* PSAL. (COR.) 166/37.

— Din paleosl. **inokŭ**, idem. Cf. inocesc.

INOCÉNT, -Ă adj. 1°.—3°. *Innocent.*

1°. Care nu vatămă, nu face rău, cf. inofensiv. *Un om fără relief, plimbând inocente tertipuri iezuite.* GOGA, Ţ. N. VI 657.

2°. Nevinovat, fără vină, căruia nu i se poate imputà nimic; curat (la suflet), cf. candid. *Un zimbet inocent.* EMINESCU, N. 34. *Cu toate poftele şi mulţumirile inocente ale unui copil.* C. PETRESCU, Î. II 47. *Acest om este inocent.* (Fig.) *Descoperea curba inocentă a gâtului...* TEODOREANU, M. II 15.

3°. Naiv, simplu, ignorant. *Domnul Gherea este aşà de inocent în materie, încât...* MAIORESCU, CR. II 373.

[Şi: (grafic) **innocént** adj., (neîntrebuinţat) **innocínt, -ă** † adj. (PONTBRIANT). | Familia: (după fr. *innocence*) **inocénţă (innocínţă** † PONTBRIANT) s. f.

= nevinovăție, curăție, candoare, simplitate. *Paloarei tale raza inocenței eu i-am dat.* EMINESCU, P. 42.]

N. după r. (lat. **innocens,- entem,** idem).

INOCÉNȚĂ s. f. v. **inocent.**

INOCÉSC, -EÁSCĂ † adj. *Monastique.* — (Slavonism literar) Călugăresc, monacal. DOSOFTEIU, MOL. 105a.

— Din paleosl. **inočiskŭ,** idem. Cf. inoc.

INOCÍNT, -Ă † adj. | **INOCÍNȚĂ** † s. f. | v. **inocent.**

IN OCTÁVO adj., subst. *In octavo.* — (Tipogr., despre formatul unei cărți) În care coala de hârtie e îndoită în opt, formând 16 pagini. *Un volum in octavo.* (Subst.) *Un in octavo.* [Prin Transilv. și: **în octáv.**]

N. după fr. (lat. **in** și **octavus** «al optulea»). Cf. in-folio, in quarto.

INOCULÁ vb. Ia *Inoculer.* — (Med.) Trans. și refl. (Complementul este persoana s. virusul pe care-l inoculezi) A introduce în corpul unui om sănătos un principiu sau un virus luat de la un bolnav de boală contagioasă s. de la un animal, spre a-l face imun, cf. vaccinà, altoi. *A inoculà virusul variolei; a inoculà un copil.* || Refl. (despre om) A căpătà virusul de la un om bolnav de o boală contagioasă, cf. a se molipsì, contagià. [Și: (formă românizată) **înoculà** vb. Ia (BARCIANU), **înoculì** † vb. IVa. | Adjectiv: **inoculát (inoculát, înoculít †), -ă** = transmis prin noculare, vaccinat; (despre arbori) altoit. *Mugurii cei innoculiți.* ECONOMIA, 132. | Abstract: **inoculáre,** s. f., **inoculát** s. a., (după fr. *inoculation*) **inoculațiúne, inoculáție** s. f. = introducerea în corpul unui om sănătos a unui virus, vaccinare, altoire; transmitere a virusului unei boli contagioase de la om la om sau în altă parte a corpului aceluiași individ bolnav. [Hultuirea arborilor] *prin innoculație.* ECONOMIA, 131. *Inoculațiunea se operează prin contact sau atingere cu o zgârietură... a epidermului.* BIANU, D. S.]

— *N.* după fr. (lat. **inoculo-are,** din **in** și **oculus,** «a altoi în mugur»).

INOCULÁȚIE, s. f. | **INOCULAȚIÚNE** s. f. | **ÎNOCULÍ** † vb. IVa | v. **inoculà.**

ÎNOD — v. **ÎNNOD** —

INODÓR, -Ă adj. *Inodore.* — Care n'are miros, lipsit de miros, nemirositor. *Oxigenul este un gaz incolor și inodor.* PONI, CH. 41. *Totuși, subt perii care-și lepădau în iarbă rumenele busuioace, albinele găseau... inodorul fruct de gumă.* TEODOREANU, M. II 253.

— *N.* după fr. (lat. **inodorus, a, um,** idem).

INOFENSÍV, -Ă adj. *Inoffensif.* — Care nu ofensează, nu vatămă pe nimeni, nu face rău nimănui, nevătămător, cf. înocent. *Înțelesese că eră inofensiv.* C. PETRESCU, Î. II 135.

— *N.* după fr.

INOHÓDEȚ s. m. *Cheval de selle.* — (Rusism în Basarabia) Cal de călărie (Sadova, jud. Suceava). DR. V 206.

— Din rus. **inochodecŭ** «buiestraș». S. Pop, *Dacoromania* V 206.

ÎNOMENÍ † vb. IVa refl. (Bis.) *S'incarner.* — A se preface în om, a luà chip omenesc, cf. încarnà, întrupà, † împeliță. [Abstract: **înomenire** † s. f. = încarnare, întrupare, † împeliță. Sl. *vŭčelovečenie* = *înomenire.* MARDARIE, L. 645. *Au răsărit și se-au ijderat de la întruparea și înomenirea cuvântului în lume.* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE, ap. GCR. I 158.]

— Derivat din **om** (plur. *oameni*), cu pref. **în-.**

ÎNOMEȚÍ vb. IVa. *Couvrir de neige.* — A acoperì cu omăt, înzăpezì, cf. troienì. *Crivățul suflà atât de năpraznic, încât înomețeà sate întregi.* DRAGOMIR, O. M. 233.

— Derivat din **omăt,** cu pref. **în-.**

INOMÍS, -Ă adj. adv. *Indispensable, à coup sûr.* — (Ardelenism) Care nu este s. nu poate fi omis, neapărat. (Adverb) Neapărat, de sigur, cf. nesmintit, fără doar și poate. *Voiu venì inomis.*

— Formațiune cărturărească din lat. **in** «ne» și **omissus** «omis».

ÎNÓNTRU † adv. v. **înăuntru.**

ÎNOP — v. **ÎNNOP** —

INOPERÁNT, -Ă adj. (Jur.) *Inopérant.* — (Franțuzism) Care este fără efect. *Hotărîrile brave și inoperante.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Act inoperant.*

— *N.* după fr.

INOPINÁT, -Ă adj., adv. *Inopiné. Inopinément.* — La care nici nu te gândești, care se întâmplă fără să te aștepți, neprevăzut, neașteptat, năprasnic, de năprasnă. (Adv.) În chip (cu totul) neașteptat, pe neașteptate, de-odată, cf. din senin. *Îl cunoști pe tânărul Deleanu? ai întrebat-o tu inopinat.* TEODOREANU, M. II 393.

— *N.* după fr. (lat. **inopinatus, -a, -um,** din *in* «ne» și *opinari* «a se gândì»).

INOPLEMÉNIC † s. m. *Qui est d'une autre tribu, d'une autre race.* — (Slavonism literar) Om de alt neam. *Bătându-să cu inoplemenicii.* DOSOFTEIU, V. S. 2/1. *Ieșit-am în tâlnitul inoplemenicului, și mă blăstămă cu idolii săi.* id. PS. 488.

— Din paleosl. **inoplemenininkŭ** «om de alt neam».

INOPORTÚN, -Ă adj., adv. *Inopportun. Inopportunément.* — (Ca și importun, *inoportun* este contrarul lui oportun, având și negativul neoportun) Care nu este oportun, care este s. se întâmplă la timp s. la loc nepotrivit, care stinghерește s. supără, cf. supărător, nepotrivit. *Prin inoportuna insistență... a guvernului.* MAIORESCU, CR. II 84. *Orice altă interpretare ne e inoportună.* GOGA, Ț. N. VI 1538. (Mai rar, adverb). *A venit inoportun.* [Familia: (după fr. *inopportunité*) **inoportunitáte** s. f. = caracterul a ceea ce este inoportun. [Restaurarea Habsburgilor] *eveniment foarte puțin probabil din cauza inoportunității unei asemenea aventuri.* CURENTUL, 1930, 22 Nov.]

— *N.* după fr. (lat. **inopportunus, -a, -um,** idem). Cf. importun.

INOPORTUNITÁTE s. f. v. **inoportun.**

ÎNOR — v. **ÎNNOR** —

INORGÁNIC, -Ă adj. *Inorganique.* — (Științe naturale; prin opoziție cu corpurile organizate ale viețuitoarelor) Care este fără organe, care nu este organizat. *Corpuri inorganice.*

— *N.* după fr. (din lat. *in* privativ și gr. *ὀργανικός*). Cf. anorganic, neorganic.

INORÍE † s. f. v. **enorie.**

INORÓC s. m. } v. **inorog.**
INORÓD † s. m. }

INORÓG s. m. şi a. 1°. *Licorne.* 2°. *Rhinocéros. Corne de rhinocéros.*

1°. † (Slavonism literar) Animal fabulos cu corp de cal şi cu un corn în frunte. *Scoate-mă den rostul leului şi de cornul inorogului* (HUR.; de cornu cu u[n] corn. SCH.; inorogilor DOS.; les cornes des licornes). PSAL. 37/36. *Din coarnele inoroghilor auzi-mă-vei* (= şi de cornŭ cu un cornu SCH., COR.) PSALTIRE (1651), ap. JAHRESB. III 175. *Puiul inorogilor* (= fiul cu un cornu SCH. COR.) ib. *Adecă inorogul însemnează moartea, care goneşte să ajungă pre tot neamul lui Adam.* NEAG. BASARAB, ÎNV. 132. *Ca fiu de inoroguri cu cornul în frunte, aşà va da iubitul războiul de iute.* DOSOFTEIU, PS. 87. *Inorogi şi leoparduri.* id. V. S. 79. *Eu adeverit sânt, că Eilul* (= elefantul) *şi Inorogul dreptăţii şi păcii plecate sânt.* CANTEMIR, IST. 243. *Ieşi-va Inorogul şi va goni pre toţi pardoşii.* ALEXANDRIA, 50.

2°. (Rar) Rinocer; p. ext. corn de rinocer (confecţionat). *Această sf[â]ntă cruce de corn de inorog cu părticic[ă] de sf[i]nţitul lemn s'au dăruit de...* (a. 1802), ap. IORGA, S. D. XV 176. *Este de os de inoroch (rinocer), sculptată cu iconiţe şi ferecată cu sârmă de argint.* ODOBESCU, I 451. *În muzeul... de la Paris, se află printre sticlării, săpături în inoroc.* id. I 370.

[Plur. *-rogi* şi (†, formă neasimilată încă graiului) *-roghi*, rar şi (†) *-roguri.* | Şi: **inoróc** (scris şi *inoroch*) s. m.; (+ *rod*) **inoród** † s. m. *Vrea-va... şi inorodul* (: *μονόκερως*) *să-ţ[i] slujască.* BIBLIA (1688) 380, cf. 136/2. *Vă povestesc numai bătălia ce face inorodul (rinocerul) cu elefantul.* GORJAN, H. II 27. *Os de inorod.* POLIZU.]

— Din paleosl. **inorogŭ** (traducând pe grec. *μονόκερως*) «unicorn».

INOSLÁVNIC † s. m. *Hérétique.* — (Slavonism literar) Eretic, strein de credinţa adevărată. *Gândurile inoslavnicilor eretici.* DOSOFTEIU, V. S. 1.

— Din paleosl. **inoslavinikŭ** «haereticus».

INOSPITALIÉR, -Ă adj. *Inhospitalier.* — Care nu este ospitalier, neospitalier, neprimitor de oaspeţi, care nu este îmbrăţişător; p. ext. (fig.) sălbatec, barbar, crud, neomenos. *Regiuni inospitaliere.* [Familia: (după fr. *inhospitalité*) **inospitalitáte** s. f. = lipsă de ospitalitate, de omenie faţă de oaspeţi, cf. barbarie.]

— *N.* după fr.

INOSPITALITÁTE s. f. v. **inospitalier.**

ÎNOT — v. **ÎNNOT** —

INOVÁ vb. I[a]. *Innover.*—A introduce cevà nou, a face schimbări, modificări, a schimbà cevà din spirit de noutate, a introduce noutăţi în gusturi, obiceiuri, legi etc., a înnoi, cf. a inventà. *Primul articul al legii... nu inovează nimica.* URICARIUL, X 373/12. [Şi: (grafic) **innovà** vb. I[a], (formă românizată, puţin întrebuinţată) **în(n)ovà** vb. I[a]. (PONTBRIANT). | Adjectiv: **inovát (innovát, novát), -ă** = făcut nou, schimbat, modificat, înnoit, cf. inventat; — (şi substantivat) **inovatór (innovatór, în(n)ovatór, în(n)ovătór** † PONTBRIANT şi, fără prefix, învechit, **novatór), -oáre** = care inovează, înnoeşte, schimbă, modifică, introduce lucruri, idei nouă, înnoitor, cf. inventator, născocitor. *Sânt novator, am idei mari.* ALECSANDRI, T. 30. *Ori cât de novator ar fi geniul lor...* ODOBESCU, I 242. *Se găseau şi printre seminarişti novatori, ce cutezau să spuie că-i mai bun şi mai ieftin vinul la jupân Iţic.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 385. | Abstracte: **inováre (innováre, în(n)ováre)** s. f. = acţiunea de a inovà, schimbare, modificare, înnoire; — (după fr. *innovation*, înlocuind cuvântul vechiu *înnoitură*) **inováţi(ún)e (innováţi(ún)e, înováţi(ún)e, înnovăţiúne** † PONTBRIANT şi, fără prefix, întrebuinţat numai ca termin juridic, **novăţi(ún)e**) s. f. = introducerea unui lucru nou, modificare, schimbare, înnoire, † înnoitură, noutate, (Jur.) stingerea unei datorii prin înlocuirea ei cu o datorie nouă, cf. HAMANGIU, C. C. 1128—1137. *Nu este o inovaţiune frivolă, ci există ab antiguo.* URICARIUL, X 373/3. *Nu ne plac inovaţiile nepotrivite cu natura limbei.* C. NEGRUZZI, I 348, cf. ODOBESCU, II 349. *Îl ţinem în curent cu tot ce se petreceà în privinţa inovaţiei şcoalelor reale.* MAIORESCU, D. IV 554, cf. 560, III 284, 481. *Inovaţia lui Eminescu în privinţa rimei.* id. CR. II 317, cf. I 192. *Acest drept nu poate fi exercitat când, acceptându-se eredele de debitoare, s'a făcut astfel novaţiune în privinţa creanţei contra defunctului.* id. ib. 185. *Unul din asociaţi nu poate face nici o inovaţiune asupra imobilelor Societăţii... dacă ceilalţi asociaţi nu se învoesc la aceasta.* id. ib. 385; — (cu schimbare de sufix, neîntrebuinţat) **înnovătúră** † s. f. PONTBRIANT, ALEXI = inovare.]

— *N.* după fr. (lat. **innovo, -are,** idem).

INOVÁŢIE, INOVAŢIÚNE s. f. } v. **inovà.**
INOVATÓR, -OÁRE adj. }

ÎNP — v **MP** —

IN QUÁRTO adj., subst. *In quarto.* — (Despre formatul unei cărţi) În care coala de hârtie e îndoită în patru, formând 8 pagini. *Un volum in quarto.* (Subst.) *Un in quarto.*

— *N.* după fr. (lat. **in** şi **quartus** «al patrulea»). Cf. in-folio, in octavo.

ÎNRĂDĂCINÁ vb. I[a] 1°. *Prendre racine, s'enraciner.* 2°. *Enraciner, implanter.*

1°. Refl. (Despre plante) A prinde rădăcini în pământ. *Pădure fi-va leamnelor ce se înrădăcinează spr'insa cu credinţă şi se înmulţesc.* CORESI, EV. 107/13. *A ceriului sămânţă... să o răsădim într'adânc, să ne nevoim ca să se înrădăcineaze.* id. ib. 361/2. *Nu ajunge să se rădăcineaze.* id. ib. 357/21. *Rădăcinându-să* [copacul] *şi crescând mare... să va face copaciu rodit.* DOSOFTEIU, V. S. 129/1. *Toiagul s'au rădăcinat.* ib. 132/2. *După ce au răsădit ovăsul şi s'au înrădăcinat bine...* I. IONESCU, C. 71. || (De obiceiu) Fig. (Despre idei, convingeri, boli, viţii etc.) A prinde rădăcini; p. ext. a se învechì, inveterà. *Grijile... nu lasă să se rădăcineze cuvântul lui D[u]m[ne]zău într'înşi.* VARLAAM, C. 324²/23. *Nu putù învinge răul care se înrădăcinase.* C. NEGRUZZI, II 154/26. *Iar viţiurile se înrădăcinează în sufletul său.* id. I. 274. *Certe idei... s'au înrădăcinat într'o societate.* MAIORESCU, CR. I 253. | (Mai rar, despre o persoană) A se aşezà bine, a se instalà, a prinde rădăcini, a se înfige (4°). *Tofan căpitanul, văzând că* [el] *se înrădăcinează acolo, nu i-au suferit pe moşia lui.* URICARIUL, XXI 266/25.

2°. Trans. Fig. (Despre iubire, ură etc.) A face să prindă rădăcini, consistenţă, a sădì, a introduce. *Această dragoste va Domnul să o înrădăcineaze întru inimile noastre.* EVANGHELIE ÎNV. (a. 1644), ap. GCR. I 113/2. *Mănăia şi vrajba pentru neamul omenesc o goni, şi dragostea sa întru el înrădăcinează.* ib. 111/30. *Să oprească volnicia celor ce ar cugetà, şi ar vrea a stricà această bună orânduială, ca să înrădăcineze iarăşi cele ce s'au desrădăcinat.* URICARIUL, XIX 317/12.

[Şi: **rădăcinà** vb. Ia | Adjectiv: **înrădăcinát** (cu negativul **ne(î)nrădăcinat**), **-ă** = care a prins rădăcini în ceva, înfipt (bine) în ceva; (despre o boală) învechit, cf. cronic. *Doară să poată ei clătì inima noastră, ce-i întărită şi rădăcinată peste temelia cea bună?* VARLAAM (1645), ap. VB. I 151/18. *Aceasta* [dragostea] *iaste înrădăcinată întru suflet.* BELDIMAN, N. P. I 168. *Sadul trebue să fie gros şi bine înrădăcinat.* I. IONESCU, C. 191. *Boală înrădăcinată.* BARCIANU. | Abstracte: **înrădăcináre** s. f., **înrădăcinát** s. a. = acţiunea de a (se) înrădăcinà, de a prinde rădăcini; (impropiu †) rădăcină. *Înrădăcinările (ῥιζώματα) mării au acoperit.* BIBLIA (1688) 379.]

— Derivat din **rădăcină** cu pref. **în-**. Cf. desrădăcinà.

ÎNRĂFTURÁT, -Ă adj. (Cheval) *enharnaché.* — (Despre cal) Cu rafturile (şeaua, frâul etc.) puse pe el. *Scoase un cal negru... Înşelat Şi 'nrăfturat, Cum e bun de 'ncălecat.* TEODORESCU, P. P. 154. [Şi: (prin apropiere de *tafturi*) **înt(r)aftorát, -ă** adj. *Murgul... Înşăuat şi 'ntaftorat* POP. ap. HEM. III 81. *Murgul... Înşelat, întrafturat...* ŞEZ. XIII 128.]

— Participiul unui verb (neîntrebuinţat) **înrăfturà,** derivat din **rafturi** (plur. de la *raft*) cu pref. **în-**.

ÎNRĂÍ vb. IVa *Empirer, devenir mauvais, méchant.* — (Despre un copil HERZ.-GHER., M. IV 213, un animal, un drum, o boală etc.) Trans. şi (mai ales) refl. A (se) face, a deveni mai rău, a fi din ce în ce mai rău, a se agravà, a (se) înrăutăţì. *Libertatea o 'nrăì şi legea fu silită...* OLLĂNESCU, H. A. P. 40. *Uncheşii nu mai veneau, iar boala se înrăià pe fiecare zi.* RĂDULESCU-CODIN, L. 9. *Codrul se 'ndeseşte, Drumul se 'nrăeşte.* TEODORESCU, P. P. 497. *Dar de când tu m'ai urît, Toată lumea s'a 'nrăit* (= mi se pare rea). PAMFILE, C. Ţ. 210. || P. ext. (refl.) A devenì s. a se arătà rău, răutăcios, plin de răutate, cf. a se burzuluì. *Zise Sărăcilă înrăindu-se...* RĂDULESCU-CODIN, I. [Adjectiv: **înrăit, -ă** = care a ajuns să fie s. să se arăte rău, cu răutate în suflet, în vorbă, în purtări, răutăcios, maliţios. *Ştiu foarte bine că l-am avut, — întâmpină Duţu înrăit.* SLAVICI, N. II 311. *Eu însumi, vai, pe câţi n'am otrăvit? Şi ucigaş, obraznic şi 'nrăit, Trebui s'ascult şi laude acuma.* GORUN, F. 45. *Gazetăraşi obscuri..., pururea înrăiţi şi disperaţi de «lipsa de noroc».* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. | Abstracte: **înrăíre** s. f., **înrăít** s. a. = acţiunea de a (se) înrăi, răutate. *Lipsa, năravurile,... prefăcătoria oamenilor, înrăirea femeilor,... o să ne arunce într'o tulburare ş'un vârtej... de nu ne-om şti descurcà.* IIPESCU, O. 85. | Pronunţ. *-ră-i.*]

— Derivat din **rău,** cu pref. **în-**. (Cf. arom. *năirescu,* megl. *anrăies* «mă supăr»), cf. înrăutăţì.

ÎNRAMÁT, -Ă adj. *Encadré.* — Pus în ramă, în cadru, încadrat. *Un domn... cu monoclu înramat.* TEODOREANU, M. II 17.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **înramà,** derivat din **ramă,** cu pref. **în-**.

ÎNRĂMURÁ vb. Ia refl. *Se couvrir de branches.* — (Rar) A-i creşte, a se umpleà, acoperì de ramuri. *Să se înrămureze pomul.* PANN, ap. ŞĂINEANU, D. U.

— Derivat din **ramură,** cu pref. **în-**.

ÎNRÂNDUÍ vb. IVa v. **rânduì.**

ÎNRĂOTĂŢÁ † vb. Ia
ÎNRĂOTĂŢÍ vb. IVa } v. **înrăutăţì.**

ÎNRĂR vb. IVa v. **rărì.**

ÎNRĂSCOLÍ vb. IVa v. **răscolì.**

ÎNRĂŞINÁ vb. Ia v. **răşinà.**

ÎNRĂTUNDÍT, -Ă adj. v. **rotunzì.**

ÎNRÂURÍ vb. IVa. *Influer, influencer.* — (Cuvânt literar) Trans. şi intrans. (construit cu prep. asupra, în) A influenţà, a exercità o influenţă; p. ext. a pricinuì. *Domnul au întrebuinţat acest chip pentru de a înrâurì asupra rămăşiţei acestei adunări, însuflându-i îngrijire.* URICARIUL, VIII 126/9. [Căldurile] *înrâurind asupra sistemei nevrelor, aduce pe om într'un fel de moleţă.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 261. [Neobservarea gradului de umezeală] *a înrâurit de* (= este cauza că...) *nu dobândesc* [agricultorii destulă roadă] I. IONESCU, C. 31. *Prefacerile înrâureau în fiinţa lor politică sau morală.* C. NEGRUZZI, I 200. *Numele înrâurează mult asupra soartei omului.* id. I 260. *Seninătatea gravă a Saşei se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce păreà că înrâureşte deopotrivă pe toţi dimprejur.* D. ZAMFIRESCU, R. II. [Adjective: **înrâurít** (cu negativul **ne(î)nrâurit), -ă** = influenţat; — **înrâuritór, -oáre** = care influenţează. | Abstracte: **înrâuríre** s. f. = influenţare, influenţă. *Înrâurirea ce are asupra duhului său rudenia.* URICARIUL, VIII 131/6. *Imaşul are mare înrâurire asupra călului.* I. IONESCU, C. 89. *Însuşirile pământului se schimbă prin înrâuririle climei.* id. M. 55. *Teatrul român... avù o mare înrâurire asupra literaturii.* C. NEGRUZZI, I. 341. *Înrâurirea Elenilor nu se simţeà încă în Laţiu.* ODOBESCU, I 44/26; — **înrâurít** s. a. = influenţare; — **înrâurítă** † s. f. = influenţă. *Despre aceste false şi nelegale închinări... se observă că cele mai multe sânt făcute sub înrâurita intrigelor greceşti.* ODOBESCU, II 24; — (prin Ardeal şi Bucov. după *influenţă*) **înrâurínţă** s. f. = influenţă. *Cu adăogire a înrâurinţei zodiilor asupra vieţei omeneşti.* EMINESCU, N. 45. *Au avut o înrâurinţă... stricăcioasă.* SBIERA, F. 93. | Pronunţ. *-râ-u-.*]

— Formaţie literară de pe la mijlocul sec. XIX, din pref. **în-** şi **râu** (cu plur. *râuri*), decalcată după fr. *influer* s. după germ. *beeinflussen.*

ÎNRĂUTĂŢÍ vb. IVa. *Rendre* ou *devenir méchant, mauvais; gâter.* — (Une-ori în opoziţie cu îmbunătăţì) Trans. şi refl. A (se) face, a deveni rău, răutăcios, a (se) înrăì, cf. agravà. *Sălbătăcì şi înrăutăţì pe taurul... până într'atât, încât nu se mai puteà apropià nimeni de dânsul.* ISPIRESCU, U. 45/11. *S'a răutăţit cu lumea.* N. REV. R. II 231. [Şi: **răutăţì, înrăotăţì** vb. IVa; **înrăotăţà** † vb. Ia. | Adjectiv (une-ori substantivat): **(în)răutăţít (înrăotăţít, înrăotăţát), -ă** = care a devenit rău, răutăcios, maliţios. *Nu să cade să pui la socoteală cuvintele unui om supăralmic şi înrăotăţit.* PILDE FILOSOFEŞTI, ap. GCR. II 6/15. *Sufletul... cel înrăotăţat de păcate.* MINEIUL)1776) 183²/1. *Un hoţ răutăţit.* DONICI, F. II 57. *Ah! oameni, oameni înrăutăţiţi!* C. NEGRUZZI, I 48. *Acei înrăutăţiţi au iscodit deosebite pâri mincinoase.* id. 232. *Cu faţa zâmbind şi cu sufletul înrăutăţit.* EMINESCU, N. 147. *Timpuri şi locuri aşà de înrăutăţite, aşà de încruntate,* ODOBESCU, III 513/1. *Erà un om atât de înrăutăţit...* ŞEZ. V 33/2-3. | Abstracte: **înrăutăţíre** s. f. = acţiunea de a (se) înrăutăţì, răutate. *Nu putem stârpì aceste înrăutăţiri, nici descoperì bandele vagabonzilor.* C. NEGRUZZI, I 16; — **înrăutăţít** s. a. = înrăutăţire. | Pronunţ. *-rău-* şi *-ră-u-* (*-ră-o-*).]

— Derivat din **răutate,** cu pref. **în-**.

ÎNRĂZÁ † vb. Ia *Rayonner,* — Trans. A aruncà, a răspândì raze (COSTINESCU), a luminà

cu raze. *Zâmbet dulce Fața-i înrăzează blând.* I. VĂCĂRESCU, P. 170/8.

— Formație literară din pref. **în-** și **rază,** decalcată după fr. *rayonner.* Cf. r'a d i à.

ÎNREGIMENTÁ vb. Ia (*S'*)*enrégimenter.* — T r a n s. și r e f l. (Mil.; întrebuințat rar) A face să intre, a băgà într'un regiment; a formà regimentul, a încorporà într'un regiment (COSTINESCU), cf. a î n c o r p o r à; (mai ales) f i g. a (se) bagà, a se înscrie, a intrà într'un partid etc. și a se supune, ca un soldat, disciplinei impuse de conducători. [A d j e c t i v: **înregimentát** (cu negativul **ne(î)nregimentat**), **-ă** = băgat într'un regiment, încorporat; (mai ales) înscris, intrat într'un partid etc. *Nu sânt înregimentat în nici un partid politic.* | A b s t r a c t: **înregimentáre** s. f., **înregimentát** s. a. = acțiunea de a (se) înregimentà.]

— *N.* după fr.

ÎNREGISTRÁ vb. Ia 1°-2°. *Enregistrer.*

1°. A înscrie, a trece (un act, o petiție etc.) într'un registru public, subt un număr oarecare; f i g. a observà, a notà (mai ales în scris), a luà notă de..., a însemnà (un fapt, un eveniment). *Să fie prevăzute... toate faptele ce experiența a înregistrat prin alte țări.* ODOBESCU, II 261. *Înainte vreme tot se mai găsea din timp în timp câte un boier, câte un logofăt... și cronicari istoriografi, care înregistrau zi cu zi, oră cu oră, cele ce se petreceau...* GHICA, S. 86. *Aici înregistrăm numai că...* HASDEU, IST. 8. *Șirul explicațiilor pe cari doi colegi le înregistrau minuscul pe fițuici.* TEODOREANU, M. II 56. *Imediat ce s'au aflat la bursă rezultatele alegerilor, s'a înregistrat mai la toate valorile scăderi de 10—15 puncte.* CURENTUL, 1930, 17 Sept.

2°. (Fizică, despre aparatele care înseamnă diferite fenomene meteorologice s. sismice) A însemnà, a arătà.

[Și: (vechiu și puțin întrebuințat) **înreghistrà** vb. Ia. | A d j e c t i v: **înregistrát** (cu negativul **ne(î)nregistrat**), **-ă** = înscris, trecut într'un registru; observat, notat, de care s'a luat notă, însemnat. *Acte înregistrate;* — (substantivat, cu schimbare de accent și mai ales fără prefix) **(în)registrátor** (**reghistratór** † STAMATI) s. m. = cel ce trece în registru, funcționar care înregistrează actele într'o administrație publică. | A b s t r a c t e: **înregistráre** s. f. = acțiunea de a înregistrà (un act), taxă ce se plătește pentru înregistrarea unui act; notare, însemnare (de fapte, evenimente). *Impozitele indirecte... timbru și înregistrare.* MAIORESCU, D. I 575; — **înregistrát** s. a. = înregistrare. *Aceste acte sânt de înregistrat;* — (fără prefix, după fr. *régistrature*) **registratúră** (**reghistratúră** †) s. f. = serviciul de la o administrație publică, unde se înregistrează actele.]

— *N.* după fr.

ÎNREGISTRÁTOR s. m. v. **înregistrà.**

ÎNROBÍ vb. IVa v. **robì.**

ÎNRODÍ vb. IVa v. **rodi.**

ÎNROIBÁT, -Ă adj. *Rouge.* — De coloarea roibei, roșu. DENSUSIANU, Ț. H.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuințat) **a înroibà,** derivat din **roib(ă),** cu pref. **în-.**

ÎNROLÁ vb. Ia. (*S'*)*enrôler.* — (Mil.) T r a n s. și r e f l. A (se) înscrie în rolurile armatei, a luà la armată, a intrà (de bună voie) în armată, a (se) angajà ca militar, cf. a r e c r u t à. *Ștefan s'a înrolat într'un batalion de franc-tiriori.* ALECSANDRI, T. 1298. *Nu se poate înrolà de bună voie în armată un tânăr, dacă nu va aveà etatea de 18 ani cel puțin.* Cf. ODOBESCU, III 248. | P. e x t. A intrà, a (se) înscrie într'un partid politic etc. [A d j e c t i v: **înrolát** (cu negativul **ne(î)nrolat**), **-ă** = înscris în rolurile armatei, luat la armată, intrat în armată, angajat ca militar; înscris (într'un partid politic). | A b s t r a c t: **înroláre** s. f. = acțiunea de a (se) înrolà, înscriere în armată, luare la armată, intrare în armată; înscriere într'un partid. *Înrolarea sub diferite steaguri ale partidelor politice.* MAIORESCU, D. I 50; — **înrolát** s. a. = înrolare.]

— *N.* după fr.

ÎNROȘÍ vb. IVa. 1°. *Rougir, teindre en rouge.* 2°.-3°. *Rougir, devenir rouge.* 4°. *Vérer, rougir, commencer à mûrir.*

1°. T r a n s. A colorà, văpsì, boi cu roșu, a face să fie roșu; s p e c. a văpsì lâna, bumbacul etc. roșu (MARIAN, CROM. 52); a văpsì roșu (p. e x t. cu altă coloare) ouăle de Paști; a vopsì cu (suliman) roșu buzele și fața; a încălzì fierul până devine «roșu» (= incandescent); (subiectul e rușinea, emoția etc.) a face să i se urce cuivâ sângele în față; cf. î m p u r p u r à, î m b u j o r à, r u m e n ì, î n f l o r ì. *Roshesk*=rubro colore tingo. ANON. CAR. *Cu curgerile sângiurilor tale beseareca D[umne]zeu o au roșită.* MINEIUL (1776) 159²/9. *Le arserăm în foc până ce le roșirăm.* GORJAN, II 34. *Roșinea obrazul nu-i mai roșește.* KONAKI, P. 297. *Voi ați războit... Roșind cu-a vostru sânge Siretul, Prutul...* ALECSANDRI, P. III 217. *Doamna... își roșì buzele.* C. PETRESCU, Î. II 245. *Veneà Paștele. «Să înroșim și noi ouă», îi ziceà Leana.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Mă 'nroșește singur gândul Că tu ai aflat...* COȘBUC, B. 47.

2°. I n t r a n s. A se face roșu (s p e c. prin urcarea sângelui în obraz, de căldură, rușine, emoție etc.). *Roșind, s'a zăpăcit de drag.* COȘBUC, B. 20. *Și cu cât gândeam că nu trebue să roșesc, cu atât simțeam sângele svâcnindu-mi în obraz.* C. PETRESCU, Î. II 66. | † A bate în roșu? *Păr rușându* (: du poil j a u n â t r e) *nu va fi în ea* (= în rană de lepră). BIBLIA (1688) 79.

3°. R e f l. A se colorà în roșu, cf. i n f l a m à. *Să roșește ceriul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Să rușise locul supt el de curgerile sângelui.* MINEIUL (1776) 105¹/1. *Pelițele de pe lumina ochilor i se roșise.* EMINESCU, N. 25. *Barba... începe a să-'nroși.* ȘEZ. IX, 20. | S p e c. (Despre obraz, din cauza unei emoții, a căldurii, rușinei etc.) A se face roșu, cf. a d o g o r î. *Nu te rușinezi, nici te rușăști.* MĂRGĂRITARE (1746)₀ ap. TDRG. *Răspunse Catinca, rușindu-se la obraz.* GORJAN, H. IV 172. *Estela se roși uitându-se la maică-sa.* C. NEGRUZZI, I 60. *Fata se roși la față ca un bujor.* ISPIRESCU, L. 62. *Se roșește, se 'nfierbântă.* ALECSANDRI, P. P. 353b. *Cât timp mai poți să te 'nroșești, e semn că n'ai pierdut simțul rușinii.*

4°. (Despre flori, grâne, fructe). T r a n s. A face să capete coloarea maturității, cf. a d a î n p â r g ă; r e f l. a ajunge aproape de maturitate, de a se coace. *Apa den ceriu destinge, de hrăneaște și adapă..., rușaște și mohoraște.* CORESI, EV. 192/11, cf. 158/36, VARLAAM, C. 157. *Cu cea mai mare repegiune se înroșăște* [orzul]. I. IONESCU, C. 131. *Acea veștedă floare ce-atuncea se roșește, Când o adapă numai cu apă din izvor.* C. NEGRUZZI, II 38/1. *S'au rușit cireașele* (Bran). Com. C. LACEA.

[Și: (mai de mult mai des) **roșì** vb. IVa, **înruși** vb. IVa, **ruși** vb. IV. | A d j e c t i v: **(în)roșít** (cu negativul **ne(în)roșit**), **-ă** și **(în)rușít, -ă** = colorat în roșu; rumen; pârguit. *Piei rușite.* BIBLIA (1688) 65. *Locuri roșite de sângele vrăjmașilor.* ARHIVA ROM. I 46. *Mearele... coapte, înrușite.* BARAC, A. 16. *Cerul înroșit de razele soarelui care apuneà.* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. | A b s t r a c t e: **(în)roșíre** (**(în)rușíre**) s. f. = acțiunea de a (se) înroșì;

— (în)roşit ((în)ruşît) s. a. = înroşire. *Înroşitul ouălor de Paşti.*]

— Derivat din **roşu,** cu pref. **în-.**

ÎNROTÁT, -Ă adj. v. **rotat.**

ÎNROURÁT, -Ă adj. v. **rourat.**

ÎNRUBINÁ vb. I. *Rougir.* — (Formaţie personală) A da coloarea rubinului, a înroşi (ca rubinul). *Aurora poleise culmile... şi înrubinase munţii.* A. NAUM, CONV. LIT. XXXVII, 481.

— Derivat din **rubin,** cu pref. **în-.**

ÎNRUDÍ vb. IV[a]. (*S'*)*apparenter.* — Refl. (Construit absol. s. cu prep. cu) A ajunge (prin alianţă) s. a fi (prin sânge) rudă cu cinevà, cf. încuscri. *Şi-l vor da în mâinile celora ce să rudescu cu sângele şi va murì.* BIBLIA (1688) 140. *Se rudeà Vladislav cu Împăratul.* LET. I 288/29. *Şi să ne rudim la moartea lui au poruncit.* MAG. IST. I 90/18. *Iar de s'ar sculà cinevà ori din răzăşi ori din neamuri cinevà că se rudeşte...* URICARIUL, XV 257. *Prostia şi nerozia Se rudesc cu nebunia...* PANN, P. V. I 80. *Vezi, aci nu preà ştim bine cum vine spiţa neamului, dar ştim de bună samă că ne rudim.* GHICA, S. 267. *Hai acum să ne rudim.* ŞEZ. I 150/2. | (Rar) Trans. A face pe cinevà rudă cu... *De te va rudì, bine, rudească-te, iară de nu va vrea să te rudească, rudi-te-voiu eu.* BIBLIA (1688), 193/2. *Cu tronurile Europei pe al nostru să-l rudim.* ALECSANDRI, T. 167. [Şi: (mai vechiu) **rudì** vb. IV[a]. ANON. CAR. | Adjectiv: **înrudít** (cu negativul **ne(în)rudit), -ă** şi **rudít, -ă** = care este s. a ajuns rudă, care se înrudeşte cu... *Judecând după asemuirea lor, aceste două numiri* [grive şi graure], *par a fi rudite.* ODOBESCU, III 29/8. *Răsunetul din inimile înrudite...* MAIORESCU, CR. II 123. | Abstract: **înrudíre (rudíre)** s. f. = acţiunea de a se înrudì cu cinevà, rubedenie, cimotie.. *O înrudire cu cel întâiu ministru... nu puteà fi decât protivnică liniştei.* C. NEGRUZZI, II 152/8. *Din inima lor nu s'a şters puţtarea necuviincioasă a spânului, cu toate îndreptările şi înrudirea lui.* CREANGĂ, P. 209. (Fig.) *Înrudire spirituală;* — **înrudít** s. a. = înrudire.]

— Derivat din **rudă** cu pref. **în-.**

ÎNRUMENÍ vb. IV[a] v. **rumenì.**

ÎNRUŞÍ vb. IV[a] v. **roşì.**

ÎNRUŞINÁ vb. I[a] v. **ruşinà.**

INS, -Ă subt. v. **îns.**

ÎNS, -Ă pron., adv., conj., subst. I. 1°. (Moi, toi, lui etc.) *-même.* 2°. *Lui.* II. *Justement.* III. 1°. *A savoir.* 2°. *Mais, cependant.* 3°. *Mais, au contraire.*

I. Pronume.

1°. Pronume de identitate. (Până în sec. XVIII erau mai obicinuite formele nearticulate; de atunci încoace se întrebuinţează excluziv cele articulate. În sec. XIX din ce în ce mai rar, ori învechit).

a) (Cu funcţiune adjectivală înainte s. după un substantiv s. pronume personal, reflexiv, posesiv ori demonstrativ) Însumi (însuţi, însuşi). *Învăţătura ta însă* (*însu* COR., *însăşi* HUR., DOS.) *me învaţă.* PSAL. 28/12. *Nu însu* (*însuşi* VOR., sângur DOS.) *aceasta* (cit. *acesta*) *al tău tată avù-te şi feace-te?* ib. 313/8. *Tu eşti însù împăratul mieu.* CORESI, PS. 114/10. *Să înveaţe judecii lui ca însù sine.* id. ib. 290. *Nu alt suflet... aducu-ţi, ci însù suflet ce-au ieşit din tine.* CORESI, EV. 348/23. *Aceasta... zise Domnul pentru înşi acei ucenici ai lui Ioannù.* id. ib. 525/28. *Cumuş sosâiu într'însù păcat, îndată fu nevăzută.* DOSOFTEIU, V. S. 83. *Amorul atât de nedrept, încât să voiască a-şi strică el însul lucrărilè lui.* C. NEGRUZZI, I 49. (Despărţit prin prepoziţie de pronume s. de substantiv) *Însù întru tine fi-vor zdrobite valurile tale.* CORESI, EV. 267/22. *Ţie încă însù pren suflet... treace-va armă.* id. ib. 519/10. (După franţuzeşte, în vers, neobicinuit, înainte de pronume) *Minciuna lui o crede adesea însul el.* C. NEGRUZZI, II 202/9. (În vers, neobicinuit, despărţit de substantiv) *La nimeni n'a spus ce a văzut, surorei nici însăi.* COŞBUC, Æ. 77/19.

b) Cu funcţiune substantivală. El însuşi (eu însumi etc.). *A veacilor munci înşi ni le tragem.* CORESI, EV. 285/14. *Lepădară pre stăpânii săi din ţară şi o moşteniră înşii.* P. MAIOR, IST. 182. *Să judece înşii în cunoştinţă de cauză.* MAIORESCU, CR. I 205. *Roja, unul din Macedonenii care nu ştiau numai să încurajeze cu banii lor pe scriitori, ci se pricepeau a face înşii muncă de scriitor.* IORGA, L. II 311. (Pleonastic, urmat de *singur*) *Pre ins singur îl lasă.* M. COSTIN, ap. GÂDEI.

2°. Pronume personal. (Numai după prepoziţii în concurenţă cu «el»; mai adesea articulat; astăzi numai după *întru* şi compusele acestuia *dintru* şi *printru*, care pierd pe *u* final, însă după acestea — cel puţin în limba literară — *e* întrebuinţat aproape regulat, mai ales la singular: *Printr'însa am făcut cunoştinţa cu el*) El (ea), dânsul (dânsa), (une-ori) sine; cf. † nus. **Cătră.** *De vereră* (= veniră) *cătră elu* [preuţii], *dzise cătr'înşii.* COD. VOR. 18/9, cf. 37/2, 100/13. *Domnul auidzì-mă cându chemaiu cătră însu* (*cătr'însulŭ* COR.) PSAL. SCH. 8/17. *Apropiară-se cătr'însulŭ* (*cătră elŭ* BIBLIA 1688) *orbii.* CORESI, EV. 249/13. *Mearse cătr'înşii* (*cătră dânşii* BIBLIA 1688) *Isus.* id. ib. 262/20. *Au avut dragoste adevărată cătră înşu.* LET. I 47/17. — **Cu,** cf. nus. — **De.** *Fereaşte Domnulu toate oase loru, urul d'inse* (*den iale* HUR.; *dintr'înse* COR., *dintr'însele* DOS.) *nu se frânge.* PSALT. 60/16. *Întrebà de înşii* (*dc 'nşii* CORESI, EV. 499/4) *io* (= unde) *e Hristos să nască.* TETRAEV. (1574) 202. *Se miloştivì d'înşii* (*de ei* BIBLIA 1688) *şi vindecă nevoile lor.* CORESI, EV. 256/4. *Îi fu folos di'nsă.* CUV. D. BĂTR. I 410. *Se apropiară d'insul.* ib. I 411. *D'insă i iaste gândul, d'insă i iaste grijea, d'insă i iaste toată nevoinţa.* VARLAAM, C. 228/2. *D'insŭ nu să depărteză.* id. ib. 12/2. [Î]ş[i] *vor bate gioc d'insulŭ.* id. ib. 71. — **Dintru.** *Duhurele cealea hicleane ce iasă dintr'înşii.* COD. VOR. 4/13. *Dentr'însa aleaseră învăţătură.* CORESI, EV. 2/7. *Beaţi toţi dentr'însă carei creadeţi.* id. ib. 154/25. *Nimea dentr'înşii* (*dentru ei* BIBLIA 1688) *nu perì.* id. ib. 181/18. *Unii dentr'înşii.* BIBLIA (1688) 8/pr. 16. (Şi astăzi) *N'a venit nici unul dintr'înşii.* — **După.** *De*[*a*]*c'am prins de veste, noi am sărit dup'înşii* (a. 1601). IORGA, B. I 6. *Dup'însul stătù fiiu-său, Tever.* MOXA, 335/7. *După însulŭ să îmblăm, iară nu după lume.* VARLAAM, C. 312/2. *Purceaseră dup'însŭ aceşti doi orbi.* id. ib. 246/2. — **Întru.** *Lăcuì întru înşii mai multe de dzeace dzile.* COD. VOR. 65/3. *Se vrea întoarce într'însulŭ.* CORESI, EV. 81/22, cf. 82/6, 168/8, 194/8. *A chinului rădăcină... se înrădăcinează... într'însŭ.* id. ib. 246/4. *Pară de foc îmblà într'însii, de-i arde*[*à*] *şi munciià.* CUV. D. BĂTR. II 330. *Să fac într'înşi cârduri.* DOSOFTEIU, PS. 54, cf. (*într'înşii*) 15. *Rugându-se într'însulŭ* (= în sine). MINEIUL (1776) 77[1]/2. (Şi astăzi) *Alte patimi... le preface într'însa.* KONAKI, P. 280. *Aşà-i lumea cum o vezi, Într'însa să nu te 'ncrezi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222, cf. 399. *Butia îţi dă vinul ce are într'însa* (= în sine). ZANNE, P. V 100. — **P(r)e.** *În calea ceasta ce pr'însă* (*pre'nsă* VOR.)

îmblă. PSALT. 294/9. *Să puie greşalele părinţilor pr'înşii* (= pe copii). CORESI, EV. 168/29. *Duse-i pr'înşi în pustiile Sinaei.* VARLAAM, C. 59, cf. 22/2, (*pri înşii*) 251. *Îl priimiră pre însulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 1 pr., cf. 107/2, (*pre însŭ*) 2 pr. *Îl va ucide pre însulŭ.* BIBLIA (1688) 123/2. *Pe însul... nu l-au putut ca să-l ajungă.* LET. II 69/23, cf. 107/30. *I-am vedeà pre înşii streini de cele ce nu li se cade.* MAG. IST. 32/16. — **Pentru.** *Greşalele sale jeluiaşte, pentr'înse să pocăiaşte.* VARLAAM, C. 16, cf. (*pentr'înşi*) 10/2. — **P(r)este.** *Puindu-ş[i] sv[ă]ntul mânule preste înşii, i-au blagoslovit.* DOSOFTEIU, V. S. 84. — **Prin.** *Prin însulŭ toate să feaceră.* DOSOFTEIU, V. S. 145/2. — **Printru.** (Astăzi) *Printr'însa am ajuns să-l cunosc.* — **Spre** (= asupra, pe, peste). *Spr'insu puse-şi mânele* (= mânile) *sale şi vendecă elu.* COD. VOR. 98/4. *Vreo nevoie ce vine spr'insulŭ.* CORESI, EV. 24/35. *Vor schiuopì* (= scuipà) *spr'însŭ.* VARLAAM, C. *Să rugăm... pre Dumnezeu, ca să-i scurteaze lui de ce e lăsată spr'însŭ pedepsă.* id. ib. 395/25. 71. *Slobozi spre înşii sfânta ta armă.* DOSOFTEIU, PS. 48. *Să întoarcă mânia lui Dumnezeu spre însul.* LET. I 136/6.

II. † Adverb. Chiar, întocmai, însuşi. *Însŭ pentru aceà nedreptate... priimesc puteare.* CORESI, EV. 455/9.

III. Conjuncţie. Din întrebuinţarea adverbială a lui *îns* se explică funcţiunea lui de conjuncţie, precum se vede din următoarele două exemple din P. IORGOVICI, ap. VB. II 415: *Calea... e neîmblată şi e plină de spini şi de rugi împlicaţi; îns ea duce la o câmpie lată,* exemplu în care *îns ea* ar puteà fi interpretat şi drept «chiar ea» şi ca «dar ea». Sensul adversativ reiese mai bine din exemplul: *Tot însul să aducă cât poate la folosu comune: îns pentru a ajunge la aşà svârşit, se cuvine a lăsà la o parte toate împiedecările.* Dar forma obicinuită a conjuncţiei nu e cea masculină **(îns),** ci cea feminină **(însă)** şi ea se explică, precum a arătat W. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III § 551, din funcţiunea pronominală a cuvântului. Într'adevăr, într'un exemplu ca acesta: *Cătră tine alerg; însă fată-mea, aceaia ce se drăceaşte, eu o lăsaiu acasă.* CORESI, EV. 324/20, *însă* e pronume, atribut la «fată», însemnând la origine «ma fille même». Cu timpul, din cauza sensului acestui pronume, care scoteà în relief pe cinevà s. cevà şi adesea îl deosebeà s. îl puneà în opoziţie cu alt cinevà s. altcevà, *însă* fu deslipit de substantivul s. pronumele de care se ţineà şi fu raportat la întreaga propoziţie precedentă, simţindu-se ca o conjuncţie explicativă s. adversativă. Mai bine se vede acest lucru atunci când propoziţia precedentă e introdusă prin «deşì († să şì)»: *Să şi pre niminea nu nevoiaşte Dumnezeu..., ce ceare şi va să creadem noi cu voie, însă să înţeleagem că tăriia... lu Dumnezeu iaste a creade.* CORESI, EV. 417/24, unde, înainte ca *însă* să fi fost pus în opoziţie cu «să şi» precedent, erà atribut la «tăria»: «deşì Dumnezeu nu sileşte pe nimeni, ci cere să credem de bunăvoie, să înţelegem că însăşi tăria lui Dumnezeu este a crede...» Că acest *însă* nu erà la origine conjuncţie adversativă, ci atribut pe lângă un substantiv s. pronume, se vede şi din preferinţa cu care şi azi se aşază după substantiv şi nu la începutul propoziţiei, cum se aşază de obiceiu conjuncţiile: *Orice gând ai, împărate,... eu îţi zic: bine-ai venit! Despre partea închinării însă* (= «în ceea ce priveşte însăşi închinarea», devenit «cât despre închinare», «dar despre închinare»), *Doamne, să ne ierţi.* EMINESCU, P. 239. Se mai vede apoi din aceea că acest *însă* urmează adesea după conjuncţii adversative. Dacă găsim deci la CORESI, EV. 148/37: *nu vor fi fără de vreame judecate păcatele...,* ce *însă după firea păcatelor,* acest *ce însă* nu e pleonastic, căci numai *ce* erà conjuncţie adversativă şi, la origine, sensul propoziţiei erà: «ci după însă şi firea păcatelor».

1°. † Explicativ. (Şi) anume. *Îndemnatu-m'am şi eu, Ioan Neculce,... a scriere întru pomenirea domnilor; însă până la Duca-Vodă cel Bătrân, l-am scris de pe nişte isvoade...,* iară *de la Duca-Vodă cel Bătrân... nici de pre un isvod, ce am scris singur.* LET. II 195/23. *Să se plătească şi gloabă după obiceiu, însă de cal i bivol câte bani patruzeci, de bou câte bani douăzeci, de rămător bani cincizeci, iar de oi i capre câte bani zece.* PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG., URICARIUL, V 393/25.

2°. Restrictiv (explicaţia cuprinzând o rezervă s. exceptând dintr'un complex de elemente o parte, pentrucă această parte are o poziţie deosebită faţă de aserţiunea făcută) Dar, cu toate acestea, şi totuşi, decât, † e. *Rugare-aşi Dumnedzeu... toţi câţi me audu astădzi se fie aşà cumu şi eu sântu, însă fără de legăturile aceastea.* COD. VOR. 82/1, cf. CORESI, EV. 621. *Omul cela ce-i vor furà bucatele şi avuţiia, poate să cearce pren toate casele,... însă nu cu putearea lui, ce să ia voie şi puteare de la giudeţi.* PRAV. 100, cf. 102, 1075, 1159. *Cugetaiu... să scoţ ceastă carte... carea are întru sine multe fealuri de vindecări sufletelor creştineşti...,* însă *mai vârtos şi cale la împărăţia ceriului* (Govora, 1640). GCR. I 88. *De abià înserase, ulıţele erau însă pustii.* C. NEGRUZZI, I 15. *Se întâmplă une-ori, însă numai la facerea dintâi.* id. I 247. *An nou! Aştept minunea-ţi ca o cerească lege. Dacă însă păstorul... Va fi tot ca păstorii de care-avem destui... lasă în starea-i bătrâna tiranie.* ALEXANDRESCU, M. 6, cf. MARCOVICI, C. 7/5. *Dulci cuvinte nenţelese, însă pline de 'nţeles.* EMINESCU, P. 188. *De la o vreme încoace însă, nu ştiu ce aveà.* ISPIRESCU, L. 2. *Sarea-i bună la fiertură, Însă nu peste măsură.* ZANNE, P. IV 105 | († Precedat de conjuncţia *e*). *Nu ştiu ce mi se va tâmplà... e însă* (ψεύμε, πλὴν) *cumu duhulu sântu... mărturiseaşte şi grăiaşte că legături şi scârbi mere* (= pe mine) *aşteaptă-me.* COD. VOR. 19/14, cf. MARDARIE, L. 4193.

3°. Adversativ (rezerva devenind integrală şi servind apoi spre a arătà că două noţiuni sau afirmaţiuni sânt opuse una alteia) Dar, cât despre... *Aşà înălţare... Suie pe om lângă îngeri şi lângă Dumnezeire Şi-l face, trăind, să guste a raiului fericire. Însă până a ajunge în stepina acea mare, Câte munci, câte necazuri!* KONAKI, P. 82. *Părinţii... îl iubeà mai mult decât ochii... Această însă nesocotită dragoste erà pentru dânsul de mare stricăciune.* DRĂGHICI, R. 3. *Au trecut timpii acei, timpi de fapte strălucite, Însă triste şi amare.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Biata babă erà umflată cât o bute, simţirea însă nu şi-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. | (Precedat de altă conjuncţie adversativă, ca e †, iară, ci, şi, dară). *De multe ori luptară-se cu mine..., e însă* (*şi însă* HUR., DOS., *însă* SCH.) *nu putură mine.* CORESI, PS. 361. *De moşie şi de oraş, prost, iară însă în facerea lucrurilor, iaste luminat.* DOSOFTEIU, V. S. 1242. *Mirean la port, ce creştin însă.* ib. 1862. *Un om care iubeşte cu tinereţă pe gingaşa lui soţie, şi însă nu o poate vedeà.* C. NEGRUZZI, I 56, cf. 52, 55, 140. *Sângele... e plantă ce rodeşte Curând, târziu, odată, dar însă însutit.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Nici un al doilea Nimrod, vânătorul biblic,... eu unul n'am să mă fac... Dar însă, şi eu am crescut pe câmpul Bărăganului.* ODOBESCU, III 14/1. *Potera l-a 'ncunjurat Şi burduf mi l-a legat. Dar lui însă nu-i păsà, Ci mustaţa îşi răsuceà.* ŞEZ. V. 94/14.

III. Subst. (Rar singur, mai adesea însoţind un numeral s. un pronume personal s. nehotărît şi scoţând în relief individualitatea, pronumele de

identitate ajunge,— mai ales la plural şi la masculin — să însemneze) Individ, persoană, om. *Iaste cu nevoie şi neputeare doi înşi să vâneaze.* CORESI, EV. 332/1. *Adusără un slăbănog purtat cu patul patr'înşi.* VARLAAM, C. 491. *Să stânsără cei mai aleşi ritori, 50 de inşi.* DOSOFTEIU, V. S. 164$_2$, cf. (*4 îşi*) 94$_{,2}$. *Au încălecat numai trii inşi.* LET. II 245/5. *Îl înserâ la pământ patru inşi.* MINEIUL (1776) 186^2/1. *Tocmeala este o făgăduială... de doi sau mai mulţi inşi.* CARAGEA, L. 11/28. *Dezarmarea... arnăuţilor... şi a altor inşi.* URICARIUL, X 9/22. *La tot însul se dă o parte.* BĂLCESCU, ap. TDRG. *Va cunoaşte... pe însul rămas cu Iliaş.* V. A. URECHE, ib. *Viaţa... inşilor care au pricinuit fiinţa Ta.* EMINESCU, N. 53. *Bietul ins!* id. ib. 43. *Pe-acelaşi drum... Veneau doi inşi .. Un moş... Şi-o copiliţă.* COŞBUC, F. 70. *Doi băieţi se necăjesc să dea afară un ins.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 33. *Să hotărîţi, cât să puneţi de ins.* JIPESCU, ap. TDRG. *Doi inşi în curte intrà.* MAT. FOLC. 190. *Cinci inşi pe-un biniş*, se zice când mulţi trebue să împartă un lucru de puţin preţ. ZANNE, P. III 24. **Tot însul (†însul)** = fiecare, tot omul, (dial.) tot natul. *Sfântul duh şezù pe tot însul de înşii.* DOSOFTEIU, V. S. 500, cf. 16, 46. *Tocmeşti tot însului spăsenia.* id. ib. 49. *Feciorii ascunşi prin unghiţe le ţine calea şi tot însul îşi duce acasă ibovnica.* BREBENEL, GR. P. *Se joacă... cel mai admirabil dintre jocuri, «de doi»; tot însul joacă cu o insă, rar cu două.* CONV. LIT. XXII 937.

[Declinarea pronumelui articulat este: *însul, însului, înşii, înşilor; însa, însei* şi *însăi, însele, înselor.* Ca substantiv, are azi formele: **ins, insă,** plur. *inşi, inse*, mai de mult *îns, înşă*, plur. *inşi, inse*, dar e atestat şi plur. *înşi, înse.* Ca adverb, rar *îns*, de obiceiu **însă.** În textele vechi scris adesea *însŭ, însă*, ceea ce corespunde de altfel şi rostirei curente, cu *i* nazal şi fără *n*.]

— Din lat. **ipse (ipsus),** atestat şi subt forma **isse** şi **issus,** chiar şi **inpsuius,** cu *n* intercalat după analogia compuselor cu prefixul *in-*, ca în unele limbi şi dialecte romanice. Întrebuinţarea lui *ipse* I 2°, cu înţelesul de «el», o explică Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III § 69 prin aceea că *ille* a fost întărit, după prepoziţii, printr'un *ipse:* în loc de *cum illo, contra illum* etc. s'a zis *cum ipso illo> cu nusul* (cf. nus), *contra ipsum illum > cătr'însul* etc. O mare analogie există între rom. *îns* şi alb. *vetε*, care are şi sensul de «individ». Cf. însumi, dâns, adinş, nus, des—.

ÎNSĂ conj. v. **îns.**

INŞAALÀ! interj. v. **işalà.**

ÎNSĂBIÁT, -Ă adj. *Aigu.*— (Numai în poezia pop. cu caracter mistic) Ascuţit (ca sabia). *Undrele, Sâmcele, Ace înţepoşate, Săbii însăbiete...* PAMFILE, S. V. 45. [Dialectal: *însăbiét, -ă.* | Pronunţ. *-bi-at (-bi-et).*]

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **însăbià,** derivat din **sabie** cu pref. **în-.**

ÎNSĂCURÁT, -Ă adj. *Assuré.* — (Neologism devenit popular prin Maramureş) Asigurat. T. PAPAHAGI, M. 170/14.

— Etimologie populară (*asigurat* + *săcure*).

ÎNSĂDÍ vb. IV^a v. **sădì.**

ÎNSĂELÁ vb. I$^{(a)}$ v. **înselà.**

ÎNSĂGETÁ vb. I^a v. **săgetà.**

ÎNSĂILÁ vb. I$^{(a)}$ (ş. d.) v. **înseilà** (ş. d.)

ÎNSĂLĂŞLUÍ † vb. IV^a } v. **sălăşlui.**
ÎNSĂLĂŞUÍ † vb. IV^a }

ÎNSĂLBĂTĂCÍ vb. IV^a refl. *Devenir sauvage.* — (Învechit) A se face sălbatec, a se sălbătăci. *Frumos trandafiraş... nu s'a 'nsălbătăcit.* I. VĂCĂRESCU, P. 543/16. [Şi: **înşălbătăcì** vb. IV^a. LB. | Abstracte: **înşălbătăcire** s. f. *A ei înşălbătăcire cu 'ncetul a o 'mblânzì.* PANN, E. II 27. *Cumcă şi învăţământul religios-moral nu şi-a ajuns scopul, dovedeşte înşălbătăcirea crescândă a tinerimii noastre şcolare.* SBIERA, F. S. 305. | Adjectiv: **înşălbătăcit (înşălbăticít), -ă**= devenit s. făcut sălbatec, sălbătăcit. *Înşălbătăcit ca o fiară.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 41. *Renchezà calul subt dînsul fără a mai încetà, Înşălbătăcit cu totul săreà, într'un loc nu sta.* PANN, E. II 15.]

— Derivat din **sălbătăcì,** cu pref. **în-.** Cf. sălbătăcì.

ÎNSĂLBĂTICÍ vb. IV^a v. **înşălbătăcì.**

INSALIVÁ vb. I. (Fiziol.) *Imprégner les aliments de salive.* — A înmuià alimentele cu salivă. [Adjectiv: **insalivát, -ă** = înmuiat cu salivă. | Abstract: **insaliváre** s. f., **insalivát** s. a., (după fr. *insalivation*) **insaliváţi(ún)e** = înmuiarea alimentelor cu salivă.]

— Derivat din **salivă,** cu pref. **in-.**

INSALIVÁŢIE sà . }
INSALIVÁŢIÚNE s. } v. **insalivà.**

ÎNSĂLTÁ vb. I^a. trans. *Dorloter, bercer.* — (În poezia pop. cu caracter mistic) A purtà [un copil în braţe] saltând(u-l). *Bubă bună, Sor cu ciumă!... acolo cerbii Şi ţapii Şi ciutele Şi caprele Te-or purtà Şi te-or înşaltà.* MARIAN, D. 311. (Cf. varianta: Şi te-or legănà. ib. 310.]

— Derivat din **săltà** cu pref. **în-.**

INSALÚBRU, -Ă adj. *Insalubre.* — Nesănătos, care vatămă sănătatea. [Familia: (după fr. *insalubrité*) **insalubritáte** s. f. = stare insalubră, nesănătoasă.]

— *N.* după fr. (lat. **insalubris, -e,** idem).

INSALUBRITÁTE s. f. v. **insalubru.**

ÎNSÂLUÍT, -Ă † adj. *Sans abri.* — Fără adăpost, trăind prin păduri. *Tuturor scârbiţilor bucurie..., străinilor mângâiere, celor înşăluiţi adăpostire* (Maramureş, a. 1794). IORGA, S. D. XVII 153/7.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **înşâl(h)ui,** derivat din **sâlhă** cu pref. **în-** şi suf. **-uì.**

ÎNŞALVARÁT, -Ă † adj. *Vêtu de pantalons bouffants à l'orientale.* — Îmbrăcat în şalvari. *Părinţii noştri, prefăcuţi în Greci îmbabuşeţi şi înşalvaraţi, pitreceau zile dulci şi vesele.* RUSSO, S. 109.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **înşalvarà,** derivat din **şalvari,** cu pref. **în-.**

ÎNSĂMÁ vb. I. *Gagner, (se) procurer.* — (Mai de mult şi în Mold.; azi, popular, prin nordul Ardealului) Trans. şi intrans. A câştigà, a agonisì, a-şi procurà. *Au pus unchiu-mieu Gavriil nişte cărţi zălog la popa, până vor însamà oamenii noştri banii* (a. 1635—45). IORGA, D. B. I 56. *Nu-i lăsà Leşii pe ţărani să îmble să însame bani.* LET. II 150/14. *Nice mir nu puturà însămà, să ungà trupul lui H[risto]s.* VARLAAM, C. 143$_2$. *Du-te şi te bagă undevà slugă... şi mai înseamă-ţi* (nota: *câştigă-ţi*) *şi tu baremi pentru tine.* RETEGANUL, P. V 3/14. *El mergeà toată ziua la vânat, însămà* (*agonisèa*) *cele trebuincioase pentru traiul casei.* RETEGANUL, 73/4, cf. II 19, III 50. || (Construit cu prep. de) A face (cuivà) rost de..., a procurà (cuivà). *Rugăm pe Măriile Voastre să ne*

faceți bine, că să descoapere besearica și toate casele, să ne însămați de cuie de șindile, să știm adevărat să fie gata; noi vom plăti au cu bani, au cu dobitoc (a. 1628). IORGA, D. B. I 43. [Și: **însemà** vb. I, **înseam(n)à** † vb. Ia. *Alță, pentru rândul peștelui de sămânță, înseamă-te-voiu eu pre dumiata pre cât va t[r]ebui dumitale, c'am pus de-l strân[g] într'un coteț; nămai atâta, de-ar hi și cu voia dumitale, eu aș hi foarte bucuros la un schimbu. Eu să înseamnez dumita[le] de peaște de sămânță, și dumiata să mă înseami de unul... în dzuoa de Ignat* (sec. XVII) IORGA, S. D. XI 120.]

— Derivat din **samă (seamă)**, cu pref. **în-**.

ÎNSĂMÂNȚÁ vb. Ia *Ensemencer.* — (Agric., Pesc.) A semăna un teren cu sămânța necesară unei culturi de cereale; p. anal. a pune în apă icrele s. peștișorii de sămânță necesari unei culturi de pești. Cf. semănà, fecundà, prăsì. [Și: **însemânțà** vb. Ia. | Adjectiv: **însămânțát, -ă.** | Abstract: **însămânțáre (însemânțáre)** s. f. *Rodul ogoarelor și al viețuitoarelor e batjocorit cu prețuri care nu echivalează nici cheltuielile de însămânțare.* CURENTUL 1930, 24 Sept. *Alt metod, natural și primitiv, de a-i prăsì* [peștii], *e acela al însemânțării apei prin câtevà perechi vii, bine alese, aruncate în ea.* F. R. ATILA, P. 154.]

— *N.* după fr.

ÎNSĂMĂRÁ vb. I *Bâter.* — A pune samarul (pe măgar s. catâr), a înșeuà (măgarul s. catârul), cf. înțărnițà. *Avraam își însămără măgarul.* BIBLIA (1688), 14_8. *Catârașii 'nsămără.* TEODORESCU, P. P. 513. [Adjectiv: **însămărát** (*însămarat* GRAIUL II 120), **-ă** = cu samarul în spinare, înșeuat cu samar. *Catârii însămărați.* TEODORESCU, P. P. 513, GRAIUL, II 120. *Pleacă Costea la Galați. Cu măgarii însămărați.* MAT. FOLC. 116, cf. PĂSCULESCU, L. P. 295.]

— Derivat din **samar,** cu pref. **în-**. Cf. sârb. *nasamariti* «a păcălì».

ÎNSÂMBRÁ vb. Ia 1°. *S'associer, se marier.* 2°. *S'allier, s'associer, s'unir.*

1°. (Maramureș) Trans. A luà (pe cinevà) de tovarăș, p. ext. de bărbat s. nevastă. *Doamne,... Ce lucruri am făcut eu? Și eu cine-am însâmbrat De femeie?* T. PAPAHAGI, M. $109/_{89}$ (în Glosar: *însâmbrà* = a angajà cu simbrie).

2°. (Mold., Transilv. de miază-noapte) Refl. A se întovărășì, a se asocià, a se însoțì cu cinevà (în vederea unui scop s. în serviciul unei cauze comune), cf. încetì; p. ext. a se unì. *Carele te-ai însâmbrat cu noi de-aproape trupului și sângelui.* DOSOFTEIU, MOL. 114. *Să te 'nsimbredzi cu patriarhul Antonie, să fii într'o uniciune cu dânsul.* id. ap. TDRG. *Văduva,... aveà boi și plug, de puteà arà ea de ea, fără de a să mai însâmbrà cu alții.* RETEGANUL, P. V $22/_4$. | Spec. (Păst.) A se întovărășì spre a formà o «stână» de oi. *În vremurile acelea erau proprietari care singuri formau câte o stână... de 2—3000 de oi și numai cei săraci erau nevóiți să se însâmbreze, pentru a formà o stână, cum fac astăzi toți, fără deosebire de bogat și sărac.* PRECUP, P. 5.

[Prez. *însâmbrez* și *însimbrez.* | Adjectiv: **însâmbrát, -ă** = întovărășit, asociat, intrat într'o tovărășie. *Andrei să feace nedespărțît de la învățătoriul, însâmbratu la sv[î]ntia sa toată vremea vieții sale.* DOSOFTEIU, V. S. 178_2. *Aflându-l însâmbrat în Frații Studiilor, întră și el supt viața călugărească.* id. ib. 53. | Abstract: **însâmbráre** s. f. = întovărășire, asociare (în vederea înființării unei stâni comune). *Însâmbrarea* se întâmplă în modul următor: Proprietarii adunați la munte fac târlă sau staur și celelalte întocmiri trebuitoare. În seara dintâiu fiecare își mulge oile cu mulgători streini... A doua zi dimineața... fiecare își mulge oile separat și-și măsură laptele cu carâmbul... Mai este și alt sistem de *însâmbrare...* PRECUP, P. 7; — **însâmbrát** s. a. *Însâmbratul oilor:* împreunarea mai multor boteie de oi spre a fi păscute vara împreună și a face caș și lapte acru din laptele lor (Zagra, jud. Năsăud). Com. v. CORBUL. *Însâmbratul de plug* se face când doi gospodari mai mici se învoiesc și ară pământurile lor în comun, cu vitele amândurora.]

— Dintr'un lat. pop. * **insimulo, -are** (derivat din *in simul* «împreună, în același timp»), cu aceeași intercalare a lui *b* între *m* și *l* (devenit în românește *r*), ca în fr. și prov. *ensemble.* Cf. sâmbră, simbrie. D. Pușchilă, *Molitvelnicul lui Dosofteiu,* p. 74.

ÎNSĂMN- v. **ÎNSEMN-**

ÎNSĂN- v. **ÎNSEN-**

ÎNSĂNĂTĂȚÍ vb. IVa. *Guérir.* — (Atestat numai la BARCIANU) Trans. și refl. A (se) însănătoșà. [Abstract: **însănătățíre** s. f. = însănătoșare. BARCIANU.]

— Derivat din **sănătate,** cu pref. **în-**.

ÎNSĂNĂTOȘÁ vb. Ia. *Guérir.* — Trans. A face (iarăși) sănătos, cf. lecuì, vindecà, tămăduì, îndreptà, înzdrăvenì, curà. *Însănătoșà-ne-va pre noi după doao zile.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Să tămăduiască această rană și să însănătoșeze și tot trupul.* LET. II $175/_7$. *Teoiu însănătoșà.* MARIAN, VR. 165. | Refl. A se face (iarăși) bine, sănătos. *Ensĕnĕtoschedzu-mĕ* = convalesco. ANON. CAR. *Cu hrană și cu unsori la rane mulți* [bolnavi] *s'au însănătoșat.* LET. II A $10/_{28}$. *Bea, împărate, că te vei însănătoșà.* ALEXANDRIA, $54/_2$. *Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșà.* C. NEGRUZZI, I 161. *Două mere de i-oiu da, Ea s'a însănătoșà.* ȘEZ. VIII 29. || P. ext. (Trans.) A înzdrăveni, a întremà (ȘEZ. III $17/_{26}$), a regenerà, a îmbunătățì. *Hine, prăsește soiuri bune, hrănește țeapăn, însănătoșază-le și nu-ți mai bate ghitii.* JIPESCU, ap. GCR. II 258. [Și: **însănătoșì** vb. IVa trans. și refl. *Să va însănătoșì.* BIBLIA (1688), 282_2. *Ai însănătoșit inimile.* MINEIUL (1776) $64^1/_1$. *După ce se însănătoșì, dete o masă mare la toți boierii.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | Abstracte: **însănătoșáre (însănătoșíre)** s. f., **însănătoșát (însănătoșít)** s. a. = trecerea din starea de boală în stare de sănătate, recâștigarea sănătății, cf. vindecare, tămăduire, îndreptare, înzdrăvenire; întremare, convalescență. *Lacurile acelea negre... în care bolnavii își caută însănătoșirea pe margeni,... sânt ochele de odinioară năpădite de apă.* IORGA, N. R. A. I 476. *Pentruca însănătoșirea să urmeze cât mai curând...* N. REV. R. I 65. *Împăratul au mulțumit moșneagului... și plătindu-i juruita pentru însănătoșatul fiicei sale.* SBIERA, P. $303/_{16}$. | Adjectiv: **însănătoșát (însănătoșít,** cu negativele **ne(î)nsănătoșat, ne(î)nsănătoșit), -ă** = sculat de pe boală, îndreptat după o boală, ajuns iarăși sănătos, cf. vindecat, curat, tămăduit; întremat.]

— Derivat din **sănătos,** cu pref. **în-**.

ÎNSĂNĂTOȘÍ vb. IVa v. **însănătoșà.**

ÎNSÂNGERÁ vb. Ia. *Ensanglanter.* — A face să sângereze, a umpleà de sânge, a încruntà LB., cf. sângerà. *Aducând el rocoșani, meșterșugul într'acest chip, să însingire* (= însingere) *și el mășcoii lui, ce-i trăgeà carul.* HERODOT, 23. *Miam însângerat mâna de ghimpi.* | (Fig.) A înroși. *Soarele, coborându-și razele, însângerà acoperișurile de olane.* DUNĂREANU, CH. 131. [Și: **însin-**

gerà vb. Ia. | Abstracte: **însângerâre (însingerâre)** s. f. *Liliacul, carele nici la încruntarea unghiilor, nici la însingerare* (poate, trebue cetit *însângerarea*) *colţilor de agiuns iaste...* CANTEMIR, IST. 159; — **însângerát** s. a. = însângerare. | Adjectiv: **însângerát, -ă** (la scriitori, în mare parte după fr. *ensanglanté*) = cu semne de sânge, plin de sânge, (despre ochi) injectat, congestionat, s. stropit cu sânge, încruntat. *Ne aşteaptă moartea cu fierul însângerat.* KONAKI, P. 182. *Să nu mai lungim a însângeratelor arme voroavă.* ARHIVA R., I 52. *Numai ochii i se mişcau în cap, roşietici, însângeraţi.* N. GANE, ap. DDRF. *Caii, însângeraţi de pinteni...* SANDU-ALDEA, A. M. 35.]
— Derivat din **sângerà,** cu pref. **în-.**

ÎNSĂNIÁ vb. Ia (ş. d.) v. **săniá** (ş. d.)

INSANITÁTE s. f. *Insanité.* — (Franţuzism) Faptă s. (mai ales) vorbă de om nebun, nebunie, prostie.
— *N.* din fr. (lat. **insanitas, -atem**).

ÎNSÂNUÍ † vb. IVa v. **insinuà.**

ÎNSÂNVĂSIÁ vb. Ia. *Fêter la Saint-Sylvestre.* — A petrece ajunul Anului-nou. *Vine seara sfântului Vasile. Doamne, şi aici ce petrecanie! Se adună în această seară băieţi şi fete, la câte un băiet sau la câte o fată acasă, şi pe vatra focului se însânvăsâiază. Sânvăsâiatul se face în modul următor...* ŞEZ. XXX (XVIII) 24. [Abstract: **sânvăsâiát** s. a. = petrecere în ajunul Anului nou. | Pronunţ. *-si-à,* dial. *-sâ-ià.*]
— Derivat din **Sân-Văsiiu** (Sfântul Vasile), cu pref. **în-.**

ÎNSÂNZIENÁT, -Ă (În poezia pop. cu caracter mistic; sens neprecizabil) *Se descântă... zicând...: «Doamna însânzânată, înapoi îndreptată, ciceriţi cuvinte.»* ŞEZ. III 204/20. [Pronunţ. *-zi-e-*]
— Pare a fi un derivat din **sânziene,** cu pref. **în-.**

ÎNSĂPUNÍ vb. IVa v. **săpuní.**

ÎNSĂR- v. **ÎNSER-**

ÎNSĂRĂCÍ vb. IVa v. **sărăci.**

ÎNSĂRĂTÚRĂ s. f. *Salaison.* — (Rar, în Transilv., probabil, după germ. *Einsalzung*) Murare (în sare), murătură. BARCIANU, ALEXI.
— Derivat cu suf. abstr. **-ătură** dintr'un verb (neatestat) **însărà** (din *în* + *sare*).

ÎNSĂRCINÁ vb. Ia. 1°. (*Se*) *charger.* 2°. (*Se*) *charger, accabler.* 3°. *Rendre enceinte.* 4°-5°. (*Se*) *charger* (fig.).
1°. Trans. şi refl. (E vorba de o sarcină materială) A (se) încărcà cu o sarcină (greutate, povară), a se împovărà, însăxănà. *Cel ce... va însărcinà... vita peste măsură...* PRAVILA (1814) 62. *Leo... însărcinându-să de comoara aceasta nepreţeluită şi de toporul lui Olon, apucă tot acel drum pe care venisă.* BELDIMAN, N. P. II 187. *Piste măsură de te vei însărcinà, ca pe ghiaţă vei alunecà.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 106.
2°. Fig. (fiind vorba de o sarcină de ordin economic, moral, intelectual). Trans. şi refl. A(-şi) impune, a (se) împovărà cu un lucru greu de suportat. *Romîi... îl însărcinà* [pe norod] *cu cele mai mări dajdii.* BELDIMAN, N. P. 106. | Spec. (refl.) A-şi îngreuià sufletul, a-şi împovărà conştiinţa cu ceva. *Să nu te însărcinezi şi înălţimea ta cu lacrămile a unui norod.* URICARIUL, I 147/9. *Se însărcinează cu foarte greu păcat.* ib. 315/8.
3°. Spec. Trans. A îngreunà, împovărà (o femeie). Cf. **însărcinatà.**
4°. (Fig., modern şi literar, după fr. *charger*) Trans. A da s. lăsà în îngrijirea cuivà o lucrare, a obligà pe cinevà să împlinească o misiune, un mandat etc. *Tovarăşii toţi să însarcină de o potrivă să ocârmuiască lucrul cel de obşte sau... aleg să fie numai unul ocârmuitoriu şi pre acela îl însărcinează.* CARAGEA, L. 38. *Guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chişinău.* C. NEGRUZZI, I 67. | Refl. A luà asupră-şi, a se angajà s. obligà a împlini o misiune, un mandat etc. *Dar este cu greu, zîci, a-ţi schimbà năravurile, a birui aplecările tale, a te însărcinà însuţi cu această prefacere.* MARCOVICI, D. 10/20. *El mă însărcinează a vestì legile lui.* id. C. 103, cf. 99. *Am bună nădejde să isprăveşti cu bine slujba cu care te-ai însărcinat de bună-voie.* ISPIRESCU, L. 19, cf. 43, 141.
5°. Fig. (După fr. *charger*, cf. însărcinat) Trans. A împuternici s. a da ordin cuivà să facă cevà în locul său, a delegà. COSTINESCU.
[Prez. ind. *însărcinéz,* mai rar: *însărcin.* LB. | Abstracte: **însărcinâre** s. f. = (mai rar) îngreunarea (unei femei); (de obiceiu; modern) sarcină, misiune, îndatorire, obligaţie, mandat. *Ceasul însărcinării noastre cu această oblăduire.* URICARIUL, I 246/16. *Junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare.* C. NEGRUZZI, I 342, cf. 289, II 140/8. *Stare[a]... omului liber de orice 'nsărcinare.* ALEXANDRESCU, M. 253; — **însărcinát** s. a. = îngreunare (a unei femei). | Adjective: **însărcinát, -ă** adj. (Ad 1°) împovărat, încărcat cu o sarcină; p. ext. greu (I 2°) din pricina marei cantităţi pe care o conţine, încărcat de..., bogat în... *Marsienii, însărcinaţi de daruri..., să întorceà la Marusia iarăşi.* BELDIMAN, N. P. II 201. *Cel însărcinat, Pururea cocoşat.* ZANNE, P. V 340. [Aerul] *e însărcinat cu tot felul de afumegate putori.* PISCUPESCU, O. 67. [Apa] *însărcinată... cu tot felul de spurcăciuni.* ib. 183. (Poet.) *Au sosit şi somnul cu ochii împovoraţi, De o lene-adormitoare cu totul însărcinaţi.* KONAKI, P. 181. *Să fie bogat de pâine..., şi sămînţia lui să fie însărcinaţi de grâu* (a. 1760). GCR. II 71; (ad 2°) Împovărat (de datorii), care duce greul unor sarcini (de ordin economic s. moral), cf. ipotecat, grevat. *Veniţi cătră mine toţi ce v'aţi ustenit şi însărcinaţi* (toţi cei trudiţi şi însărcinaţi DOSOFTEIU, V. S. 85, cf. 166; tous qui êtes travaillés et chargés) *şi eu răposà-vă-voiu.* TETRAEV. (1574) 218. *Fiindcă ţara se află însărcinată cu multe şi grele havalale..., nu s'au putut a se însărcinà iarăşi ţara şi cu plata acestor bani.* URICARIUL, I 343/20. *Rămân casele lor sărace şi însărcinate.* ib. II 274/30, cf. XVII 45/28. *Sufletul mieu însărcinatŭ de povara păcatelor.* MINEIUL (1776) 96½; (ad 3°, numai la fem.) Gravidă, împovărată, îngreunată, groasă, borţată, borţoasă. *Fata chiar din prima noapte rămase însărcinată.* H. IV 61. *Luând... leacurile..., peste câtevà zile împărăteasa s'a simţit însărcinată.* ISPIRESCU, L. 1, cf. MARIAN, NA. 10, CREANGĂ, P. 92. *Femeia însărcinată, dacă mănâncă carne de vânat, trebue să strângă un os din acel vânat şi să-l puie în scăldătoarea copilului.* ŞEZ. VI 42; (ad 4°, substantivat) (Om) care are însărcinarea, slujba de... *Ce să vezi aicea? Adunături, mulţi însărcinaţi chip de armaţi cu strumurări de boi.* STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 172. (Substantivat) **însărcinát** s. m. (Comerţ.) = executor al unei însărcinări, comande sau ordin, comisionar. PANŢU, PR. 3. (Diplomaţie) Diplomat, care are misiunea să reprezinte interesele ţării sale ca înlocuitor al unui ambasador sau ministru

plenipotenţiar. *Pertaf-Paşa, care arătà lui Uszar, însărcinatul rus, obstaculele ce există în Coran de a da extensiunii greceşti soluţiunea cerută de puteri.* GHICA, S. 132. (Cu acest înţeles, după fr. *chargé d'affaires*) şi: **însărcinat de afaceri;** — **însărcinătór, -oáre** = care însărcinează; (Comerţ., substantivat) = comitent, dătătorul însărcinării. PANŢU, PR. 3.]

— Derivat din **sarcină,** cu pref. **în-.**

ÎNSĂŞÍE † s. f. v. **însuşi.**

ÎNSĂT- v. **ÎNSET-**

ÎNSĂŢÁ vb. Ia. *Rassasier.* — «A fi de saţiu, a sătură». CIAUŞANU, V.

— Derivat din **saţ(iu),** cu pref. **în-.**

INSAŢIÁBIL, -Ă adj. *Insatiable.* — Care nu se (mai) satură, nesăturat, fără saţiu. *Şi fiindcă plătesc şi fiindcă plătind pot obţine orice, devin insaţiabil.* C. PETRESCU, Î. II 268. [Familia: (după fr. *insatiabilité*) **insaţiabilitáte** s. f. = nesăturare. | Pronunţ. *-ţi-a-*]

— *N.* după fr. (lat. **insatiabilis, -e,** idem).

INSAŢIABILITÁTE s. f. v. **insaţiabil.**

ÎNŞĂU- v. **ÎNŞEU-**

ÎNSĂXĂNÁ vb. Ia. *Charger.* — (În Munt., rar ori necunoscut în provinciile nouă) Trans. A încărcà cu o sarcină mare (saxanà). [Şi: **săxănà** vb. Ia. | Adjectiv: **(în)săxănát, -ă** = încărcat cu o saxanà. *El se întoarse cu mai mulţi oameni însăxănaţi cu bucăţelele foişorului său.* ISPIRESCU, L. 378. *Pleacă însăxănată cu lucrurile pe câmp.* CALENDAR (1881), ap. ŞIO. *Doi căluşei, săcsănaţi de gălbinei.* MAT. FOLC. 173.]

— Derivat din **saxanà,** cu pref. **-în.**

ÎNSCÂRBÍ vb. IVa, v. **scârbì.**

ÎNSCÂRLIONŢÁT, -Ă adj. *Bouclé.* — Cârlionţat. *Mă întâlniu cu ficiorul lui Iordan, cu capul înscârlionţat.* ŞEZ. VIII 113. [Pronunţ. *-li-on-*].

— Participiul unui verb (neatestat) **înscârlionţà,** derivat din **(s)cârlionţ,** cu pref. **în-.**

ÎNSCĂUNÁ vb. Ia. *Mettre ou monter sur le trône. Prendre force.* — Trans. şi refl. A (se) aşezà în scaunul unei ţări, al unei mitropolii s. episcopii, a (se) suì s. a (se) urcà pe tron, a (se) întronà, cf. a (se) instalà. *După ce se înscăună* [fiul de împărat], *trimise sol la socrul său cu carte, prin care îi spuneà că s'a urcat în scaunul tătâne-său.* ISPIRESCU, L. 379, cf. id. M. V. 36. *S'ar părea că pronia cerească milostivă a reînviat îndemnuri din zbuciumul lui Neagoe Basarab şi l-a înscăunat din nou la domnie.* UNIVERSUL, 1930, 16 Nov. | (Fig. Agric.) Refl. A se întemeià, a prinde putere (cheag). CIAUŞANU, V. *După trei ani, când livedea s'a înscăunat bine...* P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. [Abstracte: **înscăunáre** s. f. = aşezare în scaunul unui domnitor, mitropolit s. episcop (şi festivităţile ce se fac cu această ocazie), suire, instalare, întronare. *Pregătirea programei înscăunărei Domnului.* URICARIUL, VIII 185/2. *Căzând ţara în ghearele fanarioţilor, mitropoliţii la înscăunarea lor luase drept obiceiu a cere şi încuviinţarea patriarhului de Constantinopoli.* C. NEGRUZZI, I 241. *Nelegiuirile Turcilor ce-l însoţiseră la înscăunarea sa.* ISPIRESCU, M. V. 4/12; — **înscăunát** s. a. = înscăunare. | Adjectiv: **înscăunát** (cu negativul **ne(î)nscăunat**), **-ă**=aşezat în tron; p. ext. cu rădăcini tari. *Naţia ce aşteaptă să vază înscăunaţi asemenea oblăduitori.* MARCOVICI, C. 126. *Frigul de iarnă viind şi găsindu-o* [semănătura secării] *încă neînscăunată, o vatămă lesne.* P. ALEXANDRESCU, ap TDRG. | Pronunţ. *-scă-u-.*]

— Derivat din **scaun,** cu pref. **în-.**

ÎNSCENÁ vb. I. *Mettre en scène.* — (Propriu) A pune (o piesă de teatru) în scenă. | Fig. A pune la cale (ceva impotriva cuivà). *Înscenează... curioasa constituţie.* MAIORESCU, D. II 50. [Adjectiv: **înscenát, -ă** = pus în scenă; pus la cale. *Chiar faptul că această mişcare a fost înscenată..., dovedeà că epoca deosebirii exploatate între Moldoveni şi Munteni ajunsese acum pe sfârşite.* MAIORESCU, D. I 13, cf. III 451, 456. | Abstract: **înscenáre** s. f. = punere în scenă; punere la cale (a unei intrigi, cabale, împotriva cuivà). *Cu toate aceste înscenări de imitaţie jucobină...* MAIORESCU, D. II 41. *De crezi c'aşà mă vei constrânge, Fie şi această înscenare.* GORUN, F. 72. *Înscenarea lui «Hamlet» nu se poate face la orice teatru.*]

— *N.* după germ. **inscenieren,** idem.

ÎNSCEPTRÁT, -Ă adj. *Qui porte le sceptre.* — (Formaţie personală) Care ţine s. poartă sceptru. *În mâna-i înscepträtă.* EMINESCU, P. 90.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **înscepträ,** derivat din **sceptru,** cu pref. **în-.**

ÎN SCHIMB loc. adv. v. **schimb.**

ÎNSCHIMBÁ vb. I. 1°. *Changer.* 2°. *Changer* (de vêtements). 3°. *Se changer* en.

1°. Trans. şi refl. A (se) schimbà. *Sute nevăzute, Mi[i] nenumărate, Capete zdrobindu-şi, Nomele* [= numele] *'nschimbindu-şi.* (Bucatele la moară). GCR. II 369. [Calul] *înschimbă dinţii, ţâpă* (= leapădă) *pe cei de lapte şi pune pe cei de cal.* DR. V 287.

2°. Spec. trans. şi refl. A se îmbrăcà în albituri sau haine curate (com. MARIAN), a se schimbà, a se primenì. *Înschimbă albiturile.* Com. I. CORBU. *Pe când se găteşte mireasa, pe atunci se găteşte şi mirele, înschimbându-se în cămeşa de mire.* MARIAN, NU. 386. *Io frumos m'oiu înschimbà.* DOINE, 123/14, cf. HODOŞ, P. P. 49.

3°. P. ext. Refl. A se travesti, a se preface în... *Arhanghelul Gavrilă... înschimbându-se în un voinic frumos ca un soare..., se suì călare pe un armăsar negru ca noaptea.* PAMFILE, S. T. 109.

[Rostit şi *înşchimbà, înşlimbà* (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU. | Adjectiv: **înschimbát,-ă** adj. = îmbrăcat în haine curate. MARIAN. *Când eram la maica fată, Mergeam la joc înschimbată.* id. NU. 707.]

— Derivat din **schimbà,** cu pref. **în-.**

ÎNŞCHIOMPÁ vb. Ia refl. *Se piquer.* — A se înţepà (în vreun spin, ţeapă sau teşitură). REV. CRIT. III 158.

— Derivat din **şchiomp,** cu pref. **în-.**

ÎNSCORŢÍ vb. IVa Refl. *Prendre de l'écorce. Durcir, sécher.* — A se preface în scoarţă, a se întărì ca scoarţa (LM.), a se înscorţoşà. *Pe scruntarii pe care să face iarba păioasă, să cosăşte foarte de vreme, ca să nu se înscorţască.* I. IONESCU, C. 111.

— Derivat din **scoarţă,** cu pref. **în-.**

ÎNSCORŢOŞÁ vb. Ia. *Durcir.* — Trans. A acoperì cu scoarţă (LB.); (mai ales) refl. a se acoperì cu scoarţă, a prinde scoarţă, a se face tare s. vârtos ca scoarţa, a se înscorţi. Cf. LB. *Tot astfel se întâmplă şi când după aratul pe uscăciune încep ploile: pământul se bate, se înscorţoşează pe de-asupra şi firele nu mai pot răsări.* PAMFILE, A. 57. [Abstract: **înscorţoşáre**

s. f. (Veter.) = acoperire cu un fel de scoarță, provenită din anumite boli. *Corduc sau curduc= înscorțoșarea limbii* [la boi]. DAMÉ, T. 30. | Adjectiv: **înscorțoșát, -ă** = întărit ca scoarța, acoperit cu scoarță.]

— Derivat din **scorțos**, cu pref. **în-** (după modèle ca *învârtoșà*).

ÎNSCRÍE vb. III. *Inscrire.*— Trans. și refl. A (se) scrie, a (se) trece în... (într'un registru, listă etc.; fig. în amintirea cuivà); a însemnà, cf. înregistrà, inmatriculà; a întări în scris, cf. garantà; a pune o inscripție (pe un mormânt); (Geom.) a trage o figură în interiorul alteia. *A înscrie* un școlar la școală, un soldat la oaste, o ipotecă în registrul de inscripțiuni, un poligon într'un cerc. *Autorii Dicționarului Academic nu înscriu cuvântul «cocosiariu».* ODOBESCU, III 29. *Ce epitaf să 'nscrie...?* C. NEGRUZZI, II 247. *Istoria înscrie tot ce-au văzut și vede.* ALECSANDRI, P. III 340. *Soarta-ți se 'nscrià în ceruri Cu lumina cea mai vie.* ALEXANDRESCU, M. 166. *Nu voiu lipsì de a vă înscrie în recunoștința noastră.* URICARIUL, I 174/25. *Drepturile cetățenilor se înscriu în Constituție.* | (Jur.) Refl. *A se înscrie în fals* = a susținea înaintea judecății că dovada adusă de partea adversă este falsă. [Se conjugă ca *scrie*. | Adjectiv: **înscrís** (cu negativul **ne(î)nscris), -ă** = scris, trecut în...; însemnat, înregistrat; întărit în scris; (Geom., despre o figură) tras în interiorul alteia. *Un unghiu se zice că este înscris, când creștetul său se află pe un punct oarecare al circonferinței.* MELIC, G. 47. *Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria Românie.* BĂLCESCU, M. V. 27. | Abstracte: **înscriere** s. f. = acțiunea de a înscrie, trecere (într'un registru, listă etc.), luare (la oaste); (Geom.) tragerea unei figuri geometrice înlăuntrul alteia. *Se puse să înmulțască numărul oștenilor prin noi recrutări și înscrieri de volintiri.* H. IV 61. *Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Andrei în barou.* BRĂTESCU, L. D. 42. Cf. MAIORESCU, D. III 220. *Înscrierile la Universitate se fac în Octobre.* (Jur.) *Înscriere în fals.* Cf. HAMANGIU, C. C. 32, 1173.]

— Compus din **scrie** cu pref. **în,** după modelul fr. *inscrire.* Cf. înscris, inscripție.

INSCRÍPȚIE *Inscription.* — Înscriere, cf. înregistrare; caracterele gravate pe piatră, aramă etc. pentru a însemnà amintirea unei persoane s. eveniment; p. ext. titlu. (Jur.) *Inscripție ipotecară* = mențiunea unei ipoteci în registre speciale. *Prin contractul de căsătorie se vor specializà imobilele ipotecate... și suma până în concurența căreia se va puteà luà inscripțiunea ipotecară.* HAMANGIU, C. C. 441. *Voià să obție dreptul de inscripție hipotecară asupra liniei.* MAIORESCU, D. II 17. *Statul nu poate prin o inscripțiune în budget să facă un actor.* id. ib. I 280, 295. *Precum se vede de pe inscripția cărții sale...* URICARIUL, IV 303. *Precum adeverează inscripțiile.* ȘINCAI, HR. I 7/6. *Vremea șterge inscripțiile.* MARCOVICI, D. 460. *Ce ați făcut... bareliefele, lespezile cu inscripții?* C. NEGRUZZI, I 203. *Sub inscripția vestită: Lasciate ogni speranza voi ch'entrate, însemnă... o mare cruce.* id. I 89. *Nu cumvà cunoști pe aici pe-aproape cevà inscripțiuni vechi?* GHICA, S. 162. *Nu se găsesc nicăiri în inscripțiuni sau în autori clasici.* HAȘDEU, I. C. 49. *Inscripțiile cele pompoase.* MAIORESCU, CR. I 329, cf. 370. [Și: **inscripțiúne** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **inscriptio, -onem,** idem.).

INSCRIPȚIÚNE s. f. v. **inscripție.**

ÎN SCRÍS loc. adv.
ÎNSCRÍS loc. adv., s. a.

I. *Par écrit.* II. *Reçu, écrit, acte, déclaration écrite.*

I. Loc. adv. (Comunicat s. adeverit) cu ajutorul scrisului, nu oral. *Aveà în versuri toată pricina în scris.* PANN, E. II 13. *Dă-mi înscris pe Gagamiță ăla, să nu-i uit numele.* CARAGIALE, T. I 194. | (Atributiv) Făcut în scris. *Au foaie înscris de cele ce-au dejmuit.* URICARIUL, XXI 171.

II. S. a. (În *a da în scris*, locuțiunea adverbială *în scris* a fost considerată ca un complement drept al verbului «da», primind funcția unui substantiv. Din exemplele ce urmează, unele ar puteà fi trecute și subt I) Hârtie scrisă, act, dovadă, declarație scrisă; spec. contract, răvaș, foaie de zestre (MARIAN, NU. 138). *Au giurat, dând și înscris, că va rămâneà credincios Craiului.* ȘINCAI, HR. II23/34. *Polițarul îl întrebă de a luat de la acela vre un înscris sau de are vre un martur?* GOLESCU, ap. TDRG. *Când vor da înscris și chezășie că nu vor mai mâncà carne...* C. NEGRUZZI, I 280. *Are înscris?* ALECSANDRI, T. 844. *Se trimit în ascuns emisari, se iscălesc înscrisuri pe onoare.* MAIORESCU, D. IV 99. *Înscris n'am nevoie să-ți dau, fiindcă nu poate să-ți fie de nici un folos.* SLAVICI, N. II 75. *Li se dă niște înscrisuri, ce au o formă determinată.* CLIMESCU, A. 281. *Dovada se poate face prin înscrisuri, prin martori, prin presumțiuni, prin mărturisirea uneia din părți și prin jurământ.* HAMANGIU, C. C. 281, cf. 1171—1190. *Efectele cumpărate se trimit depunătorului... sau, dacă acesta le lasă pentru siguranță la casa de păstrare poștală, primește un înscris de deposit.* PANȚU, PR. 54. *Văzând că nu o crede, îi dete înscris cu sângele său.* ISPIRESCU, L. 5. *Toate acestea le otărăști fără înscrisuri și când vii la dreptate, dai din buze...* JIPESCU, O. 62. *I-ar fi trimăs un ravaș, un înscris, da n'avè pi cine.* ȘEZ. IX 20; cf. VIII 169. *Ș'am făcut cu cucu 'nscris, Cân[d] îi pecetia di pus, Cucu-o zburat ș'i s'o dus.* VASILIU, C. 65. *Vorba unui om cinstit face mai mult ca un înscris.* ZANNE, P. II 828. *Și la masă că-l trăgeà, Mândru înscris, măre, făceà.* MAT. FOLC. 63. *Aceste toate s'au făcut ca prin înscris.* PANN, H. 54. *Împrumutătorul... dă (eliberează) un înscris de amanet (înscris de lombard).*

[Ortografiat, în sensul I, în două s. într'un singur cuvânt. În sensul II, plur. *înscrisuri.*]

— Din **în** + **scris.**

INSCUSÍT, -Ă adj. v. **iscusit.**

INSCUSÍNȚĂ s. f. v. **iscusință.**

ÎNSD- v. **ÎNZD-**

ÎNSEAM(N)Á † vb. I(a) v. **însămà.**

ÎNSECETÁT, -Ă adj. *Séché.* — (Rar) Bântuit de secetă, secetos. *Pustii dese și însecetate.* DOSOFTEIU, PS. 201. *Timpul cel însecetat.* PANN, E. III 126.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **însecetà,** derivat din **secetă** cu pref. **în-.**

INSÉCT s. a. v. **insectă.**

INSÉCTĂ s. f. *Insecte.* — Mic animal nevertebrat, al cărui corp e divizat în inele; animal articulat, înzestrat numai cu șase picioare. Cf. gâză, gânganie, goangă, gândac. *Fluturele păreà floare, dar când umbletu-mi simțeà Insecta amăgitoare Se 'nălță.* ALEXANDRESCU, M. 230. *Insecte efemere.* MAIORESCU, CR. I 296. [Și: **insect** s. a. MOLNAR-PIUARIU, DR. V 559.]

— *N.* după **fr.** (lat. **insectum,** de la **insecare** «a tăià în...»). Cf. insecticid, insectivor.

INSECTICÍD, -Ă adj. *Insecticide.* — Care ucide insectele. *Praf insecticid.*
— *N.* după fr. (compus din lat. *insectum* «insectă» și *cædere* «a omorî»).

INSECTIVÓR, -Ă adj. *Insectivore.* — Care se hrănește (mai ales s. numai) cu insecte. (Substantivat, la plural) *Insectivore* = subdiviziune a ordinului mamiferelor, care cuprinde animalele ce se nutresc cu insecte, ca ariciul, cârtița etc.
— *N.* după fr. (compus din **insectum** «insectă» și **vorare** «a mâncà, a devorà»).

ÎNȘEIÁ vb. I[a]. v. **înșeuà.**

ÎNSEILÁ vb. I(a). 1°. *Faufiler. Fabriquer pièce par pièce.* 2°. *Piquer.*
1°. Trans. și absol. A coase, cu împunsături mari, în mod provizoriu, până la cusutura definitivă (care se poate face cu mai multă înlesnire și mai îngrijită după această operație prealabilă), a minciunà; p. anal. a prinde o haină cu acul, numai așà de formă, nu pentru mult timp (RĂDULESCU-CODIN); fig. a coase petec de petec și a face o haină întreagă sau a pune bucată lângă bucată și a face un obiect întreg (Com. G. NISTOR), cf. înjghebà, închipui, îmbredelì. *Îmbracă-te, că ți-am înșelat cămeșa numai așà* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Înșeilà rochia spre a o cercà pe corp.* LM. *Șlià să cârpească ciorapi și să însaile rochii.* I. TEODOREANU, M. II 174. *O talpă de sanie am, mi-oiu mai aduce una, mănuși și protap ieu dela cea veche, și tot mi-oiu însăilà o sanie* (Vicovul-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR.
2°. A îndilà, a coase în tighel. (Cf. înseilat).
[Prez. ind. *înseiléz* (*însăiléz*) și *înséil* (*însáil*). | Și: **însăilà** vb. I(a). RĂDULESCU-CODIN; **însăelà** vb. I(a), **înselà** vb. I(a)=a prinde cu ață, a coase, dar foarte rar (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN; **înseiluì** vb. IV[a] = a înseilâ, a face semn pe unde are să se coasă o cămașă s. fustă (Șcheia, în Bucov.). Com. A. TOMIAC; **înseluì** = înselà. Com. G. TOFAN. | Adjectiv: **înseilăt** (cu negativul **ne-(î)nseilat**), **-ă** = prins în mod provizoriu, cu împunsături mari; fig. făcut, înjghebat fără soliditate; îndilat. (Ad 1°) *Îmbrăcat cu un frac fără mânici, abià înseilat.* C. NEGRUZZI, I 238. *O mreajà însăelată de o femee slabă.* GORJAN, H. IV 77; (ad 2°) *Antireu = haină vătuită (bumbăcită) și înseilată (îndilată) ca plapoma* (Tutova). DAMÉ, T. 169. | Abstracte: **înse(i)láre** s. f., **înse(i)lát** s. a. *Andrelele se întrebuințează pentru înseilat la mindire și la săltele* (Băsești, în Fălciiu), ap. HEM. 1174. *Ață de înseilat*; — **înse(i)lătúră (însăilătúră)** s. f. = fire de ață cu care s'a înseilat (GOROVEI, CR.), cusutura care se formează pe urma înseilării (TDRG.). | Pronunț. *-se-i-(-să-i-).*]
— Etimologia necunoscută. (După Tiktin. *Dict. rom.-germ., însăilà* e un derivat din *saià* «ață de înseilat». Din cauza răspândirii cuvântului în Ardeal, nu e probabil că avem a face cu un derivat dintr'un cuvânt de origine turcească. G. Giuglea, *Dacoromania*, IV 1553 îl crede de origine latină: **subellare* «a prinde cu acul», ceea ce însă, din punct de vedere morfologic, e greu de admis. A. Scriban, *Arhiva*, 1923-XXX, 284 se gândeà la ung. *szál* «(fir de) ață». N. Drăganu, *Dacoromania*, V 369 îl derivă din ung. *szélel-* «a trage (cu cretă sau prin cusutul cu ață albă) o linie pe marginea (= ung. *szél*) stofei, pentruca să se poată tivi sau coase nasturii mai ușor»).

ÎNSEILUÍ vb. IV[a] v. **înseilà.**

ÎNSELÁ vb. I(a) v. **înseilà.**

ÎNȘELÁ vb. I(a). *Seller, bâter.* (Din cauza echivocului produs de sensul «tromper» — cf. înșelà[2]— cuvântul e evitat, cel puțin în limba literară, întrebuințându-se în locul lui mai ales formația mai nouă a înșeuà). Trans. (Complementul e animalul) și absol. A pune șaua pe un animal de călărit, a înșeuà, a șăià, cf. însămărà, întărnițà; închingà. *Înșăleazà-mi măgărița.* BIBLIA (1688) 235[2]. *Înșălă* (fr. mitle bât) *asânul său și luă cu sine doi argați.* DOSOFTEIU, ap. HEM. 1565. *Să zici să-mi înșale îndată calul.* C. NEGRUZZI, I 66. *Făt-frumos înșelă și înfrână calul.* ISPIRESCU, L. 4. *Înșală-și badea murgul Și se duce ca vântul; Nu-l înșală cu curele, Să meargă, să-i fie jele, Ci-l înșală cu mătasă Și se duce și mă lasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 250, cf. 286, VASILIU, C. 107, PAMFILE, C. Ț. 89, CONV. LIT. XXXVIII 889. *Frumos șeaua că-mi puneà* [pe Surul], *Îl înșelà moldoveneșle Și mi-l călăreà turceșle.* MAT. FOLC. 78. *Dor mă doare palmele, Palmele și brațele, Tot înșelând și răfturând, La cai buni tot învățând.* PĂSCULESCU, L. P. 60, cf. 54. | (Mai rar, complementul e și șaua) *Tânărul nostru 'mpărat... Murgu șaua a 'nșelat Și pe el a 'ncălecat.* SEVASTOS, N. 109/26. # **A înșelà murgu 'n pustiu** = a-și face iluzii zădarnice, a trage nădejde în zădar. *Bădiță de la Sibiiu, Nu 'nșelà murgu 'n pustiu, Că măicuța ți-o spus bine, Că nu mă dă după tine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 276. [Prez. ind. *înșél* (regional *înșăl*), mai rar *înșeléz*, conj. *să înșele* (regional *să înșale, să înșăle*), rar *să înșeleze.* | Dialectal: *înșălà* vb. I(a). | Adjectiv: **înșelát** (cu negativul **ne(î)nșelat**), **-ă** adj. = cu șaua pe el, înșeuat. *Un tânăr plăieș a[l] cărui cal asudat pășteà înșelat.* C. NEGRUZZI, I 169, cf. EMINESCU, P. 102, ISPIRESCU, L. 166. *Bădiță..., Vinde iapa înșelată, Și ia-mi pilotă 'mbrăcată!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 421. *Roșu'... Bine înfrânat și 'nșelat, Cum e bun de 'ncălecat.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 158. *Împăratul-Galben... călare pe un strâjnic de 3 ani, nejugănit și neînșelat și neînvățat.* OLARIU-CIOLOCA, POV. D. BĂNAT (Caransebeș, 1924) 10. | Abstracte: (rare) **înșelâre** s. f., **înșelát** s. a.]
— Din lat. ***in-sellare*** (derivat din *sella* «șa»), păstrat în toate limbile romanice. Cf. înșeuà, deșelà.

ÎNȘELÁ vb. I. I. *Gagner.* II. 1°. *Tromper, voler, tricher, duper.* 2°. *Tromper.* 3°. *Séduire.* 4°. *Se tromper.*
I. † Trans. A câștigà, a agonisi. *Nu de ce-au în cinste înșelată..., ce ceaia ce-au fost den obide și den prade și de nedereptate strâns...* CORESI, EV. 453/29.
II. Spec. Sensul de «câștig, dobândă» s'a restrâns asupra cazurilor de «câștig prin viclenie, dobândă uzurară».
1°. Trans. (Cu acuzativul persoanei; prin prep. cu se arată une-ori în ce consistă înșelătoria) A induce în eroare prin viclenie s. minciună, a face pe cinevà să creadă s. să i se pară că ceva este altfel decât în realitate s. că nu este, deși este în realitate; p. ext. (la ideea aceasta adăogându-se aceea a efectului produs:) a dăuna (pe cinevà) prin mijloace necinstite, a păgubì (pe cinevà) mințind, a abuzà de buna-credință (a cuivà), făcând(u-l) să primească un echivalent mai mic decât i se cuvine s. fără valoare. (*Înșelà*, ca și regionalul (în)celuì, este terminul obicinuit și generic pentru ideea care se poate exprimà prin cuvinte și expresii cu anumite nuanțe semantice sau stilistice, precum: a minciunì, a pâcâlì, a blăznì, a fraudà, a frustrà, a potcovì pe cinevà, a pune cuivà mantaua s. ipingeaua, a încălță (3°), a trage pe sfoară, a trage chiulul, a prinde (s. a umblà) cu cața, a legà la gard). *Limbile sale înșălară* (în original corupt: *se șălară; celuiià* HUR.) PSALT. 6/41. *Evva înșelă*

Adam..., [Fariseii] *înșelară Iuda spre perirea sa.* CUV. D. BĂTR. II 125. *Cu ceaia ce înșală pre noi dracul...* CORESI, EV. 411/28. *Așà ne poartă lumea, așă ne amăgește, Așà ne înșală, surpă și batjocorește.* M. COSTIN, ap. GCR. I 205. *L-au înșelat omul ce i-au vândut calul.* BARAC, T. 23. *Arald! de nu mă 'nșală privirea, tu ești mort!* EMINESCU, P. 211, cf. 248. *Aparența înșală.* TDRG. *Cugetà că mai cu marghiolii, mai cu șoalda, mai cu prefăcătorii, să înșele pe Făt-frumos.* ISPIRESCU, L. 109. *Ori părerea mă înșală, ori s'à stricà vremea.* CREANGĂ, P. 265. *Dorule, tălhariu de câni, Nu mă celui pi mini, Tu pi mulți ai înșalat, Pi mini nu m'ai lasat.* ȘEZ. I 182/32. *Nici pânză, nici muiere să nu cumperi la lumânare, că și una și alta la față te înșală.* ZANNE, P. III 269. *Banii înșală ochii.* ib. V 60. || (În Transilv. și Banat, rar, cu acuzativul obiectului; persoana înșelată se indică prin prep. de la) A luà cu mijloace necinstite cevà de la altul, a face pe cinevà să piardă în folosul tău. *Tîlu înșală un cal de la un doftor.* BARAC, T. 44. *De la tine* [inelul] *l-or înșalà alții.* CĂTANĂ, ap. TDRG. *Avem destulă blagă de la Dumnezeu și n'avem lipsă să 'nșălăm de la altul, și mai ales de la un fin al nostru.* RETEGANUL, P. I 76/24. || Intrans. și absol. (prin prep. la s. în se arată în ce consistă înșelătoria) A păgubì pe cinevà. *Jidanul, până n'o înșelà într'o zi, nu se ține om.* ZANNE, P. VI 176. *Înșală la cântar. Înșală la* (s. în) *cărți, la joc.*

2°. Spec., trans. (Cu acuzativul persoanei) A fi necredincios (unei femei s. ibovnice), a fi infidel (în dragoste), a fi necinstit, cf. a călcà pe alături, a sărì gardurile etc. *Bărbatu-mieu nu s'a putut plânge că l-am înșelat.* CREANGĂ, P. 4. *Mândra rău m'a înșelat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 159.

3°. Trans. (Cu acuzativul ființei) A ademenì, a momì (să vie s. să intre undevà), a seduce (o fată). *O fată fecioară... de să va înșălà* (= va fi sedusă) *de cinevà.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Mă disprețuești, după ce m'ai înșalat! Nu ți-e milă de o ticăloasă* [de] *fată, pe care ai adimenit-o cu juruințî mincinoase?* C. NEGRUZZI, I 19, cf. 55. *Făcù un staul...*, *apoi zise către mumă-sa să înceluiască* (înșele) *cânii 'nlăuntru.* RETEGANUL, P. III 40/33.

4°. Refl. A-și formà o părere eronată, o convingere greșită despre cevà, a fi victima unei iluzii (deșarte), a greșì (din cauza necunoașterii realității), a cădeà în eroare, a se amăgì, cf. a se pâcâlì. *Pre lesne pre eluși se înșală și cela ce nemică nu iaste și i se pare că iaste oarece.* CORESI, EV. 13/4. *Înstinctul nu se 'nșală.* KONAKI, P. 293. *Nu m'am înșelat în credința mea.* ISPIRESCU, L. 304. *Iac' așà se poate înșelà omul de multe ori, când nici n'a gândit.* CREANGĂ, A. 61. *Nime 'n lume nu se'nșeală, Ca fecioru' când se'nșoară.* DOINE, 40/12. *A se înșelà la socoteală* = germ. sich verrechnen. POLIZU. *Piatra după sfoară s'o așezi la zid, iar nu sfoara după piatră, că te înșeli îndată.* ZANNE, P. III 299. *Cei mai tineri pururea mai lesne se înșală.* IORD. GOLESCU, ib. VIII 130. # (Modern, după fr. *si je ne me trompe pas...*) **Dacă nu mă 'nșel...**, arată că cinevà nu e de tot sigur de cele susținute. | († și neobicinuit, construit cu dativul) *Se-au înșelatŭ acestii lumi.* CORESI, EV. 186/28.

[Dial. și: *înșălà* vb. I. (Prez. ind. *înșăl*, conj. *să înșale* s. *înșăle* și *să înșele*). | Abstracte: **înșeláre** (*înșălare, înșalare*) s. f., **înșelát** (*înșălat, înșalat*) s. a. = acțiunea de a înșelà, ademenire. *Sinon cel plin de 'nșelări.* COȘBUC, Æ. 33/12. *Cu ochi negri de 'nșălat, Cu gură de sărutat!* HODOȘ. P. P. 54; — **înșelătúră** (*înșălătură*) s. f. = înșelare, înșelăciune; amăgire, seducțiune. *Puține călugărițe se fac de bună voia lor, iar mai multe se fac cu de-a sila și cu înșelături* (: amăgituri. MOLD.). RAV. 757, cf. 155. *Deșertarea lumii aceștia și înșălătura vieții.* ANTIM, ap. TDRG.; — (< *înșelător*) **înșelătorie** (*înșălătorie*) s. f. = înșelăciune (mai ales la joc), fraudă. *I-au venit în minte că poate să fie vreo înșelătorie din partea fetei, care nu voià să se mărite după dânsul.* SBIERA, P. 145/13. *Împăratul... s'a mâhnit foarte tare, crezând că e vreo înșălătorie la mijloc.* MERA, L. B. 136. *Nu muncesc, ci numai cu înșelătorii trăesc.* H. IV 48; — (+ *încelușag*) **înșăluș**ág, (Mold. și) **înșălășág** s. a. = înșelătorie, înșelăciune. ȘEZ. XXXI (XIX) 56; — **înșelăciúne** s. f. v. c. | Adjective: **înșelát** (*înșălat, înșalat*), **-ă** adj. *Să nu fim... înșelați.* CORESI, EV. 371/29. *Inima... uită îndată de câte ori nădejdile ei au rămas înșelate.* MARCOVICI, D. 8/8. *Nu frica eteriei mai ținea în pribegie boierimea, ambiții înșălate.* RUSSO, S. 113. *Înșălat de frații săi...* SBIERA, P. 95/34. Negativul: **ne(î)nșelat, -ă** = care n'a fost înșelat; care nu poate fi înșelat, nu se înșală, care nu dă greș. *În instinct tot dobitocul dascăl neînșelat are.* KONAKI, P. 293; — **înșelătór** (*înșălător*, cu negativul **ne(î)nșelător** ZANNE, P. VI 24), **-oáre** = care înșală (cf. iluzoriu); (substantivat) om necinstit, care trăește din înșelătorii (cf. escroc, impostor); amăgitor, seducător; spec. † diavol (DDRF.). *Doamne, pomenit-am că înșălătoriul* (: ce séducteur) *acesta zice, încă acesta viu, după a treea zi sculà-se-va.* TETRAEV. (1574), 252. *Poftele lumiei aceștiia înșelătoarea.* CORESI, EV. 27/31. *Tocmealile înșălătoriului* (= diavolului). id. ib. 208/5. *Piiarde-vei, Doamne, budze 'nșelătoare.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Cu acest sfat înșelător nu s'au clătit Duca-Vodă din Domnești.* LET. II 243/26. *Nu știu cum te va duce Dumnezeu și pre tine într'această lume înșălătoare.* ALEXANDRIA, 78. *Vremea... au trecut... întru carea... slava cea mincinoasă, dragostea cea înșălătoare puteà ca să turbure viiața mea.* BELDIMAN, N. P. 130. *Nu te 'ncrede fericirei, că-i un vis înșelătoriu.* KONAKI, P. 142. *Se va face un înșelător, un necinstit, un plastograf, și... va fi rușinea părinților.* C. NEGRUZZI, I 298. *Dragostea e 'nșelătoare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219. *Ah, înșelătorul cum m'a amăgit!* ȘEZ. III 131/5. *Înșelătorul cu glume mintea, ochii ți-e întunecă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 129; — (rar) **înșelăciós, -oásă** = înșelător. *Mute fie buzele înșelăcioase, rosturile hicleane.* PSALT. 53/26. | Adverb: (< *înșelător;* rar) **înșelătorésțe** = ca înșelătorii. DICȚ. | Compus: (neobicinuit, după fr. trompe la mort) **înșálă-moárte** s. m. = unul care înșală toată lumea. DDRF.]

— Din paleosl. **mŭšelŭ, mŭšelĭ** «câștig», cu deosebire «câștig rușinos, uzură». Miklosich, *Lex. paleosl.* 386, cf. CIHAC, II 148, Weigand, *Jahresber.* XIII 110, S Puşcariu, *Dacoromania* VI 327—332. (Altă etimologie, propusă mai întâiu de *Lex. Bud.* și admisă de Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* s. v., P. Papahagi, *Parallele Ausdrücke* nr. 305, P. Skok, *Archiv f. slav. Phil.* XXXVII (1918) nr. 1—2, L. Șăineanu, *Dicț. univ.* s. v., L. Spitzer, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien* 139 și *Dacoromania* III 651—652, identifică pe *înșelà* «tromper» cu *înșelà* «seller», citându-se ca sprijin expresii analoage cu înțelesul lui «tromper»: arom. *bag șaua* sau *sumarlu*, n.-grec. *βάνω τὸ σαμάρι* și sârb. *nasamariti.*) Cf. înșelăciune.

ÎNȘELĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **înșelă 2.**

ÎNȘELĂCIÚNE s. f. *Tromperie, trahison.* — (Adesea în opoziție cu dreptate s. adevăr) Acțiunea înșelării, rezultatul ei s. mijlocul întrebuințat spre a înșelà (cf. amăgire, minciună, vicleșug, impostură, fraudă, cursă, † blazn), înșelătorie, înșelătură. *Trufașii... lângă cărare înșelăciune* (blazne SCH.; scandalum) *puseră mie.* CORESI, PS. 382. *Cu hiilenie și cu înșelăciune vine către Isus.* id. EV. 432/10. *Să lași*

înşelăciunea ta şi să vii către adevară. VARLAAM, P. II 60/2. *Nu din budze cu 'nşelăciune Îţi fac făgadă de rugăciune.* DOSOFTEIU, PS. 45. *Cela ce să va legà de vreun om, dzicând că iaste datoriu cu atâţia bani, şi nu-i va fi cu nemică, iară el cu înşălăciune şi fără de voia lui va luà aceà datorie mincinoasă, pre acesta ca pre un fur să-l pedepseascâ.* PRAV. 146, cf. 1034. *Ne lămurirăm îndată de trista noastră înşălăciune.* RUSSO, S. 171. *I-au fost luat banii prin înşălăciune şi tâlhărie.* C. NEGRUZZI, I 86. *Boierul, amărît de amăgirea şi înşelăciunea ţigancei...* ISPIRESCU, L. 71. # *A face înşelăciune (cuivà)* = a înşelà (pe cinevà). *Vrea să dea banii la hotar şi să ia pe Duca-Vodă iar la hotar, să nu-i facă înşălăciune* [Leşii luând banii şi neeliberându-l pe Duca]. MAGAZ. IST. II 31/16. *Care aflând Turcii, vrut-au să mai facă înşălăciune, ca doar ar apucà o fărâmă de izbândă.* ib. 327/17. || Spec. † Trădare. *Şi au ajuns şi ei* [Cantacuzenii] *osinda Brâncoveanului-Vodă, căci îl vândură ei pre dânsul cu înşălăciune.* LET. II 386/12. *S'au temut de vr'o înşălăciune.* LET. III 255/38. | † (Jur., în vechile pravile) Premeditare, rea credinţă. *Cela ce va ucide pre sprijenitoriu cu înşelăciune, ce să dzice când nu l-are ucide nice derept vre o greşală sau derept ce au vrut să ucigă pre vrăjmaşu-i, ce numai în de-adins, atunce şi acesta să va omorî.* PRAV. 461, cf. 588, 982, 984 etc. [Regional şi *înşălăciune* s. f., cu rotacism *înşelăciúre* † s. f. PSAL. 291/30.]

— Derivat din **înşelà**[2] cu suf. abstr. **-ăciune.**

ÎNŞELĂŞÁG s. a.
ÎNŞELĂTORÉŞTE adv.
ÎNŞELĂTORÍE s. f.
ÎNŞELĂTÚRĂ s. f.
} v. **înşelà**[2].

ÎNSELUÍ vb. IVa v. **înseilà.**

ÎNSEMÁ vb. I v. **însămà.**

ÎNSEMÂNŢÁ vb. Ia v. **însămânţà.**

ÎNSÉMN † s. a. v. **insignă.**

ÎNSEMNÁ vb. I(a). I. 1°. *Marquer, signaler, figurer, symboliser, représenter, signifier.* 2°. *Signifier, vouloir dire.* II. 1°. *Marquer, se signer, oindre.* 2°. *Marquer, retracer, signaler.* 3°. *Se signaler.* III. 1°. *(Se) montrer, (se) tourner.* 2°. *Viser.* IV. 1°. *Marquer, graver, tracer.* 2°. *Marquer, noter.* 3°. *Noter.* 4°. *Désigner, marquer, exprimer.* 5°. *Noter, remarquer.* 6°. *Désigner, fixer.*

I. A servi de semn unui lucru, cf. semnalà.

1°. Trans. A vesti, a anunţà, a semnalà; a închipuì, a simbolizâ. *Făcù scara bisericii... cu 12 treapte, însemnând 12 semnţii ale lui Israil* (a. 1654). GCR. I 173/2. *Înviiarea carea ai însemnatù printr'însii...* MINEIUL (1776) 128^2/1. *Ai însemnâtù mai nainte vcnirea lui H[risto]s.* ib. 101^1/1. *O rotunjime de bolovani înseamnă altarul.* IORGA, N. R. A. I 285. *Fânul sau otava, care însemnează fânul din ieslea în care s'a născut Domnul nostru Isus Hristos,...* MARIAN, SE. I 165.

2°. Trans. A avea înţelesul, rostul, semnificaţia de..., a se înfăţişà s. prezentà ca..., «a arătà ce înţeles are» cevà (LB.), ce vrea să zică. *De... va şti bărbatul cu adevărat, cum muiaria lui face preacurvie, şi el rabdă şi o ţine în casă şi tace, atunce însămneadză* (Munt. semneazâ) *lucrul cum* (= că) *o iartă au de voie, au de nevoie.* PRAV. 540. *Cărări vezi pe pietre roase? Urme de om însemnează.* KONAKI, P. 114. *Robinson, auzind aceste tunuri, şi neştiind ce însemnează, au leşinat.* DRĂGHICI, R. 11. *Mai mulţi vor fi care nu ştiu ce însemnează părul din mijlocul satului.* RUSSO, S. 99. *În gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege.* C. NEGRUZZI, I 178. *Arald, ce însemnează pe tine negrul port?* EMINESCU, P. 211. *L-am întrebat ce însemnà acele stane de piatrâ?* ISPIRESCU, L. 302. *Baba îşi luă cămeşa de soacră; ba încă netăiată la gură, care însemnează că soacra nu trebue să fie cu gura mare.* CREANGĂ, P. 4. | Spec. (Despre cuvintele unei limbi) A aveà sensul de... «*A-şi face cinevà samă*» *însamnă: a se omorî singur, a se sinucide.* ŞEZ. I 177/30. # **A nu însemnà nimic** = a nu aveà nici o însemnătate, importanţă, valoare. POLIZU. *O lacrimă în ochii ei Nimic nu 'nseamnă.* COŞBUC, B. 56. **Ce însemnează asta?** = ce vrea să zică? (Exclamaţie de mirare s. surprindere). *Asta ce va să însemneze?* RETEGANUL, P. II 61/18.

II. A-i da, pune s. aplicà cuivà s. unui lucru un semn.

1°. Trans. A pune pe cinevà s. cevà un semn caracteristic (după care să poată fi eventual recunoscut s. găsit uşor), a marcà, cf. înfierà, încrestà. *Zioa aceia socotindu-o pierdută, o însemnà în călindarul ce obicinuè a-şi face, cu o cruce.* DRĂGHICI, R. 153, cf. 151. *Face o cruce şi o înfige în pământ, de însamnă locul.* CREANGĂ, P. 48. *De aceea are grijă ca să-şi însemne* [pepenii] *cu semnul lui, să şi-i înfiereze... cu fierul... său.* PAMFILE, A. 178. *La al zecelea par se opreşte şi după ce-l însamnă, legându-l cu o şuviţă de păr din capu-i, să întoarce în casă.* ŞEZ. I 145/29. *A însemnà vitele la urechi.* DR. II 821. *A însemnà un registru* = a-i numerotà foile. COSTINESCU. *A însemnà hotare* = fr. délimiter, borner; *a însemnà la marginea unui manuscris, tipărituri* etc. = fr. émarger; *a însemnà preţul mărfurilor* = fr. coter les marchandises. PONTBRIANT. # *Pe omul rău îl însemneazâ Dumnezeu.* PANN, ap. ŞĂINEANU, D. U. || Spec. A aplicà un semn unui răufăcător, schingiuindu-l, ca pedeapsă pentru faptele sale s. a tăià sgârciul dintre nările nasului unui pretendent la tron, ca să nu mai poată râvnì la domnie (cf. SIMEON DASC., LET. p. 282). *De va furà şi a doua oară, să-l însămneadze* (Munt. semneaze) *la nas de o parte.* PRAV. 107. *Ghcorghie Ştefan-vodă, după ce au luat pre doamna lui Vasilie-vodă din Suceava la mâna lui şi pre Ştefăniţă-vodă pre fiul său, l-aù însămnat la nas puţintel.* LET. II 206/31, cf. I 348/21. | (Bis., în tot felul de locuţiuni, privitoare la diferite «semne» sacrale). *L-ai însămnatu-l cu unsoare sfântă* [= l-ai miruit]. DOSOFTEIU, PS. 56. *Sv[â]nta să însămnă cu sv[â]nta cruce* [= îşi făcù cruce, cf. fr. *se signer*] *şi 'ntră în mijlocul foculuì.* id. V. S. 5. *Sfântul, însemnându-l la frunte cu semnul crucii* [= făcând semnul crucii deasupra frunţii lui], *îi zise...* MINEIUL (1776), 160^1/1. [La începutul botezului] *preotul... însemnează pruncul, adecă îi dă sau îi pune un nume, care-i remâne apoi pentru toată viaţa.* MARIAN, NA. 179. *Atunci Stanciul îl chiemă Şi 'ntru popă-l însemnă* (= îl făcù popă), *Şi cum l-a 'nsemnat, Nume i-a şi dat Părinte Mangul.* TEODORESCU, P. P. 263.

2°. Refl. A i se da cuivà s. unui lucru semnul caracteristic (indicat une-ori prin prepoziţiunile cu s. prin), a lasà un «semn» (după care să se poate cunoaşte). *Cu omor şi pustiire drumul lor se însemnà.* C. NEGRUZZI, I 118. # (Despre femei; germanism?) **A fi însemnată** = a aveà cele dintâi semne de sânge care anunţă menstruaţia sau făcerea. *M'a însemnat* = germ. ich zeichne. TDRG., POLIZU.

3°. Refl. (Sens reconstruit, în limba literară, din participiul-adjectiv *însemnat* «cunoscut, distins», subt influenţa fr. *se signaler*) A se face cunoscut, a se distinge, a se remarcà. *Familii, care s'au însemnat prin credinţa şi dreptatea strămoşilor.* URICARIUL, I 128/2. *Nişte oameni ce se însemnaseră prin multe vitejii.* BĂLCESCU, M. V. 594.

III. A îndreptà s. orientà spre un obiect, care serveşte drept semn, indicând o direcţie anumită. 1°. † Trans. şi refl. A (se) îndreptà, a (se) arătà. *Spre noi, Doamne sfinte, Ţ-ai însămnatŭ de mainte Strălucoarea sfintei feaţe.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Lumina ta, Doamne, s'au însemnat peste noi.* CALENDARIU, (1814) $16/_{10}$. 2°. (Învechit şi regional) Spec. (absol.) A îndreptà o armă spre..., a ţintì, a ochì. *Luă puşca amână, încordându-o, au întins-o cătră bătrân şi însămnà spre el.* ŢICHINDEAL, F. 171. *Însemnând dar care unde, a se izbì cu necaz, sulifele azvârlirà şi s'au lovit în obraz.* PANN, E. 115.

IV. A face semnul sau desenul unui lucru. 1°. Trans. A scrie (desenà, încrestà, sculptà, gravà, imprimà), a face (închipui) un semn (simbolic s. convenţional). *Au luat cuţitul cel de piatră şi mergând la un copaciu, au însă[m]nat pe dânsul numele iubiţilor săi părinţi.* DRĂGHICI, R. 89. *Scoase un condeiu de credă... şi... însemnă pe grozavele acele porţi de aramă o mare cruce.* C. NEGRUZZI, I 89. *Îţi voiu însemnà în amândouă umerele obrazului doi luceferi... şi în spate luna.* ŞEZ. II $95/_4$. (Fig.) *Este oare prin putinţă ca* [sturzii, paserile care se nasc cu grămada în Austria] *flămânzite, să nu fi însemnat ele încă de mult prin aier căile pe unde, în timpul de acum, aveà să ne calce, cu fier şi foc, năpastea consorţilor nemţeşti?* ODOBESCU, III $28/_{11}$. | Fig. A scoate în relief. *Stofa moale însemnà mai bine formele trupului.* S. NĂDEJDE, ap. DDRF. 2°. Trans. A notà, a înregistrà, a(-şi) face o însemnare («ca să nu se uite» LB.). *În toată sara cu o petricică ascuţită trăgeà o dungă* [pe scoarţa unui copac], *însămnând prin aceasta o zi trecută.* DRĂGHICI, R. 54. *De pe galbenele file el adună mii de coji, A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj.* EMINESCU, P. 220. *Câte greşeli va face, să i le însemne cu cărbune pe cevà.* CREANGĂ, A. 3. *Însemnează-ţi, că ai să vii în fiecare Duminecă la mine la masă.* 3°. Trans. A notà, a face însemnare de cevà, a menţionà, a înregistrà în scris. *Noi n'am lăsat să nu însemnăm nice de feciorii lui Ştefan-vodă, pentru că poate să fie adevărat.* LET. I $102/_1$. *Pentru aceaia n'au însemnatŭ cronicarul leşesc.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *I-am dat în scris aceste 12 capete care le însemnăm aici.* ANTIM, P. XXIII 75. *Pre acei din zisele sate Românii îi chiamă Schiai, cum însămnaiu mai sus.* P. MAIOR, IST. 184. *Despre albine eu numai acelea le voiu însemnà, care sânt mai de lipsă.* ECONOMIA, 173. *Scrisoarea cea de asupra [mormântu]lui însămnează, încredinţează că acolo să odihneaşte Mirtalia.* BELDIMAN, N. P. II 85. *Au arătat ei un ispisoc... însămnând toate părţile răzăşilor de răscumpărătură... şi cine cât au dat.* URICARIUL, XXV $311/_{28}$. *Începutul sfintei scripturi, în care Moisi a însemnat cele dintâi documenturi ale neamului omenesc.* MARCOVICI, D. 157. || Spec. A scrie, a notà în scris. *Am dus-o cam anevoie numai cu răbuşul. Ce folos că ştiu să citesc orice carte bisericească; dacă nu ştii a însemnà câtuşi de cât, e greu.* CREANGĂ, A. 18. *Nu ştiu câţi Turci ţi-am prădat, că, zău, nu mi-am însămnat, Că carte n'am învăţat.* ŞEZ. $9b/_{14}$. 4°. Trans. A arătà, a indicà, a exprimà, a face cunoscut. *Cei ce să însemnează* (= sânt arătaţi) *voao întru cele scrise de Ammon.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Ce va să însemneze* [Isus] *cu acele cuvinte?* MĂRGĂRITARIUL, ib., cf. GCR. II 23. *Pentru care, Eselenţia sa, prin poronca de zi slobozită cătră miliţie la 7 a curgătoarei luni cu nr. 4, au bînevoit a însămnà a Eselenţiei sale mulţumire: Inspectorului miliţiei... şi ofiţerilor.* URICARIUL, VII $223/_3$. *Cred în sincerul şi lealul ajutor ce mi se dă astăzi de imperiul rusesc şi-mi însemnez de îndată mie şi lumei întregi la ce anume scop are să-mi serve acest ajutor.* ODOBESCU, III $452/_{12}$. *Evreul s'apropie de scrinul ce i-l însemnase bolnavul.* EMINESCU, N. 79. 5°. (Rar) Trans. A luà act, a luà aminte, a observà, a băgà (de) seamă, a remarcà. *Nime... să nu-l poată însămnà* [pe Domn] *în vr'o răutate.* LET. III $36/_{26}$. *Însămnaţi dar aceasta, fiilor mei, şi ţineţi minte.* DRĂGHICI, R. 38. *Acest onorabil sărdar... am însemnat că el ne urmăreşte ca umbra peste tot locul.* ALECSANDRI, T. 429. *«Nu poţi să-mi spui cine-i băietu' cela...?» «Ştiu eu cine să fie? Nu l-am însămnat nici odată».* id. ib. 1148. *N'ai însemnat cum se joacă de-a puia-gaia amândoi?* CONV. LIT. XV 309, ap. TDRG. 6°. (Învechit) Trans. A stabili, a fixà. *Însemnase zioa oştilor ungureşti şi munteneşti să iasă în ţară.* M. COSTIN, ap. DDRF. *Omule... te bizueşti... să însemnezi şi pravili pe-a mişcării cereşti cale.* KONAKI, P. 276.

[Prez. ind. *însemnéz* şi *însémn.* | Regional şi *însămnà* (prez. ind. *însămn, însamnă*). | Negativ: **neînsemnà** † vb. I(a) = (ad IV 5°) a nu băgà de seamă, a desconsiderà, a ignorà. *Nici un om priceput nu trebue să îndrăznească de a o neînsemnà* [sistema aceasta de gospodărie] *şi de a se străduì să o înlocuiască cu sistemele engleze sau franceze sau germane de gospodărie.* I. IONESCU, C. IV. || Abstracte: **însemnáre** (*însămnare*) s. f. (Ad I 2°) Înţeles, semnificaţie, funcţiune semantică, accepţiune, sens; rost; (impropriu) însemnătate, valoare, importanţă (PONTBRIANT). *Aligoria iaste o vorbă cu totul metaforicească şi carea are ată înţeleagere osibită de însemnarea zicerilor* (a. 1798). GCR. II 113. *Să ne înţelegem asupra însemnărei cuvintelor de care ne servim.* MAIORESCU, L. 17. *Însemnarea acestor declaraţiuni...* DDRF.; (ad II 1°) Actul religios prin care un copil îşi primeşte numele. *După slobozirea casei şi însemnarea pruncului..., încep a veni... vecinele şi prietenele.* MARIAN, NA. 135; (ad II 2°) Distincţie, deosebire. *Puterea prea înaltă... Care vede de o potrivă făr' de nici o însemnare, Ori murind o păsărică, ori căzând un irou mare.* KONAKI, P. 262; (ad IV 3°) Notă (în scris), indicaţie, remarcă, observaţie, menţiune. *Când cel ce face diiată va să adaoge, sau să scoată, sau să dreagă cevà prin diiată, poate să o facă aceasta şi cu deosebită însemnare.* CARAGEA, L. 76. *Mă grăbesc a pune în fruntea* [calendarului] *următoarea însămnare: Gospodarii ce caută...* I. IONESCU, C. VI; (ad IV 5°) Băgare de seamă, atenţiune, remarcare; observare, experienţă. *Nimic vrednic de însămnare au întimpinat.* DRĂGHICI, R. 154. *Rândunelile, cum zic din însămnare, A primăverei dulci sânt binevestitoare.* DONICI, F. II 38. Negativ (rar): **neînsemnare** s. f. = (ad II 2°) lipsă de valoare, de importanţă. DICŢ. Diminutiv: **însemnărícă** (*însămnărică*) s. f. = (ad IV 3°) însemnare, notiţă mică; spec. socoteală (POLIZU), cf. chitanţă, hârtiuţă, ţidulică. *Eu voiu răspunde către însămnărica dumitale... păr la 400 lei. Dar triimet dumitale ş'o copie de pe (de) însemnărică.* IORGA, S. D. XXII 299. *I-am avut numele pe o însemnărică, pe care am lăsat-o la Mari.* CARAGIALE, M. 157; — **însemnát** (*însămnat*) s. a. = însemnare; spec. semn (al crucii). *Numai cu 'nsămnatul sv[în]tei cruci au tămăduit pre o femeae.* DOSOFTEIU, V. S. 60; — **însemnătúră** (*însămnătură*) † s. f. = însemnare, notă; (LB.); spec. semn (al crucii). [Sfântul] *acesta cu însămnătura sv[i]ntei cruci marea au alintat.* DOSOFTEIU, V. S. 3; — (literar, modern) **însemnătáte** (*însămnătate*) s. f. = valoare, importanţă; (impropriu) sens, accepţiune. *Povestea asta se tipări în fouia Propăşirea mai mult ca să împle coloanele jurnalului, decât ca meritând vreo însemnătate literară.* C. NEGRUZZI, I 94. *Acest apendice al şirei spinării* [coada] *are şi el o însemnătate etică în natură.*

ODOBESCU, III 43/10. «*Însemnătate*» (*fr. importance, considération, portée, germ. Wichtigkeit, Tragweite*) *şi «însemnare» (fr. signification) se şi confundă adesea în graiul curent.* BOGREA, DR. III 424; — **însemnânță** † s. f. (termin creat de şcoala din Bucov.) = sens, însemnare, accepțiune, *Însemnânța [cuvântu]lui cea adevărată...* MARIAN. O. I 87. | Adjective: **însemnát** (cu negativul **ne(î)nsemnat**), **-ă** v. c.; — **însemnătór** (*însămnător*), **-oáre** = care însemnează; (ad II 2°; învechit) important, mare, însemnat. *O sumă însămnătoare de bani.* GORJAN, H. (Prefață). *Să consacrăm O zi însemnătoare.* ALEXANDRESCU, M. 201. *Nădejdea de a dobândì cinste mare şi bogății însemnătoare...* MARCOVICI, D. 11/11, cf. 285/1, 441. *Mulți sânt siliți a cheltuì sume însemnătoare.* C. NEGRUZZI, I 129, cf. 57, 192. *Agoniseà folos însemnătoriu.* DONICI, F. II 44. *Pagubă însemnătoare.* ALECSANDRI, P. 969. Negativ: **ne(î)nsemnător** (*neînsămnător*), **-oare** adj. = care nu însemnează (nimic), lipsit de importanță, mic, neînsemnat. *Nensemnătorul vermişor.* I. VĂCĂRESCU, P. 417/14. *Din multele drame satirice ale scriitorilor greci, abiè ne-au rămas câtevà fragmente neînsemnătoare.* ODOBESCU, I 35/2, cf. III 605, I. VĂCĂRESCU, P. 417/14. *Abuz încă neînsemnător.* MAIORESCU, CR. II 9.]

— Din lat. **signo, -are** «a da un semn unui lucru, a pune semn; a aplica vitelor un semn la urechi (Palladius; ca sard. *sinnare* DR. II 821), a gravà un semn; a aveà sensul; a observà», compus cu pref. **în-** (pè teren românesc, cf. semnà) sau cu **in-** chiar în latina populară (cf. fr. *enseigner*, span. *enseñar*, port. *ensenhar*). Cf. desemnà.

ÎNSEMNĂNȚĂ † s. f. } v. **însemnà.**
ÎNSEMNĂRÍCĂ s. f. }

ÎNSEMNĂT, -Ă adj. 1°. *Marqué, borné*, 2°. *Taré* (physiquement). 3°. *Notable, fameux.* 4°. *Remarquable, important, considérable.* 5°. *Figuré, représenté, dessiné, sculpté.* 6°. *Noté, signalé, mentionné.* 7°. *Coté.* 8°. *Indiqué, fixé, déterminé.*

1°. (Marcat) cu un semn, indicat prin semne, purtând semnul unui lucru; delimitat, hotărît (prin semne). *Toate cuvintele scripl[u]riei sânt însămnate cu cap* (= au indicația capitolului). GCR. I 270. *Piața se întinde ovală... într'o cercoferință de trei verste, însemnată cu stâlpuşori de lemn.* C. NEGRUZZI, I 36. *Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură...* EMINESCU, P. 247.

2°. Spec. Având (din naştere s. în urma unei boale, unui accident) un «semn», defect corporal (mai ales şchiop, chior, cocoşat, ciupit de vărsat. Cf. POLIZU, PAMFILE, DUŞ. 100). *Cu oamenii sluți şi însemnați să nu ai a face.* GORJAN, H. I 100. *De omu' roş, spân şi însemnat (chior, ciunt etc.) să te fereşti.* ŞEZ. II 65/12, cf. I 127/3, ZANNE, P. II 394.

3°. P. ext. (Asemenea oameni pe care firea i-a «însemnat» sânt «deosebiți» de alții, deci:) Care bate la ochi (COSTINESCU), cunoscut, ştiut de toată lumea, remarcabil (pentru vreo însuşire caracteristică), căruia i s'a dus vestea, vestit, faimos. *Că badiu-i om însămnat, De n'are hodină 'n sat, Că hodină badiuli* (= badiului) *Sub cetina braduli* (= bradului). V. HANEŞ. Ț. O. 95. (Spec.) *Este cel mai însemnat al satului* = c'est le coq du village. PONTBRIANT.

4°. P. ext. (Ca span. *señalado*) Remarcabil, distins, deosebit, important, considerabil; mare. *Că leatopisețele cele streaine, lucrurile numai ce-s mai însămnate, cum sintu războaiele... scriu.* M. COSTIN, ap. GCR. I 197. *Orice act însemnat al cârmuirei... trebuià... făcut cu învoirea svatului.* BĂLCESCU, M. V. 9/20. *Fiecare îşi adusese zestre însemnată.* ISPIRESCU, L. 36.

5°. † Desenat, pictat, gravat, sculptat, cu inscripții, imprimat. *Zic că iaste de doi coți de mare, într'o piatră însămnată, lângă apa Nistrului.* HERODOT, 234. *S'a minunat de iscusința cea mare cu care erà 'nsemnat* [portretul ei, zugrăvit pe pânză]. PANN, E. I 89. *Udate de-a mele lacrimi, cărările-acelea toate Ar ține[ă] pre pomenire urmele mele 'nsemnate.* KONAKI, P. 103.

6°. Notat, amintit, menționat (în scris), scris. *Aceia urmând, şi măcar că să află şi de alții însemnate lucrurile țării Moldovii, apucatu-m'am şi eu a scriere.* LET. I 95. *Vezi dar aici aceste trei însemnate: Să iubeşti pre D[u]mnezeul tău cu toată inima...* (sec. XVIII). GCR. II 21. *Scrisoarea sus însemnată.* C. NEGRUZZI, I 27. *Prețurile sânt însemnate pe marfă.*

7°. Observat, experimentat. *O pricină minunată, Din vecie însemnată: Că e lumea'nşelătoare.* TEODORESCU, P. P. 101.

8°. Determinat, desemnat, fix(at), hotărît. *Toți după poroncă la vremea însămnată se află la biserică aştepiând pre Domn.* LET. III 297/11. *Zmulgând... câțivà copăcei..., i-au adus la locul cel însemnat spre lăcuință.* DRĂGHICI, R. 49. *Să-şi regulariseascâ fieştecarele lucru[l] cu ceasuri însemnate.* id. ib. 148.

[Regional: *însămnát, -ă.* | Negativ: **ne(î)nsemnat, -ă** adj. adv. = lipsit de valoare, lipsit de importanță, mediocru, modest, neînsemnător; p. ext. mic. *Providința alege... pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost şi necunoscut.* C. NEGRUZZI, I 275. *Râulețul acest[a] neînsemnat, se înflă.* id. I 196. *Frumoasă e câmpia... pentru acel ce caută un traiu neînsemnat!* ALECSANDRI, P. I 132. *Umbre de noroade le vezi ocârmuite De alte mai mici umbre, neînsemnați pitici.* ALEXANDRESCU, M. 5. (Adverb) *Cantitate neînsemnat de* (= foarte) *mică.* MAIORESCU, CR. II 145.]

— Participiul-adjectiv al verbului **însemnà.**

ÎNSEMNĂTÁTE s. f. } v. **însemnà.**
ÎNSEMNĂTÚRĂ † s. f. }

ÎNSEMUÍ vb. IVa 1°. *Signifier.* 2°. *Se montrer, apparaître.*

1°. Trans. A însemnà, a simbolizà. *Firea cea duhovnicească însemnează curățenia, adică blândețea cugetului.* PISCUPESCU, O. 115.

2°. Refl. A se arătà, a se ivì. *Vărsatul acesta să însemnează cu fiori şi cu cutremur de frig mare.* id. 259.

— Derivat din **semuì**, cu pref. **în-**. Cf. asemuì.

ÎNSENINÁ vb. I(a) 1°. (*S'*)*éclaircir, (se) rasséréner* (en parlant du temps). 2. (*Se*) *rasséréner, (s')illuminer, (s')apaiser.* 3°. *Jetes des éclairs.* 4°. *Apparaître inopinément, sortir.* 5°. *Arriver* à, *tomber* sur.

1°. Unipers. (Despre cer, în opoziție cu înnourà; p. ext. despre aer, vreme, în opoziție cu întunecà; adesea cu subiect neexprimat) Refl. A se face senin, cf. a se luminà, a se limpezì. *Înseninându-se, şi scăzând râul, Bulgarii... au silit pe robi..., să facă pod.* ŞINCAI, HR. I 150/17. *Se topeà grozavul nor, Aerul se 'nseninà Şi cerul se luminà.* ALECSANDRI, P. I 112. *Du-te dor, până ce-i nor, Că ducă s'o'nsărinà, Mai departe te-oiu mânà.* MĂNDRESCU, L. P. 21/12. *Tu cu ochii faci belele: Intri'n cas', se lumineazâ, Ieşi afar', se'nsenineazâ.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 40. *Cerul, vremea se'nsenină.* | (Mai rar) Intrans. (cu același sens) *Ieri a plouat, azi a'nseninat.* ZANNE, P. I 38.

2°. Fig. (Despre om s. despre fața, fruntea, privirea, mintea, sufletul lui, adesea în opoziție cu înnourà, întunecà, încruntà, îngrijorà, încreți) A se face senin, liniştit, paci-

nic, vesel; a se luminà, a se descreţi (la faţă), a se liniştì, a se calmà, a se ogoì, a se ostoì. *Faţa i se înseninà la idea unei izbânzi atât de lesnicioase.* C. NEGRUZZI, I 169. [Bathori] *trămise atunci de spuse în toate părţile, ca să se înseninеze şi să se liniştească spiritele turburate şi înspăimântate.* BĂLCESCU, M. V. 144. *Poate că s'ar mai înseninà la faţă.* ALECSANDRI, T. 172/9. *Când îl văzù, faţa ei se'nsănină, cum se'nsănină o undă de-o rază.* EMINESCU, N. 17. *Par'că cinevà îi luase greul vieţii şi sufletul i se înseninà.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. | *Omul acesta s'a 'nsăninat* = s'a luminat la minte, s'a cuminţit. MARIAN. || (Rar) Trans., A face să fie senin (LB.), liniştit, lipsit de griji. *Puterea nopţii blând înseninà-vei Cu ochii mari şi purtători de pace?* EMINESCU, P. 51. *Ghicitori, eresuri, Ce fruntea-mi de copil o'nseninară.* id. ib. 53.

3°. Intrans. (Despre nori) A fulgerà, a scăpărà. *Când norii înseninează în miezul nopţii, par'că aprinde pământul* (Dâmboviţa). CONV. LIT. XLIV vol. II 955.

4°. Intrans. A apăreà pe neaşteptate (ca fulgerul). *De unde-ai însăninat?* = de unde mi-ai răsărit? de unde-ai venit? CIAUŞANU, V.

5°. Intrans. A ajunge (undevà, unde nu te aştepţi), a picà (undevà). *Cine ştie unde-oiu însănină* = unde oiu ajunge (ca loc), unde mi-or sticlì, mi-or fulgerà (luminà) ochii. CIAUŞANU, V.

[Prez. ind. *înseninéz* şi *însenin.* | Şi (regional): *însănină*, **înserinà** (*însărinà*) vb. I(a). | Abstracte: **înseninăre** (*însăninăre*, **înserinăre**, *însărinăre*) s. f., **înseninát** (*însăninát*, **înserinát**, *însărinát*) s. a.= acţiunea de a (se) înseninà. | Adjective (rare): **inseninát** (*însăninat*, **înserinát**, *însărinat* BUDAI-DELEANU, Ţ. 347) = (făcut s. devenit) senin. *Noaptea 'nseninată.* ALECSANDRI, P. I 130, II 58; — **înseninătór** (*însăninătór*, **înserinătór**, *însărinătór*), **-oáre** = care înseninează, înveseleşte. *Poetul... e un... înseninător prin glumă.* IORGA, L. II 505.]

— Din lat. **[in-]sereno, -are**, idem (1°-3°). Cf. senină.

INSENSÍBIL, -Ă adj. 1°.-2°. *Insensible.*

1°. Care nu este sensibil, care este lipsit de simţire (fizică sau morală), nesimţit(or), (fiinţă) pe care n'o poate mişcà nimic. *Insenzibil la muşte şi la visuri, Don Rosenzweig horăià.* I. TEODOREANU, M. II 213.

2. P. ext. Imperceptibil, care nu se poate percepe cu simţurile. *Rotirea pământului e insensibilă pentru noi.* (ŞĂINEANU, D. U.).

[Şi: (Rostire, urîtă, dar din ce în ce mai răspânditǎ, mai ales prin Transilv. şi Mold) *insenzibil.* | [Familia: (fr. *insensibilité*) **insensibilitáte** s. f. = lipsă de simţire, nesimţire, (Med.) pierderea s. lipsa sensaţiunilor speciale s. generale, cf. anestezie (BIANU, D. S.); — **insensibilizatór, -oáre** adj. = (Med.) care produce nesimţire, anestezie. *Cloroformul este un insensibilizator.*]

— *N.* după fr. (lat. **insensibilis, -e**, idem).

INSENSIBILITÁTE s. f. } v. in-
INSENSIBILIZATÓR, -OÁRE adj. } sensibil.

INSEPARÁBIL, -Ă adj. *Inséparable.*—Care nu se poate separà, despărţì de..., nedespărţit. *Se depărtă, înarmat... cu umbrela unisă de care eră inseparabil.* C. PETRESCU, Î. II 128. (Subst.) *Lambrino devenise inseparabilul Doamnei şi Domnişoarei..* VLAHUŢĂ, D. 72.

— *N.* după fr. (lat. **inseparabilis, -e**, idem.).

ÎNSEPTÍ vb. IVa. *Septupler.* — (Formaţie cărturărească) Trans. şi refl. A (se) face de şapte ori pe atâta (mai mare, mai mult, mai valoros etc.). *Brăila a avut norocul să fie, între toate porturile dunărene, cel mai câştigat în urma transformărilor agricole, care au făcut... să se înşepteascà valoarea comerţului românesc.* MEHEDINŢI, R. 24. |Şi: (regional) *înşăptì* vb IVa. | Abstracte: **înşeptíre** (*înşăptíre*) s. f., **înşeptít** (*înşăptít*) s. a. | Adjectiv-adverb: **înşeptít** (*înşăptít*), **-ă** = de şapte ori mai mare (mai mult, mai valoros etc.) *Ciata de steale înşăptîtă.* MINEIUL (1776), 170$^{1}/_{2}$. *În ziua de 40 de sfinţi se samănă toate legumele de grădină, căci, se zice, dacă se samănă în această zi, atunci rodesc şi se fac înşeptit mai multe.* MARIAN, SE. II 153.]

— Derivat din **şapte**, cu pref. **în-**.

INSERÁ vb. I(a). *Insérer.* — A introduce într'un text (spec. un anunţ într'un jurnal), a adaoge. *A inserà între două cantităţi, a, b, un număr în de mezii aritmetici.* CULIANU, A. 162. [Prez. ind. *insér*, mai rar *inseréz.* | Adjectiv: **inserát, -ă** = introdus (într'un text), adaos. *Corola cu cinci petale distinse* (= distincte) *inserate în vârful potirului.* C. NEGRUZZI, I 102. *O notiţă inserată într'un ziar.* | Abstracte: **inseráre** s. f. = acţiunea de a inserà; **inserát** s. a. = inserare; (Transilv., după germ. *Inserat*, şi cu sensul de:) anunţ (într'un jurnal); — (fr. *insertion*) **inserţie (inserţiúne)** s. f. = acţiunea de a inserà; (Ist. nat.) adaos, prin inserare, al unei părţi la alta. *Inserţia staminelor.* GRECESCU, FL. 6. *Locul de inserţie a muşchiului cu osul.*]

— *N.* după fr. (lat. **insero, -ĕre**, din *in* şi *serere* «a semănà»).

ÎNSERÁ vb. Ia. 1°. *Tomber* (en parlant du soir), *se faire tard.* 2°. *Passer la soirée, être surpris par le soir.*

1°. Unipers. (Despre seară; mai adesea cu subiect neexprimat; une-ori complinit prin: *de* (*către*) *noapte*) Intrans. A se face seară, a se lăsà seara. *Înseradzĕ* = advesperascit. ANON. CAR. *Tot mergeà alăturea obuzurile, până ce au înserat.* LET. II 288/6. *S'au întunecat şi soarele, de au ţinut întunecarea mai bine de un ciferi, de ziceà oamenii că au înserat de către noapte.* ib. II 49/28. *După ce au înserat, au mers la lăcaşul său.* DRĂGHICI, R. 106. *Înseră. Abià avuiu vreme a-mi schimbà hainele.* C. NEGRUZZI, I 67. *Cum înserează, vine şi poftеşte pe oaspeţi la culcare.* CREANGĂ, P. 249. *Iar când a'nserà de noapte...* ALECSANDRI, P. P. 255b19. *Noi cu plugul ne-am luat De cu seara ce-a 'nserat.* TEODORESCU, P. P. 148. *Aseară, când înserà, Murgu-afarà nechezà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 341. *Când seara au înserat...* SEVASTOS, C. 208/1, cf. (*sara a înserat*) ŞEZ. I 38/9. # *Să nu zici «ce zi frumoasă!» până nu va înserà.* ZANNE, P. I 25. *Până să-ţi vorbească, înserează şi nopteazà.* ib. II 839. || (Cevà mai rar) Refl. (cu acelaşi sens) *Se înseară, iese luceafărul..., dar Cenuşotca nici nu gândeşte la somn.* MERA, L. B. 122. *După ce s'a înserat bine, flăcăii încep să facă luminaţie prin sat.* ŞEZ. I 40/21, cf. IV 133b/28. *Şi coleà, dacă să 'nseară...* DOINE, 52/15.

2°. (Despre om) Intrans. A rămâneà (până) seara undevà, a întârzià până seara, a fi surprins de seară (cf. LB.), a-l apucà seara. [Săracul,] *unde înserează, acolo adoarme.* PANN, P. V. I 133. *Întinse pasul şi se duse într'acolo, ca să nu înserze pe drum.* ISPIRESCU, L. 398. *Aseară 'nsăraiu pe coastă, Pentr'un pic de gură proastă; Aseară 'nsăraiu la cruce, Pentr'o fată de gură dulce.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 370. *Înseraiu luni seara'n sat, La nevastă cu bărbat.* MARIAN, SAT. 166. *Însărară lângă un sat.* ALEXICI, L. P. I 241/20. *Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă seară peste ţară, Să văd mândra unde 'nsară.* HODOŞ. C. 45. *Aşà-mi zice frunza 'n păr, Să iubesc şi să nu 'nsăr.* id. P. P. 61. *Întreab'o unde 'nsărează? Că 'nsărează*

la fântână. DOINE, 238/16. *Fetele să nu 'nsereze la joc.* ȘEZ. III 109/11. *Nevestică cu bărbat, Ce 'nserezi noaptea prin sat?* ȘEZ. XII 82. (Imprecațiune) *Oh, cum sameni cu el, fie iertat și mîie pe unde-a 'nsărat!* RETEGANUL, P. IV 53/21, cf. V 22/2. | Fig. *A înserat fără vreme:* când unul îmbătrânește înainte de vreme (Șoldănești, în Suceava). ZANNE, P. IX 408. | (Neobicinuit) A veni seara (târziu). *Enseredz* = sero venio. ANON CAR. || (Rar, despre seară s. noapte) Trans. (fact.) A ajunge, a surprinde, a-l apucă pe cineva. *Silește tu, vornicele, Că noaptea 'n sat te-a 'nsărat, Cu puică de căpătat.* SEVASTOS, N. 269/29.

[Și (regional): *însără* vb. I(a). | Prez. ind. *înserez* (*însărez*), *înserează* (*însăreáză*) și *însér* (*însăr*), *înseară* (*însáră*). | Abstracte: **înserare** (*însărare*) s. f. = acțiunea de a se înserà și (mai ales) timpul când se lasă umbrele serii, cf. amurg, (a) sfințit; seară. *La 'nserare.* I. VĂCĂRESCU, P. 164/8. *Pătrunsese umbrele înserării.* SADOVEANU, ap. TDRG.; — **înserát** (*însărát*) s. a. = timpul când se înserează, cf. amurg. (a) sfințit. *Ceriul de înserat era... de-asupră-i albastru, limpede, adânc.* EMINESCU, N. 48. *Înseratu-o să-l apuce.* DULFU, ap. TDRG. *Era înserat, când intrase în sat.* AGÁRBICEANU, P. M. 21. (Mai ales în loc. adv.) **Pe (la) înserate** (mai rar **înseratele** s. **înserat**) = pe vremea când înserează, când începe să se facă seară, pe la amurg(ite), într'amurgul; **până la înserate** = până când se lasă seara. *Craiul pe înserate se îmbracă pe ascuns într'o piele de urs.* CREANGĂ, P. 185. *Cum ajung acolo, cam pe înseratele, Ipate zice...* id. ib. 158. *În fiecare zi, pe la înserate, lepădă ea câte un cojoc.* MARIAN, SE. II 105. *Venise, ca de obiceiu, pe înserate, acasă.* MERA, L. B. 141. *Bade,-aseară, pe 'nsărat, Doamne, mult te-am așteptat!* HODOȘ, P. P. 66. *Până la înserate stau ca pe foc.* ȘEZ. III 179/9. | Adjectiv: **înserát** (*însărát*), **-ă** = (despre om) pe care l-a apucat noaptea undeva; (despre timp) spre seară, târziu. *Era vremea înserată.* MUSTE, ap. TDRG. (Mai des adverb, de obiceiu în legătură cu seara, aseară, târziu) pe vremea serii, spre seară, pe înserate. *Am venit însărat* = germ. ich bin abends gekommen. LB. *Până 'nserat Pârvu 'și rădicase casa, ca să pribegească.* ODOBESCU, II 85. *Tovarășele ei... nu o putură găsi nicăieri, până târziu înserat.* id. III 280/14. *Hohoho! seara 'nserat La domnul N. n'am urat.* GCR. II 334. *Aseară 'nserat Cin' m'a sărutat?* TEODORESCU, P. P. 309, cf. MAT. FOLC. 567. Negativ: **neînserat, -ă** † = care nu se întunecă niciodată; (despre zi, lumină, soare, odihnă etc.) etern. *Dumnezeiasca lumină cea neînserátă.* MINEIUL (1776) 48¹/₁, cf. 49¹/₂, 55¹/₁. *Răsărit-ai pre soarele cel neînserátu.* ib. 39²/₁. *Raza cea neînserátă a lui H[risto]s.* ib. 44²/₁. *Odihna cea neînserátă.* ib. 170¹/₂.]

— Derivat din **seară**, cu pref. **în-**.

ÎNSERINÁ vb. VIa v. **înseninà**.

ÎNSÉRȚIE s. f. } v. **înserà**.
ÎNSERȚIÚNE s. f. }

ÎNȘESÍ vb. IVa *Sextupler.* — (Formație literară) Trans. A spori s. înmulți ceva în așa fel, încât să fie de șase ori pe atâta (mai mare, mai mult, mai valoros etc.) *Înșesiiu capitolul mieu.* GORJAN, H. 35. [Adjectiv-adverb: **înșesít,-ă** = de șase ori pe atât.]

— Derivat din **șase**, cu pref. **în-**.

ÎNSETÁ vb. Ia I. 1°-2°. *Avoir soif, être altéré, assoiffé* de (au propre et au figuré). II. *Empêcher de boire, prendre par la soif.* — Înlocuit în mare parte prin însetoșà; adesea în opoziție cu flămânzì s. cu a(-și) stâmpărà setea, a bea.

I. Intrans. 1°. A-i fi (a i se face cuivà) sete, a suferì de sete, a avea dorința (vie) de a bea. *Cine va bea dintr'aceasta apă va însetà iară.* VARLAAM, ap. GCR. I 108. *Sânt tot una călător, De cu seară pân'n zori. Nu flămânzesc, Nu însetez...* (Ceasornicul). GOROVEI, C. 70. *Când însetează curtea ta, Apa'n drum n'o lepădă.* ZANNE, P. III 586.

2°. Fig. A dori foarte mult cevà, a fi cuprins s. agitat de o dorință vie după ceva (obiectul dorinței se indică prin prep. de, după, către sau printr'o propoziție secundară cu (ca) să). *Însetá* (însetoșă COR.) *sufletul mieu către Dzeul tare și viu.* PSAL. SCH. 131/2-3. *Am însătat să beau păharul sv[i]nției sale.* DOSOFTEIU, V. S. 159/1. *Mișelul miu suflet de tine 'nsăteadză.* id. PS. 139, cf. VARLAAM, C. 16 II 11₂,19, ANTIM, P. 12. *În tine E un demon ce 'nsetează după dulcile-i lumine.* EMINESCU, P. 306. *Îl cunosc* [pe Pipăruș Pătru] *de când eram mică și după el însătam.* ȘEZ. III 81/5.

II. (Rar) Trans. A-i oprì cuivà băutura și a-l face astfel să sufere de sete. *O supărară flămânzându-o și 'nsătându-o.* DOSOFTEIU, V. S. 54₂.

[Prez. ind. *însetéz*, (mai rar) *însét* (LB.); imperf. *însetà* † e atestat în PSAL. (HUR.) 118/27. | Și: *însătà* vb. Ia | Abstracte: **însetáre** (*însătáre*) s. f. = sensația pe care o căpătă cineva când i se face sete; dorință vie. *Beșică prin însetare, Beșică prin nemâncare.* GCR. II 341. *Vă ascult cu însetare.* | Adjectiv: **însetát** (*însătát*, cu negativul **ne(î)nsetat**, *ne(î)nsătat*), **-ă** adj. = muncit, ars, chinuit de sete, căruia îi este (foarte) sete, însetoșat, setos, nebăut. (Ad I 1°) *Am fostŭ flămând și mi-ați dat a mâncà, însetatŭ am fost și m'ați adăpat.* VARLAAM, C., ap. GCR. I 104/2. *Nu trebue să se ducă pe ceea lume flămând și însetat.* C. NEGRUZZI, I 247, cf. COȘBUC, F. 69. *Gura-i însetată Deșartă o cupă largă de vin fierbințător.* ALECSANDRI, P. III 386. *Fiind tare osteniți și însetați, căci eră cald, s'au oprit la aceà fântână.* ȘEZ. I 262/21. *Străin și însetat, Ostenit și nemâncat.* TEODORESCU, P. P. 619b. (Substantivat) *Înălțimea sa este tata flămânzilor și însetaților.* CREANGĂ, P. 258. (Ad I 2°) *Tuturor împreună l-au lăsat* [izvorul vieții cel nescăzut], *și mai vârtos celor lipsiți și însătați de învățătură.* PRAV. V. *Nu se 'puteà sătură de voroava lui, fiind ei toți însătați ca să știe vești.* LET. II 177/2. *Acești Români selbatici... însetați de sânge în Ungaria au intrat.* C. NEGRUZZI, I 116. (Fig.) *Am sabie 'nsetată* [de sânge], *Ce dorește cap de fată.* ALECSANDRI, P. P. 177. *Gurile 'nsetate 'n sărutări se 'npreun'.* EMINESCU, P. 212.]

— Derivat din **sete** cu pref. **în-**.

ÎNSETOȘÁ vb. Ia. 1°.-2°. *Avoir soif, être altéré, assoiffé* de (au propre et au figuré). *Empêcher de boire.* — Înlocuește în mare parte pe însetà; adesea în opoziție cu flămânzì s. cu a(-și) stâmpărà setea, a bea.

1°. Intrans. A-i fi (a i se face) sete cuivà, a suferì de sete, a avea dorința de a bea. *Ensetoshédz* = sitio. ANON. CAR. *Însetoșaiu* (: j'ai eu soif) *și nu mă adăpat.* TETRAEV. (1574), 246. *Însetoșemŭ de accastă apă.* CORESI, EV. 191/17. *Însetoșă norodul de apă.* BIBLIA (1688). 51₂. *Porcii... însetoșează curând.* ECONOMIA, 99. [Bețivul] *Noaptea, când însetoșază, Sticle și oale viseză.* PANN, P. V. 111, cf. E. III 1. *Corbul... aduse lui Greuceanu un cioc de apă dulce și îi astâmpără setea; căci însetoșase, nevoie mare.* ISPIRESCU, L. 223, cf. 340. || (Mai rar și învechit) Refl. (cu același sens) *Veniți carei v'ați însetoșatŭ la această apă limpide... că cine va bea dentru această apă învățăturiei de suflet, n'are a se însetoșà în veaci.*

CORESI, EV. 5/24-28. *Ei în toate ceasurile plângu și să flămânzescu și să înseloșadză.* CUV. D. BĂTR. II 416, cf. 466. *Ei înseloșindu-se foarte, au intrat într'un birt.* BARAC, T. 6. || (Neobicinuit) Trans. (fact.) A face pe cinevà să sufere de sete, a ținea pe cinevà setos (fără a-i da de băut). PONTBRIANT.

2°. (Fig.) Intrans. A dorì (foarte mult) cevà, a fi cuprins s. agitat de dorința după cevà. *Iară tu, suflet împărătesc, de pururea înseloșezi cu mentea ca să afli învățătura cărților și dentr'înse cu dulceață să te adăpi.* MOXA, 345. *Tu ești Dumnezeul nostru... de tine doream, de tine însătoșam, pre tine adăst de atâta vreme.* ANTIM, P. 124. *Avurăm rara bucurie ca să căpătăm dreptatea după care însătoșam.* SBIERA, F. S. 417.

[Și: (regional) *însătoșà* vb. Ia, **însetoșì** (*însătoșì* ȚICHINDEAL, F. 31) vb. IVa. *Flămânzind și înseloșind... vremea... postului să petreacem.*] | Abstract: **însetoșáre** (*însătoșáre*) s. f. DICȚ. | Adjectiv: **însetoșát** (*însătoșát*, cu negativul **ne(î)nsetoșat**, *ne(î)năsătoșat*), **-ă** adj. = muncit, chinuit de sete, setos. *De sânge 'nsetoșate alergați* [ploșnițelor], *ca niște hoți.* CONTEMPORANUL, I 891, cf. ȚICHINDEAL, F. 428, GCR. II 159. (Substantivat) *Întărì-va pre cei însătoșați.* BIBLIA (1688), 370_2.]

— Derivat din **setos**, cu pref. **în-**.

ÎNSETOȘÍ vb. IVa v. **însetoșà**.

ÎNȘEUÁ vb. I(a). 1°.—2°. *Seller.* — Înlocuește, mai ales în limba literară, pe vechiul înșelà[1].

1°. Trans. (Complementul e calul) A pune s. a prinde șeaua pe cal s. pe alt animal de călărit, cf. însămărà, întărnițà. *Ș'un cal iute-mi înșăuați; Puneți șaua bărbătește, Să încalec voinicește!* ALECSANDRI, P. P. $59/_{18}$, $79/_{26\text{-}27}$. *Atuncia i-au zis călușul:... mă 'nșăuază bine, pune-mi frâul în gură și apoi sui-te pe mine.* SBIERA, P. $62/_8$, cf. $227/_{11}$. *Murgul și... l-a înșeuat.* SEVASTOS, N. $135/_{12}$, cf. TEODORESCU, P. P. 433.

2°. (Rar) Refl. A-și înșeuà calul. *Toți au avut cu ce să 'narmă Și cu ce să înșăuă.* ȘEZ. II 87.

[Prez. ind. *înșeuéz*, mai rar *înșéu*, *înșéui*, *înșeáuă*. MARIAN. | Și: (regional) *înșăuà* vb. Ia, **înșeià** vb. Ia = a pune șaua. ION CR. III 119. | Adjectiv: **înșeuát** (*înșăuát*, cu negativul **ne(î)nșeuat**, *ne(î)nșăuat*), **-ă** adj. (Ad 1°) (Cal) cu șaua pe el. *Mai voiu pe murgul din grajd, Înșăuat și 'ntățoșat, Cum e bun de 'ncălecat.* H. III 81. *Au scos pe cățuț înșăuat bine din grajdiu.* SBIERA, P. $50/_{27}$, cf. ȘEZ. IV $210/_{14}$. *Roibul... Veneà vesel ne'nșăuat, Ne'nșăuat și ne'nfrânat.* ALECSANDRI, P. P. 91/5-6. (Ad 2°, cu înțeles activ, despre călăreț) Având cal înșeuat. *Domnii... toți au fost înarmați și înșăuați.* ȘEZ. II $87/_{30}$.]

— Derivat **nou** din **șa**, cu pref. **în-**.

INSEZISÁBIL, -Ă adj. *Insaisissable.* — (Franțuzism) Care nu poate fi sezisat.

— *N.* după **fr**.

ÎNȘFĂCÁ vb. I. *Saisir, empoigner.* — Trans. A apucà cevà cu putere, cu grabă (CREANGĂ, GL.), a prinde pe cinevà dintr'o mișcare repede, bruscă, energică, «a năpădì pre oaricine fără vesti, a-l trage, tîrî fără voia lui» (POGOR., HEN. 235), cf. înhățà, găbuì, umflà, prinde. CREANGĂ, GL. *Atunci* [bărbatul] *pe bietul tânăr cu fața ca de ceară, De gât îl și înșfacă și-l dă pe uș'afară.* I. NEGRUZZI, II 43. *Mihaiu... se aruncă pieptiș asupra lui Osman și înșfăcându-l în brațele sale puternice, îl răsturnă la pământ.* N. GANE, ap. TDRG. *Cotoiul, care știà ce va să zică a fi înșfăcat de oameni ca Bocu, sărì iute peste masă.* SLAVICI, N. 317. *Ilinca se boceà cu capul în pernă. Dinu o înșfăcă de coade.* VLAHUȚĂ, CL. 58. *Hai la trântă, că-i mai dreaptă, răsturnse Sărilă, și înșfăcând pe zmău, l-a trântit* ȘEZ. II $53/_8$, cf. $159/_{28}$, III $11/_4$. [Lupul] *înșfacă iedul de urechi și-l flocăiește și-l jumulește.. de-i merg peticile.* CREANGĂ, P. 24. *Flăcăii tăbărîse asupra zestrei, înșfăcând unul o pernă, altul un lăvicer, apucând care cum poate.* SEVASTOS, N. $161/_9$. *Îl trânteșle jos, înșfacă o scurtătură și prinde a ți-l măsură.* ION CR. II 278. *Atunci au înșfăcat* [dracul] *cel mai tare dintr'înșii un cal în spate* (=l-a urcat în spate) *și au rupt-o la fugă.* SBIERA, P. 258_{13}, cf. $26/_{39}$, $31/_{38}$, $196/_{32}$. *Atunci au sărit omul mânios de sub gard și au înșfăcat pe țigan la bătaie.* id. ib. $290/_4$. *De barbă l-au înșfăcat* MARIAN, SA. 232. [Prez. ind.: *înșfác*, *înșfaci*, *înșfacă*, *să înșface*, dar și: *înșfăc* CREANGĂ, GL., *înșfeci* (ȘEZ. II $161/_{31}$, IV $197/_{18}$), *înșfacă*, *să înșfece* (ȘEZ. IV $197/_{18}$, VII 136). s. *să înșfăce* (SEVASTOS, ap. TDRG.) | Și: **înșfocà** vb. I. *Baba... înșfocase dirmeaua cu turta și cu merele și lipa-lipa, o luă popește, pe uliță, par'că ar fi fost scăpată din pușcă.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 543. *Să nu vă înșfoace cu nepusă masă.* id. ib. XLIV, vol. I 40. *A înșfocat șumuiogul din păcornițà.* ION CR. II 304. | Abstracte: **înșfăcáre (înșfocáre)** s. f., **înșfăcát (înșfocát)** s. a. = apucare fără de veste, repede și bruscă, cf. înhățare. | Adjective: **înșfăcát (înșfocát,** cu negativul **ne(î)nșfăcat, ne(î)nșfocat), -ă** = apucat fără veste, repede și brusc, cf. înhățat; — **înșfăcătór (înșfocătór), -oáre** = care înșfacă.]

Din bulg. **hváštam (faštam)**, «saisir, prendre, empoigner», compus cu pref. **în-**. CIHAC II 148, cf. DR. III 381.

ÎN SFÂRȘÍT loc. adv. v. **sfârșit**.

ÎNSFECLÍ vb. IVa v. **sfeclì**.

ÎNSFINȚÍ † vb. IVa v. **sfințì**.

ÎNȘFOCÁ vb. I v. **înșfăcà**.

ÎNSFORÁ vb. Ia. 1°. *Passer une ganse* (dans un registre). 2°. *Boucler* (un filet).

1°. (Neobicinuit) A șnuruì (o carte, condică, registru). POLIZU.

2°. (Pesc.) A prinde două margini de plasă una de alta, trecând o sfoară prin ochiurile lor așezate față în față sau unul peste altul.

[Și: (ad. 2°) **însforì** vb. IVa *Matița... e o plasă dreaptă ale cărei margini laterale sânt cusute — «se însforesc» — una de alta, spre a formà astfel un sac.* ANTIPA, P. 495. | Adjectiv: **însforát,-ă** = prins cu sfoară. *Plasa sau volocul este compus din mai multe bucăți de plase, prinse unele de altele prin câte o sfoară (însforate), care se trece prin ochiurile dela margine.* ANTIPA, P. 452. | Abstracte: **însforáre** s. f., **însforát** s. a., **însforálă** s. f. = prindere cu sfoară *Toate plasele sânt prinse una de alta printr'un fir de sfoară care se trece cu iglița alternativ prin ochiurile celor două plase și pe urmă se face câte un nod între ultimele două ochiuri dela fiecare capăt; această cusătură se numește însforala plășilor.* ANTIPA, P. 461.]

— Derivat din **sfoară**, cu pref. **în-**.

ÎNSFORÍ vb. IVa (Pesc.) v. **însforà**.

INȘÍ vb. IV v. **ieșì**.

INSIDIÓS, -OÁSĂ adj., adv. *Insidieux. Insidieusement.* — Care întinde curse, care caută să înșele, să surprindă. (Se zice fig. și de pre unele oli, care nu par a fi grave la început, dar pe urmă se dovedesc a fi primejdioase) *Propunerea era cu atât mai insidioasă, cu cât se știà că «junimiștii»*

din guvern erau adversarii ei hotărîți. MAIORESCU, D. IV 36. (Adv.) **În chip insidios.** [Pronunț. *-di-os.*]

— *N.* după fr. (lat. **insidiosus, -a, -um,** idem).

INSÍGNĂ s. f. *Insigne,* — (Întrebuințat mai ales la plur.) Semn distinctiv (al unei demnități, funcțiuni, grad etc.), † semn. *Vor fi așezate pe două pedestaluri insigniile domnești.* URICARIUL, VIII 192/17. *Personalitatea șefului recent învestit cu insigniile domniei autocrate.* GOGA, Ț. N. VI 658. [Plur. *-signe* și (mai ales) *-signii.* | Și: (neîntrebuințat) **insígniu** s. m.; (formă românizată, ieșită din uz) **însémn** † s a. *Coroană maiestoasă... însemn neperitor de glorie.* ALECSANDRI, P. III 499. *Tuiuri de paradă..., însemne de mărire și fast oriental.* id. P. III 377. *Însemnele nouei dregătorii.* ODOBESCU, I 452. *Marca sa proprie cu însemnele sale istorice.* SBIERA, F. 218.]

— *N.* după fr. (lat. *insignia,* plur. dela *insigne,* idem).

INSIGNIFIÁNT, -Ă adj. *Insignifiant.*— (Franțuzism) Care nu înseamnă nimic, fără însemnătate, neînsemnat, nefnsemnător, (†) nebăgător în seamă. *Ideile și propunerile lui... apar acum insignifiante și rizibile.* UNIVERSUL, 1930, 6 Noem. [Pronunț. *-fi-ant.* Rostit de unii, ca în franțuzește, cu *n* muiat. | Și: (formație personală, etimologică) **insignificánt, -ă** adj. *Un mare logofăt așà de pașnic, așà de insignificant, așà de indiferent...* IORGA, L. II 594. *Sultani insignificanți sau imorali.* id. ib. I 389.]

— *N.* după fr.

INSIGNIFICÁNT, -Ă adj. v. **insignifiant.**

INSÍGNIU s. m. v. **insignă.**

ÎNSINGURÁ † vb. I refl. *S'isoler.* — A rămâneà singur, izolându-se de orice societate, a se osebì. *Preveghiiaiu și fuiu ca pasăre ce însingură-se* [*însângură-se* VOR.] *în zidu.* PSAL. 208/2. [Și: (regional) *însângurà* vb. I. | Adjectiv (substantivat): **însingurát** (*însângurát*), **-ă** † = izolat; p. ext. fără de ajutor, fără de nădejde. *De n'ar mai hi altă viață după moarte, s'ar căde*à *să ne teamem viața aceasta ca o însângurată.* DOSOFTEIU. V. S. 140$_2$.]

— Derivat din **singur,** cu pref. **în-.**

ÎNȘINORÁ vb. Ia v. **înșînurà.**

INSINUÁ vb. I(a). 1°. *Insinuer.* 2°. *(S')inscrire.* 1°. (Literar) Trans. (Complementul este un substantiv s. o propoziție începătoare cu *că*) și refl. A face să pătrundă s. a (se) strecurà în spiritul s. în mintea cuivà, a (se) introduce cu dibăcie (pe nesimțite și cu lingușiri) în..., a pătrunde în (cf. a se băgà)..., a face pe cinevà să creadă ca adevărat (cevà), a da să înțeleagă. *Simți atunce tristeța insinuindu-se în peptu-ți.* C. NEGRUZZI, I 243. *Nu pot aveà pretenționsa speranță de a vă insinuà... aceleași credințe ce eu am câștigat prin lungi studii și investigațiuni.* ODOBESCU, II 240, cf. (*gustul*) III 149, (*povața*) 437. *Idei... pe care le insinue în mintea tinerilor.* MAIORESCU, D. I 76. *Nu puteți insinuà ustăzi că în discuția de față ne rămâne un gând ascuns.* id. D. IV 234, cf. III 339. *Căldura de fâneață a parfumului atât de cunoscut însinuându-i-se pe față...* TEODOREANU, M. II 16. (Absol.) *De ce insinuezi?*

2°. (În Transilv., tinzând să iasă din uz) Trans. și refl. A (se) înscrie (la un biurou de înscriere, la cuvânt într'o adunare), a (se) anunțà.

[Prez. *insinuéz,* și (rar) *însinuiu,* pers. 3 *insinuiază* și *însinuà.* | Și: **insinuì** † vb. IV, (cu prefix românizat) **însinuà** vb. I(a). | Adjective: (cu sens pasiv) **insinuát, -ă** = strecurat, introdus, care a pătruns (în spiritul cuivà); — (cu sens activ, rar) **insinuatór, -oáre,** mai des (< fr. *insinuant*) **insinuánt, -ă** = care se insinuează, se bagă, se vârâ, se înfige (în sufletul cuivà) (mai ales) lingușind, cf. înfigăreț. *Întreprinzător, econom, insinuant, șiret, Evreiul erà singurul care nu-și pierdeà vremea.* VLAHUȚĂ, D. 268. *Acești «venetici» prícepuți, pișicheri și insinuanți.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 211. (Fig.) *Un parfum insinuant.* | Abstracte: **insinuáre** s. f. = acțiunea de a (se) insinuà; suspiciune calomnioasă (în scris s. în vorbă) strecurată cu dibăcie și fără a aveà aerul că o faci împotriva cuivà. *Prin asemenea insinuări calomniați pe...* MAIORESCU, D. II 161; cf. III 7, 143; IV 234, 275. *Insinuarea ce s'a produs și în unele organe de publicitate.* id. CR. II 178. *Insinuări șoptite la ureche.* GOGA, Ț. N. VI 98; — (rar, după fr. *insinuation,* lat. *insinuatio, -onem*) **insinuáți(ún)e** s. f. = insinuare. | Pronunț. *-nu -a-.*]

— *N.* după fr. (lat. **insinuo, -are,** idem) din **in-** și **sinuo.**

ÎNSINUÁ vb. Ia
INSINUÁNT, -Ă adj.
INSINUÁȚIE s. f.
INSINUAȚIÚNE s. f.
INSINUÍ † vb. IVa
} v. **insinuà.**

ÎNȘINURÁ vb. Ia. *Orner d'une ganse.*—Trans. A pune șnur s. găitan (BUD. P. P.), a împodobì s. gătì cu șnururi s. găitane. [Și: **înșinorà** vb. Ia. | Adjectiv: **înșinurát** (**înșinorát** RETEGANUL, TR. 61/27), **-ă** adj. = (împodobit) cu găitan, cu șnur. BUD, P. P. 36. *Clopuțu-i* (= pălăriuța) *e înșinurat, De bumbuște* (= ace cu gămălie) *'n-cunjurat...* ib.]

— Derivat din **șinor,** cu pref. **în-.**

INSIPÍD, -Ă adj. *Insipide.* — Fără gust, fad; (p. ext.) fără noimă, fără spirit, anost, searbăd, nesărat. *Nu poporul muntean poate fi acuzat de insipida închinare a lui Basarab.* HASDEU, I. C. 118. *Atât de slăbănog, atât de insipid Românul din Muntenia?* id. ib. 170. *Doar vre-un bovin de critic te cere 'n bibliotecă Și mâzgălește-o coală cu proza-i insipidă.* MIREA, I 106. *Spiritele lor cinice și insipide...* GIB. MIHĂESCU, CURENTUL 1930, 25 Sept. [Familia: (după fr. *insipidité*) **insipiditáte** s. f. = lipsă de gust, de spirit.]

— *N.* după fr. (lat. **insipidus, -a, -um,** idem, din **în-** privativ și *sapidus* «gustos»).

INSIPIDITÁTE s. f. v. **insipid.**

ÎNȘIRÀ vb. I. 1°. *(S')aligner, (se) ranger. Enfiler. Se suivre.* 2°. *Enumérer, aligner* (des noms), *raconter* (des sornettes). 3°. *Se ranger.* 4°. *Passer* par... 5°. *Enfiler* (un route). 6°. *Dérouler* (une corde). 7°. *Fabriquer, monter.* 8°. *Ranger* parmi, *enrôler.*

1°. Trans. și refl. A (se) așezà s. rândul în șir, unul lângă s. după altul, în rând, de-arândul, cf. a (se) alinià. *O sută de mii de oameni să se înșire unul lângă altul.* LET. I 23/4. *Tâlvele lor să le înșire pe zid.* C. NEGRUZZI, I 158. *Cârdurile de cucoare, înșirându-se'n lung zbor, Pribegit-au...* ALECSANDRI, P. III 7. *La urmă, după ce s'au înșirat martorii...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 92. *Se înșiră tot câte unul-unul până la poartă.* CREANGĂ, P. 267. *Baba mai înșiră odată cărțile, mai aruncă odată bobii..., apoi își înșiră crețelile pe frunte și în jurul gurei și... cuvântă...* MERA, L. B. 186. (Fig.) *Poeziile de iubire ale lui Eminescu se înșiră printre celea mai înalte producte de genul acesta.* AGÁRBICEANU, L. T. 149. || Spec.

Trans. (Complementul: mărgelele etc., sau salba) A pune s. a trage (mărgele, monete etc.) pe o ață, spre a formà din ele un șir s. o salbă, cf. înfirà. *Oricine voește să ieie sare... se duce cu biletul la ciocănari, îl dă și acestia îl înșiră* (tipărit *insiera*) *pe ață și dau sare.* I. IONESCU, P. 354. *Porunci împăratul de scrise pe niște pietre scumpe câte o slovă; după aceea înșiră pietrele și alcătuì numele copilului. Acest șir de pietre nestimate îl legă de gâtul copilului.* ISPIRESCU, L. 134. *Trei copile de 'mpărat Stau... Înșirând la scumpe salbe De mărgăritare albe.* ALECSANDRI, P. II 175. *Mândra... înșiră la mărgean. Nu-mi înșiră cum se 'nșiră. Ci mi 'nșiră câte-un bob, Să mă vadă la ea rob!* MAT. FOLC. 277. || Fig. Refl. A urmà unul după altul, a se perindà. *Epocile se'nșiră ca mărgelele pe ață.* EMINESCU, P. 231. *Ce idei se'nșiră dulce în mâțeasca-i fantazie?* id. N. 43. # **Înșiră-te mărgărite** e refrenul pe care-l repetă povestitoarea de basme (care odată cu povestirea înșiră salbe de mărgăritare), spre a arătà că povestea continuă. *Înșiră-te mărgărite, Pe lungi fire aurite, Precum șirul din poveste, Că 'nainte mult mai este.* ALECSANDRI, P. II 180, cf. ISPIRESCU, L. 68, 69, 70. (Substantivat; și subt forma — rară — **șir(ă)te mărgărite**) Poveste incoherentă. *A spune șiră-te mărgărite* = germ. Langes und Breites erzählen. POLIZU. *Numai un soldat poate înțelege războaiele lui Ivan-Vodă, cari se povesteau până acum ca un lung înșiră-te-mărgărite fără plan și fără succesiune.* HASDEU, ap. TDRG. *Observarea superficială n'a văzut adesea în această carte decât un șirte-mărgărite al unei cazuistice rafinate.* id. ib.

2°. Fig. Trans. A cuprinde în șirul unei povestiri sau expuneri, a amintì, a spune, a citâ, a povestì rând pe rând. *Aceste toate au primit Moscalii se deie Turcilor, și altele multe, carele nu le poate toate înșira condeiul meu.* LET. II $363/_{33}$. *Cum au petrecut, nu poate Să le mai înșire toate.* BARAC, A. 31. *Mă pot jurà pe cei patruzeci de sfinți părinți, de pricep cevà din toate cimiliturile câte le înșirați d-voastră.* ALECSANDRI, T. 994. *Toate câte-mi înșiri acum de două ceasuri sânt numai o frumoasă poveste.* C. NEGRUZZI, I 234. *Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în introducțiunea ta...?* ODOBESCU, III $62/_5$. *Un glas hodorogit începù să înșire... nume aspre de gări.* AGÂRBICEANU, L. T. 410. *Dar... vâd eu că 'nșiri o poveste.* TEODORESCU, P. P. III. | Spec. A numì una după alta părțile unui întreg, a enumerà. *Tu nu poți... înșirà toți sorii, nici sferele luminate, Nici felurile de ființe pretutindene vărsate.* KONAKI, P. 259. *El* [Mircea] *înșiră și mărfurile ce se duceau în Țară și acelea care se aduceau de acolo.* IORGA, B. R. 10. # **A înșirà la gogoși** = a povestì verzi și uscate, a spune palavre, a spune minciuni. *Omul din mintea neroadă... Tot înșiră la gogoși, Spuind despre moși părosi.* PANN, P. V. I 9, cf. BARONZI, L. I $57/_2$, ZANNE, P. I 189. **A înșirà moș pe groș** (H. II 32) s. **verzi și uscate** (POLIZU) s. **multe și mărunte** (ib.) s. (Smulți, în Covurlui) **a înșirà de pe apa Dunării** = a sta la taifas povestind verzi și uscate, «adică basme, povești, lucruri de mirare și de necrezut». (ZANNE, P. VI 105).

3°. Refl. (Despre oameni) A se așezà în rânduri s. grupuri, spre a îndeplinì o acțiune comună, (mai ales) spre a urmărì pe cineva. *Acest răslăbit... către ceia ce purtà pre el nu zise cu răstit...: «ce vă înșirați?»* CORESI, EV. $244/_{15}$. *Toți junii vânători se înșirau după dânsa, dar nici unul nu o puteà ajunge.* C. NEGRUZZI, I 106. *Și grabnic eunucii se 'nșiră urmărind... pe Musa-Nin.* COȘBUC, B. 15. *Tătarii crunți să 'ndrăznească.... După mine să se 'nșire Și s'alerge să m'ajungă.* ALECSANDRI, P. P. $80b/_{13}$, cf. $107/_{12}$, C. NEGRUZZI, I 106. || Spec. (Despre oștiri) A se așezà în ordine de marș s. de bătaie. *S'au înșirat oastea mai pre giumătate, de s'au tras la Vălcănești.* LET. II $33/_1$. *Au și început pedestrimea a se înșirà cu părcanele în spate, un rând pre de o parte a taberei, alt rând pre de altă parte.* ib. $356/_{14}$.

4°. Trans. A luà de-a rândul, a frecventà în șir. *Preoții noștri din sat n'au mai trepădat pe la Socola... Și eu să înșir atâtea școli: în Humulești, la Broșteni..., în Neamț, la Fălticeni și acum la Socola...?* CREANGĂ, A. 120. | Refl. A trece rând pe rând prin cevà, a străbate. [Boala] *Matricile... Prin gură mi s'o băgat, Prin oase mi s'o'nșirat.* MARIAN, NA.

5°. (Franțuzism: *enfiler une route?*) *A o'nșirà* = a o luà (= a umblà) drept înainte pe un drum. *Veniseră* [la conferință] *aduși de dorința să precizeze ceea ce erà confuz în ei... Când o înșiraseră pe străzi până acì, erau plini de nerăbdare... Acum doreau toți să plece mai rèpede.* C. PETRESCU, Î. II 115.

6°. P. ext. Trans. (Pornind de la imaginea extensiunii succesive în lung a șirului) A așezà (o sfoară, funie etc., desfăcând-o) de-alungul unui obiect, a întinde. *A început a înșirà funia* (tip. greș. *funta*) *de jur împrejurul lacului...* (Grindu, în Ialomița). ȘEZ. III $95/_{20}$, cf. $95/_{22}$.

7°. † Trans. A compune cevà din elementele constitutive, așezate rând pe rând s. în șir, cf. înciripà, închipuì, plăzmuì, închegà, înjghebà. *Acela ce au înșiratŭ pre omul din lut.* DOSOFTEIU, V. S. 126_2. *D[u]mn[e]dzău au înșiratŭ ș'au plăzmuit omeneasca fire.* id. ib. 204_2. [Romanii] *I-au închis cu șanțuri grele... Din paveze înșirându-și coperiș de fier.* BARAC, ap. GCR. II 240.

8°. † Trans. A așezà, a primì s. a rândul pe cinevà într'o corporațiune, cf. a înrolà, a înglobà. *Fu adus... la Ortoie, marele... episcop și de la dânsul în cinul cliricesc fu înșirat.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Abstracte: **înșiráre** s. f. *O înșirare de vorbe goale.* DDRF.; — **înșirát** s. a. *Înșiratul mărgelelor nu ținù mult;* — **înșirátă** s. f. # *Umblă tot de-a'nșirata* = la olaltă, fac cauză comună (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU; — **înșirătúră** s. f. = urmare în șir, succesiune; salbă de lucruri înșirate; † compoziție, alcătuire. *Începând de la izvorul în care viața cură..., ce lanț de înșirătură!* KONAKI. P. 270. *Înșirătura cea bună a lucrurilor.* DOSOFTEIU, V. S. 217. *Ți-ai împreunatu-[i] cuvântul tău cu rea înșirătură* (= argumentare, concluzie). id. ib. 145_2. *O cetate căriea frâmseața și 'mpistritura și înșirătura și clădĭtura zidiurilor nu să poate povesti.* id. ib. 46_2. | Adjective: **înșirát** (cu negativul **ne(i)nșirat**, **-ă** = așezat, rânduit în șir, la linie, alineat; tras pe un fir (de ață) s. prins unul lângă altul; în ordine de marș. (Ad 1°) *De o parte* [a cortului] *erà drăgănimea și de o parte tot puștele* (= tunurile) *cele mari înșirate.* LET. II $351/_{32}$. *Unde este întîmpinarea Domnului cu pașa... toți boierii* [stau] *înșirați pe rânduială.* ib. III $323/_{30}$. *Prostimea... șede împrăștiată pe câmp sau înșiraiă pe marginea unui odgon întins ce n'o lasă să se grămădească.* C. NEGRUZZI, I 35. *Ca fatasme albe ploșii înșirați se pierd în zare.* ALECSANDRI, P. III 10. (Fig.) *Zile înșirate, fire încurcate, Pânză rău țesută și vreme pierdută.* PANN, P. V. I 10. *Strigoii sânt numai oase înșirate, cu picioare de cai.* H. IV 66. *Vrei s'anin pe frunte-ți mărgăritărele, Salbe înșirate pe raze de stele?* ALECSANDRI, P. II 29. *A avea zile înșirate cu ața* (ISPIRESCU) = a duce o viață de mizerie, a trăì de pe o zi pe alta. DDRF. *Nici mărgeà neînșirată, Nici fată nemăritată.* ZANNE, P. II 123; (ad 3°) *Oastea moschicească... mergeà înșirată pre de ceastă parte de Prut.* LET. II $354/_5$. (Diminutiv, în lit. pop. cu caracter

mistic s. în gâcitori) **înșirețél, -eà** adj. = urmând unul după altul în șir. *Ciugurele, mugurele, Merg pe drum înșirățele...* (Oile). GCR. II 368, cf. ȘEZ. IV 70-71. (Substantivat) **înșirátă** s. f. Joc copilăresc. H. III 477; — **înșirătór, -oáre** = care înșiră; (substantivat) † creator, plăsmuitor, ziditor. *Făpluitoriul și înșirătoriulŭ a toată săzdaniea.* DOSOFTEIU, V. S. 192$_2$.]

— Din loc. adv. **în șir,** ca megl. *(a)nșor*, idem. (Nu-i convingătoare etimologia din lat. *(in)sĕro, ĕre*, propusă de A. Procopovici, *Dacoromania* V 390–395). Cf. înșirui.

ÎNȘÍRĂ-TE-MĂRGĂRÎTE s. m. indecl. } v. în-
ÎNȘIRĂTÚRĂ s. f. } șirà.

ÎNSIRÍ vb. IV. *Gagner, amasser.* — (Ungurism, în Transilv.) Trans. A câștigà, a face rând de...: *Puțini bani mi-am putut însirì* (Coșeiu). VICIU, GL. — Din ung. szer- (*szert tenni* s. *szerezni* «a câștigà, procurà»). Cf. VICIU, GL.

ÎNȘIRUBÁ vb. Ia v. **înșurubà.**

ÎNȘIRUÍ vb. IV(a). 1°. *(S')aligner, (se) ranger.* 2°. *(Se) suivre.* 3°. *Enumérer.* 4°. *(Se) ranger (en bataille).*

1°. Trans. și (mai ales) refl. A (se) așezà în șir, a (se) înșirà (1°), a (se) alinià. [Casele țărănești] *se înșiruesc una lângă alta..., formând strade.* MANOLESCU, I. 11. *Prin văi se'nșirue cârdul și paște.* COȘBUC, Æ. 15/$_{29}$. *Visurile mele... Să se'nșirue mărunte, Pe șuvița de pe tâmplă... Te-a vedeà seninul soare, Strălucind cu o cunună De albe mărgărituri.* GOGA, P. 80.

2°. Refl. A urmà (în șir), a formà un șir lung de... *Se șîruesc nenorocirile și se îndeasă.* MARCOVICI, C. 67.

3°. A spune în șir, unul după altul; a enumerà, a înșirà (2°). *Nu ne face cinste să înșiruim pricinele.* I. GOLESCU, Î. 60.

4°. Trans. și refl. A (se) rânduì, a (se) pune în ordine, în linie de bătaie (spre a urmări pe cinevà), a (se) înșirà (3°); p. ext. a se luà (după cinevà). *Pornirăm amândoi pe jos spre casa clucerului, la care, în urma noastră, ceaușul de slujitori înșiruià oameni de jur împrejur.* GHICA, S. 9. *Oștirea că mi-i goneà, După ei se'nșiruià, Și de loc nu-i ajungeà.* ȘEZ. VIII 166. *Acela voinic, Noi că l-am văzut... Oști înșiruind, Cai buni împărțind...* PĂSCULESCU, L. P. 62. *Câinii Costi[i] mi-o auzì, După voi* [,voinicilor,] *s'o 'nșiruì.* MAT. FOLC. 117.

[Prez. ind. *înșiruésc* și *înșiruiu.* | Și: **șiruì** vb. IV(a). (Ad 4°) *Oști să-mi șiruiască.* PĂSCULESCU, L. P. 49. | Abstracte: **înșiruíre** (**șiruíre** BARCIANU) s. f. = înșirare, șir, succesiune; spec. † șir genealogic. *Grigorie Ghica-voevod, unul din cei aleși ai înșiruirei vestitului neam al vechilor Domni Ghiculești.* GOLESCU, ap. GCR. II 254. *Acela... poate să urmărească răspândirea și înșiruirea movilelor.* ODOBESCU, II 230. *Limbile moderne... au ajuns a fi... niște înșiruiri molatice și diseolore de ziceri.* id. I 247. *Eu le* [clăcașilor] *vedeam înșiruirea lungă, Cum gârbovită 'ncet înaintează.* GOGA, P. 117; — **înșiruitúră** (**șiruitúră** BARCIANU) s. f. = succesiune. | Adjective: **înșiruit** (cu negativul **ne(i)nșiruit**), **-ă** = înșirat; încins de-alungul. *Cocorii umblă înșiruiți trâmbă.* ISPIRESCU, L. 287. *Toată fața zidului...* [este] *înșiruită cu un lanț de fier, gros ca pe mână și lung mai mult de o sută stânjeni.* GOLESCU, Î. 26; — **înșiruitór, -oáre** = care înșirue.]

— Derivat din **șir,** cu suf. **-ui** și pref. **în-.** Cf. înșirà.

ÎNȘIRUITÚRĂ s. f. v. **înșiruì.**

INSISTÁ vb. I. *Insister.* — (Construit absolut, cu să s. cu prep. asupra) A stărui, a stărmocì, a persistà, a perseverà în a cere s. a voì cevà, a nu se lăsà de...; a se oprì la cevà. *Insistând* = stând cu hotărîre, stăruind. ARISTIA, PL.. *Rusia nu se părù că insistează.* URICARIUL, IV 440/$_{15}$. *Insist asupra poziținei topografice... a districtului.* ODOBESCU, II 167, cf. 71, 167, 367. *Nici acum nu mai insist asupra acelei suplice... ca să vă spun ce fel de program politic se coprindeà într'însa.* MAIORESCU, D. 287, cf. CR. II 95. — *Nu-ți aduci aminte? Comănești eanu se gândeà. Doctorul insistà:* — *Ia vezi. Știi că sântem în războiu...* D. ZAMFIRESCU, R. 268. *Se înțelege că asupra unor plastografii așà de nepricepute n'aș fi insistat atâta* (=nu m'aș fi oprit, vorbind așà de amănunțit despre ele), *dacă ele n'ar fi fost luate drept documente autentice.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 136. *Unde trebue să prescurteze, el transcrie..., unde trebue să atingă numai, el insistă.* IORGA, L. I 87. *Prea insistà să dăm publicitate scandalului.* C. PETRESCU, C. V. 131. [Prez. ind. *insíst* și (neîntrebuințat) *insistéz.* | Adjectiv (cu sens activ): **insistént, -ă** = stăruitor, care nu se lasă de a cere s. a voì cevà. *Abiă primise insistenta invitație a domnului Deleanu.* TEODOREANU, M. II 133. (Adv.) În chip stăruitor. *Mă rugà insistent.* | Abstracte: **insistáre** s. f. = acțiunea de a insistà, stăruì, persistà, perseverà în cevà; — (după fr. *insistance*) **insisténță (insistánță** † COSTINESCU, **insistínță †),** s. f. = stăruință, rugăminte stăruitoare, spre a înduplecà pe cinevà, † încordăciune, † înduplecare. *La insistența părintelui său răspundeà că nu se poate decide a se despărți de el.* C. NEGRUZZI, I 106. *Cine a făcut acestă regulare a făcut-o, ca să scape de insistențele nefericite din birourile ministeriale.* MAIORESCU, D. IV 425, cf. 31; III 50, 421. *Insistența asupra persoanei sale proprii se trece la un autor de istorie contemporană...* IORGA, L. II 352. # **Cu insistență** = cu stăruință, † cu deadins, cu tot deadinsul, cu tot dinadinsul. *Și Albert îl rugă cu atâta insistență, că-l înduplecă.* VLAHUȚĂ, D. 63. *Cerem dar cu insistență ca de la art. 60 să se excludă aliniatul acesta.* MAIORESCU, D. IV 524.]

— *N.* după fr. (lat. **insisto, -ĕre,** idem, din *in-* și *sistere*).

INSISTĂNȚĂ † s. f.
INSISTÉNT, -Ă adj.
INSISTÉNȚĂ s. f.
INSISTÍNȚĂ † s. f. } v. insistà.

ÎNSLEÍT, -Ă adj. *Pétrifié.* — (Rar) Sleit, împietrit. *Degerà Baba Dochie de frig și rămase însleită (împietrită) cu furca și cu capre cu tot.* MARIAN, SE. II 101.

— Derivat din **sleì,** cu pref. **în-.**

ÎNSMĂLTĂ vb. I(a)
ÎNSMĂLȚÁ vb. I(a)
ÎNSMĂLȚUÍ vb. IVa } v. smăltà.

INSOCIÁBIL, -Ă adj. *Insociable.* — Care nu este sociabil, nesociabil, care nu poate s. căruia nu-i place să trăiască în societatea celorlalți oameni ori cu care nu se poate trăì la un loc. [Familia: (după fr. *insociabilité*) **insociabilitáte** s. f. = caracterul celui ce este insociabil, faptul de a fi insociabil, de a nu voì să trăești în societatea celorlalți. | Pronunț. *-ci-a-*]

— *N.* după fr.

INSOCIABILITÁTE s. f. v. **insociabil.**

INSOLÁȚIE s. f. (Med.) *Insolation.* — Boală provocată de căldura arzătoare a soarelui (asupra

capului), în timpul verii, soare-sec, soarele în cap, bătaie de soare, bătaie la cap. (BIANU, D. S.). *De soare sec (insolație) se descântă mai mult în Oltenia și Muntenia, prea puțin în Moldova.* GRIGORIU-RIGO, MED. 167. [Și: (rar) **insolațiúne** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. *insolatio-onem*, idem, derivat din *sol* = «soare»).

INSOLAȚIÚNE s. f. (Med.) v. **insolație.**

INSOLÉNT, -Ă adj. *Insolent.* — Fără rușine, fără respect și foarte îndrăznet, trufaș, semeț și obraznic, cf. impertinent, arogant. [Și: **insolínt, -ă** † adj. (PONTBRIANT). | Familia: (după fr. *insolence*) **insolénță, (insolínță** † PONTBRIANT) s. f. = obrăznicie (ARISTIA, PL.), nerușinare, lipsă de respect, îndrăzneală mare, trufie, semeție, cf. impertinență, aroganță; faptă s. vorbă insolentă.]

— *N.* după fr. (lat. **insolens, -tem,** idem).

INSOLÉNȚĂ s. f.
INSOLÍNT, -Ă † adj.
INSOLÍNȚĂ † s. f. } v. **insolent.**

INSOLÍT, -Ă adj. *Insolite.* — (Franțuzism) Care nu este obicinuit, nu este în uz, neuzitat, neobicinuit, neîntrebuințat. *În Moldova acest nume a fost totdeauna foarte insolit.* HASDEU, I. C. 86.

— *N.* după fr. (lat. **insolitus, -a, -um,** idem).

ÎNȘOLOMONÍT, -Ă adj. *Enchanté, ensorcelé.*— (Mold., în poezia pop. cu caracter mistic) Fermecat (de șolomonari). *Am văzut... muieri înșolomoniti Și cu Iuda 'mpotriviti* (Sârbi, în Tutova). GRAIUL, I 414.

— Participiul unui verb (neatestat) **înșolomoní,** derivat din **Șolomon** (= Solomon), cu pref. **în-.**

INSOLÚBIL, -Ă adj. *Insoluble.* — Care nu este solubil, nesolubil, care nu se poate disolvà, topi; (fig.) care nu se poate rezolvă, deslegà, soluționà, care nu are nici o soluție. *La acțiunea dizolvantă a apei nu resistă nici un corp, pentru că nu există corpuri absolut insolubile.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 49. *Această problemă este insolubilă.* [Familia: (după fr. *insolubilité*) **insolubilitáte** s. f. = calitatea unui corp de a fi insolubil.]

— *N.* după fr. (lat. **insolubilis, -e,** idem).

INSOLUBILITÁTE s. f. v. **insolubil.**

INSOLVÁBIL, -Ă adj., subst. *Insolvable.* — Care nu este solvabil, care nu-și plătește datoriile, care n'are cu ce plăti, neplatnic. *De câte ori țara noastră a făcut apel la capitalul strein..., s'au pus condițiuni, ca și când am fi o țară insolvabilă.* I. SCUTARU, CURENTUL 1930, 24 Dec. [Familia: (după fr. *insolvabilité*) **insolvabilitáte** s. f. = starea celui insolvabil, neputința de a-și plăti datoriile. *După insolvabilitatea concesionarului...* MAIORESCU, D. II 17; — (în Transilv., după germ. *Insolvent* și *Insolvenz*) **insolvént, -ă** adj., subst. = insolvabil; **insolvénță** s. f. = insolvabilitate.]

— *N.* după fr. (din lat. *in* și *solvere* «a plăti»).

INSOLVABILITÁTE s. f.
INSOLVÉNT, -Ă adj., subst.
INSOLVÉNȚĂ s. f. } v. **insolvabil.**

ÎNSOMNÁ vb. Ia *S'endormir.*—Trans. (Munt., Serbia; însoțit totdeauna de complementul său etimologic *somn*) A adormi, cf. moțăi, aținì, a trage un puiu de somn. *Nici dorm, nici odinesc! Puținel somn însomnaiu Și mare vis că visaiu.* MUSCEL, 84, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 42, 43. | Refl. (cu același sens). *Puțintel somn să 'nsomnà.* ib. 160.]

— Derivat din **somn,** cu pref. **-în.** Cf. însomnorat.

INSOMNÍE s. f. (Med.) *Insomnie.* — Lipsă de somn (BIANU, D. S., ȘEZ. II 131. 16, nr. 39), neputință de a dormì, nedormire, nesomn (COSTINESCU). *Eu stau la foc, trudit de insomnie.* ST. O. IOSIF, POEZII, 20. *Se strângeà în camera friguroasă ca într'o cavernă, muncit de insomnie.* PETRESCU, Î. II 158. *Clipele erau lungi ca insomniile.* I. TEODOREANU, M. II 85.

— *N.* după fr. (lat. *insomnia, -ae,* idem).

ÎNSOMNORÁT, -Ă † adj. *Endormi.* — Amețit, cuprins de somn. *Mai bunu-i și mai de nădeajde iaste dulăul deșteptat, de cât străjerul însomnorat sau cu vinul îngropat.* CANTEMIR, IST. 70.

— Derivat din **somn,** după modèle ca *îngândurat* (din *gând*). Cf. somnoros și însomnà.

ÎNȘOMOLTĂCÍ vb. IVa v. **înșomoltocì.**

ÎNȘOMOLTOCÍ vb. IVa *Emmitoufler.*—(Mold.) *Înșomoltocì* = a face șomoltoc, mototol, a învălì, a înfășurà, ca să pară că-i ceva înlăuntru (CREANGĂ, GL.), cf. înfofolì, înșongoià, îmbondorì. încotoșmănà. *Să înșomoliăcim motanul ista al meu cu niște petece.* CREANGĂ, P. 174. [Și: **înșomoltăcì** vb. IVa.]

— Derivat din **șomoltoc,** cu pref. **în-.**

INSONDÁBIL, -Ă adj. *Insondable.* — Care nu se poate sondă, cercà, (fig.) explicà. *Pentru a cădeà toate succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil, care se numește noian, singura atmosferă a universului...* MAIORESCU, D. I. 387.

— *N.* după fr.

ÎNȘONGOIÁT, -Ă adj. *Emmitouflé.* — (Răsinari, în Transilv.) Învălit în haine încât abiă-l mai recunoști (Com. E. CIORAN), cf. înfofolit, îmbondorit, înșomoltocit, încotoșmănat.

ÎNSORĂRÍ † vb. IVa. *Réunir* (des domaines mitoyens). — (Mold.) A împreunà, a comasà (moșii s. părți dintr'o moșie, formând din ele un singur tot). [Abstract: **însorărire** † s. f. *Însorărirea* între două sau mai multe moșii este o legiuire pe care s'au întemeiet pururea judecățile în Moldova, în lipsă de scrisori vechi arătătoare de semne sau de măsurătoare; la așà întâmplare se pomăzuesc hotărîrile în lat după numărul siliștilor, iar lungul după granița *însorăritelor* moșii... Moșiile date din locuri domnești nu sânt supuse la regulele moșiilor de a ave[â] lățimea și lungimea, nici la ale *însorăririlor,* pentrucă aceste fiind bucăți de loc, rupt din locurile domnești, pot fi și rotunde și în mai multe colțuri, precum au vroit a le da. KONAKI, ap. URICARIUL, I 394. | Adjectiv: **însorărít, -ă** † = hotărnicit prin însorărire.]

— Derivat din **soră** (pl. *surori*), cu pref. **în-.** Cf. înfrățì.

ÎNSORÍT, -Ă adj. *Ensoleillé.*—(Cuvânt literar) Plin de soare, expus acțiunii intense și statornice a soarelui, așezat în bătaia soarelui. *Strălucita podoabă de frunze lucii și de culori aprinse, care uimesc ochiul celui ce privește plantele și florile equatoriale, e datorită... și luminei îmbelșugate din aceste ținuturi totdeauna însorite.* MEHEDINȚI, G. F. 164, cf. R. 12.

— Derivat din **soare,** cu pref. **în-,** după fr. *ensoleillé.*

ÎNSOROCÍ vb. IVa. v. **sorocì.**

ÎNSORTÁT, -Ă adj. *Trempé* de... — (Țara-Oltului, în Transilv., până pe la Brașov; prin prep. de s. în se indică lichidul s. materia care te udă) Ud tare, (ud) leoarcă. *Fiind balta adâncă ca până la brăcinariu... au ieșit biata copilă însortată de gunoiu și must, de nu se cunoșteà ce e* (a. 1817, Făgăraș). IORGA, S. D. XII 206. *O femeie... însortată în sânge și învăluită într'o pânză.* BARAC, ap. TDRG. | Spec. Plin de apă (despre haine). *M'a apucat ploaia în pădure și m'am întors cu hainele însortate. Însortat de apă.* Com. C. LACEA.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **însortà,** derivat din **soartă** (< lat. *exorta*), cu pref. **în-.**

ÎNSORȚÍ † vb. IVa. *Tirer au sort.* — (Numai în BIBLIA din 1688) Refl. A fi desemnat, a ieși la sorți. *Și adusă toiagul* («semenția») *lui Veniamin, în neamuri. și... însorțeaște toiagul lui Veniamin* (*καὶ προσήγαγε Σαμουὴλ πάντα τὰ σκῆπτρα Ἰσραὴλ, καὶ κατακληροῦται σκῆπτρον Βενιαμίν*) 201_2. | (Intrans.) A aveà parte, a-i fi cuivà ursit cevà, a-i fi dat; (trans.) a-i face parte cuivà, a-i împărți s. destinà (prin sorți). *Și dimineața de vei sămănà, înflorì-va spre seacere în care zi vei însorți, și ca tatăl omului vei însorți pre fii tăi* (*τὸ δὲ πρωΐ ἐὰν σπείρῃς, ἀνθήσει εἰς ἀμητὸν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ κληρώσῃ, καὶ ὡς πατὴρ ἀνθρώπου κληρώσῃ τοῖς υἱοῖς σου*). 464_2. [Adjectiv: **însorțit, -ă** adj. = împărțit prin sorți s. după orânduielile destinului. *Voao v'am dat pământul lor cu sorțu. Și veți moșteni pământul lor, însorțit după fealurile voastre* (*ὑμῖν γὰρ δέδωκα τὴν γῆν αὐτῶν ἐν κλήρῳ. Καὶ κατακληρονομήσετε τὴν γῆν αὐτῶν ἐν κλήρῳ*). 122_2.]

— Derivat din **sorți,** cu pref. **în-,** ca decalc al grec. *κληρόω, κατακληρόομαι, κατακληρονομέω.* Cf. sorți.

ÎNSOȚÍ vb. IVa. 1°. (*S'*)*associer.* 2°. *S'unir.* 3°. *Epouser; se marier, s'accoupler.* 4°. *Accompagner. Escorter.* 5°. *Escorter* de.

1°. Trans. (Construit cu dativul, cu la s. cu) Trans. A face pe cinevà soț cuivà (LB.), părtaș la cevà (la o afacere, beneficiu etc), a asocià. *Însoțește-ne și pre noi la comoară ce ai aflat.* DOSOFTEIU, V. S. 76_2. *L-au însoțitŭ la orecât aur.* ib. 51. *Îl însoți cu o sumă de aur.* MINEIUL (1776) $40^1/_2$. || Refl. și (rar) intrans. A se face cu cinevà soț, a intrà în societatea cuivà (LB.), a face tovărășie cu cinevà (în urmărirea unui scop comun, la o afacere etc.), a se unì, a se asocià; «a petrece cu cinevà în societate» (LB.). *Însoțindu-se amândoi la tovărășie cu răutăți asupra bietii Moldovei, saraca, ca și cum au fost luot frăție.* LET. II $38/_{20}$. *Când fiii să vor însoți cu hoți și tâlhari spre fapte rele...* PRAVILA (1814) 152. *Să sloboadă pre Românii cei din Ardeal și din Bănat, ca să se însoțească* [tip. *însosească*] *cu Românii cei de la muntele Emu.* P. MAIOR, IST. 193. *Albinele se ameastecă și însoțesc la olaltă.* ECONOMIA, 180. | A se asocià (la o rugăminte, propunere etc.). *Mă însoțesc și eu la rugăciunea doamnei Vineanu, stărui Elena Murgu.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 5.

2°. P. gener. Refl. (Construit cu prep. cu, une-ori complinit prin împreună) A se face cu cinevà soț, tovarăș, a se întovărășì, cf. încărdășì, încârduì, înhăità. *Vulturul, însoțindu-se cu vulpea, au făcut întrà* (= între) *sine prieteșug.* ȚICHINDEAL, F. 1. *Leul, măgariul și vulpea să însoțiră toți împreună.* ISOPIE, ap. GCR. I $353/_5$. # *Spune-mi cu cine te 'nsoțești, Ca să-ți spui cine ești.* ZANNE, IV 209.

3°. Spec. Trans. și refl. (Construit absolut s. cu prep. cu) A (se) unì prin căsătorie, a (se) însurà, a (se) mărità; (despre animale) a se împărechià. *Părinții lui s'au sfătuit ca să-l însoțească pre acesta cu fămeaie.* VIEȚILE SFINȚILOR, ap. GCR. II $203/_{12}$. *Partea moldovinească ce s'au însoțit până acum prin cununii cu partea țigănească.* URICARIUL, I $327/_3$. [Turturica rămasă singură] *nu se mai însoțește.* ODOBESCU, I $36/_{10}$. *Haide, mândro, să fugim, Amândoi să ne 'nsoțim, Unde-s munții rourați.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 58. *A șaptea* [fată dracul] *nu vru s'o însoțească, ci o ținù în casa dânsului.* JIPESCU, ap. GCR. II 261. [Smeul] *e hotărît... să o silească... să se însoțească cu dânsul.* ISPIRESCU, L. 87. *Nu după multă vreme se și însoți cu fata.* id. ib. 8, cf. 388.

4°. Spec. Trans. A întovărășì pe cinevà la drum, a-i fi soț s. tovarăș de drum, a petrece pe cinevà în tot cursul drumului, a acompanià. *Orice drum vei apucà, Dumnezeu te va însoți.* MARCOVICI, D. $15/_3$. *Români, să ne grăbim, În șes la vânătoare, Pe Dragoș să 'nsoțim.* C. NEGRUZZI, II $23/_6$. *Îl însoți în fuga sa.* BĂLCESCU, M. V. $393/_{16}$. *Ori și unde eu voiu merge, Vecinic ea mă însoțește.* ALECSANDRI, P. II 57. *Nimeni nu l-a însoțit în întâia lui călătorie.* EMINESCU, N. 60. *Însoțisem pe tată-mieu la băile de la Balta-Albă.* ODOBESCU, III $21/_2$. *Două sute de ostași pe care-i orânduise ca să-l însoțească.* ISPIRESCU, L. 4. *Îngerul morții acum mă însoțește la drum.* POP., ap. GCR. II $322/_{23}$. | Spec. A escortà. *Eră însoțit de zece călăreți.* PONTBRIANT. (Fig.) *Slăbiciunea însoțește bătrânețele.* PONTBRIANT.

5°. Fig. (literar) Trans. (Construit cu prep. cu s. de) A adăogà s. alăturà cevà (spre completare s. spre lămurire). *Cine te-a pus să înșiri de aceste nume în Introducțiunea ta, însoțindu-le cu o grindină de citațiuni latine?* ODOBESCU, III $62/_6$. *Însoțește petiția de documentele necesare.*

[Adjective: **însoțít** (cu negativul: **ne(î)nsoțít**), **-ă** = întovărășit, unit, asociat, împreunat, înhăitat; împărechiat. *Cinci lucruri sânt nefolositoare, când nu sânt însoțite cu alte cinci...* ANTIM, ap. GCR. II 7. *La olaltă însoțiți vor cântà ție mărire.* AARON, ib. II $194/_{26}$. *Vin ca să plângem însoțiți, Spuind... A ta și a mea întristare.* I. VĂCĂRESCU, P. $60/_{13}$. *Inima noastră... Și de rele și de bune se găsește însoțită.* KONAKI, P. 285. *Însoțită în calea visurilor ei de glasul cel plâns al fluerului.* EMINESCU, N. II. *Și mă duc pe drum cu greu, Cu străinii însoțit.* HODOȘ, P. P. 203. Cf. RETEGANUL, TR. $65/_{94}$. *S'a primit scrisoarea neînsoțită de nici un act.* DDRF. (Substantivat) Tovarăș, soț. *Unse-te, dzeulŭ tău, cu untulŭ bucurici vârtosŭ de însoțiții tăi* (: consortibus tuis). PSAL. SCH. 142; — **însoțitór, -oáre**=care însoțește, întovărășește, acompaniază; (substantivat) soț, tovarăș (de drum). | Abstracte: **însoțíre** s. f.= acțiunea de a însoți, întovărășire, împreunare, unire, convietuire, tovărășie, asociație, alianță, societate; ceată; pereche; (despre bărbat și femeie) căsătorie, (despre animale) împărechere. *Și ce iaste iarăș ca însoțirea ticnită și înțeleaptă...?* GRECEANU, ap. GCR. I $292/_6$. *Însoțirea noastră, carea iaste Academia științelor de Berolin.* CANTEMIR, HR. $179/_1$. *Însoțire prea cinstită v'ați arătat* [e vorba de apostolul Pavel și Luca]. MINEIUL (1776) $110^2/_2$. *Au alergat după tine însoțirea* [e vorba de un bărbat și de femeea lui] *cea pururea pomenită.* ib. $46^2/_2$. *În limba Românilor celor dincoace de Dunăre ar fi cuvinte din însoțirea cea mai nainte cu Grecii.* P. MAIOR, IST. 200. *Viața mea am petrecut singuratică, neavând însoțire ca să nasc fii, care să-mi moștenească averea* (sec. XIX). IORGA, S. D. XXII 214. *Numa... veade o însoțire mare de tâlhari, târînd pe ticălosul bătrân pe pământ.* BELDIMAN, N. P. II 88. *A fost o 'nsoțire ce trăià 'n iubire.* PANN, P. V. I 53. *Văd niște mari piedici la însoțirea noastră.* C. NEGRUZZI, I 19. *Toți zeii fură martori la însoțirea lor.* ISPIRESCU, U. $11/_9$. # (Ne-

obicinuit) *A luà întru însoțire* = a se căsători, a se însurà. *Ș'a luat într' însoțire p'Artemis.* PANN, E. I 2; — (neobicinuit, derivat din *soție*), **însoțiére** s. f. [pronunț. *-ți-e-*] = însoțire. *Tu de însoțiere, de legături, de lege Ai râs.* DONICI, F. II 60; — **însoțít** s. a. = însoțire, căsătorie, însurătoare, măritiș. *Mie mi-a venit Vremea de 'nsoțit... Și tot n'am găsit Potrivă să-mi fie Vre-o dulbă soție.* TEODORESCU, P. P. 413b; — **însoțíme** † s. f. = însoțire, ceată. *Însoțimea cea de buni frați au surpat cruzimea tiranilor.* MINEIUL (1776) $55^2/_1$. *Curgerea lacrămilor meale nu o lepădați, o însoțime de sfinți.* ib. $79^1/_2$, cf. $40^2/_2$, $148^1/_2$; — (Transilv.) **însoțitúră** s. f. = însoțire. *Săruca singurătate, Mult mi-ești dor și mult mi-ești frate Și de însoțiura ta, Mi s'a 'năcrit inima.* VICIU, S. GL.]

— Derivat din **soț**, cu pref. **în-** (în literatura nouă adesea spre a redă neologismul *acompanià*).

ÎNSOȚIÉRE s. f.
ÎNSOȚÍME † s. f.
ÎNSOȚITÚRĂ s. f.
} v. **însoți.**

ÎNSOVONÍ vb. IVa *Mettre un fichu, un voile sur la tête, voiler.* — Trans. A pune pe cap sovon, a acoperì pe cap cu sovon, cf. îmbrobodì, voalà. *De ce m'ați înzăvonit, De ce m'ați călugărit, C'am fost de căsătorit?* TEODORESCU, P. P. 300b. [Și: **înzăvonì** vb. IVa. | Adjective: **însovonít (înzăvonít), -ă**=acoperìt pe cap cu sovon, voalat. *Acest tâlhar însovonit mai mult au prădat.* ZILOT, C. ap. HEM. 37. *Turcoaicele umblà tot însovonite.* ȘEZ. III $75/_{20}$. *Vine mierla 'nsovonită.* (= Ceața). GOROVEI, C. 70, cf. PĂSCULESCU, L. P. 77.]

— Derivat din **sovon**, cu pref. **în-**.

ÎNSPĂIMÁ † vb. I(a) = **înspăimântà.** *To[ți]... să înspăimară.* DOSOFTEIU, V. S. 110. *Înspăimà auzurile lor veastea lui H[risto]s.* id. 178_2, cf. 14, 20_2, 29, 37, 53, 74, 92_2, 94. *Toți oamenii să înspăimară.* BIBLIA (1688) 203_2. *Ascunsul inimii... înspăimându-să...* CANTEMIR, HR. $178/_{27}$. (Păstrat în poezia pop. cu caracter mistic) *Și te-oiu înspăimà, Și te-oiu depărtà.* MARIAN, D. 72. [Ind. prez. *înspáim* (*înspăim*) și *înspáimés* (*înspăimăz*). *Înspăimezi-mă cu visuri.* BIBLIA (1688) 366. *Văz... și mă înspăimăzu.* DOSOFTEIU, V. S. 40_1. | Și: **spăimà** † vb. I(a). | Adjectiv: **(în)spăimát, -ă** = (cu sens pasiv) înspăimântat; (cu înțeles activ) înspăimântător. *Și zise lor: ce sânte[i] înspăima[ți] așeà?* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I $128/_{32}$. *Veni la diaconul de-l află înspăimat.* DOSOFTEIU, V. S. 11_2. *Să face o minune înspăimată* (= înspăimântătoare). id. ib. 130, cf. 12_2, 36, 88_2, 157, 196. *Dând în Prut ca oile înspăimați.* LET. I $241/_2$. *Înspăimat că nu va puteà plinì cu tot ce aveà acele 50 de pungi...* LET. II $141/_8$. *De care lucru, mulți spăimați* (= înspăimați A^2, M^1) *din lăcuitorii țării au început a gândì.* SIMEON DASC., LET. $129/_{26}$, cf. $130/_{19}$. *Și venì aproape de el înspăimat* (a. 1691), ap. GCR. I $288/_{31}$. (Arhaizant) *Stete cu roibii înspăimați.* COȘBUC, Æ. $169/_{10}$. | Abstract: **înspăimâre** s. f. = înspăimântare, spaimă. (Arhaizant) *El mai mărește 'nspăimarea.* COȘBUC, Æ. $142/_{38}$.]

— Derivat din **spaimă**, cu pref. **în-**.

ÎNSPĂIMÂNTÁ vb. I. (*S'*)*effrayer*, (*s'*)*épouvanter.* — Trans. A băgà spaimă în cinevà, a produce, a pricinuì cuivà spaimă, a înspăimà; (refl.) a fi cuprins de spaimă, a se înspăimà, cf. a (se) înfricà, a (se) înfricoșà, a (se) spărià. *De amu Daniilă prorocŭ spăimântă-se și cutremuratŭ fu.* CORESI, EV. $38/_{28}$. *Să se spământeaze apostolii..* id. ib. $234/_1$. *Să spementea-se... Jidovii.* VARLAAM, C. $285/_1$. *To[ți] să nspământară.* DOSOFTEIU, V. S. $146/_2$. *Să nu te spăimântedzi.* BIBLIA (1688) 153. *Minunea nașterii tale... spăimânteadză tot gândul.* MINEIUL (1776) $90^2/_1$. *El încă se spăimântă rău.* MAG. IST. IV $354/_6$. *Muma-sa auzind aceaia, s'au spăimântat.* ALEXANDRIA, 13. *Numa... să înspăimânteazâ de primejdia ce au pricinuit norodului.* BELDIMAN, N. P. II 24. *Mehmed... trecù în Italia... și se spăimântă Europa fourte.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $258/_{36}$. *Groaznicul huet ce se auzeà din munți înspăimântà pe Robinson.* DRĂGHICI, R. 72. *Viitorul nu ne va spăimântà.* MARCOVICI, D. $17/_{12}$. *Făptuitorii tâlhăriilor se spăimântează înșișì de faptele lor.* BĂLCESCU, M. V. 579. *Griveiu și Dudaș... cu glasul lor spăimântă fiara.* ODOBESCU, III $41/_{15}$. *Nu voiu ca să mă laud, nici că voiu să te 'nspăimânt.* EMINESCU, P. 241. *Cunoștințele astea vechi nu-l spăimântau.* I. A. BASSARABESCU, CONV. LIT. XLII, 23. *Ia las' nu te spăimântà!* CREANGĂ, P. 133. *Tot satul se spăimântà de întâmplarea asta.* ISPIRESCU, L. 350. *Nu te spăimântà.* RETEGANUL, P. III $16/_{29}$. *Țările se spăimântară.* TEODORESCU, P. P. 113. *Chirufa se 'nspăimântà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 492. [Ind. prez. 1. (*în*)*spăimânt* și (mai de mult) (*în*)*spăimântéz*. 2. (*în*)*spăimânți* (rar (*în*)*spăimînți*) și (mai de mult) (*în*)*spăimântezi*... | Și: **spăimântà, spământà** † vb. Ia (și azi în Banat TDRG.), **spementà** †, **spemintà** † vb. Ia. | Adjective: **(în)spă(i)mântát** (cu negativul **ne(î)nspăimântat), -ă** = (cu înțeles pasiv) cuprins de spaimă, de frică, înfricat, speriat; (mai rar, cu sens activ) care inspiră spaimă, frică, înspăimântător. *Ucenicii... spământați...* CORESI, EV. $168/_{14}$. *Această spăimântată minune.* MINEIUL, (1776) $104^2/_1$, cf. (*minune înspăimântată*) BARAC, AR. 8. *Gemù de duioasa oftare, acelor înspăimântat[i].* BELDIMAN, ap. GCR. II $242/_{25}$. *Omul spăimântat de moarte...* KONAKI, P. 268, cf. (*stihiile... înspăimântate*) 101. *Muzele, spăimântate,... fugiseră.* C. NEGRUZZI, I 206. *Fuge nencetat Ca un duh înspăimântat.* ALECSANDRI, P. I 12, cf. (*glasuri spăimântate*) III 14. *Închid drumul Ungurului spăimântat.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Tremură înspăimântată marea de-ale lor corăbii.* EMINESCU, P. 240. *Strigă înspăimântată.* CREANGĂ, P. 268, cf. (*spăimântată*) 132. *Aud!... răspunse Malca tresărind spăimântată.* id. 132. *Alâta de spăimântată.* ȘEZ. I $108\,b/_9$; — **(în)spăimântătór, oáre** = care bagă spaima în cinevà, care inspiră spaimă, de speriat, înfricoșător, îngrozitor, grozav. *Grecii s'au rădicat cu... striyări înspăimântătoare.* GCR. II $84/_2$. *Visurile spăimântătoare nu turbură și țărâna mormânturilor.* MARCOVICI, C. $7/_5$. *Cele ce veți auzì... sânt... pline de mirare și spăimântătoare.* GORJAN, H. IV 133. *Am citat câtevà exemple înspăimântătoare.* MAIORESCU, CR. II. 317. *Ea este una din cele mai spăimântătoare ce s'a ridicat.* ISPIRESCU, M. V. $19/_{27-8}$. *Aceste lighioi urîte și spăimântătoare.* ȘEZ. I $245/_2$; — (formație personală) **spăimântátec, -ă** = înspăimântător. *Spăimântatecul Caius.* COȘBUC, Æ. $153/_{17}$. | Abstracte: **(în)spă(i)mântáre** (cu negativul **ne(î)nspăimântare**) s. f. = acțiunea de a înspăimântà; înfricoșare, îngrozire, spaimă, groază. *Spământarea și frica.* CORESI, EV. $127/_{34}$. *Arătând laudă și spăimântări.* MAG. IST. II $326/_{26}$. *Să-l facă să pițiie de spăimântarea lui.* CAT. MAN. 163 (365). *Câtă spăimânture în inimă mi-a venit!* PANN, E. II 127. *Himistul în spăimântare aur tot visează.* KONAKI, P. 287. *Ea răspunse cu o minunată neînspăimântare.* BĂLCESCU, M. V. 103. # *Cu* (s. *de*) (*în*)*spăimântare* loc. adj. = înspăimântător, de spăriat. COSTINESCU. *Oaspeți mari de spăimânture, Urieși cu negre semne.* ALECSANDRI, P. II 179; — **(în)spăimântătúră** s. f. = înspăi-

mântare; boală provenită din spaimă. *Junghiu de 'nspăimântătură.* ŞEZ. III 194b/14, cf. I 123/28, III 194/16.]

— Dintr'un lat. vulg. ***expavimento,-are** (derivat din *expavimen* > *spaimă*), compus în vremuri mai nouă cu pref. *în-*. (Forma mai veche şi corespunzătoare cu legile fonologice e *spământa*, care a devenit *spăimântà* prin apropiere de *spaimă*). Cf. înspăimà.

ÎNSPĂIMÂNTĂTÚRĂ s. f. v. **înspăimântà.**

INSPECTĂ vb. Ia. *Inspecter.* — Trans. şi absol. A face inspecţie, «a luà seama, a privighià peste cevà» (STAMATI), a cercetà (I 1°), a controlà (o şcoală, un regiment etc.) în calitate de *inspector.* [Abstracte: **inspectáre** s. f. = acţiunea de a inspectà, control, cercetare; — **inspectát** s. a. = inspectare. *Când erà de inspectat, inspectorul lipseà din Prahova.* MAIORESCU, D. IV 276. | Adjectiv: (cu sens pasiv) **inspectát** (cu negativul **neinspectat**), **-ă.** *Şcoală inspectată.*]

— *N.* după fr. (lat. **inspecto, -are,** idem.). Cf. inspector, inspecţie.

INSPÉCŢIE s. f. *Inspection,* — Cercetare, controlare (a unei şcoli, regiment etc.) în calitate de inspector. *Cum v'a ieşit inspecţia?* CONTEMPORANUL VI, vol. II. 199. *Vine după trei ani în inspecţie.* C. PETRESCU, Î. II 173. [Şi (rar): **inspecţiúne** s. f.]

— *N.* din fr. (lat. **inspectio,-onem,** idem). Cf. inspectà, inspector.

INSPECŢIÚNE s. f. v. **inspecţie.**

INSPECTOÁRĂ s. f. v. **inspector.**

INSPÉCTOR s. m. *Inspecteur.* — (Funcţionar) care inspectează diferite servicii publice (făcând apoi un raport autorităţii superioare), «dătoriu-aminte, ocârmuitoriu, priveghitoriu asupra unui aşezământ (vămi, şcoale.)» STAMATI. *Contractele să fie făcute de Egumeni, de epitropi şi de boierii inspectori.* URICARIUL, IV 431/4. *Inspectorul miliţiei.* id. VII 222/8. *Ocuparea sa este de a vizità şcoala publică şi spitalul... a căror inspector este.* C. NEGRUZZI, I 313. *Inspector şcolar, inspector general administrativ.* [Accentuat şi: *inspectór.* | Feminin: **inspectoárà** s. f. = persoană (de obiceiu, profesoară) care are (şi) funcţiunea de a inspectà şcoalele. | Derivat: **inspectorát** s. a. = funcţiunea de inspector; (mai ales) serviciul dintr'o administraţie publică, însărcinat cu inspectarea aşezămintelor ce depind de ea. *Proiectul prevede... inspectoratele şi reglementarea într'un mod mai organic al revizoratelor.* MAIORESCU, D. IV 510 | Şi: (în Transilv., din germ. *Inspizient,* ieşind tot mai mult din uz) **inspiciént** (pronunţ.-*ci-ent*) s. m. = inspector; supraveghetor. ALEXI.]

— *N.* din rus. **inspéktorŭ,** idem (lat. **inspector, -orem,** idem). Cf. inspectà, inspecţie.

INSPECTORÁT s. a. v. **inspector.**

ÎNSPICÁ vb. I. 1°. *Pousser des épis.* 2°. (En parlant des cheveux) *Se hérisser.*

1°. (Despre porumb, iarbă etc.) Intrans. şi refl. A face, a da spic, a da în spic. *Când popuşoii fac spice, se zice că dau spic... sau înspică.* PAMFILE, A. 85. *Mai înainte de a înspicà [popuşoiul]...* I. IONESCU, C. 101. *Ploaie, ploaie, iarbă 'nspică, Dorul mândrei rău mă strică.* HODOŞ, C. 42, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137, BUD, P. P. 32, RETEGANUL, TR. 96, ION CR. IV 249. *Grâu' s'o 'nschicat* (Marginea, Bucov.). HERZ.-GHER. M. IV 213.

2°. Refl. (Despre părul capului) A se ridicà şi a sta ţeapăn, ca ţepele spicului, cf. a se aricì. *Părul se aricieşte, se zburleşte, se ridică, se înspică ca ţepele ariciului.* REV. CRIT. III 86.

[Dialectal: *înschicà* vb. I. | Adjectiv: **înspicát (spicát** LB.), **-ă** = (despre plante) care a dat în spic, care are spice; p. anal. (despre unele animale) cu părul (negru, murg sau porumb) amestecat cu puţine fire de altă coloare, mai ales albe (cf. DAMÉ, T. 48, ARH. OLT. III 385), cf. pestriţ; p. ext. cu pete (picăţele) de altă coloare; (despre om) ciupit, stropit, ciugulit de vărsat (PĂSCULESCU, L. P.). *Cu barba rară şi înspicată.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O cravată neagră, înspicată cu bobiţe galbene.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Înspicatele ierburi.* COŞBUC, Æ. 91/22. *Paşii lor... culcau iarba înspicată.* C. PETRESCU, S. 132. *Un cârlan-armăsar la păr vânăt înspicat.* MON. OF. (1907) 7599. *Un bou la păr bălan înspicat cu vânăt.* ib. 7599. *Bou bălan înspicat cu galbăn.* ib. 5963. *Să tuie grâiele cele 'nspicate.* COM. SAT. V 28. *Culoarea (cânelui) e... roşie înspicată.* H. XVI 43. *Boi vineţi... înspicaţi.* ib. IV 84, cf. 318. *Câne înspicat, mâţă înspicată.* ib. XVI 43. *Înspicat de vărsat.* PĂSCULESCU. L. P. 61. | Abstracte: **înspicáre** s. f., **înspicát** s. a. = acţiunea de a înspicà. | Derivat (din *spicos,* în Ban.): **înspicoşà** vb. I = a se îngroşi, a i se face pielea ca pielea găinii (Banat). COM. I. PETROVICI; (cu part.-adj.) **înspicoşát, -ă** şi **spicoşát, -ă** = speriat. POPOVICI, R. D. 167.]

— Din lat. **inspĭco, -are** «a ascuţi ca spicul».

INSPICIÉNT s. m. v. **inspector.**

ÎNSPICOŞÁ vb. I v. **înspicà.**

ÎNSPINÁ vb. I(a). (*Se*) *piquer à, avec une épine.* — Trans. şi refl. A (se) împunge, a (se) înghimpà, a (se) înţepà cu spini. LB. *Nu destul mă înspinez, mă sângerez eu?* PAMFILE, V. 22. *Îşi înspină picioarele.* ŞĂINEANU, D. U. [Prez. ind. *înspín* şi *înspinéz.* | Dialectal: *înschinà* vb. I(a) (Marginea, în Bucov.). HERZ.-GHER. M. IV 213. | Adjectiv: **înspinát, -ă** = împuns, înţepat cu spini. *Iaste întru... picior dinapoi înspinat.* ŢICHINDEAL, F. 55. | Abstract: **înspináre** s. f., **înspinát** s. a. = acţiunea de a (se) înspinà.]

— Derivat din loc. (*a se înţepà*) **în spini.**

INSPIRÁ vb. I. (*S'*)*inspirer.* — (Fiziol., trans. şi absolut) A trage aerul în plămâni, a face să intre aerul în plămâni; (fig., trans.) a face să se nască în mintea s. în sufletul cuivà o cugetare, un sentiment etc., a insuflà, a năstăvì, a da cuivà o idee, cf. sugerà, sfătuì; a arătà, prin înfăţişarea pe care o ai, că posezi o calitate s. că eşti stăpânit de un sentiment oarecare; p. ext. (despre o persoană s. despre un obiect, trans.) a provocà în cinevà entuziasmul creaţiunei artistice; (refl. construit adesea cu dela s. din) a-şi luà (dela altul) un îndemn, o ideie, spre a face cevà s. spre a produce o operă artistică, a fi stăpânit de entuziasmul creaţiunei artistice. *El* [poetul] *se inspiră de a cântà amorul şi gloria.* C. NEGRUZZI, I 197. *Luna în tăcere s'arată să inspire Gândiri religioase l'ai lui Apolon fii.* ALEXANDRESCU, M. 101. *Tu porţi un nume dulce şi scump inimei mele. un nume ce-mi inspiră un cult dumnezeesc.* ALECSANDRI, P. I 166. *Vasile Alecsandri.... cunoscut prin farmecul neaoş-românesc al muzei ce-l inspiră.* ODOBESCU, III, 21. *Nu trăiţi voi, ci un altul vă inspiră, el trăeşte.* EMINESCU, P. 256. *O vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi.* id. ib. 49. *Te inspiră, cântă, bardel* id. N. 42. *Cu părul tuns perie, cu ochii... aşpri... inspiră hotărîre.* C. PETRESCU, Î. I 11. [Prez. ind. *inspir* şi (neîntrebuinţat) *inspiréz* (STAMATI). | Şi: (formă românizată) **inspirà** vb. I (BARCIANU). | Adjective: **inspirát (înspirát,** cu

negativul **neinspirat), -ă** = (despre aer) tras în plămâni; (despre o persoană) căreia i s'a insuflat, sugerat, provocat (o ideie, un sentiment etc.); care a primit o inspirație (religioasă, artistică etc.), care a făcut s. a lucrat bine ceva; (despre un lucru) care s'a făcut (s. scris) bine, potrivit; (despre o poezie, operă de artă etc.) în care autorul a suferit influența altui scriitor, cf. i m i t a t. *Inspirat*=însuflat (de Dumnezeu). STAMATI. *Un om inspirat de divinitate.* MAIORESCU, CR. II 238. *A fost fără îndoială un vânător inspirat... artistul subt a cărui daltă s'a mlădiat statua Dianei de la Luvru.* ODOBESCU, III 55. *Două pasage... bine inspirate.* MAIORESCU, CR. III 160. *Comisiunea ad-hoc... n'a fost de loc bine inspirată.* I. IONESCU, M. 146. *Poet inspirat.* (Substantivat) *Un inspirat;* — (după fr. *inspirateur*) **inspirátor (inspirătór), -oáre** = (Anat.) care servește la tragerea aerului în plămâni; care inspiră, insuflă, sugerează (o ideie), dă un îndemn, un sfat etc., conduce (acțiunile politice, literare etc. ale altuia). *Inima lui crește plină de-un avânt inspirător.* ALECSANDRI, P. III 48. *O! de-ai cunoaște limba noastră, ca să înțelegi versurile acestor așà numiți poeți, nu i-ai căutà în inspiratoarea singurătate.* I. NEGRUZZI, I 70. *Am găsit pe principele Gr. Sturdza în această calitate de inspiratorul principal al conservatorilor din Iași.* MAIORESCU, D. IV 290. | A b s t r a c t e: **inspirâre** s. f. = acțiunea de a inspirà, insuflare, sfat, sugestie, entuziasm creator (de artă). *Artiști, poeți, care simțiți scânteea inspirării.* ALEXANDRESCU, M. 202. *Nici gândul nu vă vine ce naltă desfătare În suflet ne aduce un ceas de inspirare.* I. NEGRUZZI, II 89. *Lipsa de inspirare sentimentală.* MAIORESCU, CR. I 122. *Simulează inspirări ce nu-i agită.* id. ib. I 122; — **inspirâție (inspirațiúne, inspirăciúne** † STAMATI) s. f. = (Fiziol.) intrarea aerului în plămâni, (primul timp al r e s p i r a ț i u n i i (BIANU, D. S.); insuflare, sfat, sugestie, gând (2°), entuziasm creator de artă. *O inspirație divină.* URICARIUL, X, 33 *Persoană cu inspirații artistice erà numai Domnița Ralu.* GHICA, S. 43. *Zise ea sub inspirația unei fulgerătoare maliții.* EMINESCU, N. 82 *Cea mai spornică activitate o desfășoară ministerul domeniilor sub conducerea sau inspirația d-lui Carp.* MAIORESCU, D. IV 82. *Isvorul inspirațiilor adevărate.* MAIORESCU, CR. II 176, cf. III 426.|

— *N.* după fr. (lat. **inspiro, -are,** idem.).

ÎNSPIRÁ vb. I
INSPIRĂCIÚNE † s. f.
INSPIRÁȚIE s. f.
INSPIRAȚIÚNE s. f.
INSPIRATÓR, -OÁRE adj. } v. **inspirà.**

ÎNSPIȚÁ vb. Ia. *Mettre des rais à une roue, enrayer.* — A pune spițe la roată, cf. o b e d à. *Cobâla... cuprinde roata, când se înspițează sau se obedează.* PAMFILE I. C. 170, cf. DAMÉ, T. 42. [A d j e c t i v: **înspițát, -ă** = care are spițe; (f i g.) voinic. CIAUȘIANU, V.]

— Derivat din **spiță,** cu pref. **în-.**

ÎNSPLINÁ vb. Ia. 1°. *Tomber malade de la rate.* 2. *S'enrichir.*

1° R e f l. (Despre vite) A se îmbolnăvì de splină, a căpătà boală de splină (GOROVEI, C.), a i se pune splina cuiva (RĂDULESCU-CODIN), cf. d ă l ă p i. *Nu s'a gătit încă de plecare, din pricină că ori nu poate prinde boi[i], or că v'o ghită i s'a 'nsplinat.* JIPESCU, O. 148. *Oamenii care mănâncă splină de la animale, se însplinează.* GOROVEI, CR. 3564. *Vitele cornute, mâncând buruiana numită «căpriță», se însplinează.* H. II 116. *Merg cu ele noaptea... spre a nu dălăpì sau însplină.* ib. XI 489. Cf. II 116.

2°. F i g. A face stare, avere, c h i a g; a se îmbogăți. RĂDULESCU-CODIN.

[Și: (cu metateză) **înspilnà** vb. Ia. H. II 155. | Și: **splinà** vb. Ia = (r e f l.) a se îmbolnăvì de splină; (t r a n s.) a face o înțepătură în splina vitelor bolnave «de splină». *Când se splinează o vită, adecă mănâncă prea mult și i se umflă splina, se fierbe un furnicar și i se pune cald pe spinare.* LEON, MED. 91. *O vită se splinează din cauza goanei, din oboseală, din nemâncare sau din cauză că bea apă multă pe oboseală și pe nemâncate.* GRIGORIU-RIGO, MED. II 20. *În Moldova se lasă sânge la vită, iar în Muntenia se splinează, adecă se bagă o sulă în splină.* id. ib. II 23. | A d j e c t i v: **(în)splinát, -ă** = cu boală de splină. *Vita însplinată trebue luată la goană peste câmp, ca să se scuture iarba otrăvită din ea.* GRIGORIU-RIGO, MED. II 21. *Boul e însplinat.* H. VII 341. | A b s t r a c t e: **(în)splinâre** s. f. = acțiunea de a (se) (în)splinà; boală de splină. *De splinare vita se umflă, înțepenește și de nu se bagă de seamă repede — moare.* GRIGORIU-RIGO, MED. II 21, cf. H. IX 315; — **(in)splinát** s. a. = (boală de) splină. *Boii și vacile zac de felurite boale și anume:... de boala de splină (însplinatul)...* DAMÉ, T. 30, cf. H. I 304, IV 207, VII 35, XI 153, XIV 213. *Splinat* = boală de vite. H. IX 367, XI 446; — **însplineálă** s. f. = însplinat. H. XI 80. | D e r i v a t (din *splinos*): **însplinoșà** vb. Ia refl. = (despre oi) a se însplinà. *Oilor care se însplinoșază le crește splina cât pumnii și urinează sânge; se recomandă ca leac să scalzi oaia în 3 nopți, în apă curgătoare* (Mândrești-Botoșani). Com. FURTUNĂ.]

— Derivat din **splină,** cu pref. **în-.**

ÎNSPLINEÁLĂ s. f.
ÎNSPLINOȘÁ vb. I } v. **însplinà.**

ÎNSPOVEDUÍ vb. IV v. **spovedui.**

ÎNSPRÂNCENÁ vb. I v. **sprâncenà.**

ÎNSPRE prep. v. **spre.**

ÎNSPRINCENÁ vb. I v. **sprâncenà.**

ÎNSPULBERÁ vb. Ia v. **spulberà.**

ÎNSPUMÁT, -Ă adj. *Couvert d'écume; écumant.* — (Mai ales despre cai) Plin de spume, acoperit cu spumă, p. e x t. de sudoare. *Calul său cel înspumat.* C. NEGRUZZI, I 213; cf. I. NEGRUZZI, III 279, EMINESCU, P. 212. *Dansà, sforăind, gâfâind, ușor înspumat.* TEODOREANU, M. II 347. | (Mai ales despre lichide) Făcând spume, spumegos, spumos. *Mii de stânci ies ascuțite din sânul Bistriței înspumate.* N. GANE, ap. TDRG. *Vin înspumat* (= vin spumos). DELAVRANCEA, ap. DDRF.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuințat) **înspumà,** derivat din **spumă,** cu pref. **în.**

INSTÁBIL, -Ă adj. *Instable.* — Care nu este stabil, n e s t a b i l, n e s t a t o r n i c; cf. s c h i m b ă t o r, v a r i a b i l, i n c o n s t a n t, u ș u r a t e c. *Tököly... făceà... considerații de... pretendent regal fără speranță asupra asămănării dintre semiluna instabilă și credința turcească.* IORGA, L. I 335. [Accentuat mai rar și *instabil.* | F a m i l i a: **instabilitáte** s. f. = lipsă de stabilitate, nestabilitate, nestatornicie; cf. i n c o n s t a n ț ă, u ș u r ă t a t e.]

— *N.* din lat. **instabilis, -e,** idem.

INSTABILITÁTE s. f. v. **instabil.**

INSTALÁ vb. I. (*S'*)*installer.* — T r a n s. și r e f l. A introduce pe cineva s. a se așezà cu o anumită solemnitate, într'o funcțiune s. demnitate, cf. î n s c ă u n à, a ș e z à II 3°; p. e x t. a pune

(pe cineva s. ceva) într'un loc s. a se așezà (într'un scaun s. într'un loc), a (se) așezà (cu oarecare comoditate și pentru mai mult timp) într'o casă; spec. a face o instalațiune. *El s'a instalat, și după două zile s'a făcut nevăzut.* GHICA, S. 84. *Acesta... dădù lui Iacov o despăgubire... și instală în loc pe fratele lui.* IORGA, L. I. 583. *Pentru a-i protejà și sprijinì..., consulii se instalară.* id. ib. II 12. *Ochì un scaun, îl trase cu hotărîre în fața biroului și se instală nepoftit.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Își instalase o baie cu duș automat.* id. I. I 8. [Și: (< germ. *installieren*) **instălui** † vb. IV^a. *În vlădicie să se instăluiască de Tesaurariatul nostru.* ȘINCAI, HR. III 198/$_{35}$. | Adjective: **instalát** (cu negativul **neinstalat**), **-ă** = pus, așezat (în scaun, într'o funcțiune s. demnitate, într'un loc oarecare); stabilit; așezat (într'o casă s. apartament); introdus prin instalațiune. *Ajungând la Golești,... găsește pe Iordache și pe Farmache instalați acolo cu arnăuțimea lor...* GHICA, S. 110. *Poftiți numai... să vedeți cum sântem instalați.* VLAHUȚĂ, D. 11. *Lumină electrică instalată în casă...;* — **instalatór, -oáre** = care instalează; (aproape numai substantivat) meșter care face instalații. | Abstracte: **instaláre** s. f. = acțiunea de a (se) instalà. *Timpul instalării Mitropoliților.* URICARIUL, V, 147/$_{27}$. *După instalarea Domnilor, partea cea mai mare a armatei turcești... se retrăsese.* GHICA, S. 122. *Ceremonia de instalare.* IORGA, L. I 331. *Datele numirii, instalării și morții lui Alexandru.* C. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 197; — **instalát** s. a. = instalare. *Instalatul unei băi va costà mult;* — (după fr. *installation*) **instalație, instalațiúne** s. f. = instalare, aranjare; (mai ales:) mașini, clădiri etc. făcute și dispuse în vederea unei întreprinderi etc. s. a aranjării unei locuințe cu confort modern. *Pentru Comăneștanu, deprins cu instalația de la Comănești,... curtea boierească de la Stănești părea singuratecă și părăsită.* D. ZAMFIRESCU, R. 90. *A și supus guvernului român un plan de instalațiune pentru expoziția română.* ODOBESCU. II 87. *Instalațiuni și unelte pentru conservarea, prepararea și transportul peștelui.* ANTIPA, P. 685. *Instalație de lumină electrică, de baie* etc.]

— *N.* după fr. (din **in** și lat. eclesiastic **stallum** «scaun»).

INSTALÁȚIE s. f. } **INSTALAȚIÚNE** s. f. } v. **instalà.**

ÎNSTÂLPÍ vb. IV^a v. **stâlpì.**

INSTĂLUÍ † vb. IV^a v. **instalà.**

INSTÁNȚĂ s. f. I. 1°. *Instance, supplique.* 2°. *Instance, acte judiciaire, tribunal.* II. *Instance, procès, autorité judiciaire.*

I. (Transilv.). 1°. † Suplică (LB., MOLNAR-PIUARIU, DR. V 385/$_{32}$), petițiune, cerere (FRÂNCU-CANDREA, R. 55). *Nici părinții noștri, nice noi... nici ișlanție nu am dat, știind că iaste pământul nostru...* (a. 1735). IORGA, S. D. XII 231/$_{31}$. *Și mă rog să creaze Măria Sa d[o]mnul Vl[ă]d[i]ca că aceale trii muieri au murit, că această ișlanție s'au făcut înaintea Sf[â]ntului sâbor* (a. 1767). ib. XIII 265/$_{14}$. *Iosif Karol Eder, criticul Instanției* (= Supplex libellus Valachorum) *Românilor celor din Ardeal...* ȘINCAI, HR. I 25/$_{28}$.

2°. Spec. (În acest sens și astăzi în graiul popular din unele regiuni) Cerere înaintată unei autorități judecătorești spre a-și căutà dreptatea, «pâră»: *am băgat instanție* = am dat cerere, am «pârît» (FRÂNCU-CANDREA, R. 55); p. ext. judecată, judecătorie. *Întâmplându-se ca mai sus numiții datornici a să împotrivì, vor fi siliți[i] prin ștanțiile ceale mai înalte... a se căutà lucrului îndestulare* (Sibiiu, a. 1744). IORGA, S. D. XIII 243/$_{13}$. # Femeile, mai ales pe la poalele Munților [Apuseni], întrebuințează acest cuvânt ca un fel de înjurătură glumeață: *bată-te instanțiile* [propriu: judecățile]! FRÂNCU-CANDREA, R. 55, cf. (*bal'o instănțiile!*) RETEGANUL, P. I 48/$_3$.

II. (Jur., sens modern) Act de procedură judiciară între pârîș și pârît; p. ext. (mai cu seamă) autoritate judecătorească competentă a pronunță o hotărîre. *Tribunal de prima instanță,* de competența căruia este judecarea unui proces întâia oară. *Am pierdut procesul în a doua instanță,* înaintea autorității judecătorești care a cercetat procesul a doua oară. *Stănțiile ce alcătuesc partea judecătorească a clerului.* PRAV. BIS., ap. TDRG. *Pentru trebunalurile de pe la ținuturi de întâia enstanție.* CAT. MAN. XV 64. *Să se trimată la toate instanțiile.* URICARIUL, XIV 44. *A căreia hotărîre zace la instanția mai înaltă.* ib. V 194/$_6$. *Șirul instanțelor administrative.* SBIERA, F. S. 417. *Instanța fiind astfel legată înaintea tribunalelor noastre prin intervenirea spontană a guvernului elin, este cu atât mai surprinzătoare cererea ulterioară...* MAIORESCU, D. IV 78. *E cu neputință ca să deferi înaintea unei asemenea instanțe de autoritate judiciară...* id. ib. 228, cf. 574. *Se deosebesc hotărîrile judecătorești după instanță.* id. L. 45. *Ajunge... în cercetarea instanțelor criminale.* id. D. II 75. *Tratatele de alianță, actele de notariat, actele care se vor prezentà înaintea instanțelor, sânt prevăzute cu semnătura și sigilul părții interesate.* BUL. COM. IST. I 35. *Adjudecațiunea nu se poate face decât după o sentință definitivă în ultimă instanță...* HAMANGIU, C. C. 464. P. ext. **Ultima instanță** = autoritatea supremă, argumentul final, cf. casație. *Ca o ultimă instanță paleografia din evul mediu ne arată că...* HAȘDEU, I. C. 20. *Se întrebă ca ultimă instanță a conștiinței, dacă fapta... lui ar fi sau nu aprobată de fostul profesor.* C. PETRESCU, Î. I 12.

[Și: (ad I exclusiv) **instánție** † s. f. (STAMATI), **inștánție** (cu plur. **-ștánții** s. f. LB.), **ištánție** † s. f. (MOLNAR-PIUARIU, DR. IV 325/$_{32}$), **enstánție** † s. f., **stánție** † s. f.]

— *N.*, în sensul I, din germ. **Instanz** (< lat. de cancelarie **instantia, -am,** idem); în sensul II după fr.

INSTANTANEITÁTE s. f. v. **instantaneu.**

INSTANTANÉU, -ÉIE adj., s. a., adv. *Instantané. Instantanément.* — Adj. Care durează (numai) un moment foarte scurt, momentan, «cât ai clipi din ochi», care se produce foarte repede, subit. *Moarte instantanee* = fulgerătoare. | Adv. *În câtevà clipe, vestea uciderii va cuprinde instantaneu tot orașul.* C. PETRESCU, C. V. 345. *De-ar fi fost prinsă instantaneu c'o mașină de fotografie...* ION CR. II 320. | (Substantivat, Fotogr.) Timp de poză corespunzând unei scurte fracțiuni din secundă; imagine obținută prin o expoziție foarte scurtă. *Am făcut un instantaneu.* [Familia: (după fr. *instantanéité*) **instantaneitáte** (pronunț. *-ne-i*) s. f. = caracterul a ceea ce este instantaneu.]

— *N.* după fr. (derivat din *instant* «secundă».)

INSTÁNȚIE † s. f. } **INSȚÁNȚIE** † s. f. } v. **instanță.**

ÎN STÁRE loc. adj. v. **stare.**

ÎNSTĂRÍ vb. Ia. (*S'*)*enrichir, rendre* ou *devenir riche.* — (Trans.) A face pe cineva cu stare, a îmbogăți, a înavuți; (mai ales refl.) a face stare (RĂDULESCU-CODIN), a se îmbogăți, a se înavuți, a prinde chiag, însplinà (2°). [*El*] *a înstărit* [*pe locuitori*]. I. IONESCU, D. 179. *Nu*

se înstăreşte ţăranul [fără îndestulare de hrană ieftină]. id. C. 213. *Să 'nhaţ un post ş'un cin... În câţivà ani m'aşi înstărì.* ALECSANDRI, T. 1328. *Vrei să te înstăreşti, să prinzi chiag, s'ai rost bun?* JIPESCU, O. 71. [Adjectiv: **înstărit** (cu negativul **ne(î)nstărit**), **-ă** = care are s. a făcut stare, avere; înavuţit, îmbogăţit; avut, bogat, cf. chiabur, bogătaş, gazdă. *Aveà ajutorul... Jidanilor celor înstăriţi.* URICARIUL, XIV 146/28. *Acest* [locuitor]... *este mai înstărit.* I. IONESCU, D. 380. *Sânt... înstăriţi oamenii din satele cele ungureşti.* id. C. 42. *În toate casele familiilor înstărite.* I. NEGRUZZI, I 288. *Ţăranii înstăriţi îşi muncesc astăzi pământul lor.* VLAHUŢĂ, CL. 25. *Ioan Klein... erà... fiul unui sătean mai înstărit şi de neam mai bun, din Sad.* IORGA, L. II 63, cf. 137, cf. PACALĂ, M. R. 319. | Abstract: **înstărire** s. f., **înstărit** s. a. = îmbogăţire, înavuţire. *Drumul înstărirei ţăranilor se va face din zi în zi tot mai greu.* I. IONESCU, C. 54.]

— Derivat din loc. **în stare.**

ÎN STÂNGA loc. adv. v. **stâng.**

ÎNSTÂNGĂNÍ † vb. IV[a]
ÎNSTÂNJENÍ vb. IV[a]
ÎNSTÂNJINÁ vb. I[(a)]
} v. **stânjenì.**

ÎNSTĂPÂNÍ vb. IV[a]. *Mettre en possession; prendre possession.* — (Modern; trans.) A face (pe cinevà) stăpân peste...; (refl.) a se face stăpân pe..., a luà s. a intrà în stăpânire. [Adjectiv: **înstăpânit, -ă** = care s'a făcut stăpân pe... | Abstract: **înstăpânire** s. f. = luare s. intrare în stăpânire, cf. instalare. *Acum, la şase ani după înstăpânirea noului regim...* GOGA, T. N. VI 3.]

— Derivat din **stăpân,** cu pref. **în-.**

ÎN STAT † loc. adv. v. **stat.**

ÎNSTATORNICÁ † vb. I[a]
ÎNSTATORNICÍ vb. IV[a]
} v. **statornicì.**

INSTAURÁ vb. I. *Instaurer.* — (Franţuzism) A stabilì, a statornicì, a aşezà, întemeià, cf. întronà. [Adjective: **instaurát, -ă** = stabilit, statornicit; — **instauratór, -oâre** = care instaurează, stabileşte, statorniceşte, aşază. | Abstracte: **instaurâre** s. f., **instaurát** s. a. = acţiunea de a instaurà. *Noi ceştia, chemaţi grabnic la viaţa de stat prin instaurarea principiului naţionalităţilor...* CARAGIALE, T. 81/19; — (< fr. *instauration*) **instauraţiúne (instaurâţie)** s. f. instaurare. | Pronunţ. *-sta-u-*].

— *N.* după fr., cf. restaurà.

INSTAURÂŢIE s. f.
INSTAURAŢIÚNE s. f.
} v. **instaurà.**

ÎNSTELÁ vb. I[a]. *Etoiler, (se) couvrir d'étoiles.* — Trans. şi (mai ales) refl. A (se) acoperì cu stele. *Noaptea se 'nstelează.* ALECSANDRI, P. III 645. [Mai des adjectivul-participiu: **înstelát, -ă** = acoperit cu stele, plin de stele, împodobit cu stele. *Luând călăuzire din cerul înstelat.* C. NEGRUZZI, II 193/9. [Soldaţi,] *Să-mi reveniţi ferice, Toţi înstelaţi pe frunte cu mândre cicatrice.* ALECSANDRI, P. III 477. *O noapte înstelată.* EMINESCU, P. 42, cf. C. PETRESCU, Î. II. 4. (Substantivat) **înstelátă** s. f. = numele unei oi cu stea albă în frunte. MARIAN.]

— Derivat din **stele** (pl. de la *stea*, cf. lat. *stellatus*, idem), cu pref. **în-** (la cărturari, după fr. *étoiler*).

ÎNSTEMÁT, -Ă adj. *Constellé* (de pierres précieuses). — Împodobit cu stemă; p. ext. împodobit. *Pre Anna o ţine H[risto]s lângă sine înstemată.* DOSOFTEIU, V. S. 174$_{v2}$. (Fig.) *Înstimată cu blândeţe.* KONAKI, ap. DDRF. [Şi: **înstimát, -ă** † adj.]

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **înstemà,** derivat din **stemă,** cu pref. **în-.**

ÎNŞTEVIÁ vb. I[a]. *Teindre avec de la racine de patience.* — A văpsì (galben) cu rădăcină de ştevie. *Colorarea galbenă din rădăcina de ştevie o întrebuinţează ca să înştevieze firele boite galben.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 9.

— Derivat din **ştevie,** cu pref. **în-.**

INSTIGÁ vb. I[(a)]. *Instiguer.* — A îndemnà, a împinge (la cevà rău), a aţâţà, a întărâtà, îmboldì, cf. incità. *S'a zis că Rusia a instigat răscoala Slavilor din imperiul otoman.* ODOBESCU, III 416. [Ind. prez. *instig* şi *instighéz.* | Adjectiv: **instigát, -ă** = îndemnat, împins (la rău), aţâţat, întărâtat, îmboldit. *Când însă ţăranii instigaţi atacă viaţa oamenilor şi proprietăţile particulare, o reprimare mai aspră devine inevitabilă.* MAIORESCU, D. IV 19, cf. III 170; — (mai ales substantivat) **instigatór** (neobicinuite: **instigătór** ALEXI, **instigátor** BARCIANU), **-oáre** = (cel, cea) care îndeamnă s. împinge la rău, aţâţă, întărâtă, aţâţător, † îndemnător, îmboldítor. *Rusia este tratată de inamică a Islamului şi de instigatoarea insurecţiunii greceşti.* GHICA, S. 133. [Prin vinele lui Horia curgeà] *un sânge cel puţin tot aşà de adevărat românesc... ca prin creierii celor mai eruditi instigatori...* ODOBESCU, III 545. *Domnialui a fost principalul instigator...* id. I 505. *Nu mai are importanţă să cercetăm cine au fost adevăraţii ei instigatori.* MAIORESCU, D. IV 20, cf. III 206. | Abstracte: **instigáre** s. f. = acţiunea de a instigà, îndemn (la cevà rău), aţâţare, întărâtare, îmbold, îmboldire, cf. incitare. *Chestia numită «naţională» se urmăreşte pas cu pas..., iar în jurul ei se grupează celelalte mijloace de turburare cunoscute...: instigarea studenţilor şi a ofiţerilor.* MAIORESCU, D. IV 87; — (< fr. *instigation*) **instigaţiúne (instigáţie)** s. f. = instigare.]

— *N.* după fr. (lat. **instigo, -are,** idem).

INSTIGÁŢIE s. f.
INSTIGAŢIÚNE s. f.
} v. **instigà.**

ÎNŞTIINŢÁ vb. I[a]. 1°. *Aviser, informer, prévenir; annoncer.* 2°. *Apprendre.*

1°. Trans. (Cu complementul persoanei) A da de ştire, a face cunoscut, a încunoştinţà; (corespunde în literatura mai veche şi pop. neologismelor actuale:) a comunicà, a informà, a anunţà, a avertizà, a avizà, a notificà, a preveni, a publicà (POLIZU). *Au început şi el a se ajunge cu Creştinii şi a-i înştiinţà de la Poartă.* LET. II 335/36. *M'am îndemnat... a vă înştiinţà cu această mică cărticeà.* ANTIM, ap. GCR. II 28/10. *Înştiinţămu-vă pre voi.* LITURGHIE, ap. V. B. II 146. *Să înştiinţeze pe jăluitori.* GHEORGACHE, ap. GCR. II 75/9. *Îl înştiinţase de pornirea norodului.* C. NEGRUZZI, I 153. *Tu îmi scrii să te înştiinţez ce face?* id. 63. *Turturica ajunsese la împăratul Verde şi-l înştiinţase...* CREANGĂ, P. 277. *După ce... se duse de-l înştiinţă.* ISPIRESCU, L. 28. | (Cu complementul dublu, al persoanei şi al lucrului) *Ceale ce l-a înştiinţat maică-sa Mirtalia.* BELDIMAN, N. P. II 34. | † Intrans. (cu dativul persoanei) *Au înştiinţat împărătesei cu grabnic corier.* DIONISIE, C. 171. *Domnul înştiinţă vezirului... şi cerù oaste.* DUMITRACHE, ap. GCR. II 126/30, cf. E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/38.

2°. (Învechit) Refl. A aflà, a luà cunoştintă, cf. a se informà. *De care lucru te va învăţà şi sfânta Evanghelie, de te vei înştiinţà.* LET. 14/28.

Halcocondila... mărturiseaşte, că, când să fie venit Românii în Dachia, nu s'au înştiinţat. CANTEMIR, HR. 127/24. *N'au putut numai decât a să înştienţă de sfârşirea monarhului.* MOARTEA LUI PETRU CEL MARE, ap. GCR. II 54/26-27. *Înştiinţându-se împărăţia turcească..., au trimes... ca să prinză pre Stavrachi.* CANTA, ib. 81/18. *Eu m'am înştiinţat de moartea craiului.* BELDIMAN, N. P. II 8. *Poate să se înştiinţeze în locul unde să află... iubirea ce-i arătaţi.* DRĂGHICI, R. 95. *Acest nume valurile-l primesc — Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nştiinţează.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Şi cum mi te-ai înştiinţat... De acel nou împărat?* TEODORESCU, P. P. III.

[Scris şi: *înştienţă* vb. Ia. | Adjective: **înştiinţát** (cu negativul: **ne(i)nştiinţat**), **-ă** = încunoştinţat, informat, anunţat, avertizat, notificat, prevenit; cu cunoştinţe, învăţat. *Fost-au om înştiinţat lucrurilor oşteneşti.* CANTEMIR, HR. 193/4. *Pre cel la pravul talpelor picioarelor tale căzut, neînştiinţat să nu laşi.* id. IST. 133; — **înştiinţătór, -oáre** = care înştiinţează, dă de ştire. | Abstract: **înştiinţáre** s. f. = încunoştinţare; ştire, noutate, veste, informaţie, anunţ, avertisment, aviz. (Locuţiuni învechite:) *A face înştiinţare* = a face cunoscut, a încunoştinţă, a anunţă, a vestì, a informà, a avizà; *a luà înştiinţare* = a aflà, a luà la cunoştinţă; *a avcà înştiinţare* = a fi informat. *Aveà înştiinţare prin taină de la frate-său.* LET. II 181/18. *Împărăteasa, dacă au luat această înştiinţare, s'au ridicat din Crim.* DIONISIE, C. 170. *Înştienţare pentru moartea marelui Petru.* MOARTEA LUI PETRU CEL MARE, ap. GCR. II 53/13. *Se şi feace înştiinţare la Roma.* P. MAIOR, IST. 5. *Stăpânitorii de la Meca, luând înştiinţare de aceste descersuri,... l-au izgonit.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/18.]

— Derivat din **ştiinţă**, cu pref. **în-**.

INSTILÁ vb. Ia. (Med.) *Instiller.* — A turnà un lichid (medicamentos) picătură cu picătură, a picà. [Part.-adj. (substantivat): **instilatór** s. a. = aparat cu care se toarnă un lichid picătură cu picătură (d. e. în ochi). | Abstracte: **instiláre** s. f. = acţiunea de a înstilà; — (< fr. *instillation*) **instilaţiúne (instilácţie)** s. f. = instilare; introducerea unui lichid medicamentos (într'un organ al corpului) prin instilare.]

— *N.* după fr. (lat. **instillo, -are,** idem, din *in* şi *stilla* «picătură»).

INSTILÁŢIE s. f.
INSTILAŢIÚNE s. f.
INSTILATÓR s. a.
} v. **instilà.**

ÎNSTIMÁT, -Ă † adj. v. **înstemat.**

INSTÍNCT s. a. *Instinct.* — Pornire firească, impulsiune interioară şi involuntară, care mişcă sufletul omenesc; spec. îmboldire interioară care determină fiinţele să facă acţiuni spontane fără reflexiune (spre a se conservà s. reproduce), cf. presimţire; (p. ext.) aptitudine naturală, pornire irezistibilă spre ceva. *Singur instinctul sau mintea povăţuieşte.* KONAKI, P. 292. *Elefantule,... al tău instinct, a ta fire,... de rezon aşà aproape, de om de ce-s despărţite?* id. ib. 270, cf. 269. *E instinctul d'o viaţă dorită, Ce n'o află omul aicea trăind.* ALEXANDRESCU, M. 84. *Noaptea... două nobile instincte cu putere deşteptà.* id. ib. 21. *Instinctul conservaţiei.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 287. *D. maior Papazoglu, al cărui instinct de neobosit colector se întinde fără distincţiune asupra tot felul de curiozităţi...* ODOBESCU, II 151. *Un instinct atât de van, Ce le-abate şi la păsări...* EMINESCU, P. 255. *Comăneşteanu priveà la mânile ei delicate, fără însă a le vedeà. Ea băgà de seamă şi le ridică în sus, cu instinctul copilăresc al vanităţii adormite ce se deşteaptă deodată.* D. ZAMFIRESCU, R. 46. [Derivăt: (după fr. *instinctif*) **instinctiv, -ă** adj. = care se naşte s. se face din instinct. *Copilul se mişcă fără aslâmpăr din instinctiva pornire de a-şi întărì născânda vigoare.* HASDEU, I. C. VII. *Cevà fatal şi necunoscut ce-ţi inspiră o frică instinctivă, ca aprehensiunea morţei.* VLAHUŢĂ, D. 138. *Limbagiul omului e un product instinctiv al naturei sale.* MAIORESCU, L. 24. *Sfera simţimântului instinctiv.* id. CR. I 159, cf. D. III 106. (Adv.) Din (s. prin) instinct. *Instinctiv rupse mărgeaua pământului de la gâtul Mariei.* EMINESCU, N. 70.]

— *N.* după fr. (lat. **instinctus -um,** «impulsiune, îmbold»).

INSTINCTÍV, -Ă adj. v. **instinct.**

INSTITUÁ vb. I v. **institui.**

INSTITUÍ vb. IV(a). (*S'*)*instituer.* — Trans. A face început (unui lucru), a înfiinţà, a întemeià; a stabilì, a creà, a alcătui, a aşezà (III 5°), a numì într'o funcţiune; (spec., Jur.) *a instituì (pe cineva) moştenitor, legatar* = a lăsà, a desemnà ca moştenitor pe..., a numì legatar pe... *Institue o autoritate sinodale centrale.* URICARIUL, X 371/25. *N'ar fi o greşală, de s'ar instituà o resplătire naţională pentru toţi acei ce n'au proţese.* C. NEGRUZZI, I 304. *Bălcescu cerù să institue în cazarmă o şcoală.* ODOBESCU, III 491. *Crearea unei administraţii centrale a bunurilor mânăstireşti, care s'a instituit...* id. II 38. *O experienţă... pe care o instituim, având de mai înainte un grad suficient de convingere că va izbutì.* MAIORESCU, L. 73. [Ind. prez. *instituiu* şi *instituésc.* | Şi (învechit): **instituà** vb. Ia. COSTINESCU. | Adjectiv: **instituít** (cu negativul **neinstituit**), **-ă** = stabilit, creat, aşezat, înfiinţat, întemeiat, numit (într'o funcţiune); (Jur.) legatar, lăsat (moştenitor). *Comisiunea instituită în anul trecut pentru a organizà partea română din Expoziţiunea Universală din Paris...* ODOBESCU, II 101. | Abstract: **instituíre** s. f., **instituít** s. a. = acţiunea de a instituì, creare, stabilire, aşezare (I), înfiinţare, întemeiere, numire (într'o funcţiune); (Jur.) desemnare (de legatari, de moştenitori). *Societatea Academică, căria lucrarea unui dicţionar român îi este impusă atât prin legatul Zoppa, cât şi prin instituirea ei, a cugetat la mijlocul cel mai nimerit...* ODOBESCU, II 326. *Instituirea de legatari, de moştenitori.* HAMANGIU, C. C. 887; — (fr. *institution*) **instituţie (instituţiúne)** = instituire; p. ext. aşezământ (9°) instituit, cf. instituì; lege (fundamentală), întocmire (politică, socială), cf. constituţie. *Instituţiile primitive ale principatului.* URICARIUL, X, 5/16. *A lumei temelie se mişcă, se clătească, Vechile-i instituţii se şterg, s'au ruginit.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Ei completară instituţiile ţărei lor.* BĂLCESCU, M. V. 9/12. *Anulând prin acest mod nu numai dreptul şi instituţiunea salutară a concursului, dar orice drepturi câştigate...* MAIORESCU, D. IV 492.]

— *N.* după fr. (lat. **instituo, -ĕre,** din *in-* şi *statuĕre* «a stabilì»). Cf. constituì, restituì.

INSTITÚT s. a. *Institut.* — Aşezământ (9°) (public s. particular) de instrucţiune, anexat unei Facultăţi s. de sine stătător, cu caracter literar, teologic, ştiinţific, medical etc., cf. instituţie; şcoală, pensionat, pension; fundaţiune, «casă de facere de bine» (STAMATI); p. ext. localul unde se ţin şedinţele unei asemenea instituţii. *Am cercetat toate chipurile ce au pe la universităţi, institutури şi pensioane.* GOLESCU, I. 138. *Institut agricol.* I. IONESCU, C. VII. *Averile mânăstireşti trebue*

să vină în ajutorul institutelor de utilitate publică. ODOBESCU, II 46. *Fiescine are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, când aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau vătămătoare pentru institutul său, pentru societatea ce și-a impus-o.* id. ib. 332. *Moare... într'un institut de alienați.* MAIORESCU, CR. II 294. *Prin lege specială i s'a prevăzut un institut de bacteriologie și s'a format acest institut.* id. ib. IV 253. *Institutele unite.* || Spec. *Institutul* (*de* s. *din Franța*) = corp savant alcătuit din reunirea celor cinci Academii franceze (de inscripții, de literatură, de știință, de arte-frumoase și de științe morale și politice). *Imitând Institutul din Franța...* MAIORESCU, D. I 86. | (La plur.) *Institute* = opere elementare de drept roman, mai ales aceea alcătuită din ordinul lui Justinian: *Institutele lui Juslinian.* [Plur. *institúte* și (neîntrebuințat) *institúturi.* Și: (forme inculte) *instătút.* ȘEZ. III 17/6, *înstătút.* STAMATI.]

— *N.* după fr. (lat. **institutum, -i,** de la *instituo, -ere* «a institui»). Cf. instituție.

INSTITÚȚIE s. f. } v. **institui.**
INSTITUȚIÚNE s. f. }

INSTITUTOÁRĂ s. f. } v. **institutor.**
INSTITUTOÁRE s. f. }

INSTITUTÓR s. m. *Instituteur.* — Persoană însărcinată cu instrucțiunea primară în școalele urbane (în opoziție cu învățător, care predă în școala primară rurală). [Feminin: **institutoáră (institutoáre)** s. f. și (franțuzism s. italianism: *institutrice*) **institutríce** s. f. *Internatele așă numitelor «Școli centrale» de pân'acum rămân exclusiv destinate la creșterea institutricelor cerute de școalele elementare.* MAIORESCU, D. I 399.]

— *N.* după fr.

INSTITUTRÍCE s. f. v. **institutor.**

ÎNSTRĂINÁ vb. I(a) } v. **înstreină.**
ÎNSTRĂINĂTÁTE † s. f. }

ÎNSTRĂLUCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **strălucios.**

ÎNSTRÂMBÁ vb. I v. **strâmbà.**

ÎNSTRÂMBĂTĂȚÍ † vb. IVa } v. **strâmbățați.**
ÎNSTRÂMBĂȚÍ vb. IVa }

ÎNSTRÂMTÁ vb. Ia v. **strâmtà.**

ÎNSTRÂMTORÁ vb. Ia v. **strâmtorà.**

ÎNSTREINÁ vb. I(a). 1°. *Rendre* ou *devenir étranger. Être dépaysé. Détacher.* 2°. *Envoyer à l'étranger; chasser, exiler.* 3°. *S'expatrier, s'exiler.* 4°. *Se déguiser.* II. *Aliéner; tomber* en des mains étrangères.

I. (Despre persoane). 1°. Trans. și refl. (complinit une-ori prin de, † de către cineva s. ceva, † din ceva) A (se) face strein de... *Se înstreină de ei.* BIBLIA (1688) 32. *De dânșii mă'nstreină Pizma lor.* DOSOFTEIU, PS. 470. *Mă 'nstreinară de către prietină.* id. ib. 55. *De a ta lumină i-a înstrăinat.* C. NEGRUZZI, II 281/20. *Ne înstrăinează cu totul de viața vânătorilor.* ODOBESCU, III 89/21. || Fig. Refl. A deveni, a se simți strein față de ceva, a părăsi un obiceiu, a se lăsà de o îndeletnicire. *Den sfătuirea legiei... ei se străinează.* CORESI, EV. 3/10. | Trans. A face (pe cineva) să se simtă strein (față de cineva s. undeva), să nu se mai simtă acasă s. bine (lângă cineva). *Streinând oamenii țării de lângă Domnia mea...* MAG. IST. 132/12.

2°. Trans. A trimite în streini, departe de casă (spec. spre a învățà în streinătate); p. ext. a îndepărtà, a sili să plece, să părăsească o slujbă, a demite. *O streină și o lepădă de la moșie-i.* DOSOFTEIU, V. S. 111,2. *Mateiu nu uită cu acest prilej să se roage a i se învățà copiii și mai departe, «străinându-i pentru carte».* IORGA, IST. ROM. II 136. *Împărate, împărate, Nu mă'nstrăină departe* [trimițându-mă într'un regiment dintr'un oraș depărtat de casă]! MĂNDRESCU, L. P. 36/8. *Că amar m'a streinat.* DOINE, 91/13. *Să nu mă strinați departe.* GRAIUL, I 93/22.

3°. Refl. A se îndepărtà de locul nașterii, a se duce în streini, a se așezà în țară streină, a se expatrià, a se exilà. [Dacă] *un om va fugì, de să va înstreină* (: *înstriină* MUNT.), *atuncea acea ocină să fie pre sama domniei.* PRAV. MOLD. 3. *Să streină într'un oraș păgânesc.* DOSOFTEIU, V. S. 23,2. *Și s'au înstrăinat de moșiile sale.* LET. II 369/33. *Și nu socotește slujba ce i-au făcut, că s'au înstrăinat.* ib. II 374/6. *Românii care se înstrăinau în Turcia, se bucurau de drepturile lor naționale.* URICARIUL. I 183/9. *Îmi venì dorință ca să mă înstreinez din patria mea.* GORJAN. H. IV 41. *De când m'am înstrăinat...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 177. *Da dacă mă'nstreinaiu...* DOINE, 41/16. *El s'o streinat d'acasă, o umblat încolo, încolo pin lături.* GRAIUL, I 397/4. *Deci să nu vă 'nstrinați, Pe mine să m'așteptați.* MAT. FOLC. 353. *Mureș, Mureș, apă lină, Cin'te bea tot să'nstreină.* ZANNE, P. VI 210. *Prin străini m'am străinat.* ȘEZ. I 50b/2. *Eu, de când m'am străinat, Dumnia-ta că m'ai uitat.* MARIAN, I. 520. *De cumvà m'oiu streinà...* MĂNDRESCU, L. P. 13/8. || † (Neobicinuit) Intrans. A petrece într'un loc strein. *H[risto]s, ce au streinátŭ pre pământ pentru noi...* DOSOFTEIU, V. S. 29,2.

4°. † (Neobicinuit) Refl. A se prezentà în chip de strein, a se preface. *Și fu, când intră, ea, și ea să înstrăinà* (: dissimulare se esse). BIBLIA (1688) 255,2.

II. (Despre lucruri, spec. despre o avere, moștenire, moșie, zestre) Trans. A da în mâni streine, a alienà; refl. a ajunge pe mâni streine. *Cine o va streinà* (: *înstriinà* MUNT.) *den besearică..., face ierosilie.* PRAV. MOLD. 755. *Să nu să streineádze împărăția tatălui ei.* DOSOFTEIU, V. S. 161,2. *Zestrea și darurile ceale de înaintea nunții nu poate bărbatul a le înstreinà.* PRAVILA (1814) 121. *Nici cu un chip să nu înstrăinează afierosirea sa.* URICARIUL, II 20/30. *Ispravnicii... înstreinà fără de rușine clironomia unui sărac de părinți.* BELDIMAN. N. P. II 98. *Această bogăție... s'a împrăștiat, s'a înstrăinat, s'a pierdut.* IORGA, L. 56. *Ș'au avut o moară 'n vânt... Ș'acele le 'nstrăinà.* POMPILIU, P. P. 59/6.

[Ind. prez. (mai mult vechiu și popular) *înstreinéz* și *înstrein.* | Și: **înstrăinà, înstriinà, înstrinà** vb. I(a); **străinà** (LB.), **streinà, striinà, strienà** † (ANON. CAR.), **strinà** vb. I(a); **streini** vb. IVa. *Pre fiiul de a părintelui cinste îl streinéscŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 77,2. | Adjectiv: **(în)streinát (în)străinát, (în)striinát (în)strinát** (cu negativul: **ne(i)nstreinat** etc.), **-ă** = (care a devenit) strein, (fig.) lipsit de ceva; lăsat pe mâna streinilor, plin de streini; îndepărtat, dus între streini, expatriat, exilat, fără patrie; dat la streini, alienat. *Să nu ne îngrășăm trupul... și de ceastă lume să ne întoarcem striinați.* CORESI, EV. 481/32. *Sântŭ streinați de... credință.* DOSOFTEIU, V. S. 61. *Numele tău îț[i] ursează să fii streinátă din țară.* id. 104. *Dacă se văzù strinat de mila Împăratului...* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Ion Vodă, dacă s'au simțit străinat și scos din domnie...* LET. I, A. 86/8 *Feciorii lui Antioh-vodă, fiind acolo la Moscali înstrăinați...* LET. II 449/20. *Sîntem astăzi înstriinați den țară* (a. 1673). BUL. COM. IST. II 228. *Să nu se ție... samă cererile nici a celor de față, nici a celor streinați.* URICARIUL, IV 37/7. *Nu își mai cunosc în urmă familia 'nstreinată.*

KONAKI, P. 295. *Inima noastră amar te plânge, O! dulce frate înstrăinat!* ALECSANDRI, P. I 218. *Bălcescu a murit înstrăinat de prea iubita și prea dorita sa țară.* ODOBESCU, III 489/9. *Să 'mpănăm așà dară orașile... 'nstreinate, cu Rumâni.* JIPESCU, O. 85. *Dar tare-s îndepărtați și prin streini streinați.* SEVASTOS. C. 221/16. *S'a dus... pe țară înstrinată.* HODOȘ, P. P. 208. *Maică, tu m'ai blăstămat, Ca să fiu înstrăinat.* HODOȘ, P. P. 203. *Cine caută spre strein, înstreinat va rămâne!* ZANNE, P. VI 328; — **(în)streinătór ((în)străinătór** etc.), **-oáre** = care înstreinează; — (formațiune hibridă, neobicinuită) **înstrăinábil** (cu opusul **ne(î)nstrăinabil**), **-ă** = care poate fi înstreinat, alienabil (PONTBRIANT). | Abstracte: **înstreináre ((în)străináre,** etc., cu negativul **ne(î)nstreinare** etc.) s. f. = acțiunea de a înstreinà; îndepărtare din locul nașterii, expatriare, pribegie, exil; alienare. *Striinare de către rude.* CORESI, EV. 206/1. *Varuh plângeà înstreinarea Ieremiei.* DOSOFTEIU, V. S. 34/1. *Și-i aduse pre ei... înstreinare la Vavilon.* BIBLIA (1688) 286/2. *Arătându-i neamul său și înstreinarea sa...* LET. I A. 60/30. *După ce au fugit... avut-au mare căială... de înstreinarea sa.* LET. II 84/30. *Multe străinări au arătat spre oamenii țării.* MAG. IST. I 123/8. *De pe plaiu 'nstrăinării... Văd o pasăre voioasă.* ALECSANDRI, P. II 71. *Înstrăinarea noastră este hotărîtă, cine știe pentru câtă vreme.* CREANGĂ, A. 125. *Când e vorba de înstreinare ipotecară,... mandatul trebue să fie special.* HAMANGIU, C. C. 390. *Legea pentru înstreinarea bunurilor Statului.* MON. OF. 10. *Înstreinare între două familii,* cf. răceală; — **(în)streinát** (**înstrăinát** etc.) s. a. = înstreinare. *Hai, mândră, la apă bună,... Apă bună de gustat, Și de-aici de 'nstrăinat, Să n'ai teamă de bărbat!* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 233; — (contaminare între *streinătate* și *înstreinà*) **înstrăinătate** † s. f. = ședere în streinătate, înstreinare. *Multă tânguire și jale... pentru îndelungata lui înstreinătate ce făcuse (căci... vreo doi ani... au lăcuit).* MAG. IST. II 198/4. | Pronunț. *-stre-i-, -stră-i-, -stri-i-.*]

— Derivat din loc. adv. **în streini.**

ÎNSTREȘINÁT, -Ă adj. *Muni d'un avant-toit.* — Prevăzut cu streașină, care are streașină. Cel mai obicinuit gard e popularul *gard înstreșinat,* făcut din nuiele împletite în jurul parilor înfipți în pământ și acoperit cu paie și spini (pentru care motiv se numește *înstreșinat*). VUIA, Ț. H. 107.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **înstreșină,** derivat din **streașină,** cu pref. **în-.**

ÎNSTRIINÁ vb. I(a) } v. **înstreinà.**
ÎNSTRINÁ vb. Ia }

INSTRUÁ vb. Ia
INSTRÚCȚIE s. f.
INSTRÚCȚIE † s. f.
INSTRUCȚIÚNE s. f.
INSTRUCTÍV, -Ă adj.
INSTRÚCTOR adj.
} v. **instruì.**

INSTRUÍ vb. IVa. (*S'*)*instruire.* — (Trans.). A da (cuivà) instrucție, a-l învățà (ajutându-i să se facă învățat, cult), cf. educà, crește; (refl.) a primì instrucțiune, a se face, a devenì (om) cult. *El pierde cea mai bună ocaziune de a se instruì.* ODOBESCU, III 11/12. || (Jur.) *A instruì o cauză, un proces* = a strânge și a cercetà actele și dovezile pe baza cărora se va judecà procesul. [Și: (Transilv., din germ. *instruieren*) **instruà** vb. Ia = instruì (și în sens juridic). BARCIANU. | Adjective: **instruít** (cu negativul **neinstruit**), **-ă** = învățat, (om) cu (multe) cunoștințe, care are instrucțiune (solidă), cf. cult. *Cestionar archeologic... dirigiat pe atunci de instruitul și activul nostru coleg dl. Esarcu...* ODOBESCU, II 262. *Tânără instruită, bună gospodină..., conduce menajul* (Mica Publicitate). UNIVERSUL, 1931, 12 Ian.; — **instructiv, -ă** = (despre lucruri) care instruește, dă cunoștințe, din care poți învățà, îți poți îmbogăți cunoștințele. *Neo-planta, o formă nominală foarte instructivă.* HASDEU, I. C. 21. *Este instructiv de constatat că îndeosebi «junimiștii» din acest minister erau priviți ca fiind într'o particulară intimitate cu palatul...* MAIORESCU, D. IV 12. *Carte foarte instructivă. Lectură instructivă;* — (din rus. *instrúktorŭ* s. după fr. *instructeur*) **instrúctor** (accentuat, mai rar, și *instructór*) = (persoană) care instruește, învață pe alții. *Sergent - instructor,* care instruește pe soldați. *Jude-instructor,* judecător însărcinat cu instruirea cauzelor (penale). (Substantivat). *Ca instructor a fost numit dl...* | Abstracte: **instruíre** s. f. = acțiunea de a instruì, de a da învățătură. *Aducând din Tibet preoți sau lamai pentru instruirea poporului...* ODOBESCU, II 201; — **instruit** s. a. = instruire; — (< fr. *instruction*) **instrucțiúne (instrúcție, istrúcție** † IORGA, S. D. XIII 261/32, și azi ca formă incultă în popor. VÂRCOL, V.; cu rostire germană: **înstrúcție** † ib. VIII 201, 209; apropiat de rostirea franceză: **enstrúcție** † CAT. MAN. XV 64) s. f. = instruire, spec. acțiunea de a da în școli învățătură tinerimii, cf. educație, creștere, învățământ; învățătură, știință; (mai ales la plural) deslușire, lămurire, explicație; ordin (scris s. verbal) ce se dă cuivà, ca să știe cum să procedeze; (Jur.) adunarea și cercetarea actelor și dovezilor pe baza cărora se va judecà procesul, cercetare (I 3°). *Instrucția soldaților. Instrucțiune primară, secundară, universitară, profesională* etc. *Ministrul Instrucțiunii publice s. ministru de Instrucție. A fi lipsit de instrucțiune, a aveà o instrucțiune solidă. Judecător de instrucție* = judeinstructor. *Această opoziție, a cărei anulare o poate pronunță tribunalul fără nici o instrucțiune sau formalitate...* HAMANGIU, C. C. 49. *Instrucție penală.* MAIORESCU, D. III 80. *Întemeiat... pe instrucțiile Ministerului împărățeștii Curți a Rusiei.* URICARIUL, V 344/24. *Vor luà de la această comisie instrucțiile normale.* id. ib. 28/11. *Atât instrucțiunile... precum și ordinele ministeriale sânt date din propria inițiativă a ministrului.* PRETORIAN, DR. C. 64. *În chestiunea Vixenului... el duse lucrurile până la o ruptură între Rusia și Englitera, trecând peste voința și instrucțiunile șefului său.* GHICA, S. 178. *Bunele instrucții ce dă.* C. NEGRUZZI, II 147/9. *De ce nu am zice învățământ, așezământ... năvălire..., în loc de instrucțiune, instituțiune, invaziune?* I. NEGRUZZI, I 459. *Domnu' Teofil erà omul care alergà cu inimă pentru alegători, de la Interne la Lucrări publice, de la Instrucție la Domenii.* CONV. LIT. XLIII, 1053.]

— *N.* după fr. (lat. **instruo, -ĕre** «a construì»). Cf. construì.

INSTRUMÉNT s. a. *Instrument.* — Obiect s. agent mecanic cu ajutorul căruia poți face, lucrà s. ajunge la un rezultat oarecare, unealtă, sculă, cinie, ciopoc, cf. aparat, rechizită; (fig.) persoană s. lucru, de care cinevà se servește ca de o unealtă. *Instrumente muzicale* (s. scurtat: *instrumente*), *agricole, de chirurgie. Și te-au făcut instrument la mijloc.* ANTIM, P. XXV 23. *Cu aceastea dară cinii și istrumenturi... Ellinii au eșit stăpânitori.* CANTEMIR, HR. 86/35. *Cu meșterșugul istrumenturilor prăvălite.* id. ib. 416. *Istromenturi tipografi[e]i* (a. 1707). IORGA, S. D. XIII 96/34. *Ce(a)lu mai ales istrument de a să pieardere* (a. 1794). CRITIL și ANDR., ap. GCR.

II $152/_{21}$. *Fabrică de toate instrumentele mathematicești.* GOLESCU, Î. 121. *Nici... instrumenturi avea.* DRĂGHICI, R. 150. *Pietrarii... trebue să aibă feliuri de instrumenturi.* id. ib. 45. *Instrumenturi muzicești.* GORJAN, H. 95. *Ia este un instrument bogat în minuni.* MARCOVICI, D. 54. *Să se cheltuiască la cumpărarea trebuincioaselor cărți și a matimaticeștilor instrumenturi.* URICARIUL, III $29/_{31}$. *Să se poată alcătui o bibliotecă națională, instrumenturi.* id. VII $181/_{13}$. *A face din Adunare un orb instrument al voințelor sale.* id. VIII $131/_{13}$. *Omul este un instrument orb al fatalității.* BĂLCESCU, M. V. $4/_{5}$. *Instrumente cari înțeapă peștele.* ANTIPA, P. 66. | Spec. Instrument muzical, aparat cu (s. din) care se cântă. *Mi se păreà chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist.* C. NEGRUZZI, I 292. *Strigând neîncetat padi! padi! ca piculina între instrumentele unui orchestru.* id. I 37. || Fig. Membru viril. [Plur. *instrumente* și (vechiu) *instrumenturi.* | Și: (< ital. *istrumento*) **istrumént** s. a., **istromént** s. a., (pop. în Mold., formă incultă) *stromént* (plur. *-menturi*). ȘEZ. III $6/_{10}$, $90/_{2}$, PAMFILE, I. C. 195. | Familia: (< fr. *instrumenter*) **instrumentà** vb. Ia (Muz.) = a aranjà o melodie pentru mai multe instrumente, a compune partea instrumentală a unei bucăți de muzică, cf. orchestrà; (impropriu) a executà (o melodie) pe mai multe instrumente. *Dacă s'ar ispiti cinevà să cerce a instrumentà și a vocalizà prin codri muzică clasică...; chiar și iepurii ar apucà-o îndată la picior.* ODOBESCU, III 101; (cu part. adj.) **instrumentát, -ă** = aranjat pentru instrumente; (și cu abstractele) **instrumentáre** s. f. și (după fr. *instrumentation*) **instrumentáție,** (mai rar) **instrumentațiúne** s. f. = aranjarea părții instrumentale a unei bucăți muzicale, cf. orchestrare; — (după fr. *instrumental*) **instrumentál, -ă** adj. = (Muz.) care se execută cu ajutorul instrumentelor muzicale. *Muzică instrumentală* (în opoziție cu *muzica vocală*); (Gram.) *Cazul instrumental*, care exprimă mijlocul s. instrumentul; (cu abstractul rar — formație personală) **instrumentalitáte** s. f. = funcțiune de instrument. *Instrumentalitatea mânei.* HAȘDEU, ETYM. MAGN. $1095/_{6}$; — (după fr. *instrumentiste*) **instrumentíst** s. m. = cel care cântă dintr'un instrument muzical, cf. executant, muzicant.]

— *N.* din lat. **instrumentum, -i** (de la *instruo, -ĕre* «a construi»).

INSTRUMENTÀ vb. Ia
INSTRUMENTÁL, -Ă adj.
INSTRUMENTALITÁTE s. f.
INSTRUMENTÁȚIE s. f.
INSTRUMENTAȚIÚNE s. f.
INSTRUMENTÍST s. m.
} v. **instrument.**

ÎNSTRUNÁ vb. I(a). 1°. *Tendre* une corde, *bander. Accorder.* 2°. *Ceindre; sangler; serrer la gourmette d'un cheval.* 3°. *Enchaîner, maîtriser.*

1°. Trans. A întinde struna, coarda, a încordà. *Înstrună iute arcul, puse săgeata și o luă la cătare.* ISPIRESCU, L. 195. || Spec. (Despre un instrument muzical) A acordà. *Pentru străini azi harfa mi se înstrună.* GORUN, F. 4. *Pe când Țiganul își înstrună vioara...* Z. BÂRSAN, SĂM. II 104. *Începù Apolon a-și înstrună lira.* ISPIRESCU, U. $109/_{26}$.

2°. P. ext. Trans. A strânge cu o legătură pe care o întinzi; spec. a strânge în chingă șaua s. în zăbale gura calului (POLIZU). *Puse șeaua pe Murga... o înstrună bine.* DELAVRANCEA, S. 242. *Frâul În cap îi băgà, Frumușel Mi-l înstrunà.* TEODORESCU, P. P. 600b.

3°. Fig. A prinde în laț; a ținea în frâu, a stăpâni, a înfrânà. *Lupul cu puii săi pustiază codrii fără d'a bănui lațul ce-i va înstrunà într'o zi pe toți.* ODOBESCU, I $86/_{17}$. [Trebue să se reteze] *și ultima verigă care înstrunà libera desvoltare a Statului român.* id. III $457/_{2}$. *Ți-ai pierdut cumpătul..., rosti Doamna înstrunându-și mânia.* id. ap. TDRG.

[Adjectiv: **înstrunát** (cu negativul: **ne(î)nstrunat**), **-ă** = încordat; acordat; înlănțuit, înfrânat. *În tot trupul simțeà un avânt neînstrunat.* ODOBESCU, III $199/_{24}$, cf. I 191, II 484, 234, III $537/_{25}$. *Îndată ce suflările înstrunate ale zefirului reîncep a deșteptà puterile fecundării...* id. III 41. *Înstrunat și înjghebat în albia apelor sale...* ISPIRESCU, U. $73/_{11}$. *Murgu... Înfrânat, înstrunat, Bun de încălecat.* PĂSCULESCU, L. P. 41. | Abstracte: **înstrunáre** s. f., **înstrunát** s. a. = acțiunea de a înstrunà; **înstrunătúră** s. f. = înstrunare. POLIZU.]

— Derivat din **strună,** cu pref. **în-.** Cf. struni.

ÎNSTRUȚÁ vb. I *Orner, parer.* — Trans. A împodobì cu un buchet de flori («struț»), p. ext. cu orice alte podoabe. *Îl înstruță apoi cu panglice, cu barbenoc și cu verdeață.* MARIAN, SE. I 123. *Să-i înstruț crucița, cum i-am instruțat cușma.* ȘEZ. XXXII și XXI 84. *Să o taie doamnele, Să 'nstruțe icoanele.* VICIU, GL. [Adjectiv: **înstruțát, -ă** = împodobit (cu struț). T. PAPAHAGI, M. $7/_{63}$, $55/_{42}$. | Abstract: **înstruțáre** s. f.]

— Derivat din **struț,** cu pref. **în-.**

ÎNSUALITÁTE † s. f. v. **îns.**

INSUBORDINÁT, -Ă adj.
INSUBORDINÁȚIE s. f.
INSUBORDINAȚIÚNE s. f.
INSUBORDONÁNȚĂ s. f.
} v. **insubordonat.**

INSUBORDONÁT,-Ă adj. *Insubordonné.*—Care nu este subordonat, nesubordonat, nesupus, neascultător, care nu ascultă de ordinele cuivà, care are înnăscut în el spiritul de revoltă, cf. rebel. [Și: **insubordinát, -ă.** | Abstracte: **insubordonáre (insubordináre)** s. f. = nesupunere, neascultare, cf. revoltă; — (după fr. *insubordination*) **insubordonáție (insubordináție, insubordonațiúne, insubordinațiúne)** s. f., (mai rar) **insubordonánță** s. f. = insubordinare. *Cunoșteà reacțiunile Olguței față de insubordonanțe.* TEODOREANU, M. II 263.]

— *N.* după fr.

INSUBORDONÁȚIE s. f.
INSUBORDONAȚIÚNE s. f.
} v. **insubordonat.**

ÎNSUBȚIÁ vb. Ia v. **subția.**

INSUCCÉS s. a. *Insuccès.* — Lipsă de succes, nesucces, nereușită. *Mavrogheni, desperat de necurmatele sale insuccese,* [începù a stoarce ban, din țară]. ODOBESCU, II 497. *Romanul modern... nu e corelativ vieții de astăzi, și aici este una din cauzele insuccesului ce-l întâmpină.* R. DIANU, CURENTUL, 1930, 24 Sept. *Sub degringolada insucceselor, Opera s'a închis mai repede ca de obiceiu.* N. ROȘU, ib. 1930, 23 Nov.

INSUFICIÉNT, -Ă *Insuffisant. Insuffisamment.* — Care nu este suficient, nesuficient, care nu este destul, nu ajunge, neîndestulător, care are lipsuri. *Criticul insuficient și puțin judicios e însă un povestitor care nu înșală, un harnic traducător și rezumător.* IORGA, L. I 91. *Amânând pe mai târziu prelucrarea insuficientei narațiuni a lui Ureche...* id. ib. II 572, cf. MAIORESCU, CR. II 143. *În măsura în care știrile acestora sânt insuficiente, vom recurge la isvoarele târzii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 38.

(Adv.) *Această singură ideie... ar face cea mai mare onoare înrăiatului principe, ori cât de insuficient ar fi fost pusă în practică.* IORGA, L. I 276. (Ca termin de clasificare în școli) *Are nota insuficient* (= rău) *la latină.* [Abstract: (< lat. *insufficientia*) **insuficiență** s. f. = neîndestulare, lipsă (de pregătire, de știință etc.), cf. incapacitate; (spec., Med.) lipsă s. neajuns în funcționarea normală a unui organ. *Dovedește... insuficiență în chestiile mai importante ale politicei.* MAIORESCU, D. II 16. *Dar tot Lascar Catargi, după ce acuzarea lui Ion Brătianu a fost înlăturată și insuficiența elementului Vernescan pe deplin dovedită, a avut o destulă abnegație de sine.* id. ib. IV 61. *Regimul... de atunci va trebui să cadă din cauza acestei insuficiențe.* id. ib. IV 605. *Amănunte... lipsesc din cauza insuficienții știrilor documentare.* C. GIURESCU, COM. MON. IST. V 154. *Insuficiență aortică, hepatică.* | Pronunț. *-ci-ent, -ci-ență* și *-cient, -cientă.*]

— *N.* din lat. **insufficiens, -tem,** idem.

INSUFICIÉNȚĂ s. f. v. **insuficient.**

INSUFLÁ vb. I v. **înșuflà.**

ÎNSUFLÁ vb. I. 1°.—2°. *Insuffler.* 3°. *Animer, encourager.* 4°. *Inspirer. Suggérer, souffler.* — (Termen literar).

1°. Trans. (Complementul e viață) A suflà (în ceva), a introduce prin suflare. *A înșuflà viață fiiului celui ce zăcea.* MINEIUL (1776) $66^{1}/_{1}$.

2°. (Modern, Med.) Trans. și absol. A suflà un gaz, un abur sau un praf într'o cavitate s. pe un organ al corpului. BIANU, D. S.

3°. Fig. (Cu complementul persoanei) A înșufleți, a îmbărbătâ, a încurajà. *Această veste... au înșuflat cu un duh de îmbărbătare până și pe cei leșinați.* DRĂGHICI, R. 33. *N'am alt ajutor decât lăcrămile și dragostea mea ca să mă înșufle.* MARCOVICI, C. $45/_{15}$. *A cerului credință... a patriei iubire, Ce odată'n aste locuri pe strămoși îi înșuflà.* ALEXANDRESCU, M. 21.

3°. (Românizare a neologismului *inspirà*). Fig. Trans. (Complementul e un abstract) A inspirà. *Înșuflă-mi adevărul.* MARCOVICI, C. $9/_{22}$. *Lucrarea ce nu înșuflă frică.* I. IONESCU, C. 29. *Fața lui tânără și bărbătească insuflă încredere.* C. NEGRUZZI, I 30. *Când se pune la pian, pare că geniul muzicei o insuflă.* id. I 75. *Simțirea vie ce tu mi-ai înșuflat.* ALECSANDRI, P. I 139. *Instinctul vânătoriei a putut să înșufle unor oameni de geniu* [idei nobile]. ODOBESCU, III $52/_{6}$. | Refl. A se inspirà, a primì s. a-și luà inspirația din... s. de la... *Oare de cine v'înșuflați d'un sfert de vac încoace?* I. VĂCĂRESCU, P. $351/_{10}$. *Văzând pruncul, se înșuflară de sus și cerură să i se dea numele de Michail.* ISPIRESCU, M. V. $1/_{12}$. | Trans. A sugerà, a vârî (ceva) în mintea s. capul cuivà. *Îi orbește și le înșuflă cugete nebune.* BĂLCESCU, M. V. 563. *Îi insuflară aceleași bănuieli.* id. 422.

[Și: **insuflà** vb. I. ALECSANDRI, P. I 166, 226. | Adjectiv: **insuflát (insuflát), -ă** = înșufleți, îmbărbătat, încurajat; inspirat, sugerat. *Izvorul... scripturilor celor de D[u]mnezeu înșuflate.* MINEIUL (1776) $124^{2}/_{2}$. *Cu înțelepciunea lui D[u]mnezeu fiind înșuflată.* ib. $111^{2}/_{1}$, cf. $47^{1}/_{1}$, $54^{1}/_{1}$, $95^{1}/_{1}$, $105^{1}/_{1}$, $107^{2}/_{2}$, $129^{1}/_{2}$, $132^{2}/_{1}$, $185^{1}/_{2}$. *Sânt înșuflați* [*oamenii*] *tot de aceeași simțire.* URICARIUL, VIII $107/_{10}$. *Înșuflată de duhul înțelepciunii.* GORJAN, H. IV 229. *Nu-i mai bine, toți Românii, înșuflați de-același dor, Dintre două mici popoare să ne facem un popor?* ALECSANDRI, T. 166. *Ostirile creștine de cruce înșuflate.* ALEXANDRESCU, M. 28. *Poeziile... insuflate de un simțimânt poetic.* MAIORESCU, CR. I III. *Vei găsì bărbați de-a patriei iubire puternic insuflați.* I. NEGRUZZI, II 31. *Înșuflați de sfinte muze.* TEODORESCU, P. P. 109b. (Substantivat) *Boalele sufletelor, de Dumnezeu insuflate* [vocativ]. *le vindecă!* MINEIUL (1776) $108^{2}/_{2}$; — **înșuflătór (insuflătór), -oáre** = inspirator, înduplecător la... *Înșuflător de virtute, de evlavie.* COSTINESCU. | Abstracte: **înșuflàre (insuflàre)** s. f. = acțiunea de a înșuflà; inspirație, înșufleție, îmbărbătare, încurajare. *Darul cel prea îndestulat te-au umplut pre tine cu înșuflarea cea d[u]mnezeiască.* MINEIUL (1774) $24^{2}/_{2}$. *Împodobit cu d[u]mnezeștile înșuflări.* ib. $104^{2}/_{2}$. *Opera de artă are căpătată înșuflarea de viață de la talent.* CARAGIALE, N. F. $11/_{2}$; — (Med., ad 2°) **înșuflație** s. f., **înșuflațiúne** s. f. *Înșuflațiunile de aer în plămâni se fac în cazurile de asfixie.* BIANU, D. S.]

— *N.* din lat. **insuflo, -are,** «a suflà în ceva...» s. după fr.; cf. înșufleți, inspirà.

ÎNSUFLECĂCIÓS, -OÁSĂ adj. (Cu sens neprecizabil, în poezia populară cu caracter mistic) *Cei răi înșuflecăcioși... Să picie, Să răspeie.* PAMFILE, B. $24/_{28}$.

ÎNSUFLETÁ † vb. Ia } v. **înșufleți.**
ÎNSUFLEȚÁ vb. Ia }

ÎNSUFLEȚÍ vb. IVa. 1°. *Animer, donner l'âme, la vie.* 2°. *Reprendre vie, courage.* 3°. *Rendre la vie, ranimer, ressusciter* 4°. *Enflammer, enthousiasmer.*

1°. Trans. A înșuflà viață, a da viață, a face să trăiască (din nou), a învià. *Și suflarea Duhului său l-au înviat și l-au înșufleții.* LET. I $42/_{22}$. *Pentru ce n'am geniul cântătorului patriei mele, care a înșufleții țărâna lui Omer?* MARCOVICI, C. $33/_{19}$. *Codrul puse a vui, Brazii a-și înșufleți.* ALECSANDRI, P. III 158. *Sufletele strigilor și strigoilor, după ce au ieșit din trup, se întâlnesc mai întâiu pe haturi, de joacă împreună;... petrec tot în zburdăciuni până spre cântători, când se despărțesc, ducându-se fiecare acasă, de înșuflețește iar trupul din care au ieșit.* SBIERA, P. $317/_{7}$.

2°. Intrans. A (mai) prinde viață, (fig.) inimă, putere, curaj (RĂDULESCU-CODIN, Î.). *A mai înșufleții* (în glosar: *înșuflețat*) *voinicul; iar Smeul, cum i-a văzut, s'a făcut... o butură neagră.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 233. *Începù a mai înșufleți.* ISPIRESCU, L. 53.

3°. Fig. Trans. A da viață (p. ext. putere, curaj, bărbăție), a animà, a încurajà, a îmbărbătà, a resuscità. *Înșuflețind Evreimea, Iar s'au pornit cu mulțimea.* BARAC, ap. GCR. II $241/_{3}$. *O întâmplare neașteptată Nădejdea'n mine înșuflețește.* I. VĂCĂRESCU, P. $117/_{3}$. *Să-mi înșuflețezi sperarea.* PANN, Ș. I 47. *Emulația ajută, duhul îl înșuflețează.* MARCOVICI, C. $38/_{12}$. *Înșufleții nenorocirea ce este aproape a se face jertfă sărăciei.* id. ib. $23/_{10}$. *Să știu să 'ntrebuințez Colorile osebite, Tonurile felurite, Care stilu 'nșufleț[a]ẽ[ă].* ALEXANDRESCU, M. 224.

4°. Trans. și refl. A (se) entuziasmâ. *S'au putut înșufleți în acest contact.* MAIORESCU, CR. II 338. *Vorbirea lui a înșufleții tineretul.*

[Și: **înșufletà** † vb. Ia = a da viață, a înșufleți (1°). *Cu zidire dumnezeiască zidì... și cu... socotita suflare înșufletă omul și-l înviè.* CORESI, EV. $347/_{36}$;—(învechit) **înșufleță** vb. 1a; **sufleți** vb. IVa = (trans.) a înșufleți, animà (LB.); (intrans.) = a vieții (LB.), a (mai) trăì; a-și venì în fire, a avea răgaz, odihnă, a-i întihnì (CIAUȘANU, V.). *Să se poarte* [*iubita*] *și mai rău, Să mai suflețesc și eu.* POP., ap. CIAUȘANU, V. | Adjectiv: **înșufleții, înșuflețắt** (cu negativul: **neînșufleții), -ă** = care are suflet, cu viață; animat, resuscitat; entuziasmat. (Ad 1°) *Păzindu-și viață curată... ca un stâlpù viu și înșuflețắtù.* MINEIUL (1698), ap. GCR. I $319/_{17}$. *Vii sau înșufleții*[*i*] *sânt copacii.* TEOFILACT, ib. II $21/_{37}$. *Sicriu înșufleții.* MINEIUL (1776) $4^{2}/_{1}$. *Carne înșufleții.* GROMOVNIC, ib.

164/11. *Despre ceale neînsufleţite* (= fără suflet) *lucruri.* CALENDAR (1814) 87/1. *Grămăzi de trupuri neînsufleţite* (= moarte). MARCOVICI, C. 22/22. *Cine a dat neînsufleţitei materii puterea de a se mişcà?* id. 12/21. *Ia am fost şi eu în lumea asta,... o bucată de humă însufleţită din Humuleşti.* CREANGĂ, A. 71; (ad 3°—4°) *A tale scrisori... de amoriu însufleţite.* KONAKI, P. 104. *A ta mândră pomenire... De o fatnică mărire Va fi 'n veci însufleţită.* ALECSANDRI, P. 191. *Totalitatea însufleţită a celor ce iau parte la şcoală.* MAIORESCU, D. II 150. [Imaginea războaielor] *turnată în bronz cu tot proeminentul reliev al însufleţitelor sale sculpturi.* ODOBESCU, III 68/19; — **însufleţít, -ă** † = pătruns de spirit sfânt(?). *Însufleţatcle besearici a lui D[umne]dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 2 pr., cf. 204,2; — **(în)sufleţitór, -oáre** = care dă viaţă, animă, resuscită, entuziasmează, animator. *Să iubeşti pre D[u]mnezeul tău cu toată inima ta, această e partea omului... însufleţitoare.* TEOFILACT, ap. GCR. II 21/35-36. | Abstract: **(în-) sufleţíre** s. f. = acţiunea de a însufleţi; (insuflare de) viaţă, animaţie, îmbărbătare, încurajare; entuziasm. *Răsplătirea nu iaste mare însufleţire.* ANTIM, ap. GCR. II 5/30. *Năzuind... cu o sufleţire la stăpânitorul cel legiuit.* URICARIUL, I 267/13. *Întru însufleţirea bucuriei, mai să cumpăne[à] să o sărute.* DRĂGHICI, R. 231. *Oricare nălucire L'a omului simţire Aduce 'nsufleţire.* ALECSANDRI, P. I 178. *Petrecerile din sat, la care luau parte cu cea mai mare însufleţire...* CREANGĂ, A. 118. *A fost o scurtă însufleţire, când a vorbit de copil.* C. PETRESCU, Î. II 57.]

— Derivat din **suflet,** cu pref. **în-.** Cf. înseflà, sufletà.

ÍNSULĂ s. f. *Île.* — Întindere de pământ încunjurată din toate părţile de apă, ostrov; p. anal. grup izolat de obiecte (case, păduri etc.) în mijlocul unor obiecte de alt fel. *Insula Hailigoland.* DRĂGHICI, R. 7. *În insula streină în care lăcuiţi.* ALEXANDRESCU, M. 186. *Văd insule frumoase şi mări necunoscute.* ALECSANDRI, P. III 5. *Pe câmpia înălbită se văd insule de codri.* id. ib. III 16. *Miriştile galbene şi uscate se perdeau în depărtările nelămurite şi numai câte un pâlc de salcâmi însemnà ici-colo o insulă mai verde.* SANDU-ALDEA, LUC. VI 448. *Afară de aceste insule continentale,— nişte adevărate fărâmături ale uscatului... sânt altele... Acestea se numesc oceanice şi sânt oarecum insule originale. Ele sânt insule vulcanice adevărate... sau insule coraligene.* MEHEDINŢI, G. F. 154-5. *Munţii şi podişurile sânt aşadară un fel de insule de căldură în marea rece din înălţimile atmosferei.* id. ib. 27. *Insule plutitoare.* ANTIPA, P. 76, 521. [Diminutive: **insuliţă** s. f. DICŢ., **insulícă** s. f. | Familia: (după fr. *insulaire,* lat. *insularis, -em*) **insulár** s. m. = locuitor s. originar din insule, ostrovean. *Găsim pe timpul lui Mavrogheni mai multe opuscule greceşti, al căror scop erà să înalţe Domnia insularului sau să o defaime.* IORGA, L. II 100. *Întreaga insulă Tenedos plângeà pentru plecarea lui Ghica, care făcuse atâtea binefaceri insularilor.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 14.]

— *N.* din lat. **insula, -am,** idem; cf. peninsulă.

INSULÁR s. m. v. **insulă.**

ÎNSULEMENÍ vb. IVa v. **sulemeni.**

INSULÍCĂ s. f. v. **insulă.**

INSULÍNĂ s. f. (Med.) *Insuline.*— Medicament pentru tratarea diabetului zaharat, obţinut din secreţia internă a unei părţi din pancreas, numită Insulele lui Langeshans.

— *N.* după fr.

ÎNSULIŢÁ vb. I(a) *Percer, transpercer d'une pique.* — Trans. (Cu complementul persoanei) A străpunge cu suliţa. *Nouăzeci şi nouă De suliţe oiu luă şi te-oiu însuliţà.* MARIAN, D. 72. *Cu puştile s'o împuşcaţi, Cu suliţele s'o însuliţaţi.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 182. || Intrans. A împunge, a străpunge. *Din suliţi oiu suliţà.* MARIAN, NU. 24. *Sânii... provocatori, văzuţi de profil, păreau că izbucnesc prin bluza roşie, ca un galop prin flăcări, însuliţând.* TEODOREANU, M. II 228. [Şi: **suliţà** vb. I(a). *Sân Ion Cu bucinu' bucinân[d], Cu suliţa suliţân[d].* T. PAPAHAGI, M. 137/57. | Adjective: **însuliţát, -ă** = străpuns cu suliţa. *Sv[â]ntul Sava... pre d'imbe părţi însuliţatŭ... s'au săvârşit.* DOSOFTEIU, V. S. 92,. *De toate părţile însuliţatŭ şi pătruns fiind.* MINEIUL (1776) 160'/1; — **însuliţátor, -oáre** = care împunge, străpunge cu suliţa s. ca şi cu o suliţă; împungător, străpungător. *Cu 99 suliţi însuliţătoare.* MARIAN, S. I 131. | Abstracte: **însuliţáre** s. f. = acţiunea de a însuliţà; — **însuliţát** s. a. = însuliţare. *Nici cal de 'ncălicat, Nici puşcă de împuşcat, Nici suliţă de 'nsuliţat, Pe cuţit c'a încălicat.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 94; — **însuliţătúră** † s. f. = împunsătură, străpungere cu suliţa. *L-au lovit cu a doa însuliţătură în spinare.* DOSOFTEIU, V. S. 25,].

— Derivat din **suliţă,** cu pref. **în-.**

INSULÍŢĂ s. f. v. **insulă.**

INSULTÁ vb. I(a) v. **insultă.**

INSÚLTĂ s. f. *Insulte.* — Jignire adusă onoarei cuivà cu vorba (cf. înfruntare, batjocură, înjurătură, ocară, sudalmă) s. cu lovirea (cf. atac, agresiune), cf. ofensă, bruscare, invectivă, afront, injurie, ultraj. Insulta, care poate fi uşoară s. gravă (HAMAMGIU, C. C. 212), se face se, aduce s. se primeşte. *Insulte şi calomnii.* MAIORESCU, CR. I 364. *Faţă de suprema insultă adusă lui.* id. D. I 34. [Verbe: (după fr. *insulter,* lat. *insultare*) **insultà** vb. I(a) (cu ind. prez. *insúlt* şi — rar — *insultéz*)= a ofensà (trans. şi absol.), a face cuivà o insultă, cf. ultragià. *Şi-a permis, domnule ministru, să mă insulte în exerciţiul funcţiunei, să mă insulte în casa mea, aducându-mi bani.* MAIORESCU, D. IV 502; (cu adjectivele:) **insultát, -ă** = care a primit o insultă, ofensat, cf. ultragiat; **insultátor, -oáre** = care insultă, ofensător. *Domnii moldoveni sânt judecaţi cu o sinceritate lăudătoare sau insultătoare, după interesele Brâncoveanului.* IORGA, L. II 633. *Vorbe insultătoare;* (şi cu abstractele) **insultáre** s. f. = acţiunea de a insultà, insultă (MAIORESCU, D. III 52), **insultát** s. a = insultare; — (după model neo-grecesc) **insultarisi** † vb. IVa = a insultà. *M'au insultarisit.* ALECSANDRI, T. 1403.]

— *N.* după fr. (lat. **insulto, -are,** derivat din *in-* şi *saltare* «a sări», cf. rom. a sări la cinevà).

INSULTARISÍ † vb. IVa v. **insultă.**

ÎNSUMÁ † vb. I *Ramasser.*—Trans. A adunà, a strânge (sume de) bani. *Nu-i lăsau Leşii pe ţărani să îmble să însume banii.* AXINTIE URICARIUL, ap. TDRG.

— Derivat din **sumă,** cu pref. **în-.**

ÎNSUMÁ vb. I(a). 1°. *Faire la somme, additionner, totaliser.* 2°. *Enrôler.*

1°. Trans. şi refl. A (se) face suma s. totalul, a (se) împlinì numărul, a (se) adunà (la un loc, până ce dă suma totală), cf. totalizà. *Din cerc în cerc urmează datoria, cât nu se însumează.* I. VĂCĂRESCU, P. 44/7. *Însumează de-abià un efectiv de 170.000 oameni.* MAIORESCU, D. II 74. *Este*

evident că vor trebuì să se însumeze toate cererile şi să se vadă... ce se poate, fără să se dezechilibreze bugetul. id. îb. IV 135. *Din această listă care însumează galbeni cinci [sute] şaptezeci şi trei, s'au primit de mine de la subscriptori...* BUL. COM. IST. I 317.

2°. (Mil.) A înrolà, a înscrie în registrele s. controalele armatei, a încorporà.

[Prez. ind. *însuméz* şi, mai rar, *însúm.* | Adjectiv: **însumát, -ă**=(Ad 1°) adunat, cf. totalizat; înrolat, încorporat. | Abstracte: **însumáre** s. f., **însumát** s. a. = acţiunea de a însumà, adunare, totalizare; înrolare, încorporare.]

— Derivat din **sumă,** cu pref. **în-.**

ÎNSUMUȚÁ † vb. I v. **sumuţà.**

ÎNSUMI, ÎNSĂMI pron., adj., subst. I. 1°. (*Moi, toi, lui* etc.) *-même.* 2°. *Moi (toi, lui* etc.). II. 1°. *Seul.* 2°. (*De* ou *par*) *soi-même.* 3°. *Séparément, en soi,* (chacun) *pour soi, par soi-même.* 4°. *Auto-.*

I. Pronume. 1°. Pron. de identitate (întrebuinţat singur, în funcţie substantivală, azi însă numai subiect, nu şi complement, sau urmând — mai rar, precedând — în funcţie adjectivală, un substantiv ori, mai ales, un pronume personal, reflexiv s. demonstrativ) (Eu, tu, el etc.) în persoană, chiar s. tocmai (eu, tu etc.), (fiinţa s. lucrul) despre care e vorba şi nu alta s. altcevà, † (eu) însul, cf. singur.

a) Forme acordate în gen, număr şi persoană. (Acordul se găseşte în cele mai vechi monumente literare şi e azi de rigoare în limba literară, mai ales la masculin şi la singular) **însumi** pers. 1 masc. sing. *Cându vărsară sângele lu Ştefanu..., însumi eră stându* (= stăteam) *şi lăsà pre uciderea lui.* COD. VOR. 40/10-11, cf. MINEIUL (1776) 133$_2$, URICARIUL, XXV 50/$_8$. *Vreare-aşi eu însumi se audzu.* COD. VOR. 70/$_{14}$, cf. VARLAAM, C. 80, BIBLIA (1688) 8 pr./$_{43}$. *Pre cei ce sânt pricina răutăţii îi ştiu cine sânt, ca cum mă ştiu pre mine însumi.* ANTIM, P. XXVI/$_2$, cf. PSAL. SCH. 132/$_6$. *Soarta ce... vei fi pregătit familiei mele şi mie însumi...* MARCOVICI, D. 6/$_7$; — **însàmi,** mai rar **însami** pers. 1, fem. sing. *Ca să-mi mai treacă de urît, m'am ocupat însàmi de toaleta* [servitoare]*lor.* C. NEGRUZZI, I 104. *Fata împăratului răspunse:... Eu însàmi eră să ţi-o spuiu.* ISPIRESCU, L. 328; — **însuţi** pers. 2, masc. sing. *Fără de ajutătoriu, tu însuţi de tineşi roagă pre Dumnezeu.* CORESI, EV. 323/$_{32}$. *Poţi noao însuţi* (sângurŭ BIBLIA 1688) *răzgiudecà.* COD. VOR. 59/$_3$, cf. 31/$_6$, MINEIUL (1776) 70/$_1$, MARCOVICI, D. 10/$_{17}$, 16/. *Iubeaşte aproapele tău ca tine însuţi.* COD. VOR. 118/$_7$. *Ia-te aminte tu pre însu[i]* (azi: pe tine însuţi). BIBLIA (1688) 56/$_1$. *Râsul are trei fraţi: pe nebun, pe nerod şi pe tine însuţi.* ZANNE, P. II 700, cf. MARCOVICI, D. 16/$_{22}$; — **însăţi** şi (formă mai nouă) **însaţi** pers. 2, fem. sing. *Însăţi ţie pren sufletu-ţi armă treace-va.* CORESI, EV. 518/$_{23}$. *Adam s'au izbăvit cu naşterea tà, însăţi mireasă a lui Dumnezeu.* MINEIUL (1776) 38^1/$_2$, cf. 42^2/$_2$. *Tu însăţi ai voit fără 'ndurare să jertfesc amorul mieu.* ALECSANDRI, P. II 97; — **însuşi** pers. 3, masc. sing. *Pristoì întru Efesu şi aceia lăsà acie, e însuşi întrà întru gloată.* COD. VOR. 2/$_8$, cf. 7/$_{11}$, 17/$_7$, 23/$_8$ etc. *Însuşŭ Domnulŭ însuşŭ audzì, însuşi treamese îngerulŭ sàu.* PSAL. SCH. 482/7-8, cf. 491/$_5$. *Acest lucru însuşŭ întru sine* (= prin sine însuşi) *să socotească.* CORESI, EV. 172/$_{27}$. *Împăratul însuşŭ cu sine iase denafară de grăieşte cu nuşii.* VARLAAM, C. 294. *Cu un ceambur să meargă însuşi el din Crâm pre apa Donului până la Voroniţa.* LET. II 330/$_{18}$, cf. MARCOVICI, D. 10/$_7$. *De-ţi va greşì ţie fratele tău, mergi şi-l vădeaşte între tine şi între dânsulŭ însuşŭ* (a. 1693). GCR. I 309. *Nu este mai mare mustrare de cuget,... decât când vine cinevà a cunoaşte că însuşi ar fi pricina ticăloşiei sale.* DRĂGHICI, R. 17, cf. MARCOVICI, D. 9/$_5$, KONAKI, P. 274. *Isus Hristos, al cărui cuvânt din însuşi al tău părintesc sân a izvorît.* MARCOVICI, D. 6/$_2$. *Fiinţa cea mai de temut pentru om este însuşi omul.* ib. 16/$_{12}$, cf. KONAKI, P. 265, 279, C. NEGRUZZI, I 31, 64, CREANGĂ, P. 85, ISPIRESCU, L. 31, ZANNE, P. IV 630. *Pătruns de sine însuşi, odihneà cel nepătruns.* EMINESCU, P. 221, cf. MARCOVICI, D. 4/$_7$, 11/$_1$. *Se apucă însuşi cu mâna lui să le cureţe* [armele şi hainele] *de rugină.* ISPIRESCU, L. 3. *Însuşi împăratul se va duce.* id. ib. 31. *Nici dracul nu face omului rău pe care şi-l face el însuşi.* ZANNE, P. VI 573, cf. MARCOVICI, D. 8/$_{19}$. (Pleonastic, urmat de *singur*) *Pre urmă au sosit însuşi singur căpitanul Timofteiu.* LET. II 339/$_{19}$; — **însăşi** şi (formă mai nouă) **însaşi** pers. 3 fem. sing. *Cumu-s amu ceia ce dorm întru corabie şi însăşŭ* (= ea, la rândul ei) *meargе numai cât de abiià o amerinţă vântul...* CORESI, EV. 457/$_2$. *Să deate însăşi pre sine pre mâna tiranului.* MINEIUL (1776) 941. *Cea dintâiu şcolăriţă a fost însăşi Smărăndiţa popii.* CREANGĂ, A. 2. *Voiu să vă încredinţez prin însaşi vederea...* C. NEGRUZZI, I 78. *Unii ziceau că* [Manda] *şi-a făcut seama însaşi.* ib. 108. *Începând la talpa însăşi a mulţimii omeneşti Şi suind în susul scării pân' la fruntile crăieşti.* EMINESCU, P. 224; — **înşine** pers. 1, masc. plur. *Şi de înşine de noişŭ... va Dumnezeu să fie rugat.* CORESI, EV. 323/$_{23}$. *Să nu ne dăm înşine pre sine în năpaste.* VARLAAM, C. 252, cf. DOSOFTEIU, V. S. 3 pr., DRĂGHICI, R. 164. *Să cunoaştem şi pre înşine şi pre D[umne]zău.* BIBLIA (1688) 5 pr./$_5$, cf. 3 pr./$_{34}$. *Înşine noi de voia noastră de vom face paretisis, călcăm porunca şi făgăduialu.* ANTIM, P. XXVII/$_8$. *Am văzut înşine pinteni de rugină putreziţi.* ALEXANDRESCU, M. 22. (Plur. maiestatis) *Pe lângă acestea* (= dispoziţiuni luate din pravilele împărăteşti şi obiceiuri ale pământului) *şi altele oareşicare poveţi de înşine alcătuind Domnia mea..., am aşezat nouă alcătuită pravilă* (a. 1780). URICARIUL, V 394/$_3$; — **însene** pers. 1, fem. plur. (puţin obicinuit); — **înşivă** pers. 2, masc. plur. *Voi vedeţi înşivă.* COD. VOR. 1/$_6$, cf. 23/$_1$, 142/$_4$, 145/$_7$, 159/$_7$, MINEIUL (1776) 126^2/$_2$, 127^2/$_2$. *Şi voi înşivă sânteţi oameni cu inimă de ţărână.* CORESI, EV. 6/$_{35}$; — **însevă** pers. 2, fem. plur. (neobicinuit); — **înşişi** (unele gramatici dau şi forma **înşile**) pers. 3 masc. plur. *Înşişi (avŭoì) ştiu că eu eră cela ce-i băgà în temniţă.* COD. VOR. 42/$_5$, cf. 62/$_3$, 63/$_9$, 105/$_5$, CUV. D. BĂTR. II 338, VARLAAM, C. 13$_2$. *Dracii înşişi de frică strigară.* VARLAAM, C. 236$_2$, cf. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr./$_{123}$. *Şi-au pus împărat înşişi de sine pe Bonaparte.* DIONISIE, C. 207; — **înseşi** (unele gramatici dau şi forma **însele**) pers. 3, fem. plur. *Nu dentr'aceasta numai iaste a şti..., ce şi den înseşŭ aceale cuvinte ale lu Hristos.* CORESI, EV. 244/$_{24}$. [Mihaiu] *alergà... întrebuinţând când îndemnările,... când înseşi loviturile, spre a întource pe ostaşii săi la bătaie.* BĂLCESCU, M. V. 372. *Gospodine de tot neamul străbat... mulţimea pentru a-şi face ele înseşi cumpărăturile.* IORGA, N. R. B. 286.

b) Acordat în număr şi persoană, nu însă în gen, care rămâne masculin şi pentru feminine. *Adecă eu, Ilina, nepoata lui Ion..., însumi* (=însămi) *de mine, nevoită, nici împresurată, ce de bună voie mea, scriu şi mărturisesc* (Galaţi, a. 1642). GCR. I 92. *Află că eu însumi* (= însămi) *sânt o fetişoară.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Să mă îngrijeşti,* [Făt-frumos,] *cu însuţi* (= însăţi) *mâna ta.* ISPIRESCU, L. 3. *Veneà cu însuşi* (= însăşi) *învoirea Porţii.* C. NEGRUZZI, I 142. *Simt o ruşine faţă de mine însumi* [zice o fată]. C. PETRESCU, Î. II 68. *Gropşoară că-i făceà, Cu însuşi* (= însăşi) *mănuţa sa.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 495,

cf. GORJAN, H. I 3/27, KONAKI, P. 100, 101, 261, 265. *Piatra dă* (= de) *ascuțit, însuși* (= însăși) *ea nici cum taie, iar cuțitul tăios îl face.* ZANNE, P. V 493. | (Mai rar forma feminină e întrebuințată pentru masculin) *Fiiul eș[t]i de la însăși tatăl.* PSAL. SCH. 529/15.

c) Acordat în număr și gen, dar nu și în persoană. *Și dintru voi înșiși* (= înșivă), *învățați înșiși, sculà-se-voru bărbați.* COD. VOR. 22/1. (: dentre voi încă se vor sculà BIBLIA 1688; dentru voi sânguri sculà-se-vor N. TESTAMENT 1648; ἐξ ὑμῶν αὐτῶν; slav. otŭ vasŭ samĕ).

d) Forma *însuși* servește — din ce în ce mai des — și pentru feminin, pentru plural și pentru persoanele 1-2. *Însușŭ* (= însăși)... *Prea curata făcuse-le.* CORESI, EV. 97/35. *Spre însușŭ* (= însăși) *împreunarea lu Dumnezeu.* id. ib. 506/5, cf. 442/29. *Au venit aicea doi-trei preoți și patru-cinci oameni... și scoțindu-i însuși înaintea domniei mele..., s'au întrebat să arăte tot adivărul* (a. 1756). URICARIUL, I 354. *Vina a zeace mii de tâlhari însuși.* DOSOFTEIU, V. S. 38. *Fii ferit și însuși* (= însuți) *când te vei aflà împreună cu cei buni.* BELDIMAN, N. P. I 33. *Însuși* (= însăși) *bărbăția lor.* id. ib. I 180. *Nici însuși tu nu știi.* DRĂGHICI, R. 6. *Amăgiți ei înșiși* (= însiși) *de mincinoasa ei față...* KONAKI, P. 264. *Iai dovadă însuși* (= însești) *încredințările mele.* C. NEGRUZZI, I 23. *Am sfârșit prin a râde noi înșine* (= înșine) *de noi.* id. I 68. *Să iubești pe aproapele tău ca însuși* (: *însuți* COD. VOR. 118/17) *pre tine.* id. I 149. *Nu numai pe oameni, dar și însuși* (= înșeși) *pietrele.* ISPIRESCU, U. 8/25.

2°. (Mai rar) Pron. pers. Eu (tu, el etc.), înș (I 2°). *Ceia ce-[a]u învățat pre(a) al(ă)ții, iară înșiși porânca lu Hristos n'au păzit...* CUV. D. BĂTR. 338. *Gustul pentru muzică se desvălise în însumi.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 272, cf. 276. *Într-această condiță se trecură vreo câteva stihuri grecești și rumânești făcute de însumi.* AL. VĂCĂRESCU, ap. IORGA, L. II 487.

II. Adjectiv și substantiv. 1°. (*Însumi*, care cuprinde ideea: «eu, iar nu altul», a putut ajunge să însemneze: «eu fără altul», Probabil că această trecere de sens a fost la noi decalcată după slavonește, unde *samŭ* are, ca αὐτός în grecește, pe lângă sensul de «ipse» și pe cel de «solus») Singur. *Sui-se în codru însușu* (: sl. edinŭ; sângur BIBLIA 1688) *a se rugà.* CORESI, EV. 262/17, cf. 262/17, 334/2 etc. *Nu îndrăzniiu însumi, așà prost, la acest lucru cu trudă mai multă de putearea mea, ci întâiu cuvântul Domnului mieu Isus Hristos mă îndemnă..... și după aceasta cu porunca și cu voia luminatului Domn.... și cu blagoslovenia prea sfântului Mitropolit.... împreună... și cu sfatul cinstiților boiari ai Țărâei Rumânești* (Govora, a. 1642). GCR. I 98. *Ai fugit din ochii miei și rămaș* (= rămăseiu) *însumi.* DOSOFTEIU, V. S. 58₂. *Nu-i bine a fi omul însușŭ pre pământ.* N. COSTIN, ap. GĂDEI. *Să nu măiu însumi.* id. ib.

2°. P. ext. De sine, de la sine; p. ext. în mod automat. *Și bucate mai mari, de cealea ce se făceà înseși aveà.* CORESI, EV. 526/28. *Veneà capra înșăși* (gr. αὐτόματος). DOSOFTEIU, V. S. 26₂, cf. 20₂. *Ușile, iale înseși* (αὐτόματος) *să 'nchisără.* id. ib. 11₂, cf. 145₂.

3°. (Neacordat) Deosebit, (fiecare) pentru sine, independent. *Mearseră ucenicii către Isus, însușŭ* (sl. edinomu, lat. soli; în TÂLC: de eișŭ, în BIBLIA 1688: deosebi) *ziseră lui...* CORESI, EV. 272/2. *Țara Ardealului nu este o țară însuși, ci «Ardealul» este și se cheamă mijlocul țării.* LET. I A. 38/9.

4°. † (În compoziții traduse după grecește sau slavonește, corespunde elementului modern de compoziție) Auto-. *Însuți-văzătoriu* (gr. αὐτόπτης, paleosl. samovidicĭ) *al dumnezeeștilor taini ai fost.* MINEIUL (1776) 139²/2, cf. 134²/1, 135²/1. *Ca un însuți-făcătoriu* (gr. αὐτοποιός, paleosl. samotvoricĭ). ib. 131²/2. *Însuși-stăpânitor* (gr. αὐτοκράτωρ) *al Indiei.* GORJAN, H. II 81.

— Născut din **însu, însă** și un element **-și** (ca în *elușî, același, sineși* etc.), care ar puteà fi lat. *issī* (= *ipsi*) sau *sī* (= sibi), ca în bulg. *samsi.* Înlocuirea lui *-și*, înțeles în tot cazul ca dativ al pronumelui personal, prin *-mi, -ți* etc. este veche.

INSUPERÁBIL, -Ă † adj. *Invincible, insurmontable.* — (Latinism, întrebuințat odinioară mai ales prin Transilv. și Bucov.) Care nu se poate întrece, peste care nu se poate trece, care nu se poate birui, învinge, nebiruit, neînvins, «un lueru supra căruia nu poate veni cinevà, un ce greu, pe care nu-l poate vince (biruì) cinevà, o nevoie neapărată» (ARISTIA, PLUT.). *Crucea... are putere insuperabilă.* MARIAN, NA. 95.

— *N.* din lat. **insuperabilis, -e,** idem.

INSUPORTÁBIL, -Ă adj., adv. *Insupportable. Insupportablement.* — Care nu se poate suportà, suferi, răbdà, nesuportabil, (de) nesuferit. *Mutre insuportabile.* VLAHUȚĂ, D. 62. *M'am convins încă odată... că oamenii cei mai insuportabili sânt virtuoșii.* C. PETRESCU, Î. II 68. (Adv.) *Poftа e și mai mare și buzele și mai insuportabil uscate, și apa și mai dorită.* TEODOREANU, M. II 231.

— *N.* după fr.

ÎNSURÁ vb. I. 1°. *Marier.* En parlant des hommes: *se marier, prendre femme, épouser.* 2°. *Se marier* (en parlant d'une femme qui entretient son mari: très rare et ironique). 3°. *Bien arranger* (fig. et iron.), *envoyer promener.*

1°. Trans. A căsători un fecior s. bărbat cu o fată s. o femeie; cf. mărità. *Xerxis... socotì să însoare pre fecioru-său... cu fata aceștiia muieri.* HERODOT, 507/24. *L-au silit de l-au însurată.* DOSOFTEIU, V. S. 70₂. *Însurându-l fără de voia lui...* MINEIUL (1776) 179²/2. *Dacă e holteiu, caută de-l și însoară.* MARIAN, NA. 171. *Să-și însoare ș'un fecior.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 470. *Săracii boii cornuți, Cum însoară niște mulți!* ib. 454/17. # *Cine are fete multe, însoară mulți măgari.* ZANNE, P. II 124. *Moșiile mărită urgiile, Și oile însoară nevoile.* ib. V 436. | (Absol.) *Însoară când vrei, mărită când poți:* arată cu câtă greutate măriți o fată. ZANNE, P. IV 395. || (Refl., despre bărbați; construit une-ori cu prep. cu, mai rar, după) A(-și) luà femeie, a luà (o fată s. o femeie) în căsătorie, a se căsătorì. *Ensoru-mă* = uxorem duco. ANON. CAR. *Cu aceaia vrea să se însoare.* CORESI, EV. 540/22. *Însurându-se cu lăsată* (= qui épousera celle qui a été répudiée), *preaiubire face.* TETRAEV. (1574), 233. *De te-ai însurat, n'ai greșit.* CUVÂNT PENTRU CURĂȚIE, ap. GCR. I 52/22. *Popa și diaconul de să vor însurà,... sânt ca și cela ce leapădă călugăriia.* PRAV. 1123. *Cela ce să va însurà, de-și va luà muiareà călugăriță, aceaia nuntă nu e destul.* ib. 758. *M'am însurat, de am luat muiare.* BIBLIA (1688) 3 pr. 32. *Din Moscali... nici să se însoare în țară.* NECULCE, ap. GCR. II 34/35. *Însurându-se a luat de soție pe doamna Bet-Lee.* MARCOVICI, C. 3/20. *Când ți s'or aprinde călcâiele, însoară-te până a nu îmbătrânì.* C. NEGRUZZI, I 251. *Tatăl-mieu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica.* id. I 246. *Regii se însurau.* EMINESCU, N. 67. *Făt-frumos nu făcuse nuntă, când s'a însurat.* CREANGĂ, P. 102. *El nu voià să se însoare așà de tânăr.* ISPIRESCU, L. 184. *Draga badiului brânduță, Fă-mi cămașă de fuior, Că mi-i gându' să mă 'nsor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 365/417. *Zis-a maica să mă 'nsor, Să-i aduc un ajutor.* ib. 372/11. *Însură-m'aș, să-mi fac*

casă. ib. 12. *Mă'nsuraiu, să iau muiere.* ib. 181. *Te 'nsori tu după mine?* ALEXICI, L. P. I 231/27. *Însoară-te, măi vecine. — Ba eu nu m'oiu însurà.* DOINE, 30/12-13. *În an mare nu e bine să te însori.* ŞEZ. I 18/13. *Nu te însurà, măi vere, Că femeia multe cere!* ZANNE, P. IV 397. *Unul trage să moară Ş'altul joacă, să 'nsoară.* ib. II 637; cf. I 48, V 46, VI 259. # *A se însurà cu căcatul după ureche* (*cu buricul neuscat*) = a se însurà de mic, cu capul în gură. CIAUŞANU, V. | Fig. A se uni, a se împreunà. *Gândul tău se 'nsoară cu-a mea dorinţă.* ALECSANDRI, ap. DDRF.

2°. Refl. A se mărità (însă numai atunci când bărbatul, după căsătorie, se mută în casa miresei). cf. MARIAN, NU. 6.

3°. Fig. (Propriu: «a scăpà de un fiu însurându-l»). Trans. A gonì, a se [des]cotorosì de cinevà; a-l potrivì bine; a-l omorî. ZANNE, P. 397. *Las'că te 'nsor eu şi pe tine acuşi, măi buclucaşule!* CREANGĂ, P. 43.

[Adjectiv: (adesea substantivat) **însurát** (cu negativul: **ne(î)nsurat**, cf. holteiu, burlac, becher, flăcău tomnatec, celibatar), **-ă** = (om) căsătorit. *Ensurat* = uxoratus. ANON. CAR. *Cela ce-i însurat să grijeaşte de ceale lumeşti.* CUVÂNT DE CURĂŢIE, ap. GCR. I 52/31. *Dacă... să va întoarce şi muiarea şi va găsì bărbatulu-şi însurat...* PRAV. 576. *Un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat...* C. NEGRUZZI, I 73. *Erau odată... doi fraţi şi amândoi erau neînsuraţi.* CREANGĂ, P. 37. *Asta n'am mai auzit-o: Drac flăcău, drac însurat.* JIPESCU, ap. GCR. II 661/24. *Dar acuma însurat, Trăesc ca ş'un împărat.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 394. *Junele neînsurat e ca un împărat.* ZANNE, P. IV 484. *Sluga însurată la o căţeà fătată, nu e bună de nimic.* ib. IV 595; — (rar) **însurătór, -oáre** = care însoară; de însurat. | Abstracte: **însuráre** s. f. = acţiunea de a (se) însurà, căsătorì. *Acolo nu va fi însurare nici măritare.* ALEXANDRIA, 148. *Însurarea sa cea tainică.* GORJAN, H. 161. *Abià trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit...* C. NEGRUZZI, I 54. # *Însurare fără stare, să fii gata la jesală:* cel ce se însoară fără nici o stare să sufere ale nevestei sudalme. ZANNE, P. IV 397; — **însurát** s. a. = însurare, căsătorit. *Însuratulŭ... a mulţi s'au urît.* VARLAAM, C. 61. *Nu-i vreamea încă de 'nsurat.* PRAV. 719. *Şi deaca ajunse în vârsta lui de însurat...* SF. ALEXIE, ap. GCR. II 68/10. *Însuratul de tânăr şi mâncarea de dimineaţă n'au greş.* C. NEGRUZZI, I 251. *Celui mai mare îi venì vremea de însurat.* CREANGĂ, P. 4. *Feţi... de 'nsurat.* JARNÍK-BÂRSEANU, II 513. *Pălindu-l pe băiet tuia însuratului, trimete pe mă-sa la împărat.* ŞEZ. VI 13. # *De 'nsurat şi de coate goale să nu se vaiete nimene.* ZANNE, P. IV 399; — **însurătoáre** s. f. = însurare, însurat; căsătorie; solemnitatea însurării, cununiilor bărbatului cu femeia (COSTINESCU), cf. măritiş (la femeie). *Tatăl său, văzând că nu zice nici da nici ba, şi cugetând că poate i-e ruşine să vorbească de însurătoare, îi căută o mireasă şi-l însură.* MARIAN, SE. II 181. *Însurătoarea nu-i măr să-l muşti şi, de nu ţi-a plăceà, să-l svârli jos!* SEVASTOS, N. 49/9. *Vremea trece... şi însurătoarea rămâne baltă.* CREANGĂ, P. 142. *Le-a venit şi lor vremea de însurătoare.* ISPIRESCU, L. 33. *Ş'a plecat în vânătoare, Vânătoare 'nsurătoare.* TEODORESCU, P. P. 20. *Îi sosise ceasul însurătoarei.* ŞEZ. VI 111. *Însurătoarea de tânăr e ca gustarea de dimineaţă.* ZANNE, P. IV 400; — **însurătúră** s. f. = însurare (cu nuanţă depreciativă). *Ce mai însurătură a fost asta?;* — (învechit) **însurăciúne** s. f. = însurătoare. *La Varlam, ce me-[a]u dat la însurăciune[a] me[a]...* (a. 1739). IORGA, S. D. XI 58. *Îl îngrozeaşte... cu nenorocită însurăciune.* FIZIOGNOMIE, ap. GCR. II 144/21. *Şi care le căpătase... de mult cu însurăciunea, toate le prăpădise.* ŞINCAI, HR. II 209/12. *Lăudând plăcerile însurăciunei cu entusiasm.* C. NEGRUZZI, I 75. *Dorul de însurăciune.* SBIERA, F. 180. *Îi venì... vremea însurăciunii.* RETEGANUL, P. IV 64/5-4, cf. ŞEZ. IV 230/27; — (rar, format după măritiş) **însuriş** s. a. = însurătoare. *Aveţi însuriş, că noi avem măritiş.* ŞEZ. XXXI (XIX) 142. | Alte derivate: (< *însurat*, întrebuinţat mai ales la plur.) **însurăţél** s. m. = tânăr însurat, căsătorit de curând. *Vă feriţi, iubiţii mei Însuraţei şi holtei, De rămăşag cu femei.* ALECSANDRI, T. 320. *Dorinţele... noilor însuraţei.* MARIAN, NA. 1. *Legea însuraţeilor.* MAIORESCU, D. II 156. *Luca Moşneagul, însuraţel de-al doilea.* CREANGĂ, A. 122. *Un însuraţel odată cu nevasta a plecat.* CONTEMPORANUL, I 197. *Însuraţeii trăiau aşà de bine.* ŞEZ. VI 15.]

— Din lat. pop. ***in-uxoro, -are** (din *uxor, -orem* «nevastă, soţie», cf. *uxoratus* LB.), cuvânt păstrat şi în Italia meridională; cf. dessură.

ÎNSURÀ vb. I. *Remonter des bottes.* — Trans. (Despre încălţăminte) A pune căpuţe, a încăputà (POLIZU), a pingelì (ŞĂINEANU, D. U.), a le pune feţe (CIAUŞANU, V.). [Adjectiv: **însurát, -ă** = încăputat. *Tot mai uşor îmi este... să cos carâmbii însuraţi de la toţi Câmpenii.* V. A. URECHIÀ, ap. TDRG.]

— Din lat. ***insolo, -are** (derivat din *solum* «talpă»). Cf. Tiktin, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXIV 320.

ÎNSURĂCIÚNE s. f. } **ÎNSURĂŢÉL** s. m. } v. **însurà**[1].

ÎNSURĂŢÌ vb. IVa. refl. *Devenir amies à la vie à la mort.* — (Despre fete) A se legà surate, cf. înfărtăţì. *În comuna Roşia din jud. Gorj aveau mai de mult feciorii şi fetele datina în ziua de Dragobete de a se însoţì, adică de a se înfărtăţì şi... însuraţì.* MARIAN, SE. II 32. [Abstract: **însurăţíre** s. f. = acţiunea de a se însurăţi. id. ib. 54, MANGIUCA, ap. TDRG.]

— Derivat din **surată**, cu pref. **în-**.

NSURĂTOÁRE s. f. } **ÎNSURĂTÚRĂ** s. f. } v. **însurà**[1].

INSURÉCT, -Ă adj., subst. *Insurgé.* — (Latinism) Care s'a răsculat s. s'a ridicat împotriva unei autorităţi s. a unei stări de lucruri, răsculat, răsvrătit, cf. revoltat, rebel, insurgent. *S'a vorbit de judecata acestui insurect împotriva dogmei.* P. ŞEICARU, CURENTUL, 1930, 6 Dec. *Iată că d... devine un insurect împotriva îndătinatei minciuni oficiale.* id. CURENTUL, 1930, 24 Dec.

— *N.* din lat. **insurrectus, -a, -um** (part. trecut dela *insurgo, -ĕre* «a se ridicà împotriva...»).

INSURECŢIE, INSURECŢIÚNE s. f. *Insurrection.* — Răscoală, (împotriva unei autorităţi), răsmiriţă, răsvrătire, cf. rebeliune, revoluţie, sediţiune, revoltă. *Circulara Porţii... în care Rusia este tratată de inamică a Islamului şi de instigatoarea insurecţiunii greceşti...* GHICA, S. 133. [Şi: **insurénţie** † s. f. *Anul 1796, Maiu 22 au fost insurenţie întâie şi au fost nemnişugul* (= nobilimea) *din Maramorişi şi din toată Ţara Ungurească în cătane. Iară al 2-lea rând au fost insurenţi[e] anul... o mie opt sute* (Ieud, Maramureş). IORGA, S. D. XVII 124.]

— *N.* după fr. (lat. **insurrectio, -onem,** idem).

ÎNSURÉNŢIE † s. f. v. **insurecţie.**

INSURGÉNT, -Ă adj., subst. *Insurgé.* — (Latinism, întrebuinţat mai mult la plural) (Persoană)

care s'a răsculat s. s'a revoltat împotriva unei autorități, răsculat, răsvrătit, cf. revoltat, rebel, insurect. *Insurgenții credeau că s'a produs revoluție și în alte orașe...* UNIVERSUL, 1930, 16 Dec. *Guvernatorul militar... plecal înaintea rebelilor... a fost capturat și obligat să treacă în fruntea coloanei de insurgenți.* ib. 1930, 15 Dec. [Și (neîntrebuințat): **insurgínt, -ă** † PONTBRIANT. | Abstract: **insurgénță** s. f. (LM.) = răscoală, răsmiriță, cf. revoluție, revoltă, rebeliune, insurecție.]

— *N.* din lat. **insurgens, -tem,** idem.

INSURGÉNȚĂ s. f.
INSURGÍNT, -Ă † adj., subst. } v. **insurgent.**

ÎNSURÍ vb. IVa. *Grisonner.* — Intrans. A se face, a deveni sur. *Puțin te-ai schimbat..., numai părul începe a însurî.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Coloarea lânei este albă... laie (oile negre ce au însurit).* H. III 68. [Adjectiv: **însurít, -ă** = care a devenit sur.]

— Derivat din **sur,** cu pref. **în-.**

ÎNSURÍȘ s. a. v. **însurà[1].**

ÎNȘURUBÁ vb. Ia. *Visser.* — Trans. A băgâ șurubul, a prinde, fixà, strânge cu un șurub (Marginea, în Bucov.) HERZ.-GHER. M. IV 214. *Omul... începuse să taie cevà, să lipească și să înșurubeze cevâ* [la țevi]. C. PETRESCU, C. V. 139. || Fig. Refl. A se strânge de jur împrejur s. în jurul cuivà. *Marcel... care până aici erâ vesel, vorbăreț și 'mprejurul căruia se înșurubau jocurile și petrecerile...* OLLĂNESCU. ap. TDRG. [Și: (Mold.) **înșurupà** vb. 1(a) DICȚ. | Adjectiv: **înșurubát, înșurupát** (cu negativul **ne(î)nșurubat, ne(î)nșurupat), -ă** = înțepenit cu ajutorul unui șurub, vârît, strâns, fixat cu un șurub. *Tulumbele fură înșurubate la pompe și desfășurate spre incendiu.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 451. *Tăblița de metal înșurubată în zid, de-asupra cutiei de scrisori.* TEODOREANU, M. II 13. Cf. 22. | Abstract: **înșurubáre (înșurupáre)** s. f. = acțiunea de a înșurubà, strângere cu șurubul.]

— Derivat din **șurub,** cu pref. **în-.** Cf. desșurubà, șurubui, șurupì, șirofì.

ÎNȘURUPÁ vb. I v. **înșurubà.**

ÎN SUS loc. adv. v. **sus.**

ÎNSÚS † s. m. *Le Très Haut.*—(In cele mai vechi Psaltiri, traducând pe paleosl. *vyšinŭ*) Cel mai de sus, cel prea înalt. *Cântu numele tău însuse* (: altissime). PSAL. SCH. 21. *E tu însuse* (: tu autem altissimus) *în veac Doamne...* CORESI, PS. 255.

— Compus din **în** + **sus.**

ÎNSUȘI, ÎNSĂȘI s. **ÎNSAȘI** pron. v. **însumi.**

ÎNSUȘÍ vb. IV. *S'attribuer, s'arroger s'approprier.* — Trans. (În legătură cu dativul pronumelui pers. conjunct) A luà cevà pentru sine, a-și aproprià, a-și atribuì, cf. (a-și) arogà. *Fără a-și însușì cinevà (pre) cel mai mic lucru.* URICARIUL, II 197/29. *Însușindu-și prin aceasta un rol neînvoit de legi.* ib. X 368/5. *Își însușise dreptul a numì și pre Domni.* C. NEGRUZZI, I 274. *Să ți spuiu aci numai în ce chip, cum și ce fel, imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut aievea să-și însușească plăcerile... artei.* ODOBESCU, III 13/2. *Își însușise înțelesul istoric al limbei.* MAIORESCU, D. II 53. | (Neobicinuit, nepronominal) A câștigà. *Această operațiune... ne-a adus... la aceleași idei asupra modificărilor ce reclamă proiectele, spre a deveni operate, însușind pe deplin aprobațiunea Societății noastre.* ODOBESCU, II 392. [Adjectiv: **însușit** (cu negativul **ne(î)nsușit), -ă**=(care este) propriu, particular (unui lucru), apropriat. *Bezna cea însușită pământului.* MARCOVICI, D. 443. *O ghioagă..., buzduganul însușit* (= aparținând ca atribut al) *slujbei de armaș-mare, sta așezată pe velința flocoasă.* ODOBESCU, I 66/14. *Caracterul păstoresc e atât de însușit într'înșii...* id. 228. | Abstract: **însușíre** s. f. = acțiunea de a-și însușì cevà, apropriare (cf. arogare); ceea ce este propriu, particular (cuivâ s. unui lucru); fel de a fi s. de a se prezentà, proprietate, particularitate, p. ext. calitate, îndemânare. *3500 lei, epitropiilor obștești-lor ape a orașului, ca cu aceștia și cu ceilalți rânduiti de către domnia me[a], atât dintre cele osăbit însușiri a noastre, cât și din...* URICARIUL, I 17/16. *O funcție potrivită însușirilor ce ați câștigat în țară.* ib. XIII 379/9. *În numele acestii tăceri, însușire a morții...* MARCOVICI, C. 106. *Însușirile* [cartofilor] *se schimbă.* I. IONESCU, C. 56. *Însușirea abuzivă de a nu se rândui Mitropolit fără știrea... ei.* C. NEGRUZZI, I 241. *Însușirea judecăților de a fi afirmative.* MAIORESCU, L. 43. *Însușirile cele mai fericite ale neamului omenesc.* id. CR. I 231. *Însușirea culturii.* id. CR. III 160. *Poezia românească din secolul al XVIII-lea... are toate defectele modelelor, fără să aibă vreuna din însușirile lor.* IORGA, L. II 506. *De atunci Austriacii și-au pierdut însușirea de reprezentanți ai ideii creștine.* id I. C. II/67. *Însușirile divine.* TEODORESCU, P. P. 253b; — (mai ales la cărturarii din Bucovina) **însușie** † **(însășie** † ap. TDRG.) s. f.= însușire. LB. *Pasărea aceasta mai are și acea însușie...* MARIAN, ap. TDRG.; — **însușíme** † s. f. însușire. *Au însușimile cuvenite pentru alegerea deputatului* (a. 1842). CAT. MAN. VIII 30. *Omule!... în inimă-ți te 'ntoarce și vezi a ta însușime!* KONAKI, P. 274. *Însușimea, adecă întregimea cunoștinții de sineșul nostru.* PISCUPESCU, O. 125; — (la cărturarii din Bucovina) **însușietáte** † s. f. (pronunț. *-și -e-*) = însușire. *Din cauza acestei însușietăți, cocoșul, la cei vechi, a fost închinat lui Apollo.* MARIAN, O. II 239. *Toți aveà asemeni însușietăți.* SBIERA, P. 120/17. Cf. 28/14, 69/30, 135/21.]

— Derivat cărturăresc de la **însuși** (spre a redà pe fr. *approprier*).

ÎNSUȘÍE † s. f.
ÎNSUȘIETÁTE † s. f.
ÎNSUȘÍME † s. f.
ÎNSUȘÍRE s. f. } v. **însuși.**

ÎNSUTÍ vb. IVa. *Centupler, répéter cent fois.*— Trans. A face de o sută de ori (mai mare, mai mult, mai de preț etc.), a mărì s. a repetà de o sută de ori; a înmulți un număr cu o sută (POLIZU); p. ext. a face s. a repetà de foarte multe ori; a mărì, a sporì. *Acei doftori... în loc de a ne scăde[à] rădul, ni-l însutesc.* KONAKI, P. 281. *Acele doaă pasări... însutiră acele cloncăituri de care răsunà cerul.* GORJAN, H. II 58. *Libertatea însutește puterea.* BĂLCESCU, M. V. 562. || (Neobicinuit) Intrans. A crește de o sută de ori. *Talentul... ei l-au făcut să înzecească, să însutească, să înmiască.* STURDZA, M. 58. [Adjectiv: **însutít, -ă** = prețuind, mărit (crescut, repetat, înmulțit) de o sută de ori, p. ext. de foarte multe ori (HERZ.-GHER. M. IV 213); (adv.) de o sută de ori, p. ext. de foarte multe ori. *Însutite osteneale.* MINEIUL (1776) 122½. *Dă celui ce ți-au dat ție toate, ca să ai de la dânsul însutit.* GCR. II 148/33. *Când... am fi văzut țințariul în însutită cătime.* KONAKI, P. 268. *Să nu spun minciuni, Dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit.* CREANGĂ, P. 153. | Abstract: **însutíre** s. f. = creșterea sau mărirea unui lucru de o sută de ori; înmulțirea cu o sută].

— Derivat cărturăresc din **sută,** cu pref. **în-.**

ÎNSUȚI, ÎNSĂȚI s. **ÎNSAȚI** pron. v. **însumi.**

INTABULÁ vb. I v. **întabulà.**

INTABULÁ vb. Ia. (Jur.) 1°. *Enregistrer.* 2°. *Inscrire au registre des hypothèques, au cadastre.* 1°. † (Mold.) A trece (un amanet) în «tabulă», în condica divanului. STAMATI. 2°. (Jur.; Transilv. și Bucov.) A înscrie (un act de proprietate) în cartea funduară, cf. înregistrà, înrolà. *Fundație vecinică... se va întabulà și la Roma.* ȘINCAI, HR. III 276$^{1}/_{26}$. *Le-au și întabulat toate pe numele lor.* [Prez. ind. *întabuléz* și (ad 1°) și *întábul* † (STAMATI). | Și: (formă literarizată) **intabulà** vb. Ia, (formă românizată, învechită s. populară) **întăbulà** vb. Ia. | Adjectiv: **întabulát** (negativ: **ne(î)ntabulat**), **-ă** = care este trecut în «tabulă», înscris în cartea funduară. | Abstracte: **intabuláre** (*întabulâre*) s. f. acțiunea de a intabulà, de a înscrie (un act de proprietate) în cartea funduară. *Patriarhia... a cerut tribunalelor austriace «intabularea» sa ca singură proprietară în Bucovina.* MAIORESCU, D. IV 348; — (ad 1°) **intabuláție** †, **întabulațiúne** † s. f. = intabulare STAMATI.]

— *N.* după germ. **intabulieren,** idem (din lat. *in* + *tabula*).

ÎNTĂBULÁ vb. I v. **întabulà.**

INTABULAMÉNT s. a. (Arh.) *Entablement.* — Parte a unui edificiu așezat de-asupra coloanelor (cuprinzând arhitrava, friza și cornișele). *Statuele așezate pe întabulamentele columnelor sânt ale regilor barbari.* ODOBESCU, III 73/$_{19}$. [Și: **întabulamént** s. a.]

— *N.* după fr.

ÎNTABULAMÉNT s. a. (Arh.) v. **întabulament.**

ÎNTACĂMÁ vb. Ia. *Atteler; seller. Mettre en état de fonctionner.* — «A înhămà, a pune șaua; [p. ext.] a pune în stare să funcționeze, a înfurmà». CIAUȘANU, V.

— Derivat din **tacâm,** cu pref. **în-.**

INTÁCT, -Ă adj. *Intact.* — Neatins, nevătămat, întreg, neștirbit, curat; p. ext. integru, nepătat. *Păstrarea intactă a Dobrogei.* MAIORESCU, D. II 220. *Cifra... rămâne intactă.* id. I 285. *Aprinse lumina..., inspectă patul intact.* C. PETRESCU, Î. II 102. *Va puteà... să-și menție intactă disciplina partidului?* P. ȘEICARU, CURENTUL 1930, 3 Oct.

— *N.* după fr. (lat. **intactus, -a, -um,** idem).

INTACTÍL, -Ă adj. *Intactile.* — Care nu se poate pipăi, care scapă simțului pipăitului.

— *N.* din lat. **intactilis, -e** idem.

ÎNTĂFOȘÁ vb. Ia. (*S'*)*emmitoufler.* — Trans. și refl. «A (se) îmbrăcà bine, a pune (s. luà) nouă cojoace ca baba Dochia; a se 'mbrăcà (ca) de iarnă, a se încotoșmănà» (CIAUȘANU, V.) cf. încotoșmà, încroșnà, îmboldori, înfofolì. [Adjectiv: **întăfoșát, -ă.** CIAUȘANU, GL. | Abstract: **întăfoșát** s. a. id.]

ÎNTĂFOȘÁ vb. Ia. (*S'*)*enfler* (en parlant du pis). — Trans. și refl. A (se) încetărà. CIAUȘANU, V. [Adjectiv: **înțăfoșát, -ă** = încetărat. id.]

— Derivat, cu pref. **în-,** de la un adjectiv (neatestat) **țâlos,** înrudit cu *țâfoiu.*

ÎNTAFTORÁT, -Ă adj. v. **înrăfturat.**

ÎNTĂIÁ vb. I. *Entailler, sculpter, graver.* — A sculptà, a gravà. [Part.-adj. **întăiát, -ă** = sculptat, gravat. *Este întăiat cu meșteșug nespus tot războiul cu Dacii.* ȘINCAI, HR. I 9/$_{13}$. *Dar trandafirul totodată înseamnă și floarea morții; de aceea se și află întăiat pe crucile de piatră ale mormânturilor.* MARIAN, Î. 444.]

— *N.* după ital. **intagliare,** idem.

ÎNTÂIA num. ord. f., adv.
ÎNTĂIÁ † vb. Ia
ÎNTÂIE adj. f., adv.
ÎNTÂIETÁTE s. f.
ÎNTÂILEA, ÎNTÂIA num. ord.
ÎNTĂIU, ÎNTĂI(A) num. ord. adv.
} v. **întâiu.**

ÎNTÂIU, ÎNTÂI(A) num. ord., subst., adv. I. 1°. *Premier.* 2°. *Premier, chef, supérieur, notable.* 3°. *Premier état, début.* II. 1°. *Premièrement, d'abord, au début.* 2°. *En premier lieu, pour la première fois, avant tout, tout d'abord.* 3°. *Plus que.* 4°. *Avant.*

I. Num. ord. *Întâiu* (adesea în corelație cu al doilea s. altul, al treilea etc. s. în opoziție cu (cel) din urmă, (cel) de la sfârșit, ultimul), exprimă o idee considerată în mod relativ, în opoziție cu alții (comparativ, ca lat. prior) s. cu toți (superlativ, ca lat. primus).

1°. Adj. (Care este) înaintea altuia s. tuturor (subt raportul locului s. timpului), care precede altuia, care se află la început, în fruntea unei serii, prim, dintâiu, cf. precedent, anterior, inițial, începător. *Spurerea zboreștiei tremeateri întâeei lu Pătru.* COD. VOR. 136/$_{6}$. *Întâia venire.* CORESI, EV. 536/$_{23}$. *Întâia* (întâia MUNT.) *pricină iaste înșelăciunea.* PRAV. 982. *Întăia taină iaste botezul.* ȘAPTE TAINE (a 1645), ap. GCR. I 115/$_{13}$. *Purces-au în zi întâi a lui Avgust.* LET. II 464/$_{7}$. *Numele întâilorŭ ucenici D[omnu]lui H[risto]s.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.). *Luni, întâia săptămână după Rusalii* (a. 1693). Ș. GRECEANU, ap. GCR. I 309/$_{17}$. *Cazania din Dumineca întâiu a sfântului post* (1742). CAZANII, ib. II 31/$_{4}$. *Norodul îl întîmpină cu bucurie, aducându-și aminte de întâia lui domnie.* C. NEGRUZZI, I 142. *La zi 'ntâi.* VLĂHUȚĂ, N. 8. *Partea întâiu și a doua din tomul I apărută la Lipsca.* IORGA, L. II 107. *Aveà unul de clasa întâi.* C. PETRESCU, Î. II 199. *Cine-i întâiu la masă, e pe urmă la lucru.* ZANNE, P. III 646. *Întâia dată* s. oară. LB. *Banca întâiu. Un bilet de clasa întâiu.* TDRG. *Însărcinată în luna 'ntâiu.* **Întâia vreme** † loc. adv. = mai întâiu, mai nainte, anterior. *De-i va dzice «hain» pentru ceaia ce au fost întâia vreame* (: mai nainte vreame. MUNT. ...) *să va certà.* PRAV. 925. || Substantivat (în vechime, uneori în opoziție cu apoiul) Primul, cel dintâiu. *Întâiulŭ zise lui: «Un sat am cumpărat...» Și altul zise: «Pluguri de boi cumpărai...»* CORESI, EV. 413/$_{1}$. *Vor fi întâii apoii și apoii întâii.* id. ib. 201/$_{15}$. *A fi întâiul la joc* = a ieși cel dintâiu, a fi protos, fr. avoir la main. PONTBRIANT. || (În Mold., mai de mult și în alte regiuni, în legătură cu *cel, cea*) Dintâiu. *Lumea ceaia întâia* (de 'ntâiu N. TESTAMENT 1648; de 'nceput BIBLIA 1688) *nu o cruță.* COD. VOR. 169/$_{10}$. *Cea întâiu lovitură.* KONAKI, P. 289. *După ce s'au făcut ziuă..., cea mai întâi treabă au fost să meargă la țărmuri.* DRĂGHICI, R. 51. *Mă așteptà cea întâi decepție.* C. NEGRUZZI, I 67. *Un punct se mișcă... cel întâiu și singur!* EMINESCU, P. 222. *Un brad vechiu... vestește cel întâiu, printr'un șuer adânc, sosirea vânturilor.* SADOVEANU, SĂM. VI 334. *Boboc de trandafir... desmierdat de cele întâiu raze ale soarelui.* CREANGĂ, P. 276. *De dimineață strânge cea întâiu îmbucătură* SEVASTOS, N. 9/$_{22}$. || Compuse (plăsmuite după modèle streine; învechite):

întâiu-născut = născut înaintea altor fraţi, cel mai mare dintre fraţi (lat. primogenitus). *Vătămă întâi-născúţi Eghipetului.* CORESI, PS. 369. *Voiu omorî tot întâiu-născutulŭ.* BIBLIA (1688) 47. *Au dat la moarte Întâia născută parte.* ŞEZ. III 117/25;— **întâia-venire** s. **întâiul-venit** † = venirea lui Hristos pentru prima dată pe pământ. *Întâia venire cu trup a Domnului nostru.* CORESI, EV. 531/7. *Întâiulŭ venitulu-i, a lu Hristos,... să spăsească noi...; venitul al doilea...* id. ib. 38/10; — (după fr. *premier-venu*) **întâiu(l)-venit** = cel ce se nimereşte undevă înaintea altora fără a fi aşteptat s. dorit. *Nu este dat celui întâiu venit de a i se încredinţà asemine însemnate posturi.* URICARIUL, I 127/14.

2°. Care este înaintea altuia s. tuturor în privinţa însemnătăţii, rangului, calităţilor etc., p r i n c i p a l; p. e x t. care este mai bun în felul său, mai mare, s u p e r i o r, (la superlativ) s u p r e m. *Cum şi întâii preuţi* (: popa c e l m a i m a r e N. TESTAMENT 1648; a r h i e r e u l BIBLIA 1688) *mărturisescu-mi...* COD. VOR. 38/2-3, cf. CORESI, EV. 499/3. *Cea mai mare şi mai întâia datorie a păstorului sufletesc iaste propoviduirea cuvântului lui Dumnezău* (1795). S. CLAIN, ap. GCR. II 156/13. (Pleonastic) *Aaron şi toţi întâniu mai marii adunariei.* PALIA (1581), ap. CP. 147. || S u b s t a n t i v a t. Cel mai mare, cel mai de seamă, cel mai de frunte, de elită, celebru, fruntaş; p. e x t. (cel mai) bătrân. *Chemă Pavelu câţi erà întânii Iudeilor* (: p r e c e i m a i m a r i N. TESTAMENT, 1648; pre c e i a c e e r ă jidovi d e f r u n t e BIBLIA 1688). COD. VOR. 100/11. *Auziţi că zis fu întâilor* (: aux anciens): *nu preaiubire să fac.* TETRAEV. (1574), 207. *Întâii Galileilor.* CORESI, EV. 545/25. *Pohteaşte Papa să fie după H[risto]s... cap şi stăpânitoriu, boiariu, domn, întâiu şi epitrop* (a. 1699), ap. GCR. I 328/32. *Ca pre un ierarh mai întâiu al legii noao, ca un mai mare apostol...* MINEIUL (1776), 139 1/2. *Erà întâiul între pictori.*

3°. † S u b s t. (s. a) Început. *După cum au fost întâiul ţărâi şi pământului nostru...* LET. I 94/14.

II. A d v e r b (une-ori în corelaţie cu după a c e e a, a p o i, a t u n c i, i a r ă, a d o u a etc. s. în opoziţie cu î n s, p e u r m ă, l a s f â r ş i t).

1°. La început. *Întâi vâlsfii* (= magii) *vineră* (= veniră) *la închinarea lui.* CORESI, EV. 500/24. *Întâi* [florile] *se arată frumoase, mai apoi pier.* id. ib. 53/31. *Iarăşi mearsă de să sui la peştera unde lăcuisă întâi.* DOSOFTEIU, V. S. 13. *Cel ce-i bun întâi, îi rău pi urmă.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 663. *El nu voià întâiu nicidecât.* SBIERA, P. 3/21. *Mai bine să te tocmeşti întâiu decât pe urmă.* CREANGĂ, P. 151. *Armăsarul se scuturà şi se făcù ca întâiu.* ISPIRESCU, L. 28. *Ce e întâiu, nu e pe urmă,* se zice când se bolnăveşte unul din soţi, cu care ai pus numai un rând de cununii şi alergi să-l scapi de la moarte, ca să nu te mai întovărăşeşti, de nevoie, cu altul. RĂDULESCU-CODIN, L. || P. e x t. Mai de mult. *Să fim dragi ca mai întâiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 162. | (Contaminat cu sinonimul *dintru început*) **Dintru (î)ntâiu** = de la început. *Vru amu... a fi noi dintru întâiu vrura* (= vreuna) *de zidirile lui* (: p â r g a faptelor lui N. TESTAMENT 1648; o î n c e p ă t u r ă oare-care a zidirilor lui BIBLIA 1688). COD. VOR. 113/10, cf. 74/2. *Dintru 'ntâi ai închegat ceriurile şi pământul.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.).

2°. Mai nainte; (precedat s. nu de comparativul m a i) înainte de toate, înainte de orice, înaintea altora, în primul loc s. rând; pentru întâia oară. *Calea spăseniei întâiu iaste căirea.* CORESI, EV. 12/13. *Atunce gustară de toate rodurile întâi.* id. ib. 144. *Au cunoscut aceştiu întâi-lumina Dumnezăirei.* EVSTRATIE (1632), ap. GCR. I 78/33. *Cela ce va sudui pre cinevà pentru căce-l va fi suduit el întâi* (î n t â i MUNT.), *nu să va certà.* PRAV. 944. *De-i are fi atunce întâi* (î n t â i u MUNT.) *a furà, acesta să va certà.* ib. 108. *Însă întâiu ce erà să se pornească Mătiaş craiu asupra Cehilor.* M. COSTIN, ap. TDRG. (ms.). *Acum nu i se trecù scrisoarea ca întâiu.* NECULCE, ib. *Nu poate să cunoască cinevà pre sineşi, de nu va cunoaşte întâiu pe ziditoriul său.* GCR. II 5/6. *Calendari acum întâi rumânesc... în Braşov* (Titlu; a. 1733). ib. II 26/3. *Întâi au ridicat un idol* (a. 1750). ib. V 50/37. *Pentru care pricină albeşte mai întâi barba şi mustaţa de*[*câ*]*t părŭ' capului?* ib. II 119/38. *Nebună ce eşti tu, pentru ce cloceşti aceale oao, care, deaca le vei creşte, întâiu pre tine te vor mâncà?* ib. II 211/32. *Ce altă pociu să zic întâiu, fără numai...?* ANTIM, P. XXIV/10. *Făcù întâiu slăpânirea, apoi s'a arătat fără războiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/8. *Întâiu au rugat pe Dumnezeu pentru iertarea păcatelor sale...* DRĂGHICI, R. 54. *El mă puse întâi la buchi.* C. NEGRUZZI, I 247. *Mă întrebi alâte lucruri deodată, încât nu ştiu la care să răspund mai întâi.* id. I 63. *Care stele mai întâi Au să iasă 'n faţa ei?* ALECSANDRI, P. II 190. *Ghiceşte întâiu, să vedem.* CREANGĂ, P. 150. *Când vom ajunge acasă, întâiu am să spun bărbatu-mieu că...* id. ib. 176. *Să meargă mai întâiu la grajduri.* ISPIRESCU, L. 20. *Întâiu p'aici când veneam...* TEODORESCU, P. P. 331b. *Şi gândesc la tine 'ntâiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 89. *Jidanu, când câştigă, întâi îşi dă foc dughenii,* adică e necinstit ca negustor. ZANNE, P. VI 176. **Întâiu şi 'ntâiu** s. **mai întâiu şi mai întâiu** = înainte de toate, în primul rând. *Întâiu şi 'ntâiu face lăutoare.* CREANGĂ, P. 289. *Ce ţi-a ieşì înainte întâiu şi întâiu..., pune-o în traistă.* id. ib. 74 *Aici se rugà, mai întâi şi mai întâi în viaţa ei, la o casă streină pentru sălaş.* CONV. LIT. XV 172. || (În enumerări) În primul rând. *Acesta... întâi darul întoarse..., după aceasta...* CORESI, EV. 285/4. *Întâi... către vecini urâciune... şi apoi şi a sufletului piiardere.* id. ib. 289/13. *Puse Dumnezeu în besearecа lui întâi apostolii, ai doilea prorocii, ai treilea învăţătorii.* id. ib. 317/13. *Întâi amù să fie destoinic..., iară a doa...* id. ib. 322/19. *Răpitura cea adevărată să cade să aibă aceaste doo seamne; întâi* (: î n t â i MUNT.) *să ridice muiarea..., a dooa să-i facă silă.* PRAV. 716. *Dragoste, care în trei chipuri să împarte: întâiu pentru neam, a dooa... pentru vrednicie, a treia pentru fapte.* BIBLIA (1688) 6 pr. 29, cf. GCR. II 63/22. (Şi fără să urmeze altceva) Înainte de toate. *Întâiu, orice proporţie lipseşte în această operă istorică.* IORGA, L. II 144 *Mai întâiu, ci-că are una* (= o stea) *în frunte, de străluceşte ca un soare.* CREANGĂ, P. 217. *Curăţă mai întâiu partea din lăuntru a paharului.* ZANNE, P. IV 39. **Dintru (î)ntâu** = mai întâiu, înainte (de toate). *Dacă nu ţ'au fost voia ta să te mărite după mine, pentru ce n'ai spus mai dintru'ntâiu?* BARAC. ap. TDRG. *Se trag snopii cu furca, întorcându-i dintru'ntâi.* I. IONESCU, C. 186. *Auzind moşneagul de aceasta, s'au apucat dintr'întâi a o râde.* SBIERA, P. 276.

3°. În măsură mare, (arătând o gradaţie) mai mult. *Mai întâiu decât toţi s'au arătat credincios.* MINEIUL (1776) 142 2/3.

4°. † L o c. p r e p. **Mai întâiu de...** = mai nainte de... *Încă mai întâi de veaci au fost tatăl împreună cu fiul.* GCR. I 311/39.

[Şi: în Mold. **întâiu;** (regional în Transilv.) **întîiu** VAIDA; (în vechime şi prin Banat şi azi) **întâniu** (= întâńu). *Întânia zi.* COD. VOR. 18/10. | Forma feminină a adjectivului, când urmează după substantiv este neregulată: *zi 'ntâi, clasa întâi,* etc.; ea s'a orientat după *clasa dintâi,* unde *dintâi* e o locuţiune adverbială (cazul invers în latineşte: vix prima inceperat æstas = primum = de-abea începuse întâia dată vara); deşi foarte

rar, forma aceasta, identică cu cea masculină, se găsește și înaintea substantivului: *Duminica iaste întâiu zi a lui Dumnezeu.* PRAVILA DELA GOVORA (1640), ap. GCR. I 89/28; în limba cărturarilor întâlnim, mai rar, dar atestată și în texte vechi, forma articulată: *partea întâia*, care este, propriu zis, femininul lui *întâilea* (nici odată nu se zice *volumul întâiul*); prin Transilv., se găsește și forma pe care am așteptâ-o din punct de vedere gramatical: *În limba jidovească nu se zice «întâiu, întâie», ce în loc de a zice «întâiu» se zice «unu» și în loc de «întâia» se zice «una».* S. CLAIN, ap. GCR. II 157/32. *Clasa întâie de liceu.* AGÂRBICEANU, L. T. 26. *Strofa întâie și cea din urmă.* id. ib. 129 (cf. d i n t â i e). Această formă se găsește, la DOSOFTEIU, precedând substantivul: *Întâie împărăție.* PSALTIREA (1680), ap. GCR. I 249/30. În texte vechi și în legătură cu substantive masculine. *Ainte feciu* (= făcuiu) *omu întâie* (adverb? = întâia(și) dată?) *Adam.* CUV. D. BĂTR. II 45. *Întâia ceas* (după *întâia oară?*) ib. II 78, 85. Forma **întâia** † e atestată și ca adverb, cu sensul de «mai nainte». *Să pusă pre sine întâia chip de filosofic.* DOSOFTEIU, V. S. 143,2. Tot numai la feminin întâlnim, în legătură cu *dată*, forma cu *-și* adăogat: **întâiași** (*întâiaj* ȘEZ. V 102) **dată** = (pentru) întâia oară, (pentru) prima dată. *Au scos văcărit întâiaș dată.* LET. II 262/4. *Nu-i acum întâiași dată să merg la drum!* CREANGĂ, P. 44, cf. 114. | După analogia celorlalte numerale ordinale (*al doilea — a doua, al treilea — a treia*) s'a format și **întâilea** (pronunț. *-tâ-i-*), **întâia** = întâiul, primul. *Sânt întâilea în clasă.* Forma masculină se întrebuințează pe alocuri și la feminin: *Zi întâilea* = zi 'ntâi (Marginea, în Bucov.) HERZ.-GHER., M. VI 204. | A b s t r a c t: (cărturăresc): **întâietáte** s. f. = (dreptul la) locul s. rangul dintâiu, prioritate, cf. s u p r e m a ț i e, p r e f e r i n ț ă. *Semeață zi, ce nopții, mame isale, Cu 'ntâietate acuma i stă în cale.* GORUN, F. 57. | V e r b: **întâiá** † la trans. = a avea întâietate față de cineva (COSTINESCU); a da cuiva întâietate, prioritate. *Pe tine te întâiez.* PANN, S. I 63; (cu a b s t r a c t u l) **întâiére** † **(întâire** †) s. f. = întâietate. [Milanul] *poate să să sfădească cu toate orașele... pentru întâirea frumusețării.* GOLESCU, Î. 92; (și cu a d j e c t i v u l) **întâiétór (întâitór), -oáre** † adj. = care ocupă locul întâiu, locul de frunte. *Acestea fiind pururea subordonate celorlalte două clauze, ele nu se vor puteà îndeplinì niciodată în dauna celor întâietoare.* ODOBESCU, II 48. (S u b s t a n t i v a t) *Pentru a tată-său cinste, făcându-l întâitor.* PANN, E. II 85.]

— Din lat. ***antaneus, -a, -um*** A. M u s s a f i a, *Vokalismus* 141, (probabil din **anteanus*, ca **propeanus*, metatezat subt influența sufixului *-aneus* DR. III 387). Pentru evoluția semantică, cf. alb. *para* «înainte» și *pare* «întâiu» (O. D e n s u s i a n u, *Romania* XXX 113). (Neprobabilă — cf. DR. IV 1370 — este etimologia: *ante iniens.* P. S k o k, *Romania* 1924 — L, 217).

ÎNTÂIAȘI adj. f. v. **întâiu.**

ÎN TÁINĂ loc. adv. v. **taină.**

ÎNȚĂL- v. **ÎNȚEL.**

ÎNTÂLĂLUÍ vb. IVa refl. *Se lier, s'associer.* — A se îngurlui = *a se întâlălui*, a se da în dragoste cu carevà, a se unì pentru oarecare interese. ȘEZ. V 102.

— Din ung. **találni** «a găsì, a da peste cineva s. cevà», compus cu pref. **în-**. Cf. î n t â l n ì, t ă l ă l ì, t ă l ă l u i.

ÎNTÂLNEÁLÁ s. f. v. **întâlni.**

ÎNTĂLNÍ vb. IVa v. **întâlni.**

ÎNTÂLNÍ vb. IV. 1°.-2°. *Rencontrer, trouver.* 3°. *Se rencontrer. Rejoindre, atteindre, croiser.* (Avec une négation). *Ne plus revoir, retrouver.* 4°. *Avoir commerce, se rencontrer, fréquenter, hanter.* 5°. *Mettre en présence, aboucher.* 6°. *Arriver.*

1. T r a n s. A da peste s. de cinevà s. cevà din întâmplare, a găsì (pe cinevà s. cevà), a nemerì în drum, mergând. *Să vei tâlnì înainte boul...*, *mână-i-l acasă lui.* PALIA (1582), ap. CCR. 72. *Gândește că nu-l va tâlnì rău nemică.* DOSOFTEIU, V. S. 119. *Femeia împăratului Fulvona tâlnind pre Apostolul...* DOSOFTEIU, V. S. 129. *Tâlnim un cerb.* id. ib. 82. *Gheorghie Ștefan-vodă, când eră boier, murindu-i giupâneasa..., tâlnind o giupâneasă săracă, frumoasă..., au poprit rădvanul.* LET. II 206/10. *Au trimis Domnul slujitori, de i-au tâlnit și i-au bătut.* MAG. IST. IV 52/23. *Vor să-l tâlnească pe noul lor patriot.* BELDIMAN, TR. 106. *Dacă un tânăr întâlnește o inimă simplă și nevinovată, el este ferice.* C. NEGRUZZI, I 56. *Lăpușneanu nu întâlnise nici o împiedecare în drumul său.* id. ib. 142. *Ochii mei pe tine zâmbind te-au întâlnit.* ALECSANDRI, P. I 128. *Întâlniiu pe Lina 'n cale.* COȘBUC, B. 9. *Mi-aduc aminte că l-am întâlnit odată prin zmeuriș.* CREANGĂ, P. 31. *Și cum o tâlnit-o, De pământ o trântit-o.* MARIAN, Î. 13. *Apucă pe o cărare ce întâlnì în cale.* ISPIRESCU, L. 33. *Și a tâlnit trei surori a soarelui.* TEODORESCU, P. P. 361. *Și 'ntâlnì o fetișoară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 101. *Cine, bade, nc-o 'ntâlnit, Fie-i trupul hodinit.* RETEGANUL, TR. 145/21. # *Parcă întâlneà tot surzi și muți*, se zice când, la o întrebare, nu ni se dă un răspuns satisfăcător. ZANNE, P. II 757.

2°. R e f l. (Transilv. de vest; construit cu prep. p e, după ung. v a l a k i r e t a l á l n i) A da de cinevà, a găsì pe cinevà. *Că io maic'am zăbovit În cel d'oraș jîdovăsc, Că pă mine s'or tâlnit Afurisîț[i] cân[i] de Jîdovi* (Bihor). ALEXICI, L. P. 161.

3. R e f l. (Construit cu prep. c u, cf. ung. v a l a k i v e l t a l á l k o z n i) A da de cinevà în drum (din întâmplare), a se găsì cu cinevà în același loc. *Să se tâlnească cu Vezirul în țara Ungurească.* LET. II 393/25. *Dacă s'au tâlnit cu Petriceico-vodă spre Cernăuți.* ib. 228/6. *Ne tâlnim undevà cu cinevà.* ȚICHINDEAL, F. 139. *Mărioara se'ntâlneà C'un străin care veneà.* ALECSANDRI, P. I 96. *De-acolo mergând mai departe, iacă se întâlnește și cu cățeluța.* CREANGĂ, P. 290. *Mă 'ntâlniu c'o copiliță.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 404. *Ne 'ntâlnim cu Dumnezeu.* ib. 512. *Cu Praisul* (= Prusianul) *ne și tâlnirăm.* RETEGANUL, TR. 68/24. *Să 'ntâlnirà dor cu dor.* HODOȘ, P. P. 38. *Să luvă* (=luă)... *peste câmpuri...*, *Să tâlnì cu 9 Unguri.* GRAIUL, II 134. *M'am tâlnit cu alta'n drum.* ȘEZ. V 64/13. *Acolo se întâlnì cu smeul.* ISPIRESCU, L. 27. # *Munte cu munte se 'ntâlnește, dar om cu om!* ZANNE, P. I 219. || (Despre un loc) A se împreunà, a se unì. *La drum, unde să tâlnească hotarul cu a Năvărniților* (a. 1704, Bălgrad). IORGA, S. D. XVI 206. *Și de-acolo la un drum, la un pisc mare..., până se tâlnește iarăși cu drumul ce vine de la Cordăreni* (a. 1765, Dorohoiu). id. S. D. XIX, 32. *Valea Neagră... deasupra fântânei, unde se tâlnește cu hotarul Băhnenilor* (a. 1815). URICARIUL XVI/291. || (După negațiune) *A nu se mai întâlnì cu cevà* = a nu mai vedeà, a nu mai aveà parte de cevà, a nu mai p u p à cevà. *I s'a permis a se întoarce la Constantinopol. Dar nu s'a mai întâlnit cu postul de capuchehaie.* GHICA, ap. TDRG.

4°. R e f l. (Construit fără prep.) A ajunge, a se adunà s. a se aflà, a se găsì (iarăși) împreună, a veni în contact, a venì față 'n față, a se ciocnì

cu cinevà. *Tclnesku-mĕ* = convenio (occurro, obvio). ANON. CAR. *A se întâlni trupeşte* = a avea contact sexual cu cinevà. POLIZU. (După fr.) *A se întâlni pe teren* = a se bate în duel. ŞĂINEANU, D. U. *Să se tâlnească la Focşani, să vorovească acolo.* LET. III 279/33. *Acolo biata Zulnie s'o 'ntâlnit.* KONAKI, P. 85. *La ziua judecăţii, când iar ne vom întâlnì...* C. NEGRUZZI, I 29. *Puţine zile până a nu se întâlnì...* BĂLCESCU, M. V. 392/5. *Armatele duşmane s'au întâlnit în zori.* ALECSANDRI, P. II 158. *Ceasul sfânt în care ne 'ntâlnirăm.* EMINESCU, P. 49. *Aceste linii se întâlnesc într'un punct.* PONTBRIANT. *Aceşti fraţi nu mai avuse prilejul a se întâlnì amândoi.* CREANGĂ, P. 183. *Noi că ne vom despărţì, Şi mai mult nu ne-om tâlnì.* MARIAN, I. 311. *Cum se întâlniră aceştia...* ISPIRESCU, L. 23. *Să nu ne mai tâlnim.* MĂNDRESCU, L. P. 87/22. *Ne-om tâlnì la cutare fântână.* ŞEZ. III 3/2, cf. IV 203/7, V 163/10. # *Spunemi cu cine te întâlneşti* (în variante: te aduni, te însoţeşti), *Ca să-ţi spun cine eşti.* ZANNE, P. IV 212.

5°. Trans. (fact.) A face pe cinevà s. cevà să ajungă s. să fie împreună, să vie în contact cu altcinevà, a împreunà. *Ruga o tâlniià cu cântarea.* DOSOFTEIU, V. S. 17,2. *Du-te 'n codru... Ş'acolo te jăluește, Doar Dumnezeu ne 'ntâlneşte!* JARNÍK-BÂRSEANU, ap. TDRG. *Visul... cu tine mă 'ntâlneşte.* id. ib.

6°. Refl. Unipers. (Maramureş) *Mi se tălneşte* = mi se întâmplă. T. PAPAHAGI, M. *Ce groaznic ni s'o tâmplat; Fecior mare de 'nsurat, Ne-a hi musai de'ngropat; Şi ce rău ni s'o tălnit: Fccior de căsătorit, Ne-a hi musai prohodit.* id. ib. 70/51.

[Şì: (vechiu şi dial.) **tâlnì** vb. IVa; **(în)tălnì** vb. IVa. | Adjective: **(în)tâlnít ((în)tălnít,** (cu negativul **ne(i)ntâlnit, ne(i)ntălnit), -ă** = peste care a dat s. pe care l-a găsit cinevà s. cevà (din întâmplare, în drum); (fig., adesea substantivat) îmbolnăvit pe neaşteptate (cf. întâlnitură). Se zice că este *întâlnit*, atuncea când au fost pe un drum, adecă călătorit şi s'au bolnăvit. H. V 360. *Apă întâlnită:* această apă se capătă, luând apa din locul unde se întâlnesc două sau mai multe pâraie. ŞEZ. III 104. *Iară S[vă]ntul spăriindu-să de fără veaste tâlnită* (cf. tâlniş), *şi împiedecându-să de dânsul, deade în gios cu capul.* DOSOFTEIU, V. S. 43. *Tu apucatule, Tu întâlnitule* (= bolnavule de întâlnitură). TEODORESCU, P. P. 365; — **(în)tâlnitór, -oáre** = care întâlneşte. | Abstracte: **(în)tâlnít ((în)tălnít)** s. a. = întâlnire, întâlniş. *Bun întâlnitul, maică, — îi zice Pădureţul.* MERA, B. 154; — **(în)tâlnire ((în)tălnire)** s. f. = acţiunea de a (se) întâlnì; contact, întrevedere, «rendez-vous». *Are întâlnire cu Archanghelul Gavriil.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/17. *Au sosit fericit ceasul de dorita întâlnire.* KONAKI, P. 85. *Puţină vreme după întâlnirea ce am văzut că a avut cu ea...* C. NEGRUZZI, I 25. *De mult doream să am o întâlnire cu d-ta.* ALECSANDRI, T. 312. *Locul de întâlnire al vânătorilor.* ODOBESCU, III 16/20. *Mateiu..., cu genunchii goi şi tricoul vărgat..., proaspăt întors de la o întâlnire-antrenament...* C. PETRESCU, I. II 216. *Ne-am dat întâlnire la teatru;* — **(în)tâlniş ((în)tălniş)** s. a. [Plur. *-nişuri*] = întâlnire a doi oameni (MARIAN); boală de om (H. I 303). *Sfântul spăriindu-să de fără-veste tâlniş.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. **Bun întâlniş(ul):** formulă de salutare cu cel pe care-l întâlneşti în drum, cale-bună. Când îţi zice cinevà *bun întâlnişul* în loc de «bună ziua», trebue să răspunzi «hai de-a prăvălişul». CREANGĂ, GL. *Bun întâlnişul, om bun, zise Dănilă.* CREANGĂ, P. 43. *Şi mai merg eu şi mai dau bun-întâlniş cu unul...* SADOVEANU, SĂM. V 1004. *Bun tâlnişul, fărtate!* SBIERA, P. 102/12, ŞEZ. I 149/7; — **(în)tâlnitúră, (în)tălnitúră)** s. f. = locul în care se întâlnesc două ape curgătoare, confluenţă (GOROVEI, CR. 74); (Med.) boală de om (H. III 141, XI 494), pricinuită din întâlnirea cu vreun spirit rău (GRAIUL I 279, 297, 316); paralizia unei jumătăţi a corpului, datorită unei leziuni în creeri (BIANU, D. S.), numită şi: dânsele, damblà, lovitură din ele, pişcătură din ele, pocitură din ele, şoimanele, vânturile cele rele (id. ib.). *De întâlnitură (tâlnitură, întâmpinat, tâmpinătură) bolnavul are junghiuri prin tot trupul, vâjieli de cap, ameţeli şi fierbinţeli.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 89. *S'au pocit... s'au deochiat... are întâlnitură.* DRĂGHICI, R. 182. *Ceas rău cu lipitură Şi cu întâlnitură.* MARIAN, D. 280. *Ci te du la (cutare), C'o apucat orbalţ Din frig,... Din întâlnitură.* ION CR. IV 84. *Ceas rău... şi cu întâlnitură.* TEODORESCU, P. P. 366b. *L-au întâlnit Doamnele,... Zânele şi Ielele cu săgeturi şi întâlnituri.* PĂRVULESCU, L. P. 80. Cf. PAMFILE, B. 71, MAT. FOLC. 646, PĂCALĂ, M. R. 163, GRIGORIU-RIGO, MED. I 20, ŞEZ. I 123/24, II 91/28, 93/5, III 197/8; — **(în)tâlneálă ((în)tălneálă)** s. f. = întâlnitură (boală). *Şi l-a întâlnit: Întâlnelile, Deochetorile, Fermecătorile, Pocelile.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 54. *De-o fi întâlneală, din resfinte, Din vânturi, din dătături...* MAT. FOLC. I 647.]

— Nu este ung. *találni* «a găsì, a da peste cinevà s. cevà» (intrat în româneşte subt forma *tălălui*), ci un derivat din adverbul unguresc **talán** «doar, poate»» (cu sensul grecescului τυγχάνω), care a primit prefixul **în-**. N. Drăganu, *Dacoromania* VI 159.

ÎNTÂLNÍŞ s. a.
ÎNTÂLNITÚRĂ s. f. } v. **întâlnì.**

ÎNTÂMPINÁ vb. I. 1°. *Aller au devant* de, *recevoir. Saluer; traiter* avec. 2°. *Rencontrer, croiser, surprendre; assaillir.* 3°. *Se rencontrer; rejoindre, croiser, se jeter* dans. 4°. *Rencontrer, en venir aux mains; se battre.* 5°. *Tomber* sur, *atteindre, rencontrer; attraper; frapper.* 6°. *Faire face* à, *obvier* à; *satisfaire* (un besoin); *supporter* (des frais). 7°. *Répondre, répliquer. Faire opposition.* 8°. *Récompenser.*

Sensul originar trebue să fi fost «a primì pe cinevà *în* (sunet de) *tâmpine*», când erà vorba de întoarcerea oştirilor după o victorie, de sosirea unei persoane importante, de cinstirea unui oaspe distins etc. Urme din acest sens se mai găsesc şi astăzi în unele regiuni sau în anumite construcţiuni.

1°. Trans. A merge înaintea cuivà cu manifestări de bucurie s. prietenie, a ieşì cuivà în cale, spre a-l primì cu toată cinstea cuvenită, a primì (cu onoruri) o persoană de condiţie socială înaltà, simandicoasă (Marginea, în Bucov. HERZ.-GHER., M. IV 204); p. gener. a-i ieşì cuivà înainte, a primì pe cinevà. *Tempin*=obvio, occurro. ANAN. CAR. *Nu cutezà... aiavea să-l timpine.* CORESI, EV. 384/8. *Şi timpinară el* (: vinrent à lui) *doi drăciţi den mormânt.* TETRAEV. (1574) 212. *O tâmpină sv[â]ntul şi-i dzîsă...* DOSOFTEIU, V. S. 69. *Scoală-te, Doamne, întimpină-i pre ei şi-i împiedecă.* id., ap. TDRG. (ms.). *Curseră leii de ne'ntâmpinară.* id. ib. *Să întimpine pre dânsul la cetatea iroilor.* BIBLIA (1688) 36. *Îl întimpinară pre dânsul toţi mai-marii şi boiarii cetăţii.* CAZANIE (1691), ap. GCR. I 287/12. *Şi cânele, văzând pre stăpânul său, au ieşit de l-au întâmpinat.* SYNDIPA (a. 1802), ap. GCR. II 189/31. *Închină-te lezne celor ce te întâmpină.* ESOP (a. 1812). ib. II 208/25. *Îi ieşì înainte... şi întimpinându-l cu toată cinstea, venirà la Ţarigrad.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/10. *Popi... îl întimpinară*

[*pe Alexandru*] *şi ziseră*... ALEXANDRIA, 49. *Lama şi mieii... îl întâmpinau şi-i lingeau picioarele.* DRĂGHICI, R. 101. *Norodul pretutindeni îl întâmpină cu bucurie.* C. NEGRUZZI, I 142. *Cu sfetnici vechi de zile mă'ntâmpinaşi în cale.* EMINESCU, P. 201. *O babă întâmpină pe fată cu blândeţă.* CREANGĂ, P. 288. *Unchiaşul... a ieşit să-i întâmpine.* ISPIRESCU, L. 1. *Eu pe orişicine întâmpin când vine* (= Uşa). TEODORESCU, P. P. 247b, GOROVEI, C. 386. || (Cu acelaşi sens) † Intrans. (Construit cu obiectul în dativ) *N'au timpinát fiilor lui Israil cu pâine şi cu apă.* BIBLIA (1688) 353_2. *Vom timpinà lui.* ib. 372. *Să nu vă timpine voao oamenii.* ib. 188_2. (Contaminat cu *a ieşì înainte*) *Timpină Avesalom înaintea slugilor lui David.* ib. 330b. || Fig. Trans. A salutà. *Soarele ce eu cu plânsul îl întâmpin când răsare.* KONAKI, P. 100. | A se purtà (într'un fel oarecare) faţă de cinevà. *Pe cei nedumeriţi să-i întâmpine cu răbdare.* URICARIUL, III $16/_{21}$.

2°. Trans. (Despre fiinţe) A venì din partea opusă, a se găsì faţă în faţă cu cinevà, a da peste cinevà, a întâlnì din întâmplare; p. ext. a surprinde, a prinde în flagrant delict. *Va tâmpinà vreo fată şi o va sărutà*... PRAV. MOLD. 157_2. *Cela ce va sărì asupra vameşilor, când îl vor tâmpinà cu negoţul în cale*... ib. 25_2. *Cându-l va timpinà pre dânsul, îl va ucide.* BIBLIA (1688) 123_2. *Pre oricine timpinà, subt sabie punea.* CANTEMIR, HR. $477/_{13}$. *Au întimpinat... un cerb tânăr şi gras.* ŢICHINDEAL, ap. GCR. II $212/_2$. *Poate să ne ajungă cinevà din urmă, ori să ne întâmpine cinevà dinainte.* CREANGĂ, P. 126. *Şi pe noi ne-a 'ntâmpinà Păunaşul-Codrilor.* ALECSANDRI, P. P. $24/_{12}$. *Dacă n'oiu mai întâmpinà eu acolo şi fel de fel de pasări*... SBIERA, P. $158/_{28}$. | † Spec. (Jur.) A ieşì în calea cuivà spre a-l atacà s. jefuì. *Cela ce va tâmpinà pre neştine noaptea şi-l va desbrăcà*... PRAV. MOLD. $19/_2$.

3°. Refl. († şi pop., mai ales construit cu prep. cu) A se găsì cu cinevà (întâmplător) faţăîn faţă, a se ajunge, a se întâlnì cu cinevà s. cu cevà. *Milostea şi deadevăr timpinară-se.* CORESI, PS. 233. *Amărîşi-te că te timpinaşi cu fiul lui Dumnedzeu.* PARACLIS (a. 1661), ap. GCR. I $182/_{24}$. *Tâmpinându-să pre cale cu bătrânul*... DOSOFTEIU, V. S. 138. *Se duse la fiul său Iosif cel frumos şi să întâmpină cu dânsul.* NEAG. BAS., ÎNV. 283. *Alexandru... să întâmpină cu un om gol.* ALEXANDRIA, 100. *O căprioar' a aflat, Cu ea s'a întâmpinat.* PĂCALĂ, M. R. 170. *Când ne vom întâmpinà, Să avem a ne sărutà.* POP., ap. GCR. II 319. | (Despre drumuri, ape, hotare) A se împreunà, a se întâlnì. *Unde se întimpină hotarul Sineştilor că al Găozenilor,* URICARIUL, XXV $314/_{32}$. *În jos până la Bahlueţ şi în lat curmezişul, până unde se întâmpină cu hotarul Prigorenilor* (a. 1781). BUL. COM. IST. IV 84.

4°. Spec. (Mil.) Trans. A ieşì cu oaste în calea cuivà, a aşteptà pe duşman spre a i se împotrivì, a-i opune rezistenţă s. a-l lovì, a întâlnì duşmanul, a da lupta. *Însă să tâmpine Ştefan-Vodă pe Mătiaş-craiu la loc larg nu cutează.* M. COSTIN, ap. TDRG. *L-au întunchinat la Gura Iapei, pe Bârlad, o*[*a*]*ste*[*a*] *lui Constantin-vodă* (a. 1653, Iaşi). IORGA, S. D. XVI 195. *Ieşì, ca să întâmpine armata zmeilor, care erà foarte numeroasă.* CĂTANĂ, P. I 81. | Refl. † A se întâlnì, a se ciocnì, izbì cu duşmanul. *S'au tâmpinat cu acea oaste.* LET. I $128/_{33}$, cf. MAG. IST. III $34/_{32}$. *Cum s'au tumpinat, au dat puţinel războiu într'acea zi.* BUL. MON. IST. I 194. *Însuşi Sultanul mergând asupra lor, s'au întâmpinat la Caşovia.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $252/_{34}$. *Constantin... s'au întimpinat cu Bonaparte.* DIONISIE, C. 214. [Ficiorii Chiajnei, cu armatele lor] *se întâmpinase în ocolul Focşanilor.* ODOBESCU, I $170/_9$.

5°. Fig. (Despre necazuri, greutăţi, nenorociri, obstacole, evenimente protivnice etc.) Trans. A da peste cinevà s. cevà (pe neprevăzute), a ajunge, surprinde, a-l aşteptà pe cinevà cevà, a-i sta în cale; a găsì în cale cevà (ca un obstacol), a da de s. peste cevà, a suferì o rezistenţă oarecare. *Vestea l-au tâmpinat la Zvancea.* M. COSTIN, ap. TDRG. *De ce fugim, aceaia ne tâmpină pre noi.* VARLAAM, C. 150. *Ştiu ce mă va tâmpinà.* id. ib. 73. *Să nu ne întâmpine pre noi moarte au ucidere.* BIBLIA (1688) 42. *Vor timpinà pre noi răutăţile.* ib. 150. *În cale alte pâraie şi văi tumpinându-l*... CANTEMIR, IST. 140. *Şi iar, suindune mai sus, tâmpinăm altă vamă.* COSMA (a. 1692), ap. GCR. I 301. *I-au timpinat şi pre dânşii osânda.* LET. III $157/_{25}$. *Rău întimpin unde merg.* I. VĂCĂRESCU, P. $125/_{10}$. *A lui voinţi niciodată nu 'ntimpină silnicie.* KONAKI, P. 301. *La început întimpină multă nedumerire în acest lucru.* DRĂGHICI, R. 123. *Acest caic... întimpină mare greutate.* id. 11. *Întimpinând mai multe necaze şi primejdii în calea lor*... C. NEGRUZZI, I 178. *În viaţa mea am întunchinat multe pe ale câmpuri, pă unde am fos*[*t*] *ca slugă* (Ienculeşti, în Buzău). GRAIUL, I 242. | A da de..., a găsì, a avea parte de... *Marioara Orişiunde s'arătă, Vorbe dulci întimpină.* ALECSANDRI, P. I 95. | † A nimerì. *Au sărit cu suliţă şi au tâmpinat pre un slujitor de ai noştri dirept în vintre.* LET. I $344/_{16}$. | (Despre somn, dureri, spec. despre boală, cf. întâmpinătură) A cuprinde, a apucà, a pălì, a lovì (pe neaşteptate, subit, în mod năpraznic). *Un somn greu m'a 'ntâmpinat.* MARIAN, Î. 10. *Când cinevà e cuprins pe neaşteptate de o durere cumplită de cap..., atunci se zice că l-a întunchinat cevà (necuratul).* LEON, MED. 135. *Se zice că au fost întâmpinat atuncea când se bolnăveşte cinevà şi moare repede* (Peleşti, în Dolj). H. V 360.

6°. Fig. Trans. A face faţă la cevà, a prevenì, a evità, a preîntâmpinà, a combate cevà. *Întâmpin oarece* însemnează că apuc să fac oarece mai nainte, mai din vreme, adică îngrijesc mai nainte de oarece trebuincios. I. GOLESCU, C. I. *Ei... cu mare greutate le puteà întimpină toate.* BELDIMAN, TR. 61. *Luaţi cu împrumutare* [bani]... *şi întimpinaţi nevoia.* id. ib. 72. *Răul trebue întâmpinat.* PANN, E. I 109. *Această privighere... întâmpină pornirile cele netrebnice.* MARCOVICI, D. 163. *Toate acestea* [cheltuieli] *le-am întâmpinat singură până la un timp.* FILIMON, ap. TDRG. (ms.). *Dar tot n'ar fi putut întâmpină cheltuielile lor.* BĂLCESCU, M. V. 598. *Ţine, moş Ioane, acest mic dar de la mine şi întâmpină-ţi nevoia.* CREANGĂ, A. 160. | A îndestulà. *Acei nomazi Români... acolo unde găsesc cu ce să întâmpine puţinele lor trebuinţe, ei poposesc.* ODOBESCU, I 228. | A suportà, a acoperì (cheltuielile etc.). *Meremetul* (= reparaţiile) *şi ţinerea tuturor podurilor... să va întâmpină din iratul... ce are Casa pădurilor.* URICARIUL, I $233/_{22}$. *Alimentele se dau în proporţiune... cu starea aceluia care e dator să le întâmpine.* HAMANGIU, C. C. 54.

7°. Intrans. A răspunde, a obiectà, a replicà. *Guzlarul... a vrut să ştie care e Domnul ţării cel mai vestit... I s'a întâmpinat: De bună seamă e Negru-vodă.* ODOBESCU, II 509. *Mă grăbesc a întâmpinà.* MAIORESCU, D. II 33. *În zadar îmi vii cu regule matematice, întimpinai eu.* I. NEGRUZZI, CONV. LIT. IV 295. *Dar eu nu ştiu nimica despre aceasta, întimpină bietul părinte Gavriil.* id. ib. III 45. | (Neobicinuit) Trans. (cu complementul persoanei) *Nu te aprinde, îl întimpină căprarul.* SLAVICI, N. II 160. || † Spec. (Jur.) A face întâmpinare, contestaţie. *Împotriva stăpânirii de 10 ani poate să întimpine stăpânul cel adevărat.* PRAVILA (1814) 30.

8°. † A răspunde, a răsplăti (cuivà cu cevà). *Va timpinà ție strimbătate.* BIBLIA (1688) 217$_2$.

[Şi: (vechiu şi pop.) **tâmpinà** vb. I, **(în)timpinà** vb. I, scris: *întâpinà* † vb. I COD. TOD. 194, *tipinà* † vb. I CUV. D. BĂTR. II 81; în textele rotacizante: *(în)tâmpirà* vb. I PSAL. 129, 176; (regional) **(în)tumpinà** (*(în)tunchinà*) vb. I. | Prez. ind. *(în)tâmpin* (*întimpin*) şi, rar, la unii scriitori mai vechi din Muntenia, *întâmpinéz* (PANN, E. I 76), *întimpinéz* MINEIUL (1776) 39°/$_2$, E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/$_{49}$. | Adjective: **(în)tâmpinat** (**(în)timpinát** (cu negativul **ne(î)ntâmpinat, ne(î)ntimpinat**), **-ă** = căruia i-a ieşit cinevà (cu oaste) înainte, primit; atins (de boală). *Ieşì întâmpinat, să se lovească cu dânşii pre uscat.* MOXA, 378/$_{32}$. (Substantivat, ad 5°) *Tâmpinatule, Cin' te-a trimis, D'acolo să te duci.* MAT. FOLC. 586. (Spec.) *Rug întâmpinat,* care e prins cu ambele capete în pământ. MARIAN, SE. II 64; — **întâmpinătór, -oáre** (MARDARIE, L. 3376) = care întâmpină. (Spec.) **Tunchinătór** s. m. = necuratul (care «întunchină»). *L-a 'ntunchinat Tunchinătorul.* SEZ. I 58/$_{28}$. | Abstracte: **(în)tâmpináre** (**(în)timpináre, (în)tumpináre,** dial. *(în)tunchináre* (în texte rotacizante *tâmpiráre* PSAL. 191/$_4$. 31/$_5$, *timpiráre* ib. 191/$_{23}$) s. f. (Ad 1° şi 4° mai ales în loc. **în** s. **întru** s., mai rar, **la** s. **spre întâmpinarea cuivà**) Ieşire în calea s. înaintea cuivà (cu intenţia de a-l primì s. a i te opune), primire; p. ext. fastul cu care primeşti un oaspe înalt. *Ieşì la timpinare.* CORESI, EV. 179/$_{15}$. *Duhul svânt iase de la H[risto]s în tâmpinarea lor.* CUV. D. BĂTR. II 415. *Ieşiră întru tâmpinarea lui H[risto]s.* VARLAAM, C. 235$_2$. *I-au ieşit în tâmpinare împăratul... cu mare timpinare.* DOSOFTEIU, V. S. 123. *N'au mers... în timpinarea vrăjilor.* BIBLIA (1688) 114. *Senatorii dela Mosc i-au ieşit întru întimpinare.* LET. II 210/$_{21}$. *Ieşì în Livonia întru timpinarea Leşilor.* ib. II 300/$_{15}$. *Numai trei inşi... au ieşit în timpinarea acestora.* MAG. IST. III 50/$_5$. *Alţi ciobani de la alte turme în timpinare îi ieşiră.* CANTEMIR, IST. 130. *Cu fecioarele cele înţelepte vei ieşì întru întympinare.* TRIOD (a. 1731), ap. V. B. II 44. *Au ieşit întru întâmpinare către Craiova.* ŞINCAI, ap. GCR. II 206/$_{30}$. *Să-i facă întimpinare.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 113/$_{20}$. *Craiul alergă întru întâmpinarea lui.* BELDIMAN, N. P. II 191. *Aceşti precupeţi se duc afară întru întimpinarea sătenilor.* URICARIUL XIX 329/$_{17}$. *Mieii... alergau spre întimpinarea ei.* DRĂGHICI, R. 102. *Îi ieşì spre întâmpinare.* GORJAN, H. I 2/$_{26}$. *Nevestele lor le ies întru întimpinare.* CREANGĂ, P. 14. *Lume după lume ieşise întru întâmpinarea lui.* ISPIRESCU, L. 51. (Bis., după gr. *ὑπαπάντη τοῦ κυρίου*) **Întâmpinarea Domnului** = Stretenia, sărbătoarea dela 2 Februarie, când părinţii Domnului l-au dus, la 40 de zile, în biserică şi l-au întâmpinat bătrânul Simion şi proorociţa Ana. (Pentru obiceiuri şi credinţe, cf. MARIAN, SE. I 246, PAMFILE, VĂZD. 8,64). (Ad 5°, Med. pop.) O boală (PĂCALĂ, M. R. 261), identificată une-ori cu epilepsia (BIANU, D. S.), cf. întâmpinătură. *De lucru ce se petreace prin tunearec, de timpinare şi de dimon.* MOLITVELNIC (sec. XVII), ap. GCR. I 229/$_5$. (Ad 6°) Preîntâmpinare, prevenire, evitare; acoperire, suportare (de cheltuieli). *145.000 spre întimpinarea cheltuelilor de fân... şi altele.* URICARIUL, I 29/$_{27}$. *Socotinţe spre întimpinarea curăţeniei boalelor lipicioase.* ib. 200/$_{13}$. *Spre întimpinarea unei asemine smintele...* ib. VIII 202/$_{24}$, cf. I 42/$_{18}$, 226/$_{13}$. *Acest neajuns fiind neapărat a se plătì, şi alt chip neputându-se găsì de întâmpinare...* ib. I 334/$_6$. (Ad 7°) Răspuns, obiecţie, replică; (Jur.) opoziţie, contestaţie. *Voiu tremite toate timpinările* (: *συναντήματα*) *meale în inema ta.* BIBLIA (1688) 45. *Pârîtul, când face întâmpinare asupra cererii jăluitorului...* PRAVILA (1814) 12, cf. 9. *Cum să înăscocească întimpinare* (= să găsească răspuns) *se gândeà.* PANN, E. I 104. *Întâmpinări judicioase.* ODOBESCU, III 49/$_5$. *O întâmpinare de combătut.* MAIORESCU, CR. I 71; — **(în)tâmpinát** (**(în)timpinât, întunchinât,** în texte rotacizante *tâmpirát* PSAL. 112) s. a. = întâmpinare; spec. (Med. pop.) boală de om (H. V 73) s. de vită (H. XIV 213), întâlnitură (GRIGORIU-RIGO, M. P. I 89). *Ieşì în timpinatulŭ* (: întru timpinarea BIBLIA 1688) *lu Isusŭ.* CORESI, EV. 232/$_{16}$. *Scoală în timpinatul mieu* (: in occursum meum). id. PS. 151. *Zeace feate... ieşiră în timpinátul* (: au devant de) *ginerelui.* TETRAEV. (1576) 244. *Contra întunchinatului mai găsim următorul leac...* GRIGORIU-RIGO, MED. I 90. *Cum s'a potolit vântu'..., Potolească-se deochiu, Săgetat, tâmpinat.* MAT. FOLC. 546; — **(în)tâmpinătúră, (în)timpinătúră, (în)tumpinătúră,** dial. **(în)tunchinătúră**) s. f. = † întâmpinare (PSAL. 191/$_{24}$), boală de oameni şi de vite, întâmpinat. *Întunchinătură* = reumatism poliarticular acut. La ţară poporul numeşte astfel o boală în care cinevà este cuprins pe neaşteptate de o durere cumplită de cap, cu vâjâieli, cu pocnituri prin urechi, ori junghiuri prin tot corpul, sau de o durere cumplită prin toate încheieturile corpului, încât pare a fi lovit ca de trăsnet şi îl pune chiar în neputinţă de a se mişcà. BIANU, D. S., cf. LEON, MED. 135. *Descântec de timpinătură.* MAT. FOLC. 647, cf. (*întâmpinătură*) GRIGORIU-RIGO, M. P. I 89, (*întâmpinătură*) MARIAN, D. 132. *Cuţit cu nouăzeci şi nouă de săgetături, Cuţit cu nouăzeci şi nouă întâmpinături.* MAT. FOLC. I 576, cf. (*tunchinătură*) SEZ. I 58/$_{10}$, ION CR. IV 47. *Tâmpinături* = boală de vite. H. V 38; — (Postverbal) **tâmpin** (*tâmpiru*) † s. a. = întâmpinare. *Fraţii ieşiră întru tâmpirul nostru.* COD. VOR. 99; — (La Dosofteiu) **tâmpinúş** † s. a. [plur. — *nuşuri*] = întâmpinare, întâlnire. *Tâmpinuşurile a vamăşilor duhurilor văzduhului.* DOSOFTEIU, V. S. 134, cf. PSAL. 191/$_{24}$; — (traduce cuvântul sl. *stretenie*) **tâmpinăciúne** (*tâmpirăciúne*) † sf. = întâlnire. *Şi trupul lui se tipină cu Dumnezeu, luò pământ şi tâmpirăciu[ne] celuia ce vedeà.* CUV. D. BĂTR. II 81.]

— Derivat din **tâmpinà,** cu pref. **în-**. I. A. Candrea (cf. *Jahresbericht* V 337) şi Al. Philippide (cf. *Dacoromania* II 762); cf. preîntâmpinà, tâmpiş.

ÎNTÂMPINĂTÚRĂ † s. f. v. **întâmpinà.**

ÎNTAMPLÁ vb. I. 1°. *Arriver, se passer, survenir; s'accomplir.* 2°. *Atteindre.* 3°. S'emploie dans certains cas où le français dirait: il s'est trouvé que... le hasard a fait que... 4°. *Être, se trouver* 5°. *Avoir par hasard.*

1°. Unipers. Refl. (Ceea ce se întâmplă — independent de voinţa omului — se arată printr'o propoziţie introdusă prin să, că, de, (ceea) ce, printr'un infinitiv s. printr'un substantiv, cu deosebire abstract; când acţiunea e raportată asupra omului, avem construcţia cu dativul pronumelui personal: *cevà mi se întâmplă*) A se petrece, a se produce (un eveniment), a se ivì, a se iscà, a se face (pe neaşteptate, în urma unui concurs neprevăzut de împrejurări), a surveni, a avea loc. *Năpastile cealea ce mi se-au tâmplatu* (mi se tâmplară N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. 19/$_2$. *Aceasta... se tâmplă lui Pătru în mare.* CORESI, EV. 269/$_6$. *Tâmplă-se de se duseră în oaste.* MOXA, 368/$_{11}$. *Tâmplându-să spre dzî mare...* DOSOFTEIU, V. S. 125. *Să nu îi să tâmple ce au păţît şi alţii.* id. ib. 28. *Ci ades se tâmplă cela ce va să-şi întoarcă bătaia, de două ori îl bată.* LET. I 123/$_{22}$. *S'au tâmplat unuia prietin de i-au dat ştire.* ib. II 334. *Am scris*

singur dintru a mea ştiinţă, cât s'au tâmplat, de au fost în viaţa mea. ib. II 195/27. *Să i se întâmpleze lui a le nimeri în valea matcei foculuì* (a. 1652). MAG. IST. I 129/7. *Nici un scriitoriu de cei vechi, pre care noi a-i citì ni s'au tâmplat, aiave nu scriu.* CANTEMIR, HR. 66/12. *Dintr'aceşti istorici trei mi s'au tâmplat a vedeà şi celì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/10. *Nu de airea s'au putut tâmplà, fără că Românii au trăit împreună cu Dachii.* P. MAIOR, IST. 185. *Această boală se întâmplă celor ce întâia oară călătoresc pe mare.* DRĂGHICI, R. 10. *I s'au întâmplat moarte în un războiu.* id. ib. 3. *Când... s'ar fi întâmplat ploaie, ce-ai fi făcut?* id. ib. 76. *Ceia ce să va întâmplà în curgerea anului...* MARCOVICI, D. 17/7. *Poate să se 'ntâmpleze să-l prindă rob undevà.* PANN, E. I 98. *Din lipsa fânului se pot tâmplà multe păgubiri.* I. IONESCU, C. 8. *Mi s'a întâmplat să o văd odată.* C. NEGRUZZI, I 44. *Popa îl liniştì, spuindu-i că asta se întâmplă.* id. ib. 247. *Se întâmplă de departe trandafir şi de-aproape borş cu ştir.* id. ib. 251. *Nimic nu se întâmplă în întinderea pustie.* EMINESCU, P. 233. *Eu, de câte ori mi s'a întâmplat să mănânc grauri..., le-am găsit un gust foarte bun.* ODOBESCU, III 31/28. *Toate acestea mai de mult s'au întâmplat.* COŞBUC, F. 127. *Temându-se împăratul să nu i se întâmple cevà de rău, a făcut sfat.* CREANGĂ, P. 85. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s'o luaţi numai aşà, cum s'ar întâmplà.* id. ib. 261. *Orice ţi se va întâmplà, să ştii că numai tu eşti de vină.* ISPIRESCU, L. 9. *Se întâmplase şi aici că... erà zi de târg.* SBIERA, P. 226/13. *I s'au tâmplat o nenorocire.* id. ib. 235/22. *Întâmple-se ce va vreà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 55. *Ce se tâmplase cu el?* ŞEZ. III 9/3. *Nu scuipà în puţ, căci se poate întâmplà să beai din el.* ZANNE, P. III 325. Cf. I 437, IV 328, VI 176. | † (Construit cu prep. de) *Când se tâmplă omului de cea boală...* CORESI, EV. 82/17, cf. 63/4. | A-i venì cuivà cevà, a i se trage, a i se pricinuì, cauzâ cevà. *De i se-ară fi tâmplatŭ neputinţă den turburatul... trupului, n'ară fi zis...* id. ib. 82/8. *Făcându-i-se o bolfă la grumazi..., dentr'aceaia i s'au tâmplat şi moartea.* LET. II 39/15. | A se face. *Aşà se tâmplă, că...* CORESI, EV. 169/4. | A se împlinì, a se realizà, a se traduce în fapt. *Închipuirea lor s'au tâmplat în faptă.* DRĂGHICI, R. 292. *Visul când s'ar întâmplà...* TEODORESCU, P. P. 112b. *Prorocia lui s'a întâmplat.*

2°. † (Rar) Trans. A ajunge pe cinevà cevà (în mod neprevăzut), a lovi, a da (cevà) peste cinevà. *Tâmplându-l la mijloc de cale o boală, s'au săvârşit întru H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. 133.

3°. Refl. (Prin apropiere de verbele cele mai numeroase, în construcţia unipersonală *S'a întâmplat să vină Ion*, subiectul propoziţiei secundare, *Ion*, a fost raportat direct la predicatul propoziţiei principale, născându-se *Ion s'a întâmplat să vină*, subiectul fiind o fiinţă) A se nimerì, a se brodì (în mod incidental) cevà, cinevà, cumvà, să... (s. infinitivul). (Mai adesea *cutare s'a întâmplat să facă* etc. exprimă acelaşi lucru cu: *a făcut* etc. *din întâmplare*). *Tâmplă-să un preut oarecine a treacè pre acea cale.* VARLAAM, C. 347. *Să va tâmplà bărbat cu fămeae să fie amândoi eretici...* PRAVILA MOLD. 80. *Tâmplându-să săc de multe bătrâneaţe, l-au prins păgânii.* DOSOFTEIU, V. S. 64$_2$. *Măsura vedrilor... să le facă boierii ce să vor tâmplà să fie cu slujba vădrăritului la Odobeşti.* URICARIUL, I 294/28. *Nişte oameni... s'au întâmplat a găsì o broască ţestoasă.* DRĂGHICI, R. 84. *Dacă-şi văzù Şi-şi crezù, Că s'au născut Dumnezeu..., a tăiat Şapte mii coconi... Ca să se tâmple* (= să se nemerească, să fie între ei) *Dumnezeu.* BIBICESCU, P. P. 240.

4°. Refl. (În legătură cu un cuvânt s. o construcţie cu sens local, une-ori întregit prin «de faţă») A se găsì (prezent), a fi de faţă (în mod incidental). *Învăţà pre toţi care-i se vor tâmplà.* CORESI, EV. 265/13, cf. 142/7, 371/36. *Acolo tâmplându-să şì sv[â]ntul,... şedzù la masă.* DOSOFTEIU, V. S. 47$_2$. *M'am tâmplat la Ţarigrad, de am văzut aceà pără.* LET. II 312/19. *Gheorghe Franţi, istoricul, carele s'au şì întâmplat la luarea Ţarigradului.* MAG. IST. I 106/6. *Puind după petreacerea lui pre alţii care s'au întâmplat.* BIBLIA (1688) 4, pr. 43. *S'au tâmplat la acea primejdie, dintru toţi boierii ţărâi, numai dumnealui Lupul Vornicul* (Iaşi, 1712). BUL. COM. IST. IV 44. *Întâmplându-se un câine, găsì în drum mâna ce lovise pre sfântul.* MINEIUL (1776) 34^1/1. *Pre alţii câţi s'au tâmplat aproape...* ŞINCAI, HR. II 106/1. *Nu m'am întâmplat acasă* = n'am fost acasă. I. GOLESCU, C. *Încercase el să se întâmple la drum.* D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLII 915. *Fetele împăratului întâmplându-se de faţă..., li s'au făcut milă.* CREANGĂ, P. 208. *La nunta fetei acesteia m'am tâmplat şi eu de faţă.* SBIERA, P. 147/1. *Câţi v'aţi tâmplat la această serbare.* SEVASTOS, N. 120/36. *Eu m'am întâmplat Subt talpă de pat.* TEODORESCU, P. P. 446b. (Construcţie neobicinuită) *Tâmplându-mă-să acolo* = *întâmplându-mă acolo.* ŞEZ. II 45/4.

5°. Impers. Refl. A aveà (din întâmplare). *Nu mi se întâmplă bani* (de ajuns) = n'am bani. LB. I. GOLESCU, C. I. *Boi nu mi s'au întâmplat, Pui să-mi placă n'am aflat.* ŞEZ. III 154/16.

[Prez. ind. *întâmplu*, mai de mult, rar, *întâmpléz* V. B. II 76. | Şì: (vechiu şi dial.) **tâmplà** vb. I. | Adjective: **(în)tâmplát** (cu negativul **ne-(î)ntâmplat**), **-ă** = (despre evenimente) care s'a petrecut, a avut loc, s'a iscat, s'a produs undevà; (despre o persoană) care a fost de faţă, s'a găsit, a picat undevà, s'a nimerit, s'a brodit din întâmplare undevà. *Socotesc eu că-i tâmplată o minune într'această poveaste.* DOSOFTEIU, V. S. 77. *Un călugăr, tâmplat de la mânăstirea sv[â]ntului, deacă văzù oastea 'mpăratului, s'au bucurat.* id. ib. 33. *Boteză pre aceia carii sta pre-acolea tâmplaţi* (= se brodeau să fie prezenţi). id. ib. 55. *El o luă de braţ şi o sill să şeadă. «Linişteşte-te. Ştiu. E lucru vechiu şi întâmplat şi altora».* D. ZAMFIRESCU, R. 41. *Se duce... în casă... să găsească pe bărbatu-său, să-i spună cele întâmplate.* CREANGĂ, P. 176; — **(în)tâmplătór, -oáre** = care se întâmplă, care vine, se produce din întâmplare, pe neaşteptate; incidental, ocazional, neprevăzut, fortuit, eventual. *Pentru ceale tâmplătoare vorovesc.* CANTEMIR, IST. 110. *Şi cele după vreme întâmplătoare întocmiri.* URICARIUL, I 17/19. *Îi ascunsesem pentru vremi întâmplătoare.* GORJAN, H. I 38. *Scriitor de cele întâmplătoare.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/4. *Întâmplătoarea încunjurime externă.* MAIORESCU, CR. II 142. *Din alte pricini întâmplătoare.* ŞEZ. I 157$_4$. (Adverb) Incidental, într'o doară, neintenţionat. *A venit numai întâmplător la fostul ei stăpân.* IORGA, B. 233; — (cu derivatul neobicinuit) **tâmplătorésc, -eáscă** † = care se întâmplă. *Toate lucrurile în lume sau fiinţeşti sânt sau tâmplătoreşti.* CANTEMIR, IST. 190. | Abstract: **(în)tâmpláre** s. f. = ceea ce se întâmplă se petrece, se iveşte, survine (cuivà), eveniment, cf. incident, hazard, epizod. *Aşişdere şi pentru tâmplări...* VARLAAM, C. 46$_2$. *Se va scrie la rândul său tâmplarea.* LET. II 153/2-1. *Vom zice de tâmplările în împărăţia lui Vasile Vulgarocton.* CANTEMIR, HR. 131/30. *Lucruri ce le-au adus întâmplările vremei.* ANTIM, PR. XXIII/3. *Toate întâmplările anului ce acum a trecut.* MARCOVICI, D. 4/24. *Conversaţia căzù fireşte asupra întâmplărilor zilei.* C. NEGRUZZI, I 293. *Iată o întâmplare ce va arătà ce fel iubeà tânăra fată.* id. ib. 21. *Toţi s'au veselit de această întâmplare.* ISPIRESCU, L. 2. *Să povestească tâmplările unui împărat.*

SBIERA, P. 114/25. *Altă nu ştiu de dânşii, decât o tâmplare.* ION CR. II 268. (Figură etimologică) *De s'o întâmplà vr'o tâmplare, Să prindem pe Miu în vânătoare.* MAT. FOLC. 164. *Cu mintea ta să te sileşti, orice întâmplare s'o birueşti.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 107. *Întâmplare neplăcută* = inconvenient. COSTINESCU. *Entemplare lumii* = affluxus bonorum mundi, Ostensio bonorum. ANON. CAR. *Întâmplare nenorocită* (s. *rea*) s. (Mold.) numai *întâmplare* = păţanie, accident, p. ext. ceas rău, omor (accidental). *Scrisă şi Eremia carte de toate primejdiile şi tâmplările.* DOSOFTEIU, V. S. 107. *La o aşà întâmplare... tu ştii de mai pot trăì.* KONAKI, P. 103. *Am cetit cartea noastră cea moralicească de întâmplarea unui om.* DRĂGHICI, R. 103. *Căci mare-i Dumnezeu, ne-a ferì el de întâmplări!* CREANGĂ, A. 126. *De unde ştii cum vine întâmplarea?* id. P. 201. *În locurile unde s'a făcut vreo întâmplare* (= *omor*)... ŞEZ. IV 179/17. *Întâmplare ciudată* (POLIZU s. *extraordinară*) s. numai *întâmplare* = aventură. *O frumoasă ediţie a întâmplărilor lui Telemach.* C. NEGRUZZI, I 79. *Plin încă de impresiunile ciudatei sale întâmplări.* EMINESCU, N. 50. *Cum sânt întâmplările la drum?* CREANGĂ, P. 130. | Caz, ocazie, prilej, circumstanţă, împrejurare. *Şi aşà, cu această tâmplare, i-au iertat Gheorghe Ştefan.* LET. II 207/21. *Întru amândouă întâmplările* [când pomul are multă hrană s. prea puţină], *se lecuieşte...* ECONOMIA, 139. *Vei trăì fericit în ori măcar care întâmplare.* MARCOVICI, D. 16/19. *Se vără caii sau legaţi unii de alţii de gât sau nelegaţi, — şi în această din urmă întâmplare se face şi un ocol lângă arie.* I. IONESCU, C. 185. | (Neobicinuit) Evoluţie. *Celui ce va să cearce începutul limbei româneşti îi este de lipsă să aibă cunoscute întâmplările limbei latineşti.* P. MAIOR, IST. 232. **Din** (rar: **de**) **(în)tâmplare** şi † **pre tâmplare** = întâmplător, pe neaşteptate, pe negândite, în mod neprevăzut, incidental, accidental, ocazional. *E pre tâmplare vindecarea-i.* CORESI, EV. 326/4. *L'au ucis la vânat cu săgeata din tâmplare.* LET. I 44/2. *Pe acolo de întâmplare vei trece şi vei cunoaşte.* KONAKI, P. 103. *Din tâmplare însă au apucat alt drum.* DRĂGHICI, R. 51. *S'au pus după un copaciu ce de întâmplare se aflà acolo.* id. ib. 65. *Umblând pe acolo, găseşte din întâmplare câte o piatră de aceste.* CREANGĂ, P. 218. *Numai din tâmplare i s'au nimerit.* SBIERA, P. 249/9. **La (în)tâmplare** s. **după (în)tâmplare** (COSTINESCU) s. **în voia (în)tâmplării** = în voia soartei, în neştire, fără plan, într'o doară, într'un noroc, cum s'o nimerì. *Mergeam la întâmplare, disperat.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Mă las în voia întâmplărei.* CREANGĂ, P. 200. *A lăsat barca s'o ducă valurile la întâmplare.* **La toată întâmplarea** = ori cum s'ar întâmplà, în orice caz, spre a prevenì orice surpriză. *La toată întâmplarea ne vom pune candidaţii noştri.* I. AGÂRBICEANU, L. T. 128. *La toată întâmplarea are să fie cevà bun.* RETEGANUL, P. I 75/33. *Dar, la toată întâmplarea, de-i vedeà şi-i vedeà că s'a trezit..., zvârle-i pieléa cea de urs.* CREANGĂ, P. 215. **De-o întâmplare** s. **de toată întâmplarea** s. **de** (s. **pentru**) **orice întâmplare** = pentru orice eventualitate. *Purtà, de toată întâmplarea, un pistol.* N. GANNE, ap. DDRF. *Deci, de-o întâmplare, n'a stricà dacă i-oiu urmà sfatul.* SBIERA, P. 261/21.]

— Cuvântul *întâmplà* face parte din puţinii termeni în legătură cu cultul păgân, păstraţi în românește: Augurul roman descriâ cu băţul pe cer un spaţiu numit templum, contemplând zborul pasărilor, care intrând în acest *templu* se petreceà evenimentul aşteptat, *întâmplarea*. Etimologia ***in -templo, -are*** a dat-o mai întâiu N. Sulică, *Antropomorfisme* (Braşov, 1900), p. 77, dar legătura cu lat. *contemplo, -are* o făcuseră şi autorii *Lexiconului* de la *Buda*.

ÎNTÂMPLĂRE s. f. v. **întâmplà**.

ÎNŢĂP- v. **ÎNŢEP-**.

ÎNŢĂRÂNÀ ob. Ia 1°. *Enterrer.* 2°. *Semer le blé à la bêche.*

1°. A acoperì cu ţărână, cu pământ, a îngropà. Cf. înţărânat.

2°. (Agric., poate, născut prin etimologie populară, după *ţărână*, din *înţelină*) A semănà grâul cu sapa, toamna, din pricina uscăciunii sau a vremii rele. Cf. înţelinà. *Dacă toamna culesul popuşoilor întârzie, şi dacă gospodarul se teme că nu va puteà sămănà grâul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grâul se înţelineazà sau se înţârneazà, adică se pune cu sapa.* PAMFILE, A. 104.

[Şi: **înţârnà** vb. Ia | Adjectiv: **înţărânát (înţârnát), -ă** = acoperit cu ţărână; săpat cu sapa. (Ad 1°) *Neamurile cele căzute, surpate şi înţărânate.* PISCUPESCU, O. 42.]

— Derivat din **ţărână**, cu pref. **în-**.

ÎNTĂRÂTÁ vb. I. 1°. *Irriter, exciter; agiter. Entrer en fureur, s'emballer, s'emporter, s'affoler; s'agiter; se piquer d'honneur; se monter, s'exalter.* 2°. *Animer, exciter.* 3°. *Enflammer. Eclater.* 4°. *Irriter.* 5°. *Se troubler.*

A întărâtà are un sens mai intens decât a aţâţà s. a enervà, dar mai puţin intens decât a scoate din fire s. a înfurià.

1°. Trans. (Construit une-ori cu prep. asupra, împotriva s. contra cuivà, mai de mult şi cu spre, p(r)e s. cu dativul; complementul e omul, fig. Cerul.) A aduce pe cineva într'o stare de surexcitare sufletească (spunându-i mereu lucruri de natură să-l tulbure s. să-l supere, zgândărindu-i pasiunile ori incitându-l împotriva cuivà); (complementul e un animal) a irità (sâcâind s. asmuţând); (complementul e o mulţime) a face să se agite, a instigà (împotriva cuivà), a îndemnà la revoltă; cf. excità, surexcità, iritá, oţărî, înverşunà, zădărî, montà, a scoate din ţâţâni, din sărite. *Întĕrit* = irrito, concito. ANON. CAR. *De câte ori amărîră elu în pustinie, înteritară elu în pământu fără de apă.* PSAL. 159/4. *Ispitiră-me şi înteritară-me cu înteritare* (subsannaverunt me subsannatione) ib. 63/8. *Să întărâtăm noi Dumnezeu spre noi.* CORESI, EV. 12/26. *Să iertăm celor ce se întărâtă.* id. ib. 282/6. *Să-l întărâtăm pre el acestora.* id. ib. 409/36. *Cuvântul cel de sudalmă întărâtă pre om.* PRAV. MOLD. 127. *Când va îndemnà neştine pre altul şi-l întărâtă de-l mânie, sau-l dăscăleşte de-l învaţă să facă vreo răutate, acela să chiamă svătuitoriu răutăţii.* PRAV. 1135. *Întărâtară toată mulţimea* (=căzù spre elu toată gloata COD. VOR.; turburară toată gloata BIBLIA 1688) N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 33. *Cela ce batjocoreşte pre sărac întărâtă pre cel ce l-au făcut pre el.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). *Au întărâtat pre norod.* ib., ap. GCR. I 284/7. *Să între în Moldova să întărie Turcii.* ib. I 299/18. *Îndată au întăreitat oamenii asupra mea, protopop[ului] şi au zis să nu mă priimească* (s. XVIII). IORGA, S. D. XIII 239. *Întărâtă frate spre frate.* ŢICHINDEAL, F. 36. *Asupra Împărăţiei Romanilor îi întărîtă.* P. MAIOR, IST. 208. *Al mieu blestem... întărtă ceriul pe tine.* DACIA LIT. 246. *Cei din jur începură să-l întărâte cu vorba.* AGÂRBICEANU, L. T. 246. *Bidiviu-şi întărtà.* ALECSANDRI, P. P. 107/22. *Ba c'o vorbă, ba cu alta, să întărâte pe împăratul.* SBIERA, P. 110/25. *Nu întărâtà cânii în sat, de vrei să scapi nemuşcat.* ZANNE, P. I 371. | Fig. A face să se miște, a agità. *Acesta e omul ce întărâtă pământul, ce clăteşte împăraţii.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). *Vijelia începe a*

întărâtă valurile. MARCOVICI, D. 13/28. || Refl. (cu sens mai mult intransitiv) A ajunge într'o stare de surexcitare sufletească, de înverşunare, de revoltă; (despre animale) a se înfurià. *Câniĭ toţi s'au întărtat.* DONICI, F. II 27. *Gloata se întărtà din mult în mai mult.* C. NEGRUZZI, I 153. *Dacă cerul se întărâtă.* id. ib. 215. *Boul se-întârâtase nevoie mare.* ISPIRESCU, U. 31/8. *S'au cam întărtat.* SBIERA, P. 178/1. *Oile se 'ntărâtară.* TEODORESCU, P. P. | Fig. A se agità. *Sufletul... ca marea cu valurile: aşà se întărâtă şi viseazà adormit.* ALEXANDRIA, 150. | A se ambiţionà. *Baba Dochia s'a pus rămăşag cu omătul şi cu frigul, că ea-i mai voinică decât ei. Frigul se întărâtă.* GOROVEI, CR. 100/23. | A fi excitat, însufleţit, entuziasmat. *Cântecul ista îl cântă Franţujii când se întartă.* SADOVEANU, LUC. VI 389.

2°. Trans. (Complinit une-ori prin prep. la, spre s. pentru; complementul e o fiinţă) A îndemnà, împinge, mânà, îmbărbătà pe cinevà să facă cevà s. să pornească împotriva cuivà, a (îm)boldì, a stimulà, a incità, a stârnì, a împintenà, a încurajà (Com. A. TOMIAC). «Îndemn se zice spre cele plăcute, *întărât* se zice spre cele urîte...» I. GOLESCU, C. I 327. *Zefirii cu dulceaţă spre iubit mă întărtà.* KONAKI, P. 179. *Întărâtau popoarele pentru o nouà cruciadă.* BĂLCESCU, M. V. 46. *Nevestele..., în loc s'o mângâie, s'o molcomească* [pe mireasă], *cântă* următoarea doină prin care o întărâtă şi mai tare la plâns. MARIAN, NU. 590. *Şi ne întărtăm la joc.* CREANGĂ, A. 93. *Numai ne-a'ntărtat la plâns.* SEVASTOS, P. P. 110/8.

3°. Trans. (Complementul e o pornire sufletească) A deşteptà, a aţâţà, a porni, a aprinde, a încinge, a înflăcărà, a alimentà, a zgândărì, a nutrì. *Şi alalt foc întărâtă-se iute.* CORESI, EV. 81/36. *Puţină gelozie ar trebuì întărtată.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Oricât de tare au întărtat cu ele simţămintele oamenilor...* SBIERA, F. S. 305/24. *Dacă n'ai putere, nu întărâtà gâlceavă!* ZANNE, P. II 682. *A întărâtà curiozitatea cuivà* = piquer la curiosité de quelqu'un. PONTBRIANT. *Imprudenţa a întărâtat neunirea lor.* id. *A întărâtà poftà de mâncare.* COSTINESCU. || Refl. A se pornì cu pasiune, a se iscà cu aprindere, a izbucnì. *S'au întărâtat războiu mare între dânşii.* DIONISIE, ap. TDRG. *Întărtându-se necontenit pricini...* URICARIUL, IV 34/8.

4°. Trans. A irità. *Oamenii râioşi se scarpină mereu, fiindcă acèle mii de paiejeni* [e vorba de râie] *le întărâtă pielea.* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. (ms.).

5°. Unipers. Refl. A se turburà. *I se întărâtă omului mocrota* (= sucurile corpului). CORESI, EV. 81/32.

[Şi: **întérită** † vb. I, **întăritá** † vb. I, (Mold.) **întártà** vb. I (Prez. ind. *întart, întarţi, întartă, să întarte* şi *întărt, întărţi, întartă, să întărte* s. *înterte.* HERZ.-GHER., M. IV 204). | Adjective: **întărâtát (înteritát** †, **întăritát** †, **întártát,** cu negativul **ne-(î)ntăr(â)tat), -ă** = (sur) excitat, iritat, instigat, înverşunat, (îm)boldit, stimulat. *Urgiia nărodului întărâtat.* CORESI, EV. 193/3. *Un uet depărtat — ca ale mulţimii întărâtate valuri.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Se întoarseră foarte întărâtaţi.* BĂLCESCU, M. V. 422. *Furtună întărtată.* ALECSANDRI, P. I 194. *Vânătorul... căutând sa zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi..., întărâtat, obosit, mânios, strigà...* ODOBESCU, III 82/12. *Valul întărtat de mare.* VLĂHUŢĂ, P. 106. *A auzit pe câne hămăind întărâtat.* SADOVEANU, P. S. 100. *Zăpăituri întărâtate de dulăi izbucniră.* id. ib. 223. *Un freamăt puternic se făcù atunci ca de o furtună ceţvine întărâtată asupra copacilor.* ISPIRESCU, L. 238. *I-au răspuns cam întărtată.* SBIERA, P. 274/5; — **întărâtátór (înteritátór, întăritátór** †, **întártátór), -óare** = excitant, iritant, provocator, instigator, stimulent, îmboldítor. *Întăritător* = irritator. ANON. CAR. *Firea cugetului ce este... lesne întărâtătoare şi războinică.* PISCUPESCU, O. 190. *Mâncarea şi băutura... întărâtătoare.* id. ib. 261; — (rar) **întărâtăciós, -oásă** = care întărâtă (mereu, bucuros). DICŢ. | Abstracte: **întărâtáre (înteritáre** †, **întăritáre** †, **întártáre)** s. f. = acţiunea de a (se) întărâtà; iritare, excitare, înverşunare, incitare; îmboldire, stimulare. *Pus-ai noi batgiocură vecirilor noştri, înteritare şi ocare.* PSAL. 84/8. *Înteritare* (subsannationem) *şi împutare ce eră dempregiurulŭ nostru.* ib. 163/12. *Şi spre întărtare strigà den cetate, bătându-şi joc de dânsul.* ILIODOR (1773), ap. GCR. II 92/11. *Răsipeaşte întărâtarea ereticilor.* MINEIUL (1776) 200¹/1. *Câniĭlor pe drumuri dând întăritări.* PANN, P. V. I 127. *Ici dragoste de sine, la altul întărtare de ură sau de patimi.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (ms.). *Şi poporu'şi rupe fierul cu 'ntărtare:* id. ib.; — **întărâtătură** † s. f. = întărâtare. LB. *Entăritătură* = irritatio. ANON. CAR.; — **întărâtăclúne** † s. f. = întărâtare. DICŢ.].

— Din lat. *[în]terrĭto, **-are** (cf. lacessunt = *interritant*, într'o glosă din sec. VIII, CGlL. IV 105, 23), contaminat din **inritare* (= *irritare*) «irità» şi **terrĭtare* (din *terrere* «a înfricoşà»), păstrat şi în neap. *nderreta*, v.-fr. (*en*)*tarier*, lorrain *terié*, n.-prov. *torridá*. H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXIII 419, XXV 418, Meyer-Lübke, *Einführung*³ § 102.

ÎNTĂRÂTĂCIÓS, -OÁSĂ adj. **ÎNTĂRÂTĂCIÚNE** † s. f. **ÎNTĂRÂTĂTÚRĂ** † s. f. } v. **întărâtà.**

ÎNŢĂRCÁ vb. I (ş. d.) v. **înţercà** (ş. d.)

ÎNTĂREÁLĂ s. f. v. **întărì.**

ÎNTĂRÌ vb. IVa. I. 1°. *Durcir.* 2°. *Fortifier. Barricader.* 3°. *Endurcir. S'obstiner.* 4°. *Empeser.* II. 1°. (*Se*) *fortifier, (se) renforcer.* 2°. *Augmenter, grossir, s'aggraver.* 3°. (*Se*) *tremper, (se) fortifier, réconforter* 4°. *L'emporter.* III. 1°. *Guérir, remettre, soigner* à... 2°. *Boire un coup.* IV. 1°. *Fixer* (les yeux). 2°. *Consolider, affermir. Confirmer.* 3°. (*Se*) *confirmer.* 4°. *Approuver,* 5°. *Confirmer, enregistrer, certifier.* V. 1°. *Retarder.* 2°. *Presser,*

I. (*Tare* = vârtos).

1°. Trans. şi refl. A (se) face (mai) tare, vârtos, p. ext. rezistent, a (se) învârtoşà. *Zise bolnavului să-şi ia patul, şi aciia* (= îndatà) *se închegară nodurile* (= articulaţiile) *lui şi se întăriră.* CORESI, EV. 146/30. *Au prins toate pietrile pre din lăuntru... şi au vărsat plumb, de le-au întărit.* GAVRIIL, N., ap. GCR. I 172/17. *Încingând vârtos mijlocul său, întărì braţele sale.* PENTICOSTAR (1694). ib. I 313/7. *Ţâţele când se întăresc, Vârsta felei ne vestesc.* ZANNE, P. II 445. # **A întări din piele** = a sta, a nu vrea să asculte, să se supună; a se face că nu aude. ZANNE, P. II 418.

2°. Spec. (Mil., despre un loc destinat să reziste atacurilor duşmanilor) Trans. A fortificà, (cf. loc întărit, întărire, întăritură); refl. a se încunjurà cu fortificaţii. *Cameniţa au întărit-o cu niscaivà oşti.* LET. II 221/4. *Se mută în cetatea Hotinului, pe care o întărì mai cu osebire.* C. NEGRUZZI, I 159. || P. ext. A închide (un loc s. o trecere astfel, ca să nu mai poată răzbate nimeni pe acolo), cf. a baricadà. *Pecetluiră şi întăriră groapa, ca nu cumvà să învie H[risto]s.* VARLAAM, C. II 10. *Altele când m'auzeau, Uşile le întăreau, Focu'n vatră-l învăleau, Luminile le stingeau.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375/18.

3°. Fig. (Despre om, p. ext. inima, sufletul lui) Trans. şi refl. A (se) face rezistent, aspru,

dur, rău, a (se) înăsprì, a (se) înrăì. *Reabdă Domnul... şi întăreaşte îrema ta.* PSAL. SCH. $47/_{1}$. *Iară unii să întăriiă* (= izecleniià-se COD. VOR.; tâmpiià BIBLIA (1688); «quelques uns s'endurcissaient»). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 5. *Voiu întări inema lui Farao.* BIBLIA (1688) 43. *Până când cu-atâta pismă în mânie te 'ntăreşti?* KONAKI, P. 137. *Întări deci inima omului nostru.* RETEGANUL, P. III $61/_{1}$. || † Refl. A se îndărătnicì, a stărui, a persistà, a se obstinà. *Şi carei se întăresc spre minciuni, aceia pasc vânturile.* CORESI, EV. $164/_{22}$. *Văzând cum să întăreaşte ea ca să meargă...* BIBLIA (1688) 192_{2}.

4°. Spec. (Neîntrebuinţat, după germ. «stärken»), A scrobì. *Întăresc schimburi* LB.

II. (*Tare* = puternic).

1°. Trans. şi refl. A (se) face tare, puternic, solid, a da s. a prinde (luà) puteri, a (se) împuter(nic)ì, a (se) fortificà, a (se) consolidà. *Şi sări spre ei omul... şi învăncù lor* (= îi învinse) *şi se întăriiă* (: luò puteare N. TESTAMENT 1648; să întări BIBLIA 1688). COD. VOR. 5. *Rugăciunea întăreaşte şi dă puteare postului.* CORESI, EV. $83/_{16}$. *Mohamet... s'a întărit în putere şi a adunat... supuşi.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $248/_{2}$. [Pe prieteşug] *trebue să-l întărească anii.* MARCOVICI, D. $44/_{5}$. *Creştea Aflatul şi se întăreà.* RETEGANUL, P. I $14/_{28}$. *Binecuvântarea părinţilor întăreşte casele fiilor.* ISPIRESCU, L. 291.

2°. Fig. (Despre vânt, apă mare, boală etc. p. ext. despre orice rău ce împiedecă s. ameninţă pe om) Refl. A devenì mai puternic, a creşte, a se nutrì, a se înteţì, a se îndesà, a se agravà. *Se întări spr'inşii* (= asupra lor) *războiu.* CORESI, EV. $141/_{10}$. *Între noi şi între voi propaste mare întări-se* (: s'au întărit VARLAAM, C. 329; chaos magnum firmatum est). id. ib. $362/_{5}$. *Apa să întărieà... foarte pre pământ.* BIBLIA (1688) 5_{2}. *Boala tot întărindu-se, năzuì... la biserică.* MINEIUL (1776) $160^{2}/_{1}$. *Şi vântul se întăreà.* SANDU-ALDEA, A. M. 218. *De asupra o boltă de nouri plumburii se întăreà, păreà neclintită, sprijinită pe zările nevăzute.* SADOVEANU, M. 182. *Umbra..., care se întăreşte, îi învălue încet, încet.* id. ib. 118. || † P. ext. A îndesà cu loviturì, a lovì mereu, a continuà loviturile. *Întări David pre cel strein de fealiu cu praştia.* BIBLIA (1688) 209.

3°. Fig. Trans. şi refl. A face s. a devenì sufleteşte tare, a (se) fortificà, a (se) reconfortà, a da s. prinde curaj, a-şi pune nădejdea în cevà. *Acela... se vă întărească.* COD. VOR. $164/_{8}$. *Iară voi, iubiţilor... cu sfânta credinţa voastră vă întăriţi pre sine, cu duhul svântu vă rugaţi.* CUVÂNT P. CURĂŢIE (1618), ap. GCR. I $50/_{14}$. *Iară eu mulţumescu Domnului mieu I[su]s H[risto]s celui ce mă întări întru răbdare.* EVANGHELIE (1642), ib. $98/_{32}$. *Duhulu svânt... spală şi curăţeaşte, creaşte şi întăreaşte.* VARLAAM, ib. $107/_{24}$. *Văzând pre H[risto]s întărindu-o şi îmbărbătând...* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Să vă rugaţi Domnului nostru I[su]s H[risto]s să vă lumineze şi să vă întărească.* NEAGOE, ÎNV., ap. GCR. I $163/_{4}$. *Ulfila au tălmăcit unele părţi ale sfintei scripturi, ca să să întărească oamenii neamului său de păinea cea vie.* BIBLIA (1688) 8 pr. 23. *Să-l întărească* [Dumnezeu] *cu agiutorul cel de sus.* LET. II $144/_{34}$. *Şi întărindu-se într'însul cu botezul...* ANTHOLOGION, ap. GCR. I $358/_{9}$. *Pre Nestor... l-ai întărit cu putearea crucii.* MINEIUL (1776) $165^{1}/_{2}$. *Voi, a căror înfăţişare întăreşte sufletul.* MARCOVICI, D. $8/_{16}$. *Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus.* C. NEGRUZZI, I 151. *Al lui suflet se întăreşte.* ALECSANDRI, P. II 48. *Vă stropesc Şi vă 'ntăresc Cu puterea Tatălui.* MARIAN, INS. 151.

4°. † (Impropriu) Refl. A fi mai puternic de cât altul, a învinge, a rămâneà (pe cinevà), a prevalà. *Se nu cândvà dzică dracul mieu: întăriiu-me spr'insu* (: praevalui adversus eum; j'ai eu le dessus). PSAL. $18/_{15}$.

III. (*Tare* = în putere, sănătos).

1°. Trans. şi refl. A da s. a prinde puteri după o boală, a se face (iarăşi) tare, zdravăn, sănătos, rezistent; a (se) întremà, a (se) înzdrăveni, a (se) însănătoşà, a (se) reconfortà. *Întări-se sănătoasă* (: elle devint saine) *ca şi alalt.* TETRAEV. (1574) 219. [Isus] *slăbănogii întări.* VARLAAM, C. $252/_{2}$. *Să i se întărească şi să i se curăţe stomahul.* CALENDARIU (1814) $168/_{5}$. *Odihna acestui somn l-au întărit.* DRĂGHICI, R. 139. *Băuturica cu care se întăreşte inima omului.* I. IONESCU, C. 125. *De doi ani îl întăreşte* [pe cal] *cu floarea trifoiului.* ALECSANDRI, P. P. $106^{b}/_{11}$. *Cu rachiu să-l întăreşti.* TEODORESCU, P. P. 664^{b}. *Aduce apă vie de-l învie, şi apă tare de-l întăreşte.* RETEGANUL, P. III $45/_{30}$.

2°. Spec. (Mai mult în glumă) Refl. A bea cevă rachiu (Marginea, în Bucov.). HERZ.-GHER., M. IV 204.

IV. (*Tare* = fix, neclintit).

1°. † Trans. A fixà; fig. a aţintì (ochii). *Cătuşile ceale de fier ce întăresc corabia* [ancorând-o de fundul mării]... CORESI, EV. $312/_{10}$. *Te voiu îndreptà pre calea aceasta...; întări-m[i]-voiu spre tine ochii miei* (: firmabo super te oculos meos). PSALTIRE (1710), ap. GCR. I $365/_{35}$.

2°. Trans. A face pe cinevà să fie tare, solid, neclintit, a consolidà; refl. a deveni tare, neşovăitor, a prinde rădăcini, a se consolidà. *Domnia mea... şcoala am întărit.* URICARIUL, I $72/_{28}$. *Eresul lui Luther şi a lui Calvin... s'au întărit.* P. MAIOR, IST. 255. *Ne-a întărit în convingerea că...* MAIORESCU, CR. III 26. | Spec. *A întări pe cinevà într'o slujbă* = a-l confirmà. *Când te-i hotărì.., să mă vesteşti prin poştă şi eu te întăresc unde-i cere.* STĂNOIU, C. I. 13.

3°. Trans. şi refl. A (se) confirmà, a (se) adeverì. *Întăreaşte* (: confirma) *aceasta ce faptai întru noi.* CORESI, PS. 175. *Den gura a doi au a trei mărturii să întăreaşte tot cuvântul.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I $128|_{1}$. *Precât treceà dzîlele, pre atâta să întăriiă veastea.* DOSOFTEIU, V. S. 150. *I-au întărit cu giurământ.* id. ib. $40/_{2}$. *Aceste vorbe, căzând în urechile prostimei, care de care le întăreà.* LET. III $197/_{23}$. *Câte au scris Zosim Comitul..., nu numai le întăreşte Trebelie..., ci mai adaogă.* ŞINCAI, HR. I $28/_{22}$. *Un lucru mincinos fiind întărit... adease ori, mai pre urmă se creade.* ŢICHINDEAL, F. II $214/_{26}$. *Alţii întăreau spusele celorlalţi.* CREANGĂ, P. 232. *A întări o noutate* = a o acreditâ. PONTBRIANT.

4°. Trans. A aprobà (spusele cuivà), a da dreptate (aducând dovezi nouă), a coroborà. «*N'are să fie cum a fost*»... *întări locotenentul Ghene.* C. PETRESCU, Î. II 11.

5°. Spec. (Jur.) Trans. A da unui act (prin aplicarea pecetiei, prin iscălitură) s. unei învoieli (printr'o sentinţă etc.) putere legală, a legalizà, a certificà (un drept, o donaţiune etc.). *Cade-se giudeţului să întărească acest lucru nu numai cu zapis, sau cu chizeşi...* PRAV. 618. *De-aciia câte porunci acest sfânt săbor, el toate le întări şi le pecetlui.* PRAVILA (a. 1652), ap. GCR. I $163/_{4}$. *Se rup trei zapise şi două cărţi domneşti... şi se întăreşte satul lui Stoian* (Iaşi, a. 1692). BUL. COM. IST. IV 220. *Calimah-voevod întăreşte lui Iordache Roset... părţile de moşie din Ştiubeeni* (a. 1799). ib. 225. *Pentru ca să se păzească toate... ce să coprind într'acest hrisov..., am întărit eu însumi a domniei mele iscălitură.* URICARIUL, I $102/_{13}$. *Am miluit şi am întărit sfintei Mănăstiri...* ib. VIII $235/_{15}$. (Refl. = pasiv) *Această hotărîre se întăreà de către toţi.* GCR. II $91/_{7}$. *În două trei*

vorbe zapisu' întărirĕ. PANN, P. V. I 26. *Ci încă i se dedese o diplomă scrisă cu litere de aur, prin care i se întăreà stăpânirea peste toate provinciile polone.* BĂLCESCU, M. V. 433. *Fă hărtia de dăruire şi să mergem s'o întărim la judecătorie.* C. NEGRUZZI, I 302. *Scriserĕ carte şi o întăriră.* ISPIRESCU, L. 45.

V. (Alte sensuri)

1°. A zăbovì, a păsuì. ŞEZ. III 84/18.

2°. Trans. A iuţì. *O rupse la sănătoasa. Simţind că şi ursul fuge după el, întărì picioarele şi mai zdravăn.* STĂNOIU, C. I. 158.

[Adjective: **întărít** (negativ: **ne(î)ntărit, -ă** = care s'a făcut s. a devenit tare, vârtos, învârtoşat; care este prevăzut cu întăriturì, fortificat, sprijinit; care a prins puteri, întremat, înzdrăvenit, însănătoşat; edificat (sufleteşte), hotărît, decis, consolidat; care are inima tare; înăsprit, îndărătnic, oţărît; fixat; (despre un act) care este învestit cu puteri legale; confirmat, adeverit. *Toate învăţăturile legiei erà întărit* (= decis) *a le isprăvì.* CORESI, EV. 290/28. *Şi cei din ţinuturi să nu socotească că Cetatea întărită* (= fortificată) *fiind, îi va păzì pre ei.* APOCALIPS (sec. XVI), ap. GCR. I 23/14. *Scară întărită în pământ* (= sprijinită). BIBLIA (1688) 20$_2$. *Moşia mea este stâlpită de pe uric în semne întărită.* DOSOFTEIU, PS. 44. *Întărită cu credinţă şi cu fapte bune.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 115/15. *Aflându-o mai întărită* (=tare) *decât piatra întru credinţa ui H[risto]s.* MINEIUL (1776) 178^1/$_1$. *Şi ne scoală pre noi în vreamea de rugă întăriţi în credinţă.* LITURGHIE, ap. GCR. I 345/29. *Lege neîntărită* = neaprobată. LB. *Oraş neîntărit* = nefortificat. DDRF. *Robinson nu erà întărit încă în nădejdea către Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 114. *Cu toate à lor puteri, neclătite şi întărite stau.* POPA IOAN D. VINŢI, ap. GCR. I 245/25. *Tare şi meşteşugită şi cu şanţuri întărită.* BARAC, ib. II 173/16. *O ţineà numai închisă într'un foişor întărit.* SBIERA, P. 73/28. *Aş vrea... să pierd ideea tristă de veacuri întărită...* ALEXANDRESCU, M. 7. *Drepturile Mitropoliei... întărite de un consiliu.* C. NEGRUZZI, I 241. *Zdelcă întărită în presustvia giudecătoriei de Botoşeni.* ALECSANDRI, T. 1358. *Declaraţiile acestora sânt consemnate într'un caiet..., iar la sfârşit sânt întărite cu iscăliturile episcopilor.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 217. *Cumpărătorul dădeà imediat şi chitanţă pe suma de o mie de lei întărită cu timbru.* SANDU, D. N. 251; — **întăritór, -oáre** = care întăreşte, învârtoşează, care dă puteri, tărie, sănătate, care fortifică, întremător, edificator; care confirmă, adeveritor. *Cele mai folositoare... şi a fericitei vieţii întăritoare lucruri... sânt şcoalele.* URICARIUL, I 74/22. *Ar scăldà mintea obosită... în roua întăritoare a timpilor de antică vârtoşie trupească.* ODOBESCU, III 51/2. *Conducător în viaţă, întăritor după moarte.* STURDZA, M. 39. *Un leac întăritoriu.* CONTEMPORANUL, I 690. (Substantivat) **întăritoáre** s. f. = o parte a piuei, un fel de traversă (Dolj). DAMÉ, T. 168. Cf. PAMFILE, I. C. 307. | Abstracte: **întărire** s. f. = acţiunea de a întări; învârtoşare (LB.), fortificare; întremare, înzdrăvenire, însănătoşare, înălţare (sufletească); înăsprire (a sufletului); confirmare (LB.), adeverire (LB.), aprobare (LB.); (la plur., Mil.) trupe militare trimise în ajutorul cuivà. *Şi-i de folos spre întărirea credinţii creştineşti.* PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 153. [Dumnezău] *să ne dea întărire în locul sfinţenii lui.* BIBLIA (1688) 342. *S-au dus la Ţarigrad pentru întărirea păcii.* LET. II 293/6. *Pre voì pre toţi vă lăsăm spre întărire şi pază.* EVANGHELIE (1702), ap. GCR. I 346. *Tu eşti puterea mea şi întărire.* MINEIUL (1776) 96^2/$_1$. *Trei întăriri de stăpânire de moşie lui Lupu Stolnicul.* BUL. COM. IST. V 147. *Găsind acea puţină hrană spre mulţumirea şi întărirea trupului său.* DRĂGHICI, R. 44. *O să las cu întărire s'o iei, să o moşteneşti.* PANN, P. V. II 58. *Duceau întăriri trupeşti celor ce purtau drapelul românesc din izbândă în izbândă.* STURDZA, M. 14. *Întărirea buzduganului* = obiceiu de nuntă la Românii din Munţii Apuseni a doua zi după «Jocul miresei». (Descrierea la) MARIAN, NU. 724; — **întăritúră** s. f. = întărire; loc întărit, fortăreaţă; consolidare, împuternicire; legalizare, confirmare, adeverire; † tărie. *Să împacă, dau mâna şi fac întăritură cu giurământ.* PRAV. MOLD. 133. *Că tu eşti, Dumnezeule, întăritura mea.* MOLITVELNIC (1650), ap. GCR. I 229/12. *Am arătat şi uric de la Ştefan-vodă şi întărituri de pe la alţi domni.* HRISOV (a. 1657). ib. 174. *Zise D[umne]zău: facă-se întăritură în mijlocul apei.* BIBLIA (1688) 1^1/$_{16}$. [Venì] *sol de la Leşi cu mari daruri şi cu întăritura legăturilor.* LET. 252/21. *Şi hrisovul acesta... să fie... spitalului întăritură statornică.* URICARIUL, I 103/7. *Daniile trebue să se facă în scris şi cu adeverinţele marturilor cu întăritură.* PRAVILA (1814) 80. *La Hârşova acei care dau foc întăriturilor turceşti sânt Preda şi Radu.* IORGA, L. II 607. *Poate descuià orice întăritură sau încuietoare.* H. IV 68. (Med. pop.) *Vindecarea... întăriturilor* (= balonărilor?) *pântecelui.* PISCUPESCU, O. 207. *Apucate de la zile urîte, Din coborîturi, Din întărituri.* MAT. FOLC. I 570. (Jur.) *Curtea de întărituri* † = (odinioară) judecătorie care se ocupà cu examinarea şi confirmarea («întărirea») împrumuturilor făcute pe moşii şi trecerea lor din mână în mână. TDRG.; — **întăreálă** s. f. = întărire; spec. scrobeală, crohmală (LB.). *Brânză albă la întăreală.* TEODORESCU, P. P. 516^b; — **întărie** † s. f. MARDARIE, L. 1188.]

— Derivat din **tare**, cu pref. **în-**.

ÎNTĂRÍE † s. f. v. **întărì**.

ÎNTĂRITÁ † vb. I. v. **întărâtà**.

ÎNTĂRITOÁRE s. f. } v. **întărì**.
ÎNTĂRITÚRĂ s. f. }

ÎNȚÂRNÁ vb. Ia v. **înţărânà**.

ÎNȚĂRNIȚÁ vb. Ia. *Seller.* — Trans. (Complementul e ânimalul) A pune tarniţa (şeaua) pe un cal (catâr, măgar), a înşeuà, înşelà^2. PAMFILE, COM. *Întărniţând bine magarul...* ŞEZ. V 40/21. [Şi: **întârnţà** vb. I | Adjectiv: **întărniţát (întârniţát, -ă** = cu tarniţă, înşeuat; p. anal. (prin Bucovina şi Transilv. de nordest, poate după germ. „eingesattelt"; despre cal) cu spinarea încovăiată ca tarniţa (CALUL 150, 203 etc.), spetit (ib. 188), deşelat (ib. 150). *Un cal foarte frumos întărniţat.* MARIAN, XIV 528. *Hai, de-mi dă murguţul tău, Închingat şi întârniţat.* BIBICESCU, P. P. 315, cf. ŞEZ. I 44/4. *Am o iapă întărniţată; când iau tarniţa, se văd maţele* [= Lada]. GOROVEI, C. 195].

— Derivat din **tarniţă**, cu pref. **în-**.

ÎNTÂRNIȚÁ vb. Ia v. **întărniţà**.

ÎNTĂROȘĂ † vb. Ia. *Devenir enceinte.* — Intrans. A rămâneà însărcinată, a purcede grea, a devenì tăroasă. *Şi o luo la sine şi întrà lăutru la ea... şi aceasta întăroşè, şi născù făt, şi-i puseră numele...* PALIA (1581) 155/7.

— Derivat din **tăroasă**, cu pref. **în-**.

ÎNTĂRTÁ vb. I v. **întărâtà**.

ÎNTÂRȚÍU, -ÍE adj. (Păst.) v. **târţiu**.

ÎNȚĂRUȘĂ vb. Ia. *Planter des piquets.* — A pune ţăruşe, a întărì cu ţăruşe. DDRF.

— Derivat din **ţăruş**, cu pref. **în-**.

ÎNTÂRZIÁ vb. I. I. 1°. *Tarder, être en retard, retarder.* 2°. *Hésiter.* II 1°. *Attarder.* 2°. *Différer, faire attendre.*

I. 1°. Intrans. (Absolut s. cu o complinire) A veni (ajunge, sosi) undevà (mai ales: acasă) s. a face cevà prea târziu, a rămâneà în urma celorlalți (îndărăt), a nu fi la timp. *Să vie și să să apropie, să nu să spaie, pentru căci au întârziat* (a. 1661). PARACLIS, GCR. I 181/2. *De te vei făgădui rugă Domnului D-zeului tău, să nu întârziezi a da pre ea.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Au fost orânduit pre această oaste întru agiutor craiului, care întârziasă a mergere după craiul.* LET. I 22/21. *Că eu din căinia mea și din fără-de-omenia mea pestesc și întârziez Măriei Tale, de nu plătesc.* MSS., ap. IORGA, I. C. II 244. *Cu lucrul să nu întârziem.* CALENDARIU (1814) 73. *Să întârzieze cu o zi.* MARCOVICI, C. 86/26. *Văd că Armașul întârzie.* C. NEGRUZZI, I 153. *Dacă întârzii cumvà, aștepți.* C. PETRESCU, C. V. 60. *Sara... a 'nsărat, Dar noi am întârziat și la boieri n'am urat.* MARIAN, SE. I 25. *De mai întârziai, și eu mă prăpădeam.* ISPIRESCU, L. 10. *Cine mult întârziază, nici cum nemerește la orice gândește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 110. *A nu întârzià cu urda' Turda,* adică fără zăbavă. ib. VI 426. (După fr.) Absol. *Ceasornicul întârziază* = rămâne în urmă = fr. la pendule retarde. DDRF. || (Cu același sens, pe alocuri — cf. HERZ.-GHER. M., IV 204 — numai) Refl. *Cel rănit nu l-au chemat la vreame* [pe vraciu], *ce s'au întârziiat.* PRAV. MOLD. 68/2. *Iar de s'au întârdziiat neștine până la al treil(e) ceas...* (a. 1661). PARACLIS, GCR. I 180/16. *Ne întârziasem a doua zi.* C. NEGRUZZI, I 4. *Gamenii se întârzie cu aratul.* MARIAN, SE. II 134. *Apoi s'a mai întârzià.* SBIERA, P. 220/31.

2°. (Marginea, în Bucov.) Intrans. A pregetà, a ezità, a sta pe gânduri (germ. «zögern»). HERZ.-GHER. M., IV 204.

II. Trans. 1°. (Fact.) A împiedecà pe cinevà s. cevà să ajungă undevà s. ca cevà să se facă la vreme, a face să zăbovească, să rămână în urmă, a ține pe loc, cf. a opăci. *A întârzià judecata unui proces.* COSTINESCU. *Nu mă întârzià!*

2°. A amână (pe altă dată). *Iară pe Constantin postelnicul... l-au trimes noaptea... în mânăstirea Snagovului, unde mult nu l-au întârziat, ci l-au spânzurat.* ȘINCAI, ap. GCR. II 207/1. *A întârzià plata* = a nu plătì la timp. COSTINESCU.

[Prez. ind. *eu întârzíez*, în timpul mai nou și *eu întârziu, eu întârzii* (HERZ.-GHER. M., IV 204) și *eu întârziu.* | Adjectiv: **întârziát** (în Mold. *întârziét* I. IONESCU, C. 237, cu negativul: **ne(î)ntârziát** *ne(î)ntârziét*), **-ă** = (despre vreme, oameni, minte, etc.) care a întârziat, a rămas în urmă, care nu a ținut pas, nu a progresat, cf. tardiv. *Mintea autorului întârziată... prin cuvintele sale cele de prisos.* MAIORESCU, CR, I 182. *Timpul este mai întârziat.* Com. MARIAN. (Substantivat) *Cutare e un întârziat* = un om care vine de obiceiu prea târziu s. care e târziu la minte. (Adverb) Târziu, tardiv. *Ce vii așà 'ntârziat?* DOINE 14/5. *Vino neîntârziat* = imediat, fără întârziere; — **întârzietór (întârzietór), -oáre** = care face (pe cinevà) să întârzieze; care întârziază, rămâne îndărăt. *Cauze întârzietoare.* COSTINESCU. | Abstracte: **întârziére** (rar: **întârziáre** LB.) s. f. = acțiunea de a întârzià, venire s. aducere prea târziu, p. ext. zăbavă (LB.), amânare; (mai ales în loc.) **cu** (s. după fr. «en retard»), **în întârziere** = întârziind; **fără întârziere** = imediat, numai decât, fără zăbavă, fără preget; punctual; *a fi în întârziere* = a nu face (sosi, plătì etc.) la timp. *N'au cutezat Il. Cantacuzino să vie la Iași, văzând întârzierea caftanului lui Antioh-Vodă.* LET. II 78/37. *Se face întârziere și până la o săptămână.* ib. III 291/36. *Fără întârziare trăbue să-i slobozim sânge din grumazi.* CALENDARIU (1814) 171. *Din care pricină urmează... ca să am întârziere de mai multă vreme.* DRĂGHICI, R. 14. *Cu întârzierea tot mai poți să mă pedepsești.* MARCOVICI, D. 20/5. *Fără vr'o întârziere să întoarcă.* GORJAN, H. I 3/29. *Fieștecare moment de întârziere este un chin.* C. NEGRUZZI, III 218/6. *Debitorele este în întârziere.* HAMANGIU, C. C. 1079. *Pe urmă au început notele la hotel în întârziere.* C. PETRESCU, I. II 238. *Grâul e copt, nu mai poate suferì întârziere.* CREANGĂ, P. 156. *Se ciudeà de atâta întârziere.* ISPIRESCU, L. 38. *Cu întârziere la cele ce cer pripă mai rău greșești.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. *Eșli în întârziere. Trenul a sosit cu mare întârziere;* — **întârziát** s. a. = întârziere. | Pronunț. *-zi-a-, -zi-e-.*]

— Derivat din **târziu**, cu pref. **în-**.

ÎNTEGLÀ vb. Ia v. **înțiglà.**

INTEGRÁ vb. Ia
INTEGRÁL, -Ă adj.
INTEGRÁNT, -Á adj.
INTEGRITÁTE s. f.
} v. **integru.**

INTÉGRU, -Ă adj. *Intègre.* — (Despre oameni și caractere) Nepătat, cinstit, care nu poate fi corupt, neatins, cu mânile curate, cu fața curată, cf. onest, prob. *Numai printr'o anchetă de oameni integri s' ar puteà face dreptate.* I. IONESCU, M. 154. *Aspru dar drept, mândru dar demn, foarte integru și dorind sincer a face binele, el șterse întru câtvà în ochii pământenilor pata de a fi străin.* IORGA, L. XVIII 54. [Familia: (după fr. *intégral*) **integrál, -ă** adj. = pe de-a'ntregul, în întregime, care nu e împărțit, întreg, complet, peste tot, desăvârșit; fig. care nu face concesii. *Până la publicarea integrală a unui volum de «Curiozități Contimporane»... vă comunic astăzi câtevà specimene de probă.* I. NEGRUZZI, I 279. *Naționalism integral.* GOGA, T. N. VI 1330. *Depozitarul poate să oprească depozitul până la plata integrală cuvenită lui din cauza depozitului.* HAMANGIU, C. C. 407. *Școlarii cari vor aveà de trecut examenul de diferență... sau integral pentru liceu, nu se vor puteà prezentà la acesta decât...* MON. OF. (Matem.; în opoziție cu calculul diferențial) *Calcul integral.* (Substantivat) *O integrală.* (Adverb) *Plătește integral* = tot, complet; — (după fr. *intégrant*) **integránt, -ă** adj. = care întregește, completează, care constitue o parte întregitoare și neapărată a unui tot, întregitor. *Faceà o parte integrantă din așà numitul Banat de Severin.* HASDEU, I. C. 17; — (după fr. *integrité*, lat. *integritas, -atem*) **integritáte** s. f. = calitatea unei persoane integre; întregime, deplinătate, cf. † întregătate. *Principiul european al integrității imperiului otoman.* URICARIUL, X 365/12, cf. MAIORESCU, D. IV 616. *Integritatea caracterului;* — (după fr. *intégrer*) **integrà** vb. Ia = trans. a introduce, vârî, bagà o parte într'un tot, spre a-l întregì s. completà; (Mat.) a calculà integrala unei funcțiuni; (refl.) a formà un întreg unindu-se cu alte părți. *Ar fi vorba... de un organism regional care s'ar puteà integrà în Uniunea federativă.* UNIVERSUL 1930, 12 Oct.; (cu part.-adj.) **integrát, -ă** (și cu abstractul) **integráre** s. f.]

— *N.* după fr. (lat. **integer, -gra, -grum,** idem, propriu «neatins», din *in* «ne» și **tager* «atins» de la tulpina **tag*, din *tango* «ating»). Cf. integrà și dubletul întreg.

ÎNTEIOȘÁ vb. Ia refl. *Durcir, devenir coriace.* — (Despre carnea animalelor) A se face tare

tăios, ațos. CIAUȘANU, V. [Adjectiv: **înțeioșát, -ă.** ib. | Abstract: **înțeioșáre** s. f. ib.]
— Derivat din **țeios**, cu pref. **în-**.

INTELÉCT s. a. (Filos.) *Intellect.*— Facultatea sufletului omenesc de a înțelege, cf. inteligență, minte.
— *N.* după fr. (lat. **intellectus, -us,** idem). **Cf.** dubletul **înțelept**[1].

INTELECTUÁL, -Ă adj. subst. 1°.-2°. *Intellectuel.*
1°. Adj. Relativ la intelect, la facultatea înțelegerii, cf. spiritual. *Pe cât facultățile intelectuale a sale l-au înlesnit...* URICARIUL, V. 147/3. *Numirea egumenilor streini își ia originea din oarecare condițiuni de superioritate morală și intelectuală a călugărilor din orient.* ODOBESCU, II 51. *Nivelul intelectual al majorității.* MAIORESCU, D. II 118. *Cine, înțelegând odată această comoară sufletească a poporului cuprinsă în cuvinte, s'ar mai puteà gândi la sunetul brut al unui cuvânt, și nu, mai întâiu de toate, la cuprinsul său intelectual?* id. CR. II 2. *Și cu toate astea, farmecul intelectual de a intrà departe în sufletul lui, îi ținea atențiunea încordată în subtilități de spirit.* D. ZAMFIRESCU, R. 42.
2°. Adj. și subst. (Persoană) care muncește cu intelectul, care cultivă manifestările inteligenței, «înțelegătoriu, cultivătoriu minții» (STAMATI). *Erau în capul acestei mișcări intelectuale.* RUSSO, S. 66/10. *El căutà să pună pe eleve în curent cu mișcarea intelectuală a timpului.* VLAHUȚĂ, D. 14. *Intelectualii unui oraș.*
[Formă românizată (la elevii lui A. Pumnul, în Bucov.) **înțelesuál, -ă** † adj. *Propășire înțelesuală.* SBIERA, F. S. 173. | Familia: (< lat. *intellectualitas, -atem,* și cu înțelesul germ. *Intellektualität,* cf. inteligență) **intelectualitáte** s. f. = caracterul a tot ceea ce se referă la intelect, la inteligență; totalitatea intelectualilor. | Pronunț. *-tu -a-.*]
— *N.* după fr. (lat. **intellectualis, -em,** idem).

INTELECTUALITÁTE s. f. v. **intelectual.**

ÎNȚELEGÂND † adv. } v. **înțelege.**
ÎNȚELEGĂTÚRĂ † s. f. }

ÎNȚELÉGE vb. III. I. 1°. *Comprendre. Saisir; entendre.* 2°. *Connaître. Apparaître.* 3°. *Apprendre. Se savoir.* 4°. *Comprendre, constater.* 5°. *Profiter, gagner.* 6°. *Consentir, entendre.* II. 1°. *Vouloir dire, se comprendre; aller de soi.* 2°. *Compter, s'entendre.* III. 1°. *Comprendre.* 2°. *S'entendre, se mettre d'accord.* 3°. *Se comprendre, s'entendre, être d'accord.*
Deosebirea dintre *a înțelege* și *a pricepe* este cam aceeași ca între fr. «comprendre» și «saisir» sau germ. «verstehen» și «begreifen»: *înțelegerea* depinde de facultățile intelectuale ale cuivă, pe când *priceperea* e mai mult o chestiune de intuiție și iscusință. Deosebirea aceasta de sens se cunoaște mai mult la derivate ca *înțelept* «sage» și *priceput* «habile». De multe ori însă noțiunile exprimate prin cele două verbe se ating, iar în funcțiune transitivă pentru cei mai mulți Români ele se acoper, devenind sinonime.
I. 1°. Trans. (Construit absolut, cu complement drept ori cu o propoziție completivă; urmat une-ori de prep. de s. din) A-și da seama de însușirile caracteristice, de esența, natura s. rațiunea unui lucru, a se domirì asupra cauzei, a ajunge să cunoști s. să știi cevà (de ex. o limbă), a descoperì sensul (unui cuvânt etc.), a pătrunde cu mintea cevà, a-și face o idee deslușită, justă despre cevà, a pricepe (o vorbire, o scriere, o operă de artă etc.), a ascultà de...; p. ext. *a înțelege pe cinevà* = ideile, intențiunile, spusele, scrierile cuivà. *Eu înțeleșu* (înțelegând N. TESTAMENT 1648; pricepând BIBLIA 1688) *că n'au fapt nece ura vină...* COD. VOR. 72/17. *Înțelease* (cunoscând BIBLIA 1688) *că Rimleanu iaste...* ib. 46/7. *Părinții noștri în Eghipet nu înțeleaseră minurile* (= minunile) *tale.* PSALT. 223/6. *Bărbat fără mente nu cunoaște și neînțeleptul nu înțeleage aceasta.* ib. 193/6. *Iară noi, fraților..., am înțelegutŭ că câți facem greșale multe...* CORESI, EV. 62/28. *Înțeleasemŭ... cum și cât de rău nasc cei ce...* id. ib. 548/8. *Nicodim... mainte auzise și înțeleguse că... fariseii judecă pre Hristos.* id. ib. 197/26. *Înțelease cu duhul său că...* id. ib. 61/18. *I[su]s înțelegù că vor să vie.* id. ap. CP. 19. *Cugetară să înțeleagă aceastea toate.* id. PS., ap. GCR. I 16/7. *Înțelease amù Pavel că o parte iaste Saduchiei, e alta Farisei.* PRAXAPOSTOL, ib. I 4/14. *Zi ocenaș* (= Tatăl nostru) *rumăneaște, să înțeleagem.* CATEHISM, ib. I 41/37. *N'ați ascultatu nece înțeleasetu.* CUV. D. BĂTR. II 44. *Eniia înțelease că se vor mulțì pe acolo.* MOXA, ib. I 58/27. *Că oile ceale de turmă înțelegù și cunoscù glasulŭ păstorului.* EUSTRATIE, ib. I 76/23. *Iară drept aceaia, pentru ca să înțeleagă bine firea și tocmala pravilei....* PRAV. 1009. *Pentru ca să putem înțeleage mai lesne certările a tot omul...* ib. 95. *Așà și cuvintele, acealea sânt bune, carele le înțelegŭ toți.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 126/26. *Atunce înțeleguiu amù și văzuiu că toate... deșarte sânt.* U. NĂSTUREL, ib. I 133/3. *Ca nu cumvà neînțelegând jalba săracului, să-l judecați cu nedreptate.* NEAGOE-VODĂ, ib. I 169/37. *Să-și înțeleagă pre limbă sfânta și dumnezăiasca liturghie.* DOSOFTEIU, ib. I 240/11. *Cămila să ragă, tâlcul nu înțeleagă.* CANTEMIR, IST. 108. *Înțeleg: în țărnă toate le-au prefăcut cruda moarte!* KONAKI, P. 211. *Fiul căpitanului..., înțelegându-l că voește a călători, l-au și întrebat de voește să meargă.* DRĂGHICI, R. 5. *Tu ne-ai făcut să înțelegem glasul tău.* MARCOVICI, D. 4/20. *Cea întâi nevoie a omului este a înțălege și a fi înțăles.* RUSSO, S. 83, cf. 41, 91. *Vorbiți o limbă pre care eu n'o înțeleg.* C. NEGRUZZI, I 245. *Au nu 'nțelegi tu oare, cum că eu sânt nemuritor...?* EMINESCU, P. 268. *M'ai înțelegut, care va să zică?* CARAGIALE, M. 313. *Eu nu înțeleg, zise fata.* ISPIRESCU, L. 12. *Nu pot înțelege odată cu capul.* DDRF. *Nu vorbește, dar înțelege binișor franțuzește* # *Bate șaua, să înțeleagă* (variantă: să priceapă) *iapa* = face aluzii. Cf. ZANNE, P. I 649. *Aude, dar nu înțelege,* se zice despre cei proști. ib. II 483. **A da cuivà să înțeleagă** (s. **a înțelege**) **cevà** s. **că...** (cf. germ. «zu verstehen geben») = a face pe cinevà să priceapă cevà (prin semne s. aluzii), fără a te exprimà explicit. *Dându-i a înțelege prin semne că este gata.* DRĂGHICI, R. 167. *Dă a înțălege că dreptățile politice... erau a se întinde peste tot.* RUSSO, S. 121/37. **(M')ai înțeles?** s. **înțeles(u-m')ai?** întreabă cel ce nu-i sigur dacă cel căruia i se adresează a putut urmări exact șirul ideilor sale. Răspunsul **(te-) am înțeles** s. numai **înțeles** echivalează une-ori cu afirmațiunea «da». *Dacă până mâne demineață n'a fi podul gata, moșnege, are să-ți steie capul unde-ți stau tălpile. Înțelesu-m'ai?* CREANGĂ, P. 84. || (Construcții învechite — mai ales traduceri greșite — cu prepoziții s. cu complementul la dativ) *Că nu înțeleaseră în lucrul Domnului* (: lucrul lui Dumnedzeu DOS.; ils ne prennent point garde aux ouvrages de l'Éternel). PSALT. 47/15. *Cire... ferì-va cestea și înțeleage-va mesereriei Domnului?* ib. 233/1; cf. 35/6. *Nu puteà să înțeleagă fireei omenească.* CORESI, EV. 399/3. *De bogați... înțelegu-o* (= cred că e vorba de bogați). id. ib. 358/26. *Să înțeleageți de munca și de chinul lu Hristos.* id. ib. 104/21. *Ne'nțelegându-le limbii să răspundem, ne'nchisără într'o casă.* DOSOFTEIU, V. S. 79/1. (Pronominal) *La aceà năvală. făcutu-s'au o*

tulburare şi o amestecătură, cât nu cunoşteau unul pre altul, nici îşi înţelegeau în glas. AMIRAS, ap. TDRG. || (În anumite situaţii şi în legătură cu anumite cuvinte, *înţelege* poate exprimă nuanţe de sensuri, care se pot redà şi prin alte cuvinte:) A observà, a băgà de seamă. *A înţeles viclenia.* PONTBRIANT. | A nu luà în nume de rău, a primì (ceva) cu bunăvoinţă. *A înţelesg luma.* ib. | (Când ne adresăm unui om care n'aude bine s. când vorbim în condiţii care fac ca vorba noastră să nu se perceapă clar) *Mă înţelegi?* = mă auzi? | A se supune, a ascultà, a fi docil: *Cine nu înţelege de cuvânt, caută să înţeleagă de bătaie.* LM. *Înţelege de cuvânt!* PANN, E. II 102 (Variantă: din vorbă). | A-şi închipuì, a-şi imaginà. *N'aş fi putut înţelege casa noastră fără dânsul.* N. GANE, ap. TDRG. | A-şi da seama despre... a-şi explicà. *Nu-i înţeleg purtarea.* | A admite, a aprobà, a găsì pe placul său. *Aşà casă înţeleg şi eu* = germ. lasse ich mir gefallen. TDRG.

2°. † Trans. (Construit cu că, mai rar cu acuzativul) A cunoaşte, a şti, a pricepe. *Ome deşarte! veri să înţelegi* (= vei să ştii N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) *că credinţa fără lu[cru] moartă ieste.* COD. VOR. 120/14. *Şi voru înţeleage* (= vor şti. N. TESTAMENT 1648; vor cunoaşte BIBLIA 1688) *toţi că nemica nu sântu ceale ce spre tire au auzitu.* ib. 31/1-2. *Că poţi înţeleage* (= că tu poţi şti N. TESTAMENT 1648; a cunoaşte BIBLIA 1688) *că nu-su mai multe dzile...* ib. 59/13. Cf. 41/2, 14[3]/3. *Înţeleaseră* (= cunoscù BIBLIA 1688) *nărod mult... că aciia iaste.* CORESI, EV. 102/25. *Şi să înţeleagă* (= va cunoaşte BIBLIA 1688) *ce va face.* id. ib. 189/13. Cf. 103/8-9, 142/21, 189/13. || Refl. A se distinge, a se zări, a se vedeà. *Să înţălegeà întunearece* (= mulţime) *de sv[i]nţi.* DOSOFTEIU, V. S. 3.

3°. (În texte vechi şi azi prin Bucov.; construit mai rar cu un acuzativ, de obiceiu cu prep. de s. cu diferite propoziţiuni completive s. şi absol.) A simţì, a auzì, a aflà, a luà cunoştinţă (LM.), a prinde (de) veste, «a ştirì, a oblicì» (LB.). *Adevăr, destulă pagubă au făcut* [Tătarii]; *spre ţara dum[n]iilor voastre nu înţeleagem nice de o răotate* (a. 1629). IORGA, D. B. 47. *Înţelegând împăratul de toate...* DOSOFTEIU, V. S. 37. *Înţălegând Ştefan-vodă, că adevărat Radul-vodă, cu oastea îi vine asupra...* GR. URECHE, ap. GCR. I 72/14. *Înţălegând Urechi Logofătul de venirea lui Aron-vodă şi de poronca ce trimesăse pren Oprea Armaşul, nu cuteză să-l aştepte.* id. ib. 73/8. *Cantemir-vodă, cum au înţăles acel sfat a boierilor...* LET. II 265/36. *Lupul... înţălegând de domnie nouă, au alergat la Constantin-vodă* ib. 271/18. *Iar pe urmă, înţălegând cine au luat Domniea, s'au bucurat.* ib. III 225/20. *Înţălegând din cartea mării sale doamnei... cum că aţi călătorit bine...* URICARIUL, XXIV 445/11. *Deci jupăneasa înţelegând, au venit şi cu voia Domnului l-au rădicat de acolo şi l-au dus la Mărgineni de l-au îngropat.* ŞINCAI, ap. GCR. II 207/4. *Mă deştept, înţeleg şoapte, Simţ că de copil e glas.* I. VĂCĂRESCU, P. 10/12. *M'am înşelat, că înţăleseasem că Esop au murit* (a. 1802). GCR. II 209/3. *Irimie însă, înţelegând de venirea lui Răsvan cu Ungurii...* MARIAN, T. 285. *De-oiu mai înţelege eu cevà despre tine...* SBIERA, P. 241/30. *Înţelegând de la dânsul încotro merge...* ib. 30/23-4. *N'am înţeles să fi murit.* ib. 129/18. *Am înţăles că ai o fată...* ib. 141/21. || Refl. A se auzi, a se răspândì zvonul (despre)... *Înţelegându-se la împăraţi înălţimea vieţii sale* (= auzindu-se despre înălţimea)... MINEIUL (1776) 52 2/2.

4°. Trans. (une-ori absol. s. construit cu o propoziţie obiectivă întrodusă prin *că...*; în vechile Pravile şi ca termen juridic) A ajunge la concluzia, a trage concluzia, a constatà, a vedeà, a observà. *Să-l spândzure, înţelegându că aceaste furtuşaguri le-au făcut tot într'un loc.* PRAV. 113. *A! Nu mă vrea ţara? Nu mă vreţi voi, cum înţeleg.* C. NEGRUZZI, I 139. *Vom înţălege că literatura este pânea zilnică a unui neam.* RUSSO, S. 91/23. | Refl. A se constatà, a se adeverì, a se verificà. *De se va înţeleage, cum vreun chip dentru căsaci, au bărbatul, au muiarea, va să hicleneascà pre soţu-său cu otravă...* PRAV. 595.

5°. Trans. (mai ales în propoziţii negative, complementul fiind «nimic»; construit cu din s. cu) A se alege, a rămâneà cu cevà, a trage (un) folos, a câştigà, a profità (cevà). *Să nu ia bani cu ţârâita, că nu 'nţelege nimic aşà.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Hait! S'a dus şi primăvara! Şi de dânsa... n'ai înţeles nimica.* RĂDULESCU-NIGER, ib. *Doi ani din urmă n'au înţeles ţăranii nimic din munca lor.* PANŢU, S. 80/10. | (Cu acelaşi sens) Refl. *Din această fugăreală, vulpea se înţelege cu multe zgârieturi pe bot.* ION CR. II 247.

6°. (Construit cu să; mai ales în propoziţii negative) A vrea, a face de bună voie, a acceptà, a se învoì. *De nu veţi înţelege d-voastră să ieşiţi* (= de nu veţi ieşì de bună voie), *şi fără de voie să vă gonim.* LET. II 160/4. *Nu înţeleg să fiu cel din urmă.*

II. Refl. (= pasiv).

1°. (Ca lat. *intelligitur*) A însemnà, a aveà sensul, a vrea să zică. *Oculis dormitat apertis, ce să înţălege: cu ochii doarme deschişi.* LET. II 183/16. *Alt păcătos se înţelege fata lui Iair şi altul feciorul văduvei.* ANTIM, ap. TDRG. *Comis, ce să înţeleage spătariu mare.* MINEIUL (1776) 52 2/1. *Orice luceşte, nu se înţelege aur.* ZANNE, P. I 115. *Ce se înţelege prin acest cuvânt?* LM. **Se înţelege (de s. de la sine)** = este lucru evident, limpede, lămurit, firesc, e bine înţeles, nu încape îndoială, fără îndoială. *Vederat se înţelege că nu se află de aceştia întru acest ostrov.* DRĂGHICI, R. 163. [*Agachi către un telal*]: *Fie!... primesc să plătesc şi dobânda de 24. Telalul: Afară de comisionul mieu? Agachi: Se înţelege, bez comisionul tău.* ALECSANDRI, T. 742. *Eşti frumoasă, se'nţelege.* EMINESCU, P. 8.

2°. A se pune la socoteală, a se socotì, a se luà în consideraţie, a se considerà, a se admite. *Iară de nu vor luà bani, nu să înţeleage* (= nu se socoteaşte MUNT.) *aceasta certare.* PRAV. 877. *Aceasta să înţeleage* (se socoteaşte MUNT.) *când îndată va strigà furul pe oamenii săi să-i ajute.* ib. 476. # *Nu cel ce bagă lemne în cuptor, ci cel ce le aprinde se înţelege că dă foc.* ZANNE, P. III 138. *Cârma vizitiului frâul se înţelege*, adică: stăpânul cu frâul în mână să ocârmuiască. ib. V 659. Cf. II 722. *Fără a se înţelege şi* = fără a se socoti, fără a se numărà şi... *Înţelegându-se şi* = fr. y compris. COSTINESCU.

III. Trans. (Complementul e o fiinţă) şi refl. (despre oameni, cu sens de reciprocitate). La ideea de «pricepere» se adaugă aceea de «aprobare, acord, învoială».

1°. Trans. A urmărì gândurile şi a intrà în vederile cuivà, aprobându-le s. însuşindu-şi-le. *Aş simţì că e aproape şi ar şti că o 'nţeleg.* EMINESCU, P. 257. *A-i înţelege, nu cu înţelegerea rece cu care un matematic a înţeles o problemă, ci cu o înţelegere simpatică, în care, în aceeaşi vreme, înţelegerea provoacă iubirea.* IORGA, L. I 2. *Nu te înţeleg, cum ai putut face aşà cevà.*

2°. Refl. (mai rar, în texte mai vechi, cu dativul pronumelui pers. 3; prin prep. de, despre, cu, pentru, asupra, la, une-ori prin să... se arată în ce consistă înţelegerea) A luà înţelegere, a fi s. a cădeà de acord (după o consfătuire prealabilă) cu cinevà, a fi de aceeaşi părere, a se învoì, a cădeà la învoială (punând cevà la cale),

a se ajunge, a se unì (POLIZU), «a face năr̆eveală, aşezământ» (LB). [Îngerul] *carele nice odată n'au greşit, cu greşiţii nu ş'are hi înţeles.* VARLAAM, C. 266/1. *Sufleţele au trebuinţă de a se înţelege între dânsele.* MARCOVICI, D. 38/12. *Nu ne vom puteà înţelege cu strămoşii.* RUSSO, S. 33. *Nădăjduesc că ne vom înţelege amândoi.* C. NEGRUZZI, I 7. *S'a 'nţeles de mai nainte C'o ironică grimasă Să te laude 'n cuvinte.* EMINESCU, ap. TDRG. *Când se întâlneau, ea cu el,... se înţelegeau din ochi.* DELAVRANCEA, ib. *S'au înţeles cu tata, m'au luat cu binişorul şi m'au dus iar la şcoală.* CREANGĂ, A. 7. *Vrea să zică ne-am înţeles!* id. P. 153. *Se înţelese cu el la cuvinte.* ISPIRESCU, M. V. 55/20. *S'au înţeles să pască o turmă.* SBIERA, ap. TDRG. *Părinţii... au întrebat şi pe Fătul-babei, ori de se înţelege el cu cererea fetei.* id. ib. *Iată vine şi mirele... să mai vadă mireasa... şi să se înţeleagă de nuntă.* RETEGANU, ib. *La preotu' să ne înţelegem.* DOINE, 59/16. # *Se înţelege ca Niţă cu tată-său pe întunerec,* se spune când unul îşi închipue că a înţeles ce i-a spus altul, dar, la drept vorbind, l-a înţeles r̆ău sau chiar de loc. ZANNE, P. VI 236. | Fig. A concordà, a fi în concordanţă. *Pe acest Postelnic, Constantin Ţarigrădeanul, îl cunoaştem şi din alte izvoare contemporane pentru istoria Moldovei şi ele se înţeleg între ele pentru a-i arătà deosebita însemnătate şi influenţă la curtea lui Racoviţă.* IORGA, L. I 215.

3°. Refl. (Mai ales despre soţi, prieteni, tovarăşi) A se aveà bine (unul cu altul), a trăì în bună înţelegere, în armonie, «a petrece cu cinevà în năr̆eveală, în înţelegere» (LB.) *Au divorţat, fiindcă nu se înţelegeau.*

[Se conjugă: prez. ind. *înţeleg*, imper. *înţelege*, aorist *înţeleseiu* († şi prin Banat *înţeleş(u)*) şi († şi pe alocurea şi azi) *înţeleguiu*, mai-mult-ca-perf. *înţelesesem* şi † *înţelegusem*, part. *înţeles* şi † *înţelegut* (cf. înţelept). | Dialectal şi: *înţălege*. | Adjectiv: **înţelés, -eásă** = care a fost pătruns cu mintea, priceput; aflat; constatat; socotit, considerat; (cu negativul) **ne(î)nţeles, -eásă** = care n'a fost priceput, (care e) fără înţeles, lipsit de înţelegere s. de sens; care nu poate pricepe s. nu poate fi priceput, necuprins cu mintea, nepătruns, ininteligibil, incomprehensibil, obscur, enigmatic. (Ad I-II) *Iară celora... ce le e cugetul neînţelesŭ, şi spre mai multu e nesocotitoriu.* CORESI, EV. 369/29. *Aşişderea şi aducerea aminte de acea fericită viiaţă, lumină, iaste înţeleasă.* SILVESTRU, ap. GCR. I 99/7. *Cuvinte neînchiiate şi neînţelease.* MINEIUL (1776) 27²/2. *Ce fiinţă nenţeleasă este omul!* MARCOVICI, C. 10/24. *Omul cu un neînţeles neastâmpăr face planuri.* id. D. 3/23. *Dascălul acesta luà în ochii miei un chip măreţ,... neînţeles, ca şi sinonimile lui.* C. NEGRUZZI, I 6. *Femeia asta neînţeleasă* (= enigmatică). id. I 55. *Neînţeleasa, dar atât de fericita lui nebunie.* EMINESCU, N. 39. *Dulci cuvinte ne'nţelese, însă pline de'nţeles.* id. P. 188. *Înăuntru, un pat de lemn, mizerabil; două scaune de paie, din care unul transformat în lavoir, cu un lighean de aramă şi un ibric turcesc elegant şi neînţeles.* D. ZAMFIRESCU, R. 79. *Trebue să fie ceva neînţeles de mintea noastră, de vreme ce a făcut lucruri peste puterea omenească.* CREANGĂ, P. 87. *Şi chemaţi popa să vie, Că el latineşte ştie, Dar nu... vrunul cu barba deasă S'o citească ne-'nţeleasă* (= astfel ca să n'o poţi înţelege). ib. 171b. # Loc. adv. şi adj. (La cărturari, după fr. *bien entendu*, it. *ben inteso*) **Bine înţeles şi de (la) sine înţeles** = sigur, fără îndoială. (Ad II 1°) *Învoit*, trăind în armonie. *Iubirea înţeleşi pe oameni face.* I. VĂCĂRESCU, P. 44/19. *Dacă eşti şi tu înţeles cu aceasta...* SBIERA, P. 242/5. *Să rămânem buni înţeleşi şi prieteni.* C. PETRESCU, Î. II 172. *Doi tineri înţeleşi* (= învoiţi să se ia) *între dânşii.* (Mai rar, adverb) Pe înţelesul tuturor, înţelepţeşte, cuminte. *Câte odată [nebuna] e foarte blândă şi vorbeşte înţeles.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; **înţelegút, -ă** † = (de la sine) înţeles; cunoscut. *Blândeaţele voastre să fie înţelegute* (: să se cunoască BIBLIA 1688) *tuturor.* CORESI, EV. 119/28. *Să venimŭ amu, fraţilorŭ, cu usârdie cătră înţelegutulŭ acestŭ Vithleemŭ.* id. ib. 504/33. *Iară dentr'altă iaste înţelegutulŭ lucru că hitleniia şi pizma şi zloaba întunecă mintea omenească.* id. ib. 501/34. Cf. 264/3, 119/28; — **înţelegătór(iu)** (*înţălegătór*), **-oáre** = care înţelege (uşor), care pricepe, ştie, cunoaşte, (une-ori exprimând aceeaşi idee ca:) priceput, deştept, inteligent, învăţat, înţelept, rezonabil, judicios; care vrea să înţeleagă (DDRF.), ascultător, docil (POLIZU); (mai rar şi mai de mult) intelectual (PONTBRIANT), psihic, moral; (cu negativul) **ne(î)nţelegător, -oare** = care nu poate înţelege, cf. imbecil, ignorant, naiv, simplu, inculţ, r̆ătăcit; care nu vrea să înţeleagă s. să asculte, neascultător, încăpăţânat (PONTBRIANT); care nu poate fi înţeles, nepriceput, nelămurit, neclar, obscur, confuz. *Encelegetor* = intelligens. ANON. CAR. *Fraţii iubitori, miluitori, supuşi, înţelegători.* COD. VOR. 153/5. *Limbă neînţelegătoare.* PSALT. 315/32. *Iară înţelegătoarele suflete, bune sânt să înţeleagă şi să cugete.* CORESI, EV. 401/33. *Vrăjmaşi neînţelegători.* id. ib. 529/16. *Dup'aceea şi eu un păcătos şi mai neînţelegătoriu de toţi...* EUSTRATIE, ap. GCR. I 79/3. *De va fi ţăran di cei neînţelegători* (= nepricepuţi MUNT.). PRAV. 862. *Şi singur el merse la capiştele idoleşti, ca să aducă jârtvă prea neînţelegătorilor Dumnezeilor...* U. NĂSTUREL, ap. GCR. I 132/25. *Suflet înţelegătoriu.* VARLAAM, C. 12. *Păgânii cei neînţelegători.* id. 99. *Al sfintelor şi înţelegătoarelor tale puteri...* ANTIM, ap. GCR. II 15/12. *Nici altă oarecare jivină, ci om, făptură înţelegătoare.* ALFAVITA (1785), ap. GCR. II 147/20. *Nu să mai auzeà alta... decât nişte glasuri neînţelegătoare.* BELDIMAN, N. P. I 171. *Puterile atât trupeşti, cât şi înţelegătoare.* MARCOVICI, D. 116. [O naţie] *trebue să arate formula înţelegătoare ce ea reprezintă.* BĂLCESCU, M. V. 5/24. (Substantivat) *Înţelegătorilor aceştiia, tuturorŭ, să le fie de treabă.* CORESI, EV. 3/4. *Ca un bun înţelegătoriu.* id. 428/10. *Şi nu cunosc neînţelegătorii.* EUSTRATIE, ap. GCR. I 117/23. *Văzut-am neînţelegătorii şi mă topiiam.* PSALT. (DOS.) 266/20. | Adverb: **înţelegând** † = în mod lămurit. *Poate să ia aceale bucate... fără nice de un giudeţ, mai ales când va scrie zapisul ales şi înţelegând, dzâcând fără de multe cuvinte...* PSAL. 215. | Abstracte: **înţelégere** (cu negativul: **ne(î)nţelegere**) s. f. = acţiunea, facultatea s. puterea de a înţelege; pătrundere (cu mintea), comprehensiune, pricepere, cunoaştere, (une-ori deosebit, alte ori confundat cu) înţelepciune; † raţiune, inteligenţă, minte, intelect; (rar) ascultare, docilitate (PONTBRIANT). (Ad I) *Feace ceriul cu înţeleagere, că în veacu e mesererea lui.* PSALT. 283/7. *Toţi, amu, oamenii au înţeleagere şi cu nuşii împreună şi samovolnicic.* CORESI, EV. 24/27. *Că altuia cu duhul i să dă cuvânt de înţelepciune, altuia cuvânt de înţeleagere.* CUVÂNT P. CURĂŢIE, ap. GCR. I 51/19. *Tâlcovanie ce se zice înţeleagere.* EVANGHELIE CU TÂLC, ib. I 54/2. *Unora le-au dăruit Dumnezău darul înţelepciunii şi a înţeleagerii.* EUSTRATIE, I 79/2. *Oamenii sânt cu mente şi cu înţeleagere* (= raţiune) *făcuţi de D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 149/2. *Cei ce întâiu au tâlcuit dumnezeiasca scriptură cea noao după eliniie* (=limba elină) *spre a noastră înţeleagere...* APOSTOLUL, ap. GCR. I 261/22. *Nu fireţi ca calul şi catârul, căror nu este înţelegere* (= n'au inte-

ligență). LET. II 62/15. *S'au tălmăcit dupre limba elinească spre înțeleagerea limbii* (= ca să poată fi înțeleasă în limba...) *rumânești.* BIBLIA (1688) 1 pr. 6. *Cu mare înțeleagere* (= înțelepciune) *înțeleptul Solon au ales aceasta...* ib. 5 pr. 9. *Și pre limba ungurească tălmăcindu-să întru a tuturor înțeleagere* (= pricepere). R. GRECEANU, ap. GCR. I 335/40. [*E făcut*] *de înțelesul celor neînțelegători... și mai vârtos preuților cărora nu știu înțălegerea slovenească* (= nu au putința să înțeleagă sloveneşte) (a. 1715). IORGA, S. D. XIII 135. *Să laud cu curată înțeleagere faptele apostolului.* MINEIUL (1776) 4²/2. *Cu înțeleagere cântăm lui.* ib. 118²/1. *La dânsul bunătatea și iubirea de oameni, la dânsul înțelepciunea și izvodul înțeleagerii.* ALFAVITA, ap. GCR. II 147/7. *Raiulu-l cred dătător de bunătățile ce aduc înțelegere la simțurile trupești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/2. *Și să o cetiți cu înțăleagere.* VĂRNAV, ap. GCR. II 196/4. *A celor din ceriu duhuri înțelegere ce vine, vede.* KONAKI, P. 276. *Păzind de aproape pre înțelegerea tălmăcirii.* GRIGORIE (1826), ap. GCR. II 252/20. *Sântem neputincioși de a pătrunde cu înțelegere lucrurile lui Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 37. *Bătrânii având fireasca înțelegere de a cunoaște gândul copiilor.* ib. 107. *Înțelegerea* (= raționea), *simțirea, de tot mi s'a 'ntunecat.* PANN, I 10. *Te-a înzestrat Dumnezeu cu înțelegere* (= inteligență, minte) *și cu cuvânt.* MARCOVICI, D. 11/25. *A înțelegerii n'aveà îndemânare.* DONICI, F. 42. *Mihaiu aveà destulă înțelegere spre a constitui acest stat.* BĂLCESCU, M. V. 439. *Înțelegerea grea a celui ce scrie.* MAIORESCU, CR. I 176. (Ad II) † Însemnare, sens, semnificare, înțeles. *Iară a doao i-au zis «vârf» după altă înțelegere* (a. 1699). MAXIM, ap. GCR. I 330/2. *Această poruncă stă în puține cuvinte, dar cuprinde multe înțeleageri.* FĂLCOIANU (1794), ib. II 155/7. *Are altă înțeleagere osibită.* RETORICA, ib. 163/2. *Alta mai adâncă înțeleagere să tâlcuiaște supt această poveste.* BARAC, A. 3. *Scrisoarea califului aveà următoarea înțelegere.* (=sens) GORGAN, H. II 87. *Ochii ei... aveau numai pentru el grijă și înțelegere* (=germ. «Sinn»). EMINESCU, N. 40. (Ad III) Acord, aranjament, învoială; punere la cale, potrivire, plănuire, plan; decizie, hotărîre, unire în vederi, acord de sentimente, «năräveală» (LB.); (negativul:) nepotrivire de păreri, dezacord, dezunire, discordie, disensiune. *Bună înțelegere* = traiu bun împreună, concordie, armonie, consens; *a aveà înțelegere cu cinevà* = a aveà legături secrete (ȘĂINEANU, D. U.); *a luà înțelegere cu cinevà* = a se consultà cu cinevà și a cădeà de acord cu el. *Cu carii avusese mai nainte înțelegere.* MAG. IST. I 300/9. *Fără de cazul vreunei înțelegeri prealabile cu Sublima Poartă...* URICARIUL, X 365/27. *Se află pe calea înțelegerei.* DRĂGHICI, R. 73. *Secretul înțelegerii eră bine păzit între boieri.* GHICA, S. 486. *Când încheie c'o privire amoroasele 'nțelegeri...* EMINESCU, P. 257. *Neînțelegerea lui cu Andrei Rizescu se iscase îndată.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 26. *Bănuielile de trădare, de înțelegere cu dușmanii, veniră de la sine.* IORGA, L. I 313. *Unde pusese ei pont (hotărîre, înțelegere).* ȘEZ. III 3/5. *Mica înțelegere* (fr. petite Entente) = acordul politic încheiat între România, Cehoslovacia și Jugoslavia pentru menținerea păcii în Europa centrală și respectarea tratatelor; — **înțelés** [Plur. *-lesuri*] s. f. = (ad I) înțelegere, pătrundere (cu mintea), pricepere; (une-ori, la 'cei vechi, și cu sensul de) înțelepciune, inteligență; înterpretare, tâlc; (azi mai ales ad II) sens, însemnare, semnificație, conținut semantic, cf. accepțiune, noimă; (cu negativul) **neînțeles** s. a. [Plur. *-lesuri*] = lipsă de pricepere. *Enceles* = intellectio. ANON. CAR. *Înțălesul lui David când veniră Zifeii de spusără lui Saul de au nu iacă David ascuns iastę la noi.* PSALT. (DOS.) 103/20. *Înțălesul* (= înțelepciurea SCH.) *lui David când eră el în peșteră de să rugà.* ib. 294/19, cf. 102/2, 146/24. *Cu inimă îndoială și cu neînțeles... ne apropiem.* CORESI, EV. 386/36. *Înțelesulŭ evangheliei acestiia, acesta iaste.* VARLAAM, ap. GCR. I 104/28 *Scriptura fără înțelesŭ* (= neînțeleasă) *iaste ca și trupulŭ fără sufletŭ.* N. TESTAMENT (1648), ib. I 127/1-2. *Patru înțălesuri* (= tâlcuri) *are sfânta scriptură.* DOSOFTEIU, ib. I 208/14. *Și pentru înțelesulŭ sfintelorŭ cărți să-și înțeleagă pre limbă.* id. ib. I 240/10. *Într'această cărțulie, o iubiți cetitori, nu veți află voroave cu nevoie la înțelesŭ* (=greu de priceput). FILOTHEIU, ib. 337/26. *Nevoia ascute înțelesul* (= inteligența) *celui neînvățatŭ.* N. COSTIN, ib. II 13/27. *Cheia înțelesului* (= înțelepciunii) este titlul unei cărți tipărite în 1678. *Celor ce nu 'ntrec pre vită cu 'nțelesul* (= înțelepciunea)... I. VĂCĂRESCU, P. 33/14. *Tâlcuiaŭ toate înțelesurile* (= sensurile). GORJAN, H. IV 142. *În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor.* C. NEGRUZZI, I 309. *Bolnavul auzeà toate acestea și nu știà ce înțeles să le dea.* EMINESCU, N. 80. *Dulci cuvinte ne'nțelese, însă pline de 'nțeles.* EMINESCU, P. 188. *Înțelesul și noima vieții.* VLAHUȚĂ, D. 172. *Și dac'a fost pețită des, E lucru tare cu 'nțeles.* COȘBUC, B. 16. *Cu ochii miei priveam necontenit înțelesul vieții.* DELAVRANCEA, S. 72. *Vocea lui Milescu se mlădià pe acorduri. Vorbele se umpleau de înțelesuri.* D. ZAMFIRESCU, R. 144. # *Rândureaoa mult grăește, dar nimic de înțeles.* ZANNE, P. I 640. **Pe înțeles** = în așâ fel ca să se poată înțelege ușor (în limba țării). *Vci binevoì a le învățà pe de rost, pentru ca să le poți cuvântà curat și pe înțeles.* C. NEGRUZZI, I 8. *Deși vorbești pe înțeles, eu nu te pot pricepe.* EMINESCU, P. 269. **Fără (nici un) înțeles** = fără noimă, absurd; **a nu aveà înțeles** = a nu aveà nici o noimă, a fi absurd; **cu două înțelesuri** = echivoc, ambiguu. *N'a auzit niciodată vorbe cu două înțelesuri.* AGÂRBICEANU, L. T. 160. **De înțeles** loc. adv. și adj. = (despre idei) de priceput, de pătruns cu mintea; înțelegător, comprehensibil, inteligibil; (despre persoane) cu care te poți învoì ușor, cuminte, înțelept, docil, înțelegător. *Deslegarea cuvintelor celor greu de înțeles.* ȘINCAI, ap. GCR. II 203/30. *Și cum nu obosești, mi-e greu de înțeles.* DONICI, F. II 16. *Eră om de înțeles.* LET. I 9/24. *Nu-i o femeie de înțeles ca mătușa Angheluța.* CREANGĂ, A. 59. (Negativ). *E de neînțeles, cum de nu s'a îmbolnăvit.* (Ad II 1°) Acord, învoială, înțelegere. *Cu 'nțeles se 'nvoiră.* PANN, P. V. I 67. *Când luară înțeles să-l ierte... Ciaușul și-aprinse ciubucul și aruncă foc fânului din căruță.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (ms.). *La despărțire am avut înțeles cu căpitanul Spiroiu...* TURCU, ESC. 122. *Dumineca viitoare veni Tândală la Păcală, după cum le fusese înțelesul.* CĂTANĂ, P. III 48. — **înțelegútă** † s. f. și **înțelegùt** † [plur. *-guturi*] = înțelegere, înțeles. *Iară Samareaninulŭ cu bună înțelegută arătăse.* CORESI, EV. 428/18. *Nu înțelegutului auzului să-l astupăm.* id. ib. 360/29. *Lumina înțelegutului.* id. ib. 254/11, Cf. 444/17; — **înțelegătúră** † (cu negativul **ne(i)nțelegătură**) s. f. și **înțelesătúră** † s. f. = înțelegere. *Am scos den psăltirea sârbească pre limbă rumânească, să vă fie de înțelegătură.* CORESI, PS. 444. *În toate chipuri înțelegături fi-vor.* id. EV. 264/3. *Cuvânt de înțelegătură.* id. ib. 192/23. Cf. 64/17, 91/11, 334/14. *Întru toate neînțelegăturile.* id. ib. 401/32. *Fii nebuni sânt și fără înțelesătură.* PROPOVEDANIE, ap. GCR. I 141/25.]

— Din lat. **intĕllĭgo, -ĕre,** idem. Cuvântul latin nu s'a păstrat decât la Români, în câteva dialecte retoromane și, ca împrumut, la Albanezi și la Basci, fiind înlocuit în celelalte limbi romanice mai ales prin corespondentele lui *comprehendere* și *intendere.* Cf. înțelept, înțelepciune.

ÎNȚELEGÚT, -Ă (†) adj., subst. } v. înțelege.
ÎNȚELEGÚTĂ † s. f. }

ÎNȚELENÍ vb. IV^{a}. I. 1°. *Tomber en friches, durcir.* 2°. *Laisser tomber en friches, durcir.* 3°. *Semer à la bêche.* II. 1°. *S'immobiliser, se raidir, se figer, s'engourdir.* 2°. *Arrêter, retenir, paralyser.* 3°. *S'enraciner.*

I. (Despre pământ).

1°. Intrans. A se preface în țelină, cf. părăginì; a se umpleà de rădăcini (încât să intri greu cu plugul în el, cf. LB.); p. ext. a se face tare, vârtos, pietros (prin necultivare s. din cauza secetei), a se învârtoșà, a se întărì, a se bătătorì. (COSTINESCU). *Pământul nelucrat înțelenește.* LM. *I-a înțelenit ogorul.* ALECSANDRI, T. 1590, cf. id. P. P. 284^{b}/$_{7}$, TEODORESCU, P. P. 320^{b}. *I-a țelenì.* ȘEZ. IV 135/$_{5}$. *Grădinele înțelinesc.* HODOȘ, P. P. 229. || (Cu același sens) Refl. *Pământul care nu se ară, se înțelenește.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Să-i dea o săpătură țeapănă, căci prea s'a înțelenit pământul* (Țara Hațegului). GCR. II 368/$_{4}$, cf. DOINE, 46/$_{8}$.

2°. Trans. (= fact.) A lăsà să se facă ogorul țelină, a lăsà necultivat; p. ext. a face tare, vârtos, uscat. *Înțelinezŭ.* MARDARIE, L. 4286. *Chirul* (= pirul) *ce înțelinește pământul Moldovei...* ALECSANDRI, T. 1401. *Soarele ieșì iarăși pe cer și cu căldura sa dogorì și înțelenì huma cea jilavă.* ODOBESCU, III 278/$_{20}$.

3°. Spec. Trans. (Complementul e sămânța s. grâul; refl. = pasiv) A semănà grâul cu sapa, a înțărnà. Dacă toamna culesul popușoilor întârzie, și dacă gospodarul se teme că nu va puteà sămănà grâul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grâul se *înțelinează* sau se înțărnează, adică se pune cu sapa. PAMFILE, A. 104. *Pentru grâul și secara de toamnă, câte odată nu se mai ară, ci sămânța se înțelinează.* id. ib. 58.

II. Fig. 1°. Intrans. A rămâneà neactiv, nemișcat, mut, uimit (BOCEANU, GL.), împietrit, a înlemnì (ib.), a încremenì, a înțepenì. *Năravul cel spurcat înțelenise și mai tare într'însul.* ZILOT, C. 68. *Labele unui gândac... înțelenesc sub jocul unui copil crud.* CARAGIALE, S. 153/$_{30}$. *Când l-am văzut, am înțelenit, nu-mi veneà să cred ochilor.* BOCEANU, GL. [Porțile răspunseră:]. *De când sântem făcute, n'a venit nimeni să ne deschidă, de înțelenisem așà.* ISPIRESCU, L. 359. *De zorită ce erà, Puse peștele pe foc, Dar înțelenì pe loc.* TEODORESCU, P. P. 276^{b}. *Să 'nțelenim cu mâinile 'n sân?* JIPESCU, ap. TDRG. *Mahalaoa înțelenise îngropată în zăpadă.* DDRF.

2°. Trans. A lăsà în nemișcare, în neactivitate, în părăginire, a împiedecà să funcționeze (în mod normal); a înțepenì; a fixà, a țintuì locului. *Dar o inimă haină se poate să 'nțelenești?* BELDIMAN, D. 22. [Pofta sexuală] *turbură și înțelenează mintea.* PISCUPESCU, O. 110. *Să nu te oprească nici gemetele, nici oftările celor căzuți, și numai glonții dușmani să te înțelinească locului.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 196. *Foamea îi slăbise puterile și-i înțelinise gândurile.* MARIAN, O. I 181. *Toate plugurile umblă; Numaĭ pluguleț mieu L'a 'nțelenit Dumnezeu.* MAT. FOLC. 167, ALECSANDRI, P. P. 285, TEODORESCU, P. P. 291.

3°. Refl. A rămâne à fixat, înfipt în ceva, a se înțepenì, a se înrădăcinà, a prinde rădăcini. *Și altele* [opinii] *și mai rele s'au înțălinit în oameni.* C. NEGRUZZI, I 259. *Țara nu piere; ura și dușmănia se înțelinase mai vârtos.* id. I 274. *Căruța s'a înțelenit pe drum.* DDRF. *S'a înțelenit plugul În o rădăcină de lăptucă Și nu poate să-l mai ducă.* PĂSCULESCU, L. P. 25.

[Dialectal: *înțălenì;* și: **înțelinì** (*înțălinì*) vb. IV^{a}; **înțelinà** vb. I^{a}; **țelenì** vb. IV^{a} BIBLIA (1688); ap. TDRG. | Adjective: **înțelenit (țelenit, înțelinit, înțelinát), -ă** = (despre pământ) rămas s. lăsat țelină, nelucrat (H. X 505), necultivat, sterp (H. II 29); învârtoșat, tare; greu de străbătut (PĂSCULESCU, L. P.); (ad II 14) neclintit, înțepenit (locului), nemișcat înlemnit, încremenit; uimit, înrădăcinat, perplex (POLIZU). (Ad I) *Noiră pământul țelenită.* MOXA, 381/$_{20}$. *Pământurile erau înțelenite și necultivate.* IONESCU, M. 284. *Ogoare... înțelenite.* id. D. 35. *Toamna duc turmele de pui să pască țarinele înțelinite.* ODOBESCU, III 14/$_{19}$. *Asprimea... dreptei și înțelenitei șosele.* id. I 378. *Pământ înțelenit de rădăcinile ierburilor.* PAMFILE, A. 35/$_{20}$; (ad I 3° II 2°) *Țăranul stând înțelenit, cu coceanul în mână...* BARAC, T. 64. *Orest... la rău e înțelenit.* BELDIMAN, O. 22. *Tirani răi și 'n rău înțeleniți.* id. ib. 96. *În natura omului e înțelenită nătângia a-și apără greșalele.* C. NEGRUZZI, I 263. *Ca prin farmec, stă înțelenit locului.* CARAGIALE, T. I 17/$_{4}$. *Liniște a mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năpraznic uragan.* id. M. 39; — **înțelinătór** (*înțălinător*) **-oáre** = care înțelenește; (substantivat, ad I 3°). *Când grâul se înțelinează, se seamănă mai întâiu printre popușoii uscați, iar în urmă vin înțălinătorii cu sapele.* PAMFILE, A. 104. | Abstracte: **înțelenire (înțelinire, înțelináre)** s. f. = acțiunea de a înțelenì; nemișcare, încremenire, împietrire, înlemnire; neactivitate; uimire, perplexitate (POLIZU). [Primăvara] *desmorțește și înviorează lucrarea frumuseții pământului din înțelenirea frigului iernii.* PISCUPESCU, O. 182. *Cât mergeà, se aprindeà de jale și de dor, încât căzù într'o lăuzie și înțelenire foarte grozavă.* GORJAN, H. II 230; — **înțelenát (înțelinát)** s. a. = (ad I 3°) semănarea grâului cu sapa. *Înțelinatul se face tot pe mirișle și în acest caz, după ce se samănă bucata, se boronește cu boroana și se grăpează cu grapa.* PAMFILE, A. 58.]

— Derivat din **țelină,** cu pref. **în-.** Cf. destelenì.

ÎNȚELEPCIÚNE s. f. 1°. *Science, connaissance. Sagesse (divine).* 2°. *Sagesse, prudence.*

1°. † Știință, cunoaștere, *Cearta amu se nu cadză de înțelepciurea* (=sl. istinyję) *credinței.* COD. VOR. 168/$_{8}$. *Bărbații așijdere depreură viindŭ după înțelepciuri* (= cum se cuvine știutorilorŭ N. TESTAMENT 1648; după cunoștință BIBLIA 1688), *că mai netare e vasulŭ muerescu.* ib. 152/$_{12}$. || Spec. (Și astăzi, despre divinitate) Știință, a tot-cunoștință. *Svintele scripturi izvorăsc și ies dentru înțilepciunea dumnedzăirei.* PRAVILA, ap. GCR. I 118/$_{9}$. *Înțelepciunea lui D[umne]zău te-au născut.* BIBLIA (1688) 4 pr. 46.

2°. (Sens obicinuit) Facultatea minții omenești de a judecà drept, distingând binele de rău și adevărul de minciună, înțelegere profundă a lucrurilor. *Înțelepciunea* e unită de obiceiu cu inteligența și cu învățătura (fără a o implicà însă în mod necesar); ea se întemeiază pe experiență și unește de obiceiu înțelegerea iertătoare față de alții cu moderațiunea, modestia, cuviința și cumpătarea, priceperea lucrurilor cu chibzuiala, circumspecția și prudența. Cf. †mândrie, filosofie. *Êncelepciuné* = prudentia. ANON. CAR. *Rostul mieu grăi-va preamândrie și învățătura îremici meale înțelepciuri.* PSALT. (SCH.) 93/$_{4}$. *Înțelepciurea lu Etan Israilteaniu.* ib. 182/$_{2}$. *Pre carei-su fără de leage, spre leage bună-i învață, înțelepciune neînțelepților.* CORESI, EV. 352/$_{27}$. *Așà se înșelà în nădejdea înțelepciuneei omenești.* MOXA, 423. *Aceastea înțelepciuni și aceastea învățături ne-au dat și ne-au lăsat noo tuturor ro-*

dului românesc. PRAV. VI/3. *Pre șeapte stâlpi este întărită casa înțelepciunii.* ȘAPTE TAINE (1644), ap. V. B. I 149/6. *Precum dzice și înțelepciunea lui Solomon.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/11. *Constantin-vodă au fost un Domn... prea învățat... și cu înțălepciunea lui s'au îndreptat și s'au mântuit.* ib. II 46/25. *Învățătura la un tânăr iaste cunună și înțelepciunea un engolpiu de aur.* ANTIM, ap. GCR. II 5/31-32. *I să arătă a fi împodobită cu darul înțelepciunii.* BERTOLDO, ib. II 169/9. *I-au găsit lui dascăl prea înțălept ca să-l facă întru învățătura înțelepciunii vreadnic.* SYNDIPA, ib. II 188/13. *Omule,... unde ți-i înțelepciunea...?* KONAKI, P. 109. *Nu nădăjduĭ a aflà în cursul vieții tale mai multă fericire, decât aceea ce-ți pregătește înțelepciunea ta.* MARCOVICI, D. 11/22. *Sânt oare eu mai înțelept decât vecinica înțelepciune?* id. 6/25. *Apologul ca și proverbul au fost totdeauna înțelepciunea națiilor.* C. NEGRUZZI, I 336. *Aceasta rămâne la înalta înțelepciune a Măriei Tale.* id. ib. I 138. *Înțălepciunea noastră e minciuna.* RUSSO, S. 142/11. *În a lucrurilor peteci căutând înțelepciune...* EMINESCU, P. 231. # *Înțelepciunea singură minte și știință.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 124. *Înțelepciunea de are vreun vrăjmaș, are pe obrăznicia.* id. ib. VIII 125. *Înțelepciunea pe cel sărac îl urcă sus în pat.* id. ib. VIII 124. *Frumusețea veștezește, dăr înțelepciunea crește.* ib. II 568. **Cu înțelepciune** loc. adv. și adj. = (în mod) înțelept, cumpătat, moderat, prudent, chibzuit. *Strămoșul Măriei Tale cu multa lui înțelepciune* (= chibzuială) *au oprit...* BIBLIA (1688) 7 pr. 17. *Și eră domn cu înțălepciune.* LET. II 274/36. *Oamenii lui toți s'au purtat foarte cu înțălepciune.* LET. III 327/28. *L-au sfătuit... cu multă înțelepciune în ce chip... să viețuiască.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/3. *Toate alte lucruri le orânduește cu înțelepciune.* DRĂGHICI, R. 50. *Mai cu înțelepciune ar fi fost dacă...* id. ib. R. 156. *Gândește-te la mijloacele cele mai bune... apoi întrebuințează-le cu înțelepciune.* MARCOVICI, D. 16/27. *Sântem hotărîți... a lucrà cu mai multă înțelepciune.* id. ib. 17/101. *Vorbeà cu înțălepciune și supunere.* ISPIRESCU, L. 22. **Fără înțelepciune** loc. adv. și adj. = (în mod) neînțelept, nebunesc,; fără prevedere, imprudent, orbiș. *Să nu se încumeteze fără înțelepciune în noroc.* BĂLCESCU, M. V. 140.

[Dialectal și: *înțălepciune*, **înțilepciúne** †, (în textele rotacizante) *înțelepciure* † s. f. | Negativ (rar): **neînțelepciune** s. f. = lipsă de înțelepciune, imprudență, indiscreție. PONTBRIANT.]

— *N.* din lat. **intellectio, -onem** «cunoaștere, explicare».

ÎNȚELÉPT † s. a. *Intellect, intelligence.* — Minte, intelect, inteligență. *Desăvârșit dzeu și desăvârșit om, întru înțeleptu și sufletu și omineasc㠹eliță slăvită.* PSAL. SCH. 526.

— Din lat. **intellectus, -um,** idem. Cf. dubletul intelect.

ÎNȚELÉPT, -EĂPTĂ adj. subst. adv. I. 1°. *Connaisseur.* 2°. *Raisonnable, sensé.* 3°. *Sage.* 4°. *Prudent.* 5°. *Sage, honnête, chaste.* 6°. *Sage, modéré.* II. *Sage, prudent.* III. *Sagement, prudemment.*

I. (Despre persoane; une-ori în opoziție cu nebun).

1°. † (Neobicinuit) Adj. Știutor, cunoscător. *Că te știu că ești mai înțeleptŭ* (că știi N. TESTAMENT 1648; cunoscătoriu BIBLIA 1688) *de* (= decât) *toți Iudeii naravuriloru și socotiriloru.* COD. VOR. 73/11. Cf. înțelepciune(1°).

2°. † (Rar, în opoziție cu nebun s. alienat) Adj. Cu mintea întreagă, rezonabil. *Patru luni iaste nebun și cinci șase luni înțeleptŭ.* PRAV. MOLD. 146/2. *Îmbletul lui nu-l arătă a fi deplin înțălept.* LET. 23/35.

3°. (Sens obicinuit) Adj. Plin de înțelepciune, pătruns de înțelepciune, înzestrat cu înțelepciune, care are înțelegerea și judecata dreaptă a lucrurilor, †mândru; cf. cuminte, mintos, priceput, judicios, inteligent. *După aceaia arătă-se muiarea că înțeleaptă eră.* CORESI, EV. 158/18. *Se pare numai că e prea mândru și înțeleptŭ.* id. ib. 15/15. *Înțeleageți nemândriloru că no semteți* (= nu sânteți) *înțelepți.* LEGENDA DUMINECEI, ap. GCR. I 8/30. *Nu iaste nici unul întru voi înțelept ca să poată judecà.* CUVÂNT P. CURĂȚIE, ib. I 46/30. *Tot omul înțeleptŭ datoriu iaste... fietecare lucru de folos... a socotì.* SILVESTRU, ib. I 47/15. *Deci fiți înțelepți ca șărpii și nevicleani ca porombii.* EVANGHELIE, ib. I 38/4. *Fă ca să iau muiere bună, smerită și înțeleaptă.* GRECEANU, ib. I 291/11. *Prea înțeleptul Solomon.* BIBLIA (1688) 5 pr. 9. *Măcar că eră om înțălept, iară firea îi eră de Grec.* LET. II 302/13. *Este om înțălept, cu sfat și avut.* ib. II 303/34. *Mintea... este un înțelept sfetnic.* KONAKI, P. 281. *Prea înțeleptul Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 36. *Sânt oare eu mai înțelept decât vecinica înțelepciune?* MARCOVICI, D. 6/25. *Eră om foarte drept și înțelept.* GORJAN, H. I. 1/15. *Doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat!* CREANGĂ, A. 18. *Omul învățat înțelept va fi și pe cel neînvățat slugă-l va aveà.* id. ib. 12. *Împărăția se făleà că o să aibă un împărat înțelept.* ISPIRESCU, L. 2. *Om cu minte și 'nțelept.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 307. *Omul înțelept iconomisește firea celui nebun.* I, GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122. || Subst. Om înzestrat cu înțelepciune (cf. filosof), cu judecata dreaptă a lucrurilor, cu minte, prudent, judicios. *Nu veade perire când veade înțelepții murind.* PSALT. (SCH.) 93/14. *Dă înțeleptului învățătură.* CORESI, EV. 198/2. *Vedem pre toți înțelepții și puternicii lumii.* PRAVILA (1646), ap. GCR. I 118/11. *Chemă Farao pre înțelepții Eghipetului.* BIBLIA (1688) 43/2. *Nebunul are inima lui în gură și înțeleptul are limba lui în inimă.* ANTIM, ap. GCR. II 5/41. *Dar înțelepții nevoințile de multe ori le biruesc.* EROTOCRIT, ib. II 181/21. *Și înțelepții și nebunii țel au numai folosința.* KONAKI, P. 285. *Un înțelept... trebue a îndreptà greșalele altora.* DRĂGHICI, R. 13. *Înțeleptul... sufere cu deopotrivă mulțumire fericirea și nenorocirea.* MARCOVICI, D. 9/2. *Filosofi și înțelepți.* id. C. 12/16. *Înțeleptul făgăduește, nebunul trage nădejde.* C. NEGRUZZI, I 248. *Înțelept din vechime.* EMINESCU, N. 52. *Cei șapte înțelepți ai Greciei, care s'au deosebit prin morala și virtuțile lor.* COSTINESCU. *Înțeleptul învârtește de șapte ori limba în gură înainte de a vorbì.* ZANNE, P. II 224. *Înțeleptul se cunoaște și din vorbe și din fapte.* ib. VIII 123. *Înțeleptul cu tăcerea biruește pe orice nebun.* I. GOLESCU, ib. VIII 123.

4°. Adj. Prudent, prevăzător, circumspect, cf. chibzuit. *Encelept* = prudens. ANON. CAR. *Corăbierul cel înțelept plutește în odihnă pe noianul mării.* MARCOVICI, D. 13/22.

5°. Adj. (Despre fete și femei; învechit) Cinstit, credincios, cf. cast, pudic, cuminte. *Tot stricăciuni făceà cu fel de fel de râsuri și batjocuri a fete fecioare și a femei înțălepte.* LET. II 382/31. *O cucoană, fată fecioară... foarte frumoasă și înțăleaptă.* ib. II 409/14.

6°. Adj. (Rar, modern, după fr. *sage*). Moderat, cumpătat, reținut, stăpânit, care-și domină pasiunile (COSTINESCU), rezervat în purtare, în apucături. (ȘĂINEANU, D. U.).

II. Fig. (Nu despre persoane) Plin de înțelepciune; de om înțelept; înțelepțesc; p. ext. prevăzător, prudent. *Această socoteală o închin pentru înțeleapta socoteala Măriei Tale.* ANTIM, P. XXIII/19. *Omule, cunoaște înțeleapta bunătate.* KONAKI, P. 269. *Părinții lui Robinson însă n'au*

avut asemene înțeleaptă îngrijire pentru dânsul. DRĂGHICI, R. 4. *Au luat o mai înțeleaptă... hotărîre.* id. ib. 163. *Cele mai bune și înțelepte purtări.* GORJAN, H. I 2/5. *Ieri pare că-și încălceă degetele în barba lor albă și ascultă la graiul lor înțelept și șoptitoriu.* EMINESCU, N. 47. *Fața lui bătrână și înțeleaptă.* id. 55. *Povățuiri înțelepte.* ODOBESCU, III 11/16. *Mușinoaiele de furnici... le numeă el «republici înțelepte».* CREANGĂ, A. 133.

III. Adv. (Despre acțiunile omenești).

1°. Cu înțelepciune, ca înțelepții, înțelepțește. *Și n'au făcut înțeleptu, cum grăiașe prorocul David, de zice...* MELETII, ap. GCR. I 110/19. *Mintea în căile sale îi înțelept măsurată.* KONAKI, P. 277. *În ultima sesiune extraordinară Dvoastră patriotic și înțelept ați primit tractatul din Berlin.* MAIORESCU, D. II 238.

2°. Prudent. *Socotise totuși că e mai înțelept să înlăture orice prilej de neplăceri neprevăzute.* D. STĂNOIU, C. I. 77.

[Cu rostire dialectală și: *înțălept, -eaptă.* | Negativul: **ne(i)țelept, -eaptă** = (adj., despre persoane, purtare, fapte etc.) care nu e înțelept s. prudent, fără minte, nebunesc; (subst.) om lipsit de înțelepciune s. prudență, om fără minte; (adv.) fără minte, nebunește, imprudent. *Turburară-se toți neînțelepții* (: insipientes). CORESI, PS. 201. *Depreună fără minte și neînțeleptulŭ* (stultus) *perì-vor.* id. ib. 128. *Bărbat fără mente nu cunoaște și neînțeleptulŭ nu înțeleage aceasta.* PSALT. 193/5. *Să știți, neînțelepților, că în vererea* (= Vinerea) *mare ainte feciu* (= făcuiu)... *Adamu.* CUV. D. BĂTR. II 45. *Și aveà nește frați răi,... nebuni, neînțelepți.* MOXA 396/22. *Și cine e neînțeleptŭ, va ascultà pre elŭ...* PRAVILA (1640), ap. GCR. I 88/29. [Hristos] *fu om pentru noi, păcătoșii și neînțelepții.* VARLAAM, C. 154. *Neînțeleptule!* DOSOFTEIU, V. S. 146. *Au zis că este muiere rea și neînțeleaptă.* MAG. IST. 206/16. *Scriu vouă, neînțelepților și măgarilor Eghipteani.* ALEXANDRIA, 53/2. | Derivate: **înțelepțésc, -ească** adj. = (nu se întrebuințează despre persoane) de om înțelept, (II), prudent, rezonabil. *Spre partea lineștii a se plecà, sfat înțelepțesc este.* CANTEMIR, ap. TDRG. (ms.). | Adverb: **înțelepțéște** = ca înțelepții, cu înțelepciune, înțelept (III); rezonabil, prudent; (cu negativul, rar) **ne(i)nțelepțește** = fără minte, ca nebunii. *Și lăudă Domnul pre diregătoriul nedireptății că înțelepțeaște au făcutŭ.* TETRAEVANGHELUL (s. XVII), ap. GCR. I 195/13. *Ce se poată petreace cu minte și înțelepțeaște...* MELETII (1644), ib. I 110/18. *Cuvântul cel ce rânduiaște toate... înțelepțeaște.* MINEIUL (1776) 48²/2. *Va fi mai înțelepțeaște ca să se curățe de mișelul acela.* BARAC, T. 25. *Înțelepțește ai grăit, împărate, răspunserà.* ISPIRESCU, L. 327. *Nu vorbì așà de ne'nțelepțește, că nu te înțelege nime.* MARIAN. | Verb: **înțelepți (înțilepți)** † IVa, (cu schimb de conjugare:) **înțeleptà** † Ia, (cu disimilare:) **încelepți** IVa (**încelepțà** † IVa, MARDARIE, L. 600) trans., intrans. și refl. = a (se) face înțelept, a (se) cuminți, a (se) învățà minte, a(-și) băgà mintea în cap, cf. (în)mândrì; (despre o femeie) a fi iarăși înțeleaptă (15°), a se îndreptà, a câștigà din nou purtări bune, a se purtà iarăși bine; (despre un nebun; mai de mult) a-și recăpătà facultățile mintale, a fi iarăși sănătos, normal la minte, cu mintea întreagă, rezonabil. *Spurerea cuventeloră tale lumirează și înțelepțează tirerii.* PSALT. 263/3. *Mai vârtos de bătrârii înțelepțiiu-me, că dzisele tale cerșiiu.* ib. 201/1, cf. 21/14. *Șerbul tău-s eu, înțelepțează-mă.* CORESI, PS. 345. *Scârba înțelepți pre elŭ.* id. EV. 367/29. *Făcù-l să înțelepțească* (intransitiv = să se cuminteească). id. ib. 268/13. *Când se vor încelepți?* id. ib. 415/30. *Nebunul și cel den nafară de minte de să va înțelepți cândvà...* PRAV. 1041. *Iară de va fi nădejde să se înțilepțească, atunce giudețul îl va pune la pază, până să va înțilepți* (: înțelepți MUNT.) ib. 1043, cf. 1046. *Va fi fost curvă, iară după aceea să va fi înțelepțitŭ...* PRAV. MOLD. 128a, cf. 30. *Duhul svânt înțelepțeaște neînțelepții.* VARLAAM, C. II 70. *Noi cu scripturile să ne înțelepțim.* id. C. 333. *Spune-ne, doară te-ai certat însuț[i] și te-ai înțălepțit?* DOSOFTEIU, V. S. 95. *Această pildă închipuiaște, cum să înțălepțească* (intrans. = să devină înțelepți) *oamenii, când văd pre alți oameni.* ISOPIE, ap. GCR. I 353/16. *Hristos carele înțelepțește pre cei neînvățați...* ANTIM, P. 100. *Pre născătoarea de Dumnezeu ai avut învățătoare, înțelepțindu-te.* MINEIUL (1776) 5²/2. *Puțini, cari se pot înțelepți!* ȚICHINDEAL, F. 91. *Aceasta socotesc că va înțelepți pe Robinson.* DRĂGHICI, R. 12. *Europenii... se îndeletnicesc... a-i înțelepți* [pe sălbatici = a-i cultivà]. id. ib. 39. *Dumnezeu cel ce înțelepțește pe orbi...* GORJAN, H. IV 118. *Sus cerul să stăpânească, Jos norod să'nțelepțească.* TEODORESCU, P. P. 27. *Omul până când nu pătimește, niciodată nu se înțelepțește.* ROMÂNUL GLUMEȚ 16/7; — (cu adjectivul:) **înțelepțit, -ă** = care s'a făcut s. a fost făcut înțelept, s'a cuminți. *Parascheva cea de Dumnezeu înțelepțită.* MINEIUL (1776) 87¹/2. *Cu cântări să te laude pre tine, de Dumnezeu înțelepțite.* ib. 155¹/2, cf. 178²/2; — (cu abstractele:) **înțelepțire** s. f., **înțelepțit** s. a. = acțiunea de a (se) înțelepți, înțelepciune. *Cuvântul inemii meale să fie de înțălepțîlŭ tuturor.* DOSOFTEIU, V. S. 126a. | Alt abstract (învechit): **înțelepție** s. f. = înțelepciune, prudență, purtare s. faptă înțeleaptă, cumințenie; cf. mândrie, (cu negativul) **ne(i)țelepție** † s. f. = lipsă de minte s. de înțelepciune, nebunie. *Înțelepție.* MARDARIE, L. 1729, 1730. *Dumnăzăule, știi neînțelepția mea.* PSALT. (DOS.) 131/40. *Învățà pre noi cu bună înțelepție calea spășeniei.* CORESI, EV. 2/21. *Mândria și înțelepția muieriei.* id. ib. 326/10. *Aveà înțelepția și înțeles.* id. ib. 297/15. *Să ceară de la D[u]mn[e]zău să le dea înțelepție și priceapere.* PRAVILA, ap. CCR. 170. *Ai îndreptatŭ cu înțelepțiiea ta* (: cu ale tale gândure COD. VOR., pren a ta socoteală BIBLIA 1688) *în această rudă tutindinile.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 59. *Rostul meu grăì-va înțelepție și cugetul inimii meale știință?* PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 155/7. *Pentru darulŭ înțelepției spun la istoriile Râmului că au întrebat într'o zi împăratulŭ.* FLOAREA DARURILOR (a. 1700), ap. GCR. I 342/13. *Înțelepția și puternicia lui Dumnezău.* LITURGHIE (1702). ib. I 345/24. *Nu fără înțelepție dară strămoșii Românilor și a Italianilor cei vechi, au luat a întrăbuința articulii după nume.* P. MAIOR, IST. 243. *Desvălesc multa sa nepricepere și neînțelepție.* id. ib. 77. *Nebunii și ucigașii au doar n'au năzăritură de cinste cu 'nțelepție?* KONAKI, P. 285. *Și spune drept, de-aceste 'nțelepții, Dacă știai macar atât cum știi De domnul Schwerdtlein de-o mai fi trăind!* GORUN, F. 136.]

— Din lat. **intellectus, -a, -um** (part. lui *intelligo, -ĕre*, neatestat în latinește ca adjectiv și înlocuind pe *intelligens*). Cf. preînțelept.

ÎNȚELEPȚÉSC, -EÁSCĂ adj.
ÎNȚELEPȚÉȘTE adv.
ÎNȚELEPȚÍ vb. IVa
ÎNȚELEPȚÍE s. f.
} v. **înțelept.**

ÎNȚELESĂTÚRĂ † s. f. v. **înțelege.**

ÎNȚELESUÁL adj. v. **intelectual.**

INTELIGÉNT, -Ă adj., adv. 1°.—2°. *Intelligent. Intelligemment.*

1°. Adj. (Propriu: despre persoane) Care înțelege ușor, care pricepe lesne; ager, pătrunzător, isteț, ascuțit, ajuns la (s. de) minte, deștept, cf. priceput, înțelegător, cuminte. *Un copil inteligent.* || Adv. *Lucrează mai inteligent.*

2. Fig. Care denotă inteligență s. intră în preocupările unui om inteligent. *Spune tu ce vei voì... despre plăcerile inteligente și alese ce resimte omul în unica societate a unui câne dresat.* ODOBESCU, III 19/5.

— *N.* după fr. (lat. **intelligens, -entem,** idem).

INTELIGÉNȚĂ s. f. 1°. *Intelligence.* 2°. *Les intellectuels.*

1°. Facultatea de a înțelege (ușor), de a pricepe (bine), de a cunoaște (adevărul, binele și frumosul); cf. înțelepciune, deșteptăciune. *Cunoștințele dobîndite, neputându-se grupà împrejurul unei idei predomnitoare... lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adese pernicioase pentru inteligență și moràlitate.* ODOBESCU, II 63. *Adesea inteligența lui elastică, generoasă prin reserva și cumpănirea ei, făceà impresia acelor tablouri mari, adânci... ce par a nu mai aveà sfârșit.* VLAHUȚĂ, D. 14. [Capul mediocru] *își are cercul inteligenței închis, se opune noului adevăr.* MAIORESCU, CR. II 119. || P. ext. Aptitudine, pricepere (la ceva). *Falsurile acestea sânt așà de ordinare, ele sânt făcute cu așà de puțină inteligență și dibăcie...* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 171. | Cunoștință specială. *Inteligența afacerilor.* ȘĂINEANU, D. U.

2°. (Transilv., după germ. *Intelligenz*) Intelectualii, clasa învățată, erudită, cultă a unui popor. *Întâiu, sângeroasa mișcare a lui Horea deșteptase vechile uri ale locuitorilor privilegiați ai Ardealului în potriva Românilor și cu toate că inteligența românească se ținuse la o parte..., bănuieli trebuiau să cadă și asupra ei.* IORGA, L. II 206. *Au... un mic, cu mult prea mic cerc de inteligență românească.* id. N. R. A. I 320. *Vreun preot, vreun alt om din inteligența satelor...* AGÁRBICEANU, L. T. 192.

[Și: **inteligínță** † s. f. RUSSO, S. 66, PONTBRIANT; **inteligénție** † s. f. STAMATI.]

— *N.* după lat. **intelligentia, -am,** id.

INTELIGÉNȚIE † s. f. v. **inteligență.**

ÎNȚELINÁ vb. I } v. **înțelenì.**
ÎNȚELINÍ vb. IV }

ÎNTEMEÍ † vb. IVa v. **întemeià.**

ÎNTEMEIÁ vb. Ia. 1°. *Poser les fondements.* 2°. *Créer, fonder.* 3°. *Fonder.* 4°. *Soutenir, renforcer; se consolider. Bénir.* 5°. *Défendre, fortifier.* 6°. *Fortifier.* 7°. *Confirmer.* 8°. *S'établir. Prendre racine.* 9°. *(S')appuyer,* 10°. *Autoriser; fonder* à. 11°. *Persister.*

1°. (Rar) Trans. (refl. = pasiv) A pune temelia (LB.), a fundà, a așezà fundamentul unei clădiri. *Temejeszk* = fundo seu fundamentum pono. ANON. CAR. *Într'al patrulea an s'au întemeiat casa Domnului.* BIBLIA (1688) 246$_2$. *Zid când să va întemeià pe locul...* CARAGEA, L. 11/$_3$.

2°. P. ext. (Nu mai e vorba de o clădire, care are fundament în pământ) Trans. (refl. = pasiv) A zidi, a clădi, a înființà, a pune baza (unui lucru s. unei instituții), a urzì, a face. *Lumea și plinul ei ai întemeiatŭ.* ȘAPTE TAINE (1644), ap. CP. 386. *Cu cuvântul lui D[umne]zău ceriurile s'au întemeiat.* DOROTHEIU, ap. GCR. I 311/$_{28}$. *Unde ai fost când am întemeiatŭ pământulŭ?* CLAIN, ib. II 158/$_9$. *Un Domn a întemeiat o universitate vestită.* C. NEGRUZZI, I 183.

3°. Fig. Trans. (refl. = pasiv) A fundà. *Dragoș, fiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei.* C. NEGRUZZI, I 271. *Românii... întemeiarà deosebite staturi.* BĂLCESCU, M. V. 7/$_{24}$. *Dac'ar judecà toți ca d-ta, domnule, apoi teatrul național nu s'ar puteà întemeià niciodată în țară.* ALECSANDRI, T. 1024. *A întemeià o doctrină.* DDRF.

4°. Fig. Trans. A pune pe temelii solide și durabile, a așezà pe baze sigure s. definitive, a întărì (LB.), a consolidà. *Aceste două întemeiază și întăresc biserica.* ANTIM, P. 4/$_{19}$. *Au întemeiat trebile la Poartă.* LET. III 239/$_{14}$. *Bătù de iznoavă pe rebelii de la Eghipet și-i supuse, întemeind stăpânirea Eghipetului în toată cuviincioasa supunere.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/$_3$. *Hrana aceasta... va întemeià sănătatea ei.* BELDIMAN, N. P. II 35. *El a întemeiat pacea.* ODOBESCU, III 73/$_{11}$. *Ceea ce îngăimase alții, a rostit-o el cu convingere, putere și mândrie; ceea ce sprijineau predecesorii pe câtevà argumente schițate, a întemeiat-o el pe un sistem de dovezi sigure, legate științific între ele.* IORGA, L. II 584. *Copiii întemeiesc căsătoria.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 235. | Refl. A deveni mai tare, a se consolidà, a ajunge într'o stare ordonată și sigură. || Spec. A invocà puterea divină, pentru ca viața unor tineri căsătoriți să fie așezată pe temelii solide, a binecuvântà. *Și eu cu cea părinteascà blagoslovenie te blagoslovesc și te întemeiez.* LET. III 253/$_{22}$. *Iartă-ne dar și întemeiază mai mult unirea noastră.* BELDIMAN, N. P. II 107. *Dumnezeu să vă împreune și să vă întemeieze, așà spun părinții către o tânără păreche.* DACIA LIT. 40. *Părinții toate lasă Și pre fii întemeiază, Cu răbdare Și cu binecuvântare.* MARIAN, NU. 580. *Blagoslovenia părinților întemeiază casele feciorilor.* TEODORESCU, P. P. 184.

5°. † Spec. (Armată) Trans. (refl.=pasiv) A întărì, a fortificà, a apărà. *S'ar fi fost întemeiat țara de oameni.* LET. II 327/$_{25}$. *Prin cetăți să așeze Moscalii oșteni, până s'a întemeià țara, iar apoi să lipsească oastea moschicească.* ib. II 337/$_{19}$. *Nici măcar cetatea Cameniței cu niscaivà pedestrime... n'au întemeiat.* LET. III 12/$_{11}$. *Împăratul... au întemeiat și Giurgiuv cu un garnizon nu de puțin număr.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/$_{15}$. *Întemeiè oastea ungurească cu... Leși...și purcese cu mare putere la Varna.* id. ib. 256/$_{27}$. *Romîi... vrând să întemeiaze și să apere cetatea sa, îndată au poruncit să închidă porțile.* BELDIMAN, N. P. II 23.

6°. Spec. Trans. (Despre o plantație s. cultură) A da îngrijirile necesare spre a o întărì în epoca de desvoltare și a o pune pe rod. *Înțelepțeaște va face plugariul, care voind a-și întemeià vie își va închide un darab din vie.* ECONOMIA, 149. (Cf. întemeiat adj. și s. a.).

7°. † Trans. (Despre un act, o donație etc.) A întărì, a consfinți, a confirmà. *Cu pecețile noastre obicinuite le vom întărì și întemeià.* LET. I A. 109/$_{50}$.

8°. † Refl. A se stabilì (într'un loc), a se așezà pentru totdeauna, definitiv. *Chiupruli-zadè... îmbrățișase maometismul și se întemeiase în ostrovul Chiprului, unde învățase meșteșugul armelor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/$_{20}$. || A prinde rădăcini.

Fieştece rău... dă nevoi şi mari scârbe, când se va întemeià. PANN, E. I 93.

9°. Refl. Trans. şi refl. (Construit cu pe, în, mai de mult şî întru şi cu a + inf.) A (se) sprijinì, a (se) rezemă, a (se) bazà. *În cuprinderea acelei cărţi întemeíndu-să târgoveţii, făceà pricinuiri... la cei de mai nainte stăpânitori...* URICARIUL, II 8/19. *Scopul schimbării acesteia se întemeià... pe faptele şi lucrările...* ib. I 126/26. *Întemeíndu-se a crede că huetele... au fost... a tunetelor..., s'au întors acasă.* DRĂGHICI, R. 224. *Numa întru ea au întemeiat toate nădejdile lui.* BELDIMAN, N. P. I 59. *Ştiinţa nouă întemeíndu-se pe conceptul legilor spiritului...* BĂLCESCU, M. V. 2/22. *Viaţa adevărată se întemeiază în lucrarea lui Dumnezeu asupra zidirilor sale.* id. ib. 4/31. *El întemeează chibzuirile şi purtarea sa pe nişte cuvinte.* MARCOVICI, D. 8/3. *Nu-ţi întemeià o lume de iluzii pe ce-ai scris!* VLAHUŢĂ, P. 133. *A întemeià un drept, o pretenţie, o părere pe cevà* = a o bazà. TDRG. || (Despre oameni, construit cu pe) A se referì la cevà (BARCIANU), a deduce din..., a se sprijinì pe... *Se întemeià pe spusele oamenilor.*

10°. Trans. A da dreptul, a îndreptăţì, a împuternicì, a autorizà. *O asemenea idee... trebue să ne întemeeze a recunoaşte că concurenţii care răspund la chemările noastre nu sânt şcolari îndărătnici.* ODOBESCU, II 363. (Cf. întemeiere).

11°. (Neobicinuit; despre oameni) Refl. *A se întemeià pe un lucru* = a insistà, a persistà. PONTBRIANT.

[Şì: **întemeì** vb. IVa; **temeià** † vb. Ia. *Pământul temeiaşi* (: urdzişì SCH.) PSAL. (DOS.) 210/21, cf. 162/37; (< *temelie*) **întemeliá** † vb. Ia; **temelì** † vb. IVa. *Temelì* (: urzì COR. HUR.) *susulŭ.* PSAL. (SCH.) 179/5; **întemelíi** † vb. IVa, cf. întemeliitor. || Adjective: **(în)temeiát întemeliát** †, **(în)temeít** (cu negativul **ne(î)ntemeiat, ne(î)ntemeit), -ă** (Ad 1°.-2°.) Pus pe temelii, zidit, clădit. *Întemeliatŭ şi zidit.* ŞAPTE TAINE (1644), ap. CP. 386. *Erà temeiată pe piatră.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 89. (Ad 2°) Fondat, înfiinţat; isprăvit. *Politia Ròmanului, întemeiată de Romani.* C. NEGRUZZI, I 194. [Fac] *azi una, mâine alta, până mă pomenesc şi cu târla întemeiată.* ŞEZ. VI 52. (Ad 4°) Aşezat pe baze sigure, întărit, consolidat, p. ext. solid, fixat, fix; sigur; tare (LB.), puternic, mare; (despre o părere) motivat; (la negativ) fără bază solidă, nefundat, nebazat, slab, şubred, nesigur. *Boiariu vestit, cu ocine întemeiate.* M. COSTIN, ap. GCR. I 200/2. *Domnind cu pace şi cu domnie aşăzată, cu ţară întemeiată ..* LET. II 215/32, cf. III 10/34. [Făgăraşul] *are un pod... întemeiat numai la căpătâie şi la mijloc într'o zidire ţeapână.* GOLESCU, î. 12. *Un adevăr întemeiat.* BELDIMAN, N. P. II 157. *Stejari... care de o sută de ani şi mai bine sânt întemeiaţi întru rădăcinile lor.* id. ib. I 124. *Au văzut cu mare bucurie... saraiul lui mai bine întemeiet decât înainte.* DRĂGHICI, R. 116. *Erà legat de un stâlp prea întemeiat cu lanţuri foarte groase.* GORJAN, H. IV 144. *Observările Dlui Sch. nu ne par întemeiate.* MAIORESCU, CR. III 336. *Părere neîntemeiată.* PONTBRIANT. *Calomnii neîntemeiate.* DDRF. *Zvon neîntemeiat.* TDRG. *În casa toată urcă pacea unei vieţi întemeiate.* ANGHEL, SĂM. V 903. *La urmă, un popor bine întemeiat, încălzit de iubire între ai săi... sfarmă lesne pe cel care ajunsese lipsit de idei conducătoare* IORGA, IST. ROM. II 51. *Sat vechiu, răzăşesc, întemeiat în toată puterea cuvântului.* CREANGĂ, P. 1. *Ceaun mare se găseşte pe la gospodării întemeiete* (= mari). ŞEZ. VIII 86. (Ad 5°) † Întărit, fortificat, apărat. *Au făcut mănăstirea Sântei Troiţe..., întemeiată cu ziduri, cum se vede.* MAG. IST. I 28/1. *Cetate... ţeapănă..., având trei părţi... ocolite de o baltă curgătoare şi a patra parte, cea făr' de apă, este foarte întemeiată.* GOLESCU, î. 98. (Ad 6°) Întărit, în plină vigoare, pus pe rod. *Vie întemeiată, 2 pogoane.* URICARIUL, XXIV 430/3. *Având şi ea peste 400 de fălci de pădure întemeiată.* I. IONESCU, D. 294. *Împrejurul casei se află o livadă foarte întemeiată.* id. ib. 249. (Ad 7°) Aşezat definitiv, stabilit, stabil; p. ext. aşezat la vorbă; (adv.) serios. *Constantin Brâncovanu... îmbătrânit în domnia acei ţări cu feciori însuraţi, cu gineri întemeiaţi.* LET. III 50/24. *Instinctul învaţă pe dobitoace a-şi face cu gloata toate lăcuinţi întemeiete.* KONAKI, P. 294. *A grăì întemeiat* = serios (Marginea, în Bucov.) HERZ.-GHER., M. IV 204. (Ad 9°) Bazat, fundat, rezemat, sprijinit pe... *O altă civilizaţie, întemeiată pe principiul din lăuntru, subiectiv.* BĂLCESCU, M. V. 2/1. *Prefaceri limbistice întemeiate pe limba latină.* RUSSO, S. 75/10. *Întemeiaţi pe mândria latină, ei* [Bărnuţ, Ilarian etc.] *au făcut mişcarea de la 1848 în Ardeal.* IORGA, IST. ROM. II 75; — **întemeietór (întemeitór, întemeliitór** †), **-oáre** = care întemeiază, (adesea substantivat) fundator. *Marele acela întemeliitoriul nostru Traian.* CANTEMIR, HR. 9/13. *Moamet... întemeetorul legei şi credinţei.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/1. *În aceasta... stă tot temeiul întemeitorilor de creşterea şi de mărimea unui neam.* PISCUPESCU, O. 227. | Abstracte: **întemeiére** s. f. = acţiunea de a întemeià. (Ad 1°) Punerea temeliei (LB.), facerea fundamentului. *S'au dus ca să mai sape spre întemeierea bucătăriei sale.* DRĂGHICI, R. 80. (Ad 2°—3°) Zidire, clădire, fundare. *Împărăţia care este gătită vouă de la întemeierea lumii.* MARCOVICI, C. 119. *Întemeierea acestor state.* BĂLCESCU, M. V. 7/29. *Daruri, care... se aduc numai de cei însuraţi la «întemeierea nouei case».* MARIAN, NU. 667. *Hrisoavele ctitoreşti sau actele de întemeiere ale mănăstirilor.* ODOBESCU, II 6. (Ad 4°) Întărire (LB.), consolidare, putere. *Să se facă rugăciuni pentru întemeiarea tuturor oamenilor.* ANTIM, ap. GCR. II 29/12. *Şi aşà* [stăpânitorul] *mai cu lesnire va puteà... să aducă starea lor la întemeiere.* URICARIUL, I 290/13. *Pentru învârtoşarea trupului şi întemeerea sănătăţii lor.* PISCUPESCU, O. 181. *Să dăruiască pace... viaţă norocită şi bună întemeiare întru cinstit şi luminat scaun măririi sale.* ŞEZ. VIII 15. *L-au trimes sol pentru întemeiere şi aşezământul păcii.* LET. III 234/38. (Ad 5°) † Apărare, fortificare. *Romîl... ia seama la toată întemeiarea duşmanilor, ia seama locului asupra căruia s'au aşezat ei.* BELDIMAN, N. P. I 108. *Au început a socotì ce chip ar găsì spre mai buna întemeiere a peşterei.* DRĂGHICI, R. 53. (Ad 10°) † Împuternicire, autorizaţie. *Vrând Dumnezeu să ne rîdice pre noi pururea spre pomenirea omenirii sale, această întemeiare au dat oamenilor, cu văpseale pe icoane a închipuì cinstitul chip.* MINEIUL (1776) 69/1. **Cu întemeiere** † loc. adv. = cu siguranţă, cu certitudine. *Nici una n'o ştiu cu întemeiere.* ZILOT, ap. DDRF.; — **întemeiát** s. a. = întemeiere. (Ad 4°) *Zicând acel sol că merge pentru întemeiatul păcei.* LET. II 414/14; (ad 6°) *Despre locul şi întemeiatul stupinei.* ECONOMIA, 202.]

— Derivat din **temeiu,** cu pref. **în-.**

ÎNTEMEINICÍ vb. IVa. *Rendre* ou *devenir durable.* — (Rar) A face ca un lucru să fie temeinic, a aşezà pe baze solide, trainice. [Adjectiv: **întemeinicít, -ă.** *Sântem întruniţi acì, ìn mormântul acesta sfânt, pentru a ne zice din nou unul altuia să nu lăsăm ca munca lui Ioan Brătianu şi a tovarăşilor săi să fie nimicită, ci să lucrăm ca ea să fie întemeinicită pe veci.* STURDZA, E. 28.]

— Derivat din **temeinic,** cu pref. **în-.**

ÎNTEMELIÁ † vb. Ia **ÎNTEMELIÍ** † vb. IVa } v. întemeià.

ÎNTEMNICIÁ † vb. IVa v. **întemniță.**

ÎNTEMNIȚÁ vb. Ia. *Mettre en prison.* — Trans. A băgà (pe cinevà) în temniță, a pune la răcoare, a vârî la închisoare, la gros, a închide, cf. încarcerà. [Și: **întemnicià** † vb. IVa. | Adjectiv: **întemnițát (întemniciát †), -ă** = băgat în temniță, închis, încarcerat, cf. arestat. *Într'aceastași dzî Sfântul Pamfil, strujit și întemniciat s'au săvârșit.* DOSOFTEIU, V. S. 109$_1$. (Fig.) *Surdul este nevoit a sta întemnițat în închisoarea cea strâmtă a cugetărilor sale.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. | Abstract: **întemnițáre** s. f. = acțiunea de a întemnița; încarcerare, cf. arestare. *Dar despre buna orânduire a lui Ioan-vodă... el nu știe nimic, precum nu știuse nici de omorurile și întemnițările boierilor din 1716.* IORGA, L. I 191. *Nicolae Costin e silit să declare că întemnițarea unor stâlpi ai Moldovei... a produs mare mirare tuturor.* id. ib. I 122.]

— Derivat din (*a băgà*) **în temniță.** (La scriitorii noi, probabil, după fr. *emprisonner*).

INTEMPERÁNȚĂ s. f. *Intempérance.*—(Franțuzism) Lipsă de temperanță; necumpătare.

— *N.* după fr. (lat. **intemperantia, -am,** idem).

INTEMPERÍE s. f. *Intempérie.* — Turburare în atmosferă; vreme rea. *Copiii îmblă goi... ca să se întărească și să se deprindă cu intemperiile.* I. IONESCU, M. 201.

— *N.* după fr. (lat. **intemperies, -em,** idem).

INTEMPESTÍV, -Ă adj. adv. *Intempestif. Intempestivement.* — Adj. Care nu se face s. nu se întâmplă la timp potrivit, la timpul său, (ci) pe neașteptate; care se face înainte de timp. *Am fi provocat o intempestivă suscebilitate din partea Ungariei.* HASDEU, I. C. 163. *În emoția plecării, precipitată de sosirea intempestivă a lui Dănuț...* I. TEODOREANU, M. II 213. || Adv. *A căror secular civilizațiune intempestiv tărâită la noi, se preface, adese, într'o ridiculă și vătămătoare momîțărie.* C. NEGRI, ap. URICARIUL, XIV 147/$_{18}$. *Din această familie de spirite s'a rătăcit intempestiv în rândurile noastre sinistra vorbărie.* GOGA, Ț. N. VI 1377.]

— *N.* după fr. (lat. **intempestivus, -u, -um,** idem).

ÎNȚENCUȘÁ vb. Ia. *Entailler* (un melon). — A face țencușă pepenelui, spre a vedeà dacă-i copt. *Pentru a înțencușà un pepene, adecă pentru a-i face țencușă, se înfige cuțitul în coaja pepenului, până la patru degete adâncime, în patru părți, astfel ca cele patru tăieturi să lase pe suprafața coajei o urmă pătrată cu o latură lungă de un deget.* PAMFILE, A. 178/$_5$. [Dialectal: *înțăncușà* vb. Ia. | Abstract: **înțencușáre** s. f., **înțencușát** s. a. *În sfârșit, cel din urmă mijloc de a vedeà dacă pepenele-i copt, este înțencușarea.* id. ib. 178/$_5$. *Copiii... strică prin înțencușare* [pepenii]. id. ib. | Adjectiv: **înțencușát, -ă.**]

— Derivat din **țencúșă,** cu pref. **în-.**

INTENDÁNT s. m. v. **intendent.**

INTENDANTÚRĂ s. f. v. **intendență.**

INTENDÉNT s. m. *Intendant.* — Persoană însărcinată cu îngrijirea, supravegherea sau administrarea unei case, moșii, școale etc.; cf. epistat, vătav (COSTINESCU), pristav (STAMATI), administrator, vechil. *Intendent (militar)* = ofițer pus în fruntea unei intendențe militare. *Aceste funcțiuni vor fi îndeplinite pentru ofițerii fără trupe și pentru funcționarii armatei de către intendentul atașat pe lângă armată sau pe lângă corpul de armată.* HAMANGIU, C. C. 34. [Și: (cu pronunțare mai apropiată de cea franceză s. din germ. *Intendant* ori rus. *intendantŭ*) **intendánt** s. m. | Familia: (după fr. *intendance*) **intendénță** (incult: **itindénție** CARAGIALE, T. II 86/$_{20}$; în Transilv., după germ. *Intendantur*, învechit: **întendantúră** BARCIANU) s. f. (Mil.) = oficiu însărcinat a purtà grijă de trebuințele armatei (soldă, echipament, proviziuni, munițiuni). *Tresele la Intendență și corpul de Administrație de la mâneca tunicii sânt orizontale.* URICARIUL XXII 481. *Intendența este concesionată unor întreprinderi private.* MAIORESCU, D. II 75. *Pe când nici nu gândeà, doi indivizi, un ofițer de intendență și un elev de administrație, i se pun în față.* CARAGIALE, M. 89.]

— *N.* după fr. (lat. **intendens, -entem** «care veghează peste cevà»).

INTENDÉNȚĂ s. f. (Mil.) v. **intendent.**

INTÉNS, -Ă adj., adv. *Intense, intensif. Intensivement.* — Adj. (Despre un sentiment, o acțiune etc.) Adânc simțit, viu, puternic, cu putere, activ, foarte tare, mult, intensiv. *Erà o căldură dulce și'o lumină albă, intensă, care lărgeà orizonul și lămureà vederea departe.* VLAHUȚĂ, D. 250. *Un curent comercial intens.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. | Adv. Foarte (mult etc.), în mare măsură. *Lunecând pe luciul parchetului, la care contribuise intens.* I. TEODOREANU, M. II 23. [Familia: (după fr. *intensif*) **intensív, -ă** adj. = care are caracterul intensității, intens, viu, foarte mult, foarte tare, puternic. *Câtă intensivă... fericire într'o oară de amor!* EMINESCU, N. 74. *Ochii lui... se pierdură în acea intensivă visătorie.* id. 35. *Intensivul focar cultural.* SBIERA, F. 286. (Agr.) *Cultură intensivă,* care caută să scoată o producție cât mai mare de pe o întindere de pământ cât mai mică. *Școlile noastre trebue să dea drumurilor noastre de fier..., culturei intensive a pământului, personalul necesar pentru propășirea lor.* MAIORESCU, D. IV 70; — **intensitáte** s. f. = grad, putere, tărie (a unui sentiment, sunet, frig, a unei energii, mișcări, acțiuni etc.). *Intensitatea puterei, adică tăria sau energia cu care se mișcă un corp.* PONI, F. 9. *Să scadă intensitatea operațiunii intelectuale.* MAIORESCU, CR. II 282. *Galbenă, dreaptă, mută, surora privea cu o intensitate de durere eroică spre patul lui frate-său.* D. ZAMFIRESCU, R. 276. *Noaptea sufletul mieu străbate în viața lucrurilor cu mai mare intensitate ca ziua.* SANDU-ALDEA, A. M. 122; — (formațiuni ieșite din uz s. regionale): **intensíe** † = întinsoare, tărie (a luminei, a unei boale). STAMATI; **intensivitáte** s. f. BARCIANU; **intensiúne** † s. f. ib. = intensitate.]

— *N.* după fr. (< lat. **intensus, -a, -um** «întins»). Cf. dubletul întins.

INTENSÍE † s. f.
INTENSITÁTE s. f.
INTENSIÚNE † s. f.
INTENSÍV, -Ă adj.
INTENSIVITÁTE s. f. } v. intens.

INTENTÁ vb. Ia. (Jur.) *Intenter.* — Trans. (Întrebuințat mai des în expresia) *A intentà (un) proces* s. (*o*) *acțiune (în contra cuivà)*=a face proces, a trage, a da în judecată. *Nici un tutore nu va puteà intentà acțiune în numele minorelui, având... un drept asupra vreunui imobil.* HAMANGIU, C. C. 105. Cf. 393. *Dumitra Ilie Ciocârlan și Maria Radu Cioară a intentat acțiune de partaj în contra d-lor Nicolae Abea Boieru.* MON. OF. 23.

[Adjectiv: **intentát, -ă** = (despre o acțiune, un proces) pornit, îndreptat în contra cuivà. *Într'un proces pentru restituire de salar intentat de Ministerul de Justiție..., tânărul Priboranu... a respins acțiunea Ministerului ca nefondată.* VLAHUȚĂ, D. 34. | Abstract: **intentáre** s. f. **intentát** s. a. = acțiunea de a intentà.]

— *N.* după fr. (lat. **intento, -are** «a amenințà (cu o învinuire)».

INTÉNȚIE s. f. *Intention.* — Act sufletesc prin care tindem către un scop s. ne propunem să facem cevà; p. ext. proiect, plan; scop, gând (9°), țintă, voință, † într'adins voință. Omul are s. nutrește o intenție. *Numai nu înțeleg cine v'a putut spune, Că avem... intenții așà bune.* ALEXANDRESCU, M. 182. *Dar dacă-l vedeà, dacă aceste zâmbiri aveau o intențiune...* EMINESCU, N. 72. *O autoritate mireană... poate să dirige întrebuințarea veniturilor, conform cu spiritul, cu dispozițiunile, cu voințele și cu intențiunile manifestate de ctitori.* ODOBESCU, II 39. *Intenții politice, afectări sentimentale... sânt încà la ordinea zilei.* MAIORESCU, CR. I 300. *Cunosc intențiunile voastre* = proiectele, rezoluțiile. ȘĂINEANU, D. U. **A face cuivà proces de intenții** = a învinuì pe cineva de gânduri pe care nu le poți dovedì că le-a avut. *Domnia lor fac un proces de intenții.* MAIORESCU, D. IV 582. **Cu intenție** = din adins; **fără intenție** = involuntar, fără a voì. *Să zicem... din adins în loc de «cu intențiune».* id. CR. II 257. **Cu intenția să... s. de a...** = cu gândul, cu planul de a... *Limba acestor documente este o grosolană mistificare a limbii vechi, făcută probabil cu intenția de a-i da un aer de mai mare vechime.* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 135. **A avèà intenția să...** = a intenționà, a avèà de gând să... (Transilv. după germ. [*ernste*] *Absichten haben* s. *hegen...*) **A avèà intenții (serioase) cu...** = a voì să iai în căsătorie pe... *Are intenții cu copila aceea cu ochii vineți.* I. AGÂRBICEANU, L. T. 114. [Și: **intențiúne** s. f. | Familia: (după fr. *intentionner*) **intenționà** vb. I[a] = a avèà intenția, a avèà de gând, a plănuì. *L-ai ajutat indirect să-și facă o carieră... mai bună decât aceea de profesor, cum intenționà el.* C. PETRESCU, C. V. 106. *Evident, Olguța niciodată nu intenționase să facă băi de soare, fiindcă n'avea nevoie.* I. TEODOREANU, M. II 252; — **intenționát** (cu negativul: **neintenționat**), **-ă** adj. = care are s. nutrește o intenție oarecare, anumite scopuri; (adv.) anume, în(tr')adins, din adins, cu (tot) dinadinsul. **Bine** s. **rău intenționat** = cu intenții, gânduri bune s. rele, urmărind scopuri bune s. rele, de bună s. rea credință. *Mai ageri, dar și mai rău intenționați, au falșificat și au călcat în picioare tot ce nu corespundeà cu tendențele lor.* ODOBESCU, III 343. *În adevăr... această redacție este intenționată.* MAIORESCU, D. IV 575. *O broșură bine intenționată.* id. II 123. *Toate sânt schimonosiri intenționate ale unui plastograf.* I. BOGDAN, COM. MON. IST. I 135. *Banul Grigore Ghica... un om simplu, dar moral, bine intenționat și iubitor al țării sale.* IORGA, L. II 522. *În sfârșit rezerva și seriozitatea lui Rizescu, văzut intenționatu lui abținere de la discuțiile în care se vârà el.* BRĂTESCU, L. D. 28; — (mai rar, după fr. *intentionnel*) **intenționál, -ă** adj. = făcut cu intenție. *Dar o parte a afirmărilor d-sale sânt neadevăruri intenționale.* MAIORESCU, CR. II 94.]

— *N.* după fr. (lat. **intentio, -onem** idem, propriu «întindere»).

INTENȚIONÁ vb. I
INTENȚIONÁL adj.
INTENȚIÚNE s. f. } v. **intenție.**

ÎNȚEPÁ vb. I. 1°. *Empaler.* 2°. *Piquer; se piquer. Se piquer* (à la morphine). *Piquer* (en parlant du vin). *Piquer* (impersonnel). 3°. (Fig.) *Piquer, mordre.*

1°. Trans. A trage, a vârî în țeapă (LB.); spec. a executà un condamnat la moarte, trăgându-l în țeapă (care se vârà prin șezut și se scoteà prin spinare sau gât. COSTINESCU). [Boiarii] *nu să nice spândzură în furci ca alți făcători răi, nice să înțapă.* PRAV. 1090. *Și dacă l-au dus la Schindir Pașa, au apucat de l-au înțăpat pe Bucioc, săracul.* LET. I 241/$_{34}$. *I-au adus la Cantemir-vodă de i-au înțăpat și i-au spânzurat.* ib. II 258/$_{18}$. *Pre cei ce nu vor venì la rugăciune la beserică, să-i înțepe fără de nici o judecată.* DIONISIE, C. 168. *Spânzurați-l, înțepați-l, tăieți-l!* C. NEGRUZZI, I 120. Cf. id. ib. 171. *Ștefan-vodă se gândeà Că tot e a-l înțepà, Ori de gât a-l spânzurà.* TEODORESCU, P. P. 530b. *Că i-a înțepà lui Ion capul în par.* SBIERA, P. 161/$_{11}$.

2°. Trans. (Despre obiecte ascuțite; p. ext. despre oameni; spec. despre albine și alte animale care au «ace» sau a căror mușcătură dă sensația unei înțepături) A împunge (cu un obiect ascuțit), a înfige un obiect ascuțit în cinevà s. cevà; cf. înghimpà; refl. (mai ales despre oameni) a se împunge cu un obiect ascuțit. (De obiceiu azi verbul *înțepà* se întrebuințează când e vorba de o împungere ușoară: te împunge un taur, dar *te înțeapă* o albină). *Dând într'o suliță ce sta la un car înfipiă, s'au înțăpat* [tip. *înțăbat*] *într'însa și'au murit.* CANTEMIR, HR. 293/$_{24}$. *Gărgăuni de cei ce muscă și te 'nțapă.* CONTEMPORANUL, I 803. *Prin județul Dolj, în aceste zile* [de Filipi] *nu se coasă, căci înțepând cu acul «se înțeapă bubatul».* PAMFILE, S. T. 116. *De ce șade cioara 'n par? Că nu se poate înțepà în el.* TEODORESCU, P. P. 249b. *Cu gura l-a mușcat, Cu limba l-a înțepat, Cu dinții l-a veninat.* id. ib. 396. *Snopu 'n coastă-l înțepă, În car îl aruncă, Cu sulu-l legă.* MĂNDRESCU, L. P. 220/$_5$. *În cuie s'a 'nțăpat.* MARIAN. SA. 279. *Și prin mărăcini mă 'nțep.* ȘEZ. I 287/$_{26}$. *Și 'n trestie s'a înțăpat.* id. ib. 200/$_{18}$. *Că mă 'nțeapă barba ta.* id. ib. 237/$_1$. *Un țânțar îl înțepă așà de tare, încât îl deșteptă.* ISPIRESCU, L. 245. *Luând sulița înțepă fundul fântânii.* id. ib. 318. *Cum tăià tâlharul câte o bucățică și o tot azvârleà în căldare, nemai uitându-se la ea, Petrea o tot înțăpà și o scoteà afară și o puneà în poale.* SBIERA, P. 270/$_{32}$. *Țepii se vârà subt limba vitei, înțeapă sau se implântă în pielea de subt limbă.* ȘEZ. III 146/$_{21}$. *Înțepând cu vârful partea bolnavă...* id. ib. 194/$_{20}$. *Nu înțepà șarpe!* id. IV 158/$_3$. *Mă 'ntâlnii c'o fată mare cu țapa 'n spinare. Mă 'nțapă, mă 'ngetă.* id. V 48/$_{10}$. *Cine sare multe garduri se înțeapă în urmă într'un par.* ZANNE, P. III 157. # *Îl înțapă* (: variantă: împunge) *orzul* (s. *ovăzul*) = nu-și mai încape în piele. Cf. ZANNE, P. I 231. || Spec. Refl. (absol.) A-și face injecții cu stupefiante. «*Mi se pare că se cam înțeapă de o bucată de timp.*» — «*Cum adică?*»... «*Ei, cum? Seringe... Morfină*»... C. PETRESCU, C. V. 73. || P. anal. (Despre vin; adesea complinit prin *la limbă;* ca fr. *piquer*) A da sensația că împunge ca àcele. *Acest vin înțeapă la limbă.* COSTINESCU. *Mustul înțeapă.* POLIZU. || Unipers. *Mă înțeapă* = mă împunge; mă furnică pe subt piele. COSTINESCU.

3°. Fig. A supărà pe cinevà cu vorba, a fi sarcastic, a face aluzii răutăcioase. *În predicele sale de pe amvoanele bisericilor înțepà ca viespea.* CREANGĂ, A. 136.

[Regional: *înțăpà*, (Moldova) *înțavà* HERZ.-GHER., M. IV 206). Prezentul: *înțép* (*înțăp*), *înțepi* (*înțăpi*), *înțeapă* (*înțapă*),... *să înțepe* (*înțăpe, înțape*)... | Și: **țepà** (*țăpà*) vb. I. || Adjective:

înțepát (*înțăpát, înțapát*, cu negativul **ne(î)nțepat**), **-ă.** (Ad 1°) Tras în țeapă. *Vlad Țepeș, încruntatul, i-au pus* [Târgoviștei] *o cingătoare de oameni înțepați.* ALECSANDRI, P. III 324. *Înaintea ușii eră o curte îngrădită cu gard de nuiele și în stâlpii gardului erau înțepate capele de oameni.* MERA, B. 19. Cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 22. (Ad 2°) Împuns cu cevà ascuțit (ac, spin), înghimpat; p. anal. (cu sens activ) care înțeapă, înțepător, (despre vin) care pișcă la limbă. *Vin înțepat la gust sau înăsprit.* Cf. H. II 220, XI 326, XII 169. # *Înțepat la limbă* = amețit, afumat de băuturĭ beat. (Ad 3°; une-ori complinit cu *la vorbă;* cu sens pasiv) Atins cu vorba (PAMFILE, J. II); (cu sens activ) care înțeapă, împunge cu vorba (HERZ.-GHER., M. IV 206), sarcastic, ironic; (complinit prin *la minte*) isteț, vioiu. *Măi, copile mic de stat, Dar la minte înțepat...* TEODORESCU, P. P. 441b. (Sensuri figurate: omul supărat are o atitudine rigidă și omul îngânfat calcă ținând corpul țeapăn, ca și când ar fi tras în țeapă; adesea adv.) țeapăn; țanțoș (COSTINESCU), dârz (ib.); îngânfat, mândru, fudul (POLIZU), înfumurat, închipuit, neapropiat, supărat (PAMFILE, J. II), iritat. *Cecilia însă nu eră băiat, ci fată... aveà și haină nouă, ceea ce pe fete le face totdeauna foarte înțepate.* SLAVICI, N. 315. *Eu nu-s ca tine, să stau înțepată toată ziua, fiindcă m'a respins un domn.* C. PETRESCU, C. V. 117. *Ceealaltă muiere... sulemenită și spoită, voind să se arate mai albă și mai rumenă de cum eră aievea, călcà înțepată și cu trupul țapăn.* ISPIRESCU, L. 21/21. «*Da lasă, nu mai mâncà nici bea*», îi zise femeia înțepată. ION CR. IV 30; — **înțepătór** (*înțăpătór*), **-oáre,** (pe alocuri) **înțepós** (*înțăpós*), **-oásă** și **înțepăciós (înțăpăciós), -oásă**=(ad 1°—2°) care înțeapă; p. anal. (despre băuturi și mâncări iuți) care pișcă la limbă, usturător; (ad 3°) care înțeapă cu vorba, care face aluzii răutăcioase, sarcastic, ironic; (adv.) ironic, sarcastic, înțepând. *Doctorul se făcù roșiu. Îi veneà să răspundă cu o vorbă mai înțepătoare, dar se temcà să nu se încurce din nou.* D. ZAMFIRESCU, R. 204. *Nu puteà suferi sprițul cu sifon înțepător.* I. TEODOREANU, M. II 214. *Vinului celui tare cu gust înțepător oamenii d'aici îi zic «șarpe»* H. II 116. *Cuțite înțepătoare* (despre junghiuri). H. IV 48. *Tufe 'nțepătoare.* ALECSANDRI, P. P. III 146. *S'a luminat a ploaie... încep să cearnă mărunțși 'nțepos.* CARAGIALE, M. 7. *Rade-te, căci ești prea înțăpăcios!* (Auzit la Brașov). (Substantivat) **înțepătoáre** (*înțăpătoáre*) s. f. = un fel de ac mare, undreà, cu care se face «umplătura» pe cojoace. *Să fac multe găurele cu înțăpătoarea.* PĂCALĂ, M. R. 513. | Abstracte: **înțepáre** (*înțăpáre*) s. f.= acțiunea de a înțepà; tragere în țeapă, împungere. *Înțeparea limbii* = stare de beție. Cf. JIPESCU, O. 12; — **înțepát** (*înțăpát*) s. a. = o boală (probabil: junghiu). *Nu lucrà în Joia apelor, că e rău de înțepat.* GOROVEI, CR. 1797; — **înțepătúră** (*înțăpătúră*) s. f. (propriu și fig.) = înțepare, împungere, împunsătură și efectul produs de ea; (Med.) puncțiune (BIANU, D. S.), p. ext. rană mică provocată de o înțepătură (COSTINESCU); gaură, ciupitură ce fac insectele pe fructe, lemne etc. (ib.); furnicătură pe subt piele (ib.); aluzie răutăcioasă, vorbă ironică, sarcasm. *Când i se vorbeà prea tare, încercà în urechi niște înțepături nesuferite.* T. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Gerul îl întâmpină cu un asalt de înțepături acide.* C. PETRESCU, C. V. 127. *Când dintr'o înțepătură te umfli la o mână ori un picior...* PAMFILE, B. 39/31. *În ziua de Joia iepelor nu se lucrează, că e rău de înțepături.* MUSCEL 30. [Curducul] *provine din înțăpăturile pricinuite de țepii din pleava orzului.* ȘEZ. III 146/19. *O înțăpătură di uom* = om care se simte imediat jignit. HERZ.-GHER., M. IV 206.]

— Derivat din (a *băgà*, a *intrà* etc.) **în țeapă.**

ÎNȚEPĂCIÓS, -OÁSĂ adj. **ÎNȚEPĂTOÁRE** s. f. **ÎNȚEPĂTÚRĂ** s. f. } v. **înțepă.**

ÎNȚEPENEÁLĂ s. f. v. **înțepenì.**

ÎNȚEPENÍ vb. I. I. 1°. (*Se*) *raidir,* (s')*engourdir.* 2°. *Dormir profondément, mourir.* 3°. *Se planter.* 4°. *Avoir une attaque.* II. 1°. *River, enchasser, cheviller. Rester fixé.* 2°. *S'obstiner.* 3°. *Echouer.* III. 1°. *Etayer, renforcer.* 2°. *Se conserver.*

I. (*Țeapăn* = rigid, drept, care nu se poate îndoì).

1°. Intrans. A devenì țeapăn, rigid, inert, a nu (se) mai puteà mișcà s. îndoì, a înlemnì, a încremenì. *Zaharia de frică țepenì.* VARLAAM, C. II 86. *Se sparie și de frică țepenește și moare.* ib. 238$_2$. *Caii la carà... cum sta înhămați așà, au țăpenit de răceală.* MAG. IST. III 58/6. *Pe jețul lui de piatră înțepenește drept.* EMINESCU, P. 215. *Nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepenì în căruță.* CREANGĂ, P. 123. *În unele locuri... îi leagă* [mortului] *și fălcile cu o maramă sau basmà, anume ca să nu înțepenească și să rămâie apoi cu ochii deschiși și cu gura căscată.* MARIAN, ÎN. 76. *Înțepenise împelițata, sgâindu-se cu ochii acolo.* ISPIRESCU, L. 67. *Cum încremenește piatra în pământ, așà să înțăpenească beșica.* ȘEZ. I 83/15. *Una arà, doi se miarà, patru țepenește, unu sgâiește.* [= Porcul]. GOROVEI, C. 303. *Potcà din pădure..., De spate nu-l țăpenì, De cap nu-l ameți.* T. PAPAHAGI, M. 130/18. || (Cu același sens, mai rar) Refl. *Bolnavul se însănătoșează, Nepriiatinul se învârtoșază, Lângedul se țăpenește, Slabul pașii își sprijinește.* CANTEMIR, ap. TDRG. (ms.). *Baba tot mai tare se țepeneà, până și-a dat sufletul.* MARIAN, SE. II 122. || Trans.=fact. (rar, despre moarte, boală, somn) A face să fie rigid, să rămână țapăn, nemișcat. *Crede, mândro, n'am venit, Că somn greu m'a înțepenit Lângă-un păr, mândro, 'nflorit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 237. || Pronominal (despre corp s. o parte a lui) A rămâneà țeapăn, a nu mai puteà mișcà s. îndoì. *Îndatăși îi țăpănirà mâinile ca di her* (a. 1750), ap. GCR. II 57/2-3. *Câte-odată îmi înțepenește trupul, de nici nu mă pot ridicà.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Eră dedat cu frigul; dar, oricât de repede lucrà, răsuflarea i se sleise și mâinile i se înțepeneau.* CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. P. ext. Intrans. (Ironic) A adormì adânc (HERZ.-GHER., M. IV 206); a murì. (ȘEZ. XXIII 104). (În înjurături:) *Înțăpinì-o-ai!* = de-ai crăpà (Marginea, în Bucov.). HERZ.-GHER., M. IV 206.

3°. Refl. (Despre oameni) A luà o poziție dreaptă, dârză (spre a pornì, a atacà, a apărà etc.), a se înfige, a se înțepușà (4°) undevà s. în cevà. [*Părvu*] *deschise ușa 'n lături și se 'nțepenì dârz dinaintea bătrânei.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Toți voinicii se iveà, La hotar se 'nțepeneà, Și de luptă s'aprindeà.* POMPILIU, D. 78/12. *Manea 'n scări se'nțepeneà.* ALECSANDRI, P. P. 73b, cf. 107b.

4°. † Spec. Intrans. A fi apucat de (un atac de) epilepsie. *Un fiu al mieu are duh mut și țepenește.* VARLAAM. C. 66.

II. (*Țeapăn* = fix).

1°. Trans. A da unui lucru o astfel de poziție (vârîndu-l s. proptindu-l), încât să rămână neclintit, a fixà (bine). *Puse Grenceanu cuiul la capul osiei, îl înțepenì bine, se urcă în căruță.* ISPIRESCU, L. 226. (Refl. = pasiv). *Astăzi furcile se fac de măsari* (= tâmplari), *văpsite și colorate, și se înțepenesc într'un scăuneciu.* BREBENEL, GR. P. *A înțepenì* = a încleștà un lemn într'altul, a prinde cu cuie, fr. emmortaiser; *a înțepenì pietre scumpe etc. în metal* = fr. en-

chasser; *a înţepeni cu cuie, cu ţinte* = fr. cheviller. COSTINESCU. *A înţepeni în zid* = fr. sceller dans le mur. PONTBRIANT. || Refl. A rămâneà prins, fixat în cevà, astfel ca să nu se mai poată clintì s. scoate. *Dopurile să nu se ţepenească în vreane.* ECONOMIA 164. *Barca lui se înţepenise între nişte stânci.* EMINESCU, N. 12.

2°. Fig. Refl. A rămâneà neclintit, a nu se mai abate (de la un gând, o decizie), a se încăpăţânà (într'o atitudine), a se obstinà. *Dar Averchie se înţepenise în hotărîrea lui.* D. STĂNOIU, C. I. 9.

3°. Spec. Refl. A rămâneà cufundat, a se înnomolì (POLIZU). *A se înţepenì pe nisip* = a eşuà în nisip (id.).

III. (*Ţeapăn* = tare).

1°. Trans. A întărì, a face să fie solid, a strânge. *Czepenesk* = firmo. ANON. CAR. *Hotărând... să înţepenească... zidurile... bisericei de la Argeş...* ODOBESCU, II 514.

2°. † (Impropriu) Refl. A devenì mai tare, mai rezistent; fig. a se păstrà, a se conservà mai bine. *Bagă vinul nou în fole nou şi amândoi se vor ţepenì* (= et l'un et l'autre se conservent). TETRAEV. (1574) 213.

[Regional: *înţăpenì.* | Şì: (învechit) **ţepenì** LB. **(ţăpenì)** vb. IV^a. | Adjective: **(în)ţepenit ((în)ţăpenit), -ă** = prins (bine în cevà), fixat, încleştat; întărit, postat de pază; (fig. despre mişcări), rigid, ţeapăn. *Ţepeniţi de frică.* DOSOFTEIU, V. S. 82$_2$. *Baba stă întinsă pe laiţă şi înţepenită ca moartă.* EMINESCU, N. 21. [Unele specii de câni] *au labele de dinainte... înţepenite pe picioare drepte cu fluiere înaintate.* ODOBESCU, III 64/$_{20}$. *Gesturi cam înţepenite.* MAIORESCU, CR. I 328. *Peste cap întoarnă [oaia] ochii, se încordează ş'apoi moare lângă alta înţepenită.* CONTEMPORANUL, I 685. *Cei mai mulţi, care nu aveau bilete, înaintară printre ceilalţi, până unde erau înţepeniţi ofiţerii.* AGÂRBICEANU, L. T. 246. *Între osie şi pod stă înţepeniţi cracii plugului.* BREBENEL, GR. P. *Când trecù pe la lac, vede pe Belme al mieu tot aci, înţepenit cu bălana în noroiu.* H. IV 62. Negativul: **ne(î)nţepenit, ne(î)nţăpenit, -ă**=nemişcat, înmărmurit, înlemnit, inert; — **înţepenitór, -oáre**=care înţepeneşte. | Abstracte: **înţepenire** (*înţăpenire, ţepenire, ţăpănire* †) s. f. = acţiunea de a înţepenì, încremenire, înlemnire, rigiditate; fixare, întărire. *Al treilea caracter al vieţii sociale bizantine, e lipsa de noutate, de spontaneitate, înţepenirea în forme moarte.* IORGA, C. I. I 144. *Acest car... are pe talpa roţii cuie mari, ce-i slujesc la înţepenire* (= *fixarea pe toc*). GOROVEI, CR. *Peana serveşte pentru înţepenirea fierului.* APOLZAN, U. 8. (Med. pop.) *Înţepenire* (*de încheietură*)=pierderea parţială sau totală a mişcărilor încheieturilor mobile, cf. anchiloză. BIANU, D. S. *Această boală face de calul este în toate mădulările trupului nemişcat; mai cu samă se întâmplă aceasta la cal în fălci şi atunci se cheamă încleştarea sau înţepenirea gurii, adecă nu poate căscà gura.* CALENDARIU (1814) 174/$_{24}$. *Boala cerbului, adică: încuiarea sau înţepenirea gurii.* ib. 174/$_{21}$. *Înţepenirea cailor* = fr. courbature. PONTBRIANT; — **înţepeneálă** (*înţăpeneálă*) s. f.= înţepenire; (la cai) boală de picioare pricinuită din prea multă osteneală, sau pentrucă au băut, înăduşiţi, prea multă apă. (COSTINESCU); — **(în)ţepenitúră** s. f. *Ţăpinitură* = pielea îngroşată pe care o au caii subt genuchele piciorului din dărăt şi de-asupra genuchiului celui dinnainte, castană (Tămăşeşti, în Sălaj). DR. v 306.]

— Derivat din **ţeapăn,** cu pref. **în-.**

ÎNŢEPENITÚRĂ s. f. v. **înţepenì.**

ÎNŢEPOIÁ vb. I^a. *Empaler.* — (Rar) Trans. A împunge cu ţepoiul. *Cu nouăzeci şi nouă de ţepoaie te-oiu înţepoiè.* MARIAN, D. 73. [Adjectiv: **înţepoiát, -ă** = împuns cu ţepoiul. *Sat înţepoiat,* se cheamă satul în care există o epidemie bovină şi la intrarea căruia stă înfipt un stâlp, spre a prevenì lumea de afară despre existenţa epidemiei (DDRF.), cf. ţ e p.]

— Derivat din **ţepoiu** şi pref. **în-.**

ÎNŢEPÓS, -OÁSĂ adj. v. **înţepà.**

ÎNŢEPOŞÁ vb. I^a v. **înţepuşà.**

ÎNŢEPUŞÁ vb. I^a. 1°. *Percer* (au foret). 2°. *Fermer un sac avec une baguette.* 3°. (En parlant des cheveux:). *Se hérisser.* 4°. *Se raidir.*

1°. Trans. A împunge cu ţepuşa. *Au pătruns cu her înfocat prin stinghi, de o au înţăpuşat.* DOSOFTEIU, V. S. 232/$_2$.

2°. Spec. Trans. A împunge gura unui sac cu ţepuşa spre a-l legà, a legà. De multe ori leagă Românii gura sacilor, mai ales când aceştia sânt tare plini, nu numai cu aţe, ci şi cu un fel de ţăpuşele mici, cu care *înţăpuşează* marginile gurei sacilor. MARIAN, SE. I. 28. *Cu urechile vânt făceau, Cu dinţii sacii 'nţăpuşau.* ION CR. IV 162. Cf. GRAIUL II 550/$_{31}$. *Când pun ţăpuşa la sac or ţuhal, zice că-l înţepuşează.* VASILIU, C. 174.

3°. Fig. (Despre părul capului) Intrans. A se ridicà în sus (ca ţepile), a se sculà, cf. a se face măciucă. *A înţepoşat părul pe el* = i s'a ridicat părul pe trup de frig sau de spaimă (Zagra). Com. I. CORBU.

4°. Refl. A luà o atitudine dârză, aşezându-se drept şi ameninţător înaintea cuivà, a se înţepenì (I 3°): *Mă înţapoşădz înaintea cuivà* (Marginea, în Bucov.). HERZ.-GHER., M. IV 206.

[Şì: *înţăpuşà,* **înţepoşà,** *înţăpoşà* vb. I^a. | Adjectiv: **înţepuşát (înţepoşát,** *înţăpoşát*), **-ă**=împuns, înţepat cu ţepuşa; (despre gura sacului) legat; (despre părul capului) ridicat în sus, crescut ca ţepuşele. *Cu trestii pre subt unghi înţăpuşeaţi.* DOSOFTEIU, V. S. 108. *Undrele, Sâmcele, Ace înţepoşete, Săbii însăbiele.* PAMFILE, S. V. 45. *Coamă înţepoşată* = tunsă scurt, cu părul ridicat în sus, în formă de ţepe (Floreşti, jud. Someş). DR. v. 293.]

— Derivat din **ţepuşă,** cu pref. **în-.**

ÎNŢEPUŞCÁ vb. I^a. *Coudre à gros points.* — A coăse rău şi în grabă: *Hai, curăţeşte-mi poalele, că de cusut le-oiu înţepuşà eu mintenaş* (Sânjorz-Băi, Transilv.). PAŞCA GL.

— Derivat din **ţepuşcă,** cu pref. **în-.**

ÎNTĂVĂLÍ vb. IV^a v. **tăvălì.**

ÎNŢERCÀ vb. I. 1°. *Séparer le veau de la vache.* 2°. *Sevrer.* 3°. *Priver. Déshabituer.* II. 1°. *Tarir, perdre son lait.* 2°. *Ne plus téter.*

I. Trans. La sensul originar «a închide într'un ţarc», care nu s'a mai păstrat, s'a adăogat de la început scopul: spre a despărţì un puiu de animal de maică-sa şi a-l oprì astfel să mai sugă.

1°. A oprì un viţel de la vacă în timpul cât nu e lăsat să sugă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

2°. P. ext. (Complementul e puiul de animal şi, p. anal., copilul; une-ori complinit prin de la ţâţă) A oprì să mai sugă, a nu-i mai da ţâţă (ŞEZ. XXIII 104), a-l desvăţà de ţâţă, a oprì pentru totdeauna suptul. *Şi deca l-au înţărcat de la ţiţă, l-au suit cu sine în Sion.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.). *Voiu înţărcà pre el* [copil]. BIBLIA (1688) 195. *Făcù copilul şi-l înţărcă.* MINEIUL (1776) 180^2/$_1$. *Mânzii..., cât se înţearcă, trebue despărţiţi de mumâni.* ECONOMIA 76. *Au socotit Robinson să înţărce mieii lamei.* DRĂGHICI, R. 101. *L-au înţărcat şi în loc de lapte l-au învăţat v*

mâncà carne. BARAC. T. 7. *Mânzii.. se înțearcă,* I. IONESCU, D. 371. *Astăzi se înțarcă mieii și oile se bagă în lapte.* EMINESCU, N. 142. [Femeile] *sânt constrînse a-i înțărcà* [pe copii] *cât se poate mai degrabă.* MARIAN, NA. 422. *Tot nu-l înțărcase.* SBIERA, P. $22/_{33}$. *Ar fi bine să lași copilul aici baremi până-l va 'nțărcà împărăteasa.* RETEGANUL, P. I $32/_{30}$. *După maximum 3 luni,* [mieii] *se înțarcă, și de aci încolo se numesc cărlani, până împlinesc un an.* ȘEZ. VII 192. *Acela care a fost înțărcat de mumă-sa și apoi a mai supt țâță, are puterea să deoache.* H. II 33. # *Nu învățà pe dracu-cum se înțarcă copii.* ZANNE, P. VI 582. **Unde (și-)a înțercat dracul copiii** = undevà foarte departe, peste lume, în lumea cealaltă. *Am umblat pe unde și-o înțarcat dracu' copiii.* ALECSANDRI, T. 13. *Casele smeilor, așezate unde-și înțărcase dracul copiii...* ISPIRESCU, L. 220. *A duce pe cinevà unde a înțercat dracu' copiii sau pe unde a dus mutu' iapa.* BARONZI, L. $44/_{14}$. **A fi înțărcat de dracu'** = a fi al dracului, dat dracului, șiret. *Mare hâtru mai ești! Să juri că te-a înțarcat Scaraoțchi.* ALECSANDRI, T. 242, cf. 1662.

3°. Fig. Trans. și refl. A (se) lipsì de un lucru bun, a oprì pe cinevà să continue ceva plăcut, a se privà, a se abține de la un obiceiu. *Și ținînd Dunărea cu pază de la Diiu până la Ostrov, înțercase pe Turci, de nu puteà trece nici în Țara-românească, nici în Craina, nici la Ostrov.* DIONISIE, ap. TDRG. (ms.). *Caminarache a făcut chef mare în ziua aceea, că de trei luni fusese înțercat de la masa bogată.* GHICA, S. XII. || Refl. (Despre sugaci; construit cu de) A se desvățà de supt, a nu mai primì pieptul. *Radu s'a înțărcat de mine la o jumătate de an.* (Auzit la o femeie din Brașov). || Trans. și refl. A (se) desobicinui de cevà, a (se) desvățà, a oprì de (la) un obiceiu rău. *L-a înțărcat a nu mai merge unde adeseaori mergeà.* I. GOLESCU, ap. DDRF. *Doar s'ar puteà face o chiverniseală, ca să să înțerce de atâte furtișaguri.* BUL. COM. IST. II 204.

II. 1°. Intrans. (Despre femeie s. femelă ori despre țâță, uger) A nu mai da s. a nu mai aveà lapte, a pierde laptele, a secà. *Când cinevà îți dă lapte, dă-i paharul înapoi cu puțină apă, ca să nu înțerce vaca.* ȘEZ. III $123/_{24}$. *I-a înțercat țâța, când a fost bolnavă de lungoare.* CONTEMPORANUL, IV 391. # **A înțercat bălaia** (ZANNE, P. I 321) s. **murgana** (PANN, P. V. III 109) = a secat izvorul veniturilor (se zice celui căruia îi refuzi să-i mai dai ceea ce erà obicinuit să primească și care cere mereu).

2°. † (Despre un puiu de animal s. un copil mic) A nu mai suge. *Lasă-mă până voiu înțăreà de la țâța maicii meale.* ALEXANDRIA, 29.

[Se conjugă: *înțerc, înțerci* (ȘEZ. II $67/_1$), *înțearcă* (I. IONESCU, 371, ECONOMIA 76), *să înțerce* (ȘEZ. III $123/_{24}$). | Și: **înțărcà** vb. I, cu prez. *înțarc* (și *înțărc*), *înțarci* (*înțărci* ȘEZ. VI 36), *înțarcă...*, *să înțarce* (*înțărce*). | Abstracte: **înțercáre (înțărcáre)** s. f. = acțiunea de a înțercà, oprirea unui copil mic s. puiu de animal de a suge lapte, încetarea a lăptării. *Înțărcare de țâță, lucrarea ieșirii dinților.* PISCUPESCU, O. 151. *Sohote... este o boală care o capătă copiii la înțărcare.* LEON, MED. 147, cf. MARIAN, NA. 422; — **înțercát (înțărcát)** s. a. = înțercare. *Las pe mine, moș Gheorghe, că doar nu-s de'nțercat.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.) *Pentru că trebue să știți, dragii mei, că Petru, deși erà mai fecior decât feciorii, nu trecuse încă de vremea înțărcatului.* MERA, B. 93. *De la naștere până la înțărcat.* H. II 3. | Adjective: **înțercát, (î)nțărcát, țărcat** † cu negativul: **ne(î)nțercat, ne(înțărcat), -ă** = care nu mai suge lapte, desvățat de țâță, p. ext. de un obiceiu rău. *Ca un țărcat la maică-sa* (a. 1650), ap. HEM· $132/_{13}$. *Cei înțărcați de la lapte, cei zmulși de la țâță.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). *Pruncul cel înțărcat.* MARCOVICI, D. 471. *Eu socotesc de zei a mă plătì Cu un viței gras, înțărcat de mult, care va fi păscând acum iarbă 'n câmpie.* OLLĂNESCU, H. O. 283. *Dacă nu ți-i înțercat încă plodul, dă-i bătaie și ține-l acasă.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 501, cf. IV 394. *Un copil înțărcat suge țâța mamei sale pe furiș.* ȘEZ. XII 163. *Când eram mic, ne'nțărcat...* MARIAN, SE. I 222; — **înțercător (înțărcătór), -oáre** = care înțearcă. (Substantivat) **înțercătoáre (înțărcătoáre)** s. f. (întrebuințat mai ales la plur.), = locul unde obicinuiau mai de mult mocanii (țuțuienii) să înțarce mieii, să ia mieii de la oi (CREANGĂ, GL.), locul de pășunare până la alegerea mieilor din oi (H. IX 309); p. ext. partea fără copaci a unui munte (BARCIANU). *Stânele de oi așezate vara... pe înțărcătorile unui munte.* ODOBESCU, I 228; cf. III $81/_{25}$. *De pe la înțărcători, am prăpădit drumul.* CREANGĂ, A. 30.]

— Derivat din loc. **în țarc.** O desvoltare semantică analoagă prezintă și fr. *sevrer* din *separare* (*seperare*) «a separà, a despărți».

INTERCALÁ vb. Ia. (*S'*)*intercaler.* — Trans. A băgà s. vârî cevà adăogând într'o serie de lucruri, a pune cevà printre... (cf. introduce, inserà); spec. a adăogà o zi lunei Februarie în anii bisextili (DICȚ.). *Timpul când și-a scris biografia și prin urmare și manuscriptul în care a intercalat-o, se restrânge astfel între aceste două date.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 157. (Refl. = pasiv). *Se intercalează uneori i.* MAIORESCU, CR. III 311. *Vorbește ca toți oamenii, fără ca să intercaleze citate latinești.* I. TEODOREANU, M. II 160. | Refl. A se băgà, a se vârî, a intrà în (între, printre)... *Între munte... și câmpie... se intercalează pădurile.* I. IONESCU, M. 59. *Rămase înadins în urmă și se intercală între dânșii.* C. PETRESCU, C. V. 295. [Adjective: **intercalát** (cu negativul: **neintercalat**), **-ă** = băgat s. vârît în (între, printre)..., cf. introdus, inserat. *Țară geograficeșce intercalată între trei monarhii...* MAIORESCU, D. I 46. *State între care sântem intercalați.* id. ib. 36. *Opere intercalate în alte cronici.* D. RUSSO. BUL. COM. IST. I 17; — **intercalatór, -oáre** = (cel, cea) care intercalează; — (după fr. *intercalaire*, lat. *intercalarius, -a,-um*) **intercalár, -ă** (în expresia) *Zi intercalară* = ziua ce se adăogă la un anumit număr de ani, spre a menține acordul anului solar civil cu anul astronomic. Cf. CULIANU, C. 198. | Abstracte: **intercaláre** s. f., **intercalát** s. a. = acțiunea de a intercalà; **intercaláție**, (< fr. *intercalation*) **intercalațiúne**, s. f. = intercalare; spec. adăogirea unei zile lunii Februarie în anii bisextili. DICȚ. *Metoada intercalațiunilor, prin ajutorul căreia se reduce desacordul dintre anul civil și anul tropic...* CULIANU, C. 197.]

— *N.* după fr. (lat. **intercalo, -are,** idem).

INTERCALÁR, -Ă adj.
INTERCALÁȚIE, s. f.
INTERCALAȚIÚNE s. f.
} v. **intercalà.**

ÎNȚERCĂTOÁRE s. f. v. **înțercà.**

INTERCEPTÁ vb. Ia. 1°. — 2°. *Intercepter.*

1°. Trans. și refl. A (se) oprì cevà în trecere. *Norii intercepteză razele soarelui.*

2°. Trans. A luà prin surprindere s. cu forța, a prinde în trecere cevà ce erà destinat pentru altcinevà. *A interceptat o scrisoare, o radiogramă.* (Fig.) *Alte sentimente, alte dispoziții o interceptează, o acopăr.* I. TEODOREANU, M. II 362.

[Adjectiv: **interceptát** (cu negativul **neinterceptat**), **-ă** = oprit; luat în trecere, prin surprindere; — **interceptábil, -ă** = care poate fi interceptat. | Abstracte: **interceptáre** s. f., **interceptát** s. a., **interceptáție, interceptațiúne** s. f. = acțiunea de a interceptà, prindere, luare prin surprindere a unui lucru trimes sau destinat altuia.]

— *N.* după *fr.*

INTERCEPTÁBIL, -Ă adj. v. **interceptà.**

INTERCEPTÁȚIE, INTERCEPTAȚIÚNE s. f. v. **interceptà.**

INTERCLÚS, -Ă † adj. *Fermé.* — (Latinism) Închis. *Gurele Dunării intercluse în teritoriul bulgar...* HASDEU, I. C. 152.

— *N.* din lat. (**interclusus, -a,-um,** participiul lui *intercludere* «a închide»).

INTERCONFESIONÁL, -Ă adj. *Interconfessionnel.* — Care privește în același timp s. are loc între două s. mai multe confesiuni religioase. *Regulară raporturile interconfesionale.* SBIERA, F. 213.

— *N.* după *fr.* s. din germ. *interkonfessionel,* idem.

INTERCONTINENTÁL, -Ă adj. *Intercontinental.* — Care privește în același timp s. are loc între două s. mai multe continente. *Un aforism sau o comparație intercontinentală.* I. TEODOREANU, M. II 201. *Relațiuni intercontinentale.*

— *N.* după *fr.* (din lat. *inter* și *continental*).

INTERCOSTÁL, -Ă adj. (Anat.) *Intercostal.* — Așezat, situat, care este între coaste. *Mușchi intercostali. Nevralgie intercostală.* (BIANU, D. S.

— *N.* după *fr.* (din lat. *inter* și *costa* «coastă»).

INTERCURÉNT, -Ă adj. *Intercurrent.* — Care se așează s. survine între... Spec. (Med.) *Maladii intercurente* = care survin în cursul altei maladii.

— *N.* după *fr.* (lat. **intercurrens, -entem,** din *inter* și *currere* «a alergà».) Cf. recurent.

INTERDÍCT s. a. *Interdit.* — (În biserica catolică) Sentință ecleziastică prin care autoritatea bisericească superioară interzice unui preot s. unei biserici să celebreze oficiile divine. | (În dreptul roman) Ordonanța pretorului pronunțată mai ales în materie de posesiune. *Interdictele posesorii sînt de două feluri...* I. C. CĂTUNEANU, CURS ELEMENTAR DE DREPT ROMAN, 207.

— *N.* din lat. **interdictum, -i,** idem.

INTERDÍCT, -Ă adj. v. **interzice.**

INTERDÍCTIE, INTERDICȚIÚNE s. f. *Interdiction.* — Oprire, prohibițiune; spec. (Jur.) starea unui major declarat prin sentință sau prin lege incapabil de a-și exercità drepturile sale civile. (M. A. DUMITRESCU, MANUAL DE DREPT CIVIL, 394). *Procese de interdicții.* I. IONESCU, P. 190. *Orice rudă este primită a provocà interdicțiunea rudei sale.* HAMANGIU, C. C. 112. *Societatea încetează: Prin interdicțiunea sau nesolvabilitatea unuia din ei.* id. ib. 386.

— *N.* din lat. **interdictio, -onem** «interzicere, oprire».

ÎNTEREÁDUL adv. *Devant.* — (Munții Apuseni) Înainte. *Întereadul ochilor* = înaintea ochilor; *întereadul șurii* = înaintea șurii; *întereadul grajdului* = înaintea grajdului. FRÂNCU-CANDREA, M. 101.

— Probabil, în loc de *într'areatul...* (= *în areatul...*). Cf. aret[1] și N. Drăganu, *Dacoromania* VI 250 ș. u.

INTERÉGN s. a. *Interrègne.* — Interval de timp de la moartea unui rege s. domn până la alegerea altuia s. în care un stat este fără șef suprem. *În cele următoare, care sînt cu atât mai prețioase, cu cât formează singura espunere contemporană și bogată a celor ce se petrecură în Moldova supt interegn, — Nicolae Costin ascultă de interesele sale politice.* IORGA, L. I 128. [Plur. *-regnuri.* | Scris și: **interrégn** s. a.].

— *N.* din lat. **interregnum, -i** (din *inter* și *regnum* «domnie»).

ÎNTERENȚÁT, -Ă adj. (În poezia pop., cu sens neclar). *În stânga lui mână I s'a dat să țină Pământul surpat, Lat și rotunzat, Ce l-a 'mpresurat Șerpe 'nterențat.* REV. CRIT. I 4.

INTERÉS s. a. 1°.—2°. *Intérêt,* 3°. (*Dommages-*) *intérêts.*

1°. (Cf. lat. *interest*) Ceea ce interesează s. privește în de aproape pe cinevà s. cevà, folos, avantaj; sentiment egoist care ne face să lucrăm în vederea folosului s. câștigului nostru; grijă, solicitudine, simpatie (pentru cinevà s. cevà); curiozitate atentă (pentru cevà); însușire care face ca cevà să țină atenția s. curiozitatea spiritului încordată. *A fi de (mare) interes (a... s. să...)*=a fi de (mare) folos, de (mare) importanță. *A fi în interesul cuivà (să...)*=a fi spre folosul s. spre binele cuivà. *A purtà cuivà interes* = a avea grijă, a se interesà de cinevà. *A-și face interesele* = a-și vedeà de treburile lui, a fi preocupat numai de foloasele lui personale. *Această mutare a târgului umblă să facă pentru al lor enteres* (a. 1779). BUL. COM. IST. V 270. *Să nu se mai încerce a se amestecà în interesurile atingătoare de acel ospital...* (a. 1785). URICARIUL, I 119/$_{35}$. *Interesul ce au îndemnat ca să facă acel schimb.* ib. IV 38/$_{6}$. *Interesurile tagmei boierilor.* ib. II 218/$_{6}$. *Nesațiul interesului.* ib. IV 33/$_{7}$. *Fără nici o patimă sau interes.* ib. II 41/$_{15}$. *Își fac și interesurile lor cu ceea ce au de vânzare.* ib. I 235/$_{4}$. *Interesul ce... ați luat pentru binele... țării noastre.* ib. I 178/$_{17}$. *Eră desăvârșit dat la enteresurile otomănești.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 271/$_{35}$. *Nu iubesc minciuna pentru orice enteres din lume.* GORJAN, H. II (Prefața). *Interesurile omenirei.* MARCOVICI, D. 21/$_{25}$. *Două inimi pe care interesul... a împreunat.* id. ib. 59, cf. 130. *Minutul întru care un an să sfârșește... este de mare interes pentru toți.* id. ib. 3/$_{7}$. *Grămădesc interesuri peste interesuri și își chelluesc viața, ca să adune un metal neînsuflețit.* id. ib. 136. *Nici daruri, nici interes de la noi primește.* PANN, E. IV 78. *Interesuri căutând, trăim tot în neodihnă.* id. ib. 127. *Dar astă zădărnicie, făr'a fi de interesuri aprinsă și îndemnată, naște...* KONAKI, P. 286. *Oracole viclene de interes dictate.* ALEXANDRESCU, M. 32. *Meschine interese ce 'n mici inimi locuesc.* id. ib. 164. *Pentru celelalte interese nu-ți prea bați capul.* C. NEGRUZZI, I 63, cf. 309. *Interesul au povață.* id. ib. II 16/$_{2}$. *Fiind chiar în interesul domniilor voastre...* id. ib. I 199. *Societatea în Principate, ca toate Societățile vechi, este întemeiată pe nepotriviri, pe interesuri.* RUSSO, S. 42/15-16. *Legăturile de interes și de comerciu.* BĂLCESCU, M. V. 7/$_{10}$. *Se uită... cu interes... la un portret.* EMINESCU, N. 37, cf. 45. *Viul interes ce trebuià să-l poarte pentru Dionis.* id. ib. 77. *Nu este iertat a sacrificà eterna veritate trecătorului interes.* HASDEU, I. C. IX. *Un fel de interes psichologic.* MAIORESCU, CR. II 10, cf. D. III 137. *Enteresul și iar enteresul.* CARAGIALE, T. I 110. *Și în România ca și aiurea, dealul e o formă plastică de un interes estetic mediocru.* MEHEDINȚI, R. 9. *A venit în București, în interesul unui asemenea client.* C. PETRESCU, Î. II 214. *Joacă (cărți) pe interes ori pe bani.* H. IV 159. *Această carte este plină de interes* (= foarte interesantă). *Am ci-*

tit-o cu un viu interes. # *De când lumea s'a zidit, interesul n'a lipsit.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 49, cf. 47-48. **Interesul poartă fesul** = banul este totul în lume.

2°. (Sens pe care l-a avut şi *interesse* în latina de mai târziu; întrebuinţat mai ales la plur.) Profitul pe care-l are cinevà din bani împrumutaţi, dobândă, camătă. Numim în mod general *interes* sau dobândă profitul bănesc ce primeşte o persoană M de la alta N, pentru uzul ce face acesta din urmă cu un capital C luat cu împrumut de la cea dintâi pe un timp determinat. CULIANU, A. 257. Împrumutul se zice cu *interes simplu* când între împrumutătoriu şi împrumutat este admisă condiţiunea de a se plăti *interesul* la finea unui interval de timp determinat... Când *interesul* cuvenit se adauge către capital..., împrumutul se zice cu *interese compuse* sau *cumulate*. id. ib. 258. *Vânzătoriul... va răspunde venitul şi interesul lucrului.* PRAVILA, (1814) 44. *Dobânzile şi toate interesurile.* ib. 167. *Creditorul privilegiat sau ipotecar inscris pentru un capital sau pentru o rendită care produce interese, are drept ca interesele datorite pe 3 ani să aibă acelaşi rang ca şi capitalul...* HAMANGIU, C. C. 449. | † (Impropriu) Câştig. *Să primească a face pace cu Turcii cu cât interes adică câştig se va puteà deocamdată.* DIONISIE, C. 222.

3°. (Jur., numai la plur., în unire cu vorba *daune*). Se cheamă *daune-interese* despăgubirea bănească pentru daunele suferite de o persoană şi pentru câştigul de care a fost lipsită. M. A. DUMITRESCU, MANUAL DE DREPT CIVIL, 121.

[Plur. *-rese* şi (azi neîntrebuinţat) *-resuri*. | Şi (după franţuzeşte): **enterés** † s. a. | Negativ: **neinteres** s. a. (ALEXI) = lipsă de interes.]

— *N.* după fr.

INTERESÁ vb. Ia. 1°.—4°. (*S'*)*intéresser*.

1°. (Complementul e o persoană) Trans. A face pe cinevà să aibă un interes material (într'o afacere, întreprindere etc.), a-l face să participe la câştig. *L-am interesat la exploatare.*

2°. (Cu complementul persoanei — mai ales al pronumelui personal — s. al lucrului) Trans. A prezentà un interes, o importanţă oarecare pentru cinevà s. cevà; a inspirà interes, a atrage, a face pe cinevà curios, a-i fixà atenţiunea, a captivà. *Pe mine nu mă prea înteriseaşte minciunile ceale multe* (a. 1821, Sibiiu). IORGA, S. N. 168. *Pe toţi interesează ale bisericei.* URICARIUL, X 380/5. *Lucrurile ce interesează... fericirea omului.* MARCOVICI, D. 36/8. *Am cercat să interesez simţirile tale.* id. ib. 103. *Prea puţin mă interesează.* C. NEGRUZZI, I 234. *Lessing descrie mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte* [poezia şi pictura] *pune în lucrare, ca să intereseze... pe om.* ODOBESCU, I 50. *Împrejurări care nu ne interesează.* EMINESCU, N. 77. *N'o mai interesează discuţia.* C. PETRESCU, Î. I 10. *Acest roman mă interesează foarte mult.* | Absol: (unipers., cf. importà[2]). *Aceasta nu interesează* = nu prezintă (niciun) interes, n'are importanţă.

3°. (Refl. Construit cu prep. de s. mai de mult la) A aveà interes (pentru cinevà s. cevà), a-i păsà (de cinevà s. cevà), a-şi da tot interesul, a aveà grijă, a căutà (I 1°). *Patria este un pământ pe carele toţi lăcuitorii se interisarisesc a-l păzì.* GOLESCU, Î. 70. *Se va întreresiruì în cât îşi va puteà.* ŢICHINDEAL, F. 183. *Dacă ne interesăm la starea de cultură a compatrioţilor noştri, — de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instruì?* ODOBESCU, II 288. *Se provoacă la sentimentul mai ales al părinţilor copiilor, al acelora care se interesează la mersul adevărat al şcoalelor.* MAIORESCU, D. IV 513. *De pe când erà încă la Constantinopol, Cantemir se interesà de istoria şi cultura întreagă.* IORGA, L. I 381. *M'am hotărît să mă interesez mai de aproape.*

4°. Refl. A se informă. *M'am interesat la gară la câte ceasuri pleacă trenul.*

[Şi: **interisì** † vb. IVa; (cu formă neo-grecească) **interisarisì** † vb. IVa; (după germ. *interessieren*) **întreresirui** † vb. IVa. | Adjectiv: **interesát** (cu negativul **neinteresat**, cf. desinteresat), **-ă**, incult: **intirisát (întirisát)**, **-ă** = (ad 1°, cf. cointeresat) care are un interes oarecare (mai ales material, într'o afacere, întreprindere etc.), «iubitoriu de interes, de câştig, de dobândă, scump, sgârcit» (STAMATI), care are în vedere numai interesul său personal, care a fost câştigat de partea cuivà în schimbul unui folos material; cumpărat; făcut în vederea unui interes oarecare, nesincer. *Ce preţ nu dă un bogat interesat de moşii.* URICARIUL, IV 33/2. *Trei generari Nemţeşti interesaţi fiind de Franţuji, n'au dat războiu cu oştile lor.* DIONISIE, C. 213, cf. BUDAI-DELEANU, Ţ. 498. *Plisten... e interesat, Madamă, lasă-te asupra lui.* BELDIMAN, O. 22. *Mangâierile lor cele interesante.* MARCOVICI, D. 90. *Jocuri interesate care întârâtă gâlcevi.* id. ib. 154, cf. 160. *Şi oamenii... păţesc aseminea, când sânt interesaţi.* DRĂGHICI, R. 38. *Iar nu ei să facă înpărţala întirisată după plăcere...* (a. 1813). BUL. COM. IST. IV 100. (Substantivat) *Un fapt de care ar puteà zimbì numai un neinteresat.* I. NEGRUZZI, I 92; — (vechiu şi neîntrebuinţat) **interesătór, -oáre** = interesant. *Istorie ithiciască şi interesătoare.* CAT. MAN. XXV, 85. | Abstract: **interesáre** (cu negativul **neinteresare**, cf. *desinteresare*) s. f. = (ad 1°, cf. cointeresare) acţiunea de a interesà pe cinevà (într'o afacere, întreprindere etc.); faptul de a aveà un interes. *În timpul din urmă, susţinători aprigi de altă dată, — interesaţi sau aşteptând interesări, — par a revenì.* UNIVERSUL, 1930, 12 Oct.; — **interesát** s. a. = interesare.]

— *N.* după fr.

INTERESÁNT, -Ă adj. *Intéressant.* — «Meritătoriu de luare aminte, ce înseamnă cevà» (STAMATI), care interesează, care prezintă interes, vrednic de interes; (despre o persoană) care atrage interesul (atenţiunea, privirile) celorlalţi, atrăgător, care place. *Căsăpiile târgului fiind pentru îndestularea norodului, alcătuirea, ţinerea lor cu cel mai gios preţ, fără chipuri interesante, să se socotească de către epitropi.* URICARIUL, V 207/22. *Colecţia de documente interesante.* ib. XIII 378/31. *Se lăsă la o melancolie ce o făcù mai interesantă.* C. NEGRUZZI, I 25. *Chipul său erà frumos şi interesant.* id. ib. 37. *Şoptindu-i la ureche interesante lucruri.* id. II 205/9. *Carte plăcută în care sânt... o mulţime de fapte interesante...* ODOBESCU, III 11. *N'am avut parte a constatà... talentele... acestui interesant neam de păsări.* id. I 31. *Acea umbră de tristeţă care-l făceà atât de interesant.* EMINESCU, N. 41. *Adunarea Naţională e o foaie foarte interesantă.* MAIORESCU, CR. I 225. *Trebue restaurat monumentul istoric primitiv după placul şi spiritul fundatorului său dintr'o epocă mai interesantă pentru desvoltarea artelor?* id. D. IV 249, cf. 170, 532, III 343, 462. *Aceşti oameni de jos sânt cu mult superiori şi... mai interesanţi decât acei nobili paraziţi...* VLAHUŢĂ, D. 305. *A făcut poezii filosofice, în care a plâns şi el..., fiindcă aceasta face aşà de interesant.* IORGA, L. II 485. [Negativul: **neinteresant, -ă.**]

— *N.* după fr.

INTERESIRUÍ † vb. IVa v. **interesà.**

ÎNTEREZÁT, -Ă adj. *Chargé.* — (Atestat numai la ŞĂINEANU, D. U.) Împovărat. — Cf. terezie.

INTERFERÉNȚĂ s. f. (Fizică) *Interférence.* — Diminuarea luminii s. sunetului produsă prin încrucișarea undelor luminoase s. sonore. (Fig.) *Tocmai aceste interferențe spirituale fecundează adevărata viață, în semnificația ei superioară.* UNIVERSUL, 1931, 5 Febr.
— *N.* după fr. (lat. *inter* și *ferre* «a purtă»).

INTERFOLIÁ vb. Ia. *Interfolier.* — A inserà (la legat) foi albe între foile tipărite ale unei cărți — *N.* după fr. (lat. *inter* și *folium* «foaie»).

INTERÍ vb. IVa
ÎNTERÍ vb. IVa } v. **întîrì.**

INTERIÉCȚIE † s. f., **întreiepciúne** † s. f. (Gram.) v. **interjecție.**

ÎNTERIM adv. *Par intérim.* — În chip provizoriu, vremelnic, ținând locul altuia. *Și 'n liniștea de țintirim Ce 'n sala strămoșilor crește, Adoarme lăsând interim Pe eul din cui, și zimbește.* MIREA, II 33. (De obiceiu în legătura **ad-interim,** întrebuințându-se mai ales în expresiunea:) *Ministru ad-interim* = ministru care ocupă funcțiunea provizoriu, până la întoarcerea titularului s. până la numirea unui titular. [Accentuat (după fr.) și *interím.* | Derivat: **interimár, -ă** adj. = care funcționează *ad-interim,* provizoriu, temporar, vremelnic, care durează puțin timp. *Comisiune interimară* = care funcționează provizoriu, girând afacerile unei comune, până la alegerea consiliului comunal. *Comisia interimară se ocupă numai cu afacerile urgente.* PRETORIAN, DR. C. 86. *Sediul interimarei direcții... să fie... la București.* MAIORESCU, D. II 23. *După alți șase ani se întemeiază... această... facultate... fiind d. Teodor Rosetti interimar ministru al cultelor.* id. ib. I 479. *Am fost «sezisat»... în foarte interimara mea trecere prin acest minister.* id. ib. IV 405. *Au să-l pună pe Ciubotaru președintele comisiei interimare.* C. PETRESCU, Î. II 143. | Abstract: **interimát** s. a. = funcționare *ad-interim,* funcțiunea interimară a unui ministru. *După un interimat de câtevà luni ținut de însuși L. Catargi, generalul C. Poenaru este numit ministru de războiu.* MAIORESCU, D. IV 100. *Când am intrat în interimatul Lucrărilor publice, a fost de datoria mea să mă ocup de chestiile pendente acolo.* id. ib. 398. *În trecerea mea prin acest interimat la Lucrările publice...* id. ib. 451.]
— *N.* din lat. **ad interim** «în acest timp».

INTERIMÁR, -Ă adj.
INTERIMÁT s. a. } v. **interim.**

INTERIÓR, -OÁRĂ adj., s. a. 1°.—2°. *Intérieur.* 1°. Adj. Care este înlăuntru, de dinăuntru, lăuntric, cf. intern, intrinsec. *Trebele de administrațiune și disciplină interioară ale unei... biserice.* URICARIUL, X 370/24. *Pământenii vor simți de îndată foloasele produse prin desvoltarea industriei interioare.* ODOBESCU, II 111. *Cu valuri interioare, distanța între ele de 4 stânjeni...* id. ib. 227. *Lumea interioară sau sufletească.* MAIORESCU, CR. I 47. *Suma unghiurilor interioare a unui poligon convex.* MELIC, G. 28. *Însemnătatea expunerii stă... în adăugirea cunoștințelor noastre asupra evenimentelor interioare ale Domniei.* IORGA, L. I 255. *Îi rămânea cealaltă prinsă cu un ac de siguranță în buzunarul interior al vestei.* C. PETRESCU, C. V. 44.
2°. Subst. Partea dinlăuntru; spec. mobila și aranjamentul unei locuințe, a unui apartament, a unei camere. *Lămpi mari... aruncă o lumină albă peste covoarele orientale ce îmbracă aproape tot acest interior luxos.* VLAHUȚĂ, D. 5. *Neajunsurile practice ale traiului: hrană ordinară, interior mizer.* CARAGIALE, N. 23/6. *Cât privește interiorul locuințelor sătești, acesta e peste tot foarte simplu.* MEHEDINȚI, R. 19. *În interiorul palatului, el joacă un rol important.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 75. | (Pictură) Tablou reprezentând interiorul unei camere. *A expus numai interioare.* # Loc. adv. **în interior** = înlăuntru. *El urmărește... felul cum... Constantin-vodă și-a ținut îndatoririle... de a face politica lui în interior și în afară.* IORGA, L. I 257. *Să dăm mâine să-ți graveze în interior monograma.* C. PETRESCU, Î. II 232.
— *N.* după fr. (lat. **interior, -orem,** comparativul lui *interus* «lăuntric»).

INTERISARISÍ † vb. IVa
INTERISÍ † vb. IVa } v. **interesà.**

INTERITÁ † vb. I v. **întărâtà.**

INTERJECȚIE, INTERJECȚIÚNE s. f. (Gram.) *Interjection.* — Particulă care exprimă izbucnirea unei dureri, bucurii, mânii și a altor diferite afecte (precum: *ah, oh, vai* etc.), cu care atragem atenția s. îndemnăm (de ex. *bre! hi! hăis!* cf. exclamație) s. prin care imităm un sunet s. o mișcare (ca: *buf! țâști!* cf. onomatopee). *Interiecția: țiș, țiș!* CANTEMIR, IST. 147. *Conversațiile se reduceau la repetirea cuvântului căldură, întovărășit... de o interjecție.* I. TEODOREANU, M. II 201. (Fig.) *Radu Comșa grăbeà pe marginea trotuarului, atins de roți... și insultat de interjecțiile agresive ale clacsoanelor.* C. PETRESCU, Î. II 187. [Și: **interiécție** † s. f., **întreiepciúne** † s. f. (STAMATI).]
— *N.* din lat. **interiectio, -onem** (de la *interiicere* «a aruncà între...»).

INTERLINIÁ vb. Ia. *Interligner.* — A despărți prin interlinii. Cf. întrelinie.
— *N.* după fr.

INTERLINIÁR, -ÁRĂ adj. *Interlinéaire.* — Scris între linii s. rânduri. *Câte odată scrie unul sau mai multe cuvinte de două ori, alte ori introduce în text cuvintele marginale sau interliniare.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 18. *Ediție interliniară* = ediție de texte latine s. grecești în care fiecare linie a textului are dedesuptul ei traducerea cuvânt cu cuvânt, cf. juxtaliniar.
— *N.* după fr. (lat. *inter* și *linea* «linie»).

INTERLÍNIU † s. a. v. **întrelinie.**

INTERLOCUTÓR, -OÁRE adj. *Interlocuteur.*— (Persoană) care conversează cu alta s. este introdusă într'un dialog, «la o vorbire dialectică» (ARISTIA, PLUT.), care îți adresează cuvinte s. căreia i te adresezi, cf. convorbitor. *Unul dintre interlocutorii* (tipărit greșit: *interlocuitorii*) *dăduse șapte mii de lire sterling...* GHICA, S. 462. *Acestea mi le spuneà cu foc interlocutorul meu.* ODOBESCU, II 525. *Interlocutorul mieu analist a mișcat sceptic din cap.* GOGA, T. N. VI 1. *Melibeu și Titir sânt cei doi interlocutori din Bucolica întâia a lui Vergiliu.*
— *N.* după fr. (lat. *inter* și *loqui* «a vorbi»).

INTERLÓP, -ÓPĂ adj. *Interlope.* — (Franțuzism; despre relațiuni, afaceri, mediu) Mai mult decât echivoc s. suspect, (aproape) fraudulos, cu nume rău.
— *N.* după fr. (din engl. *to interlope* «a trafică în mod fraudulos în ape streine»).

INTERMÉD † s. a.
INTERMEDIÁ vb. Ia.
INTERMEDIÁR, -Ă adj. } v. **intermediu.**

INTERMÉDIU s. a. *Intermède.* — Ceea ce este la mijloc, spaţiu care este la mijloc între două puncte; ceea ce, fiind între două lucruri, permite să se exercite acţiunea unuia asupra celuilalt, ceea ce mijloceşte, înlesneşte; mijlocire. (Construit mai ales cu prep. prin). *Ce dară se mai face cu intermediul dintre Severin şi Siret, unde nu ni se arată nici Unguri, nici Pecenegi?* HASDEU, I. C. 153. *Cestionar archeologic care, prin intermediul oficial al ministerului... s'a împărţit...* ODOBESCU, II, 262. *Împrumutul însă nu a fost făcut direct de la Bizantini, ci prin intermediul Slavilor de Sud.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 98. *Turla cea mică a bisericii care se razimă, prin intermediul pendantivelor, pe patru arcuri de cerc...* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 28. *Contrabandă de... mărfuri... pe care le desfac prin intermediul câtorvà negustori.* UNIVERSUL, 1930 16 Noem. | (Chimie) Substanţă adăugată spre a facilità amestecul celorlalte ingrediente. || Intermezzo. [Şi: (cu grafie şi rostire mai veche) **intermézіu** s. a.; **intermédˌ** s. a. (DDRF.). | Adjectiv: (< fr. *intermédiare*) **intermediár** (**intermeziár** †, pron. *-i-ar* şi *-iar*) **-ără** adj. = care se află între alte două lucruri, la mijloc, (adese substantivat, persoană) care intervine, se interpune spre a mijloci (într'o afacere etc.), mijlocitor, mediator. *Liceele,... or fi propriu zis şcoale intermediare.* ODOBESCU, II 65, cf. (*studiu intermeziar*) 59. *Noi am urmărit... tot stadiul intermediar al desvoltării noastre politice.* id. III 455. *Concluziunile intermediare nu se exprimă.* MAIORESCU, L. 100. *Rezerviştii... soseau de pe la staţiile intermediare.* ZAMFIRESCU, R. 79. *Textele păstrate în cópii după cópii, cu multe intermediare până la cópiile noastre.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 47, cf. 43. *Credem că putem adoptà aceiaşi concluzie şi pentru epoca intermediară 1400—1457.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 82. *Spre a explicà la noi o influenţă bizantină, ar trebuì să admitem că ea s'a exercitat direct, fără intermediari...* id. ib. V 126. *Democraţia care tinde să devină tot mai mult regimul miilor de intermediari...* R. DIANU, CURENTUL, 1930, 25 Sept. | Verb: **intermedià** Ia (pronunţ. *-di-a*) = a fi s. a servi ca intermediar (spre a face s. a obţineà cevà, a mijlocì, a intervenì. *Nu s'ar găsì... vre-o voce care să intermedieze acolo ; unde intermediarea se poate face fără iritări...* MAIORESCU, D. IV 614; (cu abstractul:) **intermediére (intermediáre)** s. f. = mijlocire, intervenţie.]

— *N.* după fr. (lat. *intermedius*, din *inter* şi *medius* «de la mijloc»).

INTERMEZIÁR, -Ă † adj. } v. **intermediu.**
INTERMÉZIU † s. a. }

INTERMÉZZO s. a. *Intermède.* — (Teatru, Muzică) Reprezentaţie artistică (balet, cor, dans, muzică etc.) intercalată între părţile (actele) unei piese de teatru; piesă (mai) scurtă instrumentală s. scenă mică de solo executată între actele unei piese de teatru s. opere mari, intermediu; cf. antract. [Pronunţ. *-medzo* şi (cu rostire germ.) *-meţo.*]

— *N.* după it. **intermezzo,** idem.

INTERMINÁBIL, -Ă adj. *Interminable.* — Care nu se (mai) termină, nu se (mai) sfârşeşte, foarte lung, care ţine foarte mult timp, nesfârşit. *Aţi făcut un interminabil şir de observări...* MAIORESCU, D. VI 361. *Cucoana, care trage după dânsa o interminabilă rochie de catifeà...* CARAGIALE, M. 294. *Îşi pierd... cel mai preţios timp în planuri şi discuţii interminabile.* VLAHUŢĂ, D. 181. *Un cântec ţărănesc monoton şi interminabil.* C. PETRESCU, Î. II 75.

— *N.* după fr. (lat. **interminabilis, -e,** idem).

INTERMITÉNT, -Ă adj., adv. *Intermittent. De temps en temps.* — Adj. Care încetează s. se întrerupe şi apoi revine s. reapare la un interval oarecare de timp, cf. periodic. *Frigurile intermitente se tămăduesc cu chinină.* MAIORESCU, L. 75, cf. D. III, 62. *«Petiţia dela Iaşi»... constitue o dovadă de mare capacitate (ce e drept, intermitentă) a acestei... figuri politice.* id. D. I 55. *Febră intermitentă.* BIANU, D. S. *Puls intermitent* = ale cărui bătăi încetează la intervale egale. *Fântâni intermitente.* || Adv. Din când în când. *Niculai veneà intermitent prin frunzele plopilor.* I. TEODOREANU, M. II 84. [Şi: † **intermitînt, -ă** (PONTBRIANT).]

— *N.* după fr. (lat. *intermittens, -entem,* idem).

INTERMITÉNŢĂ s. f. *Intermittence.* — Încetare, contenire şi apoi începere din nou (a unui lucru, acţiuni etc.), întrerupere. *Până la Iaşi aţipì şi se trezì cu intermitenţă.* C. PETRESCU, î. II 133. | Spec. (Med.) Intervalul sau răstimpul care separă accesele de friguri etc., în care bolnavul se simte bine, aproape ca în stare de sănătate (BIANU, D. S.). *Intermitenţa cordului* şi a *pulsului* este o oprire momentană a inimii, datorită sau unei acţiuni nervoase (emoţiuni) sau unei boale de inimă (id. ib.). [Şi: † **intermitínţă** s. f. (PONTBRIANT).]

— *N.* după fr.

INTERMITÍNT, -Ă adj. † v. **intermitent.**

INTERMITÍNŢĂ † s. f. v. **intermitenţă.**

INTERMOLECULÁR, -Ă adj. (Fizică) *Intermoléculaire.* — Care este (aşezat) între molecule. *Între ele [molecule] se află locuri deşerte care se numesc spaţii intermoleculare.* PONI, F. 4, cf. C. 8/5.

— *N.* după fr.

INTERMUSCULÁR, -Ă adj. (Anat.). *Intermusculaire.* — Care este (aşezat) între muşchi. *Aponevroze intermusculare.*

— *N.* după fr.

INTÉRN, -Ă adj., adv. *Interne.* — Adj. Care este înlăuntru, interior, cf. intestin. *De urele interne mult a profitat vecinul.* ALEXANDRESCU, M. 162. *După toate prescripţiunile criticei interne.* HASDEU, IST. 19. *Cauze interne. Boale interne.* (Substantivat la plur.) *Internele* = afacerile lăuntrice ale unei ţări. *Ministerul de interne.* (Geom.) *Unghiuri interne.* MELIC, G. 23. (Algebr.) Subst. *Într'o proporţiune geometrică suma internilor este* a, *suma externilor este* b *şi suma patratelor a câtelşi patru termini este* c; *cari sânt terminii proporţiunii ?* CULIANU, A. 240. || (Adesea substantivat) Şcolar întreţinut de stat şi locuind în şcoală (în opoziţie cu extern, care nu locueşte în şcoală, ci frecventează numai cursurile ei), † înlountraş (STAMATI); student în medicină s. medic în serviciul spitalelor civile şi care locueşte chiar în spital. *De la profesor până la imaculatele surori... trecând pe la medicul primar şi internul de serviciu...* A. PECETARU, CURENTUL, 1930, 19 Sept. *Fost intern al Spitalelor.* || (Adv.) Pe dinlăuntru, pe gură. *Acest medicament se ia intern.* [Verb: (după fr. *interner*) **internà** vb. Ia = a băgà, a închide înlăuntru, a sili pe cinevà să stea închis într'un loc anumit, fără a aveà voie să iasă. *A internà pe cinevà într'un ospiciu, într'un spital;* — (cu participiul-adjectiv): **internát, -ă** = băgat, închis într'un loc anumit (şi ţinut subt priveghere), † înlăuntrat (STAMATI); — (şi cu abstractele:) **internáre** s. f. = acţiunea de a internà; (< fr. *internat*) **internát** s. a.

= acțiunea de a internà s. starea celui internat; situația unui elev intern; funcțiunea îndeplinită de studenții în medicină interni ai spitalelor (în opoziție cu *externat*); (concretizat) școală, pension, așezămînt școlar, public s. particular, în care elevii își au locuința și întreținerea. *Să învite pe dl. Ministru al Instrucțiunii de a încuragiâ... stabilimente de internate particulare.* ODOBESCU, II 74. *Colegi din clasa întâi de internat.* C. PETRESCU, Î. II 61. | Alt derivat: **internist, -ă** adj. și (mai ales) substantivat = (medic) de boale interne (în opoziție cu chirurg).]

— *N.* după fr. (lat. **internus, -a, -um,** idem).

INTERNÁ vb. 1a. v. **intern.**

ÎNTERNĂCHIÁ vb. Ia refl. *S'accoupler.* — A se unì, a se împărechià (Jud. Fălticeni). COM. SAT. III 79.

INTERNÁT s. a. v. **intern.**

INTERNAȚIONÁL, -Ă adj. *International.* — Care are loc de la națiune la națiune, care se face între națiuni, privitor la raporturile dintre națiuni; care depășește acțiunile s. interesele unei singure națiuni, privindu-le și pe celelalte. *O beleà ce a luat proporții internaționale.* URICARIUL, XIV, 146/4. *Scopul triplei convențiuni internaționale.* HASDEU, I. C. 7. *Milioane de vizitatori... se vor adunà la acest mare concurs internațional.* ODOBESCU, II 99. *Tratatele internaționale.* MAIORESCU, D. II 228. *De aceea adresa vorbește de relațiile internaționale.* id. ib. IV 626. *Congrese internaționale. Drept internațional* = care studiază și reglementează raporturile națiunilor între ele. (Substantivat, la fem.) *Internaționala* = asociație socialistă a muncitorilor diferitelor națiuni ale globului cu scopuri revoluționare; p. ext. cântecul pe care-l cântă membrii acestei asociații. *O ideie care a avut un mare răsunet și care într'o vreme ajunsese a dispune de mari mijloace este Internaționala.* GHICA, S. 613. *Internaționala a doua.* | [Și: † **internațiunál, -ă** adj. (PONTBRIANT). | Derivate: (după fr. *internationalisme*) **internaționalism** s. a. = sistem politic al celor ce preconizează legături din ce în ce mai strânse între națiuni; doctrină politică care e îndreptată împotriva naționalismului; — **internaționalíst, -ă** subst. = partizan(ă) al acestui sistem.]

— *N.* după fr.

INTERNAȚIONALÍSM s. a. } v. **internațional.**
INTERNAȚIONALÍST, -Ă subst. }

INTERNÍST, -Ă adj., subst. v. **intern.**

INTERNÓDIU s. a. (Agric.) *Entrenœud.* — Spațiul dintre două noduri la un paiu de grâu etc. *La un paiu de secară ideal, lungimea unui internodiu e media aritmetică a lungimilor internodiilor vecine.* SANDU, S. 166. [Plur. *-nodii.*]

— *N.* din lat. **internodium, -i,** idem.

INTERNÚNCIU s. m. } v. **internunțiu.**
INTERNUNȚIATÚRĂ † s. f. }

INTERNÚNȚIU s. m. *Internonce.* — Ambasador extraordinar al Papei pe lângă un guvern, în absența nunțiului papal ordinar. Se numeà astfel și Ministrul Austriei pe lângă curtea otomană. *Nunciul Papei și internunciul împărătesc îi mângâiară.* BĂLCESCU, M. V. 176. *Stăruința Austriei erà așà de mare, încât Internunciul... izbutise a aduce lucrurile la o înțelegere...* GHICA, S. 473. *Din partea sa, internunțiul Baronul Ottenfeld... stăruià pe lângă Poartă să facă concesiunile necesare.* id. ib. 123. *Gerlach, cunoscutul predicator al internunțiului german...* IORGA, L. I 25. [Și: (învechit) **internúnciu** s. m. | Derivat: † **internunțiatúră** s. f. = funcțiunea unui internunțiu (COSTINESCU, STAMATI).]

— *N.* din lat. **internuntius, -um** «sol».

INTEROCEÁNIC, -Ă adj. *Interocéanique.* — Care este între două oceane. *Canalul de Panama este interoceanic.*

— *N.* după fr.

INTEROGÁ vb. I(a). *Interroger.* — A pune întrebări (cu oarecare autoritate s. într'o chestiune de oarecare importanță); spec. (Jur.) a pune întrebări unui martor s. unui inculpat, a întrebà, a cercetà (I 4°); (Învățământ) a pune întrebări unui candidat la examen, a examinà, a chestionà. [Ind. prez. *interóg* și *interoghéz.* | Scris (din ce în ce mai rar) și: *interrogà* vb. 1(a). | Adjective: **interogát, -ă** = căruia (căreia) i s'au pus întrebări, întrebat, cercetat, examinat, chestionat; — (după fr. *interrogatif,* lat. *interrogativus, -a, -um),* **interogatív, -ă** = (Gram.) care servește ca să întrebi, care arată o interogație, întrebător. *Particulă interogativă. Propoziție interogativă.* (Adv.) *Ridică sprâncenele interogativ.* I. TEODOREANU, M. II 387;—(după fr. *interrogateur,* lat. *interrogator*) **interogatór** (mai rar: **interogătór), -oáre** (și substantivat) = (cel) care întreabă, întrebător, examinator. | Abstracte: **interogáre** s. f. = acțiunea de a interogà, întrebare, chestionare, cercetare, examinare; **interogát** s. a. = interogare; — (după fr. *interrogation*) **interogáție (interogațiúne)** s. f. = interogare, întrebare pusă cuivâ, chestiune; — (după fr. *interrogatoire,* lat. *interrogatorius, -a, -um*) **interogatóriu (interogatór** și, formă populară stricată, **intrigatóriu** CARAGIALE) s. a. (Jur.) = totalitatea întrebărilor puse acuzatului de judecător și a răspunsurilor date de acuzat; p. anal. întrebările puse de un profesor elevului, de un superior inferiorului etc. spre a aflà adevărul asupra vinovăției lui. *Interogatoriul* se ia cuivà; la *interogatoriu* se răspunde; cinevà se supune la un *interogatoriu. Supuși unui strict interogatoriu, ei mărturisiră că... veneà toate zilele în vizită la cucoana Zinca.* I. NEGRUZZI, I 275. *Mă 'ntorc acasă, chem slujnica, îi trag două perechi ca la poliție și pe urmă o supun la intrigatoriu.* CARAGIALE, I. II 131. *Sânt hotărît a nu răspunde la nici un fel de interogatoriu ce mi-ați face.* MAIORESCU, D. II 33. *Va luà un interogatoriu în toată regula...* SANDU, SĂM. VI 446. *Examinându-l cu autoritate de dascăl care-și supune elevul la interogator...* C. PETRESCU, C. V. 53.]

— *N.* după fr. (lat. **interrogo, -are,** idem), cf. dubletul *întrebà.*

INTEROGÁȚIE s. f.
INTEROGAȚIÚNE s. f.
INTEROGATÍV, -Ă adj. (Gram.) } v. **interogà.**
INTEROGATÓR(IU) s. a. (Jur.) }

INTERPĂTRÚNDERE s. f. *Interpénétration, osmose.* Pătrundere dela un element la altul; (Chim.) osmoză. *Fenomenul numit în chimie osmoză, adică o interpătrundere, un schimb de energii și influențe.* I. TEODOREANU, M. II 151.

— *N.* după fr.

INTERPELÁ vb. 1a. *Interpeller.* — A somà pe cinevà să răspundă, să se explice asupra unei chestiuni; spec. a cere unui ministru în parlament explicații asupra actelor lui de guvernământ; a cere deslușiri, explicațiuni; (Jur.) a somà. *Am să-l terfelesc ca pe un moderat în foaia mea...* — *Să*

nu-l interpelezi de moarte. ALECSANDRI, T. 1630. *Dacă cumpărătorul a fost interpelat a plăti...* HAMANGIU, C. C. 347. [Adjective: **interpelát** (cu negativul **neinterpelat**), **-ă** = care a fost somat să răspundă, căruia i s'au cerut deslușiri, explicațiuni; — **interpelánt, -ă** (adesea substantivat)=(cel, cea) care interpelează, interpelator. *Nu știam încă nimic despre ceea ce a binevoit a relevà d. interpelant...* MAIORESCU, D. IV 174. *Contrastul dintre interpelant și chestiile militare face să nu se prea ia lucrul în serios.* id. ib. 100, cf. D. I 381, 309, 441; — (după fr. *interpellateur*) **interpelatór** mai rar **interpelătór**, **-oáre** (adesea substantivat)= (cel, cea) care interpelează, interpelant. *Interpelatorul propune moțiunea.* MAIORESCU, D. I 110. *Domnilor, plângerile d-lui interpelator... sânt întemeiate.* id. ib. IV 131, cf. 117, 186, 175, III 454, 408, I 441. | Abstracte: **interpeláre** s. f. = acțiunea de a interpelà, de a cere unui ministru explicații asupra actelor sale; (Jur.) somație. *Interpelarea* se face, se desvoltă. *Prin interpelare se înțelege o întrebare la care trebue să răspundă guvernul.* PRETORIAN, DR. C. 31. *Este apoi interpelarea d-lui Mircescu pentru îmbunătățirea stării clerului de mir.* MAIORESCU, D. IV 135, cf. 174, 199. *Recunosc că interpelarea este un drept personal al deputatului.* id. ib. 199, cf. I 39, II 164, III 357, 115, 365. *Fiecare membru al Adunărilor are dreptul a adresà miniștrilor interpelări.* HAMANGIU, C. C. XXI. *De la răspunsul dat depinde dacă dl. senator va schimba întrebarea sa în interpelare.* (Jur.) *În acest de pe urmă caz dobânda nu curge de cât din momentul interpelărei.* HAMANGIU, C. C. 347; — **interpelát** s. a. = interpelare; — (după fr. *interpellation*, lat. *interpellatio*) **interpelație** (**interpelațiúne**, **interpelățiúne** † PONTBRIANT) s. f. interpelare. Cf. MAIORESCU, D. III 357.]

— *N.* după fr. (lat. **interpello, -are** «a vorbi cuivà»).

INTERPELÁNT, -Ă adj.
INTERPELÁȚIE s. f.
INTERPELAȚIÚNE s. f.
INTERPELĂȚIÚNE † s. f.
} v. **interpelà.**

INTERPLANETÁR, -Ă adj. *Interplanétaire.*— Care este (situat) între planete. *Marginea pământului în spre spațiile interplanetare nu ne este cunoscută.* MEHEDINȚI, G. I. 20.

— *N.* după fr.

INTERPOLÁ vb. Ia. *Interpoler.* — A introduce, a înserà, a adăogà într'un text cuvinte s. fraze, spre a-l explicà, a-l completà s. a-i denaturà sensul. [Adjective: **interpolát** (cu negativul **neinterpolat**), **-ă** = (cuvânt, frază) care a fost introdus(ă) s. inserat(ă) într'un text; (text) în care s'au introdus s. inserat cuvinte s. fraze. *Pun față în față textul autentic și cel interpolat.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 127. *Ele sânt în număr de 18, dintre care patru cuprind redacțiunea originală, iar celelalte patrusprezece pe cea interpolată.* id. ib. 103. *De acest important lucru nu se spune nimic într'o versiune neinterpolată a lui Ureche.* IORGA, L. II 567; — (după fr. *interpotateur*, lat. *interpolator*) **interpolatór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel, cea) care interpolează; p. ext. falsificator de scrieri. *Ea fiind cunoscută luturor, interpolatorul nici nu s'a mai gândit s'o treacă.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 102. *Mai este citat de două ori de către un interpolator al Cronicei lui Simion Dascălul.* id. ib. I 167. | Abstracte: **interpoláre** s. f.= acțiunea de a interpolà; textul interpolat. *Copiind într'un codice de cronici interpolarea privitoare la dregătoriile înființate de Alexandru cel Bun...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 18. *Textele vechi... amplificate sau ciuntite de interpolări și prescurtări stângace, au nevoie de purificare.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 89; — **interpolát** s. a. = interpolare; — (după fr. *interpolation*, lat. *interpolatio*) **interpolație** (**interpolațiúne**) s. f. = acțiunea de a interpolà; textul interpolat. *Interpolație privitoare la așezămintele lui Alexandru cel Bun.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 15. *În interpolația din cronica lui Ureche... atribuțiile vornicului... sânt descrise astfel...* id. ib. 83, cf. 115, 102; cf. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 21, 90, II 90.]

— *N.* după fr. (lat. **interpolo, -are,** idem).

INTERPOLÁR, -Ă adj. *Interpolaire.* — Care este între cei doi poli (ai unei baterii electrice). *Resistența externă r, opusă curentului de către firul interpolar.* PONI, F. 260.

— *N.* după fr.

INTERPOLÁȚIE, INTERPOLAȚIÚNE s. f. v. **interpolà.**

INTERPOZÍȚIE s. f.
INTERPOZIȚIÚNE s. f.
} v. **interpune.**

INTERPRÉT, -Ă subst.1°.—3°. *Interprète.*

1°. Cel (cea) care traduce și explică cuivà într'o limbă cunoscută ceea ce spune altcinevà în altă limbă, necunoscută, mijlocind astfel înțelegerea între două persoane, tălmaciu, tălmăcitor; cf. dragoman. *Cronicarul nu uită să pomenească cu mândrie și serviciile de interpret ce a făcut la venirea ambasadorului francez Désalleurs...* IORGA, L. I 120. *Acest dregător serveà și de interpret sau tâlmaciu.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. 165.

2°. Cel (cea) care interpretează, explică, comentează, lămurește un text, o lege, un autor, etc., comentator, exeget, interpretator. | (Teatru) Spec. Cel (cea) care interpretează rolul unui personaj, actor. *Interpreții rolului lui Hamlet.* (Fig.) *Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp.* EMINESCU, N. 37.

3°. Cel (cea) care este însărcinat(ă) a face cunoscută altuia voința s. dorința cuivà. *A fi interpretul cuivà pe lângă...*

— *N.* după fr. (lat. **interpres, -tem** idem). Cf. interpretà.

INTERPRETÁ vb. Ia. 1.—2. *Interpréter.*

1°. A explicà, a comentà, a lămurì (un text, o lege, un autor, o operă etc.); spec. (Teatru) a jucà rolul unui personaj într'o piesă.

2°. A da (unui lucru) un sens oarecare (adesea nu cel adevărat). *Cum să zic? că e o interpretare cam prea elastică aceea ce se poate interpretà.* MAIORESCU, D. IV 416. *Dar politicianii interpretează că vechia propunere căzuse.* id. ib. IV 38. *Gh. Popovici... a interpretat însă acest cumul în alt fel.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 115.

[Adjective: **interpretát** (cu negativul **neinterpretat**), **-ă** = (ad 1°, despre un text etc.) explicat, comentat, lămurit, (despre un rol) jucat; (ad 2°) căruia i s'a dat un sens oarecare. *Acea chestie să fie lățită..., interpretată și sucită spre a se scoate cu orice preț...* MAIORESCU, D. IV 644, cf. III 76; — (după fr. *interprétable*) **interpretábil** (cu negativul **neinterpretabil**), **-ă** = care se poate interpretà; — (după fr. *interprétatif*) **interpretatív, -ă** = care servește la o interpretare, care este susceptibil de interpretare, cf. MAIORESCU, D. III 386; — (după fr. *interprétateur*) **interpretatór** (**interpretătór** PONTBRIANT, BARCIANU, ALEXI), **-oáre** (adese substantivat) = (cel, cea) care interpretează. | Abstracte: **interpretáre** s. f. = (ad 1°) acțiunea de a interpretà, explicare, comentare, lămurire (a unui text etc.); (Teatru) felul cum un actor joacă, înțelege să redeà rolul unui per-

sonaj; (ad 2°) atribuirea unui sens oarecare (unei legi, text etc.), p. ext. sensul însuşi, explicaţia dată. *Aceşti învăţaţi se pronunţă asupra interpretării şi aplicării legii...* GHICA, S. 588. *Ne mai ziceà cum d-sa a combătut interpretarea că după lege profesorii ar aveà drept la două zile de absenţă pe lună.* MAIORESCU, D. IV 499. *O falsă interpretare a principiilor.* id. ib. I 122, cf. 233. *După interpretarea ce dăm noi art. 129...* id. ib. II 205. *A le eliminà, ceea ce de altfel practic nu s'ar puteà realizà prin nici un fel de interpretare..., ar însemnà să desfiinţăm acest capitol.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 106. *Putem da acestor documente o altă interpretare.* id. ib. V 69, cf. (*interpretări greşite*) V 7. *Fiecare caută să găsească... o interpretare.* C. PETRESCU, Î. II 13; — **interpretát** s. a. = interpretare; — (după fr. *interprétation*) **interpretáţie (interpretaţiúne)** s. f. = tălmăcire (ARISTIA, PL.), traducere; interpretare, explicaţie dată (unui text etc.); redare (a unui fapt, eveniment etc.) prin artă. *Interpretaţiunea contractelor se face după intenţiunea comună a părţilor contractante, iar nu după sensul literal al termenilor.* HAMANGIU, C. C. 232. *Fie-ne iertat a da aici o traducere în limba vulgară mai exactă decât interpretaţiunile fantastice ce au apărut prin ziarele româneşti din 1871.* ODOBESCU, II 339. [Scenele de pe columna lui Traian] *sânt interpretaţiuni credincioase şi perfecte ale faptelor ce ele representă.* id. I 75.]

— *N.* după fr. (lat. **interpretor, -ari,** idem.).

INTERPRETÁBIL, -Ă adj. | **INTERPRETÁŢIE** s. f. | **INTERPRETAŢIÚNE** s. f. | **INTERPRETATÍV, -Ă** adj. } v. **interpretà.**

INTERPUNCTÁ vb. V-a | **INTERPÚNCŢIE** s. f. } v. **interpunctuaţie.**

INTERPUNCTUÁŢIE, INTERPUNCTUAŢIÚNE s. f. *Interponctuation.* — Punerea semneler de repaos între cuvinte sau propoziţiuni (ŞĂINEANU, D. U.), punctuaţie. [Pronunţ. *-tu -a-.* | Şi: (în Transilv., după germ. *Interpunktion*) **interpúncţie** s. f.; (cu verbul, după germ. *interpunktieren*) **interpunctà** vb. I-a = a pune punctuaţia. ALEXI.]

INTERPÚNE vb. III. (*S'*)*interposer.* — Trans. şi refl. A (se) pune între, a (se) pune la mijloc; spec. a se pune între alte două persoane (spre a le împăcà, a le face să ajungă la o înţelegere etc.), a interveni, intermedià. *D-sa a făcut un act de mare valoare, când s'a interpus atunci cu toată energia şi autoritatea d-sale.* MAIORESCU, D. IV 288. [Adjectiv: **interpús, -ă** = pus între, pus la mijloc, care a fost pus s. s'a pus între alte două persoane ca mijlocitor, intermediar (adesea substantivat). *O boltă... pe care se aflau interpuse stelele.* H. IV 58. *Sunt reputate ca persoane interpuse tatăl şi mama, copiii şi descendenţii şi soţul persoanei incapabile.* HAMANGIU, C. C. 193, cf. 812. | Abstracte: **interpúnere** s. f. = acţiunea de a (se) interpune; — **interpús** s. a. = interpunere; — (după fr. *interposition*) **interpoziţie (interpoziţiúne)** s. f. = situaţiunea unui corp interpus între altele două; acţiunea de a (se) interpune, intervenţie, mijlocire, mediaţiune.]

— *N.* după fr. (lat. **interpono, -ĕre,** idem) Cf. întrepune.

INTERSÉCŢIE, INTERSECŢIÚNE s. f. *Intersection.* — (Geom.) Locul s. punctul unde două linii sau două suprafeţe se întretaie, linia după care ele se întretaie; întretăiere; cf. răspântie. *Intersecţiunea a două planuri este o linie dreaptă.* MELIC, G. 161. *S'au imobilizat la intersecţia bulevardelor.* C. PETRESCU, C. V. 280. *Studiul asupra lui «Demosthène» îl situiază pe Clémenceau la intersecţia virtuţiilor creştineşti.* N. RUSSU, UNIVERSUL, 1930, 6 Noem.

— *N.* după fr. (lat. **intersectio, -onem,** id. cf. gr. *μετόπη*).

INTERSTELÁR, -Ă adj. *Interstellaire.* — Care este (aşezat) între stele. *Spaţii interstelare.*

— *N.* după fr. (lat. *inter* şi *stellaris, -e* «stelar»).

INTERSTÍCIU s. a. v. **interstiţiu.**

INTERSTÍŢIU s. a. *Interstice.* — (Fizică) Interval care separă moleculele unui corp. (În limbajul obicinuit) Interval de timp s. (mai ales) de loc, spaţiu gol, neocupat, liber, cf. interval. *Pe foaia netedă a pergamentului se desfac lămurit literele, cam pătrate şi grămădite fără interstiţii...* IORGA, L. R. 11. [Şi: (cu grafie şi rostire veche) **interstíciu** s. a.]

— *N.* după fr. (lat. **interstitium, -i** «idem»).

INTERTÉNŢIE s. f. (Jur.) v. **întreţineà.**

ÎNTERŢÍU s. m. v. **terţiu.**

INTERTROPICÁL, -A adj. *Intertropical.* — Care este (aşezat) între tropice. *Plante, ţări intertropicale.*

— *N.* după fr.

INTERÚPŢIE, INTERUPŢIÚNE s. f. *Interruption.* — Întrerupere. *După mai mulţi ani de interupţie, împărtăşesc publicului tomul al doilea a Arhivii Româneşti.* ARHIVA R., II, III (VI). Scris (de unii) şi: *interrupţi(un)e.*]

— *N.* după fr. Cf. întrerupere.

ÎNTERÚT, -Ă † adj. (Sens neclar). *Doisprezece bouleţi înteruţi.* CUV. D. BĂTR. I 208.

INTERVÁL s. a. *Intervalle.* — Distanţa de la un timp (de la un loc, de la un sunet, de la un corp) la altul; răstimp, interstiţiu, spaţiu, laps (de timp). *Intervaluri de câte douăzeci şi treizeci de ani.* HASDEU, I. C. 29. *Intervalul Mării negre de la Dunăre până la Cetatea-Albă fiind supusă parte Moldovei.* id. 5, cf. 25. *Se publică în intervaluri regulate.* MAIORESCU, CR. I 330. *Însă în interval îşi schimbă atitudinea cu totul.* id. D. II 184. *Măseaua, în interval de conversaţie, de frică trece.* CARAGIALE, T. II 89/26. *Au ocupat zisele dregătorii în intervalul cercetat.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 2, cf. 12. 112. *Nu se desluşau nici câmpurile deşarte... numai la intervale scurte, copacii de cărbune dându-se îndărăt.* C. PETRESCU, C. V. 25. (Muz.) *Interval (muzical)* = distanţa care parte două note, după numărul de vibraţiuni corespunzătoare acelor note. (Cf. PONI, F. 323), raportul dintre două sunete în privinţa înălţimei lor (ENCICL. ROM.). *Interval de o terţă, de o octavă.* [Plur. *-vale şi -valuri*].

— *N.* după lat. **intervallum** idem.

INTERVENÍ vb. IV. *Intervenir.* — A veni între, a veni la mijloc, a luà parte la cevà, a se amestecà în cevà (de ex. în vorbă), a intrà, a se băgà în...; spec. a se amestecà spre a mijlocì o împăcare, o înţelegere etc., a mijlocì, intermedià; a stărui pe lângă cinevà ca să obţii o slujbă, comandă, înlesnire, permisiune etc. în favoarea cuivà; (fiind vorba de raporturi între două state sau faţă de o autoritate) a cere rezolvarea unei chestiuni; (Armată) a intrà în acţiune în ajutorul cuivà. *Aveà datoria să intervinà chear cu forţa.* MAIORESCU, D. I 104. *Compilatorul intervine iarăşi pentru a potrivì lucrurile în folosul*

familiei sale. IORGA, L. I 111. *Dacă nu interveneau însă gramaticii ca să îndrepteze cărțile..., cine știe în ce stare s'ar fi păstrat scrierile celor mai vechi...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 14. *Vrea numai ca și mine să afle, intervenì Comșa.* C. PETRESCU, Î. II 8. *Mai întâiu, chear dacă nu interveneai tu în viața Adiei, ea continuà să se plimbe la Veneția.* I. TEODOREANU, M. II 392. || (Despre lucruri) A avea loc, a se întâmplà, a survenì, a se ivì, a se iscà (în cursul unei afaceri etc.) *Fără a mai intervenì în țara noastră impilarea tiranului...* URICARIUL, I 180/1. *A mai intervenit de alunci încoace, înainte de aceste desbateri la Adresă, un alt vot, asupra significării căruia nu poate existà îndoială.* MAIORESCU, D. IV 606. *Intervenise o înțelegere.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 13. *Am intervenit la Casa pădurilor să mi se restitue garanția de împădurire. Minoritățile au intervenit la Liga Națiunilor. România a intervenit în 1916 în războiul mondial.*

[Adjectiv: **intervenit, -ă** = venit între, la miloc, care s'a băgat, s'a vârît în...; care s'a întâmplat, a survenit, s'a iscat... *Schimbării de guvern intervenite în curând...* MAIORESCU, D. II 21. | Abtsract: **intervenire** (cu negativul **neintervenire** PONTBRIANT) s. f. = acțiunea de a intervenì, amestec, mijlocire, intervenție. *Aceasta nu este intervenire și amestecare a guvernului?* id. ib. 160. *Intervenirea urgentă a doctorilor.* id. ib. 654. *Deci, o intervenire a cronologiei...* C. PETRESCU, Î. II 259. | Familia: (după fr. *intervention*) **intervénție, intervențione** (cu negativul **neintervenți(un)e**) = acțiunea de a intervenì, intervenire, mijlocire; stăruire în favoarea cuivà; cerere pentru rezolvirea unei chestiuni s. aplanarea unui conflict etc.; (Armată) intrare în acțiune în folosul cuivà; (Med., mai adesea complinit prin *chirurgicală*) operație. *Domnul Filipescu făceà deosebire între notă, intervenție, intermediare și conversație privată.* id.. ib. 633. *Să se accentueze în conversații, nu prin intervenție formală sau prin note, sentimentele țării.* id. ib. 632. *Acesta nu se folosì deocamdată de știința lui de limbi în deosebitele sale solii, în care erau cereri de intervenție în folosul său.* IORGA, L. R. 175. *E vorba de intervenția trupelor lui Rákóczy pentru izgonirea lui Vasile Lupu.* id. BUL. COM. IST. II 219. *Intervenția gramaticilor.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 13. *Predecesorii săi întru adorare fuseseră concediați în urma intervenției Olguței.* I. TEODOREANU, M. II 71. Cf. 106, 114. *Intervenția României. A fost nevoie de intervenție chirurgicală*; — **intervenționíst, -ă** adj., subst. = care urmărește intervenția (unui stat în afacerile altuia), partizan al politicei de intervenire; chirurg care se hotarăște ușor la operații; — **intervenționísm** s. a. = sistem politic care preconizează intervenția unui stat în afacerile altuia.

— *N.* după lat. **intervenio, -ire,** idem.

INTERVÉNȚIE s. f.
INTERVENȚIONÍSM s. a.
INTERVENȚIONÍST, -Ă subst.
INTERVENȚIÚNE s. f.
} v. **intervenì.**

INTERVERSIÚNE s. f. v. **interverti.**

INTERVERTÍ vb. IVa. *Intervertir.*—A schimbà, a răsturnà șirul, ordinea (de ex. a cuvintelor într'o frază), a stricà rânduiala; p. ext. (prin Transilv.) a răstălmăcì. [Adjectiv: **intervertít** (cu negativul **neintervertit**), **-ă** = răsturnat, întors, schimbat; răstălmăcit.. *Nu putem admite ca rolul suveranului să fie intervertit.* GOGA, Ț. N. IV 1171. | Abstracte: **intervertíre** s. f. = acțiunea de a interverti; răsturnare a ordinei, stricare a orânduielii; răstălmăcire. *Erà cu atât mai stranie această încercare... de a îndulcì propunerea de acuzare... cu cât această întreagă procedare este o intervertire a rolurilor obișnuite într'un Parlament.* MAIORESCU, D. IV 231. *Numai ici-colo se constată neînsemnate prescurtări sau intervertiri.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 19, cf. I 64; — (după fr. *interversion*) **interversiúne** s. f. = intervertire.]

— *N.* după fr.

INTERVIÉV s. a. *Interview.* — Întrevedere cu un personagiu cunoscut, spre a-l întrebà sau a-i cere părerea asupra unor chestiuni; p. ext. articolul de jurnal în care s'a publicat părerile acestea. *D. A... într'un bogat interviev acordat deunăzi ziarului «Lupta», relevă asemănarea...* GOGA, Ț. N. VI 98. [Scris și: *interview.* | Și (cu pronunțare engleză) **interviu** s. a. | Familia: **intervievà** vb. Ia trans. (cu complementul persoanei) = a-i cere cuivà, într'un interviev, părerea asupra unor chestiuni. *La sosire, gazetarii l-au intervievat asupra politicei sale.* | Adjectiv: **intervievát, -ă** = care a acordat cuivà un interviev.]

— *N.* după fr. (< engl. **interview,** care, la rândul său, vine din fr. *entrevue* «întrevedere»).

INTERVIEVÁ vb. Ia v. **interviev.**

INTERZÍCE vb. III. *Interdire.* — (Cu dativul persoanei) A oprì pe cinevà să facă s. să zică cevà; a-i ordonà, a-i poruncì să nu facă (cevà); cf. prohibì. *Fiul lui Ivan Pitarul a fost Negoiță Văcărescul, pe care un document de familie... ni-l prezintă... așà de periculos pentru ai săi, încât ei trebuiră să cearà de la Domnie în 1668 a i se interzice... orice vânzare de avere.* IORGA, L. 201. | (Pronominal) A pregetà, a avea scrupule. *Ceia ce nu înseamnă că el își interzice să recurgă, la întâmplare, la cronicile muntene mai întinse.* id. ib. II 106. | (Jur.; cu obiectul persoanei în acuzativ) A luà cuivà, prin sentință judecătorească, libera dispunere de bunurile și chear de persoana sa, a pune sub interdicție (v. c.). *Majorele care este în o stare obicinuită de imbecilitate, de sminteală sau de nebunie cu furie, trebue a fi interzis, chiar și când are intervale lucide.* HAMANGIU, C. C. 112. [Adjectiv: **interzís, -ă** = oprit, prohibit. *Îl ispiteà... dorința de a mai gustà din fructul acum interzis.* C. PETRESCU, Î. II 215. *Este interzis a intrà.* (Jur. Subst.) **interzís** s. m. = persoană căreia i s'a luat, prin sentință judecătorească, libera dispunere de bunurile ei s. de ea însăși, pus sub interdicție. (În acest înțeles și) **interdict, -ă.** *Prescripțiunea nu curge în contra minorilor și interdicților.* HAMANGIU, C. C. 475. *Nu pot fi tutori nici membri în consiliul de familie:* 1. *Minorii, afară de tatăl și mama.* 2. *Interzișii.* id. 98. | Abstract: **interzícere** s. f. = acțiunea de a interzice; oprire, prohibițiune; — **interzís** s. a. = interzicere.]

— *N.* după fr. Cf. interdicție.

INTERZÍS s. m. v. **interzice.**

ÎNTESÁ vb. I(a). 1°. *Entrelacer.* 2°. (*S'emmêler, s'accumuler, emplir.*

1°. A (între)țese, p. ext. a împletì împreună și îndesat (cf. BARCIANU). *Formăm din aceste două-trei un cerculeț de grosimea mânii sau pumnului, în care înțesăm capetele a 30, 40, 50 răchiți din cele mai lungi.* F. R. ATILA, P. 124.

2°. P. anal. Trans. și refl. A (se) amestecà întrețesând(u-se) s. intercalând(u-se) unul într'altul ori intrând în cantitate mare într'un loc, a (se) umpleà grămădind(u-se) s. îndesând(u-se), cf. a (se) ticsì, îmbâcsì. *Vara, când cad și să înțes razele drept în jos... cu cât va fi aerul mai curat...* PISCUPESCU, O. 69. *Razele luminei și a căldurei soarelui ce curg și să înțes în trup.* id. ib. 184; cf. 168. *Deosebitele ei* [ale povestei] *în-*

tâmplări ce se înțeseà printr'însa. GORJAN, H. 39. *Oamenii altor națiĭ își înțeseză pungoaiele cu bănet din negustorie și noi strângem într'ale noastre sărăcie lucie.* JIPESCU, O. 46.

[Prez. ind. *înțés* și *înțeséz.* | **Și înțesì** vb. IV^{a}. | (Mai ales) Adjectiv: **înțesát** (cu negativul **ne(î)nțesat**), **-ă** = (ad 1°) pus unul lângă altul și țesut împreună (PĂSCULESCU, L. P.); (ad 2°) amestecat și grămădit des și în cantitate mare, umplut peste măsură, plin, tixit, cf. bătut, îmbâcsit. *Peronul gării... este înțesat de lume.* CARAGIALE, N. $6^{1}/_{2}$. *În mijlocul salonului erau două mese lungi, înțesate de mosafiri.* DELAVRANCEA, S. 120. *Grinzile dela tavanul tindei Sasului erau înțesate cu fel de fel de cărnuri afumate.* ISPIRESCU, ap. TDRG. (ms.). *Și chimiru' tău ar găfuì înțesat de sute și de mii de galbeni.* JIPESCU, O. 50. *Socoteai că toată biserica e înțăsată de oameni.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 246. *Voinic tinerel, Nalt și subțirel, Strein și bogat, De arme 'nțesat.* TEODORESCU, P. P. 446. *Cu platoșe 'nțesate, De pene adunate.* ib. 123. Cf. 447. *Plimbă-mi-se Poartă-mi-se D'alde Ghiță Cătănuță... Cu doisprezece catâraș, Înțesați de gălbinași.* PĂSCULESCU, L. P. 285. | Abstracte: **înțesáre** (**înțesíre**) s. f. = acțiunea de a înțesà. *Că nu este nor așà de îndesit și gros de întunerec, care să nu să răzbată de înțesirea razelor luminei.* PISCUPESCU, O. 44; cf. 184; — **înțesătúră** s. f. = înțesare. DICȚ.]

— Din lat. ***întĕxo, -are*** (cu schimb de conjugare din *intexere*). S. Puşcariu, *Dacoromania*, IV 705.

ÎNȚESĂTÚRĂ s. f. } v. **înțesà.**
ÎNȚESÍ vb. IV^{a} }

INTESTÁT, -Ă adj. (Jur.) *Intestat.* — Care nu și-a făcut testamentul; fără testament. *A murì intestat* = a murì fără testament. (Mai ales în expresiunea *ab intestat*) *Succesiune ab intestat.*

— *N.* din lat. **intestatus, -a, -um,** id. (*ab intestato* = fără testament).

ÎNTESTÁT adj. *Entêté, obstiné, opiniâtre.* — Încăpățânat, îndărătnic. *Oamenii, dacă-l văzură atât de înțestat, îi arătară drumul și-l lăsară să se ducă.* ISPIRESCU, L. 138.

— Derivat din **țeastă,** cu pref. **în-,** după încăpățânat).

INTESTÍN s. a. *Intestin.* — Partea tubului digestiv care pleacă de la stomac și merge până la șezut; maț, borheiu, burduhan, cf. mărunțaie. [Familia: (după fr. *intestinal*) **intestinál, -ă** = care ține de s. se referă la intestin, care este în intestin. *Vierme intestinal.*]

— *N.* din lat. **intestinum, -i,** idem.

INTESTÍN, -Ă adj. *Intestin.* — Care este în interior, înlăuntru, intern, care are loc s. se petrece în lăuntru, spec. între cetățenii unei țări. *Certuri intestine.*

— *N.* din lat. **intestinus, -a, -um,** idem.

INTESTINÁL, -Ă adj. v. **intestin**[1].

ÎNȚESÚT, -Ă adj. v. **țese.**

ÎNTEȚÍ vb. IV^{a}. I. 1°. *Attiser, activer. Redoubler, battre son plein, faire rage.* 2°. *Hâter.* 3°. *Redoubler.* 4°. *Tourmenter.* 5°. *Se répandre.* II. 1°. (En parlant d'un sentiment) *Posséder.* 2°. *Presser. Forcer, appuyer.* 3°. *Pousser* (un cheval). 4°. *Pousser, exciter.* 5°. *S'exciter.* 6°. (En parlant d'une vache) *Aller au taureau.* 7°. *Faire un effort.* 8°. *S'adonner.*

I. (Despre foc; fig. despre pasiuni, sentimente, acțiuni, boli, frig, căldură, războiu etc.).

1°. Trans. A ațâță, a face să crească, să se mărească, să se desvolte, să izbucnească, să devină mai intens, cf. activà, încinde. *Întețesc para,* C. NEGRUZZI, II $86/_{2}$. *Iar te-ai învrăjbit asupră-mi, Venera, iar mă munceștì! Dup'o lungă păsuire iar războiul întețește.* OLLĂNESCU, H. O. 277. *Copiii mai întețesc odată focul zdravăn.* MUSCEL, 87. || Refl. A crește, a se aprinde, a se accentuà, a devenì mai mare, mai intens, mai des, mai puternic, a se întărì, a se intensificà, a se îndesì, a se repetà, a sporì. *Frigul.., acì slăbește, acì se întețește.* I. IONESCU, C. 241. *Din ce în ce chefuitul mai mult se întețește* [la vânătoare]. ODOBESCU, III $92/_{12}$. *False și nelegale închinări* [de mănăstiri], *care se întețesc mai cu seamă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.* id. II 24. *Lupta se'ntețește.* VLAHUȚĂ, P. 41. *Ploaia, care se întețește tot mai tare, a oprit lucrul, și lucrătorii și femeile lor se oploșesc în colibele înjghebate'n pripă.* IORGA, N. R. A. I 355. *Propaganda se înteță.* ȘĂINEANU, D. U. *Chiotele se'nteță.* TEODORESCU, P. P. 545^{b}. *După ce văzù că orăcăitul se întețește, necum să piară...* ISPIRESCU, L. 189.

2°. Trans. A iuțì. *Ea și-a întețit pașii, a cotit pe ulicioară către rău și a pierit.* REV. CRIT. I 298.

3°. Trans. A repetà. *Să întețești porunca, adicà să porunceștì a doua oară, a treia oară, adese-ori.* I. GOLESCU, C. I 353.

4°. Trans. A agità, a chinuì. *Foamea-l întețește* = fr. la faim le tourmente. PONTBRIANT.

5°. Refl. A se lățì. *S'a întețit vorba* = s'a lățit. BARONZI, L. $110/_{21}$.

II. (Complementul e o ființă).

1°. Trans. (Subiectul e o pasiune, un sentiment etc.) A cuprinde, a apucà cu putere, a stăpânì, a posedà. *Dară întețindu-l și încingându-l dorul de părinți...* ISPIRESCU, L. 103. *D'aice o înteță urîtul.* id. V. $95/_{15}$. *Cum o înteță durerile...* RETEGANUL, P. II 293.

2°. Trans. (Subiectul e o ființă) A zori, a da zor, a insistà, a nu da pace, a strâmtorà, a strânge cu ușa, a constrânge, a pune sula în coaste (LM.). *Cuvintele în deșert să nu-i cumvà iasă, foarte îl înteță.* CANTEMIR, IST. 223. *De vi* (= vei) *înteță pre acești a răspunde..., au vor amuți..., au....* P. MAIOR, IST. 263. *Dacă văzù împăratul că-l înteță fetele cu rugăciunile, zise...* ISPIRESCU, L. 12. *Smeul îl înteță cu îmbiala.* id. ib. 339. || Intrans. A da zor, a zori. *Când copoii or gonì căprioara în vale de voi, atunci* [hăițașilor] *să întețiți!* ODOBESCU, III $88/_{10}$. *Mai răriți-o cu paharele și mai întețiți-o cu trebile!* ZANNE, P. IV 441.

3°. Spec. (Despre cal). Trans. A îndemnà să fugă, a împintenà, a întărîtà. *Calul de dălogi strângând și cu picioarele din pinteni înteță-l...* CANTEMIR, ap. TDRG. *Iar când îl înteță...., calul se urcà ca fulgerul.* ISPIRESCU, L. 170.

4°. Trans. A împinge, a stimulà, a îndemnà, a stărui, a da înainte (PAMFILE, J. II); a duduì, a gonì (LB.). *Să nu ne mai înteței la truda ta darnică.* IORGA, S. N. 14. *Lupul haid! p'acì încolo, căci îl înteță plăcintele.* REV. CRIT. I 235.

5°. Refl. A se aprinde, a se încinge. *Primăvara* [dropioii] *se înteței în lupte amoroase.* ODOBESCU, III $14/_{17}$.

6°. Refl. (Despre vaci) A se împreunà, a se gonì, «a se umblà cu taurul». LB.

7°. Refl. A se opintì, a se oțârî. *Ca dracul se'nteță Și'nc'o palmă-mi mai croește.* CONTEMPORANUL, II 760.

8°. Refl. (Neobicinuit; construit cu dativul) A se îndemnà, a se dedà cu tot dinadinsul. *Cu toții pe pajiște'n stoluri vinului vechiu se'nteței.* COȘBUC, Æ. $16/_{16}$.

[Și: (rar) **înteță** vb. I^{a}. | Adjective: **întețit** (cu negativul **ne(î)ntețit**), **-ă,** (rar) **întețát, -ă** = ațâțat, intensificat; iuțit; repetat; lățit; cuprins;

zorit, constrâns; incitat; împins, îndemnat, excitat, agitat; încins; oţărît. *Hormisda, episcopul Romei, înteţat de Teodoric...* ŞINCAI, HR. I 96/32. *Răcneşte Vodă: Prostimea înteţită... îndrăzneşte a-şi pune voinţa'n faţa mea?* ALECSANDRI, P. III 631. *O tuse seacă..., din ce în ce mai crud înteţită...* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Dară înteţită de rugăciunile... în cele din urmă mărturisì că ea este stăpâna vondurului.* ISPIRESCU, L. 187. Cf. 394;— **înteţitór, -oáre** = care înteţeşte. | Abstracte: **înteţíre** s. f. = întărâtare, aţâţare, accentuare, agravare, sporire, creştere, intensificare; acces. *Ieşirea vărsatului să călăuzeşte uneori mai vârtos la copii, cu oareşcare răsăriturì din somn şi cu înteţiri de epilepsie.* PISCUPESCU, O. 246. *În eventualitatea unei înteţiri a conflictului politic din peninsula balcanică...* ODOBESCU, III 379/6. *La un moment de groaznică înteţire a focurilor turceşti...* id. ib. 594/2; — **înteţít** s. a. = intensitate, insistenţă. *Să ceară mai cu înteţite.* SBIERA, P. 83/17.]

— Etimologia necunoscută (G. Weigand, *Jahresberichi* XIX—XX 136 presupune un ***intîtiarc* > *înteţà* — cu schimb de conjugare: *înteţì* — cu acelaşi vocalism ca în tìtionem > *tăciune* şi deosebit de *attîtio* > *aţâţ*. Din punct de vedere morfologic e greu de admis un ***intîtîre*, care ar fi trebuit să dea ***intetîre*, cu aceeaşi disimilare ca în *vîcînus* > *vecînus*. S. Puşcariu, în *Lat. ţ und kţ* 42 credeà că avem a face cu un derivat din *incitus*, dând în *Dacoromania* I 325—327 şi alte exemple de disimilarea lui *č-ţ* în *t-ţ* (**înceţi* > *întcţi*). Din punct de vedere semantic e ademenitoare o apropiere de *intentus* sau *inte(n)sus*, participiile lui *intendere*, dar greutăţi prea mari formale se opun acestei etimologii).

ÎNTICSÍ vb. IVa v. **ticsì.**

ÎNTIEPTÁ vb. Ia. *Stimuler, pousser.*—(Munţii Apuseni) A îndemnà. FRĂNCU-CANDREA, M. 101. [Grafia, care redă probabil o rostire *întsepta*, e nesigură.]

ÎNTIFIGÁ vb. I. *S'éteindre.* — Refl. A se întinde prosteşte. RĂDULESCU-CODIN.

ÎNŢIGLÁ vb. Ia. 1°. *Aiguiser, tailler. Parler d'un ton suraigu.* 2°. *Mettre à la broche.*

1°. Trans. A ascuţì. *Lebejoarele au zărit, Săgeţile şi-a înţăglat, Arcurile şi-a încordat.* TEODORESCU, P. P. 421b. || Refl. Fig. A vorbì cu glas ridicat (răstit) şi ascuţit («în falset» ALEXI), cf. a se piţigăià. *Ce te înţâglezi aşâ la mine?* (Braşov).

2°. Trans. (Bucov.) A străpunge (Straja). Com. A. TOMIAC. *Au prins o broască râioasă şi înţiglindu-o, au venit la foc să şi-o prăjească.* SBIERA, P. 16/16.

[Şì: (dial.) **înţâglă** vb. Ia, **înţeglă** (**înţăglà**) vb. Ia. *Să-l înţegleze!* (formulă de jurământ). H. II 119; **înţigli** vb. IVa. | Adjectiv: **înţiglát (înţeglát), -ă** = ascuţit; (despre glasul cuivà) ridicat şi ascuţit (ca zgomotul produs de ţiglă când se sparge); (fig.) necioplit; străpuns; (despre gust) iute s. astringent, (despre pământ) mrăniţos. *Poate că glasu' [ţăranu]lui, odată ascultat peste mări şi peste ţări, pare prea'nţiglat orăşanului ce-şi deprinde urechea la sunetele streine.* IIPESCU, O. 5. *Greierii îşi începură înţeglatu' concert.* POPOVICI-BĂNĂŢEANU, ap. TDRG. *Pământul de arat se cheamă ţelină... O ţelină... mai mrăniţoasă (cu mai mulţă mraniţă) se numeşte tâzlă sau ţiglă, iar adjectivul corespunzător este ţâglos sau înţâglat.* PAMFILE, A. 25. *Subţiiază oţetul, că e prea înţâglat* (= tare acru). (Braşov).]

— Derivat din **ţiglă (ţeglă),** cu pref. **în-.**

ÎNTIHNÍ vb. Ia v. **tihnì.**

ÎNTÍIU, ÍE num. ord., adv. v. **întâiu.**

ÎNŢILEPŢÍ † vb. IVa v. **înţelept.**

ÎNTILINCÍ vb. IVa. *Greffer.* — A altoì pomii (cu tilinca). *În pomul acela pre carele vreai să-l oltueşti, se lasă numai atâtea ramuri, câte vreai să întilinceşti, iară celelalte se taie.* ECONOMIA, 133. [Abstract: **întilincíre** s. f. = acţiunea de a altoì cu tilinca. *Mie, carele am cercat cu fapta tot feliul de oltuit, nu mi-au plăcut ca oltuitul făcut prin împlântatul ramurilor... şi ca întilincirea.* ib. 137. Cf. 132.]

— Derivat din **tilincă,** cu pref. **în-.**

ÎNTIM, -Ă adj. 1°.—3°. *Intime. Intimement.*

1°. Care este cât mai înăuntru, cât mai în fund, în partea esenţială a unui lucru. *Pătrunderea intimă a vechei limbi române.* MAIORESCU, CR. II 313. *Natura intimă a lucrurilor.* | Care este în fundul sufletului. *Convingere intimă. Să mă pună în curent cu chestiunile lui intime.* C. PETRESCU, Î. II 85. | (Despre lucruri) Care este în foarte strânsă relaţie. *Dacă Şincai ar fi cunoscut intima corelaţiune între Basarabi şi Basarabia, el nu comiteà o asemenea enormitate.* HASDEU, I, C. 72. *Relaţia intimă dintre oameni.* MAIORESCU, CR. II 403.

2°. Familiar, prietenesc, afectuos, cordial. *Cu nota această intimă, convorbirea merse înainte cum putù, fără să ajungă la limpeziciunea de toate zilele.* ZAMFIRESCU, R. 15. *Începuse o vorbire intimă cu el.* EMINESCU, N. 58. || Adv. *Se poartă prea intim cu ea.*

3°. (Despre persoane, adesea substantivat) (Cel, cea) pentru care avem o afecţiune puternică, prietin foarte bun, apropiat (I 3°). *Prezidentul corpului legislativ şi intimul lui Napoleon III.* C. NEGRUZZI, I 327. *Supt acest tânăr Domn... agerul Neculce... ajunse intimul, confidentul... lui Vodă.* IORGA, L. I 238. *Fiind aşà dar prin natura atribuţiilor sale un dregător intim al acestuia.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 158. *Anumite persoane care aparţin cercului rudelor sau intimilor autorului.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 37, cf. II 27.

[Accentuat (după fr.) şì: *intím.* | Abstract: (după fr. *intimité*) **intimitáte** s. f. = caracterul lucrurilor intime; prietenie afectuoasă, foarte strânsă; încredere nemărginită, (la plur.) lucruri intime, care privesc pe cinevà foarte de aproape. *Mi-a spus intimităţi. A fi în intimitatea cuivà* s. *în intimitate cu cinevà* = a sta în legături de mare încredere, de strânsă prietenie.]

— *N.* din lat. **intimus, -a, -um,** idem (superl. lui *interior*).

INTIMÁ vb. Ia. (Jur.) 1°.—2°. *Intimer.*

1°. (Mai ales despre cinevà cu autoritate de superior s. despre o autoritate) A notificà, a face cunoscùt, a aduce la cunoştinţa cuivà, spec. a face o notificare legală. *I-a intimat ordinul de a plecà.*

2°. A chemà în judecată, a citâ înaintea judecăţii, spec. înaintea unei instanţe superioare, în apel.

[Adjectiv: (după fr. *intimé*) **intimát, -ă** = prescris, ordonat (de o autoritate), chemat în justiţie, spec. în apel; (substantivat) *intimatul (intimata)* = (cel, cea) care, câştigând procesul în prima instanţă, este chemat(ă) înaintea instanţei superioare de către apelant. | Abstracte: **intimáre** s. f. = acţiunea de a intimà; încunoştinţare, arătare, notificare din partea unei autorităţi; chemare în judecată, în apel; — **intimáţie, intimaţiúne** s. f. = intimare; actul de procedură prin

care se face aceasta; — **intimát** s. a. = intimare, notificare, ordin. *Ar fi şi luat în luna lui August din anul 1703 înalt intimat de la curte... pentru pornirea răscoalei.* ŞINCAI, HR. III 218/25. *Intimatul guvernului local.* SBIERA, F. 393.]

— *N.* după fr. (lat. **intimo, -are,** idem).

INTIMÁT s. a.
INTIMÁŢIE s. f.
INTIMAŢIÚNE s. f. } (Jur.) v. **intimà.**

INTIMIDÁ vb. Ia. (*S'*) *intimider.* — Trans. A face pe cinevà timid, a băgà, a insuflà cuivà teamă, fricà; a face să se teamă, a înfric(oşà, a sperià. *Liniştea Anei îl intimidà, — nu mai ştià cum să înceapă.* VLAHUŢĂ, D. 203. *Examenul acesta, pe care şi-l făceà la fiecare moment, îi osteneà şi-i intimidà mintea.* id. 328. *Acest aparat pompos mă intimidează.* MAIORESCU, D. II 223. *Atâtea titluri o intimidară mai mult decât severele observaţiuni de adineori.* C. PETRESCU, C. V. 8. | Refl. A devenì (la un moment dat) timid, a se sperià, a se înfricoşà. *Larvele care se intimidează înaintea a tot ce e mare.* id. î. II 58. [Adjectiv: **intimidát, -ă** = cuprins de fricà, de spaimă, înfricoşat, speriat. | Abstract: **intimidáre** s. f. = acţiunea a (se) intimidà, înfricoşare, speriare. *Vroià cu orice preţ să producă o intimidare a opoziţiei.* MAIORESCU, D. IV 118, cf. III 476.]

— *N.* după fr.

INTIMITÁTE s. f. v. **intim.**

ÎNTIMPINÁ vb. I (s. d.) v. **întâmpinà** ş. d.

ÎNTINÁ vb. I(a). 1°. (*S'*)*embourber.* 2°. (*Se*) *crotter.* 3°. (*Se*) *salir; faire ses besoins.* 4°. *Souiller.*

1°. † Trans. A băgà în tină; refl. a intrà, a se cufundà în tină, cf. înglodà, înnoroì, împotmoli. *Spăşeşte-mă de lut şi nu mă întină.* CORESI, PS. 178. *Întinai-mă în tină* (: je suis enfoncé dans un bourbier) *adâncată.* id. ıb. 177.

2°. Trans. şi refl. A (se) umpleà, a (se) stropì, a (se) murdărì, a (se) mâzgălì cu tină. LB. *N'a voit să-i ajute, ci a zis că ea nu se va întină pe picioare săpând la fântână.* MARIAN, O. I 165. *Ce trece prin tină şi nu se 'ntină?* [Umbra]. GOROVEI, C. 378, cf. ALECSANDRI, P. P. 304b, JARNIK-BÂRSEANU, D. 17.

3°. P. ext. Trans. şi refl. A (se) murdărì (cu orice murdărie), a (se) mânjì, a (se) mâzgălì (LB.); spec. refl. (despre copii mici) a face pe sine (PAMFILE, CER. 5), (şì despre oameni mari) a-şi face treaba, a se căcà (Com. I. C. PANŢU). *Copilul nu se va întină în post.* GOROVEI, CR. 871.

4°. Fig. Trans. şi refl. (Construit cu prep. în, întru, cu, † şi cu dat.) A (se) murdări, a (se) spurcà, a (se) pângărì, a (se) necinstì. *Toţi câţi întru necurăţiile aceastea întină-se...* CORESI, EV. 27/17. *Toţi..., câţi se vor întină întinăriei...* id. ib. 27/13. *Veşmântul... sfântului botez, care l-ai întinátŭ... cu păcatele tale...* VARLAAM, C. 20,2. *N'am întinátŭ curăţia trupului.* DOSOFTEIU, V. S. 133,2. *Să nu se întine... cinul preoţesc.* ŞINCAI, HR. III 38/22. *Fămeia..., îndată ce să va întină odată de... curvie, piere de la dânsa ruşinea.* PISCUPESCU, O. 131. *Mândria... au întinat şi pre îngeri.* KONAKI, P. 264. *N'au întinat scumpa fecioria ei cu cea mai mică pată.* PANN, E. I, VIII. *Persecuţiunea religioasă n'a întinat niciodată ospătosul pământ al României.* ODOBESCU, I 469/24.

[Prez. ind. *întín* şi *întinéz.* | Abstracte: **întináre** s. f. = acţiunea a (se) întinà, murdărie, pângărire. *Toată întinarea şi imăciunea hulii îşi spală.* CANTEMIR, IST. 217; — **întinát** s. a. = întinare. *D[u]mn[e]dzău apără pre această nepărtaşe de 'ntinátŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 245; — (învechit) **întinăciúne** s. f. = murdărie, pângărire. *Fără nici o hulă şi întinăciune.* ANTIM, P. 12. *Te-ai curăţit de întinăciunile ceale mai dinainte.* MINEIUL (1776) 108²/₂. *Noianul întinăciunei şi al stricăciunei.* PISCUPESCU, O. 44. *Curăţirea de toată spurcăciunea şi întinăciunea trupească.* MARIAN, NA. 121, cf. î. 53; — **întinătúră** † s. f. = murdărie, necinste, spurcăciune. *Viaţă cu întinătură.* CORESI, EV. 238/27. *Putoare şi întinătură.* id. ib. 24²/₅. | Adjectiv: **întinát, -ă** = cufundat în tină; umplut, stropit, murdărit cu tină; murdărit; spurcat, pătat, pângărit, necinstit. (Ad 1°) *S'au aflat trupul lui într'o bahnă întinat.* LET. I, A. 43/12; (ad 2°) *Veşmânt spart şi întinátŭ.* VARLAAM, C. II 11,2. *Fără zăbavă au sărit în mare, ca să-şi spele trupul cel întinat.* DRĂGHICI, R. 90. *Cel ce se apucă de spălat şi de scăldat pe vreun mort şi nu rade bine tina... de pe dânsul, de cumvà e întinat...* MARIAN, Î. 48; (ad 3°) *O vacă întinată, Necinsteşte cireada toată.* ZANNE, P. I 687; (ad 4°) *Viaţa porcească, întinată şi împuţită.* MOXA, 359/13. *Inimă întinátă şi necurată.* VARLAAM, C. 345. *Spurcat şi întinátŭ de toate păcatele.* MINEIUL (1776) 21²/₂; (negativ:) **ne(î)ntinat, -ă** = neumplut de tină, curat, imaculat. *Fecioară neîntinátă.* ib. 209¹/₂. *Mânile voastre să fie neîntinate de sânge.* MARCOVICI, D. 274. *Neîntinatul văl al nevinovăţiei.* ODOBESCU, I 125/1.]

— Derivat din **tină,** cu pref. **în-** (s. din loc. adv. **în tină**).

ÎNŢINÁ vb. I(a). 1°. *Scier* un arbre à peu près complètement, mais sans l'abattre, 2°. *Placer, poser en équilibre instable.* 3°. *Appuyer légèrement.* 4°. *Être vaniteux, obstiné.* — (Mold., Bucov., Banat şi prin Transilvania).

1°. (Mil.; învechit) Trans. A tăià un copac de la rădăcină, însă nu de tot, ci aşà încât abià să se mai ţină. *Ştefan-Vodă... au trimis înainte ca să apuce calea Cozminului, ca să taie pădurea, să o înţineze, ca să o poată porni să cază asupra oştii.* LET. I, 138/25. *Prinseră a tăià o parte din pădure..., însă n'o deteră la pământ, ci numai o înţinară.* MARIAN, T. 24.

2°. P. ext. Trans. A face un lucru (de la început) slab, prin aceea că nu-l închegăm, nu-l compunem bine. *Înţin* = (lat.) aliquid leviter adfigo...; (germ.) etwas [un]dicht anfügen. LB., cf. HERZ.-GHER., M. IV 206.

3°. Trans. A rezemà uşor (o uşă). *Înţânà* = (germ.) leise anlehnen (eine Tür). HERZ.-GHER., M. IV 206).

4°. Refl. A se fudulì; a fi încăpăţânat (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Prez. ind. *înţinéz* şi *înţín.* | Abstracte: **înţináre** s. f., **înţinát** s. a. = acţiunea de a înţinà. | Adjectiv: **înţinát, -ă** adj. = † (Mil., despre copaci) tăiat la rădăcină, încât abià să se mai ţină; (despre obiecte) care abià se susţine, aninat s. răzimat uşor, care abià se mai ţine, puţin sprijinit, gata să cadă jos (ŞEZ. V 102, CREANGĂ, GL.), (despre fiinţe) gata să se năpustească asupra cuivà, să se încaiere, să sară la bătaie (ŞEZ. V 102; com. A. COCA, Oraviţa, în Banat), gata, pregătit, «puţin trebue... ca să saie ars» (ŞEZ. II 138b/27), aspru (PAMFILE, J. II), iritabil (HERZOG-GHER., M. IV 206), care se mânie îndată (com. G. TOFAN, Bilca, în Bucov.), agresiv (CDDE. nr. 876), dispus spre ceartă, cu toane (BARONZI, I 3/4), încăpăţânat (com. A. TOMIAC, Straja, în Bucov., VICIU, S. GL.). (Ad 1°) *Întâiu îi mergeà cu noroc; iară mai apoi i-au amăgit ai noştri, de i-au băgat la codru; fiind copacii înţânaţi pre lângă drum i-au surpat asupra lor, unde câţi n'au pierit de copaci, i-au prins vii.* LET. I 100/20. (Pe pagina

următoare găsim construcţia: *Eră codrul înţinat de copaci; şi întrând Leşii în codru, iată cad copacii asupra Leşilor). Zboară copacii asupra Leşilor: eră abiă înţinaţi şi numai cât îi clătiiă, îndată căderea.* M. COSTIN, ap. GĂDEI, cf. ŞINCAI, HR. I 324/24; (ad 2°—3°) *Gălasă pod viclean şi înţânat slab pe apa Râmului..., să dea pre pod, să pice cu oastea-şi marele Constantin.* DOSOFTEIU, V. S. 17b/8. *Aşează o leasă de nuiele... numai înţinată peste* [groapa, în care aveà să cadă lupul]. CREANGĂ, P. 29. *Urnim o stâncă din locul ei, care eră numai înţinată.* id. A. 28. *Numai că i se rupe un picior, ce d'abiă eră înţinat* (tip. *întinat*). SEVASTOS, N. 70/30; (ad 4°) *Ţara scârşcà, pribegii stau înţinaţi.* LET. I 209/11. *Mamă, pentru ce se ţine Sandu chiar aşà 'nţinat; Ştiu că nu-i de înpărat!* COŞBUC, SĂM. II 28. *Dar doamna, încăpăţânată şi înţinată...* MARIAN, TR. 67. *Mirele e un om înţinat şi cărpănos.* id. NU. 603. *Înţinat* (= *gata*) *să mă omoare.* ŞEZ. II 138b/27. *Duşmanii stau înţânaţi:* când încà nu s'au încăierat, ca Austria şi Serbia înaintea războiului din 1914 (Oraviţa). Com. A. COCA. *Copila eră tare înţinată* = cerbicoasă (Câmpia Ardealului, Ocna Sibiiului). VICIU, S. GL. *Mă uit înţânat* = aspru. PAMFILE, T. II.]

— Din lat. pop. ***in-tenuo, -are** «subţiez». Cf. aţinà. S. Puşcariu, *Wörter u. Sachen* I, 111—114.

ÎNTINĂCIÚNE s. f. v. **întinà.**

ÎNTINĂTÚRĂ † s. f. v. **întinà.**

ÎNTÍNDE vb. III. I. 1°. *Tendre, bander; brandir, mettre en joue; tendre* (un piège); (en parlant de l'araignée) *tendre* (sa toile). *Étendre, allonger* (l'aile, le bras, etc.); *tendre* (la main). *Tirer* (par). 2°. *Étendre* (une étoffe etc.). *Dresser* (une tente); *abaisser* (une pâte). *Étaler* (des marchandises), *étendre* (du linge, des herbes etc.). *Mettre* (la nappe, le couvert). *Prolonger* (la conversation). 3°. *Torturer.* 4°. *Étendre* (ses domaines), *répandre* (des paroles, des sentiments); *prolonger.* 5°. *Tendre* à... 6°. *Tendre, offrir.* 7°. *Tendre* vers, *partir.* 8°. *Étendre, graisser.* II. 1°. *S'étirer. Se redresser. Se hausser, s'allonger. S'étendre, s'allonger; mourir. Abattre, étendre à terre.* 2°. *S'étendre* (dans l'espace). 3°. *S'étendre, se répandre. Se communiquer.* 4°. *S'étendre, passer les bornes.* 5°. *S'étendre* (en parlant). 6°. *Tendre* vers, *désirer.* 7°. *Oser.* 8°. *Durer.* 9°. *Bouter, pousser au gras.* III. 1°. *Tirer.* 2°. *Allonger.*

I. Trans. 1°. (Despre corpuri elastice sau flexibile: coardă, funie, muşchi etc., spec. despre coarda unui arc, cocoşul puştii etc.) A trage de unul s. de amândouă capetele lungind s. încordând, a strunì. *Armă scoaseră păcătoşii, întinseră arcele sale să săgeate mişelul şi meserul.* PSALT. 68/8. *Sau cine-i acela c[e]-au întins şvara preste dânsu?* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 267/13, cf. (*au întinsŭ fune*) S. CLAIN, ib. II 158/11. *Arcuri se întind în vânt.* EMINESCU, P. 242. *Nu întinde coarda* (s. *aţa.* C. NEGRUZZI, I 251), *că se rupe!* ZANNE, P. IV 314. *A întinde* (= fr. armer) *cocoşul unei puşti.* PONTBRIANT. | P. anal. (Despre o armă alta decât arcul) A îndreptà spre..., a ochì. *Să întindă Laslau cu toporul, să taie capul lui Betie.* IOAN D. VASLUI, ap. GCR. 362/11. *Un alt Sârb întinse puşca, şi făcând foc, omorî... pe bietul Sârb.* POP. ib. II 365/37. *Întinde puşca să deie.* ŞEZ. II 40/7. | (Despre laţ, undiţă, cursă, piedecă) A pregătì laţul, cursa etc., încordând mecanismul lor, fig. a se folosì de mijloace insidioase s. nepermise spre a-şi realizà scopul. *Va întinde laţuri.* PRAV. MOLD. 10a. *'Ntind sâlţe şi laţuri.* DOSOFTEIU, PS. 32. *Întind curse, ca să prinză inima alluia.* MARCOVICI, D. 42/1. *Doi vânători... tind laţuri unui cerb.* ODOBESCU, II 194. *Vânătorul 'ntinde 'n crâng la pasărele laţul.* EMINESCU, P. 272. *O cursă pe care i-o întindeà tatà-său.* ISPIRESCU, L. 18. # *Dracul nu face punţi şi biserici, ci întinde curse şi piedici.* ZANNE, VI 588. *A întinde undiţa* = a lăsà undiţa în apă; fig. a atrage, a momì, a înşelà. *Undiţa dacă voiu tinde...* PANN, E. II 32. *Şi precum pescarul undiţa-şi întinde şi cu râma înşală peştele de-l prinde— aşà îşi întinse planurile sale spre ea, ca să o tragă cu vorbe morale.* GCR. II 362/2. | (Despre pânza de paianjen) *Au văzut un paingăn întinzându-şi mrejele sale într'un unghiu.* DRĂGHICI, R. 80. || P. anal. (Despre membrele corpului: aripă, mână, braţ, picior, deget etc.) A mişcà lungind într'o direcţie oarecare, spre a le pregătì (de zburat, de primit, de umblat etc.); fig. *a întinde mâna* (s. *mână de ajutor*) = a ajutà, a salvà. *Atunce Pavelu... tinse-şi* (= rădicându N. TESTAMENT 1648) *mâra.* COD. VOR. 73. *Idolii... mâne au, şi nu le tindŭ.* CORESI, PS. 322. *Tinse arepile sale şi priimì el.* id., ap. GCR. I 15/16. *Un vultur... ş[i]-tinsease arepile.* MOXA, 368/8. *Tinsă mâinile sale cătră scaunul înfricat.* CUV. D. BĂTR. II 354. *Atuncia să m[i]l[o]stivì Dumnezău şi-ş[i] tinse mâna sa, de apucă sufletul lui Adam* (a. 1625), ap. GCR. I 64/41. *Acestora tinde mâna milei sale.* VARLAAM, C. II1. *Sfânta ta direaptă... şi stânga le tinde.* DOSOFTEIU, P. 47. *Întinş cătră tine mâinile meale.* BIBLIA (1688), ap. CP. 170. *Mâna ta cea tare tinzând-o robului tău...* MINEIUL (1776) 1972/1. *Le tindeà mână bună* (= mână de ajutor). ib. 181/1. *Întinzându-şi aripile, ajunge razile soarelui.* PHYSIOLOG (1777), ap. GCR. II 111/15. *De unde straşnicul vifor întinde aripi de gheaţă.* KONAKI, P. 285. *Noaptea întinde întunecoasele-i aripi.* MARCOVICI, C. 35/4. *Îngenuchind, şi-au întins mâncle cătră ceriu.* DRĂGHICI, R. 35. *Întinsese capul înainte.* C. NEGRUZZI, I 42. *Întinde cu mândrie aripele-ţi uşoare, O! sufletul mieu vesel, O! suflet fericit!* ALECSANDRI, P. I 124. *Tindeacum frăţească mână peste Dunărea română.* id. ib. III 518. *Puternicele braţe spre dânsa întindeà.* EMINESCU, P. 208. *Ea... mâna fină i-o întindă.* id. ib. 235. *Fata zâmbì, întinse mâna: «Dumneata eşti domnu' Macovei?»* SADOVEANU, M. 113. *Făt-Frumos! Făt-Frumos! întinde mâna ta cea dreaptă!* CREANGĂ, P. 98. *Acesta îşi întinse mâinile către Ercule.* ISPIRESCU, U. 66/21. *Blestemată şi ţărâna, Unde mi-ai întins tu mâna.* TEODORESCU, P. P. 304. *Întinse mâna peste pântecile ei.* ŞEZ. II 116/23. *Nici picioru' n'oiu întinde.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 248. *Num' un deget mi-a întinde.* DOINE, 180/7. (P. anal.; despre crengi, rădăcini etc.) *Chedrul ramuril[e]-şi tinde.* BARAC, AR. 46. *Cum se sădeşte, se prinde şi rădăcinile-şi tinde.* PANN, E. II 21. | (Despre oameni) A trage (încoace şi încolo). *Că la unii, vinc bietul popa Ghiţă, da la alţii nu vine, că de! e şi el întins în toate părţile.* D. STĂNOIU, C. I. 30. # **A întinde (pe cinevà) de mânecă** = a se ţinea de cinevà, a nu-i da pace, a-l rugà cu stăruinţă. *Să stai să te certi cu samsarii care forfotesc de colo până colo şi întind clienţii de mânică.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 65.

2°. (Despre piei, ţesături sau orice obiect strâns, îndoit, împăturat, mototolit etc.) A aşterne în toată lărgimea şi lungimea lui. *Măcar trei coţi de pânză Pre pieptu-i să-i întinză.* GCR. II 117/32. *Corăbierii ridicând anghira, au întins vintrele.* DRĂGHICI, R. 7. *Mergi de'ntinde verzi covoare.* ALECSANDRI, P. 142. *El întinse pe pajişte nişte scoarţe scumpe.* ISPIRESCU, L. 109. *Muierea le întinse hainele, să se usuce.* RETEGANUL, P. III 4/8. *Năfrămi înainte i-o întins.* ŞEZ. I 177/12. *Badea 'ntinde hamurile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 252. *Nora merge la fântână, Cu cămaşa soacrii'n mână. O moaie odată 'n apă: Na-ţi-o, mamă, că-i spă-*

lată, Şi-o 'ntinde pe o nuia, De hârâie câinii la ea. ZANNE, P. IV 514. (Fig.). *Înveştişi-te cu lumină ca în cămeaşe, întinseşi ceriul ca o piale.* PSALT. (SCH.) 213/10. *Şi-i tinse* (= netezi) *lui marea.* CORESI, EV. 267/37. || Spec. (Despre un cort) A-l despătură şi a-l aşează. *Au întins câtevà corturi afară din Udri.* LET. II 173/1. *Şi acolo au întins vr'o cinci şase corturi.* ib. 352/5. *Porunci să întinză corturile.* GORJAN, H. II 2/30. *Ienicerii... răspândindu-se în roiuri, întind corturile mari.* EMINESCU, P. 238. *Împăratul îşi întinse cortul sub dafin.* FUNDESCU, P. 22/20. | (Despre o pastă, un aluat; refl. = pasiv) A-i da forma unei foi, lăţindu-l şi subţiindu-l. [Aluatul] *se întinde, se lăţeşte, se iurteşte cu sucitorul.* PAMFILE, CRC. 4. | (Despre războiul de ţesut) A pregăti totul pentru ca să înceapă ţesutul. *Când războiul întindeà Şi pânza o nevedeà.* HODOŞ, P. P. 199. | (Despre cărţile de joc) A le aşterne pe masă, ca să, ghiceşti din ele. *Pot să 'ntind şi cărţile, să vezi şi dumneata singură...* SADOVEANU, B. 31. || P. anal. A înşirà, a expune (marfa spre vânzare), a etalà; a răsfirà, a răspândì (lucruri, ca să se usuce etc.). *Un păscari... ieşì dela mare cu peaşte şi 'ntinsease în târg de vindeà.* DOSOFTEIU, V. S. 70, cf. MINEIUL (1776) 105²/1. *Toţi cei ce vin la iarmaroace în zile de târg şi întind marfa spre interesul lor...* URICARIUL, I 146/5. *Au întins-o* [buruiana] *la soare, ca să se usuce.* DRĂGHICI, R. 52. *Trii oameni cu lopeţile scormolesc, întind, strâng grâul.* I. IONESCU, C. 176. *Au întins hoştinele fierbincioare pe o pânzătură.* CREANGĂ, A. 15. # **A întinde masa** (propriu zis: faţa de masă) = a pune masa pentru mâncare. *Întinse masă mare pentru bun şi pentru rău.* ISPIRESCU, L. 80. *Mândră masă 'şi întindeà.* ALECSANDRI, P. P. 72/16. *Lungă masă întindeà.* ŞEZ. IV 133b/31. *Ntins-am masă peste drum.* COLINDE, ap. GCR. II 325/2. # **A întinde masă cu cinevà** = a fi bun prieten cu dânsul. ZANNE, P. III 654. **A întinde vorba** = a lungì vorba, a vorbì mai mult decât trebue. *Ce să mai întind vorba?* RETEGANUL, P. I 55/9.

3°. (Despre fiinţe, spec. despre oameni) A lungì corpul cuivà, trăgându-l cu aparate de tortură, a chinuì, a muncì, a căznì, a tortură. *Pre sv[â]ntul Evdocsie îl întinsără şi-i strujiră coastele.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Tinsără pre fiică-sa şi o bătură.* id. ib. 37. *Să nu-l întinzi pre el în chinuire.* BIBLIA (1688) 90. *Porunci de-l desbrăcară şi-l întinseră cu legături de ştreanguri.* MINEIUL (1776) 105¹/1. *Întinzându-l... îl bătură.* ib. 186²/2. *O tinseră pre jeratec de foc.* ib. 179²/2, cf. 162²/2, 186²/1. *Ca pe-un duşman te-aş întinde.* SEVASTOS, P. P. 235/3. *Ca p'un câine te-aş întinde.* TEODORESCU, P. P. 278b. *Pe crucea lui Pilat întinsu-l-o.* ŞEZ. II 414/35. # *A întinde pedeapsa* (*asupra*) *cuivà* = a pedepsì. *Pre care, dac' îl voiu prinde, Pedeapsa îi voiu întinde.* BARAC, AR. 26. *Ursitoarele întinse pedeapsa aceasta şi asupra împărăţiei.* ISPIRESCU, L. 102.

4°. Fig. (Despre putere, stăpânire, împărăţie etc.) A lăţì, a lungì, a mărì. *Filip al doilea, craiu a[l] Spaniei, întinseasă a sa stăpânire până la noa lume* (a. 1734), ap. GCR. II 151/16. *Noaptea... întinde schiptrul său de plumb.* MARCOVICI, C. 8/2. *Împăraţi ai Persiei, care îşi întinseseră împărăţia până la India.* GORJAN, H. 9. *Cu plugul şi cu spada aţi întins moşia voastră.* EMINESCU, P. 245. *Îşi întinsese hotarele împărăţiei.* ISPIRESCU, L. II. | (Despre cuvânt, iubire etc.) A lăţì, a răspândì. *Pavel... tinse cuvântu până la miazănoapte.* COD. VOR. 16. *Părintele... tinse iubirea sa de oameni.* CORESI, EV. 20/29. *Ş-au tins preste tot rodul a sa bunătate.* DOSOFTEIU, V. S. 204/2. | † A prelungì. *Cu cât amù această muiarea tindeà-şù cearerea, atâta şi Hristos întoarcerea.* CORESI, EV. 325/24.

5°. † Fig. (Construit cu dativul s. cu către) A îndreptà, a adresà cevà. *Şi-şi tinde a sa dulceaţă vecinilor.* CORESI, EV. 319/7. *Frâmseţiei şi dulciei aceştii lumi să nu ne robim, jurăminte tinzind.* id. ib. 548/12. *Întindeà ruga către D[um]n[e]zău.* DOSOFTEIU, V. S. 27. Cf. 213. *Către luciul milostivirii tale întinz ochiul inimii meale.* MINEIUL (1776) 171¹/2.

6°. A prezentà, a oferì, a da. *Au tins cartea la mâna Împăratului.* LET. I 165/35. *Şi întinzând paharul cu vinul...* PROLOG (1675), ap. GCR. I 224/12. *I-au întinsù tabachere Şi când Vodă s'au plecat...* (a. 1777). ib. II 116/16. *Îi tinse un bilet scris pe o hârtie rozà.* C. NEGRUZZI, I 22. *Îm întinzi o gură: Fericit mă simt atuncea.* EMINESCU, P. 188. *Întorcându-mi faţa, eu spada ţi-am întins.* id. 202. *Ie* (= ia) *un pahar, şi-l întinde gazdei.* CREANGĂ, A. 97. *Şi-i întinde-o cupă plină.* ALECSANDRI, P. P. 206b. *Fii bună şi-mi întinde-o bucată de pâne.* RETEGANUL, P. I 35/21. Cf. IV 74/35, II 8/27. | (Neobicinuit; absolut) *Eu îi cer ca să-mi dea mie Şi el îţi întinde ţie.* PANN, P. V. I 88.

7°. Trans. (cu complementul: pasul, aripa, p. ext. mersul, zborul) şi (cu eliziunea complementului; construit cu spre s. la) intrans. A o luà, a pornì la drum, a plecà, a zburà. *Vulturul spre muntele Ceahlău întinsă zborul său.* DONICI, F. 14. *Cu toate oştile spre Italia întinzând...* CANTEMIR, HR. 316/22. *El au întins spre Roma.* id. 276/13. *O întinse cu grabă spre Bucureşti.* BĂLCESCU, M. V. 145. *Întinzând tot mai la munte,... se adăposti într'un loc anevoie de apropiat.* id. M. V. 128. *Întinse unchiaşul la drum.* ISPIRESCU, L. 96. *Întinseră pasul la drum.* id. 224. *Întinseră piciorul la drum.* id. 322. # **A întinde fuga** (s. **o fugă**) = a o luà la picior, a fugi. *Iară oastea... întinseră fuga.* CALENDARIU, (1814) 122/22. *Şi el înfricoşat întinse fuga.* MARCOVICI, C. 222. *Iepurile întinsă fuga.* ŢICHINDEAL, F. 27. *Şi 'ntinseiu o fugă lungă, Dracii haida să m'ajungă.* MARIAN, I. 469. || (Complementul este hora s. alt dans, care se face tot mai mare, pe măsură ce se prind mai mulţi să-l joace) A pornì, a jucà. *Ce horă au să 'ntindă!* COŞBUC, F. 111. *Hori de-mi întindeà, Hori de-mi învârteà...* TEODORESCU, P. P. 647.

8°. (Despre grăsime, alifie, marmeladă etc.; după franţuzeşte) A unge. *Întindea delicat untul pe chiflelele despicate în două.* C. PETRESCU, C. V. 141.

II. Refl. 1°. (Despre o fiinţă) A se încordà lungindu-şi (din cauza oboselii, lenii, somnului etc.) membrele corpului, cf. desmorţi; (despre membrele corpului) A se încordà. *Muşchii se întinseră ca coarda unui arc.* C. NEGRUZZI, I 42. *Gerilă se întindeà de căldură, de-i treceau genunchele de gură.* CREANGĂ, P. 251. *El însă au început a se întinde şi a strigà.* SBIERA, P. 131/16. *Să întindeà şi mai căscà.* ŞEZ. II 35b/4. || A se îndreptà. *Muierea zgârcită... aciia se întinse* (: se îndreptă BIBLIA 1688). CORESI, EV. 409/29. || A se face mai mare, mai lung, înălţând mânile s. ridicându-se în vârful picioarelor, a se lungì, a se înălţà. *Se tindeà cu amândoă mânile şi cuprindeà pre Dimitraşco... de grumaz.* LET. II 348/24. *Care nu poate s'o vadă, Pe degete se întinde, Doară o poate cuprinde.* MARIAN, V. 72. *Se întinde, ca să ia un pahar.* ISPIRESCU, U. 9—10. *Se'ntindeà şi n'ajungeà!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 430. || A se aşterne lungindu-se, a se lungì la pământ, a se culcà. *Ochiu-mi... admiră o cadână, Ce'n cadrul ei se'ntinde alene pe covor.* ALECSANDRI, P. III 4. *În pat se'ntinde drept Copila să se culce.* EMINESCU, P. 261. *Şi te'ntinde la soare.* MARIAN, D. 131. *Întinsu-s'a popa să moară.* DOINE, 289/2. | P. ext. A murì. *Bine au făcut că s'au întins* (= a murit). ŢICHINDEAL, F. 186. || (Mai rar)

Trans. A culcà la pământ (învingând), a doborî. *Ghemiş... La pământ îl întindeà, De falangă mi-l legà Şi-l băteà şi tot strigà.* ALECSANDRI, P. P. 130.

2°. (Despre un loc, un accident de teren, o clădire etc.) A se prelungì (într'o direcţie). *Piaţa se întinde ovală pe un neted şes.* C. NEGRUZZI, I 36. *Peştera ce se'ntinde departe sub pământ...* ALEXANDRESCU, M. 11. *Zidu-i cel înalt Se'ntinde împrejuru-i pustiu şi învechit.* id. ib. 9. *O câmpie verde sub mine s'au întins.* ALECSANDRI, P. I 128. *Vale adâncită... Ce se'ntinde ca o ceaţă.* id. II 9. *Ograda,.. se'ntindeà gălbuie în lună.* EMINESCU, N. 51. *Munţii noştri se întind* (= fr. courent) *de la Nord spre Sud.* PONTBRIANT.

3°. Fig. (Despre lucruri care se pot împrăştià, ocupând un spaţiu mai mare) A se lungì, a se răspândì, a se lăţì, a se răsleţi, a luà o extensiune (prea) mare. *Parada se întindeà ca un şerpe pe şovoita uliţă.* C. NEGRUZZI, I 29. *La apus se adun norii, se întind ca un veşmânt.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Focul taberii s'a stins, Neagra umbră s'a întins.* ALECSANDRI, P. II 107. *Umbra morţii se întinde tot mai mare şi mai mare.* EMINESCU, P. 242. *În urma lor se'ntinde falnic armia română.* id. 243. *Întreaga divizie a 3-a se întinsese în marş spre podul Jiului de la Gangiova.* D. ZAMFIRESCU, R. 223. *Ploaia se întindeà.* id. 241. || P. anal. A se lăţì, a se răspândì, a se desvoltà. *Atâta se tinse cuvântul acesta, cât...* CORESI, EV. 349/12. *S'a întins şi legea până a fi 6 părţi Musulmani.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 247/33. *Întinzându-să pricina şi la înfăţoşarea judecăţii Divanului.* URICARIUL, II 8/23. *Talentele, când lenea le cuprinde..., Se pierd fără a se'ntinde.* DONICI, F. II 18. *Ascultaţi! marea fantomă... dă o poruncă... Glasul ei se'ntinde, creşte.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Visul... se'nfiripează şi se'ntinde.* EMINESCU, P. 237. *Negoţul, când merge bine, de firea lui este să se întinză ca pecingenea.* ISPIRESCU, L. 270. *S'a întins ca fulgerul vestea.* RETEGANUL, P. IV 43/11. | P. ext. A ajunge. *Ochii lui... să întinde cu privirea foarte departe.* DRĂGHICI, R. 46. || (Despre râs, căscat, boale) A trece de la unul la altul, a se comunicà, a se luà, a se molipsi. *Neprietenul se întinde ca pecingenea.* ISPIRESCU, M. V. 11/10. *Râsul se întinde* (= fr. est communicatif). *Epidemia se întinde* (= fr. gagne). PONTBRIANT.

4°. (Despre oameni, p. ext. puterea s. stăpânirea lor) A se lăţi, a se mărì, a trece peste limită s. drepturi, a ajunge dincolo de... *Şi Tătarii... s'au fost tins, de şi-au fost făcut... sate la ţinutul Lăpuşnii.* LET. II 49/30. Cf. 460/23. *Să nu se tinză în Ţară să facă jafuri.* MAG. IST. IV 52/5. *Şi până la Diiu s'au tins.* MAG. IST. II 138/5. *Întinzându-să şi peste Olt...* DUMITRACHE, ap. GCR. II 127/22. *Să puie şi semne, ca să ştie până unde să se întindă oraşenii cu păşunatul vitelor lor.* URICARIUL, II 25/4. *Puterea mea se'ntinde Peste ceriu, peste văzduhuri.* KONAKI, P. 87. *Focul... s'au întins până în cămara, unde eră pravul.* DRĂGHICI, R. 22. | Spec. (Jur.) A aveà putere, autoritate, competinţă asupra... *Măcar că această voie a giudeţului să tinde, cum am şi mai dzâs, pre multe locuri, până la moarte...* PRAV. 743. *Această puteare... nu să tinde departe, ce numai până la tată-său.* ib. 394, cf. 514. | (Absol.) *Să păşească bucatele lor... cu ştiinţă şi cu voie, iară mai mult să nu se întinze.* LET. III 168/8.

5°. (Despre persoane s. despre faptele lor; construit cu prep. cu, la) A da extensiune, a se extinde, a desvoltà, a prelungì, a insistà, a stărui, a face digresiuni. *Pricinile ce... au făcut pe tatăl de a nu să întinde mai departe cu istorisirea.* DRĂGHICI, R. 106. *N'a lăsat-o să se întinză la sfat.* PANN, E. IV 21. *Cu mai multă'ndrăzneală la cuvinte s'a întins.* id. ib. III 29. *Nu te'ntinde cu lauda.* id. ib. 36. *M'aş întinde prea departe cu povestirea lor.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. II vol. III. *Ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, ap. TDRG. *Să nu se mai întindă la vorbă lungă.* VLAHUŢĂ, D. 13. *Ne-am prea întins cu vorba.* CREANGĂ, P. 258.

6°. † (Construit cu prep. către s. spre; despre persoane) A năzuì, a râvnì (la cevà), a tinde. *Spre toate bunătăţile să ne tindemŭ.* CORESI, EV. 199/45. *Către alalte... nu se tindŭ.* id. ib. 263/27.

7°. Fig. (Despre oameni) A se încumetà, a îndrăzni, a cutezà. *Nu departe să vă întindeţi a mearge.* BIBLIA (1688) 44$_2$. *Să nu se întinză Postelnicul a luà de la nimine măcar preţ de un ban.* URICARIUL, II 277/17. *De mă voiu întinde mai mult la acest amor...* PANN, E. I 10. *Mizerabilul! să se'ntinză până 'ntr'atâta, ca să-mi facă un afront!* CARAGIALE, T. II 24/9. *Nu te 'ntinde, nu te-umflà!* ŞEZ. IV 220/34. # *Nu te'ntinde mai mult de cât ţi-i oghealu!* ALECSANDRI, T. 464. *Nu te întinde până nu te ajunge învelitoarea!* BARONZI, L. I 63/9. **A se întinde la caşcaval** = a aveà prea multe pretenţii (ZANNE, P. III 515), a-şi arogà drepturi care nu i se cuvin, a-şi luà nasul la purtare, a se (cam) obrăznicì (ZANNE, P. III 515).

8°. Fig. A ţineà, a durà, a stărui, a se prelungì, a dăinuì, a rămâneà neschimbat. *Noi ne întindemŭ în răutăţi.* VARLAAM, C. 317. *Vreamea cum va fi... adease ori se întinde preste tot patrarul.* CALENDARIU (1814) 80. *Veseliile se întinseră până noaptea târziu.* ISPIRESCU, L. 376.

9°. (Despre moare, vin şi lichide băloase) A se trage (COSTINESCU), a curge gros, în mod neegal. *Lichidul acesta... începe... să se întindă.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 48. *Pelteaua se întinde.*

III. Intrans. 1°. (Construit cu de s. la) A trage. *Boii se spetesc întinzând la jug.* ALECSANDRI, T. 970. *Pescarii întind vesel de căpătâiul funiilor.* ODOBESCU, ap. TDRG.

2°. (Construit cu prep. din) A încordà, a lungì (o parte a corpului). *Găini moţate se apropiau tiptil, tot întinzând din gât.* AGÂRBICEANU, L. T. 45.

[Ind. prez. 1 sg. *întind* şi († şi regional) *întinz;* conj. prez. 3 sg. *să întindă* şi († şi reg.) *să întinză (întinze);* imper. *întinde!* aorist *întinséiu* († *întinşu*), part. *întins*, ger. *întinzând* († *tinzind* CORESI, EV. 548/12). | Şi: **tinde** vb. III. *Tyind* = intendo, ung. nyitok. LEX. MARS. 219. | Adjectiv: **(în)tins** (cu negativul: **ne(î)ntins**), **-ă** = încordat, lungit, prelungit, extins, lung, mare; culcat de-a lungul, aşternut în toată lungimea şi lăţimea, (despre o masă) pus pentru mâncare, pregătit; (despre un cort, p. ext. despre tabără), aşezat, fixat; chinuit, muncit, căznit, torturat; care are o întindere mare, care este mare, vast; lungit (la pământ), mort; îndelungat. (Ad I 1°) *Domnul... Arcul întinsŭ încoardă.* DOSOFTEIU, PS. 26. *Prostimea ... şede ... înşirată pe marginea unui odgon întins.* C. NEGRUZZI, I 35. *Capul zimbrului moldav ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripile întinse.* id. ib. 43. *Un lanţ întins de munţi.* ALECSANDRI, P. II 109. *Amoroase porumbiţe... cu aripele întinse şi 'ncordate zboară.* ODOBESCU, III 34/25. *Lebedele albe... cu aripile întinse.* EMINESCU, P. 251. *Cu mâna'ntinsă magul îi face semn.* id. 206. *Şi în braţele-mi întinse Să alergi.* id. 57. *Obrajii grăsului şi întinşi* (= cu pielea întinsă) *ca pielea de tobă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Viţelul... veneà în goană... cu botul întins.* VLAHUŢĂ, ap. TDRG. *Frânghia nu mai sta întinsă.* ISPIRESCU, L. 84. *Cu gâturile întinse.* id. 350. *Cu mâna 'ntinsă.* ŞEZ. I 14b/6. *Teie 'ntinse.* ib. IV 74. *Rămurele... întinse pe pământ.* ZANNE, P. I 148; (ad 2°) *Haine tinse la soare.*

DOSOFTEIU, PS. 19. *Piei de bou întinsă.* BARAC, ap. GCR. II 241/33. *Mreje întinse.* KONAKI, P. 269. *Tinse-s două corturèle.* BIBICESCU, P. P. 284. *Acolo-i tabăra 'ntinsă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 314. *Masă întinsă* = masă pusă pentru mâncare, pregătită. *Mease tinse.* MOXA 395/9. *Masa le va fi lînsă.* DOSOFTEIU, PS. 112. *O masă mare 'ntinsă.* EMINESCU, P. 194. *Ne-aşteaptă masa... întinsă.* ODOBESCU, III 213/3. *L-aşteptă sărăcia cu masa întinsă!* CREANGĂ, A. 133; (ad 4⁰) *Cât este întins pământul şi lumea.* ANTIM, P. 4/7. *Ce privelişte întinsă!* KONAKI, P. 270. *Un şăs întins.* DRĂGHICI, R. 112. *Una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărăţii.* BĂLCESCU, M. V. 6/10-11. *O pajişte întinsă.* ALECSANDRI, P. I 204. *Întinsele pustii.* EMINESCU, N. 25. *O vale întinsă.* id. 66. *Dealu 'ntins ca şesul.* COŞBUC, F. 70. *O câmpie întinsă.* ISPIRESCU, L. 4. (Cf. fr. sur une grande échelle) *Pe o scară întinsă* = foarte mult, foarte mare, în stil mare. ZANNE, P. III 366; (ad II 1⁰) *Stând în faţa casăi întinsu.* E. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 117/19. *Lăpuşneanul stă întins cu faţa în sus.* C. NEGRUZZI, I 163. *Baba sta întinsă pe laiţă.* EMINESCU, N. 21. *Văd pe Alexie întins* (= mort). MARIAN, SE. II 183. *Întinsă ca moartă.* ŞEZ. I 69/13. *Vedeà-te-aş întins* = mort. *Vedea-te-aş întins pe laiţă!* MARIAN, Î. 73; (ad II 8⁰) *Întinsă* (= îndelungată) *ruga sfântului.* DOSOFTEIU, V. S. 3,2. # *În galop întins* = repede, iute, cu zor. *Răpede trecură pe caii avântaţi în galop întins.* SADOVEANU, SĂM. V 924. (Adverb) De-adreptul, direct, drept înainte, «puşcă», «aţă», fără şovăire (cf. sicil., calabrez *tisu* «direct, drept»). *Luând veste... de Timuş că vine întins asupra Leşilor...* LET. I 305/20, cf. 351/2. *Au venit de la codru întins în Iaşi.* ib. II 404/36, cf. 319/31, 371/12. *Te uitai întins catră cela ce poate să mântuiască.* MINEIUL, (1776) 2/1. *Tot întins au umblat să omoară pe David.* CALENDARIU (1864) 122/30. *Viteazul... a venit întins la Iaşi.* BELDIMAN, TR. 7. *Iani... veneà întins către tovarăşul de drum.* I. BÂRSEANUL, SĂM. V 356. *Du-te întins* (= de-adreptul) *la moară.* CONV. LIT. XLIV2 130. *Numa 'ntins la mine vine.* SEVASTOS, P. P. 196/7. Cf. ŞEZ. I 260/31, II 114/27, IV 199/27. *Întins la drum* = iute şi cu zor. RĂDULESCU-CODIN, Î. 159; — **(în)tinzător** (**întinsător** COSTINESCU), **-oáre** = care întinde, care încordează. Substantivat: **întinzător** s. a. şi **(în)tinzătoáre** (**întinsătoáre** H. IX 311) s. f. = (la războiul de ţesut) bătul cu care se strânge pe sulul de dinainte pânza ţesută, numit şi întorcător, criveà, prochiheciu, zetcă sau zapcă (DAMÉ, T. 136); la unele războaie însemnează amnar. (Cf. PAMFILE, I. C. 274, ŞEZ. VIII 148). *Cu un capăt sulul iese din piciorul războiului şi are patru găuri în care se bagă aşà numitul «întinzător».* ŞEZ. VIII 148. *Întinzătór* = unealtă de ţesut. H. II 132, 282; III 363. *(În)tinzătoáre* = unealtă de ţesut. H. II 101, 168; XII 118, 174. (La căruţă, subt forma feminină) Osia dinainte este legată de osia dinapoi prin inima carului, de care sânt legate mai multe părţi... lămbile, *întinzătorile*, *tinzătorile*, vătraiele, lanţurile. DAMÉ, T. 9. Cf. PAMFILE, I. C. 132. *Căruţa se compune din... osie, dric... tânjală, întinzători.* H. IV 11. Cf. 29, 118, 132, 221. (La moară) *Întinzătorul teicei.* Cf. căpăstru, strunea. DAMÉ, T. 153. (La ferestrău) Lemnul care întinde frânghia ferestrăului. ib. 86. (Cul.) *Întinzător* = şucitorul, druga cu care se întinde aluatul. LB.; — **întinzăcióş, -oásă** = care se întinde (uşor). BARCIANU, ALEXI. *Pelteà întinzăcioasă* (Braşov). || Abstracte: **(în)tindere** s. f. = acţiunea de a întinde; desvoltare, tensiune, extensiune, răspândire, creştere; distanţă, dimensiune, durată; (concretizat) spaţiu întins, suprafaţă. *Omule... veacul ţi-i o minută şi întinderea o fită.* KONAKI, P. 261. *O mare întindere de pământ nou.* I. IONESCU, C. 33. *Monastirea Neamţul... luă o întindere mare.* C. NEGRUZZI, I 214. *Pe 'ntinderea pustie... se văd satele.* ALECSANDRI, P. III 10, cf. EMINESCU, P. 223. *Diminutivele... vor aveà o mare întindere la noi.* MAIORESCU, CR. I 92. *Văpaia lunii s'aşterne pe sclipitoarele întinderi.* VLAHUŢĂ, N. 140. *Întinderea este proprietatea ce are materia de a ocupă un loc în spaţiu.* PONI, F. 2. *Întinderea pânzelor unei corăbii* = fr. appareillage, déploiement des voiles; *întinderea cocoşului unei puşti* = fr. armement d'un fusil. PONTBRIANT. *Discurs de o mare întindere. Întinderea unui dezastru.* ŞĂINEANU, D. U. *O întindere de şese poşte lungi şi obositoare.* CREANGĂ, A. 117. *Fără... să se cunoască... nici întinderea armeanului.* ISPIRESCU, L. 34; — **întíns** s. a. = întindere. *Mâna svântului Ioan cu întinsul ei sămnează bişug.* DOSOFTEIU, V. S. 6,2. *Îmi place... Să văd pe 'ntinsul negru furtuna întărtată Şi cerul fulgerând.* ALECSANDRI, P. I 194. *S'a dus zăpada albă de pe întinsul ţării.* id. ib. III 24. *Pe întinsul dealului se vede un şir de movile.* ODOBESCU, II 175. *Ei, tinereţe, încă n'ai făcut ochi? Scoală, scoală, trebuie să pornim de mânecate... Avem drum de întins.* SADOVEANU, SĂM. V 904. *Când eşti adăpat, simţi dureri grele la inimă, ţi-e greaţă, te-apucă întinsul şi sudorile reci.* PAMFILE, B. 9. *Şi pe 'ntinsul hainelor... Luceau stele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 512; — **întinsoáre (întisoáre †)** s. f. Întindere, încordare, tensiune. *Întinsorile vetrilelor.* DOSOFTEIU, V. S. 200. Loc întins, spaţiu larg. *Cât poţi vedeà cu ochii, totul e o întinsoare neagră-vânătă de valuri care se pierd.* DUNĂREANU, CH. 55. *Aceste întinsori de fân se vor mai numì şi islazuri.* PAMFILE, A. 151. *Fata... atingând scara cerului se suì pe întinsoarea lui.* id. C. 55. Mers întins, marş susţinut; caznă, tortură. *Le răbdă bărbăteaşte aceale întisori greale.* DOSOFTEIU, V. S. 135. Poziţie culcată a corpului, prosternere la pământ. *Rugându-să... cu 'ntinsoare către fiiul Svinţii sale.* id. ib. 40. Durată lungă, spaţiu considerabil. *Omăt şi geruri au ţinut-o o întinsoare, fără slăbire.* SADOVEANU, P. S. 12. *E o întinsoare bună până la...* = e o bucată bună de parcurs până la... CIAUŞANU, GL. # **Într'o întinsoare** = într'una, fără întrerupere, într'un suflet. *Surugiul: Hi acum pe şes... într'o întinsoare.* ALECSANDRI, T. 52. *Acolo, să vă suiţi întins la boierul Ionică..., pe urmă să vă împrăştiaţi şi într'o întinsoare să vă abateţi în toate părţile.* SADOVEANU, P. 4. *Şi petrec într'o 'ntinsoare, Tot la umbră, la răcoare.* ALECSANDRI, P. P. 314b. † Tabernacul, chivot. *Acoperemânturile şi întinsorile* (: soŭ tabernacle). BIBLIA, ap. CP. 228. *Cortul şi mărunţăile... şi întinsorile* (: διατόνια). BIBLIA (1688) 65. (După gr. διάτονον) † Melodie. *Troparе cu de tot fealiul de întînsori.* DOSOFTEIU, V. S. 192. *Canoane şi stihire în toate făpturile de întinsori.* id. ib. 193. † Intenţie. *Întinsoarea fiindule să treacă Argeşul pe la Drăgeşti...* MAG. IST. II 155/25-26. *Întinsoare fiindu-le pre acolea a merge...* MAG. IST. II 208/5. Un fel de boală (= trebuinţa de a se întinde (II 1⁰) mereu). *Ia de la feciorul meiu Plânsorile, Strânsorile, Întinsorile.* MARIAN, NA. 364. *Un fel de leşin la inimă amestecat cu întinsori, sau cam aşà cevà.* CREANGĂ, A. 93. *Întinsori* = o parte a căruţii. H. VI 283. *Întinsori* = zimţi la războiu. VICIU, GL. Cureà de ciobotar (DDRF.) *Ciobotari cu 'ntinsorile.* TEODORESCU, P. P. 135. *Întinsori* = parte a ferăstrăului; — **întinsúră** s. f. = întindere; (spec.) întindere de pământ cu vegetaţie într'o porţiune de apă. *În partea convexă a unui cot de Dunăre, unde apa depune mâl şi adâncimile sânt mici, malul, — dacă creşte şi puţină vegetaţie... se zice întinsură.* ANTIPA, P. 193. *În unele părţi malurile* [Dunării] *sânt drepte*

şi sub ele imediat se găsesc adâncimi mari, în alte părţi malul are o înclinaţiune foarte mică şi adâncimile... în aceste... părţi numite... întinsură... id. 665. *Se lasă încă odată mai domol şi simte prundişul tare al unei întinsuri de apă.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 331; — **întinzătură** s. f.=întindere; spec. întinderea (II 1°) corpului, întinsoare. *O boală ce să începe cu întinzături şi căscături.* PISCUPESCU, O. 267; — **întinzíme** † s. f. = întindere, extensiune. *El [Dumnezeu]... în tot locul se întinde făr' a ave[à] întinzime.* KONAKI, P. 272.]

— Din lat. **tendo, tensum, tendere** «a întinde, a încordà, (refl.) a se întinde» şi **intendo, intensum, intendĕre** «a întinde, a încordà, a struni, a ţintì (cu arma), a plecà într'o direcţie oarecare etc.» (În celelalte limbi romanice sensul lui *intendere* s'a modificat în direcţia: «a pricepe» şi «a auzì»). Cf. extinde, destinde şi dubletul tinde.

ÎNTINDEÁICĂ s. f. v. **tindeică.**

ÎNTINEREÁLĂ s. f. v. **întinerì.**

ÎNTINERÍ vb. IV^a. 1°-2°. *Rajeunir.*

1°. (Despre fiinţe şi, fig., despre lucruri; adesea în opoziţie cu îmbătrânì s. învechì) Intrans. A se face mai s. din nou tânăr, a căpătà înfăţişare tinerească. *Intineresk*=iuvenesco. LEX. MARS. 221. *Să întinerească Tulie, să înceapă o viiaţă de iznoavă.* BELDIMAN, N. P. I 38. *Munţii vechi întinereà Şi cu muşchiu s'acopereà.* ALECSANDRI, P. I 94. *Natura 'ntinereşte.* id. ib. I 178. *Moşneagul pe loc a întinerit, văzând atâtea bogăţii.* CREANGĂ, P. 291. *Pământul că'ntinereşte.* ALECSANDRI, P. P. 394^b/$_{15}$. *Când cu mândra m'oiu găsì, Zău, iar voiu întinerì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 323. *Inima-i întinereşte.* DOINE, 8/$_{11}$. Cf. id. 284/$_{12}$. *Moşul traiul şi'a nemerit Şi ca vultur a'ntinerit.* ZANNE, P. II 274. || (Rar) Refl. (cu acelaşi sens) *Pasărea... finix, care după ce să învecheşte şi voeşte a să mai întinerì...* LOGHICA, ap. GCR. II 254/$_{19}$.

2°. Trans. A face (mai) tânăr, a da cuivà un aer de om tânăr. *Să schimbe faţa lumii vechi şi să o întinerească.* BĂLCESCU, M. V. 7/$_1$. *Îmi stă bine* [pălăria]? — *Îţi stă, n'am ce zice. — Aşà-i că mă întinereşte?* UNIVERSUL, a. 1930, 1 Noemvr. *Alţii barba i-o rădeà, Pe Corbea l-întinereà.* TEODORESCU, P. P. 500^b.

[Şì (rar) **întinerà** vb. I^a. | Adjective: **întinerít** (cu negativul **ne(î)ntinerit**), **-ă** = făcut (mai s. din nou) tânăr. *De o putere nouă mă simt întinerit.* ALECSANDRI, P. III 389. *Întineritul Vasile Alecsandri.* MAIORESCU, CR. II 339; — **întinerítor, -oáre**=care întineresţe. | Abstracte: **întinerire** s. f. = acţiunea de a deveni s. de a face pe cinevà tânăr. *Pământul desmorţit... De-o nouă 'ntinerire ferice se pătrunde.* ALECSANDRI, P. III 35. *Cucoana Simina, în visurile ei de iarnă, şi 'n întineririle ei de primăvară, căutà...* SADOVEANU, SĂM. VI 1067. *Încercările de întinerire ale doctorului Voronof;* — (rar) **întinereálă** s. f. = întinerire. COSTINESCU.]

— Derivat din **tânăr,** cu pref. **în-.** (Cf. lat. *teneresco, -ere* «a se frăgezì»).

ÎNTÍNGE vb. III. 1°. *Mouiller, tremper* dans... *imprégner.* 2°. *Toucher.* — (Cuvântul, din cauza omonimiei parţiale cu *întinde,* a dispărut din întrebuinţare în cele mai multe regiuni).

1°. Trans. (Construit cu prep. în, † întru) A (în)muià puţin (ŞEZ. III 17/$_{23}$) s. cu vârful în cevà (de obiceiu o parte a corpului, mai ales într'un lichid); spec. a muià mămăliga s. pânea în unsoare, sos (p. ext. în sare etc.). *Enting* = intingo. ANON. CAR. *Inting* = imbuo. LEX. MARS. 215. *Cela ce întinge mâna cu mine în solniţă, acela mă vândù.* TETRAEV. (1574) 247. *Să-ş[i] întingă vârvul deagetului său într'apă.* VARLAAM, C. 33/$_2$. *Va întinge preotul degetul în sânge.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Întingând... condeiul... în călimările de la brâu...* GHICA, ap. TDRG. *Înghiţeà felie după felie şi întingeà în topitură bucăţi mari de mămăligă.* SADOVEANU, B. 95. *Înting mămăligă în unt.* MARIAN. | Absolut şi intrans. (construit cu prep. cu) *Întingeà într'o solniţă cu dânsul.* MAG. IST. IV 341/$_{14}$. *Oiu întinge 'n unt.* MARIAN, NU. 31. *Să vie Ţigani d'acasă, Să 'ntingă'n untură grasă.* id. SAT. 20. *Când voì să întingă el, îl oprì.* FUNDESCU, L. P. 78/$_{28}$. *Va întinge cu mine în blid.* MARIAN. *Întinge cu mămăliga în unsoare.* # *Decât să înting în unt... Mai bine-oiu întinge în sare.* SEVASTOS, N. 28/25-27, ZANNE, P. IV 160. *Pune brânza în sticlă şi întinge pe din afară* = nu face treabă, nu se înţelege cu cinevà. ib. III 491.

2°. (Vechiu şi pe alocuri popular şi azi) Trans. şi refl. A (se) atinge (ŞEZ. III 17/$_{23}$). *Ting* = attingo. ANON. CAR. *Rădăcina adevărului întingând.* CANTEMIR, IST. 40. *Întingându-te de coasta mântuitoriului...* MINEIUL (1776) 32^1/$_1$.

[Prez. *întìng,* conj. *să întingă,* imper. *întinge,* aor. *întinseiu,* part. *întins,* ger. *întingând.* | Şì: (dialectal) *încinge* vb. III. [*Oul*] *se scuipă de trei orì... încingându-l* (= vărându-l) *în cenuşă.* GOROVEI, CR. 1534; — **tinge** † vb. III | Adjective: **întins, -ă** = (în)muiat puţin în cevà. *Intins* = imbutus. LEX. MARS. 215. *O bucăţeà de pâne întinsă în vinars* (= rachiu). ECONOMIA 105; — **întingătór, -oáre** = care întinge. | Abstracte: **întíngere** s. f. = acţiunea de a întinge; — **întinsoáre** s. f. (Cul.) = mâncare făcută din puţină smântână cu făină de cucuruz sau de grâu fierte la olaltă. O mănâncă întingând în ea cu mămăligă, ori cu pâne. VICIU, GL.]

— Din lat. **[in-]tingo, -nxi, *-nsum** (clasic: **-nctum**), **-ngĕre** «a înmuià». Cf. ating.

ÎNTÍNS, -Ă adj. v. **întinde** şi **întinge.**

ÎNTINSĂTÓR, -OÁRE adj., subst. v. **întinde.**

ÎNTINSOÁRE s. f. v. **întinde** şi (Cul.) **întinge.**

ÎNTINSÚRĂ s. f. v. **întind.**

ÎNTINZĂCIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNTINZĂTÓR, -OÁRE adj., subst.
ÎNTINZĂTÚRĂ s. f.
} v. **întinde.**

ÎNTIPĂRÍ vb. IV^a. 1°.—2°. (*S'*)*imprimer.*

1°. † Trans. A tipărì. *Şpiţner, stupariul cel mai vestit din Ţeara Nemţească, pre care în zilele trecute l-au mai scurtat profesorul Mitterpaker, şi l-au întipărit în K. Tip.*=[Crăiasca Tipografie] *a universităţei ungureşti de aici din Buda.* ECONOMIA, 1907.

2°. (Astăzi) Trans. şi refl. A lăsà urmele unei apăsări; fig. a lăsà urme, a (se) păstrà, a (se) vârî în minte, în suflet, a (se) imprimà, a (se) gravà în memorie, cf. inculcà. *Citirea mi-a 'ntipărit în gând ca să ştiu amor ce este.* PANN, E. I 59. *Întipăriţi dar, de timpuriu, credinţa în inimile voastre.* MARCOVICI, D. 106. | (Absolut) A reflectà. *Senin dar d'înţelepciune Ochii ei întipăresc.* I. VĂCĂRESCU, P. 505/$_3$.

[Adjectiv: **întipărít, -ă** = † tipărit; lăsat (pe cevà, în urma unei apăsări), imprimat, vărît, păstrat în minte, în memorie, gravat. *Petecuì de pământ mai conservă încă întipărită pretutindeni memoria...* HASDEU, I. C. 37. *Pe faţa tuturor... se vedeà întipărită o întristare mută.* C. NEGRUZZI, I 254. *Pe vecinicie va sta întipărită În sufletele noastre icoana mult slăvită.* ALECSANDRI, P. I 242. *Ştefan... întruneşte 'n sine... acea* [maiestate] *întipărită de faima 'nvingătoare.* id. III 215. *Învă-*

ţăminte scurte daţi, căci astfel o să fiţi Cu uşurinţă înţeleşi şi 'n minte 'ntipăriţi. OLLĂNESCU, H. A. P. 48. | Abstract: **întipărire** s. f. = acţiunea de a (se) întipări; (învechit) impresie. *Priimitor de întipăririle ideilor celor bune.* MARCOVICI, D. 218. *Oare toate acestea nu vor face în sufletele noastre nici o întipărire?* id. ib. 310. *Îmi aduc aminte de anii copilăriei, de cele dintâi întipăriri.* id. ib. 358. *Nu pociu descrie ce 'ntipărire Face asupră-mi astă 'ntâlnire!* I. VĂCĂRESCU, P. 333/13. *A ta întipărire El a uitâ nu poate.* id. ib. 512/24. *Dorinţa... d'a face întipărire asupra popoarelor.* BĂLCESCU, M. V. 379. *Două persoane numai îmi făcură o întipărire neştearsă.* C. NEGRUZZI, I 218. *Acea epocă de urgie a lăsat în ţară... triste întipăriri.* ODOBESCU, II 309. *Îmi place, când privesc frumuseţa naturii, ca mintea mea să nu fie distrasă prin alte întipăriri.* I. NEGRUZZI, III 357.]

— Derivat din **tipar** s. **tipări**, după modelul lat. *imprimere* şi fr. *imprimer*.

ÎNTIPOSÍT, -Ă adj. v. **tiposì**.

ÎNTIPTILÁ vb. Ia v. **tiptil**.

INTISÁP † s. a. *Dépendance.* — (Turcism literar) Dependenţă. *A face intisap* = a aparţineà. *Am făcut intisap la slujba rosească.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 283/37.

— Din turc. (arab.) **intisab** «action d'être attaché, de dépendre» ŞIO.

INTIRÍ vb. IVa v. **întirì**.

ÎNTIRÍ vb. IVa. 1°. *Eloigner, chasser, expulser.* 2°. *Poursuivre, persécuter.* 3°. *Séparer, sevrer.* — (În Mold. şi Transilv. de nord şi la câţivà scriitori munteni şi ardeleni influenţaţi de cronicarii moldoveni).

1°. Trans. A îndepărtà cu de-a sila, a alungà (ION CREANGĂ, V 30), a fugărì (STAMATI), a goni, a izgonì (PAMFILE, DUŞM.). *Nime nu mă va 'ntirì să fug la celăţi.* DOSOFTEIU, PS. 196. *Toţi păgânii ce mă 'ncungiurară cu Domnul i-am întiritŭ din ţară.* id. ib. 403. *Pre unii dintre trimişii Craiului i-au omorît, iară pre cialalţi i-au întirit de la ei.* ŞINCAI, HR. II 109/15. *L-au surpat din scaun şi l-au întiritŭ la Turci.* id. III 17/5. *Ministrul... porunci... să-i întirească din oraş.* ODOBESCU, III 217/12. *Mergi acasă, zise omul, şi-o 'nterì.* CONTEMPORANUL, III 294. *Voi... nu m'aţi interit de la masă.* PAMFILE, D. 329. *Cu spata oiu închirì-o?* POP., ap. GCR. II 341/11, cf. ŞEZ. II 159/17, III 17/1. *Gh. Cobză şi-a întirit femeia.* ION CR. VIII 90; cf. VI 30. *Din casa mea te întieresc.* GR. S. V 135. *O 'nterit mâţa dila casă* = atâta a bătut-o şi a alungat-o, până nu s'a mai întors (Bistriţa Ardealului). Com. C. REBREANU.

2°. A goni din urmă, a urmări, a prigonì, a persecutà. *Goniia şi întirià pre creştini.* DOSOFTEIU, V. S. 2172. *Tot vârtos den apoi întirindu-l...* CANTEMIR, HR. 254/24. *Tătarii fiind de gonaşi întiriţi... mulţime de dânşii în apa Siretului să se fie înnecat.* id. ib. 137/20. Cf. 98/12, 137/20, IST. 74. *Pre Scori şi pre Carpodachi..., i-au întirit şi învingându-i, i-au înteţit a trece Dunărea.* ŞINCAI, HR. I 64/24. *Spune mămucăi ce te-ai supărat, mama nu te-o întirit, nici te-o oropsit.* CONTEMPORANUL, V vol. I 295.

3°. A da la o parte, a despărţi, a separà, a înţercà. *Când se măsură oile, se opresc toţi mieii şi-i răsnesc (înteresc) pentru totdeauna.* I. IONESCU, M. 365. *Şi-i păcat de Dumnezeu s'o întiresc de pe acuma; ce poate ea mâncà?* CONTEMPORANUL, IV 391.

[Şì: **intirì, înteri, interì** vb. IV. Scris şì: *încherì.* | Adjectiv: **întirít (întirít, înterít, interít), -ă** = îndepărtat, alungat, gonit, izgonit; urmărit, prigonit, persecutat; despărţit, înţercat. | Abstract: **întirire (întirire, înterire, interire)** s. f. = acţiunea de a întiri.]

— Din bulg. **tirjam** «gonesc». Cf. poteră.

ÎNTISÍ vb. IVa v. **întiştì**.

ÎNTIŞTÍ † vb. IVa. *Presser, serrer.* — A silì, a zorì, a constrânge. *Şi văzù împăratul că-l întiştesc foarte.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Şì: **întisì** † vb. IVa. *Grecii, ştiindu-şi puţinătatea, cu goana lui întisiià.* CANTEMIR, HR. 477/6.]

— Din v.-bulg. **tištati** «premere» TDRG.

INTIŢĂ s. f. (Bot.) = **scânteuţă** (*Anagallis arvensis*). BARCIANU, PANŢU, PL. [Accentuat?]

INTITULÁ vb. Ia v. **întitulà**.

ÎNTITULÁ vb. Ia. (*S'*) *intituler.* — Trans. A pune, a da titlu; refl. a purtà titlu, a se numì. *Ioann Huniadi, carele se întituleşte pre sine: Voevod Ardealului.* ŞINCAI, HR. II 8/32. *El a murit sânt acum 4 ani; amicii săi în Englitera se intitulează Urguhardişti şi venerează memoria lui ca a unui sfânt.* GHICA, S. 181. [Şì: **intitulà** vb. Ia; **întitulì** † vb. IVa | Adjectiv: **întitulát (intitulat,** cu negativul: **ne(i)ntitulat), -ă** = care are sau este prevăzut cu titlu; numìt. *Ceteam o broşură a D. Cogălniceanu intitulată: Esquisse sur l'origine...* C. NEGRUZZI, I 221. | Abstract: **întitulâre (intitulâre)** s. f. = acţiunea de a (se) întitulà; titlu, numire, nume. *Erau... deprinşi în trecut să primească... intitulările de «stăpâne» din partea Românilor.* IORGA, N. R. A. I 191.]

— *N.* după fr. Cf. titluì.

ÎNTITULÍ † vb. IVa v. **întitulà**.

ÎNTOÁRCE vb. III. I. 1°. *Tordre, tourner.* 2°. *Retourner, tourner. Se retourner. Tourner* (le dos à qqn). 3°. *Tourner autour.* II. 1°. *Retourner, renverser; tourner casaque.* (En parlant du vent) *Tourner.* 2°. *Retourner* le sol. III. 1°. *Se détourner* de. 2°. (*Se*) *tourner* vers. 3°. *Ramener, faire revenir;* (en parlant d'une maladie) *récidiver. Retourner, revenir, rentrer.* 4°. *Ramener* (dans le droit chemin), *se convertir.* 5°. *Convaincre, retourner.* 6°. (*Se*) *changer* en. 7°. *Changer* (d'avis), *retirer* (sa parole). *Revenir* (à de bons sentiments). 8°. *Traduire,* * *tourner* en... 9°. *Répondre.* IV. 1°. *Rendre, restituer; regagner.* 2°. *Rendre* (le bien pour le mal etc.), *récompenser.* 3°. *Refuser.* 4°. *Retomber* sur *Rompre un sortilège.* 5°. *Diminuer.* V. 1°. *Bistourner.* 2°. (En parlant de la vache) *Etre en chaleur.* 3°. (Du foin) *Moisir;* (du tabac) *entrer en moiteur.*

I. Trans. şi refl. A (se) mişcà în jurul unei axe, a da s. a face o mişcare rotativă. (Cf. toarce).

1°. A (se) învârti, a (se) sucì. *Dobitocului... îi întorc grumazii.* HERODOT 268/17. *Întorc frigarea. Se întoarce apa în bolboană. Mă întorc în joc.* LB. *Fusu-i* [al babei] *răpide se'ntoarce Iute'n aer sfârâind.* ALECSANDRI, P. I 6. *Casa i se întorceà împrejur* [din cauza ameţelii]. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Femeile, văzând de la un timp că s'a întors crângul morii* (= că s'au schimbat lucrurile) *că acum nu-şi mai pot bate bărbaţii...* MARIAN, O. I 347. || Spec. *A întoarce cheia (în broască):* a o sucì spre a închuià s. descuià. *Bagă cheia în broasca uşei şi întorcând-o niţel, scârţ!* ISPIRESCU, L. 50. *A întoarce un ceasornic:* a-i strânge arcul (ca să poată umblà) prin învârtirea unui mecanism. *Luntrea se întoarce pe loc* = fr. chavire. PONTBRIANT. # **A se întoarce într'un căicâiu** = a se învârti pe loc (sprijinit într'un călcâiu); fig. a fi iute la treabă, a face un lucru

repede. ZANNE, P. 32. *Se întorceà numai într'un călcâiu.* ISPIRESCU, L. 13. **A întoarce şurubul (cuivà)** = a umblà cu viclenii, cu înşelătorii, cu minciuni. ZANNE, P. V 615. *Arvinte: Mi-o întors şurubu' puşchiu' cel de Pepelea?* ALECSANDRI, T. 837. **A o întoarce (pe... s. la şurub)** = a-şi schimbà purtarea, atitudinea (spre a ieşì dintr'o încurcătură). *Văzând... că prea se'ngroaşă treaba..., o'ntoarse pe glumă.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Văzând bietul popă că s'a pus în cârd cu nebunii, începe s'o întoarcă la şurub.* CREANGĂ, A. 95. *Acum tot tu o şurubueşti şi-o întorci, cum îţi vine ţie la socoteală.* CREANGĂ, P. 165. *Cum s'o mai întorc?* RETEGANUL, P. I 68/3, cf. ŞEZ. III 132/1. **A o întoarce la viclenie** (s. **şiretlic**) s. **a întoarce vreun vicleşug** = a recurge la viclenie, la şiretlic. [Văzând] *că... nu i se prinde vorba, o întoarse la viclenie.* ISPIRESCU, L. 66. *O întoarse şi dânsa la şiretlic.* id. V. 81/18. *Să'ntoarcă vreun vicleşug.* PANN, P. V. I 42. **A întoarce** (s. **învârti**) **negoţul** (s. **comerţul**) = a face afaceri comerciale. *Negoţul de vei să-ţi fie sigur, întoarce-l tu singur.* ZANNE, P. V 400.

2°. P. anal. (Despre părţile corpului) Trans. A schimbà poziţia, făcând o mişcare de rotaţie (cf. roti) s. în direcţie inversă celei de mai nainte. *Câţi au rămas vii au întors spatele către tunuri.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. *De câte ori oiu întoarce capul, să-mi dai câte o pâine.* ISPIRESCU, L. 90. *Ş'a întors faţa la părete.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 147. *Întorcându-şi ochii roată...* TEODORESCU, P. P. 171. *Copilul mic să nu se pupe la şezut, căci, când se va face mare, va întoarce dosul la cel ce l-a pupat:* va fi nerecunoscător, ingrat. GOROVEI, CR. 63. || Refl. (Construit une-ori cu prep. cu) A face cu corpul o mişcare de rotaţie s. a se sucì (cu o parte a corpului), (Mold.) a se înturnà. *S'au întors a privì către partea unde se aflà patria sa.* DRĂGHICI, R. 88. *Se tot întorceà, de se uità înapoi.* ISPIRESCU, L. 36. *S'a întors cu spatele spre public.* # **A(-şi) întoarce ochii** (s. **privirea**) = a o îndreptà în altà direcţie (de obiceiu: opusă). *Întoarce ochii miei, să nu vadză deşertu.* PSALT. (SCH.) 253/14. *Întorcându-şi ochii către partea unde veneà glasul...* DRĂGHICI, R. 161. *Când însă şi-a întors tânjitorii ochi căprii . . .* C. NEGRUZZI, I 17. *Un exemplar superb şi bronzat* [de bărbat], *după care femeile întorceau involuntar ochii pe stradă.* C. PETRESCU, C. V. 351. **A întoarce cuivà capul** = a-l prostì, a-l înşelà; a-l face să se îndrăgostească (COSTINESCU; cu acest înţeles există în fr., germ. şi în toate limbile balcanice. Cf. PAPAHAGI, P. A. 142). *Faţă, bună mehenghe, îi întoarce capul şi Ipate vede că nu-i de lepădat.* CREANGĂ, P. 165. **A întoarce cuivà spatele** (s. **dosul** s. **ceafa**) = a părăsì pe cinevà, a nu-l mai ascultà, a fi nerecunoscător (ZANNE, P. II 66), a-l disconsiderà, a se supărà pe cinevà şi a-i arătà supărarea prin gestul acesta. *Întoarce-ţi spatele!* = cară-te, du-te! COSTINESCU. **A-şi întoarce faţa de (la) cinevà** = a nu mai vrè să ştii de cinevà, a-l părăsì. *Derep-ce, Doamne,... întorci faţa ta de mere* (= mine)? PSALT. (SCH.) 181/7. *Întoarce-voiu faţa mea d'inşi şi spune-voiu ce va fi lor apoi.* CORESI, ap. GCR. I 15/31. *Nu întoarce faţa ta de la aceia ale căror suflete sânt unite cu al mieu!* MARCOVICI, D. 51/16. *Dumnezeu şi-a întors faţa de la noi.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 526. **A (se) întoarce inima cuivà** = a (se) îmblânzì, a câştigà încrederea s. simpatia cuivà. *Cu mulle cuvinte blânde se rugà, ca să le poată întoarce inimile spre dânsul.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Atât de mult se întoarse inima Vitaliei de cuvintele maicii stariţe...* STĂNOIU, C. I 207. **A i se întoarce cuivà maţele** s. **stomacul pe dos** = a i se face scârbă, greaţă (mai ales de mâncări s. băuturi; fig. de o priveliştе). *Am oticnit (vărsat) până mi s'au întors maţele pe dos!* CIAUŞANU, V. şi GL. || A oferì. *Cine te va lovì pre o bucă, întoarce şi alaltă.* CORESI, EV. 338/25. || † A sucì mintea cuivà, a sminti pe cinevà... *«Lunie» o boală iaste, tocmită den stricarea sângelui... clătesc crierii capului şi întorc omul.* CORESI, EV. 275/20.

3°. Refl. (Despre fiinţe) A da târcoale, a se mişcà, a se învârtì în jurul unui lucru. *Se tot întorceà pe lângă dânsul şi se tot uità...* ISPIRESCU, L. 72. *Fluturele, când se întoarce pă lângă vâlvoare, aripile şi le arde.* ZANNE, P. I 461.

II. 1°. (Adesea complinit prin: pe dos, pe cealaltă parte, cu susul în jos s. cu josul în sus, cu fundul s. cu curul în sus etc.) Trans. A schimbà poziţia naturală a cuivà s. a unui lucru, mişcându-l de pe o parte pe alta, astfel ca susul să vină jos, faţa să devină dos, partea de dinainte să vină dinapoi etc., cf. a răsturnà, îmburdà. *Grămăzi de cărţi a mai vechi şi mai noi istorici întorcând şi răsturnând...* CANTEMIR, HR. 75/11. *Întorceà foaie cu foaie.* EMINESCU, N. 45. *Întorceà hârtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 34. *Se întorc rădăcinile gâlilor de ierburi.* F. R. ATILA, 64. *Răstoarnă albinele frumuşel din pălărie în buştihan, îl întoarce binişor cu gura în jos...* CREANGĂ, P. 238. *Întoarse şi ea foaia şi ceti.* ISPIRESCU, L. 50. *Îl învârteşte şi-l suceşte şi-l întoarce, până scoate limba.* JIPESCU, O. 133. *Şi cetesc, întorc la file.* ALECSANDRI, P. P. 229b/8. *Să te 'ntoarcă mă-ta 'n pat.* RETEGANUL, TR. 134/31. *Fundu-odată-l întorceà.* ŞEZ. II 33b/25. Cf. ALEXICI, L. P. I 15/22. *Copiii o 'ntors casa cu curu'n sus.* HERZOG-GHER., M. IV 204. *Îl întorc doi*, se zice pentru un om leneş. ION CR. IV 86. | Spec. *A întoarce fânul* = a aşezà brazdele de fân, după ce le-a uscat pe o parte soarele, cu partea umedă, de la pământ, de-asupra. *A întoarce o haină pe dos* = a o preface, scoţând dosul stofei, neuzat, în afară. **A-şi întoarce cojocul pe dos** = a-şi arătà necazul s. supărarea pe faţă, schimbându-şi atitudinea de până atunci. *Ei, măi badeo, nu mă faceţi să-mi întorc cojocul pe dos!* ALECSANDRI, T. 717. **A-şi întoarce mantaua după vânt** = a se schimbà la orice moment. ZANNE, P. III 223. **A întoarce punga pe dos** = a cheltuì toţi banii. *I s'o întors punga pe dos.* ZANNE, P. V 525. **A întoarce foaia** s. **a o întoarce pe foia cealaltă** (ZANNE, P. V 293 s. **pe altă strună** ib. IV 636) = a-şi schimbà atitudinea s. purtarea. *Întoarse foaia lui cea ţigănească.* ŞEZ. I 282/26. || Refl. A da corpului său o altă poziţie. *Dzăceà de nu să mai întorceà.* DOSOFTEIU, V. S. 146. *Când cinevă doarme pe pământ, n'are frică să cadă, când se întoarce.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. | A schimbà direcţia. *Vântul se întoarce* (= fr. se dirige) *spre Nord.* PONTBRIANT.

2°. Spec. (Agric.) A arà s. săpà din nou, a doua oară s. pe unde mai fusese arat ori săpat. *Întorc cucuruzul* = sap a doua oară. LB. *Întorc brazda* = ar primăvara tot pe unde am arat toamna. PAMFILE, J. II. *Întorc arătura* = ar a doua oară (în alt sens). *Locul... să întoarcă* [ca să fie roditor]. ECONOMIA 15. *Plugarii nu-şi pot întoarce ogoarele.* ib. 23. *Dar peste câtăvă vreme au venit oamenii de-au cules porumbul, au tăiat cocenii şi au întors locul.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 93.

III. Fig. 1°. † Refl. (Despre om; construit cu prep. de, de după s. de către) A se îndepărtà de..., a se despărţì de... *De ne-ar hi şi de părinţi... a ne despărţì, nice atunci de după insu să nu ne întoarcem.* VARLAAM, C. 312a. *Muncile cu care îl înfricoşază* [pe om] *înţelepciunea, când să întoarce de către dânsa.* BIBLIA (1688) 30. *Nu te întoarce de către robul tău.* MINEIUL

(1776) 57¹/₂. *De venirea ta... temându-se Iordanul, cu cutremur s'au întors.* CALENDARIU (1814) 16/₂₆. (Construit cu dativul) *Turmei tale te-ai întorsŭ cu scârbă.* DOSOFTEIU, PS. 244.

2°. Trans. și refl. (Construit cu prep. spre, către s. asupra, în s. absol.) A (se) mișcà într'o anumită direcție (alta decât cea de mai înainte s. cea obicinuită), a (se) îndreptà (învârtind s. dând o direcție opusă) spre..., a (se) adresà cuivà. *Cine va să să întoarcă* (= să se îndrepte) *către D[u]m[ne]dzău, de păcate i caotă* (= trebue) *să să întoarcă* (= să se despartă). VARLAAM, C. 203₂, 204. *Besearica cea sfântă carea ți-i de slavă, să-o 'ntórci spre nălțîme fără de zăbavă.* DOSOFTEIU, PS. 25. *Adease să 'ntorceà* (= se îndreptau ca dușmani) *unii cătr'alaț[i].* id. ib. 6. *Putearnicul D[umne]dzău ce 'ntoarce răul asupra cui îl face.* id. ib. 17/₁₂. *Și așà să întoarsă asupra lor.* HERODOT 311/₆. *Eu, vornicul Aleco..., întorcându-mă către tine istoriografule,... ți voiu cere.* LET. II 442/₃₀. *Întoarse împăratul armele asupra lui.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/₁₈. *Omule!... în inimă-ți te 'ntoarce.* KONAKI, P. 274. *Căpitanul... au întors iarăși cârma către Gvinea.* DRĂGHICI, R. 24. *Dac'a mea privire s'o 'ntoarce spre mormânt...* ALEXANDRESCU, M. 7. *Aceeași întrebare eu o întorc* (= o pun la rândul mieu). I. NEGRUZZI, V 430. *Privitorii... îi urau drum bun, ori încotro s'a întoarce.* CREANGĂ, P. 307. *M'am întors spre răsărit.* MARIAN, VR. 36. | † (Construit cu dat.) *Și mă întorșu surorii meale.* BIBLIA, ap. CP. 170.

3°. (Despre ființe s. personificări; une-ori complinit prin din drum, din cale s. prin adv. înapoi, îndărăt, acasă etc.) Trans. A trimete, a aduce, a mânà înapoi s. acasă, a face pe cinevà să revinà, a înapoià. *Dracul... ieșiià... naintea apei de o luà de a mâna poslușnicului și-l întorceà.* DOSOFTEIU, V. S. 172₂. *Avram întoarse toată călărimea.* BIBLIA (1688) 9₂. *Voiu întoarce pre feciorul tău la pământul de unde ai ieșit.* ib. 16. *De sârg să-l întoarcă înapoi la satul lui.* PRAV. 18. *Și pe Nicolai... mergând să se însoare la Țarigrad, l-au întors.* LET. II 267/₅. *Nu întoarce pre robii tăi deșărți.* MINEIUL (1766) 207²/₂. *Florile... din cale o întorceà.* ALECSANDRI, P. I 92. *S'o 'ntoarcă din cale.* ALECSANDRI, P. P. 189/₇. # **A întoarce pe cinevà de la moarte** = a-l face să revinà la viață, a-l scăpà de la moarte. *Nu e bine să întoarcă cinevà pe altul de la moarte.* GOROVEI, CR. 2303. **A întoarce de la țâță** = a înțărcà. (Refl. = pasiv). *Cum am întors cămeșa, așà să se întoarcă X de la țâță* (= să se înțerce). GOROVEI, CR. 1787; cf. ȘEZ. II 66/₃₆. **A întoarce un copil înțercat** = a-l lăsà să sugă din nou. *Nu e bine... a întoarce pe un copil înțărcat.* MARIAN, NA. 427; cf. H. II 102. (În glumă, din cauza larmei cu care se mânà porcii înapoi) **A întoarce porcii** = a sforăì în somn, cf. a mânà porcii la jir. *Ivan întoarce porcii.* ȘEZ. I 206/₂₈. | (Despre o boală; complementul e omul) A venì din nou, a revenì, a recidivà. *După lângoare, de nu să păzeaște bolnavul,... întoarce-l lângo[a]rea.* VARLAAM, C. 267₂. *Când ai scăpat de boală și te-a întors, fie din mâncare, fie din osteneală, te-ai dus!* PAMFILE, B. 14/₉. || Refl. A revenì de unde ai plecat, a se înturnà. *Iară ei întoarserà-se întru ai săiși.* COD. VOR. 26/₁₋₂. *Derept aceea întorcu-se oamerii miei încoace.* PSALT. (SCH.) 144/₃. *Cine-l prea rugà, nu se vreà întoarce mâhnit.* CUV. D. BĂTR. I 428. *Atunce întorcându-se Ștefan-vodă și mergând pe apa Bârladului...* GR. URECHE, ap. GCR. I 72/₃₅. *Gândind că doară să va întoarce.* VARLAAM, C. II 18₂. *De să va întoarce acel om și va venì la locu-și...* PRAV. 14. *De... nu să va întoarce către mânăstire, atunce face prepus să fie eretic.* ib. 1131. *Și de-acii s'au întorsu la Iași.* SIMION DASCĂLUL, ap. GCR. I 142/₂₈. *Până ce să va întoarce norodul den robie...* HRONOGRAF, ib. I 148/₃₂. *Se vor întoarce în iad... toate limbi[le] păgâne.* DOSOFTEIU, PS. 31. *Să nu mă întorcŭ întru pământul cel negru.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/₂₀. *De acolo s'au întors Laslău craiu.* EUSTRATIE, ib. I 235/₁₆. *Să se întoarcă înapoi și să se rușineaze cei ce-mi voesc mie reale.* ANTIM, ib. II 17/₄. *El s'au tot fost întorcând des și au fost căutând înapoi.* HRONOGRAF, ib. I 73/₂. *Să întoarce făr' de ispravă.* BERTOLD, ib. II 122/₄₋₅. *În toamnă iară se vor întoarce apele.* CALENDARIU (1814) 68. *În curând te vei întoarce înapoi.* DRĂGHICI, R. 6. *Înapoi să te întorci la părinții tăi.* id. 13. *Muritoriule,... în noianul tău te 'ntoarce.* KONAKI, P. 276. *Să mă întorc? Mai de grabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt.* C. NEGRUZZI, I 139. *Cereau iertare, voind a se întoarce înapoi.* BĂLCESCU, M. V. 413/₉. *Din chaos, Doamne,-am apărut Și m'aș întoarce 'n chaos.* EMINESCU, P. 277. *Cum s'a întors împărăteasa cea tânără acasă...* CREANGĂ, P. 87. *Se întoarce înapoi la tată-său.* id. 188. *Luând... leacurile, s'au întors veseli la palat.* ISPIRESCU, L. 1. *Eu mă voiu întoarce iară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 295. *Să nu te întorci înapoi.* ib. 277/₁₄. *Boala vine cu poșta și se întoarce pe jos.* ZANNE, P. II 493. *A lipsit d'acasă nouă ani și s'a întors cu nouă bani.* ib. V 49. | P. anal. A revenì la cele spuse, a reluà șirul vorbirii. *Dar iarăși mă întorc a zice, că nu știam tainele cerești.* DRĂGHICI, R. 246. *Să ne întoarcem iar la «Divanul ad hoc».* CREANGĂ, A. 152. *Și iar mă întorc și zic: mai știi cum vine vremea?* id. P. 248. || († și pop. în Mold., Ban. și Transilv.) Intrans. A se înturnà. *Zise Domnul: de Vasanu întorcu, întorcu întru adâncatele mariei.* PSALT. (SCH.) 129/₂. *Dzée tu întorcându înviì-nă.* ib. 175/₈. Cf. 175/₂₈₋₂₉. *Și Avraam iară înapoi întoarse.* PALIA (1582), ap. CCR. 56. *Înto(a)rsese(a) sveti Sisin de Răsărit la Raviia.* CUV. D. BĂTR. II 284. *Și 'ntorcându la sv[â]nta mănăstire, deade bucurie fraților.* DOSOFTEIU, V. S. 59₂, cf. 75, 109₂, 201, 242. *De-acolo nu întorc pe aici.* DONICI, F. 196. *Mult cântă cucul frumos, la bădița când a 'ntors* (tip. întros), *Când a 'ntors pe munte 'n jos.* RETEGANUL, TR. 80/₃, cf. 124/₇. *Trec în deal și 'ntorc la vale.* DOINE, 137/₁₇, cf. HODOȘ, P. P. 116. *Întoarce, bade, nu te duce.* MĂNDRESCU, L. P. 75/₂₁.

4°. Fig. (Despre cei rătăciți în credință; învechit) Trans. și refl. A abate pe cinevà de la (un rău), a revenì s. a face să revie, a aduce din nou la calea cea dreaptă, a (se) îndreptà, a (se) convertì. *Și se nevoiască a întoarce rătăciții către deadevăru.* COD. VOR. 108/₁₃. *Către tine întoarce-se-voru.* PSALT. (SCH.) 99/₁₆. *Întorcu-se către Domnul toate cumplitele pământului.* ib. 38/₈. *Așteaptă pe nebunii Jidovi să se întoarcă.* CORESI, EV. 305/₂₅. *Întoarce cugetele ceale hitleane.* id. ib. 163/₄. *Să se întoarcă către Dumnezeu.* CATEHISMUL (1607), ap. GCR. I 40/₃₃. *Tot omul să să întoarcă... din calea lui cea rea.* EUSTRATIE, ib. 115/₃₄. *Unul de dânși să va întoarce spre pravoslavie..., de vreame ce să va întoarce spre credință un obraz.* PRAV. 574, cf. 571. *Adevăr grăesc voao: să nu vă veț[i] întoarce... nu veț[i] întrà întru împărăția ceriurelor.* N. TESTAMENT, ap. GCR. I 127/₈. *D[umne]zău... poate pre nemiluiți să-i miluiască, și cei rătăciți să-i întoarcă.* VARLAAM, C. 280. *Pre acesta tânăr l-au... întórsŭ de la tâlhărie.* DOSOFTEIU, V. S. 32₁. *Îți pare că... mi-i întóarce de la... creștinătate...* id. ib. 102. *Cutez[i] de-mi întórci slugile.* id. ib. 142. *Nu s'au întorsŭ den păcatele sale.* MIHALCEA, ib. II 39/₂₄. *Ai întorsŭ pre cei fără de leage.* MINEIUL (1776) 92¹/₁. *Întorci dintru întunearecul necunoștinței pre cei ce... te laudă.* ib. 172²/₂. *I-au întors la a lor*

viaţă. KONAKI, P. 87. *M-ai pedepsit, ca să mă întorci la calea luminii.* MARCOVICI, C. $10/_{4}$.

5°. (Învechit şi pop.) Trans. A hotărî, a determină, a convinge, a împinge, a face pe cineva să-şi schimbe părerea, hotărîrea, a mlădia (fig.). *Şi spre năravuri reale întorcu-ne.* CORESI, ap. GCR. $31/_{28}$. *Iară împăratul Leu mult nevoi să-i poată întoarce să-i fie soţi.* MOXA, ap. GCR. I $60/_{33}$. *Văzù că nu poate nice pre unul să 'ntoarcă.* DOSOFTEIU, V. S. 6_{1}. *Dusu-o-au la împărăteasa sa împăratul..., ca să o măgulească, să o întoarcă.* id. ib. 19_{2}. *Mă întoarceţi voi a da războiu.* BIBLIA (1688) 182_{2}. *Îl întorsăse pre Antioh-Vodă, de li se potrivea.* LET. II $313/_{34}$. *De mult în priinţa lor îl întorsese.* CANTEMIR, IST. 104. *Doar îl vor pute[à] întoarce să dislege văcăritul.* LET. III $240/_{16}$. *Să-l întoarcă să sileà.* PANN, E. II 46. *Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia.* C. NEGRUZZI, I 77. *Dar n'a fost putinţă să-l întoarcă din hotărîrea sa.* ISPIRESCU, L. 3. *Îl întoarce ca 'n dulap* = îl duce cum vrea, îl stăpâneşte cu totul. ZANNE, P. IV 355.

6°. Trans. şi refl. (Construit cu prep. în, întru, despre, către, spre) A (se) preface, a (se) (pre)schimbà, a (se) transformà, a (se) modificà, a influenţà. *Şi întoarse în sânge riurile lor... se nu beà.* PSALT. (SCH.) $159/_{12}$. *Întoarce marea în uscat.* ib. $123/_{7}$. *Întors-ai plângerea mea în bucurie.* CORESI, PS. 72. *Cu aceaste lucruri reale întorc sărbătorile lui D[umne]zău.* VARLAAM, C. 310. *Pohtele... trupului nu să întorc în boale.* id. ib. 362_{2}. *Când să va căi, ce au făcut şi-şi va întoarce svatul într'al[i] chip...* PRAV. 1159. *Toiagul... se-au întorsu în şarpe.* BIBLIA (1688) 43_{2}. *S'au întorsu lor... den jale spre bucurie.* ib. 362. *Deprinderea... şi pre dobitoace... le întoarce.* CANTEMIR, IST. 77. *Prea înaltul D[umne]zeu în piatră să mă întoarcă.* LET. I. A. $45/_{26}$. *Poate să i se întoarcă iară spre bine trebile.* ib. II $166/_{2}$. *Erà om de-l întorceà şi alţii* (= uşor influenţabil). ib. II 419. *Să nevoià ca să întoarcă suspinurile sale în glas de bucurie* (1757)., ap. GCR. II $54/_{10}$. *Această bucurie să îi se întoarcă întru scârbă.* DIONISIE, C. 209., *Luna în sânge să va întoarce* (1815)., ap. GCR. II $218/_{27}$. *Îţi întoarsă mâhnirea în bucurie.* GORJAN, H. I $6/_{25}$. *Plăcere[a]... i s'a întors în supărare.* PANN, P. V. I 6. *Nici prin minte... nu-i vine, Cum se întoarce lucrul.* CONTEMPORANUL, III 95. *Începe a burà, apoi o întoarce în lapoviţă.* CREANGĂ, A. 30. *Şi s'a 'ntors vremea pe dos.* TEODORESCU, P. P. 272^{b}. *Du-te maică şi te 'ntoarce* (= vino înapoi), *Doar mânia i s'o 'ntoarce* (= îi va trece). TEODORESCU, P. P. 519^{b}. *Da Stoian când mi-auzeà, Cu inima să 'ntorceà* (= şi-a schimbat sentimentele). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. $48/_{5}$. || A se resfrânge. *Întoarse-se durearea lui spre capul lui.* PSALT. (SCH.) $10/_{10}$.

7°. Trans. (Despre vorbă, promisiune, învoială, logodnă etc.) A schimbà, a revenì asupra celor spuse, a-şi luà (cuvântul) înapoi. *Nu-şi întoarse făgăduiţa.* CORESI, EV. $332/_{26}$. *Iarăşi îţi întorci sfatul, Persule.* HERODOT $364/_{10}$. *Le erà ruşine să întoarcă sfatul.* LET. II $371/_{6}$. *Să meargă la cadiu şi să întoarcă vorba într'alt chip.* ib. II $416/_{34}$. *Atuncea poate să întoarcă cinevà învoiala ce au făcut.* PRAVILA (1814) 68. *Tot drumul m'am temut să nu-şi ia seama şi să nu-şi întoarcă vorba.* C. PETRESCU, R. DR. 253. *Ca să nu se întoarcă logodna* = să nu se desfacă. GOROVEI, CR. 1893. # **A(şi) întoarce (vorba)** = a-şi luà vorba îndărăt. PANN, ap. DDRF. *Ce-am vorbit nu mai întorc!* CIAUŞANU, V. 119. **A întoarce târgul** = a strică târgul început. DR. V 206. | (Absolut) *Tudor călugărul s'au dat cu presaca şi cu stupi şi cu tot dobitocul şi de va înto[a]rce; amintrilea se fie lepădat de leage.* CUV. D. BĂTR. I 212. *De să vor tocmì doi plugari, ca să-şi schimbe pământurile şi dup'aceea unul de dânşi va vrea să'ntoarcă...* PRAV. MOLD. 1_{2}. *De nu cumvà s'ar răzgândì, dar par'că nu erà Ţigan să întoarcă.* CREANGĂ, P. 41. *Bagă de seamă ce-ai vorbit, să nu întorci!* PAMFILE, J. II. || Refl. (Despre oameni) A-şi schimbà părerea, a revenì (la sentimente s. moravuri mai bune), a se pocăì (POLIZU). *Erà... cam grabnic la mânie, dar apoi curând se întorceà.* LET. II $412/_{3}$. *Cu lesnire este a se întoarce cinevà iarăşi în urma desfrânărilor sale celor dintâi.* DRĂGHICI, R. 90. *S'o 'ntoarce a iubì.* RETEGANUL, TR. $146/_{14}$. *Ireà cât p'acì s'o omoare; da s'o întors..., că-i ireà milă.* ŞEZ. III $74/_{2}$.

8°. † Trans. A traduce (dintr'o limbă într'alta, cf. lat. *vertere*), a preface de pe o limbă pe alta (LB.); p. ext. a înterpretà, a (răs)tălmăcì. *L-am îndemnat după putinţa-m[i] spre osteneală, de o au întórsu spre cea de moşie şi de obşte limba noastră rumânească.* FILOTHEIU, ap. GCR. I $340/_{16}$. *Cuvintele... într'acesta chip i le întoarse.* CANTEMIR, IST. 97. *Cartea aceasta se întoarce în limba românească.* ECONOMIA, 150. *Ulfila acesta au întors S. Scriptură în limba goticească.* ŞINCAI, HR. I $60/_{12}$. *Epistolia... fu întoarsă pe Grecie.* P. MAIOR, IST. 250. *Cânticul lui Linos... coloniile de Romani... l-au întors pre limba lor.* ODOBESCU, I 231.

9°. Trans. (Complementul: vorba) A răspunde, a bonbănì. *Sluga asta îmi cam întoarce vorba* (= *cam sporeşte la vorbă, e obraznic, eu zic una şi el zice zece*) *şi am s'o pumnuiu.* CIAUŞANU, GL.

IV. Fig. 1°. Trans. (Une-ori complinit prin înapoi; refl. = pasiv) A da înapoi un lucru, a înapoià, a da îndărăt, a restituì. *Zălogul săracului cine nu-l întoarce, urît iaste.* CORESI, EV. $344/_{21}$. *Ce să va găsì de aceale arginturi, să-s' întoarcă, şi oamenii, tâlharii, să piiarde[i]* (a. 1629). IORGA, D. B. 45. *Zacheiu... întóarsă de patru ori mai mult cui de la cine ce luase.* VARLAAM, C. 279_{2}. *Cela ce va cumpărà lucru de furat... îl va întoarce...* PRAV. 246. *Să întoarcă înapoi tot ce va fi furat.* ib. 99; cf. 7, 181, 184, 185. *Alta* [parte din avere] *o 'mprumută cui vrea ceare... şi nu-ş[i] mai întorceà.* DOSOFTEIU, V. S. 55. *Să-i întoarcă Tesmeniţa şi Cisiveş, care le oprise tătâne-său şi nu le întorsese.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Tuturor li s-au întors banii.* LET. II $84/_{22}$. *Să se întoarcă lucrul la stăpânul cel adevărat.* PRAVILA (1814) 66. *Să se întoarcă Mitropolitului Moldovei documenturile.* URICARIUL, I $264/_{26}$. *Orice vei mai cheltuì, întorcându-mă* (= revenind) *eu, voiu întoarce* (= îţi voiu da înapoi) *ţie.* MARCOVICI, D. 478. *Moştenitorul depărtat... este obligat a întoarce toate fructele şi veniturile a căror folosinţă a avut-o.* HAMANGIU, C. C. 158. *I-au întors cele trei pungi de bani.* SBIERA, P. $245/_{23}$. # (Pronominal) **A-şi întoarce paralele** = a intrà în posesia unor bani pierduţi; *a-şi întoarce paguba (pierderea) s. cheltuiala* = a recâştigà pierderea, a scoate cheltuiala. *Şi-au mai întors oarece din paguba...* LET. II $282/_{2}$. *I-au întors cheltuiala.* ib. II $428/_{2}$. *Au pus pricină că ş'ar hi întors surorile ei cheltuiala.* URICARIUL, XXV $282/_{17}$. *Întoarce-i şi tu ce-o cheltuit!* = restitue-i partea ta! CIAUŞANU, GL.

2°. (Despre o faptă bună sau rea) A răsplătì, a da înapoi, a plătì cu aceeaşi monedă, în acelaşi fel, a răspunde. *Am întorsŭ răutate prin rău.* DOSOFTEIU, PS. 24. *C'au întorsŭ milosteniea.* id. V. S. 120_{2}. *I-a întors* (= fr. il lui a répondu) *numai obrăznicii.* PONTBRIANT. *Ca să-i întoarcem binefacerea.* RETEGANUL, P. V 7. *Să-ţi întorc binele ce mi-ai făcut.* MERA, B. 66. *Bătaia şi ocara nu se 'ntoarce niciodată.* ZANNE, P. IV 266. *Să-ţi întorc gura 'napoi.* HODOŞ, P. P. 183. Cf. ŞEZ. I $74^{b}/_{26}$.

3°. † Trans. (Construit cu dativul) A refuzà,

a respinge. *Şi scârbit împăratul..., nu vru să întoarcă ei* (: să-i *l e a p e d e c e r e r e a* BIBLIA 1688; fr. *r e f u s e r*). CORESI, EV. 541/16.

4°. *R e f l.* A se resfrânge asupra... *I se va întoarce în cap răutatea.* DOSOFTEIU, PS. 26. || *S p e c. T r a n s. A întoarce un farmec* (s. *a face cuivà pe întors*) = a desface farmecul. TDRG. | *P r o n o m i n a l.* *Baba îi întoarce* = îi descântă, îi desface farmecele. CIAUŞANU, GL.

5°. *R e f l.* A da înapoi, a se micşorà. *Oul crunt de la o puică neagră, purtat de trei ori în jurul ţâţelor unei fete, le face pe acestea de se întorc înapoi* (= *nu mai cresc prea mari*). PĂCALĂ, M. R. 161.

V. *S p e c.* 1°. (Despre viţei s. berbeci tineri) *T r a n s.* (*r e f l.* = pasiv) A face incapabil de reproducere, prin sucirea înăuntru a testiculelor. (Capătul săculeţului se leagă cu o aţă de lână, care se desleagă după trei zile; boii rămaşi defectuoşi de la întoarcere se numesc *r â n c a c i*. DAMÉ, T. 29). Cf. *s c o p i, j u g ă n i, b a t e, c a s t r à, s t e r i l i z à*. *I-o făcut... cu aţă, Cu care s'o întors trei buhai, Ori s'o întors şepte.* MARIAN, VR. 201. *Să nu întorci buhaiul iarna.* GOROVEI, CR. 421. *Cât suge la vacă, i se zice viţel bouţ. Înainte de a împlinì un an, se întoarce.* ION CR. IV 131. *Viţelul la un an să întoarce.* H. XVII 268. Cf. XI 130. *Am întors bicul.* CIAUŞANU, GL.

2°. *R e f l.* *Vaca se întoarce* = i se face (la 3—4 luni după gonire) iarăşi de taur; *t r a n s. zgriptoroaica o 'ntors vaca*=a făcut ca întâia concepţie să n'aibă efect şi ca vaca să se aprindă din nou. HERZOG-GHER., M. IV 204.

3°. *R e f l.* (Despre fân) A mucezì; (despre tutun) a se jilăvì din uscat ce erà (CIAUŞANU, GL.). *Fânul s'a întors* = germ. ist dumpfig geworden. BARCIANU. *Tutunul s'a întors.* CIAUŞANU, GL.

[Prez. ind. *întorc, întorci, întoarce* etc., imper, *întoarce*, aor. *întorseiu* († *întorşu* PSAL. SCH. 92), part. *întors*, ger. *întorcând*. | Şi: **toárce** † vb. III. *Atunce cându toarce-se-va vrăjmaşul mieu înderretu.* PSALT. (HURM.) 2/18. | *A d j e c t i v e*: **întórs** (cu negativul **ne(î)ntors**, **-oársă** şi **întórt, -oártă** † = (Ad I 1°) Învârtit, sucit, întortochiat (şi în sens *f i g.*), îndărătnic; *p. e x t.* răsucit, îndoit, încovăiat. *Zice Domnul «rudă întoarsă», căce erà îndărătnici.* CORESI, EV. 80. *Cununi de marmure erà întoarse.* CANTEMIR, IST. 132. *O coardă de vioară întoarsă* (= răsucită). DATCULESCU, ap. TDRG. *Prale, firea cea întoarsă...* (cf. germ. «der v e r d r e h t e Kopf»). EMINESCU, P. 177. *Iei o frază, cu meşteşug întoarsă* (= adusă, meşteşugită), *dincolo o comparaţie originală...* IORGA, L. I 432. *Botinele i-s întoarse* (= încovăiate, îndoite) *la vârf, ca nişte patine.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Cuvintele cele minunate şi întoarse* (= întortochiate, neclare, enigmatice) *ale fetei...* SBIERA, P. 221/6. *Potcoave întoarse.* ION CR. IV 19. (Ad I 2°) Mişcat în direcţie inversă; (despre ochi) rotit, dat peste cap. *Cu ochii crunţi, întorşi, şi cu părul răspândit.* P. MAIOR, IST. 132. *Cu înfipţi paşi şi cu neîntoarsă faţă* (: immota facie; nemişcată). CANTEMIR, HR. 31. (Ad II 1°) Înturnat (pe dos, pe partea cealaltă, cu fundul în sus). *Şi din oglindă luminiş Pe trupu-i se revarsă, Pe ochii mari bătând închişi, Pe faţa ei întoarsă.* EMINESCU, P. 261. *O haină întoarsă pe dos e o haină nouă.* TEODOREANU, M. II 439. *Dorm ne'ntors:* cum m'am culcat. PAMFILE, J. II. *Cojoc cu perii întorşi.* MARIAN, NA. 234. **De a'ntoarsele** = de-a'ndăratele, pe dos. *Este dar o eroare contra logicei a apucà lucrul de a'ntoarsele.* MAIORESCU, CR. III 244. (Ad II 2°. Agric.) Arat s. săpat din nou. *Trebue întoarsă arătura.* ECONOMIA, 30. *Pământul, întors de tăişul plugurilor...* N. XENOPOL, ap. TDRG. (Ad III 3°) Care a venit iar acasă s. de unde a plecat, înapoiat; *s p e c. întors de la ţâţă* = copilul care a fost înţărcat şi pe urmă (de milă, când maică-sa îl vede plângând şi tânjind) iar i se dă să sugă. (Asemenea copil deoache orice). Cf. PAMFILE, J. II, CREANGĂ, GL., ION CR. II 211, PAMFILE, B. 28, ŞEZ. I 15/25, H. II 133, GRIGORIU-RIGO, MED. I 48. *Cu întorţii întoarcete-veri.* CORESI, PS. 39. # **A face** (s. **a apucà**) **calea întoarsă** = a se oprì în drum spre a revenì, a se înturnà. *Vei vrea să faci întoarsă de peacuma a ta cale.* EMINESCU, P. 239. *Cum a făcut... calea întoarsă, vremea s'a zbârlit.* SADOVEANU, B. 161. *Văzând că Tătarii au apucat acuma calea întoarsă prin satele româneşti...* MARIAN, T. 188. *Când vin toţi împreună cu oamenii miresei, şi cu ai mirelui îndărăpt la casa miresei, atunci fac calea întoarsă.* MARIAN, NU. 740. **A merge până la calea întoarsă** = a nu merge departe şi a se întoarce; a scăpà de o primejdie. ZANNE, P. VI 34. **Calea neîntoarsă** = calea morţii. *Aceasta mai ales de când mă-sa s'a dus pe calea cea neîntoarsă.* DUNĂREANU, CH. 104. (Ad III 8°). Tradus. *Cărticica năravurilor bune pentru folosul şi trebuinţa tinerimei de pre nemţie în rumânie întoarsă* (a. 1837). IORGA, S. D. XIII 24. *Compilaţia lui Stoica Ludescu... făcută... şi întoarsă pe greceşte.* IORGA, L. I 283. (Ad V 1°) Castrat prin sucirea testiculelor. *Berbece întors.* BARONZI, L. I 102/13. *Aici se zice «berbeci» la cei ce nu sânt întorşi.* H. III 14, cf. IV 53. *Bătut la glavă ca un berbece întors.* ZANNE, P. II 41; — **întorcătór** (cu negativul **ne(î)ntorcător**), **-oáre** = care se întoarce, se întoarnă. *Carne sântu, duh mărgătoriu şi nentorcătoriu.* PSALT. (DOS.) 159/21. *O dulce oaspe, la mine vino... la sluga ta, la oaie întorcătoare a ta.* PROPOVEDANIE, ap. GCR. I 137/4. *Am avut o măiculiţă, Tot pe drumuri călătoare Şi 'napoi ne'ntorcătoare.* SEVASTOS, P. P. 8/27. *Că soarele-i mergător Şi 'napoi întorcător.* MARIAN, Î. 106. (*S u b s t a n t i v a t*:) **întorcătór** s. a.=(Ţes.) lemnul (vergeaua) din sulul dinainte cu care se 'ntinde natra, *a m n a r, î n t i n z ă t o r* (cf. ION CR. VIII 90, DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 274-5, H. I 140, IV 118, V 98, 150, 375, VI 49); (Astron. pop.) tropic. *Întorcătorul racului, al căpriorului.* BARCIANU; — **întorcătoáre** s. f. = (Ţes.) amnar (PAMFILE, I. C. 274, H. II 244, XIV 210); (Bot.) nume de plantă (nedefinită). *Dacă vita boleşte fără să se ştie ce are, se culeg în ziua de Sâmzâene următoarele buruieni: Întorcătoare mare, mijloacă... mică, fir de iarbă de unde se întoarce plugul în capul locului...* GRIGORIU-RIGO, MED. II 24; — **întorsătór** s. a. = (Ţes.) vârtej. H. II 87. | *A b s t r a c t e*: **întoárcere** s. f. (Ad I 1°) Învârtire, sucire; *s p e c.* † mersul soarelui în formă de cerc, tropic. *Ciasul roadelor întóarcerilorŭ* (gr. τροπῶν) *soarelui.* BIBLIA (1688) 152. (Ad II 1°) Mişcare în altă direcţie, cârnire. *Cârnirea sau întoarcerea plugului.* PAMFILE, A. 54. (Ad II 2°) Arătură de toamnă. *Pentru grâul de primăvară se pot face două arături: una toamna, care se numeşte întors sau întoarcere...* PAMFILE, A. 104/6. (Ad III 3°) Revenire, înapoiere acasă. *Au purces spre întoarcere.* LET. II 187/23. *Întoarcerea înapoi de acolo la patria sa.* DRĂGHICI, R. 141. *Îţi doresc întoarcerea cu bine către părinţii tăi.* DRĂGHICI, R. 93. *Mama lui hotără plecările şi întoarcerile.* SADOVEANU, B. 92. *Depărtându-se de casa părinţească, fără nici o nădejde de întoarcere.* CREANGĂ, P. 286. *Întoarcere de boală* = recădere, recidivă. BIANU, D. S. *Întoarcerea fiului risipitor.* ZANNE, P. IV 362. (Ad III 4°) Convertire, îndreptare, revenire la sentimente mai bune. *Întoarcerea păcătosului.* CORESI, EV. 29/28. *Pocaanie şi întoarcere.* id. ib. 23/15. (Ad IV 4°) Răsfrângerea unui farmec asupra celui ce l-a făcut. *Iată unul din mulţimea acelor descântece de întoarcerea urei sau ursitei.* MARIAN, Î. 14. *Descântec de întoarcere.* TEODO-

RESCU, P. P. 375 (Ad V 1°) Castrare prin sucirea testiculelor. *După toată operaţia aceasta, baba leagă de gâtul bolnavului o sfoară de lână care a servit la întoarcerea (scopirea) berbecului.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 85; — **întórs** s. a. = întoarcere. (Ad I 1°) Sucire, învârtire. *Are cap de întors furcă.* ZANNE, P. II 56. (Ad II 1°) Răsturnare cu partea de jos în sus. *S'apucă de întors toate lucrurile din casă de-andăretele.* ŞEZ. I 60/31. (Ad III 2°) Arat de a doua oară. *Când s'a început întorsul* [brazdei de arie] *şi s'a croit brazda.* PAMFILE, A. 208/35. *După ce toate paiele făcute au fost scoase afară, urmează întorsul.* id. ib. 210/12. (Ad III 3°, adesea în opoziţie cu dus) Înapoiere, revenire la punctul de plecare. *Aşteptându-lă cu frică la 'ntórsulă lui de la Persia.* DOSOFTEIU, V. S. ib. 72. *Întorsul lui Craiu de la Suceava.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Trecut-au... şi la mers şi la întors tot prin ţara muntenească.* LET. II 262/21. Cf. 214/3. *Şi la întorsulă Tatarilor i-au lovitu.* MAG. IST. I 154/31. *Aş vrea ca şi la 'ntorsul mieu Să fii aici.* COŞBUC, F. 157. *Întorsul lui Sobieski după întâia expediţie în Moldova.* IORGA, L. I 110. Cf. 499, 53, 77. 231, N. R. A. I 324. *Bilet de dus şi întors.* (Ad IV 4°) Răsfrângerea unui farmec asupra celui ce l-a făcut. *O duce la descântătoare spre a-i descântă de întors.* MARIAN, NA. 40. (Ad V 1°) Castrare prin sucirea testiculelor. *Întorsul* [viţeilor] *se face întorcând testiculele.* DAMÉ, T. 29. ŞEZ. I 60/35; — **întorsătúră** s. f. = strâmbare, îndoitură, curbură, sinuozitate, cotitură; (în opoziţie cu ogor. C. C. II-III 214) arătură de toamnă (DAMÉ, T. 61), fig. schimbare în mersul s. desvoltarea unor evenimente, înfăţişare, curs, turnură. *Coarnele după întorsăturile lor, iau felurite numiri.* DAMÉ, T. 28. *În Moldova o arătură făcută toamna se numeşte întorsătură.* PAMFILE, A. 69/17. *Comăneşteanu, nemulţumit de întorsătura ce o luau lucrurile, răspunse aspru.* D. ZAMFIRESCU, R. 48. *Cellalt colonel, mai fin, căută să dea o altă întorsătară convorbirii.* id. ib. 209. *La 'ntorsături priveşte să înveţi a te luptă.* PANN, E. II 101. *Întorsătură de limbă* (PAMFILE, J. I 381) = şir de cuvinte greu de rostit, frământare de limbă; — **întorsúră** s. f. = întorsătură, îndoitură, întortochere, cot, cotitură; arătură de toamnă; modulaţie, mlădiere; purtare, atitudine, ţinută a corpului (COSTINESCU); (la plur.) fapte necinstite, treburi (GRAIUL); o boală (GOROVEI, C. 192, convulsiuni?); (concretizat) plăcintă din foi sucite în formă de sul, învârtită (= germ. «Strudel» LB.); volbură, vârtej de apă (= germ. «Wasserwirbel» BARCIANU). *Şi fi-vor întorsurile* (: les chemins tortus) *dereapte.* CORESI, ap. CCR. 10. *Pe potmolul Dunării, La 'ntorsurile gârlii.* TEODORESCU, P. P. 562b. *P'inde ţă-s întorsurile, Îngrădi-ne-om grădinile.* ALEXICI, L. P. 158/9. *Cân[d] o fos[t] la o 'ntorsură, O aninat plugu 'ntr'on os di râmă, L-o facu[t] mii şi farâmă.* VASILIU, C. 182. *Pământul lucrat de cu toamnă se chiamă întorsură.* DAMÉ, T. 61. *Arătura de toamnă pentru a se sămănà primăvara se zice întorsură.* H. III 71. *Glasul acela mlădiitor, Ce c'o întorsură lină, uşoară, Treptat se urcă şi se coboară.* ALEXANDRESCU, M. 317. *În tot clinul acesta de câmp pluteşte o adiere ce odihneşte sufletul, rătăceşte o 'ntorsură de cântec românesc, un şuer de voinic.* C. SANDU, DRUM ŞI POPAS, 41. *Începeà el să cânte cu glasul sus şi cu întorsuri frumoase.* I. BOTENI, SĂM. IV 548. *Priimit iaste împăratului sluga cu minte şi cu a lui bună întorsură va lepădà necinstea.* CCR. 242. *Da popa aveà necaz, hiincă* (= fiindcă) *Cuza nu-i lăsà să facă tăti întorsurile lor.* GRAIUL, I 44¼. *Bătul cu care se întoarce maţele la Crăciun, e bun de întorsuri.* GOROVEI, CR. 192; — **întorcătúră** s. f. = întoarcere; (după paleosl. *razvratŭ*) † răzvrătire, răscoală, † val, turburare; cale primară; întoarcere din boală. *Nu me-au aflat întorcătură* (: val N. TESTAMENT 1648; turburare BIBLIA 1688), *făcând.* COD. VOR. 60. *Ea în această zi se întoarce la părinţii săi, de aceea întoarcerea aceasta se numeşte întorcătură.* MARIAN, NU. 739. *Descântec de întorcătură.* MARIAN, D. 145. *Acest descântec «de întorcătură în pădure» mi l-a dictat o Rômâncă din Vatra-Dornei. El e bun pentru orişice boală.* id. ib. 146.)

— Din lat. **torqueo, -rsi, -rtum** şi **rsum, -rquere** «a sucì, a învârtì, a pune pe partea cealaltă, a toarce», întrebuinţat astăzi subt forma *toarce* (cf. tort) ca termin de ţesătorie; în celelalte sensuri a fost înlocuit prin **întorqueo, -rsi, -rsum, -rquere,** care însemnă «a învârtì, a sucì înăuntru», înţeles care se recunoaşte în accepţiunea de animal «întors» (V 1°, cf. fr. bistourné, bulg. vijen). Ca şi în româneşte «a întoarce ochii» se spuneà însă şi în latineşte: *intorquere oculos.*

ÎNTÓCMAI adj. v. **tocmai.**

ÎNTOCMÍ vb. IVa. 1°. *Organiser, établir, ordonner. Se ranger.* 2°. *Elaborer, composer.* 3°. *Constituer, faire, former.* 4°. *Arranger, conformer.* 5°. *Adapter, niveler.*

1°. Trans. A face întocmai cum trebue, a aşezà frumos, a pune în ordine, a aranjà, a orânduì, a potrivì, a coordonà, a organizà. *Ţara au început a o întocmì după obiceiul turcesc.* ŞINCAI, HR. II 147/17. *Întocmind trebile împărăţiei în Asia, au trecut în Evropa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/9. *Shazinan întocmindu-şi paradă împărătească, plecă şi ajunsă acolo.* GORJAN, H. I 2/13. *Toate le întocmesc... după vrerea voastră.* ISPIRESCU, L. 78. *Soldaţii întocmesc* (= aşază) *muniţia pe dulap şi se culcă.* PAMFILE, J. II. | Refl. A se pune în ordine, a se aranjà. *Târziu şi cu greu puturâ... a se întocmì în tabere.* BĂLCESCU, M. V. 126. *Îmblau învălmăşiţi,... fără a se puteà întocmì la rândul lor.* id. 143.

2°. Trans. A alcătui, a compune, a elaborà. *O lege ce, după ce o'ntocmì, În trei părţi alc lumii de mulţi se priimì.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/8. *Am socotit..., să întocmesc încă doao disertaţii.* P. MAIOR, IST. 232. *El a tras... în ţară-i câţivà oameni învăţaţi, pe care i-a însărcinat a întocmì acea condică.* ODOBESCU, I 272. *Cozmescu... întocmì cu Dănilă lista bucatelor.* N. XENOPOL, ap. TDRG.

3°. Trans. (refl. = pasiv) A formà, a constituì, a alcătuì. *Fără de apă nu se pot nici fagurii întocmì.* ECONOMIA, 202. *Neamul omenesc... întocmeşte... o familie.* MARCOVICI, D. 478. *Mii şi milioane ce întocmesc obştea de rând a românimii...* ODOBESCU, III 546/27. || A formà, a aranjà, a face. *Din acestea* [ceea ce le da baciul] *cată vânătorii să-şi întocmească culcuş şi cină.* ODOBESCU, III 18/15. *Şi-a întocmit tot sălaşul.* TEODORESCU, P. P. 116b. Cf. 595.

4°. Trans. (refl. = pasiv) A dispune cevà într'un anumit fel, a potrivì. *Simţind că a căzut matca în iarbă, îndată se pune coşniţa preste dânsa, şi aşà se întocmeşte, ca să poatà intrà.* ECONOMIA, 186. *Chilindrul acesta iaste un lemn gros şi rotund în capetele căruia se întocmesc două pregiţi.* ib. 24. Cf. 119.

5°. Trans. (Neobicinuit) «Netezesc, aseamăn, oblesc» (germ. «ebnen, gleich machen»). LB.

[PONTBRIANT mai dă sensurile «faire un plan, projeter; décider, convenir de, faire des conditions». | Şi: **întogmì** vb. IVa LB. *Îşi întogmeşte limba maternă în rime ca acestea.* MAIORESCU, CR. I 304. | Adjectiv: **întocmit, -ă** = orânduit, organizat, potrivit, aranjat, aşezat, alcătuit, compus, format

constituit, dispus, ticluit, abil, comod (LB.); (şi cu sensul de «întocmit bine, frumos», deci:) măestrit. *Alăuta cea bine întocmită.* MINEIUL (1776) 64¹/₂. *Nalt întocmitul adevăr l-aduce la iveală.* I. VĂCĂRESCU, P. 149/₅. *Pashalia pe 100 de ani întocmită.* CALENDARIU (1814) 1/₉. *O minciună foarte întocmită.* BELDIMAN, N. P. II 134. *Orânduiala după care tu cârmueşti lumea este întocmită cu înţelepciune.* MARCOVICI, D. 5/₂. *Ţineà acompaniman (ison), întocmit după glasul instrumentelor.* GORJAN, H. I 95. *Versurile sale cele 'ntocmite frumos.* PANN, E. I 22. *Un svat de doisprezece boieri, întocmit... de Negru.* BĂLCESCU, M. V. 9/₂₉. *Poeziile culese şi întocmite de d-sa...* MAIORESCU, CR. I. 121; (cu negativul) **ne(î)ntocmit, -ă** = nearanjat etc.; (şi cu sensul învechit de:) neapt, stângaciu (germ. «ungeschickt, nicht tauglich, nicht passend)» LB.; — **întocmitór, -oáre** = care întocmeşte. MARDARIE, L. 920. *Al cestor stihuri întocmitor.* ZILOT, ap. DDRF. | Abstracte: **întocmíre** s. f. = acţiunea de a întocmì, orânduire, organizare, potrivire, aranjare, aranjament, aşezare, aşezământ, alcătuire, compunere, coordonare (PONTBRIANT), formare, constituire, dispunere, dispoziţie, ticluire, măestrie; convenţie, condiţie, plan, proiect (PONTBRIANT); netezire («oblire, asemănare, germ. Ebnen, Gerademachen» LB.). *A cântà lui H[risto]s cu întocmire.* MINEIUL (1776) 5²/₂. *După întocmirile fericiţilor ctitori...* ZILOT, C. 71. *Întocmirea zidirei curţei pământeşti.* URICARIUL, I 190/₁₁. *Dumnezeu... va schimbà orânduiala înţeleptelor sale întocmiri.* MARCOVICI, D. 11/₁₅. *Mai naintea întocmirii şi desăvârşitei voinţe a părinţilor...* PANN, E. I VIII. *Întocmiri sociale* = fr. conventions sociales. DDRF.]

— Derivat din adv. **întocmai.** Cuvântul nu apare în textele anterioare sec. XVII. Cf. tocmì.

ÎNTOFLÁ vb. Ia. *Mettre de grosses bottes, d'épaisses molletières.* — (Mold., Transilv. de nord) Refl. A se încălţà cu ciubote mari, în care se pun obiele multe, ori cu opinci, făcându-ţi cu obiele picioarele mari (ŞEZ. XXXI 11); a se încălţà cu opinci fără pic de îngrijire (BUGNARIU, NĂS.). — Cf. tofleu, toflogì.

ÎNTOGMÍ vb. IVa v. **întocmì.**

ÎNTOHONÍ vb. IVa. (Sens neclar) [Pe] *mireasa, Lacrămile o podideà, Coconile că-mi pripeà, Îmi pripeà d'o'ntohoneà Şi'n carîtă o puneà.* MAT. FOLC. 111.

ÎNTOIEGÍ vb. IVa. *Raidir?* — Trans. A face ca cinevà să înţepenească? *Şi Oncică că-l luà* [păhărelul cu otravă] *Şi la gură că-l puneà, Peste cap iute îl da, Togmai în fundà îl răsuflà, De loc îl întoiegeà* (glosat prin: «a sta drept şi nemişcat ca un toiag, a îngheţà»). PĂSCULESCU, L. P. 300.

— Derivat din **toiag,** cu pref. **în-.**

ÎNŢOLÁ vb. I(a) v. **înţolì.**

INTOLERÁBIL, -Ă adj. *Intolérable.* — Care nu se poate tolerà, suferì, răbdà, îngăduì, de neîngăduit; cf. insuportabil şi inadmisibil. *S'a ridicat sarcina intolerabilă pentru tot învăţământul primar.* MAIORESCU, D. IV 425. *Intrigile... continuà în potriva lui, pentru a-i face situaţia intolerabilă.* IORGA, L. I 322. *Aşteptarea îi fu intolerabilă.* C. PETRESCU, C. V. 319.

— *N.* după fr. (lat. **intolerabilis, -e,** idem).

INTOLERÁNT, -Ă adj. *Intolérant.* — Care nu este tolerant, netolerant, neîngăduitor. *Certitudinea e severă şi intolerantă.* C. PETRESCU, Î. II 185.

— *N.* după fr.

INTOLERÁNŢĂ s. f. *Intolérance.* — Lipsă de toleranţă, de îngăduire, neîngăduire. *Ironica întrerupere... şi apelul... la intoleranţă le găsesc puţin potrivite.* MAIORESCU, D. I 327. *Intoleranţa şi excluzivismul.* id. CR. III 174. *Intoleranţă religioasă.* | (Med.) Neputinţa de a suportà (fără a o elimină imediat) o mâncare sau un medicament. BIANU, D. S.

— *N.* după fr.

ÎNŢOLÍ vb. IVa. 1°. (*Se*) *nipper; (s')accommoder.* 2°. *Embellir.*

1°. (Mai ales despre săraci, calici, zdrenţuroşi, golani) Refl. A-şi face haine (ŞEZ. XXIII 104), a-şi procurà haine (nouă), a se îmbrăcà (ŞEZ. XXIII 104) bine (RĂDULESCU-CODIN), a izbutì să se îmbrace (bine); p. ext. a ajunge la bunăstare, a parvenì. *Un ţigan... se 'nţolise c'un cojoc.* CONTEMPORANUL, I 567. *Cu banii eştia s'au înţolit amândoi.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (ms.) *Eu socotesc că e mai nemerit să ceri o parohie cât mai mare, ca să te înţoleşti repede şi să pui şi cevà la o parte.* STĂNOIU, C. I. 15. *În acest timp câştigă atâta, de-şi plătì datoriile şi-i mai şì rămase cu ce să se înţolească el, nevasta şi copiii lui.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Dând... la noi, la lăutari... Irmilici şi icosari, Nisficle şi mahmudele, Ca să ne'nţolim cu ele* (Brăila). TEODORESCU, P. P. 573b. # *S'a înţolat golanul,* se zice despre unul care a dobândit cevà la care nu se aşteptà. ZANNE, P. III 196. | Trans. (= fact.) A învelì (mai ales capul, despre femei) bine în haine şi cârpe multe, a înhăimurà, înfofolì, îmbondorì (HERZ.-GHER., M. 206); a procurà cuivà haine, a-l îmbrăcà (bine); fig. a ajutà, a face bogat pe cinevà (PAMFILE, J. II). *Gazda... scoase... un rând de haine mândre... şi înţolì pe biata femeie cu ele, în locul zdrenţelor.* V. A. URECHIĂ, ap. TDRG.

2°. Fig. (Neobicinuit) A împodobì, a ornà. *Nestemate culese din salbele bogaţilor, — le presar pe sărăcăcioasa mea scriere, ca s'o mai înţolez şi să-i dau şi ei cevà preţ.* ODOBESCU, III 105/₂₂. Cf. 641/₈.

[Şì: **înţolà** vb. I(a) (Prez. ind. *înţolez* şi *înţól* BARCIANU) = a îmbrăcà (în haine nouă); spec. a pune un ţol s. cergă pe cal s. bou nădusit. CIAUŞANU, GL. | Adjectiv: **înţolit (înţolát,** cu negativele **ne(î)nţolit, ne(î)nţolat), -ă** = îmbrăcat bine, ajuns în stare bună; împodobit, ornat. *Fiind înţolaţi atât telegarii, povodnicii, cât şi armăsarii cu cele obicinuite a lor ţolituri...* LET. III 317/₁₀. *Când partea unui corp, unei generaţii e 'nţolată, jefuindu-l de ce are mai bun, restu' corpului jefuit e desgolit.* JIPESCU, ap. TDRG. (ms.). *Care mai bine 'nţoliţi, Care rupţi şi jerpeliţi.* TEODORESCU, P. P. 587. | Abstract: **înţolíre (înţoláre)** s. f., **înţolít (înţolát)** s. a. = acţiunea de a înţolì.]

— Derivat din **ţol,** cu pref. **în-.**

ÎNTOLOCÍ vb. IVa. v. **întrolocà.**

ÎNTOLPÁ vb. I. *S'associer.* — Refl. A se însoţì, a se asocià (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

— Derivat din **tolpă** «ceată, bandă», cu pref. **în-.**

INTONÁ vb. I(a). 1°. *Entonner* (un air). 2°. *Appuyer, insister* sur.

1°. Trans. A începe o cântare (propriu: a da tonul pentru începerea unei cântări); p. ext. a cântà. Cf. † glăsuì. *Satana cu sumeţie Intoneazà-o psalmodie.* C. NEGRUZZI, II 123/₁₁. *Păduri şi lacuri şi mări şi flori şi stele Intoană pentru mine un imn nemărginit.* ALECSANDRI, P. III 6. *Fiul lui Guilom Tell îl întonă cu glas puternic* [cântecul]. ODOBESCU, III 80/₁₀.

2°. (În Bucov., după germ. «betonen») A pune tonul pe o silabă, a accentuà, a rostì (o frază, o

limbă) cu un anumit ton, cf. m o d u l à; f i g. a apăsà asupra unui lucru, a insistă, a stăruì. *Se întonară cu apăsare acele principii de reorganizare a împărăției...*, SBIERA, P. 218.

[Și: **întonà** vb. Ia. | Prez. ind. *intonéz* și *intón*. | A b s t r a c t e: **intonáre** s. f. acțiunea de a întonà. *Ca probă de știința și de sistema sa filosofică, să-i toarne cu o limbuție modulată pe întonări de cele mai convingătoare.* ODOBESCU, III 128; — **intonáție, intonațiúne** s. f. = intonare; fel, manieră, modulație, accent, ton (în rostirea unei fraze s. a unei limbi). *O limbă... curcită cu ziceri și cu intonațiuni grecești.* ODOBESCU, I 225. *Am un maior cu care m'aș duce și în iad, dacă ar fi Turci și pe acolo. — Ba, bine că nu, zise Annicuța, cu o ușoară intonație copilărească.* D. ZAMFIRESCU, R. 106. *Sfaturile lui* [I. Nădejde] *atât de prietenos distribuite, rostite cu intonațiunile acelea dolente și părintești...* I. DUMITRESCU, CURENTUL, III 25 Sept. 1930. | A d j e c t i v: **intonát, -ă** = care a început a se cântà; cântat, accentuat, rostit cu un anumit ton.]

— Derivat din **ton,** cu pref. **în-,** decalc după fr. *entonner.*

ÎNTONÁ vb. Ia
INTONÁȚIE s. f.
INTONAȚIÚNE s. f. } v. **întonà.**

ÎNTONCÁ vb. I. *Venir en tête, se mettre en tête.* — A-i venì cuiva cevà în minte, a-i trăsnì prin cap (Com. S. POP); a-și băgà în cap, a se hotărî mulțește la un lucru: *Pe ce a întoncat odată, nu-l mai poți oprì* (Zagra, lângă Năsăud, com. CORBU).

— Derivat din **toancă,** cu pref. **în-.** N. D r ă g a n u, *Rev. Fil.* II 296, cf. t u n c à.

ÎNȚOPONÁ vb. Ia v. **înțoțonà.**

ÎNTOPSOCÁ vb. I v. **topsecà.**

ÎNTORCĂTOÁRE s. f. (Țes., Bot.)
ÎNTORCĂTÓR s. a. (Țes.)
ÎNTORCĂTÚRĂ s. f. } v. **întoarce.**

ÎNTORLOCÁ vb. Ia
ÎNTORLOCÍ vb. IVa } v. **întrolocà.**

ÎNTORNÁ vb. I v. **înturnà.**

ÎNTORNOCÁ vb. Ia v. **întrolocà.**

ÎNTORSĂTÓR s. a. (Țes.)
ÎNTORSĂTÚRĂ s. f.
ÎNTORSÚRĂ s. f. } v. **întoarce.**

ÎNTÓRT, -OÁRTĂ † adj. 1°. *Tors; tortueux.* 2°. *Obstiné, pervers.*

1°. Sucit ◦ strâmb, întors. *Isop* [aveà] *picioarele strâmbe și întoarte* (a. 1705). ISOPIE, ap. GCR. I 350/30. *Cărările întoarte.* BIBLIA, ap. TDRG.

2°. F i g. Îndărătnic, rău, nedrept, încăpățânat, pervers, cf. s u c i t. *Întort* = îndărătnic, sl. razvrašteny i. GLOSAR (1600—1630), ap. CUV. D. BĂTR. I 285. *Și cu aleșii alesu ver fi, și cu întorții* (: î n d e r e t n i c i i HURM. COR.) *răzvrătit-te-veri.* PSALT. (SCH.) 27/1. *Cu întorții întoarce-te-veri.* CORESI, PS. 39. *Întoarce-voiu-de către ei fața mea și voiu arătà ce va fi lor la cea de apoi; căci neam întortu iaste.* BIBLIA (1688), ap. GCR. I 282/21. *Cel întortŭ nu se poate împodobì.* ib. ap. CCR. 192.

[D e r i v a t e (de la un verb, neatestat, *întortà*) **întortáre** † s. f. = încăpățânare, îndărătnicie. GLOSAR, ap. CUV. D. BĂTR. I 285; — **întortăciúne** † s. f. MARDARIE, L. 3427.]

— Din lat. **intortum** (part. lui *intorqueo, -ere.* Cf. î n t o a r c e).

ÎNTORTĂCIÚNE † s. f.
ÎNTORTÁRE † s. f. } v. **întort.**

ÎNTORȚÉL s. m. (Bot.) v. **torțel.**

ÎNTORTOCHIÀ vb. Ia *Embrouiller.* — A întoarce, sucì, învârtì în toate sensurile s. foarte tare, cu intenția de a încurcà, a încâlcì. *Oricât am voì să întortochem lucrurile, acesta este purul și exactul adevăr.* ODOBESCU, III 409/24. *O sucește sau întortochiază, ca să scape.* LIUBA. *Mulți părinți... îi întortoacă* [copilului] *numele astfel, că nime nu-l mai cunoaște de unde se trage, bunăoară ca «Nicanor» în «Canonir».* MARIAN, NA. 200. [Și: **tortochià** vb. Ia DICȚ.; (format din prez. *întortochez*) **întortocà** vb. I(a) = a răsucì. H. XVIII 174; (cu alt sufix: lat. pop. **intortillio-are*) **întortoià** vb. Ia = întortochià. CIAUȘANU, V. | A d j e c t i v: **întortochiát** (**întortocát, întortoiát** CIAUȘANU, V.) = învârtit, sucit, răsucit (foarte tare, în toate sensurile), încurcat, încâlcit; schimonosit. *Această slovă iată-o întortochiată și cârligată:* ʜ. C. NEGRUZZI, I 261. *Fraze mari întortochiate și scălciate.* id. I 266. *Agrafe de ale lor* [oamenilor din epoca de bronz], *întortochiate ca niște melci.* ODOBESCU, II 264. *Frazeologie întortochiată.* id. 380. *Cuvinte întortochiate.* I. NEGRUZZI, I 421. *Cazuri întâmplate... cereau o tactică întortochiată.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 25. *Numele cele mai întortocate și mai urîte.* MARIAN, NA. 200. *La ambele capete* [ale scrânciobului] *se pun copii și se învârtesc. De aci proverbul: Lucru scrânciob sau întortocat* (*învârtit*). LIUBA-IANA, M. 71. *Luându-se după croiala unor palaturi întortochiate...* ISPIRESCU, U. 116/11. *Vezi drumul ăsta întortochiat, ce se desface din răscruci?* ȘEZ. IX 114. *Încârligat și 'ntortochiat Și de urechi e agățat* [= Cercelul]. *Vorbă întortocată* = încâlcită H. XVIII 174. | A b s t r a c t: **întortochiáre (întortocáre)** s. f. = acțiunea de a întortochià; — **întortochetúră** s. f. = învârtitură, sucitură, încolăcitură, încâlcitură, sinuozitate. *Acesta intrând, avù grijă a desfășurà ghemul înaintea lui prin întortocheturile de poteci pe unde mergeà el.* ISPIRESCU, V. 11 9/11.]

— Din lat. pop.* **intortĭculo, -are** (derivat *din tortum,* întors), cf. eng. *intortil'er,* fr. *entortiller* span. *entortijar,* cat. *entortellar.* Forma mai veche trebue să fi fost* *întortechià,* de unde s'a născut *întortochià* prin asimilare progresivă: *o-e > o-o.*

ÎNTORTOCÁ vb. I(a)
ÎNTORTOCHETÚRĂ s. f.
ÎNTORTOIÁ vb. IVa } v. **întortochià.**

ÎNȚORȚONÁ vb. Ia v. **întoțonà.**

ÎNTOTDEAÚNA adv. v. **totdeauna.**

ÎNȚOȚONÁ vb. Ia. (*Se*) *chamarrer.* — T r a n s. și r e f l. A (se) îmbrăcà, a (se) gătì cu prea multe podoabe, exagerat și fără gust, a s e î m p o p o ț o n à, î n z o r z o n à. *Unele muieri, ca copii ăi mici, ací se zbengue cu banu' altuia, la care rămnesc până mor, aci se'nțoțonează și cu vreme și făr' de vreme, ca paparudele.* JIPESCU, O. 73. [Și: (+ *înzorzonà*) **(în)țorțonà** vb. I(a) POLIZU; (+ *împopoțonà*) **înțoponà, împoțoțonà** vb. Ia. | A d j e c t i v: **înțoțonát (înțorțonát, înțoponát, împoțoțonát), -ă** = îmbrăcat s. gătit cu prea multe podoabe, exagerat și fără gust, î n z o r z o n a t. *Văzându-se 'nțoțonată, o auz p'ascuns zicând...* PANN, P. V. II 104. *Stilul muzical cam pipernicit și cam înțoponat al secolului din urmă.* ODOBESCU, III 95/3. *Țorțonat* (prin Rușor, în Făgăraș) = înzorzonat. VICIU, GL. | A b s t r a c t e: **înțoțonáre, (în)țorțonáre, înțoponáre, împoțoțonáre**) s. f. = acțiunea de a (se) înțoțonà, îm-

brăcare, gătire cu prea multe podoabe, exagerată şi fără gust. *Pentru fete mai ales să nu fie învăţătura idoliţă de stricăciune, de 'nţoţonare şi de spoieli.* JIPESCU, O. 120; — **înţoţoneálă** [plur. *-neli*] s. f. = înţoţonare. *Rogu-le d'adins să nu mai umble fleacuri, în cheltuieli, în înţoţoneli, şi la 'noiri fără rost.* JIPESCU, O. 132.]

ÎNȚOȚONEÁLĂ s. f. v. **înţoţonă.**

ÎNTOVĂRĂȘÍ vb. IV^{a}. 1. *Accompagner.* 2°. *S'associer, s'unir, s'allier.*

1°. Trans. A merge cu cinevà simultan pe acelaşi drum, a conduce pe cinevà ca tovarăş de drum; p. ext. a însoţi, acompanià pe cinevà s. cevà, a fi, a aveà loc s. a se întâmplà în acelaşi timp cu cevà. *Ochii miei nu să rădică cătră cer, fără numai cu spaimă şi pentru ca s[ă] întovărăşăscu suspinurile meale păn la nuori.* OCSISTERI, ap. GCR. II 48/$_{39}$. *Toţi fericit-au pe tinerii soţi, gătindu-se a-i întovărăşì acasă.* C. NEGRUZZI, I 53. *Turburările care au întovărăşit moartea împăratului Alexandru... înlăturа[u] pentru moment temerile unui războiu.* GHICA, S. 129. *Speranţa te urmează şi... credinţa... te'ntovărăşeşte, când mândrele palaturi Le părăseşti.* OLLĂNESCU, H. O, 110. *De acum înainte sânt gata să te întovărăşăsc.* CREANGĂ, P. 197. *La înmormântări se fac colaci mari ce întovărăşesc pe mort, cu pompă, până la mormânt şi acolo sânt împărţiţi la săraci.* ALECSANDRI, ap. TDRG. (ms.).

2°. Refl. A plecà la drum simultan cu cinevà, a se face tovarăş de drum cu cinevà; p. ext. a face tovărăşie cu cinevà; a se însoţì, a se încărdăşì, a se legà, a se alià; spec. a intrà în tovărăşie de negoţ cu cinevà, a se asocià (POLIZU). *Şi amândoi* [sorţii] *din ceasul zămislirii, împreună cu noi în toate părţile, în toate locurile şi în toate vremile din fire se tovărăşesc.* CANTEMIR, IST. 302. *În mormântul tău odată să ne întovărăşim!* KONAKI, P. 52. *Ne întovărăşim cu mustrarea cugetului.* MARCOVICI, C. 54. *Nu te întovărăşì cu omul becisnic.* C. NEGRUZZI, I 248. *Se va sparge... tovărăşia celor care s'au întovărăşit la plug.* MARIAN, SE. II 176. *Ne întovărăşim cu dânşii de frica lăieşilor din Ruginoasa.* CREANGĂ, A. 126. *Cu aceşti voinici se întovărăşì şi un om verde, puiu de Român.* ISPIRESCU, L. 200. *M'oiu tovărăşì cu ea.* TEODORESCU, P. P. 350. # *S'a întovărăşit răiosul cu chelul şi păduchiosul,* se spune când se face o tovărăşie între nevoiaşi. ZANNE, P. IV 213.

[Şi: **tovărăşì** vb. IV^{a}; (< *tovaroş*) **întovăroşì** vb. IV^{a} (BARAC, ap. TDRG. COSTINESCU). | Adjectiv: **(în)tovărăşit** (cu negativul: **ne(î)ntovărăşit**), **-ă** = însoţit, asociat, aliat, condus, acompaniat; aşezat s. pus la un loc cu... *Să întorce[à] iarăşi acasă, întovărăşit de dobitoacele sale.* DRĂGHICI, R. 149. *Flori... întovărăşite cu fructele cele prea frumoase.* GORJAN, H. II 3. *Întovărăşit de jandarmi şi de toţi privitorii,... Meleі intră în oraş.* C. NEGRUZZI, I 43. *Că pe'n codri a ieşit De şese'ntovărăşit.* ALECSANDRI, P. P. 162/$_{4}$. | Abstracte: **(în)tovărăşire (întovăroşire)** s. f., **întovărăşit** s. a. = acţiunea de a (se) întovărăşì; însoţire, asociare, alianţă; escortă. *Se repeziră în odaie mai mulţi ieniceri din întovărăşirea paşei.* N. XENOPOL, ap. DDRF.]

— Derivat din **tovarăş**, cu pref. **în-**.

ÎNTOVĂROȘÍ vb. IV^{a} v. **întovărăşì.**

INTOXICÁ vb. I (Med.) (*S'*)*intoxiquer.* — Trans. şi refl. A introduce (cu voie s. fără voie) în corp substanţe toxice, a (se) învenină, a (se) otrăvì. *O clipă mi-a fulgerat prin minte că mă voi fi intoxicat cu oxid de carbon.* SANDU-ALDEA, A. M. III (Fig.) *Să-ţi însuşeşti forma admirabilă a vechilor tâlcuiri de cărţi bisericeşti şi a cronicilor e alta decât să-ţi pierzi simţul limbii româneşti intoxicându-te zilnic cu franco-româneasca gazetelor.* IORGA, L. II 457. [Prez. ind. *intoxíc* şi *intoxichéz.* | [Adjectiv: **intoxicát, -ă** = în care s'au introdus substanţe toxice, otrăvit, învenинat. | Abstracte: **intoxicáre** s. f., **intoxicát** s. a.; **intoxicáţie, intoxicaţiúne** s. f. = acţiunea de a (se) intoxicà, otrăvire, învenинare, † adăpat. *Intoxicaţie de nicotină.*]

— *N.* după fr. (= lat. **intoxico, -are**, idem). Cf. dubletul întopsocà.

INTOXICÁȚIE, INTOXICAȚIÚNE s. f. v. **intoxicà.**

INTRÁ vb. I. 1°. *Entrer. Tomber* (amoureux). *Faire entrer.* 2°. *Se présenter* devant. 3°. *Entrer* dans, *pénétrer, rentrer; entrer* en grâce, en agonie, en frais, en matière etc. 4°. *Entrer* dans sa *même* année. 5°. *Entrer* en rapports. 6°. *Entrer* au service de qqn, *entrer* dans une carrière, *entrer* en danse, *entrer* en jeu. 7°. *Entrer* en soupçon, *entrer* en conversation. 8°. *Entrer* en perte (au jeu). II. 1°. *Entrer, pénétrer.* 2°. *Entrer, arriver à.* 3°. *Se rétrécir, diminuer.* 4°. *Entrer* (comme partie constituante). 5°. *Entrer, contenir,*

I. Despre fiinţe.

1°. Intrans. (Adesea în opoziţie cu a ieşì; exprimă, ca verb intransitiv, ceea ce exprimă verbele transitive a băgà, a vârî, a introduce. Construit cu prep. în, întru, prin) A trece din afară înăuntru, a merge dintr'un loc deschis într'unul închis; a se introduce, a se băgà, a se vârî undevà. *Deci întrămu* (= intrarăm *în casa lu Filippu.* COD. VOR. 26/$_{9}$. *Şi întraţi în curţile lui.* PSALT. (SCH.) 200/$_{4}$. *După aceaia nu vrea... să între în cetate, ce lăcuiià afară, în loc pustii.* CORESI, EV. 57/$_{22}$. *Întră întru celariul tău şi închide uşa ta.* EVANGHELIE, ap. GCR. I 54/. *O fiiule! cum să întri tu în raiu?* (1620) ib. 63/$_{23}$. *Ori cine den plugari de va întrà în pământul altuia...* PRAV. 3. *De va fi întrat şi va fi ieşit dintr'acea casă...* ib. 229. *Nu ver[i] întrà întru împărăţiia ceriurelor...* N. TESTAMENT, ap. GCR. I 127/$_{9}$. *Îţi voi întrà 'n sfânta casă.* DOSOFTEIU, PS. 21. *Locul de unde să înceape a întrà în besearică...* MINEIUL (1776) 161^{2}/$_{2}$. *Să întrămu întru împărăţiia ceriului.* POPA IOAN D. VINŢ., ap. GCR. I 285/$_{12}$. *Apoi au întrat şi în ţara ungurească.* CANTEMIR, ib. 360/$_{32}$. *Întră în Persia cu războiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/$_{46}$. *Mieluşorul... zburdă... întrând şi ieşind din turmă.* KONAKI, P. 262. *Tot e groază şi tăcere... umbra întră în mormânt.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Intrase în Moldavia, întovărăşit de 7 mii spahii.* C. NEGRUZZI, I 137. *În codri... pustii... Au întrat fata voinică.* ALECSANDRI, P. I 29. *În dom de marmur negru ei întră neopriţi.* EMINESCU, P. 206. *Până atunci întrà în şedinţă, la un proces două, şi apoi se retrăgeà.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 27. *Coborau şi urcau, intrând şi ieşind, pasageri grăbiţi.* C. PETRESCU, C. V. 124. *I se deschide poarta şi drumeaţa întră în lăuntru.* CREANGĂ, P. 90. *În vârful degetelor întră în cămara smeului.* ISPIRESCU, L. 20. *Mai întrau şi ei prin casele oamenilor de rând.* RETEGANUL, P. I 52/$_{2}$. *Turcii casa'ncungiură Şi'n casă buluc întrà.* ALECSANDRI, P. P. 131^{b}. *În casă cum a întrat, Maica-sa o-a întrebat...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 231. *Când cinevà întrà pe nesimţite în casă...* ŞEZ. II 75. *Până nu vei bate la uşă, nu'ndrăsnì să intri în casă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. *A intrat dracul în el* = le diable le possède; *lumina intrà prin perdele* = le jour perce...; *apa intrà în corabie* = faire eau; *a intrà în aşternut* = se coucher; *a intrà în pădure* = s'engager dans un bois; *a intrà în luptă* = descendre dans l'arène; *a intrà într'o corabie* = monter à bord; *corabia intrà atâtea picioare în*

apă = le navire tire tant de pieds d'eau; *a intrà în mănăstire* = prendre le voile. PONTBRIANT. | Fig. (literar, după fr. «entrer») A fi admis într'o societate, corporațiune). *A intra în Academie.* ȘĂINEANU, D. U. # **A intrà în pământ** = a muri (cf. ZANNE, P. I 240); a dispăreà. *Mai bine să întru în pământ de viu decât să fac așà.* ALEXANDRIA, $54/_{2}$. *Parc'au întrat în pământ... Unde să fie, unde să fie?* CREANGĂ, P. 24. (Hiperbolă) *Iară eu întram în pământ de rușine* (= muream de rușine, mi-erà foarte rușine). id. A. 67. **A intrà în foc (pentru cinevà)** = a se expune la un pericol mare pentru cinevà, a da orice chezășie pentru afirmațiile s. cinstea cuivà, a răspunde, a garantà pentru cinevà. *Ce vei, pentru unul ca tine, să intru și eu în foc?* I. GOLESCU, ap. GCR. II $256/_{1}$. (Din n.-gr. *μὲ ἔβαλε μέσα* = il m'a trompée) HĖPITĒS, LEX. 514) **A intrà mesa** = a se păcălì strașnic. ZANNE, P. IV 446. **A intrà la mijloc** = a intervenì. *Au intrat la mijloc să-i despartă.* PRAV. 48_{2}. Cf. 62_{1}. *Se rugă lui Șerbanvodă să între la mijloc, să afle un chip de cale să-i mânluiască.* LET. III $26/_{10}$. **A intrà în** (s. **într'un**) **păcat** = a comite o crimă (într'un moment de surexcitare). *Nu intrà în păcat.* PANN, P. V. III 114. *Lipsești din ochii mei, că întru acușì într'un păcat!* ALECSANDRI, T. 414. **A intrà într'o beleà** (s. **în chichion** s. **în încurcătură, în necaz** s. **la apă**) = a da peste un necaz, a aveà de îndurat un neajuns, o neplăcere. *Nu vre[a]u... Să mai intru într'o beleà.* CONTEMPORANUL, II 760. *Acum iaca în ce chichion am întrat.* CREANGĂ, P. 84. *Iaca în ce încurcătură am întrat.* id. 201. *Iei căluțul meu, când ai știut în ce năcaz am întrat...* id. 212. | (Construit cu prep. pe) *Căpitanul... au întrat iarăș pe acea insulă pentru oarecare trebuințe.* DRĂGHICI, R. 25. *Cum vorbeau ei, numai iacă întră... Chirică pe ușă.* CREANGĂ, P. 177. *Intră pe coș în cămară.* ISPIRESCU, L. $316/_{24}$. *Iaca și nunta întră pe poarta palatului.* id. $294/_{13}$. *Felie de pepene întră pe rost repede* [=Suvelnița]. GOROVEI C. 362. # **A intrà pe mâna cuivà** = a ajunge în mânile, (fig.) la discreția cuivà. *Nu ți-e rușine să lucrezi ce-ți intră pe mână* (= ce apuci). JIPESCU, ap. TDRG. (Construit: *întru la cinevà*). *A intrà cu sila la cinevà* = fr. forcer la porte de quelqu'un. PONTBRIANT. *Și încep a intrà boierii la Vodă și cucoanele la Domnița și prind a suspinà și a se rugà.* SADOVEANU, LUC. VI 39. *Dar la tin' cum să întru?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77. (Construit cu subt). *Subt coperitul mieu să întri.* CORESI, EV. $228/_{12}$. || Absolut. *Și aflăm o corabie ce treceà întru Finichiea. Întrămu* (= suindu N. TESTAMENT 1648) *de vânslămu.* COD. VOR. $24/_{11}$. *Fiii șerbilor tăi întrà-vor.* PSALT. (SCH.) $210/_{9}$. *Mâniè-se și nu vrea să între.* CORESI, EV. $22/_{5}$. *Deschide-mi... să întru, că afară mare frig iaste.* MINUNILE SF. SISOE, ap. GCR. I $6/_{15}$. *Cu păstorii să întrămu să vedem ce-au dat D-zău.* PROPOVEDANIE, ib. I $136/_{22}$. *Și întrând Esop, iară l-au întrebat.* ESOP, ib. II $209/_{14}$. *Cum dar erà să iasă și să între neavând ușà?* DRĂGHICI, R. 53. *Drumețul întră, zice: Bine-am găsit Ursane!* ALECSANDRI, P. IV 285. *O slugă întră cu un bilet în mână,* C. NEGRUZZI, I 53. *Nin-Musa întră palid.* COȘBUC, B. 15. *Intră!* se zice când cinevà bate la ușă. || (Construit cu un predicativ) A ajunge, a fi. *Mi-ai intrat atâta de dragă* (= te-am îndrăgit atât de tare), *încât m'am hotărît să mi te fac chiar noră.* RETEGANUL, P. I $57/_{34}$. || (Rar) Trans. (fact.) A face să intre, a băgà, a vârî. *Dă cu ciocanu.... și-l omorà... Până 'n fântână-l întrà.* T. PAPAHAGI, M. $120/_{5}$.

2°. † (Construit cu prep. *către*) A se îndreptà spre, a se apropià de cinevà. *Deci Pavelu întră către elu și se rugă..* COD. VOR. $98/_{3}$. *Și demăreața întră Pavelu cu noi către Iacovu.* ib. $29/_{3}$. *Și întrà-voiu către ollariul Zeului.* PSALT (SCH.) $82/_{6}$. *Iar tată-său întră către împărăteasa.* PALIA ap. GCR. I $66/_{32}$.

3°. † A se apropià, a pătrunde la... *E Pavel vruind se între întru gloată, nu-l lăsară el ucenicii lui.* COD. VOR. $10/_{6}$. *Întrà-vor lupi grei întru voi, cei ce nu vor cruță turma.* ib. $22/_{12}$. *Întrà-va pârà la sămânța părinților săi.* PSALT. (SCH.) $95/_{18}$. | Fig. A ajunge la..., a pătrunde, a se vârî. *Întrà-va în inema lor.* PSALT (COR.²) $68/_{31}$. *Strigați Domnului tot pământul, lucrați Domnului în veselie, întrați într'însul în bucurie.* CORESI, ap. GCR. I $14/_{11}$. *Și să între întru slava lui.* MOLITVELNIC. ib. I $232/_{10}$. *Întră în bucuria Domnului tău.* CANTEMIR, ib. I $326/_{30}$. *Să întri în viață.* N. TESTAMENT (1703), ib. I $349/_{8}$. *Ai noștri... întrase cu sabiile în Nemți.* M. COSTIN, ap. TDRG. *În dușmanii Moldovei acù să 'ntrați năvală.* ALECSANDRI, P. III 222. *Îi voinic de cei care întră'n doi ca'n doisprezece.* id. T. 1562. *Comănești eanu nu pricepeà ce voià să zică. Milescu însă întrà, cu puterea lui de intuiție, în explicarea unei cauze.* D. ZAMFIRESCU, R. 219. *Pătrunderea cu care Mimi intrase* (= cetise) *în sufletul lui.* id. ap. TDRG. *Prin cuvinte dulci și zugrăvite întră în inima Domnilor.* ARHIVA ROM. I 56. *Ce-mi tot intri 'n suflet, cioară?* CONTEMPORANUL, II 759. *Să intrați și voi în rândul oamenilor.* ISPIRESCU, L. 33 # **A intrà (cuivà) în voie** (s. **plac**) = a-i face (toate) gusturile, a-i satisface (toate) pretențiile, a-i face pe plac. *Se mirà cum a face ca să poată întrà în voie tuturor.* LET. II $309/_{6}$. *Nu știe cum să ne mai între în voie.* CREANGĂ, P. 259. *Nu-i mai intrà nimeni în voie.* ISPIRESCU, L. 51. *Nici ăl de sus nu intră în placu' tutulora.* ZANNE, P. VI 647. **A(-i) intrà cuivà pe subt piele** = a se lipì de cinevà, a-i plăceà (I. GOLESCU, C. I.), a câștigà prin fel de fel de insistențe și servicii bunăvoința cuivà, a-i devenì foarte simpatic, intim. **A intrà în favoarea** (învechit: **favorul**) s. **în grațiile cuivà** = a i se face plăcut, a câștigà bunăvoința cuivà. [*Domnul*] *avusese o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor.* C. NEGRUZZI, I 143. **A intrà în grozile morții** = a fi cuprins de groaza morții apropiate. *Intrà în grozile morții.* ISPIRESCU, L. 326. **A intrà în agonie** = a începe să se lupte cu moartea. **A intrà în cheltuială** s. **în cheltueli** = a face s. a suportà cheltuieli. *Te-ai hotărît a întrà în cheltuiala unei nunți?* ALECSANDRI, T. 768. † **A intrà epitrop** = a primì însărcinarea de epitrop. *Murind și muma, întrà* [epitrop] *bunul sau buna.* PRAVILA (1814) 88. *A întrat epitrop.* ib. 90. † **A intrà chezăș** = a se învoì să fie chezăș. *Au căzut Domnul la Mitropolitul cu rugăminte, ca să între chizăș.* LET. III $246/_{10}$. † **A intrà cumpărător** = a se oferì să cumpere ceva. *Toată pricina iaste că au întrat spăt. Cuza cumpărător.* URICARIUL, XXIV $455/_{5}$. † **A intrà în județ** (s. **judecată**) = a se judecà cu cinevà. *Și nu întrà în giudețu cu șerbul tău.* PSALT. (SCH.) $295/_{8}$. *Vor fi primiți a întrà în giudecată.* URICARIUL, IV $156/_{26}$. † **A intrà subt judecată** = a fi dat în judecată. *De nu va face așà: atunce întră supt judecată.* PRAVILA (1814) 60, cf. 19. **A intrà la tocmeală cu cinevà** = a începe tratative; a cădeà de acord cu cinevà (BARCIANU). **A intrà în materie** = a începe să expui s. să tratezi subiectul (unui studiu, unei conferințe etc.) [*Se întâmplă*] *să-i vină* [cuivà] *rău gând de a lepădà cartea ta din mână mai nainte chiar de a fi intrat în materia ei.* ODOBESCU, III $11/_{5}$.

4°. Fig. (Fiind vorba despre o vârstă, o epocă etc.) A ajunge, a atinge, a începe, a apucà; a umblà pe (atâția ani). *Numa de abià întrasă în vrâstă de 15 ani.* BELDIMAN, N. P. I 5. *Anul în*

care întrăm... MARCOVICI, D. 17/27. *A întrat pe patruzeci de ani* (PONTBRIANT, POLIZU) s. (mai des) *în anul al patruzecilea.*

5°. † Fig. (Construit cu prep. cu s. în) A se întovărăși, a se asocià cu cinevà. *Nu şezuiu cu zborul în deşertu, şi cu leage-călcătorii nu întru.* PSALT. (SCH.) 44/4. *Şi cu oameni fățarnici n'am întrat.* PSALT. (1653), JAHRESB. III 176. *Un tânăr... fugisă de au întrătu în tâlhari.* DOSOFTEIU, V. S. 32/1. (Şi azi) # **A intrà în cârd cu cinevà** = a avea a face cu cinevà. *Vezi, gândeşte bine, c'apoi întri în cârd cu mine!* CONTEMPORANUL II 419.

6°. Fig. (Construit: *intru* (slugă) *la cinevà* s. *într'o slujbă*) A îmbrățişà o îndeletnicire, o ocupațiune, o stare, o situație, a se băgà (în slujbă) la cinevà. *Intră în serviciu; fu sub-grefier...* C. NEGRUZZI, I 110. *Doresc... să întru la teologie.* CONTEMPORANUL, IV 2. *Rob la Tătari întrare-aş, numai să-i pot dărui vederile.* ib. V p. II 389. *El intră în slujbă la împăratul.* ISPIRESCU, L. 391. *Întrase găinăreasă la dânşii.* id. ib. 188/3. **A întrà la stăpân** = a ajunge subt stăpânirea s. influența cuivà. **A întrà în joc** (s. **horă**) = a se încurcà într'o treabă, într'o pricină. I. GOLESCU, C. I. **A întrat în gura satului** = toți îl vorbesc de rău. ZANNE, P. VI 307. **A întrà în delă** = a da de necazuri, de dracul. ZANNE, P. V 264.

7°. Fig. (În legătură cu substantive verbale s. alte abstracte, exprimă începutul acțiunei) *A intrà la prepus* = a începe să bănuești; *a intrà la* (s. *în*) *griji* = a începe să fii îngrijorat; *a intrà la gânduri* = a cădeà pe gânduri; (fam.) *a intrà la o idee* = a începe să crezi ceva etc. *Întrase în grijă mare, să nu piardă Moldova.* NECULCE, ap. TDRG. [Orest] *învrăjbisă tot norodul, mulți întráse la prepus.* BELDIMAN, O. 59. *Întră la mare băgare de seamă.* GORJAN, H. I 62. *Ştii că eu nu intru la idee cu una cu două.* CARAGIALE, T. I 78/14. *Nu mai puțin şi împăratul intră la chibzuiri.* ISPIRESCU, L. 372/17. *Fata intră la grije.* ib. 15. Cf. 233, 375. *A întrat la gânduri.* ŞEZ. IV 186/12. # **A intrà în vorbă** (s. **discuție**) **cu cinevà** = a începe vorba, convorbirea, discuțiunea cu cinevà; spec. (despre un tânăr) **a intrà în vorbă cu o fată** = a-i face propuneri în vederea unei viitoare căsătorii. *A zâmbit a râde şi a intrat în altă vorbă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/31. *Întrând în vorbă cu Robinson...* DRĂGHICI, R. 16. *Am întrat în vorbă cu dânsa ş'am aflat că-i de aici din târg.* ALECSANDRI, T. 911. *Şi începù să intre în vorbă, ba despre una, ba despre alta.* MARIAN, SE. II 48. *Întrând în vorbă..., fata... îi întoarce capul.* CREANGĂ, P. 165. *Cel ce intră în vorbă nechemat se numeşte oaie cu şoriciu.* ZANNE, P. II 808.

8°. Spec. (La jocul în cărți) Absol. A cădeà, a pierde. *Zic şapte trefle şi intru de două ori.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. (Complinit prin platçă) *Se jucă prefa în trei: doi coloneli şi un major... izbucneau în râs sau înjurături, după cum intrau plaiul sau nu.* id. R. 202.

II. Despre lucruri (spec. despre obiecte ascuțite).

1°. A pătrunde, a se introduce, a se băgà, a se vârî, a se înfige, a se împlântà în cevà. *Nu mă omorî..., ci mai bine scoate-mi stepul ce mi-a intrat în labă.* ISPIRESCU, L. 326. *Ghimpii ce-i intră în picioare.* ib. 58. *Toate [săgețile] intrau în carne.* ib. 314. *Ca untura ce intră în pielea omului.* I. GOLESCU, ib. IX 19.

2°. Fig. A ajunge, a pătrunde, a se strecurà, a se vârî. *Se între în tire rugăciunea mea.* PSALT. (SCH.) 179/12. *Spăseaşte-me, Dzeu, că întrară ape până la sufletul mieu.* ib. 131/5. *Pentru păcatele unuia întră întru toți oamenii osânda.* CORESI, ap. GCR. I 26/3. [Gospodarul să ție samă] *cum... i se strecură banii din pungă, şi cum întră.* I. IONESCU, C. 243. *Molăşirea au întrat în lăcaşul voinicilor!* RUSSO, S. 127/21. *Banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului.* C. NEGRUZZI, I 247. Cf. ZANNE, P. V 51. *Şi merg... până ce, de la o vreme, le intră calea în codru.* CREANGĂ, P. 199. *Groaza intrase în inimile protivnicilor.* ISPIRESCU, L. 156/36. **A intrà boala (în cinevà** s. **cevà)** = a da boala în..., a se îmbolnăvì. *Den începuta veacului, den păcate, întră boală în trupul lu Cain.* CORESI, EV. 58/29. *Întrasă şi boală în vite şi în oi, vărsatul.* LET. II 454/31. *Până şi în Casa Domnului au întrat acea boală.* ib. III 162/19. *Mare boală-mi intră-n oase.* ŞEZ. I 111b/8. **A intrà (glasul** s. **strigarea) în** (s. † **întru, la,** azi: **pe) urechile (cuivà)** = a ajunge la urechile sau în auzul cuivà. *Întru urechile Domnului Savaoft întrară.* COD. VOR. 132/4. *Şi strigarea mea... întră întru ureachea lui.* PSALT. (SCH.) 25/7. *Întră-va în urechile sale.* ib. (COR.2) 25/28. *Să-ți între 'n ureache glasul mieu.* DOSOFTEIU, PS. 50. *Acest răspuns... au întrat la urechile lui Nicolai-Vodă.* LET. II 92/25. *La judecători, ce intră pe o ureche, iease pe alta.* C. NEGRUZZI, I 248. **A intrà vremea în sac** = a trece vremea. *Răbdare, tânărule, n'a intrat vremea 'n sac!* CARAGIALE, M. 136. **A intrà (cevà) în** (s. **subt) stăpânirea cuivà** = a ajunge în puterea cuivà. *Mai denainte, până a nu intrà Dachia supt stăpânirea Romanilor...* CANTEMIR, HR. 66/7. **A intrà frica, groaza, spaima (în cinevà** s. **în oasele cuivà)** = a se înfricoşà, a se îngrozì, a se înspăimântà. *Nu puțină frică întrase în boieri.* LET. III 250/8. *Când intră spaima în oi...* ISPIRESCU, L. 23.

3°. (Despre stofă sau orice țesătură, ca germ. «eingehen»). *Pânza mai întră la apă* = se scurtează, după ce e spălată. CIAUŞANU, GL. *Această stofă intră la spălat* = se strânge, se adună, se îngustează, se scurtează, se strâmtează. # *Rău a intrat la spălat* = rău te necăjeşte, în mare belea ai intrat. ZANNE, P. III 377.

4°. (Despre haine) A fi necesar, a trebuì (propriu = a se cuprinde). *La haina asta intră postav mult.* POLIZU.

5°. A încăpeà; (Aritm.) a se cuprinde. *Mare, de puteà să intre şapte cetăți într'însa.* ISPIRESCU, L. 57/32. *Doi în patru intră* (= se cuprind) *de două ori.* # *Cine socoteşte câte foi intră 'n plăcintă, niciodată mănâncă plăcintă.* ZANNE, P. IV 87. *Nu intră două sabii într'o* (singură) *teacă!* ib. IV 575.

[Şi (mai de mult, şi azi prin Mold. şi Transilv.) **întrà** vb. I. Pe alocuri se conjugă *întru, intri, întră..., să intre;* prin Vâlcea şi *inți* în loc de *intri.* CIAUŞIANU, V.; — **untrà** vb. I. MAT. FOLC. 181, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 368, 374. *Jupân Manicati n'au vrut ca să untre în concurşum* (a. 1768). IORGA, S. D. XII 84. | Abstracte: **întráre (întráre)** = (adesea în opoziție cu ieşire s. exod) acțiunea de a întrà; permisiune, voie de a întrà; locul sau deschizătura pe unde se întrà; (Contab.) rubrica sumelor care intră, încasare; (Bis.) † început. *Domnul țireà-va întru întrarea ta şi ieşirea ta.* PSALT. (HURM.) 269/22. *Încuie-lă-se întrarea.* CORESI, EV. 483/18. *Că ei pentru noi vestesc ce întráre am avut către voi.* APOSTOLUL (1683), ap. GCR. I 262/30. *Tâlharului... întrare în raiu i-ai făcut.* ANTIM, ib. II 16/10. *Întrare: veniți fiilor, ascultați-mă pre mine.* CATEHISM (1774), ib. II 99/3. *Apropiindu-se.. de întrarea sfântului chivot...* MINEIUL (1776) 162r/1. *Ieşirea arendaşilor de pe moşii şi întrarea celor noi este păgubitoare.* I. IONESCU, C. 66. *Astă intrare triumfală... în capitala Basarabiei...* C. NEGRUZZI, I 43. *Luna... deschide poarta 'ntrării.* EMINESCU, P. 227. *Îşi face cea mai sărbătorită intrare în capitală.* MAIORESCU, D. II 111. *Acea demnă şi energică intrare în sânul congresului.*

STURDZA, M. 14. *Apartamentul lui Dănuț aveà și o intrare separată.* I. TEODOREANU, M. II 23. *Bancherul creditează pe comitent cu suma poliței, sub rezerva intrării... dacă se va încasà polița.* PANȚU, PR. 84. *Intrarea unui port*=fr. avant-port. PONTBRIANT. *Are intrare liberă la teatru.* ȘĂINEANU, D. U. (Bis.) **Intrarea în Biserică** = v o v e d e n i a, serbare creștinească, la 21 Noemvre, în amintirea zilei când Maica Domnului a fost dusă de părinții ei, la vârsta de trei ani, în biserica Ierusalimului; — **intrát (întrát)** s. a. (întrebuințat mai mult în limba veche) = intrare. *Entratul* = introitus, ingressus. ANON. CAR. *Domnul fereaște-te, întru întratul tău și ieșirea ta.* PSALT. (SCH.) $269/_{10}$. Cf. CORESI, PS. 354 PSALT. DE BĂLGRAD, ap. CP. 211. *La i[n]tratul curților erà o boltă lungă.* DOSOFTEIU, V. S. $46/_{2}$. Cf. 6, 88, 233_{2}. *Nici întratul nici ieșitul i să poate aflà.* CANTEMIR, HR. $75/_{10}$. *Intratul este prin trei uși.* GOLESCU, Î. 133. *Nobilii... au fost tăieți în bucăți la intratul podului Londrei.* C. NEGRUZZI, III 367. (În Transilv., după germ. «Einlauf» s. «Eingang», în opoziție cu i e ș i t e) **întrate** s. f. plur. = hârtiile (actele, scrisorile) sosite la un oficiu în cursul zilei; — **întrătúră** s. f. (mai ales la plur.; cu sens concretizat) ochiuri în lemn, vârtejuri, nodozități, fibre în lemn sucite, care nu se pot tăià drept de sculele tâmplarului: *Lemnul ăsta are întrături, e deci fără valoare mare.* CIAUȘANU, CH. | A d j e c t i v e: **intrát (întrát), -ă** = care s'a introdus, s'a vârît, s'a băgat; introdus; micșorat în urma spălatului; apucat (de o boală). *Asemine și ficiorii de protopopi și preoți, care nu vor fi intrați în bir.* URICARIUL, IV $149/_{4}$. *Trecătorii puteau vedeà un moșneag micuț, intrat la apă și scofâlcit.* CARAGIALE, M. 43. *Când un copil zace de friguri grele, când e intrat în friguri, mama să-l ducă la...* PAMFILE, B. $34/_{6}$; — **întrătór, -toáre** † = care intră. *La scoaterea lor, să fie macar Unguri pedestraș[i] întrători în loc* (a. 1659) ap. CDDE.]

— Din lat. **intro, -are,** idem.

ÎNTRÁ vb. I v. **intrà.**

ÎNTRĂ prep. v. **între**[1].

ÎNTR'ACOÁCE adv. v. **încoace.**

ÎNTRÁCT † s. a. = **antract.** PONTBRIANT.

INTRACTÁBIL, -Ă adj. v. **intratabil.**

ÎNTR'ADEVÁR adv. } v. **adevăr.**
ÎNTR'ADEVÁRĂ † adv. }

ÎNTR'ADÍNS adv. v. **adins.**

INTRADUCTÍBIL, -Ă adj. *Intraduisible.* — Care nu se poate traduce s. tălmăci dintr'o limbă într'alta.

— *N.* după fr. (prin adaptare la românescul *traduce*).

ÎNTRAFTURÁT, -Ă adj. v. **înrăfturat.**

ÎNTR'AIÚREA adv. = **aiurea.** HERZ.-GHER., M. IV 205. *A vorbì într'aiurea* = a vorbì fără șir, a bâiguì (ȘEZ. XXIII 140), a delirà.

— Compus din **întru** și **aiurea.**

ÎNTRĂMÁ vb. I(a) ș. d. v. **întremà** ș. d.

ÎNTRÂMBLÁ † vb. I. *Marcher parmi...* — (Atestat numai la ANON. CAR.) A umblà printre... *Entremblu* = intercedo. [A b s t r a c t: **întrâmblâre** † s. f. *Entremblare* = intercessio. ib. | A d j e c t i v: **întrâmblátór, -oáre** †. *Entrĕmblĕtor* = intercessor. ib.]

— Derivație personală din **între** și **îmblà,** după lat. *inter-cedere.*

ÎNTRĂNÓD † s. a. *Entre-nœud.* — Locul dintre două noduri de pe ramurile sau triunchiul unei plante. *Mlădițele trebuie tăiate... pre la mijlocul întrănodurilor.* ECONOMIA 152.

— Formație savantă după lat. **internodium.** Cf. i n t e r n o d.

INTRANSIGÉNT, -Ă adj. *Intransigeant.* — Care nu face nici o transacție; p. e x t. care nu face concesii, nu cedează, n e î m p ă c a t. *Unii se arătau mai mult ca teoretici intransigenți.* MAIORESCU, C. III 419. *Dogma catolică... a rămas intransigentă în privința confesiunii descendenților.* id. D. IV 80. [F a m i l i a: (după fr. *intransigeance*) **intransigénță** s. f. = atitudine intransigentă, respingerea încercărilor de transacțiune (mai ales în materie de credință religioasă, de principii filosofice s. politice). *Așà... vorbesc mulți din cei întorși de pe front, cu o intrasigență de oameni care nu mai înțeleg și au uitat viața de oameni.* C. PETRESCU, Î. II 67. *În loc să primească tot ce-i poate aduce contribuabilul..., fiscul înțelege să-și afirme în aceste vremuri intransigența.* UNIVERSUL din 16 Nov. 1930.]

— *N.* după fr.

INTRANSIGÉNȚĂ s. f. v. **intransigent.**

INTRANSITÍV, -Ă adj. (Gram.) *Intransitif.* — Care nu este transitiv, n e t r a n s i t i v, cf. n e u t r u. *Verb intransitiv* = care exprimă o acțiune ce nu trece asupra unui complement drept (și prin urmare n'are nici pasiv).

— *N.* după fr.

ÎNTRÂNTÍ vb. IV[a] v. **trânti.**

ÎNTRARGINTÁ † vb. I[a] = **argintà.** [A d j e c t i v: **întrargintát, -ă** † și **întrargintít, -ă** † = argintat, argintit. *Zece astrucani înșelați, înfrânați cu țefranguri tot întrargintite.* ȘINCAI, HR. II $264/_{27}$. *O sabie toată întrargintată.* id. ap. DDRF.]

— Derivat din **argintà (argintì),** cu pref. **întru,** după *întraurì.*

ÎNTRARGINTÍT, -Ă † adj. v. **întrargintà.**

ÎNTRĂPÓRT † s. a. *Habit commun.* — Port pe care îl au membrii aceleiași clase sociale, cf. u n i f o r m ă. *De la dânșii deprindzându și părul tundzând, supt acel durios și cătugărilor de folos întrăpcrt.* DOSOFTEIU, V. S. 8_{2}.

— Formație personală a lui Dosofteiu, din **întrà** (= *între*) și **port.**

ÎNTRAPORÁ vb. I. *Se cabrer.* — A se ridicà cu picioarele în aer, a s e c a b r à. *Calul se'ntraporă 'n vânt bătând cu copitele vântul...* COȘBUC, Æ. $207/_{2}$.

— Pare a fi o formație personală a lui Coșbuc din loc. adv. (*a se pune*) **în poară,** prin înlocuirea lui *în* prin *întra-,* după analogia poeticelor *întrarmà, întraripà, întraurì, întrarginți.*

ÎNTRARIPÀ vb. I[a] = **înaripà.** (Întrebuințat aproape numai de scriitorii vechi sau în basme. HERZ.-GHER. M. IV 205) T r a n s. și r e f l. *Sufletul ți l-ai întraripătŭ cătră ceriu.* MINEIUL (1776), $176^{2}/_{2}$. *Să se întraripeze, să meargă drept, fără osteneală, la cele cerești* (a. 1764). URICARIUL, I $313/_{15}$. | F i g. A se împodobì. *Cu bunătăți să 'ntraripă.* DOSOFTEIU, V. S. $65/_{17}$. [A d j e c t i v: **întraripát, -ă** = cu aripi, (în)aripat. LB. *Alercină, ca un într'aripătŭ în Damasc.* DOSOFTEIU, V. S. $196/_{1}$. *Iute la zburat și bine într'aripat iaste.* CANTEMIR, IST. 146. *Aflându-mă întraripat, De împreună cu dânsa spre răsărit am zburat.* KONAKI, P. 176. *Cu douăsprezece aripi întraripat...* ION CR. II 255, | A b s t r a c t: **întraripâre** s. f. = înaripare.]

— Derivat din **aripă** cu pref. **într(u)** (= *în-*, înainte de vocale). Cf. a r i p à (2°), î n a r i p â.

ÎNTRARMÁ vb. Ia = **înarmà.** LB. (Învechit și în literatura populară) T r a n s. și (mai ales) r e f l. *Gad, întrarmându-să, va purtà oștile înainte[a] lui* (: Gad, a c c i n c t u s, proelabitur ante eum). PALIA (1582), ap. CCR. 57. *Deci și voi vă întrarmați cu această armă.* VARLAAM, C. 56_2. *David mă întrarmadză.* DOSOFTEIU, V. S. 40. *Grăi Moisi zicând: întrarmați oameni dentru voi.* BIBLIA (1688), 119. *Sultan Mehmet... întrarmând oaste, 120.000 de oameni...* LET. I $126/_{20}$. *S'au întrarmat acei Șvezi și au încălecat și au ieșit la marginea târgului.* LET. II $166/_{25}$. *El, întrarmându-se, amenință tuturor creștinilor.* ȘINCAI, HR. III, $44/_{32}$. *Adună 318 slujitori ai săi și întrarmându-i...* CALENDARIU (1814), 107. *Mergi, fiule, întrarmează-te pentru patrie!* GOLESCU, Î. 71. *Să ne'ntrarmăm spre dânșii.* ȚICHINDEAL, F. 104. *Soartea s'a'ntrărmat asupra-mi.* PANN, E. I 72. | F i g. *Cu același cuget vă întrarmați* (: î r a r m a ț i-v ă COD. VOR.; v ă î n a r m a ț i BIBLIA 1688). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 159. *Întrarmându-vă Domnul cu credința sfinților...* MINEIUL (1776) $150^1/_1$. *Să vă întrarmez mai mult asupra unor asemene împrejurări.* DRĂGHICI, R. 183. [Sensul «s'entr'armer, se coaliser, se confédérer» dat de PONTBRIANT nu există, căci un neologism după fr. «entr'armer» nu se întrebuințează. | Și: **întrărmà** † vb. Ia. | A d j e c t i v: **întrarmát** (cu negativul **ne(î)ntrarmat** LB.), **-ă** = înarmat. *Dzeace oameni întrarmați.* PRAV. 105. *Împărații întrarmați, iară mucenicii goli.* VARLAAM, C. $212_{,2}$. *Fiind întrarmați cu armele credinței...* MINEIUL (1776) $1/_1$. *Un vânător bine întrarmat.* ȚICHINDEAL, F. 242. (S u b s t.) *Au fost de toți o sumă de 140.000 întrarmați.* N. COSTIN, LET. II $70/_{13}$. *Gătind, pe taină, o sumă de într'armați...* ZILOT, CRON. 66. | A b s t r a c t: **întrarmáre** s. f. = înarmare. *Izrail să va izbăvi, nu cu războiu, nici cu toată întrarmarea.* MINEIUL (1776) $100^1/_2$. *Nu eră învățat cu acela feliu de îmbrăcăminte și întrarmare.* CALENDARIU (1814) $121/_{20}$.]

— Derivat din **armà** cu pref. **întru** (care se substitue lui *în-* înainte de vocale).

ÎNTRARMÁ vb. Ia v. **întremà.**

ÎNTRĂRMÁ † vb. Ia v. **întrarmà.**

INTRATÁBIL, -Ă adj. *Intraitable.* — Cu care nu se poate tratà, cu care nu (mai) știe cineva cum trebue să se poarte, care nu înțelege de cuvânt, n e î n d u p l e c ă c i o s (COSTINESCU), aspru. [Și (< lat. *intractabilis*, prin Transilv.) **intractábil, -ă** adj.]

— *N.* după fr.

ÎNTRĂTÚRĂ s. f. v. **întrà.**

INTRAURBÁN, -Ă adj. v. **interurban.**

ÎNTRAURÉL, -ÍCĂ adj. v. **aurel.**

ÎNTRAURÍ vb. IVa = **aurì,** LB. HERZ.-GHER., M. IV 205. (Vechiu și popular). [De obiceiu ca p a r t i c i p i u - a d j e c t i v: **întraurít, -ă** = aurit. *Potire întraurite.* DOC. (a. 1780, Blaj), ap. IORGA, S. D. XII, 293. *Degetul îi rămase întraurit.* RETEGANUL, P. V $17/_{37}$. *Este-o masă 'ntraurită.* ȘEZ. IV $19/_{14}$. *De'naintea astor curți Sânt doi peri întrauriți.* MARIAN, SE. I 16, cf. BUD, P. P. 68.]

— Derivat din **aurì,** cu pref. **întru** (care se substitue lui **în-,** înainte de vocale). Cf. (î n) a u r ì, (î n) a u r à, d e s t r a u r ì, d e s a u r à.

ÎNTRE prep. *Entre* (dans tous les sens), *parmi.* I. L o c a l. 1°. *Între* arată starea (poziția) care este sau mișcarea ce se face în spațiul care desparte două puncte s. două ființe. *Și prespre(a) toate acealea între noi și între voi propaste mare întări-se.* GCR. I $31/_6$. *Izahar va fi asină tare, și va ședeà între doao hotară.* ib. I $36/_{12}$. *Atunce înpărți apa; una o suì sus, alta jos, în sânurile pământului și puse între iale ceriul ca un păreate vârtos.* ib. I $57/_{18}$. *Un om cu fămeaia sa dormind într'un așternut vor împresurà-și pruncul între sine, și-l vor omorî...* PRAV. 1081. *Și au dzisu D[u]mnezeu să se facă tărie între apa carea eră suptu tărie, și între apa care eră de-asupra tăriei.* GCR. II $157/_{11}$. *Aerul cel între must* [și bute] *închis* [poate să spargă buțile]. ECONOMIA, 164. *Adormind pe Samson între genunchele ei...* CALENDARIU (1814), 115_8. *Între dânsa și 'ntră mine, iadul mi-au părut deschis.* BELDIMAN, O. 45. *Inima mea se sfășie între voi.* MARCOVICI, C. 68. *Între... aceste doaă palaturi ereà o grădină.* GORJAN, H. I $4/_8$. *Strivit... între Unguri și Turci, Mircea este silit a părăsì o parte din concuistele sale.* BĂLCESCU, M. V. $8/_{25}$. *Între sărutul însoțirei voastre, se va pune fantomul acelei ce s'a ucis.* C. NEGRUZZI, I $54/_3$. *Cât e zare de zărit Între Nord și Răsărit!* ALECSANDRI, P. II 14. *Cu ciubucul între dinți.* EMINESCU, P. 190. *Între munți întâlnì doi smei.* ISPIRESCU, L. 19. *Este un deal mare 'ntre noi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 60. *La fântână 'ntre rozoare S'a 'necat o fată mare.* id. ib. 151. *Mi-a pierit iarba 'ntre văi.* id. ib. 369. # *L-a prins cu coada între ușă* = l-a prins cu minciuna. ZANNE, P. III 425. *Între baros și nicovală* = în mare strâmtoare, în mare nevoie, neștiind ce să facă. id. ib. V 77. *Bogătașul ieșì cu coada între picioare* = rușinat, întocmai ca și câinele pe care îl certi. | P. a n a l. (În legătură cu substantive abstracte) *L-au lăsat luptându-se între moarte și viață.* DRĂGHICI, R. 11. *Mintea mea amuțindu-se, se cumpănește între spaimă și bucurie.* MARCOVICI, C. $11/_{26}$. # (Transilv., după germ.) În. *Această intenție puteà răsărì din convingerea...*, *că, între împrejurările date, Florea nu va puteà pricepe intenția.* AGÂRBICEANU, L. T. 187.

2°. (În legătură cu verbe care arată o stare s. o mișcare) În mijloc(ul...), în sânul..., printre, în tovărășia... *Se nu spuiu voao, și se nu învăț voi între oameni.* COD. VOR. $19/_6$. *Între oameri grei laudu-te.* PSALT. $63/_{12}$. *Tu ești Zeul ce faci ciudele, spus-ai între oamerii tăi vârtutea ta.* id. $153/_{13}$. *Și locul mieu va fi între voi de lăcuit și sufletul mieu nu va urî pre voi.* GCR. I $4/_{14}$. *Carile după ce i-au scris pre toți nebunii, mai întâiu între nebuni au pus pre crai, și așà i-au dat craiului.* ib. II $360/_{10}$. *Mare ocară... să face între streini.* PRAV. 672. *Iaste datoriu între toți oamerii să dzâcă...* ib. 950. *Să să arate între oameni.* ib. 974. *Spuind între toți...* DOSOFTEIU, V. S. 51_2 jos. *Mai pre lesne s'ar auzì voroava între ciocanele căldărarilor, decât între multe gloate a varvarilor.* CANTEMIR, IST. 87. *Nu lasă să lăcuiască între ei nici Elini nici Jidovi.* MINEIUL (1776) $143^2/_1$. *Turburare se vedeà 'ntre ei având.* PANN, E. II 93. *Este tânăr între tineri și bătrân între bătrâni.* PANN, P. V. III 147. *Între acestea eră și împărăteasa.* GORJAN, H. I $4/_{35}$. *Lutul ce-l scoteà îl aruncà între rândurile de copaci.* DRĂGHICI, R. 164. *Sus între îngeri înălțați...* I. VĂCĂRESCU, P. $476/_{11}$. *Nenorocita Zulnie... Între flori 'naltă ca crinul.* KONAKI, P. 82. *Între alte dobitoace și omul ține o treaptă.* id., ib. 260. *Ei introduseră între dânșii cele dintâi cunoștințe de agricultură.* BĂLCESCU, M. V. $7/_8$. *Atunci între ei se plodeà geniul.* C. NEGRUZZI, P. I 3. *Între făclii de ceară... e'ntinsă... Logodnica lui Arald.* EMINESCU, P. 199. *Doi numeri se zice că sânt primii între ei...* CLIMESCU, A. 94. *Mergeà... să moară 'ntre străini.* COȘBUC, F. 78. *Scaraoschi,... a dat poroncă tu-*

turor slugelor sale... să vâre vrajbă între oameni. CREANGĂ, P. 144. *Umple o tavă cu jăratic... şi o pune jos între cai.* id., ib. 194. *Şi căderă mort între flori.* ALECSANDRI, P. P. 5/19. *Mândra mea, pe lume una, Cumu-i între stele luna.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 35. *Cine se mestecă între tărâţe îl mâncă porcii* (= cine petrece cu cei proşti, se necisteşte de către aceia). GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 137. *A murit de foame ca ţiganu între pâni*, se zice despre cei ce nu pot luà o hotărîre. ZANNE, P. VI, 387. (În legătură cu substantive abstracte) *Au strălucit între multe patimi şi ispite.* GAVRIL, NIF. 4. (Neobicinuit, în legătură cu substantive la singular) (Împreună) cu... *Priimesc mai bine a trăì în valea aceasta... între părinţele mieu, între priiatenul mieu.* BELDIMAN, N. P. II 132/2.

3°. Uneori, mai ales după superlative, are sens partitiv (cf. în lat. *inter* + acuz., în loc de genetivul partitiv) Dintre. *Între cealelalte greşăli, trufia şi iubirea de împărechieri, sânt 2 răotăţi, carele cu nevoie să pot îndreptà.* GCR. II 6/34. *Dar pentru ce oraşul atât de strălucit Acum între oraşe e cel mai umilit?* ALEXANDRESCU, M. 10. *Între toţi oamenii din împărăţia mea numai un pădurariu să bizuească la treaba asta.* CREANGĂ, P. 211.

4°. Pe. *Se mută de pe un pat pe altul..., cu pardesiul între umeri.* PETRESCU, Î. II 242. *Îşi iea cojocul între umere şi biciul în mână şi tiva băiete!* CREANGĂ, P. 114.

5°. Întru, în. *Semn făgăduinţii carele eu dau între mine şi între voi.* BIBLIA (1688), 6. *Întră pruncii cei mici va fi moarte.* CALENDARIU (1814), 67. *Ei să vor păzì închişi între cetatea aceasta.* BELDIMAN, N. P. I 90.

6°. † Peste. *Că mărit-ai între toţii numele sfânt al tău.* (VOR.: spre; HURM.: pre. DOS.: preste. PSALT. 287/20), PSALT. SCH. 447.

II. Distributiv. Împreună cu... *Dragostea? Un lanţ Ce se'mparte cu frăţie între doi şi trei amanţi.* EMINESCU, P. 230.

III. Exclusiv. Afară de, deosebit de, pe lângă. *Între altele se cuvinteză şi aceasta.* ANTIM, P. XXVIII/14. *Întră altele din lume — Mai cetiţi şi alte glume.* BARAC, T. 3.

IV. Temporal. (Exprimă momentul sau durata dintre alte două momente de timp cunoscute) În, întru, în timpul..., în intervalul de timp dintre... *Între aceste vremi s'au făcut mare cutremur.* MAG. IST. I 112|21. *Am vestit fermanul cel despre întărirea Domniei sale în adunarea ţerei între datul cu tunurile.* ŞINCAI, HR. III 171/12. *Între aceste dar, Robinson au sfârşit roadele copaciului cocos ce găsisă.* DRĂGHICI, R. 57. *Însă între aceste nu da uitărei nici cea de mai înainte a paingănului tovărăşie.* id., ib. 101. *Între aceste venì seara.* ISPIRESCU, L. 39. *Bată-te, bădiţă, bală, zilele toate de-odată, Cele două zile grele, Care-i Sâmbăta 'ntre ele.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 257. # (După fr.) **Între timp** = în intervalul acesta de timp, într'aceea. *Mă pregăteam să plec — între timp venise şi fratemieu — când începù o ploaie mare.*

V. Exprimă reciprocitatea. (Împreună) cu, unul cu (s. pe) altul (s. altuia), pe de o parte, pe de altă parte, la olaltă, înde (3°). *Să nu hii* (= fie) *alte amestecături între oamenii noştri şi voştri.* IORGA, D. B. I 18/12. *Împreunarea între bărbat şi între muiare.* VARLAAM, C. 287/2. *Bucatele răpitoriului toate să vor da muierii ceiia ce s'au răpit, macar c'au fost numai cum are fi neguţată nunta între dânşii.* PRAV. 692. *Certarea Sodomei poate giudeţul să o mai micşureadze, când să va face între cuconi micşori...* ib. 834. *Să arată că-şi sânt... stricători unii într'alalţ[i].* DOSOFTEIU, V. S. 181. *Între crierii Leului şi tâmplele Vulturului, vivor de chitele... se scornì.* CANTEMIR, IST. 25. *Fu price între Octochedecat şi între schitnici.* MINEIUL (1776), 52²/1. *Cumpănind între ele nevoia cu ajutorul...* KONAKI, P. 267. *Nevrând a face osebire întră desclinitele neamuri ce erà în Bulgaria.* P. MAIOR, IST. 225. *Să se bucure 'ntre ei.* PANN, E. I 115. *Fu atunci o dispută între Secui.* BĂLCESCU, M. V. 393/18. *Făceam o comparaţie între voi când vorbeaţi.* C. NEGRUZZI, I 40. *Zimbirĕ între dânşii bătrânii tăi prieteni.* EMINESCU, N. 201. *Se sfătuiau între olaltă.* MARIAN, TR. 16. *Ce să facă dracii? Se sfătuesc între dânşii.* CREANGĂ, P. 48. (Pleonastic) **întreolaltă** = unul cu (s. pe) altul. *Ne-am luat la bătaie întreolaltă.* PAMFILE, J. II.

[Şi: (vechiu şi dialectal) **întră** prep.]

— Din lat. **inter.** (Pentru sensul I, 2 şi pentru forma *întră*, cf. şi lat. *intra*). Cf. dintre, printre.

ÎNTRE prep. 1°. *Devant.* 2°. *Vers.* — (Vechiu şi dialectal).

1°. Înaintea, în faţa, în dreptul, lângă. *Şi aduşu elu îraintea voastră, mai vârtosu între tire.* COD. VOR. 72/12. *Că adecă giudeţulu între uşe stă.* ib. 133/5; cf. şi 152/1, 167/8. *Ruşiratu iaste între elu hicleanul.* PSALT. 20/12. *Că cu pâlma măsurate pus-ai zilele meale, şi făptura mea ca nemică între tire.* ib. 74/10. *Nu de cumândarile tale oblicì-voiu tire, toate arsele tale între mere* (= înaintea mea) *sântu pururea.* ib. 96/8. *Oblicì-te-voiu şi pure-voiu între faţa ta păcatele tale.* ib. 97/13; cf. şi 13/17, 21/16, 27/3, 32/7, 39/12, 65/3, 72/9, 73/7, 79/12, 84/12, 98/10, 293/12 etc. *Să se judece limbile între tine.* CORESI, PS. 20. *Văzuiu Domnul între mine.* id. ib. 32. *Rugăciunea mea dau între fricosul.* id. ib. 54. *Într'însul cad Ethiopii.* id. ib. 189; cf. şi 30, 99, 101, 236 etc. *Între elu să stai cu peliţa şi cu soflètul.* CUV. D. BĂTR. II 121. *Între tişa nu puteam să facem.* V. HANEŞ, Ţ. O. 118, cf. T. DINU, Ţ. O. 137. *Turcii luà... găină, luà şî muierea de lângă tine, luà fata cui-i plăceà, îş[i] făceà râs de iele între om* (Mehedinţi). GRAIUL, I 9. # **Între ochi** = înaintea ochilor, în ochi. *Că meserearea ta între ochii mĕei iaste şi bire ogodiiu întru deadevărul tău.* PSALT. 44/1. *De la Domnul fu aceasta şi iaste mirurată între ochii noştri.* id. 249/8. *Nece vor fi călcătorii de lege între ochii tăi.* CORESI, PS. 9. *Piatra care nu o socotiră ziditorii, aceasta fu în capul u[n]ghiului... şi iaste minunată între ochii noştri.* VARLAAM, C. 281/2. *Minuni... făcù Hs. între ochii lor.* id. ib. 303/2. *Să nu mai dea într'ochi* (= să nu mai dea ochii) *cu Duca Vodă.* LET. II 241/24. *Au izbăvit între ochii.* DOSOFTEIU, V. S. 200. **Între lumea feţei** (s. **ochilor**) = înaintea cuivà, în faţa cuivà. *Fericaţi oameri ce ştiu strigare, Doamne, întrę lumea feaţeei tale îmblà-voru.* PSALT. 183/11.

2°. † Spre, către, faţă de... *Doamne, plecă-me la dereptatea ta, dereptu vrăjmaşii miei, dereage între tire calea mea.* PSALT. 6/13. GCR. I 11/6. *Soţii miei şi vecirii miei între mere* (= spre mine) *se apropiară şi stătură.* PSALT. 72/13. *Ţie uruia greşiiu, şi hiclenşigu între tire feciu.* PSALT. 98/12. *În bucinele ferecate cu glasure, bucine de cornu, strigaţi între împărat Domnul.* GCR. I 14/4.

— Din lat. **ante,** care a dat mai întâiu *înte,* iar mai târziu, prin confuzie cu *între*[1], a luat forma *între.* Cf. CDDE, Nr. 881. Confuziunea s'a putut produce în exemple de felul următor: *Destui de ceia ce făceà farmece adură şi cărţile şi le ardeà între toţi.* COD. VOR. 6. *Cleveînicii vina între feţe pure-i-voru.* id. 69/8. *Bl[a]godarì Dumnedzeu între toţi.* id. 93/2. *Rugăciure me dau între frieoşii lui.* PSALT. 38/5. *Dascal făcând vreo învăţătură în svânta besearică între tot nărodul.* PRAV. MOLD. 135. *I-au scos la divan între toată boierimea.* LET.

II 237/18, cf. 249/5, 266/36. *Strălucind între adunarea sihastrilor.* MINEIUL (1776), 46²/1. Acelaşi sens de «înainte(a)» îl are *ântru* la Istroromâni.

ÎNTREBÁ vb. I. 1°. *Demander, interroger.* 2°. (*Se*) *consulter. Avoir un procès. Faire ses comptes.* 3°. *S'informer* de. 4°. *Réclamer, demander.* 5°. *Interroger* (un candidat). 6°. *Demander* qqn. 7°. *Rechercher.*

1°. Trans. (În opoziţie cu a răspunde) A arătà prin cuvinte ceea ce vrei să ştii s. să afli, cf. interogà, chestionà, ispitì. (Complementul e persoana căreia te adresezi) *Entreb* = interrogo, quaero. ANON. CAR. *Întreabă părintele tău şi spure-va ţie.* PSALT. (SCH.) 313/10. *Nici cutează cinevà... să întreabe el de-aciia.* CORESI, EV. 309/6. *Şi întrebaiu îngerul: ce îngeri sintu aceşte* (= sânt aceştia)? (sec. XVI) GCR. I 2/14. *Deci noi am întrebat pre călugării...* HRISOV, ib. I 62/30. *Şi i-au întrebat pre toţi: «este cu voia tuturor să le fie domn?...»* GR. URECHE, ib. I 70/26. *Atunce giudeţul îl va întrebà cu scrisoare şi el va răspunde iară cu scrisoare.* PRAV. 1110. *Întrebà-te-voiu şi tu să-mi răspundzi.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 267/11. *Întrebând pre dânşii unde iaste Domnu lor...* ALEX. DASCALUL, ap. GCR. I 314/27. *Iarăşi fu întrebat: «ce ar fi mai mare?»* N. COSTIN, ib. II 13/17. *Împăratul iarăşi o au mai întrebat.* HRONOGRAF, ib. 73/36. *Întrebă pe părintele Nisis.* ANTIM, PR. XXVI/23. *Dară când va să mă întrebe Dumnezău, ce voi face?* PATERIC, ib. II 200/22. *Dece pana mea rămâne în cerneală mă întrebi?* EMINESCU, P. 228. *O întreb, şi nu-mi răspunde.* COŞBUC, B. 8. *Când v'a întrebà pe voi, să daţi vina pe mine.* CREANGĂ, P. 9. *Plăcând împărătesei..., au întrebat-o.* SBIERA, P. 45. *Să mă 'ntrebe de ce zac?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 208. *Te 'ntreabă, te ispiteşte.* ib. 276. *Muma cea bună nu întreabă pe copii de le este foame.* ZANNE, P. IV 470. (Refl. = pasiv) *Calul nu se întreabă dacă vrea orz.* ib. I 347. **Întreabă-mă, să te întreb,** se spune când ni se cer informaţiuni asupra unor lucruri de care n'avem habar. | P. ext. şi fig. *S'o întrebi numai cu ochii.* EMINESCU. P. 255. *Mult mă'ntreabă inima.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 141. | (Mai rar, complementul e ceea ce vrei să afli; el poate fi şi o întreagă propoziţie interogativă directă sau indirectă; refl. = pasiv) *Boierii ieşiră; Moţoc rămase. — «Ce-ai rămas?» întrebă Lăpuşneanu.* C. NEGRUZZI, I 140. *El îşi căutà acum de drum, întrebând din om în om, unde şede Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 307. *Când vor fi la mijloc banii, Nu se mai întreabă anii* (= de câţi ani e). ZANNE, P. V 47. | (Acuzativ dublu: al persoanei şi al lucrului) *Să te întreb un lucru: văzut-ai vreodată cum încep a zidì casăle?* DRĂGHICI, R. 44. *Greu lucru mă întrebaşi.* FUNDESCU, L. P. 9/15. *Cum îl poţi întrebà aşà cevà?* || Refl. A-şi pune singur o întrebare. *Chibzuindu-te adânc asupra relelor..., întreabă-te: pierdut-am oare tot?* MARCOVICI, D. 14/26. || Absol. *Mai întrebi (încă)?* POLIZU. || Trans. şi intrans. (Construit cu de, prin care se arată persoana chestionată) A se adresà cuivà cu o întrebare. *Cumu ară vrea cevà a întrebà de elu* (: să întreabe cevà de el N. TESTAMENT 1648; să-l întreabe pe el BIBLIA 1688). COD. VOR. 52/8. *Şi'ntrebându de cine* (= pe cine) *i-au venit dintr'acoleà...* DOSOFTEIU, V. S. 49. *Şi întrebându-lu de ceia* (= pe cei ce) *ce mă duceà...* id. ib. 46, cf. 28. *Când va fi trebuinţă ca aceeia,* [domnul] *să întrebe de* (=pe) *Măria Sa Domnul Ardealului.* N. COSTIN, ap. TDRG. *El întrebă de* (= pe) *unul, întrebă de* (= pe) *altul, pace: nime nu ştià nimic.* S. NĂDEJDE, ib. *Întrebă de* (= pe) *mumă-sa.* RETEGANUL, P. II 47/2. *Măicuţă bătrână... Pe câmp alergând, De toţi întrebând, Şi la toţi zicând: Cine mi-a văzut...* ALECSANDRI, P. P. 2. *Întreabă de văru-tău* (= pe văru-tău) *de ce nu vine.* (Auzit la Cluj).

2°. Trans. (Cu complementul persoaneì) A consultà pe cinevà, a cere sfat de la cinevà. *La nimică nu-i mai întrebà.* [Domnul]. LET. II 413/23. *La orice treabă, Pe Stan Păţitul întreabă.* ZANNE, P. VI 320. | † Refl. (Construit mai ales cu: cu cinevà) A se sfătuì, a se consultà, a discutà. *Atunce Fist întrebă-se cu svetnicii* (= vorovindu-se cu săborul N. TESTAMENT 1688; grăind împreună cu sfatul BIBLIA 1688) *şi răspunse...* COD. VOR. 68/1. *Şi fu când vorovoià ei şi întrebându-să.* MOLITVELNIC, ap. GCR. 231/24. *Împăratul le deade loc deosebi să şadză să să întreabe.* VARLAAM, C. 190₂. *Luară îndrăznire svenţii oteţi şi începură a să întrebà cu Arie.* id. ib. 192. *Şi'ncepù a vorovì şi a să î[n]trebà.* DOSOFTEIU, V. S. 59/2. *Sfântul... începù a să întrebà pentru... rânduiala sfintelor icoane.* MINEIUL (1776) 58²/1. || Spec. (Jur., uneori pronominal) † **A-şi întrebà (judeţ) s. a se întrebà cu cinevà** = a-şi căutà dreptate la judecată, a face proces, a se judecà (cu cinevà). *Un plugar nu-ş[i] va întrebà întâiu giudeţ să vază cum i va mearge leagea.* PRAV. 2. *Ai voie să te întrebi şi cu craiul la scaunul ţării.* SIM. DASCALUL, ap. TDRG. *Iar cine va fi având a răspunde cevà, să vie de faţă la Divan să-şi întreabe şi drese să-şi aducă.* URICARIUL, XVI 219/10. *Iar de s'ar sculà vecinii din megieşi,... la mine să vie să se întrebe.* ib. XXII 375/11. | A cere socotealà, a se răfuì. *Vin a se întrebà în cuvinte cu robii lui* (: să facă întrebare TÂLC; vru să ia sama BIBLIA 1688; să să întreabe cu nuşi în cuvente VARLAAM, C. 297₂; voulut faire compte avec des serviteurs). CORESI, EV. 280/5. *La dzua giudeţului să va întrebà* [Dumnedzău] *cu slugile sale.* VARLAAM, C. 299,2. (Şi astăzi, regional) *Întreabă-te, jupâne zapciu, cu sfinţia sa.* V. A. URECHIÀ, ap. TDRG.

3°. Intrans. şi trans. (Construit absol. s. cu de, despre, mai rar cu acuzativul lucrului) A se interesà, a cere ştiri s. lămuriri, a se informà, a cere informaţii. *În. mutle părţi am întrebatŭ ş'am căutat.* CORESI, EV. 5. *Sfântul întrebând de copil, ea zise cum că-i iaste rău.* MINEIUL (1776) 100¹/1. *Merg unii la alţii de-şi întreabă de leacul boalei.* ib. 169¹/1. *Nu-l primesc în sat, şi el întreabă casa vornicului.* C. NEGRUZZI, I 248. *Întrebă pe unii şi pe alţii despre scorpie.* ISPIRESCU, L. 9. *Au întrebat de băieţii lor.* ib. 282/24. *Mă'ntreabă de mărgele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 6. *Şi mă 'ntreabă de răvaş.* ŞEZ. I 94/2. *Cine nu 'ntreabă, nu găseşte.* PAMFILE, J. II. *Uită-te la obraz şi mă 'ntreabă dă năcaz; Uită-te la faţă şi mă 'ntreabă dă viaţă.* ZANNE, P. II 136. *L-am întrebat de sănătate* = m'am informat cum o duce cu sănătatea; fig. l-am încolţit. HERZ.-GHER., M. IV 205. (Refl. Bucov.) *A se întrebà cu cinevà de sănătate* (SBIERA, P. 202) şi eliptic: *a se întrebà cu cinevà* = a se informà reciproc de sănătate. ib. (Altă construcţie) *Io-l-întreb de sănătos* (= de sănătate, dacă este sănătos). HODOŞ, P. P. 594.

4°. Trans. (Cu acuzativul lucrului; aproape ieşit din uz) A cere, a căutà. *Şi cine-ţi va luà al tău, nu-l întrebà* (: ne le redemande pas). CORESI ap. GCR. I 19/35. *Cât au cheltuit întrebându-le* [lucrurile furate = căutându-le]. PRAV. 34. *De la cela ce-ţi ia nu-ţi întrebà* (= nu cere înapoi). VARLAAM, C. 314. *Venì o fămeaie întrebându leac.* DOSOFTEIU, V. S. 90₁. | Spec. **A întrebà sfat (de...)** = a cere sfat de la cinevà s. sfatul cuivà. *Nice sfat întrebà de mine.* MOXA 377/15. *Dumitraşco-Vodă, chemându-şi boierii, au întrebat sfat.* LET. II 337. *N'au socotit ca să întrebe sfat de boierii cei bătrâni.* ib. 102/15. Cf. 208/19. **A întrebà voie** şi (eliptic) **a întrebà pe**

cinevà = a cere voie, a spune de mai înainte. *Cazacii... s'au strâns..., neîntrebând voia craiului.* N. COSTIN, ap. TDRG. *De vor strigà asupra lui, dzicând, că ce au făcut el moară pre locul lor şi nu i-au întrebat.* PRAV. 27. *Şi fără a nu mă întrebà, au spart oul cu toporul şi au scos puiul viu* (a. 1783). MITHOLOG, ap. GCR. II 129/8.

5°. Trans. A pune chestiuni unui elev, a examinà. HERZ.-GHER., M. IV 205.

6°. Trans. (Cu complementul persoanei; franţuzism?) A dori, a căutà pe cinevà (acasă la el). *Ce face căpitanul? — Te'ntreabă, duducuţă, ş'oftează greu sărmanul.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Conu Mirel... vine întotdeauna după unu jumătate. L-au întrebat doi domni până acum.* C. PETRESCU, C. V. 61.

7°. Refl. (= pasiv; Mold., cf. fr. être demandé) A aveà căutare (mai ales despre o marfă). *Mărfurile de import ce nu se întrebau sau nu se puteau vinde cu preţurile cerute...* BOGDAN, C. M. 13. *Grâul nu se mai întreabă astăzi.*

[Dialectal şi *întrăbà* vb. I DR. V 729. | Adjective: **întrebát** (cu negativul **ne(i)ntrebát**), **-ă** (Ad 1°) Căruia i s'a pus o întrebare, cf. chestionat. *Nici de umblare multă întrebaţi săntem.* CORESI, EV. 257/18. *Întrebată şi fata lui că ce să-i cumpere de la târg, ea nu-i cerù nimic, decât să-i aducă ce va găsì pe drum.* ŞEZ. V 65/12. *La părinţi necunoscuţi Şi la fraţi neîntrebaţi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 121. *Un popă... cununà ne'ntrebaţi* (= fără să ceară informaţii, fără să întrebe de antecedente). JARNÍK-BÂRSEANU, D. 121; (ad 4°) † Căruia (nu) i s'a cerut voie. *Cela ce va arà pământul altuia neîntrebatù...* PRAV. MOLD. § 3; (ad 7°) *Crupele de hrişcă sânt prea bune şi foarte mult întrebate de Jidovi.* I. IONESCU, C. 103. *Săcara în Moldova nefiind atâta de întrebată ca grâul.* id. 179. Cf. 26; — **întrebătór, -oáre** = care întreabă, care face s. pune întrebări, care interoghează, chestionează; (Gram.) interogativ; care caută, cercetează. *Întrebător* = interogator. ANON. CAR. *Îndată stăpânul locului se înfăţişà cu zâmbet larg, întrebător de pofta muşteriilor.* SADOVEANU, SĂM. V 907. *Propoziţie întrebătoare.* (După fr. «point interrogativ») *Punct întrebător* (POLIZU) = punct de întrebare. (Substantivat) *Delungându-să boala, trimisă la Delfi întrebători să-şi întrebi* (= întrebe) *de boală.* HERODOT, 10/10. | Abstracte: **întrebáre** s. f. = (adesea în opoziţie cu răspuns) acţiunea de a întrebà (cf. interogare, chestionare), chestiune (cf. enigmă, şaradă); judecată, proces, răfuială, căutare, cercetare (POLIZU); (şi cu înţelesul) prigoană, price. (Ad 1°) *Entrebare* = interrogatio, quaestio. ANON. CAR. (Figură etimologică) *Trei întrebări întrebară.* CORESI, EV. 172/9. *Întrebarea: Creştin eşti?* CATECHISM, ap. GCR. I 39/9. *Îl va omorî fără de... îngăduinţă şi fără nice de o întrebare.* PRAV. 1072. *Alte întrebări cu răspunsuri.* HRONOGRAF, ap. GCR. I 146/24. *Întrebări ce se-au dzis de dânsul, şi ce-au răspuns la toate.* N. COSTIN, ib. II 12/32. *La această întrebare... n'au putut da răspuns.* LET. II 304/7. *Această întrebare la noi o ar deslegà şi pruncii.* ESOP, ap. GCR. II 210/6. *S-au ei cu întrebarea adresarisit către tatăl lor.* DRĂGHICI, R. 107. *Ce ciudată întrebare!* KONAKI, P. 274. *Să închipuim nişte întrebări atât de grele, încât să nu le poată tălmăci.* C. NEGRUZZI, I 12. *Întrebărilor literare.* MAIORESCU, C. II 267. *Dădeau din umere neştiind ce să răspundă la aşa întrebare ciudată.* CREANGĂ, P. 307. # *Orbul cu întrebarea* (= întrebând, informându-se) *a nemerit Brăila.* ZANNE, P. II 658. *Cine la întrebare mult se pripeşte, la răspuns zăboveşte.* ib. VIII 111. *Ce întrebare!* (După fr. «point d'interrogation») *Punct de întrebare* s. (după germ. «Fragezeichen») *semn de întrebare* = semnul ?, care se pune la sfârşitul unei propoziţii întrebătoare. # **A pune** s. **a face** s. (mai rar) **a spune (o) întrebare** = a întrebà. *Să-ţi spuiu o întrebare şi să mi-o deslegi...* ESOP (a. 1812), ap. GCR. II 209/40. *Căpitanul au făcut întrebare... ce socoteşte acum să facă?* DRĂGHICI, R. 13. *Întrebare peste întrebare li se făceà.* CREANGĂ, A. 142. *Făcù întrebări ca şi la moşia Scorpiei.* ISPIRESCU, L. 9. *Faceţi-i lui întrebare.* TEODORESCU, P. P. 110b. Cf. ŞEZ. I 274/22. *I-a pus fel de fel de întrebări, la care n'a ştiut răspunde.* (ad 2°) † Consfătuire, explicaţie, dare de seamă, lămurire, răfuială, discuţie, judecată. *Nu cu vrajbă să hie întrebarea* (= discuţia) *voastră.* VARLAAM, C. 19a. *Să faci întrebare cu dânsul.* id. C. II 80. *Derept aceasta cu blăstemaţii de a stânga vei sta în zua înfricoşatei întrebări* (= judecăţi). MELETII, ap. GCR. I 113/33. *Auzîiu că vrea să stea la 'ntrebare* (= discuţie în contradictoriu). *Petru de faţă cu acela Simon.* DOSOFTEIU, V. S. 151. *Astătù naintea Domnului de 'ntrebare* (= ca să dea seama). id. ib. 15,2. *Va şădeà la divan să facă întrebare cu slugile.* MINEIUL (1776)2/1; (ad 4°) † Interogatoriu. *Băgându-l în temniţă, iarăşi l-au scos la întrebare.* MINEIUL (1776) 115½. Căutare; cercetare, investigaţie. *Şi deca întrebare fu...* (: întrebându-l N. TESTAMENT 1648; cercetare făcându-să BIBLIA 1688). COD. VOR. 72|13. *Multă aibându întrebare întru sire* (: mulţi prigoană avându N. TESTAMENT 1648; multu vându întru dânşii price BIBLIA 1688). ib. 106/8. *Îi legară pre toţi şi-i dusără la domnul Antonie, să fie la altă întrebare.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *I-au scos la întrebare.* id. 23. *Îndată, fără întrebare, fără judecată îi omorîà.* MĂG. IST. II 24/12. † Cerere de învoire, permisiune. *Nici să cosască fără întrebare Mitropolitului.* URICARIUL, VIII 236/12; — **întrebát** † s. a. = întrebare. *Deci lu aflaiu... dereptu întrebatul legeei loru* (= întrebarea N. TESTAMENT 1648; întrebările BIBLIA 1688). COD. VOR. 56/2. *S'a apucat de întrebat elevii.* **Pe ne(i)ntrebate** = fără multă vorbă, fără introducere. *Nevoiaşu' de hoţ îl încaibără pe ne'ntrebate.* JIPESCU, ap. TDRG.; — **întrebătúră** † s. f. = întrebare. *Iară numai nesce întrebături...* (= întrebare COD. VOR.; cercări BIBLIA 1688) *aveà spre el.* N. TESTAMENT, ap. COD. VOR. 71. *Boteză pre... Jidovi, cu mare 'ntrebătúri şi greale.* DOSOFTEIU, V. S. 229/2; — (lat. *interrogatio, -onem*) **întrebăciúne** † s. f. = întrebare; judecată, proces. *Intrebacsona, -onye* = interrogatio, quaestio. LEX. MARS. 220, 240. *Începù a-i aduce întrebăciuni de pace, carile să vedeà că-s lingărituri.* DOSOFTEIU, V. S. 221. *Aici la scaun înaintea noastră avut-au întrebăciune de faţă cu Preda* (a. 1694). BUL. COM. IST. II 239, cf. 245. *Răspuns-au la această întrebăciune... cu sfântă pravilă.* LET. II 186/25. *A treia întrebăciune.* ANTIM, P. 55. *Bătrânii apucară înainte de întrebăciúnea mea.* MINEIUL (1776) 29½. *Răspuns... ş'întrebăciune.* I. VĂCĂRESCU, P. 463/6. (Conservat în unele regiuni în graiul popular) *Nu-i face şi dumniata ş'o direptate din întrebăciunea hasta?* GRAIUL II 115/17.]

— Din lat. **interrogo, -are,** idem. Cf. dubletul interogà.

ÎNTREBĂCIÚNE † s. f. }
ÎNTREBĂTÚRĂ † s. f. } v. **întrebà.**

ÎNTREBUINȚÁ vb. Ia. 1°. *Employer, utiliser, se servir* de. *Employer* qqn. 2°. *Faire besoin.*

1°. Trans. A se servì de cinevà s. de cevà în caz de trebuinţă, a uzà de, a face uz s. întrebuinţare de..., a folosì (fără să implice însă numai decât ideea de «folos» s. «profit»), a utilizà, a vesti gălul (ŞEZ. III 91/26). *Trăbue această mediţină sau leac mai din vreame a-l întrebuinţà.* CALEN-

DARIU (1814) 182/19. *Şoarecii au aflat oareunde doao clopoţele... s'au sfătuit, spre ce le-ar puteà întrebuinţà.* ŢICHINDEAL, ap. GCR. I 213/20. *Dau averile lor toate şi încep a se rugà Armele li se luasă, lacrimi întrebuinţăsc.* BELDIMAN, TR. 5. *Nu ne-am odihnit pre lângă alte bune alcătuiri ce am întrebuinţat în tot felul.* URICARUL, I 246/15. *Stăruinţa ce aţi întrebuinţat întru sporirea şcoalelor...* ib. XIII 378/32. *Pielea aceea puteà să o întrebuinţeză în loc de blană.* DRĂGHICI, R. 67. *Gândeşte la mijloacele cele mai bune... apoi întrebuinţează-le cu înţelepciune.* MARCOVICI, D. 16/27. *Vecinicul..., întrebuinţând puterea...* KONAKI, P. 282. *Moţoc... întrebuinţà creditul ce aveà la Domn spre impilarea gloatei.* C. NEGRUZZI, I 150. *A întrebuinţà toate mijloacele. A întrebuinţà ceva cu măsură. A nu-şi întrebuinţà banii.* PONTBRIANT. *Veţi plăti cu capul obrăznicia ce aţi întrebuinţat faţă de mine.* CREANGĂ, P. 263. *Ele nu întrebuinţează toate buruienele câte s'au amintit, ci unele întrebuinţează un fel de buruiene sau flori, iar altele alt fel.* MARIAN, SE. II 56. # *Cu măsura ce întrebuinţezi, cu aceea ţi se va măsurà.* ZANNE, P. V 419. || (Complementul e o persoană) A da de lucru, a da o ocupaţie cuivà. *Fabrica întrebuinţează mulţi oameni.* ŞĂINEANU, D. U. || Refl. (= pasiv) A se folosi, a fi în uz, a servi (la cevà). [Unii câni] *se întrebuinţează la alergături îndelungate după căprioare.* ODOBESCU, III 64/24. *Fierul care nu se întrebuinţează, ruginește.* ZANNE, P. I 163. | (Neobicinuit, despre fiinţe; atestat numai la P. MAIOR) A se folosì, a se servi, a întrebuinţà, a face întrebuinţare. *Să vedem cu ce feliu de slove s'au întrăbuinţat Romanii cei din Dachia veche.* IST. 250, *Vectius... se întrebuinţà cu vorba aceea.* id. ib. 234, cf. 289.

2°. † (Rar) Impers. A fi de trebuinţă, a trebuì. *Mintea atunci se împacă... Împrumutând ajutoriul ce ne întrebuinţează.* KONAKI, P. 278.

[Şi: **întrebuinţì** † vb. IVa | Adjectiv: **întrebuinţát** (cu negativul: **ne(î)ntrebuinţat**), **-ă** = de care s'a făcut întrebuinţare s. uz, folosit, utilizat; uzat; uzitat; utilizat; († cu înţeles activ, Jur.) beneficiar. (POLIZU dă şi sensurile neatestabile: «strâmtorat, cu lipsă», germ. «benötigt, notleidend, notdürftig»). *După săvârşirea părinţilor toate dreptăţile fameliei să treacă la fii, care cu acest cuvânt fiii să numesc moştenitorii cei întrebuinţaţi.* PRAVILA (1814) 143. *Metaforele prea des întrebuinţate se banalizează. Cuvinte neîntrebuinţate în limba literară.* (Substantivat, după fr. *employé* sau it. *impiegato;* ieşit din uz) **întrebuinţát** s. m. = funcţionar, impiegat. *Nu s'au întâmplat vreun întrebuinţat, făcându-şi arătarea, a nu se folosì la nevoinţa lui.* GOLESCU, I. 17. *Şi prieten al lui ce-i întrebuinţat la telegraf.* ALECSANDRI, T. 855; — (rar) **întrebuinţătór, -oáre** = care întrebuinţează. | Abstracte: **întrebuinţáre** (cu negativul: **ne(î)trebuinţare**) s. f. = acţiunea de a întrebuinţà; folosinţă, uz; funcţionare. *Părţile trupului nostru au atâta potrivită puteare, după întrebuinţarea lor.* CALENDARIU (1814) 102/13. *Dumnezeu au făcut dobitoacele spre a noastră întrebuinţare.* DRĂGHICI, R. 99. *Vremea şi întrebuinţarea ei vor fi scoposul aceştii nopţi.* MARCOVICI, C. 50/3. *Obiceiul pământului ajunge prin întrebuinţare a se face lege.* C. NEGRUZZI, I 308. *Cuvinte ieşite din întrebuinţare* (= uz). HASDEU, ap. DDRF. *Întrebuinţare rea* = abuz. PONBRIANT. *De aici încă observăm întrebuinţarea, care va merge până la transcriere, a autorului de memorii italian.* IORGA, L. I 320. (Mai de mult şi cu sensurile) Trebuinţă, folos. *Această carte va fi de mare întrebuinţare pentru un judecător.* PRAVILA (1814) XVIII. Aplecare. *Relele întrebuinţări cu totul să le depărtezi, ca de cele de prisos trebuinţă să nu aibi.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 111.]

— Derivat cărturăresc nou (de pe la începutul sec. al XIX-lea) din **trebuinţă,** cu pref. **în-** (spre a redà pe fr. «employer» şi, în Transilv., unde cuvântul apare mai întâiu, pe germanul «gebrauchen, verwenden»); începe să pătrundă şi în graiul poporului.

ÎNTREÁCĂT s. a. v. **întrec.**

ÎNTRÉC † s. a.
ÎNTRECĂMÂNT s. a.
ÎNTRECĂTÚRĂ s. f. } v. **întrece.**

ÎNTRÉCE vb. III. 1°. *Dépasser.* 2°. *Surpasser, devancer.* 3°. *Dépasser.* 4°. *Caresser, cajoler.* II. 1°. *Rivaliser, lutter. Aller trop loin, passer les bornes.* 2°. *Faire des façons.* 3°. *Se surpasser.*

I. Trans. (Complementul e în mod normal o fiinţă).

1°. Propriu (fiind vorba de fiinţe în mişcare) A trece înaintea cuivà, a o apucà, a o luà înainte, a ieşì înainte, a merge mai departe. Cf. excedà. *Entrek* = praecello, praeeo. ANON. CAR. *Învie, Doamne, întreci-i şi împiiadecă lor.* PSALT. (SCH.) 23/15. *Doi* [alergători] *care întrec pe ceilalţi ajungând mai 'nainte ţinta.* C. NEGRUZZI, I 36. *Am doi zmei... nici vântul nu-i întrece.* ALECSANDRI, P. I 17. *Oricând plec, Paseri întrec.* id. P. P. 107/5. Cf. DOINE, 100/12. *Cel din urmă de multe ori ajunge şi 'ntrece pe cel dinainte.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII 111.

2°. Fig. (Nu mai e vorba de fiinţe în mişcare, ci de acţiuni, fapte, calităţi ale unor fiinţe; prin prep. în, întru, din, de, cu, după, la, † peste, se arată în ce consistă s. în ce privinţă se face întrecerea) A o luà cuivà înainte, a lăsà în urmă, a face mai bine s. mai iute decât altul, a fi mai tare, mai mare, mai bun, mai mult, mai înalt etc. decât altul, cf. a rămâneà (pe cinevà). *În slavă i-a ntreace.* DOSOFTEIU, PS. 28. *Şi va întreace pre toţi câţi au împărăţit nainte de dânsul.* NĂSTUREL, ap. GCR. I 133/11. *Iară tu ai întrecut şi... împăraţi preste toate.* PENTICOSTAR, ib. I 313/23. *Însă cu ostenealele au întrecut pre cei ce venisă mai nainte.* RETORICĂ, ib. II 163/16. *Un copil din casă, zic, să fi întrecut pe Ştefan-Vodă.* NECULCE, ib. II 32/27. *Întrecuşi pre toţi înţelepţii.* HRONOGRAF, id. II 72/12. *Întrecù pre toţi cei ce erà cu dânsul la învăţătură.* NIFON, 12. *Cu păcatele i-am întrecutù.* MINEIUL (1776) 197½. *Căci pre toţi îi întrece întru înţălepciune.* ODISIA, ap. GCR. II 83/10. *În pricini ca aceste nimine nu-l întrece.* BELDIMAN, TR. 73. *Foarte puţine producturi sânt care să întreacă pe morcovi în hrana tuturor vitelor.* I. IONESCU, C. 25. *Pe Sânger ucigaşul nu îl întrece nime!.* ALECSANDRI, P. III 299. *Din mâncare şi băutură las' dacă ne-a întrece cinevà.* CREANGĂ, P. 259. *Nouă meşteri mari... Şi Manoli zece, Care-i şi întrece.* ALECSANDRI, P. P. 186/8. *Scoală, mulge vacile, Că te-a 'ntrecut* (=s'au sculat mai de dimineaţă, ţi-au luat-o înainte cu treaba). DOINE, 124/22. *N'o întrece nime din vorbă.* SBIERA, P. 221/38. *Nimenea nu te va întrece cu frumseţa.* RETEGANUL, P. IV 5/31. *Pe toţi îi întreceà atât în isteţime, cât şi după buneţa lucrului.* id. ib. II 47/36. *Muierea întrece şi pe dracul.* ZANNE, P. II 278.

3°. P. anal. (Nu mai e vorba de fiinţe) A covârşì, a ajunge peste..., dincolo de... *Paza bună întrece primejdia rea.* ODOBESCU, III 148/2. *Munţii erau mai nalţi, încât întreceau norii.* ISPIRESCU, L. 56.

4°. (Atestat numai în LB.) A alintà, a răsfăţà, a mângâià. (Cf. II 2°). *Întrec vreun prunc* = gomolesc. LB.

II Refl. 1°. (Cu sens reciproc) A se luà la întrecere cu cinevà, a încercà să-i ieşì cuivà

înainte, să i-o iai pe dinainte; (fig.) a te sili să faci mai bine decât altul, să ieşi de-asupra lui, să-l rămâi. Cf. emulà, rivalizà, concurà. *Începù a podobì ceriul cu steale şi cu luceaferi; cu soarele şi cu luna, de se întrec una cu alta.* MOXA, ap. GCR. I 57/25. *Unul pre alalt să întreceà, care va bea mai mult.* VARLAAM, C. II 4,2. *Întrecându-se, care va mearge mai nainte.* MINEIUL (1776) 144²/1. *Voinicèle Să te'ntreci cu rândunele, Peste dealuri şi vâlcele!* ALECSANDRI, P. I 5. *Caii se 'ntrec pe câmpul luciu.* id. ib. III 12. *Senatul şi poporul Romei se întreceau care de care să serbeze cu mai multă pompă binefacerile.* ODOBESCU, III 7/1. *Acum să ne întrecem din fugă, zise el.* CREANGĂ, P. 51. *Se întreceau care de care să-i arate mai multă cinste.* ISPIRESCU, L. 104. *Zânele c'or trece, La el s'or întrece...* TEODORESCU, P. P. 467. # *Se întrece cu dracu în fugă* = fuge repede. ZANNE, P. VI 614. **A se întrece (cu gluma, vorba, dedeochiul, nebuniile** etc.) = a duce lucrurile prea departe, a o face lată, a exagerà, a trece măsura, a se obrăznicì, a trece peste marginile bunei cuviinţe (MARIAN). *Te prea întreci cu gluma!* ALECSANDRI, T. 896. *Grăsimea lui domnu Tănăsică se întrecuse cu gluma.* CONV. LIT., XLIII 398. *Ş'apoi ia să-l fi pus păcatul să se întreacă cu dedeochiul!* CREANGĂ, P. 285, cf. A. 37, 38, ALECSANDRI, T. 926. *Se întrecuse cu numărul paharelor* (= băuse exagerat de mult). C. PETRESCU, Î. II 144. *Dar ştii că prea te întreci cu şaga, Ioane?* CREANGĂ, P. 315. *Nu te prea întrece cu vorba, că nu-ţi şede bine!* id. A. 106. *A se întrece în apă rece* = a fi, a devenì impertinent. ZANNE, P. III 446. *A te întrece în păhară, Poţi să fii şi de ocară* = să nu beai mult, căci îţi pierzi cinstea. ib. IV 42.

2°. Refl. (Transilv.) **A se întrece cu firea** şi (eliptic) **a se întrece** = a se alintà ca un copil, a se copilărì (LB.), a face mofturi, fasoane, nazuri, marazuri, a fi nesuferit, cf. a se izmenì, a se fasolì. *Haide, treci părăul! Ce te 'ntreci, Catrino!* COŞBUC, B. 185. *Ia, nu te mai întrece!* Com. I. CORBU. *Gura mea numai se întrece, Dar de aceste-ar bea şi zece!* BUD, P. P. 55.

3°. Refl. A face cevà în mod exagerat, a nu mai puteà de... (propriu: a face mai bine decât tu însuţi). *Ungurul care duce bagajele avocatului... se'ntrece în ploconeli.* UNIVERSUL din 12. X. 1930.

[Se conjugă ca *trece*, afară de imperativ, care e: *întrece* şi (mai rar) *întreci*. | Adjectiv: **întrecút, -ă** = (cu înţeles pasiv) căruia i-a luat-o altul pe dinainte, covârşit, rămas, lăsat în urmă; mai mult decât trebue (ŞĂINEANU, D. U.); (cu înţeles activ) copilăreţ (LB.), mofturos, afectat. *O oră deplină, une-ori întrecută.* I. TEODOREANU, M. II 92. *Tâlhari... îi taie degetele cu totul, ca pe o feştilă întrecută* (= care s'a trecut, pe sfârşite?) *de la o lumânare.* ADAM, SĂM. II 160. Negativul: **ne(î)ntrecut, -ă** = pe care nu-l întrece nimeni, foarte bun, excelent, minunat. *Un fugar neîntrecut.* ALECSANDRI, P. P. 106b/3. *Creangă va rămâne neîntrecut.* A. D. XENOPOL, ap. DDRF.; — **întrecătór, -oáre** = care întrece, care lasă pe altul în urmă; care rămâne, prisositor, care prisoseşte (LB.); (substantivat) concurent (BARCIANU). *Caşul întrecător* (= prisositor) *îl vând.* PRECUP, P. 20. | Abstracte: **întrécere** s. f. = acţiunea de a întrece; emulaţie, rivalitate, concurenţă; spec. încurătură (de cai); superioritate, avantaj (LB.); rămăşiţă, prisos (LB.); (traducând pe vsl. *lichoimĭstvo*) † lăcomie (DOSOFTEIU, MOL.). *Între fetele de la ţară este atâta întrecere de a fi îndrăgostite...* MARIAN, SE. II 32. *Cine va puteà să-l biruiască... la întrecere cu arcul.* ISPIRESCU, U. 69/6. *Întrecerea pe om îl îndeamnă la orice.* ZANNE, P. VIII 110. Cf. I 251. **A se luà la întrecere** = a se întrece. *Se luară la întrecere.* ISPIRESCU, L. 80; — **întrecút** s. a. = întrecere. *Entrekut* = praecellentia. ANON. CAR. **Pe întrecute** = căutând a lăsà în urmă pe altul; care pe care; peste măsură, mai mult decât ceea ce este normal, decât trebue. *Se trânteau cu urşii pe 'ntrecute.* MARIAN, T. 10. *Pornesc, şi turturica şi calul, fugând pe întrecute.* CREANGĂ, P. 273. *Lucrând cu toţii pe întrecute.* SBIERA, P. 954/12. *A dat... să beie cât a vrut, ba şi pe întrecute.* ŞEZ. VIII 66. **De-a întrecutu'** = joc de copii. H. III 110. **De întrecut** = mai mult decât trebue, de prisos, din belşug; întrecându-se (II 2°); de întrecere. *Dumneata ai avut numai o bucată de întrecut, iar tovarăşul dumitale patru bucăţi.* CREANGĂ, A. 149. *Aceste erau de ajuns, ba şi de întrecut.* id. P. 14. *M[ân]âne cevà de întrecut* = ciugulesc LB. (s. v. ciugulì). *Cal de întrecut* = folosit la cursă de întrecere. DR. V 206; — **întrecătúră** s. f. = afectare, mofturi, fasoane (cf. POLIZU, COSTINESCU subt «anostitură»). *Lasă întrecăturile astea şi spune ce vrei!* (Braşov); — **întrecământ** s. a. = prisos, rămăşiţă. *Zărul rămas... se dă câinilor sau se păstrează... întrecământul.* PRECUP, P. 20; — **întreácăt** s. a. = întrecere. *La întreacăt* = la întrecere. *Privind cu toţi la hogea cel mare, care erà să se ia din nou la întreacăt cu Cacavela.* POP., ap. GCR. II 366/6-7. *La întreacăt te-ai luat.* TEODORESCU, P. P. 57; — (Postverbal; formaţie personală, din cauza rimei) **întréc** † s. a. = întrecere. *Îşi pune capul cel sec Cu'nţeleptul la întrec.* PANN, P. V. I 93.]

— Derivat din **trece** cu pref. **în-** (care-i dă un sens factitiv, cf. *Dacoromania* IV 700).

ÎNTRECIOCNÍ vb. IVa refl. *S'entrechoquer, se heurter.* — A se ciocnì, a se izbì unul de altul; (fig.) a se contrazice. [Abstract: **întreciocnire** s. f. = acţiunea de a se întreciocnì; ciocnire a unuia cu altul, reciprocă. *Schimbarea stărei de fapt... ne sileşte la un nou acord al puterilor: pentru a prevenì întreciocnirea lor violentă.* CURENTUL din 25.XII.1930.]

— Format din **între** şi **ciocnì**, după fr. *entrechoquer*.

ÎNTERCLEŢÍ vb. IVa. 1°. *Pétrifier* (par une force divine). 2°. *Regarder de travers.* — (Mold., Bucov.).

1°. Trans. «A încremenì, a preface un om în statue de piatră, cum a fost prefăcută Dochia» (ŞEZ. V 102), «a încremenì, a preface prin putere divină un corp în bolovan, în sare etc., cum a păţit Dochia pe Ceahlău» (ib. III 17/28).

2°. A se uità urît (germ. «böse dreinblicken»). HERZ.-GHER., M. IV 205.

[Forma *întrecleţî* ŞEZ. III 17/28 e greşită, în loc de *întrecleţî*.]

— Derivat din **triclet** «blestemat de trei ori», cu pref. **în-**. Sensul originar pentru accepţiunea 1° trebue să fi fost «a invocà puterea divină, ca să i se întâmple cuivà un rău».

ÎNTREDESCHÍDE vb. III. *Entr'ouvrir.* — Trans. A deschide puţin s. în parte, a crăpà, (uşa, fereastra), a mijì (ochii). *Întredeschise ochii şi văzù prin fereastra arcată... o junè fată muiată într'o haină albă.* EMINESCU, N. 46. [Se conjugă ca *deschide*. | Adjectiv: **întredeschís, -ă** = deschis puţin, pe jumătate, crăpat. *Cu gura întredeschisă...* SADOVEANU, P. S. 81. *Din odaia musafirilor, prin uşa întredeschisă, pătrundeà...* I. TEODOREANU, M. II 59. *Cu ochii întredeschişi, întrevăzând cu extatică admiraţie pe Annie...* C. PETRESCU, C. V. 176.]

— Derivat din **deschide** cu pref. **între-** (după fr. *entr'ouvrir*).

ÎNTRÉG, -EÁGĂ adj., adv., s. m. I. 1°. *Intact, sain et sauf; normal, équilibré, courageux.* 2°. *Vierge, pur. Innocent, sans tache.* 3°. *Entier, pas entamé.* 4°. *Entier, intègre, ferme.* 5°. *Solide.* 6°. *Entier, complet, plein,* (âge) *mûr.* 7°. *Intégral.* 8°. *Candide.* 9°. *En entier, total.* 10°. *Tout, tout à fait.* II. *Entièrement.* III. 1°. *Tout, totalité,* 2°. (Nombre) *entier.* 3°. *Solidité.* 4°. *Rocher* (à quartz). 5°. *Neige* (non foulée).

I. Adj. *Întreg* are la origine un înțeles negativ: «neatins, neștirbit, neciuntit etc.»; numai cu timpul — dar încă în epocă latină — a fost așezat pe același plan cu noțiunile pozitive: «deplin, sănătos, complet, tot» etc.

1°. Neatins, intact; spec. neatins de arma dușmană s. de boală, nerănit, nemutilat, nevătămat, neslăbit, (prin urmare) sănătos. *Puțini întregi au scăpat, toți răniți.* LET. II 101/2. *Au scăpat și-acum întreg.* SBIERA, P. 30/34. *Sântem întregi ca mărul.* TEODORESCU, P. P. 179. *Pe când eram Om întreg* [spune unul care își pierduse un braț în războiu]. ALECSANDRI, ap. TDRG. | (Despre sănătate) Deplin, desăvârșit. *Vă veți bucură pururea de o întreagă sănătate.* DRĂGHICI, R. 157. | (Despre mintea, judecata, simțirea omului; p. ext. despre om) Neatins de nici o infirmitate, nealterat de senilitate s. de o stare sufletească agitată, (prin urmare) echilibrat, sănătos (la minte), în deplinătatea funcțiunilor mintale, în toată mintea s. firea, cf. chibzuit. *Cel întreg de minte* = sl. цѣломждрыи. MARDARIE, L. 4392. *Minte întreagă.* = sl. цѣломждріе. ib. 4591. *Aveà înțelepciune și mente întreagă.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 76/30. [Bătrânul] *de va fi bărbat și bun și întreg la simțiri și la minte; să va certà ca și un tânăr.* PRAV. 1015. *Și pre leaneși întregi de minte-i arată.* SILVESTRU, ap. GCR. I 99/40. *Și să aveți mintea întreagă.* NEAGOE-VODĂ ib. I 168/19. *Erà bm mic de stat, dar întreg la minte.* LET. II 300/26. *Cap întreg și cunoscător la giudecăți.* ib. 313/18. *Cel ce face dieată trebue să fie întreg la minte.* PRAVILA (1814) 128. *Din om întreg, te face nebun.* COȘBUC, F. 93. *Erà Român verde, întreg la minte.* ISPIRESCU, L. 217. | (Despre inimă) Curajos, bărbat. *Frunzuliță foaie fragă, A cui ești, fetiță dragă? — A ălui cu musteața neagră Și cu inima întreagă.* ȘEZ. I 291/17. *Mi-oiu face inima 'ntreagă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 83.

2°. (Învechit; despre o fată) Neatinsă, fecioară, virgină, (fată) mare, neprihănită, castă, inocentă, imaculată. *Când va mărturisì moașa, cum iaste fata întreagă, o vom creade.* PRAV. 804. *Va giurà cum a fost fecioara întreagă.* ib. 801. *N'am găsit pe mâta 'ntreagă.* PANN, P. V. II 103. || † Nevinovat, inocent, neprihănit, cast, imaculat, curat. *Să fiți sfârșiți* (= desăvârșiți) *și în tot întregi.* COD. VOR. 110/3. *Și am fost întreg* (: nevinovat SCH., COR.) *înaintea lui.* PSALT. (1651), ap. JAHRESBER. III 176. *Cine îmblă întreg* (: fără vină SCH., COR.)? ib. *Mi-ai pusu-mi calea 'ntreagă* (: immaculata). DOSOFTEIU, PS. 53. (Substantivat) *Știi Domnul zilele întregilor* (: nevinovaților SCH., COR.). PSALT. (a. 1651), ap. JAHRESBER. III 176.

3°. (Cf. III 5°) Neatins, neînceput, din care nu s'a scos încă nimic. [Vitele] *la iarbă 'ntreagă* (=nepăscută încă) *le-o mânat.* MARIAN, D. 61. *Și slănina întreagă, și varza unsă, nu se poate.* ZANNE, P. IV 122. *Are două butoaie întregi în pivniță.*

4. Fig. (Despre persoane) Nesmintit, neclătit (LB.), care nu poate fi zdruncinat în credința, convingerile, concepțiile sale etice, (om) de caracter, integru, desăvârșit, perfect. *Om blând și 'ntreg în credință.* DOSOFTEIU, V. S. 64/2. *Deplin la toate și întreg.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/15. *Deplin la minte și întreg la socoteală.* LET. II 177/2. *Întreg erà acest Domn la toate.* ib. III 262/19. *Om întreg, îndrăzneț foarte.* BELDIMAN, TR. 84. *Darurile ce le-ar face mai întregi, mai fericite* [pe ființe]. KONAKI, P. 292.

5°. (Neobicinuit) Care nu curge (LB.), solid. *Lemn întreg. Piatră întreagă.* LB.

6°. (Despre obiecte, fig. despre însușiri, calități sufletești etc.) Din care nu s'a scos (luat, rupt, ciuntit, suprimat) nimic, din care nu lipsește nici o parte, fără defecte, nestricat, neștirbit, nefragmentat, nemicșorat, nefăcut bucăți, nedefectat, (deci:) cu toate părțile constitutive intacte, în totalitate, dintr'o bucată, din cap până'n picioare, complet, deplin, tot. *Curățiе întreagă.* MARDARIE, L. 291. *Arcul lui va rămâneà întreg.* PALIA, ap. GCR. I 36/27. *Nu să poate face pocăință întreagă.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 115/28. *Măria ta... la un norod întreg dai cuvântul lui D[u]mnezău.* BIBLIA (1688), 8/pr. 12. *Leagea Domnului întreagă, întoarce sufletele.* PSALT. (1651), ap. GCR. I 154/16. *Leatopiseț întreg să aștepți de la noi.* M. COSTIN, ib. I 197/9. *Fripsâse un bou întreg.* LET. II 381/28. *Întreagă înțelepciune dăruiaște-mi.* MINEIUL (1776) 202 1/2. *Întorcându-l [dobitocul] cu capul către ceriu, îl jărtveaște și întregu îl arde asupra focului.* BELDIMAN, N. P. I 9. *Două pogoane de vie întregi și un pogon de loc sterp.* URICARIUL XXIV 438. *Atunci natura 'ntreagă... își puse coroana sa de flori.* ALECSANDRI, P. I 128. *Îi mergeau sarmalele întregi pe gât.* CREANGĂ, P. 32. # *Oglinda mică încă arată persoana întreagă* = are avere mică, dar îi ajunge. ZANNE, P. III 258. (Pleonastic; cf. fr. *tout entier*). *Au supus și toată crăia Curzilor întreagă.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/9. | (În legătură cu noțiuni temporale) Din care nu s'a scurs, n'a trecut nimic, complet, deplin. *Clopotele să le tragă ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă.* EMINESCU, P. 162. *Mi-a fost luni întregi mânie, Că tu nu te-ai priceput.* COȘBUC, B. 12. *Se ținù veselie mare o săptămână întreagă.* ISPIRESCU, L. 2. || (Despre vârstă) Matur. *Vânzarea... pentru cei nevrâstnici nu să ține... întru o seamă..., iar către cei ce sânt de vrâstă întreagă...* PRAVILA (1814) 46. | (Aritm.) Care nu indică fracțiuni, nefracționat. *Număr întreg* [avem] *când unitatea se cuprinde exact în cantitatea ce se măsoară.* CLIMESCU, A. 6.

7°. † Fără reticențe, fără a ascunde nimic, integral, (deci) complet, sincer. *Greșeale,... carele trebue să se arate la giudeț întregi și la vedeare.* PRAV. 563. *De vor fi mărturiile întregi și adevărate...* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG.

8°. † (Despre porumbel; traducând pe slav. *cĕlŭ*, care redă pe grec. *ἀκέραιος*) Blând, simplu, candid. *Fiți amù înțelepți ca șarpele și întregi* (fr. simples) *ca porumbii.* TETRAEV. (1574) 215. *Această pasăre* [porumbul] *iaste foarte întreagă, adecă blândă și fără de mânie.* VARLAAM, C. II 56/2. *Porumbul iaste o pasăre mai bună, și mai întreagă decât toate pasările.* NEAGOE BASARAB, ap. GCR. I 167/16.

9°. † Complet (ca număr), tot, total. *Au vărsat smochinele întregi.* ISOPIE (sec. XVIII), ap. GCR. I 351/41.

10°. (Cf. fr. «tout», germ. «ganz») De tot, veritabil, curat, leit, gol. *Pe dinafară miel se vede, pe dinlăuntru lup întreg.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 554. *Cu un ulcior de bragă, Negustorie întreagă!* ZANNE, P. V 441. *A fi Păcală întreg.* ib. VI 251.

II. † (Rar) Adv. De tot, complet, pe deplin. *Va fi de multe ori aceasta... a află și mai întreg den aceaste lucrure ce ne-s puse noao înainte.* CORESI, EV. 346/3. *Domnul veselește Sfânta sa cetate Și'ntregŭ o fereaște.* DOSOFTEIU, PS. 151.

III. Subst. 1°. Totalitate, cantitate, număr, mărime, cuprins complet. *Decât întregul cu nedreptate...* ȚICHINDEAL, ap. GCR. II 212/28. *Por-*

țiuni... a vastului întreg, HASDEU, I. C. VIII. # **Pe (de-a) 'ntregul** († **pe (de) 'ntreg** s. † **de'ntreg**) = (de) tot, (în mod) complet, pe tot cuprinsul, (în mod) integral, fără ocol, fără rezervă. *Tot fealiul de bunătate îi învață di 'ntregu.* DOSOFTEIU, V. S. 98, cf. GCR. II 250/32. *Jurămînturile cele ce să fac pe 'ntreg și fără de nevoie...* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Numai pe o părere ce-ți închipuești pe 'ntregul să zici.* KONAKI, P. 284. *Bateți negrul Pe de 'ntregul.* ALECSANDRI, P. P. 11b/13; cf. ZANNE, P. II 12.

2°. (Aritm., în opoziție cu «fracțiune») Număr care conține numai unități nefracționare. *Doi întregi și 2/3. Patru sferturi fac un întreg.*

3°. † Soliditate. LB.

4°. (Băieși; Munții-Apuseni) Stânca în care se găsește cvarțul (numit «camp»). FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

5°. (Cf. I 4°) Zăpadă necălcată, nebătută, în care nu s'a făcut pârtie (de picior sau de sanie). *Dacă am văzut, am luat-o prin întregul* = pe zăpadă, am croit-o pe unde nu erà pârtie. CIAUȘANU, GL.

[Ca substantiv, e sing. tant.; numai în sensul 2° se poate întrebuința și plur. *întregi.* Ca atribut se construește sau ca orice adjectiv, cu forma articulată înaintea substantivului nearticulat: *întregul oraș* — ca «marele pom» — sau după analogia lui «tot» — cf. «tot omul» — nearticulat înaintea substantivului articulat: *întreg orașul.* | Negativ: **ne(î)ntrég, -eágă** adj. = necomplet, știrbit, început, ciuntit; (despre om) bolnav, dezechilibrat (la minte). *Dar eu, om neîntreg, ce caut pe lumea aceasta a lui Dumnezeu?* G. VĂLSAN, CONV. LIT. XLII 146. *Cu mintea neîntreagă.* ALECSANDRI, P. P. 54b/6. | Diminutive: (cu înțeles intensiv, servind adesea de completare lui *întreg*) **întregúț -ă** și **întregulét, -eáță (întregulița)** adj. = întreg (de tot), (cu totului) tot. *De mi-ar fi fost de prujit,... nu băteam un an întreguț același drum.* CONTEMPORANUL VI, vol. I 483. *Ce va face pe uliță Ziua, noaptea întreguță?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. *Un măr întreg întreguț.* HERZ.-GHER., M. IV 205. *Un ștergar întreg întreguleț.* DELAVRANCEA, S. 12. *S'o frigă* [găina] *așà întreagă, întreguliță.* ISPIRESCU, L. 271. *Un an întreg, întreguleț o plânse.* ib. 306. | Abstracte: **întregíme** s. f. = totalitate; integritate, deplinătate, plenitudine, (cu sau fără complinirea: *de minte*) plenitudine a facultăților mintale, minte sănătoasă. *Om de mirat la întregimea lui de sfaturi.* LET. I 301/36. *Fiul ce iaste zămislit... se va naște cu viață, cu întregime și la vreame.* PRAVILA (1814) 156. *Sminteți cu totul de întregimea minței.* URICARIUL III 65/11. *Judecând cu întregime, mai la urmă au simțit, C'aceste sânt toate intrigi.* BELDIMAN, ap. TDRG. *Întregimea ființei mele.* MARCOVICI, C. 12/10. *Copacul... se așternuse cu 'ntregimea-i la pământ.* PANN, P. V. II 53. *Nu lipsesc a cercetà despre întregimea sănătății matale.* ALECSANDRI, T. 423. *Să nu mai puteți cuprinde cu gândul întregimea scopului ce-mi propun.* ODOBESCU, II 234. *Îi duce* [anii] *în întregimea minții.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 239. *Întregimea trupului, sănătatea; a sufletului, înțelepciunea și a duhului, știința.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. **În** (s. **întru**) **întregime** = peste tot, de tot, cu totul, în totul. *Când spicele vin întru întregimea sa de a se coace...* CALENDARIU (1814) 90/2. *Fapta acea bună îmi va rămâneà întru toată întregimea.* BELDIMAN, N. P. II 56. *Și dacă nu ni le-au lăsat întru toată întregimea lor...* BĂLCESCU, M. V. 584. *Generațiile ce se succedau nu mureau astfel în întregime.* IORGA, L. II 460. *Păsărării în întregime...* MAIORESCU, CR. II 260; — **întregie** † s. f. = parte întreagă, parte sănătoasă, sănătate. *Nu e întregie în trupul mieu de mâniea ta.* PSALT. ap. CCR. 106. *Și nu este întregie* (= vendecare PSAL. SCH., COR.) *în trupul mieu.* PSALT. (1651), ap. JAHRESB. III 176. *Întregiia și dreptatea păzească-mă pe mine.* ib. *Ale sufletului* [bunătăți]: *tăriea, întregiia, frâmseațea, sănătatea.* DOSOFTEIU, V. S. 216[2]; — **întregiúne** † s. f. = deplinătate, plenitudine. *Căci neamul vechiu și cel de bună rudă, după a mintii întregiune....* CANTEMIR, IST. 225; — **întregăciúne** † s. f. = întregime. *Nu iaste întru el întregăciune.* BIBLIA (1688), ap. CP. 221; — (lat. *integritas, -atem* «integritate») **întregătáte** † s. f. = întregime, desăvârșire. *Să le dăruiască întregătatea credinții.* PAREMII (Iași, 1683), ap. CP. 217. *Întregătatea direptilor va îndereptà-le calea.* id. ib. | Verbe: (cf. lat. *integro, -are* «integrà») **întregà** † I refl. = a se întregi. *Ș'acel ce i-i e frică, nu să întregà-să întru dragoste.* PAREMII (Iași 1683), ap. CP. 217; — **întregì** IVa = (trans. și refl.) a (se) face întreg, deplin, a (se) completà, a (se) compune din nou, a (se) reface; (în literat. veche, ca verb refl., mai însemnează și) a-și câștigà, a-și dobândì întregimea sănătății, sănătatea întreagă (I. GOLESCU, C. I), a se îngrășà. *Întregì-se* (= înbuiecì-să-vor DOS.; părătà-voiu HUR.; pinguescent) *frumoasa pustinie, și cu bucurie codrii încingu-se.* PSALT. 122/10. *Vedem toate fățurile de pre lume întregindu-se și pomii înflorind.* CORESI, EV. 87/4. *Oprì Domnul drăcitului... să se întregească de minte.* id. ib. 275/9. *Încleind bucățică cu bucățică, ca să poată întregì o icoană distrusă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Ne 'ntregește corăbii, ne aduce câte de toate.* COȘBUC, Æ. 60/18. (Cu adjective:) **întregít** (cu negativul: **ne(î)ntregit**), **-ă** și **întregát (întegrát), -ă** † = făcut s. devenit întreg, completat. *O sumă întregită.* (Adverb). *Ajunsărăm cu pace și întregit la limanul unui oraș.* GORJAN, H. I 122. *Și dragostea lui întregată-i în noi.* PAREMII (Iași, 1683), ap. CP. 217, cf. (*întegrată*) id. ib.; — **întregitór -oáre** adj. (întrebuințat și ca subst.) = (cel) care întregește, (cel) care completează. *Acești oameni la care se poate adăogì și un harnic întregitor și compilator.* IORGA, L. II 73. — (Cu abstractele) **întregíre** s. f., **întregit** s. a. = acțiunea de a întregì; completare. | Compuse: (În COD. VOR., traducând în mod nefiresc pe paleosl. цѣломждрити сѧ «prudenter se gerere» și pe цѣломждрьнъ «prudens, sobrius») **întregumândrì** † vb. IVa. = a se purtà înțelepțește, a fi prudent, înțelept, cu minte. *Întregu mândriți amu* (= fiți drept N. TESTAMENT 1648; întregiți-vă la minte BIBLIA 1688) *și trezviți-vă întru rugă.* COD. VOR. 158/13; **întregu-mândrie** † adj. = înțelept, cuminte, prudent, sobru. *Ba nu mă drăcescu, ținetoare Fiste, ce deadevăr și întregi-mândrie graiure* (= treazve cuvinte N. TESTAMENT 1648; ale înțelepciunii graiuri. BIBLIA 1688) *vestesc.* COD. VOR. 80/12.]

— Din lat. **integer, -gra, -grum** (din *in-* «ne-» și tulpina *tag-* din *tango* «ating») «neatins, sănătos, neslăbit, neștirbit, nemicșorat, curat, cast, înțelept, integru». Cf. dubletul integru.

ÎNTREGÁ † vb. I.
ÎNTREGĂCIÚNE s. f.
ÎNTREGĂTÁTE † s. f.
ÎNTREGÍ vb. IVa.
ÎNTREGÍE † s. f.
ÎNTREGÍME s. f.
ÎNTREGIÚNE † s. f.
ÎNTREGULÉȚ, -EÁȚĂ adj.
ÎNTREGULÍȚĂ adj. f.
ÎNTREGUMÂNDRÍE † s. f.
ÎNTREGU-MÂNDRÍE † adj.
ÎNTREGÚȚ, -Ă adj.

v. **întreg.**

ÎNTREÍ vb. IV[a]. (Se) *tripler.* — Trans. şi refl. A (se) mări, a (se) înmulţi, a (se) repetà de trei ori; a (se) face de trei ori. *Vei întreì* (vei face acelaşi lucru de trei ori, grec. τρισσεύεις). BIBLIA (1688) 211. [Şi (dial.) **întrii** vb. IV[a]. | Adjectiv: **întreít (întriít), -ă** = mărit, înmulţit, repetat de trei ori, care cuprinde de trei ori cevà, constând din trei părţi de acelaşi fel; de trei ori pe atâta, triplu. *Întreitŭ.* MARDARIE, L. 3777. *Funea întreità nu curând să va rumpe.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mai tare se ţine... legătura hireşului cuvânt decât frânghia întreità.* CANTEMIR, IST. 35. *De tot întreitulŭ vaĭ să ne izbăvim cu mijlocirea îndrăznirii tale.* MINEIUL (1776) $36^{2}/_{1}$. Cf. $119^{1}/_{1}$, $179^{2}/_{1}$. *Luca Vist[iernicul] au stăpânit moşia 30 [de] ani: câte 20 pi an di va fi luat şi fac 600 lei, întriiţi bani!* (a. 1813) BUL. COM. IST. IV 96. *Şi plecând oastea pornità cu puteare întreità.* BARAC, ap. GCR. II $238/_{8}$. *Acest întreit şir de munţi ce se întind...* C. NEGRUZZI, I 195. [Monument] *cu întreite frize.* ODOBESCU, III $71/_{3}$. *Un om energic ar puteà scoate venituri întreite de cât arătà.* C. PETRESCU, Î. II 67. | Abstracte: **întreíre (întriíre** L.B.) s. f. şi **întreít (întriít)** s. a. = acţiunea de a întreì; — **întreiálă** † **(întriiálă** †) s. f. = dare constând din a treia parte din produse sau venituri. *Egumenul să aibă a-şi luà întreiala peştelui, după obiceaĭ* (a. 1744). IORGA, S. D. XIV 64. *I se da întreiala după obiceiul cetăţii Diiului.* DIONISIE, C. 201. *Să mai iea vel armaş întriiala din suma banilor ce vor luà armăşeii.* URICARIUL XIX $330/_{21}$.]

— Derivat literar din **trei,** cu pref. **în-.**

ÎNTREIÁLĂ † s. f. v. **întreì.**

ÎNTRELĂSÁ vb. I. *Négliger, oublier.* — (Germanism, în Transilv. şi Bucov.) A lăsà nefăcut, a pregetà (să faci cevà), a trece cu vederea, a neglijà, a uità. *Dar pentru aceea... mulţi inşi... nu întrelasă de a-şi face încă până ce sânt în viaţă sicriul...* MARIAN, Î. 358.

— Formaţie cărturărească după germ. **unterlassen,** idem.

ÎNTRELÍNIE s. f. *Interligne.* — Spaţiu alb lăsat între două linii scrise s. tipărite ori între două linii ale portativului muzical. *Inscripţiunile... se vor face în registre, în şir, fără nici un loc alb, nici întrelinii, sub pedeapsă... de la 1500 până la 5000 lei.* HAMANGIU, C. C. 461. [Şi: **interlíniu** † s. a. COSTINESCU].

— Format din **între** şi **linie,** după fr. *interligne.* Cf. interliniar.

ÎNTREMÁ vb. I[(a)]. 1°. *Brandir; aiguiser* (sa langue). 2°. *(Se) fortifier.* 3°. *(Se) rétablir; guérir.* 4°. *Se refaire, rétablir ses affaires.*

1°. Trans. (Complementul e o armă; fig. gura, considerată ca mijloc de atac) A pregătì, a ţinea gata de atac; (refl., despre om) a se înarmà, întrarmà. *Ce dai tu în mine mă? (Şi ciomagu-şi întremă) Na, poc! mă! plici, şap! na, buf!* PANN, P. V. III 30. *Vrând de el să se ferească, toporul îşi întremă.* id. Ş. II 6. *Bătrânul atuncea gura-şi întremează.* id. P. I 12. *Săteanul... începù la el cu gura şi cu un lemn se întremă.* id., ap. CADE.

2°. Trans. şi refl. A (se) întărì, a (se) consolidà. (Propriu şi fig.) *Priam..., întrămându-şi puterile..., îşi tocmì ostile, îşi întărì cetăţile.* CANTEMIR, HR. $91/_{14}$, cf. $213/_{2}$. *Carii către Dumnedzău au teamă, Le ajută Domnul şi-i întramă.* DOSOFTEIU, PS. 397. *Întrămându-i în credinţa cea direaptă...* id. V. S. 183_{2}. *Până la şapte ani... să întremez mădulările.* PISCUPESCU, S. 151. *Noroadele... s'au învârtoşit şi s'au întremat.* id. ib. 5. *Întremându-ne... ca naţiune şi ca stat...* ODOBESCU, III $451/_{4}$. *Ideea romănismului se întremează astăzi.* CARAGIALE, N. F. $153/_{22}$. *D'om luà averile, Ne-om întremà stările, Ne-om îmbunà zilele.* TEODORESCU, P. P. 552[b].

3°. Spec. (Sensul obicinuit) Refl. A-şi recâştigà sănătatea s. puterile, a prinde putere după o boală, a se face bine, a se însănătoşà, a-şi revenì, a se reface, a se îndreptà, a-şi venì în fire, «a mai prinde la rânză», cf. albini. LB., COSTINESCU, HERZ.-GHER., M. IV 205, ŞEZ. II $17/_{26}$, com. A. TOMIAC. *După lângoare de nu să păzeaşte bolnavul, până să întramă, întoarce-l lângoarea.* VARLAAM, C. 267. *De boală ea lesne se 'ntramă.* DOSOFTEIU, PS. 239. *Sănătatea... să întremează şi să aşază cu vieţuire lină.* PISCUPESCU, O. 147. *După ce copilul s'a întremat, muma a uităt toate durerile.* MARCOVICI, D. 99. *Nevasta lui se va 'ntrămà.* COŞBUC, B. 98. *El numai atât aşteptà, să se întrămeze puţin Mărioara.* AGÂRBICEANU, L. T. 385. *Din care pricină prinse a se mai întremà şi la faţă şi la glas.* STĂNOIU, C. I. 169. *Aceea ce face ca în loc să se întremeze, se prăpădeşte cu totul.* H. IV 67. *I-a dat şi lui de a mâncàt, şi întremându-se bine, au pornit.* ŞEZ. V $153/_{25}$. | (Mai rar) Trans. (fact.) A face pe cinevà să prindă puteri, să-şi revie, a însănătoşà. LB., JIPESCU, O. 55. *Acum ea îşi dădeà trudă să întrame un porumbel.* SLAVICI, N. 8.

4°. Trans. şi refl. A-şi reface buna stare materială. *Putinţa... de a-şi mai întremà... situaţia lui atât de zdruncinată.* N. XENOPOL, ap. TDRG. Cf. întrămat.

[Prez. ind. *întrem* şi *întremez.* | Şi: **întrămà** vb. I[(a)] (cu prez. *întrăm, întram* şi *întrămez, întrămi, întrami, întremi* şi *întrămezi,... să întrăme, întrame, întreme* şi *întremeze*); — (Bucov., Mold.) **întrarmà** vb. I[a]. (Pătrăuţi, în Bucov.) Com. A. MORARIU. *Cât ţine iarna trebue să se dea viţeilor, mânzaţi lor şi gonitorilor o hrană bună şi îmbelşugată; căci dacă vor slăbì acum..., cu greu se vor întrarmà cu hrana verde de pe imaşuri.* I. IONESCU, C. 1. *Caii ce au căzut de slabi, îi ţine şi-i într'armează şi astfel are o pepinieră de cai buni.* id. D. 192. *Singur mă mir cum se mai ţine sufletu 'n mine. Decât să mai păţesc unele ca acestea, mai bine te-oiu părăsì pe vre-o câtevà zile, până ce m'oiu mai întrărmà puţin.* SBIERA, P. $339/_{26}$. | Adjective: **întremát (întrămát, întrarmát,** cu negativul **ne(î)ntremat** etc.), **-ă**=întărit, tare; restabilit, însănătoşit; (Ban.) «revenit la avere în urma unei daune» (NOVACOVICI, C. B. 12). *Până nu e copilul destul de întrămat* (= tare, voinic), *nu e bine să-l ţii în sus.* PITIŞ, ŞCH. 560; — **întremătór (întrămătór, întrarmătór), -oáre** = care întramă. *Învăţătură întrămătoare.* CĂRARE PE SCURT, ap. CC. 133. *După acest puţin întrămător popas, Ioseph închideà... valizele.* C. PETRESCU, R. DR. 101. | Abstracte: **întremáre (întrămáre, întrarmáre)** s. f. = fortificare, consolidare, întărire; restabilire, refacere, însănătoşare (LB.), convalescenţă (BIANU, D. S.). *Dea Dumnezeu, cu ce dragoste am scris noi, cu aceaia să cetiţi şi voi, spre întrămarea sufletelor voastre.* PSALT. (a. 1651), ap. VB. I 190. *Întremarea lui în sănătate.* PISCUPESCU, O. 193. *Urmează încă sistemul de cultură bazat mai mult pe răpausul pământului, decât pe întrarmarea lui prin îngrăşăminte.* I. IONESCU, D. 280. *Oştile sleite de puteri,... aveau mare nevoie de odihnă, de întremare.* ODOBESCU, III $597/_{17}$. *Epidemia îşi va face cursul până la capăt, apoi va venì întremarea.* MEHEDINŢI, CONV. LIT. XLII 87; — **întremát (întrămát, întrarmát)** s. a. = întremare; — **întrămătúră** † s. f. = întremare, consolidare. *Întrămătura besearicei.* PALIA (1582), ap. VB. I 93.]

— Cuvântul nu pare a avea nici o legătură etimologică cu *tramă şi destrămà,* ci forma lui originară

pare a fi fost *întrarmà* (din care *întrămà* s'a născut prin disimilarea completă a lui *r*) şi înţelesul cel mai vechiu acela păstrat la A. Pann. Posibil ar fi ca *întrarmà* să nu fie un derivat din *întru* + *armă*, ci din *întru* + *arm* «partea de sus a piciorului la animale», iar la origine să se fi spus despre vite că se *întra(r)mă*, când, după o boală, se scoală iar în picioare, deci cu acelaşi sens ca şi «a se împiciorogà» (= ung. *lábadni*, din *láb* «picior»). S. Puşcariu, *Dacoromania* I 235—237.

ÎNTREMÂNCÀ vb. IV[a] refl. *S'entre-manger.*— (Franţuzism) A se mâncà (în sens figurat) unul pe altul, a căutà să distrugi pe semenul tău în lupta pentru viaţă, în goana egoistă după interesele materiale. [Abstract: **întremâncăre** s. f.=acţiunea de a se întremâncà. *Şi apoi, când îţi iei în serios misiunea de judecător, şi când nu priveşti cu nepăsare mersul stărilor sufleteşti ale oamenilor, fără să vrei... te simţi împins spre mâhnire şi spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub acelaşi unghiu al sfâşierilor şi întremâncărilor pentru un peticel de interes.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 9.]

— Format din **între** şi **mâncà**, după fr. *entremanger.*

ÎNTREMEDIÁR, -Ă adj. v. **intermediar.**

ÎNTREMURÁ vb. I v. **tremurà.**

ÎNTREOCHIÁ vb. I(a). refl. *Tomber malade.*— A cădeà bolnav; (spec. despre vite) a căpătà boala de sângerat. DENSUSIANU, Ţ. H. *Despre vite care capătă boala de sângerat, se zice că s'au întreochiat, şi ca să se însănătoşeze, le lasă sânge din urechi.* REV. CRIT. III 158. [Şi: **întrochià** vb. I(a) | Adjectiv: **întreochiát (întrochiát), -ă** = care s'a întreochiat, care sufere de boala de sângerat. *Vitele cornute capătă de multe ori boală de ochi, li se fac un fel de oase în ochi şi viermi şi atunci se zice că sânt întreochiate. Dacă se curăţă ochiul, vita se însănătoşează* (Oraviţa). Com. COCA. *Vitele pot deveni «întreochiate», când în urmarea unei lucrări sânt triste şi nici nu văd bine.* H. XVIII 271. | Pronunţ. *-tre-o-.*]

— Derivat din locuţiunea **între ochi.**

ÎNTREPÍD, -Ă adj. *Intrépide.* — Care nu se dă înapoi în faţa greutăţilor şi merge fără teamă înaintea unei primejdii, care înfruntă pericolul, cutezător, neînspăimântat (COSTINESCU), neînfricat, cu capu-a-mână, foarte îndrăzneţ, foarte curajos. [Şi: (cu prefix românizat) **întrepíd, -ă** adj. | Familia: (după fr. *intrépidité*) **întrepiditáte (întrepiditáte)** s. f. = bărbăţie în împrejurări grele, în faţa primejdiei; netemere (ARISTIA, PLUT.); îndrăzneală, curaj mare. *Au mers cu întrepiditatea până a cântări...* HASDEU, I. C. 133.]

— *N.* după fr. (lat. **intrepidus, -a, -um.** idem din *in-* «ne-» şi *trepidus* «fricos»).

ÎNTREPÍD, -Ă adj. ş. d. | **ÎNTREPIDITÁTE** s. f. } v. **întrepid.**

ÎNTREPÓZIT s. a. = **antrepozit.** (Învechit) *Kaffa se făcusă întrepozitul comerţului răsăritului.* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I 103. [Derivat: **întrepozitar** † s. m.=cel ce are un antrepozit. DICŢ.]

ÎNTREPÓZITÁR † s. m. v. **întrepozit.**

ÎNTREPRÍNDE vb. III. *Entreprendre.*—Trans. A se apucà de cevà, a se angajà la un lucru, a luà pe mână o afacere şi a începe executarea ei în anumite condiţiuni; p. ext. a începe, a încercà cevà. *Voiu întreprinde a probà.* URICARIUL X 369/$_{22}$. *Nu voiu întreprinde a descrie frumuseţile Doamnei B.* C. NEGRUZZI, I 38. *Hristos întreprinse a răsturnà lumea veche.* BĂLCESCU, M. V. 1/$_{18}$. *Întreprinsesem, pe cât ţin minte, a căutà în cercul literilor şi al artelor, imagine vânătoreşti.* ODOBESCU, III 60/$_{17}$. *Tu întreprinzi o călătorie?* EMINESCU, N. 61. [Se conjugă ca *prinde.* | Abstract: **întreprindere** s. f. = acţiunea de a întreprinde; ceea ce întreprinde cinevà, (în comerţ şi industrie) afacere luată spre executare; lucrare executată s. comerţ exercitat de antreprenori, antrepriză; p. ext. acţiune, lucru, treabă. *Fără asemine a dumisale întreprindere, locul ar fi rămas sterp şi nefolositor.* URICARIUL, XIII 377/$_{27}$. *Dar fiind neputincios d'o aşà întreprindere grea, nu îndrăzneam...* P. MUMULEANU, ap. GCR. II 246/$_{12}$. *Urneşte întreprinderi nesocotite.* MARCOVICI, D. 8/$_{5}$. *Întreprindrea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare.* ALEXANDRESCU, M. 15. *Am voit a-i arătà deşanţata lui întreprindere.* C. NEGRUZZI, I 225. *A fost întotdeauna în fruntea tuturor întreprinderilor naţionale de folos obştesc.* I. BIANU, BUL. COM. IST. I 318. *Ca să scape cu faţă curată din această întreprindere...* ISPIRESCU, L. 220. *O întreprindere cât de mică şi în mână, cu mult mai bună decât multe trecute.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. | Adjective: **întreprins** (cu negativul: **neîntreprins**), **-ă** = luat, început spre executare; — **întreprinzătór, -oáre** = care se apucă uşor şi fără teamă de o întreprindere (riscată); p. ext. cu iniţiativă, îndrăzneţ, cutezător, curajos (la întreprinderi). *Condeiul unui ignorant e tot ce poate fi mai întreprinzător, mai universal şi mai fără frâu.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Sculat dă dovadă de spirit întreprinzător.* C. PETRESCU, Î. II 67.]

— Derivat din **între-** şi **prinde,** după fr. *entreprendre.*

ÎNTREPRÍZĂ s. f. = **antrepriză.** (Învechit) *Guvernul prefăcù comitetul* [teatral] *în întrepriză.* C. NEGRUZZI, I 342. *Nu se poate luà... în întrepriză.* MAIORESCU, CR. I 330.

ÎNTREPÚNE vb. III v. **interpune.**

ÎNTRERESIRUÍ † vb. IV[a] v. **interesà.**

ÎNTRERÚMPE vb. III v. **întrerupe.**

ÎNTRERUPĂTÓR, -OÁRE adj., s. m., f. şi a. v. **întrerupe.**

ÎNTRERÚPE vb. III. *Interrompre.* — Trans. şi refl. A (se) rupe la mijloc, a face să înceteze s. a suspendà, a (se) curmà (cevà ce este în continuitate); spec. a conteni, a nu mai continuà (vorba, cititul etc.), a tăià vorba cuivà; a (se) oprì dintr'odată (un curent); p. ext. a stingherì pe cinevà de la cevà (STAMATI). *Nu întrerumpe corespondenţa noastră.* C. NEGRUZZI, I 99. *Aceà legătură s'au întrerupt! O prăpastie adâncă desparte astăzi omul nou, poreclit boier, de popor.* RUSSO, S. 35/$_{21}$. *Fuseiu întrerupt* [de la scris] *de fetiţa mea.* ODOBESCU, III 42/$_{13}$. *Am închis cartea pe care am cetit-o fără să mă pot întrerupe.* VLĂHUŢĂ, ap. TDRG. *Acţiunea intentată în contra unuia din debitori, întrerumpe prescripţiunea în contra tutulor debitorilor.* HAMANGIU, C. C. 247. *Nu întrerupeţi pe orator!* CARAGIALE, T. 197. *Toţi se întrerupseră din lucru.* C. PETRESCU, Î. II 43. *Profesorul ...încercă de câteva ori să întrerupă.* id. ib. I 19. *Şi-a întrerupt studiile.* CADE. *Curentul electric s'a întrerupt din cauza unui scurt-circuit.*

[Se conjugă ca *rupe.* | Şi: (Mold.) **întrerúmpe** vb. III. STAMATI. | Adjective: **întrerúpt, -ă**= oprit (în cursul unei acţiuni), curmat, suspendat, fără continuitate; (cu negativul) **ne(î)ntrerupt, -ă**

= neoprit, necurmat, continuu. *Să fie neîntrerupte interesele reciproce ale micei noastre naţiuni cu ilustrul... imperiu al Rusiei.* URICARIUL I 177/2. *Dan pasă pe cale ne'ntreruptă.* ALECSANDRI, P. III 284. *Posesiunea este întreruptă prin modurile şi după regulele prescrise...* HAMANGIU, C. C. 468. (Adv.) *Vezi, zise ea întrerupt, acolo-i sărmanul.* EMINESCU, N. 76; — **întrerupătór, -oáre** = care întrerupe. (Substantivat) *Întrerupătorii l-au împiedecat să-şi termine discursul la Senat.* | Instrument: **întrerupătór** s. a. = aparat servind să întrerupă un curent electric. | Abstract: **întrerúpere (întrerúmpere)** s. f. = acţiunea de a întrerupe; oprire, suspendare; împiedecare de a vorbi, cf. interupţie. *Această întrerumpere a unei vorbe,.. pătrunse pe biata faţă.* C. NEGRUZZI, I 18. *Întreruperea, fie civilă, fie naturală, şterge cu totul verice prescripţiune.* HAMANGIU, C. C. 472. *În cursul vorbirei sale se auzeau întreruperi din fundul sălii.* **Fără întrerupere** = neîntrerupt, necurmat. *Dănuţ dormecă înainte fără întrerupere.* TEODOREANU, M. II 241.]

— Derivat din **între-** şi **rupe** după fr. *interrompre.*

ÎNTRESCHIMBÁRE s. f. *Echange.* — (Formaţie personală) Schimb între două lucruri sau între două persoane. *Un fel de dialog în versuri fescenine, adică o întreschimbare de glume.* ODOBESCU, I 40/18.

— Infinitivul substantivat al unui verb neîntrebuinţat **întreschimbà,** derivat din **între** şi **schimbà.**

ÎNTRESTÁ † vb. Ia v. **întristà.**

ÎNTRETĂIÁ vb. I. 1°.—2°. (*S'*)*entrecouper.*

1°. Trans. A tăià cevà (de-a curmezişul) la mijloc, în diferite locuri s. pe ici pe colo; fig. a întrerupe (tăind). *Când soarele mândru din nori va purcede Al bolţii senin să 'ntretaie...* GOGA, P. 64. *Ar vrea adâncul bolţii cu zboru-i să 'ntretaie.* id. 111.

2°. Refl. A se tăià unul pe altul; p. ext. a se încruci. *Nenumărate curcubeuri care se întretăiau şi se resfirau.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 41. *Locul unde se întretaie mai multe drumuri se numeşte răspântie.* || Spec. (Geom.) *Când două linii drepte AB şi CD se întretaie, se formează unghiuri opuse la creştet egale.* MELIK, G. 8.

[Se conjugă ca *tăià.* | Adjectiv (întrebuinţat şi ca adv.): **întretăiát** (cu negativul **ne(î)ntretăiat**), **-ă** = tăiat în diferite locuri; fig. întrerupt, cu întreruperi, cu intermitenţe. *Vorbele... erau întretăiate de un plâns.* N. REV. R. I 28. *Da, — dădù din cap Dănuţ, oftând întretăiat.* I. TEODOREANU, M. II 350. | Abstracte: **întretăiére** (mai rar **întretăiáre**) s. f. = acţiunea de a întretăià, intersecţiune, încrucişare; întrerupere. *Poligoanele formate prin întretăierea planurilor sânt feţele poliedrului.* MELIK, G, 187. *Ajungând la întretăierea străzii Pitar-Moşu cu Mercur...* I. TEODOREANU, M. II 168. *Notele lungi, cu întretăieri jalnice fermecau adânc liniştea nopţii.* DUNĂREANU, CH. 75.]

— Derivat din **între** şi **tăià,** după fr. *entrecouper.*

ÎNTREŢÉSE vb. III. *Entretisser.* — Trans. şi absol. A amestecà într'o ţesătură fire s. modèle de altă coloare s. de alt-fel; fig. a introduce cevà nou s. accesoriu (într'o vorbire, scriere etc.) [Adjectiv: **întreţesút, -ă** = ţesut (p. ext. introdus, amestecat) între... *Ci prin flori întreţesute... luna... şi-a vărsat razele sale.* EMINESCU, P. 184. | Abstracte: **întreţésere** s. f., **întreţesút** s. a. = acţiunea de a întreţese; — **întreţesătúră** s. f. = rezultatul întreţesutului; firele, modelul, materia sau culoarea întreţesută. Cf. MARIAN, CH. 52.]

— Derivat din **între** şi **ţese,** după fr. *entretisser.*

ÎNTREŢESĂTÚRĂ s. f. v. **întreţese.**

ÎNTREŢÍNE vb. III. v. **întreţineà.**

ÎNTREŢINEÁ vb. II. 1°.—2°. (*S'*)*entretenir.*

1°. Trans. (Complementul e o armă, o şcoală, un aşezământ; refl. = pasiv) A ţineà cevà în stare bună, a pune la dispoziţie mijloacele necesare spre a puteà funcţionà. *Judeţele trebue să întreţină şoselele judeţene.* || (Complementul e o fiinţă) A da cuivà toate cele necesare pentru subsistenţă, a aveà grijă de cinevà, a-l hrăni, a-i da toate cele de trebuinţă pentruca să poată trăi. *Căsătoriţii contractează împreună, prin singurul fapt al căsătoriei, îndatorirea de a alimentà, a întreţine şi a-şi educà copiii.* HAMANGIU, C. C. 54. | Spec. A da unei femei (mai rar unui bărbat) cu care cinevà are relaţii de dragoste mijloacele materiale de a trăi. | Fig. A alimentà. *Să gonim din sufletele noastre aceà moliciune ce întreţine desbinarea şi neunirea în inimile noastre.* ODOBESCU, I 24/23.

2°. Trans. (Complementul e conversaţia, corespondenţa, legăturile de prietenie etc.) A face să nu înceteze, a păstrà (fără întrerupere); refl. (despre persoane) a sta de vorbă cu cinevà, a vorbì, a conversà. *A întreţinut cu mine o corespondenţă regulată. Ne-am întreţinut foarte plăcut în pauza dintre acte.*

[Şi: **întreţine** vb. III. | Se conjugă ca *ţineà* (*ţine*). | Adjective: **întreţinút** (cu negativul **ne(î)ntreţinut**), **-ă** = care este ţinut, păstrat în bună stare; care este îngrijit şi prevăzut cu toate cele necesare pentru existenţă; alimentat; (substantivat, mai ales subt forma feminină) **întreţinútă** (mai rar **întreţinút**) = persoană cu care cinevà întreţine relaţii de dragoste şi în schimb îi procură mijloacelede traiu, cf. drăguţă, amantă, metresă, ţiitoare, amantă, concubină; peşte. *Întreţinuta vre-unui boier cu trecere la Curte.* FILIMON, C. II 57; — **întreţinătór, -oáre** = care întreţine. | Abstracte: **întreţinére (întreţinere)** s. f. = acţiunea de a întreţineà; ţinere, păstrare în stare bună; cheltuială pe care o face cinevà cu cele trebuincioase pentru existenţă; hrană, alimentare; convorbire, conversaţie. *Întrebuinţarea venitului monăstirilor închinate... la clădiri şi la întreţinerea cuviincioasă a mănăstirilor...* ODOBESCU, II 52. *Cere o pensiune de întreţinere, în proporţiune cu mijloacele bărbatului.* HAMANGIU, C. C. 68. *Întreţinerea lor a durat o jumătate de ceas;* — (după lat. de cancelarie *intertentio,* în Transilv.) **intertenţie** s. f. = pensie alimentară. *Tribunalul l-a condamnat să dea soţiei divorţate o intertenţie lunară de...*]

— Derivat din **între** şi **ţineà,** după fr. *entretenir.* Cf. susţineà.

ÎNTREŢINÚT, -Ă subst. v. **întreţineà.**

ÎNTREVEDEÁ vb. II. *Entrevoir.* — Trans. A vedeà din când în când, în treacăt, vag, pe jumătate, a zări abià, a distinge nedesluşit printre alte lucruri, cf. întrezări; fig. a vedeà, a bănui, a deslusì viitorul, a prevedeà. *Un chioşc... Cu stâlpi şi arabescuri de jur împodobit, Prin care se 'ntrevede nălţimea azurie.* ALECSANDRI, P. III 76. *Zboară cântând ale lor doine, lungi şire de cocori... în care divinul Dante a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase.* ODOBESCU, III 18/2. *Şi ei... întrevăd idealuri care nu se puteau formà numai din vechea educaţie de comentarii şi tâlcuri.* IORGA, L. II 7. *Cu ochii întredeschişi..., întrevăzând cu extatică admiraţie pe...* C. PETRESCU, C. V. 176. [Se conjugă ca *vedeà.* | Adjectiv: **întrevăzút** (cu negativul **ne(î)ntrevăzut**), **-ă** = văzut nelămurit, vag, abià zărit printre alte lucruri; prevăzut. *Sute de arbori şi de turnuri*

abiâ întrevăzute. ALECSANDRI, P. III 382; — **întrevăzătór, -oáre** = care întrevede. | Abstract: **întrevedére** s. f. = acțiunea de a întrevedeà; (după fr. *entrevue*) întâlnire între două persoane care au să-și spună ceva. *Iorgu avusese cu părintele său o întrevedere.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Te poți adunà la întrevederi secrete.* C. PETRESCU, C. V. 283.]

— Derivat din **vedeà,** cu pref. **între,** după fr. *entrevoir.* Cf. interviev.

ÎNTREVORBÍ vb. IVa. *S'entretenir, converser.* — (Ca verb, aproape neîntrebuințat) A vorbì între sine, a conversà. [Abstract: **întrevorbíre** s. f. = convorbire, conversație. *Doi trecători mergeau Ș'o întrevorbire de cuviință mare Ei serios țineau.* DONICI, ap. TDRG. | Adjectiv (substantivat): (rar) **întrevorbitór** s. m. = persoană cu care stai de vorbă, interlocutor. [*El*] *nu se deosebește întru nimic de întrevorbitorul său.* TR. DEMETRESCU, ap. TDRG.]

— Derivat din **între** și **vorbì,** după germ. *Unterredung* s. fr. *entretien.*

ÎNTREZĂRÍ vb. IVa. *Entrevoir.* — Trans. (refl. = pasiv) și absol. A zărì între altele, în chip vag, a deslușì anevoie; cf. întrevedeà; p. ext. a aveà ca o licărire de speranță (CADE). *Un dulce somn pe mine căzù ca pe o pradă Și 'ntrezăriiu deodată a basmelor grămadă.* ALECSANDRI, P. III 502. *Ea mergeà..., dar numai munți și codri pustii întrezăreà.* id. ib. III 507. *Și întind atunci pe sine Fericirile divine Ca prin vis să 'ntrezăriți, O iubiți!* I. NEGRUZZI, II 527. *Întrezăream putința de a pune iar mâna pe bucățica... pierdută.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, ap. CADE. [Adjectiv: **întrezărít, -ă.** | Abstract: **întrezărire** s. f.]

— Derivat din **între** și **zărì,** după fr. *entrevoir.*

ÎNTRICĂ s. f. v. **intrigă.**

INTRIGÁ vb. Ia. 1°—2°. *Intriguer.* 3°. *Gagner par des intrigues.*

1°. Intrans. A face, a băgà intrigi, a unelti în ascuns. *Între vrajbă între dânșii, intrigarisesc.* BELDIMAN, TR. 36. *Atât a intrigat, până și-a ajuns scopul.*

2°. Trans. (Complementul e o persoană) A deșteptà curiozitatea cuivà și în același timp a-l pune pe gânduri, a-i da de gândit, a-l îngrijà. *Acest lucru m'a intrigat... și m'a făcut să mă uit mult... la felinar.* SANDU-ALDEA, A. M. 112.

3°. (Neobicinuit) Trans. A câștigà, a obținea prin intrigi. *Am scris de mult la un prieten din București, ca să intrigariseascâ... O slujbă.* ALECSANDRI, T. 862.

[Prez. ind. *intrighéz* și (mai rar) *intrig.* | Și: (după modele neogrecești) **intrigarisi** † vb. IVa | Adjectiv: (cu sens pasiv) **intrigát** (cu negativul **neintrigat), -ă** = curios de a aflà, de a ști cevà și îngrijorat; «sfădit, mâniat» (STAMATI), nedumerit. *Un lucru de care eram mult intrigat.* DACIA LIT. 290. *La început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăesc?...* VLAHUȚĂ, D. 266/14. *Tot nu pot înțelege, mărturisì Boldur... intrigat.* C. PETRESCU, R. DR. 107. | Derivat (neobicinuit): **intrigáș** s. m. = intrigant. *Acì tâlhari, acì intrigași, acì ucigași, acì desfrânare și d'abià d'abià câte o blândețe ș'o ominie curată.* JIPESCU, O. 64.]

— *N.* după fr. Cf. intrigă, intrigant.

ÎNTRIGĂ s. f. 1°.—2°. *Intrigue.*

1°. Unelțire (îndreptată de obiceiu împotriva altora) pentru realizarea unui scop ascuns s. câștigarea unei cauze (nedrepte) s. pentru zădărnicirea unui lucru (bun), «neunire, atâțare spre ceartă, spre sfadă» (STAMATI). *În mijlocul zgomotului și al intrigilor curților...* MARCOVICI, C. 85. *Nu te amestecà în intrigi!* C. NEGRUZZI, I 249. *În furtune și în intrigi balotați fără 'ncetare...* ALEXANDRESCU, M. 162. *Cuiburi de intrigi politice.* MAIORESCU, D. I 83. *Intrigile dărapănă cea mai bună orânduială, că zugrăvește pricina nu precum este, ci precum niciodată a fost.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. # **A face** (s. **a băgà, a vârî s. a iscodì**) **intrigă** (s. **intrigi**). = a unelti pe subt ascuns împotriva cuivâ, a intrigà, † a ajunge cu clevetiri asupra cuivà. *Iscodeà... intrigi unul asupra altuia.* URICARIUL I 127/3. *Au mrejit feluri de intrigi asupra lui.* C. NEGRUZZI, I 232. *Și tot nu pociu... să bag între dânșii — o intrigă mică și să-mi râz de dânșii.* GCR. II 361/22.

2°. (Teatru) Amănuntele, incidentele care determină acțiunea unei piese de teatru. *O comedie cu o intrigă foarte complicată.*

[Plur. *intrigi.* | Și: (pop.) **intrícă** s. f. = intrigă, vrăjmășie. *Sânt la intrică* = sânt la cuțite, sânt vrăjmași de moarte. CIAUȘANU, GL. *Eu nu vâr nici un fel de intrică.* SADOVEANU, B. 280.]

— *N.* după fr. Cf. intrigà, indrică.

INTRIGÁNT, -Ă adj. subst. 1°—2°. *Intrigant.*

1°. Adj. Care face sau bagă intrigi (p. ext. zizanie, vrajbă) între oameni, «întărâtătoriu, atâțătoriu» (STAMATI). *În Țara-Românească se alcătuise o legătură între mai mulți boieri: fratele Banului Corbeanu, Dumitrașco, soț al unei femei intrigante.* IORGA, L. I 343. (Mai ales) Subst. Persoană care face intrigi, cf. zavistnic, amăgeu. *Curteni, adecă ciocotniți și intriganți, care știu pe monarh așà de bine a-l purtà, cât în urmă el se face robul lor.* BUDA-DELEANU, Ț. 386/22. *'Democrația... rădică la dregătorii... intriganții ș'amegeii.* id. ib. 367/18. *Strivì acest furnicar de intriganți.* C. NEGRUZZI, I 275. *Eu n'am nevoie aici de intriganți!* C. PETRESCU, C. V. 133. *Intrigantul, boldul Satanei.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. *Ești o intrigantă!*

2°. Subst. Spec. (Teatru) Persoană care într'o piesă face intrigi; p. ext. actor care joacă asemenea roluri. *A dat unui prim-amorez să joace rolul intrigantului Iago.*

— *N.* din fr.

INTRIGARISÍ † vb. IVa
INTRIGÁȘ s. m. } v. **intrigà.**

ÎNTRÍ vb. IVa v. **întrei.**

INTRINSÉC, -Ă adj. *Intrinsèque.* — Care constitue partea dinlăuntru, miezul unui lucru, p. ext. partea lui cea mai de valoare; interior, lăuntric, cf. intim, «din lăuntru, cel adevărat» (STAMATI). *Propriul lor interes intrinsec.* MAIORESCU, CR. I 51. *Valoare, importanță intrinsecă* = pe care un lucru o are în chip absolut, în el însuși, indepedent de alcevà. *Pe urmă și pentru importanța intrinsecă a lucrării...* IORGA, L. I 502. *Importanța unui text nu se măsoară în mod absolut, cu valoarea lui intrinsecă.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 39. [Feminin: *-sécă.*]

— *N.* după fr. (lat. **intrinsecus, -a, -um,** idem), cf. extrinsec.

ÎNTRISTÁ vb. I(a) (*S'*)*attrister.* — Refl. (Adesea în opoziție cu a (se) bucurà, a (se) (în)veselì; prin prep. de se arată cauza întristării) A devenì trist, cf. a se mâhnì, posomorî. *Când vă postiți, nu fiți ca acoperiții ce se întristează, strâmutează fața sa.* TETRAEV. (1574) 208. *Să nu se blăznească, nice să se întristeaze.* CORESI, EV. 104/7. *Nu vă îngreoiați, nici vă mâniiați, nici să vă întristați de urîciuni și de goniri.* ib. 470/24. *Să nu meargă această veste la împăratul... ca să nu se întristeze.* LET. II 138/4. *Și cei doi mai mari auzind, să întristară, iar cel mai mic având cuțit, zisă...* HERODOT, 464/31. *Si dracii iară să se întristeaze.*

MOLITVELNIC, ap. GCR. I 83/31. *Te vii* (=vei) *întrestà şi iarăşi te vii bucurà.* TREPETNIC, ib. II 123/2. *Foarte s'a întristat împăratul.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 260/15. *Iar craiul se întristează, Căci nu poate să le vază.* BARAC, ap. GCR. II 174/17. *Aceastea citindu-le Archir, s'au întristat.* ESOP, ib. 207/14. *Cu toţii întristându-se de mâhniciune, nici unul pute[à] să vorbească.* DRĂGHICI, R. 108. *O vreme urîtă mă întristează.* C. NEGRUZZI, I 57. *Se căină şi se întristà în sufletul ei.* ISPIRESCU, L. 26. *De ce se întristează el aşà de tare?* SBIERA, P. 70/39. *Iordachi se întristà.* ALECSANDRI, P. P. 181/21. *Ce te întristezi?* TEODORESCU, P. P. 59. *Cu 'ntristare se 'ntristà.* ib. 58b. *Dar, dragă, nu te 'ntristà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 492. | † Intrans. *Şi întristă în mere* (= mine) *duhul mieu, întru mere* (= mine) *turbură-se îrema* (= inima) *mea.* PSAL. (SCH.) 295/12. *Că plângeà şi întristà.* ib. 63/5. || Trans. (fact.) A face (pe cinevà să fie) trist, cf. mâhni. *Vestea are s'o întristeze pe verişoară-mea.*

[Prez. ind. *întristéz* şi (rar) *întrist.* LB. | Şi: **întrestà** † Ia; — (neobişnuit, franţuzism, după fr. *attrister*) **atristà** vb. Ia. *Marele imperiu aclame cu trufie Un act care atristă întreaga Românie!* ALECSANDRI, P. III 341. | Adjective: **întristát** (**întrestát** †, cu negativul **ne(î)ntristat**), **-ă** = (de obiceiu cu sens pasiv) cuprins de tristeţe, trist, posomorît, supărat, mâhnit; (mai rar, cu înţeles activ) care produce tristeţe, întristător. [Moartea] *erà întrestátă şi groaznică celora ce erà înainte de cruce.* VARLAAM, C. 60. *Ce zidiri... Ar fi petrecut în pace întristata lor viaţă?* KONAKI, P. 262. *De 'ntristată ce mai sânt, M'aşi băgà chiar în mormânt.* MARIAN, SA. 155. *Staţi întristaţi, Ca nişte cai împiedecaţi.* MĂNDRESCU, L. P. 201/25. *Mâncând în tăcere şi întristat cu totul...* POP., ap. GCR. II 363/25; — **întristătór, -oáre** = care întristează. *Zoroastru... cu un chip posomorît i-a răspuns* [lui Numa] *în nişte cuvinte foarte întristătoare.* BELDIMAN, N. P. II 112. *Întristătorul clopot ne vesteşte că mulţi din prieteni... au băut paharul vieţii.* MARCOVICI, C. 31/24. *Nu ne mai spune aşà întristătoare lucruri.* DRĂGHICI, R. 26. *Eu cânt în umbra 'ntristătoare În valea cea de doruri.* ALECSANDRI, P. III 182. | Abstracte: **întristáre** s. f. = acţiunea de a (se) întristà, tristeţe; p. ext. doliu. *Viaţa fără de plâns şi fără scârbă şi fără întristare...* ION DIN VINŢ, ap. GCR. I 272/8. *Sfârşitul* [lucrurilor lumeşti] *să fie prea cu greale întristări.* CANTEMIR, IST. 123. *Întristări îndelungate.* MINEIUL (1776), 92²/1. *Întristarea morţii lui Suleiman.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/43. *Bucuria lor îndată s'au prefăcut în întristare.* DRĂGHICI, R. 33. *Petrece întru întristare şi cugetări.* MARCOVICI, C. 13/16. *Depărtarea de nevastă-sa i-a adus această întristáre.* GORJAN, H. I 4/14. *O găsiiu îmbrăcată cu haine de întristare* (= doliu). ib. 71. *Nu fiţi la 'ntristare vă rog.* PANN, E. II 109. *Şi mă arde zi şi noapte cu 'ntristare şi cu jele?* KONAKI, P. 82. *O întristare adâncă se vedeà pe faţa lui cea smolită.* C. NEGRUZZI, I 31. *Văd lumea 'n întristare, Ca sufletu-mi cernit.* ALECSANDRI, P. I 178. *Vai de mine, ce 'ntristare!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 129. *Dorinţa ce ai o să-ţi aducă întristare.* ISPIRESCU, L. 1. # *Cuvântul cel mai dulce La 'ntristare leac aduce.* ZANNE, P. II 533. *Întristarea la inimă, ca viermele în bucate.* GOLESCU, ib. IX 37; — **întristát** s. a. = întristare; — (învechit) **întristăciúne** s. f. = întristare. *Aduc întristăciune şi mâhnire.* NĂSTUREL, ap. GCR. I 133/35. *Întristăciuni luară pre cei ce lăcuià la Filistiim.* BIBLIA (1688), 50. *Întristăciune au avut de moartea lui Şerban.* MAG. IST. V 100/9. *Când eşti veasel, nu să cuvine să cerci altă răsplătire în potriva celuia ce te zavistuiaşte, că-i ajunge întristăciunea ce are pentru bucuriia ta.* ANTIM, ap. GCR. II 6/18. *Toată întristăciune şi mâhniciune a-mi râdică.* CANTEMIR, IST. 265. *Văzù întristăciunea lor.* MINEIUL (1776), 57²/2. *Şi vă luaţi iertăciune Cu lacrămi de'ntristăciune.* MARIAN, I. 312, ION CR. III 48. *Să le spuie boierul pricina întristăciunii.* SBIERA, P. 70/42.]

— Derivat din **trist** cu pref. **în-**, sau dintr'un lat. pop. ***intristo, -are** (în loc de *contristo, -are* «a face trist»).

ÎNTRISTĂCIÚNE s. f. v. întristà.

ÎNTROCHIÁ vb. I. v. întreochià.

ÎNTROCNÁ vb. Ia v. întrohnà.

INTRODÚCE vb. III. (*S'*)*introduire.*—Trans. şi refl. A (se) duce în cevà, a (se) băgà înăuntru, a intrà s. a face să intre, să pătrundă în cevà sau la cinevà; p. ext. (despre obiecte) a (se) băgà, a (se) vârî; (despre persoane) a face să fie primit, admis undevà s. la cinevà; (despre obiceiuri, mode, etc.) a face să fie admis, primit, acceptat, imitat de toată lumea. Cf. aşezà (III 5⁰), băgà (I). *S'au introdus... şi abuzuri.* URICARIUL, IV 364/9. *Introducându-o în Şcoala Naţională de la Sfântul Sava...* MARCOVICI, C. 5/12. *Muzica nu lăsà urîtul să se introducă în castelul său.* C. NEGRUZZI, I 110. *Introduce iarăşi bucuria în bietul bordeiu.* id. I 253. *Ei introduseră între dânşii cele dintâi cunoştinţe de agricultură.* BĂLCESCU, M. V. 7/5. *Se introduce în gândirea cuvintelor o nouă mişcare.* MAIORESCU, CR. I 23. *Datoria postelnicului e să introducă persoanele importante la Domn.* C. GIURESCU, COM. MON. IST. V 158. *Hoţul s'a introdus pe fereastră în casă. Cartofii s'au introdus în Europa după descoperirea Americei.* [Şi: (cu prefix românizat, mai rar) **introdúce** vb. III. Se conjugă ca *duce.* | Adjective: **introdús (întrodús,** cu negativul: **neintrodus, ne(î)ntrodus), -ă** = care este dus, băgat înăuntru; admis, acceptat. *Denumirea de Franţuzi, întrodusă mai târziu...* RUSSO, S. 32/5; — (une-ori substantivat) **introducătór (întroducătór), -oáre** = (cel) care introduce. *Mânia şi-o revarsă însă Cantemir cu orice prilej şi în termenii cei mai violenţi şi injurioşi asupra introducătorilor teoriei că ne coborîm din tâlhari.* IORGA, L. I 282; — (după fr. *introductif*) **introductív, -ă** = care introduce, care se găseşte în introducere, cu care se face introducerea, de la început. *Domnule grefier, cetiţi petiţiunea introductivă de instanţă.* I. NEGRUZZI, I 348. *Această explicare introductivă.* MAIORESCU, CR. I 335. *Cele patru tacte introductive ale celebrei sonate.* CARAGIALE, I 28/10. *Formula introductivă solemnă.* I. BIANU, BUL. COM. IST. I 307. | Abstracte: **introdúcere (întrodúcere)** s. f. = acţiunea de a (se) introduce; aducerea s. primirea cuivà într'o societate; spec. capitol pus (după prefaţă s. precuvântare, dar) la începutul unei cărţi, cuprinzând generalităţi sau lucruri ce trebue cunoscute de cetitor spre a înţelege cele ce urmează; scriere care dă noţiunile elementare şi pregătitoare într'o ştiinţă. *Introducerea reformei reglementare.* URICARIUL, XIII 378/29. *Introducere. Istoria lui Sofi Aidin, împăratul Indiei.* GORJAN, H. I 1/6. Cf. PANN, E. V. *Introducerea acestor şiruri.* EMINESCU, N. 35. *Toată această declamaţiune este numai o introducere.* MAIORESCU, CR. I 43. *Introducere în studiul Medicinei. Curs de Introducere în Filosofie;* — (după fr. *introduction;* din ce în ce mai rar) **introducţiúne** şi (învechit) **introducţie** s. f. = introducere. *Istoria filosofică a vremurilor trecute şi introducţia vremei nouă.* RUSSO, S. 37/4.]

— *N.* după fr. (lat. **introduco, -ere,** idem).

INTRODÚCȚIE, INTRODUCȚIÚNE s. f. v. introduce.

INTRODUCTÍV, -Ă adj. v. introduce.

ÎNTROGNÁ vb. Ia v. **întrohnà.**

ÎNTROHNÁ vb. Ia. refl. *S'enrhumer.* — (Transilv.) A căpătà troahnă s. guturaiu. *Să nu se întrogneze copilul.* PĂCALĂ, M. R. 163. [Și: **întroinà** vb. I(a). *Să nu-l doară capul sau să se întroineze.* PĂCALĂ, M. R. 166; **întronà** vb. Ia (Brașov); **întrognà, întrocnà** vb. I (cu prezentul *întrocnu* s. *întrognu*) LB. | Adjectiv: **întro(h)nát (întrognát, întrocnát), -ă** = guturăit. | Abstracte: **întro(h)náre (întrognáre, întrocnáre)** s. f., **întro(h)nát (întrognát,** LB., **întrocnát)** s. a. = guturaiu.]

— Derivat din **troa(h)nă,** cu pref. **în-.**

ÎNTROINÁ vb. Ia v. **întrohnà.**

ÎNTROIENÍ vb. IVa. *Enfouir dans la neige, Être bloqué par la neige.* — Trans. A acoperi de tot cu zăpadă, a bagà adânc în troiene de zăpadă; (mai des) refl. a intrà într'un troian de zăpadă și a nu se mai puteà mișcà din el, a se afundà în zăpadă mare; cf. troieni, înzăpezì, înnămeți. *Trenul s'a întroienit.* [Adjectiv: **întroienit** (cu negativul **ne(î)ntroienit**), **-ă** = cufundat s. imobilizat în zăpadă. | Abstracte: **întroienire** s. f. = cufundare și imobilizare în zăpadă; spec. acoperirea drumurilor cu atâta zăpadă, încât să nu se mai poată circulà pe ele, înzăpezire, înnămețire (PAMFILE, VĂZD. 169); — **întroienít** s. a. = întroienire.]

— Derivat din **troian,** cu pref. **în-.**

ÎNTROLOCÁ vb. I. 1°. (*Se*) *réunir,* (*s'*)*assembler,* (*se*) *rencontrer.* (*Se*) *lier* (avec une femme). *Rassembler.* 2°. (*Se*) *constituer.* 3°. *Se rencontrer.* 4°. *Enchaîner* (des mots). — Mai ales prin Mold., cu Bucov., Basar. și Ardealul de nord; une-ori complinit, în mod pleonastic, prin într'un loc s. la o laltă.

1°. Trans. și refl. A (se) împreunà (BUGNARIU, NĂS.; com. A. TOMIAC), a (se) adunà (BARONZI, L.), a (se) strânge (ȘEZ. IX 153) la un loc, a aduce s. a venì împreună, a (se) unì, a se întrunì. *Sufletele și inimile a se întrolocà și a se împreunà... poftește.* CANTEMIR, IST. 109. *Pentru a se întrulucà la cislă niște oameni...* IORGA, S. D. VI 375. *Atâta l-au sucit, până ce i-au întrulocat capu' cu picioarele, rumpând spinarea și făcându-l ghem.* ȘINCAI, HR. II $305/_{12}$. *La cucoară, cine le menește ziua în care se înturlucă?* KONAKI, P. 294. *Săracele, vai de ele,... una după alta, scăpând s'au întorlocat.* BELDIMAN, TR. 407. *Limbile și dialectele năvălitorilor se întorloc, se misiue, se topesc cu dialectele romane.* RUSSO, S. $88/_{22}$. *Se întorlocară toți cu totul și făcură o nuntă d'alea împărătești.* ISPIRESCU, L. 400, cf. V. $49/_5$. *După războiu prind a se 'ntoarce soldații, și iști de-acasă se 'nturlucau cu dânșii să le istorisească.* ION CR. III 88. *Sf. Ilie... umblă cu tunul, ca să ucidă pe dracii care se întroloacă spre a face piatra* (= grindina). PAMFILE, S. V. 203. *Am întrolocat la un loc* = am strâns la un loc ce am avut. ȘEZ. IX 153. || Trans. A întovărăși, a însoți; spec. a aduce împreună, a împreunà un bărbat și o nevastă (HERZ.-GHER., M. IV 206); refl. a se întovărăși, a se însoți, spec. a începe relații de dragoste, a se îngurluì, a se înnădì (cu cinevà). *Fă nevastă, zise într'un rând Jidovul, eu mai că m'aș înturlucà cu tine, de te-ai gândì o leacă și la ce-mi poftește inima.* ȘEZ. IX 116. *Dracu' i-o înturlucat pi aiștia doi!* HERZ.-GHER., M. IV 206. *Dumnezeu să-i întroloace, dacă-și sânt rânduiți!* MARIAN, NU. 121. *De ce mi-ești așà vicleană, Ileană, Ileană? Eu drăguță nu știam, Că nu mă înturlucam Cu o fată cum ești tu.* PAMFILE, C. T. 248. | A unì, a amestecà (ȘEZ. XIV 11), a cuprinde în sine, a întrunì, a înglobà. *Pârâul Chirilului... întroloacă apele izvorîte din munții Rărăul și Todirescul.* POPOVICI-KIRILEANU, BR. 32.

2°. Trans. și refl. A (se) formà, a (se) închegà, a (se) înjghebà. *Când Românii vor întorlocà o societate serioasă spre așezarea și dizbaterea cvestiilor limbii...* RUSSO, S. $91/_6$. *Cu vremea, aceste voevodate s'au întorlocat, născându-se o țărișoară și mai mare.* CUV. MOLD. 1929, 1 Dec.

3°. Refl. A se găsì în același loc, a se întâlnì. *S'au întrolocit doi nebuni!* FRÂNCU-CANDREA, M. 101.

4°. Trans. (Complementul e vorba) A legà împreună, a îngăimà, a îngânà. *Nu poati înturlucà două vorbi* (= vorbe). HERZ.-GHER., M. IV 206.

[Și: **întrolucă** vb. I (BARONZI, L.), **întrulocà** vb. I, **întrulucà** vb. I, **întorlocà** vb. I, **înturlocà** vb. I, **înturlucà** vb. I, **întornocà** vb. I (BUGNARIU, NĂS.; com. A. TOMIAC), (cu schimb de conjug.) **întorloci** vb. IVa FRÂNCU-CANDREA, M. 101, cf. ȘEZ. VII 181 (unde e tipărit *întoloci*). | Adjectiv: **întrolocát (întorlocát** etc., cu negativul **ne(î)ntrolocat,** etc.), **-ă**=împreunat, adunat, strâns, unit la un loc; întovărășit (ION CR. III 286). *Dar, măcar că între ele par așà întrolocate...* KONAKI, P. 284. *Macar că... depărtați și cu petrecerea neîntrulocați ar fi...* GCR. II $323/_{25}$. *Săgile noastre..., întrolocate de reflexii filosofice...* RUSSO, S. $28/_{20}$. *Pelesul și Prahova se duceau întrolocați.* ALECSANDRI, P. III 653. *Doi morcovi degerați și întrulocați sub o coroană de patlagele.* GHICA, S. 151. *Necioplițì și întrulocați copaci sau lemne groase.* COD. SILVIC, 47. *Se suì cu turmele întrolocate pe vârful muntelui.* ȘEZ. VIII 71. | Abstract: **întrulocáre (întrolocáre,** etc.) s. f. = împreunare (BUGNARIU, NĂS.), întrunire (PAMFILE, J. III); întâlnire. *Aceà comică personalitate a lui Ciubărvodă aduce în drama d-lui Alecsandri câtevà întrolucări de un efect cu totul surprinzător.* ODOBESCU, II 574. *Găsind pe frate-său la semnul de întrolocare, se îmbrățișară.* ISPIRESCU, L. 224. *Întrolocările fârtaților și suratelor voastre...* id. U. $1/_4$.]

— Derivat din loc. adv. **întru loc** s. **într'un loc.**

ÎNTROLUCÁ vb. Ia v. **întrolocà.**

ÎNTRONÁ vb. Ia v. **întronà.**

ÎNTRONÁ vb. Ia. *Mettre sur le trône. Monter sur le trône.* — Trans. și refl. A (se) urcà, a (se) pune pe tron, a (se) înscăunà. STAMATI. *Constantin se întronează în 1608.* ȘINCAI, ap. DDRF. [Și: **întronà** vb. Ia; — **întroni** vb. IVa. *Mă duc la Verdeș-împărat, să mă întroneascà.* ȘEZ. XXIII 68; **întronizà** † vb. Ia. COSTINESCU. | Adjective: **întronát (întronát, întronít,** cu negativele **ne(î)ntronat** etc.), **-ă** = urcat pe tron, înscăunat. | Abstracte: **întronáre (întronáre, întronire)** s. f., **întronát (întronát, întronít)** s. a. = urcare pe tron, înscăunare. [Știri] *despre întronarea* [domnu]*lui și confirmarea lui de Poartă.* IORGA, L. II 553; — **întronáție** † s. f. = întronare, punere pe tron, înscăunare, ridicare la o domnie, la o împărăție. STAMATI.]

— Derivat cărturăresc din **tron,** cu pref. **în-.**

ÎNTRONÁȚIE † s. f.
ÎNTRONÍ vb. IVa
ÎNTRONIZÁ † vb. Ia
} v. **întronà.**

ÎNTROPTÍRE s. f. (Bis.) *Octave* (d'une fête). — Serbarea zilei a opta după o sărbătoare, o da-

văire (odovanie). *Când biserica face odovăirea (întroptirea) sărbătorii...* COM. SAT. 3.
— Format din **întru** şi **opt.**

INTROSPECTIV, -Ă adj. *Introspectif.* — Care examinează interiorul, cu privirile aţintite înăuntru. *Examinare introspectivă.*
— *N.* după fr.

ÎNTRU adv. I 1°. *En, dans.* 2°. *Dans, à l'intérieur, au sein de; en.* 3°. *A, sur.* 4°. *En, à, vers, de; sur, contre.* 5°. *A, sur.* 6°. *Vers, jusqu'à.* 7°. *En, dans. Parmi, chez. En, sur.* 8°. *A, où.* II. 1°. *Avec, par.* 2°. *En, dans.* III. 1°. *A, en, au cours de.* 2°. *Pendant, durant.* IV. *Grâce à, par suite de, par.* V. *Pour, en, à; pour* (avec l'infinitif). VI. *Pour, comme, en guise de.* VII. *A, de, en, dans.* VIII. *Quant à, à l'égard de.* IX. 1°. *Avec, dans, en.* 2°. *En, à.*

La origine *întru* era mai precis decât *în*, arătând o mişcare sau o stare în interiorul unui loc s. în limitele unui interval de timp. Pentru fr. «j'entre dans la maison», germ. «ich trete in's Haus» se ziceà *întru în casă*, dar pentru fr. «je le cherche dans (= à l'intérieur de) la maison», germ. «ich suche ihn im Hause (= im Innern des Hauses)» se întrebuinţà *îl caut întru casă.* De aceea înţre *întră în gloată* COD. VOR. 2/8 şi *vruind să între întru gloată.* COD. VOR. 10/6, pare să fi fost o deosebire de sens: în cazul întâiu *în* arătà numai direcţia, în cazul al doilea *întru* indicà şi locul în mijlocul mulţimei. Acest stadiu se păstrează în dialectul istroromân şi se pare că existà în veacurile trecute şi la noi. Cu timpul însă *întru* şi *în* au devenit sinonime. Din concurenţa lor au ieşit învingătoare, la Aromâni (ca în multe limbi romanice), *tru* (*tu*), iar la noi *în. Întru* s'a păstrat totuşi până azi în construcţii ca: *întru câtvà, întru cevà, întru tot, întru toate*, etc. şi s'a stabilit chiar, în limba literară, uzul de a întrebuinţâ pe *întru* în loc de *în* înaintea celor mai multe cuvinte începătoare cu vocale (de ex. *într'ajutor*), cu deosebire înaintea lui *un, o, îns*, a demonstrativelor şi adverbelor începătoare cu *a şi ă* ca: *acela, acesta, ăsta, alt, al; adevăr, adins, aiurca, acoace, acolo* şi, arhaizant, în expresii ca: *a adormì întru Domnul, a ieşì întru întâmpinarea cuivà, întru mulţi ani, întru sine*, etc. (Prin Mold. şi Transilv. de nord se zice însă *în adevăr, în al tău...* etc.).

I. Local (răspunzând la întrebarea *unde?* sau *încotrò?*).

1°. (Exprimă stare şi acţiune) În, în cuprinsul, în mijlocul, în interiorul...

a) În legătură cu substantive concrete (s. pronume care le înlocuesc). *Toţi ceia ce viià întru Asiia se auză cuvântul Domnului Isus.* COD. VOR. 4/3. *Şi sărì spre ei omulu ce erà întru elu* (= în care erà) *duhul hiclen...* ib. 5/12. *Erà lumărari* (= lumânări) *multe întru comarnic, iuo* (= unde) *erà aduraţi.* id. 15/14. *Şi nu aflà-se întru mere* (= în mine) *nedereptate.* PSAL. SCH. 40. *Apă întru nuori de sus.* id. 46. *Gândì-sâ întru sine şi zise...* CUV. D. BĂTR. II 146. *M'am postit întru băsearecă.* GCR. I 7/2. *Lumina întru untunearec luminà, şi untunearecul el nu-l prindeà.* ib. I 20/15. *Şi întru iadu deschise ochii lui.* ib. I 31/3. *Dureare sîmţ într'înima mea.* VARLAAM, C. 115/2. *Oricâţi vor fi într'acel svat, nime nice o certare nu va avè.* PRAV. 401. *Au venit şi altă carte... întru care scrià că... au prins nişte cărţi cé le trimeteà la oştenii ce erà în ţară.* LET. II 158/23. *Condică ce are întru sine obiceiuri vechi şi nouă a prea înălţaţilor domni.* LET. III 287. *Nu-i dereptate nice într'o ţară.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Grâul nu-l bagă în jitniţe, până nu-l curăţăsc cu îmblăcie într'are* (= în arie). ib. 55/2. *Cercetaţi scripturile, că întru aceastea să închiaie toată cunoştinţa.* BIBLIA (1688), pr. 6. *Cine nu este dator din câţi ne fierbem într'această ticăloasă de ţară?* ANTIM, P. XXVIII 7. *Toată viaţa într'aceà capişte rămâind, păzeà focul.* CANTEMIR, HR. 93/3. *Numele Ţărei Ungureşti, întru carea lăcuesc...* P. MAIOR, IST. 225. *Întru aceasta poveaste să înţeleage supt Arghir: Traian.* BARAC, A. 4. *Gândeaşte întru sine.* id. ib. 60. *Întru inima mea mă socoteam ca un adevărat părinte al tău.* BELDIMAN, N. P. I 25. *Minunându-se 'ntru sine, cine să le fi furat...* PANN, E. I 102. *Temniţa întru care se vede silit să petreacă...* MARCOVICI, C. 14/18. *Ţii soarta mea întru a ta mână.* id. D. 1. *Firea întru ele naşte dorinţa...* KONAKI, P. 294. *Părèà că mă aflam într'un mare salon.* C. NEGRUZZI, I. 60. *Ce rău găseşti... întru aceasta?* ALECSANDRI, T. 1265. *Majorul se gândeà întru sine: «oare nu e frică?»* D. ZAMFIRESCU, R. 248. *Îşi căutà de trebi cum ştià el şi lăsà pe bunica într'ale sale...* CREANGĂ, A. 24. *Prin gând nu-i plesneà că întru aceasta erà o viclenie.* ISPIRESCU, L. 63. *Căci mi-e cuibul lângă drum, Într'o tufă de alun.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 204. *Nu mă lăsà ici străină, Ca pe-o floare 'ntr'o grădină.* ib. 110. *Dar într'astă băutură Este şi'o cimilitură.* ib. 517. *Butea îţi dă vinul ce are într'însa.* ZANNE, P. V 100. | (Adesea după verbe care însemnează «a cuprinde», «a întrupà», etc.) *El voeşte a întrupà toată românimea într'un singur stat.* BĂLCESCU, M. V. 8/21.

b) P. anal. (în legătură cu substantive abstracte s. pronume care le înlocuesc, luând o nuanţă de sens modal) *Aflà-se-va întru laudă şi în cinste şi slavă.* COD. VOR. 104/1. *Să voru păzì întru deplina loru tărie şi slobozenie.* ib. 219/21. *Pre aceea şi H[risto]s mai tare-i întăreaşte cu cuvintele şi cu învăţăturile lui în credinţă şi într'un cuget a fi.* CORESI, E. III/28. *Întru necurăţii aceştia simt de să împart pre sine.* GCR. I 50/12. *Stă într'a sa pizmă 'n toi ceas păcătosul.* DOSOFTEIU, PS. 32. *Petrec într'însele* [păcate] *cu... dragoste.* MINEIUL (1776), 201²/1. *Părinţii lor* [tinerilor] *urmează după ei cu un pas greoiu poruncindu-le... ca să fie întru tăcere.* BELDIMAN, N. P. I 7. *Întru singurătate să trăiască a hotărît.* PANN, I 6. *De când sânt ei întru o aşà meserie...* GORJAN, H. II 25. *Aflându-mă întru căsătorie cu prea frumoasa Gangeada...* id. ib. IV 134. *Veţi petrece întru osândă vecinică.* id., ib. 118. *Ca jumătate de ceas au stătut într'această jalnică stare.* DRĂGHICI, R. 139. *Celor ce sânt întru nevoi...* CALENDARIU (1814), 8/18. *Într'acest pustiiu de jele...* KONAKI, P. 99. *Îi ţinuse într'o robie aspră.* BĂLCESCU, M. V. 393. | (Adesea după verbele «a (se) obicinuì», «îndeletnici», «dedà», «învăţà», etc.) Cu, la, în. *Îndeletnicindu-se întru junghiarea celuilant.* DRĂGHICI, R. 166.

2°. (Exprimă intrare în interiorul, în mijlocul unui spaţiu. În legătură cu substantive concrete s. pronume care le înlocuesc) În, în mijlocul, în cuprinsul, în interiorul...

a) *Deci pristoì* (= debarcă) *întru Efesu.* COD. VOR. 2/7. *E Pavel vruind se între întru gloată, nu-l lăsară el ucenicii lui.* ib. 10/6. *Anchira adurară şi lepădară întru mare.* ib. 94/1. *Turnà-sevoru păcătoşii întru iadu.* PSALT. 13/12. *Pără când puniu sfeature în sufletul mieu, durere întru îrema mea dzua şi noaptea?* ib. 18/11. *Şi strigarea mea într'îns întră întru ureachea lui.* ib. 25/7. *Luò omul şi semănà întru agrul lui.* GCR. I 1 7/9. *Întră întru celariul tău şi închide uşa ta.* ib. 54/1. *În focu-l aruncă şi într'apă.* VARLAAM, C. 66/2. *De vor da gadinile într'înse şi le vor stricà, pre acesta ca să-l spândzure ca pre un tălhar şi ucigător.* PRAV. 82. *Să o 'ntoarcă domnul... gloata ta cea sfântă într'a sa ogradă.* DOSOFTEIU, PS. 41. *Mulgând puţin lapte întru o coajă de*

nucă... DRĂGHICI, R. 139. *Un vis ce se strecoară într'un suflet pustiit.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Înainte de a se aşezà întru împărăţia Romanilor*... P. MAIOR, IST. 186. *Luna s'ascunse într'un nor.* EMINESCU, N. 24. *O fată..., icoană 'ntr'un altar s'o pui.* COŞBUC, B. 16. *Oala fiind acoperită, nu cade gunoaie într'însă.* ZANNE, P. IV 12. *Ş'am pierdut cimpoile Şi le-au găst ţigancile Ş'au suflat într'însele.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 399. # *A dat într'altele* = s'a spăriat copilul. Com. COCA. | (În corelaţie cu d i n s. d i n t r u) *Mi s'au făcut mutare dintr'un scaun într'altul.* ANTIM, P. XXV 24.

b) (P. a n a l.; în legătură cu substantive abstracte s. pronume care le înlocuesc) *Întrară întru ascultare cu miiaşii şi cu năroci̦ii cetaţiei.* COD. VOR. 71/5. *Întru năpasti în tot chipul căde̦i.* ib. 109/11. *Întră întru bucuria Domnului tău.* ANTIM, P. 6/25. *Pentru milostivirea întru frăţie te-au priimit.* MINEIUL (1776), 136¹/1. *Întru adâncul neştiinţei au surupat pre Romani.* P. MAIOR, IST. 253. *Într'alt năcaz cade.* ŢICHINDEAL, F. 186. *Trec..; întru desimea cea întunecoasă a unei păduri.* MARCOVICI, C. 45/23. *Alerg... cufundat întru tăcere.* KONAKI, P. 104. *Colonia romană... ajunse într'o stare foarte înfloritoare.* BĂLCESCU, M. V. 6/7. | (Adesea după verbe care înseamnă «a (se) preface», «a (se) schimbà») *Drăceşti-te, Pavle, că multele cărţi întru neistovu te întoarserà.* COD. VOR. 80/9. *Schimbă darul Dumnezăului nostru întru spurcăciune.* GCR. I 49/16. *Însă plânsul acestora să va întoarce întru bucurie.* GCR. I 106/9. *Blestemul... l-au mutat întru blagoslovenie.* MINEIUL (1776), 49¹/1. *Sudorile... s'au prefăcut întru mirosul mirului.* id. 49²/2. *Luna ş'au schimbat lumina întru întunearec.* id. 204²/2. *Prefacerea Gangeadei întru stare mai urîtă mă mâhneà.* GORJAN, H. IV 126. *Schimbară... duşmănia... într'o prietenie folositoare.* BĂLCESCU, M. V. 7/12. *Şi 'ntru popă ni-l sfinţeşte.* TEODORESCU, P. P. 263. | (În corelaţie cu *dintru*) *Înviere lu I[su]s H[risto]s dintru morţi întru dobândă neputredă.* COD. VOR. 139/3. *Dintru nesănătate întru sănătate prefăcându-l...* MINEIUL (1776), 89²/2.

c) (Neobişnuit; în legătură cu un infinitiv) *Nici că socotesc a întrà întru a-l spune* [acest sistem de preţeluire a moşiilor]. I. IONESCU, C. 254.

3°. (Ca şi la *în*, şi la întrebuinţarea lui *întru* ideea de «interior», de «spaţiu înlăuntrul căruia se întâmplă sau intră cinevà s. cevà» o evocă pentru Român şi unele cuvinte, care pentru alte popoare prezintă mai de grabă ideea de suprafaţă) În, pe. *Întru ostrov oarecarele cade-se noao se cădem.* COD. VOR. 90/3. *Că bărbatul cu doao cugete nu iaste aşezat întru caile sale.* id. 111/3. *Şi îmblà cu altele într'urma sveni̦iei sale.* VARLAAM, C. 146¹. *Ne-au făcut plata deplin,... întru mânule noastre.* URICARIUL, XII, 300/6. *Spălând-o* [cămeşa], *au pus-o într'un copăcel, ca să se usuce.* DRĂGHICI, R. 90. *Fost-au şi bisericuţă de lemn întru acel deluşel.* LET. II 197/24. *Vedeà... multe lumini întru acel paltin.* LET. II 202/2. *Întru unele locuri se va arătà şi ciuma.* I. IONESCU, CAL. 72.

4°. (Ca şi la întrebuinţarea lui *în*, şi la *întru* ideea de intrare într'un spaţiu, loc s. localitate s'a lărgit, şi *întru* poate arătà numai d i r e c ţ i a spre locul sau punctul care este ţinta mişcării) Spre, pe, către, la (care şi-a lărgit înţelesul tocmai în direcţie opusă).

a) (În sens indiferent) *Şi de fraţii săi dezdzise se şi nută* (= vâslì) *întru Siriiea* (merse în Siria N. TEST. 1648; merse pre apă l a Siriea BIBLIA 1688), *şi cu rosulu* (= cu el) *Prischila.* COD. VOR. 2/3. *Iară cela ce se pleacă întru leage* (î n leagea... N. TEST. 1648; l a leagea BIBLIA 1688) *desfârşit şi slobod lăcuiaşte.* id. 115/5. *Amânatu întru* (pestit s p r e N. TEST. 1648; zăbavnic s p r e BIBLIA 1688) *mânie.* ib. 114/1. *Tu mă îndreaptă într'a ta cărare.* DOSOFTEIU, PS. 46. *Întru mânie te-am întors* (= te-am mâniat). MINEIUL (1776), 158²/2. *Perdelele 'ntr'o parte când le dai...* EMINESCU, P. 219. *Apa eleşteului se trase într'o parte şi într'alta.* ISPIRESCU, L. 37. | (Adesea în legătură cu adverbe locale care încep cu o vocală) **Într'acoace (într'acoaci)** = încoace. *Eu sânt Rafail ce ţ[i]-am îndereptat calea într'acoace.* DOSOFTEIU, V. S. 83/2. *Văzut-ai cevà mai adineoare... într'acoace?* ALECSANDRI, T. I 180, cf. 1006. *Cei de la mal căutau să între iar în apă şi nu puteau din pricina celor care veneau într'acoace.* SADOVEANU, SĂM. V 972, cf. VI 338. **Într'acolo** (s. **într'acolea**) = în partea aceea, în direcţia aceea, încòlo. LB. *Care unde-i erà voia, într'acolo apucă.* BELDIMAN, TR. 21. *Zăriră niste palaturi... şi o luară într'acolo.* ISPIRESCU, L. 24. *Unde mergi...? — La locurile sv[i]nte... — Eu... încă mărg într'acolea.* DOSOFTEIU, V. S. 56₂. **Într'aiure (într'aieri)** = în altă parte, aiurea. LB. *Să grăeşti gândind într'aiure.* CUV. D. BĂTR. I 120. (Deşi d i r e c t i v la origine, *într'aiure* se simte une-ori mai mult m o d a l) *Cuvintele meale într'aiuri ţiind.* CANTEMIR, IST. 157. *Nu-i părea nebună femeia, şi totuşi ea vorbeà într'aiurea.* SLAVICI, N. II 322. *De necaz chiar începuse într'aiurea să vorbească.* CONTEMPORANUL, I 132. *El mă ia într'aieri* = nu voeşte să mă înţeleagă, sau, dacă voeşte, atunci mă batjocureşte. FRÂNCU-CANDREA, R. 54. (În legătură cu «una» formează adverbialul de loc) † **Întruuna (într'una)** = împreună, la un loc. *Toţi întru ura.* COD. VOR. 133/3. *Adunaţi-vă într'una.* PALIA (1582), ap. CCR. 56. *Cinstitele soboară întru una le au adunat.* MINEIUL (1776), 65²/2. | (Se întrebuinţează în limba veche adeseori după verbele «a privì», «a se uità», «a căutà», etc.), În, spre, la. *După căutatul lu Dumnedzeu tatăl, întru sfenţiia D[u]hului* (s p r e sfinţiia Duhului N. TEST. 1648; î n t r u sfinţirea duhului BIBLIA 1688), *întru ascultământul şi stropirea sângelui lu I[su]s H[risto]s, burătate voao, şi pace se mulţească-se.* COD. VOR. 138/9. *Au şăzut aşà... ca lupul cu oaia de-şi căutà într'ochi.* LET. II 454/20. *Întru viitorime mânând a noastră privire.* KONAKI, P. 296. # **Într'o ureche** = şuchiat, cam nebun (HERZ.-GHER. M. IV 205), nepăsător (Com. A. TOMIAC). **(Hop) într'o parte; într'o doagă, într'o dungă** = şuchiat, neîntreg la minte.

b) (În sens duşmănos) Spre, faţă de, către, împotriva, încontra. *Răspunzându el că nece întru leagea iudeiască, nece întru băsearecă, nece întru chiesariu cevà greşiiu* (nece î n leagea Jidovilor nece î n besearecă nece s p r e împăratul n'am greşit N. TEST. 1648; nici l a leagea Jidovilor, nici l a besearecă, nici l a chesariu am greşit cevà. BIBLIA 1688) COD. VOR. 66/8-10. **Într'aleanu** = împotrivă, potrivnic. *Multe într'aleanu se fac.* COD. VOR. 75/9. *Erà vântul într'aleanu.* id. 84/2-3. | (Adese după verbele «a lovì», «a da», «a bate», «a trage», «a ţintì», «a rănì», etc.) *Dintr'aceastea cuvinte rănit într'înemă.* DOSOFTEIU, V. S. 58₂. *N'au îndrăznit nici unul să deie într'însul.* LET. III 227/37.

c) (În sens prietenos, mai ales după «a crede», «a se încrede», «a nădăjdui», etc.) În, faţă de, la, pentru, † spre, † către. *Eu erà cela ce-i băgà în temniţă şi-i ucideà prin gloate ceia ce credeà întru tire.* COD. VOR. 42/3. *Că ochii domnului sânt spre derepţi, şi urechile lui întru rugăciurile loru* (şi urechile lui s p r e rugăciunea lor N. TEST. 1648 şi BIBLIA 1688). ib. 154/5. *Credincios întru părintele nenăscut, şi întru fiiul de la părintele născut.* GCR. I 109/33. *Să avem curăţie, iubire către streini, liubov către tot creştinul, nedeajde întru D[u]m[ne]dzău, m[i]l[o]stenie întru săraci, facere de bine întru vrăjmaşii noştri cei trupeşti, răbdare întru năpăştile trupului, plecare întru cei*

mari şi întru cei mici, răbdare întru pohtele trupului. VARAAM, C. II 51. *Dragostea cea întru H[risto]s aducem măriei tale.* BIBLIA (1688), 6 pr. 4. *Şi-şi pune toate nădejdile întru dânsul.* MINEIUL (1776), 186²/₂. *Întru tine puiu toată credinţa.* MARCOVICI, D. 6/₈. *Aşâ-i lumea cum o vezi, Într'însa să nu te'ncrezi.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 222.

5°. (Ca şi la *în*, şi la întrebuinţarea lui *întru*, ideea de «a pune, a aşezà, fixând cevà înăuntrul unui lucru», evoluează la «a pune, a aşezà undevà, ca să stea bine», chiar când imaginea sufere o intervertire completă. Se poate zice: *îşi vârî inelul într'alt deget; îşi trase gheata într'un picior; acăţă traista într'un cuiu*, etc.) În, de, pe. *Şi le* [puica şi cocoşul] *trage 'ntr'o frigare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 456. *Mai bine m'aş spânzurà Într'un vârf de solovârf.* ib. 348. | (În legătură cu substantive abstracte) *Să-mi întărească inima întru frica lui.* ANTIM, P. 5/₂₀. *Unde este... pragul cel de despărţire Pre care l-au legat domnul... Într'a trupului simţire şi într'acea sufletească?* KONAKI, P. 270.

6°. (Uneori întrebuinţat, ca şi *în*, spre a exprimà numai în mod aproximativ locul sau distanţa) Aproape de..., până în s. la. *Şi petrecură el întru corabie* (la corabie N. TEST. 1648 şi BIBLIA 1688). COD. VOR. 24/₄. (În acest sens se întrebuinţează mai ales în corelaţie cu din, dintru, de la) *Din Milit tremise întru Efes.* COD. VOR. 18/₆.

7°. (În concurenţă cu alte prepoziţii locale).

a) Din, dintru. *Şi prin toate dzilele întrebà-se întru învăţături.* COD. VOR. 3/₁₃. *Socoteaşte ruga mea nu întru rost gâmbositoriu.* PSALT. 22/₈. *A prietin scădere nu-i va face într'avere.* DOSOFTEIU, PS. 42. (Franţuzism?) *Ne-au cetit odată tata întru o carte.* DRĂGHICI, R. 159. *Îndatorirea Românilor către Turci sta într'un uşor tribut.* BĂLCESCU, M. V. 9/₅. *Nu stă lumea 'ntr'o drăguţă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 5.

b) În mijlocul..., între, dintre, la. *Iară ei întoarseră-se întru ai săi.* COD. VOR. 26/₂. *Preaşeade în lătrături cu bogaţii, întru ascunşi se ucigă nevinovatul.* PSALT. 14/₁₅. *Acela încă au fostu putearnicu întru păgâni.* GCR. I 16/₈. *Întru ale sale veni şi ai săi pre dânsul nu-l primiră.* id. I 309/₅. *Grăià ucenicii întru sine.* VARLAAM, C. 160. *Proroc mare s'au sculat întru noi.* id. 320₁. *Daca să face mestecare de sânge întru aceaste fealuri de obraze...* PRAV. 865. *Semn făgăduinţii carele eu dau între mine şi întru voi.* BIBLIA (1688), 6₂. *Să se ţie această usebire întru noi până la sfârşit.* MINEIUL (1776), 34²/₁.

c) (După verbele care înseamnă o întindere în spaţiu, apoi după «a domni», «stăpânì», etc.) Peste, asupra, † spre. *Toată turma întru ceaia ce* (spre carea N. TEST. 1648; întru carea BIBLIA 1688) *voi puse-vă cercetători.* COD. VOR. 21/₇. *O Moldovo, săracă Moldovo! De ar fi domnii tăi care domnesc întru tine toţi înţelepţi, încă nu ai perì aşâ desne!* M. COSTIN, ap. BĂLCESCU, M. V. 642.

8°. (Limitativ) În (aceea că), la. *Fericire... de care omul să poate bucurà... să mărgineşte întru a fi însuşi el mulţumit de sineşi.* MARCOVICI, D. 10/₆. *Mi se pare că întru atâta se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cinegetică.* ODOBESCU, III 22/₂₂. | (Limitativ şi instrumental în acelaşi timp) În, cu. *Minutul întru care un an să sfârşaşte...* MARCOVICI, D. 3/₆

II. Din sensul local s'a desvoltat, în legătură cu substantive concrete, sensurile:

1°. (Instrumental) În, cu, prin, de. *Ştiut iaste Domnul giudeţu făcând, întru lucrul mărilor* (= mânilor) *sale legă-se păcătosul.* PSALT. 13/₁₀. *Întru mreaja sa smereaşte elu.* ib. 15/₃. *Va face nişte seamne oarecarele, întru care lucru va putià cunoaşte.* PRAV. 955. *Te-ai arătat sfântului muntelui Athosului întru mult ajutoriu.* BIBLIA (1688), 7 pr. 49. *Învăţându-vă şi dojenindu-vă... întru psulomi şi în cântări.* N. TEST. (1648), ap. HEM. 343. *Patria sa să făleaşte întru sine ca întru o podoabă.* MINEIUL (1776), 4 pr. *Numa... de-apururea aproape de Herselia da războiu întru amândouă mânile.* BELDIMAN, N. P. I 126. *Lelea, sărind într'un picior, S'a tăiat într'un cosor.* ZANNE, P. V 382. | P. anal. (În legătură cu substantive abstracte) *Acela fericat întru facirile sale fi-va.* COD. VOR. 115/₉. *Tu întru înviere miluişi Sionul.* CORESI, PS. 276. *Rădică-te, Doamne, de ne sprijineşte într'a ta putere.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Cutremur întru carele fu apucat în ceriu un cucon.* id. V. S. 27₂. *Pentru aceia Dumnezeu Tatăl pe dreptate apostolilor numai această poruncă a ascultărei în vremea înfrumuseţărei le-au dat, pentru căci întru dânsa se alcătuesc toate bunătăţile şi toate darurile.* ANTIM, P. 27. *Pre Luca apostolul întru cântări să-l cinstim.* MINEIUL (1776), 111²/₁. *Alergătorii... într'o fugă, sânt datori a face giurul pieţii de patru ori.* C. NEGRUZZI, I 36. *Într'un calcul fără capăt, tot socoate şi socoate.* EMINESCU, P. 221. *Dar l-am prins într'o cercare.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 66. **Într'o doară** v. doară.

2°. (Din local şi instrumental, *întru* a ajuns să arate materia cu care se învăleşte s. se îmbracă cevà: *învăleşte cevà într'o cârpă; se îmbracă într'o haină de mătasă*, etc.) Cu, în. *Şi mi-l leagă, mândră, leagă Într'un corn de cârpă neagră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 111. | (P. anal., în legătură cu abstracte) *Să te îmbrace pe tine în neputrezire şi întru fără moartea slavei de veaci.* GCR. 102/₂₂. *Noaptea... ca un Dumnezeu întru mărire acoperită.* MARCOVICI, D. 1.

III. Temporal. (Din sensul local s'a desvoltat, în legătură cu noţiuni de timp, sensul temporal. Răspunde la întrebarea când? până când? şi poate arătà momentul sau durata unei întâmplări).

1°. (Arată momentul) În, la. *Întru ura de Sâmbăta adurară-se ucenicii se frângă pâre.* COD. VOR. 15/₉. *Întru amiadzăzdi* (la amiazăzi N. TEST. 1648; întru amiază zi... BIBLIA 1688) *în cale vădzuiu...* ib. 76/₈. *Răsipiră şi se omrăziră întru începutul lor.* PSALT. 19/₅. *Într'acel ceas va sări asupra lui.* PRAV. 318. *Într'altă dată.* PRAV. MOLD. 47₁. *Au pus hotar apa Cirimuşul întru o Duminică dimineaţa.* LET. II 199/₃₅. *Toţ întru acel an mai înainte de ce au mers la Soroca, strinsu-s'au toţi... la nunta lui Ioan Pălada.* LET. II 265/₈. *Întru vreamea aceiia zile...* BIBLIA (1688), 11₂. *Ziua întru carea aţi ieşit de pământul Eghipetului...* ib. 48₂. *Şi într'acel ceas i-am dat în scris.* ANTIM, P. XXIII, 14. *Trei... stareţi... să vorovirà întru una de zile.* MINEIUL (1776), 137¹/₁. *Într'altă vreame nu-l găseşte acasă.* BARAC, T. 29. *Poate într'accastă noapte mă vor mâncà fiarele.* DRĂGHICI, R. 45. *Într'acel ceas însuşi viaţa, din cursul ei stingherită...* KONAKI, P. 100. *Într'o zi, aflându-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga.* C. NEGRUZZI, I 49. *Într'a 15 Ianuariu.* SBIERA, P. 268. *Şi întru una din seri, cum şedeà spânul cu moşu-său..., numai iată ce zăresc în depărtare...* CREANGĂ, P. 228. *Când fu într'o dimineaţă...* ISPIRESCU, L. 81/₂₆. *Să fug cu mândra 'ntr'o noapte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 57, 95. # **Într'amurg(ul)** = în amurg, pe amurgite (Mold.) *Într'amurgul iarăşi mulgeà lamele.* DRĂGHICI, R. 152. **Într'atâta** = numai decât (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU. **Întru 'ntâiu** (şi **dintru'ntâiu**) = la început, mai întâiu. LB. *Leurdeanu întru 'ntâiu tăgăduià tot.* ODOBESCU, I 446. **Într'un buc,** cf. buc. **Într'o clipă,** cf. clipă. **Într'un moment,** cf. moment. **Într'un târziu** = târziu. *Te întreb într'un târziu.* EMINESCU, P. 201.

2°. Exprimă durata (uneori cu sens temporal final) În, la, în cursul..., cât ține, tot timpul cât, cât timp... *Să ne ducem în cea cetate, și vremu lăcuì acie într'u*[*n*] *anu.* COD. VOR. 136/7. *Acum și pururea, și întru veaci de veaci, amin.* GCR. I 167/12. [*Î*]*l vor închide într'o mănăstire, de va șideà întru toată viața lui.* PRAV. 1123. *Întru acele trei săptămâni n'au dormit.* LET. II 270/9. *Un drac de trei ori într'un an sugrumà un voinic.* DOSOFTEIU, V. S. 28$_2$. *Întru zilele măriei sale s'au săvârșit acest d*[*umne*]*zăesc lucru.* BIBLIA (1688), 1 pr. 15. *Trăiască domnul mieu milostiv într'ai mulțimi și buni.* CANTEMIR, IST. 211. *Cum ai pitrecut oare întru această zi, Robinsoane?* DRĂGHICI, R. 152. *Tu ai priveghiat asupră-mi și asupra iubiților mei întru a noastră adormire.* MARCOVICI, D. 4/19. *Să trăești întru mulți ani!* ISPIRESCU, L. 115. *Să nu ne mai întâlnim... Alte zile-arareori, Într'una de nouă ori.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 62. *Că 'ntr'o lună torce-o lână. Și 'ntr'un an țese-un suman.* ib. 457. ‡ **Într'acea** († **într'aceasta, într'aceste**) loc. adv.=în timpul acela. LB.; **Într'aceaia ce** † loc. conj.=atunci, pe când... *Și într'aceară adecă* (= iată) *pre un mort îl duceà cioclii să-l îngroape.* DOSOFTEIU, V. S. 126$_2$. *Într'aceaia ce erà întrebat, să deade și soru-sa.* id. ib. 94. *Și într'aceaia ce cugetà, adecă* (= iată că) *sosește călare su*[*à*]*ntul.* id. ib. 117$_2$. *Într'aceaia mearsă Bardaușì Voevodul la Alexandru și zise...* ALEXANDRIA, 162. *Într'aceasta să muiè tiranul.* DOSOFTEIU, V. S. 16. **Într'una** (și **tot într'una**) = mereu, necontenit (cu o nuanță modală). *Nuntașii nu mai osteneau într'una de la casa ginerului la casa miresei.* GHICA, S. 35. *Stă ghem și toarce 'ntr'una.* EMINESCU, N. 43. *Stă neadormit zi și noapte tot într'una.* CREANGĂ, P. 311. *N'avu ce-și face capului, căci tată-său îl trimiteà într'una.* ISPIRESCU, L. 33. | (Spre a însemnà durata în timpul căreia se petrece o acțiune, *întru* se pune adeseori înaintea substantivului abstract care o exprimă, alcătuind astfel o sintagmă care poate fi înlocuită cu o propoziție secundară de timp sau cu un participiu) În (cursul...) *Acolo erà un om de aveà treidzeci și opt de ai întru boala sa.* VARLAAM, C. 150$_2$. *Cartea s'au cetit într'auzul tuturor* (= auzind, ca să audă toți). DOSOFTEIU, V. S. 107. *Cu adevărat mare nesimțire iaste a socoti pre înșine întru o foamete desăvârșit a fi sătui, și întru nenoroci a fi fericiți.* BIBLIA (1688), 3 pr. 35. *Stăpână... fii de față întru nevoi.* MINEIUL (1776), 111^2/1. *Poftind a face aceste mile și bunătăți întru stăpânirea* (= pe când stăpâneà) *măriei sale.* URICARIUL, I 297/21. *Zicând că întru netămplarea lui* (= nefiind el de față) *s'au vândut acele case...* URICARIUL, XXII 362. *Se făcù o sângeroasă bătălie, întru care pierì Sultan Gaori.* E. VĂCĂRESCUL, 260/13. *Întru nașterea fecioria ai păzit.* CALENDARIU (1814), 32. *Au mulțumit lui Dzeu pentru ajutorul ce întru desnădăjduirea sa i-au dat.* DRĂGHICI, R. 54. *Vai mie! ziceà cu lacrimi întru a sa văitare.* KONAKI, P. 82. *Serile adormimu întru cetirea* (= cetind) *vreunui romanț nou.* C. NEGRUZZI, I 77.

IV. (Sensul local și durativ ia uneori, mai ales în legătură cu substantive abstracte, o nuanță cauzală) Pentru, din pricina, din cauza, în urma, de, în. *Întru întoarcerea ta va chemà îngerii să să veselească.* VARLAAM, C. 21. *Caută și de mine, Doamne, 'ntr'a ta milă.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Umplutu-s'au toate laturile de bună mireazma ta întru aflarea moaștelor tale.* MINEIUL (1776), 88^2/2. *Erà întru vârtutea sa strălucită aceia împărăție.* P. MAIOR, IST. 187. *Își frângeà mânele întru desnădăjduire.* DRĂGHICI, R. 23. *Bucurați-vă pururea întru Domnul.* MARCOVICI, D. 1. *Orbule! într'a ta poftă, nu vezi...?* KONAKI, P. 264. *Și băù așà, mai mult într'un năcaz.* SADOVEANU, P. S. 7. *I-aș da foc într'o mânie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 221.

V. (Cu sens final; întrebuințat și astăzi, deși cu o nuanță arhaizantă) Pentru, spre, de, după, în. *Ieșirà întru tâmpirul nostru pârâ la târgul Apicei.* COD. VOR. 99/14 *Plodul dereptației întru împăcare semără-se.* id. 126/13. *Fiți-voiu eu într'agiutoriu.* CUV. D. BĂTR. II 423. *Aceasta fac*[*e*]*ți de câte ori s'ați bea întru pomenirea mea.* GCR. I 52/6. *Să înțeleageți ce grăiți, și cire chemați întru agiutoriul tău.* GCR. I 54/17. *Să fie făcut piiatră în gura ei, întru certarea ereticiloru.* GCR. I 246/8. *Pentr'înși au venit, ca să-i chiame întru pocăință.* VARLAAM, C. 10$_2$. *Cela ce va scoate cântece întru ocara cuivà...* PRAV. MOLD. 137$_2$. *Buna învățătură va dărui mării tale împărății ceriurilor, întru câștigarea d*[*umne*]*zăeștii desfătăciuni.* BIBLIA (1688), 8 pr. 55. *Îndemnatu-m'am și eu Ioan Neculce... a scriere 'ntru pomenirea domnilor.* LET. II 195/23. *Senatorii de la Mosc i-au eșit întru întimpinare.* LET. II 210/21. *Cetatea... nu o da întru periciune.* MINEIUL (1776), 158^2/2. *Să ne omorîm întru bucuria vrăjmașilor noștri?* ȚICHINDEAL, F. 32. *Cercetările ce -s'au făcut întru alcătuire de așazarea birului.* URICARIUL, I 186/12. *Întru o așà lucrare* [ca a Eteriei] *erà numai doi lachei.* BELDIMAN, TR. 3. *Rămâind țara întru otcârmuirea boierilor...* ZILOT, CRON. 65. *Puteà... să-i slujască de ajutoriu întru nevoile lui.* DRĂGHICI, R. 156. *Fericirea ființelor ce le chemi întru viețuire.* MARCOVICI, D. 5/4. *Un cântec de mărire întru gloria lor.* BĂLCESCU, M. V. 133. *Să stăruim cu toții întru păzirea ei.* MAIORESCU, CR. II, 254. *Ostenesc întru binele obștesc.* VLĂHUȚĂ, D. 5. *Umblà.., întrebând... fragi și căpșune, pentru cinevà care pornise într'adaos.* CREANGĂ, A. 85. *Cuget a mă duce întru căutarea acestor tâlhari de Smei.* ISPIRESCU, L. 219. (În acest sens se întrebuință une-ori *întru* în limba veche spre a introduce o propoziție secundară finală) Ca (să), spre, cum, pentru, de a. *Păgânii vin întru să săgete cei fără de vină.* DOSOFTEIU, PS. 36. *Să primești întru să le trimiți de la tine mângâierea.* id. ib. 509.

VI. (Exprimă echivalența cu o nuanță finală) Ca, în loc de, drept, pentru, în. *Acesta vine întru mărturie, de să mărturisească de lumină.* GCR. I 20/17. *Și-m*[*i*] *veț*[*i*] *da mie copila aceasta întru fămeae.* BIBLIA (1688), 25$_2$. *Mulți li se împreunară întru soții* (= se asociară ca tovarăși). GAVRIL, N. 16. **Întru nimic** (s. **într'o nimică**) = drept nimic, egal cu nimic, fără nici o valoare, importanță, etc., în zadar. *Cu căzacii... se învrăjbiră rău, că nu-i țineà într'o nimică* (= îi desconsideră). LET. II 370/1. *Căințele cele de pre urmă întru nimica sânt.* LET. II 351/9. *Întru nemică nu băgà samă bătăile.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Și întru nimica socotindu-i...* MAG. IST. 359/14. *Pre Herselia o iubesc, viața mea fără de ea nu-mi iaste întru nimica.* BELDIMAN, N. P. II 8. *Orice veți zice... e întru nimic.* GORJAN, H. II 94. *Ca unul ce prin somn ispitise mai-mari primejdii, n'au socotit întâmplarea aceasta întru nimica.* DRĂGHICI, R. 41.

VII. (Arată măsura) Ca, de, cu, pe, în. *Zboară întru mulțime mare către sate și orașe.* CALENDARIU (1814), 90/23. *Făclia adevărului lucește întru toată puterea sa.* MARCOVICI, C. 46/19. (În legătură cu *până*) *Înghețà marea până într'adânc.* MOXA, 386/7. *Vor suì și vor pogorî până întru a doo stepenă.* PRAV. 839. | (Și pentru măsura timpului) *Să-l așteapte până într'un an.* PRAV. 642. | **Într'atâta** = într'aceea; de tot. *Și-l înfrânsă într'atâta.* DOSOFTEIU, V. S. 17$_2$. *Într'atâta a venit* (Năsăud). Com. N. DRĂGANU. *L-a lăsat într'atâta* = în mijlocul unei acțiuni începute, fără să mai continue (ca ung. *abban hagyni;* auzit în Cluj). **Într'o potrivă** = de o potrivă. *A iubì*

ge... feciorii lui tot într'o potrivă. ANTIM, P. 50. **Întru puținel** † = puțin lipsește ca..., mai că... *E Agripa către Pavelu dzise: întru puținelu* (cu puținel de nu mă faci să fiu creștin N. TEST. 1648; pre cătinel mă faci creștin a mă face BIBLIA 1688) *nu me prea păreşti Hristosean a fi.* COD. VOR. 81/7. *Cumu-mi pare, întru puținelu scrișu* (cum mi să pare neșchit am scris N. TEST. 1648; pren puține am scris BIBLIA 1688). ib. 164/12. *Întru puținel v'ați aflat credincioși.* VARLAAM, C. 216$_2$. **Întru cevà** † = în vreo privință, cevà, puțin. *Să nu-i vateme întru cevà.* PRAV. 473. *Să nu cumvà să o strice întru cevà.* ib. 590. **Întru câtvà** = într'o măsură oarecare; **întru** (și **într'o**) **nimic(ă)** = de loc, de fel, câtuși de puțin nu... *Iudeii întru nemică nu-i oțiduiiu.* COD. VOR. 67/6. *Întru nemică nu să ceartă.* PRAV. 444. *Darurile... nu vor fi întru nimică.* ib. 857. *Negândind de Domnul nice 'ntr'o nemică.* DOSOFTEIU, PS. 41. *Carii au de tine frică... nu li se va sminti 'ntr'o nemică.* id. ib. 77. *El erà bun și nu supărà întru nimic pe popor.* ISPIRESCU, L. 393. **Întru tot** († și **întru toate**) = în toate privințele, de tot, complet, absolut. *Să cade să facem întru tot deplin și desăvârșit.* GCR. 77/20. *Îl vor certà întru tot ca și pre un ucigătoriu.* PRAV. 339. *Sv[â]nta muceniță și întru tot lăudată Eufimia.* DOSOFTEIU, V. S. 19. *Întru tot sămănà tătâni-său.* LET. II 62/5. *Fiind... împăratul om de fire întru tot și faeș.* LET. II 113/23. *Întru tot înduratul Dumnezeu.* MINEIUL, D. 69^1/1. *Strugurul cel întru tot copt.* id. 198^2/1. *Întru toate prin rugă... cererile voastre să fie cunoscute la Dumnezeu.* MARCOVICI, D. 1. *Tu ești... întru toate prea puternic.* id. ib. 1. *Ce poate fi... deplin chiar și întru toate?* KONAKI, P. 266. *Miră-te întru toate de înalta înțelepciune.* id. ib. 288. *Și așà mai departe întru toate.* MAIORESCU, CR. I 372. *Jurà-mi... că mi-i da ascultare și supunere întru toate.* CREANGĂ, P. 206.

VIII. (Din sensul local și cel durativ s'a născut sensul relativ) În privința, cu privire la... *Semerà* (= semănà) *întru credință.* COD. VOR. 168/13. *Ca să fie m[i]l[o]stiv și credincios arhireu întru acealea către Dumnezeu.* GCR. I 317/20. *D[umned]zău iaste bogat întru milă.* VARLAAM, C. 10$_2$. *Întru Hristos sântem toți una.* ANTIM, P. XXVIII/15. *Nu întru înțelepciune și în puteare ne lăudăm.* MINEIUL (1776), 149^1/2. *Nici unul n'are cu dânsul asămănare Întru veaste și mărire.* BARAC, A. 6. *Vă sfătuesc și eu ca să-i urmați întru aceasta.* DRĂGHICI, R. 153. *Acea slavă... întru care se fălesc.* MARCOVICI, C. 18/23. *Foarte mulțumită întru toate poftele.* GORJAN, H. I 158. [Omul] *de o potrivă puternic și slăbănog într'a sale.* KONAKI, P. 275. *Tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta.* C. NEGRUZZI, I 64. *Celui întru ființa sa nemărginit.* EMINESCU, N. 45.

IX. (Din sensul local și instrumental, s'a desvoltat sensul modal al lui *întru*, arătând modul cum se întâmplă, se face s. este ceea ce se exprimă prin predicat).

1°. (În legătură cu un substantiv verbal corespunde adesea unui gerundiu) Cu, în. *Pornirà-se într'un suflet...* COD. VOR. 10/1. *Întru blândeațe* (cu blândeațe N. TEST. 1648; cu lineșteBIBLIA 1688) *preemiți istovul cuvânt.* COD. VOR. 114/6. *Că adecă păcătoșii întinseră arcul, goviră săgeate întru întunearec derepții cu îrema.* PSALT. 16/9. *Se bucură întru cântări* (= cântând) *de cântece.* GCR. I 83/12. *Stau tare lângă cuvântul lui Dzău și aceasta iaste roada carea o fac întru răbdare.* VARLAAM, C. 327. *Când să va prilejì să nu fie vracii tot într'un cuvânt* (= de acord)... PRAV. MOLD. 69/2. *Să nu citească întru a lor limbă.* BIBLIA (1688), 4, pr. 59. *Cu toții într'o inimă și într'o minte curată au căzut la rugăciuni.* CANTEMIR, HR. 201/31. *Iarăși mă voiu scula a treia zi întru mărire.* MINEIUL (1776), 203^2/1. *Întru dreaptă socotință și chibdzuire s'au alcătuit.* URICARIUL, I 222/15. *Petrece întru întristare și cugetări.* MARCOVICI, C. 13/16. *Omenirea merge într'un progres* (= progresând) *continuu.* BĂLCESCU, M. V. 3/11. *Toți într'o egalitate.* CARAGIALE, T. I 84/5. *Într'o copce a ținut-o încotro s'a întâmplat.* CONTEMPORANUL, I 687. *Două flori dintr'o grădină, Amândouă 'ntr'o tulpină, Crescute din rădăcină.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 73. **Întru adevăr** (azi mai ales **într'adevăr**) = cu adevărat, de fapt. *Iară celelalte întru adevăr s'au scris.* LET. II 196/5. *Dar întru adevăr nu se știe.* LET. II 197/23. *Face voia celor ce se tem de el întru adevăr.* MINEIUL (1776), 127^2/1. *Să-mi spui întru adevăr.* GORJAN, H. I 6/6. *Întru adevăr socoteà că aude glas omenesc.* DRĂGHICI, R. 150. *Într'adevăr, într'adevăr, ei s'au sculat și tu nu i-ai văzut.* BĂLCESCU, M. V. 580/21. *Ne'ndoim dac' așà oameni întru adevăr au stat.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Fața într'adevăr plăcută a tânărului...* EMINESCU, N. 35. **Într'adins** = cu de-adinsul, în adins, intenționat. *De să va aflà c'au făcut acest lucru îndeadins* (*într'adins* MUNT.) *cu înșelăciune, atunce ca un ucigătoriu de părinți să se cearte.* PRAV. 370. *Șugueşti, măi omule, ori ți-e într'adins?* CREANGĂ, ap. DDRF. **Într'alergate** = alergând. *Boierii ieşiră într'alergate.* DOSOFTEIU, PS. 425. **Într'ales (într'alesuri** DOSOFTEIU, PS. 250) = pe ale e, alegând. *Sai răpede înlăuntru de-ți ia sălăți într'ales.* CREANGĂ, P. 215. *Peste Trăsnea n'a dat ascmenea noroc... să umble într'ales.* CREANGĂ, A. 88. **Într'ascuns** = pe subt ascuns, în taină, fără să se știe, fără să se observe. [Cer să le trimeată muniții] *pre subt cumpăt, într'ascuns.* BELDIMAN, TR. 52. *Nu râvneşte... nici într'ascuns, nici de față.* KONAKI, P. 268. *Peneș... șterge cu oftare două lacrimi într'ascuns.* ALECSANDRI, P. III 482. *Fata într'ascuns îi făcù merinde.* EMINESCU, N. 21. **Întru deșert** † = în deșert, de geaba, în zadar. *Întru deșert ne trudim.* VARLAAM, C. 20. *Iară de-i va fi dzis întru deșert acest cuvânt...* PRAV. 946. **Într'acest(a)** (s. **acestași** †), **chip** = așà, astfel. CANTEMIR, HR. 112/15. *Despre partea maicii măriei tale într'acestași chip au fost și iaste.* BIBLIA (1688), pr. 23, cf. 29$_2$, 43$_2$, etc. *Le răspunse într'acestași chip, zicând....* PANN, E. I 39. [Doctoria să se întrebuințeze] *într'acestași chip.* PISCUPESCU, O. 275. **Într'alt chip** = altfel, altminteri, altcum. *Într'alt chip n'avură cum face.* VARLAAM, C. 49$_2$. *Iară de nu va fi vrajba de moarte, ce va fi într'alt chip, să nu să despartă.* PRAV. 588. *Nu vom puteà într'alt chip să ne desfătăm sufletele.* BIBLIA (1688), 3 pr. 36. **Într'o doară** = la întâmplare, la noroc.

2°. (Întrebuințat mai ales în legătură cu substantivul «nume», spre a arătà autoritatea, persoana s. persoana morală de la care pornește o acțiune) În. *Besearici râdicând într'a sfinții[i] sale nume.* DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. *Întru numele lui să te juri.* MINEIUL (1776), 67^1/1. *Întru tine strigă toate și spun, că cu nimereală T'au dat Dumnezeu lăcașul pe a sferei rotunzeală.* KONAKI, 261. *Astfel drepții ar zice, de ar vedeà'mplinite — Câte într'al tău nume, ne sânt făgăduite.* ALEXANDRESCU, M. 5.

X. (*Întru* se poate întrebuința expletiv în legătură cu adverbe) *Rugareași D[um[n[e]dzeu și în puținelu și întru multu...* COD. VOR. 81/11. *El au început întru asemenea o ocărî.* BARAC, T. 51. *Într'altmintrelea* = altminteri. LB.

[Și: (cu disimilarea lui *r*, la început înaintea unor cuvinte care aveau un *r* în silaba dintâiu sau, poate, din lat. *intus?*) **înt:** *înt'o zuă* (Sighișoara). K. BRANDSCH, L. W.]

— Din lat. **intro** «în lăuntru», devenit prepoziție în limbile romanice. Cf. și dintru, pen-

tru, şi verbele întrarmà, întremà, întrargintà, întraripà, întraurì, întrolocà, întruchipà şi substantivul întruiele.

ÎNTRU adv., subst. (*En*) *dedans. Intérieur.* — (Rar, şi numai după prep. în s. din) Înlăuntru, înăuntru. *Este roşie pe din afară, iar pe din întru alburie* (Bilciureşti, în Dâmboviţa). H. IV 71. *Dar în întru cine şede?* TEODORESCU, P. P. 558. || (Substantivat) Interior. *Consumaţia din întrul ţerei.* I. IONESCU, P. 34.

— Din lat. **intro**, idem. Cf. înnăuntru.

ÎNTRU CÂTVÀ adv. v. **câtvà.**

ÎNTRUCHIPÁ vb. Ia. 1°. (*Se*) *rendre semblable, s'identifier* à. *Accoupler.* 2°. (*S'*)*équilibrer.* 3°. *Payer la même somme.* 4°. *Fabriquer, arranger, former.* 5°. *Epargner, mettre de côté.* — (Mai ales în Mold. cu Bucov. şi Transilv. de nord).

1°. Trans. şi refl. A (se) face într'un chip, într'o formă, egal. || Spec. *Întrucipà* = a împărechià (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

2°. Trans. şi refl. A trage de o potrivă la cântar, a (se) cumpănì, a (se) echilibrà. *Când se măsoară brânza, de o parte se pune budaca..., iar de cealaltă... căldarea cu brânză, până se întrunchipă* (*întruncipă*) *greutatea lor.* PRECUP, P. 15.

3°. Refl. A se ajunge din preţ, a da de o potrivă. *Ne-am întrulpcicat* s. *întrumcicat* = cât a dat unul, a dat şi celalalt (Năsăud). DR. I 300.

4°. Trans. şi refl. A potrivì, a face cevà (Com. A. TOMIAC), a formà, a înciripà, a alcătuì, a întocmì, a plăzmuì, a înjghebà (germ. «zustande bringen» HERZ.-GHER., M. IV 205), a închipuì cam anevoie (din ce se poate. Cf. ŞEZ. IX 153). *Un praznic să cătăm să'ntruchipăm.* CONTEMPORANUL, III 292. *Crâmpeiele de cronici, nelegate între ele, pe care boieri de ţară..., le întruchipase în mijlocul activităţii lor politice.* IORGA, L. I 62. [Lăcaşurile de închinare] *s'au întruchipat... pentru nevoile sufleteşti.* id. N. R. A. I 355. *Patru doage îşi alege, Le'ntocmeşte, le'ncleiază, Fluer cu răsunet mândru Astfel îşi întruchipează.* IOSIF, POEZII, 73. *Cu lăzile din curtea noastă Grămadă una peste alta, Întruchipasem noi o casă.* id. ROMANŢE, 83. *Visul, pe care-l vedeà întruchipându-se încet, încet...* SADOVEANU, ap. TDRG. *A luat mănunchiul şi tăiuşul şi le-au întruchipat în sabie.* SEVASTOS, ib.

5°. A face (cu greu) rost de cevà. *Pân' şi zestrişoara ce o întruchipasem a vândut-o perceptorul.* CONTEMPORANUL, III 292. *Am făcut ce am făcut ş'am fost întrucipat un leu* (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

[Rostit şi *întrucipà*. | Şi: **întrunchipà** (dial. *întruncipà*) vb. Ia DR. I 300; (cu metat.) **întrumpicà** (dial. *întrumcicà*) vb. Ia DR. I 300; **întrulpicà** (dial. *întrulpcicà*) vb. Ia DR. I 300; **întrupicà** (dial. *întrucicà* PAŞCA, GL.) vb. Ia. | Adjectiv: **întruchipát** (cu negativul **ne(î)ntruchipat**), **-ă** = potrivit, înjghebat. *Aţâţă un foc micuşor pe vatra aşà întruchipată în mijlocul plavnei.* CONTEMPORANUL VI, vol. I 29. | Abstract: **întruchipáre** s. f., **întruchipát** s. a. = acţiunea de a întruchipà; fiinţă, «fire, îndeplinire» (PAMFILE, J. II). *Dorurile mele N'au întruchipare, Dorurile mele-s Frunze pe cărare.* GOGA, P, 77.]

— Derivat din **întru chip** (cf. închipuì, Tiktin, *Dicţ. rom.-germ.*) şi din **într'un chip.** (N. Drăganu, *Dacoromania* I 300). Cf. întrulp.

ÎNTRUIELÁ vb. Ia v. **întruiele.**

ÎNTRUIÉLE s. f. plur. tant. (Med. pop.) *Rhumatisme.*—(Transilv. de nord) Răceală, reumatism. BUGNARIU, NĂS. *Şi i-o lăsat «Întru-Iele» cu fapt, «Întru-Iele» cu mâlriş, «Întru-Iele» cu ruptură de apă, «Între-Iele»* (sic!) *aruncate, «Întru-Iele» date, «Întru-Iele» ţipate, «Întru-Iele» spurcate, «Întru-Iele» cu ceasu cel rău* (Sângeorz). PĂRVESCU, H. $8/_{17}$. [Înţelesul de «epilepsie», dat de ALEXI, nu există. | Verb: **întruielà** vb. Ia = a mişcà corpul încoace şi încolo. BUGNARIU, NĂS.]

— Derivat din **întru** şi **Iele.**

ÎNTRULOCÁ vb. I v. **întrolocà.**

ÎNTRÚLP, -Ă adj. *De belle taille, de belle prestance, imposant.* — Trupeş, arătos, bine făcut. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat, Frumoase toate şi întrulpi, Cu ochi şireţi ca cei de vulpi.* COŞBUC, B. 22. [Şi: (despre copii) **întrulpél, -icà** adj. *Ce băieţi întrulpei!* = unul şi unul, ca dintr'o bucată (Telci, lângă Năsăud). DR. I 300.]

— Forma *întrulp*, pe care Coşbuc susţineà că a născocit-o el, ca s'o potrivească într'o rimă (cf. TDRG. şi DR. I 100), este o reconstruire din *întrulpel*, iar acesta se reduce la adverbul *întrulpic* = *într'un chip* «de o potrivă». Cf. N. Drăganu, *Dacoromania* I 300.

ÎNTRULPÉL, -ÍCĂ adj. v. **întrulp.**

ÎNTRULPÍC adv. v. **într'un chip.**

ÎNTRULPICÁ vb. Ia v. **întruchipà.**

ÎNTRULUCÁ vb. I v. **întrolocà.**

ÎNTRUMPÍC adv. v. **într'un chip.**

ÎNTRUMPICÁ vb. Ia v. **întruchipà.**

ÎNTR'ÚNA adv. v. **întru.**

ÎNTRUNÁ vb. Ia v. **întrunì** şi **înturnà.**

ÎNTRUNCHIÁ vb. Ia. *Jeter un sort, rendre malade.* — (În poezia pop. cu caracter mistic) A vârî în trunchiul (= corpul) cuivà o boală. *Când la jumătate de cale, L-o întrunchiat Samca cu răul copiilor.* ŞEZ. XXIII 23. [Adjectiv: **întrunchiát, -ă** = înjumătăţit. *Pune povara întrunchiată* = cât pe unul, atâta pe cellalt (Reteag, Someş). VICIU, GL.]

— Derivat din **trunchiu,** cu pref. **în-.**

ÎNTR'UN CHÍP loc. adv. *De la même manière.* — În acelaşi fel, la fel, egal. *Face lucrurile într'un chip.* [Şi: (cu metateză) **întrumpic** (dial. *întrumpcic*); **întrulpic** (dial. *întrulpcic*) adv. *Au împărţit lucrurile întrumpcic* = în mod egal *Locurile moştenite sânt întrumpic* = egale (Năsăud). DR. I 300.]

— Compus din **întru** + **un** + **chip.** Cf. întruchipà, întrulp.

ÎNTRUNCHIPÁ vb. Ia v. **întruchipà.**

ÎNTRUNÍ vb. IVa. (*Se*) *réunir, (s')assembler, (se) rejoindre, (se) rassembler.* — Trans. şi refl. A (se) unì la un loc, a (se) adunà, a (se) strânge la olaltă, a (se) împreunà, a (se) întrolocà, a cuprinde în sine, a (se) întâlălui (ŞEZ. III $17/_{22}$). *Ştefan... întruneşte 'n sine o triplă maiestate.* ALECSANDRI, P. III 215. *Sânt director şi voesc Actori buni să întrunesc.* id. T. 868. *Arta germană, întrunind idei abstracte cu prozaice amănunte...* ODOBESCU, III $60/_{11}$. *Drumurile pe care apucaseră ei se întruneau acolo.* ISPIRESCU, L. 275. [Şi: (dial.) **întrunà** vb. Ia. *Şi le-a dăruit trupu' ăsta de pământ şi s'a întrunat şi-a făcut comune.* GRAIUL, I 119; — (cu schimb de prefix; neobişnuit) **înunì** † vb. IVa. *Care la un gând s'au înunit cu mari Băsărăbeşti, de-au scos la lumină aceste Şapte taine sfinte.* ÎNVĂŢĂTURĂ (a. 1702), ap. V. B. I 434. | Adjectiv: **întrunít** (cu ne-

gativul **ne(î)ntrunit), -ă** = unit la un loc, adunat împreună, strâns la olaltă. *Mulțumiri... care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, întruniți la un loc după o zi petrecută.* ODOBESCU, III $19/_{12}$. | Abstract: **întrunire** s. f. = unire, adunare la un loc; p. ext. persoanele adunate în același loc; întâlnire. *Întruniri de urzirea vreunor turburări.* URICARIUL, X $366/_{20}$. *A întrunirei lor forme... Pururea le vei cunoaște.* KONAKI, P. 298. *Dar ce vesele sânt acele întruniri* [ale vânătorilor din Bărăgan]! ODOBESCU, III $17/_{6}$. *Umblă cu ei, se duce la întruniri secrete.* C. PETRESCU, C. V. 228. *În aceeași săptămână apăreà la Craiova într'un proces, la Iași într'o întrunire publică...* id. î. I 11.]

— Derivat din **într'una.**

ÎNTRUPÁ vb. Ia. 1°. *(S')incarner, prendre la forme* de. *Former.* 2°. *Symboliser, personnifier.* 3°. *(S')agglomérer, (se) grouper, (se) rattacher.*

1°. (Întrebuințat în special în limba bisericească pentru cuvântul lui Dumnezeu, care a luat trup de om) Trans. A da naștere la o ființă cu trup; (refl.) a luà trup (omenesc s. de animal), a (se) încarnà, a (se) încorporà, † a (se) împeliță. *Elu se milostivì de firea omenească, și tremise fiiul său unul născut, și se întrupă.* CORESI, EV. $101/_{16}$. *Isus Hristos, cel ce pentru milosârdia milostei ce se întrupì a întoarce pre noi rătăciții.* id. ib. $477/_{10}$. *D[u]mned]zău... venì de să întrupă pentru noi.* VARLAAM, C. 185. *D[u]mn[e]zău ș'au iubit să să întrupeaze.* DOSOFTEIU, V. S. 138_{2}. *S'au întrupat și s'au restignit.* MAG. IST. IV 340_{1}. *Pre fiiul lui D[u]mnezeu... l-ai întrupat, Prea curată.* MINEIUL (1776), $149^{2}/_{1}$. *H[risto]s... s'au întrupat.* ib. $30^{2}/_{1}$. *Până a nu se întrupà și a se face om...* ANTIM, P. $^{2}/_{4}$. *Pielea se făcù ca piftia, întrupându-se.* ISPIRESCU, L. 131. *Și Dumnezeu cu sântul Petre s'a vorbit Cum să-i întrupeze lui femeie.* SEVASTOS, N. 182. *Poporul... crede că dracu, cele mai de multe ori, se întrupează sub forma de șerpe.* ȘEZ. I $245/_{10}$. | Fig. Trans. A zămislì, a da ființă, a formà. *Și fiecare clipă-mi pare O fărmitură ce-mi întrupă Păgânul cântec de pierzare.* GOGA, P. 113.

2°. Fig. Trans. și refl. A (se) închegà, a sintetizà, a personificà. [În Diana cu ciuta] *pare a se fi întrupat toate cugetările cele mai nobile... ce instinctul vânătoriei a putut vreodată să insufle unor oameni de geniu.* ODOBESCU, III $52/_{4}$. *Nu înțeleg cum nu s'au deprins măcar de la Țiganii din preajma lor cu aceste sunete, care li se par așà de străine și în care neam din neamul lor și-a întrupat tot gândul și toată simțirea bucuriilor și durerilor.* IORGA, N. R. B. 232.

3°. Trans. (refl. = pasiv) A alcătuì un singur corp, a (se) alipì la același corp, a împreunà într'un singur tot, a încorporà; (prin apropiere de cuvântul «trupă») a formà o trupă. *Satele de pe Milcovu Orbenii, care s'au întrupat cu Focșanii.* I. IONESCU, P. 20. *Trei inși într'ntâia dată cerură a-i întrupà Ca cu cei zece 'mpreună să iasă a se luptà.* PANN, E. II 79. *El voește a întrupà toată românimea într'un singur stat.* BĂLCESCU, M. V. $8/_{21}$. *Au să bucine în cele patru cornuri ale lumii, ca să se întrupeze oamenii.* MARIAN, î. 52. *Ștefan-Vodă puse în gând... a întrupà țara lui* [Radu] *cu Moldova.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Prez. ind. *întrupéz* și (rar) *întrúp.* | Și: **întrupì** † vb. IVa. | Adjective: **întrupát (întrupít,** cu negativul **ne(î)ntrupat), -ă** = care a luat trup, încarnat, † împeliță, care a luat ființă, zămislit; închegat, sintetizat, reunit, împreunat, încorporat, înglobat; (și cu înțelesul) bine făcut, plin, bine legat. *Fiul lui D[u]mnezeu întrupat.* MINEIUL (1776) $4^{1}/_{1}$. *Interesele de proprietar și fermier se văd aici întrupate în aceeași persoană.* I. IONESCU, D. 215. *Pocuția... mai un secol rămâne întrupată cu Moldova.* BĂLCESCU, M. V. $9/_{16}$. *Umbra întrupată în om căzù ca moartă pe pat.* EMINESCU, N. 62. *Văd vise 'ntrupate gonind după vise.* id. ap. TDRG. *Om așà întrupat și fără de cap.* RĂDULESCU-CODIN, î. 184. (Adverb) Formând o trupă, o ceată. *S'au fost alcătuit cu toții, întrupit să umble la vânat.* DONICI, ap. DDRF.; — (rar) **întrupătór, -oáre** = care întrupează; spec. (Mitol. pop., cf. «apă învietoare») *Apă întrupătoare.* SEVASTOS, ap. TDRG. | Abstract: **întrupáre (întrupíre** †) s. f. = acțiunea de a întrupà, incarnațiune, împelițare; sinteză, reuniune, unire, împreunare ,înglobare, încorporare; (concretizat) ființă întrupată. *Se-au început accastă carte a se tipărì după întruparea fiiului și duhului sfânt...* CORESI, EV. $1/_{21}$. *Întrupirea unuia născutul fiiului lu Dumnezeu.* ib. $518/_{21}$. *Propoveduitorii a(l) negrăitei lui întrupări.* MINEIUL (1776), $47^{1}/_{2}$. *Întruparea Cuvântului și Fiiului lui Dumnăzău.* CANTEMIR, HR. $90/_{29}$. *Toată firea... se mișcă pre a lumei întrupare.* KONAKI, P. 270. *Ziua întrupării, adecă Buna Vestire.* MARCOVICI, C. 121. *O dulce întrupare de omăt.* EMINESCU, P. 280; — **întrupát** s. a. = întrupare. | Derivate: **întrupură** † vb. Ia refl. = a se întrupà. *Entrupuredzu-mă* = incarnor. ANON. CAR.; (cu participiul-adjectiv) **întrupurát, -ă** † = întrupat. *Entrupurat* = incarnatus. ib.; (și cu abstractul) **întrupurăciúne** † s. f. = întrupare. *Entrupurecsune* = incarnatio. ib.; — **întruposá** † vb. Ia (refl.) = a se întrupà. *Și se întruposă de la duhul sfânt, și de la fata Maria se împeliță.* PRAV. GOVORA, ap. TDRG.]

— Derivat din **trup,** cu pref. **în .**

ÎNTRUPÍ † vb. IVa v. **întrupà.**

ÎNTRUPICÁ vb. Ia v. **întruchipà.**

ÎNTRUPOȘÁ † vb. Ia
ÎNTRUPURÁ † vb. Ia
ÎNTRUPURĂCIÚNE † s. f.
} v. **întrupà.**

INTRÚS, -Ă adj., subst. *Intrus.* — Introdus s. venit (mai ales într'o țară, într'o societate, într'o funcțiune) pe nedrept, cu forța, fără titluri legale, strein, nepoftit; cf. venetic, avaniță. *Îmbogățire fantastică din partea intrușilor.* GOGA, Ț. N. VI 1. [Abstract: (după fr. *intrusion*) **intruziúne** s. f. = faptul de a (se) introduce pe nedrept (într'o societate, funcțiune, etc.). *A decretà administrativ egalitatea națională a locuitorilor pământului ardelean, a creà... o a patra națiune pe lângă cele trei cunoscute, ce se unise între ele pentru a oprì orice intruziune, — ar fi fost ilegal... și ar fi pus focul revoltei în cele patru colțuri ale Transilvaniei.* IORGA, L. II 58.]

— *N.* după fr. **intrus** (participiul lui *intrure,* din lat. *introducere*).

INTRUZIÚNE s. f. v. **intrus.**

ÎNTUFLICÁ vb. I. Refl. *Bâfrer.* — A mâncà repede și cu lăcomie, a se ghiftuì, a înfulicà. *Văzând boieriul că vătaful tace și se întuflică repede cu niște plăcinte, l-au întrebat, că... Vătaful i-au răspuns că da, și mâncă iute mai departe, că se temeà că s'a sculà boieriul și el va rămâneà flămând.* SBIERA, P. $294/_{23}$.

— Pare a fi o contaminare între **tuflì** și **înfulicà.**

ÎNTUFOȘÁ vb. Ia refl. *Devenir touffu, épais.* — (Despre plante) A se face tufos, a deveni des, a se îndesì. *Pomii* [cu cât se taie mai mult], *cu atâta se și mai întufășază.* ECONOMIA, 138. *Iarba se întufoșază* (Zagra). Com. I. CORBU. [Și: **întufășà**

vb. I[a]. | Adjectiv: **întufoșát (întufășát), -ă** = care este tufos, des. | Abstract: **întufoșáre (întufășáre)** s. f. = faptul de a (se) face tufos. *Întufășarea prea mare* [a pomilor] *împiedecă rodirea.* ECONOMIA, 138.]

— Derivat din **tufos**, cu pref. **în-**.

ÎNȚUGUÍ vb. IV[a]. *Dénoncer.* — (Germanism, în Bucov.) Trans. A denunță pe cinevà (germ. «bei den Behörden anzeigen»). HERZ.-GHER., M. IV 207.

— Din germ. **anzeigen**, idem.

INTUÍȚIE s. f. 1°-2°. *Intuition.*

1°. (Filos.) Cunoașterea directă a adevărului, fără intervenția raționamentului. *Află în intuiția primitivă un adevăr până atunci nepătruns.* MAIORESCU, CR. I 339. *Timpul și spațiul, forme de intuiție aprioricâ...* id. L. 113.

2°. Facultatea s. darul de a înțelege, de a ghici, de a pricepe, de a prevedeà cevà, cf. viziune. *Autorul acestor «Încercări critice»... este înzestrat cu o adevărată intuițiune în materii de așà anevoioasă critică.* ODOBESCU, I 231/$_{20}$. *Comănești eanu nu pricepeà ce voià să zică Milescu, însă intrà, cu puterea lui de intuiție, în explicarea unei cauze.* D. ZAMFIRESCU, R. 219. *Restituirea formelor vechi pe baza criticei filologice, cu ajutorul unei erudițiuni vaste și unei intuiții limbistice.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 28. *Intuiția interesului de piele proprie.* GOGA, Ț. N. VI 1539.

[Și (mai rar): **intuițiúne** s. f. | Pronunț. *-tu-i-ți-e, -ți-u-ne.*]

— *N.* după fr.

INTUIȚIÚNE s. f. v. **intuiție.**

INTUITÍV, -Ă adj., adv. (Filos.) *Intuitif. Intuitivement.* — Adj. Care se înțelege s. se percepe imediat, fără ajutorul raționamentului, numai cu spiritul de intuiție. *Cuprinsul intuitiv al realității.* MAIORESCU, CR. II 5. *Se poate înțelege cu toată claritatea intuitivă.* id. 65. *Adevăruri intuitive.* id. ib. 9. *Precizia intuitivă.* id. CR. II 309. *Învățământ intuitiv; metodă intuitivă:* care se adresează (prin imagini directe, ilustrații, etc.) intuiției elevilor, servindu-se de simțurile lor. [Pronunț. *-tu-i-*].

— *N.* după fr.

ÎNTULBURÁ † vb. I v. **turburà.**

ÎNTUMPINÁ vb. I (ș. d.) }
ÎNTUNCHINÁ vb. I (ș. d.) } v. **întâmpinà.**

ÎNTÚNEC s. a. v. **întunecà.**

ÎNTUNECÁ vb. I. I. 1°, *S'assombrir, s'obscurcir, pâlir; se couvrir. Faire noir.* 2°. *Être surpris par la nuit.* II. 1°. *Assombrir; éclipser.* 2°. *Aveugler.* 3°. *Aveugler, troubler, desorienter; perdre la tête; obscurcir; couvrir; assombrir; embrouiller.* 4°. *S'assombrir.* 5°. *Se foncer.*

I. 1°. (Despre corpurile cerești — celelalte izvoare de lumină nu *se întunecă*, ci se sting, ca focul —; p. ext. despre lumea luminată de ele) A-și pierde lumina, a se face întunecos, a se acoperì cu întunerec, obscuritate, umbră, a se îmbeznà. † Intrans. și (azi) refl. *Entunec* = obtenebresco, caligo. ANON. CAR. *Soarele va întunecà.* CORESI, ap. GCR. 5. *Întunecă soarele.* MOXA, 402/$_3$. *Soarele și luna întunecară.* VARLAAM, C. 118$_1$. *Întunecasă lumea în anul 1708 Sept. în 12.* LET. II 291/$_4$. *Și soarel[e] va întunecà.* COD. TOD. 215. *După aceea va plânge pământul și să vor întunecà ceriurile de sus.* HRISOV (a. 1650), ap. GCR. I 142/$_3$. *Soarele să va întunecà și luna în sânge se va întoarce.* ib. II 218/$_{26}$. *S'au dat o mare bătălie, încât se întunecase lumea.* LET. III 280/$_{38}$. *Și cum o priveà sultanul, ea* [luna] *se'ntunecă, dispare.* EMINESCU, P. 235. *Când da iar de Ivan, i se întunecà lumea înaintea ochilor.* CREANGĂ, P. 317. *Dacă pe vr'un om îl amenință vreo... nenorocire, atunci se zice că i s'a întunecat steaua.* MARIAN, NA. 63. *Soarele se 'ntunecă.* ALECSANDRI, P. P. 27b/$_{12}$. *Când soarele se culcă, lumina se întunecă.* ZANNE, P. I 77. | (Despre cer, văzduh, vreme) A se acoperì, a se înnourà. *Cerul să întunecă, vijelia începe a întârâtà valurile.* MARCOVICI, D. 13/$_{28}$. *Orizonul începù a se întunecà.* C. NEGRUZZI, I 233. || (De cele mai multe ori subiectul lipsește) Unipers. (mai de mult și pe alocuri și azi intrans., de obiceiu refl.) A se face întunerec, obscuritate, a pierì lumina, a începe să nu se mai vadă, să nu se distingă obiectele. *Să amu lumina ce e întru tine fi-va întunecată, cu cât va mai întunecà...* CORESI, EV. 411/$_{39}$. *Și nu întunecase încă.* VIEȚILE SFINȚ., ap. GCR. I 224/$_{11}$. *Ochii în ea când ți-i arunci, Dă tot să 'ntunecă atunci.* ib. II 160/$_{23}$. *Te culcă, nu vezi că s'a 'ntunecat?* EMINESCU, N. 44. *Până seara să tot jucară copiii, iar după ce se îmbeznase (întunecase) cam bine...* RETEGANUL, II 34/$_9$. *Întunecă afară* (Țara Oltului). G. S. I 114. *Rău e urîtu' la casă: Intră'n casă, 'ntunecează, Iese-afară, înorează. Dar frumosu-i bun la casă: Intră'n casă, lumînează, Iese-afară, 'nsenînează.* BIBICESCU, P. P. 202.

2°. (Rar; despre o persoană care se găsește pe drum s. într'un loc strein; tot așa la Aromâni, Albanezi și Bulgari. SANDFELD, L. B. 211) Intrans. A fi cuprins de întunerec (LB.), a înserà, a înnoptà. *Care mânecă, nu întunecă*, adică cel ce pleacă mai de dimineață, ajunge seara mai de vreme. ZANNE, P. II 604. *Mânecă și întunecă*, muncește din zi până în noapte. ib. *Cofofana faură Întunecă 'n gaură, Se mânecă În spre duminică* (= Popa). GOROVEI, C. 301.

II. 1°. Trans. (Despre corpuri opace, care opresc razele de lumină) A luà lumina, a lipsì de lumină, a face obscur, întunecos. *Fumul de la tunuri și puști întunecă văzduhul.* ISPIRESCU, ap. CADE. *Perdelele astea întunecă odaia.* | Fig. A umbrì. *Satan... aripi negre întinzând Și cu ele'ntunecând Șapte codri mari, cărunți.* ALECSANDRI, P. II 35. *Ieniceri... și spahii Vin de'ntunecă pământul.* EMINESCU, P. 237. *Orizontu'ntunecându-l vin săgeți de pretutindeni.* id. 242. || (Despre lumină s. corpurì luminoase — fig. despre renumele, faima, gloria cuivà — pe care le acopere o umbră sau care sânt atât de strălucitoare, încât lasă în umbră luminile — fig. gloriile, etc. — mai slabe). Trans. A eclipsà, a lăsà în umbră; refl. a se eclipsà, a rămânea în umbră, a încetà să mai strălucească. *Și voi, lumin[i] de aur, soarele și luna, Întunecă-veți lumina.* M. COSTIN, ap. GCR. I 203/$_b$. *Eclipsis îl întunecază* [pe soare]. CANTEMIR, IST. 263. *Strălucirile... celui ce au întunecat lumina soarelui.* MINEIUL (1776), 98^1/$_2$. *Negura deasă lumina'ntunecează.* ALEXANDRESCU, M. 77. *Dac'a vieții-mi triste făclie osândită S'o 'ntunecă...* id. ib. 7. *Lumina mare pre cea mică întunecă.* ZANNE, P. I 43. *Din fapte Ori se întunecă, ori se strălucește neamul.* ARHIVA R. I 41.

2°. (Despre vederea, ochii cuivà) Trans. A face pe cinevà să nu mai vadă, să-și piardă lumina ochilor, a luà cuivà vederea, a orbì pe cinevà; a legà la ochi; refl. a-și pierde vederea, a nu mai vedeà. *Întunecându-li-să ochii, să 'ntoarsără la 'mpăratul.* DOSOFTEIU, V. S. 129/$_2$. [Sfântul] *i-au întunecat* [pe hoți], *de au orbăcăit.* DOSOFTEIU, V. S. 213$_2$. *Întunecă dobitocul pre cel ce vrei să-l jertvești.* BELDIMAN, O. 48. *Deasupra acestui jățiu eră făcut ca un ceriu, alcătuit de geovaeruri care scoteà raze luminoase ce-m[i] întunecà ochii.* IARAVICON, ap. GCR. II 130/$_{28}$.

Să nu întunece ochii celor mai proşti cu strălucirea înţelepciunii lor. RETORICĂ, ib. 163/7. *Ochii mi se 'ntunecez.* PANN, E. I 11/8. *Cât poţi cu-a farmecului noapte să 'ntuneci ochii mei pe veci.* EMINESCU, P. 93. *Lumina [fulgere]lor îţi întunecă vederile.* NĂDEJDE, ap. TDRG.

3°. Fig. (Despre mintea, judecata cuivà) Trans. A face să-şi piardă raţiunea, claritatea, a zăpăci, a turbură; (refl. şi † intrans.) a-şi pierde judecata sănătoasă, raţiunea, gândirea logică, cumpătul, a se zăpăci. *Dacă întunecază aceasta* [mintea],... *şi trupul şi sufletul să întunecă.* VARLAAM, C. 227/2. *Luminează mintea mea ce s'au întunecat de poftele reale.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 81/7. *I s'au întunecat mintea spre lăcomie.* LET. II 205/17. *Nedreptatea şi fălărniciia şi trufia îţi va întunecă mintea.* ÎNVĂŢ. LUI NEAGOE, ap. GCR. I 170/20. *Vorba urăciune M'întunecează mintea.* I. VĂCĂRESCU, P. 536/7. *Patimile îi întunecă mintea.* DRĂGHICI, R. 162. | (Complementul e omul, imaginat ca fiinţă raţională) Trans. A face pe cinevà să-şi piardă raţiunea, judecata, claritatea minţii; a zăpăci, a turbură; (refl.) a-şi pierde raţiunea, cumpătul, a se uluì, a se turbură la minte. *Groază, cutremur mă 'ntunecază.* DOSOFTEIU, PS. 179. *Scaunul împărăţiei puteà ca să mă întunece.* BELDIMAN, N. P. II 130/2. *Mă întunecasem şi mă zăpăcisem de căderea în apă.* GORJAN, H. II 125. | (Cauza se arată cu prep. cu) A fi orbit la minte, a nu (mai) vedeà clar. *Ei se ţineà prea mândri şi nemică nu înţelegeà, că se întunecară cu realele lor.* CORESI, EV. 196/29. *Ceşti din Ţară mai tare se'ntunecà cu orbiciunea tiràniei lor.* LET. III 66/15. | (Complementul este ideea, ştiinţa, adevărul, dreptatea, bunul simţ, etc.) Trans. şi refl. A (se) face (să fie) lipsit de strălucire, de claritate, a (se) face obscur, a (se) denaturà. *Îşi întunecă fundamentala idee prin câte o parţială rătăcire.* HASDEU, I. C. 47. *Filosofului zadarnic placă-i... Să 'ntunece adevărul.* KONAKI, P. 277. *De măgulirile linguşiei dreptul simţ se întunecă.* C. NEGRUZZI, I 314. *Zoiţa nu-i numeşte... şi-i întunecă dreptatea.* IORGA, D. VI 178. | (Complementul este glasul, auzul) A face să nu se mai perceapă, a acoperì, a copleşì, a covârşì, a înnăbuşì. *Şi cu atâta căldură începù de a cântà, Cât glasul de filomele cu totul întunecà.* PANN, E. I 27. *Auzu-mi n'o să-l mai întuneci Cu-a gurii dulci suflări fierbinţi.* EMINESCU, 148. | (Complementul este suferinţa) A face să dispară, a înnăbuşì. *Lună tu,... gândirilor dând viaţă, suferinţele întuneci.* EMINESCU, P. 220. | (Complementul este viaţa) A amărî, a întristà. *Copilă hăi! Florin nu-i de tine; nu-ţi întunecà zilele cu dânsu'.* ALECSANDRI, T. 906. || (Complementul este un proces, o afacere) A încurcà. *A întunecà o pricină* = fr. embrouiller, compliquer une affaire. PONTBRIANT (cf. întunecare). | † (Despre fapte bune, sănătate, etc.) A stricà, a viţià, a prăpădì, a îmbolnăvì. *Ochiul beteag întunecă trupul.* CORESI, EV. 217/17. *Multe bunătăţi a Domnului întunecà şi le stricà.* LET. II 41/16.

4°. (Complementul e omul s. faţa lui. Construcţia: *se întunecă la faţă* s. *faţa i se întunecă*) A (se) posomorî, a luà o înfăţişare tristă s. încruntată; p. ext. a se supărà (LB.). *Mult la faţă te-ai schimbat şi mi te-ai întunecat!* ALECSANDRI, P. P. 216/8. *Nu vă 'ntunecaţi, Nu vă încruntaţi!* id. ib. 117b/22. *Se 'ntunică Şi nu mai mănâncă.* TEODORESCU, P. P. 490. Cf. 444.

5°. (Refl. Despre coloare; p. ext. despre obiecte colorate) A căpătà o coloare mai închisă, întunecată. *Vremea cea mai potrivită a strânsului este atunce când a triia parte de păstări se îngălbinesc, când prin păstare se privede sămânţa şi când floarea seminţei începe a se întunecà.* I. IONESCU, C. 121. *Arama, dacă stă la aer, se întunecă.*

[Ind. prez. pers. 3 sing. *întúnecă*, (mai vechiu) *întuneceázà*, (rar) *întunecheazà* (PĂSCULESCU, L. P. 165) şi † (Mold.) *întunecázà* (şi CORESI, EV. 122/33). | Şi: (în texte rotacizante) *întunecà*. GCR. I 54; **întunicà** vb. I; **întuneci** vb. IVa. *Cârciumăriţei, tare de înger de altfel, par'că... i să muiară vinele în toi trupul... şi din întunerec ce erà, i să mai întunecì o leacă la ochi.* CERCEL, SĂM. II 824; (cu asimilare vocalică) **untunecà** † vb. I. | Adjectiv: **întunecát (întunecít, † untunecát**. GCR. I 12*; cu negativul **ne(î)ntunecat), -ă** (Ad I) Lipsit de lumină, care şi-a pierdut lumina, care este cufundat în întunerec, întunecos, obscur. *Că sufletele lor fără fundul şi locul cela întunecatul au dobândit.* CORESI, EV. 366/30. *În groapă întunecată să puse, ca să te încape pre tine întru luminatul ceriu.* EVANGHELIE ÎNVĂŢĂTOARE, ap. GCR. I 102/24. *Ochii de lacrămi erà întunecaţi.* VARLAAM, C. II 13. *Ca să nu mă întorc întru pământul cel negru... întunecatù.* MOLITVELNIC, ib. 82/20. *Nişte nouraşi... acopereà ceriul cu un hobot întunecat.* DRĂGHICI, R. 9. *În pădurea 'ntunecată... am zărit-o licurind.* ALEXANDRESCU, M. 19. *Au trecut prin un şir de odăi, toate întunecate.* C. NEGRUZZI, I 78. *Vecinic s'afundă a mea privire În orizontul întunecit.* ALECSANDRI, P. I 151. *În zadar râuri în soare Grămădeşti 'n a ta gândire Şi câmpiile Asire Şi întunecata mare.* EMINESCU, P. 82. *Bolta întunecată a fagilor şi a frasinilor.* ODOBESCU, III 87/13. *Străbătù păduri întunecate şi de picior neumblate.* ISPIRESCU, L. 214. *E ţinut bine Într'o boltă 'ntunecată.* ALECSANDRI, P. P. 166b. *Să colindăm P'astă noapte 'ntunecată.* BĂRSEANU, D. 512. De se întâmplă să moară cineva fără lumânare, atunci spun Românii din Moldova că a avut *moarte întunecată.* MARIAN, Î. 28. *Care moarte vrei? Moarte luminată, Ori întunecată?* ALECSANDRI, P. P. 117. (Despre diavol) Negru. *Draci întunecaţi.* VARLAAM, C. II 21/2. *Cumu-i acela întunecat, aşà sânt şi lucrurile lui întunecate.* id. 247/2. (Substantivat) Diavol, drac. Necuratului îi mai zic Rumânii... naiba, aghiuţă, dracu, *întunicatu'*, nodea şi codea. JIPESCU, O. 114. *De aceea, când să-i deie papucii, cum avuse în vorbă,... calicii au rămas bătându-se, în vreme ce Întunecatul s'a dus la iadul lui.* PAMFILE, D. 38. *Ieşi Isdate, Ieşi drace, Ieşi întunecatule...!* ŞEZ. III 196/16. Cf. HEM. 508/37. (Ad II) Eclipsat, întrecut. *Când tu şi eu eram copìi... eu alt chin n'aveam Decât a mă vedeà întunecat de tine.* I. NEGRUZZI, VI 175. (Despre oameni s. mintea, inteligenţa, sufletul lor; învechit) Care stă în întunerecul neştiinţei; înapoiat în cultură, neştiutor, ignorant. *Spre descoperire şi luminare întunecatelorù limbi.* CORESI, EV. 518/17. *C'am avut şi noi minte nedestulă şi întunecată.* id. ib. 6/34. *Ca o lumină luminoasă şi-arată tot lucrul celor întunecaţi şi proşti.* GCR. I 119/14. *Acest neam slăvit şi întunecat'al nostru.* SICRIUL DE AUR, ib. I 269/4. *Dumnezeu cunoaşte mai înainte acele ce ne sânt de folos, mai bine decât noi, care sântem întunecaţi.* DRĂGHICI, R. 36. *Câţi însă, dintre clăcaşi, au rămas întunecaţi din neştiinţa şi necutezanţa lor!* I. IONESCU, M. 154. *O tu!... luminează întunecatul meu suflet!* MARCOVICI, C. J. 9/6. (Despre idei, vorbe, cugetărì, scrieri) Greu de priceput, obscur, întunecos, cf. enigmatic. *Cuvinte întunecate.* BIBLIA (1668), 251. *Vorbă atâta întunecată, cât iaste cu neputinţă să înţeleagă cinevà.* RETORICĂ, ap. GCR. II 164/2. *Au scris un pitac fără de nume întunecat.* LET. III 256/27. *Cartea.... cu înţeles aşà de întunecat.* EMINESCU, N. 58, *Cugetări aşà de întunecate.* MAIORESCU, CR. I 325. *Cântări întunecate Ca sufletele lor.* COŞBUC, F. 44. (Despre o persoană) † Nelămurit. *Eu am rămas întunecat, neavând nici o scrisoare la mâna mea* (a. 1777). IORGA,

S. D. XI 62; — (Ad II 4°, despre persoane s. fața; înfățișarea lor) Închis (LB.), sumbru, posomorît, întunecos. *Un împărat întunecat și gânditor.* EMINESCU, N. 3. *Întunecat ca negura.* ZANNE, P. IX 36. (Ad II 5°, despre colori) Închis. [Coloare] *întunecat vânătă.* ECONOMIA, 217. *Întunecat-albastru, întunecat-verde, întunecat-roșu, întunecat-negru.* MARIAN, CR. 50-51. *Albastru întunecat.* DDRF. (Adverb) *Întunecat le se grătaște.* CORESI, EV. 356/19; — (rar) **întunecătór, -oáre** = care întunecă, care produce întunerec, care ia vederea, lumina, orbește, turbură rațiunea, eclipsează, etc. *Dar tu să te duci... La sora mea ceața... Că e mai mare, Mai înnecătoare, Și 'ntunecătoare.* POP., ap. GCR. II 299/11; — **întunecós, -oásă** = lipsit de lumină, întunecat, obscur; (fig.) încurcat, obscur, întunecat, tenebros, închis. *Entunecos* = tenebrosus. ANON. CAR. *Întunecos* = fuscus. LEX. MARS. 210. *Întunecos aerul aceii nopți.* POPA IOAN DIN VINȚ, ap. GCR. I 245/2. *Despre aceasta nu întunecoasă dovadă iaste că piciorul Romanilor din Dachia, neclătită să fie rămas.* CANTEMIR, HR. 254/30. *Marsără mai înnainte și ajunsără la o pește*ră *mari și întunecoasă.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II 133/14. *Se fericește învățatul în chilii întunecoase.* KONAKI, P. 287. *Noaptea 'ntunecoasă.* ALECSANDRI, P. III 22. *Un stol întunecos de pasări se strecoară prin noapte.* ODOBESCU, III 20/5. *Busuioc și mint' uscată Umplu casa 'ntunecoasă de-o mireasmă pipărată.* EMINESCU, P. 192. *Tu, cu ochiul plutitor și 'ntunecos...* id. 189. *Dă de o prăpastie grozavă și întunecoasă.* CREANGĂ, P. 30. *Că omul cel uricios Și ziua e 'ntunecos.* ALECSANDRI, P. P., ap. GCR. II 317/18. *Pleacă... prin pădurea întunecoasă.* ȘEZ. I 53. *Nu știu noaptea-i întunecoasă, Ori poteca-i alunecoasă, Că înnemerii la altă casă.* ZANNE, P. I 53; — (rar) **întunecăciós, -oásă** = (despre culori) închis. Cf. MARIAN, CR. 51. | Abstracte: **întunecáre (întunicáre, întunecíre)** s. f. = acțiunea de a întunecà, de a face să fie întunerec; întunerec; † (despre soare) eclipsă solară, întunecime; (fig.) turburare, orbire (a minții), ignoranță, rătăcire, nedreptate; (Jur.) încurcare (a unei afaceri). *Zi de mânie iaste zioa aceea..., zi de întunecare și de întunerec.* CORESI, EV. 28/10. *Luminează întunecarea ochilor mei!* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/27. *Ai luminat întunecarea lor.* MINEIUL (1776), 32[1]/2. *S'au întunecat și soarele, de au ținut întunecare mai bine de un cifert.* LET. II 49/27. *Eclipsis, întunecare de soare.* ib. 291/3. *La care întunecare a minței, au venit den desfrânata faptă a curviei.* ib. I 244/19. *De s'au făcut vreo întunicare, la împărțeală să se îndrepteze.* URICARIUL, XII 307/9. *Trândăvie și întunecare[a] gândurilor celor multe.* PATERIC, ap. GCR. II 198. *Acea întunecare și varvarie.* P. MAIOR, IST. 257/15. *În 12 Oct. va fi întunecarea soarelui.* CALENDARIU (1814), 70. *Mie ceru-mi pare Cuprins de'ntunecare.* ALECSANDRI, P. I 178; — **întunecát** s. a. = întunecare. *Păcla și întunecatul, vătămătoriul sufletelor noastre, lucrul pacatului să-l lepădăm.* CORESI, ap. GCR. I 29/29. *Sara la 'ntunecat au sosit la ușeu cea dîniâi.* DOSOFTEIU, V. S. 11[1]. **Pe (la) întunecat(e)** loc. adv. = când începe să se întunece, pe înserate, spre seară. *Pe 'ntunecat am mânecat.* MARIAN, D. 132; — **întunecíme** s. f. = întunerec (adânc), obscuritate, beșnă; (despre lună sau soare) eclipsă; (fig.) lipsă de cultură, barbarie; (rar) mulțime nenumărată, † întunerec. *Despre eclipsuri (întunecimi) în soare.* CALENDARIU (1844) II 23. *Apriga furtună Prin neagra 'ntunecime răspândește reci fiori.* ALECSANDRI, P. III 5. *Și sosind l-al porții prag, Vom vorbì 'n întunecime.* EMINESCU, P. 85. *Întunecimi sau eclipse de lună.* CULIANU, C. 302. *Întunecime de soare și lună.* PAMFILE, II 330. *Războaie mari purtau întunecimi de oști peste pământul nostru.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. (Titlu dat diavolului) *Alta nu mai știu... Întunecimea voastră.* CREANGĂ, P. 145; — **întunecăciúne** † s. f. = întunecime. *Lovindu-l întunecăciune, fu ucis de oamenii săi.* DOSOFTEIU, V. S. 27. *Întunecăciunea soarelui*: când se astupă lumina lui. *Întunecăciunea lunii.* I. GOLESCU, C. I.; — (în poezia pop. cu caracter mistic) **întuneceálă (întunecálă)** s. f. (Med. pop.) = întunecare a minții. *Ieși... grumazare de 99 de feluri... Întunecală..., bolunzie..., strânsori.* ȘEZ. VIII 111, cf. (*întunecală*) v 144/4; — (postverbal) **întúnec** s. a. = întunerec. *Apuse-a zilei rază; Lovirile 'n întunec mai groznic scânteiază.* C. NEGRUZZI, II 83/20. *Străbătut-a și codrii cu'ntunec.* COȘBUC, Æ. 220/23.]

— Dintre etimologiile propuse până acuma, cea mai probabilă este a lui A. Byhan, *Jahresbericht* III 25: din lat. **intunico, -are,** propriu zis «a acoperì cu o tunică», apoi a «învălui». S'a zis mai întâiu, în mod figurat, că cerul *se întunecă,* când «se acopereà de nori»; după aceea, verbul s'a întrebuințat, prin extensiune, despre efectul produs prin orice interpunere între un izvor de lumină și un corp luminat. De sigur că asemănarea formală cu *întunerec* a facilitat această desvoltare semantică. Byhan *l. c.* citează și pe germ. *tünchen* «a acoperì cu un strat de var s. de vopseală», care vine tot din lat. *tunicare,* CDDE nr. 892 pe sic. *ammantarisi* «a se înnourà» (propriu: «a se acoperì cu o mantà»), ital. *appannare,* «a tulburà vederea, a întunecà mintea» (propriu «a acoperì cu postav»), bulg. *oblak* «nor», înrudit cu *oblaka* «haină», *oblačjamŭ* «îmbrac, acopăr». Ademenitoare, deși mai puțin probabilă, e etimologia lui G. Giuglea, *Cercetări lexicografice* 10, din ***in-noctico, -are** «a se înnoptà», cu metateză. Și mai puțin probabilă e etimologia propusă de N. Drăganu, *Revista Filologică* II 291—296, care pleacă de la expresia *vremea se întunecă* și derivă cuvântul din ***in-tonico, -are** «a începe să tune». Neprobabilă este explicarea lui Tiktin, *Dicț. rom.-germ.:* formă scurtată din *întunerecà,* derivat din *întunerec,* precum credeau și autorii Lexiconului Budan.

ÎNTUNECĂCIÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNTUNECĂCIÚNE † s. f.
ÎNTUNECÁLĂ s. f.
ÎNTUNECÁT s. m.
ÎNTUNECEÁLĂ s. f. (Med. pop.)
ÎNTUNECÍ vb. IV[a]
ÎNTUNECÍME s. f.
ÎNTUNECÓS, -OÁSĂ adj.
} v. **întunecà**

ÎNTUNÉREC s. a., adj. m. I. 1°. *Obscurité, ténèbres.* 2°. *Grand nombre.* II. *Ténébreux, obscur.* I. S. a. 1°. (Adesea în opoziție cu lumină; întrebuințat și predicativ, ca adverbele) Lipsă de lumină, întunecime, beșnă, obscuritate, (dial.) bahniță (cf. ȘEZ. II 77/33). Construcții: *E întunerec* = fr. il fait sombre; *se face întunerec* = se întunecă. *Întunerecul* e des, nepătruns, atât de mare, încât «să-l tai cu cuțitul» s. «să dai cu degetele 'n ochi» (HERZ.-GHER. M. IV 206), iar când e complet, e întunerec beșnă (s. v.). *Enturerek* = tenebrae. ANON. CAR. *Și puse întunearecu* (= untunearecu COR[2].; ceață DOS.; prămracŭ HUR.) *cuperemântul său.* PSALT. 25/12-14. *Și lumină întru untunearec luminà și untunearecul el nu-l prindeà.* CORESI, ap. CCR. 13. *Nuor și untunearecŭ denprejurul lui.* id. PS. 266. *Și eră întunearecŭ spre* (= peste) *adânc.* PALIA (1581), 13/2. *Lumina să grăbiià să lumineaze la 'ntunearece.* DOSOFTEIU, V. S. 176[2]. *Întru*

'ntunearecul de(a) afară. CUV. D. BĂTR. II 122. *Noaptea cu întunerecul trece.* LET. II 253/13. *Pe poarta întunerecului îl bägă* (= îl omorà). CANTEMIR, IST. 80. *În întunerecul nopței... Leoaica... gonește pe ciuta.* KONAKI, P. 269. *Noaptea se înfășură cu cel mai adânc întunerec.* MARCOVICI, C. 7/20. *Îmbrăcat într'untunerec, neavând raze deloc.* PANN, E. II 10. *Peste unde și 'n tărie întunerecul domnește.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Îmblau rătăcind prin întunerec.* BĂLCESCU, M. V. 393/22. *Pierdut în întunerec... fără stele... Eu văd în nori... icoana vieții mele.* ALECSANDRI, P. I 194. *Doarme tânăra nevastă În mocnitul întunerec și cu fața spre fereastă.* EMINESCU, P. 192. *Întuneric se arată.* id. 222. *Întunerec și lumină* (titlul unui volum de novele de) BRĂTESCU-VOINEȘTI. *Măcar că e așà de întuneric, deosebesc tare bine firele de mac din cele de năsip.* CREANGĂ, P. 263. *Noaptea erà întuneric besnă.* ISPIRESCU, L. 64. *Se făceà întunerec pe pământ.* id. U. 43/17. *Erà o besnă (întunerec), de nu-ți vedeai nici mâna.* RETEGANUL, IV 75/25. Loc. adv. **Pe** (s. **la**) **întunerec** = când e noapte, când nu se vede. *Pot să-ți aleg una și noaptea, pe 'ntunerec.* CREANGĂ, P. 162. *La întunerec nici o față mai frumoasă, că toate dă o potrivă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 107. *Noaptea, pe întuneric, să nu te uiți îndărăt, căci vei rămâne cu gâtul strâmb.* ȘEZ. III 47. *Se înțelege ca Niță cu tată-său pe întunerec* = de loc. **A fi întunerec în pungă,** arată lipsă de bani. ZANNE, P. V 526. *Punga plină de întunerec.* GORJAN, H. II 5. **A i se face cuivà întunerec** (s. **negru**) **înaintea ochilor** = a nu mai vedeà de supărare s. de mânie mare. Cf. ZANNE, P. II 260. || Fig. (mai ales cu privire la starea înapoiată de cultură a cuivà) Întunecime, obscuritate. *Te voiu trimite se deschidzi ochii loru, cumu se întoarcă-se de întru întorearecu* (de întunearece N. TESTAMENT 1648; de la întunearecŭ BIBLIA 1688) *în lumiră.* COD. VOR. 78/3. *Să ne întoarcă de întunearecŭ cătră lumină.* CORESI, EV. II/22. *Întunearecului neștiinței.* ib. 45/14. *Duhurile vicleniri ceale împăclate și pline de întunearecc.* MINEIUL (1776), 118²/2. *Acel întunearec și neștiință.* P. MAIOR, IST. 252. *Călugării răspândiră întunericul.* C. NEGRUZZI, I 202. *Vă credeați îndrituiți de a păcătuì și de a mărșăvì lumina cerească cu faptele întunericului.* I. NEGRUZZI, V 338. *Întunerecul, semnul neștiinței.* ZANNE, P. VIII 107. || Spec. Besna, umbrele iadului; infern. *Genarul erà creștin și puterea lui nu erà în duhurile întunerecului, ci în Dumnezeu.* EMINESCU, N. 15. (În blesteme) *Bată-te întunerecul să te bată,* adică besna iadului. CREANGĂ, P. 330, cf. CREANGĂ, GL. || Poetic. Umbră. *Verdele întunerec al grădinilor.* EMINESCU, N. 57.

2°. († și regional și azi; după paleosl. alături de «obscuritate» unde cuvântul însemnează și «myrias, numerus infinitus») Zece mii (ca simbol pentru) mulțime, număr foarte mare, infinit, miriade, puzderie, negurime, negreață, întunecime. *Și aflară cinci întunearece* (cincizeci de mie N. TESTAMENT 1648; cincizeci de mii BIBLIA 1688) *de argintu.* COD. VOR. 6/14. *Ca întru întunearece miei grași, așà să fie comăndarea noastră între tine astăzi.* CORESI, PS. 433. *Și judecătorul nefățarnic va ședeà și untunearece de îngeri fără de număr slujindu-i.* id. EV. 27/15. *Erà strânse cărți într'însa: trei întunere(a)ce și trei mii.* MOXA 380/10. *D[u]m[ne]dz[ă]ul îngerilor;... celuia... ce-i slujesc întunearece de întunearece de îngeri.* VARLAAM, C. 94/2. *Pre aceasta cu 'ntunearece de trudă o adusă la D[u]mn[e]dzău.* DOSOFTEIU, V. S. 68/2. *Vor fi mai mulți, întuneric de oameni, și or bate pe Sași.* LET. II 392/3. *Întunearece de păcate.* MINEIUL (1776), 196²/2. *N'au pogorît din cer întunerece și mulțime de îngeri.* ANTIM, P. 2/3. *Au lăsat Radul lu Alecsandru fiiului său, un milion sau întunerec de galbeni sau ducați.* ȘINCAI, HR. III 16/8. *Nefricosul a găsit în pivniță întunerece de bani.* COM. SAT. V 112. *Întuneric de lume* = lume foarte multă. PAMFILE, VĂZD. *Întuneric de prune* = negurime de prune, bișag, berechet de prune. CIAUȘANU, V. II.

II. † Adj. m. (Nu pare a fi o urmă a adjectivului latin *tenebricus, -a, -um,* ci, mai degrabă, din funcțiunea predicativă, *întunerec,* considerat ca adverb, a putut trece la funcțiunea atributivă considerându-se ca adjectiv; rar) Întunecos, obscur. *El erà la mare închisoare..., la loc întunerec.* LET. III 200/8.

[În sensul I 1°, pluralul e neobicinuit. | În regiuni rotacizante: *înture(a)rec.* | Și: **întunéric** s. a.; (cu asimilare vocalică) **untunérec** † (în regiuni rotacizante: *untureárec* †) s. a.; (mai ales după prep. în, din, prin întru) **tuné(a)rec** (în texte rotacizante *turé(a)rec*) † s. a. *Să lumineze ceia ce șed întru tunérecu.* PSAL. SCH. 525. *Blagosloviți Domnul, lumina și tunereculŭ.* ib. 520. *Șade în tunearecŭ.* MOXA, 385/34. *Să duce din lumină în tunearecŭ.* VARLAAM, C. 13/1. *Prin tunerec, încoace și încolo orbecăind...* CANTEMIR, IST. 155. *Să nu șază prin tuneric.* LET. III 221/27. | Derivate: (+ *întunecime*) **întunerecíme (întunericíme)** s. f. = întunecime, eclipsă. *Petrecerea mi-i plăcută întru întunerecime.* KONAKI, P. 104. *Folosindu-se de liniștirea și de întunericimea nopții...* MARCOVICI, C. 20/14. *Mai nainte de revărsatul zorilor, întru întunerecimea nopței...* DRĂGHICI, R. 163. *Se crede că numai în timp de eclipse (întunerecimi), mănâncă vârcolacul luna...* PAMFILE, D. 192; — (+ *întunecală*) **întunereceálă (întunericeálă)** s. f. = întunerec. *Și mă miram, dară nu mă pot domirì nici azi, cum niște brazi de voinici să se mulțămească cu cătușili, cu lanțurile, cu'ntunericeala...* JIPESCU, O. 93; — (+ *întunecos* s. din lat. *tenebricosus, -a, -um* «întunecos») **întunerecós (întunericós), -oásă** adj. = întunecos. *Întunerecoasă pădure.* GOLESCU, Î. 51; — (+ *întunecà* s. din lat. *tenebrico, -are* «a (se) întunecà») **întunerecà** (în texte rotacizante: *întunerecà*) vb. I, (mai rar) **întunerecì (întunerici)** vb. IV^a intrans. și refl. = a (se) întunecà. *Trimease întunearecu și întunerecă* (: întunecă HUR.) PSALT. 220/13. *Întune(a)recă-se și se posomoraște ceriul.* CORESI, ap. CP. 393. *Întunearece-se* (: obscurentur) *ochii lor.* id. PS. 180. *Dar întunerecându-se, nu văzură că lumina inelului...* RETEGANUL, P. II 15-20. *Apoi în seara spre sfântul Dumitru, când începe a se întunerecì...* MUSCEL 87. *Se întunericise de tot.* VISSARION, FL. 230. Cf. RĂDULESCU-CODIN, Î. 151; PAMFILE, S. T. 64. *O întunericit* = s'a făcut întuneric, o întunecat. VASILIU, P. L. 259; (cu part.-adjectiv) **întunerecát (întunerecit, întunerecăt** GCR. I 54), **-ă** = întunecat; (și cu abstractele) **întunerecáre (întunerecíre)** s. f., **întunerecát (întunerecít)** s. a. = întunecare, întunecat.]

— Din lat. **tenebricus, -a, -um** «întunecos» (substantivat, ca germ. *das Dunkel,* it. *l'oscuro* etc. și influențat în prefix și în fonetism de *întunecà*).

ÎNTUNERECĂ vb. I.
ÎNTUNERECEÁLĂ s. f.
ÎNTUNERECÍ vb. IV^a
ÎNTUNERECÍME s. f.
ÎNTUNERECÓS, -OÁSĂ adj.
ÎNTUNÉRIC s. a. (ș. d.)
ÎNTUNERICÍ vb. IV^a
} v. întunerec.

ÎNTUNICÁ vb. I v. întunecà.

INȚURĂ s. f. (Bot.) v. **ghințură.**

ÎNTURBURÁ † vb. I v. **turburà.**

INȚUREÁ s. f. (Bot.) = **ghințureà** (*Gentiana lutea* și *punctata*). PANȚU, PL.
— Derivat din **ințură**, cu suf. dim. **-eà.**

ÎNTURLOCÁ vb. I
ÎNTURLUCÁ vb. Ia } v. **întrolocà.**

ÎNTURLUÍ vb. IV. *Relabourer.* — (Sălaj) A arà a doua oară. CABA, SĂL. [Prez. ind. *întúrluiu.* ib.]
— Cf. ung. *törölni* «a șterge, a da la o parte».

ÎNTURMÁ vb. I. *Rassembler; réunir, s'agréger.*—(Rar) A adunà, a împreunà, a unì, a strânge laolaltă făcând o turmă; a primì în trupă, în societate. COSTINESCU, BARCIANU. [Abstract: **înturmáre** s. f. BARCIANU.]
— Derivat din **turmă,** cu pref. **în-.**

ÎNTURMENTÁ vb. Ia v. **turmentà.**

ÎNTURNÁ vb. I. 1°. *Retourner, revenir en arrière, s'en retourner. Faire revenir, ramener.* 2°. *Renverser.* 3°. *Retourner.* 4°. *Tourner; se tourner.* 5°. *Revenir,* 6°. *Rendre.* 7°. *Faire retomber* sur. 8°. *Arrêter.* 9°. *Revenir à.* (Întrebuințat mai mult în literatura veche și în Moldova, dar și prin Ardeal și Banat; une-ori complinit prin înapoi s. acasă).

I. 1°. (Despre ființe; fig. despre vânt, apă curgătoare, etc.) A se întoarce, a revenì, a se înapoià. (Intrans.) *Întoarnă la chilie-ți.* DOSOFTEIU, V. S. 83_2. *Pe drum mi-l porneà, Pe drum lung și lat, Napoi n'a 'nturnat.* MARIAN, Î. 176. *Întoarnă înapoi, că nu ești bine gătată* (= gătită). RETEGANUL, P. III $13/_{35}$. *Și din ei nu 'ntoarnă nime.* id. TR. $48/_{20}$. *Badea mere, badea 'ntoarnă...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 53. *Că tu, când vei înturnà, Vei fi alb.* HODOȘ, P. P. 226. (Refl.) *Turnà-se-vor păcătoșii întru iad.* CORESI, PS. 20. *Nu se vor turnà, până nu vor dobândì cetatea.* MOXA, $375/_{24}$. *Să se întoarne înapoi.* LET. I $181/_{18}$. *Vindeau... numai pe la bâlciuri și se înturnau îndată.* URICARIUL, I $183/_{15}$. *El acum se întoarnă acasă.* DRĂGHICI, R. 14. *După ce am primit această scrisoare, m'am înturnat înapoi.* I. IONESCU, M. 5. *Încălecând, se înturnă la palat.* C. NEGRUZZI, I 149. *Rămâiu aici până la noapte, când s'a înturnà împăratul de la vânătoare.* CREANGĂ, P. 97. *Să se întoarne de unde a plecat.* RETEGANUL, P. V $38/_{18}$. *Când m'oiu înturnà acasă.* SBIERA, P. $147/_{10}$. *Iar Sârbul se tot duceà... Apoi vesel se 'nturnà, La Sultan de se 'nchinà.* ALECSANDRI, P. P. 108. *Doar Ioan se 'ntoarnă iară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 155. *De la raiu că mă luai Și 'napoi mă înturnai.* MARIAN, SA. 12. *Tot aștept doar s'a 'nturnà Badea mieu de undevà.* DOINE, $149/_8$. *La maică-sa s'o 'nturnat.* MÂNDRESCU, L. P. $176/_{21}$. *Și năpoi să înturnà, Mâinile 'n sânu-și țipà.* ALEXICI, L. P. $161/_{21}$. *Înturnându-se mirii de la cununie.* GOROVEI, CR. 97. (Fig.) *Care să întoarnă odată de la păcat, să nu se mai întoarne* [iar la el]. POPA IOAN D. VINȚI (a. 1689), ap. GCR. I $285/_{22}$. || Trans. (= fact.) A face pe cinevà să se întoarcă, să vină înapoi, să revină, a întoarce (din drum s. de la cevà). *Turnatu-ne-ai... înapoi* (: avertisti nos retrorsum), *lângă dracii noștri.* CORESI, PS. 115. *Dumnezeu să-ți ajute, ca să te întoarne cu bine și să ne aduci de mâncare.* CREANGĂ, P. 20. *Suflă, Daamne-un vânt, Suflă-l pe pământ..., Mândra să-mi întoarne.* ALECSANDRI, P. P. 189. (Fig.) *Domnul... toarnă rău dracilor miei* (= averte mala inimicis meis). CORESI, PS. 140. *Gândul mieu pe unde-aleargă... Numai puiul dac'ar vrea, ca vântul l-ar înturnà.* SEVASTOS, C. $84/_7$.

2°. (Complementul e un obiect, un corp). Trans. (refl. = pasiv). A întoarce, a așezà cu josul în sus. *Sămânța... se întinde în pături subțiri, se întoarnă des...* I. IONESCU, C. 120.

3°. (Despre un vehicul) Trans. A întoarce, a-i da direcția opusă. *Decât după un ciotolog, Să-mi întoarne caru 'n stog, Mai bine* [mă mărit] *după-un sărac...* RETEGANUL, CH. 60.

4°. (Subiectul e o ființă, complementul o ființă s. o parte a corpului) Trans. A întoarce, a da o poziție opusă, a învârtì, a sucì într'o parte; a se întoarce cu...; p. ext. a îndreptà (în altă direcție). *Înturnă ochii și zări acèle patru capete spăriate.* C. NEGRUZZI, I 78. *De ce taci, când fermecată Inima spre tine'ntorn?* EMINESCU, P. 152. *Îi veneà mereu să 'ntoarne capul.* I. TEODOREANU, M. II 202. *Îi înturnai spatele.* MARIAN, SAT. 66. *De mâni a luat-o, După Soare a 'nturnat-o.* id. V. 67. | Refl. (Despre om) A se întoarce (adresându-se) către cinevà s. de pe o parte pe alta. *Se înturnă către boieri și zise...* C. NEGRUZZI, I 148. *E bolnavă..., încât nici înturnà de pe o latură pe alta nu se poate, de nu vor înturnà-o alții.* RETEGANU, R. I $24/_{31}$.

5°. (Complementul e omul; subiectul: iubirea, o suferință, etc.) A întoarce, a-i revenì cuivà, a-l cuprinde din nou, a recidivà. *Al patrulea an de când te tot întoarnă* [boala]. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 490. *Dragostea mă 'ntoarnă iară.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 9. # **Mă întoarnă inima** = îmi vine, simt nevoia să... *Iar mă'ntoarnă inima, Ca să-ți spun d'o vorbă grea.* BIBICESCU, P. P. 97.

6°. (Complementul e o sumă de bani, un lucru amanetat, un împrumut, o cumpărătură) Trans. și absol. A întoarce, a da îndărăt, a înapoià, cf. achità. *Aprumută păcătosul și nu toarnă* (: non solvet). PSAL. SCH. 113. *Să'ntoarne ce au cumpărat.* MOXA, $362/_{10}$. *Mi-am întornatu zălojagul înapoi* (a. 1715). ȘTEFANELLI, D. C. 26. *Eu puteare n'am avut să-i întorn banii.* BUL. COM. IST. V 165.

7°. (Complementul e un farmec) Trans. A întoarce, a face să cadă asupra celui care l-a făcut. *Înapoi întornu-i faptul înfocat.* TEODORESCU, P. P. 373^b.

8°. (Despre anumite boale) Trans. (refl. = pasiv). A oprì în desvoltare, a curmà. *Trântitura se întoarnă, dacă se calcă în udul unui cal.* GOROVEI, CR. 468.

9°. (Despre o vorbă, un subiect) Trans. A aduce din nou, a revenì (asupra celor spuse); (refl. = pasiv) a venì iarăși. *Despre aceaste se va înturnà vorba și mai încolo.* P. MAIOR, IST. 35.

[Se conjugă: *întorn, întorni, întoarnă, înturnăm...* | Și: **turnà** † vb. I; **întrunà** vb. Ia. *Mă întrunez* = mă întorc, întorn, rătăcesc de la credință, lege. PAMFILE, J. I | Adjective: **înturnát** (**turnát,** cu negativul **ne(î)nturnat** = de la s. de pe care nu te mai poți întoarce; care nu trebue restituit), **-à** = întors, înapoiat. *Enturnat* = conversus. *Darurile naintea nunții sânt neînturnate.* ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TDRG. *S'au dus toți și s'au dus toate pe o cale ne 'nturnată.* EMINESCU, P. 177. *Boii de la roate: Coarnile 'nturnate.* MÂNDRESCU, L. P. $217/_{10}$. *Am un sac plin de mac, Șeade cu gura 'nturnat* (= Coșul). GOROVEI, CR. 106. *Înturnat de la țâță* = (copil) care, după ce a fost înțărcat, este lăsat iarăși să sugă. ib. 136. (Substantivat) *Înturnat* (Cul.) = smântână fiartă cu unt, în care se dumică pâne de grâu (jud. Sibiiu). Com. v. LAZAR; — **înturnătór, -oáre** = care întoarnă. | Abstracte: **înturnáre** s. f. = întoarcere, venire înapoi (LB.), revenire, înapoiere, dare îndărăt (LB.); fig. † pocăință. *Enturnare* = conversio. ANON. CAR. *Cu credință direaptă, cu înturnare* [scil. de la lucruri

rele, de la păcate] *deplină şi cu îmbunare vieţii.* PROPOVEDANIE (s. XVII), ap. GCR. I 142. *După înturnarea sa, neavând ce face, intră în serviciu.* C. NEGRUZZI, I 110. *Înturnarea primăverii.* id. 115. *Ciocârlii şi ganguri în veselă sburare, În jur cântau pe ramuri a verii înturnare.* I. NEGRUZZI, II 128. *Brotăcelul cântă vesel înturnarea zilelor calde.* ODOBESCU, III $77/_{16}$; — **înturnát** s. a. = întoarcere, înapoiere, revenire; (Med. pop.) vărsătură (germ. «Erbrechen». MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 389). *Enturnat* = conversio. ANON. CAR. *Pe calea care-ai plecat, Nu-i nădejde de 'nturnat.* MARIAN, Î. 281. Cf. JARNÎK-BÂRSEANU, D. 129; DOINE, $102/_{19}$. *La vânt, la preumblat, Vine vremea de 'nturnat.* TEODORESCU, P. P. 83b. *A merge pe înturnate* = a merge, dar a se întoarce în curând. *Ştiu eu... unde mergi tu, răspunse bătrâna, dar du-te, du-te, că pe 'nturnate mergi tu.* RETEGANUL, III 12; — **înturnătoáre (turnătoáre)** s. f. = întoarcere, înapoiere, restituire. *Satele... s'au rânduit să dea înturnătoare, iarbă de livade, Stoeneştilor* (a. 1727). IORGA, S. D. XIV 274.]

— Derivat din **turnà**, cu pref. **în-**.

ÎNTURNĂT s. a. (Med. pop.) şi s. m. (Cul.) v. **înturnà**.

ÎNTURNĂTOÁRE s. f. v. **înturnà**.

ÎNŢURŢURÁT, -Ă adj. *Couvert de glaçons.* — Acoperit cu ţurţuri. *Şăd în ramuri îmbrăcaţi Şi'n ţurţuri înţurţuraţi* (Tutova). GRAIUL I 414.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuinţat) **înţurţurà** (cf. ţ u r ţ u r à), derivat din **ţurţur**, cu pref. **în-**.

ÎNU- v. **ÎNNU —**

INUMÁN, -Ă adj. *Inhumain.* — Care nu este uman, n e u m a n, n e o m e n e s c, p. e x t. barbar, sălbatec, crud, feroce, fără milă. *Părinţi inumani.* I. NEGRUZZI, III 324. *Un sforăit inhuman...* C. PETRESCU, Î. II 145. [Scris şi rostit şi: **inhumán.**]

— *N.* după fr. (lat. **inhumanus, -a, -um,** «idem»).

ÎNUMĂRÁ vb. I v. **numărà.**

INUNDÀ vb. I(a). *Inonder.* — I n t r a n s. (Despre apa unui râu) A ieşi din matcă şi a se revărsă peste maluri, «a se vărsà înflându-se». I. GOLESCU, C. I 30. *Pluteau rădăcini, bucăţi de garduri împletite.., unde puhoiul a inundat.* C. PETRESCU, Î. II 174. || T r a n s. (Despre apa unui râu, f i g. despre un mare număr de oameni) A acoperì o întindere de pământ revărsându-se, ieşind din matcă peste maluri, a se (re)vărsà, a înecà, a potopì. *Neamurile barbare au inundat România.* C. NEGRUZZI, I 267. | P. e x t. (Despre lacrimi, sudoare, vin, lumină, umbre, etc.) A udà, a muià din belşug, a scăldà, a acoperì cu ceva din abundenţă, ca şi cum s'ar revărsà un potop de..., a năpădì, a copleşì, a venì în număr mare. *Vin (lacrimile) ca roua dulce de'nund' al meu obraz.* C. NEGRUZZI, II 20. *O sudoare rece îmi inundă fruntea.* id. I 210. *Am să inund camera sub valurile elocinţei mele.* ALECSANDRI, T. 1733. *Lacrimile o inundară.* EMINESCU, N. 76. *Mănuţele şi braţele ei albe şi goale... el le inundă cu sărutări.* id. ib. 63. *Noaptea inundase pământul.* id. ib. 22. *Vreau tonuri dulci s'inunde duios sufletul mieu.* I. NEGRUZZI, II 176. *Cuvintele le 'nghеţau pe buze..., tăcerea îi inundà.* VLAHUŢĂ, D. 255. *Cine e acela care profită din intensul comerţ de fructe exotice, aduse acì, să inunde piaţa?* A. PECETARU, CURENTUL, III (1930), 24 Sept. [Prez. ind. *inúnd* şi *inundéz.* | A d j e c t i v: **inundát** (cu negativul **neinundat**), **-ă** = (despre pământ) acoperit de apă, peste care s'a revărsat apa (unui râu, fluviu), înnecat, potopit; (subiectul fiind nisipul, spuma, sudoarea, etc.) acoperit peste tot, udat, muiat din belşug, scăldat, năpădit, copleşit. *Călăreţul îşi îndeamnă calul inundat de spume.* ALECSANDRI, P. III 151. *D'o rece sudoare eram inundat.* ALEXANDRESCU, M. 41. *Umere inundate de plete.* EMINESCU, N. 69. *Poporul român... se află inundat sub formele... civilizaţiei apusene.* MAIORESCU, CR. II 102. *Sate întregi, cu biserici cu tot, sânt inundate astfel, nu de apă, ci de nisip.* MEHEDINŢI, G. I 144. *Satele sânt inundate... de nenumăraţi voiajori în ale democraţiei.* GOGA, Ţ. N. VI 1266; — (< fr. *inondable*) **inundábil, -ă** (despre un teren) = care este supus revărsărilor de ape, care poate fi inundat. *Regiune inundabilă.* | A b s t r a c t e: **inundáre** s. f. = acţiunea de a inundà, înnecare, revărsare, acoperire cu apă (lacrimi, nisip, etc.); — (< fr. *inondation*) **inundáţie,** (rar) **inundaţiúne** s. f. = revărsare de ape, înnecare, p. e x t. apele revărsate, cf. p u h o i u, p o t o p. *În anul acesta au fost mari inundaţii.*]

— *N.* după fr. (lat. **inundo, -are,** «idem»).

INUNDÁBIL, -Ă adj.
INUNDÁŢIE s. f.
INUNDAŢIÚNE s. f. } v. **inundà.**

ÎNUNÍ † vb. IVa v. **întrunì.**

ÎNÚNTRU adv. v. **înăuntru.**

INÚPER s. m. (Bot.) v. **iuniper.**

ÎNURGHISÍ † vb. IVa v. **urghisì.**

ÎNURZICÁ vb. I v. **urzicà.**

INUŞÓR s. m. (Bot.)
INÚŢĂ s. f. (Bot.) } v. **in²**.

INUTÍL, -Ă adj. *Inutile. Inutilement.* — Care nu este util, de nici o treabă, de nici un folos, care nu e bun, care nu serveşte la nimic, n e u t i l, n e f o l o s i t o r, n e t r e b u i n c i o s, n e t r e b n i c; (adv.) f ă r ă f o l o s, î n z ă d a r, d e g e a b a. *Se pare a fi... o lucrare inutilă care nu poate da nici un rezultat practic.* ODOBESCU, II 321. Cf. MAIORESCU, D. III 331. *E inutil să se mai spuie cât de burlescă e această poezie uşoară...* IORGA, L. II 488. *Cercetarea celorlalte argumente devine în acest caz inutilă.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 157. [Accentuat rar, (după latineşte) şi: **inútil, -ă.** | V e r b: (neîntrebuinţat) **inutilizà** vb. I = a face ca ceva să fie s. să rămână inutil, fără întrebuinţare, (mai des p a r t. - a d j.) **inutilizát, -ă** = nefolosit, neîntrebuinţat. *Energiile inutilizate.* C. PETRESCU, R. DR. 181. | A d j e c t i v: **inutilizábil, -ă** = care nu se poate utilizà, întrebuinţà, folosì. *Nu le va puteà restitui decât... inutilizabile.* C. PETRESCU, CURENTUL, 1930, 29 Noembrie. | A b s t r a c t: (< fr. *inutilité*) **inutilitáte** s. f. = *lipsă de utilitate, de folos,* z ă d ă r n i c i e; lucru (vorbă, faptă) inutil, de prisos, zădarnic. *Scrâşneà de inutilitatea deşertei lui revolte.* VLAHUŢĂ, D. 172. *În prelucrarea lui Nicolae Costin întâlnim toate confuziile, toate contrazicerile, toate inutilităţile introduse de Simion...* IORGA, L. I 88.]

— *N.* după fr. (lat. **inutilis, -e,** idem.)

INUTILITÁTE s. f.
INUTILIZÁ vb. I
INUTILIZÁBIL, -Ă adj. } v. **inutil.**

INUZÁBIL, -Ă adj. *Inusable.* — (Franţuzism) Care nu se uzează, nu se strică prin uzare. *Copiii vor primì cadou punctele lui Wilson imprimate pe carton inuzabil...* C. PETRESCU, CURENTUL, 1931, 11 Ianuarie.

— *N.* după fr.

INUZITÁT, -Ă adj. *Inusité.* — Care nu se uzitează, nu se întrebuințează, nu se folosește, neuzitat, neobișnuit, neîntrebuințat, nefolositor. *Această risipă de mingi... dovedeà că cel puțin unul dintre jucători aveà lovituri inuzitate.* I. TEODOREANU, M. II 253. *Expresiune inuzitată, cuvânt inuzitat.*

— *N.* după fr. (lat. **inusitatus, -a, -um,** din *in-* «ne» și *usitatus* «întrebuințat»).

ÎNVĂCSÍ vb. IV[a] v. **văpsi.**

ÎNVADÁ vb. I. *Envahir.* — Trans. A năvăli, a intrà într'o țară cu armată, pustiind și prădând, a călcà (IV 3°), a cotropì. *Dușmanii au invadat țara.* | P. ext. (Despre lăcuste, burueni, etc.) A venì, a se întinde în număr mare, a năpădì, a năvăli.

— *N.* din lat. **invado, -ĕre,** «a intrà în..., a atacà». Cf. invazie.

ÎNVĂIEGÍ vb. IV[a]. *Fouler* (un tissu).—Trans. (Despre țesături) A pune în piuă («văiagă»), spre a se bate și a se netezì. *Moara unde se bate torsătura din lână se numește văiagă (de la cada în care se pun cioarecii și se întorc de apă, adecă se învăcgesc).* H. XVIII 143. *O moară, în care se învăigesc (învârtoșază, netezesc) țesăturile (pănura, cioarecii) țesute din lână se numește văiagă.* LIUBAIANA, M. 104. [Și: **învăigì** vb. IV[a].]

— Derivat din **văiagă,** cu pref. **în-.**

ÎNVĂIGÍ vb. IV[a] v. **învăiegì.**

ÎNVĂIERĂ † vb. I[a] v. **văierà.**

ÎNVĂLĂTUCÍ vb. IV[a]. 1°. *Enrouler, entortiller autour.* 2°. *Trébucher, s'enchevêtrer.* — (Mold. cu Bucov.).

1°. Trans. și refl. A (se) înfășurà, a (se) încolăci, (despre fire) a (se) depănà în jurul unui obiect, formând un (mic) ghem s. boț; (despre pânză) a (se) face val (GOROVEI, CR.). *Tatăl mieu... trii peri din cosița-i zmulgându-i, unul la grumazi, altul la brațe, iar al triilea la mijloc îm[i] învălătucì.* CANTEMIR, IST. 289. [Smocul de in] *se învălătucește pe deget.* I. IONESCU, C. 154. *Fetele învălătucesc fiecare crenguță cu aceste șiraguri de cucoșei cu poame.* SEVASTOS, N. 154/20. *Învălătucește struna pe deget și o face ghemușor.* id. 5/25. *Se împodobește un brăduleț mic cu fire de lână boită, învălătucind crengile.* ȘEZ. I 39/30. *Păru' îl scarmănă în mâni, formează mai multe pale (păturì). Pătura... o învălătucește formând un mic boțișor.* ib. II 62/16. | Fig. *Așișderea de vacul cel fericit și de lipsa oamenilor cu care ne învălătucim.* N. COSTIN, ap. GCR. II 9/33. *Crijmete care se învălătucesc împrejurul luminilor.* GOROVEI, CR. 324.

2°. Refl. A se înfășurà, a se încurcà, a se împiedecà (în mers). *Când mințile de spaimă se uluesc, atuncea și picioarele a fugì se împiadecă, și în toate ierbșoarele se învălătucesc.* CANTEMIR, IST. 194. *Istoria din sine chiară și curată iaste, însă cu tâlcurile... mai mult înnecându-să și învălătucindu-să... slobod să umble (precum noi socotim) nu va puteà.* id. HR. 396/12.

[Și: **vălătucì** vb. IV[a]. DICȚ. | Adjectiv: **învălătucít (vălătucít), -ă** = înfășurat, încolăcit, făcut val; (despre persoane) înfășurat bine; fig. încurcat, obscur, încâlcit. *Învălătucite cuvintele hrizmosului tău ce vor să însemneze, aevea să-mi spui te poftesc.* CANTEMIR, IST. 143. *Plecară toți..., unul numai cu un șal în spate..., alții... învălătuciți în oghialuri.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Nu trecù mult și'n lumină răsărì mușamaua învălătucită.* DUNĂREANU, CH. 51. *Se descântă luând o bucată de petică, învălătucită în formă de învârtită.* ȘEZ. I 83/3. *Pânză învălătucită* = făcută val. GOROVEI, CR. | Abstract: **învălătucíre s. f., învălătucít** s. a. = înfășurare, încolăcire; **învălătucitúră** † s. f.= încurcătură, încâlceală. *Din toate învălătuciturile îi descurcà.* CANTEMIR, IST. 51/13.]

— Derivat din **vălătuc,** cu pref. **în-.**

ÎNVĂLĂTUCITÚRĂ † s. f. v. **învălătucì.**

ÎNVĂLCINÁT, -Ă adj. Cuvânt cu sens neclar într'o poezie populară: *Prin grădină se uità, Doi trandafiri că-mi zăreà, De mijloc învălcinați, De vârfuri apropiați, Tocmai zău ca niște frați.* ȘEZ. XIII 153. — Cf. învalge.

ÎNVÁLGE vb. III. Cuvânt cu sens neprecizabil într'o colindă din Muscel. Poate însemnează «a întoarce (oile)». *Pe câmpul cu florile, Florile dalbe, Paște-un cioban oile, Florile dalbe, Și le paște și le'nvalge.* RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 63. — Cf. învălcinat.

ÎNVĂLÍ vb. IV[a] ș. d. v. **învelì** ș. d.

INVALÍD, -Ă adj., subst. *Invalide.* — Care nu este valid, neputincios, care nu (mai) este în stare să muncească; spec. (și subst., despre un soldat s. ofițer) care, din cauza rănilor primite s. a infirmităților, nu mai poate servì, cf. infirm, schilod, beteag, mutilat. *Amoriu,... na-ți și arc, na-ți și săgeată... căci la invalizi ca mine ele nu se mai cuvin.* KONAKI, P. 226. *Un vesel și spirituos invalid al vânătoriei.* ODOBESCU, III 127. *Invalizi ai travailului.* IONESCU, D. 339. *Invalid de războiu.* [Derivat: **invalidà** vb. I (Jur.) = a luà validitatea unui act, a anulà, a infirmà; spec. (despre alegerea unui deputat s. senator s. despre deputatul s. senatorul însuși, în opoziție cu validà) a declarà nulă (alegerea), din cauză că n'a fost făcută în regulă. *Guvernul să invalideze hotărîrile Camerelor.* MAIORESCU, D. I 322. *Camera a șì validat alegerea d-lui I. Nădejde... dar pe a d-lui V. G. Morțun... a invalidat-o.* id. ib. IV 129. *Deputatul a fost invalidat;* — (cu part.-adjectiv) **invalidát, -ă** = (spec. despre o alegere s. un membru al Parlamentului) declarat nul, anulat, cf. infirmat. *Nici o alegere nu poate fi invalidată decât cu două treimi din numărul membrilor prezenți.* PRETORIAN, DR. C. 29. Cf. MAIORESCU, D. III 221; — (și cu abstractul) **invalidáre** s. f. = acțiunea de a invalidà, de a declarà nulă (o alegere). *Conchid la invalidare.* MAIORESCU, D. II 119. *Orice motive s'ar fi dat în secțiune pentru cererea invalidării... nu s'ar puteà totuși șterge impresia generală.* id. ib. IV 128; — **invaliditáte** s. f. (Jur.) =lipsă de validitate (a unui act), cf. nulitate.]

— *N.* după fr. (lat. **invalidus, -a, -um,** din *in-* «ne»- și *validus,* de la *valere* «a fi în putere»).

INVALIDÁ vb. I, **INVALIDITÁTE** s. f. } v. **invalid.**

ÎNVĂLMĂȘÁ vb. I[a], **ÎNVĂLMĂȘÁG** s. a., **ÎNVĂLMĂȘĂLĂ** s. f., **ÎNVĂLMĂȘEÁLĂ** s. f. } v. **învălmășì.**

ÎNVĂLMĂȘÍ vb. IV[a]. *Se mêler, se confondre, se brouiller. S'embarrasser.* — Trans. și refl. A (se) amestecà de-a valma, a pune s. a aruncà claie peste grămadă, a pune s. a ajunge unul peste altul, în neorânduială, în confuziune. *Morile vuesc... învălmășind în spițele roatelor talazurile albite de spumă.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *Luptătorii se învălmășesc și cad unii peste alții.* VLAHUȚĂ, ib. [Mihaiu] *îi învălmășì și îi puse pe fugă.* ISPIRESCU, U. 59/21. || P. ext. A (se) încurcà, a (se)

uluì, a (se) zăpăcì, a (se) turburà. *O, nimic nu te învălmășește pe tine!* C. NEGRUZZI, I 153. *Motoc, care se învălmășeà în vorbă.* id. 153. [Și: **vălmășì** vb. IV^{a}. *Văd... tinerimea cea crudă și neajunsă în vârsta sănătății... vălmășindu-se și în tot chipul sucindu-se.* PISCUPESCU, O. 1. [Prea marile îngăduiri] *îngreuiază și vălmășesc* (=stricà) *bunul obiceiu.* id. 41; **învălmășà** vb. I^{a}. *În inima lui acum alte năzuinți, alte idei se învălmășază.* NĂDEJDE, ap. TDRG. | Adjectiv: **(în)vălmășít** (rar: **învălmășàt**, negativ: **ne(î)nvălmășít),-ă** = amestecat de-a valma; încurcat, dezorientat, zăpăcit, buimăcit, confuz. *Dorm ori sânt învălmășit?* PANN, P. V. III 132. *Capii îmblau învălmășiți, fără să știe ce să facă.* BĂLCESCU, M. V. 158. *Acest răvaș e pentru tine, zise Iliescul învălmășit.* C. NEGRUZZI, I 22. *Costin (învălmășit): de mult nu l-am văzut.* I. NEGRUZZI, IV 169. *Oricât de învălmășată se pare a fi cestiunea mănăstirilor închinate...* ODOBESCU, II 6; cf. III 145/$_{7}$. *Mintea-mi arde 'nvălmășită.* VLĂHUȚĂ, P. 83/$_{3}$; — **(în)vălmășitór, -oáre** = care învălmășește. | Abstracte: **(în)vălmășíre** s. f., **(în)vălmășít** s. a. = acțiunea de a învălmăși; încurcătură, dezordine, zăpăceală, buimăceală. *O necurmată a minței vălmășire.* C. NEGRUZZI, II 210/$_{19}$; — **(în)vălmășéală ((în)vălmășeálă)** s. f. = amestecătură de-a valma, forfoteală în desordine a unei mulțimi care se înghesuește s. circulă zgomotos și îmbulzindu-se; neorânduială, încurcătură, zăpăceală, buimăceală, turburare, confuziune mare. *Grijile aduc învălmășala duhului.* MARCOVICI, D. 198. *Ne găsim într'o mare vălmășeală.* C. NEGRUZZI, I 347. [Consoanele duble] *sânt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticei.* id. 348. *Nemulțămirile acestea sânt cauza învălmășelilor și a neliniștei.* I. IONESCU, M. 146. *Învălmășala lumei.* VLĂHUȚĂ, N. 8. *Se duceà la București, unde e lume multă, învălmășeală mare.* SLAVICI, N. II 248. *Scoase calul din nomol și în învălmășeală se strecură binișor.* ISPIRESCU, L. 249; — **(în)vălmășág** s. a. (dial. *(în)valmașag;* plur. *-șaguri*) = învălmășeală, valmă, confuzie, gălăgie, zgomot produs de învălmășeală. *În Roma erà mare vălmășag și turburare.* BELDIMAN, N. P. II 105. *Romil... aude pretutindenea strigări și vălmășag.* id. ib. 85. *Vălmășagul războaielor.* C. NEGRUZZI, I 264. *Mult învalmașag și amețală a nenumăratelor slugi.* RUSSO, S. 22. *Un vălmășag mare s'aude în sala alăturată.* id. III 116/$_{28}$. *Să fugim în vreme cât ar fi vălmășag în lagăr.* ALECSANDRI, T. 1516. *Costrel (cu învălmășag): Să răspund? Ce voiți să răspund?* I. NEGRUZZI, IV 87. *Sus, soarele usucă un vălmășag de nori suri.* IORGA, B. 9. *Învălmășagul și gălăgia Capitalei.* SANDU-ALDEA, A. M. 121. *Dănilă priveà de departe valmașagul acesta.* CREANGĂ, P. 53; — (rar) **învălmășitúră** † s. f. = învălmășală. POLIZU; — (neobișnuit) **învălmășíe** † s. f. = învălmășală. POLIZU.]

— Derivat (cu pref. **în-**) dintr'un cuvânt pierdut din graiu **vălmaș** (cf. devălmășie, valmeș), care, la rândul său, e derivat din **valmă** (cf. de-a valma) cu suf. nom. agent. **-aș.** Cf. vălmăcì, vălmăjì.

ÎNVĂLMĂȘÍE † s. f. } v. **învălmășì.**
ÎNVĂLMĂȘITÚRĂ † s. f. }

ÎNVÂLTOÁRE s. f. v. **vâltoare.**

ÎNVÂLTORÁ vb. I^{a}. *Courir rapidement.* — Refl. A alergà, a zburà, a se repezì ca o vâltoare; trans. a parcurge, a bate, a cutreierà alergând repede. *Și, ca o turmă de strigoi, în gloată, val-vârtej, se învâltorară, ropotind, pe urma pintenogului.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 209. *Armăsarii neastâmpărați învâltorau hățișurile de buruiene.* id. ib. 204.

— Formație personală din **vâltoare,** cu pref. **în-.**

ÎNVĂLUÍ vb. IV(a). 1°. *Déferler, rouler.* 2°. *S'enrouler.* 3°. *(Se) mêler, (se) mélanger.* 4°. *Enrouler, entortiller.* 5°. *Engerber.* 6°. *(S')envelopper, (se) couvrir.* 7°. *Presser, assaillir; envahir. Importuner. Préoccuper.*

1°. (Despre mare, valurile ei, p. ext. despre nori) Refl. și (mai rar) trans. A (se) turburà, a face valuri (mari), a (se) rostogolì (ca valurile), a (se) învolburà. *Învăluindu-să marea în tăvăliturì de valuri...* DOSOFTEIU, V. S. 31. *Ca marea învăluindu-se, așà vă veți turburà.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Fiind în strâmtoare apa izvoarelor între munți, și învăluindu-să, făcând urcioare și unde în sus...* HERODOT, 100. *Unduioasele ei coame viforul le 'nvăluià.* C. NEGRUZZI, D. 8. *Ai de-au rămas în văzduh* (= dracii) *învălue nori, de bate grindină și se face hale (vijelii) mari.* ȘEZ. III 77/$_{12}$. *Nu te 'nvăluì ca valu'.* MARIAN, D. 254. | † (Despre corăbii) Refl. A fi prins de furtună, a se zbate în valuri, a luptà cu valurile. *Corabiia... învăluiià-se cu undele.* CORESI, EV. 262/$_{18}$. | Fig. *Aburul vinului în cap învăluindu-se, gândurile... acoperite... la iveală scoate.* CANTEMIR, IST. 184. *Simțemintele care i se învăluiau viforoase în suflet...* AGÂRBICEANU, L. T. 318.

2°. Refl. A se încolăcì, a se împletecì, a se învălătuci (în jurul unui obiect s. printre obiecte). *Morții și sfărmăturile vasălor mergeà la Afetas, la varvari, și să învăluià pregiur vâslele lor.* HERODOT, 432. *Bălauri să 'nvăluià printre picioarele lor urnindu-i.* DOSOFTEIU, V. S. 41$_{2}$. *Șărpi... să învăluià pre supt picioarele lor.* MINEIUL (1776), 17^{2}/$_{2}$. || P. anal. *Mi se 'nvăluie în gură* = sânt pe punctul de a-mi aduce aminte (VÂRCOL, V.), propriu: am impresia că vorba pe care vreau să mi-o amintesc se învârte pe limbă.

3°. Trans. și refl. A (se) amestecà (confundând(-use) unele cu altele), a (se) face una (cu țărâna). *Învăluiu fărina cu tărâțele.* LB. *Bucatele cad, se culcă, se învăluesc, se policnesc* (Zorleni, în Tutova). ION CR. III 225. | Fig. (Despre oameni) Refl. A se amestecà (în treburi streine, în afacerile altora). Cf. LB.

4°. Trans. A face val, a învârtì ceva (pe ceva), a depănà pe un sul, a învălătuci, cf. înveli (4°). *Învăluiu o șfoară peste toiag.* LB. *Pentru a urzì, firele trebuesc învăluite pe mosoare și apoi urzite.* PAMFILE, I. C. 258.

5°. (Agric.) Trans. A face snopi. *De grâu că se apucă, Cu dreapta că mi-l tăià, Cu stânga-l învăluià, Și clăi din el că făceà.* MARIAN, NU. 769.

6°. Trans. și refl. A (se) înfășurà, a (se) învelì, a (se) acoperì. *Peste noapte să învăluesc, sau au și cerdacuri făcute sus, și nu lasă vântul să se suie țânțarii acolo sus.* HERODOT, 118. *De fața lui fuge pământul, marea seacă, ceriul să învălueșie ca o hârtie.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Au aflat... o piale de leu cu care... s'a învăluit.* ȚICHINDEAL, F. 112. *Numai de cât merindea fu învăluită, ascunsă în traistă.* AGÂRBICEANU, L. T. 245. *Focul eu învăluiiu.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 144. *Să 'nvălue cu sacu Și doarme păn'o ia dracu'.* BIBICESCU, P. P. 187. *Soră, surioara mea, învălue-ți tu mâna...* ib. 9. *Spune-mi gura cui i-o dăi? Dă-mi-o mie... S'o învălui în hârtie.* HODOȘ, P. P. 165. | Fig. A ascunde. *Să învăluescu fața cuvântului acestuia.* BIBLIA (1688), 230$_{2}$.

7°. Trans. A împresurà, a acoperì cu totul, a copleși, a bate, a izbì. *E corabie erà în mijlocul mariei, învălui ea se cu undele* (: était... battue des flots). TETRAEV. 225. *Negura învăluià corabia.* DOSOFTEIU, V. S. 125$_{2}$. *Valurile clocotesc, Pe copilă-o 'nvăluesc.* ALECSANDRI, P. III 161. *Valuri mari mă 'nvăluesc, N'am cum să mă sprijinesc.* POP., ap. GCR. II 346/$_{1}$. | Fig. (Mai ales

despre gânduri, griji, păcate etc.) Trans. A cuprinde, a copleşì; refl. a fi cuprins, foarte preocupat, copleşit. [Păcatele] *să nu ne învăluiască.* VARLAAM, C. II 6_2. *Cauza tristeţei ce o învăluià...* N. GANE, ap. TDRG. *Inima viteazului Robinson au început a se învăluì, când cu bucurie... când cu spaima.* DRĂGHICI, R. 166. *Mare grijă învălue satele în ajunul sf. Vasile.* ŞEZ. III $178/_{18}$. || Refl. A-şi face griji s. gânduri. *A ce te învălueşti şi te fură gânduri, o omule, pentru mine?* DOSOFTEIU, V. S. $1/_2$. *Adevăr, de[ş]ertăciune eşti... şi în deşert te învălueşti.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I $184/_{12}$. || Spec. (Despre ocupaţiuni, treburi, afaceri; despre persoane) Trans. A copleşì, a absorbì; refl. a se ocupà din greu cu cevà (Com. I. CORBU). *Cu ce te mai învălueşti?* (id.). *Nu ţi-am răspuns la scrisoare, căci m'au învăluit trebile.*

8°. Fig. (cf. «a aveà val cu cinevà; mai de mult şi ca termen juridic) A sâcâì mereu, a nu da pace, a neliniştì, a turburà, a face cuivà fel de fel de neajunsuri, a strâmtorà, a împresurà, a împilà. (Exprimà în limba veche şi exprimă şi azi în graiul popular toată gama de nuanţe cuprinse în neologismele) a şicanà, a importunà, a deranjà. a incomodà, a molestâ, a turmentà, a persecutà. *Văzuţii şi nevăzuţii draci..., ceia ce ne învăluescŭ pre noi în toate zilele şi ne scârbesc şi ne murguesc.* CORESI, EV. $75/_{37}$. *Acesta Leu... ardeà iccanele sfinţilor şi cercà pretutindenea vârtoapele, pre unde erà besearecì şi lăcuite de părinţi, de rău i învăluià.* MOXA, 384. *Învăluià ţara.* id. $396/_{23}$. *Pentru acea nime de seminţiia noastră să n'aibă a să amestecà, nice a învăluì aceste 2 sătceale Berindeeşti şi Săboanii* (1618). IORGA, S. D. XI 89. *În bună pace să-i lăsaţi... că cine se va ispitì a-i învăluì, de către domnia mea certare va aveà* (a. 1665, Munt.). FURNICĂ, I. C. X. *Ceia ce va priimì în casa lui tălhariu sau-l va petreace, să nu-l învăluiască cinevà* (: pour l'empêcher d'être dérangé), *să va certà.* PRAVILA MOLD. 178. *Îl va învălui* (: il l'importune) *şi nu-l va lăsà să-şi împle slujba...* PRAV. 253. *Nemearnicul să nu-l învăluiţi.* BIBLIA (1688), 55_2. *Obuzul moschicesc s'au pornit în sus pre Prut şi cu ceauşi, să nu-i învăluiască nime.* LET. II $363/_{37}$. *Să fie volnici să-şi văraze* (= văreze) *ciurda... în muntele Ocnii şi nime să nu-i învăluiască* (a. 1725). BUL. COM. IST. II 201. || Refl. A se turburà, a se neliniştì, a fi cuprins de panică. *Lăsă pre ei să se învăluiască şi să-i turbure, ca mai ivită să fie tăriia lui.* CORESI, EV. $374/_{33}$. | (Cu sens reciproc) A-şi face mizerii (unul altuia). *Aşà, învăluindu-se şi întărâlându-se unii asupra altora, au pornit războiu între ei.* DIONISIE, C. 163.

9°. † Refl. A se sili, a ‘ncercà. *De se vor mestecà şi alte vite şi luptându-să iale acolo... de să va prilejì vreun om acolo şi îmblând el învăluindu-să să le despartă...* (: intervenant pour essayer de les séparer). PRAV. 62.

10°. † Refl. A se încurcà, a rătăcì, a se învălmăşì. *Petru-vodă... şase zile învăluindu-se pren munte..., au nemerit la un părău.* LET. I $162/_{12}$.

[Ind. prez. *învăluesc* şi *învăluiu.* | Adjectiv: **învăluit** (cu negativul **ne(î)nvăluit**), **-ă.** (Ad 2°) Încolăcit, împletecit. *Erà un şarpe învăluit dă picioarele ei.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II $167/_{32}$. (Ad 3°; despre cereale) Amestecate cu ţărână. *Dacă pânea* (= cerealele) *nu-i în picioare, ci-i culcată, căzută sau picată, învăluită sau policnită, plugarul... se întristează.* PAMFILE, A. 116. (Ad 6°) Înfăşurat, învelit; acoperit, îmbrăcat în... *Fealul încălţămintelor Rumânilor iaste... peste picior învăluit bine în obiale.* N. COSTIN, ap. GCR. II $3/_{36}$. *Pavăza... învăluită cu piiale de aspidă...* ALEXANDRIA, 50. *Se simţì învăluit de un nor de nesiguranţă şi de zădărnicie.* D. ZAMFIRESCU, R. 48. *O vede învăluită într'un hobot alb.* CREANGĂ, P. 192. *Şade la foc Învăluit în cojoc.* DOINE, $156/_{15}$. (Ad 7°) Împresurat, cuprins, copleşit (de griji, durere etc.); îngrijorat; absorbit (de treburi), foarte ocupat (com. I. CORBU), cu mult lucru. *Un bucătariu învăluit de duhuri necurate.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Năpăşti de care pururea erà învăluiţi Moldovenii.* LET. III $167/_{27}$. *Necontenite supărări şi purtări de grijă, întru care ne aflăm învăluiţi.* URICARIUL, I $308/_{29}$. *Şi cu alte supărări... cu nimica să nu fie învăluiţi.* ib. II $35/_{32}$. *Fiind acesta cu multe griji învăluit.* ŞINCAI, HR. II $25/_{18}$. *Oamenii toţi erau învăluiţi cu trebile.* SADOVEANU, P. S. 24. *Ei sânt destul de învăluiţi şi întristaţi.* MARIAN, O. II 123. *Femeia... de-ar fi ori şi cât de învăluită şi necăjită, ea nici când nu uită de copilul său.* id. NA. 308. *Nevasta lui a rămas singură, fiind cu multe de toate învăluită şi încurcată.* id. O. II 223. *Aşa de tare erà învăluit... cu trebile iconomiei...* SBIERA, P. $294/_5$. *Toţi erau învăluiţi cu diverse alte ocupaţiuni.* SBIERA, F. 203. *Dumnezeu erà învăluit cu treaba.* ŞEZ. V $158/_5$. (Ad 8°) Turburat, persecutat, urmărit, necăjit, chinuit. *Sv[ă]nta cruce iaste linişte celor învăluiţi.* VARLAAM, C. $58,_2$; — **învăluitór, -oáre** = care învăluește. ANON. CAR., MARDARIE, L. 1908, PONTBRIANT. (Substantivat; rar) **învăluitoáre** s. f. = ţol de învelit, de acoperit, învelitoare. | Abstracte: **învăluíre** (în Banat: **învăluiáre** V. BRANISCE) s. f. = acţiunea de a învălui; rostogolire, prăvălire, încolăcire; împletecire, înfăşurare, învălătucire, griji, preocupări mari, turburare, deranjare, persecutare, necaz, chin, acoperire, învelire, înconjurare, împresurare; † adunare, strângere la olaltă, vălmăşag. *Învăluire* (gr. συναγωγή = adunare, strângere) *de albine în gura leului.* BIBLIA (1688), 185. *Cu acest fealiu de învăluiri şi cu aceaste sule de bumbac, după ce vulpea pre lup împunse.* CANTEMIR, IST. 81. *Eu am rămas lot întru aceste furtunatice învăluiri.* URICARIUL, VII $73/_{26}$. [Copacul se desdoì] *şi împreună ridică şi pe înfricoşatul Olon... legânându-se după învăluirea copaciului.* BELDIMAN, N. P. I 103. *Să-l lăsăm întru învăluirea gândurilor cu care se luptà.* DRĂGHICI, R. 161. *Aşà merse multă vreme prin talazurile negre ale nopţii, biciuit din când în când de învăluiri de stropi gheţoşi.* SADOVEANU, M. 183; — **învăluít** s. a. = învăluire; — **învăluitúră** s. f. = rostogolire, prăvălire (de valuri); turburare, frământare, necazuri, neajunsuri, spec. (la plur.) amestecătură de otavă şi paie pe care ţăranii o dau vitelor (VAIDA). *Au... spus... de învăluitura holburilor mării.* DOSOFTEIU, V. S. $82^2/_6$. *Erà bogate conace şi învăluituri în biata ţară.* LET. II $418/_{32}$. *Cu multe măgulituri şi învăluituri a ispitì.* CANTEMIR, IST. 244; — **învăluiálă** s. f. (plur. *-iele* şi *-ieli*) = turburare, mestecătură, volbaiu (LB.); învălmăşală (BARONZI, L. I $99/_{19}$); incomodare, asuprire, necaz, neajuns, supărare, deranj. *A face cuivà învăluială* = a incomodà. LB. *Să rabde om atâta zeberală şi învăluel[i]...* (1643). IORGA, D. B. I 102. *Vedem ncamul omenesc împleticindu-se în nefolositoare învăluiale.* BIBLIA (1688), 3 pr. 22. *Perioadelor mari în voroavă... la auzire şi la pomenire învăluială face.* CANTEMIR, IST. 128. *Să n'aibă despre rudeniile mele nici-o... învăluială* (1756). URICARIUL, XXII $374/_{19}$. *Le-au făcut multă învăluială şi i-au închis.* ŞINCAI, HR. III $117/_3$. *Din toate aceste învăluieli tot am rămas cu un câştig.* N. GANE, ap. TDRG.]

— Derivat din val cu suf. **-uì** şi pref. **în-**. Cf. învelì, învălurà.

ÎNVĂLUIÁLĂ s. f.
ÎNVĂLUIÁRE s. f.
ÎNVĂLUITOÁRE s. f.
ÎNVĂLUITÚRĂ s. f.
} v. **învălui.**

ÎNVĂLURÁ vb. Ia. *Onduler, flotter. Onduler. Agiter.* — Intrans. A se mișcà în valuri, în ondulațiuni, a ondulà, a face valuri; a se revărsà, a cădeà (REV. CRIT. I 171). *Iar cosițele nici cu totul împletite... ceale mai multe fiind după cap, învălurà preste umăr și preste spate.* ILIODOR, ap. GCR. II $91/_{35}$. *Holda verde se legănà ușor în bătaia vântului, învălurà, susurà, aveà o mlădiere de apă.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 869. || Refl. A se agità, a se frământà, a se sbuciumà ca valurile mării. *Pădurile de sălcii din ostroave plângeau, urlau, se 'nvălurau.* id. ap. CADE. || Trans. (= fact.) A face să se miște în valuri. *Câte o adiere de vânt* [treceà prin grâu] *învălurându-l ca pe un lac.* id. U. P. 57. [Și: **vălurà** vb. Ia = a se mișcà în unde s. valuri. *Albinele vălurau din aripioarele lor de aur pe d'asupra noastră.* V. CIOFLEC, ROBU. | Adjectiv: **învălurát (învălurít) -ă**= care se mișcă (întocmai ca valurile), care se revarsă, cade în formă de valuri; agitat de valuri; care face valuri, ondulat; (despre un teren) cu ridicături multe, accidentat; (și cu înțelesul:) apucat (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC). *Coama sa* [a calului] *cea învălurită.* BELDIMAN, N. P. I 73. *Aurul învălurat al grâului.* SANDU-ALDEA, U. P. 158. *După vr'o trei ceasuri de umblet, tot pe locuri învălurate...* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Din oglinda spectrală și învăluratâ, îl priveà cu ochi de viezure o figură.* C. PETRESCU, C. V. 46. | Abstract: **învălurâre** s. f. = acțiunea de a învălurà; ondulare; teren în formă de valuri. *E partea de învălurări line a Bucovinei.* IORGA, N. B. 116.]

— Derivat din **valuri** (pl. de la *val*), cu pref. **în-**. Cf. înveli, învăluì.

ÎNVĂLURÍT, -Ă adj. v. **învălurà.**

ÎNVÂLVĂÍ vb. IVa v. **vâlvăì.**

ÎNVÂLVĂTÁ † vb. Ia refl. *Jeter de grandes flammes.* — (Despre foc) A crește făcând vâlvătăi, flacări mari, a se alimentà; cf. învâlvorà. *Atunci mai groaznic împuternicindu-se focul, căci se învâlvătà din buțile cu untdelemn și din buțile cu rachiuri.* DIONISIE, C. 204.

— Derivat neobișnuit din **vâlvătae,** cu pref. **în-.**

ÎNVÂLVOÍ vb. IVa v. **vâlvăì.**

ÎNVÂLVORÁ vb. IVa. *Embraser.* — Trans. A aprinde, a incendià cu flacări mari; cf. învâlvătà. *Și creșteà focul în limbi uriașe, învâlvorând pădurea.* LUNGEANU, ap. CADE.

— Derivat din **vâlvoare,** cu pref. **în-.**

ÎNVÂNÁT, -Ă adj. *Veiné.* — Cu vine (germ. «geadert»). MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 387.

— Participiul-adjectiv al unui verb neîntrebuințat **învânà,** derivat din **vână,** cu pref. **în-.**

ÎNVÂNĂȚÁȚÍ vb. IVa } v. **învineți.**
ÎNVÂNĂȚÍ vb. IVa }

ÎNVÂNCE † vb. III v. **învinge.**

ÎNVÂNOȘÁ vb. Ia refl. *Se coaguler.* — (Despre sânge; în descântece pop.) Intrans. A se închegà în vine. *Sângele li-o învânoșat.* MARIAN, D. 61. Cf. 66.

— Derivat din **vânos,** cu pref. **în-.**

ÎNVÂNZOLÍ vb. IVa v. **vânzolì.**

ÎNVĂPĂIÁ vb. Ia. *S'enflammer, s'embraser; rougir; prendre feu* pour, *s'enflammer* pour. *Enflammer.* — Intrans. și refl. A se aprinde repede, ca o văpaie; (despre fața omului) a se înroșì ca focul (de rușine, emoție etc.); (mai ales fig.) a se înflăcărà tare, a se însufleți, a fi cuprins de un entuziasm fierbinte; a se îndrăgosti tare. *Foc de fața lui învăpăiè-se.* CORESI, PS. 36. *Mânia cu mult mai vârtos învăpăè în piepturile Romanilor.* P. MAIOR, IST. 6. *Ce suflet nu se va învăpaià?* I. VĂCĂRESCU, P. $138/_{8}$. *D'al ei dor se'nvăpăià.* TEODORESCU, P. P. 89^{b}. || Trans. (= fact.) A face (pe cinevà) să se aprindă repede ca o văpaie; fig. a înflăcărà, însufleți, entuziasmà, animà pe cinevà. *Rușinea învăpăiază bărbăția lor.* BELDIMAN, N. P. I 20. *Trebui să aibă un farmec cum altul nu mai este, Ca să învăpăeze așà pe un bătrân!* I. NEGRUZZI, VI 501. [Și: **învăpăì** † vb. IVa. *Ochii i să învăpăesc.* BELDIMAN, N. P. I 160. | Adjective: **învăpăiát, -ă** = aprins (cu flăcări mari), înflăcărat (propriu și fig.); iute la fire (cf. zvăpăiat); îndrăgostit tare; (despre ochiu) plin de foc, scânteietor; (despre obraz) roșu, aprins ca focul. *Toți craii... sânt învăpăiați de dragostea ei.* BELDIMAN, N. P. I 50. *Para cea învăpăiată cade din vârful muntelui Etnii cu mare năvălire pe câmp.* id. I 121. *Fața lui cea învăpăiată îndestul zugrăveà bucuria.* DRĂGHICI, R. 193. *Ce scântei de foc ies din învăpăiații lor ochi!* MARCOVICI, C. $22/_{7}$. *Cu ochii învăpăiați.* GORJAN, H. II 201. *Învăpăiată dragoste.* ALECSANDRI, T. 182. *Artiștii... și-au trecut din mână în mână fitilul învăpăiat al artelor.* ODOBESCU, III $133/_{14}$. *Fantazia d-sale cea învăpăiată.* MAIORESCU, CR. II 17. *Apostol brav și învăpăiat.* SBIERA, F. 243. *Eu nici când te-am auzit... Vorbind de crai și de 'mpărați La sabie învăpăiați.* TEODORESCU, P. P. 111; — (rar) **învăpăietór, -oáre** = care (se) învăpăiază. DICȚ. | Abstracte: **învăpăiére (învăpăiáre)** s. f. = acțiunea de a (se) învăpăià; aprindere, înflăcărare, ardoare, văpaie, foc (fig.); pornire, însuflețire, entuziasm, animare. [Calul]... *înălbeà fràul ce-i opreà învăpăiarea cu spumele sale.* BELDIMAN, N. P. I 82. *Când învăpăiarea patriotică trece peste fruntarii...* I. GHICA, ap. TDRG. *Duce-m'așì... La Neapoli ce scaldă Răspândind învăpăieri, Sânul ei în marea caldă.* ALECSANDRI, P. II 128. *Vreau să mă'nec de dulcea 'nvapăiere A celui suflet ce pe al meu știe.* EMINESCU, P. 45; — (rar) **învăpăiát** s. a. = învăpăiere; — (rar) **învăpăiálă** s. f. (plur. *-iele* și *-ieli*) = învăpăiere. POLIZU.]

— Derivat din **văpaie,** cu pref. **în-.** Cf. zvăpăià.

ÎNVĂPĂÍ † vb. IVa v. **învăpăià.**

ÎNVĂRÁ vb. Ia refl.

— Derivat din **vară,** cu pref. **în-.** Cf. vărà.

ÎNVÂRCIOLÍ vb. IVa. *Enrouler, entortiller.*— (Rar) A înfășurà, a încolăci (Sălișteì, în Transilv.). Com. BANCIU. — Cf. vârciol.

ÎNVÂRCOLÍ vb. IVa v. **vârcolì.**

ÎNVÂRFÁRE † s. f. *Point culminant.*—(Formație personală a lui KONAKI, spre a redà neologismul) Culminație, vârf. *Omul pune răului învârfare.* P. 284. *Puține sânt fapte bune în înalta învârfare.* ib. 285.

— Infinitivul substantivat al unui verb neîntrebuințat **învârfà,** derivat din **vârf,** cu pref. **în-.**

INVARIÁBIL, -Ă adj., adv. *Invariable. Invariablement.* — Care nu este variabil, care nu variază, nu se schimbă, nevariabil, neschimbăcios, neschimbător, neschimbat, imutabil; (adv.) în mod neschimbat. [Derivat: **invariabilitáte** s. f. = starea s. calitatea de a fi invariabil. | Pron. *-ri-a-.*]

— *N.* după fr.

INVARIABILITÁTE s. f. v. **invariabil.**

ÎNVÂRLIGÁT, -Ă adj. *Recourbé.* — (În gâcitori) Încovrigat (cum e coada porcilor), (în)bârligat. *Încârligată, învârligată, În ureche de carne aninată* (= Cercelul). ȘEZ. IV 67. *Încârligată*

îmbârligată, În gaură băgată (= id.). ib. Cf. GOROVEI, C. 63.

— Variantă a lui **îmbârligat** (cu *v* din *verigă*, cf. însă şi arom. *invârliga* «de jur împrejur», *ănvârlighedzŭ* «încunjur»).

ÎNVĂRNICHÍ vb. IV^{a} refl. v. **învărnicì.**

ÎNVĂRNICÍ vb. IV^{a} refl. *Devenir bons amis.* — (Mehedinţi, Banat). *A se învărnicì* = (despre copii) a se face văr cu cinevâ în prima Luni după Dumineca Tomii. BOCEANU, GL. [Şi: **învărnichì** vb. IV^{a} refl. = a se face veri, fraţi de cruce, a se înfărtăţi. REV. R. a. 1910, p. 86, GR. BĂN.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din sârb. **vernik** «prieten credincios» şi adus, prin etimologie populară, în legătură cu *văr*.

ÎNVĂRSÁT † s. a. = **revărsat.** *Venirĕ fără veste..., pre la învărsatul zorilor.* MAG. IST. IV $355/_{13}$.

ÎNVÂRSTÁ vb. 1^{a} v. **învrâstà.**

ÎNVÂRTEÁLĂ s. f.
ÎNVÂRTECÍ vb. IV^{a}
ÎNVÂRTECÚŞ s. a.
ÎNVÂRTEGÚŞ s. a.
} v. **învârtì.**

ÎNVÂRTEJÁT, -Ă adj. v. **învârtejì.**

ÎNVÂRTEJÍ vb. IV^{a} 1°. *Tourner, pirouetter, tournoyer, tourbillonner, faire tourbillonner.* 2°. *Transformer, tourner* en, *changer* en; *se transformer.* 3°. *S'en retourner, rebrousser chemin, revenir* sur, *faire volte-face.*

I°. Trans. şi refl. A luà într'un vârtej, a (se) mişcà învârtind(u-se), a (se) întoarce în cerc, a (se) învârtì repede (ca într'un vârtej). *Jucaşi bine astăzi şi vârtejişi bine calul la alcà.* MOXA, $389/_{12}$. *Pârâul vârtejeaşte apa şi dă îndărăpt.* DOSOFTEIU, V. S. 132_{2}. *Zăpada curgeà... iar crivăţul o spulberà, o învârtejeà, ne-o aruncà 'n ochi.* SANDU-ALDEA, U. P. 59. *Un nour de corbi fâlfâià pe deasupra croncăind, vâlturà şi se învârtejeà în toate părţile.* BĂLCESCU, M. V. 570. *Vârtejind ochii roată, aruncă privirea... în obrazul Sultănichii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Din când în când... zăreau stoluri de ciori învârtejindu-se.* SADOVEANU, SĂM. V 1009. *Ca un vârtej se învârteià prin mijlocul ei...* ISPIRESCU, L. 155. *Apele se învârtejesc la coturi.* PAMFILE, J. III. # *A i se învârtejì cuivà capul* = a aveà ameţeli, a ameţì. *Capul li se învârtejiià, greaţa li se scorniià.* CANTEMIR, IST. 189. | Intrans. A se urcà în spirală, ca fumul. (Fig.) *Al nostru suflet spre ceruri vârtejând...* I. NEGRUZZI, II 294.

2°. † Trans. şi refl. A (se) preface, a (se) schimbà, a se transformà în..., a se întoarce. *Au învârtejit Domnul Dumnezeul meu blestemurile în blagoslovenie.* BIBLIA (1688), 142_{2}. | (Şi azi regional) Refl. A se schimbà în bine, a se însănătoşì, a se înzdrăvenì. *Descântând..., a dat fetiţei apă să bea din pahar. Îndată ce a băut apa din pahar, s'a învârtejit fata.* PAMFILE, S. T. 91.

3°. (Învechit; une-ori întregit prin «înapoi» s. «îndărăt») Refl. şi (rar) intrans. A se întoarce din drum (schimbând dintr'o dată direcţia apucată), a se înapoià (grabnic), a revenì (repede). *Cum nu s'au vârtejitŭ, să să întoarcă, să dea slavă lui D[umned]zău?* VARLAAM, C. $364,_{2}$. *Vârtejindu-să, vrea să-l lovească cu sulița.* DOSOFTEIU, V. S. 215_{2}, cf. 32_{2}, 56_{2} etc. *Mearsăm vârtejindŭ la muntele Eleonului.* id. ib. 78_{2}. *Să 'ntoarsă deacolo. Şi iarăş vârtejì, de trăì 25 de ani fără acoperemânt.* id. ib. 80. *Să învârtejiră la pământul lor.* BIBLIA (1688), 267. *Învârtejindu-se el au lovit Idumea.* ib. 225_{2}. *Şi apoi s'au învârtejit înapoi, prădând şi arzând ţeara.* LET. I $131/_{16}$. *Aceia s'au vârtejit la războiu, de au dat inimă celorlalţi.* LET. I $115/_{9}$. *Dabija-vodă s'au învârtojitŭ şi s'au dus la vizirul.* MAG. IST. I $348/_{26}$. *Iar păgânii... s'au mai învârtejit după oştile noastre.* ib. I $161/_{8}$. *Îndată înapoi se învârtiì, şi faţă la faţă nepriiatinului deade.* CANTEMIR, IST. 74. *Mărgând doi oameni pe o cale... şi mai pre urmă vârtejindu-să şi despărţindu-să unul de alalt...* CAT. MAN. 169 (383). *Oştile muscăleşti s'au învârtejit la Lechia.* DIONISIE, C. 227. *Numai decât se învârtejì îndărăt cu toate oştile.* BĂLCESCU, M. V. 59. *Moldovenii se 'nvârtejesc, iau cu sila Chilia şi Benderul...* id. ib. 72. *Nu rămăsese altă nădejde decât o tăcută supunere; cei mai mulţi dintre boieri se învârtojiră p'această înţeleaptă cale.* ODOBESCU, I $119/_{18}$. *Noi înapoi ne învârtejim.* TEODORESCU, P. P. 164.

[Şi: **vârtejì** vb. IV^{a}; **învârtijì** † vb. IV^{a}; **învârtojì** † vb. IV^{a}. | Adjectiv: **(în)vârtejit (învârteját), -ă** = învârtit, luat (ca) într'un vârtej; în formă de spirală; întors, înapoiat. *Se întoarce când la apus, când la răsărit..., ca frunza vârtejită de furtunele toamnei.* RUSSO, S. 104. *Scări învârtejate* (Argeş). ION CR. III 82. | Abstract: **(în)vârtejire (învârtijire)** s. f. = acţiunea de a (se) învârteji; mişcare în vârtej, în cerc, învârtire, învârtitură, rotaţiune; întoarcere, transformare; însănătoşare, însdrăvenire, dare în bine după o boală (Măgurele, în Teleorman; com. M. OLMAZU); înapoiere, prefacere; (spec.) răsucire a pânii în cuptor (Măgurele, în Teleorman; com. OLMAZU). *Învârtejire de oameni păcătoşi.* BIBLIA (1688), 120_{2}. *Şi Costandin Brâncoveanul... s'au învârtejit înapoi..., după a căruia învârtejire pre Şărban-vodă încă boala îl îngreuiase.* MAG. IST. II $131/_{4}$. *Nu după puţine a soarelui învârtejiri...* CANTEMIR, HR. $299/_{5}$. *Vârtejirea ţircolamurilor cereşti.* id. IST. 352. *Să fie sfânta sa besearecă întru multe vârtejiri ale anilor supt putearnică mâna Măriei Tale.* ANTOLOGHION (a. 1755), ap. VB. II 130. *Mâne să-mi faci carte către Barbu şi poruncă de învârtejire Neagului.* ODOBESCU, I $83/_{20}$. *Unele [jocuri] sânt vijelioase..., cu încleştări de braţe şi învârtejiri vijelioase.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.]

— Derivat din locuţiunea **în vârtej.**

ÎNVÂRTÉLNIŢĂ s. f. (Bot.) v. **învârtì.**

ÎNVÂRTÍ vb. IV(a). 1°. *Tourner, faire tourner; rouler* (une cigarette); *remonter* (un ressort, une montre); *dévider* (un fil). *Tourner* (dans les expressions: la tête me tourne, tout tourne autour de moi). *Être adroit, malin. Danser, faire danser en rond.* 2°. *Faire la cour* à, *tourner* autour de qqn. 3°. *Mener à sa guise, par le bout du nez; séduire.* 4°. *Manier, brandir; conduire, administrer.* 5°. *Se débrouiller, intriguer.* 6°. *Rôder.*

Ca şi a (se) întoarce, a (se) sucì şi a (se) rotì, a (se) învârtì arată o mişcare circulară, aşà încât cele patru verbe citate se pot întrebuinţà adesea unul pentru altul. Totuşi, s'au stabilit şi anumite deosebiri: *întoarcerea* (= germ. «wenden») poate fi şi numai de pe-o parte pe alta, deci numai o jumătate s. un sfert de învârtire *(Întoarce filele unei cărţi. Întoarce buzunarul pe dos. Se întoarce cu burta la soare)*; *învârtirea* (= germ. «drehen») este o întoarcere completă în jurul unei axe, de obicei chiar repetată şi implicând de cele mai multe ori şi oarecare repeziciune (*Învârt un prisnel. Roata se învârte*); *sucirea* s. *răsucirea* (= germ. «winden») e învârtirea — de cele mai multe ori presupunând şi un efort — în formă de spirală s. învârtirea de un capăt a unuì obiect flexibil, celălalt capăt fiind fix, ori de amândouă capetele în sens contrar, în felul cum

storci o rufă udă (*Suceşte aţa, mustaţa, gâtul. Şurubul se răsuceşte*); *rotirea* (= germ. «kreisen») arată mai mult mişcarea ce se face în formă de cerc, de roată, de jur împrejur (*A-şi rotì privirile. Vulturul se roteşte în zbor*). Apropierea de sens dintre aceste verbe se vede şi din întrebuinţarea lor unul lângă altul spre a exprimà o intensitate, o stăruinţă, o repetare sau o nehotărîre în mişcarea învârtitoare: *L-a băgat în judecăţi, l-a sucit, l-a învârtit şi l-a lăsat sărac luciu.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Ia el punga, o suceşte, o învârteşte...* CREANGĂ, P. 44. *Vine împărăteasa mânioasă şi intră 'n bolţă, ca să-şi aleagă multe de toate, toi învârte şi suceşte.* RETEGANUL, P. III $21/_{6}$. *Şi nici una nici două..., învârte, suceşte, trage, întinde...* ŞEZ. I 258. *Îl învârteşte şi îl suceşte şi-l întoarce, până scoate limba şi ochii îi ies cât pumnul afară din adâncături.* JIPESCU, O. 133.

1°. Trans. A mişcà în jurul cuivà s. a unui obiect, în cerc; refl. a face o mişcare de rotaţie; a (se) întoarce, a (se) roti, a (se) suci. *Envertĕsc*=inverto, verto. ANON. CAR. *Ivitu-s'au pre cer o stea cu coadă căria îi zic Latinii cometa,... şi din dărăpt se scuturà... învârtindu-se către apus.* LET. II 22. *De paveţă* (= pavăză) *erà legat acest fier, care să învârteà în toate părţile şi nu sta la un loc.* HERODOT, 499. *Ochi în lacrămi învârteaşte.* BARAC, A. 63. *Sta învârtind frigarea.* DRĂGHICI, R. 85. *Materia învârtindu-se neîncetat, a alcătuit acest trup al nostru.* MARCOVICI, C. $12/_{19}$. *Calăul n'aveà decât să învârtească grindeiul, ca să sugrume pre paţient.* C. NEGRUZZI, I 311. *Apa... în mari cercuri se'nvârti.* ALECSANDRI, P. I 13. *Atunci lumea'n căpăţână se'nvârteà ca o morişcă.* EMINESCU, P. 231. *Fusul... se 'nvârteà mereu.* COŞBUC, B. 24. *Un roiu de albine se învârteà în zbor.* CREANGĂ, P. 238. *Să se ducă învârtindu-se ca ciocârlia şi să mă lase pe mine cu nevoile mele aici!* SANDU [-ALDEA], SĂM. VI 1070. *Nişte palaturi care se învârteau după soare.* ISPIRESCU, L. 24. *Unul aruncà coroana în sus: aceea apoi atâta se învârteà prin aer...* RETEGANUL, P. III $6/_{25}$. *Apoi mama plămădeà Şi-o lăsà până dospeà, Apoi colaci învârteà, Pe lopată mi-i culcà.* ALECSANDRI, P. P. $390^{b}/_{10}$. *P'a lui mamă o găsceau Din gură frumos cântând Şi din drugă învârtind.* TEODORESCU, P. P. 559. *Să te învârţi într'un picior.* ŞEZ. II $55/_{21}$. *Pământul se învârteşte în jurul soarelui.* ŞĂINEANU, D. 4. (În farmece) *Eu nu'nvârt ulcica, Ci 'ntorc gândul Şi cuvântul...* MARIAN, V. 20. *Învârte, mamă, hârbu' bine, Să mă joace şi pe mine. Învârte, mamă, hârbu roată, Să fiu de flăcăi jucată.* ŞEZ. III $124^{b}/_{29}$. | A (ră)suci (o ţigară). *Învârteam o ţigaretă, când aud pe Caravasili că-mi zice...* I. GHICA, ap. CADE. | A întoarce (un ceas, un mecanism). *Omul e un fragil aparat de carne..., nu un mecanism pe care-l învârţi cu o cheie.* C. PETRESCU, Î. II 68. | A depănà, înfăşurà, învăluì (un fir). HERZ.-GHER. M. IV 200. # *Se învârteşte ca funia în traistă*, se zice despre omul beat. ZANNE, P. V. 303. **A i se învârtì cuivà capul** (POLIZU) s. **a se învârtì locul cu cineva** = a aveà ameţeli. *Mi se părea că biserica se învârteşte cu mine.* C. NEGRUZZI, I 54. **A se învârtì într'un călcâiu** = a fi iute la treabă, a face orice lucru repede, fără zăbavă, a fi vrednic. ZANNE. II 32. *Cât te-ai învârtì într'un călcâiu* = în puţină vreme, într'o clipă. ib. **Se învârte ca un prâsnel** = repede. ib. III 323. **A învârtì dulapuri** = a umblà cu înşelătorii. ib. IV 356. || Spec. Trans. (Complementul e un dans s. fata pe care o joci) A jucà, a dansà mişcându-se în cerc; refl. (despre dansatori) a se mişcà în cerc, dansând. *Strigoimea... Horă mare învârteşte.* ALECSANDRI, P. II 123. *Începù să se învârtă într'o horă nebună, ameţitoare.* AGÂRBICEANU, L. T. 348. *Fete mândre care ştiau a învârtì şi hora, dar şi suveica.* CREANGĂ, A. 1. *Şi ia pe nuna de mână, Cu mireasa dimprcună, Şi 'nvârtiţi o horă bună.* TEODORESCU, P. P. 182. *Mai luaţi-o pe 'nvârtite... Să învârtim fetele.* DOINE, 173/13-14. *Bunu-i jocu' românesc, Când cu mândra mă'nvârtesc.* HODOŞ, P. P. 182.

2°. Fig. (Despre fiinţe; complinit prin «în jurul s. împrejurul cuivà» ori «pe lângă cinevà»). Refl. A da târcoale, a căutà să câştigi simpatia, bunăvoinţa, dragostea cuivà, a se luà cu binele pe lângă cinevà. *Începù a se învârtì împrejurul moşneagului.* ŞEZ. II $58/_{1}$.

3°. Fig. (Complementul e o persoană, p. ext. o funcţie) Trans. A conduce (pe cinevà) după placul său, a face cu cinevà ce vrei. *Învârteà judeţul cum îi plăceà lui.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. *Îşi învârte bărbatul cum vrea.* # **A învârtì (pe cinevà) după** (s. pe) **deget(e)** = a-l purtà cum vrei, cu vorba s. cu minciuni. Cf. ZANNE, P. III 112. **A învârtì capul cuivà** = a convinge, a determinà pe cinevà să facă s. să consimtă la cevà, a scoate din minţi, a câştigà dragostea unei fete; «a stăpânì pe cinevà» (PAMFILE, J. II). **A învârtì de cap pe cinevà** (mai ales pe o fată) = a amăgi, a seduce. HERZ.-GHER., M. 200.

4°. (Obiectul este o bâtă, o sabie, etc. cu care vrei să loveşti, p. ext. o armă, un instrument, o sculă) A mânuì, a şti să te serveşti, să umbli cu cevà. *Braţul mieu nu mai poate să învârtească paloşul.* ISPIRESCU, L. 12. *Şi spre Dunăre alergà, Hăulind şi chiuind, Buzduganul învârtind.* ALECSANDRI, P. P. $59/_{25}$. *Noi ştim a învârtì sapa, coasa şi secerea.* CREANGĂ, A. 163. | P. ext. (Complementul este o ocupaţiune: negoţ, meserie, gospodărie, afaceri, un capital, etc.) A conduce, a administrà. *La vârsta de douăzeci şi cinci de ani învârteam singur moşia părintească şi treburile mergeau strună.* SANDU-ALDEA, A. M. 25. *Învârteà şi un negoţ de vite.* ib. 133. *Fusese zece ani factor poştal, pe urmă... învârtise nişte afaceri nelămurite.* C. PETRESCU, Î. II 141. *Învârteşte bine plugăria.* PAMFILE, J. II. *Învârteşte capital mare* = are afaceri în care a investit bani mulţi. | (P. anal. obiectul poate fi şi altă noţiune) A face (drege, născoci, a prezentà cevà) astfel, ca să iasă bine. *Nici va puteà învârtì lucrul ca cu căpitan-paşa...* DIONISIE, C. 210. *Istoria cu tigrul şi cu potopul sau pustiul, ai învârtit-o bine.* I. NEGRUZZI, I 38. *Şi de aceea trebuit-a şirelicuri să'nvârtesc.* CONTEMPORANUL, I 163. | (Complementul: cărţile de joc) A jucà. *Prea le învârteşte des cu primarul!* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

5°. Refl. (Modern; familiar) Refl. A reuşì în afaceri (de obiceiu necinstite), a izbutì (prin intrigi, intervenţii, pe căi lăturalnice), a da o lovitură. *Ei bravo! Te 'nvârtişi, ai?* C. PETRESCU, C. V. 125.

6°. Refl. A umblà (fără scop) de colo până colo, a se mişcà (într'un spaţiu îngust). *S'au învârtit pe acolo câtevà zile prin pregiur prădând şi jăcuind.* LET. II $149/_{6}$. *Cevà prin piaţă până se vor învârtì...* PANN, P. V. I 66. *Cinci cămăruţe în care abià te poţi învârtì.* C. NEGRUZZI, I 70. *Prin casă că se 'nvârte'n loc.* COŞBUC, F. 96. *Începe a se învârtì prin casă cu neastâmpăr.* CREANGĂ, P. 24. *Pe urmă se mai învârtì cât se mai învârtì prin casă.* id. 24. *Să se 'nvârte'n casă roată, Să sfârşească treaba toată.* BIBICESCU, P. P. 183. *Eu mă învârtesc, toi lucru'-isprăvesc.* id. 117. (Întărit prin «suci») *Mai se sucì, mai se învârtì, să scape de pacoste.* ISPIRESCU, L. 212. # *Se învârteşte ca un cuiu într'o căldare* = umblă în toate părţile fără a face cevà. ZANNE, P. 221.

[Ind. prez. *învârt* şi *învârtesc*. Imper. *învârte* şi *învârteşte*. | Adjective: **învârtit** (cu negativul **ne(î)nvârtit**), **-ă** = întors (de tot), sucit (în formă de spirală), rotit, înfăşurat, fig. (despre o persoană; rar) sucit, smintit, cârnit la minte (LB.).

Domnul Elefant cu nasul învârtit. ALEXANDRESCU, M. 297. *Cu făclia în mână, urcăm o scăricică învârtită.* IORGA, B. 49. *Buruiene ciuciulite, ciuciulite și 'nvârtite* (= Țigara). GOROVEI, C. 373. (Adverb). *Ninge 'nvârtit* = ninge de îngroapă, e hora mătușilor. CIAUȘANU, V. (Substantivat) **învârtită** s. f. = (Cul.; Mold.) un fel de mâncare țărănească (H. VI 153, 322, III 109, X 436, 540), un fel de plăcintă învârtită, cu brânză (s. miere) și coaptă în tigăi, sarailie (ION CR. II 134), prăjitură făcută dintr'o foaie de aluat bine întinsă, pe care s'a presărat zahăr pisat, miez de nucă, etc. și care apoi s'a răsucit, înfășurându-se ca un sul, și s'a așezat în formă de spirală în tavă, ca să se coacă (CADE), colatău (H. X 357); (Cor.) un dans țărănesc (cu multe învârtituri), semănând cu polca (cf. PÂRVESCU, H.). *Bucuria flăcăilor eră să joace învârtita. Se prindeà fiecare cu câte o fată, încrucișau un braț pe la spate și se mișcau săltând la dreapta pași mărunței, într'o linie frântă.* PÂRVESCU, H. 45. *Baclavale, plăcinte, învârtite ș. c. l. se îngropau în stomahul lui.* C. NEGRUZZI, I 286. *Să-mi facă un borș... și puțintel bulgur, verișoară, cu învârtită la sfârșit.* ALECSANDRI, T. 187. *Cele mai uzitate mâncări de lăsatul secului sânt: tot felul de plăcinte, plăcinte în tavale, învârtite...* MARIAN, SE. I 264. *Zmântâna, untul proaspăt cu mămăliguță, puiculițele fripte, învârtitele cu brânză proaspătă îți îndoiesc pofta de mâncare.* TAFRALI, II 44. *O bucată de petică învălătucită în formă de învârtită.* ȘEZ. I 83/4. Cf. H. III 19; X 357, 436, 540; XVI 153, 322; — **învârtitór, -oáre** = care (se) învârtește, în formă de spirală, de melc. *Urlete de roți învârtitoare.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Turnul din mijloc care cuprinde și un paraclis, la care te sui printr'o îngustă scăriță învârtitoare,... e acoperit de podoabe.* IORGA, B. 40. (Substantivat) **învârtitoáre** s. f. = manivelă (DICȚ.); vârtej de apă (DENSUSIANU, Ț. H.). | Abstracte: **învârtíre** s. f. = acțiunea de a (se) învârti; loc pe unde trece multă lume (și cumpără, consumă), dever mare, cf. vad. *În învârtirea valțului, am pomenit numele tău.* C. NEGRUZZI, I 65. *Sus, în deal de mănăstire, sălta hora 'n învârtire.* ALECSANDRI, P. III 57. *Aici e învârtire mare. Afară de sala asta, mai sânt două pentru restaurant și una pentru cafeneà.* AGÂRBICEANU, L. T. 93; — **învârtít** s. a. = învârtire. *Envĕrtitul* = inversio. ANON. CAR. *Apucà-m'aș de 'nvârtit, Frică mi-i de prăvălit!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 385. **De învârtit** (Cor.) = nume de joc, ardeleana. *În multe localități însă poporul îi zice acestui joc numai: de mână sau* «de învârtit». HEM. 1523/14; — **învârtitúră** s. f. = învârtire; întorsătură; piruetă (PONTBRIANT); ocol (DDRF.), învârteală (CADE.); (plăcintă) învârtită (= germ. «gedrehter Strudel». HERZ.-GHER., M. IV 200). *Envĕrtiturĕ* = versio. ANON. CAR. *Necontenitele învârtituri ale vieții...* ARHIVA R. I 37. *Hora o sparseră după două învârtituri.* DELAVRANCEA, ap. CADE. *La 'nvârtitura Schelei, S'aducă piatra Morii.* TEODORESCU, P. P. 567; — **învârteálă** s. f. (plur. *-tele* și *-teli*) = învârtire, întoarcere în loc; (fam.) afacere (mai mult sau mai puțin compromițătoare) care aduce cuivà un câștig bun. *Fieșcare dină, unde înoată planete,... păzind totdeauna o nespusă rânduială, Alcătuesc cu tăria cerurilor învârteală.* KONAKI, P. 271. *Învârtelile și strâmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor.* FILIMON, ap. TDRG. *Se pricepe la învârteli.* | Alte derivate: **învârtéiniță** s. f. (Bot.) = caprifoiu (Lonicera nigra). PĂCALĂ, M. R. 17; cf. vârtelniță; — **învârticiu** s. a. = cuiul de lemn gros de la râșniță, peste care stă roata de piatră și se învârtește. PAMFILE, I. C. 176; — **învârtecúș** s. a. = cevà învârtit, întorsătură, încolăcitură, întortochietură, sucitură. *Peștele înfundat pe după învârticușurile gărdușului cu greu nimerește să iasă înapoi.* ȘEZ. IV 117/1. *Și pe când mergeau ei pe drum așà, iaca de unde și până unde, vine un învârticuș și din învârticuș a ieșit un cățăluș.* ION CR. II 200. **Ineluș învârtecuș (învârteguș, învârticuș)** e numele unui joc de copii, care se joacă cu un inel. *Ineluș Învârtecuș, Pe-a cui degetuț Te-am pus?* MARIAN, I. 201. *Ineluș Învârteguș...* PĂCALĂ, M. R. 207. Cf. ALECSANDRI, P. P. 393, TEODORESCU, P. P. 197b, PAMFILE, C. Ț. 331, J. II 262, H. XI 507; — (Numai în LB.) **învârtecì** vb. IVa = a învârti încoace și încolo, a învârtì des.]

— Din paleosl. **vrŭtĕti,** idem, la care s'a adăogat pref. **în-.**

ÎNVÂRTÍCIU s. a. } **ÎNVÂRTICÚȘ** s. a. } v. **învârti.**

ÎNVÂRTIJÍ † vb. IVa v. **învârteji.**

ÎNVÂRTÍTĂ s. f. (Cul., Cor.) **ÎNVÂRTITOÁRE** s. f. **ÎNVÂRTITÚRĂ** s. f. } v. **învârti.**

ÎNVÂRTOJÍ vb. IV v. **învârteji.**

ÎNVÂRTOȘÁ vb. I(a). (*Se*) *renforcer.* (*se*) *fortifier,* (*se*) *réconforter,* (*s'*)*affermir. Tremper, durcir; réconforter; devenir calleux; sécher, durcir, cailler; guérir.*—Trans. și refl. A (se) face vârtos, tare, a (se) întări, a (se) solidifică, (despre credință, inimă) a (se) fortifică; (despre om, inimă) a devenì neîndurat, a (se) împietrì. *Că brațele păcătoșilor frângu-se, învârtoașe* (= întărește HUR.; întări-va COR.2) *dereptii Domnul.* PSALT. 68/12. *Mâra* (= mâna) *agiută lui, și susioara mea învârtoașe* (= întări-va HUR.) *el.* ib. 184/5. *Învârtoșați-vă inima* (: confortetur cor vestrum) *toți upovăitorii în Domnul.* CORESI, PS. 76. *Ruga... învârtoașă și întăreaște foarte postul.* id. EV. 277/30. *S'au învârtoșat credința cătră D[omnu]l H[risto]s.* DOSOFTEIU, V. S. 36v. *Nu vă învârtoșați inimile voastre.* ANTIM, P. 216. *Cerbicea voastră să nu o mai învârtoșați.* MINEIUL (1776), 66²/2. *Să vedem... cum noroadele... s'au învârtoșit și s'au întremat.* PISCUPESCU, O. 5. *Cum sânteți voi toate... Cum v'ați învârtoșat... cum v'ați înlemnit.* CONTEMPORANUL, IV 88. || A face rezistent, a oțelì (= germ. «abhärten»). HERZ.-GHER., M. IV 200. | A reconfortà. *Apa... mă învârtoș(e)à mai mult decât orice doctorie.* GORJAN, H. II 8. | (Despre piele) A se îngroșà, a face bătături. *Mânile care muncesc se învârtoașă.* N. GANE, ap. CADE. | (Despre zeamă, noroiu, etc.) A se întări, a nu mai curge. *Noroiul se învârtoșà strângându-se de frig.* GHICA, ap. CADE. | A se însănătoșà, a căpăta din nou putere, a se întremà. *La «a să 'nsănătoși», Rumânu' glăsue 'n mai multe feluri: sau a să 'mpiciorogà, sau a să 'nciripà..., sau a se 'nvârtoșà.* JIPESCU, O. 55. [Ind. prez. *învârtoșéz* și (învechit) *învârtóș.* | Și: **învârtoși** vb. IVa. | Adjectiv: **învârtoșát (învârtoșit), -ă** = întărit, împietrit; vârtos, tare, rezistent. *Slujitorii cu această nădejde învârtoșeați.* CANTEMIR, HR. 210/2. *Muncitorul din munții noștri... muncește mult, fiindcă este foarte învârtoșat la muncă.* IONESCU, M. 200. | Abstracte: **învârtoșáre (învârtoșire)** s. f. = tărie, întărire, întărîtură, neîndurare; oțelire. *Domnul învârtoșare* (= vârtute COR.; întăritură DOS.; tărie HUR.) *oamenilor săi iaste.* PSALT. 48/5. *Învârtoșare mie* (= tăriia mea COR.2; întăritura mea DOS.) *și fugire mie ești tu.* ib. 137/1. *Să vă tăiați împrejur învârtoșarea inimii voastre.* MINEIUL (1776), 66²/2. *Câte au pătimit pentru învârtoșearea inimei sale.* DIONISIE, C. 161. *Învârtoșarea suflè-*

tului. URICARIUL, II 233/3. *Învârtoșarea trupului și întemeiarea sănătății.* PISCUPESCU, O. 181; — **învârtoșát (învârtoșít)** s. a. = învârtoșare; — **învârtoșitúră** † s. f. = învârtoșare, solidificare. *Și dzîsă D[u]mn[e]dzău: fă-te învârtoșitură în mijlocul apei.* APOSTOL, ap. GCR. I 265/6; — **învârtoșíme** † s. f. = tărie, vârtoșime. *Văzând împăratul învârtoșimea sufletului sfântului patriarh....* ap. TDRG.]

— Derivat din **vârtos,** cu pref. **în-.**

ÎNVÂRTOȘÍ vb. IV^a
ÎNVÂRTOȘÍME † s. f.
ÎNVÂRTOȘITÚRĂ † s. f. } v. **învârtoșà.**

ÎNVĂCUÍ vb. IV^a v. **văruì.**

ÎNVÂRVOMÁT, -Ă adj. v. **învârvonà.**

ÎNVÂRVONÁ vb. I^a. *Remplir jusqu'aux bords, charger à plein.* — Trans. A umpleà cevà cu vârf, a umpleà peste tot, complet, peste măsură. [La nuntă] *flăcăii... se adună la casa mirelui... o pornesc la pădure... și când cel dintâiu copac a căzut la pământ..., s'aruncă asupra-i și-l urcă în car, și tot așà până ce au învârvonat carul țapân, îl împodobesc cu crengi verzi.* SEVASTOS, N. 82. [Adjectiv: **învârvonát (învârvomát,** †), **-ă**= care este plin peste măsură, abundent; (în lit. veche) covârșitor, perfect. *Nevoință învârvomată* (glosat = *covârșitoare*) *și viață curată... petrecând.* DOSOFTEIU, V. S. 3/229. *Învârvomate bunătăți.* id. ib. 65$_2$. *Săhăstrie învârvomată* (scris: *învrâvomată*) *și răbdare au arătat.* id. ib. 19.]

— Din paleosl. **vrŭhomŭ** «cu vârf, îndesat». Tiktin, *Dicț. rom.-germ.* (Forma cu *n* a fost apropiată de augmentativul *vârvoiu,* pe vremea când se pronunță încă *vârvoĭu*).

ÎNVÂRZOBÍ vb. IV^a. *Faire des plis aux sandales.* — A face crețuri opincilor, a le pune curelele, nojițele. CIAUȘANU, V.

— Derivat din **vârzob,** cu pref. **în-.**

ÎNVĂSCÚT, -Ă † adj. v. **învește.**

ÎNVÂSLÍ vb. IV^a. v. **vâslì.**

ÎNVĂȚ s. a. 1°. *Mauvaise habitude, vice.* 2°. *Leçon. Instruction, science.* 3°. *Conseil.* 4°. *Ordre.*

1°. Năravu rău, deprindere la lucruri rele, obiceiu rău; p. ext. năravu, obiceiu (LB.), obișnuință, deprindere. *Spre a se lepădà de un învăț cu care trupul omului atât de lesne se deprinde.* SLAVICI, ap. TDRG. (ms.). *Incapacitatea omului de a se desbărà de un șir întreg de învățuri.* CARAGIALE, M. 28/20. *La noi... s'a cam înrădăcinat niște... învățuri nesocotite.* IIPESCU, O. 129. *Credeai că învățul n'are și desvăț?* ȘEZ. V 85/6. *Învățul* (variantă: năravul) *din fire N'are lecuire.* BARONZI, L. 51/17. *Lupul își schimbă părul, niciodată învățul* (variantă: dar năravul ba). ZANNE, P. I 520. *Cal cu învăț* = nărăvaș.

2°. (Mai rar) Învățătură (LB.); (mai de mult și) instrucțiune, știință. *Luă tot învățulŭ marelui Antonie.* DOSOFTEIU, V. S. 75$_2$. *Frica ta dă... cunoștință tuturor spre învățuri bune.* id. PS. 391. Cf. 159. *Când prin al mame-sei învăț, duioasa lui cântare...* OLLĂNESCU, H. O. 53. *Și spuse c'o mânat-o bărbat-său să ia de la dânsa învăț pentru treburile casei.* T. CERCEL, SĂM. IV 765.

3°. (Rar; pop.) Povață, sfat, îndemn. *Îi spuse cum au rămas orfani de mamă,... cum apoi la învățul mașteri-sa, tată-so-i duduì* (= alungă), *adecă-i făcù pierduți prin pădure.* RETEGANUL, P. I 47/17. *Că cu 'nvățul de la mine, Doar... să mai scăpați cu zile!* RĂDULESCU-CODIN, L. 95.

4°. (Rar; sens păstrat în poezia pop.) Ordin, poruncă. *Ce-ai făcut, măicuța mea? — Am și dăruit pe roșul, După cum ți-o fost învățul.* TEODORESCU, P. P. 529.

[Plur. *-vățuri.*]

— Postverbal din **învățà.** Cf. desvăț.

ÎNVĂȚÀ vb. I. I. *Habituer (au mal, au vice).* II. 1°. *Habituer* à; *s'habituer* à. 2°. *(S')habituer* (à fréquenter). III. 1°. *Instruire, apprendre, enseigner, montrer.* 2°. *Enseigner. Dresser.* 3°. *Instruire. S'instruire.* 4°. *Apprendre, étudier.* 5°. *Apprendre par cœur.* 6°. *Apprendre. (S')assagir, mettre au pas, rendre ou devenir raisonnable.* 7°. *Comprendre.* 8°. *Instruire* (dans la religion), *convertir. Prêcher.* 9°. *Conseiller, recommander.* 10°. *Commander, ordonner.*

I. Sensul originar al lui *învățà* a fost (trans.): A face pe cinevà să-i placă, să se deprindă cu un vițiu, să devină vițios, a-i arătà cum să comită o faptă rea; (refl.) a se dedà la un vițiu, a începe să aibă plăcere pentru un vițiu. Acest sens s'a păstrat în expresii de felul lui *cal cu învăț* = cu deprinderi rele, cu năravu (rău). *S'a învățat rău* este prin urmare la origine o expresie pleonastică în care «rău» întărește o nuanță de sens cuprinsă în *învățà;* astăzi însă ideea de «rău» nu o mai considerăm ca făcând parte din înțelesul verbului, ci e cuprinsă în cuvântul care complinește acest verb. (Construcții: *învăț hoția, mă învăț cu hoția* s. *la hoție; îl* s. *mă învăț hoț, îl* s. *mă învăț să fac* (s. *a face*) *hoții;* mai de mult și: *mă învăț în, întru* s. *de hoție,* ori *hoției: Iubirea aurului... lui Mamon învață pre noi.* CORESI, EV. 218/33. *Realelor să nu ne învățămŭ.* id. ib. 174/34. *Mă învăț a fură.* SBIERA, P. 255/18. *Cu năravu* (= obiceiu rău) *te-ai învățat!* TEODORESCU, P. P. 152. # *Bărbatul temător învață nevasta curvă.* ZANNE, P. IV 259. *Cine se învață mincinos, când spune adevărul, se îmbolnăvește.* ROMÂNUL GLUMEȚ, I 21/27).

II. Mai târziu, dar chiar în epoca preromană — precum dovedesc limbile it., prov., sp., pg. și albaneză — sensul s'a generalizat, încât *a (se) învățà* se puteà întrebuința nu numai despre năravuri rele, ci și despre orice fel de obiceiuri, chiar despre virtuți.

1°. Trans. (Construit cu prep. cu, † de, † dativul, cu un infinitiv s. conjunctiv) A deprinde, a obișnui, a dedà pe cinevà cu..., a face să (se) deprindă cu..., să-i vină gustul unui lucru; refl. a (se) deprinde, a se dedà, a (se) obișnuì, a se alege cu o dispoziție pentru cevà, a se familiarizà cu cevà, a începe să-i placă cevà. *Cu trudă și cu post... trupurile lor învățară.* CORESI, EV. 50/32. *Pururea... să ne învățămŭ de ceale bune, ca realelor să nu ne învățămŭ.* id. ib. 174/34. *Cela ce să va învățà a treace depururea pre lângă casa vreunei mueri de cinste...* PRAV. 876. *Gâtlejul tău s'au învățatŭ adevărului.* MINEIUL (1776), 164^2/1. *Se învățase și el a le alege așà, de pe de-asupra.* CREANGĂ, P. 167. # *A se învățà ca faurul* (s. *țiganul*) *cu scânteile* (ZANNE, P. V. 289) s. *ca broasca cu grindina* = cu lucrurile neplăcute, cu greutățile vieții.

2°. (Eliptic) Trans. și refl. A (se) deprinde să vină mereu undevà, să frecventeze un loc. *Nu-i bine să înveți cerșetorii la casă. Uliul s'a învățat la găinile noastre.*

III. După cum credeà H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXVII (1913), 177—185, printr'o amestecare a lui *in-vitiare* cu *initiare,* în tot cazul, după cât reiese și din alte limbi romanice, chiar în epoca preromană, sensul s'a specializat:

1°. Trans. (Complementul e omul) A inițià pe cinevà în cevà, a arătà cuivà (cum se face) cevà; refl. a se inițià în cevà. *Învață pre noi calea spăseniei.* CORESI, EV. 2/20. *Doamne, învață-*

ne să ne rugăm! EVANGHELIE (a. 1746), ap. GCR. II 36/29. *Mă voiu îndeletnici a vă învăță lucruri dumnezeești.* DRĂGHICI, R. 48. *Învață-mă să cunosc bunul!* MARCOVICI, C. 9/23. *Eram băiat de vreo treisprezece ani, când am învățat să dau cu pușca.* ODOBESCU, III 21/9. *Învață tot ce trebuià să știe.* ISPIRESCU, L. 13. *Să mă înveți jocul bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 4. *M'ai învățat a iubì.* ib. 250. # *Banii pe om îl învață Ce să facă în viață.* ZANNE, P. V. 40. | (Mai de mult construit cu prep. în, întru, de s. a s. cu dativul) *Învață-me în dereptățile tale.* PSAL. 263/14. *Simon au învățatŭ pre toți... în înșelăciunea sa.* DOSOFTEIU, V. S. 154/2. *Întru facerile mărilor* (=mânilor) *tale învață-me.* PSAL. 296/1. *Învață de toate năpastile în tot chipul.* COD. VOR., 107/8. *Ferice de omul ce tu... de leagea ta înveți el.* PSAL., 196/8-9. *Voì-vei a mă învățà și pe mine de aceste psalme.* DRĂGHICI, R. 48. *Învățându-să a cuvântul pravoslaviei...* DOSOFTEIU, V. S. 98,2. *Doamne,... giudeațelor tale învață-mă.* PSALT. 260/7. *Cărărilor tale învață-mă.* CORESI, PS. 59. *Dereptăților tale învață-mă.* id. ib. 338, cf. EV. 260/4.

2°. Trans. (Complementul e omul) A inițià pe cinevà; refl. a se deprinde, a-și însușì un meșteșug, o artă, o dexteritate, o specialitate. *Să-i dai un băiat să-l învețe cojocăria.* CREANGĂ, P. 31. *Pe semne tu ai să mă înveți ce-i plugăria?* id. P. 100. *Șade coarba cu puii Și-i învață-a ciripì. «Creșteți pui și vă 'nvățați* [scil. să ciripiți], *Că de când eu vă învăț, Clonțul nu s'a 'ngălbinit.* RETEGANUL, TR. 16/14. *S'au învățat vânători.* id. P. II 70/7. *Până a nu luà cârma în mână, întâiu la lopată să te înveți.* ZANNE, P. V. 135. *Să înnoate nu e dat decât la cel ce s'a învățat la înnotat.* ib. IV 391. *L-a învățat să patineze, vioara, pirogravura.* || P. ext. (Complementul e un animal) A deprinde la cevà folositor omului; p. ext. a dresà. *Învățară o capră de-l hrăniià.* DOSOFTEIU, V. S. 26,2. *Juncii... trebue învățați la jug.* ECONOMIA, 81. *Calu' bătrân nu se mai învață a merge la îmblet* (= buestru). ȘEZ. I 220/17. *A învățà un câne la tot felul de vânat.* POLIZU. *A învățat papagalul să zică bună dimineața. Cânele (s')a învățat să umble pe două picioare.*

3°. Spec. Trans. (Complementul e omul; p. ext. mintea lui) A inițià în arta scrisului și a cititului s. într'o știință, a pregăti pe cinevà să știe (a citì, scrie, o limbă streină, etc.), a-i da cunoștințe, a instruì, a da instrucție, cf. meditâ. (Printr'un adverb, printr'un al doilea complement — mai ales: «carte» — s. prin *să...* ori *a* + inf. se arată în ce constă știința) *Envetz* = doceo. ANON. CAR. *Invetz* = erudio. LEX. MARS. *Rugăciunea ce-au învățatŭ Domnul... ucenicii săi...* CORESI, EV. 561/7. *Cela ce-s[i] va da fata la vreo dăscălițâ muiare, pentru să o învețe carte...* PRAV. 665. *Creștinat-au sfântul Zlataust pre Rumâni, învățând pre unii... carte elinească.* BIBLIA (1688), 8/pr. 16. *Ei nu cunosc pre ziditoriul lor, pentrucă nu i-au învățat nimene.* DRĂGHICI, R. 39. *Cel ce 'nveți școlarii carte.* TEODORESCU, P. P. 254. *Să-l învețe carte.* ȘEZ. III 112/26. *L-am învățat nemțește.* || Refl. A se inițià, a se instruì într'o știință, într'o limbă. *În taină învățându-te dogmele dumnezeeștii înțelepciuni...* MINEIUL (1776), 32^{1}/2. *Toată cunoștința celor cerești i s'au învățat gândul.* ib. 17^{1}/1. *Să mă 'nvăț și eu a scrie.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 26.

4°. Intrans. și (vechiu și pop.) refl. (La prezent și viitor) A se pregătì și (la trecut) a ajunge (printr'o îndeletnicire sistematică și cu sforțări intelectuale continue) să cunoști o meserie, o artă, spec. scrisul, cititul, o știință s. să înțelegi s. să vorbești o limbă, a studià. *Enveczu-mĕ* = disco. ANON. CAR. *Invecz* = (per)disco. LEX. MARS. *Și învățându-mă pre limba latinească...* DOC. (a. 1746), ap. HEM. 1987. *Ca să se înveațe venise.* TEOFILACT, ap. GCR. II 21/24. *De unde știe acesta carte, neînvățându-se?* VIEȚILE SFINȚILOR (a. 1809). ib. II 203/38. # (cf. lat. plenus venter non studet libenter) *Burta plină nu învață bine.* ZANNE, P. II 23. *A învățat la troacă,* se zice despre cel care e lipsit de orice învățătură. ib. V 349. || (Mai adesea se arată printr'o complinire, ca subt 3°, în ce constă știința; când această complinire e un substantiv la acuzativ, *învățà* are înfățișarea unui verb trans.) *Îl deade la un dascăl să înveațe carte.* GAVRIL, NIF. 10. *Vă veți silì a învățà geografia.* DRĂGHICI, R. I 7. *Robinson învățase puțin englezește.* id. ib. 16. *Să învețe rânduiala negustoriei.* id. ib. 4. *Până la 20 de ani a învățat Legile, Filosofia și Teologia.* MARCOVICI, C. 4/9. *Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal.* C. NEGRUZZI, I 246. *La școala publică se învățà numai grecește.* id. I 3. *Pentru hatârul ei învăț flautul.* id. I 76. *El nu știe regulele vânătoriei... și voește să le învețe.* ODOBESCU, III 11. *A învățat să danseze, să patineze, să declame.* (Fig.) *Femeia e o școală, unde înveți numai durere.* EMINESCU, P. 230. (Figură etimologică) *Învățăturile... el le învățà într'o lună.* ISPIRESCU, L. 6. # *Să nu te rușinezi a învățà cevà și dă la cel mai mic.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 97.

5°. Trans. (De obiceiu complinit prin **pe din afară, pe de rost** s. **de-a rostul**) A repetà (citind) de atâtea ori un text (lecție, poezie, discurs) până când ți se întipărește în minte, încât îl poți reproduce (cuvânt cu cuvânt) când vrei, mai târziu, a memorizà. *Se vede că și-a învățat discursul pe din afară. Actorul nu și-a învățat rolul.* # **A învăța păsărește** (s. **ca papagalii** s. **papagalicește**) = cuvânt cu cuvânt, fără să fii preocupat de înțeles. ZANNE, P. V 349.

6°. Refl. A primì o învățătură, a se instruì; a trage o învățătură din..., a căpătà experiență, a se cuminți. *În troiță desăvârșită închinăciune învățămu-ne.* CORESI, EV. 199/29. *Ne-am învățatŭ... de Domnul nostru Isus Hristos...* id. ib. 54/6. *Vă învățați și vă deschideți ochii!* NEAGOE, ÎNV., ap. GCR. I 167/24. *Învățați-vă de florile câmpilor, cum cresc, nu se ustenesc...* VARLAAM, C. 221. *Cu talandul ne mai învățămŭ că ...* BIBLIA (1688), 4/pr. 18. | (Adesea în amenințări și imprecațiuni) Refl. A prinde minte, a înțelege; (trans.) a arătà (cuivà cevà). *Să se învețà a mai pune altă dată havalè în spinarea vizirului!* LET. III 248/15. *Cei ce ne-am învățat prin tine ceale streine și negrăite.* MINEIUL (1776), 2^{1}/1. *Să se învețe ea de altădată a mai purtà lumea pe degete!* CREANGĂ, P. 267. *Și te 'nvață de la mine Ca să mori cum se cuvine.* ALECSANDRI, P. P. 100b/28. *Să se 'nvețe maicele, Cum să-și deie fetele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 172. *Ei las'... că te-oiu învățà eu!* ALECSANDRI, T. 358. *Te-om învățà noi, bărbățule, să ne iei în trei parale!* id. ib. 889. #*Omul tot mereu învață și nu se învață.* ZANNE, P. V. 346. || Trans. (= fact.) A face să se cumințească, să capete experiență. *Nevoia învață pre cărăuș.* C. NEGRUZZI, I 249. || Intrans. A profità, a te alege cu o învățătură. *Când înveți pe altul, tu atunci mai mult înveți.* ZANNE, P. VIII 95. (Cu deosebire) **A se învățà minte** = a se cumințì în urma unei experiențe. *Gură tu, învață minte, nu mă spune nimănui!* EMINESCU, P. 187. *Te-i învățà tu minte de altă dată!* CREANGĂ, P. 146. *Pân'ce nu pățește, nu se'nvață minte!* ȘEZ. II 73/9, cf. V 135/15. (Și trans.) **A învățà pe cinevà minte** = a face pe cinevà să-și bage mințile în cap, a-i da pedeapsa cuvenită. *Să învețe minte pe păgâni.* ISPIRESCU, U. 21/13.

7°. Trans. și (mai ales) refl. A trage con-

cluzii, a înțelege, a cunoaște, a află. *Dentru acest lucru să cunoaștem, fraților, și să ne învățămu... să nu ne prea înălțăm.* CORESI, EV. 19/12. *Învățatu-ne-am și înțeleasem că...* id. ib. 295/5. *Știià amù și se învață de ce se chinuiià.* id. ib. 27/32. *De la stea, precum se învățară, Lui Hristos cu daruri se'nchinară.* TEODORESCU, P. P. 101.

8°. (Bis.; învechit) Trans. (Complementul e omul s. poporul) A face pe cineva să înțeleagă preceptele religiei, ale credinței; a convertì la creștinism. *Văzù ei și-i și învață.* PRAXIUL, ap. GCR. I *15/12. *Învățați toate limbile* (= popoarele păgâne), *botezați în numele tatălui.* CATEHISMUL (a. 1607). ib. I 42/39. | † Refl. A se inițià în religia, în credința creștină. *Vrând Iustina să să învețe desăvârșit, să duceà adeseori la besearică.* MINEIUL (1776), 10½. || Absol. s. trans. (complementul fiind învățătura însăși) A propovăduì, a predică (creștinismul, sfânta scriptură, virtuțile creștinești etc), a explicà (textele religioase). *Propoveduià împărăției lu Dumnedzeu și învățà ceale ce-s de Domnul.* COD. VOR. 105/14. *Învățà în gloatele lor și propoveduià ev[an]gh[e]lie.* TETRAEV. (1574), 205. *Eu amù nu numai învățai, ce și...* CORESI, EV. 472/29. *Șezând pre scaunul giudețului, învățà de H[risto]s.* VARLAAM, C. II 18. *[Dragostea, care el, pogorându-se den ceriu au învățat...* BIBLIA (1688), 4/pr. 23. || Refl. (= pasiv). *Să se ceteascà și să se învețe în beserica creștinilor* (a. 1675). SAVA, ap. GCR. I 217/19.

9°. Trans. (Complementul e omul) A face, îndemnà, convinge, determinà, consilià, sfătuì, povățuì pe cinevà să facă cevà (arătându-i cum trebue să procedeze). *Cela ce învață sau îndeamnă pre altul de să taie pom...* PRAV. 75. [Dacă] *cel rănit nu ascultă cumu-l învață vraciul...* ib. 499. *[Î]l dăscălește de-l învață să facă...* ib. 1135. *Cela ce va sfătuì pre altul să facă vreo greșală și el va face greșala după cum l-au învățat...* ib. 1163. *Vorovind... către un sameș, l-au învățat să margà la un săhastru.* DOSOFTEIU, V. S. 11. *I-au învățat să mearga în preajma porții Orului.* LET. II 429/23. *Nu m'ai învățat, nici mă vei învățà rău.* EROTOCRIT (a. 1800), ap. GCR. II 179/16. *Tu ne învețì să ne temem.* KONAKI, P. 281. *Tomșa, el te-a învățat a vorbì cu atâta dârzie?* C. NEGRUZZI, I 139. *Te-a învață Dumnezeu ce să faci.* CREANGĂ, P. 127. *Ca să faci? Să te învăț eu: boii tăi sânt mari și frumoși; ia-i și du-i la iarmaroc...* id. P. 39. *Făcù precum o învățà calul.* ISPIRESCU, L. 18. || (Familiar) # *A învățà de bine* = a sfătuì bine pe cinevà. *Vere, te învăț de bine!* JIPESCU, O. 135. *Tu stai să-l înveți de bine Și el te 'nvață pe tine,* se spune pentru cel nerod. ZANNE, P. V. 347.

10°. † Trans. (complementul fiind persoana care are să execute porunca s. — mai rar — pedeapsa ce se dă) s. absolut (une-ori complinit prin *să...* s. *de...*) A porunci, a ordonà, a dispune, a orânduì, a comandà; (despre legi) a prescrie, a procedà. *Envecz* = jubeo. ANON. CAR. *Împăratul învață să le dea știre.* VARLAAM, C. II 34. *Învață să chiame pre svântul.* id. Cf. 34/2. *Nu să vor certà cu toate certările, după cum învață pravila.* PRAV. 1023. Cf. 743, 747, 1014, etc. *La greșealele ce învață pravila, furci...* ib. 1095. *Învață leagea și pravila certarea.* ib. 1099. *Și mvățà... să o batà... și mvățà de-i pătrunsără gleznele.* DOSOFTEIU, V. S. 4₂. [Împăratul] *învățà 4 dărăbani să-l batà.* id. 6₁. *Învățà pre un zlătariu de-i feace 2 tepsii.* id. 117₂. Cf. 7, GCR. I 259/3. *Aveà obiceiu când ședeà la masă și vedeà niscaivà oameni săraci dvorind prin ogradă, învățà de luà câte două trei blide de bucate din masa lui.* LET. II 212/23. *Au învățat de-au risipit și curțile.* ib. 263. *Vei face cu dânsu cum învațe* (= învață) *lege[a] și împărații.* IORGA, S. D. XXI 29.

[Se conjugă: *învăț, înveți, învață,... să învețe.* |

Abstracte: **învățare** s. f. = acțiunea de a (se) învățà; învățț, deprindere, obiceiu, învățătură, instruire, studiere. *Încărescu-se irema mea în mere* (= mine) *și întru învățarea* (= învățătura COR.[2]; HUR.; învățul DOS.) *încinde-se focu.* PSALT. 74/5. *Învățarea lu David.* ib. 114/1. *De cei dentru limbi mai de nainte de învățare spre spășenie grăit-au.* CORESI, EV. 489/6. *Învățarea unei limbi.* POLIZU; — **învățát** s. a. = învățare, învățț, învățătură. *Cucoanele cele bătrâne îl îndemnau să mai puie cartea la o parte și să se odihnească de atâta învățat.* I. NEGRUZZI, I 40. Cf. învățătură, învățț, învățământ. | Adjective: **învățát** (cu negativul **ne(î)nvățat**),-ă (Ad I) Cu deprinderi rele, nărăvos, nărăvit. *Au fost învățați păcatelor.* CORESI, EV. 14/1. *Acel om iaste învățatù a furà de pururea.* PRAV. MOLD. 20. (Ad II) Deprins, dedat, obișnuit (cu cevà s. undevà). *Invaczat* = assuetus. LEX. MARS. *Om ce e învățatù dulcețici cestii vieți.* CORESI, EV. 26/36. *Ca niște oameni învățați cu ele.* CONV. LIT. XLIVI 40. *Nu-s cu dorul învățatà.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 109, cf. (*cu dorul nenvățată*) 117. *Cine este învățat la sapă, să nu s'apuce de suliți.* ZANNE, P. IV 640. *Pisică învățată la casă.* (Ad III) Inițiat în cevà, care a studiat, care știe o artă, un meșteșug, meșter în cevà; care știe carte, instruit, erudit, savant, doct; cultivat, cult; cu cunoștințe, cu multă experiență, experimentat; (despre o carte, operă, rol, cântare, etc.) studiat; (despre animale) care poate fi utilizat cu folos la anumite treburi, domesticit, îmblânzit, dresat. *Énveczat* = doctus. ANON. CAR. *Invaczat* = gnarus, doctus, litteratus, peritus. LEX. MARS. *Coresi diaconul, ce erà meșter învățatù într'acest lucru* (= în tipar). CORESI, EV. 6/6. *Învățatu și filosofu întru tot.* EUSTRATIE, ap. GCR. I 78/23. *Zugrav... învățat.* DOSOFTEIU, V. S. 7/2. *Învățatul Chir Ioanichie Galetovschi Arhimandritul* (a. 1678). GCR. I 236/37. *Strânseră-se la împăratul bărbați aleși, învățaț[i].* NĂSTUREL, ap. GCR. I 133/5. *Când te lauzi că ești învățatù, fără de a aveà învățătură...* ANTIM, ib. II 6/31. *Învățat la tâlmăcirea sloveniei.* LET. III 322/4. *El erà un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui.* C. NEGRUZZI, I 245. *Faptele... celor ce sânt mai învățați decât noi.* I. IONESCU, P. 4. *Învățatul istoric.* BĂLCESCU, M. V. 4/20. *Un evreu învățat.* EMINESCU, N. 52. *Omul învățat, înțelept va fi, și pe cel neînvățat slugă-l va aveà.* CREANGĂ, A. 12. *Că bine mi-ai învățat-o cum să lucre!—Ba nu, mamă dragă, că învățată e ea!* MERA, B. 38. *Că-s răgute* (= recruți) *tinerele, Nu te băgà 'n foc cu ele! Ai avut mai învățate: jumătate-s împușcate.* JARNÍK-BÁRSEANU, D. 317. *Mai învățat oul decât găina,* se zice când tinerii se cred mai înțelepți decât bătrânii, copiii decât părinții. ZANNE, P. IV 35. *Un cal prea blând și bine învățat.* DONICI, F. 22. *Pentru ca să poatà înțeleage și cei mai neînvățați* (= proști, ignoranți). EUSTRATIE, ap. GCR. I 78/39. *De unde știe carte acesta neînvățatù* (= fără studii)? DOSOFTEIU, ib. I 253/17. *Că nevoia ascute înțelesul celui neînvățalù* (= incult). N. COSTIN, ib. II 13/27. *Ca doi junci neînvățați* (= care nu știu să tragă la jug). ALEXANDRIA, 149. *Omul neînvățat* (= fără carte) *e ca un copac neîngrijit.* C. NEGRUZZI, I 8. *Aduse din herghelie doi armăsari neînvățați* (= nedeprinși încă la călărie). ISPIRESCU, L. 71. *Cai neînvățați la trăsură.* CĂTANĂ, ap. TDRG. *Am fost tânăr ne'nvățat* (= neexperimentat). DOINE, 208. (Substantivat) *Întâia lui îngrijire fu a face cunoștința învățaților din astà capitalà.* C. NEGRUZZI, II 152/17. *Neînvățatul găsește într'o leneșă odihnă desfătare.* KONAKI, P. 287. (Ad III 8°) † În conformitate cu preceptele învățăturii bisericii, creștinesc. *Leagea luase și învățată viață aveà.* CORESI, EV. 417/10.]

— Din lat. pop. ***in-vitio, -are** (în limbile romanice și ***ad-vitio**), derivat din *vitium* «viciu». Legătura etimologică cu it. *avvezzare* s'a făcut chiar în LB. Cf. desvăța, învăț, învățătură, învățător, învățăcel, învățământ.

ÎNVĂȚĂCÉL s. m. *Disciple, apprenti.* — (Transilv., Bucov. și la unii literați din România veche) Școlar, elev, discipul; ucenic. *Iacob I 1750—1761, învățăcel al lui Antonie.* URICARIUL, V 146/6. *Ceilalți feciori și învățăcei erà toți cu voie bună.* BARAC, TIL. 11. *Acele... învățături pe care zeiasca dădacă le împărtășise învățăcelului ei.* ODOBESCU, III 286. *Acum fostul dascăl și fostul învățăcel...* IORGA, L. II 8, cf. 269. *Fostul său învățăcel umblă să-l omoare.* STĂNOIU, C. I. 152. *Internatul s'a și deschis... cu puțini învățăcei.* SBIERA, F. 262. *N'aveà... ...atâția învățăcei.* id., P. 248/5. [Și: (formă nedisimilată) **învățățél** s. m. = discipul, ucenic (BARONZI, L. I 111/2); învățat mai mic, pseudo-învățat. *Ne-a stricat binele uni[i] învățățel d'ai noștri.* JIPESCU, O. 53. | Negativ: (în poezia pop.; în Banat; rar) **neînvățăcel, -ea** = neexperimentat. CDDE. nr. 895.]

— Derivat, relativ nou, din **învățat,** cu suf. dim. **-el,** spre a redà pe germ. «Lehrling» (Prin disimilare și prin apropiere de diminutivele în *-icel,* s'a născut, din *învățățel,* forma *învățăcel*).

ÎNVĂȚĂMÂNT s. a. 1°. *Enseignement.* 2°. *Enseignement* (primaire, secondaire, etc.) 3°. *Enseignement, corps enseignant.*

1°. Învățătură, normă după care te poți conduce. *O notiță statistică foarte curioasă și plină de învățăminte.* CARAGIALE, ap. TDRG.

2°. Instrucțiune (dată s. primită mai ales într'o școală). *Învățământul primar* = care dă, în școalele primare, primele cunoștințe elementare. *Învățământul secundar* = care îmbrățișează, în școalele secundare, studiile clasice și reale. *Învățământul superior* = care cuprinde, în universități, academii și alte școale superioare, studiul științelor, filosofiei, literelor, medicinii etc. în toată întinderea lor. *Învățământul tehnic, științific, agricol, religios, intuitiv,* etc.

3°. P. restr. Profesiunea s. cariera personalului didactic (primar, secundar, superior și tehnic). *După isprăvirea cursurilor universitare, voiu intrà în învățământ.*

[Plur. (aproape numai în sensul 1°) *-minte.*]

— Derivat cărturăresc din **învăță,** cu suf. **-ământ,** după modelul fr. *enseignement.*

ÎNVĂȚĂȚÉL s. m. v. **învățăcel.**

ÎNVĂȚĂTOÁRĂ s. f. } v. **învățător.**
ÎNVĂȚĂTOÁRE s. f. }

ÎNVĂȚĂTÓR, -OÁRE adj., subst. I. 1°. *Enseignant.* 2°. *Instructif.* II. 1°. *Maître; précepteur.* 2°. *Maître d'école, instituteur.* 3°. *Conseiller, instigateur.*

I. Adj. 1°. Care învață, instruește. *Să cinstim părinții și mumânile noastre, mai ales... părinții duhovnici și învățători.* CORESI, EV. 437/31. *Câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr.* C. NEGRUZZI, I 3. *M'am crezut dator a cere părerea consiliului general de instrucțiune ca reprezentant al întregului corp învățător din România.* MAIORESCU, D. II 397.

2°. † Plin de învățături s. învățăminte, instructiv. *Celora ce au crezut în Domnul nostru Isus Hristos, scrie învățătoare trimeatere* (= scrisoare). COD. VOR. 107/7. *Înțelepciunea... învățătoare.* MINEIUL (1776), 49¹/1. *Evanghelie învățătoare* = cu învățături.

II. Subst. 1°. (În limba veche; adesea atribut dat lui Isus Hristos) Cel care dă învățătură, care învață s. instruește pe altul (spec. în credința adevărată a religiei creștine), magistru, preceptor, instructor, maestru, dascăl, † năstăvitor. *Enveczetor* = doctor, magister. ANON. CAR. *Invaczator* = praeceptor. LEX. MARS. *Învățătoriu, dascal* (traducere pentru sl. *učitelĭ*) MARDARIE, L. 4022. *Nu mulți învățători* (= dascali N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) *fireți, frații mei!* COD. VOR. 122/6. *Și Simon... zise Lui* [Hristos]: *Învățătoare* (năstăvitoriule N. TESTAMENT 1648; dascalę BIBLIA 1688), *toată noaptea ne-am muncit.* CORESI, EV. 320/10. *Preamândri ai lumiei învățători și păstori.* id. ib. 2/30. [Către Isus Hristos:] *Învățătoare* (: maître), *vrem de la tine seamne.* TETRAEV. (1574), 220. *Nu se va luà... nice învățătoriulŭ de la picioarele lui.* PALIA, ap. GCR. I 36/3. *Învățători pre carii ni i-au dăruit noao Dumnezeu.* EVSTRATIE, ib. I 77/18. [Către Hristos:] *Învățătoriule, au nu bagi samă că perim?* N. TESTAMENT (1648). ib. 128/29. *Acesta* [Moisi] *au avut pre sângur Dumnezău dascal și învățător.* LET. I 4/2. *Înțelepciunea cea ipostatnică... o ai avut învățătoriu.* MINEIUL (1776), 139¹/1. *Să-i fie învățătoriu și îndireptătoriu tutu[ro]ra oamenilor.* GAVRIL, NIF. 16. *Învățătorul este pentru un tânăr aceea ce este și grădinarul pentru pom.* C. NEGRUZZI, I 8. † **Învățătoriu de leage** = cunoscător, știutor de legi, jurist, jurisconsult. *Așà acei învățători de leage și cărturari* (: știutoriu de leage BIBLIA 1688) *și domnii iudeești înșelară-se și nu înțeleseră.* CORESI, EV. 416/32. Cf. 308/15. *Întrebă unul dintr'înșii* [Farisei] *un învățătoriu de leage, de-l ispitiià pre măria sa.* VARLAAM, C. 292. † **Învățător de suflete** = preot, părinte sufletesc. *Arhiereii și preuții, învățătorii de suflete, să-i ascultăm.* CORESI, EV. 43/16-17.

2°. (Azi) Spec. Persoană (de obiceiu absolvent al unei școale normale) însărcinată să dea instrucțiune în învățământul primar de la țară; cf. (spre deosebire de institutorii de la oraș și de profesorii din învățământul secundar și superior) dascăl. *Învățătorii neromanocatolici fură siliți sau să treacă la unie, sau să-și părăsească școala.* SBIERA, F. 146. *Congresul asociației învățătorilor.*

3°. † Povățuitor, sfătuitor, instigator. *Fiind și Muntenii învățători și îndemnători... la pârà.* LET. II 297/18. *Cel ce erà mai nainte învățătoriu răotății...* MINEIUL (1776), 14¹/1.

[Vocativul: *învățătorule* și † *învățătoare.* | După LB. *învățător* ar aveà și sensul activ: «carele învață de la altul», elev. | Feminin: **învățătoâre,** (neîntrebuințat: **învățătoáră** DDRF.). (Ad II 1°) *Pre născătoarea de Dumnezeu ai avut învățătoare.* MINEIUL (1776), 5²/2. *Natura, marea noastră învățătoare.* MAIORESCU, CR. I 52; (ad II 2°) *Instrucția elementară a fetelor la țară se face de către învățătoare;* — (Bucov.) **învățătoriță** s. f. = învățătoare, dăscăliță. HERZ.-GHER., M. IV 200. *Vorbiserăm cu învățătoriția.* SBIERA, F. 261; — (Transilv.) **învățătoreásă** s. f. = învățătoare. BARCIANU. | Adjectiv: **învățătorésc, -eáscă** adj. = de învățător, dăscălesc, didactic primar. *O putere învățătorească deplin de aptă.* SBIERA, F. 318. *Corpul învățătoresccare cuprinde pe toți învățătorii.* | Adverb: (puțin întrebuințat) **învățătorésțe** = ca învățătorii. | Abstract: (neobișnuit) **învățătorie** s. f. = învățământ. *Această școală erà destinată a pregăti tineri pentru îmbrățișarea... învățătoriei primare dintru început.* SBIERA, F. 146.]

— Adjectivul verbal al lui **învață,** mai adesea substantivat.

ÎNVĂŢĂTOREÁSĂ s. f. **ÎNVĂŢĂTORÉSC, -EÁSCĂ** adj. **ÎNVĂŢĂTORÉŞTE** adv. **ÎNVĂŢĂTORÍE** s. f. **ÎNVĂŢĂTORÍŢĂ** s. f. } v. **învăţător.**

ÎNVĂŢĂTÚRĂ s. f. 1°. *Habitude.* 2°. *Acquisition de connaissances. Étude.* 3°. *Enseignement. Science.* 4°. *Enseignement.* 5°. *Education, culture.* 6°. *Enseignement, leçon, exemple.* 7°. *Précepte.* 8°. *Conseil.*

1°. † Deprindere, obiceiu, obişnuinţă, învăţ. [Slav.] Obučenie = *învăţătură*, deprindere. MARDARIE, L. 4242. *Rostul mieu grăi-va preamândrie, şi învăţătura* (: d e p r i n d e r e a DOS.) *îremiei meale înţelepciure.* PSALT. 93/3. *Scârbi şi nevoi aflară-me porâncitele tale învăţătură* (: d e p r i n s ă t u r ă DOS.). ib. 264/7.

2°. (Construit cu un genitiv obiectiv, mai rar) Acţiunea de a învăţa de la altul ceva, învăţare. *Evanghelie... spre învăţătura legiei oamenilor creştini.* CORESI, EV. 6/16. *Îl voiu vedeà cu mai multă plăcere către învăţătura lucrurilor.* DRĂGHICI, R. 60. || P. e x t. Studiu (al unei meserii şi mai ales al cărţii), şcoală, ucenicie; materie (de studiat). [*Î*]*şi alease ucenicii şi... întrebà-se întru învăţături cu muncitoriu oarecarcle* (: pricindu-se în ş c o a l a a unui tirean N. TESTAMENT 1648; pricindu-se în ş c o a l a unui tiran BIBLIA 1688). COD. VOR. 3/14. *Şi acum să-l bage la învăţătură.* CONTEMPORANUL III, 650. *Zi «Tatăl nostru», dragă, Şi să te porţi* [bine] *la 'nvăţătură!* GOGA, P. 19. *Sfătuià pre oameni să-şi dea copiii la învăţătură.* CREANGĂ, A. 2. *Toate învăţăturile... el le învăţà într'o lună.* ISPIRESCU, L. 2. *Şi-l dete la tot felul de învăţături.* id. V. 19/24. *M'oiu duce la şcoală, la învăţătură.* SBIERA, P. 152/14. *S'a rugat* [*fierarului*] *ca să-l primească la învăţătură.* id., ap. TDRG. # *Învăţătura la om, ca cioplitura la lemn.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 30. *La mâncare lup şi la învăţătură butuc.* id. III 638.

3°. Acţiunea de a învăţa pe altul, învăţare, instruire. *Extract... al sistemului său de învăţătură.* C. NEGRUZZI, I 7. || P. e x t. Pregătire (ştiinţifică), instrucţie, carte (5°). [Slav.] Učitel[s]tvo = *învăţătură.* MARDARIE, L. 4023. *Gramatica* [iaste] *învăţătura de a scrie bine şi de a grăi.* id. ib. 794. *Să dea învăţătură cu tocmală bună.* DOSOFTEIU, PS. 28. *Eràm om iubitor de învăţătură.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/46. *Cea dintâi moştenire a lăsà unui fiu este o învăţătură temeinică.* MARCOVICI, C. 74. *Învăţătura de carte a început să o primească în Academia Mihăileană.* MAIORESCU, CR. II 331.

4°. † Învăţământ. *Sonet la introducerea limbei naţionale în publica învăţătură.* CAT. MAN. II 460 (188).

5°. Cunoştinţe, cultură, erudiţie; înţelepciune. HERZ.-GHER., M. IV 200. *Pentru învăţătura lui au fost tergiman împăratului.* LET. II 210/13. *De mic înzestrat cu învăţătură...* DRĂGHICI, R. 30. *Dormeau una peste alta... cărţi vechi..., pline de învăţătură bizantină.* EMINESCU, N. 38. *Cu învăţătură* = erudit. LB. *Om fără învăţătură* = inculţ. POLIZU.

6°. Educaţie (pentru îmbogăţirea cunoştinţelor), experienţă, învăţământ, lecţie, pildă, † c h i t i r e; s p e c. morală (a unei fabule). *Ascultaţi, fraţi dragi, den învăţătura aceştii evanghelii de astăzi!* CORESI, EV. 65/12. *Învăţătură pentru credinţa Samareaninei.* VARLAAM, ap. GCR. I 107/13. *Leagea ta, Doamne,... în toate zile învăţătură* (explicat prin: c h i t i r e) *mie iaste.* DOSOFTEIU, PS. 259/12, cf. 259/2. *Va fi şi celorlalte învăţătură bună.* PRAV. 757. *Învăţătura acestei fabule...* ŢICHINDEAL, ap. TDRG. *Tăcerea ei ne dă învăţături grozave.* MARCOVICI, C. 50/15. *De vei păgubì în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură!* C. NEGRUZZI, I 251. # *Îmi e de învăţătură* = mi-a servit ca să nu mai fac a doua oară ce-am făcut, să ţin minte. Cf. POLIZU. | S p e c. † *Învăţătură bisericească* = cazanie, predică. LB. *Carte cu învăţătură. Evanghelie cu învăţătură* = cu predici.

7°. Precept (mai ales: al legii creştine). *Să nu auzim numai cu ureachile învăţăturile lu Dumnezeu!* CORESI, EV. 54/11. *Începutul învăţăturilor bunului credincios Io Neagoe...* (a. 1654), ap. GCR. I 164/27. *Voiu urmà sfintelor învăţături ale fiului tău.* MARCOVICI, D. 5/28. *Am avut ocaziunea de a pune... în aplicare învăţăturile şi poveţele ce se găsesc în cartea ta.* ODOBESCU, III 42/24.

8°. Sfat (LB.), povaţă (POLIZU), îndemn (LB.). *Că mărturia ta învăţătură* (s v a t u r i l e HUR., DOS.) *mie erà.* PSALT. 252/11. *Doară te căieşti de învăţătură ce mi-ai zis?* MOXA, 372/21. *Cela ce va face greşală cu învăţătura mai-marelui, să nu se cheamă să fie făcut greşală cu înşelăciune.* PRAV. 186. Cf. 253, 757, 1087, 1217. *O învăţătură părintească ca aceasta.* BIBLIA (1688), 3 pr/17. *Adu-ţi aminte de învăţăturile mele.* ISPIRESCU, L. 13. *Învăţătura dată rău se sparge în capul tău.* ZANNE, P. 355. **Cu învăţătura cuivà** = cu sfatul cuivà, îndemnat, povăţuit de cinevà. *Cu a cui învăţătură au făcut aceste?* LET. II 237/16. *Aceste vor fi cu învăţătura lui, căci nu se astâmpără.* ib. III 257/23. *Să se fie făcut cu învăţătura şi îndemnarea noastră.* ANTIM, P. XIII 4.

9°. † Dojană, ceartă, certare, mustrare. Slav. Nakazanie = *învăţătură*, certare. MARDARIE, L. 1955. *Tu urîşi învăţătură* (d o j a n a HUR.) *şi lepădaşi cuventele meale îrapoi.* PSALT. 97/5. Cf. 256/7, 324/12. *Şi datu-mi-au scut spăsenie şi dereapta ta preimì-me* (= mă primì) *şi învăţătura* (a r r e t a r e a HUR., c e r t a r e a DOS.) *ta derease-me în cumplit.* ib. 28/12. (Azi, în amenînţări) *Am să-i dau o învăţătură* = o lecţiune (PONTBRIANT), am să-l învăţ minte, am să-i arăt eu lui!

10°. † Poruncă, ordin, însărcinare, misiune. *Sau n'au fost lăsat de toate să vază ce au fost acolo, sau... învăţătură i-au fost dată să tacă.* CORESI, EV. 98/18. *Aceasta, deacă auzì Melhii, preveghiè într'aceà noapte, având să plinească slujba şi învăţătura părintelui său.* PALIA, ap. GCR. I 66/18. *Ş'au trimes Măria Sa Vod*[*ă*] *soli la Împăratul să ştie, cumu-i va da învăţătură* (a. 1629). IORGA, D. B. 58. *De veri vrea să întri în viiaţa de veaci, fă învăţăturile* (= poruncile religiei). VARLAAM, C. 276. *Cela ce nu să va plecà supt învăţătura giudeţului, face o greşală.* PRAV. 255. *Toate* [*albinele*] *de învăţătura* [*matc*]*ei ascultă.* V. A. URECHIÀ, ap. TDRG. *Dau ştire cu această scrisoarea noastră cum ne-au fost învăţătura de la Măria ta de la Vodă.* URICARIUL, XXII 110/9. # († şi ca termin juridic) **A da învăţătură** = a da ordin, a porunci. *Deade învăţătură în toată celatea...* EUSTRATIE (a. 1645), ap. GCR. I 115/31. *De să va tocmì vre un lucrător şi de va luà asupra sa să lucreadze o vie,... şi o vă părăsì de a lucrarea, dăm învăţătură unul ca acesta să plătească stăpânului cât va fi fost preţul viei.* PRAV. 12. Cf. 70, 71, 83 etc. **Cu învăţătura cuivà**=din ordinul cuivà. *Să-l fie otrăvit doftorii cu învăţătura Ducăi-vodă.* LET. II 7/9. *Nemţii... au început a trece şi aice în ţară cu învăţătura unui general.* ib. III 64/30. *Au venit cu cartea Măriei Sale lui vodă, şi cu învăţătura dumisale Neculai Porceşti.* ib. XXV 300. **A călcà învăţătura** = a călcà legea, a nu urmà poruncile (dumnezeeşti s. bisericeşti), cf. c ă l c à III 3° d. *Voi călcaţi învăţătura* (: l e c o m m a n d e m e n t). *Cu Dumnezeu derept tocmealele voastre.* TETRAEV. (1574), 225/6. *Cine curveaşte amù, învăţătura calcă.* CORESI, EV. 18/12. Cf. 18/13,14. *Am călcat învăţăturile tale ceale dumnezeeşti.* MOLITVELNIC (1663), ap. GCR. I 80/12.

[Plur. *-turi.* | Negativ: **ne(î)nvățătură** † s. f.= neștiință, ignoranță. LB. *Grășesc cu vărvăria și neînvățătura lor.* URICARIUL, I 312/12.]

— Derivat din **învăță**, cu suf. abstr. **-ătură.**

INVÁZIE s. f., **INVAZIÚNE** s. f. *Invasion.*— (Construit cu genitivul subiectiv și obiectiv: *Invaziunea Hunilor* și *invaziunea țării*) Intrare forțată, pe neașteptate, în număr mare, a unei armate vrăjmașe într'o țară (cu scop de a o prădà sau de a se face stăpân pe ea); † călcătură; p. ext. și fig. venire în număr mare, la un moment dat, a tot ce se poate compară cu niște dușmani (insecte, streini), precum și a unor idei, obiceiuri, etc., năvălire, cf. cutropire. *Ei au petrecut pe timpul marilor invaziuni.* ODOBESCU, II 193. *Iacă la ce rezultat aduce nebăgarea de seamă la invazia străină!* C. NEGRUZZI, I 262. *Invaziunea maghiară.* HASDEU, I. C. 40. *Zvonurile despre o invazie a Moldovei... veneau de pretutindeni.* TEODOREANU, M. II 416. *Primejdia unei invazii nemțești în Moldova.* IORGA, L. I 313. *O puternică invazie de cunoștințe, de idei se produse însă, și cugetarea Românilor de peste munți fu revoluționată de dânsa.* id. ib. XVIII/12.

— *N.* după fr. (lat. **invasio, -onem,** idem). Cf. invadà.

ÎNVECHÍ vb. IVa I. 1°. *User, gâter.* 2°. *S'user, se dégrader, se détériorer. S'user, vieillir. Vieillir* (en parlant du vin). *Vieillir* (en parlant d'une locution). 3°. *Vieillir.* II. *Vieillir.*

I. 1°. Trans. (Vechiu și popular; despre obiecte) A face să fie vechiu, să nu mai fie nou, a uzà. *Cu câte fete-am fetit, Șapte cojoace-am vechit.* MARIAN, SAT. 112. | Fig. A îmbătrânì. *Cela ce învecheaște munții...* BIBLIA (1688), 366/2.

2°. Refl. (Despre obiecte) A se face vechiu, a se uzà. *Toate ca cămeșe vechiesco-se.* PSAL. SCH. 330. *Să li se vechiască haine.* DOSOFTEIU, PS. 55. *Hainele lor nu s'au vechit.* BIBLIA (1688), 350/42. *Precum și de icoane deaca să învechescŭ foarte, cum să le îngropăm în loc curat, avem învățătură.* N. TESTAMENT (1702), ap. GCR. I 346/17. *Cât e sita nouă, o pui în cuiu; dar după ce se mai învechește, o mai arunci și după ușă.* ZANNE, P. V. 596. † (Despre o parte a corpului omenesc) A îmbătrânì, a slăbì, a se vesteji. *Vechiră-se* (: inveteraverunt) *oasele mele.* CORESI, PS. 77. *Ca oile pune-vor pre ei în iad, și moartea va mistuì pre ei... și fața lor să va învechì în mormânt.* PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 155/27. | Spec. (Despre vin) A se face vechiu. *Ei n'au obiceiu să-l lase să se învecheasscă* [vinul]. C. NEGRUZZI, I 315. | Fig. A dăinuì, a țineà mult, a durà vreme îndelungată. *Învechindu-i-se domniea, nu se mai temeà.* LET. II 399/13. *Fericirea adevărată cu cât se vecheaște, cu atât mai mult se fericeaște.* CANTEMIR, IST. 86. *Rana obrântindu-se și patima învechindu-se, a se vindecà cu nevoie va fi.* ZANNE, P. II 685. | A ieșì din uz, a nu mai fi întrebuințat. *Multe expresii curente se vor învechì în câtevà generații.*

3°. Refl. (Despre ființe) A îmbătrâni. *M'am vechit în pizmașii carii mă defaimă.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Câți v'ați învechitŭ întru satiiu...* MOLIT. (a. 1633), ap. GCR. I 85/41. *Necurații... s'au vechit... cu avuții.* BIBLIA (1688), 372. *Eu m'am vechit, m'am veștezit.* CANTEMIR, IST. 262. *Să mai aseamănă Țara Rumânească și cu pasărea, care să numește Finix, care după ce să învechește și voește a să mai întinerì...* GOLESCU, ap. GCR. II 254/18.

II. † Intrans. (Despre obiecte și ființe) A deveni vechiu, a îmbătrânì. *Vechiiu* (: inveteravi) *în toți vrăjmașii miei.* CORESI, PS. 12. *Ajutorul lor vecheaște* (: veterascet) *întru iad.* ib. 129. Cf. 42. *Au vechit... cuvintele.* BIBLIA (1688), 377/2. *Eu cât am trăit, tot pe foc m'ai fript; iară dacă am învechit, m'ai și asvârlit.* [= Oala]. GOROVEI, C. 271.

[Și: **vechì** † vb. IVa. | Adjectiv: **(în)vechít, -ă** = care nu se mai păstrează în stare nouă, care a devenit vechiu, uzat, ieșit din uz, (despre haine) purtat; îmbătrânit; inveterat. (Ad I 2°) *Ceale vechite de vreame lungă înnoind.* DOSOFTEIU, V. S. 66/2. *Odăjdiile ceale învechite, deaca nu puteți aleage nimica dentr'însele, să le îngropați în oltariu afund.* N. TESTAMENT (1702), ap. GCR. I 346/15. *Zidu-i cel înalt Se'ntinde... pustiu și învechit.* ALEXANDRESCU, M. 9. *Piramidele 'nvechite urcă 'n cer vârful lor mare.* EMINESCU, P. 83. (Ad I 3°) *Fiind eu învechitŭ mai de demult... Dumnezeu... m'au înnoit.* MINEIUL (1776), 75²/2. *Fiind învechitŭ în păcate...* ib. 129¹/1. *Dar și țarinile învechite și obosite.* I. IONESCU, 87. *Păduri ticsite de învechiți copaci.* DRĂGHICI, R. 38. *Dar tu, Moțoace, învechit în zile rele...* C. NEGRUZZI, I 141. *Sfetnicii 'nvechiți în legi.* COȘBUC, B. 22. *Cu barba zburlită, De rele 'nvechită.* ALECSANDRI, P. P. 63b/11. | Abstracte: **(în)vechíre** s. f. = acțiunea de a (se) învechì; — **(în)vechít** s. a. în expresia: **din învechite** = din vechime. *După obiceiurile, ce din învechite să pădzăscu pentru această treaptă...* (Basarabia, a. 1881). GCR. II 220/20; — **învechíme** † s. f. v. vechime.]

— Derivat din **vechiu,** cu pref. **în-.**

ÎNVECHÍME † s. f. v. **vechime.**

ÎNVECINÁ vb. I. 1°. *Être voisin, habiter dans le voisinage, être attenant à.* 2°. *Vivre en bons voisins.*

1°. Refl. (Construit cu prep. cu, † alătarea cu) A fi vecin cu cineva s. ceva; a fi în vecinătate, în apropiere nemijlocită, alături; a locui în vecinătate, în apropiere nemijlocită, a se megieșì, a se hotărì (cu cineva). *Și eră la el grădină vecinindu-se alăturea cu casa lui.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Un coșteaiu de cetățuie al varvarilor ce să veciniià acolo.* MINEIUL (1776), 93²/1. *Unde se vecinește cu moșia Inoteasca* (a. 1839). BUL. COM. IST. IV 158. *Deosebirea vecinătății cu care să vecinește* [un loc]. PISCUPESCU, O. 73. *Ei se învecinau cu smeoaica pământului.* ISPIRESCU, L. 313. *Se 'nvecinește și-l avem lângă hotar.* PANN, Ș. I 63. | † (Cu același sens) Intrans. *O cetate a varvarilor ce veciniià acolo.* DOSOFTEIU, V. S. 66/2.

2°. † Intrans. A trăi ca vecin, în vecinătatea cuivà. *Tocmitu-și-au Constandin-vodă țeara foarte bine și s'au împăcat cu toată vecinătatea, făcându-și frăție și legătură cu Racoți Georgie și cu Ștefan-vodă al Moldovei, și au vecinit bine și frumos.* MAG. IST. IV 336/31.

[Și: **învecinì** † vb. IVa, **vecinì** † vb. IVa. I. GOLESCU, C. I 137b. | Adjectiv: **învecinát (învecinít †), ă** = care se învecinează, se megieșește, se hotărăște cu..., este în apropiere, locuește în vecinătate; vecin. *Românii... ajunseră... a fi respectați de învecinatele popoare.* C. NEGRUZZI, I 201. *Se duseră la o biserică învecinată și-l încreștinară.* ISPIRESCU, ap. DDRF. | Abstract: **învecináre (învecinire †)** s. f. = acțiunea de a se învecinà.]

— Derivat din **vecin,** cu pref. **în-.**

ÎNVECINÍ vb. IVa v. **învecinà.**

ÎNVECINICÍ vb. IVa v. **înveșnicì.**

INVECTIVÁ vb. Ia v. **invectivă.**

INVECTÍVĂ s. f. *Invective.* — Cuvânt injurios, expresie ofensătoare, vorbă de ocară; cf. injurie. *Invectivele lor... puternice.* MAIORESCU, CR. I 364.

În acelaşi stil de scriitor deprins numai cu cărţile bisericeşti, bogate deci în invective... a scris Logofătul Cantacuzinilor partea personală a cronicii. IORGA, L. II 618. *Asprele invective contra acestuia.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 198, [Verb: (după fr. *invectiver*) **invectivà** vb. I^{a} = trans. (cu complementul persoanei) a spune cuivà vorbe de ocară, a adresă cuivà invective, a insultà pe cinevà cu vorbe injurioasè. *Birjarul cu biciul ridicat râdeà cu hohote, privind cu capul întors papagalul, al cărui glas de cocotă beţivă îl invectivà.* I. TEODOREANU, M. II 20.]

— *N.* după fr.

ÎNVEDERÁ vb. I^{a}. *Rendre visible, démontrer, prouver. Devenir évident.* — (Învechit) Trans. A face să se vadă bine, să fie vizibil, evident, vădit, clar, să se cunoască, a arătà în mod evident, a demonstrà până la evidenţă, a dovedì, a evidenţià. *Aceasta o vedereadză cărţile ce-s scrise de dânsul.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Hârtiile ce învederează până azi că... sântem... naţie de Rumân.* JIPESCU, ap. CADE. Cf. MAIORESCU, D. III 17. *Ştefan-vodă vederă la toţi pre domnul nostru.* id. ib. 240$_{2}$. *Dând ştire şi vederând demainte vreame îngrecarea.* id. ib. 204$_{2}$. Cf. 66, 182$_{2}$. *Toate faptele lui învederau hotărîrea sa d'a rupe legătura cu Turcii.* BĂLCESCU, M. V. 42. *Neştiute. . de lumea cultă, vor rămâneà... lucrările noastre... pre cât nu le vom învederà lumii subt o formă mai accesibilă.* ODOBESCU, III 642/$_{19}$. *Faptul că cele două scrieri nu concordă, învederează origina lor deosebită.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 174. *Acestea şi multe alte zicale învederează marea credinţă a poporului despre ceea lume.* ŞEZ. II 157/$_{27}$. || Refl. A se face vizibil, clar, a se vedeà bine, a fi evident, vădit, a se arătà, a se evidenţià a se manifestà. *Îndeamnă precum se cade pe toţi ca să-l laude, să-i mărească şi să-i imiteze, precum se vederează.* URICARIUL, IV 409/$_{20}$. *Taina s'a vederat.* BELDIMAN, O. 73. *S'au vederat prin tine că pot iroii să fie viteji făcători de bine.* KONAKI, P. 41. *Dorinţa acestor părinţi de a căpătà un fiu se învederează printr'o icoană a sântului Stilian.* ODOBESCU, I 259. Cf. II 394. *Se va învederà pe deplin.* MAIORESCU, CR. II 229. [Şi: **vederà** † vb. I^{a}. | Adjectiv: **(în)vederát (viderát), -ă**=(mai adesea în funcţiune adverbială) care se poate vedeà bine cu ochii; p. ext. se poate înţelege cu mintea; vădit, pe faţă, limpede, lămurit, desluşit, neîndoios; (întrebuinţat adesea spre a înlocui neologismele:) vizibil, evident, notoriu, clar, patent. *Limpede şi vederat... Dumnezău îl mărturisiră.* DOSOFTEIU, V. S. 166. *Spusă vederat şi numele său şi credinţa.* id. ib. 52. *Arătă vederat că-ş vreà să-l mănânce.* id. ib. 180$_{2}$. *Cei ce să fac lucrători vederat se arată că răsplătirea lor să înalţă mai pre sus decât fiinţa lor.* URICARIUL, I 85/$_{4}$. *Ţara ajungând la multă slăbiciune din... pradă şi robie precum aievea este vederat întru toţi.* ib. I 48/$_{8}$. *Spre a adivărà acest văderat adivăr.* CAT. MAN. 193 (431). *Este... vederat tuturor.* ANTIM, P. XXV/$_{14}$. *Acea carte, acea slovă, ochilor mei vederate, de mii de ori procetite...* KONAKI, P. 243. *Mânia [lor] începe a să face vederată.* BELDIMAN, N. P. I 97. *Vederat erà în faţă a sufletului necaz.* id. TR. 20. *Cunoaştem învederat că nici vremea, nici vecinicia nu ne vor smulge din braţele părintelui nostru.* MARCOVICI, D. 320. *Dumnezeu... nu l-au mântuit din acea vederată primejdie, când era să se înnece?* DRĂGHICI, R. 73. *Îşi arată dorul la oricine învederat.* PANN, E. II 11. *Educaţia grecească a veacului trecut au lăsat urme vederate.* RUSSO, S. 44. *Această contradicţie viderată a tradiţiei cu fapta...* id. ib. 74, cf. 93. *Mângâià învederat un căţeluş mic.* ALEXANDRESCU, M 285. *Acea cuvântare cadenţată... a fost învederat cea d'întâi producţiune a geniului omenesc.* ODOBESCU, I 185. *Ruinele încă învederate ale anticei cetăţi.* id. III 569/$_{22}$. *Este învederat că Bulgarii din diplomă însemnează alt cevà.* HASDEU, I. C. 11. *Este dar vederat că...* MAIORESCU, D. II 16. *Limba era învederat venită din cea latinească.* IORGA, C. I. II 71. *Învederata greşeală în socoteli, urmată la facerea transacţiunii, nu păgubeşte pe nici una din părţi şi trebue să se repareze.* HAMANGIU, C. C. 428. *Îşi găsiră o expresiune vederată chiar şi în hârtia monedă.* SBIERA, F. 212. | Abstract: **învederáre** s. f. = acţiunea de a învederà.]

— Derivat din **vedere**, cu pref. **în-**.

ÎNVEGHIÁ vb. IV. refl. *Faire attention.* — (Mold. şi Bucov.) A băgà de seamă, a luà aminte, a se păzì să nu facă cevà rău, a se învăţă minte, a se cuminţì. *Dar eu nu te-am blăstămat, Şi nici nu te-oiu blăstămà, Să te'nveghii singurică, că nu eşti aşa de mică* (Mitoc, în Bucov.). PAMFILE, C. Ţ. 250. *Dă-i, domnule judecător, o pedeapsă mare, ca să se'nveghe şi alţii!* Com. T. NAUM. (COSTINESCU îl consideră sinonim cu «învederà» şi-l defineşte prin «a scoate, a da pe faţă, a da în public, a face să ştie toată lumea un lucru, o faptă».]

— Din lat. **invigilo, -are** «a veghià, a băgà de seamă să nu...».

ÎNVELÍ vb. IV(a). 1°. (*S'*)*envelopper, (se) couvrir, recouvrir; mettre le voile nuptial. Couvrir* un édifice; *couvrir* un livre. 2°. *Couvrir* le feu; *combler* une fosse. 3°. (*Se*) *couvrir, se foncer* (en parlant du temps). 4°. *Ourdir.* 5°. *Fouler* (un tissu).

1°. (Construit cu prep. cu, în, întru) Trans. A înfăşurà (cevà s. pe cinevà) acoperind (însă numai) pe de-asupra şi pe margini; refl. a se acoperì înfăşurându-se; cf. învălătucì. *Ceriul [î]l vor învălì arhanghelii ca u[n] sfitoc şi se va ivì ceriu nou ca soarele.* CUV. D. BĂTR. II 455. *Strânse sfintele ei moştii şi le 'nvălì cu pânză curată.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *A me învelì şi cu funi a mă legà începură.* CANTEMIR, IST. 156. *Învălindu-se în mantaua ce i-o ţesuse...* EMINESCU, N. 29. *De foame ar fi ce-ar fi, Dar n'am cu ce mă 'nvelì.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 464. *N'are glugă să se 'nvăle.* MÂNDRESCU, L. P. 83/$_{3}$. *Şi-ţi învăli mâna cu ea.* POMPILIU, B. 44/$_{23}$. *Înveleşte mâna 'n ea.* id. 46/$_{9}$. *Îşi ia ţolul şi se culcă Şi să 'nvăleşte cu sacul.* DOINE, 177. *Să te 'nvălesc în hârtie, Să-mi fii dragă numai mie.* ib. 232/$_{7}$. *Când degeră picioarele sau mânile, le învălesc în curechi.* ŞEZ. II 73/$_{3}$. *Eu o rog s'o fac nevastă, Să-i aştern frunză de teiu, Să-i pun stânga căpătăiu Şi cu dreapta s'o 'nvăleiu.* ib. I 173/$_{21}$. *Ia spurcatul, îl învăle într'un ştergar, îl duce acasă.* ib. 285/$_{34\text{-}35}$. *Îi zise babei ca să se învălească bine în ţol.* ib. 53/$_{26}$. # *Rogojina nu te învăleşte* = sluga proastă nu-ţi foloseşte. ZANNE, P. III 337. *Cine te învăleşte, acela te şi desvăleşte.* ib. III 196. | Spec. (Munt., Transilv. şi Banat, despre mireasă) A legà la cap cu cârpa (cimbirul, broboada sau ceapsa), a încârpuì, a îmbrobodì ca pe o nevastă (LB., MARIAN, NU. 74). *Mireasa, când pleacă la biserică, pune o cunună pe cap, pre care nu o aruncă până ce n'o învălesc, adică până ce n'o împodobesc ca nevastă.* RETEGANUL, ib. 289. *În timpul acesta mireasa se învăleşte ca nevastă.* PĂCALĂ, M. R. 176. *Luni seara... când leagă sau învăleşte pe mireasă.* H. II 32. *După ce te-i învelì, Dumnezeu şti cum ţi-a fi.* MARIAN, NU. 296. *Nevastă 'nvălită rău! Vină se te 'nvălesc eu, Că pe câte-am învălit, Toate bini m'or mulţămit.* DOINE, 251. (Învechit) **A învălì o fată** = a o luà de nevastă înainte de a plecà feciorul la armată,

rămânând ca şi nunta să o facă mai târziu, când se va eliberà din armată (Braşov). Com. LACEA. || P. anal. (Despre o clădire) A-i pune acoperişul (ţiglă, tablă, şindrilă, etc.) *Noi am dat 600 de lei ca să învălească mânăstirea.* URICARIUL, XII 338/1. [Dulgherul] *învăleşte casa sau o şindrileşte.* H. IV 157. | (Despre o carte) A acoperì scoarţele unei cărţi cu hârtie (mai rar cu pânză) spre a nu se murdări.

2°. A acoperì cevà (jarul, etc.) cu un strat (de pământ, cenuşă, etc.) spre a ascunde s. izolà de aer, de frig, etc. *În sobă arsese un foc straşnic, îl învălise... căci erà ger afară.* CREANGĂ, A. 110. *Stinse focul ce-l învălise... de cu seară.* ISPIRESCU, L. 347. *Focu 'n vatră-l înveleà.* RETEGANUL, TR. 126/18. *Eu, focule, te 'nvelesc, Te 'nvelesc, te potolesc.* MARIAN, V. 29. *Să nu învăleşti focul* = să nu acoperi focul cu cenuşă. GOROVEI, CR. 780. # *Nevasta e ca şi pisica: sapă şi învăleşte*, se zice despre cei făţarnici, care-şi ascund faptele rele, pentru ca nimeni să nu le cunoască. ZANNE, P. IV 512. Cf. I 603. | P. ext. A îngropà, a astupà groapa. *Cu baltagul l-oiu lovì, Cu pământ l-oiu învelì.* ALECSANDRI, P. P. 5/17. *Dar groapa cum o 'nvăleà, Ea de-odată leşinà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 495.

3°. Fig. (Despre nori, negură, ceaţă, întunerec, etc.) Trans. şi refl. A (se) acoperì (pe o suprafaţă întinsă), încât să nu se mai vadă, a (se) învăluì. *Puse îmbrăcământ nuor şi cu negură învăli(i) ea* [corabia]. CORESI, EV. 267/20. *Cerul acum se învăleà cu o haină posomorîtă.* C. NEGRUZZI, I 57. *Negura ameninţătoare orizonul învălise.* id. ib. II 5. *Munţii... cu nori negri să 'nvăleau.* ALECSANDRI, P. I 107. # **Când se învăleşte ziua cu noaptea** = pe înserate, când se îngână ziua cu noaptea. *Şi pe înserate, când să învăleà ziua cu noaptea, după ce se culcaseră bătrânii...* MERA, B. 12.

4°. (Ţes.) A învăluì urzeala pe sulul dinapoi al războiului (H. V 151), a pune urzeala pe stative, prin iţe şi prin spată, spre a se începe ţesutul (MARIAN). *A învălì pânza pe războiu* = germ. das Gewebe (auf)bäumen. LB. *Când se ia coarda de pre pomi, se pun doi fuştei, peste care firele vin cruciş şi sulul împrejurul căruia se învăleşte coarda.* LIUBA-IANA, M. 119.

5°. Spec. (despre ţesăturile de lână) A băgà în piuă, a trece prin piuă; a împături torsătura de lână, după ce se scoate din văiagă, pentru ca apoi să fie bătută într'o albie mare, cu două ciocane (H. XVIII 143). *A învălì sucmanii, adică a-i trece prin... piuă.* PAMFILE, I. C. 305. *Pănura ţesută o duc la piuă şi o presează (o învălesc).* PRECUP, P. 22.

[Ind. prez. *învelesc, înveleşti, înveleşte...*, (rar şi) *învăl, învăli şi înveli, învăle...*; odată găsim, în rimă, în poezia pop., şi *învăleiu.* | Şi: **învălì** vb. IVa; (rar) **învolì** vb. IVa = îmbrobodi. *Mai mulţi băieţi şi fete urzesc beteala, cu care are să se învolească mireasa a doua zi, Duminecă* (Oltenia). N. REV. R. IV 72. | Abstracte: **învelíre (învălíre)** s. f. = acţiunea de a învelì; spec. (despre mireasă) încârpuire, îmbrobodire, cf. desgovire; (ţes.) învăluire. *Îmbrobodirea încârpuirea aceasta, numită... în unele părţi ale Transilvaniei... învălire...* MARIAN, NU. 704. *Coarda* [la ţesut] *prin învălire se înfăşură pe lângă sul.* XVIII 278; — **învelít (învălít)** s. a. = învălire (şi cu înţelesul de la 4° şi 5°). *Războiul de'nvălit pânză.* MARIAN, NA. 12. *Firele adunate de pe coş se duc la învălit. Învălitul se face... cu ajutorul căroaii şi a pociumpului.* PĂCALĂ, M. R. 310. *De'nvelit aş mai lăsà, Dar n'am cu ce mă'ncălţà.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 464; — **învelitúră (învălitúră)** s. f. = acţiunea de a învelì şi rezultatul ei: acoperemânt, (a)coperiş, învelitoare; broboadă; † apărare, scut. *Envelitură* = involutio. ANON. CAR. *Invalitura* = implicatio. LEX. MARS. 215. *De'nvălitura holburilor mării.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Nu iaste învălitură* (: experimentum) *pierzării lui.* BIBLIA (1688), 374. Cf. 38, 55. *Gândacii de mătasă... rozându-şi învălitura..., ouă până ce crapă.* ECONOMIA (1806), 209. *Alexandru să mânie pre Turci şi le puse învăliturì în cap şi le făcù haine muiereşti.* ALEXANDRIA, 115. | Adjective: **învelít (învălít,** cu negativul **ne(î)nvelit, ne(î)nvălit), -ă** = înfăşurat, acoperit; (despre mireasă) îmbrobodită la cap ca o nevastă; (despre o clădire) căreia i s'a pus acoperiş (de ţigle, (tablă, şindrilă, paie, etc.); împachetat, înfăşurat (în hârtie); (despre o carte) acoperită cu un înveliş de hârtie; (despre o ţesătură) învăluit, **trecut** prin piuă, împăturit; p. anal. (despre flori s. crestele păsărilor) bătut, învoit, bogat (CIAUŞANU, V.). *Envĕlit* = involtus. ANON. CAR. *De-l va fi vădzut cinevà scoţând cevà sau ţiind didesupt haine, sau învălit cu alt lucru cevà.* PRAV. 229. *Şi făcù un cerdăcel denaintea bisericii învălit şi acela cu plumb.* GCR. I 172/38. *L-au culcat la pământ învălit într'un hardriu.* LET. II 201/28. *Pe celalalt nu l-a putut videà fiind învelit cu mantaoa.* C. NEGRUZZI, I 108. *Ziceau că asemenea fete* [greşite] *sânt măritate sau învălite de birae.* MARIAN, NU. 772. *Casele învelite cu argint..., strălucià.* ISPIRESCU, L. 300. *Copila învălită în nişte petecì vechi.* CONTEMPORANUL, IV 392. *Şi eu, nevastă 'nvălită, Mi-or zice că sânt fugită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 233. *Ce văzù să 'nfricoşă: Nu ştiu doi pomi înfloriţi, Nu ştiu doi Turci învăliţi* [cu turban pe cap]. ŞEZ. III 211/12. *Caii înşăuaţi, Ogarii învăliţi.* ŞEZ. IV 15/7. *Nevasta învelită roată.* DOINE, 290/15. # **Învălit (ca un pepene)** = gras, rotund, bine făcut (ZANNE, I 248. Com. A. TOMIAC). *Baba nu ştià ce să facă de bucurie că are un băiat aşa de chipos, de hazliu... şi învălit ca un pepene.* CREANGĂ, P. 76. (Cu diminutivul) **învelitél (învălitél), i-că** adj. = grăsuţ, rotund, bine făcut. *Bombonica... aveà obrazul grăsuţ, mănuţele curmate, în sfârşit erà destul de învălitică.* CONTEMPORANUL, IV 394; — **învelitór (învălitór), -oáre** adj. = care învăleşte. (De obiceiu substantivat) **învelitoáre (învălitoáre)** s. f. (plur. *-toare* şi *-tori*) = ceea ce slujeşte la învelit; spec. ştergar, năframă, broboadă cu care se înfăşură capul femeilor; ţol, plapomă, velinţă, etc.; (la casă) acoperiş, (la stână) bucată de pânză în care se leagă urda, cf. strecurătoare, sedilă; piua în care se învălesc (5°) ţesăturile. *Envelitoare* = velum. ANON. CAR. *Le-am făcut de zid şi cu învălitoare noo* (a. 1819). BUL. COM. IST. IV 154. *Blana ce ursului au dat firea de învălitoare iarna.* KONAKI, P. 291. *Întinse mâna şi ridicà tremurând colţul învelitoarei de pe pieptul fetei.* ZAMFIRESCU, R. 171. *Învălitoare de şindilă, cu olane, de trestie, de paie, de scânduri* [la case]. POLIZU. *Alergă şi le răvăşì pe masa de sufragerie cu învelitoarea de muşama.* C. PETRESCU, C. V. 176. *Femeile îşi fac cosiţe, poartă învălitoare (broboade)...* MOLDOVAN, Ţ. N. *În podul casei... se aştern două sau trei învălitori de masă (feţe de masă).* MARIAN, I. 35. *Învelitorile s'au făcut cu olane din Dobrogea.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 70. *Pardoseala era de cleştar, iară învălitoarea de acioae şi de plumb.* ISPIRESCU, L. 294. *Că lui, mări, nu-i veneà, Nici laptele la mulsoare, Nici caşul la 'nchegătoare, Nici urda la 'nvălitoare.* H. II 254, 300; III 49, ALECSANDRI, P. P. 55/10. *Scoasă din piuă (de la învălitoare), pănura-i gata şi se poate întrebuinţà.* PRECUP, P. 22. # *Nu te întinde până nu te ajunge învelitoarea* (variantă: plapoma). BARONZI, L. 63/9. Cf. ZANNE, P. II 259. **A nu aveà (s. a nu fi) cap de 'nvelitoare** = a aveà cap pocit, diform. ŢIPLEA, P. P. *Tu n'ai... cap de 'nvelitoare.* BIBICESCU, P. P. 230. | Alt de-

rivat: **învelíş (învăliş)** s. a. (plur. *-lişuri*) = obiect care serveşte la învelit, învelitoare; spec. strat (de pământ), hârtie, pânză sau altă materie cu care se învelește sau se acopere ceva; (a)coperişul clădirilor etc.; «etui» (HERZ.-GHER. M. IV 199); scoarţă (de cărţi), tartaj. *Au ars tot învălişul şi al caselor şi al chiliilor.* MAG. IST. IV 99/5. *Vedem deci că materia pământului... s'a aşezat pe încetul în chip de patru învelişuri.* MEHEDINŢI, G. F. 2. *Asculi cum* [şoarecii] *învelişul cărţilor încet mi-l rod.* EMINESCU, P. 4. *Corpul altarului se înalţă pe de-asupra învălişului chiliilor, producând prin suprapunerea pitorească a diferitelor învălitori un frumos efect.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 171. *Învălişul floarei* = tegument (germ. «Blütenhülle»). BARCIANU. *Învăliş de pânză pentru mobile* = fr. housse. PONTBRIANT. *Învălişul morii.* H. II 271. *Ai mei solzişori, Mari şi sclipitori, Le-or fi de'nveliş Şi d'acoperiş.* TEODORESCU, P. P. 91b. *Aşternut[ul] cel mai bun: iarbă verde după pământ, şi 'nvălişul cel mai cald: lumina stelelor.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 34.]

— Din paleosl. **valiti** «a învârtì, a rostogolì», apoi «a înfăşurà» (cf. sensul 4°) şi în urmă «a acoperi». Cf. desvălì, învălui, învălurà, val, valma.

ÎNVELICÍ vb. IVa. 1°. *Bénir.* 2°. *Maudir, jeter un sort.*

1°. Trans. A binecuvântà, a învrednicì cu...: *Grâu de var' o semănat, Grâu rătund şi 'ncornurat. Dumnezeu l-o 'nvelicit Cu spicu' până 'n pământ.* MĂNDRESCU, L. P. 217/22.

2°. A menì (rău), a condamnà, a blestemà: *Noe auzind aceasta s'a mâniat foc pe dânsul şi l-a «învelicit» zicându-i: «De astăzi înainte să fie penele tale cum e inima în mine».* MARIAN, O. II 4. *Maica D[omnu]lui, cu toată scârba ce aveà, o păli râsu' şi velicì aşà pe broască: «Tu când îi murì, să nu te împuţeşti...»* ŞEZ. I 180/19. *Cum îi velicit* = cum îi e făcut să trăiască. ib. IX 145.

[Şi: **velici** vb. IVa.]

— Din bulg. **veličaja** «a preamări, a lăudà» (din *velik* «mare»). TH. CAPIDAN. (În sensul 1° ar puteà fi şi o variantă a lui *învrednicì*).

ÎNVELÍNŢĂ s. f. v. **velinţă.**

ÎNVELÍŞ s. e.
ÎNVELIŢÉL, -ÍCĂ adj.
ÎNVELITOÁRE s. f.
ÎNVELITÚRĂ s. f.
} v. **învelì.**

ÎNVÉNCE † vb. III v. **învinge.**

ÎNVENINÁ vb. Ia. 1°. *Empoisonner.* 2°. *Empoisonner* (l'existence), *monter, exciter* contre; *s'aigrir, s'envenimer.*

1°. Trans. A umpleà de venin, a produce (în ceva) venin, a face să aibă venin, a otrăvì (HERZ.-GHER., M. IV 200), † a adăpà (II 3°). *Cel soare... ierburile stricăcioase le mai şi înveninează.* KONAKI, P. 280. *Balaurul care vânează şi veninează neîncetat toată credinţa şi unirea.* PISCUPESCU, O. 42. *Veninând văzduhul de cătran şi fiere.* PANN, P. V. I 122. *Ea se făcuse grădină, ca să înveninеze pe Greuceanu.* ISPIRESCU, M. 225. *Cu dinţii l-a veninat.* ib. 396. *Eu, lele, nu te-oi luà, Până nu-i înveninà Pe frate-to cel mai mic.* RETEGANUL, TR. 29/6. *Îl muşcă, îl veninà.* ŞEZ. VII 89.

2°. (Astăzi, mai ales). Fig. A face să sufere cinevà chinuri mari (sufleteşti), a stricà bucuria s. voia bună a cuivà şi a-l amărî, a supărà, a turburà (spiritul s. traiul cuivà COSTINESCU); a întârâtà (POLIZU), a aţâţà, a înfuriâ; a stricà, a pervertì. *A sa prea iubită inimă şi-a veninat.* PANN, E. II 94. *Aducerea-aminte a celor 12 coconaşi îl supără... şi îi înveninà toate plăcerile.* C. NEGRUZZI, I 87. *Tu ai înveninat inima sa cu scârboasele viţii* (= i-ai vârît în inimă veninul viţiilor tale) *ce degradează pe a ta.* id. III 188/2. *Să suspendăm ziarele şi să închidem ziariştii, pentru ca să înveninăm presa în contra guvernului.* ALECSANDRI, T. 1735. | Refl. A se umpleà de venin; fig. a se înrăutăţì, a se stricà; a se amărî, a intrà în raporturi de duşmănie mare. *S'a înveninat cu totul şi s'a însălbătăcit.* PANN, E. II 48. *Acum lucrurile se înveninase de tot.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Că omul, de n'ar oftà, Cu totul s'ar veninà.* TEODORESCU, P. P. 276b.

[Prez. *înveninéz* şi (rar) *învenin.* | Şi: **veninà,** (dial. **înverinà, învininà**) vb. Ia. | Adjective: **(în)veninát** (dial. **înverinát, învininát**), **-ă** = cu venin, otrăvit; purtător de venin; (fig.) plin de venin, veninos; amărît, supărat, mâhnit, turburat, întârâtat, înfuriat, plin de ură. *Şârpe bălaur înveninat.* CANTEMIR, HR. 22/8. *Îndată să îmbrăcă în doao-spredzăci haine mohorîte şi cu fieri înveninată.* CATEHISMUL MIC (a. 1773), ap. GCR. II 98/12. *O femeie prea grozavă cu faţa înveninată şi cu veşmântul cernit dinainte-mi s'au ivit.* KONAKI, P. 182. *O maică înveninată este mai mult de crezut.* BELDIMAN, O. 43. *Aerul cel înveninat şi rece al sufletelor lor moarte.* EMINESCU, N. 24. *Observări critice... niciodată... înveninate.* MAIORESCU, CR. II 337. *Căci de-un şarpe 'nveninat I se iartă un păcat.* ALECSANDRI, P. P. 217b/3, cf. ŞEZ. III 28/11. *Bubă înveninată.* POP., ap. GCR. II 340/13. *Grecul e vidră spurcată, Este fiară 'nveninată.* ZANNE, P. VI 136; — **înveninătór, -oáre** = care înveninează. POLIZU. | Abstracte: **(în)venináre** (dial. **înverináre**) s. f., **(în)veninát** (dial. **înverinát**) s. a. = acţiunea de a înveninà, otrăvire; (fig.) amărîre, supărare, turburare, întârîtare (POLIZU), înfuriere; — (rar) **înveninătúră** s. f. = aprindere pătimaşă, amărîre, supărare mare. BARCIANU.]

— Din lat. **[in-]venēno, -are,** idem.

ÎNVENINĂTÚRĂ s. f. v. **înveninà.**

INVENTÁ vb. I(a). — 1°-2°. *Inventer.*

1°. Trans. A imaginà cu spiritul cevà nou s. pentru întâia oară, a închipuì (IV 1°), a născocì, a descoperì cevà nou; spec. a face o descoperire tehnică. *Fiecare invenţă o etimologie şi o tecnologie proprie a sa.* C. NEGRUZZI, I 347. *Vremea desăvârşeşte Ori ce invenţă omul.* ALEXANDRESCU, M. 294. *Inventară un joc de cărţi.* EMINESCU, N. 67. | Fig. A găsì la repezeală pe cinevà (pentru ocazii anumite). *Dacă n'aţi existà, poliţia v'ar inventà.* C. PETRESCU, C. V. 285.

2°. Fig. A născocì lucruri imaginare, neexistente, neadevărate, p. ext. a scornì (minciuni), a minţì (dar mai puţin categoric şi ofensător decât acest cuvânt). *Nu ţi-e ruşine să inventi?* TEODOREANU, M. II 480.

[Prez. ind. *inventéz* şi (în timpul din urmă din ce în ce mai des) *invént.* | Adjective: **inventát** (negativ: **neinventat**), **-ă** = născocit, descoperit; (fig.) găsit în grabă, de ocazie; imaginar, neadevărat. *În locul lor, urcând treptele cele mai înalte, oameni necunoscuţi, oameni adesea inventaţi de chehaiaua vizirului...* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 29; — **inventatór, -oáre** (mai adesea substantivat) = (cel) care născocește, descopere, imaginează cevà nou, născocitor; — (franţuzism, după *inventeur*) **inventór** s. m. = inventator. *Romanii... au fost adevăraţii inventori* [ai satirei]. ODOBESCU, I 32/23. | Abstracte: **inventáre** s. f., **inventát** s. a. = acţiunea de a

inventà, născocire; — (după fr. *invention*, lat. *inventio*, *-onem*) **invénție** s. f. LB., (mai rar) **invențiéune** s. f. = inventare; lucrul inventat, descoperire tehnică s. științifică; născocire imaginară, neadevăr; spec. căutarea și alegerea ideilor, a argumentelor într'o compoziție retorică. *În streinătate asemenea mori se cred a fi o invențiéune cu totul nouă.* ODOBESCU, II 107. *Amestecă adevărul cu invențiéunea.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 32.]

— *N.* după fr., cf. inventar, inventiv, inventios.

INVENTÁR s. a. *Inventaire.* — Înscriere amănunțită într'o listă (cu descrierea și evaluarea fiecărei bucăți) a tuturor obiectelor și valorilor care alcătuesc averea cuivà (mai ales a unei persoane decedate s. interzise); spec. (Comerț) înscrierea și evaluarea, articol de articol, a tuturor mărfurilor dintr'o prăvălie la sfârșitul fiecărui an, cf. catagrafie; p. ext. lista, catalogul, registrul care cuprinde inventarierea; averea inventariată. *În contabilitate, inventarul ne arată cu lămurire toate lucrurile.* I. IONESCU, C. 246. *Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul* [bibliotecei]. C. NEGRUZZI, I 10. *Dacă vom face astăzi inventarul substanțial și explicit.* ODOBESCU, II 362. *Nu s'a putut ocupà de inventariul averii acelei monastiri.* MAIORESCU, D. IV 189. Cf. 264, 368; III 203. *Soții hotărîți a se despărți prin consimțimântul mutual, vor fi datori a face mai întâiu inventariu și prețuire a întregii lor averi mișcătoare.* HAMANGIU, C. C. 70. Cf. 41. *Să constate dacă nimeni... n'a înstrăinat ceva din inventar.* C. PETRESCU, C. V. 50. **Beneficiu de inventar** = beneficiu acordat moștenitorului de a nu plăti datoriile succesiunii decât până la suma cuprinsă în inventar; (fig.) **sub beneficiu de inventar** = cu rezerva de a controlà și verificà înainte de a admite cevà. *Declarațiunea unui erede că ia această calitate sub beneficiu de inventar trebue să fie făcută la grefa tribunalului de prima instanță.* HAMANGIU, C. C. 704. *A primit moștenirea fără beneficiu de inventar.* MAIORESCU, D. I 129. *Ne spune onor. domn ministru — și primesc aceasta sub beneficiu de inventar — că ar fi în corpul acelei școale una din profesoarele cele mai bune.* MAIORESCU, D. IV 159. | Fig. *Inventariu elementar al constatărilor de fapt.* MAIORESCU, CR. II 137. Cf. D. IV 159.

[Și: (învechit) **inventâriu** s. a. (plur. *-tarii*), (latinism) **inventarium** † subst. *Știu că au cumpărat cu bani[i] miei la anul 794* (= 1794) 33... *blide de cusutor* (= cositor) *în darabe 33 și acum inventarium s'au găsit numai 30...* (a. 1803, Sibiiu). IORGA, S. D. XII 146. | Familia: (din fr. *inventorier*) **inventorià** vb. Ia și (< *inventar*) **inventarià** vb. Ia (pronunț. *-ri-à*) = a face un inventar; a trece în inventar. *Acel funcționar otoman rămase... ca să... inventorieze* [starea mișcătoare a Brâncovenilor]. ODOBESCU, I 256; cf. III 168. *Nu încăpeà nici biblioteca, pe care trebuì, după ce o inventoriase dascălul Panait, să o așeze în altă clădire bisericească.* IORGA, L. II 40. | Adjectiv: **inventoriát** (**inventariát**, cu negativele **neinventoriat, neinventariat**, pronunț. *-ri-at*), **-ă** = care este trecut în inventar.]

— *N.* după fr. (lat. **inventarium, -ii** idem).

INVENTARIÁ vb. IVa
INVENTÁRIU s. a.
INVENTÁRIUM † subst. } v. **inventar.**

INVÉNȚIE s. f. v. **inventà.**

INVENȚIÓS, -OÁSĂ adj. v. **inventiv.**

INVENȚIÚNE s. f. v. **inventà.**

INVENTÍV, -Ă adj. *Inventif.* — Care poate inventà (ARISTIA, PLUT.), care are talentul, darul de a inventà, născocitor. *Venerabilul joc al păpușilor,... cărora le dădeà mai multă sau mai puțină viață, după cum erà de inventiv și de ager, un ceauș.* IORGA, L. II 33. [Și: (în Transilv., format, după germ. *erfinderische*, din *invnție*) **inventiós, -oásă** adj. = inventiv. LM. ALEXI.]

— *N.* după fr.

INVENTÓR s. m. v. **inventà.**

INVENTORIÁ ib. Ia v. **inventar.**

ÎNVERGELÁ vb. Ia v. **vergelà.**

ÎNVERÍ vb. IVa refl. *Être cousins.* — (Formație personală) A se face văr, a fi văr (cu cineva). *Cred că sântem [veri] de a patra ori a șesea spiță, dacă nu cumva ne înverim — după Adam.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

— Derivat din **văr**, cu pref. **în-**, după modele ca înfrăți, înrudì, încuscrì etc.

ÎNVERIGÁ vb. I(a) 1°. *Verouiller.* 2°. *Enchaîner.* 3°. *Assiéger.*

1°. Trans. (Despre obiecte) A pune veriga (de ex. la o ușă), a strânge într'o verigă (de ex. o roată, un fluier). *Apucă-te, zic, de muncă și nu umblà hăimănind Și ușile... înverigând și păzind.* PANN, P. V. I 141. *Că pă Domnu' l-or legat, L-or legat, l-or înverigat.* DENSUSIANU, Ț. H. 166.

2°. (Despre oameni) A pune, a lega în verigi, p. ext. în lanțuri.

3°. A înconjurà, a asedia (o cetate). *Înverigară, adecă încungiurară cetatea.* P. MAIOR, IST. 6. *Goții carii înverigase Nicopolu.* id. 22.

[Prez. ind. *înverig* și (rar) *înverighéz.* | Și: **verigà** vb. I(a) ALEXI. | Adjectiv: **(în)verigát, -ă** = legat, strâns, pus în verigi; înconjurat, împresurat, asediat. *Lanțul erà înverigat solid.* C. PETRESCU, Î. II 144. *Fluier înverigat.* ȘEZ. 112. | Abstract: **(în)verigâre** s. f. = acțiunea de a înverigà; înlănțuire. (Fig.) *O înverigare de cauze și efecte invizibile.* C. PETRESCU, CURENTUL, 1930, 25 Dec.]

— Derivat din **verigă**, cu pref. **în-.**

ÎNVERINÁ vb. Ia v. **înveninà.**

ÎNVERMĂNOȘÁ vb. Ia v. **înviermănoșà.**

INVÉRS, -Ă adj. *Inverse. Inversement.* — Adj. Întors (pe dos), de la coadă la cap, de la sfârșit la început, contrariu direcțiunii naturale a lucrurilor, de-a-'ndoasele, de-a'ndăratele; cf. opus, contrariu. *Acei care sânt făcuți în felul acesta, se simt ca exilați în orașul lor, streini lângă căminul lor și munciți de o nostalgie inversă.* EMINESCU, N. 84. *Într'un stat descentralizat proporția este inversă: sufletul învățământului îl are comuna, iar zidurile le plătește statul.* MAIORESCU, D. II 152. *Sfera și conținutul noțiunilor stau în proporție inversă.* id. L. 38. *Raport invers* = raportul dintre două cantități, dintre care una se mărește atunci când cealaltă scade. || Adv. Întors, (tocmai) dimpotrivă, de-a'ndoasele, de-a'ndăratele. *Nu expresiunea arhaică derivă din cea modernă, ci invers.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 110. [Accentuat *invérs* și (prin hiperlatinizare) *invers.* | Verb: (derivat din *invers*, cf. fr. *renverser*) **inversà** vb. Ia = a întoarce (pe dos), a face cevà invers, a răsturnà ordinea normală. *Inversând acum comparația...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 147. *A inversa ordinea de zi.* | Abstracte: **inversâre** s. f. = acțiunea de a inversà; — (după fr. *inversion*) **inversiúne (invérsie** † STAMATI) s. f. = întoarcere (pe dos), răsturnare; (Gram.) schimbarea ordinei în care de obiceiu se găsesc cuvin-

tele în frază; (Med.) aşezare opusă şi anormală a organelor (inima la dreapta, ficatul la stânga, splina la dreapta), cf. BIANU, D. S. | Adjective: (din *inversà*) **inversát** (cu negativul **neinversat**), **-ă** = întors, răsturnat. *Raportul... va fi inversat.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 150; — (după fr. *inversif*) **inversív, -ă** adj. = cu inversiuni. *Cartea e scrisă cu o sintaxă inversivă şi subversivă cu totul particulară.* IORGA, L. I 274.]

= *N.* după fr. (lat. **inversus, -a, -um,** idem).

INVERSÁ vb. I^{a}
INVÉRSIE † s. f.
INVERSIÚNE s. f.
INVERSÍV, -Á adj.
} v. **invers.**

ÎNVERŞUNÁ vb. I^{a}. 1°. *Être en chaleur* (se dit de la truie). 2°. *Entrer en fureur. Exciter.*

1°. (Despre scroafă) Refl. *A se înverşună* = a i se face de vier; p. anal. (sarcastic, despre femeie) a i sef ace de bărbat. CIAUŞANU, GL.

2°. (Despre fiinţe) Refl. A se aprinde, a se îndârji, a se porni cu mânie, cu furie, gata de luptă în contra cuivà. *Atunci nu se înverşună alţi stupi împotriva lor.* ECONOMIA, 196. *Începură a se înverşună de băutură.* GORJAN, H. II 179. *Alexandru se înverşună.* ISPIRESCU, U. 6/$_{23}$. *Cel ce nici de frică, nici de sfială nu să înfrânează, acela ca un leu mai rău să înverşunează.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 92. *Cu cât se loveşte de piedeci mai multe, cu atât se înverşunează şi se căleşte.* C. PETRESCU, C. V. 149. | Pronominal (Despre stări sufleteşti) A se aprinde, a se aţâţà. *Patima-i se înverşunase.* PANN, E. I 100. || (Mai rar) Trans. A întărâtà, a aţâţà, a excità, a înfurià pe cinevà împotriva altuia. LB.

[Şi: **înverşunà** (dial. *înghersunà*. GR. S. I 333), **înverşunà** vb. I^{a}. | Adjectiv: **înverşunát (înverşunát, înverşunát), -ă** = (despre fiinţe) aprins de patimă sexuală, p. ext. de mânie, pornit, iritat, crâncen, neîmpăcat, îndârjit, întărâtat, înfuriat, necruţător, turbat; (despre pasiuni) aprins, mare. *Umblăm ca niste cai înverşunaţi.* ANTIM, P. 130. *Aşà Evreii se scoală Înverşunaţi la răscoală.* BELDIMAN, ap. GCR. II 242/$_{2}$. *Par'că ai fi un taur înverşunat!* GORJAN, H. IV 68. *Necaz înverşunat.* PANN, E. II 89. *Prigoniri înverşunate.* I. IONESCU, M. 154. *Se află o parte de norod... înverşunată asupra cuviosului bărbat.* C. NEGRUZZI, I 224. *Archiepiscopul din Winchester, cel mai înverşunat vrăjmaş al Franciei.* ODOBESCU, I 4/$_{3}$. *Nu găsim nici un fapt care să motiveze ura înverşunată.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 214. *Se tăiau unii pre alţii; atât erau de înverşunaţi ostaşii.* ISPIRESCU, L. 156. *Sânt foarte tare 'nverşunat.* RETEGANUL, P. III 49/$_{36}$. *După o luptă înverşunată, omorî porcul.* FUNDESCU, P. 44/$_{21}$. (Adv.) *Ruşii se luptă înverşunat.* MAIORESCU, D. II 99. | Abstract: **înverşunáre (înverşunáre, înverşunáre)** s. f. = acţiunea de a (se) înverşunà; dor fierbinte după cevà; aprindere, întărâtare, turbare; spec. furia cu care animalele pornesc asupra prăzii, cu care animalele s. oamenii se bat între ei (COSTINESCU). *Înverşunarea banilor mulţi... mă înduplecă a mai călători.* GORJAN, H. II 41. *Acest foc mare... cu multa-i înverşunare.* PANN, E. I 36. *Hroiot ros de 'nverşunarea ce aveà pe Moldoveni...* C. NEGRUZZI, I 115. *O ceată de dulăi ţepeni lătrând cu înverşunare.* ODOBESCU, III 18/$_{11}$. *Te uram cu 'nverşunare.* EMINESCU, P. 149.]

— Etimologia nesigură. Dacă sensul originar e cel dat subt 1°, cuvântul ar puteà fi înrudit cu *vier* < lat. *verres*, presupunând un derivat **vier-şun*, cu acelaşi sufix ca în *iepşună* şi poate în *căpşun*. Cf. DR. II 593, III 821. Mai probabil e însă că apropierea de «vier» s'a făcut prin etimologie populară şi că sensul originar a fost «a se întrece la luptă», ceea ce ne duce la vechiul *vierşun* «rămăşag», care e ung. *verseny* «luptă, întrecere». S. Puşcariu, *Lat. Ţi und Kţ*, p. 67 (unde se combate etimologia din **inversionare* — reluată de G. Pascu, *Etimologii* 26 — şi aceea din ung. *gerjeszteni* CIHAC II 509).

ÎNVERZÍ vb. I^{a}. 1°—2°. *Verdir.*

1°. Trans. (= fact.) A face (să fie) verde. *Chiprul frunzele înverdzeaşte Şi văzduhul le clăteaşte.* BARAC, ap. GCR. II 176/$_{24}$. *Munţii vechi întinereà Şi cu muşchi s'acopereà Şi copaci-şi înverzeà.* ALECSANDRI, P. I 94. *Tu uşti mândra pajiste; Tu mi-o uşti, tu mi-o 'nverzeşti.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15.

2°. Intrans. A se face verde, (despre natură) a se împodobì cu verdeaţă, cu frunză şi iarbă verde; (despre arbori, lemne) a da frunză. *Într'o dzi acà craiul Desfătându-se cu traiul, La un pom ciudat Soseaşte şi-l veade Cum înverdzeaşte.* BARAC, ap. GCR. II 173/$_{40}$. *Lunca râde şi 'nverzeşte.* ALECSANDRI, P. I 235. *Mugurul liliacului se despică şi înverzeşte.* ODOBESCU, III 77/$_{12}$. *Ce-a fost veşted, înverzeşte.* ALECSANDRI, P. P. 336^{b}/$_{4}$. *Câmpul înverzeşte, florile 'nfloresc.* ISPIRESCU, L. 23. *Şi-i mai vedeà inima, când o înverzì tânjala* (adică niciodată. ZANNE, P. V 625). ŞEZ. IX 120. # *A-i înverzì cuivà ochii*, se zice când cinevà are o mare durere (cf. a vedea stele verzi) sau un mare dor, aşteptând cevà prea mult. *Iţi dau o palmă de-ţi înverzesc ochii!* ZANNE, P. II 362. *Mi-a[u] înverzit ochii aşteptând.* ib. || (Cu acelaşi sens, mai rar) Refl. *Toiagul s'au înverdzătù.* DOSOFTEIU, V. S. 52. *Foile... se 'nverzirà ca smarandul.* EMINESCU, N. 28; cf. 26. *Să nu se înverzească de pleoscaniţă.* BREBENEL, GR. P.

[Adjective: **înverzít** (cu negativul **ne(î)nverzit**), **-ă** = devenit verde, înveşmântat în verdeaţă. *Frunze înverzite.* BARAC, A. II. *Iar cetatea... rămase singură pe culmea înverzită.* C. NEGRUZZI, I 175. *O poiană... înverzită.* ALECSANDRI, P. II 90. *Râpele înverzite ale lacului.* ODOBESCU, III 80/$_{6}$. *Mândră masă e gătită, Pe iarba cea înverzită.* POP., ap. GCR. II 330/$_{25}$, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 406; — **înverzitór, -oáre** = care înverzeşte. COSTINESCU. | Abstract: **înverzíre** s. f. LB., **înverzit** s. a. = acţiunea de a înverzì.]

— Derivat din **verde**, cu pref. **în-**.

ÎNVESELÍ vb. IV^{a}. *Egayer, réjouir; s'égayer, se réjouir, s'amuser. Jouir* de...

(Une-ori în opoziţie cu a (se) mâhni, a (se) întristà, a (se) scârbì; construit cu prep. de, în textele vechi cu prep. cu şi cu dativul). Trans. (= fact.) A face pe cinevà (sufletul, inima, etc.) să fie vesel, bine dispus, voios; p. ext. să se bucure; refl. a devenì vesel, voios, a simţì o bucurie, a aveà voie bună, bună dispoziţie; p. ext. a se bucurà; a se ospătà, a petrece în veselie. *Întru ivirea slaveei lui prea bucuraţi-vă, veselindu-vă.* COD. VOR. 160/$_{9}$. *Beaţi de vă veseliţi.* CORESI, EV. 5/$_{26}$. *Mie nici dinioară nu-mi dedeşi un ied, cu cu soţii miei să mă veselesc.* ib. 31/$_{11}$. *Se cade... a se veselì şi a se bucurà de pocaaniu păcătoşilor.* ib. 31/$_{29}$. *Cine va vedeà mortul înviat şi să nu se veseleascà?* ib. 31/$_{31}$. *Să se veselească legiei lui Dumnezeu.* ib. 401/$_{34}$. *Să să veselească cu acest bine.* PRAV. 26. *Dereptăţile-ţi... veselesc inima curată.* DOSOFTEIU, PS. 58. *Ni-i veselì cu sfânta-ţi faţă.* id. ib. 45. *Ne-[a]m veselitŭ fără direpţi.* CUV. D. BĂTR. II 457. *Au veselit pre dânşii Domnul.* BIBLIA (1688) 339$_{2}$. *Îmbătându-se şi veselindu-se multe cuvinte deşarte... grăì.* LET. II 315/$_{21}$. *Veseleaşte-se de tine besearica.* MINEIUL (1776) 8^{1}/$_{2}$. *Să veselească pre îngeri.* ANTIM, P. 172. *Să veselirà Macedonianii cu Indianii ca fraţii.* ALEXANDRIA, 125. *Are să-l înveselească de*

veci în raiu. E. VĂCĂRESCUL, P. 249/20. *Când beà, se veseleşte.* KONAKI, P. 287. *Corăbierul pluteşte... înveselindu-să de priinţa vântului.* MARCOVICI, D. 13/24. *Ceea ce m'a veselit, când întâiaşi dată te-am privit...* id. C. 69. *Ca să o veselească, au aflat acest mijloc.* PANN, E. I 81. *Un allegro vivace mă înveseleşte.* C. NEGRUZZI, I 75. *Se înveseliră cu inima, când le venì veste.* BĂLCESCU, M. V. 260. *Cerul... în veci răpeşte tot ce 'n viaţa noastră ne înveseleşte.* ALECSANDRI, P. III 175. *Albă păsărică,... Vezi Sorile Tale Cum se veselesc?* id. P. I 196. *Petrecerile zgomotoase care înveselesc viaţa vânătorească.* ODOBESCU, III 51/10. *Mâncaţi, beţi şi vă veseliţi.* CREANGĂ, P. 232. *Să fac o faptă care să veselească pe tata.* ISPIRESCU, L. 299. *Ce voie să-i fac, ca să-l mai înveselesc?* id. ib. 11. *Mâncară şi se veseliră cât le cerù inima.* id. ib. ap. CADE. *S'a 'nveselit mult timp.* ŞEZ. I 8/23-4. *Ce-i mâhnit se 'nveseleşte.* ALECSANDRI, P. P. 336b/6. *Râsu-ţi lumea veseleşte.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 15. *Când l-aud mă 'nveselesc.* ib. 359. *Hora 'ntreagă s'o 'nveselesc.* DOINE 3/2. *Inima când se 'nveseleşte Faţa înfloreşte.* ZANNE, P. II 200. *Cu ruda să te 'nveseleşti, iar în alişveriş să nu te 'ntovărăşeşti.* ib. IV 572. || (Neobişnuit, după fr. *jouir*) A aveà parte, a se bucurà (de cevà). *Privilegiile... de care se 'nveselesc...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255/17. | (După fr. *égayer*) A da (unui loc, peisaj, etc.) o notă de înviorare, a întrerupe monotonia lui, introducând o variaţie oarecare. *Ici şi colo câte un piersec sălbatec înveseleà priveliştea.* D. ZAMFIRESCU, R. 82. || (Cu acelaşi sens ca şi în forma reflexivă, vechiu şi pop.). Intrans. *Aşeà-ş[i] împlură nevoinţa... în slavă cu sv[i]nţii veselind.* DOSOFTEIU, V. S. 20$_2$. *Pentru dânsul veselind şi bucurându-ne vom murì.* id. ib. 85$_2$. *Copiliţa 'nveseleà Şi din gură-aşà grăià...* ALECSANDRI, P. II 92. *Nu te duci să veseleşti, Ci-acolo să vecueşti.* MARIAN, Î. 242. *Mândră masă-şi întindeà Şi tot beà şi veselià.* ALECSANDRI, P. P. 72/17, cf. SEVASTOS, P. P. 303/17. *Să trăeşti, să 'nveseleşti.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 108. *Meşterii cei mari, Calfe de zidari, Mult înveseleà, Dacă o vedeà.* POP., ap. GCR. II 290/6. *El tot bea şi veseleşte.* ŞEZ. I 148b/32.

[Şì: (mai de mult numai) **veselì** vb. IVa. | Adjective: **(în)veselít, -ă** = (făcut, devenit) vesel, voios, bine dispus, plin de veselie. *Acea veselită muzică a cântării.* DOSOFTEIU, V. S. 192$_1$. *Buzele-ţi rotunde cu râs înveselite.* ALECSANDRI, P. III 276. *Toţi aşteptà... Cu casele gătite, Cu feţe înveselite.* PĂSCULESCU, L. P. 117/146. *Toată lumea-i înveselită.* ŞEZ. I 74b/11; — **(în)veselitór, -oáre** = care înveseleşte, care produce veselie, dispoziţie bună, voioşie; care face plăcere, plăcut. *Veselitoarele tale cântări.* MINEIUL (1776) 3^1/2. *Se adunà cu ei la cele veselitoare.* DIONISIE, C. 178. *Trecerile de vreme cele veselitoare de suflet...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/20. *Nădejdea... pururea veselitoare.* KONAKI, P. 288. *Deosebita mulţime a păsărilor cereşti înfiinţà o armonie prea veselitoare.* DRĂGHICI, R. 201. *Vorbe veselitoare.* PANN, E. I 18. *Ştire înveselitoare.* I. GHICA, ap. CADE. *O zi veselitoare.* ALECSANDRI, P. III 172. *Răsare din ţărâna uscată veselitoare flori.* I. NEGRUZZI, II 341. *Lucrul cel mai înveselitor cu putinţă.* C. PETRESCU, C. V. 18. | Abstracte: **(în)veselíre** s. f., **(în)veselít** s. a. = acţiunea de a înveselì; veselie. *Îl privì pe Ghiţă cu înveselire.* C. PETRESCU, Î. II 174.]

— Derivat din **vesel** (cu pref. **în-**).

ÎNVEŞMÂNTÁ vb. I(a) *Vêtir.* — (Cuvânt literar din sec. XIX) Trans. (Cu complementul persoanei; prin prep. cu s. în se arată felul veşmântului) A acoperì cu veşminte, a îmbrăcà, † a învesţe. *Înveşmântà pe căpitanii dorobanţilor şi călăraşilor cu frenghii şi coftirii şi cu atlas.* BĂLCESCU, M. V. 597. *Se apucă să o învestmânte cu hainele cu care erà deprinsă şi care o prindeau.* C. NEGRUZZI, I 338. | Fig. *Dar cine poate, învestminte-şi gândirile 'n odăjdii sfinte.* ANGHEL, Î. G. 50. *Limba sa nefiind destul de pregătită pentru a puteà înveşmântà orice cugetări...* IORGA, L. I 510. [Prez. ind. *înveşmânt* (*-mânţi* şi *minţi*, conj. *să înveşmânte* şi *-minte*) şi *înveşmântez*. | Şì (grafic): **înveştmântà, învestmântà** vb. I(a). | Adjectiv: **înveşmântát, (înveştmântát, învestmântát), -ă** = îmbrăcat. *Râde de ostaşii noştri cu fier înveşmântaţi.* C. NEGRUZZI, II 73/4. *Petre... mândru 'nveşmântat,... Pleacă vesel la Domnie.* ALECSANDRI, P. II 111. *Opt alergători învestmântaţi în mătase...* ISPIRESCU, M. V. 43/6. | Abstracte: **înveşmântáre (înveştmântáre, învestmântáre)** s. f., **înveşmântát (înveştmântát, învestmântát)** s. a. = acţiunea de a (se) înveşmântà, îmbrăcare; — **înveşmântătúră** † s. f. = înveşmântare, investitură STAMATI.]

— Derivat din **veşmânt**, cu pref. **în-**.

ÎNVEŞMÂNTĂTÚRĂ † s. f. v. **înveşmântà**.

ÎNVEŞNICÍ vb. IVa 1°. *Éterniser, perpétuer.* 2°. *Demeurer pour toujours.*

1°. Trans. (Cuvânt literar din sec. al XIX-lea spre a redà neologismele «eternizà» şi «perpetuà») A face ca cevà să fie veşnic, perpetuu, etern, să rămână veşnic în amintirea oamenilor. *A întreţine în bună stare zidirile religioase şi a întâmpinà trebuinţele serviciului dumnzeeesc, menit să vecinicească pomenirea lor...* (a. 1855). URICARIUL, IV 426/11. *Să cinstească şi să veciniceze pomenirea celor...* MARCOVICI, D. 132. *A ta împărăţie să o veciniceşti.* DONICI, ap. TDRG. *Spre a-şi învecinicì pomenirea, trimise Domnei Ana... o icoană.* C. NEGRUZZI, I 213. *Prin ce jertfe şi onoruri demne de a ta mărire... Vecinicì-vor, Auguste, binefacerile tale, Cu inscripţiuni pe pietre şi 'n graiu vrednic de anale?* OLLĂNESCU, H. O. 327. *Să ne despărţim de rămăşiţele pământeşti ale amicului şi conducătorului nostru; memoria lui să o vecinicim cu faptele noastre.* STURDZA, M. 69.

2°. (Rar, în poezia pop. cu caracter mistic) Intrans. A petrece, a rămâneà pentru vecie, în veci (undevâ). *Le-a trimite prin codrii seci, Ca acolo să locuiască Şi să vecinicească.* LEON, MED. 129.

[Şì: **învecinicì** vb. IVa, **veşnicì** vb. IVa, **vecinicì** vb. IVa (Indic. prez. şì † *vecinicéz*). | Adjectiv: **(în)veşnicít ((în)vecinicít), -ă** = (făcut) etern, eternizat. *Învecinicita puternică împărăţie.* URICARIUL, I 126/17. [O damă] *a căreia figură aveà acea blândeţe ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael.* C. NEGRUZZI, I 37. | Abstract: **(în)veşnicíre (în)vecinicíre)** s. f. = acţiunea de a înveşnicì, eternizare.]

— Derivat din **veşnic (vecinic)**, cu pref. **în-** (după loc. *în veci*).

ÎNVÉŞTE vb. III. 1°. *Revêtir, couvrir. S'habiller.* 2°. (*Se*) *couvrir, (s')envelopper, s'entourer.*— (Cuvânt întrebuinţat în literatura veche şi păstrat — dar aproape numai în poezia pop. — în Bihor, Maramureş, Bucov. şi prin nordestul Ardealului).

1°. Trans. (Cu complementul persoanei; construit cu prep. în, întru s. cu) A îmbrăcà. *Înveştiiă-mă* (: induebar) *în sac.* CORESI, PS. 87. *Şi-i învăscù în piei.* MOXA, 347/20. *În tot chipul cu podoabe îl învescù şi-l desvescù.* CANTEMIR, IST. 81. *Umerii 'n piei învăscându-i, ei pasă cu faclele 'n mână.* COŞBUC, Æ. 155/21. *Ce-i mai bun ca voia bună, că hrăneşte sufletele şi înveşte trupurele?* (Colindă din Stupca, în Bucov.) MARIAN, SE. I 20. *Învesţe-ţi haina* = îmbracă-ţi haina (Săngiorz, jud. Năsăud). REV. CRIT. II 96. *Toată*

noaptea o cârpește, Dimineața nu-i ce 'nveste. POP. (Zagra). Com. N. DRĂGANU. | Fig. *E, să fânul seliștilor — astăzi fiind, e demâneața în cuptori aruncă-se — Dumnezeu așà-l înveaște* (: îmbracă BIBLIA 1688), *cu cât mai vârtos voao, puțină credință?!* CORESI, EV. $215/_{16}$. *Cu îmbrăcământ de veselie mă 'nvăscù.* LITURGHIA (1679), ap. CP. 159-160. *Înveaște-l cu arma milii tale.* DOSOFTEIU, MOL. 106^{b}. | (Arhaizant) *Români viteji, care au învăscut în raze de glorie neperitoare moșia strămoșască...* ALECSANDRI, ap. DDRF. | Spec. (Astăzi, în Transilv.) *Învește pernile* = îmbracă pernele. REV. CRIT. II 96. || Refl. (Construit absol. s. cu prep. în, întru, cu) A se îmbrăcà, a se împodobì. *Fie lui ca cămeașă ce într'însă înveaște-se* (: să îmbracă DOS.; operitur) PSALT. $108/_{19}$. *Să se învească* (: operiantur) *ca cu veșmânt.* CORESI, PS. 313. *Te scoală de te 'nveaște și te 'ncinge.* DOSOFTEIU, V. S. 116_{2}. *Preoții tăi... în podoabe... să se învască.* id. PS. 450. Cf. 208, 385. *Porunci... oamenilor săi... să taie arborii și trupurile să le învească cu arme.* P. MAIOR, IST. 3. *Câte oi gras' ai mâncat? — N'am mâncat așe de multe, Numai cinci o șese sute. Da cu lâna ce-ai făcut? C'o init* (=a venit) *o iarnă gre(a) și m'am învăscut cu e(a).* ȚIPLEA, P. P. 33. || Intrans. A se îmbrăcà. *Grăesc voao că nece Solomon întru toată slava lui înveștì* (: n'a point été vêtu) *ca unul de acelea.* TETRAEV. (1574) 209.

2°. P. ext. și fig. Trans. și refl. A (se) acoperì, a (se) învelì, a se îmbrăcà (fig.). *Să învească-se în spământare.* PSAL. SCH. 107. Cf. 217. *Domnul... în dulce frămseațe se înveștì.* CORESI, PS. 257. *Domnul... înveștì cerul cu nuori.* id. ib. 398. *Înveștitu-te-ai cu lumină.* id. 282. *Ca'n Selmon când cade omătul de albeaște, așeà toată țara cu tine s'a 'nveaște.* DOSOFTEIU, PS. 216. *Tu te 'nvești cu lumină.* id. 352. *Ciobanul,... în loc de lână, cu gerul se înveaște.* CANTEMIR, IST. 174. *Lura* (= *luna*) *s'o 'nveștit în sânge.* ALEXICI, L. P. I $144/_{15}$.

[În locul conjugării ***înveș, învești, *înve(a)ște, *învestim..., înveștiiu, înveștit, înveștì** s'a format din timpuri străbune—căci o găsim și la Aromâni, Megleniți și Istroromâni — după analogia unor verbe ca *cresc, crești, crește...*, de la pers. 2, noua conjugare: *învăsc(u)* (și *înves(c)* — forma **înveștiu** LB. e suspectă —, arom. *învescu*, megl. *anvescu*, istror. *nmesc(u)*), **învești, înve(a)ște,** (arom. *ănveaște*, istror. *nmește*), **înveștim...,** conj. *să înv(e)ască*, imper. *înve(a)ște*, aor. *învăscuiu* alături de *înveștiiu*, part. *învăscut* alături de *înveștit*, ger. *învăscând* alături de *înveștind*, inf. *înve(a)ște* alături de **înveștì** † vb. IV^{a}. | Adjectiv: **învăscút (învescút, înveștit,** cu negativul **ne(î)nvăscut), -ă** = (conservat și în regiuni unde nu s'a păstrat verbul) îmbrăcat; fig. împodobit; p. ext. acoperit, înfășurat, învelit; spec. (despre grâu) crescut în pleavă (STAMATI), scăzut, secâu (Com. FURTUNĂ); (Anat.) crescut împreună. *Stătù împărăteasa în veșminte poleite înveștită.* CORESI, PS. 119. *Numai oasele cu pialea învăscute de i să țineà încheieturile.* DOSOFTEIU, V. S. 114. *Domnul s'au îmbrăcat, să-l vază toată lumea... învăscut cu biruință.* id. PS. 320. *Învăscut cu armele bisericei.* LET. I, A. $27/_{51}$. *Vestmintele ceale de aur ale chesarului apucară..., și învăscuți cu ele mergeà înaintea oastei.* P. MAIOR, IST. 211. *Bășicuțile seminții, ce sânt două alăturate și învăscute* (= crescute împreună? îmbrăcate în aceeași membrană?), *din josul gurii bășicii pișatului.* PISCUPESCU, O. 135. *O pojghiță de piele* [e vorba de membrana himenului]... *ce este învăscută* (=crescută astfel încât acopere) *în curmezișul mijlocului tecii mădularului ei.* ib. 102. *După aceștia veneau toți copiii din casă, învăscuți leșește, purtând sulițe lungi.* BĂLCESCU, M. V. 599. *Stâlpii sfărmați... Îi văd cu mușchi învăscuți.* V. POGOR, ap. IORGA, S. D. XXII 73. *Piciorul învăscut într'un căltun roșu.* ODOBESCU, I 419. *Cel în curele învăscut.* COȘBUC, Æ. $95/_{4}$. *Aist copil... îi născut și făcut, În piele de lup învăscut.* MARIAN, NA. 367, cf. GR. S. V 135. *Patruzeci de Arnăuți, Toți în arme învescuți.* id. SA. 181. *Să îmblătească... stogurile..., dar așà ca să nu le spargă, ci numai să aleagă firul pânilor* (= grânelor) *ne'nvăscut.* SBIERA, P. $159/_{38}$. *Dumnezeu cel nou născut, Cu flori de crin învăscut.* PAMFILE, CRĂC. 60, cf. ALECSANDRI, P. P. $394/_{15}$. Cf. TEODORESCU, P. P. 20^{b}. *Învăscut cu pomi* = acoperit cu pomi. BARCIANU. | Abstract: **învéștere** † s. f. și **înveștíre** † s. f., **înveștít** † s. a. = acțiunea de a (se) îmbrăcà, îmbrăcare; îmbrăcământ, veșmânt. *Și pușu înveștirea* (= îmbrăcăciurea HUR.; îmbrăcământul DOS.) *mea sacu.* PSALT. $132/_{18}$, CORESI, PS. 178. *Fără-fundul ca cămeașa înveștirea* (veșmântu DOS.; *înveșterea* VOR., *învești[ti]tulŭ* HUR.; amictus) *ei, spre codri stau ape.* PSALT. $214/_{3}$, CORESI, PS. 283].

— Din lat. **investio, -ire,** idem. Cf. desvește și dubletul a investì.

INVESTÍ vb. IV^{a} 1°—4°. *Investir.*

1°. A pune pe cinevà (în mod oficial) în posesia unei puteri, a unei demnități (dregătorii). *Investirea* e însoțită de obiceiu de unele ceremonii, dintre care cele eclesiastice constau în remiterea unui veșmânt.

2°. Fig. (Despre acte publice) A prevedeà cu toate formele legale.

3°. (Comerț) A băgà, a plasà un capital într'o întreprindere, a îmbrăcà (II 4°). *La această întreprindere s'a investit un capital de zece milioane de lei.*

4°. A împresurà, a asedià. *Se decide... ca Plevna să fie investită prin blocare regulată.* MAIORESCU, D. 96.

[Și: (cu prefix românizat) **învestì** vb. IV^{a} (care la ALEXANDRESCU, M. 165 e întrebuințat și cu înțelesul de «a îmbrăcà, a înveșmântà»: *România învestită în vestminte de serbare...*). | Adjectiv: **învestít, -ă** = pus în posesia unei puteri, demnități; întărit (într'o dregătorie s. demnitate); (despre acte publice) prevăzut cu toate formele legale; (despre un capital) pus, plasat într'o întreprindere comercială, spre fructificare; (despre o cetate) asediat. *Președintele, găsind actul învestit cu toate formele cerute de lege pentru inscripțiune, va ordonà inscripțiunea sa.* HAMANGIU, C. C. 448. | Abstracte: **învestíre** s. f., **învestít** s. a. = acțiunea de a învestì; — **învestíție** s. f., **învestițiúne** s. f. = plasarea unui capital într'o întreprinpere ; sumele debursate pentru instalarea și funcționarea unei (mari) întreprinderi. *Cheltuieli de învestiție;* — **învestitúră** s. f. = act prin care cinevà este învestit cu o putere, o demnitate, o dregătorie (civilă sau eclesiastică), † «înveșmântătură» (STAMATI). *Fiindcă M. S. I. consacră printr'un firman de investitură demnitatea principiară în persoana mea...* (a. 1872). URICARIUL, X $365/_{16}$. *Leon este chiar cel dintâiu împărat care... a primit coroana din mâna patriarhului și a dat astfel o nouă ocaziune... la cearta pentru investitură.* MAIORESCU, CR. III 112. *Firmanul pentru investitura Principelui Carol.* id. D. II 4.]

— *N.* după fr. (lat. **investio, -ire** «a îmbrăcà»). Cf. dubletul învește.

ÎNVESTÍ vb. IV^{a} v. **învestì.**

ÎNVEȘTÍ † vb. IV^{a} v. **învește.**

INVESTIGÁ vb. I^{a} *Faire des investigations.* — (Verbul e întrebuințat rar și mai mult prin Tran-

silv.; latinism). Trans. A face investigații, cercetări, a căutà să dai de urma (unei afaceri). [Ind. prez. *investighéz.* | Adjective: **investigát** (negativ: **neinvestigat**), **-ă** = asupra căruia s'au făcut investigații; — (după fr. *investigateur*, lat. *investigator, -orem*) **investigatór, -oáre** (adesea subst ant iv at) = (cel) care face investigații. *El, care a studiat și a urmat desvoltarea ciocoiului și a cercetat sub toate fazele această clasă cu scalpelul spiritului său investigator, ne zice că...* GHICA, S. 64. | Abstracte: **investigáre** s. f., (mai ales) **investigáție,** (după fr. *investigation*, lat. *investigatio, -onem*) **investigațiúne** s. f. = cercetare minuțioasă și continuă, scrutare cu de-amănuntul (spre a descoperi ceva), † cercare (I 2°). *Investigări libere.* SBIERA, F. S. 294. *Să ajungem a prezentà cetitorilor întregul investigațiunilor necesare pentru cunoștința județului.* I. IONESCU, M. 98. *Completându-se din ce în ce mai mult lucrarea prin investigațiuni și descoperiri ulterioare...* ODOBESCU, II 159. *Investigații comparative.* MAIORESCU, CR. III 364. *S-au crezut îndreptățiți să facă investigații aici.* GOGA, T. N. VI 1538. *Metodă de investigație.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 7. *Investigațiuni științifice.* id. ib. I 90. *Ne lipsește investigația abilă a unui ziarist.* N. ROȘU, CURENTUL, a. 1931, 16 Ian.]

— *N.* din lat. **investigo, -are,** idem, (propriu: «a căuta vestigiile, urmele cuivà»).

INVESTIGÁȚIE s. f.
INVESTIGAȚIÚNE s. f.
INVESTIGATÓR s. m. } v. **investigà.**

INVESTITÚRĂ s. f. v. **investí.**

ÎNVESTMÂNTĂ vb, I[a]
ÎNVEȘTMÂNTÁ vb. I(a) } v. **înveșmântà.**

INVETERÁ vb. I[a] refl. *S'invéterer.* — (Rar, despre boale, obiceiuri rele, prejudecăți, etc.). A prinde cu timpul rădăcini adânci; a se înrădăcinà învechindu-se, a se învechì. [(Mai des) Adjectiv: **inveterát, -ă** = care cu timpul a prins rădăcini adânci, înrădăcinat, învechit. *Am fost și voiu fi todeauna contra nepotismului — este iar o bubă inveterată a societății noastre.* CARAGIALE, S. N. 161. | Abstract: **inveteráre** s. f. = acțiunea de a se inveterâ].

— *N.* din lat. **invetero, -are** (din *in* și *veterare* «a îmbătrâni»), idem.

ÎNVIÁ vb. I(a) 1°. *Prendre vie.* 2°—3°. *Ressusciter.* 4°. *Revenir à la vie, revivre, ranimer.* 5°. *Revenir à la santé.* — (Din timpurile cele mai vechi corespunde, în regiunile sudice, lui *a învie* din părțile nordice și din Moldova, și se întrebuințează une-ori alături de acesta).

1°. Intrans. (Rar) A căpătà viață. *A închipuit Dumnezău pă om... i-a suflat în gură și el numai decât a înviat.* ȘEZ. III 28/16.

2°. (Mai ales) Intrans. A se sculà din morți, a revenì la viață (după ce fusese mort), a resuscità, † a învie. *Toți carei se întorc den păcate... den moarte învie.* CORESI, EV. 30/33. *Să vii, să ridici mâna ta spre ea, și va înviià.* TETRAEV. (1574) 214. *Atunce vor înviià morții.* CUV. D. BĂTR. II 454. *Știu că va învià întru înviiare întru ziua cea de apoi.* MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GCR. I 187/34. *Te grăbește să înviedzi.* MINEIUL (1776) 200²/2. *Aștepți oare spre a învià?* BĂLCESCU, M. V. 580/20. *Neștiind de trebue să dorească a o vedeà înviind...* C. NEGRUZZI, I 26. *Nu 'nvie morții!* EMINESCU, P. 56. *Atâta vreme să ai a mă slujì până când îi murì și iar îi învià.* CREANGĂ, P. 206. *Aleargă să vadă pe acela, carele mort a fost și a înviat.* ISPIRESCU, L. 141. || † (Cu același sens) Refl. *Robul se învie și se ridică.* CORESI, EV. 343/27, cf. 348/24, 459/9, CCR. 193.

3°. Trans. (= fact.) A readuce pe un mort la viață, a sculà din morți, a resuscità, † a învie. *Însufletă și-l învie.* CORESI, EV. 347/36. *Cela ce învià morții...* id. ib. 349/34. *Și-s[i] scură sângele spre* (= peste) *pui și cu acela-i învià pre ei.* SILVESTRU (a. 1642), ap. GCR. I 102/2. *Fiind noi morți, ne-ai înviiat.* MINEIUL (1776) 15¹/2. *Și eu îl mai înviiaiu și a doao oară* (a. 1784), ap. GCR. II 131/10. *Când s'ar puteà s'o învie, mi-aș da armele, și pe Haiduc, calul mieu.* C. NEGRUZZI, I 30. *Atunci se duse Sf. Petru la D-zeu și-l rugă ca să-i învieze pre finul său.* G. CĂTANĂ, P. B. II 131. *Strig noaptea Pe la miezul nopții Și 'nviez morții.* TEODORESCU, P. P. 223. *Învie toate jivinele.* ȘEZ. I 127/24. ‡ *Banii învie morții:* arată puterea banului. ZANNE, P. V 60. | Fig. *Va tinde mâna spre ajutoriu și va înviià pre noi den păcate.* CORESI, EV. 151/5. *Să ar neștine murì nu va avea feciori, să ia fratele lui, muiarea lui, și să învie sământa fratelui lui* (et suscitera la lignée). TETRAEV. (1574) 239. *Dulce rază din doi ochi mângâitori, Vino de înviază pe alți doi ce-s muritori!* KONAKI, P. 107.

4°. Fig. Intrans. A revenì la viață, a renaște, a se desmorți, a se trezi (la viață); a se înviorà; a revenì în minte. *Toată firea înviază.* BARAC, AR. 80. *Oștiri, taberi fără număr împrejuru-mi înviez* (= înviază). ALEXANDRESCU, M. 14. *O inimă fierbinte... te-așteaptă ca să 'nvie.* ALECSANDRI, P. I 192. *Sub povara amintirilor care înviau și se întrupau în mintea lui, el păreà întristat.* N. GANE, ap. CADE. *Vița de vie tot învie, Iară vița de boz, tot rogoz.* CREANGĂ, P. 229. Cf. ZANNE, P. IV 99. *Din această zi..., cred oamenii, că toate insectele... încep a se mișcà și a învià.* MARIAN, SE. II 195. *Împăratul mureà și învià de bucurie.* ISPIRESCU, L. 2. *Frunza 'n codru cât învie, Doină cânt de voinicie.* ALECSANDRI, P. P. 224b/3. *Mai mulți ghimpi înviază decât flori pe câmp.* ZANNE, P. I 187. || Trans. A da viață, a reînvià, a înviorà, a regenerà. *Dar acest drit carele înviază negoțul și înmulțește bogăția obștească, s'au oprit.* URICARIUL, VIII 132/2.

5°. Intrans. A se întremà încetul cu încetul după o boală. HERZ.-GHER., M. IV 215.

[Prez. ind. *învìu* și *învìez* (LB.). | Adjective: **înviát** (cu negativul **ne(î)nviat**), **-ă** = sculat din morți, revenit s. readus la viață, † învis, resuscitat; (fig.) renăscut, regenerat, înviorat. *Cine va vedeà mortul înviatù și să nu se veselească?* CORESI, EV. 31/31. *Valurile de iarbă... înviate de o spornică verdeață...* ODOBESCU, III 15/22; — **înviétor (înviitór), -oáre** = care dă viață, care face să se renască, care regenerează... *Mărețul soare... dă o rază învietoare de orice floare.* ALECSANDRI, P. II 78. *Cultul frumosului... care... răspândește un farmec învietor peste toată viața omenească.* ODOBESCU, II 240. (Mitol. pop.) *Apă înviitoare* = care are puterea de a învià (în opoziție cu apă închegătoare). | Abstracte: **înviére** († *înviiáre*) s. f. = (ad 1°) naștere a unui nou-născut (DENSUSIANU, T. H. 231); (ad 2°) sculare din morți, resuscitare, † înviere, trezire la viață, înviorare; spec. (cu sau fără complinirea: *morților* CUV. D. BĂTR. II 123) resuscitarea celor morți în ziua judecății de apoi; (cu sau fără complinirea: *din morți*) sculare din morți a lui Isus Hristos, p. ext. slujba religioasă ce se oficiază în noaptea de Paște, p. ext. Paște (MARIAN, SE. II 212). *Ca să timpinăm luminaț(ii) la înviiare pre D[o]mnul, răpi[n]du-ne spre nuori în văzduh...* MOLITVELNIC (a. 1689), ap. GCR. I 285/4. *Cel ce a dăruit noao și înviarea.* CALENDARIU (1814) 19/14. *Ca trâmbița 'nvierei de suflet presimțită... A veacurilor stinse cenușă-ar fi mișcat.*

ALEXANDRESCU, M. 27. *Din umbrele durerei steaua mândră-a învierei răsări-va pentru ea!* ALECSANDRI, P. II 43. *El înțelese minunea învierei sale.* EMINESCU, N. 17. *La învierea morților.* ZANNE, P. II 616. *Obiceiul ceremoniei ce se face la zioa Învierii Domnului Hristos.* LET. III $312/_{21}$. *Postul înainte de Învierea Domnului sau înainte de Paști.* MARIAN, SE. I 212. *Preutul... când iese cu învierea...* id. NA. 79. *Spre înviere — spre întâia zi a Paștilor — sau spre toate cele trei zile ale Paștilor...* PAMFILE, COM. 28. *În cele trei zile ale Învierei.* ȘEZ. II $66/_{3}$. *Și în ziua de Paști am tras un «Îngerul a strigat» la biserică, de au rămas toți oamenii cu gurile căscate la mine... Iar la învierea a doua* (la slujba din ziua întâi de Paști) *nu mi-a mai mers așà de bine; căci toate fetele din sat viind la biserică... le-a și bufnit râsul.* CREANGĂ, A. 33. *Aștept învierea morților și viața veacului, ce va să fie. Amin.* (Sfârșitul Crezului). | Pronunț. *vi-a, vi-e*].

— Dintr'un lat. pop. ***invivo, -are*** (derivat din *vivus, -a, -um* «viu»). Cf. Ș. Pușcariu, *Dacoromania,* IV 704. Cf. înv i e.

ÎNVICLENÍ vb. IV^{a} v. **viclenì.**

INVIDIÁ vb. I^{a}. 1°.—2°. *Envier.*

1°. Trans. (Cu complementul persoanei) A fi stăpânit de invidie față de cinevà, a privì cu ochi răi fericirea, averea, bunăstarea altuia, a pizmuì, † a bănui (II 4°.).

2°. Trans. (Cu complementul lucrului; mai rar) A dorì, a poftì, a jinduì ceea ce aparține s. revine de drept altuia. *Curtizanii... invidiau poziținea și favorul în care îl vìdeau.* C. NEGRUZZI, I 107.

[Adjectiv: **invidiàt** (cu negativul **neinvidiat**), **-ă** = (cu înțeles pasiv) pentru care cinevà are sentimentul invidiei, pizmuit; dorit, jinduit. | Abstracte: **invidiére (invidiáre)** s. f., **invidiát** s. a. = acțiunea de a invidià; invidie. *A fost de la al treilea până la al șaselea secol o republică cu o civilizație, care chiar astăzi ar fi de invidiat.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 35. | Pron. *-di-a-, -di-e-.*]

— Derivat din **invidie,** după fr. *envier.*

INVÍDIE s. f. *Envie.* — Sentimentul de părere de rău, de necaz și de ciudă, ce se naște în sufletul cuivà, văzând binele s. fericirea altuia, pizmă, cf. jind, râvnire, † răpștire. *Invidia își găsește loc nu numai între oameni, dar și între flori.* C. NEGRUZZI, I 100. *Greu e a puteà înlăturà... calomnia și invidia lumii.* id. 290. *Dacă ar fi să gratificăm numai decât pe vreunul din acești Italieni cu viținl invidiei....* MAIORESCU, CR. I 226. [Pronunț. *-di-e.*]

— *N.* din lat. **invidia, -am,** idem. Cf. invidià, invidios.

INVIDIÓS, -OÁSĂ adj. *Envieux.* — Care învidiază pe alții, pizmuitor, pizmaș, pizmătareț. *Nicolae Pisano și Giotto invidioși de sculptura și arhitectura noastră?* MAIORESCU, CR. I 226. [Pron. *-di-os.*]

— *N.* din lat. **invidiosus, -a, -um,** idem.

ÎNVÍE † vb. III^{a}. 1°—2°. *Ressusciter.* — (E, în cele mai vechi texte din regiunile nordice și din Moldova, termenul corespunzător lui *învià* al regiunilor de miază-zi).

1°. Intrans. A învià, a se sculà din morți. *Că H[risto]s omoritu fu cu pelița* (= trupul), *învise* (= viu N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) *cu d[u]hul.* COD. VOR., 156/$_{1}$. *Învie* (= învii DOS.), *Doamne, cu mâniia ta, rădică-te în sfârșitul dracilor tăi.* PSALT. $9/_{7}$. *Învie, Doamne, cu mânia ta.* CORESI, PS. 14. *Învie-va fratele tău.* id. EV. $95/_{21}$. *Den moarte a treia zi învise,* id. ib. $2/_{25}$. *Hristos au învis a treia zi.* MOXA, $358/_{23}$. *Și iară învise a treia dzi după scriptură și sui în ceriu.* COD. TOD. 229. *Atunci va învie, când vor învie toți morții.* PROPOVEDANIE, ap. GCR. I $131/_{19}$. *Au învisŭ din morți.* MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GCR. I $186/_{18}$. *Mort au fost și au învis.* VARLAAM, C. 18_{2}. *Celora ce înviu din morți.* id. ib. 333. *Să deșteptară sv[i]nții și învisără.* DOSOFTEIU, V. S. 76_{2}. *Cum băgară peștele în apă, el învisă.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II $134/_{7}$. (Păstrat până azi, prin Bucov. și nordestul Ardealului în formula de salutare de Paște) *Hristos a 'nvis* (pronunț. *a 'njis*). HERZ.-GHER., M. IV 215; com. N. DRĂGANU.

2°. Trans. (= fact.) A învià, a readuce la viață. *Glasul mieu auzi, Doamne, după meserearea ta și după giudețele tale învie-me.* PSALT. 265. *În veac nu ultà-voiu* (= uità-voi) *dereptățile tale, că într'înse învisu-m'ai* (: vivificasti me). CORESI, PS. 342. *Strigă Lazar den mormânt și-l învise* (au sculat BIBLIA 1688) *el den moarte.* id. EV. $103/_{12}$. (Figură etimologică) *Învise* (= făcù) *învierea și mortul învișe.* id. ib. $347/_{8}$. *Și alești miei învișŭ.* COD. TOD. 208. *Lazar, deaca-l învise H[risto]s, 30 de ani.., lăcuì pre lume.* VARLAAM, C. 85. *Sv[â]ntul... feace rugă de 'nvisă mortul.* DOSOFTEIU, V. S. 117_{2}. *Unul ce i-au învisŭ dobitocul.* id. ib. 101. *Vedeă-veți cum numai cu u[n] cuvânt va învie mortul și vă veți adeverì că eu însumi pre mine mă voiu învie.* PROPOVEDANIE, ap. GGR. I $138/_{27-29}$. *Și făcù rugă la Dumnezeu de-l învise pre acel mort.* PROLOG (a. 1675). ib. $222/_{25}$. *Elisee grăì către muiarea căriia i-au învisŭ feciorul..,* BIBLIA (1688) 271.

[Prez. ind. *înviu, învii, învie, înviem, învieți, înviu,* conj. *să învie...,* imper. *învie* și *învìi* (CORESI, EV. $376/_{6}$), aor. *învișĭ(u)* și *învișéiu, învișeși, învise* (*învișă*), *învisem(u), învișet(u), învișeră,* (*învișără*), part. *învis.* | Adjectiv: **învis, -ă** † = înviat. *Maria Magdalina... îl văzù întâi învis den moarte.* CORESI, EV. $127/_{2}$. *Vădzură pre Lazar învis de patru zile.* VARLAAM, C. 333. (Substantivat) *Tatăl învișului din morți.* DOSOFTEIU, V. S. 127. | Abstract: **învìere** † s. f. = învìere. *Așteaptă învierea cea ce.., se fie morților.* COD. VOR. $61/_{3}$. *Tu întru înviere miluești Sionulu,* PSALT. $101/_{14}$. *Învierea lui Hristos.* CORESI, EV. $78/_{24}$. *Dereptților nădeajdea, învierei de a veților viață.* id. ib. $4/_{30}$. *De la învierea mea, den zua de Paști până la Dumineca Marea.* CUV. D. BĂTR. II 364. *Iară cei drepți învisără și văzură... învierea Domnului nostru I[su]s H[risto]s* (a. 1661). GCR. I $182/_{34}$. *Spusără lor de învierea lui H[risto]s c'au învis.* VARLAAM. C. 145. *Sv[â]nta înviere,* DOSOFTEIU, V. S. 77_{2}.]

— Derivat din vechiul **vie** (= lat. *vivere*), cu pref. **în-**. Cf. învià.

ÎNVIERMĂNÁ vb. I^{a} }
ÎNVIERMÂNÁ vb. I^{a} } v. **înviermănoșà.**

ÎNVIERMĂNOȘÁ vb. I^{a}. *S'emplir de vers.* — Refl. A face viermi, a se umpleà de viermi, a deveni viermănos. *Pe Andronic cu oaste trimițând, l-au prins și i-au scos ochii, din care rane i s'au spuzit tot capul, și înviermânoșindu-să, au murit.* CANTEMIR, HR. $386/_{7}$. *Dacă durdue în ziua de Sânt-Ilie, în acel an se ghiermânoșează alunele.* HEM. $949/_{33}$. || † (Cu același sens) Intrans. *Și învermânoșè* (: il s'y engendra des vers) *aceea și se împuți.* PALIA, ap. CCR. 64. [Și: **înviermânoșà** vb. I^{a}, (une-ori numai grafic) **învermânoșà** vb. I^{a}, **viermănoșì** vb. IV^{a}, **(în)viermănà ((în)viermână)** vb. I^{a}. | Adjectiv: **(în)viermănoșăt ((în)viermânoșát, (în)viermânat** BARCIANU), **-ă** = plin

de viermi, găunoşat de viermi. | Abstract: **(în)viermănoşáre ((în)viermânoşâre, viermânâre)** s. f. = acţiunea de a se înviermănoşâ; locul înviermănoşat, plin de viermi. *Casă fără de intrare, Fierbe 'n ea ca'n viermânare.* PAMFILE, CIM. 17.]

— Derivat din **viermănos** (cu pref. **în-**).

ÎNVIERŞUNÁ vb. Ia v. **înverşunà.**

ÎNVIEŢUÍ † vb. IVa. *Prendre vie.* — (Formaţie personală, care n'a prins) A căpătà viaţă. (Refl. = pasiv) *Luminoasele lui* [ale soarelui] *raze, din care toate se învieţuesc* (tip.: *înveţuesc*) (a. 1765). URICARIUL, I 271/7.

— Derivat din **viaţă,** cu pref. **în-.**

ÎNVIFORÁ vb. I(a). 1°. *Faire rage* (en parlant de l'ouragan), *souffler en tempête.* 2°. *Ebranler, secouer violemment.*

1°. Intrans. (Despre vifor) A bate cu putere, cf. viscolì. *Culcă-te, ca să dormim, Că n'a nins, N'a viforît, Vânt de vară c'a bătut.* TEODORESCU, P. P. 77b. *Căci mi-a nins, mi-a viforat.* PĂSCULESCU, L. P. 53. | Trans. (cu complementul persoanei) A-l bate pe cinevà (viforul, LB.). *Scoal', Doamne, Că-i fi dormit, Că ne-a nins, Ne-a viforît.* TEODORESCU, P. P. 70b.

2°. Fig. Trans. A agità cu furie, a turburà, a zbuciumà, a răscoli, a zdruncinà din temelii; a gonì cu impetuozitate (ca şi cum ar fi cinevà mânat de vifor). *Necazurile... viforăsc smeritul mieu suflet.* MINEIUL (1776) 198$^{1}/_{1}$. *Deşteptaţi pe acei ce sânt chemaţi la arme, ca să împileze pe vrăjmaşi[i] ce viforăsc biserica lui Hristos* (a. 1788). URICARIUL, XIV 196/5. *Lupte crâncene înviforează gloatele şi le întorc la vechea lor sălbătăcie.* VLAHUŢĂ, ap. CADE. *Chinurile care îi înviforau sufletul...* AGÂRBICEANU, L. T. 398.

[Prez. ind. *înviforéz* şi (rar) *înviforˌ* (LB.). | Şi: **viforà** vb. Ia; **viforî** vb. IVa; **înviforî** vb. IVa. | Adjectiv: **înviforát (viforát, (în)viforît;** cu negativul: **ne(î)nviforát, ne(î)nviforît), -ă** = bătut de vifor; (despre vânt) cu vifor; (fig.) năvalnic, vijelios, furtunos; agitat cu furie, turburat, zbuciumat, zdruncinat; (despre coamă) în vânt. *Nuări de vânt viforît purtaţi.* CANTEMIR, HR. 360/8. *Liman fără valuri celor înviforaţi.* MINEIUL (1776) 104$^{2}/_{2}$. *Eşti... liniştea celor înviforaţi.* ib. 203$^{1}/_{1}$. Cf. 7$^{2}/_{2}$, 43$^{1}/_{2}$, 74$^{1}/_{2}$, 205$^{1}/_{2}$, 208$^{2}/_{2}$. *Smeritul suflet... iaste înviforat... întru adâncul răotăţilor.* ib. 115$^{1}/_{1}$. *Fiind înviforat de valurile scârbelor...* ib. 119$^{1}/_{1}$. *Priveşte toată năpasta unui neam înviforat.* BELDIMAN, ap. TDRG. *Se luptà împrotiva înviforatelor ape.* C. NEGRUZZI, II 9. *Eu nu sânt rău, o nu! deşì adeseori mişcări înviforate pornesc în al meu suflet, în inimă sânt bun.* I. NEGRUZZI, VI 214. *De-odată sări înviforată* (= ca mânată de vifor) *de pe scaun.* SLAVICI, ap. TDRG. *Se 'nalţă roibu 'nviforat, S'asvârle 'n lături.* COŞBUC, F. 14. *Cu sufletul mereu înviforat...* AGÂRBICEANU, L. T. 320. *Se aruncà Ca un vânt Înviforat.* ALECSANDRI, P. P. 79b/1. *Ca un vânt înviforît.* TEODORESCU, P. P. 610b. *Pre aceşti bântuiţi Şi înviforaţi.* ib. 383$_{2}$. *Cu coama viforîtă.* ib. 74. *Scris-am marea 'nviforată.* PĂSCULESCU, L. P. 52. *Vântu' viforît.* GRAIUL, II 53. | Abstract: **înviforâre (viforáre, viforíre, înviforíre)** s. f. = acţiunea de a (se) înviforà.]

— Derivat din **vifor,** cu pref. **în-.**

ÎNVIFORÎ vb. IVa v. **înviforà.**

ÎNVIGORÁ vb. Ia. *S'animer.*— (Rar) Trans. şi intrans. A da s. a dobândì vigoare, puteri, a (se) animà, a (se) înviorà. ALEXI. *Ochii... străluceau,... omul se învigorase atât de neaşteptat...* C. PETRESCU, C. V. 287.

— Derivat din **vigoare,** cu pref. **în-** (şi confundat, probabil, cu *înviorà*).

ÎNVINCĂTÚRĂ † s. f.
ÎNVÍNCE (†) vb. III
ÎNVINCEÁLĂ s. f.
ÎNVINCÍ † vb. IVa
} v. **învinge.**

ÎNVINCÍBIL, -Ă adj. *Invincible.* — (Franţuzism) Care nu poate fi învins, neînvins, nebiruit, cf. insurmontabil; p. ext. neîntrecut. *Nicăiri nu se vede mai bine, ca în aceste târguri mici din Moldova,... cât e de profund şi de invincibil spiritul de solidaritate al acestei rase fără pământ.* VLAHUŢĂ, D. 269. *Surâsul invincibil al straniei Gioconda.* MIREA, I. 146. *Încredere invincibilă în puritatea ei.* I. TEODOREANU, M. II 223. | Care nu poate fi zdrobit, inatacabil. *Argument invincibil.* ŞĂINEANU, D. U. [Formă românizată (apropiată de *învinge*) **neînvingíbil, -ă** = neînvins, nebiruit. *Fortăreţele lor neînvingibile.* SBIERA, F. 125.]

— *N.* după fr.

ÎNVINEŢÁ vb. Ia
ÎNVINETEŢÍ vb. IVa
} v. **învineţì.**

ÎNVINEŢÍ vb. IV. 1°. *Bleuir, couvrir de bleus, rosser.* — Trans. şi refl. A (se) colorà, văpsì vânăt LB., (MARIAN), a (se) face vânăt; a face vânătăi (bătând pe cinevà); p. ext. a bate, a snopì în bătăi (HERZ.-GHER., M. IV 200). *Apa... în multe chipure lucrează, că înălbeaşte firile, pre altele ruşaşte, pre altele învineţeaşte.* CORESI, EV. 158/36. *Să se învineţească în loc să se albească vărsatul.* PISCUPESCU, O. 249. *Copilul... începù să zbiere la sânul femeii..., învineţindu-se instantaneu ca un ficat.* C. PETRESCU, C. V. 31. *Baba luă pe fată la trei parale şi o bătù şi o bătù până toată o învineţì.* RETEGANUL, P. III 52/22. *De multe ori găinele mor cu droaia; numai ce vezi că li se învineţesc bărbiile şi creasta.* ŞEZ. III 203/12. *Atunci mâna se învineţeşte şi nu poate lucrà cu ea.* ib. III 175/1. || Intrans. A se face vânăt (LB.). *Am învineţit de frig.* [Şi (forme neobişnuite): **învânăţì** vb. IVa POLIZU; **învineţà** vb. Ia; — (ca *înjumătăţì, îmbunătăţì*) **învânătăţì** vb. IVa. PONTBRIANT, **învineteţì** vb. IV (Năsăud). Com. D. LUPAN. | Adjective: **învineţít, -ă** = care a căpătat coloarea vânătă, vânăt. *Acele buze amuţeau învineţite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea uşii.* C. NEGRUZZI, I 311. *Buza ta învineţită de-al corupţiei muşcat.* EMINESCU, P. 42. *Drumeţii intrau înăuntru învineţiţi de frig.* SANDU-[ALDEA], SĂM. VI 884. *Cu ochii învineţiţi.* ISPIRESCU, U. 5/8-9; — **învineţitór, -oáre** = care învineţeşte. | Abstracte: **învineţíre** s. f., **învineţít** s. a. = acţiunea de a (se) învineţì. *Al ei chip se zugrăveşte plin şi alb; cu ochiu-l măsuri Prin uşoara 'nvineţire a subţirelor mătăsuri.* EMINESCU, P. 184. *A dat pânza la învineţit* (cu sineală, ca să «aibă faţă»).]

— Derivat din **vânăt,** cu pref. **în-.**

ÎNVÍNGE vb. III. 1°. *Vaincre, l'emporter.* 2°. *Lutter.* 3°. *Triompher* de..., *maîtriser* une envie, un sentiment. 4°. *Prévaloir.* 5°. *Contraindre.* 6°. S'emploie là où le français dit: c'est plus fort que moi, je ne peux pas m'empêcher de... 7°. *Venir à bout* de... — Des întrebuinţat în literatura veche (subt formele *(în)vince, învinci*), cuvântul acesta a fost înlocuit aproape cu totul, în sec. XVIII, prin sinonimul său *a birui;* odată cu renaşterea noastră latină, el reapare în sec. XIX (subt forma mai nouă *învinge*). Cf. TDRG.

1°. Trans. (Cu complementul persoanei) A se dovedì s. a fi mai tare decât altul (în războiu, luptă, trântă, întrecere, cursă, rămăşag, ceartă, dispută, joc, proces, etc.), a ieşì biruitor s. victorios

din..., a izbândì, a căpătà o biruinţă, a repurtà o victorie; a înfrânge, a bate, a supune, a dovedi, a rămâneà, a biruì (cf. cucerì, răpune). *Învenseră Turcii pre Unguri, iară craiu' scăpă într'o corabie.* MOXA $403/_{10}$. *Vrem învence şi vrăjmaşul.* CUV. D. BĂTR. II 126. *Neputându-i învince, le tăiară şi capetele.* DOSOFTEIU, V. S. 20_2. *Temându-să să nu-l învince cu răspunsurile...* id. ib. 164_2. *Învinci Saul pre norod.* BIBLIA (1688) 205_2. *Şi pe mare şi pe uscat, mult mai tare decât întâiu fu vincit.* CANTEMIR, HR. $239/_{12}$. *Esoape, sânt învins! Însă te voiu întrebà, iară tu îmi răspunde.* GCR. II $203/_{35}$. *Ostaşul... îi alungă şi-i învinge* [pe barbari]. ALECSANDRI, P. II 15. *Să te învăţ eu ce să facem, ca să învingi tu pe mama.* EMINESCU, N. 10. *Multe curse am învins.* ALECSANDRI, P. P. 315b. # *Multe gâşte înving porcul*, se zice când într'o adunare toţi vorbesc deodată. ZANNE, P. I 481. | Refl. (= reciproc) *Să se poată învinge* [unul pe altul]. PANN, E. II 114. *Şi se luară de se luptară până ce se obosiră, dar nici unul pe altul nu s'au putut învinge.* RETEGANUL, P. III $73/_4$. | † (Construit cu obiectul la dativ, după palesol. *udolĕti* «vincere»). *Sări spre ei omulu cela şi învâncù lor* (= învâncù pre ei N. TESTAMENT 1648; biruind pre ei BIBLIA 1688; s'en étant rendu maîtres) COD. VOR. 7. *Şi vence* (învenge COR.; supune COR.[2]; oboară DOS.; zdrobì HUR.) *lor scutul mieu, Doamne.* PSALT. $113/_1$. Cf. $14/_{11}$, $32/_4$, $94/_9$, $227/_1$. *Învâncù lor derepţii demâneaţa.* CORESI, PS. 129. *Vencură* (învâncură CORESI) *lor urâţii lor.* PSAL. SCH. 354. *Şi fereşte sluga ta... să nu-mi învângă mie.* PSALTIRE (a. 1651), ap. GCR. I $154/_{28}$. *De nu mi-ar puteà să-mi învince, Aş fi în ferice.* DOSOFTEIU, PS. 59. | (Absolut) A ieşì biruitor, a ieşi de-asupra. *Ţie unuia greşiiu... ca se dereptezi-te în cuventele tale şi se venci* (= să învingi COR. să învinceşti DOS.) *cându veri giudecà.* PSALT. $98/_{13}$. *Venit-am şi am învins!* ALECSANDRI, P. II 12.

2°. P. ext. Refl. (= reciproc) A se luptà (unul cu altul), a căutà să se birue (unul pe altul), a da o luptă de rivalitate. *Erau odată doi... fraţi buni şi... trăiau în bună pace... De la o vreme însă, pe fratele cel mai mare îl muşcă de inimă şerpele ambiţiei şi vru să întrecă din bogăţie pe cel mai mic. Dar oricât se frământà el, nu erà chip să-l rămâie... Pe când se învinceau* (tip. *invinceau*) *mai amarnic, numai iacătă...* (Coropceni, Vaslui). ION CR. II 85.

3°. Fig. (Complementul e somnul, o patimă, un viţiu cu care omul se luptă) A combate cu succes şi a triumfà asupra..., a biruì, a stăpânì, a dominà, a înfrânà. *De pururea iaste spre toţi oamenii pohtirea bogăţiei. Însă cine e nestrâns de ea, elu o învince şi o împarte.* CORESI, EV. $431/_9$. *Acela învence ispita.* CUV. D. BĂTR. 133. *Putem învinge răul şi îndeplinì menirea morală a omenirei.* BĂLCESCU, M. V. $2/_{14}$. *Învinge-ţi mânia!* | (Somnul, patima, etc. e subiectul s. instrumentul, acesta din urmă fiind exprimat prin prep. cu) A doborî, a biruì, a cucerì; a convinge. *Cela ce-l învence ispita, cade în năpaste.* EVANGHELIE (a. 1620), ap. GCR. I $56/_1$. *Până într'atâta veastea şi lauda numelui lor inimile a tuturor muritorilor au vincit...* CANTEMIR, HR. $88/_9$. *Aceştiaşi cu tari doveade vor vincì.* id. ib. $24/_{26}$. *Ea cu brâu roşu se'ncinge, Şi cu dragostea te'nvinge.* MĂNDRESCU, L. P. $93/_4$. *Pe la zece simţiiu că mă învinge somnul.*

4°. A prevalà, a covârşi, a întrece, a ieşi deasupra. *Cuventele fără-legilor vâncură-nă* (învâncură-ne COR.[2]; covârşiră cu putearea pre noi DOS.; praevaluerunt). PSALT. $121/_8$. *Uşa [i]adului nu învince ei* (învinge BIBLIA 1688; ne prévaudront point contre elle). TETRAEV. (1574) 228. | Spec. Despre un miros, un gust) A ieşi la iveală, a se simţì mai mult decât orice. *În cârnaţii ăştia învinge usturoiu'*=germ. schlagt heraus aus den Würsten. Com. A. COCA.

5°. † Trans. (refl. = pasiv). A obligà, a constrânge (să plătească). *Ei de mare lipsă fiind asupriţi, giumătatea lor din satul Sântioana... o ar fi zălogit... pentru o sută de florinţi de aur... plătind şi priimind banii întru acesta tip* (= chip): *ca de n'ar răscumpărà... la terminul pus, înaintea noastră să se învingă în îndoită sumă de bani.* ŞINCAI, HR. I $320/_{27}$.

6°. (Rar) Pronominal (unipers.) A-l copleşi pe cinevà dorinţa de a..., a-l face să nu se stăpânească de la... *Mă învingeà să te sărut Eu pe tine!* COŞBUC, B. 12.

7°. Trans. şi Intrans. (Transilv. de nord) (Construit cu prep. cu) A ieşì la capăt, a o scoate la capăt, a puteà isprăvì, a da de capăt, a răzbi, a prididì, a biruì (2°). *Am învins toate greutăţile.* CADE. *Nu pot, mamă, învinge c'un om, c'un blăstămat de fecior tânăr. Îl sprijineşte Sf. Petru..., cu el nu-i chip s'o scot la cale.* RETEGANUL, P. III $37/_{25}$. *Du-te tu, bărbate, cu vaca la taur, că eu sânt slabă, nu pot învinge cu ea* (Poiana-Ilvii, jud. Năsăud). Com. S. POP.

[Şi: **(în)vínce** (†) vb. III, **(în)vénce** † vb. III, **(în)vinci** † IV[a]. | Astăzi se conjugă: ind. prez. *înving, învingi...*, conj. *să învingă*, imper. *învinge...*, aor. *învinseiu*, (în Banat: *învinş* JAHRESBER. III 242), part. *învins*, ger. *învingând*. Mai de mult: ind. prez. *ving*, (*în*)*vinc*, (*în*)*venc*, (*în*)*vânc*, *învâng*, *învincesc...*, aor.: (*în*)*vinseiu*, (*în*)*vincuiu*, (*în*)*vencuiu*, (*în*)*vâncuiu*, (*în*)*vinciiu;* imperat.: (*în*)*vinge*, (*în*)*vince*, (*în*)*vence*, (*în*)*vinci*. | Adjectiv: **învíns** (**(în)vâncút** †, **(în)vincít** †), **-ă** = biruit, stăpânit, dominat, covârşit, copleşit, cucerit. *Aflătoriul răutăţilor văzându-să învincit, au învitat pe ai săi să aprinză casa lui.* DOSOFTEIU, V. S. 126_2, cf. 47, 59, 151, etc. *Ea se aflà într'unul din acele momente..., când te simţi învins de plăcere.* C. NEGRUZZI, I 78. *Dragostea... pentru popoarele învinse...* BĂLCESCU, M. V. $413/_{19}$. *Sf. Petru, învins de firea lui cea omenească, se uită înapoi.* id. N. 16. *Îmi pare mie une-ori că sânt învins.* COŞBUC, F. 130. Negativul: **ne(î)nvíns** (**neînvíncit** †), **-ă** = care nu a fost s. nu poate fi învins, nebiruit, invincibil. *Să gândiiă a fi neînvinciţi despre 'mpletiturile... ciumilitorilor.* DOSOFTEIU, V. S. 181. *În a lor scurtă vedere propăşirei neînvinse Pun ei dese'mpotriviri.* ALEXANDRESCU, M. 23. *La Nicopole văzut-ai câte tabere s'au strâns, Ca să-mi steie înainte-mi ca şi zidul neînvins?* EMINESCU, P. 240. *Toată ţara bea dintr'însa şi pentru această băutură împărăţia trebue să dea în fiecare an câte o fecioară balaurului care stăpâneşte cu putere neînvinsă fântâna.* MERA, B. 106; — **învingătór, -oáre** (adesea substantivat) = (cel) care învinge, biruitor, victorios, dominant, covârşitor. *Învingătorului da-i-voiu mâncare din pomul vieţiei.* N. TESTAMENT (1648), ap. GGR. I $129/_{16\text{-}17}$. *Deatunci, învingătoareo, iubit-ai pe învins.* EMINESCU, P. 202. | Abstracte: **învíngere** (**vínger**e † LB., **(în)víncere** †, **(în)véncere** †, **(în)vínc**i**re** †) s. f. = acţiunea de a învinge, biruinţă, victorie, izbândă. *Iară Domnului fie mulţemită, e noao învingere pentru al nostru Domn I[su]s H[risto]s.* PRAXIUL, ap. GCR. I $15/_2$. *Dumneata ai câştigat ieri învingerea.* AGÂRBICEANU, L. T. 269; — **învíns** s. a. = învingere. *Aşteaptă prin învins a o luà* [coroana]. PANN, E. II 153; — **învincătúră** † s. f. = învingere, biruinţă, victorie. *Prin mare învincături odihnindu-te.* PALIA, ap. GCR. I $35/_{37}$. *Pre mare lucru ai sosit drag făt prin mare învincături.* ib. ap. GCR. 57; — **(în)vinceálă** s. f. = biruinţă, victorie, învingere *Mândre*

coroane ca preț învincelei. COȘBUC, Æ. 86/11. *Ș'acum e pe viteje, Pe vinceală sau robie.* ALECSANDRI, P. P. 197b/22.]

— Din lat. **vinco, -ĕre,** idem. (Forma mai nouă *învinge* — cu *g* pentru *c* — s'a născut din part. *învins* după analogia verbelor de felul lui *linsling, împins-împing,* etc.). Cf. i n v i n c i b i l.

ÎNVINOȘÁ vb. Ia. (*S'*)*enivrer.* — T r a n s. și r e f l. A (se) ameți de vin, de băutură, a se chirchili [Se întrebuințează mai mult subt forma p a r t. - a d j.: **învinoșát, -ă** = chirchilit, afumat, pilit, amețit de băutură, turleac (Secuiul, în Dolj). H. V 148.]

— Derivat din **vin,** cu suf. **-oșà** și cu pref. **în-.**

ÎNVINOVĂȚÍ vb. IVa. 1°. *Rendre responsable, accuser, inculper; s'accuser, s'avouer coupable. Tomber sous* le coup d'une condamnation. 2°. *Se rendre coupable.*

1°. (T r a n s.) A considerà, declarà, arătà, găsì, scoate (pe cinevà) vinovat, a aruncà o vină asupra cuivà, a băgà vină, a învinuì (pe cinevà); p. e x t. a acuzà, a inculpà, a incriminà; (r e f l.) a se simți, a se declarà vinovat, a aruncà vina asupra sa, a se acuzà, a se incriminà, a se învinuì. *Însu-mi mă 'nvinovățesc.* BELDIMAN, O. 24. *Frații mă 'nvinovățesc, prietenii m'au lăsat.* KONAKI, P. 60. *Stăpâna mea, mă învinovățești nedrept.* C. NEGRUZZI, I 22. *Să mă ferească Dumnezeu să învinovățesc pe cinevà că voește... să gonească obiceiurile noastre!* ISPIRESCU, ap. CADE. (A b s o l u t) *Vezi, fătul mieu, că, fără să socotim, învinovățim, vorbind de rău pe alții.* DRĂGHICI, R. 63.

2°. † (Neobișnuit) R e f l. A se face vinovat de cevà, a merità o condamnare. *Tăgăduind cinevà datoria sa,... se învinovățește să o plătească îndoit.* PRAVILA (1814), 24. [Cel care are un lucru de pază], *de nu-l va păzì, se învinovățește de viclean.* ib. 56.

[Și: **vinovățì** † vb. IVa. | A d j e c t i v: **(în)vinovățít, -ă** = acuzat, î n v i n u i t; — **învinovățitór, -oáre** = care învinovățește. DICȚ. | A b s t r a c t: **(în)vinovățíre** s. f. = acțiunea de a învinovăți, acuzație, inculpaare, incriminare; învinuire; † vină. *Furtușaguri și alte învinovățiri.* PRAVILA (1814), 17.]

— Derivat din **vinovat,** cu pref. **în-.** Cf. î n v i n u i.

ÎNVINUÍ vb. IVa. 1°. *Accuser, reprocher; s'accuser.* 2°. *Chercher chicane.* 3°. *Soupçonner.*

1°. T r a n s. și r e f l. (construit a b s o l u t, cu conj. c ă s. cu prep. d e, mai de mult ș l cu î n, î n t r u) A (se) învinovăți, a găsì cuivà o vină, a (se) acuzà, a pune vină asupra cuivà (STAMATI). *Diavolul... vinuiaște pre D[u]m[ne]dzău înaintea oamenilor.* VARLAAM, C. 68. *Ca un neputearnic iaste clevetit și vinuit.* id. 243. *Să trăiască tot omul, frumos și drept, ca să nu vinuiască pre nimenea.* PRAVILA DE TÂRGOVIȘTE, ap. CCR. 169. *Au vinuit întru ea.* BIBLIA (1688), 54$_2$. *Cine va vinuì* (:quis est qui c o n d e m n e t)*?* ib. 378. *Vinuindu-l că a umblat cu jupâneasa lui...* MAG. IST. 299/11. *Nici avem în ce să vinuim cu aceasta pe Pretorie.* CANTEMIR, HR. 76/6. *M'a învinuit că aș fi știut și nu i-am spus nimic. Căutând să învinuiască pe acuzat, martorul s'a învinuit pe sine.* († Construit cu dativul) *Cel ce va fi cu minte, gândesc că nu-mi va vinuì.* LET. I 96/6. | (F i g u r ă e t i m o l o g i c ă) A face, a comite. *Răsipitorii, veri ce stricăciune vor face, sau vină vinuesc.* CARAGEA, L. 3/17.

2°. † A căutà cârciog, nod în papură, a găsi pricină. *Vinuiaște acesta pre mine.* BIBLIA (1688), 268$_2$.

3°. (Bucov.) A bănuì, a suspicionà. HERZ.-GHER., M. IV 215.

[Și: **vinuì** † vb. IVa. LB. | A d j e c t i v: **(în)vinuit, -ă** (adesea s u b s t a n t i v a t) = învinovățit, acuzat. *Învinuitul a refuzat să facă declarații în fața judecătorului;* — **învinuitór, -oáre** (adesea s u b s t a n t i v a t) = (cel) care învinuește, acuzator. | A b s t r a c t e: **(în)vinuíre** s. f. = învinovățire. STAMATI]. *Pune ei cuvinte de vinuire.* BIBLIA (1688) 142. *Un răspuns la învinuirile opoziției.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 32; — **(învinuít** s. a. = învinovățire, acuzație. *Va pune preste dânsa cuvinte de vinuit.* ib. 142.]

— Derivat din **vină,** cu suf. **-uì** (și pref. **în-**).

ÎNVIOLÀ vb. IVa. refl. *Enrager.* — A se mânià, a se înfurià grozav, a-și ieși din sărite (din pepeni), a spumegà de mânie, a fi turbat de mânie. CIAUȘANU, GL.

— Pare a fi o formație incultă din neologismul *violent* s. *violà.*

INVIOLÁBIL, -Ă Adj. *Inviolable.* — Care nu se poate violà, siluì, încălcà; de care cinevà nu se poate atinge. *Dreptul de proprietate este inviolabil.* PRETORIAN, DR. C. 113. *Regele e inviolabil, numai miniștrii sânt responsabili.* MAIORESCU, D. IV. 645. *În această privință este în drept inviolabil și inatacabil.* id. IV. 571. [F a m i l i a: (după fr. *inviolabilité*) **inviolabilitáte** s. f. = însușirea și caracterul lucrului sau persoanei inviolabile, «forța de a nu lăsà să fie siluire» (ARISTIA, PL.) *Unde este dar inviolabilitatea domiciliului consacrată de convențiune?* ALEXANDRI, T. 1652. *Noi nu trimetem la pușcărie pe nimeni dintre deputați, fiindcă avem... inviolabilitatea deputaților.* MAIORESCU, D. I 327. | Pronunț. *-vi-o-*].

— *N.* după fr. (lat. **inviolabilis, -e,** idem).

INVIOLABILITÁTE s. f. v. **inviolabil.**

ÎNVIORÁ vb. Ia. 1°. *Animer, vivifier, ressusciter; se ranimer. Reprendre.* 2°. *Se rétablir* (d'une maladie), *se remettre.*

1°. T r a n s. și r e f l. A da s. a prinde viață, p. e x t. a căpătà plăcerea de viață, a (se) îmbărbătà, a (se) însufleți, a (se) animà, a-și împrospăta puterile, a (se) î n v i o ș à. *Primăvara... dezamorțește și înviorează lucrarea frumuseței pământului.* PISCUPESCU, O. 182. *Un copil, doi te mai înviorează, ai pentru ce trăì.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *O stropiră cu apă și de abià o mai înviorară.* ISPIRESCU, L. 98. *Inima își înviorà.* TEODORESCU, P. P. 509. || I n t r a n s. A-și venì în fire, a căpătà viață, puteri proaspete. *Acì... înviorează mirezmele florilor.* PISCUPESCU, O. 62. *Când văzù pe fiul său... I se părù a înviorà o lecuță.* ISPIRESCU, L. 126.

2°. R e f l. A se însănătoșà, a se întremà (după o boală), a se împiciorogà, a prinde puteri. *La «a să însănătoși» Rumânu glăsue în mai multe feluri:... a să ridicà, a să 'ndreptà, a să 'nghiorà...* JIPESCU, O. 56.

[Rostit, dialectal, și *înghiorà.* | Și (neobișnuit): **înviorì** vb. IVa. GCR. II 303. | A d j e c t i v e: **înviorát,-ă** = care a prins viață, și-a venit în fire; însuflețit, îmbărbătat, animat, înviosat; însănătoșat. «*Bun lucru ar fi*», *întâmpină el înviorat.* ȘLAVICI, N. II. 292; — **înviorătór, -oáre** = care dă s. redă viață, putere, voioșie, care însuflețește, animă, îmbărbătează, împrospătează; înviosător. *În clipele acele înviorătoare ale luminatului de ziuă...* SANDU-ALDEA, U. P. 101. | A b s t r a c t: **învioráre** s. f. = însuflețire, îmbărbătare, vlagă, putere, împrospătare, înviosare. *Temeiu al sănătății, al frumuseții și al înviorării duhului.* PISCUPESCU, O. 135, cf. 146; — **înviorát** s. a. = înviorare. | Pronunț. *-vi-o-.*]

— Dintr'un lat. pop.* **invivulo,-are** (din **vivulus* = vividus, cf. v i o r şi *acqua vivola*, răspândit în toponimia italiană). S. P u ş c a r i u, *Conv. lit.* XXXIX 325-326, N. D r ă g a n u, *Dacoromania* II 617-623. (N'ar fi exclus să avem a face cu un lat. pop. **invibro,-are** «a face să vibreze, să nu mai fie apatic, nepăsător,» din *vibro,-are* şi pref. *in-*, care derivă une-ori factitive, cf. DR. IV. 704).

ÎNVIORÍ vb. IV[a]. v. **înviorà.**

ÎNVIOŞÁ vb. I[a]. 1°. *Prendre courage.* 2°. *Animer, enflammer.* — (Mold.).

1°. R e f l. A prinde viaţă, curaj, a se însufleţi, a se îmbărbătà, a se înviorà. *Şi acela au spus atunce că altă oaste fără de acei Tătari la Iaşi n'au mers. Atunce auzind, toţi s'au înviosat.* LET. II. 365/$_3$. *S'a mai înviosat, când a zărit pe Şerban.* N. REV. R. I 30.

2°. T r a n s. A animà, a înviorà. *Le înviosează colorile obrazilor.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 269. *Cupa spumândă înviosează şi străluceşte amorul.* C. NEGRUZZI, II. 47/$_{10}$. *A ştiut să înviosează conştiinţa naţională.* SBIERA, F. 151. *Răcoreala nopţii înviosase toate.* CONTEMPORANUL, VII, vol. II, 8.

[Şi: **înviosì** vb. IV[a] (cf. *înviosire*). | A b s t r a c t: **înviosáre (înviosíre)** s. f. = însufleţire, înviorare, încurajare, îmbărbătare. *Alte căutări aduc bolnavilor o mângâire şi cum s'ar zice o înviosare.* URICARIUL, II 184/$_{28}$. *Au lipsit înviosare din dulci ochişorii tăi.* KONAKI, P. II. *Robinson... nu ştiă ce facere de bine... este tunetul..., câtă înviosire iau oamenii şi dobitoacele.* DRĂGHICI, R. 72. *Reînoită înviosare a mişcărilor culturale.* SBIERA, F. 237; — **înviosát** s. a.=înviosare. | A d j e c t i v e: **înviosát, -ă** = care a prins viaţă, însufleţit, îmbărbătat, înviorat. *Când morcovii vor fi înviosaţi, li se dă o prăşitură.* I. IONESCU, C. 120. *Mirosul... florilor înviosate.* EMINESCU, N. 11; — **înviosătór, -oáre**=care înviosază, înviorător. | Pronunţ. *-vi-o-*].

— Derivat din **viu**, cu suf. **-oşà** şi pref. **în.**

ÎNVIOŞÌ vb. IV[a]. v. **înviosà.**

ÎNVIRŞUNÁ vb. I v. **înverşuna.**

ÎNVISTERÍ † vb. IV[a]. *Trésorier*, — A pune şi a păstrà în visterie. [P a r t.-a d j. **învisterít,-ă** †= păstrat în visterie. *Între aceasta sânt puse şi învisterite, ca întru o dumnezeiască şi cerească vistierie şi comoară.* OCTOIH (a. 1774), ap. V. B. II 207.]

— Derivat din locuţiunea *(a pune)* **în visterie.**

ÎNVITÀ vb. I. *Inviter.* — T r a n s. A chemà, a rugà pe cinevà să vie undevà s. să asiste la cevà (s p e c. la masă, la o petrecere) ori să facă cevà (de bună voie), a p o f t i. *Cu politeţă mă invită lângă dânsa.* C. NEGRUZZI, I. 68. *Îmi dai voie să te poftesc oleacă în casă şi să te invit la un pahar cu apă şi la o dulceaţă?* C. PETRESCU, Î. II 167. *L-a invitat la bal. L-a invitat să tacă.* [Şi: (cu prefix românizat) **învità** vb. I. | A d j e c t i v e: **învitát** (cu negativul **neînvitat), -ă** = poftit, chemat. *Oaspeţi neînvitaţi la nuntă.* (S u b s t a n t i v a t). *Invitaţii au sosit la timp;* — **învitatór (învitătór), -oáre** = care invită. | A b s t r a c t e: **învitáre** s. f., **învitát** s. a., (după fr. *invitation*) **învitaţiúne** s. f. şi (mai ales) **învităţie** = chemare, poftire; (p. e x t.) biletul, scrisoarea prin care cinevà este invitat (la masă, la bal, nuntă, etc.). *Fără nici o invitare, un doctor vestit venise.* ALEXANDRESCU, M, 373. *Invitaţia aveà un rost nemărturisit.* C. PETRESCU, C. V. 96. *Am tipărit invitaţiile pe carton.*]

— *N.* după fr. (lat. **invito, -are**, idem). Cf. dubletul î n v i t à.

ÎNVITÁ vb. 1. v. **învità.**

ÎNVITÁ vb. I[(a)]. 1°. *Pousser* à. 2°. *Provoquer, exciter. Forger.* 3°. *S'assembler. Partir à l'attaque.* 4°. *Provoquer l'appétit; être en rut.*

Cuvântul, des în textele vechi şi întrebuinţat şi de unii scriitori din sec. XIX, nu s'a mai păstrat decât în popor, în unele regiuni, pe când neologismul *invità* s'a generalizat în limba literară.

1°. T r a n s. A îndemnà la (spre, către) cevà. *Envit.* ANON. CAR. *E mai marii preoţi şi bătrânii învitară* (= î n d e m n a r ă BIBLIA 1688) *gloatele, de să ceară Varavva.* TETRAEV. (1574), 250. *Învită pre mulţi spre bunătăţi.* DOSOFTEIU, V. S. 216$_2$. *Învită pre ai săi să nu lase să să 'nchine oamenii lui viu Dumnezău.* id. 22$_2$. *Cuvinte carile îndemneadză şi învite adză spre nevoinţa podvigurilor.* id. ib. 121, cf. PS. 243. *Că dracul învită omul întâiu cu trufa, deci* (= după aceea) *cu beţiia...* COD. TOD. 116 r°/$_7$. *Iaste destul a învità pre cei ce doresc a le şti* (a. 1826). GCR. II 252/$_{23}$. *Petru şi Asan prinseră a învità pre Români..., ca toţi să se scoale cu arme.* P. MAIOR, IST. 203. *Patima curviei îndrăzneaşte, învitează şi trage pre tot omul.* PISCUPESCU, O. 277. *Nu ştiu cine m'a învitat* (= m'a îndemnat) *să fac aşa* (Oraviţa, în Banat). Com. COCA. *Îl îngită pe scârbă* = îl îndeamnă la sfadă (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU.

2°. T r a n s. A provocà, a instigà (LB.), a aţâţà, (STAMATI) pe cinevà (asupra cuivà), «a întărâtà» (ŞEZ. III 17), «a asmuţì, a intrigà, a băgà fitiluri» (CIAUŞANU, GL.). *Învità* însemnează că dau pricină altuia să se pornească la oarecare lucrare, la o faptă, însă î n d e m n se zice spre cele plăcute, î n t ă r â t se zice spre cele urîte şi *învitez* se zice spre răzvrătiri. I. GOLESCU, C. I 327. *Au învitat pre un tâlhariu asupra sântului.* DOSOFTEIU, V. S. 43. *Eu i-am învitat pre toţi aceştia asupra voastră.* id. ib. 92$_2$. *Învitându-l episcopii să pornească goană asupra pravoslavnicilor...* id. ib. 202. *Au învită-vomu pre D[o]mnul spre mânie?* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 262/$_{21}$. *Învitând şi îndemnând pre alţii...* CANTEMIR, HR. 298/$_{14}$. *El m'a învitat de l-am bătut pe frate-meu!* CIAUŞANU, GL. *Nu ştiu orb ai fost ori bat, O* (= ori) *birău' te-o 'nvitat; Dei o te* (= de te-a) *'nvitat birău', Ardă-i şura şi grajdu'* (Maramureş). BÂRLEA, ap. CADE. | † A născocì, a produce. *Pizmaşi.... care 'nvitează mărturii rele, Să mă 'ntreabe întrebăciuni grele.* id. PS. 115.

3°. R e f l. A se strânge la olaltă, a se adunà spre a porni împotriva cuivà, † a s e î n g l o t ì, † a s e p â l c u ì, † a s e î n c e t ì. *Păgânii... cu rudele lor se'mvitară să-ţi oprească jărtvele.* DOSOFTEIU, PS. 245. *Săteanii lui s'au învitat noaptea cu arme şi mearsără de-l demicară.* id. V. S. 115. *Se învitasă acmù ţăranii, de veneà la divan cu pâră.* LET. II 83/$_{16}$. *Se învitasă oamenii cei cu strâmbătăţi asupriţi, de apucà unul pre altul strigând: haide la divan!* N. COSTIN, ap. HEM. 1936. *S'au învitat vr'o 60 de Benderlii şi s'au înarmat.* LET. III 227/$_{30}$. || A se pornì asupra s. în contra cuivà. *S'au învitat asupra Ducăi-vodă şi au venit cu oastea în Iaşi, de au închis pe Duca-vodă în curtea cea domnească.* ib. II 8/$_8$.

4°. (Astăzi în nordul Ardealului) T r a n s. A deşteptà în cinevà dorinţa, pofta, a deschide apetitul; r e f l. (despre vacă) a-i abate, a i se face de taur, a umblà după taur. *Cu câtă mâncare mi-a dat, numai m'a 'njitat* (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU. *Vaca s'a înjitat de goană şi am dus-o la taur* (Poiana-Ilvii, jud. Năsăud). Com. S. POP.

[Prez. ind. *învít* LB. şi *învitéz* MARDARIE, L. 2011, etc., GOLESCU, C. I 327, PISCUPESCU, O. 113, CIAUŞANU, GL. | Rostit dialectal şi *înjità.* | A d j e c t i v: **învitát** (cu negativul **ne(î)nvitat), -ă**

= îndemnat, provocat, instigat, aţâţat, întărâtat, îmboldit. *Envitat.* ANON. CAR. *Învitat de dor d[umne]zăesc.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *Învitat de dracul, luă a-mână tăietoarea.* DOSOFTEIU, V. S. 70. *De aceaste greale întâmplări învitat, împăratul...* P. MAIOR, IST. 3; — **învitătór, -oáre** = care îndeamnă, care aţâţă, întărâtă, îmboldeşte; provocator, instigator. LB. *Cărţi învitătoare la nevoinţă călugărească.* DOSOFTEIU, V. S. 13_1. *Învitători la tot răul.* BELDIMAN, TR. 49. | Abstracte: **învitáre** s. f. = îndemn, provocare, instigaţie, aţâţare, întărâtare, îmbold. *Să afle şi Pelaghia la acea s[fă]ntă cazanie din învitarea lui D[umne]zău.* DOSOFTEIU, V. S. 52_2. *Cu care învitare oarecum de iznoavă însufleţindu-ne...* CANTEMIR, HR. $228/_{19}$. *Oareşcarii dintre ai noştri, pentru zavistiia fiind porniţi cu învitare pe ascuns, s'ar fi mişcat... a face supărare Preaos[inţitului]* (a. 1764). IORGA, S. D. XIII 252. *Învitarea răutăţilor.* PISCUPESCU, O. 191; — **învitát** s. a. = învitare; — **învitătúră** † s. f. = aţâţare, instigare. LB.]

— Din lat. **invīto, -are** «a invită, a încurajà, a îndemnà». În cele mai multe limbi romanice, corespondentele lui *invitare*, însemnează «a provocà, a desfide, a aţâţà». Înţeles desvoltat din întrebuinţarea acestui cuvânt ca termen de joc. Cf. dubletul invità.

INVITÁŢIE s. f.
INVITAŢIÚNE s. f.
ÎNVITĂTÚRĂ † s. f.
} v. **invità.**

INVIZÍBIL, Ă adj. *Invisible.* — Care nu este vizibil, care nu se poate vedeà (ARISTIA, PL.), nevăzut. *Ostenit ca de o luptă c'un vrăjmaş invizibil...* VLĂHUŢĂ, D. 123. *Ridică... mâinile groase şi scurte spre tavan, adresându-se unui auditoriu invizibil.* C. PETRESCU, C. V. 154. *S'a făcut invizibil* = a dispărut.

— *N.* după fr. (lat. **invisibilis, -e,** idem).

ÎNVOÁLBE vb. III. 1°. *Tourbillonner, déferler. Bouleverser.* 2°. *Tourner.* 3°. *Envelopper; enrouler* (spéc. la chaîne autour de l'ensouple). 4°. *S'épanouir; enfler.* 5°. *Ecarquiller* (les yeux). 6°. *Avoir des nausées.*

1°. (Despre apă, valuri, nori, praf, etc.) Refl. A se învârtì (ca) într'un vârtej, a se învârteji, a se învolburà. *Se hurducă pământul sub picioarele calului şi dinapoia lui se 'nvolbau nori de colb.* M. POMPILIU, ap. TDRG. *Marea-i grăiă:... M'oiu turburà şi m'oiu învolbà, Turma-oiu apucà Şi-o voiu înnecà.* POP., ap. GCR. II 329. *Văzură că se 'nvoalbă apa şi un hoţ de bălaur îşi ridică cele şapte capete din apă.* RETEGANUL, ap. CADE. *A văzut cum au venit zânele... zburând în aer şi învolbându-se cu norii în treacăt peste el.* S. MANGIUCA, ap. HEM. $2176/_{12}$. || Intrans. A creşte şi a se revărsà cu valuri mari, care se rostogolesc. *Crişule, Murăşule, Nu 'nvolbà, nu turburà.* RETEGANUL, TR. $85/_{12}$. || Trans. A amestecà unul cu altul ca într'un vârtej, a învolburà (germ. untereinander mengen) LB. *Vântul învolbă norii.*

2°. P. anal. (Despre fiinţe) Refl. A se întoarce roată, a se învârtì pe loc, a se oprì repede. *Iar mă întorc şi iar mă învolb, ca volbura'n cea grădină, Ca păstrăv sub rădăcină.* BIBICESCU, P. P. 256.

3°. P. ext. Trans. (refl. = pasiv) A înfăşurà, a învălì, a face val; spec. a sucì caierul; a înfăşurà pânza pe sul, a o face val; a gătì firele pentru înnăvădit (RĂDULESCU-CODIN). *Toate ca cămeaşa vcchescu-se, ca veşmântu învoalbi-le şi schimbă-se* (vei învălì pre înş[i] DOS.; sicut opertorium mutabis eos). PSALT. $210/_7$, cf. $210/_{27}$. *În balegă de scârnă omenească le vei învoalbe.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Cânepa] *o perii, o torci şi faci caiere; o depeni, o urzeşti, o învolbi şi o năvădeşti.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 315. *Guritorul* [este] *băţul cu care învârteşti sulul pe care se învoalbe pânza.* MUSCEL, 109.

4°. (Munt., Olt.) Refl. (Despre plante) *Învoalbe* = a se desvoltà, a creşte, a se umflà (varza, lăptucile, etc.). RĂDULESCU-CODIN. Cf. învolt, desvoltâ. | (Despre om) *Învulbì* = a se mărì, a se încărnà, a se înspiţâ, a se face groaznic, cu mâinile curmate. CIAUŞANU, GL.

5°. (Banat) Trans. (Despre ochi) A căscà (şi a învârtì), a (în)holbà. *Strigă măgariul leului, învolbând ochii asupra celuia.* ŢICHINDEAL, F. 431. || Refl. A se înholbà. LB.

6°. (Transilv.) Pronominal (impers.) *Mă învoalbă* s. *mi se învoalbă* = îmì vine să vărs s. să râgâiu după prea multă mâncare. *A mâncat prea mult şi i se învoalbă acuma.* Com. DR. STOICA.

[Şi: **învolbá** vb. I (şi cu înţelesul de:) a se înălţà, a-şi luà zborul: *Porumbeii mi-or zburat Sus, mai sus mi s'o 'nvolbat, Jos, mai jos s'or d'alinat.* DENSUSIANU, Ţ. H. 274; — **învolvà** vb. I = a înfăşurà (BARCIANU), a se învârtì în loc, fără a şti ce face: *Tot mă'ntorc şi iar mă'nvolv, Ca vultoarea'n cea grădină.* RĂDULESCU-CODIN; — (ad 1°) **învolmà** vb. I intrans. *Nu 'nvolmà, nu tulburà.* DOINE, 86; — (ad 1°) **volbà** vb. I intrans. *Crişule, Murăşule, Nu volbà, nu tulburà* (Brad, în Transilv). VICIU, GL.; — **învolbì** vb. IV^a, **învulbì** vb. IV^a. | Adjectiv: **învulbát, -ă** = buimăcit, zăpăcit, ameţit: *S'a sculat din somn învulbat* (Ialomiţa). GIUGLEA, CERCETĂRI LEX. 8. Cf. învolt.]

— Din lat. **involvo, -ere** «a rostogolì în s. peste cevà, a înfăşurà, a face val». Cf. învolt, înholbâ, desvolbà, desvoltà, desholbà, vâlvoiu, vâltoare, vâlvâi, volburà, învolburà.

INVOCÁ vb. I. 1°.—2°. *Invoquer.*

1°. Trans. A chemà în ajutor; cf. apelà. *Noi învocăm protegiarea Înălţimei V. la orice necesitate şi nevoie a noastră* (a. 1776). URICARIUL, I $180/_5$. *Noi, ca totdeauna şi acum, invocăm binecuvântarea dumnezeească asupra întreprinderii noastre* (a. 1851). ib. XIII $343/_4$. *Împăratul... când e să plece la vânătoare, el învoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Ercul rusticul.* ODOBESCU, III $75/_4$. *Invocă Liga Naţiunilor.* GOGA, Ţ. N. VI 1537.

2°. Fig. A citâ cevà în favoarea sa, a se referì la cevà ce poate servì ca sprijin. *Invocă prescripţiunile canoanelor 9 şi 17 ale sinodului de Calchedonia* (a. 1865). URICARIUL, X $377/_{26}$. *Acesta este cazul de faţă..., pe care dl. Papiu îl tot invoacă.* ODOBESCU, II 332. *Precedent pe care înţelegeà d. Panu că-l voiu puteà invocà.* MAIORESCU, D. IV 217. *În favoarea autenticităţii nu s'au putut invocà decât aceste două argumente.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 107.

[Prez. ind. pers. 3 *invoacă* şi *invocă*, conj. *să invoace* (ODOBESCU, III $39/_2$) şi *să invoce.* | Şi (cu prefix românizat, mai rar): **învocà** vb. I | Adjectiv: **invocát** (cu negativul **neinvocat**), **-ă** = chemat în ajutor, citat în favoarea sa. *Precedentul acesta întâmplat sub guvernul liberal, invocat azi...* MAIORESCU, D. IV 176; — **invocatór, -oáre** (şi substantivat) = (cel) care invoacă (duhuri, puteri supranaturale, etc.). DICŢ. | Abstracte: **invocáre** s. f., (după fr. *invocation*) **invocaţiúne** şi (mai des) **invocáţie** s. f. = chemare în ajutor; (Poet.) rugăciune pe care poeţii o adresau Muzelor s. unor zeităţi, la începutul operei lor, ca să-i inspire. *Din camera de alături vocea lui Milescu răspunse: «Cu-cu»! Parcă toată invocaţia funebră a lui Beethoven se petrecuse cu un veac înainte.* D. ZAMFIRESCU, R. 112.]

— *N.* din lat. **invoco, -are** «a chemà».

ÎNVOCÁ vb. I
INVOCÁȚIE s. f.
INVOCAȚIÚNE s. f. } v. **invocà.**

ÎNVOÍ vb. IVa. I. 1°. *Accorder; se permettre.* 2°. *Permettre.* 3°. *Faire le jeu* de qqn. 4°. *Permettre.* 5°. *Donner satisfaction.* 6°. *Être d'accord.* 7°. *Admettre.* II. 1°. *Se mettre d'accord, tomber d'accord. S'entendre* sur le chiffre de la dot lors des accordailles. 2°. *Consentir, adhérer.* 3°. *Accepter, se faire* à. 4°. *S'entendre, s'accorder; se réconcilier.* 5°. *Prendre un engagement, s'obliger* à. 6°. *Bien aller ensemble, être en harmonie.*

I. (Mold.) 1°. (Cu dativul persoanei) Trans. A da cuivà ceea ce cere, a acordà, a îngădui. *I-au învoit cererea.* DRĂGHICI, R. 30. *Îi învoì aceasta.* CREANGĂ, P. 231. | Refl. A-şi îngădui, a-şi permite. *Petrecură, învoindu-şi cele mai mari desfrânări.* CONTEMPORANUL, IV 504.

2°. (Cu dativul persoanei, construit absolut, cu o prepoziție, cu să s. infinitivul) A da voie, a consimți, a îngădui, a acceptà, a permite. *Sv[â]ntul neînvoindu-i spre aceastea, împăratul venì la lăcaşul sv[ă]ntului.* DOSOFTEIU, V. S. 221. *Antioh... îi învoià pentru voia Muntenilor, fiindu-le rudă.* LET. II 314/15. *Au învoit acestui popă Neculai...* (a. 1760). BUL. COM. IST. IV 197. *Căpitanul i-au învoit bucuros, zicându-i că poate să cumpere oarecare bagateluri.* DRĂGHICI, R. 16. *Tatăl său, care se mândreà cu mica lui minune, şi-i învoià să ție la curte... engomii de zile mari, îl trimise în locul său de naştere, în Lemberg.* IORGA, L. II 515. *Le învoì a da parul la pământ.* SEVASTOS, N. 280/19.

3°. Intrans. † A face pe voia cuivà, a face cevà în hatârul cuivà, a favorizà. *Deci oricum, niciodată niciun giudecător cu giudeţul să nu se pripească, nici să învoiască; că unde este puterea, acolo-i şi dreptatea.* LET. II 62/17. (Cu dativul persoanei) *Pre unii i-au făcut surg[hi]uni, iar pre alţii i-au şi omorît, zicând cum că au făcut vicleşug de au viclenit Împărăţia şi au învoit creştinilor.* LET. II 457/27.

4°. (Fără dativul persoanei) A permite, a da voie. *Este bine, întru cât timpul învoeşte, de a sămănà fără întârziere...* I. IONESCU, C. 17.

5°. Trans. (Cu complementul persoanei, în Bucov.) *A învoì pe cinevà* = a-l mulțumì, satisface. HERZ.-GHER., M. IV 200.

6°. Intrans. † A fi de acord. *Ce este prietegugul? A învoì de o potrivă.* CANTEMIR, ap. TDRG.

7°. † A admite? *Unii din istornici nu voesc* (după TDRG. = «nu admit»; ar puteà fi şi o construcție eliptică: «nu vreau să admită») *că s'ar fi dat la Moldova al treile tuiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 266/8.

II. Refl. (În toată țara; construit cu a + inf., cu să, cu prep. la, cu, din, asupra, ori absolut).

1°. A face cu cinevà o înțelegere (în vederea unei acțiuni comune), o învoială, a se ajunge, a cădeà de acord (cu cinevà). *Să voiră să o puie pre ea* [casa Domnului] *spre gătirea ei.* BIBLIA (1688), 337. *M'am învoit cu boierii şi am tocmit țara.* LET. II 304/22. *Şi se învoià boierii la sfat.* ib. 319/2. *Boiarii nu se puteà voì pre cine vor pune domn, că unii ziceà să fie cesta, iar alţii ba cela, şi erà gălceavă* (a. 1652). ap. HEM. 2244. *Se învoiră să se ia la luptă dreaptă.* ISPIRESCU, L. 87. # *De voie, cam de nevoie, Ne învoim... la nevoie.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 93. *Se învoesc ca pițigoii* = nu se învoesc cu nimic. ib. 604. **A se învoì din preț** (s. asupra prețului) = a ajunge la o înțelegere asupra prețului. PANN, H. 10. || Spec. A cădeà la învoială asupra zestrei. «*Căpară*» [se numeşte] *arvuna ce o primeşte fata de la acel ce a peţit-o, când se învoesc.* H. XVIII 269.

2°. A consimți (LB.), a-şi da consimțământul s. adeziunea, a se declarà de acord cu condițiile s. cu opinia altuia, a acceptà, a primì, a aderà. *Vor află un chip la urmă a se puteà învoì.* BELDIMAN, ap. GCR. II 245/9. *Se învoiră a amână... moartea unora.* BĂLCESCU, M. V. 393/21. *Ei bine, dacă este aşà, mă învoesc!* ISPIRESCU, L. 273. *Nu te învoì la nimic!* RETEGANUL, III 16/20. *S'a învoit să vină cu frate-său* = a primit să vină, cu condiția ca să vină şi frate-său (deosebit de: *s'a învoit cu frate-său să vină* = s'a înțeles cu frate-său să vină).

3°. A se împăcà cu cevà, a convenì, a găsì bun s. potrivit, a fi înțeles, de acord cu cevà. *Nu ne putem învoì cu* [terminațiile] *-ciune şi cu -iune.* C. NEGRUZZI, I 338. *Norodul se învoià cu oblăduirea lui Alexandru-vodă.* id. ib. 150.

4°. (Reciproc) *A se învoì* = a se aveà bine, a trăì în bună înțelegere (=germ. «sich vertragen» POLIZU); a se împăcà (după ce au fost certați), a se reconcilià (PONTBRIANT, HERZ.-GHER., M. IV 200). *Eu am fost însurat şi m'am învoit cu nevasta ca şi cu un frate.* ISPIRESCU, ap. TDRG. *Cum vă învoiți?* = fr. sur quel pied êtes-vous? *Nu se prea învoesc* = fr. il y a de l'aigreur entre eux. PONTBRIANT.

5°. (Despre un angajament cu plată) A se tocmì, a se angajà. *Ia banii, cu cât se învoeşte, şi se duce şi el după Chirică.* CREANGĂ, P. 160.

6°. A se potrivì, a fi în concordanță. *Când e negru de tot împrejurul mieu, ideile mi se învoesc mai bine cu întunericul ce mă înconjură.* I. NEGRUZZI, IV 128. # *Voinic tânăr şi cal bătrân, rău se învoesc la drum!* ZANNE, P. II 770.

[Şì: **voì** † vb. IVa. GCR. I 170. | Adjectiv: **(în)voit** (negativ **ne(î)nvoit**), **-ă**=de acord, înțeles; † permis; împăcat cu...; (despre un lucrător cu ziua) tocmit, angajat. *Erà învoit cu Iordachi.* LET. II 349/17. *Însuşindu-şi prin aceasta un rol neînvoit* (= nepermiş) *de legi...* URICARIUL, X 368/8. *Aşezatul este un chip de logodnă pentru ca să poată intrà în cheltuieli; când au aşezat, sânt învoiți din zestre şi din toate.* HEM. 2000. *Arendaşu', cu primar şi cu consilieri... tăbărîseră cu rumânii învoiți să-i scoată* [la muncă] *cu sila.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Abstracte: **(în)voire** (negativ: **ne(î)nvoire**) s. f. = consimțire, consimțimânt, consens; convenire, convenție; îngăduire, permisiune; înțelegere, pact, adeziune, acord; (la târgueli) tocmeală; (la logodnă) aşezare, legătură; (la un angajament cu plată) tocmeală; spec. (Armată) permisiune dată unui soldat de a lipsì de la cazarmă (CADE); *cu (fără) învoirea cuivà* = cu (fără) voia, permisiunea cuivà; *după învoire* = după cum s'a putut învoì; *prin (bună) învoire* = fr. à l'amiable (PONTBRIANT). *Să ceartă cu o învoire spartă.* BARAC, AR. 69. *Mintea... făcù să o dobândească printr'un fel de învoire.* KONAKI, P. 300. *Despre ceartă şi neînvoire* (=discordie). PANN, P. V. III 23. *Mare neînvoire* (=desacord) *urmă între dânşii... căci care de care se îndesă să povestească înainte.* DRĂGHICI, R. 249. *Văzând că el veneà cu însuşi învoirea Porții...* C. NEGRUZZI, I 142. *Orice act... trebuià să fie făcut cu învoirea svatului.* BĂLCESCU, M. V. 9/21. *Să nu poată ieşì de aici fără învoirea mea.* CREANGĂ, P. 300. *Aşezarea numită altmintrelea şi legătură, învoire, tocmeală, însemnează punerea în cale şi conțelegerea părinților din amândouă părțile asupra tuturor obiectelor ce se prind... că vor da... ca zestre tinerilor.* MARIAN, NU. 135. *Mărturisirea dragostei trebue să se facă... înaintea preotului la «datul mânii» (învoire).* PĂCALĂ, M. R. 108. *Toate învoirile cele mai temeinice la cei mai tari privesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 93. (Învechit) *Învoirea firilor* = simpatie (DDRF.), potrivire de caracter. **Bună învoire** = înțelegere

bună, concordie, compatibilitate. *Se sileà bietul împărat să facă pace, să fie între oameni bună-învoire.* ISPIRESCU, L. 394; — **învoít** s. a. = învoire; — **învoinţă** † s. f. (numai la CANTEMIR; cf. învoinţà) = înţelegere, acord; consimţimânt. *La un stat, la o învoinţă, la o priinţă... vă pofteaşte.* IST. 109. *Prin învoinţa şi porunca marelui împărat a Vulturului.* ib. 116. Cf. HR. 353/$_{32}$; — **învoiálă** s. f. (plur. *-ieli* şi, rar, *-iele*, † *-iale* PRAVILA (1814), 37) = înţelegere prealabilă, învoire, convenţie, compromis, acord (asupra preţului, zestrei, condiţiilor de muncă), pact, convenţiune, târg, tocmeală, aşezare, aranjament, legământ, condiţie, contract (HERZ.-GHER., M. IV 200); † concesiune; (Jur.) împăcare la judecată. *Bună-învoială* = aranjament în urma primirii de bună voie a unor condiţii, bună înţelegere; concordie. *A face învoială* s. *a căderà la învoială* = a se învoi, a se înţelege, a fi de acord. *Învoială agricolă* = contract agricol. *Carte de învoială* = act asupra unei transacţii, contract. [Boierii] *s'au întors înapoi la casele lor, fără de nici o grijă; şi rămasă Bogdan vornicul în Iaşi, stăpânind Căimăcăniea cu bună învoială şi dragoste cu toţi boierii.* LET. II 311/$_{26}$. *Nu socoteşte slujba ce i-au făcut, ce nemică învoială* (= concesiune) *nu-i face.* LET. II 374/$_{6}$. *Eu, Gheorghi Păun m'am tâmplat la această aşăzare (învoială) şi sânt martor* (a. 1778, Mold.). URICARIUL, XII 270/$_{18}$. *Câmpul să se deà în doi trei bătrâni în partea de sus, şi trei bătrâni în partea de jos, la care învoială ne-am dat şi scrisoare la mâna noastră, după învoiala lor* (a. 1792). ib. 35/$_{19}$. *Învoiala se zice tocmeala aceia ce doi sau mai mulţi prigonitori fac între dânşii, adecă să ajung la prigonirile lor, ca să nu se mai judece la judecată.* CARAGEA, L. 49/$_{9}$. *A face învoiale, compromesuri unul cu altul.* PRAVILA (1814) XIV. *Să facem între noi o învoială.* ODOBESCU, III 45/$_{28}$. *Face învoială cu creditorii.* POLIZU. *Am fost să stau la 'nvoială.* EMINESCU, N. 7. *Se reînnoeşte învoiala cu stăpânul.* id. ib. 141. *O peţi de la tatăl ei, împăratul, şi învoiala se şi făcù.* ISPIRESCU, L. 33/$_{14}$. *Dar' încă o învoială trebue să avem...* SBIERA, P. 7/$_{40}$. *Boierul s'a cununat cu dânsa, însă cu această învoială* (= legământ, condiţie), *ca ea... să nu judece pe nime..., căci cum a judecà pe cinevà, pe loc o va alungà-o de la sine.* id. ib. 218. *Eşti gata? Ştii învoiala care o ai cu stăpânul nostru.* ŞEZ. IX 68/$_{1}$. # *Mai bine varză acră cu 'nvoială, decât zahăr dulce cu cârteală!* PANN, P. V. II 92. Cf. ZANNE, IV 170. *Mai bine e o învoială strâmbă, decât o judecată dreaptă.* C. NEGRUZZI, I 248. Cf. ZANNE, P. V. 365). | Pronunţ.: *vo-i(a)-*.]

— Derivat din loc. **în voie** (cf. a intrà în voia cuivà; pentru desvoltarea semantică, cf. şi bulg. *dozvoljavam* «permit, mă învoesc»).

ÎNVOIÁLĂ s. f. v. **învoi**.

ÎNVOIEŞÁ † vb. I^{a}. v. **învoioşà**.

ÎNVOINICÍ vb. IV^{a}. refl. *Se remettre, se fortifier.* — (Rar) A prinde putere, a se însdrăvenì, a se întărì, a se face (iarăşi) voinic. DICŢ. *Unii iarăşi limba a-şi împletecì, Iar neîndrăzneţii a se'nvoinicì, Alţii jar, tăcuţii, când îl vor gustà* [vinul], *Filosofi la vorbă a se arătà.* PANN, P. V. I. 126.

— Derivat din **voinic**, cu pref. **în-**.

ÎNVOINŢÁ † vb. I^{a}. *Permettre.* — (Numai la N. COSTIN) A da voie, a încuviinţà, a îngădui, a permite. *Aceea puteam lui pentru a voastră sultănească mărire a învoinţà, a trecerea pentru oştile noastre, cu călărime Turcească, până în 3000 de oameni.* LET. II. 107/$_{25}$. [Abstract: **învoinţáre** s. f. = încuviinţare, îngăduinţă, permisiune. *De vreme că din partea înălţimii Tale, în toate zilele către mine se adaoge prieteşugul,... pe dreptate va fi neclătit, fiind agiutorit cu bună învoinţare.* ib. 175/$_{4}$].

— Derivat din **învoinţă**.

ÎNVOÍNŢĂ † s. f. v. **învoi**.

ÎNVOIOŞÁ vb. I^{a}. *S'égayer, se ragaillardir.* — (Mold. şi prin Ardeal; învechit). Refl. A se face voios, bine dispus, vesel, a se înveseli. *Maxentie să 'mvoieşè.* DOSOFTEIU, V. S. 165. *Atunci sv[â]ntul să 'mvoieşè şi 'ncepù a vorovì.* id. 59^{b}/$_{13}$. *Şi se învoieşeà toată ţara de acea veste.* LET. II. 290/$_{17}$. C. 311/$_{5}$. *Nici inima împotrivnicului s'au învoieşet.* CANTEMIR, IST. 235. *De aceasta învoieşându-să Marhion, ş'au întors calea spre Scopia.* id. HR. 428/$_{8}$. *Zise ţiganul mai învoioşindu-se puţin...* SBIERA, P. 72/$_{33}$. *Se mai învoioşà.* ib. 111/$_{10}$. *Împăratul s'a mai învoioşat.* ŞEZ, II. 51/$_{24}$. [Şi: (+ *voie*) **învoieşă** † vb. I^{a}. | Adjectiv: **învoioşát (învoieşát), -ă** = înveselit, voios, bine dispus, vesel. *Învoieşaţi de prada ce o dobândise...* CALENDARIU, (1814), 108. | Abstracte: **învoioşáre (învoieşáre)** s. f. = voioşie, bună dispoziţie, veselie. *Venì cu dulce învoieşeare.* DOSOFTEIU, V. S. 1681].

— Derivat din **voios**, cu pref. **în-**.

ÎNVOLBÁ vb. I. } v. **învoalbe**.
ÎNVOLBÍ vb. IV^{a}. }

ÎNVOLBURÁ vb. I. *Tourbillonner; bouleverser.* — Trans. şi refl. (mai ales despre apă). A (se) mişcà s. a (se) rìdicà, a (se) amestecà în vârtej, a (se) învârtejì, a formà volburi. *Se 'nvolburà 'n streşini aprinse flăcări.* COŞBUC, Æ. 47/$_{35}$. *Vâsla trăgeà, învolburând apa în pâlnii mici.* SANDU-ALDEA, ap. CADE. *Pe întinderea apei... se învolburau jucând luminile asfinţitului.* SADOVEANU, ib. *Vântul marea [a] 'nvolburat, Corabia a 'nturnat.* MARIAN, NU. 345. | Trans. A face să se învârtească. *Clocotirea apei învolbură struna tocmai în clipa când păstrăvul s'a aruncat asupra unghiţei.* F. R. ATILA, P. 188. [Adjectiv: **învolburát,-ă** = învârtit, prins în volbură, în vârtej, învârtejit; p. ext. agitat tare. *Zăpada erà învolburată ca într'un sorb.* SANDU-ALDEA, A. M. 148. | Abstract: **învolburáre** s. f. = acţiunea de a (se) învolburà. *Încăperea aceasta e prietenoasă, călduţă în învolburările viforului de început de iarnă.* SADOVEANU, SĂM. IV 1065. (Fig.) *Învolburarea din suflet.* AGÂRBICEANU, L. T. 373. *Fălfâie într'o învolburare mistică mirajul paradisului de dincolo de Tiraspol.* GOGA, Ţ. N. IV. 882.]

— Derivat din **volbură**, cu pref. **în-**.

ÎNVOLDORÍT, -Ă adj. *Emmailloté.* — Învelit de mai multe ori. GR. S. V 121. [În ghicitori şi: **învorvolít, -ă.** *Pe-o vălceà cotită Vine-o mierlă 'nvorvolită* [= Ceaţa]. ŞEZ, VIII 17].

— Variantă (influenţată de *învelì*) a lui **îmboldorit**.

ÎNVOLÍ vb. IV^{a}. v. **învelì**.

ÎNVOLMÁ vb. I. v. **învoalbe**.

ÎNVOLNICÍ vb. IV^{a}. v. **volnicì**.

ÎNVOLNICÍE s. f. v. **volnicie**.

INVÓLT, -OÁLTĂ adj. v. **învolt**.

ÎNVOLT, -OÁLTĂ adj. 1°. *Épanoui, touffu, exubérant.* 2°. *Courbé, cambré, rond, plein.*

1°, (Despre plante) Desvoltat, bătut, stufos, cu foi dese şi multe; cf. buiac, luxuriant. *Învolt*, adică cu multe foi învelit, una piste alta,

cum: *garoafă învoaltă* = cea cu multe foi. I. GOLESCU, C. I. 327b. *Acele relievuri proeminente care le fac a fi întocmai ca niște flori învoalte, ca niște ramuri cu pârgă.* ODOBESCU, II 504. *Trifoi cu vlăstare învoalte.* DELAVRANCEA, S. 59. *Ca o dalie învoaltă.* MAIORESCU, CR. I 34. *Se cunoaște sămânța dacă e mixandră învoaltă ori desvoaltă.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 215. *Dar când să frângă roza, învoaltele-i petale... Căzură deodată pe mâinile lui pale.* ANGHEL, I. GR. 48. *Prin presădire și cultivare, viorica devine învoaltă.* MARIAN, JUN. LIT. I 60. *Foicică, foaie 'nvoaltă.* TEODORESCU, P. P. 291. *Florile 'nvoalte.* ib. 89b, cf. 109/22, 318,616. *Rujă 'nvoaltă.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 370, ION CR. II 134, BIBICESCU, P. P. 19, RETEGANUL, TR. 97/21. *Lăptuci învoalte.* H. IV. 83. | (Despre părul capului) Des, bogat, îmbelșugat, mult. *Părul ei învolt.* DELAVRANCEA, H. T. 201. *Coamă 'naltă și învoaltă.* TEODORESCU, P. P. 72. || Fig. (Despre glas) Desvoltat, matur. *Cântă cu glas de-abeà învolt O doină.* COȘBUC, F. 109.

2°. Rotunjit, rotund, în formă de arc, arcuit, curbat, adus; înfoiat, umflat, (despre obraz) plin, gras, cărnos. *Boltele învoalte ale malacofelor și fustelor cusute.* ODOBESCU, I 384. [Alții purtau] *coif poleit și împodobit cu două aripe de curui sau cu o coadă învoltă de păun.* id. ib. 133/20. *Pântecele învoalte ca azima.* DELAVRANCEA, S. 125. *Sapa lată, coada 'nvoaltă, Să ție de-o varză toată.* MATEESCU, B. 119. *Cu corniță învolte, Învoalte prescite.* PĂSCULESCU, L. P. 41. Cf. 33.

[Femin. și *învoltă*. | Și (poate numai grafic) **invólt,-voáltă** adj. *Așà erà de involt fânul...* CONV. LIT. XLIV, vol. I 203.]

— Din lat. pop. ***involtus,-a,-um*** (de la **voltus* în loc de **volvītus* s. *volūtus*, cf. it. *volta*, *fr. voûte*, etc.); cf. învoalbe (4°), învoità și desvoltà.

ÎNVOLTÁ vb. I. 1°. *S'épanouir, donner des fleurs en masse; ruisseler* (en parlant des cheveux). 2°. *S'éprendre* de.

1°. (Despre plante) (Intrans.) A crește învolt, tufos, înfoiat, a (se) deschide învolt (COSTINESCU) și a înflorì cu multe foi; (trans.) a înmulți, a îndesà oarece, a înflorì cu multe flori. I. GOLESCU, C. I 329. *Adormise apele, Învoltase florile.* DELAVRANCEA, S. 98. | Fig. (Despre părul capului). Refl. A se revărsà bogat. *Părul bălai și lucios se învoltà în umeri.* id. V. V. 97.

2°. Refl. A se îndrăgostì. ION CR. I. 132.

[Adjectiv: **învoltát, -ă** = (crescut) învolt, (bine) desvoltat. *Că mi-e naltă și 'nvoltată, Ca tine nu se mai poate.* MAT. FOLC. 863].

— Derivat din **învolt.**

INVOLÚCRU s. a. (Bot). *Involucre.* — Totalitatea organelor în formă de foi care sunt concentrate la baza unei flori. *Flori... acompaniate de involucru.* C. NEGRUZZI, I 102.

— *N.* După fr. (lat. **involucrum** «învelitoare»).

INVOLUNTÁR, -Ă adj, adv. *Involontaire, involontairement.* — Fără voie, fără să vrea, cf. neintenționat. Adj. *Când faci o eroare involuntară asupra istoriei țării...* MAIORESCU, D. IV 583. *Aci e involuntara nedreptate a onor. president al consiliului.* id. 290. Adv. *Involuntar își încruntă ochii, ș'o încrețitură adâncă îi crestă fruntea între sprâncene.* VLĂHUȚĂ, D. 257. *Ș'acum, involuntar, se pomenea mereu vorbind de prieteni.* id. 253. *Lipan își pipăi involuntar cravata.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Ii făcuse un rău involuntar.* I. TEODOREANU, M. II. 166.

— *N.* după fr. (lat. **involuntarius,-a,-um,** idem.) cf. voluntar.

ÎNVOLVÁ vb. I. v. **învoalbe.**

ÎNVORBÍ vb. Ia. v. **vorbì.**

ÎNVORCÁ vb. Ia (Cu sens neprecizabil în poezia pop). *Și vro trei corbi negri Și se'ntorc Și se'nvorc.* CORCEA, B. 88.

ÎNVORVOLÍT, -Ă adj. v. **învoldorit.**

ÎNVRĂJBÁ † vb. Ia v. **învrăjbì.**

ÎNVRĂJBÍ vb. IVa. 1°. *Se rendre qqn ennemi.* 2°. *Semer la discorde. Se brouiller.* 3°. *Mettre en colère.* 4°. *Rendre hostile.* 5°. *Effrayer.*

1°. Trans. (Construit cu dativul pronumelui personal) A-și face pe cinevà dușman. *I-ai spus adevărul și acum ți l-ai învrăjbit pe toată viața.*

2°. Trans. (Uneori în opoziție cu a împăcà, a împăciuì, a liniștì. Construit cu prep. cu, către s. în contra) A băgà s. a semănà vrajbă, discordie, dușmănie între doi s. mai mulți inși, a-i face să înceteze de a mai fi în raporturi de prietenie și să înceapă a se urî, a îndușmănì, a învrăjmăși. *La aceà vreme toata Europa se turburase cu oști... Numai Turcii aveà pace și le tot îmblà cărțile și soliile și la unul și la altul, de-i tot îndemnà și-i învrăjbeà.* LET. II 301/36. [Orest] *învrăjbisă tot norodul, mulți întrase la prepus.* BELDIMAN, O. 59. *Din brațe-i mă izgoniră și mă învrăjbì cu ea.* KONAKI, P. 134. *Îl învrăjbește cu Domnul Valahiei.* C. NEGRUZZI, I 276. *Eu lumea o 'mpăciuesc și o 'nvrăjbesc — eu pe toți îi bucur și întristez* [Condeiul]. POP., ap. GCR. II 372/3-4. || (Construit cu dat.; vechiu și pop.) A fi s. a face (pe altul) dușman. *Puseră spre mine fărălege și în mânie vrăjbiià mie* (: molesti erant mihi). PSALT. SCH. 167. *Toți ceia ce vrăjbescŭ mie* (: adversantes mihi) *în deșert...* CORESI, P. S. 6. *Păreà-le că lui Dumnezeu vrăjbescŭ.* id. EV. 216/29. *Învrăjbì-voiu* (=voiu fi dușman) *vrăjmașilor tăi.* BIBLIA (1688) 56. *Amman vrăjbiià lor.* ib. 362. *Fac vrăji de învrăjbesc oamenilor* (= fac pe oameni să fie vrăjmași). ȘEZ. III 33/20 || Refl. (cu sens reciproc, despre oameni și popoare) A intrà în raporturi de vrăjmășie cu cinevà, a se certà și îndușmănì cu cinevà, a se învrăjmăși. *Să nu ne învrăjbim unul cu altul.* VARLAAM, C. II 51. *Va sfătuì pe altul să să învrăjbească cu cinevà.* PRAV. MOLD. 170/2. *Din înșelăciunea dimonească... să învrăjbiră.* DOSOFTEIU, V. S. *Cain și Abel se învrăjbiră.* ALEXANDRIA, 103. *S'au vrăjbitŭ amândoi.* id. ib. 622. *Și cu Căzacii... iară se învrăjbiră rău.* LET. II 370. *Și se învrăjbise cu Toma vornicul.* MAG. IST. I 299/12. *Cum se pot învrăjbì oamenii de nimica toată!* CREANGĂ, A. 60. *El cu Domnul se 'nvrăjbeà.* ALECSANDRI, P. P. 179/7. *Adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu te mai învrăjbì cu vecinul tău.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 172. # *Dracu râde când creștinii se 'nvrăjbesc.* ZANNE, P. VI 564. | Fig. *Cu-a mea inimă amară Sufletu-mi s'au învrăjbit.* ALECSANDRI, P. I 9, cf. ALEXANDRIA, 153. *Cetitorul simte în sine mintea învrăjbindu-se cu urechea.* ODOBESCU, III 86/26. *Într'acel loc... apele se 'nvrăjbesc și se sfredelesc în adânci vârtejuri.* id. I 144/9.

3°. † Trans. și refl. A (se) înfuriâ (și a amenințà), a (se) mânià, a (se) întărâtà, a instigà la revoltă. LB. *Prespre măsură învrăjbiià ei* (: m'am turbat spre ei N. TESTAMENT 1648; nebunindu-mă asupra lor BIBLIA 1688; ἐμμαινόμενος). COD. VOR. 76. *Nu până în cumplit mânie-se, nece în veac învrăjbească* (: vrăjbească SCH.; mânià-se-va HUR.; comminabitur). CORESI, PS. 279.

4°. Trans. A face pe cinevà să-ți fie ostil, dușmănos, nefavorabil, cf. a indispune. *Cei doi*

lei, rupți într'un ceas rău din suma cerută de nevastă-sa, de sigur că învrăjbiseră soarta jocului în contra lor. DELAVRANCEA, S. 138. *Ți-ai vrăjbit ibovnicul.* BIBICESCU, P. P. 61.

5°. Trans. A băgâ spaima în cineva. *Măgariul... au aflat... o piele de leu, cu carea apoi, s'au învăluit și începând să sparie pre toate cele ce vor ieși înaintea lui, au învrăjbit, sgâriat și turburat toate vietuitoarele domesnice pre câmp.* ȚICHINDEAL, F. 112.

[Și: (rar) **învrăjbà** † vb. Ia. *Eu lumea o împăciuesc și o învrăjbez.* PANN, ap. GOROVEI, C. 98; — (vechiu și regional până azi) **vrăjbì** vb. IVa. | Adjectiv: **învrăjbít** (cu negativul **ne(î)nvrăjbit**), **-ă** = care e în vrajbă, în (raporturi de) dușmănie cu cineva, învrăjmășit, îndușmănit, cf. în termeni răi. *Au fost mai de mult învrăjbiți.* PRAV. MOLD. 37/2. *Cantacuzino... fiind învrăjbit cu Iordachi Ruset...* LET. II 316/9. *Ești împăcarea celor învrăjbiți.* MINEIUL (1776) 203¹/1. *Foarte lesne se unesc cei... învrăjbiți.* BELDIMAN, O. 59. *Dragoste învrăjbită* (= turburată de o ceartă trecătoare). COSBUC, F. 96. *Și cu Golea învrăjbiți.* TEODORESCU, P. P. 586 b. (Fig.) *Va fi fost învrăjbit cu* (= nu-i plăceà, nu putea să sufere) *apa.* GORJAN, H. II 110. *Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conștiințe rănite.* ODOBESCU, I 119/23; — **(în)vrăjbitór, -oáre** = care bagă vrajbă, discordie, neunire, care împinge la neînțelegere; gata de a se revoltà, (substantivat) † atâțător, instigator (LB.). *Să nu se bucure vrăjbitorii-mi* (: qui adversantur mihi) *fără dreptate.* CORESI, PS. 88. *Vrăjbitorul diavol.* DOSOFTEIU, V. S. 109. *Oh! lume înșălătoare, De'mpărați învrăjbitoare.* LET. III 282/25. *Țările birnice de a pururea sânt învrăjbitoare* (= gata de a se revoltà). MAG. IST. III 13/16. *Dracul, iutele învrăjbitoriu.* MELETIE, ap. GCR. I 112/15. | Abstracte: **(în-) vrăjbíre** s. f. = acțiunea de a învrăjbì, îndușmănire, inimiciție, animozitate, vrăjmășie, vrajbă, (LB.); † atâțare spre vrajbă (LB.), † pedeapsă. *De la elu-su trimiși spre vrăjbirea* (: pedeapsa N. TESTAMENT 1648; izbânda BIBLIA 1688; ἐκδίκησις) *reiloru făcători.* COD. VOR. 148/4. *Au pus învrăjbire între amândoi fii lui Atreu.* ODISEA, ap. GCR. II 83/27. *În viață învrăjbirea îi plăceà.* PANN, E. II 17. *Interesul au povață și 'nvrăjbirea între ei.* C. NEGRUZZI, II 162. *Dânșii, în urmă, au trăit cu învrăjbiri.* COSBUC, Æ. 19/24. *Diavolul învrăjbirei.* ISPIRESCU, U. 2/23; **învrăjbít** s. a.=învrăjbire; — **învrăjbitúră** † s. f. = învrăjbire. POLIZU.]

— Derivat din **vrajbă** (cu pref. **în**). Cf. învrăjmășì.

ÎNVRĂJBITÚRĂ † s. f. v. **învrăjbì.**

ÎNVRĂJMĂȘÍ vb. IVa. 1°. *Porter inimitié, en vouloir* à qqn. 2°. (*Se*) *brouiller.* 3°. *Faire du tort dans l'opinion d'autrui.*

1°. (Învechit) Trans. A aveà gânduri vrăjmașe față de cinevà (de viața cuivà), a-i voì răul, a se arătà vrăjmaș față de cinevà (LB.). *De să va arătà nemulțumitoriu..., sau îi va învrăjmăși viața...* PRAV. MUNTENIEI, ap. CADE. *A te urî... nici cu gândul n'am gândit. Sângele tău, ce-i în mine, l-am iubit până'n sfârșit, Milă îmi eră de tine, Viața nu ți-am vrăjmășit.* BELDIMAN, O. 16. *Maica mea m'a vrăjmășit.* id. ib. 39. *Toți mă vrăjmășeau și voiau să-mi surpe drepturile.* N. GANE, ap. CADE.

2°. Trans. și refl. A (se) învrăjbì, a (se) îndușmănì (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); *Ai rănit pe toți carii-mi vrăjmășesc mie* (: vrăjbitorii miei SCH.; ce vrăjbesc mie COR.) PSALT. (DOS.). 4/39, cf. (COR.) 211/37. *Vedem două trei partide politice vrăjmășindu-se între dânsele.* I. GHICA. ap. CADE.

3°. A face cuivà rău, prezentându-l în mod dușmănos în fața lumii. PONTBRIANT.

[Și: **vrăjmășì** vb. IVa. | Adjectiv: **(în)vrăjmășít, -ă** = dușmănit, certat. *Limbi învrăjmășite.* PĂSCULESCU, L. P. 8; — **învrăjmășitór, -oáre** = care învrăjmășește. (Substantivat). *Auzim învrăjmășitorii și pomenitorii de rău.* CORESI, EV. 285/22. | Abstracte: **(în)vrăjmășíre** s. f.=îndușmănire, inimiciție, animozitate (PONTBRIANT).]

— Derivat din **vrăjmaș** (cu pref. **în-**). Cf. învrăjbì.

ÎNVRÂSTÁ vb. Ia. 1°. *Rayer.* 2°. *Alterner.* 3°. *Devenir inconstant, variable.*

1°. Trans. A face (desenà, pictà, țese) vrâste (dungi, fâșii, vergi, p. ext. colori diferite) pe un obiect s. a-l face (țese etc.) cu vrâste. (Fig.) *Undele verzui ale acestui râu învârstează pânza lată a Oltului.* VLAHUȚĂ, ap. CADE. || Refl. *Brăzdăturile plugarilor se învârstau ca niște petece negre pe o uriașă velință gălbuie.* SANDU-ALDEA, ap. TDRG.

2°. Fig. A alternà. Trans. *Recoltele de cereale sânt pline de buruiene, din cauză că cultivatorii... nu caută să vrâsteze plantele.* I. IONESCU, P. 321. | Intrans. *Aceste grâne vrâstează* (*alternă*) *pe același pământ.* id. M. 338. | Refl. *Dacă gaia reușește să mănânce cloșca, îi mănâncă apoi și puii. Dacă nu reușește, aceleași întrebări și răspunsuri au loc cu puii și gaia pe rând. Astfel jocul se urmează învârstându-se.* PAMFILE, J. I. 305.

3°. Fig. Intrans. A se schimbà, a devenì schimbăcios. *O, nestătătoare și nice odată încredințate lucrurile lumii, cum vrâstează toate!* LET. I. 265/4.

[Prez. ind. *învrâstez* și *învrâst.* LB. | Și: **învârstà** vb. Ia; **vrâstà** vb. Ia. | Adjectiv: **(în)vrâstát, -ă** = cu dungi (CHIRIȚESCU, GR.), dungat, pestriț; p. ext. amestecat, și de un fel și de altul, alternativ, schimbăcios. *Două fețe de masă bune, vrâstate,* SEVASTOS, N. 46/28. *Ciucurii sunt roșii, dar sunt învârstați în trei locuri.* LIUBA-IANA, M. 18. *Cu maramele învrâstate.* RĂDULESCU-CODIN, LXVI. *Programul acestor două* [*serate*] *a fost tot așa de învrâstat* (compus din bucăți prea deosebite una de alta) *ca și a celei dintâi.* AGÂRBICEANU, L. T. 138¹. *Vremurile sânt învrâstate, și bune și rele!* (Bihor). LUC. III 332. (Spec.) *Zile (în)vrâstate* = zile de post care alternează cu zile de dulce. *Ai ținut zile vrâstate Și m'ai dat pe alte sate.* MARIAN, NU. 46. cf. (*zile 'nvrâstate*) MÂNDRESCU, L. P. 29/22. (Substantivat) **Vrâstáta** (și **învrâstíta**) s. f.=săptămâna dinaintea celei albe, în care miercurea și vinerea se postește. MARIAN, SE. I. 115. | Abstract: **învrâstàre,** s. f. = acțiunea de a învrâsta; straturi care alternează. *Se luau apoi niște ciubere și în ele se puneà un rând de piei și unul de scoarță pisată, până când se umpleau aproape; se turnă peste aceste învrâstări apă călduță.* PAMFILE, I. C. 42].

— Derivat din **vrâstă,** cu pref. **în-.**

ÎNVRÂSTÍTA s. f. art. v. **învrâstà.**

ÎNVREDNICÍ vb. IVa 1°. *Trouver digne, accorder la faveur* (divine). *Accorder la main.* 2°. *Devenir digne. Avoir la chance* de... *Rendre digne.* 3° *Arriver, parvenir; vivre du temps* de qqn., *connaître* qch. 4°. *Daigner.* 5. *Mériter.*

1°. Trans. (Subiectul e Dumnezeu, pronia cerească, soarta, etc., complementul e omul; construit mai rar absol., de obiceiu cu un infinitiv, cu conj. să s. de ori cu prop. cu s. de) A găsi pe cinevà vrednic și a-i acordà harul, grația cerească, favoarea de a aveà parte de cevà. *Dând mare laudă milostivului D*[*umne*]*zeu, căci i-au învrednicitŭ cu vieața.* MAG. IST. V 24/9. *Pentru bunătățile lui mai apoi l-au învrednicit D*[*um-*

ne]zău de fu şi împărat (a. 1692). GCR. I 299/10. *M'ai învrednicită pre mine a dobândi intrare în sf[â]ntă casa ta.* CEASLOV (a. 1715). ib. *De slăbiciunea trupurilor... învredniceşte-i să se tămăduiască.* MINEIUL (1776) 88½. *L-au învrednicit D[umne]zeu de şi-au văzut copiii în cinste.* LET. III 253/7. *D[umne]zeu învrednicindu-i cu îndurările sale cele bogate...* URICARIUL, I 337/21. *Învredniceşte-mă şi tu a-mi arătà nenorocirile unui priaten...* BELDIMAN, N. P. II 31. *Dumnezeule!... m'ai învrednicit a mai vedeà încă odată lumina soarelui.* DRĂGHICI, R. 139. *Slavă fie Doamne! că m'ai învrednicit a trăì până acum.* ALECSANDRI, T. 151. *Da laudă Domnului că l-a învrednicit a mai da peste fiinţe de oameni.* ISPIRESCU, L. 123. *D[umne]zău l-o'nvrednicit.* ŞEZ. II 139/16. | † (Cu acuzativ dublu) *Făcut-am craiului frumoasă ovaţie pentru norocire... ce Dumnezeu îl învrednicisă* (a. 1700), ap. GCR. I 336/1. || † A acordà mâna (fiicei sale). *Eu, împărate, mare lucru ţiiu aceasta, că mă învredniceşti de fata ta.* HERODOT, 509/8.

2°. Refl. (=pasiv) A fi părtaş la harul dumnezeesc. *Te-ai învrednicit a fi maică lui H[risto]s.* MINEIUL (1776) 210½. | (Construcţie neobişnuită) *Acuma bietul Anichit erà mâhnit că atâta cinste nu se învredniceşte şi el de la Dumnezeu.* D. STĂNOIU, C. I. 168. || P. ext. Construit cu a s. ca să ori cu prep. de, mai demult şi cu dativul) A aveà favoarea, avantajul, norocul, cinstea să...; a aveà parte de..; a se face s. a. fi vrednic, destoinic. *După patima D[o]mnului săvârşindu-se..., răposării-s'au-învrednicitŭ* (a. 1693), ap. GCR. I 308/27. *Mitropolitul... s'au învrednicit... a slujì sfânta liturghie.* LET. III 179/14. *S'au învrednicit a să împărtăşì cu duhul.* MACARIE (a. 1775), ap. GCR. II 107/8. *S'au învrednicit slavei ceii cereşti.* MINEIU (1776) 55½. *Cei ce vor vrea... ca să se învrednicească preoţiei...* URICARUL, XIV 189/21. *Nici un împărat nu s'au învrednicit, ca Romil, a fi încredinţat întru puţearea ostaşilor săi.* BELDIMAN, N. P. I 49. *Ferice de muritorul care s'ar învrednici a-i vedeà!* KONAKI, P. 20. *Prin statornicia ei să se învrednicească bunurilor nemuririi.* GORJAN, H. IV 128. *Ticălos nu poate fi acel ce s'a învrednicit a se numì Unsul lui Dumnezeu.* C. NEGRUZZI, I 139. *Bine-mi pare că m'am învrednicit să văd Beligradul cu ochii!* ALECSANDRI, T. 71. *E o lucrare întinsă, care s'a cetit cu interes pe vremuri şi s'a învrednicit şì de o traducere românească.* IORGA, L. 55. *Nu se învrednicise a aveà şi el... un copil.* ISPIRESCU, L. 41. *Mare dę inimă, iară de gură şi mai mare, părintele... nu se învrednicise de o viaţă mai bună.* CREANGĂ, A. 134. || Trans. (=factitiv; construit cu dativul; învechit) A face pe cinevà să aibă parte de..., cinstea, norocul, etc. să... *Să o vredniceşti împărăţiei tale.* DOSOFTEIU, V. S. 163. *Mă învredniceşte raiului desfătării.* MINEIUL (1776) 55½. *Ţi-am cunoscut slăbiciunile şi toţuşi te-am învrednicit sfântului şi îngerescului chip.* D. STĂNOIU, C. I. 149.

3°. Refl. (Construit mai de mult şi cu un substantiv predicativ, corespunzând construcţiei cu acuzativ dublu în funcţiune transitivă) A ajunge (cu mare greu), a puteà (după învingerea unor piedeci mari) să faci cevà s. să devii ceea ce ai dorit. *S'au vrednicitŭ, pentru a ei viaţă sv[â]ntă, de trăiaşte fără moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 162. *Mateiu-vodă nu s'a mai învrednicit la domnie.* LET. III 168/3-4. *Se învrednicì şì diacon* (=căpătă şi demnitatea de diacon). MINEIUL (1776) 40½. *La mare cinste v'aţi învrednicit pre pământ.* 16. 70½. *Nici diata* (= testamentul) *răposatului nu m'am putut învrednicì să o văd.* URICARIUL, XXI 351/6. *Nici să s'atingă de mine el nu să va'nvrednicì.* PANN, E. I 96. *Săltă de bucurie văzându-să... că să învrednicisă a călătorì.* DRĂGHICI, R. 7. *Nu se învrednicise de câtevà ceasurì slobode.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLV 361. (Cu noţiuni temporale) A apucà (vremea...), a aveà norocul să trăeşti pe vremea..., a se bucurà de cevà. *De-aşà vremi se'nvrednicirà cronicarii şi rapsozii.* EMINESCU, P. 244.

4°. Intrans., trans. şi refl. A găsì de cuviinţă, a binevoì, a permite să..., a catadixì, a acordà cuivà favoarea, cinstea... etc.; a aveà condescendenţă faţă de cinevà. (Construcţii: *m'a învrednicit cu un răspuns* s. *s'a învrednicit să-mi răspundă* s. † *a (în)vrednicit să-mi răspundă* s. † *a învrednicit pe cinevà răspunsului*, cf. germ. ihn einer Antwort würdigen. *Mântuitoriul... au vrednicitŭ să-l aibă* [pe Avram]... *şi rudeniei începătoriu.* DOSOFTEIU, V. S. 21½. *Mă rog să mă învrednicìţi iertăciunii.* CHESARIE, ap. GCR. II 79/1. *Nu s'a învrednicit să vie s'o vază măcar odată.* SANDU-ALDEA, ap. CADE. *Dar tu nu te'nvredniceşti Să spui ce craiu mare eşti.* TEODORESCU, P. P. 105).

5°. Trans şi intrans. A se arăta, a fi vrednic de cevà, a face, a meritâ cevà. *Le pare că singuri vrednicesc şi că le s'au căzut.* DONICI, F. 15. *Grâul de primăvară învredniceşte a fi preţuit pentru scăparea din nevoie ce face gospodarului.* I. IONESCU, C. 21. *Hlujenii* [de păpuşoiu] *învrednicesc băgare de seamă.* id. ib. 59, 74, 94. *Ce pedeapsă vredniceşte omul acesta? — Moarte.* C. NEGRUZZI, I 229. *Tu foarte vredniceşti* (= eşti vrednică de laudă, eşti de lăudat) *A ta împărăţie că o înveciniceşti.* id. II 293/11. *Infantul nu aflà acea dreptate în pieptul părintesc pe care-o vredniceşte* I. NEGRUZZI, VI 346.

[Şì: **învrenicì** vb. IVa. *Dumnezeu l-o 'nvrenicit.* ŞEZ. II 139/16, cf. v. 102; — **învernicì** vb. IVa, (Năsăud) Com. N. DRĂGANU; — **vrednicì** † vb. IVa. Adjectiv: **(în)vrednicít** (cu negativul: **ne(în)vrednicit**), **-ă** = care s'a făcut vrednic (de cevà), care meritâ..., destoinic. *Fericit eşti... învrednicitŭ fiind a toată fericirea.* MINEIUL (1776) 53½. *Soacră norocită Unui Craiu învrednicită.* BARAC, A. 42. *Voiu murì maică învrednicită a vedeà desăvârşit aceea ce am dorit.* BELDIMAN, N. P. 1 12. *Sânt vrednicite s'o simţă bine.* I. VĂCĂRESCU, P. 97/14. | Abstract: **(în)vrednicíre** s. f.=acţiunea de a (se) învrednicì].

— Derivat din **vrednic**, cu pref. **în-**.

ÎNVULBÌ vb. IVa **v. înroalbe.**

INVULNERÁBIL,-Ă adj. *Invulnérable.* — Care nu poate fi vulnerat, rănit, cf. nevătămat, neatins; p. ext. care nu poate fi atacat s. învinuit cu nimic. *Purtà pretutindeni acelaşi aer triumfător al parvenitului fericit, bogat şi invulnerabil.* VLAHUŢĂ, D. 8. *Demostene, care n'a cunoscut alte impulsiuni decât acelea ale nobilii sale cauze, este invulnerabil din acest punct de vedere.* N. RUSU, UNIVERSUL, 30 Noemvrie 1930. [Familia: (după fr. *invulnérabilité*) **invulnerabilitáte** s. f. = starea sau calitatea fiinţei s. lucrului invulnerabil].

— *N.* după fr. (<lat. **invulnerabilis, e**, idem).

INVULNERABILITÁTE s. f. **v. invulnerabil.**

ÎNVULTURÁT, -Ă † adj. *Orné d'une aigle.* — Împodobit cu un vultur (ca stemă). *Al tău tron învulturat...* I. VĂCĂRESCU, P. 147/4.

— Formaţie personală din **vultur** (după modèle ca **înarmat, înaripat**, etc.).

ÎNZĂBĂLÀ vb. I. *Mettre le mors (aux dents); conduire à sa guise.*—A pune zăbala unui cal; fig. a se face stăpân pe cinevà, a-l duce de nas, a-l purtà pe degete, a-l conduce după voie. *M'a înzăbălat muierea şi mă joacă cum* [i-]*e vrerea.* PANN, P. V. II, cf. ZANNE, P. I 496, II 281.

— Derivat din **zăbală**, cu pref. **în-**.

ÎN ZADĂR adv. *En vain, inutilement. Inutil.*— Degeaba, în deşert, în van, în darn. *Aşeà în zadarŭ* (= numai fiindcă sânt săraci) *nice săracii nu să spăsescŭ, ce numai cei răbdători.* VARLAAM, C. 330. *Mă lupt în zadar.* ANTIM, P. XXVI/16. *În zadar m'am fericit.* BELDIMAN, O. 17. *A ta... minte...: În zadar va da pravili.* KONAKI, P. 299. *Dar, în zădar! că durerea merge şi vine cu mine.* id. 103. *Înzadar s'au căznit... a arătà că noi sântem numai pământ.* MARCOVICI, C. 12/13. *Toată osteneala lui au fost în zadar.* DRĂGHICI, R. 69. *În zadar căutam a scăpà de prigonirea acestui amor.* C. NEGRUZZI, I 61. *În zadar hidra turbează.* ALECSANDRI, P. II 17. *În zadar strigà 'mpăratul.* EMINESCU, P. 242. *S'a chinuit... până despre ziuă, dar în zadar, căci împăratul parcă erà dus pe ceea lume.* CREANGĂ, P. 98. *În zădar fata moşneagului spuneà... că acela este lucrul mâinilor sale.* id. ib. 284. *A îmblat pe la vraci..., dar în zadar.* ISPIRESCU, L. 1. *Şi 'nzadar bei apa.* TEODORESCU, P. P. 63. *Şi 'nzadar se'ncerc.* ALECSANDRI, P. P. 67b/9. *În zadar, mândră'n zadar, În zadar mi te gaţi bine.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 446. *Să-şi piardă vremea în zădar.* ŞEZ. II 44/32. *Orice nu e în zadar, folos ne aduce, ca un mare dar.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 218. *Oala dogită în zadar o mai legi.* ib. IV 6. | (În unire cu alte prepoziţii şi având acelaşi sens) **De 'nzadar (de 'nzădar).** *De 'nzadar ne frământam, Că de-adevăr noi tot nu dam.* COŞBUC, F. 144. *Nepoată dragă! De'zădar Te văd plângând.* id. B. 154. **Într'un zadar** (s. **zădar**) *Aladin... a fugit... însă într'un zadar.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250/21. *Rugăciunile tale sunt într'un zadar.* GORJAN, H. I 53. *Trăeşte într'un zădar.* PANN, E. I 31. *Când oraşul sau satul se vede, într'un zadar căzneşti pe oameni să-ţi fie călăuză.* id. ib. VI 297. || † (Neobişnuit, cu funcţie adjectivală) Zadarnic. *Tăcerea-mi este 'n zădară.* PANN, E. I 31. [Şi: **în zădár** adv. | Ortografiat şi *înzadar, înzădar.*]

— Din **în** + **zadar.**

ÎNZĂDÁR adv. / **ÎNZADÁR,-Ă** adj. } v. **în zadar.**

ÎNZĂDÁRNIC, -Ă † adj. v. **zadarnic.**

ÎNZĂDĂRNICÌ vb. IV v. **zadarnic.**

ÎNZĂHĂRÌ vb. IVa. *Confire dans du sucre.*— A fierbe cu zahăr. BARCIANU.

— Derivat din **zahăr,** cu pref. **în-** (poate, după germ. *einzuckern*).

ÎNZĂLEZÌ vb. IVa v. **zălezì.**

ÎNZÂMBÁT, -Ă adj. v. **zâmbat.**

ÎNZÂMBÌ vb. IVa v. **zâmbì.**

ÎNZĂOÁT, -Ă adj. v. **înzăuà.**

ÎNZĂPEZÌ vb. IVa 1°. (*Se*) *couvrir de neige.* 2°. *S'enfoncer dans la neige.*

1°. Trans. şi refl. A (se) acoperì cu zăpadă, a se înnecà. *Continentele australe... nu se înzăpezesc iarna decât la capetele lor sudice.* MEHEDINŢI, G. F. 95.

1°. Refl. A rămâneà în zăpadă, a nu mai puteà ieşì (cu carul, cu sania, cu trenul) din zăpadă, cf. (în) omeţì, nămeţi, troienì. *Toate trenurile s'au înzăpezit.*

[Şi: **înzepezì** vb. IVa. | Adjectiv: **înzăpezít,-ă** = acoperit cu zăpadă; troienit. *O locomotivă înzăpezită.* | Abstracte: **înzăpezíre** s. f., **înzăpezít** s. a. = acţiunea de a (se) înzăpezì.]

— Derivat din **zăpadă,** cu pref. **în-.**

ÎNZARGÌ şi **ÎNZĂRGÌ** vb. IVa. *Exciter, pousser* à. — A da zagnete cuivà, a-l aţâţà, a întărâta: *Dă-i pace, nu-l mai înzărgì, că după ce se înzărgeşte, bea toată noaptea* (Vicovul de sus). Com. G. NISTOR. — Cf. zagnet şi îndârjì.

ÎNZĂTONÌ vb. IVa. *Ensabler.* — (Mold. pe lângă Siret şi Prut) A înnomolì, înţepenì în nisip, în pietrìş pluta s. luntrea. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 1.

— Derivat din **zăton,** cu pref. **în-.** Cf. zătonì.

ÎNZĂUÀ vb. Ia. *Vêtir d'une cotte de mailles.* — A îmbrăcà în zale. [Mai ales ca part.-adj. **înzăuát (înzăoát, înzeoát, înziuát, înzuát** şi — derivat dela plur. zale — **înzelát), -ă** = îmbrăcat în zale, cf. chiu(i)rasat; împlătoşat; p. ext. (despre ferestre) cu zăbrele de fier. *4000 de călăreţi, ce le zic panţiri înzăoaţi.* LET. I 238/36. *Steaguri înzeoate.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *500 de ficiori de boieri cu cai cerchezeşti şi turceşti, cu rafturi, cu săidace ferecate, îndzăoaţi şi 'mbrăcaţi cu haine de cinste.* BUL. COM. IST. IV 54. *Înzăoaţi bine cu tricolora.* ZILOT, CRON. 353. *Cu toţi înzeoaţi şi înarmaţi.* BELDIMAN, N. P. II 175. *Mergeau ostaşii înzeoaţi* («*en cuirasse*»). BĂLCESCU, M. V. 651. *Nalt, chipeş şi înzelat.* CONTEMPORANUL, I 239. *La vreme de adânci bătrâneţe, sta înzăuat în fruntea ostaşilor.* DELAVRANCEA, V. V, 208. *Cu uşile 'nferecate, Cu ferestrile 'nziuate.* MARIAN, NA. 186, PAMFILE, II. 46, (*înzelate*) MARIAN, D. 296, TEODORESCU, P. P. 189b. *Că nu-i acasă, Că-i cetate, Cu ferestile 'ndzuate* (glosat greşit prin «expus la lumina zilei»), *Cu uşile ferecate.* T. PAPAHAGI, M, 83/17. (Fig.) *Bondarii înzăuaţi în chirase arămii.* SANDU-ALDEA, A. M. 158.]

— Derivat din **za,** cu pref. **în-.**

ÎNZĂVÂRNÌ vb. IVa. *S'approcher.*—Intrans. A se apropià (de un anumit moment). *Când înzăvârncă la zece, Maică-sa că mi-şi plecă.* MATEESCU, B. 45.

— Derivat din **zăvârnì** (din bulg. *zavrŭštam,* aor. *zavrŭnah,* «a se întoarce») şi pref. **în-** Cf. *zăvârnì.*

ÎNZĂVONÌ vb. IVa. *Couvrir, envelopper la tête d'un voile; mettre le voile.* — Trans. A acoperì, a îmbrăcà cu zăvon; p. ext. a călugărì. *Mâncà-v'ar câinii părinţi... Dece m'aţi înzăvonit, Dece m'aţi călugărit?* TEODORESCU, P. P. 300b. [Şi: **zăvonì** vb. IVa. POLIZU. | Adjectiv: **(în)zăvonít,-ă** = acoperit, îmbrăcat cu zăvon, cu perdele subţiri. *Şi la mal mi se opreşte un caic înzăvonit, Din afară zugrăvit, dinăuntru podobit.* ib. 550. | Abstract: **(în)zăvonire** s. f. = acţiunea de a înzăvonì. DICŢ.]

— Derivat din **zăvon,** cu pref. **în-.** Cf. însovonì.

ÎNZĂVORÌ vb. IVa v. **zăvorì.**

ÎNZEOÁT, -Ă adj. v. **înzăuà.**

ÎNZEPEZÍ vb. IVa v. **înzăpezì.**

ÎNZDRĂVENÌ vb, IVa, 1°. *Rendre la santé à* qqn., *fortifier.* 2°. *Se rétablir* (d'une maladie), *se remettre.*

1°. (Rar) Trans. A însănătoşi, a face iarăşi zdravăn. DICŢ.

2°. (Deobiceiu) Refl. A se face iarăşi zdravăn, a se însănătoşà, a se împiciorogà, a se înciripà, a se întremà, a-şi recăpătà puterile, a se întărì. «*Cucoane Manolache», zise popa..., ai să te înzdrăvenești, n'ai grijì!* M. SADOVEANU, SĂM. II 228. *Credeam că şi cu mama s'a sfârşit, Aşa de răŭ se'nbolnăvise; Cu greu pe urmă'ncet s'a 'nzdrăvenit.* GORUN, F. 140. *Dacă-i va aduce pe Sora Crivăţului, aşà se va puteà înzdrăvenì.* FUNDESCU, L. P. 137/13. *Nu ştià cum să facă să se înzdrăve-*

nească. ISPIRESCU, L. 314. *Şi tu oi* (= vei) *murì. Şi (cutare) s'o 'nsdrăvenì.* MAT. FOLC. I 594. *Şi orăşanii şi săteanii să punem umăru' la greu... şi să ne'nzdrăvenim din zăcerea d'o avem.* JIPESCU, O. 109.

[Şi: **înzdrevenì** vb. IV^{a}. | Scris şi *însdrăvenì*, *însdrevenì* vb. IV^{a}. | Adjectiv: **înzdrăvenít (înzdrevenít), -ă** = care s'a făcut din nou zdravăn, însănătoşat, întremat, sănătos. | Abstracte: **înzdrăvenire (înzdrevenire)** s. f. şi **înzdrăvenít (înzdrevenít)** s. a. = acţiunea de a (se) înzdrăveni; însănătoşare].

— Derivat din **zdravăn**, cu pref. **în-**.

ÎNZDREVENÍ vb. IV^{a} v. **înzdrăvenì.**

ÎNZECHIÁT, -Ă adj. *Vêtu d'un manteau de paysan.* — Îmbrăcat cu zechea. *Dacă tu ş'ai tăi frăţiori, opincari neaoşi, ţărani înzechiaţi...* JIPESCU, O. 20. [Şi: **înzeghiát, -ă,** adj.]

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **înzechià,** derivat din **zeche,** cu pref. **în-**.

ÎNZECÍ vb. IV^{a}. *Décupler.* — Trans. A face de zece orì pe atâta, a înmulţì de zece ori. *Abià ajunsese la jumătatea cărţilor şi Pantazi îşi înzecise capitalul.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. || Refl. şi intrans. A se face de zece ori pe atâta, a se înmulţì de zece ori. *Talentul pe care Cel A-tot-puternic l-a dat în mânile lor, ei l-au făcut să înzecească, să însutească, să înmiască.* D. STURDZA, M. 58. *Capitalul s'a înzecit.* [Adjectiv: **înzecit, -ă** = de zece ori pe-atâta. [Prădarea ţării] *înzecit folos le da* [Turcilor]. BELDIMAN, TR. 85. *A duşmanilor noştri numărul e înzecit.* C. NEGRUZZI, I 124. *Dumnezeu să-ţi deie înzecit binele ce-mi faci!* ALECSANDRI, T. 1549. *Un număr înzecit mai mare.* ISPIRESCU, M. V. 54/$_{21}$. (Adv.) *Înzecit şi însutit* = de foarte multe ori pe atât. HERZ.-GHER., M. IV 203. | Abstract: **înzecíre** s. f. şi **înzecít** s. a. = acţiunea de a (se) înzeci. DICŢ.]

— Derivat din **zece,** cu pref. **în-**.

ÎNZEGHIÁT, -Ă adj. v. **înzechiat.**

ÎNZEÍT, -Ă adj. *Divinisé.* — (Cuvânt literar) Pus, numărat, aşezat între zei (STAMATI), îndumnezeit, zeificat, divinizat; divin. *Un suflet înzeit Priveşte fără spaimă l'al vieţii asfinţit.* ALECSANDRI, P. II 114. *Din nou prin glorii calcă cu faţa înzeită... Poporul împărat.* EMINESCU, ap. TDRG. [Pronunţ. *-ze-it*].

— Participiul-adjectiv al verbului (neîntrebuinţat) **înzei,** derivat din **zeu,** cu pref. **în-** (spre a traduce pe fr. *divinisé*).

ÎNZELEZÍT, -Ă adj. v. **zelezit.**

ÎNZESTRÁ vb. I^{a}. 1°. — 3°. *Doter, douer de...* 1°. Trans. (Complementul: o fată când se mărită; sens popular) A procurà, a strânge, a da unei fete (când se mărită) zestre, (înlocuit în parte pe la oraş cu franţuzismul) a dotà. *Cela ce va face silă vreunii feate... giudeţul să-l silească să o îndzestreadze* (= înzestreaze Munt.). PRAV. 797. *Şi pre fete sărace le grijià, le înzăstrà.* LET. II 399/$_{25}$. *Aveà o fată... şi voià să o înzestreze.* DIACONU, VR. 31.

2°. P. ext. (Despre altă persoană decât o fată de măritat, fig. despre o biserică, o instituţiune) A-i asigurà venituri din care să se poată susţineà. *Să înzăstreze biserica cu cele trebuincioase venituri.* URICARIUL, I 314/$_{24}$.

3°. Fig. (Literar) A prevedeà cu cevà necesar şi utilizabil în vieaţă, a împodobì cu daruri sufleteşti, cu calităţi s. avantaje, cf. a învrednicì (pe cinevà cu cevà), avantajà, favorizà. *Pre Solomon l-ai înzestrat cu nespuse daruri a prea înţălepciunei şi păcei.* LET. I A 27/$_{44}$. *Zidirile ce ceriul le-au înzestrat cu simţire.* KONAKI, P. 290. *Te-a înzestrat Dumnezeu cu înţelegere.* MARCOVICI, D. 11/$_{24}$. *Prin aceasta s'ar puteà înzăstrà cu învăţături.* DRĂGHICI, R. 4. *Talia ei avea aceà disinvoltură cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi.* C. NEGRUZZI, I 44. *Dacă arendaşul nu înzestrează moşia cu vitele şi instrumentele necesare...* HAMANGIU, C.C. 372. *Cine vrea ca opera lui să fie utilizată cât mai mult, trebue... s'o înzestrese cu indice bun.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 83.

[Prez. ind. *înzestrez* şi (rar) *înzéstru.* LB. | Rostit dialectal *înzăstrà.* | Şi: **înzestrì** † vb. IV^{a}. *Cela ce va face silă unei feate, o va îndzestrì.* PRAV. MOLD. 111$_{2}$. | Adjectiv: **înzestrát** (cu negativul: **ne(î)nzestrat), -ă** (întrebuinţat şi substantivat) = (cel s. cea) care a primit zestre, cu zestre (mare); (fig.) dotat, prevăzut (cu cevà), împodobit. *Înalta Poartă, cercetând... pe cei înzestraţi cu credinţă şi învăţătură...* (a. 1819). URICARIUL, I 128/$_{16}$. *De mic... înzăstrat cu învăţătura.* DRĂGHICI, R. 30. *Se însură cu o fată de arendaş binişor înzestrată.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Înzestrat cu o închipuire urieşească...* EMINESCU, N. 66; — **înzestrătór (înzestrătóre** †), **-oáre** (adesea substantivat) = (cel s. cea) care înzestrează; care se dă ca zestre. *Dacă înzestrătorele ascendinte plăteşte bărbatului zestre...* HAMANGIU, C.C. 181. *Mărunţişuri înzestrătoare* (= lat. crepundia). MARIAN, NA. 90. | Abstract: **înzestráre** s. f. şi **înzestrát** s. a. = acţiunea de a înzestrà; raport de înrudire sufletească pe care o femeie îl are faţă de cel ce a înzestrat-o (nefiindu-i părinte); fig. podoabă. *S'au scoborît în urmă, prin înzestrare, la răposatu' Ioniţă Cirişanu* (a. 1837). BUL. COM. IST. V 306. *Florile frumoase şi care miroase Sânt spre înzestrare Şi spre desfătare.* GCR. II 328/$_{33}$.]

— Derivat din **zestre,** cu suf. **în-**.

ÎNZESTRÍ † vb. IV^{a} v. **înzestrà.**

ÎNZGĂRDÁ vb. I^{a}. *Mettre un collier au chien.* — A pune zgardă (Straja). Com. TOMIAC. [Cu rostire regională *înzgardâ.* ib.]

— Derivat din **zgardă,** cu pref. **în-**.

ÎNZILÍ vb. IV^{a}. 1°. *Prêter longue vie; faire don de...* 2°. *Vivre au jour le jour.* — (Rar).

1°. Trans. A da cuivà zile multe de trăit, a dărui cuivà viaţă lungă. *Dumnezeu să te înzilească, Ionică, dragul mamei.* CREANGĂ, A. 69; cf. P. 306. || P. ext. A procurà cuivà posibilităţile unui traiu mai bun, a-l dărui cu avere; spec. a-l înzestrà cu pământ. *Cuza va trăì în sufletul ţăranului nostru, pentru că l-a mai înzâlit cu cevà pământ.* ŞEZ. VII 37.

2°. Refl. A trăì de azi pe mâne (CREANGĂ, GL.), a-şi ţineà zilele: *N'are cu ce se îndzâlì* = e aşà de sărac, de n'are nici ce mâncà, să-şi ţie zilele măcar. ŞEZ. V 102.

[Adjectiv: **înzilít, -ă** adj. = care a avut zile multe, viaţă lungă, bătrân, vechiu; (substantivat) moşneag. *Au stricat aceà prea frumoasă şi înzilită zidire.* ŢICHINDEAL, F. 384.].

— Derivat din **zile** (plur. de la **zi**) cu pref. **în-**. Cf. zilì.

ÎNZILIZÍT, -Ă adj. v. **zălezì.**

ÎNZIUÁ vb. I^{a}. *Éclairer.* — Intrans. A [se] luminà (CHIRIŢESCU, GR. 250) de ziuă, a se face ziuă, a-l apucà pe cinevà ziua. *Unde înziuază nu înnoptează.* Com. T. NAUM. *Unde am înnoptat, acolo am înzâuat şi unde am înzâuat, acolo am înnoptat* = am fost foarte necăjit (Vlăsineşti, în Dorohoiu). Com. FURTUNĂ. [Adjectiv: **înziuát** (dial. *înzâuat*), **-ă** (în literatura populară cu ca-

racter mistic) = născut în aceeaşi zi din săptămână cu cinevà. GOROVEI, CR. *Dacă un mort este lunatic şi înziuat cu un frate al său, care trăeşte, i se împănează ochii, nasul, gura şi urechile cu meiu.* MARIAN, Î. 83. Cf. GOROVEI, CR. | Luminos (?). *Soare, soare, sfinte soare, Să-mi dai trei raze de-ale tale, Înzăuate* (tipărit *înzânate* şi glosat greşit prin: «cu puterile şi frumuseţile supranaturale ale zânelor»), *împănate. Cu dragoste, cu liboste: Cine m'o vedeà, să mă 'ndrăgească* (Huşi). PĂSCULESCU, L. P. 124.]

— Derivat din **ziuă**, cu pref. **în-**. Cf. **înzilì**.

ÎNZLOJÍ vb. IV^{a}. *S'associer.* — (Rutenism, în Bucov.) A se însoţi, a se întovărăşì, a se asocià, a se alià (Straja). Com. TOMIAC.

— Din rut. **zlóžiti sja**, idem.

ÎNZMĂLTÀ vb. I^{a} v. **smăltà**.

ÎNZOBONÍT, -Ă adj. v. **zobon**.

ÎNZORZONÁ vb. I^{a}. *Se chamarrer, s'attifer.* — A (se) împodobì (ŞEZ. XXIII 104) cu zorzoane, a (se) gătì în mod ridicul (HERZ.-GHER., M. IV 214); cf. **împopoţonâ**. [Întrebuinţat mai mult ca part.-adj. **(în)zorzonát, -ă** = gătit cu multe zorzoane, cf. **împopoţonat**. *Păsărari înzorzonaţi cu şoimul pe mână.* ODOBESCU, III 144/$_{11}$. *Se vedeà după găteala ei zorzonată şi bătătoare la ochi...* VLAHUŢĂ, A. 72. *Motanul... venì îndată înzorzonat şi fudul.* N. REV. R. I, supl. II 187. *Cât erà neica dănac, Purtà calul zorzonat.* ib. IV 74. *La răchita rămuratà, Şede-o fatà 'nzorzonatà.* MARIAN, D. 107. *Ţiganca erà gătità şi înzorzonatà cu tot ce găsise mai scump.* ION CR. III 327. *Încărcat şi 'nzorzonat.* TEODORESCU, P. P. 504, cf. (*zorzonat*) ib. 508. *Purtaiu calul zorzonat şi chilumu' ferecat.* MAT. FOLC. 405. # *Muierea înzorzonată, Ca o brezaie se arată.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 94.]

— Derivat din **zorzoane** (cu pref. **în-**).

IO †. Chiffre initial de la formule du titre des princes roumains.—Formulă întrebuinţată înaintea numelor de Domni, mai întâiu în Muntenia (sec. XIV), apoi în Mold. (sfârşitul sec. XV), în documentele, inscripţiile şi monedele scrise în slavoneşte (une-ori şi în alte limbi), apoi şi în cele româneşti. *În zilele bunului Io Radul voevod...* (a. 1610). ap. GCR. I 44/$_{7}$. *Cuvânt pentru judecată a lui Io Neagoe Voevod către fiiu-său Teodosie* (a. 1654). ib. 168/$_{24}$. *Prea luminatul Domn Io Constantin Basarab voevod.* ANTIM, PR. XIII/$_{2}$. [Scris cu chirilice: Iѡ].

— Intrat pe cale paleografică în cancelariile primilor voevozi munteni din bulgăreşte, unde apare cu aceeaşi întrebuinţare şi e, probabil, o scurtare a numelui *Ioan* (cf. I. Bogdan, *Conv. lit.* XXIII 721—738). La noi se va fi stabilit, prin etimologie populară, o legătură cu pronumele *io* = eu, mai ales că multe documente slavone aveau *my* (= noi) înaintea numelui domnitorului de la care emană documentul.

IO † adv. v. **iuo**.

IO pron. pers. v. **eu**.

IOACHÍM † s. m. (Numism.) *Écu de Prusse.*— Numele vechiu al monedei germane numite mai târziu taler. *70 mii [de] ioachimi.* BĂLCESCU, M. V. 109. [Pronunţ. *i- oa-*.]

— Din germ. **Joachims[thaler]**, propriu «din Ioachimsthal» (localitate în Boemia, din ale cărei mine se scoteà metalul pentru aceste monete).

IOÁJDĂ s. f. v. **oajdă** şi **iojdă**.

IOÁRCĂ s. f. *Grenouille.* — Broască (H. XVIII 139) râioasă (LEON, MED. 80). — Cf. **lioarcă, mioarcă**.

IOBÁG s. m. 1°. *Serf.* 2°. *Petit agriculteur.* — (La origine instituţia şi cuvântul se cunoşteau numai în Transilv., unde e atestat mai întâiu la 1642, în CATEHISMUL CALVINESC).

1°. Clăcaş lipsit de drepturi şi de proprietate imobiliară, trebuind să facă robotă şi să poarte sarcini publice, şerb legat de glia stăpânului de alt neam, care aveà putere de jurisdicţiune şi dispunea de onoarea, averea şi viaţa lui (cf. ENCICL. ROM.), cf. rumân, vecin, jeler. La început [la Unguri] «iobagiones» erau nobilii din serviciul regelui... Cu vremea însă, aceşti *iobagi* fură despoiaţi de toate drepturile lor de proprietate — îndeosebi în urma revoluţiei lui Dozsa — şi, asemenea răzeşilor din Moldova, degradaţi la treapta de robie sau vecinătate... *Iobagii* erau aşezaţi în mare parte pe proprietăţile rurale, pe când jelerii... trăiau de obiceiu pe pământurile urbane... Afară de Făgăraş, Banat şi Maramureş, nu se găseau [în Ardeal] ţărani români proprietari de pământ. Românii trăiau ca *iobagi* asupriţi şi disprețuiţi pe moşiile regale, boiereşti, mănăstireşti şi episcopeşti, precum şi pe pământurile comunităţilor săseşti şi secuieşti. I. NISTOR, C. C. II-III 455. *Iobag* = (lat.) incola, (ung.) jobbágy. LEX. MARS. *Rucărenii şi Drăgoslăveanii nu sânt iobagi nemănui* (a. 1700). IORGA, B. R. 107. *Cumpărând satul Poiana Mărului..., cu iobagi cu tot...* (a. 1707). ib. 254. *Boierii din Comana de jos cu obagii Mării Sale Domnului Beclean Gabor* (a. 1765). S. D. XIII 254; cf. (a. 1766) 238; B. R. 123. *Iobaci care au fost şăzători la moşie s'au făcut moştenitori* (a. 1768). ib. XII 226. *Car[e]şi dumnealor încă având câtiva ubagi Rumâni...* (a. 1712). B. R. 142. *Iobagiul Boer Gheorghie* (a. 1809). ib. XII 200, cf. 233. *Unul dintre iobagii săi.* ŞINCAI, HR. I 253/$_{25}$. *Săteanu' (iobagiul) nu se sparie de neameş (spahie).* ŢICHINDEAL, F. 15. *Boliac cântă iobagiul.* EMINESCU, P. 178. *Răscoala iobagilor Ardeleni.* ODOBESCU, III 512/$_{20}$. *În mijlocul unui popor de ţărani iobagi.* IORGA, L. II 54. *Slobozi, Doamne,... Iobagii din iobăgie.* POMPILIU, P. P. 52/$_{6}$.

2°. P. ext. (Rar) Econom, agricultor, gospodar (Căbeşti). PAŞCA, GL.

[Şi: **iobágiu** s. m. (din al cărui plural *iobagi* s'a refăcut singularul *iobag*); **obág** s. m.; **obágiu** s. m., **obáciu** s. m. (I. GOLESCU, C. I 260), **ubágiu** s. m. (Forma *hobag* la BĂLCESCU, M. V. 304 e greşită). | Abstracte: **iobăgie (obăgie** GRAIUL, I 203, **obăcie** ib. I 60) s. f. = (ad 1°) stare de iobag, servitute, şerbie, clacă; (ad 2°) moşie, avere (PAŞCA, GL.). *Am scăpat de subt jugul cel greu al iobăgiei..., am fost slobozi, n'am mai fost iobagi* (a. 1848). IORGA, S. D. XIII 178/$_{12}$. *Horea, Craiul fioros al ţăranilor scoşi din minţi de suferinţele iobăgiei la străin.* IORGA, N. R. A. I. 342. *Pe când era iobăgia cea grea.* RETEGANUL, P. V 44/$_{28}$; cf. II 47/$_{34}$. | Feminin: **iobăgiţă** s. f. = nevastă s. fată de iobag. *Iobăgiţă a juponului Alexi Orban* (a. 1713, Bălgrad). BUL. COM. IST. II 271. | Diminutiv: **iobăgél** s. m. *S'a sculat... un sat de iobăgei, Ca să-i găsască pă ei.* ŢIPLEA, P. P. 20. | Colectiv: **iobăgime** s. f. = totalitatea celor care trăesc sau se găsesc în stare de iobagi. *Românimea adică hobăcimea ce avea boierii şi monastirile pe la moşiile lor.* ZILOT, CRON. 84. | Verb: (rar) **iobăgì (obăcì)** vb. IV^{a}. *A obăcì* = a slujì ca un obaciu. I. GOLESCU, C. I 260. | Adjectiv: (formaţie hibridă cărturărească) **iobagiál** (pronunţ. *-gi-al*), **-ă** = de iobagi. *Apăsarea insuportabilă a sarcinilor iobagiale.* I. NISTOR, C. C. II-III 456.]

— Din ung. **jobbágy**, idem.

IOBĂGÉL s. m.
IOBĂGÍ vb. IV^{a}
IOBAGIÁL, -Ă adj.
IOBĂGÍE s. f.
IOBĂGÍME s. f.
IOBĂGÍȚĂ s. f.
IOBÁGIU s. m.
} v. **iobag.**

IOC adv. *Non, du tout, nullement.* — (Turcism) Nu, nimic, deloc, câtuşi de puţin. *Ioc*, cuvânt cu care arăţi că n'ai cât de puţin un lucru oarecare. RĂDULESCU-CODIN. *Răspunsără: Ioc, cum n'ar fi?* ŢICHINDEAL, F. 286. *Priiveà zugrumând pe unul, altul zice: zadar, iok.* BELDIMAN, TR. 49. Cf. 94.
— Din turc. **yok,** idem.

IOD s. a. (Chim.). *Iode.* — Corp chimic simplu, cu miros foarte caracteristic şi gust iute; se întrebuinţează foarte mult în medicină, mai ales sub formă de *tinctură de iod. Un nou sătuleţ... lângă o baie de iod, care-i dă numele de «Feredeu».* IORGA, N. R. A. I 255. *Bandagii murdare de sânge, de iod, de puroiu.* C. PETRESCU, Î. II 41. [Derivat: (după fr. *iodé*) **iodát, -ă** adj. = conţinând iod, amestecat sau preparat cu iod].
— *N.* după fr. (gr. *ἰώδης* «de culoarea viorelei»)

IOD s. m. sing. (Gram.) v. **iot.**

IODÁT, -Ă adj. v. **iod.**

IODOFÓRM s. a. (Med.). *Iodoforme.* — Medicament cu miros penetrant (de iod şi şafran), care lucrează ca anestezic, cicatrizant, dezinfectant, antisifilitic, antiscrofulos şi contra guşii. BIANU, D. S.
— *N.* după fr.

IODÚR s. m. (Chim.) v. **iodură.**

IODÚRĂ s. f. (Chim.) *Iodure.* — Combinaţie de iod cu alt corp simplu. *Iodură de potasiu, de amidon, de amoniac,* etc. [Şi: **iodúr** s. m.]
— *N.* după fr.

IOFCÁ s. f. (Cul.) Sorte de pâtisserie.—(Munt., mai ales la plur.) Pastă făinoasă tăiată pătrăţele şi amestecată cu brânză. *Iofcă de brânză.* ZEITSCHRIFT XVIII 97. [Şi: **iefcá** s. f. *Efcale* = foiţe subţiri de aluat, frământat cu ouă şi unt. COSTINESCU. | Diminutiv: **iofcălúţă** s. f. *Supă de iofcăluţe.* TDRG.]
= Din turc. **yufka,** idem (propriu «subţire»).

IÓITE! interj. *Regarde!* — Interjecţie prin care îl faci pe cineva atent: ian te uită, uite (VĂRCOL, V.), ian cată, priveşte! iată. [Şi: **íóte! iuite!** DR. IV 284. *Iote! măi vere, iote trec cocoarăle!* HEM. 230; cf. PAMFILE, B. 26, DENSUSIANU, Ţ. H.; **iotă!** (Mold. de nord) JAHRESBER. IX 226; **ioti!** ION CR. III 155; **iui!** *Iui, părinte, io* (= eu) *am dus-o la groapă...* T. PAPAHAGI, M. 156/$_{30}$. Adesea legat cu acuzativul pronumelui personal conjunct: *iote-l, iote-le,* etc.]
— Contras din **ia uite.** Cf. i e t e.

IÓJDĂ s. f. *Vigne.* — (Transilv.) Viţă. PAMFILE, I. C. 212/$_{32}$. — Cf. (i)o a j d ă.

IOLDÁŞ s. m. v. **ghioldaş.**

IOLÚT s. a. (Bot.) *Herbe à cochons* (*Polygonum aviculare*). — *Iolut* = troscut sau iarba-gâştei (Parachioiu, jud. Constanţa). H. II 289.

IONGÁR s. m. (Băieş.) *Aide de mineur.* — Băiat tânăr, ajutor al băieşilor slobozi (Criscior, în Munţii Apuseni). PAŞCA, GL. [Verb: **iongări** vb. IV^{a} = a arunca lucrurile inutile la o parte; a curăţi locul de lucru din baie. (Pentru această muncă se folosesc i o n g a r i i). ib.; — (cu abstractul) **iongărire** (tipărit: *iongarire*) s. f. = transportare, (germ.) Förderung. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.]
— Din germ. **Jünger.** PAŞCA, GL. Cf. dubletul i u n c ă r.

IONGĂRÍ vb. IV^{a} (Băieş.) v. **iongar.**

IÓNIC, -Ă adj. *Ionique.* — Din Ionia, care aparţine Ioniei. *Volumul cuprinde... nişte epigrame în dialect ionic.* IORGA, L. II 103. *Filosofie ionică.* (Arhit.) *Stil ionic; ordin ionic; coloane ionice.* [Pronunţ. *i-o-nic.*].
— *N.* după fr.

IORĂŞ s. m. (Iht.) Numele unui peşte (nedefinit). H. III 362. [Accentul?]

IÓRCEA adv. v. **iorga.**

IORDÁN s. m. sing. 1°. *Jourdain.* 2°. *Bénédiction de l'eau le jour de l'Épiphanie. Épiphanie.*
1°. Numele fluviului din Palestina care se varsă în Marea Moartă şi în care a fost botezat Isus Hristos. *Marea văzù şi fugì, Iordanulŭ turnă-se îrapoi.* PSAL. (SCH.) 242/$_{15}$. *Din pământul Iordanului...* ib. 80/$_{16}$. *Iordanul să împleà pre toată matca lui.* BIBLIA (1688), ap. TDGR. *O biserieuţă de peste apa Iordanului..,* ISPIRESCU, L. 29.
2°. Sfinţirea apei în ziua de Bobotează (6 Ianuarie) şi ceremonia stropirii cu apa sfinţită în amintirea botezului Domnului; p. e x t. Boboteaza, Botezul Domnului (PAMFILE, D. 22, HERZ.-GHER., M. 191, MARIAN, SE. I 111, 195). *Slujeà liturghie la zile mari şi iordan la Bobotează.* LET. II 257/$_{28}$. *Mitropolitul cu Domnul... ies la iordan.* LET. III 308/$_{10}$. *În ziua de Bobotează, când iese preotul cu iordanul...* SEVASTOS, N. 10/$_{15}$. Cf. PAMFILE, D. 22, CRC. 31, 73, C. T. 133.
— Din paleosl. **Iordanŭ** (gr. *Ἰορδάνης*). Cf. i o r d ă n i.

IORDĂNÁ vb. I^{a} v. **iordăni.**

IORDĂNÍ vb. IV^{a}. Jeter de l'eau bénite le jour de l'Épiphanie; fêter l'Épiphanie.
T r a n s. A umblà cu iordanul şi a stropì cu aghiasmă (MARIAN, SE. I 225), a urà cu iordanul de Bobotează (GRAIUL, II 190); (t r a n s. şi r e f l.) a (se) stropì cu iordanul (adică cu apa sfinţită); p. e x t. a (se) stropì cu apă, a lovì cu bulgări de zăpadă la Sf. Ioan (CIAUŞANU, V.); p. e x t. a petrece mâncând şi bând vin în ziua de Bobotează (H. II 77). [În ziua de Sf. Ion Botezătorul] *femeile se iordănesc, adică mănâncă şi beau.* H. II 177. *Cu apa ne iordănim.* ŞEZ. II 22/$_{3}$. *Se scăldà, se iordăneà Şi'n bun mir se miruià.* ŞEZ. XIII 113, cf. MAT. FOLC. 1121, 1460. [Şi: **iordănà** vb. I^{a}. De Bobotează, dimineaţă, li se toarnă copiilor din cap apă rece *iordănându-i,* ca să fie tot sănătoşi anul. LEON, MED. 5. | A d j e c t i v: **iordănít, -ă** = (despre apă) sfinţit; (despre fiinţe, une-ori substantivat) stropit cu apă (sfinţită) în ziua de Bobotează. *Şi ieu apă iordăniiă.* ŞEZ. VI 90. *Cei «iordăniţi» vor creşte mari şi sănătoşi.* MUSCEL 18; — **iordănitór** s. m. = flăcău care umblă în noaptea de 6 spre 7 Ianuarie a colinda cu Iordanul (MARIAN, SE. I 225). *La uşa bisericii stau iordănitorii, când e să iasă oamenii de la biserică.* id. ib. 227, cf. MUSCEL 17. | A b s t r a c t e: **iordănire** s. f. = acţiunea de a iordăni. *Mă rog... de a lui D-zeu... botezare, sfinţire, iordănire.* ŞEZ. V 145; **iordănít** s. a. = stropire cu apă sfinţită, petrecerea ce se face la Iordan (H. VII 189). În ziua sfântului Ioan Botezătorul, obişnuesc babele de stropesc c'un pământuf pe oameni, închipuind botezul Sfântului Ioan, care

aceasta se obişnuià şi la curtea domnească asupra domnului de către vel-armaş, pentru care ia şi daruri. Aceasta se numeşte «iordănit». I. GOLESCU, C. I; — **iordăneálă** s. f. (CIAUŞANU, V.) = stropire cu apă, aruncare cu bulgări de zăpadă la Sf. Ion.]

— Derivat din **iordan.**

IORDOVÁNĂ s. f. (Bot.) v. **iorgovană.**

IÓRGA adv. *Impatiemment.* — Fără răbdare, fără astâmpăr (Capul Codrului, în Bucov.). Com. TOMIAC. (Mai ales în expresia:) **Umblă iorga** = într'una, mereu, fără astâmpăr. DR. IV 178. [Şi: *Umblă* **iorgusa** = umblă vârjol, în toate părţile, să dobândească cevà (ŞEZ. V 101), umbă fuioaga, fără nici un rost, de colo-colo (PAMFILE, A. 248); — *umblă* **iorcea** = într'una, mereu, fără astâmpăr. DR. IV 178.]

— Cf. turc. **ïorgha** «trot, allure de cheval au trot» (trecut şi la Sârbi: *jorga*). V. Bogrea, *Dacoromania* IV 178.

IORGÁN s. a. *Couvre-lit, couverture, courtepointe.* — (Banat, Ialomiţa, Teleorman, Dobrogea) Ţesătură ţărănească (H. II 274, VII 76, 171, 485), care se aşterne pe pat s. în căruţă (H. II 254) şi se întrebuinţează ca plapomă (H. II 262, XIV 285, 244, ŞEZ. XXXII 110, com. A. COSMA din Timişoara). *Iarna să acopăr* [paturile] *şi cu păclii..., iar cei mai cu stare au duşăguri cu pene şi paploame sau iorgane împlute cu pămucă* (= bumbac) *şi miţe de lână.* LIUBA-IANA, M. 98. [Derivate: (turc. *yorganği*) **iorgangiu** † s. m. = plăpomar, cf. N. A. BOGDAN, C. M. 101; — **iorgangerie** † s. f. = meseria iorgangiului; prăvălia în care se vând şi atelierul în care se lucrează iorgane. *Meşteşugul iorgangeriei.* DOC. (s. XIX), ap. ŞIO.]

— Din sârb. şi bulg. **jorgan,** iar acestea din turc. **yorgan** «învelitoare, plapomă».

IORGANGERÍE † s. f. } v. **iorgan.**
IORGANGÍU † s. m. }

IORGANTÍN s. a. (Comerţ) v. **organdi.**

IORGOVÁN s. m. (Bot.) *Lilas* (Syringa vulgaris). — (Sârbism în Ban.) Liliac. LB., H. XVIII 70, 267, BUL. GRĂD. BOT. V 68, ŞEZ. XV 56, XXXII 110, VICIU, GL., PANŢU, PL. *Frunză verde iorgovan, Am un bade Belinţan.* HODOŞ, P. P. 174. *Măcieşi, iorgovan se ţinu pe marginea drumului.* IRINEU, S. B. 61.

— Din sârb. **jorgovan** (< turc. *erguvan* însemnând la origine «arborele Iudeii»). ŞIO.

IORGOVÁNĂ s. f. (Bot.) Sorte de *raisins blancs.* — (Transilv.) Specie de struguri albi. HEM. 1531. [Şi: **iordovánă** s. f., **ardioáne** s. f. REV. CRIT. III 86, **ardoán** s. m. (pron. *-do-an*). VAIDA.]

IORGUSA adv. v. **iorga.**

IORLÁN s. m. *Paresseux.* — Leneş, târâie-brâu (Straja, în Bucov.). Com. TOMIAC. Cf. ghiorlan.

IORNORÓG s. m. = **inorog.** *Îi mai rămase lui încă iornorogu pe afară, care vietate, cu toate încercările lui Noe, nu s'a dat înduplecat să între în corabie* (Straja, în Bucov.). ŞEZ. VI 103.

IORSÁG s. a. v. **ioság.**

IÓRT † adv. (Turcism, în expresia:) *A se da iort* = a se plăti întocmai. *Cu banii birului să se dea iort la socoteala ce vor trimite la visterie.* ZILOT, C. 87.

— Din turc. **yord** «posesiune» ŞIO.

IORTOMÁN, -Ă adj.
IORTOMÁNÉSC, -EÁSCĂ adj.
IORTOMÁNÉŞTE adv.
IORTOMÁNÓS, -OÁSĂ adj. } v. **ortoman.**

IORTÓN s. a. Communs attenant à une maison. — Şură, cocină sau altă clădire din jurul unei case (Criscior, în Munţii Apuseni, PAŞCA, GL.), acaret.

IORTOPÁLĂ s. f. (În expresia:) *Cu iortopala* = cu totul, cu grămada, fără să se mai ţină nici o regulă, nici o măsură, când se dă sau se ia ceva. ION CR. V 376. *Ho mă! că aici nu-i iortopala şi-i cu rânduiala.* ib.

IOSÁG s. a. *Fortune, biens.* — (Transilv.) Proprietate (MÂNDRESCU, L. P. 120), avuţie (CABA, SĂL.), avere (pământ), moşie (GRAIUL, II 120), case (FRĂNCU-CANDREA, M. 101) şi vite (ŞEZ. IV $158/_{34}$, VAIDA); lucru de preţ, scump (PAŞCA, GL.). *Cereţi... iosag şi moşie, că eu am iosag şi moşie ca de 600 de zloţ*[i] (a. 1822). IORGA, S. D. XII. *Să-l dea* [*pruncul*] *din iosagul mieu afară* (a. 1827). ib. 212. *I s'au tăiat capul, şi iosagul lui au căzut în mâna fisculuí.* ŞINCAI, HR. II $53/_{32}$. *Că dragostea nu-i iosag.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 219. Cf. DENSUSIANU, Ţ. H. 205. *Ce mai iosaguri şi-a mai luà!* COM. SAT. V 112. *Care-mi ară la iosag.* ib. 32. *Trag acasă... la copii şi la iosag.* RETEGANUL, TR. $34/_{10}$. *Din iosag şi din moşie Am căzut la grea robie.* MÂNDRESCU, P. P. $120/_{18}$. *Dacă mi-or vedeà portul, Nu ţi-or cere iosagul.* BUD, P. P. 69. *Ies afară, n'am iosag. Ce, focuţu', să mă fac?* ŢIPLEA P. P. 38. *Sărutatul de om drag Plăteşte mare iosag.* H. XVIII 123, cf. ŞEZ. XXXII 38. *Bun iosag boii ăştia.* PAŞCA, GL. [Plur. *-saguri* şi *-sage* BUD, P. P. | Şi: **iság** s. a. (Maramureş, a. 1696). IORGA, S. D. XII 234, **iorság** s. a. = avere (GRAIUL, II 107, ŞEZ. XXXII 100, POPOVICI, R. D. 165), mobilier (NOVACOVICI, C. B. 12). | Diminutive: **iosăgél** s. a., **iosăgúţ** s. a., **iosăgáş** s. m. ŢIPLEA.]

— Din ung. **jószág,** idem.

IOSĂGÁŞ s. a.
IOSĂGÉL s. m.
IOSĂGÚŢ s. a. } v. **iosag.**

IOT s. m. sing. (Fonetică) *Yod.* — Semiconsonanta s. semivocala *i* (însemnată de unii cu *j*, de alţii cu *y* şi de alţii cu *ĭ*). [Şi: (după fr.) **iod** s. m. sing.].

— Din germ. **Jot** (< grec. *ἰῶτα*).

IOTĂ! interj. v. **ioite.**

IÓTĂ s. f. sing. 1°. *Iota,* 2°. *Iota. Rien.* —
1°. Numele grecesc al literei *ι* (i).
2°. (Deoarece în textul — grecesc — al Bibliei nicì o literă, nici măcar i — care se scria şi subt omega — nu puteà fi schimbată, s'a născut, după negaţiune, sensul:) Nimic; cf. bechiu, boabă, cirtă, ioc. *Nu ieşeà c'o iotă din asprimele regulamentului.* VLĂHUŢĂ, N. 184. *Avem tezà la Istorie şi nu ştii o iotă?* TEODOREANU, M. II 25. *Nu pot să schimb nici o iotă, nici o cirtă din hotărîrea mea.* ISPIRESCU, L. 219.

— Din gr. *ἰῶτα.* Cf. iot.

IOTACÍSM s. a. (Gram.) v. **iotacizà.**

IOTACIZÁ vb. Ia. (Gram.) *Iotaciser.* — Trans. şi refl. (Despre sunete) A (se) alterà din cauza unui iot care urmează. [Adjectiv: **iotacizát** (cu negativul **neiotacizát**), **-ă** = alterat din cauza unui iot următor. *Verbe iotacizate* sunt, din punctul de vedere al limbilor romanice, acele care, în latineşte, aveau un *e* sau un *i* înainte de terminaţiunea *-o* a

persoanei întâi dela indicativul prezent. | Abstract: **iotacizáre** s. f. = faptul de a (se) iotacizà. | Familia: (fr. *iotacisme*) **iotacísm** s. a. = întrebuinţarea (deasă) a sunetului *i* într'o limbă. *Iatacismul limbii greceşti moderne* (în care *η, ει, οι, υ* se confundă cu *i*).].
— Derivat din **iotă.**

IÓTE! interj. v. **ioite.**

IOTESÍE † s. f. *Adoption.* — (Grecism literar) Adopţiune, luarea unui copil de sufet, înfiere. *Rudenia din iotesie, adecă din faceŗea de copii de suflet...* PRAVILA BIS., ap. TDRG. *Au şi pornit jalbă din partea mea la Domni împotriva iothesii* (a. 1813). IORGA S. D. XI 233.
— Din gr. *υἱοθεσία*, idem.

IOTI! interj. v. **ioite.**

IOV s. m. (Bot.) v. **iovă.**

IOVĂ s. f. † *Impôt, contribution.* — (Turcism) Dare (impusă creştinilor din Turcia). *Dau Turcii iovà haraci creştinilor în ţara Turcească.* LET. II $14/_{38}$ [Şi: **ovă** s. f. ŞIO.].
— Din turc. **yova** «dare pentru case» LÖBEL, CONTR. 250.

IÓVĂ s. f. (Bot.) *Marseau* (*Salix Capraea*). — Copac sălbatic (H. X 464, cf. 85), care creşte prin pădurile umede din regiunile muntoase şi face nişte muguri gălbui şi lucitori; se mai numeşte răchită-puturoasă, răchită-moale, salcie-moale, lozã. *Cu crengi de iovă se fac băi calde pentru junghiuri.* LEON, MED. 44, cf. GRIGORIU-RIGO, MED. I 96. [Şi: **iov** s. m. PANŢU, PL.].
— Cf. bulg. sârb. rut. **iva** «salcie».

IP! interj. Interjecţie care întovărăşeşte strigătele nuntaşilor. [Se pronunţă cu *i* prelungit. Cf. ŞEZ. V. 101].
— Onomatopee. Cf. **u p.**

IPÁC † adv. *De même.* — (Slavism întrebuinţat de cărturari) (De) asemenea (cf. CHIRIŢESCU, GR. 250), aşijderea, tot aşà) cf. idem. *Dau ştire domnie[i]tale... că împăratul au ieşit den Sofiia...; ipacŭ să ştii domniia ta că au venit un om dela Nicopoe...; ipacŭ să ştii că...* SCRISOAREA LUI NEACŞU (a. 1521). *6 coţi ipac galbină* (1770). FURNICÀ, I. C. 24. *Ipac la lacomii stăpânitori.* ZILOT, CRON. 342. *30 coturi pânză ipacŭ de fuior* (1815). IORGA, S. D. XIX 58. *Curcanul... pune-l şaptezeci de parale, gâsca ipac* (*idem*). FILIMON, C. II 340.
— Din slav. **ipakŭ**, idem (< *i* «şi» şi *pakŭ* «iarăşi»).

ÍPĂN adj. invar., adv. v. **ipen.**

IPÂNGEÁ s. f. (Imbrăc.) v. **ipingeà.**

IPÁT † s. m. *Consul.* — (Grecism rămas pe alocuri în popor) Consul. *Boiariu mare ce să zice ypatŭ şi consul.* DOSOFTEIU, V. S. 11_2. *Romanii au făcut sfat să nu mai hie împăraţi, ci să stăpânească Roma ipaţii, adecă capete alese.* REV. CRIT. I 367. [Şi: (<grec. *ὑπατικός* adj.) **ipátic** † s. m. *Ipáticulŭ căzù la sfânt.* MINEIUL (1776) 40. | Abstract: (< grec. *ὑπατεία*) **ipátie** † s. f. = consulat. *Intâia domnie de ypatie a lui Dioclitian.* DOSOFTEIU, V. S. 94_2. *Aceştia au fost pre vreamea ipátiei lui Dioclitian.* MINEIUL (1776) $73^1/_2$, cf. $186^2/_1$.]
— Din grec. *ὕπατος*, idem.

IPÁTIC † s. m. } v. **ipat.**
IPÁTIE † s. f. }

IPCARÍGE s. f. (Bot.) *Brouillard, oeillet-d'amour* (*Gypsophila paniculata*). — Plantă ierboasă, cu tulpină ramificată şi păroasă, cu flori albe-rozee, foarte mici şi numeroase. Se mai numeşte şi: iperige, gipsariţă, ipsoriţă. PANŢU, PL. [Şi: **iperige** s. f. = *Gypsophila paniculata* şi *Dianthus superbus.* PANŢU, PL.^{2}]

ÍPEN adj. invar., adv. I. *Sain, bien portant.* II. *Justement.* — (Ungurism.)
I. Adj. invar. (Despre persoane) Întreg, sănătos. VAIDA. *Nu eşti tocmai ipene.* FRÂNCU-CANDREA, M. 101.
II. Adv. Tocmai. CABA, SĂL.
[Şi: **ípene** adj. invar., adv., **ípine** adj. invar. DR. IV 1553, **ípăn** adj. invar. ib. | Substantivat: (cf. ung. *épeszű* «cu mintea întreagă») **ípine** f. = minte întreagă, raţiune (Sângeorz, Jud. Năsăud) PAŞCA, GL. | Verb: **ipenì** IV^a refl. = a se însănătoşà. VAIDA.]
— Din ung. **épen** (dial. *ippen*) «întreg, tot».

ÍPENE adj. invar., adv. }
IPENÍ vb. IV^a } v. **ipen.**

ÍPER- v. **HÍPER-**

IPERÍGE s. f. (Bot.) v. **ipcarige.**

IPÍLĂ s. f. 1°. *Longe du chariot.* 2°. *Longue perche.*
1°. Sulul carului (Lăţunaş, l. Vârşeţ, VICIU, GL.), inima carului (PAMFILE, I. C. 132).
2°. Prăjină de lemn, lungă, cu care se lucrează la strânsul fânului. Com. A. COCA.
— Pare a fi un derivat din *iapă* (*ipilă* <*iepilă*), cu sufixul din sinonimul *cobilă*. Pentru sensul de «suport, prăjină» etc., cf. **iapă II.**

ÍPINE adj. invar., s. f. v. **ipen.**

IPINGEÁ s. f. (Îmbrăc.) 1°. *Pélerine.* 2°. *Capuchon.* 3°. *Étoffe à pélerine.* 4°. *Chabraque.* — (În Muntenia.)
1°. Haină bărbătească (H. II 118, IV 87, V 129, VII 51, XIV 66), întrebuinţată ca mantà (CHIRIŢESCU, GR. 250, GIUGLEA-VĂSLAN, R. S.), făcută din dimie roşie, împodobită cu găitane (ŞIO.) s., în Olt, din postav negru (DAMÉ, T. 169). E largă, fără mâneci, cu glugă şi se poartă peste toate celelalte haine, pe vreme rea, mai ales pe ploaie, de ciobani s. de cei ce fac negoţ cu vite (DAMÉ, T. 169, ŞIO., H. V 479), s. se întinde în loc de pânză de cort, ca şi gheba (cf. ŞIO., I. GOLESCU, C. I), dar e mai largă şi mai lungă decât aceasta (MANOLESCU, I. 181, cf. 179). În unele regiuni e sinonim cu zeghe (RĂDULESCU-CODIN, L.) s. imurluc (H. I 8). Cf. şubă, burcă, saricà, dulamă, suman, zăbun, bobou, căpeneag. *Ipângele ce s'a cumpărat copiilor din casă.* COND. (a. 1693), ap. ŞIO. *Pre Iordachi Ruset Vornicul, îmbrăcându-l în haine proaste, ducând în spate şi o epângeà.* N. COSTIN, ap. eund. *S'a udat la doi purcari îmbrăcăminte, la doao iapăngele i* [= şi] *2 antirie* (a. 1741). HEM. $230/_4$. *Sulă, ipângeà şi toabă.* PANN, P. V. II 32. *El luà ipingeaoa pe dânsul şi coborîndu-se în grădină, se ascunse după trunchiul unui arbore.* FILIMON, C. I 762. *Să dea fiecare câte cinci lei şi, dacà nu au parale, să le iei epângelele.* GHICA, ap. ŞIO. *Pe deasupra, un fel de ipingeà de abà pentru vreme rea.* CARAGIALE, M. 71. *Hoţul îşi aşternuse ipângeaoa.* ISPIRESCU, L. 369. *N'avem decât o ipingeà, Şi nu'ncăpem toţi sub ea.* TEODORESCU, P. P. 156^b. *Vâsla că-şi luà Pe subt ipingeà.* ib. 650^b. *Frigurile că-l prindeà, Învăluit în ipingeà.* MAT. FOLC. 91. *Multe* [corturi] *sânt de ipingele, Dar mai multe de burci negre.* POP., ap. ODOBESCU, II 427. *Pânzişoara mea, Fă-te iepângeà.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., $255/_{30}$, cf. $258/_{27}$. *I-asudă la ipângele, I-asudă*

la cojocele, I-asudă la cămăşele, I-asudă la zăbunele, Până-i răzbeà şi la piele. RĂDULESCU-CODIN, L. *Epângele cort făcute.* PĂSCULESCU, L. P. 222. *Întinde epingelele.* id. ib. 249. *Aşterne epingeaua.* id. ib. 257. # *După ploaie vine şi el cu ipingeaua!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 197, cf. I 93. (Prin Transilv.: după ploaie, căpeneag!) *Lupului de i-ar fi frică de ploaie, ar purtà ipângeà.* PANN, ap. ŞIO. *Se'nveleşte cu ipângeaoa Şi se scarpină cu surceaoa.* id., ap. ZANNE, P. III 197. *Peşingeà Pe ipingeà,* v. peşingeà. *Netegeà Pe ipingeà,* v. netegeà. *Tralala Şi-o ipingeà:* ce spun eu şi ce spui tu! RUSSO, S.

2°. P. restr. (La Mărgineni, în Transilv.) Glugă. Com. LACEA.

3°. Stofă pentru mantale de ploaie. Cf. BARCIANU.

4°. Pătură de pus subt şea. *Unde se găseşte şeaua, se cere şi ipângeaoa.* PANN, P. V. I 69.

[Şi: **ipângeà, iepângeà** (I. GOLESCU, C. I), **epingeà** (TDRG.), **epângeà** (H. V 139, CIAUŞANU, V.), **epangeà** (H. V 5), (cf. etimologia) **iapăngeà, iapângea** (ŞIO.) s. f.].

— Din turc. **yapynğa** «couverture de feutre à l'usage du cheval qui couche en plein air; manteau de bure que les janissaires portaient en hiver» (< *yapmak* «couvrir»), venit şi prin mijlocire bulgară **(japunğe)** s. sârbească **(japunğe).** CIHAC, II 588, ŞIO.

IPÉRBOLĂ s. f. (Geom., Ret.) v. **hiperbolă.**

IPISTIMÍE † s. f. v. **epistimie.**

IPISTÁT s. m. v. **epistat.**

IPITROÁPĂ s. f. **IPITRÓP** s. m. } v. **epitrop.**

IPNÉU † s. m. *Domestique.* — (Turcism atestat numai la GOLESCU, C.) Slugă. Cf. DR. IV 818. [Şi: **ibnéu** † s. m. ib.]

— Din turc. **ibn, ben** «fiu». BOGREA, DR. IV 818.

IPNO- v. **HIPNO-**

IPOCHÍMEN s. a. şi m. *Personne, personnage, individu.* — (În Ţara veche; grecism învechit; familiar) Persoană, personaj; ins, individ. *Doáe fire* [= firi] *într'un ipochimen neputând sta...* CANTEMIR, IST. 39. *Tâmplările precum vin, aşà se duc, deasupra ipochimenului, nici cum fiinţa-i stricând.* id. ib. 53. *Un ipochimen vrednic de crezut.* DIONISIE, C. 171. *Pricină de judecată a doi ipochimeni.* CAT. MAN. X 42. *Pre toţi aceia carii s'ar ispitì... a stricà această... hotărîre..., orice ipochimen ar fi...; cu înfricoşat blăstăm îi legăm* (a. 1816). URICARIUL, I 336/$_{28}$. *Asupra căruia ipochimen va cădeà glasuri mai multe* (a. 1822). ib. IV 283/$_{24}$. *Necinstea nu se socoteşte cât este de mare în graiurile şi faptele ce se zic şi se fac, ci în ipochimenul la care se zic.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/$_{26}$. [*Cartea*] *erà păzindu-să de un înalt şi prea cinstit ipochimen.* DOC., ap. TDRG. *Ipochimenile ce locuesc în...* [mahalaoa Isvorului]. FILIMON, C. I 742. *Ah, scumpa mea cucoană Chiriţă hăi!... crede-mă că de când sânt în lume n'am întâlnit un ipochimen atât de nostim ca mata.* ALECSANDRI, T. 511. *D-voastră, işti de vremea nouă... d-voastră ipochimene alese,... vă este ruşine a trăì şi a vorbì cu părinţii voştri.* id. ib. 994. *Unul de-ai noştri... să fie chemat de Ocârmuire în numărul ipochimenelor simandicoase de stat?* id. ib. 1234. *Negustori cinstiţi ca şi... Ton-Patera şi alţi nevinovaţi ipochimeni de la noi.* ODOBESCU, III 157/$_{2}$. *Pune mâna în cocoaşa ipochimenului.* CARAGIALE, N. 100. *Trecând pe la otelul Petrea Bacalul, am zărit la fereastră vre-o câteva ipochimene streine.* IANOV, ap. TDRG. [Plur. *-mene* şi *-meni.*]

— Din n.-grec. *ὑποκείμενον,* idem.

IPOCOMISÁR s. m. *Sous-commissaire.* — (Grecism, învechit) Subcomisar (de poliţie). *Ipocomisarii... strigau la birjari să ţie rândul.* D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.

— Compus din grec. *ὑπὸ* «subt» şi rom. *comisar.*

IPOCONDRÍSM s. m. sing. v. **ipohondru.**

IPOCÓNDRU, -Ă adj., subst. (ş. d.) v. **ipohondru.**

IPOCÓNDRU s. a. (Anat.) *Hypocondre.* — Regiunea pântecelui aşezată subt coaste, de o parte şi alta a epigastrului. BIANU, D. S.

— *N.* după fr. (< gr. *ὑποχόνδριον,* compus din *ὑπὸ* «subt» şi *χόνδρος* «zgârciu»). Cf. ipohondru.

IPOCORÍSTIC, -Ă adj, (Gram.). *Hypocoristique.* — (Despre cuvinte s. forme derivate) Întrebuinţat în sens desmierdător (se zice mai ales despre formele scurtate ale numelor de botez). *Dinu* şi *Ghiţă* sânt forme ipocoristice din Constantin şi Gheorghe. ŞĂINEANU, D. U.

— *N.* din grec. *ὑποκοριστικός,* idem.

IPOCRÍS † s. a. v. **ipocrit.**

IPOCRÍT, -Ă adj., subst. *Hypocrite.* — Care se arată altfel de cum este, simulează sentimente pe care nu le are, prefăcut, făţarnic (2°), (om s. taler) cu două feţe. Adj. *Omul desfrânat arată pe fruntea sa trufie ipocrită.* MARCOVICI, C. 104. *A sa stare ipocrită..., rămâne fără lucrare.* KONAKI, P. 278. *Negocieri ipocrite,... începură pentru a pregătì întoarcerea fugarilor.* IORGA, L. I 347. *Se răsucì pe scaun cu indignare ipocrită.* C. PETRESCU, Î. 10. | Substantivat. *Ipocritul este: mâţa blândă zgârie rău.* PANN, P. V. III 65. Cf. H. III 69. *Acì cade masca ipocritului.* MARCOVICI, C. 46/$_{21}$. *A fost scrisă de... — De nişte ipocriţi şi fanatici.* C. NEGRUZZI, I 235. *A plăceà este lucru omenesc, şi bărbaţii au această patimă, dar îs mai ipocriţi.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 201. [Şi: **hipocrít, -ă** adj., subst.; (neobişnuit) **hipocritâ** † s. m. = om făţarnic. LB. | Abstracte: (< grec. *ὑποκρισία*) **(h)ipocrizíe** s. f., (< grec. *ὑπόκρισις*) **ipocrís** † s. a. (plur. *-crisuri*) LB., (rar) **ipocritísm** s. a. = prefăcătorie, făţărnicie (2°), făţărie (2°). *De a ipocriziei vicleană plăsmuire grăbeşte a ne scăpà.* C. NEGRUZZI, II 281/$_{19}$. *Al spoială, ipocrisie, trădări!* id. III 448. *Vicleanul îşi desbracă aici ipocrizia.* ALEXANDRESCU, M. 95. *O ipocrizie vecinică.* EMINESCU, N. 61. *Între noi n'a fost niciodată minciună şi ipocrizie.* C. PETRESCU, C. V. 323. *Atunce s'ar cunoaşte ipocritismul său.* C. NEGRUZZI, II 280/$_{7}$.]

— *N.* după fr. (< grec. *ὑποκριτής,* idem).

IPOCRITÍSM s. a. **IPOCRIZÍE** s. f. } v. **ipocrit.**

IPODIÁCON † s. m. (Bis.) *Sous-diacre.* — (Grecism bisericesc) Subdiacon. *Arhiereii şi preoţii, diaconii şi ipodiaconii şi toţi preoţii de obşte* (a. 1743). GCR. II 32/$_{9}$. *Eu, ipodiaconul Constandin sin Popa Dumitraşco ot Târşor...* (a. 1776). BUL. COM. IST. IV 111. *Ipodiaconul numai în vârsta de 20 de ani se poate hirotonisì.* PRAV., ap. TDRG. [Pronunţ. *-di-a-* | Accentuat şi *ipodiacón.* | Plur. şi: *ipodiéconi* (a. 1741). URICARIUL, IV 400/$_{18}$. | Şi: **ipodiiácon** † s. m. IORGA, S. D. XIII 78. | Abstract: **ipodiaconíe** s. f. = slujba, rangul ipodiaconului. DICŢ.]

— Din grec. *ὑποδιάκονος,* idem.

IPODIACONÍE s. f. v. **ipodiacon.**

IPODIDÁSCAL † s. m. *Instituteur adjoint.* — (Grecism literar) Învățător pentru începători. *Să fie și ipodidascal* (a. 1765). URICARIUL, I 274/23. *Atunci,... Eliad fu tocmit cu plată ca ipodidascal la școala românească.* IORGA, L. II 524. [Și: **ipodidáscăl** † s. m.]

— Din grec. *ὑποδιδάσκαλος*, idem.

IPODIDÁSCĂL † s. m. v. **ipodidascal.**

IPODRÓM s. a. = **hipodrom.** *Hippodrome.* — *Cevâ mai departe, printre clădiri oficiale... ajungi la Șoseà, o lungă alee de tei, care ține până la școala de agricultură și ipodrom.* MEHEDINȚI, R. 31. [Plur. *-dromuri.* | Și: (< gr. *ἱπποδρόμιον*) **ipodrómiu** † s. a. *Lăsară alergatele cailor, de-au rămas deșert locul acela ippodrómiiulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 3b/27. — (formă românizată, care n'a prins) **ipodrúm** † s. a. (plur. *-drumuri*) PONTBRIANT].

IPODRÓMIU † s. a. } v. **ipodrom.**
IPODRÚM † s. a. }

IPOFDIIÁCON † s. m. v. **ipodiacon.**

IPOGÁSTRU s. a. (Anat.) *Hypogastre.* — Partea inferioară a pântecelui, unde se află băsica, cf. abdomen, vintricel. [Și: **hipogástru** s. a. | Adjectiv: (după fr. *hypogastrique*) **(h)ipogástric,-ă** = care se raportă la ipogastru].

— *N.* după fr. (< gr. *ὑπογάστριον*, din *ὑπὸ* « subt » și *γαστήρ* « pântece »).

IPOGÉU s. a. (Arhit.) *Hypogée.* — Construcție subterană în care cei vechi își depuneau morții. [Și: (< gr. *ὑπόγειον*) **ipoghéu** † s. a. *Părintele planetelor și ochiul lumii razele supt ippoghei își sloboade.* CANTEMIR, IST. 75.]

— Din fr. s. lat. **hypogeum** (< grec. *ὑπόγειον*), idem.

IPOGHÉU † s. a. v. **ipogeu.**

IPOHÓNDRU,-Ă adj., subst. *Hypocondre.* — (Persoană) preocupată peste măsură de starea sănătății sale, exagerându-și suferințele s. închipuindu-și că are tot felul de boale; p. ext. (impropriu) melancolic, trist (DICȚ.) [Și: **hipohóndru,-ă.** *Întâlnisem mulți oameni extraordinari în vieața mea, dar nu dădusem încă de un hipohondru straniu ca acesta.* I. NEGRUZZI, I 107; — **ipocóndru,-ă.** *L-am tratat de ipocondru.* GHICA, ap. CADE. | Adjective: (rar, după germ. *hypochondrisch*) **(h)ipohóndric, ipocóndric,-ă** (POLIZU); (mai de mult din gr. *ὑποχονδριακός*, azi după fr. *hypocondriaque*) **(h)ipohondriác** (PONTBRIANT, COSTINESCU). *Melanholia ipohondriacă.* CANTEMIR, IST. 121; — **(h)ipocondriác,-ă** POLIZU; — (rar, din n.-gr. *ὑποχονδριακός*) **ipocondriacós,-ásă** POLIZU. (Pronunț. *-dri-ac*). | Abstracte: **(h)ipohondríe, (h)ipocondríe** s. f. = starea patologică a ipohondrului; p. ext. (impropriu) melancolie, tristețe. DICT. *Vrei să te faci sănătos și să te scapi de ipocondria asta?* C. NEGRUZZI, I 207. *Boala mea ar fi numai ipohondrie.* I. NEGRUZZI, I III. *De mare beleà mi se pare că m'ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale.* CARAGIALE, M. 36. *Din fandacsie cade în ipohondrie.* id. T. I 89/8; — (neîntrebuințat) **ipocondrísm** s. a. = ipohondrie. *Pe lângă panicele inimii, datorite nervilor, ipocondrismului, și pe lângă alte multe beleșuguri reale și imaginare, mai e amenințat și de o anghină pectorală.* TEODOREANU, M. II 438.]

— *N.* după fr. (< grec. *ὑποχονδριακός*, idem. Cf. ipocondru. (*Ipohondria* se credea că e o boală a ipocondrului).

IPOHONDRIÁC,-Ă adj. v. } **ipohondru.**
IPOHONDRÍE s. f. v. }

IPÓLIPS s. f. invar. v. } **ipolipsis.**
IPÓLIPSĂ s. f. și m. invar. v. }

IPÓLIPSIS † s. f. invar. *Considération, vue, réputation.* — (Grecism ieșit din uz, în Țara veche) Trecere, considerațiune, vază. *A aveà pe cinevà la ipolipsis* = a-l respectà, a-l cinsti. *A aveà ipolipsis asupra cuivà* s. *la cinevà* = a aveà trecere la cinevà, a fi în mare cinste la cinevà. *A da ipolipsis la cinevà* = a inspirà cuivà încredere. Cf. TDRG. *Aveà împărăția la ipolipsă pe Iordachi Caragea.* LET. III 260/5. *Îndemnându-l agiung la ipolipsis, greșite și vătămătoare* (a. 1764). URICARIUL, I 313/10. [Împărăția] *să întăreșie înlăuntru din puterea și din ipolipsisŭ cea bună, unde stăpânirea să află în mâinile monarhului* (a. 1773), ap. GCR. II 87/34. *Îi va aveà la mare ipolipsis.* DIONISIE, C. 187. *Cel împrumutat... să cearâ... adeverință, iară să nu-și încredințeze darea numai la ipolipsis a împrumutătorului.* PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG. *Ai a răspunde cu cinste și cădere din ipolips* (a. 1823). URICARIUL, V 183/3. *Și așà începură âe toate părțile a năvăli ostași vrednici de izbândă, căci aveà mare ipolipsis vezirul.* E. VĂCĂRESCUL, ap. TDRG. (ms). *Își dobândise o ipolipsis nemuritoare.* id., ib. *A dat mult ypolipsis la obște.* id., IST. 255/6. *Trebue, trebue răzbunare, n'o să ne mai crează prin mahalale, ne pierdem tot ipolipsul.* I. NEGRUZZI, IV 538. *Ipolipsul lui de împărat mare nu-i îngăduià.* POP., ap. ȘĂINEANU, D. U. [Se zicea: *mult ipolipsis* și (mai des, cu păstrarea genului din grecește) *multă ipolipsis*, scris și: *ypólipsis.* | Și (forme asimilate cuvintelor vechi): **ipólips** s. m. sing., **ipólipsă** s. f.].

— Din n.- grec. *ὑπόληψις*, idem.

IPOPOTÁM s. m. (Zod.) v. **hipopotam.**

IPOPSÍE † s. f. *Soupçon.* — (Rar grecism literar la scriitorii vechi) Bănuială. *Ipopsia corbului asupra șoimului mai vârtos se adaugă.* CANTEMIR, IST. 320 *Aflând de aceasta Împărăția... au intrat în ipopsie.* MAGAZ. IST. IV 131/17. [Adjectiv: < grec. *ὑποπτος*) **ipópt,-ă** † = care dă de bănuit. PONTBRIANT, POLIZU.]

— Din grec. *ὑποψία*, idem.

IPOPSIFIÁ vb. I^a † (Bis.) v. } **ipopsifiu.**
IPOPSÍFIOS † s. m. (Bis.) v. }

IPOPSÍFIU † s. m. (Bis). *Candidat à un évêché.* — (Grecism bisericesc, ieșit din uz) Candidat la episcopie. *Scris[u]-s'au acestea cu mâna mea, a lui Anastasie, din mila lui Dumnezeu ipopsifiu (candidat) la sfânta episcopie de Rădăuți* (a. 1600). BUL. COM. IST. II 218. [Și: (cu formă grecească): **ipopsífios** † s. m. *După docsologie aduc pe ipopsifios din altar.* LET. III 320/30. | Verb: **ipopsifià** I^a † = a propune s. a susține cuivà canditatura la episcopie. *Arhiereii ce l-au ipopsifiat* [pe episcopul Inochentie]... MELHISEDEC, ap. TDRG.].

— Din grec. *ὑποψήφιος* « candidat ».

IPÓPT, -Ă † adj. v. **ipopsie.**

IPOSTÁS s. a. 1°. *Hypostase.* 2°. *Phase, situation.*

1°. (Teol.) Substanță, față (I 4°). *O dumnezeire lăudată în trei ipostásuri.* MINEIUL (1776), 246. *Cuvântul cel ce s'au făcut om unindu-se după ipostás în pântecele tău.* ib. 96^2/2.

2°. P. anal. Chip, înfățișare, formă (pe cere o are sau o ia cinevà s. cevà); p. ext. fază (de transformare), situație (în care ajunge cinevà s. cevà). *În nenumărate ipostase se schimbă vremea* [în zilele babei]. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Adio, bunul mieu șoșon, Tu rabdă și visază — Eu trec din traiul monoton În altă ipostază.* MIREA, C. I 68. *Popo-*

rul român a ajuns astăzi, după doi ani..., în acest ipostas dureros: să primească salvarea ori de unde ar veni. C. BACALBAŞA, UNIVERSUL 1930, 4 Nov. *Multe documente se publică de două sau de trei ori sub diferite ipostasuri în una şi aceeaşi colecţie.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 99. [Plur. *-tase* şi *-tasuri.* | Şi: (după fr.) **ipostáză** s. f. | Adjective (Teol.): **ipostát** † m. = (despre sfânta Treime) identic în ceea ce priveşte natura sa. PONTBRIANT; — (după fr. *hypostatique*) **ipostátic,** (cu sufix slav) **ipostátnic, -ă** † = în ipostază, care ţine de ipostază (COSTINESCU), substanţial (DICŢ.) *Viaţa cea ipostatnică unindu-se cu trup după ipostás.* MINEIUL (1776) 38/2. *Nemurirea cea ipostátnică.* ib. 165 1/1. *Înţelepciunea lui Dumnezeu... cea ipostátnică.* ib. 149.1/2.]

— Din grec. *ὑπόστασις* «substanţă» sau slav. bis. **ipostasĭ.**

IPOSTÁT † adj. m.
IPOSTÁTIC, -Ă adj.
IPOSTÁTNIC, -Ă † adj.
IPOSTÁZĂ s. f. } v. **ipostas.**

IPOTENÚZĂ s. f. (Geom.) v. **hipotenuză.**

IPOTECÁ vb. Ia (Jur.) v. **ipotecă.**

IPOTÉCĂ s. f. (Jur.) *Hypothèque.* — Dreptul unui creditor de a se despăgubi, în caz de neplată, din imobilul debitorului, pentrŭ suma ce acesta i-o datoreşte. Imobilul *ipotecat,* deşi nu poate fi luat în stăpânire sau reţinut ca garanţie de creditor (cf. gaj, zălog, amanet), dacă trece în alte mâni, rămâne «grevat» cu *ipoteca,* până la «ştergerea» ei. *Ipoteca* se constitue şi se înscrie; ea este *judiciară,* când rezultă dintr'un act judecătoresc, *legală,* când ia naştere în virtutea unei dispoziţii speciale a legii (HAMANGIU, C. C. 439, 444) sau *convenţională,* când rezultă dintr'o convenţie sau un contract (id. ib. 446). *Femeaia nici odinioară nu le piarde [lucrurile] având tăcută ipotíchi în binele bărbatului său.* PRAVILA (1814) 111. *Copie* [a] *condicii ipotecilor* (a. 1857). CAT. MAN. IV 12. *Se somează toţi acei care ar pretinde veriun drept de proprietate, uzufruct, servitute, ipotecă, chirie sau verice drept asupra suszisului imobil în vânzare, să se prezinte mai înainte de ziua vânzării.* MON. OF. 18. *Te chiamă în judecată ca să strice ipoteca.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 77. *Ţi s'a anulat ipoteca.* id. ib. 80. *Moşie mare şi bogată... lăsată pe mâna vechililor şi încărcată de ipoteci.* C. PETRESCU, Î. I 11. (Fig.) *Crede-mă, Comăneştene, asta-i războiul. De la început până la sfârşit, ţi-ai pus viaţa ipotecă, şi orişice glonţ, orb sau neorb, ţi-o scoate în vânzare.* ZAMFIRESCU, R. 94. [Plur. *-teci.* | Şi: **hipotécă** s. f.; (formă grecească) **ipotíchi** † s. f. | Verb: **(h)ipotecà** Ia (cu prez. *-techez*) = a pune (subt) ipotecă (un imobil), a grevà cu o ipotecă. *Se pot ipotecà imobilele, care sânt în comerciu.* HAMANGIU, C. C. 440. *Cine are capacitatea de a înstreină un imobil, poate a-l şi ipotecà.* id. ib. 444. *Pământul nu e al d-tale, e al copiilor şi nu poţi să-l ipotechezi dumneata.* BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 69; — (cu abstractele) **(h)ipotecáre** s. f. şi **(h)ipotecát** s. a. (şi adjectivul) **(h)ipotecát, -ă** = grevat cu o ipotecă. *Ipoteca se întinde asupra tuturor ameliorăţiunilor survenite în urma constituirei imobilului ipotecat.* HAMANGIU, C. C. 446. | Adjective: (după fr. *hypothécaire*) **(h)ipotecár, -ă,** (învechit) **ipotecáriu, -ie** = care are s. dă drept la o ipotecă; care are raport cu ipoteca. COSTINESCU. *Împrumut ipotecar.* BARCIANU. *Creanţe ipotecare.* DDRF. *Inscripţiunea actelor private şi ipotecarii.* I. IONESCU, P. 190. [Eredele benficiar] *dă mandat creditorilor hipotecari cari au făcut cerere a primì preţul.* HAMANGIU, C. C. 172. *Datorie hipotecară.* id. ib. 185. *Voià să obţie dreptul de inscripţie hipotecară.* MAIORESCU, D. II 17. *Fâşâitul biletelor ipotecare.* VLAHUŢĂ, D. 3].

— *N.* după fr. (grec. *ὑποθήκη*) idem.

IPOTECÁR(IU), -Ă (-IE) adj. v. **ipotecă.**

IPOTÉS † s. f.
IPOTÉSIS † s. f.
IPOTÉTIC, -Ă } v. **ipoteză.**

IPOTÉZĂ s. f. *Hypothèse.* — Presupunere, supoziţie bazată pe probabilităţi, care, fără să poată fi documentată, serveşte la explicarea unor fenomene, fapte, întâmplări s. unor stări de fapt; cf. teorie. O presupunere închipuită... cu scop de a deduce concluziuni conforme cu fenomenul real sub toate înfăţişările lui în toate cazurile, se numeşte *hipoteză.* MAIORESCU, L. 156. În enunciatul unei teoreme se deosebesc două părţi: *ipoteza* sau partea ce se presupune dată, şi concluziunea. MELIK, G. 3. *Ipotezele* se fac, se emit s. se pun. *Pune ipotes că după războiul lui Traian să fi mai rămas în Dachia unii bărbaţi dachi.* P. MAIOR, IST. 12. *Ipoteza e ingenioasă.* HASDEU, I. C. 123. *Filologii români nu cred... în ipoteza rezonamentului.* RUSSO, S. 50. *Concluziunea lui nu eră decât o simplă ipoteză, emisă fără niciun fel de îndreptăţire.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 125. *Toate sunt ipoteze.* C. PETRESCU, Î. I 9. [Şi: **hipotéză** s. f.; — (forme greceşti) **ipotésis** † s. f. (POLIZU), **ipotés** † s. f. | Adjectiv: (mai de mult din grec. *ὑποθετικός,* azi după fr. *hypothétique*) **(h)ipotétic, -ă** = care se reazemă pe o ipoteză. *Cătră aceste o apărie ipothetică... scorniiă.* CANTEMIR, IST. 34. *Comisiunea lexicografică este invitată a... înlăturà consideraţiunile ipotetice asupra etimologiei cuvintelor.* ODOBESCU, II 342. *Judecăţile s'au mai împărţit în categorice şi hipotetice.* MAIORESCU, L. 48. *Aşà numitele silogisme hipotetice cu numai doi termeni aparenţi.* id. ib. 79.]

— *N.* după fr. (gr. *ὑπόθεσις,* lat. *hypothesis*).

IPOTÍCHI † s. f. (Jur.) v. **ipotecă.**

IPÓVOL † s. a. (Jur.) *Douaire.* — (Grecism juridic în Ţara Veche, ieşit din uz) Parte din averea bărbatului pe care o primeşte femeia, la moartea acestuia, peste zestrea ei. BRĂESCU, M., cf. TDRG. *Femeia de va purceade îngreonată în anul jălirei, piarde ipovolon.* PRAVILA (1814) 128. *Dacă averea mortului bărbat nu ar ajunge... spre darea ipovolului...* ib., ap. TDRG. *Dacă este ca să se răspundă încredinţătoarei mele această zestre în rodurile ipovulului până la săvârşirea sa din viaţă...* M. KOGĂLNICEANU (a. 1847). IORGA, S. D. XVI 45. [Şi: **ipóvul** † s. a., **ipóvolon** † s. a., **ipóvulon** † s. a. CALIMAH, ap. TDRG. (ms.)].

— Din n.-grec. *ὑπόβολον,* idem. CIHAC, II 667.

IPÓVOLON † s. a. (Jur.)
IPÓVUL † s. a. (Jur.)
IPÓVULON † s. a. (Jur.) } v. **ipovolon.**

IPRÓCEAIA † adv. v. **iproci.**

IPRÓCI † ad. *Et ainsi de suite.* — (Slavism literar; une-ori repetat. După o enumerare) Şi celelalte, şi aşa mai departe, et caetera; cf. ipac. *Numai unul Noe cu tre[i] feciori ai săi rămasă de potop, cum îl învaţă Dumnezeu i próceaia.* CHRONOGRAF (a. 1650), ap. GCR. I 145/22. *Zice Domnul Domnului mieu i procia* (a. 1651). ib. I 153/17. *Carele purtând şi petalon* (peteală) *şi didascal în Efes fiind, iprócia.* DOSOFTEIU, V. S. 32b/5, cf. 34b/7. *Domnului părţilor Ţării Ungureşti şi spanului Săcuilor, iproci* (a. 1683). GCR. I 268/28. *Limba lor este a vechilor Romani ameste-*

cată... cu sârbească, rusească,... slovonească, iproci. LET. I 29/4. *Mai schimosindu-să graiul din Flac să să fie făcut Valah, Vlah şi Voloh, iproci.* CANTEMIR, HR. 124/20. *Păgân şi vrăjmaş creştinilor, trufaş, blestemat, iproci.* MAGAZ. IST. II 341/18. *Seminţele care fac roadă în pământ: ceapa, ridichea, iproci, să să samene* (a. 1733), ap. GCR. II 27/7. *Acesta este fiul mieu cel iubit i proci.* ANTIM, P. 23. *I proci... iproci... Am înţeles cursul pricinii.* ALECSANDRI, T. 1359. *Cel ce nu se sileşte la învăţătură şi cu gândurile zburatice, aceluia poţi să-i zici carne cu ochi, iar nu om. Iproci.* FILIMON, C. III 617. *Unde se află împreună lemn cu frunza lată şi lemn de munte (precum e bradul iproci).* COD. SILV. 13. [Scris şi separat: *i proci.* | Şi: **iprócia** † adv., **ipróceaia** † (scris şi *iproceaa*) adv.]

— Din slav. **i proče(je)** «şi celelalte, şi cele următoare».

IPRÓCIA † adv. v. **iproci.**

ÍPSOMĂ † s. f. (Bis.) *Pain bénit.* — (Grecism bisericesc puţin întrebuinţat chiar în veacurile trecute) Anafură. *Apoi să s[ă] strângă ipsoma aceea.* IORGA, S. D. XXII 281.

— Din grec. *ὕψωμα*, idem.

IPSÓRIŢĂ s. f. (Bot.) *Oeillet d'amour* (Gypsophila paniculata). — Ipcărige. PANŢU, PL.

— Precum arată sinonimul *gipsăriţă*, germ. *Gipskraut* şi terminul ştiinţific, avem a face cu un derivat din **ipsos.**

ÍPSOS s. m. sing. (Min.) *Gypse, plâtre.* — (În Ţara veche; începe să iasă din uz) Sulfat de calciu hidratat, încălzit la 110 grade (cf. PONI, CH. 203); gips, ghips, cf. H. IV 87, XII 521. *Ipsos de geamuri,* cu care se lipesc geamurile (POLIZU), chit. *Materiile acele nu sânt încă cunoscute la noi, precum sânt guana, pudreta, ipsosul.* I. IONESCU, P. 38, cf. M. 360. *La bolţi, se disting nişte olane dispuse simetric şi îngropate cu ipsos în zid.* ODOBESCU, II 216. *Păreau a fi de ipsos.* VLAHUŢĂ, D. 195. *Aplicate în tencuiala de ipsos a faţadelor bisericii.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 22. [Şi: **ípsus** s. m. sing. JIPESCU, O. 69. | Verb: **ipsosi** IVa trans. = a lipi (un geam) cu ipsos, a chitui; a da cu ipsos, a presără (o plantă) cu ipsos; a turnà pulbere de ipsos. Cf. I. IONESCU, C. 38. [Teiul zice:] *Icoane mă face, De mă ipsoseşte.* PANN, Ş. II 78; — (cu adjectivul) **ipsosít, -ă,** (şi negativul) **neipsosít, -ă.** *Îndoită roadă aduce un ogor de trifoiu ipsosit decât acel neipsosit.* I. IONESCU, 38.]

— Din n.-grec. *γύψος*, idem. Cf. ghips, gips.

IPSOSÍ vb. IVa
ÍPSUS s. m. sing. } (Min.) v. **ipsos.**

IPUÍ vb. IVa v. **ipuiete.**

IPUIÉTE s. m. (Agric.) *Talle.* — (Muscel, atestat numai la plur.) De la nodul cel mai apropiat de pământ, adesea firul de popuşoiu.... dă un fel de ramuri, care câte odată fac şi ele păpuşi şi spice şi care se numesc... cópili, *ipueţi*.... fraţi. PAMFILE, A. 87. [Verb: **ipuì** IVa = a face *ipueţi*, a înfrăţì. Cf. id. ib. 87.] — Cf. puiete.

IR s. a. (Med. pop.) *Onguent, pommade.* — (Ungurism prin Ardeal şi Moldova; în unele regiuni numai subt forma pluralului) Alifie (LB., POLIZU, PAMFILE, B., CABA, SĂL.), «unsoare molcuţă» (VAIDA); spec. medicament băbesc pregătit din plante (com. FURTUNĂ, cf. ŞEZ. V 101) s. din mai multe materii mirositoare şi grase, precum: răşină, ceară (de bondar), miere (de bondar), sacâz, tămâie, săpun alb, unt de vacă şi de oi, unt-de-lemn, untură de porc, seu (de oaie) plămădit la un loc une-ori cu pudră, camfor, chinovar ş. a., toate aceste fierte la un loc, într'o tigaie, (s. topite pe o hârtie, dedesubtul căreia arde o lumânare) cu tot felul de flori, scurse apoi într'un blid cu apă rece, unde se fac sloişori ca ceara; se pune la orice fel de rană, mai cu seamă la mătrici, s. se dă pe părul capului şi pe sprâncene. Cf. MARIAN, NU. 403, INS. 198, CREANGĂ, GL., PAMFILE, B. 13, PAMFILE-LUPESCU, CR. 166, PĂCALĂ, M. R. 253, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC, (Zahareşti, Bucov.) com. ION GRĂMADĂ. Cf. mirodenii. *Ir de ochi.* LB. *Feace ea irul acela şi-şi unsă grumadzii.* DOSOFTEIU, V. S. 265/6, cf. 20. *L-au legat cu iruri, de l-au tămăduit la brâncă.* id., ap. TDRG. (ms.). *Ţine acest ir la tine, Unge-l pre la geane bine.* BARAC, A. 44. *Jupân Strul... negostor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală.* CREANGĂ, P. 112. *Pentru bunătatea bunătăţilor, Pentru irul irului.* MARIAN, NU. 403. *Contra muştelor o ungeau cu ir, făcut din broască, unt şi răşină fierte la olaltă.* DRAGOMIR, O. M. 222.

— Din ung. **ír,** idem.

ÍRĂ s. f. (Tăbăc.) v. **irhă.**

ÎRA! interj.
ÎRACÁNDE...! interj. } v. **sărac.**

IRADEÁ s. f. *Rescrit du Sultan.* — (Turcism literar) Decret, ordin al Sultanului.

— Din turc. **irade** idem (arab «voinţă»). ŞIO.

IRADIÁ vb. Ia *Irradier.* — A emite raze luminoase; p. ext. a se propagà luminând; p. anal. a se răspândi dintr'un punct central, a se împrăştià în toate părţile, ca razele luminoase. [Abstracte: **iradiére (iradiáre)** s. f., (lat. *irradiatio,-onem*, fr. *irradiation*) **iradiáţie** s. f., **iradiaţiúne** s. f. = acţiunea de a iradiâ; pătrundere, împrăştiere în toate direcţiile. | Adjective: **iradiát,-ă** = (despre raze) emis; (p. ext.) răspândit, împrăştiat în toate direcţiile; — **iradiánt,-ă** = care iradiază. *Păinjenişul de raze îl orbì... în întunericul lui, de atât de iradiantă... lumină.* C. PETRESCU, Î. II 62. | Pronunţ. *-di-a*].

— *N.* după fr. (lat. **irradio, -are).**

IRADIÁŢIE, s. f., **IRADIAŢIÚNE** s. f. v. **iradià.**

IRAMBÁŞĂ s. m. = **harambaşă.** *Să ne dai pe Goliţa, Să-l punem d'un irambaşă Peste patruzeci şi şasă.* PĂSCULESCU, L. P. 270. [Şi: **iarambáşă** s. m. *Găsì pe Golex'n camaşă, Cum e bun de iarambaşă.* ib. 273/19.].

IRASCÍBIL,-Ă adj. *Irascible.* — Iute la mânie. *Îndată ce am isprăvit zilnica mea corespondenţă cu gintea irascibilă a autorilor, sânt silit să încep o luptă tot aşà de grea cu neamul culegătorilor tipografi.* I. NEGRUZZI, I 278. *Domnul menţinù cursul lui Asachi, ceea ce indignă şi mai mult pe irascibilul Gobdelas.* IORGA, L. II 519. [Derivat: (fr. *irascibilité*) **irascibilitáte** s. f. = însuşirea, defectul, caracterul celui irascibil].

— *N.* după fr. (lat. **irascibilis, -e).**

IRASCIBILITÁTE s. f. v. **irascibil.**

IRÁT † s. a. *Revenu (du prince).* — (Turcism ieşit din uz) Venit al Domnului; p. ext. venit (în general), spec. acciz. *Iratul Botoşenilor... pe trii luni.* IORGA, S. D. VI 196. *La sama visteriei iarăşi după ce s'au făcut irat.... rămâne visteriei suma...* (a. 1813). URICARIUL I 194/18. *Suma aceştii aşăzări va fi afară de iraturile obicinuite a Măriei Sale Doamnei* (a. 1814). ib. I 42/32. *Ţidulă.... pentru cercetare şi adăogire iratului*

casii doftorilor (a. 1814). CAT. MAN. I 5. *Izvoadi, supt numire de condici, de iraturile moșiilor* (a. 1825). IORGA, S. D. XXI 296. *Toate aceste rele urmări ale lor și-au luat îndemnare din cele făr'de cuvânt iraturi ale boierilor noastre.* GOLESCU, Î. 61. *Sturza hatman ca să fie a voit... Dar la urmă s'a căit, Că'n starea ce era țara, nu avea nici un irat.* BELDIMAN, TR. 70. *Ludele și celelalte iraturi ale stăpânirii de acum înainte se vor împlini de către oameni cinstiți.* FILIMON, C. III 663. [Plur. *iraturi.* | Și: **erát** † s. a. = venit, acciz. BRĂESCU, M. 66. *Eratul de astăzi a casei resurilor* (a. 1827). URICARIUL, VII 107. *Veniturile comunale de următoarele eraturi.* MON. OF., ap. TDRG. (ms.); **hairát** † s. a. *3500 lei din zece mii lei a hairaturilor obștești* (a. 1806). URICARIUL, V 49/12, cf. IV 99/4.].

— Din turc. **irad,** idem.

IRAȚIONÁL,-Ă adj. *Irrationnel.* — Nerațional, care nu e rațional, fără judecată. | Spec. (Mat.) *O expresiune algebrică se numește irațională când cuprinde indicațiunea unei extrageri de rădăcină.* CULIANU, A. 7. *Raportul circonferenței la diametru e un număr irațional.* (Gram.) Care n'are rațiune de a fi din punct de vedere etimologic. *Vocale iraționale.*

— *N.* după fr. (lat. **irrationalis, -e**).

ÍRCĂ s. f. *Cahier* — (Ungurism prin Ardeal) Caiet (STAN, M). *Ba că-i trăbui cărți, ba că trăbui țăruză, ba ircă...* D. STĂNOIU, C. I. 50. [Plur. *irci*].

— Din ung. **irka,** idem.

ÍRCĂ s. f. *Froment rouge.* — Grâu roșu. H. VI 199.

— Rostire dialectală pentru *hircă* (*chircă, ghircă*), iar acesta din rus. **girka,** un fel de grâu.

ÍRCOV s. a. *Courant* d'une rivière. — (Muscel) Locul unde valurile apei sânt mai mari și mai multe RĂDULESCU-CODIN, L.), cf. firul, vierul apei. *Se încearcă să înnoate tocmai pe unde era ircovul apei. Dar atât i-a trebuit; a nemerit într'un ochiet și pe urmă... Se dusese pe copcă.* id. M. N. 31. [Plur. *ircoviuri.*].

ÎREÁ interj. v. **hăreá.**

IREÁL,-Ă adj. *Irréel.* — Nereal, care nu e real. (Substantivat). *Aripile pe care le ascunde sufletul cel mai umil simt nevoia să se desfășure în lumile neasemănate ale irealului.* IORGA, L. II 457. [Pronunț. *-re-al*].

— *N.* după fr.

IREALIZÁBIL,-Ă adj. *Irréalisable.* — Nerealizabil, care nu se poate realiză, împlini; cf. deșert, himeric. *Un vis irealizabil.* VLAHUȚĂ, D. 238. [Pronunț. *-re-a*].

— *N.* după fr.

IREÁN s. a. (Bot.) = **hrean.** H. XVIII 284, ION CR. VI 313, CIAUȘANU, V.

IREÁZĂ s. f. *Avorton, monstre; vaurien.* — (Prahova și Muscel) Stârpitură, ființă anormală, croită altfel de cum sânt oamenii obișnuiți; p. ext. om de nimic, secătură, aducător de rele. Cf. ION CR. V 96, RĂDULESCU-CODIN, Î., id. L. *Nu știai ce e, chip al lui Dumnezeu or altă irează.* JIPESCU, O. 155. [Și: († *irod?*) **iroáză** s. f. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, p. 73; **iroásă** s. f. = ființă supranaturală, «ilioi». PAPAHAGI, M. *Că eu pă tăți oiu strigà, Tăte iroasele și vântoasele și străgoii.* ib. 129/43.]

— Variantă populară a cuvântului *ires* = *eres.* Cf. A. Scriban, *Arhiva* a. 1921, p. 73.

IRECUZÁBIL,-Ă adj. *Irrécusable.* — Nerecuzabil, care nu se poate recuză și trebue deci admis, primit. *Nește probe documentale irecuzabile,* HASDEU, I. Ç. 31. *Mărturie irecuzabilă.*

— *N.* după fr. (lat. **irrecusabils, -e**).

IREDÉNT, -Ă adj. v. **iredentist.**

IREDENTÍSM s. a. sing. *Irrédentisme.* — Doctrină politică ivită mai întâiu în Italia, având de scop eliberarea de subt dominațiuni streine a celor ce aparțin aceluiași neam și unirea lor într'un stat național. [Și: (formă incultă apropiată, prin etimologie populară, de lat. și it. *irridere* «a râde de...») **iridentism**].

— *N.* după fr. (it. *Italia irredenta*).

IREDENTÍST, -Ă adj., subst. *Irrédentiste.* — Partizan al irredentismului, luptător pentru eliberarea ținuturilor subjugate și întregirea neamului. *Un ardelean voinic, iredentist înfocat.* VLAHUȚĂ, D. 40. *D. Sturdza protestează în coloanele ziarului «Pester Loyd» contra afirmării că d-sa ar fi iredentist.* MAIORESCU, D. IV 631. *Gazetă iredentistă.* [Formă incultă: **iridentist, -ă** adj., sb. *Comitete iridentiste.* UNIVERSUL, 1930, 1 Dec. | Și: (it. *irredento*) **irredént (iridént), -ă** = iredentist. *Risc să fiu denunțat a doua zi drept cine știe ce agitator irident sau conspirator terorist.* C. PETRESCU, R. DR. 120.]

— *N.* după fr.

IREDUCTÍBIL, -Ă adj. *Irréductible.* — Care nu poate fi redus la elemente s. la o formă mai simplă, care nu poate fi readus în starea normală, la loc. (Chim.) *Oxidul metalic e ireductibil,* pentrucă nu se poate reduce în stare de metal. (Mat.) *Fracțiuni ireductibile* = care nu pot fi reduse la o formă mai simplă. (Chir.) *Luxație ireductibilă,* aceea, de pe urma căreia osul nu mai poate fi adus la loc. | Neînduplecat, care nu poate fi aplanat. *Ei nu mai vin în calitate de prieteni, ci de adversari ireductibili.* GOGA T. N. VI 1538. *Un conflict ireductibil între stat și națiune.* N. ROȘU, CURENTUL 1930, 2 Dec.

— *N.* după fr.

IREGULÁR, -Ă adj. *Irrégulier.* — Neregulat, neorânduit, care se face s. se produce în chip neregulat. *În strigări iregulare, Vechiul cântec mai pătrunde.* EMINESCU, P. 257. [Abstract: (fr. *irrégularité*) **iregularitáte** s. f. = neregularitate, neorânduială. COSTINESCU.]

—*N.* după fr. (lat. scolastică **irregularis, -e** idem).

IREGULARITÁTE s. f. v. **iregular.**

ÎRÉLU † s. a. v. **inel.**

IRELEVÁNT, -Ă adj. *Sans importance, indifférent.* — (Germanism, mai ales în Ardeal) Care nu prezintă mare importanță, de care se poate face abstracție, peste care se poate trece, cf. indiferent. Cf. MAIORESCU, D. III 358.

— *N.* după germ. **irrelevant** (it. **irrelevante,** idem).

IRELIGIÓS, -OÁSĂ adj. *Irréligieux.* — (Rar) Nereligios, care n'are respect pentru religiune, care n'are religiune; contrar religiunii, necredincios. [Abstract: **ireligiozitáte** s. f. = lipsă de respect față de religie, impietate, necredință. DICȚ.]

— *N.* după fr.

IRELIGIOZITÁTE s. f. v. **ireligios.**

ÎREMĂ †, **ÎREMĂ** † s. f., v. **inimă.**

IREMEDIÁBIL, -Ă adj., adv. *Irrémédiable. Irrémédiablement.*—Care nu se mai poate remedià, vindecà, îndreptà, drege; fără leac, fără remediu; cf. ireparabil. Adj. *De câte răni profunde,*

iremediabile nu tremurau sufletele lor, pe când ei se îmbrățișau în frenezia împăcării? VLAHUȚĂ, D. 318. *Simpla înșiruire a operelor fixează în mod iremediabil calitatea ieftină a unei cerebralități.* GOGA, Ț. N. VI 1377. | P. ext. (impropriu) Care nu se poate șterge, nu se poate face să dispară. *Păstrând un iremediabil miros de naftalină...* C. PETRESCU, C. V. 11. || Adv. *Cu pași târîtori deprinși iremediabil să târșească.* I. TEODOREANU, M. II 65.
— *N.* după fr. (lat. **irremediabilis, -e**).

IREPARÁBIL, -Ă adj. *Irréparable.* — Care nu se (mai) poate repară, nu se (mai) poate drege, cf. iremediabil. *Ar fi o mare și ireparabilă greșeală politică, a se recunoaște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj.* MAIORESCU, D. IV 93. *Ei se priviră cu ură, cu o sălbatecă poftă de a-și spune cuvinte grele, ireparabile.* VLAHUȚĂ, D. 270. *Pierdere ireparabilă.*
— *N.* după fr. (< lat. **irreparabilis, -e**).

IREPROȘÁBIL, -Ă adj., adv. *Irréprochable. Irréprochablement.* — Adj. Căruia nu i se poate reproșa, imputà nimic, nu i se poate găsì nici o vină, care este fără cusur, cf. corect. || Adv. Fără cusur, cf. (în chip) corect. *Solemn, supt policandru, Cu aerul macabru de cioclu nemâncat, Altfel ireproșabil în negru îmbrăcat.* MIREA, C. 144.
— *N.* după fr.

IRÉS s. a. v. **eres.**

ÍREȘ adj. m., adv. v. **iriș.**

IRESPIRÁBIL, -Ă adj. *Irrespirable.* — Care nu se poate respirà, care te înecă, te sufocă. *Atmosferă irespirabilă de submarin.* C. PETRESCU, C. V. 29.
— *N.* după fr.

IRESPONSÁBIL, -Ă adj. *Irresponsable.* — Care nu este s. nu poate fi făcut responsabil, căruia nu i se poate cere socoteală de actele sale. *Nebunul e iresponsabil.* [Abstract: (fr. *irresponsabilité*) **iresponsabilitáte** s. f. = starea celui iresponsabil.]
— *N.* după fr.

IRESPONSABILITÁTE s. f. v. **iresponsabil.**

IRÉU s. m. (Zool.) *Bélier.* — (Ungurism) Berbece necastrat. FRĂNCU-CANDREA, M. 101. [DICȚ. dau sensul de «berbece castrat», cf. și URICARIUL X 403/3].
— Din ung. **ürü** «berbece (întors)». CIHAC, II 509.

IREVERENȚIÓS, -OÁSĂ adj., adv. *Irrévérencieux. Irrévérencieusement.* — Lipsit de reverență, de respect (mai ales față de cele sfinte). Adj. *A strigà pe toate tonurile,.:. a încriminà și a batjocorì pe acei, care nu trec peste marginile moderațiunii,... a-i tratà în mod ireverențios, a-i lovì și a-i insultà... este bănos.* GHICA, S. 137. *Altele tropăiau, drăcoase și ireverențioase, ca un copil desculț pe lespezile unei catedrale.* TEODOREANU, M. II 454. || Adv. *Grăì ireverențios.* G. PETRESCU, R. DR. 75.
— *N.* după fr.

IREVOCÁBIL, -Ă adj. adv. *Irrévocable. Irrévocablement.* — Care nu se poate revocà, anulà, întoarce, schimbà, asupra căruia nu se (mai) poate revenì, nestrămutat, negreșit. Adj. *Hotărîre irevocabilă.* || Adv. *Ți-am spus să vii irevocabil.*
— *N.* după fr.

IREZISTIBÍL, -Ă adj., *Irrésistible.* — Căruia nu-i poți rezistà, nu i te poți împotrivì; fam. cuceritor (de inimi). *Impuls irezistibil.* MAIORESCU, C. I 61. *Al irezistibilă grație, cum știi de frumos să pornești.* CARAGIALE, M. 154. *Ca toți tinerii care se cred irezistibili, era sigur că una îl iubește.* VLAHUȚĂ, D. III.
— *N.* după fr.

IREZONÁBIL, -Ă adj. *Irraisonnable.* — (Franțuzism) Care n'are (nici o) rațiune, lipsit de judecată, fără minte.
— *N.* după fr.

ÍRHĂ s. f. (Tăbăc). *Cuir.* — Ierhă, piele (CABA. SĂL.) foarte subțire (VAIDA), tăbăcită, mai ales albă (STAN, M. 255); (subt *forma iră*) blană rasă de păr (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU); spec. (subt forma *iră*) curelușă subțire cu care cos ciobanii cojoacele (Schela, jud. Gorj, CONV. LIT. 54, p. 366). | P. anal. (La plur.) **Iruri** = locurile de subt picioare, la o piele de animal, unde nu-i păr. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 208. [Și: íră s. f.].
— Din ung. **irha** «piele tăbăcită». Cf. ierhă.

IRIBÍȚĂ s. f. (Ornit.) *Perdrix.* — (Ban.) Potârniche. H. XVIII 25, GR. S. I 191.
— Din sârb. **jarebica,** idem. Cf. hiribiță.

IRIDÉNT, -Ă adj. (ș. d.) v. **iredent** (ș. d.).

IRIGÀ vb. Ia. *Irriguer.* — A udà o țarină s. un câmp cultivat cu apă adusă pe canale (dintr'un râu, iaz, puț). [Abstracte: **irigáre** s. f., **irigát** s. a. = acțiunea de a irigà; — (lat. *irrigatio,-onem*, fr. *irrigation*) **irigáție** s. f., **irigațiúne** s. f. = irigare (a unui teren); (Med.) spălătură cu irigatorul. *Acela a cărui proprietate este pe marginea unei ape curgătoare... poate luà apă pentru irigațiunea proprietăților sale fără însă a o abate de tot.* HAMANGIU, C. C. 144. *Schimbà epocele semănăturilor, săpà de-alungul ogoarelor canale de irigație.* VLAHUȚĂ, D. 96. *El săpă fântâni, introduse irigații.* IORGA, L. II 384. | Adjective: **irigát,-ă,** udat (prin irigație); — (fr. *irrigable*) **irigábil,-ă** = care poate fi irigat. | Instrum. (fr. *irrigateur*) **irigátór** s. a. = (Med.) aparat cu care se fac spălături pe o parte rănită s. irigații într'o cavitate naturală a corpului].
— *N.* după fr. (lat. **irrigare,** idem).

IRIGÁBIL,-Ă adj.
IRIGÁȚIE, s. f.
IRIGAȚIÚNE s. f.
IRIGATÓR s. a. (Med.)
} v. **irigà.**

IRIGÓIU s. a. Trou plein d'eau. — (Mehedinți) Groapă cu apă, crov. N. REV. R. a. 1910, p. 86.
— Poate, un derivat nou de la *irigà.*

ÍRIMĂ s. f. (ș. d.) v. **inimă** (ș. d.).

IRIMÍE s. m. sing. *Misérable.* — «Om de jele». REV. CRIT. IV 144.
— Din numele propriu *Irimia,* luat drept poreclă. Cf. a dat ca Irimia cu oiștea în gard.

IRINDEÁ s. f. (Cor.) Nom d'une danse paysanne. — Numele unui dant țărănesc (H. IX 484, XI 8, 167, XIV 32, 66, MUSCEL 29, RĂDULESCU-CODIN) pripit (ION CR. II 105), repede, vioiu, săltăreț (CIAUȘANU, V.). *Irindeà de la Galați... Irindeà de la izvoară* (Șegarcea-din-deal, jud. Teleorman). ib. II 106.

IRINDEÁ s. f. (Dulgh.) v. **rîndeà.**

ÍRIS s. a. sing. (Anat.) *Iris.* — Membrana colorată a ochiului în mijlocul căreia se găsește pupila, arcul-ochiului. *Are ochii... cu fire de aur în iris.* C. PETRESCU, Î. I 22.
— *N.* după fr. (lat. **iris, -idis** «curcubeu»). Cf. iris [2], iriză.

ÍRIS s. m. (Bot.) *Iris (Iris germanica).* — (Termenul savant pentru) Stânjenei.
— *N.* după fr. s. germ. **Iris,** idem.

ÍRIŞ adj. m., adv. *Fort, bien portant, véritable.*— (Ungurism) Tare (CĂTANĂ, P. B. II 138), sănătos (FRÂNCU-CANDREA, M. 101); p. ext. adevărat (NOVACOVICI, C. B. II), curat (Com. IZVERNICEANU). *Nu eşti tocmai ipene sau iriş.* FRÂNCU-CANDREA, M. 101. *Nisip ireş* = chişăi, nisip care nu produce nici iarbă. H. V 147. *Rachiul acesta e iriş de prună.* Com. IZVERNICEANU, cf. NOVACOVICI, C. B. II. | Leit. *Le mai făcù o bucurie şi mai mare dându-le şi un copilaş ce semenà iriş (tare) pre* (= cu) *tatăl său.* CATANA, P. B. II 138. [Şi: **ireş,** adj. m., adv.].
— Din ung. **erös** «tare, vârtos».

IRITÁ vb. I. 1°—2°. *(S')irriter.*
1°. Trans. A aţâţà pe cinevà, necăjindu-l tare, a întărâtà, a zădârî, a face pe cinevà să se aprindă, a mânià, (refl.) a se supărà tare, a se mânià, a se aprinde; cf. a (se) excità, a (se) înflăcărà. *Lasă-l,... nu te mai irità.* SLAVICI, N. II 350.
2°. (Med.) Trans. A produce o excitare s. inflamaţie uşoară, a zgândări (o rană); refl. a se inflamà, a devenì mai dureros.
[Ind. prez., pers. I: *irít,* neobişnuit: *iritez.* STAMATI. | Abstracte: **iritáre** s. f., (lat. *irritatio, -onem,* fr. *irritation*) **iritáţie** s. f., **iritaţiúne** s. f. = acţiunea de a (se) irità s. rezultatul ei. (Ad 1°). *Cu atât mai stăpânită este iritarea Domnului Sturdza.* MAIORESCU, D. IV 94. *Nu s'ar găsì... care să intermedieze acolo unde intermedierea se poate face fără iritări.* id. ib. IV 616. *Iritarea lui interioară* (în faţa lunei). CARAGIALE, T. I $14/_{12}$. | Adjective: **irităt,-ă** = adus într'o stare de surexcitare nervoasă, zădârît, aţâţat; zgândărit. (Ad 1°) «*Foarte bine*», *murmură ea iritată,* «*foarte bine*», *bărbăţelule, asta nu ţi-a trece aşà lesne.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 119; — (fr. *irritant*) **iritánt,-ă** = întărâtător, aţâţător, zădârîtor, zgândăritor, supărător. (Ad 1°) *Nu viu să propun mijloace iritante de anchete.* MAIORESCU, D. I 96. *Împăratul ordonase ca aceste întrebări iritante... să fie rezolvite odată.* IORGA, L. II 65; (ad 2°, şi s. a.) *Iritante* [sânt] medicamentele care fac ca o parte a corpului să fie pentru moment mai simţitoare şi mai roşie decât în starea obişnuită, fără însă ca ele să producă inflamaţiune. *Iritantele* se confundă adeseori cu excitantele. BIANU D. S.; — **iritátor (iritatór), -oáre,** = care irită; — (fr. *irritable*) **iritábil, -ă** = care se irită, se aprinde, se supără uşor. *El e aşà de nervos şi de iritabil de câtva timp, şi luptă să se stăpânească.* VLAHUŢĂ, D. 294; — (cu abstractul, format după fr. *irritabilité*) **irritabilitáte** s. f. = stare sufletească s. fire uşor iritabilă].
— *N.* după fr. (lat. **irrito, -are**).

IRÍŢĂ s. f. (Bot.) = **iniţă** (*Cuscuta europaea*). DAMÉ, T. 185. *Orz, ovăs, iriţă.* ECONOMIA, 19.

IRÍŢĂ s. f. (Bot.) = **ieriţă.** DICŢ.

IRITÁBIL,-Ă adj.
IRITABILITÁTE s. f.
IRITÁNT,-Ă adj., s. a.
IRITÁŢIE s. f.
IRITAŢIÚNE s. f.
} v. **irità.**

IRITÍC,-Ă † subst. v. **eretic.**

IRIZÁ vb. Ia *Iriser.* — (Trans., rar) A vopsi în colorile curcubeului; (intrans.) a strălucì în colorile curcubeului. [Abstracte: **irizáre,** s. f., **irizát** s. a., (fr. *irisation*) **irizaţiúne** s. f., **irizáţie** s. f. = colorare s. strălucire în colorile curcubeului; aparitiunea colorilor spectrului solar pe unele minerale; p. ext. colorile spectrului, luciu, reflex (metalic), apă (IV). *Irizarea se observă la unele minerale, care privite mai cu seamă în lumina reflectată, arată culori analoage cu acelea ce se văd la spumele de săpun.* MURGOCI-LUDWIG, MIN. 49. *Rochia ei de abur cenuşiu cu irizări albăstrui.* I. TEODOREANU, M. II 76. | Adjective: **irizát, -ă** = care joacă în colorile curcubeului; p. ext. lucitor (ca metalele cu ape). *Coloare verde cu reflexe albăstrui irizate.* GHICA-BUDEŞTI, MON. IST. I 22. *E o fluturare de aripi irizate şi o întrecere de culori.* C. PETRESCU, C. V. 351; — **irizánt, -ă** = care te face să ai s. să vezi colorile curcubeului s. (p. ext.) fel de fel de colori care joacă. *Din ameţeala irizantă a băuturei a ţâşnit ca un demon în mijlocul sălii.* C. PETRESCU, î. II 227]
— *N.* după fr. (derivat din *iris*).

IRIZÁNT, -Ă adj. v. **irizà.**

IRIZÁŢIE s. f.
IRIZAŢIÚNE s. f.
} v. **irizà.**

ÎRJ s. a. v. **hâj.**

IRLÍU † adj., s. m. v. **erliu.**

ÍRMĂ s. f. v. **inimă.**

IRMAFRODÍT, Ă † adj., subst. = **hermafrodit.** [Strutocamila este] *irmafroditul pasirilor.* CANTEMIR, IST. 93.

IRMILÍC s. m. şi a. 1°. Monnaie turque. 2°. Nom d'une danse paysanne.
1°. S. m. (Ieşit din uz) Monedă turcească de argint (mai rar de aur) care circulà mai ales în Moldova şi a cărei valoare varià în diferite epoci, echivalentă cu icosarul (DICŢ., ALECSANDRI, T. 1748, 1799), adecă 20 de lei (BRĂESCU, M. 78), 14 piaştri (TDRG.) s. 16 lei (CREANGĂ, P. 113), 14 lei vechi (ŞEZ. III. $17/_4$, CREANGĂ, GL., VASILIU, C. 70, în a. 1865 BOGDAN, C. M. 170), $15^1/_2$ lei (BOGDAN, C. M. 124), 12 lei şi 10 parale (în 1852; ib. 170). *Trei desagi de irmilici.* ALECSANDRI, P. II 51. *37 de galbini, 14 irmilici, 8 carboave şi cevà mărunte.* id. T. 1353. *De pildă, ceri un biftec? îţi aduc o fărâmă de friptură cât un irmilic.* id. ib. 74. *Irmilici turceşti.* I. NEGRUZZI, I 14. *Fără să ne zbatem, jupâne Strul, mi-i da şeisprece lei, un irmilic de aur.* CREANGĂ, P. 113. *Ioan să mai dea un irmilic lui Pavel, iar el să-i căputeze ciubotele, şi pace bună.* CREANGĂ, A 107. *Zece pungi de irmilici.* ALECSANDRI, P. P. $135^b/_{14}$. *Şi salba-i de irmilici.* SEVASTOS, C. $152/_{20}$. *Cu zahar de-un irmilic.* ŞEZ. XXXI 184.
2°. (Cor.) S. a. Numele unui danţ ţărănesc. SEVASTOS, N. $281^b/_{35}$.
[Şi: **iermelíc** s. m. ŞEZ. I $11/_{20}$.]
— Din turc. **irmilik** «pièce d'or de la valeur de 20 piastres» (din turc. *irmi* «douăzeci»), trecut şi în bulgăreşte (*irmilik*).

IRMIZEÁ s. f.
IRMIZÍU, -ÍE adj.
} v. **cârmâziu.**

IRMOLÓGHION s. a. (Bis.) Livre contenant des mélodies ecclésiastiques. — (Grecism bisericesc, aproape ieşit din uz) Carte care cuprinde irmoase. *Anasmatariul, irmologhionul, herovicariul.* GHIBĂNESCU, ap. TDRG.
— Din grec. *εἱρμολόγιον,* idem.

IRMÓS s. a. (Bis.) *Premier verset.* — Întâiul tropar (strofă) a fiecărei piesne (cântări) din orice canon. Cf. priceasnă. *Irmósul.* MINEIUL (1776)

21. *Cei ce o vor iubì, să cânte catavasii şi irmoase.* CATAVASIER (1768). BV. II 177. *Bujor a cântat irmósul.* SLAVICI, N. 59. *Defensorul, cu ochii închişi şi bătând tactul... începù a cântà cu glas gros acest irmos.* D. STĂNOIU, C. I. 99. *Începeà a-i cântà irmosul următoriu, pe glas al doilea.* CREANGĂ, A. 139.

— Din paleosl. **irmosŭ** (< grec. *εἱρμὸς*, idem.)

IRMULÚC s. a. † (Îmbrăc.) v. **imurluc.**

IROÁGĂ s. f. v. **viroagă.**

IROÁSĂ s. f. (Mitol. pop.) }
IROÁZĂ s. f. } v. **irează.**

IRÓD s. m. (Aux fêtes de Noël) Personnage représentant: 1°. *Hérode.* 2°. *Un Roi Mage.* 3°. *Un soldat.* 4°. *Paillasse.*

1°. Căpetenia (p. ext., oricare participant al) grupului de colindători, cunoscut sub numele colectiv de *irozi*, care umblă, costumaţi, cu vicleimul, din casă în casă, de sărbătorile Crăciunului, şi joacă, cu dialoguri şi cântări, o mică piesă reprezentând Naşterea Domnului. În unele regiuni, grupul constă din *Irod*-împărat, doi soldaţi, cei trei magi, un înger, un popă şi un cioban. Cf. PAMFILE, CRC. 155 ş. u., ŞEZ. III 201. *Nu-i voie să umblaţi cu păpuşele şi cu irozii.* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Ţi se păreà că-i un irod de cei frumoşi, iar nu un cucoş de făcut cu borş.* CREANGĂ, P. 70. || **Irozi-de-seară** = o înfăţişare a «caprei». PAMFILE, CRĂC. 160.

2°. P. restr. (În regiunile în care grupul *irozilor* constă numai din cei trei magi) Fiecare din cei trei crai de la răsărit. HERZ.-GHER., M. IV 191.

2°. P. ext. Soldat (de al lui Irod). *Trec pe acolo doi irozi — soldaţi — care căutau pe Maica Domnului.* PAMFILE, CRĂC. 112.

3°. P. ext. Comediant, paiaţă, cabotin. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii şi irozii.* EMINESCU, P. 244.

[Singularul *irod* e rar întrebuinţat; în unele regiuni se zice *unul din irozi*, cf. HERZ.-GHER., M. IV 191. | Fem.: **irodeásă** = patroana căluşerilor. PAMFILE, S. V. 60.]

— Din numele împăratului Iudeii **Irod** (<paleosl. **Irodŭ** < gr. *Ἡρώδης*).

IRODEÁSĂ s. f. v. **irod.**

IRODIÁNCA s. f. art. (Mit. pop.) v. **irodie.**

IRODÍE s. f. (Mit. pop.) *Reine des fées.* — Personaj de sex feminin din mitologia populară, asemănător cu ielele şi identificat une-ori cu Doamna Zânelor. *Iaca acolo Anania Santasia Cu soru-sa Irodia, Doamna Zânelor.* MAT. FOLC. 1539. *Şi când la mijloc de cale Întâlnitu-l-a Irodia, Doamna Zânelor.* PAMFILE, B. 27. *Şi cu Irodia cea mare m'am întâlnit Şi puterea mi-o luat.* POP., ap. GCR. II 341/6. *Şi pe piatră cine şede? Şede Doamna Irodie Şi Maica Sânta Marie.* MARIAN, Î. 177. *Cine trece Şi petrece? — Irodia Doamne.* id. SE. I 54. [Diminutiv: **irodíţă** s. f. = una dintre iele (PAMFILE, DUŞM. 260). *S'a luat nouă irodiţele* (glosat prin: vrăjitoarele, descântătoarele). TEODORESCU, P. P. 384. *S'o sinecat, S'o mânecat Nouă irodiţe... Irodiţa cea mai mare...* MARIAN, D. 95; — (cu alte sufixe): (prin apropiere de *ierodiac*, la plur.) **irodiéce (icrodiéce)** s. f. = iele. PAMFILE, S. V. 23, DUŞM. 260. *Şi m'au întâlnit Doamnele,... Ierodiccele cu săgetături, cu întâlniturì.* PĂRVESCU, H. 80/16; — **irodiánca** s. f. art. *Numai Irodianca nu erà.* MARIAN, V. 163.].

— Alterare a numelui soţiei lui Irod, **Irodiada**, după al cărei sfat Salomea a cerut capul lui Ioan Botezătorul.

IRÓDIE † s. f. (Ornit.) v. **erodiu.**

IRODIÉCE s. f. plur. (Mit. pop.) v. **irodie.**

IRÓDION † s. m. (Ornit.) v. **erodiu.**

IRODÍŢĂ s. f. (Mit. pop.) v. **irodie.**

IRÓNIC, -Ă adj. }
IRONICÉSC, -EÁSCĂ † adj. } v. **ironie.**

IRONÍE s. f. *Ironie*, — Figură retorică, prin care cinevà spune tocmai contrariul a ceea ce vrea să se înţeleagă, urmărind să facă pe cinevà ridicul, să-şi bată joc de cinevà; p. ext. bătaie de joc (uşoară), luare în râs s. peste picior, zeflemeà; cf. sarcasm, glumă, persiflare. *A patriei iubire obiect de ironie, În veci este pe buza acelui care ştie Cu numele-i să tragă norodul amăgit.* ALEXANDRESCU, M. 32. *Convoiu de'nmormântare Splendid ca o ironie.* EMINESCU, P. 225. *Eu tot m'aş fi dus... zise medicul cu ironie.* SLAVICI, N. II 343. *Ironia amară.* MAIORESCU, CR. I 290. *Vă găsesc ironia cam... deplasată.* VLAHUŢĂ, D. 65. *Şi clinchetul lamelor inteligente şi sprintene ca ironia.* I. TEODOREANU, M. II 93. (Fig.) *Ironia sorţii.* [Adjective: (lat. *ironicus*, fr. *ironique*) **irónic, -ă** = căruia îi place să facă ironii, «luător în râs» (STAMATI), cf. zeflemist, batjocuritor. *C'o ironică grimasă să te laude'n cuvinte.* EMINESCU, P. 226. *Ironica întrerupere a Domnului Ioan Brătianu.* MAIORESCU, D. I 327. *Un zâmbet ironic.* DDRF. (Cu funcţiune adverbială) *Oamenii căscau ironic gura când îl vedeau.* EMINESCU, N. 42. *Zău, nu şugueşti? zise el ironic.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 499; —**ironicésc, -eáscă** † *Într'un chip ironicesc.* CANTEMIR, IST. 149. | Adverb: (rar) **ironicéşte** = ironic, cu ironie, în batjocură, în bătaie de-joc. DICŢ. | Verb: (fr. *ironiser*, germ. *ironisieren*) **ironizà** Ia = a luà în râs, în zeflemeà, peste picior, făcând ironii la adresa cuivà s. a cevà. *O duşmăneà pe Olguţa, fiindcă-l ironizà, fiindcă-l brutalizà.* I. TEODOREANU, M. II 259. *Când un om îşi ironizează o durere veche, crede că a devenit tare.* C. PETRESCU, C. V. 153.]

— *N.* după fr. (lat. **ironia** <grec. *εἰρωνεία*, care însemnà propriu zis «întrebare», şi care îşi datoreşte înţelesul său figurat metodei lui Socrate, care se făceà că e neştiutor şi puneà întrebările astfel, ca din răspunsurile primite să se vadă ignoranţa celorlalţi).

IRONIZÁ vb. Ia v. **ironie.**

IROSEÁLĂ s. f. v. **irosì.**

IROSÍ vb. IVa 1°. (*Se*) *perdre*, (*se*) *disperser*, (*se*) *gaspiller*, 2°. *Couler, s'écouler.*

1°. Trans. şi refl. (Mai ales despre parale s. alte valori care ar trebuì economisite) A (se) pierde, a (se) risipì s. a (se) împrăştià pe încetul, fără să se bage de seamă s. zadarnic, fără să fi fost nevoie, a (se) părăduì, a (se) cheltuì, a (se) azvârlì în dreapta şi 'n stânga. ŞEZ. V 101, IX 153, XXXI 11, CREANGĂ, GL. *Dacă paiele sânt scurte, nodurile nu se fac bune şi snopii se desleagă, şi din aceasta multă pâne se scutură şi se irosăşte.* I. IONESCU, C. 125. *Biblioteca Mavrocordaţilor s'a irosit tot aşà, într'una din zilele de mare restriştе a lui Constantin-vodă; numai catalogul ni s'a păstrat.* IORGA, L. II 134. *Vaca ca vaca; îmi iroseà ogrinjii din căruţă.* CREANGĂ, P. 115. *Averea... să nu se irosească.* MARIAN, NA. 6. *Trei pahare de sânge cursu-i-o, cânii păgânii de mare bucurie băutu-l-o; cât băut, băut, cât mai mult irosit.* ŞEZ. I 177/20. *Două guri nu-i lesne de astupat,*

mai ales când una nu câştigă, ci numai iroseşte. ŞEZ. VI 10.

2°. Refl. (Despre lichide) A curge încetul cu încetul, a se scurge; (despre râuri, bălţi, locuri s. materii care conţin apă) a se prelinge (dintr'un vas), a se svântă, a seca, cf. a se zbici. *Nu se irosise încă apa de pe pământ; corabia lui Noe era tot pe valuri.* ŞEZ. II 3/32. | [Şi: **ierosì** vb. IVa DDRF., **firosì** vb. IVa (ad 2°). *Picătura ce se firoseşte din vin.* ŞĂINEANU, D. U. | Abstracte: **irosíre (ierosíre)** s. f. = acţiunea de a (se) irosì, risipire, împrăştiere încetul cu încetul, părăduire. *Ar descoperì multe ierosiri precum şi lipsuri simţitoare* (a. 1835). URICARIUL, VIII 141/11. *Înfrânarea abuzurilor şi irosirilor ce se făceau* (a. 1855). ib. IV 426/25; — **iroseálă** (dialectal *irosală*, **firoseálă**) s. f. (Ad 1°) *Dar nu va face vre-o firoseală au la iaz, au la grădinile oamenilor* (a. 1786). IORGA, S. D. 313. *S'a făcut mare firoseală, cocoane.* FILIMON, C. II 73. *Să mai fac şi irosală? Nu.* CONTEMPORANUL, I 685. *Mâncarea-i cu cheltuială, Şi de este iroseală, Nu mai facem pricopseală.* SEVASTOS, ap. TDRG. | Adjectiv: **irosít (ierosít), -ă**= risipit; (fig. despre om) prăpădit, beţiv şi tâlhar (BUGNARIU, NĂS.) (Ad 1°) *Te uită, frunza pică irosită.* IOSIF, P. 46.]

— Dacă forma *fi(e)rosi* este cea mai veche, atunci cuvântul vine din n.-grec. *φυσάω* «se consumer, s'amoindir, diminuer». CIHAC, II 660, care dă această etimologie, citează şi un alb. *firósem* «j'ai du déchet». Cf. şi *afierosi* (2°).

IRÓU † s. m. (ş. d.) v. **erou** (ş. d.)

IRÚC adj. m. *Actif, vif, dégagé.* — Harnic, vioiu, desgheţat. *Măi, da iruc om îi!* (Jorăşti, în Covurluiu). ION CR. V. 376.

IRÚGĂ s. f. v. **ierugă.**

IRÚMPE vb. III. *Faire irruption, envahir.* — (Despre oşti vrăjmaşe, puhoaie, fig. despre sentimente puternice, panică, etc.) A face irupţiune, a izbucnì, a năvăli, a năpădì, fig. a se revărsà, a debordà. *Şi cum de-asupra unei cupe şampania irumpe'n spume, Tot astfel clocotea arena de verva celor adunaţi.* MIREA, II 122. *Vestea o vedeà irupând la bursă.* C. PETRESCU, R. DR. 249. *Irupeà toată tinereţea voioasă din ea.* id. C. V. 14. [Şi: **irúpe** vb. IIIa. | Se conjugă ca *ru(m)pe.* | Abstracte: **irúmpere** s. f.; (lat. *irruptio, -onem*, fr. *irruption*) **irúpţie** s. f., **irupţiúne** s. f. = (despre popoare când năvălesc într'o ţară; despre ape când se revarsă repede şi înneacă) izbucnire, năvălire, năpădire, revărsare, cotropire. (Fig.) *Erà în acest ţinut... o victorioasă irupţie a vieţii vegetale.* C. PETRESCU, C. V. 300].

— *N.* din lat. **irrumpo, -ere,** idem. Cf. erupţiune.

IRÚNCĂ s. f. (Ornit.) = **ieruncă.** H. X. 377, XII 287, 301, ŞEZ. V 101.

— Pentru etimologie, cf. bulg. *jarka* «găină tânără» (din *jarŭ* «primăvară»). N. Drăganu, *Dacoromania* VI 284.

IRÚPŢIE, IRUPŢIÚNE s. f. v. **irumpe.**

ÎS cf. **îi.**

ÎŞ! interj. Onomatopée imitant le bruit des feuilles agitées par le vent ou celui de la faux coupant l'herbe — Cuvânt onomatopeic care imită sunetul produs de mişcarea frunzelor bătute de vânt s. de iarbă când trece coasa prin ea (Cf. PĂSCULESCU, L. P.), fâş. (De obiceiu repetat) *Iş, iş prin păiş, Ţac, ţac prin copac?* (= *Vântul*). PASCU, C. 16. *Vara: iş, iş prin frunziş, Iarna: ţac, ţac prin copac?* (= Coasa). PĂSCULESCU, L. P. 78.

— Onomatopee.

ÎSÁG s. a. v. **iosag.**

ISAGOGÍE s. f. (Bis.) Initiation à la Sainte Écriture. — (Cuvânt savant la teologii din Transilv.) Introducere în sfânta scriptură. ENCICL. R.

— Din grec. *εἰσαγωγή*, idem.

ISAÍA-DĂNŢUÈŞTE s. m. invar. Cantique que l'on chante à la fin de la cérémonie du mariage. *Mariage.* — Cântare care se cântă la sfârşitul ceremoniei cununiei şi care se începe cu cuvintele acestea. *Cântă troparul uzitat Isaia-dănţueşte.* MARIAN, NU. 442. # *A cântà, a jucà Isaia(-dănţueşte)* = a se cununà. DICŢ. *Azi cântăm Isaia-dănţueşte împreună.* ALECSANDRI, ap. DDRF. *Am jucat Isaia când cu răsmiriţa.* id., ap. ŞĂINEANU, D. U. Cf. DDRF. | P. ext. Căsătorie. *M'am jertfit pe altarul lui Isaia-dănţueşte.* id., ib. [Pronunţ. *-sa-i-a*].

IŞALÁ! interj. *Bravo!* — (Turcism învechit, intrat pe vremuri şi în poezia populară) *Işalà!... am închis baragladina!* ALECSANDRI, T. 352. *Împăratul d'auzeà, Işalà că le ziceà.* TEODORESCU, P. P. 606. (Adesea urmat de «maşala»). *1500 galbeni* [zestre]!... *işalà! maşalà!... m'am făcut chiabur!* ALECSANDRI, T. 433. *Turcii 'n palme că băteà, Turcii din gură strigà: Işalà Şi maşalà.* TEODORESCU, P. P. 568. [Şi (cf. etimologia): **inşaalà!** interj. *După mai multe strâgăneli cu inşaalà..., pe la sfârşitul lui Octombre Carageà a putut ieşì din Constantinopol.* GHICA, S. 28].

— Din turc. **inş allah!** «si Dieu veut, Dieu aidant».

IŞĂLÍ vb. IVa. Cuvânt întrebuinţat într'un descântec din Huşi, cu sens neprecizabil (editorul îl glosează prin: «a apăreà, a ieşì, a ţâşnì, a provenì».) *Şi pe veşnicie m'a pecetluit, Slavă scumpă mi-a işălit.* PĂSCULESCU, L. P. 140.

ISCÁ vb. I. *I. Naître, survenir. II. Faire naître, provoquer.*

I. Refl. (Astăzi, mai ales, despre ceartă, ură, războiu; mai de mult, şi prin unele regiuni şi azi, despre boale, ger, ninsoare, tâlhari, lupi, etc.) A se naşte, a luà fiinţă, a se ivì, a provenì, a se produce, a se manifestà dintr'odată, pe negândite, pe neaşteptate, a ieşì. *Multe dialecte a limbei acesteia preste toată Italia se escară.* P. MAIOR, IST. 235. *Aceste abuzuri s'au iscat de mai multe pricini* (a. 1817). URICARIUL, IV 304/15. *Nemţii văzând... ura ce s'a iscat* [între Arnăuţi]... BELDIMAN, TR. 37. *Boalele ce obişnuit se iscă din topirea* [cânepii]... I. IONESCU, C. 153. [*Tăciunele*] *se iscă nu numai la grâu, dar şi la alte grâneţe.* id. ib. 175. *Peste noapte se iscă un ger şi o ninsoare.* N. BOGDAN, ap. DDRF. *Dacă se iscă în ţară lăcuste...* CREANGĂ, GL. *Când se iscă sfadă între dânşii, la acest împărat mergeau... la judecată.* ISPIRESCU, L. 183. *Plânsul s'a iscat* [din deochiat]. MARIAN, NA. 371. *Să plece iarăşi la un războiu, carele se iscase într'o parte din împărăţia lui.* SBIERA, P. 108/28. *În gât iscatu-s'au.* TEODORESCU, P. P. 385 b. *Aşa s'o iscat mâţa'n lume.* ŞEZ. II. 4/13. [*Răul copiilor*] *se iscă din spăriet.* ib. 255/8. *Mi s'a iscat un buboiu la ochiu* (jud. Sibiiu). Com. V. LAZAR. *S'a iscat* (= *ivit*) *un lup în pădure.* PAMFILE, J. I. 124.

II. Trans. (Numai la cărturari) A face să se nască, să se ivească, a scoate la iveală, a scormoni, a da prilej, a provocà; p. ext. a născocì, a scornì, a inventà. *Se întâmplă cât în limba sa oamenii cei ce nu ştiu limbi să escheaze izvoruri streine.* P. MAIOR, IST. 135. *Escă în cartea mai sus pomenită cum că... Slovenii... i-au făcut robi.* id. ib. 139. *Ace[à] muzică... iscă în minte-mi o mulţime de idei triste.* DACIA LIT. 270. *Aceasta... au şi iscat trebuinţa de a se hotărî moşiile.* I. IONESCU,

C. 254. *A iscat un mic scandal.* VLAHUȚĂ, N. 17. *Viața lui întreagă l-a tot împins să facă numai rău și să iște dușmănie.* CONTEMPORANUL, III 700. [Prez. ind. *isc, iști, iscă,* conj. *să isc, să iști, să iște* și (numai la P. MAIOR), *să esche(a)ză.* | Și: **escà** vb. I. POLIZU, etc., **iescà** vb. I. *S'a iescat șapte tâlhari.* VĂRCOL, V.; **înescà** † vb. I. *Dela dânsul s'a înescătŭ boala aceaia.* DOSOFTEIU, V. S. 247. | Abstract: **iscáre** s. f., **iscát** s. a. = naștere, ivire (pe neașteptate). *Ardeiul roș, mic și iute, se pare, în popor, a fi pricina cea mai mare a iscării celui pierit.* GRIGORIU-RIGO, M. I. 38. | Part. — adj. **iscát, -ă** = care s'a ivit, a luat naștere; născocit, inventat. (Ad I) *Pentru daraverile iscate întâmplător între doi sau mai mulți negustori...* BOGDAN, C. M. 43. *Bunicul mieu,... văzând cearta iscată între tata și mama din pricina mea, a zis...* CREANGĂ, A. 18; (ad II) *Această fabulă de Sulțer escată...* P. MAIOR, IST. 189].

— Din bulg. **iskamŭ**, care, pe lângă înțelesul de «cer» (ca în celelalte limbi slave), are și sensul de «doresc, vreau», mai ales în construcția *iska mi se* «mi se face de ceva, se naște, se ivește în mine dorința să...» Cf. CADE. Nuanța de sens «pe neașteptate, pe negândite» pe care o are verbul românesc se leagă tocmai de această construcție la origine unipersonală. Cf. iscăli.

ISCĂLÍ vb. IVa. *Signer, souscrire.* — Trans. (cu complementul: numele s. actul pe care se scrie) și refl. A-și scrie numele la sfârșitul unei scrisori s. în josul unui act, document, tratat, etc., spre a se recunoaște ca autor al lui, spre a-și luà asupră-și conținutul lui s. spre a-și luà un angajament, a semnà, a-și pune semnătura, a subscrie, cf. parafà. *Și mai pre mar(e) credin(ță) iscălit-au toți și ș-au pus pecețile să să știe* (1632). GCR. 76/3. *De mărturie ș'au pus toț[i] pecețile și au iscălit cu mânuli lor* (1651). ib. I 152/10. *A fost iscălit... tractatul cu sânge din sfântul potir.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/26. *Îl făcură... să iscălească... polițe.* C. PETRESCU, Î. II 238. *Iară el Isaiia Teodorescu se iscăleà.* CREANGĂ, A. 135. *Atunci s'a scris adiata, s'a iscălit de împărat.* ISPIRESCU, L. 331. *S'o iscălit lăbos* = nu știe să scrie și, dacă știe, scrie ca talpa gâștei. ZANNE, P. V. 358. | P. ext. A încheià. *S'a iscălit pacea* [propriu zis: actul prin care se încheià pacea]. BELDIMAN, P. II 30. [Abstracte: **iscălíre, iscăleálă** s. f. (COSTINESCU), **iscălít** s. a. = acțiunea de a iscăli; — **iscălitúră** s. f. = semnătură, felul cum iscălește cineva; p. ext. aprobare dată prin semnare; numele iscălit. Cinevà își pune, își dă *iscălitura*, plăsmuește (plastografiază, contrafăce) *iscălitura* altuia. (Slav.) Podpisanie = *iscălitura.* MARDARIE, L. 2427. *Pentru credință pusu-mi-am degetul și iscălitura* (sec. XVII). GCR. I 136/2. *Și apoi pre urmă va prinde tagă de iscălitură, cum au iscălit rău, aceluia să i se ia popia* (1652). ib. I 160/14. *De la toți mărturie cu iscăliturile și cu pecețile lor* (1657). ib. I 174/27. *Carte nu știà, ce numai iscălitura învățase de o făceà.* LET. II 254/16. *Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde,... fără de iscălitura Mitropolitului.* ib. II 337/31. *Am văzut că-m[i] scrii și mă iscălesc creștinește(a), căci n'ai putut pricepe iscălitura* (a. 1791). IORGA, S. D. VIII 21. *Dă-mi banii câți ai, și na-ți iscălitura mea.* C. NEGRUZZI, III 119. *Nu și-a dat până acum iscălitura.* DDRF. *Iscălitură falsă.* # *Voința Domnului iscălitură este* = cuvântul Domnului trebue să fie sfânt. ZANNE, P. IV 378. | Adjective: **iscălít** (cu negativul: **neiscălit**), **-ă** = semnat, subscris. *Zapisul... va fi după toată rânduiala iscălit.* PRAVILA (1814) 42. *Polițele iscălite de femei... au... putere numai de o simplă făgăduială de plată.* COD. COM. (1840), ap. TDRG. *O sinodicească carte iscălită de tot soborul.* C. NEGRUZZI, I 241. *Scrisoare neiscălită* = anonimă. (Substantivat) *Iscălitul versuește.* KONAKI, P. 79; — **iscălitór, -oáre** = care iscălește; † cel ce iscăleà pentru alții, notar, cf. pisar. (Substantivat) *Scriitorul sub masă și iscălitorul pe masă:* cel ce poruncește, acela e mai mare, iar nu acela ce urmează poruncii. ZANNE, P. V. 587. *Svinții mucenici și iscălitórii* (lemma: notarii) DOSOFTEIU, V. S. 85b. *Fiind notarie și iscălitóriu... svântului patriarh.* ib. 109b].

— Formație românească, din bulg. **(ja sămŭ) iskalŭ** «am vrut», (= cu învoirea mea) care pare a fi fost formula prin care cinevà își arătà învoirea s. își dădeà aprobarea (corespunzând lui «bun și aprobat» de azi) pentru cele cuprinse în actul pe care-l semnà. Cf. TDRG. Cf. iscà.

ISCHIUZÂR s. m. v. **ișchiuzar.**

IȘCHIUZÁR s. m., adj. m. *Adroit, rusé.* — (Turcism în România-veche, ieșit din uz) Dibaciu, iscusit, șiret, pișicher (ALECSANDRI, T. 1750), berbant (id. ib. 1759). *Un vătaf de curte ișchiuzar poate, în scurtă vreme, să ajungă bogat ca Iov din biblie.* FILIMON, C. II 342. *Cel ce nu are nimică Cere-o leafă cât de mică, Având plan de ischiuzar S'ajungă pensionar.* ALECSANDRI, T. 106. *Sântem numai niște ischiuzari cu mai mult sau mai puțin spirit.* id. ib. 1662. [Și: **ischiuzár** s. m., **iuşchiuzár** s. m. DICȚ. | Derivate: (< turc. *išgüzarlyk*) **ischiuzarlâc** (ȘIO.), **iuschiuzarlâc, iuşchiuzarlâc** s. a. = dibăcie, iscusință, șiretenie, șiretlic. *Crez că, cu ajutorul lui Dumnezeu și iuşchiuzarlâcul smeritului tău rob, curtea Blagorodniciei tale în scurtă vreme se va împleà de toate cele trebuincioase.* FILIMON, C. I 602. *Dar bine, cume le afli toate acestea? — Asta este iuschiuzarlâcul mieu.* id. ib. II 607; — (numai în DICȚ., suspect) **ischiuzarie** s. f., cu același înțeles; — (numai la ALECSANDRI, probabil greșeală de tipar în loc de *ischiuzarlic*) **ischiuzarlie** s. f. *Omul cu merite și cu ischiuzarlîi la treabă are ipolipsis.* T. 1231.].

— Din turc. **işgüzar,** idem (< turc. *iş* «lucru» și pers. *güzar* «care duce la capăt»). ȘIO.

ISCHIUZARÍE s. f.
ISCHIUZARLÂC s. a.
ISCHIUZARLÍE s. f.
} v. **ișchiuzar.**

ISCOÁDĂ s. f. I. 1°. *Étude, recherche.* 2°. *Affût.* 3°. *Invention.* II. 1°. *Éclaireur, explorateur, espion.* 2°. *Enfant vif.*

I. Abstract. 1°. † Cercetare, examinare, iscodire (I. 1°.) *Iar pentru nașterea Domnului Hristos,... în ce chip s'au născut fiul lui Dumnezeu din tată fără' de mumă și cum s'au întrupat din mumă fără' de tată, nu trebuește iscoadă, de vreame ce este taina foarte mare.* ANTIM, P. 98.

2°. Pândă, vânătoare. GOROVEI, CR. *Când te duci la iscoadă (pândă), să-ți iei o basmà roșie.* id. ib. 1727. *Ca paserea ce 'n cuibu-i golașii pui păzește Și când se depărtează, îi este mult mai teamă De-a șerpilor iscoadă, deși fiind de față, Nu le-ar puteà aduce vre-un ajutor, sărmanii.* OLLĂNESCU, O. 342.

3°. Născoeire, invenție, gând, plan, iscodire (I 5°.). *Spuneți care sânt cele mai nouă-a lor iscoade.* I. NEGRUZZI, VI 504. *Asemene iscoadă niu-mi fulgeră prin minte.* s. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Are să spue la lume o mare iscoadă.* N. BOGDAN, ap. DDRF.

II. Concret. 1°. Cel ce cercetează, iscodește (I 1° și 3°) spre a descoperi, a cunoaște ceva, cercetător (NOVACOVICIU, C. B. 12), cercetaș (ODOBESCU, III 571); spec. spion (LB.), cf.

emisar. (Slav.) Shódnikŭ = *iscoadă*. MARDARIE, L. 3483. *Iskodĕ*. ANON. CAR. *Să spăriară gândind că sântem iscóade*. DOSOFTEIU, V. S. 78. *Şi zice lor: iscóade sânteţi, a cercà urmele ţărâi aţi venit*. BIBLIA (1688) $32/_{41}$. *Iar asupra Arapilor să trimiţă întâiu iscoadi* (= iscoade) *acolò, ca să vază*. HERODOT, 153. *Acel ofiţer au venit în chip de iscoadă ca să vază ce de oaste este*. LET. II $159/_{87}$. *Turcii prinzând veste den iscoadele ce aveà în tabăra lui Chemin Ianoş*. MAG. IST. $344/_{19}$. *Şi trimise Darie iscoade la Alexandru*. ALEXANDRIA, 57. *Şi nu acum ziua, pe lumină, căci s'ar puteà ca ei să aibă iscoade, care să vă vadă şi să le dea de ştire*. SANDU-ALDEA, A. M. 33. *Fiindcă albina se pitulează atât de încetişor într'o floare şi apoi zboară bâzâind numai după ce o supsese bine, de aceea ea caracterizează adeseori în legendele poporane pe iscoada*. MARIAN, INS. 177. *Că duşmanii ne-o 'ngrădit Nici cu pari, nici cu nuiele, Numai cu iscoade grele*. SEVASTOS, C. $114/_{18}$. *Mă suiiu în pod Să caut iţe Cotroiţe, Nu găsiiu iţe Cotroiţe, Ci găsiiu o măgăriţă, La coadă Cu iscoadă, La pântece Cu descântece*. [= Cântarul]. GOROVEI, C. 59. Cf. 311.

2°. P. anal. Copil vioiu care n'are stare. Cf. H. XVII 175.

— Derivat postverbal din **iscodì** (cf. paleosl. *sŭchoda* «speculator»).

IŞCOÁLĂ s. f. v. **şcoală**.

ISCODÁ vb. Ia. **ISCODÁCIU** s. m. **ISCODÉALĂ** s. f. **ISCODÉNIE** s. f. **ISCODITÚRĂ** s. f. **ISCÓDNIC** † s. m. } v. **iscodì**.

ISCODÌ vb. IVa I. 1°. *Étudier, scruter, examiner; reconnaître*. 2°. *Interroger*. 3°. *Espionner*. 4°. *Découvrir*. 5°. *Inventer*. II. *Se trouver*.

I. Trans. 1°. A căutà cu de-amăruntul (cf. CREANGĂ, GL.) să afli, să descoperi, să cunoşti cevà, a cercetà (cu de-amănuntul), † a cercà (I 2°), a studià (bine), a examinà (cu atenţie) cevà. *Iskoděsk* = inquiro, interrogo. ANON. CAR. *Mainte de ce am înceape a iscodì psaltirea,... o să arătăm întâiu ceaste patru lucruri*. PSALTIREA DE BĂLGRAD, ap. GCR. I $152/_{2}$. *Iscodeşti inemile*. DOSOFTEIU, MOL. *Ne puse pre noi în pază, ca cum am iscodì pământul. Şi zisem lui: de pace sântem, nu sântem iscoadă*. BIBLIA (1688), 32. *Poruncindu-i să scrie o carte la hanul prea cu meşteşug şi să iscodească gândurile lui*. LET. III $86/_{2}$. *Împăratul... iscodind lucrul, află locul*. MINEIUL (1776), $160^{1}/_{1}$. [*Zina*] *iscodeà fericirea omenească*. BELDIMAN, N. P. 40. *Doritor de a iscodì toate, au întrebat cu ce chip calcă poama*. DRĂGHICI, R. 28. *Învăţaţii s'au înălţat şi mai sus iscodind tainele firii*. I. IONESCU, C. 82. *Oricum s'ar iscodì lucrul, averile din România nu pot fi... decât ale mănăstirilor pământene*. ODOBESCU, II 30. *Rămăsesem tăcut pe o buturugă, privind cetele de plutaşi, care se depărtau, iscodind pădurea*. DUNĂREANU, CH. 133. | (Jur.) **A iscodì un zapis** † = a-l cercetà spre a vedeà dacă s'au împlinit condiţiile stipulate. Cf. HASDEU, CUV. D. BĂTR. I 133. *Di s'ar faci v'o smintală, nedând banii la zi, să-i dea la zi, or'cine va fi din seminţia mea, să aibă a iscodì pi zapisul*. ZAPIS (1603), ib. I 132. | (Absolut) *Au trimis doi tineri să iscodească*. BIBLIA (1688) $153/_{2}$. *Opaforcoş, iscodind în Ardeal, s'au întâlnit cu Sclavi*. P. MAIOR, IST. 139. *Tot gândeaşte şi iscodeaşte şi-şi bate capul*. ŢICHINDEAL, F. 6. *Domnul stă şi iscodeşte*. TEODORESCU, P. P. 479.

2°. A întrebà, a se informà, a luà pe cinevà la întrebări, a-l descoase (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a cercetà (I 4°). *Mai iscodeşte ea pe ici pe coleà să vadă n'a puteà aflà cevà despre copil, dar copilul parcă intrase în pământ*. CREANGĂ, P. 174. *Hotărî... cu mintea lui ca să iscodească şi pe mari şi pe mici*. ISPIRESCU, L. 375.

3°. Trans. şi absol. A spionà. *Iscodeà la Munteni, de văzuse toate lucrurile Brâncovanului*. LET. II $334/_{24}$. *Şi oastea-i tiptil să iscodească*. NENIŢESCU, ap. DDRF. *Trebue să fie un trimis de undevà, numai pentru a iscodì casele oamenilor*. CREANGĂ, P. 233.

4°. P. ext. A aflà, a oblicì (cf. ŞEZ. II $42b/_{13}$), a descoperì (NOVACOVICIU, C. B. 12).

5°. A scornì, a plăsmui, a născocì (CREANGĂ, GL., Straja, Bucov,, com. AR. TOMIAC), a inventà (ALECSANDRI, T. 1782, Banat, com. V. BRANISCE), a urzì, a răspândì un neadevăr (com. id.). *Dragomanii... iscodeau... intrigi* (1819). URICARIUL, I $127/_{3}$. *Omul iscodeşte mii de născociri*. GORJAN, H. II 37. *Câtă iscusinţă are mintea omenească spre a iscodì lucruri nouă!* DRĂGHICI, R. 120. *În locu' [muze]lor cântări să iscodim*. DONICI, F. 16. *Ei... iscodiră meşteşugul zugrăvirii*. KONAKI, P. 301. *Să iscodim vr'un tertip*. ALECSANDRI, T. 1403. *Acei înrăuiţăţiţi au iscodit deosebite pâri mincinoase*. C. NEGRUZZI, I 232. *Puteam numiri defăimătoare În gândul meu să-ţi iscodesc*. EMINESCU, P. 149. *Nu este om pe lume,... care să-şi iscodească mai multe teorii despre viaţă*. I. NEGRUZZI, V 18. *Câte alte bazaconii şi năzbâtii de care iscodeşte şi vrăjeşte dracul*. CREANGĂ, P. 144. *Asta au iscodit-o de nevoia ca să nu-i priceapă administraţia Domeniului Coroanei*. ŞEZ. IV $118/_{5}$. *A iscodì neadevăruri* = a scornì minciuni. Cf. DDRF.

II. Refl. (Numai la ISPIRESCU, confundat, probabil, cu) A se iscà. *Acolo la pădurea neagră se iscodise o scorpie*. L. 137.

[Şi: **iscodà** vb. Ia (atestat numai odată la conj. prez. per. III) *Trimise pe un ostaş să iscodeze ce se întâmplă în castel*. ŞEZ. IV $207/_{25}$; — (+ *scoate*) **iscotì** † vb. IVa. *Cu deadinsul iscotind, să poată cunoaşte*. CANTEMIR, IST. 27. | Abstracte: **iscodíre** s. f., **iscodít** s. a. = acţiunea de a iscodì; scornire, scornitură, născocire, invenţie. (Ad I 1°.) *Nu se cade să crezi pre nimenea, fără de iscodire*. PRAVILA DE TÂRGOVIŞTE, ap. GCR. I $159/_{30}$; (ad I 5°) *Pre toţi îi întrece întru înşălepciune şi iscodiri*. ODISIA (1750—1780), ap. GCR. II $83/_{10}$. *Iscodirile cele infernale ale tiranilor* (a. 1785). URICARIUL, X $19/_{22}$. *Fiindu-i cunoscută tăria şi vicleanele iscodiri ale Dachilor*. P. MAIOR, IST. 5. *Drumul de fier îi iscodirea dracului*. ALECSANDRI, T. 982; — **iscodeálă** s. f. = iscodire; născocire, invenţie (ALECSANDRI, T. 1764); spionaj) COSTINESCU). *Altă iscodeală! Le-a abătutără să se îmbrace ţărăneşte*. ALEXANDRI, I. 656; — **iscoditúră** s. f. = lucru iscodit; invenţie, născocitură. (Ad I 5°) *Aceasta-i o iscoditură, şi cine a îndrăznit s'o spue, este un netrebnic*. S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Cele ce vi le spun nu sânt numai nişte iscodituri şi apucături din partea mea*. MARIAN, T. 176; — (rar) **iscodénie** s. f. = invenţie. *Leacurile pământului şi minunile iscodeniilor toate*. CARAGIALE, S. $114/_{8}$. | Adjective: **iscodít** (cu negativul **neiscodít**), **-ă** = cercetat cu de-amănuntul; inventat, născocit. (Ad I 5°). *Maşinele cele mai din nou iscodite*. I. IONESCU, D. 187. *Ideea acestui drum perfid trebue să fi fost iscodită de Jidani*. I. NEGRUZZI, I 121. *Şi legătura este făcută cu măestrie: chip iscodit la nevoie de către Bujor în dragul Ileanei*. SLAVICI, N. 55; — **iscoditór** (cu negativul **neiscoditor**), **-oáre** (adesea substantivat) = † (cel) care caută să obţină cevà, care umblă după cevà; care caută să pătrundă cu mintea, să observe cu de-amă-

nuntul, cercetător; care caută să descoasă pe cineva; care spionează; care inventează, născocitor. (Ad I 1°) *Striiru iscoditoriu* (pohtitoriu lucrurilor streine N. TESTAMENT 1648, socotitoriu de ceale striine BIBLIA 1688). COD. VOR. 161/4. *Sânt şi prieteni care sânt cei mai dintâi iscoditori faptelor noastre, nu doară ca să ne îndrepteze, ci ca mai curând la obşte să le vădească.* C. GOLESCU, ap. TDRG. *Nu tribue să fie omul prea iscoditor la toate.* GORJAN, H. I 129. *Ochii mici, şireţi şi iscoditori.* VLAHUŢĂ, D. 116; (ad I 2°) *Babele, câtu-s ele de-a dracului, de prefăcute şi iscoditoare, tot nu l-au putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142; (ad I 5°) *Ungurii sânt oameni iscoditori şi necredincioşi.* LET. I. A. 39/16. *Învăţătoriu de noroade, de răle iscoditoriu, Un Toader Vladomirescul.* BELDIMAN, TR. 63. *Unul iscoditor trist. de termeni încornoraţi, Lipsiţi de duh creator numeşte pe toţi ceilalţi.* ALEXANDRESCU, M. 240. *A mână toate acestea cu dibăcie,... nu e treabă uşoară, şi numai meşteşugurile şi vicleniile minţii sale iscoditoare sânt în stare...* I. NEGRUZZI, I 171. *Robule, deaca făcuş[i] pe priiatenii miei iscoditóri, du-te de-m[i] adú om neiscoditoriu* (a. 1705). GCR. I 352/5. | Alte derivate: (< slav. *ischodinikŭ*) **iscódnic** † s. m. = iscoadă. *Luò iscodnicii şi pre altă cale-i scoase* (:priimind iscoadele N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. 122/2; — **iscodáciu** s. m. = iscoditor (PAMFILE, A.), inventiv. (Ad I 5°) *Gurile rele spuneau că acest venetic fusese pe vremuri plăcintar... Alţii — mai iscodaci — ţineau morţiş că Livaridi găsise într'un beciu o căldare plină cu lire turceşti.* SANDU-ALDEA, SĂM. IV 866.]

— Din paleosl. **ischoditi** «a cutreierà, a investigà, a scrutà» (propriu «a ieşi»).

IŞCÓLĂ s. f. v. şcoală.

ISCOSÍ vb. IVa ş. d. v. iscusì.

ISCOTÍ vb. IVa v. **codi.**

ISCRĂŞÍ † vb. IVa. *Inventer.* — (Numai la P. MAIOR; cuvânt suspect) A născocì, a inventà. *Slovele aceale cu care se întrebuinţează astăzi Ruşii... furâ iscrăşite de Chirill.* IST. 250.

ISCUSÁT, -Ă adj. *Exempt d'impôts.* — Care nu plăteşte impozite, scutit de dări. *În valea Galbenei Şi p'a Gălbenuşei Sânt trei sate iscusate În vistirie nebăgate.* PĂSCULESCU, L. P. 207.

— Din m.-gr. ἐξκουσάτος (= m.-lat. *excusat us*) idem V. Bogrea în *Omagiul N. Iorga*, p. 53 urm.

ISCUSEÁLĂ s. f. v. **iscusì.**

ISCUSÉNIE s. f. 1°. *Compréhension.* 2°. *Civilisation.* — (Învechit).

1°. Înţelegere, pătrundere, comprehensiune. *Să silească şi să se chinuiască spre iscusenia şi procopseala învăţăturei* (a. 1766). URICARIUL, XIV 190/1.

2°. † Civilizaţie, înaintare culturală, podoabă artistică. *Iaste ţara Italia plină... de cetăţi şi ţări iscusite..., pentru mare iscusenie şi frumuseţuri a pământului aceluia i-au zis Raiul pământului.* LET. I 8/19. *Xerxis..., înţelegând iscoseniia locului, poftì să meargă să vază pe la Machidonia.* HERODOT, 397.

[Şi: **iscosénie** s. f.]

— Derivat din **iscusì**, cu suf. abstr. **-enie.** Cf. iscuşenie.

ISCUŞÉNIE † s. f. 1°. *Tentation.* 2°. *Enquête.* 1°. Ispită, tentaţie. *Pentru iscuşenii, adecă ispite.* CAT. MAN. II 334, 35. *Nu ne duce în iscuşenie.* DOSOFTEIU, MOL. *Dodeiala iscuşeniilor drăceşti.* id. V. S. 216, cf. 29$_2$, 44$_2$, 108$_3$, etc. *Pentr'acela lucru i s'au tâmplat aceà năpaste asupra lui, săracul, de-[a]u avut aceà iscuşenie cu acel om, de l-au ucis în ţara voastră* (a. 1635—1645). IORGA, D. B. 56.

2°. Cercetare, iscodire. *Când nu va şti bărbatul că-i face muiarea preacurvie direpţ aceaia nu face nice o iscuşenie asupra ei, atunce nu să chiamă că o iartă pentru preacurvie ce face.* PRAV. 542.

— Din paleosl. **iskušenije** «experienţă, tentaţie». Cf. iscusenie.

ISCUSÍ vb. IVa I. 1°. *Tenter.* 2°. *Instruire.* II. 1°. *Apprendre, devenir habile.* 2°. *Devenir célèbre.* 3°. *Devenir rusé.* 4°. *Faire le malin, faire parade* de 5°. *S'affiner.* — (Cuvânt învechit şi necunoscut în cele mai multe părţi).

I. † Trans. 1°. A pune la încercare, a ispitì. Cf. DOSOFTEIU, MOL.

2°. A învăţà pe cineva, a-l deşteptà cu învăţătura, cu ştiinţele. I. GOLESCU, C., cf. LB. Cf. iscusit (I 1°). (Refl. = pasiv) *Prostia din natură nu se poate iscusì.* PANN, H. 60.

II. (Învechit). Refl. 1°. A căpătà experienţă, a-şi câştigà (prin experienţă şi prin învăţătură) îndemânare, dibăcie; a se deşteptà, a se deschide la minte, a-şi ascuţì mintea; a se face îndemânatic, abil, dibaciu, priceput, isteţ, învăţat. Cf. LB. Cf. iscusit (I 2°). (Construit, în limba veche, cu prep. în). *Să înveaţe... a să iscusì în tocmealele ceale de războiu.* VARLAAM, C. II 16/2. *Fecioria este şcoala cea minunată... în care se deşte[a]pt[ă] şi se iscusesc tinerii.* PISCUPESCU, O. 103.

2°. (Numai în LB.) A se face vestit.

3°. A deveni şiret. Cf. PONTBRIANT. Cf. iscusit (I 3°).

4°. A se arătà că ştie multe, că e priceput, a face pe deşteptul, pe învăţatul, cf. iscusit (I 4°). I. GOLESCU, C. *Nu te mai iscosì atâta!* (Braşov).

5°. A deveni mai fin, a se rafinà, a se perfecţionà. Cf. iscusit (II 3°). *Simţirile sufletului... iscusindu-se şì prin bunătate şì prin răotate...* (a. 1775), ap. GCR. II 108/18.

[Şi: **iscosì** vb. IVa (Braşov). | Adjective: **iscusít, -ă** v. c.; — **iscusitór (iscuşitóriu †), -oáre** (uneori substantivat) = (cel) care (se) iscuseşte; spec. † ispititor, diavol. *Vicleanul iscuşitóriu.* DOSOFTEIU, V. S. 209. *Asuprindu-l iscusitóriul de cădeare, strică cucona.* id. ib. 43$_2$. | Abstracte: **iscusíre** s. f. = experienţă, învăţătură, ştiinţă (cf. LB.), îndemânare, dibăcie, pricepere, isteţime, inteligenţă. *Giudeţul să îndeamnă să mai micşureadze certarea celui vinovat pentru* (= având în vedere) *iscusirea şi destoinicia lui.* PRAV. 1101. *Şi afară de iscusire[a] minţii eră şì... viclean.* BERTOLD (a. 1779), ap. GCR. II 118/17. *Mulţămit... de a sa iscusire.* KONAKI, P. 287; — **iscusitúră** † s. f. = podoabă, model. *Toate sadeà, fără de nici un fealiu de şiret sau împletitură sau alte iscusituri şi scumpe izvodituri.* (Mold. a. 1777). FURNICĂ, I. C. 56; — **iscusie** † s. f. = talent. *Cărţile scrise de dânsul sânt pline de toată iscusiia şi 'nţelepciunea.* DOSOFTEIU, V. S. 70; — **iscusíme** † s. f. = inteligenţă, pricepere. *Comisia epitropicească va rândui (episcop) pe cine va socotì mai destoinic, privind către iscusimea, starea, averea şi locuinţa lui.* COD. CAL., ap. TDRG.; — **iscuseáiă** s. f. = abilitate, ingeniozitate. DDRF.; — **iscusénie** v. c., **iscusinţă** v. c.].

— Din paleosl. **iskusiti** «tentare, probare» (cu prez. *iskuš-*).

ISCUSÍE † s. f. } v. **iscusì.**
ISCUSÍME † s. f. }

ISCUSÍNŢĂ s. f. 1°. *Habileté, adresse, ingéniosité.* 2°. *Talent, art.*

1°. Îndemânare, dibăcie, abilitate, dexteritate,

ingeniozitate, pricepere, agerime (de minte), perspicacitate, isteţime, inteligenţă; p. ext, şiretlic, viclenie (DICŢ.). *Câtă iscusinţă are mintea omenească spre a iscodi lucruri nouă!* DRĂGHICI, R. 120. *A minţei iscusinţă.* I. VĂCĂRESCU, P. $47/_{18}$. *Toată roada pământului atârnă şi de la râvna şi iscusinţa sămănătorului.* I. IONESCU, C. 20. *Istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusinţa, vitejia acestor căpitani.* BĂLCESCU, M. V. 611. *Atâta pricepere şi iscusinţă arătă* (Bucovina). N. REV. R. I 64. *Tu cu iscusinţa ta ştiu că ai s'o duci bine!* ISPIRESCU, L. 41. *I-au mulţămit cu o pătrare de galbini pentru iscusinţa lui.* SBIERA, P. $97/_{23}$. *Iscusinţa bună, cea mai mare bogăţie.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50. *Iscusinţa fără socotinţă, zădarnică ştiinţă.* id. ib. VIII 50.

2°. Talent, dar (de a puteà face cevà), meşteşug, artă. *Acela să va învăţà la multe fealuri de învăţături ale iscusinţii* (a. 1785), ap. GCR. II $144/_{19}$. *Covârşeau toată iscusinţa meşteşugului.* GORJAN, H. IV 37. *Iscusinţa ţinerei de minte.* id. ib. IV 228.

[Şi: **iscosinţă** s. f., **iscuşinţă** s. f., **inscusinţă** s. f. *Dela cum ştie femeia a adunà aluatul i se cunoaşte inscusinţa şi gospodăria.* SEVASTOS, N. $337/_{17}$. | Negativ: **neiscusinţă** s. f. = lipsă de iscusinţă, neîndemânare, nepricepere].

— Derivat din **iscusì** cu suf. abstr. **-inţă.** Cf. iscusenie, iscusime, iscusie.

ISCUSÍT, -Ă adj. I. 1°. *Expert, savant, habile.* 2°. *Intelligent, adroit, habile, fin.* 3°. *Rusé.* 4°. *Pédant, poseur.* II. 1°. *Beau, ouvragé, fin, fait de main de maître.* 2°. *Beau,* 3°. *Délicieux, délicat.* 4°. *Favorable* à. — (Vechiu şi popular; astăzi din ce în ce mai rar întrebuinţat).

I. (Mai ales despre persoane; uneori substantivat).

1°. (Construit absol. s. cu prep. în (tru) †, spre) Care are (multă) experienţă, expert (cf. LB. POLIZU, etc.), care ştie multe, care se pricepe la multe, învăţat (I. GOLESCU, C. L.), cult. Cf. iscusì (I 2°, II 1°). Slav. Iscusno = *iscusìt,* cu ştiinţe. MARDARIE, L. 1346. (Slav.) Iscusnyi = *cel iscusit,* cel ştiut. id. ib. 1348. *Vestiţi şi foarte iscusiţi întru toată dumnezeiasca scriptură.* PRAVILA DE TÂRGOVIŞTE, ap. GCR. I $157/_{10}$. *Caută ce scrie de portul Românilar iscusit istoric Lavrentie Topeltin din Mediaş.* N. COSTIN, ib. II 323. *Un filozof din cei vechi, iscusît întru ştiinţa dreptăţilor.* CAT. MAN. II 444, 161. *Cu care toate neamurile... ceale iscusite şi învăţate se folosesc, am judecat.* ACATIST (a. 1801). GCR. II $183/_{30}$. *S'aducă vr'un iscusit, Ca să poată 'nvăţà carte.* PANN, P. V. II 6. *Înzădar s'au silit cei mai iscusiţi doctori ai Petersburgului.* C. NEGRUZZI, I 41. *Doamne, peste ce profesor înţelept şi iscusit a dat!* CREANGĂ, A. 18.

2°. (Construit absol. s. cu prep. la, în) Dibaciu, îndemânatec, priceput, capabil, deştept, ager, lesne pătrunzător (PĂSCULESCU, L. P.), talentat, isteţ, inteligent, vioiu, înţelept. (Slav.) Blagoiskusenŭ = *bine iscusit,* înţelept. MARDARIE, L. 221. *Boieri, oameni buni, iscusiţi şi aleşi.* NEAGOE, ap. GCR. I $169/_{18}$. *Om la amândouă mânile iscusit.* BIBLIA (1688), 175. *Având o fată iscusită, vru să afle pre cel mai vrednic dintre Greci, să o dea după dânsul.* HERODOT, 350. *Fiind iscusit la condeiu.* LET. III $256/_{25}$. *Foarte iscusiţi în doftorie.* MINEIUL (1776), $174^1/_2$. *Şi tocmind meşteri iscusiţi, au făcut un chioşc de cristal foarte frumos.* EROTOCRIT (a. 1800). GCR. II $178/_{30}$. *Scrie într'însa cevà lucru iscusit.* P. MAIOR, IST. 279. *Iscusit la caligrafie.* GORJAN, H. I 122. *Amoriul l-am slăvit... În omul iscusit.* KONAKI, P. 91. *Cereà... să-i trimită meşteri iscusiţi în orice măestrii.* C. NEGRUZZI, I 200. *N'ai nimerit tocmai bine, o iscusite vânătorule!* ODOBESCU, III $9/_9$. *Iscusit în vicleşugurile orăşeneşti.* TEODOREANU, M. II 199. *Gerilă suflă de trei ori cu buzişoarele sale cele iscusite.* CREANGĂ, P. 251. *De ce creşteà, d'aia se făceà mai isteţ şi mai iscusit.* ISPIRESCU, L. 41. *Prin Bucovina se crede că acest Macaveiu are şapte capete iscusite.* PAMFILE, S. T. 1. *Fată iscusită la ţesut.* GOROVEI, CR. # *Acela* [*e*] *mai iscusit, cel ce ştie la vreme să-şi ascunză iscusinţa sa.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50. *Capul iscusit la vreme de nevoie se cunoaşte.* PĂSCULESCU, L. P. III.

3°. P. ext. Şiret. Cf. DICŢ. Cf. iscusì (II 3°).

4°. (În ironie) Cel care vrea să arate că ştie multe, că e învăţat (cf. I. GOLESCU, C.), s. priceput, cel ce se iscuseşte (II 4°).

II. (Despre lucruri, clădiri, mâncări, haine, vorbe, etc.).

1°. Lucrat cu mult meşteşug, cu măestrie (Zahareşti, jud. Suceava, com. N. GRĂMADĂ), artistic, minunat, îngenios (cf. DICŢ.); † civilizat, înaintat în cultură. *Învincindu-i pre toţi Ipoclid, poroncì să zicà fluieraşul zisul iscusit, cu tocmală bună.* HERODOT, 351. *Voi steale iscusite, ceriului podoabă.* M. COSTIN, ap. GCR. I $203/_7$. *Cetăţi şi ţări iscusite.* LET. I $8/_{17}$. *Au zidit... o mânăstire frumoasă şi foarte iscusită în târg la Galaţi.* ib. II $51/_{19}$. *Întrat-au Domniia în Iaşi... cu iscusite podoabe.* ib. II $82/_{24}$. *Bucate de mâncat iscusîte.* DOSOFTEIU, V. S. $99/_2$. *Dumnezeu... poate... să facă stele mai luminoase decât acestea ce strălucesc pre cer şi lună mai iscusită decât aceasta ce ne povăţueşte noaptea.* ANTIM, ap. TDRG. *Mai ales, mai iscusit şi mai cinstit* [este] *sufletul decât trupul* (a. 1702). GCR. I $344/_{24}$. *Dintr'a caselor iscusite ziduri.* ARHIVA R. I 153. *Limba latinească... în sine într'un timp au fost mai iscusită decât întru altul.* P. MAIOR, IST. 240. *Având cu desăvârşit Darul cel mai iscusit.* KONAKI, P. 37. *Prin accente iscusite rădiul tot a încântat.* C. NEGRUZZI, II 14. *S'au apucat cu aceşti bani de au zidit o iscusită biserică în sat.* ODOBESCU, II 220. *Haine iscusite* (Zahareşti, jud. Suceava). Com. N. GRĂMADĂ. *Să se mire de lucrul cel rar şi iscusit.* SBIERA, P. $69/_3$. *Mi-oiu alege... rochiile şi cepsele cele mai iscusite şi mai frumoase.* id. ib. $250/_6$. | (Cu funcţiune adverbială) [*Pistolaşul*] *erà şi foarte iscusit lucrat.* SBIERA, P. $70/_{19}$.

2°. Chipeş, arătos. *Deci câte sânt frumoase şi iscusite* (nota: chipoase) *să şi mântuesc curând.* HERODOT, 82. (Şi despre persoane). *O fată ce se prilejise între roabe, foarte iscusită de trup.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Iscusită eşti tu la chipul tău.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Floricelele acele iscusite Îndreaptă cătră zei Smerita rugăciune.* DONICI, F. 14.

3°. Fin, delicat, plăcut, delicios. Cf. iscusì (II 5°). *Cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Mirosul de multe ori înşală, fiind multe mirodenii de'ntâi greale, iară apoi mare şi iscusit miros fac.* id. ib. *Iscusita mirosală* [a trandafiri]*lor să fie mirosind i se părea.* CANTEMIR, IST. 106. *Iscusit mijlocelul... Helgii.* id. ib. 107. *Toţi sorbeau astă iscusită băutură* (ceaiul). C. NEGRUZZI, I 74.

4°. † (Construit cu dativul) Potrivit, bun (pentru...) *Să aştepţi până veri hi lăcaş iscusitŭ duhului svânt.* VARLAAM, C. II 27.

[Şi: **iscosít, -á** adj. (Braşov); — **înscusít, -ă** adj. ŞEZ. IV $207/_2$. | Negativul: **neiscusit, -ă** = neîndemânatec, nepriceput. *Oameni neiscusiţi.* VARLAAM, C. II 14. *Eşti şiret... Nu, Domnule preşedinte, sânt om neiscusit.* CONTEMPORANUL, II 322.]

— Formaţie participială dela verbul **iscusì,** spre a redà pe paleosl. **iscusĭnŭ** «experimentat, păţit», bulg. **iskusenŭ** «îndemânatic, cu experienţă».

ISCUSITÚRĂ † s. f. v. **iscusì.**

IŞDĂNÍ vb. IV[a] v. **ijdărî.**

ISÉTRU s. m. (*Iht.*) v. **nisetru.**

ISHÓD † s. m. sing. (Bis.) *Exode.* — (Cartea din Biblie numită) Exod, ieşire. *Dăruim den aceaste cărţi scris[e] a noastre ceaste doo de întâniu: Bitie şi Ishodul.* PALIA DE ORĂŞTIE, ap. GCR. I 37/35.
— Din paleosl. **ischodŭ,** idem.

IŞÍ vb. IV v. **ieşì.**

ÎŞI pron. v. **el.**

ISÍCĂ (Bot.) s. f. Sorte de plante odorante. — Plantă cu miros plăcut. PĂSCULESCU, L. P. GL. *Este-o casă mare Cu nouă uscioare, Cu ferestre'n soare, Uşi de isică, Ferestre de sticlă.* id. ib. 166.
— Poate, din bulg. **osika,** nume de plantă, cf. şi *sică.*

ISICHÍE s. f. v. **isihie.**

ISIHÁST(R)U † s. m. (ş. d.) v. **sîhastru** (ş. d.)

ISIHÍE s. f. *Repos.* — (Grecism învechit în România veche) Linişte, odihnă, tihnă. *Poşta Ţarigradului au adus veste că acolo este isihie şi piaţa s'au deschis* (a. 1816). IORGA, S. N. 167, cf. 168. *Să mă bucur în isihie de rodul îndelungatei mele trude.* CARAGIALE, S. N. 20. [Şi: **isichíe** s. f. (DICŢ.). *Stând la sfat în isichie.* POP., ap. ŞĂINEANU, D. U.]
— Din n.-grec. *ἡσυχία,* idem.

ISIMBRÁ † vb. I[a] v. **sâmbrà.**

ISIMERÍE † s. f. *Équateur.* — (Grecism literar la CANTEMIR) Ecuator. *Trula cea din mijloc drept asupra isimeriii căută.* IST. 131. *Mai vârtos dacă* [Nilul] *supt dunga isimeriii agiunge, împotriva ţării care se chiamă Congo, în pământ se soarbe.* id. ib. 140.
—Din grec. *ἰσημερία* «echinocţiu» (*ἰσημερινός κύκλος* «ecuator»).

ISIRGÍU † s. m. *Marchand d'esclaves.* — (Turcism literar) Negustor de sclavi. *Au adus un Ovreiu isirgiu de carii vând roabe.* LET. III 248/37.
— Din turc. **esirgi,** idem. ŞIO.

IŞITOÁRE s. f. = **ieşitoare,** cu înţelesul de «privată». POLIZU (Timişoara, com. A. COSMA). *La işitoare o trimiteà.* MAT. FOLC. 127.

ISL — v. **IZL** —

ISLÁM s. m. sing. *Islam.* — Religiunea mahomedană; p. ext. totalitatea Mahomedanilor; toate regiunile locuite de Mahomedani. *Pentru adepţii islamului Mahomed e un personagiu foarte comod.* ALECSANDRI, ap. RUDOW, XVIII 97. [Şi: (fr. *islamisme*) **islamísm** s. m. = islam.]
— *N.* din fr. (<turc. (arab.) **islam,** propriu «resemnare»).

ISLAMÍSM s. m. sing. v. **islam.**

ISLEDÍ † vb. IV[a] v. **siedì.**

IŞLÍC † s. a. (Îmbrăc.) *Bonnet de fourrure.* — Acoperemânt pentru cap, făcut din piei de sobol s. din pielceà subţire (numită zagarà I. GOLESCU, C. I.), din atlaz (cf. IORGA, S. D. XII 45, a. 1747), din postav, etc. Înainte vreme, îl purtau numai Domnii Ţărilor române, apoi şi doamnele lor, mai târziu boierii (fiind chiar simbolul boieriei şi având mărime variabilă, după rangul aceluia care-l purtà), apoi boierinaşii, negustorii (cf. NISTOR, H. M. 80) şi, pe urmă, lăutarii; cf. calpac, cauc, gugiuman. *Işlic* purtà boierii în cap, fiind mai de cinste, făcut... la făptură gogoneţ, ca oul, ca mărul, şi unele cu fundul de postav ca straşina, iar altele cu fundul mic, fără straşină, care acum atât de mare l-au făcut boierii greci, încât fără sfială îl putem numì «baniţă de bucate». I. GOLESCU, C. I. *Shlik* = pileus. ANON. CAR. *Să va prileji să să afle a cuivà veri şlic* (Munt. *işlic*) *sau altă fiece haine.* PRAV. 231. *Trei şlici de sobol şi cu urşinic.* FOAIE DE ZESTRE (a. 1669), ap. ŞIO. *Oamini tineri... cu podoabe şi cu peţiene la şlice.* LET. I 285/2. *I-au dat Turcii... caftan şi şlic şi buzdugan.* LET. II 237/32. *Gugiumana Domnului, adecă şlicul cel de sobol.* LET. III 298/29. *Când vătavul de aprozi mergeà la casa boierilor, ieşeà înaintea lui şi îl primeà cu şlicul a mână.* GHEORGACHI, ap. ŞIO. *Şi l-au îmbrăcat domneşte cu haine, işlic.* MAGAZ. IST. 315/25. *Perşii... aveà armi aşà: la cap aveà şlice* (notă: *tiare*), *iar pregiur trup platoşă cu fier.* HERODOT, 382. *Turcii le-au poruncit boierilor de s'au îmbrăcat în haine turceşti, lepădându-şi işlicele şi puind căciuli negre, lungi în cap.* DIONISIE, ap. ŞIO. *Işlic femeiesc cu toată cheltuiala lui 20 taleri.* ib. *Prinde inimă, Păturică, mâne vei pune işlicul în cap!* FILIMON, C. I 752. *P'atunci forma işlicului nu erà numai o fantezie, cum este astăzi cu pălăriile, mai înalte sau mai scurte în păreţi, mai rotunde, mai gogoneţe sau mai ţuguiate, mai tari sau mai moi, după pofta fiecui: fiecare trebuia să poarte işlicul după teapa lui.* GHICA, ap. ŞIO. *Află multă poezie în forma şlicului.* C. NEGRUZZI, I 69. *Oboroaca asta de şlic m'au dat de ruşine.* ALECSANDRI, T. 1333. *Pe cât şlicul se urcà în lăţime şi în lungime, cu atâta capul aflat dedesupt erà tare şi mare şi straşnic în viaţă.* RUSSO, S. 18. *Unul cu ciubuc în mână şi işlic mare în cap.* I. NEGRUZZI, IV 466. *Şi-ar fi bătut joc de işlic şi tombateră.* MAIORESCU, CR. II 181. *În coada trăsurii erà un geamandan cu aşternut şi o oboroacă cu şlicul, iară înăuntru, un boier cu barba de un cot.* ŞEZ. XII 45. *Feţii să mi-l poarte Frumos în işlice.* TEODORESCU, P. P. 68. *El işlicul desbrăcà.* BIBICESCU, P. P. 333. *Să-şi ia şlicele din cap.* SEVASTOS, C. 37/8. *Işlic de urs În cap mi-au pus.* MARIAN, V. 220. *Şi mi-şi doarme pe căpătâie Cu işlice puse 'n cuie.* PAMFILE, CRC. 98. *În capătul satului Şlicul* (variantă: căciula) *fârtatului* [= Stogul]. GOROVEI, C. 358, cf. 213, 350. # **A călcà pe colţul işlicului** s. **a pocnì (pe cinevà) la coada işlicului** = a-l călcà pe coadă, a-l lovì pe cinevà unde-l doare, a-l atinge, a-l supărà cu vorba. Cf. ZANNE, P. III 197. *Nu mă călcà pe colţul işlicului!* PANN, P. V. III 127. *Mă picneşte, vorba de pe vremuri, la coada işlicului.* CARAGIALE, S. N. 144. [Plur. *-lice,* (rar) *-licuri* (RUSSO, S. 16) şi (neobişnuit) *-lici.* | Şi: (Mold.) **şlic** † s. a., **şilíc** † s. a. *Solacii cu arce, ce poartă şilice sau cauce în cap.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Şilicu' de prefăcut* (a. 1814). BUL. COM. IST. IV 139. | Diminutiv: (în poezia pop.) **işlicél** s. a. *De nu credeţi, mari boieri, Ia-l căţaţi şi 'n işlicel.* TEODORESCU, P. P. 70. Cf. PĂSCULESCU, L. P. 46. | Nomen agentis: **işlicár (şlicàr)** s. m. = fabricant s. negustor de işlice; cel ce purtà işlic; (întrebuinţat, pe vremea introducerii îmbrăcămintei apusene, în mod dispreţuitor, cu sensul de) boier cu idei şi obiceiuri învechite, rămas în urmă, retrograd, ruginit. *10 lei de la starostele de şlicari.* URICARIUL, XIX 327/16. *Companiia işlicarilor.* CAT. MAN. nr. 245, p. 542. *Breasla croitorilor şi işlicarilor.* BOGDAN, C. M. 177. *Creştini şi Evrei... şlicari.* ib. 101. *Populaţiunea oraşelor se compuneà de meseriaşi şi neguţători, împărţiţi în isnafuri sau corporaţii: croitori, cavafi, işlicari.* GHICA, S. XIV. *Un boieraş are 20* [*de*] *slugi, un boier şlicar de la 20 în sus, calpacile se urmà peste sută.* RUSSO,

S. 19. *Dar că existau pe acolo Români, că acei Români sufereau..., de astfel de lucruri par nici să fi avut habar blajinii noştri işlicari.* IORGA, L. II 323. *Unia, în aprinderea lor, numeau pe cei bătrâni: «rugini învechite, işlicari, strigoi».* CREANGĂ, A. 153. | Abstract: **işlicărie** † s. f. = meseria işlicarului. *Pielcele, stârpituri sau piei albastre care sânt de trebuinţa işlicăriei.* DOC. (a. 1785), ap. ŞIO.]

— Ca şi polon. **szłyk** «căciulă de piele înaltă şi ascuţită», pare a veni din turc. **ičlik** «scufie». Löbl, *Contribuţii.*

IŞLICÁR † s. m. | **IŞLICĂRÍE** † s. f. | **IŞLICÉL** s. a. } v. **işlic.**

ISCÓL s. a. (Pesc.) v. **ispol.**

ISCOPÍT adj. m. v. **scopi.**

ISLOÁGĂ s. f. v. **işloagă.**

IŞLOÁGĂ s. f. Garniture de vêtement. — (Ungurism prin Decea, Uioara, lângă Mureş) Garnitură de pe haine, (la plur.) bănuţei, fluturaşi. VICIU, GL. *Că-i cu trei rânduri de islogi.* DOINE, 31/7. [Şi: **isloágă** (plur. *-logi*) s. m., (Ban.) **işlóg** s. a. (pl. *-loage*) şi **işlóc** (*-loace*) s. a. CADE.]

— Din ung. **islóg** «fluturi (de metal)».

IŞLÓC s. a., **IŞLÓG** s. a. v. **işloagă.**

ISLUTÚRĂ s. f. Nom d'une maladie. — Numele unei boale de om, nedefinită. H. XIV 213. — Cf. luătură.

ISM — v. IZM —

ÍSMĂ s. f. I. *Odeur.* II. 1—5°. Différentes espèces de *menthe.* 6°. *Botrys* (*Chenopodium Botrys*). III. *Ruche.*

I. † Miros. *Izmĕ* = sapor. ANON. CAR.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă, cu miros tare şi plăcut şi cu gust răcoritor, care se întrebuinţează ca un condiment apreciat şi care, fiartă, dă un ceaiu întrebuinţat adesea în medicina casnică. Se mai numeşte şi *mintă.* Cf. H. I 119, II 79, 87, 130, 142, III 243, 385, IV 9, VII 335, XII 24. (Slav.) Métva = *izmă.* MARDARIE, L. 1906. *Vai de voi cărtulari şi farisei făţarnici, că zeciuiţi izma şi mărariul şi cimbrul.* TETRAEV. (1574) 241. *Să-i toci mărunt, amestecându-i cu foi de pătrânjel tocate, cimbru, izmă.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II $44/_{21}$. *Ceaiuri calde de izmă* [sânt bune pentru friguri de primăvară]. PISCUPESCU, O. 183. *Apă de izmă.* id. ib. 272. *Rachiu de ismă.* JIPESCU, O. 44. *Se plămădeşte în rachiu... izmă.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. *La cazuri de boală tot balta cu buruienile ei, ca... izma, rizomele de stânjinei, etc. îi lecueşte.* ANTIPA, P. 763. *Romaniţa, isma, etc. sânt... folositoare pentru tusă, făcându-se ceaiu din ele.* H. III. Cf. ŞEZ. IV, 24/24. VIII 135, PAMFILE, B. 21. *Foaie verde ismă deasă.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 126.

Specii:

ismă-adevărată = ismă-bună. Cf. TDRG.;

isma-apei s. **ismă-de-apă** = isma-broaştei. I. GOLESCU, C. I, PANŢU, PL.;

isma-bălţilor = isma-broaştei. id. ib.;

ismă-bătrânească = ismă-creaţă. BORZA, BUL. GRĂD. BOT.

isma-broaştei (LB., PANŢU, PL., H. I 268, 382, 281, V 380, VII 148, VII 480, IX 49, XIV 65,) s. **-broaştelor** (PANŢU, PL.) s. **broştească** (I. GOLESCU, C. I., PANŢU, PL., LEON. MED., H. IV 83, IX 447) = plantă ierboasă (*Mentha-aquatica*), mirositoare, cu frunzele ascuţite şi dinţate. Se mai numeşte şi: işma-apii s. *-bălţilor*, minta-broaştelor (PANŢU, PL.), voeşniţă (ANTHOLOGION, a. 1705, ap. GCR. I 356/15);

ismă-bună = plantă ierboasă, aromatică (*Mentha piperita*), cultivată foarte mult, pentru a se extrage din ea esenţa de mentă. Se mai numeşte şi: ismă-de-leac, ismă-domnească, mintă (-de-grădină), giugiumă (PANŢU, PL. Cf. DAMÉ, T. 184, H. VII 148), ismă piperită.

isma-calului (nedefinită). H. V 380. Cf. germ. Pferdemünze. LB.;

ismă-de-câmp(uri) = ismă-sălbatică. Cf. I. GOLESCU, C. I., LB., H. IV 83; PANŢU, PL.;

ismă-creaţă = plantă ierboasă (*Mentha crispa*), odorantă, cu frunze dinţate, încreţite. Se mai numeşte şi: mintă-creaţă. PANŢU, PL. Cf. LB. *Pisezi pelin şi ismă creaţă, zeama le-o storci în rachiu, şi pe acesta îl bei.* PAMFILE, B. 33. Cf. 36. *Un firicel de ismă creaţă Se sărută atunci cu Oltul.* GOGA, P. 32. *Floare ismă creaţă.* MAT. FOLC. 5, ŞEZ. I 174 b/7, cf. II 76/3. *Ismă creaţă, mărgăreaţă.* VICIU, COL. 163;

ismă-de-grădină=ismă-bună (?) Cf. mintă-de-grădină. Cf. H. IV 83. *Frunză de izmă de grădină.* PISCUPESCU, O. 295;

ismă-de-leac = ismă-bună. PANŢU, PL.;

isma-Maicii-Precestii = calomfir. I. GOLESCU, C. I., LB., PANŢU, PL.;

ismă-de-munte = melisă (I. GOLESCU, C. I.); isma-pădurilor. PANŢU, PL.;

ismă-domnească = ismă-bună. PANŢU, PL.

ismă-neagră (nedefinită). DAMÉ, T. 184. *Frunză verde, ismă neagră.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 77;

ismă-pădureaţă (I. GOLESCU, C. I) s. **isma-pădurilor** = ismă sălbatică (I. GOLESCU, C. I.), plantă ierboasă, cu frunze ovale, flori roşii purpurii, cu fructe rotunde şi brune. Se mai numeşte şi: ismă (de-munte s. -sălbatică I. GOLESCU, C. I), ismuşoară, mintă-sălbatică. PANŢU, PL.;

ismă-piperită = ismă-bună. Cf. POLIZU, BARCIANU;

ismă-proastă = busuiocu-cerbilor (PANŢU, PL.); ismă-sălbatică (ib.)

ismă-sălbatică = plantă ierboasă (*Mentha silvestris*), mirositoare, cu flori albe trandafirii, numită şi: ismă-proastă, minta-calului s. de-câmpuri s. -sălbatică, voeşt(i)niţă, boiejniţă. PANŢU, PL. Cf. LB.;

isma-stupilor = roiniţă. PANŢU. PL².

ismă-turcească = ismă-creaţă. id. ib.

2°. ismă-bună (*Mentha piperita*). PANŢU, PL.

3°. = ismă-creaţă (*Mentha crispa*). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V, 62.

4°. = isma-pădurilor (*Calamintha officinalis*). PANŢU, PL.

5°. = ismuşoară (*Calamintha Nepeta* s. *Melissa*). PANŢU, PL.

6°. = tămâiţă (*Chenopodium Botrys*). LB.

III. P. anal. Bandă încreţită (la gulerul cămăşii). TDRG. *I cămeşă cu ismă galbenă de fir.* DOC. (a. 1669). ib. *O izmă cu fluturi de cămeşă.* DOC. (sec. 17). ib.

[Şi: **ízmă** s. f.; (prin confuzie cu *aiasmă*) **iázmă** s. f. *Foiliţă, iazmă creaţă, Nu fi, mândră, supăreaţă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 327. | Diminutive: (ad I) **ismuşoáră** s. f. = 1°. Plantă ierboasă, (*Calamintha* s. *Melissa Nepeta*) cu frunze rotund-ovale, puţin dinţate şi acoperite, ca şi tulpina, cu peri scurţi; are flori purpurii-albăstrii; se mai numeşte şi: ismă. PANŢU, PL. 2°. = isma-pădurilor. PANŢU, PL.; — (cu sens desmierdător) **ismişoáră** s. f. (MAT. FOLC. 1202), **ismúţă** s. f. (ŞEZ. I $273/_{28}$), **ismulíţă** s. f. (MAT. FOLC. 387).]

— Din ung. **izmat** (= *zamat*) «aromă», considerat ca acuzativ, încât s'a putut reconstrui un caz-subiect **izma*. S. Puşcariu, *Dacoromania* VII 117.

ISMARÁND † s. a. (Miner.) **ISMĂRĂNZÉL** s. a. (Miner.) } v. **smaragd.**

ISMERÍT, -Ă adj. v. **smerì.**

ISMINTÍT, -Ă adj. v. **sminti.**

ISMIŞOÁRĂ s. f. (Bot.) v. **ismă.**

ISMOLÉNCI s. f. plur. (Îmbrăc.) **smolenci.**

ISMUÍ vb. IV[a]. *Asperger d'eau bénite.* — Trans. şi refl. A stropi (MUSCEL, 16), a (se) spălà cu aghiasmă (CIAUŞANU, V.), a da cu iasmă pe un lucru întinat, pângărit (CIAUŞANU, GL.), a a(g h)e s m u ì. *Dac'o fi vr'un vas ori altcevà şi vrei să fie curat, să-l izmueşti cu iazmă de la Bobotează.* ŞEZ. III 35/21. [Şi: **izmuì** vb. IV[a].]
— Din **aiesmui**, apropiat de **ismă.**

ISMULÍŢĂ s. f. (Bot.) **ISMUŞOÁRĂ** s. f. (Bot.) **ISMÚŢĂ** s. f. (Bot.) } v. **ismă.**

ISN- v. **IZN.**

ISNÁF s. a. şi m. I. *Corps de métier, corporation.* II. 1°. *Artisan, patron.* 2°. *Chef de famille.* — (În Ţara veche; ieşit din uz).

I. S. a. Corporaţiune formată din oameni de aceeaşi profesiune, breaslă, ţeh, ghildă, cf. tagmă, clasă. *S'au făcut alaiurile ... isnafurilor.* LET. II 185/13. *Băcalii şi alte isnafuri, să nu fie volnici a vinde prin dughenile lor marfă supţire* (a. 1783). URICARIUL, II 43/5. *Buiurdiul jalobei isnafului pitarilor* (a. 1826). URICARIUL, V 169/3. *Toată breasla şi isnaful îşi alegeà... câte un staroste.* PISCUPESCU, O. 26. *Poruncì să adune... toate isnafurile.* FILIMON, C. III 662. *Işlicarii pot fi mândri de un fiu al isnafului lor.* GHICA, S. 309, cf. C. NEGRUZZI, I 305, ODOBESCU, II 510. *Înaintea lui Mihaiu erau... isnafurile.* ISPIRESCU, M. V. 42.

II. S. m. 1°. Meseriaş, patron. *În cârciumă... mai erau şi alţi isnafi.* CARAGIALE, S. N. 49. *Pentru petrecerea isnafilor şi a prostimii.* id. ib. 62.

2°. Cap de familie. FILIMON, C. II 324.

[Şi: **iznáf** s. a.; **esnáf** † s. a. (Ad I) URICARIUL, II 41. | Derivate: **isnafgiu** † s. m. = membru al unui isnaf, breslaş. Cf. RUDOW, XVIII 97; — (turc. *esnaflyk*) **isnaflâk** † s. a. = obiceiul celor din acelaşi isnaf. ŞIO.]
— Din turc. **esnaf** (plur. arab. *sinf* «clasă»), idem. ŞIO.

ISNAFGIU † s. m. **ISNAFLÂC** † s. a. } v. **isnaf.**

ISO — Element de compoziţie în termini ştiinţifici, derivând din grec. *ἴσος* şi însemnând «egal»: (+ gr. *βαρύς* «greu») **isobár, -ă** adj. = de greutate egală; (substantivat) **isobără** (Geogr.) = linie care arată că aerul are pe acolo o greutate egală. MEDINŢI, G. F. 41. *Isobare mensuale, anuale.* PONI, F. 179; — (+ gr. *χρόνος* «timp») **isocrón (isohrón), -ónă** adj. = care se face în intervale de timp egale, cf. sincronic, simultan. *Mişcarea... stelelor este isocronă.* CULIANU, C. 15 [cu abstractul: **isocronísm (isohronísm)** s. a. *Isocronismul oscilaţiunilor pendulei*]; — (+ gr. *δύναμις* «putere») **isodinámic, -ă** adj. = de aceeaşi intensitate; — (+ gr. *ἕδρα* «faţă») **isoédric, -ă** (pronunţ. *-so-e-*) adj. = cu faţete egale. *Cristal isoedric;* — (+ gr. *γλῶσσα* «limbă») **isoglósă** s. f. = linie fictivă care delimitează, pe o hartă linguistică, un teritoriu pe care se găseşte răspândită o anumită particularitate de limbă; — (+ gr. *γῶνος* «unghiu») **isogón, -ónă** adj. = cu unghiuri egale; — (+ gr. *μέρος* «parte») **isomér, -ră** adj. = format din părţi asemănătoare, compus din aceleaşi elemente, în acelaşi număr (dar care au proprietăţi diferite), cf. alotropic [cu abstractul: **isomerie** s. f.]; — (+ gr. *μέτρον* «măsură») **isométric, -ă** adj. = de dimensiuni egale; — (+ gr. *μορφή* «formă») **isomórf, -órfă** adj. = de aceeaşi formă [cu abstractul: **isomorfism** s. a.]; — (+ gr. *πούς, ποδός* «picior») **isopód,-ódă** adj. = cu picioarele asemănătoare; (substantivat) **isopóde** = ordin al crustaceelor cu organele respiratorii aşezate în interior şi toracele compus din şapte inele, având fiecare câte o pereche de picioare asemănătoare; — (+ gr. *σκέλος* «fluerul piciorului, crac») **isoscél** adj. m. = (triunghiu, trapez) cu două laturi egale; — (+ gr. *θέρος* «vară») **isotéră** (Meteorol.) s. f. = linie care trece prin toate punctele pământului, care au, vara, aceeaşi temperatură medie; — (+ gr. *θερμός* «cald») **isotérm, -érmă** adj. = care are aceeaşi temperatură. [Şi: **izo-.**]

ÍSOLĂ † s. f. *Île.* — Insulă, «ostrov». P. MAIOR IST. 167.
— N. din it. **isola**; cf. dubletul *insulă.*

ÍSON s. m. sing. (Muz.) *Basse continue; accompagnement.* — Partea muzicală (voce s. instrument), cu note lungi şi mai joase, care se aude neîntrerupt, mai ales la cântările bisericeşti, în timp ce altă voce (mai înaltă) s. alt instrument cântă melodia; spec. (Banat) tonul din gât care acompaniază cântecul din fluer (cf. LIUBA IANA, M. 113); p. ext. acompaniament, hang (1°). CREANGĂ, GL. *O ţine una şi bună chiar ca un palamar cu isonu' la biserică.* ALECSANDRI, T. 4. *Cobza cu isonu.* COŞBUC, F. 17. *Tremurarea foiţei* [la trişcă] *slujeşte ca un ison sau acompaniament.* PAMFILE, J. I 340. #(Întrebuinţat mai ales în expresia) **A ţineà (cuivà) ison(ul)** = a acompanià, a secundà cu tonuri lungi o melodie, spre a produce o combinaţie muzicală armonică, a ţineà hangul; (fig.) a aprobà vorbele s. faptele cuivà, a spune la fel cu cinevà s. pe placul cuivà, a-i bate în strună, cf. a secundà pe cinevà. *În loc de a lăsà să zică pe dascălul din strana dreaptă şi a-i ţine... numai isonul după rânduiala slujbei...* I. NEGRUZZI, I 16. *Şi câtor cântece la joc Ţineam cu glasul meu ison.* GOGA, P. 19, cf. CREANGĂ, A. 7, CONTEMPORANUL, IV 137, TEODORESCU, P. P. 130 b. *Iar ai început octoihul ista: dă-i înainte, că nu-ţi ţin isonul.* ALECSANDRI, T. 1233. *Îşi ţineau una alteia ison şi se ajutau la mărturii.* STĂNOIU, C. I. 193. (Banat) **A cântà p(r)e ison** = a acompanià cântecul fluerului cu un ton gros din gât. Cf. LIUBA-IANA, M. 113. [Accentuat în Ardeal şi *isón* BARCIANU. | Nomen agentis: **isonár** s. m. = cântereţ care ţine isonul (la cântările bisericeşti), cf. psalt. *Eu, împreună cu alţi băieţi, isonari ai bisericei, stam aproape.* CREANGĂ, A. 75.]
— Din n.-grec. *ἴσον*, idem. (propriu: (ton) «egal»).

ISONÁR s. m. (Muz.) v. **ison.**

ISÓP s. m. şi a. (Bot). a) *Hysope* (*Hyssopus officinalis*); b) *Savonnière* (*Saponaria officinalis*).
Nume de plante (Cf. H. XVII 7), pătrunse în graiu prin cărţile bisericeşti:

a) Mic arbust cu florile albastru închis, mai rar albe. Originar din Orient, se cultivă la noi adesea prin grădini ca plantă ornamentală. *Ceaiul de isop* se bea pentru tusă. LB., PANŢU, PL., LEON, MED. ib. 44;

b) = **odogaci.** Buriană ce spală, curăţă petele, săpunioară, săpunel. I. GOLESCU, C. I 192[b].

Stropişi-me cu săpun (sopun H, isopŭ C[2], izopŭ D) *şi curăţescu-me.* PSALT. 99/24. *Lemn de chedru înfăşurat cu canură roşie şi issopŭ.* CORESI, EV. 425/I. *Issopulŭ... iaste... iarbă... de*

răceala boaleei curăţitoare. id. ib. 425/$_{18}$. *Cu izópulŭ tău mă ocroteşte.* DOSOFTEIU, PS. 169. *Munuchiu de isópŭ.* BIBLIA (1688) 47^{b}. *Spăla-măvoiu cu isop şi mai tare decât zăpada mă voiu albì.* CHIRIŢESCU, CONV. LIT. XLIV$_{2}$ 661; cf. MARIAN, Î. 416. *Nu poate popa intrà În biserică fără busuioc Şi fără isop.* MAT. FOLC. I 671. [Plur. *isopi* (LB.) şi *isopuri.* (I. GOLESCU, C. I 192^{b}). | Şi: **izóp** s. m.]

— Din paleosl. **isópŭ** (din grec. *ὕσσωπον*), idem.

ISOPÍE s. f. sing. *Vie d'Ésope.* — Cartea care conţine vieaţa lui Esop. Cf. GCR. I 350/$_{16}$. *O fi vr'o carte ca Isopia, în care se zice că dobitoacele vorbesc.* SLAVICI, N. I 192. [Accentuat şi: *isópie* s. f. (a. 1705), ap. GCR. I. 350/$_{16}$.].

— Derivat (probabil, în greceşte s. slavoneşte) din **Isop** (numele popular al fabulistului *Esop*), cu suf. abstr. **-ie.**

IŞÓR, -OÁRĂ adj. v. **uşor.**

IŞPÁN s. m. † 1°. *Préfet.* 2°. *Noble.* 3°. *Administrateur.* — (Păstrat în unele regiuni din Transilv. şi Maramureş).

1°. Prefect (ŢIPLEA, P. P.), f i ş p a n. *Ishpan* = castellanus, comes. ANON. CAR. *Cine va ţinea vrăji, aceia să să dea şpanilor.* RĂNDUIALA (a. 1675), ap. GCR. I 218/$_{35}$. *Şpanul Săcuilor.* SICRIUL DE AUR (a. 1683). id. I 268/$_{26}$. *Scriem tut[u]ror domnilor şi işpanilor şi viţeai-işpanilor...* (sec. XVII). IORGA, S. D. XII 280. *Unul a fost şpanul Devei.* IORGA, N. R. A. I 329. *Du-te la domnu' işpan.* ALEXICI, L. P. I 191/$_{9}$.

2°. P. e x t. Nobil. *Curgeà din toată lumea la Italia... şpani adecă şlehtici.* LET. I 19/$_{21}$.

3°. Logofăt (ŢIPLEA, P. P. 3), jupân (CABA, SĂL.), administrator. *I-au dat în mâna Giurcăi şpanu' din Şinca, şi iapa şi hoţul şi tot* (a. 1651), ap. IORGA, S. D. X 147, cf. (a. 1770) ib. XIII 49/$_{8}$, (a. 1781) ib. XII 261/$_{6}$, (a. 1779) ib. XII 258. *Îl îmbie smeul să-i fie şpan în decursul vremii cât va sta la casele sale.* MERA B. 245, cf. 247.

[Şi: **şpan** s. m.]

— Din ung. **ispán** «logofăt, administrator», (*főispán* «prefect»; cf. f i ş p a n, v i ţ i ş p a n).

ISPÁS s. a. v. **ispaşă.**

ISPÁS s. m. sing. (Bis.) *Ascension.* — (Sărbătoarea numită) Înălţarea Domnului (LB.), care se prăznueşte la 40 de zile după Paşti. *Joi în zioa de Ispas, Maiu în trei zile.* LET. II 411/37. *Zece ani a împlinit la Ispas.* ALECSANDRI, T. 103. *În noaptea de Înălţarea Domnului (Ispas) se duc flăcăi şi fete mari prin alunişuri.* GOROVEI, CR. 39. *Aratul începe de obiceiu pe la Buna-Vestire şi ţine până pe la Arminden sau Ispas.* PAMFILE, A. 71, cf. id. COM. 53. *De la Paşti pân'la Ispas...* MAT. FOLC. 303, cf. 420/5, TEODORESCU, P. P. 41b, JARNÍK-BÁRSEANU, D. 62, DOINE, 235/9.

— Din paleosl. **sŭpasŭ** «mântuire; mântuitor». CIHAC, II 356. Cf. s p ă s i.

ISPĂŞĂ s. f. 1°. *Dommage* (causé par le bétail dans les champs). 2°. *Estimation* (de ce dommage). 3°. *Dommages-intérêts.* — (Învechit).

1°. Pagubă cauzată de vite pe câmp. Cf. CIHAC, II 150, BRĂESCU, M. 66. *Dobitocul cu păstoriu de face vre-o ispaşe* (p a g u b ă MUNT.). PRAV. p. 337. *Mai arată Şerban că i-ar fi făcut vitile lui Ilie nişte ispaşi în pâine* (a. 1766). IORGA, S. D. VI 103. *Cerând dreptăţi... De pagube, de ispasuri.* PANN, P. V. III 45.

2°. Constatarea pagubei făcute (de vite) pe ogorul s. în iarba s. în grădina cuivà (CREANGĂ, GL., com. I. C. PANŢU, PAMFILE, A. 28, RĂDULESCU-CODIN, BRĂESCU, M., com. COCA); p. e x t. documentul, procesul-verbal prin care se constată paguba (com. I. C. PANŢU). Construcţii: s e o r â n d u e ş t e (PAMFILE, A. 28), s e f a c e *ispaşă;* i e s e l a *ispaşă* (com. I. C. PANŢU). *Vrând să facă ispaşia...* (a. 1779). URICARIUL, II 236/6. *Făcù foaia de ispaşă iscălită de preoţi şi de frunţaşii satului.* FILIMON, C. II 74. *Închide purceaua să-i facă ispas.* PANN, P. V. II 66; cf. H. 36. *A venit... ruşinat de la ispaşă.* CREANGĂ, A. 50. *Până la ispaşă, capra trebue de 'nchis.* CONTEMPORANUL, I 15.

3°. P. e x t. Amendă (pentru paguba făcută de vite). Com. I. C. PANŢU. *Locuitorii fac mare stricăciune în pădure şi cu toate că au plătit peste 800 galbeni ispaşi...* I. IONESCU M. 643, cf. P. 110, 504, D. 102. *O sută de galbeni drept ispaşă pentru cânepă.* ION CR. IV 275.

[Plur. *-paşuri* şi *-paşi.* | Scris şi *ispaşe.* | Şi: **ispáşie** s. f. PAMFILE, A. 28; confundat cu numele sărbătorii, numai la PANN) **ispás** s. a. (plur. *-pasuri*)].

— Postverbal din **ispăşi** (I$^{1°}$). (Cf. rut. *spaš*, pol. *ispasz* «dommage causé par du bétail»).

ISPĂŞÁNIE s. f. }
ISPĂŞÉNIE s. f. } v. **ispăşi.**

ISPĂSÍ vb. IV^{a} şi d. v. **spăsi.**

ISPĂŞÍ vb. IV^{a} I. 1°. *Estimer les dommages causés par le bétail dans les champs.* 2°. *Expier.* II. 1°. *Souffrir pour autrui.* 2°. *Sauver.*

I. 1°. T r a n s. (r e f l. = pasiv) A cercetà şi preţuì paguba (COD SILVIC, 50) s. stricăciunea făcută de vite prin sămănături s. bucate (I. GOLESCU, C. I.). *Ne-au rânduit... dumnealui, spanul, să-i spăşim nişte clăi... carele au mâncat boi(i)* (a. 1725). IORGA, S. D. XIV 273. *Pagubele făcute... să se ispăşască cu vornicul* (a. 1794). URICARIUL, IV 52/15, cf. 203/16. *Să fie de faţă când s'a ispăşì cânepa şi cireşile.* CREANGĂ, A. 50.

2°. T r a n s., r e f l. (= pasiv) s. p r o n o m i n a l. (Complementul e greşala, păcatul, vina, etc.) A suferì din pricina greşelii, etc. şi a o răscumpăra prin suferinţă, a-şi luà osânda, a e x p i à; a suferi pedeapsa cuvenită (com. A. TOMIAC). *Maică Preacurată, iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispăşit... păcătoasa-mi rătăcire!* ODOBESCU, I 168/20. *Vei spăşi greşala mumii.* EMINESCU, P. 100, cf. 97. *O viaţă desfrânată se poate spăşì numai în umiliri şi lipse.* I. NEGRUZZI, VI 446. *O lăsă acolo, să-şi ispăşească păcatele.* ISPIRESCU, 340, cf. 144, FUNDESCU, L. P. 161/16, TEODORESCU, P. P. 666, ŞEZ. II 163/$_{9}$. *Ş'o ispăşit un canun* = şi-a făcut canonul. ŞEZ. II 154/$_{35}$. (Neobişnuit, construit cu dativul persoanei) *El te jertfeşte şi lui îi spăşeşti cu spurcatul tău sânge.* COŞBUC, Æ. 252/$_{5}$.

II. (Prin apropiere de *spăsì*). 1°. A petrece, a suferì pentru altul. NOVACOVICI, C. B. 12.

2°. T r a n s. A mântuì, a spăsi. *Duhul sfânt... Pe noi să ne spăşească.* ŞEZ. VIII 43. *Sălindare vom plătì, Dumnezeu ne-a ispăşì.* MARIAN, SA. 37.

[Şi: **spăşì** vb. IV^{a}. | A b s t r a c t e: **(i)spăşíre** s.f. (Ad II 2°) *Pentru-a noastră ispăşire...* PĂSCULESCU, L. P. 196; — **ispăşénie (ispăşánie)** s. f. = ispaşă; expiere; spăsenie. (Ad I 1°) *Ispăşaniile de păduri.* FILIMON, C. II 342; (ad I 2°) *Se puseră pe rugăciuni şi ispăşenie.* N. FILIMON, ap. TDRG. | A d j e c t i v e: **(i)spăşit, -ă** = expiat; iertat (de păcate); umilit, ca un sfânt. *Păcate ispăşite.* MARIAN, SA. 71. *Irmilicul vei aduce ş'apoi fi-vei ispăşit.* CONTEMPORANUL, III 428, cf. II 731. *Cu mutra foarte spăşită.* C. PETRESCU, C. V. 9. *Mireasa... să stea spăşită şi să plângă.* SEVASTOS, N. 237/$_{17}$; — **ispăşitór, -oáre** = care ispăşeşte *Ţap ispăşitor* (modern; după germ. Sündenbock) = persoană asupra căreia se aruncă greşelile altora].

— Din paleosl. **ispasti** (prezent *ispaš-*) «depascere.» Cf. i s p a ş ă şi p o p o s ì.

ISPÁŞIE s. f. v. **ispaşă.**

IŞPÉCTOR † s. m. = **inspector** (a. 1817). IORGA, S. D. XII 36, 207.

ISPIÓN, -OÁNĂ subst. v. **spion.**

ISPISÓC † s. a. *Charte, document, titre.* — Act emanat de la un suveran (scris în slavoneşte, prevăzut cu pecetea domnească) şi servind ca titlu de proprietate s. de privilegiu, hrisov, carte (domnească), document (ALECSANDRI, T. 1753), decret, uric, cf. zapis. *I-au aruncat din sat cu un ispisoc pe care l-au avut de la Iancul voevod pe tot satul* (a. 1604). IORGA, S. D. XI 48. *Să-şi facă ispisoc pre moşii Dumisale, dentr'acest zapis* (a. 1642), ap. GCR. I 93/10. *S'au dovedit,.. că au îmblat cu nişte ispisoaci vechi şi răsuflate* (a. 1706). IORGA, S. D. VII 108. *Urice şi ispisoace domneşti.* BUL. COM. IST. IV 20, cf. 57, 75, 170. *I-au făcut şi ispisoc Craiul, poruncind... să iscălească şi boiarii Ţării Ungureşti.* LET. I. A. $40/_{9}$. *Ispisoace pentru moşiile lor.* ib. II $396/_{14}$. *Facem ştire cu acest ispisoc al Domniei mele...* (a. 1757). URICARIUL, X $60/_{7}$, cf. (a. 1814) ib. II $2/_{22}$. *Ispisoacele din pod... un teanc de hârţoage afumate.* ALECSANDRI, T. 256, cf. 272. | Spec. **Ispisoc de întăritură.** *Ispisoace de întăritură... de la Aron-vodă* (a. 1605). URICARIUL, I $159/_{6}$, cf. LET. II $412/_{27}$, POPOVICI-KIRILEANU, BR. 8. **Ispisoc de pâră şi de rămas.** BUL. COM. IST. IV 170. **Ispisoc de cumpărătură** (a. 1602). ib. 184.

— Din slav. (cf. rus. **spisokŭ** «copie»). CIHAC, II 150, cf. zapis.

ISPÍTĂ s. f. 1°. *Étude, recherche, examen, enquête.* 2°. *Effort.* 3°. *Épreuve.* 4°. *Concours.* 5°. *Tentation.* 6°. *Expérience.*

1°. † (Cf. ispiti 1°.) Încercare de a pătrunde cu mintea, de a află cevà, cercetare, examinare, scrutare, studiu, iscodire (I 1°), iscoadă (II 1°). (Slav.) Iscusŭ = *ispită.* MARDARIE, L. 1342. *Pierîrâ cei ce ispitiiâ ispitire* (ispite D, ispitine C, de ispitine C_2) PSALT. $120/_{6}$. *Făceà ispită, să vază: mergi-vor la războiu au părăsi-să-vor?* HERODOT, 418. *Folosindu-ne de cercările şi de ispita lor...* DACIA, X. *Prin ispită am dovedit că nicăiuri... n'am avut scăpare.* ARHIVA ROM. I 141.

2°. † Cf. ispiti (5°). Încercare făcută de cinevà spre a obţine s. constată cevà, cercare (LB.), probă, străduinţă, sforţare, trudă. *Ispita cu a voastră credinţă face rebdare.* COD. VOR. $109/_{13}$. *Ci mai mult prin ispită să săvârşesc lucrurile.* HERODOT, 360, cf. CORESI, EV. $290/_{1}$. *N'au luat ispită piciorul ei a călcà pre pământ.* BIBLIA (1688) 147. *Am făcut ispită şi am găsit 100 dramuri.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Poţi să mai faci o ispită, ca doar s'o înduplecà.* BELDIMAN, O. 23.

3°. (Învechit; cf. ispiti 7°) Încercare, probă la care e pus cinevà spre a i se constată credinţa, răbdarea, iubirea, puterea de rezistenţă, iscusinţa, discreţia, etc., cercare (LB.); p. ext. păţanie, suferinţă, necaz. Construcţii: A face cuivà s. asupra cuivà *ispită,* a supune pe cinevà supts. la *ispite,* a suferì o *ispită,* a trece prin, a cădeà în s. a se da în *ispită. Ne dăm noi cu voia-ne în ispiti.* CUV. D. BĂTR. II 124. *Cade în ispite.* CORESI, EV. $121/_{7}$. *Ispită drăceascâ.* id. ib. $276/_{1}$. *Crescând, le făceà matca lor ispita* (glosat prin cercare) *şi aşà ce[i] doi nu putură trage arcul.* HERODOT, 213. *Suferiră tot fealiul de ispite de munci.* MINEIUL (1776), $124^{1}/_{2}$. *Amoriul le-au zis: destule ispite, destul atâta cercare!* KONAKI, P. 87, cf. BELDIMAN, N. P. II 29. *Noi, părinţii voştri, cu toate că vă iubim din suflet, vă facem feluri de ispite.* DRĂGHICI, R. 35, cf. 17. # *Cel ce nici o ispită a suferit, puţine a învăţat.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50.

4°. † (Numai în HERODOT) Încercarea puterilor s. îndemânării la o întrecere cu alţii, probă, întrecere, concurs, exerciţiu. Cf. ispitì (8°). *Privind la ispita vitejiilor ce să chemà Olimbiea...* 23, cf. 61, 69. *Poftì să vază ispita* (glosat prin: manevră) *a să bate corăbiile.* 376; cf. 183, 332, 351.

5°. (Cf. ispiti 10°) Îndemnare spre rău (LB.), momeală, ademenire, amăgire, seducere, tentaţie; cf. † iscuşenie (1°). *Ispité* = tentatio. ANON. CAR. *Şi nu ne duce pe noi în ispită* (a. 1593). GCR. I 39. *Cela ce-l învence ispita, cade în năpaste* (a. 1619). ib. I 56. *Ispită îl va ispitì pre el.* BIBLIA (1688) 38. *Căzù iar în ispită.* C. NEGRUZZI. I 79. *De ce ritmul nu m'abate cu ispita-i de la trebi?* EMINESCU, P. 228. *Vânătorul... se aprinde din nou de ispita norocului.* ODOBESCU, III $17/_{15}$. *O ispită a diavolului.* id. I $10/_{19}$. *Să te ferească Dumnezeu de ispită!* CREANGĂ, P. 190. *Smeul se linguşeà pe lângă muma băiatului şi cu ispite... umblà să o dea în cap să se planiseascâ lui.* ISPIRESCU, L. 125, cf. 189, 289. *Peste mine trecù ispita de două ori.* RETEGANUL, P. I $56/_{26}$, cf. ŞEZ. IV $180/_{15}$, VIII 73, TEODORESCU, P. P. 338^{b}, SEVASTOS, C. $63/_{19}$, ZANNE, P. I 419.

6°. (Cf. ispiti 11°; învechit) Încercare; experienţă; cf. † iscuşenie, † iscuşie. *Fără ispită de bărbat, fecioară, ai zămislit.* MINEIUL (1776) 23. *Ispita necontenit ne arată.* KONAKI, P. 295, cf. URICARIUL II $77/_{11}$, GCR. II 87. *N'are încà... ispita răbdărei.* DRĂGHICI, R. 73, cf. 117. *Sânt încredinţat că numai bărbatul cel prost se lasă ca să-l înşele; iar un om cu luare aminte şi cu oarecare ispită... niciodată.* ALECSANDRI, T. 296. *Cunoşteà proverbul din ispită.* C. NEGRUZZI, I 72.

[Cu rostire regională: *ischită.* HERZ.-GHER., M. IV 192, ŢIPLEA, P. P. | Plur. *ispite,* rar *ispiţi.* KONAKI, P. 45. | Şi: (cf. paleosl. *ispytĭnŭ* «îngrijit») **ispitină** † s. f. CORESI, ap. PSALT. $120/_{27}$, **ispitenă** † s. f. ib.]

— Din paleosl. **ispytĭ** «cercetare», bulg. **ispitŭ** «examen» (sau postverbal românesc, din *ispitì*).

ISPITÁCIU s. m. v. **ispitì.**

IŞPITÁIU s. a. } v. **spital.**
IŞPITÁL s. a. }

ISPITEÁLĂ s. f. v. **ispitì.**

ISPÍTENĂ † s. f. v. **ispită.**

ISPITÍ vb. IV^{a} 1°. *Étudier, rechercher, examiner, enquêter. Épier, espionner.* 2°. *Chercher.* 3°. *Trouver.* 4°. *Constater, estimer.* 5°. *S'efforcer* de. 6°. *Avoir la hardiesse* de, *oser, s'attaquer* à. 7°. *Éprouver, vérifier, goûter, essayer.* 8°. *Concourir.* 9°. *Demander.* 10°. *Tenter, séduire; s'égarer.* 11°. *Souffrir.*

1°. (Vechiu şi pop.; urmat adesea de că s. cum, mai rar de a + inf.; construit şi cu prep. de) Trans. şi absol. A căutà să pătrunzi cevà cu privirea s. cu mintea, studiind atent, examinând cu de-amănuntul, cercetând cu tot dinadinsul, a studià, examinà, cercetà, a se documentà; (cu complementul persoanei) a căutà să afli cevà, informându-te dela cinevà, adresându-i întrebări, chestionându-l, cerându-i informaţiuni, căutând să-l descoşi, a supune unei cercetări, a luà pe cinevà la întrebări, a chestionà, a ancheta, a sondà, a scrutà, a descoase, a se informà, † a cercà (I 2° şi 3°), a iscodi (I 1°, 2°, 3°), † a iscusi (I 1°). Cf. ispită (1°). (Slav) Ispytuiu = *ispitéscŭ,* întreb. MARDARIE, L. I 369. *Ispitiră prorocii,... ispitindŭ cum iviiâ-se întru ei duhul lui H[risto]su* (ş'au întrebat prorocii... *ispitindŭ.* N. TEST.; au cer-

catŭ prorocii... cercetându. BIBLIA 1688). COD. VOR. 141/10,12. *Ispitì-voiu legea ta.* PSALT. SCH. 396, cf. CORESI, PS. 335. *Ispitì-voiu* (voìu cercà D, aflaiu H) *porăncitele zeului mieu.* ib. 261/10. *Irod furiş chemà vălhvele şi ispitì d'inşii den ce vreame se ivì steoa.* TETRAEV. (1574) 202, cf. 215. *Isus Hristos... inimile tuturor ispiteaşte şi socoteaşte.* CORESI, EV. 12/18. *Mult întreabă şi ispitescŭ de iertăciunea greşiţilor.* id. ib. 32/24, cf. 93/7. *Ispiteaşte şi vezi că proroc din Galilei nu se va scula.* id. ib. 189/14 (în tâlc: caută, în BIBLIA 1688 cearcă), cf. 197/34. *Nu ispitì răii, să nu te urască pre tine, ce ispiteaşte înţeleptul, şi te va îndrăgì.* id. ib. 198/1-2, cf. 387/13, 290/35, 308/16. *Duceţi-vă şi ispitiţi* (cercetaţi cu de-adins. BIBLIA 1688) *a vedeà acel cocon; când veţi aflà, spuneţi-mi.* id. ib. 499/10-11. *Să ispitim cu toată inima scriptura.* PALIIA (1582), ap. BV. I 95/20. *Darie socotì să ispitească pre Greci, ce le iaste voia şi ce gândesc.* HERODOT, 327. *Un învăţătoriu de leage-l ispitià pre Măria sa.* VARLAAM, C. 292/2. *Vrând să ispitească pre Hanul, să afle adevărul.* LET. II 216/21. *Sulţer nu au ştiut să ispitească lucrurile după cum se cădeà.* P. MAIOR, IST. 190. *Ispitesc multe fămei, pre care ei ...le socotesc că sânt strigoaie.* ŢICHINDEAL, F. 19. *Să ne ispitim cu dinadinsul inimile noastre.* DRĂGHICI, R. 115. *Dascalul... să ispitească vrednicia şi învăţătura lor.* URICARIUL, I 72/6. *Văzând steaua cea arătată pă cer, am ispitit prorocii şi scripturile* (a. 1848), ap. GCR. II 332/3. *Cu ochiul pironit în partea unde s'aude lătratul, el* [= vânătorul] *aşteaptă, ispiteşte, caută.* ODOBESCU, III 42/6. *Ispitind cu privirea prin noapte...* COŞBUC, Æ. 47/31. *O întrebare se ridică în mintea lui: de ce mă tot ispiteşte ăsta, de unde sânt şi ce-am făcut?* SANDU [-ALDEA], LUC. VI 335. *Au vrut să ispitească, cum se mai află împăratul.* SBIERA, P. 113/20. *Îşi ispitì nevasta, şi ea spuse ca şi Siminoc.* ISPIRESCU, L. 385. *Îl vor ispitì că de unde are el pana?* GOROVEI, CR. *Voind să-i ispitească credinţa.* SBIERA, P. 63/25. *Nu crezură, Ispitiră şi văzură.* TEODORESCU, P. P. 119b, cf. 69, 564, JARNIK-BÂRSEANU, D. 276. *Pe Miu-l prindeà Şi îl ispitià.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 67, cf. 173, 195. *D'acì că-mì cătà Şi mi-şi ispiteà* (= cercetà unde să-şi aleagă) *Loc de mânăstire.* ib. 177, cf. ŞEZ. I 142/18, VICIU, COL. 169. | Refl. *Să să ispitească omul pre sine!* (a. 1689), ap. GCR. I 284/3. || Spec. (Pop. în Bucov.) A examinà (elevii) în şcoală. HERZ.-GHER, M. IV 192. || A iscodì, a spionà. *A întrat la fata de împărat în casă, ca, nevăzut cum erà, să ispitească măiestriile fetii.* REV. CRIT. I 136.

2°. † Trans. A căutà, † a cercà (V 1°). *De-l va fi ispitit* (de-l va fi cercat MOLD.) *până-l va fi găsit.* PRAV. 797. *Duceţi-vă de ispitiţi Pre acel cucon, de-l găsiţi* (a. 1784), ap. GCR. II 139/3.

3°. (Rar) A aflà. PĂSCULESCU, P. P. *Radu ispitise mai de mult că...* ODOBESCU, ap. ŞĂINEANU, D. U.

4°. † (Rar) A constatà, a socotì, a credè, a considerà. (Slav.) Iscusi = *ispiteaşte*, adeverază. MARDARIE, L. 1344. *Cu mare pagubă ispitim... că neamul omenesc urmează numai lucrurile ceale deşearte.* BIBLIA (1688), pr. 3/25. *Dară eu îl ispitesc mult mai primejduincios decât oţelul* (a. 1794), ap. GCR. II 152.

5°. (Învechit) Trans., absol. şi refl. A face o încercare, a încercà să... a face tot posibilul, a întrebuinţà toate mijloacele, a face sforţări să..., a-şi da osteneala s. silinţa să..., a umblà să.., a se nevoì, a se străduì, a se silì, a se trudì, a-şi bate capul, a se socotì, a voì să..., a căutà (6°) să..., † a cercà (IV 1°, 2°, VI 1°). Cf. ispită (2°). (Urmat de (ca) să, de, dacă, cum s. de infinitiv; construit cu prep. la s. cu) *Mirà-se şi pururea ispitiià să înţeleagă.* CORESI, EV. 168/21. *Andronic se ispitì să apuce domnia.* MOXA, 391/34. *Să ispitiră să să întreabe cu înţelepciunea cea veacinică.* VARLAAM, C. 293. *Cela ce să ispiteaşte* (să cearcă MOLD.) *să otrăvească pre cinevà, ...acela să se cearte.* PRAV. 414. *Iară numai de să va ispitì* (de va ispitì MUNT.) *să răpască călugăriţă, şi de nu o are nice răpì, tot să va certà.* ib. 747, cf. 1118, 1125. *Să să ispitească Perşii.* HERODOT, 246, cf. GCR. I 157, 182/21. *Ispitíndu-să cu amăgituri să o măgulească...* DOSOFTEIU, V. S. 7, cf. 43. *La tot meşterşugul să ispitiră.* id. ib. 98, cf. 87/2, GCR. I 297/12. *S'au mai ispitit Ilieaş-vodă de au mai intrat în ţară.* LET. I 109/2, cf. 4/37, 369/15. *Or cu cât cu meşterşugul am ispitit..., nici cum poftii şi izbândei inimii nu m'a învrednicit.* CANTEMIR, IST. 71. *Nu-l va lăsà Dumnezeu să se ispitească preste putinţa lui.* ANTIM, P. 16. *Să nu mai ispitească a mai cere judecăţi* (a. 1742). URICARIUL, II 249/22. *Au ispitit să ia cetatea Tomilor.* P. MAIOR, IST. 24. [În acest vălmăşag] *Pompilie... s'au ispitit a-şi deschide un drum.* BELDIMAN, N. P. I 16. | A(-şi) încercà (norocul). *Vrea să-şi ispitească norocul oştii sale.* LET. II 300/33. *Voeşte a-şi ispitì norocul, călătorind prin ţări străine.* DRĂGHICI, R. 5.

6°. Trans. şi refl. A face o încercare primejdioasă s. vătămătoare, a cutezà. *Nu m'am ispitit să trec pe acolo în luntre* (Bucureşti, 1587). IORGA, S. N. 35. *Şi besearecа ispitì se spurce* (s. XVI), ap. GCR., I * 6/15. *Noi o am dăruit Sfintii Mitropolii..., iar cine s'ar ispitì a stricà daniia noastră...* (a. 1683). BUL. COM. IST. IV 37. || † (Construit cu asupra s. la) A cutezà (să faci) un atac, a se da la cinevà, a căutà să pricinueşti un rău cuivà. *Să nu te ispiteşti asuprà de om, cu rău.* DOSOFTEIU, V. S. 30. *Fiind la războiu de-o-potrivă cu dânsul, nu să va mai ispitì atunce asupra Sardisului.* HERODOT, 32. *Un om di neam mare,... să ispitì la o margine de cetate unde nu erà nici un păzitor.* ib. 35, cf. 360. *Feriţi-vă ca nu cumvà neştine să să ispiteáscă la casa Dumnezeului ceriului.* BIBLIA (1688) 340. *Ispitindu-se craiul Vladislav asupra Crijacilor...* N. COSTIN, ap. TDRG.

7°. (Sens modern) Trans. (complementul e omul s. un substantiv abstract; construit une-ori cu de; mijlocul se arată prin prep. cu s. prin) A pune la încercare s. la probă pe cinevà (s. credinţa, răbdarea, puterea de rezistenţă, iubirea, iscusinţa, discreţia cuivà); a căutà să vezi dacă cevà e bun, de valoare, potrivit, gustos, etc., a cercà (IV 4°), † a iscusì (I 1°). Cf. ispită (3°). *Ispitĕsk* = tento, probo. ANON. CAR. *Domnul ispitéşte dereptul şi necuratul.* PSALT. 16/14, cf. 161/5, 199/1. *Ispiteaşte pre noi cu năpăşti în multe chipure şi cu prade şi cu griji şi cu scârbe.* CORESI, EV. 63/21, cf. 141/23, 413/4. *Până într'un an, ispitindu-i pre gineri, o va da unuia ci* (=ce)*-i va plăceà.* HERODOT, 350, cf. 435. *L-au ispititŭ întâiu cu slujba ospătăriei, apoi la maghernită.* DOSOFTEIU, V. S. 190. *Să te ispitesc..., să văz pute[à]-v[e]i răbdà... muncile?* (a. 1808), ap. GCR. II 200/35. *Cine vrea să-mi ispitească vitejia?* ALEXANDRIA, 17. *Ceriul prin nenorocire va voì ca să te ispitească.* BELDIMAN, P. I 33. *A ta iubire am voit să ispitesc.* KONAKI, P. 180. *Ispiteşti şi înfrunţi pre Dumnezeu, socotind că făcând biserici, îl poţi împăcà.* C. NEGRUZZI, I 146. # *Pre aur focul, iară pe priaten primejdia ispiteşte.* CANTEMIR, ap. ZANNE, P. 116. || A căutà să obţii un secret de la cinevà. HERZ.-GHER., M. IV 1921.

8°. † Refl. (Numai în HERODOT) A-şi pune la încercare puterile, îndemânarea, etc., a se luà la întrecere, a luà parte la o întrecere. Cf. † ispită (4°). *Iar Athinei şi Xantip, hatmanul lor, ziceà să rămâie, să să ispitiască la Hersonisos.* 510, cf. 482.

9°. † Trans. A cere, a pretinde. *Nu numai cu sufletul va Hristos să creadem, ce şi den gură mărturisitură ispiteaşte.* CORESI, EV. 203/27, cf. 228/13.

10°. (Sensul cel mai răspândit astăzi) Trans. A trage spre rău (LB.), a îndemnà (PĂSCULESCU) pe cinevà la rău, a-l atrage în cursă, a momì, a ademeni, a amăgì (II 1°), a seduce, a înşelà, a duce în ispità, † a cercà (IV 3°). *Muiarea... poate să se desparţă de dânsul, şi mai vârtos de o va fi el ispitit sau de o va fi silit să o întoarcă despre credinţa ei cea bună.* PRAV. 571. *Îi erà par'că Satana-l ispiteà şi trebuià să-i arate că e mai tare decât ispita.* SLAVICI, N. 237. *Fugi, moarte d'acì, Nu mă ispitì; Că m'ai ispitit Până m'ai sfârşit!* PĂSCULESCU, L. P. 169/28. *Aleleu, Doamnă, proastă-mi-eşti, Ori vrei să mă ischiteşti?* ŞEZ. XIII 116. || (Mai rar) Refl. A se lăsà ademenit; a greşì, a cădeà în ispită. *Teutonii şi Normanzii rătăcitori... s'au tot ispitit în Orient după dobânzile cruciatelor.* ODOBESCU, II 508. *S'a ispitit, De s'a logodit.* TEODORESCU, P. P. 659b.

11°. Trans. (Subiectul — omul — e cel ce sufere, fiind vorba, de obiceiu, de o întâmplare neplăcută) A trece prin încercări, a suferì, a îndurà, a aveà parte de..., a fi expus la..., a păţì, † a cercà (VII 1°). Cf. † a iscusì (II 1°), ispità (6°). *Ca unul ce prin somn ispitise mai mari primejdii, n'au socotit întâmplarea aceasta întru nimica.* DRĂGHICI, R. 41.

[Cu rostire regională *ischitì*. URICARIUL, X 267/1, HERZ.-GHER., M. IV 192. | Abstracte: **ispitíre** s. f. (Ad 1°) Cercetare, examinare, întrebare, † cercare, iscodire. Cf. MARDARIE, L. 1351, 1368, 1830. *Acest... didascal... să se aleagă de către domni... cu ispitirea... care se cade* (a. 1775). URICARIUL, I 76/32. *O leage, cu ochii închişi primită ca bună, fără de altă ispitire.* P. MAIOR, ap. GCR. II 202/2. Şi cu sensul de «examen» (HERZ.-GHER., M. IV 192), din care s'a desvoltat cel de «vacanţă» (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC); (ad 5°) Încercare, sforţare. *Făcù... ispitiri zadarnice pentru a mântuì pe soţul ei.* BĂLCESCU, M. V. 286; (ad 7°) Punere la încercare, ispità. *Ispitirea a ei voastre credinţă* (*ispitirea* credinţei. N. TEST. 1648; *ispitirea* credinţii. BIBLIA 1688). COD. VOR. 139/12. Gustare. Cf. LB. *Pentru ispitirea căreiva bucate.* ib.; (ad 10°) Momeală, ademenire, amăgire, seducere, tentaţie, ispità, † cercare. *Ispitire de monahiceasca ocârmuire* (a. 1815). URICARIUL, II 229/18; (ad 11°) Experienţă. *Învăţătura ştiinţelor împodobeşte pre om..., îl hărăzeşte cu multă ispitire* (a. 1765). URICARIUL, I 272/3. *Sistemul acest de preţeluire... cere multă ispitire.* I. IONESCU, C. 254. *Îi deschide ochii târzia ispitire.* I. NEGRUZZI, II 62; — (cu negativul) **neispitire** s. f. = lipsă de experienţă; — **ispitít** s. a. = ispitire; — **ispiteálă** † s. f. (Ad 1°) *Cu ispiteála ni-i lesne să-l cunoaştem.* DOSOFTEIU, V. S. 15v; — **ispititúră** † s. f. (Ad 10°) *Ispititurĕ* = tentatio. ANON. CAR. | Part.-adj. **ispitít** (cu negativul **neispitit**), **-ă**. (Ad 1°) *Nici un lucru nu fii* [= fie] *neispitit.* HERODOT, 360. *Pentru farmeci îs vestită Şi de mulţi chiar ispitită.* ALECSANDRI, T. 12. *Neispitită* (= nesocotită, nepricepută) *minte.* GCR. I *12/33; (ad 3°) *Taina cea neispitită* (= nepătrunsă, neaflată). VARLAAM, C. 47; (ad 7°) Pus la încercare, (despre metale) probat (că e bun, deci:) curat, cf. lămurit. *Cela ce piare de foc ispitiţă* (care *se ispiteaşte.* N. TEST. 1648; cel ce piare şi pren foc să lămureaşte. BIBLIA 1688). COD. VOR. 139/14. *Cuventele Domnului cuvente curate, argint ars şi ispitit* (lămurit D). PSALT. 18/2, cf. CA. 513; (ad 10°) *Ispitiţi de cei răi.* LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I 345/19. *Cavalerii Ioaniţi... erau ispitiţi să se aşeze la noi.* IORGA, IST. R. II 88; (ad 11°) Trecut prin multe încercări, încercat, păţit, cu experienţă, experimentat. *Şi de vârstă mai bătrân şi de pedepse mai dosedit şi mai ispitit.* CANTEMIR, IST. 96. *Ispitiţi întru războaie.* BELDIMAN, N. P. I 137/3, cf. GHICA, S. VI. *Advocaţi... procopsiţi şi ispitiţi în limbuţie.* PRAVILA (1814) 16. *Împiedică pe alţi Mai ispitiţi bărbaţi Să facă vre-o lucrare.* DONICI, F. II 24. *Ştiinţa unei gospodării luminate şi ispitite.* I. IONESCU, C. 253. *Legişti învăţaţi şi ispitiţi.* GHICA, S. XX. *Se uità cu o căutătură ispitită.* C. NEGRUZZI, I 330. *Ispitiţi şi cu ştiinţă pădurari.* COD SILVIC, 11. *Iar mama mai ispitită decât ele...* MARIAN, SE. II 50. *Mângâierea ispitelor bătrâne.* id. I 234. *Viţelul hrănit... H[risto]s iaste, că neispitítŭ iaste jugului legiei păcatelor.* CORESI, EV. 22/12. *Hulpea, jiganie neispitită.* CANTEMIR, IST. 103. *Neispitită de nuntă* = ceea ce nu s'a nuntit, nu s'a măritat. I. GOLESCU, C. I. *Neispitită de bărbat ai născut, fecioară.* MINEIUL (1776) 124; — **ispititór, -oáre** (adesea substantivat). (Ad 1°) (Slav.) Iscusitel = *ispititóriu.* MARDARIE, L. 1345. *Ispititoriu* (cela ce cerci D) *îremile şi zgâurele, Dumnezeu.* PSALT. 9/16. *Luceaferi ispititori.* TEODORESCU, P. P. 20; (ad 10°) Ispititor = *tentator.* ANON. CAR. *Apropie-se către el ispititorul.* TETRAEV. (1574) 204. *Biruì pre ispititóriulŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 61/2; — (rar, în rimă) **ispitáciu** = priceput. *Ne-a ales pe noi... Din gură mai ispitaci.* TEODORESCU, P. P. 177, cf. (*ischitaci*) MAT. FOLC. 413].

— Din paleosl. **ispitati**, idem (1°). Cf. ispità.

ISPÍTINĂ † s. f. v. **ispită.**

ISPITITÚRĂ † s. f. v. **ispitì.**

ISPÓL s. a. (Pesc.) *Écope.* — Vas de lemn scobit în formă de lingură mare, cu mâner s. coadă, cu care «se sleeşte» luntrea, adecă se scoate apa care a intrat în luntre (cf. DAMÉ, T. 126, GIUGLEA-VÂLSAN, R. S., PĂSCULESCU, L. P., PAMFILE, I. C. 72); Serveşte şi la băut (ANTIPA, P. 470, 749) şi se ţine de obiceiu subt başul dinapoi (com. SANDU-ALDEA) căuş (1°), răscol, scafă, scofiţă. Cf. H. I 368, II 255, 300, VII 70, 486. *Nevoadele cetcuià, Opăcini cârme făceà, Ispoalele le găseà.* PĂSCULESCU, L. P. 176. *Să-i aducă apă în ispol să bea.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 357/25. [Şi: (+ *răscol*) **iscól** s. a. (Măgurele, în Teleorman). Com. OLMAZ.]

— Din bulg. **izpolŭ,** idem.

ISPOLÍN † s. m. *Géant.* — (Slavonism literar) Uriaş. *Bucură-se ca* (= precum) *uriaşul* (un *spolinŭ* C2, *ispolinulŭ* H) *alearga cale.* PSALT. 31/21. *Uriiaşul* (*ispolinul* C2) *nu se spăşeşte cu multă silă.* ib. 58/19. *Că acel ispolin al cerìului să aprinde cu dragoste către tine, deşarte ome!* CAZANIA DE GOVORA (1642), ap. GCR. I 102/1. [Şi: **spolín** † s. m.]

— Din paleosl. **ispolinŭ,** idem.

ISPOVED(U)Í vb. IVa (ş. d.) v. **spovedi** (ş. d.).

ISPRÁMNIC s. m. (ş. d.) v. **ispravnic** (ş. d).

ISPRÁVĂ s. f. 1°. *Décision, ordre.* 2°. *Succès, réussite.* 3°. *Autorisation.* 4°. *Action, geste, exploit.* 5°. *Affaire.* 6°. *Institution.* 7°. *Occasion, motif.* 8°. *Pouvoir, faculté.* 9°. *Achèvement, accomplissement, réalisation.* 10°. *Esprit malin.*

1°. † (Jur. cf. isprăvi 2°) Hotărîre dată de o autoritate, autorizaţie. *Nu va puteà el sângur cu voia sa să ia, ce trebuiaşte ispravă de la giudeţ.* PRAV. 216, cf. 206, 711, 1070. *Isprăvile direptăţâi.* DOSOFTEIU, V. S. 201. *Ceriul a voit a ne supune La isprăvi ce-s hotărîte de a sa înţelepciune.* KONAKI, P. 282.

2°. (Cf. isprăvi 3°) Rezultat (bun) obţinut

în urma unor sforțări, izbândă (COSTINESCU), reușită, succes, p. ext. recompensă. *Cine miluiaște, lu Dumnezeu dă..., cu mare ispravă plătì-i-va.* CORESI, EV. 40/24, cf. 149/36. *Urma și isprava vor dovedì folosul unei aseamine întreprinderi.* ARHIVA ROM. I, VIII. *Cu acest feliu de gătire ce ispravă mai aștepți?* BELDIMAN, ap. GCR. II 245/28. *Așteptà să vadă isprava... După câtăvà vreme au văzut creanga sa cea hultuită că s'au prins.* DRĂGHICI, R. 102. *Isprava atât de folositoare* [a boronirei]. I. IONESCU, C. 29. *Cum să fac eu acum să mă întorc cu ispravă bună?* ISPIRESCU, L. 77. *Isprava haiducilor împotriva Turcilor.* TEODORESCU, P. P. 551b. | (Adesea ironic) Lucru ieșit prost, boacănă, gafă. *Iaca frumoasele isprăvi ale învățăturii papistașilor!* C. NEGRUZZI, I 13. **Fără (nicio) ispravă** = fără rezultat; fără folos, în deșert, zadarnic. *Pre soli i-au slobozit fără nici o ispravă.* ȘINCAI, HR. I 202/12, cf. BELDIMAN, N. P. I 83. *Îl curtenește de atâția ani fără vreo ispravă.* C. NEGRUZZI, I 316. *Pier sub zidiurile cetății, fără nici o ispravă.* ALECSANDRI, T. 1515. *Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă.* ISPIRESCU, L. 13.

3°. † (Cf. isprăvi 4°) Act, firman obținut de la o autoritate. *Fără știrea împărătească ieșeà de la Vizirul isprăvi de domnia țărei muntenești lui Ion-vodă.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Alții fiind înstrăinați de țară, se pofteau să vie la pământul lor, și îndată pe loc li se făceà ispravă.* N. COSTIN, ap. TDRG.

4°. (Cf. isprăvi 5°) Îndeplinire (a unui lucru greu), înfăptuire, acțiune (însemnată), faptă, p. gener. treabă (LB.), lucru (LB.) *Toate ispravele părea-i-se că cu putearea lui-și... le-au isprăvitŭ.* CORESI, EV. 15/28. *Isprăvile noastre ceale bune vor lăudà pre D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 205, cf. 226. *În tot pământul au ieșit veastea isprăvilorŭ tale.* MINEUL (1776) 91. *Viața și isprăvile slăviților strămoși.* MARCOVICI, D. 241. *Oasele mele se vor bucurà în mormânt de isprăvile tale.* ISPIRESCU, L. 41. (Ironic, însemnând și năzdrăvănie) *Iată isprăvile dumnea-voastră, Domnule!* C. NEGRUZZI, I 54. *La biserică se duse numai să vază dacă s'a aflat cevà din isprava lui.* D. STĂNOIU, C. I. 171. *Acestea sânt isprăvile zmeilor.* ȘEZ., II 50/19. **A face ispravă** = a isprăvì (6°), a duce la bun sfârșit, a realizà cevà de seamă, a împlinì o misiune, însărcinare, etc. *Cu-atâtea mustrări crude, spune-mi, faci vreo ispravă?* KONAKI, P. 281. *Ce ispravă ai făcut? Câte suflete mi-ai arvonit?* CREANGĂ, P. 145, cf. 241, ISPIRESCU, L. 257/13. **A aduce în ispravă** (învechit) = a aduce la îndeplinire, a face, a realizà. *O fierărie... să o aducă în ispravă.* DRĂGHICI, R. 254. | (Loc. adj.) **De ispravă** = (despre persoane) de treabă, cum se cade, vrednic, de încredere (HERZ.-GHER., M. IV 192), onest (COSTINESCU), exact (cf. LM.), silitor (id.); (despre lucruri) însemnat, remarcabil. *Când va fi bărbatul om rău..., nu va fi om de ispravă...* (*om de stavăr* MOLD.), *atuncea nu va fi muiarea datoare să îmble după dânsul.* PRAV. 643. *Cu boiari, cu căpitani, cu slujitori, oameni de ispravă.* MAG. IST. 291/21. *Aleaseră 10 oameni... și pre Casamvu carii eră mai de ispravă.* HERODOT, 334/29. *Dobândì cinstirea... oamenilor celor de ispravă.* MARCOVICI, D. 10/10, cf. 56/2. *Tovarășii de ispravă.* CREANGĂ, A. 80. *Ce lucru bun a făcut... ca să facă și acum cevà de ispravă?* ISPIRESCU, L. 158. | **Fără (de nicio** s. **nici de o) ispravă** = care nu-i bun de nimic, nu inspiră încredere, neserios, netrebnic, fără rost, nesăbuit, fără socoteală. *S'au îmbătat ca niește oamini făr' de isprav[ă]* (a. 1638). IORGA, D. B. 66. *Lucruri fără de ispravă, mâncări, băuturi și alte aseamenea acestora.* PRAV. 494. *Cuvinte fără de ispravă.* ib. 1078, cf. 518, 604. *Eră... feciorii lui cam fără de ispravă, zlobivi.* LET. II 254/27. *Cheltuieli fără de treabă și fără de ispravă.* ib. II 271/27. *Oamini fără ispravă.* URICARIUL, X 192/21. *Nu ești nici de-o ispravă.* ALECSANDRI, T. 975.

5°. † (Rar) Administrație, afacere. Cf. LM. *L-au făcut ispravnic preste toate veniturile și preste isprăvile țării.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

6°. † (Numai în LB.) Rânduială, așezământ, institut.

7°. † Rost, motiv, prilej potrivit, ocazie (cf. LB.). *Să-mi facă ispravă de domnie.* MAG. IST. 184/18. *Înțăleptul craiu fiind foarte bătrân, nu puteà înțăleage isprăvile dragostei.* BELDIMAN, P. I 58.

8°. † (Numai în LB.) Putere, însușire, facultate, posibilitate, «modru».

9°. (Cf. isprăvì 6°) Isprăvire, săvârșire, sfârșire, sfârșit, îndeplinire, isprăvenie; terminarea lucrului (NOVACOVICI, C. B. 12). *Isprava faptei cei bune.* BELDIMAN, N. P. II 132/2. *Cu această statornicie a urmat către isprava scoposului său.* DRĂGHICI, R. 148. *Când te apuci la vre-o treabă, n'o lăsà fără ispravă.* PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U. (Loc. adv.) **De ispravă** = de tot, complet, definitiv, de istov.; p. ext. îndată, la moment. *Muiare... călugărită de ispravă.* PRAV. 760. (Pleonastic) *Va face greșeala de tot, de ispravă.* ib. 747. *Cu țărnă împresurară de-l astrucară de ispravă.* DOSOFTEIU, V. S. 32. *Inima mea către tine s'au robit de ispravă.* KONAKI, P. 245. *De multă ostenealâ cu toții obosâsă de ispravă.* DRĂGHICI, R. II. *Mânce-l viermii de ispravă!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 281. *Răspunsu lui iaste, de ispravă să-i facă moarte.* PRAV. 814. *De toată isprava* = cu desăvârșire, de tot. CIAUȘANU, GL. *A dormì de toată isprava* = a fi mort. ZANNE, P. II 546.

10°. Un spirit rău. MARIAN, NA. 29.

[Plur. *-prăvi* și † *-prave.* | Negativ: **neispravă** s. f. = nereușită. *Neisprava cu care au ieșit dela ministru.* C. NEGRUZZI, I 281.)

— Din paleosl. **isprava** «correctio» s. bulg. **izprava** «faptă dreaptă; act oficial». Cf. isprăvì, ispravnic.

ISPRĂVÁNIE s. f. } v. **isprăvì.**
ISPRĂVÉNIE s. f. }

ISPRĂVÍ vb. IVa. 1°. *Redresser, corriger.* 2°. *Juger, arrêter.* 3°. *Réussir.* 4°. *Obtenir.* 5°. *Accomplir, réaliser, achever.* 6°. *Terminer, finir.* 7°. *Tuer, achever, mourir.*

1°. † Trans., refl. și absol. A conduce pe cinevà pe calea cea bună, a (se) îndreptà, a (se) corectà. (Slav.) Ispravliaiu = *isprâvéscŭ*, îndereptez. MARDARIE, L. 1365. *Se se sfârșască reul păcătoșilor, și isprăvești* (isprăveaște S, să îndireptezi D) *dereptul.* PSALT. 9/16, cf. 251/3, 292/15. *Unde va fi vreun cuvânt greșit, cu liniște tocmiți și isprăviți, iară nu blăstămareți.* PRAVILA (1632), ap. GCR. I 79/30. *Unde n'au fost bine, am isprăvitŭ și am împlut.* N. TESTAMENT (1648). ib. I 125/28. (Pleonastic) *Să îndrepteză isprăvind acel cunoscător dascal.* COSMA (1692), ib. I 295/16.

2°. † (Jur.) Trans. și absol. A da o sentință, a hotărî, a judecà, a rezolvà o cauză; † a ocârmi. *Mainte di ce s'au despărțit, până a nu isprăvì giudețul împărțirea lor...* PRAV. 527, cf. 563, 811, 1006. *După cum va venì răspuns de acolo, așà va isprăvì* (va ocârmì MOLD.). ib. 1670. (Urmat uneori de complementele: *pârâ* s. *lege*) *Dacă va isprăvì giudețul pâra.* ib. 1043. *Un giudeț, ce va isprăvì și va săvârșì leagea altuia giudeț...* ib. 1070, cf. 556.

3°. (Învechit și pop.) Trans. și absol. A scoate la capăt, a obține s. dobândì ceea ce urmărești, a-ți ajunge ținta, a ajunge la un rezultat (bun), a reușì, a izbutì, a face ispravă (2° și

4°). (Urmat uneori de să s. de; mijlocul se exprimă prin prep. cu) *Cum amù isprăvit-au de să iubească vecinul?* CORESI, EV. 310/26, cf. 4/3. *Cu silința și cheltuiala lui Șerban, au isprăvit să meargă boierii.* LET. II 250/17. *Știu că au isprăvit Cantemir-vodă bine.* ib. II 268/26. *Nu pot Turcii să isprăvească nimic cu bătaia lor.* MAGAZ. IST. 163/1. *Iată ce-am isprăvit.* BELDIMAN, O. 38. *Pilduindu-să dela închipuirea umbrelii, au isprăvit a face două coșniță.* DRĂGHICI, R. 105. | P. ext. (Subiectul nu e omul) A duce la un nou rezultat (bun). *Unde cuvântul a isprăvì nu poate, isprăvește bățul.* CANTEMIR, ap. DDRF. *Au socotit să arunce în mare toate,... dar și aceste măsuri nimic au putut isprăvì.* DRĂGHICI, R. II.

4°. † Trans. A scoate, a obține cevà de la cinevà (după multă stăruință), a dobândì, a exoperà cevà. *Au isprăvit un ferman ca să aibă a ședeà la Hotin pârcălab.* LET. II 178/9, cf. II 396/20, 373/18, 270/14, 418/16. *Au mers și i-au isprăvit domnia Moldovei.* ib. III 239/4. (Rar, absol.) *Și din Galați isprăvindu-și, s'au întors la scaunul său în București.* LET. II 404/37.

5°. Trans. și absol. A aduce cevà la îndeplinire, a îndeplinì, a înfăptuì, a realizà, a executà, a face o ispravà (4°); p. gener. a face (LB.), a lucrà (ib.); spec. a îndeplinì o misiune (cf. PONTBRIANT), o solie, o funcțiune. *Că de sântem puternici, toate le isprăvimŭ, iară de nu, după neputință, să ne nevoim să le isprăvimŭ.* CORESI, EV. 40/31, cf. 402/19, 290/28, 292/15. *Nemică bun n'au isprăvit.* LET. I 106/6, cf. II, 249/36. *Au făcut și au isprăvit și alte lucruri mari.* ib. II 270/35. *Să-și isprăvască cu laudă deregătoria.* CĂRARE PRE SCURT (1685), ap. GCR. 1278/16. *Slujba obștii isprăveaște.* CANTEMIR, IST. 128. *Tâmpla... de să va clătì, ce va gândì omul să facă, va și isprăvì.* TREPETNIC (1779), ap. GCR. II 123/10. *I-am aprins mai mult mănăiia, iată ce am isprăvit* (= ce ispravă am făcut)! BELDIMAN, O. 90. *Orice ar fi pus în lucrare cu statornicie, trebuià să isprăvească.* DRĂGHICI, R. 90. *Sulița... minuni isprăvește* (= face). PANN, E. II 137. *Mersam eu asupra ei cu bătălie, dar n'am isprăvit nemica.* EMINESCU, N. 7. *Ce-or fi isprăvit ceilalți draci, nu știm.* CREANGĂ, P. 144. *Să isprăvești cu bine slujba.* ISPIRESCU, L. 18. (Figură etimologică) *Toate ispravele păreà-i-se că... le-au isprăvitŭ.* CORESI, EV. 15/28. | (Neobișnuit; construit cu dat.) A îngrijì de cinevà, a tratà pe cinevà. *Isprăvì [fet]ei bine.* BIBLIA (1688) 356b. || Refl. A se (pre)gătì, a se preparà. *În toate năravurile să isprăvim noi-și și să ne gătim spre ...vrăjmașul nostru.* CORESI, EV. 213/17.

6°. (Înțelesul cel mai răspândit; cuvântul începe însă tot mai mult să fie înlocuit, chiar și la țară, prin neologismul «a termină») Trans., refl. și absol. A duce la capăt cevà început, a duce la (bun) sfârșit, a face să fie gata, a gătì, a (se) sfârșì, a (se) terminà, a (se) mântuì, a (se) încheià, a luà sfârșit, a nu mai fi s. a nu mai aveà, a încetà, a se oprì. (Se construește, une-ori, cu prep. cu s. cu de + participiul-substantiv). *Lui Dumnezeu care a dat a se începe și care a îngăduit a se isprăvì, slavă, cinste.* CORESI, EV. 1/25. *Popa... va isprăvi slujba beserecei* (a. 1675), ap. GCR. I 220/21, cf. LET. III 299/2. *Până a nu isprăvì prânzul, s'au ivit... doi nori* (a. 1783), ib. II. 129/2. *După ce isprăvì aceaste cuvinte...* id., ib. II 131/3. *Lasă-mă acum ca să isprăvesc!* DRĂGHICI, R. 104. *Isprăviră toate munițiunile lor.* PONTBRIANT. *Lemnele de ars isprăvind.* PANN, ap. TDRG. *Cioclii au coborît săcriul în groapă, au aruncat țărână și isprăvind, s'au dus la o crâșmă.* C. NEGRUZZI, I 32. *A isprăvit liceul.* VLAHUȚA, ap. TDRG. *Când îmi e cinevà drag, mi-e drag și s'a isprăvit!* D. ZAMFIRESCU, ap. eund. *Haidem ...să isprăvim odată și trebușoara asta.* CREANGĂ, P. 224. *De abià isprăvì vorba.* ȘEZ. IV 108. *Am isprăvit cu lucru' câmpului.* GR. BAN. *Iuda isprăvește dă ros.* ȘEZ. III 99/5. *A isprăvit-o de tot.* ib. III 39/8. *Semănà și isprăveà.* TEODORESCU, P. P. 154b. *Să-mi isprăvesc rândurile.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 125. *Ce fel de două lucruri se pot face și nu se pot isprăvì?* [Scară pân' la cer și pod peste mări]. ALEXICI, L. P. I 213/6. *De unde tot iei și nu pui, curând se isprăvește.* ZANNE, P. V. 393. *Bărbatul să aducă cu sacul, Muierea să scoată cu acul, Tot se isprăvește.* id. ib. IV 251. *Orbul când dă de părete crede că s'a isprăvit lumea.* PANN, ap. TDRG. *Când unt-de-lemnul se isprăvește, candela se istovește.* ZANNE, P. III 66. # **A (se) isprăvì de moară** = a nu mai aveà ce măcinà; (fig.) a terminà banii, a se găsì la aman (cf. a pune de mămăligă fără apă). *Venitul îmi erà prea mic... și în sfârșit isprăviiu de moară.* GORJAN, H. IV 135, cf. PANN, P. V. III 109, PAMFILE, S. T. 116.

7°. P. ext. Trans. (complementul fiind o persoană) A da gata, a gătì (II 2°), a face să se prăpădească, a omorì; (refl.) a se sfârșì, a se nimicì, a pierì, a murì. *Când ajunseră, Priian se isprăvise de tot.* CARAGIALE, S. 80/26. *Deschide, mamă, poarta, Că mi-ai isprăvit viața.* ȘEZ. I 76b/23. *După ce-și isprăvì Petru dușmanul, nu mai zăbăvì nimica.* MERA, B. 100.

[Rostit regional și *isprăl*. | Prez. *ispră(v)esc* și (Bran, Muscel, mai ales la pers. 3) *isprăe*. | Și: **isprivì** vb. IVa. LET. III 46/35. | Abstracte: **isprăvíre** s. f. (Ad 1°) † Îndreptare. Ispravlenie = îndereptare, *isprăvire.* MARDARIE, L. 1363. *Isprăvire iaste limbiei aceștiia* (multe ai îndereptat. N. TEST. 1648; *isprăvire* făcându-se la limba aceasta. BIBLIA 1688). COD. VOR. 58/9; (ad 3°) † Reușită, succes, izbândă, perfecționare. *Ne-au dat vrăjmașului nostru, nu spre piiardere, ce spre învățătură și spre isprăvire.* CORESI, EV. 141/2, cf. 38/14, 40/19, 140/30, 340/27; (ad 5°) Executare, acțiune, faptă, ispravă. *Jărtvele și bunătățile și isprăvirea fariseiului... lepădă-le.* CORESI, EV. 19/8. *Ceale lumești biruințe și pompe și isprăviri.* BIBLIA (1688) pr. 8/41. *Întorcându-se trimișii înapoi cu isprăvirea de poruncă.* LET. II 43/32; — **isprăvít** s. a. (Ad 6°) Terminare, sfârșit, capăt. *Începerea a fișcăruia lucru este înjumătățirea isprăvitului.* GOLESCU, Î. 65. *Turburarea aștii lupte ce isprăvit va luà.* PANN, E. II 7. *Tu să fi 'nceput iubitul, Că-i făceam eu isprăvitul.* COȘBUC, B. 13, cf. 200. *La orice isprăvit de lucru cinsteà lucrătoarele.* CIOCÂRLAN, LUC. V 124. (Loc. adv.) **Pe isprăvite** = aproape să se isprăvească, pe sfârșite. *Hora-i pe isprăvite.* DOINE, 173/14; — **isprăvitúră** † s. f. = peractio. LEX MARS. 235; — (< paleosl. *ispravljenije* «correctio, praeclarum opus») **ispravlénie** † s. f. (slavism literar) = faptă bună, realizare. *Altă ispravlénie pre pământ n'am de bunătăți.* DOSOFTEIU, V. S. 133,3; — (cf. bulg. *ispravjanje*) **isprăvénie** (**isprăvánie**) s. f. = isprăvire (VĂRCOL, V.), sfârșit, sfârșenie (PAMFILE, J. II), ispravă (9°). *Isprăvenia acestor prafuri.* PISCUPESCU, O. 269. *C'așa este datina, Bună isprăvenia.* TEODORESCU, P. P. 509. *Rămânem tovarăși până la isprăvanie* = până la urmă de tot, până la sfârșitul sfârșitului. *A făcut lucrul de isprăvanie* (*isprăvenie*) = desăvârșit, operă de maestru. CIAUȘANU, GL. | Adjective: **isprăvít** (cu negativul **neisprăvit**), **-ă** (Ad 3°) Reușit, desăvârșit, perfect. *În toate bunătățile isprăvitŭ ucenic fii.* CORESI, EV. 434/21. *Cel mai isprăvit lucru a mâinilor Dumnezeoaei Atina.* BELDIMAN, N. P. I 39; (ad 5°) îndeplinit, înfăptuit, realizat, executat. *Unde... veți aflà cevà neisprăvitŭ bine sau greșit,... să dereptați.* CORESI, EV. 6/31. (Slav.) Deaistvuemyĭu = cel lucrat, cel isprăvit. MARDARIE, L. 919. *Faptele sale isprăvite.* N. COSTIN, ap. GCR. II

9/37-38. (Substantivat) *E un neisprăvit* = om de nimic. *Neisprăvitule!* = nemernice! *Vorbeşte neisprăvite* = fără rost. ZANNE, P. II 840; (ad 6°) sfârşit, terminat, mântuit, încheiat; (despre vietăţi) desvoltat. (Slav.) Nakončevaete = sfârşiţi, *isprăviţi*. MARDARIE, M. 1985. *Această legare... înseamnă că vornicei sânt isprăviţi, adică că..., deşi rămân şi mai departe la nuntă, puţin... mai funcţionează sub numele de vornicei.* MARIAN, NU. 548/1^{1}-15. *Ce e 'n toate isprăvit, Însă prost, nepotrivit?* [= Măgarul]. PĂSCULESCU, L. P. 88^{b}/$_{17}$. *Făcut de nouă taţi şi isprăvit de-un călugăr beat* = fecior de lele. ZANNE, P. IV 657. *Vis neisprăvit.* ALECSANDRI, P. 185. *Începuse şi un poem eroic,... care însă rămase neisprăvit.* C. NEGRUZZI, II 157/$_{14}$. *Aspru, rece sună cântecul cel etern, neisprăvit.* EMINESCU, P. 258. *Moartea-i va fi lăsat cronica neisprăvită.* IORGA, L. II 569. *Nu cumv'ai văzut... Un zid părăsit Şi neisprăvit?* POP., ap. GCR. II 287. *Boală ne mai isprăvită.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 208. *Ásta nu mai e puiu, ci cocoş isprăvit* (= desvoltat, matur. Braşov); — **isprăvitór, -oáre** † (ad 1°) † Corector. *Eu păcătosul Şerban, fiul diaconului Coresi, isprăvitoriul Pop Miha[i] din aceeaşi cetate.* LITURGHIER SLAVONESC (1588), ap. V. B. I 100].

— Din paleosl. **ispraviti** «erigere, dirigere, informare, constituere» (bulg. **izpravjam** «îndrept; sfârşesc»). Cf. ispravă, ispravnic.

ISPRĂVITÚRĂ † s. f. } v. **isprăvì.**
ISPRAVLÉNIE † s. f. }

ISPRÁVNIC s. m. I. 1°. *Chef, gouverneur.* 2°. *Administrateur, intendant, directeur, conducteur.* 3°. *Mandataire,* 4°. *Surveillant, agent.* 5°. *Héritier.* 6°. *Préfet, gouverneur.* II. *Habile.*

I. Subst. 1. † Cel ce era pus într'un post de conducere (indiferent dacă era logofăt, vornic, hatman, etc.), poruncind subalternilor săi: comandant, şef, cârmuitor, cap, căpetenie, conducător; spec. guvernator. *Isprávnicii lumiei aceştiia.* VARLAAM, C. 25. *De vor fi unii dentr'înşi mai capete, cumu s'ar dzice, ispravnici.* PRAV. 1053. *Pre vlădic sau pre duhovnic, ce iaste ispravnicul lui...* ib. 967. *Prov erà isprávnicŭ ţărîi pre domnie de o domniià.* DOSOFTEIU, V. S. 26. *Iară la Samos erà mai mare Meandrus a lui Meandrie, carile îl lăsasă Policratis ispravnicŭ la Samos.* HERODOT, 202/$_{5}$, cf. 289/$_{4}$. *Pohteaşte Papa să fie, după H[risto]s, în besearica lui H[risto]s singur el socotitoriu şi ispravnicŭ* (a. 1699), ap. CCR. I 328/$_{30}$. *La Ardeal erà ispravnic pre aceale vreami Ştefan Batori.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Ispravnicilor bisearicei şi tuturor preoţilor.* id., ib. *Isprâvnicul cetăţii.* NIFON, 14. *Hatman şi pârcălab de Suceava, şi ispravnic pre toate oştile ţării.* SIMEON DASC., LET. 22/$_{18}$. *Ai ajuns în cetatea Traliei..., căriia fiind isprâvnicŭ într'însa ai răposat.* MINEIUL (1776), 64 ^{2}/$_{2}$.

2°. († şi dial.) Cel însărcinat cu inspecţia, administraţia s. conducerea (unui serviciu, case, etc.), chivernisitor, administrator, inspector (general GĂDEI), † luător de seamă (id.), cf. intendent, agent, vameş. *Ispravnicii* se alegeau dintre boierii mari şi de neam bun; permanenţi se întâlnesc numai de la reforma lui Constantin Mavrocordat înainte. Cf. IORGA, B. R. 193-194. *Ispravnici de curte* (a. 1776). URICARIUL, XIX 341 (7), *pre socotele ce se fac să se ia din ţară* (SIMEON DASC., LET. 22/$_{27}$), *pre dărăbani* (id., ib. 23/$_{25}$), *pre târg* (id., ib. 23/$_{25}$), *pre neguţători* (id., ib. 23/$_{27}$), *peste viile domneşti* (cf. id., ib. 25/$_{24}$), *pre beciurile domneşti* (id., ib. 23/$_{10}$), *pre toate obroacele de carne* (id., ib. 23/$_{12}$), *pre toate obroacele de pâine* (id., ib. 23/$_{14}$), *pre toţi caii domneşti* (id., ib. 23/$_{5}$). (Slav.) Ikonómŭ = tocmitoriu, *isprávnicŭ.* MARDARIE, L. 1423, cf. 3422. *Oricare vlădică sau egumen, sau ispravnic* [nameastnic MOLD.] *sau călugăr... de va luà vreun lucru al bisericii... acela nu se va certà.* PRAV. *Lăsând casa pre sama isprávnicilorŭ.* DOSOFTEIU, V. S. 151. *S'au sculat doi fraţi vrăjitori,... pre unul lăsasă... ispravnicŭ casălor.* HERODOT, 170/$_{14}$. *Isprávnic preste secerători.* BIBLIA (1688) 192. *Logofăt mare, giudecătoriu şi alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de ţară... şi luătoriu de seamă tuturor ispravnicilor ce sânt la curtea domnească.* SIMEON DASC., LET. 22/6-8. *Voiu pune asupra lor ispravnici şi doftori pre voi.* ANTIM, P. 3/$_{17}$. *Făcut-au ispravnic la lucrul mănăstirii pre Cernica biv vel Armaş.* MAG. IST. II 154/$_{6}$. *Sluga carea o alesease... de-l lăsase ispravnicŭ pre casa ei.* MINEIUL (1776) 181. *Intrând în bâlciu,... trecù pe dinaintea cortului unde erà autoritatea (zabetul), un ispravnic grec.* I. IONESCU, M. 248. *Dar îi fi ştiind tu, cumnate, că am ajuns ispravnic peste curţile tale şi că mi-ai dat ca semn de încredere toate cheile lor.* MERA, B. 249, cf. 100.

3°. (Jur.) † Cel însărcinat să reprezinte pe altul, cel care lucrează pe socoteala şi în numele altuia: mandatar, reprezentant, procurator, procurist (BOGDAN, C. M. 43), comisionar, consignatar, epitrop, curator, tutor, legatar. Cf. † izbaşă. *Cine să va face ispravnic vreunui om şi va luà bani de la niscari datornici aceluia, şi acesta nu va fi ispravnic, să să cearte... ca un fur.* PRAV. 145, cf. 204, 811, 938, 1221, 281. *Muiarea văduă... piarde-şi-va zeastrele... şi le vor luà ispravnicii* (pristavii MOLD.). id. 534. *Va fi ispravnic vreunui cucon micşor, de-i va ţineà bucatele pre urma şi după moartea părinţilor.* ib. 991. # † **A fi cuivà ispravnic** = a împlini o misiune, a rezolvà ceva în interesul cuivà. *Au fost trimis la vraja lui Apolon şi le-au fost ispravnicŭ de ce s'au fost rugând.* HERODOT, 350/$_{12}$.

4°. † Cel care păzeşte s. execută ceva, păzitor. *Isprávnicŭ ce erai... cu osârdie ai nevoit a să isprăvì.* MĂRGĂRITARUL (1691), ap. GCR. I 290/$_{9}$. *Credincios isprávnicŭ al legii noao.* MINEUL (1776), 1^{2}/$_{2}$, cf. 70^{2}/$_{1}$, 136^{1}/$_{2}$.

5°. † Moştenitor. *Ispravnicii muierii ceii moarte.* ib. 536. Cf. 214, 537, 214.

6°. † «Cel ce strânge banii de la zapcii şi-i răspunde la vistier, împlinind şi celelalte porunci ale stăpânirii, ale vistieriei, adică cel mai mare piste un judeţ, care a luat numire de cârmuitor» (I. GOLESCU, C. I 198), (şi azi în Basarabia) prefect. *Ispravnicii... la judeţă câte 200 pe lună* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 107/$_{6}$. [*Zapciul*] *trimise... către ispravnici răport.* PANN, Ş., II 14. *În cetăţuie se află 18 plăeşi trimişi de ispravnicul de Neamţu.* C. NEGRUZZI, I 169. *Vine... ispravnicul să facă cercetare.* CONTEMPORANUL, III 574. *Să facem noi o hârtie la ispramnic.* RĂDULESCU-CODIN, Î. (subt hârtie). *Ca ispravnicii 'n judeţe.* TEODORESCU, P. P. 305, cf. 601, 298, 168.

II. Adj. m. (Transilv. suspect) De ispravă, harnic. JAHRESBER. XXVI-XXIX, 28.

[Şi: (ad I 6°) (Muscel) **isprámnic** s. m. | Femininul: **isprăvniceásă (isprămniceásă** RĂDULESCU-CODIN, Î. 60/$_{2}$) = soţia ispravnicului. | Diminutiv: **isprăvnicél (isprămnicél, sprămnicéi)** s. m. = «cel ce îngrijaşte de moşii» (I. GOLESCU, C. I), mai-marele peste argaţii unei moşii (stând însuşi subt ordinele vătafului CADE.), fecior boieresc, cf. vechil, logofăt; subprefect, cf. zapciu. (Ad I 2°) *Isprăvniceii curţii.* BELDIMAN, TR. 12. *Aflarăm de la isprăvnicel... că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculeşti.* CARAGIALE, M. II. *Ajungi pă mâna logofeţilor ş'isprămniceilor.* GRAIUL, II 231/$_{17}$. *Hai la gustare, că e mămăliga gata, le strigă sprămnicelu'.* JIPESCU, O. 44; (ad I 6°). *Trimise*

pe isprăvnicel să cheme satul. FILIMON, ap. ŞĂINEANU, D. U. *Fata... de isprămnicel.* TEODORESCU, P. P. 309. | Adjectiv: **isprăvnicésc, -eáscă** = de ispravnic (cf. I 2⁰, 6⁰), de la isprăvnicie. *Nu plătesc bir slujitori isprăvniceşti.* URICARIUL, VII 377. *Om isprăvnicescŭ.* BELDIMAN, TR. 97. | Abstracte: **isprăvnicíe** s. f. = † cârmuire (POLIZU), administraţie (COSTINESCU), chiverniseală, îngrijire, (învechit) funcţiunea s. biroul ispravnicului (I 6⁰), prefectură. (Ad I 2⁰). *Va mazili pe Gheorghie, din toată puterea isprăvniciei lui.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Au trăit aicea cu isprăvnicia aceea ca la 30 ani.* MAG. IST. IV 136/28; (ad I 6⁰). *Isprăvnicia de Fălciu.* URICARIUL, V 20/19. *S'aŭ dat de ştire la Ieşi, de către isprăvnicie.* BELDIMAN, TR. 75. *Dor l-o împăcă cu un zapcilâc, o vătăşie de plaiu, cu o isprăvnicie cel mult.* GHICA, S. VIII. *Apoi urmau panţirii isprăvniciei.* C. NEGRUZZI, I 29; — (formaţie savantă) **isprăvnicát** † (cu plur. *-caturi*) s. a. = cârmuire (POLIZU), prefectură. *Varmediia adecă isprăvnicat.* GOLESCU, Î. 99. *Întocmindu-i isprăvnicaturile.* ZILOT, 85. *Să înştiinţeze cu cărţi... toate isprăvnicaturile.* CARAGEA, L. 21/7. *Întâmplându-i-să pagubă cu acel rachiu... s'au judecat jeluitorul la isprăvnicat* (Muntenia, a. 1828). FURNICĂ, I. C. 370. | Verb: (rar) **isprăvnicì** † IV^a = (ad I 1⁰, intrans., construit cu prep. peste) a administrà, a guvernà. *Samuil sta isprăvnicindŭ preste ei* [peste proroci]. BIBLIA (1688) 210^b; (ad I 3⁰, trans). A împuternici pe cinevà să facă cevà. *Şi am luat-o fără de a fi isprăvnicit de nimeni.* MAIORESCU, D. I 271/17. Cf. 271/3, 27; (ad I 4⁰, trans). A aduce la îndeplinire, a îndeplinì. *A rezultat lucrarea pe care, dreptul lui Dumnezeu, nu a fost dat nici domnului Maiorescu nici mie a o isprăvnicì.* MAIORESCU, D. I. 272; (ad 6⁰, trans. şi refl., mai mult în glumă) A (se) face prefect. *Ea îl aşteaptă să vie isprăvnicit sau preşidinţit.* C. NEGRUZZI, I 239. *În sfârşit m'am isprăvnicit!* ALECSANDRI, ap. ŞĂINEANU, D. U.]

— Din paleosl. **ispravnikŭ**, rus. **ispravnikŭ** «prefect», bulg. **izpravnikŭ** «administrator».

ISPRĂVNICÁT s. a.
ISPRĂVNICEÁSĂ s. f.
ISPRĂVNICÉL s. m.
ISPRĂVNICÉSC, -EÁSCĂ adj.
ISPRĂVNICÍ vb. IV^a
ISPRĂVNICÍE s. f.
} v. **ispravnic.**

ISRAÉL s. m.
ISRAELÍT, -Ă subst., adj.
} v. **Israil.**

ISRAÍL s. m. *Israël.*

1⁰. Nume dat lui Iacob. *Auziţi feciorii lu Iacob şi auziţi pre Izdrail.* PALIIA DE ORĂŞTIE, ap. GCR. I 35/20. *Semânţa* (PSALT. 381), *seminţiile* (GCR. I 173/3), *poporul* (a. ca. 1650, ap. TDRG.), *neamul, neamurele* (COD. VOR. 109/9,) *fiii* (PSALT. 312/31-32), *feciorii* (GCR. I 193/21), *casa* (PSALT. 202/38), *împărăţia* (GCR. I 261/31) *lui Israil* = poporul evreesc.

2⁰. (Une-ori, la plur.) Nume colectiv dat seminţiei lui Iacob şi, p. ext., poporului evreesc. *Dereptu nădeajdiia Is[rai]liloru* (lui Israilŭ N. TEST. a. 1648; Israilŭ BIBLIA 1688). COD. VOR. 102/1. *Şi trecù Israilii pre mijloc de ea.* PSALT. 284/6. *Lumea... precum măriuriseaşte Izrail, va răsări ca crinul.* CANTEMIR, ap. GCR. I 325/22. *E zi de sărbătoare în Israel.* IORGA, B. 80. *Prin tine peirea ta..., Israel!* ZANNE, P. VI 168. *Israilul nou* s. *noul Israil* = nume dat lui Isus şi creştinilor. GCR. I 100/24. *Aşà şi voi, dragii miei Is[rai]li ceşti noi.* PARACLIS (a. 1639) 39 r⁰/2.

[Şi: **Izrail, Israél, Izdraíl** † PSAL. 163/17, GCR. I 35/33, **Istraíl** ŞEZ. III 117 s. m. | Colectiv: **israilíme (izrailíme, zrailíme)** s. f. = poporul lui Israil. *Ştiut iaste Dumnedzău în jidovime Şi i-i sfânt numele mare 'n zrailime.* DOSOFTEIU, PS. 250/20. | Adjective şi substantive: (modern, după fr. *israélite*) **israelít, -ă** (pronunţ. *-ra-e-*) subst., adj. = evreu, evreesc. *Chestia israelită.* MAIORESCU, D. IV 648; — (paleosl. *israilitěninŭ*) **israilteán (israilteánin** †**), -ă** şi **izrailteán, -eáncă** subst. = evreu, evreică, şi **-ă** adj. = evreesc. *Bărbaţi is[rai]lteani, agiutaţi!* COD. VOR. 32/11-12. *Etam Izrailteaninŭ* (*Izrailteaninulŭ* C, C$_2$). PSALT. 179/9, 32. *Ieremio, tu să iai pre tot norodul mieu, pre Izrailteani.* HRONOGRAF (a. 1650), ap. GCR. I 148/3. *Şi ca stea va străluci Unul din israilteni.* TEODORESCU, P. P. 104^b; — (cu derivatul) **israiltenésc (izrailtenésc), -eáscă** † adj. = evreesc. *Norodul cel israiltenesc.* ANTIM, P. 44, cf. URICARIUL, I 307/21. | Pronunţ. *ra-il*].

— Din paleosl. **Israil, Iz(d)rail.**

ISRAILÍME s. f.
ISRAILTEÁN, -EÁNCĂ s., adj.
ISRAILTEÁNIN † s. m.
ISRAILTENÉSC, -EÁSCĂ † adj.
} v. **Israil.**

IST, (A)IÁSTĂ pron. dem. (Mold.) = **ăst.** *Răspunsul ista.* RUSSO, S. 143/28. *Copiii işti din urmă.* id., ib. 106/10. *Rod scump... al pământului român ist bogat.* id., ib. 104/34. *Boschetul ist retras.* I. NEGRUZZI, IV 148. *Capătul ist de podeţ.* C. PETRESCU, R. DR. 78. *Am să taiu pomul ista.* GOROVEI, CR. 3220. *Funia ţapului istuia.* HERZ.-GHER., M. IV 192. (Substantivat) *Femeie ca aceasta. Cea grădină... o calcă... Nişte iste fără frică.* MAT. FOLC. 1285/20. [Forma *ist, (a)iastă* se întrebuinţează mai ales înaintea substantivului, iar, după substantiv, când urmează un adjectiv sau o determinare; încolo se zice *ista, (a)iasta.* | Gen. dat. *istui(a)* s. *istúi(a)*, fem. *(a)işti(a)* s. *(a)iştia*, plur. *işti(a), (a)ieste(a)*, gen.-dat. masc. *istora* s. *istóra*, fem. *(a)iéstora* s. *(a)istóra.* cf. HERZ-GHER., M. IV 192.)

— Pentru etimologie, cf. *ăst.*

ÎST! interj. Interjecţie cu care se asmuţă câinele: *Îst!... ţine hal* ŞEZ. III 189/22.

— Onomatopee.

ISTÁCTI † s. f. v. **stacti.**

ÍSTALALT, (A)IÁSTALALTĂ pron. dem. (Mold.) = **cestălalt.** *Măi frate, zise într'o zi cel mai mare istuialalt; mi-e lehamite de frăţia noastră.* CREANGĂ, P. 38. *Eră... la o margine a pământului şi crăiia istuilalt la altă margine.* id., ib. 183, cf. A. 183. [Se declină: gen.-dat. *istui(a)lalt, aiestei(a)lalte*, plur. *işti(a)lalţi, aieste(a)lalte*, gen.-dat. *istor(a)lalţi, aiestor(a)lalte.* | Accentuat şi *-lâlt, -ă.* | Şi: **istalant, (a)iastalantă; (a)istlalt ((a)istlant), (a)iast(a)laltă ((a)iast(a)lantă),** cf. HERZ.-GHER., M. IV 193.]

— Compus din **ist(a)** şi **alalt.**

ÍST(A)LANT, (A)IÁST(A)LANTĂ pron. dem. v. **istalalt.**

IŞTĂLOÁGE s. f. plur. v. **iştalău.**

IŞTALĂU s. a. *Écurie.* — (Ungurism în Trans.) Grajd (CABA, SĂL.) pentru cai (în opoziţie cu «poiata» altor animale. STAN, M. 255) ALEXICI, L. P. I 213/13, VAIDA, ŞEZ. VII 164. [Plur-*laie*, (suspect — din Banat) *iştăloáge*, IRINEU, S. B. 41.]

— După ung. **istálló**, idem.

ÍSTAN, -Ă † adj.
ÍSTĂNĂ adj. f., adv.
} v. **istină.**

IŞTÁNŢIE † s. f. v. **instanţă.**

ISTÂPLÉNIE † s. f. *Extase.* — (Slavonism literar la DOSOFTEIU) Extaz, ieşire din fire. *O femeaie de cinste, luminată cu duhul lui Dumnedzău fu, în buiguire de istâplenie.* V. S. $68_{,2}$.
— Din paleosl. **istapljenije** «ieşire din fire».

ISTECIÓR, -OÁRĂ adj. **ISTECIÚNE** † s. f. v. } v. **isteţ.**

IŞŢEALÉNIE † s. f. **IŞŢEALÍ** † vb. IV^{a} (ş. d.) } v. **işţelí.**

IŞŢELÍ † vb. IV^{a} 1°. *Guérir.* 2°. *Améliorer, réparer.* — (Slavonism la scriitorii vechi moldoveni).
1°. Trans. şi refl. A (se) vindecà. *Orbul.... spuind cum [Hristos] l-au işţelitŭ.* VARLAAM, C. 175_{2}. *Strigaiu spre tine şi işţealişi-mă* (vendecatu-me-ai PSALT. $49/_{40}$). PSALT. (1680), ap. CCR. 231. *Trupul D[o]mnului H[risto]s... să te işţeleăscă.* DOSOFTEIU, V. S. 3, cf. 3_{2}, 66_{2}, 107.
2°. P. ext. Trans. A îndreptà, a reparà. *Văpsitorilor ce nu le îmblà văpsealele bine, le au işţealit.* DOSOFTEIU, V. S. 60_{2}.
[Şi: **işţealí** vb. IV^{a}. | Adjective: **işţe(a)lit, -ă,** (cu negativul **neişţelit, -ă**). (Ad 1°) *Rana şi boala poftei meale... de tot neişţelită va să rămâie.* CANTEMIR, IST. 272; — **işţe(a)litór, -oăre** (Ad 1°) *Işţealitóri s'au arătatŭ a toate boale.* DOSOFTEIU, V. S. 34. | Abstract: (<paleosl. *iscelenije*) **işţe(a)lénie** † s. f. = vindecare, mântuire. *Işţealénii în multe chipuri de boale.* VARLAAM, C. 85. *Işţealéniia unui om ce s'au işţealit de sv[â]ntul Ioan.* DOSOFTEIU, V. S. 112, cf. 13_{2}.]
— Din paleosl. **isceljati,** «a vindecà».

ISTÉRIC, -Ă adj. (Med.) **ISTERICÁLE** s. f. plur. (Med.) **ISTERICÓS, -OÁSĂ** adj. (Med.) **ISTERICÓ(U)** s. m. (Med.) } v. **isterie.**

ISTERÍE s. f. (Med.) *Hystérie.* — Boală nervoasă caracterizată prin turburări ale sensibilităţii, sufocări, convulsiuni, accese de râs s. plâns, etc. Cf. nevricale, hachiţe. *Tot umanitarismul modern e histerie curată.* ZAMFIRESCU, R. 96. [Şi: **histerie** s. f. || Adjective: (fr. *hystérique,* lat. *hystericus;* adesea substantivat) **istéric, -ă** şi (din n.-grec, *ὑστερικός*; aproape învechit şi cu o nuanţă batjocuritoare) **istericós, -oásă** = atins de isterie, suferind de accese de isterie. (Cu funcţiune adverbială) *Unii ţipau, alţii plângeau isteric.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 391. *O iapă... istericoasă.* CONV. LIT. XLIV, I 205. | Alte abstracte: (fr. *hystérisme,* învechit) **isterísm** s. a. = isterie. *L-a apucat isterismul.* ALECSANDRI, T. 1315; — (învechit) **isterícó(u)** s. a. (şi mai ales plur. < n.-grec. *ὑστερικὰ (πάθη)*) **istericále (istiricále** DELAVRANCEA, ap. TDRG.) s. f. = acces, criză de isterie. *I-a venit istericò(u).* Cf. POLIZU, PONTBRIANT. *Au istericale.* GORJAN, H. II 123. *Jurămintele şi istericalele prin care ea îşi probà inocenţa.* FILIMON, C. I. 749. *A apucat-o istericale pe babă.* ALECSANDRI, T. 350].
— *N.* din fr. şi n.-grec.

ISTERÍSM s. a. (Med.) v. **isterie.**

ISTERISÍ † vb. IV^{a}. *Déposséder, priver, dépouiller.* — (Grecism de la sfârşitul sec. al XVIII-lea şi începutul celui de al XIX-lea, în Ţara veche) A lipsì pe cinevà de cevà (de un drept, privilegiu, etc.), a deposedà, a despoià. *Acum, de la un cârd de vreme,... ne-am isterisitŭ de acel târg* (a. 1805). IORGA, S. D. XIV. 161. [(Mai ales subt forma) part.-adj. **isterisít** (rar **istirisít, isterít** BELDIMAN, O. 24), **-ă** †. *Cu totul sântem isterisiţi de venitu' acei[i] moşii* (a. 1783). BUL. COM. IST. V 279. *Să nu rămâi isterisit de zăstrea maicii mele* (a. 1787). IORGA, S. D. XXI 275, cf. XIV 147, (a. 1800) GCR. II $183/_{6}$. *Să-mi faci pofta de care sânt isterisită de atâta vreme.* GORJAN, H. I 81.]
— Din n.-grec. *ὑστερῶ* «venir après, priver».

ISTERÍT, -Ă † vb. IV^{a}, v. **isterisi.**

ISTÉŢ, -EÁŢĂ adj. 1°. *Fin, subtil,* 2°. *Adroit.* 3°. *Vif, rapide.* 4°: *Gai.*
1°. (Despre persoane, p. ext. despre mintea, firea lor; apoi şi despre altele) Cinevà e **isteţ** când, pe lângă agerime de minte şi deşteptăciune, are şi ingeniozitate şi, într'un grad oarecare, şi şiretenie. *Fiind unul dintru slugi... om isteţ,... au chemat pre toţi tovarăşii săi.* SIMION DASCĂLUL, ap. GCR. I $143/_{39}$. *Firea cea isteaţă.* DOSOFTEIU, V. S. 122_{2}. *Om isteţ.* LET. II $99/_{16}$. *Femei Pline de duh şi isteţe.* KONAKI, P. 13, cf. 73. *Privilegiurile isteţilor* (=agilium) *bărbaţi.* ŞINCAI, HR. II $132/_{38}$. *Mişcările... Grecilor celor isteţi.* BELDIMAN, ap. GCR. II $243/_{24}$. *O minte... isteaţă.* DONICI, F. II 52. *Duhul său foarte isteţ.* PANN, E. II 19. *Pann... cel isteţ ca un proverb.* EMINESCU, P. 177, cf. 192. *Într'un mod mai bogat, oarecum mai isteţ.* MAIORESCU, CR. II 38. *Vorbă isteaţă.* BARCIANU. *Băiet isteţ.* CREANGĂ, P. 152, cf. SBIERA, P. $115/_{29}$, $220/_{12}$. *De ce creşteà copilul, d'aceea se făceà mai isteţ.* ISPIRESCU, L. 2, cf. 244, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21, TEODORESCU, P. P. 263, HODOŞ, P. P. $147/_{25}$, ŞEZ. I $167^{b}/_{15}$. | (Substantivat) *Făcându-te ca un isteţŭ cu mreaja limbii.* MINEIUL (1776) $189^{1}/_{2}$. # *Cel mai isteţ, când va să se prefacă, el atunci se vedeşte.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 52. | (Complinit; construit cu prep. la) *Erà şi om meşter şi isteţ la fire.* LET. II $21/_{13}$. *Isteţ la minte.* DDRF. *Deschis la minte şi isteţ la gură.* SBIERA, P. $140/_{41}$.
2°. Priceput la multe, dibaciu, iscusit (II 1°), abil. (Prin prep. la, în, † spre se arată în ce constă dibăcia). *Istéţŭ la cetit.* DOSOFTEIU, V. S. 147_{2}. *Marco apostol... istéţŭ s'au arătat în lucrul svi[n]tei ev[an]g[he]lii.* id., ib. 33_{2}. *Om harnic şi isteţ la toate.* LET. II $307/_{18}$, cf. III $151/_{30}$. *Şi erà foarti învăţat şi isteţu la învăţătură.* ARCHIR (1784), ap. GCR. II 135/1. *În probleme culinare te încerci a fi isteţ.* EMINESCU, P. 255. *Meşteri isteţi.* ODOBESCU, II 512. *Băiat isteţ la învăţătură* = care învaţă lesne. GOROVEI, CR.
3°. (Despre persoane şi animale) Ager, sprinten, vioiu, inimos, p. ext. îndrăzneţ, curajos (cf. DICŢ., PĂSCULESCU, L. P.). *Ca să meargă neatezi, isteţi.* MAG. IST. III $32/_{31}$. *Mânzi... isteţi.* ECONOMIA, 77. *Şi codat şi colţat, Şi isteţ şi 'ndrăzneţ.* [Lupul]. PĂSCULESCU, L. P. 88. | P. ext. *Principi... De-al căror buzdugan isteţ Pierit-au smei.* COŞBUC, B. 22. *Ieşì Zamfira'n mers isteţ.* id., ib. 20.
4°. Vojos. HERZ.-GHER., M. IV 193.
[Şi: (cf. *mistreţ*) **istréţ, -eăţă** adj. (CODIN, ap. PASCU, S. 322). | Diminutiv: **istecíor, -oárĕ,** DR. VI 242. | Abstracte (ad 1°, 2°): **isteţíme,** (ieşit din uz) **isteţie, isteciúne** †, (numai la DOSOFTEIU) **isteţeálă** † s. f. = agerime de minte, vioiciune, iscusinţă, ingeniozitate (amestecată cu şiretlic); dibăcie; îndrăzneală. *Isteţimea gândului.* MINEIUL (1776) $125^{2}/_{2}$. *Dar eorăbiiariul văzând mai nainte primejdiia, cu o isteţime au tras corabiia într'o parte* (a. 1783), ap. GCR. II $129/_{34}$. *Dovezi cu meşteşug zicem câte le izvodesc judecătorii cu isteţimea lor.* CARAGEA, L. $94/_{24}$. *Papagalii cei bătrâni fiind mai cu multă isteţime,... fugea[u].* DRĂGHICI, R. 97, cf. KONAKI, P. 304, BELDIMAN,

P. II 74, PANN, E. I 118. *Ah! ce duh! ce isteţime!* C. NEGRUZZI III 86/9. *Femeile au mare isteţime.* ALECSANDRI, T. 296. (Rar, la plur.) *Isteţimele minţii sale femeeşti.* ODOBESCU, 520/13. *Hoţul... a tulburat o ţară prin iscusinţa, măestria şi isteţimea lui.* ISPIRESCU, L. 378. *Mirându-se de isteţiia apostolului.* MINEIUL (1776) 34²/2. *Copiii lui obraznici să zici c'au isteţie.* C. NEGRUZZI, II 253/9, cf. 195/2. *Pentru frumuseţele şi isteţiile lor şi-au căzut drag.* SBIERA, P. 23/19. *Batgiocura isteciunii vicleane.* CANTEMIR, IST. 215, cf. HR. 5/7, 15/5, 146. *Dar findcă-i lipseà frumseţa chipului, îi prisoseà ascuţire[a] minţii şi a isteciunii.* BERTOLD (1779), ap. GCR. II 118/26. *Lesne poate amăgì isteciunea oamenilor.* MARCOVICI, D. 334. *A ta isteciune şi înţelepciune.* PANN, E. IV 112. *Înţelepciunea lor e minciuna,... isteciunea lor jăfuirea.* BĂLCESCU, M. V. 574, cf. ODOBESCU, I 306. *Isteciunea mai bogată de orice altă dobândă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 51. *Isteciunea la bătrâneţe cea piste fire întreagă nebunie.* ib., VIII 51. *Isteţeala firei.* DOSOFTEIU. V. S. 15. || Verb: (neîntrebuinţat) **isteţì** IV^a refl. = a se face isteţ (1°), a se deşteptà la minte. *Te isteţeşti la minte.* C NEGRUZZI, II 218/24].

— Precum «hoţ» şi mai ales «hoţoman» «tâlhar» şi «ştrengar» (propriu: cel ce ar merità să fie spânzurat cu ştreangul) au primit în românește sensul de «om deştept şi iscusit», tot astfel a evoluat în spre bine înţelesul lui *isteţ*, care vine din paleosl. **istĭcĭ** «inculpat, debitor» (cf. bulg. *istecŭ* «pârîtor», rus. *istecŭ* «creditor; cel ce prezintă o cerere»). (O desvoltare semantică în direcţie opusă a avut cuvântul «r ă u»).

ISTEŢEÁLĂ † s. f. | **ISTEŢÍ** vb. IV^a | **ISTEŢÍE** s. f. | **ISTEŢÍME** s. f. — v. **isteţ.**

ISTILEÁH † s. a. *Idiotisme.* — (Turcism, la E. VĂCĂRESCUL) Idiotism. *Istornici... care au scris cu atâtea frumoase tejnişuri şi istileahuri sau metafore şi idiotisme.* IST. 246/II. [Plur. *-huri.*]

— Din turc. *ystylah*, idem. ŞIO.

ÍSTINA, ÍSTINĂ adj. f., adv. I. *Vrai.* II *Justement, précisément, vraiment.* — (Sârbism în Banat.)

I. (Rar) A d j. i n v a r. Adevărat. *Povestea mea îi istină.* ŞEZ. I 276/10.

II. (Deobiceiu) A d v. Adevărat, drept, într'adevăr. ŞEZ. XXXII 110, com. A. COSMA, NOVACOVICIU, C. B. 12. (În întrebări) *Istină?* (ŞEZ. XXXII 110) s. *nu-i istină?* (BĂNUŢ, T. P. 56). *Să vi-l cânt pe Costăndin, Istina, băiat sărac.* GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 289.

[Şi: **ístănă** (NOVACOVICIU, C. B. 12) adj. f., adv., **ístan, -ă** † adj. = adevărat LB.; **ístit** † adv. = tocmai, precis. *Istit acela.* LB. *Istit atunci.* ib.]

— Din sârb. **istina** «adevăr». Cf. i s t e ţ, i s t o v.

ISTIRISÍT, -Ă † adj. v. **isterisi.**

ISTÍT † adv. v. **istină.**

ÍSTIŢĂ s. f. Sens neprecisabil. (Într'un descântec de muşcătură de şarpe) *Istiţă peştiţă.* ŞEZ. I 118/1.

ÍSTLALT, (A) IÁST(A)LALTĂ pron. dem. v. **istalalt.**

ISTM s. a. (Geogr.) *Isthme.* — Limbă de pământ între două mări, care unește o peninsulă cu uscatul. MEHEDINŢI, P. 5. *Istmul Corintului.* ŞINCAI, HR. I 187/33. *Un istm de pământ.* C. NEGRUZZI, I 184. | P. a n a l. Gât, strâmtoare. *Istmul caliciului.* GRECESCU, FL. 167. [Plur. *istmuri.*]

— *N.* din fr. (grec. *ἰσθμός*, idem).

ISTOCÁN † s. m. v. **istucan.**

ISTOLOGÍE s. f. (Şt. nat.) v. **histologie.**

ISTÓR † s. m. v. **istorie.**

ISTORÉSC, -EÁSCĂ † adj. | **ISTORÍ** † vb. IV^a. | **ISTÓRIC, -Ă** adj., s. m. şi f. | **ISTORICÉSC, -EÁSCĂ** † adj. | **ISTORICÉŞTE** adv. — v. **istorie.**

ISTORIE s. f. 1°—3°. *Histoire.* 4°. *Histoire, récit.* 5°. *Histoire drôle.* 6°. *Histoire, événement.* 7°. *Histoire, farce.* 8°. *Histoire, embarras, cérémonie.* 9°. *Organe génital.*

1°. (În limba veche întrebuinţat adesea la plur., cf. lat. h i s t o r i a e) Povestirea faptelor vrednice de însemnat, a trecutului şi evoluţiei unui sau a mai multor popoare şi a omenirii întregi; p. e x t. scriere care conţine o astfel de povestire; obiectul de învăţământ respectiv. *Istorie antică, medie, modernă şi contemporană, universală s. generală, sacră s. biblică, bisericească*, etc. *Pentru ce s'au făcut acela săbor, spune istóriia aşà.* VARLAAM, C. 188/2, cf. PRAV. 1021. *Această istorie lungă iaste şi în multe feluri, ce noi o scurtăm.* HERODOT, 300. *Istóriia de domnii ţării Moldovei.* CHRONOGRAF (1651), ap. GCR. I 150/4. *Că şi la istorii a le scrie deplin şi pre larg, trebue şi învăţătura şi ştiinţa altor ţări.* N. COSTIN, ib. II 2/18. *Patru cărţi să văd a fi întru testamentul vechiu: legile, istóriile, filosofia şi prorocirile.* APOSTOL (1683), ap. GCR, I 260/18. *Elinească istorie.* BIBLIA (1688), pr. 7/31. *Istorie... au scos Domnilor şi boierilor.* LET. III 282/23, cf. II 271/9. *Istoriile Râmului.* (a. 1700), ap. GCR. I 342/13. *Istoria Rosilor* (a. 1750). ib. II 49/33. *Istorii tipărite* (a. 1750). ib. II 53/30. *De D[u]mnezeu iubitoare istórie.* MINEIUL (a. 1776), 192. *A istoriei otomaneşti... tomu' I.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/1. *Să se înveţe... retorica, poezia, istoria* (a. 1828). URICARIUL, III 36/29. *Istoriile anilor familiei Sasanienilor... povestesc.* GORJAN, H. I 1. *Misia istoriei este a ne demonstra... această transformaţie.* BĂLCESCU, M. V. 3/17, cf. id. ib. 5/26. *Am găsit examenul pe la sfârşit. Se cercetase istoria, geografia.* C. NEGRUZZI, I 4, cf. EMINESCU, N. 32, P. 229. *Istoria vechiului testament.* CREANGĂ, A. 84. # *Istoria fără adevăr şi dovezi zadarnică muncă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 52.

2°. P. r e s t r. Povestirea faptelor, trecutului unei persoane (cf. b i o g r a f i e) s. povestirea (documentată a) unei epoci s. a unui eveniment (cf. m o n o g r a f i e). *Să ludm pre amănunt istoriia aceştii svi[n]te.* DOSOFTEIU, V. S. 51₂, cf. 193₂. *Istorie pentru moartea Ducăi-voda.* N. COSTIN, ap. DDRF. *Istóriia Aretusii şi a împăratului Iraclie, tatăl său.* EROTOCRIT (1800), ap. GCR. II 178/7. *Istoria lui Sofi Aidin, împăratul Indiei.* GORJAN, H. I 1/7. *Istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim.* C. NEGRUZZI, I 245.

3°. Descrierea documentată şi amănunţită a faptelor remarcabile dintr'un domeniu oarecare de cunoştinţe, cuprinzând şi evoluţia în timp a acelor fapte (cf. s t u d i u). *Istoria naturală.* URICARIUL, VII 172/14. *Istoria critică a limbei.* RUSSO, S. 66/23.

4°. P. e x t. Povestire, poveste, naraţiune. *Ceteniia de istórii mare folos şi cunoştinţă şi învăţătură dă* (a. 1650). GCR. I 146/26. *Iubitorilor de cilit şi de istorii.* GORJAN, H. prefaţă. *Mai bine voesc să ascult istoria decât să mănânc.* DRĂGHICI,

R. 18. *Asta e o lungă şi tristă istorie, pe care îţi voiu spune-o deseară.* C. NEGRUZZI, I 43, cf. ODOBESCU, III 10/1.

5°. Povestire hazlie, glumeaţă. *Istorii dă glumă şi parascovenii pântru ca să treacă timpu' şi urâtu'.* ap. GCR. II 262/6. # *Chelului despre chelie Să nu-i spui vr'o istorie.* BARONZI, L. 56/24.

6°. P. ext. Întâmplare, păţanie. *Poveastea a unei adevărate istorii în... gurile... unor băsnuitori căzând, în putoare... să preface.* CANTEMIR, ap. GCR. I 359/28. *Îşi spuse istoria şi ce păţi.* ISPIRESCU, L. 8. *Ascultaţi, oameni, la mine Să vă spun d'o istorie.* MAT. FOLC. I 106, cf. GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. 15.

7°. Încurcătură, dandanâ, poznă, comèdie. Cf. ŞEZ. III 91/4. *Să nu-l iei drept cine ştie Şi să faci vr'o istorie.* TEODORESCU, P. P. 597, cf. GCR. II 364/10. *Istoria dracului!*

8°. (Mai ales la plur., după fr.) Dificultăţi, nazuri, moşturi, fasoane. *Nu mai faceţi atâtea istorii!*

9°. Organ genital (bărbătesc).

[Accentuat, mai de mult, pentru toate sensurile, şi: *istorie*. Astăzi se accentuează aşa în graiul popular când are sensurile 5°—8° şi totdeauna 9°. || Diminutive: **istorioáră** (pronunţ. *-ri-oa-*) şi (formaţie savantă, neîntrebuinţată) **istoriólă** † s. f.= povestire scurtă, mai ales distractivă şi glumeaţă, cf. snoavă, anecdotă; povestire inventată, scornitură (DICŢ.). *Pilde şi istorioare.* GOLESCU, ap. GCR. II 257/2. *Fabule şi istorioare.* ib. II 360/17. *O istoriolă adevărată* (a. 1794). IORGA, S. D. XIII 17/19. | Adjective: (fr. *historique*, lat. *historicus*, gr. *ἱστορικός*) **istóric** (orientat după suf. *-nic*: **istórnic** †) **-ă** = care e de domeniul istoriei; (în opoziţie cu legendar, inventat, imaginar, fabulos) întâmplat în realitate, adevărat; (în opoziţie cu preistoric, antediluvian, etc.) care s'a întâmplat în timpuri cunoscute, (relativ) de curând. *Faptă istorică* (L.M.) *timpuri istorice* (id.), *adevăr istoric* (DDRF.). *Nume istoric* = celebru în istorie. Cf. LM. *M-am îndemnat a scrie o adunare istornică.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245/24. *Tradiţii istorici.* RUSSO, S. 15/25. *Dovezile istorice.* id., ib. 53/31. *Noţiuni istorice.* ODOBESCU, I 11/16. *Legea istorică.* BĂLCESCU, M. V. 1/6. *Povestiri mai mult sau mai puţin istorice.* C. NEGRUZZI, I 319. *Cercetare a monumentelor istorice.* URICARIUL, V 142/15. *Cunoştinţe* **istorico-literare.** MAIORESCU, CR. II 220; — **istoricésc** † (**istorésc** † DDRF.) **-éască** = care aparţine istoriei, privitor la trecut, istoric. *Şi cealealalte doao părţi* [*ale noului testament*], *adecă: cea istoriceáscă şi filosofească...* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261/8. *Datoria adeverinţii istoriceşti ne sileaşte...* CANTEMIR, HR. 138/29. *Cuvânt istoricéscu* (a. 1747), ap. GCR. II 38/26. *Cărţile istoriceşti a împărăţiii lui Robinson.* DRĂGHICI, R. 176. | Adverb: **istoricéşte** = în mod istoric (cf. cronologic), după cerinţele istoriei, din punct de vedere istoric. *Începând istoriceşte.* MAIORESCU, CR. I 355. | Adjectiv substantivat: **istóric** s. m. (cu plur.-*torici;* accentuat şi *istoric* †, formă scurtată: **istór** † (cf. polihistor) s. m.; orientat după sufixul *-nic*: **istórnic** s. m.) = cel ce face studii istorice, autor de opere istorice; cf. istoriograf. *Istoricul... Halcocondil.* BIBLIA (1688), pr. 7/23. *Pliutarhu, vestit istóricŭ.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198/1. *Basna la adevăraţii istorici loc neavând...* CANTEMIR, ib. I 360/9. *Zăcură... pustiite şi nepomenite de istorici.* C. NEGRUZZI, I 201. *Nu e permis istoricului a-şi întemeià aserţiunile decât numai pe date.* HASDEU, I. C. IX. *Spun istórii cum Bulgarii aveà un împărat.* DOSOFTEIU, V. S. 88$_2$, cf. S$_2$. *Alţi istornici greci,... franceji.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/15. *Adunarea celor mai înţelepţi istornici în Britania.* URICARIUL, IV 327/23. *În mitologie istornicii vorovesc.* BELDIMAN, TR. 94, cf. GORJAN, H. II 93, DONICI, F. II 12. (Arhaizant) *Dintr'aceşti istornici trei mi s'au întâmplat a vedeà şi cilă.* ODOBESCU, I 313; — **istóric** s. m. sing. = expunerea unui eveniment, unei afaceri, a trecutului unei instituţii, societăţi, etc., în mod simplu şi în ordinea în care faptele s'au produs s. în care fazele s'au succedat. Cf. ODOBESCU, II3 98. *Pentru ca să înţelegeţi, să vă fac puţin istoricul.* MAIORESCU, D. IV 282; — **istorică** † s. f. = istorie (1°). *Spun istorícile.* DOSOFTEIU, V. S. 17, cf. 27$_2$. | Verbe: (< grec. *ἱστορῶ*) **istorisí** IV^a şi **istorì** † IV^a (trans. şi intrans., construit cu prep. de, despre) = a spune istorii, a povestì. *Să ne mai istoriseşti de Robinson.* DRĂGHICI, R. 83. *Mi-a istorisit amorurile lui.* ALECSANDRI, T. 752. *Istoriseà părinţilor... tot ce păţise.* ISPIRESCU, L. 331. *Taina s'o istorisim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513. *Apostolul Luca istoreaşte de spune.* DOSOFTEIU, V. S. 15/2. *Ioan Zonară şi alţii mulţi, în viaţa acelui Avgustŭ istorescŭ.* MĂRGĂRITARE (1691), ap. BV. 318. *Istorì de cele ce s'au întâmplat.* DIONISIE, C. 161; — (cu part.-adj.) **istorisít** (cu negativul **neistorisit**), **-ă** (şi cu abstractele) **istorisít** s. a. şi **istorisíre** s. f. *Tatăl au urmat istorisirea.* DRĂGHICI, R. 19.]

— *N.* din lat. **historia, -am** şi (n.-) grec *ἱστορία*, idem. Cf. istoriograf, preistorie.

ISTORIOÁRĂ s. f. v. **istorie.**

ISTORIOGRÁF s. m. *Historiographe.* — Cel însărcinat în mod oficial să scrie istoria unei epoci, unei domnii, etc.; p. ext. autor de studii istorice, istoric. *Istoriograful Afroditei.* CANTEMIR, IST. 347. *Istoriografii poloni şi unguri.* C. NEGRUZZI, I 283. *Viitor istoriograf român.* MAIORESCU, CR. III 39. [Abstract (<gr. *ἱστοριογραφία;* cf. fr. *historiographie*, cu alt sens): **istoriografíe** s. f. = arta de a scrie istoria; studiul istoriei; totalitatea scrierilor istorice. *Câte la aceasta istoriografie trebuitoare a fi am socotit.* CANTEMIR, HR. 180/12. *Cel dintâiu impuls către istoriografie,... a venit din şcoala polonă.* IORGA, IST. LIT. XVIII 25. | Pronunţ. *-ri-o-* şi, mai ales, *-rio-*].

— *N.* din fr., la cei vechi din gr. *ἱστοριογράφος.*

ISTORIOGRAFÍE s. f. v. **istoriograf.**

ISTORIÓLĂ † s. f.
ISTORISÍ vb. IV^a
ISTÓRNIC, -Ă † adj., s. m.
} v. **istorie.**

ISTÓV, -Ă adj., adv., s. a. 1. *Vrai, précis.* II. 1°. *Fin, bout,* 2°. *Fin, mort.* 3°. *Bilan.* 4°. *Paiement, liquidation.*

I. † (Rar) Adj. (întrebuinţat la forma articulată şi cu funcţiune adverbială) Curat, adevărat; exact, precis, amănunţit. *Istov, -ĕ* = merus, -a. ANON. CAR. *Spureţi miiaşului... cum vor vrea se înţelea[gă] istovulu* (mai adevărat. N. TEST. 1648; mai pre amăruntul. BIBLIA 1688) *ce e de el.* COD. VOR. 50/13. *Răspundeà lor istovu ştiind* (după ce voiu întrebà mai bine. N. TEST. 1648; mai pre amăruntul. BIBLIA 1688) *de cealea ce dzise.* COD. VOR. 62/12, cf. 114/7.

II. S. a. 1°. † (Întrebuinţat une-ori şi la plur.) Sfârşit, fine, capăt. *După istovul nunţii.* LET. II 273/30. *Păr' la istovul lui Noemvrie.* ib. II 446/33, cf. MAG. IST. II 140/30. *Un războiu de voiu râdică, mă va aduce la istovul ticăloşiei meale.* BELDIMAN, N. P. II 156, cf. PISCUPESCU, O. 79. | (Şi astăzi, mai ales în Mold.) Loc. adj. şi adv. (Cel, cea) **de istov** (mai rar: **cu (tot) istovul)** = până la sfârşit (ŞEZ. XXIII 104), de tot (ALECSANDRI, T. 1762, 1764, ŞEZ. III 17/7), cu totul (RUSSO, S., Straja, Bucov. com. AR. TOMIAC), gata

de tot (ION CR. II 79), deplin, complet, cu desăvârşire, desăvârşit, definitiv, perfect, bine de tot, pentru totdeauna, pe vecie, de veci. *Oştile cu sabie şi cu foame de istov le-au stâns.* LET. I 36/7. *Dumnezeu tot nu s'au îndurat de istov.* ib. II 453/3. *Au stricat de istov marginea despre dânşii.* ib. III 278/15. *Să aibă dumnealui a luà moşiile aceste de istov* (a. 1780). ib. XX 369/1, cf. I 134/32. *Tot ceea ce s'au întâmplat de la numire[a] consulilor şi până la cea d'istov strâcare a Republicei.* CAT. MAN. 405. (Pleonastic) *Cu deznădăjduire cu totul de istóvŭ sânìem cuprinşi.* MINEIUL (1776) 163²/2. *Râsâpa cea de istov.* BELDIMAN, N. P. I 174/17, cf. II 147/24. *Străile... să rupsăse mai de istov.* DRĂGHICI, R. 128, cf. 148. *Să-i omoare de istov.* C. NEGRUZZI, I 153. *M'am buimăcit de istov de-o bucată de vreme.* ALECSANDRI, T. 693, cf. 1466. *Iertà de istov aceà despăgubire.* RUSSO, S. 155/7. *Se topeà de istov.* VLAHUŢĂ, N. 64, cf. 122. SĂM. I 409. *L-a bătut de istov*=cumplit. PAMFILE, J. II, cf. SBIERA, P. 51/19. *De la împărăţia lui Theodosie înainte am scris de o am săvârşit cu tot istovul.* CAT. MAN. 183. *Scăpatę de boală cu istovul.* ŞEZ. XXX 197. **Fără istov** = fără sfârşit, nesfârşit, necurmat. *Pe calea Victoriei e o revărsare fără istov, din toate ungherele capitalei.* C. PETRESCU, C. V. 240, cf. S. 45.

2°. Sfârşit, pierzare, moarte. *Carii s'au ţinut... cu toţii de Bălăceanul, iar după istovul lui s'au lipit de acest Staicu.* MAG. IST. II 201/8. Loc. adj. (Cel, cea) **de istov** = de moarte, mortal, cf. (lovitura) de graţie. *Învaţă să-i dea rana cea de istovŭ cu sabia.* DOSOFTEIU, V. S. 21, cf. MINEIUL (1776) 115²/2.

3°. † Încheierea unui cont, socoteală, decontare. *Să trimită starostele istov de toţi banii* (a. 1775). URICARIUL, II 276/19. *Epitropul este dator a da la comisia epitropicească istovul semilor cel mult în curgere de 2 luni.* COD. (1833), ap. TDRG.

4°. † (Termen de) plată, achitare, lichidare, sumă scadentă, «împlinirea banilor celor din urmă, împlinirea rămăşiţelor.» I. GOLESCU, C. I. *Zlotaşii nu vindeà vitele din ţinut că nu-i sărguià cu zapcii pentru istovul banilor.* LET. II 399/20. *Peste 3—4 zile să vii cu tot istovulŭ* (a. 1754). IORGA, S. D. XIV 224, cf. VI 266. *Să fie moşia de istov* (= pentru achitare) *drept acei bani* (a. 1752). URICARIUL, XII 322.

[Plur. *-tovuri.* | Accentuat şi: *istov.* | Negativul (numai în COD. VOR.): **neistov** † s. a. = nebunie. *Multele carţi* (= cărţi) *întru neistovu te întoarserà* (:te duc la nebunie. N. TEST. 1648; spre nebunie te întoarce. BIBLIA 1688) 80/9]. — Din paleosl. **istovŭ** «adevărat». Cf. istina, isteţ, istovi.

ÍSTOVA adv. v. **istovi.**

ISTOVÍ vb. IVa. 1°. *Apparaître.* 2°. (*Se*) *terminer.* 3°. *Affaiblir, épuiser, achever.* 4°. *Tuer, achever.* 5°. *Perdre, gaspiller* (*de l'argent*). 6°. *Mourir.* 7°. *Liquider* (*une dette*).

1°. † Refl. (Numai în BIBLIA 1688) A ieşi (la iveală), a se arătà, a se naşte. *În zgău va luà durori şi se vor istovì lui deşarte.* 370. *Lumina celor păgâni să va stinge şi nu se va istovì lor văpaia.* 370b.

2°. (Cf. istov II 1°) Trans. şi refl. A (se) sfârşì, a (se) termină, a (se) isprăvi, a (se) mântuì, a duce la capăt; a nu mai aveà. Cf. COSTINESCU, ŞEZ. IX 153, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC. *Lucrul acesta aşà s'au istovit.* HERODOT, 509/13. *Istovindŭ treaba săborului, mearsără,... la curte.* DOSOFTEIU, V. S. 235. *Ce cu amară nepretinie s'au începeput, aceea cu dulce frăţie să se isoveascà şi să se plinească.* CANTEMIR, IST. 229. *Au istovit Turcii şì podul peste Nistru.* LET. I 249/11. *Şi cât n'au putut istovì Miron... l-au istovit fiiu-său Nicolai Costin.* ib. II 195/14, cf. II 232/12. *Să se istovască cărătura... fânului* (a. 1822). URICARIUL, V 177/28. *Până la vârsta de 12 ani să istovească gramatica.* PISCUPESCU, O. 37. *Ori de câte ori s'a sfârşit o lumânare de ceară şi a rămas numai un căpeţel, îl lipesc de pământ spre a se istovì pentru sufletele celor adormiţi fără lumină.* MARIAN, Î. 29. *S'au istovit bătaia războiului.* REV. CRIT. I 389. *Istovì şi cel de pe urmă argument paurul* (= ţăranul). IRINEU, S. B. 14.

3°. Trans. şi refl. A da gata (nu dintr'odată, ci în urma unei acţiuni îndelungate s. repetate), a slăbì, a slei, a stoarce de puterì, a secà, a isprăvì puterile (PĂSCULESCU, L. P.), a distruge, a (se) nimici, a (se) prăpădi, a pieri. Cf. ŞEZ. IX 153. *Deşertând Dachia de toate puterile şi aşà de tot istovind-o, au făcut-o provinţie.* CANTEMIR, HR. 83/22. *Mergeà la case boiereşti... şi istoveà tot ce găseà.* LET. II 158/15. *De fricà... că i-a istovì ţara, făcù pace cu Şvedul.* ib. II 301/3. *L-au istovit cu foc şi cu pradă.* DIONISIE, C. 201. *S'au gătit asupra Dachilor, pre carii... întru al cincile an... de tot i-au istovit.* ŞINCAI, HR. I 4/2. *Eu am sărăcit Şi m'am istovit Şi m'am prăpădit.* PĂSCULESCU, L. P. 301/28, cf. 303/64. # *Vechilul ca omida, pe ce se pune, tot istoveşte.* ZANNE, P. IV 677. *Când unt-dă-lemnul să isprăveşte, candela să istoveşte.* id. ib. III 66.

4°. (Cf. istov II 2°; complementul e o fiinţă) A da gata, a prăpădì, a omorî. *Să-l istovească de tot şi să-i ia moşiile.* LET. II 393/4. *Abià istovise Ercule pe balaur.* ISPIRESCU, U. 64/22.

5°. † P. ext. A prăpădì, a pierde (banii), a cheltuì. *Au istovit toţi banii.* MAG. IST. III 366/6. *Dobânzile... le-a istovit cheltuindu-le.* CARAGEA, L. 136. *Apoi dacă au murit, am istovit banii giupânesei.* BUL. COM. IST. IV 30.

6°. († şi dial., refl.; despre persoane) A se prăpădì, a murì. *Acolo cu dânşii şi paşa s'au istovit.* MAG. IST. I 227/5, cf. LET. II 37/33. (Complinit) *Mă-sei nu-i va da drumul până nu se va istovì de tot în închisoarea unde este băgată.* ISPIRESCU, L. I 142, cf. 242. *Bărbăţelul m'a iubit, Dar curând s'a istovit.* TEODORESCU, P. P. 281b.

7°. † (Cf. istov II 4°) Trans. şi absol. A achità o datorie (definitiv) (cf. COSTINESCU), a lichidà o afacere (cf. PONTBRIANT). «Istovesc, adică urmez istovul, împlinesc rămăşiturile, plătesc toată datoria». I. GOLESCU, C. I. *Am văzut a fi datori încă cu 14.000 lei Dsale slugerului Vasiliţă, spre a istovì* (a. 1815). URICARIUL, X 258.

[Abstracte: **istovíre** s. f. (Ad 2°) *Istovirea acestui neajuns al casei răsurelor* (a. 1814). URICARIUL, I 223/26; (ad 7°) *Istovirea unei trebi.* PONTBRIANT.; — **istoveálă** s. f. = sleire a puterilor, epuizare fizică. | Part.-adj.: **istovít** (cu negativul **neistovit**, pronunţ. *ne-is-*), **-ă** = sfârşit, terminat, isprăvit, împlinit; (azi, mai ales) slăbit, sleit, secat de puteri, zdrobit, frânt, fărmat (ŞEZ. IX 153), obosit peste măsură. *Ce se naşte în cap de muiere, într'însa neistovit nu piere.* ZANNE, P. II 291. *Ţineà pre Turci istoviţi de tot de Moscali.* LET. II 353/25. *Un istovit şi trist izvor.* EMINESCU, P. 149. *El se lăsă istovit, frânt, pe un scaun.* SLAVICI, N. II 280. *Istoviţi strigăm Că vrem pământ.* COŞBUC, F. 33. «*Macovei»..., zise ea încet, cu glasul par'că istovit.* SADOVEANU, M. 113. *Istovită de foame* (ŞEZ. III 187/9), *de muncă* (ib. IX 153); — **istovitór, -oáre.** *Muncă istovitoare.* (Substantivat) *Istovitor* † s. m. = (ad 7°) lichidator. Cf. PONTBRIANT. | Adverb: **istova** = până la sfârşitul puterilor. *A da istova pe cinevà* = a-l istovi. *O furat merile cu istova* = cu totul, de istov. HERZ.-GHER., M. IV 193.]

— Derivat din **istov.**

ISTRAÍL s. m. v. **Israil.**

ISTRÁTE s. m. sing. *Imbécile, idiot.* — Numele propriu *Istrate* (precedat de obiceiu de cuvântul *nea* = nenea) se întrebuințează spre a desemnà un «om cu care nu te poți înțelege» (ZANNE, P. VI 169), prost. *Bună ziua, nea Istrate, Doi* (s. *trei* PAMFILE, J. II) *boboci de rață, frate,* se zice despre cei surzi și cei ce dau răspunsuri nepotrivite (ZANNE, P, II 751), cf. u n d e d a i ș i u n d e c r a p ă, u n a v o r b i m ș i a l t a (s. b a ș c a) n e ’n ț e l e g e m (PAMFILE, J. II). *De la locul lui Istrate Ies coțofanele încărcate* [= Lingurile și strachina]. GOROVEI, C. 204.

ISTRÁVĂ s. f. v. **istrăvì.**

ISTRÁVÍ vb. IV^{a} (*Se*) *dissiper, gaspiller,* (*se*) *gâter.* — (Vechiu și dialectal prin Mold., Bucov. și Transilv. de nord) T r a n s. și r e f l. A (se) risipi, a face iama (cf. ION CR. III 369), a (se) izidì, a (se) pierde, a păgubì (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Bând și mâncând, istrăveáște omul avuțiea lui D[u]m[ne]dzău.* VARLAAM, C. 13. Cf. 17, 300. *Laptele împroașcă și să istrăvește.* DRĂGHICI, ap. TDRG. [Și: († *strivì*) **istrivi** vb. IV^{a}, (cu metateză) **isvrìti** † vb. IV^{a}; **istrovi** vb. IV^{a} GR. S. V 135. | A b s t r a c t e: **istrăvíre** s. f. *Femeea... s'a jăluit de istrăvirea zeastrei sale.* CARAGEA, L. 120; — (postverbal) **istrávă (istrévă** IORGA, S. D. XVIII 18) s. f. = risipă, izidă, stricăciune, pradă (VICIU, GL.), pierdere, pagubă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Când copilul se joacă cu pânea și o sfarmă, i se zice: «nu face istravă cu chita!»* (Vașlab, Giurgeu, Transilv.). VICIU, GL. | P a r t.-a d j. **istrăvít (istrivít, isvrìtít), -ă** = prădat, risipit. H. IX 92. *Găsì biserica isvrìtìtă.* URICARIUL, X 380/$_{18}$. *Patimi... Ne-așteaptă în cărarea vieții de noi istrăvite.* KONAKI, P. 288; — **istrăvitór, -oáre** = risipitor. *Să nu-și nefericească copila dând-o după un om bolnăvicios sau istrăvitoriu.* MARIAN, NU. 43, cf. I 340.]

— Din paleosl. **sŭtraviti** «consumere» (cf. *sŭtruti* «perdere», *traviti* «absumere, vesci»). CIHAC, II 151. Cf. o t r ă v i.

ISTRÉȚ, -EÁȚĂ adj. v. **isteț.**

ISTRÉVĂ s. f. v. **istrăvì.**

ISTRIÓN s. m. *Histrion.* — Actor (comic) de mâna a doua, cf. b u f o n, c a r a g h i o z.

— *N.* din fr. (< lat. **histrio, -onem).**

ÍSTRIȚĂ s. f. Nom d'un vent. — Nume de vânt (H. I 354), probabil, cel ce vine din regiunea *Istriței* (din jud. Buzău).

ISTRIVÍ vb. IV^{a} }
ISTROVÍ vb. IV^{a} } v. **istrăvì.**

ISTRÚCȚIE † s. f. v. **instrui.**

ISTUCÁN † s. m. *Idole.* — (Slavonism literar) Chip cioplit, statue, idol. *Se rușireaze-se toți ce închină-se bolvanilor* (*istucanilor*). PSALT. 201/$_{31}$. *Să fie istucan acela grumazu și cu mânule sale.* CUV. D. BĂTR. II 156. [Și: **istocán** † s. m. PSALT. 161/$_{32}$.]

— Din paleosl. **istukanŭ,** idem.

ISV- v. **IZV-**

ISVRITÍ vb. IV^{a} v. **istrăvì.**

IȚ s. a. (Țes.) v. **ițe.**

IȚ s. m. *Enfant remuant.* — Copil neastâmpărat. PAȘCA, GL.

— E, probabil, o formație postverbală din *ițì.*

ÍȚA! interj. Onomatopée imitant le bruit de l'herbe agitée par le vent. — (De obiceiu repetat) Cuvânt onomatopeic care imită sunetul produs mai ales în iarbă de vânt s. de coasă. Cf. f â ș. *Doi pui de scripete... făceau ița, ița, banița.* PAMFILE, J. II 357/$_{32}$. *Ița, ița prin păiș, Fâța, fâța prin costiș* [Coasa]. GOROVEI, C. 114. [V e r b: **ițà** vb. I^{a} = a bâțâi, a bănănăi, a mișcà cu neastâmpăr picioarele din pricina unei dureri (ȘEZ. V 101), a umblà de colo până colo turburând pe alții (HERZ.-GHER., M. IV 193). *Ci tot ițằdz din pchicioari?* ȘEZ. V 101. *Nu mai aveà astâmpăr, iț[e]à din goblei* (*picioare*)..., *cum ițằază un cal când îl pișcă sclepții* (*tăunii*). ib. II 100.]

— Onomatopee.

ÍȚA! (Mold.) Exclamație rostită (de regulă repetat și despărțit: *i-ța, i-ța*) în jocul de-a-ascunsele de copilul care s'a ascuns. Cf. ȘEZ. VIII 117, PAMFILE, J. II 330. Cf. c u c u l, b a u ! [Și: **ițìi! ițìiu!** în expresiunea *a face ițìi* (s. *ițìu*) = a se arătà puțin, a s e i ț i i. *Aristița* [*și*] *Calipsița* (*crăpând ușa odăiei lor*): *Aud, maman? — Chirița: Da veniți încoaci... Ce, Doamne iartă-mă, de-mi faceți ițìiu?* ALECSANDRI, T. 427, cf. (*ițìi*) 945].

— Cf. i ț i i.

IȚÁ vb. I^{a} v. **ița^{1}.**

ÍȚĂ s. f. v. **ițìe** și (Țes.) **ițe.**

IȚÂÍ vb. IV^{a} }
ÎȚÂÍ vb. IV^{a} } v. **ițìi.**

ITĂL, -Ă † adj. v. **italian.**

ITALIÁN, -Ă adj. și **-CĂ** subst. *Italien.* — (Locuitor) din Italia; (cel) care face parte din poporul care stăpânește Italia. Cf. t a i ș p i n. *Limba italiană. O Italiancă frumoasă.* [Și: (pop., < sârb. *talijan, talijanka*) **tălián** (CIHAC, II 400), **tălián, -ă** adj. și **-că** subst. (LB., ȘEZ. III 90/$_{25}$); (< grec. *’Ιταλός*) **ítál, -ă** † adj., subst. *Calimah eră Ital din Florența.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Istornici greci..., francezi și itali.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 246/$_{16}$. | A d j e c t i v: **(i)talienésc (tălienésc), -ească** adj. *Țara tălienească.* LB. *Limba tălienească.* ȘINCAI, HR. I II/$_{9}$. *Limba talienească.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 283/$_{25}$. *Muzica talienească.* BELDIMAN, TR. 16. | A d v e r b: **(i)talienéște, tălienéște** LB. | *Cântă... franțuzește, italienește.* RUSSO, S. 15/$_{30}$. | A b s t r a c t e: **italienism** s. a. = curent (literar), expresie imitată după italienește, cuvânt împrumutat din limba italiană. *Curăți* [*limba*] *de latinism și de italienism.* RUSSO, S. 39/1, cf. 76/$_{35}$; — **italienie † (tălienie †)** s. f. = limba italiană. BARCIANU. *Voiu înturnà despre tălienie în românie.* ȘINCAI, HR. I 322/$_{35}$. | Pronunț. *-li-a-(li-e-)* și, mai des, *-lia-(-lie-).*]

— *N.* din ital. **italiano.** Cf. i t a l i c.

ITÁLIC, -Ă adj. *Italique.* — Privitor la Italia veche. *Popoare italice.* | S p e c. (Tipogr.) *Italice* = litere (caractere) cursive. CĂL. TIP., CARAGIALE, M. 137.

— *N.* din fr.

ITALIENÍE † s. f.
ITALIENÉSC, -EÁSCĂ adj.
ITALIENÉȘTE adv.
ITALIENÍSM s. a. } v. **italian.**

IȚÁN s. m. Nume dat unor locuitori de la munte(?) *Ghicitoare, pe care n'a dovedit-o nici ciobanii, nici mocanii, nici țurcanii, nici ițanii.* DELAVRANCEA, S. 261.

— Derivat, probabil, din **ițe,** cu suf. **-an.** Cf. i ț a r.

IȚÁR s. m. şi a. 1°. — *Liceron* 2°. *Poulie.* 3°. *Grosse toile.* 4°. *Pantalons étroits des paysans.*

1°. Sulişorul de care se leagă iţele, b ă ţ. Cf. REV. CRIT. IV 144.

2°. Scripete de iţe. Cf. POMPILIU, BIH. 1012.

3°. Pânză groasă ţesută în patru iţe (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. *Se comanda... 6000 coţi de iţari.* I. IONESCU, P. 544.

4°. (Îmbrăc.; întrebuinţat la plur.) *Iţari* = un fel de pantaloni ţărăneşti de vară (CREANGĂ, GL.), mai subţiri decât b e r n e v e c i i şi decât c i o a r e c i i (ŞEZ. VII 178), lungi şi creţi (com. KIRILEANU şi I. POPA-BURCA), strâmţi (DAMÉ, T. 169), strânşi pe vână (SPERANŢĂ, ap. DDRF.), purtaţi de mocani (PAMFILE, I. C. 358) şi de munteni peste izmene s. pe piele (MANOLESCU, I. 185), făcuţi din lână (albă SPERANŢĂ, ap. DDRF.) toarsă «tors în tors» (ŞEZ. VII 178, cf. PAMFILE, I. C. 367) s. din bumbac (ŞEZ. VII 178), daţi la piuă (cf. PAMFILE, I. C. 288) s. nepiuaţi (com. MARIAN). Se mai numesc şi s t r â m ţ a r i. DAMÉ, T. 169, H. I 23, II 4, 14, 31, 50, 132, 147, 168, III 228, IV 155, VI 30, VIII 243, X 47, 109, XIII 406, XIV 446, ŞEZ. II $23^{b}/_{12}$, RĂDULESCU-CODIN, I., JAHRESBER. VIII 319. *Români de viţă veche, Purtând opinci, suman, iţari.* ALECSANDRI, P. III 437. *Niţă în cămeşă şi iţari, încins cu brâu roşu.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482. *Iţari, berneveci, cămeşoaie, lăicere şi scorţuri înflorite.* CREANGĂ, A. 48. *Căpitanii sânt îmbrăcaţi cu iţari strâmţi cu găitane.* ISPIRESCU, L. $43/_{26}$, MARIAN, Î. 62, NA. 237, SA. 16. *O pereche de iţari.* ŞEZ. I 149 b/18. *Iţari creţi ca macul.* SEVASTOS, N. $90/_{15}$.

[Plur., în sensul 1° şi 2°, probabil, *iţare*, în sensul 4° *iţari*, în sensul 3° neîntrebuinţat. | D i m i n u t i v: (ad 4°) **iţărăşi** s. m. plur. = iţari de copii. *Erà numai în cămaşă şi cu iţăraşii strânşi creţ pe pulpă.* C. PETRESCU, R. DR. 62].

— Derivat din **iţe** cu suf. *-ar.*

IȚĂRĂȘI s. m. plur. tant. v. **iţar.**

ITÁTE s. f. v. **etate.**

IȚCÁN s. m. (Zool.) = **şobolan** H. XII 226. — Cf. c h i ţ c a n.

ÍȚE s. f. plur. (Ţes.) *Fil; lice, chaîne.* — Fire (cf. DAMÉ, T.) de lână răsucită s. de bumbac răsucit (PAMFILE, I. C. 266, H. V 149) pentru n e v e d i t (cf. H. III 73) la u r z i t s., mai rar, pentru împletit cu undreaua; p. e x t. firele nevedite (DAMÉ, T. 136), aşezate vertical, astfel încât ţesătoarea să le poate s c h i m b à, cu ajutorul iepelor (DAMÉ, T. 135), care le face să se urce şi să se coboare alternativ (ib., PAMFILE, I. C. 276), pentruca să poată trece printre ele suveica, cu firul de bătătură (ŞEZ VIII 146); p. e x t. întreaga parte a războiului pe care se pun aceste fire. Părţile acestor *iţe* sânt: b ă ţ u l, s c r i p e ţ i i, r o t i ţ e l e, s f o r i l e, f u s c e i i şi p l a s a. (Cf. r o s t, s p a t ă). H. IV 133, ŢIPLEA, P. P., PĂCALĂ, M. R. 431, PAMFILE, I. C. 275 şi urm., H. II 4, 13, 31, 50, 132, 147, 168, 186, 204, 244, IV 11, VI 228, X 508, 539. Se poate ţese în două s. mai mulţe *iţe. 36 şervete... 12 în 5 iţe* (a. 1783). URICARIUL, XXI $368/_{20}$. *Trei mese, însă una în cinci iţe şi două în trei iţe* (a. 1813). ib. XIV $234/_{23}$. *Lâna pentru urzală se toarce sucit şi îndoit şi se nevedeşte în două iţe.* I. IONESCU, M. 692. *Pânză lată 'n iţe dese.* ALECSANDRI, P. III 261, cf. II 177, III 311. *Mânile-i... pare că pierduse îndemânatica lor agerime..., undrelele nu mai ştiau s'apuce iţele împletecite.* ODOBESCU, I $130/_{7}$. *Iţele sânt ridicate.* SLAVICI, N. 54, cf. SBIERA, P. $222/_{15}$, RETEGANUL, P. III $76/_{34}$. *Ia apoi un iţ.* MARIAN, NA. 144. *Nişte iţe... erau agăţate într'un cuiu.* ISPIRESCU, L. 261. *Fata... iţa s'o pornească.* ŞEZ. I $185/_{1}$. *Care fată n'a făcut iţă, dacă se mărită, nu-i iertat să facă cămeşe bărbatului.* ION CR. II 211, cf. MĂNDRESCU, P. P. $155/_{23}$, GCR. II $332/_{4}$, TEODORESCU, P. P. 273, 160, MARIAN, SA. 26, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 425, 425, 423, ZANNE, P. II 69. *La mijlocul iţului.* MARIAN, SA. 141. # *Când se schimbă iţele, Par'că zboară mâţele,* se zice celei care nu ştie să lucreze. ZANNE, P. V. 358. *I-au ţesut iţele:* s'au sfătuit, au plănuit să-l prindă pe cineva. ib. V. 358. **A încurcà cuivà iţele** = a-i strică planul (ib. V. 359), a-l zăpăci, a produce confuzie, dezordine; a complică lucrurile. Cf. î n c u r c à (I 1°). *Voi, cu bolborosala voastră, numai ne încurcaţi iţele.* CONTEMPORANUL, IV 507. **S'au încurcat iţele** = lucrul merge rău, afacerea s'a complicat. **A descurcà iţele** = a lămuri o chestiune. *O viaţă de om nu e de ajuns să descurce iţele încurcate ale filiaţiunei.* D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 52. **S'au schimbat iţele** = s'a schimbat mersul lucrurilor. Cf. ZANNE, P. V. 359. **A fi în patru iţe** = a fi beat; a fi trup şi suflet (arată o legătură puternică între oameni). ib. V. 359. | P. a n a l. *Iţe de lemn* = fire (fibre) de lemn cu care se coase cevà, de ex. sărăriţe (= solniţe) de coaje sau un coş de coaje (Roşia, Arad, com. ITTU). | F i g. *Un paianjen ce-şi urzeà în ticnă iţele sale.* ODOBESCU, I $83/_{5}$. *Împletită din multe iţe ale spiritului.* MAIORESCU, CR. II 288. [Singularul **iţ** s. a. şi (formă refăcută din plur.) **iţă** s. f. se întrebuinţează mai rar].

— Din lat. **licium** (plur. *licia*) idem. Cf. i ţ a r i.

ÍȚE s. f. v. **iţie.**

ITERATÍV, -Ă adj. (Gram.) *Itératif.* — Care arată că o acţiune se repetă. *Verb, sufix, prefix interativ.*

— *N.* după fr. (lat. med. **iterativus, -a, -um**, derivat din *iterare* «a începe din nou»).

IȚÍ vb. IV^{a} v. **iţii.**

ÍTICĂ † s. f. (ş. d.) }
ITICHÍ † s. f. } v. **etică.**

ITICLÂC † s. a. *Conversation.* — (Turcism rar) Conversaţie. *Făcând iticlâc cu capu-chihaebeiu.* BELDIMAN, ap. TDRG. [Plur. *-lâcuri*].

— Cf. turc. **ityk** «spuse». TDRG.

ÍȚIE s. f. Mesure de capacité de $^{3}/_{4}$ de litre. — (Ungurism în regiunile periferice) Măsură de capacitate pentru lichide, egală cu o f e l e, cuprinzând cam o jumătate de c o f ă s. a douăzecea parte dintr'o b r ă d i e; p. e x t. conţinutul ei. BUD, P. P., T. PAPAHAGI, M., ECONOMIA, 170, LB., REV. CRIT. IV 337. *Icĕ* = media, pinta. ANON. CAR. *Din păhar mie nu-mi place a bea, Fără numai cu iţia.* REV. CRIT. IV 89, cf. ALEXICI, L. P. I. $140/_{5}$, DOINE, $240/_{15\text{-}17}$, BUD, P. P. 10, ŢIPLEA, P. P. 17, T. PAPAHAGI, M. $41/_{17}$. [Pronunţ. *i-ţi-e.* | Plur. *iţii.* BUD, P. P., REV. CRIT. IV 337. | Şi: **iţe, iţă** s. f. ECONOMIA, 170, REV. CRIT. IV 144].

— Din ung. **icce**, idem.

ÍȚII! interj. v. **iţa.**

IȚÍ vb. IV^{a}. refl. (Mold.) 1°. *Crier coucou!* 2°. *Faire une apparition furtive.* 3°. *Regarder furtivement.*

1°. A strigà i ţ a! s. i ţ i i l, a f a c e c u c u! *Cei ce se iţiesc în preajma orbului, nu fug.* PAMFILE, J. II $299/_{4}$.

2°. A se arătà pe furiş, pentru un moment; a se ivì numai cu capul, ca şi cum ar fi pe furiş (CREANGĂ, GL.) a face i ţ i i; p. g e n e r. a se arătà puţin. *Pe ceriul albastru se iţeà ici colea câte un nouraş.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 104. *Printre brazii de sus se iţesc pete albe.* C. PETRESCU, Î. II 203.

3°. A aruncà o privire repede și curioasă, a se uità, a privì din fugă s. pe furiș; cf. a se zgâì, a se cucuci. *Se iței̦te el pe colo, se iței̦te pe dincolo, dar, pace bună! iezii nu-s nicăiri.* CREANGĂ, P. 24, cf. 224. *În zadar se iți̦ì printre gard la casa Irinei, n'a zărit pe nimeni.* N. REV. R. II 75. *Copilașii mărunței̦ei se iți̦âesc pe la ferești.* PAMFILE, J. II 308/$_{38}$. *Sărì popa pârlazul și, fuga, fuga, se sui pe prispă, și începù a se iți̦i pe sub obloane.* ION CR. III 293.

[Și: **iți̦âi, iți̦âì, iți̦i** vb. IV^a. || Abstract: **iți̦íre** s. f. DDRF. | Part.-adj. **iți̦ít, -ă.** (Ad 2°). *Domnește intriga, adecă niște smomele furișate și iți̦ite.* SBIERA, F. 138].

— Derivat din **iți̦a!**

IȚÍI(U)! interj. v. **iți̦a.**

ITINDÉNȚIE s. f. v. **intendență.**

ITINERÁR s. a. *Itinéraire.* — Descrierea drumului pe care are să-l facă s. l-a făcut cinevà, cu indicația localităților, une-ori și cu note și impresii de călătorie; spec. *itinerar de cale ferată* = indicația stațiunilor de-a-lungul liniei ferate, a trenurilor care trec prin ele, a orelor când trec, a prețului de transport, etc., mersul trenurilor, indicator. *Cui e obicinuit cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la itinerar îi dă de gândit.* CARAGIALE, M. 142. *De aici trece la răscoala Tătarilor din 1703,... și dă itinerariul precis al celor două călătorii militare.* IORGA, IST. LIT. I 114. [Plur. *-rare.* | Și: **itinerăriu** s. a., plur. *-rarii.*]

— N. după fr. (lat. **itinerarius,** din *iter, -neris* «drum»).

ITINERÁRIU s. a. v. **itinerar.**

ÍȚIȚĂ s. f. v. **iudă.**

ITLÁC † s. a. *Libération, grâce.* — (Turcism literar) Liberare, punere în libertate (BRĂESCU, M. 67) a unui prizonier (TDRG.), iertarea unui surghiunit. *Făcându-se și itlac lui Mihai-vodă, căci era la surgunlăc...* LET. III 225/$_4$. *Prea milostivul împărat... dete poruncă... ca să scrie la... vezirul să ne facă itlacul negreșit.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 298/$_8$. **Itlac-ferman** = ordin scris (din partea unui sultan s. în numele lui) pentru liberarea unui prizonier s. iertarea unui surghiunit, poroncă de slobozit (LET. II 150/$_{38}$). [Plur. *-lacuri.*]

— Din turc. **itlak,** idem. ȘIO.

ÍTROS † (Bis.) s. m. sing. *Matines.* — (Păstrat în poezia pop.) Utrenie, mânecare. DOSOFTEIU, V. S. 243^b, LB., BUD, P. P. *Veri la vecernie, veri la itros, veri la ceasuri.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. *Să-i faceți slujba la casa dumnealui, însă vecernia și itrosulŭ, iar la zile mari și leturghia* (a. 1648). BUL. COM. IST. II 263. *Lovì în toaca itrosului.* DOSOFTEIU, V. S. 14/$_2$. *Până-i popa la itros Și se roagă lui Hristos...* MARIAN, NU. 211, cf. BUD, P. P. 72, VICIU, COL. 108, T. PAPAHAGI, M. 80/$_{22}$. [Accentuat *itros* DOSOFTEIU, V. S. 14$_2$ și *itrós* LB. | Și: **ítru** s. m. sing. VICIU, COL., glosar.]

— Pe cât se pare, grec. ὄρθρος «matines» apropiat de slavul *utro* «dimineață» (cf. sârb. *jutros* «azi dimineață»). CIHAC II 667, CADE.

ÍTRU † și dial. s. m. sing. v. **itros.**

ITÚVĂ s. f. v. **etuvă.**

IU adv. v. **iuo.**

IU! interj. Strigăt de veselie pe care-l scot jucătorii, mai ales la pornitul jocului. Cf. i-ha!, chiu!, ura! Se întrebuințează repetat și, mai ales, după interjecțiile: *aiu!* și *uiu!*, din care se pare că s'a desprins. *Iu, iu, iu, C'acuma viu.* BIBICESCU, P. P. 219. *Iu, iu, iu, și iară iu! A cui sfașcă eu să fiu?* MARIAN, NU. 349. *U, iu, iu, nânașă mare.* id. NA. 267. *Aiu, iu, crucea mea, lele.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 40. *Uiu, iu, până ce-s viu. Uiu, iu, că și'n mormânt Eu tot trebue să cânt.* id., ib. 363, cf. 367, 410, 422. [Și: **iui!** T. PAPAHAGI, M. 156/$_{30}$. | Verb: **iuì** IV^a = a chiuì, a strigà (Chior. MARIAN, NU. 722, notă) puternic (Năsăud, com. I. CORBU); (cu abstractul) **iuitúră** s. f. = chiuitură, strigătură (la joc), țipătură (Țara Oașului). ARH. FOLC. I 137.]

IU pron. pers. v. **eu.**

IU s. a. v. **iie**[1].

IÚĂ † adv. *Où.* — (În cele mai vechi texte ardelene și azi în nordvestul României; une-ori în corelație cu a cie) Unde. *Veremu* (= venirăm) *către ei întru Troada pâră la cinci zile, iuo* (unde N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) *prebăndimu șapte zile.* COD. VOR. 16/$_7$. *Iuo sânt zavisture și războaie, acie e netocmeal(e)a și toate realele lucrure* (unde-i... acolea. N. TEST. 1648; unde... acolo. BIBLIA 1688). ib. 126/$_5$. *Întrămu în fsatele lui, închirămu-nă în locu io* [= *iuo* VOR. HUR., unde DOS.] *stătură picioarele lui.* PSALT. 278/$_9$. *Io* [= *iuo* HUR., unde DOS.] *puse puii săi.* ib. 173/$_5$. *Io* [*iuo* DOS.] *sântu Dumnezeii lor.* ib. 317/$_{11}$. *Io e* [*iuo* e VOR. *iu* e HUR., unde-i DOS.] *Dumnezeul lor?* ib. 241/$_{11}$. *Aciia se înfricară, io nu eră frică.* CORESI, PS. 139. *Cale de cetate io vor fi, nu aflară.* id., ib. 301. *Nu vă ascundeți comoară în pământ, io* (în tâlc și în BIBLIA 1688: unde) *viermii o răzbesc și putredează și io* (în tâlc și în BIBLIA 1688: unde) *furii o sapă și o fură.* id. EV. 44/$_{10}$. *Întrebă de'nșii iuo* (în tâlc și în BIBLIA 1688: unde) *e Hristos să nască.* id. EV. 499/$_4$, TETRAEV. (1574) 202. *Iaca iuo vine văzătoriul de vise.* PALIA (1582), ap. CP. 398. *Întru viermii neadurmiți iuo e... plângere cu amar.* EVANGHELIE CU TÂLC (a. 1619). ib. I 54/$_{36}$. *Iani amù astăzi iuo-ț[i] sânt ție mândriile tale?* CUV. D. BĂTR. II 228. *Să-ți arăt iuo se muncesc preoții.* ib. II 334. *Blămu, preasfântă, de vedzi iuo se muncesc călugării.* COD. TOD. II v°/13. *Iuo și-e lăcomiia și scumpiia.* id. 102 v°/1. [Pronunț. *iu-o.* | Și: **io** † adv., (pe Valea Beretăului) **iu,** (înaintea unei consonante) **iúă** adv. *Iu ai fost? Iuă meri?* JAHRESB. VI 77.]

— Pe cât se pare, diferitele forme românești (cf. și arom. *iuva* «încotrova», *iuțido, iuțișa* «pretutindeni» megl. *iovâr* «unde») reflectează un **iu** < **ibi** «acolo» și un ***uă** < **ubi** «unde».

IUB s. a.
IUBÁREȚ, -EȚĂ adj.
IUBÉȚ, -EÁȚĂ adj.
} v. **iubì.**

IUBÌ vb. IV^a 1°—2°. *Aimer.* 3°. *Choisir.* 4°. *Désirer.* 5°. *Aimer* (d'amour). *S'aimer, faire l'amour.*

1°. (În opoziție cu urî) Trans. (complementul e o ființă) A aveà pentru cinevà un sentiment puternic de simpatie, o mare afecțiune (uneori și admirație în același timp) și a se simți atras cu putere de el, a-i voì binele; a ținea foarte mult la cinevà, a-l plăcea tare, a-l îndrăgi, a-i fi foarte drag de el s. de ea; cf. adorà, venerà, divinizà. (LB.). *Ibesk* = amo. ANON. CAR. *Cea ce... giurù D[om]nul celora ce iubescu eu...* (: *iubăscŭ.* N. TEST. 1648; *iubescŭ.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 112/$_4$. *Iubește aproapele tău ca tine însuți.* ib. 118/$_8$. *Domnul iubește derepții.* PSALT. 302/$_{16}$. *Iubiți* (îndrăgiți H) *Domnul.* ib. 54/$_4$. *Și-l foarte iubeà împăratul.* MOXA, ap. GCR. I 61/$_{23}$. *Dragostea*

deplin... iaste... nu a iubì numai prieatenii tăi. CAZANIE (a. 1644), ap. GCR. I 112/37. *Iubiţi pe vrăjmaşii voştri.* CATEHISM (a. 1774). ib. II 101/21. *Îl iubeà mai mult decât ochii.* DRĂGHICI, R. 3. *Obştia ne-a trimis să-ţi spunem că norodul nu te vrea nici te iubeşte.* C. NEGRUZZI, I 139. *O iubiră până şi cumnatele ei.* ISPIRESCU, L. 40. *Îl iubesc ca gheaţa în sân* (ZANNE, P. I 36) = de loc. *Cui i-e milă de copil, nu iubeşte pe copil.* id., ib. II 80. *Te iubeşte soacră-ta,* se zice celor ce vin la vremea mesei, până a nu se ridică masa. id., ib. IV 607. | (Reciprocitatea sentimentului se arată mai ales prin refl.) *Din curată îremă urul alatu iubiţi* (*: iubiţi* unii pre alţii. N. TEST. 1648; unul pre alalt *iubiţi.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 144/1. *Să ne iubimŭ unul cu alalt.* VARLAAM, C. 294/2. *Se iubesc ca cânele* (s. *şoarecii*). ZANNE, P. I 382, IX 16. *Trăesc ca fraţii şi se iubesc ca dracii.* id., ib. IV 371. || P. ext. A aveà parte de... *Iubească-te boalele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 259.

2°. Trans. (Complementul nu e o persoană; construit adesea cu să + conj., mai rar cu a + inf., în parte după fr. *aimer à*) A găsì (că) cevà (este) foarte mult după placul său, a simţì multă atracţie, simpatie şi plăcere pentru cevà, a îndrăgì mult cevà, a ţineà foarte tare la cevà, a-i plăceà în măsură mare cuivà cevà. *Dereptatea iubeaşte.* PSALT. 17/4. *Iubiiu* (am îndrăgit D) *leagea ta.* ib. 259/12. *Să nu iubască viaţa cea trupască spurcată* (a. 1618), ap. GCR. I 50/20. *Ei iubesc a se plânge neîncetat.* MARCOVICI, D. 13/5. *Viaţă singuratică iubeà.* PANN, E. II 40. *În copilărie iubeam să mă opresc Pe murii mănăstirei.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Nu iubesc a li cântà cucul din faţă.* CREANGĂ, A. 150. *Avuţia nici o iubì... nici o urî.* ZANNE, P. V 29. | (Subiectul nu e omul) *Toate dobitoacele iubesc şi caută sare.* I. IONESCU, C. 4. # **A iubì mai mult (mai bine, mai vârtos** s. **a mai iubì** †) = a preferà. (Urmat de să s. de inf.) *Acest mai mare a săborului mai iubiià să vază pre cea fămeaie bolnavă decât să facă Domnul H[risto]s ciudesă.* VARLAAM, C. 355/2. *Să iubáscă a mearge mai vârtos la masa unui sărac decât la masa domnului său.* id., ib. 363. *Iubeà mai mult să-şi petreacă vremea cu jucării.* DRĂGHICI, R. 4. *Morcovii... iubesc mai bine a fi sămănaţi pe un pământ gunoiet.* I. IONESCU, C. 14.

3°. † Trans. A alege, a optà pentru... *Iubesk* = eligo. ANON. CAR. *Fu întrebat den doao să-ş[i] iubească muncă.* MOXA, 374/15.

4°. † Trans. (construit cu acuz. ori cu (c a) să s. cu inf.) A poftì, a dorì, a voi să..., † a jeluì, † a deşiderà. *Laptele cuvântului... [n]espurcatul iubiţi* (pohtiţi. N. TEST. 1648; *să iubiţi.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 146/2. *Nu upuvăireţi* (= speraţi) *în nedereptate şi în răpire nu deşiderareţi* (*iubireţi* H, jeluireţi C², jeluiţi C, dorireţi D). PSALT. 117/43. *Ceia ce au mult şi li-i de toate pre voie, aceia n'are iubì să moară nice odată, ce are iubì să custe în veaci.* VARLAAM, C. 277, cf. 287/2, DOSOFTEIU, V. S. 141/2. | Pronominal (cu acelaşi sens) *I-au mutat la loc unde-ş iubiră.* DOSOFTEIU, V. S. 128. *D[u]mnedzău ş'au iubitŭ să să întrupeaze.* ib. 138/2.

5°. Trans. (complementul e o fiinţă) şi absol. A aveà pentru cinevà o mare atracţie de natură erotică, a se simţì cuprins de dragoste, de amor pentru o persoană de alt sex, a plăceà tare pe cinevà şi a-l dorì, a fi îndrăgostit, a se **amorezà** de cinevà, cf. a îndrăgì pe cinevà; p. ext. a aveà relaţii de dragoste cu cinevà, a se aveà bine cu o femeie s. cu un bărbat (cf. PAMFILE, J. II), a trăì, a se ţineà cu cinevà. *O va iubì un voinic şi o va luà* (a. 1750), ap. GCR. II 67/8. *Am iubit! şi cunosc gustul dragostei peste măsură.* KONAKI, P. 80. *Mult, ah! mult în viaţă eu te-am iubit pe tine.* ALECSANDRI, P. I 120. *Te iubeam cu ochi păgâni.* EMINESCU, P. 128. *El o iubeà ca ochii din cap.* SBIERA, P. 27/12. *C'am iubit fără de cale.* ALECSANDRI, P. P. 300b/8. *Să te iubesc ca pe puiul mieu.* MAT. FOLC. 1455. *Pân' eram de nu iubeam...* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 12. *Să iubesc pe sub ascuns.* ib. 81. *Iubeşte-mă, dacă-ţi plac.* ib. 47. *Te-o iubit badea pe mers.* ib. 159. *Te-o iubit şi te-o lăsat.* ib. 160. *Până ce iubeam copile, Mai erà cevà de mine, Dar de când iubesc neveste, Creşte barba fără veste.* ib. 367. *Eu iubesc, baba iubeşte, Casa ni se pustieşte* ib. 413-4. *Iubeam ca o nebună.* DOINE, 110/24. *S'o iubesc seara pe lună.* ib. 139/17. || Refl. (şi cu reciprocitate, construit cu prep. cu) A fi cuprins de dragoste unul pentru altul; (din ce în ce mai mult prevalează sensul:) a aveà relaţii (de dragoste) cu cinevà. *Când să vor... iubì amândoi, răpitorul cu fata cea răpită, şi neputând în alt chip să să împreune, pentru dragoste, ce au la mijlocul lor, să vor svătuì să să răpească.* PRAV. 726. *Să te iubeşti cu mine.* GORJAN, H. IV 71, cf. ALECSANDRI, P. I 89. *Un vis frumos, în care eu mă iubeam cu tine.* EMINESCU, N. 9. *Cum te poţi iubì tu cu un popă?* AGÂRBICEANU, P. M. 76. *S'au dat a se iubì încă mai cu duioşie.* SBIERA, P. 239/15. *Cu toate se iubì.* ISPIRESCU, U. 33/7. *Hai, mândro, să ne iubim.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 49. *Ibghitu-s'o, ibghit Fecior de gazdă mare Cu-o fată de seleac tare.* VAIDA. *Mândrele mele, Care m'am iughit cu ele.* ION CR. II 291/11. | (Fără prep. cu) A face dragoste. *Mă duseiu Miercurea 'n târg, Să văz boii cum se vând... Mândrele cum se iubesc.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 97. *Iubeşte-te, mândra mea, Vei iubì, cât vei iubì, La mine iară-i venì.* POMPILIU, B. 75/12. (Cu acelaşi sens, rar absolut) *S'aş ibghì cu cine vreau.* CABA, SAL. 83.

[Şi: **liubì** † vb. IVa, **ibì** vb. IVa GRAIUL, II 42/9, cu prez. ind. *ibesc.* ANON. CAR. şi *ibăsc.* ŢIPLEA, P. P., (cu palatalizare) *ibghì* vb. IVa CABA, SĂL., VAIDA, ŢIPLEA, P. P., PAMFILE, J. II, ION CR. IV 59. | Abstracte: **iubíre (ib(gh)íre** s. f. VAIDA, ŢIPLEA, P. P.) = dragoste, amor. (Construit cu prep. de, rar către, s. cu genetivul obiectiv) (Ad 1°; sens general) *Iubire de sine.* MARDARIE, L. 3145. *Iubire de prieatini.* ib. 904. *Şi puseră spre mere* (= mine) *uriciuri dereptu iubirea mea* (iubovul H, iuboste C, îndrăgirea D) PSALT. 235/5. *Iubirea oamenilor ceea deşartă.* GCR. I 2/19. *Să aprinse întru mine focul iubirei.* CAZANIE DE GOVORA, ib. I 98/24. (Pleonastic) *Liubov şi iubire de oameni.* VARLAAM, C. 18/2. *Iubirea de săraci.* GCR. I 285/18. *Mă rog să o primeşti cu blândeaţe şi cu iubire de om.* ib. I 337/10. *Scumpeatea şi pofta şi iubirea de sine* (= egoismul) *sânt trei lucruri carele scurtează viaţa.* ib. II 7/21. *Iubire de streini* (= altruism). ib. II 65/1. *Datoria iubirii de oameni* (= filantropie) *...m'au îndemnat.* DRĂGHICI, R. 23. *Legea... iubirei şi a frăţiei.* BĂLCESCU, M. V. 2/13. *Vrednic de iubire.* PONTBRIANT. *Iubirea ce ai către împărat...* ISPIRESCU, L. 15. *I-l dete ca semn de iubire fiească.* id., ib. 39. # **A aveà pe cinevà la iubire** † = a-l iubì. *Cum? Să aibă la iubire Dumnezeu pe-o mărităre?* KONAKI, P. 101. *Maica la atâta iubire aveà pe fiiul ei, încât...* DRĂGHICI, R. 27; (ad 2°) *Ce cu socotinţă şi cu iubire de trudă slujirea... iaste a face.* PRAVILA GOVORA, ap. GCR. I 89/3. *Iubirea de moşie.* EMINESCU, P. 241. # **A aveà cevà la iubire** † = a ţineà mult la cevà, a-i plăceà tare cevà. *Americanii... la atâta iubire le au, încât... le cinstesc mai mult decât aurul.* DRĂGHICI, R. 17; (ad 4°) *Iubire de avuţie, de mărie, trufă, de înţelepţie.* MARDARIE, L. 1728, 3265, 1730. *Pentru iubirea de argint* (GCR. I 94/32) s. *argintului* (LET. III 28/11) = arghirofilie. *Iubirea de slavă... cu putere şi tărie.* KONAKI, P.

282; (ad 5°, întrebuinţat une-ori la plur., cu înţelesul) Relaţiuni de dragoste, scene amoroase. *A iubirei... pară.* KONAKI, P. 99. *Ţ'am adeverit amoriul cu credinţă şi iubire.* id., ib. 99. *Neron, plin de libov şi iubire.* id., ib. 283. *Sânt un vinovat nevrednic de iubirea ei.* C. NEGRUZZI, I 47. *Din iubire făr' de lege te-ai născut?* EMINESCU, P. 100. *Eşti iubirea mea dintâiu Şi visul mieu din urmă.* id., ib. 281. *Iubirile Cântă ca păsările.* ALECSANDRI, P. P. 304. *Mândră 'naltă şi subţire E făcută spre iubire.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 76. # (Neobişnuit) **A face iubire** = a face dragoste, a aveà relaţii de dragoste cu cinevà. *Decât iubire să faci...* SEVASTOS, C. $58/_{15}$; — **iubít** s. a., (în poezia pop. cu caracter mistic şi) **iubítă** s. f. (PĂSCULESCU, L. P. $122/_{12}$) = faptul de a iubi, iubire. (Ad 1°) *Obârşenia iubitului.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I $254/_{23}$; (ad 5°) *Cântai Doina de iubit.* ALECSANDRI, P. 9. *Tu să fi 'nceput iubitul, Că-i făceam eu isprăvitul.* COŞBUC, B. 12. *Din iubitul mieu cel mult Ajunseiu să mă 'mprumut.* MAT. FOLC. 256. *Lasă, mândră, iubitul!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 49. *Vreme de iubit.* ib. 449. *La iubit e ca focu'.* ZANNE, P. IX 232. *A face cuivà de iubit* = a-i face de dragoste. Cf. DDRF.; — (prostverbal): **iub** s. a. (Ad 5°) *Iubul cu iubostile.* DESCÂNTECE (a. 1784), ap. GCR. II $137/_{21, 23}$. *Pe dealu' de la stejari Mi-auleşti-un păcurari... De dragu' nevestelor Şi de iubu' fetelor.* GRAIUL, I, $66/_{9}$: — (+ *frumuseţe*, în rimă) **iubuséţă** s. f. *Şi cu multă iubuseţă* [tipărit greşit: *iubuseţă*] *şi cu multă frumusăţe.* PĂSCULESCU, L. P. $140/_{2}$.. | Adjective: **iubít** (*iughit* ION CR. 291, **ibít**, rostit *ibghit* ŢIPLEA, P. P., cu negativul: **neiubít), -ă** (adesea substantivat) (Ad 1°) (Cel) foarte drag, pe care-l placi tare, cf. prieten. *Fiind lui iubiţi* (priiatini. N. TEST. 1648; BIBLIA, 1698), *tremeaseră la elu.* COD. VOR. $10/_{9-10}$. *Aceea spuiu voao, fraţii miei prea iubiţ[i].* GCR. I* $3/_{20}$. *Iară voi, iubiţilorŭ, cu sfânta credinţa voastră vă întăriţi.* ib. $50/_{13}$. *Trupul iubitei ei surioare.* KONAKI, P. 87. *Iubitul său papagal.* DRĂGHICI, R. 161. *Un prieten din cei mai iubiţi.* MARCOVICI, D. $15/_{9}$. *Eşti acum convins, iubite cetitor?* MAIORESCU, CR. II 241. *N'a mai stat altul pe faţa pământului aşà de iubit.* CREANGĂ, P. 191. *Un'te duci, iubite frate?* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. *Banul şi pe nerod îl face iubit.* ZANNE, P. V 64. *Îţi foarte mulţumesc, dragul mieu iubit.* ISPIRESCU, L. 35; (ad 2°) *Iubite fsatele tale.* PSALT. $173/_{2}$. *Sânt... iubiţi* [harbujii] *Moldovenilor.* I. IONESCU, C. 94. *Soarele iubit s'ascunde.* ALECSANDRI, P. III 8; (ad 3°) *Iubit* = electus. ANON. CAR.; (ad 5°; mai adesea substantivat, cu înţelesul de) Drăguţ, amant, amorez, ibovnic, cf. dragă, ţiitoare, metresă. *Hai, iubită, la plimbare.* ALECSANDRI, P. III 15. *Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite!* EMINESCU, P. 83. *Iubitul tău să fiu, Iar tu iubita mea.* COŞBUC, F. 157. *Am să fiu iubită împăratului.* RETEGANUL, P. II $31/_{14}$. *Cine iubit n'a avut Să piară de pe pământ.* MAT. FOLC. 473. *Mi-ai fost iubită* [variantă: *amantă*] *pe vară.* CIAUŞANU, V. 12. *Şi băditu' mieu iubit Din guriţă mi-a grăit.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 137. *I-am fost iubită dragă.* ib. 253. *Din trei iubite-ale mele Nu ştiu la care voiu merge.* id., ib. 33. *Cătă* (= către) *casă să 'nturnà, Ibghita şi-o cătă.* GRAIUL, II $43/_{20}$. # *Decât un bărbat urît Mai bine -un străin iubit.* ZANNE, P. IV 258. *Cu dragul mieu cel iubit.* id., ib. 402; (cu diminutivele) **iubiţél, iubiţícă** (BARONZI, L. III/3). *Iubiţele, drăguţul mieu!* SBIERA, P. $43/_{27}$; — **iubitór(iu), -oáre** = care iubeşte, căruia îi place cevà, plin de iubire, de dragoste; amator. (Ad 1°, construit cu prep. de, † la, (rar) † pre) *Iubitoriu de Dumnezeu* (MARDARIE, L. 4055), *de părinţi* (id., ib. 3554), *de streini* (= altruist) id., ib. 4560), *de Rimleani* (id., ib. 4559). *M[i]l[o]stiv iaste şi iubitoriu de oameni despuitoriul.* CORESI, EV. $5/_{14}$. *Iubitoare Doamne!* GCR. I $86/_{16}$. *Văzându-le aşà, nu am vrut să le las acoperite, ca să nu mă arăt adinsu mine-ş iubitoriu* (= egoist) *cum nu iubescŭ să se înfoloseascà şi alţii şi le ţiu numai pentru mine.* ib. I $94/_{20}$. *Iubitoare de Dumnezeu viaţă.* BIBLIA (1688), pr. $7/_{20}$. *Domn milostiv şi iubitor de Hristos.* ANTIM, P. XXIII 23. *Iubitori de oameni* (= filantropi). DRĂGHICI, R. 159; (ad 2°) *Următori şi iubitóri de osteneală.* GCR. I $146/_{27}$. *Măreţ şi iute la mânie şi iubitoriu la bătăi.* LET. III $234/_{33}$. *Om iubitor de învăţătură.* E. VĂCĂRESCUL, IST. $251/_{46}$. *Iubitor de lege.* id., ib. $252/_{13}$. *Iubitorilor* (= amatorilor) *de citit şi de istorii.* GORJAN, H. prefaţă. *Iubitor de singurătate.* EMINESCU, N. 36; (ad 4°) *Iubitóriu de avuţie.* MARDARIE, L. 1319. *Iubitorŭ la binele altuia.* GCR. I $47/_{30}$. *Inimă... iubitoare la avuţie.* MOXA, $372/_{5}$. *Iubitorul de argint.* MARCOVICI, C. $9/_{8}$. *Iuda iubitor de bani.* MAT. FOLC. $1483/_{21}$; (ad 5°) *Această pasăre iaste iubitoáre pre soţul său.* VARLAAM, C. 56. *Va fi iubitóriu la muieri şi la toţi oamenii.* GCR. II $66/_{29}$. (Substantivat) *Ea-i frumoasa mea iubită, A mea dulce iubitoare.* ALECSANDRI, P. II 56. *Ai uitat de soarta mândrei, iubitoarei tale fete.* EMINESCU, P. 191; — (cu negativul) **neiubitór(iu), -oáre.** (Ad 1°) *Neînţelepţi, nece sfatul feritori, neiubitori.* GCR. I $13^*/_{2}$. *De H[risto]s neiubitóri.* MINEIUL (1776), $65^2/_{1}$. *Aspru şi neiubitóriu de om.* DOSOFTEIU, V. S. 158; (ad 4°) *Neiubitor la argint* (GCR. I $47/_{8}$), *de argint* (ANTIM, P. 88); (ad 5°) *Neiubitóri de mulieri.* GCR. II $26/_{12}$. *O femee neiubitoare.* MARIAN, V. 129; — (< paleosl. *ljubici*) **iubéţ, -eáţă** (ad 2°, construit cu prep. de, † la; ieşit din uz) = căruia îi place cevà, amator, ahtiat după cevà. *Nevastă... iubeaţă de panglicuţe.* GOLESCU, I. 31; (mai ales ad 5°; construit cu genitivul obiectiv s. † cu prep. de ori la; adeseori substantivat; cu sens activ) (Cel) care iubeşte mult (I. GOLESCU, C. I, com. OLMAZU), căruia îi place dragostea (CIAUŞANU, V.), pătimaş în dragoste (PAMFILE, C. Ţ.), drăgostos, veşnic amorezat (cf. GORJAN, H. I 89); (cu sens pasiv) cel (mult) iubit, foarte drag. *Erà iubeaţă la fieşce bărbat.* MOXA, $397/_{23}$. *Sânt femeile la Sibiu iubeaţe.* LET. I A. $53/_{12}$. *Bărbaţii şi fămeile plăviţi... sânt... veseli şi deschişi de cuget, dar şi cei mai iubeţi... de fel.* PISCUPESCU, O. 141, cf. 141. *Erà o femee frumoasă... iubeaţă.* BĂLCESCU, M. V. 319. *Văduv de iubire ori iubeţ pe apucate.* OLLĂNESCU, H. O. 40. *Dragobete e flăcău iubieţ şi umblă prin păduri după fetele şi femei care au lucrat în ziua de Dragobete.* MUSCEL, 37. *Da să-l vezi pe frate-mieu cât e de iubeţ: după toate fetele i să scurg ochii.* (Auzit la Bran). *Iubeţul nevestelor* (TEODORESCU, P. P. 513^b, PĂSCULESCU, L. P. 250), *de neveste* (MAT. FOLC. 195), *de cucoane* (ib. $187/_{15}$). *Femeea care-i iubeaţă, Se scoală de dimineaţă.* PAMFILE, C. Ţ. $100/_{14}$, cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 327. *Iubeaţă voinicilor.* BIBICESCU, P. P. 181, CĂTANĂ, B. 170; — **iubáreţ** m. = care iubeşte (5°) cu patimă (cf. PAMFILE, J. I.). *Soare[le]... când arde..., numai hoţii şi oamenii iubareţi îl pot privì.* id. CER. $34/_{5}$. (Complinit) *Aceştia care... nu se gâdilă,... nu vor fi iubareţi de femei.* id. J. I. $352/_{26}$; — **ibiu** (sub forma dialectală *ibghiu*), **-ie** = plăcut, gustos. *Ghin* [= vin] *ibghiu la băut.* VAIDA].

— Din paleosl. **ljubiti** (bulg. **l'ubjă**, sârb. **ljubiti**, rut. **ljubyty**), idem. Cf. preaiubi, iboste, ibovnic, libov.

IUBILÁ vb. I^a. (s. d.) v. **jubila** ş. d.

IUBIŢÉL, -ŢÍCĂ adj. v. **iubi.**

IÚBOSTE † s. f. v. **iboste.**

IÚBOV † s. m. sing. v. **libov.**

IUBÓVNIC † s. m. v. **ibovnic.**

IUBUSÉȚĂ s. f. v. **iubì.**

IUC † s. a. *Fardeau, charge.* — (Turcism) Sarcină, povară, cât se poate încărcà pe un cal. Cf. cal (de peşte). Cf. NISTOR, H. W. 151. 5. *460 aspri la 25 de dulapi şi 7 iucuri (poveri) de rafturi aurite.* IORGA, S. D. XXII 30. [Plur. *iucuri.*]

— Din turc. **yuk,** idem (> bulg. *juk,* rus. *vijukŭ,* rut. *vjuk,* idem).

IÚCMAN s. m. v. **iuhman.**

IUCSUCEÁ s. f. (Bot.) = 1°. **călin.** POLIZU, PONTBRIANT; 2°. **dârmoz.** BARCIANU.

— Din turc. **yüksükče,** diminutivul lui *yüksük* «degetar». (Cf. *yüksük oty* «sparanghel»). ŞIO.

IÚDA s. m. art., s. f. I. *Judas.* II. 1°. *Judas* (sobriquet donné aux Juifs). 2°. *Usurier.* 3. *Judas, traître, vendu.* 4°. *Mauvais esprit.* 5°. *Enfant insolent.* 6. *Génie malin.* 7°. *Grand vent.* 8°. *Chablis.*

I. S. m. Numele apostolului (*Iuda Iscariotul*) care a vândut pe Mântuitorul. Ziua lui se serbează în popor (fără ca sărbătoarea să fie recunoscută de biserică) între 10 şi 20 Iunie (în unele regiuni, la 19 Iunie), pentru ca *Iuda Sfântul,* purtătorul vânturilor, să-i apere de vânturi, de furtuni şi de piatră. Cf. PAMFILE, VĂZD. 21, $48/_{23}$, $143/_{32}$, $150/_{1}$.

II. S. f. 1°. Poreclă dată Ovreilor. ŞĂINEANU, D. U.

2°. P. ext. Cămătar. ŞĂINEANU. D. U.

3°. Trădător (DICŢ.), om rău, mişel. Cf. MAT. FOLC. $1165/_{8}$. *Iuda Brâncovanul m'a vândut.* LET. II $384/_{18}$. *Erà raiu, nu viaţă, până se pripăşi, ca pomojnic, pe plaiurile noastre iuda de caţaoan.* DELAVRANCEA, S. 19.

4°. Duh necurat, spirit rău, de sex feminin (fiică a lui Iuda vânzătorul), purtător de vânturi, care — după credinţa poporului — locueşte în Dunăre, în lacuri s. în mare, având diferite înfăţişeri. Cunoaşte toate rosturile pescarilor şi... îi poate ajutà s. primejduì. Se mai numeşte şì: vidră (PAMFILE, DUŞM. 290); p. ext. drac H. I 27, cf. ŞEZ. III $86/_{25}$, cf. $3/_{1}$), cf. Scaraoţchi. *Văzură iuda bătrână Vârsând flacăre pe gură.* TEODORESCU, P. P. 94. *Alte ori* [zânele] *se asociază cu iudele sau fetele lui Iuda.* PAMFILE, S. V. 25. **Puiul iudii** (s. de **iudă**). Cf. PAMFILE, DUŞM. $290/_{1}$. *Dete o toană, dete două; Când fu toana de a treia, Prinse puiul iudii ăl mic.* TEODORESCU, P. P. 94.

5°. Copil obraznic. ŞEZ. III $86/_{25}$.

6°. (La plur.) Iele. PAMFILE, DUŞM. $260/_{11}$, S. V. 25.

7°. Vânt puternic (numit astfel de vânători, pentru că îi trădează, bătând de la ei spre vânat, cf. ODOBESCU, III 91), vifor, vârtej (Muscel, com. LACEA).

8°. P. ext. Grămadă de arbori răsturnaţi. RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 91, notă. *Iar În iudele de faţă Se ţin cerbii, stau şì urşii.* ODOBESCU, III $91/_{8}$, cf. $90/_{16}$.

[Se zice (ad II) *o iudă.* | Diminutiv: (ad I 4°, în descântece) **iúdiţă, idiţă, itiţă** MARIAN, SA. 227, **iédiţă, iéderiţă** s. f. = şerpoaică. MARIAN, SA. 227.]

— Din paleosl. **Ijuda,** grec. *Ἰούδας* (şi bulg. *juda* «om hain; zână (acvatică) răuvoitoare»); cf. iudì şi dubletele iudeu şi jidan (jid, jidov), judaic.

IUDÁIC, -Ă adj. v. **judaic.**

IUDAÍSM s. m. sing. v. **judaism.**

IUDEÉSC, -EÁSCĂ † adj.
IUDÉ(E)A s. f. sing.
IUDEIÁNIN, -IÁNCĂ † adj.
IUDÉSC, -EÁSCĂ † adj.
} v. **iudeu.**

IUDÉU s. m. *Juif.* — Locuitor din Iudeea; descendent din neamul lui *Iuda* (PAMFILE, S. T. 30); evreu, jidov, jidan, cf. israelit. *Obida rea, o Iudei* (o jidovi N. TEST. 1648; o jidovilor BIBLIA 1688) *după cuvânt amù fire-aş ascultând voi.* COD. VOR. $2/_{1}$, cf. $66/_{11}$. $40/_{9}$. *Besearica Iudeilorŭ.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I $252/_{14}$. *În grădina raiului, La pomul Iudeilor.* PAMFILE, CRC. $66/_{30}$. **Împăratul Iudeilor** = Isus Cristos. [Adjectiv: **iudeésc (iudésc †) -eáscă †** = evreesc, jidovesc. *Leagea iudeiască.* COD. VOR. $66/_{9}$. *Pomul cel iudesc.* BIBICESCU, P. P. 234. | Familia: (paleosl. *Ijudeja*) **Iudé(e)a** s. f. = ţara Jidovilor, Palestina; † neamul lui Juda, evreimea, jidovimea. *În Ier[u]salim şi în toată Iudéa.* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261. *Iaca D[o]mnitorul D[o]mnul Savaot va lepedà Iiudéa.* DOSOFTEIU, ap. GCR., I $265/_{29}$; — (paleosl. *ijudejaninŭ*) **iudeiánin, -iáncă** † subst. = iudeu, jidov. *Înţeleseară că iudeianinŭ* (jidov N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) *iaste.* COD. VOR. $11/_{8}$. *Erà iudeiancă* (jidovă N. TEST. 1648; jidovcă BIBLIA 1688). ib. $63/_{8}$.]

— Din paleosl. **ijudej** (gr. *ἰουδαῖος*), idem.

IUDÍ vb. IV^{a} *Instiguer.* — (Despre drac) A îndemnà (PAMFILE, DUŞM. 29) pe cinevà să facă cevà rău, a aţâţà, instigà. *Atunci dracul îl iudeşte ca să uite de înger.* id. ib. 29. *Eu te-am iudit trei ani ca s'o omori.* id. COM. 20. *Dar diavolul l-a iudit pe Sf. Ilie de. a ucis pe tatăl său şi pe mama sa.* id. S. V. 188.

— Din rut. **judili,** idem.

IÚDIŢĂ s. f. v. **iudă.**

IÚFĂ s. f. sing. *Trafic, vogue.* — Început, dever, afacere, vânzare, căutare (a unei mărfi, a unui articol de comerţ). CIAUŞANU, V.

IÚFLĂ *Juif.* — (Straja, în Bucov.) Jidan. Com. AR. TOMIAC. — Cf. iuhman.

IUFT s. a. (Comerţ) *Ouir (de Russie).* — Piele groasă (ŞEZ. IX 33) de viţel (DICŢ.), de bou (MON. OF., ap. TDRG) s. bivol (CADE.), tăbăcită (MEHEDINŢI, PĂM. 10), adusă din Rusia (id., ib.), care are un miros special. *Tabacii se ocupă cu cumpăratul pieilor verzi şi cu lucratul lor, prefăcându-le în iuft.* I. IONESCU, M. 701. *O păreche de ciubote de iuft.* CREANGĂ, A. 103, PAMFILE, I. C. 347, cf. I. TEODOREANU, M. II 105. *Miros de iuft.* C. PETRESCU, R. DR. 206. # **A rămâneà iuft de parale** = a nu mai aveà nici un ban. Cf. lefter. Cf. PANN, P. V. II 155, ZANNE, P. III 192. [Plur. *iufturi.* TDRG. | Şì: **iuht** s. a. POLIZU.]

— Din rus. **juftŭ, juhtŭ,** idem.

IÚGĂ s. f. *Vent du Sud.* — Vânt de sud. DR. I 282.

— Din bulg., sârb. **jug,** idem.

IÚGĂR s. a. *Demi-hectare* — (Transilv). Măsură pentru suprafeţe agrare. *Iugărul ungar* are 1200, cel *cadastral* 1600 stânjeni pătraţi s. 0.57 hectare. Cf. ENCICL. R. 924. [Plur. *iugăre* | Şi: (formă eronată la scriitorii din Ţara veche) **júgăr, (juger)** s. a. *Un spaţiu de două jugere.* BĂLCESCU, M. V. 163. *Să nu aibă nimene mai mult decât 500 jugere.* MAIORESCU, CR. III 135].

— Termin administrativ în latina medievală: **jugerum,** idem. (Cf. lat. cl. *iugerum* = măsură agrară de 25 ari 182, din *jugum,* cf. germ. *Joch.*)

IUGOSLÁV, -Ă adj., subst. *Slave du sud. (Sujet du royaume) yougoslave.* — Slav de sud. *Dreptele aspiraţiuni de independenţă ale popoarelor iugo-slave.* ODOBESCU, III 395. || Spec. (dela marele războiu încoace) (Cetăţean) ce aparţine regatului creat după războiu din foasta Serbie, Croa-

ţie, Slavonie, Bosnie, Herţegovină, Muntenegru şi dintr'o parte din Dalmaţia, Banat şi Bacîca, subt numirea de *Iugoslavia*. [Şi: (formă eronată) **jugosláv, -ă** adj., subst.].
— *N.* din slav. (**jugŭ** «sud» + **slavŭ**).

IUGURGÍU † s. m. v. **iaurt.**

IÚHĂ s. f. *Sassoire.* — (Ungurism în Transilv.; la căruţa cu cai) Lemnul care se pune pe subt inima carului pe crăcile rudei (de la capătul crengărilor VAIDA), ca s'o ţină sus (Câmpie, Turda, VICIU, GL.) s. ca să dea direcţiune rudei, c o d o b a t u r ă (Bihor. H. XVIII 75).
— Din ung. **juha**, idem.

IÚHMAN s. m. 1°. *Juif.* 2°. *Diable, vampire.* (Bucov., Mold.)
1°. Ovreu, jidan, jidov (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Ce-i aista? — Un iuhman.* Com. FURTUNĂ.
2°. Drac (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, com. FURTUNĂ), strigoiu (com. FURTUNĂ, cf. ION CR. IV 203). *Iuhmanul cel bătrân.* Com. FURTUNĂ.
[Şi: **iúcman** s. m. (Ad 2°) ŞEZ. III $17/_{8}$].
— Cf. rut. **júha** «sânge; om hain, spurcat». Cf. i u f l ă.

IUHT s. a. (Comerţ) v. **iuft.**

IUI! interj. v. **iu** şi **ioite.**
IUÍ vb. IV^{a} v. **iu.**

IÚITE! interj. v. **ioite.**

IUITÚRĂ s. f. v. **iu.**

IUIULEÁT † s. a. *Lamentation.* — Vaiet. *Cuconul... nu fără iuiuleat... tindeà Mânuşiţele.* DOSOFTEIU, V. S. $237/_{2}$.
— Cf. ung. *jaj* (*jajgatni* «a se lamentà»), sârb. *juj* «vai».

IÚJDĂ s. f. *Travail, peine.* — Lucru, muncă, trudă (Abrud). VICIU, GL. [Scris şi: **iúşdă.** | V e r b: **iujdì** IV^{a} (ŞEZ. VII 181, POMPILIU, BIH. 1012), **iuşdì** IV^{a} (FRĂNCU-CANDREA, M. 101, VICIU, GL., PAŞCA, GL., CIAUŞANU, GL.) refl. = a se munci, a se trudi, a se opintì, a se silì, a se sbate, a se sforţà, a se chinuì într'o boală; a se împotrivì, a se pune în contra cuivà. *S'o iuşdit să ţină viţelul legat.* VICIU, GL. *Erà rău beteag; tăt pe ţâcă pă mnică se iuşdeà, de gândeai că nu-i cu mintea cu tătă* (Crişcior). PAŞCA, GL.;—(cu a b s t r a c t u l) **iujdeálă (iuşdeálă,** plur. *-deli*). CIAUŞANU, GL. — Cf. i u s d ă n i t.

IUJDEÁLĂ s. f. v. **iujdă.**

IUJDÍ vb. IV^{a} v. **iujdă.**

IÚLI s. m. sing. v. **Iulie.**

IULIÁN adj. m. *Iulien.* — (În expresia) **Calendarul iulian** s. o r t o d o x s. v e c h i u, făcut din ordinul lui Iuliu Cesar şi păstrat la unele popoare ortodoxe; la noi e înlocuit de puţin timp prin calendarul g r e g o r i a n. [Pronunţ. *-li-an*].
— *N.* după med.-lat **iulianus, -a, -um.**

IÚLIE s. m. sing. *Juillet.* — Numele lunei a şaptea a anului, (pop.) C u p t o r. *Au întrat în ţară în zi întâi a lui Iulie.* GR. URECHE, ap. GCR. I $70/_{4}$, cf. PARACLIS, $25^{b}/_{6}$. *La Iulie cald şi frumos* (a. 1733). ib. II $26/_{20}$. *Scris în cetatea Sibiiului în 13 zile Iúlie 1797.* ib. II $162/_{33}$. [Pronunţat *-li-e.* | Şi: (prin Bucov. şi Transilv., din germ. *Juli*) **Iúli** s. m. sing. HERZ.-GHER., M. IV 193].
— Din paleosl. **Ijulij,** idem.

IUMBRÚC † s. a. } v. **ghiumbruc.**
IUMRÚC † s. a. }

IUNÁC s. m. *Héros.* — (Sârbism, la Românii din Serbia) Viteaz. GRAIUL, II $151/_{5}$.
— Din sârb. **jùnak,** idem. Cf. i u n c ă.

IÚNCĂ s. f. *Fiancée.* — (Atestat numai într'o oraţie de nuntă) Mireasă. *Iată vi se'nchină N. Cu o iruncă De la iuncă.* MARIAN, NU. 313.
— Femininul slavului **junakŭ** «tânăr, viteaz, mire». Cf. i u n a c.

IÚNCĂR s. m. (Mil.) v. **iuncher.**

IÚNCHER s. m. (Mil.) *Cadet.* — Tânăr care are să devie ofiţer, c a d e t. *În casa Pătrăcesei şedeà un tinerel, un iuncher.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Slujeşte în oaste ca iuncăr.* CARAGIALE, ap. CADE. [Şi: **iúncăr** s. m. | D e r i v a t: **iuncheríe** s. f. = starea, timpul petrecut ca iuncher. (*Generalul*) *săreà într'un picior ca pe vremea iuncheriei.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.]
— *N.* rus. **junkerŭ** (< germ. **Junker**) idem.

IUNCHERÍE s. f. (Mil.) v. **iuncher.**

IÚNI s. sing. v. **Iunie.**

IÚNIE s. m. sing. *Juin.* — Numele lunei a şasea a anului, (pop.) C i r e ş a r. *Şi se-au săvrăşit lucrul... în luna lu Iunie.* CORESI, EV. $^{1}/_{23}$, cf. GCR. I $320/_{20}$, II $27/_{21}$. *Pojarul de la 20 Iunie prefăcuse în cenuşă mai mult de jumătate a oraşului.* C. NEGRUZZI, I 15. [Pronunţ. *-ni-e.* | Şi: (formă latinizată) **Iúniu** † s. m. sing.; (< germ. *Iuni*, prin Bucov. şi Transilv.) **Iúni** s. m. sing.]
— Din paleosl **Ijunij,** idem.

IÚNIOR adj. m. *Junior.* — (Adaos la un nume de familie, spre a se face deosebire între tată şi fiu) cel tânăr, f i u l.
— *N.* din lat. **iunior** (cf. (opusul) s e n i o r) «mai tânăr». Nouă ne-a venit în parte prin mijlocire germană (**Junior,** idem).

IUNÍPER s. m. (Bot.) *Genévrier.* — Arbust (*Iuniperus communis*), din familia coniferelor, ce creşte în regiunile stâncoase din munţi şi ale cărui boabe aromatice servesc ca dresuri în mâncări şi băuturi; se mai numeşte a r c h i ş, c e t i n ă, f i n i o r, i a l o v ă ţ, i n i b a h a r, j n e a p ă n. şi t u r t e l. *Sturzul acesta se nutreşte cu boabe de iuniper.* MARIAN, O. I 279. [Şi: **ieníper (ienípăr)** s. m. ŞEZ. II $41^{b}/_{29}$, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 165; **ienúpăr** s. m. PANŢU, PL., BIANU, D. S.; **ienúper** s. m. H. IX 389, XI 325. *Printre molifzi, printre afini şi ienuperi.* ODOBESCU, III $179/_{12}$; (metatezat) **ierúpen** s. m.; **ienúpere** s. m; DAMÉ, T. 187. *Grăunţe de ienupere.* PISCUPESCU, O. 306. *Ceaiu de enupere* (= sămânţă de brad). MAT. FOLC. I 702; **ínípăr** s. m. DDRF., BARCIANU; **iníper** s. m. PANŢU, PL., H. X 419; **ghenúper** † s. m. *Ostropiel de grăunţe de ghenuper* (a. 1749). GCR. II $44/_{29}$. | C o m p u s: **ienupăr pitic** s. m. = hilimoacă. PANŢU, PL. | D e r i v a t: **ienúperă** s. f. = fructul jneapănului. DICŢ.]
— *N.* din lat. **iuniperus,** pătruns şi în graiul popular, cf. dubletul j n e a p ă n.

IÚNIU † s. m. sing.

IÚRĂ! interj. *Viens vite!*—(Ungurism în Vidra-de-sus, în Munţii Apuseni) Exclamaţie de îndemn când vrei ca cinevà să alerge, să vină. *Iurà* (glosat prin «vino! aleargă!») *draga mea, De-mi scapă viaţa!* GRAIUL, II $126/_{10}$.
— Din ung. **jere!** «vino».

IÚRĂ s. f. sing. *Droit.* — (Transilv.) (Facultatea de) drept. *M'am înscris la iură.*
— *N.* din lat. **ius, iuris,** după germ. **Jus,** idem. Cf. iuş, jurist, jurisprudenţă.

IÚRĂŞ s. a. *Assaut, attaque.* — (Vechiu termin militar) Asalt (E. VĂCĂRESCUL, IST. $252/_{18}$), năvală (ALECSANDRI, T. 1772), atac; mers impetuos, vâltoare. (Păstrat încă prin Mold. mai ales în expresia) **A da** (rar **a face**) **iurăş** = a da năvală, a năvăli, cf. a face iama. *Au luat puşce cu iurăş de la Turci.* LET. I $195/_{38}$. *Şi făcând Tătarii iureş înainte, întâiu oastea ungurească au dat dosul a fugì.* MAG. IST. II $162/_{6}$. *Ali-paşa luă Varadinul cu iuruş.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265. *Am dat iuruş* [cu slujitorii călări în norod]. ALECSANDRI, T. 1442. *Dând iuruş în urma profesorilor sumedenie de elevi...* N. REV. R. I, S. II 185. *Păgâni..., cu baioneta înainte, dădură un iurăş, o izbitură repede.* SADOVEANU, SĂM. III 438. *Trăiască bâta, boxul şi savata! Un ultim iuruş dârz, ca la Magenta!* MIREA, II 76. *Trăeşti în iureşul vieţii.* D. STĂNOIU, C. I. 143. *A dat... iureş voinicească în Turci.* ION CR. III 38. # *Iuruşul cel dintâiu rare-ori izbuteşte.* ALECSANDRI, T. 1250. || (În funcţiune adverbială) Repede, impetuos. *Veneà tot iuruş cu iataganul în dinţi şi cu pistoalele întinse.* GHICA, S. 16. | (În excalamaţii) Înainte! Ura! *Au strigat: haidaţi, iuruş!* (tipărit greşit: *iurşi*). ŢICHINDEAL, F. 190. *Când oiu strigà iuruş! să săriţi cu toţii.* ALECSANDRI, T. 1125, cf. 1135. [Plur. *iurăşuri.* | Şi: **iúreş, iúriş,** (cu asimilare vocalică, ca în bulgăreşte) **iúruş** s. a. *Făcură războiu năvălind Turcii cu mari iuruşuri.* DUMITRACHE, ap. ŞIO. | Verb: (în poezia populară) **iuruşi** IV^{a} = a da năvală. *Turcii 'n casă iuruşeà.* ALECSANDRI, P. P. $210^{b}/_{3}$].
— Din turc. **yürüş,** idem (> bulg. *juruš* «năvală; ura!» sârb. *juriš*). CIHAC, II 588, ŞIO.

IURCI! interj. Onomatopée imitant le claquement du fouet ou des mains. — Onomatopee care imită sunetul produs de lovitura cu biciul s. cu palmele. (De obiceiu repetat). Cf. pleosc, plici, iuştil *Eu aş fi vrut să meargă mai repede. Tata iurci-iurci cu un biciu.* VISSARION, FL. 30. *Poc Marin în capu-mi. Poc şi eu în Ion... Începurăm şi mai zdravăn: iurci, plici, fleaşc, buf.* id., ib. 179.

IURGÁN s. a. *Couverture.* — Plapomă. ION CR. V. 278.

IÚREŞ s. a. v. **iurăş.**

IURI— v. **JURI—**

IÚRIŞ s. a. v. **iurăş.**

IURT s. m. *Boiteux.* — Om şchiop (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC.
— Poate, prin generalizare, după un şchiop cu numele *Iurţ,* ipocoristicul (< rut. *Jurc*) lui Gheorghe (cf. ŞEZ. III $17/_{10}$).

IURÚC-BAIRĂC † s. a. *Drapeau.* — (Turcism) Steagul alb domnesc ce se purtà la paradă, spre a arătà direcţiunea marşului. ŞIO. [Pronunţ. *-ba-i-.* | Plur. *-race* şi *-racuri.* | Compus: (turc. *yürükbairakdar*) **iurùc-bairactár** † s. m. = stegarul care purtà iuruc-bairacul. *Înainte se aduc telegarii... şi iuruc-bairactar la mijloc.* LET. III $317/_{7}$. Cf. bairac, bairactar.]
— Din turc. **yürük** «qui marche, qui court» şi **bairak** «drapel», deci propriu «stindard de călătorie». ŞIO. Cf. bairac, (iuruc-)bairactar.

IURÚC-BAIRACTÀR † s. m. v. **iuruc-bairac.**

IURUGÚŢĂ s. f. *Petit canal.* — Ierugă mică. *Pe dingios să hotăreşte cu Grigoraş Sandu, pe o iuruguţă la deal* (a. 1789). STEFANELLI, D. C, 182.
— Derivat din **ierugă,** cu suf. dim. **-uţă.**

IÚRUŞ s. a. / **IURUŞÍ** vb. IV^{a}. } v. **iurăş.**

IUS s. a. Numele slovei ѫ din alfabetul chirilic. [Plur. *iusuri*].
— Din paleosl. **jusŭ,** idem.

IUŞ! interj. v. **iş.**

IUŞ s. a. *Droit.* — (Ungurism în regiunile periferice ale Transilvaniei) Drept (de moştenire). VAIDA. *S'au milostivit a ne lăsà iuşul nostru în poterea* (= puterea) *sa* (a. 1782), ap. VAIDA. *N'ai nici un iuş.* FRÂNCU-CANDREA, M. 101. *Nu-mi las iuşu' odată cu capu'.* STAN, M. 255. [Plur. *iuşuri.*]
— Din ung. **ius** (< lat. *jus* «drept»).

IÚŞCĂ s. f. (În expresia) *Iuşcă de femeie* = femeie plină de şiretenie şi de temperament, drăcoaică. *Tu eşti mititică şi trebue să fii o iuşcă de femeie!* C. PETRESCU, R. DR. 324.
— Poate, scurtat din *femeiuşcă,* cf. însă şi rus. *juha* «fată şireată».

IUŞCĂ s. f. v. **iuşti!**

IÚŞCĂ s. f. — (Rutenism în Mold.) Zeamă lungă şi subţire. DR. IV 825. [Şi: **iúşpă** s. f. = ciorbă de peşte. HERZ.-GHER., M. IV 194.]
— Din rut. **juška** «zeamă, supă».

IUSCHIUDÁR s. a. *Roue de moulin.* — (Turcism) Roată de moară. H. II 282.
— Cf. turc. *yous* «rotund».

IUSCHIUZĂR s. m. (ş. d.) / **IUŞCHIUZÁR** s. m. (ş. d.) } v. **işchiuzar** ş. d.

IÚŞDĂ s. f. (ş. d.) v. **iujdă** ş. d.

IUSDĂNÍT, -Ă adj. *Malchanceux.* — *E iusdănit de mă-sa* = nenorocit în toate cele. (Vaşcău, Bihor). ZANNE, P. IV 475. — Cf. iujdă.

IUŞE! interj. v. **iş.**

IUSLÚC † s. m. v. **iuzluc.**

IUŞNÍ vb. IV^{a}. / **IÚŞNIŢĂ** s. f. } v. **iuşti.**

IUŞÓR, -OÁRĂ † (ş. d.) v. **uşor** ş. d.

IÚŞPĂ s. f. v. **iuşcă.**

IUŞTI! interj Onomatopée imitant le claquement du fouet. — (Mold.) Onomatopee care imită sunetul produs de lovitura cu biciul. (De obiceiu repetat). Cf. hârşti, iurci. *Plin de ciudă, moş Toader îşi iese din fire şi iuşti şi iuşti!* NĂDEJDE, ap. TDRG. [Pronunţ. *iuşti.* | Verbe (Mold.): **iuşti** (VASILIU, C. 184), (+ *plesni*) **iuşni** IV^{a} = (despre biciu) a plesni, (despre cel ce bate) a atinge, a plesni cu biciul, cu bicuşca, cu gârbaciul. *Se puteà auzì cum iuşneà biciul în carne.* CONTEMPORANUL, IV 304. *Să-l iuşneşti, Să-l plesneşti.* SEVASTOS, N. $15/_{9}$. | Substantive: **iúşniţă** s. f. = biciu, bicuşcă fără coadă (Hânteşti, în Dorohoi). ION CR. V 375; — (cf. *biciuşcă*) **iúşcă** s. f. (Mold.) = iuşniţă (ION CR., V. 375), biciuşcă (cf. VASILIU, C. 184); p. ext. lovitură cu biciuşca. «*Bine*», *zise..., îndemnându-şi caii cu iuşca.* SADOVEANU, B. 113. *Jup! o iuşcă peste coada motanului.* VLAHUŢĂ, ap. CADE.]

IUŞTÍ vb. IV^{a} v. **iuşti.**

IUSTÍŢIE s. f. v. **justiţie.**

IUSTÚCĂ s. f. sing. *Plein, apogée.* — (Muscel) Toiu, vremea când o afacere e mai în fierbere. RĂDULESCU-CODIN, L. *Biata mătuşă... a trăit până'n iustuca răsmiriţei.* id., ap. ION CR. II 3.

IUŞURÁ † vb. Ia v. **uşura.**

IUT, -Ă adj. v. **iute.**

IÚTĂ s. f. (Bot., Comerţ) *Jute.* — Plantă originară din India şi cultivată în ţările calde, pentru frunzele ei bune de mâncat, dar mai ales pentru scoarţa ei din care se obţin fibre textile, întrebuinţate pentru diferite ţesături. Cf. PANŢU, PL.

— *N.* din germ. **Jute** (cuvânt de origine bengaleză).

IUŢÁNI s. m. (Bot.) v. **iute.**

IÚTE adj. I 1°. *Piquant, fort* (au goût). *Fort, acide; strident.* 2°. *Violent* (en parlant d'une douleur). 3°. *Mauvais, méchant, dur, âpre.* 4°. *Coupant.* II 1°. *Violent, emporté.* 2°. *Vif, actif.* III 1°. *Rapide.* 2°. *Rapide. Vite.*

I. 1°. (Despre gust, spec. despre plante şi mâncări) Care înţeapă (la limbă), care pişcă, ustură; pişcăcios, înţepător, usturăcios, cf. pipărat. *Brânză iute.* Cf. LB. *Oţet iute.* MINEIUL (1776) 174¹/₁. *Ierburi iuţi... care pe om doboară.* PANN, P. E. III 86. ALECSANDRI, T. 941. *Iute ca muştariu. Pipără sau ardeiu, mai ales de cea iute.* LIUBA-IANA, M. 102. *Hrean iute.* Cf. HERZ.-GHER., M. IV 194. *Să-l zădărăşti cu mâncări iuţi.* ŞEZ. I 16/₁₉. *Rânced = iute şi stricat.* ib. II 70/₈. (Despre zemuri şi băuturi) Care arde, pişcăcios şi tare. *Borş, rachiu iute.* | (Despre miros) Tare şi neplăcut. *Putoare grea şi iute.* DOSOFTEIU, V. S. 79/₂. *Fum... cu miros iute de arsură.* SADOVEANU, SĂM. V 977. *Duhoare iute de botfori şi de sudoare.* C. PETRESCU, C. V. 26. | (Despre leşie) Tare, concentrat. *S'o spălăm cu leşie iute.* ŞEZ. IV 124/₁₆. Cf. I 125/₈. | (Despre sudoare) Sărat, acid. *Când calul asudă tare... sudoarea... fiind foarte iute şi sărată, intră prin pori.* HEM. 1656/₁₂. | (Despre sunete; neobişnuit) Răsunător, strident. *Iuţi chiote şi groase huete.* CANTEMIR, IST. 27.

2°. † Fig. (Despre o durere) Tare, violent, dureros, greu. *Bubă rea şi iute.* CORESI, EV. 45/₆. *Dureri iuţi.* DOSOFTEIU, V. S. 95/₂, cf. MINEIUL (1776) 187¹/₁. | Adv. Greu. *Boliia iute.* CORESI, EV. 346/₁₁.

3°. † Fig. Tare, aspru, dur, cumplit, rău, greu. *Nu ruşirează-se în vreame iuti* (cumplită DOS.; in tempore malo). PSALT. 68/₁₀, 78/₅. *Izbăvişi David, şerbului tău, de armă iute* (cumplită DOS., reale HUR.). ib. 298/₇. *Moartea păcătoşilor iuti* (cumplită DOS.). ib. 61/₁. *Nevoie iute* (= mare). CORESI, EV. 269/₆, 273/₃₂. *Viaţă iute* (= grea). id., ib. 199/₁₉. *Muncă iute* (= cumplită). id., ib. 36/₁₈, 149/₁₃. *Lut iute* (= tare, dur, nemlădios). id., ib. 439/₁₉. *Moarte... cu groază, iute în toate chinurile.* CUV. D. BĂTR. II 452. *Multă osteneală şi supărare au avut la vremile iuţi şi cumplite.* LET. II 458/₃₀, cf. GCR. I 276/₉. *Iute iarna.* DOSOFTEIU, V. S. 37/₂. | (Şi azi, mai rar, despre frig, urcuş) Repede, ţepiş (LB.), greu de urcat; aspru. *Suiş, coborîş iute.* LB. (cf. abrupt). *Frig iute şi îndelungat.* CALENDARIU (1814) 91/₅. | Adv. † Tare, foarte, aspru, rău, greu. *Îl turbură iute.* CORESI, EV. 81/₂₄. *Iute* (= tare şi în mod dureros) *era prăjit.* id., ib. 367/₁₇. *Zace slab iute* (în tâlc: slab foarte, în BIBLIA 1688: slăbănog rău). id., ib. 223/₁.

4°. (Despre metale, spec. despre oţel) Tăios. *Iute briciu.* I. GOLESCU, C. I. *Iute ca oţelul.* TEODORESCU, P. P. 159. # **Iute de oţele** = iute de fire, om care nu ştie multe (ION CR. VI 251), repede la faptă.

II. P. ext. 1°. (Despre temperament, în opoziţie cu liniştit, flegmatic s. moale; prin prep. la se specifică în ce împrejurare se manifestă această fire a cuivà) Care-şi iese uşor din fire, care nu se poate stăpâni, care se mânie uşor, necăjicios (GORJAN, H. II 103), impetuos, aprig, violent, vehement, pornit, înverşunat, nepotolit, turbat, cf. coleric, sanguinic. *Erà iute şi pornit foarte* (a. 1651). GCR. I 150/₁. *Iuţi la mânie.* PRAV. MOLD. 722, cf. BĂLCESCU M. V. 415. *Bărbatul... jestoc şi iute.* PRAV. 589. *Vrăjmaşii ceia iuţii.* CORESI, EV. 188/₂. *E iute zicând* (= gata să răspundă aspru) *despuitoriului.* id., ib. 319/₃₇. *Strâmbi şi grozavi, necuraţi şi iuţi.* CUV. D. BĂTR. II 409. *Iute la beţie.* LET. II 369/₂₇. *Iute şi grabnic la săvârşirea hotărîrilor sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253/₁₃. *Dracii... Mulţi ca frunza, Iuţi ca spuza.* MARIAN, V. 21. *Vizitiul iute la slujbă.* ISPIRESCU, L. 104. *Am fost iute la iubit.* BIBICESCU, P. P. 72. *La mâncari-i iute ca omida* = mănâncă tot. HERZ.-GHER., M. IV 194. *Iute de fire* = om care nu ştie multe. ION CR. VI 251. (Despre patimă, furie) *Căsătoria potolind sau înfrânând patimile cele iuţi, înlesneşte calea virtuţii.* MARCOVICI, D. 163. *Furia... iute.* PANN, E. II 41.

2°. (Despre om) Muncitor, harnic, activ, abătător. *Că de-ai fi femeie iute, Poalele şi-ar fi lăute.* BUD, P. P. 22. *La nevasta iute, oţătu-i tare.* ZANNE, P. IV 494. | Fig. Adj. *Mâna ta cea iute.* DOSOFTEIU, ap. GCR. I 212/₉.

III. (Sensurile cele mai răspândite astăzi). 1°. (Despre animalele întrebuinţate la tracţiune) Care te duce repede, care aleargă repede. *Iepe iuţi ca focul.* CREANGĂ, P. 166. *Cai iuţi.* ALECSANDRI, P. II 14, cf. TEODORESCU, P. P. 171, H. II 12.

2°. P. gener. (Despre fiinţe s. acţiunile lor) Adj. Care (se) face s. (se) produce fără zăbavă, în puţină vreme, cu grabă, repede, (mai puţin pregnant decât) momentan, instantaneu. *Mirosul duce pre câne printr'o judecată iute.* KONAKI, P. 269. *Iutea zburătoare veste.* PANN, E. 101. *Torent iute, furios.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Iuţi hotărîri în primejdii.* COŞBUC, Æ. 16/₁₅. *Iute la treabă.* ŞEZ. II 72/₂₄. *Iute ca prâsnelul.* ZANNE, P. III 323. | Spec. (despre picior) Care fuge repede, sprinten. *Cerbul cu iepurele se sfădesc amândoi, cine din doi are picior mai iute.* ib. I 404. || (Mai cu seamă) Adv. Fără întârziere s. zăbavă, în puţină vreme, repede, în grabă, (repetat) în grabă mare, imediat, numaidecât. *Unde Alergi tu, aşà iute?* DONICI, F. 12. *Iubirea de sine iute cere şi se hotăreşte.* KONAKI, P. 277. *Un leu iute viind...* PANN, E. II 43. *Fusu-i răpide se'ntoarce, Iute'n aer sfărând.* ALECSANDRI, P. I 6. *Şi ieşind pe uşă iute, Ei s'au prins de subsuoară.* EMINESCU, P. 252. *Iute, iute l-a mătrăşit.* VLĂHUŢĂ, D. 268. *Îmbracă-te iute în pielea cea de urs.* CREANGĂ, P. 215. *Şi-i trimite Cum mai iute Prin toate ţările.* MARIAN, V. 21. *O luară iute la picior.* ISPIRESCU, P. 25. *Du-mă iute ca un zmeu.* ALECSANDRI, P. P. 49b/₅. *C'a venit o carte iute.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 312. *Fuge iute ca fulgeru.* ŞEZ. I 44b/₃₆. (În ironie) *Umblă iute ca piua.* ZANNE, P. V 449. Cf. 34, VI 306. || Substantivat (Mitol. pop). **Iutele pământului** = o figură mitică, fără braţe, care fuge atât de repede încât prinde iepurii din fugă, cf. VASILIU P. L. 173—174. (Cor.) **Iutele** (H. IV 13) şi **iuţile** (H. XI 290) = un danţ ţărănesc.

[Şi: († şi dial.) **iúti** adv., adj., (la Românii din Bulgaria, din bulg. *ljut*) **iut, -ă.** BUCUŢA, R. V. | Diminutive: **iuticél, iutişór** adv. = cevà mai iute, nici prea iute, nici (prea) încet, iute şi nu prea, potrivit de iute. *Să meargă mai iutişor.* TEODORESCU, P. P. 154. Cf. ŞEZ. III 244/₂₁. *Iut'- iutişor Bun şi bunişor.*

T. PAPAHAGI, M. 140/231; (substantivat; la plur.) **iuţişóri** s. m. (Bot.) = iuţari (*Lactarius piperatus*). PANŢU, PL.; **iuţéle** s. f. plur = (I 1°): = legume iuţi, ardei, crastăveţi. NOVACOVICI, C. B. 12. | Alte derivate: **iutác** adj. = iute (II 1°), arzuliu (CIAUŞANU, V.), iute (II 1°), impetuos. *Iutac în bătălie.* JIPESCU, ap. TDRG.; — **iuţári** şi **iuţáni** (Bucov. PANŢU, PL. ², HERZ. -GHER., M. IV 194). s. m. (Bot.) = ciupercă comestibilă cu carnea albă şi suc («lapte») alb, fragedă şi iute (I 1°), piperată la gust. Se mai numeşte: burete-acru, burete-galben, burete-iute, burete-lăptos, bureţi-iuţi, bureţi-usturoşi, iuţişori. PANŢU PL.; — (în poezia pop. cu caracter mistic) **înіutát, -ă** adj. = (devenit) mânios, violent, cumplit. *Strijele şi scorpiile... Înіutute şi 'nfocate.* PAMFILE, DUŞ. 190; — **iutegán (iutigán), -ă** adj. = vrednic, iute din fire, bărbat, inimos. CIAUŞANU, GL.].

— Din paleosl. **ljutŭ** (sârb., bulg. **ljut**, cu aceleaşi înţelesuri ca în românește, afară de III, care s'a desvoltat pe teren românesc). Cf. iuţi.

IUŢEÁLĂ s. f. v. **iuţi**.

IUTEGÁN, -Ă adj.
IUŢÉLE s. f. plur.
IÚTI adj., adv.
} v. **iute**.

IUŢÍ vb. IV[a].

I. 1°. *Exciter.* 2°. *Hâter, accélérer.* 3°. *Tremper* (l'acier) II. *Piquer* (en parlant du goût) 2°. *S'aggraver* (en parlant d'une maladie) 3°. *S'emporter, s'emballer. S'agiter furieusemént.* 5°. *S'accélérer, aller plus vite.*

I. Trans. 1°. A face să fie iute (II 1°), aprins, vioiu; a aprinde, a excità. *Pătimirea... înghimpă şi deşteaptă şi iuţeşte toată firea.* KONAKI, P. 4. *Jăcucsc, pradă, omoară... Şi cu cât privesc folosul, cu atâta se iuţesc.* BELDIMAN, TR. 5. *Bietele dobitoace nu mai puteau paşte o gură de iarbă din pricina muştelor pe care le iuţise soarele.* SANDU-ALDEA, SAM. IV 951.

2°. (Complementul e omul s. pasul, mersul) A face (să fie) iute (III) în mişcări; a da zor, a zorì, a grăbi, a accelerà. *Las' pe mine, că te-oiu iuţi eu!* ALECSANDRI, ap. TDRG. *De-şi iuţeà el paşii...* COŞBUC, B. 131, cf. DUNĂREANU, CH. 116. *De l-eţi află dormind, Trântiţi-l, Iuţiţi-l, Grăbiţi-l.* MARIAN, V. 24.

3°. Spec. A căli oţelul. *Iuţì fierul, băgându-l roşu în apă.* COSTINESCU (subt călì).

II. Refl. 1°. (Despre mâncare, etc.) A se face iute (I 1°), pişcăcios (LB.). *O mâncare în care se pune ardeiu se iuţeşte.* CIAUŞANU, GL. *S'a iuţit brânza.* # *S'a iuţit tărâţa în borş*, se zice pentru cei furioşi la mânie. ZANNE, P. IV 143. *A se iuţì ca piperul* = a se supărà, a se mânià. ib. I 254.

2°. (Despre boală; învechit) A se face iute (I 2°) a se înteţi, a devenì dureroasă. *Boala... i s'a iuţit.* PANN, E. I 62.

3° (Învechit) A se face iute (I 3°), a fi aspru, a se înverşunà, a se pornì cu vehemenţă, a se răzvrătì. *De te veri iuţì şi te veri înălţà, căđeà-veri.* CORESI, EV. 198/33. *Elementurile toate asupra mea se iuţesc.* PANN, E. I 70.

4°. (Despre om) A se face iute (II 1°), a se aprinde de mânie, a-şi pierde cumpătul, a nu se mai stăpânì, a-şi ieşì din fire. *Se iuţì Vladul-vodă şi se aţâţă foarte.* MAG. IST. IV 248/25. *Afară! pân' nu mă iuţesc!* ALECSANDRI, T. 974. *Să nu bănueşti, dar nu te iuţì aşà tare.* CREANGĂ, P. 190. *Se iuţì jupânul umplând compartimentul cu vocea şi gestul.* TEODOREANU, M. II 201. *Ce te mânii, te iuţeşti?* CONTEMPORANUL, II 11. *Se căì că s'a iuţit.* ISPIRESCU, L. 261. || Spec. (Pesc.) A devenì neliniştit, iute în mişcări. *După Paşte, apa încălzindu-se şi somnul «iuţindu-se», Turtucăienii nu mai pot întrebuinţà oriile cele subţiri..., căci somnul le rupe.* ANTIPA, P. 436.

5°. A se face iute (II 2°) la lucru, a muncì cu inimă. *S'a iuţit şi el!* = s'a 'nvrednicit, a devenit iute în mişcări (CIAUŞANU, GL.), a o luà mai iute (III), mai repede, a se grăbì... *De la Sfiniţa, Dunărea se iuţeşte.* IONESCU, M. 77. *Iată înfricoşate valuri asupra mea se iuţesc.* PANN, E. IV 4. *Chiar şi porcii trândavi se iuţiră.* DELAVRANCEA, S. 198.

[Abstracte: **iuţíre** s. f. = grăbire, grabă, accelerare. *Iuţirile unor desbateri publice.* ODOBESCU, II 388; — **iuţeálă** (dial. *iuţálă*, plur. *-ţeli*) s. f. = (învechit) gust iute (I 1°), picanterie (germ. «Schärfe» HERZ.-GHER., M. IV 194); aprindere, mânie, violenţă, turburare; repeziciune, repejune, viteză, grabă mare. *Iuţeala* (= intrepiditatea) *lui grozavă.* PANN, E. I 42. *Îndoindu-şi paşii... cu atâta iuţală... au căzut la pământ.* DRĂGHICI, R. 160. *Iuţeală, mânie şi posăcie.* PANN, P. V. III 12. *Holera începuse a săcerà mai întâi slab, apoi... cu o iuţeală grozavă.* C. NEGRUZZI, I 292). *Iuţeala [prazu]lui ...stimulează stomacul.* MANOLESCU, ap. TDRG. *Iuţală şi gură de furnică ar trebuì să aibi.* CREANGĂ, P. 263. *Dete drumul frânghiei, care se lăsă în jos cu mare iuţeală.* ISPIRESCU, L. 89. *Cai de iuţeală* = cai de curse. CALUL, 67; — **iuţíme** s. f. (ANON. CAR., MARDARIE, L. 1744)=tărie (la miros), usturime (la gust); (învechit) mânie mare, purtare aspră, asprime, asuprire; chìn; nevoie, repeziciune, viteză. *Domnul... cu iuţime* (= asprime) *şi oprire grăì-va.* CORESI, EV. 537/5, cf. 168/13, 198/34, 284/7 297/17. *Toată iuţimea* (chinul, necazul mare) *a răbdà pentru Hristos.* id., ib. 420/14, cf. 625/35, 481/11. *Iuţimea fumului.* VARLLAM, C, 225/2. *Cămilile acelea nu sânt mai slabi la iuţimi decât caii.* HERODOT, 187. *Cu mare grabă şi iuţime.* MAG. IST. V 137/6. *Să-şi întoarcă mânia şi iuţimea sa.* MINEIUL (1776) 32[1]/1, cf. 155[1]/1. *Smoală... împroşcând, ...cade pe Turci cu iuţâme.* DIONISIE, 172. *Cevà în iuţime şi în mânie grăim.* ŢICHINDEAL, F. 44. *D[oa]mne, nu cu... iuţimea ta se mă certi.* KLAIN, ap. GCR. II 185/5. *Cu iuţime rădică sabia iar.* PANN, E. II 72. *Să să năduşe... de iuţimea şi putoarea fumului.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 648. *Iuţimea şi nerăbdarea puţină dobândă ne-aduce, iar pagubă cât de multă.* ZANNE, P. VIII 41. | Spec. (Păst.) **Iuţimea chiagului** = un fel de zăr verde care se formează la suprafaţă (DIACONU, P. 30) şi se ia din budacă, ca să nu se întărească caşul, chiag tare (= concentrat), străgheată (PRECUP, P. 19). | Adjectiv: **iuţós, -oásă** † adj. = care are aplecarea de a fi iute (I 3°). *Ceale trei părţi ale sufletului, cea iuţoasă, cea poftitoare şi cea cuvântătoare.* CAT. MAN. XXIV 83. | Compus cu prefix: **înіuţí** † vb. IV[a] refl. MARDARIE, L. 4274].

— Derivat din **iute** (cf. paleosl. *ljutiti se* «a fi furios», bulg. *ljutjă* «a mânià; a usturà», sârb. *ljutiti(se)* «a se mânià», rut. *ljútyty*, «a mânià»).

IUTICÉL adv.
IUTIGÁN, -Ă adj.
IUŢÍME s. f.
IUTIŞÓR adv.
} v. **iute**.

IUŢÓS, -OÁSĂ † adj. v. **iuţi**.

IUVÍ † vb. IV[a] v. **ivi**.

IUZ- prefix v. **IZ-**

IUZ s. a. v. **iz**.

IUZBÁŞĂ † s. m. *Officier.* — (Turcism în Ţara veche) Căpitan, comandant peste o sută de fustaşi (BĂLCESCU, M. V. 592), s u t a ş. [Slav.] Sŭtniki = *iuzbaşe, carele iaste mai mare preste o sută.* MARDARIE, L. 3342, cf. ANON. CAR. *Făcut-am zapisul meu la mâna iuzbaşi[i] Costandin* (a. 1681). GCR. I 92/11-14, cf. (a. 1672). IORGA, S. D. VI 58, ib. B. R. 146. *Am scris pre la căpitani, pre la iuzbaşi.* MAG. IST. I 353/31, cf. BUL. COM. IST. V 198, HERODOT, 386. [Şi: *iuzbaşe* † s. m.]

— Din turc. **jüzbaşy** (din *jüz* «o sută» şi *baş* «cap»), idem. Cf. i z b a ş ă.

IUZLÚC † s. m. *Piece d'argent de cent paras.* — (În Ţara veche; cu reminiscenţe în poezia pop.) Veche monetă turcească, de argint, având o valoare de o sută de parale (în unele epoci şi mai puţin). *Iusluci, petaci.* IORGA, S. D. XII 91, cf. (a. 1819) FURNICĂ, I. C. XXIX. *Mie mi-a luat boii şi vaca, sarac de maica mea! pentru un iuzluc de şapte-zeci de parale.* FILIMON, C. II 72. *O tavă plină de lei, de iusluci.* GORJAN, H. IV 6. *Să-ţi dau iuzluci cât îi vrea.* ALECSANDRI, P. P. 106. *Na pungi de gălbenaşi... Mai na ş'alte de iusluci.* TEODORESCU, P. P. 554b [Şi: (poate numai grafic) **iuslúc** † s. m.; — (Bas.) **izlúc** s. m. = piesă de 25 copeici, ş f e r t a c. WEIGAND, B. B. 95].

— Din turc. **jüzlük,** idem.

IVÁN s. m. — *Béla.* — Om prost (Ostriţa, în Bucovina). Com. A. PROCOPOVICI.

— E numele *Ivan*, forma rutenească a lui *Ion.*

IVANGHÉLIE † s. f. (Bis.) v. **evanghelie.**

ÍVĂR s. a. 1°. *Loquet.* 2°. *Verrou.*

1°. (Transilv.) Clanţă (la uşă). *Sare ivărul la uşă.* EMINESCU, P. 255. *Unde nu e vervăr, portiţa se deschide cu ajutorul unei sforicele.* PĂCALĂ, M. R. 441.

2°. (Munt.) Zăvor, încuietoare. *Trage ivărul şi deschide.* CARAGIALE, ap. TDRG., cf. DELAVRANCEA, ap. CADE. *Clanţă, ivor, broască,* H. IV 157.

3°. (Mold.) Un fel de teasc mai mic de stors resturile de struguri, care se învârteşte cu o pârghie. A. SCRIBAN, ARHIVA (1912) nr. 7.

[Plur. *ivere.* | Şi: (Ad 2°) **ívor** s. a., (ad 1°) **vírvăr** s. a. DR. III 1090, **vérver (vérvăr)** s. a. = mânerul de la încuietoarea uşii (Cârţa, în Ţara-Oltului), **vélvăr** s. a. = ivăr (Racoviţa, în Ţara-Oltului)].

— Din săs. **virol (verol** = germ. **Wirbel** «şurub»). C. L a c e a, *Dacoromania* III 745.

ÍVĂRĂ s. f. (Bot.) *Courge.* Dovleac, lubeniţă (H. XIV 349), bostan (ib. 444). *Plăcintă cu iveră.* ib. 399. [Şi: **íveră** s. f.].

IVEÁLĂ s. f. v. **ivî.**

ÍVERĂ s. f. (Bot.) v. **ivără.**

IVÍ vb. IVa. 1°. *Montrer, étaler, prouver.* 2°. *Surgir, apparaître.* 3°. *Se présenter.*

1°. † T r a n s. A scoate la lumină, la iveală, a pune în evidenţă, a aduce în faţa tuturor, a face cunoscut, a da pe faţă, a da în vileag, a descoperi, a arătà, a demonstrà, a manifestà. *Iveszk* = demonstro. ANON. CAR. *Ivesc, arăt, descoperiu* (traducând pe sl. ѡкладю şi ѡткрываю). MARDARIE, L. 4501, 1151. *Ce vădzuşi şi... ce-ţi voiu ivî ţie* (= voiu arătà ţie N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 77/12. *Ivitu-mi-ai* (m i - a i a r ă t a t u - m i DOS.) *scârbi multe şi reale.* PSALT. 139/6, cf. 5/7. *Această pildă iveaşte şi arată tăriia pocaaniei.* CORESI, EV. 23/23, cf. PS. 23. *Vor deschide po[a]rta ciătăţiei şi vor ivî comoarăle.* CUV. D. BĂTR. II 460. *Ivî veninul amar de la inimă.* MOXA 365/4. *Lucrurile... vreadnice şi nevreadnice mai pre urmă iveaşte.* CANTEMIR, IST. 157. *Ivind nişte dinţi albi...* KONAKI, ap. DDRF. *Fetele tinere ivesc feţele rumene... prin obloanele deschise.* EMINESCU, N. 51. *Pre Racoviţeşti n'au lăsat să-i ivască pecum au fost şi ei la acele amestecături.* LET. II 22/14.

2°. (Mai de mult şi azi aproape numai) R e f l. A se arătà (pe neaşteptate s. ieşind dintr'un loc ascuns, de după un deal, de după un nor), a apărea (de-odată s. pentru întâia oară), a ieşî în văzul tuturor, a ieşî la iveală, a se da pe faţă, a se descoperî, a se arătà, a se manifestà, a devenî evident. *Ivescu-mă* (traducând pe sl. ѡкладся) MARDARIE, L. 66. *Se-au ivitu* (=să vă arătà N. TESTAMENT 1648; arătându-să BIBLIA 1688) *al(u) păstoriloru începătoriu.* COD. VOR. 162/12. *E eu cu dereptate ivescu-me* (= *iuvi-me-voiu* HURM.; mă voiu arătà DOS.) *feţeei tale.* PSALT. 24/4. *Saturu-me, cându iveaşte-mi-se* (= *iuvî-mi-se-va* HUR.; mi să va arătà DOS.) *slava ta.* ib. 24/5. *Furul se iveaşte* (= se descopere) *şi se află.* CORESI, EV. 371/11. *Cu cealea micile obliceaşte-se şi se iveaşte* (= îşi dă pe faţă adevăratul caracter, îşi dă arama pe faţă) id. ib. 268/7. *Ca să se ivească oamenilor că se postească.* TETRAEV. ap. GCR. I, 7/33. *Toate ascunsurile se vor ivî.* CUV. D. BĂTR. II 455. *Ascunde trupul omului celui ucis, să nu să ivască.* PRAV. MOLD. 176/2. *În munte D[o]mnul se au ivit.* BIBLIA (1688) 15. *S'au ivit şi Moscalii cei mulţi de peste deal.* LET. II 430. *S'au ivit focul de l-au simţit tot satul.* ib. III 248/31. *S'au ivit zioa.* HERODOT 485. *S'au ivit înaintea ochilor noştri o înfricoşată... peşteră.* GCR. II 130/14. *Văzurăm că aveà oul puiu. ivîndu-i-se puţintel botul.* ib. II 129/8. *Trântorii... se ivesc primăvara.* ECONOMIA 174. *Această boală* [rugina] *se iveşte pe frunzele şi paiele grâului.* I. IONESCU, C. 174. *Moartea să iveşte din toate părţile.* MARCOVICI, D. 14/3. *Vărsatul s'a iuvit mai întâi în Eghipet.* PISCUPESCU, O. 236. *Stele pribage se iveau unde şi unde printre nori.* C. NEGRUZZI, I 57. *Semne s'au ivit pe cer.* BĂLCESCU, M. V. 581/9. *Prin crengi s'a fi ivit luna.* EMINESCU, P. 84. *S'au ivit în literatura noastră multe alte lucrări.* MAIORESCU, CR. I, VI. *Banii noi care tocmai pe atunci se iviseră* (= se puseseră în circulaţie)... DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Se ivesc răsleţi flăcăi.* COŞBUC, F. 127. *Ce s'a întâmplat? întrebă călugărul ivindu-se în uşă.* D. STĂNOIU, C. I. 68. *Începeà a se ivî soarele dintre nori.* CREANGĂ, A. 34. *De câtvà timp se ivise nişte tâlhari pe acel munte.* ISPIRESCU, L. 134. *Copilul... se iveşte cu semnul... pe trup.* MARIAN, NA. 17. *Dă lup când se grăieşte, Coada i se iveşte.* ZANNE, P. I 514. | **A se ivî pre sine** † = a se declarà, a se mărturisi. *Pre sine se ivî* [ca creştin]. DOSOFTEIU, V. S. 72. **A se ivî între obraze** † = a se vedeà la faţă. *Vino, să ne ivim între obraze.* BIBLIA (1688) 2762. | † A b s o l u t (tot cu sens reflexiv). *Deca fu întru Ierusalimu, iviră* (= venit-au înaintea mea N. TESTAMENT 1648; arătatu-mi-au BIBLIA 1688) *arhiereii şi bătrânii.* COD. VOR. 68/14.

3°. (Vechiu şi popular în Banat) R e f l. (construit cu *la cinevà*) A se înfăţişà, a se prezentà în faţa cuivà, a se duce la cinevà. *Calisteni s'au ivitŭ la 'mpărăteasa... şi-i povestì toate patimile.* DOSOFTEIU, V. S. 44/2, cf. 114. *De sânteţi de la D[u]mnezeu, iviţi-vă la mine.* MINEIUL (1776) 137r/2. *Să te mai iveşti pe la mine* = să te mai arăţi [= să mai dai, să mai vii] pe la mine. NOVACOVICI, C. B. 12.

[Dialectal *ighì.* | Şi: **iuvì** † vb. IVa; **imvì** vb. IV refl. POPOVICI, R. D. 165. | A d j e c t i v: **ivít (iuvít** †, cu negativul **neivit)-ă** = scos la iveală, făcut cunoscut, dat pe faţă, dat în vileag, descoperit, manifestat, arătat, † evident, † limpede, clar. *De Dumnezeu ivit* (traducând pe sl. *theofanì*)

MARDARIE, L. 4053. *Nu va fi nece una de ceastea ce-s acoperite acicea, să nu fie ivite atunci.* CORESI, EV. 538/4. *A aceluia slavă ivită* (= evidentă) *eră.* id. ib. 353/34. *Iar Psaminit meşter-şuguind răli, ivit fu.* HERODOT, 153. *Duhul sv[â]nt prin fiiul ivit oamenilor.* DOSOFTEIU, V. S. 131. *Această istorie... nedeschisă şi neivită să o lăsăm.* CANTEMIR, HR. 77/2. *Cerul albastru ivit printre nori.* ALECSANDRI, P. II 167. | Abstracte: **ivíre** (**iuvire** †) s. f. = ieşire la iveală, dare pe faţă; descoperire, arătare. *Întru ivirea* (= când să va arătă N. TESTAMENT 1648; descoperirea BIBLIA 1688) *slaveei lui.* COD. VOR. 160/8. *Urări părinţilor s'aduc l'a anului ivire.* I. VĂCĂRESCU, P. 301/3. *Toţi şi toate ar hi 'nsufleţite de ighirea i(e)a.* JIPESCU, ap. GCR. II 258/28. # **În ivire** † = în vederea tuturor, în mod ostentativ. *În ivire să nu facemŭ nemica.* CORESI, EV. 385/20. *În ivire... oamenilorŭ.* ib. 54/8, cf. 212/14, 244/39; — **iveálă** (dial. **ivală,** plur. *-veli*) s. f. = ivire, dare pe faţă (a unui lucru neştiut, necunoscut), arătare, descoperire (a unui lucru ascuns), apariţiune. *Iveala Romii îi deşteaptă vederea.* BELDIMAN, N. P. I 43. *A ochilor tăi ivală... Săgetează din sprincene.* KONAKI, P. 32. *Dacă la prima iveală, unele desvoltări s'ar păreà... prisositoare...* ODOBESCU, III 639. **În iveala cuivà** s. **la iveală** = dinaintea, în faţa cuivà. *Fermanul cel de mazilie... nu s'au cetit în iveala tuturor.* LET. II 96/14. *Şi aşà la ivală, să hainì Aristagor, făcând tot lucru împotriva lui Darie.* HERODOT 288. Cf. 295, 276. *Poruncì întâi la ivală să fie bătut cu beaţe.* MAG. IST. III 29/21. **A ieşì la iveală** = a apăreà, a se arătà, a se da pe faţă. ZANNE, P. III 474. *Până acum la ivală n'au ieşit.* LET. II 195/21. *Pe vremea aceea ieşise la ivală* (= apăruse, se publicase) *o Gheografie.* RUSSO, S. 95. *Ieşi bădiţă la iveală.* ŞEZ. VIII 31. **A scoate (s. a da) la iveală** = a arătà, a descoperì, a da pe faţă. *Scoţând la iveală neputinţa vrăjmaşului...* MINEIUL (1776) 8²/21, cf. HERODOT 435. *Dar nevoia trebue să le deie la ivală.* RUSSO, S. 37. Cf 50. *Nu-l lăsă nici de cum să scoaţă inelul la iveală.* ISPIRESCU, L. 108. *Aburul vinului... cuvintele negândite la ivală scoate.* ZANNE, P. IV 188; — **ivít (iuvít** †) s. a. = ivire. *Ia-ţi făcăturile de la ivit.* MARIAN, Î. 17. *'N viitura vacilor Şi'n ivitul stelelor.* ION CR. III 33].

— Din paleosl. **javiti,** idem.

IVILICHÍU, -ÍE † adj. *Long et mince, fluet.* — Subţire şi înalt (LB.), svelt. [În LB. se accentuează *ivilíchiu* şi se dă ca feminin *ivile(á)che*].

— Din turc. **evvelki** «premier» ŞIO.

ÍVOR s. a. v. **ivăr.**

IVÓRIU s. m. sing. *Ivoire.* — Fildeş. *Turnul meu d'ivoriu.* MIREA, C. II 70. *Dantelă în culoarea ivoriului.* C. PETRESCU, Î. II 5. [Şì: (< it. *avorio*) **avór** † s. a. *On* (= un) *pahar d'avor... on lanţuc d'avor mic* (sec. XVI). HURMUZACHI, XI 395].

— *N.* din fr. **ivoire** (din lat. *eboreus,* de la *ebur,-oris* «fildeş»).

IZ s. a. *Arrière-goût, relent* — (Ungurism prin Munţii Apuseni, Sălaj, Bucovina şi Mold.; mai ales despre mâncări şi băuturi) Miros deosebit, aromă particulară, gust (com. AR. TOMIAC); spec. gust neplăcut (HERZ.-GHER., M, IV 194), puţin miros (H. III 399), miros uşor neplăcut (ARHIVA a. 1921, p. 192), care vatămă calitatea unui aliment (ŞEZ. XXXII 110) s. care se încuibă într'un vas, şmac. *Poloboacele şi buţile, ca să nu mai păstreze izul acel rău de mucegaiu...* I. IONESCU, C. 194. *Vinul acesta are un iz a mucegaiu.* MARIAN. *Acum însă se desfundă* [poloboacele]... *şi se afumă... spre a-i pierì orice iz* (*miros*). PAMFILE, I. C. 223. *Apa asta are un iz de bahnă. Laptele are un iz* (Bilca, Rădăuţi). Com. TOFAN. *Izul cel acru ce-l dau* [lemnele care stau subt omăt]. MARIAN, INS. 568. [Plur. *izuri.* | Şì: **iúz** s. a. = miros greu, şmac. FRĂNCU-CANDREA, M. 101].

— Din ung. **íz,** idem.

IZÁDĂ s. f. v. **izidì.**

IZÂDÍ vb. IV[a] v. **izidì.**

IZĂDÍŞ s. a. *Citation.* — (Ungurism) Citaţie. PAŞCA, GL.

— Din ung. **idézés,** idem.

IZAFLÁ vb. I v. **izăfla.**

IZĂFLÁ vb. I. 1°. *Apprendre, découvrir.* 2°. *Inventer.* — (Banat).

1°. A aflà, a găsì, a descoperì, a da peste cevà (Com. A. COCA). *Că de nu s'o izăflà, Multă blagă vă voiu da.* CATANĂ, B. 184. *Duşmanii mă izăflară.* HODOŞ, P. P. 159.

2°. A născocì, a inventà (H. XVIII 175, NOVACOVICI, C. B. 11). *Izafflu* = reperio. ANON. CAR.

[Şi **izaflà** vb. I. ŞEZ. XXXII 110; **izefla** vb. I. H. XVIII 175. | Abstract: **izaflát** s. a. = invenţiune, născocitură. Com. LIUBA].

— Derivat din **aflà** cu pref. **iz-.**

IZÁMEN s. a. v. **examen.**

IZĂNĂ s. f. (ş. d.) v. **izină** (ş. d.)

IZĂNBÁN s. m. *Chemin de fer.* — (Banat, germanism) Cale ferată, tren. HODOŞ, P. P. 320/10. Cf. ŞEZ. XXXII 110, JAHRESBER. X 194.

— Din germ. **Eisenbahn,** idem.

IZĂRÎ vb. IV[a] v. **iezer.**

IZBÂCNÍRE † s. f. v. **izbucni.**

IZBÂNDĂ s. f. 1°. *Victoire.* 2°. *Vengeance.* 3°. *Rançon.* 4°. *Succès, réussite.*

1°. Victorie, biruinţă, cf. triumf. *Izbĕndĕ* = victoria. ANON. CAR. *Cu vrerea lui Dumnezeu rămas-au izbânda la Ştefan-vodă, iară Muntenii pierdură războiul.* URECHE, ap. GCR. I 72/18. *Multă izbândă făceà cu oştile împrotiva Turcilor.* GCR. I 177/22, cf. LET. II 263/3. *Cununa izbândei.* DOSOFTEIU, V. S. 19. *Menelaos deade ştire la toţi... poflindu-i... la izbândă.* CANTEMIR, HR. 92/8. *Tamerlan, după izbândă, intră în Brusa.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/14. *«Ah! pot să mor deacum», am zis «a noastră e isbânda».* ALECSANDRI, P. III 444. *Isbânzile lui Traian în contra Dacilor.* ODOBESCU, III 73/18. *Făcuse o isbândă cum nu se aşteptà.* ISPIRESCU, L. 51/24, cf. U. 29/22. *Aripă-frumoasă a avut două isbânzi şi mai aveau nădejde şi de altele.* RETEGANUL, III 71/33.

2°. (Vechiu şi azi prin Banat) Răzbunare (H. XVIII 174, cf. PĂSCULESCU, L. P.). *Izbândă* = vindicta. ANON. CAR. *Să-şi facă izbândă inemii sale.* LET. II 8/17, cf. DOSOFTEIU, PS. 56. *Voiu aduce preste voi sabie, izbândind izbânda făgăduinţii.* BIBLIA (1688) 91, cf. 119. *Mânîia aşteaptă izbânda.* CANTEMIR, IST. 31.

3°. † Răscumpărare. *Se facă izbândă* (= despusŭ HUR.; răscumpărare DOS.) *întru limbi, oblicire întru oameri.* PSALT. 308/1. *Zeulŭ izbândeei* (= răscumpărărilor DOS.) ib. 195/8. Cf. 164/10.

4°. Reuşită, succes, ispravă bună. *Faţa i se însenină la ideea unei isbânzi atât de lesnicioasă.* C. NEGRUZZI, I 169. *Nu trebue să cerem de la vânători o apreţuire rece şi nepărtinitoare... a izbânzilor ce se ating de arta lor favorită.* ODOBESCU, III 48/1. *Să-ţi dea Dumnezeu noroc şi isbândă!* ISPIRESCU, L. 16. *Să ne fie nouă de*

isbândă. ŞEZ. III 41/17. *Să ne vie cu isbândă, Ast an, cu mare dobândă!* TEODORESCU, P. P. 139. *Mică isbândă, mică cinste; mare isbândă, mare cinste,* ZANNE, P. VIII 42.

[Plur. *-bânzi* (E. VĂCĂRESCUL, IST. 251/43, ODOBESCU, III 9/14, 17/8, ISPIRESCU, L. 15/16, U. 29/22, ALECSANDRI, P. P. 196b) şi *-bânde* (E. VĂCĂRESCUL, IST. 15, LET. I 13/28), art. *-bândele, -bândile* (DOSOFTEIU, V. S. 6 pr.) şi *-bânzile.* | Negativul: **neisbândă** s. f. = nesucces, nereuşită. *Dar, amărît de neizbândă... se împotrivì la această întoarcere.* IORGA, L. I 240].

— Postverbal dela **izbândi.**

IZBÂNDÍ vb. IVa. 1°. *Surpasser.* 2°. *Vaincre, gagner.* 3°. *Se faire justice; se juger.* 4°. *(Se) venger.* 5° *Se sauver.* II 1°. *(S')accomplir, (se) réaliser.* 2°. *Réussir.*

I. 1°. † Refl. A întrece. *De nu se va izbândì dereptatea voastră mai vârtos de cărtularii şi fariseii* (: si votre justice ne surpasse celle des scribes), *nu veţi intrà în [îm]părăţiia ceriului.* TETRAEV. (1574) 206.

2°. Intrans. A întrece în luptă, a învinge, a birui, a ieşì de-asupra, a fi victorios, a triumfà. *Sângele fiilorŭ săi şi vrăjbiia lor izbândì.* PSALT. 318/13. *Vor izbândì la acest războiu.* VARLAAM, C. 74/2. *Altă oaste nu i-ar fi mai trebuit... şi ar fi izbândit.* LET. II 371/14, cf. 255/9. *Izbândind cu biruinţă...* CANTEMIR, HR. 129/9. *Iarăşi au isbândit Ştefan.* ŞINCAI, HR. II 33/25. *Ce socoţi, Bogdane, izbândì-vom oare?* C. NEGRUZZI, I 138. *Eu izbândiiu, cu puterea mea am biruit.* ARHIVA R. 43. *Că eu dacă-oiu isbândì...* ALECSANDRI, P. P. 137/7. *Nimeni nu izbândeà.* TEODORESCU, P. P. 534b. | (Învechit) Trans. (Complementul: vrăjmaşul) A învinge, a birui. *După grea bătaie, de tot i-au izbândit.* CANTEMIR, HR. 232/25. (Complementul: războiul) A câştigà. *Nici un războiu n'ar mai izbândì, ce toate le-ar pierde.* N. COSTIN, ap. TDRG.

3°. † Trans. A-şi face dreptate; refl. a se judecà. *De iaste el D[u]mnezău, va izbândì pre sine?* BIBLIA (1688) 178. *De va trăì o zî sau doo, nu să va izbândì.* ib. 54.

4°. † Trans. A răzbunà, a răscumpărà, a răsplătì. *Izbendesc* = vindico. ANON. CAR. *Vei izbândì sângiurile robilor miei.* BIBLIA (1688) 272, cf. 85, 91, 119. *Cu săgeţile tale Nerva izbândeşte lacrămile noastre.* ŞINCAI, HR. 3/25. | Intrans. (Construit absolut, cu dativul s. cu prep. spre) *Unul... izbândeaşte celor năpăstuiţi, altul... osândeaşte pre cei răi* (a. 1654). GCR. I 168/32-33. *Cu spata... spre vrăjmaşi izbândeaşte.* BIBLIA (1688) 2 pr. 10. *Împăratul izbândì de ajuns pentru îndrăzneala sfântului.* MINEIUL (1776) 1051/1. || Refl. (Şi azi regional, de ex. prin Banat) A se răzbunà. LB., H. XVIII 174. *Şi aşeà s'au izbândit sv[i]ntei Agathei* (= a fost răzbunată sfânta A.) DOSOFTEIU, V. S. 57/2. *Pentru Cain de şapte ori s'au izbânditŭ.* BIBLIA (1688) 4. *Avem fericirea a ne izbândi, cruntând paloşul nostru într'însul.* BĂLCESCU, M. V. 551. | (Pronominal, şi astăzi) *A-şi isbândì* (*asupra cuivà* s. *despre, pe, dela cinevà* s. *de la inimă* s. *inimii*) = a-şi răzbunà, a-şi răcorì inima prin răzbunare, a-şi vărsà necazul asupra cuivà. *Însă el, numai căci i-au poftit spânzurătoarea, aveà gând să-şi izbândească.* BARAC, T. 43. *Nu-şi puteà izbândì.* ESOP (a. 1812) GCR. II 211/3. *Împăratul de mânie... Îşi va izbândì prea straşnic.* PANN, E. I 9, cf. II 3, 71. *Ca să-şi izbândească pizma asupra neamurilor...* URICARIUL, IV 33/12. *Să-ţi izbândeşti asupra vrăjmaşilor.* ISPIRESCU, U. 24/13. Cf. 7/12, 89/22. *A venit vremea ca să dobândească Ardealul pe seama împăratului, să-şi isbândească despre Mihai.* BĂLCESCU, M. V. 471. *Să-l mai îngădue acele trei luni, ca să-şi izbândească pe Nemţi.* DIONISIE, ap. TDRG. *Au vrut şi ei să-şi izbândească de la dânsul.* HERODOT, 337, cf. 512. *Şi aşa, după atâta nedumnezeire, îi părea că şi-au izbândit de la inimă.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Să-şi izbândească inimei asupra vărului său.* LET. II 419/21, cf. CANTEMIR, HR. 342/24.

5°. (Prin confuzie cu *izbăvì*) Refl. A se mântuì, a se izbăvì. *Că m'am curăţit Şi m'am izbândit* (= *izbăvit*). TEODORESCU, P. P. 373b.

II. Trans. 1°. A aduce la îndeplinire, a împlinì. *I-a făgăduit că a face pe dracu 'n patru să izbândească voinţa împăratului.* ŞEZ. II 50/30. || Refl. A se împlinì (o dorinţă, un vis, o prevestire, cf. LB.), a se realizà, a se întâmplà. *Scriptura să se izbândească* (: pline**a**scă BIBLIA 1688). CORESI EV. 181/19. *Să se izbândească zicerea pr[o]rocilor.* TETRAEV. (1574). *Astăzi... să izbândì... cuvântul acela.* VARLAAM, C. 124/1, cf. 24/2. *Visurile nu se isbândesc.* MARIAN, SE. I 104, GOROVEI, CR. 4124, ŞEZ. II 66/15. *Atunci se va izbândì.* ŞEZ. II 66/7. (Pronominal) *I s'au izbânditŭ* (= a căpătat ce a dorit). DOSOFTEIU, V. S. 48, cf. 23/2, 66. *Mi s'o izbândit visul* s. *ce-am visat* (= mi s'a împlinit). H. XVIII 174, GR. BĂN.

2°. Intrans. (absolut sau urmat de să) A reuşì, a izbutì. *Mulţi fiind Turcii, precum vre(à) n'au izbândit.* BELDIMAN, TR. 40, cf. 108, 0. 4. *Au doar lacrămi, rugăminte... au putut să isbândească?* KONAKI, P. 303. *De deochetură. Cutare... Să izbândească.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 53. | Pronominal. A-i reuşi cuivà cevà, a-i ieşì bine, a-ì izbutì. *Pe ce punea mâna Bucur, tot îi izbândeà.* V. A. URECHIĂ, ap. TDRG. | Trans. (Construit cu inf., conjunctivul s. cu alte completive; în forma negativă complementul poate fi şi «nimic») A face o ispravă, a izbuti să realizezi cevà. *Oastea neizbăndind nimică...* HERODOT, 287. *A izbândit să fie mutat aci.* C. PETRESCU, Î. II 167. *Inima însă ne eră fierbinte, că ce gândeam şi isbândeam.* CREANGĂ, A. 116. *Acum sânt voinic în fire, Ce-oiu gândì să izbândesc.* PĂSCULESCU, L. P. 199/212, cf. TEODORESCU, P. P. 584.

[Adjective: **izbândit** (cu negativul **neizbândit**), **-ă;** — **izbânditór, -oáre** = care izbândeşte, învingător; răzbunător (LB). *Puneà numele Sviatoslav.., adecă izbânditor pentru slavă.* GCR. II 50/38. *Luă... Seghedinul şi se întoarse la Ţarigrad izbânditor.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 261/8. *Vesela întoarcere a vânătorilor isbânditori.* ODOBESCU, III 135/5. | Abstracte: **izbândíre** s. f., **izbândít** s. a. *Preslăvita izbândire* (= victorie) *asupra Şvezilor la Poltava.* LET. II 351/35. *Dumnezeul izbândirilor* (= răsplătirilor). ANTIM, PR. 156. *Pentru ranele sale izbândire* (= răzbunare) *cereà.* PANN, E. II 71. *Cele mai strălucite izbândiri a[le] norodului lui Dumnezeu.* ARHIVA R. I 49. *N'am cal de izbândit!* POP. ap. GCR. II 294].

— Din paleosl. **izbadą** (inf. *izbyti*) «întrec», cf. izbândă; dobândì; izbutì.

ÍZBĂ s. f. *Hutte de bois.* — Căsuţă de lemn a ţăranilor ruşi. *Marele duce... lângă o izbă întinse o masă.* DELAVRANCEA, ap. CADE.

— *N.* din rus. **izba.**

ÍZBĂ s. f. v. **izbì.**

IZBÁIU s. a. v. **izbì.**

IZBÁŞ † s. m. v. **izbaşă.**

IZBÁŞĂ † s. m. (Turcism în Ţara veche, pela sfârşitul veacului al XVIII şi începutul celui de al XIX-lea) Secretarul curţii şi în special al marelui Divan, însărcinat cu grija corespondenţei. (NECULCE, CR. II 482). *La divanul cel mare... Boierii toţi, pe rânduială, vel agă... vornicii de*

poartă, izbaşă de Divan, toţi... stau la rânduiala lor. LET. III 321/29, cf. (*izbaş de divan*) 298/2. *Venitul lui izbaşa.* URICARIUL (a. 1776) XIX 340/6; cf. 334. *Nicolae izbaşa de fustaşi de la marele Divan.* CAT. MAN. 242 (529), cf. (a. 1804) IORGA, S. D. VI 172. *Un izbaş mare zise* [*solului*]: *căci răspunzi unui împărat mare ca acesta?* ALEXANDRIA, 73. *Jalobă de scos dela izbaşa* (a. 1815). BUL. COM. IST. IV 140; cf. V 241. [Şi: **izbáş** s. m. | Abstract: **izbăşie** s. f. = slujba, funcţiunea izbaşului. GOLESCU, Î. 62]. Cf. iuzbaşă.

IZBĂŞÍE † s. f. v. **izbaşă.**

IZBĂTÚRĂ s. f. v. **izbí.**

IZBÁVĂ s. f. *Délivrance, salut, rédemption.* — (Mold.) Scăpare, mântuire, curăţire de păcate, salvare. *Nici nu ştii în ce stă une-ori izbava.* NĂDEJDE, ap. TDRG. *Oamenii ziceau: cui nu-i dă ea peste izbavă, numai pământul îi vine de hac.* CONTEMPORANUL V, vol. I 291. [Plur. *-băvi*]. — Din paleosl. **izbava,** idem. Cf. izbăvì.

IZBĂVÍ vb. IVa. 1°. *Racheter, délivrer, sauver, libérer.* 2°. (*Se*) *sauver, échapper à.* — (Învechit). 1°. Trans. şi refl. (Construit cu prep. din s. de) A (se) răscumpărà †, a (se) mântuì, a (se) spăsì, a (se) spălà de păcate. *Izbăvitu-vă* (sânteţi răscumpăraţi N. TEST. 1648; v'aţi răscumparatŭ BIBLIA 1688) *de deşarta voastră viaţă.* COD. VOR. 142/12, cf. 170/12. *De nedreptate izbăvì* (: măntuì-va HUR.; răscumpărà-va DOS.) *sufletul lor.* PSALT. 141/14, cf. 285/7, 211/3. *Va despărţì Dumnezeu păcătoşii den derepţi... şi va izbăvì pre ei şi-i va slobozì den groază.* CORESI, EV. 38/31. *Se-ară izbăvì şi se-ară scumpărà dentr'acea muncă de vecie.* id. ib. 74/1. *Nu te veri izbăvì nici te poţi spăsì.* id. ib. 74/22. *Ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul.* TATĂL NOSTRU, ap. GCR. I 10/12. [Hristos] *aceastea toate le răbdă... pentru ca să izbăvească rodul omenesc din întunecatul iad.* VARLAAM, C. 185/2. *Vă va izbăvì ruga lui, că iaste mare.* ALEXANDRIA, 161. *De vina greşalelor izvăvindu-se...* CALENDARIU (1814) 6/6.

2°. Trans. şi refl. A (se) scăpà (dintr'o primejdie, pacoste, boală, etc.), a (se) salvà, mântuì. *Ca pasărea izbăvì-se de cursa vărătorilor* (= vânătorilor). PSALT. 272/4. *Grecii deaderă laudă lui Dumnezeu că-i izbăvì de vrăjmaşi.* MOXA 404/21. *Izbăvì sfântul... iparhia sa din foamete.* VARLAAM, C. II 32/2. *Să-i izbăvască den gura leului.* CUV. D. BĂTR. I 375/4. *Te-au izbăvit pre tine den robie.* BIBLIA (1688) 136. *Să-l izbăvească din boală.* MINEIUL (1776) 169[1]/1. [Gâştele] *Capitolia din Rom'au izbăvit.* DONICI, F. 11. *Au gând să mă belească, Cine să mă izbăvească ?* BARAC, AR. 39. *Vindecă şi izbăveşte amărîta mea durere.* KONAKI, P. 86. *Să-i izbăvească Dumnezeu din mânile Turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 49. *O biată păsărică de munci te izbăveşte.* ALECSANDRI, P. III 308. *Aşà... s'a izbăvit Ipate şi de dracul şi de babă.* CREANGĂ, P. 179. *De deochetură să se izbăvească.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 53. *Să mă izbăvesc de boală.* EPURE, P. 78, cf. ŞEZ. VII 83. Cf. I 211[b]/18, III 117/5.

[Şi: **izbovì** vb. IVa. | Adjective: **izbăvit** (**izbovit** ŞEZ. I 14[b]/19; cu negativul **neizbăvit**) **-ă** = mântuit, spălat de păcate; scăpat. *Izbăviţii Domnului, ce izbăvì din mărule* (= mânile) *dracului.* PSALT. 228/5. *Izbăvit... de gândurile cele nepriincioase.* DRĂGHICI, R. 298. *Inima-mi astăzi e izbăvită.* ALEXANDRESCU, M. 133. *Se întoarse acasă izbăviţi de primejdie.* ISPIRESCU, L. 157. *De păcat neizbăvite.* ŞEZ. I 14/25;—**izbăvitór, -oáre** (întrebuinţat şi substantivat, cu înţelesul de «Mântuitorul», Isus Hristos). *Doamne ajutoriul mieu şi izbăvitoriul mieu!* CORESI, ap. GCR. I 13/7. *Mărturisim pre izbăvitoriul nostru.* VARLAAM, C. 203/2, cf. DOSOFTEIU, PS. 60, MINEIUL (1776) 84[1]/1. *Roditorul pământ al patriei noastre şi-a născut isbăvitori.* BĂLCESCU, M. V. 131. *Îl vor slăvì ca o a lor căpetenie isbăvitoare.* MARCOVICI, C. 135. *Boala Ilincuţei aveà rădăcini foarte adânci şi greu s'ar fi găsit izbăvitoriu.* CONTEMPORANUL V vol. I 105. *Sfânta Nastasia Izbăvitoarea de otravă.* CREANGĂ, A. 70. *Când se deşteptă şi văzù pe izbăvitorul... zise.* ISPIRESCU, L. 371. | Abstract: **izbăvíre** s. f. = mântuire, spălare (de păcate); scăpare, salvare. *Şi să dea... izbăvire.* CORESI, EV. 86/21. *Cei din muncă pre tine au izbăvire.* VARLAAM, C. II 26/2. *A găsì... izbăvire, nu pot să nădăjduesc.* KONAKI, P. 47. *Izbăvirea lumii.* C. PETRESCU, Î. II 13. *Mulţumirà... pentru izbăvirea domnului lor.* ISPIRESCU, L. 141; — **izbăvínţă** † s. f. = izbăvire. *Chipul izbăvinţei jidovesti din robiea Eghipetului.* VARLAAM, C. 43/1. *Cine va strigà... în numele mieu, va aflà izbăvinţă.* DOSOFTEIU, V. S. 73/2, cf. PS. 100].

— Din paleosl. **izbaviti,** idem. Cf. izbavă.

IZBĂVÍNŢĂ † s. f. v. **izbăvì.**

IZBEÁLĂ s. f. v. **izbì.**

IZBÉLIŞTE s. f. v. **izbì.**

IZBÍ vb. IVa. 1°. *Frapper. cogner. Heurter, se choquer, se cogner.* 2°. *Frapper, battre* (en parlant du cœur). 3°. *Donner, battre* (en parlant de la lumière), *atteindre, Tomber* sur. 4°. *Lancer, projeter,* 5. *Attaquer.* 6. *Atteindre, toucher.* 7. *Châtier. battre.* 8. (Fig.) *Frapper.* 9°. *Se débattre,* 10°. *Dépasser.* 11°. *Ressembler* à, *tenir* de. 12°. *Éviter.*

1°. Trans. şi absol. (Cuvânt expresiv, construit adesea cu prep. de, mai rar cu în; instrumentul se arată cu prep. cu) A lovì cu putere (de un obiect tare s. cu un obiect contondent), a lovì încât să sune s. să se turtească, a repezì cu violenţă, cf. a (ră)bufnì, buşì, pocnì. [Vântul] *rău purtà vasăle, izbindu-le de munte.* HERODOT, 326. *Cu margene*[*a*] *copitii uşor izbind în pământ...* ILIODOR, ap. GCR. II 90/1. *Ale valurilor mândre generaţii spumegate Zidul vechiu al mânăstirii în cadenţă îl izbesc.* ALEXANDRESCU, M. 13, cf. C. NEGRUZZI, I 160, EMINESCU, P. 175. *Crunt ostaşul... îşi izbeşte calul.* ALECSANDRI, P. II 15. *Izbì cu pumnu'n masă.* COŞBUC, ap. TDRG. *Ramurile copacilor o izbeau.* ISPIRESCU, L. 55. *Luară pe babă de păr şi-o izbiră cu capul de păreţi.* CREANGĂ, P. 13. *Au prins a izbì pe vulpe de toţi copacii.* SBIERA, P. 186/5. *Mă izbeşte cu prăjina.* TEODORESCU, P. P. 274. *Începù a izbì cu clonţul în ea.* ŞEZ. III 187/13. (În glumă) *L-a izbit cu sfecla'n nas* = are nasul roşu de prea multă băutură. ZANNE, P. IV 120. *Piatra cea mai mică sparge valul cât de mare, când în ea izbeşte.* ZANNE, P. I 251. || Refl. A se lovì cu putere, cu sgomot, mereu. *Alţii să izbeà de piatre.* HERODOT, 326. *Apa... de maluri mult cu vuet se izbì.* ALECSANDRI, P. I 13. *Buzduganul... se izbì de o poartă.* EMINESCU, N. 6. *Păcurniţa... şi posteuca... se izbeau una de alta.* CREANGĂ, P. 106. *Au început a se izbì cu capul de păreţi.* SBIERA, P. 205/8. *Fereastra se izbeà.* ALECSANDRI, P. P. 181/18. *Pasările se izbesc iarna în fereşti.* ŞEZ. II 67/15. || Intrans. (cu acelaşi sens ca refl.) *Izbesk* = allido. ANON. CAR. *Corabia... au izbit într'un scruntar.* DRĂGHICI, R. 33. *Izbind într'o parte, au rupt o osie la car.* SBIERA, P. 11/22.

2°. Spec. Trans. (absol.) A lovì (tare) cu piciorul. *Calul... cât pe ce să izbească pe stăpânusău.* CREANGĂ, P. 185. *Ben-Omar izbeşte cu piciorul* [de mânie] *Şi dă un semn.* COŞBUC, B. 15. | A trânti (la pământ). Com. A. TOMIAC, HERZ.-

GHER., M. IV 194. *De pământ izbitu-l-o.* MARIAN, D. 207, cf. JARNÍK-BÁRSEANU, D. 264. *Şi'n pământ că mi-l izbeà.* ALECSANDRI, P. P. 100/12. | A lovi (cu palma) peste obraz. *Iară pre Isus izbindu-l, deade-l lor să-l răstignească.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Palma cu cinci deşte Bine te izbeşte.* TEODORESCU, P. P. 355b. *Peste fălci îl izbeà.* ŞEZ. IV 133/15. | *A izbì peretele cu var, cu pământ* = germ. die Wand bewerfen. LB. || Refl. A se lovì cu pumnii în piept (de desperare, etc.). *Când o văz... Mă izghesc în chept de mor.* MAT. FOLC. 1127. | (Despre inimă) *Inima Siminei se izbeà în piept* (palpità atât de tare, încât parcă se loveà de piept). COŞBUC, F. 106. | A se trântì, a se luptà cu cinevà. LB. # *A izbì pe cinevà cu foc* = a-l trăsnì. *Să nu lucrezi în nouă joi..., că te izbeşte cu foc.* GOROVEI, CR. 1374.

3°. Fig. Trans. (Despre lumină) A cădeà cu putere, a lovì drept în faţă, în ochi. *Razele lunei... izbeau faţa sa palidă.* EMINESCU, N. 47. *Lumina soarelui... îmi izbì ochii.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Despre o nenorocire, necaz, etc.) A da năprasnic peste cinevà. *S'a întâmplat dă l-a izbit un necaz mare.* D. STĂNOIU, C. I. 21. | A lovì cu efect. *Cuvântul izbì bine.* SANDU-ALDEA, D. N. 238. || Refl. A se lovì (de o piedică), a da (pe neaşteptate) de cevà (mai ales neplăcut, dureros). *Acolo cu multe nevoi... să se fie izbit aproape de patru ani.* CANTEMIR, HR. 145/11. *S'a izbit de vreo boală grea.* MARCOVICI, D. 430. *Ei se izbesc aci de conştiinţa militantă.* GOGA, Ţ. N. VI 1538. *Ochii... se izbi[ră] de sânul cel fraged.* ISPIRESCU, U. 9/11.

4°. Trans. A aruncà repezind, lovind (cu vehemenţă). *Ştefan... Ce-şi găteşte... săgeata, S'o izbească'n depărtare...* ALECSANDRI, P. I 33, cf. ODOBESCU, III 187/29, TEODORESCU, P. P. 67. *Un vânt... izbeşte pe bietul băiat departe 'n pădure.* SBIERA, P. 35/3. *Stârvul l-au izbit sub pod.* id. ib. 92/39. *Dumnezeu izbeşte coada cânelui de pământ.* ŞEZ. IV 178/22. || Refl. A se repezì, a face o mişcare violentă într'o direcţie, a se aruncà cu putere. *Murgul.., Sburleşte coama... în lături se izbeşte.* ALECSANDRI, III 287, cf. 198/1, 138b/1, 88b/16. *La vale se izbeà.* ŞEZ. II 6/2.

5°. (Literar) Absolut. A atacà. *Acel căpitan... îmblă şi izbeşte cu iuţeala trăsnetului.* BĂLCESCU, M. V. 437. *Primì porunca ca să treacă Dunărea şi să izbească.* id. ib. 59. || (Pop., despre haiduci, bandiţi) A da o lovitură, a sparge undevà. *Staţi feciori... La vin nu vă lăcomiţi! Desară unde-o să izbiţi? S'o izbim la Hagean-Turc, Să luăm grajdul de-a-lung..., Să-mi aleg un cal porumb.* SEVASTOS, C. 299/24-25.

6°. A nimerì. *Dai cu glonţul, nu izbeşti!* ODOBESCU, II 427. # *Am izbit-o!* = am nimerit-o ca Ieremia cu oiştea 'n gard. CIAUŞANU, V.

7°. † A pedepsì, a bate. *Nici întru mânia ta me izbì* (: pedepsì SCH., COR.) PSALT. (1615) 175.

8°. Fig. (după fr. «frapper») A impresionà puternic, a bate la ochi, a sărì în ochi (cf. neologismul frapâ). *Primul pun[c]t care ne izbeşte într'însa este...* HASDEU, I. C. 11. *Frumosul poate să existe acolo unde el nu izbeşte chiar de îndată vederile?* ODOBESCU, III 58/13. *Acest neaşteptat răspuns îl izbì pe Radu.* VLAHUŢĂ, N. 44.

9°. Refl. A se aruncà în toate părţile (LB.), a se zbate. *Ca peştele pe uscat mă izbeam.* CANTEMIR, ap. TDRG. *De dureri eu mă izbesc Şi urlu ziua'nlreagă.* COŞBUC, B. 55. *Mult în lume m'am izbit, Leacul nu ţi l-am găsit.* MARIAN, I. 282. *Cerbul... Se izbeà şi se plângeà.* RETEGANUL, P. I 49/26.

10°. Trans. *A izbì pe cinevà în trecere* = a-l întrece. LIUBA.

11°. Refl. (Construit cu dativul s. cu «în partea cuivâ») A semănà cuivâ. *Cui te izbişi tu, aşà de nebunatic?* RĂDULESCU-CODIN. *S'a izbit în partea mamă-sei* = copilul seamănă cu mă-sa. CIAUŞANU, V. *Copilu ista s'a izbit lu tată-su* = seamănă cu tată-su (Oraviţa). Com. COCA.

12° În COD. VOR. 89/1, găsim — evident o traducere greşită — pe *izbì* cu sensul de «a evità»: *Se nu vânslaţi dintru Crit şi se nă izbimu dosădirea aceasta şi deşerţie* (: a încungiurà această dosadă N. TESTAMENT 1648; a dobândì dosada aceasta BIBLIA 1688: nous aurions évité cette tempête).

[Regional: *izghì.* | Adjective: **izbít** (cu negativul **neizbit**), **-ă.** *Gemetele fiarelor izbite* [de săgeţi]. ODOBESCU, III 54/1. *De valuri bătut, de maluri izbit.* GCR. II 298/30. *«Ah», făcù aceasta cu groază, izbită* (= retrăgându-se repede) *un pas înapoi.* AGÁRBICEANU, L. T. 350. (Ad 11°) *Izbit capu' lu tată-su:* arată o mare sămănare între tată şi fiu. ZANNE, P. IV 656; — **izbitór, -oáre** = care izbeşte, (modern) care impresionează, impresionant, frapant. *Vulturul cu aripi izbitoare.* ALECSANDRI, P. II 156. *Ilustraţia izbitoare a teoriei.* CARAGIALE, S. 142/29. | Abstracte: **izbíre** s. f. = lovire, lovitură puternică, repezire, atac. *Pre duşman c'o izbire îl turteà.* C. NEGRUZZI, I 125. *Împărăţia româno-bulgară cade sub izbirile Turcilor.* BĂLCESCU, M. V. 8/18. *Omul deschise uşile şi le trântì în urmă-i în izbiri de vânt.* SADOVEANU, P. S. 41. *Acasă dacă mă aduseră, Izbirea casei mă puseră* (Uşa). GOROVEI C. 386; — **izbít** s. a. = izbire; spec. aruncarea pământului cu care se tencueşte un perete. *Copiii... pregătesc pământul de «izbit» părefii.* PĂCALĂ, R. 60; — **izbitúră (izbătúră)** s. f. = lovitură puternică, trântă; (Med. pop.) bătaie de inimă, o boală de copii, care începe cu tremurat (MAT. FOLC. I 699) şi împotriva căreia se întrebuinţează descântecul «de izbitură» (GOROVEI, CR. 87). = *Izbitură* = allisio. ANON. CAR. *Isbăturile inimii.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 266. *Cu mânia şi mai întărâtată de izbitură...* D. STĂNOIU, C. I. 207. *Obstacole tari, pietroase, care... scapără scântei în izbitură.* C. PETRESCU, C. V. 48. *Bolnavul de izbitură prinde să nu mai vază bine, îl dor ochii şi simte aşa parcă îl înglodeşte (înţeapă) cevà sub pleoapă.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 90. *Fugi, izbitură, că te ajunge stropitură.* ŞEZ. VI 92. *Bubă... cu... izbituri.* ŞEZ. III 197/8; — **izbáiu** s. a. = lovitură, trântă. TDRG.; — **izbeálă** s. f. = izbitură. *Opt opintele şi patru izbele.* GOROVEI, CR. 21; — (derivat din *izbeală*, Mold.) **izbélişte** s. f. = loc (fig. situaţie) expus(ă) tuturor bătăilor, loc părăsit, loc pustiu (CHIRIŢESCU, GR. 250), câmp pustiu (CHIRIŢESCU, GR.). *Izbelişlea furtunei şi pildă altora.* CANTEMIR, HR. 176/21, cf. IST. 62. *Aruncat în izbelişlea nenorocirilor.* VLĂHUŢĂ, N. 36, cf. 116. *Casa păscarului erà în izbelişlea vântului.* SADOVEANU, P. S. 36. *Armăsarii... duceau hojma pe izbelişte.* CONV. LIT. XLIV vol. I 204. *Aruncat ca un străin în izbelişlea întâmplării.* V. COSMOVICI, SĂM. II 214. **De izbelişte** = expus tuturor loviturilor soartei, lăsat la voia întâmplării, părăsit de toţi, «de necaz, ca a nimănui, de izbit cu capul de toate nevoile şi necazurile, de bătut ca apa de maluri» (CREANGĂ, GL.), de zbucium, de necaz şi chin (ŞEZ. V 101), [gata] să se prăpădească (RĂDULESCU-CODIN). *Oarece lucru de izbelişte şi de obrăznicie într'însul să nu însemneaze.* CANTEMIR, HR. 6/25. *L-au lăsat moartea de izbelişte să trăiască.* CREANGĂ, P. 324, cf. 118. *Umblă aşà animalele, de izbelişte.* SADOVEANU, M. 173. *Erà fără stăpân, părăsit, lăsat de izbelişte.* TEODOREANU, M. II 478. *Să mă laşi pe mine de izbelişte?* ŞEZ. VI 11. *Fecior de izbelişte* = copil din flori. ZANNE, P. II 86. *Fată de izbelişte* = fată desfrânată. MARIAN; — (postverbal; Mold. şi Bucov.) **izbă** s. f. = izbitură, trântă. Com. TOMIAC. *Şi unde nu-l înşfacă... pe mistreţ şi-i dă o izbă*

în pământ, de-l îngroapă până 'n gât. SEVASTOS, ap. TDRG.].

— Din slav. **izbiti** (derivat din *biti* «a lovi, a bate»), cu sensul modificat (cf. paleosl. *izbiti* «a ucide», bulg. *izbivam* «ucid, bat, snopesc în bătăi; (refl.) mă bat, mă zbat, mă muncesc», sârb. *izbiti* «a scoate cu lovituri, a bate bine; (refl.) a se bate»). Cf. răzbi.

IZBICÍ vb. IVa v. **zbici.**

IZBÍCIU s. a. v. **zbiciu.**

IZBITÚRĂ s. f. v. **izbi.**

IZBLĂZNÍ vb. IVa v. **săblăznì.**

IZBOTÍ vb. IVa v. **izbutì.**

IZBOVÍ vb. IVa v. **izbăvì.**

IZBRĂNÍ † vb. IVa *Achever, liquider* (une affaire), *acquitter* (une dette). — (Slavism intrat prin cancelarii şi ieşit din uz) Trans. şi refl. (construit cu prep. de) A(-şi) creà o situaţie lămurită lichidând (o afacere), clarificând (o situaţie), sfârşind (un proces), plătind (o socoteală), achitând (o datorie), a (se) lămurì, a (se) răfuì, «a desface o socoteală» (I. GOLESCU, C. I), «a plătì de istov, a exoflisi o datorie, a sfârşi un lucru» (POGOR, H. 228). *Luându-se sama pre zapisele ...Vorniculuì Iordachi, s'au izbrănit, cine din ce bătrân iaste* (a. 1709). BUL. MON. IST. IV 192. *Să stăm faţă şi să mă izbrănesc de dânşii* (a. 1782). ib. V 275. *Au şi plecat la casele lor încă până a nu li să izbrănì judecata* (a. 1784). ib. V 282. *Şi această pricină s'au izbrănit* (a. 1778). S. D. XIV 95. *Eu am fost vechil, dar acum m'am izbrănit de toate şi la nimic nu mă mai amestec mai mult* (a. 1779). FURNICĂ, I. C. 90. *N'a aşteptat... până s'ar fi izbrănit de către congres lucrul.* DIONISIE, C. 182. *Să-şi izbrănească datoria după analoghia capetelor.* CARAGEA, L. $30/_{12}$. *De va da datornicul când mufluzeşte averea sa... ca să se izbrănească de datorie...* ib. $30/_{6}$. *Socoteală nu trimisăm până voiu izbrănì vânzarea săului* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 152. | (Absolut) A lămurì, a clarificà. *Am mai luminat înţelegerea vorbei pre alocurea, şi cu soroace am izbrănit, precum să va vedeà, păzind cu amăruntul unirea cuvintelor.* APOSTOL (1704), ap. VB. I 457. [Adjectiv: **izbrănít** (cu negativul **neizbrănít**),**-ă** = lămurit, clarificat, răfuit, achitat, lichidat. *Scoase şi izbrănite... şi adevărate urice* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 20. *S'au făcut foaie izbrănită, întru care s'au scris toată clironomiia.* ib. V 262. | Abstract: **izbrănire (isbrănire)** s.f.= lămurire, limpezire, achitare, lichidare, clarificare, «lucru dat spre răfuiala datoriei» (CARAGEA, L. $62/_{1}$). *Izbrănirea pricinei, dovada şi hotărîrea judecăţii* (a. 1741). URICARIUL, IV $407/_{11}$. *Izbrănirea judecăţii* (a. 1752). IORGA, S. D. XXI, 342. *Scrisoarea este dată de izbrănire, pentru pricina moşielor acestora* (a. 1793). URICARIUL, XVI $328/_{23}$. *Răfuiala urmează când cineva să alcătuiaşte cu altul... izbrănirea unii datorii ce iaste cu îndoială.* PRAVILA (1814) 68. *Judecăţile... au luat sfârşit după pravilă şi cu desfaceri şi izbrăniri.* ib. 178].

— Derivat din paleosl. (medio-bulg.) **izbíranŭ** (part. lui *izbrati* «a alege») Cf. izbranic.

IZBRÁNIC, -Ă † adj. *Traduit.* — (Slavonism literar, rar) Tradus (propriu: «ales»). *Scris-am eu, popa Chirilă din Acina, acest Mineiariu, izbranic pre rumânie* (a. 1715, Năsăud). IORGA, S. D. XIII 136.

— Din paleosl. **izbíranŭ** (part. lui *izbrati*) «ales» (şi orientat după suf. *-nic*). Cf. *izbrănì.*

IZBUCNEÁLĂ s. f, v. **izbucnì.**

IZBUCNÍ vb. IVa. 1°. *Jaillir; éclater; prendre feu.* (Fig.) *Éclater.* — *Éclater* (de rire, en larmes), 2°. *Déborder, inonder. Éructer.* 3°. *Battre, palpiter. Tirer violemment.*

1°. Intrans. (Despre apă) A izvorî cu putere, a ieşì în cantităţi mari gâlgâind, cf. ţâşnì, năpădì. *Feace apelor loc de să... amistuesc în pământ şi izbucnescŭ într'altă parte.* DOSOFTEIU, V. S. 8_{2}. *Locul, de unde fântânele îi izbucnesc.* CANTEMIR, IST. 138. *Din sec perete apă sbucnì.* ZILOT, C. 336. *Sbucnind apa 'n nalte valuri...* ALECSANDRI, P. I 13. | (Despre foc, lumină, fig. despre pasiuni, revolte, greve, mişcări de mase) A luà naştere pe neaşteptate şi a apărea cu vâlvătăi mari. *Focul au izbucnit întâiu din cămara căpitanului.* DRĂGHICI, R. 22. *Deodată o lumină fantastic izbucneşte.* ALECSANDRI, P. III 214. *Un incendiu a izbucnit.* CARAGIALE, N. $71/_{22}$. *Focul a isbucnit.* ALECSANDRI, P. P. 183^{b}. *Ieri a izbucnit o grevă parţială a lucrătorilor brutari.* CURENTUL 17 Sept. 1930. *O izbucnit ciuda la dânsu* = (germ.) er hat einen Zornausbruch gehabt. HERZ.-GHER., M. IV 194. (P. anal.) *O viaţă tânără... zbucneşte naivă şi crudă pretutindeni.* IORGA, L. I 148. | (Despre arme de foc) A face explozie, a explodà, a se descărcà. *O puşcă sbucneşte.* ŞEZ. IV $154/_{33}$. || Fig. A erupe cu putere, a se manifestà în mod brusc, a ieşì (de-odată s. odată şi odată) la iveală. *Dzî din dzî voroava izbucneşte.* DOSOFTEIU, PS. 57. *Urâciunea cât de târziu, tot izbucneşte.* LET. I $231/_{29}$. *Din inima rea cuvânt sau gând bun să izbucnească.* CANTEMIR, IST. 124. *Din rostul dreptului izbucneaşte înţelepciune.* M. COSTIN, ap. GCR. I $198/_{12}$. *Fusese... crescut în diplomaţia acea greceească, din care... izbucneà mari lucruri.* C. NEGRUZZI, I 179. *Mulţumiri... care izbucnesc cu veselie printre nişte buni tovarăşi.* ODOBESCU, III $19/_{11}$. || (Despre om, construit cu prep. în, rar şi literar cu din) A da drumul (zgomotos) plânsului, râsului, mâniei, etc., a fi năpădit, podidit deodată de plâns (râs, mânie, etc.) *Sbucnind din mânia cea fără de vindec, zise...* COŞBUC, Æ. $12/_{5}$. *A izbucnit în plâns, în hohote de râs.* || † (În acest sens, rar şi) Trans. A scoate, a face să răsune. *Izbucnì-vor budzele meale cântece.* DOSOFTEIU, MOL. 141. *Li-s gâtleajele căscate, De izbucnesc răutate.* id. PS. 21.

2°. (Despre râuri, ape, p. ext. roiuri, mase de oameni) A se (re)vărsà. *Din Nil se desparte şi în lacul Madra izbucneşte.* CANTEMIR, IST. 141. *Ca roii s'au pornit şi într'alte părţi au izbucnit.* id. HR. $58/_{26}$. *Au izbucnit şi oardele lui Calga Sultan.* LET. I $240/_{13}$. *Izbucnirĕ* (= ieşiră viermuind) *din tron afară aceste lighioni spurcate.* ISPIRESCU, U. $100/_{6}$.

3°. Intrans. A râgâì. LB.

4°. Intrans. (Prin apropiere de svâcnì) A svâcnì, a bate, a palpità. *Sbugneşte inima sau sângele în vine.* LB. Refl. *Mi se sbucnesc vinele.* BARCIANU.

5°. Intrans. (Prin apropiere de smucì) A trage cu putere, a smucì. *Smunceşte odată, nu se rupe, sbucneşte a doua oară, mai tare, nu se rupe...* SBIERA, P. $31/_{29}$.

[Şì: (Mold. şi Transilv.) **sbucnì** (scris şi *zbucnì*) vb. IVa, **sbugnì** (scris şi *zbugnì*) vb. IVa. | Adjective: **izbucnít (sbucnít, sbugnít),-ă** = ieşit, scos dintr'odată, crescut; † reliefat, în relief. *Ceale ce-s izbucnite* (gr. *τῶν ἐξεχομένων*, a celor scoase în relief). BIBLIA (1688) 247_{2}. *Banul... de o parte aveà săpătură izbucnită în chipul acestei cruci.* CANTEMIR, HR. $248/_{31}$. *Se desfundà... trecutul..., săltau aducerile aminte ...sbucnite din adâncuri depărtate.* VLAHUŢĂ, SĂM. I 25. *Comori... zac subt rădăcinile bradului celui mare, sbucnit între dărâmături.* IORGA, B. 105; — **izbucnitór (sbucnitór, sbugnitór), -oáre** = care izbucneşte uşor, care explo-

deză. *Izbucnitorul Philippide... cu blajinul Miron Pompilie.* MAIORESCU, CR. II 339. | Abstracte: **izbucnire (izbâcnîre** †, **sbucnire, sbugnire)** s. f. = ieşire cu violenţă, erupţie, explozie. *Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine.* C. NEGRUZZI, I 6. *Izbucnirile tunurilor.* ODOBESCU, I 111/28. *Lovit... de izbucnirea nebuniei.* MAIORESCU, C. II 294. *Sbugnirea de lumină .. pătrunsese în casă.* AGÂRBICEANU, LUC. V 378. (Ad 4°) *De boala ce-i zic izbâcnirea inimii* (= apoplexie?) *s'au săvârşit.* CANTEMIR, HR. 477/32; — **izbucneálă** COSTINESCU **(sbucneálă** BARCIANU; plur. *-neli)* s. f. = izbucnire; — **sbucnitúră (sbugnitúră)** s. f. = bătaie (de inimă), palpitare. LB.]

— Din bulg. **izbuknuvam,** «plesnesc, dau muguri». (Pentru înţeles, cf. bulg. *bukvam,* aor. *buknahŭ* «erup», sârb. *vatra je buknula* «focul a izbucnit»).

IZBUTÍ vb. IVa. *Réussir.* — Intrans. A aveâ succes, a ajunge la scop, la bun sfârşit, a reuşi. *Cine-i galantom şi frumos, lesne izbuteşte cu actriţele.* ALECSANDRI, T. 756. *Artistul va izbuti* = (fr.) prendra. PONTBRIANT. *De-i izbuti, bine de bine.* CREANGĂ, P. 187, cf. 192. *Am izbutit, ori de câte ori te-am ascultat.* ISPIRESCU, L. 21, cf. 5. *Cine nu se bălăbăneşte, nu izbuteşte.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 42. || (Urmat de o prop. secundară introdusă prin să s. printr'un infinitiv). *Planul lui Cantemir... izbutise numai a da prepusuri Porţei.* C. NEGRUZZI, I 179, cf. 47, 137. *Poate or izbuti să ieie fata împăratului Roş, poate nu.* CREANGĂ, P. 248, cf. 227. *După şase săptămâni izbuti a face să lucească armele.* ISPIRESCU, L. 3. *Izbuti... să răneească pe balaur.* id. ib. 18. || Trans. (după negaţiune, cu complementul «nimic»; neobişnuit cu alte complemente; şi pronominal) *Ou[ă]le pe jos turtì Şi planul îşi izbuti.* GCR. II 361/2. *Văzând... dracul că... n'a izbutit nemica, crâşcă din măsele.* CREANGĂ, P. 145.

[Şi (în Banat): **izboti** vb. IVa = a scăpà (dintr'o boală) însănătoşându-se. *Nu cred să mai izboteasc̆ omul ăsta din boală* (Oraviţa). Com. A. COCA. | Adjectiv: **izbutít** (cu negativul **neizbutit), -ă** = care a ieşit bine, reuşit. | Abstract: **izbutire** s. f. = succes, reuşită. NOVACOVICI, C. B. 12, HERZ.-GHER., M., IV 194. *Oratorul nu ştiŭ d'avuse izbutire!* I. VĂCĂRESCU, P. 355/16. *Izbutirea la orice s'o aştepţi de la silinţa ta...* ZANNE, P. VIII 42. Negativul: **neizbutire** s. f. = insucces, nereuşită].

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi derivat dintr'o tulpină ***izbăt-* pe care o găsim în paleosl. *izbytije* «ieşire», cf. bitie, năzbâtie, năzbutie).

IZDÁ vb. Ia. 1°. (Se) *rendre malade.* 2°. *Trahir, dénoncer.* — (Sârbism în Banat şi Mehedinţi).

1°. Trans. şi refl. A face să se îmbolnăvească, a se îmbolnăvì, a (i se) face rău, a-i veni cuivă rău: *Când oiu da în tine, te izdez.* BOCEANU, MEH. *Atunci să se mai izdeze* (= îmbolnăvească de izdat?) *cutare. Atunci, nici atunci.* MAT. FOLC. I 628.

2°. (Banat) A tradà; a denunţà. CADE.

— Din sârb. **izdati** «a da afară; a predà (pe un răufăcător)». Cf. izdat.

IZDĂNÍ † vb. IVa
IZDĂRÍ † vb. IVa
} v. **ijderi.**

IZDÁT s. a. (Med. pop.) 1°. *Maladie d'estomac.* 2°. *Diable.* — (Prin Banat, Oltenia şi Muntenia). Boală (H. V 38, 73, 360, XIV 213) de pântece («foale», «inimă»), stomac («rânză») s. intestine, cu cârcei (GRAIUL), zgârciuri (Com. IZVERNICEANU), dureri (H. XVIII 161) mari (PĂSCULESCU, L. P.), pripite (COM. SAT. V 85), junghiuri (ib. 270), strânsori (NOVACOVICI, C. B. 11, MARIAN SE. II 6, H. XVIII 270, GR. BĂN., H. V 136). *Bolnavul de izdat are dureri straşnice la inimă (cârcei de stomac). Se svârcoleşte, se strânge, se sgârceşte şi cade jos grămadă, unde-l găseşte boala.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 91. *De izdat se descântă mai mult în Muntenia şi Oltenia. Boala aceasta se aseamănă mult cu vătămătura din Moldova.* ib. *Să te prindă boala rea, Izdatu' şi frigura.* HODOŞ, P. P. 114, cf. 198. *Izdate, blestemate, fugi, du-te din inimă, din trup* (a. 1792). ION CR., II 297, cf. GRAIUL, I 95, 40, 90, 91, 141, 146, cf. PAMFILE, B. 40, COSTIN, M. B. 56, ŞEZ. III 196/16, XII 186, 188, H. V 38, 73, 360, XIV 213, XVIII 28. *Bubă cu dalac, bubă cu izdat.* ŞEZ. VIII 112. *Izdat în cap.* PĂSCULESCU, L. P. 114. *Durere de izdat.* H. XVIII 28, cf. ALEXICI, L. P. 205/1.

2°. Drac. *Du-te la izdat!* = la dracu. ŞEZ. XXXII 111.

[Vocativ *izdate,* plur. (rar) *izdaturi*].

— Participiul substantivat al lui **izdà.**

IZDERÍ vb. IVa v. **ijderi.**

IZDRAÍL † s. m. v. **Israil.**

IZECLEÁN,-E † adj. *Rude.* — Tare, vârtos, dur, aspru. *Corabiile, atâta fiind... izeacleanu vântu găsite* (: de vânturi tari N. TEST. 1648; de iuţi vânturi BIBLIA 1688). COD. VOR. 123/3. Cf. 77/3. *Căile izecleane* (: iuţi COR2; vârtoase DOS.) PSALT. 22/15. [Verb: (cf. ung. *izetlenitni*) **izeclenì** † vb. IVa = a se împietrì, a se întărì. *Unii izeclenià-se* (: să întăriiă N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 3/9].

— Din ung. **izetlen** «fără gust, neplăcut». TDRG.

IZECLENÍ † vb. IVa v. **izeclean.**

IZEFLÁ vb. I v. **izăflà.**

IZELTÁT,-Ă adj. v. **exalta.**

IZGNÁNIE † s. f. *Exil.* — (Slavinism literar) Exil, surghiun. *Răpoşând sv[â]ntul Pavel la izgnanie departe.* DOSOFTEIU, V. S. 86. *Răbdă multe izgnanii.* id. 144, cf. 29/2, 32/2, 44/2, 53/2. *Ovidie poeticul... de Avgust au fost trimis în izgnanie la cetatea Tomus.* CANTEMIR, HR. 72/7, cf. 117/16, 130/7, IST. 38, 166, 181.

— Din paleosl. **izgnanije** «expulsio». Cf. izgoni.

IZGOÁNĂ s. f. v. **izgonì.**

IZGÓN † s. a. *Détachement.* — Trupă mică de uşoară manevră (NECULCE, CR.), cu care încerci să izgoneşti pe duşman. *Au purces craiul... cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon cu două trei obuzuri.* LET. II 319/29.

— Poate, postverbal din **izgoni.** (Cf. rus. *izgonŭ* «izgonire»).

IZGONÍ vb. IVa. 1°. 2°. *Chasser.* 3°. *Expulser, exiler.* 4°. *Persécuter.* 5°. *Se presser.*

1°. Trans. (Despre oameni, p. ext. animale) A goni dintr'un loc, a sili cu forţa să plece, să evacueze un loc, a alungà cu sila, a fugărì (Com. A. TOMIAC), cf. păfugà, duduì. *Porumbii se izgonescŭ.* CORESI, EV. 203/3. *L-au izgonit dentr'acel sat.* PRAV. 1024, cf. 853, 657, 1070, 1101. *Legeonul dimonilor ai izgonit.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 228/32. *Depregiur sine giambaşii şi îmbunătorii să-i izgonească.* LET. III 37/4. *Izgonind şi ucigând creştinii.* VARLAAM şi IOASAF, GCR. II 76. *Musa... au izgonit pe frate-său din Odriiu.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254/29. *Se întîrnà acum să iz-*

gonească pre răpitorul Tomşa. C. NEGRUZZI, I 137. *M'ar fi izgonit dela casă.* CREANGĂ, A. 70. *Şi din raiu l-a izgonit.* SEVASTOS, N. 194/30. *A izgoni musca.* ŞEZ. II 120/26. | Fig. A risipi, a face să nu mai fie, a alungà. *Izgonitŭ fu întunearecul.* NĂSTUREL (1648), ap. GCR. I 131/1. *Trebue să izgonească din vieţuirea lor pisma.* MARCOVICI, D. 165. *Ziceri nouă de soiul celor arătate mai sus nu le putem izgoni din limbă.* I NEGRUZZI, I 448.

2°. A da afară, a scoate, a demite dintr'o slujbă. *Văzând că e hoţ, şi-a izgonit vechilul.*

3°. A sili să plece din ţară, a surghiuni, (înlocuit azi prin neologismele:) a exilà (LB.), a expulsà (LB.), cf. expatrià, deportà.

4°. (Învechit) A persecutà. PONTBRIANT.

5°. (Transilv.) Refl. A se grăbi. *Se izgonì să se ridice, dar nu se putù mişcà din loc.* CONV. LIT. ap. TDRG.

[Şi: **sgonì** (scris şi **zgonì**) vb$_{e}$ IV^{a} I. GOLESCU, C. I 81, 117^{b}. *N'am văzut cum l-a zgonit* [pe Cuza]. GRAIUL I 309/23. | Adjective: **izgonít** (cu negativul **neizgonit**), **-ă** = gonit dintr'un loc, alungat cu forţa, expulzat, exilat, **sgonít, -ă** = dimis din slujbă (NOVACOVICI, C. B. 23). *Să fim lepădaţi şi izgoniţi la înfricoşata a ta judecată.* NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 169/14. *Cu vitejia lui Ulpie Traian fură Dachii biruiţi şi de prin toate locurile aceste izgoniţi.* CANTEMIR, HR. 68/34. *Adam izgonit din raiul de fericire.* KONAKI, P. 134. *Limba românească fu izgonită de prin bisericile Românilor.* P. MAIOR, IST. 253. *Lefecii... izgoniţi pentru relele lor fapte.* C. NEGRUZZI, I 143; — **izgonitór, -oáre** (întrebuinţat adesea ca substantiv) = (cel), care izgoneşte, prigonitor, alungător. *Ai răbdat muncile... izgonitorilorŭ.* MINEIUL (1776) 188^{2}/2. *Arătându-te izgonitoriu dracilor.* ib. 61^{1}/2. | Abstracte: **izgonire** s. f. = alungare; dare afară, demitere dintr'un serviciu; persecuţiune; expulsare, exil (VARLAAM, C. 60), surghiun, †izgnanie. *Izgonirea Sultanului.* LET. II 54. *Izgonirea celor protivnici.* GCR. I 346/7. *Ai răbdat ispită de bătăi, izgoniri* (= persecuţiuni) *amară.* MINEIUL (1776) 64^{1}/1, cf. 62^{1}/1. *Ajutorul literaţilor... spre izgonirea slovei părăsite.* C. NEGRUZZI, I 262; — **izgonít** s. a. = izgonire; — (postverbal) **izgoánă** s. f. = † exil (COSTINESCU); (Transilv.) goană, vânătoare (LB.). *Îl trimise în izgoană la un oraş.* MINEIUL (1776) 93^{1}/2. *Pentru aceea a răbdat două izgoane.* ANTIM, ap. TDRG.].

— Din paleosl. **izgoniti**, idem (bulg. *izgonvam* şi sârb. *izgoniti* însemnează şi «a goni vânatul»). Cf. prigonì, zăgoni.

IZGORÎ vb. IV^{a} refl. *S'échauffer.* — (Despre cereale şi fân) A se stricà arzând (ca şi gunoiul) fără pară (I. IONESCU, C. 169), a se încinge, a se încintà, a se aprinde din cauză că s'a(u) îngrămădit înainte de a se fi uscat bine (Oraviţa, com. A. COCA). *Cea mai mică întârziere la săcerat... aduce sminteală pânilor* (= grânelor) *care se aprind şi se izgorăsc.* I. IONESCU, C. 123. [Snopii] *de vor fi umezi, atunce se izgorăsc.* id. ib. 136. *S'a zgorît fânul, nu-l mai măncă vitele.* Com. A. COCA. *După o ploaie se zice că «s'a izgorît»* (Teleorman). ION CR. VII 252. [Adjectiv: **izgorít, -ă** = (despre spicul de grâu care şi-a pierdut umezeala) uscat (ION CR. VII 252); răsărit (Com. IZVERNICEANU), **sgorít, -ă** = (despre fân) aprins, ars, încintat (Oraviţa, com. A. COCA); uscat, vechiu (Neamţu şi Putna MAT. FOLC. 1210)].

— Din slav. **izgorĕti** (paleosl., rus. *izgorĕti*, sârb. *izgorjeti*, bulg. *izgrĕvam*, aor. *izgorih*) «a arde». Cf. dogorî, prigoare.

IZÍ vb. IV^{a} *Manger.* — A mâncà (Straja). Com. AR. TOMIAC.

IZÎ vb. IV$_{a}$ v. **iezì.**

IZÍDĂ s. f. v. **izidi.**

IZIDÍ vb. IV^{a} 1°. *Gaspiller.* 2°. *Périr, mourir.* 3°. *Se gâter.*

1°. Trans. şi refl. (Despre avere, etc.) A (se) părăduì, a (se) risipì, a (se) da în dreapta şi în stânga, a se da pe ţine-minte (CIAUŞANU, V.), a se cheltui fără socoteală; (despre nutreţ) a (se) mătrăşì (ŞEZ. XXXII 110), a da cu piciorul (IZVORAŞUL V 1). [Când se taie] *cu coasa, nu se izidesc atâtea grăunţe.* ECONOMIA 49. *Cu îmblăciii... paiele nu se izidesc.* ib. 54. *Au dobândit de o sută de mii de galbeni... şi alte scumpeturi, totuşi le-au izidit toate pe Taliani.* ŞINCAI, HR. II 225/12. *Vitele izădesc fânul, îl calcă sub picioare.* Com. COCA.

2°. Intrans. şi refl. (Despre oameni şi dobitoace) A pierì, a se prăpădì, a murì (ŞEZ. VII 181). *Mai bine să ne mănânce câinii pământului nostru, decât pe alte locuri streine să izidimŭ* (a. 1657). BUL. COM. IST. II 222. *Având dobitoace, nu grijeşte de hrană şi scuteala lor peste iarnă,... apoi în primăvară mor şi se izidesc.* ECONOMIE (a. 1807), ap. BV. II 434. *Animalul izideşte şi creapă* (= moare.) H. XVIII 78.

3°. Refl. (Despre băuturi) A se stricà (Târnava). VICIU GL.

[Cu rostire dialectală: *izâdì, izădì, izadì.* | Adjective: **izidít** (cu negativul **neizidit**), **-ă** = risipit; **iziditór, -oáre** = risipitor. *Banii strângătorului în mâna izâditorului.* CIAUŞANU, GL. | Abstracte: **izidíre** s. f., **izidít** s. a., (mai ales postverbal) **izídă** (**izádă** în Banat şi Oltenia NOVACOVICI, C. B. 11, CADE) = risipă (ARH. OLT. VI 108), cheltuială nebunească (CIAUŞANU, GL.). *Cu muierea beutoare, Nu umpli cuptoriul mare, Că-s bucate puţinele Şi face izâdă 'n ele.* VICIU, GL. *Nu face izbâdă, mă!* ION CR. 251. Cf. A. O. VI 108].

— Din bulg. **izjaždam** (aorist *izjadoh*) «mănânc de tot, consum; risipesc». (Pentru înţelesul românesc, cf. «a-şi mâncâ s. pâpâ averea» şi bulg. *izjadnik* «risipitor»).

IZÍNĂ s. f. 1°. *Dépérissement, langueur.* 2°. *Saleté* (du linge, de la peau); *linge sale.* — (Prin Oltenia, Muntenia vestică şi prin părţile Sibiiului).

1°. Slăbiciune din cauza neîngrijirii, a traiului rău: *A intrat izâna în ea. Păcat, că era frumoasă!* BOCEANU, GL. # *A scoate pe cinevà din izână* = a-l scoate de-asupra nevoii, a-l pune în picioare. CIAUŞANU, V. *A băgà pe cinevà în izână* = a-l înfricoşà (cf. a-l băgà în boală). *Haiduc Pătru stă 'ntr'o rână, Bagă potera 'n izână.* BOCEANU, GL., cf. GRAIUL I 106 (unde *izână* e glosat prin «primejdie, nenorocire, pacoste»).

2°. Murdărie mare («rugină» H. IX 92) a rufelor asudate şi înegrite s. a hainelor purtate mult; p. gener. murdărie (PAŞCA, GL., com. IZVERNICEANU); spec. murdărie pe trup (REV. CRIT. III 158) s. pe mâni, pe faţă (PĂCALĂ, M. R. 525), cf. lip, rugină (RĂDULESCU-CODIN, 4). # *A băgà rufele în izână* = a le spălà rău (ARH. OLT. VI 108; com. D. RĂDULESCU, PAŞCA, GL.) a le muià cu hainele murdare în apă rece, încât nu mai poţi scoate din ele murdăria (Lancrăm, lângă Sibiiu, com. T. L. BLAGA), a le murdări (cf., cu acelaşi sens, «a băgà rufele în boală»); *a scoate rufele din izână* = a le spăla bine, a le desnecà, după ce fuseseră înnecate, băgate în izână de altcinevà (CIAUŞANU, V.); *cămaşa intră în izână* = se înnegreşte de praf şi năduşală (ION CR. VII 252). *De urîtă nu-i bag vină, Treanţa mi-o bagă 'n izână.* CIAUŞANU, V. || P. ext. Rufă murdară. *Hai izină La fântână.* RĂDULESCU-CODIN, Î.

[Cu rostire dialectală: *izână*].

— Din sârb. **jèzina** «slăbiciune (provenită dintr'o boală internă»). N. DRĂGANU. Cf. i z i n ì.

IZINEÁLĂ s. f. v. **izinì.**

IZINÍ vb. IV^{a} 1°.—2° 1°. *Dépérir, aller mal.* 2°. *Négliger.* 3°. *Salir, souiller.*

1°. I n t r a n s. şi r e fl. A slăbì, a se închircì (BOCEANU, MEH.), a nu se desvoltà în mod normal (ŞEZ. XXXII 110), a se prizărì, a se pipernicì, a se schimonosì (CIAUŞANU, V.), a se stricà, a degenerà (id. GL.). *A izinit rău de tot sărmanul!* BOCEANU, MEH.

2°. A nu purtà de grijă de cinevà s. cevà. CIAUŞANU, V.

3°. (Despre rufe) T r a n s. A murdărì spălând rău, a băgà în izină, în boală; r e fl. a se murdărì, la spălat, prin atingere cu alte rufe prea îmbâcsite (Piteşti, com. C. MARINESCU), a se spălà rău (CIAUŞANU, GL.). *Femeia ce nu ştie să spele rufele bine, i se spune că a băgat rufele în izână sau a izânit cămăşile.* ARH. OLT. VI 108.

[Şì: *izânì* vb IV^{a}. | A d j e c t i v: **izinit** *(izânit)*, **-ă** = pipernicit, nedesvoltat (ŞEZ. XXXII 110, com. M. OLMAZU), slăbănog (H. IX 92), închircit; ruinat (H. IX 92); murdar (RĂDULESCU-CODIN, L.); (despre un lucru alb) îmbibat de murdării ce nu se pot spălà (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU), ruginit (H. IX 92), murdărit, învechit din cauza multei şi desei întrebuinţări (Teleorman, ION CR. VII 252). [Locuri] *izinite şi sălbăticite.* GORJAN, H. I 144. *E izinit rău de tot sărmanul!* BOCEANU, GL. *O fată izinită.* MAT. FOLC. I 613. *Un mârtoc slab, ogârjit, izânit ca vai de el.* PLOPŞOR, C. 57. | A b s t r a c t: **izineálă** s. f. = izină (2°). *Dragostile dintr'o sară M'au băgat în izineală.* ION CR. II 104].

— Derivat din **izină.**

IZIRCÍŢ s. a. } v. **exerciţiu.**
IZIŢÍR s. a. }

IZITÚRĂ s. f. v. **iaz.**

ÍZLĂ s. f. *Étincelle.*—Scânteie; p. e x t. obiect mic de tot (Răşinari). Com. CIORAN.

— Din bulg. **iskra** «scânteie».

IZLÁZ s. a. *Pâturage communal.* — Loc s. câmp nelucrat (H. II 13, 80, 117, V 368, VII 443, IX 438, XII 173, XVIII 46. Cf. II 117, III 228, IV 52) întrebuinţat ca păşune (H. I 298, II 3, II 168, VII 50, XVI 22) comună a locuitorilor unui sat (cf. LB., COSTINESCU, H. XVIII 269), câmpul satului (EPURE, P. 90), i m a ş (BRĂESCU, M. 67, SIMA, M.), p ă s c ă t o a r e, p ă s c ă c i u n e, p ă ş u n e, p r i b a g ă, t o l o a c ă, s u h a t; cf. f â n e a ţ ă, p â r l o a g ă, ţ e l i n ă, t i g h i n ă. *30 de stângeni... pentru izlas.* I. IONESCU, P. 371. *Gâştele şi... purceii de prin izlazuri.* ODOBESCU, III 578/$_{25}$. *Pe islaz nu-i multă hrană.* COŞBUC, B. 77. *Vei da, într'un islaz cu cea mai grasă păşune, peste o turmă de tauri buiaci.* MERA, B. 203. *Floare din izlaz.* RETEGANUL, TR. 83/$_{14}$, cf. EPURE, P. 90. *Fântâna din izlaz.* DOINE, 240/$_{6}$, 243/$_{8}$. | L o c. a d v. **În izlaz** = (despre vite) (în) slobod (ŞEZ. III 17/$_{5}$), fără de coşer s. nimăt (ib. V 101); f i g. în zadar. *Am lăsat oile în islaz.* ŞEZ. III 17/$_{5}$, V 101. *Să-i fie trecută viaţa în izlaz* = să-şi piardă vremea în zadar (ŞEZ. II 44/$_{32}$), se zice de oamenii îmbuibaţi (Griviţa, jud. Tutova, ap. ZANNE, P. I 200). [Plur. *-lazuri*].

— Din slav (bulg., sârb.) **izlazŭ** «ieşire». Cuvântul pare a se fi întrebuinţat mai întâiu în înţelesul special de «ieşirea vitelor la păşune» şi apoi— poate sub influenţa lui *laz* — în sensul de «locul unde ies vitele la păşune». CIHAC. II 153.

IZLÚC s. m. v. **iuzluc.**

ÍZMĂ s. f. (Bot.) ş. d. v. **ismă** ş. d.

IZMÁNĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **izmene.**

IZMĂNÁRIU s. m. (Bot.) *Amanita muscaria.* — Un fel de burete. Cf. PĂCALĂ, M. R. 27. Cf. i z m ă.

IZMEÁNĂ s. f. (Îmbrăc.) v. **izmene.**

IZMÉNE s. f. plur. (Îmbrăc.) 1°. *Caleçon.* 2°. *Latte* qui relie deux chevrons.

1°. Îmbrăcăminte bărbătească (H. II 4) şi (la oraş, mai de mult) şi femeiască, de cânepă, de in, de bumbac, de flanelă, etc., care acopere şalele şi cracii (până la glesne) şi se poartă (mai ales la oraş) subt pantaloni şi (de femei) subt fustă; g a c i, b r a c e, (eufemisme:) p a n t a l o n i, i n d i s p e n s a b i l i. *Ismenele* au tur şi c r a c i. Unele, numite şi *ismene cu bârneţ*, au b a t ă s. v e a c ă, prin care se vâră b â r n e ţ u l s. b r ă c i n a r u l s. b a i e r a. Cf. BREBENEL, GR. P., ŞEZ. IX 38, MANOLESCU, I. 183 ş. u. *Izmanè* = perizoma. ANON. CAR. *Desculţi şi fără izmene.* LET. II 317/$_{26}$. *S'au sculat din aşternut, numai cu izmenele.* ib. III 233/$_{2}$. *4 părechi izmeni de burangic.* IZVOD DE ZESTRE (a. 1780). URICARIUL, XI 249/$_{13}$. *Ismene din trei coţi pânză* (a. 1792). ib. IV 136/$_{10}$. *Cămaşe cu izmene de mire* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145. *1 pereche izmene de paftà.* FOAIE DE ZESTRE (a. 1815). id., ib. 45/$_{15}$. *Care în cămeaşe, care în izmeane.* ŢICHINDEAL, F. 289. *Cămaşa şi izmenele de pânză rară de casă.* D. STĂNOIU, C. I. 89. *Ţăranii nu desbracă ismenele în tot cursul săptămânii, ca şi cămaşa.* MANOLESCU, I. 185. *Leapădă-ţi ismenele* (*bracii*). SBIERA, P. 240/$_{4}$. *L-au prins cu baierul ismenelor.* id. ib. II 26. *Toarceţi şi-mi faceţi ismene.* ŞEZ. II 221^{b}/$_{27}$. *Cu ismene de fuior.* ib. I 143/$_{28}$. *Când e vreme bună,* [păcurarii] *poartă cămeşă şi izmene de cânepă sau bumbac.* PRECUP, P. 16. *Ungurene, ţufurene, Bagă cămeşa'n ismene.* ZANNE, P. VI 431. *Dacă... iei cămaşa sau izmenele pe dos, vremea se strică.* ŞEZ. III 46. *Găinuşă cu cucuiu, Ce-mi mai dai să nu te spuiu C'am văzut ismene'n cuiu?* [= Puşca şi geanta]. GOROVEI, C. 313. *Dacă mi-ar purtà nevasta nădragi, mi-aş aruncà şi ismenele.* ZANNE, P. IV 512. *Cu ismenele pe băţ:* gol puşcă, sărac. id. ib. III 199. *A venit cu izmenele pe ciomag, şi acum s'a chiaburit,* se zice de unul care, din sărac lipit ce erà, s'a îmbogăţit. Cf. CIAUŞANU, GL. *A da izmene pe călător* = a încredinţà un lucru unei mâni nesigure, necinstite, a da oile în paza lupului, a o nimeri ca Ieremia, cu oiştea'n gard. id. v. Unui om pipernicit i se zice: *mă, izmeană acră!* BREBENEL, GR. P. || † (Impropriu) Pantaloni, nădragi. *Oameni... care poartă izmene de piale.* HERODOT, 29.

2°. P. a n a l. Lemnul ce leagă doi căpriori sus. ION CR. VIII 90. (Ghercești, Dolj).

[Şì: **isméne** s. f. plur. Întrebuinţat rar la sing.: **izmánă (izmeánă)** s. f., mai adesea cu înţelesul de «cracul izmenelor» (HERZ.-GHER., M. IV 194), în care caz se zice şi *un crac de izmană.* CIAUŞANU, V. *C'o ismană trasă, Cu alta sumeasă.* POP. ap. TDRG. *Izmene* având şi sens de plural, când voim să precizăm că avem a face cu un singur exemplar, întrebuinţăm forma de singular: *o pereche de izmene* (cu pluralul: *două, multe perechi de izmene*). IORGA, S. D. XII 227, 174. D i m i n u t i v: **izmenúţe (izmănúţe)** s. f. plur. *Băieţilor... se începe a li se pune ismenuţe.* MANOLESCU, I. 235. *Ismănuţe de fuior.* SEVASTOS, N. 145/$_{31}$. *Izmenuţă* = un crac de izmene mici. HERZ.-GHER. M. IV 194].

— Din paleosl. **izmĕna** «schimb», apoi «îmbrăcăminte care se schimbă», cf. s c h i m b u r i,

primenele, arom. ălăximintu, grec. *ἀλλαξιά*, fr. échange, ital. mutande. Cuvântul slav a înlocuit pe mai vechiul *brace*. Cf. ismeni, primeni.

IZMENEÁLĂ s. f. v. **izmenì**.

IZMENÍ vb. IVa. 1°. *Changer*. 2°. *Empirer*. 3°. *Prendre de grands airs*.

1°. † Trans. A da altă înfățișare, a schimbà... *Acea boală... întoarce omul și-l izmeneaște*. CORESI, EV. 81/38. *Nu se îndurară nici se lenevîră în viața biruinței lor a izmeni și a pune jos obiceiele cele bune și bătrâne ale țării* (a. 1639). URICARIUL, V 329/5. *Fața ei nu ș'au mai izmenit încă*. BIBLIA (1688), 195. || Refl. † A se schimbà. *Pentru ceale ce să izmenescŭ fiilor lui Core în înțăles*. PSALT. D. 86/19. Cf. 131/20.

2°. A (se) schimbà din bine în rău: din înțelept și om de treabă în mișel (I. GOLESCU, C.), a-și schimbà firea, a se stricà, a se demoralizà; din frumos în urît, a (se) pocì (Buzău, com. ST. POPESCU), a (se) schimonosì (CIAUȘANU, V.); din sănătos în bolnav s. pierit de puteri, a se îmbolnăvì (PAMFILE, T. II III), a zdrobì, a istovì (PĂCALĂ, M. R. 525); din întreg la minte în nebun (I. GOLESCU, C.) s. confuz (COSTINESCU), a înnebunì (PAMFILE, J. II), a se smintì, a-și ieșì din minți (PĂCALĂ, M. R. 525), a se țicnì (PAMFILE, J. II). *Să izmenisă podoaba obrazului lui*. VARLAAM, C. 104a. *Beția... izmenește și sărăcește pe om*. PISCUPESCU, D. 4. *Să'mpestrițeze limba și s'o ismenească*. IIPESCU, O. 61.

3°. Refl. A se preface, a se fudulì, a se fasolì, a se da drept ce nu este, a fi nenatural, afectat, a face pe al dracului, pe mofturosul, a face mutre, a se sclifosì, a se mierțăi (CIAUȘANU, GL. și V.), a se răsfățà (GR. S. V 121), a se fandosi.

[Și: **ismeni** vb. IVa, **ismini** vb. IVa PAMFILE, J. III. | Abstracte: **izmenire** s. f., **izmenit** s. a., **izmenitúră** s. f. (acesta din urmă mai ales la plur. cu înțelesul 3°: «fasoane, fandoseli»), **izmeneálă** s. f. (plur. *-neli*). CIAUȘANU, V. | Adjective: **izmenit (ismenít)**, **-ă** = (ad 1°) † schimbat; (ad 2°) confuz, scos din minți, smintit, țicnit (PAMFILE, J. III), artificios, pocit, nedesvoltat (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMAZU); (ad 3°) afectat, fandosit. (Întrebuințat adesea ca vorbă de ocară. H. III 269). Ceea ce însemnează schimonosit la față, aceea însemnează și *izmenit* la fire, la năravuri. I. GOLESCU C. I. *Întru cea dintâi dinioară a vieții meale mă văzuiu izmenit și în gânduri*. BELDIMAN, N. P. II 41. *Viitorul țărei nu e în coconașul Guliță, care-mi vine dela Paris, ismenit, cu monoclu'n ochi*. VLAHUȚĂ, D. 38].

— Din slav. **isměniti** «a schimbà» (paleosl. *izměniti*, bulg. *izměnjam*, sârb. *izmijèniti*, rus. *izmyníti*). Cf. izmene.

IZMENITÚRĂ s. v. **izmeni**.

IZMOMÍ † vb. IVa (ș. d.) v. **(s)momì** ș. d.

IZMUÍ vb. IVa v. **ismuì**.

IZNÁF s. a. și m. v. **isnaf**.

IZNÁVĂ (în loc. adv. de-) v. **iznoavă**.

IZNOÁVĂ s. f. 1°. *Nouveauté; de nouveau*. 2°. *Farce*. 3°. *Avorton*.

1°. (Rar) Lucru nou, noutate (DICȚ.); născocire, iscodire (cf. GR. BĂN.). *Taci, mătușă, ce mai stârnești isnoave! Om însurat ca dânsul!* CONTEMPORANUL VI, vol. I 500. *M'am jurat să nu-mi mai bat capul cu asemenea iznoave*. N. GANE, ap. CADE. | (De obiceiu) Loc adv. **de iznoávă, de iznávă** (CONV. LIT. 44, vol. I 38), **de iznóv** (LB., Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), **de iznóu** (TDRG.) s. **de iznó(u)ă, din iznóu** (cf. GR. BĂN.); (Munții apuseni, contaminat cu *din nou*) **dinsnou** = din nou, iarăși, încă odată, de la capăt; de istov, cu totul (ȘEZ. XXIII 104). *De iznoávă cumpărară mironosițele mir de cel scump*. VARLAAM, C. 144. *Deaderă foc de iznoávă*. DOSOFTEIU, V. S. 7. *Cetatea... nu să va mai zidì deiznoávă*. BIBLIA (1688) 136. *De iznoavă gătise oaste*. LET. I 121/3. *Au făcut curțile de iznoavă*. ib. II 398/33. *Au tipărit de iznoávă liturghiile* (a. 1702). GCR. I 344/39. *De iznoavă la svătuire să întrăm*. CANTEMIR, IST. 145. *Dupre ce vor fiarbe bine, scoate-i de-i așază în tipsie și de iznoavă ți fiiarbe zeama*. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 43/18. *De iznoávă ți-au dat răsplătire cu bogate daruri*. MINEIUL (1776), 167½. *Această Sfântă biserică... al doilea s'au zidit de isnoavă de Episcopul Romanului* (a. 1787). URICARIUL, I. 156/11. *De isnov prădând Trachia*. ȘINCAI, HR. I 23/37. *De isnov Împăratul... porneaște cu războiu*. P. MAIOR, IST. 222. *Am intrat de isnoavă în cercetare* (a. 1814). URICARIUL, I 218/11. *Au făcut soba de iznoă, cu cărămizi* (a. 1846). STEFANELLI, D. C. 426. *Se tărăște de isnoavă spre vârful muntelui*. MARCOVICI, D. 14/2. *Să-ți vatăm de isnoavă sănătatea*. DRĂGHICI, R. 186. *Leo... face de isnoavă rugăciune către Iralchis*. BELDIMAN, N. P. I 104/1. *Norocul... mi-au răpit de isnoavă o maică ce-oiu pomeni*. KONAKI, P. 48. *Cu atâta mai mult se vor pune la muncă de isnoavă*. RUSSO, S. 67/12. *Moșia noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgânilor*. C. NEGRUZZI, I 140. *Sărută de isnoavă cu supunere mâna Doamnei*. ODOBESCU, I 131/21. *Se puse de isnoavă pe plâns*. ISPIRESCU, L. 343. *Fata... -l sărută dinsnou*. FRÂNCU-CANDREA, M. 249, cf. 253. *Și-o croit di isnoavă* (= cu totul din nou) *cimpoiu*. ȘEZ. III 8/5. *Și moraru' fărmă un ou Ș'o făcù din isnou*. MAT. FOLC. 1476/57. (Pleonastic) *Dus de la Caiafa la Pilat, de la Pilat la Irod, deiznoávă iarăși de la Irod la Pilat*. VARLAAM, C. 103a. *De iznoávă înnoind asupra mea cercetarea mea*. BIBLIA (1688) 367a. *Le face de isnoavă de nou*. COD. SILVIC, 48. | Loc. adj. Nou, înnoit. *Înțeles-am... cum omul ce ai lăsat epitrop acolò,... să fie făcut la mine lucruri de iznoavă* (glosat prin: înnoiri). HERODOT, 307. *Naștere de iznoávă*. MINEIUL (1776) 8½. *Învățà cătecevà lucru de iznoavă*. BUL. COM. IST. I 170.

2°. (Mold.) Ghidușie (CREANGĂ, GL.), glumă (PAMFILE, CRC.), petrecere (id., ib.), posnă, bazaconie, snoavă. *Apoi: mi-ți-i, ni-vi-li, ne-ve-i-le. Și alte isnoave hăzoase ca aceste*. CREANGĂ, A. 89, cf. P. 310. 78. *Faci multe bazaconii și isnoave*. CONTEMPORANUL, II 10. *Se face mai mare chef la privegheiuri: Băietani, fete și femei... fac felurite iznoave*. PAMFILE, CRĂC. I.

3°. (Transilv.) Om mic. H. XVII 175.

[Și: **isnoávă** s. f. | Verb: **iznovì (isnovì)** IVa refl. = a se răspândì vorba despre cevà. VĂRCOL, V.]

— Din slav. **izŭ nova** «din nou». Forma românească *isnoavă*, simțindu-se ca un substantiv, a primit prep. des. din. Cf. snoavă.

IZNÓU (în loc. adv. **de-**) }
IZNÓV (în loc. adv. **de-**) } v. **isnoavă**.

IZO- v. **ISO-**

IZOLÁ vb. 1a. 1°. *Isoler*. 2°. *S'isoler*.

1°. Trans. A despărți, a separà cu totul un lucru de altul; (spec., Med.) a despărți pe oamenii bolnavi de cei sănătoși, spre a evità contagiunea; (Chim.) a scoate un corp dintr'o combinație din care face parte; (Fizică) a face ca un corp prin care trece un curent electric să nu vie în

atingere cu alt corp bun conducător de electricitate. *Urechea, deprinsă acum să izoleze fiecare sunet, lămuri pași.* C. PETRESCU, C. V. 50.

2°. Refl. (Despre oameni) A se retrage și a trăi (de bună voie) în singurătate, a sta retras, departe de alții, de societate. *Storin se izolă de existența universului.* C. PETRESCU, C. V. 143.

[Adjectiv: **izolát** (cu negativul **neizolat**), **-ă** (și cu sensul de) singur, fără alții, singuratic, în afară de comun, cf. excepțional. *El se oprì înaintea unei case ce se ridică izolată* (= singură, fără alte case împrejur) *în mijlocul unei ogrăzi pustii.* EMINESCU, N. 51. *Își găsesc a lor mulțumire vânătorii izolați* (= care umblă singuri la vânat). ODOBESCU, III 163. *Câte odată 'n depărtare s'aud pasuri izolate* (= ici colo câte unul). I. NEGRUZZI, I 148. *Eră deocamdată un caz izolat și personal.* MAIORESCU, D. IV 150. *M'am simțit atât de izolat și de străin...* C. PETRESCU, C. V. 110. (Adverb) *Aceste documente, examinate izolat* (= fără legătură între ele), *ar puteà duce la concluzia că...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 69; — **izolatór, -oáre** = care izolează; (substantivat; Fizică; după fr. *isolateur*) **izolatór** s. a. = aparat de izolat corpurile pe care vroim să le încărcăm cu electricitate; — (după fr. *isolant*) **izolánt, -ă** = (Fizică) care izolează. | Abstracte: **izoláre** s. f., **izolát** s. a.; (din ce în ce mai rar; după fr. *isolation*) **izolație** (STAMATI), **izolațiúne** s. f. *Măsuri de higienă... izolarea, desinfectarea.* MAIORESCU, D. IV 654. *Izolarea femeilor.* IORGA, L. I 143. Cf. II 147].

— *N.* din fr. (< ital. *isolato* «care stă deoparte, ca într'o insulă», din *isola* «insulă»).

IZOLÁȚIE s. f.
IZOLAȚIÚNE s. f.
IZOLÁNT, -Ă adj. (Fizică)
IZOLATÓR s. a. (Fizică)
} v. **izolà.**

IZÓP s. m. și a. (Bot.) v. **isop.**

IZRAÍL s. m., ș. d. v. **Israil.**

IZUMÍT, -Ă † adj. *Stupéfié.* — Zăpăcit, uluit, ieșit din minți. *Ne-am înfricoșat și stam uimi[ți], izumiți.* DOSOFTEIU, V. S. 80$_2$.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neîntrebuințat) **izumì**, din paleosl. **izumiti** «mente privare».

IZVÂRJÍ † vb. IV^a *Interdire* (un prêtre), *défroquer* (un moine). — (Slavonism bisericesc) Trans. A caterisì. *Preotul bețiv... să se izvârjască.* PRAV. GOV. ap. TDRG. [Abstract: (< paleosl. *izvrŭženije*) **izvârjénie** † s. f. = caterisire. *Tocmirà izvârjenie asupra sv[â]ntului, să-l scoată din scaun.* DOSOFTEIU, V. S. 77$_2$].

— Din paleosl. **izvrĕšti,** (prez. *izvrŭz-*) idem.

IZVÁRNIȚĂ s. f. (Păst.) Petit lait. — (Maramureș) Zer. PAPAHAGI, M. *Se alege cașul și se zice că este caș jintuit. În putină rămâne izvarnița, care se pune în căldare și se toi mestecă și se face urda.* H. XVIII [Sensul «zară» la PAȘCA, GL. nu pare a fi exact].

— Dintr'un rut. ***izvarnica** sau ***izvarica** (cu substituire de sufix), neatestat, din (*i*)*zvarjati* «a fierbe» (cf. bulg. *izvarica, izvara* și *izvarka* «un fel de urdă preparată din zer fiert»). Cf. DR. VI 1083.

IZVÓD s. a. 1°. *Origine. Original.* 2°. *Copie, version; manuscrit, texte, source.* 3°. *Parole courante.* 4°. *Esquisse, patron, maquette.* 5°. *Registre, catalogue.* 6°. *Ordre édit.*

1°. † Origine, obârșie. *Mare dovadă neamurilor din ce rădăcină și izvod sânt numele care au.* LET. I 26/$_5$. *Izvodul familiii Flachilor.* CANTEMIR, HR. 119/$_{26}$. || Original, archetip. LB.

2°. † Compilație (cf. I. BOGDAN, LETOP. LUI AZARIE, 68), copie (ib.), de obiceiu cu adnotări și întregiri, versiune amplificată a unui text (de cronică) (cf. A. PROCOPOVICI, NECULCE, CR.); p. gener. manuscript, text. *De acum s'au scos dentr'alte izvoade.* MOXA 400/$_7$. *Izvoade* (= texte) *vechi.* BIBLIA (1688) 4 pr. 45. *Izvóadele* (: ἀντίγραφα = copiile) *cărților.* ib. 357$_2$. *Mulți scriitori s'au nevoit de au scris rândul și povestea țărilor și au lăsat izvod pe urmă.* GR. URECHE, ap. GCR. 68/$_{17}$. *La unele isvoadele noastre scrie de războaiele lor.* LET. I 115/$_9$. *Și i-au trimis Craiul și isvoadele scoase de pre cărțile lui.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Adunat-am izvoade pe rând, de le-am împreunat, și citind izvoade pe rând, aflat-am și acest izvod, carele l-au scris Ureche vornicul.* SIMION DASC., LET. 4/$_{8, 9, 10}$. *Leatopisițul țării Moldovei... de pe izvoadele lui Vasile Dămian.* LET. II 1/$_4$. *Izvoditŭ cu mare socotință, den izvod grecesc și slovenesc, pre limbă rumânească.* N. TESTAMENT, ap. GCR. 83. *Au găsit izvódul acestii cărticele* (a. 1794). GCR. 153/$_{36}$. *În isvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut...?* EMINESCU, P. 245. *Aici acest Pătrașcu... îi dădù sarcina de a scrie după un «izvod» — deci după un manuscript — Evanghelia pe românește.* IORGA, L. R. 24. # **A lua izvod** = a se documentà din..., a se întemeià în documentarea sa pe...., † a luà seama. *M'am apucat de am scos această... carte... luând izvod de la multe fealuri de limbi.* EUSTRATE, ap. GCR. I 79/$_7$. *Dentr'aceastea lucruri să ia izvod* (: să ia seama MUNT.) PRAV. (MOLD.) 904. *Continuând analele, Pobratenii luară isvod, pentru partea veche, din letopisețul putnean.* IORGA, L. II 538.

3°. † Versiune orală, tradiție, povestire. *De va dzice neștine altuia «Tu ai barbă mare», iaste cuvânt ce să prinde și drept sudalmă și nu drept sudalmă; pentrucă aceaste cuvinte să cheamă ca nește izvoade* (: c'est ce qu'on appelle une parole courante). PRAV. 882.

4°. (Învechit și pop.; în limba literară înlocuit prin neologismele) Concept; schiță, plan, mostră, probă (H. IX 86); decalc, copie (ȘEZ. V 101); model (NOVACOVICI, C. B. 12 IX 86) de cusături, broderii s. alesături (POLIZU, HERZ.-GHER., M. IV 199); tip (de clădire); p. ext. exemplu. *Izvod (-voade),* rezm și plan însemnează cea dintâiu închipuire a unui lucru, a unei icoane, a unei scrisoare, după care, în urmă, se face, se întocmește cea desavârșit, cea adevărată carte, icoană. I. GOLESCU C. I. *Rămas cap și izvod altoralalți.* DOSOFTEIU; V. S. 16. *Fiți un izvod adevărat de curățenie.* MARCOVICI, D. 107. *Le făcuiu un izvod de șea.* GORJAN, H. II 47. *Izvoade de zidiri.* GOLESCU, Î. 82. *Neagoe... dupre această biserică să fie luat izvodŭ, și așà au făcut mănăstirea dela Argeș.* REV. CRIT. I 98. *Izvoade de covoare și oprege.* LIUBA-IANA, M. 120.

5°. (Învechit) Însemnare, listă, tabelă, registru (de cheltueli), inventar (al obiectelor din casă), foaie (de zestre), catalog, condică, catastif, catagrafie (COSTINESCU). *Catastije și izvoade.* PRAV. 882. *Izvod... de mari și vestiți istorici.* LET. I 5/$_8$. *A tuturor... numere le însămnasă într'un izvod.* CANTEMIR, HR. 80/$_7$. *Izvod de cheltuiala ce au făcut.* BUL. COM. IST. IV 130. *Izvod di ce am dat fiicii noastre Ilenii* (a. 1773). ib. IV 68. *Să facă cercetări izvodului de numele tuturor negutitorilor.* BOGDAN, C. M. 79. *Venitul Cămărașului de izvoade.* ib. 65. *Izvod de zestre ci* (= ce) *dau nepoatei mele.* URICARIUL X 254/$_9$. *Izvod curat de toate dările.* PRAVILA (1814) 92. *Ținem izvod de daturi și luaturi.* I. IONESCU, C. 244. *Izvoadele și scrisorile ce au găsit în corabie...* DRĂGHICI, R. 244. *Încarci la isvod fără nici o măsură.* ALECSANDRI, T. 1355. *Numără toate desmierdările, cum ar socotì isvodul casei.* I. NEGRUZZI, V 390.

6°. † Anunţ, afiş, ordin. *Izvodulŭ carele în Susa s'au pus, pentru ca să piarză pre dânşii.* BIBLIA (1688) 358. *Izvoadele să spue în vedeala ochilor în toată împărăţia.* ib. 361².

[Şi: (grafic) **isvód** s. a. | Plur. *-voade.* | Diminutiv: **izvozél** s. a. = notă, listă mică, însemnare. *Un copil din casă neştiind ce izvozel iaste acela...* CANTEMIR, HR. 80/₇. *Un izvozăl ce au găsit-dumnealui scris.* URICARIUL, XXI, 394/₂].

— Din paleosl. **izvodŭ** «origine, original, exemplar, arhetip» (v.-rus. *izvodŭ* «copie», cf. I Bogdan, *Letopis. lui Azarie* 68, bulg. *izvod* «descriere; extras»). Cf. izvodì.

IZVODÍ vb. IV^a. 1°. *Inventer, créer, imaginer.* 2°. *Composer, compiler.* 3°. *Traduire.* 4°. *Copier,* 5°. *Apparaître* 6°. *Projeter.*

1°. Trans. (Învechit şi pop.) A inventă, a descoperì, cf. născocì, scornì, născodì; a stârnì, a scoate (de ex. în expresia: cine a mai scos-o şi asta?); a face, a plăsmuì; refl. a se inventă, a se descoperì. *Izvodesc* şi născocesc, născodesc, scornesc tot o înţelegere au şi însemnează că «închipuesc» oarece întâiaşi dată, că închipuesc un lucru ce n'a mai fost, însă *izvodesc* se zice cam spre bine, iar născocesc şi născodesc şi scornesc cam spre rele. I. GOL. C. I. *Acest Petru-vodă Aron au început şi au izvodit a da bir Turcilor.* LET. I 117/₂. *Den zi în zi izvodeă feluri de munci.* ib. 192/₉. *Scriitori care izvodescŭ* (= sunt originali), *puţini să află.* M. COSTIN, ap. GCR. I 201/₁₀. *În domnia lui nici un obiceiu nou nu s'au isvodit.* LET. II 98/₂₀. *Ioan Zlatoustu o au izvodit dentăi şi o au numit «stea».* POPA IOAN DIN VINŢI. ib. 244/₂₉. *Dela singuri noi macar un cuvinţel să nu izvodim.* CANTEMIR, HR. 110/₇. *Evripid... au izvodit traghediile.* CAT. MAN. (165), 370. *Omul... ş-au izvodit ochean şi priveşte depărtarea întru apropiere.* PISCUPESCU, O. 91. *De vreo două trei zile s'au izvodit nişte băi pe dinafară de porţi.* GORJAN, H. IV 37. *Izvodeşte sau cumpără... plăceri zgomotoase.* MARCOVICI, D. 148. *Nu tăgăduì, nu isvodì, nu minţì.* C. NEGRUZZI, III 493. *Aron-Voevod... izvodì ca de tot omul din ţară să se dea câte un bou.* BĂLCESCU, M. V. 27. *Ceea ce au de gând să izvodească puternicii pământului...* CREANGĂ, P. 190. *Cum izvodeşti matale singurică frumuseţea asta?* SANDU-ALDEA, D. N. 192.

2°. (Învechit) A compune, a scrie, a alcătuì, spec. a compilă, a adunà la o laltă mai multe scrieri (cf. I. BOGDAN, LET. LUI AZARIE 68, nota). *Acesta au scris ş'au izvoditŭ sv[â]nta liturghie.* DOSOFTEIU, V. S. 78. *Am izvodit din toate izvoadele într'un loc şi am făcut unul desăvârşit.* SIMION DASCALUL, LET. 4/₂₈. *Paraponisitul (după ce a cetit o petiţie compusă de el): cunoaşteţi multe condeie carele să poată isvodì aşa de ţunţurliu?* ALECSANDRI, T. 95.

3°. A traduce, a tălmăcì. *Cuvintele lui [Lavrentie Topeltin] ţi le isvodesc, că aşà scrie.* LET. I 27/₃₄. *Le ceteà şi le izvodeà să ştie ce scrie.* ib. II 275/₃₂. *Mi-ai poruncit să caut în popii miei preuţi cărturari şi oameni înţelepţi, carii să ştie izvodì Testamentul cel nou.* N. TESTAMENT, (1648), ap. GCR. I 125/₂. *De pre acela izvodu l-au izvoditu Marţic Paşcovskii.* SIMION DASCALUL, ib. 143/₁₉.

4°. A copià (o carte, o cusătură, un model, un cântec, etc), a luà model, exemplu (ŞEZ. III 17/₁₃, V 101), a modelà (NOVACOVICI, C. B. 12), a imità (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC). *Să li deie năframa să isvodească florile de pe dânsa.* SBIERA, P. 131/₂₈.

5°. Refl. A se desenà, a se contură, a luà fiinţă. *Pe vremea acestui Cargen, frăţimea ce se chiamă latineşte «Ensiferi»... s'au izvodit.* N. COSTIN, ap. TDRG. *Ograda,... în care se izvodeà cărarea.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 481.

6°. A plănuì. CREANGĂ, GL. *Spuse... ce izvodise el să facă.* ISPIRESCU, ap. ŞĂINEANU, D. U.

[Şi: (grafic) **isvodi** vb. IV^a. | Adjectiv: **izvodít** (cu negativul: **neizvodit**), **-ă.** (Ad 1°) *Acesta* [ceasornic] *de mari astronomi cu adâncă socoteală isvodit.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Câte alte multe sânt izvodite şi născocite de om.* PISCUPESCU, O. 92; (ad 2°) *Toate carele au fost izvodite de cărturari mari... le-am cetit.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 125/₃₂. *Letopiseţele... isvodite şi de Dumnealui Ureache.* M. COSTIN, ap. GĂDEI; (ad 3°) *Izvoditŭ cu mare socotinţă den izvod grecesc şi slovenesc.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. 83; — **izvoditór, -oáre** (întrebuinţat adesea substantivat) = născocitor, inventator; alcătuitor, compilator, autor; (la CANTEMIR:) istoric, istoriograf; traducător, tălmăcitor; copist, imitator. *Pofta diavolului celui izvoditoriu de poftă.* MINEIUL (1776) 86²/₁. *Vasilie Ciaurul, isvoditorul acestor zarve.* MAG. IST. III 399/₃. *Fandasia este o lucrare izvoditoare a minţii noastre.* PISCUPESCU, O. 160, cf. ib. 115. *Fericim pe... întâiul izvoditor al grămăticii, Ioan Văcărescu.* GOLESCU, C. 3; — **izvodélnic, -ă** † adj. = izvoditor, născocitor. *Încet duhul nostru cel strămoşesc simţitor şi izvodelnic spre a rosti...* CAT. MAN. II 452. (181). | Abstracte: **izvodíre** s. f. (Ad 1°) *Cu usteneala şi izvodirea lui Silvestru Eromonahu* (1640), ap. BV. I 120/₄. *Izvodirile... acestor... necontenite biruri.* URICARIUL I 7/₅. *Duhul izvodirei.* I. VĂCĂRESCU, P. 47/₁₇. *Nu este izvodire a oamenilor, ci lucrul naturei.* MARCOVICI, D. 80; (ad 2°). *«Efemeridele» sânt izvodirea zilnică... a faptelor ce se petreceau sub ochii săi.* IORGA, L. I 458; — **izvodít** s. a. = compilare. *Grigore Urechie,... îşi treceà vremea cu cetitul... şi izvoditul după dânsele.* IORGA. L. R. 162; — **izvoditúră** † s. f. = născocire, scornire. *Izvoditura minciunilor.* CANTEMIR, HR. 172].

— Din paleosl. **izvoditi** «a extrage, a traduce».

IZVODITÚRĂ † s. f. v. **izvodì.**

IZVÓN s. a. v. **zvon.**

IZVÓR s. a. 1°. *Source.* 2°. *Ruisseau, torrent.* 3°. *Abondance.* 4°. *Source, origine.* 5°. *Source.* 6°. *Source, texte original.*

1°. Locul unde apa iese (ţâşnind) din pământ (MEHEDINŢI, PĂM. 3), cf. fântână (1° †); p. ext. (în opoziţie cu gură) începutul unei ape curgătoare. *Doară izvorulu dir* (= din) *aceeaşi curere izvorì-va dulce şi amaru?* COD. VOR. 126/₄. *În ce chipu deşiră cerbul la izvoarele apeloru, aşà jeluiaşte sufletul mieu.* PSALT. 80/₂₁. *Tu spărseşi fântâri şi izvoare.* ib. 148/₈. *Tocmì iazerele şi izvoarele.* MOXA, ap. GCR. I 57/₂₀. *Izvorŭ de fântână.* DOSOFTEIU, V. S. 129/₂. *Izvor... astupat* (GCR. I 79/₂₃), *pecetluit* (ib. II 78/₂₀). *Acolo este izvorul vitclor.* URICARIUL IV 348/₉. *Apă de izvor.* LB. *Se vor uscà izvoarele.* CALENDARIU (1814) 71. *Au văzut şi un izvor de apă.* DRĂGHICI. R. 49. *Isvoare... curg şi seacă.* KONAKI, P. 114. *Apă rece de la isvor.* ALECSANDRI, P. I 20. *Murmur din isvoare.* EMINESCU, P. 209. *Venise... S'aducă apă din izvor.* COŞBUC, 156. *O groapă... lângă un izvor.* CREANGĂ, P. 224. *Isvoare cu ape limpezi şi reci.* ISPIRESCU, L. 22. *Maghiran de la isvor.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 235. *Fântână cu trei izvoare.* ib. 119. *Limpede izvoare.* ib. 510. *La isvoarî răci Trec feti di Greci.* MAT. FOLC. 1472/₁₉b. *Colea 'n vale la isvoară.* ŞEZ. II 220b/₂₃. *Izvoarele Dunării. Izvor mineral, termal.* | **Izvorul tămăduirei** s. **Izvoarăle Maică-Precesta** (PĂCALĂ, M. R. 193, MUSCEL 55)=întâia Vineri din săptămâna luminată,

în care, după credința poporului, apele izvoarelor vindecă bolile.

2°. † (Impropriu) Vale, parâu, torent. *Țirură-me durerile morții și izvoarele* (: părăurile DOS.; vaile HUR.) *fără legiei turburară-me.* PSALT. 25/1. *Toarnă, Doamne, prădarea noastră ca izvoarele* (: paraole DOS.; valea HUR. torrentem) *cu austrul.* ib. 273/10, cf. 66/1, 171/1, 12.

3°. Fig. (În locuțiunea) **Spor și izvor** = belșug, abundență. *Să dai oricui ar veni de a cere, că atunci Dumnezeu îți dă spor și izvor* (= *belșug*). GOROVEI, CR. 243. *Rămășițele droburilor de sare... sânt socotite că aduc spor și isvor în casa în care intră.* SEVASTOS, N. 11/34, cf. 253/25, 301/8, 341/25.

4°. Fig. Originea (unui lucru), obârșia din care derivă, se naște ceva, sursă; p. ext. cauză, motiv, pricină (POLIZU), cf. principiu. *Că frica lu Dumnezeu iaste izvorul vieții.* CORESI, EV. 26/8, cf. PRAV. MOLD. 1/2, GCR. I 119/19, 299/34. *Izvorul fericirii.* KONAKI, P. 294. *Izvorul bucurii cei adevărate.* MARCOVICI, D. 15/5. *Entusiasmul, isvor de idei.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Omenirea... au pierdut în tine... un isvor de bine.* ALECSANDRI, P. I 232. *Izvor de șiretlicuri.* EMINESCU, P. 246. *Izvorul poeziei lirice îi curge nesecat.* MAIORESCU, CR. III 9. *Școala și sfânta biserică, isvoarele mângâierii..., ale fericirii sufletești.* CREANGĂ, A. 75. *Isvorul mâhnirilor.* ISPIRESCU, L. 12. *De lacrimi isvor.* JARNIK-BÂRSEANU, D. 311.

5°. Fig. (Literar) Originea unei știri (sigure), răspândită de chiar cei ce o pun în circulație, sorginte. *Am aflat din izvor sigur că stăpânirea are nevoie de el.* ALECSANDRI, T. 769.

6°. Fig. (Literar) Text original, scriere originală, document de mâna întâi; p. ext. autorul unei asemenea scrieri. *Arată-să din ce izvor s'au scurs pișlealnița aceștii puturoase basne.* CANTEMIR, ap. GCR. I 359/18. *Au crezut că nimene altul aceale nu le va mai cetì în izvoarele lor.* P. MAIOR, IST. 196. *În... izvoarele contemporane ni se vorbește de participarea lui Dimitrie la expediția din 1907.* IORGA, L. I 339. *Fotino e un izvor târziu.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 99.

[Și: **izvórîu** † s. a. GCR. II 109/20, (grafic) **isvór** s. a. | Plur. *-voare* și *-voară.* | Diminutive: **izvoráș** s. a. = izvor mic. (LB.), cu apă bună. *Izvoraşe de apă.* PANN, E. II 42. *Isvoraşul curge 'n vale.* ALECSANDRI, P. I 235, cf. P. P. 237b/4; — **izvorél** (**izvorăl** TDRG.) s. a. = izvoraș. *Izvorel cu apă rece.* HODOȘ, P. P. 146, cf. 92, JARNÍK-BÂRSEANU, D. 324, DENSUSIANU, Ț. H. XIX. | Adjectiv: (rar, în rimă), **izvorós, -oásă** = cu izvoare multe. *Vale bușteneasă..., La matcă izvoroasă.* VĂRCOL, V. 23. | Nomen agentis: **izvorár** s. m. = meșter de găsit izvoarele pentru puțuri. COSTINESCU, cf. PONTBRIANT].

— Din paleosl. **izvorŭ** (bulg., sârb. **izvor**), idem (din *vrĕti* «a fierbe»). Cf. sfor.

IZVORÁR s. m., **IZVORÁȘ** s. a. } v. **izvor.**
IZVORÉL s. a. }

IZVORÎ vb. IVa. I. 1°. *Sourdre, jaillir, couler.* 2°. *Venir* de, *dériver* de. 3°. *Surgir.* II. *Faire jaillir.*

I. Intrans. 1°. (Despre apă) A ieși la suprafață (din pământ), a-și începe cursul, țâșni. *Moisi cu toiagul* [făcù că]... *din piatră uscată apă prea bună izvorî.* CORESI, EV. 65/21. *Un șipot de apă... ce izvorâ din câte un colț de piatră.* ISPIRESCU, L. 17. *Unde-mi cădea... Cișmea izvorâ.* TEODORESCU, P. P. 470. *Ca o fântână izvorește.* ZANNE, P. IX 17. | P. anal. (Despre lacrimi, sudoare, sânge, etc.) A țâșni, a curge, a șirui. *Din inimă împietrită izvorăște lacrămi.* PSALTIRE (1710), ap. GCR. I 364/10. *Izvorându dentr'însu sânge.* E. KOGĂLNICEANU, ib. II 117/20, cf. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 316. *Sudoarea îi izvorà pe la rădăcina perilor.* VLAHUȚĂ, N. 34.

2°. Fig. A luà naștere, a-și aveà obârșia în..., a se trage, a rezultà, a derivà. *Am aflat cap și începătură moșilor de unde au izvorât în țară.* GR. URECHE, ap. GCR. I 68/25. *Dintr'aceasta... izvorește viața cea liniștită.* URICARIUL I 75/2. *Lăpădarea slovelor latinești... au izvorît din urgia ce o aveà Grecii asupra Romanilor.* P. MAIOR, IST. 254. *Bănuielile tale izvorăsc din înțelepciune.* MARCOVICI, D. 13/15. *Origina acestor adunări isvoraște din municipalitățile romane.* BĂLCESCU, M. V. 9/24. *Servitudinele isvorăsc... din obligațiunea impusă de lege.* HAMANGIU, C. C. 142. *Flacăra când vălvăește Din foc mare isvorește.* ZANNE, P. I 166.

3°. Fig. A ieși (revărsându-se ca apa unui izvor), a apăreà (dintr'odată, pe neașteptate), a răsărì. *Purceasără oamenii din toate țările a isvorire și a venire.* LET. II 239/29. *Foc duhovnicesc isvorăște den prea sf[â]ntul preastol.* GRECEAN, ap. GCR. I 293/26. *Îsvorăsc din veacuri stele una câte una.* EMINESCU, P. 243. *Sluga izvorî numai decât din întuneric.* AGÁRBICEANU, L. T. 238.

II. Trans. (fact.; vechiu și în poezia pop.) A face să izvorască, a da naștere, a produce. *Mila... lui H[risto]s izvorește multe daruri.* VARLAAM, C. 365. *Piatra... au izvorît... apă.* DOSOFTEIU, V. S. 33/1. *Nemurire ai izvorît oamenilor.* MINEIUL (1776) 6 pr. *Din văpaie... roao ai izvorîtŭ.* ib. 79²/1. Cf. 15²/2, 24²/2, 39²/1, 49¹/1, 54²/1, 74¹/1. *Și el s'a făcut pârău, Izvorască-l D-zeu!* DOINE 4³/2.

[Și: **izvorì** † vb. IVa, (grafic) **isvorî** vb. IVa. | Se conjugă: *izvorăsc* (dial. *-resc*), *-răști* (dial. *-rești*), *-răște* (dial. *-rește*, † *-reaște*, *-raște*); *să izvorască* (dial. *-rească*, în Banat *să izvoară* CĂTANĂ, ap. TDRG.). | Adjective: **izvorît, -ă; — izvorîtór, -oáre** (întrebuințat și ca substantiv). *Cuvinte izvorîtoare de Dumnezău.* DOSOFTEIU, V. S. 145, cf. MINEIUL (1776) 181¹/1. *Dimitrie Isvoritorul de mir.* C. NEGRUZZI, I 147. *Ape dulci și izvorîtoare.* PISCUPESCU, O. 56. | Abstracte: **izvorîre** s. f. **izvorît** s. a. *Să facă... izvorîre apelor.* MINEIUL (1776) 128²/2. *Lemnul răsădit lângă ieșitul* [= *izvorritul* HUR.] *apeei.* PSALT. 1/26. *Ca argintul la sleit, Ca apa la isvorît.* MARIAN, VR. 205; — **izvorîtúră** † s. = izvorîre. *Iaste multă izvorîtură de ape.* DOSOFTEIU, V. S. 175].

— Derivat din **izvor.**

IZVORÎTÚRĂ † s. f. v. **izvorî.**

IZVORÓS, -OÁSĂ adj. v. **izvor.**

IZVOZÉL s. a. v. **izvod.**

IZVOZÍ † vb. IVa. *Consigner.* — A însemnà, a specificà. *În cartea aceea erà izvozît cu ce moarte ar omorî pre Duca-vodă* MAG. IST. III 38/10. Cf. IORGA, L. I 223.

— Derivat din **izvod.** Cf. izvodì.

IZVRĂTÍ † vb. IVa. *Détourner de son sens, prendre à contre-sens* — A întoarce, a răsturnà, răstălmăcì, a schimbà (sensul). *Iară Latinii și ale scripturii și ale părinților... învățături le stremută și le izvretesc, uneori tâlcuindu-le rău* (a. 1699). BV. I 371. [Și: **izvretì** vb. IVa. | Adjectiv: **izvrătít, -ă** = întors pe dos, răsturnat, răstălmăcit, răzvrătit. *Iar el află... biserica isvrătită și cu obiceiuri rele.* MAG. IST. IV 235/11].

— Din paleosl. **izvratiti** «convertere». Cf. răzvrăti.

BIBLIOGRAFIE [1]

ADAM, R. = *Ioan Adam*, Rătăcire. Roman. Bucureşti.

ADAM, S. = *Ioan Adam*, Sybaris. Roman. Bucureşti, 1902.

AGÂRBICEANU, D. Ţ. = *I. Agârbiceanu*, De la Ţară. Budapesta. Luceafărul, 1905.

AGÂRBICEANU, L. T. = *Ion Agârbiceanu*, Legea Trupului. Editura Librăriei « Universala », Alcalay & Co. Bucureşti, 1926.

AGÂRBICEANU, P. M. = *I. Agârbiceanu*, Popa Man, Editura Librăriei H. Steinberg, Bucureşti, 1920.

ALECSANDRI, P. I—III. = *Vasile Alecsandri*, Opere complete. Poesii. Vol. I. Doine şi lăcrămioare. Vol. II. Mărgăritărele. Vol. III. Pasteluri şi legende, Bucureşti. Socecu, 1875. [Şi Vol. II, din ediţia de la 1897] [2].

ALECSANDRI, P. P. = *Vasile Alecsandri*, Poesii populare ale Românilor, adunate şi întocmite de... Bucureşti, Tipografia lucrătorilor asociaţi, 1866.

ALECSANDRI, PR. = *Vasile Alecsandri*, Opere complete: Proza, ed. II-a, Bucureşti, Minerva, 1910 (Biblioteca scriitorilor români).

ALECSANDRI, T. = *Vasile Alecsandri*, Opere complete. Partea întêia. Teatru. (3 volume cu paginaţie continuativă). Bucureşti. Socecu, 1875.

ALEXANDRESCU, M. = *Grigore Michail Alexandrescu*, Meditaţii, elogii, epistole, satire şi fabule. Bucurescĭ, Typografia naţională a luĭ Ştefan Rassidescu. 1863.

ALEXANDRIA = Istoria lui Alexandru cel mare. Bucurescĭ, 1850 *) [1842, 1851, etc.].

ALEXI = *Th. Alexi*, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, für Schule und Umgang, 2. Aufl., Kronstadt, Zeidner, 1905.

ALEXICI, L. P. = *Dr. G. Alexici*, Texte din literatura poporană romînă, adunate de... Tomul I. Poesia tradiţională. Budapesta, Editura autorului, 1899.

ANGHEL, Î. G. = *D. Anghel*, În Grădină. Poem. Bucureşti, Socecu [1905].

ANGHEL şi IOSIF, C. L. = *D. Anghel* şi *Şt. O. Iosif*, Cireşul lui Lucullus. Bucureşti, Minerva, 1910.

ANON. CAR. = *Anonymus Caransebesiensis*. [« Dictionarium valachico-latinum », vechiu glosar român-latin cu colorit dialectal bănăţenesc. S'a publicat după manuscrisul din biblioteca universităţii din Pesta în « Columna lui Traian », num. pe Noem.—Dec. 1883, sub titlul de « Anonymus Lugoshiensis », precedat de un studiu al lui B. P. Hasdeu (p. 406—420), iar din dicţionar însuşi numai literele *a* şi *b* (ib. p. 421-429); apoi sub titlul de « Anonymus caransebesiensis » s'a publicat întreg în « Tinerimea română », noua serie, vol. I, fasc. III, pag. 326—380, precedat de un studiu de Gr. Creţu, p. 320—325].

ANTIM, P. = *Antim Ivirénul*, Predice, făcute pe la praznice mari de... Publicate după manuscrisul dela 1781... de *Prof. I. Bianu*. Cu notiţe biografice despre Mitropolitul Ungrovlachiei Antim Ivireanul de *P. S. S. Episcopul Melchisedec*. Bucureştĭ, 1886.

ANTIPA, D. = *Dr. Gr. Antipa*, Regiunea inundabilă a Dunării. Starea ei actuală şi mijloacele de a o pune în valoare, de... Cu trei hărţi, 106 figuri în text şi 23 tabele fototipice. Bucureşti, Carol Göbl, 1910.

ANTIPA, F. I. = *Dr. Gr. Antipa*, Fauna ichtiologică a României. Cu 31 tabele în fototipie. Bucureşti, Carol Göbl, 1909 (Nr. XVI din Publicaţiunile fondului Vasile Adamachi, editate de Academia Română).

ANTIPA, P. = *Dr. Gr. Antipa*, Pescăria şi pescuitul în România de... Cu 403 figuri în text şi 75 tabele. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru. Viena, Gerold & Comp., Berlin, R. Friedländer & Sohn, Lipsca, O. Harrassowitz, 1916. (Tomul VIII, Nr. XLVI din publicaţiunile fondului Vasile Adamachi, editate de Academia Română).

P. ANTONESCU, A. = *Petre Antonescu*, profesor la şcoala specială de silvicultură din Brăneşti, Amenajamentul pădurei după munţii statului. Muşoroaele mari şi mici din judeţul Muscel. (Extras din Buletinul ministerului agriculturei, industriei, comerciului şi domeniilor), Bucureşti, 1903.

P. ANTONESCU, S. = *Petre Antonescu*, profesor la şcoala de silvicultură, Studiu general pentru punere în exploatare de complexe forestiere. (Extras din Buletinul ministerului domeniilor). Bucureşti, 1902.

APOLZAN, U. = *I. Apolzan*, Uneltele de mână dela lemnărit. Partea primă: I. Rândelele. II. Dălţile. III. Ferestraele. (No. 1 din Biblioteca meseriaşului), Sibiiu, Drotleff, 1908.

ARHIVA R. I—II. = Arhiva românească. Subt redacţia lui *Michail Kogălnicean*. Tom. I—II. Iaşii, 1841—1845.

ARH. OLT. I ş. u. = *Arhivele Olteniei I şi urm.* Publicaţie trimestrială, Craiova.

ARISTIA, PLUT. = *K. Aristia* Plutarhu. Parallela sau vieţele bărbaţiloru illustri. Tradus din elleneşte de... Tomul I. Bucureşti. Tipografia Colegiului Naţional. 1857. (S'au scos cuvintele cuprinse în Glosar).

BĂLCESCU, M. V. = *Nicolae Bălcescu*, Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Vitézul, urmată de

---

[1]) Cifrele arabe arată pagina. Fracţiunile, în numărător pagina, în numitor rândul. Cu cifre romane se indică volumul. Nu se dă pagina la citaţiile din dicţionare, vocabulare şi glosare, rânduite alfabetic.

[2]) Pag. 1 a ediţiei dela 1875 (vol. III) corespunde pag. 195 în ediţia dela 1897 (vol. II).

*) Cele urmate de semnul *) nu se găsesc în biblioteca Academiei (sau nu se găsesc în ediţia citată, ci în altele, care s'au pus în paranteză).

scrieri diverse de... Însoţită cu o precuvântare şi note de *A. I. Odobescu*. Bucuresci, 1878. (« Cântarea României » se citează de obiceiu BĂLCESCU-RUSSO, M. V.).

BĂNUŢ, T. P. = *A. P. Bănuţ*, Tempi passati. Umor şi satiră din Ardealul de ieri. Editura « Bucovina », Bucureşti, 1931.

BARAC, A. = *I. Bărac*, Istoria prea frumosului Arghir şi a prea frumoasei Elena cea Măiastră şi cu părul de aur. Adecă: O închipuire, supt care se înţeleage luarea ţării Ardealului prin Traian Kesariul Râmului. Bucuresci, 1847 *) [1830, 1842, 1843, 1852 etc.].

BARAC, T. = Toată viaţa, isteţiile, şi faptele minunatului Tilu Buhoglindă, ceale de râs şi minunate la cetire, spre treacerea de vreame, în zilele sau ceasurile omului ceale de odihnă, după limba nemţască tălmăcită şi acum tipărită. Braşov, 1840 *) (şi acum a doaoră tipărită. Braşov, sau tipărit la Ioann Gătt. 1846).

BARBIER DE MEYNARD = *A. C. Barbier de Meynard*, Dictionaire turc-français. Supplément aux dictionaires publiés jusqu'à ce jour, renferment: 1° les mots d'origine turque, 2° les mots arabes et persans employés en osmanli, avec leur signification particulière, 3° un grand nombre de proverbes et de locutions populaires, 4° un vocabulaire géographique de l'empire ottoman. Paris, Leroux. Volume premier, 1881. Second volume, 1886.

BARCIANU = *Sab. Pop.-Barcianu*, Dicţionar român-germân şi germân-român. Partea I-a: Română-germână, Ediţia a treia. Revidat şi complectat de *Dr. D. P. Barcianu*. Sibiiu, Krafft, 1900.

BARIŢ-MUNTEANU = *Georg Baritz* und *Gabriel Munteanu*, Deutsch-romänisches Wörterbuch, bearbeitet und in dessen romänischem Teile mit etlichen Tausend Wörtern bereichert. Erster Band (A—K), Zweiter Band (L—Z), Kronstadt, 1853—1854.

BÂRLEA, C. P. = *Pr. I. Bîrlea*, Cântece poporane din Maramureş culese de... Vol. I: Balade, colinde şi bocete. Publicaţiunile Casei Şcoalelor, Bucureşti, 1924. Vol. II: Descântece, vrăji, farmece şi desfaceri. Publicaţiunile Casei Şcoalelor. Bucureşti, 1924.

BARONZI, L. = *George Baronzi*, Opere Complete. Vol. I: Limba română şi tradiţiunile ei. Galaţi, Nebunely, 1872.

BASARABESCU, V. = *I. A. Bassarabescu*, Vulturii. Bucureşti, Minerva, 1907.

BELDIMAN, N. P. I—II = *Postealnicul Alexandru Beldiman*, Istoria lui Numa Pompilie, al doilea craiu al Romii, tălmăcită din limba franţuzească de Dumnealui... Anul 1820. [În două volume].

BELDIMAN, O. = *Marele Postelnic Alexandru Beldiman*, Tragedia lui Orest, de prea învăţatul şi cu învăpăiată dragoste spre procopsirea neamului romanesc... Acum întâiŭ tălmăcită din limba Franţozească în cea Romanească. Buda, 1820.

BELDIMAN, TR. = *Vornicul Alecu Beldimanŭ*, Eterie, sau Jalnicile scene prilejite în Moldavia din resvrătirile Grecilorŭ, prin şeful lorŭ Alesandru Ipsilanti, venitŭ din Rusia la anulŭ 1821, de... Editată de Banul şi Cavalerĭul *Alecu Balica*. Iassi, Tipografia Buciumului Romanu, 1861. Citaţiile se dau adesea după versiunea publicată în Cronicele României, de M. Kogălniceanu, ed. 2, Tom III. p. 337 — 433, Bucureşti 1874.

BERNEKER, SL. WB. = *Dr. Erich Berneker*, Slavisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, Winter, (a început să apară în anul) 1908.

BIANU, D. S. = *Doctorul Vasile Bianu*, Doctorul de casă, sau Dicţionarul sănătăţii. Buzău, Georgescu, 1910.

BIBICESCU, P. P. = *I. G. Bibicescu*, Poesii populare din Transilvania, culese şi adnotate de... Bucuresci, Imprimeria statului, 1893.

BIBLIA (1688) = Biblia, adecă Dumnezeiască scriptură ale cei vechi şi ale cei noao leage toate care sau tălmăcit dupre limba elinească spre înţeleagerea limbiĭ rumâneşti cu porunca Prea bunului creştin şi luminatului domn Ioan Şărban, Catacozino Basarab Voevod şi cu îndemnarea dumnealui Costadin Brâncoveanul Marele Logofăt... Tipăritusau întâiu în scaunul mitropoliei Bucureştilor... la anul 1688.

BOCEANU, GL. = *Ion Boceanu*, Glosar de cuvinte din judeţul Mehedinţi. Anal. Ac. Rom. XXXV lit. Bucureşti, 1913.

BOGDAN, C. M. = *N. A. Bogdan*, Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşan... Tip. Istitutul modern de arte grafice N. V. Ştefăniu & D. Ştaierman, Iaşi, 1925.

BOGDAN, D. ŞT. I—II = *Bogdan Ion*, Documentele lui Ştefan cel Mare, Bucureşti, 1913. Socec şi Co. Vol. I—II.

BOGDAN, O. = *I. Bogdan*, Documentul Răzeşilor din 1484 şi Organizarea armatei moldovene în sec. XV. Bucureşti. Analele Academiei Române, tom. XXX, mem. secţ. ist.

BOLINTINEANU, P. I—II = *Dimitrie Bolintineanu*, Poesii, culegere ordinată de chiar autorul, cu o prefaţă de G. Sion. Vol. I: Legende istorice. Florile Bosforului. Basme. Note. Vol. II: Macedonele. Reverii. Diverse. Bucureşti, Socecŭ & Co., 1877.

BRĂESCU, M. = *I. Brăescu*, Măsurătoarea pământului la Români, din vechime până la punerea în aplicare a sistemului metric [cu un « Vocabular de cuvintele străine şi speciale hotărniciilor, ce se întâlnesc mai des în scrierile vechi » şi cu un apendice despre « Valoarea banilor vechi la diferite epoci »], în Buletinul societăţii regale române de geografie, XXXIV (1913), 64—144.

BRAN, S. = *Emiliu Bran*, Graiul românesc din Sălaj de lângă Someş. Tribuna, a. VI (1889), nr. 121, Sibiiu.

BRANDZA, D. = *Dr. D. Brandza*, Flora Dobrogei. Ediţiunea Academiei române, îngrijită de *Sabba Ştefănescu*. Bucuresci, 1898.

BRANDZA, FL. = *Doctorul D. Brandza*, Prodromul Florei române saŭ Enumeraţiunea plantelor până astă-dĭ cunoscute în Moldova şi Valachia. Bucuresci, 1879—1883.

BRĂTESCU-VOINEŞTI, I. = *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*, Întuneric şi Lumină. Nuvele şi schiţe. Iaşi, 1912.

BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. = *Ioan Al. Brătescu-Voineşti*, În lumea dreptăţii. Iaşi, 1906.

BREBENEL, GR. P. = *I. B. Brebenel*, Graiul popular, în jurul ocupaţiunilor şi obiceiurilor ţăranului român de pe vatra Oltului în Transilvania. (În jurnalul « Ţara Oltului », 1907, nr. 25—30).

BUCUŢA, R. V. = *Emanoil Bucuţa*, Românii dintre Vidin şi Timoc, cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii, hărţi de.... Tip. « Cartea Românească » S. A., 1923.

BUD, P. P. = *Tit Bud*, Poezii populare din Maramureş. Bucureşti, 1908. (Vol. III din colecţia « Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

BUDAI-DELEANU, Ţ. = *Ioan Budai-Deleanu*, Ţiganiada. Poemă eroi-comică în 12 cânturi. Publicată în forma definitivă din 1800—1812, cu Introducere, Indice de nume şi Glosar de Gheorghe Cardaş. Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1925.

BUGNARIU, N. = *Iuliu Bugnariu*. Dicţionar poporal. Cuvinte româneşti din jurul Năsăudului, de popor grăite şi tot pentru popor alcătuite.

Adunate de dascălul... (În « Gazeta Transilvaniei », Nr. 261—265. a. 1887 şi Nr. 48—54, a. 1888, Braşov).

BUL. COM. IST. I ş. u. = Buletinul Comisiei Istorice a României, publicat de *Ion Bogdan*. Vol I, ş. u., Bucureşti, 1915.

BULET. GRĂD. BOT. = Buletinul de informaţii al « Grădinii Botanice » şi al « Muzeului Botanic » dela Universitatea din Cluj, a. 1921 şi urm.

BV. = *Bianu I.* şi *Hodoş E.*, Bibliografia românéscă veche 1508—1830. Bucureşti, 1903. Tom. I (1508—1716) 1903. Tom II (1716—1808) 1910. Tom. III (1809—1830) Fasc. I—II, 1912.

CABA, SĂL. = *Caba Vazul*, Szilágy vármagye román népe, nyelve és népköltészete. Irta... A Mechitháristák nyomdája Bécsben, VII, 1918.

CADE. = *I.-A. Candrea — Gh. Adamescu*, Dicţionarul enciclopedic ilustrat. Partea I: Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi de *I.-Aurel Candrea*. Partea II: Dicţionarul istoric şi geografic universal de *Gh. Adamescu*. Editura « Cartea Românească » S. A. Bucureşti, 1931.

CALENDARIU (1814) = Calendariu ce slujeaşte pre 100 de anĭ, începând de la Anul 1814 până la Anul 1914. Acum întâiu Românească alcătuit, şi cu chieltuiala lui Nicola Nicolau din Braşov dat în tipariu la Buda, 1814.

CALENDARIU (1844) = Calendariu pe anul de la Hristos 1844 întocmit pe gradurile şi clima ţărĭi ungureştĭ, a marelui prinţipat al Ardealului, a ţărĭi romaneştĭ şi a Moldaviei... În Buda, la crăiasca typografie a universit. ungureştĭ.

CALUL = *Chestionarul I* « *Calul* » al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj « Ardealul », 1922.

CANDREA, PS. = *I.-A. Candrea*, Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte. Ediţiune critică. I. Introducerea cu unsprezece planşe. Bucureşti. II. Textul şi glosarele. Atelierele grafice Socec & Co., soc. anon. 1916. Comisia istorică a României. (Cf. PSAL.).

CANDREA, Ţ. O. = *I. A. Candrea*, Graiul din Ţara Oaşului (Extras din Buletinul Societăţii filologice, II). Bucureşti, Socec, 1907.

CANTEMIR, HR. = *Principele Dimitrie Cantemir*, Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, publicat... de *Gr. G. Tocilescu*. Bucureşti, 1901. Cu un glosar.

CANTEMIR, IST. = Operele *Principelui Demetriu Cantemiru*, publicate de Academia română. Tomu VI: Istoria Ieroglifică, operă originală inedită, scrisă în limba românească la 1704... Bucurescĭ, 1883.

CARAGEA, L. = Legiuire a prea Înălţatului şi prea Pravoslavnicului Domn şi Oblăduitoriu a toată Ugrovláhiĭa *Io Ioan Gheorghie Carageà Vv.* Bucureşti, 1818.

CARAGIALE, M. = *Caragiale*, Momente. Bucureşti, Socecŭ, 1901.

CARAGIALE, N. F. = *I. L. Caragiale*, Notiţe şi fragmente literare. Bucureşti, Biblioteca pentru toţi, 1897.

CARAGIALE, N. S. = *I. L. Caragiale*, Note şi schiţe. Bucureşti, Sfetea, 1892.

CARAGIALE, S. = *I. L. Caragiale*, Schiţe. Iaşĭ, Şaraga, 1897.

CARAGIALE, S. N. = *I. L. Caragiale*, Schiţe nouă. Bucureşti, Adevărul, 1910.

CARAGIALE, S. U. = *I. L. Caragiale*, Schiţe uşoare. Bucureşti. Biblioteca pentru toţi, 1896.

CARAGIALE, T. I—II. = *I. L. Caragiale*, Teatru. Vol. I—II, Iaşĭ. Şaraga.

CARDAŞ, C. P. = *Gh. Cardaş*, Cântece poporane moldoveneşti. Biblioteca Semănătorul. Nr. 157—159. Editura Librăriei diec. Arad. [Cu glosar].

CÂRLOVA, P. = *Vasile Cârlova*, Poezii (în volumul: *N. Nicoleanu*, Poezii şi proză, *Vasile Cârlova*, Poezii, *C. Stamati*, Poezii şi proză, publicaţie îngrijită de *G. Bogdan-Duică*), Bucureşti, Minerva, 1906.

CASA = *Chestionarul II* « *Casa* » al Muzeului Limbei Române din Cluj. Sibiiu, Ed. « Dacia Traiană », 1926.

CĂTANĂ, B. = *Gheorghe Cătană*, Balade poporale, din gura poporului bănăţén, culese de... Braşov, Ciurcu, 1895.

CĂTANĂ, P. B. I—III. = *George Cătană*, Poveştile Bănatului, culese din gura poporului bănăţean de... Tom. I—III. Gherla, Aurora, 1893—1895.

CATANELE = *Tuţescu* şi *Danilescu*, Monografia satului « Catanele » din jud. Doljiu. Librăria şi stabilimentul grafic Fane Constantinescu, Craiova, 1908.

CAT. MAN. = *Ioan Bianu*, Catalogul manuscriptelor românesci întocmit de... tomul I (numerele 1—300) Biblioteca Academiei Române. Ediţiunea Academiei Române. Inst. de Arte Grafice Carol Göbl S-sor Ioan St. Rasidescu, Bucureşti, 1907; tomul II (numerele 301—728) întocmit de *Ioan Bianu* şi *R. Caracaş*. Biblioteca Academiei Române. Ediţiunea Academiei Române. Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Bucureşti, 1913. [Cifra dintâi arată numărul manuscrisului, a doua, pagina catalogării].

CC. I... = *Codrul Cosminului*, anul I (1924) şi urm. Institutul de Arte grafice şi Editura « Glasul Bucovinei », Cernăuţi.

CCR. = *Tim. Cipariu*, Crestomatia seau Analecte literarie... Adunate şi alese de... Blasiu, 1858.

CDDE. = *I. A. Candrea* [şi] *Ov. Densusianu*, Dicţionarul etimologic al limbii române. Bucureşti, Socec, (a început să apară în anul) 1907.

CERNA, P. = *P. Cerna*, Poezii, Bucureşti, Minerva, 1910.

CERNE, D. M. = *Titus Cerne*, Dicţionar de muzică. Voci şi instrumente. Biserică, concert, teatru. Compoziţie şi istorie. Vol. I A—D. Iaşi, Viaţa românească.

CHIRIŢESCU, GR. = *M. I. Chiriţescu*, Grănicerul. Bucureşti, Ed. Minerva, 1912. [Cu un glosar].

CIAUŞANU, GL. = *G. F. Ciauşanu*, Glosar de cuvinte din judeţul Vâlcea. Academia Română. Mem. secţ. lit. Seria III, tomul V, mem. 6. Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1931.

CIAUŞANU, V. = *G. F. Ciauşanu*, *G. Fira* şi *C. M. Popescu*, Culegere de folclor din jud. Vâlcea şi împrejurimi, cu un glosar. Academia Română. Din vieaţa poporului român, XXXV, Bucureşti, Cultura Naţională, 1928.

CIHAC, I—II. = *A. de Cihac*, Dictionnaire d'étymologie Daco-romane. Francfort s/M I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, 1870. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais. 1879.

CIOCÂRLAN, P. P. = *Ion Ciocârlan*, Pe plaiŭ. Schiţe de la ţară. [Bucureşti].

CIUPALĂ, T. = *I. Ciupală*, Terminologia întrebuinţată la plutăria lemnelor pe Bistriţa. Revista pădurilor. XXVII, Aug.-Sept. Bucureşti, 1913.

CLIMESCU, A. = *Constantin Climescu*, Aritmetica raţionată. Ediţia II, corectată. Iaşi, 1896.

C. NEGRUZZI, I—III. = *Constantin Negruzzi*, Scrierile lui... Volumul I: Păcatele tinereţeloru. Volumul II: Poesii. Volumul III: Teatru. Bucureşti, Socecu, 1872—1873.

CODICĂ ŢIV. = Codică ţivilă seau politicească a Prinţipatului Moldoviĭ. Eşĭ, 1833. (A = « Tălcuirea » de la sfârşitul cărţii).

COD. PUŞC. = *Constantin Lacea*, Codicele Puşcaşul. Revista filologică, a. I, n-rii 1—2, p. 67—84. Cernăuţi, 1927.

CODRESCU = *Theodoru Codresco*, Dicţionariu franceso-romanu, dupre editiunea Domnilor P.

Poienaru, F. Aron şi G. Hill. Sporitu şi adaugitu cu latineşte depe dicţionariulu lui Boïste. Volumenulu I. A—H. Volumenulu II. I—Z. Iasii, 1859.

COD. SILV. = Cel mai vechiu Cod silvic românesc: Orânduiala de pădure pentru Bucovina, dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786. Publicată cu o mică introducere şi un indice de *Gh. T. Kirileanu*. Bucureşti, Göbl, 1908.

COD. TOD. = Două manuscripte vechi *Codicele Todorescu* şi *Codicele Marţian*. Studiu şi transcriere de *Dr. Nicolae Drăganu*. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, 1914. Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea. Leipzig, Otto Harrassowitz. Viena, Gerold & Comp.

COD. VOR. = Codicele Voroneţean, cu un vocabularĭu şi studiu asupra lui, de *Ion al lui G. Sbiera*. Cernăuţ, 1885.

COLUMNA = Columna lui Traianu. Buc., 1870—1883. Directoru *B. P. Hasdeu*. [Anul I şi II, jurnal bi-săptămânal (Martie 1870—Oct. 1870) apoi săptămânal (— Dec. 1871); a. III Genariu 1872—Sept. 1872, revistă săptămânală. Sept.— Dec. 1872, bi-lunară, apoi lunară].

COMŞA, N. Z. = *Prof. D. Comşa*, Nana Zamfira. Îndrumări din economia casnică şi grădinărit. Cu 20 ilustraţii în text. Sibiu, Tipografia Cavaleriei, 1929. Editura autorului.

COM. SAT. I... = *Comoara Satelor*, anul I (1923) şi urm. Tipografia Seminariului greco-catolic, Blaj.

CONTEMPORANUL, I—VII = Contemporanul, revistă ştienţifică şi literară. Redactori: *V. G. Morţun* şi *I. Nădejde*. Iaşi, 1882—1889.

CONV. LIT. I sqq. = Convorbiri literare [Revistă]. Anul I—XVIII, Iaşi, XIX — Bucureşti. Redactor *Iacob Negruzzi* (I—XXV), Un comitet de redacţie (XXVI—XXXV), Director: *I. Bogdan* (XXXVI—XL), Director: *S. Mehedinţi* (XLI—LV), Director: *Al. Tzigara-Samurcaş* (LVI—). Anul I: 1867/68.

CORCEA, B. = *Avram Corcea*, Balade poporale, culese de... Caransebeş, 1889.

CORESI, E. = *Coresi*, Cărtea ce se cheamă Evanghelie cu învăţătură... în anii şi în zilele măriei, lu Bătărŭ Criştovŭ... eu jupânulŭ Hrăjilŭ Lúcacĭ, judeţulŭ Braşovului... Şi se-au săvârşitŭ lucrulŭ la 1581. (Cf. CORESI, EV.).

CORESI, EV. = *Diaconul Coresi*, Carte cu învăţătură (1581) publicată de *Sextil Puşcariu* şi *Alexie Procopovici*. Comisia istorică a României. Bucureşti. Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă. Vol. I. Textul. 1914. (Aceeaşi carte ca cea precedentă).

CORESI, M. = *Coresi*, Fragment din Molitvelnicul diaconului... (1564). În «Prinos lui D. A. Sturdza». Bucureşti, 1903, pag. 235—276.

CORESI, PS. = *Diaconul Coresi*, Psaltirea, publicată românește la 1577 de... Reprodusă cu unŭ studiu bibliograficŭ şi un glosarŭ comparativŭ de *B. Petriceicu-Hasdeŭ*. Tomulu I: Textulŭ. Bucureşti, 1881.

COŞBUC, AE. = *George Coşbuc*, P. Vergilius Maro: Opere complete. Partea I. Aeneis. Traducere în formele originale de... Bucureşti, Sfetea, 1896.

COŞBUC, B. = *George Coşbuc*, Balade şi idile. Bucureşti, Socecu, 1893.

COŞBUC, F. = *George Coşbuc*, Fire de tort. Versuri. Ediţia II. Bucureşti. Sfetea, 1898.

COSTIN, M. B. = *Lucian Costin*, Mărgăritarele Banatului. (Mare Colecţie de Folklor). Din popor adunate şi poporului redate. Timişoara, 1925.

COSTINESCU = *Ion Costinescu*, Vocabularu romano-francesu, lucratu dupe dicţionarulŭ Academiei francese dupe alŭ lui Napoleone Landais şi alte dicţionare latine, italĭane, etc. Bucuresci, 1870.

CP. = *T. Cipariu*, Principii de limbă şi scriptură. Blasiu, 1866.

C. PETRESCU, C. V. = *Cezar Petrescu*, Calea Victoriei, Editura Naţionala S. Ciornei. Bucureşti, 1930.

C. PETRESCU, Î. I—II = *Cezar Petrescu*, Întunecare, 2 părţi. Editura Scrisul Românesc. Craiova, 1928.

C. PETRESCU, R. DR. = *Cezar Petrescu*, Comoara Regelui Dromichet. Editura «Naţionala» S. Ciornei, 1931.

C. PETRESCU, S. = *Cezar Petrescu*, Scrisorile unui răzeş. «Cultura Naţională». Bucureşti, 1922.

CRĂINICEANU, IG. = *Dr. Gheorghe Crăiniceanu*, Igiena ţăranului român. Bucuresci, 1895.

CREANGĂ, A. = *Ioan Creangă*, Scrierile lui... Vol. II: Diverse. [«Amintiri din copilărie», etc.]. Iaşi, tipogr. Goldner, 1892.

CREANGĂ, GL. = *Al. Vasiliu*, învăţător (Tătăruşi-Suceava) şi *Gh. T. Kirileanu*, Tălmăcirea cuvintelor mai neobicĭnuite, făcute de... (în formă de glosar la: *Ion Creangă*: opere complete, cu o prefaţă şi un indice, ediţie nouă. revăzută. Bucureşti, Minerva, 1906).

CREANGĂ, P. = *Ioan Creangă*, Scrierile lui... Vol. I: Poveşti. Iaşi, tipogr. Goldner, 1890.

CULIANU, A. = *N. Culianu*, Cursu elementaru de Algebra. Ediţiunea a V-a. Iassi, 1894.

CULIANU, C. = *N. Culianu*, Cursu de Cosmografie, pentru usulŭ şcoalelor secundare. Iaşi, 1893.

CURENTUL, I... = Ziarul «*Curentul*», anul I (1927) şi urm. Institutul de arte grafice «Tiparul Românesc». Bucureşti.

CUV. D. BĂTR. I—III. = *B. Petriceicu-Hasdeu*, Cuvente den bătruni. Bucureşti. Tom. I [1878]. Limba română vorbită între 1550—1600, Studiŭ paleografico-linguistic. Cu observaţiuni filologice de *Hugo Schuchardt*. Tom. II. 1879. Cărţile poporane ale Românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Tom. III. [1881]. Istoria limbei române. Partea I. Principie de linguistica.

DACIA LIT. = Dacia literară, subt redacţia luĭ *Michail Kogălnicean*. Ediţia a doa, Iaşii, 1859.

DALAMETRA, D. = *I. Dalametra*, Dicţionar macedoromân, de... Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Carol Göbl, 1906.

DAMÉ, T. = *Frédéric Damé*, Încercare de terminologie poporană română. Bucuresci, 1895.

DAN, P. = *Dimitrie Dan*, Stâna la Românii din Bucovina. (Schiţă folclorică). În «Junimea Literară», Cernăuţi, a. 1923, n-rii 1—12.

DAVILA, O. = *Al. Davila*, Opere complete. Din torsul zilelor. Vol. I şi II. Editura «Oltenia». Bucureşti.

DAVILA, V. V. = *Al. Davila*, Opere complete. Vlaicu Vodă. Dramă în 5 acte, în versuri. Ediţia V-a. Bucureşti. Editura «Cartea Românească».

DDRF. = *Frédéric Damé*, Nouveau Dictionnaire roumain-français. Vol. I—IV. Bucarest, 1893—1895.

DELAVRANCEA, H. T. = *Delavrancea*, Hagi-Tudose. Tipuri şi moravuri. Bucureşti, Socecŭ, 1903.

DELAVRANCEA, S. = *De la Vrancea*, Sultănica, [nuvele]. Bucuresci, 1885.

DELAVRANCEA, V. V. = *Delavrancea*, Între vis şi viaţă. Bucureşti, Socecŭ, 1903.

DHLR. = *Ovide Densusianu*, Histoire de la langue roumaine, Tome premier: Les origines. Paris, Leroux, 1901.

DIACONU, P. = *Ion Diaconu*, Păstoritul în Vrancea. Extras din Grai şi Suflet, revista «Institutului de filologie şi folklor». Bucureşti, 1930.

DIONISIE, C. = *Dionisie Eclisiarculu* Chronografulu Tierei-rumanesci, de la 1764 pana la 1815 scrisu de... la anulu 1814. În TES. II, 159 sqq.

DOC. = Document (vechiu).

DOINE = 1000 Doine, Strigături şi Chiuituri, culese

de Mai mulţi învăţători zeloşi (şi: Culegere de Doine, Strigături şi Chiuituri, ce sĕ obicĭnuesc la jocurile şi petrecerile nóstre poporale). Braşov, Ciurcu, 1891.

DOMBROWSKI = *Ritter von Dombrowski*, Materialien zu einer Ornis Rumäniens (în Buletinul Societăţii de ştiinţe XII, 296—336). Bucureşti, 1903.

DONICI, F. I—II. = *A. Donici*, Fabule. Partea I (ediţia a doua) — II. Iaşii, 1842.

DOSOFTEIU, MOL. = *D. Puşchilă*, Molitvelnicul lui Dosoftei. Studiu de... În: « Analele Academiei Române », Seria II, Tom. XXXVI, 1913—1914. Memoriile secţiunii literare, pag. 1—114.

DOSOFTEIU, PS. = *Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei* (1671—1686), Psaltirea în versuri, publicată, de pe manuscrisul original şi de pe ediţiunea de la 1673 de *Prof. I. Bianu*. Bucurescĭ, 1887.

DOSOFTEIU, V. S. = *Mitropolitul Dosofteiu*, Viaţa şi petreacerea svinţilor. Iaş, 1682.

DR. = *Dacoromania*, buletinul « Muzeului limbei române » condus de *Sextil Puşcariu*, profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române. Universitatea Română din Cluj. Anul I (1920—1921) ş. u.

DRĂGHICI, R. = *Sardariul Vasile Drăghicĭ*, Robinson Cruzoe, seau Întâmplările cele minunate a unui tânăr, compus de *Kampe* şi tradus pe Românie de... Partea I (pag. 1—136). II (pag. 137—338). Eşĭ, 1835.

DRAGOMIR, O. M. = *Nicolae Dragomir*, Din trecutul oierilor mărgineni din Sălişte şi comunele din jur. În Lucrările Institutului de geografie al Universităţii din Cluj. Vol. II. 1924—1925. Cluj, Ardealul. 1926, pp. 193—259.

D. STĂNOIU, C. I. = *Damian Stănoiu*, Călugări şi ispite. Scene din viaţa mânăstirilor. Editura « Cartea Românească ». Bucureşti.

DUMITRACHE = *Biv vel Stol. Dumitrache*, Istoria evenimenteloru din orientŭ cu referinţă la principatele Moldova şi Valahia din anii 1769—1774, scrisă de... şi editată după copia din anii 1782 de V. A. Urechia. În: « Analele Academiei române », Seria II, Tom. X, Memoriile secţiunii istorice, pag. 351 sqq.

DUNĂREANU, CH. = *N. Dunăreanu*, Chinuiţii. Nuvele şi schiţe din viaţa de popor. Bucureşti, Minerva, 1907.

DUNĂREANU, R. = *N. Dunăreanu*, Răsplata. Bucureşti, « Minerva », 1908.

ECONOMIA = Povăţuirea cătră Economia de câmp, pentru folosul şcoalelor româneştĭ celor din Ţeara ungurească, şi din părţile eĭ împreunate [de *G. Şincai*]. Buda, 1806.

EMINESCU, G. P. = *M. Eminescu*, Geniu pustiu. Roman inedit. Cu o introducere critică şi cu note de *Ion Scurtu*. Bucureştĭ, Minerva, 1904.

EMINESCU, I. V. = *M. Eminescu*, Icoane vechi şi icoane nouă. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1909.

EMINESCU, L. P. = *M. Eminescu*, Opere complete, I. Literatura populară (« Motive din popor », pag. 100—216). Bucuresci, Minerva, 1902.

EMINESCU, N. = *Mihail Eminescu*, Nuvele. Iaşi, Şaraga. Fără an.

EMINESCU, P. = *Mihail Eminescu*, Poesii. Ediţia a şaptea. Bucureşti, Socecu, 1895.

EMINESCU, P. P. = Poezii postume, publicate de Nerva Hodoş. Bucureşti, « Minerva », 1902.

EMINESCU, S. P. = *M. Eminescu*, Scrierĭ politice şi literare. Manuscrise inedite şi culegerĭ din ziare şi reviste. Vol. I. (1870—1877). Ediţie critică [îngrijită de *I. Scurtu*]. Bucureşti, Minerva, 1905.

ENCICL. R. I—III = Enciclopedia română, publicată din însărcinarea şi sub auspiciile Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român, de *Dr. C. Diaconovich*. Sibiiu, W. Krafft. Tomul I: A-Copenhaga (1898). Tomul II: Copepode-Keman (1900). Tomul III: Kemet Zymotic (1904).

EPURE, P. = *Ioan Epure*, Poesii şi Cântece poporale din Bănat, culese de... Braşov, Ciurcu, 1892.

E. VĂCĂRESCUL, IST. = *Ianache Văcărescul*, Istorie a preputernicilor împăraţi otomani, adunată şi alcătuită pe scurtu a Dumnealui... În TES. II, 237 sqq.

FILIMON, C. I—II. = *N. Filimon*, Ciocoii vechi şi noi. În « Revista romana » II şi III (Bucuresci, 1862, 1863).

FIRUL = *Chestionarul III « Firul »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj « Ardealul », 1929.

FRÂNCU-CANDREA, M. = *Teofil Frâncu* şi *George Candrea*, Românii din Munţii apuseni (Moţii). Scriere etnografică cu 10 ilustraţiuni în fotografie. Bucuresci, 1888.

FRÂNCU-CANDREA, R. = *Teofil Frâncu* şi *Gheorghe Candrea*, Rotacismul la Moţi şi Istrieni. Bucuresci, 1886.

F. R. ATILA, P. = *F. R. Atila*, Peştii şi pescuitul. Bucureşti, 1916. Editura librăriei Frăţila.

FUNDESCU, L. P. = *I. C. Fundescu*, Literatura populară, Basme, Oraţii, Pacalituri şi Ghicitori, adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de D. B. P. Hajdeŭ. Ediţiunea a IV, revăzută şi adăogită. Volumul I: Basme. Bucureşti, 1896.

FURNICĂ, I. C. = *D. Z. Furnică*, Din istoria comerţului la Români, mai ales băcănia, publicaţie de documente inedite 1593—1855. Bucureşti, Socec, 1908.

FURTUNĂ, C. = *Dumitru Furtună*, Cuvinte scumpe. Taclale, povestiri şi legende româneşti. Cu un glosar la sfârşit. Bucureşti, 1914. (Vol. XXIII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

FURTUNĂ, V. = *Dumitru Furtună*, Vremuri înţelepte, povestiri şi legende româneşti. (Vol. XV din colecţia « Din vieaţa poporului român, culegeri şi studii »). Academia Română. Buc. 1913.

FUSS. = *Mihael Fuss*, Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, ungarischen, walachischen und deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wild wachsender oder allgemein cultivierter Pflanzen. (În: « Arhiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde » I. Hermannstadt, 1843, pag. 177 sqq.).

GÂRLEANU, N. = *Em. Gârleanu*, Nucul lui Odobac, Bucureşti, « Minerva », 1910.

GAVRIL, NIF. = *Chir Gavriil Protul*, adecă maĭ marele Sfetagorĭ: Viaţa şi traĭul sfinţieĭ sale părinteluĭ nostru Nifon, Patriarhul Ţarigradului scrisă de... Bucureştĭ, 1888.

GCR. I—II. = *M. Gaster*, Chrestomatie română. Texte tipărite şi manuscrise [Sec. XVI—XIX], dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar româno-francez. Leipzig-Bucureşti, 1891. Vol. I. (Introducere, Gramatică, Texte 1550—1710). Vol. II. (Texte 1710—1830. Dialectologie, Literatură populară, Glosar).

GHICA, A. = *Ion Ghica*, Amintiri din pribegia după 1848. Noue scrisori către V. Alecsandri. Bucureşti, Socec, 1889.

GHICA, S. = *Ion Ghica*, Scrisori către V. Alecsandri, Ediţiune nouă. Bucuresci, Socec, 1887.

GHICA-STURDZA, A. = *Ion Ghica* şi *Dimitrie A. Sturdza*, Ajutorul Comerciantului, al Agricultorului şi al Ingineriului. Greutăţi şi măsurĭ, etc. Bucureştiĭ, Socec şi Comp., 1873.

G. IONESCU, C. T. = *George Ionescu*, Călăuza Tipografului. Istorie, tehnică, vocabular, reţete

tehnice. Bucureşti, Göbl, 1906. [S'a extras « Vocabularul de cuvinte tipograficeşti » de la pag. 407 ş. u.].

GIUGLEA-VÂLSAN, R. S. = *G. Giuglea, G. Vâlsan*, Dela Românii din Serbia. Culegere de literatură populară. Tipografia Curţii Regale, F. Göbl Fii, Bucureşti, 1913.

G. MEYER, A. W. = *Gustav Meyer*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. (Volumul III din « Sammlung indogermanischer Wörterbücher »). Strassburg, Trübner, 1891.

GOGA, C. P. = *Octavian Goga*, Ne chiamă pământul (Poezii). Bucureşti, Minerva, 1909.

GOGA, P. = *Octavian Goga*, Poezii. Budapesta, Luceafărul, 1905.

GOGA, Ţ. N. III... = *Ţara Noastră*, anul III (1922) şi urm. Cluj-Bucureşti.

GOLESCU, Î. = *Constantin (Dinicu) Golescu*, Însemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Tipărită din nou şi însoţită de o introducere de *Nerva Hodoş*. Bucureşti, Cooperativa, 1910.

GOLOGAN, C. R. = *N. G. V. Gologan*, Cercetări privitoare la trecutul comerţului românesc din Braşov, Bucureşti, 1928.

GORJAN, H. I—IV. = *I. Gherasim Gorjan*, Halima, saŭ Povestiri mitologiceştĭ arabeştĭ, pline de băgărĭ de seamă, şi de întâmplărĭ foarte frumoase, şi de mirare. Compuse în limba Arabească de prea învăţatul derviş Abubekir şi traduse din alte limbĭ streine în cea românească de... Tomul I—IV. 1835—1838.

GOROVEI, C. = *Artur Gorovei*, Cimiliturile Românilor. Bucuresci, 1898.

GOROVEI, CR. = *Artur Gorovei*, Credinţe şi superstiţii ale poporului român. Bucureşti, 1915. (Vol. XXVII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

GORUN, F. = *I. Gorun*, Goethe, Faust. Traducere în versuri de... Bucureşti, Carol Göbl, 1906.

GRAIUL = Graiul nostru, texte din toate părţile locuite de Români, publicate de *I.-A. Candrea, Ov. Densusianu* [şi] *Th. D. Sperantia*, 2 vol. Bucureşti, Socec, 1906—1907.

GR. BĂN. = *Romul S. Molin*, Din graiul Bănăţenilor. [Glosar, publicat în] N. REV. R., 1910, nr. 13—14, pag. 191—196.

GRECESCU, FL. = *Doctorul D. Grecescu*, Conspectul Florei României. Plantele vasculare indigene şi cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate subt punctul de vedere sistematic şi geografic, Bucureşti, 1898.

GRIGORIU-RIGO, M. P. I—II = *Gr. Grigoriu-Rigo*, Medicina poporului. Memoriul I: Boalele oamenilor. Memoriul II: Boalele vitelor. (Extras din Analele Academiei Române seria II, tom. XXX, mem. secţ. lit.). Bucureşti, Göbl, 1907.

GR. S. I... = *Ovid Densiusianu*, Grai şi Suflet. Revista « Institutului de filologie şi folklor » publicată de... Bucureşti, Atelierele Socec & Co. S. A., Vol. I (1924) ş. u.

G. TOCILESCU, MON. = *Gr. G. Tocilescu*, Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Museului naţional de antichităţi din Bucureşti, publicate sub auspiciile Academiei române. Partea I, colecţiunea epigrafică a museului până la anul 1881, Bucureşti, 1902.

GUGUŢEL = XXX... Guguţel, fiul viclénului Meşter-Perdaf, Galaţ *).

H. I—XVIII = Răspunsurĭ la Chestionarul lingvistic trimis de B. P. Hasdeu. (Manuscris legat în 18 vol. al căror conţinut se specifică la sfârşitul acestei Bibliografii).

HAMANGIU, C. C. = *Const. Hamangiu*, Codul civil român. Bucureşti, Biblioteca pentru toţi, 1897.

HASDEU, I. C. = *B. P. Hasdeu*, Istoria critică a Romaniloru. Pamentulu Terrei-romanesci. Volumulŭ I. Bucuresci, 1875.

HEM. = *B. Petriceicu-Hasdeu*, Etymologicum magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a Românilor, (A—Bărbat). Tom. I—III. Bucureşti, 1886—1893. (*Add.* după numărul volumelor I—III însemnează « Addenda»)

HERODOT = *Herodot* (1645). Traducere românească publicată după manuscriptul găsit în mănăstirea Coşula de *N. Iorga*. Vălenii-de-Munte. Tipografia « Neamul Românesc », Societate pe acţiuni, 1909.

HERZ.-GHER., M. I... = *E. Herzog* şi *V. Gherasim*, Glosarul dialectului Mărginean, în « Codrul Cosminului » I—VII (1924—1932). Institutul de Arte Grafice şi Editură « Glasul Bucovinei », Cernăuţi.

HODOŞ, C. = *E. Hodoş*, Cântece bănăţene, cu un răspuns d-lui dr. G. Weigand. Caransebeş, 1898.

HODOŞ, P. P. = *Enea Hodoş*, Poezii poporale din Bănat. Culegere publicată de... I. Caransebeş, 1892.

HURMUZAKI, XI = *Eudoxiu de Hurmuzaki*, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XI (1517—1612), cuprinzând documente adunate, adnotate şi publicate de *Neculai Iorga*, sub auspiciile Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunii publice şi ale Academiei Române. Bucureşti, 1900.

IARCU, R. G. = *Demetriu Iarcu*, Romanul glumeţ. Anecdote (308), culese şi arangjate ast-felu de... A 4 ediţiune, mai complectă şi mai corresă. Bucuresci, 1874.

IARCU, S. A. = *Dimitrie Iarcu*, Măsuri şi greutăţi sau Aritmetica soţială culeasă şi tipărită de..., profesor cl. IV primară în Capitală. Bucureşti, Tipografia Secolului, 1857.

IARNÍK-BÂRSEANU, D. = *Dr. Ioan Urban Iarník* şi *Andreiu Bârseanu*, Doine şi strigături din Ardeal, date la iveală de... Bucuresci, 1885.

I. BÂRSEANUL, P. C. = *Ion Bârseanul*, Primele cânturi. Budapesta, 1906.

I. GOLESCU, C. = *Iordache Golescu*, Condica limbii rumâneşti. Manuscris păstrat la Academia Română.

I. IONESCU, C. = *Ioan Ionescu*, Calendar pentru bunul gospodar. Iaşii, 1845.

I. IONESCU, D. = *Ion Ionescu*, Agricultura română din judetiulu Dorohoiu. Bucuresci, 1866.

I. IONESCU, M. = *Ion Ionescu*, Agricultura romana din judetiulu Mehedinti. Bucuresci, 1868.

I. IONESCU, P. = *Ion Ionescu*, Agricultura romana din judeciulu Putna. Bucuresci, 1869.

I. IORDAN, L. M. = *Iorgu Iordan*, Lexicul graiului din sudul Moldovei, în Arhiva din Iaşi, anul XXVIII (1921) pp. 186—202. Societatea istorico-filologică, Iaşi.

I. NEGRUZZI, I—VI. = *Iacob Negruzzi*, Scrieri complecte. Vol. I: Cŏpii de pe natură, Scrisori. Vol. II: Poesii. Vol. III: Mihai Vereanu, Plimbări prin munţi. Vol. IV: Teatru. Vol V: Pe malul mării, Din Carpaţi, Traduceri din Schiller. Vol. VI: Traduceri din Schiller. Bucureşti, Socecŭ, 1893—1897.

ION CR. I... = *Ion Creangă*, revistă de limbă, literatură şi artă populară. Bârlad (a început să apară de la 1 August), 1908.

IONESCU-BOTENI, S. N. = *Ion Ionescu-Boteni*, Din satul nostru. Bucureşti, « Minerva », 1908.

IONESCU-TEODOSIU, J. Ş. = *D. Ionescu* şi *Gr. Teodosiu*, Jocuri şcolare, pentru uzul familiilor şi al şcoalelor. Ediţia a II-a. Bucureşti, Steinberg, 1905.

IORGA, B. R. = *N. Iorga*, Braşovul şi Românii. Scrisori şi lămuriri. Bucureşti, 1905.

IORGA, C. D. = *N. Iorga*, Câteva documente de cea mai veche limbă românească. (Sec. al XV-lea şi

al XVI-lea). Bucureşti, 1906. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II, Tom. XXVIII, Memoriile secţiunii literare).
IORGA, CH. I. I—II = *N. Iorga*, Istoria Românilor în chipuri şi icoane. I—II. Bucureştĭ, 1905.
IORGA, D. B. I—II = *N. Iorga*, Documente româneşti din archivele Bistriţei. (Scrisori Domneşti şi scrisori private). Bucureşti, Socecŭ. Partea I, 1899...
IORGA, L. I—II = *N. Iorga*, Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821). Vol. I—II. Bucureşti, Minerva, 1901. [Une-ori s'a scurtat şi IORGA, IST. LIT.].
IORGA, L. III—V = *N. Iorga*, Istoria literaturii românești — de la 1821 înnainte — În legătură cu desvoltarea culturală a neamului, de... Vol. I, Bucureşti, Minerva, 1907. Vol. II, Bucureşti, Minerva, 1908. Vol. III, Vălenii-de-Munte, 1910.
IORGA, L. R. = *N. Iorga*, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688. Bucureşti, Socecŭ, 1904. (Publicată şi ca introducere la IORGA, S. D. VII).
IORGA, N. R. A. I—II = *N. Iorga*, Neamul românesc în Ardeal şi Ţara ungurească. Vol. I—II. Bucureşti, Minerva, 1906.
IORGA, N. R. B. = *N. Iorga*, Neamul românesc în Bucovina. Bucureşti, Minerva, 1905.
IORGA, S. D. I... = *N. Iorga*, Studii şi documente cu privire la istoria Românilor. Bucureşti, Socec, 1901 sqq.
IORGA, S. N. = *N. Iorga*, Scrisori de negustori. Tipărite cu o prefaţă pentru Sfatul Negustoresc de... Bucureşti, 1925.
IORGA, V. F. = *N. Iorga*, Viaţa femeilor în trecutul românesc. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1910.
IOSIF, AP. = Alexandru Petöfi, Apostolul şi alte poezii. Traduceri libere de *St. O. Iosif*. Bibl. pentru toţi, Nr. 99.
IOSIF, P. = *St. O. Iosif*, Poezii (1901—1902). Bucureşti, Socecu, 1902.
IOSIF, PAT. = *St. O. Iosif*, Patriarhale. Poesii. Bucuresci, Steinberg, 1901.
I. PANŢU, C. C. = *I. C. Panţu*, Curs complet de corespondenţă comercială, cu esplicarea terminilor comerciali, de... Ediţia a doua prelucrată şi augmentată. Braşov, Mureşianu, 1904.
IRINEU, S. B. = *Cora Irineu*, Scrisori bănăţene. Cultura Naţională.
ISPIRESCU, L. = *P. Ispirescu*, Legendele sau Basmele Românilor, adunate din gura poporului. Bucureşti, 1892.
ISPIRESCU, M. V. = *P. Ispirescu*, Isprăvile şi viaţa lui Michaiŭ Vitézul. Editiunea a doua. Bucuresci, 1885.
ISPIRESCU, U. = *P. Ispirescu*, PovestileUnchiaşului sfătos. Basme păgânesci întocmite de... Cu o precuvêntare de A. I. Odobescu. Partea I. Bucurescĭ, 1879.
ISTRATI-LONGINESCU, CH. = *Dr. C. I. Istrati* şi *G. G. Longinescu*, Curs metodic de chimie şi mineralogie pentru licee şi cursuri speciale, de... Bucureşti, Carol Göbl, 1908.
ISZER = *Andreas Iszer*, Walachisch - deutsches Wörterbuch, Kronstadt, 1850.
I. TEODOREANU, M. II = *Ionel Teodoreanu*, La Medeleni. Roman. Volumul II: Drumuri. Ediţia I. Bucureşti. Cartea Românească. [1926].
I. VĂCĂRESCU, P. = *I. Văcărescu*, Colecţie de poeziile D-lui Marelui Logofăt... Bucureştĭ, 1848.
IZ. I... = *Izvoraşul*, anul I (1920) şi urm. Tipografia şi Legătoria de cărţi Victor P. Măldărescu, Turnu-Severin.
IZVOADE = *C. Giurescu*, Izvoadele lui Tudosie Dubău, Miron Logofătul şi Vasile Demian. În Buletinul Comisiei istorice a României publicat de Ioan Bogdan, preşedintele Comisiei. Vol. I. Cu 6 planşe în fototipie. Bucureşti. Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă. 1915.
JAHRESBER. I... = *Dr. Gustav Weigand*, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig. Leipzig. I—XXIX (1894—1921).
JIPESCU, O. = *Gligore M. Jipescu*, Opincaru, cumŭ ĭeste şi cumŭ trebuĭe să hiĭe săteanu. Scriĭere 'n limba ţĕranuluĭ muntĭeanŭ, dĕ... Bucureşti, 1881.
KIRIŢESCU, R. = *Const. Kiriţescu*, Istoria Războiului pentru întregirea României 1916—1919. Volumul I: I. Originile şi pregătirea războiului nostru. II. Campania din 1916. Bucureşti, România Nouă, 1922.
KONAKI, P. = *Logofătul Costachi Konaki*, Poesii, alcătuiri şi tălmăciri. Ediţia a doua. Iaşi, Şaraga, 1887.
KRETZULESCU, A. = *N. A. Kretzulescu*, Manualu de Anatomie descriptivă, Bucuresci, 1843.
LB. = Lesicon Romanescu-latinescu-ungurescu-nemţescu quare de Mai multi autori, în cursul' a trideci, si mai multoru ani s'au lucratu. Seu: Lexicon Valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Budae, 1825.
LEON, MED. = *Dr. N. Leon*, Istoria naturală medicală a poporului român. (Extras din « Analele Academiei române », Seria II, Tom. XXV, Memoriile secţiunii scientifice). Bucuresci, 1903.
LET. I—III = *M. Kogălniceanu*, Letopiseţile ţării Moldovii, publicate pentru întâiaşi dată de... Iaşi. Tom. I, 1852; Tom. II, 1845; Tom. III, 1846. (Cronicarii: *Miron Costin, Nicolae Costin, Grigore Ureche, Ioan Neculce, N. Muste, Alecsandru Amiras, Spătarul Ioan Canta, Enachi Kogălniceanu, Gheorgachi Logofătul, Simeon Dascălul, Evstratie Logofătul* şi *Misail Călugărul)*. Un A. după II însemnează « Apendicele » tomului II.
LET. I—III² = *M. Kogălniceanu*, Cronicile României sau Letopiseţele Moldaviei şi Valahiei. A doua ediţiune. Bucureşti. Tom. I—III, 1872—1874.
LEX. BOBB. = Dicţionariu rumanesc, lateinesc şi unguresc dein orenduială... pre osfintitului *Ioan Bobb*, vladeicul Fagarasului. Clus, 1822.
LEX. MARS. = *Dr. Carlo Tagliavini*, Il « Lexicon Marsilianum ». Dizionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII. Studio filologico e testo. Academia Română, Études et Recherches, V, Cultura Naţională, Bucureşti, 1930.
LIUBA-IANA, M. = *Sofronie Liuba* şi *Aurelie Iana*, Topografia satului si hotarului Măidan [urmată de « Studiu despre Celţi şi numele de localităţi » de dr. At. M. Marienescu]. Caransebeş, 1895.
LM. = *A. T. Laurianu* si *I. C. Massimu*, Dictionariulu limbei romane. Tomu I. A-H; Tomu II (collaboratori *Iosefu Hodosiu* şi *G. Barițiu)* I-Z; (Tom. III) Glossariu, care coprinde vorbele d'in limb'a romana straine prin originea sau form'a loru, cumu şi cele de origine indouiosa. Bucureşti, 1873—1876.
LÖBEL, C. = *Teofil Löbel (Löbel Efendi)*, Contribuţiuni la stabilirea originii orientale a unor cuvinte româneşti. Observaţiuni relative la opera « Influenţa orientală asupra limbii şi culturii româneşti » de Lazăr Şăineanu. (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, tom. XXX. Memoriile secţiunii literare). Bucureşti, 1908.
LOCUL = *Chestionarul IV « Nume de loc şi nume de persoană »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, « Ardealul », 1930.
LUC. I... = Luceafărul. Revistă literară. Budapesta, 1901 sqq.

LUNGIANU, CL. = *Mihail Lungianu*, Clacă şi Robot. Icoane din viaţa ţărănească. Socec & Co. Bucureşti, 1921. (S'a extras glosarul de la sfârşit).
MAG(AZ).IST.I—V = Magazinu istoricu pentru Dacia. Subt redacţia lui *A. Treb. Laurianu* şi *Nicolae Bălcescu*. Tomu I—V. Bucureşti, 1845—1847.
MAIORESCU, CR. I—III = *Titu Maiorescu*, Critice (1867—1892). Vol. I—III. Ediţie nouă şi sporită. Bucureşti, Socecu, 1892—1893.
MAIORESCU, D. I—IV = *Titu Maiorescu*, Discursuri parlamentare, cu priviri asupra desvoltării politice a României sub Domnia lui Carol I. Vol. I (1866—1876); Vol. II (1876—1881); Vol. III (1881—1888); Vol. IV (1888—1895). Bucureşti, Socecŭ, 1897, 1899, 1904.
MAIORESCU, L. = *Titu Maiorescu*, Logica. Ediţia a cincia. Bucureşti, Socecŭ, 1898.
MÂNDRESCU, L. P. = *Simeon C. Mândrescu*, Literatură şi obiceiuri poporane din comuna Rîpa-de-jos, comitatul Mureş-Turda (Transilvania), publicate de... Bucureşti, 1892.
MÂNDRESCU, UNG. = *Simeon C. Mândrescu*, Elemente ungureşti în limba română, cercetate de... Bucureşti, Göbl, 1892.
MANOLESCU, I. = *Dr. N. Manolescu*, Igiena ţăranului. Locuinţa, luminatul şi încălzitul ei, îmbrăcămintea, încălţămintea, alimentarea ţăranului în deosebitele epoce ale anului şi în deosebitele regiuni ale ţărei de... Scriere premiată şi tipărită de Academia Română. Bucuresci, 1895.
MARCOVICI, C. = *Serdarul Simeon Marcovici*, Culegere din cele mai frumoase nopţi ale lui Yung. Adoa ediţie, îndreptată şi adăogată cu un cuvânt al lui Iung asupra adoa veniri şi cu un cuvânt dintr'ale Episcopului Masilion. Bucureşti, 1835.
MARCOVICI, D. = *Paharnicu Simeon Marcovici*, Datoriile omuluĭ creştin întemeete pe învăţăturile Sfinteĭ Scripturĭ şi date la lumină pe limba patrii... de... Bucureşti, 1839.
MARDARIE, L. = *Mardarie Cozianul*, Lexicon slavo-românesc şi tâlcuirea numelor din 1648. Publicate cu studiu, note şi indicele cuvintelor româneşti de *Grigore Creţu*. Bucureşti, 1900.
MARIAN = Comunicat de d-l *S. Fl. Marian*.
MARIAN, CH. = *S. Fl. Marianŭ*, Chromatica poporuluĭ românŭ. Discurs de recepţiune, rostitŭ în şedinţa Academiei Române de la 12 Martiŭ 1882. Bucureşti, 1882.
MARIAN, D. = *S. Fl. Marian*, Descântece poporane române, culese de... Suceava, 1886.
MARIAN, H. = *Sim. Fl. Marian*, Hore şi Chiuiturĭ din Bucovina, adunate de... Bucureşti, 1911 (Vol. IX din publicaţia: Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii. Academia Română).
MARIAN, Î. = *S. Fl. Marianŭ*, Înmormântarea la Români. Studiu etnograficŭ. Bucureşti, 1892.
MARIAN, INS. = *Sim. Fl. Marian*, Insectele în limba credinţele şi obiceiurile Românilor. Studiu folkloristic. Bucureşti, 1903.
MARIAN, NA. = *S. Fl. Marianŭ*, Nascerea la Români. Studiu etnograficŭ. Bucureşti, 1892.
MARIAN, NU. = *S. Fl. Marianŭ*, Nunta la Români. Studiu istorico-etnograficŭ comparativŭ. Bucureşti, 1890.
MARIAN, O. I—II = *S. Fl. Marianŭ*, Ornitologia poporană română. Tom. I—II. Cernăuţi, Eckhardt, 1883.
MARIAN, P. P. = *S. Fl. Marianŭ*, Poesii poporale despre Avram Iancu, Suceava, 1900.
MARIAN, SA. = *S. Fl. Marian*, Satire poporane române. Bucureşti, 1893.
MARIAN, SE. I—III = *Sim. Fl. Marian*, Sĕrbătorile la Români. Studiu etnografic. Vol. I: Cârnilegile; Vol. II: Păresimile; Vol. III: Cinci-decimea. Bucureşti, 1898—1901.
MARIAN, T. = *S. Fl. Marianŭ*, Tradiţii poporane române din Bucovina, adunate de... Bucureşti, 1895.
MARIAN, V. = *S. Fl. Marianŭ*, Vrăji, farmece şi desfaceri, adunate de... Bucureşti, 1893.
MĂŢĂU = *Petre Coman*, Toponomastica şi antroponomastica comunei Măţău, jud. Muscel. (Manuscris), 1932.
MATEESCU, B. = *C. N. Mateescu*, Balade, adunate de..., cu o prefaţă de *N. Iorga*. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1909. (Volumul I din colecţia, « Din literatura populară românească »). [Aceste poezii populare sânt din Argeş şi Teleorman].
MAT. FOLC. = Materialuri folkloristice, culese şi publicate prin îngrijirea lui *Gr. G. Tocilescu*. Volumul I. Bucureşti, 1900.
MEHEDINŢI, G. F. = *S. Mehedinţi*, Geografia fisică pentru clasa V-a secundară. Bucureşti, Socecŭ, 1903.
MEHEDINŢI, P. = *S. Mehedinţi*, Pământul. Text-atlas pentru clasa IV primară urbană şi pentru divizia III, anul II al şcoalelor rurale. Bucureşti, Alcalay, 1905.
MEHEDINŢI, R. = *S. Mehedinţi*, România, schiţă geografică, în « Călăuza oficială şi Catalogul expoziţiunei, autorizat de comisariatul general ». Bucureşti, Socec & Co., 1906 (pp. 1—25).
MELIK, G. = *I. M. Melik*, Elemente de geometrie. Ediţiunea a IX-a. Iaşi, 1897.
MERA, L.B. = *I. T. Mera*, Din lumea basmelor, cu 87 ilustraţiuni originale. Bucureşti, Minerva, 1906.
MEYER-LÜBKE, ROM. GRAM. = *Wilhelm Meyer-Lübke*, Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig, Reisland, 1890—1899. Erster Band: Lautlehre. Zweiter Band: Formenlehre. Dritter Band: Syntax.
MEYER-LÜBKE, R. WB. = *W. Meyer-Lübke*, Romanisches etymologisches Wörterbuch, von... Heidelberg, Winter, 1911, ed. 2, 1930.
MINEIUL (1776) = *Chir Chesarie, Episcopul Râmniculuĭ*, Mineiul, luna lui Octobrie, care sau tipărit acum întâiŭ rumâneaşte întru întâia Domnie a prea înălţatului Domn Io Alexandru Ypsilanti Voevod..., prin usărdia sfinţii sale iubitoriului de Dumnezeu..., la anul de la Hs. 1776.
MIREA, C. I—II. = Caleidoscopul lui *A. Mirea*, publicat de *D. Anghel* şi *St. O. Iosif*. Bucureşti, Minerva, Vol. I, 1908; vol. II, 1910.
MITT. = *W. Meyer-Lübke*, Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität. Wien. Erster Band. Heidelberg, 1914.
MOLDOVAN, Ţ. N. = *Silvestru Moldovan*, Ţara nóstră. Descrierea părţilor Ardélului dela Mureş spre médă-di şi valea Murĕşului. Sibiiu, 1894.
MOLIN, V. T. = *Virgil Molin*, Vocabularul tipografului. Ediţia II. Editura Grafica Română, Craiova, 1928.
MOLITVENIC (s. XVII) = *Nicolae Drăganu*, Un fragment din cel mai vechiu molitvenic românesc. În « Dacoromania » II, pag. 254—326.
MON. IST. I. = *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*. Publicaţiune trimestrială. Anul I. Bucureşti, Göbl, 1908 ş. u.
MON. OF. = Monitorul Oficial, Bucureşti, 1906.
MORARIU, D. N. = *Alexandru Leca Morariu*, Dela noi, Poveşti bucovinene, Suceava, 1915. Tipografia Societăţii « Şcoala Română ».
MOXA = Cronica lui *Mihail Moxa*. Oltenia, 1620. În CUV. D. BĂTR. I, 313 sqq.
MS. = manuscris.
MURGOCI-LUDWIG, M. = *Dr. G. M.-Murgoci* şi *Dr. E. Ludwig*, Noţiuni de mineralogie, manual pentru clasa VI liceală... Bucuresci, Göbl, 1902.
MURNU, GR. = *George G. Murnu*, Studiu asupra elementului grec antifanariot în limba română de... Bucureşti, Göbl, 1894.

MURNU, I. = Omer: Iliada. Douăsprezece cânturi, traduse în versuri de *George Murnu*. Cu ilustraţii. Budapesta, Luceafărul, 1906.

MUSCEL = *C. Rădulescu-Codin* şi *D. Mihalache*, Sărbătorile poporului, cu obiceiurile, credinţele şi unele tradiţii legate de ele. Culegere din părţile Muscelului. (Vol. VII din publicaţia: Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii. Academia Română). Bucureşti, 1909.

NATURA, I... = *Natura*, revistă ştiinţifică de popularizare, publicată prin îngrijirea d-lor *G. Ţiţeica* şi *G. G. Longinescu*. Bucureşti, tipografia Gutenberg. [Anul I ş. u.: 1905-1906 ş. u.].

NEAGOE, ÎNV. = Învăţăturile bunului şi credinciosului Domn al Ţării Romîneşti, *Neagoe Basarab Vvd.* către fiul său Teodosie Vvd. Bucureşti. În tipografia Colegiului Sf. Sava, 1843.

NEGULESCU, F. R. = *P. P. Negulescu*, Filosofia renaşterii. Bucureşti, Carol Göbl, Vol. I, 1910.

N. G.-TISTU, B. = *N. Georgescu-Tistu*, Folklor din judeţul Buzău. Academia Română. Din viaţa poporului român XXXIV. Cultura Naţională. Bucureşti, 1928.

NICOLEANU, P. = *N. Nicoleanu*, Poezii şi proză (în volumul: *N. Nicoleanu*, Poezii şi proză, *Vasile Cârlova*, Poezii, *C. Stamati*, Poezii şi proză, publicaţie îngrijită de *G. Bogdan-Duică*). Bucureşti, Minerva, 1906.

NISTOR, H. W. = *Dr. I. Nistor*, Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Nach den Quellen dargestellt von... Czernowitz, Pardini 1912.

NOVACOVICI, C. B. = *Emilian Novacoviciu*, Cuvinte bănăţene adunate de... Anul 1924. Tipografia Felix Weiss, Oraviţa.

N: REV. R. I—II = Noua revistă română, pentru politică, literatură, ştiinţă şi artă. Anul I—II, 1900—1901. Bucureşti.

ODOBESCU, I—III = *A. I. Odobescu*, Scrieri literare şi istorice. Vol. I: Primele încercări tipărite (1851—1855), Scene istorice din cronicele româneşti (1857—1860), Literatură şi archeologie din « Revista română » (1861—1862); Vol. II. Cestiuni de interes naţional (1863—1868), Archeologie preistorică (1869—1873), Din tipăririle Academiei române (1869—1881); Vol. III. *ΨΕΥΔΟ-ΚΥΝΗΓΕΤΙΚΟΣ* (1874), Fragmente de literatură poporană (1874—1879), Istorie contimporană (1876—1887). Bucureşti, Socecu, 1887.

ODOBESCU, ICON. TR. = *A. I. Odobescu*, Iconografia lui Traian. Bucureşti, Stabilimentul grafic Socecŭ & Teclu, 1888 (extras din Convorbiri literare).

OLLĂNESCU, H. A. P. = *Dumitru Constantin Ollanescu*, Quintus Horatius Flaccus. Ad. Pisones (Ars poetica). Traducţiune în versuri de... Bucureşti, Carol Göbl, 1891.

OLLĂNESCU, H. O. = *Dumitru Constantin Ollanescu*, Quintus Horatius Flaccus. Ode, epode, carmen saeculare. Traducţiune în versuri de... Vol. I. Bucureşti, Socecŭ & Comp., 1891.

OLLĂNESCU, T. = *Dimitrie C. Ollănescu*, Teatrul la Români. Partea I. Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice şi altele. Bucureşti, Carol Göbl, 1897. Partea II. Teatrul în Ţéra Românéscă, 1798—1898. Intâiul memoriu. ib. 1898. [Extrase din Analele Academiei Române].

OTESCU, CR. = *I. Otescu*, Credinţele ţăranului român despre cer şi stele. Bucureşti, 1907. (Analele Academiei Române. Mem. secţ. lit. Seria II. Tom. XXIX).

PĂCALĂ, M. R. = *Victor Păcală*, Monografia comunei Răşinari de..., profesor la seminarul Andreian din Sibiiu. Carte premiată de Academia Română. Sibiiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 1915.

PĂCALĂ, R. = *Victor Păcală*, Din etnografia comunei Răşinari. Construcţiunea şi întocmirea locuinţei şi a celorlalte clădiri economice. [Publicat în revista Transilvania din Sibiiu, XLI, (1910), pag. 57—84].

PALIA (1581)... = *Mario Roques*, *Palia d'Orăştie* (1581—1582) I Préface et livre de la Genèse, publiés... par... Les premières traductions roumaines de l'ancien Testament. Paris, Champion, 1925.

PAMFILE, B. = *Tudor Pamfile*, Boli şi leacuri la oameni, vite şi păsări după datinile şi credinţele poporului român, adunate din comuna Ţepu (Tecuciu) de.... Bucureşti, 1911. (Vol. XIII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, CER. = *Tudor Pamfile*, Cerul şi podoabele lui, după credinţele poporului român. Cu 11 figuri în text. Bucureşti, 1915. (Vol. XXVI din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, C[IM]. = *Tudor Pamfile*, Cimilituri româneşti, introducţiune şi glosar. Bucureşti, 1908. (Vol. II din publicaţia: Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii. Academia Română).

PAMFILE, COM. = *Tudor Pamfile*, Mitologie românească. II. Comorile. Bucureşti, 1916. (Vol. XXX din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, CR(Ă)C. = *Tudor Pamfile*, Sărbătorile la Români. Crăciunul. Studiu etnografic de... Bucureşti, 1914. (Vol. XX din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, D. = *Tudor Pamfile*, Diavolul, învrăjbitor al lumii, după credinţele poporului român. Bucureşti, 1914. (Vol. XXV din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, DUŞM. = *Tudor Pamfile*, Mitologie românească. I. Duşmani şi prieteni ai omului. Bucureşti, 1916. (Vol. XXIX din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, I. C. = *Tudor Pamfile*, Industria casnică la Români. Trecutul şi starea ei de astăzi. Contribuţiuni de artă şi tehnică populară. De .... Bucureşti, Socec, 1910. (Vol. VIII din colecţia: « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, J. = *Tudor Pamfile*, Jocuri de copii adunate din satul Ţepu (jud. Tecuciu) de... Bucureşti, 1906 (Anal. Acad. rom., rom. XXVIII Mem. secţ. lit.).

PAMFILE, J. III = *Tudor Pamfile*, Jocuri de copii. Bucureşti, 1909. (Vol. VI din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE-LUPESCU, CR. = *Tudor Pamfile* şi *Mihai Lupescu*, Cromatica poporului român. Bucureşti, 1914. (Vol. XXIV din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, S. = *Tudor Pamfile*, Sărbătorile de vară la Români. Studiu etnografic de... Bucureşti. (Vol. XI din publicaţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii». Academia Română).

PAMFILE, S. T. = *Tudor Pamfile*, Sărbătorile la Români. Sărbătorile de toamnă şi postul Crăciunului. Studiu etnografic. Bucureşti, 1914. (Vol. XIX din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PAMFILE, VĂZD. = *Tudor Pamfile*, Văzduhul, după credinţele poporului român. Bucureşti, 1916. (Vol. XXVIII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

PANČEV = *T. Pančevŭ*, Dopŭlnenie na Bŭlgarskija rěčnikŭ otŭ N. Gerovŭ. Plovdivŭ, 1908.

PANN, A. = *Anton Pann*, Înțeleptul Archir cu nepotul său Anadam. Ediția adoa București, Pann, 1854.

PANN, E. I—V = *Anton Pann*, Noul Erotocrit, compus în versuri de... Tomul 1—5. Sibiiu, Klozius, 1837.

PANN, H. = *Anton Pann*, Nesdrăvăniile lui Nastratin Hogea, culese și versificate de... București, Pann, 1853.

PANN, P. V. I—III = *Anton Pann*, Culegere de proverburi sau Povestea vorbei. De prin lume adunate Și iarăși la lume date. Partea 1—3. București, Pann, 1852—1853.

PANN, Ș. I—II = *Anton Pann*, O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu. A doua ediție. Partea I, 1853. Partea II. [Întâia ediție], 1852. București, Pann.

P. ANTONESCU, A. = *Petre Antonescu*, Amenajamentul pădurei după munții statului. Mușoroaele mari și mici din județul Muscel. (Extras din buletinul ministerului agriculturei, industriei, comerciului și domeniilor), București, 1903.

P. ANTONESCU, S. = *Petre Antonescu*, Studiu general pentru punere în exploatare de complexe forestiere. (Extras din Buletinul ministerului domeniilor), București, 1902.

PANȚU, PL. = *Zach. C. Panțu*, Plantele cunoscute de poporul Român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. București, Minerva, 1906.

PANȚU, PL.[2] = *Zach. C. Panțu*, Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. Ediția II-a. Editura « Casa Școalelor ». București, 1929.

PANȚU, PR. = *I. C. Panțu*, Procent, promil, interese și teoria conturilor curente. Brașov, Ciurcu, 1910.

PANȚU, V. B. = *Zach. C. Panțu*, Vocabular botanic, coprinzând numirile științifice și populare ale plantelor. București, Minerva, 1902. (Extras din « Buletinul Erbariului Institutului botanic din București », Anul I).

PAPAHAGI, B. A. = *Per. Papahagi*, Basme aromâne și Glosar. București, 1905.

PAPAHAGI, M. R. = *Pericle N. Papahagi*, Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic [cu Glosar]. București, 1903. Partea I—II. [Analele Academiei române, Tom. XXV, Memoriile secț. literare.]

PAPAHAGI, P. A. = *Per. Papahagi*, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultät der Universität Leipzig. Leipzig, Barth, 1908.

PARACLIS (1639) = *N. Drăganu*, Cea mai veche carte rákozyană, în Anuarul Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj. I. 1921—1922. Institutul de Arte Grafice « Ardealul ». Cluj, 1922.

PÂRVESCU, C. = *Pompiliu Pârvescu*, Hora din Cartal. Cu arii notate de C. M. Cordoneanu. București, 1908. (Vol. I din colecția « Din viața poporului român. Culegeri și studii ». Academia română).

PAȘCA, GL. = *Ștefan Pașca*, Glosar Dialectal alcătuit după material lexical cules de corespondenți din diferite regiuni de.... Academia Română. Memoriile secțiunii literare, seria III, tomul IV. Mem. 3. Cultura Națională. București, 1928.

PASCU, C. = *Dr. G. Pascu*, Despre cimilituri, — studiu filologic și folcloric. Analele Academiei Române. Seria II. Tomul XXXIII. (1910—1911). Memoriile secțiunii literare. Librăria Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională, București, 1911.

PĂSCULESCU, L. P. = *Nicolae Păsculescu*, Literatură populară românească, adunată de... Cu 30 arii notate de *Gheorghe Mateiu*. (Formează vol. V din colecția « Din viața poporului român Culegeri și studii ». Academia Română). București, Socec, 1910.

PĂTRĂȘCANU, S. A. = *D. D. Pătrășcanu*, Schițe și amintiri. Iași, « Viața românească », 1909.

PISCUPESCU, O. = *Ștefan Vasilie Piscupescu*, Oglinda sănătății și a frumuseții omenești. Mijloacele și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului rumânesc de... București, 1829.

PITIȘ, ȘCH. = *G. I. Pitiș*, « Nunta în Șcheiu până pe la 1830 », în REV. NOUĂ, I, 104—112 și 150—156. — « Jocuri de petrecere », în REV. NOUĂ, I, 231—236. — « Comori », în REV. NOUĂ, I, 434—437.

PLOPȘOR, C. = *N. Plopșor*, Ceaur. Povești oltenești. Tiparnița « Craiova ». Craiova, 1928.

P. MAIOR, IST. = *Petru Maior de Dicio-Sânmărtin*, Istoria pentru începutul Românilor în Dachia, întocmită de... Buda, 1834.

PODARIU, FL. = *T. Podariu*, Flori de pe Câmpie. Poezii populare culese de... Biblioteca poporală a Asociațiunii. Sibiiu « Asociațiunea » (« Astra »), 1929.

POENAR = *P. Poenar, F. Aaron*, și *Gh. Hill*, Vocabular franțezo-românesc după cea din urmă ediție a dicționarului de Academia franțozească, cu adăogare de multe ziceri, culese din deosebite dicționare de... Tomul I. A—K; II. I—Z. București, Sf. Sava, 1840.

POGOR, HENR. = *D. Comisul B. Pogor*, Henriada lui Voltaire. Tradusă de... București, în tipografia lui Eliad. 1838. (S'au extras cuvintele din Glosar).

POLIZU = *G. A. Polizu*, Vocabular româno-german, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieței practice de... Înavuțit și cores de *G. Barit*. Brașov, 1857.

POMPILIU, B. = *Mironu Pompiliu*, Balade populare române, adunate de... Iassi, 1870.

POMPILIU, BIH. = *M. Pompiliu*, Graiul românesc din Biharea, în Ungaria. În CONV. LIT. XX, pag. 993—1022.

PONI, CH. = *Petru Poni*, Cursŭ de Chimie elementară, fundatu pe teoria atomică. Ediținea a treia. Iassii, 1891.

PONI, F. = *Petru Poni*, Elemente de fisică. Ediținea VII-a. Iași, 1897.

PONTBRIANT = *Raoul de Pontbriant*, Dicțiunaru româno-francesu. Bucuresci și Göttinge, 1862.

POP. = popular.

POP, D. J. = *Dr. Traian Pop*, Dicționar juridic român-maghiar și maghiar-român. Cluj, 1921. Ardealul.

POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. = *Ion Popovici-Bănățeanu*, Din Viața Meseriașilor, nuvele. Cu o biografie de d-l Titu Maiorescu și cu portretul autorului. București, « Biblioteca pentru toți ». (Fără an).

POPOVICI-KIRILEANU, B. = *A. Popovici* și *Gh. Kirileanu*, Descrierea moșiei regale Broșteni, județul Suceava. București, C. Göbl, 1906.

POPOVICI, R. D. = *Iosif Popovici*, Rumaenische Dialekte. I Die Dialekte der Muntenĭ und Pădurenĭ im Hunyader Komitat. Halle a. d. S., Niemeyer, 1905.

POPP, A. = *D. G. Popp*, Prescurtare de aritmetică spre întrebuințarea școalelor începătoare. București, 1833, în Tipografia lui Eliad.

PORUCIC E. = *Porucic T.*, Lexiconul termenilor entopici din limba română din Basarabia. În « Arhivele Basarabiei », revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru, sub conducerea d-lor T. G. Bulat şi C. N. Tomescu, profesori universitari. Publicaţie trimestrială. Chişinău, tipografia Eparhială « Cartea Românească », 1930, pp. 1—33, 186—202, 315—331, 467—467.

PRAV. = Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoţită de 1° izvoarele sale, 2° de varianta sa muntenească întrupată în Îndreptarea legii a lui Mateiu Basarab, de *S. G. Longinescu*, 3° de tălmăcirea sa în franţuzeşte de *A. Patrognet*. (Vol. I din Legi vechi româneşti şi izvoarele lor). Bucureşti, Göbl, 1912. [Cifrele sânt cele din glosarul acestei lucrări. În parenteze se dau variantele precedate de un « Mold. » s. « Munt. », după cum varianta e din Pravila Moldovei sau din cea a Munteniei.]

PRAVILA (1814) = Adunare cuprinzetoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile. Acum întâi typărită cu pozvoleniia prea învăţatului Domn şi Stăpânitoriu Moldavieĭ Scarlat Alexadru Callimah Voevod... Alcătuită cu osteneala şi osârdiia boĭarĭului Moldavieĭ *Andronaki Donicĭ*. Iaşi, 1814.

PRAV(ILA) MOLD. = Carte românească de învăţătură de la pravilele împărăteşti şi de la alte giudeaţe, cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasilie Voivodul. Iaşi, 1646.

PRETORIAN, DR. C. = *Alessandru Pretorian*, Noţiuni de Drept constituţional şi administrativ, pentru usul şcoalelor publice din ţară. Ediţiunea IV, corectată şi adăogită. Bucureşti, Alcalay, 1899.

PSAL. SCH. = Psaltirea scheiană, publicată de *Prof. I. Bianu*. Tomul I: Textul în facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi (1577). Bucuresci, 1889.

PSALT. (1651) = Psaltirea ce se zice cântarea a fericitului proroc şi împărat David. Belgrad [în Ardeal], 1651. [După glosarul făcut de *Ion Papp* în JAHRESBER. III. 170—182).

PSALT. (VOR., SCH., HUR., COR., COR.², DOS.) = *I.-A. Candrea*, Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte. Ediţiune critică de... Conferenţiar la Facultatea de Litere din Bucureşti. I. Introducerea cu unsprezece planşe. II. Textul şi glosarele. Comisia istorică a României. Bucureşti, Socec & Co. 1916. (VOR. = Voroneţeană, SCH. = Scheiană, HUR. = Hurmuzachi, COR. = CORESI a. 1570, COR.² = CORESI a. 1577, DOS. = DOSOFTEIU).

PUŞCARIU, ET. WB. = *Dr. Sextil Puşcariu*, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen, von..., Heidelberg, Winter, 1905.

RĂDULESCU-CODIN = *Rădulescu-Codin*, O seamă de cuvinte din Muscel, cu o introducere de dr. Gustav Weigand. Ediţia I. Câmpulung, [1901].

RĂDULESCU-CODIN, Î. = *C. Rădulescu-Codin*, Îngerul Românului, poveşti şi legende din popor. Bucureşti, 1913. (Vol. XVII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

RĂDULESCU-CODIN, L. = *C. Rădulescu-Codin*, Legende, tradiţii şi amintiri istorice, adunate din Oltenia şi din Muscel de... Bucureşti. [1910]. (Vol. X din colecţia: Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii. Academia Română).

RĂDULESCU-CODIN, L. TR. = *C. Rădulescu-Codin*, Literatură, tradiţii şi obiceiuri din Corbii-Muşcelului. Academia Română. Din viaţa poporului român XXXIX. Atelierele grafice « Cultura Naţională ». Bucureşti, 1929.

RĂDULESCU-CODIN, M. N. = *C. Rădulescu-Codin*, Muscelul nostru. I. Comuna Corbi şi locuitorii săi. Câmpulung, N. Vlădescu, 1922.

RĂŞCANU, L. = *Petru Răşcanu*, Lefile şi veniturile boĭerilor Moldovei în 1776. Document de la Grigorie A. Ghica VV., publicat cu o Introducere de... Iaşi, 1887.

RETEGANUL, CH. = *Ion Popu Reteganul*, Cine nu ştie striga, Cetéscă cartea asta, adecă Chiuiturĭ de care strigă feciorii în joc, adunate din popor de... şi date poporului de *A. Todoran*, tipograf. Ediţiunea II. Gherla, Aurora, 1897.

RETEGANUL, P. I—V = *Ioan Popŭ-Reteganul*, Poveştĭ ardelenescĭ, culese din gura poporului de... Partea I—V. Braşov, Ciurcu, 1888.

RETEGANUL, TR. = *Ion Pop Reteganul*, Trandafiri şi Viorele. Poesii populare culese şi ordinate de... Ediţiunea II, amplificată. Gherla, Aurora, 1891.

REV. CRIT. I—V. = Revista critică-literară. Directorŭ *Ar. Densuşianu*: I—V. Iaşi, 1893—1897.

REV. NOUĂ, I—VI. = Revista nouă. Director. *B. P. Hasdeu*. Anul I—VI. Bucuresci, 1888—1893.

REV. P. IST. I... = Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie, sub direcţiunea lui *Gregoriŭ G. Tocilescu*. Vol. I etc. Bucuresci 1883 sqq.

ROMÂNUL GLUMEŢ. = *** Românulŭ glumeţŭ. Basme, Legende, tradiţiunĭ populare, oraţiunĭ de anulŭ noŭ şi de nuntă, cântece populare vechĭ, ghicitorĭ, povestea vorbiĭ sau proverburĭ etc. Partea I: Proverburĭ şi ghicitorĭ. Bucuresci, 1874.

ROSETTI, B. = *Alexandre Rosetti*, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistritza (Transylvanie) publiées par... Bucureşti, Ed. Socec & Co., 1926.

RUDOW, XVII—XIX, XXII = *W. Rudow*, Neue Belege zu türkischen Lehnwörtern im Rumänischen, în ZEITSCHRIFT, XVII—XIX. Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft, în ZEITSCHRIFT, XXII.

RUSSO, S. = *Alexandru Russo*, Scrieri, publicate de *Petre V. Haneş*. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Göbl, 1908.

SADOVEANU, B. = *M. Sadoveanu*, Baltagul. Editura « Cartea Românească » S. A. Bucureşti, 1930.

SADOVEANU, D. = *Mihail Sadoveanu*, Dureri înnăbuşite. Bucureşti, Minerva, 1904.

SADOVEANU, M. = *Mihail Sadoveanu*, Mormântul unui copil. Bucureşti, Minerva, 1906.

SADOVEANU, P. = *Mihai Sadoveanu*, Povestiri. Bucureşti, Minerva, 1904.

SADOVEANU, P. S. = *Mihail Sadoveanu*, Povestiri de seară. Bucureşti, Minerva, 1910.

SADOVEANU, Ş. = *Mihail Sadoveanu*, Şoimii. Roman, Bucureştĭ, 1904.

SĂGHINESCU, S. = *V. Săghinescu*, Scrutare Dicţionaruluĭ Universal al Limbei Române de Lazăr Şăineanu... Iasĭ, 1898.

SĂGHINESCU, V. = *V. Săghinescu*, Vocabular românesc de vr'o câte-va mii cuvinte, cu o critică minuţioasă şi cu îndreptar erorilor « Dicţionarului Universal al Limbei Române » de Lazăr Şăineanu, etc. etc. Iaşĭ, 1901.

ŞAINEANU = *Lazăr Şaineanu*, Dicţionar românogerman, conţinând Nomenclatura completă a Vocabularului român; termeniĭ technici şi neologismele cele mai întrebuinţate; indicarea etimologieĭ şi a accentuluĭ, fraseologia şi expresiunile idiomatice. Bucureştĭ, 1889.

ŞĂINEANU, D. U. = *Lazăr Şăineanu*, Dicţionar universal al limbei române. Craiova, Samitca (ed. I, 1896, ed. VI, 1930).

ŞAINEANU, T. = *L. Şăineanu*, Elementele turceşti în limba română. În REV. P. IST. IV şi V.

SĂM. I... = Sămănătorul. Revistă literară săptămânală. Anul I sqq. Bucureşti, 1901 sqq.

SAMY-BEY = [*Ch. Samy-Bey Fraschery*], Dictionnaire turc-français, par *Diran Kélékian*. Constantinopole, Mihran, 1911.

SANDU-ALDEA, A. M. = *C. Sandu-Aldea*, Ape mari, nuvele şi schiţe. Bucureşti, Minerva, 1910.

SANDU-ALDEA, D. N. = *C. Sandu-Aldea*, Două neamuri (roman). Bucureşti, Minerva, 1906.

SANDU-ALDEA, U. P. = *C. Sandu-Aldea*, În urma plugului. Nuvele şi Schiţe. Bucureştĭ, Minerva, 1905.

SANDU, D. P. = *C. Sandu*, Drum şi popas. Note de drum. Schiţe. Bucureşti, Minerva, 1904.

SANDU, S. = *Constantin Sandu*, Selecţiunea metodică a cerealelor şi bazele ştiinţifice ale selecţiunii, Bucureşti, Minerva, 1907.

SBIERA, F. S. = *Dr. Ion. G. Sbĭera*, Familiea Sbĭera, după tradiţiune şi istorie şi Amintirĭ din vĭĭaţa autorului. Cernăuţ, 1899.

SBIERA, P. = *D-rul Ion al lui G. Sbiera*, Poveştĭ poporale romînescĭ. Din popor luate şi poporului date de... Cernăuţ, 1886.

SEVASTOS, C. = *Elena Didia Odorica Sevastos*, Cîntece moldoveneşti. Iaşi, 1888.

SEVASTOS, N. = *Elena Sevastos*, Nunta la Români. Studiŭ istorico-etnograficŭ comparativ. Bucuresci, 1889.

SEVASTOS, P. = *Elena D. O. Sevastos*, Poveşti. Iaşi, Şaraga. [Fără an]. (Ediţia I).

SEVERIN, S. = *C. I. V. Severin*, Synonymele Limbii Române cu radicali diferiţi în raport mai cu seamă la lucrurile divine, la cult şi la terminologia eclesiastică. Vol. I. Iaşi, Viaţa Românească, 1926.

ŞEZ. I. sqq. = Şezătoarea, Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Director: *Artur Gorovei*. [Fălticeni]. 1892 sqq.

SIMA, M. = *Gr. Sima al luĭ Ion*, Materialurĭ de limbă. In REV. P. IST. II, 183.

SIMION DASC. LET. = *Letopiseţul Ţării Moldovei* până la Aron Vodă (1359—1595) întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istrate Logofătul şi alţii de Simion Dascalul. Ediţie de *Const. Giurescu* cu o prefaţă de I. Bogdan. Comisia istorică a României. Bucureşti. Socec & Co., 1916.

ŞINCAI, HR. I—III = *Gheorghe Şincai din Şinca*, Hronica Românilor şi a mai multor neamurĭ, în cătŭ au fostŭ eale amestecate cu Românii... alcătuită de... Tom. I—III. Iaşii, 1853—1854.

ŞIO. I—II a, II b. = *Lazăr Şaineanu*: Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române. I. Introducerea. II. Vocabularul: 1. Vorbe populare. 2. Vorbe istorice. Bucureşti, Socecu, 1900.

SLAVICI, N. I — II. = *Ioan Slavici*, Nuvele. Vol. I—II. Bucureşti, Socecu, 1892—1896.

SLAVICI, P. = *Ioan Slavici*, Pădureanca. Novelă. Sibiiu, Biblioteca poporală a Tribunei, 1884.

SLAVICI, V. P. = *I. Slavici*, Vatra Părăsită. Nuvelă din popor. Bucureşti, Minerva, 1900.

SOVEJA, O. = *Soveja*, Oameni de la Munte. Bucureşti, Socec, 1920.

STAMATI = *Pah. Teodor Stamati*, Vocabulariŭ de limba germană şi română, cu adăogirea celor mai obicĭnuite şi în conversăciune primite cuvinte streine. Iaşii, Tip. Buciumului romanŭ, 1852.

STAMATI, D. = *Pah. T. Stamati*, Dicionăraşŭ românescŭ de cuvinte tehnice şi altele greu de înţeles de... Întâiea ediciune. Iaşii, 1851. Tipografiea Buciumuluĭ Romanŭ.

STAMATI, P. = *C. Stamati*, Poezii şi proză (în volumul: *N. Nicoleanu*, Poezii şi proză, *Vasile Cârlova*, Poezii, *C. Stamati*, Poezii şi proză, publicaţie îngrijită de *G. Bogdan-Duică*). Bucureşti, Minerva, 1906.

STÂNA = *Chestionarul V « Stâna, păstoritul şi prelucrarea laptelui »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, « Ardealul », 1931.

STĂNCESCU, B. = *Dumitru Stăncescu*, Basme, culese din gura poporului. Cu o prefaţă de d. Ionnescu-Gion, Bucuresci, Haimann, 1892.

STEFANELLI, D. C. = *T. V. Stefanelli*, Documente din vechiul ocol al Câmpulungului moldovenesc. Culese, adnotate şi publicate de... Bucureşti, 1915.

ŞTEFĂNESCU, C. = *Theodor Ştefănescu*, Curs de Comtabilitate în partidă dublă. Bucureşti, 1896.

STUPUL = *Chestionarul VI « Stupăritul »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, « Ardealul », 1933.

STURDZA, E. = *Dimitrie A. Sturdza*, La morminte de eroi. Cuvinte rostite de... Bucureşti, Carol Göbl, 1896.

STURDZA, M. N. = *Demetriu A. Sturdza*, Memoriu asupra numismaticei româneşti, de... Bucureşti, Tipogr. Societ. Academice Romane, 1878.

STURDZA, N. = *Dimitrie Sturdza*: Numismatica română, Bucureşti, Tipogr. Naţionalĕ C. N. Rădulescu, 1878.

SZINNYEI = *Szinnyei József*, Magyar tájszótár. A magyar tudományos Akadémia megbizásából szerkesztette... Budapest, Hornyánszky. Első kötet A-NY, 1893-1896. Második kötet Ó-ZS, 1897-1901.

TAFRALI, S. = *O. Tafrali*, Scene din viaţa dobrogeană. Bucureşti, Niţeanu, 1906.

ŢARA OLTULUI = *Ţara Oltului*, ziar săptămânal, social, economic. Făgăraş. (S'a extras « Glosarul » de « cuvinte şi expresiuni populare » din Ţara Oltului, în Transilvania, publicat de *Ioan Berescu Brebenel*, în nr. 12—44, a. 1909).

T. DINU, I = *Titu Dinu*, Graiul din Ţara Oltului, în Graiu şi Suflet, vol. I, fasc. I, pp. 107—139. Atelierele Socec & Co. S. A. Bucureşti, 1923.

TDRG. = *Dr. H. Tiktin*, Dicţionar român-german. Rumänisch-deutsches Wörterbuch. Bucuresci (Bukarest), Imprimeria Statului (Staatsdruckerei) 1903—1924.

TDRS. (ms.) = fişele manuscrise neîntrebuinţate de d-l *H. Tiktin* la redactarea *Dicţionarului român-german*, puse la dispoziţia redacţiei Dicţionarului Academiei.

TEODORESCU, P. P. = *G. Dem. Teodorescu*, Poesii populare române. Bucuresci, 1885.

TES. = *A. Papiu Ilarianu*, Tesauru de monumente istorice pentru România, atât din vechiu tipărite câtu şi manuscripte, cea mai mare parte straine, adunate, publicate cu prefaţiuni şi note ilustrate de... Tomu I—III, 1862—1864.

TETRAEV. (1574). = De întru Mathei sfântă bună vestire [din Tetraevanghelia lui Radul Grămaticul]. Publicată de *M. Gaster* în Archivio glottologico italiano, XII, p. 197—254 şi ca volum cu titlu (greşit) Tebraevanghelul Diaconului Coresi din 1561, prelucrat de *Dr. M. Goster*, Bucureşti, Imprimeriile Statului, 1929.

ŢICHINDEAL, F. = *D. Ţichindeal*, Filosoficeşti şi politiceşti prin Fabule moralnice învăţăturĭ, acum întâia oară culease şi întru acest chip pre limba românească întocmite de Parohul Becĭchereculuĭ mic şi al shoalelor preparande româneşti din Aradul vechiŭ Katehet... Buda. Cu typariul crăeşteĭ typografiĭ a universitatei ungureşti din Peşta, 1814.

ŢIPLEA, P. P. = *Alexandru Ţiplea*, Poezii populare din Maramureş, adunate de... (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, tom. XXVIII, Mem. secţ. lit.). Bucureşti, 1906.

TOCILESCU, MON. = *Gr. G. Tocilescu*, Monumentele epigrafice şi sculpturăli ale Museului naţional de antichităţi din Bucureşti, publicate sub auspiciile Academiei Române. Partea I, colecţiunea epigrafică a museului până la anul 1881. Bucureşti, 1902.

TURCU, E. = *Ioan Turcu*, Escursiuni pe munţii Ţĕrei Bârsei şi ai Făgăraşului, din punctul « La om » de pe « Buceciŭ » până dincolo de « Negoiul ». Descrieri, întregite cu schiţe istorice despre castelele şi Ţeara Făgăraşului. Braşov, Mureşianu, 1896.

UNIVERSUL, I... = *Ziarul « Universul »*, anul I (1882) şi urm. Bucureşti.

URICARIUL, I—XXV = *Theodor Codrescu*, Uricariul, sau Colecţiune de diferite acte care pot servì la Istoria Românilor. Vol. I—XXV. Iaşĭ, 1871—1895 (Vol. I—III în ediţia a doua).

VAIDA = *Vasilie Vaida*, Material jargon de dialect sĕlăgian. (În « Tribuna » din Sibiiu, 1890, No. 83 sqq.).

VÂRCOL, V. = *V. Vârcol*, Graiul din Vâlcea. Atelierele Grafice « Socec ». Bucureşti, 1910.

VARLAAM, C. = *Mitropolitul Varlaam*, Carte românească de învăţătură Duminecele preste an şi la praznice înpărăteşti şi la svânţi mari. Iaşi. 1643. Un II după C. însemnează « Partea II ».

VASILIU, C. = *Alexandru Vasiliu* (învăţător la Tătăruşi, jud. Suceava) Cântece, urături şi bocete de-ale poporului, adunate de...; însoţite de 43 [de] arii notate de d-na *Sofia Teodoreanu*. Bucureşti, 1909 (Vol. IV din colecţia Din viaţa poporului român, culegeri şi studii, editate de Academia Română).

V. HANEŞ, Ţ. O. = *V. V. Haneş*, Din Ţara Oltului. Însemnări etnografice şi linguistice, culegere de texte, glosar de cuvinte şi mai multe clişee. Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1921.

VICIU, COL. = *Alexiu Viciu*, Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun şi credinţe poporane. Culegere cu anotaţiuni şi glosar. Bucureşti, 1914. (Vol. XXII din colecţia « Din vieaţa poporului român. Culegeri şi studii ». Academia Română).

VICIU, GL. = *Alexiu Viciu*, Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal. Extras din Analele Acad. Rom. t. XXIX, Mem. Secţ. Lit. Bucureşti, 1906.

VICIU, S. GL. = *Alexiu Viciu*, pofesor, Suplement la « Glosar de cuvinte dialectale », din Graiul viu al poporului român din Ardeal, adunate şi explicate de... Academia Română. Memoriile secţiunii literare, seria III, tomul III mem. 2. Cultura Naţională. Bucureşti, 1925.

VISSARION, FL. = *I. C. Vissarion*, Florica şi alte nuvele. Bucureşti, 1916. « Librăria nouă », Calea Victoriei, 78.

VLAHUŢĂ, CL. = *A. Vlahuţă*, Clipe de linişte. [Nuvele]. Bucuresci, 1899.

VLAHUŢĂ, D. = *A. Vlahuţă*, Dan [roman]. Bucureşti, Graeve, 1894.

VLAHUŢĂ, N. = *A. Vlahuţă*, Nuvele. Bucureştĭ, Socecu, 1886.

VLAHUŢĂ, P. = *Al. Vlahuţă*, Pòesii vechĭ şi nouĕ. A treia ediţie Bucureşti. Steinberg, 1894.

WEIGAND, AR. I—II. = *Gustav Weigand*, Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren. Erster Band: Land und Leute. 1895. Zweiter Band: Volkslitteratur der Aromunen. 1894. Leipzig, Barth.

WEIGAND, B. B. = Prof. Dr. *Gustav Weigand*, Die Dialekte der Bukowina und Bassarabiens. Leipzig, Barth, 1904.

WEIGAND, B. WB. = *Prof. Dr. Gustav Weigand*, Bulgarisch-Deutsches Wörterbuch von..., unster Mitwirkung von *Dr. A. Doritsch* (Sofia). Leipzig, Holtze, 1913.

ZAMFIRESCU, R. = *Duiliu Zamfirescu*, In războiu [roman]. Bucureşti, 1902.

ZANNE, P. I—IX. = *Iuliu A. Zanne*, Proverbele Românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria şi Macedonia. Proverbe, Ţicĕtorĭ, Povăţuirĭ, Cuvinte adevĕrate, Asemănărĭ, Idiotisme şi Cimilituri, cu un Glosar românofrancez (apărut numai pentru Vol. I—VI) de... Vol. I—IX. Bucuresci, 1895—1901.

ZEITSCHRIFT, I... = Zeitschrift für romanische Philologie, herausgegeben von *Dr. Gustav Gröber*. Band. I sqq. Halle, Niemeyer, 1876 sqq.

ZILOT, CRON. = *Zilot Românul*, Scrierile inedite ale lui... (publicate de Gr. G. Tocilescu în Revista pentru Istorie, Archeologie şi Filologie, Vol. V). Cronica (p. 58—88), Adunare de stihuri (p. 331—358).

Răspunsurile la Chestionarul lui Hasdeu, legate în 18 volume, au fost date din următoarele comune de următorii corespondenţi:

Vol. I. **ARGEŞ.** — 2. Curtea-de-Argeş, E. Baican. — 3-4. Grăbleşti, pl. Lovişte, pr.-înv. I. Negoescu (12/XII 84). — 5-11. Slobozia, pl. Cotmeana-Gălăşeşti, pr. D. Receanu (28/I 85).

BOTOŞANI. — 13-14. Brăteni, pl. Ştefăneşti, înv. I Petrescu (10/II 85). — 15-30. Brihueşti, pl. Siretiului, înv. Gh. Vicol (24/II 85). — 31-40. Călineşti, pl. Siretiului, înv. Gr. Gheorghiu (12/II 85). — 41-49. Cocorăni, înv. comunei (8/II 85). — 50-81. Cristeşti, pl. Coşula, înv. I. Iordăchescu (1885). — 82-89. Poiana-lungă, pl. Siretiului (16/I 85). — 90-93, Fântânelele, înv. C. Mandinescu (1/II 85). — 94-113. Rănghileşti, pl. Ştefăneşti, înv. Gh. Th. Sireteanu (24/I 85).

BRĂILA. — 115-124. Cazasu, pl. Vădeni, înv. T. N. Popârlan (85). — 125-164. Ceacâru, înv. P. Mihăescu (XII 84). — 165-184. Cotu-lung. — 185-198. Filipeşti, înv. V. Dimitriu (84). — 199-230. Lacu-Rezi. — 231-250. Latinu, pl. Vădeni, înv. Constantin Tudor (28/XII 84). — 251-257. Naziru, pl. Vădeni, înv. V. Mocanu (27/IV 85). — 258-265. Ruşeţu, pl. Balta, înv. comunei. — 266-281. Slujitorii-Albotești, pl. Balta, înv. I. Dan. — 282-291. Slujitorii-Albotești, pl. Balta, pr. Şĕrbanŭ Ioniţă. — 292-311. Stăncuţa-Stanca, pl. Balta, înv. I. Păişescu (31/XII 84). — 312-321. Surdila-Greci. — 322-337. Suţeşti, pl. Vădeni, înv. C. D. Văsculescu (?) (1/I 85). — 338-357. Tătaru, pl. Balta, înv. Albu Bujoescu (XII 84). — 358-377. Tichileşti, pl. Vădeni. — 378-399. Viziru, pl. Balta, înv. I. Demetrescu. — 400-409. Înv. N. Călinescu. — 410-445. (Din spre baltă) înv. S. M. Cincu (8/1 85).

Vol. II. **BUZĂU.** — 2-7. Beceni, înv. I. Constantinescu (12/V 85). — 8-19. Blăjani, pl. Slănic, înv. I. Milea (5/VII 85). — 20-23. Boldeşti, înv. T. Răducăneanu (10/IV 85). — 24-47. Chiojdu-Bâsca, plaiul Buzău, înv. T. Poppescu (29/V, 22/X 85). — 48-53. Cilibia, pl. Câmpul, învăţătorul C. O. Păturescu (15/IV 85). — 54-75. Fundeni, plaiul Slănic, înv. I. Ionescu. — 76-85. Găvăneşti, pl. Câmpul, pr. Constantin Stănescu (31/XII 84). — 86-95. Găvăneşti, pl. Câmpul, înv. Alexandru Georgescu (30/I 85). — 96-113. Gherăseni, pl. Câmpul, înv. S. Ionescu. — 114-123. Glodeanu-Siliştea, pl. Tohani, înv. comunei. — 124-129. Lipia, înv. Ion Ştefan (1/V 85). — 130-137. Macsenu, pl. Câmpul, înv. N. Coman (24/V, 5/VI 85). — 138-163. Mărăcineni, înv. N. Popescu (31/V 85). — 164-173. Pietroasa, pl. Tohani, înv. A. Nestor (2/V 85). — 174-183. Pogoane, înv. comunei. — 184-187. Săgeata, înv. N. Efrem (1/V 85). — 188-201. Săruleşti, pr. Constantin Stănescu (15/II 85). — 202-205. Scurteşti, înv. A. Georgescu (12/IV 85). — 206-211. Stâlpu, pl. Sărata, înv. I. Theodorescu (28/IV 85). — 212-215. Tăbărăşti, înv. G. Dobrescu (20/IV 85). — 216-237. Zărneşti-Câlnău, plaiul Slănic, înv. I. Ştefan (29/IV 85).

CONSTANŢA. — 238-240. Aliman, pl. Silistra-nouă, înv. I. Alexandrescu. — 241-248. Beilicu, pl. Silistra-nouă, înv. N. Andriescu (11/VII 85). — 249-260. Ciobanul, pl. Hârşova, înv. G. A. Eftuşescu (18/VI 85). — 261-268. Dăeni, pl. Hârşova, înv. Ionăşescu. — 269-278. Gârliciu, pl. Hârşova, înv. D. Gavrilescu. — 279-284. Mârleanu, pl. Silistra-

nouă, înv. Al. Vasiliu. — 285-286. Oltina, înv. At. Petru (4/VII 85). — 287-294. Parachioi, pl. Silistra-nouă, înv. I. Negrescu (12/VII 85). — 295-306. Rasova, pl. Megidia, înv. C. Măldărescu (30/VI 85). — 307-318. Satu-nou, pl. Silistra-nouă, înv. Gh. Ştefănescu (26/VI 85). — 319-320. Topal, pl. Hârşova, înv. C. Mihăilescu. — 321-326. Urum-bei, pl. Hârşova, înv. Adam (?).

Vol. III. **COVURLUIU.** — 2-7. Băleni, pl. Siret, înv. Paul Mităchescu (27/IV 85). — 8-27. Bălinteşti, înv. Gh. Enache (20/IX 85). — 28-35. Băneasa, pl. Horincea, înv. Al. Grossu (15/V 85). — 36-41. Băneasa, pl. Horincea, pr. V. Balaeş (16/XI 84). — 42-60. Bereşti, pl. Horincea, înv. P. Petrovici (19/V 85) — 61-82. Braniştea, pl. Siret, înv. I. Tacu (15/VI 85). — 83-92. Cuca, pl. Siret, înv. V. Magheru (22/X 84). — 93-99. Cuca (Oasele), pl. Siret, înv. N. Andriescu (22/XI 84). — 100-105. Cudalbi, pl. Siret, înv. C. Decusară şi M. Dobreanu (1/VIII 85). — 106-113. Cavadineşti, pl. Horincea, înv. V. Duma (15/V 85). — 114-125. Rogojeni (Chirileşti), pl. Horincea, pr. T. Dobrea (18/XI 84, 6/VI 85). — 126-137. Rogojeni (Chirileşti), pl. Horincea, înv. I. Negrescu (6/II 85). — 138-141. Deocheţi-Drăguşeni, pl. Horincea, înv. Gh. T. Vasileanu (?) (17/X 85). — 142-147. Fârţăneşti, pl. Prut, înv. Tutovanu (18/II 85). — 148-161. Folteşti, pl. Prut, sachelarul M. Ţigău (26/XI 84). — 162-189. Folteşti, pl. Prut, înv. P. Antohe. — 190-203. Frumuşiţa, pl. Prut, înv. C. T. Onose (6/V 85). — 204-205. Galaţi, sachelarul M. Bujeniţă (6/XI 84). — 206-221. Galaţi, econom Gh. Theodorescu (23/XI 84). — 222-223. Galaţi, sachelarul I. Thoma (3/XII 84). — 224-237. Gănesti, înv. C. Melinte (1/V, 30/V 85). — 238-253. Jorăşti, pl. Horincea, înv. Munteanu (3/II 85). — 254-277. Lupeşti, pl. Horincea, înv. C. Nicolau (6/VII 85). — 278-283. Măcişeni, pl. Siret, pr.-înv. N. Ionescu (9/V 85). — 284-297. Măluşteni, înv. I. Şuşnea (15/V 85). — 298-301. Mânjina, înv. I. Huzum (21/IV 85). — 302-321. Mastacani, pl. Prut. înv. D. Alboteanu (II, 7/VI 85). — 322-339. Moscu, pl. Prut, înv. D. Arghirescu. — 340-355. Oancea, pl. Prut, înv. Em. I. Mironescu (6/VI 85). — 356-375. Piscu, pl. Siret, înv. N. Ţărcuş (85). — 376-381. Prodăneşti, înv. V. Dănilă (31/VII 85). — 382-395. Şiviţa, pl. Prut, înv. I. Prodănescu (1/V 85). — 396-405. Slobozia-Conache, înv. V. I. Popa (13/VIII 85). — 406-413. Smulţi, pl. Siret, pr. T. Sirieanu (16/XI 84). — 414-421. Smulţi, pl. Siret, pr. D. Râpă (17/XI 84). — 422-435. Smulţi, pl. Siret. înv. I. I. Bejan (7/VII 85). — 436-445. Târgul-Bereşti, înv. T. Coatu (4/VII, 30/IX 85). — 446-459. Târgul-Bujor, înv. P. Boureanu (5/VI 85). — 460-467. Tulucesti (Odaia), înv. Gh. C. Ioachim (30/V 85). — 468-483. Ţuţcani, pl. Horincea, înv. I. Ştefănescu (31/V 85). — 484-493. Vârlezi, înv. (indescifrabil) (15/II 85). — 494-509. Vlădeşti, pl. Prut, înv. C. Sacanu (6/VI 85).

Vol. IV. **DÂMBOVIŢA.** — 2-19. Bălenii-sârbi, pl. Ialomiţa, înv. D. Poppescu (14/VIII 85). — 20-41. Bălenii-români, pl. Ialomiţa, înv. N. Simionescu (întocmai ca şi cel precedent, aceleaşi răspunsuri şi aceeaşi scrisoare) (16/VIII 85), — 42-49. Bela, plaiul Ialomiţa, înv. N. Petrescu (XII 84). — 50-71. Bilciureşti, pl. Ialomiţa, înv. Stan Stănescu (14/V. (22/X 85). — 72-79. Bogaţi, pl. Dâmboviţa, înv.-pr. G. Rădulescu (4/VI 85). — 80-95. Cobia, pl. Cobia, înv. Şt. Istrătescu (31/I 85). — 96-101. Corbişori, plaiurile unite Nucşoara-Dâmboviţa, pr.-înv. I. Lupescu (24/VI 85). — 102-111. Cucuteni, plaiul Dâmboviţa, înv. I. Stănescu (9/VII 85). — 112-129. Finta, pl. Ialomiţa, înv. M. Rădulescu (29/V 85). — 130-137. Izvoarele, plaiul Dâmboviţa-Ialomiţa, înv. B. Mihălescu (1/IV 85). — 138-141. Măneşti, pl. Dâmboviţa. — 142-147. Petroaia, pl. Cobia, înv. I. Diamantescu (21/IV 85). — 148-171. Pietroşiţa, pl. Ialomiţa, învăţătorii T. M. Vlăingioiu (?) şi D. Negoescu (25/XI 84). — 172-187. Poiana-de-sus, înv. T. Sebeşanu (dă vorbirea din Banat-Comloş) (VII 85). — 188-215. Raciu, pl. Dealul, înv. Stan Negoescu (18/X 84). — 216-237. Runcul, plaiul Ialomiţa, înv. G. Secăreanu (întocmai ca cele din Pietroşiţa) (15/VII 85). — 238-261. Săcuieni, pl. Dealul, înv. B. Ionescu (85). — 262-309. Sărdanu, pl. Bolintin, înv. A. Iliescu (6/X 85). — 310-315. Slobozia-Moara, înv. I. Constantinescu (7/VI 85). — 316-331. Titu, pl. Bolintin, înv. Ioan Rădescu (IV 85).

Vol. V. **DOLJ.** — 2-7. Adunaţii-de-Georman, pl. Jiul-de-jos (şi Leul, jud. Romanaţi), înv. C. Ionescu. — 8-13. Argetoaia, pl. Jiul-de-sus, înv. C. Alexandrescu (28/III 85). — 14-26. Băileşti, pl. Balta, înv. I. Poppescu (85). — 27-30. Bârca, pl. Balta, înv. M. P. Virvescu (29/IV 85). — 31-44. Bodăeşti, pl. Amaradia, înv. I. Georgescu (29/XI 84). — 45-68. Boteni, pl. Râuri-Argeşelu, (din judeţul Muscel), înv. I. Bădescu. — 69-78. Breasta, pl. Ocolu, înv. Şt. Ionnescu. — 79-86. Bucovăţ, înv. Florea Niculescu (29/IV 85). — 87-96. Bulzeşti, pl. Amaradia, înv. M. S. Bulzescu (28/IV 85). — 97-98. Calopăru, înv. C. Bărbulescu. — 99-110. Căpreni, pl. Amaradia, înv. P. Roşculescu (29/XI 84). — 111-114. Catanele, pl. Balta, înv. V. Boureanu. — 115-118. Cetatea, pl. Câmpul, înv. I. Petrescu şi A. Dimitrescu (30/IV 85). — 119-128. Cioroiaşu, pl. Balta, înv. D. Pompiliu. — 129-130. Ciuperceni, pl. Câmpul, înv. S. Georgescu (30/IV 85). — 131-132. Ciutura, pl. Dumbrava. — 133-136. Comoşteni, pl. Jiul-de-jos, înv. S. Constantinescu (24/IV 85). — 137-138. Coţofenii-din-dos, pl. Jiul-de-sus, înv. G. Ionescu (5/V 85). — 139-140. Coţofenii-din-faţă, pl. Jiul-de-sus, Al. Constantinescu. — 141-142. Craiova, G. Tanoviceanu (17/II 86). — 143-156. Secuiul, pl. Ocolul-Amaradia, N. P. Guran (din Craiova) (30/VI 85). — 157-162. Dobridoru, pl. Câmpul, înv. N. Mihăiescu. — 163-168. Drănicu, pl. Jiul-de-jos, înv. P. Marineanu (2/V 85). — 169-172. Fântâna-Banului şi cătunul Moreni, pl. Câmpul, înv. I. Predescu şi G. Popescu. — 173-178. Filiaşi, pl. Jiul-de-sus, înv. P. şi I. Bădescu. — 179-204. Floreşti, pl. Jiul-de-jos, înv. Gh. Schintee (85). — 205-218. Galiciuica, pl. Câmpul, înv. P. D. Ciocâlteu (27/XI 84, 23/X 85). — 219-232. Gângiova, pl. Jiul-de-jos, înv. I. G. Antoniu (12/IV 85). — 233-244. Ghercesti, pl. Ocolul, înv. T. I. Vâlcănescu (6/IV 85). — 245-254. Goeşti, pl. Amaradia, înv. I. Adamescu (30/IV 85). — 255-264. Gogoşul, pl. Dumbrava, înv. C. Stănescu (85). — 265-266. Goicea-mare, pl. Balta, înv. St. B. Galiceanu. — 267-270. Goicea-mică, pl. Balta, înv. I. B. Momârleanu. — 271-276. Grindeni, înv. I. Florescu (25/IV 85). — 277-283. Gubancea, pl. Jiul-de-sus, înv. I. Georgescu. — 285-292. Işalniţa, pl. Ocolul, înv. Ionescu (10/IV 85). — 293-294. Locusteni, pl. Jiul-de-jos, înv. N. Botescu. — 295-300. Măceşul-de-jos, pl. Balta, înv. Domnica Gheorghiu. — 301-310. Maglavit, înv. I. Tescoveanu (4/V 85). — 311-316. Mălăeşti, pl. Amaradia, înv. Ilie Şerbănescu (3/V 85). — 317-322. Melineşti, înv. Lucsiţa Becerescu. — 323-328. Murgaşu, pl. Amaradia, înv. M. Vassilescu (27/IV 85). — 329-348. Negoeşti, pl. Amaradia, înv. D. Constantinescu (10/IV 85). — 349-364. Peleşti, pl. Ocolul, înv. C. Vulcănescu (8/V 85). — 365-372. Piscu, pl. Câmpul, înv. N. Poppescu (30/IV 85). — 373-378. Pleniţa, pl. Câmpul, înv. M. P. Ciocâlteu, N. Potârcă şi E[lena] Corcoveanu. — 379-384. Plosca, pl. Balta, înv. I. Popilianu (7/V 85). — 385-388. Poiana-de-sus, înv. V. Pretorianu (25/IV 85). — 389-390. Poiana, pl. Câmpul, înv. P. Chiriţescu şi S. Naiculescu. — 391-400. Risipiţi, pl. Câmpul, înv. I. Negreţu. — 401-402. Salcia, pl. Jiu-de-sus, înv. D. Georgescu. — 403-405. Sălcuţa. — 406-411. Scăeşti,

pl. Jiul-de-sus, înv. I. Săndulescu. — 412-426. Seaca-de-câmp, pl. Balta, înv. Oprea Băleanu. 427-432. Seaca-de-pădure, pl. Dumbrava, înv. I. Vasilescu (24/IV 85). — 433-440. Secuiul, înv. M. Ionnescu. — 441-444. Seliştea-Crucii, pl. Balta, înv. N. Greblescu (30/IV 85). — 445-452. Simnicu, pl. Ocolul, înv. I. Ionnescu (24/IV 85). — 453-470. Tălpăşul, Mierea, Amărăşti şi Zăicoiu, pl. Amaradia, înv. G. Popilian, C. Vladimirescu, C. Poppescu, S. Vasilescu (15/IV 85). — 471-476. Tencăneu, pl. Dumbrava, înv. comunei. — 477-480. Ţânţăreni, pl. Jiul-de-sus, înv. N. Pretorianu (30/IV 85). — 481-486. Vela, pl. Dumbrava, înv. N. Bârsănescu (2/V 85).

Vol. VI. **DOROHOIU.** — 2-5. Sârbi, pl. Başeu, înv. (indescifrabil). — 6-13. Târnauca, parohia Probeteşti, pr. N. Sandovici (25/I 85).

FĂLCIIU. — 15-18. Albeşti, înv. Al. D. Holban. — 19-42. Băseşti, pl. Mijlocul-Prutul, înv. I. Ghibănescu (13/V 85). — 43-46. Bohotin, pl. Podoleni, înv. Al. Bucur (1/IX 85). — 47-54. Boţeşti, pl. Crasna, înv. Pavel Onofreu (28/IV 85). — 55-58. Buneşti, pl. Crasna, înv. Gh. C. Şendre (20/VII 85). — 59-72. Covasna. — 73-76. Cosmeşti, pl. Podoleni, înv. P. Dăscălescu (24/VII 85).—77-88. Deleni, pl. Mijlocul, înv. D. Daulja. — 89-108. Dodeşti, pl. Mijlocul-Prutul, înv. S. Bălţatu (1/III 85). — 109-110. Dolheşti, înv. A. I. Simionescu (31/V 85). — 111-122. Iepureni, pl. Prutul-Mijlocul (20/V 85). — 123-127. Găgeşti, pl. Prutul-Mijlocul, înv. C. Mircea. — 128-139. Grumezoaia, pl. Prutul-Mijlocul, înv. I. Pandele — 140-147. Hurduci, pl. Mijlocul, înv. G. V. Cireş (16/V 85). — 148-169. Ivăneşti, înv. G. Toderaşcu (4/II 85). — 170-175. Mălăeşti, pl. Mijocul-Prutul, înv. Ghiga (13/VII 85). — 176-179. Moşna, pl. Podoleni, înv. C. A. Trifan (13/IX 85). — 180-185. Olteneşti, pl. Crasna, înv. I. Trandafiru (15/IV 85). — 186-195. Păhueşti, pl. Podoleni, înv. N. Sofronie. — 196-203. Roşieşti, pl. Crasna, înv. Gavril Iancu (26/IV 85). — 204-213. Şişcani, pl. Mijlocul, înv. T. Manoliu. — 214-218. Stălineşti, pl. Prutul. — 218-225. Stoeşeşti, pl. Mijlocul-Prutul (85). — 226-229. Zberoaia, pl. Podoleni, înv. N. Oghinescu (10/V 85).

GORJ. — 231-232. Bâlta, pl. Vulcan, pr. Grigore Bălteanu (84). — 233-234. Părâu, plaiul Vulcan, pr. Gh. Cârstoiu (14/II 85). — 235-238. Mănăstirea Polovragi, superiorul mănăstirii Dionisie Nikolaiyoviţ (84).

Vol. VII. **IALOMIŢA.** — 2-21. Alexeni, pl. Câmpul înv.-pr. I. Negulescu (6/I 85). — 22-45. Borăneşti, pl. Câmpul, înv. C. Ionescu (31/XII 84). — 46-65. Broştenii-noi, pl. Câmpul, înv. G. Poppescu (85). — 66-73. Cacomeanca (Mănucu), pl. Borcea, înv. D. Ionescu. — 74-79. Ceacu, pl. Borcea, înv. M. Michăilescu. — 80-93. Cegani, pl. Balta, înv. G. Nicolescu (11/XII 84). — 94-101. Chioara, pl. Balta, înv. D. Pavelescu (2/XII 84, 5/VI 85). — 102-109. Ciochina, pl. Ialomiţa, înv. M. Dobrescu (2/I 85). — 110-117. Cocargea, pl. Borcea, înv. comunei (XII 84). — 118-125. Copuzu, pl. Ialomiţa, înv. A. Copuzeanu (84). — 126-141. Cosâmbeşti, pl. Ialomiţa, înv. Şt. Dobrescu. — 142-167. Coşereni, pl. Câmpul, înv. D. Georgescu (24/II 85). — 168-179. Dudeşti, pl. Balta, înv. C. Theodorescu (1/I 85). — 180-201. Gârbovi, înv. M. Rădulescu (23/IV 85). — 202-217. Grindu, pl. Câmpul, înv. D. Ştefănescu (29/XII 84). — 218-241. Iazu, înv.-pr. A. Petru. — 242-249. Larga, pl. Ialomiţa, înv. Th. Mănescu. — 250-301. Lupşanu, pl. Borcea, înv. T. Theodorescu (10/XII 84). — 302-309. Malu, înv. Ion Canciu. — 310-323. Mărculeşti, pl. Balta, înv. I. Mănescu. — 324-331. Ograda, pl. Balta, înv. I. Constantinescu (XII 84). — 332-351. Perieţi, pl. Ialomiţa, înv. At. Stoenescu. — 352-366. Petroiu, pl. Borcea, înv. I. Teodorescu. — 367-378. Piua-Petrii, pl. Balta, înv. comunei (28/XII 84). — 379-402. Poiana, pl. Ialomiţa, înv. A. Bărbulescu (1/I 85). — 403-410. Poiana, pl. Ialomiţa, înv. R. Bărbulescu (1/I 85). — 411-432. Pribegi, pl. Ialomiţa, înv. A. Bărbulescu (1/III, 1/VI 85). — 433-474. Răviga, pl. Ialomiţa, înv. C. Alexandrescu. — 475-478. Slobozia, pl. Ialomiţa, înv. I. Ionescu (27/XI 84). — 479-500. Şocariciu, pl. Borcea, înv. P. Theodorescu (85). — 501-517. Ţăndărei, pl. Balta.

Vol. VIII (1). **IAŞI.** — 2-3. Andrieşeni-Iepureni, com. Iepureni, pl. Turia, înv. Sava Mândru. — 4-13. Aroneanu, com. Copou, pl. Turia, pr. Maxim Dăscălescu. — 14-31. Aroneanu, com. Copou, pl. Turia. — 32-65. Bădeni, pl. Bahluiu, înv. S. H. Velişcu (14/V 85). — 66-93. Bădeni, pr. I. Em. Rugescu (5/VII 85). — 94-105. Băiceni, pl. Bahluiu, înv. D. Georgescu (27/V 85). — 106-115. Belceşti, pl. Bahluiu, pr. I. Movilescu. — 116-123. Bivolari, pl. Turia, înv. V. Tanasachi (21/VI 85). — 124-131. Bivolari, pl. Turia, pr. Gh. Vrânceanu. — 132-135. Cătunele Blândeştii-Raiu, Căminăreşti şi Târgu-Ţigăneşti, com. Cârniceni, pl. Turia, înv. M. Lazăr (20/V 85). — 136-139. Bosia, pl. Braniştе, înv. I. Sofiicu (6/V 85). — 140-147. Buciumi, pl. Codru, înv. V. Lohan (4/V 85). — 148-149. Cătunele Bârleşti, Ierbiceni, Spinoasa, com. Bârleşti, pl. Bahluiu, înv. I. Georgescu. — 150-153. Bulbucani, com. Gropniţa, pr. I. Petrovanu (10/VII 85). — 154-161. Biserica Bârnova, com. Buciumi, pl. Codru, pr. Gh. Mireuţe (2/XII 84). — 162-179. Cârjoaia, pl. Bahluiu, înv. I. Gheorghiu (2/VI 85). — 180-198. Chişcăreni, com. Şipotele, pl. Bahluiu, înv. G. Bottez (85). — 199-202. Ciurea, pl. Codru, înv. P. Ionescu (85).— 203-210. Comarna-de-sus şi -de-jos, com. Poieni, pl. Codru, pr. C. Oana (12/I 85). — 211-222. Copou, pl. Copou-Turia, înv. V. Mircea (5/V 85). — 223-230. Cornești, com. Miroslova, înv. P. Teodorescu (2/V 85). — 231-234. Costuleni, pl. Braniştе, înv. I. Petrov (25/V 85). — 235-240. Crucea, com. Sirca, pl. Cârligătura (22/V 85). — 241-248. Cucuteni, pl. Stavnicu, pr. Al. Arbore. — 249-250. Cucuteni, com. Băiceni, pl. Bahluiu, înv. V. Hornescu (1/XI 85). — 251-270. Cucuteni, pl. Stavnicu, înv. Carare (13/V 85). — 271-280. Cucuteni, com. Băiceni, pl. Bahluiu, înv. V. Hornescu (27/V 85). — 281-285. Dădeşti, com. Băiceni, pl. Bahluiu, pr. Cosma (25/X 84). — 286-292. Galata, pl. Codru, înv. şi învăţătoarea Brăila. — 293-304. Găureni, com. Miroslava, pl. Stavnicu, înv. M. Lupescu (4/V 85). — 305-308. Golăeşti, pl. Braniştе, pr. Zaharia Simionescu (1/XII 84). — 309-312. Golăeşti, pl. Braniştе, înv. G. T. Poppoviciu (6/V 85). — 313-316. Goroni, com. Tomeşti, pr. A. Pătraşcu. — 317-324. Gropniţa, pl. Copou, înv. I. Vasiliu (28/IV 85). — 325-336. Gropniţa, pl. Copou, pr. Gh. Ursachi (10/VI 85). — 337-346. Gropniţa, pl. Copou, înv. I. Vasiliu (2/VI 85). — 347-352. Hodora, com. Cotnari, pl. Bahluiu, înv. C. Liciu (10/V 85). — 353-362. Horleşti, com. Cucuteni, pl. Stavnicu, înv. T. Popovici (I/V 85).

Vol. VIII (2). **IAŞI.** — 2-5. Icuşeni, com. Stânca, pl. Braniştе, înv. M. Stoica (27/V 85). — 6-9 Lungani, com. Sârca, pl. Cârligătura, pr. D. I. Speranţă. — 10-13. Măcăreşti, com. Costuleni, pl. Braniştе, înv. N. Ionescu (25/V 85). — 14-19. Măcăreşti, com. Costuleni, pl. Braniştе, pr. A. Romano. — 20-23. Mânjeşti, com. Mogoşeşti, pl. Stavnicu, înv. E. Coşma (22/IV 85). — 24-27. Miroslava, pl. Stavnicu, pr. G. Ionescu (5/XII 84). — 28-49. Miroslava, pl. Stavnicu, înv. P. Teodorescu (15/VI 85). — 50-53. Mogoşeşti, pl. Stavnicu, înv. Al. Popovici (24/IV 85). — 54-57. Moreni, com. Prisacani, pl. Braniştе, pr. N. Ionescu (8/XII 84). — 58-63. Movileni, pl. Copou-Turia, înv. D. Ionăşescu (30/IV 85). — 64-71. Cătuna Osoiu, com. Tomeşti, pl. Codru, înv. I. Bunescu. — 72-77. Perieni, com. Cârniceni, pl. Turia, înv. A. Dobrea (1/V 85). — 78-88. Podul-Iloaei, înv. I. Mironescu. — 89-94. Poieni, pl. Codru, înv. A. V. Vassiliu (9/V 85). —

95-106. Popeşti, pl. Cârligătura, înv. N. A. Petriceanu. — 107-112. Popeşti, pl. Cârligătura, pr. D. Kostino (10/VII 85). — 113-116. Podul-Iloaei, pr. A. Lăzărescu. — 117-118. Prisacani, pl. Braniştе, înv. (indescifrabil). — 119-120. Prisacani, pl. Braniştе, pr. sachelar Gh. Agappe (10/XII 84). — 121-136. Rediul-lui-Tatar, com. Tăuteşti, înv. Gr. S. Creţu (1/V 85). — 137-138. Rediul-lui-Tatar, pl. Copou pr. Gr. Constantinescu. — 139-148. Romăneşti, com. Movileni, pl. Copou, înv. I. Poppa (20/IV 85). — 149-158. Rădeni, com. Roşcani, pl. Turia-Copou, pr. sachelar St. Ursachi. — 159-162. Roşcani, pl. Turia, înv. St. Mironescu şi A. Laurescu (?) (16/V 85). — 163-170. Sculeni, înv. P. Huşianu (12/V, 21/V 85). — 171-174. Sineşti, pl. Cârligătura, pr. econom C. Ionescu (22/X 84). — 175-176. Sineşti, pl. Cârligătura, înv. S. Dimitriu. — 177-190. Şipote, pl. Bahluiu, pr. A. Bottez (22/X 84). — 191-198. Şipote, pl. Bahluiu, înv. G. Gorescu (9/V 85). — 199-202. Sârca, pl. Cârligătura, înv. Mancaş (30/IV 85). — 203-210. Stânca, pl. Braniştе, înv. Gr. Bantaş. — 212-216. Storneşti, com. Sineşti, pl. Cârligătura, înv. N. Teodorescu (10/V 85). — 217-224. Târgul-Frumos, pr. G. Grigoriu. — 225-232. Târgul-Frumos, pr. G. Talpalaru (29/X 84). — 233-238. Tomeşti, pl. Codru, parohul N. Patraşcu (?) — 239-242. Tomeşti, pl. Codru, înv. Podhaischi. — 243-246. Ţuţora, înv. Negrescu (20/IV 85). — 247-248. Valea-adâncă, com. Galata, pl. Codru, pr. C. D. Gheuca. — 249-256. Voineşti, pl. Stavnicu, pr. Gh. Grosu. — 257-262. Voineşti, pl. Stavnicu, înv. comunei. — 363-272. Voroveşti, com. Miroslava, pl. Stavnicu, înv. G. Grigoriu (8/V 85). — 273-294. Zoboloteni, comuna Hermeziu, pl. Turia, înv. Andriescu (20/VII 85). — 295-299. Zahorna şi Horleşti, com. Tăuteşti, pr. V. Sucevanu (85). — 299-304. Zahorna, com. Tăuteşti, pl. Copou, învăţătorul T. Popescu (9/V 85).

Vol. IX. **MEHEDINŢI.** — 2-15. Baia-de-aramă, Tismana, etc., I. D. Spineanu, licenţiat în drept, profesor-suplinitor la gimnaziul din Turnu-Severin (11/II 87). — 16-21. Bistriţa, pl. Ocolul, înv. C. Drăghicescu. — 22-33. Braniştе, pl. Câmpul, pr.-înv. G. Puşcăşanu (8/V 86). 34-37. Cătunele, pl. Motru-de-sus, pr. G. Prundeanu, înv. G. Roşulescu (XII 85). — 38-47. Cleşneşti, com. Glogova, pl. Motru-de-sus, înv.-pr. I. M. Păunescu (25/V 85). — 48-53. Comăneşti, plaiul Cloşani, înv. N. N. Sârbulescu. — 54-57. Cosoveţu, pl. Dumbrava, pr.-înv. C. Bungeţeanu (10/XII 84). — 58-65. Isverna, plaiul Cloşani, pr. R. Popescu (11/I 85). — 66-79. Prunişor, pl. Ocolul, pr. G. Manianu (84). — 80-111. Rudina, plaiul Cloşani, înv. D. Cerbulescu. — 112-119. Şişeştii-de-jos, pl. Ocolul, pr. C. Ionescu (28/XII 84). — 120-134. Vânjul-Mare, pl. Blahniţa, înv. R. Mihăileanu (2/V 85). — 135-136. Pl. Dumbrava.

MUŞCEL. — 138-149. Albeşti, înv. N. Isbăşanu (8/VII 85). — 150-161. Băjeşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. N. Panaitescu (19/VI, 20/X 85). — 164-185. Bălileşti, pl. Râurile, pr. Ioan Bălilescu. — 186-191. Bălileşti, pl. Râurile, înv. Al. Nicolescu (12/VI 85). — 192-197. Cetăţenii-din-deal, plaiul Dâmboviţa, înv. C. Enăchescu (26/V 85). — 198-209. Ciumeşti, pl. Rîuri-Argeşel, înv. I. Marinescu (3/VII 85). — 210-217. Cotesti, plaiul Nucşoara, înv. C. Becuţu (22/X 84). — 218-227. Davideşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. M. Popescu (3/VI 85). — 228-239. Glâmbocel, pl. Podgoria, înv. N. Vasilescu (7/V 85). — 240-261. Godeni, plaiul Nucşoara, înv. P. Diaconescu. — 262-275. Hârtieşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. I. Iorgulescu (V 85). — 276-300. Mătău, pl. Dâmboviţa-Nucşoara, înv. I. Vişoianu (20/V, 10/XI 85). — 301-332. Micloşani, plaiul Dâmboviţa, pr. A. Dâmboviţeanu. — 333-358. Micloşani, plaiul Dâmboviţa, înv. I. Prunescu (31/V 85). — 359-370. Mihăeşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. I. Enăchiescu (4/VI 85). — 371-380. Schitul-Goleşti, plaiul Nucşoara, înv. N. Anastasescu (28/V 85). — 381-392. Poienari, pl. Râuri-Argeşel, înv. Gh. Gh. Muşetescu (23/V 85). — 393-402. Rădeşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. C. Petrescu (29/VI 85). — 403-412. Slănic, plaiul Nucşoara-Dâmboviţa, înv. Gh. Bădescu (22/VIII 85). — 413-426. Stâlpeni, plaiul Râuri, înv. C. Diaconescu (VI 85). — 427-432. Ţiteşti, pl. Râuri, înv. I. Nicolăescu. — 433-444. Valea-Mare, plaiul Dâmboviţa, înv. G. B. Ţuţuianu (30/V 85). — 445-463. Valeamare, pl. Podgoria, pr. A. M. Paraschivescu (4/II 28/IX 85). — 464-469. Văleni, plaiul Dâmboviţa, înv. I. V. Duculescu (21/V 85). — 470-479. Văleni, pl. Podgoria, înv. C. Nicolescu (1/VII 85). — 480-489. Vlădeşti, pl. Râuri-Argeşel, înv. I. Vasilescu (1/VII 85). — 490-505. Voineşti, plaiul Dâmboviţa, înv. I. Aldoiu (25/VI 85). — 506-507. Vultureşti, pl. Argeşel-Râurile, înv. Moise Popescu (24/VI 85). — 508-511. E. Pascal (23/V 85).

Vol. X. **NEAMŢU.** — 2-13. Bălţăteşti, pl. De-sus-Mijlocul, înv. T. Bălănescu (29/IV 85). — 14-17. Bărgăoani, pl. Mijlocul, înv. V. Semeşeanu (19/V 85). — 18-27. Bistricioara-Grinţieş, pl. Piatra-Muntele, pr. Gh. Baltă (8/V 85). — 28-41. Bistricioara, pl. Piatra-Muntele, pr. C. Alessandrescu (8/V 85). — 42-63. Gura-Bistricioarei, pl. Piatra-Muntele, înv. P. Căderea (1/V 85). — 64-75. Bistricioara-Grinţieş, pl. Piatra-Muntele, înv. Roşescu (6/V 85). — 76-79. Bodeştii-Precistei, înv. I. Hanganu. — 80-83. Petricani-Boiştea, pr. (indescifrabil). — 84-89. Bozieni, pl. De-sus-Mijocul, înv. Gh. Theodorescu. — 90-91. Budeşti-Ghicăi, pl. Mijlocul, înv. L. Matasariu (11/IV 86). — 92-93. Budeştii-Ghicăi, pl. Mijlocul, pr. (indescifrabil). — 94-101. Buhalniţa, înv. Gh. Căderea (26/IV, 22/VI 85). — 102-115. Buhuş, înv. Gh. Nicolau (85). — 116-127. Buhuş, parohii Gh. Dimitrescu şi Gr. Mitru (85). — 128-135. Cârligi, pl. Piatra-Muntele, înv. I. Verdeanu (22/IV 85). — 136-139. Cârligi, pl. Piatra-Muntele, parohul I. Stăcescu (15/V 85). — 140-145. Costişa, pl. Bistriţa, pr. V. Dimitriu şi Gh. Mihăilescu (1/V 85). — 146-182. Cracaoani, pl. Piatra-Muntele, înv. Gr. Nicolau (1/V 85). — 183-196. Cracaoani, pl. Piatra-Muntele, preoţii Stahi, G. Verdian, V. Ghiorghiescu şi D. Marin (10/V 85). — 197-200. Davideşti, com. Păstrăveni, înv.-diacon G. Vasiliu (?) (24/IV 85). — 201-242. Doamna-Mănăstirea Bistriţa, pl. Piatra-Muntele, înv. Gh. Constantiniu (1/V, 2/VI 85). — 243-250. Dragomireşti, înv. I. Căllin (18/IV 85). — 251-256. Filioara, înv. Gh. A. Popovici (5/V 85). — 257-272. Frumoasa şi Bălcani, comuna Tazlău, pl. Bistriţa, înv. I. Mironescu (15/V 85). — 273-286. Galu, pl. Piatra-Muntele, Gh. Gavriliţanu (7/IV 85). — 287-302. Gărcina, pl. Piatra-Muntele, pr. I. Teofănescu (12/IV 85). — 303-308. Grumăzeşti, pl. De-sus-Mijlocul, pr. Marin Mirăuţă (1/III 85). — 309-312. Grumăzeşti, pl. De-sus-Mijlocul, înv. V. Sevinescu (20/V 85). — 313-322. Hangu, înv. Gh. Leonescu (10/VI 85). — 323-324. Humuleşti, pr. Teofan Focşa. — 325-328. Humuleşti, înv.-pr. I. Possa (21/V 85). — 329-330. Lunca, com. Vânătorii-Neamţului, pr. I. Theodorescu. — 331-344. Margine, pr. (indescifrabil) (18/V 95). — 345-348. Târgul-Neamţu, pr. I. Possa. — 349-364. Negreşti, com. Dobreni, înv. I. N. Mironescu (11/IV, 20/IX 85). — 365-370. Pângăraţi, pl. Piatra-Muntele, pr. Gh. Grigoriu (10/V 85). — 371-381. Petricani, pl. De-sus-Mijlocul, înv. C. Vrânceanu. — 382-385. Graşi, comuna Petricani, pr. C. Pienescu. — 386-393. Tărpeşti, comuna Petricani, pr. I. Stamati. — 394-397. Boiştе, comuna Petricani, înv. N. Bicleanu. — 398-404. Petricani, parohul I. Stamati. — 405-408. Petricani, parohul Toma Scobai. — 409-412. Preuteşti, com. Timişeşti, pr. G. Antistescu (2/XII 84). — 413-414. Preuteşti, com. Timişeşti, înv. N. Iordăchescu (22/V 85). — 415-434. Schitul Răpciune,

com. Hangu, pl. Piatra-Muntele, înv. P. Sălăgeanu (9/VII 85). — 435-438. Roznov, înv. C. Gervescu şi Gh. Teofănescu (1/V 85). — 439-462. Ghigoeşti, com. Şerbeşti, pl. Piatra, înv. I. Neculau (20/IV 85). — 463-472. Siliște, pl. Bistrița, pr. comunei (20/V 85). — 473-488. Siliștea, pl. Bistrița, înv. Gh. Popovici (22/V 85). — 489-492. Talpa, pl. De-sus-Mijlocul, înv. G. Anghel (18/V 85). — 493-502. Tazlău, pl. Bistrița, înv.-pr. Gr. Stupcanu (27/IV 85). — 503-504. Tazlău, pl. Bistrița, parohul Gr. Coste. — 505-506. Timişeşti, pl. De-sus-Mijlocul, înv. V. Chirieac. — 507-508. Timişeşti, pl. De-sus-Mijlocul, pr. Iordachi Nicolau (29/V 85). — 509-510. Topolița, com. Humuleşti, înv. Gr. Alisandrescu. — 511-514. Urecheni, pl. De-sus, înv. D. Iordăchescu (15/V 85). — 515-530. Uscați, pl. Mijlocul, pr. V. Mareş (7/V 85). — 531-552. Uscați, pl. Mijlocul, înv. I. Dumbravă (10/XI, 30/V 85). — 553-564. Valea-albă, comuna Uscați, pl. De-sus-Mijlocul, pr. V. V. Mareş (15/IV 85). — 565-575. Vânători-Dumbrava-roşie, pl. Piatra, pr. G. I. Mironescu. — 576-577. Vânătorii-Neamțului, pl. De-sus, D. Resmiriță. — 578-593. Zeneşti, pl. Bistrița, înv. V. Parie (1/IV 85).

Vol. XI. **OLT.** — 2-13. Alimăneşti-Isvoarele, înv. C. I. Corbeanu (14/VIII 85). — 14-23. Bălăneşti, înv. C. D. Alimănescu (30/I 85). — 24-35. Chilia, pl. Oltul, înv. Anton Preot Teodor (24/I 85). — 36-43. Constantineşti, înv. P. Rădulescu (12/I 85). — 44-49. Comuna Crăciuneii-de-sus, pl. Şerbăneşti, înv. M. A. Popescu (24/V 85). — 50-53. Cucuieți, pl. Vedea, pr. I. Nițulescu (8/II 85). — 54-69. Gura-Boului, pl. Oltul, înv. I. Drăgulescu (28/I 85). — 70-83. Ibăneşti, pl. Vedea, înv. B. Stănculescu (VI 85). — 84-85. Mereni, pl. Vedea, pr. I. Cioriceanu (V 85). — 86-91. Mogoşeşti, pl. Vedea, înv. I. Voiculescu (8/I 85). — 92-105. Negreşti, pl. Vedea, pr. S. Alexandrescu (28/II 85). — 106-111. Oteştii-de-sus, pl. Oltul, înv. Gh. Stănescu (12/I 85). — 112-123. Potcoava, înv. Ioan Angelescu (24/V 85). — 124-127. Rădeşti, pl. Vedea, pr. I. Theodorianu (21/I 85). — 128-141. Râjleţul-Govora, pl. Oltul, pr. D. Bălan (27/I 85). — 142-162. Râjleţul-Vieroşu, pl. Vedea, pr. I. Preoțescu (12/II, 22/X 85). — 163-173. Scornicești, pl. Vedea, înv. D. Leţu (?) (85). — 174-185. Segarcea-din-vale, înv. M. Armeanu (10/I 85). — 186-209. Spineni, pl. Vedea, înv. Gh. Stănescu (II 85). — 210-213. Tempeni, pl. Mijlocul, înv. M. Ionescu (14/II 85). — 214-217. Urluiasca, pl. Oltul, pr. I. Stănescu (31/I 85). — 218-225. Valea-Merilor, pl. Mijlocul, înv. Gh. D. Marinescu (1/III 85). — 226-243. Vața, pl. Oltul, înv. Nestor Constantin (10/II 85). — 244-257. Viişoara-Mărunței, pl. Şerbăneşti, înv. Gh. Popescu (3/I, 23/X 85) — 258-263. Vlaicu, pl. Vedea, înv. I. Necşulescu (30/V 85).

PRAHOVA. — 265-270. Băicoiu, pl. Filipeşti, înv. St. Alexandrescu (4/VII 85).—271-309. Brebu, plaiul Prahova, pr. Gh. Brebeanu şi înv. Ioan Dinulescu. — 310-315. Călineşti, pl. Filipeşti, înv. Ilie Georgescu (5/I 85). — 316-331. Drajna-de-sus, pl. Teleajen, înv. D. Basilescu (10/VII, 8/X 85). — 332-348. Măgureni, pl. Filipeşti, înv. Dermonescu. — 349-354. Mălăeşti, pl. Podgoria-Cricov, pr.-înv. G. I. Voiculescu (30/XII 84). — 355-358. Măneşti, pl. Filipeşti, înv. N. Preutescu (9/V 85). — 359-370. Mărgineniide-sus, pl. Filipeşti, pr. Andrei Bădescu (29/XI 84).— 371-376. Nedelea, pl. Filipeşti, pr.-înv. A. Ionescu (IV 85). — 377-386. Ploeştiori, pl. Târgşor. — 387-392. Provița-de-jos, înv. P. Georgescu. — 393-398. Râncezi, pl. Teleajen, înv. St. Sersca (12/VI 85). — 399-406. Scăeni, pl. Podgoria, înv. D. Mihăilescu (30/IV 85). — 407-414. Sinaia, plaiul Prahova, înv. P. Chitianescu (8/V 85). — 415-424. Stari-Chiojd, plaiul Teleajen, înv. C. Poppescu.

PUTNA. — 426-431. Făurei, pl. Gârlele-Bilieşti. — 432-465. Găuri, pl. Vrancea. — 466-481. Ireşti, pl. Gârlele, înv. A. S. Minculescu. — 482-497. Năruja, pl. Vrancea, înv. I. Chiceorea (?) (31/I 85). — 498-514. Palten, pl. Vrancea, înv. C. Săulescu (18/XII 84). — 515-520. Răcoasa, pl. Zăbrăuți.

Vol. XII. **RÂMNICUL-SĂRAT.** — 2-11. Bălăceanu, pl. Râmnicul-de-sus, înv. D. Damianu. — 12-89. Bogza, pl. Marginea de-sus, înv. C. Şt. Negoescu. — 90-103. Buda, plaiul Râmnicul, înv. M. Chiriţescu. — 104-107. Budeşti, pr.-înv. P. Rădulescu (12/XI 84). — 108-131. Corbu, pl. Marginea-de-jos, înv. Coman R. Oană (XI 84). — 132-133. Dediuleşti, pl. Râmnicul-de-sus, pr. I. Moisescu (18/XII 84). — 134-146. Dediuleşti, pl. Râmnicul-de-sus, înv. — 147-152. Domnița, pl. Grădiştea, înv. V. Theodorescu (2/XII 84). — 153-164. Jirlău, pl. Grădiştea, înv. P. Anghelescu (28/XI 84). — 165-190. Obileşti, pl. Marginea-de-jos, înv. A. V. Mogoş (3/III 85). — 191-199. Răcoasa şi Pădureni, pl. Răcăciuni (jud. Putna), înv. Gh. I. Balaban (85). — 200-211. Sgârciți, pl. Râmnicul-de-sus, înv. Fl. Balaban (22/II 85). — 212-222. Slobozia, cătunul Coroteni, pr. I. Ionescu (28/II 85). — 223-232. Tâmboeşti, pl. Marginea-de-sus, înv. C. Dumitrescu. — 233-252. Vişani, pl. Grădiştea, înv. C. Poppescu (30/XI 84).

ROMANAȚI. — 254-256. Cilieni, înv. Teodora Popescu (8/V 85). — 257-267. Rusăneştii-de-jos, înv. Florea Popescu (8/V 85). — 268-269. Gostavățul, pl. Ocolul, înv. D. Poppescu (28/XII 84). — 270-271. Leu, pl. Ocolul, înv. Marin Stănescu.

SUCEAVA. — 273-280. Baia, pl. Moldova, înv. P. Cucescu. — 281-283. Bogdăneşti, înv. Gh. I. Grigorescu şi N. Cârlănescu (29/V 85). — 284-297. Borca, înv. I. Solescu (24/V 85). — 298-306. Broşteni, pl. Muntele, înv. M. Lupescu (85). — 307-314. Broşteni, pl. Muntele, funcționarul dela subprefectură C. I. Ştefănescu. — 315-318. Brusturi, com. Drăgăneşti, înv. N. I. Ciucă (21/IV 85). — 319-338. Dolhasca, pl. Siret, înv. I. T. Stupkanu. — 339-348. Dolheşti. — 349-352. Dorna-Gura-Negrii, pl. Muntele, înv. P. Ciolan (18/V 85). — 353-360. Farcaşa, pl. Muntele. — 361-362. Forăşti, pl. Moldova-Şomuz, înv. N. Theodorescu (6/VI 85). — 363-369. Găineşti, com. Mălini, înv. V. C. Trifan. — 370-383. Giurgeşti, înv. I. Bondescu. — 384-389. Horodniceni şi Rotopăneşti, pl. Şomuz-Moldova, înv. T. Liţescu şi V. Vamanu. — 390-397. Lămăşeni, pl. Şomuz, înv. V. Radovici (30/IV, 9/VI 85). — 398-399. Lămăşeni, înv. I. Solescu (11/XI 85). — 400-407. Lespezi, înv. Gh. Popovici (30/V 85). — 408-425. Liteni, înv. P. Andronescu (30/V 85). — 426-437. Mălini, pl. Muntele, pr. Gavril Popescu (85). — 438-449. Mălini, pl. Muntele, înv. comunei. — 450-460. Miroslăveşti, pl. Siret, pr. V. Manoliu (23/IV 85). — 461-470. Paşcani-Stolniceni, M. Busuioc, N. Bălănescu şi I. Hudiță (26/V 85). — 471-494. Preuteştii-uniți, pl. Şomuzul, pr. I. Ionescu (24/IV 85). — 495-502 Mănăstirea Probota, com. Dolhasca, egumenul (indescifrabil) (30/XII 84). — 503-536. Rădăşeni, înv. comunei (24/V 85). — 537-544. Rădăşeni (85). — 545-566. Ruginoasa şi Vascani, înv. D. Gh. Ursu (28/V 85). — 567-575. Ruginoasa, pl. Siret, pr. V. Florescu (84). — 576-581. Şaru-Dornei, pl. Muntele, înv. V. Iftimescu (12/V 85). — 582-595. Tătăruşi, pl. Şomuz-Moldova, înv. N. Gavrilescu (85). — 596-605. Toleşti, pl. Şomuz-Moldova, înv. I. Stamatin (5/VI 85). — 606-613. Valea-Glodului, înv. I. Cornea.

Vol. XIII. **TECUCIU.** — 2-5. Barcea, pl. Bârlad, înv. Al. Doraş (10/V 85). — 6-19. Boghești, pl. Zeletin, înv. V. Popescu (27/V 85). — 20-21. Orașul Bârlad, pr. G. Pohribu (15/X 84). — 22-31. Brăhăşeşti, înv. Gh. Bunescu. — 32-39. Buda, pl. Zeletin, înv. G. Urechia (21/V 85). — 40-45. Corbasca, înv. A. Cazan (16/XII 84). — 46-58. Matca, pl. Bârlad şi Corbița, pl. Zeletin, pr. V. Tomescu (20/II 85). — 59-74. Corodu, pl. Bârlad, înv. V.

Stegariu (28/XI 84). — 75-94. Corodu, pl. Bârlad, pr. T. Jalbă (30/XII 84). — 95-110. Cosmeşti, pl. Nicoreşti-Bârlad, înv. M. Roşca (14/I 85). — 111-122. Crăeşti, pl. Zeletin, înv. N. Bradea (30/V 85). — 123-131. Fundeni, pl. Bârlad, pr. N. Krivăţ (10/V 85). — 132-140. Fundeni, pl. Bârlad, înv. V. Buţurcă (întocmai ca precedentul). — 141-164. Găiceana, pl. Berheciu, înv. Miron (23/I 85). — 165-186. Găiceana (cătunul Recea), pl. Berheciu, pr. A. Florea (1/IV 85). — 187-190. Giurgiana, înv. S. Silion (18/V 85). — 191-194. Glăvăneşti, com. Muncelu, înv. N. Berdanu (29/XII 84). — 195-203. Godineşti, pl. Berheciu, înv. Severin (3/X 85). — 205-209. Homocea, pl. Nicoreşti, înv. P. Ghinea (22/IV 85). — 210-212. Homocea, pl. Nicoreşti, pr. Gh. Tomescu. — 213-224. Huruesti, pl. Berheciu, înv. I. Toma (17/IV 85). — 225-241. Ionăşeşti, pl. Nicoreşti-Bârlad, înv. I. Chirvăsuţă (85). — 242-245. Iveşti, înv. A. Paşcanu (20/I 85). — 246-253. Lespezi, com. Homocea, pl. Nicoreşti-Bârlad, pr. N. Leon şi înv. Gh. Basocu (5/III 85). — 254-261. Motoşeni, pl. Zeletin, înv. I. Berdan (7/V 85). — 262-283. Movileni, pl. Nicoreşti-Bârlad, pr. I. Călugăreanu (16/XII 84). — 284-285. Muncelu, pl. Zeletin, înv. I. Chibzuiu (28/IV 85).—286-299, Nărteşti, pl. Zeletin, înv. D. Huţu (28/V 85). — 300-321. Neguleşti, pl. Berheciu, înv. Gh. Popoviciu (8/VIII 85). — 322-331. Nicoreşti, pr. C. Iftemie (30/V 85). — 332-341. Nicoreşti, pl. Nicoreşti, înv. I. Nazare (4/VI 85). — 342-357. Ocheni, com. Condrăcheşti, pl. Berheciu, pr. V. Spiridon (20/IV 85). — 358-367. Onceştii-noi, pl. Berheciu, înv. I. Huştiu (?) (5/VI 85). — 368-385. Onceştii-vechi, înv. Gh. Gh. Bechescu (26/V 85). — 386-397. Poiana, pl. Nicoreşti-Bârlad, înv. A. Negru (?) — 398-413. Răchitoasa, pl. Zeletin, înv. N. Corciovă (28/I 85).—414-419. Şendreşti, pl. Pereschivu, pr. Gh. Palladi (7/X 84). — 420-433. Şerbăneşti, comuna Lieşti, înv. Şt. Vechiu. — 434-441. Miesta, comuna Spriea, pl. Zeletin, înv. Lascăr Rebegea (85). — 442-459. Stănişeşti, pl. Zeletin, înv. Gh. Voicu (25/VII, 6/X 85). — 460-465. Puteni, pl. Bârlad, pr. I. Ionescu (11/IV 85). — 466-477. Ţepu, pl. Nicoreşti-Bârlad, înv. G. I. Peptenariu (25/IV 85). — 478-485. Ţigăneşti, pl. Bârlad, înv. C. Decusară (28/X 84). — 486-488. Torceşti, pl. Bârlad, pr. Gh. Rarinca (19/IV 85). — 489-491. Tudor-Vladimirescu, pl. Bârlad, pr. P. Ştefănescu (5/XI 84). — 492-493. Tudor-Vladimirescu, pl. Bârlad, înv. T. Vasiliu (6/XI 84). — 494-499. Umbrăreşti, pl. Bârlad, înv. V. I. Gâţulescu (15/V 85). — 500-505. Valea-rea, pl. Zeletin, înv. V. Negruţi (29/X 84). — 506-511. Vizureşti-Hânţeşti, pl. Nicoreşti, pr. Efr. Dămăceanu (85). — 512-515. Vultureni, pl. Bârlad, înv. E. Demitriu (1/II 85). — 516-517. Vultureni, pl. Bârlad, pr. Şt. Gh. Lungu (10/III 85).

Vol. XIV. **TELEORMAN.** — 2-15. Bălţaţi, pl. Târgul, înv. I. Panaitescu (30/IV 85). — 16-19. Băneasa, pl. Călmăţuiu, pr. V. Popescu (V 85). — 20-25. Brănceni, pl. Marginea, înv. N. P. Banu (9/VI 85). — 26-57. Caravanetu, pl. Călmăţuiu, înv. Elena Hurmuz (8/II 85, 24/III 86). — 58-61. Ciocăşti-Mândra, pl. Teleorman, înv. S. Dumitrescu (?) (20/I 85). — 62-70. Cioara, pl. Călmăţuiu-Marginea, înv. C. Popescu (10/II 85). — 71-74. Crângeni, pl. Călmăţuiu, înv. M. Seiculescu şi M. Florescu. — 75-78. Cucueţi, pl. Târgul, înv. D. Marinescu (18/I 85). — 79-92. Dracea, pl. Călmăţuiu, înv. Al. Grueanu. — 93-98. Malu, pl. Teleorman, pr. C. Ghinescu (85). — 99-144. Odaia, pl. Călmăţuiu, înv. I. Stănescu (85). — 145-155. Papa, înv. (indescifrabil). — 156-169. Pielea, pl. Marginea, înv. P. Christescu (6/II 85). — 170-182. Pârlita, pl. Târgul, înv. N. Priţescu (22/I 85). — 183-192. Răioasa, pl. Călmăţuiu-Marginea, I. Ionescu (26/I 85). — 193-205. Scrioştea, pl. Târgul, înv. Al. Stănescu (11/V 85). — 206-218. Socetu, pl. Târgului, înv. I. Mirea (5/V 85). — 219-232. Spătaru, pl. Marginea, înv. E. Anghelescu (12/V 85). — 233-238. Traian, pl. Marginea, înv. M. Ştefănescu (28/X 84). — 239-278. Tufeni, pl. Teleorman, înv. I. Popescu (25/I 85). — 279-280. Urlueni, pl. Teleorman, pr. I. Ghiţulescu. — 281-292. Viişoara, înv. C. Voiculescu (85). — 293-332. Voivoda, pl. Marginea, înv. I. Comănescu.

TULCEA. — 334-337. Caraman-chioi, pl. Babadag, pr. D. Belinschi. — 338-339. Cârjelari, înv. C. Mateescu (20/VII 85). — 340-341. Enisala, pl. Babadag, înv. E. Bosku. — 342-351. Garvânu, înv. M. Neculau (1/VII, 20/VII, 7/VIII 85). — 352-357. Greci, pl. Măcin. — 358-361. Hagi-ghiol, înv. Chr. Caraman. — 362-369. Isaccea, înv. Th. Paraschivescu. — 370-389. Luncaviţa, înv. I. I. Diaconu (29/VIII 85).— 390-391. Moru-ghiol, pl. Tulcea, pr. T. Simion. — 392-412. Niculiţel, pl. Tulcea, înv. N. Ludovic. — 413-424. Peceneaga, înv. T. Mârza (16/VII 85). — 425-428. Sari-ghiol, pl. Tulcea, înv. V. Popov (31/VII 85). — 429-431. Sari-nasuf, înv. Silvestru Arieşianu. — 432-433. Satu-nou, pl. Sulina, pr. I. Ceuca (21/XI 84). — 434/441. Satu-nou, pl. Măcin, înv. Gh. Chisencu. — 442-451. Somova, pl. Tulcea, înv. Şt. Voinea (85).— 452-459. Turcoaia, pl. Măcin, înv. I. Plesnilă (5/VII 85). — 460-470. Văcăreni, pl. Măcin, înv. G. Ţarălungă (27/VII 85).— 471-504. (Lângă comuna Congazu) înv. D. Niţescu (16/VII 85).

Vol. XV. **TUTOVA.** — 2-7. Avrămeşti, pl. Tutova, înv. Gh. Cojocariu. — 8-13. Bacani, pl. Simila-Târgu. — 14-21. Bălăbăneşti, pl. Corodu, înv. S. Caşşu (?) — 22-47. Oraşul Bârlad, Iancu D. Nour (85). — 48-59. Blăgeşti, pl. Târgu, înv. S. Furnescu (8/V, 28/X 85). — 60-62. Bogdana, pl. Simila, pr. Gh. Ciorescu (6/XI 84). — 63-78. Bogdăniţa, pl. Simila, înv. A. Pârvan (9/XII 84). — 79-84. Bogeşti, pl. Tutova (14/IV 85). — 85-86. Bogeşti, pl. Tutova, înv. G. R. Perieanu. — 87-96. Brădeşti, pr. Th. Fellea (6/XII 84). — 97-104. Căbeşti, pl. Pereschivu, înv. C. Voicu. — 105-126. Lăleşti-Călimăneşti, pl. Tutova, înv. I. Oniciu. — 127-134. Cărăpceşti, pl. Corodu, înv. C. Antonescu (24/V 85). — 135-190. Cârjăoani, pl. Tutova, înv. I. Chirica (30/VII 85). — 191-196. Cârlomăneşti, pl. Corodu, înv. I. Simionescu (30/V 85). — 197-210. Chilieni, pl. Pereschivu, înv. I. Dodanu (8/V 85). — 211-228. Corodeşti, pl. Tutova, înv. I. Georgiu (12/V 85). — 229-238. Costeşti, pl. Simila-Târgu, înv. N. Chirică şi pr. M. Topoloiu (?) — 239-260. Docani, pl. Târgu, înv. I. P. Corciovă (6/V, 18/XI 85). — 261-270. Dragomireşti, pl. Tutova, înv. G. Solomon (?) (30/VI 85). — 271-294. Iepureni, pl. Târgu. — 295-302. Floreşti, pl. Simila-Târgu, înv. Stan (19/V 85). — 303-312. Fruntişeni, pl. Târgul, pr. C. Tudoran (9/XII 84). — 313-324. Gâlţeşti, com. târgul Pueşti, pl. Tutova, înv. I. Cartojanu (13/V 85). — 325-333. Grăjdeni com. Fruntişeni, pl. Târgu, înv. T. Cioban (27/XII 84). — 334-340. Grăjdeni, com. Fruntişeni, pl. Târgu, pr. Gh. Rotariu (28/XI 84). — 341-350. Ibăneşti, pl. Simila, înv. C. I. Mironescu (29/V 85). — 351-356. Iveşti, pl. Pereschivu, înv. I. Burghelea (85). — 357-366. Lungeşti, pl. Corodu, înv. D. Demetriu (10/V 85). — 367-374. Mânzaţi, pl. Simila-Târgu, înv. N. Mereuţă. — 375-388. Miceşti, pl. Tutova, înv. D. Iepure (11/V 85). — 389-396. Obârşeni, pl. Târgul, înv. V. Iftimiu (10/I 85). — 397-404. Odaia-Bursucani, înv. C. Bumbaru (23/V 85). — 405-422. Perieni, com. Bogeşti, pl. Tutova, înv. Gr. Perieanu (3/VIII 85). — 423-431. Plopana, pl. Tutova, înv. G. Ioan Maior (IV, 15/XII 85). — 432-449. Pogoneşti, pl. Corodu-Pereschivu, înv. Em. Colea (15/VII 85). — 450-453. Prisecani, pl. Pereschivu. — 454-469. Pueşti, pl. Tutova, înv. P. Mohor (31/III 85). — 470-479. Puntişeni, pl. Simila-Târgu, înv. N. Ghenghea. —

480-488. Rădăeşti, înv. Gr. Mastacanu (6/V 85). — 489-494. Şendreşti. — 495-500. Stâncăşeni, com. Corodeşti, pl. Tutova, pr. Ioan Gh. Filip (14/X 84).— 501-504. Stănueşti, pl. Pereschivu, înv. C. Cartaş (5/IV 85). — 505-510. Bogdăneşti, pl. Târgu-Simila, înv. I. Iuga. — 511-530. Vinderei, pl. Târgu, înv. G. Rogojină (11/II 85).

Vol. XVI. **VÂLCEA.** — 2-7. Crăpăturile, pl. Oltetului, pr. Petru Dohovnicu (?) (20/XII 84). — 8-19. Recea, plaiul Horezu, pr. Ioachim Iliescu (20/VI 85). — 20-27. Recea, plaiul Horezu (şi Vaideeni, Slătioara, Fometeşti şi Racoviţa), pr.-înv. I. Stănescu (1/X 85).— 28-33. Suteşti, pl. Oltul, pr. M. Sacerdoteanu. — 34-61. Zăvoieni, pl. Otăsău, pr. D. Nissipescu (6/II 85).

VASLUIU. — 63-72. Bârzeşti, înv. I. Mateiu (4/V 85). — 73-92. Bereasa, pl. Mijlocul, pr. I. Manoilescu (3/XII 85). — 93-100. Bodeşti, pl. Mijlocul, înv. N. Vuga (?) (19/IV 85). — 101-110. Boreşti, înv. M. Gafencu (24/V 85). — 111-114. Buda-Rafaila, înv. I. Spiridon (5/V 85). — 115-122. Buhăeşti, pl. Stemnicul, înv. Gh. Galinescu (29/IV 85). — 123-126. Ciorteşti, pl. Crasna, înv. D. Manoilescu (10/V 85). — 127-140. Codăeşti, pl. Mijlocul, înv. V. Stan (?) (17/V 85). — 141-144. Cosmeşti, pl. Stemnicul, înv. Gentimir (7/V 85). — 145-148. Dăneşti, pl. Mijlocul, înv. V. Ionescu (VI 85). — 149-156. Deleni, pl. Crasna, înv. Simionescu (28/V 85). — 157-166. Doagele, pl. Racova, înv. A. Popovici (2/V 85). — 167-186. Dumeştei, pl. Fundurile, înv. V. Macovei (8/V 85). — 187-192. Fereşti, pl. Mijlocul, înv. I. Şuba (?) (7/V 85). — 193-204. Gârceni, pl. Racova, pr. Mironescu. — 205-214. Gârceni, pl. Racova, înv. D. Chirilovici (28/IV 85). — 215-220. Ipatele, pl. Fundurile, înv. Băncescu (16/VI 85). — 221-230. Ivăneşti, pl. Racova, înv. N. Bălăuţ (13/V 85). — 231-234. Laza, pl. Racova, înv. C. Marin (?) (26/IV 85). — 235-244. Lipova, pl. Racova, înv. C. Teodorescu (24/IV 85). — 245-254. Lipovăţu, înv. I. Vasiliu (1/VI 85). — 255-264. Mânjeşti, pl. Crasna, înv. T. Popescu (2/VI 85). — 265-268. Micleşti, pl. Crasna-Mijlocul, înv. Gh. Petru (1/V 85). — 269-276. Mircesti, pl. Mijlocul, înv. I. Demetriu (16/V 85). — 277-284. Muntenii-de-jos, pl. Crasna, înv. I. Smarandescu (17/VII 85). — 285-292. Negreşti, pl. Fundurile, înv. N. Habar (1/V 85). — 293-298. Poieneşti, pl. Racova, înv. I. N. Băbuşeanu (6/V 85). — 299-302. Şcheia, pl. Fundurile, înv. Dăscălescu (12/V 85). — 303-306. Ştioborăni, înv. M. C. Mândru (7/V 85). — 307-318. Tangujei, pl. Fundurile, înv. Gh. Alesandrescu (17/V 85). — 319-324. Telejna, pl. Mijlocu, înv. N. Băncescu. — 325-334. Ţibăneşti, pl. Fundurile, pr. I. Vasiliu (6/V 85). — 335-342. Valea-Rea, pl. Mijlocul, înv. C. V. Danu (30/V 85). — 343-366. Zăpodeni, pl. Mijlocul, înv. A. Ciureanu (85).

LOCALITĂŢI FĂRĂ INDICAŢII PRECISE. — 368-369 Gh. Gh. Cojocaru (1/XI 85).—370-377. (85). — 378-393. Gogoşul (jud. Dolj), pr. S. Băsicescu. — 394-399. Dirmăneşti, pr. L. Dobre (5/XI 84). — 400-401. (Vânju-mare, jud. Mehedinţi) înv. P. Mihăileanu (18/X 85). — 402-403. (Moldova) pr. I. Bulan. — 404-409. (Din Moldova). — 410-417. (Din Moldova) înv. Gh. Botezat (29/V 85). — 418-441. (Din Muntenia). — 442-449. (Din Moldova: Fălciiu) înv. I. Michiu (29/IV 85).

Vol. XVII. **ARDEAL.** — 2-5. Blaj (şi alte regiuni), profesorul Alexiu Viciu (4/VI 87). — 6-11. Clopotiva, cercul Haţeg, pr. Pop Avel Bociat (10/II 85). — 12-45. Copăcelu, jud. Făgăraş, înv. D. Popu (25/I 85, 18/II 86). — 46-53. Cugieru, înv. Sofia Bria, născută Bârsan (31/I 85). — 54-87. Haţeg, înv. N. Sânzianu (31/I 86, 24/I 85). — 88-113. Haţeg, înv. Paul Olteanu (1/III 85). — 114-131. Lisa (şi alte sate), jud. Făgăraş, înv. Gavril Popu şi Ion Popu (3/II 85). — 132-137. Lodroman, liceanul Iosif Horaţiu Liţa (1/V 78). — 138-147. Mărgineni, jud. Făgăraş, înv. N. Tr. Pop şi Al. Crişan (30/I 85). — 148-161. Ohaba, jud. Făgăraş, înv. Daniil Pandrea, I. Crişan, E. Crişan, I. Popa, Aureliu Timariu (31/I 85). — 162-222. Orlat, jud. Sibiiu, înv. R. Simu şi N. Grancea (28/II 86). — 223-248. Orlat, jud. Sibiiu, înv. R. Simu (31/I 85). — 249-252. Ostrovul-mare, jud. Hunedoara, pr. Şt. Graţian şi înv. Şt. Bojincă (?) (24/II 85). — 253-260. Păucenesti, jud. Hunedoara, înv. D. Angeloni (4/III 85). — 261-265. Râu-de-mori-Suseni, Ostrovel-Gureni, Valea-Dilsii-Sibişel, pr. M. Iubaşiu şi I. Bernat (5/II 85). — 266-267. Sâncel, înv. I. Pop-Reteganul (13/VIII 85). — 268-295. Năsăud-Sângeorgiu, înv. Al. Pop (78). — 296-301. Scorei, jud. Făgăraş, I. Georgescu (3/I 85). — 302-326. Cugieru, înv. Teodor Crişan (2/II 85). — 327-342. Jina (scris Sina) jud. Sibiiu, înv. I. Floca, I. Radu şi I. Dobre (26/I 85). — 343-346. Spini, jud. Hunedoara, înv. Aron Munteanu şi Gh. Chiriac (5/II 85). — 347-356. Ţânţari, jud. Făgăraş, înv. Gr. D. Păltineanu, P. P. Danciu şi I. Gavrilescu (6/I 85). — 357-384. Tohanul-vechiu, jud. Făgăraş, înv. Şt. Josanu şi Toma Simu (15/I 85). — 385-404. Vaidarecea, jud. Făgăraş, înv. Arseniu P. Bunea, Sofronie Prună, Regina Bunea, Ioan Petrişor (5/II 85). — 405-408. Veştem, jud. Sibiiu, înv. V. Petrişor şi N. V. Popu (3/II 85). — 409-420. Veţelu, Herepea, Vulcez şi Caoniu, jud. Hunedoara, înv. Augustin Degan (1/II 85). — 421-430. Vişteade-jos, jud. Făgăraş, înv. G. Munteanu, N. Stanciu şi I. Popu-Borzea (26/I 85). — 431-464. Voila, înv. G. Dobrinu, Sofia Gila şi I. Muntean.

Vol. XVIII. **BANAT, CRIŞANA, SĂLAJ, MARAMUREŞ.** — 2-9. Comloş, jud. Torontal, Laurian Luca (12/I 85). — 10-23. Bărseul-de-jos, Sălaj, pr. Emiliu Bran (7/II 89). — 24-31. Borlova, lângă Caransebeş, pr. Mihail Dragalina (30/I 85). — 32-37. Bouţariul-de-jos şi -de-sus, pr. Andrei Ionaş şi pr. Andrei Pop Bociat (9/II 85). — 38-57. Bucova, înv. Dim. Receanu (26/I 85). — 58-64. (Mai ales) Orăştie, E. Ordeanu (12/I 88). — 65-84. Făget, advocatul Dionisie Pascuţiu (18/I 85). — 85-101. Gârceiu, jud. Sălaj. — 102-107. Grădişte, cercul Haţeg, înv. N. Trimbiţoniu (3/III 85). — 108-133. Lipova, Banat, Iuliu Tuducescu (8/XI 92). — 134-221. Maidan, jud. Caraş-Severin, înv. Sofroniu Liuba (16/I, 9/II, 14/III 85; 5/IX 85; 25/II, 2/III 87; III 90). — 222-237. Şugatag, jud. Maramureş, parohul-vicar Titu Bud (4/XII 89). — 238-255. Nevrincea, jud. Caraş-Severin, înv. P. Pintea (29/I 85). — 256-257. Oraviţa, protopopul A. Ghidu (28/I 85). — 258-265. Orşova şi Mehadia. — 266-273. Srediştea-mică, lângă Vârşeţ, Banat, pr. Mihaiu Juica (17/XII 84). — 274-281. Timişoara, parohul G. Traila. — 282-286. Teregova, jud. Caraş-Severin, pr. I. Bombăcilă. — 287-292. Tincova, jud. Caraş-Severin, pr. Dionisie Popoviciu (10/I 85). — 293-296. Vermeş, jud. Caraş-Severin, înv. Paul Munteanu (31/I 85). — 297-318. Vişagu, jud. Caraş-Severin, Bobâlna şi Baia-de-Criş, amândouă în jud. Hunedoara, parohul Liviu Iancu (1/III 85).